ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು

ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ

"ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ"
–ಕೇಶಿರಾಜ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : : ಬೆಂಗಳೂರು–೧೮

೧೯೭೬

KANNADA NIGHANTU - VOL-II
Second Edition : 2010
Published by : Kannada Sahitya Parishat
Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018
Pages : X+1323 to 2474 Price : Rs. 350=00

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ – ೨೦೧೦
ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦
ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು
@ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು (೨೦೧೦)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.

ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಪ್ರೊ. ಎಚ್.ಕೆ. ಮಳಲಿಗೌಡ

ಶ್ರೀ ಟಿ.ಎಸ್. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ

ಗೌರವ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಪುಂಡಲೀಕ ಹಾಲಂಬಿ

ಮುದ್ರಣ: ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್
ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ
ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್
ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

(೧೯೭೬ನೆಯ ಜೂನ್ ೨೮ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್.ಟಿ.

ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸದಸ್ಯರು

ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಜವರೇಗೌಡ, ಎಂ.ಎ
ಪ್ರೊ. ಸ. ಸ. ಮಾಳವಾಡ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ. (೧೯೭೧)
ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ, ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ
ಡಾ. ಆ. ನೇ. ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಎಂ.ಎ., ಡಿ.ಲಿಡ್ (೧೯೭೫)

ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು

ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ., ಎಲ್ಎಲ್.ಬಿ.
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ, ಐ.ಎ.ಎಸ್.
ಪದ್ಮಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೀ (೧೯೭೬)

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಜಿ. ಕೆ. ಗುಂಡುರಾವ್

ಕೋತಾಧಿಕಾರಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಎನ್. ವರದರಾಜನ್, ಬಿ.ಇ., ಎ.ಎಂ.ಐ.ಇ.

ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗ

(೧೯೭೬ನೆಯ ಜೂನ್ ೨೮ ರಂದು ಇದ್ದಂತೆ)

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ. ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ.
ಶ್ರೀ ಆರ್. ವಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಎಂ.ಎ.,ಬಿ.ಎಡಿ.
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ, ಎಂ. ಎ.

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಎಚ್. ವಿ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಉಭಯಭಾಷಾ ವಿದ್ವಾನ್
ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀಮತಿ ಬಿ. ಶಕುಂತಲ, ಎಂ.ಎ.
ಶ್ರೀಮತಿ ಉಮಾದೇವಿ, ಎಂ.ಎ
ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಎಂ.ಎ
ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಜಯ, ಎಂ.ಎ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

'ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು' ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಂಡ ೧೯೭೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕೆಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು – ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಪೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೧,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಮಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ – ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು – ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಗೂ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಸಾ.ಶಿ.ಮರುಳಯ್ಯನವರವರೆಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫–೬–೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್. ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ
ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವ
ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ

ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವಾಲಯ
ವಿಧಾನಸೌಧ
ಬೆಂಗಳೂರು–೧

ಅಭಿವಂದನೆ

ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಕನ್ನಡ. ಇದಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾದ ಭಾಷೆ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರವು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿಯೂ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಬಹಳವಾಗಿದೆ.

ಮೈಸೂರು ಸರಕಾರ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶ ಈ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಧನಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ನಿಘಂಟನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆರವಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದುದು ನಿಘಂಟು. ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಕೈಗೊಂಡಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಹದಿನೈದು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರಕಾರ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಒದಗಿಸಿದೆ. ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರದ ಇನ್ನೂರೈವತ್ತು ಪುಟಗಳ ನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ತುಂಬ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಗೆ ನಿತ್ಯೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಈ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ತುಂಬ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನನಗೆ ಅತೀವ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೂ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪರಿಷತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ಪರಿಷತ್ತು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕೋರಿ ನಿಘಂಟಿನ ಉಳಿದ ಸಂಪುಟಗಳು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಹೊರಬರಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೆ. ವಿ. ಶಂಕರಗೌಡ

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟ ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸುವರ್ಣ ಮಹೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಎರಡು ವರುಷಕ್ಕೊಂದು ಸಂಪುಟ ಹೊರಬೀಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ, ಕಾಗದದ ಅಭಾವ, ಮುದ್ರಣ ಸೌಕರ್ಯದ ಕೊರತೆ, ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಆದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ೧೯೭೨ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ ಈ ವರ್ಷ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೀಗೆ ತಡವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಕ್ಕ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿಗೆ (ಎಲ್ಲ ಸಂಪುಟಗಳು) ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ಮೈಸೂರು ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಿಂದ ತಂದು ಶೇಖರಣೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀ. ಅಚ್ಚುಕೂಟದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯಕ್ಕೆ ವರ್ಗಾಯಿಸಿದೆ. ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ತೆರವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನುರಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ನವರು ಬೆಳಗ್ಗೆಯಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿಘಂಟುಕಾರ್ಯ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕ್ರಮಕಗತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ೧೯೭೩ ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊರತರಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಏರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟು ರಚನಾಕಾರ್ಯ ಯಾವಾಗ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡುವಂಥ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇರಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ. ಉಳಿದ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಗೂ ನಿಘಂಟುರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಕೆ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅಮಸರವಾದಷ್ಟೂ ದೋಷಗಳು ಉಳಿಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೂ ಸುಮಾರು ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಈ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನ ಕಾರ್ಯ ಬೇಗ ಮುಗಿಯಬೇಕೆಂಬುದು ಸರ್ಕಾರದ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸರ್ಕಾರ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಪಡೆಯದೆ ಈಗ ಯೋಜನೆಗೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿರುವ ಹಣದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರದೂಗಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರ್ಕಾರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯ ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ೩ ಸಂಪುಟಗಳು ಬೇಗ ಅಚ್ಚಾಗಿಬರುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವಂಥ ಈ ಬೃಹತ್ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಮೂವತ್ತೈದೂಕಾಲು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಉದಾರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಿಗೂ ಅನಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಘಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಪ್ರೊ|| ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರಿಗೂ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಧಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಪ್ರೊ|| ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ನಿಘಂಟಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪರಿಷತ್ತು ಎಂದೂ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಚ್ಚುಕೂಟದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಿಗೂ ಇತರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೂ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಐದು ಸಂಪುಟವೂ ಸೇರಿದ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಸುಮಾರು ೩೫೫ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ತಗಲುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ಮಾರಿದರೆ ಒಂದು ಪ್ರತಿಗೆ ಈ ಬೆಲೆಯ ಎರಡರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಈ ನಿಘಂಟು ಸುಲಭ ದರದಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಒಂದು ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಇದರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ದೇಶಹಳ್ಳಿ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ
ಅಧ್ಯಕ್ಷ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಬೆಂಗಳೂರು
೧-೭-೧೯೭೨

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಓದುಗರ ಕೈಯಲ್ಲಿಡಲು ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಆಚರಿಸಿದ ಸುವರ್ಣಮಹೋತ್ಸವದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಬಹುಭಾಗವು ಈಗ್ಗೆ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಅಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಾಗದದ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸವು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ವರ್ಷದ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಸರಕಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಿ, ಭದ್ರವತಿಯ ಕಾಗದದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯವರು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಗದವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಆಬಳಿಕ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣವು ವೇಗಗೊಂಡು ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುವು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿಯ ಎರಡು ಅನುಬಂಧಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿ ಕೋರಿದೆ.

ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಕ' ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿದು 'ಗಾಢಿಕೆ' ವರೆಗೆ, ನಿಘಂಟಿನ ಅಳವನೆಯ ಪುಟದವರೆಗೆ ನಿಘಂಟು ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ೧೯೭೬ನೆಯ ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳ ವೇಳೆಗೆ ನಡೆಯುವ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ವಜ್ರಮಹೋತ್ಸವಸಮಯಕ್ಕೆ ಆ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಬೇಗ ಹೊರತರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಕಟಣೆಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಧನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಒದಗಿಸದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಎಲ್ಲ ಸಚಿವರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ನಿಘಂಟಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ಅನುಕೂಲಗಳ ನೆರವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದೇವೆ.

ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಯ ಕೆಲಸವು ತುಂಬಾ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದುದು; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು. ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಮಾಡಿ, ಅರ್ಥಭೇದಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಆವಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಕವಿಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಆಳವಡಿಸಿದ್ದರೂ, ನಿಘಂಟು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿದ್ದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ 'ಇದಮಿತ್ಥಂ' ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ; ಅನುಮಾನವೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲರ ಕಾಲದಿಂದ ಸುಮಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊಸ ವಿಷಯಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಸಮಸ್ಯಾತ್ಮಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಇವೆ. ನಾಡಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಗಮನಿಸಿ ನಿಘಂಟುಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿಘಂಟು ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಅವರ ನಾಡು ನುಡಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ನಾನು ಮನಸಾ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುವು ಅಚ್ಚಾದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಮ್ಮ ದುರದೃಷ್ಟದಿಂದ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಕಾ. ಸ. ಧರಣೇಂದ್ರಯ್ಯ, ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ. ಅಡಿನಾಥ ನೇಮಿನಾಥ ಉಪಾಧ್ಯೆ, ಶ್ರೀ ಬಿ. ಶಿವಮೂರ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಿ — ಇವರುಗಳ ನಿಧನದಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ರಚನೆಗೆ ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ. ನಿಘಂಟನ್ನು ರಚಿಸುವ ಈ ಮಹಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಮಹಾನುಭಾವರ ಸೇವೆ ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅವರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣ ಅವರ ಅವಿರಳವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ತ್ವರಿತಗೊಂಡಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಅವರ ನುಡಿಯ ಅಭಿಮಾನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರೆತಿದೆ ಎಂದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರು, ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ ಆಜ್ಜೀಕೂಟದವರು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರು ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಪ್ರೊ. ಎಂ. ಮರಿಯಪ್ಪಭಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಸದಸ್ಯರ ಪರವಾಗಿಯೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಪರವಾಗಿಯೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

೧-೬-೧೯೭೬

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಸೂಚಿ

ಅನುಬಂಧ II

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಅಂತಸಂ.	ಅಂತರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು	ಆ. ಪು. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
೨	ಅಂಬಚ.	ಅಂಬರೀಶ ಚರಿತ್ರೆ	ವಾಸುದೇವ	೧೯ನೆಯ ಶತ	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ಅಕಾರ.	ಅಧಿಕಾರ	ಪರಶ್ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿ, ಅನು: ಡಾ॥ ಎಚ್. ಕೆ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೫	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೪	ಅಮಂಡೇ.	ಅಮಂಡೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು	ಶ್ರೀ ಷಣ್ಮುಖಸ್ವಾಮಿ, ಸಂ॥ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧವೀರದೇವರು	೧೬೦೦	ಶ್ರೀ ನಿ. ಪ್ರ. ಸ್ವ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಧಾರವಾಡ
೫	ಅನಂಶ.	ಅನಂತಶತಕ ಟೀಕು	ಶಾಮಾಚಾರ್ಯ	೧೭೩೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ಅನುಳ.	ಅನುಳಲ್ಲತೆ	ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ	೧೯೫೭	ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೭	ಅಬ್ಬಲು.	ಅಬ್ಬಲೂರು ಚರಿತ್ರೆ	ಶಾಂತಸರಂಜನ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೩೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮	ಅಮುಸಾಂ.	ಅಮುಗಿ ದೇವಯ್ಯಗಳ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಶಿವಲಿಂಗ, ಸಂ॥ ಡಾ॥ ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ	೧೧೬೦	ಶ್ರೀ ಶಿವರಾತ್ರೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ ಮೈಸೂರು
೯	ಅರಾಮಾ.	ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ರಾಮಾಯಣ	ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೨೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦	ಅರ್ಕಮಾ.	ಅರ್ಕ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ	ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ	೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೫೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧	ಅಶೋಕ.	ಅಶೋಕ ಚಕ್ರ	ಮಿರ್ಜಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ	೧೯೫೬	ಕ್ಷಾತ್ರಾಮಾಲಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨	ಅಶ್ವಟೀ.	ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ಟೀಕು	ರಾಮಚಂದ್ರ	೧೬೨೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೨೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩	ಅಶ್ವವೈ.	ಅಶ್ವವೈದ್ಯ (ಸಟೀಕು)	ಅಧಿನವಚಂದ್ರ	೧೪೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೪	ಅಷ್ಟತ್ರಿ.	ಅಷ್ಟವತ್ತು ಸುಪವರ ತ್ರಿವಿಧಿ	ನಿಜಗುಣಶಿವಯೋಗಿ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೫೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೫	ಅಷಪ.	ಅಷರಣ ಸಂಬಂಧ ಷಟ್ಪದಿ	ದೇವಿಕ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೬	ಅಕ್ಕತ್ರಿ.	ಅಕ್ಕಲಿಂಗ ಪ್ರಣವ ಸಂಯೋಗ ಸ್ಥಲದ ತ್ರಿವಿಧಿ (ಟೀಕು)	ಶೀಲವಂತಯ್ಯ	೧೭೩೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೧೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭	ಅತ್ಮಾಪ.	ಅತ್ಮಾಪಣೆ	ಪ. ಸು. ಭಟ್ಟ	೧೯೫೬	ವಿಜಯ ಭಾರತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ನೆಹರೂ ನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮	ಅದಿಪ.	ಅದಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೭೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯	ಅಯಟೀ.	ಅಯನಿಣಾಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣ ಟೀಕೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೦೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦	ಅಳನಿ.	ಅಳನಿರಾಳ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೫೨	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧	ಇಂಚಾಪ.	ಇಂದ್ರಜಾಪ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೨	ಇಂದ್ರಕೀ.	ಇಂದ್ರಕೀಲ	ಅಳಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೩೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೩೬	ಈಶ್ವಪ್ಪ.	ಈಶ್ವರಪ್ಪರೂಪಕ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೫೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೪	ಉತ್ತಕ.	ಉತ್ತರರಾಮ ಕಥಾ	ಸರಸಕವಿ	೧೩೧೨	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೫	ಉತ್ತಟೀ.	ಉತ್ತರಗೀತೆಯ ಟೀಕು	ಗೌಡ ಪಾದಾಚಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೪೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೬	ಉದ್ಭವಾ.	ಉದ್ಭವರಹಿಯ ವಾಚ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೫೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೭	ಉದ್ಬೋಪ್ರ.	ಉದ್ಬೋಧ ಪ್ರಜ್ಞಾ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೯೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩೮	ಉರ್ದುಪಾ.	ಉರ್ದು ಮತ್ತು ಪಾರಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯ	ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೯೩೪	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೩೯	ಊರುಳ.	ಊರು ಕವಲೊಡೆದಾಗ	ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್ ಕೊರಟಿ	೧೯೩೨	ಆನಂದ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೦	ಎಬಸಾ.	ಎಮ್ಮೆ ಬಸವನ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹ, ಭಾಗ-I	ಸಂ॥ ಶಿವಬಸವಸ್ವಾಮಿಗಳು	೧೯೪೬	ಶಿವಕರಣ ವಾಙ್ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೪೧	ಏಕೋಪು.	ಏಕೋರಾಮೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ನಂಜಣಾರ್ಯ ಕವಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೩೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೨	ಒಂಬಿದ.	ಒಂಬಿದನ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಪರ್ವ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೪೩	ಕಕುಮಾ.	ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಮಹಾತ್ಮ್ಯಂ	ಕಳಲೆ ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೮೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೪	ಕಕ್ಕೋಕ.	ಕಕ್ಕೋಕ ಶಾಸ್ತ್ರ	ಮಲ್ಲಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪೫	ಕಥಕಳ.	ಕಥಕಳಲೆ	ಗಜೇಂದ್ರಗಡ ಶಾಮರಾಯ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೪೬	ಕದಕೆ.	ಕದರಡಕೆ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೭	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೪೭	ಕನ್ನಇ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೬೫	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಶಾರದ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೪೮	ಕನ್ನಜಾ.	ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಡಾ॥ ಬಿ. ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ	೧೯೬೬	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೪೯	ಕನ್ನಬಾ.	ಕನ್ನಡ ಬಾವುಟ	ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರಿಂದ	೧೯೫೪	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೦	ಕಪೋಶ.	ಕಪೋತವಾಕ್ಯ	ನಂಜಕವಿ, ಸಂ॥ ಆರ್. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೫೧	ಕರಜಾ.	ಕರಜ್ಜಲ ನಾಗಲಿಂಗ ಚಾರಿತ್ರ	ರುದ್ರಕವಿ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೩೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೨	ಕಳಿಕ.	ಕಳಿಯ ಬಂಟನ ಕಥೆ	ಭಾಳಾಕ್ಷ ಕವಿ	ಸು.೧೮೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೬೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೩	ಕರುಶ್ರಾ.	ಕರುಣಾಶ್ರಾವಣ	ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೭	ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಮೈಸೂರು
೫೪	ಕರ್ನಾಅ.	ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು	ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು ಆರ್. ಎಸ್. ಪಂಚಮುಖಿ	೧೯೫೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕ ಮಂಡಲ, ಧಾರವಾಡ
೫೫	ಕರ್ನಾಜ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಜೀವನ	ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ	೧೯೪೯	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೬	ಕರ್ನಾಪ್ರ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಧಾರವಾಡ
೫೭	ಕರ್ನಾಪೂ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆ (ದ್ವಿತೀಯ ಭಾಗ)	ಶಂ. ಬಾ. ಜೋಶಿ	೧೯೬೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೫೮	ಕರ್ನಾಕ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು	ಸರೋಜಿನಿ ಮಹಿಷಿ	೧೯೬೫	ಕ. ಸ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಘ, ಲಿ., ಧಾರವಾಡ
೫೯	ಕಲ್ಹೊಲ.	ಕಲ್ಹೊಲಮಾಲೆ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೩೮	ಹಾರಾ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೬೦	ಕವಿಕ.	ಕವಿನಂದನ ಕಥೆಗಳು	ನಂಜನಗೂಡು ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೩	ಎಂ. ಎಸ್. ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೬೧	ಕವಿಕೋ.	ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಸಂಪುಟ-I	—	೧೯೬೯	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೫೨	ಕಕಾಅ.	ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ	ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೫೨	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರುವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೫೩	ಕಸಾಹಿ.	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಚಯ	ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೧	ಹಂಸಧ್ವನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೧೦
೫೪	ಕಪ್ರಿಕಂ.	ಕಪ್ರಿಕಂಠಶತಕ	ಶ್ರೀಕಂಠ	ಸು. ೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೫	ಕಾಮಶಾ.	ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೭೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫೬	ಕಾಲೂರ.	ಕಾಲೂರ ಬೆಲುವೆ	ಕೊಳಂಬೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣಗೌಡ	೧೯೬೩	ಟೊಕ್ಕಾಡಿ, ಸುಳ್ಯ (ದ. ಕ)
೫೭	ಕಾವ್ಯಕು.	ಕಾವ್ಯಕುತೂಹಲ	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೩	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೫೮	ಕಾಶಕೃ.	ಕಾಶಕೃಷ್ಣಶಬ್ದಕಲಾಪ ಧಾತುಪಾಠ	ಚೆನ್ನವೀರ ಕವಿ ಸಂ॥ ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	ಸು.೧೫೦೦	ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಶೋಧನ ವಿಭಾಗ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜು, ಪೂನ
೫೯	ಕಿರೀಟೇ.	ಕಿರೀಟೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವಿ	೧೮೬೬–೧೯೪೮	ಕಿರೀಟಮಠ, ಸೊಲ್ಲಾಪುರ
೬೦	ಕೀಟಬೆ.	ಕೀಟಗಳ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ	ಡಾ॥ ಎಂ. ಪುಟ್ಟರುದ್ರಯ್ಯ	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೧	ಕುಮಾಪು.	ಕುಮಾರೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ವಾಶ್ಯದ ಕುಮಾರಾರ್ಯ	೧೭೪೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೨	ಕುಮಾಸಾಂ.	ಕುಮಾರರಾಮನ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳು	ಟಿ. ವರದರಾಜರಾವ್	೧೯೬೩	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೬೩	ಕುವಲ.	ಕುವಲಯಾನಂದ	ಚಾಯೇಂದ್ರ	ಸು.೧೬೩೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೪	ಕೂಪಶಾ.	ಕೂಪಶಾಸ್ತ್ರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೬೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೫	ಕೃಕರ್ಣಾ.	ಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಾಮೃತ	ಕೃಷ್ಣ	೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೭೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೬	ಕೃವಿ.	ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವಿಲಾಸ	ಮದ್ದಗಿರಿ ನಂಜಪ್ಪ	೧೯೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೬೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೭	ಕೃವ್ಯಾಳಾ.	ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗ	?	ಸು.೧೬೪೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೮	ಕೇರಪ್ರ.	ಕೇರಳ ಪ್ರಶ್ನೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೯೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬೯	ಕೊಲ್ಲಾಚ.	ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಶಾಮಂತರಾಜ ಚರಿತಂ	ಪಾರೀಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೩೭, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೦	ಕೋಗಿಲೆ.	ಕೋಗಿಲೆ ಮತ್ತು ಸೋವಿಯಟ್ ರಷ್ಯಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೪	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೭೧	ಕೋಡಚ.	ಕೋಡಗದ ಮಾರ್ಕೆಯ್ಯನ ಚರಿತೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೪೫೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೨	ಕೌತುಚಿಂ.	ಕೌತುಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೩೦೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೩	ಕ್ರಾಂಜಧ್ವ.	ಕ್ರೌಂಚಧ್ವನಿ	ಗೌರೀಶ ಕಾಯ್ಕಿಣಿ	೧೯೬೩	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೭೪	ಕ್ಷತ್ರಿಜ.	ಕ್ಷತ್ರಿಜ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೭೫	ಕ್ಷೇತ್ರಗ.	ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ	ತಿಮ್ಮರಸ	ಸು.೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೬	ಕ್ಷೇತ್ರಸು.	ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಸುಮಸೋವದಂ	ಚೆನ್ನವೃಷಭೇಂದ್ರ (ಚನ್ನಬಸವ)	೧೧೬೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೬೪೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭೭	ಗಂಧಪ್ರ.	ಗಂಧಳ ತೈಲಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳು	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೪೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೭೮	ಗಗತಾ.	ಗಗನತಾರಾವಳಿ	ನಿರಂಜನಾವಧೂತ	೧೭೫೦	ಟಿ. ಎನ್. ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು.
೬೯	ಗಣೆಚ.	ಗಣೆತಶಾಸ್ತ್ರದ ಚರಿತ್ರೆ	ಸಿ. ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್ಯ	೧೯೫೬	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೮೦	ಗರಮ.	ಗರಳಪುರಿ ಮಹಿಮೆ	ನಂಜರಾಜ	೧೭೪೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೧	ಗರುದಾ.	ಗರುಡಗಂಬದ ದಾಸಯ್ಯ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೦	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೮೨	ಗಾಥಾಸ.	ಗಾಥಾಸಪ್ತಶತಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೮೩	ಗುಂಡುಸು.	ಗುಂಡುಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಗಳ ಸುವ್ವಿ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೫೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೪	ಗುರುಬ.	ಗುರುಬಸವೇಶ್ವರ ವಚನ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೨೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೫	ಗೊತ್ತುಗು.	ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಗೊತ್ತು ಗುರಿಗಳು	ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ	೧೯೪೬	ಪದ್ಮಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಹೈದ್ರಾಬಾದು
೮೬	ಗೊಮ್ಮಚ.	ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ	ಅನಂತಕವಿ	ಸು.೧೭೮೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೦೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೭	ಗೊಮ್ಮಸಾ.	ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೧೨೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೮೮	ಗೊಲ್ಲಾಪು.	ಗೊಲ್ಲಾಳಯ್ಯನ ಪುರಾಣ	ಸಂ|| ಎಂ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ, ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೭೨	ಶ್ರೀ ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೮೯	ಗ್ರಂಥಾಲ.	ಗ್ರಂಥಾಲಯದ ಅಂತರಂಗ	ಎಸ್. ಆರ್. ಗುಂಜಾಳ	೧೯೬೫	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೯೦	ಚಂದ್ರಮಾ.	ಚಂದ್ರಮಾವು	ವಸಂತರಾವ್ ಕಟ್ಟಿ	೧೯೭೦	ಮಧು ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೧	ಚಂದ್ರವೀ.	ಚಂದ್ರವೀಥಿ	ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೯೨	ಚತುಪು.	ಚತುರಾಚಾರ್ಯ ಪುರಾಣ	ಪರ್ವತೇಶ	೧೬೯೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೮೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೩	ಚಾಮವಂ.	ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರವರ ವಂಶರತ್ನಾಕರ	?	?	?
೯೪	ಚಿಕಸ.	ಚಿಕದೇವರಾಯ ಸಪ್ತಪದಿ	ಸಂ|| ಎಚ್. ಎಸ್. ಹರಿಶಂಕರ	೧೬೮೦	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೯೫	ಚಿತ್ರಸೃ.	ಚಿತ್ರಸೃಷ್ಟಿ	ಸಾಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ	೧೯೪೦	ಉಡುಪಿ ಭೀಮರಾವ ಬೀದಿ, ಮಂಗಳವಾರಪೇಟೆ, ಧಾರವಾಡ
೯೬	ಚಿದಾಕೋ.	ಚಿದಾನಂದಕೋರಡೆ	ಚಿದಾನಂದ	೧೬೭೫	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೨೩೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೯೭	ಚೆಂಗಾಳ್ವ.	ಚೆಂಗಾಳ್ವ ಚೆಲುವಾಂಬ	ರಾಮರಾಜ ಪುಟ್ಟರಾಜ ಅರಸು	೧೯೬೩	ಕಾರೊನೇಷನ್ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೯೮	ಜಗಸಂ.	ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ	ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ	೧೯೩೦	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೯೯	ಜಾನಗೀ.	ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೦	ಜ್ಯೋತಿಶಾಂ.	ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಶಾಂಭವಿ	ಗುಹೇಶ್ವರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೧೬೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೧	ತತ್ವಪ.	ತತ್ವಪದಗಳು	ಗೋಪಾಲಾರ್ಯ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೪೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೨	ತತ್ವಪ್ರಾ.	ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ	ಡಾ|| ಎಸ್. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣನ್	೧೯೭೦	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೦೩	ತತ್ವಾಟೀ.	ತತ್ವಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಟೀಕು	ಅನಂಡ ತೀರ್ಥಮುನಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೧೧೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೪	ತಾರನಿ.	ತಾರಕ ನಿರಂಜನ	ದಾಸ ಚಿನ್ಮಯ	ಸು.೧೭೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಬಿ. ೩೩೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೦೩	ತುರಾಯಿ.	ತುರಾಯಿ	ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ	೧೯೪೬	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಸಕ್ಕಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೦೪	ತ್ರಿಭುವೋ.	ತ್ರಿಭುವನಮೋಹಿನಿ ಕಾವ್ಯ	ಹಿರಿಯ ಮಲ್ಲೇಂದ್ರ	೧೬೬೮	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೩೦೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೦೫	ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ.	ಥೇಮ್ಸ್‌ನಿಂದ ಗಂಗೆಗೆ	ಡಾ॥ ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್	೧೯೫೬	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೪	ದುರಪು.	ದುರದುಂಡೇಶ್ವರ ಪುರಾಣ	ಬಸವಕವಿ	೧೬೮೨	ಶ್ರೀ ಮುರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೦೯	ದೂರಸ.	ದೂರಸಂದರು	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.
೧೧೦	ದೇಕನ್ನೆ.	ದೇವಕನ್ನೆ	ರಾ. ಕು.	೧೯೭೦	ಮಧುಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೨೦
೧೧೧	ದ್ಯಾವಾಪೃ.	ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ	ವಿನಾಯಕ	೧೯೫೬	ಪರಾಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ
೧೧೨	ದ್ರಾವಿವಿ.	ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾ ವಿಜ್ಞಾನ	ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೩	ಧನ್ಯಚ.	ಧನ್ಯಕುಮಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಆದಿಯಪ್ಪ	೧೬೫೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೫೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೧೪	ಧರ್ಮಶ್ರೀ.	ಧರ್ಮಶ್ರೀ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೧೫	ಧರ್ಮಸಾ.	ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪ್ರೊ॥ ಬಿ. ಎನ್. ಶಂಬರಗಿ	೧೯೬೫	ಕ್ಯಾನರಾ ಕಾಲೇಜು, ಕುಮಟ (ದ.ಕ)
೧೧೬	ನಂಜುಂಡ.	ನಂಜುಂಡ ಕವಿ	ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೪	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೧೭	ನಂಬಿನಾ.	ನಂಬಿದವರ ನಾಳ ನರಳ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮಕಾರಂತ	೧೯೫೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟಣಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೧೮	ನಕ್ಷತ್ರ.	ನಕ್ಷತ್ರ ದರ್ಶನ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ	೧೯೫೪	ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೧೯	ನನವಿ.	ನಮ್ಮ ನದಿಗಳು	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಗಿರಿಜಾಬಾಯಿ	?	೨ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ವಿಚಾರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೈವೇಟ್ ಲಿ., ಬೆಂಗಳೂರು
೧೨೦	ನೆನ್ನೂರು.	ನನ್ನೂರು	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೫೮	ದಿ ಅಕಾಡೆಮಿ ಆಫ್ ಜನರಲ್ ಎಜ್ಯುಕೇಷನ್, ಮಣಿಪಾಲ
೧೨೧	ನವಮೋ.	ನವಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ	ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಕವಿ	೧೭೭೫	ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮಂದಿರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨೨	ನಳನಾ.	ನಳನಾಟಕ	ವೀರನಗೆರೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೧೬೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೩	ನಾಂದೇಡ್	Inscriptions from Nanded Districts	ಸಂ॥ ಜ. ಸಿ. ಶೆಲ್ಕ, ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ	೧೯೫೮	ಯಶವಂತ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ನಾಂದೇಡ್
೧೨೪	ನಿಜಶ.	ನಿಜಲಿಂಗ ಶತಕ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೬೫, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೨೫	ನಿಟ್ಟೂರಾ.	ನಿಟ್ಟೂರು ಶಾಂತಿನಾಥ	ಹೀ. ಚಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ	೧೯೬೯	ಶ್ರೀ ಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು-೪೦
೧೨೬	ನಿಬಂಧ.	ನಿಬಂಧಮಾಲಾ ಭಾಗ I ,, ಭಾಗ II	ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಠಾಕೂರ್ I ಅನು॥ ಸ್ವಾಮಿ ಶಂಕರಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ II ಅನು॥ ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೬ ೧೯೫೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ ,,
೧೨೭	ನೀಲಮ.	ನೀಲಲೋಚನೆಯ ವಚನಗಳು	ನೀಲಲೋಚನೆ, ಸಂ॥ ಸಿ. ಕೆ. ವರಕುರಾಮಯ್ಯ	೧೧೩೦	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೨೮	ಪಂಚಶ.	ಪಂಚ ಶತಕ	ವಿವಿಧ ಕವಿಗಳಿಂದ	೧೯೬೯	ಕಾವ್ಯಾಂರಾಮ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು-೧೪
೧೨೯	ಪರಪ.	ಕನ್ನಡ ಸಂತರ ಪರಮಾರ್ಥ ಪಥ	ಡಾ॥ ಆರ್. ಡಿ. ರಾನಡೆ ಅನು॥ ಎಂ. ಎಸ್. ವೇಶಪಾಂಡೆ	೧೯೬೨	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೩೦	ಪರಿಶೀ.	ಪರಿಶೀಲನ	ಡಾ॥ ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೭	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೩೧	ಪಾಂಜಜ.	ಪಾಂಚಜನ್ಯ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೬	೪ನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೩೨	ಪಾಂಡಚ.	ಪಾಂಡವ ಚರಿತ್ರೆ	ಹುಚ್ಚ	೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೫೧೬, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೫೭	ಪಾರ್ಶಿಸು.	ಪಾರ್ಶಿಸುಬ್ಬ	ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ	೧೯೪೫	ಬಾಳಿಗ ಎಂಡ್ ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು
೧೫೪	ಪಾಶ್ಚಾ ವಿ.	೧೯ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕನ್ನಡ ಸೇವೆ	ಐ. ಮಾ. ಮುತ್ತಣ್ಣ	೧೯೬೯	ಉಷಾ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು–೧
೧೫೫	ಪುನರ್ಮಿ.	ಪುನರ್ಮಿಲನ	ರಘುನಾಥ ವಾಡೇದ	೧೯೫೦	ಪ್ರಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೫೬	ಪುರಾವಿ.	ಪುರಾತನ ಭಕ್ತ ವಿಲಾಸ	ಎಸ್. ಸಿ. ಚನ್ನವೀರಪ್ಪ	೧೯೦೬	ಗುರು ಬಸವ ಆಂಡ್ ಕಂಪನಿ, ಮದರಾಸು
೧೫೭	ಪ್ರಬಂಧ.	ಪ್ರಬಂಧ ಪರಿಮಳ	ಸದಾನಂದನಾಯಕ	೧೯೫೯	ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಂದಿರ, ವಿಜಾಪುರ.
೧೫೮	ಪ್ರವಾಣ.	ಪ್ರವಾಸಿ ಕಂಡ ಇಂಡಿಯಾ ಭಾಗ I, II, III	ಎಚ್. ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ	೧೯೫೪–೫೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ,ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
೧೫೯	ಪ್ರಶ್ನೆ.	ಪ್ರಶ್ನೆ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೦	ಪ್ರಹಾರ.	ಪ್ರಹಾರ	ಲಾಂಗೂಲಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೩	ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಲಾ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೬೧	ಬದ್ಧಪ್ರ.	ಬದ್ಧಪ್ರಮಿತಾಕ್ಷಾ	ಟಿ. ವಿ..ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೬೫	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೨	ಬಸವ.	ಬಸವ ಪವಾಡ	ಸಂಗಿ ಬಿ. ನಂ. ಚಂದ್ರಯ್ಯ	೧೯೫೦	ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೩	ಬಾಳಬ.	ಬಾಳಬಟ್ಟೆ	ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ	೧೯೫೫	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಹಕಾರಿ ಸಂಘಗಳ ಲಿ.,ಧಾರವಾಡ
೧೬೪	ಬಾಳಹೊ.	ಬಾಳಹೊಳೆ	ಅಶ್ವತ್ಥ	೧೯೫೦	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೫	ಬಾಳಿವೈ.	ಬಾಳಿನ ವೈಭವ	ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಉಡುಪ	೧೯೬೬	ಗೀತಾ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೬	ಬಿಗಾಳಿ.	ಬಿರುಗಾಳಿ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೫೫	ಇನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಬಿಚಿಕೆ.	ಬಿಸಿಲು ಚಿಕಿತ್ಸೆ	ಜೆ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೫೭	ಶ್ರೀರಾಮಪುರ, ಬೆಂಗಳೂರು–೨೧
೧೬೮	ಬೆಂಗಟ.	ಬೆಂಗಳೂರು ಬಸ್ಸು	ಬೀಚಿ	೧೯೬೧	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ತಿಪಟೂರು
೧೬೯	ಬೆತಂಬಾ.	ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ	ತ. ರಾ. ಸು.	೧೯೬೨	ಕೆ. ಸೀತಾರಾಮ ಶೆಟ್ಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೦	ಭಾತತ್ತ್ವ.	ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ	ಎಚ್. ಎನ್. ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ	೧೯೬೨	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೭೧	ಭಾರದ.	ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ	ಸಂಗಿ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯ	೧೯೬೨	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಇಲಾಖೆ, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೨	ಭಾರಪ.	ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನ ಪರಿಚಯ	ಎಸ್. ಎಂ. ಕತ್ತೆ, ಅನುಷ ಎನ್. ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ	೧೯೬೮	ಹರ್ಷವರ್ಧನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೩	ಭಾರವೀ.	ಭಾರತ ವೀರಚರಿತ	ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೪೩	ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಪ್ರೆಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೪	ಭಾವಗೀ.	ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾವಗೀತೆ	ಪ್ರಭುಶಂಕರ	೧೯೫೩	ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೭೫	ಭಾಸ್ಕರ.	ಭಾಸ್ಕರ ಗಣಿತ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ೨೧೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭೬	ಭೀಮಕಾ.	ಭೀಮಕಾಯ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	?	ಎಸ್. ಆರ್. ಜೆಗ್ಗಿ, ಕುಮಟ
೧೭೭	ಭೂಗೋಳ.	ಭೂಗೋಳ ಮಂಜರಿ	ಮ. ಸೂರಶಾಸ್ತ್ರಿ	೧೯೪೪	ಶ್ರೀ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ ಮುದ್ರಾಕ್ಷರ ಶಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೮	ಭೂಮಿಅ.	ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ	?	?	?
೧೭೯	ಮಂಜುಳ.	ಮಂಜುಳೋಷಾ ಪರಿಣತ್ಯವಾದ ಶೃಂಗಾರಾದ್ಭುತ ಕಥೆ	ಭೀಮಾಚಾರ್ಯ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಕಿತ್ತೂರು	೧೯೧೨	ಕರ್ನಾಟಕ ಬುಕ್ ಡಿಪೊ, ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೮೦	ಮಡಿಭ.	ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ ಮಹಿಮಾಮೃತ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಸಾರ	ಪಂಡಿತ ಐ. ನಂಜುಂಡಯ್ಯ	೧೯೬೮	ಶ್ರೀಪ್ರಸಾದ ಪ್ರಕಾಶನ, ೯, ಮನುವನ, ಬೆಂಗಳೂರು–೪೦
೧೮೧	ಮಡಿಸಾಂ.	ಮಡಿವಾಳಯ್ಯನ ಸಾಂಗತ್ಯ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ : ಕೆ. ಎ. ೨೬೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೨	ಮನೆಲ.	ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಲಕ್ಷಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಐ. ೨೦೩೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೬೩	ಮನೋನಂ.	ಮನೋನಂದನ	ಎಂ. ಶಿವರಾಂ	೧೯೬೫	ವಿದೇಶ, ೧೬ನೆಯ ಕ್ರಾಸ್, ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೪	ಮನೋರೋ.	ಮನೋರೋಗಗಳು	ಎಸ್. ಆರ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೫೪	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೬೫	ಮಲ್ಲಿನಾ.	ಮಲ್ಲಿನಾಥವರು	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೪೭	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೬	ಮಲೆಮ.	ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮದುಮಗಳು	ಕುವೆಂಪು	೧೯೬೫	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೬೭	ಮಹಾಯೋ.	ಮಹಾಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಧನೆ, ಉಪದೇಶ	ಆರ್. ಆರ್. ದಿವಾಕರ್	೧೯೬೩	ತನೆಯ ಮುದ್ರಣ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ
೧೬೮	ಮಾದೇಸಾಂ.	ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ	ಗುರುಸಿದ್ಧಕವಿ	೧೬೫೦	ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೬೯	ಮಾಧವಾ.	ಮಾಧವಾಲಂಕಾರ	ಮಾಧವ	೧೭೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೭೦	ಮಾನಸ.	ಮಾನಸ ಸರೋವರ	ಕಾವ್ಯಾನಂದ	೧೯೫೯	ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೭೧	ಮಾರ್ಗದ.	ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ	ಆರ್. ಕೆ. ನಾರಾಯಣ್ ಅನು॥ ಭಿ. ನ. ಮಂಗಳ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ನವದೆಹಲಿ
೧೭೨	ಮುಂಬವ್ಯಾ.	ಮುಂಬಯಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ	ರಾ. ರಾ. ರಾಮಚಂದ್ರ ವಿನಾಯಿಕ ಟಕಳಕರ	೧೯೪೪	ಬಾಸೆಲ್ ಮಿಷನ್ ಛಾಪಖಾನೆ, ಮಂಗಳೂರು
೧೭೩	ಮುಕ್ತಿ.	ಮುಕ್ತಿ	ಶಾಂತಿನಾಥ ದೇಸಾಯಿ	೧೯೬೧	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೪	ಮುಗಿಯು.	ಮುಗಿದ ಯುದ್ಧ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	ಸರ್ಪ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೧೭೫	ಮೂಗುತಿ.	ಮೂಗುತಿಹಾಡು	ರಾಘವೇಂದ್ರ ಹಡಗಲಿ	೧೯೬೨	ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹಡಗಲಿ, ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಚೇರಿ, ಬೆಂಗಳೂರು–೧೪
೧೭೬	ಮೃಜಲ.	ಮೃಗಜಲ	ಅನಂತ ಗೋಪಾಲ ರೇವಡೆ ಅನು॥ ಪೆರ್ನಾಡೆ ಸದಾಶಿವಭಟ್ಟ	೧೯೬೧	ಪ್ರತಿಭಾ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೭	ಮೇಭೂದೂ.	ಕನ್ನಡ ಮೇಘದೂತ	ಅಂದಿಕಾತನಯದತ್ತ	೧೯೪೩	ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೮	ಮೈಲಾರ.	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗಶರಣರ ಕೃತಿಗಳು	ಮೈಲಾರದ ಶ್ರೀ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣ	೧೯೮೦	ಶ್ರೀ ಮಂರುಘಾಮಠ, ಧಾರವಾಡ
೧೭೯	ಲಾಸ್ಯರಂ.	ಲಾಸ್ಯರಂಜನಂ	ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ	೧೭೫೩	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೦	ಲಿಂಗಪು.	ಲಿಂಗಪುರಾಣ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೬೪೮, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೧	ವಚಕಾ.	ವಚನ ಕಾದಂಬರಿ	ಸಂ॥ ಎಸ್. ಜಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ ಎಂ.ಎ.ರಾಮಾನುಜಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೫ ಶತ	ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಕಲಾನಿಧಿ, ಮೈಸೂರು
೧೮೨	ವಂಶವೃ.	ವಂಶವೃಕ್ಷ	ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಂಡಾರ, ಪುಟ್ಟಳ್ಳಿ.
೧೮೩	ವಾತಾಚಿ.	ವಾತಾದಿ ಸಕಲರೋಗ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೧೬೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೪	ವಿಮರ್ಶೆ.	ವಿಮರ್ಶೆಯ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೧	ಸಾರಸಾರಿಹಾರ, ಸರಸ್ವತೀಪುರ, ಮೈಸೂರು
೧೮೫	ವಿಷಚಿ.	ವಿಷ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	?	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಪಿ. ೪೩೯, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೮೬	ವ್ಯಾಸವಿ.	ವ್ಯಾಸರ ವಿಶ್ವರೂಪ	ಅನು॥ ಎಲ್. ಗುಂಡಪ್ಪ	೧೯೫೧	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪ್ರಕಟನ ಮಂದಿರ, ಬೆಂಗಳೂರು
೧೮೭	ಶಂಳಕ.	ಶಂಳಕರ ಶತಕ	ಚಂದ್ರಕವಿ ಸಂ॥ ಸಿ. ಮಹದೇವಪ್ಪ	೧೯೫೦	ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆ ಕಾಲೇಜು, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು
೧೮೮	ಶಮಪಾಂ.	ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ಪಾಠಾಂತರಗಳು	ಪ್ರೊ. ಡಿ. ಕೆ. ಭೀಮಸೇನರಾವ್	೧೯೫೧	ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಇನ್‌ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್, ಧಾರವಾಡ
೧೮೯	ಶರಚ.	ಶರಣಚರಿತಾಮೃತ	ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ	೧೯೬೪	ವಯಸ್ಕರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಮಿತಿ, ಮೈಸೂರು
೧೯೦	ಶಿಲ್ಪನಾ.	ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆ	ಎಚ್. ಸಿ. ಕವಿನೀಲಕಂಠಭಟ್ಟ	೧೯೬೬	ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
೧೯೧	ಶಿವಪ್ರ.	ಶಿವಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕೆ (ಟೀಕೆ)	ಬಸವಾರಾಧ್ಯದೇವ	೧೬೦೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೧೪೦, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಪದಸರಣಿ	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧೯೨	ಶ್ರೀಪದಾ.	ಶ್ರೀಪದಾಶಿತಿ	ಆಚಣ್ಣ	೧೫೧೧	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೬೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೩	ಶ್ರೀಷ್ಕೃಪ್ರ.	ಶ್ರೀಷ್ಕೃ ಪ್ರಬಂಧಗಳು	ಮೇ. ರಾಜೀಶ್ವರಯ್ಯ, ಪ್ರಧಾನ್ ಗುರುದತ್ತ	೧೯೬೫	ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೪	ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿ.	ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್	ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾವ್	೧೯೬೨	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೫	ಸಂಗೀತ.	ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತರತ್ನಗಳು	ಎಸ್. ಅನಂತನಾರಾಯಣ	೧೯೬೦	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೬	ಸಂಧ್ಯಾಕಾ.	ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ	ಶ್ರೀರಂಗ	೧೯೬೩	ಉಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೧೯೭	ಸಂನಾಟ.	ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ	ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೧೯೮	ಸಂಶೋಕ.	ಸಂಶೋಧನ ತರಂಗ	ಡಾ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೩	ಸರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೧೯೯	ಸಂಶೋಧ.	ಸಂಶೋಧನ ರತ್ನಮಾಲೆ	ಟಿ. ಕೇಶವಭಟ್ಟ	೧೯೬೯	ಚಿರಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು
೨೦೦	ಸಂಸ್ಕಾರ.	ಸಂಸ್ಕಾರ	ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ	೧೯೬೫	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೧	ಸಕವ್ಯೆ.	ಸಕಲವೈದ್ಯ ಸಂಹಿತಾಸಾರಾರ್ಣವ	ಕಳಲೆ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ	೧೬೨೦	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೨	ಸನ್ಯಾಸಿ.	ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಬದುಕು	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೧	ತನಿಯ ಮುದ್ರಣ, ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೦೩	ಸರ್ವವ.	ಸರ್ವ ಪುರಾತನರ ನಚನ	ಸಂ॥ ಜನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೧೯೫೯	ಸದ್ವರ್ಮ ದೀಪಿಕೆ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಮೈಸೂರು
೨೦೪	ಸಾಮುಲ.	ಸಾಮುದ್ರಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಎ. ೨೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೦೫	ಸಾಲಂಸಾ.	ಸಾಲಂಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ	ಪಂ. ಕೇಶವಶರ್ಮಾ ಗಲಗಲಿ	೧೯೬೩	ಸನಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೬	ಸಾವಿತ್ರಿ.	ಸಾವಿತ್ರಿ	ಎಂ. ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ	೧೯೪೪	ಸತ್ಯಶೋಧನ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ,ದೆಂಗಳೂರು
೨೦೭	ಸಾಹಿಸ.	ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಲೋಚನೆ	ಸದಾನಂದ ನಾಯಕ	೧೯೫೯	ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿ, ಧಾರವಾಡ
೨೦೮	ಸಾಹೇಬ್.	ಸಾಹೇಬ್, ಬೀದಿ ಮತ್ತು ಗುಲಾಮ	ವಿಮಲಮಿತ್ರ, ಅನುವಿ ಆ. ಶಂಕರ	೧೯೬೩	ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೦೯	ಸುತ್ತುಮು.	ಸುತ್ತು – ಮುತ್ತು	ಎಸ್. ಎಸ್. ಗದಗಕರ	೧೯೬೫	ಶರಶ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಬೆಳಗಾಂ
೨೧೦	ಸುಧಾಮ.	ಸುಧಾಮ ಚರಿತೆ	? ಸಂ॥ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ್	೧೮ನೇ ಶತ	ಸುರುಚಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨೧೧	ಸುವರ್ಣ.	ಸುವರ್ಣ ಸಂಚಯ	ಸಂ॥ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ	೧೯೬೭	ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೨	ಸೌಂದಪ್ರ.	ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಮಾಕ್ಷೆ	ಜಿ. ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ	೧೯೬೫	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೩	ಸ್ಮೃತಿಚಿ.	ಸ್ಮೃತಿಚಿತ್ರಗಳು	ಶ್ರೀಮತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ ಟಿಳಕ, ಅನುವಿ ದ. ಬಾ. ಕುಲಕರ್ಣಿ	೧೯೬೬	ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾದೆಮಿ, ಹೊಸ ದೆಹಲಿ
೨೧೪	ಸ್ವಪ್ನಹೊ.	ಸ್ವಪ್ನದ ಹೊಳೆ	ಕೆ. ಶಿವರಾಮ ಕಾರಂತ	೧೯೬೬	ಹರ್ಷ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ, ಪುತ್ತೂರು
೨೧೫	ಹಂಸದ.	ಹಂಸದಮಯಂತಿ ಮತ್ತು ಇತರ ರೂಪಕಗಳು	ಪು. ತಿ. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್	೧೯೬೫	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೧೬	ಹಣಪ್ರ.	ಹಣ ಪ್ರಪಂಚ	ಪಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ	೧೯೫೮	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು
೨೧೭	ಹಳೆಪ.	ಹಳೆಯ ಪದಗಳು	ಬಿ. ಎಸ್. ರಂಗಸ್ವಾಮಿ	—	?
೨೧೮	ಹಾಲಾಸ್ಥ.	ಹಾಲಾಸ್ಯ ಪುರಾಣ	ಇಮ್ಮಡಿ ಗುರುಸಿದ್ಧ	೧೬೨೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ೧೧೫೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೨೧೯	ಹುಲಿಹಾ.	ಹುಲಿಯ ಹಾಲಿನ ಮೇವು	ಭಾರತೀಸುತ	೧೯೬೦	ಕಾವೇರಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಡಕೇರಿ
೨೨೦	ಹೇಮಂತ.	ಹೇಮಂತ	ಶ್ರಿಯದರ್ಶಿ	೧೯೫೮	ಸನಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ
೨೨೧	ಹೇಮಳಕೂ.	ಹೇಮಳಕೂಟ	ಸಾ. ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ	೧೯೬೬	ತ. ವೆಂ. ಸ್ಮಾರಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮೈಸೂರು
೨೨೨	ಹೇಮಾವತೀ.	ಹೇಮಾವತಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ	ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್	೧೯೬೯	ಶಾರದಾ ಮಂದಿರ, ಮೈಸೂರು
೨೨೩	ಹೈದರ.	ಹೈದರನಾಮ	ನಲ್ಲಪ್ಪ	೧೭೮೪	ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ. ಬೆಂಗಳೂರು
೨೨೪	ಹೊಯ್ಸಳಾ.	ಹೊಯ್ಸಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ	ಡಾ॥ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರೀ	೧೯೫೫	ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಅನುಬಂಧ III

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ	ಹೆಸರು	ಕರ್ತೃ	ಕಾಲ	ಇತರ ವಿವರಗಳು
೧	ಚಿತ್ರಾಂಗ	ಚಿತ್ರಾಂಗದಾ	ಕುವೆಂಪು	೧೯೩೬.	ಉದಯರವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು
೨	ದಶಾವ	ದಶಾವತಾರ ಚರಿತ್ರೆ	ಮಲ್ಲರಸಾಂಕ	೧೩೯೦	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೯೪, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೩	ನಂದಿಲೀ.	ನಂದಿಯಾಗಮಲೀಲೆ	ವೀರಸಂಗಯ್ಯ	೧೩೮೯	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೦೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೪	ನನ್ನೆಕಾ.	ನನ್ನೆಯ್ಯನ ಕಾವ್ಯ	ಪರ್ವತದೇವ	೧೩೭೭	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೪೩೧, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೫	ನಾನಾಗು.	ನಾನಾರ್ಥ ಗುರುಬೋಧಸಾರ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಬಿ. ಕೆ. ೧೯೩, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯ ಕಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೬	ನಾನಾಲ.	ನಾಯಕನಾಯಿಕಾ ಲಕ್ಷಣ	ಯೋಗೀಂದ್ರ	?	ಹಸ್ತಪ್ರತಿ: ಕೆ. ಬಿ. ೨೪೨, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯ ಕಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು
೭	ನೊಳಂಬ.	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ	ಸಂ॥ ಕೆ. ಆರ್. ಬಸವರಾಜ್	೧೯೭೬	ನೊಳಂಬ ಇತಿಹಾಸ ಪರಿಷತ್, ಕೃ. ರಾ. ಬಡಾವಣೆ, ತಿಪಟೂರು
೮	ಪೈಶಾಖಿ	ಗೊಲ್ಲೊಶಾ ಮತ್ತು ಪೈಶಾಖಿ	ಗೋವಿಂದಪೈ	೧೯೪೭	ಕಾವ್ಯಾಲಯ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಮೈಸೂರು

ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕೇತಗಳು

ಅನುಬಂಧ II

—ಕ.	ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಕಟಣೆ (ಉದಾ. ಚೆನ್ನವ. ಕ., ಬಸವ. ಕ., ಮಹಾದೇ. ಕ)
ಕೃಕಾ.	ಕೃತಕಶಾಸನ
ಟೀ.	ಟೀಕು(ಕೆ)
—ದೇ.	ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪನವರ 'ಶರಣಚರಿತಮಾನಸ'
ಪೋರ್ಚು.	ಪೋರ್ಚುಗೀಸ್
ಪ್ರ.	ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ
—ಬ.	ಡಾ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ 'ಆಕೃನ ವಚನಗಳು'
ಮೊ.	ಮೊದಲಮಾತು
ರ.	ರಗಳೆ
ರಾಣೆಬೆ.	ರಾಣೆಬೆನ್ನೂರು
ವ.	ವಚನ
ಸು.	ಸುಮಾರು
ಹಾಸುಗ.	ಹಾಸುಗಲ್ಲು
—ಹ.	ಫ. ಗು. ಹಳಕಟ್ಟಿಯವರ 'ಹರಿಹರನ ರಗಳೆಗಳು'
(R)	Revised Edition
◁	Back Formation

ಕ

ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಕಮ್ಮ; ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬೆದ್ದಲೆ ಕ ೧೦೦ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸೊಡರೆಂಣೆಗೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦–೭೧; 1225). ℙ ಇದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ 'ಕಮ್ಮ' ದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. [< ಕಮ್ಮ$_1$]

-ಕೆ$_3$ (ಪ್ರ). ೧. ಪುಲ್ಲಿಂಗಸೂಚಕ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ: "ಏನಾನು ಮೊಂದು ಭಾವಮನಾನಲ್ ಸಲ್ವವನೊಳಱಿಗೆ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ . . . ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ . . . ಕೊಟಕಂ" (ಶಮದ. ೨೦೫, ಪ್ರಯೋ); "ಕ – ಇದು ಉಳ್ಳ – ಕರಿಕ, ಕೊಟ್ಟಿಕ, ಬಿಳಿಕ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮). ೨. ಕರ್ತೃತ್ವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಉದಾ. ಚಿನ್ನಗೆಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ. ℙ ಉಡುಕ, ನಡುಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಕ' ಕಾರವನ್ನು ಕೇಶಿರಾಜ ಭಾವನಾಮಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಡು ಎಂಬುದು ಆಟ ಆದ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡುಗು ಎಂಬುದು ನಡುಕ ಆಗಿದೆ.

ಕೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಆತ್ಮ. ೩. ಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. ಸೂರ್ಯ. ೫. ವಾಯು. ೬. ತಲೆ. ೭. ನೀರು. ೮. ಸ್ವರ್ಗ. ೯. ಅಗ್ನಿ. ೧೦. ಇಂದ್ರಿಯ. ೧೧. ಆಕಾಶ. ೧೨. ಯತಿ. ೧೩. ಗಿಳಿ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಸಂತೋಷ. ೧೬. ಸೊನ್ನೆ. ೧೭. ಕಣ್ಣು: "ನಾರಿಯೊಳು ಬ್ರಹ್ಮನೊಳು ಶಿರದೊಳು ಸುಖಾಂತದೊಳು ಮಾರುತನೊಳೋರಂತೆ ಕಂ ಶಬ್ದಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫–೨೯); "ಪವನಾತ್ಮಂ ಭಾನು ಶಿರಂ ನವಿಲಿಂದ್ರಿಯ ಬೊಮ್ಮ ನಯನ ವೈಶ್ವಾನರ ನೀರ್ ದಿವವೇಕಾದಶ ಲೆಖ್ಖಂ ಭುವಿಯೊಳ್ ಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ ನಯದಿಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೨); "ಪವನ ದಿವಾಂಬು ಕೀರ ನವಿಲಾನಲ ಭಾನು ಶಿರಂ ಸರೋಜಸಂಭವ ನಯನೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಮಿವು ಕಂ ಶಬುದಂ" (ನಾನಾರ. ೮). [ಸಂ.]

ಕಉ[ವು]ಲೆ 'ಕವಿಲೆ$_3$' ನೋ.

ಕಉ[ವು]ವಲಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರಿಯ ಕೊಪ್ಪಲ ಒತ್ತಿನಲು ತಾತೆಯ ಹೊಳೆಯ ದಡದ ಮೇಲೆ ಕಉ[ವು]ವಲ ಮರ ಒತ್ತಿನಲು ನಟ್ಟ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦–೩೩; 1497). [? + ಮರ$_1$]

ಕಉ[ವು]ಸಾಳ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕಂ 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಂಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹದ್ದು; ರಣಹದ್ದು: ಈ ಕಾಂಡಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲು ತುದಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಗರಿಯು ಗೃಧ್ರದ್ದೆ, ಕಂಕದ್ದೆ, ಕಲಲದ್ದೆ, ಮಯೂರದ್ದೆ ಅಥವಾ ಶಿಥಿಲ ಹನುವಿನದೆ? (ಬುದ್ಧಪ. ೮೦); ಕಂಕ ವಿಶೃಂಖಲ ಬಿಂಕಡ ಬೆನ್ನೇರಿ ಬಾನೆಲ್ಲ ತಾನೊಂದೆ ಆಳುವೊಲೆ (ಸಖೀಗೀ. ೨೩–೩೯೩). ೨. ಇಕ್ಕಳ; ತಂಡಸ; ಚಿಮಟ: ಮದಂಘ್ರಿ ಸಂಸ್ಪರ್ಶನಮುಂ ಸಂಗತಮಲ್ತೆನಲಿದೆ ಕಂಕಂ ಗರುವನೆಯೆನಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೦೯). 'ಕಂಕಮುಖ' ಪರಾ. ℙ ಇದು 'ಕಂಕವದನ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದೆ? ೩. ಯಮ. ೪. ಕಪಟಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೫. ವಿರಾಟರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು: ಕಂಕನೆಂಬಭಧಾನ ತನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೬). ೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟ (ನಾ). ೧. ಕವಚ; ಚಿಲಖತ್ತು. ೨. ಅಂಕುಶ. ೩. ಮೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಕಟಕ (ನಾ). ತಲೆಯ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ: "ಕಂಕಟಕಮೆನೆ ಠೌಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತಂದಸಿ, ಕಂಕಡ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೧೮). [?]

ಕಂಕಡಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಸವುತೆಯ ಕಾಯಿ (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕರ್ಕಟ. / ಹಿಂ. ಕಕಡೀ; ಮರಾ. ಕಾಂಕಡೀ]

ಕಂಕಣ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಹಸ್ತಾಭರಣ; ಬಳೆ: ಜಯವಧು ಪಂಕಜನಾಭಂಗೆ ಕೂರ್ತು ರಣಮುಖದೆಡೆಯೊಳ್ ಮುಂ ಕೊಟ್ಟಟ್ಟಿದ ರತ್ನದ ಕಂಕಣಮೆಂಬಂತೆ ಕೈಗೆವಂದುದು ಚಕ್ರಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪–೧೮೫); ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಣ್ಮೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೨). ೨. ಉಡಿದಾರ; ಮೇಖಲೆ. ೩. ಕೌಸ್ತುಭ. ೪. ಯಾವುದಾದರೂ ಆಭರಣ. ೫. ಭ್ರಮಣ; ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ. ೬. ಮುಡಿ. ೭. ನೀರಿನ ಕಣ: ತಾವರೆದೆಱೆದ ಕೈಗಳಿಂ ತುಳುಕಿದರ್ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂ ಮಿಗೆ ಚೆಲ್ವ ಕಂಕಣರವಂಗಳೊಡನೆ (ಜೈಮಿಧಾ. ೩೦–೭). ೮. ಕಣ್ಣೀರು; ಅಶ್ರುಬಿಂದು: ಪ್ರಣುತ ಕಂಕಣ ನಿಕರವದು ತಾಂ ಗಣಿಸುವಡಾನಂದಕರ ಕಾರಣಮೆನಿಸಿದದು ಚೋದ್ಯಮೇ (ಬಸವು. ೧೮–೭೭); ಅರಸರ್ ಕುಡುವಾ ಕಾರ್ತಸ್ವರ ಕಂಕಣಮಿಕ್ಕೆ ಸರಸರಾಸ್ವಾದಿಸಿ ಕಾವ್ಯರಸವ ಸೂಸುವ ಸುಖಭಾಸ್ವರಾಶ್ರುಕಂಕಣಮೆ ಕವಿಗೆ ಕಂಕಣಮಲ್ತೇ (ದಮಸ್ವ. ೫–೨೩ ಪೀಠಿಕೆ). ೯. ಕಣ್ಣು. ೧೦. ನೀರು. ೧೧. ಬಿಳಿದಾದುದು. ೧೨. ಕಾಂತಿ. ೧೩. ಯುದ್ಧ. ೧೪. ನವಿಲು. ೧೫. ಕಾರ್ಯ. ೧೬. (ಮದುವೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ) ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ರಕ್ಷಾಸೂತ್ರ: ಮದುವೆ ಕಂಕಣ ಬಿಚ್ಚುವವರೆಗೂ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ರೂಢಿ); "ಕೌಸ್ತುಭ ಕಣ್ಣೀರ್ ತಿರುಗುವ ವಸ್ತುಡಿದಾರಗಳು ಕೈಯ ಕಂಕಣವೈದುಂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಂಕಣಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೮೪); "ಕೌಸ್ತುಭಂ ಕಣುನೀರ್ ಭ್ರಮಣಂ ಮೇಖಲೆ ಹಸ್ತಭೂಷಣಮಿವಿಂತುಂ ಕಂಕಣಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬); "ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನಲುದಕಮಕ್ಕು ಕಂಕಣಮೆನೆ ಬಿಳಿದಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಂಬನಿಯುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾಂತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ ‖ ಕಂಕಣಮೆನೆ ನವಿಲಕ್ಕುಂ ಕಂಕಣಮೆನೆ ಕಾರ್ಯಮಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್" (ಶಬ್ದರ. ೮, ೯). [ಸಂ.]

ಕಂಕಣಕಟ್ಟು 'ಕಂಕಣಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಂಕಣಕೈ (ನಾ). ಬಳೆತೊಟ್ಟ ಕೈ; ಕಡಗವಿಟ್ಟ ಕೈ; ಮುತ್ತಯ್ದೆಯ ಚಿಹ್ನೆ: ಕಂಕಣಕೈಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರ ಪತ್ನಿ ಕೊನೆಯ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೬೧).
[ಕಂಕಣ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕಂಕಣಗಟ್ಟು, ಕಂಕಣಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಮನೆಗೊರ್ವ ಮಂಕ ತೊಡರ್ಚಿದತನ್ನ ಸೋಂಕಲೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತನವೈವಾಹಕೆ ಕಂಕಣಗಟ್ಟೆಂದರಳುತ (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡು. **ಕಂಕಣಕಟ್ಟು**: ೨. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉದ್ಧರಣಕ್ಕೆ ಶಿವಾಜಿ ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿದನು (ಯಕ್ಸಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ತಾವು ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ದಾನಚಿಂ. ೧೬೮).

ol-2-1

ಕಂಕಣಕಟ್ಟಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು. [ಕಂಕಣ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಂಕಣಗಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಗೇರು, ಹುಲಿಗೇರು, ಸಣ್ಣಹೊಲೆಗಾರ, ಕಂಕಣಗಾಳ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪–೮೬೭). [?]

ಕಂಕಣಗೀಲು (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಕೀಲು; ಬಳೆಯ ತಿರುಪು: ಕರದ ಕಂಕಣಗೀಲನೊತ್ತುವ ಭರದ ನೆವದಿಂ ಪ್ರೀತಿಮತಿ ಸೌಂದರಿಯ ಸಾಧ್ವಸದೊಡನೆ ಲಜ್ಜೆಯನೋಡಿಸಿದ ಕುವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪–೮).

[ಕಂಕಣ + ಕೀಲು (< ಕೀಲ್)]

ಕಂಕಣತೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾಗು; ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡು: ನಿಮಗಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಸಬೇಕೆಂದೇ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟದ್ದಾನೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೬೩); ಪ್ರಜೆಗಳ ನೆಮ್ಮದಿ ಸುಖಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಕಣತೊಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭).

[ಕಂಕಣ + ತೊಡು$_1$]

ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವ ಯೋಗ: ತನ್ನ ಜಾತಕದಲ್ಲಿ 'ಎರಡನೆಯ ಕಂಕಣಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು? (ಮಹಾಗ. ೩೨೦). [ಕಂಕಣ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕಂಕಣಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ: ಮಂಗಳಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಕಂಕಣಬದ್ಧನಾದ ರಾಮನು . . . ಅಡವಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನು (ವಾರಾಕೃ. ೫೭). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಬದ್ಧನಾದವನು (ಕಿ). [ಕಂಕಣ + ಬದ್ಧ]

ಕಂಕಣಬಲ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯೋಗ; ಮದುವೆಯ ಯೋಗ: ಅವನಿಗೆ ಕಂಕಣಬಲ ಕೂಡಿಬಂತು (ರೂಢಿ). ೨. ಯೋಗ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. [ಕಂಕಣ + ಬಲ]

ಕಂಕಣರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿರುವ ಐಶ್ವರ್ಯಸೂಚಕರೇಖೆ: ಭೂಲಾಭಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಶೌರ್ಯವು ಧೈರ್ಯವು ಯಿವು ಕಂಕಣರೇಖೆಗೆ ಫಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೦೧). ೨. ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ವಿವಾಹಸೂಚಕ ರೇಖೆ. 'ಆಯುರೇಖೆ' ಪರಾ. [ಕಂಕಣ + ರೇಖೆ]

ಕಂಕಣವರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಂಕಣವರ್ಷೆ ಚಾಗವೆಡಂಗಿ (ಎಇ. XV, ೩೩೧–೧೫; 1028).

[ಸಂ. ಕಂಕಣವರ್ಷಾ (ಕಂಕಣ + ವರ್ಷ + –)]

ಕಂಕಣವಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಬಳೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕರ್ಣಾವತಂಸ, ಕಂಕಣವಲಯಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೫). ೨. ಜಲಕಣಗಳ ಆವರಣ: ಕಂಕಣವಲಯಂಗಳಿಂ ಮನೋಜ್ಞಮಪ್ಪ ಸುಮೇರುವೆಂತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪–೧೮).

[ಕಂಕಣ + ವಲಯ]

ಕಂಕಣವಾರ (ನಾ). ಕಂಕಣದ ಸಾಲು, —ಗುಂಪು: ಮುಗುಳ್ಸರಿಗೆ ತೋಳ್ವಳೆ ಕಂಕಣವಾರಮೆಂದು ಬೇಟ್ಪನಿತನೆ ಮಾಡಿ ತೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೬). [ಕಂಕಣ + ವಾರ್$_3$]

ಕಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗೈಯ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೆಜ್ಜೆಗಳಿರುವ ಕಡಗ. ೨. ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ: ಕನಕಮಣಿಖಚಿತ ಕಂಕಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಿಣಿ, ಕಿಂಕಿಣಿ]ಕೆಯ ಸುಖಾಸನದೊಳನುಪಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಗುರುವ ಬಿಜಯಂಗೈಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣೀಕಾ]

ಕಂಕತ (ನಾ). ಹಣಿಗೆ; ಬಾಚಣಿಗೆ: "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗಠಾ. ೬೨–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂಕತಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕತ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಕತಿಕಾ]

ಕಂಕಪತ್ರ (ನಾ). ಹದ್ದಿನ ಗರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ, —ಅಂಬು: "ಚಿತ್ರಪುಂಖಂ ಮಾರ್ಗಣಂ ಬಾಣಮಿಷು ಕಂಕಪತ್ರಂ . . . ಎಂದೆನಲ್ಕಂ ಬೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೬೪). [ಕಂಕ + ಪತ್ರ]

ಕಂಕಬಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಾಟಿಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ.

[ಕಂಕ್$_0$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಂಕಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೨. ಕೈಗಳ ತಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ ತಾಳ ಸೂಚನೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಕಮಾಲಾ]

ಕಂಕಮುಖ (ನಾ). ಇಕ್ಕಳ; ಪಟಕಾರ (ಕಿ).

[ಕಂಕ + ಮುಖ]

ಕಂಕರ$_1$, ಕಂಕರೆ, ಕಂಖರ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು. ೨. ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು. 'ಕಂಕರಕಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಕಂಕರೆ**: ೩. "ಹಾದಿಗೂ ಕಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು" (Gravel. ಇಂಕನಿ). **ಕಂಖರ**: ೨. ಸುರಭಿಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಂತಾನಂಗಳಿರೆ ಬಱಡು ಕಂಖರಗಳನಾರೈವ ಮರುಳನಂದದೆ ನಿಮ್ಮ ಪದಮಿರೆ ಸಂಸಾರಶರಧಿಯೊಳಾಳ್ದಿರ್ದೆಯೆಲೆ ದೇವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೬–೪೩).

[ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರ (< ಸಂ. ಕರ್ಕರ). / ಹಿಂ. ಕಂಕಡ, ಕಂಕರ]

ಕಂಕರ$_2$ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲು. [< ಸಂ. ಖಂಕರ]

ಕಂಕರ$_3$ (ಗು). ೧. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. (ನಾ). ೨. ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ. ೩. ಅತ್ಯಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆ (ಒಂದು ನೂರು ನಿಯುತದಷ್ಟು).

[ಸಂ.]

ಕಂಕರಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು: ಹುಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕಂಕರಕಲ್ಲುನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಬಿಸಿಲ ಝಳದಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ವೀರರಸಾತ್ಮಕಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೬೫).

[ಕಂಕರ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕಂಕರಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು (?): ಕರಿ ಹಯವು ಕಾಲಾಳು ಕಂಕರಗರೆವುತೇಕಾಕ್ಷೋಹಿಣಿಯು ಬರುತುರುಸರಳಮಾಲೆಯನು ಕೆದರಿದರರಿದು ಮುಳಿಸಿಂದ (ಜಿನಭಾ. ೬೩–೪೩). 'ಕಂಕಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ಕಂಕರ್$_0$ + ಕರೆ$_1$]

ಕಂಕರಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಕಂಕರಿಯ ಸಿವಿಱ ಪೆಂಪಿನ ಝುಂಕಟಬೊಂಬುಱಿಯ ಪಱವದುಳಿಕೆಯ ಢಕ್ಕಾಸಂಕುಳದ ತಾಳದುಲಿ ನೆಗೞ್ದೇಂ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಸಮುದ್ರಘೂರ್ಣನಮಾಯ್ತೊ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೨೭); ಕಂಕರಿಯ ದನಿಗೆ ಕುಣಿಯನೇ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ (ವೀಶ್ವಪು. ೮–೫–೧೨); ಗೋವಳರು ಬಾಜಿಪ ತಿತ್ತಿರಿಯ ಕೊಂಬುಗಳ ಕೊಳಲುಗಳಿತ್ತರದ ಕಂಕರಿಯ ಱುಂಚೆಯ ಯೆಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಒತ್ತರಿತ ದನಿಗೇಳುತ ಪುರುಷೋತ್ತಮನು ನಂದನುವೆರಸಿ ಬರುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೭).

[?]

ಕಂಕರಿ$_2$ (ನಾ). ಚಾಟಿ; ಚಬಕ: ಈತಂ ಪಗಲ್ಗಳ್ಳನೀತನಂ ಸಮ್ಮ ಕಂಕರಿಯಿಂ ಬಡಿವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೬–೨೯). 'ಕಂಕರಿಗೋಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕಂಕರಿ$_3$ (ನಾ). ಸುಳಿಗೂದಲುಳ್ಳವನು: "ಖಂಖರಿ – ಕಂಕರಿ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಕಂಕರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಂಕಣಿಕೆ ೧ (?): ಮೆಯ್ಯ ಮಸಿ ಕೊರಲ ಬಕ್ಕಳೆ ಪೊಯ್ಯೆ ಪುಗಿಲ್ಗರೆವ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಕರಿಕೆ ಕರಂ ರಯ್ಯಮೆನೆ ಪಾಡುತಿರ್ದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೯). [?]

ಕಂಕರಿಗೋಲ್, ಕಂಕರಿಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾವಟಿಗೋಲು; ಉದ್ದವಾದ ಚಾಟಿ (ಕಿ). ೨. (ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಂಡಾಲನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ) ದೊಣ್ಣೆ: ಇಂದುಧರನೊಂದುವೇಷಂಬೊತ್ತು ಬರುತಿರಲ್ ಪೆಗಲ ಮಿಣಿ ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನೀಶ್ವರಂ ಸೊಗಯಿಪ ವಿಭೂತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಕೃಪಾಕರಂ (ಭೋಗರ. ೨೧೦-೪); ಪಿಡಿದ ಕಂಕರಿಗೋಲಿನಿಂದೆ ತನ್ನಂಗದೊಳ್ ಪೊರೆದ ಮಣ್ಣಂ ಪರುಷಮಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೫೭-೨೧). **ಕಂಕರಿಗೋಲು**: ೨. ಮಿಣಿ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದು ಜಂಗಮಸ್ಥಲವೇ (ಉರಿಪೆ. ೫೮-೩೬); ನಸುಕುಸಿದ ದೇಹ ಕಂಕರಿಗೋಲನಿಱಿದು ಬಾರಿಸುತ ಕೈವಿಡದೆ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಳೆಂದೆಂದು ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯ್ವೆರಸಿ ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳಿದಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೭); ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿಗೋಲ ಕನಕವಾಗಿಸಿ ತೋಱಿದನು ಕೂಡೆ ಭಾಳಲೋಚನಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಮೋಳಿಪು. ೫-೧೧೩); ಚರ ಪಾದತೀರ್ಥದಿಂ . . . ಕಂಕರಿಗೋಲ ಹೇಮಗೆಯ್ದಿರದೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ಮಂಚಯ್ಯ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೩). [ಕಂಕರ್$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಕರಿಗೋಲು 'ಕಂಕರಿಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಂಕರೆ 'ಕಂಕರ$_1$' ನೋ.

ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯ (ನಾ). (?): ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱೊಲಿದು ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಚ. ೫-೨೩). [?]

ಕಂಕವಕ್ಕಿ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು: "ಲೋಹಪೃಷ್ಠಃ, ಕಂಕ ಈ ೨ ಕಂಕ ವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಕಂಕ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಂಕಳ (ನಾ). ಕೈಗಡಗ: "ಕಂಕಳ-ಕಂಕಾಳ; ಕಂಕಣ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಣ]

ಕಂಕಳವರಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಂಕಣದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನ (ಕಿ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಕಿ). ೩. ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲವನು; "ನಲ್ಗಾದೆಗಾಱ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೩). [ಕಂಕಳ + ಪರಳ್ (< ಪರಲ್)]

ಕಂಕಾರಿಸು, ಕಂಖಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಬೊಬ್ಬೆಮಾಡು: ಕೂಗುತಿಹ ಕಹಳೆಗಳು ಖಡಿಖಡಿ ತಾಗು ತಾಗೆಂದೊದರ್ವ ತಂಬಟಗಾರರಿಂ ಬಲವೆರಡು ಕಂಕಾರಿಸುತ ರಣಮುಖಕೆ (ಪಶುಭಾ. ೮-೧೧); ವೀರಕೋಡುಗಳುಡುಗಿ ತುರು ವಾಕಾರವಾದವರೊಂದಿನಲಿ ಕಂಕಾರಿಸುತ ನಡಸಿದರು ಕೌರವನಾಳು ಗೋಗಣವ (ಜಿನಭಾ. ೫೮-೨೭); ನೀರ ಮಧ್ಯದ ಪುರದ ಹಯ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕುಣಿವುತಿರೆ ಕಂಕಾರಿಸುವ ಜೋಧರನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಿನಭಾ. ೬೪-೫೧). **ಕಂಖಾರಿಸು**: ಒತ್ತಿ ಕಂಖಾರಿಸುತೆ ಕಿತ್ತ ಕತ್ತಿಯ ಭಲ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಕೈಯಸ್ತ್ರವ (ಜಿನಮು. ೧೭-೧೧); ಅಡಿಗಟ್ಟು ಕಂಖಾರಿಸುತ ಕುಲಿಕುಲಿ ನಾಲ ಮೊರೆಯುತಲಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬೧-೪).

[ಕಂಕರ್$_0$ + -ಇಸ್ಯು$_3$. / ಮರಾ. ಖಂಕಾರಣೇ = ಗಂಟಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು]

ಕಂಕಾಲ, ಕಂಕಾಳ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ತೋಲಂ ಬಾಸಣಿಸಿದ ಕಂಕಾಲಮೆ ದಲ್ ಜೀವದಿರ್ಕೆಯೆನಲಾಗದು (ನೀತಿಮಂ. II, ೪೯); ಕಂಕಾಲ ಭೀಕರಮದಂ ಕಂಡು ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೮-೩೬೨). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿ. ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. **ಕಂಕಾಳ**: ೧. ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ವಿಷ್ಣುಕಂಕಾಳವನಿಕ್ಕಿ ಆಡುವಲ್ಲಿ ನೀಲಕಂಠ ನೆಂಬಾತನೊಬ್ಬ ಗಣೇಶ್ವರನು (ಅವಚಂ. ೧೧೩-೫೧೨); ಆ ಮುನಿಯ ಕಂಕಾಳದಲಿ ಸುತ್ರಾಮ ಕೊಂದನು ವೃತ್ರನನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೧೧); ಇಂದುಧರ ಕಂಕಾಳಮಂ ಧರಿಸಿದಾ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ಲಶಿಚಂ. ೭ ಸೂಚನೆ); ಸುಟ್ಟು ಕರಿಯಾಗಿದ್ದ ಅರ್ವರ ಕಂಕಾಳಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುವು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲತೆ (ನಾ). ಕಂಕಾಲವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ಥಿಪಂಜರದ ಸ್ಥಿತಿ: ತೊವಲ್ ಪತ್ತಿ ಬಿಗಿದೆಲ್ವುಗೂಡಿನ ಶಿಥಿಲ ಕಂಕಾಲತೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧-೫೪೭); ಬರದ ಗರ ಬಡಿದಿರ್ದ ಕಲ್‌ಕೊರಕು ಕಂಕಾಲತೆಯ ಮಲೆಯ ತೊರೆ ತಾನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ತಂಗಿದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೦-೧೪). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲತಾ]

ಕಂಕಾಲಧರ (ನಾ). ಎಲುಬಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಂಕಾಲಮಾಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಮಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಲಿ, ಕಂಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಶಿವ. ೨. ಶಿವನ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಶಿವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರಧರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. **ಕಂಕಾಳಿ**: ೨. ಪೊಂಬೆತ್ತಮನೆತ್ತಿ ಹೋ ಸಾರ್ ತೊಲಗೆಂದು ನಿವಾರಿಸಿ ಸಮುಚಿತ ಸ್ಥಾನದೊಳಿಂಬುಕೆಯ್ಸುವ ಭೀಮ ಕಂಕಾಳಿಗಳೆಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕಾಳರೆಂಬ] ವೇತ್ರಧರರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬೯ ವ). ೩. ರುದ್ರಾಣಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಧುರದೊಳಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ಭೂತ ಗಣಸಹಿತ ರುಧಿರದೋಕುಳಿಯನಾಸುರದೊಳೊಲಿದಾಡುವಾಗಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೫೮); ಹೋಳೆರಡ ಬೀಸಾಡೆ ರಣದಲಿ ಕಾಳಿ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೩೪). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿನ್]

ಕಂಕಾಳ 'ಕಂಕಾಲ' ನೋ.

ಕಂಕಾಳಗೊರವ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶೈವಗುರುವಿನ ಹೆಸರು: ಪುರುಷೋತ್ತಮ[ನೆ]ಜಿಯೆ ಬಜ್ಕಿಯಂ ಕಂಕಾಳಗೊರವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೦೭-೮; 859). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಗೊರವ]

ಕಂಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ಎಲುಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಂಡ, —ಕೋಲು; ಅಸ್ಥಿದಂಡ: ಹರಿಯ ಕ್ಕಂಕಾಳದಂಡವ ಪಿಡಿದವರ್ ಪಂಚಮುಖರು ನಯನತಿ,ತಯರು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೩೫). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ದಂಡ]

ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿ (ನಾ). = ಕಂಕಾಲಧರ: ಶಿವಂಗೆ ಕಂಕಾಳಾಂಕಪಾಣಿಗೆ ಶಂಕರತ್ವದ ಕಿಂಕರರು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೩). [ಕಂಕಾಳ (= ಕಂಕಾಲ) + ಅಂಕ್$_2$ + ಪಾಣ್$_2$]

ಕಂಕಾಳಿ 'ಕಂಕಾಲಿ' ನೋ.

ಕಂಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು: ಬರಿಯೆಲ್ ಬೇಜರ್ದ ಕಂಕಾಳಿಕೆ ಪೆಡತಲೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕ ಕಣ್ ತೋರ್ಪ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಸೆರೆ . . . ಚಿದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿರೆ ಚರಿಗೆಗುಣಲ್ಪಂದನೊರ್ವಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨). [ಸಂ. ಕಂಕಾಲಿಕಾ]

ಕಂಕಿ, ಕಂಕು, ಕಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ: ಮೇಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ದನಗಳು ತಿರುಗಾಡಿದಂತೆ ಅವುಗಳ ಕಾಲ್ತುಳಿತಕ್ಕೆ ತೆನೆಗಳು ಕಂಕಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಡುಗೋ. ೩೭); ಹಂತಿಯ ಹೊಡೆಯುತ ಕಂಕಿಯ ತೆಗೆಯುತ ತಣವರು ರೈತರು (ಕಪಪು. ೩-೬೭); ಸುಂಕರಾಶಿಯ ಕಣಕೆ ಸಂಕದೇವನ ಬಲವು ಕಂಕಿಯಾ ಕಣಕೆ ನಿನಬಲವು ಮಾದೇವಿ ಸೋಂಕಿದರೆ ರಾಶಿ ಕಣತುಂಬಿ (ಶರಚ. ೨೮೩). ೨. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ) ಊಬು; "ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಊಬು" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಸುಂಕಿಗನು ಹುರಿಹಲ್ಲು ಬಿಂಕದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಕಂಕಿಯು ಸುಂಕ ನಸುಗುನ್ನಿ ಇವು ಆಱು ಸೋಂಕಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೦).

೩. ಕಾಯಿ ಉದುರಿಸಿದ ಗೊನೆ : ಅಡಕೆಕಂಕಿ ಬರಲಿಂದ ಕಸಗುಡಿಸು (ರೂಢಿ). ೪. (ಆಲಂ) ಸತ್ತ್ವಹೀನೆ; ರೋಗಿಷ್ಠೆ : ಕಂಕಿ ಹೋಹುದ ಱಿಂದ ಮಂಕಿ ಹೋಹುದು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೨೨). ಕಂಕು : ೧. (ಕಿ). ಕಂಕೆ : ೧. ಜಂತುಗುಂಟೆಯಿಂದ ಕಂಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಉಳಿಯುವುದೇ ಸುಂಕರಾಶಿ (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧). [← ತೆಲು. ಕಂಕಿ]

ಕಂಕಿಕಣ (ನಾ). ತೆನೆಯನ್ನು ಒಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ತುಳಿಸಿ ಕಂಕಿಯನ್ನೂ ಕಾಳನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಕಣ (?) : ಕೊಂಕಣದ ಕೊಪ್ಪಿರಲಿ ಅಂಕಣದ ಗುತ್ತಿರಲಿ ಬಂಕಣದ ರೊಕ್ಕ ಗಪ್ಪಿರಲಿ ಸುಗ್ಯಾಗ ಕಂಕಿಕಣ ಸುಂಕ ಒಪ್ಪಿರಲೊ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೬). [ಕಂಕಿ + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕಂಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು ; ಸಿಡಿದುಬೀಳು (?) : ಸತಿಯ ಸಾರ್ದುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಕೌಶಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಕವರ್ದು ಕಂಕಿಸಿ ಮಸಗುತತಿ ಕನಲ್ಕೆಯ ನಾಂತು ಶಾರ್ದೂಲನಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತಲಿ (ಮದೇಪು. ೨೪–೧೩).

[ಕಂಕು$_0$ + –ಇಸು$_3$. P ತೆಲು. ಕಂಕು = ನಿಂದಿಸು, ದೂಷಿಸು]

ಕಂಕು 'ಕಂಕಿ' ನೋ.

ಕಂಕುಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ : ಆ ಕಂಕುಣ ವೆಂಬ ರೋಗವೂ, ತಿಮಿರವೂ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೭).

[?]

ಕಂಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಂಕುಣಿಕೆ, ಹೆಮ್ಮಿಟಲ, ಅಜಗಂಧಿ, ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೭). [?]

ಕಂಕುಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮಣ್ಣು : "ಕಂಕುತುಷಾ–ಕಂಕುಷ್ಠಂ" (ಓಷಧಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕಂಕುಷ್ಠಾದಿಘೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಹ್ಯ : ಕಂಕುಷ್ಠಾದಿ ಘೃತ . . . ಕಂಕುಷ್ಠ, ಇಂಗು, ಸೈಂಧವ, ತಿಗಡೆ, ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿಯ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಪಾನಾಭ್ಯಂಗ ವಸ್ತಿಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಮಲಬಂಧ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಉದಾವರ್ತ, ಆಧ್ಮಾನ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೦೩).

[ಕಂಕುಷ್ಠ + ಆದಿ$_2$ + ಘೃತ]

ಕಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕಂಕುಟು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕಂಕೆ 'ಕಂಕಿ' ನೋ.

ಕಂಕೆಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : ಲಲಿತ ಕಂಕೆಲಿದ್ರುಮವೆ ನೀ ತೋಱೊಲಿದು ಕಂಕಲಿಪ್ರಿಯನನು (ಜೀವಂಚ. ೫–೨೩) ; ಎಸೆವ ಭಾಮಂಡಲವು ಚಾಮರ ಕುಸುಮ ಮಳೆ ಕಂಕೆಲಿಚ್ಛತ್ರವು (ಜಿನಸಾ. ೭೩).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕಂಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಾಮಿನೀ ವಾಮಪದಾಹತಿಯಂ ಬಯಸದೆಯುಂ ಪುಷ್ಪಿತಮಾದುದು ಲಲಿತ ಪಲ್ಲವಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨–೬೧) ; ನೇಱಿಲ್ ಘನಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ ತಿಳಕಂ ಕಂಕೆಲ್ಲ ಪು(ಂ)ನ್ನಾಗ ಪಾದರಿ ಪೂಗದ್ರುಮ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೪೦ ; 1226).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲ]

ಕಂಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕಂಕೆಲ್ಲ : "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಃ, ಅಶೋಕಃ—ಈ ೨ ಅಸುಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೩೯) ; "ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯದಶೋಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೯) ; ಕೆಂದಳಿರಿಂ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಗಳಿ ನಂದನದಿಂ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳಿಂದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೭೬–೧೦ ; 1070) ; ಕರ್ಪುರದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ ಪಲ್ಲವಂಗಳಿಂ ಸಮೆದ ತಳಿರ್ವಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೧೫) ; ಮುಕುಳಿತವಕುಳಂ ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸಿ ಕಂಕೆಲ್ಲಿ ಲತಾಂತಾಕ್ರಾಂತ ವಾಸಂತಿಕವೆಸೆದುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೪೨).

[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕಂಕೇಲಿ, ಕಂಕೇಳಿ (ನಾ). ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ : ಕಂಕೇಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕೆಲ್ಲ] ಪಲ್ಲವೋಲ್ಲಾಸ ರಚಿತಮುಜ್ಜ್ವಲಮಣಿದರ್ಪಣ ದೀಪ್ತಿರಮ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ರಗಳೆ) ; ಕುಸುಮಮಳೆ ಕಂಕೇಲಿ ದುಂದುಭಿಯೆಸೆವ ಚಾಮರಛತ್ರ (ಪಶುಭಾ. ೭–೮). ಕಂಕೇಳಿ : ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಕೆಂಕ ಮಾದ ಕಂಕೇಳೀಕುಜಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೩) ; ತತ್ಕಂಕೇಳಿಯ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೬–೧೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಕೇಳಿ 'ಕಂಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕಂಕೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಂಕೋಷ್ಠ : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮವತೀ ಈ ೪ ಕಂಕೊಟ್ಟೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕಂಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಂಕೊಲ–ಕಂಕೊಳ, ದೊಡ್ಡ ಕಹಿಮೆಣಸು" (ಓಷಧಿ. ೨೨). [< ಸಂ. ಕಂಕೋಲ]

ಕಂಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಘಂಟಾಮಣಿಸೊಪ್ಪು : "ಪಟುಪರ್ಣೀ, ಹೈಮವತೀ, ಸ್ವರ್ಣಕ್ಷೀರೀ, ಹಿಮಾವತೀ – ೪ ಕಂಕೋಷ್ಠದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೬). [?]

ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಮೆಣಸಿನ ಕಾಳಿನಂತೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಗೆಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭).

[ಕಂಕೋಳ್$_0$ + ಚಿನ್ನಿ$_2$]

ಕಂಖರ 'ಕಂಕರ$_1$' ನೋ.

ಕಂಖಾರಿಸು 'ಕಂಕಾರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಗ (ನಾ). (?) : "ದೋರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂದಾರುಚ ಭುಜಗಳಿಂದ ಹಿಡಿವಂಥಾ ಮರನು ಯಿದಕೆ ಕಂಗಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ" (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨–೩೧). [?]

ಕಂಗಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕಂಗಡೆ 'ಕಣ್ಗಡೆ' ನೋ.

ಕಂಗಣಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಾಳ ಕಂಗಣಿಗೆಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ಮಾಡಿ . . . ಕಂಗಣಿಗೆಯ ಗುಡ್ಡೆಮಾನ್ಯದೊಳಗೆ (ಹೈಆಸಿ. VIII, ೩೩–೨೮೫, ೩೧೭; 1085); ಕಂಗಣಿಗೆಯ ಬಡಗ ವೊಲದಿಂ ಮೂಡ ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನ ಶ್ವೇತ ಕೇಶವ ದೇವರ ಕೆಯ್ಯ (ಕಇಆ. ೧೩–೪–೧೦೨; 1093). [?]

ಕಂಗದಿರು 'ಕಣ್ಕದಿರು' ನೋ.

ಕಂಗನೆ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ಅಧಿಕವಾಗಿ : ಮುನಿಸಿನೊಳಾದ ಮೇವಯಿಸಿ ಸೈರಿಸದಾದಟಲೊಳ್ ಕನಲ್ದು ಕಂಗನೆ ಕನಲುತ್ತು ಮುಮ್ಮಳಿಸಿ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬) ; ದನಿದೋಱೆ ಕತ್ತರಿ ಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ) ; ಭಗದತ್ತನ ಧನುವನಿಕ್ಕಡಿಗಡಿಯೆ ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫೫).

ಕಂಗನೆಕನಲ್, ಕಂಗನೆಗನಲು = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಸುರತಸುಖಸುಧಾ ಸೇವನೆಗೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯೆನಿಪ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಕಂಗನೆಕನಲ್ದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೨೫ ವ) ; ಕವಿದುದು ಸೇನೆ ಕಂಗನೆಗನಲಿ ಕರ್ಣ ದ್ರೋಣರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೯).

[ಕಂಗು$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕಂಗಪಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಚೋಳಧನಞ್ಜಯನ್ ಎರಿಗಾಲ್ವಾದಿ ಅಱುನೂಱು ಆಳೆ ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ಟವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭಪಾದಿಯು ಮೂಱುಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮನಾಮೇಕೆ ಮ × × × ಧೊಕೆಯ್ದನ್ದು ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ . . . ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩–೧ ; 750). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕುಲಬ್ರಹ್ಮಣರ್ ಕ್ಕಂಗಮಂಗಲವರ್ಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಣೆನ್ದ ನಾಮ ಗೋತ್ರಸ್ಯ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೧೪, ೯–೧೦ ; ?). [ಕಂಗ ? + ಮಂಗಲ]

ಕಂಗಲಿಂಡಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಗಲಿಂಡಿಗ ನಾಟ್ಗೂ ವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦–೫ ; 950). [?]

ಕಂಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ; ಕವಚ (?) : ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟದ ಕಡಿದಬ್ಬೆ ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲೆಹ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂದೊಡನೆ ತುರುಕರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೨) ; ದಶರಥಿ ಜವದಾಡೆ ಕಡಿದಾಬೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕಂಗಲು ಠೌಳಿ ಸವಗ ಎಸೆಯೆ ರಣದೊಳೆಸೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೪೭) ; ಸಿಂಗಾಡಿ ತರಕಸ ಕುರುಬಾಣ ಮೊಚ್ಚೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಜೋಡು ಸವಗ ಕಂಗಲು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕತ್ತಿ ನೇಝೆಯಗಳ ವಂಗಡ ಸಿಕ್ಕಿತೇನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೭೮) ; ಮುಡಿಯಾಭರಣ ಸೀಸಕ ಕಂಗಲು ಮೈದೊಡಿಗೆ ಕಂಗಳೆ ವಾಜಿಗಳು ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬೆಳಗು ಬಲ್ಲೆಹವಾಗೆ ಸತಿಯರು ನಡೆದರು ಹಯಕಾಱರಂತೆ (ನಾಗಕು. ೪–೪೧).

[< ಸಂ. ಕಂಕಟ, ಕಂಕಟಕ ?]

ಕಂಗವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೈಬಿಸಿದ ಕಾಳೆಗ ಅಣಿಯುಳ್ ಕುದುರೆಯುಳ್ ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಙ್ಗವಡಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ.X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೮ ; 890). [< ಗಂಗವಾಡಿ ?]

ಕಂಗಳ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು ; ಕುರುಡ : ಕಂಗಳಯ್ಯಂಗೆ ಮಣಿ ಮುಕುರವ ತೋಱೆ ಕಾಣ್ಬನೆ ತನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಂಗವ (ಅದವ.ಉ. ೮೩–೧೩೭) ; ಕಂಗಳನ ಕೋಲು ಕಳೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೩೭) ; ಗಾಳಿ ಬೆಮರ್ತಂದು ನೇಸಱ್ ಕಂಗಳನಾದಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧–೨೯) ; ಕಂಗಳನಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭನಸಿದ್ಧನಿಗೆ ಆಮಾತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೪–೧೬) ; ಕಂಗಳರ ಜಂಗುಳಿಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ ತಂದೆಯೋ (ಗರಿ. ೧೭–೧೦).

[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕಳೆ$_2$ (< ಕಱಿ$_1$) + –ಅ$_7$]

ಕಂಗಱುಬು 'ಕಣ್ಗಱುಬು' ನೋ.

ಕಂಗಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ರೇಗು ; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು ; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು (ಕಿ). [ಕಂಗು$_5$ + ಆಗು$_1$]

ಕಂಗಾಡು (ನಾ). ದುರ್ಬಲತೆ ; ನಿಶ್ಶಕ್ತತೆ : ಈಚೀಚೆಗೆ ಅವನು ತುಂಬಾ ಕಂಗಾಡಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಗಾಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕಾಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು : ಕಂಗಾಣಿಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂಗಡಿ ಸೊಡರ್ಗೆಟ್ಟ ದೇಗುಲ ದೆಡೆಯ ದುಸ್ಸಂಗ ದಂಪತಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೩).

[ಕಂಗಾಣು (< ಕಣ್ಗಾಣ್) + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಗಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಂಗಾರ 'ಕಂಗಾರು' ನೋ.

ಕಂಗಾರು, ಕಂಗಾರ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ (ಕಿ). **ಕಂಗಾರ** : (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಕಂಗಾಲ (ಗು). ೧. ಬಡವಾದ ; ದುರ್ಬಲವಾದ : ಇಂದು ಅವರು ಕಂಗಾಲ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು (ಊರುಕ. ೪). (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ ಮನುಷ್ಯ ; ಬಡವ : "ಕೊಡು, ಆ ಕಂಗಾಲ ಕಗ್ಗನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಾ ಹೋಗು" (ಇಪ್ಪಕ. ೩೮೫) ; "ಹೇ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ತೈಲಿಕ ತನಯ ! ಈ ಕಂಗಾಲನ ಹೊಟ್ಟೆ ಇನ್ನೂ ತುಂಬಿಲ್ಲ" (ಕಮಕ. ೧೪೦).

ಕಂಗಾಲಾಗು = ೧. ಕಂಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು ; ದಂಗುಬಡಿ : ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಒದಗಿದ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಭಟನೆಯಿಂದ ಸರ್ಕಾರ ಕಂಗಾಲಾಯಿತು (ಸ್ವಾವೀರ. ೧೦೮) ; ಜನರು ಕಂಗಾಲಾಗಿ ಗುಳೇಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಹತ್ತಿದರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೮). ೨. ಕ್ಷೀಣವಾಗು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಈ ಹೊಸ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗಾಲಾದರು (ಹಂಗೀತೆ. ೮೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲ]

ಕಂಗಾಲತನ (ನಾ). ದರಿದ್ರತೆ ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ; ಹೀನತೆ : ಈ ಕಂಗಾಲತನಕ್ಕಾಗಿ ಗೋವರ್ಧನನ ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವನಿಗೆ ಛೀ ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು (ಎರಸೆ. ೧೧೭) ; ಕಂಗಾಲತನವು ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ನದ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಬಂಗಾಲಿತನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೩೪). [ಕಂಗಾಲ + –ತನ]

ಕಂಗಾಲಿ, ಕಂಗಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಡತನ ; ಕಂಗಾಲತನ (ಕಿ). ೨. ಬಡವ ; ದರಿದ್ರ (ಕಿ). **ಕಂಗಾಳಿ** : ೨. ತೊಲಗಲ್ಕೆ ಕಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಾನು ಬಂದಿರ್ಪ ಕೆಲಸಮದು ಬೇರಿರ್ಪುದು (ಪರಶು. ೨೭–೯) ; ದೊಡ್ಡಮನೆಯವರಿಗೆ ಮೇಲುಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಎಲೇ ಹಾಕಿ, ಕಂಗಾಳಿ ಮುತ್ತೈದೆಯರನ್ನು ಆಚೆತೊಟ್ಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೬). [← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಗಾಲೀ]

ಕಂಗಾಹಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಾಯುವಂಥದು ; ರೆಪ್ಪೆ : ಲಜ್ಜೆಗಳನುಳಿದು ದಾಹಗೊಂಡಕ್ಷಿಗಳು ತ್ರಿಜಗನ್ಮೋಹನನಮಳಮೂರ್ತಿಯನು ಕಂಗಾಹಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡರಬಲೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೨೦–೧೭). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕಾಹಿ]

ಕಂಗಾಳಿ 'ಕಂಗಾಲಿ' ನೋ.

ಕಂಗಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.

ಕಂಗಿಡಿಸು 'ಕಣ್ಗಿಡಿಸು' ನೋ.

ಕಂಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಗು$_2$ 'ಕವುಂಗು' ನೋ.

ಕಂಗು$_3$ (ನಾ). ಬರಗು ; ನವಣೆ : "ಕೋರದೂಷಂ ಸ್ಯಾಮಕಾಹ್ವ ಬರಗುವದಕ್ಕುವಂತಾ ಪ್ರಿಯಂಗು ಕಂಗು ಸಮಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೧೭) ; "ಕಂಗುವೆನೆ ನವಣೆಕೆ (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪) ; ಚತುಷ್ಪಣ್ಡುಕ ಬ್ರೀಹಿ ಬೀಜವಾಪಮಾತ್ರಂ ದ್ವಿಖಣ್ಡುಕ ಕಂಗು ಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೩೪–೭೧ ; 9ನೆಯ ಶತ) ; ಪದವಱೆಗಳೊಳ್ ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮ ಕಂಗು . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೬–೭೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಗು$_4$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ : "ಜ್ವಲಿನಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿಯೆನಲ್ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂ]ಗೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೪). 'ಕಂಗುಂಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಕಂಗು$_5$, ಖಂಗು (ನಾ). (ಉಕ) ಅಸಮಾಧಾನ ; ಕೋಪ. **ಖಂಗು** : "ಕಂಗು, [ಖಂಗು], ಸೇಡು, ಸಿಟ್ಟು, ಮುಯ್ಯ" (ಕಂನುಹು. ೮೦).

[← ಮರಾ. ಖಂಕ, ಖಂಖ]

ಕಂಗು$_6$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸೋಜಿಗ, —ಚೋದ್ಯ ; "ಬಲು ಚೋದ್ಯ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೩). [?]

ಕಂಗು$_7$ (ನಾ). ಆತ್ಮನಿಂದೆ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [?]

ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಂಗೊಂಗೆ, ಕಂಗೊಗ (ನಾ). = ಕಂಗು$_4$: "ಕಟಭಃ — ಕಂಗುಂಗೆ, ಬಿಳಿಯ ಸೀಗೆ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೩) ; ಎಳೆಯದಾದ ಪಾದರೀಸೊಪ್ಪನ್ನು ಕಂಗುಂಗೆ ಬಳ್ಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೫ ಅಡಿಟಿ).

ಕಂಗೊಂಗೆ: (ಅ ಮ ರ. ಟೀಕೆ). **ಕಂಗೊಗ**: ರಾಜಿಪ ಸಮುದ್ರ ಫಲಮಂ ಯೋಜಿಸು ಕಂಗೊಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗೊನ, ಕಂಗುವನ, ಕಂಗೋನ]ಬೇರುಮಂ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂ ಪೂಜಿತರಿತ್ತೊಡೆ ಕೊಳೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ ಪೂಸದನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩–೧೨೩). [?]

ಕಂಗುಡಿ 'ಕಣ್ಕುಡಿ' ನೋ.

ಕಂಗುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತೆಗಳು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಕಂಗುಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನ ಕಂಡವರೊಳಗೆ ಭಂಗಬಡಿಸಿದೆ ನೀನು ಬಾಹ್ಯಳನು ಮಾಡಿ (ಶ್ರೀ ಕೃ ಪಾ. ೪೭). [ಕಂಗ್ಯು ? + ಮಾಡು$_1$]

ಕಂಗುರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು; ಕುರುಡ: ಮುಂತೆ ಕಂಗುರುಡಂಗೆ ಬೆಳಪ ಕಂಗಳನೀಯೆ ಸತ್ಪಥದಿ ನಡೆಯದಿಹನೇ (ನವಮೋ. ೧೮–೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿದ್ದೂ ಕುರುಡ; ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಅನಿಮಿಷರ ಸಾವಿರವಿಲೋಚನದಮರಪತಿ ಕಂಗುರುಡನಾದನು ಮದದಲಿನ್ನುಳಿದವರ ಪಾಡೇನು (ನಿಭಾಗ. ೬–೭–೭).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕುರುಡ]

ಕಂಗುಱುಹು 'ಕಣುಗುಱುಹು' ನೋ.

ಕಂಗೂರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೆಂದಿಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಂಗೆಂದಿಬೇರು, ಗಜ್ಜುಗದ ಬೇರು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೪೧).
[ಕಂಗೆಂದಿ$_0$ + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕಂಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಗಾಬರಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ: ಫಲುಗುಣನ ಕಂಗೆಡಿಕೆಯನು ಕಂಡಱುಹಲಱಿಯದೆ ಗಹನ ಮಾರ್ಗದಲಿ (ತಿಮ್ಮಮೌ. ೨–೭೭); ಈಗ ನಾವಿಹ ಮಡುವಿದೆಂದಿಗೆ ಬತ್ತುವುದು ಕಂಗೆಡಿಕೆಯೇತಕೆ ಮುಂದೆ ಬಂದುದ ಕಾಬೆವೆಂದೆನುತ (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೪–೬೯). [ಕಂಗೆಡು (< ಕಣ್ಗೆಡು) + –ಇಕೆ]

ಕಂಗೆಡಿಸು 'ಕಣ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಂಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಂಗೇಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೇಡು, —ಬಾಧೆ. ೨. ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆ: ನರಮೃಗತತಿ ಕಂಗೇಡಿಗೊಳಗಾಗೆ ಬಂದಂ ನೀಡುಂ ನಿಷ್ಠುರ ನಿದಾಘ ರಾಜಂ ತೇಜಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೫); ದೇವನನು ಕಾಡದಿರು ಕಂಗೇಡು ಮಾಡದಿರು – ಆಡದಿರು ಕಾಡದಿರು! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೫೯).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕೇಡು]

ಕಂಗೊಂಗೆ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕಂಗೊಗ 'ಕಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಕಂಗೊಳ್, ಕಂಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುತೆರೆದು ನೋಡು: ಕಾಲಂ ಕಂಗೊಂಡನೆ ಹರಿ ಮೇಲೊಪ್ಪುವ ತಲೆಯನಱಸಿ ಕಂಡನೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೭–೪೪). **ಕಂಗೊಳು**: ೨. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು: ಲಲನೆಯರೊಳೀ ಚೆಲುವು ವಿದ್ಯಾಕಲೆಯಿದಧಿಕವೆನುತ್ತರಸ ಕಂಗೊಳುತಿರಲು ಭೂವರನ ನೋಡುತ ಮೂರ್ಛಿಸಿದಳಾಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪೨).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಅಂದವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ಕಂಗೊಳಿಪ ಮರಕತದ ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮಂ ಸುರಿದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩); ಪರಮನೆರ್ದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ ಮೇಣ್ ಪ್ರವಾಹಿಸಿತೊಯೆನೆ ಗಂಗೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩–೩೧); ವಿಹಂಗ ಸಂತೋಷದಿ ತಮ್ಮ ಮುಂಗಟ್ಟಿದ ಮುದ್ದುಮಱಿಗಳ್ಗೆ ಗುಟುಕೀಯೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೪–೧೯); ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಡಲೆತ್ತಲುಂ ಬಳಸಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೧೧). [ಕಂಗೊಳ್ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಂಗೊಳು 'ಕಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಂಗೋರಿ 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೋರು 'ಕಂಗೋರೆ' ನೋ.

ಕಂಗೋರೆ, ಕಂಗುರಿ, ಕಂಗೂರಿ, ಕಂಗೋರಿ, ಕಂಗೋರು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ, ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಅಲಂಕಾರ; ಅಂಚುಕಟ್ಟು; ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ (ಕಿ). **ಕಂಗುರಿ**: ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದ ಕಸೂತಿ; ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆ: ಕಂಗುರಿ ಚಂದಿರಗಾವಿಯ ಪಟದಿಂ ಮಂಗಳತರ ನಂದಿಧ್ವಜ ಚಯದಿಂ (ಹಾಲಾಸ್ಕ. ೨–೮೦). **ಕಂಗೂರಿ**: ೨. ಅವರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂಬೂರಿ ವೀಣೆಗಳಿಗೆ ದಂತದ, ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ನಕಾಸಿನ 'ಕಂಗೂರಿ' ಕಟ್ಟರಬೇಕು (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೦). **ಕಂಗೋರಿ**: ೨. (ರೀವ್ಸ್). **ಕಂಗೋರು**: ೨. (ರೀವ್ಸ್).
[← ಪಾರ. ಕಂಗುರಾ; ಮರಾ. ಕಂಗೂರಾ, ಕಂಗೋರಾ]

ಕಂಗೋಲು (ನಾ). ಕವೆಗೋಲು: ಆಕೆ ಹಿಟ್ಟನ ಕಂಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಬಡಿದಳು (ರೂಢಿ). [< ಕವೆಗೋಲು ?]

ಕಂಚ್ಚ 'ಕಂಚು$_1$' ನೋ.

ಕಂಚ್ಚ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತಂಗೆ ನೆಗಳ್ದಿನ್ದನಿನ್ದಂಗೆ ಸಂದ ವಾರ್ಯ್ಯಭುಜವೀರ್ಯ್ಯರಪ್ಪ ಕವಿಲಾಸನುಂ ಕಂಚನುಂ ಪ್ರವೀತಭಯಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೧೩; 1114); ಹಿತ್ತಿಲಿಗೆ ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಆಡು ಸಾದನ ಮಗ ಕಂಚನ ಹಿತ್ತಿಲು ಗಡಿ ತೆಂಕಲು ಹರವರಿಯ (ಕಇ. I, ೪೧–೪೨; 1417). [?]

ಕಂಚ್ಚ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಕೊನೆಯ ಮೆಟ್ಟು ಗಟ್ಟೆ; ಗುರಿ: ಜನಸಮೂಹವೂ ಜಯಕಾರ ಹಾಕುತ್ತ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ನಂದಿ ಕಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ (ಬಿಳುಮ. ೧೮೧).
[?]

ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ 'ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕಂಚಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಹೆಂಗಸು: ಕಂಚಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಚಗಾಱ 'ಕಂಚುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಂಚಗಾಱಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆಎ (ಎಇ. XII, ೧೬–೪; 735); ಕಡವಿನ ಪುಲ್ ಪದಿಯೆ ಕಞ್ಚಗಾಱಗಲ್ಲೆ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ ಪುಣುಸೆಎ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧–೯೫; 812). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಕಲ್$_3$]

ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ, ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರತಿಳಕಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ಕಂಚಗಾಱಬೆಳ್ಗಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೨೨; 1042). **ಕಂಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿ**: ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಞ್ಚಗಾರಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಪೂರ್ವ್ವದೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೪–೫; 981). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಬೆಳ್ಗಲಿ]

ಕಂಚಗಾಱವಸರ (ನಾ). ೧. ಕಂಚುಗಾರನ ಅಂಗಡಿ. ೨. ಕಂಚುಗಾರರ ಅಂಗಡಿ ಸಾಲು: ಪುರದೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದ ತಾರಾಗಣಂಗಳಿವೆಂ ಬಂತಿರೆ ಕಂಚಗಾಱವಸರಂ ಮಾಱ್ಕುಂ ಮನೋರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೯–೧೧೦). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + ಪಸರ]

ಕಂಚಗಾಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ: ಆಟಕಾಱಿಕೆ, ಓಲೆಕಾಱಿಕೆ, ಕಂಚಗಾಱಿಕೆ, ಬಳೆಗಾಱಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಂಚಗಾಱ (< ಕಂಚುಗಾಱ) + –ಇಕೆ]

ಕಂಚಡಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚುಟ; ಕೌಪೀನ: ಕಾಶಿ ಕಂಚಡಿಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ತ್ರೈಮಲದ ಆಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). [< ಕಚ್ಚುಟ]

ಕಂಚಯ 'ಕಂಚಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಂಚಯ್ಯ, ಕಂಚಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಞ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೪೭೦; 1000). **ಕಂಚಯ**: ತಿಳಿವಳ್ಳಿಯುತ್ತವಸೆಟ್ಟ ಕಂಚಯನ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟ ದೋಣಿಯಾಕಿಸೆಟ್ಟ (ಕಇ. I, ೧೯–೧೨; 1108). [ಕಂಚ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಚರ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತಹದು; ಜಲಚರ. [ಸಂ.]

ಕಂಚರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕಂಚರಸರ್ ಸೈಗೊಟ್ಟ ಗಂಗನಿಂ ಬಂದ ಧರ್ಮಮಂ ಸಮುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೨–೨೬; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಚ$_2$ + ಆರಸ$_1$]

ಕಂಚಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗದೇವನುಂ ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿ ಕಂಚಲದೇವಿಯರುಂ (ಎಕ. VII, ತಿವಮೊ. ೪–೯೨; 1122). [ಕಂಚಲ$_0$ + ದೇವಿ]

ಕಂಚಲು (ನಾ). ಕರುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ: ಕೊಳುಂಬನು ಕಂಚಲಿನಿಂದ ಕರುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ (ಧೂಮಮ. ೩೦). [?]

ಕಂಚವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಗಾಉಮಾರರ ಚಉಡಣನ ಕೆಯ್ಯಿನ್ತೆಂಕಣ ಕಂಚವಡ್ಡದ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೪–೨೯; 1124). [ಕಂಚ$_2$ + ?]

ಕಂಚವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಳವಾಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ: ಕಾಯ್ ಪೇಱಿದ ತೆಂಗು ತೋರ ಗೊನೆವೇಱಿದ ಕಂಚಳವಾಱೆ ತೋರವಣ್ಪೇಱಿದ ಬಕ್ಕೆ (ಅನಂಪು. ೧–೭೮). [ಕಂಚಳ? + ಬಾಱೆ]

ಕಂಚಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: ಕಂಚಳಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂ ಯೇಕ ದ್ವಿ ತ್ರಿ ಚತುಸ್ಸರ ಪಂಚಸರಗಳೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೪–೮೭). [< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತಾಲಿಕಾ]

ಕಂಚಾ (ನಾ). ಗಜುಗದ ಬೀಜ, ಕಲ್ಲು, ಅರಗು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೋಲಿ, —ಗುಂಡು; ಆಟದ ಗೋಲಿ (ಕಿ). [?]

ಕಂಚಾಲ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಿ$_1$ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ; ಹೇರೀಳೆ: "ಹೇರೀಳೆಯೆನೆ ಕಂಚಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪–೧೦); ಮಾದಲ ನಿಂಬೆ ದೊಡ್ಡಿಲೆ ಕಂಚಿ ಕಿತ್ತೀಳೆ ಸ್ವಾದು ಖರ್ಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆಗಳು (ಮೋಹತ. ೨೪–೫೨); ಕಂಚಿಯಾಲದ ಗಡಣಂ ಕೊಸಗಿಜೆ ಬಸಿಱೇ ಹುಲಗಿಲ್ ಗೊರವಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೮); ಕಂಚಿಯ ಫಲ ಲೇಸು ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೮); ಕಂಚಿಹಣ್ಣು ಕಹಿಯೆಂದ ಲಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಹುಳಿಯೆಂದ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೮).

ಕಂಚಿಕಾಯಿ, ಕಂಚೀಕಾಯಿ = ಕಂಚಿಮರದ ಕಾಯಿ: ಮಾವಿನ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಕಾಯಿ, ಕಂಚಿಕಾಯಿಗಳ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗಳು ನೋಡುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನಾಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುಣ್ಯತಿ. ೬); ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಚಟ್ನಿಯು ಗ್ರಾಹಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೧); ಸಕ್ಕರಿಗಂಚಿ ಕಂಚೀಕಾಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೮). [< ಕಂಚೀಳೆ]

ಕಂಚಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಲ್ಲುಚಪ್ಪರದ ಕೆಳಭಾಗದ ಅಂಚು; ಸೂರು: ಕಂಚಿನೀರು ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಕೊಡನೀರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು? (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿ: ನೀರನ್ನು ಕಂಚಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಚಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಂಚೀಪಟ್ಟಣ; ಕಾಂಚೀಪುರ: ಕಞ್ಚಿಯಾನ್ ಕೊಣ್ಡು (ಎಇ. III, ೩೬೦–೩; 740); ಕಞ್ಚಿಯನ್ 'ಕ್ಕೊಳ್ವನ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೨೩–೨; 740); ಕಂಚಿಯೊಳು ಸಿರಿಯಾಳನೆಂಬನು (ಬಸಪು. ೨೪–೩). ೨. ಡಾಬು; ಒಡ್ಯಾಣ: "ಕಂಚಿ – ಕಾಂಚೀ = ಒಡ್ಯಾಣ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಂಚಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಾನ (?): ಎದುರಿಗಿದ್ದದ್ದೆಲ್ಲ ಅದಲು ಬದಲು ಕಂಚೀಬದಲು ಹುಡುಕುತಿದ್ದೇವೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ: ಇವರ ಬಿಟ್ಟವರಾರು? (ನೆಲಮು. ೩೨). ೨. "ಹೋಳು; ಭಾಗ; ಗುಂಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). [?]

ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ 'ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಂಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸವುಟು: "ಕಂಚಿಕಮೆನಲ್ ಸೌಟಿ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೧೮). [< ಕಜಕ]

ಕಂಚಿಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ ಕಞ್ಚಿಕುಳ್ಳಿಯಂ ಪಾಣಿದರುಂ ಅಕ್ಕಶಾಲೆಯರಾ ಪುಲಿಯಣ್ಣಂಗಳು ಎರೆಕಾಡನಳದೊರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಮೊಲೆವಾಲೊಳ್ ಬಸಿರಿಯ ತಳಿರೆಲೆಯಂ ಕಜಿಕೆಯುಮನಕ್ಕೆಯಲ್ಲದೊಡೆ ಶಮಿಾದಲಮನಜದುಗ್ಧದಿಂದರೆದು ಲೇಪನಂಗೆಯ್ಯೆ ಉರಿವ ಕಂಚಿ(ಚು)ಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೨). [ಸಂ. ಕಂಚಿಕಾ]

ಕಂಚಿಗ (ನಾ). ೧. "ಅಸುರ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೨೭). ೨. (ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ) ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಮಾರ್ತ್ತಾಂಡ ದೇವರದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರ ವೆಸನ ಹಡಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಗಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೫; 1079). [?]

ಕಂಚಿತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತ್ಕೋರಣ: ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೊಡದವಳು ಕಂಚಿತೋರಣ ಕಟ್ಟ ರಚ್ಚಿಗೆ ಬರಲು ನಾಲ್ವರ ಮುಂದಕೆ ಉಚ್ಚರಿಸಲೊಶವಲ್ಲ ಕೇಳು ಸಜ್ಜನ ಸೊಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೩೭–೩). [< ಸಂ.* ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ]

ಕಂಚಿನಮರಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು (?): ಕರೀ ಮಿಾನು, ಗಿಡಪಕ್ಕೆ, ಕೊರವ ... ಹುರವಿನ ಮರಳು, ಕಂಚಿನಮರಲು; ಬಿಳೀಕೊರವ, ಮರಕೊರವ, ಬಾಳು; ಬೇಲಿಕೊರವ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [?]

ಕಂಚಿನಿ (ನಾ). ನರ್ತಕಿ; ಕುಣಿತದವಳು (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಂಜನೀ. / ಮರಾ. ಕಂಚನೀ]

ಕಂಚಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು, —ಮರ: "ಜಟಲಃ – ಕಂಚಿನಿಂಬೆ, ಹೇರೀಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೯); ನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತೀಳೆ ನಾರಂಗ ಹೇರೀಳೆ ಕಂಚಿನಿಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ಯ ಕಾಯ ಕುಸುರೆಗಳನಾ ರಸವೊಡೆಯದಂತೆ ಹುಳಿಧೆಗೆದು ಬಟ್ಟವಾಲೊಳಗೆ ಪಾಯಸ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೦). [ಕಂಚಿ$_1$ + ನಿಂಬೆ]

ಕಂಚಿಮೇಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣದ ಗಿಡ್ಡ ಮೇಕೆ (ಕಿ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಕೆಚ್ಚಲುಳ್ಳ ಮೇಕೆ. [← ತೆಲು. ಕಂಚಿಮೇಕ]

ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ ವಿಶೇಷ: ಮಸ್ಸಿವಾಲ, ಮಸ್ಸಿವಾರ, ಕಂಚಿಮೊಗ್ಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೧). [?]

ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆ, ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಮಿನಿ ಕಂಚಿಯಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಳಱಿವಭಿಮಾನಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪೧–೨; 900?). **ಕಂಚಿಅಬ್ಬೆ**: ದುಗ್ಗಮಾರೆಱೆ ಅಪ್ಪೋ ಕುವಳಾಲನಾಡು ಮೂನೂಱುಂ ಗಂಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ ಅವರಾ ಮಹಾದೇವಿ ಕಞ್ಚಿ ಅಬ್ಬೆ ಆಗಳಿ ಅಳೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೦–೫; 767).

[ಕಂಚಿ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕಂಚಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಮೂಡಣ ಕಂಚಿವಡ್ಡದಿಂ ಬಡಗಲುಂ ಕೆಱೆಯ ಬರ್ಚ್ಚಲಿಂದ ಮೂಡಲುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೫೯; 1047); ಜಾಲಿಯ ಕೆಱೆಯಿಂ ಪಡುವಣ ಪತ್ತು[ಗೆ]ಯೊಳು ಕಂಚಿವಡ್ಡಮಾಗಿ ಬಡಗಲು ಹರಳ ಮತ್ತರೊಂದು (ಕಇ. I, ೨೪–೪೫; 1148). [?]

ಕಂಚಿವಾಳ 'ಕಂಚುವಾಳ' ನೋ.

ಕಂಚಿಹಸು (ನಾ). ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಗಿಡ್ಡ ಹಸು (ಕಿ).

[ಕಂಚಿ$_0$+ ಹಸು (< ಪಸು$_3$)]

ಕಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು.

[ಕಂಚಿ$_0$+ ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಂಚೀಳೆ (ನಾ). = ಕಂಚಿನಿಂಬೆ: ಪೇರೀಳೆಯ ನಾರಂಗದ ಕಂಚೀಳೆಯ ತನಿವಣ್ಣನಿಕ್ಕೆ ಮೆಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೧); ಬಾಱೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಱೆ[ಳೆ]ಯ ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಱಿಲ ಕಂಚೀಱೆ[ಳೆ]ಯ ಪಲಸಿನ ಮರದಿಂ (ಕಾಪ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಮಾದುಫಲಮಿಳೆ ಬೆಡಂಗೆನಿಸಿರ್ದ್ದ ಮಾವು ಕಂಚೀಳೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು ಪಲಸುರ್ಬ್ಬಿದ ಕರ್ಬ್ಬಿನ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೨೬; 1147). [ಕಂಚಿ$_1$+ ಈಳೆ]

ಕಂಚು$_1$, ಕಂಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರವೂ ತವರವೂ ಸೇರಿ ಆದ ಮಿಶ್ರಲೋಹ: "ಕಂಚಿನಲ್ ಕಾಂಸ್ಯಂ" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಪೊಟಲೊಳಗೊಪ್ಪೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಂಚಿನ ತೋರಣದೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೪); ಸೋರೆಯ ಬಟ್ಟಲಂ ನಂಬಿ ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲನೊಡೆವ ಗೊರವನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೫೧); ಕಂಚಿನಿಂದೆ ಭಾಸುರಮಾಗಿ ಸಮೆದ ಕಲಶಂಗಳೊಳ್ (ಆರಾಚ. ೬–೨೧); ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ ಮಿಂಚಬೇಕೆಂದು ಬಲುಜ್ಯೋತಿಗಳನು ಹಚ್ಚಿ (ಪುರಂದ. ೨–೨೫–೨). ೨. ಕಂಚಿನ ತಟ್ಟೆ,—ಹರಿವಾಣ: ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಂಚನಿಟ್ಟು ಬಿಸಿಯಂಬಲಿಯಂ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮–೧೮); ಎನ್ನ ಹೆಣನ ಮೇಲೆ ಕಂಚಿಟ್ಟುಂಡರೆಯೂ ಮಾಹೆ (ಬಸವ. ೬೯೨); ಕಱು ತಡೆದತ್ತು ಕಂಚನುಣಲೂಮನೆಯೂಕೆಗಳುಯ್ದರಕ್ಕ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೧೩೪). **ಕಂಚ$_1$**: 'ಕಂಚಗಾಱ' ಪರಾ.

ಕಂಚಿನಕಂಠ = (ಆಲಂ) ಗಡುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧ್ವನಿ: ಆ ದಾಸರದು ಕಂಚಿನಕಂಠ (ರೂಢಿ). ಕಂಚಿನನಾಣ್ಯ = ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ (ಪಾರಿನಿ. ೧೭). ಕಂಚಿನಹಾನೆ = ತುಳುವರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಣ್ಯ: ಹಾನೆ, ನಾಡಹಾನೆ, ಕಂಚಿನಹಾನೆ, ಮೂಡೆ (ತುಳುನಾ. ೨೭೧). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕಂಚು$_2$ (ನಾ). =ಕಂಚುಕ ೧: ಮನದೊಳಗೊಸಗೆಯಂ ಶರೀರದೊಳೆತ್ತಂ ರೋಮಾಂಚಕಂಚುವಂ[ಪಾ ಠಾಂ. ಕಂ] ಮದಿರಾಮದವಾಗಿಸೆ ತೆಗಟ್ಟ ನಾಕೆಯ ನುಡಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೯). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕಂಚುಕ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ಪೊಸನೇತ್ರದ ಚಂಚತ್ಕಂಚುಕ ಮನಿಳಾವಿಳಸತ್ಕಾಮಿನಿ ತೊಟ್ಟ ಪೋಲ್ವೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦); ಪೊಸಸೀರೆಯಂ ನಿಱಿವಿಡಿದುಟ್ಟು ಕಂಚುಕಮಂ ಬಿಗಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೪–೩). ೨. ಉದ್ದವಾದ ನಿಲುವಂಗಿ: ಮುಸುಕಿದ ಮೆಯ್ಯಿಂ ಗುಲ್ಭಾವಸಕ್ತಮೆನಿಸಿರ್ದ ರಕ್ತನವಕಂಚುಕದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೯); ಲಂಬ ಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨–೨); ಅವನ ಚರ್ಮದ ಕಂಚುಕವನ್ನು ತಗೆಯಿಸಿ, ಒಳಗೋಣೆಗೆ ಹೋದನು (ಪುನರು. ೫೧೦). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ; ನಿರ್ಮೋಕ. 'ಕಂಚುಕಗಳೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಂಚುಕಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪರೆ ಬಿಚ್ಚು; ಪರೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಬಳಿಕಲೇವೊಗಳುವೆನು ಕಂಚುಕಗಳೆದ ಕಾಳೋರಗನ ಖಾತಿಯ ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗಲುಗಿದನೊಱೆಯಿಂದುಗ್ರಖಂಡೆಯವ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೪೧).

[ಕಂಚುಕ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಂಚುಕದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಡು: ತರಿಸಿದ ಬಾಣ ತೂಣೀರ ಕಾರ್ಮುಕವ ನೇವರಿಸಿದ ಕಂಚುಕದಳೆದ ಧರಿಸಿದ ಶಂಖಚಕ್ರವನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದ ವಿಹಗೇಶ್ವರನ (ಮೋಹತ. ೩೬–೨೮).

[ಕಂಚುಕ + ತಳೆ$_1$]

ಕಂಚುಕದೋಷ (ನಾ). ಕಂಚುಕ ಎಂಬ ರೋಗ (?): ರಸಮಹಾತ್ಮ್ಯವ ಕೇಳಿ ಪಡೆಯಲಾ ಲವಲವಿಕೆಯಲಾ ಕಂಚುಕದೋಷವ ಹಸನಾದೌಷಧದಿಂ ಕಳೆಯದೆ ತದ್ರಸ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶುದ್ಧಿಗೆ ಬೀಜವೆನಿಸುವ ಶುಭಪ್ರಭೆಯಂ ಕಾಣದೆ (ಭಕ್ತಿಸ. ೪–೯೨). [ಕಂಚುಕ ? + ದೋಷ]

ಕಂಚುಕಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಚುಕ: "ಬಳಸು-ಭ್ರಮಣ, ಕಂಚುಕಾಂಗಯೋಃ (ಯುದ್ಧಕವಚ)" (ಶಮಧಾ).

[ಕಂಚುಕ+ ಅಂಗ$_2$]

ಕಂಚುಕಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೆಱಕು ತುಱಿಗ (ಖ) ಜ್ಜಿ ಕಂಚುಕಿ ಕುರುವಂಬಳು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨–೧). [< ಕಂಚಿಕೆ]

ಕಂಚುಕಿ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಧವಳ ಕಂಚುಕಾವಚ್ಛನ್ನ ವೃದ್ಧಕಂಚುಕೀಜನ ಪರಿವೃತೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೩–೧೩ ವ); ವೃದ್ಧಕಂಚುಕಿ ಸಹಿತಂ ಪುರಪುರಂಧ್ರಿಯರುಂ . . . ನಿಂದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೬೨ ವ); ಅಭಿನವ ರವದ ಕಂಚುಕಿಗಳ ಘಡಾವಣೆಗಳಲಿ ರಾಜಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಹೊಕ್ಕನನುಪಮ ರಾಜಮಂದಿರವ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೬೨); ಮುದಿಕಂಚುಕಿಯೊಬ್ಬನು . . . ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋದನು (ಸವತಿ. ೭೨). ೩. ದ್ವಾರಪ್ಪಾಲಕ. ೪. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೫. ಕುಪ್ಪಸ: ಮಡದಿಯರಿಗೆ ನಾನು ತೊಡಿಸುವೆ ಕಂಚುಕಿಯ ವುಡಿಸುವೆ ಪೀತಾಂಬರವ (ಹಮಚ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕಂಚುಕಿನ್]

ಕಂಚುಕಿತ (ಗು). ೧. ಕಂಚುಕವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡ: ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತಾಂಗ ಸಂಗದಲಿ (ಬಸಪು. ೨–೨೨); ವಿಶ್ವದ ಚರಾಚರಂ ರೋಮಾಂಚ ಕಂಚುಕಿತಗಾತ್ರಮಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪–೧೬೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ: ಚತುರವಚನ ರಚನಾ ಪ್ರಪಂಚಕಂಚುಕಿತ ರೋಮಾಂಚ ಚುಂಚುಸಭಾಜನ ಶರೀರನುಮಪ್ಪ ದೂತಮುಖ್ಯನ ನಟ್ಟ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೫೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಚುಕೀಂದ್ರ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ರಾಜ; ಆದಿಶೇಷ: ಗರುಡ ಚಂಚುವಂ ಕಂಡ ಕಂಚುಕೀಂದ್ರನಂತೆಯುಂ ಭಯಂಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೨೬ ವ). [ಕಂಚುಕಿ$_2$ + ಇಂದ್ರ]

ಕಂಚುಕೆ (ನಾ). = ಕಂಚುಕ ೧: ಅವರವರ ದಿವ್ಯದುಕೂಲ ಕಂಚುಕೆಗಳನು ಸವಿನಯದಿ ನಿರಿಯ ಪಸರಿಸಿಯುಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೦–೬೬).

[ಸಂ. ಕಂಚುಕ]

ಕಂಚುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕನ್ನಡಿ: ಕುಂಚದ ಕಂಚುಗನ್ನಡಿಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯ ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬–೨೯).

[ಕಂಚು$_1$ + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕಂಚುಗರ್ಚು(ಕ್ರಿ).(ಕಂಚನ) ತಟ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಎಳರಡಿಬಳಕ್ಕೆಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಕೆಯ್ಯಂಬೆ ಕಂಚುಗರ್ಚುವ ಬೆಸನಂ ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆನ ಬಾಣಸಿಗಂ ಗಾರಿತ್ತರೆಲವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೭). [ಕಂಚು + ಕರ್ಚು (< ಕೆರ್ಚು)]

ಕಂಚುಗಾರ 'ಕಂಚುಗಾಜಿ' ನೋ.

ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ,—ಭಂಗಿ: ಪಾಣಗಳ ತುದಿಗಳಿಂದ ನಿಂತು ದೇಹದ ಯಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರಿಗಿಸುವಂಥ ಯುದ್ಧ ಕಂಚುಗಾರಗತ್ತಿಯೆಂಬೊ ಸಮ್ಮತವೂ (ಏಕಲ್ಯ ೬-೪೨). [ಕಂಚುಗಾರ್ಚು + ಕತ್ತಿ]

ಕಂಚುಗಾಜಿ, ಕಂಚಗಾಜಿ, ಕಂಚುಗಾರ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ಲೋಹಕಾರ ನೆನೆಲ್ ಕಂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚ] ಗಾಜಿಪರೆಮ್ಮ" (ಮುಗಳಾ. ೧೧೧-೧); [... ಕಂಚುಗಾಜರ್ ಮಿಂಚುಗಂಡ ಶಿಪುನಿನ್ನಂತೆಂಜಿ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ನಿರ್ಮಳ ಪಾತ್ರೊತ್ಕರದಿಂದಂ ತೊಳತೊಳಗುತ್ತಿರ್ಪ ಕಂಚುಗಾಜರ ಪಸರಂ (೧೦೪. ೨-೯೩); ತಾವರೆಗಳೆಲೆಯಂತಾ ಕೊಳಂಗಳ್ ಪಸರಿಸಿದ ಕಂಚುಗಾಜರ ಪಸರದವೊಲ್ ನಾಡೆ ತೋರ್ಪುವು (ಕ್ಷ ಕಾ. ೧೦೫); ಕಂಚುಗಾಜರ ಬಿಡಾರದಂದದಲಿ ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ನೆರಹಿ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೩); ಕಮ್ಮಜ ನುಡಿಗ ಕುಂಬಜ ಕಂಚುಗಾಜರ ಕೇರಿ ಮೆಜ್ಜಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗಳಿಂದ ಮೆಜ್ಜಿದುವು ಕಂಚುಗಾಜರ ಪಸರಗಳು (೪೦೩ನ. ೭-೬೯). **ಕಂಚುಗಾಜಿ**: ಕಂಚ್ಯಾಗಜ ನೇಡಿಗೆ ಮನೆ ವೀಡಿಲ್ಲಾದುದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೨೫ ; 725) ; ಆಡಿಯರ ಮೇಸೆಮೊಸ್ತಿರ್ಪರ್ವು ಮಣಿಗಾರರ ಕಂಚಗಾಜರೊಡೆಗಾರರ ತಿಂತಿಣಿಯೆಸಕ ಮಾಲೆಗಾರರ ಗಣನಾತೀತಂಗಳಾಪಣಂಗಳ್ ಪೊಜ್ಜಿಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೨೮) ; ಕಂಚಗಾಜ ಬವಣೋಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಇ. VII, ೨೩೨ನೂ. ೫೫-೭೩; 1167) ; ಕಂಚಗಾರರು ಕೈದು ಗಾಜರು ಹೊಳಿವ ಹೊಮ್ಮಂಚಗಾಜರು ಶಿಲ್ಪಿಗರು (ಮೋಹ. ೩-೨೨). **ಕಂಚುಗಾರ**: ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ 'ಪಾಂಚಾಲ'ರು ಇರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕಂಚುಗಾರರಾಗಿರುವರು (ಕರ್ನಾಜ. ೧೩).

[ಕಂಚು$_1$ + ಗಾಜಿ (< -ಕಾಜಿ)]

ಕಂಚುಗಾಜಿಗೇರಿ (ನಾ). ಕಂಚು ಗಾರರ ಓಣಿ, —ಬೀದಿ: ಪುಲಿಯಂ ಕಂಡ ಪುಲ್ಲಂ ಪಿಂಡಿನಂತೆ ಕಂಚುಗಾಜರ್ ಧ್ವಯಿಂ ಮನೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ಕಂಚುಗಾಜಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೫). [ಕಂಚುಗಾಜ + ಕೇರಿ]

ಕಂಚುಗುಳಿ(ನಾ). ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲಿನ ಗುಳಿ: ಕಂಚುಗುಳಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಗಣ್ಣಜೆ (ಕರ್ನ. ೧೦-೧೧). [ಕಂಚು$_1$+ ಕುಳ್ಳ (<ಕುಜ್ಜು)]

ಕಂಚುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕಂಚಿನಂತೆ ನುಡಿಯುವ ಕಂಠ; ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಮಧುರವಾಗಿ ನುಡಿಯುವ ಧ್ವನಿ: ಭಕ್ತಿಕೈತಜ್ಞತೆಗೆ ಕಂಚುಗೊರಲಂ ಕೊಟ್ಟಿನಂತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೨-೧೧೪). [ಕಂಚು$_1$+ ಕೊರಲ್ (< ಕೊರಲ್)]

ಕಂಚುತನ(ನಾ). ಕಂಚಿನ ಗುಣ; ಕಂಚಿನಂತೆ ನಾದ ಹೊರಡಿಸುವ ಗುಣ: ತಮ್ಮ ಶಾರೀರದ ಕಂಚುತನವನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನೂ ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯರ್‌ರವರು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೪). [ಕಂಚು$_1$ + -ತನ]

ಕಂಚುಪ್ಪಾಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಂಚುಪ್ಪಾಂತಿ, ಚಂದಕಲು, ಬಟ್ಟಚೆಂದ್ರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿಗೆ (ಮೈಡಿಗ. ೫೧-೧೦೩೩). [?]

ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಮಾಯವಾಗು: ಇಂತಿವೆಲ್ಲವೂ ಸಂಭಾದಿತ ಸಂದೇಹ ಇವಲ್ಲಿ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗದೆ ಮುಂಚು ಬೇಗ (ಪಗಮಾ. ೧೩) ; ಹಿಂಚುಮಿಂಚಿನ ಸವಿ ತೂಗಿ ಕಂಚು ಮಿಂಚಾಗಿ ರಾಗಿಸರು ಮೈಗೆ ಕೋಮಾಂಚನ ಜುಮ್ಮೆನೇಳ್ವಂತೆ (ಭಕಪ. ೧೩-೬೧) ; ಸಂಚಿಯವನಂ ಪೊಂಚಿ ಸಡಿಯ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗರ್ ಎಳಕಂ. ೪೫-೨೦) ; ಈ ಪರಿಯಿಂ ಕಂಚುಮಿಂಚಾಗಿ ನುಡಿದಂಗಡನ ಪೊಂಗದ ನುಡಿಗಳ್‌ವಾಲಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೨೧).

[ಕಂಚು$_1$ + ಮಿಂಚು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಂಚುರಳಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗುಂಡನೆಯ ಪಾತ್ರೆ (ಕ). [ಕಂಚು$_1$ + ಉರಳಿ (< ಉರುಳ್$_1$)]

ಕಂಚುವಡಿಗ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: "ಮಾಲೆಯಂ ಜೀವಿಸುವಂ, ಮಾಲೆವಡಿಗಂ. ವಿವಂ ಕಂಚುವಡಿಗಂ, ಪಜೆವಡಿಗಂ, ಪೂವವಿಗಂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಮುಡಿವಳ್ ಮಾಲೆವೊಣಾಜ ಕುಂಬಾಜ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಜ ವಟ್ಟಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೭೫). [ಕಂಚು + -ವಡಿಗ]

ಕೆಂಚವೆಜ್ಜಿ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಮಟೆ; ಕಂಚಿನವಾದ್ಯ: ಮುಟ್ಟುಪಡಂ ಬೆರಸಿರ್ದೊಡಂ ಪೊಲೆಯರ ದಪ್ಪಿಯಪ್ಪೊಡಂ ಕೇಳದಂತು ಕಂಚು ವಜ್ರೆವರು ಲೇಸುನುಡಿ ಲೇಸುನುಡಿಯೆಂಬ ಮಹಿಮೆಯುಂಟಜ್ಜಿರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೧೧). [ಕಂಚು$_1$ + ಪೆಜ್ಜಿ]

ಕಂಚುವಾಳ, ಕಂಚವಾಳ, ಕಂಜಾಲ, ಕಂಚಾಳ, ಕಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತಾರೆಮರವು ನೀರೀಮರ ಕಂಚುವಾಳದ ಮರ ಯಿಂ ಮರಗಳು ಧಳಂಕಳಗಳಾದ್ದರಿಂ ಅಂಮ್ಮನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಳಬಾರದು (ಸೌಂಧ. ೪೨೬-೧೧) ; ಅರಳಿದ ಕಂಚುವಾಳದ ಹೂಗಳಿಂದ ನಗರ ಪ್ರಾಂತದ ವಸ್ತ್ಯಳಿಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು (ಬಾಣಾಳ. ೬೯). **ಕಂಚವಾಳ**: "ವಕುಪಾವುಕ್ಷ - ಕಂಚವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬) ; ತಲೆಯಂ ಕಟ್ಟರೆ ಕಂಚವಾಳ ಮರದೊಳ್. ಪೂರ್ವಿಕಳ ವೀರಾಖ್ಯಾನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೨). **ಕಂಜಾಲ**: ಕಂಜಾಲ ಕದಿವ ಕಕ್ಕೆ ಕಂಡಸರೊಡಕ್ಕೆ ಮಿಂಚುಳ್ಳತೆಗಂ ಚಂದನವು (ವೀವಾಂಶ. ೬-೨೯೯) ; ಕಕ್ಕೆ ಸೊಳಸಾ ನಿತ್ತುದು ವನಂ ಯಿರಯಲವ ಕಂಜಾಲ ಬಳುಳ ನವಿಲಾದಿ ಯಿರಬಾಳದಿಂದಂ ಹೊಸ್ಕೆ (ಪ್ರಭು. ೩-೧೯೯). **ಕಂಚಾಳ**: "ಕೋವಿದಾರ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಾವತ್ಸಕಃ ಈ ೪ ಕಂಚಾಳದ ಮರ" (ಪಾಚಾರಾ. ೧೧೬) ; ವೇಗದಿಂ ಕಂಬಸುತ್ತಿದೆ ಕಂಚಾಳದ ಕೇತನಂ ವಿಷಮ ಭೂಭಾಗೋಡಭಾತಂಗಳಂ (ಅರಾಚ. ೮೮). **ಕಂಚಿವಾಳ**: ಕಾರಾಷ ಳಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳದ ಮರೆ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡಿದಿಹುವು (ಕಂಸವಿ. ೧೮-೩೬). [< ಸಂ. ಕಂಚೂಲಿಲ?]

ಕಂಚುಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಂತಃಪುರದ ಅಧಿಕಾರಿ; ರಾಣಿವಾಸದ ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಬರುವಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರಮನೆಗೊಡಂ ಇರದೆ ಬೇಳ್ದ ಕಂಚುಳಿಕಂ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೬೩). [?]

ಕಂಚುಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪಸ; ರವಕೆ: ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಧರಾತಳಮಂಬ ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸಕಂಚುಳಿಕೆಯ ಸೀರ್ಮುಡಿತ್ತನಂದಮಾದುವು ಪಕಗಳ್ (ಇಷ್ಟಸಾ. ೬೯ ಕಬ್ಬರ್ಯ) ; ಅಬ್ಬಾಸೀದಳಕವಮಿಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆ ಕೆಂದಳೆ ಗೊಂಬಲು ಜಲ್ಲಣಂ ಪ್ರವಾಳತತೆಯ ಬಾಲಗಚ್ಚೆ ಬಲಕಿಕ್ಕಿದ ಜಂಘೆ ಮಾಲೆ ಕೋಪಿಯಂ ಬಳೆಯಿಸೆ (೮೬ ಲಾ ೨. ೧೧-೬೪). ೨. ಅಂಗಿ: ಕಿಗರಬ್ಬಿನ ಸುರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಂದಿಯು ತೊಟ್ಟ ಕಂಚುಳಿಕೆಯು (೧೦೪. ೬-೫೫ ನ) ; ನಿದ್ರೆಗೆದ್ದಿಂದುಹಾಸನ ಕಂಚುಳಿಕೆಯಿಲಿರ್ದ ಪತ್ರವ ನೋಡಿ ಕೊಂಡು ತಿರ್ದಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೬-೧). [ಸಂ. ಕಂಚುಲಿಕಾ]

ಕಂಚೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ತಪಸ್ವಿಯ ಹೆಸರು: ಕಂಚಿಯರಸರಾಳು ಅಯ್ಯಂಯ್ಕ (ಪಕ್ಷಿ. XII, ಸಪ್ತಚ್ಛ. ೪೦–೨; 950).
[< ಕಂಚಿ + ಅಯ, (< ಅಯ್ಯ,) + ಅರಸ,]

ಕಂಚೋಲೆ (ನಾ). ಕಂಚಿಪಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ: ಮುಗಿಲ ಪೊಗೆ ಸೂಡುವಳ್ ತಾರೆಯಂ ತಿಱವಳ್ ಮುತ್ತುಗಳಂದು ಚಂದ್ರರಿವಿಯಂ ಕಂಚೋಲೆಯೆಂದಿಕ್ಕುವಳ್ ನಿಜಿಯಂ ಸುತ್ತುವಳೆಟಾವಾರ್ಧಜಯಮಂ ಶ್ರೀಕರವತ್ತಿ ರೇಚಾಂಕನಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೨೪). 'ಕಲ್ಲೋಲೆ' ಪರಾ.
[ಕಂಚಿ, + ಓಲೆ]

ಕಂಜ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಇದಱೊಳಾ ತೋಱುತ್ತು ಕೊಳಂ ಪರಿವಿಸಿತ ಕನಕಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜ ಪಿಂಜರಿತ ಜಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೩೮) ; ದಿನಪನ ಕೆಯ್ಯ ಕಂಜ ಜೊಡವುಟ್ಟಿದ ತಾವರೆ ಕಾಮುಜಾತದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಕು ಚಂದ್ರನಮದಿರಂ ಮತುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪಕ್ಷಪ್ರ. ೨–೩೭) ; ಕಂಜ ಕುಮುದಂಗಳಿಲ್ಲದ ಸರಂ ಸರದಿಂದೆ ರೆಂಜಿಸದ ಶುಕಪಿಕಂ . . . ಇಲ್ಲವಾ ನಾಡೊಳು (ಚಿಟಿಪ. ೧೧–೫). ೨. ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ಕಂಜಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕ). [ಕಂಜ + ಗರ್ಭ]

ಕಂಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ.
ಕಂಜಜನಯ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಖಗಪತಿಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಜಥಸಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಕಂಜಜಾತ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಂಜಜೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕಂಜಜ (ಕ). [ಕಂಜಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕಂಜನಾಭ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.
[ಸಂ. (ಕಂಜ + ನಾಭ + –)]

ಕಂಜನಾಭಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಗರ್ಭ : ಕಂಜನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂಬು ಮಂದಿರದವರನಿಬ್ಬ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಸುಭವ. ೩೩). [ಕಂಜ + ನಾಭಿ]

ಕಂಜನಾಲ, ಕಂಜನಾಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ದಂಟು, —ದೇಟು (ಕ).
ಕಂಜನಾಳ : ಆ ಱಳಿಗೆ ತಱಲು ಬಿಸಿಲ ಸಂಭ್ರಮದ ಕಳ್ಳು ಕಂಜನಾಳದ ನೂಲಿನ ಕಂಥ (ವಡಸಂ. ೫೪೭–೧); ಕುಂಜರಂ ನಾ ಸಿನ್ನ ಮಸ್ತಳಕಂಜನಾಳಕ್ಕೆಸುತಡಸಿ ಬರೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೨೫); ಕಂಜನಾಳದ ಕಟ್ಟುವಡೆವುದೆ ಕುಂಜರನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೧). [ಕಂಜ + ನಾಲ,]

ಕಂಜನಾಳ 'ಕಂಜನಾಲ' ನೋ.

ಕಂಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಂಜ + ನೇತ್ರ]

ಕಂಜನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕ).
[ಸಂ. ಕಂಜನೇತ್ರಾ (ಕಂಜ + ನೇತ್ರ + –)]

ಕಂಜಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು. 'ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ' ಪರಾ. [ಕಂಜ + ಪತ್ರ]

ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಎಸಳಿನಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು: ಅಂಬುವೆಯೇತಕೆ ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೧ ಅಡಿಟಿ).
[ಸಂ. ಕಂಜಪತ್ರಾಂಬಕಾ (ಕಂಜಪತ್ರ + ಅಂಬಕ + –)]

ಕಂಜಪ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪಿಂಜರಿರುಚಿ ರೆಂಜಿಸಿದುದಂ ಕಂಜಪ್ರಿಯನಾ (ಜಗದಿ. ೪–೬೨).
[ಕಂಜ + ಪ್ರಿಯ]

ಕಂಜಬಾಣ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣನನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕ). [ಕಂಜ + ಬಾಣ]

ಕಂಜಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಆ ಪಥಯೊನಯೋದಯ ರಸಾಯನಸಿದ್ಧಿ ಮನೋವಿಮೋಹ ಸಂಭವನನಿದ್ದೆ ಕಂಜಭವ ಕೌತುಳ ಸೃಷ್ಟಿ (ಪಂದ್ರಪು. ೩–೩೬); ರಂಜಿಸರು ನಾವಲ್ಲ ಜಜಿಸಿಗೆ ಕಂಜಭವ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಸಾ. ೧೬–೫೧). [ಸಂ.]

ಕಂಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ಕಂಜಮುಖಿಯ ಕರತಲದಂಗುಲಿಯೊಳು ರಂಜಿಸಿದವು ದೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳು (ಪ್ರಭುಚ. ೨೦–೫೫). [ಸಂ. ಕಂಜಮುಖೀ (ಕಂಜ + ಮುಖ + –)]

ಕಂಜರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಆನೆ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ. ೪. ಬ್ರಹ್ಮ. ೫. ನವಿಲು. ೬. ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕಂಜರ್ಯ, ಖಂಜೀರ (ನಾ). ಎರಡು ಸಲ ಬಾಗಿರುವ ಅಲಗುಳ್ಳ ಕೆರುಗತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಪಂಜನಿವರ ಬಗೆನೋಡಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಕಂಜರಕೆ ಕೈಯ ಹಾಕೆ (ಬಜ್ಜಕಾ. ೬–೯). ಖಿಂಜೀರೆ : ಒಬ್ಬನು ಱಃ ಅಲ್ಲೀ ಅದಿಲ ಶಪನನ್ನು ಖಿಂಜೀರೆ ಜುಟ್ಟಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು (ವಿವರ್ಣ. ೩೩).
[← ಅರ. ಮಕ್ರಾ. ಹಿಂ. ಖಂಜರ್]

ಕಂಜರಜ (ನಾ). ಕಮಲದ ಪರಾಗ; ತಾವರೆಯ ಬಂಡು: ಸಿರಿಯ ಹರಯಡೆಯೊಳಲ್ಲಿ ಯೊರಲಿದೇಳ್ವ ಸುವರ್ಣ ಕಂಜರಜವೆಡೆವೆಡೊಡೆ ಲ್ದೆರೆಗೆ ದೊರೆಯಾದುದು ವಧೂವರೆಡಿಯೊಳ್ ಪಿಸುಪ ಪಿಸುಪಿದರೆ (ರಾಜಶೇ. ೪–೬೦). [ಕಂಜ + ರಜ,]

ಕಂಜರಿ, ಖಂಜರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮಟೆಯಂಥ ಹಿಂದು ವಾದ್ಯ: ಜಯಂತ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಜರಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಅಂದರೆ ಸಾಳು; ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಳ್ಳೆಯ ಜನ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದುತ್ತಿದ್ದರು (ಗೋಪಕೃ. ೬೮). ಖಿಂಜರಿ : ನಾಲ್ಕರು ಮಳ್ಳಳ ತಾಳ ಮದ್ದಲೆ ಖಂಜರಿಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಹಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಭವ. I, ೨೫೫); ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಖಂಜರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಗಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದನು (ವಿಕಾಪ. ೩೦).
[← ಮರಾ. ಖಂಜರೀ, ಖಂಜಿರೀ; ಹಿಂ. ಖಂಜರೀ]

ಕಂಜರಿಗಟ (ನಾ). ಗೀಜಗನ ಹಕ್ಕಿ (ಕ). [< ಸಂ. ಖಂಜರೀಟ]

ಕಂಜಲೋಚನ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕ). [ಕಜ + ಲೋಚನ]

ಕಂಜವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: "ಕಂಜವೈರಿಯೊಳು ಮಾಸದೊಳು ತಿಂಗಳು ಸೀರೆ ಗಂಜುಗಳೊಳಂ ಜವಳೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬಾಪಲ ಗಳುಂ ಜಾವಳೆವಸಿಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೩). [ಕಂಜ + ವೈರಿ]

ಕಂಜಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ (ಕ). [ಕಂಜ + ಶರ]

ಕಂಜಸಂಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜ ಸಂಭವ ಪಿತನು ಬಂದನು ನಂಜಿನಲಿ ಪವದಿಸುವ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೫೧). [ಕಂಜ + ಸಂಭವ]

ಕಂಜಸಖ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಮಂಜಸ ಪುಂಜಮೊತ್ತರಿಸಿ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಂಕೆ ಭಯಾತುರಿಗೊತ್ತಿಸೇ ಕಂಜಸಖಂ (ಕಬಪಂ. ೪–೪೪). [ಕಂಜ + ಸಖ]

ಕಂಜಸದ್ಮೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕಂಜಸದ್ಮಾ ?]

ಕಂಜಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ; ಕಮಲಾಕರ: ತರುಲತೆಗಳಿಬುದಿನಲಿ ಕಂಜಾಕರದ ತಡಿಯಲಿ ಇಂದು ಹುಲ್ಲಣಿ ಕರೆದು ಕೇಂಸಿ ಜೀಕಿದರು ತಂತಮ್ಮ ಹೆಸರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೩೦). [ಕಂಜ + ಆಕರ್ಕ]

ಕಂಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕಂಜಾಕ್ಷನಂ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯದ ಪುಂಜಂ ನೆರೆದೆಯ್ದಿದಂತೆ ಬಲಗೊಂಡಾನಂದದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾಂಸದ ಮೇಗಿರ್ದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೩).
[ಸಂ. (ಕಂಜ + ಅಕ್ಷ + -)]

ಕಂಜಾತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಕಮಲ. ೨. ತಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೧, ೨: ಮುಳಿಸಿಂದಿಸಲೊಡವಾಱುವ ಶಿಳೀಮುಖಂಗಳೆ ಶಿಳೀಮುಖಂ ಕಂಜಾತಂಗಳೆ ಕಂಜಾತಮೆನಲ್ ಪೂಗೊಳನಂ ಪೋಲ್ತುದು ನಭಂ ಧನುರ್ಧರಧುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೫೫). [ಸಂ.]

ಕಂಜಾತನಯನ (ನಾ). = ಕಂಜಾಕ್ಷ: ಈ ತೆಱದಿ ಫಲುಗುಣನ ರೂಪದಶಾತಿಶಯ ಲಕ್ಷಣವನಾ ಕಂಜಾತನಯನನು ಪೇಳಲು (ತಿಮ್ಮಅ. ೭-೮೯). [ಕಂಜಾತ + ನಯನ]

ಕಂಜಾತಪತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಳ, —ಎಸಳು: ಇದು ತಾನಾಕೆ ಪೊರಳ್ದ ಪುಷ್ಪಶಯನಂ ಕಂದಿರ್ಪ ಕಂಜಾತಪತ್ರದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಗ್ರ ನಖಂಗಳಿಂ ಬರೆದನಂಗಾಲೇಖನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೭೭).
[ಕಂಜಾತ + ಪತ್ರ]

ಕಂಜಾತಪೀಠ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಾ ಕಂಜಾತಪೀಠನ ಸೂನು ಬಳಿಕಾದರದಲಿಂತೆಂದ (ತಿಮ್ಮಶ್ರ. ೩-೩). [ಕಂಜಾತ + ಪೀಠ]

ಕಂಜಾತಸಂಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಸುರಸ್ತ್ರೀಭಾಗ್ಯ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಮ್ಮ[ದ]ಸೌಂ[ದ]ರ್ಯ್ಯಮನಾಯ್ದು ತೀವಿಪದೆದಂ ಕಂಜಾತಸಂಜಾತನೀ ಸು[ದತೀ]ರತ್ನಮಂ (ಕಇಅ. ೮೧-೧೫-೬೦; 1117). [ಕಂಜಾತ + ಸಂಜಾತ]

ಕಂಜಾಪ್ತ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಕಂಜಾಪ್ತ ನಿನ್ನನೀ ಮುಂಜಾನೆ ಹೊಗಳುವವು ಮಂಜುಳಧ್ವನಿಯಿಂದ ವಿಹಗಂಗಳು (ಕಎಪು. ೨೬-೭). [ಕಂಜ + ಆಪ್ತ]

ಕಂಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ (ಕಿ).
[ಕಂಜ + ಆರ್ಕಿ]

ಕಂಜಾಲಯ (ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವುದು; ಕೊಳ.
ಕಂಜಾಲಯಳ್ = ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಮುಂಜಕೇಶಿಯ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ವೃತ್ತಮಾದುದೋ ಕಂಜಾಲಯಳ ಮುಕುರ ನಡೆಗಲ್ತುದೋ (ಏಕೋಪು. ೫-೭).
[ಕಂಜ + ಆಲಯ]

ಕಂಜಾಸನ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ನಮಗೀಗೆ ಬೇಟ್ಪ ವರಮಂ ಶ್ರೀರಾಜ ಕಂಜಾಸನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩).
[ಕಂಜ + ಆಸನ]

ಕಂಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: ಲೀಲಾಕಮಲಂ ಕರಾಂಬುಜದಿನಾಗಳ್ ಸೂಸೆ ಕಂಜಾಸ್ತ್ರನಂ ನಗುವಂತೊಪ್ಪುವನಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ನಡೆನೋಡುತ್ತಿರ್ದಳಾ ಭೂಪನಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೨೧). [ಕಂಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕಂಜಾಸ್ಯೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂಜಾಸ್ಯಾ (ಕಂಜ + ಆಸ್ಯ + -)]

ಕಂಜಾಳಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ: ಇದೆ ಪರ್ವಿತ್ತು ಮತಂಗ ಜೋಚ್ಚಲಿತ ಕಂಜಾಳೀ ರಜಸ್ತೋಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೪); ಮಂಜುಳದ ಕಂಜಾಳಿಗಳ ಕಡುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳ ಪದ್ಮಾಕರದ ಪವಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೩).
[ಕಂಜ + ಆಳ್ಳಿ (= ಆಲ್ಲಿ)]

ಕಂಜೂಷ್, ಕಂಜೂಷಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: ಆ ಮನುಷ್ಯ ಮಹಾ ಕಂಜೂಷ್ (ಅಭಿಮಾ. ೪). **ಕಂಜೂಷಿ**: ಆದರೆ ಅವರು ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ ಹದಿನಾರಾಣೆ ಕಂಜೂಷಿಗಳು (ಪಾನಕ. ೪೨).
[← ಮರಾ. ಕಂಜೂಸ್, ಕಂಜೂಷ್; ಹಿಂ. ಕಂಜೂಸ್]

ಕಂಜೂಷಿ 'ಕಂಜೂಷ್' ನೋ.

ಕಂಜೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಂಜೇಕ್ಷಣಾ (ಕಂಜ + ಈಕ್ಷಣ + -)]

ಕಂಜೊಡರ್ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು: ಕಾಮಿನಿಯರ್ಗೆ ಕಂಜೊಡರೆನಸುಂ ತಾಱೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೫).
[ಕಂ (< ಕಣ್) + ಸೊಡರ್]

ಕಂಜೋದಯ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ (ಕಿ).
[ಕಂಜ + ಉದಯ]

ಕಂಜೋದರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪದ್ಮನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಏದೊರೆಯಂ ಕಂಜೋದರನ ಮೈದುನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೭). [ಕಂಜ + ಉದರ]

ಕಂಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಂಜೋದ್ಭವನ ಸರಸ್ವತಿಯ ಧವನ ಮಸ್ತಾಹಿತ ಕರತಳನ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨೩). [ಕಂಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕಂಟ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಯೋಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಬಳಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿ: "ಕಂಠ - ಕಂಟ; ಕಂಠಿಕಾ - ಕಂಟಕೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಟಮೊನೆ ಬಾಳ್ಮೊನೆಯಾಗಿರೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೪); ಒಂದು ಕರದಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಂ ಕೂಡೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತದಿ ಕಂಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ತುರಂಗ. ೭-೬); ಇದಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿನ ಕಂಟವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪); ದಂಟು ಮುರಿದರೆ ಕಂಟವಾದೀತೆ? (ಗಾದ). ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲಂಚು, —ಕೊರಳು, —ಬಾಯಿ: ದಂಡಿಗಂಜುವ ಬಂಟ ಒಡೆದ ಹರವಿಯ ಕಂಟ (ಕನಕ. ೧೩೧-೪); ಅದರ ಬಾಯಿಗೆ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಹರಿವೆಯ ಕಂಟವನ್ನು ಹಾಕಿ-ಆ ಕಂಟದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮). ೩. ಗದ್ದೆ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ಅಂಚು (?)ಳ ಗಡಿ ಮೂಡಲು ಕೆಱೆಯ ಕಂಟ (ಕಇ. I, ೪೧-೩೮; 1417); ಬಡಗಲು ಹರಿದ ಅವಳೆಯ ಕಂಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ನಟ್ಟಕಲು ಗಡಿ (ಕಇ. III-i, ೯-೩೨; 1538). [< ಸಂ. ಕಂಠ]

ಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು: ಕಮಳಕಾನನಕಂಟಕಲಗ್ನಪಾದನಾದ ವೊಲುಡುಗುತ್ತುಮಾತ್ಮಕರಮಂ ರವಿ ಪೊರ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೬); ಕಂಟಕದೊಳ್ ಕೋದೆಳಮುತ್ತುಗಳೆನೆ ನಿಂದುವು ಜಡಬಿಂದುಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಉಪದ್ರವಕಾರಿ; ಶತ್ರು: ಕಂಟಕಕೋಟಿಯಂ ಕಡಿದು (ಶಾಪಮಂ. ೩೮-೨೦೭; 1112); ಕಂಟಕನಲಾ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವಕೆ ಕೌರವೇಶ್ವರನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨); ಎಂಟು ಕಂಟಕರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಗಾಳನಾಗಿಪ್ಪ ಗುರು ನೀಲಕಂಠನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦). ೩. ವಿಘ್ನ; ವಿಪತ್ತು: ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಸೇವೆಗಿಂದು ಪುಳಿಂದ ಕಂಟಕನಾದನೇ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೮); ಪರದೈವ ಭಜನೆಗಳನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಮಾಳ್ಪ ನರರ್ಗೆ ಕಂಟಕಮಪ್ಪುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೨೮); ಕಂಟಕದ ಸಂಕಟವ ಕಳೆದು ಮೇಲೇರ್ದರೂ ತಟ್ಟದೊಡನೆಯೆ ತೆರೆವ ಕದವದಲ್ಲ (ಅನಿಕೇ. ೨-೯). ೪. ರೋಮಾಂಚನ; ಪುಳಕ; ಮೈ ನವಿರೇಳುವಿಕೆ: ಪುಳಕಕ್ಕೆ ಕಂಟಕವೆಸರಂ ಕೊಟ್ಟಜನ ಸುಜನತೆಗೆ ಬೆಱಗಪ್ಪೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೫); ನೆಗೆವಿನಂ ಕಂಟಕಂ ಚೂತಿಕಾಕೋಮಳೆಯಂ . . . ತಿಳಿಪಿದಂ ಪ್ರೇಮಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಅನಂಪು. ೬-೭೪).

೫. ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ; ಲುಬ್ಧಕ. ೬. [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕುಂಡಲಿಯ ೧, ೪, ೭ ಮತ್ತು ೧೦ನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಉದಯ ದಶಾಸ್ತಮಯ ಚತುರ್ಥದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ ಕಂಟಕಮೆಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಜಾತತಿ. ೧-೩೬). ೭. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಂಟಕ ನಾಳಿಕೇರ ಹಿಂತಾಳ (ಯಾದವ. ೧-೩೫). ೮. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ಅರಾತಿ ಮುಳ್ಳಾಹವ ಕಿಲ್ಬಿಷಂ ಪುಳಕ ಲುಬ್ಧ ಕರಿಂತಿವು ಕಂಟಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಂಟಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರು; ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು: 'ಪುಸಿಯುಸುರಿ ಸರ್ವೇಶಂಗೆ ಯೋಗ್ಯ ನಾಗತಿ ಕಂಟಕಂಬಡೆದು ನಾಣ್ಚದೆ ಯಿಳೆಯೊಳಿಹನು (ನವಮೋ. ೧೦-೪೦). ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು. ೧, ೨: ಮೂಡೆಗಟ್ಟಂ ಹುಡುಕುನೀರೊಳ್ ಮೆಟ್ಟ ಕಾಡುತಿಹ ಪಾಮರರ ಕೈವಿಡಿತೆಗೊಳಗಾಗಿ ನಾಡೆ ಪಂಕವ ಪೊಗುತ್ತೆರ್ದೆಯೊಡೆದು ಕಂಟಕಂಬಡೆದೆವಿನ್ನು . . . ಎಂದು ರಾಗಿಸಿ ಕಳಮೆಯ ಮಡಿಯ ಸಾಲ್ ಮೆಜ್ಜಿದವು (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೬). [ಕಂಟಕ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಂಟಕಚಕ್ರ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳ ಚಕ್ರ: ದಂತುರಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಂಟಕಚಕ್ರ, ಅಂದರೆ ಮುಳ್ಳುಗಳುಳ್ಳಂಥ ಚಕ್ರವೆಂತಲೂ ಅನ್ನಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೧ ಅಡಿಟ). [ಕಂಟಕ + ಚಕ್ರ]

ಕಂಟಕಛೇದ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: "ಚುರ್ಚುವತಿ ವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು ಕಂಟಕಛೇದ್ಯದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭). [ಕಂಟಕ + ಛೇದ್ಯ]

ಕಂಟಕಟ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತ; ದೃಢ: ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಈತನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಂದಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕಂಟಕಟಯಾದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಬಸವಳಿದು ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವರು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೫). [?]

ಕಂಟಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಂಟಯದಾರ' ಪರಾ. [ಕಂಟಕ + ದ್ವಾರ]

ಕಂಟಕನಾಶ (ನಾ). (ಆಲಂ) ೧. ವಿಘ್ನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶಮಾಡಿದವನು. ೨. ಕಂಟಕದಿಂದ ಪಾರಾದವನು: ಎಂಟು ಬಂಟರು ಕಂಟಕನಾಶ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠನಷ್ಟ]ವಾದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೦-೭೮೩). [ಕಂಟಕ + ನಾಶ]

ಕಂಟಕಫಲ (ನಾ). ೧. ಹಲಸಿನ ಮರ. ೨. ಗೋಕ್ಷುರದ ಗಿಡ. ೩. ಔಡಲ ಗಿಡ; ಹರಳಿನ ಗಿಡ. ೪. ದತ್ತೂರದ ಗಿಡ. [ಕಂಟಕ + ಫಲ]

ಕಂಟಕಭವನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿಷ] ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ: ನವಪಂಚಮದೊಳ್ ಕಂಟಕಭವನದೊಳಶುಭಗ್ರಹಂಗಳಿರೆ ಸೌಮ್ಯರ್ ವೈರಿ ವಿನಾಶವ್ಯಯದೊಳ್ ನಿಲೆ ರವಿಯುದಯದೊಳಾಗೆ ಶಿಶುಗೆ ಸದ್ಯೋಮರಣಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೬). [ಕಂಟಕ + ಭವನ]

ಕಂಟಕಭೂಪ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಶತ್ರುರಾಜ; ವೈರಿಯಾದ ಅರಸ: ಕಂಟಕಭೂಪರ ಕೋಂಟೆಯನಂಟ ಕರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೬೦). [ಕಂಟಕ + ಭೂಪ]

ಕಂಟಕರೂಪ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಇರುವವನು; ವಿಘ್ನಕಾರಿ; ಶತ್ರು: ಪರಮಾರ್ಥಮಾರ್ಗಕಂಟಕರೂಪರ್ ಧೀರರ್ . . . ನಡೆತಂದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦೦). [ಕಂಟಕ + ರೂಪ]

ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದು. ೨. ಮುಳ್ಳಿನ ಡೊಂಕು, —ಮುರಿತ. ೩. (ಆಲಂ) (ಇತರರಿಗೆ) ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ. ೧, ೩: ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ). [ಕಂಟಕ + ವಕ್ರಿಮ]

ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಾಧೆಕೊಡುವವನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ನೆಗಟ್ದುದ್ದಂಡತೆ ಕಂಟಕಸ್ಥಿತಿ ಸರೋಜವ್ರಾತದೊಳ್ . . . ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶರೊಳೊಪ್ಪದೆಂದೆಣಿಸಿದಂ ತನ್ನೇಟ್ಗೆಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೬). [ಕಂಟಕ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಂಟಕಾಂಕುರ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಮೈಮೇಲೆ ಮುಳ್ಳು ಬರುವಿಕೆ; ನವಿರೇಳುವಿಕೆ; ರೋಮಾಂಚನ: ಅತಿಪೀಡಿಸುಗುಂ ಸ್ಥಾನಚ್ಯುತನಾಗಿಯುಮಖಿಳಮಂ ಖಳಂ ವೃತಿವೀರುತ್ಪತಿತಂ ಪಥಿಕರ ಪದತಳಹತಿಯಂ ಹತಕಂಟಕಾಂಕುರಂ ಮಾಡುವವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೬). [ಕಂಟಕ + ಅಂಕುರ]

ಕಂಟಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಾಡು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಂಟಕಾರಣ್ಯವೂ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಸ್ವರ್ಣಪಂಜರಕ್ಕಿಂತ ಶತಶಃ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಬಲಿಯತೊಡಗಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೭). [ಕಂಟಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕಂಟಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ, —ಕಾಯಿ. ೨. ಪಾದರಕ್ಷೆ. ೧, ೨: ಓದಿದವ ತಾನೆಂದು ತನ್ನೆಯ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನೌಷಧಕೆ ಸಂಪಾದಿಸುವನೀ ಕಂಟಕಾರಿಯನಱಿಯದವನೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭-೮). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರೀ; ಕಂಟಕ + ಅರ್ಕಿ]

ಕಂಟಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ: "ನಿದಿಗ್ಧಿಕಾ, ಕಂಟಕಾರಿಕಾ, ವ್ಯಾಘ್ರೀ – ಈ ೩ ನೆಲಗುಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೫). ೨. "ಅಂಟಾಳಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೩). [ಸಂ. ಕಂಟಕಾರಿಕಾ]

ಕಂಟಕಿ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು. ೨. ಮಿಾನು. ೩. ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಗಿಡ. ೪. ಹಲಸು: ಕಂಟಕಿಯು ಸಹಕಾರ ದಾಡಿಮಫಲಂ ಟೆಂಟಣಿಸಿ ತಳ್ತೊಡೆದು ರಸಪ್ರವಾಹಗಳಾಗೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೨-೨೧). ೫. ಕಡ್ಡಿ; ಕುಂಚ: ವರದಂತಮಂ ಕ್ಷೀರಿ ಕಂಟಕಿಗಳಿಂದೊರಸಿಯುರುನಿರ್ಮ್ಮಲೋದಕದಿ ಗಂಡೂಷವೆಂಬವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಶಿಚಿಂ. ೪೫-೩). ೬. (ಆಲಂ) ಪೀಡಿಸುವುದು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದು. ೭. ವಿಘ್ನಕಾರಿ: ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕಂಟಕಿನ್]

ಕಂಟಕಿತ (ಗು). (ಆಲಂ) ರೋಮಾಂಚನ ಹೊಂದಿದ; ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳು ಬಂದ: ಅಲೌಕಿಕಮಮಾನುಷಮೆಂದು ಕಂಟಕಿತಾಂಗನಾದ ನಿಳಾಧಿಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ಅಡ್ಡವಾದ ಉತ್ತರ; ಅಡ್ಡ ಜವಾಬು: "ಸಾಕುಮಾಡು ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟುಕಥೆಯನ್ನು, ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಈ ಕಂಟಜವಾಬುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೈರಿಸುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲ ಗೊತ್ತೇನು?" (ಮೊಗ್ಗು. ೮೨). [ಕಂಟ ? + ಜವಾಬು]

ಕಂಟಣಿಸು 'ಕಂಟಳಿಸು' ನೋ.

ಕಂಟಣೆ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಟಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಟಮೊನೆ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೊನೆ; ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿಯ ತುದಿ: ಭೂತಳೇಶ್ವರ ಧನವೃದ್ಧಿ ರಾಜಗೃಹಕರ್ಮಕಳಾಪಸಮವ್ಯಯಂ ನಿರಂತರಮಿವರೊಂದು ಕಂಟಮೊನೆ ಬಾಳ್ಮೊನೆಯಾಗಿರೆ ಸಲ್ವುದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೪). [ಕಂಟ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಂಟಿಯ 'ಕಂಟಿಯ' ನೋ.

ಕಂಟಿಲೆ 'ಕಂಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಂಟಿಲೆ, ಕಂಟಿಣೆ, ಕಂಟಲೆ, ಕಂಟಾಳ, ಕಂಡಾಲ (ನಾ). ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಕೂಡುವಂತೆ ಹೇರುವ ಎರಡು ಒಡಲಿನ ಚೀಲ; ಹಸುಬೆ: ಎತ್ತು ಕಂಟಿಲೆ ಕಂದಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಹಸುಬೆಗಳ ಶರಣರ ಮೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಶರೀಗೀ. ೫೪೦–೫); ಎಂಟು ತಿಂಗಳ ನಾರಿ ಎಂಟೀನ ಬಯಸಿದಳು ಕಂಟಿಲೆ ಆಕ್ಕಿ ಕೂಡ ತುಪ್ಪ (ಜಗನಿ. ೯೬); ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವ ಕೈಯೊಳಗಿರುವ ವರೆಗೆ ಆದರ ಮೇಲೆ ಕೂತರೂ, ಕಂಟಿಲೆ ಹೇರಿದರೂ . . . ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗುವದು (ಮುಂಬ ಭಾ. ೪–೧೬೦). **ಕಂಟಿಣಿ**: ನೇಣ್ ಕಂಟಿಣಿ ಗೋಣಿ ದಂಡಿಗೆ ಸವಗಂ ಮೆಟ್ಟಿಯಂ ಹಲ್ಲಣಂ . . . ಇವಕುಂ ದಂಡಿಂಗೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೧೪–೨೬); ರಸಭಂಡಿಯೆದ ಬಿರಿಕಟ್ಟಿತ್ತೆಯ್ದಂ ಪಸರ ಪತ್ತಿಗೆಯ ಕಂಟಿಣೆಯೆಪ್ಪತ್ತೆಯ್ದಂ (ಚಿಕಗೀ. ೧೪೯–೧೪೬). **ಕೆಂಟಿಲೆ**: ಪರಮೇಶ್ವರನು ಒಬ್ಬ ಬಾಣಿಗನ ವೇಷದಿಂದ ತನ್ನ ಗಿದ್ದ ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಟಿಲೆಯನ್ನು ಹೇರಿಕೊಂಡು ಸುಮತಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ಭಕ್ತಾಯು. ೬); ತಮ್ಮಣದೀಕ್ಷಿತರ ಆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆವರು . . . ತಮ್ಮ ಕಂಟಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಲಿಚ. ೫); "ನಾವೂ ನಿಮ್ಮೂ ನೆಂಟರು, ಆದರೆ ಕಂಟಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡಿರಿ" (ಕಟುಬಂ. ೫೫). **ಕಂಟಿಳೆ**: (೩). **ಕಂಡಾಲ**: ಉಸಿಗನೆಡಗೊಂಕುಳೊಳಗೊಂದು ಕಂಡಾಲಮಂ ಸಸಿನಡೆಯೆಯುತ್ತೆ ಮಾದೇವಿ ಸಡಗರದೆ ಪಿಂದೆಸೆಯೊಂ ಕೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲ್ (ಆರಾಡ. ೪–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಳ; ತೆಲು. ಕಂಟಲ, ಕಂಟ್ಲ. / ಮರಾ. ಕಂಠಾಳ, ಕಂಠಾಳೇ]

ಕಂಟಿಲೆಎತ್ತು, ಕಂಟಿಣೆಯೆತ್ತು, ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು (ನಾ). ಕಂಟಿಣೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹಸುಬೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಎತ್ತು: ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಕಂಟಲೆಎತ್ತುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಆಳು ಹೊರಡುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದನು (ಚಳರಾ. ೬೬೬).

ಕಂಟಿಣೆಯೆತ್ತು: ಗುಡಿಯಂ ಕಂಟಿಣೆಯೆತ್ತುಂ ಪಡೆಗುದುರೆಯು ಮೆರಪು ಬಂಟರ್ವರ್ಗ ತೊತ್ತಿರ್ ಕಡುಗೂರ್ಪ ಮಿಂದಿವೆಂದಿತಿಯೊಡೆ ವಾರದ ದಂಡು ಜವನ ದಂಡಣೆಯಲ್ತೆ (ಸೂತ್ರಸು. ೧೪–೨೪). **ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು:** ಜಂಡಿಗೆಗಳ ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತ ಸಾಗಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು ಕೆಲರು (ಪಾಗಳ. ೧೫–೫೦).

[ಕಂಟಲೆ + ಎತ್ತು$_{3}$ (< ಎತ್ತು$_{11}$). / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಳವೆರುದು]

ಕಂಟಿವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಪುರವರ್ಗ ಗೌಡಿಕೆ ಮಾನ್ಯ ಪೇಕಪದಿಕೆ ಊಂಬ ಸಿದ್ಧಾಯ ದಾಯ ಕಾರಣ ಕಂಟವಣ ಮೊದಲವಿದ್ಕ × × ನುಂಟಾದನುಮ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೬–೬೫; ೧೬೭೨). 'ಕಂಠವಣ' ಪರಾ. [ಕಂಟ + ಪಣ$_{1}$]

ಕಂಟಿವಲಗೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಲಗೆ (?): ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯಂ ಪಲಗೆಗಳಿಂ ಬಳಿಂದ ಬೋದಿಗೆಗಳಿಂ ಬಂದೂಕದ ಬಾರಪಟ್ಟಿಗೆ ಗಳಿಂ ಕೆತಕಿಯ ಕಂಟಿವಲಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ]ಗಳಿಂ ಕುರವಕದ ಕೀಲ್ವ ದು ವಂಗಳಿಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಶುಮಹಾ. ೧೫–೧೫೭ ವ). [ಕಂಟ? + ಪಲಗೆ]

ಕಂಟಿಳಿಸು, ಕಂಟಿಣಿಸು, ಕಂಠಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚವಾಗು: ಶಿಖರಿರೋದಿಪನ ಕೀಲೆ ಮಧುಮಾಸ ವಿರತಿಯೊಳ್ ಮುಸುಲ್ದಿರೆ ಕಂಟಿಳಿದ ಮೆಯ್ಯ್ದಸಿ ಸಿಸಾಕುಳಕ್ಷಾಜಿಯಂ (ಕಾಂಪು. ೫–೬೫); ಪಾಟ್ಟಿನೆವುಲ್ಲಸು ರ್ಜುವಂದದಿಸಿಲ್ಲಂ ಪಿಡಿರ್ಮರ್ ದೇಳ್ವರೆರಿಬರ್ ನುಡದಜ್ಜಿಸಲಾಜದಲ್ಲಿ ಕಂಟಿಳಿಸು ವಿನಂ (ಜಗನಿ. ೧೬–೬೨); ಜಗ ವೆಲ್ಲಂ ಕಡುಬಿಂಗೆ ಕಂಟಿಳಿಪಿನಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೯೨–೮ ; 128ನೆಯ ಕಇ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಜುಗುಪ್ಸೆಪಡು: ಬಳಮಬಿರ್ದರ್ ತೋಳ್ಬಲಿಶೆಯ್ವ ಳಿಂದೆ ಪುರುಳ್ ಧುರಕ್ಕೆ ಕಂ(?)ಟಿಳಿಸೆ ಕೆನಲ್ದು ಪೋಗೆ ನಿರಿ (ಹಂವ್ಯಚ. ೨–೫೧). ೩. ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು; ರೋಮಾಂಚನಗೊಳ್ಳು; ನಿಮಿರು: ವೀರರಸಂ ಕರೆಗಡ್ಡಿ ಕಂಟಿಳಿಸೆ ಮೆಯ್ಯ್ಯನಿರಗ್ಗಳಮೊಪ್ಪಿದಂ ಗಳ ಸಂಪ್ಪನ ನಾಸವಲಂಬಟಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೯೯); ಇಂತತಳಕ್ಕೆ ಕೀರ್ದುಪ್ಪರಿಸುತ್ತುಜೆ ಮಿಂಬಿಂ.ದಾಂಟಿ ಕಂಟಿಳಿಸಿ ಪೊದಳ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರಿಯಟ್ಟುದು ವಾಯು ರಯಂ ಹಯದ್ವಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೯೧). ೪. ಕೇಕರಿಸು: ತೂಕಡಿಸುವ ದಿಕ್ಕಾಗುವ ಪಕ್ಕುನ ತೇಂಕುವ ತೇಗುವ ಕಂಟಿಳಿಸುವಪಳಿ ವಿಕ್ಕಿತಿಗೆ ಸ್ಪಲಂ (ಪಜ್ಞ ಪ್ರ. ೧೩–೮೪). ೫. ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು : ಖಂಡಿಯ ಬಾಯಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಿಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ ಬಲ್ಲಂಡರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ ಭಾ. ೩–೧೫೧). **ಕಂಟಿಣಿಸು:** ೧. ಹೆಚ್ಚಿಕೆಯನು ತೀಸ ಜುಗುಲಾ ಕಾಳಿಂ ಕಂಟಿಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಣಂ ಕಳ್ಳಮುಗುಲು] ಬೇಕೆಂದು ನೆರೆಪಿದಂ (ಜಹಣಾ. ೧೧–೬೦). ಗಂಟಲುರಂಬದಂ ಬಹಳ ಗೊಣಬಲರ್ ಕಮುಸೆದಿಯಂದೆ ಮೈ ಕಂಟಿಣಿಸುತ್ತೆ ತೊಡಗಿಳ್ ನೀರು ಮುಜುಂಟಿ ವಿಹಂಗ ಸಂಕುಲಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೧೧–೧೯೯); ಅಧಿಕ ನಲ್ಲಾ ಕರ್ಚ ಕಿಜುಳುಳಿನೆ ಕಂಟಿಣಿಸಬೇಡಿಪಿನ್ನು ಭಾಷೆಗಳುಂಟು ನಿನ್ನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೀ. ೧೫–೭). ೨. ನರಳದ ನೆಲೆ ಪೇಕಿಳೆಗಳ ಳಲು ಮಳಿಪದ ಪುಟ್ಟು ಪಾಪಡೆಲ್ . . . ಅಂತದಂ ಕಂಡು ಕಂಟಿಣಿಸುತ್ತ ಮೆಮ್ಮೊಳಂ ತೆಂದಿಂ (ಅಪಂಲಂ. ೭೪೪); ಪೇಸಡೆ ಕಂಟಿಣಿಸದೆ ಬೆರೆತೋಸರಿಸದೆ ಮಾಂಸೇತನೆಗೆಯ್ದನೆ ಧಳ್ಳಂ (ಸಮಸ. ೧೪–೧೪೦); ಆ ಕೂಂಟಿಳಿಯು ಕಿವಿಲುತನಮಂ ಕಂಡು ಕಂಟಿಣಿಸಿ ವಿದೂಷಕವಿವಳಂ ಜವನಾದೊಡಂ ಬಿರ್ದಂಗೆ ಕೊಯ್ಯಲಮ್ಮನೆಂದು ಸುಡಿದು (ಪಾಂಡ್ಯಕ್ಷ. ೧೧–೬೯ ವ). ೩. ಕಣ್ಣಲಗರ್ಳ್ ಮಲರರ್ಳ್ಳಿಪೊಯ್ಯೆ ಮೆಯ್ಯೊಗೆ ಕೆಲಳ್ತೆ ಕಂಟಿಣಿಸೆ ಮೆಯ್ಯನಿರೊಯ್ಯನೆ ಕಂಠಕಂದಳಂ ತೆಱಿದು ಮಿಡುಂಕೆ (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೦); ನಂದ ಕಳ್ಳರಿಗೆ ನರರ ಮನ ನಾಯಂಗಿರಂ ಧೈರ್ಯಂ ಕಂಟಿಣಿಸಿ (ವರ್ಧಮ. ೧–೪೫). ೫. ಆತುರಿಸು ಕಾಡುವಿನ್ನೆಂದಲೆಗೆ ಕಂಟಿಣಿಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿಳಿಸ, ಕಂಠಣಿಸ]ದೀತನಲ್ಲದೆ ನಿಲುವರಾರೆಂದು (ಸೋ ಮ ಚ. ೩–೮೬). ಬಂಟನಾಗಿರ್ ಗಣಕಾ ಳ್ಮುಳಿಂದೊಡನದ ಕಂಟಣಿಸದಿರಿಸಿಕೊಂಡಕ್ಷರದ ಕಂಡು ಮನವಂಟ (ಸೌ ಂ ದ ಪ್ರ. ೫–೪). **ಕಂಠಣಿಸು:** ೧. ಭೀಮನ ಗಡಿಯ ಭಾತಿಯ ಫಲ್ಗುಣಿಗೆ ಕಂಠಣಿಸದವು ಟಿಂಠಣಿಸುವಾನಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫೯); ರಭ ಮತ್ತೆ ಮಹಂಡ ಗಜ್ಜುಗೆಯ ವೆಂಗಣಿಸಿದನು ಕುಮುಂದಾಳಿ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೭–೪). ೫. ಪಡಕಂಠಾಸುರನ ಕಂಠರವ ದಿಕ್ಕತಿಯ ಕಂಠಣಿಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೦–೫೪).೩. ಗೋಳ್ಳಾಡುಃ ದುಃಖಿಸು : ಎಱೆ ಳ್ಳು ಕಡೆ ಕಂಠಣಿಸದ ಸಮಹಿತ ಸಾಧ್ಯರು (ಪದಗೋ. ೪–೩೦೧); ಎನೆವುತಿರೆ ಬಂದು ಮಹ ಮನೆಯ ಗೋವಳಸಲ್ಲಿ ದಿಸೆದಿಸೆಗೆ ಕಂಟಿಸುತೆ ಳಂ [ಪಾಠಾಂ.ಟಂ]ಕಣಸು ತಂತಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಬಸವಂಗೆ ದಿನ್ಪೈಸಿತಂ (ಬಸರ. ೪–೧೦೪).

[ಕಂಟಿಳ್ಕ + -ಇಸು. / ಮರಾ. ಕಂಟಾಳಣೇ]

ಕಂಟಿಳೆ 'ಕಂಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಂಟಿಳ್ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಹಾರ: "ಕಂಟಿ–ಕಂಠೀ = ಕಂಠಾಭರಣ" (ತತ್ಪುಕೋ. ೫); ಮೆಚ್ಚಿಪೊಡಾ ಗಾವಮಂ ಸರಮಂ ಕಂಟಿಯಂ ಜೋಡುಸಾಲ್ಗಳನವಂ ನೀಡಲ್ಮನಂ ನೋಳ್ಪೆಯೆ (ಮೈಸಮಮ ೪–೪೨). [< ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಟ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಳ್ಳಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಪೊದೆ; ಮೆಳೆ; ಮುಳ್ಳು; ಹೊದರು: ಕಿರಿಗಿಡಗಳೂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಕಂಟಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೨); ಬನ್ನಿಯ ಕಂಟ, ಬೇವಿನ ಕಂಟ, ಮುಡಿಯನ ಕಂಟ . . . ಮುಂತಾದ ಗಿಡಗಳಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗೆದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫); ಇಬ್ಬನ್ನಿ ತೊಳೆದರೂ ಹಾಲು ಮೆತ್ತಿದಾ ಕವಳಿ ಕಂಟೆಯಾ ಹಣ್ಣು ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಹಾಂಗ ಕಣ್ಣಿರುವ ಹೆಣ್ಣ (ನಾದಲೀ. ೫೮–೧೬). ೩. ಗುಂಪು; ತೋಪು; ಸಮೂಹ: ಸಹಕಾರದ ಸಂದಣಿಯುಂ ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟೆಯುಂ ದಾಡಿಮದ ತೋರಣಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೮ ವ); ಕದಳಿಯ ಕಂಟೆ ಕಮ್ಮರದ ಸಂದಣಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೩೭); ತೆಂಗಿನ ತಿಂತಿಣಿಯುಂ ಕದಳಿಯ ಕಂಟೆಯುಂ ದಾಡಿಮದೊತ್ತರಮುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦–೭೮ ವ). ೪. ಬೃಹಶ್ರೀ ಎಂಬ ವೃಕ್ಷಭೇದ. ೫. ಆರೇಖದಿರ. ೬. ನೀರುಗಂಟೆ. ೭. ಒಂದು ಆಯುಧ: ಆನ್ಕಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟೆ ಕುಲಿಶಾವನ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧಾಶಕ್ತ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪–೨೦; 1672). ೮. (ಆಲಂ) ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ.

[< ಸಂ. ಕಂಟನ್]

ಕಂಟಕ್ಕೆ$_1$ 'ಕಂಡಿಕ್ಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕಂಟಕ್ಕೆ$_2$, ಕಂಟಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಏಕಾವಳಿ ಸರ; ಒಂದೆಳೆ ಹಾರ; ಕಂಠಿಕೆ: "ಕಂಠಿಕಾ – ಕಂಟಕೆ" (ಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟಗೆ**: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಟಗ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಸೇವಕ (ಕಿ). 'ನೀರುಗಂಟಗ' ಪರಾ.

[ಕಂಟ ? + –ಇಗ]

ಕಂಟಗೆ 'ಕಂಟಕ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕಂಟಯ, ಕಂಟಯ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿಘ್ನ: "ಕಂಟಯ – ಕಂಟಕ = ವಿಘ್ನ, ಮುಳ್ಳು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಯ**: "ಕಂಟಕ, ಕಂಟಯ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಕಂಟಕ]

ಕಂಟಯದಾರ, ಕಂಟಯಬಾರ, ಕಂಟೆಯದರ, ಕಂಟೆಯದಾರ, ಕಂಟೆಯಬಾರ (ನಾ). ಕಂಟಕ ಸಹಿತವಾದ ಬಾಗಿಲು; ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊಳೆಗಳು ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದಿರುವ ಬಾಗಿಲು: "ಕಂಟಯದಾರ – ಕಂಟಕದ್ವಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೫). **ಕಂಟಯಬಾರ**: "ಕಂಟಕದ್ವಾರ – ಕಂಟಯಬಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೬ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಟಯಬಾರಮೆನಲ್ಕದು ಕಂಟಕಮಹ ಬಾಗಿಲಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೩); ಆರಾಜಗೇಹಾಜಿರದ ಸೀಯದರದ ಕಂಟಯದಾರದಂತರಾಳದಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೧–೧೧೭ ವ). **ಕಂಟೆಯದರ**: "ಕಂಟೆಯದರಂ, ಕಂಟೆಯದಾರಂ, ಕಂಟೆಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯದಾರ**: "ಕಂಟೆಯದರಂ, ಕಂಟೆಯದಾರಂ, ಕಂಟೆಯಬಾರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಟೆಯಬಾರ**: ಅರಿನೃಪಾಳರ ಹಿಂಡ ನಿಜಾಸಿದಂಡದಿಂ ಕಂಟೆಯಬಾರದೊಳ್ ಸುಳಿಸಿ (ಇಆ. XII, ೯೭–೧೭; 1187). [< ಸಂ. ಕಂಟಕದ್ವಾರ]

ಕಂಟಯಬಾರ 'ಕಂಟಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟರಾಯಿ 'ಕಂಠೀರಾಯಿ' ನೋ.

ಕಂಟಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು; ನೋಯಿಸು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ವ ಬೇಸಱಿಸುವಿತ್ತುದನೆತ್ತುವ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಸುವ ಕನಲ್ವ ಕಡ್ಡಯಿಸುವೇಟುದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ ಮನಂಗೊಳಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೩); ಅವಳುಮನೊಲಿಸಿ ಕಂಟಸಿ ಗೋವರ ಗುಗ್ಗುರಿಗೆ ಮಾಡಿಯುಂ ತಣಿಯಯ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೬೬); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕಂಟಸುವ ಕೂಂಟಣಿಯಂ ನೊಣಗಚ್ಚಿ ತಿಂಗೆ ಬೆಂಗುರುಟಿ ಬಳಾರಿ ಬಾಡಿಸುಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೬); ಸತಿ ಕಂಟ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ಸಿ ಕಾಡುವಳೆಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೦); ಮುಳಿವ ಕನಲ್ವ ಕಂಟಸುವ ಕಾಡುವ ಬೇಡುವ (ರಸರ. ೩–೧೫೬).

[ಕಂಟ + –ಇಸ್ಯು. P ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಟ (< ಸಂ. ಕಷ್ಟ)]

ಕಂಟಸ್ಯು 'ಕಟ್ಟಸು' ನೋ.

ಕಂಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಾವಿಯ ಒಳಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಮನೆಯ ಒಳಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಚಾಚಿರುವ ಛಡಿ, —ಚಡ, —ಕಂಟ. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಅಂಚು, —ಕಂಟ. ೩. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗ (ಕಿ). [< ಕಂಟ ?]

ಕಂಟು$_2$ 'ಕಮಟು' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದರ 'ಕಂಟಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯದಾರ 'ಕಂಟಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಟೆಯಬಾರ 'ಕಂಟಯದಾರ' ನೋ.

ಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು. ೨. ಪಾತ್ರೆಯ ಕಂಟ. ೩. ನಾದ; ಧ್ವನಿ. ೪. ದೇಹ. ೫. ಸಾಮೀಪ್ಯ. ೬. ದಂಡೆ; ತಟ; ದಡ. ೭. ಬರೆಯುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕಂಟ: " . . . ಕೈಯೊಳಗಿನ ಓಲೆಕಂಠಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟು ಇದನ್ನು ಆರಿಸಿ ಹೋದನು" (ಕಪಪು. ೬–೬೫); ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ 'ಕಂಠ'ವಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೬೮). ೮. ಕಾಂಡ: "ಪತ್ರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರತಿ] ನಾರಾಚಮೆನೆ ಕಂಠ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬–೧೫); "ನೀರಲ್ಲಿ ನಿಜ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವದಲಿ ನಿಂದೆಯಲಿ ಶಸ್ತ್ರದಲಿ ಕಾಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭–೩೮); "ಸಂಹನನ ಸಮೀಪ ನಾದ ತಟ ಕಂಧರಮೆಂಬಿವು ಕಂಠವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ್. ೫೨). ೯. (ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ) ದೇವಾಲಯದ ಕಮಾನಿನ ಒಂದು ಅಂಗ. ೧೦. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕಂಠ, ಉತ್ತರಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೧).

ಕಂಠಚಾಮೀಕರನ್ಯಾಯ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನ್ಯಾಯ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಹುಡುಕುವುದು. ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳು = (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಗಂಟಲು ಒಣ್ಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕಂಠಶೋಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಗುರು ಎಂಜರೆ ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಂಠಶೋಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಶು ಎಂಬ ಭಾವನೆ (ಹೇಮಕೂ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಂಠಕಚ್ಚರ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ತಗುಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ (?): "ಕಂಠಕಚ್ಚರದೊಳ್ ಬಕ್ಕಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೪). [ಕಂಠ + ಕಚ್ಚರ]

ಕಂಠಕುಬ್ಜ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರ: ಕಂಠಕುಬ್ಜ . . . ಪ್ರಳಾಪಗಳೆಂದು ಪದಿಮೂರು ತೆರನಾದ ಈ ಸನ್ನಿಪಾತಂಗಳ್ಗೆ (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [ಕಂಠ + ಕುಬ್ಜ]

ಕಂಠಗತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿರುವ: ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಬರುತಿರ್ದ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣನಾಗಿರ್ದೆನ್ನಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೮); ಕಂಠಗತಪ್ರಾಣಿಯವಳ್ ನಿನ್ನ ದೂಸಱಿಂ ಬಟ್ಟಪ್ಪಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೧೮). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಪೇಚು; ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಂಠಗತವಾಯು (ನಾ). ಉಸಿರು ಕೊರಳೊಳಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಂತು ಬಿಟ್ಟು ಜಟಾಯು ಕಂಠಗತವಾಯುವಾಗೆ ದಶಕಂಠನುಯ್ವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೦೬ ವ).

[ಕಂಠಗತ + ವಾಯು]

ಕಂಠಗತಾಸು (ನಾ). ಪ್ರಾಣವು ಕೊರಳವರೆಗೆ ಬಂದಿರುವವನು; ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು: ಅಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣ ಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ ಕಂಠಗತಾಸುವಕ್ಕುಮೇಕಕ್ಷಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೧೦). [ಕಂಠಗತ + ಅಸ್ಕು]

ಕಂಠಗರಲ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವುಳ್ಳವನು; ಶಿವ (ಕಿ). [ಕಂಠ + ಗರಲ]

ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು: ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೯). [ಕಂಠಗ್ರಹ್ಯ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂಠಣಿಸು 'ಕಂಟಳಿಸು' ನೋ.

ಕಂಠಣೆಯೆತ್ತು 'ಕಂಟಲೆಎತ್ತು' ನೋ.

ಕಂಠತಾಲವ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಂಠ ಮತ್ತು ತಾಲು ಎರಡೂ ಕೂಡುವ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠತಾಲವ್ಯ-ಐ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫) [ಸಂ. (ಕಂಠತಾಲು + -)]

ಕಂಠತ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ: ಆ ತಂದೆ ತಾಯಂದಿರ ಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಕಂಠತ್ರಾಣವನ್ನೂ ನಾನು ಗೌರವಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೮೬). ೨. "(ಹೆಂಗಸಿನ) ತಲೆಯ ಮತ್ತು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ" (Gorget. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಠ + ತ್ರಾಣ]

ಕಂಠನಾಳ (ನಾ). ಕಂಠದ ನಾಳ: ಚಂಡುವಂ ತೆಜ್ಜೆದೆಜಂಕೆ ನೆಜಲ್ದಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತಲಕ್ಕೊಗೆದು ಕಾರಮುಗಿಲ್ವನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿರ್ಕೋಡುವಿನಂ ಕರ್ದುಂಕಿ (ಪಂರಾಷಾ. ೭-೧೪೭); ಕಂಠನಾಳ (Larynx)ದೊಳಗೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದಾಗ ಕಂಠನಾಳದ ಹತ್ತಿರ ಶೇಖರಣೆಯಾದ ಜೊಲ್ಲನ್ನು ಹೀರಿ ಹೊರತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೨೬). [ಕಂಠ + ನಾಳ$_1$ (= ನಾಲ$_1$)]

ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ; ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕಂಠಬಂಧ: "ಅವನ ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು" ಎಂದು ಅಂಚೆಯವ ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೪೪೪). [ಕಂಠ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಂಠಪಾಠ (ನಾ). ಉರುಹಾಕುವುದು; ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡುವುದು: ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕಂಠಪಾಠಮಾಡಿದ ಕುಶಲವರು ಯಾರೆಂಬುದೇ ಈಗಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ (ಭಾರದ. ೮೬). [ಕಂಠ + ಪಾಠ]

ಕಂಠಪಾವಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ: ಕಂಠಪಾವಡವಾದಲ್ಲಿ ಉರದಿಂದ ಮೀಱಿ ಹಾಯಲಾಗದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೫೪). [ಕಂಠ + ಪಾವಡ]

ಕಂಠಪೂರ್ತಿ (ಅ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಮಟ್ಟ; ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ: ಕಂಠಪೂರ್ತಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯); ಕಂಠಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಿಂದಾದ ಮೇಲೆ ನಾಲಿಗೆ ಗಂಟಲುಗಳ ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಾಗೆ ಅವರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೨೪). [ಕಂಠ + ಪೂರ್ತಿ]

ಕಂಠಬಂಧ (ನಾ). = ಕಂಠಪಟ್ಟಿಕೆ: "[ಪರ್ಟನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ(ಂತೆ ತೋರುವ) ರೇಷ್ಮೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ] ಕಂಠಬಂಧ" (Neck-tie. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಠ + ಬಂಧ]

ಕಂಠಭೂಷೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಅಡ್ಡಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕಕಂಠಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಂಠ + ಭೂಷೆ]

ಕಂಠಮಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯಹೆಸರು: ನೆಱೆವ ಗುಣಾಡ್ಯ(ಢ್ಯ) ರ್ಕಣ್ಣಮಗೆಱೆಗಿನಿತುಂದ್ರವ್ಯದಾಯಮಂ ಕೊಟ್ಟಾ(ಟ್ಟ) ವರ್ಗ್ಗ(ರ್ಗ)ಳ್ ತಱಿಸನ್ದೀ ಶಾಸನವನ್ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೧; 929). [ಕಂಠಮ್ಯ + ಕೆಱೆ]

ಕಂಠಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಭಾಗ; ಗಂಟಲುಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ; ಧ್ವನಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ 'ಥೈರಾಯ್ಡ್ ಕಾರ್ಟಿಲೆಜ್' ಎಂಬ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಯ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ: ಕಂಠಮಣಿ; ಗಂಟಲಮಣಿ; ಗೋಮಾಳೆ" (Adam's apple. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ರತ್ನ. ೩. (ಆಲಂ) ಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತು. [ಕಂಠ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಂಠಮಾಲೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಮಾಲೆಗೆ-ಕಂಠಮಾಲೆ, ಪಚ್ಚೆಮಾಲೆ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಂಠಮಾಲೆ ೧ ಕೆ ಮುತ್ತು ೨೦ ಮಾಣಿಕ ೧೮ ನೀಲ ೨ ತುಂಬಿದ ಕುಸುರಿ ೩೮ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೮೭-೩; 1513); ಹೊಳೆವ ವಜ್ರದ ಕಂಠಮಾಲೆ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತ ಕಂಠಮಾಲೆಗಳ . . . ಸಲೆ ಧರಿಸಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೬೪). [ಕಂಠ + ಮಾಲೆ]

ಕಂಠರುತಿ (ನಾ). ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಶಕುನಿರವಕ್ಕೆ ಕಂಠರುತಿ ಕೂಟ ದೊಡಂಬಡಿನೊಳ್ ನಿಮಿರ್ಚೆ ಗಾಯಕತೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೧). [ಕಂಠ + ರುತಿ]

ಕಂಠಲಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ, —ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಕೊರಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವಳು; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಅವಳು 'ಆನಂದದಿಂದ ಔರಂಗಜೇಬನ ಕಂಠಲಗ್ನಳಾದಳು' (ಬಂಕಿಮ. ೨೪೫). [ಕಂಠ + ಲಗ್ನ]

ಕಂಠವಣ (ನಾ). ಕಂಟದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಲಿಪಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ: ಭೂಮಿಗಳು ಮನೆಗಳು ಆಯಹಾರಕ ಕಂಠವಣವಳೆ ಬುಟ್ಟಿ ಮೊರಸಹಿತಾ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೪-೧೫; 1533). 'ಕಂಟವಣ' ಪರಾ. [ಕಂಠ + ಪಣ$_1$]

ಕಂಠವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ರೇಷ್ಮೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ: "ಕಂಠವಸ್ತ್ರ" (Neckerchief. ಇಂಕನಿ); ನನ್ನ ಕಂಠವಸ್ತ್ರವನ್ನು (ಮಫ್ಲರ್) ಕೈಚೀಲದಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿದ್ದೆ (ನಂಟರು. ೯೯). [ಕಂಠ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಂಠಶಾಲೂಕ (ನಾ). ಕಂಠರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲಚಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಹಾಗೆ ಕೊರಳ ಒಳಗೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗ್ರಂಥಿ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಹುದು. ಅದು ಕಂಠಶಾಲೂಕವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೭). [ಕಂಠ + ಶಾಲೂಕ]

ಕಂಠಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಂಠಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ: ಇದರಿಂ ಖಾಸ, ಶ್ವಾಸ . . . ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು. ಶರೀರಕಾಂತಿ, ಕಂಠಶುದ್ಧಿ, ಅಗ್ನಿಪಟುತ್ವ, ಧಾತುವೃದ್ಧಿ ಸಹ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೧೮). [ಕಂಠ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಂಠಶೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೂಗಾಡಿ ಗಂಟಲು ಒಣಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಡುವಿಕೆ: "ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯರ ಮುಂದೆ ಇವನು ಹಗಲೆಲ್ಲ ಕಂಠಶೋಷ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಒಂದನ್ನೇ ಹೇಳಿ – "ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸಬೇಡಿರೋ" . . . ಎಂದು ತೊಳಲಾಡಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೫೬). [ಕಂಠ + ಶೋಷ]

ಕಂಠಶೋಷಣೆ (ನಾ). = ಕಂಠಶೋಷ ೧: ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ವೈಶ್ಯನೊಬ್ಬ ದೊಡ್ಡದನಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠಶೋಷಣೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩) [ಕಂಠ + ಶೋಷಣೆ]

ಕಂಠಶ್ರೀ (ನಾ). ಧ್ವನಿಯ ಸಂಪತ್ತು; ಉತ್ತಮವಾದ ಶಾರೀರ: "ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ 'ಕಂಠಶ್ರೀ' ಇತರರಿಗಿಲ್ಲ" (ಕಒಸಾ. XIV, ಪೀಠಿಕೆ); ಕೃಷ್ಣಯ್ಯರ್ ಅವರಿಗೆ . . . ಮಂದರಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಬಲ್ಲ ಕಂಠಶ್ರೀ ಇತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೪೦). [ಕಂಠ + ಶ್ರೀ]

ಕಂಠಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮೀ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮೀ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದೈ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೫). ೨. ಯಜ್ಞಸೂತ್ರ (ಕಿ). ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಆಲಿಂಗನದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ.
[ಕಂಠ + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಠಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿರುವ: ಕಂಠಸ್ಥ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಿಂ . . . ಉದ್ಭಾಸಿಸಿದಂ ಸ್ವಯಂವರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೬೧). (ನಾ). ೨. (ಆಲಂ) ಬಾಯಿಪಾಠ; ಕಂಠಪಾಠ; ಗಟ್ಟಿಮಾಡುವಿಕೆ: ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನು ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಭಾಷಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಕಂಠಸ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಶಮಪಾಂ. ೫೭).
[ಸಂ.]

ಕಂಠಾಭರಣ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ಆ ತ್ರೈಭುವನ ಕಾಂ[ತೆಗಂ] ದಲ್ ಕಂಠಾಭರಣಮೆನೆ ಪರೆದ ತನ್ನಧ್ವರ ಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜಯಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೪); ಅವಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಠಾಭರಣವನ್ನೂ . . . ಅರಸನ ಮುಂದಿಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೧೫).
[ಕಂಠ + ಆಭರಣ]

ಕಂಠಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಠ; ಗಂಟಲು. ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ: "ಉರಸ್ಸೂತ್ರಿಕೆ-ಹೊಕ್ಕುಳ ತನಕ ಜೋತಾಡುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೫); ಲುಳಿದಾರ ಮುಂಗೆಯ್ಯ ಮುರಿ ಪೆಂಡೆಯ ತೋಳ ಬಳೆ ಕಂಠಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಿ] ಕಡೆಯ ಕಡುಕಿನಾ ಬಲುರಾಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮-೯೫); " . . . ಅವನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಂಠಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ" (ಆಬೋಲೀ. ೪೭). ೩. ಕುದುರೆಯ ಕತ್ತಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ. [ಸಂ. ಕಂಠೀ]

ಕಂಠಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಂಠಹಾರವನ್ನು ತೊಡಿಸುವುದು: ಯುವರಾಜ ಕಂಠಿಕಾಬಂಧವಂ . . . ನೃಪಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೮೩).
[ಸಂ. (ಕಂಠಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಮುದ್ರಪ್ರಾಣಿಯ ಒಳಚಿಪ್ಪು; ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ: "ಕಫಂ-ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಂಠಿಕಾಳಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕಂಠಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂಟೆಳೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ; ಏಕಾವಳಿ: "ಒಂದು ಸರಮಾಗಿರ್ದ ಹಾರಮೇಕಾವಳಿಯು ಕಂಠಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪); ಕಪ್ಪುರದ ಕಂಠಿಕೆ ಬಣ್ಣದ ಸಣ್ಣಮಾಲೆ ತೆಂಗಿನ ತಿರುಳೋಲೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೦೮); ಕುಂಡಳಮನಮರ್ಚಿ ಕಂಠಿಕೆಯನರ್ಪಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೬೦); ನಲ್ಗತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ ಅರಮನೆಯೊಳ್ ರನ್ನಗಡಗಮಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಮೆಚ್ಚನೀವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೧೭).
[ಸಂ. ಕಂಠಿಕಾ]

ಕಂಠಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಸುರಗಿ ತಾವರೆಯು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗುಳ್ಳ ಮಂದಾರ ಕುರವಕಂ ಬಹುಕರ್ಣಿಕಾರ ಕಂಠಿಕೆ ಜಾಜಿ ಬಕುಳ ಲೋಧ್ರಂ . . . ಪುಷ್ಪವಿವು ಯೋಗ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೬).
[?]

ಕಂಠಿತ (ಗು). ೧. ದುಃಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆತುರವಾದ; ಉತ್ಕಂಠಿತವಾದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಂಠಿಸರ, ಕಂಠೀಸರ (ನಾ). ಕಂಠೀರಾಯಿ ವರಹದ ಸರ; ಕಂಠಿಕೆ: ತುದಿಗೆ ಬಂದಿಹುದೆನಲು ಮುಂಗಡೆ ಚದುರನಿರೆ ತ್ರೈವರ್ಷದಣುಗೆಂದು ಸುದತಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಂಠಿಸರವನುಗೊಳಿಸೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೯-೫೮); ಬಾಚಣಿಗೆಗಳು, ಕಂಠಿಸರಗಳು . . . ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳು ಶಿಲಾಯುಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿವೆ (ದಭಾಇ. ೧೬). **ಕಂಠೀಸರ**: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಂಠಿ + ಸರ್ಯ]

ಕಂಠೀರವ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಜಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಿಂಹ: ಆ ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವ ರವಮಂ . . . ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತ ನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೨); ಕಂಠೀರವದ ಮೇಲೆ ಬಿಡು ಕೂರಂಬಂ ತಡೆದಿಱು ಪುಲಿಗಳನೆಂಬುಗ್ಗಡವೇಡರ ಪಡೆಯ ರಭಸಮಾಯ್ತಡವಿಯೊಳಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೩). ೨. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ. ೪. ಮೈಸೂರು ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ: ಪಂಕಜಕೇತ್ರ ಸದೃಶ ಕಂಠೀರವನಂಕಿತ ಕೃತಿಯ ಪೇಳುವೆನು (ಕಂನವಿ. ೧-೨೩).

ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ = ಕಂಠೀರವರಾಯನ ವರಹ: ೨೦ ಮಟ್ಟನ ಕುರುಚಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹೊಲ ಗು ೭ ಉಭಯಂ ಕಂಠೀರವಗುಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ವರಹದ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೪-೧೧; 1763).
[ಸಂ.]

ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ನಡುವಿನಂತೆ ತೆಳುವಾದ ನಡುವುಳ್ಳವಳು: ವರ ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯೆ ಮೀನ ನಯನಾಂಭೋಜಾಸ್ಯೆ ಬಾಲೇಂದು ಸೌಂದರ ಫಾಲಾಳಿ ಸುಕೇಶಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೭೨).
[ಸಂ. ಕಂಠೀರವಮಧ್ಯಾ (ಕಂಠೀರವ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ (ನಾ). ಸಿಂಹವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದುರ್ಗೆ: ಕೂರಸಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುಗೆ ಕಂಠೀರವವಾಹನೆ ಚಳುಕ್ಯ ಕಂಠೀರವನಾ (ಗದಾಯು. ೧-೫).
[ಸಂ. ಕಂಠೀರವವಾಹನಾ (ಕಂಠೀರವ + ವಾಹನ + -)]

ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ: ಸೌಂದರಾನೇಕಮಣಿ ರುಚಿ ಜಳಸ್ಯಂದಿಯಂ ಮಂದರ್ಕೋತ್ತುಂಗ ಕಂಠೀರವಾಸಂದಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಠೀರವಸ್ಯಂದಿಯಂ] (ಆದಿಪು. ೭-೨೭ ರಗಳೆ).
[ಸಂ. ಕಂಠೀರವಾಸಂದೀ]

ಕಂಠೀರಾಯಿ, ಕಂಟೆರಾಯಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ವರಹ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧೭ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ರೂ. ೩ ಆ. ೪ (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೦); ಹತ್ತು ಹಣಕ್ಕೆ ಕಂಠೀರಾಯಿ ಒಂದು ವರಹ (ಮಹಾವಂ. I, ೯೦). **ಕಂಟೆರಾಯಿ**: ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನ್ನು ಕಂಟೆರಾಯಿ ಗು ೫ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೩೨; 1813).

ಕಂಠಿರಾಯಪಗೋಡ, ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣ, ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ = ಕಂಠೀರಾಯಿ: (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೬೬); ಎರಡು ಕಂಠಿರಾಯಿಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೯); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಠರಾವಾದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯ ಅಂದಾಜು ಕಂಠೀರಾಯಿವರಹ (ಮಹಾವಂ. II, ೩).
[< ಕಂಠೀರವ?]

ಕಂಠೀಸರ 'ಕಂಠಿಸರ' ನೋ.

ಕಂಠೆಯಭಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಅವದಾತ ಕೀರ್ತ್ತಿವಿಭು ಕಣ್ಠೆಯಭಾರದ ನನ್ನಪಯ್ಯ ರಾಣನ ತನೆ(ನ)ಯಂ ವಿವೇಕನಿಧಿ ಕತ್ತಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪-೪೧; 978). 'ಕಂಟೆಯಬಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕಂಠೋಕ್ತ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಮರೆಮಾಚದ: ಗಂಡನ ಸೋಮಾರಿತನಕ್ಕೆ ಅವನ ಉತ್ತೇಜನವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಅಕೆ ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೂ ಹಿಡಿಶಾಪ ಹಾಕಿದಳು (ಯೋಧಪು. ೭೮).

[ಕಂಠ + ಉಕ್ತ]

ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ತುಟಿ ಎರಡೂ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠೋಷ್ಠ್ಯ – ಔ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ. (ಕಂಠ + ಓಷ್ಠ + –)]

ಕಂಠ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ವರ್ಣ: ಕಂಠ್ಯ – ಅ, ಆ, ಕವರ್ಗ, ಹ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಂಡ$_1$, ಕಂಡು$_2$, ಖಂಡು$_1$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ತುಣುಕು; ಭಾಗ: "ಖಂಡ – ಕಂಡ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಕಂಡವೆನಲ್ಕೆ ತುಂಡಿನೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ವಜ್ರತುಂಡ ಹತಿಗಂ ಮೆಯ್ಯಾಂತು ಕಂಡಂಗಳುಳ್ಳಿನಮಂಗಂಗಳನೊಡ್ಡಿಯೊಡ್ಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೬). ೨. ಖಂಡ; (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ: ಇಱಿದು ಕಣ್ಡಕಣ್ಡಮಾಗಿ ಸತ್ತಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೪೮–೭; 860); ನಭಂಬರಂ ಸಿಡಿಲ್ವ ಪಂದಲೆ ಸೂಸುವ ಕಂಡದಿಂಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೫೮); ಕಂಡದಿಂಡೆ ಕೋಟ್ಮಿದುಳ ರಾಶಿ ನೆಣದುರ್ವು ಪರ್ವೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೭); ನಿಡಿಗರುಳ ಕಂಡದ ಕಾಳಿಜದ ನೆತ್ತರಿನ ನಿಡುಗಲ್ಲಾಯ್ತು ರಣಭೂಮಿ (ಉತ್ತರಾ. ೮–೭೭). **ಕಂಡು**$_2$: ೧. ಕಂಡಿಂದ ಕೆಳಗೆಂಟು ಕಂಭವ ಕಾಲಂತೆ ಕಂಡರಿಸಿದನೊಡನವನು ಕಂಡರೊಂದಾಯತವಾಗಿದ್ದುದದಕೊಲ್ದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು ನೃಪಸುತನ (ಭರಡ. ೭೫–೧೭); ಬಾಳೆಎಲೆ ಆರಿಸುವಾಗ . . . ಕೀತು ಹಾಕುವುದೊ? ಕುಡಿ ಹಾಕುವುದೊ? ಕಂಡು ಹಾಕುವುದೊ? (ಮಲೆಮ. ೨೩೫). **ಖಂಡು**$_1$: ೧. ಖಂಡನಂ, ಖಂಡನೀಯಂ, ಖಂಡಿಃ, ಖಂಡುಃ, ಈ ೪ ಸರಿಪಾಲ್ (ಕಾಶಕೃ. ೧೦೨). ೨. ಉರಿತೈಲದೊಳಗ್ಹಾಕಿ ಗುಂಡು ಕರಿದ ತೆಱನಾಗಿ ಹಂದಿಯ ತಿನಿಸುವ ಖಂಡು (ಪುರಂದ. ೫–೬೮–೩).

[< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಕಂಡ$_2$ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂದು (?): ಮಹೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾಹಿತಾಗ್ನಿಗಳಿಂಗೆ ಮುಡಿತಿನಿ ಹಲಸಿನ ಗದ್ದೆ ಗೊರಂಟೆ ಅರಟೆ ಕಂಡ ಸಹಿತ ಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೪; 1256); ಹೊಂನೆಯ ಮಾಉ ಅರಟೆ ಕಂಡ ಎಕ್ಕಲಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟಗದ್ದೆ ಕಾಳುವ ಗದ್ದೆ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೦; 1256). [?. / ತುಳು. ಕಂಡೊ = ಹೊಲ, ಭೂಮಿ]

ಕಂಡ$_3$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡಗೂಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಆಂನ್ಯಾಯತದ ಬಿರಿದು ಮೂಱು ಕಂ[ಡ]ಗೂಳಿಯ ಹರಿಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಜಕಂಣ ನಾಯಕನಿಂದಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೩೬–೭; ಸು. 1398). [?]

ಕಂಡಗೆ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡಣಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಣೆ, ಕಂಡನೆ (ನಾ). ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ; ಒಪ್ಪಂದ (ಕಿ). **ಕಂಡನೆ**: (ಕಿ).

ಕಂಡಣೆಪತ್ರ = ಕರಾರುಪತ್ರ; ಒಪ್ಪಂದದ ಕಾಗದ (ಕಿ). ಕಂಡಣೆ ಹಣ = ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಕಂಡನಿ (ನಾ). ೧. ಒರಳು. ೨. ಒನಕೆ: ಚುಲ್ಲಿ ಪೇಷಣಿ ಕಂಡನಿ ಉಪಸ್ಕರ ಉದಕುಂಭ ಎಂಬೈದು ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳೂ ಹತ್ಯಾಕಾರಕಗಳು (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೭). [ಸಂ. ಕಂಡನೀ]

ಕಂಡನೆ 'ಕಂಡಣೆ' ನೋ.

ಕಂಡಪಟ 'ಕಂಡವಡ' ನೋ

ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆ (ನಾ). "ಗರ್ಭದೊಳಗಿನ ಕೂಸು, ಮಾಂಸದ ಪಿಂಡ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ): ಐಕ್ಯನಾದಲ್ಲಿ ಕಂಡಪಿಳ್ಳೆಯಂತಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೩–೫೧೮). [ಕಂಡ ? + ಪಿಳ್ಳೆ]

ಕಂಡಬಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಭೂಮಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಭಾಗ; ಭೂಮಿಯ ಭಾಗ: ಮತ್ತಮಾ ಪ್ರಭುಗಳ್ಗೆ ಅಳದು ಕಣ್ಡಭೂಮಿಗೆ ನೂಱಕ್ಕೆ ಹತ್ತಱೋಪಾದಿಯ ದಶವನ್ಧಮನಿಕ್ಕಿ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೨; 1147). [ಕಂಡ$_1$ + ಭೂಮಿ]

ಕಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಖಂಡವೃಷ್ಟಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೂಱುವರ್ಷ ಮಳೆ ಬೆಳೆ ಕಂಡಮಂಡಲವಾದದ್ದೆ ಕುಱುಹು (ಕಾಲಸಂ. ೮೯–೧೧); ಮೂರು ಆರು ಉಳಿದರೇ ಕಂಡಮಂಡಲ ಬಾಗಿ ಹರಿದರೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ತಪ್ಪದೂ (ಮನೆಲ. ೧೮–೩). [?]

ಕಂಡಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರಂಗಲ್ಲೊಡೆಯ ಕಣ್ಡಮ್ಮಯ್ಯನಾ ಮಗನ್ ವಿಲಗಣ್ಡಯ್ಯನು (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೬೪–೫; 900). [ಕಂಡ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಡರಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಲ್ಲು, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವಿಕೆ: ಸೂಣ್ಡಿಯ ಸೋವೋಜನ ಕಣ್ಡರಣೆ ಮಙ್ಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೪–೪೦; 1049); ಕಲ್ವೆಸದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ ಮರವೆಸಕ್ಕೆಱೆವಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬); ಪೊಂಬೊಳಲ ಮಾರೆಯಭಟ್ಟರ ಬರೆಪ ರೂವಾರಿ ಸೊಸೆನೋಝುನ ಕಣ್ಡರಣೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೨–೧೦೧; 1142); ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆನೋಡಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೭); ಯಾವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿವಾಹಮಂಟಪ ಈ ತೆರನಾದ ಕಂಡರಣೆಯ ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರಿಸಬಲ್ಲುದು! (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೨೫). [?]

ಕಂಡರಣೆಕಾರ (ನಾ). ಕಂಡರಣೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಷರ, ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಲಿಪಿಕಾರನ ಮತ್ತು ಕಂಡರಣೆಕಾರನ ತಪ್ಪುಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕನ್ನಸಂ. ೬೧).

[ಕಂಡರಣೆ + –ಕಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಡರಿಸು ೧: ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಿನೊಳ್ಳುಡಿಯನೆ ಕೊಂಡು ಕಂಡರಣೆಗೆಯ್ದರೊ ಪೇೞೆನೆ (ಅನಂಪು. ೬–೧೯).

[ಕಂಡರಣೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂಡರಿಸು, ಕಂಡಣಿಸು, ಕಂಡಳಿಸು, ಖಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕಡೆ; ಕೊರೆದು ಮೂಡಿಸು: ಎಸಟ್ಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಂಡರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನೊಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಚೂರ್ಣಮಂ ಪಸರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೬); ದಿನಕರಸುತವಚನಂ ರಾಮನೆನಿಸು ಕಂಡರಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರಮುಮೆಂಬಿನೆಗಮೆಸೆದಪುದು ನೃಪಶಾಸನಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೨೫); ಈ ಶಾಸನಮಂ ಬೂವೋಜನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮೋರ್ಜ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೭೧; 1042); ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಱಿರಿಸಿ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡರಿಸಿದಂತಿರಲೆಸೆವ ಶಿವನನು ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೬); ಕರುಮಾಡದಿ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡರಿಸಿದ ಜಾಳಾಂದರದೊಳು ರಾಜಾಂಗನೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦–೭೩). **ಕಂಡಣಿಸು**: ೧. ರಾವಣನಾಕ್ಷಣದೊಳು ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ಅಣೆದಡರ್ದೆಸೆದನಾದಿತ್ಯಬಿಂಬದೊಳು ಕಂಡಣಿಸಿದ ರಾಹುವಂದದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೧೩–೧೧೦); ಮನೋಹರದ ಸಿದ್ಧಿಗಳನೊಳಕೊಂಡು ಕಾರದ ವಿಚಿತ್ತರ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ತೋಱಿಕೊಂಡೆಸವುತ್ತ ಕಂಡಣಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೮–೨೦–೨೫).

೨. ತುಂಡುಮಾಡು: ಕಡಿವ ಕಂಡಣಿಸಿ ದಾಂಟುವ ಕೈದುಡುಕಿದೊಡೊಡನೆ ಮುರಿವ ಮೇಘಪಥಕೆ ಬಿಡದಡರುವ ಬಿರುದಿನ ಬಹುತುರಗವ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಚ. ೬–೯೨). **ಕಂಡಳಿಸು**: ೧. ಕಂಡಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ಕರಂಡಗೆಯಂ ನಗುವ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦–೪೦); ಪಳುಕಿನ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದೆ ಶಶಿಕಾಂತದ ಬಾಗಿಲುವಾಡದಿಂದೆ ಕಂಡಳಿಸಿದ ವಜ್ರವೇದಿಕೆಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧–೬೪). **ಖಂಡರಿಸು**: ೧. ಬರೆದಂ ಪೆಗಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ ಪದುಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯–೧೭; 1021); ಮಾಳೋಜಂ ಸಾಸನಮಂ ಅಕ್ಕರಮಂ ಖಣ್ಡರಿಸಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೭೬–೫೩; 1080); ಬಿರುದ ರೂವಾರಿ ಮುಖತಿಳಕಂ ವರ್ದ್ಧಮಾನಾಚಾರಿ ಖಂಡರಿಸಿದಂ (ಎಕ. II, ೭೩–೫೩; 1118). ೨. ಹಿಡಿಂಬನ ಹಿಂಡಿ ಬಕಾಸುರನ ಖಂಡರಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ ನಿಂದೆ (ವಿಪಕೀ. ೬೦). [ಕಂಡರಣೆ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಂಡರೆ (ನಾ). ದೇಹದೊಳಗಿನ ಮುಖ್ಯವಾದ ರಕ್ತನಾಳ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಂಡರಾ]

ಕಂಡಲಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡಿಗತ್ತಿ (ಕಿ). [?]

ಕಂಡವಡ, ಕಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ: "ಕಂಡವಡಂ ತೆಱೆ ಸೀರೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪); ತಳಿರ್ಗಳ ಕಂಡವಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಟಂ]ಗಳೆ ತಳಿರ್ಗಳ ಪಾಸುಗಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೯). **ಕಂಡಪಟ**: "ಕಾಂಡಪಟ – ಕಂಡಪಟ" (ಶಮದ. ೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಅಮರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ತೊಡಂಬೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ. / ತೆಲು. ಕಂಡವಡ]

ಕಂಡವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪುಷ್ಟವಾಗು; ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ದಪ್ಪವಾಗು (ಕಿ).
[ಕಂಡ$_1$ + ಇಡು$_1$. / ತೆಲು. ಕಂಡಪಟ್ಟು]

ಕಂಡಸಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಮಿದಿಲೆಯ ಕದುಯ್ಯ ಭರತಯ್ಯ ದಿಟ್ಟಿಯಮ್ಮ ಅಮ್ಮಣ ಬೇಯವರು ಕಂಡಸಕ್ಕರ ಕಸವಣ್ಣ ಕುಣ್ಟನಗಮ್ಮ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಇನ್ತಿನಿಬರಾದತ್ತಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧–೧೫; 903). [?]

ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ, ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ: ಅಮೃತದ ಕಂಡಸಕ್ಕರೆಯ ಕೂಟಮುಮೊಲ್ವಳ ಕೂಟಮುಂ ಸಮಾನಮೆ ವಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೪೪). **ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ**: ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ ಚಿಲುಪಾಲು ಗಾರಿಗೆ ವಡೆ ಮಂಡಿಗೆ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತಂಡತಂಡದೆ ರಾಸಿಗೈದು ನೈವೇದ್ಯವ ಚಂಡಿಕಾಂಬಿಕೆಗರ್ಪಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೨೮).
[< ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಕಂಡಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ ಬೇವು ಬಿಕ್ಕೆ ಕಂಡಸಿ ತಪಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೧೭); ಕಂಡಸಿ ಸೊಪ್ಪಂ ಅರೆದು ಮೊಸರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಮೋಹ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೪). [?]

ಕಂಡಳಿ (ನಾ). ಅಯ್ಯಾವೊಳೆ ಐನೂರ್ವರ ಒಂದು ಬಿರುದು; ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಲಕ್ಷ್ಮೀವಕ್ಷಸ್ಥಳಂ ಸರಾಳಿಂಗಿತ ಭುವನಪರಾಕ್ರಮಂ ವಾಸುದೇವ ಕಣ್ಡಳಿ ಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ[ಂ] ಭಗವತೀ ವರಪ್ರಸಾದಂ (ಕಇ. IV, ೫೫–೬; 1000); ಜಯವಧೂ ಲೋಲರ್ ಕಣ್ಡಳೀಮೂಳಭದ್ರೋದ್ಭವ ವೀರಾವತಾರರೇಕೈಕವೀರರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೧–೧೯; 1045). [?]

ಕಂಡಳಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ 'ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಬಟ್ಟೆ, ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ (ಅ). ಮನ ಬಂದಹಾಗೆ; ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ; ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ: ಈಗ ಅವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಲಭ್ಯವಾದವು. ಇದ್ದವುಗಳ ಬೆಲೆ ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ (ಕೈ ಹಿ ಕಾ. ೩೧); ಅಹಲ್ಯೆಯ ಮನಸ್ಸು ಹಾದಿಬಿಟ್ಟು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಅಲೆಯತೊಡಗಿತು (ಅಹಲ್ಯೋ. ೧೨೧); ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು ಎಂದು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಯಾರೂ ಹೇಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಪಂಜೆನೆ. II, ೯೨); "ಗೌಡರು ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಬೈದರಲ್ಲಾ ಇವತ್ತು, ನನಗೆ? . . . ಇವತ್ತಾದ್ರೂ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡ್ತೀನಿ" (ಮಲೆಮ. ೪೭೧). **ಕಂಡಬಟ್ಟೆ**: ಅಟ್ಟಿದ ಕೌರವ ಬಲವಾ ಕಂಡಬಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ದಿಬ್ಬಣವಾ (ಕನಕಾಂ. ೫೧). **ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ**: ಮೊಗಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ನಿಂತೆಡೆ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಗೋಳಾಡಿಸಿರುವನು (ಹಿಂಕಿರು. ೪೦); ಕೆಲವು ಜನರು ಕಂಡಾಪಟ್ಟೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದಂಬನಾ. ೮೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡಮಟ್ಟುಂ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ]

ಕಂಡಾಲ 'ಕಂಟಲೆ' ನೋ.

ಕಂಡಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕಂಡಾಳು, ಕಾಡುಬೆಣ್ಣೆ ಬಿದಿರುಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೩೯). [?]

ಕಂಡಿ$_1$, ಖಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿಂಡಿ; ರಂಧ್ರ: ಎಸೆವಂಬುಗಂಡಿ ಪೆಟಲ ಕಂಡಿ ಸುಭಟರು ಮುಸುಕಿ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಕಂಡಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೫೨); ಪ್ರಕಾಶನವು ಬೆಳಕಿನ ಕಂಡಿ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿರಿಸಿದ ರಾಸಾಯನಿಕ ಪ್ಲೇಟ್ ಇಲ್ಲವೆ ಪಟಲ (Film) ಇದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೫೪). ೨. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ: ಕಂಡನಾತನ ಕಪಟವೇಷದ ಕಂಡಿಯನು ನೆಱೆ ನೋಡಿ ಭಾವಿಸಿ ದಂಡನಾಯಕ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು ಗುರುವೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨–೩೮). ೩. ಮೃಗಗಳು ಕಾಡಿನಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಥವಾ ಬರುವ ಸ್ಥಳ, —ಎಡೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕೆಯಂ ಗಣಿದಮಂ ಕಂಡಿಯಂ ಮಾರ್ಕಂಡಿಯಂ ಪುಗಿಲಂ ಪೋಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩); ನಾಯ ಬಾಯ ಮೊಲನಂ ಕೈಗುತ್ತಿ ಕೊಲ್ ಕಂಡಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆ ಕುತ್ತೆಱ್ಬಿಸು ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೫); ಬಿಲ್ಲಿನವರು ಜೀವಾದಿಗಳು ಆ ಕಾಡಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಡಿಗೆ ಓಡುವ ಜಾಗಗಳನ್ನು . . . ತಮ್ಮ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕಂಡಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಲೆಚಿ. ೫). ೪. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ: ಭಂಡನ ಕಂಡರೆ ಕಂಡೀಲಿ ಆದರೂ ಹೋಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಖಂಡಿ$_1$**: ೧. ಕರುಳ್‌ಸೂಸಿದೊಡಂ ಖಂಡಿಯ ಬಾಯಿಂ ತೊಲಗದೆ ಕಂಡರ್ ಕಂಟಳಿಸೆ ಕಾದಿದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೫೧); ಸುಪ್ರಚಂಡನೆಂಬುದೂ ಕಂಡಿತೀಗ ಮಯ್ಯೊಳಿರುವ ಖಂಡಿ ಪೇಳ್ವುದೂ (ರಾವಣೋ. ೮).

ಕಂಡಿಮಾಡು = ತೂತುಮಾಡು: ಧಾತ್ರಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡಿಮಾಡಿ ಕಣ್ ತಣಿವಿನಮಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆನೋಱ್ಪಹೀಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೧).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಣ್ಡಿ; ತುಳು. ಕಂಡಿ, ಖಂಡಿ, ಗಂಡಿ; ಕೊಡ. ಕಂಡಿ; ತೆಲು. ಗಂಡಿ, ಗಂಡಿಕ]

ಕಂಡಿ$_2$ 'ಖಂಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಂಡಿಕೆ$_1$, ಕಂಟಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ, —ದಾರದ ಉಂಡೆ: ಹಿಡಿದ ಲಾಳಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೭೦–೧೪೭). **ಕಂಟಿಕೆ$_1$**: (ಕಿ).

ಕಂಡಿಕೆಮುಳ್ಳು = ಕಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ ಕೊಕ್ಕೆ (ಕಿ).
[ಕಂಡು$_1$ + –ಇಕೆ. / ತಮಿ. ಕಣ್ಡು; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ಚೂರು: "ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಕೆಯೆಂಬುದಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩); ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದ ಬೆರಲ ಕಂಡಿಕೆಗಳಿಂ ಪಸಿಯರಸಿನದ ಕೊಂಬನುಡಿದು ಸುಣ್ಣಂದೊಡೆದೀಡಾಡಿದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಥನೇ. ೫–೨ ವ); ಕರಿಯ ಕರ್ಬಿನ ಕಂಡಿಕೆಗಳೊ ಕರಶಾಖೆಗಳೊ (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೧೦–೩೦); ಚಂಡಿಮಾಡಿದ ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿನದೊಂದು ಕಂಡಿಕೆಯನು ಕೊಡುವಂತೆ (ಭರತ. ೪೯–೧೪೩). ೨. "ಭಾಗ, ಏಕದೇಶ" (ಲಶಿಂ. ಕೋಶ): ಪಾಳಿಯೊಳ್ ನಿಜಿಗೆ ಪದವರ್ಥರುಚಿ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಖಂ]ಡಿಕೆಗಳೋಳಿಯಿಂ ಪಠಿಸುತಾ ಪದಗಳಂ ಛೇದಿಸುವ ಪೇಳುತಿಪ್ಪಾ ಕ್ರಮವ ನಾರಣಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಸೂತ್ರಮಂ ನೆಲೆಯಜಿಪುತ (ಲಶಿಂ. ೩೮–೫); ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶತಪಥದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಕಂಡಿಕೆಯವರೆಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೪೩). ೩. ಕಾಂಡ: "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೫). [< ಸಂ. ಖಂಡಿಕಾ]

ಕಂಡಿಕೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಎಳ್ಳು ಜೋಳ ನಲ್ಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಾಣ ನಿಬನ್ಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಆಡಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦–೨೮; 1185); ತೊಡರು ನಲಾವು ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಅನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೦, ೩–೨೫; 1206); ಕಂಡಿಕೆವಣ ಪಣ ೨ ವತ್ತಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪–೧೩೪; 1216).

[ಕಂಡಿಕೆ$_1$? + ಪಣ$_1$]

ಕಂಡಿತ$_1$ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಕಂಡಿತಮಪ್ಪ ಪರತತ್ತ್ವ ವಿಷಯವನು ಕಂಡು ನಂಬುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೩); ತನ್ನ ಕಂಡಿತವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗುವ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆಡುವ ಮಾತು . . . ಎಂತಹದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಮೂಲಕ ಮಿಗಿಲಾದುದು (ಭೂಮಿತಾ. I, ಮುನ್ನುಡಿ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತ]

ಕಂಡಿತ$_2$ 'ಕಂಡಿತಂ' ನೋ.

ಕಂಡಿತಂ, ಕಂಡಿತ$_2$ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ: ನಾವನಾರ್ಯರನೊಳಗಿಸೆ ಸಮಾಜದ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿ ತಾನುತ್ತರೋತ್ತರವಹುದು ಕಂಡಿತಂ! (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೪–೨೪). **ಕಂಡಿತ$_2$**: ಆರು ತಪ್ಪಿದರು ಕಂಡಿತ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೬೩–೨೩; 1412).

[< ಕಂಡಿತ$_1$]

ಕಂಡಿತವಾಚೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಮಾತು; ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಮಾತು: ಇದುವೇ ಕಂಡಿತವಾಚೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿತವಾಚ್ಯ] ಆಹುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ಕಿ. ೪೨–೧೨).

[< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾಚಾ]

ಕಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ಕಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಆಡುವವನು: ಕಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖಂಡಿತವಾದಿನ್]

ಕಂಡಿದೋರು (ಕ್ರಿ). (ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕಿಂಡಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಚೋರಗೆ ಕಂಡಿದೋರಿ ವಡೆಯಂಗೆ ದೂರ ಹೇಳುವಾ ಕುಟಿಲ ಚರನಂತಾದೆ (ನವಮೋ. ೩೦–೪೫).

[ಕಂಡಿ$_1$ + ತೋರು (< ತೋಱ್)]

ಕಂಡಿಬೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ರಂಧ್ರವಾಗು; ತೂತುಬೀಳು: ಅನೇಕ ವಿಧದ ಘಾಯ ಗಱಿಗಳಿಂ ಪೊಳಲ್ವೋದ ಮೆಯ್ಯಳಂ ಕಳಿಯೆ ಪಾಱುವ ಕೈಗಳುಂ ಕಂಡಿಬಿರ್ದ ತೋರ ತೊಡೆಗಳುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೫೪ ವ).

[ಕಂಡಿ$_1$ + ಬೀಱ್$_1$]

ಕಂಡಿವಲ್ (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು: ಮಿಂಚುದಲೆಗಳ ಕಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಂಡಿ] ವಲ್ಗಳ ಸಂಚದವದಿರ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ಕುಂಚಿತರ ಹೆದ್ಧನಿಗಳಾ ಡೊಳ್ಳುಗಳ ಹೇರೊಡಲ ವಂಚಕರ (ಬಸಪು. ೫೧–೫೪).

[ಕಂಡಿ$_1$ + ಪಲ್]

ಕಂಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ದುರದೊಳ ಗಿದಿರಾದ ವೈರಿರಾಯರ ಗರ್ವಗಿರಿಶಿಖರವ ಕಂಡಿಸುವ ವರವಜ್ರದಂಡ ದಂದದಲಿ ಭೂಪಾಲನ ಸುರುಚಿರ ಖಡ್ಗವೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೯). ೨. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಈ ಧರ್ಮವನು ಕಂಡಿಸದೆ ನಡೆಸಿದಡೆ ತಮ್ಮ × × × ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಪಲ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬೯–೧೮; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕಂಡ$_1$ + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಕಂಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತು; ಕೊರೆ: ವಾರಿಕಲ್ಲ ಕಡಿದು ಪುಷ್ಕಳಿಯ ಕಂಡಿಸುವಂತೆ ಉಪ್ಪಿನ ಪೊಟ್ಟಣವ ಉದಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪೂರದ ಪ್ರಣುತೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ಲಿಂಗವ ವಗ್ರಾಹಕ (ವಚಶಾ. II, ೪೨೮). [< ಕಂಡರಿಸು?]

ಕಂಡು$_1$ (ನಾ). ದಾರದ ಉಂಡೆ; ಕಂಡಿಕೆ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಡು; ತೆಲು. ಕಂಡೆ, ಕಂಡಿಯ]

ಕಂಡು$_2$ 'ಕಂಡ$_1$' ನೋ.

ಕಂಡು$_3$ (ನಾ). ನವೆ; ತೀಟೆ: "ಮೆಯ್ಯ ತಿಮಿರ ಕಂಡೂ ಖರ್ಜುಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೧); ಆಕೆಯಾ ಕೂಸಿನ ಕೆಯ್ಯ ಪತ್ತಿರ್ದ ಕಂಡುಗಳಂ ಕಂಡು ಕರಕಂಡುವೆಂಬ ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಸಲಹುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂಡು$_4$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡುಕ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಪರಂ(ರ)ದಿಶಿಕ(ಕೆ?)ಣ್ಡುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಿಧಿ (ಇಅ. V, ೫೧–೧೯; 5ನೆಯ ಶತ). [? + ಊರ್]

ಕಂಡುಗ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಕಂಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುತೊಡಾಗು: ಕಂಡುವೋದ ತೊಡೆಯುಂ ಪಿಸುಟ್ಟ ಕಿಱ್ಪೊಡೆಯುಂ . . . ಕೋಱ್ಮಿದುಳ ಕೋಱ್ಕೆಸಱುಮಗುರ್ವುವಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೫೪ ವ).

[ಕಂಡು$_3$ (< ಕಂಡ$_1$) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಂಡೂತಿ (ನಾ). ತುರಿಸುವುದು; ತುರಿಕೆ; ನವೆ; ತೀಟೆ: "ಕಂಡೂತಿಃ, ಕಂಡೂಯಾ, ಕಂಡೂಃ, ಕಂಡೂಯನಂ, ಖರ್ಜೂಃ – ಈ ೫ ತಿನಸು" (ಹಲಾಯು. ೯೯–೪೪೯); ಶಿರದ ಕಂಡೂತಿಯನು ಕಳೆಯಲ್ಬುರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ತುರಿಸುವ ಪರಿಯ ಮಾಡಿದೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫–೨೭). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂಯನ (ನಾ). = ಕಂಡೂತಿ: ವನಕರಿಕಪೋಲ ಕಂಡೂಯನದಿಂದಂ ಪಾಯೆ ಮದಜಲಾಸವರಸ ವಾಸನೆಯಿಂದಿತರ ವನಂಗಳು ಮನುಕರಿಪುವು ಸಪ್ತಪರ್ಣಪಾದಪ ವನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೯–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂರಗಣ 'ಕಂಡೂರ್ಗಣ' ನೋ.

ಕಂಡೂರ್ಗಣ, ಕಂಡೂರಗಣ (ನಾ). ಜೈನೆಯತಿಗಳ ಒಂದು ಸಂಘದ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಡೂರ್ಗ್ಗಣಾದ್ಧಿ ಚಂದ್ರನ ಖಣ್ಡಿತ ಸುತಪೋವಿಭಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೩೧; ?). **ಕಂಡೂರಗಣ**: ಕಣ್ಡೂರಗಣೋರು ಕನ್ನಿವೃದ್ಧಿಕರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೨೩; 980). 'ಕಾಣೂರ್ಗಣ' ಪರಾ. [ಕಂಡೂರ್$_0$ + ಗಣ]

ಕಂಡೂಲ, ಕಂಡೂಳ (ಗು). ನವೆ ಹತ್ತಿದ; ತುರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಡಿತ ಹತ್ತಿದ: ಮದಪಯಃಕಂಡೂಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ, ಯ] ಗಂಡಸ್ಥಳ ದ್ವಿರದೋದ್ಘೃಷ್ಟಘನಸ್ರವತ್ ಸರಳ ಸಾರಾಮೋದ . . . ಮಂದಾನಿಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೯). **ಕಂಡೂಳ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಕಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ನವೆಯ ಹರಡುವಿಕೆ : ತರು ಕಾಂಡಂ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳ್ಗೆ ಕಂಡೂವ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ ಪಿಂಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೩೫). [ಸಂ. (ಕಂಡೂ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ)]

ಕಂಡೂಹೃತಿ (ನಾ). ನವೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತೀಟೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಎನ್ನಯ ಭುಜಕಂಡೂಹೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡೂತಿ] ಯಂ ನೆಗಳ್ವೆಂ ತೋರ್ಪೆನೆನ್ನ ಸಾಹಸದಿರವಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕಂಡೂಳ 'ಕಂಡೂಲ' ನೋ.

ಕಂಡೆ 'ಖಂಡೆ' ನೋ.

ಕಂಡೆಗೊಳ್ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಂಡೆಯ$_1$ 'ಖಂಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕಂಡೆಯ$_2$ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ಖಂಡಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾತೇ ಕಂಡೆಯ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೂಡೆ, —ಗಳಗೆ. ೨. ಕಾಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ. ೩. ಒಂಟೆ. [ಸಂ.]

ಕಂತ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಇಳಿಜಾರು; ಕಡಿದು : ಮಡಿಕೇರಿಯಿಂದ ಸುಳ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಬಹಳ ಕಂತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಆಳ : ಎಂಥ ಶಖೆ ಅಂತೀಯ! ಕೆಂಡದೊಳಗಡೆ ಕಂತಹೂತ ಬದನೆಯಕಾಯಿಯಂತೆ ಮೈ (ಚಂಡೆಮ. ೩೧). [← ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತ]

ಕಂತರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಂದವಾಡಿ ಸಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಭಾಗಿ ೧೨ಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕಂತರಿಕೆಯಂಬ ಗ್ರಾಮಮಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೭-೩೫; 1184). [?]

ಕಂತರಿಸು 'ಕತ್ತರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಂತಾಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹಂಗರ ಅಧಿವಾಸದಲು ಕಂತಾಡಿಯ ಬಿಂನಾಣಿಯ ಕಯ್ಯಲೂ ಹಂಗರಬಟ್ಟನ ಕಯ್ಯಲೂ ದನಿಯರು ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೯-೧೪; 1365). [?]

ಕಂತಿ$_1$ 'ಕಂದಿ$_1$' ನೋ.

ಕಂತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲಿಂಗಗಳಿಗೂ, ಬಸವನ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೂ ಲೇಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಗೇರೆಣ್ಣೆ ಹಾಗೂ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರಿಯ ಮಿಶ್ರಣ : ಬೂದಿ ಕಂತಿಯ ಬಡಿದು ರನ್ನಕಂತೆಯ ತೀಡಿ ಜೋಗಿರೂಪವು ಒಪ್ಪುವದೊ ದೇವಾ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೪೯-೨೬). ೨. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : "ಶ್ರಮಣಾ, ಭಿಕ್ಷುಕೀ, ಮುಂಡಾ—ಈ ೩ ಕಂತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೩); ಕಱೆಯಲ್ನಲ್ತಪಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿ ಶ್ರೀಗಂತಿಯರ್ವ್ವನ್ದು (ಎಕ. II, ೭೬-೨; 700); ತಮ್ಮತ್ತೆವಿರಪ್ಪ ವಿಜಯಮತಿ ಕಂತಿಯರ್ ಕಂತಿಯರಾಗೆ ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೪-೨); ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿಯರ . . . ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮-೨೬). ೩. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಯಿತ್ರಿಯ ಹೆಸರು : ಕಂತಿ ಹಂಪನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು (ಕವಿಚ. I, ೧೧೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ತಿ]

ಕಂತಿಕಾಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?).

ಕಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ಕಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ ನಾಗಂಣ್ಣ ಒಡೆಯರು ಸಾದಲಿಯ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೩-೫; 1371); ಕಂತಿಕಾಱರಾಯರಗಂಡ ಗಜದಳ ವಿಭಾಡ ಸಮುದ್ರಸಾಳ್ವ × ಗೆಬೆಹಾಳ ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರ ಮಗ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೩-೬; 1547). [?]

ಕಂತಿಕೆ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : ತಾನುಂ ಪದ್ಮಾವತಿ ಕಂತಿಕೆಯರ ಪಕ್ಕದೆ ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧಮಾನಮಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೩-೨೨); ಪ್ರಭಾವತಿಯುಂ ಪದ್ಮಾವತಿಯರೆಂಬ ಕಂತಿಕೆಯರ ಸಾರೆ ರತ್ನಾವಳಿ ತಪದೊಳ್ ನೆಗಟ್ದು ಅಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದೊಳ್ (ಚಾವುಂಉ. ೧೯); ಸುರಮಂಜರಿ ಕಂತಿಕೆ ಚಾರಿತ್ರವನಿರದಾಂತು ತಪಿಸುತಲಿರಲು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೪-೬೩). [ಕಂತಿ$_2$+ -ಕೆ?]

ಕಂತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆರಿಸು; ನಂದಿಸು (ಕಿ). [ಕಂತು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಕಂತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಅಡಗು : ನಾಳೆಗಂ ನಳಿನಸಖ ಕಂತುವನಕಂ ,ಕಾಯ್ವೆ ಸೈಂಧವನ ರಣದಿ (ತುರಂಗ. ೫೩-೬೫); ಮುತ್ತಣ್ಣನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಹೊತ್ತು ಕಂತುತ್ತಿತ್ತು (ಈ ಕಥೆ. ೯೮); ಕಂತಿದೆ ನೀ ದಿನಾಂತದಿನನಂತೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೨); ವೆಂಕಮ್ಮ ಆಗಲೇ ಸರೋವರದ ನೀರಲ್ಲಿ ಮಂಡಿ ಕಂತುವತನಕ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ್ದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೬೪). ೨. (ಕರಾ) ಚುಚ್ಚು; ನಾಟು: ನಡೆಯುವಾಗ ಮುಳ್ಳು ಕಂತೀತು, ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಂತ್, ಕಂತು]

ಕಂತು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ; ಗಡು. ೨. ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಅಥವಾ ಇನ್ನು ಯಾವುದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ನಿಯಮಿತವಾದ ಅವಧಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕಾದ ಪಾಲು; ನಿಶ್ಚಿತ ಪಡಿಸಿದ ಮೊತ್ತ; ಕಿಸ್ತು : ಕಂಪನಿಯವರು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಕಂತಿನ ಮೇಲೆ ಆರು ಹೊಲಿಗೆಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರು (ಬದುಜ. ೧೪೯); ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಕಂತುಕಟ್ಟು (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೫೨); ಪುಣ್ಯವಂತ ಕೊಡಲು ಬೇಕಿಲ್ಲ ನೀನವಗೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂತ (ಗಣೇಶ. ೭೧-೧೦). [?]

ಕಂತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ : "ಮನಸಿಜಂ ಮನ್ಮಥಂ . . . ಕಂತುವೆನೆ ಮಾರನೆನೆ ಮದನ್ನನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೨); ನಿರ್ಜಿತ ಕಂತುವೆನಲ್ಕಂತು ಪುಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಗೇಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭); ನಂದನವನದೊಳಗೇನೇಂ ಬಂದವೊ ಮರನೆಂದು ಕಂತು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೩); ನನೆಗಣೆಯಂ ತೂಗುತುಂ ಕಂತುವೀ ಬಂದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೧); ಕಂತು ಕೂರ್ತಾತ್ಮರತಿಯೊಡನೆ ಈಸಾಡಲ್ಕೆ ರಾಗಮಗ್ಗಲಿಸಿತೆನೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೭-೨೯೬). ೨. ಹೃದಯ. ೩. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕಂತುಕ, ಕಂದುಗ (ನಾ). ಆಟದ ಚೆಂಡು: ಲೀಲಾಂಬುಜದ ರತ್ನಕಂತುಕದ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೧ ವ); ಒಲೆಯಲು ತನುಲತೆ ಸುರಿಯೆ ಕಂಗಳ ಕಾಂತಿ ಲಲನೆ ಹೊಡೆದಳು ಕಂತುಕವಾ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯-೪೨); ರತಿಕಾಮರ್ಕಳ ತಿಱಿಕಲ್ಲಾಟದ ಇಂದ್ರಾಶ್ಮ ಕಂತುಕಂಬೊಲೆಸೆವ ಬಾಲಜಂಬೀರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೧೭). **ಕಂದುಗ** : "ಕಂದುಗ (ಕಂತುಕ) – ಕಂದುಕ = ಚೆಂಡು" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). 'ಕರಗಂದುಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಂದುಕ]

ಕಂತುಕಕೇಳಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ : ಕಂತುಕಕೇಳಿಗಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪೆ ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೩೨-೧೦೧). [ಕಂತುಕ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂತುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ: ದಿಗ್ಗಜಂಗಳನಜಾಂಡಂಗಳಂ ಬಿಡೆ ಕಂತುಕಕ್ರೀಡೆಯಾಡುವೆನೊ ಬೇಗ ಬೆಸಸು (ವೀಶೈಪು. ೩-೩-೨೬). [ಕಂತುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂತುಕಖೇಲನ (ನಾ). = ಕಂತುಕಕೇಳಿ : ಬರ್ಪ ಪರ್ವತಗಳೊಗ್ಗೈಯಿಂದ ಪಿಡಿದೊಂದನೊಂದ ಸಂಬಂಧಗೈವುದಮಿರ್ದನೊಡನೆ ಕಂತುಕಖೇಲನಂಗೈವನಂತನಾಯಾಸದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೮–೧೦).

[ಕಂತುಕ + ಖೇಲನ]

ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಚೆಂಡನ್ನು ಮಾಯಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ (?) : ವೈಶ್ಯಸುತ ಲೋಕವಿಸ್ಮಯಮಾದರಣ್ಯಕ್ಕೈದಿ ಕಂಗಳಿಂದ ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಯನೆಲ್ಲವನು ಅಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿ (ಕಕುಮಾ. ೧೬೧–೧೦).

[ಸಂ. ಕಂತುಕಮಾಯಾವಿದ್ಯಾ (ಕಂತುಕ + ಮಾಯಾ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಕಂತುಕಳಂಬ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ : ಮಹೀಕಾಂತಾತ್ಮಜೆ ಚಿಂತೆಯಿಂದೆ ಬರಲೊಡನದಟಿಂ ಕಂತುಕಳಂಬಕದಂಬಂ ಸ್ವಾಂತವನೊಳಪೊಕ್ಕುದಂದು ಯತಿಪುಂಗವರಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೨೫).

[ಕಂತ್ಯು+ ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕಂತುಕುಂತ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಕುಂತಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಶಿವ; ಈಶ್ವರ : ಚಿತ್ಕಾಮಿನೀಕಾಂತ ಹೃತ್ಕಾಂತ ಸಾಹಸೋದ್ಯತ್ಕಂತುಕುಂತ (ಉದ್ಭದೇ. ೬–೩೦). [ಕಂತ್ಯು + ಕುಂತ]

ಕಂತುಕೇಳಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸಂಭೋಗ : ಕಂತುಸನ್ನಿಭ ದಿವ್ಯಾಂಗ ಕಂತುಕೇಳಿಯನೆಸಗೆನ್ನೊಡನೆಂದರ್ಥಾಂತರದಿಂದವಳುಸುರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨–೧೦೧). [ಕಂತ್ಯು+ ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂತುಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : ಕಂಪನಕ್ಷಿಗಳ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಳಂಚಿ ಗೇಯದ ರುತಿ ಕಂತುಚಾಪ ರುತಿಯೊಳ್ ತಡಮಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೧೩). [ಕಂತ್ಯು+ ಚಾಪ$_1$]

ಕಂತುಚೇತ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ : ನೀರೇಜಪರ್ಣೋತ್ಕರಮೆನುತೆ ಮೊದಲ್ಗೊಂಡುದಂಭೋಜ ಸದ್ಮಾಂತದೊಳುದ್ಯತ್ಕಂತುಚೇತಂ ತೊಱಲಲವಿರತಂ ಚಕ್ರವಾಕಂ ವರಾಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೧೦). [ಕಂತ್ಯು+ ಚೇತ]

ಕಂತುಧೇನು (ನಾ). ಕಾಮಧೇನು : ಕಡಿವೆನದೆಂತು ಕಲ್ಪದ್ರುಮವನೆಲವದ ಸಂತತಿಯ ಫಲಗಳನು ನೆಚ್ಚಿ ಪಯೋವಿಹೀನೆಯನು ಕಂತುಧೇನುವ ಮಾಱಿ ಬೆಲೆಗೊಂಬಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೧೬–೪೩).

[ಕಂತು? + ಧೇನು]

ಕಂತುಪಿತ (ನಾ). ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂತುಪಿತ ಸನ್ನಿಭನು ಸತಿಯನು ಸಂತವಿಸಿ ಮರಳಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೬).

[ಕಂತ್ಯು + ಪಿತ]

ಕಂತುಮಥನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಮಥಿಸಿದವನು; ಶಿವ : ಚಿಂತಿಸಿದೊಡೇನಹುದು ಹೊಗುವೆನು ಕಂತುಮಥನನ ಮಱೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೪೩). [ಕಂತ್ಯು+ ಮಥನ]

ಕಂತುಮರ್ದನ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ: ನೆನೆದು ಕೀರ್ತಿಸಲಾಗಿ ಬಯಲಾದ ಕಂತುಮರ್ದನನೆ, ಬಂದಾ ಮುನಿವ್ರಾತಕ್ಕೆ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೫–೨–೨೫). [ಕಂತ್ಯು + ಮರ್ದನ]

ಕಂತುವೈರಿ (ನಾ). ಕಂತುವಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ಶಿವ : ಕಂತುವೈರಿಗೆ ತನ್ನ ನೇಮವನೆಂತು ತಪ್ಪಿಸಬಹುದು (ಬಸಪು. ೪೩–೨೩).

[ಕಂತ್ಯು+ ವೈರಿ]

ಕಂತುಶರ (ನಾ). = ಕಂತುಚಾಪ : ಮೃಡಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂತೆ ಕಂತುಶರದಂತಿರ್ದಚ್ಚವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕಡುದಣ್ಪಿಂಗೆಡೆಗೊಂಡಿದೊಂದು ಬಿಸಿಲೆಂದಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಂ ಜನಂ ನಡೆ ನೋಡುತ್ತೆ (ಜಗವಿ. ೪–೭೪).

[ಕಂತ್ಯು+ ಶರ]

ಕಂತುಹರ (ನಾ). = ಕಂತುಮಥನ : ಕಂತುಹರನಿಪ್ಪ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸೊಬಗನೊಳಕೊಂಡು ಎಸೆವ ಪುರದೊಳಗೆಲ್ಲ ಹರಮಯಂ ಶಿವಮಯಂ (ತಿರುರ. ಹ. ೨–೧೪). [ಕಂತ್ಯು + ಹರ$_2$]

ಕಂತೆ$_1$ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊರೆ, — ಕಟ್ಟು, — ಪಿಂಡಿ: ಊರಲೊಕ್ಕಲಲೊನ್ದು ಪೊಱೆಯುಂ ಪತ್ತುಕೊಳಗ ಭತ್ತಮುಂ ಒನ್ದು ಕನ್ತೆಯು ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮೂಗುಳಮಂ ಕಪ್ಪಡಕ್ಕೆ ಪಱ್ತಿಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಿ ಭಱರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟುದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೧೮; 1032); ಹದಿನೆಂಟು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಬೆಯನ್ನೊಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬); ನೋಟಿನ ಕಂತೆ ತೆಗೆದು ಕೊಡುವನು (ಕೂಲಿ. ೧೦).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಪೆಂಡಿಕಟ್ಟು; ಹೊರೆಕಟ್ಟು; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು : ಅವನ್ನು ಕಂತೆಕಟ್ಟಿ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೯); ನಾಟಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸರು ಆಗೆ ತೆಗೆದು ಕಂತೆಕಟ್ಟುವರು (ಗೌರಕ. ೪೩). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡು : ಅವನು ಕಂತೆಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಱೈ; ಮಲ. ಕಱ್ಱ]

ಕಂತೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ; ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕವುದಿ : "ಕಂಥಾ – ಕಂತೆ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಂತೆಬೊಂತೆಯ ಜಂಗಮ ಬಂದರೆ ಹೀನವೆಂದು ಕಂಡೆನಾದರೆ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ (ಬಸವ. ೪೧೧); ವಿಪರೀತದಲಿ ಹಱಕು ಕಂತೆಯ ಹೊದ್ದು (ರೇವಣ. ೧–೧೧); ಹಲುಬುವುದೇನು ಕಂತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಬೊಂತೆಯನು (ನಳಚ. ೭–೧೦); ಕಂತೆಯನು ಹೊದ್ದು ತಿರಿದುಂಬ ಶಿವಯೋಗಿ ಎಂತಿರ್ದಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೩). ೨. ಜೋಳಿಗೆ. 'ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ಗೋಡೆ (ಕಿ). ೪. (ಆಲಂ) ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : ಆಱಿತು ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲದೆಲ್ಲವು ಮೆಱೆವುದೀಗ ಕಂತೆಗಳಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨–೭೩–೪); ಕಂತೆಗಳಿವದ್ಯತನರೊಳ್ವ ಕವನಂ (ಸಂಸಪ. ೭–೨); ಒಕ್ಕಾಲು ಮಾತ್ರವೆದಿಟವೆಂದು ತಿಳಿ ನೀನು ಸುಳ್ಳಿನ ಕಂತೆ ಮುಕ್ಕಾಲು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೬–೬೭).

ಕಂತೆಕಟ್ಟು = ೧. ಹರಕಲು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು. ಕಂತೆಬೊಂತೆ = ಕೆಂತೆ ಮತ್ತು ಬೊಂತೆ : ನೆನೆವೊಡೆ ಸೀರೆ ಗೀರೆ ಸಲೆ ಕಂಬಳಿಗಿಂಬಳಿ ಕಂತೆಬೊಂತೆಯುಂ (ಬಾಧಪು. ೪–೭೫). ಕಂತೆವೊಗೆ = (ಆಲಂ) ಪ್ರಾಣಬಿಡು; ಸಾಯು : ಅವನು ಮನೋರೋಗದಲ್ಲಿ ಒದ್ದಾಡಿ ಒಂದುದಿನ ಕಂತೆವೊಗೆದ (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂತೆಕಾಯಿಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವ ಉದ್ಯೋಗ : ಸಂತೆಕಾಯಿಕ ಸೋಮಕಾಯಿಕ ಕಂತೆಕಾಯಿಕ ಇರುಳಕಾಯಿಕವೆಂತವಕೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೮–೫೨). [ಕಂತೆ$_2$ + ಕಾಯಿಕ (< ಕಾಯಕ)]

ಕಂತೆಗ (ನಾ). ಕಂತೆಯನ್ನು ಧರಿಸುವವನು; ವಿರಾಗಿ; ಯೋಗಿ : ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ, ಬೊಂತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂತೆ$_2$ + –ಗ$_3$]

ಕಂತೆಪುರಾಣ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಅರ್ಥಹೀನವಾದ ಕಥೆ; ಹಾಳುಕಥೆ; ಗೊಡ್ಡುಕಥೆ : ಕಂತೆಪುರಾಣ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಆಲಹೂ. ೪೭).

[ಕಂತೆ$_2$ + ಪುರಾಣ]

ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಿಕ್ಷೆ. ೨. ಜೋಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆಯೆತ್ತುವ ವೃತ್ತಿ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಪ್ಪನವರನ್ನು ಕರದಿ ಕಪ್ಪರ ಹಿಡಿಸಿ ಕಂತೆಭಿಕ್ಷ ಮಾಡಿಸಿ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೮೧೯). [ಕಂತೆ$_2$ + ಭಿಕ್ಷ]

ಕಂತೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತಾಡು: ಅವರಿವರಂ ಕನಲ್ದು ಬಿಱುಮಾತುಗಳಿಂ ಜಱೆದಾನೆ ಲೋಕದೊಳ್ ಕವಿಯೆನುತುಂತೆ ಕಂತೆವೊರೆದಂತಱಿಗಬ್ಬಮನುಬ್ಬಿ ಪೇೞ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೬೬).

[ಕಂತೆ$_2$ + ಒರೆ$_1$]

ಕಂತ್ರಾಟ, ಕಂತ್ರಾಟು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸಿದ ಕರಾರುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕಾರಸ್ಥಾನ: ಅವರದೇ ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಂತ್ರಾಟವಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ನೆನಸಿ ಕುದಿದರು (ನಿರಾಭ. ೧೧೨); ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಕಂತ್ರಾಟಮಾಡಿ ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ ದೊರಕಿಸಿ . . . ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಶಿಷ್ಟನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಚೀನಬಾ. ೭೪); ನಿಮ್ಮ ಕಂತ್ರಾಟಕ್ಕ ಏನು ಕೊನೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಕಾಣೋದಿಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೩೧). **ಕಂತ್ರಾಟು**: ೧. 'ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ' ಪರಾ.

[← ಇಂ. Contract]

ಕಂತ್ರಾಟದಾರ, ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದವನು; ಕಂತ್ರಾಟ ವಹಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಕಂತ್ರಾಟದಾರನಿಗೆ ೧೦೦ ಕೂಲಿಯಾಳು ಕೂಡಿಸಿ ತರುವುದು ಇದರಿಂದ ದುಸ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕರವೀ. ೧೯೫). **ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ**: ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ ಕಣ್ಣಾಪಂಡಿತನ ಕೈಲಿ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲೂ ದಾರದುಂಡೆಯೂ ಇದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯).

[ಕಂತ್ರಾಟ + –ದಾರ$_4$]

ಕಂತ್ರಾಟು 'ಕಂತ್ರಾಟ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಾಟುದಾರ 'ಕಂತ್ರಾಟದಾರ' ನೋ.

ಕಂತ್ರಿ (ಗು). ೧. ಒರಟು ತಯಾರಿಕೆಯ; ನಯವಲ್ಲದ: ಕಂತ್ರಿ ಸಾಬೂನಿನ ಉಪಯೋಗದಿಂದ ನಲುಗಿದ ಬಟ್ಟೆ ಎಳೆಗಳು (ಗೃಹವಿ. ೮೮). (ನಾ). ೨. ಮೋಸಗಾರ: ಕಪಟಿ; ಕಾರಸ್ಥಾನಿ: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂತ್ರಿಗಳ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಸಾಬೀತಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು . . . ಸುಲಭವಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೧); ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಗಳ ಬಳಗವಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂತ ಕಂತ್ರಿಜನ (ಆಳನಿ. ೧೬); ದೇವಯ್ಯ ಕಂತ್ರಿನಗೆ ನಕ್ಕು, ಹೇಳುತ್ತಲೆ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿದನು (ಮಲೆಮ. ೩೩೮). ೩. ನಾಟಿ; ಕಸಿಯಲ್ಲದ್ದು; ಗ್ರಾಮೀಣ: ಏನ ಕಂತ್ರಿಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಆದಾಳಪಾ ಅಂತೇನಿ! (ಬೀಳತೆ. ೧೪೯).

[← ಇಂ. Country]

ಕಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿಂಡರಿಸು; ಮುರುಟು: ಗೌಡರು ಜುಗುಪ್ಸೆಯಿಂದ ಮುಖ ಕಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಕೇಳಿದರು (ಮಲೆಮ. ೩೯೩). [?]

ಕಂಥೆ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಭಿಕ್ಷುಕರೂ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕವುದಿ: ಸಮತೆಯೆಂಬ ಕಂಥೆಯ ತೊಟ್ಟು ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಟೊಪ್ಪರವನಿಕ್ಕಿ (ಅವಚಂ. ೨೪೬–೧೧೨೨); ನಿಮ್ಮ ಕಂಥೆಗೆ ಕೌಪಿಗೆಣೆಯೆನಲಮ್ಮೆನು (ಬಸಪು. ೨೭–೪೪); ಮಱಸಿಕೊಂಡಾ ಕಂಥೆಯಂ ಬೇಡಲಾತುರದಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೫–೧೯); "ಮಂತ್ರ ಭಿನ್ನವಾಯಿತ್ತೆಂದು ಕಂಥೆಯ ಬಿಡುವರೆ ಅಱಿವುಳ್ಳವರು . . ." (ಕರ್ಣಾಕ. ೧೬೧). ೨. ಜೋಳಿಗೆ: ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕಂಥೆ ಜೋಗಿ ಎದ್ದಂತೆ ಅಲಕನೆದ್ದು ಮುಗಿಸಿದಿರಿ ಒಂದು ಸಂಥೆ (ಅರಳು. ೭೪–೧೩). ೩. (ಆಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಹೇಳಿಕೆ: ಬಾಳ್! ಕಳ್ಳನೊರೆದೊಂದು ಸುಳ್ಳಿನ ಸಂತೆ . . . ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಬಣಗು ಕಂಥೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೩೭–೮೫).

[ಸಂ. ಕಂಥಾ]

ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಪ್ಪಸ: ನಿಜ ಸಮಯದುತ್ಸಾಹಮೆಂಬ ಸೊಂಪಿನ ಕಂಥೆಗುಪ್ಪಸಂ ತೊಟ್ಟು . . . ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಶಿವಂಗರ್ಪಿಸಿ (ಆರಾಚ. ೫–೭). [ಕಂಥೆ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಂದ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಗು; ಕೂಸು; ಹಸುಳೆ: ತಾರಕನಂ ಶಂಕರನ ಕುಮಾರಕನಱಿದಂ ಗಡಿಂತು ತೊಟ್ಟಲ ಕಂದಂ (ಸಮಪ. ೧೦–೬೭); ಪಾಲ್ವೊರೆದ ನುಣ್ಬೆರಲಂ ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ದು ಕಣ್ದೆಱೆಯದ ಕಂದನೆಂದೆನಗೆ ಕಣ್ದೆಱೆಯಿಪ್ಪನೊ ಮಂದಹಾಸಮಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೧೦೦); ಘನ ಪೌರುಷವು ನಿನಗುಂಟೆಂದು ಕಂದನ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೩೬); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೨. ತನಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವರನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ನಿನ್ನನುಜರ್ ನಿನ್ನಂ ಬೆಸಕೆಯೆ ನೀನೆ ನೆಲನನಾಳ್ವುದು ಕಂದಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೮೨); ಕಂದ ನಿಜಾನುಜರೆಲ್ಲಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೩–೭೬); ಕಂದಾ ನೀನಿತ್ತ ಬಾ ಎಂದು ನೀವು ನಿಮ್ಮಂದವ ತೋಱಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೫–೩೮); ಕಂದ ಬಾರೆನ್ನ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಪೆಣ್ಮಣಿಯೆ ಬಾರೆಂದು ಮುಂದಕೆ ಬರಿಸಿದಳು (ಹದಿಬ. ೧–೨೭).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಱ್ಱ; ತೆಲು. ಕಂದು, ಕಂದುವು; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕದೆ]

ಕಂದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲು; ಭುಜಾಗ್ರ: ಕುಣಿದವಿಬ್ಬರ ಮುಷ್ಟಿಯಿಬ್ಬರ ಹಣೆಯಲೆದೆಯಲಿ ಮೋಱೆಯಲಿ ಭುಜದಣಸಿನಲಿ ಕಂದದಲಿ ಶಿರದಲಿ ಬದಿಯಲುದರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೧೦೭); ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ನಡೆಯಿಸಿ ನಲವೇಱಿಸಿ ಕಂದವ ತಟ್ಟಿ ಬಿಡದೆ ದಟ್ಟಿಸಿ ತೋಱಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೩); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇವೆ ಕಬ್ಬಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಚಬುಕು ಮೊಗರಂಬ ವಾಘೆಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೪); ಮುದ್ದು ವೆಣ್ಣೊರ್ವಳ ಕಂದದೊಳ್ ನಟ್ಟು ಮೊಱಗುವ ಮದ್ದಳಮಂ ನೋಡಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೩೨ ವ). ೨. [ಛಂದ] ಮಾತ್ರಾಗಣಬದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಧಸಮವೃತ್ತ: ಕಂದಂಗಳ್ ಪಲವಾಗಿರೆ ಸುಂದರವೃತ್ತಂಗಳಕ್ಕರಂ . . . ಅಂದಂಬೆತ್ತೆಸೆಯೆ ಪೇೞ್ದೊಡದು ಚತ್ತಾಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೫). ೩. ಸೈನ್ಯ; ದಳ. 'ಕಂದಾಚಾರ' ಪರಾ. ೪. ಸಮೂಹ. ೫. [ಜೈನ] ಪುದ್ಗಲಗಳ ಪಿಂಡ: ಗಿರಿ ತರು ಗೋಡೆ ಮುಂತಾದುವು ಬಲು ಕಂದದಿರವಿಂದ ನಡೆಗಡ್ಡಲಹುವು ಪರಮಾಣುವಣು ಬಡ ಕಂದದ ಪುದ್ಗಲವಿರುತಿದ್ದು ತಡೆಯವೆಯ್ದುವರಾ (ಭರಚ. ೬೮–೪೦).

[ಪ್ರಾ. ಖಂಧ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧ)]

ಕಂದ$_3$ (ನಾ). ೧. ಗೆಡ್ಡೆ; ಕಮಲದ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಸಾರಸದ ಗಡ್ಡೆಯದು ಕಂದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೭); ಜಲಜಾತ ಕುಮುದ ನೀಲೋತ್ಪಲಕಂದ ಮನಾಜ್ಯ ಮಧುಗಳಿಂ ಸಂಧಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೨೩); ಮರ ಫಲತೋಟ ಬೆಬನಹೆತ[ಲು] ಕಂದ ಕದಿರು ತುಂಬೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೯–೧೭; 1320). 'ಕಂದಮೂಲ' ಪರಾ. ೨. ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ. ೩. ಸೂರಣ ಗೆಡ್ಡೆ. ೪. ಬಾವು; ಊತ; ಗಂಟು. ೫. ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯ ಬಾಧೆ. ೬. ಮೇಘ. 'ಕಂದವಾಹನ' ಪರಾ. ೭. ಕರ್ಪೂರ. [ಸಂ.]

ಕಂದಕ$_1$ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ಅಗಳು, —ಅಗಳತೆ; ಆಳವಾದ ತಗ್ಗು, —ಕುಣಿ, —ಹಳ್ಳ: ಎರಡು ಸುತ್ತಿನ ಕೋಟೆಯೊತ್ತಿನಲಗಳು ಕಂದು[ದ]ಕವ ಮತ್ತೆ ರಾಟವಳ. . . ಕಂಡರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೨೬); ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಆಳವಾದ ಕಂದಕವಿರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಶಾಅ. ೨೮೮); ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಯುದ್ಧಕಾಲದ ಕಂದಕಗಳು ನಾಶವಾದ ಮೋಟಾರ್ ಗಾಡಿಗಳ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ (ಯೋಧಪು. ೧).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಂದಕ. / ಅರ. ಮರಾ. ಖಂದಕ]

ಕಂದಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹಾದೇವ ಗಿರೇಃ ಪೂರ್ವತ ಅನೇವರಿ ಚಾಲ ಕನ್ದಕ ದುದ್ದಪಲ್ಲಿ ಸಹಿತಾ ಪಾಣ್ಡರಙ್ಗಪಲ್ಲೀ ಪ್ರತಿಪ(ಪಾ)ದಿತೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೭–೧೮; 516). [?]

ಕಂದಕೊತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಕೊತ್ತರ ಶ್ರೀರಾಮನ್ ನರ ಗಜ ತುರಗ ಸಮೂಹಂ ಪೊಕ್ಕು ಎತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೩–೩; 790). [?]

ಕಂದಗಡ್ಡೆ, ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ (ಕಿ). **ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ**: (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೫೮). [ಕಂದ$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕಂದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಂದಣಿಕೆ 'ಕಂದಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಂದತಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಆಮಚ್ಚರ್ ತೆಲಮ್ಬೆಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × × ಸರ್ ನಿನೆಚ್ಚಾರ್ ಧರಳೆ × × ಕನ್ದತಮ್ಮೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೬; 750). [?]

ಕಂದನಾಡಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿ (?); "ಸುಷುಮ್ನನಾಡಿ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೪). [ಕಂದ ? + ನಾಡಿ]

ಕಂದನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಚಲನ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ, —ಹೆರೆ; ಎರೆಎಣ್ಣೆ; ಕೀಲೆಣ್ಣೆ: ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಂದನೆ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[← ತೆಲು. ಕಂದೆನ, ಕಂದಿಯನ]

ಕಂದಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಅಥವಾ ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೈವಾರ ವಿಷಯ (ಅ)ನ್ತರ್ಗತಾ ಕನ್ದಮಙ್ಗಲೋ (ಅ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩–೩೫; 806); ಕಂದಮಂಗಲಕೆ ಸಲುವ ಶಿಂತ ತಡಪು ಎನಿಸಿಕೊಂಬ ಗ್ರಾಮವ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೩೧–೧; ?). [ಕಂದ$_0$ + ಮಂಗಲ ?]

ಕಂದಮೂಲ (ನಾ). ಗೆಡ್ಡೆಗೆಣಸು: ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆಯಂ ಕಳೆದು ಮಣಿದೊಡಿಗೆಯಂ ಕಂದಮೂಲವನು ಬಿಟ್ಟೂಟಮಂ . . . ಜಗವಱಿಯೆ ಕೂಡಲು ವ್ರತಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪಾಯ್ತೆ ಮುಪ್ಪಿನೊಳು (ಹಚಕಾ. ೯–೮).

[ಕಂದ$_3$ + ಮೂಲ]

ಕಂದಮ್ಮ (ನಾ). ಮಗು: ಸಣ್ಣ ಕಂದಮ್ಮಗಳ ಕಣ್ಣೀನ ಕವಡೀಯ ತಣ್ಣನ್ನ ಜೋಮಾಲೆ ಕೊರಳೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೮).

[ಕಂದ$_1$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಂದಮ್ಮಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ದಮ್ಮಭಟ್ಟರಾನೆ ಊರಾಳೆ ಅನೆಊರಱಿವಿನೊಳ್ ಮನ್ದೆಯನ್ಪಗೆ × × × ತಮ್ಮುತ್ತಿ ಬ್ಬರುಂ ಎಱಿದು ಸತ್ತಾರ್ (ಎಕ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೩೪–೧; 900).

[ಕಂದಮ್ಮ + ಭಟ್ಟ]

ಕಂದಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಂದಮ್ಮ: ಚಿಕ್ಕ ನನ ಕಂದಯ್ಯ, ಚಿಣಿದಾಂಡು ಆಡ್ಯಾನ . . . ಬಾಲ್ಯಾರ ಚಿತ್ರದ ಕೊಡಕ ಚಿಣಿಬಡೆದ (ಕನ್ನಜಾ. ೪೬).

[ಕಂದ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂದರ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ಗರಳವನುಯಮರ್ದನುಂಬಂತೆ ಸವಿದಮಳ ಕಂದರದಿಯಂಕಿತಗೈದ ರಾಮೇಶನಡಿಕಮಲ ಕೂರ್ತು ಮೇಲ್ಗಥೆಯ ಪೇಳ (ಸವಮೋ. ೧೬–೧); ಲಿಂಗಗಳನವರ ಬಂದದಿ ಕಂದರಕೆ ಬಿಗಿಸವರ ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಉರದೆಡೆಗವನು ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೪೪–೩೩). [< ಸಂ. ಕಂಧರ]

ಕಂದರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣಿವೆ; ದರಿ: "ಕಂದರಮೆನಲು ದರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೨); ಪಾಲ ಪೊನಲ್ ಪೊದಱ್ದೊದವಿ ಸೌಂದರಮಂದರ ಕಂದರಂಗಳಂ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೩). ೨. ಗವಿ; ಗುಹೆ: ಆ ಗಿರೀಂದ್ರಕಂದರ ದೊಳ್ ತಪಂಗೆಯ್ವ ತಪೋಧನರ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೮೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕಂದರಿ (ನಾ). ಗವಿ; ಗುಹೆ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಂದರೀ]

ಕಂದರಿಕೆ (ನಾ). 'ಭೋಗದವರು' ಎಂಬ ಪಂಗಡದವರು ಅನುಸರಿಸುವ ಒಂದು ದಾಂಪತ್ಯ ವಿಧಿ: ಕಂದರಿಕೆಯೆಂಬುದು ಮದುವೆಗೆ ಎಡಗೈ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾಳಿಶಾಸ್ತ್ರವಾಗುವ ದಿನವೇ ಕಂದರಿಕೆ ಯಾಗುವುದುಂಟು (ಗಾಯಚ. ೨೬). [?]

ಕಂದರೆ (ನಾ). = ಕಂದರಿ (ಕಿ). [< ಕಂದರಿ]

ಕಂದರೊಳ (ನಾ). ಆಕ್ಷೋಡದ ಮರ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಂದರಾಲ]

ಕಂದರೋದರ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ, ಕಣಿವೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು: ಭರತೈರಾವತದ ನಟ್ಟ ನಡುವಿರ್ದುದು ಸೌಂದರ ಮಂದರಾಚಲಂ ಕಂದರೋದರಂ ಕಿನ್ನರಾಮರ ಸ್ತ್ರೀರಮ್ಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೨).

[ಕಂದರ$_2$ + ಉದರ]

ಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: "ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಃ, ಮಕರ ಧ್ವಜಃ . . . ಮನ್ಮಥಃ, ಕಂದರ್ಪಃ . . . ಮನೋಭವಃ — ಈ ೨೮ ಕಾಮ(ದೇವ)ನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೭–೩೩); ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಂದರ್ಪನಂತೆ ಶಂಬರ ಮದವಾರಣೋದಾರಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೪೪ ವ); ಕಂದರ್ಪನೆಂಬ ಡೊಂಬನ ಚಂದದ ಪೊಂಬೊಂಬೆವಿಂಡು ನೆರೆದತ್ತಾಗಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೭೧). ೨. ಒಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಂದರ್ಪನ ಕಾವ್ಯಂ (ಕವಿಚ. I, ಅನುಬಂ. ೨). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪಕ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪ ೧: ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೊ ಮದನನ ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೮). [ಸಂ.]

ಕಂದರ್ಪದಹನ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ: ಕಂದರ್ಪ ದಹನನಂ ನೆನದು ಕೀರ್ತಿಸುವವನ ಭಾಗ್ಯವಂ ಪೊಗಳಲಳವೆ (ವೀಶ್ವಪು. ೨–೬–೩೧). [ಕಂದರ್ಪ + ದಹನ]

ಕಂದರ್ಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಮಗ; ಅನಿರುದ್ಧ. ೨. ಕಾಮನಂತೆ ಇರುವ ಬಾಲಕ; ಚೆಲುವಾದ ಮಗು: ನಮ್ಮ ದೊರೆ ನಂದನವನಕ್ಕೆ ಬೇಂಟೆವೋಗಿ ತಂದಿರ್ಪನೀ ಕಂದರ್ಪನಂದನನ್! (ಚಂದ್ರಸ. ೩೯–೨). [ಕಂದರ್ಪ + ನಂದನ]

ಕಂದರ್ಪರಿಪು (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ (ಕಿ).

[ಕಂದರ್ಪ + ರಿಪು]

ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಾಣ: ವಿಲಾಸವತಿ ನರ್ತಿಸಿದಳ್ ಕಂದರ್ಪಸಾಯಕಂ ನರ್ತಿಪವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮–೪೯).

[ಕಂದರ್ಪ + ಸಾಯಕ]

ಕಂದರ್ಪಾರಿ (ನಾ). = ಕಂದರ್ಪರಿಪು: ಕಂದರ್ಪಾರಿ . . . ಮದನರಿಪು– ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೩ ವ).

[ಕಂದರ್ಪ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂದಲ್$_1$, ಕಂದಲು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ: ಮಹಾ ತೀರ್ತ್ಥಂಗಳೊಳನೇಕ ಕವಿಲೆಗಳಂ . . . ಕಂಚಿನ ಕಱವ ಕಂದಲ್ಗಳುಂ ಬೆರಸು . . . ದಾನಂಮಾಡಿದ ಮಹಾಪುಣ್ಯಫಲಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೪–೫೧; 1148); ನೆಲಹಿನ ಪಾಲುಂ ಬರ್ದುಂಕದೆಲೆ ಕಱೆವೀ ಕಂದಲ ಪಾಲುಂ ಮುಂ ಬರ್ದುಕದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೮೦); ಕಂದಲ ತೊಡೆ ಯೊಳಿರುಕಿ . . . ಸುರಭಿಯ ಕಱೆವಬಲೆಯರ ಕುವರನೀಕ್ಷಿಸಿದ (ಜೀವಂಚ. ೬–೨೮). **ಕಂದಲು**: ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಂದಲ ಕರಗಲಿಟ್ಟರೆ ಕಂದಲು ಕರಗಿತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೪೯–೬೮೦); ಹಾಲ ಕಂದಲು ತುಪ್ಪದ ಮಡಕೆಯ ಬೋಡು ಮುಕ್ಕೆನಬೇಡ (ಬಸವ. ೪೧೬); ಮುಂದಲೆಯೊಳು ಶಿಖಿ ಮೊರೆವ ಲಹರಿಯೊಳು ಕಂದಲ ಸುರೆ ಕಂಕುಳಲಿ (ಹರಿಸಾಂ. ೩–೧೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಂದೆಲ್]

ಕಂದಲ್$_2$ (ನಾ). ಮೊಳಕೆ; ಚಿಗುರು: ಅವರ ಬೇಟದ ಕಂದಲ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ಗ]ಳಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯರೆಂಬ ಮಕ್ಕಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೭೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಂದಲ]

ಕಂದಲ, ಕಂದಳ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೆ; ಕುಡಿ. ೨. ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ. ೪. ಮಧುರವಾದ ನಾದ. ೫. ಬಾಳೆಯ ಗಿಡ. ೬. ಗುಂಪು. ೭. ಚಿನ್ನ. ೮. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು. **ಕಂದಳ**: ೩. ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಹಾರದ ನೆವದಿಂದಮೋಲಗಿಸೆ ತಾರಗೆಯಂ ನಿಜಕಂಠ ಕಂದಳಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬–೭೮). ೯. ಕೇದಗೆಗಳೊಳ್ಗಱಿಯೊಳ್ ಗಱಿಸೋಂಕಿ ಕುಂದದೊಳ್ ಕುಂದದ ಲೀಲೆಯಿಂ ಸುಱಿದು ಕಂದಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂದಳ]ದೊಳ್ ದಳಮಂ ಕಲಂಕಿ . . . ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತಂ (ಜಗವಿ. ೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಕಂದಲಿ$_1$ 'ಕಂದುಳಿ' ನೋ.

ಕಂದಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಕದಲಿ. ೨. ಕೆಂಪು ಅಥವಾ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಗಿಡ; ಭೂಕದಲಿ; ನೆಲಬಾಳೆ: ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಲಿ, ಕಂಡಲಿ] ಕುಸುಮಿಸಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ನೀಪಾವ ನೀಜಾವಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫). ೩. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ. ೪. ಕಮಲದ ಬೀಜ. [ಸಂ. ಕಂದಲೀ]

ಕಂದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕದಲಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು (?): ಮನೋಹರವಾದ ವುಸುರಿನ ಘಾಳಿಯಿಂದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಕಂದಲಿಸುತ . . . ಆ ನಾರದನನ್ನು ಕುರಿತು ನುಡಿದನು (ಅರ್ಕಮಾ. ೭೬). [ಕಂದಲ್ ? + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಂದಲು 'ಕಂದಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳ (ಹೆಗಲ) ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆ, —ಜೂಲು: ಚಿನ್ನದ ಲಾಳ ವಜ್ರದ ಪೆಂಡೆಯ ಪೊಸರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆ ಮೊಗದ ಕನ್ನಡಿ ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ ಮೆಱೆಯೆ ಚೆಲ್ವ ಕನ್ನಡಿಸಿದುದಾ ವಾಜಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯–೬೨). [ಕಂದ್ಯ+ ಪಕ್ಕರಿಕೆ]

ಕಂದವಕ್ಕರೆ (ನಾ). = ಕಂದವಕ್ಕರಿಕೆ: ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂದವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣದುಕ್ಕುಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗ (ಚೇರಮ. ೧೧–೪೩). [ಕಂದ್ಯ+ ಪಕ್ಕರೆ]

ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. "ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ, ಕದದ ಹಲಗೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ವೀಣಾದಂಡ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ; ಮದ್ದಳೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟಿ: ಆವುಜಿಗಂ ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ ಕಯ್ಯನೇಜೊಳ್ ಕರತಳಮಂ (ಮಹಾನೇ. ೪–೫೪ ವ); ಆವುಜಮಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಂದವಟ್ಟಿಗೆಯನೆ ಕಂದದೊಳ್ತಳೆದು ತನ್ನೆಡಗೈಯನೆ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೨೧). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಕಂದವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈ ಬರಹದ ಬಣ್ಣ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂಧಾವಾರ = ರಾಜನ ಬಿಡಾರ]

ಕಂದವಾಹನ (ನಾ). ಮೋಡವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮೇಘವಾಹನ; ಇಂದ್ರ: ಮುನ್ನ ಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಶಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರೀಶ್ವರಂಗರ್ಪಿಸಲಱಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೧೮–೧೯). [ಕಂದ್ಯ+ ವಾಹನ]

ಕಂದಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕನ್ದಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಅಂಶಃ (ಇಅ. VII, ೧೮೭–೪೨; 668). [< ಸಂ. ಸ್ಕಂದಶರ್ಮನ್]

ಕಂದಳ 'ಕಂದಲ' ನೋ.

ಕಂದಳಿ (ನಾ). ಸಸಿ; ಮೊಳಕೆ: ಧರ್ಮದ್ರುಮಚ್ಛೇದ ಪರಶುಧಾರೆಯುಂ ವಿಷಯ ವಿಷದ್ರುಮ ಕಂದಳಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಪಾತಕಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೨ ವ, ೧೨೩). [< ಕಂದಲ್$_2$]

ಕಂದಳಿಕೆ, ಕಂದಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನಗಿಡ; ನೆಲಬಾಳೆ: ಕಂದಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಿಶಿರ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಕಂದಿ ಕುಂದುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೦). ೨. ತಡಿ; ಜೀನು: "ಬಱುಗೋಣಿ ಕಂದಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಣಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨–೩). ೩. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ: ಮದಗಜಕಿಕ್ಕು ಕಡಿಯಾಣಮಂ ಕಬ್ಬಿಯಂ ರಥಚಯಕಿಕ್ಕು ಹಲ್ಲಣಮುಮಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಂ ವೀರಭಟರಿಗಿಕ್ಕು ಕಂದಳಿಕೆಯುಮಂ ಠೆಕ್ಕೆಯುಮಂ (ಕುಮುರಾ. ೧೮–೧೭). **ಕಂದಣಿಕೆ**: ೨. "ಬಱುಗೋಣಿ ಕಂದಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕೆ ಕವುದಿಗಳೆಯ್ದೆ ಸಬರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ಕಿ. ೧೦೨–೩). 'ಕಂದಲ್ಯಿ' ಪರಾ. [?. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಕ = ಜೀನಿಗೆ ಹಾಕುವ ದಪ್ಪ ಬಟ್ಟೆ]

ಕಂದಳಿತ (ಗು). ೧. ಚಿಗುರಿದ. ೨. ಅರಳಿದ; ಹಿಗ್ಗಿದ: ಪರಾಗಾರುಣ ಶ್ರೀಮಿಳದುದ್ಯದ್ವರ್ಣಕಂ ಕಂದಳಿತ ಕಮಳ ಚಿತ್ರಂ . . . ಕಾಸಾರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬೨); ಅರಸನೂ ಅಪರಿಮಿತಾನಂದ ಕಂದಳಿತ ಹೃದಯನಾಗಿ ಕಲಾನಾಥರನ್ನೂ ಪರಮಶಿವನನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಿದನು (ಪುರಾವಿ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಂದಲಿತ]

ಕಂದಳಿರು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನಾಯಕನು ಕಂದಳಿರೊಳಗೆ ಮು × × ಎನಸಲುರಳಿಯಲುಕೆ ಪೊಂದು ಸಿವನೆಕೆಯನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೮೪–೧೩; 1282). [?]

ಕಂದಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಡಿಯಿಡು: ಮುಕ್ತಾಲತೆ ಮುಂದೆ ಕಂದಳಿಸೆ ಕಣ್ಮಲರಂ ಶ್ರವಣಾನತೋತ್ಪಳಂ ಲಾಲಿಸೆ ಬಾಲೆ ಬಂದೆಱಗಿದಳ್ ನಿಜತಾತನ ಪಾದಪೀಠದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯–೩೫). ೨. (ಆಲಂ) ಮಿನುಗು; ಹೊಳೆ: ಅಳಿಕುಳ ಪ್ರಭೆಯನಿಳಿಸಿ ಕಂದಳಿಪ ಕುಂತಳದ ಕಾಂತೆಯರ (ನಂದಿಮಾ. ೯–೩೩). [ಕಂದಳ (= ಕಂದಲ) + – ಇಸ್ಸು$_3$. / ತೆಲು. ಕಂದಳಿಂಚು]

ಕಂದಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸೈನ್ಯ. ೨. ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ: ಬೆಳೆಯ ಲೆಕ್ಕದಲೂ ಕಂದಾಚಾರ[ಕೆಬ]ರಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೭೧–೧೭; 1337); ಕಂದಾಚಾರದ ಕಾಚಪ್ಪನಾಯಕರ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೨–೨೧; 1563); ಮೀರ್‌ಮಹಮದಲ್ಲಿ ಕಡೆ ಐನೂರು ಕಂದಾಚಾರದ ಜನ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೬); ಕಂದಾಚಾರದ ಜವಾನರು ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿದುತಂದರು (ಅದೂಟ. ೧೬೨). ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಹಳೆಯ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಕಟ್ಟುಪಾಡು: ಈ ಹಾಳು ಕಂದಾಚಾರ ಯಾವತ್ತು ಹೋಗುತ್ತೋ ಅವತ್ತೇ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷ (ಅನಾಮಿ. ೫೭); ನೀವು ಹಳೇ ಕಂದಾಚಾರಗಳನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಳ್ಳಿ (ನಾಲ್ಕಮ. ೫); ಕಂದಾಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಅಗ್ಗದ ಲೇಖನಗಳ ಸಮಕ್ಕೂ ಅವನ ಬರಹಗಳು ನಿಲ್ಲುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೩೩).

ಕಂದಾಚಾರಕಚೇರಿ, ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ = ಸೈನ್ಯ ಖಾತೆಯ ಕಚೇರಿ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಸ್ಯಾಂಡರ್): ಕಂದಾಚಾರಕಛೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೯).

ಕಂದಾಚಾರದ ದಫೇದಾರ=ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಂಟ = ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷ = ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿ : ಈ ವರ್ತಮಾನ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನನ ಕೇಳಿ, ಕಂದಾಚಾರದ ಭಕ್ಷಿ ಸರದಾರ ಗುಲಾಮಲ್ಲೀ ಗಾಜೀ ಕಾದಲೇರ್‌ದಿಲ್ಲಾ ಇವರ ಸಂಗಡ (ರಾಜೇಂಪ್ರ. ೩೧). ಕಂದಾಚಾರದವ = ಗು. ಸೈನಿಕ; ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಏಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಲೆ ಕಾರರು ಕಂದಾಚಾರದವರು ಆರಾರು? (ಚಟ್ಟಲ. ೫೦–೪). ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು. ಕಂದಾಚಾರದ ವಾಲೆಕಾರ = ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಸೇವಕ, —ಜವಾನ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ = ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸೇವಕರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). ಕಂದಾಚಾರದ ಹೋಬಳಿದಾರ = ಕಂದಾಚಾರದ ಸೇರ್ವೆಗಾರ (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಕಂದ್ಚ + ಆಚಾರ]

ಕಂದಾಯ, ಕಂಧಾಯ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ, ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರುವ ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ; ತೀರ್ವೆ; ಬಿರಾಡ : ನುಡಿದ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕಂದಾಯಜೋಳ್ ಕುಡುವುದು ಸ್ಕಂಧೋಪನಿಷ ಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧–೩); ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಕ್ಕೆ ತಪದಿ ಕಂದಾಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ನಷ್ಟವಾಗಿ (ಪಚಾ I, ೨೦೦); ಮೂಲೂರಲು ಈಪಿದ ಕಂದಾಯದಲು ಕಟ್ಟು ವಿಡಿಗೆ ಸಲ್ಲದು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೫, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೦–೧೪ ; 1373) ; ಕಂದಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬಳಸಿತ್ತ್ ಜೀವಿತ ಸಂಪದೆ ನಿಮಗೆ (ನೋಜಕ. ೩೩–೫); ಬೆಳೂರು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಅಯಿತು ಹೊನ್ನು (ಎಳ್. XIV, ಕಿರುಮ. ೧೩೪–೧೯ ; 1663); ಮುಂ ಮಿತಿಗೆಯ್ದ ಕಂದಾಯಮನಲ್ಲದೆ ಪೆಜಕೊಂದು ಕಾಸುವಿಲಸ ಮಹೊಲ್ಲಂ (ಅಕ್ಕಿ. ೧೧೫–೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿಷ್] ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಅವಧಿ : ವರುಷಕ್ಕಯನಗಳೆರಡಂ ಹರುಷದಿ ಕಂದಾಯ ಮೂರು ರುತುಗಳಾರು ವರುಷಕೆ ಮಾಸವು ದ್ವಾದಶ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೨–೧). **ಕಂದಾಯ:** ೧. ಇಂಫಾಗಿಗೆ, ಕಂಧಾಯಂ, ಅಂಳಿವಕೆ (ಕಜ್ಜಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನಡಾಯ ; ತುಳು. ಕಂದಾಯೊ ; ತೆಲು. ಕಂದಾಯ]

ಕಂದಾರಿ, ಕಂದಾರೆ (ನಾ). ಅಪಘಾತಿ ದೇಶ, —ಜನ; ಪಶಾಚಿ : "ಒಂದಲ್ಲ ನೂರುಜಡೆ ಹಾಕುತ್ತಾಳೆ ನೋಡು ಅಕ್ಕ, ಕಂದಾರಿಗಳ ಹಾಗೆ . . . " (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೭೩). **ಕಂದಾರೆ:** ಕಂದಾರೆಯವರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಚೀಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿ ಮಾರಾಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಚಿಂಗಲಿ. ೧೯೯).

[← ಹಿಂ. ಕಂಧಾರಿ / ಸಂ. ಗಂಧಾರ, ಗಾಂಧಾರ]

ಕಂದಾರೆ 'ಕಂದಾರಿ' ನೋ.

ಕಂದಾವುಜ (ನಾ). ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : "ವಾದ್ಯಭೇದ" (ಶ್ರೀಕಣ್ಣ) : ಕಂದಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಥಾವುಜ, ಕತಾವುಜ, ಕುಂಡಪ್ರಜ] ಪಟಾವುಜ, ಕುಡು ಪಾವುಜ, ಆಡಾವುಜಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಆವುಜಮನೋಜೆಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವವಾವುಜಕಾಜರಿಂ (ವಿವೇಕ. ಉ. ೧೯೧); ಕಂದಾವುಜಂ ಪಂಡಾವುಜವಜವಾವುಜ ತುಂಬಿವೊಂದಿಸೆಯೊಳಿಯೆ (ರಸಿಕ. ೩–೪೫). 'ಆಡ್ಯಾವುಜ' ಪರಾ. [ಕಂದ್ಚ + ಆವುಜ]

ಕಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಂದಾಳ, ಕಂಡ್ಲಾ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೩–೧೪೭). [?]

ಕಂದಾಳಸೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಮನೋರಂಜಿನಿ ಹೂಬಳ್ಳಿ, ಕಂದಾಳಸೊಪ್ಪಿಗೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೯–೧೫೪). [?]

ಕಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೧–೧೪೫). [?]

ಕಂದಿ, ಕಂತಿ (ನಾ). ಕರುಹಾಕಿದ ಹಸು; ಈದ ಆವು. 'ಎಳಗಂದಿ', 'ಕಡುಗಂದಿ' ಪರಾ. **ಕಂತಿ**: 'ಎಳಗಂತಿ' ಪರಾ.

[ಕಂದ್ಚ + –ತ್ತಿ]

ಕಂದ್ಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ (ಅ). [< ಕಂದ್ಚು]

ಕಂದಿಕೆ (ನಾ). ಬಾಡುವಿಕೆ; ಕಪ್ಪಾಗುವಿಕೆ : ಕಂದಿಕೆ, ಕಂದಿಕೆಗಳ್ (ಕಜ್ಜಾನು. ೫೬೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಂದು+ –ಇಕೆ]

ಕಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಮಸಕಾಗಿಸು; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿಸು : ಏಷೊಟ್ಟುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಕೋಷಿಸುತೆ ಕರಡಮಂ ಕಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರತ್ನಾ. ೬); ಏಡುಂ ಸುಯ್ದುಂಕೆಯಂ ಕಂಕಣೋತ್ಕ್ಷರಮಂ ಕಂದಿಸುತುಂ (ಪಾಂಡಿತ್ಯ. ೧೧–೧೩); ಏಂದಿಸರಲೇ ಪ್ರಜೆಗಳ್ನೆಗಂ ತನ್ನ ಗುಣಕೊಂದಿಸರಲೇ ಪಳವನಮಲತರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಂದಿಸರಲೇ ಪೞ ಸಜಂ ದಿ ಭುಜವಿಜಯಪ್ರತಾಪತೇಜವನ್ಗಳೆಯೊಳಂ (ಚೈ ವಿ ಭಾ. ೧೪–೪೨); ವನಜಾಯ ಕಂದಿಪವೋಲ್ ದಿನವುದು ಕುಮುದಿಪಿಯ ಪಿರಿದು ಕಂದಿಸಿದವುದೇಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೮–೬೪).

[ಕಂದ್ಚು + –ಇಸ್ಸು]

ಕಂದೀಲ 'ಕಂದೀಲು' ನೋ.

ಕಂದೀಲು, ಕಂದೀಲ (ನಾ). ೧. ಮೇಣದ ಬತ್ತಿ. ೩. ಗಾಳಿ ತಾಗದಂತೆ ಗಾಜಿನ ಆವರಣವುಳ್ಳ, ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಒಯ್ಯಲು ಅನುಕೂಲ ವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೀಪ; ಲಾಟೀನು; ಲಾಂದ್ರ : ಆರಮನೆಯವರೇ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕಂದೀಲು ಗುಳಿಪೊಪ್ಪ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೭೬); ಕಂದೀಲಿನ ಮಂದದೆಳಕಿನಲ್ಲಿ . . . ಮನ ಕಳವಳಿಸಿ ಪತ್ತಿತು (ಮೂಲುಬಾ. ೫೪); ಕಂದೀಲಿನ ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಏರಿಸುವಾಗ ಬೆನ್ನೂಸ ಕೈ ನಡುಗಿತು (ಸ್ತ್ರೀತಿತ್ಯ. ೪೫); ತಾಯಿಯವರು . . . ಕಂದೀಲನ್ನು ಸಣ್ಣಮಾಡಿ, ನನ್ನ ಬಳಿಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಅಡ್ಡಾದರು (ಆಲೋಲ. ೩). **ಕಂದೀಲ:** ೨. ಕಂದೀಲದ ಮಂದಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಸೋತು ಸಣ್ಣಾದ ಒಬ್ಬ ಮಧ್ಯಮ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಬಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಗಂಯಾಯಿ. ೨೪); ಇಂಬಿನಲಿ ಕಂದೀಲ ಬೆಳಕಿನಲಿ ಬರುವಂತೆ ಬಾಲ್ಯದನುಭವ ಮರಳಿ ಳರಿ ವುದುಮ್ಮ (ಭಾವಚಿ. ೪).

[← ಆರ. ಕಂದೀಲ್ ; ಹಿಂ. ಕಂಡೀಲ್, ಕಂದೀಲ್ ; ಪೋರ್ಚು. ಕ್ಯಾಂಡಿಲ್]

ಕಂದು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳೆಗುಂದು; ಮಾಸು; ಬಣ್ಣಗೆಡು : "ಕಂದು–ಗತಕಾಂತೌ, ಪೆಱಹಾಗ್ರಶಿಖಾಯಾಮಿತಿ ಚ" (ಕವಿಧಾ); ಕಾಡೊಳ್ ಬೇಡರಂತೆ ತೊಟಲ್ದು ದಾಯಗರ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮೊಗಂಗಳಂ ನೋಡು ವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೨ ಪ); ಮುಱುವಡೆಯದೆ ಪರದನಕಂ ಕಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೩೮); ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆ ಗುಂದಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಾ. ೧–೨೬); ಧೂಮಶಿಖಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸದೆ ಕಂದುವದೆ ನಭ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೧೪); ಮುನುಡುಗಳು ಕಂದಿದವು ಕುಂದಿದವೆನೆವ ತನುಕಾಂತಿಗಳು (ತೀರಾರ್ಜು. ೨–೪–೧೩). ೨. ಕೆಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು : ಪಗೆವರ ಪೆಂಡಿರ ಮೊಗಂಗಳುಮಳಿಯ ಉಜಱಮಱಂಗಳುಮೊಡಪೊಡಪೆ ಕಂದಿದವು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೧ ಪ); ಇನಮುಂಡಲಮುಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕಂದು ಗೊಂದಿ ಪುಗೆದುಂ (ಪಂಡಾಪಾ. ೨–೩೦); ಕಾಯ ಕಜ್ಜಳನೆ ಕಂದಿದಡೇನಯ್ಯಾ ಕಾಯ ಪುಜ್ಜನೆ ಪುಂಜದಡೇನಯ್ಯಾ (ಮುಕಾದೇ. ೪. ೫೦–೧೫೩); ಕೊಳಗುಡಿದು ಸೆಬೆ ತಾಗಿ ಸುಭಟಿಪಾಳೆಯಂ ಬಿಸಿಗೆಗಳುರಿಯೆ ನೆಜೆ ಕಂದಿದವು ಮೋಜ್‌ಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧೯–೬೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕನ್ನ, ಕನ್ನಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ಊದುವ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೂದಿ ಸದೆವೊಯ್ದುದು ಮರ್ದಿಸುತಿರ್ಪ ಕೈಗೆ ಕಂದಾದುದು ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಗೆ ಪೊಗೆ ಪೊಯ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೨); ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ನೀಲಿ . . . ಈ ಮೂರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಕಪ್ಪು (ಅಥವಾ ಕಂದು) ಬಣ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೬೭); ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ, ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣಗಳು ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಕಂದುಗಳಾಗಿ . . . ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಲು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: "ಕಳಂಕಕ್ಕೆ ನಾಮ ಕಜ್ಜಿ ಕಂದೆಂದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪); "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಜ್ಜಿಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫); ಕುಲದೊಳಂ ಚಲದೊಳಮಾದ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಮಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಮಾರುಮಿಲ್ಲೆನಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೨೬ ವ); ಇನನೊಡವೋಗದ ನವವಧುಗೆ ಪಿರಿದೆ ಕಂದುಂ ಕುಂದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೬೩); ಬಲುಹು ಹೊಱಗೆ ಪರಾಭವದ ಕಂದೊಳಗೆ ಕಡುಹಿನ ಕಲಿತನದ ಹಳಹಳಿಕೆ ಹೊಱಗೆ ಮಹೀಶ ಹದನಿದು ನಿನ್ನ ನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧); ರಾಯನ ಮನದೊಳಗಣ ಕಂದ [ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕಳೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೧೦೧); ಮಂದಮರಾಟರ ದುರ್ಯಶದಿಂದಂ ಮಿಗೆ ಮಾಸಿವಂದ ಕರ್ಣಾಟಕದಾ ಕಂದಂ ಕಳೆದಪ್ರತಿಮಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೭–೧೪).

[< ಕಂದು$_1$. / ಕೊಡ. ಕಂದಿ = ಹೊಡೆತದ ಗುರುತು, ಜಜ್ಜುಗಾಯ; ತೆಲು. ಕಂದು]

ಕಂದು$_3$ (ನಾ). ಅರೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: "ಕಂದು–ಗತ ಕಾಂತೌ, ಪೇಷಣಾಗ್ರ ಶಿಲಾಯಾಂ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಹಿಮಚೂರ್ಣಮಂ ತಳಿದು ಕಂದುಗಳಿಂ ಪಿಡಿದೌಂಕಿ ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೮೯); ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದುಂ ಕೈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಡಿದುಂ ಕಂದಿನೊಳ್ ಕಂದಿಯುಂ ಅಸವೆಯೊಳಸಕಳಿದುಂ ಸುಯ್ಯೊಳ್ ಸುಗಿದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨–೨೧). [?]

ಕಂದು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಸೆಜ್ಜೆ: "ಗುಂದ್ರಾ – ಕಂದು, ಕಂಬುಧಾನ್ಯ" (ಓಷಧಿ. ೪೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ದಿ = ಬೇಳೆ; ತೆಲು. ಕಂದಿ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರ್ದಿ]

ಕಂದು$_5$ (ನಾ). ೧. ಕರು; ಆಕಳ ಕರು: "ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೧); "ಕಂದೆನಲು ಕರುವಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೮); ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹ ಮದ ಮತ್ಸರದಿಚ್ಛೆಗೆ ಹರಿದು ಹಂದಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕಂದಿನಂತಾದರು [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚನಂತಾದವರು] ಇನ್ನು ಬಲ್ಲರೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ಮಾಯಾಮುಖರು ನಿಮ್ಮುವನು (ಅವಚಂ. ೭೪–೩೨೯). ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಗರ್ಭಸ್ರಾವ: "ಅವತೋಕಾ, ಸ್ರವದ್ಗರ್ಭಾ – ಈ ೨ ಕಂದಿಕ್ಕಿದಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೫); ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂದು ಹಾಕಿಬಿಡುವುವು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೦). ೩. ಬಾಳೆಯ ಸಸಿ, —ಅಗೆ: ಕಂದಿನೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಕಂದರೆಲ್ಲರ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಲೆಯನು ಕೊಟ್ಟು ಜನದಾ ನಿಂದೆಯೊಳೊಂದಿ ಬಾಳುವ ಬಾಳ ಸುಡಲಕಟೆಂದು ಬಾಳೆಗಳೆಱಗಿದವು (ಅಂಜಚ. ೨–೩೭); ಇನಿವಣ್ಗಳನೀಯದೆ ಪೇಟುನಿವಣ್ಗಳನಿತ್ತು ಸತ್ತಬಾಟೆಯ ಕಂದುಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೭); ಕಡಿದುಬಿದ್ದ ಬಾಳೆಯ ಕಂದಿನಂತೆ ಬಿದ್ದು (ವಚಭಾ. ೩೨೬).

ಕಂದಹಾಕು, ಕಂದುಹಾಕು = ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗು: ಕಂದಹಾಕಿದ ಆಕಳು (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಅವರ ಮನೆಯ ಹಸು ಕಂದುಹಾಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ದು; ಮಲ. ಕನ್ನು, ಕಱ್ಱ; ತುಳು. ಕಂಜಿ; ಕುರುಖ್. ಖದ್ದ್, ಖದಾ]

ಕಂದು$_6$ (ನಾ). ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು; ಕಾವಲಿ: "ಹುರಿವ ಹಂಚಕ್ಕು ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯದೆಂದರೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೪); ಪಿರಿದು ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಂದುವಿನಲ್ಲಿ ದೇಹಮಂ ಭರದಿನಿನಿಸಿನಿಸಾಗಿ ಕೊಯ್ದಿರಿಸಿ ಸುಡ ಬಗೆವಂ (ಆರಾಚ. ೯–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕ (ನಾ). ಚೆಂಡು: ಕಂದುಕ ಬೀಳಲರಮನೆಗದನಿರದೆತ್ತಿ ತಂದಪೆನೆಂದು ಕಂಪಿಲನ ನಂದನನೆಯ್ದಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೬); ನೆಲಕೆತ್ತಿ ಹೊಡೆದರು ಮೇಲಕೆ ಪುಟನೆಗೆದೇಳುವ ಕಂದುಕದಂತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧–೯೩).

ಕಂದುಕದಾಗಮ = (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಶ್ರೀಗೆ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ವಿದ್ದೆಗೆ ಚಾಗಕ್ಕದಟಂಗೆ ಜಸಕೆ ಪೆಂಪಿಂಗಿನಿತರ್ಕ್ಕಾಗರಮಿದೆನ್ದು ಕನ್ದುಕದಾಗಮದೊಳೆ ನೆಗಟ್ಗುಮಲ್ತೆ ಬೀರರ ಬೀರ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೭೫; 982). [ಸಂ.]

ಕಂದುಕಕೇಳಿ (ನಾ). ಚೆಂಡಾಟ: ಡೋಳಾಕೇಳಿಯ ಕಂದುಕಕೇಳಿಯ . . . ಬಿನದದೊಳೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೮೨).

[ಕಂದುಕ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ)]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ಅರಮರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಂದುಕಕ್ರೀಡೆಗಳೊಳ್ . . . ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೮); ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಾದಿ ನಾನಾವಿಧ ವಿನೋದಂಗಳಿಂ ಕೆಲವು ದಿವಸಮನಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೯ ವ). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡೆ]

ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). = ಕಂದುಕಕೇಳಿ: ರಿಪುನೃಪತಿ ಶಿರಃಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೪೬; 1133); ಕನತ್ಕಳಶನಿಕರಮಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯೊಳ್ ತಂದೀವ ಕೊಳ್ವ ಸಂಭ್ರಮದಂದಂ ಪೋಲ್ತತ್ತು ಕಂದುಕಕ್ರೀಡಿತಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೧೨೪). [ಕಂದುಕ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಕಂದುಕನೀಱ (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಚೆಂಡಾಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಭಟ್ಟಜನ ಬಾಂಧವ ಬೊಪ್ಪನಂಕಕಾಱ ಕಂದುಕನೀಱ ರಣರಂಗಸಿಂಗ ವೆಡೆಯವೆಡಂಗ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೩; 1226).

[ಕಂದುಕ + ನೀಱ]

ಕಂದುಕಮಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾಸಾಮಾನ್ತ ಚಲ್ಲಧ್ವಜ ರಣದುತ್ತರಙ್ಗನೆನ್ತುಮೊಳ್ಳಿದಂ ಕನ್ದುಕಮಾಳನ ಧಳಕೆ ದೊರಯ್ಗಂ ವೈರಿ ಕಾಳಾನಳಂ ಚಣ್ಡಮ್ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಸರಯ್ಕ ಸೂದ್ರಕ ಶ್ರೀಕ[ಲಿ]ವಿಟ್ಟರ[ಸ]ರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರೆಬ. ೮೮–೩; 912).

[ಕಂದುಕ + ಮಾಳ ?]

ಕಂದುಗ 'ಕಂತುಕ' ನೋ.

ಕಂದುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣ ವಿಷಯೇ ಕನ್ದುಗುಳ್ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಇಆ. VI, ೭೭–೩೧; ?). [?]

ಕಂದುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು: ಕಿಱುವೆಱ್ಱ ಬಾಂದೊಱ್ಱ ಬಿಸುಗಣ್ಣೈಮೊಗವೆಲರುಣಿ ಕಂದುಗೊರಲ್ಪತ್ತುಂತೋಳಾನೆದೊವಲ್ಪೊಂಬುಲಿ ಸಮ್ಮಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩೯). [ಕಂದು$_2$ + ಕೊರಲ್]

ಕಂದುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: "ಗೊರವನೈಕಿಲ್ವೆಟ್ಟಳಿಯನೈಮೊಗಂ ಕಂದುಗೊರಲನೆಲರುಣಿವೆದೆಯಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪); ಗೊಂದೆಗಳಂ ಕಾಯದ ಗೋವಿಂದಂ ಕಂದುಗೊರಲನಲ್ಲದ ಮಾದೇವಂ . . . ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨–೬೯); ಕಂದುಗೊರಲನೊಳು ಕಾದಲ್ಕೆ ಸ್ಮರ ತನ್ನದೊಂದು ಬಿಲ್ಲದು ಸಾಲದೆಂದು ತಂದಿಲ್ಲಿ ಬೆಳಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಬೆಳ್ಗರ್ಬು ಸಂದಣಿಸಿತು ಬನಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨–೪೭). [ಕಂದುಗೊರಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ 'ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಂದುಮೋಱೆ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಮುಖ; ಒಣಗಿದ ಮುಖ: ಕಂದುಮೋಱೆಯ ರಾಯನನು ತೆಗೆದಂದಣದೊಳಾಲಿಂಗಿಸುತ ನಲವಿಂದ ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನರಮನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೭); ಕಂದುಮೋಱೆಯ ಮಹಿಪತಿಯ ನೆಗಹಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೧).

[ಕಂದು$_1$ + ಮೋಱೆ]

ಕಂದುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಬಿಳಿಯ ಸಕ್ಕರೆಯಿಟ್ಟು ಸಂಭಾರವೊಂದರೊಳಗಿಳುಹಿ ಮತ್ತದಕೆ ನಾರಂ ಸುತ್ತಿ ಮೊದಲು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿದಂತೆ ಯೆರಡು ಘಳಿಗೆ ಗೂಡಿನೊಳಿಕ್ಕಿ ಪಾಕವಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಳುಹಿ ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ ಬಳಿಕ ಕಂದುರಿ ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಪಾಕಮೆಂದೆಂಬ ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೮).

[?]

ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ, ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಚೊಕ್ಕವಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಅಶುದ್ಧ ಬೆಳ್ಳಿ: ರಸಮೊಸರ್ವ ಜೇನ ಬಜಿವುಟ್ಟ ಸುರಿದು ಕವಿದಿಟ್ಟ ಕಂದುವೆಳ್ಳಿಯ ಕೊಡನಾಟಿಸಿ ಮುಡಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಬಿನದದೆ ಬಿಸುಟ್ಟ ಪೂಮಾಲೆಯೆನಿಸಿದುದು ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೧೩). **ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ**: ೨. ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ: ಮುರಿಗಂಚು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂದುಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬೆಡವ. ೨೪೭). [ಕಂದು$_2$ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಂದುಹೃದಯ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: ಇತ್ತಲು ಕಂದುಹೃದಯದ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹದನ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೦). [ಕಂದು$_2$ + ಹೃದಯ]

ಕಂದುಳಿ, ಕಂದಲಿ$_1$ (ನಾ). ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ: ನಳಿನನೇತ್ರೆಯರೊಳು ನೇಹಗಲಹವಾಂತು ಮುಳಿದರೆ ಸ್ಮರ ತಮ್ಮದಿಸಲು ಬಳಿಯ ಕಬ್ಬುಗಳು ಬಿಲ್ಲಹವೆಂದು ಮಸೆದ ಕಂದುಳಿಯಿಂದ ಕಡಿದ ಜೂದಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೦-೨೩). **ಕಂದಲಿ$_1$**: ನಾನು ಹೊರಡುವಾಗ ಒಂದು ಕಂದಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ತಂದೆ. ಸೀನನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಚೂರಿ (ಚಾಕು) ಇತ್ತು (ವೀನಾದ. ೫).

[ಕಂದು? + ಉಳಿ$_5$]

ಕಂದೂರಿ (ನಾ). ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ: ರೋಗವು ಹೋದ ಬಳಿಕ ಪೀರನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕುರಿಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಂದೂರಿಯ ಮಾಡಿಸುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೪೮೬).

[← ಪಾರ. ಕಂದೂರೀ; ಮರಾ. ಕಂದುರೀ, ಕಂದೋರೀ./ ತಮಿ. ಕನ್ದಿರಿ, ಕನ್ದೂರಿ]

ಕಂದೆ (ನಾ). ಮಡುವಾಗಲೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದೆಯೆನೆ ಮಡುವಾಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). [?. / ತಮಿ. ಕನ್ದೈ]

ಕಂದೆದೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕಳಂಕಿತ ಮನ; ಮಲಿನ ಮನ: ಕಂದೆದೆಯಳಾ ಖಡುಗವನು ನೆಗೆತಂದು ಗಂಡನ ಕೊರಳ ಹೊಯ್ಯಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦-೪೬). [ಕಂದು$_2$ + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಕಂದೆರವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆರೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಂದೆಱಪು 'ಕಣ್ದೆಱಪು' ನೋ.

ಕಂದೆಱಪುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನಿಜ ಮಹಿಮೆಯಂ ಕಂದೆಱಪುಗೈದು ಪೇಳಿಸಿದವೊಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧-೩೪).

[ಕಂದೆಱಪು (< ಕಣ್ದೆಱಪು) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಂದೆಱವಿ 'ಕಣ್ದೆಱವಿ' ನೋ.

ಕಂದೆಱವು 'ಕಣ್ದೆಱವು' ನೋ.

ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು; ಕಣ್ಣುಬಿಡುವುದು: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನವ ಕಂದೆಱವೆಯ ಮಾಡಿ ಶಿವಾಚಾರದ ಘನದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಡಂ. ೨೩೧-೧೦೪೭); ಕಳಕಳದ ಕಂದೆಱವೆಗಳ ಕುರುಕುಲದ ನಿರ್ಮೂಲನದ ನಿಶ್ಚಯದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೦); ತತ್ಪುರದಱಿವ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ನಭ ಕಂದೆಱವೆಯಾದುದು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಕೃಪೆ; ಅನುಗ್ರಹ: ಒಳಹೊಱಗೆನ್ನದೆ ಎನ್ನೊಳು ತನ್ನಯ ಹೊಳೆವ ಜ್ಞಾನದ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ತಿಳಿವಂತೆನ್ನಯ ಕಂದೆಱವೆಯ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಸಲಹಿದ ಶ್ರೀಗುರುವೆ ಶರಣು (ಶಿವಗೀ. ೮-೨೩).

[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱವೆ]

ಕಂದೆಱಸು (ಕ್ರಿ). (ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ) ಕಣ್ಣುಬಿಡಿಸು: ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಂದೆಱಸಿ ಮಾಡಹೇಳಿದರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೯, ಕುಂದಗಲ್. ೮೨-೯; 1366). [ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೆಱಸು]

ಕಂದೆಱೆ 'ಕಣ್ದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಂದೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅತ್ತಾರುಗ ನಾಗಯ್ಯನ ಮಗನ್ ಕನ್ದೆಱೆಯನ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೊಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ದಣ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೫; 890).

[ಕಂದ? + ಎಱೆಯ]

ಕಂದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆ ಒಡೆ; ಅಂಕುರಿಸು: ಭಾಗ್ಯದ ಕಂದಂ ಕಂದೊಡೆದುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೨೩). [ಕಂದು$_5$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಂದೊಳಲ್ 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲು 'ಕಣ್ದೊಳಲ್' ನೋ.

ಕಂದೊಳಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಮಿಸು: ಲಿಂಗ ಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಕಂದೊಳಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗೊಂಡಿರಲ್ಲಾ (ಅವಡಂ. ೩೬-೧೫೮).

[ಕಂದೊಳಲು (< ಕಣ್ದೊಳಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಗೆಡು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗು: ಬಲುಮೆ ಬಿದ್ದುದು ವಾಸಿಯಲಿ ಕಂದೊಳಸುಗೊಂಡುದು ಕಾಮಶರ ಮನವಳುಕೆ ಕೆಡಹಿತು ವಿರಹತಾಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೩೪).

[ಕಂ (< ಕಣ್) + ತೊಳಸು$_2$ (< ತೊಟಸು$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂದೋಟಿ (ನಾ). ಹಣವನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಚೀಲ (ಕಿ).

[?]

ಕಂದೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕನ್ನಡಿ ಹಾವು: ಇದನ್ನು ಕಂಡೇ ನೀವು ಇಷ್ಟು ಬೆರಗಾದಿರಿ. ಮಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯಷ್ಟು ದಪ್ಪದ ಕಂದೋಡಿಗಳುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೭೧).

[← ತುಳು. ಕಂದಡಿ, ಕಂದೊಡಿ]

ಕಂದ್ಲಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಂಧ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಂಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು: ಉರದಿನಾಂತೊಡೆ ತುಡುಗೆವೊಲೆಸೆದಿರ್ದುದಂಕುಶಂ ಕಂಧರದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೭); ಆ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದೀಷದಾವಲಿತ ಕಂಧರನಿದೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುದೆಂದು . . . ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪). ೨. ಮೋಡ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಂಧರಗಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ತುಂಡು; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹೋಳು (?): ಕಂಧರಗಡಿ ಬಾಹುಗಡಿ ಹಸ್ತಗಡಿ ನೇರಂದದ ನಡುತೊಡೆಗಡಿಯ ವೃಂದಾರಕ ವಿರೋಧಿಗಳು ಬಿದ್ದರು ಕಾಮನಂದನ ಬಾಣಗಳಿಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೨). [ಕಂಧರ + ಕಡ್ಡಿ$_4$]

ಕಂಧರಧ್ವಯಸೆ (ಗು). ಕೊರಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟುವಷ್ಟು ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ವರೆಗೆ ಆಳವಾದ ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ : ಪಠಿಸಿ ಕಂಧರಧ್ವಯಸ ಮಾಯ್ತು, ವಿಭಸನರ ತೇಸ ರಾಳಿ ಒಳ್ ಕರತರಚೇಸಮಾಯ್ತು, ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ . . . ಮಧುಪಮಾಳಿಗೆ ಮಾಧವದೊಳ್ ಮಧುಕೈಟರ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೬೪). [ಸಂ.]

ಕಂಧರಬಂಧ (ನಾ). ಹೆಸರು : ಗಂಧೇಭ ಕಂಧರಬಂಧ ಪ್ರವಿಭಾಸಿ ಯಪ್ರಭಿಗಸಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಜ್ಜೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೮).

[ಕಂಧರ + ಬಂಧ]

ಕಂಧಾಯ ' ಕಂದಾಯ ' ನೋಡಿ.

ಕಂಪ್ಪೆ (ನಾ). ಜೇಡಿಮಣ್ಣು : ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇರಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿಪುವು (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೧೦-೧೧) ; ಇದು ಕಂಪ ; ಮೊದಲ ದೆಳೆ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಮುನಿಯು. ೭೫) ; ಕೆರೆ ಆಂಗಳದ ಕಂಪ ಅದೆಯಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟಿರೆ ಕೊಡಬೇಕು ಇವರಿಗೆ ಸ್ಥಿ ! (ಮಲೆಮಾ. ೫೯೨). [< ಸಂ. ಪಂಕ. / ತುಳು. ಕಂಪೊ, ಗಂಪೊ = ಜೌಗುಭೂಮಿ]

ಕಂಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ಅದಿರುವಿಕೆ : ರಂಭೋರುವ ಕಂಪಮಱ್ಗಡೆ ನಿಱೋಷ್ಟ ಸ್ಪಂದನ ಸ್ಫುರ್ತಿ ಮಾಣದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೬೫) ; ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಕಂಪ ಅಥವಾ ನಡುಗು ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೨). ೨. ವರುಣ : ಗುರು ಕಂಪ ಶನಿಗೇಕೆ ; ಬಲಭೇದಿ ಜ್ಯಂ ಧ ಶ ವು ? (ಧೃಷ್ಟಾಲೋ. ೯೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ತಳಹದಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ದಿಮ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಕಂಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅದಿರು : ಸಿದಿಲಂ ಮಿಂಚಿಂ ಘನಧ್ವಾನದಿಂದೆ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೧೩-೫೯) ; ಮೇದಿಸಿ ಕಂಪಂಗೊಂಡುದು . . . ಏನುಗ್ರಮೋ ವೈಷ ವಾಸ್ತ್ರಂ (ಜಗದ. ೪-೬೩).

[ಕಂಪ್ಪ + ಕೊಳ್,]

ಕಂಪಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : "ವಿಷಯ ಮೆಂಬುದು ಕಂಪಣ " (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೯) ; ತುಪ್ಪದ ದೇವಯ್ಯಂಗಂ ನಲ್ವಡಿ ೧೫ ಜ ಕಂಪಣಂ ಬರ್ಪಾಯಂ ಕುಡೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೨-೧೬ ; 1036) ; ಪಾನುಂಗಲ್ಲುಯ್ಯೂಜಱ ಕಮ್ಮುಣಂ ಪಡುಗುನ್ನೆಗೆ ಪನ್ನೆರಡಱ (ಕಇ. I, ೧೬-೬೩ ; 1055) ; ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಪ್ಪಾಸಿರದ ಕಂಪಣಂ ಬಾಸವುರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೬೦ ; 1076). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಳಿಗಾವುಂದಿಗುತ್ತವದಿಂ ಪ್ರಶಿಷ್ಟದೆರೆಪ್ಪೆ ಬಮ್ಮಣನುಮಂತಾಕ್[ನ್ಮು]ಣಂ ಬಾಡಣಂ ರವಿತೇಜಂ ಪಪ್ಪ[ಜ]ಂ (ಕಇ. I, ೨೪-೧೬ ; 1148). [?]

ಕಂಪಣ್ಣ (ನಾ). ಮೆದೆ ; ಹೊರೆ : ಎಮ್ಮ ತಾಯಿ ಏಂಬಪ್ಪೆ ಕೀರನೆಜೆ ದುಂಬಳು ಎಮ್ಮಯ್ಯ ಚೆನ್ನಯ್ಯ ರಾಯಳಿಂಗಣವ ಹೊಱಪಿ (ಬಸವ. ೩೫೧) ; ಗುಡಿ ಸರಪಕ್ಕಿಗೆ ಹುರಳಿ ಹುಲ್ಲ ಕಂಪಣ ಕಡಲೆ ಕವಳ ಹಕ್ಕಲಿ ಕೆಯ ಹಿಡಿದ ಹೇಣಾಸಿ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೆತ್ತುಗಳ್ (ಶ್ರೀಶಾಲ. ೧೩-೨೮) ; ಚೆನ್ನಯ್ಯ ಏನ್ನ ಕಂಪಣವನಡಕುವನು (ರಾಘಚ. ೧೨-೪೪). [?]

ಕಂಪಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ : ಕಣಯ ಕಂಪಣ [ಪಾಣಾಂ. ನ] ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂದಿವಾಳ ತೋಮರ ಮುದ್ಗರ ಮಹಾವಿಧಾ ಯುಧಂಗಳಿಕೊಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೪ ನ) ; ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ ಕಂಪಣ ಮುಸುಂಡಿ ಖಿಂದಿವಾಳ . . . ಆದಿಯಾದ ಪಲವು ತೆಱದ ಕೈದು ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ ವ) ; ಶರಶಕ್ತಿ ತೋಮರ ಕಣಯ ಕಂಪಣ ಕೊಂತ ಪರಶು (ಕುರುಕಾಂ. ೪೬-೦೫) ; ಹೊಣಿಗದರ್ ಶರ ಖಡ್ಗ ಪರಶು ಗದೆ ಚಕ್ರ ಕಂಪಣ ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧಾದಿ ಸಕಲಾಯುಧಂಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೪೩). [< ಸಂ. ಕಂಪನ]

ಕಂಪಣಿಗೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಮೆದೆ ಹಾಕುವವನು : ಚಿನ್ನ ಚೋಳನ ಮನೆಯ ಕಂಪಣಿಗನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೮೨). [ಕಂಪಣ್ಣ + -ಇಗ]

ಕಂಪನ (ನಾ). ೧. ನಡುಕ ; ನಡುಗುವಿಕೆ : "ತೊಡಿದುದು ತೂಡದು ದೊಲೆದುದುಮೆನುತಲ್ಲಾ ನಿದುದು ನಡುಗಿತೆದೆನೆಲದು ಕಂಪನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೪) ; ಸ್ವೇದ ಕಂಪನ ದೇಹೋತ್ಪಾನವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಕಪಿಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಪ್ರಾಣಾಯಮ ಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚನೆಗಳಂ (ವವೇಶ. ೧೫೧) ; ಘೋಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಏರು ತಗ್ಗು ಗಳು ನಿಯಮಾನುಸಾರ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇದರಿಂದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿದಂತೆ . . . ಅನುಭವವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶಬ್ದ ದ ನಡುಗುವಿಕೆಗೆ ಕಂಪನವೆಂದು (Beat) ಹೆಸರು (ಛಾತಂ. ೧೩೪). ೨. ಒಂದು ಆಯುಧ : ಮುಸಲ ಕಣಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂದಿವಾಳ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಕೆಯ್ದು ಮಿಟ್ಟುಬಿಜಱದುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೩-೬೬ ವ). ೩. ಶಿಶಿರ ಮುತು. ೪. ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರ. [ಸಂ.]

ಕಂಪನಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಡುಕವನ್ನು ಹೊಂದು ; ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು : ಕಱು ನಾಣ್ಚುಯಂಜಿ ಕಱ್ಮುಚ್ಚಿ ಕಂಪನಗೊಂಬ ಬಡವೆಣ್ಗಳು (ಜ ದಿಬ. ೧-೫೬) ; ದಶಕಂಠ ಛಿನ ಸತ್ಕೃಂದಿಂದ ವಿಂಶತಿ ತೋಳ್ಗಳೊಸಡು ಬಂಧಿಸಿ ಬಿದಿದುಯೆತ್ತ ಕಂಪನಗೊಂಡೆ ಛಿಸಶಾಸ್ತ್ರ ಪಠಣಗರ್ವ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯ ಸುರರು ಮರೆಯುದಲಾ ಒರಲು (ಪಪಮೇ. ೩-೧೩). [ಕಂಪನ + ಕೊಳ್,]

ಕಂಪನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗಿಸು ; ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಸು : ಆ ಕೇಳ್ದ ಮಾತು ಅವಳ ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಪನಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೧೧).

[ಕಂಪನಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಕಂಪನತರೆಗಳ್ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಅಲೆ : ಅವರ ಶಾರೀರದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸ್ವಂದನ ತರಂಗವೂ, ಆ ಮನೆಯ ಹಜಾರದ ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಕಂಪನತರಂಗವೂ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕೂಡಿದುದರಿಂದ ಕಂಬ, ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ನೆಲಗಳು ಏಕನಾದದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದುವು (ಸಂಗೀತ. ೬೫).

[ಕಂಪನ + ತರಂಗ]

ಕಂಪನಾಂಕ (ನಾ). ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣ : ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಗಾಳಿಯ ಕಂಪನಗಳು ಶಬ್ದವಾಗಿ ತೋರಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಾ ಗುವ ಕಂಪನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ'ಅಥವಾ ಕಂಪನಾಂಕವು ಒಂದು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರ ಬೇಕು (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೧೧). [ಕಂಪನ + ಅಂಕ್]

ಕಂಪನಾವರ್ತ (ನಾ). ಕಂಪನ ಪರಂಪರೆ : ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕಂಪನಾವರ್ತಗಳು ಸುತ್ತಲಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಸೋಕಿ ಗಾಳಿಯೂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೬). [ಕಂಪನ + ಆವರ್ತ]

ಕಂಪನಿ, ಕುಂಪಣಿ, ಕುಂಪಪನಿ, ಕುಂಪನಿ, ಕುಂಪಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯಸಂಸ್ಥೆ, —ಸಂಘ, ಮಂಡಲಿ : ನಾಲ್ಕು ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು (ನಾಡಿಗೇ. ೬೦೦). ೨. "ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ನಿನ ಆಧಿಪತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಾತಿದಳ"(Company. ಇಂಗ್ಲಿ). ೩. (ಭಾರತ ವನ್ನು ಕೆಲಕಾಲ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ) ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯೆಂಬ ವ್ಯಾಪಾರೀ ಸಂಸ್ಥೆ. **ಕುಂಪಣಿ**: ೧. ಕುಂಪಣಿ ಅಂಗಡೀ ಇಟ್ಟು ಸಾವಕಾ ರಾದ್ರು ಸಿಸ್ಟಕ್ಕೆಳ್ತ ನೀ ಅರೀ (ದಾಸಕು. ೨೧). ೨. ಅವನು ಳಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿ ಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಕುಂಪಣಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಳಳುಹುತ್ತಿದ್ದನು (ಪೀವೀಜಾ. ೩೧). ೩. ನರರ ವರ್ಷತ್ರಯಂ ವಾಗ್ವಿಸಯದಿಂ ಕಾದುತಿರದೆ ಬೀಸರಿಸಿ ಕುಂಪಣಿಯೆಂಬರಾಜ್ಯಮಂ ನೆರೆ ವಿಜಾರಿಸಲಱಳ್ ಪೂರ್ವಪ್ರಮಾಣಮಂ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ (ಮಹಾವಿ. ೩೭-೫) ; ದೊಡ್ಡವೀರರಾಜ ತನ್ನ ಮಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕುಂಪಣಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಸುಮಾರು ಏಳು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯನ್ನು ಸಂಧಿಯಾಗಿರಿಸಿದ್ದನು (ಚಳಕಾ. ೬೫).

ಕುಂಪನಿ : ೨. ವಬ್ಬ ಸರದಾರ ವಂದು ಕುಂಪನಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳು ಸಹ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೧). ಕುಂಪೆನಿ : ೩. 'ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ' ಪರಾ. ಕುಂಫಣಿ : ೩. 'ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ' ಪರಾ.

[← ಇಂ. Company. / ಮರಾ. ಕಂಪನೀ. / ತಮಿ. ಕುಮ್ಪಿನಿ; ತೆಲು. ಕುಂಪಿಣಿ]

ಕಂಪಲ್, ಗಂಪಲ್ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಹುದಿಲು : ಕಂಪಲೊಳ್ ಬಿರ್ದ ಪಶುವಿನಂತೆ ಸಂಸಾರದೊಳ್ ಬಿರ್ದು ನಮೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೪); ಪಲ್ಗಳ್ ಕೆದಱಿದೊಡಂ ಕಂಪಲ್ಗಳ್ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಿರ್ಪಿನಿಂ ಪುಟ್ಟಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡಂ ಸೂಸಿದೊಡಂ ಬಲ್ಗಂಡರ್ ಬೆದಱದಿಱಿದು ಕುಱಿದಱಿಯಾದರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೫೨); ಕಂಪಲ್ಮಡುಗೊಂಡಾ ಪಲ್ವಲಂಬೊಕ್ಕಡಿಗೆ ಪೊರಳ್ದಟ್ಟುತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೩೬). **ಗಂಪಲ್** : ನೀರ ನೂಡಲೆಂದಾ ವರವಜ್ರಘೋಷಕರಿ ಪೋಗುತೆ ತತ್ತಟದಾನೆ ಗಂಪಲೊಳ್ ಭಾವಿಸದೆಯ್ದೆ ಪೊಕ್ಕ ಬಳಮಟ್ಟಿರೆ ಕಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫–೬೧); ಮೂವರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ತನ್ನ ತೂಗೆ ಗಂಪಲೊಳಿರ್ದು ನೀಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಕರ್ಚಿ ರತ್ನಮಯಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದುದಂ ನಿನಗೆ ಪೇಳ್ದಪಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೩೮ ವ). [ಕಂಪ$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಕಂಪಲರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸುಗಂಧ ಹಬ್ಬು : ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿ ಕಂಪಲರ್ದುದೆನಲ್ಕೆ (ಶಮದ. ೪೫). [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_1$]

ಕಂಪಲರ್$_2$ (ನಾ). ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಹೂವು; ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪ. [ಕಂಪು + ಅಲರ್$_2$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರೆಬ್ಬಿಸು; ಕೆಸರು ಏಳಿಸು : ಮದಧಾರಾವೃಷ್ಟಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಂಕಂ ಮಸಗಿಸೆ] ನೆಲನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೯). [ಕಂಪಲ್ಮಸಗು + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು : ಕಂಪಲ್ಮಸಗುತ್ತುಂ ಬತ್ತೆ ತೆರ್ಪಂಬಡೆದಱುಗೆಱೆಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೨); ಜಳರಾಶಿಶ್ರೇಣಿ ಕಂಪಲ್ಮಸಗೆ ಬಲ ಪದೋದ್ಧೂತ ಧೂಳಿವ್ರಜವ್ಯಾಕುಳದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೭). [ಕಂಪಲ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕಂಪವಾತ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ) ಒಂದು ರೋಗ; ಎಳವು; "ದೇಹದ ಸ್ನಾಯುಗಳು ಅನೈಚ್ಛಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಕುಚಿತವಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವ ಸೆಳವುರೋಗ" (Chorea. ಇಂಕನಿ). [ಕಂಪ$_2$ + ವಾತ]

ಕಂಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ಅಧಿಕವಾಗು, —ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲವಂಕುರವೇಱಲ್ ನುಡಿ ಕಂಪವೇಱೆ ಚರಣಂಗಳ್ ಲೀಲೆಯೇಱಲ್ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮). [ಕಂಪ$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಂಪಳ$_1$ (ನಾ). ಸರಂಜಾಮು; ಸಲಕರಣೆ : ಕುರಿಗಳು, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳ (ಸರಂಜಾಮು)ವನ್ನು ಅವರು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು (ಕರತ್ನ. ೧೩೩); ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮದಿರು . . . ತುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ, ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕಂಪಳ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; ಈಗಿನ ಹೋಬಳಿಯಂತೆ ಒಂದು ವಿಭಾಗ : ಹಂನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ್ಯ ಕಂಪಳದೊಳಗೆ ಹಂನ್ನೆರಡುಸಾವಿರ ಅವಂ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೧, ೧–೨೦; 1310); ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಳಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹಗ ಕಂಪಳಕೆ ಅದಿಕವಾದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೮೩–೧೨; ಸು. 1680). [?]

ಕಂಪಾಡಗ (ನಾ). ತೇಗದ ಮರ : "ಕಂಪಾಡಗಮೆ ತೇಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೬). [?]

ಕಂಪಾತ್ರ (ನಾ). ಶಿವ; "ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು ಪಾತ್ರೆಮಾಡಿಕೊಂಡವ" (ಪ್ರೌಢರಾ. ಕೋಶ) : ಜಗದೀಶ ಕಂಪಾತ್ರ ಜಲಜಾರಿ ಖರನೇತ್ರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೪–೧). [ಸಂ. (ಕಂ + ಪಾತ್ರ)]

ಕಂಪಾಯಮಾನ (ಗು). ನಡುಗುವ; ಕಂಪಿಸುವ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಂಪಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕುಂಪೋಲಿ, ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಲ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ, ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೩೫). [?]

ಕಂಪಾಸು (ನಾ). ೧. ಕೈವಾರ; ವೃತ್ತಗಳನ್ನು ರೇಖಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಲಕರಣೆ : ಈ ಕಂಪಾಸುಯೆಂಬ ಸಾಧನವು ಸರಿಸುಮಾರು ಅಡಿಕೆ ಕತ್ತರಿಯ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪೨). ೨. ದಿಕ್ಸೂಚಿ. [← ಇಂ. Compass]

ಕಂಪಾಹತ (ನಾ). (?) : "ತಂಪುಂ ಕಂಪಾಹತಮಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಹು] ನುಂಪೆನಿಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಂಪೆನಿಕುಂ]" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೦೬). [?]

ಕಂಪಿ (ನಾ). ತಾಳೆಗರಿ ಪುಸ್ತಕದ ಇಕ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ : ದುರಿತಗಳನೊಡೆಮೆಟ್ಟ ಗುಣಗಳ ಧರಿಸಿ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕವ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪುಸ್ತಕಕೆಸೆವ ಕಂಪಿಯ ರಚಿಸಿ ಸದ್ಗುಣವ ಭರದಿ ದಾರವ ಮಾಡಿ ಧರಿಸಿದ ವರ ರತಿಯ ಜಱೆದಚಳಿತನ ಸುಸ್ಥಿರದಿ ನೆನೆವೆನು ವರ್ಧಮಾನ ಮುನೀಂದ್ರಚಂದ್ರಮನ (ಜೀವಂಚ. ೧–೧೩). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಪೈ]

ಕಂಪಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮ್ಪಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗಂ × × ಗಾತಿ ಪುಲಿ[ಯ]ನಿಱಿದುಂ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೨; 946). [ಕಂಪಿ ? + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬು; ಗಮಗಮಿಸು : ಅರಮನೆ ಮೂಗು ಕಂಪಿಡಿದೆಲರ್ ನಱುಸುಯ್ ಸಿತಕೇತುಮಾಳೆ ಭಾಸುರ ನಯನಾಂಶು . . . ಪುರಮೆಸೆದಿರ್ಪುದಾ ವಿಷಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮುಗ್ಧಮುಖೇಂದುವೆಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೩೨). [ಕಂಪು + ಇಡಿ$_2$]

ಕಂಪಿಡಿಗು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ತುಂಬು : ತಲೆಯೆಲ್ಲಾ ಕಂಪಿಡಿಗಿತು, ಆಮೇಲೆ ತಲೆ ಹೌರಗಾಯಿತು (ಮುಂಗಾಪು. ೯೧). [ಕಂಪ$_2$ + ಇಡಿಗು (< ಇಡುಗು$_1$)]

ಕಂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳ ಸೂಸು; ಸುವಾಸನೆ ಹರಡು : ಕುವಲಯಕ್ಕಡಿಯಿಟ್ಟುದು ತುಂಬಿ ಜ್ಞಾತಿ ಕಂಪಿಟ್ಟುದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬); ಸೊಂಪಿನಿಂ ಕಂಪಿಡುವ ಸಂಪಗೆಗಳಿಂ ಕೊಂಡು (ಬಸರ. ೩–೨೩); ಮೈ ಪರಿಮಳದಿ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಡಲು ಭಾರವಣೆಯಲಿ ಬಂದನು ಕರ್ಣನೋಲಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೪); ಕಡುಜವದಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಳು ಕಂಪಿಡಿದ ಚಂದನವೊಯ್ವ ಪವನಂ ಬಿಡದೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಭುಜಂಗಿವೊಲವನ ವಹಿಲದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೩೩). [ಕಂಪು + ಇಡು$_1$]

ಕಂಪಿಣಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಬರುವ ಕಿಚ್ಚಿನ ದಾಳಿಗುನ್ನತ ಮರುತ ಬಲವಾದವೊಲ್ ಮಹಾ ಕಟ್ಟಿರುಳ ಮೋಹರವೆಲ್ಲ ಕಂಪಿಣಿಯಾದುದೆಂಬಂತೆ (ದೇವೀಮ. ೫–೧೫). [?]

ಕಂಪಿತ (ಗು). ೧. ನಡುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಬಹುಕಹಳಾ ಶಂಖಭೇರೀ ಮೃದಂಗ ಸ್ವರದಿಂದೋರಂತೆ ತೀವಲ್ ನಡೆದುದು ಕಟಕಂ ಕಂಪಿತ ಕ್ಲೋಣಿಭಾಗಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೩೫). (ನಾ). ೨. ನಡುಕ; ಕಂಪನ : ಮನದೊಳತಿ ಭಯಕಂಪಿತದಿ ಕರವನಜಮುಕುಳಿತನಾದ ಬಸವ ಕುಮಾರನಂ ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೨೨–೬೭). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : "ಕಂಪಿತ–ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸ್ವರ ಕಂಪಿಸುವುದು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೮). ೪. ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ. . . ಕಾಲಹೀನವೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೂಷಣಂಗಳಂ ತೊಱೆದು (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). ೫. ಗಾಯಕನ ದೋಷ : "ಕಂಪಿತ–ದೇಹ ನಡುಗಿಸುತ್ತಾ ಹಾಡುವವನು" (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲ$_1$ 'ಕಂಪಿಲಿ' ನೋ.

ಕಂಪಿಲ$_2$ (ನಾ). = ಕಂಪಿಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಲಿ, ಕಂಪಿಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಂಪಿಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಡಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫–೬; 750); ಕಂಪಿಲಿಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಎಇ. IV, ೨೧೩–೧೧; 1064). **ಕಂಪಿಲ$_1$**: ೨. ಕಂಪಿಲ ದೇಶದ ರಾಜನ ಹೆಸರು: ಚಂಗಾಪುರದಲು ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಬಾಹತ್ತರ ವಿನೋಗಾಧಿಪತಿ ಪತಿ ಕಾರ್ಯ್ಯಧುರಂಧರ ಬಯಿಚವೆಗ್ಗಡೆ (ಎಇ. XXIII, ೨೮–೪; 1407). [?]

ಕಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ರಂಜಿಕಃ – ಕಂಪಿಲ್ಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೩); ಅದು ಜಂಬೂ ಜಂಭ ರಂಭಾಕುಳಕ ಬಕುಳ ಕಂಪಿಲ್ಲ ಸತ್ರಾರ್ಣ . . . ತಿಳಕಭೂರ್ಜಾದಿ ಭೂಜಾವಕೀರ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೩೫). [ಸಂ.]

ಕಂಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಪರಿಮಳಿಸು: ಹೊಸಯೆಳೆಯ ಕೋಮಳದ ನವ ಕಂಪಿಸುವ ನುಣ್ಪಿನ ತಣ್ಪಿನಾಮೋದಿಸುವ ಸೊಂಪಿನ ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೦); ಸೊಂಪೆಸೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ಸರ ದೆಸೆ ಕಂಪಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ತಂಪೆಸೆವ] ತಂಬೆಲರ ಹುವ್ವಿನ ಹೊಂಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೩೭). [ಕಂಪು + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡುಗು; ಅದಿರು: ಬಱಸಿಡಿಲೆಯ್ತಂದು ಪೊಯ್ಯಲ್ ನೆಲಂ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೦); ಕರಮರಿದಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿ ನೋವೆನೆ ಕೂಗಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೬); ಪೂರಾಯದ ವಿಘಾತಿಯಲರಸ ಕಳವಳಿಸಿದನು ಕಂಪಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೫೪); ಕಡಲಳ್ಳೆಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೭). ೨. ನಡುಗಿಸು; ಅಂಜಿಸು: ಬವರದಲಿ ರಘುನಾಥಸೇನಾನಿವಹವನು ಕಂಪಿಸುವೆನೇ ಕಾಂಗದಲಿ ವೈರಿಗಳ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦–೮). [ಕಂಪನ + –ಇಸು$_3$]

ಕಂಪು, ಗಂಪು (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧ; ವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ನಱು ಸೊವಡು ಕಂಪು ನಾತಂ ನೆಱೆ ಸೌಸವ ಕಮ್ಮಿತೆಂದು ಮಗಮಗಿಸಿದುದು" (ಕವಿಕಂ. ೯೬); ಬೇಯದೆ ಕಾಯ್ದೋಡಿನ ಜೋಳದಂತಲರ್ದೊಡಾ ಕಂಪುಂ ಮನಸ್ತಾಪಮುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪೊದಟ್ಟ ಪೊಸನೈದಿಲ ಕಂಪನೆ ಬೀಱಿ ಕಾಯ್ತ ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳೆ ಜೋಲ್ವ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೨); ಕಂಪಿಲ್ಲದ ತುಪ್ಪಮುಂ ಪೆಂಪಿಲ್ಲದ ಪ್ರಭುತ್ವಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫); ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಱೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯–೧೨೭). ೨. ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ವಾಸನೆ; ದುರ್ನಾತ: ಕನಲ್ವ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಱೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ತೊಯ್ದಿಕ್ಕಿದ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಂಪಿನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೧ ವ). **ಗಂಪು**: ೧. ಗಂಪಿನ ಸಂಪಿಗೆಯ ವನದ ಕಂಪಿನ ನೆಲದೊಳ್ (ಸುಸಾರ. ೧೩೧–೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮಕಮವೆನಲ್; ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಯನ; ತೆಲು. ಕಂಪು; ಕೋಲಾ. ಕಮ್, ಕಂಪ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಪ್; ಕುರುಖ್. ಗಮಕ್]

ಕಂಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವಳು: ಕೊಡುವೊಂದು ವಸ್ತುವಂ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದಿಂ ನುಡಿದು ಮಾಱುವ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರು ತಾವೆ ತಮ್ಮೊಡಲೊಳಿರ್ಪನೃತಮಂ ಕನ್ನಡಿಸುವಂತೆಸೆದರ್ (ಚಬಪು. ೧೦–೬); ಇಂಪುಗಾರ್ತಿಯರಂದ ಗಾರ್ತಿಯರಾಣ್ಮೆಗೆ ಕಂಪುಗಾರ್ತಿಯರ್ ಜಾಣೆಯರ ಮನದಾಣ್ಮೆಗೆ . . . ಸಂಪಿಗೆಯ ಹೂವ ಮುಡಿಸಿದರು (ಕವಿಚ. III, ೧೮೨ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಹೂ ಮುಡಿಸುವ ಹಾಡುಗಳು). [ಕಂಪುಗಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಪುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಕ್ತವಾದ ಗಾಳಿ: ತೆನೆಯ ಕಂಪುಗಾಳಿ ಬೀಸಿಬರುವುದು (ಕೊಳಲು. ೮೫).

[ಕಂಪು + ಗಾಳಿ]

ಕಂಪುಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಪರಿಮಳವನ್ನು ಬೀರುವವನು. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು: ಸೊಂಪುಗಾಱಂ, ಕಂಪುಗಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ).

[ಕಂಪು + –ಗಾಱ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಪುಗು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು: ಸಂಪಗೆ ಕರಂ ಮಿಗೆ ಕಂಪುಗೆ ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೩–೧೭); ನೆಗಳ್ದ ಪೊಂಬಾಳೆಗಳ ಚವರದಿಂ ಪೂತು ಕಂಪುಗುವ ವೃಕ್ಷಾವಳಿಯ ಗುಡಿಯಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೨೩). [ಕಂಪು + ಉಗು$_1$]

ಕಂಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೀರು; ಮೂಸಿನೋಡು: ಕಂಪುಗೊಳಲ್ಕುಸಿರ್ದುಸಿರಿನಿಸಂ ಪೊಜಮಟ್ಟೆಸಟ ತುದಿಯನೆಯ್ದಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೧೫); ವಿಷ ವಿಷಮ ಕನತ್ಕಿಂಜಲ್ಕಮನುತ್ಪಲವೊಂದಂ ಜನಪತಿ ಕಂಪುಗೊಂಡು ತೂಂಕಂಗೊಂಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯೨); ಗರುಕೆಯನ್ನು ಕಂಪುಗೊಂಡ ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ಬಿಜಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦–೧೦). [ಕಂಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ; ಹೂವಿನ ಬಾಣ. 'ಕಂಪುಗೋಲ' ಪರಾ. [ಕಂಪು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಂಪುಗೋಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ' ಪರಾ. [ಕಂಪುಗೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಪುಷ್ಪಕದೊಳಗೆ ದಂಪತಿಗಳನಿಟ್ಟು ಕಂಪುಗೋಲಾರಿ ಜಗಂ ಪೊರೆಯೇಱಿ ನೋಡುತಿರೆ ಮುಂಪೋದ ಕೈಲಾಸಕಂ (ಭೈರವೇ. ೫–೧೪೩).

[ಕಂಪುಗೋಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಂಪುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧವನ್ನು ಉಣ್ಣು; ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೇವಿಸು: ಕಂಪುಂಡು ಸೊಕ್ಕಿ ಸಲೆ ಬೀಟ್ವ ಮತ್ತಾಳಿಯಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩–೮೯).

[ಕಂಪು + ಉಣ್]

ಕಂಪುಣಿ (ನಾ). ಕಂಪನ್ನು ಉಣ್ಣುವ ಜೀವಿ; ದುಂಬಿ: ಕಂಪನುಣ್ಬುದು ಶೀಲಮಿದರ್ಕೆ ಕಂಪುಣಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೬ ಪ್ರಯೋ); ಗಡಣಂಗೊಂಡರೆಯಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಕಂಪುಣಿಗಳೊಳಂ (ಮರಾಡ. ೨೩–೪೮ ವ).

[ಕಂಪುಣ್ + –ಇ$_3$]

ಕಂಪುಣುಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟ ಬಂದಾಡವೊಲ್ಗಮ್ಮನೋಡುತಿಹ ತಿರುವನೊಂದೇ ಜಾವದೊಳ್ ಕೆಡುವ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂ]ಪುಣುಬನ ಬಲ್ಗಯ್ಯನವನೆಂದು ಕೊಂದ (ಚೇರಮ. ೧೧–೪೮).

[ಕಂಪು + ಪುಣುಬು (< ಪುಣುಂಬು) + –ಅ$_7$]

ಕಂಪುದೀವು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು: ತೊಂಗಲ್ಗೊಂಡಿರ್ದ ಕೆಂಪಾದಸುಗೆಯ ತಳಿರಂ ಕಂಪುದೀವಿರ್ದ ಪೂವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೮).

[ಕಂಪು + ತೀವು]

ಕಂಪುನೀರ್ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ ಬೆರೆತ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ಬಿಜ್ಜಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿದಳ್, ಕಂಪುನೀರೆರಚಿದಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೨–೮೮).

[ಕಂಪು + ನೀರ್$_1$]

ಕಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವಾ ಮೂಲಾಗ್ರಮಿಾ ಬನದ ನಡುವೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾಳ್ಮರಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೩೬). [ಕಂಪು + ಪಡೆ$_1$]

ಕಂಪುವಳ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು; ಗಂಧವಹ; ಗಾಳಿ: "ಕಂಪುವಳಂ, ಎರಲ್, ಮಿಗದೇರಂ, ಎಲರ್, ಗಾಳಿ – ಈ ೫ ವಾಯುವ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪–೩೮); "ಕಂಪುವಳಂ ಮಿಗದೇರಂ ತಾಂ ಪರಿಕಿಸಲೆಲರು ಗಾಳಿ" (ಕವಿಕಂ. ೩೮); ಇಂಪಿನ ಕಂಪಂ ಕಾಣ್ಕೆಯ ನಿತ್ತಾ ಕಂಪುವಳಂ ಮನ್ನಣೆವಡೆದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೧೨ ರಗಳೆ).

[ಕಂಪು + –ವಳ]

ಕಂಪುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆ ಹಿಡಿ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ಗುರುತು ಹಿಡಿ: ಕಂಪುವಿಡಿದಿಂತು ಬರ್ಕುಂ ಬಿಡದೆ ಬೇಂಟೆನಾಯ್! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧–೭).

[ಕಂಪು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಂಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಗಂಧಜಲದೊಳ್ ತೊಳೆಯೆ ಕಂಪುವೆತ್ತು ಪೊಳೆವ ಪಳುಕಿನ ಕಂಬಂಗಳೊಳಂ . . . ಎಸೆ ವಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯). [ಕಂಪು + ಪೆಱು$_1$]

ಕಂಪುವೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪುವಡೆ: ಅವಿರಳ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಕಂಪುವೇಱೆ ಸೊಗಯಿಪ ಕಿಱುಮಿಡಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦).

[ಕಂಪು + ಪೇಱು$_1$]

ಕಂಪುವೊಟಲ್ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಪಟ್ಟಣ; ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತುರಿಪದಿಂ ಬಂದು ಕಂಪುವೊಟಲಂ ಪೊಕ್ಕು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮೮). [ಕಂಪು + ಪೊಟಲ್]

ಕಂಪೂ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಂಘ; ಮಂಡಲಿ; ಟೋಳಿ: ನಮ್ಮ ಕಂಪೂದ ಮಂದಿಗೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಬಿಡತೇನಿ. ನಿನಗ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕೇಬಿಡತೇವಿ (ತಿಡುಗು. ೩೯); ನಮ್ಮ ಕಂಪೂ ಕೂಡಿತು ಅಂದ್ರ ನಾ ಮತ್ತ ಆ ಮಾತು ತಗೀತೇನಿ (ಮಿಂಚಹು. ೯೦).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಂಪೂ = ಸೈನಿಕ ಪಾಳ್ಯ, ಶಿಬಿರ. / ಇಂ. Camp]

ಕಂಪೂರಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಂಪೂರಕುಲನ್ ಮಾರಿಕೇಸಿ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೮೧; 890). [?]

ಕಂಪೆ (ನಾ). (ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಅಥವಾ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ) ಮಡಕೆಯ ಹೊರೆ: ಕುಂಬಾರರ ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಕೆ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೯೯–೧೧; 12ನೆಯ ಶತ); ಕಂಪೆಗೆ ಮಡಿಕೆ ಒಂದು (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೨೭–೬೫; 1205). [?]

ಕಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹೊಂದು: ನವ್ಯಪ್ರಸೂನ ರಸೋದ್ಯತ್ ಪರಿರಂಭದಿಂದೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಂಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭–೮೫).

[ಕಂಪು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಸೂಸು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು: ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದಂಥ ಗೊಮ್ಮಟ ನಿಲವು ರಸಿಕತೆಯ ಕಂಪೊಗೆವ ಚೆಂಗುಲಾಬಿ (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಕಂಪು + ಒಗೆ$_1$]

ಕಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಂಪೊಗೆ: ಕಣ್ದೆರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಣ್ಬೊಗರ ತಿಮಿರಿದಳ್ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ಪಂ ತುಂಬಿ ಕಂಪೊರೆಯುತಿಹಳು (ಕಾಲೂರ. ೩೩–೩೧). [ಕಂಪು + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕಂಪ್ರ (ಗು). ೧. ನಡುಗುವ. ೨. ಚಲಿಸುವ; ಚಂಚಲವಾದ. [ಸಂ.]

ಕಂಬ$_1$ 'ಕಂಭ' ನೋ.

ಕಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬೇವಂದಿಯ ಕಂಬರು ಗಾಣವನು ಯವಲದವರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೬೧–೫; 1340). [?]

ಕಂಬ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪುತ್ರಜೀವಿ, ಹೆಸ್ಸರೆ, ವುಬ್ಬಿನ, ಕಂಬದಮರ (ಮೈಟಿಗಿ. ೬೩–೧೨೮೫). [?]

ಕಂಬಗಟ್ಟು 'ಕಂಭಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚಿ 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚು 'ಕಂಬಿಯಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಕಂಬಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ; ಕಂಬಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಗೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕೆಲಸ: ಬಿರುವಾತು ಬಗೆಯನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಕಂಬಚ್ಚುಗಜ್ಜದಿಂ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ನೀಳ್ದೆಳೆದು ಮೆಯ್ವಣ್ಣ ಗೆಡಿಸಿತ್ತು (ಸಂಸಪ. ೨೪–೬).

[ಕಂಬಚ್ಚು (< ಕಂಬಿಯಚ್ಚು) + ಕಜ್ಜ]

ಕಂಬನಿ 'ಕಣ್ಬನಿ' ನೋ.

ಕಂಬನಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: ಪುತ್ರನ ಸಲಹಲೊ ಬೇಡವೊ ಹೇಳೆಂದತ್ತಳು ಕಂಬನಿಗಱೆದು (ಮೋಹತ. ೧೧–೫೨); ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಪಕ್ಷಿಮೃಗಜಂತುಗಳ್ ಧರಣಿಸುತೆಯಂ ಬಳಸಿ ನಿಂದು ಮೈಯುಡುಗಿ ಜೋಲ್ದಿರದೆ ಕಂಬನಿಗಱೆದು ನಿಜವೈರಮಂ ಮಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೩೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಱೆ$_1$]

ಕಂಬನಿಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿ: ಕಣ್ಗಳಿಂದುಗುತರ್ಪ ಕಂಬನಿಗಿಡಿಗಳಿಂದುರುಪುವಂತವನಂ ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨). [ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಂಬನಿದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬು; ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿಬರು: ಕಂಗೆಟ್ಟೆವೈಯೆಲೆ ಕಂದ ಹಾಯೆಂದೊಟ್ಟವೊಱಲಿದಳಬಲೆ ಕಂಬನಿದುಂಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದುಳುಕೆ] ಪೌರಜನ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೭); ಪರಮಸುಖವಿಹ ಸತಿಗೆ ವಿಧಿಯಿದು ಹರಹರಾಯೆನುತರಸ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದನು ಮಱುಗಿ (ನಳಚ. ೫–೧೫); ಮಱುಗಿ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ಮಾಡಿದ ವಿಘಾತಿಯಂ ಮಱೆದು ಸುತನಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨–೫೬).

[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಂಬು$_1$]

ಕಂಬನಿದುಳುಕು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು: ಕಂದ ಬಾಯೆಂದು ಸೆಳೆದು ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದನು ಕಂಬನಿದುಳುಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮–೬೧); ಕಂಬನಿದುಳುಕುತಮರರ ಚಕ್ರಿ ಸರಿದನು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೭೦).

[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಳುಕು$_1$ (< ತುಳುಂಕು$_1$)]

ಕಂಬನಿದುಱುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಂಬನಿದುಂಬು: ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ಕಂಬನಿದುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೭).

[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತುಱುಗು (< ತುಱುಂಕು)]

ಕಂಬನಿದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಒರಸು: ಕಂಬನಿದೊಡೆದು ಕಾಂತೆ[ತಿ]ಯ ತಾಳ್ದ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೪೯); ಮಗಳೆಂದ ಮಾತಿಗೆ ಕರಗಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಯುಗಲು] (ನಳಚ. ೮–೮); ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕಂಬನಿದೊಡೆದು . . . ಲಾಲಿಸಿದಂ ಕುಳಿಂದಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೫).

[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ತೊಡೆ$_1$]

ಕಂಬನಿಯೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಸುರಿಸು: (ಅಸಹಾಯೆಯಾಗಿ, ಎದ್ದು, ಕಣ್ಣೀರವನನ್ನೇ ಈಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕಂಬನಿಯೊರತು, ಅವನತ ವಕ್ತ್ರೆಯಾಗುವಳು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೬–೨೪).

[ಕಂಬನಿ (< ಕಣ್ಬನಿ) + ಒರೆ$_3$ (< ಒಱೆ$_1$)]

ಕಂಬಪೂಜೆ 'ಕಂಭಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕಂಬಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾರಾಜರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ರಣಾವಳೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. II, ೩೫–೩; 800); ಕಂಬಯ್ಯಂ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಡೆಯಾಗೆ . . . ಕೆಱೆಯಂಮ್ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦–೫; 986). [ಕಂಬ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ 'ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ' ನೋ.

ಕಂಬರ್ತಿ (ನಾ). ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿ ಕೊಡುವಿಕೆ (ಕ).
[ಕಮ್ಮ್ + ಬರ್ತಿ (< ಭರ್ತಿ). ℗ ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರ್ಮ = ಸ್ವಲ್ಪ, ಕಡಮೆ]

ಕಂಬಲಿ, ಕಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ; ಜಾಡಿ : ಕರ್ಪೂರಹೃದಯವಿದೇಹ ಕರ್ಪೂರಸಂ ಕಂಬಲಿಯ ಸರ್ಪನಿ ಶಿರೋವೇಷ್ಟಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧೫–೬೨). ೨. ದನಗಳ ಗಂಗಡಿಯ ಗಲಬ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಉತ್ತರೀಯ; ಶಲ್ಯ. ಜಿ. ಗೋಡೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಹುಳು. ೭. ಸರ್ಪರಾಜನ ಹೆಸರು. ೮. ಆನೆಯ ಹೊದಿಕೆ. ೯. ನೀರು. **ಕಂಬಳ್ಳಿ** : ೧. *ಅಬಳೆ . . . ಕಂಬಳ – ಈಗ ಕಂಬಳಿ* (ಹ ಲಾ ಯು. ೯೦–೬೯೭); ವರಚಿತ್ರ ಕಂಬಳದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳಂ ಕೈಲ ವೆರಿಪಡಳ್ಕಂಗನಸ್ಥಾನವಂ ಮಾಡಿಸಿಯೆ (ಲಿಖಿಪ. ೪೪–೩) ; ಜರತಾರದಿಂ ಕರೆಯ ಕಟ್ಟರ್ದ ಪೊಸ ಕರಿಯ ಕಂಬಳವ ಪೊದ್ದು (ಹೊರಬ. ೪–೭). ೨. ಜಲಮಂ ಕುಡಿದಾಡುವ ಸಂಜಲಗಳ ಕಂಬಳದ ಸೆಕೆಯ ಕೊಂಬನ ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಿದಂ ಪಲತೆಱದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಱ್ಜುಗಳ ಬಳಗ ಮೆಸೆದುದಾ ಪೊಳೆವುಳಲ್ಗೊಳ್ (ಕವಿಪ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಸ್ತವಂಧ). ೧೦. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ : *ಗಂಶ್ರಯೆಂದೆನಲ್ ಕಂಬಳಂ* (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೨೩). ೧೧. ಶಿವನು ಕರ್ಣಕುಂಡಲವಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವ ಸರ್ಪಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕರ್ಣ ಧೃತ ಕಂಬಳಾಶ್ವತರ ಸರಸ ಸಂಗೀತಕರ್ಣನಿ ಕಾತುಕಾಂತರಂಗ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೪ ವ). ℗ ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಅಶ್ವತರ ಎಂಬವೆರಡು ಸರ್ಪಗಳು ಶಿವನ ಕರ್ಣಾಭರಣವಾಗಿದ್ದು ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿದ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ; ಕಂಬಳಿ ಹೊದಿಸಿರುವ ಸವಾರಿಯ ಬಂಡಿ. [ಕಂಬಲ + ವಾಹ್ಯ]

ಕಂಬಲಾಸನ, ಕಂಬಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ (ಕ).
ಕಂಬಳಾಸನ : ೨. ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ ಹಾಸಿದ ಪೀಠ : ಕಂಬಳಾಸನ ಸರ್ವಸುಖಕರ ತುಂಬು ವ್ಯಾಘ್ರಾಸನದಿ ಮೋಕ್ಷವ (ಗಗರಾ. ೪–೨೪); ಅವನೆದುರಿಗೆ ಕಂಬಳಾಸನದಲ್ಲಿ ದುರ್ಜಾದಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ಕೋಡಿಸಂ. ೯೭). [ಕಂಬಲ + ಆಸನ]

ಕೆಂಬಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಿದುದು, —ಮುಚ್ಚಿದುದು. ೨. ಎತ್ತು. [< ಸಂ. ಕಂಬಲಿನ್]

ಕಂಬಲಿವಾಹ್ಯಕ (ನಾ). = ಕಂಬಲವಾಹ್ಯ. [ಕಂಬಲಿ + ವಾಹ್ಯಕ]

ಕಂಬವಲಿ 'ಕಂಬಳಿ' ನೋ.

ಕಂಬಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). (ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ) ಮದುಮಕ್ಕಳು ಗೊತ್ತಾದ ಕಂಬಗಳ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳದುರಿಗೆ ಅನ್ನದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ (ಎಸಮ್ಯ. IV, ೬). [ಕಂಬ (< ಕಂಭ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹೊಲ ; ಗದ್ದೆ (?) : ತಾಯಂಬರ ಪಜ್ಜೆಜೆ ಬಸವಯ್ಯ ತನ್ನ ಪರ ವಿರಯ ಜೋಳದ ಕೆಯ್ಮ ಪಜ್ಜೆ ಕಮ್ಮಳದೆಳೆಯಿಸಿ ಮಾರಗವುನ್ನ ಸನ್ತಿಗವುನ್ನಗಂ (ಎಳ. III, ಕಂಜಸ. ೯೬–೬; ೪೫); ಎಜ್ಜ ದಿವ್ಯೆಗೌ ಎಳಜಾಗಪಳ್ಳಿಯ ಮಾರಯ್ಯ ತಪಜೆಜೆಜೆ ಬಸವಯ್ಯ ಕಮ್ಮಳ ದೊಳೆ ಮೆಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೪೮–೪ ; ೪೫) ; ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಮ್ಮತಪಡಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಳದ ಲೆ ಅಕ್ಕಿಮುಡಿ ೩೧ (ಇಆ. V, ೪೨–೩ ; 1587). [?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಮಲ್ಕೆ ; ತುಳು. ಕಂಬಳೊ]

ಕಂಬಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕಂಕಾಲ ಜೋಗಾಸ್ಯಯ ಪವಿತ್ರ ಕಂಬಳ ಘೋಷಣ ಮಣ್ಡಳಿಕ ಘೂಷಣಂ ರಾಜಮಾನ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೨–೯ ; 1082). 'ಕಂಬಳಪಜ್ಜೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮಲಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರೆ, ನಗಾರಿ]

ಕಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ದಿನಗೂಲಿ ; ಒಂದು ದಿನದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕಂಬಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಷಕದ ಕೊಡನ ಕಂಡಂತೆ ಮತ್ಕರ್ಲಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾನಪಜನ್ಮವ ಕಂಡೆ (ಭಸವ. ೧೯); ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿ ಕಂಬಳ ಸೇವಕಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಾದೊಡಂ ಪರರುಗೆಯ್ವುದಕೆ ಮೌಲ್ಯಮಂ ಹಡೆಯ ದೊಡೆ ಕಾರ್ಯಮಮುಡದೇ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೧೧–೮). [?]

ಕಂಬಳ್ಳ, ಕಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಸ್ಪರ್ಧೆ. ಅದು ನಡೆಯುವುದು ನೀರಿರುವ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ (ಕಕಪ. ೫–೩೬); ಶುಂಠಿ ಕೊಪ್ಪದ ಸುಗ್ಗಿ ಗದ್ದೆಯು ಕಂಬಳ ಎಂದರೆ ಭೂರೀ ಮನರಂಜನೆಯ ಕಂಬಳ (ದೀವಿಹಂ. ೧೧೦); ನಾಯಿಯು ತರಲೆಗಳಿ ಕೋಳಿಯ ಅಂಕಳಿ ಮೇಳೆ ತಾಸೇಳೆ ಕಂಬಳಳೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೦೦–೯೦). ೨. ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭದ ಉತ್ಸವ : ಉಳುವ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳ ಎಂಬ ಹಬ್ಬವಿದೆ (ಜಾನಪ. ೬೫); ಆ ದಿನ ನೆಲ್ಲುಹಕ್ಕಿಯ ಪೆಜ್ಜೆಗಳಾಡರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಬಳವಾಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೬೫). **ಕಂಬಳಿ** : ೧. ವರ್ಷವರ್ಷವೂ ಬರುವ ಆಣಂಜೆ ಬೈಲಿನ ಕಂಬಳದ ಉತ್ಸವವು ಸಮಾಪನಿಸಿತು (ಕೋಲಿಚ. ೮); "ಪಂತಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ" (ಕೋಲಿಚ. ಕೋಡ). [?]

ಕಂಬಳ್ಳ 'ಕಂಬಳ' ನೋ.

ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡಗದ್ದೆ ; ಸೇವೆ ಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ; ದಿನಗೂಲಿಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (?) : ಅವಂಗೆ ಬಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗದ್ದೆ ಕುಸಿಯ ತರದ ಗಡಿಗಳು ೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೪೬ ; 1482) ; ಹಣವಿನ ಬಡಿಯನು ಯಂನ್ನ ಕಂಬಳಗದೆ[ದ್ದೆ] ಯಿಂದ ನಡಸಿ ಬಾಹೆನು (ಮೈಆರ. ೧೯೪೩, ೫೪–೩೬ ; 1673) ; ಶ್ಯಾನೆ ಮೂಡವತ್ತು ಬಲಗ್ಯೆ ಕಂಬಳಗದ್ದೆ (ಎಳ. III, ತಿಮು. ೬೩–೫೧ ; 1748).
[ಕಂಬಳ ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಕಂಬಳೆಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿಕಾರ ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು : ಜೀತಗಾರರು ಕಂಬಳಗಾರರ ಸುಂಕವೊಳವಾ ಎ ಸುಜ್ಜಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಆ ಸಳಲ ಕೈರು (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦–೧೬೬ ; 1724).
[ಕಂಬಳ್ಳ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಂಬಳೆತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು : ಳುಜುವಡವಂ ಪೊದೆವರುಮಾರೊಲೆಲ್ಲಂವಿಡ್ದ, ಕಂಬಳ[ಪಾ ತಂ. ೪, ಲ]ತೀರ್ಥಮೆಂಬುದಾಪುದು (ವಡ್ಡಾರ. ೯೫–೧೯).
[ಕಂಬಳ್ಳ (= ಕಂಬಲ) + ತೀರ್ಥ]

ಕಂಬಳೆದಾನವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಣಳ್ಳಲ ಕಮ್ಮಳ ದಾನವರ್ಮ್ಯ[ರ್ಮ] ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಮಾಳಿ ಕೆಂಪೆಕ್ಕೊಡೆ ಆ ಪುಲಿಯ ಕೊಲ್ವೆ ನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಈಡಿಯ ಜಾವುದಿನೊಂ ಳಗೆ ಕೊನ್ದಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಿಬಾ. ೧೬೨–೨ ; 950). [ಕಂಬಳ ? + ದಾನವರ್ಮ]

ಕಂಬಳೆಪಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ : ಕಾ[ಸ್ಯಕಂಳಪವಿತ್ರ ಸುಜನಯ್ಯ[ಮಿತ್ರಂ] ಕಂಬಳಪಜ್ಜೆ ಘೋಷಣಂ ಮಣ್ಡಳಿಕ ಘೂಷಣಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೬–೧೬ ; 1079). 'ಕಂಬಳ್ಳ' ಪರಾ.
[ಕಂಬಳ್ಳ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕಂಬಳೆವಂತ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಸಂಬಳವಂತರಾಗಿ, 'ಕಂಬಳವಂಗ' ರಾಗಲು ಬಯಸಿ, ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಶ್ಚಿಸರಕುಗಳಿಗೆ ಪೇಟೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವರು (ಪೂವಾದ. ೧೯೩).
[ಕಂಬಳ್ಳ + –ವಂತ]

ಕಂಬಳಾಸನ 'ಕಂಬಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಂಬಳಿ, ಕಂಬಟು (ನಾ.) = ಕಂಬಲ ೧ : "ಕಂಬಲಂ ಕಂಬಳಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧) ; ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಣಕಿವ ನಾದಿದಂತೆ ಕಾಣಿರೇ ಎನ್ನ ಮನ (ಬಸವ. ೨೬೦) ; ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿಯೋಗರದಿಂದೆ . . . ಪರಿತಂದು (ಬ ಸರ. ೪-೧೫) ; ಕಂಬಳಿ ದಟ್ಟಿ ಬೂರನದಪೆಂದಿವೆ ಕಾವುವೆ ಶೀತಕಾಲಾವಂ (ಸೂತ್ರ ಸು. ೧೦-೨೬೧) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದೆವವಗೆ ಮಾಡಿಯೇತಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೨) ; ಆಯ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಪ್ಪುಸ ಕಲ್ಲಾಯ್ಕಂ . . . ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಸವ. ೫೦-೬೪). ಕಂಬಟಿ : ಕೆಳ್ದಪೊಗಂ ಅಜನುಂಬುಂ . . . ಕಂಬಳಿಕೆ ಕಂಬಟಿಯೆಂಬ ತೆಲದಿನಹುದದು ಕನ್ನಡಂ (ಸಂಜೀವ. ೬೧) ; ಉಂಬಟಿ, ಬೆಂಬಟಿ, ಕಂಬಟಿ, ಆಗುಟಿ, ಕೊಡವಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಕಂಬಳಿಯಹುಟು=ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ಕೋರಿಹುಳು : "ಊರ್ಣಾಯು ಕಂಬಳಿಯಹುಬುವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಸ. ೪೯-೧೩) ; ಕಂಬಳಿಯ ಹುಟುವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ (ಖಾಮಪ. ೧೩-೧೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬಳಿ ; ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಳಿ ; ತುಳು. ಕಂಬೊಳ ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿ. / ಸಂ. ಕಂಬಲ]

ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ(ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಂಬಳಿಕರೀಮರ, ಬೀಡಿವಲೆಮರ, ತೊಪ್ಪ, ತೊಟಿ (ಮೃಚಿಗ. ೩೧-೬೦೪). [?]

ಕಂಬಳಿಕುರುಬ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ನೆಯ್ಯುವ ಕುರುಬ.

[ಕಂಬಳಿ + ಕುರುಬ (< ಕುಱುಂಬ)]

ಕಂಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಕಂಬಳಿಗಿಡ, ರೇಷ್ಮೆಹಿಪ್ಪೆಲಿಗಿಡ (ಮೃಚಿಗ. ೫೫-೧೧೦೦). [ಕಂಬಳಿ ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೌಸು, —ಮುಸುಕು : ಕಿಡಿದ ಸಂಬಳಗೋಲು ಕಂಬಳಿಗೊಪ್ಪೆಯು ಸಡಗರದಿ ಹಜ್ಜೆಯ ದಾಡಿಸುತ (ಹರಿಸಾ. ೪-೧೩).

[ಕಂಬಳಿ + ಗೊಪ್ಪೆ (< ಕೊಪ್ಪೆ)]

ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ನಾ). ಮೂರು ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಕಂಬಳಿ : ಮೂರು ಹೊಣೆಯಂದು ಕಂಬಳಿಗೋಟೆ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೧೩೫).

[ಕಂಬಳಿ + ಗೋಟೆ]

ಕಂಬಳಿತಿಮಿರೆ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಿರುವ ಕಪ್ಪತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಕಂಬಳಿತಿಮಿರದಿಂ ಬಡುಗಡೆಯ ಪಡೆಯೆ ಮೆಯ್ ಕೊಡಹಿತುದ ಯೂಪಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧-೬೧೯). [ಕಂಬಳಿ + ತಿಮಿರ್ಕ್ಕೆ]

ಕಂಬಳಿಯೆಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓತಿ ; ಊಸರವಳ್ಳಿ ; ಸರಟು" (ಚಕ್ರಾಸಿ. ೬. ೧, ೬೮). [ಕಂಬಳಿ + ಆಳಿಗ]

ಕಂಬಳಿಹುಳು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ತುಪ್ಪಟವಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ಕೋರಿಹುಳು : "ಕಾಡಿಲ್ಕಿ - ಕಂಬಳಿಹುಳ್ಗಿಳ್ತು, ತುಂಬಿ, ಸರಪಾಲಿ" (ಬಸಪು. ೪೨) ; ಮಳಿದಿದ್ದು ಕಂಬಳಿಹುಳು ಎದ್ದಿದೆ (ಕಾಡಿ).

[ಕಂಬಳಿ + ಹುಳು (< ಪುೞು). / ತಮಿ. ಕಮ್ಬಳಿಪ್ಪುಟು ; ಮಲ. ಕಮ್ಬಳಿಪ್ಪುಱು ; ತುಳು. ಕಂಬೊಪುರು ; ತೆಲು. ಕಂಬಳಿಪುರುಗು]

ಕಂಬಿಜ 'ಕಮ್ಮಜ' ನೋ.

ಕಂಬಿಜ 'ಕಂಬಳಿ' ನೋ.

ಕಂಬಿರ 'ಕಮ್ಮಜ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ 'ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾರಿಳೆ 'ಕಮ್ಮಾಱಳೆ' ನೋ.

ಕಂಬಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಬಾಜಿ 'ಕಮ್ಮಜ' ನೋ.

ಕಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ತಂತಿ : ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕಂಬಿಚ್ಚಿಸಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಕಂಬಿ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು : ಕಂಬಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೋರಟಿಯ ಘಾಣಘಾಣಿಯೊಳ್ ಹೋಸಿಸುವ ಲಾಲಾಜಲಂ ಖುರಕ್ಷತಿಯಂ ತೀಗೆದ ದೊಳ್ಳೆ ಜಳಿಯಂಗುಡೆ (ನಿಘ. ೬-೫೫ ವ). ೩. ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಅಂಚು : ಕುಂದದಂಕಪುರಾಣಮನೊಂದಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಮುಮ್ಮಳ್ಕಿಗೀವುದು ಕೇಳ್ವಾನಂದಿಸುವ ವಿವೇಕಿಗೆ ತೀರದ ಚತ್ರಂ ಕಂಬಿಚತ್ತರಂ ಮೆಱ್ಪಿಸಿಗೆಗಂ (ಅ ನಂ ಪು. ೧೧-೭೩) ; ಬೋರಿಟ್ಟು ಬಂದ ಮಳೆರಾಯ - ರಂಭೆ ಸಿನ್ನ ಕಂಠೀಯ ಸೆರಗ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹಳ್ಳಬಾ. ೬೩). ೪. ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಉಕ್ಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ, —ಕೋಲು ; ಹಳ್ಳಿ : ತಂಗಿನ ಪೊಸತೇಟಂಗಡಿಯ ದಿಂಗಳ್ವರಮಡಿಸಿ ಕಂಬಿಯಂ ಕೆಟ್ಟಿದೊಡಂ ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೈತೆ ಕುತ್ತಂ ಪಿಂಗದು ಡೊಂಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೩) ; ಬೆಂಡೆ ಹುಣ್ಣ ಕಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬ ಸವ. ೬೧೬) ; ಸುಧಾರಣೆ ಹಬ್ಬುತ್ತ ಹೋಗುವದು ರೇಲ್ವೆ ಕಂಬಿಗಳ ಗುಂಟ (ಮೇ ದಿಮ. ೧). ೫. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳ ಮಧ್ಯದ ದಿಂಡು : ಮೊದಲ ಚಾಂದೊಳು ಮೂಗಿನ ಕಂಬಿಯೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬಿಸೊಳು] . . . ಸುಳಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕಪ್ಪ ಮಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಾಸ. ೮೩-೧೪). ೬. ಕೋಲು ; ಗಳೆ ; ಕಾವಲುಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ವೇತ್ರದಂಡ : ಕಲುಬಿದರು ಕಂಬಿಯಾಕ್ಕಿ ಬಾಗಿಲಲಿ (ಶುಕ್ಲಾಳ. ೪-೬೨) ; ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಯ ಕಂಚುಕಿಯರುಬಿಲಂದೆ ಪಿಶ್ಚರ ಮಂತ್ರಶೌಚಸಚಿವಯಿಂದ ಬಂದರು ರಾಜಪುತ್ರರು (ತೊರಾ. ೧-೧೩-೪೨) ; ಜಡಿತ ಪಡಿಹಾರರುಗ್ರಿದಿತ ಕಂಬಿಯ ಚರರ ನಡುವೆ ಭಟ್ಟರು (ಸಿಂಗಾಸ. ೪೧-೧೫) ; ಬಿಲ್ಲ ಕಂಬಿಯು ಹೊಂಕು, ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣವು ಡೊಂಕೆ (ಗಂ. ೬೨-೫). ೭. ಭಾರ ಹೊರಲು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಬಿದಿರ ದಬ್ಬೆ ; ಆಡ್ಡೆ : ಜಾಂಬನೆಷ್ಟಿರೆ ಮಾಜ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮವ ಮಾಗಗಣವುಂ ಗಜಾಗಟ್ಟಿಕಿರ್ಪ . . . ವನೇಚರರು (ಆ ಗ ವಿ. ೧೩-೧೩) ; ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳ್ ಶಸನಪಾತ್ರೆಗಳಿರಿಸಿ (ಬಿಹಿರ. ಹ. ೨೧೧-೬) ; ಅಂಬುವನು ತರಲೆಂದು ಪಿಕ್ಕಗಿಳ ಕಂಬಿಯನು ನೇರಿಸಿ (ತೊರಾ. ೨-೫೫-೧೦೯) ; ಎತ್ತು ಕಂಬಲೆ ಕಂಬಿ ಕಾವಡಿ ಹೊತ್ತ ಹೊರೆ ಹಸುರಿಗಳ ಪರಿಣತಿ ನೊತ್ತ ಸಾಗಿತು (ಪರಲೆ. ೫೫-೫).

ಕಂಬಿಕಟ್ಟು = ಆಂಜುಕಟ್ಟು ; ಕರೆಕಟ್ಟು : ಪಾಲಿಗೆ ಕಂಬಿಕಟ್ಟಿದೇಕು (ರೂಢಿ). ಕಂಬಿಕೀಲಿಸು = (ಆಲಂ) ಜಾಗಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಸು : ನಾಳೆಯೇ ಆವನ ಅಂಗಡಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಲಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಬೆಂ ಗ ಜ. ೧೯೪). ಕಂಬಿಕೀಲು = (ಆಲಂ) ಓಡಿಹೋಗು : ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ದಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕೀಲುವುದು (ಪ್ರಸಕು. ೩೦೭) ; ಕ್ರೈಸ್ತಳಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಬಿಕತ್ತರು (ಚಚಸ. ೧೧). ಕಂಬಿಯವೆ = ಕಾವಲುಗಾರ : ಅಂಕದ ಕಳಿಕೆ ನಡೆವ ಮಹಾಸ್ಥಳಕೆ ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಿಕ್ಕೆಯು ತಳುಮಾಡದೆ ಪೂಜಮಡುವ (ಜ ಯು ಕಾ. ೧೨-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬ ; ತುಳು. ಕಂಬಿ ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಿ, ಕಮ್ಮಿ]

ಕಂಬ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಗ್ರಾಮಮಳ್ಳಿ ತೆಂಕಲು ಜೋಗರಕಟ್ಟೆ ಹಳ್ಳದ ಕೆರೆ ಕಂಬಿಕಟ್ಟೆ ಬಿಟ್ಟನಲ್ಲು ಬಡಗಮುಖವಾಗಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫, ಪುಟ ೧೫೦-೫ ; 1716).

೨. ಉಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲು ಹೊಂಬಳಿ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬೀಢಾರ ಸೇಸೆ ಮರನ ಬಿಟ್ಟ ಜೋಡಿಗ್ರಾಸ ಆ ಗ್ರಾಮದ ತೋಟಗಾರುಕ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಂಬಿ ನಾಡ ಸರಥಿಯಿಂದ ಬಹಂಥಾ ಮಳಬ್ರಯ ಮುಂತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೩೬–೪೫; 1399). ೩. (?): ಅದಱ ಮೇಗಣ ತೋಳ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೫೧; 1256); ಆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ತೋಟ ಆರವೆ ಕಂಬಿ ಮನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೬೨; 1256).

[?. / ತಮಿ. ಕಮ್ಬಿ = ಪೆಟ್ಲುಪ್ಪು]

ಕಂಬಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಸೌಟು; ಸಟ್ಟುಗ: "ಕಂಬಿ ತದ್ರು ತಾಂ ದರ್ವಿ ದಾರುಹಸ್ತಕಮೆನಿಪ್ಪುದದು ಖಜಿಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೫೦–೩೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಗಂಟು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ಟಿಸಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಂಬಿಊರನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬರೆದೊನ್ಕಮ್ಬಿಊರನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (a)–೮; 800); ಕಮ್ಬಿಊರನ್ ವರೆದನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೬ (b)–೭; 800). [?]

ಕಂಬಿಕಾತಿ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾತಿ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ: ಅಚ್ಛಾವಧಾನ ಸಾರ್ತಂದಳೆಂದಱಿಪಿದರಿಚ್ಛೆಯೊಳ್ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರು (ಭರಚ. ೪೬–೯೩); ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಜಿಯ್ಯ ಪರಾಕೆಂದು ನುಡಿದು ವುಗ್ಘಡಿಸಹ ಕಂಬಿಕಾತಿಯರುಗಳ ಸಡಗರವನಾರು ಪೇಳುವರೆ (ನವಮೋ. ೪–೩೮). [ಕಂಬಿಕಾಱ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ: ಕಂಬಿಕಾಱಂ ಹೊನ್ನದೇವಂ ನಿಂಬಿ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೆಯವಳು ನಿಟಲಾಂಬಕನೆ ಮಾರಯ್ಯನಡುಗಬ್ಬುಗಳನಡಕುವನು (ಬಸಪು. ೯–೪೧); ಕಂಬಿಕಾಱರು ಪಾಯಕರು ಗಾಯಕರು . . . ಮಂಟಪದೊಳು ವಿರಾಜಿಸಿದರು (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೭); ವಂದಿಗಳ ನುಣ್ಣರದ ಕವಿಗಳ ಕೊಂಡಾಟದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ರವಮೊಪ್ಪಿತಾ ಸಮಯದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೦–೭೪). ೨. ಅಡ್ಡೆಹೊರುವವನು: ಬಾಹತ್ತರ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕಂಬಿಕಾಱರ ಮಹಾ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಹೊಗಳ್ವ ಜನಂಗಳಂ ವಂದಿಗುಡುತ (ಓಹಿರ. ಹ. ೨೦೮–೧೫). [ಕಂಬಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕಂಬಿಗ$_1$ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ; "ಪಡಿಯಱ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೩): ಸೂಳಾಯ್ತರು; ಕಂಬಿಗರು; ವಂದಿಮಾಗಧರು (ಮಂತ್ರಶ. ೭–೧೫); ಓಲಗದ ಗುರಿಕಾರರು, ಕಂಬಿಗರು, ಬಂದಬಂದವರನ್ನು ಆಸನಗಳವರೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸವತಿ. ೯೭). [ಕಂಬಿ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಕಂಬಿಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀಚ ಮನುಷ್ಯ; ಅಯೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಭಿಕಾರಿ: "ಕಂಬಿಗ – ಕಂಬುಕ = ಬಿಕಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬).

[< ಸಂ. ಕಂಬುಕ]

ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಬಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು; ತಂತಿಯಿಂದ ಬಿಗಿಸು: ತುಂಬಿ ನೂಱಾಱು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದುಗುಲವ ಮುಂದೆ ಕಂಬಿಗಟ್ಟಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ಭರಚ. ೧೯–೧೩೯). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸರಳು, ಸಲಾಕೆಯನ್ನು ಇಡು: ನಂಬಿಸಿ ಖಳನಂ ಸಜ್ಜನನೆಂಬುದನೆನಿಸಿದೊಡಮೇನೊ ಸೈತಾದಪನೇ ಕಂಬಿಟ್ಟು ನಾಯ ಬಾಲವನಿಂಬಿಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡೆ ಸೈತದೇನಾದಪುದೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧–೪೨).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಂಬಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ಪಂಚೆ, —ದೋತರ: ಇಬ್ಬರೂ ಬರೀ ಮೈಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಕಂಬಿಪಂಚೆ ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟಿದ್ದರು (ಜಿಂಗಾಳ್ವ. ೪೬). [ಕಂಬಿ$_1$ + ಪಂಚೆ]

ಕಂಬಿಪೇಟ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿರುವ ರುಮಾಲು: ರಾಯರು ತಲೆಗೆ ಭರ್ಜರಿಯಾದ ಕಂಬಿಪೇಟ ಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಪೇಟ$_2$]

ಕಂಬಿಯಚ್ಚು, ಕಂಬಚ್ಚಿ, ಕಂಬಚ್ಚು (ನಾ). ತಂತಿಗಳನ್ನು ಎಳೆದು ಉದ್ದಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಫಲಕ, —ಪಟ್ಟಿ: ಇದೆ ಯೋನಿ ಕಂಬಿಯಚ್ಚಿನ ಸರಿಗೆಯಾವಿನ್ನು (ಸಾನಂಚ. ೪–೭೭ ರಗಳೆ); ಬಿಸಿಗದಿರ್ವಟ್ಟೆಂಬ ಕಂಬಿಯಚ್ಚಿಂ ಕಾಲವೆಸ ಕನಕಪ್ರಭೆಯ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಸರಿಗೆದೆಗೆವ ಸುತ್ತುಗಂಭದೊಂದೆಸಕವಾಯಿತು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೫೧). ಕಂಬಚ್ಚಿ: ಸಿರಿ ಎಂಬ ಕಂಬಚ್ಚಿಯಿಂದಜ ಮನದಂದು ವರನೀಲಿ ಸಣ್ಣ ಸರಿಗೆಯ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨–೭). ಕಂಬಚ್ಚು: ಅನಿತುಂ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದಮೊಂದೆ ದನಿಯುಣ್ಮತ್ತೆಂಬಿನಂ ಕೂಡೆ ನುಣ್ಣನೆ ಕಂಬಚ್ಚಿನೊಳೀಟ್ಟ ಪೊಂಜರಿಗೆಯಂ ಪೋಲ್ಗುಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಫೂರ್ತಿ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೧೩); ಕರ್ತಾರನ ಕಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬೆ]ಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಸಲಾಕೆಯ ತೆಗೆವಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೯–೭); ಇರ್ಕುಟಿಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ತರಿಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚಿನ . . . ಸೊನ್ನೆಗಾಜರ ಸಾಲೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೨೦).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಅಚ್ಚು$_3$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬಿಯಚ್ಚು; ತುಳು. ಕಂಬೆಚಿ, ಕಂಬೆಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಮ್ಮಚ್ಚು]

ಕಂಬಿವಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?): ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ಅಲ್ಲೇಶ್ವರಗೆಯ್ಯದಱ ಮೂಡಣ ಕಂಬಿವಡ್ಡದೊಳ್ ನೂಱು ಮತ್ತರ್ ಕ್ಕೆಯ್ಯಂ (ಎಇ. XVI, ೨೯–೨೮; 1010).

[?]

ಕಂಬಿವಾರು (ಅ). ಅಂಚುಗುಂಟ; ದಂಡೆಗುಂಟ; ಅಂಚುಹಿಡಿದು: ಮೂಡಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ್ಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ . . . ಪಡುವಲು ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಲನಂಚು ನೀರೇರ ಕಲಲಿ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ ಬಡಗಲು ಭೀಮಣನ ತೋಟದ ಗಡಿಯಲಿ ಕಂಬಿವಾರು ಬಂದಹಾಗೆ ನೆಟ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲು ಗಡಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೫೧–೩೩; 1630). [ಕಂಬಿ$_1$ + ವಾರು$_2$]

ಕಂಬಿವಿಲ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಬಿಲ್ಲು(?): ಎಡಗೈಯೊಳ್ ಕಂಬಿವಿಲ್ ದಕ್ಷಿಣ ಕರತಲದೊಳ್ ಮೂಱು ಮಾಱಂಬುಗಳ್ . . . ಅಂಸಸ್ಥಾನದೊಳ್ ತಾಳ್ದಿದ ಬಲೆ ನೆಲಸಲ್ ವ್ಯಾಧನಾಕಾರಮಾಗಲ್ ನಡೆತಂದಂ ಪುಷ್ಪಬಾಣಂ (ಮಹಾನೇ. ೭–೧೨೭). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಬ್ಬುವಿಲ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ? [ಕಂಬಿ$_3$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಸೀರೆ: ನಂಜಾನಗೂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಳದ ಸೂಳೇರು ಕಂಬಿಸೀರೆಯ ಎಡಗಾಸೆ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು (ಹಳ್ಳಿಯ. ೩೭).

[ಕಂಬಿ$_1$ + ಸೀರೆ]

ಕಂಬೀರ (ನಾ). "ಶೂರ; ಬಂಟ; ಮುಂದಾಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪).

[← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್]

ಕಂಬು (ನಾ). ೧. ಶಂಖ: ಪವಳದ ಬೀಡು ಕಂಬುಗಳ ನಾಡು ಜಲೇಶನ ಜೋಡು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೩೭). ೨. ಕಡಗ; ಕಂಕಣ. ೩. ಆನೆ. ೪. ನೀರು. ೫. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ನರೆದಲೆಗನಿದು ನೆಲ್ಲು ಹಾರಕ ಬರಗು ಜೋಳವು ಕಂಬು ವುರುತರದ ಎವೆ ನವಣೆಯಿದೂ ನವಧಾನ್ಯ (ರಾಮಚ. ೧೧–೩೨). ೭. ಕೊರಳು: "ಮದಗಜ ಶಂಖಂ ಧಾನ್ಯಗಳುದಕಂ ಬಿಳಿದೈದು ಕಂಬು ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೦).

[ಸಂ.]

ಕಂಬುಕ (ನಾ). ೧. ಶಂಖ. ೨. ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು : ಎಱಲೆಗಣ್ಣಾ ಪೊಂಬಣ್ಣದಸಿಯೊಡಲ ಕಂಬುಕಂಟ[ಠ]ದ (ಜನವ. ೨–೯); ಪಂಕಜಾನನಂ ಸೆಳೆನಡು ಸುಕಂಬುಕಂಠಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೪). ೨. ಶಂಖದಂತೆ ಧ್ವನಿಹೊರಡಿಸುವ ಕೊರಳು : ಅವನ ಕಂಬುಕಂಠಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ನಿದ್ದೆ ಒಂದು ಹರದಾರಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೭೦).

[ಕಂಬು + ಕಂಠ]

ಕಂಬುಕಂಠಿ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು: ಪಟ್ಟಣದೊಳಿಲ್ಲದುಸ್ತ್ರೀಯರೆಲೆ ಕಂಬುಕಂಠೀ (ನವಮೋ. ೨–೫೩).

[ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠೀ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + –)]

ಕಂಬುಕಂಠೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ : ಅಳಿನೀಳಾಳಕಿ ಹಂಸಗಾಮಿನಿ ಲತಾತನ್ವಾಂಗಿ ಬಿಂಬೋಷ್ಠೆ ನಿರ್ಮ್ಮಳ ಚಂದ್ರಾನನೆ ಕಂಬುಕಂಠೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೬–೩೩ ; 1146). [ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಠಾ (ಕಂಬು + ಕಂಠ + –)]

ಕಂಬುಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠ ೧ : ತುಂಬಿಗುರುಳ ಬಿಂಬಾಧರದ ಕಂಬುಕಂಧರದಂಬುಜನೇತ್ರೆಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧–೧೭).

[ಕಂಬು + ಕಂಧರ]

ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ನಾ). = ಕಂಬುಕಂಠಿ : ಸಚ್ಚಕೋರೀನಿನದೆ ಗಜಗಮನೆ ಕಂಬುಕಂಧರೆ (ಚಬಪು. ೧೦–೨೩).

[ಸಂ. ಕಂಬುಕಂಧರಾ (ಕಂಬು + ಕಂಧರ + –)]

ಕಂಬುಗಲ, ಕಂಬುಗಳ (ನಾ). ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು (ಕಿ). **ಕಂಬುಗಳ** : ಕಂಬುಗಳಂ ನಗುವಂತಿರೆ ಕಂಬುಗಳಂ ಕರಮೆಸೆಗುಮಾವಣಕ್ಪತಿಸತಿಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೯); ಕಂಬುಗಳದಾ ಅತುಲ ತುಲಸೀ ಮಾಲನಂ ರಮಾಲೋಲನಂ . . . ಸುಧನ್ವಂ ಕಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೨೬). [ಕಂಬು + ಗಲ್ಲ]

ಕಂಬುಗಳ 'ಕಂಬುಗಲ' ನೋ.

ಕಂಬುಗೆ (ನಾ). ೧. (ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ) ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಜಾಗ : "ರಥಗುಪ್ತಿ ವರೂಥ ಎಂದು, ದೂಳುಮಱೆ; ಕಂಬುಗೆ ಎಂದೂ, ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಬಲ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಕಂಬುಗೆಯ ಭಂಡಿ ಕಟಿಲ್ದುಡಿದಿರ್ಪೊಡೆತ್ತಲುಂ ತೊಲಗದೆ ನಟ್ಟು ನಿಲ್ವೊಡದು ದೇಶ ಮಹೀಶ ವಿನಾಶಕಾರಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೭); ಆತಂ ಕಂಬುಗೆಯ ಬಂಡಿಯೊಳು ಮಂದಸಂಗೊಟ್ಟಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೧೦); ತೆಗೆತೆಗೆದು ತಲೆ ಮಟ್ಟು ಕಱೆದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳಲತಿರಥರು ಕಂಬುಗೆಯ ಮುಱಿದರು ಹಯವ ತಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೯೬); ರಥಕೆ ಹೂಡಿದ ಲುಳಿಯ ತೇಜಿಯ ಶಸ್ತ್ರ ತುಂಬಿದ ಹಲವು ಕಂಬುಗೆ ಸಹಿತ ಮೆಱೆಯುವ ಹುಲಿಯ ಹಳವಿಗೆಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೬–೧೭); ಬಸವಳಿದು ಕಂಬುಗೆಯ ದಿಮ್ಮಿದಂ ಕರ್ಣ ತನ್ನಸುವ ಮರದಂ ದ್ರೋಣ (ತುರಂಗ. ೫೨–೨೨). ೨. "ರಥದೊಳಗೆ ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಗುಲದಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿರುವ ಸಲಾಕೆ, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ (?)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಸಲೆ ತರಹರಿಸಲಱಿಯದೆ ಮಲಗಿ ನಿಂದನು ರಥದ ಕಂಬುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮–೬೬); ಸುಪತಾಕೆಗಳ ಸಿಂಧದ ಹೊಳೆವ ಹೊಂಗಂಬುಗೆಯ ಹೂಡಿದ ಹಯದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೯). [?]

ಕಂಬುಗೆಕೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡ : ಹೇಹುರಜತದೊಳೆ ಸಮೆದಾ ಕೋಮಳ ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ ಕಂಬುಗೆಕೊಡನುಂ ಸೋಮದಿನಕರನ ಪೋಲ್ವ ಸನಾಮದ ಭಾಜನದ ಭಾರಕರ್ ನಡೆತಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮–೩೦). [ಕಂಬುಗೆ ? + ಕೊಡ್ಯ]

ಕಂಬುಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಂತಿರುವ ಕೊರಳು. ೨. ಒಂದು ಆಮೆಯ ಹೆಸರು (ಕಿ). [ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ]

ಕಂಬುಗ್ರೀವೆ (ನಾ). ಶಂಖದಂತೆ ಕೊರಳುಳ್ಳವಳು : ಕಂಬುಗ್ರೀವೆಯ ಜಾನಕಿಯ ಸುದ್ದಿಗಾತಂ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೧೪).

[ಸಂ. ಕಂಬುಗ್ರೀವಾ (ಕಂಬು + ಗ್ರೀವ + –)]

ಕಂಬುಜ (ನಾ). ೧. ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು: ವಾಜಿತಮೋರಹಿತ ಕಂಬುಜ ಲತಾಂಬುಜಂ (ಮದತಿ. ೧–೪೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ. [ಸಂ.]

ಕಂಬುಧರ (ನಾ). ಶಂಖವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಂಬುಧರ ಕಾಯಭವ ಕುಂಭಿನೀಧರ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೫–೧). [ಸಂ.]

ಕಂಬುಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಕಂಬುಲಪಟು ಪಟ್ಟಹ ಘೋಷಣಾನೀಕ ವಿಸ್ತಾರಿತ ಸಮಸ್ತಲೋಕ . . . ಚೋಳಕುಳಾನ್ವಯ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೯–೧೯ ; 1169). 'ಕಂಬಳ್ಯ' ಪರಾ. [?]

ಕಂಬುಸೂತ್ರ (ನಾ). (?) : ಸಾಂಬಲೋಕದ ಮಧ್ಯದಿ ಸವಿಗೊಂಡು ಕಂಬುಸೂತ್ರದ ಸಾಧ್ಯದಿ ಅಂಬರದೊಳವತಾರ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವಂತೆ (ಶರೀಫ. ೩೧–೧). [ಕಂಬು ? + ಸೂತ್ರ]

ಕಂಬುಳ 'ಕಂಬಳ್ಯ' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_1$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಂಬೆಳಗು$_2$ 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_2$' ನೋ.

ಕಂಬೇಟ 'ಕಣ್ಬೇಟ' ನೋ.

ಕಂಬೊಣರ್ 'ಕಣ್ಬೊಣರ್' ನೋ.

ಕಂಬೊಲ 'ಕಣ್ಬೊಲ' ನೋ.

ಕಂಬೋಲಿ 'ಕಂಭವಲಿ' ನೋ.

ಕಂಭ, ಕಂಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಎತ್ತರವಾದ ಮರ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವು ; ಧ್ವಜವೇರಿಸಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕೋಲು; ಸ್ತಂಭ: ಪಿಡಿದಡಸಿ[ಯ]ಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಬೀಸಿ ಗುಣಣೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗಳೊಳಮಾಸ್ಫೋಟಿಸಿ ತಾಟಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೬ ವ); ಅತಿವರ್ತಿಯಪ್ಪ ಮತ್ತಗಜಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೮–೧೯); ಕಡೆವ ಕಂಭದ ಕೆಳಗೆ ಧರಿಸಿದ ಕೂರ್ಮರೂಪದಿ ಮೇರು ಮಂದರವ (ಸಂಭಪ. ೫–೧೦೪); ಮತ್ತಗಜ ಮದವೇಱಿ ಕಂಭವ ಕಿತ್ತುದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮುಱಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ : ಉದ್ದಮನಗಲದಿನಿಱಿಯಲ್ ಸಿದ್ಧಿಸಿ ತಾಂ ಬಂದ ಲಬ್ಧಮಕ್ಕುಂ ಕಂಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೪ ಕ್ಷೇತ್ರ). ೩. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಧಾನ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : ಮೂಡಗೋಡಿಯ ಮೂನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲುಂ ಹಡುವ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಹಡುವ ಗೋಡಿಯೇಳನೂಱು ಕಂಭ ಬೆದ್ದಲು ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬–೪೩ ; 1170); ಮತ್ತರು ಎಂಬುದು ಭೂಮಿಯ ಗಡಿ ಬ॥ ಮತ್ತರು ೧ಕ್ಕೆ ಕಂಭಂ ೯೦೦ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಬುದು ಕಂಭ ೧ಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ ೪ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೧೮–೨೯ ಟೀಕು); ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕನರ್ಧಿಸೆಯದ ನರ್ಧಿಸೆ ಉತ್ತಮಾದಿ ಪಾದಮದಾಗಲ್ ನೆಱೆ ಕಂಭಮೊಂದದಕ್ಕುಂ ನವಶತದಿಂ ಮತ್ತಱೊಂದು ಗಣಿತವಿಳಾಸಾ (ವ್ಯವಹಾ. ೬–೩೮). **ಕಂಬ$_1$**: ೧. ಚಾಗದ ಕಂಬಮಂ ನಿಱಿಸಿ ಬೀರದ ಶಾಸನಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೦); ಕುಂಭಕರ್ಣನಂ ಕಂಬಂ ಮುಱಿದ ಮಾಳಿಗೆಯಂತೆ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೯೫); ಕೆಟ್ಟು ಸುರರೋಡಿದರು ಕಂಬದಿ ನೆಟ್ಟ ಬಾಣವ ಕಂಡು (ಸಂಭಪ. ೨೦–೫೦); ವಿಜಯದಾಸರು . . . ಅದೇ ಕಂಬದ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು–ಎದ್ದುಹೋಗುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಣಹು. ೧); ತುಟಿಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು, ಮಠಮೀರಿದ ಕಂಬ (ಗಾದೆ).

೩. ಸಾವಿರ ಖಂಡುಗಮಂ ಬೆಳೆದಾವೊಕ್ಕಲಮಗನದೊಂದು ಕಂಬಮನೊಯ್ದಿಟ್ಟಾವೂರಿನ ಬಾದುಂಬೆಗೆ ಸಾವಿರಮಂ ಬೆಳೆದೆವೆಂದು ನಡುವರ್ ಮೂಢರ್ (ಸಮಪ. ೯–೪೩); ತೆಂಕಲು ಕಂಬಂ ಸಾಸಿರ (ಕೊಲ್ಹಾಕಾ. ೧೩–೩೮; 1156); ಹಳಿಯಲು ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೦–೬೩; 1180); ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮೆಟ್ಟನ ನೂಱು ಕಂಬ ಕೆಯಿಸಲು ಉದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬–೩೬; 1333).

[ಪ್ರಾ. ಕಂಬೊ (< ಸಂ. ಸ್ಕಂಭ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಂಮ, ಕಂಬ, ಕಂಬೊ, ಕಂಭ; ತೆಲು. ಕಂಬ]

ಕಂಭಕುಂಭ (ನಾ). ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ: ಈ ರೀತಿ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಂಭಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ (ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ) ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೭). [ಕಂಭ ? + ಕುಂಭ ?]

ಕಂಭಗಟ್ಟು, ಕಂಬಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಂಬದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ, ಹೂವು ಮುಂತಾದುವು: ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿಗಳಿಂ ಚಿನ್ನದ ಕಂಭಗಟ್ಟನಿಂ ಶೃಂಗಾರಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೧೫); ಕಂಗೆ ಸುರಂಗವೆನಿಸಿದ ಕಂಭಗಟ್ಟನ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳ (ಬಸಪು. ೧೨–೧೩). **ಕಂಬಗಟ್ಟು**: ಬಳ್ಳಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ ಮಾಲೆಯ ದುಗುಲದ ಕಂಬಗಟ್ಟನಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೫೧).

[ಕಂಭ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಂಭದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಮೇಲಿನ ದೀಪ: ತೂಗುಂಜೊಡರ್ಗಳನ್ನು ಕಂಭದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಬತ್ತಿವೊತ್ತಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯–೬).

[ಕಂಭ + ದೀವಿಗೆ]

ಕಂಭನಿಱಿಸುಗೆ (ನಾ). ಕಂಬವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ಕಂಬವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು: ಗುಂಡೋತ್ತರದಂತೆ ನೆಲಗಟ್ಟನಂತೆ ರಂಗಘಟ್ಟಣೆಯಂತೆ ಕಂಭನಿಱಿಸುಗೆಯಂತೆ ಕರುಮಾಡದಂತೆ . . . ಪದಿಮೂಱು ಗುಣಸ್ಥಾನಂಗಳಿರ್ದಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪).

[ಕಂಭ + ನಿಱಿಸುಗೆ]

ಕಂಭನಿಱುಗೆ (ನಾ). ಕಂಬದ ಸ್ಥಾಪನೆ: ನೆಲಗಟ್ಟನ ಮೇಲೆ ಕಳಶಮನಿಡುವ ಗುಂಡೋತ್ತರದ ಮೇಲೆ ಸೊದೆಯಂ ಬಱಿವ ಕಂಭನಿಱುಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜಿನಭವನಮಂ ಮಾಟ್ಟಿ . . . ಕಟ್ಟೆಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨–೨೪). [ಕಂಭ + ನಿಱುಗೆ]

ಕಂಭಪೂಜೆ, ಕಂಬಪೂಜೆ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಮೊದಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ (ಕಿ). **ಕಂಬಪೂಜೆ**: ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ; "ಮುಂಡಿಗೆ ಮುಹೂರ್ತ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಂಭ + ಪೂಜೆ$_3$]

ಕಂಭಮುಹೂರ್ತ (ನಾ). = ಕಂಭಪೂಜೆ ೧ (ಕಿ).

[ಕಂಭ + ಮುಹೂರ್ತ]

ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ರಕ್ತಬಾಷ್ಪಃ – ಕಂಭರಾಜಗೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪). **ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ**: "ಬಾಷ್ಪಿಕ – ಅಂಬಟೆ, ಇಂಗು, ಪತ್ರ, ಕಂಬರಾಜಗೀರೆ." (ಓಷಧಿ. ೧೦೮).

[ಕಂಭ$_0$ + ರಾಜಗೀರೆ]

ಕಂಭವತಿ, ಕಂಬಾವತಿ, ಕಂಭಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ: ಕೃಷ್ಣ ನಾರಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ವಸ್ತ್ರ ಅಕ್ಷಯವೆಂದನು ಸುರುತಿ ಕಂಭವತಿ ಸಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಸೀರೆಗಳು ಮೇರುವಿನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಮಹಿಮೆ ತೋಱಿದ (ಪುರಂದ. ೫–೭೨–೧೯). **ಕಂಬಾವತಿ**: ೨. ಭಾರಿ ಅಂಚುಳ್ಳ ಉಡಿಗೆ (ಸ್ಯಾಂಡರ್) **ಕಂಭಾವತಿ**: ೨. (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [?]

ಕಂಭವಲಿ, ಕಂಬವಲಿ, ಕಂಬೋಲಿ (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ; ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ: ತಿಂಗಳ ಕಂಭವಲಿಯ ಮಾಡಿರುತಿಪ್ಪ ಮಂಗಲವ ಕಮಲಿನಿಯೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೮–೧೧೬). **ಕಂಬವಲಿ**: ಇಳೆ ನುತಿಪಂತೆ ನಾಕಬಲಿಯಂ ಮಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮಗುಱ್ದು ಬಂದು ಸಂಕುಳಮದು ಪೆರ್ಚೆ ಕಂಬವಲಿಯೊಳ್ ನಲಿದೋಕುಳಿಯಾಡಲು (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೯); ಆದುವು ನಾಗವಲಿಯು ಕಂಬವಲಿಯು ಮತ್ತಾದುವಂತೊಸಗೆಯೌತಣವು (ನಾಗಕು. ೩–೮೧). **ಕಂಬೋಲಿ**: ಮಲಗವೇಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಂಬೋಲಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು (ಕಥವಿ. ೩೧೦); ಮರುದಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ; ಅಮೇಲೆ ತಿಂಗಳ ಕಂಬೋಲಿ (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೧೧೦). [ಕಂಭ + ಬಲ್ಲಿ$_5$]

ಕಂಭಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಧಾರಭೂತ ಶಕ್ತಿ; ಬೆಂಬಲಿಗ ಶಕ್ತಿ (?): ತೊಡೆಗಳನುಡಿಯಲ್ ಗುರುಗಳ್ ತೊಡೆಸಕ್ಕೆಗಳಾಗೆ ಮಕುಟಭಂಗಂ ಮಾಡಲ್ ನುಡಿದೆನಗೆ ಮಕುಟಬದ್ಧರು ಮೊಡನಿರ್ದರು ಮವರ ಕಂಭಶಕ್ತಿಗಳಾದರ್ (ಗದಾಯು. ೧–೬೮). [ಕಂಭ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಂಭಾವತಿ 'ಕಂಭವತಿ' ನೋ.

ಕಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಂಚು. ೨. ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು. ೩. ವರ್ತುಳದ ಪರಿಘದ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಅಂಶ; '( )' ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ: ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳು ಕಂಸದೊಳಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಂತೆ, ಓದುವ ಸಲುವಾಗಿವೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೧೩). ೪. ಕೃಷ್ಣನ ಮಾವನಾದ ಮಥುರಾದೇಶದ ಅರಸು: ಶಿಶುಗಳಾಱುಮವೀ ಕ್ರಮದಿಂದೆ ಕಾಲಕಾಲಾಕೃತಿ ಕಂಸನಿಂ ಲಯಮನೆಯ್ದಿರೆ (ಜಗವಿ. ೨–೫೬).

[ಸಂ.]

ಕಂಸಜಿತ್ತು (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಕೃಷ್ಣ (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಕಂಸಜಿತ್]

ಕಂಸತಾಲ, ಕಂಸತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ (ಕಿ). **ಕಂಸತಾಳ**: ಕಂಸತಾಳಾವಳಿಯ ಘೋಷಣವೆಸೆಯಲಾ ಧೂಪಾರತಿಯ ನೀಯೆ (ಬಸಪು. ೧೨–೩೪). [ಕಂಸ + ತಾಲ$_3$]

ಕಂಸತಾಳ 'ಕಂಸತಾಲ' ನೋ.

ಕಂಸಬೆ 'ಕಸಬೆ' ನೋ.

ಕಂಸಸೂದನ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಪುಟ್ಟದಪಂ . . . ಉಗ್ರಸೇನ ಭಯಭೇದನನುದ್ಧತ ಕಂಸಸೂದನಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೪).

[ಕಂಸ + ಸೂದನ]

ಕಂಸಹರ (ನಾ). ಕಂಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಕೃಷ್ಣ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಂಸಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಂಸಸೂದನ: ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಕಾದಲೆಂತಹುದೊಯೆನುತುಮಾ ಕಂಸಾಂತಕಂ ನಿಧಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಶಕ್ರಸುತನಂ ಸೈರಿಸೆನುತೆ . . . ಐತಂದನಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪–೨೬). [ಕಂಸ + ಅಂತಕ]

ಕಂಸಾರಕ (ನಾ). ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಉತ್ಕಿ(ತ್ಕೀ)ರ್ಣ್ಣಂ ಕ[ನ್ಯಾ](ಮ್ಸಾ)ರಕಾ(ಕ) ದೇವಪಿಲೇನೇತಿಃ(ತಿ) (ಎಇ. XIX, ೧೩೬–೩೫; 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರಕ]

ಕಂಸಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕಂಸಾರಿ (ಕಿ). [ಕಂಸ + ಅರಾತಿ]

ಕಂಸಾರಿ (ನಾ). ಕಂಸನ ವೈರಿ; ಕೃಷ್ಣ: ಭೀಕರಸಾಮಂತನಿಕಾಯ ದೈತ್ಯಬಳವತ್ಕಂಸಾರಿ ಕಂಸಾರಿ ಸಂಗರರಂಗಕ್ಕಹಿವೈರಿವೈರಿಯೆನಿಪಂ ಸಾವನ್ತ ನಾಗಾರ್ಜ್ಜುನಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೨–೪೦; 1206); ಕಂಸಾರಿ ಬಾರದೆ ನರಂಗೆ ಸೋಲ್ವವನಲ್ಲ ಹಂಸಧ್ವಜಂ ಧುರದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೪೯). [ಕಂಸ + ಅರಿ$_3$]

ಕಂಸಾರಿಸಖ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಗೆಳೆಯ; ಅರ್ಜುನ: ಎದುರಿಗೆ ಕಂಸಾರಿಸಖನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಹಂಸವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡಿ ನಿಂತನು (ಭಾಮಣಿ. ೨೬). [ಕಂಸಾರಿ + ಸಖ]

ಕಂಸಾಳ, ಕಉ[ವು]ಸಾಳ, ಕಾಂಸಾಳ, ಕೌಸಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ದೊಡ್ಡತಾಳ: "ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ – ಕಂಸಾಳ" (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಸುಗತಿಯನುಗುಳ್ವ ಕರಡೆಗಳ ಮೇಳೈಪ ಕಂಸಾಳದ ಗರ್ಗರಿಪ ಗಿರ್ಗಟಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೭೭ ವ); ಆವುಜ ಕರಡೆಗಳ ತಾಳ ಕಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸಾಳ ರವದೊಳಗೆ ನಡೆದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೫–೨೦); ಕರಡೆ ಕಂಸಾಳ ಡೊಳ್ಕಾರಿ ಟುಮುಕು ತಂಬಟಂ (ಚಿಬಪು. ೬–೭). **ಕಉ[ವು]ಸಾಳ**: ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ರತದುತ್ಸಹ ಕರಡೆ ಕಉ[ವು]ಸಾಳ ಡೋಳು ಕಾಳೆ ನಂದಾ ದೀವಿಗೆಯಿನ್ತಕೆ ನಡೆಯಬೇಕು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮–೧೩; 1549). **ಕಾಂಸಾಳ**: "ಜಗಳೆಯೆ ಕಾಂಸಾಳಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೯). **ಕೌಸಾಳ**: ಆಗಳುಣ್ಮದವು ಕೌ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಸಾಳದ ಫಳತ್ಕಾರ (ಬಸರ. ೭–೧೦೪); ಭೋರ್ಗರೆವ ಭೇರಿ ನಿಸ್ಸಾಳ್ಗಳಿಂ ತರತರದೊಳೊದಱುತಿಹ ಕಹಳೆ ಕೌಸಾಳ್ಗಳಿಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೪೨). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಂಸಾಳಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ (ಕಿ).
[ಕಂಸಾಳ + –ಕ್ಕ. / ತೆಲು. ಕಂಸಾಲ, ಕಂಸಾಲಿ]

ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಂಸಾಳವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವಳು: ಓಲಗದವರ ಚಿತ್ರದಾಟದ ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಱರನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೫–೪೩). [ಕಂಸಾಳ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಂಸಾಳೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಕಹಳೆ: ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಹೆಗ್ಗಾಳೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೮–೬); ಬೀಣೆಯ ಜವಳಿಮದ್ದಳೆಯ ಕಂಸಾಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೧೯).
[< ಸಂ. *ಕಾಂಸ್ಯಕಾಹಲಾ]

ಕಂಸಾಳೆಪದ (ನಾ). ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು: ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಸಾಳೆಪದಗಳು ಈಗಲೂ ಇವೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಂಸಾಳ್ಕೆ + ಪದ್ಯ]

ಕಂಸಿ (ನಾ). ಜಾಗಟೆ: ಢೋಲ್ ಮತ್ತು ಕಂಸಿ(ಜಾಗಟೆ)ಯ ಧ್ವನಿಗೆ ಮರದ ಖಡ್ಗಗಳಿಂದ ನರ್ತಕರು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ (ಆಭಾನೃ. ೧೨೮).
[< ಸಂ. ಕಂಸೀಯ = ಕಂಚು]

ಕಃಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅತಿ ತುಚ್ಛವಾದ ವಸ್ತು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಹೋನ್ಸಳ ನೀಚತನದ ಮುಂದೆ ಅವನು ಕಃಪದಾರ್ಥವೆಂದೇ ಅನ್ನಬಹುದು (ಅಂಬಿಕ. ೮೭); ನಾನೊಂದು ಕಃಪದಾರ್ಥವಾದಾಗ ಉಂಟಾದ ವ್ಯಥೆಯ ಮುಂದೆ ಆ ಅಗಲಿಕೆಯ ಬೇನೆ ಏನೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೮೯). [ಸಂ. (ಕಃ + ಪದಾರ್ಥ)]

ಕಕಂಟಕ (ನಾ). ಓತಿ; ಓತಿಕೇತ: ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆಯ ದೇವತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಕಕಂಟಕ (=ಓತಿಕಾಟ) ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದು, ಆ ಮಂಗಲವೃಕ್ಷದ ಬೊಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨೬). [ಪಾಲಿ. ಕಕಂಟಕ]

ಕಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕವರ್ತ್ತೆ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ ಮನ ಕರೆ ಕೂಟ ಕಕನ್ದಿ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ . . . ಪೊಳಗಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೦; 1669). [?]

ಕಕಬಿಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಬಿಕಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದವಾಗು; ಮಾತು ತಡವರಿಸು: ಹದಿದು ಸಡಿಲದ ತೆಕ್ಕೆ . . . ರದಹತಿಯ ಚೀತ್ಕಾರ ಕಕಬಿಕಗೊಳುವ ಗಳರವದ ಹದನು (ಆನಂರಾ. ೭–೧–೭೨).
[ಕಕಬಿಕ (< ಕಕವಕ) + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಕಮಕ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕಮುಖ 'ಕಕವಕ' ನೋ.

ಕಕರ (ನಾ). ಒರಟ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕಕರ, ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?. / ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕವ (ನಾ). ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಮಂಕ; ಬೆಪ್ಪ: ಕಕವನ ಹಾಗೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತ, ಬಡಿಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಡಿಸಿಸಿಕೊಂಡು ಶಾಮಣ್ಣ ಎರಡನ್ನೂ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿ (ಮನೋನಂ. ೯೪). [?]

ಕಕವಕ, ಕಕಬಿಕ, ಕಕಮಕ, ಕಕಮುಖ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿ; ಅರಿವು ಮರುಳು; ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿರುವುದು: ಕಾಮವಿಕಾರದ ಇಚ್ಛೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿಹುದು ಕಕವಕ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಕರಹ. ೬೮). **ಕಕಬಿಕ**: ೨. ಗದ್ಗದ; ಮಾತು ತಡವರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಕಬಿಕಗೊಳು' ಪರಾ. **ಕಕಮಕ**: ೧. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ನಾನು ಏನುಮಾಡುವುದೂ ತೋಚದೆ ಕಕಮಕನಾಗಿದ್ದೆ (ಸಣ್ಣಕ. X, ೧೭೬); ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಮಲ್ದಾರರಿಗೆ ಕಕಮಕ ಹಿಡಿದಿತ್ತು (ಶ್ರೀಕಥ. ೧೩೭); ಯಾವುದನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು, ಯಾವುದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಎಂದು ಕಕಮಕ ಹಿಡಿಯಿತು (ರಾಗಿಣಿ. ೨೨೯). **ಕಕಮುಖ**: ೧. ನಕುಲ ಸಹದೇವ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಸೋತರಿನ್ನೆಲ್ಲಿಯದನಂತಸೇನೆ ಕಕಮುಖಮಾಗೆ ಪ್ರಳಯದ ಸಿಡಿಲತೆಱ ದೊಳಾ ಶಕುತಿಯೈದಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮–೩–೪೬). [?]

ಕಕಾರ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] = ಕ್ಕ$_1$: ಪ್ರಕಟತರ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಜ್ಞೆ ಕಕಾರದಿನಾ ಳಕಾರಪರ್ಯಂತಂ (ಶಮದ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಕುಂದರ (ನಾ). ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಕಕುಂದರಂ ಕುಂಡೆಗಳ ತಟದ ಕುಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮–೧೭). [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಿನ ಮೊಮ್ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕಕುತ್ಸ್ಥಜ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದವನು; ರಾಮಚಂದ್ರ: ರವಿಸುತನಲ್ಲಿಗೈತಂದಱುಹಿದನು ಬರವನು ಕಕುತ್ಸ್ಥಜನ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೨೧). [ಸಂ.]

ಕಕುದ (ನಾ). ೧. ಶಿಖರ; ತುದಿ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು. ೩. ಗೂಳಿಯ ಹಿಣಿಲು; ಡುಬ್ಬ: ಪೊಱಮುಟ್ಟತ್ತು ಕಾಂತಾರದಿಂ ಪಾಟಲನೇತ್ರಂ ತುಂಗಗಾತ್ರಂ ಘನತರಕಕುದಂ ಶಾತಶೃಂಗಂ ಗವೇಂದ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩೫); ಇಂದುಶೇಖರನು . . . ನಿನ್ನಯ ಕಕುದಮಂ ಪಿಡಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೮). ೪. ಕೋಡು; ಕೊಂಬು. ೫. ಗೂಳಿಯ ಮುಸುಡು, —ಮುಖ. ೬. ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ. ೭. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮುಖಂಡ. ೮. ರಾಜಚಿಹ್ನೆ. ೯. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. ೧೦. ಆಕಾಶ: "ಪ್ರಧಾನಮುಂ ಪುಂಗವ ತದ್ವಿಷಾಣ ತತುಪ್ರೋತಕಮದ್ರಿತಟಂ ಕೃಪಾಣ ರೋಧೋಂಗಣ ಮೆಂಬಿವುಂ ಕಕುದಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಕುದಿ (ನಾ). ಹಿಣಿಲುಳ್ಳದ್ದು; ಡುಬ್ಬವುಳ್ಳದ್ದು: ಕಕುದಿಯುಮವಯವ ಹೀನಾಧಿಕನುರಸ್ತನಿಯುಂ ತ್ರಿಕರ್ಣಿಯುಂ . . . ಕುಲನಾಶಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪–೪೩); ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯೆಡೆಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯೆಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧). [< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮಿನ್]

ಕಕುದ್ಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು; ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟ: ಭೂಲೋಕಪಾವನ ಕಕುದ್ಗಿರಿ ಸುದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಕೈಲಾಸವದಱ ಮೇಲಣ ಗವಿಯ ಸಿಂಹಾಸನ (ವೀಶೈಪು. ೧–೧–೬೫).
[ಸಂ. (ಕಕುದ್ + ಗಿರಿ)]

ಕಕುದ್ಮ (ನಾ). ಗೂಳಿ; ಹೋರಿ: "ಉಕ್ಷಂ ವೃಷಂ ಕಕುದ್ಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ನಂ] . . . ಎನೆ ಯೆತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧).
[< ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತ್]

ಕಕುದ್ಮತಿ (ನಾ). ತಿಕ; ಪಿರ್ರೆ; ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣೀ, ಕಕುದ್ಮತೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೮). [ಸಂ. ಕಕುದ್ಮತೀ]

ಕಕುಭ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಕು: ನಿಜಪೀಠಂಗಳಿಂದೆಬ್ದುದಾಗಳ್ ತೀವುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ ಭೂಷಣರುಚಿ ಕಕುಭಾನೀಕಮಂ ರಾಜಲೋಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೭೬). ೨. ಆಕಾಶ: ಧರೆಯೊಳ್ ತೋರ್ಪಂತಾ ಕಕುಭರಂಗದೊಳ್ ತೋರ್ಪನನಿಲಪಥದೊಳ್ ತೋರ್ಪಂ ಪರಿಣತಿವೃತ್ತಮನೆನೆ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ನಂದಿಂದ್ರನಿಂದ್ರಜಾಲಿಗತನಮಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೮). ೩. ಮತ್ತಿಯ ಮರ; ಅರ್ಜುನ ವೃಕ್ಷ: "ಅರ್ಜುನಃ, ಕಕುಭಃ – ಈ ೨ ಮತ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೨–೪೨); ಕಕುಭಾಶೋಕ ಕದಂಬ ಲುಂಗ ಲವಲೀ ಭೂಜಾರ್ಜುನಾನೋಕಹ.ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೮೦). ೪. ಶಿಖರ. ೫. ಮುಖ್ಯ. ೬. ವೀಣೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಕುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಬುರುಡೆ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

[ಸಂ. ಕಕುಭ್, ಕಕುಭ]

ಕಕುಭದಂತಿ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿನ ಆನೆ; ದಿಗ್ಗಜ: ಸಕಳ ಚಂದ್ರಮುನಿನಾಥರುರ್ವ್ವರಾ ಸಕಳದೊಳ್ಪರಮಯೋಗ್ಯರೆಂಬುದಂ ಕಕುಭದನ್ತಿಗಳ ದನ್ತದೊಳ್ಕರಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗೆ ಬರೆದಂ ಪಿತಾಮಹಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೫೭–೯೩; 1077). [ಕಕುಭ + ದಂತಿ]

ಕಕುಭವಸನ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ; ಶಿವ: ತಿಳಿಯದೇ ಕಕುಭವಸನನ [ಪಾಠಾಂ. ಮಖವೈರಿಯಂ] ಜಱೆದು ಮರುಳು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಕರಿನಿಕರ ಸರಿಯೆ ಹರಿಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೩೭).

[ಕಕುಭ + ವಸನ]

ಕಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕುಸಂದಿ (ನಾ). ಕಕುದಿಯ ಸಂದಿ (?): ಕಕುದಿಯ ಸಂಧಿಯಪೇಕ್ಷಿಸು ಕಕುಸಂದಿಯೆಡೆಗೆ ರಂಧ್ರಮೆಯೆಂದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೪೧).

[?]

ಕಕುಳತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸರಕುಟವಕ್ಕಿ: "ಶರವೈರಿಯೆನಲಾ ಕಕೂಟಮೆನಿಕ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ವಾಕ್ಕೋಟಮೆನಿಸಿ, ವಾಕಂಕೂಟ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). [?]

ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕಕೋರ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೆತ್ತರಾಣಿಕೆ, ನಲ್ಲ, ಹೆದ್ದರಣೆ, ಬಿಳಚಿ, ತೆರಣಿ, ಕಕೋರ್ಲ (ಮೈಔಗಿ. ೬೩–೧೨೬೯). [?]

ಕಕ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಡೊಂಕು; ಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (ಕಿ). [?]

ಕಕ್ಕ$_2$, ಕಾಕ$_1$, ಕಾಕಾ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ; ತಂದೆಯ ತಮ್ಮ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ನಿಮ್ಮ ಕಕ್ಕನಾಗಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೦೫); ಅಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಕನ ಮಗನ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೩). ಕಾಕ$_1$: ಈ ಕಾಕನ ಹೆಸರನ್ನೇ ನನಗೂ ಇಡಲಾಯಿತು (ಬೆಂಜನ್. ೧೧). ಕಾಕಾ$_1$: ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಾ ರಾಯರನ್ನು "ಚಾಕ್ಲೇಟು ಕಾಕಾ!" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಂಬಹು. ೧೩೧).

ಕಕ್ಕಂದಿರು (ಬಹುವ): ಜಯಣ್ಣನಿಗೆ ಕಕ್ಕಂದಿರು . . . ಸೋದರ ಮಾವ ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ವೈನಿ. ೩೬).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಕಾ; ಸಿಂಧಿ. ಕಾಕೊ = ತಂದೆಯ ಸಹೋದರ]

ಕಕ್ಕ$_3$ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹೊಲಸು; ಹೊಲಸು ಪದಾರ್ಥ: 'ಥೂ – ಕಕ್ಕ ಅದನ್ನ ತಿನ್ನಬಾರದು' (ಅವತಂ. ೬೦).

[< ಕಕ್ಕಸು?]

ಕಕ್ಕಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಮುಳ್ಳಿನ ಬಾಣ; "ಕಕ್ಕುಳ್ಳ ಅಂಬು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಮುಂ ಮೊನೆ ನೆರಕೆ ನಾರಾಚಂ ತಗರ್ತಲೆಯಂ ನೆಱನರಿ[ವ] ಕ[ಣೆ]ಗೆಲೆಯಂಬು ಕಕ್ಕಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮೊನೆಯಂಬು [ತೀವೆ ಕಣ್ಣಂ] (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೯); ಕಕ್ಕಂಬಿಂ ಮೊನೆಯಂಬಿಂ ನೆಲೆಗಕ್ಕಂ ಬಿಲ್ಲಾಂತು ಕೆಲ್ಲಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂ ಚಕ್ಕನೆ ಪೊಣರ್ದ್ದರ ತಲೆಗಳು ಮೊಕ್ಕನೆ ಪೋಪಿನೆಗಮೆಚ್ಚ ಬೆಳನಾಹವದೆಡೆಯೊಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬–೧೪; 1194). [ಕಕ್ಕು$_3$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕಕ್ಕಟ$_1$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಟ$_2$ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ: ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಹಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಕ್ಕಟೆ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ$_1$ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸಿ ಉರಿಸುವ ಕೈದೀಪ; ದೀವಟಿಗೆ: ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕತ್ತಲೆ ಅದೆ; ಒಂದು ಕಕ್ಕಡಾ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೨); ಕಕ್ಕಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸೆ ಕೆನ್ನೀರ್ ಜಳಕವನು (ಗರಿ. ೬೬–೪); ಮುಂದುಗಡೆ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕಡದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಪಂಜುಗಳು (ಗರುದಾ. ೫೮). ೨. ದಪ್ಪ ಬತ್ತಿ: ದಾಸಯ್ಯ ಗರುಡಗಂಬವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಚಾಚುತ್ತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೫೫).

[?. / ತೆಲು. ಕಾಗಡಾ. / ಮರಾ. ಕಾಂಕಡಾ, ಕಾಕಡಾ]

ಕಕ್ಕಡ$_3$ (ನಾ). (ಉಕ) ಆವರಣ (?): ಒಂದೆರಡು ಸಾರಸಮಿಥುನಗಳು ಕೊಳದ ಕಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಚೀತರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೩).

[?]

ಕಕ್ಕಡ$_4$ (ಗು). ಹಿರಿದು; ದೊಡ್ಡ; ಪುಷ್ಟ. 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಖಡ]

ಕಕ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಂದಿ; ಪುಷ್ಟವಾದ ಹಂದಿ; "ಖಡ್ಗಮೃಗ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕ್ಕೋಶ): ಎನ್ನ ಚೆನ್ನಕುನ್ನಿಯನೀ ಕಕ್ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದಱೊಡನಳಿವೆಂ ಕೊಲ್ಲದುಳಿಯೆನೀ ಸೂಕರನಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೮); ಕೆಡೆದಿರ್ದ ಶಬರನಂ ಕಕ್ಕಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಕರ್ಕಡ]ವಂದಿಯನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ ಶಬರಸಮೂಹಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೧೦); ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಕ್ಕಡವಂದಿಯ . . . ಮೊಱೆವ ಬಲ್ಪುಲಿಯ ಗಜಬಜದ ಸಂಚಾರಂ ಬಲ್ಪಿರಿದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೮).

[ಕಕ್ಕಡ$_4$ + ಪಂದಿ]

ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು (ನಾ). ದೀವಟಿಗೆಯ ಬೆಳಕು: (ಕಕ್ಕಡವೆಳಗು; ಏರುತ್ತಿರುವ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಝುಲ್ಲಳಿಯ . . . ಬಾಜಣೆ; ತರುವಾಯ) (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೫). [ಕಕ್ಕಡ$_2$ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಕ್ಕಡಾರತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಅದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಮೋಹಿನಿಯು ಹೋದಾಗ ಸಂಜೆಯ ಕಕ್ಕಡಾರತಿಯಾಯಿತು (ದಾಸಹು. ೧೮). [ಕಕ್ಕಡ$_2$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕಕ್ಕಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೌತೆಕಾಯಿ (?): ಕಕ್ಕಡಿಯ ಕಾಯಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಮುಟ್ಟದರೆ ಮುನಿವ, ಧಾತಕೀಕುಸುಮ . . . ಸೇವಿಸಲು ಸಕಲಮೂಲವ್ಯಾಧಿಗಳು, ಗ್ರಹಣೀದೋಷ, ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಇಷ್ಟನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೯ ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಟೀ]

ಕಕ್ಕಡೆ 'ಕಕ್ಕರಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಡೆವಲೆ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕೊಡಂಕುವಲೆ ಕೊಲ್ಲಲೆ ಕಕ್ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಲೆ ಸಿಡುವಲೆ ಸಾಲ್ವಲೆ ಬಿಡುವಲೆಗಳಪ್ಪುವ್ವೆಸರುವಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಕಬಿಕಾ. ೩-೨೪).

[ಕಕ್ಕಡೆ? + ಬಲೆ.]

ಕಕ್ಕಡೆ 'ಕಕ್ಕರಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಟುನೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕನೆಬಮ್ಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಆರಿವಾರದುತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತ್ಯಂದು ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆಯ ಜಂ[ಡೇ]ಸ್ವರಕ್ಕೆ [ಅ]ಪೂರ್ವ ಕಕ್ಕನೆಬಮೇಲ ಬಟ್ಟಿಯಿಂ ಇ[ಸ್ಸುಂ]ಕದಲುಂ ಒಜಟನ ಕೊಲೆಬಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ ಮತ್ತಕೊಳಗೆ... ಮಾಡಿಗಳ್ಗೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೧೯ ; ೧೦೭೨). [?]

ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ 'ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ್ (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ: 'ಕಕ್ಕರ(ಮಾಸಲುಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ (ಸಂ:ಕಿ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ... ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ನಾಡೋ. ೧ ಜು. ೧೮೯). ೨. ಒಂದು ಮದ್ಯದ ಹೆಸರು: ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆವುದಕ್ಕೆ ದಳಬಲ್ಲೀ ಕಕ್ಕರಿಕ್ಕಂತುಪ್ಪುದು ಕಳ್ಳಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದೆಂಬುದು ಕುದಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮಂ ಕಾಂತಿಯರ್ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೮೪). ೩. ಸಿಹಿ; ಮಧು: ಕಕ್ಕರ ಇಲ್ಲದ ಹಣ್ಣು ಅಕ್ಕರೆ ಇಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕರೂ ವೇಡ (ಜಾಪೆ). [?]

ಕಕ್ಕರ್ಕ 'ಕರ್ಕಡೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕರ್ಕೆ (ನಾ) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕರ ಮದಲೂರಿಅಂದು ತೊಲು ಗೊಣ್ಮೂಡ ಸ್ಸಗಣಿ ಮಾರ ಶ್ರೀಮೇಟ್ಟಾಣಿಯೂರುಳ್ಳಗಿ ಪಲರನ್... ಎಱಿದು ಸಗಮಱಿದನ್ (ಎಳ. X, ಶಿಡ್ಲಘ. ೬೨-೬ ; ೪೧೦ ?). [?]

ಕಕ್ಕರಿ, ಕಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಕ್ಕರಾಖ್ಯವದು ಕಾದಲಬಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬) ; ಗೌಜು ಕಕ್ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕು]ರ ಸೋಱ್ ಪುಲ್ಲಡೆ ಕಱುವಕ್ಕಿಗಳನುದುರ್ದರೆಲ್ಲಿ ನಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳ ಚಲ್ಲ ಬತಿದಂತೆ (ಸಬಸೋ. ೧೧-೫೦) ; ಕಾಗೆ ಕನ್ನಲಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾಂವ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೨೬-೪೫) ; ಎಱಲಾವಿಗೆ ಬುಱುಲೆ ಕಕ್ಕರ ಗಪ್ಪಱು ಬಱುವ (ಸಿಪ್ರಭಾ ೫ : ೧) ; ಹರಡೆ ಜಾತಿಳ ಕಾಳ ಗಿಡುಗ ಕಕ್ಕರ ಹದ್ದು (ಮರುಚಾ. ೧-೨೯). ಕಕ್ಕ : (೬). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಕಕ್ಕರನೆಂಬ ಮದ್ಯದ ಪಾನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಚೇಷ್ಟೆ: ಅಂತು ಕುಡಿಯೆ ಕಕ್ಕರಗೆಯ್ತಿಂ ತುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆಯ್ಯುದಿ, ಗೈತುದಿ]ನಾಲಗೆಯೊಳ್ ತೊದ[ಲ್ಪ]ರಸು ನುಡಿವ ನುಡಿಗ್[ಳುಂ] (ಪಂಚಭಾ. ೪-೪೪ ವ). [ಕಕ್ಕರ್ + ಗೆಯ್ತ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಕಕ್ಕರಗೊಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿತನ್ನದೀ ತಟದೊಳಿಪ್ಪುವ ಕಕ್ಕರಗೊಣ್ಣಮೆಂಬಧಾನದೊಳುರ್ವ್ವರಾಧಿಪತಿ ಚಕ್ರಧರಂ ನೆಲಸಿರ್ದ್ದ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ವಿಜ. XV, ೬೪೧-೬೪ ; ೧೦೭೨). [ಕಕ್ಕರ? + ಕೊಂಡ.]

ಕಕ್ಕರನೆ (ಅ). ಕಠಕಠನೆ; ಕಠಕಾಗುವಂತೆ (?): ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಕರ್ಚಿರೆಯುಂ ಮೆಲ್ಲದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆ] ಕಕ್ಕರನೆ ಕಂಯು ಪಾರದಿನಧರಂ ಪಲ್ಲಂ ದಷ್ಟಾಧರ ಮಧು ಸಲ್ಲನ ಪಲ್ಲಳ್ಳಿ ಕಗಿರ್[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಚಿ]ತೆನೆ ತೋರ್ಪವೆಲಂ (ರೇಲಾಂ. ೧೩-೩೩).

ಕಕ್ಕರಿನೆಕರಿ= "ಬಲು ಕಪ್ಪಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೀದುಹೋಗು (ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೬); ಶರಭ ಕೋತಿಲು ಕೋಳ ಕಾಳ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕಲಬಿಂಕ ಕಂಕ ಶಕುನಿ (ಸಿಪ್ರಕಾ. ೬-೧೯). [ಕಕ್ಕರ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕಕ್ಕರವಲಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ಮುಟ್ಟುವಡೆಗಳೊಳಿಲ್ಲಂ ಪಾಸಿಕಾರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಲಯಿಗೆಯ ಚತ್ರಾವಳಿಯ ಪಲವಡೆಯ ತುಳಿವಡೆಯ ನೆಲವಾಣಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಯ ಜವಳಿಗಳನೆ ಮೊಗಂವೋದೆ ಸಂಸಿದಾಗಲ್ (ಆ ದಿಪು. ೪-೩೪ ವ) ; ಬಾಯಿನಂಗಳ್ವೆರಸುಂಗುರ ದೇವಾಂಗದ ಚಳೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯೆಸಕ್ಕರೋಹಣದ ಕಕ್ಕರವಲಯಿಗೆಯ ದುಗುಳದ ಪಾಗುಡಂಗಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ಕರಿದಿಪಿನಿ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಜಾನೇ. ೯-೪ ವ).

[ಕಕ್ಕರ? + ಪಟಯಿಗೆ]

ಕಕ್ಕರಸಂಜೆ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಜೆ (?): ಅರಿಗನ ನಾಂಜ ಗಂಡುಮದಟುಂ ಶಿವನಾಗವಗಮಾದುದಾಹವಾಶರದೊಳಕರ್ಕಳಕ್ಕನಾಳೆ ನರನಂ ತೆಗೆದುಯ್ಯುದು ಧರ್ಮಪುತ್ರನಂ ಗುರು ಪಿಡಿವಪ್ಪನೆಂದವರ ನಾಗಳೆ ಪೂಹಿಸಿ ಪೋಗವೇಟ್ಟು ಮಳ್ಳರೆಯೆ ಮಾಜಪೊಯ್ದಿವನಸುಂಗಿಳೆ ಕಕ್ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ತಕ್ಕರ]ಸಂಜೆ ಸಂಜೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧೧-೨೫). ಇ "ಈ ಪದ್ಯದ ಕಡೆಯ ಭಾಗವನ್ನು 'ಕಕ್ಕ – ಅರಸು – ಅಂಜೆ – ಸಂಜೆಯೊಳ್' ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅನ್ವಯಗೊಳಿಸಬೇಕು. 'ಕಕ್ಕ–ಕಕ್ಕಲ' ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂಬುದು. ಇತರ ರಾಜವಂಶಾವಳಿಯಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. 'ಸಂಸಪ್ತಕರನ್ನು ಹಾಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಕ್ಕರಸ(ಸುಯೋಧನ)ನು ವೈರಿಗಳಂಜುವಂತೆ ಸಂಜೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಣಿಯಾದನು' ಎಂದೂ, ಅದರೊಡನೆ, 'ಕಕ್ಕರ(ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣ)ವು ಸಂಧಿ(ಸಂಜೆ)ಗೊಂಡ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ' ಎಂದೂ, ಪ್ರಕೃತಾಪ್ರಕೃತ ತಾರ್ಥಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿರಬೇಕೆಂದು ನಮಗೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ" (ನಾಡೋಜ. ೧೮೯) ; "'ಕಕ್ಕರಿಸಂಜೆ' ಎಂಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ 'ಕಕ್ಕಸರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ, 'ಕಕ್ಕರರಂಜೆ' ಎಂದಾಗಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು, ಕಕ್ಕಸ < (ಸಂ) ಕರ್ಕಶ = ಕಕ್ಕರ < ಕರ್ಕರ – ಕಠೋರ, ಕಠಿನ; ಎಂದರೆ ಕದನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶರಾದವರು, ಕದನ ಕರ್ಕಶರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು" (ಕಂಪಭಾ. ೪೦೯).

[ಕಕ್ಕರ? + ಸಂಜೆ]

ಕಕ್ಕರಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕಕ್ಕರಸೆಯ ಮಕ್ಕೆಗಂ ಬೀರದ ಪೋಪಗಂ ಸಮುತ್ತ ಭರಿಸಿರೊಪಿತನಾಗಿ ಪೆಗ್ಗಡತನಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭-೧೪ ; ೪೨೨). [?]

ಕಕ್ಕರಿ (ನಾ). ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕುಂದು (?): ಎಡಗೆಳೆಳ್ಳ ತೆಱಪಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೆಡಾಡಿ ಮಯ್ಯ ಬೇಕಱುಮುತ್ತು ಕಕ್ಕರಿ ಕರಂ ಬಡಱಟ್ಟರಲೊಂದು ಸಂದು ಕಟ್ಟಾಸೆಯಂತಿತ್ತುದು (ಪಕಾಂ. ೪೪೬). [ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕರಾಯಂ.(< ಸಂ. ಕರ್ಕರಾಯಂ)]

ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ, ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ (೪). ಕಕ್ಕಬಿಕ್ಕರಿ : (೪).

[ಕಕ್ಕರಿ + ಬಿಕ್ಕರಿ. / ತೆಲು. ಕಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ]

ಕಕ್ಕಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಕ್ಕಲನ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪುವನಂಕಳಕಾಣನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ) ; ಶ್ರೀವಲ್ಲಭ ಕಕ್ಕಲರಸ ಪ್ರತಿಪಾಲಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೫-೨ ; ೪೭೨). [?]

ಕಕ್ಕಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕವಡ, ಕಕ್ಪವಡ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಪಾದಭಂಜನವೆಂಬ ಬಿನ್ನಣ. ℙ ಎದುರಾಳಿಯ ಸೊಂಟವನ್ನು ಎರಡುತೊಡೆಗಳ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾದಗಳನ್ನು ಕಂಕುಳುಗಳಿಗೆ ಆನಿಸಿ ಎದುರಾಳಿಯ ಒಂದು ಪಾದವನ್ನು ತಿರಿಚಿ ಹಿಂಸಿಸುವುದು: ಕಮ್ಮರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಸವಡಿ ಪಾಸಗೆ ಕಕ್ಕವಡುಮ್ಮಹಗ್ಗ ಮಂತರಲಗಡಂ... ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬–೧೮). **ಕಕ್ಪವಡ**: ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ ಠಡಕಿ ಕಕ್ಪವಡಂ ಮುಹಡಂ ತುಳಾಡಿ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೭೮). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷವಡ ?]

ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಶ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸ, ಕಕ್ಕಶ, ಕರ್ಕಸ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟ; ಪ್ರಯಾಸ; ಆಯಾಸ; ಏದುವುದು: ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿನ ಹಗ್ಗದ ಹೂಟೆಯಿಂದತಿ ಕಕ್ಕಸದಿಂ ನಡೆಯಿಪರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೪೮); ಕಕ್ಕಸ ನಿನಗಿದು ಹವಣಲ್ಲ ಛೇದಿಸೆ ವೆಕ್ಕಸವಹುದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೨೧); ವೃಥಾ ಗಳಹಬೇಡ ನಾವೀಗ ಸಾರಿದೆವು ಮುಂದೆ ಕಕ್ಕಸವಹುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೬೨). ೨. ಕಠಿಣತೆ; ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೯); ಕಕ್ಕಸದ ಬಾಣವೊಂಬತ್ತಱಿಂ ಹರಿವರೂಥವನೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೨–೧೧); ಕಕ್ಕಸದ ಬಿಸದುರಿಯನುಗುಳ್ವ ಪಾವಂ ತಂದು ಪಕ್ಕೆಗೈದವರುಂಟೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦–೫೦); ರಾಣಿ ಯಾರನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಎಂದೂ ಕಕ್ಕಸದಿಂದ ನುಡಿಸಿದವಳಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೮೫). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಉಬ್ಬು: ಕಿಕ್ಕಿಱಿದು ಬೆಳೆದ ರಸವಾಳೆವಣ್ಗೊನೆಗಳಂ ಕಕ್ಕಸದೆ ಬೆಳೆದ ತೆಂಗಾಯ್ಗೊನೆಗಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೨೯). ೪. ಜೋರು; ರಭಸ: ಆಹವದೊಳೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಕ್ಕಸವನು ಮಾಡಿದೊಡವರನು ಯವೆಯಿಕ್ಕದ ಮುನ್ನ ಬಿಕ್ಕುವೆವು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬೫); ಎಕ್ಕತೂಳದ ಬಂಟನಾ ವಸುದೇವನು ಕಕ್ಕಸದಿಂದಿದಿರಾದ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨–೮೭); ಕಕ್ಕಸದಿಂ ಕಾದಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಗಜ ಮಱೆವೊಕ್ಕಡೆ ಬಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೩೮); ಕಕ್ಕಸದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ನಾಲಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದನೆಸಗಿದೆನು (ಭರಚ. ೩೮–೧೩೩). **ಕಕ್ಕಶ**: ೨. ಕಕ್ಕಶವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ಕುಚದೊಳು (ಅಂಜಚ. ೨–೨೫). **ಕರ್ಕಸ**: ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸರು ನಮ್ಮುವನು ಪಲವೇಂ ಚಿಕ್ಕಹರೆಯದಿ ಮೊದಲು ನಮ್ಮೊಳು ಕರ್ಕಸವ ಬೆಳಸುವರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨–೩೧).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕಕ್ಕಸಂಬಡು, ಕಕ್ಕಸಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗರೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಕ್ಕಸಂಬಡುವೆರಡುಂ ವೇದಾಂತಂಗಳುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೮–೧೦). **ಕಕ್ಕಸಬಡು**: ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯ ಕಣಜ ಕಕ್ಕಸಬಡುತಿದೆ ಬೊಕ್ಕಸದೊಡಲು (ಗರಿ. ೬೦–೧೩); ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ವೆಂಕಪ್ಪನು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟನು (ಫಲಸಂ. ೭); ಕೆಲವರು ನಕ್ಕರು; ಹಲವರು ಕಕ್ಕಸಬಟ್ಟರು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧). [ಕಕ್ಕಸ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಂಬೆಱು, ಕಕ್ಕಸವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಕ್ಕಸಂಬಡು: ಆ ರಕ್ಕಸಂ ಕಕ್ಕಸಂಬೆತ್ತೊಳಱುತ್ತುಂ ಬಿಳ್ದು ಪಾತಾಳದೊಳೆ ಮಿಡುಕನೇ ಪೇಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨–೧೫). **ಕಕ್ಕಸವೆಱು**: ೨. ದರ್ಪತೋರು; ಸೊಕ್ಕು ತುಂಬು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತು ಕಾದುವ ನೃಪೋತ್ತಮರೆಲ್ಲ . . . ತೊತ್ತಿನ ಮಕ್ಕಳಂತೋಲಗಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨೦–೪೪). ೩. ಕಠಿನವಾಗು: ಸೆಳೆನಡುವಿನ ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಬಲ್ಮೊಲೆದಳೆದ ಹೆಂಡತಿಯ ಕೈಪಿಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೬–೧೪). [ಕಕ್ಕಸ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ (ನಾ). ಕ್ರೂರನಾದ ಮನುಷ್ಯ (ಕಿ).

[ಕಕ್ಕಸ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಕ್ಕಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಕಿ).

[ಕಕ್ಕಸಗಾರ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಕ್ಕಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಪ್ರಯಾಸಪಡು: ಕಡುನೇಮವಿಡಿದು ಕಕ್ಕಸಗೊಂಡು ಮುನಿವರರೊಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು (ಹದಿಬ. ೨–೨೮).

[ಕಕ್ಕಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನ; ಕೊಬ್ಬಿದ ಯೌವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ – ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಕ್ಕಸ + ಜವ್ವನ]

ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ಯೌವನವುಳ್ಳವಳು; ನವಯುವತಿ: ಪಕ್ಕಿ ಸೋವ ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನೆಯರ ಮೆಲ್ಲುಲಿ ಕೇಳೆವರ್ಪುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೮). [ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ + –ಎ$_2$]

ಕಕ್ಕಸಬಡು 'ಕಕ್ಕಸಂಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮೂದಲೆ, —ಚುಚ್ಚು ಮಾತು: ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆಯು, ಕಕ್ಕಸಮೂದಲೆಯು, ನಿಸ್ಸಹಾಯರನ್ನಿರಿವ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩–೭).

[ಕಕ್ಕಸ + ಮೂದಲೆ]

ಕಕ್ಕಸವೆಱು 'ಕಕ್ಕಸಂಬೆಱು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಸು, ಕಕ್ಕಸ್ಸು (ನಾ). ಪಾಯಖಾನೆ; ಶೌಚಕೂಪ: ಕೋಣೆಗೆ ಸೇರಿಯೇ ಸ್ನಾನದ ಮನೆ, ಕಕ್ಕಸು, ಮುಖತೊಳೆಯಲು ತೊಟ್ಟಿ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೭). **ಕಕ್ಕಸ್ಸು**: ಜಲಗಾರರಿಬ್ಬರು ಬಂದು, ಈ ಮನೆ ಕಕ್ಕಸ್ಸು ಗುಡಿಸುವವನು ತಾನು, ತಾನು ಎಂದು ಜಗಳಾಡಿದರು (ರೂಪಸಂ. ೧೧).

[← ಡಚ್. ಕಖುಯಿಸ್. / ತಮಿ. ಕಕ್ಕುಸು; ಮಲ. ಕಕ್ಕೂಸ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕುಸ್, ಕಕ್ಕೂಸು]

ಕಕ್ಕಸ್ಸು 'ಕಕ್ಕಸು' ನೋ.

ಕಕ್ಕಳಗಟಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕಳಚಿಬೀಳು (?): ಅಂತು ಪಿಱಿಯೆ ಕಕ್ಕಳಗಟಲ್ದು ಸೊಪ್ಪುಸೊಪ್ಪೆಲ್ವಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ತಳಗುದಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೫ ವ). ೨. ಜಾರು (?): ಅಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕೆ ತನು ಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿದುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗಟಲ್ದು ಮೆಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ತಮಾ ತುಂಬಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೪). [ಕಕ್ಕಳ ? + ಕಟಲ್$_1$]

ಕಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಪುಕ್ಕ; ಹೇಡಿ (?): ಎಂತೆಂತವರಿಗೋ ಅಂತರಾಟ ಸುಮ್ಮನಿರೋ ಕಕ್ಕಾಟ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೦೭). [?]

ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರ (ನಾ). ದೀಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಚಕ್ರ; ಅಗ್ನಿಚಕ್ರ (?): ಇದಿರಾಗಿ ಯತ್ತೆರದ ಜೋಡು ಜವನರ ಕೊಂಡವೆನೆ ಕಕ್ಕಾಡಿಚಕ್ರವ ಕಾಲ ಚಕ್ರೊಡಗೂಡಿದಂದದಿ ಜೋದರಿರಿದಾಡಿದರು ಭರವಶದಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೬೦–೩೫). [ಕಕ್ಕಾಡಿ$_0$ + ಚಕ್ರ]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕ (ನಾ). ಹೆದರಿದವನು; ಗಾಬರಿಗೊಂಡವನು (ರೀವ್ಸ್); "ಅಂಜುಬುರುಕ; ಹೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧).

[ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು (< ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ) + –ಅ$_7$]

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕಾವಾಡಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ; ಕಹಿಮಿಣಕೆ: "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ– ಕಾಡಕವಡೀಕಾಯಿ, ಕಕ್ಕಾವಾಡೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨).

[ಕಕ್ಕಾವಾಡಿ$_0$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು, ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು(ನಾ). ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಗಾಬರಿ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ: ಸೀತಕ್ಕನ ಈ ಆಪತ್ಕಿತ ಆವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಸುಬ್ಬಕ್ಕನವರು ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಇತಿಪ್ರ. ೬೮); ಹುಡುಗರು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ . . . ದೀರೆಟ್ಟು ಗುರುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಜಯಂತ. ೨೩); ಕೈಲಿಯೂ ಅವಳ ಪಾತಿನಿಂದ ಒಂದುಕ್ಷಣ ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿಯಾದಳು (ತೇಜೋ. ೧೪). **ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿ**: ನಿತಾಯಿ ಬಾಬು ಗಳು ಕಳ್ಳವಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಅಂದರು (ಕುಂಹಿಂ. ೨೩). **ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ**: ಬ್ರಹ್ಮನ್ನಳಿಯ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಉತ್ತರನು ತಾನೇ ಬಂದು ಕವಚವನ್ನು ತೊಡಿಸಿದನು (ಪಜಭಾ. ೨೦೪); ಅವಳು ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡತೊಡಗಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೪); ಹಕ್ಕಮಾತಿನಿಂದ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೯). **ಕೆಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕು**: ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಿ**: ಶ್ರೀಧರನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳು ಕಳ್ಳುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ದಿಗ್ಮೂಮೆಯೊಡನೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರು (ನೋಸ್ಮೃ. ೬೬); ಕೋಡಂಡರಾಮಯ್ಯ ಕಳ್ಳುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ (ನಡಿದಾ. II, ೯೩೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಬಿಳಿ ?. / ತುಳು. ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಾರೆ; ತೆಲು. ಕಳಬಿಳಿ, ಕಳಾಬಿಳಿ, ಕಳಾವಿಳಿ]

ಕಕ್ಕೆ, ಕಾಕೇ(ನಾ). (ಉಕ) ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ; ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಕ್ಕೆ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಂಡೇ ಇಲ್ಲವಂತೆ (ನಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯); ಆ ಅಗ್ರಹಾರದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅವರು 'ಕಕ್ಕೆ'ಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೬); ಅವರ "ಕಕ್ಕೆ" ಇರದಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಏನಾಗುತ್ತಿದ್ದರೊ! (ದಕ್ಷಿಸ. ೧೩). **ಕಾಕೇ**: "ಇವತ್ತು ಪಾಠ ಇರಲಿಲ್ಲ ಕಾಕೇ" ಎಂದಳು ಶಾಂತಾ (ಇಪಿವಾ. ೭೦).

[< ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಾಕೇ; ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಕ್ಕೆವಳ್ಳೆ(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀವಸಿಷ್ಠಾಲಯರ ಅಜ್ಜರಾ ನಾರದಿಗೆ ಕಕ್ಕವಳ್ಳೆಯೋನ್ ಪುಕ್ಕೂ ಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವಪರಿಹಾರಂ ಕೊಮ್ಮರ್ (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೬-೩ ; ೪೮ ?).

[ಕಕ್ಕೆ ? + ಪಳ್ಳ]

ಕಕ್ಕೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಾಂತಿ ಮಾಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ತಿರುಗಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇನಗೆ ಸೊಕ್ಕಿಜ್ಞಾತ ಯಾಗಪಶುರುಚಿಗಳಿಂದಬಂ ಕಕ್ಕಿಸುವೆನೀಕ್ಷಣಂ (ಚಿಭಾಪ. ೩೨-೧೧). [ಕಕ್ಕು+ -ಇಸು]

ಕಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರಿಕೊಳ್ಳು; ವಾಂತಿಮಾಡು: ಕರೀಂದ್ರನೊಳ್ ಸುರೇಂದ್ರನ ಕರೀಂದ್ರಮಾದೊಡಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಳ್ಳ ದಿರದೆಂದು ನೀಡುಂ ನೋಡುತ್ತ (ಉಸುಹಾ. ೧೪-೧೪೪ ವ); ದಕ್ಕಿಸಲಾಜಡೆಯಾ ಮುನಿಯಾ ಕೂಳ ಕಳ್ಳಲು (ನೆಮಿಪು. ೨೦-೬೪); ಸೊಕ್ಕಿದ ಕುಂಭಾಂಡ ರಿಜಮೆಳಲು ರಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ (ಪಚರಿತ. ೪೦-೬೨); ಕಕ್ಕುವರ್ ಮಹಿಗಿಂ ಕೋಡಿತವನು (ಚಿಭಾ. ೨೮-೨೩); ಮೆಲ್ಲುದಂ ಕಳ್ಳು ಕಕ್ಕಿಂದು (ಚಿಪಾ. ೩-೫೭). ೨. (ಆಲಂ) ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸು: ಬಲವಾಗಿ ತಡಕಿದರೆ ಹರಿ, ಅವನು ಹಣ ಕಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಒಳಗಿನ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು, —ಹೇಳು: ಸಿಕ್ಕುವರೊಡನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಗೋಳಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ (ಹಕ್ಕಹಾ. ೧೧೧); ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೂ ಕಳ್ಳಲೇಬೇಕು (ವೌಲಾ. ೮೪)

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಕ್ಕು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಕ್ಕ್ಯ; ತೆಲು. ಕಕ್ಕು, ಕ್ರಕ್ಕು; ಗೊಂಡಿ. ಕಕ್ಕಾನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಕ್ಕ್ರೆ = ಉಗುಳು]

ಕಕ್ಕು(ನಾ). ೧. ವಾಂತಿ; ಕಾರಿಕೆ; ವಮನ: "ಸಿಗುರಿತೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೦೦). ೨. ಕಾರಿಕೊಂಡ ವಸ್ತು, (ಕ).

[< ಕಕ್ಕು]

ಕಕ್ಕು(ನಾ). ೧. ಗರಗಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹಲ್ಲು, —ಮುಳ್ಳು: ಕಕ್ಕಿನ ಸವರದ ಮಚಿಗಳಕಳ್ಳುವವರ್ಗಲರಿಂ ಮುಕ್ತಿನ್ಯೆಸರಮಂ ಕೇಳಿ ಕಳ್ಳುವರ್ಗಲರಿಂ (ಧರ್ಮಾಸ್ಯ. ೧-೨೦೦); ಬಿರಿಸಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಸೀಳ್ವ ಕಾಮನ ಕಯ್ಯ ಗರಗಸದ ಕಳ್ಳುಗಳೊ (ಜಹಶಾ. ೩-೨೭). ೨. ಸಿಗುರು; ಸಿಬುರು: "ಸಿಗುರೊಳುದ್ಗಾರದೊಳ್ ಕಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೦೦). ೩. ಒರಟಾಗಿರುವಿಕೆ: ತೆಳ್ಳನು ಕೆಂಪಸಿದಿಪ್ಪ ನಾಲಗೆ ಲೇಸು ಕಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪು] ಕವಲಾಗೆ ಪೊಲ್ಲೂ (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೧೩). ೪. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಹರಿತ; ಚೂರುಕು (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರುಕು, ಕರಟು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು; ತೆಲು. ಕರಕು, ಕರುಕು; ಪಜೆಗ. ಖರ]

ಕಕ್ಕುಳ(ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕುನ ಕೋಡು ಅದಱ ಮೂಡಣ ಬೀರಕ್ಕನ ಕೆಱೆ (ಎಳ. II, ೩೪೫-೬೯; 1159). [?]

ಕಕ್ಕುಂದಜಿಱಿ, ಕಕ್ಕುದಜಱಿ(ನಾ). ಗರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ (?) : "ಕಕ್ಕುಂದಜಿಱಿಯೆಂಬು ಕಳ್ಳುದಜಱಿ" (ಕಕಸಾ. ೧೩-೨೧೧೫); ಕುಸುಂಕುಱುಗೊಂಡಿಸಲ ಬಾಜ್ಞೇಲಿಯ ಕೇಸರದ ಕಳ್ಳುಂದಜಱಿಯ ಕಾಪಿನ ಕಂಪಿನ ಕೋಸಲಿಪರ್ಪಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೮-೫೧ ವ); ಕಳ್ಳುಂದಜಱಿ, ದಕ್ಕುಂದಲೆ (ಕವಿದ. ೧೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಬಗ್ಗಂದೊವಲ್, ಬಗ್ಗದೊವಲ್; ಕಳ್ಳುಂದಜಱಿ, ಕಳ್ಳುದಜಱಿ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಚೆಂದರಿಂಗಂತಕೋಳ್ ಮಣಿಮಂಬುವಂ . . . ಕೇತಕಿ ಸುತ್ತುವೇಲಿ ಕಳ್ಳುಂದಜಱಿಯಾಂತ ಕೋಟಿ ಮದನಂಗೆನೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿರ್ದುದಾವನಂ (ವ್ಯಷ ವಿ. ೪-೬೩). **ಕಳ್ಳು ದಜಱಿ**: "ಕಳ್ಳುಂದಜಱಿಯೆಲು ಕಳ್ಳುದಜಱಿಯುಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಲಿ. ೧೧೩); ಅಂಗಣನ್ಮಸಿಪ ಬಿಸದಿದರ ಮನೆಯೆಂದು ಮಧುವನಕೆ ಕಳ್ಳುದಜಱಿಯಂ ನೆಟ್ಟಮೋ . . . ಎನಲ್ ವಸಮನುಜಿ ಬಳಿ ಕಂಗೊಳಿಪ ಪೊಂಗೇದಗೆಗಳೊಪ್ಪುದುವ್ (ಜಿಬಿ. ೧೫-೧೪); ಎದ್ದರಿಂದು ನೂಳವೆ ಕಳ್ಳುದಜಱಿ ಕೇತಕೆಗಳ ದಸಿಯಲಿ (ನಿಜಸಾಂ. ೯೦); ಅಗಜೆಕ ಕಳ್ಳುದಜಱಿ ಬದ್ದುಗಳೊಪ್ಪುವ ಕಳ್ಳು ಬಲಗೆಗಳು (ಪ್ರಸ್ಥಾಹ. ೪-೬೮). [ಕಳ್ಳು+ ತಜ್ಜಿ?]

ಕಕ್ಕುಂಬಿ (ನಾ). (?) : ಕಾಡದೇವಿಯಂಬಿಯಂ ಮಕ್ಕಾದನಂಬಿಯಲುಂ ಮೂಡಿಗೆ ಕಳ್ಳುಂಬಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕು ಕ್ಕುಂಬಂ, ಕುಕ್ಕುಂಬಂ] ಸುಜಿಸಿ ಕೊಂಪಂ ಬೀಡು ಬಿಡುವಿಂಬುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೧); ಅವರೆ ಮಾಡಿದ ಬಿಟ್ಟುಳಿಯ ಕಕ್ಕುಂಬ ತೊಡಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಗೆಯ ಅದಲಿಕೆಯ ಕಂಡ ಪಟುಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); "ಕಕ್ಕುಂಬ - ? " (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ). ℙ "ಕುಕ್ಕುಂಬ (ಕೆಲಿಪು + ಕಂಬ) ಗೆಂದರೆ, ಇಕ್ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಿದ ದೇರೆಯ ಸೂರುಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು, ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವ ಕಿರುಗಂಬಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು" (ನಾಡೋಡ. ೬೦೫). [?]

ಕಕ್ಕುಗಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದುದು; ಸಣ್ಣ ಚೂರು: ತೊಡೆಯನು ಕೊಯ್ವು ಕತ್ತಿಯಲಿ ಕಳ್ಳುಗಡಿಗಡಿಪಡಿಪ್ಪ ಳ್ಳತಿಂದಿಂಕಿಳ್ವಳಧೂಸುರನು ಕೋಪಿಸಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿದಪನು (ಸಂಧಿಪ. ೨೫-೧೫, ೧೬).

[ಕಳ್ಳು+ ಕಡಿ]

ಕಕ್ಕುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು; ಚೂಪಾದ ಉಗುರು: ಕಕ್ಕುಗುರಿನೆಗರ್ಗಳಂ ನುಜ್ಜುಟ್ಟು ನುಗಿದಂ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೯೮-೧೯೩).

[ಕಕ್ಕು+ ಉಗುರು (< ಉಗುರ್)]

ಕಕ್ಕುದಱಿ 'ಕಕ್ಕುಂದಱಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕು 'ಕಕ್ಕಾವಿಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯ. 'ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಕ್ಕುರಿಮಿಗು(ಕ್ರಿ). ಕ್ರೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು; "ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು = ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದೆ" (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೮೫೩ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಬಿಡದಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು ಕೆಡೆ ಮೆಟ್ಟಿಡು ಕಕ್ಕುರಿಮಿಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು ಪೊಯ್ ಕಡಿ ತಿವಿ ಕೊಲ್ಲು . . . ಎಂಬ ಬೇಡ ವಡೆಯಬ್ಬರವಾತಿಡಿದುತ್ತು ಸುತ್ತಲುಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭–೫೪).

[ಕಕ್ಕುರಿ + ಮಿಗು]

ಕಕ್ಕುಲತೆ, ಕಕುಲತೆ, ಕಕುಲಾತಿ, ಕಕುಲಾತೆ, ಕಕುಳತೆ, ಕಕ್ಕಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿ, ಕಕ್ಕುಲಾತೆ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆ, ಕಾಕುಲತೆ, ಕಾಕುಲಾತಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ; ಸಂಕಟ: ತಪ್ಪದುವೋ ಲಲಾಟಲಿಖಿತ ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ ಬಂದರೆ ಆಗದು ನೋಡಾ (ಬ ಸ ವ. ೬೮೭); ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಕ್ಕುಲತೆಗಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸೇವೆಯ ಮಾಡುವ ಮಿಟ್ಟೆಯ ಭಂಡರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇವತ್ವ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೦–೨೪೬). ೨. ಪ್ರೀತಿ; ಮೋಹ; ಮಮಕಾರ: ಅಕ್ಕಟಕ್ಕಟ ಈತಗಳುಪಿದ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಕೈಸಾರಿತಲ್ಲದೆ . . . ಒಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ಸಮಸ್ತಭೋಗವ ಮಿಕ್ಕು ಸವಿಯದೆಯೆನ್ನ ಭಾವನೆ ಮುಕ್ಕುಹೋದುದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫–೪೯); ಹರಣದಲಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿತೆ] ಬೇಡುದ್ಧರಿಸುವುದು ಸತ್ಕುಲತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೧); ಕಕ್ಕುಲತೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಅರಸು ತಾಚಕ್ಕಂದವಿರುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೭); ರಾಧೆಯು ತಾಯಿ – ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳಾದ ಕಕ್ಕುಲತೆಯ ಮಗಳು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೩೧). ೩. ಕನಿಕರ; ದಯೆ: ಸುರರ ನೀಂ ಬಿಡಿಪ ಕಕ್ಕುಲತೆಯೇತಕೆ (ಚೆಬಪು. ೩೨–೧೧). **ಕಕುಲತೆ**: ೪. ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತೆ: ಕೆಟ್ಟ ಕಕುಲತೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಕಟ್ಟೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬೭). **ಕಕುಲಾತಿ**: ೧. ಪದ್ಮಾವತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಸುಮಿತ್ರೆಯ ಕಕುಲಾತಿ ಮೇರೆ ಮೀರಿಬಂತು (ಅನುರ. ೪೦). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಮನುಕುಲದೊಂದು ಪುಣ್ಯದಾ ಬನದಲ್ಲಿ ಕಕುಲಾತಿಯರಳಿಸಿದ ಮಧುರ ಹೂವು! (ಭಾವಜೀ. ೧೫–೨೯೦). ೩. ಮೊದಲು ಅವಳಂಥ ಕಕುಲಾತಿಯ ಹೆಂಗುಸೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಕಾರವಾ. ೧೨); ಭಾವನೆಯನ್ನು, ರಾಗವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಕುಲಾತಿಯನ್ನು ಬದಿಗಿರಿಸಿ (ಜೀವಪ್ರ. XI, ಮನೋವೇದಿಕೆ). **ಕಕುಲಾತೆ**: ೨. "ಅಂತಃಕರಣ; ಪ್ರೀತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೧). **ಕಕುಳತೆ**: ೨. (ಕಿ). **ಕಕ್ಕಲಾತಿ**: ೧. ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲಂತ ಕಕ್ಕಲಾತಿಯ ಮಾತು ಪಕ್ಕದವರ ಮುಂದೆ ಆಡಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧–೯೦). **ಕಕ್ಕುಲಾತಿ**: ೧. ತಾಯ ಹೃದಯದಿಂದ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯಿಂದ ಬಂದ ವಾಣಿ ಅದು! (ಬನಸಿ. ೧೬). ೨. ಆಗಲಿಸಿದೆನೈವರ ಕಕ್ಕುಲಾತಿಯ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಗಳಾ (ಶರೀಫ. ೫೦); ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುವ ಚಿಕ್ಕಸಿದ್ಧನ ಕಂಡು ಕಕ್ಕುಲಾತೀಲಿ ಕರೆದು ಕೇಳಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫–೧೮). **ಕಕ್ಕುಲಾತೆ**: ೧. ಸಿಕ್ಕಿತಿವಳೊಳೆನ್ನ ಮನವಿನ್ನು ತಿರಗದು ಕಕ್ಕುಲಾತೆಯ ಮಾಡಲೇಕೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೪–೯೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆ**: ೧. ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ತಂದುಕುಡಲು ಚಿನ್ನಮನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡದಿರರು (ಅಂಜಚ. ೩–೮೬); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ಕೆಡಬೇಡ ಬಿಡು ಬಿಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪–೭೮); ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡಿನ್ನು ತನ್ನನು ಮಿಕ್ಕು ಬದುಕುವೆನೆಂಬ ಕಾಲನ (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೨–೧೩). ೨. ಒಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲತೆಗೆ, ಕಕ್ಕುಲಾತಿಗೆ, ಕವಳಕ್ಕೆ] ಪರರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯದೈವ ಭವಿನೇಮಸ್ತರುಗಳಲ್ಲಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೭೭–೩೮೪); ಪೊಡವಿಪತಿಗಳ ಬಸುಱ ಬಂದೀ ಯೊಡಲ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನು ಕಾಳಗದೆಡೆಗೆ ಮಾಡಿದರಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೨೭); ಕೈವಾರವೇಕೀ ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೫೩). ೫. ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲು: ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯನುಂಟುಮಾಡಿದುದು ಪೆಣ್ಗಳೊಳಾವನಪಾಂಗ ವಿಭ್ರಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೨೩); ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯೆಮಗಿಲ್ಲೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೩೩); ದೊರೆಗಳಾರಾದರೂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಯ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಮಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೬೦–೨೦; 1573); ಇನ್ನು ಹಯಮಂ ಬಿಡುವನಲ್ಲ ನಿಮಗೆಮ್ಮ ತಾತಂ . . . ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡ ನಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೭). ೬. ಸಂಶಯ; ಅನುಮಾನ: ಅಕ್ಕಱಿಂದಲ್ಲ ನೀನೋಡಿಹೋದಹೆಯೆಂಬ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಗೇಱೆಂದೆನ್ನೆಸೆ (ಹಚಕಾ. ೮–೬೮). **ಕಾಕುಲತೆ**: ೧. "ಪುನಃ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುವೆನೇ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ . . ." ರೂಪಾ ಕಾಕುಲತೆಯಿಂದ ನುಡಿದಳು (ರೂಲೇಖಾ. ೧೨೪). **ಕಾಕುಲಾತಿ**: ೨. ಕಾಕುಲಾತಿಯ ಪಿಡಿದು ಲೌಕಿಕದೊಳು ಬಿದ್ದು (ವಿದಾಕೃ. ೧೩೫–೧); ಆಕಳನು ಕಾಯ್ದು ಕಾಕುಲಾತಿಯಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೦–೨೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಕ್ಕುರೀತಿ = ಪ್ರಯಾಸ, ತೊಂದರೆ; ತೆಲು. ಕಕ್ಕುಱಿತಿ, ಕಕ್ಕೂಱಿತಿ]

ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು, ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕರುಣೆಗಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹಲುಬು: ಖಳರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ನಿನಗಲ್ಲದಾರಿಗೆ ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ]ಬಡುವೆನು ಮುರಾಂತಕಯೆಂದಳಿಂದು ಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೧೧೯). **ಕಕ್ಕುಲತೆಪಡು**: ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಕಕ್ಕುಲತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕುಲಿತೆ]ಪಟ್ಟರಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಳು ನಿನ್ನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕೆನು ಸಲಹೊ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೪–೩). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು**: ೨. ಸಕ್ಕರೆಗೆ ಸದೃಶಮಾದೆಳನೀರುಗಳ್ ತಮ್ಮ ತಲೆಯೊಳಗೆ ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಉಕ್ಕಿದತಿಹರುಷದಿ ನಿಜಜೀವವಿರುವನಕ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡದೆ ಕೊಡುತಿರ್ಪ ಕೆಂದೆಂಗುಗಳ್ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೩–೫). ೩. ಆಸೆಮಾಡು; ಬಯಸು: ಒಕ್ಕಲಿಗ ವೈಶ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಂ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಟ್ಟು ವಂದಿಪನೆ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೩–೯). [ಕಕ್ಕುಲತೆ + ಪಡು$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಾತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ, ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ (ನಾ). ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಲೋಭಿ: ಕಳವಳಿಸಿದರು ಕಾಯದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾಱ]ರು ಕೈದೆಗೆದ ರಗ್ಗಳೆಯನುಱುಬೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೫೧). **ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + –ಕಾಱ]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗಾಱ 'ಕಕ್ಕುಲಿತೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಂಬಲಿಸು; ಆಸೆಪಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಳುಕಿ ಶೂದ್ರನನು ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಂಡಣಲಿ ಬೇಡಿದೊಡಿಕ್ಕದಿರಿ ನರಮಾಂಸವಿಂದೆಲೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಮರುಳಾಗಿ ಶೂದ್ರನ ಕಷ್ಟಭೋಜನಕೆ (ಸಂಭಪ. ೨೫–೧೬). ೨. ಚಿಂತೆಮಾಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಬೇಡ (ಮಂಕುಕ. ೪೨೦).

[ಕಕ್ಕುಲಿತೆ (< ಕಕ್ಕುಲತೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡಿಸು: ದುರ್ಮಾರ್ಗ ರಕ್ಕಸಿಯರುಂ . . . ನೆಲದಣುಗಿ ಭಯಮೋಹಗೊಳುವಂತೆ ಪರಿಪರಿಯ ಲಲಿತಕಾಠಿಣ್ಯತರ ಕಲುಷಿತದ ದುರ್ಭಾಷೆಯಲಗುಗಳ ನಾಲ್ದೆಸೆಯ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಿಸಿದರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೦–೧). [ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಕ್ಕುಲಿತೆಬಡು 'ಕಕ್ಕುಲತೆಬಡು' ನೋ.

ಕಕ್ಕುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಮರುಳಾಗು : ಸಿಕ್ಕಿತಲ್ಲಾ ಲೋಕವೀಪರಿ ಕಕ್ಕುಲಿಸಿಯೊಡಲಾಸೆಗಱಿವನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆಯಕಟ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೫). [ಕಕ್ಕುಲ ? + -ಇಸ್ಕು]

ಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗೊಂಚಲುಗೊಂಚಲಾಗಿ ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಸುವರ್ಣಕ ; ರಾಜತರು : "ಅರಗ್ವಧಂ ಸ್ವರ್ಣಪುಷ್ಪ ಕೃತಮಾಲಮೆನಲಾ ರಾಜತರುವೆನಲ್ ಕಕ್ಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೨) ; ಪಂಚಮುಖನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಯಮರದ ಮೇಲಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಸುಖಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಭಕ್ತನ ಸಮ್ಮುಖಕ್ಕೆ ಶಿವನಂತಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ರೂಪಕಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರಲು ಕಕ್ಕೆ ಶರ್ವನ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ನಂಟಾಗಿರಲು (ಆನಾರ. ಹ. ೧೩೨-೧೪) ; ಕಕ್ಕೆಯೆಕ್ಕೆಗಳ ಪೂವಂ ತಂದು ತಣಿವಿಲ್ಲ ದರ್ಚಿಸುತೆ (ಚಂಡೇರ. ಹ. ೧೪೦-೧೯) ; ಕಡವೊಡವೆಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕೆ ತರಿ ತಾರಿ ಬೆಳಲ್ ಬಿಳಿಯತ್ತಿ (ಧರ್ಮಪ ೩-೪೭) ; ಗಿರಿಯ ಶಿರದಲಿ ಹೂತ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ ಮುಱಿದು ಬೀಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬) ; ಕಣಗಿಲು ಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆಯಣಿಲು ಕದಳಿ ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡುಕ್ಕೈ, ಕೊನ್ಜೈ ; ಮಲ. ಕೊನ್ನ ; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ]

ಕಕ್ಕೆಕೂಳು (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರ (?) : ಬಿಕ್ಕೇಕೂಳು ಕಕ್ಕೇಕೂಳು ತಿನ್ನುತಾ ಇದ್ದ (ಬೆಳುಮ. ೬೮).

[ಕಕ್ಕೆ ? + ಕೂಳ್ಯ (< ಕೂಟ್ಯ್)]

ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಕ್ಕೊರಳೆ, ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಬೇರಕಃ-ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಓಷಧಿ. ೩೬) ; ಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಹಂಸ ಪಾದಿಗಳ ಸೊಪ್ಪನು ಶಿಶುಗಳ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ ಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪). **ಕಕ್ಕೊರಳೆ** : ಕಕ್ಕೊರಳೇಬೀಜ, ಯವಕ್ಷಾರ . . . ಐದುವರಹತೂಕವ ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೮). **ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ** : ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ, ಎಲವದ ಹಗಿನು . . . ಧೂಪವ ಹಾಕಲು ಚಿತ್ತವಿಭ್ರಮ ಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೬). [? + ಕೊರಲೆ]

ಕಕ್ಕೊರಳೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ, ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರು (ಕಿ). **ಕಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : "ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪). **ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ** : ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕೇಳುವ ಆಸೆ ಇದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣು ಆ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೭೫). [ಕಕ್ಕೋಕ್ಕ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಕ್ಕೋರೆಲೆ 'ಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ℙ ಇದರ ಕಾಯಿಯ ಒಳಭಾಗವು ಅಂಟಾಗಿಯೂ, ಸುಗಂಧವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ೨. ಕಕ್ಕೋಲ ಕಾಯಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ಕೋಲಕ (ನಾ). = ಕಕ್ಕೋಲ ; "ಗವಲಕಚೂರ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೪).

[ಸಂ.]

ಕಕ್ಖಟ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ; ಘನರೂಪವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ನಗೆ ; ನಗುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಕ್ಖವಡ 'ಕಕ್ಕವಡ' ನೋ.

ಕಕ್ರ 'ಕಕ್ಕರ್ಕ' ನೋ.

ಕಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ನಿಚ್ಚಿಲಿ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಪೊಱಪಚ್ಚಮನುಟ್ಟರ್ದಿಱುಂಕಿ ಕಕ್ಷದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೫) ; ಮೇಲುದುಗುಡದ ಮುಖದ ನೀರೊಱೆವಾಲಿಗಳ ಕಕ್ಷದ ಗದೆಯ ಭೂಪಾಲ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧) ; ಕಕ್ಷದಲಿ ವಿಧಿಯು ಧರಿಸಿಹನು ಕರಪೀಠದೊಳು ಪಕ್ಷಿವಾಹನನು ಪಿಡಿದಿಹನು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೩). ೨. ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಪಕ್ಕ : ಆಗಳ್ ಮದಗಜ ಕಕ್ಷಧ್ವಜ ವಿರಾಜಿತಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಪೊನ್ನರಥಮಂ ಮದ್ರರಾಜನನೇಱಲ್ವೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೯ ವ). ೩. ಕೊಠಡಿ ; ಕೋಣೆ : ಡ್ಯೂಕನ ಶಯನಕಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯ ಮತ್ತು ಸುರುಚಿಪೂರ್ಣರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿತ್ತು (ಯೋಧರು. ೬೦). ೪. ಅರಣ್ಯ : ಸಜ್ಜನ ಭಕ್ತರಾಮಯಾಪತ್ ಕಕ್ಷಧೂಮಾಂಕ ಪಶುಪತಿ ಲಲಾಮ ಪರಿಪಾಲಯ (ಗುರುಚಾ. ೨-೧). ೫. ಕಚ್ಚೆ ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಸೀರೆಯ ಅಥವಾ ಪಂಚೆಯ ಅಂಚು : ಪ್ರಸ್ತಕ್ಕೆ ಭಕ್ಷ, ವೈಷ್ಣವರಿಗೆ ಕಕ್ಷ, ನಾರಾಯಣ ಅಂದವಗೆ ಮೋಕ್ಷ (ಗಾದೆ). ೬. ಲಂಗೋಟಿ ; ಕೌಪೀನ. ೭. ಉಡಿದಾರ ; ನಡುಕಟ್ಟು ; ಒಡ್ಯಾಣ. ೮. ಹುಲ್ಲು. ೯. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ. ೧೦. ಅರಮನೆಯ ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ. ೧೧. ತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದ. ೧೨. ಅಂಗಣ ; ಪ್ರಾಂಗಣ. ೧೩. ಬಾಗಿಲು ; ದ್ವಾರ. ೧೪. ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳು ತಿರುಗುವ ಪಥ : "ಪ್ರಾಂಗಣ ಕೌಪು ಕಕ್ಷಮುಡಿನೂಲ್ ಕಾಂತಾರ ಕಕ್ಷಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧).

[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಬಗಲಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸ್ವಾಧೀನನಾದವನು : ಪಕ್ಷಕಾರರನ್ನು ಕಕ್ಷಕಾರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಲ್ಲ ಮೋಹಕನಗೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ವಕೀಲಮಿತ್ರರು . . . ಬಂದರು (ನಿರಾಭ. ೧೪೬).

[ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಕುಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರುವವನು (?) : ಆಕಾಶದ ಕವಿಗಳೆನ್ನ ತೊಟ್ಟಿಲ ಕೂಸು ಹರಿಬ್ರಹ್ಮರೆನ್ನ ಕಕ್ಷಕುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷೆಯ ಒಕ್ಕಲು] ನೀ ಮಾವ ನಾನಳಿಯ ಗೊಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೧೨೧-೫೫೦).

[ಕಕ್ಷ + ಕುಳ ?]

ಕಕ್ಷಪಾಲ, ಕಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ಕಂಕುಳಿಗೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ ; ಬಗಲು ಚೀಲ : ಕಾಲಕರ್ಮವನು ಪಾದುಕೆಗಳಾಗಿಯೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೇಲೆನಿಸುವಷ್ಟಮಾಸಿದ್ಧಿಗಳನೇ ಕಕ್ಷಪಾಲವಾಗಿಱುಕಿ (ಭಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೪). **ಕಕ್ಷಪಾಳ** : ಆಕಾಶವೆ ಠೊಪ್ಪರ ಅಜಾಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕರ್ಣಕುಂಡಲ ಆದಿಯಾಧಾರವೆ ಕಕ್ಷಪಾಳ (ಅವಚಂ. ೮೩-೩೭೪) ; ಸರಪಳೆಯ ಹೊಸ ಕಕ್ಷಪಾಳದ . . . ಪರಿವಿಡಿಯೊಳೆಸೆದಿರ್ದರಾ ಜೋಗಿಗಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೫-೫). [ಸಂ.]

ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ, ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕಕ್ಷಪಾಲ : ಸನ್ನುತ ವಿದ್ಯಾಮಯ ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱೆ (ವೃಷವಿ. ೧೪-೩೧). **ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ** : ಅಂತಿತ್ತು ತನ್ನ ಕಕ್ಷತಳದೊಳಿಱುಂಕಿದ ಪೊಂಬುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆಯೊಳಳವಟ್ಟ ನಿಗ್ಗವದ ಕರಂಡಕದೊಳಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೫ ವ).

[ಸಂ. ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕಾ]

ಕಕ್ಷಪಾಳ 'ಕಕ್ಷಪಾಲ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪಾಳಿಕೆ 'ಕಕ್ಷಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಕ್ಷಪುಟ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ; ಬಗಲು : ಮಾಟ್ಟುದು ಕಂಪಿನ ಸೊಂಪಿನ ಪೊಗರಿಂದಂ ವನಿತೆಯ ಕಕ್ಷಪುಟಮೀಕ್ಷಣಾಕರ್ಷಣಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೩೮). [ಕಕ್ಷ + ಪುಟ್ಟ]

ಕಕ್ಷಭಂಡ (ನಾ). ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಇರುಕಿ ತರುವಂಥ ಸರಕಿನ ಹೊರೆ ; ಕಂಕುಳ ಗಂಟು (?) : ಹೊಱಗಣಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷಭಣ್ಡಕ್ಕೆ ಆ ಭಣ್ಡಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ತೂಕಮಯ್ದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩ ; 1204).

[ಕಕ್ಷ + ಭಂಡ]

ಕಕ್ಷಮೂಲ (ನಾ). = ಕಕ್ಷಪುಟ : "ಕೌಂಕುಱ್ = ಕಕ್ಷಮೂಲಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಕ್ಷ + ಮೂಲ]

ಕಕ್ಷಾಂತ (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಪಕ್ಕ; ದ್ವಾರದ ಬಳಿ: ಐತಂದು ವಿನಯದಿಂದರಮನೆಯ ಕಕ್ಷಾಂತದೊಳ್ನಿಂದು ಪೇಳೆ ದೌವಾರಿಕೆಯೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೨–೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತ$_2$]

ಕಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ಒಳಮನೆ; ಏಕಾಂತದ ಕೋಣೆ: "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ, ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ – ಈ ೨ ನೆಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೧–೧೪೯); "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಷಂತರು] ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ ಮನೆಯ ನಿಲವದು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦–೧೪). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರ]

ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗ (ನಾ). ಅಂಗಳದ ಒಳಭಾಗ; ಪ್ರಾಂಗಣದ ಮಧ್ಯ: ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಾಗಧರ ವಂದಿಗಳ ಗಡಣಮಂ ಕಕ್ಷಾಂತರಂಗದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೮–೧). [ಕಕ್ಷ + ಅಂತರಂಗ]

ಕಕ್ಷಾಪಟ (ನಾ). ಕೌಪೀನ; ಲಂಗೋಟಿ. [ಸಂ. (ಕಕ್ಷಾ + ಪಟ)]

ಕಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಜ್ಯ; ವಿವಾದ (ಕಿ). ೨. ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಅಂಥಾ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಕಕ್ಷಿಯು ಹೊಸದಾಗಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ನೇಮಿಸತಕ್ಕದೆಂದು ವಿಧಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭); ದೇಶದಲ್ಲೆ ಕಕ್ಷಿ ಪ್ರತಿಕಕ್ಷಿಗಳು ಎದ್ದರೆ? (ಶಾಂತಲಾ. ೨೪೧). [?]

ಕಕ್ಷಿಗಾರ (ನಾ). ವಕೀಲರ ಬಳಿ ಫಿರ್ಯಾದು ಮಾಡುವವನು; ವಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿವಾದಿ: ಕೆಲಸ ಕಲಿಯುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಕ್ಷಿಗಾರರೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಆಲಹೂ. ೬೬); ಕಕ್ಷಿಗಾರರೇ ರಾಜಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ? (ಚಂದತೋ. ೧೬೦); ವಕೀಲರ ಮತ್ತು ಕಕ್ಷಿಗಾರರ ಹಿತ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೯೦). [ಕಕ್ಷಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಕಂಕುಳು; ಬಗಲು: ಕಕ್ಷೆಯಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಕುಕ್ಷೆಯ ವರ್ತನವ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೫–೫೨೨). ೨. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಇತಿಹಾಸದೊಳಗಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕೂಡ 'ಪರಮಾತ್ಮಶಕ್ತಿ' 'ದೈವ' ಇಂತಹ ಇತಿಹಾಸದ ಕಕ್ಷೆಯ ಹೊರಗಿನ ಪೂತುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೪೦೧); ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಲಾವಧಿಯು ದೀರ್ಘವಾದದ್ದು (ಸಾಸಮಾ. ೭೬). ೩. ಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ಉಪಗ್ರಹಗಳು ಸುತ್ತುವ ಮಾರ್ಗ; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಪಥ: ಈ ವಾರ್ಷಿಕ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯ ಕಕ್ಷೆ ಎನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೫೯); ನಾವು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಕಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗುವ ಗ್ರಹಗಳು! (ಮುಕ್ತಿ. ೧೬). ೪. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕೋಣೆ: ಚಾರು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕಕ್ಷೆಯ ಗವಾಕ್ಷದೊಳಗೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾಳೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೭). [ಸಂ. ಕಕ್ಷ, ಕಕ್ಷಾ]

ಕಕ್ಷೇಷು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಷು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭–೩೫). [ಕಕ್ಷ + ಇಷು]

ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ಆವರಣ; ಪ್ರಾಂಗಣ: ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಸಪ್ತಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರಂಗಳ ಕಾಂಚನಮಯತೋರಣಂಗಳಂ ನುಸುಳ್ದು ಕನ್ಯಾಂತಃಪುರದ್ವಾರಮನೆಯ್ದಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯೫); ಪಯೋದ ಗಜ ಘಟೆ ಸುಟಿದತ್ತಿನರುಚಿಪಲ್ಲವಕುಳಕಬಳನ ಲೀಲೆಯಿನಂತರಿಕ್ಷ ಕಕ್ಷ್ಯಾಂತರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೩೨). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅಂತರ)]

ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಬಾಗಿಲ್ಮಾಡಮಂ ಪೊಕ್ಕಂತರಾಂತರಾಭಿಶೋಭಮಾನಾಕ್ಷೂಣ ಕಕ್ಷ್ಯಾವಕಾಶಮಂ ತೋಱುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೧೬ ವ). [ಸಂ. (ಕಕ್ಷ್ಯಾ + ಅವಕಾಶ)]

ಕಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಕಟ್ಟಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಒಳಅಂಗಳ; ನಡುತೊಟ್ಟಿ. ೩. ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಪರಿಮಿತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ: ಅದು 'ಕಾವ್ಯ' ಕಕ್ಷ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೭ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕಕ್ಷ್ಯಾ]

ಕಖಡಿಬರ್ತಿ (ನಾ). ಕಕ್ಕಡದ ಆರತಿ; ದೀಪಾರತಿ (?): ಬೆಳಿಯ ನೀರಾಂಜನದ ಹಲಿಗೆ ೯ ಹಿರಿಯ ಆರತಿ ೮ ಪುರುಷಾಮ್ರಕದ ಆರತಿ ೩ ನಾಗಾರತಿ ೧ ಧೂಪಾರತಿ [೧] ಕಖಡಿಬ[ರ್ತಿ] ೨ ಪ್ರತುಮೆಆರತಿ ೧ ಅಂತು ಆರತಿ ೨೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೭೩–೪೩; 1513). [ಕಖಡ್ಯಿ (< ಕಕ್ಕಡ್ಯ?) + ವರ್ತಿ?]

ಕಗತಿ (ನಾ). ಪೀಠ (?): ವಿಗಡ ಶುಂಭ ನಿಶುಂಭರು . . . ಹೊಗುವ ರಮರಾವತಿಗೆ ಸುರಪನ ಕಗತಿನಲಿ ಮಂಡಿಸುವರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೬–೭). [?]

ಕಗ್ಗ$_1$ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ: ಆ ಮುನೀಶ್ವರನೆನ್ನ ಕೋಪದಿಂ ಝುಂಕಿಸುತ ರುದ್ರನಂತೆ ಕಗ್ಗ ಭೂಸುರ ನೆನುತ್ತೇನ ವಂಚಿಸಿ ಶರಸಮುದ್ರವಂ ಬೇಡ್ದರ್ (ತುರಂಗ. ೬೧–೨೨); ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಓರ್ವ ಕಗ್ಗಬಡ ಹಳ್ಳಿಗನಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿದೆ (ಪರಿಣೀ. ೫). (ನಾ). ೨. ಬೇಸರದ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಕತೆ: ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಓದಿದಾಗ, ಇದು ಏನೋ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕಗ್ಗವೆಂದು ಏನಿಸುತ್ತದೆ (ರಾಮರಾ. ೬೬); ಯಶಸ್ಸು ಎಂಬುದೆಲ್ಲಾ ಬರಿಯ ಕಗ್ಗ (ಮಲೆನಾ. ೧೫); ಈ ಕಗ್ಗವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿದೇನೆ ಬಿಡು (ಅಷಾಧೂ. ೧೭). ೩. ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ಒಡ್ಡ: ಆ ತೆರೆದಿದ್ದ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನು ಕಗ್ಗನಂತೆ ನಕ್ಕನು (ಮಭಾರ. ೮೨). [?]

ಕಗ್ಗ$_2$ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಕಗ್ಗದಲಿ ಮಡಿದನುಜನಿಗೆ ಮನ ತಗ್ಗಿ ಮಮ್ಮಲಮರುಗಿ ವಂಶವು ಜಗ್ಗಿತಾಹಾಯೆಂದು (ಜಿನಭಾ. ೩–೬೫); ಎಲೆ ಮದೋನ್ಮತಿ ನೀನು ಕಗ್ಗಕೆ ಬಲನೆ (ಜಿನಭಾ. ೧೧–೧೩); ಕಗ್ಗದ ಕಲಿ ಬೀರಾ ಎದ್ದು ಬಾರೋ ಸಗನಯ್ಯಾ (ನಾಪದ. ೧೪೦). [ಪ್ರಾ. ಖಗ್ಗ (< ಸಂ. ಖಡ್ಗ)]

ಕಗ್ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಗಂಟು: ಈ ದಾರ ಬಹಳ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಸರಗಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಜಟಿಲವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ; ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಇದು ಬಿಡಿಸಬರದ ಕಗ್ಗಂಟು ಕೂಟಜನ್ಮದ ರಹಸ್ಯ (ಅರಳು. ೨೧೮–೩); ಈ ನೆಂಟು ಕಗ್ಗಂಟು, ಹಸನಿಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ (ಮಾಮನೆ. ೪೫); ಅರ್ಥವೇ ಆಗದ ತೊಡಕಿನ ಕಗ್ಗಂಟುಗಳಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದೀಯಾ? (ವಂಶವೃ. ೩೦೫). [< ಕಡಿದು + ಗಂಟು]

ಕಗ್ಗಂದು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಂದು ಬಣ್ಣ: ಆಕೆಗೆ ಕಗ್ಗಂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕಗ್ಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ: ಬಾರೆಂದು ಕರೆದು ಕಾಳಾಂಬರ ಮನುಡಿಸಿ ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯ ಪೊದಿಸಿ ಪಗಲಂಗನೆಯಳಾ . . . ಎಂಬಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೭–೧೦); ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಪಾರವಾದೊಂದು ಕಗ್ಗಂಬಳಿಯಿಂದ ಮುಸುಕಿ ಮುಚ್ಚಿದಂತಿತ್ತು (ವೀರಬಂ. ೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಂಬಳಿ]

ಕಗ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಟ್ಟು: ನೋಟಗಳ ಕಗ್ಗಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಮೇಣ್ ಆಟವಾಡುತಲಿಹುದು ಬೇರೆಡೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩–೫೫). [< ಕಡಿದು + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲು 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗದಾರಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾದಾರಿ, —ರಸ್ತೆ: ಉಳಿದ ಮೂರು ಮೈಲು ಕಗ್ಗದಾರಿಯಿಂದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಆಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಊರು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). [ಕಗ್ಗ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲಿಕುಂಟಿ ಗ್ರಾಮ ೧ ಕಗ್ಗನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ ತಿರುಮಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ ೧ (ಎಳ. IX, ಮುಳಬಾ. ೧೪–೧೪; 1234). [ಕಗ್ಗ೧ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ೧)]

ಕಗ್ಗನೆ 'ಕರ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಪ್ಪು (ನಾ). ತೀರ ಕಪ್ಪು; ಕಡುಗಪ್ಪು; ದಟ್ಟವಾದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ಕಾರ್ಮೋಡದ ಒಡ್ಡು ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಗ್ಗಪ್ಪನ ಹಾಯು ಹಾಂಗಿ ಮುಗಿಲಿನ ನಡುವೆ ತಳೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿತು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೦). [< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು೫ (< ಕಪ್ಪು೧)]

ಕಗ್ಗಪ್ಪು೨ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಕುಳಿ, —ಹಳ್ಳ: ಅವರ್ಗಳ್ನಸಹಾಯಕೆಯಂ ಕಗ್ಗಪ್ಪಿಗೊದೆದುರುಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೩೪–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಕಪ್ಪು೨]

ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಜಡಬುದ್ಧಿ; ದಡ್ಡಬುದ್ಧಿ: "ನಿಮ್ಮ ಮೂರ್ಖತನದಿಂದ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಗ್ಗಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಗು ಸತ್ತದ್ದು" (ಸ್ವೃತಿಚಿ. ೧೯೪). [ಕಗ್ಗ೧ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಗ್ಗರಿ 'ಕಗ್ಗಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಗ್ಗರಿಕ (ನಾ). ಅತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕರಿಕು, —ಇದ್ದಲು: ಮಹೀಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಗ್ಗರಿಕಿಂತಂಕೆತ್ತಲುಂ ಪಂದಲೆ ಪಡಲಿಡೆ ಧಂಧ್ಧಂಧ್ಧಗಿಲ್ಬುರ್ಧುರಿಗರ್ ಪೊಂಪಿರಿದೆಂಗೆನಲ್ಕತೋ . . . ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ಕೋಪೋದ್ಭೂರ ದಾವೇಗ್ನಾನಲಂ (ಎಳ. VI, ೪೦೯. ೪೫–೪೬ ; 1196). [< ಕಡಿದು + ಕರಿಕ್ಕು (< ಕರಿಂಕು)]

ಕಗ್ಗಲ್, ಕಗ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲ್ಲು; ಕಾಡುಕಲ್ಲು: ಕಾಡ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಫಲವೆಂದವಂ ತಂದೀವರು (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೮–೩೦); ರೋಹಿಣಿ ಧರಣೀಧರ ಮತಿಯಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲಂ ಧರಿಯಿಸಿಂತಿರೆ ಸಜ್ಜನರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಪಡೆದಂ ಕಮಲಧ್ವಜಂ (ಕುಮುದಾ. ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿ. ೬೫); ಮಂತ್ರಮತಿಯಾ ಸುಯೋಧನನ್ಕಱಂ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಬೀಟಿಯಂದದಿ ಮುಖನಿಸು ಒಂದಿಸುಂ ಮುಳ್ಳಡರ ಕಳ್ಳರಂ ನಾಳೆ ನೀ ತಂಡೊಟ್ಟಿಸೆಂದು ಯಮದಂಡನಂ . . . ಕಳುಹಿ (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೨–೬೯). **ಕಗ್ಗಲ್ಲು:** ಕಾಳಮ್ಮನೆಂಬವಳ್ ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಿಂ ಕಂಡೆದ ಹಾಲ್ಗಲಕರಂಗುಣಿಸಿರ್ ಪ್ರಭುವಂ (ಚಿಬಿ. ೫೫–೪೫); ಪೊಸ ಕಗ್ಗಲ್ಲು ಗಳೊಸರವು ಕಣ್ಗೆ ರಾಜಿಸಿದುದು (ಅಂಸವಿ. ೨೦–೫); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಬುಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳೆಲ್ಲವು ಕಗ್ಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದವು (ಸೈವಾಸ್ತು. ೬೨). [< ಕಡಿದು + ಕಲ್ಲ್]

ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಡುಗೆ: ನಿಷ್ಕ ೫(ಸ್ಪೆ)ವೆದ್ದಕಂ (ಕ್ಕಂ) ದಿಟ್ಟಿ ಕಗ್ಗಲಮಾನೆಯ ಕೆಯಿ ಮತ್ತಱರು ೧೨ (ಇಳ. IX, ೭೫–೬ ; 1118). [ಕಗ್ಗಲ್ಲಂ (< ಕಗ್ಗಲ್ಲ) + ಮಾನೆಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕಗ್ಗಲಿ೧, ಕಗ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಮುಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಕರಿ ಹಾಲಿ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ: ಕರಡಿಗಳೊಂ ಕಗ್ಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗನಿ, ಕಗ್ಗಲ್ಲ, ಕಗ್ಗಸಿ, ಕಗ್ಗೊಲ] ಯು ಬಲು ಹೆಮ್ಮೊರಡಿಗಳೊಂ (ತೊರಾ. ೬–೪–೩೯); ಕೈಯಂದ ಬಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡಲಿಸಲು ಬಗ್ಗಿಸಿಲ್ಲದು ಕಗ್ಗಲಿಯೊಣಕೆಯಂದದೊಳು (ತೀವಿಸಂ. ೧೬–೧೧೫); ಕಡಿದೆ ಕಗ್ಗಲಿಗೊಸುಗ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ (ಕುರಾಪಾಂ. ೩೬–೧೪೬); ಕಾಂಚಿ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚವಾಳದ ಮರ ಸೂರ ಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹುವು (ಕಂಚವಿ. ೧೪–೩೭). **ಕಗ್ಗಲಿ:** ಕತ್ತೆಯ ಲದ್ದಿ ಕಗ್ಗಲಿಯ ಕರಿಯಂ ಪುಮ್ಮತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರದು (ಶಕ್ತ್ಯನ್ವ. ೧೩–೫೩ ಟೀಕೆ); ಆ ರೀತಿಯೆಹಳಮರ್ಯಾದೆಯಂ ಕುದುವ ಕೊಂಬು ಮಾನವರಿವರಂ ಕಗ್ಗಲಿಯ ಮರೆನಾಡೊಂ ಕಲ್ಲ ಗುಂಡನಾಮೊಂದಂ ಕೊರೆಯೊಳ್ ಬಿಗಿದು ಸಾಗರಮಂ ದಾಂಟಲೆಳಸುವ ಮಾನಸರಂತೆ (ಭಾರಣಾ. ೨೩೭). [?]

ಕಗ್ಗಲ್ಲಿ೨ (ನಾ). ಕಡುಗಲೆ; ಮಿಗಿಲಾದ ಬಂಟ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ನಾರಿಯರು ನಸುನಗುತ ವಿಚಾರಿಸುತ ಕಗ್ಗಲಿಯ ಪೊಲ್ ಕರಬೀರವರ್ಗದ ಮಂಡೆವಾಸಿಯಂ ಪೂಡಿಬಂದರು (ಸಸಾಚ್ಯ. ೬–೧೩); ಅಜಯೊಳ್ ಬಿನ್ನ ಲಿಡದೊಂದಾಗಿ ಬರ್ಪ ಕಗ್ಗಲಿಗಳಿತ್ತ ಬನ್ನಿಂ (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೯–೪೪); ಇದಿರಾಗಿ ಕಲುತ್ತು ನಿಂದಾ ಕಗ್ಗಲಿಗಳ್ ಮೆತ್ತ ತ್ವ ನೆಲ್ಲವನಾ ಗದೆಯಿಂ ಬಿಸ್ಕ ಮೋತ್ತ ರಂಗನರೆದು ಹಾಕಿದನು (ಶಬಿಮು. ೨೯–೨೫). [< ಕಡಿದು + ಕಲ್ಲಿ]

ಕಗ್ಗಲು೧ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದುದು; ಕಂದಿದುದು. . (ಗು). ೨. ಕಪ್ಪಾದ; ಕಂದಿದ: ದೊರೆಯು ಇವಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡುವಾ ಇದ್ದ ಖಾನಾ ಸೋಬಸ್ಸಿರವನ್ನು ದಿನಕ್ಕೊಮೇಣ ಕಡಿಮೆಮಾಡುತಾ ಕಡೆಗೆ ಕಗ್ಗಲುರಾಗಿ ಮುಗ್ಗಲುಜಾರಲಿಗೆ ಇಳಿಸಿದನು (ವೇಲಪಾ. ೧೬). [ಕಗ್ಗು೧ (<ಕರ್ಗು೧) + -ಅಲು (<-ಅಲ್ಕ). / ತಮಿ. ಕರುಗಲ್]

ಕಗ್ಗಲ್ಲು೩ (ನಾ). (?): ಒಬ್ಬ ದಿಟನಯರ ಕಗ್ಗಲ ಒಬ್ಬ ಗಾಳ ಬೇಲ ಹುಣಿಸಿ ತೊಂಗಿ ಕಾಲವೂರ ಮುನ್ನಣ ಬಲದ ಒಬ್ಬಯ್ಯರು (ಎಳ. III, ಮಳವ. ೧೦೬–೯ ; 1321). [?]

ಕಗ್ಗಲ್ಲು 'ಕಗ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಗವಿ: ಪ್ರಾಣಕೊಪದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಮಾಸಿಸ. ೩೬); ಆ ಕಗ್ಗವಿಯೆ ಹಿಬ್ಬುಲಿಯೆ ನೆಲೆಮನೆ! (ಸುಪಸಂ. ೭೫); ಗೊಬ್ಬರ ತುಂಬಿದ ಕಗ್ಗವಿಯಲ್ಲಿ (ಅವಸಿಸ. ೧೪೪). [< ಕರಿದು + ಗವಿ]

ಕಗ್ಗಳಿಗೆ (ನಾ). ಅಶ್ವಿಜಂಜರ; ಎಲುಬಿನ ಗೂಡು (?): ನೀಲದಾತ ನೀರಜಮೊಳಗೊಂದು ಕಗ್ಗಳಿಗೆ ಮೀಳಲಿದು ಕಂಡಿರೊಂದು ಕೂಲಿ ಯರ್ಗಾಂಗಿಪೆಪ್ಪಿದರ್ಳು (ಅಲ್ಲಂಪ. ೧–೫). [< ಸಂ. ಕಂಕಾಲ]

ಕಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ; ನಿಬಿಡವಾದ ಅರಣ್ಯ: ಆ ಹಿಮಾಲಯದ ಕಗ್ಗಾಡುಗಳನ್ನು ಆಡುಂಬೊಲಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡ ಆರ್ಯರಿಗೆ ಈ ವಿಂಧ್ಯವ್ಯೀಕ್ಷಿಸಿ ಭಯಜ್ವರವುಂಟಾಗಬಹುದು ದೇನು? (ಸಾಡೋಜ. ೧೧೧); ಈ ಕಗ್ಗಾಡಿನ ಇಟ್ಟಿಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರಿಹೋದು ದೊರೆ ಸ್ವಾಧಾವಳಲ್ಲ (ವೀರಪಾ. ೨೧); ನೂರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಈ ಕಗ್ಗಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿದೆ". . . ಬೆಳಕನ್ನು ಕಂಡೀತು (ಭಾಸ. ೪೪). [< ಕಡಿದು + ಕಾಡು]

ಕಗ್ಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಮುಗಾಯಿ; ಬಲಿತು ಪಕ್ವವಾಗದಿರುವ ಕಾಯಿ: ಕಗ್ಗಾಯಿ ಬಲಿಬಲಿದು ಮ್ಲೇಚ್ಛರು ಬೆರೆದು ಪದಗಾಯುಯಾದಂತೆ (ಪಪಸೋ. ೨೬–೬೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಕಗ್ಗಾರು೧ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಮಳೆ; ಅತಿವೃಷ್ಟಿ (೬). [< ಕಡಿದು + ಕಾರು (< ಕಾರ್)]

ಕಗ್ಗಾರ್ಕು (ನಾ). ಅನಾವೃಷ್ಟಿ; ಬರಗಾಲ (೬). [< ಕಡಿದು + ಕಾರು (< ಗಾಲು)]

ಕಗ್ಗಾಲ (ನಾ). ಬರಗಾಲ; "ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; ಬರಗಾಲ" (ಶಾನಕೋ. ೩೧). [< ಕಡಿದು ? + ಕಾಲ]

ಕಗ್ಗಾವಳಿ, ಕಗ್ಗಾಳ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಅವ ದಿಕ್ಕಿನಲಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಲು ಕಗ್ಗಾವಳ ಮುಸುಕಿತೆಗೊಡಾಗ (ಕಂಪವಿ. ೧೪–೭೪). **ಕಗ್ಗಾಳ:** ಅವಳ ಭಾವಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿತ್ತಂತೆನಲು ಕಗ್ಗಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಗ್ಗಾಳು, ರಗಳ] ಕವಿದ ಕಾನನಕ್ಕಿದಿ ಸಿಯಿಯಜ್ಜವಿಸಿಂದೆಳ್ದಜ ಚಕೋರನ (ಮುದೇಶ. ೫–೫೩); ಆ ಪ್ರತಾಪಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ರಕ್ತಕರ ಗಳಿಂದ . . . ಬೋಳರೆಂಬ ಕಗ್ಗಾಳನ್ನು ಚದರಿಸಿದನು (ಅಕ್ಷ. ೧೧). [< ಕಡಿದು + ಕಾವಳ್ಕ]

ಕಗ್ಗಾಳ 'ಕಗ್ಗಾವಳ' ನೋ.

ಕಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕಗ್ಗಿ ಮುವತ್ತಱ ಸೀಮೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭–೧೦; 888). [?]

ಕಗ್ಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. "ಬರ, ಅಸಹ್ಯನೋಟ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ): ಕಗ್ಗು ಕಾಣಲು ಹೊಲ್ಲ ಮೊಗ್ಗೆ ಮುಡಿಯಲು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೩). ೨. "ಹೀಚು, ಮಿಡಿ . . . ಕಾಯಿ, ಕಗ್ಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೨). ೩. ಕಮರು ವಾಸನೆ (ಕಿ). [?]

ಕಗ್ಗುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ: ಕಗ್ಗುಂಬಳದ ಹಾಸುಗಾಯ್ಗಳನು ತಂದಿಳುಹಿ ಸಮನಾದ ಕಂದಲ ಮುಚ್ಚಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫–೧೬); ಭಸ್ಮವ ಹೂಸಿದಡೇನು ಚಪ್ಪರದ ಮೇಲೆ ಕಗ್ಗುಂಬಳಕಾಯಿ ಬಿದ್ದಂತೆ (ಶರಚ. ೭೨೨). [< ಕಡಿದು ? + ಕುಂಬಳ]

ಕಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ ಕುರಿ: ಗುರಿಯ ಮರೆತು ಕಗ್ಗುರಿಗಳಾಗಿ 'ಕಬ್ಬಿನ ಹೊರಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೆಯ್ಯುತ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆ' ಸೋಲಬಾರದು (ಶರಚ. ೮೩೪). [< ಕಡಿದು ? + ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱ್ಱಿ$_3$)]

ಕಗ್ಗುಱುಕೆ 'ಕರ್ಗುಱುಕೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆರೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೆಱೆ 'ಕರ್ಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಡಗೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೊಡುಗೆ (?): ಮಹಾಜನಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಕಗ್ಗೊಡಗೆಯಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩–೫೧; 1204).
[< ಕಡಿದು ? + ಕೊಡಗೆ ?]

ಕಗ್ಗೊನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗೊನೆ; ತುಂಬಿದ ಗೊನೆ (?): ಕಗ್ಗೊನೆ ಗಾಣ್ಕೆಯ ಒಳಗಿನ ಅಕಲಂಕಿತ ಕೆಚ್ಚೇ ನೆಲದೆದೆಯಲಿ ನೆಲೆ ಮಾಡೆಲೆ ಹೊನ್ ಹೂ ಮನ ಮೆಚ್ಚೇ (ಅರಳು. ೨೨೫–೧೧).
[< ಕಡಿದು ? + ಗೊನೆ (< ಕೊನ್ನೆ$_3$) ?]

ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ 'ಕಗ್ಗೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆ 'ಕಱ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರನಾದ ಕೊಲೆಗಾರ: ತಾವರೆಯ ಕಗ್ಗೊಲೆಕಾಱನುತ್ಪಳವನ ವಿದೂಷಕನು . . . ಎನಲು ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದನುದಯಾಚಲದ ಚಾವಡಿಯಲಿ ಸುಧಾಸೂತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೧೭). [ಕಗ್ಗೊಲೆ (< ಕಱ್ಗೊಲೆ) + –ಕಾಱ]

ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ನೋ.

ಕಗ್ಗೊಱಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಡು: ಬೆಂದ ಕಗ್ಗೊಱಡಿನಂತೆ ಬಿಸಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦).
[< ಕರಿದು + ಕೊಱಡು]

ಕಗ್ಗೊಱಲೆ, ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿ: "ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೭); ತಗರಂ ಕೊಳ್ಕುಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಸೂರಣಂ ಶುಂಠಿಯಜ್ಜಗೆಯಯ್ದುಪ್ಪುಗಳೆಕ್ಕೆ ಸಾಸಿವೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೪೦); ಅರುಣಾಭಂ ಪುಷ್ಪಮಪ್ಪೊಂದಗಸೆಯನೆ ವಲಂ ನೋಡಿ ತನ್ಮೂಲಮಂ ಕೊಂಡರೆ ನೀಂ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯಂ ಕಗ್ಗೊಱಲೆಯ ರಸದಿಂ ಭಾವಿಸಂತಿರ್ದ ಮರ್ದಂ ನರಮೂತ್ರಂಗೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ವಿರಚಿತ ಮದು ತತ್ಸರ್ಪದಷ್ಟಾಂಗಮಾಗಳ್ ನಿರುತಂ ಸಂಹಾರಿಕುಂ (ಖಮದ. ೭–೧೨); ಆಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಱಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫). **ಕಗ್ಗೊರ್ಲೆ**: "ಪರ್ಣಾಸಃ, ಕಠಿಂಜರಃ, ಕುಟೀರಕಃ – ೩ ಕಗ್ಗೊರ್ಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). [< ಕರಿದು + ಕೊಱಲೆ]

ಕಗ್ಗೋಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಐಶಾನ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕಗ್ಗೋಡಿ ಸಂಗಮಸ್ಯೋತ್ತರ ನಿಕಟೇ ವಾಮನಮುದ್ರಾ ನಿಖಾತಶಿಲಾ (ಕಇ. IV, ೫೪–೭೯; 1245). [?]

ಕಚ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲು: ಪರೆದ ಕಚಮುಂ ಕಣ್ಣಿಂ ಕಯ್ಗಣ್ಮು ವಶ್ರುಜಲಂಗಳುಂ ಬೆರಸು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೪೨). ೨. ತುರುಬು; ಹೆಡ ತಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕೂದಲಗಂಟು (ಕಿ). ೩. ಜಟೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು (ಕಿ). ೪. ಗಾಯದ ಕಲೆ,—ಗುರುತು. ೫. ಕಟ್ಟು; ಬಂಧ. ೬. ಮೋಡ. ೭. ಉಡುಗೆಯ ಸೆರಗು, —ಅಂಚು. [ಸಂ.]

ಕಚಕುಳಿ, ಕಚಗುಳಿ, ಕಚ್ಚಕುಳಿ, ಕಚ್ಚಗುಳಿ (ನಾ). ನಗಿಸುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಗುಳುಗುಳು ಬೆರಳಾಡಿಸುವುದು; ಚಕ್ಕಲಗುಳಿ: ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಕಚಕುಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಆಬೋಲೀ. ೧೦೯). **ಕಚಗುಳಿ**: ಕಚಗುಳಿಯಿಡುತ್ತಿದೆ ಹೂದೇಟ! (ಕೋಗಿಲೆ. ೭೭–೧೪). **ಕಚ್ಚಕುಳಿ**: ಪ್ರಮಾಲೆಗೆ ಕಚ್ಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಆಗಿ (ಮರಳಿ. ೧೪೮). **ಕಚ್ಚಗುಳಿ**: ನನಗಾದರೋ ಕಚ್ಚಗುಳಿ ಇಟ್ಟಹಾಗಾಯಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೧೨).

ಕಚಕುಳಿಯಿಡು, ಕಚಗುಳಿಇಡು, ಕಚಗುಳಿಯಿಡು = ಚಕ್ಕಲ ಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸು: ನೀಳಕೇಶ ಹಾರಿ ನಾಗೇಂದ್ರನ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟವು (ಸಿಡಿಲು. ೩೬); ಮರ್ಯಂಕಳನ್ನು ಕಚಕುಳಿಯಿಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಲೆನಾ. ೧೬೪); ನೂರು ಝುರಿ ತೊರೆಗಳಲಿ ಬಳುಕಿ ಕಚಕುಳಿಯಿಟ್ಟು ಹಸುರ ನಗಿಸುತ (ನೆಲಮು. ೧೫); ನೀರೊಳಗಿನ ಕಸ ಕಳೆಗಳು ಅಲುಗಿದವು; ಅವು ಮೈಗೆ ಸೋಕಿ ಕಚಗುಳಿಇಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ನಗೆಹೊ. ೨೫೮); ಭುಜದಿಂದ ಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಕಚಗುಳಿಯಿಟ್ಟು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎಡ್ವಿನ್ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬೭). [?]

ಕಚಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಕ್ಕಲಗುಳಿಯಿಡು; ಕಟ್ಟಾಡಿಸು: ಮೋಡದ ತುಂಡುಗಳು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ನಾಚಿ ಬೆಸೆದು ಮೈಗೂಡಿ ಕಣ್ ಚಿವುಟ ಕಚ ಕುಳಿಸಿ ಕರೆದವು ಜಡಿ (ಪಲಾನ. ೩೮). [ಕಚಕುಳಿ + –ಸು$_1$]

ಕಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕಚ್ಚನೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಕಚಕ್ಕನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಚಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಂಡಿಕೆ ಅಥವಾ ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ತಲೆ ಗೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆಯುವಿಕೆ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಕಚಗ್ರಹ ವಿಲುಳಿತ ಮೌಳಿಯುಂ . . . ವಿದಾರಿತಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೫ ವ). [ಕಚ + ಗ್ರಹ]

ಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ; ಜುಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಎಳೆ: ಎಂತೀಗಳೆನ್ನನೊಯ್ದ ಪನಂತೋವದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂ ಗೆಯ್ದು ನಿಶಾಕಾಂತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೪).
[ಕಚಗ್ರಹ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಚಡ, ಕಚಡಾ, ಕಚರಾ, ಕಚ್ಚಡ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳಕಾದ: ನಾನು ಈ ಕಚಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೩೧). **ಕಚಡಾ**: "ಥೂ! ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಚಡಾ ಪುಸ್ತಕ . . ." (ರಂಗವ. ೧೧೧); ಕೆರೆಯ ಕಚಡಾ ನೀರೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರಂತೆ (ಕರಿಕಂ. ೯). ೨. ಹೀನವಾದ: "ಕಚಡಾ ಜನಗಳ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ ಗೌಡರೇ" (ಗೃಹಲ. ೧೮೩). **ಕಚರಾ**: (ನಾ). ೩. ಕಸ; ಕೊಳಕು: ಕಾಲಿವೆಯೊಳಗಣ ಕಚರಾ ವಗೈರೆ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ತೆಗಿಯು ವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩). **ಕಚ್ಚಡ**: (ಕಿ).

[?. / ತಮಿ. ಕಚಡು; ಮಲ. ಕಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಸಟು. / ಮರಾ. ಕಚರಾ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಚಡಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚಡಿ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚಪಕ್ಷ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಚ 'ಕಚಪಿಚಿ' ನೋ.

ಕಚಪಾಶ (ನಾ). = ಕಚಪಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಚಪಿಚಿ, ಕಚಪಚ (ಅ). ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ, ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; "ಹೊಲಸು ಪಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೬೨). **ಕಚಪಚ**: ನೆಗ್ಗಲಿ ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹೊಡೆಯಲು ಅದನ್ನು ಕಚಪಚ ತುಳಿಯುವದಿದೆಯೆ? (ಜನನಾ. ೬೨).

ಕಚಪಿಚಿಕೆಲಸ = ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಕೆಲಸ; ಜುಗುಪ್ಸೆಯ ಕೆಲಸ (ಕಿ). [?]

ಕಚಪು (ನಾ). ಮಸಾಲೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು (ಕಿ). [← ತುಳು. ಕಚಿಪು]

ಕಚಬಂಧ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಕಟ್ಟು; ಹೆರಳು; ತುರುಬು; ಮುಡಿ: ಮಹಾಕವಿಗಳೊಱಲ್ದು ತಿರ್ದುಗೆ ವಚೋವನಿತಾ ಕಚಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೨೪). [ಕಚ + ಬಂಧ]

ಕಚಭರ (ನಾ). ತುಂಬುಗೂದಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಪಾರ್ವತಿಯ ಜಡೆಗಳನೊಪ್ಪಿರೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಚಭರಮನತಿಭರದಿಂ ತಿರ್ದುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೬); ಅಳಿಕದೊಳಕ್ಷಿಯೊಳು ಕಚಭರದೊಳೀ ಪರಿಯಿಂದೆ ತತ್ತತ್‌ಸ್ಥಾನ ಕಳೆಗಳಲಿ (ಬಸಪು. ೪೦–೧೯). [ಕಚ + ಭರ]

ಕಚಭಾರ (ನಾ). ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಜ್ಜೆ, —ಹೊರೆ; ತುರುಬಿನ ಭಾರ: ಕಚಭಾರಂ ಕೊರಲ್ಗಬಲೆಯ ಕಚಕುಚಭರಮಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೪೩). [ಕಚ + ಭಾರ]

ಕಚಮಾಲ (ನಾ). ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಕಚರಾ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚರಿ$_1$ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚರಿ$_2$ (ನಾ). ಅರಿದಾಳ; ಕಚೋರ (?): ತಳಗು ಕಲೆ ಕಚರಿ ಜರ್ಝರಿ ಪುಳಕಂ ತಿಳಿಗಾರೆ ತಿರವಿ ವರ್ಣಮಣಂ ಸಂಗಳಿಸದೆ ಪಳುಕಿನ ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಮದು ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗುವುದು ತನಿವೆಳಗಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೧೫). [?]

ಕಚವಾಯಿಸು, ಕಚವಾಸು, ಕತವಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಬಳಲಿ ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವವಾಗು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾಗು (ಕಿ). ೨. ಬೇಸರವಾಗು; ರೋಸಿಹೋಗು; ಜುಗುಪ್ಸೆಹೊಂದು. **ಕಚವಾಸು**: ೨. ಜೀವಾ ಕಚವಾಸಿ ಹೋತು (ಸಶೂರ. ೧೧೭). **ಕತವಾಸು**: ೨. ನಾನೇ ಅಲ್ಲೆ ಇರೂದಕ್ಕ ಕತವಾಸಿದೆ (ದೀಪಹ. II, ೩೪೩).

[ಕಚವಾಯ್? + –ಇಸ್ಯು$_3$. P ಮರಾ. ಖಚಣೇ = ಶಕ್ತಿಹೀನವಾಗು]

ಕಚವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಚಾಕಚಿ (ನಾ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುವುದು; ಕೇಶಾಕೇಶಿ: ರಣಂ ಬಿಲ್ಲಿಂದಮಾಯ್ತು ಬಿಲ್ಮುಱಿದೊಡೆ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೆ ತಲೆಯೊತ್ತುತಿರ್ಪೊಂದುರವಣೆಯಿಂದಾದುದಾ ಕಚಾಕಚಿ ಯುದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೭೦); ಚೆಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾ ಖಡ್ಗಿಯುಂ ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ ತಳ್ತಿಱಿವ ವಸುಷೇಣನೃಪನ (ಅನಂಪು. ೧೧–೮೩ ವ). ೨. ಜಗಳ; ಬಡಿದಾಟ: ದಂಡಾದಂಡಿ, ಕಚಾಕಚಿ (ಶಮದ. ನ. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಭಾಯಿಸು; ನಿರ್ವಹಿಸು: ಎಂತೆಂತಹ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿಯೋ ಕಚಾಯಿಸಿದ ತಾನು . . . ಈ ಹುಡುಗ ಅಮಲ್ದಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲಾ (ಬಿಸ್ತ ಕ. ೨೬). ೨. ತುಂಬುಹರಯಕ್ಕೆ ಬರು; ಯೌವನ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಬೀದಿಯ ಕಾಮಣ್ಣಗಳು ಕಚಾಯಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಚುಡಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಚಾಯತ? + –ಇಸ್ಯು$_3$. P ಮರಾ. ಕಚಕ್ಕಾ = ದಿಟ್ಟ, ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ]

ಕಚಾರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನ ಬಡಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ; ಪರಾತ (?). [< ಕಟೋರ$_2$?]

ಕಚಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): ತುಂಬುರು ಮುಸ್ತೆ ಎರಡು ಜೀರಿಗೆ ಕಚಾರಿಕೆ ಅಜಮೋದ ಬಜೆ (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೦೮–೮). [?]

ಕಚಾವಳಿ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ರಾಶಿ, —ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ: ಮನಮೊಲ್ದೊಡಂ ತಪಶ್ಶ್ರೀವಧು ಕಾಮಿನೀ ಜನದವೋಲ್ ನಿನಗೀವಳೆ ಕೂರ್ತು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯನೀ ವಧು ಗರ್ವದ ಗಾಳು ವಸ್ತ್ರಭೂಷಾವಳಿಯಂ ಕಚಾವಳಿಯನಿತ್ತರನಲ್ಲದೆ ಪೊರ್ದಲೀವಳೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨–೧೯). [ಕಚ + ಅವಳಿ$_1$ (= ಅವಲಿ)]

ಕಚು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂದಮೂಲ. ೨. ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಸುವ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಗಟ್ಟವೊಳಗಾದ ಮಡಲು ಕಚುವನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೯–೬; 1398).

[ಕಚುವ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಚೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಗಂಧಿಗೆ ಪದಾರ್ಥ, —ಮೂಲಿಕೆ: ಸೂರ್ತಿ ಚವಾಳಾ ಮಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜೀನಸಗಳು. ೧. ಅಕ್ಕಲ ಖಾರ . . . ೧೪, ಕಚೂರ (ಮುಂಬವ್ಮಾ. ೧೨೪). 'ಕಚೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಚೋರ]

ಕಚೇರಿ, ಕಚ್ಚೇರಿ, ಕಛೇರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ, ಕಾರಭಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ನಿಶ್ಚಿತ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಆಫೀಸು: ದಿವಾನ್ ಕಚೇರಿ ಹಜೂರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪–೪; 1813); ಅಂಚೆ ಅಮೃತ ಮಹಲ ಕಚೇರಿ (ಎಕ. XIV, ಜಾಮರಾ. ೨೪೦–೧; 1868); ನಡುವಿನ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಶೇಶಜಿಯೆವರ ಕಚೇರಿಯಿತ್ತು (ರತ್ನಗೋ. ೧೫); ಮಾಮಲೇದಾರ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವೂ ದೊರಕಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧). ೨. ಸಭೆ; ಸಮಾರಂಭ: ನಾಳೆ ಸುಬ್ಬಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಂಗೀತಕಚೇರಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಚ್ಚೇರಿ**: ೧. ಕಚ್ಚೇರಿಯ ಜನರು ಬಾಕಿದಾರರ ಮನೆಗಳನ್ನು ಲೂಟಮಾಡಿ (ದೇವೀಚೌ. ೧೦). **ಕಛೇರಿ**: ೧. ಅಲೋಚಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ೧೮ ಕಛೇರಿಗಳೂ . . . ಫೌಜುದಾರಿ (ತುಕಡಿ) ಗಳೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೮); (ಅವನಿಗೆ ಸರ್ಕಾರದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ನೌಕರಿ ಇದ್ದಿತು) (ಮಲೆನಾ. ೮).

[← ಮರಾ. ಕಚೇರೀ; ಹಿಂ. ಕಚಹರೀ]

ಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧಪತ್ರ: "ತಟ, ಗಂಧಮೂಲಿ, ಷಡ್ಗಂಧಿಕಾ– ಈ ೩ ಗ್ರಂಥಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಚೋರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ದಳಬಳ (ಕಚೋರ)ದ ಹಸಿಗಡ್ಡೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಅಷ್ಟೇ ನೀರುಳ್ಳಿ ರಸ ಕೂಡಿಸಿಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೧೪). ೨. ಅರಿದಾಳ: "ಅಂಗುಲಿ ಕಚೋರವೆನಲರಿದಾಳಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೭); ಕಚೋರ ಗಂಟು ಪರಂಗಿ ಅತಿಬಜೆ . . . ಉಮ್ಮತದ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಲೇಪವಂ ಮಾಡಲು ಮಾಣ್ಗು (ವಾತಾಚಿ. ೧೩–೪). [ಸಂ.]

ಕಚೋರಿ (ನಾ). ಮೀನು, ತರಕಾರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ; ಮೊಟ್ಟೆಪೂರಿ; ಸಮೂಸ: ಚಾರು ಆಗ ಭೂಪತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ತತ್ತಿಯ "ಕಚೋರಿ"ಯನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೧).
[← ಮರಾ. ಕಚೋರಿ; ಹಿಂ. ಕಚೌರೀ]

ಕಚೌಘ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ಸಮೂಹ: ಭೂಕಂದರ್ಪಂ ಸೂಸಿದ ನೊಲವಿಂದವಳ ಕಚೌಘದಲ್ಲಿ ಧವಳಾಕ್ಷತೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೪).
[ಕಚ + ಓಘ]

ಕಚ್ಚ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯ ಚುಂಗು. ೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಕ್ಷದೊಳೆ ಕಚ್ಚಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೮); "ಕಕ್ಷ – ಕಚ್ಚ" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷ]

ಕಚ್ಚಕುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಗುಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಜೀರಗೆ ಹೇಱುಂಗೆ ಹಿರಿಯ ಸೊಳಸ ೨ ಕಚ್ಚಗುಡಕ್ಕೆ ಹೇಱುನರ್ದ್ಧ ಬೆಲ್ಲಂ ಭಣ್ಡಗೆ ೧೦ ಹೇಱುಂಗೆ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೭೨–೩೪; 1106). [ಕಚ್ಚ ? + ಗುಡ]

ಕಚ್ಚಗುಳಿ 'ಕಚಕುಳಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಡ 'ಕಚಡ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಡಿ, ಕಚಡಿ, ಕಚರಿ$_1$, ಕಚ್ಚರಿ (ನಾ). ಊಟದಲ್ಲಿ ನಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ, —ಪದಾರ್ಥ: ಉಪ್ಪುಗಾಯ್ ಬಾಳುಕಂ ಕೃಸರಿ ಕಚ್ಚಡಿ ಪಾಲ್ ಮೊಸರ್ಗಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ ಸವಿದನಚ್ಯುತಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೪); ಕರುಳು ಶಾಖಾವಳಿಯ ಮಿದುಳಿನ ಪರಿಪರಿಯ ಕಚ್ಚಡಿಯ ಮಾಂಸದ ಪರಿಕಲಿತ ಚಿತ್ರಾನ್ನರಾಶಿಯ (ಆನಂರಾ. ೬–೨೨–೧೪); ಕಚ್ಚಡಿಯ ಸೀಕರಣೆ ಪಳದ್ಯವ . . . ಬಡಿಸಿದಳ್ (ಕೋಗಯ. ೪–೧೮). **ಕಚಡಿ**: ಬಂದೆಳ್ಳರಾಸಿಗಳ ತೆಲ್ಲಿಗರೊಯ್ದು ಗಾಣವಾಡೊಳ್ಳಿತೆನಿಸಿದ ತೈಲ ಕುಂಭಕೋಟಿಗಳ ತಂದರು ಹಿಂಡಿ ಕಚಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚರಿ, ಖಚರಿ, ಬಚರಿ]ಗಾಗಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೫೧). **ಕಚರಿ$_1$**: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ಕಚರಿಗಳ ಬಟ್ಟಸಂಡಗೆ ಬಾಳುಕಂಗಳನೊಟ್ಟುತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೨೪); ಪಪ್ಪಳ ಸಂಡಿಗೆ ಪಚ್ಚಡಿಯುಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಲ್ಯಂ ಮೇಲೋಗರ ಕಚರಿಗಳೊಪ್ಪಿರಲವನೆಲ್ಲಮುಮಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮–೨೦). **ಕಚ್ಚರಿ**: ಸೇವಗೆಯ ಪಾಯಸ, ಮುಕ್ಕಡಲೆಯ ಹುಗ್ಗಿ, ಹಿಂಡಿಯ ಕಚ್ಚರಿ, ಅಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗುರಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ . . . ಮಂತ್ರ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ . . . ನಿವಾಳಿಸಿ (ಬಾಲಚಿ. ೧೨೯–೩); ಪರಿಮಳಂಗಳ ಪಸರಿಸುವ ಕಚ್ಚರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸ್ತುರಿ]ಯ ಪಚ್ಚಡಿಗಳ ಸುಸಾರೋತ್ಕರದ ಸಾರಿನ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪–೪೫); ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಚ್ಚರಿಯ ಹಪ್ಪಳಗಳ ಸೋಗೆಗಣ್ಣಬಲೆ ನೀಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦–೨೮); ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ ಪಳಿದ್ಯ ಕಚ್ಚರಿ ಬಾಳುಕಂಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಕ್ವಫಲ ರಸಾಯನದ ಸೀಕರಣೆಗಳನು (ಚಿಬಪು. ೫–೬೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚ್ಚಡಿ]

ಕಚ್ಚನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ; ಕಚಕ್ಕನೆ: ಕಚ್ಚನೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).
[?]

ಕಚ್ಚಪ (ನಾ). ಆಮೆ; ಆವೆ: ಮಚ್ಚದಿಂ ಕಮಠದಿಂ ಕಚ್ಚಪೋತ್ಕರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ನಕ್ರನಿಕಾಯ (ಅಮುಸಾಂ. ೧–೩೧).
[< ಸಂ. ಕಚ್ಛಪ]

ಕಚ್ಚಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಚ್ಚಪವೀಣೆಯ ಕೋವಿದರಿಂ ಮುಖವೀಣೆಯ ಮೋಹಿಗಳಿಂದಂ ರಾವಣ ವೀಣೆಯ ರಂಜಕರಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮–೪೧ ವ).
[ಕಚ್ಚಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಚಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಟ್ಠಯನ ಬರಹ ಕಚ್ಚಯನ ಬರಹ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೩–೧೨; 1503). [?]

ಕಚ್ಚರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ; ಧೂಳು: ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೆದರಿದ ಕೇಶಪಾಶಗಳ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೫–೨೯). ೨. ಚೀಲ. 'ಕಂಠಕಚ್ಚರ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ಕಚ್ಚರಾಂಬರ (ನಾ). ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆ: ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಚ್ಚರಾಂಬರದಿಂದ ಪಂಕದೊಳು ಸೊಗಯಿಸುವ ಮಹಿಯಂತೆ ರಕ್ಕಸೀಗಣದೊಡನೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಜನಕಜೆಯ ಸುಪ್ರಭೆಯ ಕಾಣುತ್ತ ಹಿಗ್ಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೭–೨೪). [ಕಚ್ಚರ + ಅಂಬರ]

ಕಚ್ಚರಿ 'ಕಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಚ್ಚಲು (ನಾ). (ಅಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೊಳೆದ ನೀರು. 'ಅಕ್ಕಚ್ಚಲು' ಪರಾ. [ಕಚ್ಚು$_2$ (< ಕಚ್ಚು) + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕಚ್ಚವಡ (ನಾ). (?): ರಮಣನಿಗೆ ಯರವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಿಗೆ ಪರವಾದ ವಿಗ್ರಹ ಯಮನ ಕಬಳಿಡುವೆಂದು ಬಿಟ್ಟೊಯ್ಮಾನ ಕಚ್ಚವಡಾದು ಮುಕಲವನಿಗೆ ಖಗನು ಹಾಯೆಂದಮರಿದಜ್ಞಾನದಲಿ ಯಿರಲಿಲ್ಲಮಿತಗುಣ ಬೀಳ್ವಾಗ ತಿಳಿದೊನದೇವಿಯವಧಿಯಲಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೬–೨೯). [?]

ಕಚ್ಚವರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಲೆಂಡೆ(? ಣ್ಟೆ)ಯರಸರು ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮನಾಳುತ್ತಿರೆ ಮಟ್ತವುರದ ನೂರ್ಪದಿಮ್ಬೊರುಂ ಇಱ್ದು ದಯೆಗೆಯ್ಯೆ ಕಚ್ಚವರ ಕಾದಮ್ಮನ ವುಟವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫–೯; 916). [?]

ಕಚ್ಚವಿ, ಕಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳಿಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦(೩)–೧೫; 1032); ಮುಟ್ಟವಯಲೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ ಕಚ್ಚವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಕಮ್ಮಂ ೨೫ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೪–೧೬; 1089). **ಕಚ್ಛವಿ**: ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಯೊಳಳೆದು ಕೊಟ್ಟ ಗಟ್ಟಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೬೫–೮; 1025); ಆಯೂರ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಚ್ಛವಿಯ ಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರೆರಡುಮಂ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೬೯–೧೩; 1220). [?]

ಕಚ್ಚಳಿ 'ಕಚ್ಚಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚಟಿ$_1$, ಕಚ್ಚಳಿ (ನಾ). ಚಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: "ಕಚ್ಚಟಿ – ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಚ್ಚಟಿಯೆನೆ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೦); ಅರಮನೆಯವರುಂ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಂಡಲ್ತೆ ಕಚ್ಚಟಿಯನಿತ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫–೨೪). **ಕಚ್ಚಳಿ**: ಪುಲಿಯ ಚರ್ಮದ ಪಲುಬಿಯ ಗಱಿಯ ತೋಳ ಕಚ್ಚಳಿಯ ತೊಂಗಲ್ ಘಂಟೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಕಾಂಚನ ಮುದ್ರಾಂಗುಲೀಯಕ ಕಚ್ಚಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚಕಳಿ] ಸಹಿತಮಡರ್ದಾನೆವೆರಸು (ಕೆಳನೃ. ೨–೪೯); ತೋಳ ಕಂಕಣದ ಕಚ್ಚಳಿಗಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೯೭–೧೬). [?]

ಕಚ್ಚಟಿ$_2$ (ನಾ). ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದದ್ದು: "ಕಚ್ಚಟಿಯೆಂದು, ಒತ್ತಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದುದು" (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕಚ್ಚಟಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕಲು ಬೀಳು (?): ಪರಿವ ಜಳಪ್ರವಾಹ ಕುಳದಿಂ ನೆಱೆ ಕಚ್ಚಟಿ [ಪಾಠಾಂ ಕಚ್ಚರಿ]ವೋಗೆ ಭೂಧರೋತ್ಕರಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬೇರ್ಕೊಱೆದಡಂಗೆಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨–೫೩). [ಕಚ್ಚಟಿ ? + ಪೋಗು$_1$]

ಕಚ್ಚಾ (ಗು). ೧. ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹಣ್ಣಾಗದ; ಅಸಿದ್ಧವಾದ; ಮೂಲಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ. ೨. ತಾಳಿಕೆ ಬಾರದ; ಬೇಗನೆ ಹಾಳಾಗುವ.

೩. ನಯಮಾಡದ: ಕಚ್ಚಾ ರಸ್ತೆಗಳು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯದೆ ಇರುವ; ಹಸಿಬಿಸಿಯಾದ. (ಕಿ). ೫. ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸದೆ ಇರುವ. ೬. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ: ಅವನಿನ್ನೂ ಕಚ್ಚಾ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). ೭. ಪೂರ್ಣವಾಗದ; ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಮಾಡಿದ; ಅರೆಬರೆಯಾದ (ಕಿ).

ಕಚ್ಚಾಕರಡು = ಸುಮಾರಾದ, ಸ್ಥೂಲರೂಪದ ಲೆಕ್ಕ; ಅಂದಾಜಿನ ಲೆಕ್ಕ. ಕಚ್ಚಾಕಿರ್ದಿ = ಖಾತೇವಾರು ಹಂಚಿಹಾಕದಿರುವ ಜಮಾ ಖರ್ಚು. ಕಚ್ಚಾಪದಾರ್ಥ = ಕಚ್ಚಾಮಾಲು: ಕಚ್ಚಾಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ರಫ್ತು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಭಸಿವಿವ. ೩೬೬). ಕಚ್ಚಾಮಣ = "ಮುಂಬಯಿ ಮಣಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಾಮಣ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ" (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೮). ಕಚ್ಚಾಮಾಲು = ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿ; ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ, ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ವಸ್ತು: ಜೀವನವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಳಗಿನ ಯಾವತ್ತೂ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಏರಿಳಿತಗಳು ಹಾಗು ಇರುವಿಕೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಜೀವನದ ಕಚ್ಚಾಮಾಲು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦); "ಪಕ್ಕಾಮಾಲು" ಗಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ "ಕಚ್ಚಾಮಾಲಿ"ನ ಹುಟ್ಟುವಳಿ (ಮಾವಾದ. ೧೪೫). ಕಚ್ಚಾರಸ್ತೆ = ಟಾರು, ಸಿಮೆಂಟು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸದೆ ಇರುವ ರಸ್ತೆ: ಮಳೆಯಾದಾಗ ಕಚ್ಚಾರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ರೂಢಿ). ಕಚ್ಚಾವಸ್ತು = ಕಚ್ಚಾಮಾಲು (Raw material. ಪತ್ರಿನಿ. ೬೮). ಕಚ್ಚಾಸೇರು = ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ (ಕಿ). ಕಚ್ಚಾಹುರಿ = ಸಿದ್ಧಮಾಡದೆ ಇರುವ ಹುರಿ: ಸಣಬಿನ (ಕಚ್ಚಿಹುರಿ) ಕಚ್ಚಾಹುರಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೮).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಚ್ಚಾ]

ಕಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಪರಸ್ಪರ ಕಚ್ಚಾಡುವುದು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡುವುದು; ಜಗಳ: ಧರೆ ಕೋಲುಕಾಱ ಮಾರುಗನಿಂಹ ಹಾಳಾಯ್ತು ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಆ ಮಹಾದ್ವಿಜರ ಕಚ್ಚಾಟಮುಂಟು (ಚೀರಮ. ೮–೧೪); ಈ ರೀತಿಯ ಕಚ್ಚಾಟದಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯವಾಗಿದೆ! (ರೂಪಸಂ. ೩೨).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಟ]

ಕಚ್ಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಡಿದಾಡು; ಜಗಳವಾಡು; ನನಗೆ ತನಗೆಂದು ಕಿತ್ತಾಡು: ಅತ್ತೆ ಸೊಸೆ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಗನನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ); ನೀ ಮಾಡು ನೀ ಮಾಡು ಅಂತ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಮಾಡೋಕೆ (ಮುನಿಮಾ. ೭೭). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಣಯಕಲಹವಾಡು: ಹೆಣ್ಣಂಡು ಜೇನ್ನೊಣ ಮುದ್ದಾಡಿ ಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೂಜೇನ ಹನಿಹನಿ ಕುಡಿಧಾಂಗ (ಸಖೀಗೀ. ೫೧). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಆಡು$_1$]

ಕಚ್ಚಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಗಿರಿಜಃ – ದೊಡ್ಡಬೇವು, ಕಚ್ಚಾಳ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೪೮). [?]

ಕಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ) ಹುಳು: ಅಮ್ಮ ಕಚ್ಚಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + –ಇ$_3$]

ಕಚ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ (ಕಿ).

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + –ಇಕೆ]

ಕಚ್ಚಿಯಗಂಗ (ನಾ). ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕಚ್ಚಿಯಗಙ್ಗನ ಪಟ್ಟಙ್ಗಟ್ಟಿದ ಮೂಜನೇ ವರಿಷದನ್ದು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೧; ಸು. 930 ?). [?]

ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಕಚ್ಚಿಲವಡಿ × × × ಹಡಲ × × × ಯ ಕುಳವನುಂ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩೭–೨೧; 1278). [?]

ಕಚ್ಚಿಸು 'ಕರ್ಚಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು: "ಕಚ್ಚಿಱಿ – ಯುಗಲ ಸಂಧಾನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಇಱಿ$_1$]

ಕಚ್ಚು$_1$ 'ಕರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_2$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_3$ 'ಕರ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕಚ್ಚು$_4$, ಗಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಾರಿ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು; ತುತ್ತು; ಕಬಳ: ಹಸುವಿಂಗೆ ಒಂದು ಕಚ್ಚು ಎತ್ತಿಂಗೆ ಎರಡು ಕಚ್ಚು ಕಱುವಿಂಗೆ ಮೂಱು ಕಚ್ಚು ಇಂತಿವ ನೋಡಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ತೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ನಾ ಕಾದೊಪ್ಪಿಸಬೇಕು (ತುಱುಗಾ. ೨); ಬಾಯೊಳಗಣ ಕಚ್ಚು ದೇಹದೊಳಗಣ ಮುರುಗು ಅವಂಗಾವ ನಿತ್ಯನೇಮವು ಇಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೧೯–೬೧೪); ಹಸು ಒಂದು ಕಚ್ಚೂ ಹುಲ್ಲು ತಿಂದಿಲ್ಲ ಈ ದಿನ (ರೂಢಿ). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಈ ಸಾಮಾನುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಗಳು ಗೀರುಗಳು ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೭೩); ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕೊಡ್ಲೆಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕಿದರೆ ಹಾಲು ಬರುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೭೧). ೩. ಗಾಯ: ಕೈಗೆ ಉಳಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೪. ನೋವು; ವ್ಯಥೆ: ಫೈಜಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಅನಿಸಿ ಅವನು ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮವನ್ನೂ . . . ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನು (ಅಪ್ರೇಮ. ೧೬); ಅವಳ ಮನಕ್ಕೆ ಅದು ಬಹಳ ಕಚ್ಚೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಗೆಕ. ೬೬); ಮೃಣಾಲಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಕಚ್ಚೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅರಗಿ. ೮೬). ೫. ತುಂಡು; ಭಾಗ (ಕಿ). ೬. ಸೇಡು; ಮತ್ಸರ; ಕುನಿಸು: ಆ ಮನುಷ್ಯ ಹಾವಿನಂತೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಗಚ್ಚು$_1$: ೧. ದನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಚ್ಚು ಹುಲ್ಲು ಹಾಕು (ರೂಢಿ).

[< ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಕಚ್ಚುಕ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಟ; ಜಗಳ: ಹುಚ್ಚುಕುನ್ನಿ ಮನವೇ ನೀ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಬುದು ಘನವೆ ಕಚ್ಚುಕದತನವ ಬಿಟ್ಟು ಅಚ್ಯುತನ ಪಾದ ಮುಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೩–೧೫೫ ಪಲ್ಲವಿ). [?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ನೋವು (?). 'ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕಡಿ ?]

ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು (?): ಆ ಸಮುದ್ರದತ್ತಂ ತನ್ನ ಬಡತನಕೆ ನೊಂದು ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೆ ಕಚ್ಚುಕಡಿಗೊಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧–೮). [ಕಚ್ಚುಕಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕ (ನಾ). "ಮೂಗಿಗೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ತೋಳಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಕ" (Pince–nez. ಇಂಕನಿ): ಕಚ್ಚುಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಮೂಗಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುತ್ತಲೂ ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿಸಿ. . .ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೦). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಕನ್ನಡಕ$_2$]

ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ಚುಚ್ಚಿ ಚಿಹ್ನೆಮಾಡು, —ಗುರುತುಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿದು ಕಚ್ಚಿ ಆ ಚಿನ್ನದ ಹಾಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಚ್ಚುಕೂಡಿಸಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೫೦). [ಕಚ್ಚು$_4$+ಕೂಡಿಸು]

ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಚಕ್ರ; ಕಕ್ಕುಚಕ್ರ; ಹಲ್ಲುಗಾಲಿ: ರೈಲಿನ ಚಕ್ರಗಳಿಗೂ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಕಚ್ಚುಗಾಲಿ(Cog – wheel)ಗಳನ್ನಿಡುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೬೮). [ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$) + ಗಾಲಿ].

ಕಚ್ಚುಟಿ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕಚ್ಚುವ ಕಚ್ಚು[ಪಾಣಾಂ. ಕಚ್ಚೆ]ಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗ ರಾ. ೭೬-೯); ಒರ್ವಂ ತರಿಯ ಕಚ್ಚುಟಮನುಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯಿಂ ಮಸಿಯಂ ಪೂಸಿ (ಪಜ್ಜಾರ. ೧೧೮-೧೬); ಅಜಕ್ಕರ ಕವಿಯ ಕಚ್ಚುಟಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇ. XX, ೫೧-೨೬; 1077); ಮುಂಜಿ ಕಚ್ಚೆ[ಡ್ಡು]ಟಂ ಗುಂಡಿಗೆ ಬೋಳಮಂಡೆ ಮಣಿದಂಡಮುದೀಕ್ಷಣ ಸೌಖ್ಯ ಹೇತುವೇ (ಪಂಠಮಾ. ೪-೮೧); ಪೊದೆದಂಬರಮಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚುಟಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೬-೪); ಮುಂತೆ ಬೇಡಲು ಮುನ್ನ ಮುದಗಿದ ಬೊಂತೆಯಂ ಕಚ್ಚುಟದನಲಿಯಲು ಕಾಣದೆ (ಬಸವ. ೨೭-೪೩); ಸಾಗರದ ದಾಂಟೆ ಹೊನ್ನಾಗರಕೆ ಹಾಱಿದ ರಾಜನ ಬಂಟ ಹನುಮಂಗೆ ಕಚ್ಚುಟ[ವಿ]ತ್ತಿಯು ಹೋಗಡೆಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೫). [< ಸಂ. ಕಕ್ಷಾಪಟ]

ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಲಂಗೋಟಿಯಲ್ಲದಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ನಿಷ್ಪೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಸ್ಥಾನಂ ನೈಷ್ಕಿಕ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೫೬-೫೯ ; 1119); ಇಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚುಟಂದೊಲಗಿದ ತಪೋಧನಂ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೊಡೆಯನೆ (ಸೌಇ. IX-i, ೧೫೯-೫೪ ; 1120). [ಕಚ್ಚುಟ + ತೊಲಗು]

ಕಚ್ಚುಮುಟಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದ ಮುಟಿ: ಹಣ ಕೈಗೆ ನೇರಂತಂದರೆ . . . ಸಿಡುಕುಮೋರೆ, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು, ಕಚ್ಚುಮುಟಿ, ಟಿಟು ಭಾಷಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ (ನಡಪಾ. ೬೪೭). [ಕಚ್ಚು$_{1}$ (< ಕರ್ಚು$_{1}$) + ಮುಟ್ಟಿ]

ಕಚ್ಚುವೀರು 'ಕರ್ಚುನೀರ್.' ನೋ.

ಕಚ್ಚುಮಾತು (ನಾ). ಛಾಸಿಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು; ನೋವುಂಟು ಮಾಡುವ ಮಾತು: ಹುಡ್ಡುಮಾತು, ಕಚ್ಚುಮಾತು (ಕಂಸು ಹು. ೬೩). [ಕಚ್ಚು$_{1}$ (< ಕರ್ಚು$_{1}$) + ಮಾತು$_{1}$]

ಕಚ್ಚುಹಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಕಚ್ಚೊರಣ: "ದಂಶನಂ, ದಂಶಕ್ರಿಯಂ– ಈ ೨ ಕಚ್ಚುಹಣಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೩೯೦). [ಕಚ್ಚು$_{1}$ (< ಕರ್ಚು$_{1}$) + ಅಹಣ]

ಕಚ್ಚುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತಿರಿಸುವಂತೆ) ಗುರುತು ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಹತ್ತದ ಹಾಗೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮೇಲ್ಮೈಟಿಗೆ ಹೂರಿಯಿಂದ ಕಚ್ಚುಹಾಕುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೬೯). [ಕಚ್ಚು$_{4}$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_{1}$)]

ಕಚ್ಚೂರ, ಕರ್ಚುರ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಲ್ಲದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಚಂದ್ರಮಲ್ಲಿಕೆ (ಕ). ಕೆರ್ಚೂರ: ೨. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು: ಹಾಲ ಮಜ್ಜಿ ಕರ್ಪೂರ . . . ಚಂಪಕನ ಕರ್ಚುರ ರಾಳ ಗುಗ್ಗುಳದ ದಶಾಂಗ (ಸಿದ್ಧಶ. ೧೯-೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಚೂರ]

ಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಕಚ್ಚೂರ ಮೊದಲಾದ್ದರಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಔಷಧ: ". . . ಗಾಬರಿಯಿಲ್ಲ. ಕಲಿಗೆಕಚ್ಚೂರಾದಿಚೂರ್ಣ ಇದೆ" (ಸಿಕಾಠ. ೧೮೫). [ಕಚ್ಚೂರ + ಆದಿ + ಚೂರ್ಣ]

ಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಪಂಚೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸೆರಗನ್ನು ತೊಡೆಯ ಸಂದಿಯಿಂದ ಹಾಯಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಕಟಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಂಚೆಯ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ತುದಿ, —ಡುಂಗು: "ಉಡುತಿರೇ ಕೊವಡಣಗಳೆಳಲ್ ಕಚ್ಚೆ" (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೮೭); ಅವ ಗಂಡರುಮಂ ಕಚ್ಚೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚುವೆಕನುತ್ತಿರ್ಪಾಗಳ್ . . . ತಾಳ್ದಲಂದಿಂದರ್ಕಚ್ಚೆಯಂ ಕಚ್ಚುದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೮); ಗಂಡರ ನಾಲಗೆಯ ನನ್ನಿಯುಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಕೌಡಮುಮಿವೆಲ್ಲ ನಿಲಲಜಿವುವೆ (೦ ೇ ಲಾ ೮. ೧೪-೧೧೫ ೨); ಪೊಸೆದ ಕೆಂಜೆಡೆಯುಂ ಪುಲಿ ಜೋಲ ಕಚ್ಚೆಯುಂ (೮ಮಾ ೪. ೪೯); ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಆಲಂಗಾಲವಾಗಿ ಜಿಗಂಗುಂಗಾಗಿ ಧೋತ್ರವುಟ್ಟು (ಸಾಹಿಚೆ.ಹಗ).

೨. ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: ಜವಾಳಗೆ ತಂದ ಬಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚೆಗೆ ಆದರೆ ದಿವಾಳಿಗೆ ಏನು ಮಾಡ್ಕಾನು? (ಗಾದೆ). ೩. ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡಿದಾರ; ಒಡ್ಯಾಣ (ಕ). ೪. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಮರ್ಮಾಂಗ; ಯೋನಿ: ಬೀಸುವ ಬಾಲಂಗಳಿಂ ಕಚ್ಚೆಯ ಕೆಚ್ಚಲುಜ್ಜಿಗೆ ಪಕ್ಕಯೆಜಗುವಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೦); ಪೊಸಸೆಯ ಸೊಗದನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ ಮಱೆಕದ ಸಿಡುಕುಗಳಿಟ್ಟ ಯೊ ೪ ಮೊಗೆತುತ್ತೆಸೆದುದು ವೃಷಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೦೮). ೫. ನೇರಿಲಿಗೆ ಮೇಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: ಮೇಣಿಯ ಕಚ್ಚೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಚ್ಚೆದಯಟ್ಟು, ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟು = ೧. ಉಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೇಲೇರಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿಗಿದು ಬೀಗಿ ಕಚ್ಚೆದಯಟ್ಟ ಫಲವೇನು (ಪತಿಪ. ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಶ್ರೀಮಜಾಭಾರತಂ ಮತಿಪ ಬಲಿಕಂದಶ್ವತ್ಥಾಮ ಕಚ್ಚೆದಯಟ್ಟಲೇನಹುದು (ಸಂಗಿರಾ. ೧೪-೧೫); ಎನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚೆಯಂಕಟ್ಟುವ ಪಿನಗೆ ಕಚ್ಚಪ ಕಥೆಯಾಗದೆ ಪೋಗದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೧-೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಚ್ಚೈ, ಕಚ್ಚು, ಕಚ್ಚ; ಮಲ. ಕಚ್ಚ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಚ್ಚೆ; ತೆಲು. ಕಚ್ಚ]

ಕಚ್ಚೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬರುದು: ಆಜ್ಞಾಶ್ರೀಚೇತ್ರಜಾನವೆಡಕ್ಕಂ ವನಗಜ ಮಲ್ಲಂ ಕಚ್ಚೆಗ ಶ್ರೀವ್ಯರಾಜ ಶ್ರೀಗಮ್ ಕಸ್ಯದೆವ (ಎಳ. III, ಮುಂಡ್ಯ. ೧೧-೬; ೮೩೦); ಅಕಾಳ ವರಿಷಂ ನ್ಯ[ಪಕು]ಂಗಂ ಳ್[ಚ್ಚೆ]ಗಂ (ಎಳ. XIX, ೨೯೯-೯; ೯೭೨). ☞ ಈ ಪದ 'ಕಂಚೆಗೊಂಡ (= ಕಂಚೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದ)' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ಅರ್ಧಗಳ್ಳದಂ ದಿಸುಟ್ಟು ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಸಯ್ತುಮರುಂ (ನಡಾ. ೧೩-೧೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕದನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಕಸಿನ ಕಚ್ಚಿಸಂದುರುಬಿದೆ ಮಹಾಮೋಹಾಸುರನ ಮುಸುಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಕಚ್ಚೆನಿಲು (ಕ್ರಿ). ಅಳುಕು: ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಯಶವಂತರಾಯ ನನ್ನು ಕಂಡು ಕಚ್ಚೆನಿಸಿತು (ಸ್ವ.ಕಚೆ. ೧೬೧). [ಕಚ್ಚು$_{4}$ + ಎನಿಸು$_{1}$]

ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಡುವ ಪಂಚೆ: ಕಚ್ಚೆಪಂಚೆಯ ನುಟ್ಟು ಮೈಮೇಲುತ್ತರಿಯವ ಕೊಡ್ದಿರೆ (ಗಣಕ. ೭೩-೧೩); ಕಚ್ಚೆ ಪಂಚೆ, ದ್ವಾದಶನಾಮ, ಮುದ್ರೆ, ತುಳಸಿಮಣಿ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಜಾಳ (ಸಡದಾ. ೨, ೫೧೨). [ಕಚ್ಚೆ + ಪಂಚೆ]

ಕಚ್ಚೆಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಯಮ; ಶೀಲ ಎಂತಿಕೆ: ಕಚ್ಚೆಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲದವನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡದಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಚ್ಚೆ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನ (ನಾ). ವ್ಯಭಿಚಾರ; ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಲೈಂಗಿಕ ವೃತ್ತಿ: ಅರವತ್ತರ ಕಚ್ಚೆಹರಕುತನದ ತೆವಲು ದುಡುಕಿದಂತೆ (ಪಂಡಿಮು. ೫೩-೫). [ಕಚ್ಚೆ + ಹರಕು + -ತನ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕ (ನಾ). ಕಾಮುಕ; ಹಾದರಮಾಡುವವನು; ಜಾರ: ಕಚ್ಚೆಹರುಕನಕ್ಕಾಮುತಾ ಲಚ್ಚೆಗೇಡುಮಾಡಿ (ಕಕಕಾಂ. ೭೦). [ಕಚ್ಚೆ + ಹರುಕ]

ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ (ನಾ). ಹಾದರಗಿತ್ತಿ; ಜಾರ ಸ್ತ್ರೀ: "ಕಚ್ಚೆಹರುಕಿ; ಮನರಂಡತೆಯ ಹೆಂಗಸು" (Light – skirts. ೫೦೪). [ಕಚ್ಚೆಹರುಕ + -ಆ್ತಿ]

ಕಚ್ಚೆರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಜ್ಜ (ನಾ). ೧. ದೋತ್ರ ಅಥವಾ ಸೀರೆಯ ಕಚ್ಚೆ. ೨. ನೀರಿನ ಬಳಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಜವುಗು ನೆಲ. ೩. ನದಿಯ ದಂಡೆ : "ತೀರಂ, ಕೂಲಂ, ತಟಂ, ಕಚ್ಚೆ, ಪ್ರಕಾಶ. ರೋಧಂ – ಈ ೬ ತೊಱೆಯ ತಡಿ" (ಶಬ್ದಮ. ೧೧೦–೫೫); ಕಾಂಬಿದನದೀತೀಕಚ್ಚೆಯೊತ್ತಿಲ್ಲಿಯಂ ನಲಿ ನಲಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೨೪–೧೨); ಯಮುನಾತಕಚ್ಚೆಯಲಿ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟ ತುರುತ್ತು ಕೊಂಡಸರದೊಳ್ (ಜಗದ. ೩–೭೮). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೫. ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; "ಹಡಗದ ನಾಳ" (ಗಂಗಾಷ್ಟ. ೬೫). ೬. ಮರಮುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. ೭. ಬಾಣ ಮಾಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡ್ಡಿ : ಈ ಬಾಣದ ಕಾಂಡವು ಕಚ್ಚಿದ್ದೆ, ರೋಚಿಮದ್ದೆ ? (ಬುದ್ಧಚ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಚೆಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ವಜ್ರಕವಚ, ವಜ್ರ ಮುಷ್ಟಿ, ಕರಕ್ರಾಣ, ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ, ಮಧ್ಯತ್ರಾಣ, ಪದತ್ರಾಣ, ವರ್ಮಾವರ, ಕಚ್ಚಕ್ಷುರಿಕೆ (ವಡೇಶ. ೩೬೨).

[ಸಂ. ಕಚ್ಚತ್ಸುರಿಕಾ (ಕಚ್ಚ + ಕ್ಷುರಿಕಾ)]

ಕಚ್ಚಪ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ : ಕಳ ಜಂಸಿಗಳ್ ಕಚ್ಚಪಂಗಳ್ ಬುದ್ಧಿವೇಱಿಪ್ಪಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫೬–೧೪); ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯ, ಕಚ್ಚಪ ಕುಳೀರ ಕುಂಭೀರ ಕಮಠ ನಕ್ರಜಕ್ರಮೆ (ಜಗದ. ೧೪–೮೫ ಪ). ೨. ಶುಬೇರನ ಒಂಭತ್ತು ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶುಬೇರಂಗೆ . . . ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಚಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಗಧಿ ಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ವಡೇಶ. ೩೦೬). ೩. ಮದ್ಯಾರ್ಕವನ್ನು ಬಟ್ಟೆ ಇಳಿಸು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಳುರೋಗ : ಕಟವಾಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾವೇದನೆ ಉಂಟಾಗಿಪುದು . . . ಪಾಯ ದಿಡಲಿಸದು ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನು ಕಚ್ಚಪಿನೆಂಬ ತಾಲುರೋಗ ನೆಂದಱಿಪುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕಚ್ಚಪವೀಣೆ (ನಾ). ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಕಚ್ಚಪವೀಣೆ, ನಾರದ-ವೀಣೆ . . . ಕಾಲಕೇಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಡೇಶ. ೩೩೬).

[ಕಚ್ಚಪ + ವೀಣೆ]

ಕಚ್ಚಪಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಆಮೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ; ಸರಸ್ವತಿಯ ವೀಣೆ : ಬಚ್ಚದಳೆ ಕನ್ನಡದ ಭಾರತ? ಮುಚ್ಚುವಳೆ ಮಧುಮಧುರ ಕಂಠವಿಚ್ಚರಿಸರೇನಚ್ಚಪಿಯ ಕನ್ನಡದ ಕಚ್ಚಪಿಯ? (ಗಿಂವಿ. ೧೦೦–೩೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ. [ಸಂ. ಕಚ್ಚಪೀ]

ಕಚ್ಚಾವಾಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚೆಯ ಚೆಂಗು; ಜಿಂಗಚ್ಚೆ : ಎಯ್ದು ಪಂದ ಕ್ಕುಲೆ ಕಚ್ಚಾವಾಲಮಂ ಕೈದುಮುಕಿ ಪಿಡಿದನಂ ನೋಡದೆಂತಿರ್ದ ಪಾಂಗಿಂ ಪೊಣಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಮೋದಿ (ಜಗದ. ೬–೯೪).

[ಸಂ. (ಕಚ್ಚಾ + ವಾಲ)]

ಕಚ್ಚು (ನಾ). ಕಜ್ಜ ; ತುರಿ ; ನವೆ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಚುರ (ಗು). ೧. ತುರಿಯುಳ್ಳ ; ಕಚ್ಚಿಯಾದ. ೨. ಕಾಮುಕನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಚ್ಚುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಯವಾಸ; ನಸುಗುನ್ನಿ (೪). [ಸಂ. ಕಚ್ಚುರಾ]

ಕಚ್ಚೇರಿ 'ಕಚೇರಿ' ನೋ.

ಕಜ (ನಾ). ಆನೆ: ದಿಗ್ಕಜಗಳೊಳು ಕಾಮುವೆಂದು . . . ಸಗ್ಗದಾನೆಗೆ ಸರಿ ಮಿಗಿಲೆಂಬಿಸುವ ಳಖವೊಗ್ಗಿಸುವಾ ನೃಪನೊಳಗೆ (ಗೋಮಟೇ. ೨–೧೫). [P ಈ ಶಬ್ದ 'ಗಜ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಜಕ, ಕಜಕೆ (ನಾ). ಸೌಟು; ಹುಟ್ಟು; ಚಮಚೆ : "ಖಜಕಂ – ಕಜಕಂ" (ಕಮಡ. ಸ. ೨೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಜಿಕೆ** : "ಕಜಕೆ (ಕಂಚಗ.– ಖಜಕಾ" (ತಪ್ಪ ಕೂಡ. ೫); "ಗಿರಿಕೆ" (ಕಮಡ. ಸ. ೨೬೯ ಅಡಿ).

[< ಸಂ. ಖಜಕ, ಖಜಕಾ]

ಕಜಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಜಗಳ: ಕೊಡಗರ ಸಂಗಡ ಕಜಗಟ್ಟಿ ದ್ಯಾಡ (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೨೬೩). [?]

ಕಜಗೆಡು, ಕಜೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) (ಕೆಲಸ) ಕೆಡು, —ನಿಂಕು ಹೋಗು : ಜಾನವಾರುಗಳಲ್ಲದೆ, ಊರಿನ ಬೇಸಾಯವು ಕಜಗೆಡಬಾರ ದೆಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು (ಶಿವಾಲಿ. ೩೬೪). **ಕಜೆಗೆಡು** : ಎಂಟು ದಿವಸಗಳ ಕೆಲಸ ಕಜೆಗೆಟ್ಟಿತಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಚಿಂತೆಯು (ಉಡಿಕಾ. ೨೩೯). [ಕಜ್ಜ (< ಕಚ್ಚ) + ಕೆಡು]

ಕಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅತಿ ರಂಪ ; ಬಗೆಹರಿಯದ ರಗಳೆ : "... ಇದೇನಾ ಕಜರಗಳೆ ಆಟ್ಟಿಲೀ–?" (ಸರ್ವಮಂ. ೧೫೪).

[ಕಜ? + ರಗಳೆ]

ಕಜಾಕ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿ : "ಖಜಾಖ – ಕಜಾಕ" (ಕಮಡ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಖಜಾಕ]

ಕಜಾವು (ನಾ). ೧. ಕಸ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದವಸ್ತು ; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ : ಇಂಥ ಶ್ರೀಮಂತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೇ ಒಬ್ಬರು ಆಕ್ಷೇಪ ವೆಂದರೆ ಮಿ 'ನಂದ್'. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಕಜಾವುಗಳು(ಶಿವಾಲಿ. ೨೯೯).

[← ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು]

ಕಜಿಕೆ 'ಕಜಕ' ನೋ.

ಕಜಿಯೊ, ಕಜ್ಜಿಯಾ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ; ತಂಟೆ; ವಿರೋಧ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ : ಕೆಂಡಗಿನ ಸಂಸ್ಕೃತವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಮುಂಡೆ ಕಜಿಯಾ ಇಲ್ಲದೆ ಸಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದೋಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨); ಈ ಮೇರೆ ಇದ್ದರೆ ಕಜಿಯಾ ಬಾಕಿ ಇದ್ದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೬). **ಕಜ್ಜಿಯಾ** : ೨. ಉಭಯ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದ ಇದಾದು ಕಚ್ಚಯಾ ಯಂಬ ಕಿತಿ ದಿದ್ದು ಈರಿಯಷ್ಟ ದ್ದಂಥಾದ್ದು ಶಿವನ ಕಟಾಕ್ಷ ದಿಂದ ನೊಂದಿಹೋಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೯).

[← ಅರ. ಹಾರ. ಕಝಿಯ್ಯಾ. / ಸಂ. ಖಜಾ]

ಕಜುರಿ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ತಳಸದೆ ಇರುವುದು : ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಬೀಜದ ಪುಡಿಯನ್ನೂ ಹಿಸ್ಸಲಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿದರೆ (ಅಕ್ಕಿಯು ಕಜೆಯಾಗಿದ್ದರೂ) ಅನ್ನವು ದೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಭಗವಸಂ. ೧೬–೮೪ ಅಡಿ).

ಕಜೆಕಜೆ (ದ್ವಿ ರು ಕ್ತಿ) : ಜಿನ್ನಾಗಿ ಉಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಕಜೆಕಜೆಯಾಗಿರುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಮಡಿಮ. ೩೩). [← ತುಳು. ಕಜೆ]

ಕಜೆಗೆಡು 'ಕಜಗೆಡು' ನೋ.

ಕಜೆಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಟಪಿಡಿ ; ರಗಳೆಮಾಡು ; ರಚ್ಚೆಪಿಡಿ : ಎಳ್ಳರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರೆ ಬಹಳ ಕಜೆಪಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೨೫೯).

[ಕಜ್ಜೆ + ಪಿಡಿ (< ಪಿಡಿ,)]

ಕಜ್ಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕರ್ತವ್ಯ : ಕಲಿಸಂಡಿ ಮುನ್ನೆ ಕಜ್ಜದ ಳಲಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡುಮೆ[ರೆ]ವನಲ್ಲಿಂ ಬಜಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೬–೧೯೯); ಸಂಧಿಯ ನೆಲಲ್ಕುದೆ ಕಜ್ಜವಿಸಾಗಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬–೮); ಅದಱಿಂ ನಾಮುನಿಸಿ ದಿರ್ದಪುದೇ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨೬–೬); ಬಲು ಕಜ್ಜವುಂಟಱಿಂದ ತೊಲಗದೆಮ್ಮೊಡ್ಡಿ ಸೋಲಿಯ (ಭರತ. ೨೬–೧೬); ಬಿಜಾಜರಾದ ಕಜ್ಜಮೊಳು ಮೀರೆಯಜ್ಞಾಳು ನ್ಯೆಮೋಣ ನಡೆವುಳುಬಕಡೂಳು (ಜಡಿಬ. ೮–೬೫).

೨. ಉಪಾಯ; ಪರಿಹಾರ: ಏತಱ ಪಡೆಮಾತೊ ಮತ್ತಮಿರ ವೇಱ್ಪುದು ಪನ್ನೆರಡಬ್ದಮಂ ಮನಂ ಮಱುಗೆ ಬನಂಗಳೊಳ್ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಗೆ ಪೇಱುಮಿದರ್ಕೆ ಕಜ್ಜಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೯).

[ಪ್ರಾ. ಕಜ್ಜ (< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ). / ತೆಲು. ಕಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜ₂ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಾಯ ೨: ಮಾಡಿದ ಪುಳ್ಗೆ ಕಜ್ಜ ತೊಗೆ ತುಪ್ಪೊಡೆ . . . ಇಂತಿವರ ಭೋಜನಕೆ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೮-೫). [ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜಕ (ನಾ). ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆತ್ತ: "ಮಹಾಶರಃ – ಕಜ್ಜಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬). [?]

ಕಜ್ಜಗಲಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಯಶೂರ: ಕಜ್ಜಮಂ ಕಾಲಮಂ ಪಾರ್ವ ಕಜ್ಜಗಲಿಗಳುಮಂ . . . ನಡೆಗಲಿಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೮-೩೪ ವ); ಕಜ್ಜಗಲಿಯಪ್ಪುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೧೧). [ಕಜ್ಜ₁ + ಕಲಿ₂]

ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಗುಟ್ಟು; ಕಾರ್ಯದ ರಹಸ್ಯ: ಅವಳೆ ಸಗಿದಾ ಕಜ್ಜಗುಟ್ಟು ತಂದೆಗೇನಾದರೂ ತಿಳಿದಿಹುದೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೨).

[ಕಜ್ಜ₁ + ಗುಟ್ಟು]

ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನುಪಮ ವಿಭವಂ ನೋಡಾ ಕಜ್ಜಟಸತ್ತಿಗನೋಡದೆ ಸಂಗರದೊಳಿಱುವ ತಂಬುಲಿಗೆಱಕ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೩-೩೯; 1087). [?]

ಕಜ್ಜಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರಿ, ಗಜ್ಜರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಕ್ಯಾರೆಟ್: ಮೂಲಂಗಿ ಮಾಗುಳಿ ಯೆಳೆಯ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೮). **ಗಜ್ಜರಿ**: ನಾದಿಗರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯುವ ತುಮ್ಮಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ಗಜ್ಜರಿಯಂತೆ ಶಂಕ್ವಾಕೃತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೭); ಸಂಡಿಗಿಗುಂಬಳ ಗಜ್ಜರಿ ಮೂಲಂಗಿ ಕಡಲೆಪಲ್ಯೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೪೭); ಮೊಟ್ಟೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಗಜ್ಜರಿ – ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಸಿಹಸಿಯಾಗಿಯೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮಹಾತ್ಮ. ೯೦). **ಗಜ್ಜರೆ**: ಅವನ ಗಜ್ಜರೆಯಂಥ ಕೆಂಪು ತುಂಬಿದ ಮುಖ, ಶಾಂತಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳ ಬೀಡಾಗಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೨೯೮).

[ಪ್ರಾ. ಗಜ್ಜರ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಕಜ್ಜಲ, ಕಜ್ಜಳ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಡಿಗೆ: ಪಾರಾವತ ಕಜ್ಜಲವರ್ಣಮಾದೊಡದಱಿಂ ಕಜ್ಜಲಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೭); ತೊಡೆದು ಕಣ್ಗೆ ಕಜ್ಜಲ ವಿಲಾಸವಿನ್ನೇವುದೆಮಗೆ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೦೬); ವಿಲೋಚನಕ್ಕೆ ಕಜ್ಜಲವತಿಭಾರವೆಂಬ ತನುಲೇಖೆಗೆ ಚಂದನದಣ್ಪು ಬಿಣ್ಣೆತೆಂಬ (ಜಗವಿ. ೨-೯೯); ಕಜ್ಜಲಮಂ ತಿಲರಸದೊಳ್ ಕಲಸಿ ಗೆಯ್ದ ಬೊಂಬೆಗಳೆನೆ ದಲ್ ಸಲೆ ನುಣ್ಗೆಂಪಿನ ಬೇಡರ ಲಲನೆಯರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೭೫). ೨. ಮೋಡ. **ಕಜ್ಜಳೆ**: ೧. ಅನವರತಂ ಕಜ್ಜಳಮಂ ತಳೆವಕ್ಷಿಗಳಜ್ಜಳಮಂ ತಾಳ್ದೆ ತನಯ ನೀಂ ಸೈರಿಪುದೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨); ಕಜ್ಜಳದ ಕನ್ನಡಿಯ ಚೆನ್ನೆಯರ್ವೆರಸು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೪); ಪದೆಪಿಂದಂಬರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಚ್ಚಿಕೊಳಲೆಂದೌತ್ಸುಕ್ಯದಿಂ ಕಜ್ಜಳಂ ಪುದಿದೊರ್ಪಿರ್ದ ಕರಂಡಮಂ ತೆಗೆದು (ದಶಕು. ೩-೩೩); ಖಂಡೇಂದುಮುಖಕೆ ಕತ್ತುರಿಯಿಟ್ಟುಮೀರ್ವರ ಗಂಡಸ್ಥಳಕೆ ಕಜ್ಜಳವ (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೫); ಕಜ್ಜಳದ ರೇಖೆಯೊಯೆಂಬಿನಮೀಕ್ಷಿಪರ್ಗೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ, ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಪರ್ವತ (ಕಿ). **ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ**: ಒಡಲುಗೊಂಡ ತಮಂಧ ಪಟಲಮೊ ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೈಕಾಲ್ಪಡೆದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೮-೪೮).

[ಕಜ್ಜಲ + ಗಿರಿ₁]

ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಗೆರೆ; ಕಾಡಿಗೆಯ ಗುರುತು: ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ತನ್ನಧರದೊಳ್ . . . ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ನಿಚ್ಚಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮಂಜುಮಣಿ ದೀಪದ ಕಜ್ಜಲರೇಖೆ ನೆಗೆದುದೆನೆ ಕಣ್ಗೊಲವಿತ್ತುದು ರೋಮರಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೭-೩೪). [ಕಜ್ಜಲ + ರೇಖೆ]

ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ: ನೆಗೆದು ಧೂಮವಜಾಂಡವೆಲ್ಲವ ಮಿಗೆ ಮುಸುಕಿ ಕೆಂಪಡರೆ ಮಿಕ್ಕಿನ ನಗಕುಲಂಗಳು ಕಜ್ಜಲಾದ್ರಿಗಳಂತೆ ತೋಱಿದವು (ಬಸಪು. ೫೮-೬೧). [ಕಜ್ಜಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಸೇವಕಿ; ದಾಸಿ: ಅಣ್ಣನ ಕಂಡರ್ತಿವಡುತ ಬಂದರು ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳ್ವೆರಸಿ ತಂಗಿಯರು (ಭರಚ. ೩೯-೧೦); ಅಷ್ಟ ಜೊಳು ಬಂದರರಸನ ಬಳಿಯಿಂದ ಕಜ್ಜವೆಣ್ಣುಗಳು (ಭರಚ. ೪೨-೩೦).

[ಕಜ್ಜ₁ + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕಜ್ಜಳ 'ಕಜ್ಜಲ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳಂಬರೆ (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು: ತಿಲಕಮನಿಡುವ ಮೊಗಮುರಿವ ಕಜ್ಜಳಂಬರೆವ ಕನ್ನಡಿಯ ನಿಟ್ಟಿಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨೪). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಬರೆ₁]

ಕಜ್ಜಳಗಿರಿ 'ಕಜ್ಜಲಗಿರಿ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಳವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಕಣ್ಣಿಗೆ) ಕಾಡಿಗೆ ಇಡು, —ಲೇಪಿಸು: ಕಜ್ಜಳವಿಡುವ ಕನ್ನಡಿಯ ನೋಡುವ ಮಿಗೆ ಸಜ್ಜುಕ ಸರಗಳ ಮುಡಿವ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೬). [ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಇಡು₁]

ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಜ್ಜಳವಿಡು: ಎಣ್ಣೆಯನೂಡಿ ನೀರೆಱೆದು ತೂಪಿಱಿದಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚು[ಚ್ಚಿ] (ಮೋಹತ. ೪-೭೫).

[ಕಜ್ಜಳ (= ಕಜ್ಜಲ) + ಎಚ್ಚು]

ಕಜ್ಜಳಿ (ನಾ). ಹಲವು ಔಷಧವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ, —ರಸಾಯನ: ಭಾವನೆಯಾದ ಕಜ್ಜಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಕಷಾಯದಿಂದ ಏಳುಸಾರಿ ಭಾವನೆ ಮರ್ದನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲ ಪಿತ್ತರೋಗ . . . ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೨); ರಸ, ಗಂಧಕ, ಇವಂ ಕಜ್ಜಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ನಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂ ಮೂರುದಿನಂಗಳು ಮರ್ದಿಸಿ ನಾರು ಬೇಳೆಗಳ ರಸದಿಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨೧ ಸಲ ಮರ್ದಿಸಿ ಗ ೧ ತೂಕವನ್ನು ಗರುಗದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು, ಅತಿಸಾರ, ಗ್ರಹಣಿಗಳು ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೨೫).

[ಸಂ. ಕಜ್ಜಲೀ]

ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಯ, ಕಝಯ, ಕಝಾಯ, ಖಜ್ಜಯ, ಖಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ; "ರೊಟ್ಟಿ; ಬಕ್ಕರಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). ೨. ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕರಿದ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ: ಪಸರದಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳ್ಳಿತಾರೋಗಿಸುವ ಕಜ್ಜಾಯವನೊಸೆದು ಕೊಡೆ (ಬಸಪು. ೩೭-೬೫); ಕಳಿತ ಹಲಾಹಳದ ಕಜ್ಜಾಯವೆನಿಸಿತು ರೂಹು ಸುಮನೋಹರ ಭಯಂಕರವಾಯ್ತು ಸುರಸತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೪೨); ದೋಸೆ ಕಜ್ಜಾಯ ರೊಟ್ಟಿ ಹೊಯಿಗಡುಬತಿರಸಂಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೨); ಕಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಸು (ಚಿಂಗೂಚಿ. ೧೩೬). 'ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎರಡು ಕಜ್ಜಾಯ ಕೊಡ್ತೀನಿ! (ರೂಢಿ). **ಕಜ್ಜಯ**: ೨. ಉಂಡಿಂ ಬಳಿಯಂ ತಿಂಬರ್ ಕಜ್ಜಯಮಂ . . . ಅಱಿತವಿಲ್ಲದ ಗೊರವರ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೯); ಮಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ ಮರುಳ್ಗಳ ಕಜ್ಜಯ ಮೆನಿಸದೆ (ಜಗವಿ. ೯-೬೨). **ಕಝಯ**: ೨. ತುಪ್ಪದ ಲಟಿ ಬೆಲ್ಲದ ಕಝಯ ೧೦ ತಾಂಬೂಲಕೆ ಅಡಕೆಯ ಹೋಳು ೧೦ ಯಲೆ ೧೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೧೩-೧೮; 1556).

ಕಝಾಯ : ೨. ನಿತ್ಯ ನೈವೇದ್ಯ ಕಝಾಯ ನಂದಾದೀಪ ಇವಕೆ ಶಲವಾಗಿ ಈ ನಾಗಲಾಪುರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವನು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೫; 1529); ತುಪ್ಪ ನೆಯಿವೇದ್ಯಕೆ ಕಝಾಯಕೆ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೫-೧೭; 1547); ತುಪ್ಪಂ ಕಝಾಯಕ್ಕೆ ವೊಡೆಗೆ ಉದ್ದು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೪೦-೧೫; 1552). **ಖಜ್ಜಯ** : ೨. ಸೆಜ್ಜೆಯ ಮಜ್ಜನದ ಖಜ್ಜಯದ ಹೀಲಿಕರಗದ ಬೋನದ ಪರಿಯಣದ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೮೫ ವ). **ಖಜ್ಜಾಯ** : ೨. ಸೆಜ್ಜೆಯ ಮನೆ ಮಜ್ಜನದ ನಿಶಾಂತವು ಖಜ್ಜಾಯದ ಮಂದಿರವು (ಅಂಜಚ. ೩-೩೩); ಆ ದಿನ ಹೂವಿಂಗೆ ಪ × ಖಜ್ಜಾಯಕ್ಕೆ ಪ ೨ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮-೧೧; 1298); ವಿನಾಯಕ ದೇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯಪಡಿಗೆ ಖಜ್ಜಾಯದ ಆರೋಗಣೆಗೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೩೦-೫; 1308); ನಾರಿ ಖಜ್ಜಾಯವನೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦-೩೦).

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜ (< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ). / ತಮಿ. ಕಜ್ಜಾಯ; ತುಳು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜಾಯೊ; ತೆಲು. ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಜ್ಜ, ಕಜ್ಜೆ. / ಮರಾ. ಖಾಜೇ]

ಕಜ್ಜಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆ ಬಣ್ಣದವಳು. ೨. ನೀಚ ಹೆಂಗಸು. ೩. ಜಗಳಗಂಟಿ: "ಕಜ್ಜಾಲಿ – ಕರಿಪಿ; ಜಗಳಗಂಟಿ; ಕರಿಗಣ್ಣಿ; ಕಾಡಿಗ್ಗಣ್ಣಿನ ಹುಡುಗಿ; ಕೊಜ್ಜಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨); ಚೆಜ್ಜಕ ಹೋಳಿಗಿ ಚೂಜಿಲಿ ತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜಾಲೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧).

[← ಮರಾ. ಖಜ್ಜಾಳೀ]

ಕಜ್ಜಿ, ಖಜ್ಜಿ, ಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆಯೇಳುವ ಅಥವಾ ತುರಿಯೇಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: "ಖರ್ಜು – ಕಜ್ಜಿ" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ); ದೌರ್ಜನ್ಯಕಾರಿ ಸತ್ತರೆ ಹತ್ತಿರ್ದ ಕಜ್ಜಿ ಹರಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೪); ಈ ತೈಲದಿಂ ಕಜ್ಜಿ, ಇಸುಬಿನ ಹುಣ್ಣು ... ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೬೯); ಕಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ, ಅಜ್ಜಿ ಇದ್ದವನಿಗೆ ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಖಜ್ಜಿ** : ತುರಗದ ಖಜ್ಜಿಗೆ ವಿಲೇಪನಂಗೆಯ್ವುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೭); ಬೊಜ್ಜು ಇದ್ದರೆ ಖಜ್ಜಿ ಬಿಡುವುದೇ? (ಗಾದೆ). **ಗಜ್ಜಿ** : ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೀತಿ ಹುಟ್ಟುವದು, ಲೂತಿಯಿಂದ ಗಜ್ಜಿ ಹುಟ್ಟುವದು (ಗಾದೆ); ಬದನೇಕಾಯಿ ಬಜ್ಜಿ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಗಜ್ಜಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಜ್ಜಿಯಾಗು; ಬೊಕ್ಕೆಯಾಗು: ಅನುಲೋಮವಾಗಿ ವಾಜಿಗೆ ಜನಿಯಿಸೆ ಬಲಮೆರ್ದೆಯ ಲದ್ದಿಗುತ್ತಂ ಪಿರಿದಪ್ಪಿನಮಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟುವುದನುನಯದಿಂ ಕುಡುಗೆ ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ನವರಸಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೨೭). [ಕಜ್ಜಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಜ್ಜಿಗಿಡ (ನಾ). ತೊಗಟೆ ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಜ್ಜಿಯ ಬೊಕ್ಕೆಗಳಂತೆ ಗುರುತುಗಳಿರುವ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕಜ್ಜಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿಯ ರೋಗ: ಮರದರಿಸಿನ ... ಎಣ್ಣೆಯೊಳಟ್ಟಾದರದಿಂದಂ ಪೂಸೆ ಕಜ್ಜಿಗುತ್ತಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧೮).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕುತ್ತ]

ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಗೂಡುಮಿಟ್ಲ ಮರ, ಕಜ್ಜಿಗೋಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೧೫). [?]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವನು: ಇಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಹೋಗೋ ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿ + –ಪುರುಕ]

ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ನಾ). ಕಜ್ಜಿ ಎದ್ದು ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವಳು: ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕಜ್ಜಿಬುರುಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕಜ್ಜಿಬುರುಕ + –ಇ$_2$]

ಕಜ್ಜಿಯಾ 'ಕಜಿಯಾ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಹುಳು (ನಾ). ಕಜ್ಜಿರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಹುಳು: ಕಜ್ಜಿಹುಳುಗಳಿಂದ ಕಜ್ಜಿರೋಗ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಜ್ಜಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುಟು$_1$)]

ಕಜ್ಜುರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಜೂರ 'ಕರ್ಜೂರ' ನೋ.

ಕಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ತಂಟೆ; ಜಗಳ: ಯತಿಗೆ ಲಾಂಛನವೇಕೆ ಶುಚಿಗೆ ಮೊದಲು ಏಕೆ ಕಲಿಗೆ ಕಜ್ಜೆಯೇಕೆ ದಿಟವುಳ್ಳ ಮನಕ್ಕೆ ಆಚಾರವೇಕೆ (ವಚಶಾ. II, ೫೦೫). ೨. ಪ್ರಕರಣ; ವಿವಾದ: ಈ ಕಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬೀರಬ. ೧೬). [← ಮರಾ. ಕಜ್ಜಾ; ಪಾರ. ಕಝಿಯಾ]

ಕಜ್ಜೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೆರೆ, —ನರ (?): ಬಸಿಜ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ಕಜ್ಜೆರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಚಿರೆ] ಬೆಸೆದಿರೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿನುತ್ತುಮಿರೆ ಕಾಲಂ ಘಟ್ಟಿಸುತುಮಿರೆ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದೊಳ್ ಬಸವಳಿದಟುಮೇಹುಮೇಯೆ ಬಾಟದು ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೦). [< ಕರಿದು + ಸೆರೆ$_3$]

ಕಝಿಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಝಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಕಟ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ; ತುದಿ. 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲಿನ ಹುರಿ; ಚಾಪೆ. ೨. ಊರಿನ ಹೊರವಲಯ. ೩. ಕಾಲ; ಸಮಯ. ೪. ಸೊಂಟ. ೫. ಪಕ್ಕೆ. ೬. ಹೆಣ; ಶವ. ೭. ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ. ೮. ಸಿದಿಗೆ; ಹೆಣ ಒಯ್ಯುವ ಚಟ್ಟ. ೯. ಮರದ ಹಲಗೆ. ೧೦. ಒಂದು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಸಸಿ. ೧೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು. ೧೨. ವಿಪುಲತೆ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೧೩. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ: ಕರೀಂದ್ರರುಂದ್ರ ಕಟ ಕೂಟ ಪರಿಚ್ಯುತ ಭೃಂಗಮಾಳಿಕಾ ಪೀತ ಮದಾಂಬುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩). ೧೪. ದವಡೆ: ಕಟ ಕಂಡೂತಿ ನಿವಾರಣೈಕಮತಿ ಮತ್ತೇಭೌಘ ಸಂಘೃಷ್ಟ ತತ್ಕಟವಾನದ್ರವ ಚಿಹ್ನ ಚಂದ್ರಮಣಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫). [ಸಂ.]

ಕಟಂಕಟಿ (ಗು). ಸೊರಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ (?): ಕಟಪಟ ಮಕ್ಷ ಕಟಂಕಟಿ ದೇಹಾ ದಿಟಪುಟವಿಹಪರಸುಖನಿರ್ಮೋಹ (ಅವಧೂ. ೫೯).

[?]

ಕಟಂಕಟೀಯ (ಗು). ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ (?): ಪುತ್ತಡರ್ದಿರ್ದ ಮೆಯ್ ಪೊದಱುಗೊಂಡ ಜಟಾವಳಿ ಕೆಯ್ಯಕಾಲುಗುರ್ ಸುತ್ತಿ ಕಟಂಕಟೀಯ ಮೆನಲಾದ ಬಸಿಱ್ ಪರಮಾತ್ಮ ರೂಪದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಶಾಂತದೃಷ್ಟಿ ... ಒಪ್ಪುತ್ತಿರೆ ಜೀರ್ಣತಾಪಸಕುಲಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೪-೩೦).

[?]

ಕಟಂಜನ 'ಕಟಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಟಂಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಟಂಬರಾ]

ಕಟಂಭರೆ (ನಾ). ಹಸರಣೆ ಗಿಡ; ಕಳ್ಳನ ಚೌರಿ; ಕೊಮ್ಮೆಗಿಡ (ಕಿ).

[ಸಂ. ಕಟಂಭರಾ]

ಕಟಕ$_1$ 'ಕಟಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ: "ಕುಳಿರಃ, ಕರ್ಕಿ, ಕಟಕಃ ... ಕರ್ಕಟಕಾಯಿಲ ಕಟಕಕ್ಕೆ ಹೆಸರೂ" (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೬-೩). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಟಕವು ಕ್ರಾಂತಿಚಕ್ರದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣತಮ ಕಾಂತಿಯದು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೬).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಕ ?]

ಕಟಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕಡಗ; ಕೈಬಳೆ: ರಕ್ಕಾಕೋಳ[ರಚಿತ]ರಕ್ಕಕಟಿಕದಿಂ ಕಪ್ಪುರದ [ಪೂವ] ಸರ್ಗಮಿಂ (ಶಾಂತಿಜಿ. ೬೮೬); ಕಟ್ಟಾಲಂಕಾರಂಗಳ್ ಕಟಿಕ ಮಕುಟಾದಿ ಭೂಷಣಗಳಂತೆ (ಅಪ್ಪಚಿ. ೨೮-೧೪) ; ಪಲ್ಲಿನೆ ಸಡಿಲ್ದು ಈಗಳ್ ಕಟಿಕಂಬೊರಿರ್ಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೨೦). ೨. ರಾಜಧಾನಿ; ನಗರ; ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ: ನೀಂ ಪತ್ತನೇಲಿಯನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕಟಿಕಮಂ ಪುಗಿಸು (ಶಾಂತಿಜಿ. ೩೨ಳ); ಗಂಗಮಂಡಲ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿಯ ಕಟಿಕೋತ್ತಮ ನಾಯಕ ವಿರಚನೆಯಿಂ ನನರ್ಗೆರಿಕ್ಕಮಾದಂ ರಕ್ಕಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦) ; ಬಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕಟಿಕವ ಕಂಡಿನೆಂಬುದಿನಗಾಯ್ತು (ಪಡಕಾ. ೫-೪೪); ಈ ಕಡಲುನುತ್ತರಿಸಿ ವೀರವಪ್ಪಕಾರರ ಕಟಿಕವನು ಹೊಕ್ಕೆನು (ತೊಡಕಾ. ೬-೬-೫೪). ೩. ಬೆಟ್ಟಿದ ತಪ್ಪಲು: ಬಳಮಂ ತಾಳ್ದ್ ಕುರ್ಮುರ್ವಿಧರ ಕಟಿಕ ಜರದ್ವನ್ಮದಂತಾವಳಂಬೊಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೨-೨೮). ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ನಂದಗೋಪಂ . . . ನಿಜಿಲ ಗೋವಕುಟಿಕಂದೆರಸು ಕಟಿಪಯ ಪ್ರಯಾಣಂಗಳಂ ಪೋಗಿ (ಜಗದ. ೬-೬೫ ಪ). ೫. ದಂಡು; ಸೈನ್ಯ: ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಿಕಮಂ ಕನ್ನ ನೆಲ ಲೊಳೆ ಕಾವ (ಅವಿಷ. ೧೧-೬ ಪ); ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ನಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಿಕಂ (ಅಪ್ಪಚಿ. ೯-೧೬); ನಡೆದುದು ಕಟಿಕಂ ಕಂಪಿಕ ಕ್ಕೊಟ್ಟೇಡಭಾಗಂ (ಪಾಪ್ಪ ಪು. ೫-೬೫). ೬. ಸಮುದ್ರ. ೭. ನಿಶ್ಚಂಬ. ೮. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ. ೯. ಹಲ್ಲು; ದಾಡೆ. ೧೦. ಆನೆಯ ಕೋರೆಗೆ ಅಲಂಕಾರ ಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಉಂಗುರ. —ಅಣಸು. ೧೧. ಉಪ್ಪು. ೧೨. ಬಿಸಿಲು. ೧೩. ಬೆಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ: ಬೋಡೆಯಂ ಕಕ್ಕಯಂ ತೆಗೆದಾರ್ದೂಂ ಬಿಲ್ಲದಂ ಪೂಡಿ ಪೊಡಪ್ಪೆನೆತ್ತು ಕಟಕಾಮುಖದಿಂ ನಿಳೆದು (ಶಬಶಂ. ೬-೫೨). ೧೪. ಕಡಜ; ಕಡಜ; ಕಡಜೀರಿಗೆ ಹುಳು: "ಗಂಡೊರಿ, ಪರಿಣಾ ಕಟಿಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). ೧೫. ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ: "ಉಟ್ಕಲಿನೊಳು ದಂತದೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಗಿರಿಯ ಪೊರೆಯೊಳು ರಾಜಧಾನಿಯೊಳು ವಳಯದೊಳು ಕರಿಧ್ವಜಿಯೊಳಾರಾದೊಳು ನಿತಂಬಿನಿಯೊಳು ಕಟಿಕಾಧಿಧಾನನುಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೫೨-೫೯); "ಪರ್ವತೋತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಪಿಪ್ಪಲಂ ಹಸ್ತವಿಧೂಷಣಂ ಶರಧಿ ಸೈನ್ಯಂ ದಂತಮುಂ ಕ್ಷಾರೋದಾತಮಮಿಂಬಂ ಕಟಿಕಾಧಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೩೪). ಕಟಿಕದೊನೆ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟಿಕದಗೋವನಪಳಕ ಳ್ಕೆ[ಯ್ಕ್ಕಂ] (ಇಆ. V, ೧೩-೨೨; 1019); ಕಟಿಕದಗೋವನೆಂಬ ಪೆಸರೇಂ ಗಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩೩೭-೧೪ ; ೨) ; ಕಟಿಕದಗೋವಂ ರಕ್ಕಸಗಂಗಂ (ಎಇ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೭೩ ; 1177). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕಟ್ಟಿ, ಕಟಿಕಟಾ (ಅ). ವಿಷಾದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂಬ ಆರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದ: ಕಟಿಕಟ ಧನಂಜಯನೆಂದು ಸೋತನು ಹಿಂದೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ (ಉದ್ಯಾಪ. ೯-೪); ಕಟಿಕಟ ದುರಾತ್ಮರು ದೇರು ಗೊಲೆಗಂಗೈಸಿದರು (ಏಭಾಗ. ೩-೧೧-೧೧); ನಾಪಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಕಟಿಕಟ ನೀಮಿಂತು ಬಪ್ಪರೆ (ಭರಚ. ೪೬-೩೭). **ಕಟಿಕಟಾ** : ಕಟಿಕಟಾ ಪೇರಡಿಯ ಯೊಳಗೆಳ್ವಟಿಯದೆಡತಕೆ ನವಿವುರ್ದರ್ಪೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೯); ಕರ್ಣ ಸೂರ್ಯನ ಪಾಹಿಮೆ ಮುನುಕಿತು ಕಟಿಕಟಾ[ಪಾಕಾಂ. ಮಸುಳಿತಕಟಿಕಟಾ]ಯೆನುತಕಟಿಕಲ ಬೆದಱೆ (ಉದ್ಯಾಪ್ರೌ. ಒರಿಸ್ಸಾ. ೧೬-೪೬). [< ಅಳ್ಕಟ. / ಮರಾ. ಕಟಕಟಾ]

ಕಟಿಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕಟಿಕಟಾ 'ಕಟಿಕಟ್ಟಿ.' ನೋ.

ಕಟಿಕಟಿ, ಕಿಟಿಕಿಟಿ (ನಾ). ಕಿರಿಕಿರಿ; ತೊಂದರೆ; ಅನಾನುಕೂಲ: ಅಳ್ಕಿ ಬಂದಾಳಂದಮ್ಮಗೆ ಕಟಿಕಟಿಗಳ್ ಕಟ್ಟುತೊಡಕು! (ಬೆಂಪಭಾ. ೮); ನಮ್ಮ ಚಿನ್ನರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಜಾಗೆಯ ಕಟಿಕಟಿಯಿಲ್ಲ (ಚಂದುಚಿ. ೧೯); ಅಪ್ಪ ಪರಿವಾರದೊಡಪ್ಪರುವುದೂ ಅತಿಥಿಗೆ ಕಟಿಕಟಿಯೇ ಆಸಹಜಿತು (ಶಾಕಂ. ೪). **ಕಿಟಿಕಿಟಿ** : ನನಗೆ ಅತ್ಯಮಿಂಗಂ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಿಕಿಟಿ ಮಾಡು ತ್ತಾಳೆ (ನೋಡಿರಿ. ೫೯). [← ಮರಾ. ಕಟ್ಕಟಿಕಟ್ಟಿ, ಕಿಟ್ಕಿಟಿಟ್ಟಿ]

ಕಟಿಕಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಿಕಟಿ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಇಬ್ಬರ ಹಲಗೆ ಗಳೂ ಕಟಿಕಟಿಸತೊಡಗಿದವು (ರಂಗದೂ. ೮೫).

[ಕಟಿಕಟ್ಟಿ + -ಇಸ್ಕು]

ಕಟಿಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟಿ; ಕಟಾಂಜನ: ಮರದ ಸಾಮಾನು ಮನ್ಯಾರೆ ೭೦ ಕಟಿಕಟಿ ಜೊ೧೦ ಚಿಕ್ಕ೩೦(ಎಇ. XIV, ಸಂಜಿಪ. ೨೦೯-೫; 1847). ೨. (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ) ಆರೋಪಿ ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಟ್ಟೆ; ಸಾಕ್ಷಿ ಗೂಡು: ನಾನವಳನ್ನು ಸೈ ದಿ ಗಳ ಕಟಿಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನೋಡು ವಂತಾಯಿತೆ? (ಪುಸರು. ೯೯). [ಪೋ. ! ತೆಲು. ಕಟಿಕಟಾಲು]

ಕಟಿಕತ್ಯ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯ (?): ಸೂಗಯಿಸುಗುಂ ಕಟಿಕತ್ಯಮಂ ಸಮರ್ಥಬಲಂ (ಭವಿಶಾ. ೩-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಜಿಂಬಾಗಾವುಣ್ಮಂಗಂ ಕಟಿಕ ಯಗಂ ಬಿಟ್ಟರಡುಗ್ಗಂಡುಗಂ ಮಣ್ಮಡೆಜಿ . . . ಪಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಶಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೭ ; 791). [?]

ಕಟಿಕರಕ್ಷಪಾಳ (ನಾ). ನಗರವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಪ್ಪತಿಪಕ ಶಾರ್ಙ್ಗ[ರ] ಗುರುಜನ ಪದ ಪರಾಗರಂಕತ ಭಾಳ ಕಟಿಕರಕ್ಷಪಾಳ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇಆ. ೪೦-೫೭-೧೪ ; 1121). [ಕಟಿಕ್ಕ + ರಕ್ಷಪಾಳ]

ಕಟಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟಿ ದಾರ ಮೊದಲಾದುವ ಗಳನ್ನು ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. (ನೂಲು ಮೊದಲಾದುವು) ಹರಿದು ಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು: ತನ್ನ ವಿಜಾರಗಳು ಕಟಿಕರಿಸಿದಾಗ ಎದ್ದ ಸಪ್ಪಳವೇ ಧೀಕರವಾಗುವದೇನೋ ಪಜ (ರಶ್ಮಿರ್ಮ. ೯೩).

[ಕಟಿಕರ? + -ಇಸ್ಕು]

ಕಟಿಕರೋಣಿ, ಕಟಿಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟಿಕಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕಟಿಕರೋಹಿಣಿ(ತ). **ಕಟಿಕರೋಹಿಣಿ** : (ತ). **ಕಟಿಕಲೋಣಿ** : (ತ). [< ಸಂ. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ]

ಕಟಿಕರೋಹಿಣಿ 'ಕಟಿಕರೋಣಿ.' ನೋ.

ಕಟಿಕಲೋಣಿ 'ಕಟಿಕರೋಣಿ.' ನೋ.

ಕಟಿಕವರ್ಧಮಾನಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಗಳ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವು ವೆಂದರೆ – ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೫. ಕಟಿಕವರ್ಧಮಾನಕ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೪೮).

[ಸಂ. (ಕಟಿಕ + ವರ್ಧಮಾನಕ)]

ಕಟಿಕಸನ್ನಾಹ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗರ್ಜ್ಜರ ಕೇಶ್ವರ್ಗಂ ಕಟಿಕಸನ್ನಾಹಂ ಸಿಂಘನ ಗರುಡಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೪೬ ; 1019). [ಕಟಿಕ್ಕ + ಸನ್ನಾಹ]

ಕಟಿಕಸೇನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕಟಿಕಸೇನೆ ವೀರಸೇನೆ ಅನಿಯ ಸೇನೆ . . . ಒಳಗಾದ ಪೂರ್ವಾಪರ ಅಪೂರ್ವಾಯಗಳನು . . . ಬಿಟ್ಟು (ಎಇ. XVI, ಚಕ್ಕಸಾ. ೭೧-೨೭ ; 1330). [ಕಟಿಕ್ಕ + ಸೇನೆ]

ಕಟಿಕಾಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಿಕಾಂಬು, ಹೀರಗಿ (ಮೈಡಿಗ. ೭೫-೧೫೩೭). [?]

ಕಟಿಕಾಚಾರಿಯ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ: ಅವಿಳಸೇನಯ ಭೂರಿ ಭಟಿರಗ್ಗದಲಿ ಕಟಿಕಾಚಾರಿಯನು ಕೈದೀಸದನು (ಉದ್ಯಾಪ್ರೌ. ೨-೨೩). [< ಕಟಿಕಾಚಾರ್ಯ]

ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು(?): ಯಾದವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ ಸುಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣ ಜಾಮಾತೃ ಪರಮ ಚಿದಾನಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕವೀಶ್ವರ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೮ ವ); ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಯಾದವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯನೆಸೆವ ದೌಹಿತ್ರನೆ ನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನೆಂ (ಶಮದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨); ಪ್ರಾರ್ಥನಾದಿಗಳನ್ನು ನಡಸುವ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯರೂ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವವರೂ, ಸೇವಕರೂ ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಗಾಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೭). ೨. ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ; ಸೇನಾನಿ: ಉಭಯ ಕಟಕಾಚಾರ್ಯ ಪಾಂಡವವಿಭುವ ಹಿಡಿತಹೆನೆಂದು ಕೌರವ ಸಭೆಗೆ ಭಾಷೆಯ ಕೊಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಟಕ$_3$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕಟಕಾಯನ (ನಾ). ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ; ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ: ಜೂನ್ ೨೧ನೆ ತಾರೀಖಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ನೇರವಾಗಿ ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಟಕಾಯನ (Summer Solstice) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೂವಿವ. ೧೫).

[< ಸಂ. ಕರ್ಕಟಾಯನ]

ಕಟಕಾರ (ನಾ). ಮೇದ; ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ನಲಿದು ಕಟಕಾರರ್ಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಜೀವಿತವಿತ್ತು ಮಲಸದವರಿಂ ಮೊಱಗಳಂ ಭರದೆ ಮಾಡಿಸುತ (ಆರಾಚಾ. ೧೩-೬). [ಸಂ.]

ಕಟಕಿ (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಪರಿಹಾಸ; ವ್ಯಂಗ್ಯ: ಮುಂದೆ ಕುಣಿವುತ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಂದ ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ತಿರುರ. ಹ. ೧೬-೧೦); ನಿಪ್ಪಸರ ಜೋ ಎಂದು ಕಟಕಿಯನಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯); ನಲ್ಲೆಯಾಡಿದ ಕಟಕಿಯ ನುಡಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಮನದೊಳಗೆ ಹರುಷಗೊಂಡ (ಬಿದುರೆ. ೨೫). ೨. ಚುಚ್ಚುಮಾತಾಡುವವಳು: ಕುಲಗೇಡಿ ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ . . . ಎನಿಪ ವನಿತೆಯರ ನಿಜಕೆ ನಿಲಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).

ಕಟಕಿಯಾಡು = ಚುಚ್ಚಿಮಾತಾಡು: ಎಮ್ಮೀ ಅತಿಶಯಮಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯನು ನುತಿಸದೆ ಕಟಕಿಯಾಡಿದನಿವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೨೪); "ಊರೂರು ಬಿಕ್ಕೆ ಬೇಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಬೇಡಿ ಕಾಡುವ ನಿನಗೆ . . . ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲವೆ" ಎಂದು ಕಟಕಿಯಾಡಿದನು (ಹಗಲಿ. ೫೨). [?]

ಕಟಕಿಗ (ನಾ). ಸೈನಿಕ; ದಂಡಾಳು: ತೆಗೆ ವಾರುವಮಂ ಹಾರುವ ಬಗೆಯಂ ತನಗಿರುಳ ಬವರಮೆನುತ ಸವಂಗಂಬುಗವ ಕಟಕಿಗರನಳಿಜಂ ಪುಗಿಸಿದುದು ಭುಜಾಸಿ ಗಂಗದಂಡಾಧಿಪನಾ (ಎಕ. II, ೭೩-೨೩; 1118).

[ಕಟಕ$_3$ + -ಇಗ]

ಕಟಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಚುಚ್ಚಿನುಡಿ; ಕಟಕಿಯನ್ನಾಡು: ಪುರದ ವಿಪ್ರಾದಿ ಕಟಕಿಸುತ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಬಂದೊರೆದರತಿ ಕೊಂಡೆಯವನು (ಲಿಂಗಪು. ೨೯-೪೨). [ಕಟಕಿ + -ಇಸ್ಯು]

ಕಟಕು$_1$, ಕಟಕ$_1$ (ನಾ). ಬಿಳುಪು ಅಥವಾ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗಟ್ಟಿ ಮಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಹಿಟ್ಟುಗಲ್ಲು: ಧಾರ್ವಾಡ ಕಟಕುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ವನವಾಸಿ ಕುಂತಳದ ಭವ್ಯಜಾಗ (ಅರಳು. ೩೦೬-೩). **ಕಟಕ$_1$**: ಉಸುಬಿನ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬೈಲುಗಳೂ, ಕಟಕ, ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗುಡ್ಡಗಳೂ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬೪); ಕಪ್ಪು, ಕರಲು, ಕೆಂಪು, ಬಿಳಪು, ಕಟಕ, ಕೆಂಪುಮಸಾರಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿಗಳಿಗಾದರೂ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೩).

[< ಸಂ. ಖಟಕಾ?]

ಕಟಕು$_2$ 'ಕಟುಕು$_4$' ನೋ.

ಕಟಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಟಕೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ನಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ, ಬಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ (?): ಮುಂದೆ ಮುದ್ದೆ ಮಾಡಿದ ಕಣಕದ ರೊಟ್ಟಿ ಅದಕೆ ಸಾಧನ ತೋವೆ ಕಟಕೆಟ್ಟಿ ಅದಜ ಮೇಲೆ ತಾ ಪುಣ್ಯವು ಪುಟ್ಟಿ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ ಪ್ರಸಾದ ಘಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೫-೭೬ ಉ). [?]

ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ರಾಜಗುರು; ಅರಸುಮನೆತನದ ಗುರು (?): ಜನನಾಥಂ ಜಗದೇಕನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾ ನಾಗವರ್ಮಂ . . . ನೃಸಿಂಹ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನಲ್ಲಿ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾರೆಂಬ ಸೂಕ್ತಿ (ಅನಂಪು. ೧-೩೪); ಯಾದವ ಕಟಕೋಪಾಧ್ಯಾಯನಪ್ಪ ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ ಮಗಳ ಮಗನೆಂ (ಶಮದ. ಪೀಠಿಕೆ. ೨ ವೃತ್ತಿ).

[ಕಟಕ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಕಟಗಡಕಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕಟುಕ ಹೆಂಗಸು: ಕಟಗಡಕಿ ನಿನ ಮಾತು ತುಟಿಮ್ಯಾಲೆ ನಿಲ್ಲವ . . . ತಗುದಾಳ ತಗುದಾಳ ನ್ಯಾಯ ಹಟಗಾಸಿ (ಕಜಾಗೀ. ೪). [< ಕಟು$_1$ + ಕಡಿಕ$_2$ + -ಇ$_2$]

ಕಟಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಹಲ್ಲು) ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗಾಳೀಮಳ್ಯಾಗ ಕಟಬೋ ಅಂತ ಹಲ್ಲು ಕಟಗರಿಸಿಗೊಂತ ಕುಂದ್ರೋ ಪಿರುತಿ ಐತೇನು ಅವಗ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೨-೪).

[ಕಟಗರ$_0$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಆತ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಂತು ಬಾಟಲಿಗಳನ್ನು ಕಟಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೯೯).

[ಕಟಗುಟ್ಟು + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಟಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿ ಕಟಕಟ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗು; ಕಟಕಟಿಸು. 'ಕಟಗುಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳು: ಎರಡೆಂದರೆ ಎರಡೇ ದಿನಾಲು ಕಟಗುಟ್ಟಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಸಂಪಿಗೆ. ೯). [ಕಟ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಟಗೋಲು (ನಾ). (ಚಿಣ್ಣಿದಾಂಡು ಆಟದಲ್ಲಿ) ದಾಂಡು ನೆಲಕ್ಕೆ ತಾಗುವುದು: ಕಟಗೋಲೆಂದು ಕೂಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಔಟಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಟ$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಟಪಟಿ, ಕಟಪಟೆ, ಕಟಪಿಟಿ, ಕಟಪಟಿ, ಖಟಪಟಿ, ಖಟಪಿಟಿ (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಟ; ಹೆಣಗಾಟ; ಪ್ರಯತ್ನ: ಏತಜ ಕಟಪಟಿ ಒಂದಿನ ಹೋಗುತಿದ್ದೆ ಲಟಪಟಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೨ ಪಲ್ಲವಿ); ಈ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಕಟಪಟಿಯ್ಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಜೀವನದ ಇತಿಶ್ರೀಯು ಆಗಿದ್ದರೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೦). ೨. ತೊಂದರೆ; ರೇಜಿಗೆ; ಕಷ್ಟ. ೩. ಕಾಟ; ಹಿಂಸೆ: ಕಟಪಟದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿಬಾಳೆಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೪. ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡುವುದು. **ಕಟಪಟೆ**: ೨. ಕಟುಕದ ವೃತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಾಳ್ಪುದಕೆನ್ನ ಚಂದದಿಂ ಕಟಪಟಿಮಾಡದಿನ್ನು ಹರುಷೋನ್ನತಿಯಿಂದಲಿ (ಯಜೋರ. ೩೭). **ಕಟಪಿಟಿ**: ೧. "ಪ್ರಯತ್ನ" (ಜಾನಕೋ. ೩೨). **ಕಟಪಟಿ**: ೪. ತಟತಟ ತನುತಾಪದಿನುದರಾರ್ಥಂ ಕಟಪಟ ವಚನ ವೃಥಾ ವಾದಾರ್ಥಂ (ಅವಧೂ. ೨೭). **ಖಟಪಟಿ**: ೧. ತಾಯಿ, ಮಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ವರ ಸಿಗಬೇಕೂ ಅಂತ ಖಟಪಟಪಟ್ಟರ ಇದರಾಗ ಏನು ತಪ್ಪು? (ಸಮಜೀ. ೨೪೪). **ಖಟಪಿಟಿ**: ೧. ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಹಕ್ಕನ್ನು ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಖಟಪಿಟಿ (ಗಾಳಿಪ. ೫೭).

[← ಮರಾ. ಖಟ್‌ಪಟ್]

ಕಟಪಟೆ 'ಕಟಪಟಿ' ನೋ.

ಕಟಪಯ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಂಕೆಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು: ಅಕ್ಷರ ಸವುಜ್ಞಿ × ಕಟಪಯಮೆಂದರೆ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೨-೫). [?]

ಕಟಪಿಟಿ 'ಕಟಪಟಿ' ನೋ.

ಕಟಪಾಯಿ 'ಕಟವಾಯ್' ನೋ.

ಕಟಭಿ (ನಾ). ಕಂಗೊಂದಿ ಗಿಡ ; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ, ಅಪರಾಜಿತಾ ಮೊದಲಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳ ಹೆಸರು : "ಪಾಠಾವತಾಂಘ್ರಿ, ಕಟಭಿ, ಖಡ್ಗಿ, ಪಕ್ಷಿ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮತಿ" (ಶಾಚಿಂಘ. ೬). [ಸಂ. ಕಟಭೀ]

ಕಟರು (ನಾ). ಒಣಗಿದುದು; ಬರಿಯಾದುದು : "ತಂಗಳಾಗಿ ಕಟರಾಗಿ ದ್ದಾವು. ಆಸ್ಪೈನ ಮಾಡ್ತೀರಿ ಬಿಡ್ರಿ..." (ಹ್ಯಾಲಾಮೆ. ೬೭೭). [?]

ಕಟರೆ 'ಕಟ್ಟಬರೆ' ನೋ.

ಕಟಲೆ 'ಕಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಟವಪ್ಪ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಕಟವಪ್ರನಾಮಕೋಪಲಕ್ಷಿತೇ . . . ಉತ್ತುಙ್ಗ ಶೃಙ್ಗೇ (ಎಳ. II, ೧-೬ ; ಸು. 600) ; ಕೇಳೊಯ್ಸಳನೃಪವಿಷಪ್ರಕ್ಷೀಲಮಜ್ಞೋನಮ್ಮ ಳಕಟ್ಟೂರಿನಂ ಬಾಲೇ ಪೆಗ್ಗೊರವಂ ಸಮರ್ಥ ನೆಜೆರ್ಮೊ (ಎಳ. II, ೨೨-೬ ; ಸು. 700). ℙ ಇದು 'ಕಲ್ವಪ್ಪು' ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಸಿಲ ಮೂಲಿಕೆ : ಕಟವರಿಗೆ, ಕೊಳವಳಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿ ಕರಪಾಕದಿಂದಿರಿಬಿಸ ನವಾಂಗಗಳಿರುಗ್ಯೆಯಲು ಸಂಧಿಗಸ್ಸಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಸನ್ನಿಪಾತವೂ ಗುಣವಕ್ಕುಂ (ಸಕಪೈ. I, ೧೫೩). [?]

ಕಟವಾಯ್, ಕಟಪಾಯಿ, ಕಟವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕೊನೆ, —ಮೂಲೆ : ಎತ್ತಿದ ಮುಖಂ ಮೆಱೆಯೆ ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸ ನೊರೆಗಱುಂಗೆಗಳಿಕೆಯೆ (ಅವಾಧಾ. ಹ. ೧೩೧-೧೧) ; ಕಲ್ಲ ಪೊಗರೊಳಂ ನೆಮ್ಮಿ ಪುಲಿ ಸಮಜ್ಜಾದುವು ಕಟವಾಯ ಸವಿಗಳಂ (ಆಪಂಪ. ೯-೧೩ ಗದ್ಯ); ಕಟವಾಯನು ನಾಲಗೆಯಿಂದ ಸವಜಿ (ಸೊಬಸೋ. ೫-೪೭) ; ಗಳಹಿದೊಡೆ ಕಟವಾಯ ಕೊಯ್ವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೩೦). **ಕಟಪಾಯಿ:** ಮೂಗು ಹಿಡಿದು ಅದರ ಳಿಬಾದಾ ಕಸಿದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಖುತ್ತು ತುರುಳು ವುದು (ಸಡೆದಾ. II, ೨೦೮). **ಕಟವಾಯಿ :** ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದಂ ಕಟವಾಯಗಳಂ ಸವರಿಕೊಳುತ್ತುಂ (ಭಾರಕಾಂ. ೮) ; ಕಟವಾಯಿಯೊಳು ಜೊಲ್ಲು (ನಾಡಹ. ೧೪) ; ಅವಳು ಕಟವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹನುಮಪ್ಪ ಕೇಳಿದ್ದ (ಬಂದಜೀ. ೩೧). [ಕಟ್ಟು + ಬಾಯ್]

ಕಟವಾಯಿ 'ಕಟವಾಯ್' ನೋ.

ಕಟಿಕೆ 'ಕಟ್ಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಟಿಕೆವಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಮಾನ, —ಆದಾಯ : ಯಾಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ . . . ದುಳಿವಟ ಕಟಿಕೆವಟ ಏರಿ ಪಿಸಾ ಬೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಾಗಳ ಸಕ ನೇಲ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟಿವು(ಕಾಇಇ. IX-ii, ೪೭೬-೮; ೧೪೭೦). [ಕಟಿಕೆ (< ಕಟ್ಟಿಕೆ?)+ವಟ್ಟು (< ವಟ್ಟಿ?)]

ಕಟಿಂಜನ, ಕಟಿಂಜನೆ (ನಾ). = ಕಟಿಕಟೆ ೧ : ಈ ಗಱಗಳ ಕಟಿಂಜನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬೇಗಟ್ಟೂ ಸಂಜೆಗೂ ತೆರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬು. ೬-೨೬) ; ಶಿನ್ನ ಭಡಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಕಟಿಂಜನದೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ನೋಡಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೫). **ಕಟಿಂಜನೆ:** ಬಳಿಸಿದ ಕಟಿಂಜನದೊಳಗಣ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ (ಚಿಟ್ಟಿಂ. ೧೧೫-೨೦). [← ಮರಾ. ಕಟಿಂಜನ್, ಕಟಿಂಜನ್, ಕಟಿಂಜನ್]

ಕಟಿಕಟೆ (ನಾ). ೧. ಸರ್ವನಾಧಾರಣ; ಸರಿಸುಮಾರು : ರಾಮಬಿಂಕ ನಾಣ್ಯವು ಕಟಿಕಟೆ ನಾಲ್ಕು ತೊಲಿ ಇರು ತ್ತಿ ತ್ತು (ಳಭಾಗೆ. ೨೨೦). ೨. ಅತಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ (ತೂಕ); ಬರಾಬರಿ (ತೂಕ) : "ಒಂದು ತರದ ತೂಕ: (ಬಾಳ ಕಟಿಕಟೆ ತೂಕ) ಸಮತೂಕ" (ಜಾನಳಿ. ೬೨). [← ಮರಾ. ಕಟಿಕಟೆ]

ಕಟಿಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿನೋಟ; ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಕಾಂತೆಯರ ಬರೆ ಕಟಾಕ್ಷಮಂ ಬೆಟ್ಟುತುಂ (ಸಂಭವ. ೧೦-೩); ಭೂಲ್ಲತೆಯ ಬಿಲುಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕೋಲ ಹೊದೆಗಳ ಬಾಸಿಗಳ ಕವಚಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩-೩೪). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಆ ಪಾರ್ಶ್ವ ಮಾತಿನಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯಂತಿರ್ಪ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೧-೩೧). ೩. ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ಅನು ಗ್ರಹ: ಮುರಲ್ಕೃಂಯ ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಱು ಳಿಸವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೩೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸುವ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ; —ನೋಟ : ಒದಬಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳಕಮುದಬಿಂದಂ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮರಳ್ದಂ ತಿರುಗಲ್ ಉದಯಿಸುವಪಾಂಗಮದುದು ತಾಂ ಮದ ವಾರಣಗಮನಿತೆ ಕೇಳ್ ಕಟಾಕ್ಷಮಿಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ಯಂ. ೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಟಾಕ್ಷನಿರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು. ೨. [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀ ನೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಆರ ಮಾತುಮ ನಾರಿಸಲೊಲ್ಲಳು ನೋಟಮೊಳಾರುಮನಾವಗಂ ಮಾರ ಬಾಣಾಂಗಳ ಕಾಱಿಕ್ಕಾ ನಟಲಿಯಿಂಬುಬರೂಪಸಂದಬ್ಬರದಿ ಸಯದಿಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೂ ಯಿಬಿದಂಬುಪಂತು ಪಂಕೇರುಹಾಸನಮುಂ ಮುಳಿದಾ ಸ್ತ್ರೀ ನೋಡೆ ಕಟಾಕ್ಷ ನಿರೀಕ್ಷಣಂ (ಸುಪಸಿ. ೧೧-೧೪) [ಕಟಾಕ್ಷ + ನಿರೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹ ಹೊಂದು: ಆರುಮು ಕಟಸೇನೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ವೀರಸಿರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷವಡೆದನು (ಳಾಶಾರಾ. ೩೬-೭೫). [ಕಟಾಕ್ಷ + ಪಡೆ,]

ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. (ಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವುದು; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ: ಅಳ್ಳೆಸ್ಸ ಸುಂದರ ಸುಂದರೀ ಕಟಾಕ್ಷ ವಿಕ್ಷೇಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ಪ); ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ಲಕ್ಷಿತ ಸುಖವುಂ ಪರಿದಾನಾದರಂ (ಅಪಸಂ. ೧೨-೪ ಪ). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಅಲುಗಾಟದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ : ತನ್ನ ನಾಲ್ವರ ಕಮ್ಮುಂದರಿ ಮುಖದ ಮೊಗಮಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರಿಂದಂ ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೮ ಪ). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪ ೧ : ಕರ್ದಯ್ಯಲ ಬಾಸಿಗಂ ನಮಿರ್ದ ವೋಲ್ ನಿರ್ಮಿದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೬); ನೀಮುಂ ಧನ್ಯರ್ ; ಸ್ಮಿತಾ ಕಟಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣ ಪರಮ್ಮಗಾತ್ರರಲ್ಲ ! (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೨೯-೯೧). [ಕಟಾಕ್ಷ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆನೋಟ ಬೀರು: ಅನೇಕ ಹೇತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ ತೋಱಿ ನುಡಿದ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಯಂ ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ಪಶಿತ ಶಿಖಾಮಣಿಯುಕ್ತ ರತ್ನಾಕ್ಷರಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೯-೧೧) ; ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಳುಪಿತಮನಂ ಳಕಟಾಕ್ಷಿಸುವುದುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೭-೧೨೬). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸು : ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದಂದೇಕೆ ಭಂಗವೇನಾಯ್ತು ಕಟಾಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನೆ ನಿನ್ನಾ (ಭರಭ. ೫೩-೧೬). [ಕಟಾಕ್ಷ + -ಇಸು,]

ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣ (ನಾ). ಅನುಗ್ರಹ; ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ಗುರು ಕಟಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣದಿ ಮುನ್ನಿನ ಮರವೆಯೆಲ್ಲವು ಸರಿಯಲು (ಗಗಾ. ೩-೩೩).

[ಕಟಾಕ್ಷ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಟಾಟಂಕ (ನಾ). ಅಗ್ನಿ (?) : ದೀವ ಸಂವರ್ತದಿ ಕಟಾಟಂಕಕುರು ಕೋಪಭಾವದಿಂ ತೊಡವುಗಳ ತೊಡಕುಗಳಸುಲು ರಾಜವಾಸ್ತ್ರ ತಿರೆ ಯೊಳಿರಿಗರ್ಜಕಾರೊಡನಿದನ್ನುಸುರಲಲೆ ಪೇಗ ನಿವಿ ಪು (ಪಂಕಾಶಾ. ೨-೬೫). ℙ ಈ ಶಬ್ದ 'ಕಟಂಕಟ (= ಅಗ್ನಿ)' ಎಂಬುದರ ಅಪ ಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕಟಾಣ, ಕಟಾಣಿ(ನಾ). ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯ: ಕಡಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಟಾಣದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೯). **ಕಟಾಣಿ**: ನವಿಣಿ ಮೊದಲಾದ ಕಟಾಣಿ ಜಿನಸುಗಳು ಕಡಲಿಯ ಧಾನ್ಯಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೨). [← ಮರಾ. ಕಡಾನ್, ಕಡಾನ್, ಕಾಡಣ್]

ಕಟಾಣಿ 'ಕಟಾಣ' ನೋ.

ಕಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯಿಸು; ಕಟಾವು ಮಾಡಿಸು (೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಕಡಮೆ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ಜಿಂಗೂಡಲನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಿ, ಕೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಟಾಯಿಸಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಇವನನ್ನು ಹೆತ್ತವಳೇ ಅಲ್ಲ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೫೩). ಅವನ ಒಂಬು ದಿನದ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕಟಾಯಿಸಿದರು (ಡಿಪ್ರ). ೩. ಮುಗಿಸು (೪).

[ಕಟಾವು + –ಇಸ್ಯು]

ಕಟಾರ್ಕ, 'ಕಡಾರ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಾರ್ಕ, ಕಟಾರಿ, ಕಠಾರಿ, ಕಠಾರಿ, ಕಡಾರ್ಕ, ಕಾಠಾರಿ (ನಾ). ಸರಳವಾದ, ಒಂದು ಹಸ್ತ ಉದ್ದದ ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಬಾಕು; ಜುರಿ: ಫಟ್ಟುಗುತ್ತನ ಕಟಾರದ ವೊಲ್ (ಅಕಂಪು. ೧೪–೨೦); ಮಾಸುವ ರತ್ನಖಚಿತ ಕಟಾರಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೩–೬೪); ವೈರಿಸಂಹಾರಕಮಪ್ಪ ಕಟಾರದೊಳ್ ಮಾಡುವೆನೆಂದತಿಯಂ ಮಾಡಿದ (ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೫–೧೩ ; ೧೪೭); ಸಲುಳ ಫಲ್ಲಿಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿದಾಟಿ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಂ (ಚಳಪಂ. ೧೪–೭೭). **ಕಟಾರಿ**: ಅಸಿಯಲಗಿಟ್ಟು ಕಳ್ಕಡೆ ಕಟಾರಿ ಸರಲ್ ಸಲಳಂಗಳಿಂದಿವಂ ಮಸೆಯಿಪ (ಮಹಾಪ್ರ. ೧೧–೬೧); ಕೊಡಲಿ ಕಟಾರಿ ಕಳ್ಕಡೆ ಕವಚೆಯ ಪಿಡಿದೊಡನೆಯ್ತರುವ ಕಬರರ್ (ಕಾವಿಪ. ೪–೨೬); ಕಬಳರವನ ಕಟಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕುರಿಳು ಭೀತಿಗ್ರಸ್ತವಾಗುವಂತೆ (ಕೃಷ್ಣಾಳು. ೧–೨೬). **ಕಠಾರಿ**: ಕೆಯ್ಯ ಪಲಗೆಯೊಳ ಕಟ್ಟಿದ ಕಠಾರಿದೊಳಂ ಪಿಡಿದ ಕೊರಿಯೊಳಮೆಯ್ದುವಿ ಪಿರದು (ಅಕಂಪು. ೧೧–೪೪ ವ); ಸಿಡಿತ ಕಟಾಕ್ಷಮೆಂಬ ಶರಮಂ ನಮಿಮೆಂಬ ಕಠಾರವಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೩–೬೧); ಹೊಸ್ಸ ಮೋಹರದ ಕಠಾರಿ ದೆನ್ನ ಮೂಡಿಗೆಯ ಬಿಲ್ಲಾಳು ನಡೆದುದು (ಶ್ರೀಧಾಲಾ. ೧೬–೬೫); ಅವನ ಸಕಿ ಕಠಾರವ ಭಕ್ಷವಕ್ಕೆ (ಗು ರು ಚಾ. ೨–೬). **ಕಠಾರಿ**: ಕೂರಿಸಿ ಕಠಾರಿಗಳನ್ನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಳವಡಿಸಿ (ಇತಿಪ್ರ. ೧೬೮–೪); ಹೊಸ ತಿರುವ ಕಟ್ಟುವ ಕಠಾರಿಯು ಮಸೆವ (ಋಷ್ಯಾಭಿ. ೫–೨೮); ಕಡಿಗತ್ತಿ ಹೂರಿಯು ಕಠಾರಿ ಗದೆ ಮುಮ್ಮು ಪೊಣ್ಮೊರೆಯಿಂದ ಬರೆ ಬೆಳಗುವ (ನಸನೋ. ೨೪–೫೬); ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುದನ್ನು ಕಂಡನು (ಒಡಕ. ೨೩). **ಕಡಾರ್ಕ**: ಕಟಿಕಯ ಕಡಾರಂ ಕೊಯ್ದುಜೆಬವನಂತೆ (ಪಾಕಾಂ. ಕಟಿದಕ್ಕೊಯ್ದಂತೆ) ಗೆಯ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೦ ವ); ಪೊಳೆವ ಜಿಲ್ಲಾಡಗಳಂ ನನೆಯ ವಿಲ್ಲಡಿಗೆಯುಂ ದಳವಡೆದ ಹೂಡಿನ ಕಡಾರ ಪೆಟ್ಟುಗಳಂ (ಲಿಂಗಾಷ. ೩.೨–೬೦). **ಕಾಠಾರಿ**: ಕಾಸಿ ಬಡಿದೇ ದಬ್ಬವುವೆ ಕಾಠಾರಿಯಂದೇ ಕರದ ಬಹುವಿಧದಿ ಮಬ್ಬುದೋಜದೆ ಅವನು ನೋಡಲು ಕಬ್ಬಿಣವು ತಾನೊಂದೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬–೧೩).

[< ಸಂ. ಕರ್ಪಾರ]

ಕಟಾರಿ 'ಕಟಾರ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಾವು (ನಾ). ಪೈರುಕೊಯ್ಯುವುದು; ಕೊಯ್ದು: ತನಿ ಬಲಿತು ಪೈರ ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಶರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ಯಬೇಕು (ವ್ಯವಮ. ೪೭). ಈ ವರ್ಷ ಅದು ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೂ ಆದರಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತ್ತು (ಸಮ್ಮೂರ. ೧೯); ಸುಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆಯ ಕಟಾವು ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬರುತಿತ್ತು (ರತ್ನರಾ. ೪೧).

[← ಹಿಂ. ಕಟಾವ್, ಕಟಾಈ]

ಕಟಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಡಾಯಿ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: ಕಬ್ಬಿರತಟದೊಳ್ ಮುಸ್ಸೆ ಪೊಣ್ಡ ಸುವರ್ಣ ಪೂರ್ಣ ಕಟಾಹಂಗಳ್ಗಂ ಕೊಡಲಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೫–೧೧ ವ); ಈ ಖಳನಂ ಕಟಾಹಪೂರ್ಣ ತಪ್ತತೈಲದೊಳ್ ಮುಳುಗಿಸೆನೆಲೆ (ಪೃವಿಭಾ. ೧೧–೬೧). ೨. ಅರ್ಧಗೋಲ: ಮಂಡಿಕೂರು ಜಟಾಶ್ಚಟಾ ಪ್ರೋದ್ಭಂಡ ಹತಯಿಂದಂಬುರುಹ ಗರ್ಭಾಂಡ ಕಟಾಹ ಕಟಾಹ ಪೊಡೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೬–೧೪). ೩. ಕೇರುವ ಮರ. ೪. ಮಿಲನ; ಕೂಟ. ೫. ಸಾಮಾಪ್ಯ. ೬. ಸಮಯ; ಅವಕಾಶ. ೭. ನೋರೆಕಾಯಿ. ೮. ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು; ಆಮೆಯವಡೆ. ೯. ಬಾವಿ. ೧೦. ನರಳೆ. ೧೧. ಕೊಂಬು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಎಮ್ಮೆ. ಅಥವಾ ಕೋಣ: "ಸಮಯಂ ಸಮಾಪ ಚಕ್ಕಳಮಳಿಯನುಂ ಸುಪಾತ್ರೆ ಸೊರೆಯಂ ಬಿವಳೆಯ್ದೆ ಕಟಾಹ ವಾಚಕಂ" (ನಾಣಾರ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿ; ಬಿರುಸು: ಶಾಟಿಗಲ್ಲ ಒಂಬು ಕಟ್ಟಿಯಾದ ಬಳ್ಳರಿಯತ್ತಿ (ವೀಚಾದ. ೩); ಏನು ರೊಟ್ಟಿಯುವುವ? ಕಟಿಕಟ ಕಬ್ಬಿಣ (ಡಂಪಿ). [?]

ಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಟ; ನಡು: ಕಟ ಕಳಕಾಂಬಿಯಿಂದೆ ಕಳಕಾಂಬಿಯುಮಾ ಕಟಿಯಂ . . . ಅಲಂಕರಿಸಿರ್ದುವು (ಜಂಪ್ರ ಸು. ೬–೬೭); ಗಳದೊಳ್ ತೋಳ್ ಮೊದಲ್ ಪಳಂಚಿ ಕಟಿಯೊಳ್ ವೃತ್ತೋರು ತೊಡ್ಡುಯ್ಯೆ (ಆಪಂಪ. ೬–೧೪); ಕಾಮಿತಯಿಳದನು ಜಾನು ಕಟಿ ಹೃತ್ಕಮಲಗಳ ಮುಖ ಮಾರ್ದವಪರಿಯಂತಂ (ಋಷ್ಯಾಗ. ೬–೪೬); ಮಲ್ಲಗಚ್ಚಿಯ ಕಟಿಯ ಆ ಮಲೆಯ ಸಿಡಿಲಾಲ್ಕಳಂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೧–೧೭೬). ೨. ಕುಂಡೆ; ನಿತಂಬ: "ಆಕೊಡಚ, ನಿತಂಬ, ಕಟಿ–ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಜಲಾಯು. ೪೪–೩೫೮). [ಸಂ.]

ಕಟಿಕ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಿಗ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಟಿಗಣ್ಣು (ಅ). (ನಡೆಯುವಾಗ ಹಾವುಗೆಗಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಅವ್ಯಯ: ಕಟಿಗಣ್ಣು ಝಟಿಲೆಂದು ಪಾವುಗೆಗಳ ದನಿ ನಟಿಸಿ ಮಲ್ಲಿಕೆ ಪಜ್ಜೆಯಿಡುವ ಪಟುಭಾವ ಪಸರಿಸೆ ವೀರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಾಯ ವಿಟ ನಡೆದನು (ಧರಣಿ. ೪–೪). [?]

ಕಟಿಗೆ 'ಕಟ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಕಟಿಚೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ತೆತ್ತಿಸಿರುವ ಸಣ್ಣ ದಾದ, ಗುಂಡಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಇಟ್ಟ ಕಮಾಯ್ತ್ರರಡಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೊಗಿತು ಕಟಿ [ಪಾಕಾಂ.ಕಱಿ] ಜಲ್ಲಿ ಸೂಸಳಕ ನೂಪುರದಟ್ಟಿಲವಾಮದುಬ್ಬರಂ (ಕಾಕ್ಕಾವ. ೬೧).

[ಕಟ್ಟಿ + ಚಲ್ಲಿ]

ಕಟಿಜೀವ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಜೀವ; ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕುಗ್ಗದ ಜೀವ: ಈ ಜೀವ ಬಹಳ ಕಟಿಜೀವ ಅಂತ ಬದುಕಿದೆ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೬).

[ಕಟಿ + ಜೀವ]

ಕಟಿತಟ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪ್ರದೇಶ: ಸ್ಪುಟವೈಕಾಮ್ಯಾನಂ ಕಟಿತಟ ವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಯುಗನಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೧–೪೩). [ಕಟ್ಟಿ + ತಟ್ಟು]

ಕಟಿದಪ್ಪೆ (ಗು). ನಡುಮುಟ್ಟಿ ಮುಳುಗುವ; ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮುಳುಗುವ: ಜಿಕ್ಕಾಡೆ ಏಂದುಬು ಪೊಳ್ಳು ಜಾನದಳ್ಳಿಮ್ಮಿರುದಳ್ಳ ಕಟಿದಪ್ಪೆ ನಾಳದಳ್ಳ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗದ. ೧೪–೯೫); ತರುಣಿಯರಿದೆ ಕಟಿದಪ್ಪೆದ ಸುರತಾಪ ತರಂಗಿಣೀ ಪ್ರವಾಹಾಂತರದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದಪರ್ (ಅಕಂಪ. ೩–೬೪). [ಸಂ.]

ಕಟಿನರ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನರ: ಕಟಿನರದ, ಕಟಿನರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ (Sciatic. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಕಟ್ಟಿ + ನರ್ರ (< ನರವು)]

ಕಟಿಪಟ 'ಕಟಪಟ' ನೋ.

ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿ; ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ: ಸಮವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಕಟಿಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೧). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಪಟ್ಟಿಕೆ]

ಕಟಿಪಿಟಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಜಗಳ: ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮಗೂ ಅವಳಿಗೂ ಕಟಿಪಿಟಿ ಹತ್ತಿ ಕೈ ಕೈಯೂ ಆಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೬). 'ಲಟಾಪಟಿ' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಟಿಪಿಟಿ]

ಕಟಿಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಉಡಿದಾರ; ನಡುಕಟ್ಟು. ೨. ಹವಾಮಾನದ ಮೇರೆಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಲಾದ ಭೂವಲಯ (ಕಿ). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಬಂಧ]

ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಡೆಯೊಳ್ ಚತುರಸ್ರಮುಮಂ ಪಡೆದಿರೆ ಕಟಿಭ್ರಾಂತಕರಣ ಮೆಂದೆನಿಸಿರ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೯೬). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಭ್ರಾಂತ + ಕರಣ]

ಕಟಿರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸೊಂಟವನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಉರುಕಟಿಯಂ ನಾನಾ ದೆಸೆಗಿರದೇ ತಿರುಪಲ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕಟಿರೇಚಿತಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೨೧). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ರೇಚಿತ]

ಕಟಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ರತ್ನತ್ರಯಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಮೂರೆಳೆಯ ಮುಂಜಿಹುಲ್ಲಿನ ದಾರ: "ರತ್ನತ್ರಯ ಪರಿಕಲ್ಪಿತದಿಂ ತ್ರಿಗುಣಮಪ್ಪ ಮುಂಜಿಯಂ ತಾಳ್ದುದು ಕಟಿಲಿಂಗಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೨). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಲಿಂಗ]

ಕಟಿಲ್ಲಕ (ನಾ). "ಹಾಗಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [ಸಂ.]

ಕಟಿವ (ನಾ). ಸೊಂಟ: ಕಡಿ ಕಟಿವಮನುಡಿ ತೊಡೆಯಂ ನಡನಡ ನಡುಗು ವಿನಮಡಸಿ ತಡೆಯದೆ ಖಳನಂ ಪಿಡಿದುಡಿಯೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೫). [< ಕಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಟಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ: ಪ್ರಭುಗಳು... ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟನ್ನುಟ್ಟು, ಮೇಲೆ ನೀಲಿಯ ಕಟಿವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೪). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಟಿವಾತ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ನೋವು; ಟೊಂಕಶೂಲೆ (ಕಿ). [ಕಟಿ + ವಾತ]

ಕಟಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ: "ಏಕಪಾದ ಕಟಿವೃತ್ತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಯವೃತ್ತಂ, ಕಲಿಯಉತ್ತಂ] ತ್ರಿಭಂಗಿ ಬಾಗೆನಲು ನಿಲುಕಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ವೃತ್ತ]

ಕಟಿಶಿರ (ನಾ). ನಿತಂಬ: ಕಟಿಶಿರಮೂರುದ್ವಂದ್ವಂ ದಿಟದಿಂ ಪದಿಮೂಱು ತಾಣಮೊಪ್ಪುವ ಕೈಗಳ್ ನಟಿಪ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೫). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಶಿರ$_1$]

ಕಟಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಸೊಂಟದ ಕೆಳಭಾಗ; ಕುಂಡೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕಟಿಶೀರ್ಷ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿರರ್ಷ]ಮೆನಲುವಾ ತುದಿಗುಂಡೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೭). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಟಿಸಮಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನೆಗಳ್ದಾ ಕಟಿಯೇ ಬಾಗಲ್ ಮಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದೆತ್ತಿ ತೋಱೆ ಬರಿಯಾ ಪರಿಯಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ವೈಷ್ಣವತಾಣದೊಳೊಗೆದೆರಡುಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಗೆ ಕಟಿಸಮಕರಣಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೬೪). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಸಮ + ಕರಣ]

ಕಟಿಸಾನು (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ನಿತಂಬ: "ಕಟಿಸಾನು ಪ್ರೋಥಂ ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೭). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಸಾನು]

ಕಟಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ಒಡ್ಯಾಣ; ಡಾಬು; ಕಾಂಚೀದಾಮ; ಉಡಿದಾರ: ನಿತಂಬದ ಬಿಣ್ಪನೊಳೇವುದಕ್ಕ ಪೋ ಬಿಡು ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೬); ಮರಕತ ಮಣಿ, ಪದ್ಮರಾಗ ಶೋಭಿತ ಕಟಿಸೂತ್ರವನ್ನು ಆ ಮೇಖಲೆಗೆ ಜೋಡಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೪). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಸೂತ್ರ]

ಕಟಿಸ್ನಾನ (ನಾ). "ಟೊಂಕದ ವರೆಗೂ ತೊಟ್ಟಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಕಟಿಸ್ನಾನ; ಈ ಸ್ನಾನದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hip-bath. ಇಂಕನಿ). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಸ್ನಾನ]

ಕಟಿಹಸ್ತ (ಗು). ಸೊಂಟದ ಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಕಟಿಹಸ್ತನಾದ ವಿಠ್ಠಲನು ಎರಡು ಸಣ್ಣಚೀಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನು (ಹೂಯ್ಸವಾ. ೧೩೬). [ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಹಸ್ತ]

ಕಟೀರ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ತಿಕ: "ಕಟೀರಮೆನೆ ತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೭). [ಸಂ.]

ಕಟು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸಾ(ಂ)ಮ್ಯ ಕಟು ತಳವಾಱಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೯೩-೩೬; 1513). [?]

ಕಟು$_2$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಖಾರವಾದ: ಮಧು ಸೀತುಂ ಕಟು ಸೀದು ಪೋ ಪುಳಿತ ಕಳ್ಳಲ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). ೨. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ವಕೀಲ ಸರ್ಕಾರಿವಕೀಲನನ್ನು ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೯೫). ೩. ರಭಸದ; ಆವೇಶದ. ೪. ಕಹಿಯಾದ. ೫. ಹೊಂದದ; ಸರಿಬೀಳದ. (ನಾ). ೬. ಅನುಚಿತ ಕೆಲಸ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಟುಂಬಣ 'ಕಟ್ಟುಂಬಣ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_1$ 'ಕಡಿಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕ$_2$ 'ಕಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕಟುಕ$_3$ (ಗು). ೧. ತೀವ್ರವಾದ; ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಇಂತೆಸೆವ ಕಟುಕ ಬೇಸಗೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಜಾಕಾಂತ ತರುನೆಳಲನಾಶ್ರೈಸಿ ಬರುತಲಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬-೨). ೨. ಅಸಹ್ಯವಾದ: ಈ ಮುನಿ ಜಲಕ್ರೀಡಾ ವಿನೋದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾದನಿದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ವಾರುವಂಗೆ ಕೂಡಿದ ಕಟುಕ ಕವಳಮಂ ಕೈಯೊಳಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೨೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕಟುಕತನ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಅವನ ಕಟುಕತನ ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಜಾಸ್ತಿಯಾಗ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟುಕ್ಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ್ಕ$_2$) + -ತನ]

ಕಟುಕತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವ ನುಪಶಮಿಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೨). [ಕಟುಕ್ಕ$_3$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟುಃ, ಕಟುಂಬರಾ, ಶೋಕರೋಹಿಣಿ, ಕಟುರೋಹಿಣಿ, ಈ ೪ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ವಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಪಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದಱೊಳಗಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಟುಕಲು (ನಾ). ಮೃದುವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಬಿರುಸು: ಈ ಕೋಡುಬಳೆ ಕಟುಕಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಟುಕು$_1$ 'ಕುಟುಕು$_1$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_2$ 'ಕಡಿಕು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_3$ 'ಕಡುಕು$_3$' ನೋ.

ಕಟುಕು$_4$, ಕಟಕು$_2$, ಕಟುಗ$_1$ (ಗು). ಒಣಗಿ ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟು ಬಿರುಸಾದ, —ಗಟ್ಟಿಯಾದ: ಕಟುಕುರೊಟ್ಟಿ, ಗುಟುಕುನೀರು (ರೂಢಿ). **ಕಟಕು$_2$**: ಕಟಕುರೊಟ್ಟಿ ಮೆಣಸ್ಹಿಂಡಿ ತಿಂದು ಮೇಲೊಂದು ಗುಟುಕು ನೀರು (ನೆಲಮು. ೩೫). **ಕಟುಗ$_1$**: ಹಿಂದಿನ ದಿವಸದ ಕಟುಗರೊಟ್ಟಿ, ಅರೆಗೂಳನ್ನು ನೆನಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಇದು ಇಂದ್ರಭೋಗವೆಂದು ಎನಿಸಿತು (ಮೇದಿಮ. ೩೮). [?]

ಕಟುಕೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟು[ಟ]ಕೋಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟು[ಟ]ಕೋಜಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೧–೧೮; 1032).
[ಕಟಕ್ಕ + ಓಜ್ಜ (< ಒವಝು)]

ಕಟುಗ$_1$ 'ಕಟುಕ್ಕು$_4$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_2$ 'ಕಡಿಕ್ಕ$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗ$_3$ (ಗು). ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ: ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಕಟುಗದೇವರು ನಿನ್ನ ಮೇಲಣ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ಪರಂಧಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೯). [< ಕಟುಗ$_2$]

ಕಟುಗೂಳು 'ಕಟ್ಟುಗೂಳ್ಳು$_2$' ನೋ.

ಕಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟುಗೊರಲು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠೋರವಾದ ಸ್ವರ: (ಕಟುಗೊರಲಲ್ಲಿ) ಕರೆದ ದನಿ ಕೇಳಿಸದೆ! (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೯).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಟುತುಂಬಿ (ನಾ). ಕಹಿಸೋರೆ; "ಹಾಲುಗುಂಬಳಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [ಸಂ. ಕಟುತುಂಬೀ]

ಕಟುತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸುತನ; ಉಗ್ರತೆ; ಕರ್ಕಶತೆ: ಹಟವಾದಕೆಡೆಯೆಲ್ಲಿ ಮನುಜ ಪ್ರಪಂಚದಲಿ . . . ಕಟುತೆ ಸಲ್ಲದು ಜಗಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೨೯೯).
[ಸಂ. ಕಟುತಾ]

ಕಟುತ್ರಯ (ನಾ). ಶುಂಠಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ ಕಟುತ್ರಯಮರಿಸಿನಮುತ್ತರಣೆಯೆಕ್ಕೆ ಮಧುವೆಂಬಿ ವಱಿಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡರೆದೆಚ್ಚುಗೆ ನಯನದೊಳ್ ವಿಷೂಚಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೨೨).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ತ್ರಯ]

ಕಟುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಖಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಖಾರ: ಧರಣೀನಂದನನಿಂ ಸಕಂಟಕ ಕಟುತ್ವಂ ಸೌಮ್ಯನಿಂ ನಿಷ್ಫಲಂ . . . ತತ್ತರುವಿಂಗೆ ಪೂರ್ವ ಗದಿತ ಸ್ಥಾನಸ್ಥರಾದಂದವರ್ (ಜಾತಕಿ. ೫–೧೧). ೨. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ. ೩. ಅಪ್ರಿಯತೆ. [ಸಂ.]

ಕಟುನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ಅತ್ತಿಗೆಯ ಕಟುನುಡಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಕಾರದರ್ಪಕ್ಕೂ ಹೆದರಿ, ಅವಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವೆಂಕಪ್ಪ . . . ತಿರುಪತಿಗೆ ತೆರಳಿದನು (ಜಗದಾ. ೧೩೩). ೨. ಕಹಿಯಾದ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು: ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಒರಟು ಉತ್ತರದ ಕೊನೆಗೆ . . . ಸ್ವಭಾವದ್ಯೋತಕವಾದ ಕಟುನುಡಿಗಳಿವೆ (ತವನಿ. ೭೦). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ನುಡ್ಡಿ]

ಕಟುಭಾಷೆ (ನಾ). = ಕಟುನುಡಿ ೧: ಆ ದ್ರೋಹಿಯು . . . ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಟುಭಾಷೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಕಗದ್ಯ. II, ೨೯).
[ಕಟ್ಟು$_2$+ ಭಾಷೆ]

ಕಟುಮಧುರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿದ್ದೂ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವುದು: ಸಖಿ! ನಮ್ಮ ಸಖ್ಯದ ಆಖ್ಯಾನ ಕಟು–ಮಧುರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಡಗೂಡಿ ವಿವರಿಸಲೇ (ಸಖೀಗೀ. ೧–೧). [ಕಟ್ಟು$_2$+ ಮಧುರ]

ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ನಂದಿಪೋತ ವರ್ಮನನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟ ಕಟುಮುಖವಾದಿತ್ರ, ಸಮುದ್ರಘೋಷ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳನ್ನೂ . . . ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೯೦). [ಕಟುಮುಖ ? + ವಾದಿತ್ರ]

ಕಟುರ 'ಕಟೋರ್$_1$' ನೋ.

ಕಟುರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ಕಟುಕಾಶಃ–ಕಟುರೋಹಿಣೀ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [ಸಂ. ಕಟುರೋಹಿಣೀ]

ಕಟುವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮ. ೨. ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು. ೩. ಪಚನಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆ: ಕಟುವಿಪಾಕವು ಲಘುವೂ ರೂಕ್ಷವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಲಬಂಧಕವಾಗಿಯೂ ಶೋಷಕವಾಗಿಯೂ ಶುಕ್ರವನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೫೪).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಿಪಾಕ]

ಕಟುವಿಪಾಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವಳು: ಅಮರ್ದಿನೊಡವುಟ್ಟಿಯುಂ ಕಟುವಿಪಾಕೆಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೫೦).
[ಸಂ. ಕಟುವಿಪಾಕಾ (ಕಟು + ವಿಪಾಕ + –)]

ಕಟುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ: ಸೌಂದರ್ಯವೆಂಬ ಕಟುವಿಷವೆ ಪೀಯೂಷವೇ! (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨–೭). ೨. ವತ್ಸನಾಭಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಟುವಿಷ, ಸೀಮೆನಾಭಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨–೩೦). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಿಷ]

ಕಟೂಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು; ನಿಷ್ಠುರವಾದ ಮಾತು: ನಾಸ್ತಿಕತೆಯ ಕಟೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ನೋಯಿಸಬೇಡವೆಂದು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡುವಂತಿತ್ತು ಆ ನೋಟ (ತಾಯಿ. ೮೬); ಕಟೂಕ್ತಿಗಳನಾಡಿ ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟು . . . ಮುಸಲ್ಮಾನನಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೪).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಕಟೆ 'ಕಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟೋರ್$_1$, ಕಟುರ (ಗು). ಬಿರುಸಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: "ಕಠೋರ–ಕಟೋರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಟುರ**: "ಉದ್ಯೋಗ–ಉಜ್ಜುಗ; ಕಠೋರ–ಕಟುರ" (ಶಮದ. ೨೭೩ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಕಠೋರ. / ತುಳು. ಕಟುರ, ಕಟೂರ, ಕಟೋರ, ಕಠೋರ; ತೆಲು. ಕಠೋರ]

ಕಟೋರ್$_2$ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು; ಮರದಿಂದಾಗಲಿ, ಲೋಹದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಗಲವಾದ ಪಾತ್ರೆ; ದ್ರೋಣ; ಬೋಗುಣಿ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಟೋರಾ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಟೋರಾ, ಕಟೋರೀ]

ಕಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಸ್ನಾನಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಸ್ನಾನಘಟ್ಟ: ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದಿಂ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೯೫–೫೨; 1041); ಮಾಣಿಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೭–೧೩; 1050); ಕೆಱೆಯೊಳಗಣ ಕೇದಗೆಯ ಕಟ್ಟದ ಮೊದಲೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಟ್ಟಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಗರ್ದ್ದೆ ಮುಂನೂಱು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦೫–೨೨; 1122). 'ಗಟ್ಟ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟ]

ಕಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ತೊಂದರೆ: "ಕಷ್ಟ–ಕಟ್ಟ; ಗೋಷ್ಠಿ–ಗೊಟ್ಟ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಷ್ಟ, ಕಟ್ಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).
[< ಸಂ. ಕಷ್ಟ. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕಟ್ಟ, ಕಷ್ಟ; ತೆಲು. ಕಷ್ಟ]

ಕಟ್ಟಅವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಮುಂಡಗಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಕ್ಕೆಹಣ್ಣಿನ ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಬೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಕಡಲೆಯಷ್ಟು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ೧ ಗುಳಿಗೆಯಂ ತುಪ್ಪದಿಂ ಸೇವಿಸೆ ಕಟ್ಟಅವೆ, ಜಲಗರ, ಶೋಭೆ, ಉದರದೋಷ ಸಹ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. I, ೩೩೮). [?]

ಕಟ್ಟಂಕ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ; ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳಗ (ಕ). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ವೀರ; ಕಡುಗಲಿ; ಮಲ್ಲ: ಕಟ್ಟಂಕ, ಮಾಜಂಕ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣ' ಪರಾ.
[< ಕಡಿದು + ಅಂಕ$_2$]

ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರರನ್ನು ತಲ್ಲಣಗೊಳಿಸುವವನು; ವೀರಾಧಿವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಟ್ಟಂಕದಲ್ಲಣಂ; ಪೂಮಾಲೆದುಱುಂಬು (ಶಮದ. ೨೯೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಟ್ಟಂಕ + ತಲ್ಲಣ]

ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟದ ಕಾಲುವೆ (?): ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ಟಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕರಂಭ (ಕಇಅ. ೪೬-೪-೧೮; 1152). [ಕಟ್ಟ ? + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ಟಂದ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಅಂದ; ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ: ಕಟ್ಟಂದದಿಂ ಬಿಟ್ಟಗಣ್ಣ ಬಿಡಪೆಂಡಿರನಂಡಲೆವ ಸಿಂಗರದ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ ವಂಗಡಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೩-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಅಂದ]

ಕಟ್ಟಂಬಕಳೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿಗೆ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಜಿ: ಮಾದರ ಚೆನ್ನಯಂ ಕಟ್ಟಂಬಕಳಮಂ ... ಆರೋಗಿಸಿದನೆಂಬರು (ಬಸಪು. ೩೩-೧೬). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಕಳ]

ಕಟ್ಟಂಬರ (ನಾ). ಒತ್ತಾಯ; ಸಡಗರ (?): ಕರಸುತ್ತಖಿಳರನಾಗಳ್ದೊರೆ ಮಗಳಾಯಾಯಕಾರ್ಯದುಚಿತಜ್ಞರನಂದುರವಣೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಟ್ಟಂಬರದಿಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಬಂದಂತೆಸಗಿದರವರ್ಗಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೬-೭). [?]

ಕಟ್ಟಂಬಲಿ (ನಾ). (ಜೋಳದ) ನುಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಮಂದವಾದ ಅಂಬಲಿ; "ಹುಳಿನುಚ್ಚು" (ಜಾನಕೋ. ೩೨); "ಹುಳಿಯಂಬಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫). [< ಕಡಿದು + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಂಬು (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಬಾಣ (?): ಸಂಘಟ್ಟನೆಯೊಳು ಕಟ್ಟಂಬಕಲಿಯ ತಾಗಿದ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೭೫-೭; ?).
[< ಕಡಿದು + ಅಂಬ್ಬು$_2$]

ಕಟ್ಟಕಡುಹು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀವ್ರತೆ, —ರಭಸ, —ಜೋರು: ದಿಟ್ಟತನದಲಿ ಕಳನ ಕೊಯ್ಯೆ, ಕಟ್ಟಕಡುಹಿನ್ ಪಗೆಯ ಪೊಯ್ಯೆ (ಪಾರಸಿ. ೬-೧೩೪). [< ಕಡುಹು + ಕಡುಹು]

ಕಟ್ಟಕಡೆ (ನಾ). ತೀರಕೊನೆ, —ಅಂತ್ಯ: ತಟ್ಟತಳದೊಳು ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲಿ ದುಟ್ಟನೀ ತೆಜದಿಂದೆ ಎಕ್ಕಲನಾಗಿರಲು ಕಂಡು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨೧); ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಪೆರ್ವಟ್ಟೆ ಕರಂ ಗೆಂಟುಂ (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ); ಶೋಭನವಹುದಿಂದ್ರಪದವಿಯಹುದು ಮೋಕ್ಷಲಾಭವಹುದು ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ (ಭರಚ. ೧-೧೨); ಕರ್ಣಾಟಕರಾಶಿಯೇ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಾದುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೪೦); ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲಿ ಮೇಯದೀರು ಬೆಟ್ಟದೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗದೀರು (ಗೋಹಾಡು. ೭೧). [ಕಟ್ಟ$_0$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಕರ್ಜನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ಟಕರ್ಜ್ಜನನ ಶಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೭; 1016). [?]

ಕಟ್ಟಕೊನೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕಡೆ, —ಕೊನೆ: ರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಕೊನೆಯ ಮಾತೇ ಅವನದ್ದು (ಯಕ್ಷಬ. ೩೭). [ಕಟ್ಟ$_0$ + ಕೊನೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಕ್ಕರು 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್ 'ಕಟ್ಟಟ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಗ್ಗಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಸಗ್ಗಿಗವೆಟ್ಟೇ ಪೆರ್ವಿಲ್ ವಾಸುಗಿಯಗ್ಗಳದೊಳ್ತಿರು ಪೊಡೆಯಲರನು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಟ್ಟಗ್ಗಿಯ ಕೂರ್ಗಣೆ ನೆಲನೇ ತೇರ್ ಸಸಿಬಿಸುಗದಿರರೆಗಾಲಿ (ಉದ್ಧವೇ. ೪-೪೬).
[< ಕಡಿದು + ಅಗ್ಗಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೋಜಿಗ; ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ: ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯಾದುದೊರ್ಬನ ಮಹಾರತಸಂಭ್ರಮಮೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೫); ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯ ಗಡಾರ್ಥತ್ವಂ (ಶಮದ. ೫೭); ಬಾಲೆಯ ಭಾಷಣಮಂ ಭಾವಿಸಿ ನಾರದಂ ಕಟ್ಟಚ್ಚರಿಯೊಳ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧೨-೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚರಿ$_3$]

ಕಟ್ಟಚ್ಚು (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಕ್ಕರೆ: ನಿನ್ನಟ್ಟಿಯೆಲ್ಲು ಕುಟ್ಟಿವುಟುಗಳ್ಗೆ ಕಟ್ಟಚ್ಚಿನ ಹೋಟುಗೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೧).
[< ಕಡಿದು + ಅಚ್ಚು$_4$]

ಕಟ್ಟಡ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಣ ೧: ಪುರಾತನ ಪಟ್ಟಣಗಳೂ ಕಟ್ಟಡಗಳೂ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೨); ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸಳಾ. ೨).
[< ಕಟ್ಟಣ ? . / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಟ್ಟಡ]

ಕಟ್ಟಡಕ (ನಾ). ೧. ಕರಾರುಪತ್ರ; ಲಿಖಿತ ಕರಾರುಪತ್ರ: (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೬). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ (?): ಬಿರುಸುಮಾತುಗಳಿಂದ ಇಂಪುಮಾತಿನ ತಂಪು ಮರೆಸಿ ಮನಸಿನ ಸೊಗಸ ಕಳೆದು –ಹಿಂಗಿಸಿ–ಹೀರಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡವನೊಡಕುನುಡಿಗಳಿಹ ಕೆಟ್ಟ ಕಟ್ಟಡಕ ಮಾಡೆ (ಗರಿ. ೧೬-೧೨). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಅಡಕ$_1$]

ಕಟ್ಟಡವಿ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು: ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ಟಡವಿಗಿಲ್ಲಿಗೇಕೈತಂದೆ ತಂದೆಸೌಮಿತ್ರಿ ಹೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೧); ಒಂದಾನೊಂದು ಕಟ್ಟಡವಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು (ಮಣಿಸ. ೩೨). [< ಕಡಿದು + ಅಡವಿ]

ಕಟ್ಟಡಸು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸು, —ಮುತ್ತು, —ಆವರಿಸು: ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೇ ಅಪಘಾತ ಅನಾಹುತವು ವಿಪತ್ತಿಯು ಕಟ್ಟಡಸಿ ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿ ಲಯವೇ ಆಗಿಹೋಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಯ್ತೇ! (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೭-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಡಸು]

ಕಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಣೆ$_1$, ಕಟ್ಟೋಣ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುದುದು; ಮನೆ, ಮಂದಿರ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟಡ; ಇಮಾರತು: ಕಲ್ವೆಸದ ಕಟ್ಟಣಂ ತಿರ್ದ್ದದೆ ಹತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ವರಲು ಕೆಱೆಗೆ ಪಡಿಸಲಿಕೆಯ ತೋರ್ಪ್ಪರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೭-೧೦೨; 1124); ಕೆರೆಯ ಮೂಡು ಕಟ್ಟಣದ ಒಂದು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೪೮); ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅರಸು ಬಲ, ಕಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಬಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಂಧ; ರಚನೆ; ಕೂರಿಸುವುದು: ಸೌದೆಯಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಗೆ ಗಡಕಿದಾ ಕಟ್ಟಗೆಯ ಕಟ್ಟಣಂ ತೋರ್ಪಂತೆ, ಕಣ್ಗೆಸೆದುದಾ ಮುಂದೆ ದಂಧ ಚಿತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೦-೨೨೦); 'ಪಂಪಭಾರತ'ದ ಕಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೯೬). **ಕಟ್ಟಣೆ$_1$**: ೧. ನಾಯಕಶಿಲ್ಪಿ ನಳಂ ಕೃತಿಯಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ ಶೃಂಗ ಸದೃಶಂ ನಿಂದು, ಕಟ್ಟಣೆಯ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಂ ತರಿಸಲ್ವ ಕಣ್ಣ ಕರ್ತವ್ಯದೊಳ್ ತೊಡಗಿರಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೩-೨೪೩); ಇಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟಣಗಳು ಬಲು ಅಂದವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೬೫). ೨. ಕಟ್ಟಣೆಯಿಲ್ಲದೆತ್ತಿದೆಳೆಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಾಲ ಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೨೬); ಎಣಿಸಿ ಪೇಳುವೆನ್ ಅದಿನಾಥನೋಲಗದ ಕಟ್ಟಣೆಯ (ಭರಚ. ೬೬-೬೬). **ಕಟ್ಟೋಣ**: ೧. ಅರಸ್ತೆಯು ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟ್ ಕಟ್ಟೋಣದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೯೧); ಅದೂ ಒಂದು ಉದ್ದ ಶಾಲೆಯಂತಹ ಕಟ್ಟೋಣ (ಕೃಹಿಕಾ. ೨೨); ನಿನ್ನ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಕಟ್ಟೋಣಗಳನ್ನೂ ... ಹರಾಜು ಹಾಕಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಪ್ರಕಾಶ. ೪೯).
[ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಅಣ . / ತಮಿ. ಕಟ್ಟಣ; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು, ಕೆಟ್ಟಕ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಣ, ಕಟ್ಟಲ್ಕೆ]

ಕಟ್ಟಣಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯ,— ಅದ್ಭುತ : ಸರ್ವತಕರ ವರ್ತಕರ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ತ್ತರದ ತಿಂಥಿಣಿಯನೊತ್ತರಿಸಿ ಇಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಕದಾಸ್ಥಾನವಿದೂರು (ಬಸರ. ೬-೨೬) ; ಒಡೆಯನ ಕಾಲು ಕಟ್ಟಣಕ ಮಂಡೊಡೆ ಬಂಧುಗಳಾಪ್ತರಾಗರೆಂದೊಡೆ (ಅನಂತ. ೧೧-೬೩) ; ಪೊಳೆವ ಕಟ್ಟಣಕದ ಕಟ್ಟಗೆಗಳಿಂದಿಟ್ಟಣಮಾದ ತೀಗೆಗಳಂಗಳೊಳ್ ಆನೆಯಂತೆ ಪ್ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೨೫). ೨. ಪ್ರಚಂಡವಾದುದು : ಕಟ್ಟಣಕದ ದುಷ್ಟಗಜಮನಗ್ರಪಲ್ಲವನುಂ ಖಿಡಿದೇಱಂ ಧಂಗಿನುತ್ತಂ (ಗರಿಕ. ೩-೧೦೫ ಪ) ; ಕಟ್ಟಣಕ್ ಕಟ್ಟು ಒಡೆಯುತ್ತು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೬೪).

[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ್ಕ]

ಕಟ್ಟಣಕ್ಕ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕುಚೋದ್ಯ : 'ಅಯ್ತು ಮಡುವೆ ! ಅವಱಗೂ ಅವನಪ್ಪನಿಗೂ ಒಂದೇ ಸಾರಿ, ಒಂದೇ ಹಂದರ ದಲ್ಲೇ ಮಡುವೆ' —ಕಟ್ಟಣಕದಿಂದ ನುಡಿದನು (ಬೆಳುಂ. ೨೦೨).

[< ಕಡಿದು + ಅಣಕ್ಕ]

ಕಟ್ಟಣಿ, 'ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಸಜ್ಜು (?) ; "ಬಲವಾದ ಆಯುಧ" (ಪಾರಸ. ಕೋಶ) : ಇಳ್ಳ ; ತಾಯಿ. ನಾಟುವೀಟಿ, ಹೊತ್ತ ಹರಿಗೆ, ಕಟ್ಟಣಿ (ಪಾರಸ. ಗರ್ಭಶಾ). [< ಕಡಿದು + ಅಣ್ಣಿ]

ಕಟ್ಟಣಿಗಾನಲು (ನಾ). ಸುಸಜ್ಜಿತ ಸೈನ್ಯದ ಕಾವಲು : ಆತನನ್ನು . . . ಅರಮನೆಯ ಕಟ್ಟಣಿಗಾನಲಲ್ಲಿ ರಿಸಿರಬೇಕೆಂಬ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯಪರೆ ದಂಡಾಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸಿದಿತ್ತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೯-೨೪).

[ಕಟ್ಟಣಿ + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಕಟ್ಟಣಿ, 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ, 'ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ, ಕಟ್ಟಣಿ, (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯನದಲ್ಲಾಗಲೀ ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಸಮಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ವಿನ್ಯಾಸಿಸಿರುವ ತಾಳಾಕ್ಷರ ; ಜತೆ : ಪೊಂದಾಳಮಂ ಪಿಡಿದು ರಾಗಂಗೆಯ್ದು ಪಂಜಳದಲಿ ಅಂದವಡೆ ದಿಸ ಕಟ್ಟಣಿಯಲಿ ಕಡುಕಾಣ್ಮೆಯ ನರಂದೊಜೆ . . . ಸೊಂದರೆ ಪಾಡಿದ (ಸೌಂದ. ೧೧-೧೪) ; ಕಾಲವನೆಱದು ಕಟ್ಟಣಿಗಳನಱದಾಗ ಗೌಳ ಶ್ರೀರಾಗಗಳಿಂದ ಮಾಳವಶ್ರೀಯೆಂಬು ರಾಗದಿಂದವರೊಲಿದಾಲಾಪಗಳನು ಮಾಡಿದರು (ಭರತ. ೬೯-೫) ; **ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ** : ಮುಂಬರಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಿಗಳ ಗತಿಯ ನಿತಂದಿಪಿಯರುಗಳಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೯-೬೪). [?]

ಕಟ್ಟಣಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾಣು (?) : ಸೊಗಯಿಪ ವೀಣೆಯ ಕಟ್ಟಣಿಗಾಣದೆ ಮೆಗದಿರಿ ಹಿಡಿಸು (ಜಗಂಪಾಂ. ೧೧-೬). [ಕಟ್ಟಣಿಕ್ಕೆ + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟಣ್ಮಾ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ : "ಪರಾಕ್ರಮ ಕರ್ನಕ = ಕಟ್ಟಣ್ಮನ ಜಟ್ಟಿಗಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೯-೬೩) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮಂ ಸ್ಯಗಾಲಂ ರಿಘಾತತರದಿಂ ಕಿಟ್ಟಣ್ಮಿ ಪಾಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೪-೭೫) ; ಕಟ್ಟಣ್ಮನ ಯವನ್ಯನಶ್ರೀಯನ್ನೇ ಒಡೆದೆಳ್ದೆ ಕರೆಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೦-೧೬).

[< ಕಡಿದು + ಅಣ್ಮ್ಯಾ]

ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಿ (ನಾ). ಕಡುಗುರಿ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ : ಸೈರುಗಾಱಂ ಸಿರಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಣ್ಮುಕಾಱಂ ವಿಶ್ವವಿಖರಕೊತ್ತಾಸಹದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭). [ಕಟ್ಟಣ್ಮಾ + -ಕಾಱಿ]

ಕಟ್ಟದಟು (ನಾ).=ಕಟ್ಟಣ್ಮಾ : ಕಟ್ಟದಟಿಂದೆಯುಂ ಕಠಿನತೀನ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾಯದಿಂದೆಯುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದು (ಚಕವ. ೨-೪).

[< ಕಡಿದು + ಅದಟ್ಮು]

ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಿಕಾರ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರ : ನಿಯತ ದಧಿಕ್ಕಾಱದುಗ್ರಗುಡಸಂಜೆಯಲೆ ಸಂಬಾರಾದಿ ರಸ ನಿಣಯಲೆಳೆ ಕಟ್ಟಧಿಕಾರ ನಿದ್ಯಾಧರಂಗಳೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು (ತೊರಣ. ೧-೭-೨೬).

[< ಕಡಿದು + ಅಧಿಕಾರ]

ಕಟ್ಟನೀತಿ (ನಾ). ಅತಿ ಅನ್ಯಾಯ : ಕಾಯಿಪನಕಳಟ ನಡಸಿದ ವಿಜಾರಣೆಯ ಕಟ್ಟನೀತಿಗೆ ಹೇಸಿ ಬೆಳಗದಿರಪಳಿಪೋಗೆ (ಗೂಳ್ಯೂರಾ. ೧-೪).

[< ಕಡಿದು + ಅನೀತಿ]

ಕಟ್ಟನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ ; ಥಟ್ಟನೆ ; ತಕ್ಷಣೆಕ್ಕನೆ : ಕಾಮುಕ್ಕೆ ಮೋಹಕ್ಕೆ ನುಗೆಯ್ಯೊಂದಾಗ್ರಹಂ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತ್ತು (ರ ಕಾ ೫. ೬೨) ; ಅಮರರ ಧೇನು ಕಲ್ಪಾಯ್ದು ಪರುಷ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿತು (ಜಪಚಂ. ೧-೪೨) ; ಪರಸುನೆದೆ ಕಟ್ಟನೆ ಕರಗಿ (ಪಜ್ಯರಾ. ೧೩-೬೧). [?]

ಕಟ್ಟನ್ನ[1] (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನ ; ಕಟ್ಟದ ಕೂಳು; "ಬುತ್ತಿ" (ಜಾತಕೋ. ೬.೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ ; ಕಟ್ಟೋಗರ.

[ಕಟ್ಟು + ಅನ್ನ]

ಕಟ್ಟನ್ನ[2] (ನಾ). ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ ; ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಥ್ಯದ ಅನ್ನ : ಕಟ್ಟತವಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದವ, ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪ ಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಟ್ಟು + ಅನ್ನ]

ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ : ಗೋಪುರದ ಕಟಕಂಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಅರಸನ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (ಮಸೆಸ. ೪೫) ; ಆ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನವರಾರೂ ಹೋಗಬಾರದು ಎಂಬು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು (ಪಡದಾ. ೫, ೪೨೨). [< ಕಡಿದು + ಅಪ್ಪಣೆ]

ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಗದ್ದೆಗಳ ನಡುವಿನ) ಬದು ; ತೆವರು : ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಪ್ಪು ಮಣ್ಣನ್ನು ತೋಟಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟಪ್ಪುಣಿಗಳೂ ಹಾಳಬೇಕು (ಮಣ್ಣಸಂ. ೦೬). [← ತುಳು. ಕಟ್ಟಪುಣಿ]

ಕಟ್ಟಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು ; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು : ದೇಸರನು ಬಹುಕಟ್ಟಬಡಿಸಲು ದೇಸರನು ಅವೀಗಗ ಶಿಷ್ಯನು ದೇಸರಲ್ಲದೆಯಿಹನು (ಕ್ಷಾಸಮಂ. ೧-೨೯). [ಕಟ್ಟು[2] + ಪಡು[1] + -ಇಸ್ಯು]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಭಿಮಾನ ; ವಿಶೇಷವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ : ಧರೆಗೆ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ಹೆಂಡರಿ ಹೆಂಬವಾ ಹರಿಬದಲಿ ಕೆಡಹುವುದರಿಯನು (ಕುಮ್ಮಾಉ. ೬-೨೪) ; ದಿಸುಟಿಕೊಡಲುತ ಶೂರ್ಪರ್ಣಂಬಿ ನಿವಡಿಸಿದ ಕಟ್ಟಭಿಮಾನ ವಿಲಸತ ಬೆಸುಗೆಗಳಚದ ನಾಕಿಳವನಿದಿರಲಿ ಖರಾಸುರನ (ತೊರಣ. ೬-೫೬). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನ]

ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು ; ಮಾನ ಧನ : ಇವನು ಕಟ್ಟಭಿಮಾನಿ ಭಂಗಿನಿ ಬಿಟ್ಟೊಡಿತಕಂಗಿನಮುಪೆ ಮಲಿಹವಲ (ಕುಮ್ಮಾಉ. ೨೨-೪೦). [< ಕಡಿದು + ಅಭಿಮಾನಿ]

ಕಟ್ಟಭೋ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಟ್ಟಭೋ ಪ್ರಿಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದು (ಎಕ. XII, ಮಧ್ವನಿ. ೫೦-೧ ; ಸು. ೪೮೦). [?]

ಕಟ್ಟಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?) : ದುಸ್ತಾಮಯೆಮ್ಮ ವರ್ಷವ್ಯವಕ್ಷಿಣಿಜಯುಮಂ ಕಟ್ಟಸಿ ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೪೪-೫ ; ೪೧೨).

ಕಟ್ಟಮಸ್ತು 'ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಮಾಟಿತ (ನಾ). (?) : ಬ್ರಹ್ಮಸಮುದ್ರದ ಅಶೇಷ ಮಜಾಜನಂಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಗೌಡಿಕೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕಟ್ಟಮಾಟಿತಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸಾ × × ಗವುಡ ಆಮತಗವುಡಂಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಪಾದಪೂಜೆ ಕೊಡಲುಕೆ ಗ ೩೫ ದಿಂ ಕೊಂಡು ಗವುಡುಂ ಬಳಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಅಡೂರು. ೫೬-೨೦; ೧೨೫). [?]

ಕಟ್ಟರಣ್ಯ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು : ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕಾಮಧೇನುವ ನೊಲ್ಲದಳ್ತಿಯಿಂ ಕಟ್ಟರಣ್ಯದ ಪುಲಿಯನಱಸಿ ಕರೆಯಲ್ಕೊದೆಯ ಕಟ್ಟುವೆಯಲಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೨೦). [< ಕಡಿದು + ಅರಣ್ಯ]

ಕಟ್ಟರಸ, ಕಟ್ಟರಸು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸ; ಪ್ರಬಲನಾದ ರಾಜ : ಗ್ರಹದಂತೆ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆಱಗದೆ ಕಟ್ಟರಸನಂತೆ ತಂತ್ರಕಾಸೆಗೆಯ್ಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೪೬); ಕಟ್ಟರಸರೊಡನೆಮಗೆ ವೈರವೇಕೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೨೧). **ಕಟ್ಟರಸು** : ಕಟ್ಟರಸಿನ ಕುವರನ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯನು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದೊಳು ಬಟ್ಟಜವ್ವನೆಯರ ಬಳಗಕಂಗೋದ್ಭವನಟ್ಟುಳಿಯತಿಘನಮಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೨೬); ಗರ್ವದಿಂದೆಮ್ಮ ರಾಜ್ಯವನಟ್ಟುಳಿಯನು ಮಾಡುವುದನು ಕಟ್ಟರಸಿನ್ನು ತಾಳನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೧೫); ನಟ್ಟಣೆ ಬೇಡ ನಮ್ಮರಸುಗಳ್ ನಿನಗೊಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲ ಹುದು ನಿನ್ನೊಡವೆ ಕಟ್ಟರಸಾದರೆ ಮನೆಯೊಳಿರುಳ್ಳುದ ಕುಟ್ಟನುಡಿವೆನೆಂದ ಳೊಡನೆ (ಭರಚ. ೪೩–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಅರಸ$_1$]

ಕಟ್ಟರಸು 'ಕಟ್ಟರಸ' ನೋ.

ಕಟ್ಟರಸುತನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಸುತನ; ಪ್ರಬಲ ರಾಜತನ : ಈ ಪರಿಯೊಳತಿಶ್ರಮಾಪಹರಮುಂ ಶ್ರಮಕಾರಿಯುಮಲ್ಲದಿರ್ಪ ಕಟ್ಟರಸುತನಂ ಸ್ವಹಸ್ತಧೃತದಂಡಮಹಾತಪವಾರಣೋಪಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೨–೧೦೬). [ಕಟ್ಟರಸು (< ಕಟ್ಟರಸ) + –ತನ]

ಕಟ್ಟರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲ್, ಕಟ್ಟಲು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು; ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ; "ಬದ್ಧ, ಸಿತ" (ನಾಚರಾ. ೬). **ಕಟ್ಟಲು** : ೧. (ಕಿ). ೨. ನಾಟಕವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ವೇದಿಕೆ; ರಂಗಭೂಮಿ; ಸ್ಟೇಜು : ಕಟ್ಟಲಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಜನಗಳ ಮಧ್ಯೆ...ಎರಡನೆಯ ಕಟ್ಟಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಪ್ರಯಾಸ (ನನ್ನೂರು. ೧೧೯).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಅಲ್$_2$?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟಲ್ = ಮಂಚ]

ಕಟ್ಟಲು 'ಕಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ; ಗಡುವಿನ ಜ್ವರ : ಕಟ್ಟಲೆಜ್ವರದಿಂದ ಹುಡುಗ ಬಲಹೀನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಟ್ಟಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ಟವತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ : "ವೃತ್ತಿಕೆಯೆನಲ್ ಕಟ್ಟವತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೩). [< ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ]

ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಶಂಖಪುಷ್ಪಿಗಿಡ : "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ = ಹೆಗ್ಗಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಅಮ್ಮಂಗೊಡಲಿ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭); ತಿಗಡೆ ಶುಂಠಿ ಶಿವೆ ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬ ಮರ್ದುಗಳನಕ್ಕೆ ಪುರಿದಿರ್ದ ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆಯ ಬಿತ್ತುಗಳನಕ್ಕೆ ತಿಂಗೆ ಮಾಡುಗುಮದಾರ್ಗ ಮಧಿಕಂ ವಿರೇಕಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೩೫); ಶಂಖಿನೀ = ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ (ವಿನೈವಿ. ೫೯). [?]

ಕಟ್ಟವಸರ (ನಾ). ೧. ಉಚಿತ ಸಮಯ : ನೆಟ್ಟನೆ ಮಹೀಶ್ವರಂ ಪಿರಿದು ಕಜ್ಜಕೆ ನಿನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಬಾಯೆನಲ್ಕೆ ಕಟ್ಟವಸರಕೆ ಬಂದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೪೪). ೨. ಹೆಚ್ಚಿನ ಆತುರ, —ತ್ವರೆ : "ಆ ಮೂರು ಮನೆಗಳವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಟ್ಟವಸರವದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ತಿಳಿಯಬಯಸುತ್ತಾರೆ" (ಸವತಿ. ೧೬೯).

[< ಕಡಿದು + ಅವಸರ]

ಕಟ್ಟವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡು ಹೆಂಗಸು; ಮೊಂಡಿ. ೨. ತುಂಟುದನ; ಮೊಂಡುದನ (ಕಿ). [?. / ಮರಾ. ಖಟ್ಯಾಳ್]

ಕಟ್ಟಶನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ; ಕಟ್ಟೋಗರ : ಉತ್ತಮದ ತುಪ್ಪಮಂ ಕಲಸಿಕೊಂಡೋಗರವ ಹತ್ತೆಂಟು ಬಗೆ ಮಾಡಿ... ಬಿಳಿಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿಯಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಶನಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಅಶನ]

ಕಟ್ಟಸವಸ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಆತುರ: ನನಗೆ ಕಟ್ಟಸವಸದ ಕಾರ್ಯಾಂತರವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿದೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೧–೧೧). [< ಕಡಿದು + ಅಸವಸ]

ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಥೆ : ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ಕಡುಕಾಹುರದ ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆಯಲ್ಕೆದಿದನವನಿಜಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೩–೫೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲಿಕೆ (< ಅಳಲ್ಕೆ)]

ಕಟ್ಟಳಲು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಳಲಿಕೆ: ಮುಂಗಾಣದಾತುರದೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡವರಿಸಿ ಕೆಡೆದೆದ್ದು ಕಟ್ಟಳಲುರಿಯ ಸರದೊಳೊಜಲಿ ಕರೆಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಅಳಲು$_2$ (< ಅಱಲ್$_2$)]

ಕಟ್ಟಳವಿ (ನಾ). ೧. ಘೋರ ಕಾಳಗ : ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ವೈರಿರಾಯನ ನಿಟ್ಟಳಿಸಿ ಮುಱಿಯೆಸುತ ಬರಲಡಗಟ್ಟ ತಡೆದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೪); ಕೆಣಕಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ...ಬಲಿಮುಖವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೫). ೨. ತೀರ ಸಮೀಪ, —ಸನಿಯ : ರಥವನು ಹರಿಸಿ ಭೀಷ್ಮನ ಹತ್ತೆಬರೆ ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಹಾ ಮುತ್ತಯನು ಸಿಲುಕಿದನು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಬಲಬೆದಱೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೪); ರಥ ಚಕ್ರವನು ಕಡಿಕಡಿದು ಬಿಸುಟನು ಹೊದ್ದಿದನು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೫೯).

[< ಕಡಿದು + ಅಳವಿ]

ಕಟ್ಟಳಿಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಕಟ್ಟಳಿಕೆಱೆಯ ಬಡಕಿಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಕಮ್ಮ ೭೦೦ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೭–೬೯; 1160). [ಕಟ್ಟಳಿ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕಟ್ಟಳಿಪು (ನಾ). ಬಹು ದುರಾಸೆ : ಕಟ್ಟಳಿಪಿಂದೊಳ್ಗುಣಮಂ ಬಿಟ್ಟುಂ ಲಘುಪಾತ್ರನಾಗಿ (ಸಮಪ. ೧೫–೩೬). [< ಕಡಿದು + ಅಳಿಪು$_3$]

ಕಟ್ಟಳುಕು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಯ; ಅತಿಭೀತಿ : "ಬಹಳ ಭಯ, ಭೀತಿ, ಅಂಜಿಕೆ, ದಿಗಿಲು; ಕಟ್ಟಳುಕು" (Dread. ಇಂಕನಿ).

[< ಕಡಿದು + ಅಳುಕು$_4$ (< ಅಳ್ಕು$_2$)]

ಕಟ್ಟಳೆ$_1$, ಕಟಲೆ, ಕಟಳೆ, ಕಟ್ಟಣೆ$_2$, ಕಟ್ಟಲೆ, ಕಟ್ಲೆ, ಖಟ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ನಿಮ್ಮ ಕಾಲದ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಕಲಿತನಕ್ಕೆ ನಾನು ಬೆಱಗಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೩–೫೨); ಈತಂ ಗಿಂತೀ ಪುರದೊಳಗೋತನ್ನಮನಿಕ್ಕದಂತೆ ಕಟ್ಟಳೆಯಂ ಮೇಣೇತೆಱದಿಂ ಮಾಱ್ಪೆವು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೯೫); ಹುಟ್ಟಿಸುವ ರಕ್ಷಿಸುವ ಭಕ್ಷಿಪ ಕಟ್ಟಳೆಯನಳವಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧–೨೧); ಕಾವಲು ಕಟ್ಟಳೆ ಪುರದೊಳು ಬಿಡದೆಚ್ಚ ಱೊಳಗಿರಲೆಂದು ಪೊಡವೀಶ್ವರ ದಳಪತಿಗೆ ನೇಮವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೨–೯೮). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ತೋರಲು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ : ಕರದಭಿನಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಕಳಾಸಿಕೆಯಿಂದ ಸಿರಿಯರಸನನೋಲಗಿಪರು (ಕಂನವಿ. ೬–೧೦೭); ಗಿಳಿಯ ಕಟ್ಟಳೆ ಸೋಗೆನವಿಲಾಟ ಹಂಸೆಯೆರಳೆಗಳ ಗತಿ ಗಂಡುವೇಷಗಳ ಬಗೆಬಗೆಯಭಿನಯ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ತಲೆದೂಗಿಸಿದರು ಸಭೆಯ (ಕಂನವಿ. ೨೧–೧೧೬). ೩. (ಚಿನ್ನವನ್ನೂ ರತ್ನವನ್ನೂ ತೂಗುವ) ತೂಕ; ಅಳತೆ; ಪ್ರಮಾಣ : ಒಟ್ಟದ ಪೊನ್ನಬೆಟ್ಟುಗಳ ನೀವೆಡೆಗೇವುದೊ ತೂಕಮೆನ್ನ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಳೆ ಕೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೯); ಹೊನ್ನ ತೂಗಿದ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ] ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ಸರಿಯಪ್ಪುದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೮–೪೯೦); ಸೊಗಸು ಮಿಗಲಾ ತ್ರಾಸು ಕಟ್ಟಳೆಯೊಗು ಮಿಗೆಯ ಮಾಷಗಳ ಪದ್ಧತಿಯಗಲದಲಿ ಹರಹಿದನು (ಸಂಭಪ. ೩೨–೩೩).

೪. ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯದ ಏರ್ಪಾಟು: ಇಂದು ಏನು ಕಟ್ಟಳೆ? (ರೂಢಿ). ಕಟಲೆ: ೫. ಮಠ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ; ಸೇವಾಕ್ರಮ: ಆ ರಾಮಇ ದೇವರಿಗೆ ನಂಮ ಅರಮನೆಯಲು ಕೊಡುವ ಕಟಲೆಗೆ ಆ ರಾಮಇ ದೇವರ ಸಂನಿಧಿಯಲು ಹಿರಂಹ್ಯೋದಕ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರೆಯ ನೆರದು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧–೪; 1386). ಕಟಳೆ: ೧. ಅಧಿ[ಕಾರಿ] ಸುಂಕಿಗ ತಳವಾರರು ಆರು ಊಗದಾಂಗೆ ಕಟಳೆಯನು ಮಾಡಿ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡಸಿ ಬಹದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೨೯–೩೮; 1405); ತಂನ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಹಾಗೆ ಕಟಳೆಯ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೫–೬; ?). ಕಟ್ಟಣೆ: ೧. ಆಡುವ ಚಿತ್ತ ನಿಜವಸ್ತುವಿನ ಗೊತ್ತನಱಿಯದೆ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ ನೋಡಾ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಟ್ಟಣೆಯ ಗೊತ್ತ ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಡೆವಂತೆ ಮಾಡು (ತುಱುಗಾ. ೪೦); ಸುಖಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯ ಆ ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಿಕ್ಕುತೆಯ್ದೆ ಬಂದಪುದಾಗಿಯೇ (ವೀಶೈಪು. ೫–೯–೧೮); ಕಟ್ಟಣೆಯಿಲ್ಲದಪ್ರತಿಮನೊಳಗೆ ಯಳವಟ್ಟೆರ್ದ ಮೋಳಿಗೆಯಯ್ಯ (ಮೋಳಿಪು. ೫–೧೩೮). ಕಟ್ಟಲೆ: ೧. ಹುಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಸಾವು ತಪ್ಪದು ಬೊಮ್ಮನ ಕಟ್ಟಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ, ಳೆ] ಇದಕಂಜಲೇಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩–೧೦೧); ಕುಱಿಯ ಹಿಂಡಿನ ಕಾವಲಿಹುದೆಂದಱಿಹೆ ತೋಳಗೆ ಕಟ್ಟಲೆಯೆ (ಕೋಗಯ. ೨೪–೧೪); ರಾಯ ರಾಜ್ಯ ಭಾರವಂ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲೆ ತಪ್ಪದೆ ನಡೆವುದೇ ಫಲ (ಬತ್ತೀಪು. ೨೭). ೩. ಧಾನ್ಯಂ ಗುಂಡೆ ಮೂಷ ಕಟ್ಟಲೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕುಂ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೫೮–೨೦). ೫. ಈ ದೊರೆಗಳ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲಾ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ಕಣಕುಪ್ಪಗೆ ಹೋಗುತಾ ಇದ್ದರು (ಚತ್ರಪಾ. ೪೮). ೬. ಸರದಿ; ಪಾಳಿ: ಒಂದೊಂದು ಶುಕ್ರವಾರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಲೆ (ಇಬದು. ೧೧೨). ಕಟ್ಲೆ: ೧. ಕಟ್ಲೇ ಮಾಡಿಸಿಯಿರುವುದರಿಂದ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೪೨; 1811). ೪. ಹೀಗಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕಟ್ಲೆ ಶ್ರಾವಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೧೫). ೭. ಅವಧಿ; ಸಮಯ: ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಪ್ಪಱೊಳು ಪುರಂದರವಿಠಲನೆನು ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ೨–೬೧–೫). ೮. ಕ್ರಮ; ಪದ್ಧತಿ: ಚಿನಿವಾರರು ಸರಾಫಚೀಲವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಟ್ಲೆ ಉಂಟಷ್ಟೆ (ಕಥಾಮಂ. ೧೫–೧೬). ೯. ದಾವ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಕಾಲುಪಾಲು ಹೊಲ ಬಿಡಿಶಿಕೊಡದೆ ತ್ತಕರಾರ್ರು ಮಾಡುತ್ತಾರ್ರೆಂಬುದಾಗಿ ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿದರ್ರಿಂದ ಕಟ್ಲೆಮಾಡಿಶಿ (ಎಕ. VII (S), ಚನ್ನಗಿ. ೮೫–೧೬; 1821); ಅವರ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಲೆ ಹೂಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೧೦. [ವೀಶೈ] ಗುರುಗಳ ಪಾದಪೂಜೆಮಾಡಿ ಪಾದೋದಕ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು: ಕಟ್ಲೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬನ್ನಿ (ರೂಢಿ). ಖಟ್ಲೆ: ೯. ಒಂದು ಕೊಲೆಯ ಖಟ್ಲೆಯು ಸರಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ದಾಖಲಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟತು (ಲಂಚಪ್ರ. ೯); ಪತ್ರಿಕಾ ಚೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಖಟ್ಲೆಮಾತ್ರ ಹಾಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೩೪); ಸೋಡ ಪತ್ರಗಳ ಖಟ್ಲೆಯಲ್ಲಂತೂ ಅವನದು ಎತ್ತಿದ ಕೈ (ಮೊಪಾಸಾ. ೪೧). ೧೧. ರೀತಿ; ಮಾರ್ಗ: ವಾಸವನೆ ನಾವು ಸೋಲುವರಲ್ಲ ಬಂದ ಖಟ್ಲೆಯನರಿದು ಪೋಗೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೧೬–೩೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಳೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟಡ, ಕಟ್ಟಡಿ]

ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ₂ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ; ನೀರು ಬೆರಸದ ಮಜ್ಜಿಗೆ; "ಮಜ್ಜಿಗೆ" (ಡತುನಿ. ಕಿ. I, ೪೭): ಕಾಯ್ಪವನ ಬಿಸುಪಿಗೇಂ ಬಿರ್ದಾಗಿ ತಂದಿತ್ತ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮೊಗೆಯೇ? (ಕಾಲೂರ. ೧೨೭–೨೭೦).

[< ಕಡಿದು + ಅಳ್ಳೆ₂]

ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ₃ (ನಾ). ವಿಗ್ರಹ; ಪ್ರತಿಮೆ: ಕಟ್ಟಳೆ[ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ . . . ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ (ಅದವ. ಹ. ೨–೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಳೈ]

ಕಟ್ಟಳೆಮರ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದವರ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಸರಕಿನ ಕೋಣೆ ಕಟ್ಟಳೆಮರಂ ಕುಡುಗೋಲ್ ತೆರೆಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ . . . ಎಂಬುರುತರ ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರರ್ಥಿಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪–೨೮೫). [ಕಟ್ಟಳೆ? + ಮರ₁]

ಕಟ್ಟಳ್ಳಱ್ 'ಕಟ್ಟಱ್ಕಱ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ (ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಸಮ್ಮರ್ದ; ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದು: ಕಟ್ಟಳೆ, ಕಟ್ಟಳ್ಳೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಅಳ್ಳೆ₂]

ಕಟ್ಟಱವೆ, ಕಟರೆ, ಕಟ್ಟರೆ, ಕಟ್ಟಱೆ, ಕಟ್ರೆ (ನಾ). ಅರಗದಿರುವುದು; ಅಜೀರ್ಣ: ಕಟ್ಟಱವೆಯಾದೊಡಾಂ ಮುಟ್ಟೆ ಸುವೆನೇ ಕಾಲದೃಷ್ಟಿಯೆಂಬಡೆ ಹಾಲ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಂ ಬಂದೆ (ಲಕಿಚಂ. ೩೭–೫೮); ಮೆಟ್ಟ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ದು ಪ್ರಳಯದ ಕಾಲಗೆ ಕಟ್ಟಱವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೮೬). ಕಟರೆ: ಕವಿ ಶೃಂಗಾರದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕಟರೆಯಾಗುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಜುಂಡ. ೯೭). ಕಟ್ಟರೆ: ನೂರು ವಸಂತಗಳ ಹೀರಿ ಕಟ್ಟರೆಯಾಗಿದೆ ಇದರ ಜೀವ (ಶಿಲಾಲ. ೪೨). ಕಟ್ಟಱೆ: ಮಾಣನವನೆಂದುಮೇನ್ ತನ್ನೆರ್ದೆಯೆ ಕಟ್ಟಱೆಯನೋಗಡಿಪುವನ್ನಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೦–೨೦೩). ಕಟ್ರೆ: ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಕಟ್ರೆಯಾಗಿ (ಶಿವದ. ೧೫೨). [< ಕಡಿದು + ಅಱವೆ (< ಅಱಮೆ)]

ಕಟ್ಟಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೨. ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಕುಱಿವಾನಿಸನಾನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾನೆ ಕಟ್ಟಱಿಕೆಯ ದುಷ್ಟನಾನೆ ಮಱೆ ದೇವ ಮದೀಯ ಶತಾಪರಾಧಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪–೧೯).

[< ಕಡಿದು + ಅಱಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಱೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಱೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅಜೀರ್ಣಹೊಂದು: ಕೊಟ್ಟು ಬೇಸಱದ ಮುಗುದರಸು ದೊರಕಿದನಲೇ ಎಂದು ಕಟ್ಟಱೆಗಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣ್ಣ, ಕಂಡೆ] ಪಾಪಿ ನಿಷ್ಕರುಣಿ ನಿರ್ದಯ (ಹಡಕಾ. ೯–೭).

[ಕಟ್ಟಱೆ (< ಕಟ್ಟಱವೆ) + ಕಾಣ್]

ಕಟ್ಟಱ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಕ್ಕರು, ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ, ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್, ಕಟ್ಟಳ್ಳಱ್ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ. ಕಟ್ಟಕ್ಕರು: ಉಳಿದಿರಲು, ಮಾತಾಡಿ, ಅಳಿಸುವರೆ ಅದನೆಂದು ಮುಳಿಯುವೆನು ನನ್ನ ಕಟ್ಟಕ್ಕರಿನ ಬಳಿಯೂ (ಇಂಗೀತ. ೫೬–೧೨). ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ: ಕಂಸಿಲನಿಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಕ್ಕರೆ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೩೧). ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ್: ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ [ಪಾಠಾಂ. ರ, ಱನ, ಱಾನ] ಮಗನನಗಲಲಾಱದೆ (ಸಂಬಿರ. ೧೨–೧೬); ಪಗೆತನಮಂ ಮಾಡಬಹುದೆಯೆನುತಶ್ರುಗೆ ಮುನಿದಳ್ ಕಟ್ಟಕ್ಕಱ ಮುಗುದೆ (ಉದ್ಧದೇ. ೪–೨೪). ಕಟ್ಟಳ್ಳಱ್: ಹೋಮ ಸಮಾಪ್ತಿಯೊಳಾಪ್ತನಪ್ಪ ಕಮಳಜಂ ಸಪ್ತಪದಿಯಂ ಕಟ್ಟಳ್ಳಱಿಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೯೬ ವ); ನಿಜಸುತಂಗೆ ಮಿತವಚನಾಭಿಧಾನಮನಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳ್ಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಱಿಂ ಸಲಪುತ್ತಮಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೬ ವ); ಕಟ್ಟಳ್ಳಱಿಂ ಭಕ್ತಿಸೌರಭ ಪರಿಮಿಳಿತ ಮೃದುತರ ಹೃದಯನಳಿನ ಸುಖಾಸನದೊಳ್ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೪ ವ). [< ಕಡಿದು + ಅಟ್ಟಱ್₂]

ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಬಾಯಿತೆರೆದು ಆಕಳಿಸುವುದು: ಜವಗತಿಯ ಹೆಕ್ಕಳದ ಗಳಘರ್ಜನೆಯ ಕಟ್ಟಾಗುಳಿಕೆಗಳ ನಾಯ್ತುಡುಕಿದವು ತಡೆದಖಿಳ ಮೃಗಕುಲವ (ತೊರಶಾ ೩–೩–೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಆಗುಳಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಚಾರ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಆಚಾರ: ಇಂತಿದಂ ಮಾಳ್ಪುದಕೆ ಕಾರಣವನಱಿಪು ಎನಗೆಂದೆನಲ್ ನೋಳ್ಪೊಡುಬ್ಬಟೆಯ ಕಟ್ಟಾಚಾರವೇನೆನಲ್ ಮಱುಮಾತುಗುಡದೆ ತೃಣದನಿತುಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ (ಸಾಮರ. ಹ. ೨೪೧–೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಚಾರ]

ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಅಪ್ಪಣೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆಜ್ಞೆ: ನೇಮಿಸಿ ಹರಿಪತಿಗಳನು ಕಳುಹಿದನು ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಲಿ ರವಿಜ (ತೊರರಾ. ೪–೮–೧೯); ತಲೆಯಾಳುಗಳ್ ಪರಿದರಂಬುಧಿವರೆಗೆ, ಸಾರುತೆ ಕಪಿಧ್ವಜಂ ತಾಂ ಮೆರೆವ ನಾಡೊಡೆಯರೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೭–೨೧೦); ತಲ್ಲಣದ ಕಟಾಜ್ಞೆಗಾಗಲಿ ಎಲ್ಲರೋಡಿದರ್ ಅರಸುತಾ (ಕಎಪು. ೪೦–೬). [< ಕಡಿದು + ಆಜ್ಞೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಸಾದ ಚಲನೆ: ರಾಘವನ ಕೈಗಾಡಿಕೆಯ ಕಣೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಖಳನವಯವವ ಬಗಿದುಗಿದುದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೨೨). ೨. (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡುವುದು. 'ಕಟ್ಟಾಡಿಸು' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ಕಚಗುಳಿಯಿಡು: ಅವರಿಬ್ಬರ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಚಂದುಟಿ. ೯೮). [< ಕಡಿದು + ಆಡಿಸು]

ಕಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಳಸು; ಸುತ್ತುವರಿ: ಭಂಗಮನಿಕ್ಕಿಯುಂ ಮೂಱಡೆಗಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಾಡಿಯುಂ ಮುಱಿಯೆ ಪೊಯಿಸಿದನುರೆಯಂ ಕೊನ್ದು ಧರೆಗೆಡೆ ತಗರ್ಗಡ ಯಿವನೆನಿಸದೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಡುಜಾಣನೆನಿಸಲ್ಕೆ ಬರ್ಕ್ಕುಮೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೪೦; 982); ಅಲೈಗಾರರಂತೆ ಕಟ್ಟಾಡಿವಂದಣಿದಪ್ಪಿ ಹೊಯಿದರು ಮೊಗಲ ರಾವುತನ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೧೧೩). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣತಿ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: 'ಸೋತ ಜನಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ಜನ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಕಟ್ಟಾಣತಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ . . .' (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೨). [< ಕಡಿದು + ಆಣತ್ತಿ$_3$ (< ಆಣತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಣಿ, ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$, ಕಠಾಣಿ, ಕಡ್ಡಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು: ಒಂದು ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಮೂಱು ಮುತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದುವು ಒಂದು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಒಂದು ಸುಪ್ಪಾಣಿ (ಮನುಗುಂ. ೮೪); ಶ್ರೀಕಲಾವಾಸಿನಿಯಿವಳ ವಾಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಭರಚ. ೩೭–೭೦). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸುಭಟರಲಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಬಾರೈ ತಂದೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೬–೩೨); ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯರ ಕುಲಕತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮದನಮೋಹಿನಿಯೆಂಬ ಲಲನೆಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫). ೩. ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ; ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ: ಕರುಣರಸವೆಂಬಂಥ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಪುರಂದ. ೧–೩೪–೧); ಮುತ್ತಿನ ಯೇಳುಸರಂಗಳ ಕಟ್ಟಾಣಿಯಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೨–೨); ಕಾಳು ಕಡ್ಡೀ ಮಾರಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದೆ ಕಟ್ಟಾಣೊಂದರ ಘಳಿಗಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೋ (ನಾಪದ. ೨೬). (ಗು). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಬಲು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ. 'ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು' ಪರಾ. **ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$**: ೧. ಕಟ್ಟಾಣೆಯಾವುದು ನಿಮ್ಮ ದೇಶದೊಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳ . . . ಕಾಣಿಕೆಯನೀವುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩–೬೫). **ಕಠಾಣಿ**: ೩. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಕಠಾಣಿಯು ಜಗನ್ನಾಥನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೧); ವಾಲೆ ಮೂಗುತಿ ಅಣಿ ಮುತ್ತು ಕಠಾಣಿ (ವಿಪಕೀ. ೭). **ಕಡ್ಡಾಣಿ**: ೩. ವಾಣಿ ಕಮಲಾಸನನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಗಳ ಕಡ್ಡಾಣಿ . . . ನಟಸೊಲಿದು ರಸನಾಗ್ರ ರಂಗದಲಿ (ದೇವೀಮ. ೧–೪). [< ಕಡಿದು + ಆಣಿ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ 'ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮುತ್ತು: ತಳತಳಿಪ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತೆಸೆವ ಮೂಕುತಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೭); ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಚೌಕುಳಿ ಕೊರಳೊಳಗಿಟ್ಟ ಪದಕ ಚಂದ್ರಹಾರ (ಕಂನವಿ. ೬–೬೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಮುತ್ತು$_5$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕಡಗ ಭಾಪುರಿದ್ವಯ ಭುಜಪತ್ರ ಕಟ್ಟಾಣಿವಡೆದ ಕಂಧರದ ಮಾಲಿಕೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೧–೫೫೭). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್, ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಣ್ಣೆನಿಸುವ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜೆ ಪಟ್ಟವರ್ಧನನ ಕೈವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೯–೮೭). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವೆ: ದಿಟ್ಟದೆಗೆಯದೆ ವಿಟರು ತಲೆದೂಗುವ ಕಟ್ಟಾಣಿವೆಂಗಳ ಕಂಡರು (ಗೋಮಟೇ. ೧–೭೯). **ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆಣ್**: ೨. ಊಣಯವನು ಮೋಹದೊಳಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಕಟ್ಟಾಣಿಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ] ಣ್ಗೊಲಿಯರೆ ವಿಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮–೭೧). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಪೆಣ್]

ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತಿನ ಸರ: ಕಂಠೀಸರ, ಕಟ್ಟಾಣಿಸರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಟ್ಟಾಣಿ + ಸರ$_6$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_1$ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ: ಜನರಾರೂ ಅರಿಯದಿರಲೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯ ಕಟ್ಟಾಣೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೨). [< ಕಡಿದು + ಆಣೆ$_3$]

ಕಟ್ಟಾಣೆ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು (?): ಬಿಸಿಗೂರುಳ್ ಬಾಟ್ವ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊದು ಕಟ್ಟಾಣೆ ಮರ್ಯ್ಯಾದಿ ಕಾರಾಳ್ಮೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX (S), ಮಾಗಡಿ. ೧೨೯–೫; 800). [?]

ಕಟ್ಟಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ಕಟ್ಟಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಕೊಲ್ವ ತೆಱದಿಂ ಕೊಂದಂ ಮರುನ್ನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩–೧೨); ಕಟ್ಟಾನೆಯುಮಂತುಟಲ್ಲ ಸರಿ ದಿಕ್ಕರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೧೭); ಆನೆವಿನ್ನಣೆಯಪ್ಪುದೀ ಕಟ್ಟಾನೆಯೆಂದು ಕುಮಾರನಾ ಮದದಾನೆಯನು ಬೆಂಬರಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಆನೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಜಟ್ಟಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ತುಱುದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ತ ಘಟಿಯನಾಯದ ಗಣ್ಡಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುತ್ತಿಗನನೊಲಿಪನಂ ಚಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೭–೧೩; 971). [ಕಟ್ಟಾನೆ + ಮಲ್ಲ]

ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮನುಷ್ಯ; ನಿಷ್ಠಾವಂತ: ಅವನು ಕಟ್ಟಾಮನುಷ್ಯ. ಅವನಿಗೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹಿಡಿಸದು (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟಾ$_0$ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಆರಿಸು: ಕಟ್ಟಾಯ್ದ ಬಲ್ಲಾಳ್ಗಳ ಜಟ್ಟಿಗರ ಯೋಧರ . . . ಚಿಕ್ಕ ಸೈನ್ಯವೊಂದನ್ನು ನೆರಪಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೬–೧೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯ್$_1$]

ಕಟ್ಟಾಯ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ: ಇಱುವಾಳ್ ರಣಕ್ಕೆ ತುಱುಲಾಳ್ ಕಟ್ಟಾಯದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫–೩೫). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಕಡ್ಡಾಯ; ಒತ್ತಾಯ (ಕಿ). ೩. ದೃಢನಿಶ್ಚಯ: ಎನಗೆ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮನಿತ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೋಗೆನೆಂದು ಕಾಗೆ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ ನುಡಿಯೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭–೧೨); ನೀವು ಕಟ್ಟಾಯದಲಿ ನಡೆಸಿರಲು ನಾನು ದೊರೆಯಾಗಿಹೆನು (ನವರಾ. ೫–೭). ೪. ಮಿಗಿಲಾದ ಸೊಗಸು, —ಚೆಲುವು: ನಾಳೆಗಲ್ತೆ ಕಾಮನ ಕಟ್ಟಾಯದ ಹಬ್ಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೪–೧೮). [< ಕಡಿದು + ಆಯ್$_1$. P ತಮಿ. ಆಯ್ = ಸೌಂದರ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಯ್ಕೆ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ: ಪಿಣಿದರಂ ತವೆ ಕೊಂದ ಪೆಂಪು ಕಟ್ಟಾಯದ ಪೆಂಪು ಶಕ್ರನೊಡನೇಱಿದ ಪೆಂಪುವೆತ್ತು ನಿಟ್ಟಾಯು ಗಳಾಗಿ ನಿಮ್ಮೊಳಮರ್ದಿರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೬); ಪೊರವೋಗದ ಕಟ್ಟಾಯಮುಮಂ ಒರೆವೋಗದ ಶಲಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ ಪ); ರಾವಣಾನ ಕಟ್ಟಾಯಕ್ಕೆ ಮಯಂ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಪಂಂರಾಮಾ. ೧೪-೬೯ ಪ); ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಕಟ್ಟುಪ್ರಿಜಾವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ಗಿಲ್ಲಂ (ಅಜಿಂವ. ೧೧-೪೩ ವ).

[< ಕಡಿದು + ಆಯ್ಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾರ್ತಿ(ನಾ). ಅತಿ ಚೆಲುವೆ: ತೀರ್ಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಾಯಿಲ್ಲದ ಕೂಸಿನಂತೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡೆಯುಂ ಅಕ್ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಾಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ಕೆಟ್ಟ ಮನಮನೆಯಸುವಂತೆ ಕಾಮುಕಾಜದಿಂ ಪುಗೆ ಚಡೆಯಂ ಪುಗೆಯುಂ (ಅರ್ಥಪಾ. ೫-೨ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ + ~ಕಾರ್ತಿ < ~ತಿ (< ~ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಾಯಕಾಱ (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ: ಶಿವಗರ್ಕೊಡರಂನುಂ ಕಟ್ಟಾಯ ಕಾಱನುಂ ಅಲ್ಪಮೆಱಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮ ವ).

[ಕಟ್ಟಾಯ + ~ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಾಯತ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ಕಡದೆಜ್ಜಿದಂತೆ ಕಟ್ಟಾಯತ ಹೊಸ ಹೊಸ್ತ ತೊಡಿಸದಂತೆಸಪ ಮೈಬಣ್ಣ ಅಡರುವ ಜವ್ವನದರಸು ಮಳ್ಳಳು ಬಜ ಕಡುಗಾಡಿ ನೋಲಿಸತವನಾ (ಧರಣ. ೬೬-೧೯). (ನಾ). ೨. ಆನೆ; ಸಲ್ಲು; ಸಿದ್ಧತೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಸುಪ್ತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪು . . . ಕಟ್ಟಾಯತನಾ ಚಳಸುದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಿಂ (ಅಜಿಂಪು. ೧೦-೫೬); ವೈಕಲ ಮಾಡಿದವಗೆ ಪಸಾಯನವಿತ್ತ ನ್ಯಸಪಿ ವೈಯಾರದಿಂ ತಾನೇಱಲುವೆನೆಂದು ಕಟ್ಟಾಯಕಮಿತ್ತಾಗಳ (ನೇಮಿನಾ. ೪-೧೫೫).

[< ಕಡಿದು + ಆಯಕ್ತ]

ಕಟ್ಟಾಯತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು, —ಸೌಂದರ್ಯ. 'ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು' ಪರಾ. [< ಕಡಿತು + ಆಯತಿ]

ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು ಹೊಂದು, —ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಟ್ಟಾಯತಿವೆತ್ತ ಸತಿಯ ತಳೋದರ ನೆಟ್ಟನೆ ಹೊಱಹೊಮ್ಮಿತಾಗಳ (ಸೋಮತ. ೧೬-೫).

[ಕಟ್ಟಾಯತಿ + ಪೆಱು,]

ಕಟ್ಟಾಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗು: ಕಟ್ಟಾಯವಡೆದರ್ದನಂಗಜನಲಗರ್ಗೊಲ ತೊಟ್ಟು ಮೋಹನಕಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಸೋಹತ. ೧೬-೬೮). [ಕಟ್ಟಾಯ + ಪಡೆ,]

ಕಟ್ಟಾಯವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೊಗಸನ್ನು ಪಡೆ, —ಚೆಲುವನ್ನು ತಾಳು: ಪಟ್ಟಡ ರಾಣಿ ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ಬಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಾಯಚೆತ್ತು ಏಂದಿರಲು (ಸೋಹತ. ೩೬-೫). [ಕಟ್ಟಾಯ + ಪೆಱು,]

ಕಟ್ಟಾಯಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ, —ಶ್ರಮ: ಕಸರಿಕೆಯ ಕಾಕಥದ ಕಟ್ಟಾಯಸವು ತಡಹುದು (ತಿಂಪು. ೨-೪೧); ರಾಯನ ಕಟ್ಟಾಯಸದ ತಪಪ ಬಲ್ಮೆಯಂ ಕಂಡು (ಶಾಪಾಕ್ಷ. ೬೨-೫). [< ಕಡಿದು + ಆಯಸ್ಸ]

ಕಟ್ಟಾರತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವಾದ ಆರತಿ: ಕಟ್ಟಾರತಿಯ ಮಿರುಗುಂಬಿಹ ಕನ್ನಡಿ ಸುಕಸಿಗಳ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೭೪-೬೪). 'ಉಪ್ಪಾರತಿ', 'ದೀಪಾರತಿ' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಆರತಿ,]

ಕಟ್ಟಾರ್ಪು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕಲಿತನ; ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ: ಧರ್ಮದಿನೋಡೆಯಂ ಸೊಬಗಿನಿಂ ಕಟ್ಟಾರ್ಪಿನಿಂ ಬಲ್ಮೆನಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೫-೫).

[< ಕಡಿದು + ಅರ್ಪು,]

ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಠಾವಂತ ವೈದಿಕ: ಅವರು ಕಟ್ಟಾವೈದಿಕರು (ಜೂಪ).

[ಕಟ್ಟಾ + ವೈದಿಕ]

ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವ ವೈದ್ಯ: ಅತನು ಒಬ್ಬ ಕಟ್ಟಾವೈದ್ಯನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಜೂಪ).

[ಕಟ್ಟಾ + ವೈದ್ಯ]

ಕಟ್ಟಾಸರು 'ಕಟ್ಟಾಸಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಸಱು, ಕಟ್ಟಾಸರು (ನಾ). = ಕಟ್ಟಾಯಸ: ಮತಿಯುಡುಗಿ ಡಗೆ ಡೋಜೆ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಸೊಳತು ಬಾಯಂಜಿ ತಸು ದೆಮರಿ ಮುಖ ಬಾಡಿ (ಪಡಕಾ. ೬-೬೪); ಅಳಪೆ ಕಟ್ಟಾಸಱು ಮಹಾರಾಯರಿಗೆ ಬಂದುದೆ ಶಿವ ಶಿವಾಯೆಂದ (ತೂಕರ. ೪-೨೫). **ಕಟ್ಟಾಸ್ಸರು**: (ಶಾಂತಸಾನಿ, ಕಟ್ಟಾಸ ರಿಂದ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ, ಫಲಗಳನ್ನು ನೆಮ್ಮಿರುವನು) (ಬೆಟ್ಟಿಜ. ೧೪೬-೧೦).

[< ಕಡಿದು + ಆಸಱ್ಯ (< ಆಸಱ್ಯ್)]

ಕಟ್ಟಾಸುರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಪಿಣಸರಗಂಡ ಜೊಯಲ ಪೋಕರಾಜ ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೊಡಾಲ ಕೆಸುರಗಣ್ಣಳ ನರಿಕಿಂಜನೆನುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳ್ಕೆದಿರುವು (ಕಂಪಪ. ೩-೪೦). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಚಂಡತೆ; ಅತ್ಯುಗ್ರತೆ: ಆಗಳಸುರಂ ಕಟ್ಟಾಸುರಂ ಕುಂದದ ಕೊಲ್ಲಳ್ಕುಗೆಯಗೆಯ ಕೈಚಳಕದಿಂ ಪಗೆಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಧೀತಿನಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨-೨೬). ೩. ಅತಿ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ, —ವೇಗ: ಆಗಳಾ ಕಪ್ಪೋ ಕತನಂ ಕಟ್ಟಾಸುರದಿಂದಟ್ಟುತ್ತೆ ಬಂದ ಗಿಡಗಂ (ಶಾಂತಕ್ಕ. ೧೨-೩೦ ವ); ಕಟ್ಟಾಸುರದರೊದಬಂಜವುವು ಘನ ಗಂಭೀರ ಧೀರಗಳು(ಕುಮ್ಮಾ.ಸ.೧೧-೨೨). ೪. ಅತಿ ಕ್ರೌರ್ಯ: ನ್ಯಪತ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಯೂಅರಂ ಅರಿಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸಿದ ಕೊಯ್ಸುತ್ತಿಗಳನು (ಶೈಮಿಳಾ. ೨೬-೫೧).

[< ಕಡಿದು + ಆಸುರ]

ಕಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಕಡುಬಯಕೆ: ಪಲ್ಲವಿಕಂ ಬಿಟ್ಟಗಲಲಾಜದೆ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಂ ನುಡಿಯಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೨೪ ವ); ಆಹಂಕರಿಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯಂ ಬಂದು ಪತ್ರಂಗಟ್ಟಿಯುಲಿದೆ ಕೇಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೫೭); ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆಯೊಡನೆದ್ದು ದಾನಾರ್ಥಿಯಾಗೇಱಿದ ಸದಾಳಿಗಳ ತೆಱರಿ ಪಿಸ್ಸಾರತೆಯ ಧನಿಸಿ (ಸೌಂದ. ೭-೯).

[< ಕಡಿದು + ಆಸೆ,]

ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಹಂಬಲು; ಕಟ್ಟಾಸೆಯಿರುವಿಕೆ: ಇಂತಿದು ಈ ಮಜನಯತ್ರಿಯ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಕರೆವಾಟದ ಕೆಱಅವ ವೇಟದ ಅದಿಮಂಗಳವೇಸು? (ಮುಕ್ತಕ. ೩೪-೧೩); ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಕೆಯ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದನು ಕಂಕಿಸಲ್ಕಾರದ ಸುಮುಖಹರ್ಷ! (ಬೆಟ್ಟಜಿ. ೨೧೫-೧೫).

[ಕಟ್ಟಾಸೆ + ~ಗಾರ (< ~ಕಾಱ) + ~ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟಾಸೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಆತಿಯಾಗಿ ಆಸೆ ಪಡು: ಇಳೆಯೊಳಗೆ ಹೆಸರುಳ್ಳ ದಾಸಿಯಂಬುದನು ಕೇಳ್ದೆಳಸಿ ಕಟ್ಟಾಸೆ ವಟ್ಟಯ್ತಂಬುದು ಬೇಡ (ಪಡಕಾ. ೭-೧೫೫). [ಕಟ್ಟಾಸೆ + ಪಡು,]

ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟಾಳು (ನಾ). ೧. ಕಡುಗಲಿ; ಶೂರ; ಗಟ್ಟಿಗ: ಕಟ್ಟಾಳ್ ಮಾನಸಗಡ್ಡಾ ಮನ್ನವ ಬನ್ನನಂ (ನಿಇ. XXIV, ೨೬೨-೯; ೪೮೬); ಅದಱೊಂದಮ್ಮರ್ಕಾರಮಾಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಾಳ್ಕಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೩೩); ಆನೆ ಪೋಗಿ ಕಾದುವೆನೆಂದು ತಱಸಂದು ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪೩ ವ); ಕಟ್ಟಾಳ್ ನೆಲಂದಾರ್ಪರೇ (ಗದಾಯು. ೫-೮೬). ಕಟ್ಟಾಳು: ೧. ಪುಟ್ಟಿದ ಪದಿನೆಂಟು ವರುಷಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕಟ್ಟಾಳು ಕೈಕೊಂಬನೆಂದು ನೆಟ್ಟನೆ ತಿಳಿದು (ಅಂಜಜ. ೪-೧೧೫); ಲೇಸವೞಾಡದೆ ಧೀಮ ಕಟ್ಟಾಳ್ಕಸಲೇ ನೀನವದೊಳಗೆ (ಋಮ್ಯಾ.ಕ. ೩-೬೦); ಜೊಸ ಹೊಂಜಾರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಾಳು ಕಣ್ಣ ರಂಜಿಸಿದ (ಶ್ರೀಪಾಂಪು. ೪-೩೬).

೨. ನಂಬುಗೆಯ ಅಡಿಯಾಳು, —ನೀವಕಳೆ: ಆಳ್ವರ ನಡೆ ನವಾಚಾರ ವೆನ್ನದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ಟಾಳು ಶಿಷ್ಟತನಕ್ಕೆ ಹೋಹ ಕಷ್ಟವ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೬೯೬); ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಕಟ್ಟಾಳಾಗಿ ನೀ ನಡೆದೆ (ಪುರಂದ. ೧೦೧೬-೪). [< ಕಡಿದು + ಆಳ್[3]]

ಕಟ್ಟಾಳು 'ಕಟ್ಟಾಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಳುತನ 'ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ, ಕಟ್ಟಾಳುತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೌರ್ಯ: ಕೆರೆಬಿಡೆರಸು ಮಹಾನಿಧಿ ವಿವೇರಸು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೬); ಉಗ್ರಕೊಡದಂಡಮಂ ಕೊಂಡು ವಿಮಾನದಿಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದಿಸಿಸೆ (ಪೀರಮಿಪ. ೧೧-೨೬ ವ); ಕಡುದಿನ್ನಣಂ ಬಡೆದು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾ ಜ ಕೇ. ೬-೧೧ ವ). ಕಟ್ಟಾಳುತನ: ಕಟ್ಟಾಳುತನಾಧರಣವಪ್ರತಾಪಾಲಂಕೃತಂಗಿಗೆ (ಕುಮಾ ದ್ರೌ. ೧. ೫೬); ಕಟ್ಟಾಳುತನವನು ಮೆಚ್ಚಿದರಿದರಿಲಿ ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರಣ. ೬-೪೯). [ಕಟ್ಟಾಳ್ + -ತನ]

ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಖಿಲ ಪಡೆ ಕಾಲನ ಕಾಯ್ವುಗೊಂಡು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತಂತೆ ಮೆಱೆದು ನೆರೆದ ಪದಾತಿವ್ಯೂಹದಿಂ (ರಾಚಂದ್ರ. ೬-೧೧ ವ) [ಕಟ್ಟಾಳ್ತನ + ಪೆಱ್ರ್]

ಕಟ್ಟಾಳು (ಕ್ರಿ). ಜೀನ್ನಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಟ್ಟಾಳ್ದ ಪುಳ್ಗಿಗರಂ ನೆಟ್ಟಕೆ ಕೊಡರಿಗಳನೆಯ್ದೆ... ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೭೨). [< ಕಡಿದು + ಆಱು]

ಕಟ್ಟಿಕೆ 'ಕಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕಟಿಗೆ, ಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಸೌದೆ; ಉರುವಲು: ಹಣ್ಣಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಒಳಗೆ ನುಡಿಗಳ್ವಡದೆ ಇಱಿವೊಲಸಿ ನೀರಂತೆ ಕುಸಿಕಳ್ಳೆಜಗದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೬೯); ಮೋಳಗೆಯ ಮಾಂತಂದೆಗಳು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು (ಕೂಷ್ಮಾಂ. ೨೩೬-೧೫); ಉರಿಗೊಡೆಯಗಳಲಿಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟ ನಡುವಿರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೧); ಬೆಂಕೆಯನುರುಹು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಾಕಿವರವರಂ ಕರೆ ಯಿಸಾಗಲೆಂಬ ದೊಂಕಿಲ್ಲ (ಭರತ. ೨೬-೨೮); ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಡ್ಡಿ; ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಚಿತ್ರವ ಬರೆವಲೆಳ್ಕಡೆಗೆಯ ಕಟ್ಟಗೆಯಂತೆ ನೋಡಿದಡೆ ರೋಮ ಹಲವಾಗಿ ಬರೆವಡೆ ಕೂಡಿಪ ದಾರಿ ಒಂದೆಯಾಗಿ (ಆಂಭವ. ೫೪); ಅಂಕುಶದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕವಲಳ ದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳನವದಿಸಿದರು (ಶಾ ಮ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೬-೩). ೩. ಬೆತ್ತ; ಕೋಲು: "ಕಟ್ಟಿಗೆ ವೇತ್ರದಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೭-೪); ಕಟ್ಟಿಗೆಯುಮವಡ್ಡಲಿಟ್ಟು ದೌವಾರಿಕರ್ ಪವಾಸಿಗೆ (ಅರ್ಥಶಾ. ೫-೨೪); ಮಳಲಬಿಡರ್ಗಳಿರಂ ಕಟ್ಟಿಗೆಯೆತ್ತಿ ಮಟ್ಟಿದಿರಿಸುವ ವೇತ್ರಹಸ್ತ [ರಾ]ಕ್ರಮಣಿಯ ನಡುವೆ (ಬ ಸ ರ. ೬-೨೯); ಬಾಗಿಲಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೈಗಲಲಾ ಗುರುವೃದ್ಧವ ಕೈಪರು ಏಂದರು (ಕುಮಾಳ. ೭-೨೦); ಹುಬ್ಬದ್ದು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದ್ದಷ್ಟವು (ಶಾಕುಂತ. ೬೧ ಆಡಿಟ). ೪. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ: ಹೊದಳೆ ಹೊಂಬಳಿ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ಟಗೆ ಸಹ ಸರ್ವ ಬಾಧೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ... ಭೋಗಿಸೂಲದೆಂದು (ಮೈಶಾರಿ. ೧೯೩೩, ೨೩-೪೯; ೧೩೬೬). **ಕಟ್ಟಿಗೆ:** ೩. ಶ್ರೀಕಾಪಸೇನೆಯ ಕಟಿಗೆಯ ಅಹಮುಖಪಪಾನನು ರಾಯರಿಗೆ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಕಟಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಲೆ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೪೭-೩ ; 1439). **ಕಟ್ಟಿಕೆ:** ೧. ಹೊನ್ನಾಡ ಮಾದನ ಹಕಗೆ ಅಡಿಬರುವ ಕಯ್ಯಾಲು ಕಟ್ಟಿಕೆ ಕಲ್ಲ ವರದರಾಜದೇವರ ಮುಖಮಂಟಪದ ಗೋಪುರ ಕವಿಗೆ ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X (೪), ಮುಳಬಾ. ೩-೭ ; 1430).

ಕಟ್ಟಿಗೆಯವ = ೧. ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಕಟ್ಟಿಗೆಯವಂ ವೇತ್ರಧರನುತ್ಸಾರಕಂ ದಂಡಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೭-೪). ೨. ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮಾರುವವನು ಅಥವಾ ಹೊರುವವನು (*).

[< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಕ. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ; ತುಳು. ಕಟ್ಟಿಗೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟ, ಕಟ್ಟಯ]

ಕಟ್ಟಿಗೈ (ನಾ). ಕಟ್ಟದುದು; ಕಟ್ಟಡ; ಕಟ್ಟಣ; ಕಟ್ಟೋಣ (?): ಪೊಳೆವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯದ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದಟ್ಟಣಮಾದ ತೀರ್ಥಿಕಂಗಳೊಳಾಗಿ ಯಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮಮಯಾದಿಯುಂ (ಅಭ್ಯಕಾ. ೧೩೫). [ಕಟ್ಟು + -ಗೈ[1]]

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ನಿಯಮಿತಳಾದ ರಾಜ ಸೇವಕಿ; ವೇತ್ರಧಾರಿಣಿ: ನೆಲನಾಳ್ಗಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಗೆಕಾರ್ತಿಯರು ಮುಂದೆ ನಲವಿಂದಾಸ್ಥಪತನಯ ತಳರ್ದರಮ (ಅಂಗಾಖಾಂ. ೪೦-೦೩). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ:** ನೆಲನ ನುಗ್ಗಡಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿಯರ ಬೇಡವೆಂಬುದು ನೆವವಾಯ್ತು (ಪಚಕಾ. ೫೬). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ:** ಗಲಬೆಯ ಸಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿಯರುಬಿಸಿದುದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹಪ. ೪-೫). [ಕಟ್ಟಿಗೆ+-ಕಾರ(<-ಇತ್ತಿ)]

ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ, ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ, ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ (ನಾ). ಓಲಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತುಕಾಯುವ ವೇತ್ರಧಾರಿ; ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು: "ಪ್ರತೀಹಾರಕಸಿನೆ ಪೆಸರದು ಕಟ್ಟಗೆಕಾಱಗೆ" (ಚಸುಪು. ೧೦೦); ಹಸ್ತಸ್ಥರಥ ಪದಾತಿಗಳೊಂದಜೊಳೊಂದು ಪೊರ್ದಲಿಯದೆ ಪಿಯ ಮಿಸುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೯೬); ಪಂಕಿಗೊಳಿಸುವ ಪಡಿಯಲರ ಕಡಂಗಿ ನಡವರಂ ಜಡಿವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರ (ಮಹಾಪು. ೧೨-೪ ವ); ನರರತ್ನ ಸುರರತ್ನಲಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರುವನೆಗೇಳುತೆದ್ದುದನು (ಭರತ. ೪೪-೬೨). **ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರರ್:** ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರರು, ವಂದಿಮಾಗಧರು, ಅಂಗರಕ್ಷಕರು (ಪಚಕಾ. ೨-೨). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ:** "ಕಕ್ಷ - ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರರೊಕ್ಕ" (ಆಸಾ. ೪-೩೦). **ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ:** ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱರುಳ್ಳೇಯುಳ್ಳೆಯನುತ್ತರೆ ದನು ತೀರ್ಚಲಿ (ಮೋಹಪ. ೯-೧೪). [ಕಟ್ಟಿಗೆ + -ಕಾಱ]

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾತಿ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾರ್ತಿ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆಗಾಱ 'ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಯಲು ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಜಯಂತ್ಯಾಮೆಯ ನುಣ್ಣಾಡಿಯನರ್ಗಡಿಸುವ ನೆಳೆಯಿನೆ ಪಡಿಯಜಿಳೆಗೆ ಸುರವಧೂಟಿ ಕಟ್ಟಿಗೆವಿಡಿದರ್ (ಅ ಸಂ ಪ. ೪-೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಮುಪ್ಪಾಗು: ಏಟ್ಟಿಲು ಮುಜಿಯದ ಮುಪ್ಪಂ... ಕಟ್ಟಗೆವಿಡಿಯದ ಮುನ್ನಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತೀರ ನಿನ್ನನೆಱಿಯು ಭಾವಿನು ಜೀವಾ (ಅಪಚ. I, ೫೧೦ ಚಕ್ಕ ಕ್ಕಾನಳಾಚಾರ). [ಕಟ್ಟಿಗೆ + ವಿಡಿ[1]]

ಕಟ್ಟಿಗೆವೆಕ್ಕ್ (ನಾ). = ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾರ್ತಿ: ಗೆಲು ಹೆಂಗಳರಿಸುಯೆಂಬೊಡವೆ ಕಟ್ಟಗೆಯಂಗಳುಲಿವುತ್ತಿರ್ದರು (ಭರತ. ೪೪-೬೪). [ಕಟ್ಟಿಗೆ + ಪೆಕ್ಕ್]

ಕಟ್ಟಿದಿರ್, ಕಟ್ಟಿದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದುಗಡೆ; ಸಮಕ್ಷ: ನೇರ ಇದಿರು; ಮುಖಾಮುಖಿ: ಆತಂಗೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ನಿಲ್ವೆಡೆ ಪಾನೆ ನಿಲ್ಪೈ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೧೩-೬೧); ಮೊಸಮಾರನಗರದ ಕಟ್ಟಿದಿರಿಳು ನಿಲುವ ಗಂಡನಾವಂ ಕುರಡೊಳ್ (ಎಕ. XVI, ಚಳ್ಳಕಾ. ೧೦೬-೬ ; 1244); ಈ ಸವನಾವ ನಾಂ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು (ಜಯಾಕಾ. ೧೩-೪೦).

ಕಟ್ಟಿದರು : ಕಟ್ಟಿದಿನಲ್ಲಿ ವಿವಳಕ್ತನ ಕಂಡು ದ್ಯಷ್ಟಿ[ಯಾ]ರೆ ಕರನೆಂ ದೊಡೆ ಹುಟ್ಟಿಗಳು ಜನ್ಮದ ಪಾಪ ದಿಟ್ಟು ಹಿಂಗುವುದು (ಬಸವ. ೧೪೦); ಹರ ಸ್ಮತಿಯಿದನು ಮಯಾಸುರಕರನ ಕಟ್ಟಿದಿನಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿತು ದಾಡೆಯ ಮಸಿಯ (ತೊರವಿ. ೩-೬೯). [< ಕಡಿದು + ಇದಿರ್]

ಕಟ್ಟಿದಿರು 'ಕಟ್ಟಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿನಿಯ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ : ಅರಿಯದಾನಾತ್ಮಯಲಿ ಕಟ್ಟಿನಿಯ ನಂಟೊಡನೆ ನೆರೆದಿರ್ಪ ಖಿನ್ನ (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧-೪೨೧).

[< ಕಡಿದು + ಇನಿಯ (< ಇಷಿತ)]

ಕಟ್ಟಿರಿತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಇರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಚುಚ್ಚುವಿಕೆ : ಒಂದೇ ಬೀಸಿಕೆಯ ಒಂದೇ ಕಟ್ಟಿರಿತ (ದಬ್ಬಳಿ. ೨೧೫-೧೧).

[< ಕಡಿದು + ಇರಿತ (< ಇಷ್ಟಿತ)]

ಕಟ್ಟಿರುವೆ 'ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿರುಳು (ನಾ). ಗಾಢವಾದ ರಾತ್ರಿ : ಮಹಾಕಟ್ಟಿರುಳ ಮೋಹರವಿಲ್ಲ ಕಂಬನಿಯಾಪುದುಂಬಂತೆ (ದೇವಿಮಾ. ೫-೧೫೫); ಕವಿದ ಕಟ್ಟಿರುಳಿನಲಿ ಪಡಗು ದೆಸೆಗೆಡುತಿರಲು (ಕವಿಕಾ. ೮೬).

[< ಕಡಿದು + ಇರುಳು (< ಇರುಳ್)]

ಕಟ್ಟಿಸು, ಕಂಬಿಸು,(ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟು : "ಕಟ್ಟಿಸು-ಬಂಧನೇ" (ಕವಿಭಾ); ಶಾಡಾನೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಲೆಂದು ಬಾನಿಗೆ ಪೋದೊಂ (ಪಂಚಾಖ. ೧೧೧-೨೧); ಲಾಯದಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಹಯವ ನಿರುತ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸ ೨ ಭಕ. ೬-೧೫). ೨. ನಿರ್ಮಿಸು; ರಚಿಸು : ನಾಗವರ್ಮ್ಮನ್ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಿ ಗೆಜ್ಜೆಗೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೧೫೨-೬; ೨೬೫); ಹೊಸ ಜೆಜ್ಜೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಳ. X, ಚಂತಾಮ. ೩೦-೧೦ ; 1047) ; ಕೆಜ್ಜೆಯೂ ಕಟ್ಟಿಸು ದಾವಿಯಂ ಸವಸು (ಪೌಇಪ. IV, ೨೩೬-೪೪ ; 1580) ; ಗ್ರಾಮವಂನಂ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮಂ. ೧೦೮-೩೩ ; 1558). ೩. ಅಳವಡಿಸು ; ಹೊಂದಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು : ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವನೆಯಿಂದು ದೆವಡಗಟ್ಟಿಸಿದನಾ ಸರೀರಂಭ್ರಸುಮಾರಂ (ಬಿಜ್ಜಳ. ೪-೧೫೬); ಬಲ್ಲಿತ್ಕಂ ಕರ್ಮಾನ್ಮೋ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ (ಕಮಾರ್ಜು. ೧-೨೧೬); ಸುಯೋಧನಾದಿ ಯಾದ ಸಮಸ್ತ ನೃಪರು ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಬರಲಿ ಕಟ್ಟಿಸು ಪಾವುಡವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೧೪). ೪. ತೊಡಿಸು; ಅಲಂಕರಿಸು : ವಾರಣಾಸಿ ಯೊಳ್ಕಾಸಿರ ಕವಿಲಯ[೦] ಕೋಡಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ಮೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟಿ [ಪ್ರ]ಲಮಳ್ಳ (ಪೌಇಪ. XI-i, ೩೪-೧೫ ; 925); ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಶ್ಚಾದ್ಭಕ್ತಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಹಾ ರತ್ನಿಷ್ಟಗಳ್ಳ ಧಯಮುಖುಗೊಟ್ಟ ಪಳ (ಪೌಇಪ. XI-i, ೪೧-೪೩ ; 969). ಕೆಂಬಿಸ್ಯುಂ : ೩. ಅಡಸಿಕೆಯ ಪುರದ ತುಂಬು ಮುಖಾರು ಬಿದು ಕೆಟರಲಾಗಿ ಆ ತೂಂಬನು ಬಿಚಿಸಿ ಸೋಧಿಸಿ ಬಲುಮಾನದ ಳಲಸು ಕಂಬಿಸಿ (ಪೌಇಪ. IX-ii, ೫೨೨-೧೬ ; 1527). [ಕಟ್ಟು+ ಇಸ್ಕು]

ಕಟ್ಟುಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು: ನೀಂ ರಿಟ್ಟಂ ವಿಟಮಾದೊಡಾಪ್ಪೆ 'ಳಟ್ಟುಸುಗೆಯ ಕೊಟೆಲಂ' ಪಲುಟ್ಟಿ ಮುಜಾವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೬-೧೯). [< ಕಡಿದು + ಇಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟುಜಾಣಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಇರಿಯುವವನು; ಉಗ್ರನಾದ ಯೋಧ: ಬಿಲ್ಲಜನು ಕಟ್ಟುಜಾಣಾಜಿರಾಜನ ಜಜಗಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೨೨). [< ಕಡಿದು + ಇಜ್ಮ್ಯ + ಜಾಣ]

ಕಟ್ಟುಉಂಬೆ, ಕಟ್ಟಿರುವೆ, ಕಟ್ಟಿಉಬೆ, ಕಟ್ಟಿ ಉಬೆ, ಕಟ್ಟಿಉಬೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ, ಕರಿಯ ದಕ್ಷನಾದ ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದ : ಹುಟ ಇಂಗಾಲೀಹಿ – ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆಗಳಿಂದಂ (ಪ ಹ್ಮಾ ಶಾ. ೧೬೨-೫೯); ಕವಿದ ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆಗಳುಮಾವೆಡೆಯ ನುರಿಸುವುದೊ (ಅ ದಿ ಪು. ೫-೧೩).

ಕಟ್ಟಿರುವೆ : ಆ ಸೈನ್ಯವ ಕಟ್ಟಿರುವೆಗಳ ಗುಂಪು ಪಡರಿ ಹೋಗುವಂತೆ . . . ಓಡಿಹೋಗುವುದು (ಕೃವಾಲಾ. ೨೯೫). **ಕಟ್ಟಿಉಬೆ** : ಕರಿಯವು ಪಿರಿಯವು ಪವನಸಲಲಾಯವುವು ಬಹು ವಿಧವಿನಾಶ ಕಟ್ಟಿಉಬೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಟ್ಟುಉಬೆ] ತಗುಳ್ದಿರದಡಿಯಿಂದಡಿಯಂ (ಜ ೧ ಪ ಸಂ. ೧೪೦-೬೮); ಪಂಗಳಂ ಕಡಿದುವು ಪಕ್ಕ ಕಟ್ಟಿಉಬೆಗಳ್ [ಪಾ ಶಾಂ. ಪೆಗಲೊಳ್] (ಸಪ್ತಸ. ೩-೧೧೭). **ಕಟ್ಟಿಉಬೆ** : ಕಟ್ಟಿಉಬೆಯೋಲೆಯಂಂತೆಸವಿಯ ಬಾಸೆಯಂ (ಅಷ್ಟ. ೪-೭); ಮುಜಾಬು ಲೋಕವ ಸುಂಗಿದರೆ ಕಟ್ಟಿಉಬೆ ಪೆಯೇ ಳಾಲಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೧೪); ಬೆಟ್ಟವು ಕಟ್ಟಿಉಬೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೆ] ಕವಿದಂದದಲಿ ಕವಿದುದು (ತೊರವಿ. ೫-೪೨); ಉರಗನಿಗೆ ಮುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಉಬೆಯುಂ ಕೊಜ್ಜಿದಂತೆ ತೆಜಸಪ್ಪುದಿರ್ಪ್ಪಜಾಳೆ (ಪ್ರಕಂದ. ೩-೪೫-೩). **ಕಟ್ಟಿಉಬೆ:** ಬೀಸರದ ಕಾಳೋರಗನನಡ್ಡೈಸಿ ಕಟ್ಟಿಉಬೆ [ಪಾಶಾಂ. ವೆ] ಗಳು ಮಗೆ ವೇಡ್ಪುಸಿ ಕವಿದಜ್ಯಯಟ್ಟಿದಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೫); ಕಟ್ಟಿಉಬೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ದಿಗ್ಗಜವಳುಕಿ ನೊಂದಪುದೆ (ತೊರವಿ. ೬-೧೧-೬ ೦೩೬); ಜಗನೆ ಕೆಂಂಗಗಳ ಕಟ್ಟಿಉಬೆಯೋಲಯುಂ ಗೊಡ್ಡ ನೆಗೆದ ಜಾವರಿಕೆ ಕೆಂಡಲಂ (ಅಂಪಪ. ೧೯-೨೦). [< ಕಡಿದು + ಇಂಬಂಜೆ]

ಕಟ್ಟಿಉಬೆ 'ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಉಬೆ 'ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಉಬೆ 'ಕಟ್ಟಿಉಂಬೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು ; ಹಿಡಿದಿಡು; ನಿರೆಹಾಳು; ಅಧೀನ ದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ : "ಕಟ್ಟು – ಬಂಧನೇ, ಪಕ್ಷಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ" (ಕವಿಭಾ); ಕಟ್ಟಿದ ಸಿಂಧುಮನ್ ಕಟ್ಟಿಡ್ಡಿನೆಮಗೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗ್ (ಆಚ. X, ೬೧-೯ ; 700); ಅವ ಗೆಂಡರು ಮಂ ಳಟ್ಟಿಯೊಳ್ಕಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಪೋಗಿ ವೆಪೆನುತ್ತಿ ಪಾಗಲೆ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೬೮); ನಾಯುಬಾಲ ನಡೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಲ್ಕ ರೆಪ್ಪಿಸ್ಸುದೇ (ಸೂಡುಚಿ. ೪೭); ತಿವರಿದ ಪಟುಭಟರನುಸಲ್ಲಿಸದೆ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಂಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದೆ (ಮೋ ಚಿ ಪ. ೬೯-೯). ೨. (ನೊಗಕ್ಕೆ) ಜೋರು : ದಂತಗಳ ಜೆಗಿಲಲಿ ಶಾಖೆಯೊಗಸ ಕಟ್ಟಿದರು (ಉಷ್ಣಾಪ್ರಕ್ಕ. ೮-೮೩). ೩. ಹೂಡು : ನೊಗದ ಕೆಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರ ಜೋಡಿ (ಶಾಶಾರ. ೬) ; ಉಱಿಗೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ದುಂ ಪರುಳಿಟ್ಟೊಂ ಕಂಗ್ಯುಂ (ಜಗಕೆ. ೯೦). ೪. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ರೂಪಿಸು; ಕಲ್ಪಿಸು : ಕಟ್ಟದ ಪೂಜೆಯ ಸಿಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟದ ಕೆಜ್ಜೆಯ ಶಾಲೆಗೆಯೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಯ (ಎಳ. III, ಮಂಪ್ರ. ೧೪-೫ ; 807); ಮಜಪಂತ ದಂತದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದ ತೊಟ್ಟಿಲಂ ನಯದಿಂದ ಮೇಜಿ[ತ್ತಿ] (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೫); ಕಟ್ಟುಗೆ ಕೆಟ್ಟುದೆಕೆ ಶತಮಂ ಕಟಿಸಿತಂತ (೦೯೨೦. ೧-೧೧); ಕಟ್ಟಯಮೆಗಣಿ ಮಾಳಿಗಾಜಿನ ಪೊಸ ಬಾಗಿಗಂ ಮಾಡಿಸ ಭೂಗಿಗಳ್ಳಿಜೆ ಬಾಡಿ ಪೋಗದೇ (ಅಷ್ಟಪ್ರ. ೧-೮೫); ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣದ ಕಟ್ಟದರು (ಮೋ ಚಿ ಪ. ೪-೨೫). ೫. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು ; ತರುಬು ; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು : ಕೃತ್ಯಕ್ಕಯಂಬು ಕೊಜ್ಜಿಯ ಳಟ್ಟುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೬೪-೩೨); ಪೋಕಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಿದುಂ ಳಟ್ಟಿಲ್ಕಂಂ ಪಾಪ್ಪೆಂದುಂ ಪಲವು ಕಲೆಯಮು (ಚಿಜ್ಜಾಸ್ತ್ರ. ೪-೨೫); ಭೀಮು ಗಣ ಳಟ್ಟಿದುಮು ಬೀದಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರ. ೬-೧); ಕಟ್ಟಿದ ಸೈನಿಯಂಂತೆ ಗಳ ಸಂದಣಿ ಬಾಣಬಟ್ಟಿಗೆರೆಕೆಯಾಯಿಸುವ ಕಟ್ಟಿ ಮುಡಿ (ಅಜಾಪಾಂ. ೪-೧೨೧). ೬. ತೊಡು; ಧರಿಸು : ಕಟ್ಟದ ಸಂಗಡೆ ಪೆಟ್ಟಿಪುಡೆ ಗಳೆಂ (ಅದಿಪು. ೬-೭೨); ಬಲಿಪ ಶಕರಣದ ಕಾಂಚೀಳಳಾಪಮುಂ ಕಟ್ಟಿಳಿಯುಮು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೬); ಪೊಳ್ಪಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಸಿಯಂ ಳಟ್ಟುಪ್ಪೆಸಂ ಪೊಲ್ಲಂ(ಭಾಷಾಮ್ಯ. ೬-೨೧). ೭. ತೊಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಮಜ್ಜೆಯ ಕೊಳಲ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಳಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡಲ್ಪಿರುಯಾಗಳ್ ಪಾಜಾವುತ್ತೆಕೆ ಳಲ್ಪಿಗರಾಸುರಿದ ಳಾಮ್ಯದ ತಿಜ್ಜಿ ಪರ್ಪಸುವುದು (ನಿಘಾಪ್ರಕ್ಕ-ಶಾಪ್ರ).

೮. ಗಳಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಹೋಡಶಭಾವನೆಗಳಂ ಭಾವಿಸಿ ತೀರ್ಥಕರ ಮಹಾಪುಣ್ಯಮಂ ಕಟ್ಟ (ಚಾವುಂಪು. ೧-೪); ಪೂಜೆಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುದು ಪೊನ್ನಂ (ಸಮಪ. ೯-೯೧). ೯. ವಿಧಿಸು; ನಿಯಮಿಸು; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). ೧೦. ತೀರ್ಮಾನಿಸು: ಏನೊಂದನಿಂದಿಗೊಲ್ಲೆವು ವ್ರತವೆಂದು ಸಂಧಾನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿದರು (ಭರಚ. ೮-೨೮). ೧೧. ಒದಗಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು; ಸೇರಿಸು; ಬೆರಸು: ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಱುಕಾಱಂಗಗ್ಗಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪಱಿಯಂ ಕಟ್ಟಡೆಯೊ ಭೂಪರಿನಿಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ಜಾಜಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸಕವೈ. ೯೩); ಸಂಭಾರಮಂ ತುಂಬಿ ತುಪ್ಪದೊಳು ಪಾಕವನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಮಳವ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೭೨). ೧೨. ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾತ್ಯಕಿ ಹವಣ ನಱಿಯದೆ ಹೊಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದನವರೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲ] ದವು ಸುತ್ತಲು ಸಾವಿರಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೭); ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕರ್ಬೊಗೆಗಳಗ್ಗಳದ ಬಾಣದ ಬಂದಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತ್ತು ರಿಪುಸೇನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೫). ೧೩. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು: ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಱ್ದೆ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೯; 1020?); ಬಿತ್ತಿಂದಂ ಬೆಳೆದೊಕ್ಕಲ್ ಬಿತ್ತಂ ಮುಂದಣ್ಗೆ ಕಟ್ಟುವಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೫). ೧೪. (ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮುಂತಾದುವು) ಗರ್ಭವಾಗು; ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು: ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಕಟ್ಟಿದ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೫); ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳು ಕಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗೆ. ೬೦). ೧೫. ಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮಾಟಮಾಡು. ೧೬. ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು; ಜಮೆಮಾಡು: "... ಒಟ್ಟು ಮತಗಳ ಪೈಕಿ ಹತ್ತನೇ ಒಂದು ಭಾಗವಾದರೂ ಬರದಿದ್ದರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಣ ತಿರುಗಿ ಬರೋದಿಲ್ಲ" (ರಾಯಕ. ೯೫); ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹಣ ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೭. ಮುಚ್ಚು: ದಾರಿ ಕಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೮. ಇಳಿಯಬಿಡು; ನೇತುಹಾಕು: ತೊಟ್ಟಲು ಕಟ್ಟು (ರೂಢಿ). ೧೯. (ಬೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ನಿರ್ಧಾರಿಸು: ಲೀಲಾಮಾತ್ರದಿಂ ಕಟ್ಟುವಚ್ಚರಿಯಿಂದಾ ಪುರದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನವರದರ್ ತಾಮಿಂತು ವಿಭ್ರಾಜಿಪರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೨೧). ೨೦. (ಆಲಂ) ಸಾಕು; ಬೆಳಸು: ಅವನು ನಾಲ್ಕು ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಟ್ಟಾಗು = ೧. ನಿಂತುಹೋಗು; ತಡೆಯಲ್ಪಡು: ಈ ತಗ್ಗಿನೊಳಗೆ ಹೊರಗಿನ ಬೆಳಕೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಾಗಿ, ತೀರ ಕತ್ತಲೆಯುಂಟಾಗಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೭೩); ಸಾಯಂಕಾಲವಾದೊಡನೆ ದಾರಿಗಳು ಕಟ್ಟಾಗುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾಕಥೆ. ೨೭); ಈಗ ಬಾಡಿಗೆ ಬರುವದು ಕಟ್ಟಾಯಿತು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೩೧). ೨. ನಿಯಮವಾಗು; ನಿಯತವಾಗು (ಕಿ). ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ಬೆಡಬೆದ ಬೆಂದಿನಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ವ ಕಣಿಯೇಂ ಪೇಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೯-೯೦); ಇನಿತು ಪುಣ್ಯಂಗಳಂ ನೀ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ (ಬಸಪು. ೧೭-೬). ೨. ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ತರುಬು: ಅದಟನೈತರೆ ಹೋಗಲೀಯದೆ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಗ್ಗದ ಜಯದ್ರಥ ಭೀಮನೊಳು ಬಲುಗಾಳೆಗವ ಹಿಡಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೩). ೩. ಹೂಡು; ತೊಡಗು: ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಸಿಂಗದೊಳ್ ಕದನವ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೊಕ್ಕಲಾಗಿರ್ದು ಬಾಳುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೩೩-೨೪). ೪. ತೆಗೆದಿಡು; ಮೀಸಲಾಗಿಡು: ರಿಪೇರಿ ಕೆಲಸ ಮಗೈರೆ – ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ೧೦,೦೦೦ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿ (ಯೋಧಪು. ೨೫). ೫. ಪಕ್ಷವಹಿಸು; ಪರವಹಿಸು: ಅತ್ತ ತಾಯಿ, ಇತ್ತ ಹೆಂಡತಿ... ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚಿನದು? ಯಾರನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಾರ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧). ೬. ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂಥ ಗಂಡ, ಇಂಥ ಮಗ – ಇಬ್ಬರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಿ ಬಾಳು ಮಾಡುತ್ತೇನೋ (ಬೆತಂಬಾ. ೧೦೧); ನಾಳೆ ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೋಡುವಳು, ನೋಡು! (ಚಂದ್ರಸ. ೮೮). ೭. ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿ = (ಆಲಂ) ಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತು; ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕಾದ ವಿಷಯ: ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆ, ಕೈತುಂಬ ಹಣ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರವ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಬುತ್ತಿಯಂತೆ ಕೂಡಿಬಂದುವು (ಪುನರು. ೩೫೧). ಕಟ್ಟಿಡು = ೧. ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸು; ನಿಗದಿಪಡಿಸು: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಿಯೂ ತನಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ತನ್ನ ಪಾಲನ್ನು... ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXV ಪೀಠಿಕೆ, ಅಡಿಟಿ); ಪದವಿ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ನಂಟರಿಷ್ಟರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಗೆ ಕಾಣ ಕೊನೆಗೆ (ಇರಡಾಪ. ೯೨-೫೦). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು; ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು: ನಿನ್ನ ಬಡಿವಾರವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿಡು; ನನ್ನೆದುರು ಅದೆಲ್ಲ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕಟ್ಟಿತು, ಕಟ್ಟಿದುದು = ಕರ್ಮಫಲ; ದೈವದಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾದದ್ದು; ಹಣೆಬರಹ: ಕಟ್ಟಿತನಿನ್ನಾವನೊ ಕಳಿವನ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೮೮); ಕಟ್ಟಿತನಾರ್ಗಂ ಕಳೆಯಲ್ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಾರದವೋಲ್ (ಅನಂಪು. ೧೨-೩೬); ಆರ್ಗಮೇಂ ಬಿದಿಯ ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೪). ಕಟ್ಟಿದಆವು = ಗರ್ಭನಿಂತ ಆವು; ಗಟ್ಟವಾದ ಆಕಳು: ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ – ಈದ ಆವು; ಕಟ್ಟಿದ ಆವು; ಕನೆಯ ಆವು... ಬಗೆಬಗೆಯವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). ಕಟ್ಟಿದಲಗು = ೧. ಸದಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಗು, —ಕತ್ತಿ; ಸಿದ್ಧಖಡ್ಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಲಗೈ ಬಂಟ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುಮಂಡಳಿಕ ಸರಭಭೇರುಂಡ ನೆರೆವೆಡೆ ಗಂಡ ದಂಡಮನಿಱಿವಂ ಗೋಮನಸಿಂಗ ಶ್ರೀಮಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ದೇವರ ಕಟ್ಟಿದಲಗು ಕುಮರಂ ಮಹಾಮಂಡಳೇಸ್ವರಂ ಹೆಮ್ಮಾಡಿದೇವ ರಸರ ಮಹಾಪಸಾಯತಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೩೦-೧೯; 1145). ಕಟ್ಟಿಬರ್, ಕಟ್ಟಿಬರು = ೧. ಮುತ್ತಿಬ್ಬರು; ಗುಂಪಾಗಿಬರು; ಆವರಿಸು: ಕಪ್ಪುರದ ಪಪ್ಪುಕಕ್ಕಂ ಮಱಿದುಂಬಿವಿಂಡು ಮುಂದೆ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಬರೆ ಕಟ್ಟಿಬಂದು ರೂಪು ರೇಖೆವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೮ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಮನಸ್ತಾಪವಾಗು; ಜಗಳವಾಗು: ಇತ್ತಲಾಗಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಂಪನಿಯವರಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಟ್ಟಿಬಂದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯). ಕಟ್ಟಿಹೋರು = ಛಲದಿಂದ, ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡು: ಎತ್ತೆ ಮಾತಿನವಾಸೆಗೆ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡರಂತೆ ಕಟ್ಟಿಹೋರುತ್ತ ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳುಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦-೬೨೫); ಭಕ್ತರು ಜಂಗಮದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹೋರಲೇಕೆ (ಕವಿಚ. II, ಅನುಬಂ. ೫೧).

[ದೇ. 1 ತಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್; ಕೊಡ. ಕೇಟ್ಟ್; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಕೋಲಾ. ಕಟ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ್; ಗಡಬ. ಕಟ್, ಕಟ್ಟ್]

ಕಟ್ಟು₂ (ನಾ). ೧. ಬಂಧನ; ಸಂಕೋಲೆ: ಗಜಂ ಸೊರ್ಕಿ ಮಸಗಿ ಕಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು]ಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಱಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೩-೧೦); ಸಾಯೆ ಸರಸಂ ನುಡಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗಳಂ ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೯ ವ); ಕಟ್ಟಿ ಬಡಿದಪನೊ ಇವಳಂ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ಕುಟ್ಟುತಿರ್ದಪನೊ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೧೩); ಬಿಗಿದ ಮೂಡೆಯ ಕಟ್ಟು ಸಡಿಲವಾದರೆ ಧಾನ್ಯವೊಗುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೮-೪೪); ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದರ ಅಭಾವವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದರ ಕಟ್ಟೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಲೆನಾ. ೮).

೨. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ: ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಗೊಟ್ಲೆಟ್ಟು ಮೇಲೆ ಆಗ್ನೇಯಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕೊಯಲೇರಿ ಕಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೧೯; IIನೆಯ ಶತ). ೩. ಚೌಕಟ್ಟು; ಆಣಸು: ನಾಡೊಳಗೆ ಬೆಳ್ಳಕ್ಟಂ ಮಾಡುವನ ಪೊನ್ನಸಿಕ್ಕಿ ಮಾಬ್ಬುವೊಲ್ (ಸ ಮ ಸ. ೩-೭೨); ಚಿನ್ನದ ಹರಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಳೆಟ್ಟು ಮುಚ್ಚುಗಳುನ್ನ ಕುಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿಗಳ ಸನ್ನಾಹದ ಬಲು ಭಟರು (ಕಂಸವಿ. ೧೧-೧೪೫). ೪. ಅಪ್ಪಣೆ; ಶಾಸನ; ಆಜ್ಞೆ: "ಕಟ್ಟು ಇತಿ ಆಸುಪ್ಲಂಭ್ಯೋ [ದಿಜ್ಞಾಯಂತೆ" (ಶಬ್ದಮ. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ಈ ಕಟ್ಟಮ್ಮಡಿಸಲಿಪಸಲೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ದು (ಎಳ. VII, ತಿಶಾಂ. ೨೮೪-೫; ೪೧). ೫. ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ನೀವು ದೂರದಿ ಬಪ್ಪಂತು ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿದಿರ್ದಂತುಟಾಯ್ತು (ಧರಶ. ೨೩-೭೦). ೫. ಸಿವುಡು; ಪಿಂಡಿ; ಕಂತೆ: ಆವಂಗಿ ಏಕ್ಕ ಅರ್ಧ ಕಟ್ಟು ವಿಳ್ತಿದೆಲೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ವೈಸರ್ಗ. ೧). ೬. ಎಮ್ಮೆ, ಹಸು ಮೊದಲಾದುವು ಗರ್ಭವಾಗುವುದು. 'ಕಟ್ಟು ಗಡಸು' ಪರಾ. ೭. ದಿಗ್ಬಂಧನ: ಭೂತಬಾಧೆಯಾಗದಂತೆ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಜಾಪ್ರ). ೮. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ. 'ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. ೯. ಬಹಿಷ್ಕಾರ: ಯಾವುದೋ ಅಪರಾಧಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಅವಳಿಗೆ ಕಟ್ಟು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಜಾಪ್ರ). ೧೦. ಮರೆ: ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ತೆಂಗು ಕಟ್ಟು ಅವಶ್ಯಕ (ಜಾಪ್ರ). ೧೧. ಕಾಗದ, ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಡತ: ಶಂಕರಪ್ಪನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ... ದಪ್ಪನಾದೊಂದು ಕಟ್ಟು ಬಂದಿತ್ತು (ರಂಗಸ. ೨೦).

ಕಟ್ಟಪಡು= ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಿಸುಗುಳನಪ್ಪ ಬೈಕಂಗುಳಿಯುಮುಂ ಕಟ್ಟಪಟ್ಟ ಕಳ್ಳನುಮಂ ಕಂಡು (ಜೀ ವ ಸಂ. ೪೯-೬). ಕಟ್ಟಕ್ಕು= ಗಾಯಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಹಾಕು: ಮಸಿಯುಗುರ್ಕ್ಕಗಳಂ ಸೀಲರಲ್ ನೊಂದು ಒಸಿದು ಕಟ್ಟಕ್ಕಿ ಮೇಣಾರಯ್ದು ಹುಲಿಗುಲಿಯ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೯-೧೯). ಕಟ್ಟಜ್ವರ= ೧೫ನೆ, ೩೦, ೪೫ನೆ—ಹೀಗೆ ನಿಯಮಿತ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಜ್ವರ: ಅವಗಿ ಬಂದ ಕಟ್ಟಜ್ವರಗಳು ಬೇಗನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಫಲಕಂ. ೧೯). ಕಟ್ಟುಮಾಡು= ೧. ಕಟ್ಟಹಾಕು; ಕೈಕೋಳ ತೊಡಿಸು; ಸೆರೆಯಿಡು (ಕ). ೨. ನಿರ್ಬಂಧಿಸು; ಜಿತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು: ಬಡತನದಲ್ಲಿಯೇ ಅವರು ಕಾಲ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದುದೂ (ಸ್ವಮಹ. ೧೨೬). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು: ಮುಟ್ಟಿದೇಡೆ ಮುರಹರನ ದಾಸರನು ಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಯಮನು ತನ್ನ ಬೂತರಿಗೆ (ಇಷಕ. ೬೪-೪೫); ಸಮಾಚಾರವಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಪೇಳುವುದೆಂದು ಸನ್ನೆಂ ಕಟ್ಟುಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿರಿಯರುವನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೭೧-೧೪). ಕಟ್ಟುಹರಿದವಳು= ೧. ಕಟ್ಟುಸಡಿಲಿ, ಮಿತಿಮೀರಿ ಉರಿಯುವ ಪಂಜು. ೨. (ಅಲಂ) ಹದ್ದು ಮೀರಿದುದು; ಎಲ್ಲಾ ಆಭಾಸಿಕ ದೇಹಭಾಷೆಗಳೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪತ್ರಲೇಖನದಲ್ಲಿ, ಈಗ ಬಹು ಮುಂದೆ ಹೋಗಿವೆ. ಕಟ್ಟನ ಕಪ್ಪದಿರಲಿ, ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅವು ಕಟ್ಟುಹರಿದಕಂಬುಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೯೪).

[< ಕಟ್ಟು. / ಕಮಿ. ಕಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ; ಕೊಡ. ಕೆಟ್ಟೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕೆಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟು೨ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ನೀರು, —ಸಾರು,—ರಸ: "ಕಟ್ಟು-ಬಂಧನೇ, ಪಕ್ವಧಾನ್ಯರಸೇ ಚ" (ಕಮರಾ); ತುಗಕ್ಕಿಕ್ಕುಗೆ . . . ಪೆಸಱ ಕಟ್ಟನಳಿವಿನಂದಾ (ಅಕ್ಕಶಾ. ೧೩-೯); ಹುರುಳಿಯ ಕಟ್ಟನೊಳು ಕೆಲವಿನ ಪೊತ್ತರಿಸಿ (ಸಖಪಕಾ. ೪-೬೨); ಪೆಸರು ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಆ ೦ ಕಿ ಂ. ೧೭); ಹುರುಳೀ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂಡವಿಗೆ ಈಮುರೇ ಬೆಲೆ ಯಾಕೆ? (ಗಾಪ).

೨. ಬೇಳೆ ಬೆಟ್ಟೆ ತೆಗೆದ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಾರು, —ಎಸರು: ಕಟ್ಟಿಂಬುದು ರಸವಿಶೇಷದೊಳ್. (ದಶಕು. ೧-೨೨ ಪ); ಪಾಲೊಡೆದ ನೆತ್ತರ ಪಿಲಿಕಿಪಡೆಗೆ ಪಗಲು ಬೋಸದೊಂದು ಕಟ್ಟಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೨೦).

ಕಟ್ಟನಂಬರ, ಕಟ್ಟನಾಂಬು= ಬೇಳೆಯ ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು: ಹೋಗಿಗೆ ಹೂರಣಗಡಬು ಕಡಲೀಪಪ್ಪಡಿ ಕಟ್ಟನಾಂಬರ ಉಂಡಿಗಡುಬು (ಕಂಪ್ರ. ೩೭-೧); ಹುರಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಗೆ ಹೂರಣಗಡುಬು ಕಡಲ ಪಪ್ಪಡಿ ಕಟ್ಟ ನಾಂಬ್ರಾ (ಕಂಪ್ರ. ೨೩-೧).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಟ್ಟು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಟ್ಟ್]

ಕಟ್ಟುಂಗರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಕರುಸೆಸವ ಬೊಗಂ ಕಟ್ಟುಂಗರೆ ತಿಱಂಕಲ್ ಚೆಂಡುಗಳೆಂಬಲ್ಲಾತುಂತುಮಾ ತರುಣಾಪೆಗಳು ಯ್ಕಲನಾದರಿಂದಿದೆಗಳುತ್ತ ದಾ ಲು ದ್ಯ ಕೊ ಳ ರ್ದ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೧೯).

[?]

ಕಟ್ಟುಂಗವಳೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಕೊಟ್ಟು ಅನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಸೇನಾಜನಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ನೃಪಳಿಗೆನಾಜಿಸಮಾಜುದಂಲು ಕಟ್ಟುಂಗವಳಂ (ಕಾಂಪು. ೧೦-೧೬೪). [ಕಟ್ಟು + ಕವಳ]

ಕಟ್ಟುಂಗೊಳ್, ಕಟ್ಟುಗೊಳು (ನಾ). ೧.= ಕಟ್ಟುಂಗವಳೆ: ಜಡಮು ನಟ್ಟಸಿಗರೆಲ್ಲಂ ಬಂಡಿಯಿಂದೀಯು ಎಸೆದ ಕಟ್ಟುಂಗೊಳನಾನಂದದಿಂ ತೆಗೆದು (ಪ ೦ ಗ ರ. ೯೫-೨೫). ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು: ೧. ಆದು ಧ್ವಸ್ತಸ ಕಯ್ಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು (ಕಪ್ರಚಾಂ. ೫೮); ಆಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗೂಳ ಕಕ್ಷದೊಳಿರಿದಿಟ್ಟು (ಪ್ರಯಂಚ. ೨-೪೧); ಕಟ್ಟುಗೂಳನು ಜಿಡಿಪ್ಪು ಮಾನವ ಬಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಡುಬಳಲಿ (ಅಮ್ಮಕ. ೯-೧೯). ೨. ಕಲಿಸಿದ ಅನ್ನ: ರಸ ರಸಾಯನ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಚಲುಪಾಲು ಕೆನೆಮೊಸರೆರೆದಂಲ ಬಡಿಸುವುದ ಕಂಡು (ಸಮ್ಮಕ. ೪-೧೧).

[ಕಟ್ಟು + ಕೂಳ್ (< ಕೂಜ್ಯ)]

ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ನಾ). ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕಠಾರಿ: ಆಟ್ಟುಂಜಗಳಂ, ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); (ಕಟ್ಟುಂಜುರಿಗೆಯ್ದುಕೊರೆಗೆಳಕುಳಕ್ಕುತ್ತ ಮುಸ್ಸಿದೆದು, ವಿಶ್ವಮಯಾಯುಗಿ ಪಂಚಳ) (ಬಚ್ಚಿಕಿ. ೨೯-೫೫). [ಕಟ್ಟು + ಸುರಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುಪಣೋಳ್(ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಕುಪ್ಪಸ,—ರವಕೆ: ಕಟ್ಟುಂಕೊಳಂ [ಕಾಠಾಂ. ಜೊಗಿ], ನಿಮ್ಮಂಜವ್ವನಂ (ಕಮದ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಟ್ಟು + ಚೋಳ್ (=ಚೋಳ)]

ಕಟ್ಟುಂದೆಯು, ಕಟ್ಟುತೆಯು (ನಾ). ಕಟ್ಟಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ನಿಗದಿಯಾದ ತೆರಿಗೆ: ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಯು ಕೋಟೀಶ್ವರ ದೇವರಿಂಗೆ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೬-೮; 1323); ಉಳಿಕ್ಕೂರು ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟುಂದೆಯಾಗಿ ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ೧ ಹೊಂಗ ನಡಸುವರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೬-೩೬; 1400). **ಕಟ್ಟುತೆಯು**: ಗುರುವಾರದಲು ಸ್ಥಾಗಜ ಗೊಡಲ ಸ್ಥಳವ ಕಟ್ಟುತೆಯು[ವ್] ೧೩ ವನು ಬಟ್ಟಳಿದ ಮರ್ದ್ದವಳದ ಕುಟುಂಬದವರು (ಕಾಇ. I, ೩೭-೭; 1414?).

[ಕಟ್ಟು + ತೆಯು (< ತೆಱ್)]

ಕಟ್ಟುಂಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಟ್ಟುಂಪಟ್ಟುಂ ಕಗಪಟ್ಟುಂ ಸೆರೆಯೊಳ್ದುರ್ಂ ಅಳಲದೆ ಬೇಸಜದೆ ಮುಕುಂದೆ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೪೨-೧೪).

[ಕಟ್ಟು + ಪಡು]

ಕಟ್ಟುಂಬಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ: ಲೋಗರ್ ಪರಮೇಶನಂ ಕಟ್ಟುಂಬಗೆಯಿಂ ಪಿಡಿದು (ಅಮ್ಮಕ. ೨೪-೧೪).

[< ಕಡಿದು + ಬಗ್ಗೆ]

ಕಟ್ಟುಂಬಣ, ಕಟುಂಬಣ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಂದೆಱು : ನಿಬಂಧ ಶಾಸನಂ= ಕಟ್ಟುಂಬಣದ ಶಾಸನಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೯–೩೩). **ಕಟುಂಬಣ** : ಪ್ರತಿ ವರಿಷಕ್ಕಂ ಕಟುಂಬಣವಾಗಿ ಕಿಱಿಯ ದೀಪಾವಳಿಯಲು ತಿಱುವ ಆರುವಣಂ ಗದ್ಯಾಣ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೯–೩೦ ; 1148).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಪಣ$_1$]

ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಉಂಬಳಿ, —ಕೊಡುಗೆ : ಈ ಕುತ್ತೋಲೆ ಮುರಿಯಲ್ಲಿ "ಪ್ರಭುವಳಿತವಾದ ಕಟ್ಟುಂಬಳಿ" ಎಂಬ ಒಕ್ಕಣೆಯಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೬–೨). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಂಬಳಿ]

ಕಟ್ಟುಕ, ಕಟುಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವವನು : ಕಟ್ಟುಕಂ, ತಟ್ಟುಕಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸುಳ್ಳು ; ಕಟ್ಟುಕಥೆ : ಕಟ್ಟುಕ ಪುರಾಣವಂ ದಿಟ್ಟತೆನದಿಂ ಪಿಡಿದು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧–೩) ; ನಾನಿದಕ್ಕೊಡಬಡುವೆನೇ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಕ್ಕಾನಂದಿಪೆನೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೫೯) ; ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕವೆಂದು ಕೀಳ್ವಡಿಸಲು ನನಗಿಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ವಿಗಡ. ೪೮–೧೦). **ಕಟುಕ$_2$** : ೨. "ಕಟುಕಂ ತೊದಳ್ ನುಸುಳೆಂದು ನೆಱೆ ಪುಸಿಯೆನಲ್ಕನೃತಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೫೯).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕಟ್ಟುಕಂಬ 'ಕಟ್ಟುಗಂಭ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಭಿಕ್ಷುಣೀ ಸಂಘಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿದ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಗ (ರಾಮಂ ರಾ. ೧೭). ೨. (ಕರಾ) ಯಥಾಪ್ರಕಾರದ್ದು ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು : ಇಂದು ವಿಶೇಷವೇನಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಟ್ಟಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$)]

ಕಟ್ಟುಕಡಹ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತೀವ್ರವಾದ ಕಳವಳ, —ತೊಳಲಾಟ : ಇದೆಲ್ಲಂ ಕರ್ಮರಾಜನ ಪರಿಣತಿಯೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕಡಹಮಂ ಕಳೆವಂದು ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂದರಮನೆಗೆ ವಂದು ಕತಿಪಯದಿನಮಿರ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೧೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಡಹ$_2$ (< ಕಡೆಪ)]

ಕಟ್ಟುಕಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಿಸು, —ಮರುಗು ; "ಮರ್ಯಾದೆ ಮೀರು, ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ) : "ಕಟ್ಟುಕಡೆ – ಮನೋನಿರೋಧೇ" (ಶಮಧಾ. ಸ) ; ಮುನ್ನಂ ಮೈತ್ರೇಯರ್ ಕೊಟ್ಟೂರುಭಂಗ ಶಾಪಮಂ ನೆನೆನೆನೆದು ಮನದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಗದಾಯು. ೪–೪೩ ವ) ; ಮಯ್ದುನನ ಮರಣಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಕ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಡೆದು ಮನದೊಳ್ ಸೈರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೫೨ವ) ; ಭರತಂ ಕ್ರಮಂದಪ್ಪಿ ಸಾಕೇತಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಮನೊಡಂಬಟ್ಟುದರ್ಕಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಕಟ್ಟುಕಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೩೭) ; ಇವರ ತನುಗೆ ತಗದಾಹಾರಮನಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಕಟ್ಟುಕಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೫ ವ).

[< ಕಡಿದು + ಕಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುಕಣಜ (ನಾ). (ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಕಣಜ, —ಗಳಗೆ : ಎರಡು ಕಟ್ಟುಕಣಜಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ತುಂಬಿದೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೭).

[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಣಜ$_1$ (< ಕಣಂಜ)]

ಕಟ್ಟುಕತೆ (ನಾ). ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲದ ಸಂಗತಿ ; ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಥೆ : ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟುಕತೆ ! (ಕಂಕಕೂ. ೬) ; ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭೀತಿ ಕಟ್ಟುಕತೆಯಾಯ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೬೦) ; ಈ ಕಟ್ಟುಕತೆಯನ್ನು ಅದರಷ್ಟಕ್ಕೇ ನೀಗಿಬಿಡಬಹುದು (ತುಳುನಾ. ೧೮). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕತೆ]

ಕಟ್ಟುಕಥೆ (ನಾ). = ಕಟ್ಟುಕತೆ : ಅದ್ಭುತ ಮಹಾದ್ಭುತಗಳ ಕಟ್ಟುಕಥೆ ಕೇಳುವುದೆಂದರೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೭). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕಥೆ]

ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಅಣೆಕಟ್ಟಿನಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ ಕಾಲುವೆ : ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಾವೇರಿ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಾದ ಬಲ್ಲಳಾಪುರದ ಸ್ತಳ . . . ಹೇಮಾವತಿಯ ಕಟ್ಟುಕಾಲುವೆಯೊಳಗಣ ವರಾಹನ ಕಲಹಳಿ ಸ್ತಳ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೮–೪ ; 1544).

[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಕ್ಕು (ನಾ). ಗಡುಸಾದ ಉಕ್ಕು : ಮಸಗಿದನು ನಿಮ್ಮಾತನುಗಿದೆಬ್ಬಿಸಿದ ಹುಲಿಯೋ ನೊಂದ ಹಂದಿಯೊ ಹಸಿದ ಭುಜಗನೊ ಕಾದ ಕಟ್ಟುಕ್ಕಿನ ಭಡಾಳಿಕೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬–೭).

[< ಕಡಿದು + ಉಕ್ಕು$_3$ (< ಉರ್ಕು$_4$)]

ಕಟ್ಟುಗಂಭ, ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ನಾ). ೧. ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಲು ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ : ಕಾಮುಕ ಪಶುಬಂಧನ ಯೂಪಸ್ತಂಭ ಕಾಮ ಜಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟುಗಂಭ ಎನಲೊಪ್ಪಿದುವಾ ಮುಗ್ಧೆಯೆಸೆವೊಳ್ದೊಡೆಗಳ್ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೦). **ಕಟ್ಟುಕಂಬ** : ೧. ಗರಡಿ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟುಕಂಬ (ರೂಢಿ). ೨. ದನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ (ಕಿ). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಕಂಭ]

ಕಟ್ಟುಗಡಸು (ನಾ). ೧. ಬೆದೆಗೆ ಬಂದ ಕಡಸು, —ಹಸು : "ಕಾಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆದೆಯಾದ ಆಕಳು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). ೨. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವಳು ; ಜವ್ವನೆ : ಈ ನನ್ನ ಕಟ್ಟುಗಡಸಿನ ಮೆಯ್ಯೆಂಬ ಹೊನಹಿನ ಪಾತರದಲ್ಲಿ ಎಸಂಟ್ಟಿರುವ ರೂಪ ಸೌಂದರ್ಯ ಯವ್ವನ ಶೃಂಗಾರ ಕಲೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚಾಸವಗಳನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೯–೧೫). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಡಸು$_1$]

ಕಟ್ಟುಗಾಣ 'ಕಟ್ಟುಗಾಳ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ರಚನಾಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ನಟನಿಗೆ ಮಾತುಗಳ ಕಟ್ಟುಗಾರಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ನರ್ತಕನಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೮೦). [ಕಟ್ಟುಗಾರ್$_0$ + –ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಕಾವಲು ಮಾಡುವವನು : ಕಾಮದೇವನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಕಟ್ಟುಗಾವಲಿಗರಂತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩–೯೩). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಕಾವಲಿಗ]

ಕಟ್ಟುಗಾಳ, ಕಟ್ಟುಗಾಣ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದಗಾಳ ; ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕೊಕ್ಕೆ : ಲವಣಾಬ್ಧಿಯಲಿ ತರಳನ ನುಂಗಿದ ಪೆಣ್ಮೀನ ನೊರ್ವನು ವರ ಕಟ್ಟುಗಾಳದೆ ಪಿಡಿದ (ಮೋಹತ. ೧೧–೩೩). **ಕಟ್ಟುಗಾಣ** : ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ರೋಹಿತವಾರ್ಧಿಯೊಳು ಕಟ್ಟುಗಾಣಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ವ ಮೀನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೭೦). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಗಾಳ]

ಕಟ್ಟುಗಿ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡು, —ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ : ಪಸಿ ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ಕಟ್ಟುಗಿಯಲ್ ನಡೆಯುಡುಗಿ ಬಟಲ್ದಟಲ್ದನೋಹಿಲದೇವಂ ಇಂತಂಗಾಲ ನೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಗಿಯಲಾ ನೋವಿನಿಂ ನಡೆಯುಡುಗುತಂದು ನೊಂದು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೧೦೩, ವ). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ಗಿ$_3$]

ಕಟ್ಟುಗುಂಟೆ (ನಾ). (?) : ಕಟ್ಟುಗುಂಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ದೇವರ ಪೂಜಿಸಲು ಸೂಜಿಯ ಪೋಣಿಸಿ ದಾರವ ಮಜೆದಡೆ ಹೊಲಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೯೧–೪೦೮). [?]

ಕಟ್ಟುಗುಂಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದೊಡ್ಡಗುಂಡು : ಧರೆಯ ವಿಟರ ಪೇರೆರ್ದೆಗಲ್ಲನಾ ರತಿವರನೆಂ ಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡಿದೆನಲಾ ತರುಣಿಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೧).

[< ಕಡಿದು + ಗುಂಡು$_2$. / ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಗುಂಡು]

ಕಟ್ಟುಗುಣ (ನಾ). ಕಲಿತುಕೊಂಡ ಗುಣ: ಹುಟ್ಟುಗುಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಟ್ಟುಗುಣ ಕೀಳೆಂಬುದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ (ಸೈಮಹ. ೧೬೫).
[ಕಟ್ಟು + ಗುಣ]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ, ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ನಿಗದಿಯಾದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಸರ್ವಾಯಮುದ್ದಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ (ಎಳ. VI, ೪೦೬ಕೆ. ೨೦–೬೦; ೧೮೬); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ತೆಱುವ ಸಿದ್ಧಾಯ ಪಳ ಅಲ್ಲಿ ದೇವಾಲ್ಯವ ಮಾಡಿಸಿದಕ್ಕೆ ಏಱಿಗೆ ತೆಱುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ (ಮೈಆರ. ೧೪೩, ೧೬೦–೧; ೧೩೫ಬ ಶತ); ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ವರುಷ ವೊಂದಕ್ಕೆ ತೆಱುತ್ತ (ಮೈಆರ. ೧೪೩, ೫೦–೧೪; ೧೪೭). **ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ**: ಎನಗೆ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆಯ (ಶೋಕಾಮ. ೨೨–೭೬); ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ ಕೆಲುಳುಳ ತಪ್ಪುತ್ತಾವಿ (ಎಳ. XII, ಚತ್ಯಶಾ. ೨–೧೩; ೧೨೬١); ಉಭಯಂ ಖ ೧೩೯೦ ಗೆ ಸಲುವ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಗಡಿಯ ಭತ್ತ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೬–೩೨ ; ೧೬೧೦).
[ಕಟ್ಟು + ಗುತ್ತಗೆ]

ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ 'ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳಿ (ನಾ). ಆಳಿಗೆಗೆ ಗರ್ಭಗ ಕಟ್ಟುಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಸಾಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (೬). [ಕಟ್ಟು + ಗೂಳಿ]

ಕಟ್ಟುಗೂಳು, 'ಕಟ್ಟುಗೂಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೂಳು, ಕಟುಗೂಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತುಪ್ಪ ದಳಿಯಿ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟುಕಸೀಸೆ ವೀರಸೀಸೆ ಅನೆಯ ಸೀಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೀಸೆ (ಎಳ. XVI, ಚತ್ಯಶಾ. ೭೧–೭೭ ; ೧೩೦); ಸಿದ್ಧಾಯ ಕಟ್ಟುಗೂಳು ಕಟುಕಸೀಸೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ಯಮಹ. ೬–೬೨ ; ೧೩೫). **ಕಟುಗೂಳು**: ಪಂಜಾಳವಕಳೆ ಕಟುಗೂಳು ಹದಕೆ ಕರ ಸುಂಕ ಕೊಮಾರ ಕಾಣಿಕೆ ಸುಂಕ ಹೊದಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಿರುಳಿಲ ಏನು ಹದಿಕೆಗಳನೂ (ಎಳ. IX (೬), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೪೯–೨ ; ೧೨೨೨).
[ಕಟ್ಟು + ಗೂಳು?]

ಕಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಮಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆಯ ನಿಗದಿ; ಸೇವೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಸ್ಥಾನಿಕ. ಕಂಮಣಿಯ ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟುಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಳ. VII, ಶಿವಮ. ೨೧–೯ ; ೨).
[ಕಟ್ಟು + –ಗೆ?]

ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲೆಯ ಕಾಣಿಕೆ: ಆ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನು ನಾವು ಆ ರಾಮಣ್ಣಂಗಳ ಕಮ್ಮುಲು ಗದ್ಯಾಣಂ ಎಂಬವೂ ಕಟ್ಟುಗೆಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಂಡು (ಎಳ. V, ಅರಮಂ. ೧೧೬–೧೪ ; ೧೩೮).
[ಕಟ್ಟುಗೆ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಟ್ಟುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥೈರ್ಯಗೆಡು: ಪೊಸವಟಕಾರ್ಯರ್ ತಮ್ಮ ಕಸ್ತವೇಟಮವಸೊಳಾಗದೆ ಕಟ್ಟಡೆಯು ಕಟ್ಟುಗಡೆಯುಯುಂ (ಅರ್ಥಸಿ. ೫–೨ ವ). [ಕಟ್ಟು + ಕೆಡೆ]

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ 'ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆ, ಕಟುಕೊಡಗಿ, ಕಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟುಗೊಡಗಿ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ, ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ, ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ (ನಾ). ಕರೆ ಕಟ್ಟಿಸುದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಆ ದಾಮೋದರಸಟಿ ಕೊಡಿಯಪಂ ಕಟುದಲಾಗಿ ಆ ಎರಡು ಒಡವಿಂಗಳ ಕಟ್ಟುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ಕೊಟ್ಟೆಳು (ಎಳ. IX (೪), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೨–೩೦ ; ೧೩೦). **ಕಟುಕೊಡಗಿ**: ಚಳ ತಿಂಮಂಣಣಾಯ್ಕರಿಗೆ ಕೊಟ ಕಟುಕೊಡಗಿಯ ಸಾಧನತ ಕ್ರಮವುಂತೆಂದರೆ (ಎಳ. XII, ತಿರಾ. ೧೮–೪ ; ೧೫೫ ?). **ಕಟುಕೊಡಿಗೆ**: ಕಟುಕೊಡಿಗೆ ಗದೆ ಖಂ ೧ ಹೊಲ ೧ (ಎಳ. X (೪), ಮುಳಬಾ. ೧೪೭–೧೨; ೧೬೫ಆ ಶತ).

ಕಟುಗೊಡಗಿ: ತಿಂಮಾವೊಡೆಂಗೆ ಕೊಟ ಕೆಱೆಯ ಕಟುಗೊಡಗಿಯ ತಿರಾಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರ. ೧೪೩, ೧೦೦–೬ ; ೧೨೬). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಗೆ**: ಪುರದ ಕೆಱೆಯ ಒಡವುಗಳನೂ ಕಟ್ಟ ರೂಪುಮಾಡಿಲಾಗಿ ಆ ಕೆಱೆಯಲಿ ಕಟ್ಟು ಕೊಡಿ [ಡಿ]ಗೆ ಬಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನೂ . . . ಸಡಿಯ ಉಳಿಯ (ಎಳ. IX (೪), ಹೊಸಕೋಟೆ. ೧೪೪–೩೦ ; ೧೪೩). **ಕಟ್ಟುಕೊಡಿಗೆ**: ಪೆರುಮಾಚಸಕ್ಕೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದಕ್ಕೆ ಶ್ರಿತ್ವಪಕೆ ಕೊಟ ಕಟ್ಟು ಕೊಡಿಗೆ ಹೊಲ (ಎಳ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೧೧–೬ ; ೧೬೭ ?). **ಕಟ್ಟುಗೊಡಗಿ**: ಕಟ್ಟುಗೊಡಿಗೆ ಮೂನ್ನಗ್ಗದ ಸಾಕರ (ಎಳ. XI, ಹಿಂಯಮ. ೩೫–೬ ; ೧೫೮).
[ಕಟ್ಟು + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್ದ್)]

ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಾನ, —ಸ್ಥಳ, —ಹಕ್ಕೆ: ಹಸು ವಿಂಗೆ ಹರವರಿ ಎತ್ತಿಂಗೆ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತು ಳಿಂಬುವಿಂಗೆ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಹರಿವುತ್ತಿಪ್ಪ ಕಲುವಿನ ಆಱಿವ ಗೊಡಚಕಿನಾಥ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರರಿಂಗರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವರೆಯರೇಕು (ತು ಅ ಗಾ. ೪) ; ಆರಾರ ಕ್ರೀ ನೇಮಂಗಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದಿರ್ಪ ಆ ವಸ್ತುವ ಬೇಱೊಂದು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊತ್ತಿಂಗೆ ತರಲಿಲ್ಲ (ಶೋಕಾಮ. ೧೩೯–೫೬೨). [ಕಟ್ಟು + ಗೊತ್ತು]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್, ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಬಂಧಕ್ಕೆಳ್ಳ ಒಳಗಾಗು, —ಬದ್ಧವಾಗು: ಗುಟ್ಟಳಿದುಂ ಮುಖವರಿಂಲಿ ಶ್ರೀತ್ವವ ಕಟ್ಟುಂದು ಭಾರ್ಗವಶರಳೆ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದು ಮೂ ಜು ಭ ಗ ವೆ ಂ ದ ಬು ದಿ ಯ ಬಿಟ್ಟೀಡಿಸಿ ಪುರದಗಳು (ಶೋಕಶ. ೨೦–೧೦). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟೈಸು: ಬೀಸರಮಾದ ರಾಶಿಯಂತೆ ಪುಲಿಮೊಗಂಗಳ್ಟು ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಕಟ್ಟುತ್ತಿಱಿವ ಕಟ್ಟಾಯದ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಅನಂತ. ೧೧–೮೩ ವ); ಉರವಣಿಸುತು ಲಕ್ಷ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕಂಡು ಕಾತರ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡುದಿರ್ದರಿಗೆ (ಶೋಚಶ. ೩೧–೬೯). **ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು**: ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಡು; ಬಂಧಿತವಾಗು: ಬೀಯಂಡುಂ . . . ಸಡುವಿನ ಬಳ ಪಟ್ಟಡಿಂದ ದಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗೊಂದಿತ್ತು (ಪಸಕು. ೧೯೪). [ಕಟ್ಟು + ಕೊಳ್]

ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಟ್ಟಿಸಾಕು; ಬಿಗಿಮಾಡು: ಭೂಕವ್ವಗು ಕಿಪ್ಪಡಿಯ ರಂಧ್ರದೊಳಿಸಿದು ದಿಕ್ಕಳೆ ತೆಗೆದಲೆಗಳಲಿ ಪುಸುಕಿ ಬಂಧಿಸಿ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ ಬಲಿಕ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೪–೧೬). ೨. ತೆಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು: ನಿಟಿಲದೆ ಸುಜಾತ ರಕ್ತವ ಕಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿ . . . ಸತ್ಪಾಣ ಸಂಭಾವಿತೆ ರಕ್ಕಸರಾಯ ನುಡಿದ (ಮೋಚಶ. ೧೩–೬೧). [ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ + –ಇಸು]

ಕಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು 'ಕಟ್ಟುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಗ್ಗರ (ನಾ). ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದ ಹಾಯಿಲದ ಜಂಗುಳಿಗಳ ತಟ್ಟು ನಡೆದು ಬಂದುದಾಗ (ಕೇದಾಚಂ. ೩–೬೯); ಕಟ್ಟುಗ್ಗರದಿ ದಿಟ್ಟವರೆಚ್ಚ ಶರಗಳಂದಿಟ್ಟಿಗುರುತಲೆಯ್ವಂದು (ಚಂಪ್ರಶಾಂ. ೪–೬೫). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ಗರ]

ಕಟ್ಟುಗ್ರ (ಗು). ೧. ಬಹು ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಅತಿ ಕ್ರೂರವಾದ: ಕಟ್ಟುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ ಮುಳಿದಂದು ರಾಘವಂ (ಕೈ ವಿ ಭಾ. ೮–೪೦); (ಪ್ರವೆಶಿಸಿ, ಕಟ್ಟುಗ್ರಭಾವದಿಂದೆ ಪಿಟ್ಟುಹಾಸ್ಯಂ . . .) (ಚಂ ಪ್ರ ಸ. ೯೩). (ನಾ). ೩. ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ, —ಸಾಧನೆ: ಕಟ್ಟು ಗ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಹಟ್ಟಿಂದ ಪಿಮ್ಮ ಶ್ರೀ ಚರಿತ ವ. ಕಂಡೆ (ಬಸಪು. ೪೦೧). ೩. ಕ್ರೂರಭಾವ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ಕಟ್ಟುಗ್ರದಿಜುಜೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಸುಂಗಿತ್ತು (ಅಪಚಂ. ೧೩೫–೬೫೫); ತರಿಯಂಗಳು ಕಟ್ಟುಗ್ರವನು ಪಿಮ್ಮುರೆತೆ ಸಾಕಿಮ್ಮು (ತೂಕರಾ. ೨–೬–೨೧). [< ಕಡಿದು + ಉಗ್ರ]

ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಮಡಿ, —ಶ್ರಮಿಸು: ಪುಣ್ಯವಂತ ಪ್ರಧೀಕಳಾಗಿ ಧನ್ಯರಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲೇಕು . . . ಕಟ್ಟುಜ್ಜುಗಿಸುತ್ತಿರ ಬೇಕು (ಪಟ್ಟಿಅ. ೧೯೩–೧೮೮). [< ಕಡಿದು + ಉಜ್ಜುಗಿಸು]

ಕಟ್ಟುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟು ಬಿಚ್ಚು ; ಬಂಧ ಸಡಿಲವಾಗು : ಕಟ್ಟುಡಿದ ನಾಲಗೆಯದುಸಿರ್ಗುಮು ನುಡಿಗಳ್ [ಪದ್ಮಕ್ಕ. ೪೩-೧೦೧೩].
[ಕಟ್ಟು$_{೨}$ + ಉಡಿ$_{೨}$]

ಕಟ್ಟುತೆಱು 'ಕಟ್ಟುಂದೆಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುತ್ತಮಿಳ್ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದದ್ದು : ಪೀರಿದಿಂದಂತಿಹೆನು ನೀಕೆಂದಂತೆ ನಡೆವನೆಂದರಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಮಿಳಿಯಂ ನುಡಿದೆ [ಜ ಚ ಕಾ. ೮-೨೩]. [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಮಿಳ್]

ಕಟ್ಟುತ್ತರ (ನಾ). ೧. "ಬಗುವಿನ ಮಾತು" (ಜಾತಕಕ. ೬.೨). ೨. ಕಡ್ಡಾಯದ ಆಜ್ಞೆ ; ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ (೬). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತರ]

ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ನಾ). ಮಳೆ, ಬೆಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಸವಲತ್ತು, —ರಿಯಾಯಿತಿ (೧೮೯). [< ಕಡಿದು + ಉತ್ತಾರ]

ಕಟ್ಟುದಾರ (ನಾ). (ನಡುವಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ದಾರ; ಉಡಿದಾರ : "ಸುತ್ತು ಪಟ್ಟೆ ; ನಡುಕಟ್ಟು ; ಕಟ್ಟುದಾರ; ಅಂಟು; ಅರುಗು" (Cincture. ೩೦೪೧). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ದಾರ$_{೧}$]

ಕಟ್ಟುದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದೀಪ : ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಸುವರ್ಣಮಯ ಕುಂದಣದ . . . ಕಾಲುದೀಪದಿಗೆಗಳ್ ಕಟ್ಟು ದೀವಿಗೆಗಳು (ಪುರಂದ. ೫-೬೯-೧೧). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ದೀಪಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುದೆರೆ (ನಾ). ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅಲೆ; ಎದುರು ತೆರೆ : ಇದುಳು ದೆರೆಯಟ್ಟುದೆರೆ ಕಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಪೊಟ್ಟು, ಹುಟ್ಟು]ದೆರೆ ಕಟ್ಟುದೆರೆಯಡ ಕಲುದೆರೆಗಳುಲಿದು ಕಳಚಲು (ಪೋಮಚ. ೧೦-೭೦). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ತೆರೆ$_{೧}$]

ಕಟ್ಟುದ್ದ (ನಾ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದುದು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾದುದು : ಕಟ್ಟುದ್ದ ಮಣಾಂತು ಮಿಸುಪ ಕೊಸಗಿತ ಬೆಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೦೬).

ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗು = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಅತಿ ಎತ್ತರವಾಗು : ಬನಂದಿದು ಕಟ್ಟುದ್ದಮಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೬೪). [< ಕಡಿದು + ಉದ್ದ]

ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು (ನಾ). ನಿರ್ಬಂಧ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಬಿಗುವು: ನ್ಯಾಯದಾನಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅವನು ವಿಚಾರಿಸು ಮಾಡಿದ (ಹಾಹುಕ್ಕ. ೯೯); ಹೆಣ್ಣು ಎಂದು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವರಲ್ಲ ನಮ್ಮ ತಂದೆ (ತೇಪೋಡಿ. ೧೩). [ಕಟ್ಟು$_{೨}$ + ನಿಟ್ಟು$_{೨}$]

ಕಟ್ಟುನೇಣು (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ ; ಪಾಶ : ಹಟ್ಟುಯೊಳಗುಳ್ಳನಿಶು ನೇಣ್ಗಳು ಕಟ್ಟ ಸವದವು ಕಡಿವ ಕಂಭದ ಕಟ್ಟುನೇಡಗಳ್ ನೇಣು ಬಂದವು ದಾಲೆಯಿದ್ದೆಡಗೆ (ನಳಾಗ. ೧೦-೯-೪೧). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ನೇಣು (< ನೇಱ್)]

ಕಟ್ಟುಪಂಜರ 'ಕಟ್ಟುವಂಜರ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಡು 'ಕಟ್ಟುವಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಡೆ 'ಕಟ್ಟುವಡೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಾಟು 'ಕಟ್ಟುಪಾಡು' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಪಾಡು, ಕಟ್ಟುಪಾಟು (ನಾ). ನಿಯಮ ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಕ್ರಮ : ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಒಂದು ಕಟ್ಟು ಪಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿನೆ (ಭಾರದ. ೮೦) ; ಪ್ರಮಾಣ ಮಿರಿದ, ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಲ್ಲದ ವರ್ಣನ ವಿಸ್ತಾರವೇ ಅವನ ಹೆಗ್ಗುರಿಯಾಗಿತ್ತು (ತಪ್ರ. ೧೬೫) ; ನೆಗಡಿಗೆ ಇಂಥ ಕಾಲ, ಇಷ್ಟು ಸಲ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುಪಾಡು ಯಾವುದೂ ಇದ್ದಂತೆ ನನ್ನ ಅಮಳಿಪಳ್ಳೆ ಬಂದಿಲ್ಲ (ನಂಬಳು. ೩೭). **ಕಟ್ಟುಪಾಟು** : (೬).
[ಕಟ್ಟು$_{೨}$ + ಪಾಡ್ಕು. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಡು ; ತುಳು. ಕಟ್ಟ್ಪೋಪಾಡು ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟುಪಾಟು]

ಕಟ್ಟುಪಾಸೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಉಪವಾಸ ; ಕಠೋರವಾದ ಉಪವಾಸ : ಆಪತ್ತಿಲಿ ಕೊಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಪಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ನಿಟ್ಟು ಪಾಸ]ದೊಳೇಳುದಿನದಿರಲು (ಬಸವ. ೨೬-೧೬). 'ನಿಟ್ಟುಪಾಸ' ಪರಾ. [< ಕಡಿದು + ಉಪವಾಸ]

ಕಟ್ಟುಪುಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು : ಸಾರು ಕಟ್ಟುಪ್ಪಾಗದೆ (೦೮೨). ೨. ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕ ಉಪ್ಪು (೬). [< ಕಡಿದು + ಉಪ್ಪು$_{೧}$]

ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಬಣ್ಣ ; ಕಟ್ಟಿದ ಬಣ್ಣ : ಹುಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದಕ್ಕೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ ಒಂದುಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುಕುಟ್ಟಿ ಕಾಸಿ ಕರಗಿ ಮೂಱುಬಣ್ಣವ ಮುಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ (ಕಪಕ. ೩೧೯-೩೬೧). ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಮಧವಸಾಲಿ ಪರಿಹಾಪವಳೆ ವಳವಟ್ಟಿ ಕಡಿಕೆ ಕೆಸರಿ ಕಟ್ಟುಬಣ್ಣ (ಅಮುಚಾ. ೪-೨೨). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಳ) ವಸೂಲಾಗದ ಬಾಕಿ, —ಹಣ : ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುಬಾಕಿ ಬಹಳ ಉಳಿದಿದೆ (೦೮೨). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ಬಾಕಿ$_{೨}$]

ಕಟ್ಟುಬಾಳು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಜೀವನ : ಅವನದು ತೀರಾ ಕಟ್ಟುಬಾಳು (೦೮೨). ೨. ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೀವನ : ಪಟ್ಟಣದ ಕಟ್ಟುಬಾಳಿನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಗುಚಿ ಹಾಕಿ ಹೇಳುವ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆ (ನಮ್ಮಕು. ವೀಠಿಕೆ. ೧೪). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ಬಾಳು$_{೨}$ (< ಬಾಱ್ವು)]

ಕಟ್ಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು ; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಪಡು : ಮಕ್ಕಳಿಂಬಟ್ಟಿಪ್ಪವಿಲ್ಲದ ಚೇಸುಳುಕ್ಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬೀಳದ ಸಕ್ಕರೆಯಿಂದೆ ಸವಿವಾಕ ಪಟ್ಟಿಕೆ ಪೇಳ್ವುದೆನ್ನೊಡನೆ (ಮೋಚಕ. ೨೬-೧) ; ನನ್ನ ಮನಸು . . . ಕರ್ತವ್ಯದ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ (ರಾಜವ. ೪). [ಕಟ್ಟು$_{೨}$ + ಬೀಳು (< ಬೀಱ್ವು)]

ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಆನ್ನ ; ಬುತ್ತಿ : ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ನುಂಡು ತಳುವದೆ ಬೀಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೬೪) ; ಕಟ್ಟುಬುತ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಉಣಲುಂಟು ತಾಳು (ಜಗದಾ. ೧೦೧). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$ + ಬುತ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುಬೆವರು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಬೆವರು : ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುಬೆವಲ್ಟಿದೆ (ಮಹೋಷಂ. ೧೪೭). [< ಕಡಿದು + ಬೆವರು$_{೨}$ (< ಬೆಮರ್ವು)]

ಕಟ್ಟುಬೈಟೆ 'ಕಟ್ಟುಬಂಟೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟುಬೈದಿಗೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ : ಸಿದಿಲಾಳ್ ತಡೆಯದೆಡೆಯ ನಡುವೆಟ್ಟಿಗಳ್ ಕಟ್ಟುಬೈದಿರಂ ಬಂದೆಱಗುಗುಂ (ಗಾಮಾಕ್ಕ. ೧-೬). ಫಿಸ್ಸಹಾಯರಕ್ಕೊರತ ಹಂದೆಯ ಹಮ್ಮು, ಕಟ್ಟುಬೈದಿಗೆ ತಗೆಕನವು (ಬಬ್ಬಿಅ. ೧೩-೪). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬರ (< ಉಬ್ಬರ್ವು)]

ಕಟ್ಟುಬೈಸಣ (ನಾ). ಅತಿ ಉಬ್ಬಸ : ಕಟ್ಟಾಳ್, ಕಟ್ಟುಬೈಸಂ (ಕಮುದ. ೧೪೧ ಕ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬಸ]

ಕಟ್ಟುಬೈಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಾಕುಲತೆ (೬). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಆವೇಗ, —ರಭಸ : ಮಿಗೆ ಮೂಲೋಕಗಂಗಳ ಗೆಲ್ವುದಿಳ ಮದಪೆ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟುಬೈಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜ್ಞಾನಗದಿಂ ಕಂದರ್ಪ ನಾರ್ಪಿಂ . . . ಸಾರ್ವವಂಶು (ಪಾಪಿಂ. ೨-೯).
[< ಕಡಿದು + ಉಬ್ಬಿಗೆ]

ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಮಂಡಿಗೆ : ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಶಿಕ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ಡೋಸಗಳ (ಕಂಸವಿ. ೮-೪೧). [ಕಟ್ಟು$_{೧}$? + ಮಂಡಿಗೆ (< ಮಂಡಗೆ)]

ಕಟ್ಟುಮರ(ನಾ). ೧. ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ತೇಲುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ: ದೋಣಿಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟುಮರಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಡಸುತ್ತ ಆ ಮಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮ ಹಾ ಗ. ೨೧೮). ೨. ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಡಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮರ: ಆ ಈಚಲು ತೋಪಿನಲ್ಲಿ ನೂರು ಕಟ್ಟುಮರಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮರ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಜಂಭ (ಕಿ).

[< ಕಡಿದು + ಮಸ್ತಿ]

ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು, ಕಟ್ಟಮಸ್ತು (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಮೈಕಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟು: ತೋಮ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಆಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೨); ಒಳೇ ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು ಆಗಿದ್ದಿನಿ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೧೩). **ಕಟ್ಟಮಸ್ತು**: ಮೂವರು ಕಟ್ಟಮಸ್ತಾದ ಆಳುಗಳು (ಗರುದಾ. ೨೦).

[← ಹಿಂ. ಕಠಮಸ್ತ್; ಮರಾ. ಕಟಮಸ್ತ್. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟುಮಸ್ತು]

ಕಟ್ಟುಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ನೀಉ ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗಡೆ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೫; 1521). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾನ್ಯ]

ಕಟ್ಟುಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ಕಿ).

[< ಕಡಿದು + ಮುಟ್ಟು$_3$]

ಕಟ್ಟುಮುಡಿ (ನಾ). ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟಿದ ಮುಡಿ; ವೇಣೀಬಂಧ: "ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟುಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೬). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮುಡಿ$_3$]

ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ: ಒಡೆಯರು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ರಾಣವಾಸವೆಂದು ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೪೦); ಆಚಾರ ಭ್ರಷ್ಟಂಗೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಎಲೇಶ್ವ. ೧೨೯); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ಬಗೆಬಗೆಗಳೊಳವೆಲ್ಲರ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಮೆಟ್ಟಂಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೫). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಟ್ಟುಮೊಸರು (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ನೇತುಹಾಕಿ, ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು: ಒಡೆಯಂಗೆ ಭೆಟ್ಟಿ ಮನೆಯೊಡೆಯಂಗೆ ತುಪ್ಪ ಕಟ್ಟುಮೊಸರು ಮೃಷ್ಟಾನ್ನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೨–೮೫); ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ್ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಲಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮–೯೧). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಕಟ್ಟುರಸ (ನಾ). ೧. ಬೇಳೆ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾರು; ಕಟ್ಟಿನ ಸಾರು. ೨. ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪಾದರಸ (ಕಿ). [ಕಟ್ಟು$_3$ + ರಸ]

ಕಟ್ಟುರೋಗ (ನಾ). (ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ) ಆಮಶಂಕೆ; ರಕ್ತಭೇದಿ (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ರೋಗ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆ, ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಅತಿಶಯ: ಸುಟ್ಟೊಡೆ ತನ್ನಯ ಮಹಿಮೆಯ ಕಟ್ಟುರ್ಬಟೆಯಱಿಯಲಕ್ಕುಮೆ (ವೃಷವಿ. ೧೩–೪೨). **ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆ**: ೧. ನೋಡು ನಂದೀಶ ನಿಚ್ಚಟದ ಶರಣನಿರ್ಪುದಂ ನೋಡ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ನೇಮದಿಂ ಬಾಳ್ದುದಂ (ಸುರರ. ೮೮–೮). ೨. ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ವೇಗ, —ಸಾಹಸ: ಸುತ್ತಿತೆಗೆವ ಮೆಟ್ಟಿ ಸೀಳ್ವ ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯ ದುಷ್ಟಗಜಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). ೩. ಅತಿಯಾದ ಆಯಾಸ: ಭಿಲ್ಲರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲಿದ ಕಲಿಪಂದಿಯೊಂದು ಕಟ್ಟುಬ್ಬಟೆಯಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪೊಜಡುತ್ತಿರೆ ಬಂದಲ್ಲೊರ್ವಂ ಬಿಲ್ಲ ಬಂಟನಿರ್ದುಂ ಮಱೆಯೊಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೪೪).

[< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬಟೆ]

ಕಟ್ಟುರ್ಬು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಖರತೆ; ಬಲು ಚುರುಕು, —ತೀವ್ರತೆ: ಕಟ್ಟುರ್ಬಿನ ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಗೆಯೊಳಂ ಬತ್ತದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಉರ್ಬು$_2$ (< ಉರ್ವು$_2$)]

ಕಟ್ಟುಲಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಉಲಿ, —ಶಬ್ದ: ವೀರರಸಮೊಳಸಾರ್ದುಡುಗಿ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಹೊಜಗಣ ಕಟ್ಟುಲಿ ಮಾತ್ರದಿಂದಿರ್ಪ ಪಾಂಗನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೯೪–೨ ವಿಷ್ಣುಪು). [< ಕಡಿದು + ಉಲಿ$_2$]

ಕಟ್ಟುಲುಹು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: ವಿಪಿನ ವಿಹಂಗಮದ ಕಟ್ಟುಲುಹು ಸೂಚಿಸುತಿರ್ದುದೈ ವನವಿಲಸದಭಿನವ ರಾಜಪದವಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨–೨–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು)]

ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲ ಮಾಡು; ಕೂಗಾಡು: ಹಕ್ಕೆಯಾಡುಂಬೊಲನ ಮರಗಾಡುಗಳೊಳಗೆ ಕಟ್ಟುಲುಹುದೋಱದೆ ಹೊಕ್ಕುದಗಲಕೆ ಶಬರಸಂದೋಹ (ತೊರರಾ. ೩–೩–೧೧). [ಕಟ್ಟುಲುಹು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಟ್ಟುವಂಜರ, ಕಟ್ಟುಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಕಟಕಟೆ; ಸುತ್ತುವರಿದ ಚೌಕಟ್ಟು; ಕಟಾಂಜನ: ಕಟ್ಟುವಂಜರದೊಳ್ ನೀಂ ಬರೆದ ಗಾಹೆಯನೆಲ್ಲಿ ಕಲ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೬–೧೮). ೨. (ರಥದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ) ಮರದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಂಜರ: "ವರೂಥಃ, ರಥಗೋಪನಂ – ಈ ೨ ರಥದ ಕಟ್ಟ[ಟ್ಟು]ವಂಜರ" (ಹಲಾಯು. ೭೪–೨೯೫); "ಕಟ್ಟುವಂಜರಂ ರಥಗೋಪಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫). **ಕಟ್ಟುಪಂಜರ**: ೧. ಪೂರ್ಣೇಂದು ಹೊನ್ನಿನುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಟ್ಟುಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಜೊನ್ನವ ಸುರಿದನಳ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೬–೫೪); ಕಟ್ಟುಪಂಜರದೊಳೊಂದು ಕಡೆಯೊಳಗಾ ದಿಟ್ಟ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪–೯೨).

[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಂಜರ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡು, ಕಟ್ಟುಪಡು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು; ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡು; ಸೆರೆಸಿಗು: ಪಾಂಚಾಲರಾಜತನೂಜೆ ಪಗೆವರ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟಿರ್ದೇಳಿದಿಕ್ಕೆಗೆ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೮ ವ); ಕರಿಪತಿಗಳ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ನರರ್ಗಂ ಬಸಮಾಗಿ ಕಟ್ಟುವಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೧). **ಕಟ್ಟುಪಡು**: ಅಗಸ್ತ್ಯಂ ಕುಡಿಯುತುಗುಟ್ಟುನಿಂ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟಿಟ್ಟುದಿನ್ತಪ್ಪದು ಪೆಂಪನ್ತಾಳ್ದಿತೆನ್ದನ್ದಱಿಯರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮–೧೫; 890); ಅವನಿಪಾಳರ್ ಧರಣೀಪಾಳನ ಸೇನಾಪತಿಗಿರದಾಳಾದರ್ ಕಟ್ಟುಪಟ್ಟ ವನಮದ ಕರಿವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೪೩). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಟ್ಟುವಡೆ, ಕಟ್ಟುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). =ಕಟ್ಟುವಡು: ಕಟ್ಟಿ ಪರ್ವತ ತತಿಯಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವಡೆದತ್ತಪರಾಬ್ಧಿ (ಗದಾಯು. ೧–೨೪); ಕಾಮಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹದಿಂದ ಕಟ್ಟುವಡೆದನು (ಬ.ಸ ವ. ೪೭); ಅಣ್ಣದೇವನೊಳಿಡಿದ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮೆಂಬ ಬಲ್ಗಣ್ಣಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೬೦). **ಕಟ್ಟುಪಡೆ**: ಐನುವ್ವಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಪುಳಿಯಣ್ಣನನ್ದಿಯ ಎಕಣದ ಬಾಗಿಯುಲಗನಾಗೆ × ಕ್ಕಟ್ಟು ಪಡೆದ ಸ್ಥಿತಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬–೧೦; 9ನೆಯ ಶತ); ಕಟ್ಟುಪಡೆದವಗುಂಟು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಂತೆ (ಅರಳು. ೯೭–೪೧). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಣ್ಣ (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶ ಮಾನವಾದ ಬಣ್ಣ; ಹೊಳೆಯುವ ಬಣ್ಣ: ಕಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಪಟ್ಟು] ವಣ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ ಬಲ್ಲಳ ದಟ್ಟೆ ಭೂಸತಿ ಮೇಘವರ್ಣದ ಪಟ್ಟೆ (ಬಸಪು. ೧೧–೨೬). [< ಕಡಿದು ? + ಬಣ್ಣ]

ಕಟ್ಟುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿಣವಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು; ಗಡುಸಾಗು: ಚಕ್ರೇಶ್ರ ಸಿಗ್ಗನುಱಿ ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡೀ ತಮ್ಮಂದಿರೊಳಿಂತಿಂತು ಕಟ್ಟುವರ್ಪುದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡರಪ್ಪುದು] ಪೆಂಪೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೮). [< ಕಡಿದು ? + ಬರ್$_1$]

ಕಟ್ಟುವಳಿ (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ನಿರ್ಬಂಧ: ಈ ಸೇನಾ ನಿಯಮಗಳ ಕಟ್ಟುವಳಿಗಳ್ಗೆ ಬಾಗಲು ನಿಮಗೆ ಮನವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦–೫).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + –ವಳಿ$_1$]

ಕಟ್ಟುವಾಸ (ನಾ). ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ; ರಕ್ಷಾಕವಚ (ಕಿ)
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ವಾಸ$_2$]

ಕಟ್ಟುವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಟ್ಟುವಡು: ಕಟ್ಟುವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನೆಲ್ಲಮುಮಂ ನುಡಿಗುಮೆನ್ನೊಳಂತಪ್ಪುದಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬–೧); ಉಪಸರ್ಗಂಮಾಡಿದ ಬಲಿ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂ ಬೋಂಡಾಗಿ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತನೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫೪); ವಾಮನನ ಕೈಯೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಕಟ್ಟುವೆತ್ತು ಪಾತಾಳದೊಳಿರ್ದನೆಂದು ಪಱುವಂ ಬಲಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೮–೮೧).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಟ್ಟುಸಿರು (ನಾ). ಉಸಿರಾಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಷ್ಟಶ್ವಾಸ; ಕಟ್ಟುಸಿರು; ಶ್ವಾಸಾವರೋಧ (Dyspnoea. ಇಂಕನಿ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉಸಿರ್ಕು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕಟ್ಟುಹಾವು (ನಾ). ಮೈಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಡ್ಡಡ್ಡವಾಗಿ ಮಚ್ಚೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು; ಬಳೆಹಾವು (ಕಿ). [ಕಟ್ಟು ? + ಹಾವು (< ಪಾವು)]

ಕಟ್ಟುಹುರಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಹಗ್ಗ (ಕಿ).
[< ಕಡಿದು + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕಟ್ಟುಹೋರಿ (ನಾ). ಆಕಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಗೂಳಿ; ಬೀಜದ ಹೋರಿ (ಕಿ).
[ಕಟ್ಟು$_2$ + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ$_1$)]

ಕಟ್ಟುಱ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ವೇಗ, —ರಭಸ: ಕಟ್ಟುಱದೊಳ್ ಬೆಟ್ಟತ್ತೆನೆ ನಿಟ್ಟುರಮಂ ನುಡಿದು (ಚಿಕವಂ. ೬೭–೨೧); ಕಟ್ಟುಱದಿಂ ದಿಟ್ಟರಡರ್ದರಟ್ಟಳೆವರೆಗಂ (ಚಿಕವಿ. ೨–೧೦೯); ಈತಂಗೆ ನೆರಮಾಗುತುಂ ಬೀಡಿಕೆಯಿಂ ಕಟ್ಟುರ[ಱ]ದಿಂ ಪೆಣ್ಬಡೆಯ ನೀಱೆವೆಣ್ಗಳ್ ಬಂದೊದವಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯–೬). [< ಕಡಿದು + ಉಱ ?]

ಕಟ್ಟುಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು: ಮರಕುಟುಗ ಕಟ್ಟುಱುಕ ಹಂಸೆಯು ಕರಿಯ ಪರ್ದುಱೆಪರ್ದು ಜೇಪರ್ದುರುತರದ ಹಡೆ ಹರ್ದು ಪೆರ್ವರ್ದವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಕಟ್ಟೂಳಿಗ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ: ಕರೆ ಕಟ್ಟೂಳಿಗದ ಕಾತರರನೆಂದನು ಹರಿ ಸುಪರ್ಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪); ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕರಿವಿರೋಧದ ಬೇಳುವೆಯ ಸುರವಲ್ಲಭನ ಕಟ್ಟೂಳಿಗದ ಕಶ್ಯಪಮುನೀಂದ್ರ ಪೂರ್ವಸಂಗತಿಯ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೩).
[< ಕಡಿದು + ಊಳಿಗ (< ಊಱಿಗ)]

ಕಟ್ಟೂಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಂದಾಯ (?): ಆಱು ತತ್ತಿನ ಮಹಾಜನಂಗಳು . . . ವರುಷಂ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ಆ ಮೂಱು ಕಟ್ಟೂಳಿಗೆಯಾಗಿ ಕೆಱೆ ಕಾಲುವೆಯ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೯–೨೩; 1325). [?]

ಕಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜಗಲಿ; ವೇದಿಕೆ: ಧನಪಾಳಂ . . . ಧನ್ಯಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಯೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೪ ವ); ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩–೨೮); ಈ ತರ್ಕವನ್ನು ಅವರು ಊರಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೇಳಲು ಸಹ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೪೮); ಭಟ್ಟರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತರು (ಹಬ್ಬಬ. ೪೫). ೨. ಒಡ್ಡು; ಸೇತುವೆ; ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ; ಅಣೆಕಟ್ಟು: "ಸೇತುಃ, ವಾರಣಃ – ಈ ೨ ಕಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೪೯); ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಾಡಿ (ಅವಚಂ. ೧೭೨–೭೭೩); ಘನಸಾಗರವ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆಯಿದೆಲಾ ಕಾಣದೇ ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯–೪೯); ಮಾದನಹಳಿಯ ಪಡುವಣ ಮಾರಗಳುಡನ ಕಟ್ಟೇ ಮೇಲಣ ಗಂಡಭೇರುಂಡನೆಂಬ ಮಾವಿನ ಮರನೂ (ಎಕ. X (3), ಮುಳಬಾ. ೩–೩; 1430); ಹರಿವ ಪ್ರವಾಹದುಱುಬೆಯ ಸೈರಿಸದಾಗ ಜರಿವ ಮಳಲ ಕಟ್ಟೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೪–೮೯); ನಟ್ಟ ನೀರೊಳಗೆ ಈಸಲಾಱೆ ನಾನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟೆ ಸೇರಿಸಬೇಕಯ್ಯಾ ನೀನು (ಪುರಂದ. ೧–೩೬–೩). ೩. ಜಲಾಶಯ; ಕೊಳ: ಊರೂರುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುವೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನಿತ್ತು ಚಾರುತರದ ಧಾನ್ಯಗಳನು ಪೂರಿತ ಫಲವೀಯುತೆ (ಕಂನವಿ. ೨–೨೦). ೪. ಪಾತಿ; ಮಡಿ; ಗಿಡ ಗಂಟಿಗಳಿಗೆ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ರಚಿಸಿದ ಒಡ್ಡು: ಬೆಟ್ಟದಾ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಯನು ಕಟ್ಟ ನೀರೆಱೆದವರು ಯಾರೋ (ಕನಕ. ೫೦–೬೧). ೫. ಪೊರಕೆ; ಕಸಬರಿಗೆ (ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟು, ಕಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೆಟ್ಟು; ತುಳು. ಕಟ್ಟ; ಕೊಡ. ಕಟ್ಟೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟ; ಕೋಲಾ. ಕಟ್ಟಾ; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಟ್ಟ; ಗೊಂಡಿ. ಕಟ್ಟಾ]

ಕಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). (ಬಲಿತು ಒಣಗಿದ) ಬಿದಿರು: "ಆಲವಾಲದೊಳ್ ಕುಂಡದೊಳ್ ವಂಶವೃದ್ಧತ್ವದೊಳು ಕಟ್ಟೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಟ್ಟೆ = ಒಣಸೌದೆ]

ಕಟ್ಟೆ$_3$ 'ಕುಟ್ಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು) ಅಣೆಕಟ್ಟು ಹಾಕು: ಕನಕ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಅನಂಗರಾಗರಸ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೪–೪೧ ವ); ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ ಬಿದಿರ್ದೀಡಾಡುತ್ತಿರ್ದು ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ ಜಗುನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಿದು (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೨); ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟೆಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೭–೯ ವ). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ: ಕಟ್ಟೆಗೆಲಸವೆ ತನ್ನಿಷ್ಟವಾಗಿರೆ ಹಿಡಿವಿಟ್ಟಿಯನಾ ಚರರೈದಿ ಪಿಟ್ಟವ್ವೆಯನು ಪಿಡಿದು (ಭೈರವೇ. ೧–೧೫೯). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕಟ್ಟೆಗ್ಗ (ನಾ). ಅತಿ ದಡ್ಡ; ಬಲು ಮೂರ್ಖ: ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಪ್ಪ ಋಷಿಯರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ರಾಜ್ಯದೊಳಾದ ಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿ ಕೊಳವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೨); [ಪಟ್ಟೆಯಂ ಪಱುದು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ] ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಗ್ಗ]

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ 'ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱು, ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ (ನಾ). ಅತಿ ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಹಳ ಎಚ್ಚರ: ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಂಗಳಿಗೊಟ್ಟಿಸಿ ಸಂವರಣೆಗಳ ಕಟ್ಟೆಚ್ಚಱೊಳಿರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೨೯). ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರ: ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರದಿಂದ ಇರು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಎಚ್ಚಱು$_2$ (< ಎಟ್ಟಱ್$_2$)]

ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ನಾ). ಚಾವಡಿ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು: ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟಕೊಂಡು ಮಾಡುವುದೇನು? ಬರೀ ಕಟ್ಟೆಪುರಾಣ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಟೆ$_1$ + ಪುರಾಣ]

ಕಟ್ಟೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಜಾತಿಯ ಶ್ರೇಣಿ, —ಸಂಘ, —ಸಂಸ್ಥೆ (ಎಸಮ್ಮೆ. III, ೧೫). ೨. ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಟ್ಟೆ, —ಚಾವಡಿ: ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ನೀನು ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಗುರುಮನೆ ಅರಮನೆಗಳಿಗೆ ವಿಧೇಯನೋ ಅವಿಧೇಯನೋ ಎಂದು ಕೇಳುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೯); ನಾನು ಹಿಂದೆಂದೂ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ ನೀಡಿತು (ಪುನರು. ೫೧೯). ೩. ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯ ಮನೆ; ಊರ ಮುಖಂಡನ ಮನೆ.

ಕಟ್ಟೆಮನೆ ಯಜಮಾನ್ = ಜಾತಿಯ ಮುಖಂಡ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ (ಎಸಮ್ಕೆ. III, ೯). [ಕಟ್ಟೆ1 + ಮನೆ]

ಕಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಸಾಹಸ (?): ಮೆಲಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ[ಬಿ]ಟ್ಟಿಯಂ ಕಟ್ಟೆಯದಿಂ ಮಾಡಿದಾಳ್ತನಮೆಂತೆ[ಂ]ದಡೆ (ಕಇ. IV, ೨೪–೬; 1124). [< ಕಟ್ಟಾಯ್2 ?]

ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು; ಮೇರೆ ಮೀರು: ಮುಟ್ಟ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ . . . ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದಂ ಬುಧಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೮). [ಕಟ್ಟೆ1 + ಒಡೆ1]

ಕಟ್ಟೆರಕ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದು: ಕಟ್ಟೆರಕದ ಚಿತ್ರ ಪಟಗಳಿಂ ರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೩–೪೩); ದಿಟ್ಟಗೆ ನೂತನವಾದಪರಂಜಿಯ ಕಟ್ಟೆರಕದ ಭಿತ್ತಿಯಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೭–೪೨). [< ಕಡಿದು + ಎರಕ2]

ಕಟ್ಟೆರಕೆ (ನಾ). ಬಲಿತ ರೆಕ್ಕೆ: ತನ್ನ ಮರಿಗಳೊಳೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟೆರಕೆ ಮೂಡಿದನಿತುಮಂ ಪೊರಮಡಿಸಿದುಲಿವಕ್ಕಿಯಮ್ಮ (ಗಿಳಿವಿಂ. XV, ೫). [< ಕಡಿದು + ಎರಕೆ1 (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕಟ್ಟೆಲ್ವು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎಲುವು: "ಕಡಿದು ಎಲ್ವು, ಕಟ್ಟೆಲ್ವು" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಎಲ್ವು]

ಕಟ್ಟೆವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ತರದ ಬಲೆ: ದುಷ್ಟಮತಿ ಕೌರವನ್ನೊಡ್ಡಿದ ನಲಾ ಮಹಾ ಕಟ್ಟೆವಲೆಯರ (ತುರಂಗ. ೩೩–೫). [ಕಟ್ಟೆ ? + ಬಲೆ1]

ಕಟ್ಟೆಸಕ1 (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೊಬಗು; ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವು: ತೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಸುಕುಮಾರನಂ ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಮಲಗಿಸಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೨೫ ವ); ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದ ಪಾಠೀನಕೇತನ ನೃಪನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಣಿಕುಂಭದ್ವಯಕ್ಕೆ ಮುಸುಕಿಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಟ್ಟೆಯಂತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೭–೨೮); ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಪೊಳಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೧೧); ರಕ್ಕಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ ತಾಣಗಳೆನೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟೆಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨–೬೨). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ1]

ಕಟ್ಟೆಸಕ2 (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ರಚನೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಟ; ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಕೃತಿ: ಕಟ್ಟೆಸಕದ ಕುಂದದ ಕಂದದ ಕಂಪಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ಕುಂದದರಲ ಬಾಸಿಗದೊಟ್ಟಜೆಯೆಂತಂತೀ ಕೃತಿ ಚತುರರ ಬಗೆಗೀಗೊಗು ಮಿಗೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧–೨೮). ೨. ಮಿಗಿಲಾದ ಸಾಹಸ, —ಪರಾಕ್ರಮ: ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಟಲ್ದು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂದಂ ಬೇಂಟೆಯಾಡಿ ಬಟಲ್ದಿನಿ ಯರ್ಕಳಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೮೨ ವ); ಬಿಲ್ಗಳಂ ಕುಸುರಿದಱುವರ್ ಕುಬು ಬೆನುತ್ತಾರಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟೆಸಕದಿಂ ಪೊಸಬಿಲ್ಲನಾನುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೬–೨೬). [< ಕಡಿದು + ಎಸಕ2]

ಕಟ್ಟೆಸೆಗು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಂಚನ್ನು ಕಟ್ಟು: ಧರೆ ಗಗನ ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಸಾಗರಗಳನು ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಪಿತಾಮಹನಿಂದ್ರನೀಲದ ಮಣಿಯ ಕಟ್ಟೆಸಗಿ ಭರಿತವಾಗಿಯೆ ಕಜ್ಜಲವ ವಿಸ್ತರದೊಳೂಡಿದನೆಂದೆನಲು ಕಾರಿರುಳು ತುಂಬಿತು ಜಗವನು (ಜೀವಂಚ. ೪–೧೭). [ಕಟ್ಟು1 + ಎಸಗು1]

ಕಟ್ಟೆಸರ್ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿದ ನೀರು. ೨. ಸೊಗಸಾದ ಸಾರು: ಸಣ್ಣಭತ್ತದೋಗರಮಂ ಕಟ್ಟೆಸರ ತೋವೆಯುಂ ದಸೆದೆಸೆಗೆ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೬ ವ). [< ಕಡಿದು + ಎಸರ್]

ಕಟ್ಟೆಸುಗೆ (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು: ಸಾಯಕದ ಕಟ್ಟೆಸುಗೆಯಲಿ ಕಾತ್ಯಾಯನೀಶಂಗೆಣೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೨೩). [< ಕಡಿದು + ಎಸುಗೆ]

ಕಟ್ಟೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣ ಹೊಡೆ: ಸಾಲದೇ ನಾವುಂಬ ಖಗಗಳಂ ಮಿಗಗಳಂ ಮೀಂಗಳಂ ಕಟ್ಟೆಸೆಯೆ ಗುರಿಗೊಂಬುದಂ ಕಲಿಯೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೬–೨೭). [< ಕಡಿದು + ಎಸೆ1]

ಕಟ್ಟೆಹಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಕಟ್ಟೆಹಾದಾ ಮರಕೆಯೆಷ್ಟು ನೀರೆಜೆದೊಡಂ ಹುಟ್ಟುವುದೆ ಚಿಗುರುಯೆಲೆ ಪುಷ್ಪ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು (ಗುರುಬೋ. ೧೬೩–೩). [ಕಟ್ಟೆ2 + ಹಾಯ್1 (< ಪಾಯ್1)]

ಕಟ್ಟೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಒಣಗಿಹೋಗು: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಕಟ್ಟೆ ಹೋದ ಬಿದಿರಿನಂತೆ ತೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೪೨). [ಕಟ್ಟೆ2 + ಹೋಗು1 (< ಪೋಗು1)]

ಕಟ್ಟೆಱಕ1 (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅನುರಾಗ: ಕಟ್ಟೆಱಕ ದಿನಮರ್ದಪ್ಪೆ ಪುಳಕತತಿ ನಾಂಟುಗುಮೆನ್ನೆಱೆಯನನೆನುತ (ವೃಷವಿ. ೨೩–೧೫); ಕಟ್ಟೆಱಕದೊಳಿನಿಯನ ಕಾಣುತ ಮರವಟ್ಟು ಮೈಮಱೆತು ನಿಟ್ಟಪಳು (ಹದಿಬ. ೭–೪೧); ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಾವ ಸುಕೃತದೊಳವನ ತಾಯಿ ಕಟ್ಟೆಱಕದಲಿ ಪಡೆದಳೊ (ಕಂನವಿ. ೯–೪೯). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ1]

ಕಟ್ಟೆಱಕ2 (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧೀನವಾಗುವಿಕೆ, —ಬಾಗುವಿಕೆ; "ಕಡುಪ್ರೀತಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಮಖಾಶ್ವಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟೆಱಕದಿನೆಮ್ಮೊಳ್ ಪುದುವಾಟ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬–೧೩). [< ಕಡಿದು + ಎಱಕ2]

ಕಟ್ಟೆಱಗು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಎರಗು; ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲೆಬೀಳು: ಪಸಿವಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲ್ ಕಟ್ಟೆಱಗಿ, ದಿನಮೆಲ್ಲ ತಣಿಯುಣುತೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೪–೧೧೮೫). [< ಕಡಿದು + ಎಱಗು1]

ಕಟ್ಟೇಕಾಂತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯ; ಬಹಳ ಗೋಪ್ಯ, —ಗುಟ್ಟು: ತಳೋದರಿ ವೃಕೋದರನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೦ ವ); ಪರಿಜನಮಂ ಪೋಗಲ್ವೇಟ್ದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಮಂ ಮಾಟ್ಟುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೦೬ ವ); ದುರಿಯೋಧನನ ನಾದರಿಸಿ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುವ್ವರು ವಿಚಾರಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೨೪); ಅರಮನೆಗೆಯ್ತಂದು ಕಟ್ಟೇಕಾಂತದೊಳೊರೆದನವಳಿಗಿಂತೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೨೨). ೨. ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ; ರಹಸ್ಯವಾದ ಜಾಗ: ಈಗಳುಂ ಎನ್ನಂ ತನ್ನಾತನೆಂದೇ ಬಗೆದೆನ್ನಂ ಕಟ್ಟೇಕಾಂತಕ್ಕುಯ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೯೫–೧೨). [< ಕಡಿದು + ಏಕಾಂತ]

ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಏಟನ್ನು ಹೊಂದು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಶ್ರೀ ಮಹಾಪಾರ್ಶ್ವನಿಂ ಕಟ್ಟೇರ್ವಡೆದು ಹೊಕ್ಕಿಹುದು ತನ್ನ ಹಕ್ಕೆಯಂ ಪಗೆಮಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೭೫–೩೮೮). [< ಕಡಿದು + ಏರು0 (< ಏಱ್4) + ಪಡೆ1]

ಕಟ್ಟೇವ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಅಸಮಾಧಾನ: ಪರಿಭವಮಂ ದನುಜಾರಿ ಬಲಾರಿಗಿತ್ತನೆನಗಿದು ಚಿತ್ರಂ ಎನೆ ಕೇಳ್ದು ಕಟ್ಟೇವಮುಂ ನೋವು ಮಳವಿಗಟಿಯೆ ಶಚಿಯಿಂತೆಂದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೩–೮೦ ವ). ೨. ಅತಿ ಅಸೂಯೆ: ನಭೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಕಳಪ್ರಕಾಶಮಂ ಮೊಟ್ಟಿಗಟ್ಟ ಪಕ್ಕೆವೆಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಡೆಗೆ ಕಳಿಪಿದ ಕಟ್ಟೇ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟೆ]ವದ ಪೊಟ್ಟಳಮಿದೆಂಬಿನಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ). [< ಕಡಿದು + ಏವ1]

ಕಟ್ಟೇಟ್ಗೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, —ಏಳಿಗೆ: ಕಟ್ಟಾಯಂ, ಕಟ್ಟೇಟ್ಗೆ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಡಿದು + ಏಟ್ಗೆ]

ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸಮೂಹ; ಮಹಾಸಮುದಾಯ; ಒಗ್ಗಟ್ಟಾದ ಗುಂಪು: ಕಪಿಲೆಯುಂ ಪಾರುವರುಮಂ ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಜೆಯಂ ಭಣ್ಡಾರಮುಮಂ ಕಾಲದಳ × × × ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನನೆನಾಳುವುದೆನ್ದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭–೫; 972). [< ಕಡಿದು + ಒಟ್ಟಜೆ]

ಕಟ್ಟೊಡತಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಒಡತಿ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಣಿ; ಮಹಾರಾಣಿ: ಬಟ್ಟದುಱುಬಿನೆಳವೆಣ್ಣೆ ಹರಣನಾಡ ಕಟ್ಟೊಡತಿಯೆ (ವರ್ಧಚ. ೬-೩). [< ಕಡಿದು + ಒಡತಿ]

ಕಟ್ಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ನಿಯಮ ಮೀರು: ಓಗರಕೆ ಮನೆಮನೆಯ ತಪ್ಪದೆ ತಿರುಗುವ ಜೋಗಿಯ ಕೈಯ ಕಟ್ಟೊಡೆದ ಕೋಡಗದ ಮನಕೆಂತಹುದು ನಿನ್ನ ಭಕುತಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೪-೩). ೨. ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನಡಸದಿರು; ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಕರಾರಿಗೆ ತಪ್ಪು; ಒಪ್ಪಂದ ಮುರಿ. ೩. ಗುಂಪು ಚೆದುರಿಹೋಗು (ಕ). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯ (ನಾ). ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಒಡೆಯ; ಪರಮ ಪ್ರಭು; ಮಹಾರಾಜ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಬೇಡಾ ಎನಲುಂಟೆ (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೭೯); ನಿನಗುದ್ರೇಕವೇಕಿನಿತು ಕಟ್ಟೊಡೆಯ ನಾನಿರಲ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೩); ಸುರನದೀಜ ದ್ರೋಣ ಕೃಪರೀ ಕುರು ಬಲಕೆ ಕಟ್ಟೊಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧-೨೨); ಕಟ್ಟೊಡೆಯನಾತನು ಜೀವ ಭೂತನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೨೬). [< ಕಡಿದು + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಡೆತನ; ಪರಮ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನವ ಬಲಿದಿಂತು ಹೋರುವೆ ನೀನು ಹುಟ್ಟುವಾಗಿನ ಧನವ ಕಟ್ಟಿತಂದೆಯೋ ನೀನು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೫-೭); ಕಟ್ಟೊಡೆಯತನದಿಂದ ಭೀತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆ ರಾಜ್ಯವನಾಳೆನುತ ಪರಮೇಷ್ಠಿ ನುಡಿದನು (ದೇವೀಮ. ೫-೧೧). [ಕಟ್ಟೊಡೆಯ + -ತನ]

ಕಟ್ಟೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಒಣಗು: ಕಾದುದಾ ವನಭೂಮಿ ತರುಗುಲ್ಮಾದಿಗಳು ಕಟ್ಟೊಣಗಲಾದವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೨೦). [< ಕಡಿದು + ಒಣಗು$_1$]

ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಒತ್ತಾಯ, —ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಲಿಂಗಣ್ಣನ ಕಯ್ಯ ಓಲೆಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ರಭಸದಿಂದ ಝಾಡಿಸಿ ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬದ ಬಲ್ಮೆಯಿಂದೆಳೆದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೧-೧೭). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಂಬ]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಅತಿ ಅವಸರ: ಕಟ್ಟೊತ್ತರದ ಕೆಲಸ ಈಗಲೆ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತರ$_2$]

ಕಟ್ಟೊತ್ತರ$_2$ (ನಾ). ಕಟ್ಟು ಕಳಚುವಿಕೆ; ಬಂಧವಿಮೋಚನೆ: ತಾನಱಿಯದುದನಱಿದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ ತ್ರಿವಿಧಮಲದಿಂದ ಕಟ್ಟೊತ್ತರ ಬಂದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ಹಣ್ಣೆನಂತಿದ್ದಾಗವೇ ಭರಿತಾರ್ಪಣ (ಸರ್ವವ. ೧೩೧-೬೫೯). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಉತ್ತರ ?]

ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯ (ನಾ). = ಕಟ್ಟೊತ್ತಂಬ: ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯಕೆದ್ದನೆಂಬಂ ತೇಳ್ದನೂಟಕಾ ಮಲ್ಲಯನು (ಮಲ್ಲಚ. ೫-೩); ಎಲೆಲೆ, ಕಟ್ಟೊತ್ತಾಯದ ರಾಯ! ಮೊನೆಗೊಡ್ಡಿ ಬಂದು ನೀವಾರೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದಿದಾವ ನಡತೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೬). [< ಕಡಿದು + ಒತ್ತಾಯ]

ಕಟ್ಟೊನಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ರೇಗು: ರಂಗನಾಥ:— (ಕಟ್ಟೊನಲ್ದು) ವೃದ್ಧನ ಮೇಲೆ . . . ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೦-೧೧). [< ಕಡಿದು + ಒನಲ್]

ಕಟ್ಟೊಪ್ಪ (ನಾ). ಬಲು ಒಪ್ಪವಾದದ್ದು; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು; ತುಂಬ ಚೆಲುವಾದದ್ದು: ಕಟ್ಟೊಪ್ಪಮಾದ ಬಿಂಕದ ಬೊಟ್ಟಕ್ಕಿದ ಫುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ . . . ಅಳವಟ್ಟರೆ ಚಂಚರಿಯರಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩೭). [< ಕಡಿದು + ಒಪ್ಪ$_2$]

ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಬೇಲಿ (ಇರುವ ಸ್ಥಳ): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಹಾಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆ ಹಳ್ಳಾ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ಕಲಮಾಲಡು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫-೯೮; 1516). [< ಕಡಿದು + ಒಬ್ಬೆ$_1$ (< ಒಟ್ಟೆ)]

ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ 'ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆ, ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅನುರಾಗ: ಕಟ್ಟೊಲ್ಮೆಯೊಳೆವೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಿಪ ನೀಱನ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). ಕಟ್ಟೊಲುಮೆ: ಒಲಿಸಿಕೋ ನೀನಾತನನು ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯವರಿಲ್ಲಾತ ನೀ ಹೋಗೊಲಿಯದಿರನು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೪); ಕಟ್ಟೊಲುಮೆಯನುಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೦). [< ಕಡಿದು + ಒಲ್ಮೆ]

ಕಟ್ಟೊಱತೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಒರತೆ; ರಭಸವಾಗಿ ಉಕ್ಕುವ ಊಟೆ: ಕಂಬನಿಯ ಕಟ್ಟೊಱತೆಯಲಿ ಕರೆಕರೆವುತ್ತೈತಂದರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೧); ರಣಕಾ ರಣರಸದ ಕಟ್ಟೊಱತೆ ಸೂಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೩೭). [< ಕಡಿದು + ಒಱತೆ (< ಒಱಂತೆ)]

ಕಟ್ಟೊಱಲ್ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಪೊಱಮಡುವ ಭೂಪಾಲನಂ ಕಂಡು . . . ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದು ಕಟ್ಟೊಱಲಿ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ (ಹಚಕಾ. ೯-೫). [< ಕಡಿದು + ಒಱಲ್$_2$]

ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಗೋಳಾಟ; ಆಕ್ರಂದನ: ಸುರರ ಕಟ್ಟೊಱಲಿಕೆಯನದ ಕೇಳ್ದರಿಭಯಂಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧೬). [ಕಟ್ಟೊಱಲ್ + -ಇಕೆ]

ಕಟ್ಟೋಗರ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಿದ ಅನ್ನ; ಕಟ್ಟನ್ನ; ಬುತ್ತಿ: ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟೋಗರ[ಪಾಠಾಂ. ಓಗರ]ದ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಕಟ್ಟಿದರೇನು ಹಸಿವು ಹೋಹುದೇ (ಅವಚಂ. ೪೨-೧೭೯); ತನ್ನಲ್ಲಿರ್ದ ಕಟ್ಟೋಗರವ[ನಾಹ] ರಂಗೊಟ್ಟು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೬); ಕಿಱುಗಲ್ಲಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಕಕ್ಷದೊಳ್ ನೇಲ್ವ ಕಟ್ಟೋಗರಮುಂ (ಚಿಕವಂ. ೭೦-೨೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ: ಓಗರದ ಪುಳ್ಗಿಯೋಗರದ ಪಲತೆಱದ ಪಾಲೋಗರದ ಕಟ್ಟೋಗರದ . . . ವಿಧಮಂ ವಧೂಜನವಱಿವ ತೆಱದಿನೊರೆವೆಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩ ಸೂಚನೆ). [ಕಟ್ಟು$_1$ + ಓಗರ]

ಕಟ್ಟೋಣ 'ಕಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕಟ್ಟೋಲಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡರಾಜಸಭೆ; ಮಹಾಸ್ಥಾನ; ತುಂಬಿದ ದರ್ಬಾರು: ಸದಮದದ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ದಶವದನನಿದಿರಲಿ ಹಾಯ್ಕಿದನು ಬಲುಬೆದಱಿಕೆಯ ರಣಭೈರವನ ಸಂಗರ ಭಯಂಕರವ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೩); ತಳವಾಱರೊರ್ಮೆಗಂ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ರಾಯನೆಡೆಗೆಯ್ತಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೧-೧೮). [< ಕಡಿದು + ಓಲಗ$_1$]

ಕಟ್ಟೋಲೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದ ಓಲೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ರಾಯಸ: ಓಲೆ ಕಾಱರ್ ಬಂದು ಮುನಿಗೆಱಗಿ ಪಾವುಡೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟೋಲೆಯುಮನೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೨೭). [ಕಟ್ಟು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕಟ್ಟೋವತ (ನಾ). ಬಲು ಜೋಪಾನ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ: ತಮ್ಮುಳ್ಳಾರ್ಥಮಂ ಬಯ್ತು ಬಂದಿಗೆ ಕಳ್ಳಂಗರಸಿಂಗೆ ದಾಯಿಗರಿಗಂ ಕಟ್ಟೋವತಂ ಮಾಱ್ಪಲೊಬಿಗಳೇಂ ಪೋಲ್ವರೆ ಸಾಕ್ಷ್ರೀಕ ಸುಕಚೂಡಾ ರಾಮನಂ ಸೋಮನ (ಕಇಅ. ೭೮-೧೩-೨೬; 1088). [< ಕಡಿದು + ಓವತ ?]

ಕಟ್ರೆ 'ಕಟ್ಟಱವೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಲೆಜ್ವರ (ನಾ). ನಿಯಮದಂತೆ ಬರುವ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ; ಕಟ್ಟಿನ ಜ್ವರ: ಅವಳು ಕಟ್ಲೆಜ್ವರದಿಂದ ತುಂಬಾ ಸುಸ್ತಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಟ್ಲೆ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಟ್ವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (ಕ). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗ]

ಕಠಡೆ (ನಾ). ಕಟಕಟೆ; ಕಟಾಂಜನ: ಅಡಕೊತಗಳು . . . ಕಠಡೆಗಳು (ಕಟಂಜನ) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [← ಮರಾ. ಕಠಡಾ]

ಕಳರಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಜದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಖಾಸಾ ಕಳರಿಗಿಯುಳ್ಳ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಿಯಲ್ಲ (ಮೈಪೌ. ೧೪೩೧, ೪೩-೪ ; 1637). [?]

ಕಳಾಣಿ 'ಕಳ್ಯಾಣಿ' ನೋ.

ಕಳಾರ 'ಕಳಾರ್ಕ' ನೋ.

ಕಳಾರಾಯಿತ (ನಾ). ಕಳಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ಬಾಣಸಂಕಲೆಯು ತೊಡರ ತೋಟಿಯ ಕಳಾರಾಯಿತರ ಬಾಣಾಯಿತರ ಮಲ್ಲಜಟ್ಟಿಗಳ (ಬಸ. ೬-೨೩).

[ಕಳಾರ (< ಕಳಾರ್ಕ) + -ಆಯಿತ (< -ಆಯ್ತ)]

ಕಳಾರಿ 'ಕಳಾರ್ಕ' ನೋ.

ಕಳಾರಿಕಜ್ಜೆ (ನಾ). ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ; ವೀರಗಾಸಿ : ತಲೆಗೆ ಜೋಡಿವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುಚ್ಚುಬಿಟ್ಟು ಸುತ್ತಿ ಪಟ್ಟೇಆಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಕಳಾರಿಕಟ್ಟೇ ಹಾಕಿ ಉಟ್ಟು (ಮುಸುಗ. ೯).

[ಕಳಾರಿ (< ಕಳಾರ್ಕ) + ಕಚ್ಚೆ]

ಕಳಾರಿದಾರ (ನಾ). ಕಳಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪಟ್ಟೆ, —ನಡುಕಟ್ಟು : ಮೊಸೆ ಮುಂಜಜಗನಳವಡೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಸುತ್ತಿ,ನೋಡಿಯುಕಿ ಬಿಗಿದ ಕಳಾರಿದಾರದ ಗೊಂಡೆಯವ ಕೆದಱಿ (ಕುವೆಂಪ್ರೋ. ೧೬-೧೯).

[ಕಳಾರಿ (< ಕಳಾರ್ಕ) + -ದಾರ್ಕ. / ಮರಾ. ಕಟಾರೀದಾರ್]

ಕಳಾರಿರಾಯ (ನಾ). ಕಳಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೀರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳ ತ್ರಿಭುವನ ಕಳಾರಿರಾಯರಾದ ಉದಯನಿರಿಯ ಹರಿಪಾಲ ಅಲ್ಪರಾಜಗಳ ಮಕ್ಕಳೂ (ಎಳ. XIV, ತ್ರಿರಂಗ. ೯೫-೨ ; 1535).

[ಕಳಾರಿ (< ಕಳಾರ್ಕ) + ರಾಯ]

ಕಳಾರಿಸಾಳುವ (ನಾ). = ಕಳಾರಿರಾಯ: ಮೇದಿನಿಯಾಸರಗಂಡ ಕಳಾರಿಸಾಳುವ (ಸೌಇವ. ೧೪೫೦, ಚಿಂತ್ಯೋ. ೧೦೭-೩೦ ; 1469) ; ಮೇದಿನೀ ಮಿಸರಗಂಡ ಕಳಾರಿಸಾಳುವ (ಎಳ. X, ಗೋ೧೮೮. ೭೫-೬ ; ಸು. 1495).

[ಕಳಾರಿ (< ಕಳಾರ್ಕ) + ಸಾಳುವ]

ಕಳಿಣ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ ; ಗಡುಸಾದ ; ಕರ್ಕಶವಾದ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. ೨. ನಿಷ್ಠುರವಾದ : ಕಳಿಣವಾದ ಧರ್ಮಾನ್ಮೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವವಳು ಅಜ್ಜಿ (ಕಂಬಹು. ೧೪). ೩. ಹಗುರಲ್ಲದ ; ಕಷ್ಟಕರವಾದ ; ದುಸ್ಕರವಾದ ; ಜಟಿಲವಾದ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ ; ನಿರ್ದಯವಾದ. (ನಾ). ೫. ಬಿರುಸು ; ಗಟ್ಟಿತನ : ಭೂಮಿಯು ಕಠಿಣವನು ಆಕಾಶದ ಮೃದುವನು ತಿಳಿವ ಗಮನವಳ್ಳಿಯೇ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೬-೧೯) ; ಶಿಲೆಯ ಮೇಲಾ ರಾಮಚರಣದ ತಳವನೂಱಲು ನಡುಗಿ ಬೆವತುಮಿಯೆಲೆಳ ಕಠಿಣವನುಳದು ಶಾಕಲ್ಯ ಕೈಕೊಳಲು (ಶಾಕಿರಾ. ೧-೯೬).

[< ಸಂ. ಕಠಿನ]

ಕಳಿಣತೆ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಗಟ್ಟಿತನ ; ಬಿರುಸು : ಕಾಸಿ ಪಾಲುಂ ಪಡೆಗುಂ ಕಠಿಣತೆಯಿಂದಿರೆ ತೀರ್ಥಜಲದೊಳ್ (ಪೋ ೧೦೧ ಪ. ೯-೪೫) ; ಉದ್ಯತ್ತತೆ ಕಠಿಣತೆ ಕುಡಲ್ಕೆ ಸಱಹಂ (ಪುಷ್ಪಕ. ೬-೩೭) ; ಕೆಸಱೊಳ್ ಹುಟ್ಟಿ ಕಠಿಣತೆಯ ನಾವರಿಸಿ ಕಂದನಾಂತುವಂ (ಚಿಟಿಪ. ೩೭-೬೮). [< ಸಂ. ಕಠಿನತಾ]

ಕಠಿನ (ನಾ). = ಕಠಿಣ : "ಖರ, ಕಠಿಣ ರವ, ಕಠಿನ, ಕರ್ಕಶ, ಕರ್ಕಶ, ಧ್ವನಿ —ಈ ೬ ಬೆಟ್ಟದು" (ಜಲಾಯು. ೫೭-೧೪೭).

[ಸಂ.]

ಕಠಿನಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯಿ : ಇವನು ಬಹು ಕಠಿನಚಿತ್ತನಾದುದರಿಂದ ... ಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಇವನ ಕಾಟವು ದುಸ್ಸಹವಾಗಿದ್ದಿತ್ತು (ಕವಿಕ. ೧). [ಕಠಿನ + ಚಿತ್ತ]

ಕಠಿನಚೆವೆರು (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕರ್ಕಶವಾಗು: ಸೆಳೆಯುಕ್ತಿಪ್ರಂತರಿಂ ಮೌರ್ವಿಯ ಕಠಿನತೆವೆಪ್ಪ ಪೂರ್ವಾಂಗದಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತುಂ (ಕಾಳಿಂತ. ೨೨-೬೮). [ಕಠಿನತೆ+ ಪೆರು(< ಪೆಱ್ಪು)]

ಕಠಿನಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ : ಅವಳು ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಇಸರು. ೩೨೫).

[ಕಠಿನ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಠಿನಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಕಲ್ಲೆದೆ. ೨. ನಿರ್ದಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕ್ರೂರಿ (*).

[ಕಠಿನ + ಹೃದಯ]

ಕಠಿಲ್ಲಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಗಲಕಾಯಿ. ೨. ಹಿ. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : "ಬೆಳ್ಳುಡಕಿಲು ವಿಕಾಲಂ ಕಠಿಲ್ಲಕಮಿಷ್ಟಕಳ್ಳು" (ಮುಂಗರಾ. ೪೦-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಠೋರ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ ; ಕಠಿನವಾದ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ : ಕಂಕಳಳ ಪ್ರಜಂಘ ಮೈಗರಾಜ ಕಠೋರ ಕಠೋರ ಭೀಕರ ಹೂಂಕರಣ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೩) ; ಅಜ್ಜಿಯ ಅಜ್ಜಿ ಅಹ್ಮೊಂದು ಕಠೋರವಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೫೩). [ಸಂ.]

ಕಠೋರಗತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ನಡಿಗೆ ; ತೀವ್ರವಾದ ಗತಿ : ಏನುತ್ತರೆ ಕುಮಾರ ಕಠೋರಗತಿಯಲಿ ಬರವು (ಕುಮ್ಯಾವಿ. ೫-೩೭).

[ಕಠೋರ + ಗತಿ]

ಕಠೋರತನ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ : ದುಷ್ಟದಂಡನವೂ ಅವರ ನಿರ್ಮೂಲನವೂ ಕಠೋರತನದಿಂದ ಆಗಲೇಬೇಕು (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೧೪).

[ಕಠೋರ + -ತನ]

ಕಠೋರತರ (ಗು). ಅತಿ ಉಗ್ರವಾದ, —ಕ್ರೂರವಾದ : ಭೂರಿ ಭೀಕರ ಮುಕರ ಮಹಿಷಿಮಿ ತಿಮಿಂಗಿಲ ಕಠೋರತರ ರಾಜೀವ ಜಲಪ್ರತತವಾಸವಾ ಸಮುದ್ರದೊಳೆಸೆದುದು (ಕೈವಿಧಾ. ೬-೭). [ಸಂ.]

ಕಠೋರವಾಣಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಾದ ಮಾತು ; ಗಡುಸಾದ ನುಡಿ : ಕಠೋರವಾಣಿಗಳಂ ಘಾತಿಸುತಿರ್ದನುನ್ನೆವರೆಗಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೭೩). [ಕಠೋರ + ವಾಣಿ]

ಕಡ್ಡ (ನಾ). ಎರವು ; ಸಾಲ ; ಹೊಣ ; ಉದ್ಧರಿ : ಕಡನಂ ಕೊಟ್ಟರ್ ಕೊಳ್ವಂತೆ (ಕಾಂತಿಮ. ೮-೪೪) ; ಮುನ್ನಿನ ಕಡನಂ ನೀಂ ಕುಡು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೦೩) ; ಕಡನ ಕೊಡದಾಗಿ ಕೊಂಡಡ ಸತ್ತ ಕೊಟ್ಟವ ಕೆಟ್ಟ (ಮೋಮಾ. ೩೬೭-೪೧೯) ; ಕಾಲನಾ ತಿಗುಳನೇಂ ಕಡಗೊಂಡನೊ ಬಡ್ಡಿಗೊಂಡನೋ (ಕಮದ. ಸ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡನನು ಸವ್ಯದ್ರಿಕೆವಾಗಿ ಕೊಡಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೪-೧೩) ; ಕಡ ಹುಟ್ಟಿ ಬಡವ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾಡಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡ]

ಕಡ್ಡ 'ಕಡಹ್ಮು' ನೋ.

ಕಡ್ಡ 'ಕಡವೆ' ನೋ.

ಕಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ಪಾರು ; ದಂಡೆ ; ಕೊನೆ. 'ಕಡತೆರು' ಪರಾ. ೨. ಪಾತ್ರೆ ; ಕಟ್ಟೆ ; ಮಡಿ. 'ಕಡಹ್ಮು' ಪರಾ. [?]

ಕಡ್ಡ (ನಾ). = ಕಟ್ಟೆ : "ಕಟ್ಟ– ಕಡ" (ಕಮದ. ತಾಹ್ಮ ವ್ಯತ್ಯ).

[< ಸಂ. ಕಟ]

ಕಡಂಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ವಿಜೃಂಭಿಸು (?) : ಪೂರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದತ್ತು ತುಲಾಗಾರ್ಯಂ ಕೋಣೆ ಕಡಂಕಿ ಮಿಂಚಿದ ಕತ್ತಿ ಮೆರೆಯಿ ನಿಂದೆ ನೀರ್ ತೆಗೆದುದೊಮೆರ್ ಬಿಸಿಲ್ ಪೊದಲ್ದುಡೋಯಿಂ ಳುರ್ಮೇಘಂಗಳಂ ಬಿಡಲಂಜಿ ಮೈ ಎಳೆಯಂ ಯುದ್ಧ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೧೦-೧೭೬). [?]

ಕಡಂಕು$_2$, ಕಡುಕು$_4$ (ನಾ). ಅಟ್ಟೆ; ಕಬಂಧ: "ಕಡಂಕೆನೆ ಕಬಂಧ" (ಕಶರ. ೨೦). **ಕಡುಕು$_4$**: "ಅಟ್ಟೆಯೆಂದುಂ ಕಡುಕೆಂದುಂ ಕಬಂಧಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೪-೨೭೩). [?]

ಕಡಂಗ$_1$ 'ಕಡಂಗು$_3$' ನೋ.

ಕಡಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕಡಾಯಿ; "ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ" (ಅಯ್ಯಾಶಾ): ತರುಣಿಯರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಱೆಯೆ ಸಾಲ್ವುದೆನಲ್ ನೆರೆದಾದಮೀಂಟುತುಂ ಬರೆ ಬಿಸಿಲಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ವೆಸಕದಿಂ ಬಿಸಿನೀರ ಕಡಂಗ[ಪಾಠಾಂ. ತಡಂಗ]ದಂದದಿಂದಿರೆ ಬಸಿಱರ್ತ ಬಾಯೊಳಗೆ ಪಾಂಥಜನಂ ನಡೆಯಿತ್ತು ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೯). [ದೇ. ?. / ತಮಿ. ಕಡಗ = ಗಿಂಡಿ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಂಗ$_3$ 'ಕಡಗ$_1$' ನೋ.

ಕಡಂಗರ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು; ಬೂಸ: "ಕಡಂಗರಂ ಬುಸಮೆನಲು ಹೊಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩). ೨. ದೊಣ್ಣೆಯಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ. [ಸಂ.]

ಕಡಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು: ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಱಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ ಕಡಂಗಲುಂ ಕಡಂಗಿಸಲು ಮಡಂಗಲುಮಡಂಗಿಸಲುಮೊಡ್ಡಲುಮೊಡ್ಡಿಸಲುಂ . . . ಜಾಣನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ). [ಕಡಂಗು$_1$+ -ಇಸು$_3$]

ಕಡಂಗು$_1$, ಕಡಗು$_1$, ಕಡುಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರಿದುಂಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಪಡು: "ಕಡಂಗು-ಔತ್ಸುಕ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ); ಬೆಸನಂ ಪೂಣ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪಾಯ್ದುಕಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೫); ಏಟುಂ ಕಡಲಂ ಕಡಂಗಿ ಕುಡಿವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪); ಅರಲ್ದೊಡಂಬೆಗೆ ಕಡಂಗುವ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳ್ಸರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫-೪೦). ೨. ಮಸಗು; ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: ಪಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆನ್ನೊಳೆ ಕಡಂಗುವನೆನ್ನೊಳೆ ಬಲ್ಪುದೋರ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೩೪); ಮೀಱಿದಡೆ ಮ್ರಿತ್ಯು ಕಡಂಗಿದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ ಸಿಂಹ (ಎಕ.XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩-೧೮; 1124); ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ವಸಂತ ರಾಜಂಗೆ ಪುಯ್ಯಲಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ). ೩. ಆವೇಶಗೊಳ್ಳು; ರಭಸವೇರು: ಬಡಿ ಕೊಲ್ ಕಟ್ಟಿಱಿ ಮುಱಿ ಕಡಿ . . . ನಿಮಿರ್ದಿಱಿ ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗೆಂದು ಮುಸುಱಿ ನಾರಕರಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೧೨); ಜನಕನನಿಕ್ಕಿದುದ್ಧತನನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ಕಡಂಗಿ ಬಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೭೧); ಜವನಂ ಜಕ್ಕುಲಿಪಂ ಕಡಂಗಿ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಕ್ಕೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೨೮; 1198); ಎರಡೂ ಮಹಾ ಸೈನ್ಯಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತುಡುಕಿ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದುವು (ಕರತ್ನ. ೫೮). ೪. ಏರಿಬರು; ಸಾಹಸಮಾಡು: ಮೀಱಲು ಕಡಂಗಲ್ ತೊಡರಲೆಡಱ ಲೊಟ್ಟಯ್ಸಲುಕ್ಕಲ್ . . . ಮಾಱಾಂತು ಕಾದಲ್ ನೆಱೆವರೆ ಧುರದೊಳ್ ದೇವ ಕಾದಂಬರುದ್ರಾ (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೨; 1075); ಮೀಱಿದಡೆ ಮಾರಿ ಕಡಂಗಿದೊಡಾಂಪ ಗಂಡರಾರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೪; 1118); ಕಡಂಗುವಂನ್ಯಭೂಪರನಿರದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. IV, ೧-೧೭; 1204). ೫. ತವಕಪಡು: ಕರಂ ಕಱಿಯೆ ನಂಬಿಪಳಿಂಬಱಿಪಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಾಲ್ಗಳೊಳೆ ಪೊರಟ್ಟಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ). **ಕಡಗು$_1$**: ೧. ಏಳನೆಯ ದಿನದೊಳ್ ಕಡಗಿ ನಡೆದು (ನಂದಿಮಾ. ೧-೯); ಲವಣ ಮನರೆದು ಕಡಗಿ ಪಾಕಂಗೈದು (ಲಿಂಗಪು. ೮-೪೨). ೨. ಕಡಗಿದಡೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೬). ೩. ಬಸವನೀವ ಬೇಡಿತನೆಂದು ಕಡ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗಿ ಕೋಪಿಸಲಾಗಲದನಱಿದು (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೭-೩೧); ಕಡಗಿ ಸಾತ್ಯಕಿಯೊಡನೆ ಬವರವ ಹಿಡಿದ ಭಟರಮರರ ವಿಮಾನವನಡರುತಿದ್ದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೧೨). ೪. ಕಡಗುವ ರಿಪುಗಳ ಶಿರಮಂ ಪೊಡೆಸೆಂಡಂ ಪೊಡೆ × × × ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೮-೩೦; 1203); ಕಡಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗೆ] ಕಾಮನ ಹೆಸರನಡಗಿಸಲು ಧಾಳಿಡುವ ಪಡೆಯೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪೦); ಕಡಗಿ ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿಗಳಲೆದು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೫). **ಕಡುಗು$_1$**: ೧. ಧಾತ್ರೀ ವಧುವಿಚ್ಛೆಕಾರ್ತ್ತಿ ಕಡು(ಗು)ಗೂತ್ತಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೩೯-೪೧; 1152); ಬಲು ಬೇಡವಡೆ ಕಡುಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡಗಿ] ಹರಕರಿಸಿ ನಡೆಯೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೧೪); ಬಣಗುಗಳೊಡನೆ ಸರಿಗಂಡೆನ್ನ ಬಗೆಯದೆ ಕಡುಗುವೈ ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೧೬); ಚಕ್ರಿ ನಿಮ್ಮತ್ತ ಕಡುಗಿ ಹಾದಿಯ ನೋಡುತಿಹನು (ಭರಚ. ೩೮-೧೧೪). ೨. ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ಗಿರಿಗೆ ಸುರಪತಿ ಕಡುಗಿ ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೧); ನಿವಾಘದ ಸುಳುವಿಗಿನಮಂಡಲವ ತಡೆವುದೆ ತಿಮಿರಲತೆ ಕಡುಗಿ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೨೬); ಆದನಿಗೇಳ್ದಾಂ ಕಡುಗಿ ನಡುಮನೆಗೆ ಯ್ತರ್ಪನಿತಱೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೬೮-೯). ೩. ಹೊಕ್ಕುದು ತುಳುವ ಪಡೆ ಕಡುಗಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೩); ಕಡುಗಿಬರ್ಪ ಕಾಡುಮಿಗವ ಹುಯ್ಯೆ ಸೆಳೆಯ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ ಕಡುನೀಱೆಯರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೫೪).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕಡಂಗು, ಕಣಂಗು]

ಕಡಂಗು$_2$, ಕಡಕು$_4$ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ (ಕಿ). **ಕಡಕು$_4$**: ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ; ಉತ್ಸಾಹ: ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದು ಕಡಕಿಲಿ ಬರುವವರು ಕಡುಜಾಣ ನಮ್ಮಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪-೪); ಕಳಕ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೆ ಕಡಕಿಲಿ ವೈದೆನೆ ತಡಮಾಡದೆ ಅಡಸರದ್ಹೂವ (ಕಜಾಗೀ. ೪೨). [< ಕಡಂಗು$_1$]

ಕಡಂಗು$_3$, ಕಡಂಗ$_1$, ಕಡಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ; ಅಗಳು: "ಕುಲ್ಯ ಕೌತ್ಸುಕ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫). ೨. ಕಾಲುವೆ (ಕಿ). **ಕಡಂಗ$_1$**: ೧. ೧೮ ವರುಷ ಪರಿಯಂತರ ಕೊಡಗಿನ ರಾಜ್ಯದ ಒಳಗೆ ಯಾವತ್ತು ಕಡಂಗ ಕಂದುಕ ಮುಂತಾಗಿ ತೆಗೆಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮); ಸಿದ್ಧಾಪುರದ ಕಡಂಗ ಪರಿಯಂತ್ರ ಭೂಮಿ ನಮ್ಮದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೮). **ಕಡಗು$_2$**: ೩. ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಗಿಡಗಂಟಿಗಳ ಮಡಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕ ಹರಿ: ಬಾಳೆಗೆ ಕಡಗು ಸೂಳೆಗೆ ಬೆಡಗು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಡಙ್ಗು; ಕೊಡ. ಕಡಂಗೀ = ನೀರಿಲ್ಲದ ಕಂದಕ]

ಕಡಂಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಂಗೊಡು, ಕಡಂಗುಡು, ಕಡಗುಡು, ಕಡಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ ಕೊಡು; ಎರವಲಾಗಿ ಕೊಡು: ಪೊಸ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮಂ ಬಾಯ್ದೆಱೆಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟು (ಜಯಕಾ. ೧೪-೭೯). **ಕಡಂಗುಡು**: ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂದೆಱೆದುಕೊಳ್ವಂಗೆ ಕಡಂಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮). **ಕಡಗುಡು**: ನಿಖಲ ಪೂಗಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಡಗುಡುವಂತೆ . . . ಬಾಣಜೆ ಬಂದಳೀಶ್ವರನ ಚಾವಡಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೯). **ಕಡಗೊಡು**: ಮನ್ನಿಸುತ ಕಡಗೊಡುವ ಯಧಿಕ ಧನಯುತರಾಗಿ . . . ವರ್ತಕರು ಮಿರ್ಪರು (ಸವಮೋ. ೨-೪೬); ಬೆಳ್ಗೊಳದ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಕಡಗೊಟ್ಟರುವ, ಬಡ್ಡಿಗೊಳ್ಳುವ, ಅಶೇಷರೂ ಜೈನರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೧-೯).

[ಕಡ$_1$ + ಕೊಡು]

ಕಡಂಗೊಳ್, ಕಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು; ಎರವಲು ಪಡೆ: ಕಡಂಗೊಂಡಂ, ಕಡಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡಗೊಳ್**: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರಂ ಕಡಗೊಂಡೊಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮಗುಟ್ಟದಂ ಕೊಂಡಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩). [ಕಡ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಂಜ, ಕಡಜ₂, **ಕಣಜ್ಯ** (ನಾ). ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೀಟ,—ಹಾರುಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಗಡ್ಡದೊಳು ಸಲೆ ಕರಂಜಗಳ ಮೊತ್ತವುದು ಗೂಡಿಕ್ಕಿ ತತ್ಪಕ್ಷಿಕ್ಕರ್ದಪುವು (ಪಜ್ಜೇತ. ೯-೫೭). **ಕಡಜ**₂: ಕಡುಗತ್ತಲೆಯ ಕೂಪದೊಳಗೆ ಹಾಯ್ಕುಲು ತುಂಬಿ ಕಡಜಂಗಳೆಜಗಿ ತಿಮಿರ್ಪವು (ವೀತ್ಪತ್ತಿ. ೪-೧೯-೪೧); ಕಡಜ ನಡುವಿನ ಕಾಂತೆಯರು ನಡೆ ನಡೆಯ ದಿಂಗದೊಳಸಮಶಸ್ತ್ರನ ಮಡದಿಯೆಡೆಯೊಳ ಗೈದಿಂದರು (ಜೆಸೂಕಾ.೧೯-೨೩) **ಕಣಜ್ಯ**: ಕಣಜನ ಗೂಡನರೆದು ನಾಥಗೆ ಪೊಸಲು ಮೂತ್ರ ದಿಬುವುದು (ಸಣ್ಣಕ. ೩೭ಗ); ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಚಿಂತಿಸಲ್ ಕಣಜ ಕಟ್ಟಿದ ಕ್ರಮಿಯು ತೆರನಾಗಿ ತಾ ಮತ್ತೆ ತೋರುವಂ (ಪರಮ. ೯-೯); ದಾರಿ ಬಾರಿಗು ಕಣಜ ಕಟ್ಟಿದ ಬೆಲೆಯಾದ್ದುಳು ಕಣಜ ನಾಮನ ಸಾರುವಂದನ ತೋರಲೇಕೆಂದನಿತ (ಅರ್ಹಾದಿ. ೧೬-೪೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿಪ್ಪು; ಮಲ. ಕಡನ್ನಲ್, ಕಡುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕಣಜದ; ಕೊಡ. ಕಡಂಂ ; ತೆಲು. ಕಡಜು, ಕಣಜು]

ಕಡಂದುರು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಂದುಱು, ಕಡಂದುರು, ಕಡದುಱು, ಕಡುದುಱು (ನಾ).=ಕಡಂಜ: ಮದುವೆಯ ಪೆರಮಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೧); ಕಾರಮಳೆ ಕಱೆದಂತೆಯುಂ ಕಡಂದುಱು ಹುಟ್ಟಿಯ ಕೆಕಕಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫-೭ : 1156); ತುಂದಿಗಳ್ಗಱೆದೆ ಪೂವೊಳ್ ಮಗಮಗಿಸುವ ಕಂಪಂ ಕಡಂದುಱೇನಱಿದವುದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮) ; ಸಿಂಗ ನಡುವಿನ ಕಡಂದುಱುನಡುವಿನ ಹೆಂಗಳೆದ್ದುದರವಕೊಡನೆ (ಜಾಗ ಕು. ೪-೮) ; ಆ ಕಾಂತೆಯೊಳಾ ನೆತ್ತರೆ ಬಿತ್ತಾಗಿ, ಬಸಿಱ್ ಕಡಂದುಱುಗೂಡಿ ನೋಲ್ ದಿನ ಕ್ರಮದಿಂ ಬಳೆಯುತಿರ್ದಿಂ (ಅಮೃತ. ೩೧-೬).

ಕಡಂದುರು : ದಾನ ಪರೋಪಕಾರಾ ಪಿರಿದುತ್ಸಹ ಸಂತತಮಲ್ಲದಾ ಗೃಹಂ ಕಾನನದಿಳ್ ಗಿಜಗಸಿ ಗೂಡು ಕಡಂದುರು ಪತ್ತು (ನೀತಿವಾ. ೧೫೫).

ಕಡದುಱು : ಕಡದುಱುಗಳ್ ಕವಿದಂತಾಯ್ತಡಿಗಾತ್ಮನಿಂದಂದವುಪಜ ಗೂಡಿನ ಮಣ್ಣಂ ಕಡಿಯಡೆ ಸೀರಿಂ ಪೊಸಳ್ ಕಡಿಯುಂ ಕದ್ರಿಪಂ (ಪಾಪು. ೧೩-೧೧೧); ಅರೆದರಿಬಾಜದಿಳಿಪಂ ಕಡದುಱುವ ಕಂಡಡೆ ಕೂಡುವುದೆ ಮಧುಕರನ ಲಾಯದೊಳಿಳ್ (ಋಷ್ಯಾಶ್ರ. ೯-೨೫); ಕಡದುಱು ವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನೆ ತೊನೆಸುಯ ಪರವಿಗಳ್ . . . ಕಾಲ್ದೊಡಕುಗಳ ಪಕ್ಕಗಳ ಪರಿಹಿಸಲಿಸಿದು ದಾ ದುರ್ಗ (ತಿಪರಾ. ೬-೬-೧೧).

ಕಡುದುಱು : ಕಡುದುಱುನ ಸಂದೋಹವನುಮಾ ಬಡಬಶಿಖಿಯನು ಮುತ್ತುವಂದಿ (ಶಾಶಿಕಾ. ೧೧-೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡುತ್ತೇಱು ; ತೆಲು. ಕಡುದುರು, ಕಣುದುರು]

ಕಡಂದುಱುತೆ (ನಾ). = ಕಡಂಜ : ತುಂದಿ ಪೀರ್ದವೊಲೇಂ ಪಿರ್ದ ಪುದೆ ಕಡಂದುಱುತೆ ನವ್ಯಾಮೋದಮಂ ಪೂಗಳೊಳ್ (ಜಗದ. ೧-೧೩). ☞ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಕಡಂದುಱು+ತೆ' ಎಂದು ಒದಿ 'ತೆ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಆವ್ಯಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

[ಕಡಂದುಱು + –ತೆ]

ಕಡಂಬ, ಕಡಬ್ಬೆ, ಕಡವ₁, **ಕಡವು, ಕಡವೆ, ಕಡಹ**₂ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕದಂಬವೃಕ್ಷ: ತಿಳಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಡಂಬ ನಿಂಬ ಪಾಟಲ ತಮಿಸಂಧಿಂ (ಎಕ. VII, ತೀರ್ಥ. ೨೩೫-೬೫ : 1207). ೨. ನಾಳ; ದಂಟು; "ದೇಂಟು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೬). ೩. ಈಚಲು ಮರ. ೪. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು; ಕೂಟ: ಭಜಯಾದಿತ್ಯ ಮಕ್ಕಿಲದ ಮಹಾಜನ ಕಡವ್ಯ ಧರ್ಮ್ಮ ಒಬ್ಬಳ್ಕಡೆದರು ಒನ್ನು ಪೊಱ್ತಿಲ್ಲಿಬ್ಬ ಪಾರ್ವ್ವಮುಂ ಧರ್ಮ್ಮಂ ನಡವುದು (ಎಕ. IX, ಶಿಕಾರಿಂಗ್. ೨-೮ : ೫೩).

ಕಡಕ್₁ : ೧. ಅರಳಿವಾಳ, ಕಡಬೆ, ಕಗ್ಗಲು ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷ ಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃಪಾಸ. ೫೧). **ಕಡವ್**: ೧. ಕಬ್ಬುರ ಕಳ್ಳ ಕಡವ ಮೊಗಸು ನಿಲ್ಲಲ್ಕೆ ಗಜಿಳ್ಕೆ . . . ಬೆಳೆದಿರಲಾ ಬಿಂಬಂ ಭೀಳರ ಕರಮಾಯ್ತು (ಜಯ ಕಾ. ೧೫-೩೪); ಮುಳ್ಳುಸುಳ್ಳ ಕಡವದ ಮರದಿಂ (ರಾಪ. ಪರ್ವ. ೧೧೫). **ಕಡವ್ಯ**: ೧. "ಕಡವನೆ ಕಡಂಬವ್ಯಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಾ. ೫೬); ಕಡವಿನ ಕಂಪಡರಿಂದಿಮುದು ಹಾದಿಯ ಕಂಪೊಡವಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೪); ಕಡವಿನಲರ ಕೇಸರಿಂಗಳಂ ಪೊರೆದೆಲಗಳ್ಳಂ (ಶಾಪಂಉ. ೫೧೯); ಕಡವಿನ ನೊವಡಿಂದೊಂದೆರಡಡಿಯಡುತಿರ್ದಪುದು ಗಾಳಿ (ನಿರಿಕ.೯-೬೨). **ಕಡವೆ**: ೧. ಎಲವ ಮುತ್ತುಗ ಹಾಲೆಯರಶೀಜಲಿ ಕಡವೆ ಪೆರ್ಗೊಳಿಯಾಲವು (ಸಾ ಪೃ ಛಾ. ೫-೭); ತಿಲಕ, ಕರಿತಿಲಕ, ಕಡವೆ, ಕಲ್ಲುಬಸರೆ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಅ. ೩೩೮). **ಕಡಹ**: ೧. ಕಡಹದ ಮರಕೀರಿ ಕಾಡುವು ದುಚಕವೆ (ವಿದಾಕ್ಕ. ೩೩-೧); ಕೆಂಬುಬೂರಗದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಗಳು, ಕಡಹದ ಮರದಲ್ಲಿ (Anthocephalus) ಬಾವಲಿಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡುವವು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೭೧).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಮ್ಬು, ಕಡಮ್ಬು ; ಮಲ. ಕಡಮ್ಬು ; ತೆಲು. ಕಡಾಮು, ಕದಿಮಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಯ್ಯಂಬ, ಕಲಂಬ. (< ಸಂ. ಕದಂಬ)]

ಕಡಂಬಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಜಂಪ್ರಾಕ್ಷರ್ಕಾಹಾರಂಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರ್ಪ್ಪ್ಯಂತಾಗಿ ಕಡಂಬಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ವಯಲೊಳಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗೆಜ್ಜೆ (ಎಕ. VII, ತೀರ್ಥಾ. ೧೫೨-೧೫೫ : 1089).

[ಕಡಂಬ + ಗಟ್ಟ]

ಕಡಂಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲವನ್ನು ಪಡೆ : ಕಡಂಬಡಿಯದ ಬಡವನಂತೆ ಪಸಿದು ಪಟ್ಟು ಬಜಾದಿಗೆಕೊಡಲಂ ತಪಿಗ ಗಾವಿಲಾನದಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೮೦). [ಕಡ್ಡ + ಪಡೆ]

ಕಡಂಬರಸೆ, ಕಡಬರಸೆ (ನಾ). ಕಡಂಬದ ರಸೆ; ಈಚಲಿನ ರಸೆ; ಹೆಂಡ: ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊಳ್ಳಿಯದೆ ನವಿಳುದೆದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಂಬರಸ ನರಸನಂತಾಗಿರೆರೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಲ್ಳರಸು ಪೊಡವಿಗರಾಗದಪಸೇ] (ಪಂಚತಂ. ೪-೬೫-೪). **ಕಡಬರಸೆ** : ಧರ್ಮಮುಂ ಪೆರ್ಚುವಂತಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುದರಸಂ ಕಡಬರಸಂ ಪಾದರಸಂ ನಿಶ್ಚಯಮರಸಳ್ಗೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೬೭); ಜಜ್ಜನಿದಿರವದು ಸುರಿಜಾಪ ದಂತೆ ತನು ಬುದ್ಬುದದಂತಿರೆ ಬಯಲೆಂಬುದದಱಿಯದೆ ಪರವಶನಪ್ಪರಸ ನೀತ್ಯಸಲ್ ಕಡಬರಸಂ (ಕ್ರಿಯಾ ವಿ. ೧೯-೭೩); ಶರಣೆನೆ ತಾಯ್ತಮ್ಮಪು ದೇಡಾಡಿರದೀಪುದು ಕೊಡದೆ ನೆಡೆಯ ದಿರುವುದು ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪರೆಯದೆ ನವಿಳುದು ವಡೆಯದಲರಸಂ ಕಡಬರಸನಂತೆ ಜೂಡಾರಕ್ಕಾ (ನೀತಿವಾ. ೩೩೦). [ಕಡಂಬ + ರಸ]

ಕಡಂಬಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವಿಷಪೂರಿತ ಹಾವು: ಈ ಬಾರಿ ಕಂಡುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಿತೇಷವಾಗಿ ಕಂಡ ಹಾವೆಂದರೆ, ಕಟ್ಟಿಹ ಹಾವುಗಳು; ಕಡಂಬಳಿ. ಇವು ನಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಾವು ಗಳು (ಆಖಾಖ. ೧೧೧೧). [←–ತುಳು. ಕಡಂಬಳಿ]

ಕಡಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಮಾಡು: ಪೆಱರ ಬಿನ್ನಹಮಂ ಪೇಳಿಕೋಡೆಯಂ ಕಡಂಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ಬಳಿರಿಕ್ಕಿಸುವ (ಜಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ಐದಿಯುಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ ಕಡಂಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೬-೪).

[ಕಡ್ಡ + ಮಾಡು]

ಕಡಕ್₂ 'ಕಡಗ್' ನೋ.

ಕಡಕ್ಕ₂ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ (?): ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕಡಕವಿಲ್ಲದೆಂತೀ ಮನ ಕೊಟ್ಟು ಅನ್ಯಶ್ರವಣವು ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಯ ಕೊಟ್ಟು . . . ಎನ್ನ ರಕ್ಷಿಸೊ (ಸಂಶೋತ. ೩೯); ಅಯ್ಯನಿರಲು ಮಗ ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಯ್ಯನೊಳ ಕಡಕವೆನ್ನುವರೇ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೯–೬).
[< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕಡಕ್ಕ₃ (ಗು). ಕರಾರುವಾಕಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ತಂಗುಳ ಉಳಿಸದಿರಲು, ತಿನ್ನದಿರಲು ಕಡಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ಹೊಲಮ. ೧೧೧).
[← ಮರಾ. ಕಡಕ್]

ಕಡಕಟ್ಟು₂ (ನಾ). ಏರ್ಪಾಡು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪುರಾಣ ನಿತ್ಯ ಹೋಮ ವೇದಪಾರಯಣ ಶ್ರೀ ತಿರುವಾಟ್ಟು ಯಿಷ್ಟು ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಯ್ಯಕೆಉ ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದ ಕಡಕಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೭೩–೨; 1381); ಹಿಡಿತುಂಬ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೊಲತುಂಬ ಬಿತ್ತ್ಯಾರೆ ಕಡಕಟ್ಟಿನ ಜಾಣ ನನ ತಮ್ಮ (ಗೌರಪ. ೧೧–೧೦). [ಕಡ ? + ಕಟ್ಟು₂]

ಕಡಕಟ್ಟು₃ 'ಕಡಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಡಕಡಾಟ (ನಾ). ಕಡಕಡ ಎಂಬ ಸದ್ದು; ಕರತಾಡನ ಶಬ್ದ: ಧೋಂಡೂಬಾಯಿಯ ಠರಾವಿಕ ಮೇಳವನ್ನು ಕಂಡು, ಪ್ರೇಕ್ಷಕವೃಂದ ಹರ್ಷಭರಿತವಾಗಿ ಟಾಳಿಯ ಕಡಕಡಾಟ ಮಾಡಿತು (ದೀಪಹ. II, ೩೮೮).
[← ಮರಾ. ಕಡಕಡಾಟ]

ಕಡಕತ್ತಿ₁ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಕತ್ತಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರಗಾರನು ತದೇಕಧ್ಯಾನ ನಿರತನಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕಡಕತ್ತಿ ಗಿಡವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಇಬದು. ೧೪೪). [?]

ಕಡಕಲ್, ಕಡಕಲು (ನಾ). ಪ್ರಾಕಾರ, ಗೋಡೆ ಅಥವಾ ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗಲು ಹಾಕಿರುವ ಕವೆ; ಅಕ್ಕಳೆ; ಕವೆಗಳ ನಡುವಿನ ಕಿರುದಾರಿ (ಕಿ). **ಕಡಕಲು**: ತೋಟದ ಕಡಕಲ (ಹಿಕ್ಕಲು) ದಾಟೋದು ತಡವೇನೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೪).
[< ಕಡ್ಡೆ + ಕಲ್ಲ್₃ ?. / ತಮಿ. ಕಡಪ್ಪು]

ಕಡಕಲು 'ಕಡಕಲ್' ನೋ.

ಕಡಕು₁ 'ಕಡುಕು₃' ನೋ.

ಕಡಕು₂ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ದೊಡ್ಡ ಚರೆ; ಗುಂಡು: ಮೊದಲನೆ ಈಡು ಕಡಕಿನ ತೋಟಾದ್ದಾದ್ದರಿಂದ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕುಗಳು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ತಗುಲಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೧೪೩); ಈಡಿನ ಒಂದೆರಡು ಕಡಕು (ದೊಡ್ಡ ಚರೆ) ಅದರ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತಗುಲಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೯೦). [?]

ಕಡಕು₃ (ನಾ). ಭಂಗ; ಮುರಿತ; ತಡೆ: ನಾನು ಮಾಡಿದ ಯತ್ನಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದವುಗಳಾದರೂ ಆ ಕತೆಯನ್ನು ಕಡಕಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ (ಕಲನೆ. ೧೭೯). [< ಕಡಿಕು₂ ?]

ಕಡಕು₄ 'ಕಡಂಗು₂' ನೋ.

ಕಡಕು₅ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು; ಚೂರುಕಲ್ಲು: ಕ[ಪಾಕಾಂ. ತ]ಡಕುಂ ಪಿಟ್ಟೆಯುಮೊತ್ತೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೯); ಕಡಕುಂ ಪರಲ್ಗಳುಂ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳನೆಡೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿದೆಡೆಯಿಂ ನೆತ್ತರ್ ಬಿಡದೆಚ್ಚು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೧೮). [?]

ಕಡಕುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ ಕಡಕುಳದಲೆರಡು ಬಳ್ಳಿಗೆಱೆಯಲೆರಡು (ಕಇ. I, ೩೦–೫೫; 1277); ಕಡಕುಳದ ಸಾವಂತ ಬೊಪ್ಪಗೌಡನ ಹೆಗ್ಗಡೆ (ಇಅ. XII, ೧೦೦–೫; 1246). [?]

ಕಡಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨–೨೦೮).
[?]

ಕಡಗ₁, ಕಡಂಗ₃, ಕಡಕ₁ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಗಮಂ ಕೊಳ್ವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೬೨); ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆಗಳಿಗೆ ಕಳ್ಳರ ಅಂಚಿಕೆಯುಂಟು (ಪುರಂದ. ೨–೩೧–೨); ತೊಳಗುವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡಗ ಕಂಕಣದಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೨೩–೭೯). ೨. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತೈದೆತನ: ಕಾವುದಾತ್ಮಾನುಜೆಯ ಕಡಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೨೬). **ಕಡಂಗ₃**: ೧. ಹಸ್ತಕಡಂಗದ ಹರಿಣಲೋಚನೆಯಳ ಪುಸ್ತಿದೊಡವಿನ ಬೆಡಗಿಯ ಶಿಸ್ತಿನಿಂ ನಿಂತು ರಂಗಾಯೆಂಬಳ ಕೂಡುವಾಸ್ತೆಯದೆಂದು ವಂದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೬–೩೪). **ಕಡಕ₁**: ೧. (ಕಿ).
ಕಡಕಬಳೆ, ಕಡಕಪಾತ್ರೆಬಳೆ = ಮೂರು ಏಣಿನ ಬಳೆ (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡಗ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ, ಹೊನ್ನೆ, ಸಾಗಡೆ, ಚೆಂದಲ, ಕಡಗ, ಸೀ ಅಣವಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?]

ಕಡಗ₃ (ನಾ). ಗಾಡಿ; ತೋಡು. 'ಕಡಿಗೆ₁' ಪರಾ. [?]

ಕಡಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲಾರದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (?): ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮನ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಗಂಟು ಹೆಣೆದಂತೆ ಆಯಿತು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೦೧). [ಕಡ ? + ಗಂಟು]

ಕಡಗಟ್ಟು, ಕಡಕಟ್ಟು₂ (ನಾ). ಸಾಲದ ವಹಿವಾಟು: ಈ ಕಡಗಟ್ಟಿನ ಎಷ್ಟು ವರಹಗಳಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ನೀವು ಇತ್ತ – ಮನವ ಮಾಡಿದಿರಿ? (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೧–೧೨). **ಕಡಕಟ್ಟು₃**: ಅವನ ಕಡಕಟ್ಟಿಗೆ ನೋಟು, ಹಸ್ತಾ ವೇಜು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳ ಲೆಕ್ಕ (ಹಹಸ. ೨೬).
[ಕಡ₁ + ಕಟ್ಟು₃]

ಕಡಗತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಗದ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡಗಾರ (ನಾ). ಸಾಲಗಾರ: ಅವನು ನನಗೆ ಕಡಗಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ₁ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಡಗು₁ 'ಕಡಂಗು₁' ನೋ.

ಕಡಗು₂ 'ಕಡಂಗು₃' ನೋ.

ಕಡಗು₃ 'ಕಡಹು₂' ನೋ.

ಕಡಗುಕಾಲುವೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಕೆಬ್ಬೆಯ ಭೂಮಿಯಾಗಿದ್ದು ನೀರೂ ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಗುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಬಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ವ್ಯವಮ. ೬೩).
[ಕಡಗು₂ (< ಕಡಂಗು₃) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಗುಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೆ (ನಾ). ಮೂಟೆ; ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟು: ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದ ಸೀರೆಯ ಕಡಗೆಗೆ ವೀಸವೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧–೫೩; 1204). [?]

ಕಡಗೊಡು 'ಕಡಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕಡಗೊಳ್ 'ಕಡಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಡಗೋಲಮಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಬಚನಾಗ: ಕಡಗೋಲಮಂಡೆಯ ಆಕಾರದ ಕೆಂಪಾಹ ಹೂವಾಗುವದರಿಂದ ಕಡಗೋಲಮಂಡೆ ಎಂದು ಗೊಲ್ಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗೃಹವೈ. ೬).
[?]

ಕಡಗೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಅಂಡ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಡಗೋಲುಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಮುತ್ತ, ಜಾಲಿಜಪ್ಪಟೆ – ಇಂಥ ನೂರಾರು. . . ಗಿಡ ಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತಮ್ಮ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿವೆ (ಬೆಳುಮ. ೫೩) [ಕಡಗೋಲ್ಯು$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಡಗೋಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕ). [ಕಡಗೋಲ್ಯು$_0$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಗೋಲುಮಂಡೆಯಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕ). [ಕಡಗೋಲ್ಯು$_0$ + ಮಂಡೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಡಗೋಲುಮರ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲಿನ ಹೆಡೆ ಅಥವಾ ತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (ಕ). [ಕಡಗೋಲ್ಯು$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕಡಚಲು, ಕಡಚ್ಚಿಲು, ಕಡೆಚಲು (ನಾ). ೧. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು ಚರಕಿ ಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು: ಅದರ ಚಿತ್ರ, ಕೆತ್ತನೆ, ಕಡಚಲು ಕೆಲಸ ನೋಡುವುದೆಂದರೆ ನಮಗೆ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿ (ಹುಮುಖ. ೧೯). ೨. ಕಡೆಯುವ ಯಂತ್ರ; ಗಾಡ; ಚರಕಿ. **ಕಡಚ್ಚಿಲು**: (ಕರಾ) ೧. ಮೇಜಿನ ಕಾಲಿಗೋಸ್ಕರ ಬೀಟೆ ಮರವನ್ನು ಕಡಚ್ಚಿಲು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡೆಚಲು**: ೧. (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈಚ್ಚಲ್; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚಲ್; ತುಳು. ಕಡ್ಚಿಲ್, ಕಡಿಚಿಲ್]

ಕಡಚಿ, ಖಡಚಿ, ಖಡಿಚಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಗುಚುವ ಕೈ; ಕುರುಪಿ; ಹಂಚಿನ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ, ದೋಸೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ: ಮುಂಬಾಯಿ ಶಹರದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಜೀನಸಗಳ ವಿವರವು . . . ಕೆಳಗೆ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟದೆ. ೧. ಅಡಕೊತಗಳು . . . ೪. ಕಡಚಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). **ಖಡಚಿ**: ಮುಚ್ಚುಕಟಿಗೆ ದಿನದ ವ್ಯವಹಾರದ 'ಖಡಚಿ' (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೯). **ಖಡಿಚಿ**: ಖಡಿಚಿಯಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ತಿರುವಿಹಾಕು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕಡಚೀ, ಕರಛೀ]

ಕಡಚೆ (ನಾ). ಶಿರೀಷ ವೃಕ್ಷ (ಕ). [?]

ಕಡಚ್ಚಿಲು 'ಕಡಚಲು' ನೋ.

ಕಡಜ$_1$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಡಜ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ವಸುಕಃ —ಚೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು, ಬಾಗೆ, ಕಡಜ, ಅರಸೆಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬). [?]

ಕಡಜಾಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಮವಲ್ಲಿ – ಕಡಜಾಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಡಜೀರಿಗೆ, ಕರ್ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೇನುಹುಳದಂತೆ ಕೊಂಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ, —ಹಾರುಹುಳು: ಕಡಜೀರಿಗೆ ನೋಡಲು ಬಣ್ಣದ ಬೆಡಗನ್ನೇನೊ ಪಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹಾಡಿ ಹರಸುವ ಪುಣ್ಯವಂತ ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಗಾಳಿಪ. ೨೧೩). **ಕರ್ಜೀರಿಗೆ**: ೧. (ಕ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಬೀಜ (ಕ). [< ಕಡಂಜ]

ಕಡಣ 'ಕಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಕಡತ 'ಕಡಿತ$_3$' ನೋ.

ಕಡತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಂಗ (?): ಮುದಿ ಗಂಡುಮಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಕಡತಿಗಳೊಡನೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನು ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಗಳೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೩೭). [?]

ಕಡತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಇದರ್ಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೆಳೆತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ ಕಡತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧–೧೧; 753). [? + ಊರ್]

ಕಡತೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು. ೨. ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸು (ಕ). [ಕಡತೇರು + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಡತೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆ, ರೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗು. ೨. ಮುಗಿ (ಕ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡತ್ತೇಜ್ಜ; ತೆಲು. ಕಡತೇಜು, ಕಡತೇರು]

ಕಡದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡಪ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡಪಕತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ದೊಡ್ಡಕತ್ತಿ; ಮಚ್ಚು. [← ತುಳು. ಕಡ್ಪತ್ತಿ]

ಕಡಪಱ್ತಿಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಕಡಪಱ್ತಿಗಾಲ ವಟವೃಕ್ಷಮ್ (ಎಕ. I, ೧–೩೦; 466). [?]

ಕಡಪುಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡಪುಡನ್ ನುಡಿದನ್ ಸಲಿಪೋ ಬಾದಾವಿಯ ಮಾಣಿ (ಇಆ. IX, ೭೫–೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಡಬ$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಚಾಮೆಯಗೆಱೆಯ ಮೊದಲ ಕಡಬನ ಗಱ್ದೆ ಅಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೫–೨೨; 1148). [?]

ಕಡಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಾಲ: ಹಡೆದೊಡ್ಡವೆ ವಸ್ತುವನು ಮೃಡಭಕ್ತರಿಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಿಗಲ್ಲದೆ ಕಡಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಡಲಾಗದು (ಬಸವ. ೨೨೯). [ಕಡ$_1$ + ಬಡ್ಡಿ]

ಕಡಬರಸ 'ಕಡಂಬರಸ' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡಬೆ$_2$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡಮೆ, ಕಡಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ಕಮ್ಮಿ: ಎಂದ ಮಾತುಗಳನೆಲ್ಲವನು ಒಂದಱೊಳ್ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೇಳ್ದು (ಮೋಹತ. ೩೩–೩೬); ೧೪೦೭ ವರಹ ಕಡಮೆ ನಿಂದ ರೊಕದಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭–೬; 1364); ಭೂಷಣಾವಳಿಯಾಗ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲೆಮಗೆ (ಭರಡ. ೮–೧೬). ೨. ಉಳಿದದ್ದು; ಮಿಕ್ಕದ್ದು: ಕೈಕೊಂಡನಘ ಭಾರತ ಕಥೆಯ ಕಡಮೆಯ ಜನಪನರಸಯ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಿಗಂಕಿತವ ಮಾಡಿ (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೧–೨೮); ತಲೆಯ ಬೋಳಿಸಿ ಮೂರು ಪಟ್ಟೆಯಂ ಹಂದೆ ಪೋಗೆಂದು ಕಟ್ಟಂಬಿಟ್ಟು ಕಳುಪಲಾ . . . ಕಡಮೆ ಮಂಡೆಯನು ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು (ತುರಂಗ. ೩೪–೨೯, ೩೦). ೩. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಕೆಳದರ್ಜೆ: ಮಂತ್ರಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಆಗಿರುವ ಬೇರೊಬ್ಬ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷನಾದ ಆಲೋಚನಾಧಿಕಾರಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕಿ. ೨೫೭). **ಕಡಿಮೆ**: ೧. ಮಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಹಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೧); ರಾಯನ ಸೈನ್ಯಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಸೈನ್ಯದ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕೃದೇವ, ೧೯). ೩. ಮೆಣಸು ಹುಳಿತರೆ ಜೋಳಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯೆ? (ಗಾದೆ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡೈಮೈ; ತುಳು. ಕಡಮೆ; ತೆಲು. ಕಡಮು]

ಕಡಲ್$_1$ (ನಾ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಲು; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು; ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡನಿಂತದ್ದು: "ಹೊನಲನ್ ಇಬ್ಬಗೆ ಮಾಡುವ ಕಡಲು[ಲ್] – (ಕೂಪಕ, ವಿದಾರಕ)" (ನಾಚಿರಾ. ಕ). [?]

ಕಡಲ್$_2$, ಕಡಲು (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ; ಸಾಗರ: ಕಡಲ ತಡಿಯೆಯ್ದೆ ನೆಲನಂ ಪಡೆದರ್ ಭವದೀಯ ಪುತ್ರರ್ (ಆದಿಪು. ೯-೯೮); ಪುಸಿಯೊಳ್ ಪೊರೆಯದೆ ನಡೆವುದದಲ್ಲದೊಡರಸು ಕಡಲ್ವೆರಸು ಪೊಡವಿಗರಸಾದಪನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಂಬರಸನರಸನಂತಾಗಿರರೇ] (ಪಂಚತಂ. ೨೫೪-೪); ಕಡಲಾ ಪೋಶನಮಾದುದಾ ಮುನಿಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೩); ಹೊಡೆಗೆಡೆದ ದಂತಿಗಳು ರಕ್ತದ ಕಡಲೊಳೀಸಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೦); ಕಡಲೆಡೆಯೊಳು ಮಲಗಿದನಾವಳಿಗಾಗಿ ಕಡಲ ಕಡೆದು ಬಳಲಿದನು (ಹದಿಬ. ೬-೨). **ಕಡಲು**: ೧. ಕಾಳರಕ್ಕಸುಭಟರು ಕವಿದರು ಕಾಲಕೂಟದ ಕಡಲು ಕವಿವಂದದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೮); ಬಾ ಅಲ್ಲಿ ಕಡಲಲ್ಲಿ ತೆರೆತೆರೆಯ ನೊಡೆವಲ್ಲಿ (ಸಖೀಗೀ. ೭-೧೩). ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು.

ಕಡಲತರಕಾರಿ = ಮೀನು: ತರ್ಕಾರಿ ಬೆಳೆದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮಂಗ್ಳೂರಿಗೊ, ಬೆಂಗ್ಳೂರಿಗೊ ಹೋದ್ರೆ ಕಡಲತರಕಾರಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆಂಥಾದ್ದು ತಿಂತೊ, ಪಾಪ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). ಕಡಲನಾಲಗೆ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ = ಕಡಲನೊರೆ: "ವಾರಿಫೇನಂ ಕಡಲನಾಲಗೆಯದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨); ಒಡಲಾಂತು ಹರಿಯ ಕೀರ್ತನೆಗೆಯ್ಯದ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡಲನಾಲಗೆಯಾಗದಿಹುದೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೨); ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಿಗೆ:—ಕಪ್ಪರಿ, ಕಡಲನಾಲಿಗೆ . . . ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಹುರಿದು ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತವಂ ಮಾಡಿ ಕಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಧಿಸಿ . . . ಇಕ್ಕುವದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). ಕಡಲನೊರೆ = ಸಮುದ್ರದ ನೊರೆ: "ಉದಧಿಫೇನಾ – ಕಡಲನೊರೆ" (ಬಿಷಧಿ. ೧೭). ಕಡಲಮಗಳಗಂಡ = ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು: ಕಡಲಮಗಳಗಂಡನಾದೊಡೆಮ್ಮೊಡನೊಮ್ಮೆ ತೊಡರಲು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೫-೧೬೪). ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟಂ = ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕಡಲೊಳ್‌ಪಟ್ಟನನಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದದಟಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಡಲ್; ತೆಲು. ಕಡಲಿ]

ಕಡಲಣುಗ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ (ಕಿ).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗ (< ಅಣುಂಗ)]

ಕಡಲಣುಗಿ, ಕಡಲಣುಗೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಕಡಲಣುಗಿ ಮಲರ್ಗಣ್ಣ ಕೈಪಿಡಿಯ ನೋಡುವಳ್ ಜುಣುಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೬). **ಕಡಲಣುಗೆ**: ದುಡುಕಿದಾ ಸೂರೆಗರ ಹಾವಳಿಗೆ ನೊಂದೆ! ಕಡಲಣುಗೆ! ಬಡವಾದೆ ಕಾವರಿಲ್ಲೆಂದೆ! (ಕಎಪು. ೩೨-೨).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಡಲಣುಗೆ 'ಕಡಲಣುಗಿ' ನೋ.

ಕಡಲಳಿಯ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಆಳಿಯ; ವಿಷ್ಣು: ಕಡಲಳಿಯ ನೊಲವಿಂದ ಕಾಯಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೯೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಅಳಿಯ]

ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅತ್ತಿರಾಳ್ವಭಟ್ಟರು ಶ್ರೀರಂಗಭಟ್ಟರು ಕಡಲಾಂಡಭಟ್ಟರು ಪಾರ್ತ್ಥಸಾರಥಿಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೦-೪೬; 1148).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಅಂಡ + ಭಟ್ಟ]

ಕಡಲಾಣ್ಮ (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ; ವರುಣ: "ಕಡಲಾಣ್ಮಂ ಯಾದಸಾಂ ಭರ್ತೃವಿನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧). [ಕಡಲ್$_2$ + ಅಣ್ಮ (< ಅಳ್ಮ)]

ಕಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರವಾಗು; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ತುಂಬಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡಲಿಡುವ ರಕುತದ ಸುಗ್ಗಿ ಶಾಕಿನಿಯರಿಗೆ ಸೇರಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೯); ಕಟ್ಟದಿರ ಕಳಿವಣ್ಣುಗಳ ಕಡಲಿಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸುಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯ ಕಿತ್ತನಾ ಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೫); ಕಡಲಿಡುವ ಕಂಬನಿಯೊಳಿಂತೆಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೨-೫೨). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕಡಲಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತಿ: ದೀವಿಗೆಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೭೪).

[? + ಬತ್ತಿ]

ಕಡಲಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಿಗೆ ಇಳಿ; ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು: ಏಣಾಂಕ ಗಗನದೊಳಿರ್ದು ತಾ ಪುಟ್ಟಿದ ತಾಣವ ನೋಡುವಂದದಲಿ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಡಲಿಳಿವಂತೆ ಮತಿಪಂಚಬಾಣ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಬಿದ್ದ (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೮). [ಕಡಲ್$_2$ + ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱಿ)]

ಕಡಲು 'ಕಡಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಡಲುಕಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಳ್ಳ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಡಲುಗಾಲುವೆ 'ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಕಡಲುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಗಂಟೆ: ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ, ಬಂಡೆಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ನಾವಿಕರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು, ದೀಪಸ್ತಂಭಗಳಿರುವಂತೆಯೇ, ನೀರಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಡಲುಘಂಟೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೫೮).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಘಂಟೆ]

ಕಡಲುರಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ವಡಬಾಗ್ನಿ: "ಕಡಲುರಿ ಮುನ್ನೀರ್ಗಿಚ್ಚೆನೆ ವಡಬಾನಲಂ" (ಚತುನಿ. ೧೧೨); ಕಡಲುರಿಯಂತಕಾಲಘನಗರ್ಜನೆಯಂತೆ ಸಮಸ್ತದಿಕ್ತಟಂ ಪಿಡುಗುವಿನಂ ರಣಾನಕ ರವಂಗಳಸುಂಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೩).

[ಕಡಲ್$_2$ + ಉರಿ$_2$]

ಕಡಲುವರಿ 'ಕಡಲ್ವರಿ' ನೋ.

ಕಡಲುಸಿಂಹ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ, ಸಿಂಹವನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಮುದ್ರದ ಪ್ರಾಣಿ; ಸಮುದ್ರಸಿಂಹ: ಕಡಲುಸಿಂಹ ಎನ್ನುವುದು ವಾಲ್‌ರಸ್ ಎಂಬೊಂದು ಪ್ರಾಣಿ (ಒಂದೇರಾ. ೧೨); ಬಲವಾದ ಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಕಡಲುಸಿಂಹ, ವಾಲ್ರಸ್ ಮೊದಲಾದುವು ಅವುಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಳ್ಳಿ ತುಸುದೂರ ಸಾಗಬಲ್ಲುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೨೪).

[ಕಡಲು (< ಕಡಲ್$_2$) + ಸಿಂಹ]

ಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಚಣಕ: "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪); ಮೆಣಸುಗಡಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಳಡಸಿದಲ್ಲವಲ್ಲಣಿಗೆಯ ಚಿಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ವಾಅದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೫); ಓದಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲ ಮಾಲೆಯ ನಾದಂ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕಡಲೆ ವಾದಿಸೆ ರಸಮಂ ಸೋದಿಸೆ ಯುರ್ಕಿನ ಪುಡಿಯೆನಿಪಾ ದುಷ್ಕವಿತೆಗಳನೆಣಿಸಲೇಕೀ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೨); ಕಡಲೆಗಳೇಂ ನಿಮ್ಮುಡಿಯೊಳಗೆ ಪಡುವ ದೇಗುಲದೆಡೆಯಾವುದು (ಶಮದ. ೧೦೨ ಪ್ರಯೋ); ಗೋಧಿ ಕಡಲೆಯ ವಿಳಸ ರಾಶಿಯ ದೇಸು ಯೋಜನದಳತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಲೈ; ಮಲ. ಕಡಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡಲೆ]

ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಕಾಳುಗಳುಳ್ಳ ಕಾಯಿ: ಕಾಷ್ಠಪೋಗಿ ತಾ ಪರ್ವತ ನುಂಗಿತು ಕೃಷ್ಣನ ನುಂಗಿತು ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ಪುರಂದ. ೩-೯೩-೩). ೨. ನೆಲಗಡಲೆ; ಸೇಂಗಾ: "ನಿಮಗೆ ಹಾಲು, ಹಣ್ಣು, ಕಡಲೆಕಾಯಿ, ಪುರಿ – ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ" (ರಂಗಕ. ೮೭).

[ಕಡಲೆ + ಕಾಯ್ಕಿ (< ಕಾಯ್ಕ್). / ತಮಿ. ಕಡಲೈಕ್ಕಾಯ್]

ಕಡಲೆಗೊರವಂಕ (ನಾ). ಗೊರವಂಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಒಂದು ಗುಂಪು ಕಡಲೆಗೊರವಂಕಗಳ ಹಿಂಡು ಹಾರಿಹೋಯಿತು (ಕಂದಪು. ೧೫). [ಕಡಲೆ ? + ಗೊರವಂಕ]

ಕಡಲೆಬೇಳೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಕಾಳನ್ನು ಒಡೆದು ಮಾಡಿದ ಬೇಳೆ : ಕಡಲೆಬೇಳೆಯನ್ನು ನೆಸಿಸಿ ನಂಬಿಹಳೆಯಲ್ಲಿ ಆರಿದುಳ್ಕೊಟ್ಟರೆ ಆರ್ಜಿರ್ಗ... ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕನ್ಯೆ. ೪೯೦ ಪದ್ಯ). [ಕಡಲೆ + ಬೇಳೆ]

ಕಡಲೆವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟು : ಕಬ್ಬೇವು ಬತಗಸಂಡಗೆ ಯಿಂಗು ಕಡಲೆವಿಟ್ಟರಿಸಿದ ಹುಡಿ ಕೆಂಪಬೆಂದ ತೆಂಗಾಹೋಟೆ ಹುರುಳಿ ಸಾಸುವೆ ಮೆಂತೆಯದ ಜೊಗ್ಗಿ ಹಪ್ಪಳಂ ಸಂಭಾರ ವಸ್ತು ವಹರು (ಸಪಪ್ರಾ. ೪-೧). [ಕಡಲೆ + ಬಿಟ್ಟು]

ಕಡಲೆಹುಳಿ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ) ಕಡಲೆ ಗಿಡದಿಂದ ತೆಗೆದ ಹುಳಿಯಾದ ರಸ : "ಚಕಣಮ್ಮ – ಕಡಲೆಹುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೪). [ಕಡಲೆ + ಹುಳಿ (< ಪುಳ್ಳಿ)]

ಕಡಲೆಱೆಯ (ನಾ). ವರುಣ : "ಮುನ್ನಿರೆಱೆಯಂ ಪ್ರಚೇತಸನೊಳ್ ಕಡಲೆ[ಱೆಯಂ] [ಪಾತಾಂ. ಲಿಕಿಳುಂ] " (ಕರ್ಣಾಪ್ರ. ೧) ; ಕಡಲೆಱೆಯ ನಾಲವಟ್ಟಿವ ನೆನಸಿ ಪಡುವಣಲರಲೆಯಿದುಮು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೭). [ಕಡಲ್ + ಎಱೆಯ]

ಕಡಲೊಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಱೆಯ : ಕಡಲೊಡೆಯನಕ್ಕ ರನ್ನದ ತೊಡನಂ ತುಡು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೩) ; ಪಡಬಗೌತಣವಿಳ್ಕುವರೆ ಕಡಲೊಡೆಯ ಗಹುದು (ಕುಮ್ಮಾದ್ರಿವ. ೬-೧೯). [ಕಡಲ್ + ಒಡೆಯ]

ಕಡಲೋಟ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ಇಳಿತ ; ಓಹಟೆ : ವೇದತಸ್ಕರನ ಕಣ್ಮೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪಾಧಕ್ಕೆ ಪೊಱಮಡಲೊಡನೆ ಮಾಧವ ಕರೆಸಲು ಮರಳೆ ಬಂದಂತಾಗಳಾಮಡು ಕಡಲೋಟ ಭರಿತ (ನೃಕೃ ಹ ೪. ೨-೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ : ಭಾನಕೆ ವರನಾಳಿ ಕಡಲೋಟದಿ ಮುಂತಾದ ಜಾರುಳಾಶಲ್ಯವಿದ್ಯೆಗಳ ಧಾರುಣ ಪೊಗಳೆ ಪೇಳ್ದೀಲಾಚಾರ್ಯರ ಜಾರು ಚರಣ ಶರಣೆನಗೆ (ನಾಗಚಂ. ೧-೧೨). [ಕಡಲ್ + ಓಟ]

ಕಡಲ್ಗರೆ 'ಕಡಲ್ಗರೆ' ನೋ.

ಕಡಲ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರಪ್ಪಾಗು ; ಅಗಾಧವಾಗು ; ಅಪಾರವಾಗು (?) : ದಯಾರಸ ಪೀರ ತಪೋಕಂ ತೀರ್ಪ ತುಳುಂಬೆ ಕೋಡಿ ಮರಳೆಯುಂ ದಾನತೀರ್ಥ ಸರೋವರಂಗಳ್ಕಡಲ್ಗಟ್ಟುವಲ್ಲಿಯೋಗಮಿಯುಂ ಸಮ್ಮೋಹಾಜಾರ ಜಾರಪರಂಗಳ್ಕಡಲ್ಗಟ್ಟುಯುಂ ಪೊದಲ್ದೆವಡೆದ ಸದ್ಭರ್ಮ ಪೀಯೂಷ ಮಹಾಸ್ರವಾಹಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪-೨೭ ಪ). [ಕಡಲ್ + ಕಟ್ಟು]

ಕಡಲ್ಗರೆ, ಕಡಲ್ಗರೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರತೀರ,—ದಡ : ಕಡಲ್ಗರೆಯನ್ನು ಸಂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಮುಟ್ಟಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜಲದೇವರ ಬರವನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತ ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು (ಮಗಸ. ೯೯). **ಕಡಲ್ಗರೆ** : ಜಯಸೇನನು ಕಡಲ್ಗರೆಯ ಕಾಡುಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಲಂಗರು ಹಾಕಿ, ಹಡಗನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವೇದರೊಡನೆ ತೀರವನ್ನು ನೇರಿದನು (ಮಗಸ. ೧೧). [ಕಡಲ್ + ಕರೆ]

ಕಡಲ್ಗಳ್ಳ, ಕಡಲುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆಯೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಲೂಟುಮಾಡುವವನು : ರತ್ನದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹಡಗಿನ ಮೇಲೆ 'ಕಡಲ್ಗಳ್ಳರ ಹಡಗುಗಳ' ದಾಳಿಗೆ ಅಮಂಕಾ ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊಣೆ ಎಂದು ಹವಾನಾರೇಡಿಯೋ ಇಂದು ಆರೋಪಿಸಿತು (ಪ್ರಜಾವಾ. ೧೨-೨ ; ೨೧-೩-೬೩). **ಕಡಲುಗಳ್ಳ** : ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಕಡಲುಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರವಾಸಾ. ೩೨, ೧೧). [ಕಡಲ್ + ಕಳ್ಳ]

ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ, ಕಡಲು ಕಾಲು ವೆ, ಕಡಲುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರ ಭಾಗ : ಕಾಲುವೆ ; ಕಡಲ್ಗಾಲುವೆ (ಪಾರಿಭಾ. ೧೪೫). **ಕಡಲುಕಾಲುವೆ** : "(ಎರಡು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ) ಜಲಸಂಧಿಗಿಂತಲೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ ; ಕಡಲುಕಾಲುವೆ" (Channel. ಇಂಇಪ). **ಕಡಲುಗಾಲುವೆ** : ಮಂಚು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಡಲುಗಾಲುವೆ ಸಂಯುಕ್ತ ಕಾಡಳಿಲ್ಲ (ಪಂಚಿರು. ೯೯). [ಕಡಲ್ + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ ; ವಡಬಾಗ್ನಿ : "ಕಡಲ್ಗಿಚ್ಚು ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮುಂ. ೧೩). [ಕಡಲ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡಲ್ದುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಸಾನು : "ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮಿಸಾ ಜಾತಿ ; ಕಡಲ್ದುದುರೆ" (Hippocampus. ಇಂಅ). [ಕಡಲ್ + ಕುದುರೆ]

ಕಡಲ್ದಡಿ (ನಾ). ಕಡಲ ದಂಡೆ ; ಸಮುದ್ರತೀರ : ಕಡಿಯ ಕಡಲ್ದಡಿ ಜೊರೆಗಳ ಪಡಿಯಂ ಗೆಲ್ದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧-೬). [ಕಡಲ್ + ತಡಿ]

ಕಡಲ್ಪೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕೋಡಿ ತೆಂಗು, ಕಡಲ್ಪೆಂಗು (ವೈದಿಗಿ. ೫೧-೧೦೧೬). [ಕಡಲ್ + ತೆಂಗು]

ಕಡಲ್ಬರಿ, ಕಡಲುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಪಸರಿಸು ; ಹರಿದು ಸಮುದ್ರವಾಗು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಕಡಲ್ಬರಿವ ಕಕ್ಕೋರ ಪೂರದೊಳ್ ಮುಟುಗಿದೆಮೆಱೆಲೆಯಾನಾಲಾಜದೆ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೬ ವ) ; ತನುರುಚಿ ಕಂಪಿನ ಪೊಳಪಿನ ಕೌಮುದಿಯಂತೇಂ ಕಡಲ್ಬರಿದುಬ್ಬದೋ (ಅಸಂಪು. ೪-೪೪) ; ನೋಡುವ ಕೊಡುವ ಚಿಂತೆ ಕಡಲ್ಬರಿದುದಂ ಬೆಳಗಟ್ಟಿದೆಗಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೬೨). **ಕಡಲುವರಿ** : ಬಸಿಯ ನೆತ್ತರು ಕಡಲುವರಿದುದು ಕೂಡೆ ಕಣನೊಳಗೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರಿವ. ೬.೦೪. ೨೮೨ ಪ) ; ಧೂಳಾಂತ ನೆಱಿದನಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೆ ಕಡಲುವರಿವಾನಂದಭಾಷ್ಪದಲಿ (ನಭಾಗ. ೫-೮-೬೯). [ಕಡಲ್ + ಪರ್ಬ್]

ಕಡಲ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಲಾಗಿ ಪಸರಿಸು ; ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಹರಡು : ಕಣ್ಣಂರ್ ತಪವೆಗಂ ಕಡಲ್ಬರಿಸೆ (ಅಸುಮಾ. ೫-೧೯) ; ಸುರಿಪಲ್ಲ ಮಿಂಚು ಕಡಿಗಜ್ಜಲರ ಕಡಲ್ಬರಿಕ ಕಾಂತಿ ದುಗುಲದ ಮುಳ್ಳಾಳದ ಮಲಯರುಡಪೊಪ್ಪ ಮನಲಗರ್ಪಡಿಗಳೊಪ್ಪ ಸಲಗಿಯಿಡೆ ನಡತಂದಳ್ (ಅಸಂಪು. ೪-೧೦೯). [ಕಡಲ್ಬರಿ + ಸು]

ಕಡಲ್ಬುಗು (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರನನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು : ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಂ... ಪಡುವಣ ಕಡಲ್ಬುಗೆ ಪರಿವ ವೆಲ್ಲಂಗಳ ವೆಳ್ಪೊಸಲೊಳ್ ಕುವಿದವೆ ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆಗಳಂತೆ ತಾರೆಗೆಗಳ್ ತಲೆಗರೆಯೆ (ಅಂಚಂ ೪೫. ೪೨ವ). [ಕಡಲ್ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಡವ, 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವೆ 'ಕಡವೆ' ನೋ.

ಕಡವಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ವೈದಿಗಿ. ೫೪-೧೦೯೨). [?]

ಕಡವಡ (ನಾ). ಗೂಡಾರ ; ಬಟ್ಟೆಯ ಗುಡಿಸಲು ; ಡೇರೆ : ಪಜಡುಗಿಸು ಪಜವಡಿಯುಮಡವೊಳ ಬಲಡೊಳಪುಳವಡಿಸಿ ನಿಂದ ದಂಡಿಗಳ ದಂಡನಾಯಕರ ದಾನವಸೇನಾದಿಗಳ ಕಡವಡಂಗಳುಂ (ಅಸಂಪು. ೧೩-೪೦ ವ). [< ಕಂಡವಡ ?]

ಕಡವರ, ಕಡಾರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೂಳಿಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯ; ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಸಂಪತ್ತು, —ನಿಧಿ: "ಕಡವರಮೆ ಬಯ್ಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಅಱಿಯಬಹುದೆ ರಸದ ಬಾವಿ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಂಗೆ ತೆಗೆಯಬಹುದೆ ಕಡವರವು ದರಿದ್ರಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೬೭); ಬಡವಂಗೆ ಕಡವರವಿರ್ಪಂತೆ ಕುರುಡಂಗೆ ಕಣ್ಗಳಿರ್ಪಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೫೧); ನೆಲಮಱೆಯ ಕಡವರದಂತೆಯಿರು ತಿರ್ದನತಿಶೌರ್ಯನಾದಯ್ಯನಾದಯ್ಯನು (ಶಾಘಚ. ೧೩–೪೩). ೨. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಕಸವರಂ ಸೊನ್ನೆ ಚೆಂಬೊನ್ನು ಕಡವರಮೆನಲು ಮಿಸುನಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೯); ಕುವರನ ತೆಗೆದು ತಕ್ಕೈಸಿ ಕೇಳೆನ್ನ ಕಡವರಮೆ ಚಿಂತೆಯೆನಗೇಕೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೧೬); ಕಡವರವನೊರೆದು ಪುಟವಿಡಲು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨–೪೭); ನಿನ್ನಡಿಯ ಪುಡಿಯ ಬಡತನವೆ ಕಡವರ ಕಣಾ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೯೧–೧೧). ೩. "ಹಣ, ಧನ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಬಳಿಕ ಶರಣೆಂದು ಕಡವರವನಾರಾಧನಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಂದಪು. ೬–೧೮). **ಕಡಾರ$_2$**: ೧. "ಕಡಾರಂ ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೫); ಬಡವಂಗೆ ಕಡಾರಂ ಕೈಸಾರ್ದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೪೧); ವಸುಧೆಯೊಳಡಂಗಿರದೆ ನೆಗೆದೆಸೆವ ಕಡಾರಮನೆ ಬಡವನಡಿ ಮೊದಲೊಳಭೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಾಣ್ಬ ತೆಱದೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨–೮೦). 'ಕಸವರ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ ?]

ಕಡವಲ್, ಕಡವಲ, ಕಡವಾಲ, ಕಡಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಡಂಬ (ಕಿ) **ಕಡವಲ**: (ಗಂಗಾಮ. ೬೭). **ಕಡವಾಲ**: ಹಸಿರು ಹಳದಿ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಗುಳ ಕಡವಾಲಗಳನು ನೋಡಿ (ಕಮೇಘ. ೬–೫); ಮೈಗೆ ಕಡವಾಲಮರದ ಕಾಂತಿ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೯–೧೪). **ಕಡಾಲ**: ಕಡಾಲ (ಕಳಂಬ) – ಉನ್ನತ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [< ಕದಂಬ]

ಕಡವಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಸ, ಕಡಾಸ$_2$, ಕಡಾಸು (ನಾ). (ಋಷಿಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ತೊಗಲು; ಚರ್ಮ; ಅಜಿನ: "ತೋಲ್ ತೊವಲ್ಯೆದೆ ಸಮ್ಮವದು ನೀಡು ಕಡವಸವಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೩); ಆಡವಿಯೊಳಗೆ ಕಳ್ಳರು ಕಡವಸ[ಪಾಠಾಂ. ವರ]ದ ಸ್ವಾಮಿಯನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಅಱಸುತ್ತೈದಾರೆ (ಅವಚಂ. ೯–೩೩); ಸೂಡುತಲಿ ಬಿಡುಜಡೆಗಳನು ಕೈಗೂಡುತಲಿ ಕಡವಸ ವಿಭೂತಿಯ . . . ಮಾಯೆ ಬರಲೆದ್ದೋಡಿದರು ಹುಲಿಗಂಡ ಹುಲ್ಲೆಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೪೫); ಜೋಗಿಗಳೋಡಿದರು ಕಡವಸಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು (ಶಂಕದಾ. ೧೫–೩೩); ಜಡೆಯ ಕಟ್ಟಲು ಬಹುದು ಕಡವಸವನುಡಬಹುದು . . . ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವುದೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). **ಕಡಾಸ$_2$**: " . . . ಏನು ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊರಟೆಯಾ ಜೋಗಿ, ಹೆಗಲಿಗೆ ಕಡಾಸ" ಎನ್ನುವಂತೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತೇನೆ" (ಮುಳ್ಳಿಹಾ. ೫೫). **ಕಡಾಸು**: ಎಡಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಡಾಸು, ಬವನಾಸಿ, ಬಲಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ತುತ್ತೂರಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೭); ಜೋಗಿ ಎದ್ದರೆ ಕಡಾಸು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[?. / ತೆಲು. ಕಡವಸ, ಕಳವಸ, ಕಡಾಸ, ಕಳಾಸ. / ಮರಾ. ಕಡಾಸನ]

ಕಡವಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಡವಳ, ಕಡಗದ, ಕಡಾನಿ, ಕೊಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೫). [?]

ಕಡವಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡು: ಕ್ಷೋಣಿಯಂ ಪಯದೇಱ್ಗೆ ಬಳ್ವಳ ಬಳ್ಳಿಸುತ್ತಿರೆ ಮಿಕ್ಕ ದಿಕ್ಕೋಣಮಂ ಕಡವಾಗಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೧೪–೭೧).

[ಕಡವ್ಯು (< ಕಡಹ್ಯು) + ಆಗಿಸು]

ಕಡವಾಯ್ 'ಕಡೆವಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಡವಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡವಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಡಗಾಯ್ಕಡವಿಗೆಱೆ ಎ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮–೪೮; 726).

[ಕಡವಿ ? + ಕೆಱೆ]

ಕಡವು$_1$ 'ಕಡವೆ$_2$' ನೋ.

ಕಡವ್ಯು 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವ್ಯು 'ಕಡಹ್ಯು' ನೋ.

ಕಡವುಗಾರ (ನಾ). ಕಡವನ್ನು ಹಾಯಿಸುವವನು; ದೋಣಿ ನಡಸುವವನು: ಬಡಗಿಗಳನ್ನು, ಉಪ್ಪಾರರನ್ನು, ಕಡವುಗಾರರನ್ನು . . . ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦).

[ಕಡವ್ಯು (< ಕಡಹ್ಯು) + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಡವುಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಡುಹುಲ್ಲು: ಕಡವುಂ ಕಡವುಲ್ಲೊಳಡಂಗಿ ಝೊಂಪಿಸುತ್ತಿರೆ ಭರದಿಂದೆ ಬೇಂಟೆವಱೆಯುಬ್ಬರ ಮಬ್ಬರಮಾಯ್ತರಣ್ಯದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೧೬).

[ಕಡ್ಯ + ಪುಲ್]

ಕಡವೆ$_1$ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡವೆ$_2$, ಕಡ್ಯ, ಕಡಬ$_1$, ಕಡಬೆ$_1$, ಕಡವ್ಯ, ಕಡವು$_1$, ಕಡಹ್ಯ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಕಡವೆ ತುಱಿದು ಕದಡಿದೆಡೆಯೊಳೆಲೆ ಕಱಳ್ದು ಕೆಡೆದ ತೋರಗೊಂಬುಗಳಂ ಪೆರ್ವಾವೆಂದು ಪೊರ್ದಲಂಜಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪); ಎಕ್ಕಲನ ಕೊಟಾರಂ ಕರಡಿಯ ಹಟ್ಟಿ ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯ ಹುರಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩); ಕಡವೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲಗಳೊಡನೊಪ್ಪುತಿಹ ಹರಿಣಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೩೩); ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಡವೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂದು (ಕಾನೂರು. ೧೪೪). **ಕಡ್ಯ**: ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವ ಮಿಗ, ಹಂದಿ, ಕಡ, ಕಾಡುಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಂಡಿ ಕಾಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ (ಮಲೆಮ. ೭೫). **ಕಡಬ$_1$**: ೧. "ಕಮಲಃ . . . ಕಡಬ, ತಾವರೆ, ನೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೨). **ಕಡಬೆ$_1$**: ೧. ಪಾಂಡವರ ಎತ್ತು ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಮೊಲವಾದೊ . . . ಪಾಂಡವರ ಎಮ್ಮೆ ಹೋಗಿ ಕಾಡ ಕಡಬ್ಯಾದೊ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೮೩). **ಕಡವ್ಯ**: ೧. "ಗಂಡವುತವೆನಲಾ ಕಡವ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವ]ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮). ೨. ಗಂಡುಕುದುರೆ: ಪೆಂಟೆಗಳಂ ದಾಂಟಿ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ಕಡವಂಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ ತಾನೆ ತನ್ನ ಬೀರಕ್ಕೆಱ್ಚಱಳಿದ ಕಱ್ತೆಯಂತೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೯೧ವ); ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳಾದ ಗೋಳಿಗೆ ಕಡವಗಳು ವಾತದಿಂದ ಕೂಡಿರಲು ಅವಱಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಱಿಯು ವಾತರೋಗವನುಳ್ಳುದಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೪೪–೨). **ಕಡವು$_1$**: ೧. "ಕಡವು ವಿಪಿನಾಶ್ವಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೮); ತಡಂಮೆಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರೆಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೮ ವ). ೨. ಮುಳಿವ ಘೋಳಿಗೆಯಿರ್ದ ಠಾವಿಂ ತಳರದಿರ್ಪಾ ಕಡವುಗಳ ಬಿಡದಳಲಿಸುವ ಸೂಕಳತೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡುದಾ ತುರಗಂ (ಕುಮುರಾ. ೩–೬೦). **ಕಡಹ್ಯ**: ೧. ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಪ್ಪಾದ ಮುಂಗಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಡಹ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಡಮ್ಯೆ, ಕಡಮ್ಬೈ; ಮಲ. ಕಡಮಾನ್; ತುಳು. ಕಡಮ; ಕೊಡ. ಕಡಮೇ; ತೆಲು. ಕಡತಿ, ಕಣತಿ, ಕಡಜು, ಕಡಿತಿ, ಕಣಾಜು, ಕಣಿತಿ, ಕಣುಜು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಡಸ್; ಕುರುಖ್. ಕಾಡ್ಸಾ]

ಕಡವೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಡವೆಗುಂಡಿ ಎ(ಯೆ)ಉತ್ತರಂ ನೋಡಿ (ಇಆ. VIII, ೨೧೬–೩೧ ; 10ನೆಯ ಶತ).

[ಕಡವೆ ? + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಡವೆನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕೃಂಗಿ ಕಡವಿ[ಪಾಠಾಂ. ೩೬]ನಿ" (ಮಂಗಾಶ. ೪೫–೪೬) ; ಕಡವಿನಿಗೆ ಯ ಬೇರ್ ಮರುಂಗುಳಿ ಯೊಗ್ಗಲಿಸಿರೆ (ಕಲ್ಯಾಕ. ೪–೩೨) ; ಕಡವಿಗೆ ಕಾಗೆಜೊಂಡೆ ಕಹಿಜೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೬) ; ಕಡವಿನಿಗೆಯಿಂದರ ಮೆಣಸಂಕುಡುವುದು (ಪಾಪರ. ೨–೫೫) ; ಕಪ್ಪಿನ ಬಣದಿ ಕಡವಿನಿಗೆ ಜೊತಮಯ ಕಾನನದ ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಭೀಮಸೇನನಂದುರವು ತಮ್ಮೊಳಿಗೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೮–೫). [?]

ಕಡಸು$_1$, **ಕಣಸ್ಯು** (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದೆ ಇರುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ : ಮಂಡಕೆ ; ಪಡ್ಡೆ : ಕಡಸಂ ಪೆಳ್ಪುಲಿ ಕೊಂಡ್ಕೊಡೆ ಆ ಪುಲಿಯುಂ ಕೆಲ್ಲೆನೆನ್ನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಇ. X, ಮುಳವಾ. ೧೬೨–೨ ; ಸು. 950) ; ಮಂದೆಯಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜು ಕಡಸು ಎತ್ತು ಹಸುವಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವರ್ಣವ ನಜುಂಯಬೇಕು (ತುಜುಗಾ. ೧೧೧) ; ಹುಡುಗಿಯು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಕಡಸನ್ನೂ ಹುಡುಗಿನಿ ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಹೋರಿಯನ್ನೂ ಮಿಸಲಾಗಿ ಹರಿಕೆ ಕಟ್ಟಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಬ್ಬಹ. ೧೩) ; " . . . ಭಾಗಿರಥಿಯ ಕಡಸು ಕರು ನಿನಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೇ ಸಾಕಿದ್ದೆನೆ " (ಬಾಂಗಿ. ೨೯). **ಕಣಸ್ಯು** : ೨. ಮರಿ ; ಶಾಖ : ಪಕ್ಕೆಯೊಳ್ ಪಟ್ಟು ಕಣಸಂ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ಪರಿವ ಕಾಜ್ಯರದ ಕಳಕಳಮನಾಲಿಸುತಿರೆ . . . ನೋಬ್ಬ ಪಂಥಸಂದೋಹದಿಂದೆಯುಂ (ರಾವಸಾಶ್ವ. ೩–೨೬).

[ದೇ. ಕಮಿ. ಕಡಸಂ, ಕಿಡಾರಿ ; ಮಲ. ಕಡಚ್ಚ ; ತುಳು. ಗಡಸ್, ಗಡಸು ; ಕೊಡ. ಕಡಿಚ]

ಕಡಸ್ಯು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಹೆಣ್ಣು : ಬಿಳ್ಳೆ ನೇಮು ಕೆಗ್ಗಳಿಪ ಕಡಸು ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ . . . ಮುಂತಾದ ಹೆಣ್ಗಳ್ಳೆ ತಂದರಾಳ್ವನ ಬಳಗೆ (ನೋಹತ. ೧೯–೩೬) ; ಗಗನವ ಬಿದದಲೆ ಹಿಂತಾಲ ತಾಲವು ಕಡಸು ತೇಗರುಬೀಳ ಭೂಜವ್ರಜ ವಿರಾಜಿತವು (ಕೋಗಯ. ೮–೩೫). [?]

ಕಡಹ್ಮ 'ಕಡಂಬ' ನೋ.

ಕಡಹ್ಯ 'ಕಡಿಪೆ' ನೋ.

ಕಡಹ್ಯ 'ಕಡವ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಡಹ್ಯ 'ಕಡಹ್ಮು' ನೋ.

ಕಡಹರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಣ್ಣ (?) : ಕಡಹರದ ಸುಣ್ಣಾವ ನಮುಮಂ (ಎಇ. XII, ೩೩೨–೧೩ ; 1110). [?]

ಕಡಹಾಲುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಡಹಾಲಿಬಳ್ಳಿ, ಮುಗ್ಧಿಕಾ (ಮೃಚಿಗಿ. ೫೩–೧೦೫೧). [ಕಡಹಾಲ್ಯೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳಚು; ಬಿಡು(?): ಕಟ್ಟಿದ ಹಸುವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿದ ವತ್ತ ಕಡಹಿ ನಾಳೆ ಕರದಿ ಎಂದು ಹೊಡೆವುತ್ತಿದೇನೆ (ತುಜುಗಾ. ೪೪). [?]

ಕಡಹು$_2$, **ಕಡ್ಯ**, **ಕಡಗು**$_3$, **ಕಡವ್ಯೆ**, **ಕಡಹ್ಮ**, **ಕಡಹ್ಯ**, **ಕಡುವ್ಯೆ** (ನಾ). ೧. ಹೊಳೆಯ ನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ ; ಹಾಯ್ಗುಡೆ : ಹಲವು ಕಡಹಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತವಕ್ಕಿರಿದಪ ಹೊಳೆ ಒಂದೆ (ಮಸುಗುಂ. ೬೭) ; ಕಾಲು ಕಡಹು ಅರಗೂ ಅಗದು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಪಿನಲ್ಲಿ ಮದು ಮಯವಾಯುತ್ತು (ಗುಪ್ತಮುಂ. ೬೨) ; ಈಚಾನ್ಮದ ಮೇಗದ ಹಳ್ಳಿಯ ದರುಗಡಹಿನ ನಡು ಹೊಳೆಗಾಗಿ (ಎಇ. III, ಕಲುಮ. ೩೩–೩೬ ; 1748) ; ನದಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ಕಡಹು' (ಈಗಿನ 'ಕಡ') ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕರಾಅ. ೩೩೭ ಅಡಿಟಿ).

ಕಡ್ಯ : ೧. ಸರಪಣ್ಣಿನ ಮುಳ್ಳು ಸೊಗೆ ಕಡ ದಾಟಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ಶಾಜೀ೦ಬ್ರ. ೩೪). ೨. ಸ್ನಾನಪಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನರು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಾಶಯದ ದಂಡೆ, —ಕೆಟ್ಟೆ : ನಸುಮ್ಮಿನ ನಲ್ಲಿಂದಲಿ ಒಳ್ಳಿಗರ ಕಡವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕಡಕ್ಕಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಲಿದೆ (ಗಡುಶಾ. ೪೭). **ಕಡಿಮ್ಮು** : ೧. ಶುಕ್ರವಾರದ ಸ್ಯಾಟಿ ಕಡಗಿನಲ್ಲಿ ನದೀ ದಾಟಿ ಹೋದರು (ಹೈಪರ. ೧೦೪). **ಕಡವ್ಯೆ** : ೧. 'ಗುರುವ! ಕಡವು ನೀನಾಗಿರಲು ಕಡವಿಗ್ಯೆದುವುದೇಕೆ ? ಕಡವಿ ನಿಮ್ಮೊಳಿಗಿರಲು ಕಡವನ್ನು ಹೊರಗುಂಟೇ ? . . . ' (ಕಾಡ್ಯ. II, ೭೯) ; ಮೆಲ್ಲಾಳಿದೆ ಕಡವನೆ ಕೇರಿಗೆ (ಗಳವಿಂ. ೫೪–೧೨) ; ಅದು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಜಾಗ – ಕಡವು (ಚರಿತ್ರ. ೧೨). **ಕಡಹ್ಮ** : ೧. ವೈಜೆಶ್ವರದ ಕಡಹ (ಎಇ. VI, ಕಡಹಕು ೧೫೭–೬೯ ; 1191). **ಕಡುವ್ಯೆ** : ೧. ಸೆಜೆ ತುಜು ಸಹಿತ ಸೋಸಲೆಯು ಕಡುವ ದಾಟಿ (ಕಂಸಿರಾ. ೩–೫೭) ; ಆ ನದಿಯು ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಡುವಿಲ್ಲದೇ ಇರತಕ್ಕ ದ್ದಾಗಿಯೂ (ಕೃವಾಅಾ. ೨೮೭). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಸ್ನಾನದ ಕಡುವು ವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಚಪ್ಪಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಿವರಾ. ೯೪) ; ಹೆಂಗಸರ ಕಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅವರದೇ ರಾಜ್ಯ (ಗಡುಶಾ. ೪೬).

[< ಕಡಿ + – ಪು ?. / ತುಳು. ಕಡಪು, ಕಡವು]

ಕಡಹು$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಮಡಿ, —ಕಡ, —ಕಟ್ಟೆ : ಮುಂಜಾನೆ ಗದ್ದೆಯ ತೆಂಕಲಿದೆಸೆ ಕಡಹ ದಾರೆಯನೆಜರು (ಎಇ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೫–೩೨ ; 1092) ; ಇಳ್ದುಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಗಳ್ವೆ ಕಡಹು ಮೂಲು ಸಲಗೆ ನಾಲ್ಕು (ಎಇ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯–೧೩ ; 1108) ; ಕೆಂಗಾಡುವಾಟದ ಕೆಜೆಯಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆ ಮುತ್ತದ ಕಡಹು ಕಂಬ ೫೧ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೪–೨೯ ; 1154). ಕೊಣಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಕ್ಷಿಗ ಮುಖಕೆ ೨ ಕಲ್ಲಳ್ಳನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೪೩ ; 1376–83) ; ಭೂಗಣಿಲ ಬಯಲಲು ಹಡಹು ೧ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೧, ೧೦–೨೨ ; 1398). [?]

ಕಡಹುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಮುಜ್ಜಆಯ ಕಡಹುರ ಭಟಾರ ಶಿಷ್ಯರುತ್ತಪನ್ನಿ ಪುರಿಮಣ್ಣಲ ಭಟಾರರ (ಎಇ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೦೩ ; 903). [?]

ಕಡಾಖಡಿ 'ಖಡಾಖಡಿ' ನೋ.

ಕಡಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಗಳು ಬೀಳದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಣಿ, —ಕೇಲು : ಒಂದೂವರೂ ರಥದ, ಆಣಿ, ಅರಗೀಲು, ಕಡಾಣಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಂಕಣಿಯವರೆಗೆ ಅಂಗಅಂಗ ಗಳನ್ನು ನೋಡುವನು (ಸವತಿ. ೪೮). ೨. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕಡಿವಾಣ : ಬಾಯಿ ಹಗ್ಗ, ಬಾಯಿ ಬಿಳ್ಳ ಲಗಾ, ಬಾಯ ಕಡಾಣಿ, ಕುಣಿಕೆ(ಸಿದ್ಧಂಕ. ೨೧೬). ೩. (?): ಇದಿರು ಖಿಲಿಸರ್ ಕಡಾಣಿಗೆ ಎಡೆಯಲಲ್ಲಾಡಿಸಿದಡೆ ತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕಂ ಅಜೆ ಕೈಯಕ್ಕಲು ಗಿಲುಗಿನಿ ದಂದಡೆ ಪಿಡಿಯೆ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥಕಮುದಾಲಕ್ಷ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವತ್ರಿ. ೪೬).

[ಕಡ್ಡೆ + ಆಣಿ]

ಕಡಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕಡವಳ, ಕಡಗಡ, ಕಡಾಣಿ, ಕೊಂಗು (ಮೃಚಿಗಿ. ೫೪–೧೦೬೫). [?]

ಕಡಾಯಿ 'ಕಡ್ಡಾಯ' ನೋ.

ಕಡಾಯ್ಯ, **ಕಡಾಯಿ** (ನಾ). ಅಗಲವಾದ, ದುಂಡಗಿರುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯ ದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸುವಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೬) ; ಒಂದು ಕಡಾಯ ನೀರು ಕಾಸಿ ಒಂದು ಮಣ ಸಿರಿಗೆಯ ಅರಪು (ಪಾಪರ. ೧೩೨).

ಕಡಾಯಿ : "... ಈ ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಹಣೇಬರಹವನ್ನು ನೆನೆದುಕೋ!" (ಮೇದಿಮು. ೧೫೫); ಅದನ್ನು ... ಕಡಾಯಿಯೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1249); ಬೀರಕ್ಕನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡಾಯಿನ ನೀರನ್ನು ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡು ಕಡಾಯಿಯನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡಿದಳು (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೩೧). 'ಕಡಾರ₄' ಪರಾ.

[?. / ಹಿಂ. ಕಢಾಈ, ಕಡಾಹೀ, ಕಢೈಯಾ; ಮರಾ. ಕಢಈ. / ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ (< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಾಯಿ 'ಕಡಾಯ್₂' ನೋ.

ಕಡಾಯಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿಸು, —ಹೊಡೆ; ಬಂದೂಕಿಗೆ ಮದ್ದು ಜಡಿಯುವಂತೆ ಜಡಿ; ಮೊಳೆಯಂತೆ ಜಡಿದು ಕೂಡಿಸು; ಭದ್ರಪಡಿಸು (ಕ).

[ಕಡಾಯ ? + -ಇಸ್ಯ₃. ℙ ತಮಿ. ಕಡಾಜು, ಕಡಾವು]

ಕಡಾಯಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡಸದ್ದುಮಾಡು; "ಸಪ್ಪಳಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೬೭).

[ಕಡಾಯ್ ? + -ಇಸ್ಯ₃. / ಮರಾ. ಕಡಕಾವಣೇ]

ಕಡಾರ₁ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಗಂಗೆಯು ಕಡಾರಮು ಪೂರ್ಬ್ಬದೇಸಮು ಕೊಣ್ಡೊಯಾ (ಎಕ. IX(3), ಹೊಸಕೋ. ೧೮೧-೨; 1028); ಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ ಉಡಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಳದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧; 1035); ಸಮಂತೆಸೆವಶೋಕ ಕಡಾರ ವಿಶಾಲಸಿಂಹಳಾದ್ಯಂತರ ದೇಶಮಂ ತಗುಳ್ದು ಪೊಕ್ಕು (ನೇಮಿಪು. ೩-೭೦). ℙ ಈಗಿನ ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ.

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ = ಬರ್ಮಾ ಅಥವಾ ಸುಮಾತ್ರ ದೇಶ]

ಕಡಾರ್₂ 'ಕಡವರ' ನೋ.

ಕಡಾರ್₃ 'ಕಟಾರ್₂' ನೋ.

ಕಡಾರ₄, ಕಟಾರ₁, ಕಢಾರ (ನಾ). ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ಹಂಡೆ: ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟಿಪುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೮ ವ); ಬಿಡದೆ ಕಡಾರದ ಪೊನ್ನಂ ಕಡುಲೋಭಂ ಕಂಡು ಮೋಹದಿಂದಾ ಪೊನ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ನೋಡುತಿರ್ಪ ಪೋಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೪); ಪೊಂದಗಡಿನ ಕಡಾರಮಂ ಕಾದಿರ್ಪಂತೆ ಕಂಪಂ ಪೀರ್ದು ... ಪೊಱಮಡುವ ಮಱುಂಡುಂಬಿಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೭೬); ತಣ್ಣೆಱಲ ತಾಣಮಂ ಕಂಪಿನ ಕಡಾರಮುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೮ ವ). **ಕಟಾರ₁**: (ಕರಾ) ಕಟಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಢಾರ**: ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಅಥವ ಕಢಾ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ರವ ಹಿಡಿದು ಮೂಱುಗಾವುದವ ತಿರುಗಿ ಬಂದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೪); ಸಱುಮಿಂದಿ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಪಳುಕಿನ ಕಢಾರವಾ ನೆಱೆವೆಱೆಯ ಪೋಲ್ತ ಮುಖಕಾಂತಿಗೊಸರರ್ದೊಡೆದ ತೆಱದೊಳಿರಲ್ (ಚೇರಮ. ೨-೧೮).

[?. / ತಮಿ. ಕಡಾರ, ಕಿಡಾರ; ಮಲ. ಕಿಡಾರ. / ಸಂ. ಕಟಾಹ]

ಕಡಾರ₅ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ: "ಹರಿಃ, ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ — ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೦); "ಪಿಂಗಳಂ ಕದ್ರು ಕಡಾರ ಚಂಡಸೀಮ ನಸುಗೆಂಪು ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕವಿಲು ಶ್ಯಾಮಮೆನೆ ಹಸುರುಗೆಂಪು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ನೀಲದ ಕಡಾರದ ಕಾಲಿಮ ಕಾಂತಿಯಂ ಮಲಯರುಹಜಲಮಿಳಿತ ಮೃಗಮದಾಢ್ಯಂಗನಮನಂಗೀಕರಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅಸಂಪು. ೫-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಡಾರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಡಾರಂಬಡೆದ ಬಡವರಂತೆ ನಲವು ನೆಲೆವೆರ್ಚಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೪೨ ವ).

[ಕಡಾರ₂ (< ಕಡವರ) + ಪಡೆ₁]

ಕಡಾಲ 'ಕಡವಲ್' ನೋ.

ಕಡಾವಿಗೆ, ಖಡಾವಿಗೆ (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಮರವಾವುಗೆ: ಕಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪಡದಪ್ಪನವರು ಲಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಜೊತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಚಾವಡಿಗೆ ನಡೆದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೭೮). **ಖಡಾವಿಗೆ**: ತನ್ನ ತೀರಿದ ಗಂಡನ ಖಡಾವಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ... ಆಣೆಮಾಡಿದಳು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೩೮). [ಕಡಾವು + -ಗೆ₁]

ಕಡಾವು (ನಾ). = ಕಡಾವಿಗೆ (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಖಡಾಊ; ಮರಾ. ಖಡವಾ, ಖಡಾವಾ]

ಕಡಾಶೆ (ನಾ). ಅತಿ ಆಸೆ; ಕಟ್ಟಾಸೆ(?): ಅತಿ ಆಶೆ ಪಟ್ಟರೆ ಕಡಾಶೆ ಕಣ್ಣು ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಎಂಬ ಸಾಮತಿಯ ಹಾಗೆ ಮೊದಲಿಗೇ ಮೋಸ ಬರುವುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೯). [< ಕಡಿದು + ಆಶೆ]

ಕಡಾಸ₁ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಡಾಸ₂ 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಸು 'ಕಡವಸ' ನೋ.

ಕಡಾಹ (ನಾ). = ಕಡಾಯ್₂: ತದ್ಗಿರಿತಟದೊಳ್ ಮುನ್ನೆ ಪೂಟ್ಟ ಪೊನ್ನ ಕಡಾಹಂ[ಪಾಠಾಂ. ರಂ]ಗಳಂ ತೋಜಿ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಚಾವುಂಪು. ೩೬-೬). [ಪ್ರಾ. ಕಡಾಹ (< ಸಂ. ಕಟಾಹ)]

ಕಡಿ₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಚ್ಚು; ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು: "ದಂತದಿಂ ಕಡಿವಲ್ಲಿ ತೊಳೆವಲ್ಲಿಯಂಬಿಲದೊಳಂ ಕರ್ಚ್ಚ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ಒಡಲಂ ಮಿಡುಕುವಿನಂ ಕಡಿವ ಕಟ್ಟಜುಂಪೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೩); ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡಿದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೬ ವ); ಇಲಿಗಂ ಮರಕುಟವಕ್ಕಿಗಮಲಸದೆ ಕರ್ದುಕುತ್ತೆ ಕಡಿಯುತಿರ್ಪುದೆ ಸಹಜಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೬); ಹಿಡಿದ ಮೇಲಳಿಮನಸಾದರೆ ವ್ರತ ತಾನೆ ಕಡಿವುದು ಫಣಿಯಂತೆ ತನ್ನಾ (ಭರಚ. ೧೭-೧೫). ೨. ನವೆಯಾಗು; ತುರಿಕೆಯಾಗು: ನಸುಗುನ್ನೆ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಡಿಯತೊಡಗಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡೆ; ಕೊಡ. ಕಡಿ; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ನಾ]

ಕಡಿ₂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಸೀಳು; ತುಂಡರಿಸು; ತರಿದುಹಾಕು: "ಕಡಿ – ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮಧಾ); ಘೋಟಯಿಲರ್ ತಗುಳ್ದು ತತ್ತಜ ತಱಿದಿಕ್ಕಿ ದೇಗುಲಕೆ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿವಂತೆ ಮಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೫); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕಪಾಲವಂ ಕಡಿವ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯರುಮಂ (ಗದಾಯು. ೫-೩ ವ); ಚಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಱೆದು ತೇದಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ಬಿಟ್ಟತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೯-೧೨೭); ಅಲಿಕಲುಗಳ ಕಡಿವಡುಕ್ಕಿನ ಚೀಲಣದ ಹಂಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೩೧). ೨. ಅಗೆ; ತೋಡು: ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ ಬಾವೀ ಕಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೫); ಅದು ಕಡಿದ ಕಾಲುವೆಯಲ್ಲ; ಹರಿದ ಹೆದ್ದೊರೆ (ನಾಡೋಜ. ೬). ೩. ತುಂಡಾಗು; ನುಚ್ಚಾಗು: ಒಂದೇ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿ ಕಡಿಯುವುದು (ಹೋಳಾಗುವುದು) (ಸಂಕೋಧ. ೧೪೯). ೪. (ಆಲಂ) ಮಾಡು; ಸಾಧಿಸು: ಕಡಸಂ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕೊಣ್ಡೋಡೆ ಆ ಪುಲಿಯಂ ಕೊಲ್ವೆನೆನ್ದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಕಡಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨-೩; ಸು. 950); ನೀನು ಏನು ಕಡೀತೀಯೋ ನೋಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

ಕಡಿದಾಟ = ಹೊಡೆದಾಟ; ಜಗಳ: ಮನೆಗೆ ಬಂಡ ಮೇಲಾದರೂ ಹಾಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ – ಇವರ ಕಡಿದಾಟ (ಕಮನೆ. ೪೪). ಕಡಿದಾಡು = ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸು: ಕಡಿದಾಡುತಿರ್ದವುದ್ದಂಡ ವೀರರ ಕೆಯ್ಯೊಳೆಸೆವ ತಂಡತಂಡದ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯ ಕೆಂಗಿಡಿ ಕೆಂಡದ ಮಳೆಯಾದುದಿಳೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೨–೭೪); ಕಡಿದಾಡಿದರ್ ಕತ್ತಿ ಕೈದುವಿಂ ಗದೆಗಳಿಂ ಬಡಿದಾಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೪–೬). ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಗೋಮಿನೀ ವರನೊಳು ಕಡಿದಾಡಿ ಕೈಲಾಸಭೂಮಿಗೆ ತಾ ಬಪ್ಪೆನೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫–೬೪); ಕಡಿದಾಡಿದರೆ ಫಲವೇನು ತಾರ್ಕಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗತಾ. ೧೨–೮೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಕಡ್; ಕುರುಖ್. ಖಟ್ನಾ]

ಕಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೋಳು; ತುಂಡು; ಚೂರು; ಭಾಗ: "ಕಡಿ – ಖಂಡನೇ, ಶಕಲೇ ಚ (ತುಂಡು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ಕಪ್ಪಡಮನೆರಟ್ಕಡಿಯಾಗೆ ಸಱ್ರನೆ ಸೀಱ್ದೀಡಾಡುವುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭–೯ ವ); ಅಳ್ಕಿ ಪುಳಿಂದಂ ಕಾಣುತೆ ತಳ್ಕೈಸಿಯೆ ಕೊಂಡು ಶುನಕನೆರಡುಂ ಕಡಿಯಂ ಕಾಳ್ಕಿರ್ಚು ತಗುಳ್ದ ತೆಱದಿಂ . . . ಬಳಲುತ್ತ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೦೬); ನಗರದಲಿ ಕಟಕದಲಿ ಕೆಂಪಿನ ಮುಗಿಲ ಕಡಿ ಬಿದ್ದಂತೆ . . . ಎಸೆದವಾ ಹೋಳೆರಡು ರಕ್ಕಸಿಯ (ತೊರರಾ. ೫–೧–೨೩); ಒಂದು ಕಡಿ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ತಂದು ಅವರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು (ಬಾಳಿವೈ. ೧೧೪). ೨. ದಪ್ಪನುಚ್ಚು. 'ಕಡಿನುಚ್ಚು' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಹೊಡೆತ (?): ಅಂಗಜನಣುಗನ ಬಲಗೊಂಬ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಂತೆ ತುಂಗ ವಿಕ್ರಮರಂಬುಗಡಿಯಿಂದೆ ಸುರಿದ ರತ್ನಂಗಳೊಪ್ಪಿರ್ದುವಾ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೪).

[< ಕಡ್ಯ. / ತಮಿ. ಕಡಿಕೈ; ತುಳು. ಕಡಿ, ಗಡಿ; ತೆಲು. ಕಡಿ]

ಕಡಿ$_4$ 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಟ; ನಡು; ಟೊಂಕ (?): ಮೆಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಪೊಟ್ಟೆಯೊಳಿರ್ದಪುದೆಂಬ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಗದ್ಗದಿಸಿಯವರ ಕಡಿಗಳಂ ಕಂಡು ಲಜ್ಜಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೪೨ ವ). 'ಕಡಿಗೊಳ್', 'ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಟ]

ಕಡಿ$_6$ (ನಾ). ಪಳಿದ್ಯ; ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು (?): ಮುಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಬೆಳದ ಕೂದಲನೊಡಕಲೆಸರುಗಳಾ ಕಡಿಯು ಯೆಂಬರು ಧೌತವಸ್ತ್ರವ ಮಡಿಯು ಎಂಬರದಲ್ಲದೇ ಜನ ನುಡಿಯರು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧೪–೨೫).

[< ಸಂ. ಖಡ]

ಕಡಿ$_7$ (ನಾ). ಹತ್ತಿನೂಲಿನ ನೀಳವಾದ ಸುರುಳಿ; ಲಡಿ (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಕಡೀ]

ಕಡಿ$_8$ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಚರ್ಮದ ಮಡಿಕೆ; ವಲಿ: "ವಲಿ – ಹೊಟ್ಟೇ ಮೇಲಿನ ಕಡಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೩). [?]

ಕಡಿ$_9$ (ನಾ). ಭರವಸೆ; ನಂಬಿಕೆ; ಭಾಷೆ (?): ಕಡುಮನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ ಕಂಡುದು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಪೊಡವಿಪರು ಸಾವಂತ ಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರು ಪೊಡವಿ ತಮ್ಮನಿತಱಲಿ ರಾವಣನಡಗಿರದ ವೋಲಾಣೆಭಾರದ ಕಡಿಯ ಕೊಟ್ಟರು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಯ ಧರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೯–೨೨). [?]

ಕಡಿಕ$_1$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನವುಳ್ಳವನು; ಗಟ್ಟಿಗ; ಕಟ್ಟಾಳು: ಕಂದುಂಟೇತಂಗೆ ಈತನೊಳ್ ಮೇಣ್, ಕರಿಕಂ. ಏವಂ ಬಿಳಿಕಂ, ಕಡಿಕಂ, ತೋರಿಕಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + -ಕ$_3$]

ಕಡಿಕ$_2$, ಕಟಿಕ, ಕಟಿಗ, ಕಟುಕ$_1$, ಕಟುಗ$_2$, ಕಡಿಗ, ಕಡುಕ$_2$ (ನಾ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಕಡಿಯುವವನು, —ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಸಾಯಿಗಾರ: ನರಪತಿಯಣುಗಂ ಸೊಣಕಡಿಕರುಮಂ ಪೊಲೆಯರು ಮನೋಲಗಿಪ್ಪುದೆ (ಸಮಪ. ೯–೯೯); ಒಂದು ಸಾವಿರ ಜೀವಿಗಳ ದಿನಕೆ ಕೊಲ್ವ ಕಡಿಕೊಂದುದಿನ ವನದಲ್ಲಿ ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೮–೬೬); ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಯಂತ್ರಗಳ ಕಡಿಕರ ಸಾಹಾಯ್ಯದಿಂದ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೨–೬). **ಕಟಿಕ**: ಮಱವೆಯೆಂಬ ಸುರಾಪಾನವ ಕೊಂಡು ದ್ವೇಷವೆಂಬ ಕಟಿಕರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕು ಸರ್ವಪಾತಕದ ಮಾಂಸವ ಕೊಂಡು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೦–೭೧೪). **ಕಟಿಗ**: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪); ತಾಮ್ರಮರ್ದನಮಸಗ ಮುಚ್ಚಿಗ ರಜಕ ಚಿತ್ರಿಕ ಕಟಿಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಕಲುಕುಟಿಕ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೨). **ಕಟುಕ$_1$**: ಅನು ವೇಷಧಾರಿಯಯ್ಯ ಕಟುಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಕ, ಕಾಟುಗ] ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ನನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫); ತಲೆಗಳ ತುಂಡು ತೋಳ್ಗಳ ತುಂಡು ನಡು ತುಂಡು ಸಲೆ ಜಾನು ಜಂಘೆಯ ತುಂಡು ಬೆಲೆಯಿಂದೆ ಕಟುಕರಂಗಡಿಯಂತೆ ರಣರಂಗ ಸಲೆ ಜಿಗುಪ್ಸೆಯ ತೋಱಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪೦–೬೭); ಕಟುಕರ ಮನೆಯ ಕುರಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕಟುಗ$_2$**: ಕಟುಗಗಂಜಿಕೆಯೇಕೆ ದಿಟಕೆ ಮೂದಲೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦೯). **ಕಡಿಗ**: ಅವನ ಮೊಗ ನೋಡಿ ಕರುಣದಿಂ ಕಡಿಗ[ಪಾಠಾಂ. ಕಟಿಗ, ಕಟುಗ, ಕಡಿಕ]ರೆದೆ ಕರಗಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೨); ಆ ಕಡಿಗರು ಅವನ ರಭಸಕ್ಕೆ ಭೀತರಾದವರಂತೆ ಶಕಟದಾಸನಂ ಬಿಟ್ಟು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಹೋಗಲು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೩೦೨). **ಕಡುಕ$_2$**: ಅಂಜಿ ಅಳುವ ಬಾಲಕನಂ ಕಂಡು ಕಡುಕರ ಮನ ಕರಗಿತು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧–೫೧).

[ಕಡಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಡಿಕಂಡ, ಕಡಿಖಂಡ, ಕಡಿಗಂಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾದದ್ದು; ಛಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದುದು; ಛಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದದ್ದು: ಉಡಿಯೆ ಪಟಿಯಿಗೆ ವರೂಥಂ ಕೆಡೆಯೆ ಭುಜಾದಂಡ ವಜ್ರಮಯ ಕೋದಂಡಂ ಕಡಿಕಂಡಮಾಗೆ ಪಱಿಪಡೆ ಪೊಡರ್ಪು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೬೦). **ಕಡಿಖಂಡ**: ೧. ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಸುರ್ಗಿಱಿದು ಹಲರಂ ಕೊನ್ದು ತಾಂ ವೀರಭಟನಪ್ಪುದಱಿಂ (ಕಇ. IV, ೧೭–೧೫; 1166); ಜವನುಂಡು ಕಾಱಿದಂತಿರೆ ಕಡಿಖಂಡಮಾಗೆ ಕರಮಾಸುರಮಾದುದು ಸಂಗರಾಂಗಣಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೮); ಕಡಿಖಂಡಮಯವಾಯ್ತಿಭರಥಾಶ್ವಕದಂಬ ನಿಮಿಷದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೬); ಜಂಗಮವ ಕೆಡೆನುಡಿದೆನು ಕೈವಿಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕಡಿಖಂಡವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡನಾಡಿದ ಕಡುಗೂಪರನಿಱಿದು ಕೊಂದೆ (ಘನವ. ೭); ಇದಿರಾದವರ ಕಡಿಖಂಡಗಳನು ಮಾಡುತೆದೆಗೆಟ್ಟು ಮಱೆ ಹೊಕ್ಕರಿಗೆ ಮುದದೊಳಭಯದಾನವನಿತ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೫೧). ೨. ಕಡಿಯುವ ಕತ್ತಿ; ಖಂಡೆಯ (?): ಸದ್ದರ್ಶನಾಲಸ್ಯಮೆಂಬ ಕೊಂತಂಗಳಿಂ ತತ್ವಭೀತಿಯೆಂಬ ತಿವುಗಳುಗಳಿಂ ಸದ್ಗೋಷ್ಠಿದೂರಮೆಂಬ ಕಡಿಖಂಡಂಗಳಿಂ ಬೀಱೆ ಮೋದುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭ ಅಡಿಟ). **ಕಡಿಗಂಡ$_2$**: ೧. ಈ ನಿಷ್ಠುರನಪ್ಪ ತಳಾರನ ಕೈಯೊಳ್ ಕಡಿಗಂಡಮಾಗೆ ಜೀಱೇಱೆ ಪೊಯ್ಸಿಕೊಂಡು ಸಾಯದೆ ವಾತ್ಸಲ್ಯರತ್ನಾಕರನ ಮಱೆಯಂ ಪುಗುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೯೪).

[ಕಡಿ$_3$ + ಕಂಡ$_1$]

ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡರಿಸು; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಗಜಯೂಧನಾಥನ ಬಂಧನಮೋಕ್ಷಮಪ್ಪಂತು ಪಾಶಮಂ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ದು ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಮಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೯೭–೭).

[ಕಡಿಕಂಡ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಜೂರು ಜೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು : ಮುಯದಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ತನ್ನಂ ರಣಾಜಿರದೊಳ್ ಶ್ರೀವಿಜಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ದು ವೆಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೩೦ಳ). [ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ತ + -ಸು,]

ಕಡಿಕಂಡಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಡಿಕಂಡಂಗೆಯ್ : ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಡಿಕಂಡಮಾಡಿದನು (ಸಕತ್ರಿ. IX, ಪ್ರಸ್ತಾ.).

[ಕಡಿಕಂಡ + ಮಾಡು,]

ಕಡಿಕತ್ತಿ 'ಕಡಿಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಡಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಸಣ್ಣಯುದ್ಧ; ತುಂಡುಕಾಳಗ; ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?) : ಯಿತ್ತಿಪ ಮೊನೆಗೆ ಮುಂತು ಕಡಿಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಒಂತು ಅಟಿಪ ಬೀಗೆಗೆಡುಗೆಜೆ ಶಿವದರ್ಮ್ಮ ನಿರ್ಮ್ಮಳನ್ (ವಿಕ್ರ XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪–೨೪; 1130). [ಕಡಿ? + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ)]

ಕಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ಕೆತ್ತುಹೋಗು : ತಕ್ಷಿಸುಧೆ ಯೊಸರ್ದು ತೊಟ್ಟಿಡುವಿಂದುಗಳ ಸಾಲಿಡಿಸಲು ಕಡಿಕ್ಕಿ ಹೞುಡುಗುವ ಹಾರದ ಮುತ್ತುಗಳ ಮಣಿಗಳೆಡೆವಡದೆ ಸೂಸುತಿರೆ (ಚೈವಿಜಾ. ೧೧–೧೭). [?]

ಕಡಿಕ್ಕು$_1$, ಕಟುಕ್ಕು, ಕಡುಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಕಡಿದದ್ದು; ತುಂಡು; ಹೋಳು; ಖಂಡ : ಉಡಿದ ತೊಡಿಗಳ . . . ತೋಲ ಕಡಿಕುಗಳ ರಣಮಹಿ ಭಯನಕರಕಳತೆ ಗಜಜಯಾಯ್ತು (ಕು ವ್ಯಾ ಭಾ. ೮–೪೧); ಕಡಿಕುಗಳು ಜೀವದ ಪಡೆಯದೇ ನಿನ್ನಂತೆ ದೈವ್ಯಾಸುಶಾಸ್ತ್ರ ಬಾಧೆಯಲಿ (ನಭಾಗ. ೬–೧೭–೩೫). **ಕಟುಕ್ಕು**: ೧. (ತ). **ಕಡುಕ್ಕು**: ೨. ಸಿಪ್ಪೆ; ಕೆಚ್ಚೆ: ಎಳವೀರು ಕಾಯನ್ನು ಚಿಕ್ಕ . . . ಕುದಿಸಿ ಕಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಡುಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಂದು ದುಡ್ಡು ತೂಕ ಹಿಪ್ಪಲಿಚೂರ್ಣವನ್ನು ಎಳನೀರಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸಕತ್ರಿ. ೪೬ ಪರಿ). [ಕಡಿ + -ಕ್ಕು,]

ಕಡಿಕುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಪೊಸೆಲಿಡುವ ಕಾಲಾಳುಗಳ್ ಕಡಿಕುವಲೆಗಳಿಂದುರುಡುವು ನೆಲಸಗಳಕಂ ಹಾಸಿ (ತುರಂಗ. ೬೩–೬೨).

[ಕಡಿಕು? + ಬಲೆ,]

ಕಡಿಕೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಡುವ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ಗಳಗೆ: (ಧಾನ್ಯ, ಸಿಪ್ಪೆ, ಮೊನ್ನು ಹಾಕಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾ., ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ) ಪಾತ್ರೆ; ತೊಟ್ಟಿ; ಗಳಗೆ; ಕಡಿಕೆ; ಓಡೆ (Bin. ಇಂಗಡಿ). [?. / ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕಡಿಕೆಯ್$_1$, ಕಡಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು; ತುಂಡರಿಸು; ಕತ್ತರಿಸು : ಶರಪರ್ವದಿನಂದೞಯೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಬಿಡದೆಡೆಯನಂ ಮಾಡಿ ಪುವು ಗುರುತನೊಱತ ಅಣಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೪೧). **ಕಡಿಗೆಯ್**: ಅರ್ಜುನಿಯ ಮೇಲೆ ಗದೆಯಂ ತೆಗೆದಿಬಲ್ಲವನದಂ ನಡುವೆ ಕಡಿಗೆಯ್ದ ಲೆಂತೊದಗಿದನೊ (ಚೈವಿಜಾ. ೨೨–೬೨). [ಕಡಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡಿಕೆಯ್$_2$ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಕೊಂಬು, ಕಡಿಗೊಂಬು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆ; ತುಂಡು ಮಾಡಿದ ರೆಂಬೆ: ಕರಪಂಜರನಂ ಯಮಕುಂಜರಕ್ಕೆ ಕಡಿಕೊಂಬುಮಾದಿ ಕಡಿಖಂಡಮೆನಲ್ ಕರವಾಳಿಂ ನಂದನಸಾಜರಂಗಡಿಪಳ್ ಪೊಯ್ದ (ಪಂಚಾಮಿ. ೧೩–೧೦೮); ವನಸ್ಪತಿಗಳ್ ಕಡಿಕೊಂಬಂ ಮೀಱುತ್ತಿಮ್ಮ ನಿರ್ಮಳಸರೋವರಜಲಂಗಳಂ ಊಡಿ (ಶತ್ರ್ಯಪ್ರ. ೬೫).

ಕಡಿಗೊಂಬು : 'ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[ಕಡಿ + ಕೊಂಬು,]

ಕಡಿಖಂಡ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗ 'ಕಡಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಟು 'ಕಡುಗಂಟು' ನೋ.

ಕಡಿಗಂಡ$_1$ (ನಾ). ತೀವ್ರ ಅಪಾಯ; ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತು (ತ).

[ಕಡಿ$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗಂಡ$_2$]

ಕಡಿಗಂಡ್ಡ 'ಕಡಿಕಂಡ' ನೋ.

ಕಡಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಸೀಳು, —ಕತ್ತರಿಸು : ಬಾಣತೋಳುಗಳ ಕಡಿಗಡಿದು ಮೆಲಾಪದಾಹವಾಗ್ರಗಲಿ (ನಭಾಗ. ೩–೨೩೬).

[ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕಡಿಗಡಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಡಿಕಂಡ ೧: ಕಡಿಗಡಿಪ್ಪಿದ ತೆಜದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವೞರೆದು ಕೋಟುಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯–೪೫).

[ಕಡಿ$_3$ + ಕಡಿ$_3$]

ಕಡಿಗತ್ತಿ, ಕಡಿಕತ್ತಿ, ಕಡುಗತ್ತಿ, ಕಡಿಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಕತ್ತಿ; ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ : ಕಡು[ಡಿ]ಗತ್ತಿ . . . ಜವರಾಡಿಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿಕೆಗ. ೨೬೨); ಪಿಡಿದು ಹಲಗೆಯಂ . . . ಪಿಂಡಿ ವಾಳಾಸಿ ಕಡಿಗತ್ತಿ ಜೂರಿ (ಪಜಮೋ. ೨೩–೫೬). **ಕಡಕತ್ತಿ**: ಕಡಕತ್ತಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಎಳನೀರನ್ನು ಕೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟಿ (ಚಿಂಗಾಳ್ಳ. ೬೪೬). **ಕಡಗತ್ತಿ**: ಕಡಗೊಳಗಣ ಕಡಗತ್ತಿ ಕಂಬದಿಯಾನು ಹರುಷದಿ ಪೊಡ್ಡು ಪಾವಡಿಯ ಶಿರದೊಳು ಳಟ್ಟಿದ ಹುಳಿಗಾರ (ಪೇವಕಾಂ. ೨–೧೩). **ಕಡಿಕತ್ತಿ**: ಕುಡುಗೋಲ್ ಕೊಡಲಿ ಕೈಪಾರೆ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚು ಕಡಿ[ಪಾಕಂ. ಡು]ಕತ್ತಿ ದಬ್ಬುಕಗಳನು ಬಿಡದಾಂತು ನಡಿದರು (ಶುಂಪಾಸಾಂ. ೪೧–೪೯); ಪಾಳೆಯಾಂಗಗಳನ್ನು ಬಂದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಒರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಒಂದು ಕಡು[ಡಿ]ಕತ್ತಿಯನ್ನು (ಕೃವಾ. ೧೫೫). [ಕಡಿ$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕಡಿಗಲ್ (ನಾ). ಗಡಿಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು : ತಳುಕಲ್ಲ ನಾಗಲೇಶ್ವರರ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಳಿಕೊಟ್ಟ . . . ತೆಂಕಲಿಂಗದ ಕೆಲ್ ಎರಡು ಕಡಿಗಲ್ ಪಡುವ ಲಿಂಗದ ಕೆಲ್ (ಶಾಸಪ. ೨೪–೨೨ ; ೨೪೧). [ಕಡಿ$_3$ (< ಕಡೆ$_3$) + ಕಲ್$_3$]

ಕಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದು ಕೆಡಹು; ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಗೆ: ಬಿಡ್ಡನ ಹಿಡಿಯ ಹಲಗೆಯೊಡನ ಕೋಪದಲೊಡನೆ ಶರತರೆ ಬೋಳೆಯಲಿ ಕಡಿಗಳೆದ ಬಿಡ್ಡನನು (ಕಾಶಿರಾ. ೩೭–೫೬); ಜಗದುಪತಿ ಕಡಿಗಳೆದಸುರನ ಕೈಯ ಕಾರ್ಮುಳಿವ (ನಭಾಗ. ೧೦–೬೫–೩೬). [ಕಡಿ$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟ ಮನೆ ಕಡಿಗುತ್ತಿಗೆ ಆಜುವನಿವನೊ ಬನಗುತ್ತಿಗೆ ಆ ಚತುರ್ಭೀಮೆಯೊಳಗೆ ಏನುಂಟಾಪ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯ (ಮೈಶಾ. ೧೯೮೨, ೩೭–೩೮ ; 1360).

[ಕಡಿ ? + ಗುತ್ತಿಗೆ (< ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಕಡಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಡಗ ಹೊಡೆಯುವುದು; (ಕೆತ್ತನೆಯಲ್ಲಿ) ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; "ಕಡಿತ" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೊಡ) : ಈಯಳತೆಯಾಯ ಧಿಷ್ಣವಿಲಿ ರೇಪಿಯಾ ಖಂಡಿಯಂ ಕಡಿಗೆಯಾ ತಾನವೀಯಾಯವೀ ಗೃಹವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವರಿಲ್ಲಿಂದು ಹಿಂದು ಮುಂದೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೪೩).

[< ಕಡಿ + -ಗೆ ?]

ಕಡಿಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಎಳೆಯ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ; ಗುಜ್ಜೆ: ಹಲಸಿನ ಕಡಿಗೆಗೂ ಆಭಾವವಿಲ್ಲ (ಮುಗಾಯ. ೩೩೯); ಒಂದು ಪವಕ್ಕು ಕಡಿಗೆ ಯಾದರೂ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಮರಕಾ. ೧೩೮). [?]

ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಬೆಲ್ಲ: ಆಲೇಮನಿ ಸೂಳಂದಿನ ೧೯೬ ಕಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ ೫೦೦ (ಎಕ. XI, ಹಿಂಲೇಖ. ೨೮–೩೧; 1589). 'ಗಡಿಗೆಬೆಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕಡಿಗೆ ? + ಬೆಲ್ಲ]

ಕಡಿಗೆಯ್ 'ಕಡಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬು 'ಕಡಿಕೊಂಬು' ನೋ.

ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳ ದ್ದಾಗು, —ಪಡೆ: ಸ್ಥಿರಮೂಲಮನಾಲದ ಪೆರ್ಮರನಂ ಕಡಿಗೊಂಬು ಗೊಂಡ ಕಾಲವ್ಯಾಳದ್ವಿರದಕ್ಕೆ ನರಕಳೇಬರ ಜರತ್ತೃಣಗ್ರಾಸ ಮಾತ್ರಮಾ ವುದೊ ಗಹನಂ (ಮಲ್ಲಿಷೆ. ೯-೬೧); ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳಡವಿಯಾನೆಗಳ್ ಕಡಿಗೊಂಬುಗೊಂಡ ತದುಕಿನ ಮರದ ಮುಜುಗಣ್ಣೊಳಗೆದ ಪಗಿನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೫ ವ). [ಕಡಿಗೊಂಬು (< ಕಡಿಕೊಂಬು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕಟ್ಟು, —ಸಿಕ್ಕಿಸು, —ಅಳ ವಡಿಸು: ಸುಡುದಲೆ ಬಿಟ್ಟಕಣ್ ಕಲಿಮೊಗಂ ಕಡಿಗೊಂಡುಡೆ ಬೆಟ್ಟ ತಪ್ಪ ಕೈಯಿಡಿದು ಪೊರಳ್ಚಿ . . . ಬಂದನದೊರ್ವನಂದು ಬಿಲ್ವಿಡಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೦). [ಕಡಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡಿಚಣ (ನಾ). ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ (?): ತುಱು ಬಿಂಗೆ ಬೆಳೆದುದಕ್ಕೆ ಕೊಱೆಗುರಳ ಮತ್ತೆ ಹರಿವ ನಖಕ್ಕೆ ಕಡಿಚಣ ಮತ್ತೆ ಉಸುರಿನ ದೆಸೆಯ ನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಕಸನ ತೆಗೆವುದಕ್ಕೆ ಅಂಗುಲ ಸಂಗಿ (ಸರ್ವವ. ೧೨೫-೬೩೭). [?]

ಕಡಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಿಕೆ: ಒಂದಱ ಕಡಿತಕ್ಕೊಂದಿನಿಸಂಜದೆ ಒಂದಿದ ಕಡುಗೋಪದಿಂದ ನಿಂದು ಕಾದಿ ಬೀಳ್ದಾ ಕೋಡಗದೊಳಗೊಂದು ಮರಣಮನೆಯ್ದುದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೨೪); ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಕಡಿತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನವೆ; ತುರಿಕೆ: ಆಗ ವನು . . . ತುರುಚೆ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಡಿತ ಹತ್ತಿತು (ಪುನರು. ೫೬). [ಕಡಿ$_1$ + –ತ$_2$]

ಕಡಿತ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿಯುವಿಕೆ; ಕಟಾವು; ಛೇದನ: ಅರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆತನ ಗೆಂದೊಱಲುತಿವೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೩). ೨. ಏಟು; ಹೊಡೆತ: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿ ಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು ವಿಲಯಭೈರವ ನಿಱಿದಡಂಜೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೬); ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಪರಶು ಗಳ ಕಡಿತಮೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಶಿಲಾವರುಷಂಗಳು (ಚಿಬಪು. ೨೮-೨೩); ದೈತ್ಯರ ಕಡಿತಕೊಳಗಾಗದ ಹಯಂಗಳ ಪೊಡವಿಯೊಳು ತಾ ಕಾಣೆ (ಕೋಗಯ. ೨೩-೫೦). ೩. (ಉಕ) ಪಗಡೆ, ಲೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ, —ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕಡಿತ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಈಗ ಹತ್ತು ಬೀಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೪. ಕಡಮೆ ಮಾಡಿದ್ದು; ಕುಗ್ಗಿಸಿದ್ದು; ಪೋತ.

ಕಡಿತಹಾಕು = ಕಡಮೆಮಾಡು; ಪೋತಾಮಾಡು: ಬೊಕ್ಕಸವು ಬರಿದಾದಾಗ . . . ನೌಕರರ ಪಗಾರವನ್ನು ಕಡಿತಹಾಕಿರಿ (ರೂಪಸಂ. ೨೫). [ಕಡಿ$_2$ + –ತ$_2$]

ಕಡಿತ$_3$, ಕಡತ (ನಾ). ೧. ಬಳಪದಿಂದ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾ ರಿಸಿದ ಕಪ್ಪುಲೇಪನವುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಪಡೆದ ಧನಕ್ಕೆ ಲೆಕ್ಕಮಿಡಲಿಂದ್ರನಗಂ ಬಳಪಂ ಧರಾತಳಂ ಕಡಿತ ಮಹೀಶ್ವರಂ ತಗುಳೆ ಬಾಜಿಸುವೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೭); ಪೊಸಪೊನ್ನ ನೀರಾಜುಸಾವಿರಮನುಜ್ವಳ ಹರ್ಷದಿಂ ತರಿಸಿ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರೆಯಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೦); ಪದವಿಟ್ಟು ಕಡಿತದೊಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿ ಯಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧-೨೧); ಈ ಕಾಗದವ ಸೇನಬೋವರ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರಿಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೮-೧೫; 1686). ೨. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳ ಹಾಸು, —ಹಲಗೆ: ಕಡಿತಮಿಕ್ಕಿದಂತಿರ್ದ ಸಮಚತುರಶ್ರಂ . . . ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮನೆಯ್ದೆವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ವ); ಕಡಿತಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪ ಜೂದುಗಾಱರಂತೆ ಯಖ್ಖಡಮಂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರಲೊಡನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೬೧ ವ). ೩. ಚರ್ಮ; ಚರ್ಮದ ಪದರ (?): ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಱದಿನೊಡ್ಡಿನಿಂ ದುವು ಭೂತಳಮಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತದ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩); ಭೂತಳಂ ನೀರೊಳ್ಪಾಸಿದದೊಂದು ಪೆರ್ಗಡಿತದಂತಳ್ಳಾಡಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೨೬); ಮೆದುಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಸಮ್ಮಗಾರರು ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿತ (ಚರ್ಮ)ವನ್ನು ಹಾಸಿ ಇಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ನಾಡೋಜ. ೨೪೭). ೪. (ಆಲಂ) ಹತೋಟಿ; ವಶ; ಅಧೀನ: ಧರತಾವನೀಮಂಡಳ ಷಟ್ಖಂಡಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ತಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಕಡಿತಕ್ಕೀಱುತ್ತು ನಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಂ ಧಾತ್ರಿ (ಸೌಇ. IX-i, ೬೪೬-೫; 1226); ಬನ ವಸಿ ಪನ್ನಿಱ್ಪಾಸಿರಮುಮಂ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ವೆರಿಸೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೭; 1136). **ಕಡತ**: ೧. ಯಿ ಕಗದವ ಸೇನಬೋವನ ಕಡತಕ್ಕೆ ಬರಸಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೬-೧೪; 1672); ಮುಗಿಯದಿಹ ಲಾಭ ನಷ್ಟಗಳ ಕಡತ ದೊಳ್ ಅದೆಂದಿನಾ ಲೆಕ್ಕವೇ ತೀರ್ಮಾನ? ಬಿಡು ಲಾಭದಾತುರವ (ಮಂಕುಶ. ೫೯೪); ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ ಶಾನುಭೋಗ ಹಳೇ ಕಡತ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡಿತ; ತುಳು. ಕಡತ, ಕಡಿತ; ತೆಲು. ಕಡಿತ, ಕಣಿತ]

ಕಡಿತ$_4$ (ನಾ). ಉಂಬಳಿ: ಜಿಯಂಣ್ಣನ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಅಯಿಗುಳ ಹೊಲ ಕಡಿತದ ಹೊಲದೊಳಗೆ ಅಯಿಗುಳ ಹೊಲ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೮-೧೩; 1424). [?]

ಕಡಿತಕಾಱ (ನಾ). ಕಡಿಯುವವನು; ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಕೌರವ ಪಡೆಯ ಹೇರಡವಿಯನು ಸವಜಲು ಕಡಿತಕಾಱರು ಮುಂದೆ ಹೊಕ್ಕುದು ನಕುಲ ಪಾರ್ಥಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೮). [ಕಡಿತ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಜಯಕಾಮನ್ವೀರ ಪೆರ್ಬ್ಬಾಣನ್ ಕಡಿತಲೆ ಮಣ್ಡೆ ಮಾಡಿ ತೊಮ್ಮಕ್ತ್ರೈವರ್ ಇಱಿದೊ (ಎಕ. IX (S), ದೊಡ್ಡಬ. ೩೨-೨; 909); ಎರಡುಂ ಬಲದ ಕಡಿತಲೆಯ ನಾಯ ಕರ್ . . . ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ); ಕಡಿತಲೆವೆರಸು ಪಾಸಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆನೆಂಬ . . . ಬೆಳ್ತನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ಉಗಿದ ಕಡಿತಲೆ ಮುಸುಕಿದವು ಚೌರಿಗಳ ಡೊಂಕಣಿ ತುಱುಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫); ಕಡಿತಲೆ ಕಪ್ಪಿನ ಹರಿಗೆ ಬಳಸಿ ನಿಱಿವಿಡಿದುಟ್ಟ ದಟ್ಟ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೨೯). ೨. ಗುರಾಣಿ 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ಪರಾ.

[?. / ತುಳು. ಕಡ್ತಲೆ]

ಕಡಿತಲೆಕಾಱ, ಕಡಿತಲೆಗಾಱ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ಕಡಿತಲೆಯಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೫೭). ೨. ಗುರಾಣಿ ಹಿಡಿದವನು: ನಡುವಿರುಳಪ್ಪಾಗಳ್ ಕಾಪಿನ ಕಡಿತ[ಕಡಿತಲೆ] ಕಾಱರ್ ಮಱೆದು ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ದುದನಱಿದು ಮೆಲ್ಲ ನೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೭); ಕಡಿತಲೆಕಾಱರ ನೆರವಿಯನಾಗಳ್ ಬಿಡೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಹಿಂಗಾಲಂ ಪಿಡಿದ ಹಲಗೆ ನುಚ್ಚುಂನೂಱಾಗಲ್ಕಡು ಪಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿ (ಕುಮುರಾ. ೮-೫೧). **ಕಡಿತಲೆಗಾಱ**: ೧. ಅವಱಿಂ ಪೊಱಗೆ ಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯನನುಕರಿಸುವ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೨೬); ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ದಂಡೆವಲಗೆಯ ಮಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜುಣುಗಿಸಿ ತಱುಪಿ ನಿಂದರು ಸಂದ ಕಡಿತಲೆಗಾಱರುಭಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ – ಈ ೨ ಕಡಿತಲೆಗಾಱ" (ನಾಚರಾ. ೧೩೪). [ಕಡಿತಲೆ + –ಕಾಱ]

ಕಡಿತಲೆಗಾಱ 'ಕಡಿತಲೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಜಿನ ಪದಪಂಕಜ ವಿರಾಜಿತ ಮಧುಕರನೆನಿಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಕೊಟ್ಟಂ ಪೂಜಿತವೆನೆ ತೀರ್ತ್ಥಕರ ಬ್ರಾಜಿತ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನುಜಿತ ಕಡಿತಲೆಗೋತ್ರಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೬-೫; 13ನೆಯ ಶತ). [ಕಡಿತಲೆ? + ಗೋತ್ರ]

ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಕಾವಲುಗಾರ: ಸುತ್ತಲುಂ ಕಡಿತಲೆಯಾಳ್ ಕಡಂಗಿ ಬರೆ ಮಾರ್ಗಮೊಡಂಬಡೆ ರಾಜಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನಡೆಯೆ ಹಯಂ ವಿಳಂಬಿತದೆ ಕುಂಡಳ ಮಂಡಿತನೇಂ ವಿಳಾಸಮಂ ಪಡೆದನೊ (ಪಂಚಾಮಾ. ೪-೯).

[ಕಡಿತಲೆ + ಆಳ್$_3$]

ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ... ಯೋಗೇಶ್ವರದೇವಂ (ಕಇ. IV, ೨೨-೬; 1024); [ಕಡಿತ]ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಚನ್ದಿಮಯ್ಯನಾಯಕರು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯೬-೧೧; 1050); ರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಕಡಿತವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ್ (ಕಇಅ. ೧-೧-೪; 1092).

[ಕಡಿತ$_3$ + ಪೆರ್ಗಡೆ]

ಕಡಿತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ: "ರೌಹಿಷಃ ... ಗೋಕರ್ಣವಾದ ಕಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ತಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬).

[← ತೆಲು. ಕಡಿತಿ, ಕಣತಿ]

ಕಡಿತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನು; ಕೊಂದು ತಿನ್ನು: ಒಂದಾಡ ತಿಂಬಾತ ಹೊಂದಿದಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಎಂದೆಂದು ಅಜನ ಕಡಿತಿಂಬ ಕಟಗ ತಾನಿಂದ್ರನೇಕಾಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೯). [ಕಡಿ$_2$ + ತಿನ್$_1$]

ಕಡಿದಬ್ಬೆ 'ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಡಿದಲೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ: ರಕ್ಕಸನ ಕಡಿದಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದು ಮಿಂದ ಬಳಿಕೀ ಖಳನ ಸತಿಯರು ತೊತ್ತಿರಹರು ... ಘಡ ಪತಿವ್ರತೆ ತಾನು ಗಡ ಕಾಳ್ಗೆಡದು ನುಡಿವವರಾವು ಗಡ ದಿಟ ಕಡಿದಲೆಯ ತಾ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೀವಳು ಗಡ ಮಹಾದೇವ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೭, ೫೮); ಕರ ತಾವರೆ ಕರುಳ್ವಳ್ಳಿ ತೋಳ್ದೆರೆ ಪಯೋಧರ ಮೀನು ಗಜತುಂಡು ಮೊಸಳೆ ನೊರೆತ ರೋಹಿತ ಘೇನ ಕಡಿದಲೆ ಕಮಠ ಸಂಗರವಿದ್ದುದಂಬುಧಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೩). [ಕಡಿ$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕಡಿದಾಬೆ$_1$ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಣೆ ಕೈಯಿಟ್ಟ ಪಾಜುಂಬಳೆ ಭಿಂಡಿವಾಳ ಸಬಳ ಭಲ್ಲೆಯ ಕತ್ತಿ ಕಡಿದಾಬೆ ಕಟಾರ ಕೈಗತ್ತಿಗಳಿಂ ಕೊಂದು (ಚಕವಂ. ೧೪-೭). [ಕಡಿ$_2$ + ?]

ಕಡಿದಾಬ್ಬೆ$_2$, ಕಡಿದಬ್ಬೆ (ನಾ). ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ನಡುಪಟ್ಟಿ: ಮುತ್ತಿನ ಜೆಡೆ ರನ್ನದ ದಶರಥಿ ವಜ್ರ ಕೆತ್ತಿದೊಜ್ಜೆಯ ಕಡಿದಾಬೆ ಒತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜವದಾಡೆ ಮೆಜ್ಜೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೭೭). **ಕಡಿದಬ್ಬೆ**: ಜಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯ ಕಂಗಲ ಜೋಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಡಿದಬ್ಬೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಾಬು, ದಾಬೆ] ಕಯ್ಯ ಸಿಂಗಾಡಿ ತೊಡೆಯ ಬಲ್ಲೆಹ ಮಿಗೆ ಮೆಜ್ಜೆಯಲೆಯ್ತಂದರಂ ದೊಡನೆ ಕುರುಕರಾವುತರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೨೨).

[ಕಡಿ$_5$ + ದಾಬೆ (< ದಾವ್ಯ$_3$)]

ಕಡಿದು, ಕಡ್ಡಿ$_4$, ಕಡು$_1$ (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ: ಒಳ್ಳಿತು ಮೆಲ್ಲಿತು ಬೆಟ್ಟಿತು ತೆಳ್ಳಿತು ಬಸಿದಸಿದು ಕಡಿದು ... ತುದು ಕಡೆಯೆನೆ ಕೈಕೊಳ್ಳಿಂ ಗುಣವಾಚಿ ಮೇಣ್ ತುಕಾರಂ ದ್ವಿತ್ವಂ (ಶಮದ. ೭೭). (ನಾ). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು; ಉಗ್ರವಾದುದು: ಘೋರಾಎ – ಅದಮಾನುಂ ಕಡಿದಪ್ಪುದಜ್ಜಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೪); ಪರಿವಂದಿನಂತೆ ಕಡಿದಪ್ಪ ಬಿದಿರಡವಿಯಂತೆ ಪುಗಲರಿದಪ್ಪ.... ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ ದರ್ಶನಮುಮಂ ವ್ರತಮುಮಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಗ್ಗಿಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬); ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮೀ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಮೆಂದು ನುಡಿವುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೬ ವ); ಅವರ್ಗಿನಿದು, ಕಡಿದು ಎನಗೀ ಸಾವು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೯-೭೫೬). ೩. ಏರುಗಡೆ ಇರುವುದು; ಇಳಿಜಾರಲ್ಲದುದು: ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಈ ಬೆಟ್ಟ ಕಡಿದು; ಸಿದ್ಧಗತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಹೋಗಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೫೧); ಎತ್ತರವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಡಿದಾಗಿರುವ ಎಡದಡವನ್ನೂ ... ಕುರಚಲು ಗಿಡಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತದೆ (ಮಲೆನಾ. ೧೯). ೪. ಕಷ್ಟವಾದುದು; ಕಠಿನವಾದುದು: ಈ ಕೆಲಸ ಬಹಳ ಕಡಿದಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). ೫. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಕಿಬ್ಬರಿ: ಆ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಯು ಕಡಿದಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಬಡಿದಾಡುವದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಸತ್ವಸಾ. ೯೩). ೬. (ಆಲಂ) ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ: ರೇವಕ್ಕನೂ ಕಡಿದಿನಿಂದ ಓಡಾಡಿ ಹರಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬೆಳುಮ. ೩೬). **ಕಡಿ$_4$**: ೧. 'ಕಡಿಗಂಟು', 'ಕಡಿಗಂಡ$_1$' ಪರಾ. **ಕಡು$_1$**: ೧. 'ಕಡುಕಾಯ್', 'ಕಡುಗಂಪು' ಪರಾ. ☞ 'ಕಡಿ$_4$' 'ಕಡು$_1$' ಎಂಬಿವು 'ಕಡಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಂಜನಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದಸೇರಿ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪಗಳು.

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕಡು, ಕಡುಮೈ, ಕಡಿ; ಮಲ. ಕಡು, ಕಡಿ; ತುಳು. ಕಡು, ಕಡ್ಡ; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ; ತೆಲು. ಕದಿದಿ]

ಕಡಿದೋಳು (ನಾ). ಕಡಿದ ತೋಳು; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತೋಳು: ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ ಬೆರಳ ಕಳಿಕೆಯ ತಲೆಯ ಫಲಬಂಧುರದ ... ರಣವನವೆಸೆದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೨).

[ಕಡಿ$_2$ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ಕಡಿನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಳ: ಅರಳ್ವ ಕಡಿನಾಳಿಕೆಯ ರಕುತಕೆ ಮರಲ್ವ ಭೂತವ್ರಜದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೩).

[ಕಡಿ$_2$ + ನಾಳಿಕೆ]

ಕಡಿನುಚ್ಚು (ನಾ). ತುಂಡಾದ ಕಾಳು; ದಪ್ಪನುಚ್ಚು: ಎರಡಿಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಡಿನುಚ್ಚು ಅದಾವು ನೋಡಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯ (ನಾಪದ. ೮೯). [ಕಡಿ$_3$ + ನುಚ್ಚು]

ಕಡಿಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲಿಸು; ಕಡಿಸು: ರವಿತನಯಂ ತನಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾದ ಸಹಜಾತನಾಗಬೇಕೆಂಬುದನಱಯದೆ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕನಾಗಿ ಬವರದೊಳ್ ಕಡಿಪಿ ಸಿರಿದಾಗಿ ದುರ್ಯಶಮಂ ಪಡೆದೆನೆಂದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ (ಭಾರಶಾಂ. ೨). [ಕಡಿ$_2$ + –ಪು$_1$]

ಕಡಿಪು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿದಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸಂಪಾತಿ ಕುಳ್ತಿರ್ದ ಶಕುನಿ ಶಿಲೆಯರ್ಪೆಡೆಯ ಕಡಿಪುಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೭೩); ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಗುಡ್ಡದ ಕಡಿಪು ಕಡಿಮೆಯಾಗತೊಡಗಿ, ಕಡೆಗೆ ಸಮತಟ್ಟಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೧). [ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + –ಪ್ಪು$_2$]

ಕಡಿಪೆಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ ಕಡಿಪೆಂಡೆ ಘಂಟಾ ಕಟಸೂತ್ರ ವರ ಹಾರ ಪದಕ ಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭರತ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೭೨). [ಕಡಿ ? + ಪೆಂಡೆ$_1$ (< ಪೆಂಡೆಯ)]

ಕಡಿಮಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?).

ಕಡಿಮಣ್ಣಕೋಲ್ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆಗೋಲು: ಕಡಿಮಂಣಕೋಲಿನಲಳೆದು ಸರ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೬೬; 1228). [ಕಡಿ ? + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕಡಿಮಾಡು (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು, —ಛಾವಣಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಡಿಮಾಡಿನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ನಿಂತರು (ಮಲೆಮ. ೬೭೦).

[ಕಡಿ$_4$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾಡು$_3$ (< ಮಾಡ$_1$)]

ಕಡಿಮೆ 'ಕಡಮೆ' ನೋ.

ಕಡಿಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸು ಮೆಟ್ಟಿದ ಗುರುತು (ಕ).

[ಕಡಿ ? + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಡಿಮೆಯ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಡಿಮಯ್ಕಜ್ಜಿಗ ಪೊಗ್ಗೇ ಸ್ಥಪನಂಗೆಯ್ದು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪–೫ ; ೨೩೨). [?]

ಕಡಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ನುಚ್ಚಾದ ಅಕ್ಕಿ ; ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ : ಕಡಿಯಕ್ಕಿಯಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಹುರಿದು ಮೃದುಮಾಡಿ (ಸೂ ಪ ಕಾ. ೪–೨೨) ; ಪಡಿಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಕಡಿಯಕ್ಕಿ ಆಗದೇ? (ಗಾದೆ). 'ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[ಕಡಿ + ಅಕ್ಕಿ]

ಕಡಿಯಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಣೆ 'ಕಡೆಯಾಣೆ' ನೋ.

ಕಡಿಯಾಲ (ನಾ). ಹಕ್ಕರಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಶಂಖಿಣಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ– ೩ ಕಡಿಯಾಲದ ನಿಘಪ ಪೆಸರುಗಳು, ಹಕ್ಕರಿಕೆಸೊಪ್ಪಿನ ಜೆಸರು" (ನಿಘಂಟು. ೧೨೬). [?]

ಕಡಿಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಬಾಣದಿಂದ) ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ, —ಸೀಳು: ತುಡುಳುವಾನಿಗಳ ಸುಂಡಿಲ ಕಡಿಯಿಚ್ಚನು . . . ಕಾಲವರನು ಮಡುಕಿದನಾ ವೀರರಾಮ (ಉದಾಶಾಂ. ೩೦–೩೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಇಸು]

ಕಡಿಯಿಸು$_2$ ಕಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸು ; ತುಂಡರಿಸು : "ಕಡಿಯಿಸು–ಖಂಡನೇ" (ಶ ಮ ಧಾ) ; ರಾಜೇಸ್ವ್ಯಾಚೋಳಪೊಂಪಲಮಾರಾಯರ್ ಸಗ್ಗಯೆ ಪಡಿವರಾಳ ಬೆಲ್ವ ಗಣ್ಣ × × ತಲೆಯಂ ಕಡಿಯಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಳ. X, ಆಂ ತಾ ಮ. ೬೧–೩ ; ಸು. 1050). **ಕಡಿಸು** : ಮಾರ್ಮಲೆತವಂದಿರ ಸಂದಿಸಂದಿಗೆ ಮುಳಿಯ ಕಡಿಸುವೆನೆಳಸುವೆನು ನಿಮಿಷಮೊಳಧೋಗತಿಗೆ (ಬಸವ. ೫೦–೬೬) ; ಪಿಡಿಸಮರಥೋಳಿಯಂ ಕಡಿಸು ಮಾಸಾಳಿಯಂ ಕುದಿಸು ನೆತ್ತರಸು (ಚಿಬಿವ. ೪೭–೨೨). [ಕಡ್ಡಿ + –ಇಸು]

ಕಡಿಲ್ 'ಖಜಿಲ್' ನೋ.

ಕಡಿಲವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ತಥಾ ದಕ್ಷಿಣ ಬೈಲು ಹುರದ ಕಡಿಲವಾಗಿಲ ಪಲುಹಾಡಿಯ ಎನಂ ಕಿಗ್ರಾಮ ತ್ರಿಸಹ್ರಿ ಸಿಮಾತು (ಇಆ. VIII, ಕಣ–೧ ; ೪೪೨). [?]

ಕಡಿಲುಕೆರಂಭೆ (ನಾ). (?) : ಮೂಡಣ ಹೊಲದಲು ಕಟ್ಟಿಂಗಾಲುವೆ ಬಡಗಲು ಮಧ್ಯ ಕಡಿಲುಕೆರಂಭೆ ಮತ್ತೆರು ೧೨ [ದೇ]ವರ ಮುಂದೆ ಹೂಡೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಇಶ. ೪೬–೪–೧೯ ; ೧೧೭೭). [?]

ಕಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಮೃದಿನಂ ತನ್ನಯ ತಲೆಯಂ ಕಡಿವಡಿಪಂ (ಸಮಚ. ೮–೧೫೫) ; ಪೂಜ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡೆಕನಿಕ ಕೀಡಕನು ನೆಲೆ ಕಡಿವಡಿದರೆಂದಜ್ಞರು (ಬಸವ. ೧೧–೫೧) ; ಭರದಲಿತ್ತಿದ ತೋಳು ಕಡಿವಡಿದುರುಳಿತವನಿಗೆ (ಉವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೪–೧೪) ; ಕಡಿವಡಿದ ಚತುರಂಗನವು ಮೇಲಿಡಿಸಿ (ನಿಘಂಟು. ೪–೯–೧೪) ; ಶಿಶುಪಾಲನು ವ ಕ್ರಾಯು ಧ ದಿಂ ದ ಕಡಿವಡಿದು ಬಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಬಿದ್ದುದಿಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೮೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಪಡಿ]

ಕಡಿವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಡೆ : ಮೊಸರ ಪೀರೊಳಗಟ್ಟು ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಮೊಸರೊಡೆಯಂಬ ಜೆ ಸರಾಯ್ದು ಜೆಜಿ ಕಾಸಿದ ಆಳಗೆಯೊಳ್[ಗ]ಟ್ಟ–ಪ್[ಡಿ]ಯೊಳು ಪಾಕಂ ಮಾಡಿಯಿಳಿಪೆ ಕಡಿವಡೆ ಯೆಂದೆನಿಸಿತು (ಸೂಪಕಾ. ೧–೬೦). [ಕಡ್ಡಿ + ವಡೆ]

ಕಡಿವಣ 'ಕಡಿವಾಣ' ನೋ.

ಕಡಿವರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡಿತಕ್ಕೆ ಬರು ; ಕೊಲೆಗೆ ಒಳಗಾಗು (?) : ಅಂತು ಕಂಸರ ಕೃತ್ಯಂಗೆ ಕಡಿವರುದುದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಿವಂದುದಂ, ಕಡಿವಂ ದುದಂ] ಕಂಡು ವಸುದೇವಂ ಬಲದೇವಂಬೆರಸು ಜಾತುರ್ದಂತಬಲಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು . . . ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ (ಅರ್ಥನೇ. ೮–೬೨ ವ).

[ಕಡ್ಡಿ ? + ಬರ್]

ಕಡಿವಾಗ (ನಾ). ಕಡಿದ ಭಾಗ ; ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು : ದೇಟೆಯಾಡಿ ಮೃಗಂಗಳಿಗೆ ಮದ್ದರಿವ ಕಡಿವಾಗ(ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಭಾಗ)ಗಳನು ಕೊಡಿಸಿದನು ಪರಿವಾರಕೆ ವಿಸ್ತಾರದಲಿ (ಉಮ್ಮಾಪ. ೧೬–೩೮).

[ಕಡ್ಡಿ + ಬಾಗ]

ಕಡಿವಾಡಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಈ ತಡಸಲುಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ೧೦೦ ರಿಂದ ೨೦೦ ಘಟು ಎತ್ತರವಾದ ಕಡಿವಾಡಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಳುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕಳಾಗೆ. ೧೯). [ಕಡಿ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಡಿ]

ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿಯಣ, ಕಡಿಯಾಣ, ಕಡಿವಣ(ನಾ).೧. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಯ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು ; ಖಲೀನ : ಕವಿಯ ಕೀಲನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಪ್ಪ ನಾಳದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುಂಬ. ೩–೨೯) ; ಕತ್ತಿಗೇಳುಂಕ್ಕ ಕಡಿವಾಣ (ಸಿದ್ಧೇ ವ. ೪೦೨) ; ಬಾಲಕೆ ಕಡಿವಾಣವನಿಕ್ಕ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಮೆಗಳ ಜಕ್ಕುಣದ ಪೆಳ ಲಳವೆ ಕಟ್ಟ (ಕಂಸದ. ೧೫–೧೩) ; ಕಡಲಗೆ ಬಾಯು ತೆರೆದು ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಬಾಯು ಮುಟ್ಟದರೆ ಆದೀತೆ? (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ತಡೆ ; ನಿರೋಧ ; ಹೆತ್ತೋಟೆ : ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲ (ಕಮಚ. ೨೪) ; ನನ್ನ ಹುಚ್ಚು ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಾಕುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಾಗದ. ೮೨). **ಕಡಿಯಣ** : ೧. ಕಡಿಯಣಕೆ ಬಾಯಂ ತೆಱೆಯದಿರಿಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೬–೫೪) ; ಕಂದಿಯ ಕಡಿಯಣದ ಕೀಲಣದ ಹೋರಟಿಯ ಘೂರಾಘಾರಿಯೊಳ್ ಜೋಳಿಯ ಲಾಲಾಜಲಂ (ನಿರಿಳ. ೬–೫೫ ವ) ; ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುದಿನೀಳ ಕೊಂಡುಂ ತಿರುಹಿದನು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೮) ; ತುರಗಡಯದ ತುಟಿಯನುಜ್ಜುವ ಕಡಿಯಣದ ಧ್ವನಿಂ (ಚಿಬಿವ. ೨೬–೨೬). **ಕಡಿಯಾಣ** : ೧. "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ–ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಜಲಾಯು. ೭೬–೨೮೮) ; ಕಸಿ ಕಲ್ಲ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಡಿಯಾಣ ಸರಸಮುಂ ಸೈರಿಸದ ಚಳ ಬಳಿಕೆಗಳ ಜಾರು ತುರಗಳಂ (ಸೋಮಚ. ೫–೨೮) ; ಕಡಿಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಣವನು ಸೇದಿಬೆಳಿಕಿಯ ದೆನ್ನೆಯವಗಾವಕಾಶದಿಂ ಕಳಿಸಿದ ಕಠಾರಿವೇಸಂ (ತೀಕರಾ. ೬–೨–೨೨). **ಕಡಿವಣ** : ೧. ಹಮ್ಮುಗೆಗಳನು ಬಲಿಸುವ ಕಡಿವಣವ ಕಂಬುಗಳ ವಾಗೆಯು ಬಿಗಿಯು (ಉವ್ಯಾಕ್ಷೀ. ೬೦೪. ೧೨–೧೩ ಆಕ್ಷಿ).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡಿವಾಳ ; ತುಳು. ಕಡಿವಾಣ, ಕಡಿವಾಳ, ಕಡ್ಡಾಣೊ ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲೆಂಯ, ಕಳ್ಳ, ಕಳ್ಳೆ]

ಕಡಿವಾರು 'ಕಡಿವಾಲು' ನೋ.

ಕಡಿವಾಲು, ಕಡಿವಾರು (ನಾ): ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವ ದುಗರ್ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟುಬಹ ಕಡಿವಾಲ್[ಜು] ನಾದು ದಳವಾಜಿಳೆ ಹುಗಿಯ ಭತ್ತ (ಸೌ ಇ ಇ. IV, ೨೫೫–೧೪ ; 1513).

ಕಡಿವಾರು : ಗ್ರಾಮದಗಳ ಸ್ವಳ ಸುಂಕಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತ ಕಡಿವಾರು ಅಂಗಡಿ ಕಡಿವಾರು ಮಗ್ಗ ಕಡಿವಾರು ಗಾಣ (ಎಳ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೧–೨೯ ; 1557).

[?]

ಕಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಡಿಯಲ್ಪಡು ; ತುಂಡಾಗು : ಅಂಗೈವೆಱಲ್ ಕಾಲ್ ಕಡಿತ್ತಂತಾಗಿ (ರಾಜಕೇ. ೯–೨೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೆಱು]

ಕಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗಿ ಹೋಗು ; ಕತ್ತರಿಸಿ ಬೀಳು : ಅರೆ ಮುಗಿದರ್ದಿ ಕಣ್ಗಳುವಲರ್ದ ಮೊಗಂ ಕಡಿವೋದ ಕೆಯ್ಯಂ (ಗಜಾಯು. ೪–೫೩) ; ತೋಳ್ ಬೇಱಾಗಿ ಕಾಲ್ :ಬುಂಡಿಸ ನಡು ಕಡಿವೋಗಲ್ಕೆ ಜೀರೆಱ್ದೆ ಮಾಹರ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೭–೫೭) ; ತೊಡೆ ಕಡಿವೋಗೆ (ಎಳ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೬೧–೨ ; 1200) ; ಸುರಿವ ರೋ ಹಿ ತದಿಂ ಕಡಿವೋದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ತೊಳಿದ ತೋಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಕೇ. ೫–೧೧೪).

[ಕಡ್ಡಿ + ಪೋಗು]

ಕಡಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕ). ℙ ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಿವಿಯ ಆಭರಣದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡಿಚ್ಚಿ; ತೆಲು. ಕಡಿಸೆ]

ಕಡಿಸು 'ಕಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡಿಹ (ನಾ). ಕಡಿತ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಛೇದನ: ಕರ್ಮೋಪ್ಪಿದಂತೆ ಇರ್ಪುಱಿಗೆ ವಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಂ ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಱಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಸಲುಹು (ಬಸವ. ೨೫೧). [ಕಡ್ಡಿ + -ಹ್ಕ]

ಕಡು1 'ಕಡಿದು' ನೋ.

ಕಡು2 (ಅ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಹೆ ಚ್ಚಾ ಗಿ: [ಕಡುಪಾರ್ವ][ಪಾಠಾಂ. ಗುಡುವಾಯ] ಮೆಲ್ದರ್ದುಱೊಳ್ ಕಯ್ಯಪಿಕ್ಕಿ (ಕಾದಂಂಂ. ೩೬); ಕಡು ನೆಗೆದಬ್ಬರಂ ಮೊಱಗಿನಂತಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೨೬೭); ಎಮಾದಿ ಗಣಪತಿತಾಃ ಕಡ್ಡಾಃ ಅನ್ಯಯ ಸಂಕ್ಷಾಃ ನಿಪಾತಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚ ಭವಂತಿ. ಪ್ರಯೋಗ:— ಎಮ; ನಾಡೆ; ಎಡೆ; ನೆಱೆ, ಬಿಗಿ, ಕಡು (ಕಬ್ಬಾಮು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುನಾಚ್ಯಯಂಜೆ ಕಣ್ಮಾಚ್ಚಿ (ಹರಿಬ. ೧-೫೩). [< ಕಡ್ಡು]

ಕಡ್ಡು (ನಾ). ಬದುವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಗದ್ದೆಯ ಸೀಳು, —ಭಾಗ: ಭಣಗಳು ನನಗೆ ಎರಡು ಕಡು ಗದ್ದೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[?]

ಕಡ್ಡು 'ಬಡು' ನೋ.

ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು, ಕಡುವ್ವು (ನಾ). ೧. ಕಣಕದ ಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೂರಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಿದ ಅಥವಾ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ: ನಿತ್ಯ ಬಿಂದುಗೆ – ಬಿಡಂಗಂ . . . ಕಡುಂಬು, ಕಡೆಂದುಱು (ಕಮಪ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಕೊಡೆಂಬ, ಕಡುಂಬು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಡುಬು**: ೧. ಕಡುಬುಱುಗುಮ ಗಂಜಿದುಱುಂಬಯದೆನಲೇಂ ಮರುಳೇ (ನೇ ಏ ಪು. ೧೧-೯೨); ಕಡುಬುವುಂಡಲಿಗೆ ಬೆಲೆಬಸೇವೆಗೆಯಾದಿಯಾಗಿ ಯಡವಾದ ಕಜ್ಜಾಯಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸೂಪಕಾ. ೩-೬); ಸಮರೆವು ಕಡುಬಿನಿಟ್ಟಾಟಿನ (ಕಂಗಯ. ೨೨-೬೧); ನೀರಿಱಿಯದ ಗಂಟಲಿಂಗಳ್ ಕಡುಬಂ ತುಱುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೮). 'ಕರಿಗಡುಬು' ಪರಾ. ತಿ. ಇಡ್ಡಲಿಗೆ; ಇಡ್ಲಿ: ಉದಯದೊಳು ಸಿಕೆಯಳಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾವಡಿಗಟ್ಟಿಯದಱಿಪಿಳಿಗೆ ಸುಳಾಳೆಯಂ ಹರಿಪಿ ಸಂಪಳಿಯನೊಡ ನಾಗಿ ಯೆಱೆದು ಮಡಕೆಯ ಮುಚ್ಚಯಟ್ಟೊಡುದ್ದಿನ ಕಡುಬು ವೆಸರ ಪಡೆದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಡುವೆಸರೊಡೆದುದು, ಕಡುಬಪೆಸರಾದುದು] ಮ್ಮದು ಪಡುದು (ಸಪಸಾ. ೧-೬೨). 'ಹೊಯ್ಕುಡುಬು' ಪರಾ. ತಿ. (ಆಲಂ) ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ತಮಗೆ ಬೇಕಬಹುದಾದ 'ಕಡುಬು' ಗಳನ್ನೂ ಬೊರೆಯಬಹುದಾದ 'ಒಳಕುಂಬ'ಗಳನ್ನೂ ನೆನೆದು ಅವರಿಗೆ ಬಿಕ್ಕೇ ತೋಚದಂತಾಗಿತ್ತು (ಳಕಪ. ೭೧). **ಕಡುವ್ವು**: ೧. ಜೋಳಾವ ಬೆಳೆಯಾಲಿ ಏಕೆಯೂಲಿ ಮಾವಿಗಳ ಮನೆಯೆ ಬೆಳಗಾಲಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೆ ತುಪ್ಪದೆ ಕಡುವ ಳಕುಱೇನು (ಸೌರಪ. ೧೪-೨).

ಕಡುಬಿನಕಾಳಗ, ಕಡುಬಿನಕಾಳಗ = ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು.ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಕಡುಬಿನಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾಪವನ್ನು ಅಯ್ಯುಕೊಳ್ಳಲು ಮಳ್ಳಳಿಗೆ ಬಲು ಹಿಗ್ಗು (ರೂಢಿ); ಬುದ್ಧಿಯುಱುವೆ ನಮ್ಮ ಕೆಱೆ ಸಮರಾಂಗಣದಿ ಗೆದ್ದವರು ಲೋಕದೊಳಗಿಲ್ಲೆಂಬುದರ್ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನಲಿಯನೆ . . . ಉತ್ತರನ ಯುದ್ಧ ಕಡುಬಿನಕಾಳಗಮ್ಮಲ್ಲ ರಣಬಲಿಯ ತಿದ್ದುವೆನು ಭೂಪಗಣಿಕೆ (ತುರಂಗ. ೩೬-೨೮).

[ದೇ. ॥ ಹುಳು. ಕಡುಂಬು, ಕಡುಬು; ಕೊಡ. ಕಡಿಂಂದಿ; ತೆಲು. ಕಡುಮು]

ಕಡುಂಬುಟ್ಟು (ನಾ). (ಕರಾ) "ಕಡುಬು" (ಹುಲಿ ಹಾ. ಕೋಕ): ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮು, ನೆಯ್‌ಕೊಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಸಡದ. II, 1132); ಪೂವಿ ಕಡುಂಬುಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತ ಬಿಂಗಮಮಿಯ ಎಲೆಯ ಮುಂದೆ ಬಂದಳು (ಹುಲಿಕಾ. ೨೬).

[← ಕೊಡ. ಕಡೀಂಂಬುಟ್ಟೀ = ಅನ್ನದ ಸಣ್ಣ ಉಂಡೆ]

ಕಡುಕ್ಕ 'ಕಡುಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಡುಕ್ಕ್ 'ಕಡಿಕ್ಕ್' ನೋ.

ಕಡುಕೆಂಪು 'ಕಡುಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕಡುಕಲು, ಕಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಲಿಂ ಪಡುವಲು ಧಾರೆ ಕಡುಕಲು ಆಲಿಂ ಪಡುವಲು ಮಲಮುರಿ ಕಳ್ (ಎಕ. III, ಮಳಕ. ೧೩೧–೧೭೪; 1424); ಗಾಜನೂರೆ ಸೀಮೆ ಕಡುಕಲು ಗ್ರಾಮ ೧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೬–೫; 1696). **ಕಡುಕಲ್ಲು**: ಕಡುಕಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಮುಸ್ಸಲ ತೆಱುದಾರ ಪುಣ್ಯಾವನಿಕೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೬–೨ ; 900).

[ಕಡು1 (< ಕಡಿದು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಕಡುಕಲ್ಲು 'ಕಡುಕಲು' ನೋ.

ಕಡುಕಷ್ಟ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ತೊಂದರೆ, —ಪ್ರಯಾಸ: ಆಗಿನ ಅವರ ಜೀವನನಿರ್ವಹಣೆಯ ಕಡುಕಷ್ಟ ಹೇಳತೀರದು (ಜಗದಾ. ೧೩೬).

[ಕಡು1 (< ಕಡಿದು) + ಕಷ್ಟ]

ಕಡುಕಳ್ಳೆ 'ಕಡುಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಕಡುಕಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆರಳವಾಗಿ ಕಾಯಿ ಬಿಡು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಫಲ ಬಿಡು: ಬೇರಂಂದಿಟ್ಟಱಿಸಿ ಕಡುಕಾಕ ಹಲಸನು . . . ಕಿತ್ತನ ಹನುಮ (ತೊರಾ. ೫-೮-೫). [ಕಡ್ಡು + ಕಾಯ್]

ಕಡುಕ್ಕು 'ಕಡಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಡುಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಸಣ್ಣ ಕಡುಕು; "ಕಡಿಕೆ" (ಜಾಚಿಕಾ. ೨). [?]

ಕಡುಕ್ಕು, ಕಟುಕ್ಕು, ಕಟುಕ್ಕು, ಕಡಕ್ಕು, ಕಡುಕ್ಕ್ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ಕೆವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಳು ಅಥವಾ ಮುತ್ತು ಇರುವ ಆಭರಣ: ತೋರಿಹಾರವುನಗಲುರಕ್ಕೆ ಕೈಕೊಳಿಸುತುಂ ಹಾರ್ದಿಸಿ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕ್ಕನಕ್ಕುತುಂ (ಸಂಬ ರ. ೧೩-೪೦); ಜವುಳೆಯಂ ಮುತ್ತಿನ ಸಣ್ಣ ಕಡುಕಿನ ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪುಗಳ ಕರ್ಣಾಭರಣವೆಸೆಯೆ (ಬಸವ. ೪-೬೯); ವಜ್ರಮಾಣಿಕದ ಕಡುಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೦). 'ಹತ್ತಕಡುಕು' ಪರಾ. ಕ ಟು ಕ್ಕು: (ಕ). ಕ ಟು ಕ್ಕು: ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಕಟುಕು ಪಡೆಯೆಳು ತಿದ್ದಿ ಧರಿಸಿರ್ಪ ಸುವಿಭೂಷಿ (ಸುಭದ್ರ. ೩-೨೨). **ಕಡಕ್ಕು**1: ತೋರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ ಕಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಕುಗಳನು ತಂದು (ಶು ರಾ ಸಾ ೦. ೩೫–೭೫); ಕಿವಿಯೊಳಿಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟಿ (ಕಂ ನ ವಿ. ೨೦–೬೦); ಬಾಲನ ಕಿವಿಗೆ ಕಡಕ್ಕಲ್ಲ ಮುರಿಯಿಲ್ಲ (ಹುಬ್ಬಹ. ೮೪); ಎರಡು ಕಿವಿಗಳಿಗೂ ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಭಾರವಾದ ಕಡಕು (ವಂ ಶ ವ್ಯ. ೧೫೪). **ಕಡುಕ್ಕ್**: ಕಡುಕ ನೆವಳ ಬಲ ಬಲೆ ಮೊದಲಾದಚ್ಚಡೊಡಿಗಳುಂ (ಭರಚ. ೭೩–೧೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಡುಕ್ಕು; ಕೊಡ. ಕಡಕೀಲ್]

ಕಡುಕ್ಕು 'ಕಡಂಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಡುಕುಂದಱಿ, ಕುಡುಕುಂದಱಿ (ನಾ). ಕರಗಸದಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಕತ್ತಿ; ಕಕ್ಕುಗತ್ತಿ; "ತಿವಿವ ದೆಸೆ" (ಕಮಪ. ಪ. ೧೪೧ ಆಡಿಕ): ಕಡುಱಾಠಾಂ. ಕುಡು]ಕುಂದಱಿ, ಉಳುಗಂದೊಱಿ (ಕ ಮ ಪ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಡುಕುಂದಱಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಡುಕು ? + ಕತ್ತಿ]

ಕಡುಕುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು; ದೊಡ್ಡಕುರು (?): ಕಡುಕುರು ಮೂಣುವುದಕ್ಕೆ – ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ ಬೇರನ್ನು, ಎಳ್ಳನ್ನು ಅರೆದು ಮೈಗೆ ಪೂಸಲು ಕಡುಕುರು ಮೂಣ್ಮುಂ (ವಿಷ್ಣಪು. ೧೩೦).

[ಕಡು(ಕ ಕಡಿದು) + ಕುರು.]

ಕಡುಕುವರೆ (ನಾ). ತೀರ ಎಳೆಯ ಹುಡುಗ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನ ದವನ: ಕಡುಕುವರ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯ ಸಾರಥಿಯು ನಾನಿ ರಥ ಕಡುದುರುಳಿ ತವಗಿಗಂ (ಕುಸುಂಗ. ೫೨–೩೨). [ಕಡು(ಕ ಕಡಿದು) + ಕುವರ್ಪ್.]

ಕಡುಕೆಂಕ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಂಪು; ತುಂಬ ಕೆಂಪು: ಬೆಳವಲ್ಲಿ ಏಂದುದೊಂದೆಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವ ಪ್ರಸರದಿಂ ಕಡಿಂ ಕಡುಕೆಂ [ಪಾಣಾಂ. ಗೆಂ]ಕನುದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮಪ್ರವದಿಂ (ಪಾಂಡವ. ೯–೨೯ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨–೨೯). [ಕಡು(ನ ಕಡಿದು) + ಕೆಂಕ]

ಕಡುಕೆಯ್ಯ್, ಕಡಿಕೆಯ್ಯ್, ಕಡುಗೆಯ್ಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಭಸಗೊಳ್ಳು; ತೀವ್ರವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು: "ಕಡುಕೆಯ್ದ-ತೀವ್ರತ್ವೇ" (ಶಮುಧಾ); ನಡಪಿದಪ್ಪೆನೆಂದು ವಿಜಯಂ ಕಡು[ಪಾಣಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದುಸನೆನ್ನುಮುಮ್ಮನಾಂ ನಡಪಿದಪ್ಪೆನೆಂದು ಸಿಂಧುಶಪನಯಂ ಕಡು[ಪಾಣಾಂ. ಡಿ]ಕೆಯ್ದುಸರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪) ; ಕಡುಕೆಯ್ದು ನಿನ್ನನುಜರಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಂ ಕೂಡೆ ಸರ್ವಾರುಮಂ (ಗದಾಯು. ೩–೮೬) ; ಕಡುಕೆಯ್ದು ಮುರಾರಿ ಬಾಣಜಕಶದಿನೆಚ್ಚಂ (ಜಗ. ೯–೩೯). ೨. ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಸಾಹಸ ಮಾಡು: ಜಗದಳಸಾಜಿಸುವೆನೆಂದು ಕ ಡುತೆ ಯ್ದು[ಪಾಣಾಂ. ಧೈದು] ದುರ್ಗಾರ್ಜನನಂಗೆಯ್ದು (ಹಪಕಾ. ೩–೩೦) ; ಗೋಟಿಯಿಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಕಾದಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೪). **ಕಡಿಕೆಯ್ಯ್**: ೧. ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಕಾದದೆಂ ದೊಡಂಸುವಾತನೇಂ ಭುಜಗಮರ್ದ್ದನನೇ ಕಲಿಗೋನ ಭೂಪನೊಳ್ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೩೭ ; ೧೪೭) ; ಕಡಿಕೆಯ್ದುದಿರಾಂಕಂದಾತನ ನಾಜಿಯೊಳಂತಳಂಗಿಗದೆಂ (ವರ್ಧಪು. ೨–೨೭). **ಕಡುಗೆಯ್ಯ್**: ೧. ಕಡು ಗೆಯ್ದೇಳ್ ನಿಂದು ಕೇಳ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಡು(ಕಾದಂಪೂ.೧೫೫); ಕಳೆವೆಯ ಕೂಡುಮಂ ತೊವೆಯುಮುಂ ಕಡುಕಪ್ಪುಮುಮಂ ವಿನೋದದಿಂ ಗಳಿಂದೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗನೊಸೆದಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಮತ್ತಮನ್ವಳಿಸಿ ಕನಲ್ದೊನ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೩೭). ೨. ಆ ಜಗದೀಶನ ದಂಡನಾಯಕಂ ಮದವದಶೇಷ ಪ್ರಕರದಿಂ ಕಡುಗೆಯ್ದು ಗೆಲಲ್ ಕಡಂಗಿದಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೧–೩೧) ; ಆರಿಮೇಧರದ ಕಡುಗೆಯ್ದು[ಪಾಣಾಂ. ಕಡುಕೆಯ್ದು, ಕಡಿ ಕೆಯ್ದು] ಕಡಿದೊಟ್ಟಿದನು (ಋಕಾಣಾಂ. ೧೩–೧೩೪).

[ಕಡು(ಕ ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್ಯ್.]

ಕಡುಕೊರ್ಬು 'ಕಡುಗೊರ್ವ' ನೋ.

ಕಡುಕೋಪೆ 'ಕಡುಗೋಪ' ನೋ.

ಕಡುಗ್ಗ 'ಖಟ್ಟ' ನೋ.

ಕಡುಗ್ಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಡುಗ (ಎಳ. II, ೪೧೯ ; 1050). [?]

ಕಡುಗಂಟು, ಕಡಿಗಂಟು (ನಾ). ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು ; ಕಗ್ಗಂಟು; ಬಲುತೊಡಕು: ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಿ ಕಡಿದುಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಂಸಾರ ಕಡುಗಂಟಾಯಿತು (ಬಂಕಮು. ೩೧೬). **ಕಡಿಗಂಟು**: (೪). [ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಗಂಟು]

ಕಡುಗಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸು: "ವತ್ಸಕಾಮಾ, ವತ್ಸಲಾ – ಈ ೨ ಕಡುಗಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೬). ೨. ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು: ದೇವಕಿ ಕಡುಗಂದಿಯಪ್ಪುದಱಂ ತೊರೆದೆಚ್ಚು ಬಾಯ್ದು ಪೊಲೆವಾಲಿಂ ಮಗನಂ ಮತ್ಸ್ಯನಂಬುಗಿಸಿ(ಅರ್ಜುನ. ೪–೩೧ ೩).

[ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು)+ ಕಂದಿ.]

ಕಡುಗಂದಿಗೆಲೆ (ನಾ). ಕರುವಿನಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಹಸುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?): ಕಕ್ಕೂಜಿ ಮೊಗಮಂ ನುತ್ತಿ ಕುಂದಿಳ್ಕುತಂ ಪರವ ಕಡುಗಂದಿಗೆಲೆಗಳಂ... ಮೊಱೆಯುತ್ತುಂ ಪರವ ಪಂಕುಳಿಗಲೆ ಗಳುಮಂ (೪೯ಲಾವ. ೫–೧೩೪). [ಕಡು(ನ ಕಡಿದು) + ಕಂದಿ + ಕಲ್ಲ್]

ಕಡುಗಂದಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೀತಿ; ಹೆಚ್ಚಿನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ: ಗೂಡು ಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂದಿರ್ದ ಕುಂಬಳಜಂಗಳ್ಗೆ ಅಟುಂಕಶಕ್ಕಿ ಕಡು ಗಂದಿತನದಿಂ ಕೋಡಗದಜಯ ತುಜುಗಳೊಳ್ ಪೊದೆಯಿಸೆ ಪದಿದಿರ್ದ ವನವಿಹಗಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೪ ಪ).

[ಕಡುಗಂದಿ + ತನ]

ಕಡುಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಡು, —ಸೊರಗು: ಇರದಧಿಕ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಜಿನುಗುವಾಜಡಿಯಾದಂತಿರೆ ತೋರ್ದೀ ಪಂಜಸಮಂ ಹರಿವದೆಳಕೊಡಗಡಣಿ ಕೊರೆಯ ಜರಠಾಂ ಬುಜಮಂ (ಅಂಪ್ರಭಾ. ೫–೧೫). [ಕಡು,+ ಕಂದು,]

ಕಡುಗಂಪು, ಕಡುಕಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಗಂಧ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸುವಾಸನೆ,—ಪರಿಮಳ: ಮಡಿಗಳೊಳಗಲರ್ದ ನೆಯ್ದಿಲ ಕಡುಗಂಪುಮುಪವಜ ಕಂಪು ಗೆಲ್ಲುವ (ಆದಿಪು. ೧–೬೦); ನಡು ತಾನೆ ಸಿಂಗಳದೇಶ ಕುಂತಳದೇಶ ಮುದಿ ಕರ್ಣಾಟದೇಶ ಕಡುಗಂಪು ಕಾಶ್ಮೀರದೇಶ (ಭರತ. ೯–೪೬); ತೊಡದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಮದಾಳಿ ಮೊರೆದೆಱಗೆ (ಶಾಂತೀ. ೬–೧೧ ವ). **ಕಡುಕಂಪು**: ಕಡುಕಂಪಂ ಪಿಡಿಕೆಯ್ಯಲ್ ಅಳ್ಕುಮೆ ಬಬಲ್ದ್ಯಿತಂದ ತಂಗಾಳಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ ಬರ್ಪನೆ (ಅರ್ಧಪಾ. ೧–೩೧). [ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಕಂಪು]

ಕಡುಗಂಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸುವಾಸನೆ ಹೊಂದು, —ಪರಿಮಳ ಗೊಳ್ಳು: ಪೂಗಳೊಂದು ಗೂಡಿ ಕಡುಗಂಪುವಡೆದುವು (ಶೃವಿಪಾ. ೬–೩೩). [ಕಡುಗಂಪು + ಪಡ್ತೆ]

ಕಡುಗಕ್ಕಸೆ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನವಾದುದು; ಕಷ್ಟವಾದುದು: ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಕೆಲಸಮನುಸಿರಲೀಯದವನೊಯ್ಯನನಸುತಿಗಿಂತೆಂದನು (ಶೃವಿಪಾ. ೧೯–೧೨). ೨. ಕರ್ಕಶವಾದುದು: ಕಡುಗಕ್ಕಸದ ಬಟ್ಟೆ ಬಲ್ಮೊಲೆಯ ಪೊಚ್ಚಪೊಸಜವ್ವನದ ನೀಱಿಯರ್ (ಶೃವಿಪಾ. ೩೦–೨).

[ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಕಕ್ಕಸ]

ಕಡುಗಜ್ಜ (ನಾ). ಖಿಗಿಲಾದ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ಕರವಾದ ಕಾರ್ಯ: ಕೇಳದತಿಹಿತರ ವಚನಮನಾಳೋಚಿಸದಗ್ರಕಾರ್ಯಮಂ ವ್ಯಗ್ರತೆಯಂ ತಾಳೆ ಕಡುಗಜ್ಜಮೆಸಪುದನೆಲೇಪುದುವಿರಾತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೫–೯).

[ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಕಜ್ಜ.]

ಕಡುಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅತಿ ಕಷ್ಟ: ಪುಟ್ಟಿ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಗಳೆ ಕಡುಗಟ್ಟಿಂ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯೆಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟಶಪನಯನಂ ಮುಟ್ಟಿಗಿಡೆ ಪಾದದಕಡೊಳ್ ಪುಟ್ಟದನರಸಂಗಮುರಿಗಂ ಪುಟ್ಟದನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೭–೧೩೩).

[ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಕಟ್ಟ.]

ಕಡುಗಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತುಱಿದಿಕ್ಕಿದನಾನ್ಪ ಘಟೆಯಾನಾಯಗಗ್ಗಂ ಕಟ್ಟಾನೆಮಲ್ಲನಂ ಕಡುಗಟ್ಟಿಗನುಕ್ಕಿಗನೊಲಿಪನಂ ಜಟ್ಟಿಗನಂ (ಎಳ. XV, ಅರಿಷ. ೨೩೭–೧೩ ; ೪೧). [ಕಡು,(ಕ ಕಡಿದು) + ಗಟ್ಟಿಗ]

ಕಡುಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೇಗವಾಗಿ ಸರಿದಾಡು; ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಗಡಬಡಿಸು: ಕಾಲದುಳ್ಳರಧಿಕಾಗಿ ಜಿಹ್ವಾಚ್ಚಾಲೆ ಕಡಿಯನುಗುಳುತ ಮಡಿಯೆ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ ಬಾಲವಂ ನುಲಿನುಲಿದುಳಿಕೊಳುತ (ಬಸಪು. ೫೧–೫೯).

[ಕಡು,+ ಗಡಬಡಿಸು]

ಕಡುಗಡಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಡಲು ; ಆಳವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಮಹಾ ಸಾಗರೆ: ತಾನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು ಕೌತುಕಾಪ್ಯುತರಕದ ಕಡುಗಡಲ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೨-೬); ಳಳವಳದ ಕಡುಗಡಲೊಳಾದೆದೆ ಸುಳಿದಿರ್ತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೭); ಇದೆಯಲಾ . . . ಅಖಿಳಕರ್ಣಾಮೃತದ ಕಡು ಗಡಲು (ನಿಘಾಗ. ೧೧-೧-೫).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್ಕ್)]

ಕಡುಗತಿಕ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದ ಕಟುಕ; ಕೊಲೆಪಾತಕಿ : ಅವಂ ಕಡುಗತಿಕರಾದ ಚರರನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಪೃವಿಭಾ. ೧೧-೩೭).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕತಿಕ್ಕ]

ಕಡುಗಡಿದು (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗಶಾಲಿಯಾದುದು: ಮನದಂ ಕಡು ಗಡಿದು ಮಿಥಿಲೆಯಂ ಕೊಗಡಿಸಿದುದದ್ಭುತ ತುರಂಗಮಂ ಸಿಂಗದ ವೋಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೧೧೦).

ಕಡುಗಡಿಯುವು=ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವು, —ರಭಸವುಳ್ಳವು : ಕಡು ಗಡಿಯವ[ಖಾಠಾಂ. ಗಲಿಗಳ]ಪ್ಪರಿಹಾಗಳ್ ತಮ್ಮೊಳ್ ಪೂರ್ವರ್ ಸಾರ್ದುರ್ ಪೆಜಪಿಂಗಿ ಪೊರಮಡುಮಂ (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೪೫-೨೫).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಡಿದು]

ಕಡುಗಡುಪು (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ರಭಸ ; ಅತಿ ತೀವ್ರತೆ: ಮುಳಿಂ ದಿರದುಂ ಕಡುಗಡುಪಿನಂಳದಾಂತೊಡದುಮಿದುವು . . . ಕರಿಯುಂ ಹರಿಯುಂ (ಕಾಂಠಾ. ೨-೧೦೬); ಪೂಜಗೊಳಗೆನಡೊಳಾಂ ಬಲಡೊಳಂ ಕಡುಗಡುಪಿನಿ ಬರ್ಪ್ಪ ವೆಳುಬ್ದಪ್ಪದೆ ಚಾರಿಸುವೋಡಿಯಂ ರಟ್ಟ ಕನ್ನರ್ಪ್ಪನನ್ತಾವಂ ಬಲ್ಲಂ (ವಿಕ್ರ. II, ೧೩೩-೯೬; ೪೭).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಡುಪು]

ಕಡುಗತ್ತಲೆ 'ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಡುಗನಲು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟುಗೇಳು; ಅತಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು : ಕಡುಗನಲುತ್ತ ವಕ್ರಾಯಧರೆಕೆ ನೇಮವಪಿತ್ತನಾ ಬಲಮ್ಮೆರಿ (ನಿಘಾಗ. ೬-೧೧-೩೪).

[ಕಡು, + ಕನಲು, (< ಕನಲ್)]

ಕಡುಗಯ್ಮೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಡಿಮೆ; ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ: ನಿಮ್ಮಂತಹ ಕಡುಗಯ್ಮೆಯ ಶ್ರಮಜೀವಿಗಳ ಜೀವಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೊಸರಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೪-೧೫೫).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಯ್ಮೆ (< ಕೆಯ್ಮೆ,)]

ಕಡುಗರಿದು (ನಾ). ಬಲುಕಷ್ಟವಾದುದು; ಕಡುಗಷ್ಟಾದುದು : ಕಡುಗರಿದಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುಬಲಿದಾದುತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಳವಿಗಳ್ ಕಂದಿಂ ದೊಡೆ ಕಂದವರ್ಗಳ್ ಬಿಳಿದೆಂದೊಡೆ ಬಿಳಿದು (ಶೀಠಾಪು. ೧-೯).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕರಿದು]

ಕಡುಗರುಣ (ನಾ). ಬಹಳ ದೈನ್ಯ; ಅತಿ ದೈನ್ಯತೆ : ಒಡನೆ ಳುಳ್ಳಿಜೆ ನೆಂದು ತಂದೆಗೆ ಕಡುಗರುಣವನು ತೋಱಿ ಕಾಡಿಯಳುತ್ತಿರಲು ಕಂಡು (ನಿಘಾಗ. ೪-೬-೬೪). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣ]

ಕಡುಗರುಣಿ (ನಾ). ಬಹಳ ದಯಾವಂತ; ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳ ವನು : ಈಕ್ಷುಮತ ನೃಪ ವರಳುಮಾರನ ಗಮನವನು ಕಡುಗರುಣಿ ಹೆತ್ತ ವರಾವ ಳಲುಹ್ಕುದಯರೋ ಮಹಾದೇವ ಪರಿಕಿಸುವೆಪದನುಷ (ನಿಘಾಗ. ೪-೬-೧೪). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕರುಣಿ]

ಕಡುಗರುವ (ನಾ). ಬಹಳ ಛಲತೆಯುಳ್ಳವನು; ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಮೆ ಯುಳ್ಳವನು : ಕಡುಗರುವರ್ ರಾಧೇಯನಪಥಮನಿ ಮಾವ ಳೇಳೆಂಜೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಳ. ೮-೩) ; ಹರಿಯ ಮಜಳಿದೆನು . . . ಕಡುಗರುವನಪಿಕಾನುನ ದೇವನನು (ನಿಘಾಗ. ೧೧-೧೫-೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಗರುವ,]

ಕಡುಗಲ್ಪೊರ್ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಲ್ಲು ; ತೀರ ಕಲ್ಲು : ಕಡುಗಲ್ಪೊರ್ ಭೃಂಗಕೋಟಿಯೊಳಿರೆದಿರ್ ಪೀಲಿ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಳೆಯೊಳ್ ಸಮನಾಗೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೧-೬೪) ; ಕಡುಗರ್ವಿಗಳಿದ ಪಿಜವದನದೊಳಗ್ಗಳಧರಂ ಕೆತ್ತಿ ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಂ ನುಡಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೭೦) ; ಮದಗಜಂಗಳ ಕಟುಕಟದ ಮದಕರ್ದಮದಿನೊಡವೆರೆದು ಳಲಿಸಿ ಳಲಂಕಿ ಕಡುಗರ್ಪನಾಳ್ದು ಕಾಳಿಂದಿಯಂತೆ ಕಣ್ಮೆವಂದು (ರಾಜಕ. ೨-೮ ವ).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕರ್ಪ್ಪು,]

ಕಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶೂರ ; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗ : ನೆಜಕೊಜೆ ಕಾದಿದಂ ಕಡುಗಲಿಯಂ ಪೋಲ್ತು (ವಿಕ್ರ. IV, ನಾಗಮಂ. ೨೩-೯ ; ೪೭೭) ; ಕಡುಗಲಿ ಕಿತ್ತೂರಿಪನಾಳಿದೊಳ್ ನೆಜಕೆ ನೆಗಲ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೭); ಅಂಗವಿನಿ ಕಡುಗಲಿಗಳೆಱಿದಾಡಿದರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೀ. ೧೭-೩) ; ಪರವೆಂಗಳಿಗೆ ಜೇಡಿ ಕದನಳ್ಳೆ ಕಡುಗಲಿ ಪರಮತಕ್ಕೊಂದಂಡೆ ಮೂರ್ಖ (ಧರಪ್ರ. ೫-೧೩೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಲ್ಲಿ]

ಕಡುಗಲಿಗಂಡ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ಶೂರರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡುಗಲಿಗಂಡ ರಾಚೆಣನೂರ್ಜ್ಜಿತ ಕೀರ್ತ್ತಿವಿಕಾಸ ಮೂರ್ತ್ತಿಗಂಯಂ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿವಪೂ. ೫-೨೨ ; ೧೨೬).

[ಕಡುಗಲಿ + ಗಂಡ,]

ಕಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಶೂರತನ; ಅತಿಶಯ ಪರಾಕ್ರಮ : ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಜಾಗದ ಪಡಮಾತುಂ ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕುಮೊರ್ವನೊಳಕೆಂತುಂ ನಡೆಯುವು ಭುವನಾಂತರೆದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೦೪); ನುಡಿಯ ಬಲ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ . . . ಒಡವೆಯಾದಂದು ತಮ್ಮಿಂ ತಾವಕ್ಕುಂ ಕಿಡುವುದು ಧನಪಲ್ಲಡಿಂದಿವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨-೧೪); ಕಡುಗಲಿತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಬಿಡೆ ನುಡಿದು ಪೊಡರ್ಗನುಜಿಯು ಬೆಳ್ಳಿರಿಯು ವೋಲ್ ಕಡುಗಲಿಗಳಾದಿರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೫-೬೦).

[ಕಡುಗಲಿ + -ತನ]

ಕಡುಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಮಂದ್ಯೆಪ ದಿಸಿಲ ಬಿಸಿಯಿಂ ನೆತ್ತಿ ನೆಲನ ಬಿಸಿಯಿಂದ ಕಾಲ್ ಕಡುಗಲಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಿಗಲಿಸಿ] ಕವಿ ಕಾದಲರ ಬಿಸಿಯಿಂದ ದೇಹಂ . . . ಬೆಂದು (ಹಜಚಾ. ೧೦-೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + -ಕಲ್ಸ್ + -ಇಸ್ಕು]

ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯ; ಕಠಿಣ ಹೃದಯ. ೨. ಕಲ್ಲಿನಂಥ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು : ಒಳ್ಳಮಿಯಂ ಗೆಯಮನು ಮುಱಿದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆಬೆರ್ಪಯನಂಬು ಮೇಣಾರ್ಜುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ]

ಕಡುಗವಿಲ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಪಿಲ ವರ್ಣ: ನಿಡರಂ ಪರ್ಬತಸಿ ದಂತಿರೆ ಬೆಡಂಗುವರ್ಡಿದೆಸವ ಮುಖಂ ವೇಡಜಮ್ಮುತಿಯಂ ಕಡುಗವಿಲ ಮಾಗಿ ಕಾಂತನದರ್ಪವಿನಯನನುಳರಿಸಿ ಕಪ್ಪನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೯).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕವಿಲ್ಕ (< ಕವಿಲ್ಕ್)]

ಕಡುಗಳ್ಳಿ 'ಕಡುಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕಡುಗಳ್ಳ, ಕಡುಕಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿ ಕಳ್ಳ; ದೊಡ್ಡ ಕಳ್ಳ : "ಪಕ್ಕತೋ ಹರಂ ಕಡುಗಳ್ಳಂ" (ಪಸ್ತುತೀ. ೬೫-೮೨). **ಕಡುಕಳ್ಳ** : ಕಡುಕಳ್ಳ ರಿಗೆ ಗಂಡ ಪಾಡಿಧೊತ್ತಿಗಳ ಮಿಂದ (ಪುರಂದ. ೪-೭೯-೧) ; ಕಳ್ಳರಲ್ಲಿ ಕಡುಕಳಳ್ಳ ಹೊಳ್ಳ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಳ್ಳ,]

ಕಡುಗಟಬಪ (ನಾ). ಬಲು ಮೂತಾಡುವವನು ; ವಾಚಾಳ ; ಬಾಯ್ಬಡಿಕ ; ಅತಿ ಹರಟೆಗಾರ : ಜಪಳಪವಂ ಕಡುಗಟಪಂ ವಿಪರೀತಮನೆನ್ನೆ ಮುಂದೆ ನುಡಿದವನೆಂದುವಿವಿಧ ಮುಖನಿಯವೆಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪) ; ಏನನೆಂದೊಡೆ ಕಡುಗಟಪಂ ಜಗಮೊಳಿವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಗಟಪ]

ಕಡುಗಬ್ಬಲೆ, ಕಡುಗತ್ತಲೆ, ಕಡುಗಲ್ಲಲೆ (ನಾ). ಬಲು ಕತ್ತಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ : "ಅವತಮಮಸಂ, ಅಂಧತಮಮಸಂ, ಸಂತಮಸಂ – ಈ ೩ ಕಡುಗಬ್ಬಲೆ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೪-೧೧೦) ; ಇದಿದರೆ ಕೊಂಡ ಕುಸುಳಿಪ ಕಡುಗಬ್ಬಲೆ ತಲೆಯನಿತ್ತ ದೊತ್ತಿರಪಡಿಸಂ ಸೊಡರದಲೆಲ್ಲಿಯುಡುಕಿರೆ (ಜಾಂತಿಪು. ೬-೧೧೪). **ಕಡುಗತ್ತಲೆ** : ಕಡು ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ಪ ಚಾ ರಾ. ೧೫೬-೯). **ಕಡುಗಲ್ಲಲೆ** : ಕಡು ಗಲ್ಲಲೆ ಕವಿತವಾಗಲ್ (ನಿರಂ. ೪-೭೦ ವ).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಬ್ಬಲೆ]

ಕಡುಗಾಂಪ (ನಾ). ಬಲು ದಡ್ಡ ; ಮಹಾಮೂರ್ಖ : ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲಂಚ್ಚಿಗನವಪಲ್ಲಿ ಪೊಗಳ್ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಳ್ಳರ್ದೆಸರರು ಕಡುಗಾಂಪರ್ ವನಿಮೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರಿರುಗಳಂ (ಉಂಶಾಸಂ. ೩೫-೦೫೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಗಾಂಪ]

ಕಡುಗಾಡಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚೆಲುವು ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ : ಕಡುಗಾಡಿಯ ಸಣ್ಣಿಧಿ ಬೇಱಬೊಂದು ನುಣ್ಬಿನ ಕೆಱ ಬೇಡೊಂದು ಪೊಸಗಂಪಿನ ಪೊಂಪುಱ್ (ಕಾಂಪು. ೮-೭೯) ; ಕಡುಗಾಡಿ ಕಣ್ಮಡಿಱ್ ಮನಂ ಬೆರ್ತಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೦) ; ಕಡುಗಾಡಿ ಗರುಡಿ ಯೆಂದಿವಱಂದಂ ವಸುಧೀಶನಣುಗದಮ್ಮಂ ವಸುದೇವಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಮು ಮುಳ್ಳಾಗಿರ್ದಂ (ಅರ್ಧಪಾ. ೧೧೧೧೧) ; ಸೊಬ್ಬಪೆಜ್ಜುಗಳು ಕಡುಗಾಡಿಯಿಂ ಬಂದು ಸೋಕುತಿರರು ನೆಲ್ಲವಿಡಗಳಿಗಿವ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಶು ರಾ ಸಾ. ೩-೩೩). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಗಾಡಿ]

ಕಡುಗಾಡಿಯೆ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಅಂದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಬಹಳ ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು : ಕಡುಗಾವಿತ್ತ ವಾಳ್ಯಂದಿರ ಕೂರ್ಮರ್ ಪಲ್ಕೆ ನಯಸೇರ ಮುಖೇಂದ್ರಮುಖಾಬ್ಜಷಂಡದೊಳ್ (ಧ ರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೧-೪) ; ಕಡುಗಾಡಿ ವೆತ್ತಲೆವ ತೆಂಕಣಗಾಯಿಯ ಸೋಂಕು ಸೊರ್ಕುವೆತ್ತುದು (ಧ ರ್ಮ ನಾ. ೧-೭೩). [ಕಡುಗಾಡಿ + ಪೆಜ್ಜು]

ಕಡುಗಾಪು(ನಾ). ಬಿಗಿಯಾದ ಕಾವಲು ; ಬಲವಾದ ಕಾವಲು : (... ಕೆಂಪನಾರೆಸಂಹಪೆಟ್ಟಿಯ ಕಡುಗಾಪಿನಲ್ಲಿ, ರಣಧೀರನೊಡನೆ, ವಿಶ್ರಮಿಸುವ ವನು). (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೮-೧೪). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾಪು]

ಕಡುಗಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಯಾಗಿ ಕಾಯು ; ಬಹಳ ವಾಗಿ ಕಾವೇರು, —ಬಿಸುಪೇರು : ಕಡುಗಾಯ್ದ ತಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೊರ್ಪುಗಳುದ ಕೈದುಗಳೊಳಿಜಿ (ಅಜಪು. ೧೧-೫) ; ಕಡುಗಾಯ್ದುಂ ನೀರ್ ಮನೆಯಂ ಸುಡಲಜಿಸುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೧) ; ನೆಲಸುಟ್ಟಿಸಿತಲ್ಲ ಕಡುಗಾದ ಕಾವಲಯಂತೆ (ತಿಕರಾ. ೨-೪-೧೫) ; ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳ್ ಬಲ್ಲಿಸಿಲಿಂದೆ ಕಡುಗಾದ ಬಾಣಲಿಯೆಣ್ಣೆಯೊಳಟುದಿಹೂಣಿಸಿ ಕುದಿಗೊಂಡು ಮರಳ್ದುದು (ಮೇಚಕ. ೧೯-೨೫) ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಯಾಗಿ ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಾಗು : ಕಡುಗಾಯ್ದರ್ತರ್ ಮಚ್ಚಲಿರಿಸುಪಳಸನ್ನ ತಿಕ್ಕಿಗೆ ಬೆಡಂಗಿನ ತೋಳಿಕೆಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬). [ಕಡು, + ಕಾಯ್]

ಕಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ ; ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗದೆ ಇರುವ ಕಾಯಿ : ಅದಿನ್ನೂ ಕಡಗಟ್ಟಿ ಕಡುಗಾಯಿ (ರೂಢಿ). 'ಕನುಗಾಯಿ' ಪರಾ.

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯಿ, (< ಕಾಯ್ಕ)]

ಕಡುಗಾಯ್ತು, ಕಡುಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಉಷ್ಣತೆ ; ಮಿಗಿಲಾದ ಕಾವು : ನಡುಗಿ ತಡವರಿಸಿ ಬೆಂಳೆಯ ಕಡುಗಾಯ್ತುಗಳಿದು ಪಿಡಿಗಳಿಯಿಸಿಕೊಳಲಿಗಳ್ ತೊಡರ್ದರ್ ನುಸುಳ್ಕೊಂಡಿ ಗಂಗೆಯ ಮಡು ಗಳನಡರಿಸಿ ಪುಗುವಿನಂ ಭಯವಡರದಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೪೧೦) ; ಉಡಿಯಿಸೆ ಭಾನು ಭಾನುಮಂಡಲೆಯೊಳ್ ಕಡುಗಾಹ್ಯೊಗೆವಂದದಿಂದಂ (ಜಗದ. ೭-೫) ; ದುಃಗದಿರನ ಕಡುಗಾಯ್ತಂ ಮುಸುಳಿಸಿದುವು . . . ಕಾವನೆಚ್ಚ ಲರ್ಗಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಹಾ. ೬೦೧). ೨. (ಆಲಂ) ವಿರಿದ ಕೋಪ ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ; ಕೆರಳುವಿಕೆ : ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆ ವನಕಂ ಕಮಲಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ತನೆ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಳ್ತುದಾಗ ಬಗೆದಾ ಕೊಳನಂ. (ಕ ವಿ ರಾ. ೬-೧೧೫) ; ಸಿಡಿಲಂ ಸಿಡಿವ ದಿಕ್ಕಿರಗಳೆಳ್ತ್ಯುವ ಕಡುಗಾಯ್ತಂ ತಳೆದು . . . ಪಿಂದು ಗಜಘಟಾಪಟಲಿಯೊಳಂ (ನಿರಂ. ೬-೫೫ ವ) ; ಕಡುಗಾಯ್ತುಪಿಂದೆ ಗುಡುಗುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಪನೊಡನಾ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು (ಜಿಬಿ. ೩೧-೩) **ಕಡುಗಾಹು** : ೩. ಕಾದು ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕಡುಗಾಹ ಕಳಿಪವು ಕಂಗಳತಿಶಯ ರೌದ್ರಮುಖನಾದ (ಶಭಾಗ. ೧೦-೪೪-೩೧).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾಯ್ತು]

ಕಡುಗಾರ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠ (?) : ನುಡಿ ಛೇದಗಳಿಂದ ಉಡಿಸುತಿಪ್ಪ ಮಾರ್ಯಳಕುಗಾರನೊಬ್ಬನೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ (ವಿಪ್ರಸು. ೧೪-೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + –ಗಾರ (< –ಗಾಱ)]

ಕಡುಗಾವಲ್ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕಾವಲು ; ಬಿಗಿಯಾದ ಅಂಗರಕ್ಷೆ : (... ಭವ್ಯಾಸನವನ್ನು ಬಳಸುಗಟ್ಟಿ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಕಡುಗಾವಲ್ಗುಡು ತ್ತಿರುವ . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರ ಜಂಗುಳಿ) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೭).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲ್]

ಕಡುಗಾವಲಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಾವಲಿ ; ಅಗಲವಾದ ಹಂಚು : ಕಾದ ಕಡುಗಾವಲಿಯೊಲಾಡ್ಯಿಳೆ (ತೂರಾ. ೫-೪೮).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾವಲ್ಲಿ]

ಕಡುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾಯಿಸು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಶಾಖವುಂಟುಮಾಡು ; ಕಡುಗ್ಗಾಸಿ ಕುದಿಸು ಕಡಿಗುಟ್ಟಿ ಕಂಗಲಿಸಿ ಭುಗಿಲಿಡುವ ವಿಷವ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೫-೧೪೯) ; ಕಡುಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾದಿ ಕುದಿ ಮಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆವೆಡೆಗಳೊಳಗೆ ಸಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧೨).

[ಕಡು, + ಕಾಸು]

ಕಡುಗಾಹು 'ಕಡುಗಾಯ್ತು' ನೋ.

ಕಡುಗಾಹೇಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳ ಕಾವೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿಗೇರು ; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಹೇಱಿದರು ಹಿಳುಕುಗಳ ಮೈಯಲಿ ಜೋಲು ಮಸಗಲು ಭೀಷ್ಮ ಕಡುಗಾಹೇಱಿದನು ರೋಷಾಗ್ನಿವಿಳಿಪಕ್ಕಾಲೆ ಮುಖನಾದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೧).

[ಕಡುಗಾಹು (< ಕಡುಗಾಯ್ತು) + ಏಱು, (< ಏಱ್)]

ಕಡುಗಾಳಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೆಟ್ಟವನು, —ನೀಚ : ಕಡುಗಾಳ ಕಿಡಿಸಿ ಪೋದನು ನೋಡು (ಅಕಂಚ. ೧೧-೯೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳ್]

ಕಡುಗಾಳಿ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಗಾಳಿ ; ಬಿರುಗಾಳಿ : ಆಡಿಯಂ ಮೇಗ ಕ್ಕೆತ್ತುವ ಕಡುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಕೊಳದಿ ನೀ ರೊ ಜೆ ದ ಪು ದು (ಅದಿತ. ೧೩-೫೨) ; ಉಸಿರ್ದೆಡೆದ ಕಡುಗಾಳಿಯು ತಲಗರೆಗಿಳಿಯಿತೆ ಪಾ ಜಿ ದ ರಮರರ್ (ಅಜಪು. ೪-೬೫) ; ವಿಳಯಾಕಾಳನೆನೆ ಭರದಿಂ ಕಡುಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ದುದು ಗೋಳುಲದೊಳ್ (ಜಗದ. ೪-೭೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಗಾಳಿ]

ಕಡುಗಾಳುತನ (ನಾ).ʼ ತುಂಬ ದಡ್ಡತನ: ಕೇಳಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಮಾತಂ ಕೇಳದೆ ಕಡುಗಾಳುತನದೆ ಸಿಲ್ಕಿದೆವು (ಪಂಚತಂ. ೩೯೦–೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳುತನ (< ಕಾಳ್ತನ)]

ಕಡುಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಯುದ್ಧ ; ಭಾರಿ ಕದನ: ಲಂಕಾಧಿನಾಥನಂ ವಾನರ ಸಹಾಯದಿಂ, ಕಡುಗಾಳೆಗದಿ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೫೭–೧೯೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಾಳೆಗ]

ಕಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೆಚ್ಚು ; ಪ್ರಬಲವಾದ ಉರಿ : ಕಡು ದುಃಖದಿಂದ ದೆಂದುಂ ದಿಡಿಕ್ಕುಂ ಜ್ಞಾನರೂಪಮಂ ಜ್ಞಾನಮಯಂ ಕಡುಗಿಚ್ಚಿನಿಂದ ದೆಂದುಂ ದಿಡದಂತಿರೆ ತನ್ನ ರೂಪಮಂ ಅಳಲ್ತಿತಂ (ಪರಮಾ. ೫೯–೬೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಡುಗಿಬಿಂದು (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣದು ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕದು : ಕಡುಗಿಬಿ ದಾಯ್ತು ರಜ್ಜುವರ್ಮುದುವರಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧–೫೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕಿಬಿದು]

ಕಡುಗು$_1$ ‘ಕಡಂಗು’ ನೋ.

ಕಡುಗು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯತೆ ; ಹೆಚ್ಚಳ (?) : ಮಿಡಿಯಲೊಡಂ ಸುರಿವುದು ರಸವೆಯುಯುದುಗಬಿಪ್ಪ ನುಡಿಗೆ ಕಡುಗೆಪಿನಿದ ಪೋಲ್ ಗುಡು ಗುಡಿಸೆ ಗಂಟುಗಂಟುಗಳೆಡೆಯಿಂ ರಸಮುಣ್ಮುವಿತ್ತುವಾಟಿಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೨); ಮೃಗಜಕಾತಿಯುಕಡುಗು ಬೀಳುವ ಪಿಡುಗು ಮಿಂಚಿನ ಕಡುಗು ಬೆಡಗು ಮಳ್ಗಿರೆ ಕಂಕರಾಯಂತೀ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨–೬೮).

[?. / ತಮಿ. ಕಡುಗು = ಹೆಚ್ಚಾಗು]

ಕಡುಗುಜ್ಜ, ಕಡುಗುಜ್ಜು (ನಾ). ಬಹಳ ಕುಳ್ಳ ; ಅತಿ ಗಿಡ್ಡ : ಅನೆ ಕಡುಗುಜ್ಜನಾದೊಡಮೆನಗೆ ಮೃಗಳ್ಳದೆಂಕುಮುದ್ದಮೆ (ಸ ಮ ಪ. ೪–೬೪). ಕ ಡು ಗು ಜ್ಜು : “ಕಡುಗುಜ್ಜ ವ್ಯಕ್ತಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುಜ್ಜ]

ಕಡುಗುಜ್ಜು ‘ಕಡುಗುಜ್ಜ’ ನೋ.

ಕಡುಗುಣ್ಬು (ನಾ). ಬಹಳ ಅಳ; ತೀರ ತಗ್ಗು : ಕಡುಗುಣ್ಬುವೆರಸು ದಾಂಟಿಂ ಗಡ ಮೇರೆಯನೆಂದು (ಅವಿಮು. ೧೨–೧೪೯); ಅವಳ ಕಡುಗುಣ್ಬು ನಾಳ್ದ ಪೊರ್ಬುಜ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೭೪). [ಕಡು$_1$(< ಕಡಿದು) + ಗುಣ್ಬು$_2$]

ಕಡುಗುತ್ತ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ದೋಗೆ; ಉಲ್ಬಣವಾದ ವ್ಯಾಧಿ : ಕಿರಾತನಾಯಕರೆಯ್ದಂ ಕಡುಗುತ್ತದಿಂ ಬಡಪಟ್ಟನೊಡಲಂ ಬಿಡದೆ ನೋಡಿ ನಡನಡ ನಡುಗಿ ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕೊಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುವಿನಾ ಕಡಿದಪ್ಪ ರೋಗಂ (ವಡ್ಡಾ. ೧೬–೩೬ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುತ್ತ]

ಕಡುಗುದ್ದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಚಡಪಡಿಸು : ಒಡವಿಟ್ಟೈರ್ಯದಿಂ ಬಾಳ್ವರಂ ಕಂಡು ಕಡುಗುದಿಯು ಮತ್ಸರದೆ ಕೊಂಡೆಯವನುಸಿರಿದೊಡೆ ಕೇಳ್ದು ಪ್ರತಿಮಾಗರವೆ (ಚಿಟಿಪ. ೮–೨೧). [ಕಡ್ಡು + ಕುದ್ದಿ]

ಕಡುಗುದ್ದಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕುದಿತ ; ಕತಕತ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಅತ್ಯಂತ ಬೇಗೆ : ಮಿಡುಕುವಧರದ ಬಿಟ್ಟ ಕಂಗಳ ಕಡು ಗುದಿಯ ಸುಮ್ಮುಗಳ (ನಿಜಾಗ. ೧೦–೫೯–೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದ್ದಿ]

ಕಡುಗುದುರೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಕುದುರೆ ; ವೇಗವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ : ಬಿಸಿಲ್ಬುದುರೆಳ್ ಪೊಳೆವಂತೆ ಪೊಳೆವ ಕಡುಗುದುರೆಗಳುಮಂ (ಪಂಚಥಾ. ೧೦–೫೧ ವ); ತೊಡೆದುಂ ಕಡುಗುದುರೆಗಳಂ ಮಡದಿಂ ನಡುಪಟ್ಟ ದಂತಿಯಂ . . . ಬಸದಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬೧); ಬಂದ ಕಡು ಗುದುರೆ ಪೊಲಂಬೞ್ ನಿಂದವರಂ ಕಿವಿದುವು (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೨೪೭); ಅಖಿಳವೇಗದ ಕಡುಗುದುರೆ ಬಳಲಿದವು ಬಗೆಯದೆ ಹರಿಯ ಗರ್ಜನೆಯ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೯–೧೦–೨೩); ಕಡುಗುದುರೆಯ ಸೊಳ್ಳ ಮುಜುಂಯಿಂದುಂ ಜಡುರಂಗದಿರಿಯ ಮೇಲ್ಯಾಯ ಪೇಳದಳು (ಕಂಪಪು. ೬–೧೨೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುದುರೆ]

ಕಡುಗುರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು; ದೊಡ್ಡಗುರು : ಕಡು ಗುರುವಿನಂತಾ ವಿಧಕ್ಕಿಂಗನಾಗಲಾವುದೊಡನಾಡಿಯಂತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ ವೀವುದು (ಮುಂಗರಾ. ೫–೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗುರು$_2$]

ಕಡುಗುರುಡ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರುಡ; ಕಗ್ಗುರುಡ : ನಿಮಿಷ ದೊಳಾರುಸಕರಂ ಕಡುಗುರುಡಂ ಮಾಡಿ ಬಸದಿಗಳಂ ಹಿಂದು ಕೆಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೪೪–೪೬); ಕಡುಗುರುಡಂ ಕಣ್ಣಂ ಅವರಮಂ ಬಡವಂ ಬಯಸುವ ಪರಿಯಾದೆ (ಜಯಚಂ. ೨–೬೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕುರುಡ]

ಕಡುಗೂಪ ‘ಕಡುಗೂರ್ಪ’ ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸು: ಒಡರೆರಡು ಜೀವಮೊಂದೆನೆ ಕಡುಗೂರ್ಪರದೆಱ್[ಯದಿಂತು ದುಸ್ಪೃತದಿಂದಂ] ತಡೆದರ್ದವನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಂ ಕಿಡೆ (ಕಾಪಂಲು. ೪೪೧); ಕಡುಗೂರ್ಪಂಗನೆಯರ್ ನಂಟರ್ ತನುಭವರನುನಾದಿಗಳಪ್ಪರೇ ಕರಣ್ ಸಾವೆಡೆಯೊಳ್ (ಧ ಮಾ ಗ್ಮ. ೪–೨೬ ವ). [ಕಡ್ಡು + ಕೂರ್$_1$]

ಕಡುಗೂರಿತು, ಕಡುಗೂರಿದು (ನಾ). ಬಹಳ ಹರಿತವಾದದ್ದು : ಕಡುಗೂರಿತ್ತುಮಾಕ್ಕನೊಳೆಡಗೂಡಿದ ಪಟ್ಟಿ ವೇಲ್ ಕೂರ್ಪಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೬–೬೫). **ಕೆಡುಗೂರಿದು** : ಪಾಂಡ್ಯನ ರಥಪಥ್ಯದಿಬಿದ್ದು ತಜ್ಜೆಗೊಂದುವು ಕಡುಗೂರಿದುವೆನಿಪ ಗುರುತನೂಜನ ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರಿತು (< ಕೂರಿತ್ತು)]

ಕಡುಗೂರಿದು ‘ಕಡುಗೂರಿತು’ ನೋ.

ಕಡುಗೂರ್ಪ, ಕಡುಗೂಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಿಯತಮ : ಅವಿರಡ್ಡಿದೊಲ್ತು ತೆಱದಿಂದಿಪ್ಪಯಂ ಕಡುಗೂರ್ಪನಾದ ನಿನ್ನೇನೆನಗೆ (ಅಕಂಪ. ೯–೧೮). **ಕಡುಗೂಪೆ** : ಕೈವಿಡಿದ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಡಿಮಂದವ ಮಾಡಿದೆ ಒಡ್ಡನಾದಿದ ಕಡುಗೂಪರಪರಾಜಯ ಕೊಂದೆ (ಭಾಸವ. ೬). [ಕಡ್ಡು (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪ$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗ : ಅಡಗಿತೊಳು ಬೆರೆಸಿ ವಿಷಮಂ ಕಡುಗೂರ್ಪಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೦೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_1$]

ಕಡುಗೂರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಬಹಳ ಹರಿತ : ಕಡು ಗೂರಿರ್ಪಲ್ಲದ ಕರವಾಳ್ ಕಡುಬಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲದ ಬೆರೆವೆಣ್ . . . ಆರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಅಜಿತ. ೬–೬೬); ಖಗ ನಾಯಕಬಿಡೊಡುಳ್ಳುರ್ಗೆಟ್ಟನೆ ಮುನ್ನಿಂ ಮಿಗೆ ಕಡುಗೂಪರಂ ಕಡೆಂದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯–೬೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಪು$_2$]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿ ಪ್ರೇಮ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ : ನಿನ್ನಸು . . . ಪೋಡೊಡನೆನಿಗಿನ್ನುಮಾಯಿಡಲೊಳಿಲ್ಲದು ನಾಱಲಿ ಜೀವಮೆಂ ದೊಡಾವಡೆಯೊಳೆ ನಿನ್ನೊಳೆನ್ನ ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯುಮಜ್ಜಮುಂಗು ವಲ್ಲಭಾ (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೩–೪); ಒಡ್ಡಿದ ಮೇಘಸಮೂಹದಂತೆ ನಂಟರ ಕಡುಗೂರ್ಮೆ (ಧ ಮಾ ಗ್ಮ. ೫–೧೯); ಕಡುಗೂರ್ಮೆಯಿಂದ ನಿನ್ನಡಿ ಯಾಣತಿಯನೆನ್ನ ಮುಡಿಯೊಳ್ಕಾಂತೆನು (ಜಡಿಬ. ೧–೪೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೂರ್ಮೆ]

ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಹೆಚ್ಚು ಅನುರಾಗವನ್ನು ಹೊಂದು : ಪಿರಿದಪ್ಪ ಬೆಸನನೆನಗಿಂದರಸಂ ಕಡುಗೂರ್ಮೆವೆತ್ತು ಬೆಸಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೭). [ಕಡುಗೂರ್ಮೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೆಂಟು (ನಾ). ಬಹಳ ದೂರ : ಗುಣಾ[ನುವಾದದಿಂ ಲಜ್ಜಿತನಂ] ಬರೆತೆಗೆಯಲುಂ ಕಡುಗೆಂಟಾದನಂ ಬಱಿಯಟ್ಟದೆಯುಂ ಬಲ್ಪಿನಿಂ ದೇವಿಯ ಪಾದಮೂಲಮನೆಯ್ದಿಸಲುಂ (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಬಿಲದೊಳಗೊಂದು ಕಲ್ಲ ಗವಿಯೊಳ್ ಕಡುಗೆಂಟಜಕೊಳಿರ್ದು ಕಪ್ಪೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಂಟು]

ಕಡುಗೆಂಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟವಾದ ಕೆಂಪು: ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ನೋಡಿಯುಂ ಸೈರಿಪೆವೇ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೪); ಕಡುಗೆಂಪುಪೊರೆದ ತಳಿರ್ಗಳಿನೆಡೆವಿಡದಿಡಿದಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೦); ರಕ್ತಬಲಿಯುಮಂ ತಾಮೆ ಕುಡುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೊ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಕಡುಗೆಂಪು ಭೀಮದುರ್ಯೋಧನರಾ (ಗದಾಯು. ೮-೩); ಅರೆಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಬೆಮರುವಂಗ ಕಡುಗೆಂಪು ಪರಿದು ರಾಜಿಸುವಧರಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಕೆಚ್ಚಲು : ಬೆನ್ನಿಂ ಬಿರಿವನ್ನಂ ಕೊರ್ವಿ ಮುಂಗಾಲ್ ಗಡಿಯೆನೆ ಕಡುಗೆಚ್ಚಲ್ ಪೊದಚ್ಚಿಂದು ವತ್ಸೋತ್ಕರ ಮೆಲ್ಲಂ ಬಾಲವಂಬಂ ಕಜಕೆಯೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕಡುಗೆಡೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗೆಳೆತನ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ನೇಹ: ಎರವಿಲ್ಲದ ಕಡುಗೆಡೆಗಿಂದು ನೆರಮಿಲ್ಲದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯ್ತೇ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೬-೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಡೆ$_2$]

ಕಡುಗೆಯ್ 'ಕಡುಕೆಯ್' ನೋ.

ಕಡುಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು, —ಕೈಚುರುಕುಳ್ಳವನು (?) : ಅಂತು ಕಡುಗೆಯ್ಯನಾಗಿ ಶೀಘ್ರಸಂಧಾನಮಿಸುವಶ್ವಗ್ರೀವನ ತಕ್ಕುಂ ಬೇಗಯ್ಕೆಯುಂ ಕಿಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಯ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. 'ಕಡುಗೆಲಸಿ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಲಸ]

ಕಡುಗೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಪರಿಶ್ರಮಿ : ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ (ಶಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಡುಗೆಲಸಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡುಗೆಲಸ + -ಇ$_3$]

ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮಹಾಜಯಶಾಲಿನಿ; ಯಾವಾಗಲೂ ಗೆಲ್ಲುವವಳು : ನೀನೀಕೆಯ ಕಾಲ್ವಿಡಿವಂತಾದಪುದಿನ್ನೇಂ ತೊಡರ್ದೈ ಕಡುಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿಯೀ ಕಾಂತೆ ಗಡಾ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೬೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಗೆಲ್ಲಕಾರ್ತಿ]

ಕಡುಗೆಸಱ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಸರು; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕದಡು : ಬಿಡದುಗುವ ಸೊನೆಯ ಸೋನೆಯ ಕಡುಗೆಸಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು ಕಣ್ಗುರುಡನಂತಿರುಪವನ ಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೆಸಱ್]

ಕಡುಗೇಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಡುಕ; ಅತಿ ದುಷ್ಟ : ಮೇಲ್ವಿನ್ನಣಿ, ಕಡುಗೇಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಡುಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕಡುಗೇಡಿ : ಪರಪೀಡೆಗಳುಕದೆ ವಕ್ರಗತಿಯಿಂದ ನಡೆವ ಕಡುಗೇಡಿಗರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೧). [ಕಡುಗೇಡು + -ಇಗ]

ಕಡುಗೇಡು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು; ಮಹಾವಿಪತ್ತು; ಅತಿಯಾದ ಹಾನಿ.

ಕಡುಗೇಡಕೆಡು = ಬಹಳ ಹಾನಿಗೆ ಒಳಗಾಗು; ದೊಡ್ಡ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಯದುಗಳನ್ವಯದಾತ ನಮಗೊಳ್ಳಿದನು ಸೋದರಭಾವನೆಂದೇ ಮದಮುಖದಿ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನು ಶಿವಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೮); ಅಕ್ಕಟಾ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರಂಗಾ. ೧-೪-೩); ಭೇದವನು ತಿಳುಹೆನಗೆ ಬಹಳ ದಯೋದಧಿಯೆ ಕಡುಗೇಡ ಕೆಟ್ಟೆನಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೭-೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೇಡು]

ಕಡುಗೈ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ಕೈ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ, —ಪ್ರತಾಪ : ಬಾವನ್ನವೀರ ಕಂಸನ ಕಡುಗೈಗೇಳಿದಾ ವಸುಧಾಮಂಡಲದ ಚಾವಡಿಚಾವಡಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ವೀರಭಟಾವಳಿ ಬಂದು ಸೇರಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕಡುಗೊಬ್ಬು 'ಕಡುಗೊರ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು; ಅತಿ ಗರ್ವ : ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನದಲಿ ನಡೆಯದಿರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೩).

[ಕಡುಗೊಬ್ಬು (< ಕಡುಗೊರ್ಬು$_2$) + -ತನ]

ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಬಟಲ್ದ ಬಡಗೊಂಡಿಯಂತಿರಾಳ್ವೇರಿಯಱಿದು ಕಡುಗೊಯ್ಯಲಾದ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ತೆನೆಮುಱಿದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩ ವ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊಯ್ಯಲ್]

ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$ 'ಕಡುಗೊರ್ವು' ನೋ.

ಕಡುಗೊರ್ಬು$_2$, ಕಡುಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವುದು; ಸುಪುಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು : ಮೊದಲೊಳ್ ಮಿಳಿಸುತ್ತಿಂ ಗಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಡುಗೊರ್ಬಿಂ ಬಳೆದ ಪೆರ್ಮರಂಗಳ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬). **ಕಡುಗೊಬ್ಬು** : ೨. ಅತಿಯಾದ ಗರ್ವ, —ಸೊಕ್ಕು. 'ಕಡುಗೊಬ್ಬುತನ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೊರ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$)]

ಕಡುಗೊರ್ವು, ಕಡುಕೊರ್ಬು, ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು, —ಬಲಿ, —ಸೊಕ್ಕು : ದ್ರುಪದನಂ ತಱಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮ ಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬). **ಕಡುಕೊರ್ಬು** : ಕಡುಕೊರ್ಬಿ ಚಪ್ಪರಿಪ ರಾಜಶುಕಾಳಿಯನಾಮ್ರಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೩೩); ಎಯ್ಯಮೃಗಂ ಕಡುಕೊರ್ಬಿ ಕಾನನಾಂತರದ ಕುಟೀರವಂ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಗಳನಂತಿರಲೀಯವು (ನಳಚಂ. ೬೫). **ಕಡುಗೊರ್ಬು$_1$** : ಮಡಲ್ಲು ಬೆಳೆದ ತರುಣ ತಮಾಲತರು ವನದೊಳಿಡಿದು ಕಡುಗೊರ್ಬಿ ಪರ್ಬಿದ ಮರ್ಬು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೦೨ ವ). [ಕಡು$_2$ + ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕಡುಗೋಡು (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ. 'ಕಡುಗೋಡುವೆಱು' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಕೋಡು$_3$]

ಕಡುಗೋಡುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಂಪು ಹೊಂದಿರು; ಅತಿ ಶೀತಲವಾಗಿರು : ಅಜವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಕಡುಗೋಡುವೆತ್ತ ತಣ್ಗರಗಮನೆತ್ತಿ ನೀರೆಜಕೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೯). [ಕಡುಗೋಡು + ಪೆಱು$_1$]

ಕಡುಗೋಪ, ಕಡುಕೋಪ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪಾಧಿಕ್ಯ : ಮಸಗಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಂ ಸಸಿಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆ ರಾಹು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೯೫); ಉಕ್ಕಿದ ಕಡುಗೋಪದಿ ಕೋಲ್ಗಳ ತಿಕ್ಕಿ ಮುಕ್ಕಿದ ಮುರಹರಾಗ್ರಜನ ಟಕ್ಕಿಸಿ ಹೋದಡೆ ಬಿಡೆನು (ಮೋಹತ. ೬೯-೯); ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದುರಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಱಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಲಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೬).

ಕಡುಕೋಪ: ಉರಿಗೆಳುವ ಕಡುಕೋಪದಲಿ ಕಡಿಕಡಿಯೋದನ ಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಣ. ೩-೬-೧೪); ತಡವಿದರೆ ಭುಸ್ಸೆಂದು ಕಡುಕೋಪ ಗೊಂಡು ನೋಡುವ ನಾಗಣ್ಣ ಅಡಿಗಳ ತೊರೆದಿಂದ ಮಲ್ಲೇಶನ (ಸಿದ್ಧಪ. ೫-೧೪); ಕಡುಕೋಪ ಬಂದಾಗ ತಡಕೊಂಡವನೇ ಜಾಣ (ಗಾದೆ).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕೋಪ]

ಕಡುಗೋಮಲತೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕೋಮಲತ್ವ : ಎಲೆಗೆ ಕಲು ಮೈಯಾದೆ ಕಡುಗೋ[ಪಾತಾಂ. ಕೋ] ಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿತ್ತಲು ಮಾಯವೆಷವ ಧರಿಸಿದೆಯೊ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೦೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಕೋಮಲತೆ]

ಕಡುಚೆದುರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ ; ಅತಿ ಚತುರ : ಕಡು ಚದುರರ ಚಿತ್ತಂಗೊಳಿಸಿದುದಾ ಬನದೊಳು ಸುಳಿವೆಳಗಾಳಿ (ಜಯಭಾ. ೧-೫೧). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚದುರ]

ಕಡುಚದುರು (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಜಾತುರ್ಯ; ಬಲು ಜಾಣ್ಮೆ : ನೆಲದೊಳ್ ಮೈದುಪಾದನಿಡೆ ನೋವುದೆನುತ ಕಡುಚದುರಿಂದಂಬರ ಚರವಿದ್ಯಂಬಡೆದಯ್ದುವ ತೆಱನಾಗಿ (ಜಯಭಾ. ೨-೫೧).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚದುರು]

ಕಡುಚಪಲ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವ. ೨. ಅತಿ ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವದವನು : ಕಡುಚಪಲಾವಂ ತನಗೇಗಱುಗುನುಮೇ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೬). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚಪಲ]

ಕಡುಚಲಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಲಿ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ : ಇದಿಂದಿಗಸಡೊಳೆ ಘನವೊಳಿಗಱುಗಿಗೆ ಕಂಡನೆಂ ದೊಡವರಂ ಕೈದುಮುಚೆ ಮೊಱೆದೇಳೆ ಧಯದಿಂ ಕಡುಚಲಿ[ಪಾತಾಂ. ಳ್ಗ]ಳಿದುಂದೊರ್ಮೆ ನೆಡೆದು ನಡುಗುತ್ತಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೫).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚಲ್ಲಿ]

ಕಡುಚಾಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತ್ಯಾಗ ; ಮಹಾದಾನ : ನಿಡುದೋಳ್, ಕಡುಚಾಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚಾಗ್ಮ]

ಕಡುಚಾಗಿ (ನಾ). ಮಹಾತ್ಯಾಗಿ ; ಮಹಾದಾನಿ ; ಬಹಳ ದಾನ ಮಾಡುವವನು : ಅಂಚೆನ್ನಂ ಕಡುಚಾಗಿ, ಉರಜಲ್ಲಿ (ಛಾ ಪಾ ಭೂ. ೩೦ ಉದಾ); ಚಾಗಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಡುಚಾಗಿ ಸಂಗನ ಬಸವ (ಬಸರ. ೯-೦೩); ಕಡುಚಾಮ್ಯತವ ಕಱೆಸಿ ಕಡೆಗ್ಗ್ಮ ಕಡುಚಾಗಿ ಬಾಂದೊಱೆಯ ನೆಳವಱೆಯ ಧರಿಸಿದ ಸೊಬಗನು (ಸೌಂದ. ೪-೬೮); ಕಡಿದು ಚಾಗಂ ಅವಂಗೆ ಆತಂ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡುಚಾಗ + -ಇ]

ಕಡುಚಿಬ್ಬು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಮೆಚ್ಚು, —ಚುಕ್ಕೆ : ಕಡುಚಿಬ್ಬಂ ಬೊಯ್ದು ಬಣ್ಣಂಬಡದು ನೊವೆಗಳುಂ ನೇರಾತಾರ್ದು ಮತ್ತಮ್ಮುಡಿ ಬೆಲ್ಲಂ ಬೀಱುತುಂ ರಂಜಿಸ ಬೀಡುಬೆಲೆಗಳ್ ಕಾಮುದೇವಾಧಿರಾಜಂ ಪಿಡಿದಾಪರಂ ತೋರ್ಪ ಕೂರಂಬುಗಳ ತೆಱದೆ ಕಣ್ಮೊಂಡವು (ಬಾಧಪ್ರ. ೧-೧೨೮). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚಿಬ್ಬು]

ಕಡುಚೆನ್ನೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ ; ಬಹಳ ಸುಂದರಿ : ಕಂಸನಂತರಿಜಂ ಪೇಪವುಂ ಕಡುಚೆನನಲುಮಲ್ಲಿನಿ ರಾಮಚಂದ್ರಮಹೀಶಂ (ಎಳ. XI, ರಾಮಣ. ೭೦-೪ ; 1275). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚೆನ್ನ]

ಕಡುಚೆನ್ನೆ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ ; ಬಹಳ ರೂಪವತಿ : ಬೆನ್ನ ಮೇಲಣ ಅಲಗಂಟಿನ ಕೆಂದೳರನ್ನಮಟಿಯ ಳಳಳಿಕ ಕನ್ನಡಿಮೊಗದ ಸುಳ್ಯಂ ದುಲುಬಿನ ಕಡುಚೆ[ಪಾತಾಂ. ಚೆನ್ನೆ]ಯೆರೆಸೆದೊಗ್ಗಿನೊಳು (ಶುಚಾಸಾಂ. ೫೮-೪೬). [ಕಡುಚೆನ್ನೆ + -ಎ]

ಕಡುಚೆಲ್ವ (ನಾ). ಅತಿ ಸುಂದರನಾದವನು ; ಬಹಳ ರೂಪವಂತ : ಬೆಲ್ಲನಿನಿತ್ತು ಮೆಚ್ಚಿ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ (ಅಸಂಪ್ರ. ೪-೫೮); ಕಡುಚೆಲ್ವನಾದ ವರನಂ ಕಂಡು ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈಮಭಾ. ೩೦-೨೪); ಕಡುಚೆಲ್ವ ನಿನ್ನ ಪಾರತೆಗೇಳಿದಾಕ್ಷಣ ಕುದುಬಿಲ್ಲನಲೆಗೊಳಗಾದೆ (ಅಂಸಪ್ರ. ೧೧-೩೨).

[ಕಡು(ಟು)ಚೆಲ್ವ + -ಅ್ಮ]

ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು : ನವಚಿತ್ರದ ಪಡದಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯಂ ರಾಜಕುಮಾರಂ ನೋಡಿದಿವನು (ಜ ಯ ಕಾ. ೩-೧೪); ನುಡಿಯಲಳವೆ ರಾಮನ ಗಂಡ ಗಾಡಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಸಡಗರವ (ಅಂರಾಸಾಂ. ೩೧-೭೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚೆಲ್ವಿಕೆ]

ಕಡುಚೆಲ್ವು (ನಾ). = ಕಡುಚೆಲ್ವಿಕೆ : ಸೊಗಯಿಪ ಮುನ್ನಿರ್ದ ಪರಿಜಿಂ ಕಡುಚೆಲ್ವು ಗಡಂ (ಆದಿಪು. ೨-೬೦); ಕಡುಚೆಲ್ವಾದಂಗಾಗಂ (ಕಾಂಪು. ೧೧೦೨); ಆ ನಯನದ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿ (ಜಯಭಾ. ೩-೫೧); ಕಡು ಬೆಲ್ವ ಪಾಣಿಯುಮುದರಮುಂ (ಜೈಮಭಾ. ೬-೨೩).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಬೆಲ್ವು]

ಕಡುಚೆಲ್ವೆ (ನಾ). = ಕಡುಚೆನ್ನೆ : ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯರೆರ್ದಾಡಿದರೊಡನಾದು ವರ ಕೇಲಿಯಾದುದು (ಆಪು. ೫-೬೫); ಕಡುಚೆಲ್ವೆಯ ರೂಪುಗಂಡ ಬಳಿಳಂ ನಡೆಯರ್ . . . ಪಥಿಕರ್ (ಗಿಭ. ೨-೨೫); ಪೃಥಿವಿಯೊಳಗೆ ಸತಿ ಕಡುಬೆಲ್ವೆಯಾದರೆ ಪುತಿಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ಮೋಹದ ಬಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೪೫-೧). [ಕಡುಚೆಲ್ವು + -ಎ]

ಕಡುಚೋದಿಗ (ನಾ). ಆತ್ಯಾರ್ಜವ್ಯ; ಬಲು ಸೋದೆಜಿಗ : ಪಟಿಪಕ್ಷ ಫಲಮಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದೀ ವಿಧುಮಂಡಲಮೆನಿಜ್ಜಲಿಪೀ ಶ್ರೀವದ ನಕ್ಕೆನೆಗಡ ಕಡುಚೋದಿಗಮಂ ಸಲೆ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿಯೆನುತ ತೋಱುವವೋಲ್ (ಜಯಭಾ. ೮-೩೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಚೋದಿಗ]

ಕಡುಜಡ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಎಲೆ ಮರುಳು ವಿಪ್ರ ಎಲೆ ದ್ವಿಜಾಧಮಾ ಎಲೆ ಕರ್ಮದ ಕಡುಜಡನೆ ಕೇಳು (ಬಸರ. ೬-೭೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸೋಮಾರಿ : ಕಡುಜಡರೆನ್ನು ಪೋಲ ಪರೆ ಧನ್ಯನೆನಿಪ್ಪ ವಟೋಗ್ರಗಣ್ಯನಾ (ಎಳ. IV, ಕೆಗ್ಗ. ೧೯-೪ ; 1057).

[ಕಡು(ಟು) (< ಕಡಿದು) + ಜಡ]

ಕಡುಜರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣೋಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ : ಪಾವು ಪಿಡಿದಂತೊಡದಱ ಕಡುಜರ ಪತ್ತಿದಂತು ಳಳವಳಿ ಕಳ್ಳು ಪತ್ತಿದಂತೆ ಮತಿಗೆಟ್ಟು (ಅಸಂಪ್ರ. ೧೧-೪೪ ವ). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಜರ್ಮ]

ಕಡುಜಲ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು : ಕಡುಜಲಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಗಿ ಹರಿವ ಸ್ವಾಮಿಯ ಬರವ ಕಂಡು ಬಿಡದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿಸುವ ಪರಿಯ ನೋಡಾ (ಅವಶಂ. ೨೫೧-೧೧೪).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಜಲ್ಮ]

ಕಡುಜವ (ನಾ). ಅತಿ ವೇಗ ; ಹೆಚ್ಚು ತ್ವರೆ : ಸುಟ್ಟುರೆಯಿಂದತ್ತಕ್ಕ ಮತ್ತನಿಸಿರದಿರಬೇನೆಂದು ಜಾತ ಜ್ಯುತಂ ನೋಡ್ಪರ ಕಣ್ಣುಂ ಚಿತಮುಂ ಕಾಲ್ಗಿಡೆ ಕಡುಜವದಿಂ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧಿಷ್ಣುವಾದಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೪). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಜವ್ಮ]

ಕಡುಜಾಣ್ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಕೌಶಲ್ಯ ; ತುಂಬ ಜಾಣತನ : ಕಡುವು ಗಳುದ್ದವಜಂ ಗಡ ಬೆಡಂಗುಗಳ ಬೇಜ್ಕೆ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಗಳಿದೇಂ ಕಡು ಜಾಣನೆ ಬದಿಕ್ಯರ್ಪವರ್ದ್ದರ್ಪುಗೆನೆ (ಎಳ. II, ರಾಜಿ-೧೦೮ ; 982) ; ಎನ್ನೀ ಕಬ್ಬದೊಳೆಂದುಂ ಸ್ಪಾದಮಾಗಿರ್ಪ ಕಣ್ಣಮಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪). [ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್]

ಕಡುಜಾಣ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಪ್ರಾಜ್ಞ: ಪರೆ ವಸ್ತುವ ನಱಿವಡೆಗಂ ಪರದರ್ ಕಡುಜಾಣರೆಂದು ಕರಮಾದರದಿಂ ನರೆನಾಥರ್ ಪೂಜಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೦); ನುಡಿವರೊಳ್ ಕಡುಜಾಣಂ, ಕಲಿಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಲಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೪೬ ಉದಾ); ಕಡುಜಾಣರ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ವಾಗ್ವಿಲಾಸಂ (ಚಱಪು. ೧–೨೫); ಕಡುಜಾಣ ಭರತಾಚಾರ್ಯನು ರಾಜಪ ಪೆಡಗಿನವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂಪ. ೮–೫೭).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ]

ಕಡುಜಾಣಾಯ್ದ್ದ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಣತನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು: ಅವರು ಪೂರ್ವರು ಪರಶುರಾಮ ಪ್ರವರರು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದವೀಗಳಿವರು ಕಡುಜಾಣಾಯ್ದರೆಂದು ಸುರೇಖರೆಂದಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಭ್ಯ. ೯–೬೬).

[ಕಡುಜಾಣ + –ಆಯ್ದ್ದ (< –ಆಯಿಸ್ಯ)]

ಕಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತೆ; ಬಹು ಚತುರೆ: ಅಬ್ಬೆಗ ಮಿಲ್ಲದ ಕೆಣ್ಣಿರ್ ಕರಂ ಚದುರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡು ಜಾಣೆಯರೋ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨–೪೬); ರಾಜಮಹಿಷೀ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಡುಜಾಣೆಯುಂ ಪ್ರವೀಣೆಯುಮೆನಿ ವೀಣೆಯಂ ಮಿಡಿದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೯–೧೪೬). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣೆ]

ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ; ಬಹಳ ಜಾತರ್ಯೆ: ನುಡಿ ಬೆಡಂಗಂ ಬೀಱಿ . . . ಕಡುಜಾಣ್ಮೆ ಕಯ್ಯನ್ನೆ ಮೃದುಪದಂ ಸಂಪದಮನದರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೬೧).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಜಾಣ್ಮೆ]

ಕಡುಜಿಡ್ಡು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಜಿಗುಟು; ಬಹಳ ಜಿಡ್ಡು: ಕಡುಜಿಡ್ಡು ನಾರ್ಕವಾ ಡಾಲ್ಗಲ ಮಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾರ್ತಿಗಂ ಗೋಪಾಳಂ ಬಿಡಿಸು ಚಿತವೆಂಬೊಳಿಪ್ಪಂಬಡೆದಿಱಲೆ ಪಡುಮಗಂಧಿ ನಿರಂಜ ಹರಿವಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೪೮–೬; 1165; ಕವಿಚ. I, ೨೪೬ ನೋ).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಜಿಡ್ಡು₁]

ಕಡುಜ್ವರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವರ: ಕಡುಜ್ವರಕ್ಕೆ–ಕುಂಳುಮದ ಹೂ . . . ವಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಣತೂಕ ಇವುಗಳೆಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದುಕೊಡಲು ಕಡುಜ್ವರಂ ಮಾಸುವುದು (ಸಕ್ಕ. ೬೮).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಜ್ವರ]

ಕಡುರುಳಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾವು, —ಬೇಗೆ: ಕೋಷದ ಕಡುರುಳಿದ ಕಾಲಾಗ್ನಿ ರುದ್ರನ ಕಣ್ಣ ಹೋಲುವೆಯ . . . ಕಡುಹು ಕಾಜರು ಮಸಗಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೫–೬೯).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ರುಳಿ]

ಕಡುಟಿಕ್ಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸ; ಅತಿ ವಂಚನೆ: ಕಡುಟಿಕ್ಕು; ಮಾನಕಳಟಿಕ್ಕೆ (ಕಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಡುಟಿಕ್ಕು, ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ಟಿಕ್ಕು (< ಕಕ್ಕು)]

ಕಡುಟಿಕ್ಕುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕಡುಟಿಕ್ಕು ಗೊಂಡವೊಲ್ ಮೆಯ್ ನಡುಗೆ ಮನಂ ವಿಳಯಮಾಗ (ಅಪಾರ್ಶ್ವ. ೬೨)

[ಕಡುಟಿಕ್ಕು + ಕೊಳ್₁]

ಕಡುತಣ್ಪು 'ಕಡುದಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುತಪ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು: ಕಡುತಪದಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪಡೆದಾ ವೆಡೆ ಗಾವಿಲ ಸಗ್ಗಮಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩); ಕಾನನಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಚಲಿಯಿಸಿ ಕಡುತಪಮಂ ಕೆಡಿಸೆಂದು ಪೇಳ್ (ನಿರ್ಗ. ೫ ಷಡಾಗರ್ಗ). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತಪ್ಪು]

ಕಡುತರುವಲಿ (ನಾ). ತೀರ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ: ಕಡುತರುವಲಿಯಿನಿಸು ವನು ಪವನಜನು (ತಿಮ್ಮಕ್ರ. ೩–೧೪).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತರುವಲಿ]

ಕಡುತವಕ (ನಾ). ಅತಿ ಆತುರ; ಅಧಿಕವಾದ ಉತ್ಸುಂಕೆ: ಕಡುತವಕ ದಲಿ ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೦–೧೨).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತವಕ]

ಕಡುತಿಣ್ಣ (ನಾ). ಬಲು ಹೆಚ್ಚಾದುದು; ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದುದು: ಅನಮನದಾನಮಂ ಮಾಲ್ಪ ಬಯಕೆ ಕಡುತಿಣ್ಣಮಾಗಿಯಂತೆ ಗೆಯುತ್ತು ಮಿರೆ (ಬಾಹುಬ. ೪–೬೬ ಪ).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತಿಣ್ಣ]

ಕಡುದಣ್ಣನೆ(ಅ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗೆ: ಅಡುವ ಪೊಸ್ಗಳಂ ಕುಣವ ಹಂಸಿಗಳಂ ಕಡುದಣ್ಣನೇಗಳ್ಗುಂ [ಪಾಠಂ. ಸಾಳ್ಗಳ್ಗುಂ] ತೀಡುವ ಗಾಳಿಯುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨–೨೮). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣನೆ]

ಕಡುದಣ್ಣಸ (ನಾ). ಬಹಳ ತಂಪು: ಕುವರ್ಣಮಾಗೆ ನಖಪಂತಶಯಂ ಕಡುದಣ್ಣಸಾಗಿ ಸುಯ್ ಪೊಱಮಡೆ . . . ದಕ್ಷನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಷ. ೧೦–೯). 'ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು' ಪರಿಾ.

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ತಣ್ಣಸ]

ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಾಗು; ಶಾಖವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು: ಜಸಮಲ್ಲಂ ಮಾಸುಗುಂ ತ್ವತ್ಪಾತಕುತಾಪಂ ಕಡುದಣ್ಣ ಸೇಱುಗುಮವೋಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೪೯); ಏಸಿಲ್ ಕಡುದಣ್ಣಸೇಱೆ ಕೇದಗೆ ನುಱುಂಪೇಱೆ (ಜಗವಿ. ೪–೪).

[ಕಡುದಣ್ಣಸ + ಏಱು (< ಏಱ್ಸ್₂)]

ಕಡುದಣ್ಪು, ಕಡುತಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ಅತಿ ಶೈತ್ಯ: [ತಪಿಗಂಧನಾಳ್ದು ಕಡುದಕ್ಕೆನಸುಂ] ಕವಿತರೆ ಕೀಡಿದನಾಗಳ್ ದಿವಿಕೆಳ್ದ ಕರಾನುಕಾರಿ ನಿಷಕರಯುಗಮುಂ (ಕಾದಂಬ. ೯೩೬). **ಕಡುತಣ್ಪು** : ಕಡುತಣ್ಪು ಳೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟುನೊಳಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬಜಿಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಂ ಕ್ಕೆ ನುಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು)+ ತಣ್ಪು]

ಕಡುದನಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ತೀವ್ರವಾದ ನಾದ: ಅಬುಜ ಭವಾಂಡ ಭೀರಿಯ ಕಡುದನಿಗಳಿನಲಿಯದಲಿಂದವು ಶಿಸ್ಯಾಳಿಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧–೪೬). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ದನಿ]

ಕಡುದರ್ಪ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಗರ್ವ; ಬಹಳ ಠೀವಿ: ಅರಸು ಗುಣಂ, ಕಡುದರ್ಪಂ (ಕವಿವ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ದರ್ಪ]

ಕಡುದರ್ಪವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಗರ್ವಿಸು: ಕಡುದರ್ಪವೇಱಿದ ಒಡಲೆಂಬ ಬಂದಿಗೆ ಮೃಡಶರಕಿಂಕರ ನುಡಿಗಡಣವೇ ಕಡಿಗೆಲು ಕಾತಾ (ವೀರಾವ. ೧–೨). [ಕಡುದರ್ಪ + ಏಱು (< ಏಱ್ಸ್₂)]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡವ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರ: ನಿಧಾನವ ಕಂಡ ಕಡುದಾರಿದ್ರನುತ್ಸವದಂತೆ ಕೋಸಲದ ಮಂಡಲೇಶ್ವರರಲಂ (ತೊರಣಾ. ೧–೪–೧). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ]

ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಬಡತನ. ೨. (ಆಲಂ) ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ: ಸುತಂ ಜನಿಯಿಸುವಂ ನಿನಗೆಂದು ಲೀಲೆಯೆಳಸಿರಲು ಕೇಳ್ದಂ ಕಿಶಕರಂದಾಳ್ ಸುಖದೊಳಿರುತಿರಲಾ ವಾರ್ತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ನಡುವಿನ ಕಡುದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಪಿಂಗಿದುದು (ಜಯಂತಾ. ೩–೫೬).

[ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ದಾರಿದ್ರ್ಯ]

ಕಡುದಿಟ (ನಾ). ಪೂರ್ಣ ನಿಶ್ಚಿತ, —ಸತ್ಯ: ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂ ನಿಸರ್ಗಗುಣಮಂ ಪಕ್ಕುವಿಡುವುದು ಕಡು ದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೨೧). [ಕಡು₁ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ]

ಕಡುದಿಟ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಗ: ಮಧುರೇಂದ್ರಂ ಕಡುದಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ದುಷ್ಟ] ನಾಗಲು ಬಳಿಕ್ಕೀಡೇರಿತೇ ದ್ವಾರಕಾಸದನಂ ವಾರ್ಧಿಯ ಕೂಡದೇ . . . ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳ್ ವಿಧಿಕಾಡಲ್ ಸುಖಮಾಂ ಪರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದಿಟ್ಟ]

ಕಡುದೀರ್ಘ (ಗು). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದ: ಕಡುದೀರ್ಘಂ ಜರಠಂಗಳಾದಿ ಕಥೆಯುಂ ಪೌರಾಣ ಶಬ್ದಂ (ನಾನಾರ. ೧೩೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೀರ್ಘ]

ಕಡುದುಗುಡ (ನಾ). ಅತೀವ ದುಃಖ; ಬಹು ವ್ಯಥೆ: ಈತಂ ಭವತ್ಪ್ರಿಯ ವಯಸ್ಯನೆಂದಱಿದಾಂ ಕಡುದುಗುಡಂದಳೆದಿದೇನೆಂದು ಕಂಬನಿಗಳಂ ಬಿಡುತ್ತೆ ಲಜ್ಜಾವನತಮುಖಿಯಾಗಿರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೮); ವಿಧಿ ನಿನ್ನ ವರಸಹೋದರನಿಟಲದಲಿ ಬರೆದನೆ ಪುಟ್ಟದಾಕ್ಷಣ ಪೋಪುದೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದಳು ಕಡುದುಗುಡದಲಿ (ಮೋಹತ. ೪–೮೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಗುಡ]

ಕಡುದುಮ್ಮಾನ (ನಾ). = ಕಡುದುಗುಡ: ನರನ ಕಡುದುಮ್ಮಾನ ನೆಱೆ ಹೆದಱಿಸಿತು ಮೂಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಮ್ಮಾನ]

ಕಡುದುರುಳ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮಹಾದುಷ್ಟ: ಮೃಡನ ಬೋನವನಿಂತು ತುಡುಗಿಂ ತಿಂದ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಡುದುರುಳನಿವನೆಂದೆನುತ ತಲೆವೊಡೆಯೆ ಹೊಯ್ದಳು (ಬಸಪು. ೨೪–೫೬).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುರುಳ]

ಕಡುದುಷ್ಟ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು. 'ಕಡುದುಷ್ಟೆ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದುಷ್ಟ]

ಕಡುದುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಅತಿ ಕೆಟ್ಟವಳು; ಬಹಳ ಕೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು: ಕಪಟ ಕಂಟಕಿ ಕಟಕಿ ಕಡುದುಷ್ಟೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸೆ ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೬೧). [ಕಡುದುಷ್ಟ + –ಎ$_2$]

ಕಡುದುಱು 'ಕಡಂದುಱು' ನೋ.

ಕಡುದೂಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾಗಿ ದೂರು ಹೇಳುವವನು; ಮಹಾಚಾಡಿಕೋರ: ಕೇಳಿದನು ಕಡುದೂಱುಕಾಱರ ನಾಲಗೆಯ ರಚಿತೋಕ್ತಿಯನು ಕರುಣಾಳುಗಳ ಬಲ್ಲಹನು (ತೊರರಾ. ೧–೮–೫೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೂಱುಕಾಱ]

ಕಡುದೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ತಿಳಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಲತೆ: ಅದಟ ನಳುರ್ಕ್ಕೆ ಮಯ್ಮೆಯ ನಿಮಿರ್ಕ್ಕೆ ಯಶೋಧನದಿರ್ಕ್ಕೆ ರಾಜವಂಶದ ಕಡುದೆಳ್ಪು ದಾನಗುಣದೊಳ್ಪು . . . ತನ್ನದೆಂಬುದನೆನೆ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದನೋ ನ್ರಿಪರೊಳ್ ನೃಪತೈಲಶಾನ್ತರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯–೧೨; 1159); "ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ" (ಶಾಪಮಂ. ೫೬೭ ಕೋಶ)
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೆಳ್ಪು$_2$]

ಕಡುದೇಸಿ (ನಾ). ಬಲುಸೊಬಗು; ವಿಶೇಷವಾದ ಚೆಲುವು. 'ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿ$_1$]

ಕಡುದೇಸಿಗ (ನಾ). ತೀರ ಅನಾಥ; ಯಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು: ಹಲುಬಿದನಕಟ ಕಡುದೇಸಿಗನು ತಾ ತನ್ನೊಡನೆ ಫಲುಗುಣನೇಕೆ ಜನಿಸಿದನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೇಸಿಗ]

ಕಡುದೇಸಿವೆಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಬಹಳ ಸೊಬಗಿನವಳು: ಕೊಂಡಸಿಯಂಬೊಂದನೆ ದಡ್ಡುವಿರ್ದ ಹೃದಯಂ ಜಾಳಾಂದರಂಬೋಪಿನಂ ಬೆಸೆದೆಚ್ಚಂ ಕಡುದೇಸಿವೆಂಡಿರನದೇಂ ಕಾಮಂ ಛಲಗ್ರಾಹಿಯೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೪೬). [ಕಡುದೇಸಿ + ಪೆಣ್]

ಕಡುದೈನ್ಯ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಲಘುವಾಗಿರುವುದು; ಅತಿ ದೀನತೆ: ಉಗ್ರ ಪಂಚಾನನಂ ಗೆಲ್ವ ಚತುರೋಪಾಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕಿ ಕಡುದೈನ್ಯದಿಂದೀಗ ಮುಗ್ಧಾಂಗಮಂ ತಳೆದಿರ್ಪುದು ಏನಿದಚ್ಚರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೨೮); ಕಂಡಕಂಡವರೊಳು ಕಡುದೈನ್ಯವಡೆಯದುದ್ದಂಡೆಯೆನಿಸಿ ತಾನಿರದೆ . . . ಪೆರ್ಮೆಯ ಕೈಕೊಂಡೆಸೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹದಿಬ. ೪–೪೧). ೨. ಅತಿ ಬಡತನ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ದೈನ್ಯ]

ಕಡುದೊಡಂಕು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ತೊಡಕು, —ಆತಂಕ, —ಬಂಧನ: ಕೋಪೋದ್ಭವವೇಕಾನೇಕೆ ಕರ್ಮದ್ವಯದ ಕಡುದೊಡಂಕೇಕದಾನೇಕೆ ದೇವಾ (ರಕ್ಷಾಶ. ೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ತೊಡಂಕು$_3$]

ಕಡುನಂಜು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ: ಕಿಚ್ಚಿನುರಿ ಪತ್ತದೆ ಪೊತ್ತುವ ಬೇಗೆ ಪಾವು ತಿನ್ನದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ತನಿ]ನಂಜು ತನ್ವಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೪೬; ಲೀಲಾವ. ೪–೫೫ ನೋ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಜು$_2$]

ಕಡುನಂಟ, ಕಡುನೆಂಟ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತ; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯ ಬಂಧು: ಈ ಕಡುನಂಟನ ಸತಿಯ ರೂಪು ಸೋಲಿಸಿತೆನ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೦). **ಕಡುನೆಂಟ**: 'ಕಡುನೆಂಟತನ' ಪರಾ.
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಂಟ]

ಕಡುನನ್ನಿ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯ; ಪರಮ ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ: ಕರ್ಣನೇಱು ಕರ್ಣನ ಕಡುನನ್ನಿ ಕರ್ಣನಳವಂಕದ ಕರ್ಣನ ಚಾಗಮೆಂದು ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ ೧೨–೨೧೭); ಕಡುನನ್ನಿ ಬಂದು ಸರಣೆಂದವರಂ ತಲೆಗಾಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನನ್ನಿ]

ಕಡುನಲ್ಲ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರನು: ಅಂದೆ ಪೊಸಯಿಸಿದ ಪೊಸವೇಟಕಾಱರಪ್ಪ ಕಡುನಲ್ಲರು ಮಿರ್ವರುಮಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೮ ವ); ಕಡುನಲ್ಲಂ ನೆರೆದಪ್ಪೊಡೆ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಲ್ಲ]

ಕಡುನಳಿದು (ನಾ). ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಗಿದುದು; ತುಂಬಾ ಇಳಿಬಿದ್ದುದು: ಅಡಿಯಿಡಲೀ ಧರಾವಳಯಮಿಟ್ಟೆಡೆಯೆಂಬಿನಮಭ್ರಮಂಡಲಂ ಕಡುನಳಿದಾದುದೀ[ಪಾಠಾಂ. ದಳವಾದುದೇ, ವಡಿಲಾದುದೀ] ಬಲದ ಧೂಳಿಯೊಳೆಂಬಿನಮೊಂದನೊಂದು ತಳ್ತೆಡೆಗಿಱಿದೆತ್ತಲುಂ ನಡೆವ ದಂತಿಘಟಾಳಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಳಿದು]

ಕಡುನಾಣ್ (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ; ಅತಿ ಲಜ್ಜೆ: ಇದು ಕಡುನಾಣಪುತ್ತು ವಲಮಿಂ ನೆನೆಯುತ್ತಿರಿಮೆಮ್ಮನೆಂಬುದಾವುದು ಗುಣಮೆಮ್ಮೊಳಾಗೆ ನೆನೆದಪ್ಪಿರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೧); ಸಾವುದೆ ಜೀವನಂ ದಲೆನಗೀ ಕಡುನಾಣ್ಗೆಡೆಯಾದ ಜೀವನಂ ಸಾವೆಮ (ಕಾದಂಉ. ೫೯೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಣ್]

ಕಡುನಾಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು, —ಲಜ್ಜಿತನಾಗು: ನುಡಿ ತೊದಳಪ್ಪುದೊಂದಿಬರೆ ಮೆಯ್ದೆಗೆದೋಡುವ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚಿಯೆ ಮುಂಚುವೆಂ (ಗದಾಯು. ೧೦–೫). [ಕಡು$_2$ + ನಾಣ್ಚು]

ಕಡುನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ; ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಕಳ್ಳಗೆ ಕಡುನಾಲಿಗೆ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಗೆ ಹಲವು ನಾಲಿಗೆ (ಗಾದೆ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕಡುನಿಂದೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಪವಾದ; ಬಹಳ ನಿಂದೆ: ಸೋಕಿತೇ ಕಡುನಿಂದೆ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩–೨–೧೮).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ನಿಂದೆ]

ಕಡುನಿಡಿದು (ನಾ). ಬಲು ಉದ್ದವಾದುದು; ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದುದು: ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಕಡುನಿಡಿದಾದುವು (ಜಯಕ. ೩-೨೫).

ಕಡುನಿಡಿಯ = ಬಹಳ ಉದ್ದವಾದವನು, —ಎತ್ತರವಾದವನು: ಅನಿಯಂ ಕಡುನಿಡಿಯಂ . . . ಸ್ಥೂಲನಮದಂತರೋಮಂ ರವಿಜಂ (ಜಾತಕ. ೨-೨೫); ಕುಡಿದಾಡೆಯರ್ ಕೆಲರ್ ಕೈನೆಯುಗುರರ್ ಕೆಲರ್ ಕಡುನಿಡಿಯವರ್ ಕೆಲರ್ (ವಿಕ್ರಾ. ೩೮೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನಿಡಿದು]

ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು, —ಎತ್ತರವಾಗು: ಕಡುನಿಡಿದುಗೊಂಡಂಬರಮಂ ಜುಂಬಿಸಿ ನಳನಳಿಸಿ ಕೊರ್ದಿ ಬೆಳೆದ ಪೆರ್ದಿರಿ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಜ್ಜಿದ ಕಜ್ಜಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಗಿರಿಕ. ೧೧-೧೨ ಪ).

[ಕಡುನಿಡಿದು + ಕೊಳ್,]

ಕಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). = ಕಡುನಿದ್ರೆ. 'ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ' ಪರಾ.

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ದೆ]

ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬ ನಿದ್ರೆಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆಹೊಂದು; ಸಾಯು: ಬೀಳುತೊಂದುದು ಜೀವ ಗರಳದ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಲು ತನುವ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಾಲಕನು ಕಡುನಿದ್ದೆಗೈದನು (ನಿಘಂ. ೬-೧೩-೬೨). [ಕಡುನಿದ್ದೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್,)]

ಕಡುನಿದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಆಪತ್ತಿದ್ರೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆ; ಸಾವು: ನರ್ದಿಕರಿಗನ್ನೆಗಂ ಗತಿ ಕಡುಬಿದ್ರೆಯಾಯಿತೆ ಕಮಲಲೋಚನನರ್ದಿರದೀ ವಿಧಿಯಹುದೆ ಹಾಯೆಯಹಿರ್ದುರಬಲಿಭಜನ (ನಿಘಂ. ೯-೧೦-೨೪).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಡುನಿಬ್ಬರ (ನಾ). ಆತ್ಯಂತ ರಭಸ, —ಆವೇಗ: ಗರುಡನುಬ್ಬಟೆ ಗಹಿಸಿಕರ ಜರ್ಝರಿತವಾದುಳಿದನ ಕಡುನಿಬ್ಬರದ ಧಾಳಿಗೆ ಧೈರ್ಯಗೆಟ್ಟುದು ಕೂಡೆ ಕುರುಸೇನೆ (ಕುಮ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೩-೧೦೨).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನಿಬ್ಬರ]

ಕಡುನಿಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗು; ಹೆಚ್ಚು ಚಾಚು: ಕಡುನಿಮಿರ್ದ ಕೊಂಬು ಕೊಂಡಿನೊಳಡಿವಿದದಲರ್ದಲರ ತೊಂಗಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೯); ಕಡುನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ಪೊಸಪೂಗಾಡಿಯೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ವಡೆದ ಸಬಳನಿನೊಲವಿಂ ಪಿಡಿದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೧೬).

[ಕಡು, + ನಿಮಿರ್]

ಕಡುನೀರಡಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗು: ಗಜಮೈದೆ ಪೊಳ್ತು ನದಿಯೊಳ್ ಕಡುನೀರಡಸಿ[ಪಾತಾಂ. ನೀರಡಿಸಿ] ತೆಗೆದಿಂಬಿಲ ಜಲಮಂ ಬಿಡೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೀದಿಕೆಯೊಂದು ಬೆಟ್ಟಲ ಪದದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೧೩೦). [ಕಡು, + ನೀರಡಸು]

ಕಡುನೀಱಿ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವ; ಅತಿ ಸೊಬಗುಗಾರ: ಮಱುಗಿ ಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು ಕೆಲದ ಕಡುನೀಱರನರದೆ ನೋಟ್ಟು (ವರ್ಧಮಾ. ೯-೪೬ ಪ); ಕಟ್ಟೊಬಲುಮನುಸಳ್ಳ ಕಡುನೀಱ (ಶಂಶಾಂ. ೨೮-೬೦).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೀಱ]

ಕಡುನೀಱಿ (ನಾ). ಬಲು ಚೆಲುವೆ; ಅತಿ ಸುಂದರಿ: ಚಿತ್ತಭವಂ ದಶಕಂಧರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟುಂ ಕಡುನೀಱಿ ನಿನ್ನನುರೂಪ ವರಂಗೆ (ಪಂಂಪಾಮ. ೯-೧೬೪); ಮಱಗರ್ದು ಗೆಡೆಂಗಳಗಾ ಕಡುನೀಱಿ ಕಱ್ಮಸ್ಪಿದಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೧೩); ಕಡುನೀಱಿಯರು ಮುಂದೆ ನಿಲೆ ಮೋಜೆ ಧರ್ಮವಿಬುವರು ಮೋಹಿಜನರಿಗಂ (ಶಂಶಾಂ. ೨೩-೪೧).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೀಱಿ]

ಕಡುನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: "ಧೇಳತೇ = ಕಡುನುಡಿದಪಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೪೭). [ಕಡ್ಡು + ನುಡಿ,]

ಕಡುನುಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು. ೨. ಬಡಾಯಿ: ಬಡವನ ಸುಖಮುಂ ಪಂಡಿಯ ಕಡುನುಡಿಯುಂ ಮುಗಿಲ ಜೆಱಬುಮೋಹರ ಮುಖಿಸುಂ ಕಡು ಮೂಖ ಜನ ತಪಮುಂ . . . ಖಿಲಲಜಾದಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೨೦). ೩. ಆತಿಯಾದ ಮೂದಲಿಕೆ, —ಕಟಿಕೆ: ಕಡುನುಡಿಗಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಹಿಂದಕೆ ಮಿಡುಕುವವನೇ ಕರ್ಣಾಕಟನ ಕಡುಹ ನೋಡು ವಿಪೋಕೆ ಎಂದನು ನಗುತ ಕಲಿ ಧೀಮ (ಕುಮ್ಮಾಮ್ಯೂ. ೧೩-೬೨).

[ಕಡ್ಡು (< ಕಡಿದು) + ನುಡ್ಡಿ]

ಕಡುನುಡಿಕಾರ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿಷ್ಠುರವಾದಿ: "ಧೈರ್ಯಃ, ಧೀಳಕಃ, ಧೈರ್ಯಮಾನಃ—ತ್ರಿ ಕಡುನುಡಿಕಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೪೭).

[ಕಡುನುಡ್ಡಿ + ಕಾರ, (< ಕಾಱ)]

ಕಡುನುಣ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ನುಣುಪು; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೃದುತ್ವ: ಕೆಲುಡೊಡೆಯ ಕಡುನುಣ್ಪು ಕಣ್ಮಕೊಳ್ವ ನೆಜೆ ಪೊಳೆಯೆ (ಅಜಿತ. ೪-೬).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನುಣ್ಪು]

ಕಡುನೆಂಟ 'ಕಡುನಂಟ' ನೋ.

ಕಡುನೆಂಟತನ (ನಾ). ಬಹಳ ದಾಂಧವ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ: ಕಮಲ ಅಳನಲಿರುವ ಕಡುನೆಂಟತನದಿಂದ ವಿಮಲ ಜಲದೊಳಗೆ ಅಡುತಿಹುದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೪-೧).

[ಕಡುನೆಂಟ (< ಕಡುನಂಟ) + -ತನ]

ಕಡುನೆಱಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಳ; ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ: ದಶಮುಖ ಸಾಮಂತನಂ ವಿಶ್ವಾಸಂ ತೋಮರದಿಂದುದ್ದಾಮಕಿಟ್ಟಂ ಬಿಡೆ ಕಡುನೆಱನಿನಂ ನಟ್ಟು ತೂಗಾಡುವನ್ನಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೬-೧೦೨).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೆಱ,]

ಕಡುನೇಮ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವ್ರತ; ಉಗ್ರನಿಯಮ: ಕಡುನೇಮ ವಿದಿದು ಕಳ್ಳಸಗೊಂಡು ಮುಖವರೊರೂಡರಿಸುವುಗ್ರತಪಗಳು ಮಡದಿಯ ರಿನಿಯರ್ ಮನವಜಂತತಿಸಗುವ ನಡತೆಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಕಜಿಬ. ೨-೨೮).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೇಮ,]

ಕಡುನೇಹ (ನಾ). ಆತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ; ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ನೇಹ: ಪ್ರಿಯವದಂತೆ ಪುಣ್ಯತತಿಯಂತೆ ಸುಧಾಕರನಂತೆ ಕೂರ್ತ ಮುಗ್ಧೆಯ ಕಡುನೇಹದಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೪); ಮುಳ್ಳುಳಿಸುವ ಜೊಪ್ಪುಸಾಯಿಗೆ ಕಡು ನೇಹ ಸೊಕ್ಕಾಂತು ಮುತ್ತಳಿಕ್ಕುವಳು (ಮೋಹಕ. ೧೬-೬೭).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೇಹ]

ಕಡುನೋ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ದುಃಖಪಡು, —ಸಂಕಟಪಡು: ಕೊರಳ ಸೆರೆ ಹಿಗ್ಗಿದವು ದೈಗುಜಲ ಉರವಣಿಸಿ ಕಡುನೊಂದನು (ಕುಮ್ಮಾಳು. ೧೦-೧೧); ಹಂಸಧ್ವಜಂ ತನ್ನ ಚಿತ್ತಜೊಳ್ ಕಡುನೊಂದಳ್ವಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಮರಳಿಸಮಂ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೪-೨೪).

[ಕಡ್ಡು + ನೋ]

ಕಡುನೋವು (ನಾ). ಬಹಳ ದುಃಖ; ತೀವ್ರವಾದ ಯಾತನೆ: ಪ್ರಿಯದತ್ತನೆಟ್ಟ ಮಗಳಾಡುವಡೆಗಳಂ ನೋಡಿ ಕಡುನೋವಿಂ ಸೈರಿಸದುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೬೬); ಕರಗುಂಬಿಸಿ ಮದದಿಯಗ್ಗಂ ದೀವದ ಖಗಮ್ಮಗಳಂ ಪಿಡದಡಸಿತು ಕಡುನೋವಿನಮನೊಂದಿದ ಕಡು ನೋವಾ ಕಾಖಾಸಂತತಿಗದಿರ್ದಯ್ದುವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೧).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ನೋವು]

ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಠಗಾತಿ: ಕಡುಪಂಥಗಾತಿ ನೀನಿನಗೆ ವೀಳಯದೆಲೆಗೆಡದಿರಿಂಬವೆವು ನಾವೆಂದು (ಭರತ. ೧೫-೪೪).

[ಕಡು, (< ಕಡಿದು) + ಪಂಥಗಾತಿ (< ಪಂಥಗಾತ್ರಿ)]

ಕಡುಪಗಲ್ (ನಾ). ಬಹಳ ಏರಿದ ಹೊತ್ತು; ತುಂಬುಹಗಲು; ಮಧ್ಯಾಹ್ನ: ಕಡುಪಗಲಾದುದು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸುವುದೀ ಪುಣ್ಯನದಿಯ ತಡಿಯೊಳ್ ದೇವರ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಗಲ್]

ಕಡುಪಾಗಿರು (ಕ್ರಿ). ಮಂದವಾಗಿರು: ಚಿತ್ರದ ಪುರೋಭಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಡುಪಾಗಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಪರಿಸ್ಫುಟಗೊಳಿಸುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. ೨೩). [ಕಡುಪು + ಆಗು$_1$ + ಇರು$_1$ (< ಇರ್$_1$)]

ಕಡುಪಾತಕ (ನಾ). ಮಹಾಪಾಪ: ಕರುಣಾಳು ರಾಘವನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಡುಪಾತಕಂಗೈದು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದೊಡಲಂ ಪೊರೆವುದೆನ್ನೊಳಪರಾಧಮುಂಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕ]

ಕಡುಪಾತಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು; ಪಾಪಿಷ್ಠ: ಕಡುಪಾತಕಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮಯ್ಯನೆಂದಳು ಫಲುಗುಣನ ರಾಣಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೧೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾತಕಿ]

ಕಡುಪಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಹಾಪಾಪ; ದೊಡ್ಡಪಾಪ: ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ ಘನಪರಿತಾಪ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೬). ೨. ಬಹಳ ಪಾಪಮಾಡಿದವನು: ಕಡುಪಾಪಂ ಬಲು ಮಿಾಯಲಾತ ಶುಚಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪ$_3$]

ಕಡುಪಾಪಿ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨: ನಿರ್ಭರದ ಕಡುಪಾಪಿ ದೈತ್ಯರ ಗರ್ಭದುಬ್ಬರ ಹಬ್ಬಿಸಿರ್ದುದು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೮); ಮಿಡುಕಿದರು ಕಡುಪಾಪಿಯಿವ ತಾ ಬಿಡನೆನುತ ಮನನೊಂದು (ನಳಚ. ೪-೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿ]

ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕಡುಪಾಪ ೨: ನಂಟರುಣ್ಣಲುಡಲುಂಟಾಗಿರ್ದುದಂ ತಾಳದಾ ಕಡುಪಾಪಿಷ್ಠನ . . . ನೋಡಿಯುಂ ನುಡಿಸಲ್ ಸಜ್ಜನರೊಲ್ವರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೯). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಪಿಷ್ಠ]

ಕಡುಪಾಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಖರತೆ ಕಡಮೆಯಾಗು: ಬಲ್ಪುಗುಂದಿದ ಮೃಗವೈರಿಯಂತೆ ಕಡುಪಾಱಿದ ಭಾಸ್ಕರನಂತೆ ಕಾಂತಿ ಬತ್ತಿದ ಸಸಿಯಂತೆ (ದಶಕು. ೬-೭೩). [ಕಡುಪು + ಆಱು$_1$]

ಕಡುಪಾಱು$_2$ (ನಾ). ಅತಿ ಹಾದರಗಿತ್ತಿ: ಸಿತಗೆ ಕಡುಪಾಱು ನಿಷ್ಠುರೆ ಮತಿವಿಕಳೆ ಸಮಾನಯೋಗಸಂತುಷ್ಟೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ಕಾತರಾಕ್ಷಿಯೇನಾ ಕೃತಯುತೆ ಸಂಭಾಷಿತಾತ್ಮೆಯೆನೆ ವಂಗದವಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೫-೨೮).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಾಱು$_3$]

ಕಡುಪು, ಕಡುರ್ಪು, ಕಡುಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಕಿನಿಸಿ ಕಡುಪಿನಿಂದಂ ನದುಗಿದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೬೬); ವಿಳಾಸಲೋಚನಂ ಕಡುಪಿನ ಬಾಣಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೯); ಏವೊಗಟ್ವೆಂ ಕಡುಪಂ ನಿದಾಘದಾ (ದಶಕು. ೪-೨೨); ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು . . . ಸಿಡಿಲ ಕಡುಪಗ್ಗಳದಿನೊಡಗೂಡಿರ್ದ ಪುಲಿಯೊಱಲಿಟ್ಟುದೋಯೆನಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೨. ವೇಗ; ಆವೇಶ; ರಭಸ; ಬಿರುಸು: ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು ಮಾಱಾಂತ ಸಾಮಜಸಂಘಾತಮನೊಂದುಗೊಳ್ಳೆರಡುಗೊಳ್ಳೆಂದುರ್ವಿ ಪೊಯ್ವೊಂದು ಪೊಯ್ಗೆ ಜವಂಗುಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೨); ಕಡುಪಿನೊಳಂದು ಬಿಟ್ಟನತಿಶೀಘ್ರದೆ ವಾಜಿಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೨೦); ಪಾಂಡ್ಯನಾಜಿಜಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿನೆಯ್ದೆವಂದು ಕಡುಪಿಂದಂ ತಾಗೆ (ಎಇ. XX, ೧೨-೨೫; 1167); ಗಿಳಿಗಳ್ ಕಡುಪಿಂ ನಡೆತಂದು ಸುತ್ತಲುಂ ಪಡಿಯಱರಾಗಿ ಚಪ್ಪರಿಪುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೭); ಭಗಣಂ ಪಾಯ್ದುಳ್ಕೆ ಭೂಭೃತ್ಕುಳಂ ಕಡುಪಿಂ ಕಂಪಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧). ೩. ಹುರುಪು; ಉತ್ಸಾಹ; ಉಬ್ಬು: ಕಡುಪಿಂ ಬಂದು ಪುರುಷಸಿಂಹಂಗಳಂತೆ ತರತರದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಗಜಾರೋಹಕರ ಗೊಂದಣದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಆ ನೃಪವರನು ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ದಿ ನಿನ್ನೊಳು ನಿಲ್ವನೊಸಗೆಯ ಪೊಡವಿಯಱಿವ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೦೨); ಒಡಲುರಿಗೆ ಮೊರೆಯಿಡುವ ಕಡಲನು ಕಡುಪಿನೊಳು ಮುದ್ದಾಡಿ ರಮಿಸುವೆ ನಗೆಮೊಗವ ತೋರಿ (ಗರಿ. ೫-೧೮). ೪. ಬಲುಮೆ; ಪರಾಕ್ರಮ; ದರ್ಪ: ಅಂತಕಂ ಕಡುಪಿನಿಂ ಕಂಠಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯದಿಂ ತಡೆಯಂ ಚೇತರಿಸು (ಆದಿಪು. ೧-೭೯); ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ ಕಡುಪಿಂದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ] (ಗದಾಯು. ೯-೨೦); ತತ್ಕಟಕಮಂ ಕಡುಪಿಂ ನೆಱೆ ಸೂಱೆಗೊಣ್ಡ ದೋಶ್ಶಾಳಿ ಕಳಿಂಗನಂ ಮುಱಿದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೩; 1112?); ಕುಸುಮಕರ್ಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಲ್ವುದಿದೆಂಬ ಶಂಕೆ ಭೋಂಕನೆ ಪುಟ್ಟಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ತೋರಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನೆಲೆ ವಾಮನ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೪). ೫. ಕಂದುಕ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ: ಕಡುಪುಗಳುದ್ದವಟಂಗಡ ಬೆಡೆಂಗುಗಳ ಬೇಱೆ ಭಂಗಿಗಳ ಲಳಿಗಳಿದೇಂ ಕಡುಜಾಣೆನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೦೬; 982). ೬. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಕಡುಪಂ ಪಟ್ಟಸಮೆಂಬ ಬಿನ್ನಣದೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ದು ಪಿಂಗಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದಾರ್ದೆತ್ತಿ ನಿಶಾಟನಂ ತಿರಿಪೆ (ಜಗವಿ. ೬-೬೯). ೭. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಆಕೃತಿಗಳ ವೈವಿಧ್ಯ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿದ್ದುವಾದರೂ ಬಳಸಿದಂಥ ಬಣ್ಣಗಳು ತೀರ ಕಡುಪಿನವು (ಅಪೂಪ. ೧೭೭); ಹೀಗೆ ಏಳು ಬಣ್ಣಗಳೂ ಕಡುಪಿನ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿಂದಾಗಿ, ಬರಿಯ ಛಾಯೆ ಮಾತ್ರದ ಬಣ್ಣಗಳಂತೆ ಗೋಚರಿಸಬಹುದು (ಕಲೆದ. ೭೦). ೮. ಹುರಿಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಿಗಿಯಾಗುವಿಕೆ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಸೆದರೆ ಹುರಿ ಕಡುಪಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). △ಕಡುರ್ಪು: ೪. ಕಡುರ್ಪ್ಪಿನಿಂ ವಿಗುರ್ಬ್ಬಿಸುವರ ಮಿಾಸೆಯಂ ಸುಡುವ ತೇಜದಳುರ್ಕ್ಕೆ . . . ವೀರಪಾಂಡ್ಯನ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೫-೨೧; 1143). ಕಡುಹು$_2$: ೧. ಕಡುಹಿನ ಕಾಳಕೂಟದ ಸವಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರಸಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧); ಮರ್ಕಟಂಗಳನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುತಿರೆ ಕಡುಹ ಕಂಡೋಡಿತ್ತು ಕಪಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭-೮); ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ಸುರುತಾಳನ ಕೋಪದ ಕಡುಹು ಕಂಗೆಡಿಸಿ ತೆಲ್ಲರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೨೨). ೨. ಎಡೆವಿಡದಿಡುವ ತುಪಾಕಿಯ ಗುಂಡಿನ ಕಡುಹಿಂದ (ಕಂನವಿ. ೩-೭೬); ಹೊಣಕೆಗಳ ತಡಹುಗಳ ಕಲಿತನದ ಕಡುಹುಗಳ ರಣದವಕದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪೨). ೪. "ಕಡುಹೆನೆ ಶೌರ್ಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೪); ಬಿಡದ ಕುಲಶೈಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಹೆನಿತು ವಾನರರು ಹೊಜಲೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಜರಿವಾ ಮಣ್ಣಬೆಟ್ಟಂಗಳ ಬಿಗುಹದೆನಿತು (ಬಸಪು. ೧೯-೩೦); ಗುರುಸುತನ ಬಳಿವಿಡಿದು ಕಡುಹಿನ ಲುರವಣಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩೯); ಲಯಕೃತಾಂತನ ತಲೆಯನರೆಯರೆಗೊಯ್ದ ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ ಹಲುಗಳೆದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೬). ೯. ಬಹಳ ನೋವು, —ಯಾತನೆ: ನಡುನೆತ್ತಿಗೇಱಿತು ಮನದ ಕಡುಹು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುದು ಮಡದಿಗೆ ಮನ ರಾಮ ಮಡಿದ ವಾರ್ತೆಯನಾಲಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೧೦೮).

[< ಕಡಿದು + - ಪು$_2$. / ತಮಿ. ಕಡುಪ್ಪು, ಕಡುಮೈ; ಮಲ. ಕಡುಪ್ಪು, ಕಡುಮ; ತುಳು. ಕಡ್ಪು = ವಿಪರೀತವಾದ; ಕೊಡ. ಕಡೀಪ]

ಕಡುಪುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದರ್ಪವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು: ಇದಿರಂ ಕಡುಪುಗಿಡಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡುದೆಗೆದಿಸೆ] ಕೆದಱಿದರೆ ಕಣೆಗಳಂ ಸುಭಟರ್ಕಳ್ (ಜಗವಿ. ೭-೫೩). [ಕಡುಪು + ಕಿಡಿಸು (< ಕೆಡಿಸು)]

ಕಡುಪುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಬಲ್ಪುದೋರು; ಸಾಹಸಮಾಡು: ಭಗ್ನಖಟ್ಗನಾಗಿ ಮತ್ತಂ ಕಡುಪುಗೆಯ್ವ ಶಿಶುಪಾಲನಂ ಮಗಧ ನರಪಾಲಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೭-೧೦೦ ವ).
[ಕಡುಪು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡುಪೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಹಿರಿಮೆ; ಮಹಾವೈಭವ: ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್ ತಾನಾರ್ತನಿಲ್ಲ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ತೆ ಪಡೆದನೆನಿಸಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ ಪೊಱೆಗೆ ನೀವು ಮೊದಲಿಗರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೨). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆಂಪು]

ಕಡುಪೆರ್ಚು 'ಕಡುವೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕಡುಪೊಲ್ಲ (ನಾ). ಬಲು ಕೆಟ್ಟದು; ಅತಿ ನಿಂದ್ಯವಾದುದು: ಕಡುದುಷ್ಟರಪ್ಪವರ್ ಮುನಿದೊಡೆ ರಾಗದಿಂದೊಸೆದೊಡಂ ಕಡುಪೊಲ್ಲದಱಿಂದ ಮಂಜಿ ದುರ್ಜನ ಪರಮೇಶ್ವರರ್ಗಱಿದು ಕೈಮುಗಿವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೫೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊಲ್ಲ]

ಕಡುಬಂಜೆ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಬಂಜೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಗೊಡ್ಡು; ಪೂರಾ ನಿಷ್ಫಲವಾದುದು: ಪೌರುಷವು ಕಡುಬಂಜೆಯಾಯಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೨೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಜೆ$_1$]

ಕಡುಬಂಡೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು: ನಿಡಿದಾದ ದಾರಿಗೆ ಕಡುಬಂಡೆ ಕಂಡರೆ ಬಂಡಿ ಬಂಡಿಯಲಲ್ಲೆ ಮುಗ್ಗರಿಸದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩೭-೭೩೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಂಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಡತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಬಡತನ; ಅತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಮೂಲ ಧನವೇಸುಂಟವೆಲ್ಲವನೋಳಿಯಲಿ ಚಂದನಕೆ ಸವೆಯಲು ಮೇಲೆ ಕಡುಬಡತನವಡಸಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೭-೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡತನ]

ಕಡುಬಡವ (ನಾ). ಅತಿ ಬಡವ; ತೀರ ದರಿದ್ರ: ಹರ್ಷದ ಲಹರಿಯೊಳೋಲಾಡಿದಂ ಕಡವರವನೆಡಹಿ ಸಂಧಿಸಿದ ಕಡುಬಡವನಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಡವ]

ಕಡುಬತ್ತಲು (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣ ನಗ್ನತೆ; ದಿಗಂಬರತ್ವ: ಕಡುಬತ್ತಲಾಗಿ ಎನ್ನ ಕೈಲಿ ಕಾಸಿಲ್ಲೆಂದರು ಒಡನೆ ಹಯವನೇಱಿ ಓಡಿದರು ಬಿಡೆನು (ಪುರಂದ. ೧-೨೩-೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬತ್ತಲ್ಯು$_2$ (< ಬತ್ತಲೆ)]

ಕಡುಬಯಕೆ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ: ಅವನಿಗೂ ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಡುಬಯಕೆ (ತುಂಗಭ. ೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಯಕೆ$_2$]

ಕಡುಬರವು (ನಾ). ರಭಸದಿಂದ ಬರುವಿಕೆ; ಬೇಗನೆ ಬರುವಿಕೆ: ನೀನಿಲ್ಲಿಗೇಕೆದ್ದು ಬಂದೆನ್ನ ಕಂದ ಈ ಕಡುಬರವೇನು ಕಾರಣ ಹೇಳು (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬರವು]

ಕಡುಬಲಿ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿ, —ಗಟ್ಟಿಯಾಗು: "ಸಾರಯತಿ=ಕಡುಬಲಿದಪುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೩). [ಕಡು$_2$ + ಬಲಿ$_1$]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ (ಸಂಭ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಮೆ]

ಕಡುಬಲ್ಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣ ಪರಾಕ್ರಮ; ಕ್ಷೀಣ ಬಲ: "ಸ್ವಾರ, ಕೃಪ, ಶ್ರಥ – ದೌರ್ಬಲ್ಯೇ, ಕಡುಬಲ್ಮೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೩).
[ಕಡು$_0$ + ಬಲ್ಮೆ. P ತಮಿ. ಕಡುಗು = ಕಡಮೆಯಾಗು, ಕ್ಷೀಣಿಸು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಗಡುಸಾದುದು; ಬಹು ಘನವಾದುದು: ಮುತ್ತಿನ ನವಮಣಿಸರದೊಡವಿನ ಬಿಣ್ಣಿತ್ತಱ ಬಟ್ಟದುಱುಂಬಿನ ಕಡುಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಗುರುಕಟಿತಟಯುಗ್ಮದ (ಜಯಕಾ. ೫-೨೯).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿತ್ತು]

ಕಡುಬಲ್ಲಿದ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಬಲಶಾಲಿ: ಕಡುಬಲ್ಲಿದನಪ್ಪ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಬಲಗಯ್ಯನಯ್ಯ ಮುಱುದ್ಯೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೫); ಆತನವೊಲ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೭೭). ೨. ಮಹಾಶ್ರೀಮಂತ: ಪಗಲಿರುಳೆಂಬ ಭೇದಮನಯಂ ಬಡವರ್ ಕಡುಬಲ್ಲಿದರ್ . . . ಆಳರಸೆಂಬುದೊಂದು ದಂದುಗಂ (ಆದಿಪು. ೫-೩೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಡುಬಿಂಕತನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಅಹಂಕಾರ; ಅತಿ ಗರ್ವ: ಬೇಡಿದರೆ ಕೊಡದಿಹಗೆ ಕಡುಬಿಂಕತನವೇಕೆ ಪಾಡಲಱಿಯದವಂಗೆ ಪ್ರೌಢತನವೇಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೬೨-೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಂಕತನ]

ಕಡುಬಿಣ್ಪು 'ಕಡುವಿಣ್ಪು' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣ 'ಕಡುವಿನ್ನಣ' ನೋ.

ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಗಿಲಾದ ಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ; ನಿಪುಣನಾಗು: ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನಂಬೆತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).
[ಕಡುಬಿನ್ನಣ (< ಕಡುವಿನ್ನಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಡುಬಿಲ್ಗಾಱ (ನಾ). ಪ್ರಚಂಡ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ; ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ: ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನರಲಸರಲಂ ತೂಗುತ್ತುಂ ಕರಮೆಸೆದಲ್ಲಿ ತೊಱಲ್ವಂ ಕಡುಬಿಲ್ಗಾಱನ ತನುವೆಂಬ ತಳಾಱಂ (ಜಗವಿ.೯-೧೦೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್ಗಾಱ]

ಕಡುಬಿಸಿ (ನಾ). ಅತಿ ಬಿಸಿ; ಹೆಚ್ಚು ಶಾಖ: ಪುರಿವುದು ಕಡುಬಿಸಿಯಪ್ಪಂತಿರೆ ಮಳಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿ (< ಬಿಸಿದು)]

ಕಡುಬಿಸಿಲ್ 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸಿಲು 'ಕಡುವಿಸಿಲ್' ನೋ.

ಕಡುಬಿಸುಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾವು; ಅತಿ ಉಷ್ಣತೆ: ಕರ್ಬೊಗೆಯಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುಬಿಸುಪು ಕಾಲ್ಗಳಂ ಸುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೭ ವ); ಕಡುಬಿಸುಪನಹಿಮಕರನಿವಱೊಡಲೊಳ್ ಮಡಗಿಟ್ಟು ಪೋದನೆನೆ ಮಱುಕಂ ನೂರ್ಮಡಿಸಿದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸುಪು]

ಕಡುಬಿಱಿಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು, —ಒರಟಾದದ್ದು: ಕಡುಬಿಱಿಸಿನ ವೀಣೆ ಸೋಂಕಿ ನೊಂದೆದೆಯಿದೆಂದೊಡನೆದೆದಡಹಿ ತಕ್ಕಿಸುವ (ಭರಚ. ೧೧-೮೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಱಿಸು]

ಕಡುಬು 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುಬುವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡುಬುವಾಡದ ಕಂಠದಿಂ ಪ| ತೆಂ| ವೋಣಿಯಿಂ ಬ| ಪ| ಕಡುಬುವಾಡನ ಗಡಿಯಿಂ ಮೂ| ಬ| ಬರಬಯಲ ಗಡಿಯಿಂ ತೆಂ| ಯಾ ನಾಕು ಗಡಿಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೫-೨೦; 1472). [ಕಡುಬು ? + ವಾಡ]

ಕಡುಬೆ (ನಾ). (?): ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕಡುಬೆಯ ಹಾಗೆ ಹುರಿದು ನನೆದ ಪಾವುಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೨-೬). [?]

ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕಡುಬೇಗ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗ, —ರಭಸ: "ತ್ರಸೀ – ಉದ್ವೇಗೇ, ಕಡುಬೇಗದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೮೨).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಗ]

ಕಡುಬೇಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತ್ವರೆಮಾಡು; ಆತುರಪಡಿಸು: "ತ್ರಸ್ಯತಿ = ಕಡುಬೇಗಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೮೨).
[ಕಡುಬೇಗ + –ಇಸು$_3$]

ಕಡುಬೇನೆ 'ಕಡುವೇನೆ' ನೋ.

ಕಡುಭರ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ರಭಸ, —ವೇಗ : ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದಲೈತರೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಬರವಿದೇನೆಂದಿದಿರು ಬಂದನು ದ್ರೋಣನಿದಿರಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೫೬); ವಿರಹಿವಿತಾನಮ ನೆಚ್ಚು ಕೆಡಹಿ ಕಡುಭರದಿಂ ಬಾಜಿಪ ಶಂಖಮೆನಲ್ ನುಣ್ಗೊರಲತಿರಂಜಿ ಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೩–೩೯); ಆ ಸುಧನ್ವನ ಸರಿಸಕಡರಿತುರಿ ಕಡುಭರ ದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೧೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭರ]

ಕಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ವೀರ ಶಪಥ; ದೃಢ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಒಳ್ಳಿತಿದು ಕಡುಭಾಷೆ ನಾಳಿನ ಗೆಲ್ಲವೇ ಗೆಲವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೧೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭಾಷೆ]

ಕಡುಭೀಕರ (ನಾ). ಬಹಳ ಹೆದರಿಸುವಂತಹುದು ; ಅತಿ ಭಯಾನಕ ವಾದದ್ದು. 'ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಭೀಕರ]

ಕಡುಭೀಕರಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾಗಿ ತೋರು ; ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕಾಣು : ಇಡಿಕಿಱುದ ತಿಳಿನೀರ ಗಿಡುಗಳಿಂ ಮಡು ಗಳಿಂ ಕಡುಭೀಕರಂದೋರ್ಪ ಹಳ್ಳದಿಂ ಕೊಳ್ಳದಿಂ (ರಾಘಚಾ. ೧೭–೫೬).

[ಕಡುಭೀಕರ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕಡುಮಂದೈಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲು ದಪ್ಪವಾಗು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು : ತಾಂ ಕಾಣ್ಕೆಗರಿದೆನಲ್ ಬಗೆಗೇಂ ಕಡುಮಂದೈಸಿ ನಿಂದುದೋ ಘನ ತಿಮಿರಂ (ದಶಕು. ೨–೪೪). [ಕಡು$_2$ + ಮಂದೈಸು]

ಕಡುಮಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ [||*] ಬಯ್ದುಮ್ಬಹಾರಾಜ ಆಳು ವೀರಸತ್ತಿ ಮಗನ್ ರಣಬಙ್ಗ ಶ್ರೀಕಡುಮಗನ್ಕಲಹಾನಿಟ್ಟುರನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬–೨ ; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [ಕಡು ? + ಮಗ ?]

ಕಡುಮದ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕು ; ಅತೀವ ಮದ : ಕಡು ಮದದ ಕಾಡಾನೆ ಹೊಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಕಲಕಿದ ಕೊಳನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮದ$_1$]

ಕಡುಮನ (ನಾ). ರಭಸದ ಮನಸ್ಸು ; ಆವೇಶಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸು : ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಮುಂಗುಡಿಯಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೭); ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱೆದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೯) ; ಕಡುಮನದ ಕಪಿಬಲದ ಧಾಳಿಗೆ ನಡುಗಿ (ತೊರಠಾ. ೪–೯–೨೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮನ$_1$]

ಕಡುಮಾನಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು, —ಆತ್ಮಗೌರವ ವುಳ್ಳವನು : ಅನುಪಮ ಶಿವೈಕಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಿ ಕಡುಮಾನಿ (ಬಸರ. ೫–೧೦); ಶಿವನಲ್ಲದಾರುವಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಕಡುಮಾನಿ (ಮೆಱೆರ. ದೇ. ೬೯–೧೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮಾನಿ]

ಕಡುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ರಭಸದಿಂದ ತಳ್ಳು, —ದೂಡು : ಮೃಡನ ಮಱೆಗೊಂಡಿಪ್ಪ ಸತಿಯಂ ಕಡುಮಿಡುಕುತಂ ಹೋಗಿ ಸೆಱಗಂ ಪಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೫೨–೨೭).

[ಕಡು$_2$ + ಮಿಡುಕ್ಕು$_2$ (< ಮಿಡುಂಕ್ಕು$_2$)]

ಕಡುಮಿಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಿಂಚು, —ತಳತಳಿಸು : ಕಡು ಮಿಸುಪ ಕಪ್ಪಂ ಪಡೆದವಾಱಡಿಗಳೀಕೆಯ ಮುಡಿಗೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೧–೪೧). [ಕಡು$_2$ + ಮಿಸುಗು$_1$]

ಕಡುಮುನಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು, —ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : ವಿದ್ಯು ದ್ದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಸುದಂಷ್ಟ್ರನುಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುನಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೦ ವ). [ಕಡು$_2$ + ಮುನಿ$_1$]

ಕಡುಮುನಿಸು (ನಾ). ಅತಿ ಸಿಟ್ಟು ; ಅತ್ಯುಗ್ರವಾದ ಕೋಪ : ನೋಡ ನಯ್ಯನುಸುರದಿಹನು ತಾನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಕಡುಮುನಿಸದೆಂತಹುದೊ (ಬಸಪು. ೪೭–೪೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುನಿಸು]

ಕಡುಮುಪ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಮುದಿತನ ; ಅತಿ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ : ಕಡು ಮುಪ್ಪಾಗಿರೆ ಕುಂಟನಾಗೆ ಕುರುಡಂ ತಾನಾಗೆ . . . ಒಲಿವರ್ ಪೊನ್ನಿ ತ್ತೊಡಂ ಸೂಳೆಯರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧); ಕಡುಮುಪ್ಪು ಜವ್ವನದ ನಾನಾತೆಱದ ಸದಳಿಗರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೬).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಪ್ಪು]

ಕಡುಮುಹುಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧಮೂಳಿ (?) : ಬಿಡಿಸಲಾಗದೆ ಕೈದು ಕಾತಿಯರಡಬಳವನೀ ಹುಲಿಯ ಬಾಯಲಿ ಕೆಡವಿ ಕಳೆದಿರಲಾ ಸುಯೋ ಧನ ಕರ್ಣ ಗುರುಸುತರು ಸುಡಲಿ ನಿಮ್ಮನು ಮೊಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಕಡುಮು ಹುಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮವುಳಿ] ನಿಮಗೇಕೆ ನಿಮ್ಮನು ನುಡಿಸುವವರಾವಲ್ಲೆನುತ ಮದವೇಱಿದನು ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯–೫೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಹುಳಿ ?]

ಕಡುಮುಳಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಡುಮುನಿ : ಕಡುಮುಳಿದು ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳನು ಡಿವೆಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಾ ಪದದೊಳ್ ಪಿಡಿಯಲ್ಕೆಂದಿರ್ದೆನಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೯); ಅದಱ ಚೇಷ್ಟೆಯುಮಂ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಂಡು ಕಡು ಮುಳಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭–೮); ಕಡುಮುಳಿದು ಶತ್ರುಘ್ನನೊಂಬತ್ತು ಬಾಣದಿಂ ಬಿಡದೆಚ್ಚೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೩೦). [ಕಡು$_2$ + ಮುಳಿ]

ಕಡುಮುಳಿಸು (ನಾ). = ಕಡುಮುನಿಸು : ತದ್ರಾಜನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಬರ್ದು ಪಡೆದುದು ಮನಕ್ಕೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿನೆಸಕಮಂ ಮಾಗಧನಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೨); ಪರಿಯಿಟ್ಟೀ ಬಪ್ಪನೀ ಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಗಂಗಪೆರ್ಮ್ಮಾಡಿ ರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆಂದು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೧೮ ; 1057); ಒಡನೊಡನೆ ಶೋಕರಸಮುಂ ಕಡು ಮುಳಿಸುಂ ತಿಣ್ಣಮಾಗೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೩೨); ನುಡಿದಡೆ ಪಾಪವೆ ಹೆತ್ತವರೊಡನೆ ಕಡುಮುಳಿಸೇ[ಪಾಠಾಂ. ಮುನಿಸೇಕೆಲೆ] ಮಗನೇ ಎನ್ನೊಡನೆ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೦ ರಗಳೆ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮುಳಿಸು]

ಕಡುಮೂರ್ಖ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ದಡ್ಡ ; ಮಹಾಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ : ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ಮೆ ಶಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ (ಸಮಪ. ೮–೬೦); ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಹಿತ ಕೇಳ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೯); ಕಡುಮೂರ್ಖಂ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಜ್ಯಮದಫಲಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೬–೫೮). ೨. ಬಹಳ ದಡ್ಡತನ : ನಾವು ಕಡುಮೂರ್ಖದಲಿ ಮೈಮಱೆದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೬೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೂರ್ಖ]

ಕಡುಮೆ (ನಾ). ಉಗ್ರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಮೆಕಾರಕ್ಕೆ – ಒಲ್ಮೆ . . . ಕಡುಮೆ, ಮೈಮೆ, ಕೂರ್ಮೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + –ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಡುಮೈ; ಮಲ. ಕಡುಮ]

ಕಡುಮೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು : ಕಟ್ಟಾಣಿ ನುಡಿಗೇಳಿ ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ಪರಿತೋಷಪಟ್ಟು (ಪೋಹತ. ೩೩–೫೩); ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ತಮ್ಮನಂ ಕುಶನಪ್ಪಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧–೪೦).

[ಕಡು$_2$ + ಮೆಚ್ಚು$_1$]

ಕಡುಮೇಳ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಚೆನ್ನಾದ ಜೊತೆ : ಕಡುಮೇಳವುಳ್ಳವರ್ ಕಾಲ್ವಿಡಿವಿಡಿಯೆನೆ ಕುವರನೋಪಳೆಸೆವುಂಗುಟಮಂ ಪಿಡಿದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೮೦). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೇಳ]

ಕಡುಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಕಡುಮೊನೆಯ ಕೂರಂಬುಗಳ ಮಿಗೆ ಗಡಣಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಮೊನೆ$_1$]

ಕಡುಮೋನ (ನಾ). ಬಿಗಿಲಾದ ಮೌನ; ಅತಿಶಯವಾದ ಮೌನ: ವಿಕಳವೆಡೆಗೊಳಲೆಳಸು ಕಡುಮೋನ[ವಾಕಾಂ. ಸಲವಮೌನ, ಕಿರಮೋನ]ಮಂ ತಳೆಯಲೆಂಬಿನಮೂರ್ಗೆ ಮೂಡಲೊಂಬತ್ತು (ಜಪಕಾಂ. ೪–೪೬).

[ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಮೋನ]

ಕಡುಮೋಹ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿ ಮೋಹ: ಕಡು ಲೇಸೆಂದೊಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ ಕೈವಿಸಿಯಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದಿಂ ದುರ್ಜನರಂ ಕಡುಮೋಹದಿನೊಳೆಕೊಂಡಿರ್ದೊಡೆ ಕೆಡುಗುಂ ತನ್ನೊಳಾದ ಗುಣಮಿಹತ ನಿತುಂ (ಧರ್ಮಾ ೪–೬೭); ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು ಕಡುಮೋಹವೆಡೆಯಲಿ ಘುಡುಘುಡಿಸೆ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೪–೫೩). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹ]

ಕಡುಮೋಹಿತ (ನಾ). ಮೋಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಶನಾದವನು; ಅತಿ ಮರುಳಾದವನು: ಕಡುಮೋಹಿತರಾರುಮುಚಿತಮಂ ನಿನೆದಪರೇ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೬–೬೫). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಮೋಹಿತ]

ಕಡುರಯ್ಯ (ನಾ). ಬಹಳ ರಮ್ಯವಾದುದು; ಬಲು ಸೊಗಸಾದುದು: ಬಂಧುಗಳ್ ಮನಂಬಡೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾಯ್ತುಮಿತತೇಜ ನೊಂದುಂ ವಿವಾಹಮಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೪–೫೩); ಕಡುರಯ್ಯ ಮಪ್ಪ ಶರ್ಮಗಳ ಜನಮುಂದಿರಂಗಳ ವಿಳಾಸಮನಶ್ಯರಿವಟ್ಟು ನೋಡಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೪೫); ಮತ್ಯರ್ಧುವನಂ ಕಡುರಯ್ಯವದರ್ಕೈ ಸಂಧಾಜಿತ ವಪ್ಪ ಭಾರತಮಹಿತಕಳಂ (ಸಿ. VII, ಶಿತಾಂ. ೧೧೯–೫; 1181).

[ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ರಯ್ಯ]

ಕಡುರಹ (ನಾ). ಬಲು ದುಡುಕು; ಬಹಳ ಆವಸರ; ಅತಿ ಚಮತ್ಕಾರ(?): ಪಿಗ್ಗಲಿದೊಳಧಿಕ ಜಾತಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಮಹಿಯ ಮುನ್ನೆಯರಧ್ವರದ ನರ್ವಹಿಸಲಿಯರು ಶಿವಶಿವಾ ಕಡುರಹವ[ವಾಕಾಂ. ಗಡ ಶಿವಶಿವಾ ರಹವ] ಮಾಡಿದನರಸನೆಂದನು ನಸುಕ ಲಲಿಸರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೨೮). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ರಹ]

ಕಡುರಾಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಸ್ನೇಹ: ಮಂಗಳರಸಿ, ಕಡುರಾಗಂ, ಪೊಡವೀಕಂ (ಭಾವಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ); ಕುವರನೋಪಳೆಸೆ ವುಂಗುಟಿಸಿದಂ ಪಿಡಿದು ನಸುನಸುಗುಮಾಳೆಯ ಕಡುರಾಗದೆ ಸಪ್ತಪದಿಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೬–೪೦); ಕಡುರಾಗಂ, ಮೊಗರಾಗಂ, (ಕಮಚ. ೧೬೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡು_ (<ಕಡಿದು) + ರಾಗ]

ಕಡುರಾಗಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಅತಿ ಮೋಹಿ: ಕಡುಮೂರ್ಖನೊರ್ವ ಕಾಂತಂ ಕಡುರಾಗಿ ವಿರಾಗಿ ದುಶ್ಚರಿತ್ರಂ ಕುಚಿ (ಸಮಪ. ೮–೬೨). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ರಾಗಿ]

ಕಡುರೂಪು (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ರೂಪ: ಕಡುರೂಪು ಕಣ್ಗೆ ಸ್ಮೈಗಂಪು ಮೂಗಿಗೆ ಮೆಲ್ಲುಡಿ ಕೊಡಕೆಗೆ ಹೆಂಗಳೆಱೆವ ಕುಡಿನೀರಿನಿಂ ಪಜೆಗ್ಗೆ ಕೈತ್ಕ ತನುವಿಂಗಿಡಿದುದು ಬಳಲಿ ಬಂದರಿಗೆ (ಮೇಚಕ. ೨–೬೧). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ರೂಪು]

△ **ಕಡುಪುರ್** 'ಕಡುವು' ನೋ.

ಕಡುಲಲ್ಲ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಅಕ್ಕರೆ: ನಡುವ ಜವನಿಕೆ ವಿಡಿದು ಪೊಱಗೆ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದು ಕಡುಲಲ್ಲಯಂ ಭೀತಿಯಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರ್ದು (ಬಸರ. ೩–೬೮).

[ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಲಲ್ಲ]

ಕಡುಲಾಗು (ನಾ). ಅತಿ ರಭಸ; ಬಹಳ ಚುರುಕು: ತನಗಿಡಿಯ ದಳ್ಳುರಿಯು ನಾಲಿಗೆಯೊಳಿಗಲ್ಲಾಡಿದವು ಕಡು ಲಾಗಿನಲಿ ಲಂಬಿಸಿ ಜುಂಬಿಸಿದುದುರಿ ಲಲತನಂದನವ (ಕುವ್ಯಾಹ. ೨೦–೨೬).

[ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಲಾಗ್ಯ]

ಕಡುಲಿ (ನಾ). ಮಳೆಯಾಗುವ ಮೊದಲು ಒಣಗಿಲದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತ್ಯಪಡು: ಈ ವರ್ಷ ಕಡುಲಿಗೆ ಬಿತ್ತಿದದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ(ಕೂಡ). [?]

ಕಡುಲುಳಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಚುರುಕ್ಕು, —ಚುರುಳು: ಅಲಸಿದರು ಬಿನ್ನಣಿಕೆ ಬಿಗುಹಿನ ಳಿಲುಗಳ ವೀರಜಾತಿಯೆಯಲಿ ಕಡುಲುಳಿ ಮಸಗಿ ಡಾವರಿಸಿ ಮನವನುಪಾಯ ಡಾವರಿಕೆ ತೊಲಗಿ ನಿಂದರು (ಸಾಸ್ಯಸ. ೨–೧೦೩). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಉಳಿ]

ಕಡುಲುಳಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾದ ಚುರುಕ್ಕನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಕಡಲುಳಿವೆತ್ತು ಲಾಗಿಸುವ ಮರ್ಮ ಕುಡಿಯೊಂಚನವೊಲ್ ಸಳಂಚೆ (ಚಳವಿ. ೧೪–೧೩೬). [ಕಡುಲುಳಿ + ಪೆಱ್ಱು]

ಕಡುವೆಸು (ನಾ). ಬಲುಒಳ್ಳೆಯದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಕಡುಲೇಸೆಂದೊಡಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ ಕೈಮಸಿಯಪ್ಪ ಮಾರ್ಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೫–೧೭).

ಕಡುಲೇಸುಮವಱವ = ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: "ಕಡು ಲೇಸುಮವಱವಂ ಚಿದ್ರೂಪನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೩೦).

[ಕಡು_ (<ಕಡಿದು) + ಲೇಸು_]

ಕಡುಲೋಭ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಆಸೆ. ೨. ಅತಿ ಲೋಭಿ, —ಜಿಪ್ಪಣಿ: ಕಡುಲೋಭಿಗಂಗತಿದ್ರವ್ಯಮಂ ಸುಳ್ಳಡಿಗಲ್ಲಾಯ್ಯುಮಂ ನೀಡುವಂ ಸುಡು ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಬೊಮ್ಮನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೩). [ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಲೋಭ]

ಕಡುಲೋಭಿ (ನಾ). = ಕಡುಲೋಭ ೨: ಆನದಗ್ಗರ್ ಕಡುಲೋಭಿಗಳ್ ಕೆಲಬರೀಯರ್ ಮೆಚ್ಚಿಸ್ಕಾಱರ್ (ಆಸಂಧಿ. ೮–೫೫); ಕಮ್ಮಂಡರೆ ಕಡುಲೋಭಿಯಂಬೊರು ಉಣಿದಿದ್ದರೆ ಕೊಗ್ಗಂಬುವ ರಯ್ಯ (ತೂರಂದ. ೪–೬೦–೧). [ಕಡುಲೋಭ + –ಇ]

ಕಡುವಂದೆ (ನಾ). ಅತಿ ಹೇಡಿ; ಬಲು ಪುಕ್ಕ: ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಬ್ಬ ಕಡುವಂದೆಯನೊಳ್ಳಿಲಿ ಮಾಬ್ಬ . . . ಅವಮೇಳತೆಯಿಂ ಸ್ಪಪ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಸಂಜಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಕವಲಂಬು ತನ್ನ ಸಾರ್ದಾವನಂ ಕೊಳೆ ನೆತ್ತರುಕ್ಕೆ ಕಾಂ ನೊಂದನೆಗೆತ್ತ ವಧರಸದೆ ಬೇಗಂ ಮಾರ್ಪೆ ವೋಗಿ ಕಡುವಂದೆ ಪಡೆಗೆ ಪಡೆದಂ ನಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೬); ದೇವ ನೀಂ ಕಾಯ ಕಾಯೆಸುತಿರ್ದಾ ಕಡುವಂದೆಯಂ ಭಯರಸಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಯ್ತಾ ಜಯೋಳ್ (ಕುಸುಬಾ. ೧೧–೧೭).

[ಕಡುಕ್ (< ಕಡಿದು) + ಪಂದೆ]

ಕಡುವಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾದ ವೈರಿ; ಬದ್ಧವೈರಿ. ೨. ಕಟು ಶತ್ರು; ಬದ್ಧವೈರಿ: ಕಡುವಗೆಯೆದಾರದವರ ಬಲಪಲಿಸುಡಿ ಪಿಡಾನವನವನ ಜೀವಕೆ ಹಿಡಿ ಮಹಿಪಕ ಸಂಚಕಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೮–೨೬).

[ಕಡು_ (< ಕಡಿದು) + ಪಗೆ]

ಕಡುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಭೂಮಿಗೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ತೊಟ್ಟಿಲುತ್ತುದಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ ಕಡುವಣ ಕಾಕಾ ವರ್ಗ್ಗಸಂಖೆ (ಸಿ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೩–೪೭; 1681). [ಕಡು ? + ಪಣ್ಣ]

ಕಡುವಳೆ 'ಕಡುವಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಡುವಳೆಗೆಜ್ಜೆ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ಕೊಲುಚರ್ದನಪುರಂ ಕೋಲ ಕಡುವಳೆಗೆಜ್ಜೆಯಂ (ಜೈಮಭಾ. ೨೦–೧೧).

[ಕಡುವಳೆ (< ಕಡುವಟ್ಟಿ) + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಕಡುವಟ್ಟಿ, ಕಡುವಳೆ (ನಾ). ಬಿರುಮಳೆ; ಜೋರಿಮಳೆ; ಬಲವಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಕಡುವಟ್ಟಿಯಂ ಕಱೆಗೆ ಕದಿಮದೋಪ್ಪಿ ಪಡೆ ಲೊಳ್ (ಜಪ ವಿ. ೧–೬೯). **ಕಡುವಳೆ**: ಕಡಿತರೆಯ ಮುಂಬುಗಳ ಜೊಯ್ದಿನ ಸಡಿಲುಗಳ ರಕ್ಷಪ್ರವಾಹದ ಕಡುವಳೆಯ ಸ್ವತ್ಕತ್ಕಬಂಧದ ಸೋಗೆ ನವಿಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪–೬೬). [ಕಡು_(< ಕಡಿದು) + ಮಟ್ಟಿ]

ಕಡುವಾಯಿ (ನಾ). (?): ಬಳ ಕಡುವಾಯಿ ಗಾಣ ಮಾನೆಂಜೆ ಯೀ ಮರಿಯಾದೆಯಲು ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೧೨; 1377). [?]

ಕಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿ: ನಿಡುದೋಳಿಂ ಕಡುವಾಳಂ ಕೂರಸಿಯಿಂ ಕಡಂಗಿ ದಣಿಯಂ ಸಮಂತು ಬಸದಾಗಿಸುವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೧); ಕಡುಗುದುರೆ, ಕಡುವಾಳ್; ನಿಡುದೋಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೩ ಉದಾ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಾಳ್$_3$]

ಕಡುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜ ಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರ ಗತಿಯೆಂದು ಕಡುವಿಡಿದಿರ್ಪ ಸತಿಯರು (ಹದಿಬ. ೨–೧೬). [ಕಡು$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಭಾರವಾದದ್ದು: ತುಡುಗೆಗಳೊಳ್ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಡುವಿಣ್ಣಿತ್ತೆನಿಸಿ ನಡೆದುಮೋರಡಿಯನಣಂ ನಡೆಯಲು ಮಾಜದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಿಡದಾರಯ್ವನಿತುಮಾಗೆ ಬಳೆದುದು ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಣಿತ್ತು]

ಕಡುವಿಣ್ಪು, ಕಡುಬಿಣ್ಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಭಾರ: ಮುಡಿಯ ಕುಚಯುಗದ ಜಘನದ ಕಡುವಿಣ್ಪಿಂ ಮಣಲೊಳಟ್ಟು ಬರೆ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೮೫). **ಕಡುಬಿಣ್ಪು**: ಕಡುಬಿಣ್ಪಿನ ಜಘನದ ಕಾಮಿನಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦–೨೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಣ್ಪು]

ಕಡುವಿತ್ತೆಗ (ನಾ). ಬಹಳ ಜಾಣ; ಬಹು ನಿಪುಣ: ಕೆಂಗಱಿಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ್ ಕಣ್ದೆಱೆಯಿಸಿದುವು ಪೊಣರ್ವ ಬಿಲ್ಲ ಕಡುವಿತ್ತೆಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿತ್ತೆಗ]

ಕಡುವಿನ್ನಣ, ಕಡುಬಿನ್ನಣ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ಚಾತುರ್ಯ; ಅಧಿಕವಾದ ಜಾಣ್ಮೆ: ಕಡುಪುಂ ಕಡುವಿನ್ನಣಮುಂ ತಮಗಳವಡೆ ತಾಗಿದರಿಳೆಯುಮಾಗಸಂ ತಾಗುವ ವೋಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ.೧೦–೨೨). **ಕಡುಬಿನ್ನಣ**: ರಸಚಿತ್ರದ ಧೂಳೀಚಿತ್ರದ ಕಡುಬಿನ್ನಣದೆರಡುತೆಱಂ (ಜಯಕಾ. ೩–೬). 'ಕಡುಬಿನ್ನಣಂಬಡೆ' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನಣ]

ಕಡುವಿನ್ನನೆ (ಅ). ಬಹಳ ಮೌನವಾಗಿ, —ಖಿನ್ನವಾಗಿ.

ಕಡುವಿನ್ನನಾಗು = ಬಹಳ ಮೌನವಾಗು; ಅತಿ ಖಿನ್ನವಾಗು; ಅತಿ ಮ್ಲಾನವಾಗು: ಸರಸೀಜ ಬಾಂಧವನ ಪಿಂಬಿಡಿನೊಳ್ ಕಡುವಿನ್ನನಾದುವಿಂತೀ ಸರಸೀರುಹಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೭); ಈ ನುಡಿಯನೀ ಪದದೊಳ್ ಪೆಱಗಿಕ್ಕೆ ನಾರದಂ ಮನದೊಳೆ ಪೇಸುಗುಂ ಸುರಪನುಂ ನಗುಗುಂ ಕಡುವಿನ್ನನಕ್ಕುಮಯ್ಯನ ಮುಖಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿನ್ನನೆ]

ಕಡುವಿರಿದು (ನಾ). ಬಲು ಹಿರಿದು; ಅತಿಶಯವಾದುದು: ಇರುಳೆನ್ನದೆ ಕಟ್ಟಲೆ ಕಡುವಿರಿದೆನ್ನದೆ ದುರ್ಗಮೆನ್ನದೋಪನೊಳೆತ್ತಂ ನೆರೆಯಲ್ ಪರಿದೆಯ್ಯುವ ಸುಂದರಿಯಭಿಸಾರಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩–೫೯); ಆ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರವಿಜಯಾಚಲದಿರ್ಕೆಲದೊಳು ಮೀನಧ್ವಜನಾಡುಂಬೊಲನೆನಲೆಸೆದುದು ಸರಸಿಜನಣುಗನ ಕೈಮಾಟಕೆ ಕಡುವಿರಿದುಂ ಬಿನ್ನಣವಡೆದು (ಜಯಕಾ. ೧–೩೪).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪಿರಿದು]

ಕಡುವಿಲಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು; ಅತಿ ಬೆಡಗು: ನೀನೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡುವಿಲಾಸವ ಬಿಸುಟು ಕುರುಪತಿ ನುಡಿಸೆ ಜೀಯ ಹಸಾದವೆಂಬುದು ಕಷ್ಟ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦–೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಲಾಸ]

ಕಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: ಶರಸಂಧಾನಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲರಿದೆಂಬಿನಮೆರಡು ಬಲದ ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಭೋರ್ಗರೆದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೨); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದಿಸೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩–೪೬); ಆತನೊಳೆ ಕಡುವಿಲ್ಲನಾಗಬೇಕೆನಿಸುತಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩–೧೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಲ್$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕಡುವಿಷ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾದ ವಿಷ; ಉಗ್ರವಿಷ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ: ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಕೈಯ ಹದಡಂ ಕಡುವಿಷಂ ಮಿಗೆ ಕಚ್ಚಿ ಮೊಱೆವುತ (ಬಸಪು. ೪೬–೨೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವಿಷ]

ಕಡುವಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲ್, ಕಡುಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ಉರಿಬಿಸಿಲು: ಕಡುವಿಸಿಲಿಂ ತಟ್ಟಾಱಿದ ಚರ್ಮದಿಂ ಪೃಷ್ಠದ್ವಾರಂ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೯); ಕುಸಿದುವು ಕಿರಣಂಗಳ್ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪುಡುಗೆ ವಂದನುಕ್ರಮದಿಂ ತಣ್ಪಿಸಿಲಾಯ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧–೧೭೭); ಕೂರ್ಪೇಱಿದ ಕಡುವಿಸಿಲ ಪೊಡರ್ಪಿಂಗಿಱಿದಂತೆ ತೀರತರುಗಳ್...ನೀರ್ವೊಕ್ಕಿರ್ಪುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೯೮); ಉರಿಗಿದು ಸರಿ ಕಡುವಿಸಿಲೆನಿಸಿರೆ ನಿದಾಘಮೇಂ ಪಸರಿಸಿತೋ (ರಾಜಶೇ. ೫–೩೪). **ಕಡುಬಿಸಿಲ್**: (ಕಿ). **ಕಡುಬಿಸಿಲು**: "ಕಡುಬಿಸಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ವಿಸಿಲು] ಘರ್ಮಂ ನಿದಾಘಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦–೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಸಿಲ್]

ಕಡುವಿಳಿದು (ನಾ). ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯದು; ಪೂರ ಬಿಳಿಯದು: ಕಡುಗರಿದಯಶಂ ಪೆಸರಿಡೆ ಕಡುವಿಳಿದಾಯಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿ (ಲೀಲಾವ. ೧–೯); ಕಡುವಿಳಿವಾದ ತಂಬುಲದ ಚೆಲ್ವೆಲೆಯಂ ಮಡಿಸೊಳ್ಪೆರಳ್ಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಬಾಧಪು. ೬–೮೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬಿಳಿದು]

ಕಡುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಬೀಳು, —ಆವರಿಸು: ದಿಶೋತ್ಕರ ಮನಿತುಂ ಕರಂಗಿ ಕಡುವೀಱುತಿರಲ್ ಬರುತಿರ್ದನಾ ನೃಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩–೩೧). [ಕಡು$_2$ + ಬೀಱು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಕಡುವು$_1$ 'ಕಡಹು$_2$' ನೋ.

ಕಡುವು$_2$ 'ಕಡುಂಬು' ನೋ.

ಕಡುವು$_3$ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ, ಹಳ್ಳ: ಆ ಕೆಱೆಯವೊಡವನೂ ನೀವು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೂಬನನೂ ನಿಲಿಸಿ ಕೋಡಿಯ ಕಡುವನೂ ತೆಗಸಿ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೪–೫; 1518). [?]

ಕಡುವು$_4$ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಸಮಸ್ಯೆ: ಎಡರಿನೊಳು ಧೈರ್ಯ ಮುಟ್ಟದ ಕಡುವಿನೊಳರಿತಱಿತಮಧಿಕಪದದೊಳು ಕೃಪೆ ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡು ಬಾಳ್ವನಂ ವಿಧಿ ಪಡೆದುದೆ ಸಫಲಂ (ನೀತಿಸಾ. ೩೭೭). [?]

ಕಡುವು$_5$ (ನಾ). (?): ಪಡೆದು ಮತ್ತೊಂದಸಿಯ ದಿನಕರ ಕಡುವ ಕೊಡಹುತಲಟ್ಟ ದಾರಿಯ ತೊಡಗಿ ಬಂದನು ಕಡುಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗೆದುರು ಶಂಭುಕನೂ (ಜಿಠಾಮಾ. ೩೦–೧೭). [?]

ಕಡುವೃದ್ಧ (ನಾ). ಬಹಳ ವಯಸ್ಸಾದವನು, —ಮುಪ್ಪಾದವನು: ಮರುಳಲಾ ಮಱುಮಾತು ಕಡುವೃದ್ಧರಿಗದೇಕೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ತದ ಹುರುಳ ಬಲ್ಲೆನು ಪಥವ ಬಿಡಿ ಕೆಲಸಾರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೧೫).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೃದ್ಧ]

ಕಡುವೆಂಕೆ (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಂಕಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಉರಿ: ಮೇಗೊಗೆವ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಡುವೆಂಕೆಗಳಿಂ ಕಳಿಪುವುವು ಕಪಿಗಳದಱೊಳ್ ಹಿಮಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಂಕೆ]

ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು 'ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು' ನೋ.

ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು, ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿರುಸಾದುದು; ಅತಿ ಕರ್ಕಶವಾದುದು, —ಕಠಿನವಾದುದು: ಅಡಿದಳಿರ್ಗೆ ಧರಾವಲಯಂ ಕಡುವೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗೆ ನಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಮನುಜರ್ ಸೆಡೆಯೆ ಹಯಾದಿಗಳಿಂದಂ ನಡೆಯಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೭೬). **ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತು**: ನಡುನೀಳವಾಗಿ ಬೆನ್ನಂ ಕಡುಬೆಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಜಘನಮಂ ಹೊಕ್ಕುಳುಮಂ ನಡುವಿಂಗೆ ಸರಿಸಮಾಗಿಯೆ ಕೊಡುವುದು ತಲೆಕಟ್ಟನರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯಂ (ಕವಿಚ. III, ೩೨೧ ಮಟದ ಕಂದ). **ಕಡುವೆಟ್ಟಿತು**: ಮೆಲ್ಲಿದುವಪ್ಪ ಕಾಲತಳಮುಂ ಕಡುವೆಟ್ಟಿದುವಪ್ಪ ಹಸ್ತಮುಂ (ಶಮದ. ೯೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಟ್ಟಿತ್ತು]

ಕಡುವೆರ್ಚು, ಕಡುಪೆರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಉನ್ನತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಬಗೆಯದೆ ಮೆಯ್ಸೊಕಮಂ ಬಗೆ ಪಗೆವರ ಕಡುವೆರ್ಚನೆನ್ನ ಪೂಣ್ಕೆಯನೆರ್ದೆಯೊಳ್ ಬಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೭). **ಕಡುಪೆರ್ಚು**: ೨. ಅಧಿಕವಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಅಹಂಕಾರ: ಕಡುಪೆರ್ಚಿನಿಂದಿಂದ್ರನಿಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೧೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೆರ್ಚು$_3$]

ಕಡುವೆಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಕೆಲಸ; ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸ: ಉತ್ಸುಕತನದಿಂ ಪೆಟ್ಟುವೆರ್ಚಿ ಕಡುವೆಸನಂ ಮಾಟ್ಪ ಸೊಸೆ ಮಾವನ ಮಂಡೆಯಂ ಬೋಱಿಸಿದಳೆಂಬಂತೆ ರಾಗದಿಂದಮಿಾ ರತ್ನಮನೀಗಳ್ ನೆಗಪಿದೆನಪ್ಪೊಡೆ ಪೋಗಲ್ಪಾರದು...ಮೆಲ್ಲನೆನಿಂದು ಕಾರ್ಯಮಂ ನೆಗಱ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೫೪). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸ$_1$]

ಕಡುವೆಸನ (ನಾ). ಅತಿವ್ಯಸನ, —ದುಶ್ಚಟ. 'ಕಡುವೆಸನಿಗ' ಪರಾ. [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಸನ$_3$]

ಕಡುವೆಸನಿಗ (ನಾ). ಅತಿ ದುಶ್ಚಟವುಳ್ಳವನು: ಅಡಗಿನ ಕಡುವೆಸನಿಗ ತಿನ್ನಡಗಂ ನಿನ್ನಡಗನೆಂದು ಪೇಸೇಱ್ವುನೆಗಂ...ಕೂರುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೨). [ಕಡುವೆಸನ + –ಇಗ]

ಕಡುವೆಳಗು (ನಾ). ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕು: ನಡುಪಗಲಿದೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುವೆಳಗೇಕಾದುದೆಂದು ಕೌತುಕದಿಂದಂ ನಡೆ ನೋಡುತಿರೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೦–೨೨); ಝಳಪಿಸಿ ಕಡುವೆಳಗು ಥಳಥಳಿಸಿ ತರಣಿಯ ತುಡುಕಿ ಹಾಯ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೭೧).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಡುವೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆ: ಚಿಂದೆಂಗಿನೆಳಗಾಯೊಡೆದು ಝೋರೆನೆ ಪೊಸರ್ವ ಪೊನಲಿಂ ಕಡುವೆಳೆದ ರಸದಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೬೦). [ಕಡು$_2$ + ಬೆಳೆ$_1$]

ಕಡುವೆಳ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳ ಬಿಳುಪು; ಅಚ್ಚ ಬಿಳುಪು: ಆನನೇಂದುವ ಕಡುವೆಳ್ಪು ಕೂಸಿನ ನೆಗಱ್ತೆಯ ಬೆಳ್ಪುವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೫); ನಡುವಣ ಕರ್ಪುಂ ಕಡೆಯಣ ಕಡುವೆಳ್ಪುಂ ತುದಿಯ ಕೂರ್ಪುಮೆಸೆದಿರೆ ವಿಟರಂ ಬಿಡದಿಸಲೆ ತೆಗೆದ ಮದನನ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣೆಗಳನೆ ಪೋಲ್ತು ವಾಕೆಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಳ್ಪು]

ಕಡುವೆಱಗು (ನಾ). ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯ; ಅತಿ ವಿಸ್ಮಯ: ಅಱಿವು ಮಱವೆಗಳೊಂದನೊಂದನು ಮುಱಿದು ನೂಕಿದವವನಿಪತಿ ಕಡುವೆಱಗ ಕೇಣಿಯ ಕೊಂಡವೋಲಿದ್ದನು ವಿಚೇಷ್ಟೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೪); ಇದುವೆ ಕಡುವೆಱಗೆನುತಲಾ ದಶವದನ ಕದಪಿನ ಕೈಯಲಾಬೆಯ ವದನವನು ನೋಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೧೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೆಱಗು]

ಕಡುವೇಗ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ವೇಗ; ಅತಿ ರಭಸ: ಕಡುವೇಗದಿ ನಸಕಱಿದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೩೯); ಕಡುವಿಲ್ಲರ್ ಕಡುಕೆಯ್ದುಸೆ ಕಡುವೇಗದೆ ಪರಿದುವರುಣ ಜಲದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೬); ಬಿಡದಿಱಿದಾಡಿ ಬಿಲ್ವಡೆ ಮುಡಿದುದು ರಣದೆಡೆಯೊಳು ಕಡುವೇಗದಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೦). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು: "ವೇಗಾಯ್ಲಂ ಕಡುವೇಗಂ" (ಚತುನಿ. ೩೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗ]

ಕಡುವೇಗಿ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳದ್ದು: "ಜವನ, ಜವಾಧಿಕ–ಕಡುವೇಗಿ ಅಹ ಕುದುರೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಬಹಳ ವೇಗವುಳ್ಳವನು (ಕಿ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ವೇಗಿ]

ಕಡುವೇಟಕಾಱ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಬೇಟವುಳ್ಳವನು; ಪ್ರಣಯಾತುರನಾದವನು: ಮುನ್ನೆ ಬೇಟದ ಸವಿಗಂಡನಲ್ಲದಱಿಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ಕಡುವೇಟಕಾಱರಾ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಟಕಾಱ]

ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಣಯಾತುರವುಳ್ಳವಳು: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೇಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಕಳೆಯಲ್ಪಡೆದೆವು (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೨ ವ). [ಕಡುವೇಟಗಾಱ$_0$ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಡುವೇನೆ, ಕಡುಬೇನೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ನೋವು; ಅತಿ ಹಿಂಸೆ: ಉದಯಿಪ ನೇಸಱಿಂ ಕಿಡದ ಕಟ್ತಲೆ ಕಿತ್ತಲಗಿಂ ಕಱುತ್ತು ಕುತ್ತದ ಕಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕರಿ, ಕಲಿ, ತಲೆ]ವೇನೆಯಂತಕನ ಬಾರಿಗೆ ಬಾರದ ಸಾವು...ತನ್ವಿಯರೊಳಾದಳುಪಿಂ ಪೆಱತುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪–೫೫; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫–೪೬ ನೋ). **ಕಡುಬೇನೆ**: ೨. ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ: ಕೊಡಗೂಸಿಂಗೆ ಕಡುಬೇನೆಯಾದುದ ಕಂಡೆ ಹಡೆದಿರ್ದ ಶಿಶುವ ಕೊಡಗೂಸು ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ಹ. ೩೪–೯೯).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇನೆ]

ಕಡುವೇಸಗೆ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೇಸಗೆ: ವಿಗಡ ಕುಂಭಜ ಮೇಘಯತು ತನಿಹೊಗರಿಱಿದು ಪರಬಲದ ಕಡುವೇಸಗೆಗೆ ಕವಿದುದು ರಾಜಹಂಸಪ್ರಕರವೋಸರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೮); ಉರಿವ ಕಡುವೇಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ಗೆಯ ಬಿಸಿಲೆಂದೆ ಬಸವಳಿದ ಕೋಮಲ ರಸಾಲದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೧೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಬೇಸಗೆ]

ಕಡುವೊಂಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳವಾಗಿ ಉಬ್ಬು; ಅತಿ ಉತ್ಸಾಹಪಡು: ರಾಜ್ಯಂ ತನಗೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ತೆಱದಿಂ ಮನದೊಳ್ ಕಡುವೊಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೨). [ಕಡು$_2$ + ಪೊಂಗು$_1$]

ಕಡುವೊತ್ತಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗು: ಕಡುವೊತ್ತಾದುದು ರವಿಯುಂ ನಡುವಗಲೊಳ್ ನಿಂದು ಕೆದಱಿದಂ ಕರತತಿಯಿಂ ಕಿಡಿಗಳನೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೭). [ಕಡುವೊತ್ತು + ಆಗು$_1$]

ಕಡುವೊತ್ತು (ನಾ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತು. 'ಕಡುವೊತ್ತಾಗು' ಪರಾ.

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಕಡುವೊದಗು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಉಂಟಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬರು: ಟಂಕೃತಿ ಧನುವಿಂ ಶರದಿಂ ಭೀಂಕೃತಿ...ಹೇಷಿತರುತಿ ಹಯದಿಂ ಕಡುವೊದಗುವಿನಮೆಯ್ದುದುವು ರಥನಿವಹಂ (ಜಗವಿ. ೧೨–೨೧). [ಕಡು$_2$ + ಒದಗು$_1$]

ಕಡುವೊಸತು (ನಾ). ಅತಿ ಹೊಸದು; ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದು: ಪೊಸತೆನಿಪ ಸುರಗೆವೆಕ್ಕಣಮೆಸೆದಿರೆ ಕಡುವೊಸತು ಬಣ್ಣರಸಮೆಸೆದಿರೆ ನಿಪ್ಪೊಸತೆನಿಪ ದೇಸೆ ಮಾಸಱಮೆಸೆದಿರೆ ಸಭೆ ಮೆಚ್ಚೆ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತಾಯ್ತು ರಸಂ (ಅಜಿಪು. ೫–೩೩). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಪೊಸತು]

ಕಡುಶಿಶು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಸಣ್ಣವಯಸ್ಸಿನ ಶಿಶು; ಹಸುಗೂಸು: "ಲಾಮಂಚದೊಳು ಕಡುಶಿಶುವಿನೊಳು ಬಾಲದೊಳು . . . ದೇವಕೀತನಯನೊಳು ಬಾಲಕಾಭಿಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶಿಶು]

ಕಡುಶೋಕ (ನಾ). ಅತಿ ದುಃಖ: "ಅಳಲೆನಲ್ ಕಡುಶೋಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೫); ಚಿತ್ತದ ಬವಣೆಗೆಯ ಭಾರಣೆಯ ಕಡುಶೋಕದಲಿ ಮೈಮಱೆದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪); ಮಿಗವಕ್ಕಿಗಳ್ ನೊಂದು ಕಡುಶೋಕದಿಂದೆ ಪಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯಂ ತೊಱೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೫).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೋಕ]

ಕಡುಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ: ಅವನ ಕಡುಶೌರ್ಯಮಂ ಕಂಡು ಶಂಕೆಯಿಂ ದೇವಪುರದೊಡೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀವರಂ ಮಾಡಿದಂ ತನ್ನ ಮೈದುನನೊಳಾಲೋಚನೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೬೪).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಶೌರ್ಯ]

ಕಡುಸಂತಸ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ; ಅತ್ಯಾನಂದ: ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಚತುರಂಗಬಳಮಂ ಕಂಡು ಕಡುಸಂತಸಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೦ ವ). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಂತಸ]

ಕಡುಸಡಗರ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಡಗರ; ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮ: ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಕಡುಸಡಗರಂ ಮಿಕ್ಕು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಡಗರ]

ಕಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಅತಿಯಾದ ಸನ್ನಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು: ಕಡುಸನ್ನಿವಿಡಿದು ಬೀಸುವ ಬಿಱುಗಾಳಿಯ ಕಡೆಯೊಳು ಹಱುಗೋಲ ನಿಲಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩-೩೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸನ್ನಿ]

ಕಡುಸಲುಗೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಲುಗೆ; ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ, —ಮಮತೆ: ಅಂಬಿಕಾಪ್ರಿಯ ಚಿತ್ತಪ್ರಿಯನೆಂಬ ತಂಬಿರಾಂತೋಳನೆಂಬ ಕಡುಸಲುಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಬಹುವಿಧದ ಕಹಳಾರವಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿಯೆ (ನಂಬರ. ೮-೨೬); ಕಡುಸಲುಗೆಯಿಂದುಕ್ಕಿ ನಲಿದಾಡುತಂ (ಮೆಱೆರ. ದೇ. ೭೩-೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಲುಗೆ$_1$]

ಕಡುಸವಿ (ನಾ). ಮಿಗಿಲಾದ ರುಚಿ; ಬಲುರುಚಿ: ನುಡಿವೊಂದು ಸವಿ ನೋಟವೊಂದು ಸವಿ ತೋಟಿ ಕರ ಕಡುಸವಿಯು ಮುನಿಸಿನಿಂದಂ ಮುನ್ನ ಬಯ್ಯೆ ಸವಿ (ಹಚಕಾ. ೨೩೫. ಪರಿ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸವಿ$_2$]

ಕಡುಸಹಸಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಹಸವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾಸಾಹಸಿ: ಪಾಂಡವರೆಂಬವರು ಕಡುಸಹಸಿಗಳು ಗೆಲಲರಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೧೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಹಸಿ (< ಸಾಸಿ)]

ಕಡುಸಾರೆ (ನಾ). ತೀರ ಹತ್ತಿರ; ಬಹಳ ಸಮೀಪ: ನಿನಗೆ ವೃಷಭೇಶ್ವರಂ ಲೋಚನಗೋಚರ ನಿನ್ನೆವರೆಗಮೀಗಳ್ ನಿಂದಂ ಮನುಕುಲಲಲಾಮ ನೆಟ್ಟನೆ ಮನದೊಳ್ ಕಡುಸಾರೆಯಲ್ತೆ ಮುನ್ನಿಂದೀಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾರೆ$_1$]

ಕಡುಸಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಾಲ; ದೊಡ್ಡ ಸಾಲ: ಮದನಂಗೀಶ್ವರ ಶತ್ರು ಬಂಧುನಿಚಯಕ್ಕಂ ಜಾರೆಯೇ ಶತ್ರು ಪೇಳದ ವಿದ್ಯಂಗಳ ತಂದೆ ಶತ್ರು ಕುವರರ್ಗಂ ಶತ್ರು ಸಮ್ಮಾನ್ಯರಾ ಸದನಕ್ಕಂ ಕಡುಸಾಲ ರೂಪವತಿ ತಾನೇ ಶತ್ರು ಗಂಡಂಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೮೭).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಲ$_1$]

ಕಡುಸಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಸಾಹಸ: ನಾಡಿನಲಿ ಕಾಳೆಗದ ಸುಳುವಿಲ್ಲದಿರಲೇತಕಿನ್ನು ಪರಿಪರಿಯ ಕಡುಸಾಸದೀ ಹವಣಿಕೆಯು ನಾನರಿಯೆ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೭-೫). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಾಸ]

ಕಡುಸಿಗ್ಗು (ನಾ). ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆ: ಮಹೀಪತಿಗಂ ದ್ವಿಜವಂಶಜಂಗ ಮೇತಱ ಕೆಳೆಯಿಂತು ನಾಣಿಲಿಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರೆಂಬ ಮಾತುಗಳ್ ನೆಱೆಗೊಳೆ ಕುಂಭಸಂಭವನನಾ ದ್ರುಪದಂ ಕಡುಸಿಗ್ಗು ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೮). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿಗ್ಗು]

ಕಡುಸಿತಗ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಹಾದರಿಗ; ಮಹಾಜಾರ. ೨. ಅತಿ ತುಂಟ: ನಿಮ್ಮೂರ ಕಡುಸಿತಗನೊರ್ವ ವೃದ್ಧಂ ಬಂದು ಕೆಮ್ಮನೆಮ್ಮೊಳು ಬಿಡದೆ ಜಗಳವಾಡಿದನಿಂದು (ನಂಬರ. ೭-೧೯); ಸಂಗಡದವರು ಕಡುಸಿತಗರೆನೆ ಕೇಳ್ದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆಱಗಾಗಿ ಬಳಿಕಾರಜಕನಿಂತೆಂದ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೨೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸಿತಗ]

ಕಡುಸೀ (ನಾ). ಬಹಳ ಸವಿಯಾದದ್ದು: ನಾಯಕಸಾರವೊಲಿದು ಕಡುಸೀಯೆನೆ ಕುಡಿಯೆಂದು ತಂದು ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ತಪ್ತಾಯಸ ರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೭). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೀ$_2$]

ಕಡುಸುಖ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ; ಅತಿ ಸಂತೋಷ: ಕಷ್ಟಬೇಡೆಂಬಾಸೆ ಕಡುಸುಖವ ಕಾಂಬಾಸೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫೧-೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸುಖ]

ಕಡುಸುರ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಬಾಡು, —ಮುದುರು: ಅರಳಿ ಹೂ ಮೊಗ್ಗು ಪರಿಮಳವ ಬೀರಿ ಕಡುಸುರ್ಕಿ ಬಳಲಿ ತಾನೊರಗೆ ನೆಲದೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೨-೭). [ಕಡು$_2$ + ಸುರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೆಲ್ಲೆಹ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಶಲ್ಯ: ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗೆ ಕೊಂತಂ ಕಕ್ಕಣೆ ಕಡುಶೆ[ಸೆ]ಲ್ಲೆಹ ಬಲ್ಲೆಹ ಬಿಲ್ಲಲಗು (ವೀರೇಚ. ೨-೩೧).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೆಲ್ಲೆಹ]

ಕಡುಸೇದೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಶ್ರಮ; ಬಹಳ ಬಳಲಿಕೆ, —ಆಯಾಸ: ದೂರದೆ ಬಿರ್ದದೊಂದು ಕಡುಸೇದೆಯೊಳಂ ಬಂದೆನ್ನಂ ಪರವಶತೆಯೊಳೊಂದಿಸಿದತ್ತಾಗಳಾ ಪಿಪಾಸೋದ್ರೇಕಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೯); ತೀರ್ದುದು ನೀರ್ ತೀರ್ದುದು ತೃಷೆ ತೀರ್ದುದು ಕಡುಸೇದೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೪); ಕಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳಿಂ ಕಡುಸೇದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆರೆಯು] ನಿನಗಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೨೧). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೇದೆ]

ಕಡುಸೊಂದಿ (ನಾ). ಬಹು ಹಾದರಗಿತ್ತಿ, —ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ: ಸಿತಗೆ ಪತಿಗೆ ಮಿಗೆ ಕಾಯ್ವಳ್ ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಡುಸೊಂದಿ ನಾಣಿಲಿ ಬಕ್ಕಂಬಯಲೊಳಮದಾರುಮಂ ಬಂಚಿಸುವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೩).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂದಿ]

ಕಡುಸೊಂಪು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, —ಸೊಬಗು: ಏನುಮಂ ಪಾಱ[ರ]ದೆಯರ್ಚಿಸೆಮ್ಮ ಕಡುಸೊಂಪಿನ ಪೆಂಪಿನ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಂ (ಪಂಪಾಶ. ೭೬). [ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಂಪು]

ಕಡುಸೊಕ್ಕು 'ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$' ನೋ.

ಕಡುಸೊಗ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸುಖ; ಬಹಳ ಆನಂದ: ಆ ಬಡನಡುವಿನಬಳೆಯ ಮೃದುನುಡಿಯಲೊಡಬಡಿಸಿ ಕಡುಸೊಗವಿತ್ತ ಮೃಡನಿಮ್ಮಡಿಗೆ ಪೊಡಮಡುವೆ (ಕವಿಚ. III, ೨೯೭ ಶುಕಸಪ್ತತಿ).
[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊಗ]

ಕಡುಸೊಗಯಿಸು, ಕಡುಸೊಗಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿರು; ಬಲು ಚಂದಕಾಣು: ಕಡುಸೊಗಯಿಸುವೀ ಕುಸುಮದ ಫಲಮೇ ಪೊಡವಿಯನೆಲ್ಲಮನೊಂದೇ ತೋಳೊಳ್ ಗಡಣದಿ ಧರಿಯಿಪುದಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೬). **ಕಡುಸೊಗಸು**: ಎಳಮಿಂಚಿಂ ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾಂತೆಯೆನಲ್ ಕಡುಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).
[ಕಡುಸೊಗ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡುಸೊಗಸು 'ಕಡುಸೊಗಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_1$, ಕಡುಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಮದವೇರು; ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು: ಕತ್ತುರಿಯ ತಗುಳ್ದು ಪೊಯ್ವ ಸೊವಡಾ ಸೊವಡೊಳ್ ಕಡುಸೊರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಗಾವರಿಸುವ ತುಂಬಿ (ಆ ದಿ ಪು. ೨-೫). **ಕಡುಸೊಕ್ಕು**: ಕಡುಸೊಕ್ಕಿ ಸೀರೆಯಂ ಕಳೆದು ಕೌಂಕುಳಲವಚಿ ನಡೆದು ಡೆಂಡಣಿಸುತ್ತ ತೊದಳಿಸುತ ಬೈವುತ್ತ . . . ತೊತ್ತಿರೆಡೆಯಾಡಿದರು ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೫). [ಕಡು$_2$ + ಸೊರ್ಕು$_1$]

ಕಡುಸೊರ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಅಧಿಕ ಮದ; ಬಲು ಕೊಬ್ಬು: "ಶುಂಡಾಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಗುಡಿಹ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಚರ್ಕಣಂ ತಾನದು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೬); ಕಡುಸೊರ್ಕಿಂದಲರಂಬನಾನೆಯೆನಿಪೀ ತೆಂಗಾಳಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ನಡೆತಂದಪ್ಪುದು ಬೇಗದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೫); ಎನ್ನ ಪೂಗಣೆಗಳೋವದೆ ಬೆನ್ನನೆ ಪೋಗಿ ನಾಂಟದಿರ್ಪನ್ನೆಗಮುಂಟು ತನ್ನ ಕಡುಸೊರ್ಕು ಬಱಿಕ್ಕದು ಪಾಱಿಪೋಗದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೦).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೊರ್ಕು$_2$]

ಕಡುಸೋಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅಪಜಯ. ೨. ಬಲು ಮೋಹ; ಅತಿ ಆಕರ್ಷಣೆ: ಮಾಡಿ ಬೆಡಂಗಿ ಕಣ್ಗೆ ಕಡುಸೋಲಮನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಲಮಂ ಮಾಡುವಲಂಪಿನಿಂ ಪುಗುವವೋಲೆರ್ದೆವೊಕ್ಕೆನಗಿಂದು ಶೈತ್ಯಮಂ ಮಾಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೧-೪೩).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋಲ]

ಕಡುಸೋವಡಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಡಿವಂತೆ; ಆಚಾರಶೀಲೆ (?): ಕೂಂಟಣದೊಟ್ಟೆ ಕೂರಿಸಿದ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀಱಿ ಬಾಯುಂಟೆನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ ಕೂಠದರಾರ್ಕಿಱಿಯಂದು ನಿನ್ನನೇಂ ನಾಂಟವೆ ಪೂವಿನಂಬು ಕಡುಸೋವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯಾದಪೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನುಣ್ಗಂಟೊಡವುಟ್ಟೆ ಮಟ್ಟಮಿರೆ ಮಿಱುವರಾರೊ ಮನೋಜನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೬೪; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೪೪ ನೋ). ℙ "ಸೋವದಿಯಾಗು = ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಸೋವಡಿ. P ಮರಾ. ಸೋವಳಾ = ಮಡಿ, ಶುದ್ಧ, ಮಂಗಳಕರ]

ಕಡುಹರುಷ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂತೋಷ; ಅತ್ಯಾನಂದ: ಕಡುಹರುಷದಲಿ ಕಲಿಶಲ್ಯ ಹೊಜವಂಟನು ನಿಜಾಲಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹರುಷ]

ಕಡುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಮೀನುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯ ವಿಷವನ್ನು ಸೇರಿಸು: ಜನರು . . . ದೊಡ್ಡಗುಂಡಿಗಳಿಗೆ 'ಕಡುಹಾಕಿ'ಯೂ (ಕೆಲವು ಮರಗಳ ಕಾಯಿ, ತೊಗಟೆ, ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕದಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ವಿಷದಿಂದ ಮೀನು ಸತ್ತು ತೇಲುತ್ತವೆ . . .) ಮೀನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ನೀರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೪೯೦).

[ಕಡು$_0$ (P ತಮಿ. ಕಡು = ವಿಷ) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಡುಹಿ (ನಾ). ಉಗ್ರನಾದವನು; ಕ್ರೂರಿ; ದಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕಡುಹಿಯೋ ನೀ ಬಳ್ಳುಗಱಿಯಲು ದಡಿಗ ಹಾಲಿನ ಸವಿಯ ನೋಡುವೆ ಬಡಿಗೆಗಾಣದೆ ಹೆಡಕ ಮೋಹಿಪ ರಾಮಬಾಣವಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೯); ತನ್ನ ತಾನಱಿಯದ ಕಡುಹಿ ಕೊಲೆಯಂ ನೆನೆವನಲ್ಲದೆ ಮಹಾಪುರುಷಂ ನೆನೆವನೇ ಜೀವಹಿಂಸೆಯಂ (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೩೫).

[ಕಡುಹ್ಯು (< ಕಡುಪು) + -ಇ$_3$]

ಕಡುಹಿಮ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಂಜು: ಕಡುಹಿಮಂ ಕಡುವಿಸಿಲು ಕಡುಗಾಳಿಯಿಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೫-೫೭).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹಿಮ]

ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಅತಿ ಕ್ರೂರನಾದವನು, —ಉಗ್ರನಾದವನು: ಆಳುತನವುಬ್ಬೆದ್ದು ಕಡುಹೀಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ದಾಲಕನ ತಱುಬಿದರು ದೊರೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೮೨).

[ಕಡು$_1$ (< ಕಡಿದು) + ಹೀಹಾಳಿ + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಸಾಹಸ ಮಾಡು: ಕಡುಹುವಗ್ಗದ ಕಾಲಕೇಯರ ಗಡಣವಡಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೫೩).

[< ಕಡುಪು]

ಕಡುಹು$_2$ 'ಕಡುಪು' ನೋ.

ಕಡುಹು$_3$ (ನಾ). ಉಂಡೆ; ಗುಳಿಗೆ: ಹಿಪ್ಪಲಿ ಗ ೧ ತೂಕ, ಶುದ್ಧರಸ ಗ ೧ ತೂಕ ಸಹ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಕಡುಹಂ ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿಲಪ್ರಮಾಣವಂ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಸನ್ನಿಪಾತಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೮೦). [< ಕಡುಕು$_1$]

ಕಡುಹುಕಾತಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವಳು; ಸಡಗರವುಳ್ಳವಳು: ಮುಡಿಯ ಸೊಬಗಿನ ಸಣ್ಣ ನಡುವಿನ ಬೆಡಗಿನಭಿನವರಸದ ಭಾವದ ಕಡುಹುಕಾತಿಯರೈದಿದರು (ತೊರರಾ. ೧-೧೪-೨೨).

[ಕಡುಹುಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಡುಹುಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು; ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವನು. ೨. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ; ದಿಟ್ಟ: ಮೃಡನನೊಂದವಸರಕೆ ಬಗೆಯದ ಕಡುಹುಕಾಱರು ನಿನ್ನವರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೬); ಮೀಱಿ ಮಿಸುಕುವ ಕಡುಹುಕಾಱರ ಕಾಲನೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಸಂದಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೦). [ಕಡುಹ್ಯು (< ಕಡುಪು) + -ಕಾಱ]

ಕಡುಹುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಭಾರಿಕಳ್ಳ; ಪ್ರಬಲನಾದ ಕಳ್ಳ: ಕಡುಹುಗಳ್ಳನು ಹಾದರಿಗನುಂ ಗಡಣಿಗಿವರೆನೆ ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನು ನೆಱೆ ಕಡಿವಡೆದರೆಂದಱಿದು (ಬಸಪು ೧೧-೫೧).

[ಕಡುಹ್ಯು (< ಕಡುಪು) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಡೆ$_1$, ಕಟೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ ಮಥಿಸು, —ಹೊಸೆ: "ಕಡೆ-ಮಥನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಸುರಾಸುರೆರ್ . . . ಪಾಲ್ಗಡಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಶ್ರೀರಮಣಿಯಂ ದ್ವಿಷದ್ಬಳ ಪಾರಾವಾರದೊಳುದಗ್ರ ಭುಜವಿಜಯ ಮಹಾಮೇರುವನೆ ಕಡೆದು ಪಡೆದಳವಾರುಮ ನಿಱಿಸಿದುದುದಾತ್ತನಾರಾಯಣನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧); ಉರವಣಿಸಿ ತೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧-೪); ಅರ ಹಾರೈಸಿದರೇನುಂಟು ಬರಿ ನೀರ ಕಡೆದರಲ್ಲೇನುಂಟು (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೪ ಪಲ್ಲವಿ); ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ತೆಗೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭). ೨. ಶೋಧಿಸು; ಸೋಸು; ವಸ್ತ್ರಗಾಳಿತ ಮಾಡು: ಈ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡೆದು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು: "ಅರಣಿಃ . . . ಕಡ[ಡೆ]ದುವರೆಗೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಂ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅರಣಿಯೆಂಬ ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೯); "ಅರಣಿ = ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಡೆಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೩). ೪. (ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು) ರೂಪಿಸು; ಕೆತ್ತು; ತಿದ್ದು: ಅಮರ್ದಿಂದೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿಂ ದಜಂ ಕಡೆದು ಕಂಡರಿಪಂವಲಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೬); ಪೊಳೆವ ನವಚಂದ್ರಕಾಂತೋ ಪಳಮಂ ಕಂಡರಿಸಿ ಕಡೆದುಮಾಡಿದವೊಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪೬); ನಿದ್ರೆಯ ಭರದಲಿರ್ದನು ನೀಲಗಿರಿಯನು ಸರಸಿಜೋದ್ಭವ ಕಡೆದು ಕೆಡಹಿದ ತೆಱದಲಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೮). ೫. (ಆಲಂ) ದುಃಖಿಸು; ಕಳವಳಿಸು. 'ಕಟ್ಟುಕಡೆ' ಪರಾ.

ಕಡ್ಡೆ ೧. ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆ ಜ್ಞಾನ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿರುದು ಬಲ್ಲೇನಯ್ಯ (ಸೋಮೇ. ೮೨-೧೨). ೪. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪಂಚಸೂತ್ರ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿರುದು ತಿದ್ದಿ ತೀರ್ದ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟುದು ಲಿಂಗವು (ಮೀಮಾಮಾ. ೧೮೪-೬೯ ಆಳ್ಗ); ತನ್ನಲಿಹ ಲಿಂಗವನು ಮನ್ನಿಸಲಿ ಆಜಾಯದೆ ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಟಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಗೆಜಗುವ ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯); ಸ್ವಾಮಾಜ್ಞೆಯಂ ಅಮೃತಂ ಕಡ್ಡೆಯಂ ಕಟಿದಿಟ್ಟಿ ಆಗಿ ತ್ಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಶ. ೧೩-೧೧); ತಾಯಿಯಂತೆ ಬಯ್ದು, ಅಂದು, ಕಟಿದು ಅವನನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದರು (ಬೆಳುಮ. ೩೬). ೩. ಕುಟ್ಟು; ಕೊರೆ: ತನಗೆ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲಿಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿರುವು ಶಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೬೩); ನನಗೆ ಅಶಾಧ್ಯಂಗವಾದಂತೆಶಿಸಿತ್ತು. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು (ಚಿಂದುಚ. ೨೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡ್ಡ; ಮಲ. ಕಡ; ತುಳು. ಕಡೆ; ಕೊಡ. ಕಡೆ = ಅರೆ; ಮಲೆಯ. ಗಟ್ಟಿ.]

ಕಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ದಾಟು; ಹಾಯ್ದುಹೋಗು: ಹಜಾಗೋಲ ಬಿಸುಟು ಹೊಳೆಯಂ ಕಡೆವೆನೆಂದಂಬ ತೆಜನಲ್ಲವೇ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ. ೧೩-೨೧); ಮಾರ್ಪಡೆಗಳ ಕೂಡ್ಪುಡುಗೆ, ಪೊರೆಬಯಸಿ ಕಡೆದರೆ! (ಪಾರಿಜಾ. ೩-೫೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡ; ತೆಲು. ಕಡಚು, ಗಡಚು, ಗಡುಚು; ಪಜೀ. ಕಡ್ಸ್; ಗಡಚು. ಕರ್ಸ್; ಕುರುಖ್. ಕಟ್ಟಾ; ಮಲೆಯ. ಕಟೆ]

ಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ; ಅಂತ್ಯ: "ಕಡೆ – ಮಧ್ಯನೇ, ಅವಸಾನೇ ಚ" (ಕಮರಾ); ಪರಿಪಿನ ನೀಳದ ಕಡೆಯಂ ಮರುಳಂ ತವೆ ನೋಡಲಾಜದಂಬರೆತಕಮಂ ಕಂದೆಂಬಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೨); ಕಳುಪಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಕಾಡಂಬರೆಗಂ ಬಂದುದು . . . ಅನ್ಯರಾ ನಿಳುರುಂಬಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೬೯); ಎಡೆಯಲ್ಲಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿದ . . . ಜೆಲುವಂಗಳಿಗೆ ನಾನೊಲಿದೆ ಎಲೆ ಅವ್ವಗಳಿರಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೦೦-೩೫೦). ೨. ಸೆರಗು; ತುದಿ; ಅಂಚು: ಮತ್ತಿನ ಬೂತು ತಪಂಗಳೆಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿನ ಕಡೆಯೊಂದು ಜನಿಸೊಳೆ ಕಿರ್ಪುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೧); ಪಾಲ್ಕುಂ ಕಡಲ ಕಡೆವರಿಂ ದಿಗ್ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಸಾಧಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಾಂತದಿಂ . . . ಬಿಟ್ಟುದೇವಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೩೧-೯; 1235); ಕಣ್ಣ ಕಡೆ (ಪಜಾ ಸು. ೯೯ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಪಕ್ಕ; ಮಗ್ಗುಲು; ದೆಸೆ: ಅಮಿತ ಬಲದೆರಡು ಕಡೆಗಂ ನಿಮಿರ್ (ಕಾವ್ಯಾಶ. ೪೬೬ ಹೊಸ್ತಳ); ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ದೆಳೆಕೆಜೆಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಯಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಸಂಜಿಪ. ೧೩೯-೧೬; 915); ಎಡಗೆಯ್ಯನೂಟಿ ಪೀಠದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಮುಯ್ಯುದ್ದಮಾಗೆ . . . ಒರಗಂ ನುಡಿದಂ (ಕಾಂಉ. ೫-೧೦೩); ಒಂದು ಕಡೆಯಲಿ ತಾಳಮದ್ದಳೆಯೊಂದು ಕಡೆಯಲಿ ಸರಸ ನೃತ್ಯಗಳು (ಪಳಪ. ೬-೫೩); ನ್ಯಾಯ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಇವರೆಡೂ ನಿನ್ನ ಕಡೆಯಲ್ಲಿವೆ(ಆರ್ಯಶ. ೧೩). ೪. ಎಡೆ; ಸ್ಥಳ: ಗೆಲವಂ ಕೋಜದೆ ಮುಟಿ ಮಪ್ಪ ಕಡೆಯೊಳ್ ಧೂತಂಗಳಾವಾಸದೊಳ್ ಸಲೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಿಲೆ ಸಲ್ಲದ್ದೆ (ಸೋಮೇತ. ೧೫). ೫. (ಆಲಂ) ಕೊನೆಯ ಸ್ನಾನ; ಶೀಲ ಸ್ಥಿತಿ: ಹೋತಪರಾಶರಂ ಕಡೆಯೊಳಿರ್ಪುದು ಜೀಯ ಪಸಾದ ಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬); ನ್ಯಾಯವಿಖ್ಯಾತನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾದೆ).

ಕಡೆಗಾಗು = ೧. ದೂರವಾಗು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಎಲಾ ದೊಡಂ ತಾನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾರವನಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಡೆಗಾಗುವಂಥವನಲ್ಲ (ಭಾರತಾಂ. ೧೪). ೨. ಹೊರಬರು; ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು: ಮುಷ್ಟಿ ಸಡಿಲವಾಗಿ ಬಾರುನ ಕೈಯಿಂದ ಧೂಪತಿಯ ಕೈ ಕಡೆಗಾಯಿತು (ಇಪ್ಪಳ. ೩೪೪). ೩. (ಉಳಿ) ಮುಟ್ಟಾಗು; ಹೊರಗಾಗು.

ಕಡೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ತನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೫). **ಕಡೆಪೊರ್ಕೆಸು** = ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ತಾಳು; ನಿಭಾಯಿಸು: ಅದಲ್ಲ ಅಪ್ಪಳ್ಳಪ್ಪೆ, ಕಡೆ ಪೊರ್ಕೆಸುವ ಮಾತಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕಡೆಯಿಂದ = ಕೈಯಿಂದ**: ನನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದುದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಡೆವಿಡಿದು = ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು**; ಪಕ್ಕ ದಲ್ಲಿ; ಪಕ್ಕವಾಗಿ: ಆ ಏಣಿಯರ್ಪ ಪವ೯ತದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಮೇಗೆ ನೆಗೆದ ವನವೆರಿಂಕಾ ಪ್ರದೇಶ ಮಹಿಮ್ಮೆಯಂ ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೩-೧೦ ವ); ಕಡೆವಿಡಿದು ಕಲಿಶಾರ್ಙನಂದಿನ ಪಡದು ನೆಡ್ಡುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೯); ಕಡದ ಕಲುವಾಡದ ಕವಾಟದ ಕಡೆವಿಡಿದು ಹೊಂಪೆಸರಲುಜಿ ಹೊಗರಂಡುವ (ತೊರಣ. ೫-೨-೬೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಡ್ಡೆ; ಮಲ. ಕಡ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಡೆ; ತೆಲು. ಪಜೀ. ಕಡ]

ಕಡ್ಡೆ, ಕಡೆಯ, (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ರಚನೆ; ಪೂವಲಿ; ರಂಗವಲ್ಲಿ: ದಿಡುಮುತ್ತಿನ ಬಳಿಪ ಕಡೆ ನಡುವಣ ಚಿಲಿಮ್ಮಿನ್ನ ಪಟ್ಟಸಕೆ (ಅದಿಪು. ೪-೩೩); ಕತ್ತುರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪ ಪುದಿದರ್ದ ತೋರಮುತ್ತಿನ ಕಡೆ ತಳ್ತ ಹೇಮಮಯ ಪುಷ್ಪದ ಪೂವಲಿ (ಜಗವಿ. ೯-೪೬); ಕಡೆಯಂಬ ನುಡಿ ಮೊಸರೊಳಾ ರಂಗವಲ್ಲಿಯೊಳಗಲ್ಲದಂತಾ ನಾಡೊಳೆಂದುಮಿಲ್ಲ (ಚೆರಪು. ೩-೪); ಕಪ್ಪುರದ ಕಡೆ ಕುಸುಮವಲಿ ಅಗರುವಿನ ಪೊಗೆ ತುಂಬಿಗಳ ಸೆಜ್ಜೆವಿಡಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೪೬). **ಕಡೆಯ್ಸು**: "ಕಡೆಯವು ದೆಂದುಂ ಪೂವಲಿಯೆನುತುಂ ಧರೆಯೊಳ್ ಭಾವಿಸೆ ತಾಂ ರಂಗವಲಿಗ ನಾಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೭); ಜಳಯಂಗೆಟ್ಟಿಂಗಡೊಳ್ ಕಡೆಯಂ ಗುಡುವಾ (ಜಯಭಾ. ೪-೨). [?]

ಕಡ್ಡೆ 'ಕಡೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಡೆಕಂಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊನೆಯ ಕರು: "ಹಿದಿಹುಲ್ಲನು, ಕಿಂದಿ ಕಾಳನು, ಉಂಡು ಬೆಳೆದ ಕರುವದು ಗಂಡು ಉಲ್ಲವು. ಕೊಂಡು ಬಂದೆನು; ಹಿಂದಿನಲಿ ಕಡೆಕಂಜಿಯು" (ಕವಿವ. ೧೪-೪).

[←ತುಳು. ಕಡೆಕಂಜಿ]

ಕಡೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ಅಣೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒರಣ (?): ಎಡದ ಭಾಗದಿಗಿಂದಿ ಬಲದ ಭಾಗದಿ ಹೊಸ್ಸ ಪಡಿಗ ಮುಂದಡ್ಡಣಿಗೆಯೊಳು ಎಡೆಗೂಡ ಹರಿವಾಣವೆಸೆಯೆ ಉಳಿತುಮೊದುಂ ಕಡೆಕಟ್ಟುನ್ನೇನೆಂದೆನವನ (ಭರತ. ೪-೬೧); ಮದುವಣಿಗಂದು ಕಟಿಪದ ಕಡಮುಟ್ಟ ಸಿಂಗಂಗಿಡ್ದ ಕಡೆಕಟ್ಟು ನೋಡುತ ಬಂದು (ಭರತ. ೪೯-೨೬). [ಕಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು/ಗ?]

ಕಡೆಕಳ 'ಕಡೆಗಳ್' ನೋ.

ಕಡೆಕಾಲ 'ಕಡೆಗಾಲ' ನೋ.

ಕಡೆಕೂಳು (ನಾ). ಊಟದ ಕಡೆಯ ಭಾಗ, —ತುತ್ತು: ಹಾಗಾಗಿ ಹುಡಿಗೂಡಿದೋದ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಿದಿರಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದು . . . ಕಾಳ ರಕ್ಕಸನ ಕಡೆಕೂಳು – ಬಾಳಕನಾದ ನಾಡ ನಡುಮನೆಯ ಕಂಡೆ (ಗರ. ೧೩-೭). [ಕಡ್ಡೆ + ಕೂಳ್ಳು (< ತೂಜ್ಞ್.)]

ಕಡೆಕೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮು(? ಮೆ)ರಂಗೂಜ ವೋಜಂ ಕಡೆ(? ಡೆ)ಕೇರಿಯನಾಳ್ (ಇಆ. XII, ೨೬೧–೧೧; 973).

[ಕಡ್ಡೆ ? + ಕೇರಿ]

ಕಡೆಕೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡೆಕೊಳವಂ ದೆರ್ಮ್ಮವೆಯ ಬಿಡುತಿಟ್ಟಿಡೆ ಕಡೆಕೊಳದ ಗಾವುಜ್ಞಾಗಳು (ವೈಜಂ. ೧೫೩, ೩೦-೪; 1115). [ಕಡ್ಡೆ ? + ಕೊಳ್ಳ ?]

ಕಡೆಗಂತಿ 'ಕಡೆಗಂದಿ' ನೋ.

ಕಡೆಗಂದಲ್ (ನಾ). (ಮೊಸರು) ಕಡೆಯುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ : ಅಲ್ಲಿ ಗೋಪಿ ಕಡೆಗಂದಲೊಳ್ ಬೆಣ್ಣೆಗೆಯದುಬುಪಿಯೊಲೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಯುಸುವ ಪಾಲ್ಮಂದಲಿನುಪಿ ಬರ್ಪನಿತಱೊಳಿಗಂದಲಂ ಮಂತಿನೊಳ್ ಪೊಯ್ದೊಡೆಯ (ಚಿಕಪಂ. ೬೬-೧೪). [ಕಡೆ + ಕಂದಲ್]

ಕಡೆಗಂದಿ, ಕಡೆಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು : "ಬಹ್ವ ಯಣೀ, ಪ್ರೌಢವತ್ಸಾ – ಈ ೨ ಕಡೆಗಂದಿ " (ಜಲಾಯು. ೪೫-೧೧೫); ಕೆಲವು ಕಡೆಗಂದಿಗಳ ಬಾಲದ ಬಳಿಗೆ ಮೂಗಿಟ್ಟಿದಿಗದಿಗೆ ಮನ ನಲಿದು . . . ಹಿಂದು ಹಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೧). ೨. ಕಡೆಯ ಕರುವನ್ನು ಈದ ಹಸು.(೪). ಕಡೆಗಂತಿ : ೧. "ಚರಸೂತೆ, ವತ್ಸಯಣೀ – ಕಡೆ ಗಂತಿಯ ಅಳಲು" (ಪಾಚಂರಾ. ೪). [ಕಡೆ + ಕಂದಿ]

ಕಡೆಗಟ್ಟು,(ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು ; ಅವಜ್ಞೆಮಾಡು: ಹುಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯನೆ ಕಡೆಗಟ್ಟ ಚಾತುರ್ವರ್ಣಗಳ ಸಗಟಬ್ಬಿದಿನ್ನೀ ಜಾತಿ ಯಾವುದು ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೇ (ಪಜ್ಞಪ್ರ. ೬೧-೫೦). [ಕಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಕಡೆಗಟ್ಟ್ವೆ (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಡೆಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು (?) : ರಂಭಾ ಸ್ತ್ರೀಯನೇಡಿಸಿ ಗೀತ ಕಡೆಗಟ್ಟ್ವೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟು. ಟ್ಟು]ಕೊಂಬರು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿಯಲಿ (ನೇಮಿಚಂ. ೧೮-೪೫). [ಕಡೆ (< ಕಡೆಯು) + ಕಟ್ಟು]

ಕಡೆಗಟ್ಟ್ವು (ನಾ). ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟು (?) : ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಟ್ಟಿನ ಹೊಕಳ್ಳಿಳ ಹಲ್ಲೆಯ ತೊಂಗಲ್ಳಳಂ ಕಡಾಯಿಯ ಕಡೆಗಟ್ಟಿನ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಂಕ್ತಿಯಂ (ಕಲಿಕ. ೧೦೦-೨೨). [ಕಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಕಡೆಗಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೇರೆ ; ಕಟ್ಟಕಡೆಯ ಎಲ್ಲೆ : ಆಮರರ್ ನೆರೆದುರು ತಮತಮಗೇಂ ಹೊ ಗ ಳ್ಗಂ ಭೂಮಿಯಿ ಕಡೆಗಡಿಯೆನಲು (ವೀರೇಶ. ೨-೬೧). [ಕಡೆ + ಗಡಿ]

ಕಡೆಗಣ್, ಕಡೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ ; ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಕಟಾಕ್ಷ : ಕಱಾಕ್ಷಂ ಕೇಳ್ದಂಗಮಪಾಂಗಮಪಿಸಲುಂ ಕಡೆಗಣ್ (ನನ್ನಿ ಕವಿ. ೭೦-೧೬); ವನರುಹದಳಕಯನೀ ನಿನ್ನನೆ ನೆನೆನೆನೆದಿರುಳೊ ಕೊಱಗದಿರೆ ಕಡೆಗಣ್ಗಳ್ ಮುಪಿನಪಳಿನಯಪವೊಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂ ಭೋಜಕುಟಿಯಪಿಯಲ್ಕಗೊಳ್ಳುಂ (ಅವಿರ. ೧-೧೩); ಮುಳಿಸಂ ಪುರು ಡುಂಬುನೂಡೆ ಜರ್ಜಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಜರ್ಜುಗಳೊಂ (ಅವಿಚ. ೪-೧೦). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಾರಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಹೊಯ್ದನ ಧಾರೆಗಳಕಡನಾವಕೆ ಧೀರನಾಕಡೆ ದಿಟ್ಟ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೩-೫೫). **ಕಡೆಗಣ್ಣು** : ೧. "ನೇತ್ರಯೋರಂತೌ – ಕಡೆಗಣ್ಣುಗಳು" (ನಾಚಿಕಾ. ೧೭೨). ೨. ಕಾರವೇಂದ್ರಗೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಸೊಗಸಿನಲಿ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸೂಸಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ್ರ. ೧೬-೬೭); ಕಡೆಗಣ್ಣು ಸವಿ ನುಡಿ ನಿಡುಮುದ್ದಿನ ಬೇಟ (ಕಂಪಂ. ೨೧-೨೫). ೩. (ಅಲಂ) ಅನಾದರ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : ಹೆಂಡತಿಯು ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುವಳೇಗ (ಪುಗಂ. ೧೧-೩೬-೨). [ಕಡೆ + ಕಣ್]

ಕಡೆಗಣಿಕೆ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ ; ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವಿಕೆ : ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಉಪೇಕ್ಷೆ ; ಅವಮಾನ ; ಕಡೆಗಣಿಕೆ " (indignity. ೧೦೪೨). [ಕಡೆಗಣಿಸು + -ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಣಿಸು, (ಕ್ರಿ). (ಅಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಅವಜ್ಞೆ ಮಾಡು : "ಕಡೆಗಣಿಸು – ಅವಜ್ಞಾಯಾಂ " (ಕಪಭಾ); ಅರಸನದಂ ಕಡೆಗಣಿಸೆ ಕೆಮ್ಮನಿದರಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೨೪); ಎಮ್ಮಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ನಿಮಗೆ ನೆಗೞ್ದುದು ದೊರೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೬); ಬಿಡುಗಣ್ಣರ ಗಡಣಂಗಳ್ ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಒಡನೆ ನಾರಾಯಣನುರವ ಸೇರಿದ ಸಿರಿಮಡದಿ ಯಡಿಗೆ ವಂದಿಪೆನು (ಹರಿಪ. ೫-೨) ಅಮ್ಮನನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ಪಜ್ಞಪ್ರ. ೨೦೩). [ಕಡೆ + ಗಣಿಸು]

ಕಡೆಗಣಿಸ್ಕು 'ಕಡೆಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಡೆಗಣಿಸು ; "ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಕಡೆಕಜ್ಜು) – ಅವ ಜ್ಞಾಯಾಂ (ತಿರಸ್ಕರಿಸು) " (ಕಪಭಾ) ; ನಿನಗಂತು ಸಿತೆಯೇ ಸಿತೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ಕಡೆಗಣ್ಣಿದಳಪ್ಪೊಡೆ ಧಾತ್ರಿಯಂ ತೊದಳ್ದಾತಿರೋಪೇನೊ ಪಾಂದವರ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ ನಿನ್ನ ನೀರೇಮಾಗದೇ (ಪಂಚಪ್ರ. ೯-೪೯); ಕಡೆಗ ವನವ ಕಾಣುತ್ತ ಕಡೆಗಣ್ಣ(ಪಾಠಾಂ. ಕಡೆಗಣಿಸಿ)ಪೋದೊಡೆ ಕೇಳ್ದು ಮುನಿ ಮುನಿವನಬ್ಬಡೆ (ಜಪಕಾ. ೬-೫೯); ಉತಮವಾವನನ್ನು ವಿರ್ಪರೆಂದು ಪಮೇಯುಗನ್ನು ವಂ ಪ್ರತೀಪಂ (ಅಕ್ಷರ. ೪೦-೯); ಕಡೆಗಣ್ಯವದ್ಕೆ ಬಾ ಗಿ ದ ರಂ (ಸೌಂದ. ೯-೪೯). ೨. (ಅಲಂ) ಕೇಳಾಗು ; ಪರಾಜಿತವಾಗು (?); "ಹಿಂಜರಿ " (ಕಾಪಮಂ. ಕೋಪ): ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಂಹಲ ಪಿಡಿವುಗ್ರ ಪಕ್ಷಗಂ ಸುಡುವ ಪವಾಗ್ನಿ ಬಾಧೆ ಕಡೆಗಣ್ಯವುದೆಂದೊಡೆ ತೇಂದಾಂಕಿರೇ ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಧೈರ್ಯತೆ ಕೇವಲಮೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸರ್ (ಇಶ. XIV, ೧೫ ; 1123 ; ಕಾಪಮಂ. ೬೦-೨೭೯ ನೋ). [< ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಚು]

ಕಡೆಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ ; ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಎಳೆಯುವ ಹಗ್ಗ : ಪೆಱ ಪಲವಪ್ಪ ನಾಮಂ ಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಣ್ಣೆಮಾಡಿ ಪಾಲ್ಗಡ ಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೩ ಕಂದ್ರಕ). [ಕಡೆ + ಕಣ್ಣೆ]

ಕಡೆಗಣ್ಣು 'ಕಡೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಣ್ಣೆಯ್ದು (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು ; ಕಟಾಕ್ಷದ ಕಾಂತಿ : ಬಳೆಗೈಯೆತ್ತಿ ಬಗಸೆಗಣ್ಗಳ್ ಕೊಮಲೆಯರ್ ಪಾಱಿಸುತಿರ್ಪಿಸ ಕಡೆಗಣ್ಣೆಳ ಗೆಸೆದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೧). [ಕಡೆಗಣ್ + ಬೆಳಗು]

ಕಡೆಗೞ್ (ನಾ). ಕೊರಳ ತುದಿ ; ಗಂಟಲು : ಒಳಗೆ ಬೆಳೆದುದು ನೈರ ಶಿವಿ ಕಡೆಗೞ ಹಾಯ್ದುದ್ದೆ ಜನವಿಜನಕರ ಬಲುನುಡಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೬-೧೬). [ಕಡೆ + ಗಳ್ಳ (= ಗಲ್ಲ)]

ಕಡೆಗೞ್, ಕಡೆಕಳ (ನಾ). ರಣರಂಗದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಕಮೊಡನೆ ತೊಡರಿದೆ ಬಿನ್ನಪನನಧರಾಂ ನಿಮ್ಮಾಳಿನ ಭಾಷೆಯ ಕಡೆಗಳ್ಕೆ ನೂಂಕುವೆ ಕೆಡಹುವೆನಂಕವ ಕರೆದರೋ ಎಲಿಪಿದರೆ ನಿಮ್ಮುಳ್ಳಾ (ಬಸವ. ೬೯೯). **ಕಡೆಕಳ್** : ಮಾರ್ಪ್ಪಡೆಯ ಪಡೆಧಿಪಂಯಂ ತವಿಸಿ ಸಿಱಿಬಿದರಂ ಮುಱಿದಾನ್ತುದಗ್ರರಂ ಕಡೆಕಳಕಿಕ್ಕಿ (ವೀ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೫-೬೯ ; 1218). [ಕಡೆ + ಕಳ್ಳ]

ಕಡೆಗಾಣ್, ಕಡೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯನ್ನು ಕಾಣು ; ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟು ; ಪಾರಾಗು : ಕ್ಷಯಮಱಮಿಲ್ಲ ಕೇಳ್ದು ಕಡೆಗಂಡವಸಾನ ಮಿಲ್ಲಿವರ್ ತದಕ್ಷಯ ನಿಧಿ ತಾನೆ ತನ್ನನೊಸೆದೊಲಿಗಱಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫) ; ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಗಾಣಲ್ ಬಗೆವೆಯೊಡ್ಡೆ (ಆಪ. ೨-೬೩) ; ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೆಂದು ಪಥವಪ್ಪುದು ಕಣ್ಗಳ ಕೊಡಿಗೆಂದು ನೀರ್ಗಳ ಕಡೆಗಾಣ್ಬುದು (ಪಂಚಾಕ. ೨) ; ಕೃ ಮ ವ ಜೀ ವಿ ತ ನ ನುತಿಸಲ್ಕೆ ನಿಗಮಾಗಮಪಾಸ್ಪ ಕಡೆಗಂಡುದಿಲ್ಲ (ವೀಚಾಕ. ೩೯-೧೫). **ಕಡೆಗಾಣಿಸು** : ೧. ಮಂತ್ರವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣುವುದು ಅಕಳ್ಳವಪ್ಪ ರಿಂದ (ಕೃವಾಲಾ. ೬); ನಡೆಯಲಸಲಕಳಾದ ಕಡೆಗಾಣದಿಂಪ ಹಾದಿ ಹಿಡಿದು ನೀಧಾರಲು (ಕವಚ. ೨-೨). ೨. ಅಸ್ತಮಿಸು ; ಮುಳುಗು : ನಳಿನಾಪ್ತಕಡೆ ಗಂಡ ಬಳಿಕ ಪಶ್ಚಿಮನಧದಿ ಸಂಚರಿಪಪರ್ದುರ್ದಾಗ (ನವನೀ. ೧೪೧-೩೩).

೩. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನೀನೆನ್ನಂ ಕಡೆಗಂಡ ರೀತಿಯಳಲಂ ಪುಟ್ಟಿಪ್ಪುದೋ ನಾಥನೇ (ಮೈಸೂಮೆ. ೨-೬೦); ಹಾನಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಂಡಿದ್ದರು (ಅನಾಮಿ. ೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕಡೆಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಣುತೀ ರಘುಪತಿಯ ಚಾಪಕೃಪಾಣ ಬಾಣವನೇಱಿಳಿಯ ಕಡೆಗಾಣಿಕೆಯಲೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಹಾದೇವರಿದ ಕಂಡೆವಲ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧೯). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಡೆಗಾಣಿಸು, ಕಡೆಗಣಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಾನಾವರ್ಣದ ಹೇಮವ ಭಾವಿಸಿ ಒಂದಜಲ್ಲಿ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಭಾವನೆ ಬಣ್ಣ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಪೋಳಿಮಾ. ೧-೧); ವೈದ್ಯನು ತನ್ನ ವಚನವನ್ನು ಬಹು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೮). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ನವನಾಗರಿಕತೆಯ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ನಾವು ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸಿದ್ದೇವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೯೫); ಕೈ ಹಿಡಿದ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೪೧). **ಕಡೆಗಣಿಸ್ಸು**: ೨. ಗಂಡನ ದೆಸೆವುತ್ತಮರಂ ಕಂಡಡೆ ಕಡೆ [illegible]ಕಾಂ. ಗಾ]ಣಿಸುವರ್ (ಸಮಪ. ೫-೯೭). ೩. ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳು: ಅವುದಱ ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ತಣಿವು ಕಡೆಗಣಿಸದು ಅದು ಅಪೇಚನಕಂ (ನಾಚಿರಾ ೫). [ಕಡೆಗಾಣ್ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಡೆಗಾಣು 'ಕಡೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಡೆಗಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡು, —ರಕ್ಷಿಸು: [illegible]ಗಳಂ ತರಿದೆನ್ನ ಕಡೆಗಾಯಬೇಕೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೪೭-೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಯ್ಯು$_1$ (< ಕಾ$_1$)]

ಕಡೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ; ತುದಿಗಾಲು: ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಡೆಗಾಲಿಂದ ಹೊಯ್ದನು ಹಾಯ್ದು ಮುಂದಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ್$_1$]

ಕಡೆಗಾಲ, ಕಡೆಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸಮಯ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಒಂದೇ ಸರಳಲಾವವನೆಚ್ಚಡಾಗಳೆ ನಿಮಗೆ ಕಡೆಗಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡಹುದು, ಕಡೆಯಹುದು] (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೮); ಪತಿಗೆ ಕೇಡಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕಡೆಗಾಲಮಾಗದಿರ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೯-೧೧); ಕಡೆಗಾಲದಿ ಕೈಮುಗಿಯಲು ದೈತ್ಯಂ ಎಂದನು ಹರಿ, "ಹೆಸರುಳಿಯಲಿ ನಿತ್ಯಂ" (ವಿಜದ. ೨೫-೧೩). ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲ: ಕಡೆಗಾಲ ಭೈರವನಂತೆ ಬಿಡೆಯವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ಯಾದವರಾಯನ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲವ ಸವರುವೆನು (ಮೋಹತ. ೩೭-೩೯). **ಕಡೆಕಾಲ**: ೧. ಕಡೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಆ ಪುತ್ರರು ಬಂದು ಸುತ್ತೂ ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹರಿನಾಮ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಡೆಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹಾಡಂಗ್, ಕಡೆಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೧). [?]

ಕಡೆಗಿರ್ಚು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಕೆನ್ನೀರ್ಪೊನಲ್ ಕೋಡಿವರಿದು ಮಖಶಿಖಿಯುರಿಯೆ ಜಗದ ಕಡೆಗಿರ್ಚವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೬-೨೧೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು)]

ಕಡೆಗೀಲ್, ಕಡೆಗೀಲು (ನಾ). (ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಕಳಚದಂತೆ ಅಚ್ಚಿನ) ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ: "ಅಣಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ಅಗ್ರಕೀಲಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಡೆಗೀಲ್" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೫). **ಕಡೆಗೀಲು**: ಕಡೆಗೀಲಿಲ್ಲದ ಬಂಡಿ ಹೊಡೆಗೆಡೆವುದು ಮಾಬುದೆ ಕಡೆಗೀಲು ಬಂಡಿಗಾಧಾರ (ದೇವಾಮ. ೧-೨). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೀಲ್]

ಕಡೆಗೀಲು 'ಕಡೆಗೀಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ: ಆ ದಿನ ಗಂಜಿ ಊಟ, ಅರಳ ಹಿಟ್ಟಿನ ಪಾನಕ, ಹೆಸರು ತಿರುವಿದ ಕಡೆಗು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೧೯). [?]

ಕಡೆಗುಂಡು (ನಾ). ಕಡೆಯುವ ಗುಂಡು; ರುಬ್ಬುಗುಂಡು: ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಒರಳು ಮತ್ತು ಕಡೆಗುಂಡು (ಕಾನೂರು. ೩೭). [ಕಡೆ$_1$ + ಗುಂಡು$_2$]

ಕಡೆಗೂಸು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಗು; ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು (ಕಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೂಸು]

ಕಡೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನಂತವಾಗು; ಶಾಶ್ವತವಾಗು: ಕೆಡದ ಸಂಪದವದು ಕೇಡಿಲ್ಲದಾನಂದ ಕಡೆಗೆಟ್ಟ ಸೊಬಗಿನ ಬದುಕು (ಭರಚ. ೬೮-೯೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಡೆಗೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಕೊನೆ; ತುದಿಗೆನ್ನೆ: ಬೆಮರಿಂ ಕಡೆಗೆನ್ನೆಯ ಜಾನಲಾದ ಬೊಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೆನ್ನೆ]

ಕಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ರೂಪಿಸು; ಕೆತ್ತು: ಎಳೆಮಿಂಚಂ ಕಡೆಗೆಯ್ದು ಕಂಡರಿಸಿ ನೀಳ್ದಿಟ್ಟಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೧೧೯). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಬಟ್ಟಗೆಜೆಯ ಏರಿ ಉಳಗಾಗೆ ಬನ್ದು ಕಡೆಗೊಡೆಕಲ್ಪುಣುಸೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಪೇರಲವದಾ ಬಕ್ಕಣವಲ್ಕಣೆಯೆ (ಎಕ. IX (8), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೪೦; 828). [?]

ಕಡೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮಥನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗು: ಕೇಳ್ವವರ ಪೇಳ್ವವರ ನೋಳ್ಪಾತುರದಿ ನುರ್ಗಿ ಪೋಪವರ ಬರ್ಪವರ ತುಮುಲಮೇರ್ದುದು ಕಡಲ್ ಕಡೆಗೊಂಡವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೫-೩೯೩). [ಕಡೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು: ಬಂಧನವ ಕಡೆಗೊಳಿಸದೋದುಗಳಿಂದ ಫಲವೇನು (ಗಗತಾ. ೧೭-೫೩). ೨. (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಬಿಡು: ನೀರ ಕಡೆಗೊಳಿಸುತ್ತೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ಷೀರಮಂ ಸಂಗ್ರಹಿಪ ಹಂಸೆಯ (ಗಗತಾ. ೧೩-೪೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಉಳಿದಿರುವ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು: ಅರಸನಾಶ್ಚರ್ಯಮಾನಸನಂತೆಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಡೆಗೊಳ್ಳಿಗಳುಮನಸ್ಥಿಶಕಲಮುಮಂ ಪುಂಜಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೩೯-೫೦ ವ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಅಂತ್ಯವಾಗು; ಮುಗಿ: ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಕಡೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕಡೆಗೋಡಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹರಿಯಬಿಡಲು ಮಾಡಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಕೋಡಿ: "ಪರೀವಾಹಃ, ಜಳೋಚ್ಛ್ವಾಸಃ – ಈ ೨ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫); ಕಡೆಗೋಡಿಗಳಿಂದ ಮೆಜೆವ ಬಲ್ಗೆಜೆಗಳಾ ಪೊಡವಿಯೊಳೆಸೆದಿರುತಿಹವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೪); ಕಂಗಳ ಘನಸರೋವರದಿಂದ ಕಡೆಗೋಡಿಯಲಿ ಜಲವಿಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೦-೧೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಕೋಡಿ$_1$]

ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗಿಸು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು 'ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ತುಂಬ ಕೋಡಿ ಬೀಳು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿ : ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೆನಿಗಯ್ಯಾ ನಯನದ ಸುಖಜಲಂಗಳು (ಬಸವ. ೬೪೭); ಹೃದಯ ದಯಾಮೃತಕಾಷಿನಿ ವದನದೆ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುದು (ಜಗ ವಿ. ೧-೨೮); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವ ಕಾಂತಿಯ ಕಡಲೊಳಗಣ ಮನೆವೊಲೆನೆವ ಶಿಖವಂ ಶಚಿ ಕಂಡು (ಅನಂತ. ೫-೨೨); ಮಡದಿಯರ ಸುಮ್ಮ ಕಂಪುಂ ಮುಡಿಯಲ್ಲಿಗರ್ಗಳ ನಡುಗಂಪುಂ ಗಡಣಿಸಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿದುವೊದ್ಮೋಲಗ ದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೨೯); ಕಡೆಗೋಡಿವರಿವನಿಬರಾಗರಸದಲಿ ಮೂಡಿ ಮುಳುಗಿತು ತನು (ವಿಘಾಗ. ೩-೬-೩೬); ಘನ ನವಶ್ಮತವ ತಂದೆಲ್ತಿದರು ಪತ್ರಭಾಜನ ತುಂಬಿ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯೆ (ಯೋಜಕ. ೩-೫೪).

[ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪರ್ಸ್]

ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಸು; ತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಣ್ಣ ಕಡಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗನು ರೂಪಮಾಗಿ . . . ಮತ್ತಗಜಮತ್ತರದೇಸೆಯಂತೆ ಚಿತ್ತಮಂ ತೊತ್ತಳಿ ದುಬುದು (ಅನಂತ. ೧೧-೭೭ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿವರಿ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊರಸೂಸಿ ಹರಿಸು : ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬರವಿನಲಂ ಕಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಕಡೆಗೋಡಿವಿಟ್ಟಂತಿರೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೯ ವ). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಇಡು]

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಡಿಸು, ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿ ವರಿಯಿಸು : ರಣೋರ್ವರ್ವಿಂಬ ಪೂಗೊಳನನದಂಬೊ ವೀರರಸಪೂರದ ನಾಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋ[ಪಾಠಾಂ. ಪೋ]ಗಿಸಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೮). **ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗಿಸು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. {ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು + -ಇಸ್ಸು}

ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು, ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಗೋಡಿವಿಡು: ಕಡೆಗಣ್ಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವೋಗೆ ಏರಿದುಂ ಚಳ್ಳಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವ. ೧೦೬).

ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗು : ಬಿಡು ನಿಜಮನ್ಮು[ಬಾಷ್ಪಭರಮಂ] [ನುಡಿ ಗುಂದುತಮಂತು ದುಃಖಮಾಂತಿಂದೆ] ಕಡೆಗೋಡಿಪೋಗದ ಪೊನಲ್ವಂಗು ತರ್ಪರ್ ತಟಿಸ್ಪ್ರದಂದದಿಂದಿಡದುದುಲ್ಲೆ ಪಿನ್ನ ಸುಮಖೋಸಲಮಪ್ಪೆರ್ದೆ . . .] (ಕಾದಂಬ. ೫೦೭). [ಕಡೆಗೋಡಿ + ಪೋಗು]

ಕಡೆಗೋಡು (ನಾ). = ಕಡೆಗೋಡಿ : ಕೆಱೆ ಬಿ ಬಿ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡಿನ್ನೆರಿಂ ದೆಕನ್ತ ದಡೊಳ್ ಬನ್ದು ಕಲ್ಲನ್ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಎಳ. XII, ಸಂಜಸ. ೩೯-೪೫ ; 904) ; ನಾರಣಪ್ಪಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಚ್ಚಡ ಕೆಱೆಯ ಎಡಱ ಕಡೆಗೋಡಿನ ಏಕ್ಕದಿಯ ಮೇಲೆಯಾಗಿ (ಎಳ. XII, ಶಿಶಾ. ೩೯-೪೬ ; 920) ; ದೇವರ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡಿನಲಿ ಪೆಗ್ಗಱ್ದೆ ಖಜ್ಜಾಗ ಸಲ್ಲುದು (ಎಳ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೭೫-೨೦ ; 966).

[ಕಡೆ + ಕೊಡು]

ಕಡೆಗೊಲ್, ಕಡೆಗೋಲು (ನಾ). ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಕೋಲು; ಮಂತುಗೋಲು; ಮಂತು : "ಮಂಥಾ . . . ಖಜಕ - ಈ ೫ ಕಡೆಗೋಲ್" (ಕ ಲಾ ಯು. ೪೬-೧೨೧); ಕನಕಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡಿ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೧೩೮ ಕೂ ಪ್ರ ೪); ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಘಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕ ನ ಕಾ ದ್ರಿ ಯಾಗೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೯೯); ಕ ಡೆ ಗೋ ಲೆ ಂ ತು ತಿರಿಗುಮಂತಿರೆ ತಿರಿಗುಂ (ಜಗವಿ. ೭೯-೫); ಮಂದರಪರ್ವತ ವನಧಿಗೆ ಕಡೆಗೋಲಾಯ್ತು (ಕಂಪವಿ.೨-೨೪).

ಕಡೆಗೋಲು : ಪಿನ್ನ ಕರದಿ ಕಡೆಗೋಲು ನೇಣಂತೆ (ಪುರಂದ.೧೦-೧೧-೬); ಸಮ್ಮೆಳ್ದಗಿರಿಯ ಕಡೆಗೋಲಂಬಟ್ಟು ಬ ದ್ಧಾ ವ ದ ನೇಣಂದ ಕಡಿದ ಪೊರ್ದುರ್ದಾ ಧ್ಯಾನ (ಭರತ. ೭೪-೧೪); ಕಡಗ ಇದ್ದವಳು ಕಡೆಗೋಲು ಹಿಡಿಯಲಾರಳೆ ? (ಗಾದೆ). [ಕಡೆ + ಕೋಲ್]

ಕಡೆಗೋಲು 'ಕಡೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಗೋಲ್ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಳ್ಳಿ ; ಕಡೆಹಗ್ಗ : ಗೋಪಿ ಕೃಷ್ಣನನಂ ಕೂಡಲದಿ ಬೈದು . . . ಕಡೆಗೋಲ್ಕಳ್ಳಿಯಲಿ ಕೈಗಟ್ಟಿ ಕಂಬದಲಿ ಬಂಧಿಸಿಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೧).

[ಕಡೆಗೋಲ್ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಡೆಚಲು 'ಕಡೆಚಲು' ನೋ.

ಕಡೆಚೋರಿ (ಗು). ಕೊನೆಯೆ ; ತುದಿಯ : "... ಕಾಗಿನಾ ಸೀರೆ ಯೋಳು, ಕಡೆಚೋರಿ ಮನೆಯೋಳು, ಮಾವನ ಮಗಳೆ, ತಂದು ಕೊಂಡೇನು ತೆರ ಹೇಳೆ" (ಹಳ್ಳಬಾ. ೫೩). [ಕಡೆ + ಚೋರಿ]

ಕಡೆತ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಥನ : ಕುಂಬಂ ಬಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಲುಕಿ ಕಡೆದು ಕಂಡಿದ ಸಾಗರದಲೆ, ಅದರಾಕ್ಷದ ಕಡಿತ ಕಂಡಿದೆ (ಅಲಹಾ. ೧೧೦). ೨. ಮರ, ದಂತ, ಲೋಹ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲು, ಚರಕೆಯಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಕಡೆಯುವುದು, —ರೂಪಿಸುವುದು : ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ, ಕಡಿತಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯ ಮಾತ್ರಾಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವರು (ಪ್ರಜಾಬಾ. ೩೩). [ಕಡೆ + -ತ್ತ]

ಕಡೆತೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು ; ಮುಕ್ತಾಯವಾಗು ; ದಾಟು (ಕ). [ಕಡೆ + ತೇರು (< ತೇರ್ದು)]

ಕಡೆದಾವು (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲಿನ ಹಗ್ಗ : ಬೆಣ್ಣಗಳಿನೊಳ್ ಗೋಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಡೆದಾವು ಪೊಗಟ್ಟಿ ಪದಮುಂ (ಚಳವ. ೧೨೮-೧೪).

[ಕಡೆ + ದಾವು]

ಕಡೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆದು ತೆಗೆ : ನೊರೆವಾಲಿನೊಳಗೆ ಕಂಬಿಲ್ಲದಂತೆ ಅಡಗಿರುವ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಕಡೆದೆಗೆಯುವ ಕಲೆ (ಬಾಳಾ. ೨೦).

[ಕಡೆ + ತೆಗೆ]

ಕಡೆದೆಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ತೆಗೆ ; ಪೂರ್ತಿ ಎಳೆ : ತೂಗಿ ಕಡೆದೆಗೆದಿಳ್ಳು ನರುಂಡು ಲಾಗುಕಾಜನ ರಥವ ಮುಟ್ಟಿದನು (ಶಮ್ಯಾಪ್ರಪ್ರ. ೬೦೫. ೨೦೦ ಪರಿ). ೨. ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ: ಜಲಂ ಮುಂತೆ ಕಡುಗಾಯ್ಚುಳ್ಳ ತರಿಲು ಜಲಚರಭಯ ತಂತವುಗೆ ಸಿದಿಮಿದಿಯಂಗೊಂಬುತಿರೆ ಕಡೆದೆಗೆದು ನೆನೆದ ವಸ್ತ್ರವ ದಿಸಿಸುತೇ (ಸಪವೀರ. ೨೫-೫೯).

[ಕಡೆ + ತೆಗೆ]

ಕಡೆದೆಗೆಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಸು, —ತರಿಸು : ಮಜ್ಜಿಯಂದ ವರ ಪುಷ್ಪಕವ ಮಾಡಿಸಿಹನೆನುತ . . . ಚಕ್ರಿತಂಂಗೆ ಹೊರೆ ಕಡೆದೆಗೆಸಿ ಶೃಂಗಾರಗ್ಗೆಸಿ (ಸವವೀರ. ೧೩-೪೨). [ಕಡೆದೆಗ್ಗೆ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಡೆದೋಣು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಶಾಣು; ಮುಗಿ : ಕಡೆದೋಣಾತ್ರಿಳ್ಳಿನ ಪ್ಯಾಗಸದ ನಡುವೆ ವಾಯುತ್ರಯಂ ಸುತ್ತೆ (ಪಂಂಪಾ. ೧-೪೩); ಕಡೆ ದೋಣದಿರ್ಪ ಗಗನದ ನಡುವಿರ್ಪುದು ನೂಲ ನೆಕ್ಕೆಯಂ ಪೇೞ್ದ ಪೋಲ್ (ಪಾರ್ವ. ೧-೯೯). [ಕಡೆ + ತೋಣು (< ತೋಱ್)]

ಕಡೆನಾಡು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಕಡೆಯ ಪ್ರದೇಶ ; ಗಡಿನಾಡು : ಕಡೆನಾಡ ಲಿಂಗನ ನಡುನಾಡಿಗೆ ತಂದೆನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರದ ಮುಂದುಗೊಂಡಿಜ್ಜೆ ಯಲ್ಲಾ (ಅವಹಂ. ೨೧೯-೧೯೨). [ಕಡೆ + ನಾಡು]

ಕಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮಾತು ; ಹಿನ್ನುಡಿ : "ಗ್ರಂಥದ ಉಪಸಂಹಾರ ಭಾಗ ; ಕಡೆನುಡಿ ; ಹಿನ್ನುಡಿ" (Epilogue. ೨೦೫೨).

[ಕಡೆ + ನುಡಿ]

ಕಡೆನೇಣ್ (ನಾ). = ಕಡೆದಾವು : ಕಡೆನೇಣಂಗೆ ಘಣೀಂದ್ರಂ ಕಡೆಗೋಲ್ ಕನಕಾದ್ರಿಯಾಗೆ (ಸಪಪ. ೧೦-೯೯).

[ಕಡೆ + ನೇಣ್]

ಕಡೆನೋಟ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ನೋಡುವಿಕೆ; ಓರೆ ನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಅವರ ಬೊಗಸೆಗಣ್ಣುಗಳ ಕಡೆನೋಟ ನೋಡಬೇಕು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೨); ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬಿಲ್ಲಾಗೆ ಕಡೆನೋಟ ಕಣೆಯಾಗೆ ಬಂದೆ ನೀ ಶಬರಿಯ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ.೧೦೧–೯೧). ೨. ಕೊನೆಯಸಲ ನೋಡುವ ನೋಟ; ಅಂತ್ಯದರ್ಶನ: ಅವರ ಕಡೆನೋಟಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಜನ ನೆರೆದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕಡೆ$_3$ + ನೋಟ]

ಕಡೆಪ, ಕಡಪ, ಕಡಹ್ಯ, ಕಡೆಹ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ; ಕಡೆತ; ಮಥನ: ಕಡೆಪಮುಡುಗಿದಂಬುಧಿಯೆಂಬಂದದಿನಡವಿ ಮೂಗುವಟ್ಟರ್ದುದು ಬೇಟೆಯೊಳಾದ ಕಳಕಳಂ ಪಿಂಗುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೨). **ಕಡಪ**: ೨. ಕಂಡರಣೆ; ಕೆತ್ತನೆ: ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡ ವೆಸದ ಬೆಡಂಗು (ಮಹಾನೇ. ೧–೮೫); ಕಡಪದ ಕಂಡರಣೆಯ ಬೇಗಡ ವೆಸೆದ ವಿಚಿತ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಲಸದ ಗತಿಯಂ ನಡೆ ನೋಡಿ (ಬಾಧಪು. ೧–೧೫೭). **ಕಡಹ್ಯ**: ೧. ಕಡಲ ಕಡಹದಲುರಿವ ಗರಳವನುಡುಗಿದವರಿವರೋ ಶಿವಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೯); ಕಡಲ ಕಡಹದೊಳಿಡಿವ ತೆರೆಗಳೊಳೊಡೆದು ಮೂಡಿ (ತೊರರಾ. ೫೭೩ ಪರಿ); ಬಾಯೆನುತ ಕಡಹವನುಳಿದು ನಾರಾಯಣನು ನೆಗೆಹಿದನು ಕೊಟ್ಟನು ಪರಮರುಷಿಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೮–೮–೭). ೨. ಕಡಹದ ಕಾಂತಿ ಕಂಡರಣೆಯೊಪ್ಪು ಮನಂಬುಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮–೪). ೩. (ಆಲಂ) ತೊಳಲಾಟ; ಕಳವಳ. 'ಕಟ್ಟು ಕಡಹ' ಪರಾ. **ಕಡೆಹ**: ೧. ಬಲುಗಡಲ ಕಡೆಹದ ಗಿರಿಯನಬುಧಿಯ ತೆರೆಗಳೊದೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೩). [ಕಡೆ$_1$ + –ಪ$_2$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೊನೆಯ ಪಟ್ಟು: ಅವನು ಕಡೆಪಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟನು (ರೂಢಿ). [ಕಡೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಪಟ್ಟು$_2$ (ಅ). ಕೊನೆಯದಾಗಿ; ಅಂತಿಮವಾಗಿ: ನೆಲವುತ್ತಿ ನೊಳ್ಪೊನಲು ಪುಗೆ ಪಾವು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೆಡೆಗಳಂ ಕೊಡೆಗಳಂತೆತ್ತಿದುವು ಕಡೆಪಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೯–೧೬ ರಗಳೆ); ಕಡೆಪಟ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಗೆ ನಡೆವರ ಪ್ಪಾಜಿಯು ತಡೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕಳುಹುವನು (ಭರಚ. ೭೧–೬೫).

[ಕಡೆ$_3$ + ಪಟ್ಟು$_3$]

ಕಡೆಪಡು$_1$ 'ಕಡೆವಡು' ನೋ.

ಕಡೆಪಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು,—ಅಲಂಕೃತವಾಗು: ತಳಿರುಯ್ಯಲಿಲ್ಲದ ಲತಾಗೃಹಮಿಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಣರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಸೂಳೆವನೆಯಿಲ್ಲದವಿಲ್ಲವು ಸೂಳೆಗೇರಿಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೭).

[ಕಡೆ$_4$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಾಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಇಂದುಕುಲ ಕಡೆಪರಿಯಿತಂದಿಗೆ (ಸಂಧಪ. ೧೩–೭೩). [ಕಡೆ$_3$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱ್ಱಿ$_1$)]

ಕಡೆಪೊಳ್ತು (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಇದ್ದ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಗೈತಂದು ಬಿದ್ದೆಯೇಂ ಹುಲಿಬಾಯ್ಗೆ ಕಡೆಪೊಳ್ತಿದೆಂದು (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೫೭). [ಕಡೆ$_3$ + ಪೊಳ್ತು (< ಪೊಱ್ತು)]

ಕಡೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರು: ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಹಾಳಂತ ಬಣ್ಣ ಕಡೆಬಾಳದಂತ ಬಾಳುವೀ ಸುಳ್ಳಾಟಂತ (ನಾದಲೀ. ೫೬–೧೨); ಕಡೆಬಾಳುವ ಗೆಲವು ಬೇಕಾದವರು ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು (ವಿಜಾಮಂ. ೨೪). [ಕಡೆ$_3$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾಱ್$_1$)]

ಕಡೆಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶಮಾಡಿಸು; ಎಡೆಮಾಡಿಸು: ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೂಡುಂಬಳಿಯಿತ್ತವರ್ಗೆ ಮೂಡಿದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಱೆಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂನವಿ. ೧೩–೬೪). [ಕಡೆಮಾಡು + –ಇಸು$_3$]

ಕಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಲಂ) ಕಡೆಗಣಿಸು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣು: ಮಿಸುಪರಿದಳವ ಪಿಡಿದಿರ್ದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂ ಕಡೆಮಾಡಿ ತೊಡೆವೆವಿದು ಚಿತ್ರವೆನೆ ಬರೆದರಿಳೆಯೊಡೆಯ ಸತ್ಕೇಂದ್ರಚೋಳನ ಪರಾಕ್ರಮದಂತೆ ಭಿತ್ತಿಯೊಳಗತಿ ಕುಶಲರು (ಭಾವಚಂ. ೫–೨೫). ೨. ಪಾರುಗಾಣಿಸು; ಕಡೆಹಾಯಿಸು: ಹೆಣ್ಣುಜನುಮಕ ಬಂದೆ, ಮಣ್ಣುಮಾಡಲಿಬ್ಯಾಡ ಹೆಣ್ಣುತನ ಶಿವನೆ ಜಗದಾಗ ಕೈಮುಗಿವೆ ಕಂದಯ್ನ ಕೊಟ್ಟು ಕಡಿ[ಡೆ]ಮಾಡು (ಜನಗೀ. ೫೯). ೩. ಅವಕಾಶಕೊಡು; ಎಡೆಗೊಡು. 'ಕಡೆಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಡೆಮಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡೆಯ ಹಗ್ಗ; ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಇರದೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಜಾರಿ (ರಾಟೆಯ) ಕಿವಿಯ ಮತ್ತು ರಾಟೆಯ ನಡುವೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ಹಗ್ಗ. [ಕಡೆ$_3$ + ಮಿಣಿ (< ಮಿಳ್ಳಿ$_2$)]

ಕಡೆಮುಕ್ಕು (ನಾ). ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಸಲ ಹಾಕಿದ ಹಿಡಿ ಕಾಳು: ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡಿ ಕಡೆಮುಕ್ಕು ಜಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸುವಳು (ಕನ್ನಜಾ. ೮೦). [ಕಡೆ$_3$ + ಮುಕ್ಕು$_2$]

ಕಡೆಮುಗಿಲ್, ಕಡೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿಲಿನ ಕೊನೆ; ದಿಗಂತ; ಕ್ಷಿತಿಜ: ಕಡೆಮುಗಿಲ್ವರಮೆನಿತೊ ಕಣ್ಣಾಲಿ ದೂರಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೬–೫). **ಕಡೆಮುಗಿಲು**: ೨. ಕೊನೆಯ ಕಾಲದ ಮುಗಿಲು; ಪ್ರಳಯ ಮೇಘ: ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ . . . ತೆತ್ತೀಸುಕೋಟಿಗಳ ಹಗಲಗಡಿತಕೆ ಹೊಕ್ಕುದೋ ಕಡೆಮುಗಿಲ ಕಾಣೆನು ದಿವವನೆತ್ತಣ ಗಗನ ಮಣಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಚಂದ್ರಮರರಸ ಕೇಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೬).

[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಡೆಮುಗಿಲು 'ಕಡೆಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ; ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವ ವರೆಗೆ: ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನಾಡಿ ನಡೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಶಿವನೊಲಿವುದು ಹುಸಿ (ಅವಚಂ. ೨೧೬–೯೭೭); ಕಡೆಮುಟ್ಟ ತಣಿದುದು ಕಟಕ (ಭರಚ. ೪೦–೧೬); ಬಡತನ ಒಡೆತನ ಕಡೆತನಕುಳಿದಾವೇನ ಎದೆಹಿಗ್ಗು ಕಡೆಮುಟ್ಟ (ಗರಿ. ೧೦೩–೧೪).

[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕಡೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರಾಗು: ಎನಗಳವಡೆಯಿನ್ನಾ ಕಥನಮೆಂದ್ಕು ಮದನಪತಾಕೆಗೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ಚಿತ್ರಲತೆ ಪೇಟ್ವಾಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೩–೪); ಜೀವನದ ಆಳದಲ್ಲಡಗಿದಾನಂದವನು ನಾನೊಮ್ಮೆ ಕಡೆಮುಟ್ಟ ನೋಡಲಿಹುದು (ನೆಲಮು. ೯೨).

[ಕಡೆ$_3$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕಡೆಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಮೂಲೆ: ಗುಡಿಯ ಬೋದಿಗೆ ಕಲ್ಲು ನಡುರಂಗ ತಾ ಕಲ್ಲು ಕಡೆಮೂಲೆ ಸೆಱಗು ತಾ ಕಲ್ಲು ವರವನು ಕೊಡುವಾತ ಬೇಱೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫). [ಕಡೆ$_3$ + ಮೂಲೆ]

ಕಡೆಯ್ಯ$_1$ 'ಕಡೆ$_4$' ನೋ.

ಕಡೆಯ್ಯ$_2$, ಕಡೆ$_5$, ಖಡಿಯ, ಖಡೆ, ಖಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ ಕಡಗ; ಕಾಲ ಬಳೆ; ನೂಪುರ: "ಸಿಂಜಿನಿ ಹಂಸಕಂ ಕಡೆಯ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦); ಬಿಂಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಕಡೆಯವನು ತುಱುಬಿ ನೊಳಿಕ್ಕು ಭೋಂಕೆಂಬ ಅಳಿಗಳಂ ಕಾಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟೆಂದು . . . ಮರುಳ್ಗೊಂಡಳೊಬ್ಬಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೪೮); ಝುಣಝುಣರೆಂಬ ಕಾಲ ಕಡೆಯದ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೮೯); ಕಾಲ ಕಡೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದ ಪೆಂಡೆಯಂಗಳ (ಬಸಪು. ೬೧–೨೭); ಮುಸುಕಿನ ಮೌಳಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದನು ಕಡೆಯವ ತಿರುಗಿ ಕಿಱುದೊಡೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೧೨); ಚರಣದಲುಲಿವ ಕಡೆಯದ ಮಾಲಕುಮಿ ಮಾಡೆನಗೆ ಮಂಗಳವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧–೬).

ಕಡ್ಯೆ: ೨. ಕೈಯ ಬಳೆ; ಕಂಕಣ; ಕಟಕ: ಆ ಸೇವಕರಿಗೆ ಸುವರ್ಣದ ಕಡೆಗಳನ್ನು ಇನಾಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು (ಮಂಜುಕ. ೨೦೯); ಭೃತ್ಯರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ಕಡೆ ತೋಡೆ, ಪಾಲ್ ಜೋಡಿ ಮೊದಲಾದ ಇನಾಮುಗಳು ತಪ್ಪು ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫ ಉಪೋದ್ಘಾತ). ಖಡಿಯ: ೧. ಬಿಗಿದುಡಿಗೆ ರತ್ನಾಭರಣ ಝಗಝಗಿಸೆ ಝಣಝಣರವದ ರಭಸದ ಖಡಿಯ ತತಿ ಮೆಱೆಯೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧೫). ಖಡೆ: ೨. ಉಂಗುರುಡುಗೂಣಿ ಖಡೆಯೊತ್ತಿ ಸತಿಯಳ ಮುರುವೊತ್ತಿ ನಿದ್ದಿ ಬಾರದ (ಗರತಿ. ೧೧೬); ದಂಡಿನ ಸರದಾರರು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ದೊರೆಯು ಅವರಿಗೆ ಭಾರಿ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ, ಖಡೆ ತೋಡ ಶಾಲು ಮೊದಲಾದ ಖಿಲ್ಲತ್ತನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಡಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೯೫). ಖಡೆಯ: ೧. ಭುಜಕಂಠ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಚರಣದ ಖಡೆಯದಲಿ ರಂಜಿಸಿದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೭); ಬಿರಿದಿನ ಖಡೆಯವೆಸೆಯೆ (ಕುಠಾಸಾಂ. ೪೧-೯೧); ವಜ್ರ ರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಖಡೆಯಗಳಿಕ್ಕಿದನು ಕಾಲ್ಗಳಲಿ ದನುಜೇಂದ್ರ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯-೨೩). [ಪ್ರಾ. ಕಡಯ, ಕಡಗ < ಸಂ. ಕಟಕ]

ಕಡೆಯಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರಮಾಡು: ಪಳಿಗುಡಿಗಳನೊಸೆದೆತ್ತುವ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಂಗಣದೊಳ್ ಕಡೆಯಂಗುಡುವಾ . . . ಸಂತಸದ ಜನದ ಸಂದಣಿ ಮನೆಮನೆ ದಪ್ಪದೆ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೮-೨).

[ಕಡೆಯ$_1$ (< ಕಡ್ಯೆ$_4$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಡೆಯಾಣಿ, ಕಡಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಕಡಿಹಕ್ಕೆ ಬಡಿಹಕ್ಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಮಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಪಾದಕ್ಕೆ ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಸಲುಹು (ಬಸವ. ೨೫೧); ಕಡೆಯಾಣಿಗುಂಟೆ ಒರೆಗಲ್ಲು (ಅವಚಂ. ೨೬೬-೧೨೧೯); ಅಸದಳದಿಂಪು ಕಂಪು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ರಸಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದಂತೆಸೆವುದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೮೨); ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಪೊನ್ನ ಘಟ್ಟಯಿಂ ಕಡೆದರೊ ಬಾಲಭಾನುಕರದಿಂ ಕರುವಿಟ್ಟರೊ (ಅನಂಪು. ೬-೧೯); ಒರೆಗಲ್ಲೊಳು ಕಡೆಯಾಣಿಯ ಚಿನ್ನವನೊರೆದ ರೇಖೆಯ ತೆಱನಾಗಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೭೮); ಅಡಗಿರ್ದ ಬಣ್ಣವಾ ಕೀಳು ಚಿನ್ನಕೆ ಪೊಱಮಡಲದು ಕಡೆಯಾಣಿಯಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೬೮-೨೭). ಕಡಿಯಾಣಿ: ಕಂಗೊಳಿಸುತಾ ಸುಗರ್ಭದ ಚಿಹ್ನೆ ಕಡಿಯಾಣಿ ಚಿನ್ನದಂತೆ (ಪರಶು. ೩-೪೫). 'ನೇರಾಣಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ? / ತೆಲು. ಕಡಾನಿ]

ಕಡೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸು; ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕು: ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಪೊಡರ್ದುಣ್ಮುವ ಬೆಳಗು ಪೊಳೆವ ದುಗುಲದ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೧೬); ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿದ ಮುತ್ತಿನ ಬೆಳ್ಪು (ಜಗವಿ ೧೦-೯೪); ಕತ್ತುರಿಯ ಕೆಸಱಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಕಡೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೭); ಗುಡಿ ಗಟ್ಟುವ ಕಡೆಯಿಕ್ಕುವ ಸೊಡರ್ವೆಳಗುವ ತೋರಣಂದಗುಳ್ಳುವ ಚಳೆಯಂಗುಡುವ (ರಸರ. ೪-೧೮೭). [ಕಡ್ಯೆ$_4$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಮಥಿಸು: ಕಡೆಯಿಸಿದಂ ಸುರರಿನಸುರರಿಂ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಮೂರ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಡೆದು ರೂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತಿಸು: ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ರೂಪನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೫೪ವ); ಚಾವುಂಡರಾಯನು ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನಮೂರ್ತಿಯನ್ನು (ಎಂದರೆ ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು) ಕಡೆಯಿಸಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷ ಮಾತ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೮).

[ಕಡ್ಯೆ$_1$ + – ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಡೆಯುಡಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ತುಂಡು; ಕಡೆಯ ಭಾಗ: ಬಡಿವಲ್ಲಿ ನಿಡಿಯ ಪುಳ್ಳಿಯ ಕಡೆಯುಡಿ ಸಿಜ್ಜಿಂದು ಪಾಱಿ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊರಲಂ ನಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೨೩). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಉಡ್ಯಿ$_6$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣಿಸು; ಪಾರುಗಾಣಿಸು; ಮುಗಿಸು: ಚರಮದೊಳ್ ಪರಮ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮುಂ[ಮಂ] ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೮ ವ); ಇದೇಕೆ ತಡೆದಿರೆನೆ ಪೀಠಮರ್ದಕ ನುಜ್ಜುಗಿಸಿದ ಕಜ್ಜಮಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದಿಸಲೆಂಬುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೭೦ ವ). [ಕಡೆಯೆಯ್ದು + – ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಡೆಯೆಯ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಪಾರುಗಾಣು; ಮುಗಿ: ಇರ್ವರುಂ ಪೂಣ್ದಲಂಪಿನೊಳುಂಡರ್ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಷೋಡಶ ನದೀ ನಾಥೋಪಮಾಯುಷ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೬); ಕಡೆಯೆಯ್ದುತ್ತೆನಗಿಂದು ರಾಜ್ಯವಿಭವಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೫೪); ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಸಾರದ ಕಡೆಯಂ ಕಡೆಯೆಯ್ದೆ ಕಟ್ಟ ತಡೆಮಾಟ್ಪ ಗುಣಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೧).

[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಎಯ್ದು]

ಕಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಒದೆ; ದೂರಕ್ಕೆ ಒದೆ: ಕಾಲಪಾಶವ ಕಡೆಯೊದೆವಡಾರಾಧಿಸುವುದವಿರತ ಮಹೀಸುರರ (ನಿಭಾಗ. ೩-೩-೧೬). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಒದೆ$_1$]

ಕಡೆವಗಲ್ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಕಡೆಯ ಭಾಗ; ಬೈಗು; ಸಂಜೆ; ಸಾಯಂಕಾಲ: "ಕಡೆವಗಲೆನಲ್ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೦); ಕಡೆವಗಲೊಳ್ ನಿಜಾಂಗಮತಿರಕ್ತದೊಳೊಪ್ಪಿರೆ . . . ಇನನೆಯ್ದಿದನಸ್ತಶೈಲಮಂ (ದಶಕು. ೨-೩೯); ವೃಷಭಯೋಗಿಗೆ ಘಾತಿಕರ್ಮವಾ ಕಡೆವಗಲೊಳು ಕೆಟ್ಟುದೊಡನೆ (ಭರಚ. ೭೮-೩). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಗಲ್]

ಕಡೆವಡು, ಕಡೆಪಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರು: ಕಡೆವಟ್ಟ ಬಿಣ್ಪನೊಳ್ ಬರೆ ಲಘುವೊಂದೆ ಪಿಂತೆ ಲಘು ಮುಂತೆ ಸಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳಾಗು; ನಿಷ್ಫಲವಾಗು: ರಕ್ಕಸನಂಬುಗಳ್ ಕಡೆವಟ್ಟು ಕೆಡೆದುವು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೭). ಕಡೆಪಡು$_1$: ೧. ಜಿನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಡೆಪಟ್ಟನು ಮೆನಿಸೆಡಱಡಸಿದಲ್ಲಿಯುಂ ತಿರಿದಪನೇ (ಸಮಪ. ೭-೧೩); ೨. ಕರಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆದ ಸರದವಂ ಕಡೆಪಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಬಗೆಗೆಟ್ಟು] ಮನಂಗೆಟ್ಟು ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦); ನೆಗಬ್ದಳಕಾನಗರೀಶಂ ಬರ್ಕುಮೆ ತನ್ನಗರದಿ ಕಡೆಪಟ್ಟ ಪರದರೊರೆಗಂ ದೊರೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೦೬). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಡು$_1$]

ಕಡೆವರೆಯ (ನಾ). ಹರೆಯ ಕೊನೆಗೊಂಡ ವಯಸ್ಸು: ಒರೆದಳ್ ಪದಿರಿಂದಂ ಕಡೆವರೆಯದ ಬರ್ದೊದವಿದ ಕಾಮಿನಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೯).

[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪರೆಯ (< ಪರಯ)]

ಕಡೆವಲಿ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಲಂಕಾರ: ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣೆಯ ಕಡೆವಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡವಲಿ, ಕಡವರಿ, ಕಡಿವಲಿ]ಗೈದ ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳ ಪಡಿಸಣಗೈದ ಧೂಪದ ಧೂಮಪವನನಲೆಸೆದುದಾ ನಗರ (ತೊರಠಾ. ೨-೧-೧೬).

[ಕಡ್ಯೆ$_4$ + ಬಲ್ಯಿ$_5$]

ಕಡೆವಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಹಲ್ಲು; ದವಡೆ ಹಲ್ಲು: ಕಡೆವಲ್ಲುಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕುಂ ಪಡೆಗುಂ ತಾಂ ಪಾರಿಕ್ವಮೆಂಬಾ ಪೆಸರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೮).

[ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಡೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳು ಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಅಲ್ಪಾಶ್ರಯಂ ಕಿಱು ದೋಟಂ ಕಡೆವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ ಮುಂಗೆಯ್ವಾರ್ಭಟಂ . . . ಬಱಿಗೈಯಂ ಸುಱಿದಂತೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೭). [ಕಡ್ಯೆ$_3$ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕಡೆವಾಯ್_1, ಕಡೆಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ದಾಟು; ವಾರಾಗು: ಪಿಡಿಯಲಿಂತರ್ತ ತಡೆದು ತೊಡಂಕಿ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ ಕಡೆವಾಯ್ದು ನಡುವಿರದಿಗೆ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಪರಿಕಂದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಡೆಹಾಯು**: ಕರ್ಮದ ಕಡಲಿಂದ ಕಡೆಹಾಯ್ಸುವರು (ತಿರುಮ. ೧-೧೪೫-೬); ನಿನ್ನ ಸೊಮ್ಮಂ ನಿನಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಡೆಹಾಯುವ ಕ್ಷಣವ ತಾ ಬೇಗ ಪ್ರಭುವೇ (ಅಂತರಾ. ೨).

[ಕಡೆ + ಪಾಯ್_1]

ಕಡೆವಾಯ್_2, ಕಡವಾಯ್, ಕಡೆವಾಯಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಯ ಕಡೆ, —ತುದಿ; ಕಟಬಾಯಿ: "ಸ್ಮೃತಿವೆಂಬುದು ಕಡೆವಾಯ್" (ಹರಿಹರ. ೪೬-೨೭೬); ಕಡೆವಾಯ ಲೋಗೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಕ್ಷ್ಮಪಸಿಯಜ್ಜಗಲಂಳಿ (ಕಾವಂಪಂ. ೬೫೧); ಹಸ್ತಾಗ್ರಮಂ ಕಡೆವಾಯೊಳ್ ನೆಲೆಯಿಟ್ಟು . . . ಇರ್ದೊಡಂ ಮಡೀಭಂ (ನಿರೋಷ. ೯-೨೪); ಚಾರುವಿಮ ಚಂದ್ರಸುರಭೀಸಾ ಈರ್ವಾ ಚಕೋರವತ್ಸಗೆ ಮೊಲೆಗುಡಲು ಪೂರಿಸಿ ಕಡೆವಾಯೊಳಿವ ವಕ್ಕಾರಿಸಿ ಸೋರಿತು ಬೈಲ್ಗಂಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೫). **ಕಡೆವಾಯ್**: ಕಡವಾಯಂ ಬಿರ್ದ ಬೆನ್ನಂ ಕುಸಿದು ನೆಗಪ ವಾಳಾಗ್ರಮಂ (ಅಜಂಪು. ೧೨-೬೨). **ಕಡೆವಾಯಿ**: "ತುಟಿಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ಶ್ಮಶ್ರುಗಳಿಂಪಿಸುವಂ ಕಡೆವಾಯಿ" (ಪಾಚ. ೧೨೨). 'ಕಟವಾಯ್' ಪರಾ.

[ಕಡೆ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಡೈವಾಯ್; ಮಲ. ಕಡವಾಯಿ]

ಕಡವಾಯಿ 'ಕಡೆವಾಯ್' ನೋ.

ಕಡವೀಡು (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಕೊನೆಯ ಬೀಡು, —ಬಿಡಾರ: ಅಳು ನೆರೆದಿರೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂಲೆ ನೆಲೆಯದು ಮುನ್ನವೀರಗಳು ಜಾಳೆಯದ ಕಡವೀಡಿಗ್ಗೆ ದದು ಕಿವಿಕಾಣ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೨-೩); ಬೀಡುವೆನು ಹರದುರುಕನವ ಕಡೆವೀಡಿಸೊಳಗೆನ್ನಲಂತ್ಯಕಾಲಳಿ (ಸಂಭಕ. ೧೯-೧೨); ಈಗಳ್ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ್ ಇಲ್ಲ ಕಡೆವೀಡಿದ್ದಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೬).

[ಕಡೆ + ಬೀಡು]

ಕಡೆವುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು; ಕೊನೆಯ ಮಗುವಾಗು: ಅವದ್ಯಚಂತಸಂದಿಶದಬರ ಕಡೆವುಟ್ಟಿದಾಕೆ ಹನುಮಂಗಸ್ಯಜ್ಞನಕಂ ದಧ್ಯಮುಖ ನಗರೀಜನಪತಿ ಗಂಧರ್ವನೆಂಬನಂಬರಗಮನಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೧-೬೨). [ಕಡೆ + ಪುಟ್ಟು_1]

ಕಡೆವೆಳಗು (ನಾ). (ರಾತ್ರಿಯ) ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೆಳಕು; ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಬೆಳಕು: ಕಳದರಿಬ್ಬರು ಕತ್ತಲೆಯ ಕಡೆ[ಪಾಠಾಂತರ. ಡು]ವೆಳಗಿನಲಿ ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗಣಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು ಮಧುರ ವಚನದಲಿ (ತೊರವ. ೬-೮೬). 'ಕಡೆವಗೆಲ್' ಪರಾ.

[ಕಡೆ + ಬೆಳಗು_3]

ಕಡೆವೊನ್ (ನಾ). ಮೆರುಗಿಟ್ಟ ಬೆನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಪತಿಯ ಪಿಡಿಯ ಕಯ್ಯಾವರೊಗಾದ್ಯಾಡಿದಳಾ ಕಚಿ ಕಡೆವೊನ್ನೆಸಳಮನಿಳಿಸಿ ಮಿಸುಪ ಜಿನ ಬಾಳಕನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೬೩). [ಕಡೆ + ಪೊನ್]

ಕಡೆವೊಳಲು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು; ಸೀಮೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಸುವಸ್ತು ವಾಹನವ ಸಡಗರದಿ ತೆಗೆಕೊಂಡು ವಹಿಲದಿ ಮಡದಿರಿಗಿವರ ಮೇಢಕೊಟದ ಕಡೆವೊಳಲ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದರ್ ದೊಡಟ್ಟಿದನು ಪುರವರ್ಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೫೦).

[ಕಡೆ + ಪೊಳಲು (< ಪೊಜಲ್)]

ಕಡೆಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಸರಿ; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಓರೆಯಾಗು: ಕಡ್ತೂಲಂದಪ್ಪ ಕಡೆಸರಿದು ತನ್ನನಜಸಿ ತೊಳಲ್ವ ಕಾದಲನಂ ಕಾದಲ್ವಿಯಂ ಕಾಡಲೆಳಸಿ (ಕುಶಲ. ೩-೩೫ ವ). [ಕಡೆ + ಸರಿ_1]

ಕಡೆಸೆಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು; ನೆರವೇರು: ಈ ನೆಲನಂ ಸತ್ಯನಿಟ್ಟು ಪೋಕಂತು ಮಾಟ್ಟಿನೆಂದು ಸಮುಳಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಿರ್ದಂ ಅದಲ್ಲದೆಯುಂ ಅದು ಕಡೆಸಲ್ದದಿರ್ದೊಡೆ ಭಯಸ್ಥನಾಗಿ ಬಂದು ನಿಮಗೆ ಶರಣಾಗತನಪಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೪-೧).

[ಕಡೆ + ಸಲ್_1]

ಕಡೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಡೆಸರಿ: ಕಡದತ್ತಿದನ್ನೆಯೆ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡಿಂದವನ್ನನೀಲ್ದರಿನೆಂದು ಬಲ್ಲನೆ ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ದಿದಂ (ಕುಪಾಂ. ೪-೨೬); ಹನ್ನೆಸೆ ಹಾಂಕಯದ ಬಿಸುಟು ಕಡೆಸಾರ್ದರ್ ಪೋಪುಟ್ಟು ಬಂದು (ನಸನೋ. ೯-೩೩). [ಕಡೆ + ಸಾರ್_1]

ಕಡೆಸಾರಿಗೆ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ನುಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಜರೆತೆರೆಯುಡಗಿದವು ಜಾಣನಲಿ ಸತ್ಯವ ನಡೆಸಿದಿರಿ ಕಡೆಸಾರಿಗೆಯಲುನ್ನತಿಯ ಕೆಡಿಸದಿರಿ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೫-೨೯). [ಕಡೆ + ಸಾರಿಗೆ]

ಕಡೆಸಾಲ್ (ನಾ). ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಹೂವು ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಕರ್ಪುರದ ಪಂಕರಯ ಕಡೆಸಾಲ ಪರಿಮ್ಮರದ ಧೂಪದ ಧೂಮ ಗಂಧೀಕೃತ್ಯರ ಸಮುಪ್ರದೊಳಕಿದ್ದನೊಲ್ದದೆ ಪಥವ ಪವಮಾನ (ತೊರವ. ೧-೧೩-೫). [ಕಡೆ + ಸಾಲ್_3]

ಕಡೆಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರು; (ಗುಂಪಿನಿಂದ) ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಕಡೆಸಿಡಿದೊಂದೆ ಭೂಜವಟ ಕಾನನಮೊಪ್ಪುವ ವೇಣುಕುಂಜವನೆಂಬೆಡೆಗಳೊಳಿರ್ದ ಪಾವು ಕೊಳಲಪ್ಪುದಪಾಧ್ಯಂ (ಜಿಮುದ. ೬-೪೧). [ಕಡೆ + ಸಿಡಿ_1]

ಕಡೆಸಿಡಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗೆ ಚಿಮ್ಮು,; ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರು: ಹೊಮದ ಕುಂಡದಿಂ ಕಡಿಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊದಳ್ದರೆ ಅಂಡು ಕೆಂಡಮಂ ಕಾಮಿಸಿ ಗೀರ ಪಣ್ಣೆನುತೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪೊದಿ ತುಡುಂಕೆ ಕೈ ಸುಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೮).

[ಕಡೆ + ಸಿಡಿಲ್_1]

ಕಡೆಸಿರಗೆಯೆ (ಕ್ರಿ). ತಲೆಕೆಳಗುಮಾಡು (?): ಬಿಯವುರಿಯೆಚ್ಚ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಂದಿರುವಜಿ ಪೊಯ್ದ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂತಮುರುಳ್ಳುಪೊಡ್ಡುಗಲ್ ಕಡೆಸಿರ[ಪಾಠಾಂ. ನೆಜಿ]ಗೆಯ್ದು ನೂಂಳು ದಳಿಯುಳ್ಕುವ ಬಲ್ಲಾ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕೊಡದಿರೆ ಲಗ್ಗೆಯೆಟ್ಟಳ್ಳದೊಳಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋ ಂ ಟಿ ಗಾ ಳಿ ಗಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೫೫ ನೋ); "ತಲೆಯನ್ನೊಡೆದು ಬಿಡು" (ಕರ್ನಾಡ. ೩೩). [ಕಡೆ + ಸಿರಿ + ಕೆಯ್ದ್,]

ಕಡೆಸಿಲ್ಲು_1 (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಕಿ ಕೊಳ್ಳು; ಕಡೆಗೆ ಉಳಿ: ಒಡನಾಡಿಗಳೆಲ್ಲರ ಸಂಗಡಮಿರದೀ ಪೊಲ್ದೆ ಪಸಿದಿನುರವಡೆಯುಂ ಬೆಂದೊಡಲಂ ಪೊಕಿಯಲ್ ಪೋದಿಂ ಕಡಿಸಿಲ್ದಡವಜಾನಿಂತು ಪಳಯುಕೆಂ (ವ್ಯಸವಿ. ೩೯-೨೮). [ಕಡೆ + ಸಿಲ್ಲು_1]

ಕಡೆಸಿಲ್ಲು_2 (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಉಳಿಕೆ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದದ್ದು: ವರ್ಷಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಕಡಿಸಿಲ್ಕೆಷ್ಟು? (ಜಾತಿ).

[ಕಡೆ + ಸಿಲ್ಲು_4]

ಕಡೆಸೆಜಂಗು, ಕಡೆಸೆಜಗು (ನಾ). ೧. ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ, —ಅಂಚು: ಮೃಡನ ಕೊರಗಿಮ್ಮಾಱು ಸೀರೆಯ ಕಡೆಸೆಜಂಗಿರೆ ಲಿಂಗದೊಳಗಾಪಂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ (ಬಸವ. ೫೩-೪೨). **ಕಡೆಸೆಜಗು**: ೧. ನಿತ್ಯದ ಕಡೆಸೆಜಗಿನ ಸೊಂಕಂ ಕುಡೆ ರೋಮಜನಾದಂ (ಬಸರ. ೯-೧೩೬). ೨. ಕೊನೆ; ತುದಿ: ತುಜುಗೆವೆಯ ನಡುಗಂಗಳಿನ ಕಡೆಸೆಜಗ ನಮರಿಸುತೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಮಜುಳ ಮಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ ಬಂದಳು ರಾಮುಬದ್ದೆಡೆಗೆ (ತೊರವ. ೬-೪೮); ಕಂಗಳ ಕಡೆಸೆಜಗು ಕೆಂಪಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೪-೫೨).

[ಕಡೆ + ಸೆಜಂಗು]

ಕಡೆಸೆಱಗು 'ಕಡೆಸೆಱಂಗು' ನೋ.

ಕಡೆಹ 'ಕಡೆಪ' ನೋ.

ಕಡೆಹರಿ (ಕ್ರಿ). ಸೀಮೆಯನ್ನು ಮೀರು; ಎಲ್ಲೆ ಮೀರು: ಕಡೆಹರಿದು ಹಾರುವುದು ಅಡಿಯ ಮೇಲೆಸಸುವುದು (ನಡೆವಾ. I, ೪೪೧).

[ಕಡೆ$_3$ + ಹರಿ$_2$ (< ಪರಿ$_2$)]

ಕಡೆಹಾಯಿಸು, ಕಡೆಹಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟಿಸು; ತೇರ್ಗಡೆಮಾಡು: ಅಯ್ಯ ನಾನು ಬಂದ ಭವಾಂತರದಲ್ಲಿ ನೀವು ಕಡೆಹಾಯಿಸಿದಿರೆಂಬುದ ನಱಿಯೆ(ಲಿಂಗವ.೮-೩೦); ಒಡೆಯನಾಜ್ಞೆಯಿಂದಲಿರುವೆನು ಕಡೆಹಾಯಿಸು ಹುಲಿರಾಯನೆ (ಗೋಹಾಡು. ೬೨). ೨. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಮಡದಿ ಮಕ್ಕಳನೆಲ್ಲ ಕಡೆಹಾಯಿಸುವ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೬-೨); **ಕಡೆಹಾಸು** ೩. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು; ಪೂರ್ತಿಮಾಡು: ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಹರಿದಡೆ ಅದ ಸಾಗಿಸಿ ಕಡೆಹಾಸಬೇಕಲ್ಲದೆ ಗೈದು ಬಿಟ್ಟಡೆ ಒಂದಱ ಹಿಂದೊಂದಳಿಯಿತ್ತು ಆ ಅಚ್ಚು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೫-೨೨೮).

[ಕಡೆಹಾಯು (< ಕಡೆವಾಯ್$_1$) + -ಇಸು$_2$]

ಕಡೆಹಾಯು 'ಕಡೆವಾಯ್$_1$' ನೋ.

ಕಡೆಹಾಸು 'ಕಡೆಹಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕಡೆಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಡೆಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗು; ಕಿರಿಯ ಮಗು (ಕಿ).

[ಕಡೆ$_3$ + ಹುಟ್ಟು$_2$ (< ಪುಟ್ಟು$_1$)]

ಕಡೆಹೊಲ್ಲದು (ಗು). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಡುಕನ್ನುಳ್ಳ, —ಕೆಟ್ಟದಾದ: ಕೊಡನ ಅಂಧಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆವಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆಹೊಲ್ಲದೆ[ಪಾಠಾಂ. ಯಲ್ಲಿ ಎ]ಚ್ಚಱಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೫-೧).

[ಕಡೆ$_3$ + ಹೊಲ್ಲದು (< ಪೊಲ್ಲದು)]

ಕಡೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು; ದಡಸೇರು: ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ದೇವರಿಗೆ ಮರುಳುಶಂಕರದೇವರ ನಿಲವು ಕಡೆಹೋಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊಂಗಿ] ತೋಱುತ್ತಿರಲು . . . ಸ್ತೋತ್ರಂಗಳಂ ಸಾಕೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಸ್ಥಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೧೬-೨೩).

[ಕಡೆ$_3$ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕಡ್ಡ$_1$, ಕಡ್ಡು, ಖಡ್ಡ$_1$, ಖಡ್ಡು (ಗು). ೧. ದಿಟ್ಟತನ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುನಿ. II, ೩೮); ಕಡ್ಡದಿಂ ಕಾಲ್ಕೈಯ ಬಡಿದಾಡುತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೭೪). ೨. "ಮತ್ಸರ; ದ್ವೇಷ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಅವರಿರ್ವರ್ಗಮೊರ್ವರೊರ್ವರೊಳ್ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಗದ ಕಡ್ಡಮವರ್ಗೆಂತುಮೊಡಂಬಡಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೩ ವ). ೩. ಕೋಪ: ಕಡ್ಡ ಬೇಡೆಲೆ ಸ್ವಾಮಿ ನಾವರೆಯೆಡ್ಡರೆಮ್ಮೊಳು ನಿಮಗೆನುತ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಪಾದದೊಳು ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯಗಳ (ಶಂಕದಾ. ೮-೪). **ಕಡ್ಡು**: ೧. ಕಡ್ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡು] ಮನದ ಕಲಿತನದ ರೋಷಗಳಿಂದ ವೊಡ್ಡೊಡಸಿದ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೧೧೩). **ಖಡ್ಡ$_1$**: ೧. "ಖಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡ]ಮೆನಲ್ ದಿಟ್ಟತನಂ" (ಚತುನಿ. II, ೩೮). **ಖಡ್ಡು**: ೧. 'ಖಡ್ಡಳಿ' ಪರಾ. [?. / ಸಂ. ಕಡ್ಡ್ = ಬಿರುಸಾಗು, ಕಠೋರವಾಗು]

ಕಡ್ಡ$_2$, ಖಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ದ್ವೇಷಿ; ವೈರಿ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳ ವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬ್ಬೆ ಜಡಿದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ ಮೂಗುದುಱಿಸಲಾಱದ ಕಡ್ಡನೆಂದಾ ತೆಱನಂ ಪೇೞ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯-೮). ೨. ತಿಳಿಗೇಡಿ; ದಡ್ಡ: ಆತಂ ಕಿಱುಕುಳನುಂ ಕಡ್ಡನುಮಾಗಲಾಗ ಧೈರ್ಯವಂತನಪ್ಪುದು (ಬಂಹರಿ.೬-೧೪). **ಖಡ್ಡ$_2$**: ೨. ಗೊಡ್ಡು ಕೋಡಿನಲಿಱಿದು ನೆಗಹಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯಂತಿದನೆತ್ತಿ ಭಕುತಿಯ ಖಡ್ಡನೈತರೆ ಕಂಡು ಹೋಗದಿರೆಂದು ಮಾರ್ಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೫೮).

ಕಡ್ಡಮಾಡು = ಮೂರ್ಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಪೆಚ್ಚುಗೊಳಿಸು: ಅಱಿಯದಂತೆ ಕಡ್ಡಮಾಳ್ಪುದು ಪ್ರತಿಕೂಲವೆರಸಿ ಗರ್ವದಿ ಮಾಡುವುದು (ದ್ವಾದಶಾ. ೫೨-೧೨೩೨). **ಕಡ್ಡಾಗು** = ದಡ್ಡನಾಗು; ಪೆಚ್ಚಾಗು (ಕಿ).

[?. / ಸಂ. ಕಡ = ಮೂರ್ಖ]

ಕಡ್ಡ$_3$ (ಗು). ಕೆಟ್ಟದಾದ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ. 'ಕಡ್ಡವಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಷ್ಟ]

ಕಡ್ಡಂಚು (ನಾ). ಗೆರೆಯಂತಿರುವ ಅಂಚು; ಕಡ್ಡಿ ಅಂಚು: ಒಂದು ಜೊತೆ ಕಡ್ಡಂಚಿನ ಪಂಚೆಯನ್ನು ತಂದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅಂಚು$_2$]

ಕಡ್ಡಗೂಂಟಣಿ (ನಾ). ದಿಟ್ಟಳಾದ ಕುಂಟಣಿ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: ಕಡ್ಡಗೂಂಟಣಿ ಕಿಡಿಯಂ ಮೆಟ್ಟದಂತಾಗೆ ಚೌಕಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೯ವ). [ಕಡ್ಡ$_1$ + ಕೂಂಟಣಿ]

ಕಡ್ಡಣ, ಕಡಣ, ಕಡ್ಡಣಿ (ನಾ). ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು; ಜಡೆಗಟ್ಟು: "ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ದ್ದ]ಣಮೆಂದು ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೪೮); "ಮದವಟ್ಟಗೆಯೆ ಕಡ್ಡಣಂ ಎನೆ ತಾನೆ ಜಡೆಗಟ್ಟು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೨); ಮುಡಿಜಡೆಯನ ಕಡ್ಡಣಮಂ ಚೊಕ್ಕಳಂ ತುಱುಬಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೮). **ಕಡಣ**: "ಜಡೆಗಟ್ಟದು ಕಡಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೮). **ಕಡ್ಡಣಿ**: ಕಡಿತಲೆ ಕೆಯ್ಯ ನೇವಲೆಗೆ ಸೆಕ್ಕಿದ ಚಿಕ್ಕಸಿಧೇನು ಮಂಡೆಯೊಳ್ಕಡು ಮುರಿದೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿದ ಕಣ್ಣದಣಿ [ಕಡ್ಡಣಿ] [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣಣಿ] ನೇಣರೆ ದೊಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಸಂ ಕುಡಿನಿಮಿರ್ದಿರ್ಪ ಮೀಸೆ . . . ಇಂತು ನಡೆದರ್ ನಲವಿಂ ಪತಿಗಂಗರಕ್ಷಕರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೮೮). [?]

ಕಡ್ಡಣಿ 'ಕಡ್ಡಣ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಣಿಗೆ, ಖಡ್ಡಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜಡೆ; ಹೆಣಿಗೆ: ಕೆದಱಿದ ತಲೆಯನಡಸಿ ಸುತ್ತಿದ ಮುಪ್ಪುರಿಯ ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೭). ೨. ಹೆಣೆದ ಚಾವಟಿ; ಬಾರುಕೋಲು: ಮಹಾಕಾಲನ ಕೋಣನ ಕೋಡಿನ ಹೊಸ ಬಡಿಗೆಗಳ ಕುಳಿಕನ ಕಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಶಶಿರವಿಗಳ ತಾಳಂಗಳ (ವೀರೇಚ. ೨-೨೧); ಆ ಕೊನೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಬಾರಿಕಡ್ಡಣಿಗೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಭಳೀರನೆ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು (ಹೊಸಮೇ. ೩೧೬). **ಖಡ್ಡಣಿಗೆ**: ೧. ತಲೆಯ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯ ಸುರಂಗದ ಪಳಿಯ ಸೀರೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೪೦). ೩. (?): ಸಮತೆಯ್ಕೆ ಖಡ್ಡಣಿಗೆಯೆಂದೆಂಬ ಸಮಿತ ಪಾತ್ರೆಯ ನಿಕ್ಕಿ ಸದ್ಭಾವವೆಂದೆಂಬ ನವ್ಯನೈವೇದ್ಯಮಂ ಬಡಿಸಿ (ವಾಯಿರ. ೧೩೬-೨೬).

[ಕಡ್ಡಣ + -ಗೆ$_1$]

ಕಡ್ಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). "ಕತ್ತರಿಸು" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ): ಅಣೆದನೆಡದಲಿ ಬಲದಲಾತಗಳಣೆದ ಖಡ್ಗವ ಖಡ್ಗದಲಿ ಕಡ್ಡಣಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಣಿಸಿ, ದಟ್ಟಣಿಸಿ, ಕಡೆಗಣಿಸಿ, ಕಣೆಕರಿಸಿ] ಕೈ ಮೈ ಲುಳಿಯಲಿಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬನುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೧-೨೧). [? + -ಇಸು$_3$]

ಕಡ್ಡತನ, ಖಡ್ಡತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ. ೨. ದಡ್ಡತನ; ಮೂರ್ಖತನ: ತನುಜ ಕದನದ ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟ]ತನ ಬೇಡೆನಗಿ ದುಪಕಾರವು ವೃಥಾ ಕುರುವನಕೆ ವಹ್ನಿಯ ಬಿತ್ತಬೇಡಕಟೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೩೧). **ಖಡ್ಡತನ**: ೨. ಗುಡ್ಡರೆಲ್ಲರು ಗುರುವ ನಾವನು ಖಡ್ಡತನದಲಿ ಜಱಿವನೆನುತವರಡ್ಡಹಾಯ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೭); ಖಡ್ಡತನವನು ಬಿಸುಟು ಬಾಹ್ಯದಲಡ್ಡವಿಸಿ ಕಣುಮನಗಳಿಗೆ ಬಲೆಯೊಡ್ಡಿದರು ಬಲಕೇಶವರು ದಿವ್ಯಾಕೃತೀಕ್ಷಣದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ದರ್ಪ: ರಾಯನ ನಾರಿಯರ ವಿವಿಧಾಭರಣ ಸಿಂಗಾರವೊಡ್ಡಿತು ಕೊಂಡು ಮುಳುಗಿತು ಖಡ್ಡತನ ನೃಪನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೀ ಕಡುಖಡ್ಡತನವಿರಬೇಕು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೩).

[ಕಡ್ಡ$_2$ + -ತನ]

ಕಡ್ಡಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಕಾಡು: ಬೆಸವರಿಗೆಯ್ವ ಬೇಸರಿಸು ವಿತ್ತುದನೆತ್ತುವ ಮೇಗುದೋರ್ಪ ಕಂಟಿಸುವ ಕನಲ್ವ ಕಡ್ಡಯಿಸು ವೇಱುದನಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೩).

[ಕಡ್ಡ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಡ್ಡವಣೆ (ನಾ). ಎಳೆಯುವುದು; ಬರಸೆಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ: ಆಕೆಯ ಮುದ್ದುವೆರಸಿದ ತೊದಲ್ನುಡಿಗಂ . . . ಪುರುಡುವೆರಸಿದ ಕೊಂಕಿಂಗಂ ಕದ್ದವಣೆ (?) [ಕಡ್ಡವಣೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಗದ್ದವಣೆ]ವೆರಸಿದ ಸೋಕಿಂಗಂ ಗಾಡಿವೆರಸಿದ ಹಾವಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭ ವ); ಎಮೆಯಿಕ್ಕಲ್ ಮೆಱೆಯಿಸುವಂತೋರೊರ್ವರನೊಡಲೊಳಡಸಿಕೊಳಲ್ ಕಡಂಗಿಸುವ ಕಡ್ಡವಣೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೪ ವ). "ಕದ್ದವಣೆ - ರೋಮಾಂಚ?" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ).

[← ಪ್ರಾ. ಕಡ್ಡಣ < ಸಂ. ಕರ್ಷಣ]

ಕಡ್ಡವಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾರ; ಶನಿವಾರ: ಕ್ರೂರದಿನಂಗಳ ಪೆಸರಂ ಮಱೆಯಿಸಿ ಮಂಗಳವಾರಂ ಕಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ವಡ್ಡ]ವಾರಮೆಂಬಂತೆ ವಲಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೬). ℙ ಇದು 'ವಡ್ಡವಾರ'ದ ಅಪಪಾಠವಿರಬಹುದು. [ಕಡ್ಡ$_3$ + ವಾರ$_3$]

ಕಡ್ಡಾಣಿ 'ಕಟ್ಟಾಣಿ' ನೋ.

ಕಡ್ಡಾಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೆರ್ಮನ್ ಸಾಮಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಚಿಂತಾಮ. ೧೭೦-೧; 750); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಡ್ಡಾಣೆ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ ಸಿಯಕೆಲ್ಲ ಕೆಸುಮಣ್ಣು ನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫-೧; 780). [?]

ಕಡ್ಡಾಯ, ಕಡಾಯ$_1$, ಖಡ್ಡಾಯ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ನಿರ್ಬಂಧ: ದುಷ್ಪರಿಗಂಜಿ ಕಟ್ಟಕೊಳ್ಳಬಹುದೆ ಕಡ್ಡಾಯದ ವ್ರತವ (ಏಲೇಶ್ವ. ೨೦); ಕಡ್ಡಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟದ ಈ ಒಡ್ಡುಗಲ್ಲಿನ ಮುಱಿಯೆ ಎನಗೊಂದು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಾ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧); ದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಕಡ್ಡಾಯ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೆ ಮಾಡದವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೯). ೨. ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸೇವೆ; ಒತ್ತಾಯದ ಕೆಲಸ: ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ತಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಡ್ಡಾಯದ ಕೋಲ್ಕಾಱರುಂ ಪುರಸ್ಸಹರಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೪-೪೪; 1098); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣ ಮನೆದೆಱೆ ಮುಂತಾದ ಆಯವೆಲ್ಲಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೩೦-೨; 1332); ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಆಉದೂ ಯಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೫-೧೬; 1401); ಮಗ್ಗ ಮುದ್ರೆ ಕ್ರಯ ಕಡ್ಡಾಯ ಹಾರಿಕಾಯ ಬಾಳುಕ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೨೫; 1419); ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಬಿರಾಡ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ. ೪೧-೩೨; 1526); ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊಱೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೆಯ್ದು ಕೊಡುವಾಗ ಕಡ್ಡಾಯದೊಡವೆಯೆಯೆಂದಾ (ಧರಚ. ೩೮-೧೨೭). **ಕಡಾಯ$_1$**: ೨. ಅನುಪು ಅಳು ಅರ[ಕಾ]ಣಿಕೆ ಕಡಾಯಉ ದಂಡಾಯವಾರರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೮-೧೭; 1418); ಕ್ರಯ ಕಡಾಯ ಭಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೭-೨೧; 1430); ಚಕ್ರ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡಾಯ ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ [ಬಿಟ್ಟ]ವೆಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩೯-೧೪; 1547). **ಖಡ್ಡಾಯ**: ೨. ಸುಂಕ ಸೋಳಿಗೆ ಖಾಣ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡ್ಡಾಯ ಕೊಟ್ಟ ಗುತ್ತಿಗೆ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೨); ಕಾಣಿಕೆ ಖಡ್ಡಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಬಿರಾಡ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೯-೧೪; 1446). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಾಯ; ತೆಲು. ಕಡ್ಡಾಯ]

ಕಡ್ಡಾಯಗಾರ (ನಾ). ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಮಾಡುವವನು; ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು (ಕಿ). [ಕಡ್ಡಾಯ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ದೇಟು; ಸಣ್ಣ ಸಿಗುರು: "ಯೋಗವಾಹಷಕಾರಕ್ಕೆ ಡತ್ವಂ—ಕಾಷ್ಠ - ಕಡ್ಡಿ" (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಕೊಳದ ಪುಲ್ಲ ಕಡ್ಡಿಯಂ ತೊಱೆಪಂತೆ ತೊಱೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೩೨); ಬೇವಿನ ಕಡ್ಡಿ ಭದ್ರಮಸ್ತೆ ದ್ರಾಕ್ಷಂಬೆರಸರೆದು ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಱೆದಡೆ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೩೮); ಉಱುವ ಜಯವಧುವೊಕ್ಕತನದಲಿ ಮುಱಿದ ಕಡ್ಡಿಯಿದೆನಲು ಕರದಿಂ ಮುಱಿದು ಬಿದ್ದುದು ಚಾಪವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ದೂಱೊ ಬುದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಡ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳಿಕೊ ಕಡ್ಡಿ (ಕನಕ. ೨೭-೩೨). ೨. ಬರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಕುಂಚ: ಹಲವು ಬಹುರೂಪ ಬರೆವ ಕರದ ಕಡ್ಡಿಯ ಬೋನದಂತೆ ಮನವಱಿದು ಕಣ್ಣು ನೋಡಿ ಕೈಯ ಕಡ್ಡಿಯ ಹಿಡಿದು ಲಕ್ಷಿಸುವಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೩೭). ೩. ನೂಲು ಸುತ್ತುವ ಕಂಡಿಕೆ; ಕದಿರು: ಕಡ್ಡಿಯ ಸುತ್ತುವ ಕೂಸ ಜಾಟಕೈ ನುಂಗಿತ್ತು ಹಾಸಿನ ಕಡ್ಡಿಯಲೂಕೆಯ ನೆಯ್ವಾತನ ಬುದ್ಧಿಯ ಏನೆಂದಱಿಯದ ಕೂಸು ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೪). ೪. (ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಲು) ತುದಿಗೆ ಮದ್ದು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ; ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿ; ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿ: ಒಲೆ ಹಚ್ಚಲು ಒಂದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ೫. (ಆಲಂ) ಒಣಕಲು; ಬಡಕಲು: ಅವನು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದೆ ಕಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. (ಆಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು: ಸಗ್ಗದ ರಾಜಪದವಿಯಂ ಕಡ್ಡಿಗುಂ ಕಡೆಯಾಗಿಯೆಣಿಸುವರು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೮-೮). **ಖಡ್ಡಿ$_1$**: ೧. ವೀಣೆಯನು ವಿಸ್ತರದಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಧರಿಸಿಯೆ ಕಳೆಯ ಖಡ್ಡಿಗಳ (ಜೀವಂಚ. ೯-೩). ೪. ಬೀಡಿಯ ಖುಷಿ, ಖಡ್ಡಿಯ ಬೋನಸ್ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೪). ೬. ಬೊಡ್ಡಿ ಹೋದಪೆ ನೀನದೆಲ್ಲಿಗೆ ಖ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಡ್ಡಿಗೆನ್ನನು ಕೊಳ್ಳದೆನುತಿಡೆ ಗಡ್ಡವನು ಕೆದಱುತ್ತ ಹಿಡಿದರೆ ಕಾಂತೆ ಬಸವಳಿದು (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೨೫-೧೭).

ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸು = ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆ: ಮುಗ್ಗುವ ಮರರಂ ಕಡ್ಡಿಗೆಣಿಸದೆ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೮). **ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆ** = (ಆಲಂ) ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿ ನೋಡು; ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು: ಕರ್ಣಾದ್ಯರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹೂಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೮); ಚತುರೆ ವೀಣಾವಾದ್ಯದಲಿ ಭಾರತಿಯ ಕಡ್ಡಿಗೆಬಗೆಯಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೩); ರಾಮಂ ರಾವಣನನೊಂದು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಡ್ಡಿಚಿಂತಾಮಣಿಶಕುನ** = ಕಡ್ಡಿಯಿಟ್ಟು ತೆಗೆದ ಪುಟದಲ್ಲಿರುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಕುನ ಹೇಳುವುದು (ಕಿ). **ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿನುಡಿ** = ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು: ನೆಕ್ಲು ದೋವ್ ಕಡ್ಡಿತುಂಡಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೪೨೬). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದಹಾಗೆ ಮಾತಾಡು** = (ಆಲಂ) ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನುಡಿ: ನಾವು ಎಷ್ಟು ಆಸೆಯಿಂದ ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). **ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಡು** = ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು: ಅವರ ಸಂಬಂಧ ಬೇಡ, ಬೇಡ ಎಂದು ನಾನು ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಕೈಗೆಕೊಟ್ಟೆ (ಮಹಾಗ. ೫). **ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್, ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳು** = ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ನುಡಿ: ಕಡ್ಡಿಮುರಿದುಪೇಳ್ವೆ, ನೀನಲ್ಲಿಗಯ್ದದಿರು (ಹಬ್ಬಿರ. ೫-೧); ಕಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. ನೀನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ಪ್ರಾ. ಕಟ್ಠ. / < ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು 'ಕಡ್ಡುಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಡ್ಡಿಕಸರು (ನಾ). ಕಸ ಕಡ್ಡಿ: ದಿನಾಲು ಕಡ್ಡಿಕಸರುಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಕಪಪು. ೫-೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಕಸರು$_3$]

ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ನೆಡು. ೨. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಸು; ಬರೆ: ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿಕುತ್ತುವ ನಾನೇ ಅವಮಾನಕ್ಕೀಡಾಗಿದೇನೆ? (ಕನ್ನಸು. I, ೧೩೨). [ಕಡ್ಡಿ + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕಡ್ಡಿಗೀರು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸು: ಲಾಟಾನಿಗೆ ಕಡ್ಡಿ ಗೀರುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ಯಾಗರ್‌ಗಳು ಸಿದ್ಧಣ್ಣನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡದೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಮು, ೧). [ಕಡ್ಡಿ + ಗೀರು]

ಕಡ್ಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಎಣಿಸು; ಹುಲ್ಲಿನಷ್ಟಾದರೂ ಬೆಲೆಕೊಡು: ದೇಶಕೋಶದ ಸಿರಿಯ ಗಣಸನು ಕಡ್ಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಖಡ್ಡಿ]ಗೊಳ್ಳನು ಸಕಲ ಸಂಪದವ (ಶುವ್ಯಾಂ. ೧೦-೬೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು; ತಂಬಾಕು: ಎಲೆಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಕಡ್ಡಿಪುಡಿಗೆ ಸುಣ್ಣ ಪಚ್ಚಿ ಕಿಕ್ಕಿತೊಡಗಿದರು (ಚಿಕ್ಕ. ೧೧೪). ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪುಡಿ; ಹೊಗೆಪುಡಿ: ಅವರು ಅಡಿಕೆ ಎಲೆ ತೊಕೆಗೆ ಕಡ್ಡಿಪುಡಿ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಜಾಪ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಡಿ]

ಕಡ್ಡಿಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಶಕುನಗಳ ಪುಸ್ತಕ. [ಕಡ್ಡಿ + ಪುಸ್ತಕ]

ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಗಳುಳ್ಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೆಂಕಿಪೊಟ್ಟಣ: ಹುಡುಕಿದರೂ ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆಯಲೊಲ್ಲದು (ಕಮ್ಮಟ. ೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಪೊಟ್ಟಣ ಕೊಂಡು ಬಾ (ಜಾಠಿ). [ಕಡ್ಡಿ + ಪೊಟ್ಟಣ]

ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ, ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೊಸೆದು ಮಾಡುವ ಬತ್ತಿ: ಕಪ್ಪುರದಾರತಿ ರತ್ನದೀಪಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ಆಕಾರದ ಮಹದಾರತಿ (ನೋಹತ. ೨೧-೧೬); ಪಂಚಾರತಿ ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ ನೀಲಾಂಜನ ವಲಗೆ (ಮೊ ೧ ಹತ. ೨೨-೪೩); ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿಮಾಡು ಹೂಬತ್ತಿ ಬೀಡ (ಜಾಠಿ). 'ಗೆಜ್ಜೆಬತ್ತಿ' ಪರಾ. **ಖಿಡ್ಡಿಬತ್ತಿ** : ದೀಪಗಯ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಡಲಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಿಡ್ಡಿಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಪಪ್ರ. ೭೪). [ಕಡ್ಡಿ + ಬತ್ತಿ]

ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಅಳೆದ ಪ್ರಮಾಣ: ಬಡಸ್ಥೂರು ಮಣ್ಣುಕೆಲಸ ಕಡ್ಡಿಮಟ್ಟಿ ವರಹ ವಂದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಕೊಲು ಎಂಬದಾಗಿ ಮೆಳರೆರ ಮಾಡಿಸಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಣ್ಣುಹಾಕಿಸುವುದು (ಮಹಾಪ. II, ೭೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಮಟ್ಟಿ]

ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಶಿವನಾರುಬಳ್ಳಿ, ಕಡ್ಡಿಯರಕಿನಗಿಡ (ವೃಚಿಗಿ. ೪೮-೨೫೪). [?]

ಕಡ್ಡಿಯರಗು (ನಾ). ೧. ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಅರಗು; ಅರಗಿನ ಶಲಾಕೆ. ೨. ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಅರಗು (ಕ). [ಕಡ್ಡಿ + ಅರಗು$_3$]

ಕಡ್ಡಿಲು (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು; ಕಡಗು (?): ಅರಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾವಲು ಕಡ್ಡಿಲು ವುಳ್ಳಡ ಪ್ಯಾಟೆ ಕಂಮಳ ಮುಂತಾದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಕಳಪ. ೧೭-೧೩). 'ಕಡಂಗ್ಳು' ಪರಾ. [?]

ಕಡ್ಡಿವಲೆ, ಖಡ್ಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಾಲ್ಬಲ್ಲೆ ಕಡ್ಡಿವಲೆಗಳ ಪರವುತುಪಾಸ್ಪ್ರ ಪಕ್ಷಗಳನಡ್ಡಾದಿಸುತ್ತೆ (ಪರಶು. ೨೧-೩೦). **ಖಿಡ್ಡಿವಲೆ** : ಒಡ್ಡಿದರು ದಡಿವಲೆಯು ಸಿಡಿವಲೆ ಖಿಡ್ಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಡ್ಡಿ, ಖಡ್ಡಿ]ವಲೆಯನಗಲಕೆ (ತೂರಾ. ೩-೩೨-೧೩). [ಕಡ್ಡಿ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೊರಕೆ: 'ಕಡ್ಡಿಹಿಡಿ' ಹಿಡಿದು ಹಳ್ಳಿ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಬಳಮ. ೧೩೦). [ಕಡ್ಡಿ + ಹಿಡಿ$_3$ (< ಹಿಡಿ$_2$)]

ಕಡ್ಡಿಹುಳು (ನಾ). ಕಡ್ಡಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡ್ಡಿಹುಳು (stick insect) ಏದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1237). [ಕಡ್ಡಿ + ಹುಳು$_2$ (< ಪುಟು$_1$)]

ಕಡ್ಡು$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಕಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಗಡ್ಡ. 'ಕಡ್ಡುವರ್' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಖಡ್ಡ]

ಕಡ್ಡುಪ್ಪು, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: ಕೋಗದ ಚಿಚ್ಚಿಗಳು ಕಂಡಕಂಡಲೇ – ಕರ್ಪೂರ ೧೧ ತೊಲ ಕಡ್ಡುಪ್ಪು ೧ ತೊಲ ಬೆಲ್ಲ ೧ ತೊಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಸೇರು ಏರಿಂಡಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದಾವ್ಯತ್ತಿ ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೧೨೬). **ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು** : ಸೀಸ, ಬಿಳುಗಾರ, ಸಜ್ಜರಸ, ಯವಕ್ಷಾರ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎಂಟು ಹಲು, ಕಡ್ಡಿಉಪ್ಪು ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಲು, ಇವಿಷ್ಟನೂ ಕೂಡಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೦೮). [ಕಡ್ಡಿ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಡ್ಡುವರ್ (ಕ್ರಿ). ಗಡ್ಡಬರು; ಮುದುಕನಾಗು: ಅಂತು ಪೂಜಿಸುವಂತಾಕಾಲಾನಲನಂ ಕಂಡು ಕಡ್ಡುವಂದ ದೊಡ್ಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡು ವಂದದೊಡ್ಡ]ರೆಲ್ಲಂ ಮುಸುಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೧ ವ). [ಕಡ್ಡು$_2$ + ಬರ್$_1$]

ಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅಮಂಗಳವಾದವಳು; ಕಷ್ಟವಾದವಳು; ಅನಿಷ್ಟೆ; "ದುಷ್ಟೆ" (ಪಂಂಪಾಮಾ. ಕೂಡಿ): ವೀರಾಂಗನೆ ಕಡ್ಡೆ ಕೊಲ್ಲಿಸುಗೆಯೊಳ್ ಮೆಟ್ಟುಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ನೆರ್ಪಟ್ಟು] ನಿಲ್ವನ್ನೆಗಳೇ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೨-೬೦); ಕುಪಿತೆ ಕುಪ್ಪಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಟಿಲೆ] ಕುಲಗೇಡಿ (ಶೈವಿಭಾ. ೫೬-೬೧). [ಕಡ್ಡ$_3$ + ಎ$_2$]

ಕಡ್ಯ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ: ಕಡ್ಯಗಂಧಿವರ ಳ್ಳಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸೆ (ಸಾಸಂಗ. ೬೯). [← ಮರಾ. ಕಡ್ಯಾ, ಖಡ್ಯಾ. / ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಕಡ್ರಬಡ್ರ, ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು (ಅ). (ಉಕ) ಕ್ರಮಬದ್ಧವಲ್ಲದೆ; ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ: ಎಲ್ಲ ಕಡ್ರಬಡ್ರ ಗೀಚಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಏಕಾ). **ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು** : ಸ್ಯಾಂಡರ್). [< ಕರಡುಮುರುಡು?]

ಕಡ್ರುಮುಡ್ರು 'ಕಡ್ರಬಡ್ರ' ನೋ.

ಕಡ್ಲೆಗಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕ).
[ಕಡ್ಲೆ$_2$ (< ಕಡಲೆ) + ಗಂಗಾರ$_2$]

ಕಡ್ಲೆನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ವೃಚಿಗಿ. ೨೬-೫೧೦).
[ಕಡ್ಲೆ$_2$ (< ಕಡಲೆ) + ನಾರು$_2$]

ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಡ್ಲೆಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳು ಬೀಜದಗಿಡ (ವೃಚಿಗಿ. ೨-೨೩). [ಕಡ್ಲೆ$_2$ (< ಕಡಲೆ) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಡ್ಹಾರ 'ಅಡ್ಹಾರ್' ನೋ.

ಕಣ್, ಕಂ, ಕಣು, ಕಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನೋಡುವ ಅಂಗ; ನೇತ್ರ; ನಯನ; ದೃಷ್ಟಿ: ಕಾಣಣೇಗೆಯ್ದುಂತನ್ನ ಮೋಹಮಂ ಕಾಣದಂತೆಯುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೫); ಬಂದುದಂದುಶರದಂಲೋಳಕೆಳ್ಕಣ್ ಬರ್ಪಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧); ಎನಗಿರ್ವರು ಮೆರಡು ಕಣ್ಗಳನ್ನರೆ ಯುವರಾಜನುಮಂಗರಾಜನುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೭೭); ಕಣ್ಣಿಲೇದಂದಿ ಪಲವಾಕಾರಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೆ ಕೋಲುಬಕ್ಕರಂ ಜಾತ್ಯುಷ ಮೆಂಬುದು (ಕಮದ. ೩ ವೃತ್ತ); ಕೀರ್ತಿಲತೆ ವಿಸ್ಫುರಿಸುತಿರ್ದುಡು ಸಕಲ ಭುವನದ ಜನರ ಕಣ್ಮನಕೆ (ತೂರಾ. ೧-೩-೧೧). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯ ನೆ ದು ವಿ ರು ವ ಗುಂಡಗಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಗುರುತು: ಸುತವದಳ ಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಬಲಿಯಂ ಕಣ್ಣಸುತುಂ ಕಣ್ಬಯಿಂ ಕರ್ಚದರ್ ಕ ಪೋ ಲ ಸ್ಥ ಳಿಯಂ (ಪಜ್ಜಿಪು. ೩-೧೩೧); ಪೀಲಿಯ ಕಣ್ಣಂತೆ ಬಟ್ಟೆಯ ಪುಲ್ಲಿಂತೆ ತಾಳ ಕೆಯ್ಯಂತೆ (ಧರ್ಮ ಪ್ರ. ೪-೫೪).

೩. ಪಗಡೆಯ ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಚಿಹ್ನೆ, —ಚುಕ್ಕೆ : ಸೂಳೆಯು ಕಣ್ ಪಾಸಿನಯ ಕಣ್ಣು ಮೇಮುಱುಗುಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩). ೪. ಹೊರಸು, ಬಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹೆಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಿಂಡಿ, —ತೂತು : ಹೊರಸಿನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಡರಿಕೊಂಡಿತು (ರಸಿ). ೫. ಮೊಳಕೆ ಹೊರಡುವ ಗೆಣ್ಣು : ಎಲೆ ಸುಂದರಿಗಳ ಕಣ್ (ಪ್ರಾಕಾ. ೪೦) ಕಣ್ಮರೆಯಿಡೆ ಗಂಟೊಡೆದು ಮೊನಸಿ ನನೆಮೋಱಿ ಮುಗುಳ್ತಲರ್ದ ಮಱುದುಂಬಿಗಂತೆಂಬಲಿರ್ಗಂ ಮು ದ್ದಾ ದು ವಲ್ಲಿ (ಯ ಕೋ ಚ. ೪-೫). ೬. (ಆಲಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಳ; ಪ್ರಮುಖವಾದ ಭಾಗ: ಪೊಜವೊಱಲ ಪೊದಮೋ ಬಟ್ಟಿಯ ಕಣ್ಣೊಳ್ [ಪ್ರಾಕಾ ಬಟ್ಟಿಗಣ್ಣೊಳ್] ರಾತ್ರಿ ಶ್ರುತಿಯ ನಿದೊರ್ (ಪಜ್ಜಾದಾ. ೧೫೨-೧೨೨); ಬಟ್ಟಿಯ ಕಣ್ಣೊಳ್ಕಲ್ಲಂ ಬಿಜ್ಜಿದರ್ ವೈದ್ಯ ವಾಸರನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೧ ಪ); ಬಟ್ಟಿಯ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಕಲ್ಲಗಳ ಸೊಟ್ಟುವರ್ (ಸಮಪ. ೧೨-೬); ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದೆಂದಾವೆ ಐದು ಹೆಸರು (ಅಪಚಂ. ೨-೩೬). ೭. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು; ಅಚ್ಚುಮೆ ಚ್ಚು : ಎ ಮಗೆಲ್ಲಂ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರಡಕತಿಕಾರಿಯರಿದೆನೆ (ಜಾವಂಧ. ೪೩-೩). ಎನಗೀ ವೈಶ್ಯಾತ್ಮಭವನೆ ಕಣ್ಣುಂ ಮತಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೯); ಜಾವುಂಡರೋರ್ವರಿಪತಿಗಂ ಸಿರಿದೇವಿಗಂ ಕುಮಾರರ್ ಕಣ್ಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಸಾ. XX, ೧೩-೨ ; 1187); ಕವಿಯೇ ರಾಜರ ಕಣ್ಣಲ್ಲ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩). ೮. (ಆಲಂ) ದಯೆ; ಕರುಣೆ : ಬೆಂಡ ಬಿದಿಗೆ ಕಣ್ಣೆ(ಪ್ರಾಕಾ. ೫೬)ಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಯ ಕೋ ಚ. ೨-೬೪). ೯. ವೆಜ್ಜ; ತೂತು; ರಂಧ್ರ : ಕಣ್ಣಲ್ಲಿರಿಸ ಸೂಜಿಯಂ ಹೊರಿಗೆಯೊಳ್ (ತಿರುಜ. ೨೯). ೧೦. ಬೆರಳು ತಟ್ಟುವ ಮದ್ದಳೆ, ತಬಲ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಚರ್ಮದ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೈತ್ರಿರುವ ಕಲಿ ಸರಿ : ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರಾಪಾ. ೦೦). ೪೦ : ೧. 'ಕಂಗಳ', 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. ಕಣ್ಣು : ೧. ಮಗನ ನೋಡಿದ ಹಲವು ಕಣು ದಣಿಯೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೩೩-೨); ದೃಢವೆನ್ನ ದರುಶನ ಮಾತ್ರ ದಲಿ ಕಣು ಕೋರವಿಸಿದುವು ಕೋವು ಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತಿರಾರಾ. ೬-೪-೨); ಕಣುಗಳನು ತೆರೆದ ನರೆ ಗೋಚರಿಸಿಹನು (ಗಿಂಎಂ. ೨-೨). ೭. ಕಾಡದ ಕುಲಳೆ ಕಣು ಗತಿಮತಿಯೆನಿಸಿ ನೀ ಕರ್ಣನೆಂಬುದು ಸಳಲ ಜನಜನಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೬೧). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ : ೧. ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಕರ್ಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಮಹೇಶ್ವರಶ್ಲೋ (ನೋಳಮ. ೧೩೬-೩೨೪); ಶಿಮ್ಮಿರಿಭಟಿಗೆ ನಾಲ್ಕಲ್ಲ ಕೈ ಕಣ್ಣಲ್ಲ ನೊಸಲಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೬); ಕಾವರೆ ಮೊಗ ಮಾನ್ ಕಣ್ಣು ನೀರಾಗಿಸೆ ತೀವಿದ ಸಡಿ ಸುಳಿ ನಾಭಿ . . . ಎಲೆ ಭಾವಕಿ ಮೀಜಿದಳೆರ್ದಿಯಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೫-೪೭). ೧೧. ದೃಷ್ಟಿ ; ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣು (ಭಾದ. ೫೦೧).

ಕಣ್ಣಮರ್ : ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆಬೆಳಕು ; ಕಾಣು: ದಿಸೆದಿಸೆಗೊಸಗೆಯೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಕಣ್ಗಳಂದುದು ಕರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬); ನವಗ್ರೈವೇಯ ಕಂಗಳ್ ಮಹಿತಳದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ ಬಂದು ನಿಂದ ತೆದಿಂದಂ ಕಣ್ಗಳಂದಿಪ್ಪುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೪೭). ೪. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋಹರವಾಗು: "ಆಜಿ ಕಣ್ಗಳಂದುಮೊಳ್ಪುವದಿರದಿನಯಸುವೆಮ್ಮನೆ ಮನೋಹರ ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕ. ೯೯); ಅಂತೊಪ್ಪುವ ಗಂಡಗಾಡಿಯೊಳಿಂದ್ರಕೀಲ ದಂತಪ್ಪ ಬಣ್ಣಂ ಕಣ್ಗಳವರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ಪ); ಮೌತ್ಪಕ್ಷದ ರಂಗವಲಿ ಕಣ್ಗ ಮಂದುದು (ಚಿಪಭಾ. ೬-೫೩). ಕಣ್ಣಬಿಸೋದ = ೧. ಕಣ್ಣಿನ ವೆ ಸಂತೋಷ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜಲ[ದ]ಲಕ ಕಾಜನುಂ ಕಂಣ ಪಿನೋದನುಂ ಎಸುವರಾದಿತ್ಯ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು.೧೫೭-೫೧ ; 1191).

ಕಣ್ಣ ಮೆಯ್ಯ = ಮೈತುಂಬ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ: ಆ ದೇವ ವೃಂದ ಸಹಿತ ಕಣ್ಣಮೆಯ್ಯನತ್ಯಾದರದಿಂದಿಳಿಕಂದು (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೭-೨). ಕಣ್ಣಲಾಗಿಸ = "ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ" (ಕಾದಂ ೦೫. ಆಡಿಟ): ಮನುಜ ಮನೋಜ್ಞ ಏನ್ನ ಪೆಸರ್ಗೇಳಲೊಡಂ ಬೆಮರಿಂದೆ ಕಣ್ಣಲಾಗಿನೆ ಪೆಜ್ಜಿ ನಾಂದು ಸಪ್ತದ ನಿಜಾಂತಃಕರಮಂ ಪುಳಕಂಗಳೆತ್ತೆ (ಕಾದಂಉಗ. ೩೧೪). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಹುಡುಕು = ಅತ್ಯಂತ ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸು : ನನ್ನ ಕು ಂ ದು ಗ ಳನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೨೯). ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು = ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು : ಕಣ್ಣೆಸರಾಗಿಂ : ಮೊದಲೇ ಪೊಗೆಗಿಸಿನವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಒಟ್ಟುವಿದ್ದಾ ಅಣ್ಣನೇ ಈ ಸಂಚನ ಪ್ರೇರಕನೆಂದು . . . ಭಾವಿಸಿದ್ದರು (ಪ್ರಮಾಶ್ರ. ೧೫೧). ಕಣ್ಣಾಗು = ೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಯಸು : ಸ್ಪಸಚಿವರ ಜಾನಕಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಾಗಿರ್ದರ (ಪಂಂಣಾ. ೫-೬೬). ೨. ಮುಖ್ಯವಾಗು; ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗು : ದೇವ ದೇವ ನಿಮ್ಮಂ ಕಂಡವನಾವಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗ (ಬಸರ. ೬-೧೦೬). ೩. ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗು : ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಬಾಳ್ಮೆಮ್ಮ ಪುತ್ರನಾ ನಾಕಸ್ಪನಾದನೆಂದಾಪ್ತರಲಲುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಭಾಪಚಂ. ೪-೬೬); ಹಾಡಿ ಹಕ್ಕಾದಿ ನೀ ಜಗದ ಕಣ್ಣಾದಿ ನೀ ದುಡಿದು ಸಕ್ಕಾದಿ ನೀ ಗುರುದೇವ (ಸಬೀಗ. ೪೭-೧೫). ಕಣ್ಣಾಡಿಸು = ೧. ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರು; ನೋಡು : ಹುಡುಗರ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ನೋ ಡಲು ಜಯಂತನು ಬಂದಮು ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೧೩); ಆಗಾಗ ಹಳೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೂ ಕಣ್ಣಾಡಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಶಾಲಾ. ೬೯). ೨. ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಸೂಚನೆ ಕೊಡು : (. . .ತನ್ನವರೆಗೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿ ಕರವಾಳವನ್ನು ಸಿರಿದು ಕೊಳ್ಸನು) (ಬರುಗಂ. ೨೦-೧೯). ಕಣ್ಣಿಗೆಹಾಗುಹಹುಟ್ಟು = (ಆಲಂ) ನೋಸಮಾಡು : "ಇಱೂ, ಇಱೂ, ನೀನು ಬರೆದಿರುವಿ. ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಂಗುಹಹುಟ್ಟಿಸಯಾ ! ತೋರಿಸು, ತೋರಿಸು" (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೪). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತು = ನಿದ್ರೆಹತ್ತು : ಮಗಳ ಬದುಕು ಹಸನಾಗಲಿ ಎಂಬ ನೆನೆಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ತ. ೪೬). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು = ಕಂಡುಬರು; ಗೋಚರಿಸ್ತಾಗು; ಕಾಣಿಸು : ಮನೆಗೆ ಬಂದೊಡನೆ ಮೊದಲು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದು ನಿನ್ನ ಪತ್ರ (ರಸಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆಸೆ = (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು : ಆ ಪರಂಗಿಯವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚಿ ಓಡಿಹೋಗಿ (ಬಂಕಯ. ೨೦೬); ಬಂಜಾಧರಾಮೋದ ಕರಿಯಲಿ ಮುತ್ತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆಸದೇ (ಪಾಂಚಚ. ೫೯). ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣು ಬಿಡು = ೧. ಕಣ್ಣು ಗಳನ್ನು ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಕ್ಕರಿಸಿನೋಡು : ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕರ್ಣನು ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತ (ವಚಭಾ. ೩೬೪). ೨. (ಆಲಂ) ಏನೂ ತೋಚದಾಗು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗು : ಇತರರು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರದೆ ಕಣ್ಣುಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ವಚಭಾ. ೨೧). ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಡು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆ ಬರು = (ಆಲಂ) ಮೂರ್ಛೆ ಬೀಳುವಂತಾಗು; ಬ ವಳೆ ಬರು : ದೇವಾಂದಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು; ಕಣ್ಣು ಕತ್ತಲಿಟ್ಟತು (ಚಪೇನ. ೬೬); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲೆಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾಲ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣು = ತಿಳಿ ; ಅರಿವಾಗು : ಪೆಣ್ಣು ಪೆಣ್ಣಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳಿವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಪಧಾಬ. ೪-೭). ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕು = ೧. ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು : ಸೂರ್ಯನು ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುವಂತೆ, ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು (ವಚಭಾ. ೧೫೫); ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುವಂಥ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಪುಸರು. ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಸು; ಕರುಬಿಸು: ಹಣವಂತನ ಸಿರಿ ಬಡವನ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ರಸಿ).

ಕಣ್ಣುಕೂಡು, ಕಣ್ಣುಕೂರು = ೧. ನಿದ್ರೆಬರು : ನಮ್ಮ ರೋಗಿಗೆ ಇದೇ ಈಗಷ್ಟೆ ಕಣ್ಣುಕೂಡುತ್ತಿವೆ! (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೧೧); ಕರಿಯನಿಗೆ ಧನಿಗಳಲ್ಲಿ ದನಕಾಯಲು ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಕಣ್ಣುಕೂರುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ (ರಕ್ತರೂ. ೪೧). ೨. ಪ್ರೇಮಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಸೇರು. ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಗು = ೧. (ಆಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು; ಕೆರಳು : ಡ್ಯೂಪ್ಲೆ ಒಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟನು. ಬ್ರಿಟಷರ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯುಂಟಾಗು; ಕರುಬು : ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಿದ್ದಣ್ಣನ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಕೆಂಪಗಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೬೬); ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಿತು, ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾಯಿತು (ಗಾದೆ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸು = ಮೋಸ ಮಾಡಿ ಪಾರಾಗು : ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯವರ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಅಂಬಿಕ. ೯). ಕಣ್ಣುತಾಕು = ದೃಷ್ಟಿಯಾಗು : ಮಗುವಿಗೆ ಯಾರದೋ ಕಣ್ಣುತಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುತುಂಬು = ಕಣ್ಣೀರು ಬರು; ಹನಿಗೂಡು : ಆ ಗೋಳಿನ ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬಿತು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬರು = ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯುಂಟಾಗು; ಕಣ್ಣುಹತ್ತು : ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಬಂದು ಅಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಬೀಳು = ೧. ಮನಸ್ಸಾಗು; ಬಯಕೆ ಹುಟ್ಟು : ಆ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ದೃಷ್ಟಿತಾಕು : ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಂಡವರ ಕಣ್ಣುಬಿದ್ದೀತು ಜೋಕೆ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು = ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆ; ಸನ್ನೆ ಮಾಡು; ಕಣ್ಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕುಮಾರಿ, ನಿನಗಿದೊ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರ" ಎಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದನು (ಪುನರು ೧೩೮); ತುಂಗಕ್ಕ ಬದಿಯ ಹೆಂಗಸಿನತ್ತ ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸಿದ ರೀತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೪). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ಆಲಂ) ನೋಡದೆ ಇರು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ದೋಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಸಾಯು; ತೀರಿಹೋಗು : ಅವರು ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಕು = ೧. ಆಸೆಯಿಂದ ನೋಡು : ಹಿಂದೆ ಈ ಮೂಢನು ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಿದ್ದ (ವಚಭಾ. ೮೫). ೨. "(ಒಂದು ಗಿಡದ) ಎಲೆ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಅಥವಾ ಅಂಕುರವನ್ನು (ಮತ್ತೊಂದು) ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು" (Inoculate. ಇಂಕನ). ೩. (ಅಸೂಯೆಯಿಂದ) ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು : ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸು = ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ನೋಡು : ಕಾಗದವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಹಾಯಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೨). ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ = ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು : ಅವನು ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಹೊಡೆದು ಕರೆದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಣ್; ಮಲ. ಕಣ್, ಕಣ್ಣು; ತುಳು. ಕಂಣ್, ಕಣ್ಣ್; ಕೊಡ. ಕಣ್ಣೇ; ತೆಲು. ಕನು, ಕನ್ನು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕನ್; ಗಡಬ. ಕಣ್; ಗೊಂಡಿ. ಕನ್; ಕುಇ. ಕನು; ಕುವಿ. ಕನ್ನು ಕನ್ನೂ; ಕುರುಖ್. ಕನ್ನ್; ಮಲ್ತೊ. ಗನು; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕನ್]

ಕಣ್ಣ₁ 'ಕಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಣ್ಣ₂, ಖಣ್ಣ₂ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಕುಪ್ಪಸದ ಬಟ್ಟೆ, —ರವಕೆ ಬಟ್ಟೆ : ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಜವಳಿಗಳನೆ . . . ಸೂಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೪–೩೪ ವ); ಒಂದು ಪಟ್ಟೆಯ ಕಣವನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೫೫). ಖಣ್ಣ₂ : ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಖಣಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ . . . ದೇವಿಯ ಉಡಿ ತುಂಬಿದರು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೨); ಖಣವನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಉಡಿ ತುಂಬಿದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೬೮). [← ಮರಾ. ಖಣ]

ಕಣ್ಣ₃ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣಚೂರು; ನುಚ್ಚು : "ಕಣಮೆನೆ ನುಚ್ಚು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩); ಈ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣವೂ ಚಿನ್ನದ ಕಣಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗ. ೮). ೨. ಪದಾರ್ಥದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂಶ; ಅಣು : ಅದರೊಳಗೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಕಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೫); ಪರಾಗದ ಕಣಗಳು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಕುಣಿದಾಡುವುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದು (ಭೌತವಿ. ೨೮೬). 'ರಕ್ತಕಣ' ಪರಾ. ೩. ತೀರ ಅಲ್ಪ; ಲವಲೇಶ : "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ ಲೇಶಮಣು ಕಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭–೫). ೪. ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ, —ಚೂರು : "ಕಿಡಿಯೇಟುಗೆ ಕಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೮). [ಸಂ.]

ಕಣಂಜ, ಕಣಜ₁ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ : ಅಕ್ಕಿ ಕಣಂಜದ ಮು ೬೩ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩–೨೮; 1475); ವಿಲಯ ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಕಣಂಜದಂತೋ ಪ್ರಳಯಕಾಲಮೇಘಂಗಳ ಕತೋರದಂತೋ ಭಾವಿಸೆ (ಚಿಬಪು. ೪೬–೧೯). ಕಣಜ₁ : "ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಹ ಠಾವು ಕಣಜವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮–೮); ಕಣಜಂಗಳೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲ್ಲುಗಳನುಜೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಣಸದದ ಪೊತ್ತು (ಪೆರುರ. ೧೩೫–೬); ಭೂವರೇಣ್ಯಂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟದ ದೇವಿ ಕಣಜದೊಳೆಮ್ಮ ಭತ್ತವನುಂಡೊಡಾಗ್ರಹಿಸಿ (ಬಸವು. ೨೪–೮೪); ಒಡೆಯರೋ ಕಣಜಗಳನೆಣ್ಣೆಯನಡಕಿರೋ ಸೀರೆಗಳ ದಿಂಡನು ಬಿಡಿಸಿರೋ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೭); ಮಾರಿಯ ಮನೆ ಬಿಯ್ಯದ ಕಣಜಂ ಮತ್ತಾ ರಾಜ ಕೃತಾಂತನ ಬಳಕೆಯ ಭಂಡಾರಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೨೦); ಕಣಜದೊಳಿಹ ಬಹುಧಾನ್ಯವ ಬಗೆಯದೆ ಸೂಜ್ಞೆಯ ಕೊಟ್ಟು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳಞ್ಜಿಯ; ತುಳು. ಕಣಜ; ತೆಲು. ಕಣಜ, ಕಣಂಜ / ಮರಾ. ಕಣಂಗ]

ಕಣಂಜು, ಕಣಜ₃, ಕಣಜು₁ (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ವಿಕಲ್ಪದಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದಪು . . . ಕಣಂಜು, ಕಣಜು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಕುಮದ ಕಣಂಜು ೨ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೩೯; 1513). ಕಣಜ₃ : ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವೂ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ (ಧಾಸ್ಕರ. ೭೭–೯). ಕಣಜು₁ : ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಿನ ತೂಕಕ್ಕೆ :—ಹತ್ತು ಹಣವಡ್ಡ ತೂಕದ ಮುತ್ತಿನ ಕಣಜಕ್ಕು ಅದನು ಚೌವಡವಿನೊಳಂ ಪೊತ್ತುವುದು ಮತ್ತು ಬಿಗಿವುದು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. I, ೨); ಗಂಧ ತೊಲೆ ೧ಕ್ಕಂ ಅಡ್ಡಸಾಂದು ಜವಾದಿ ಪುಣುಗು ಪ್ರತಿ ಕಣಜು ಮೂರಕ್ಕೆ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೮೪; 1382). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲಞ್ಜು. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣಕ, ಕಣಿಕ್ಕೆ₂, ಕಣುಕ (ನಾ). ಹಸಿಹಿಟ್ಟು; ಕಲಸಿದ (ಗೋಧಿಯ) ಹಿಟ್ಟು : ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಣಕವ ನಾದಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೨೬೦); ಅಡಗ ತಿಂಬರು ಕಣಕದಡಿಗೆ ಇರಲ್ಕೆ (ದೇದಾವ. ೩೩–೫೮); ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡೆದರೆ ಕೈಂಕುಯಿ ರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨–೯೦–೧); ಮಣಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಕಣಕ ಉರುಳುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬೆನ್ನ ಹಂ. ೪೧). ಕಣಿಕ್ಕೆ₂ : ಬುಧವಾರ ದಿನ ಎಂಡೆ ಘಾರಿಗೆ ದು ೪ ಗುರುವಾರ ದಿನ ಕಣಿಕೆ ಘಾರಿಗೆ ದು ೪ (ಕಇ. III–i, ೧೭–೬೮; 1556); ಕುಟ್ಟಿದ ಕಣಿಕೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ ನೆನೆಯಕ್ಕಿದ ಸೊಜ್ಜಿಗೆ ಯೆರಡು ಭಾಗ (ಭೀಮಸೂ. ೧೭–೨). ಕಣುಕ : ಬಿಸಿಲು ತಾಕಿದವರಿಗೆ ಕಣುಕದ ಕಡುಬು ನೀಡುವುದು . . . ರಸಿಕಮಾರ್ಗವೆ (ಶಂಕದಾ. ೭–೮೧). [< ಸಂ. ಕಣಿಕ]

ಕಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಾಳು ಉದುರಿಸಿ ಉಳಿದ ತೆನೆ : ಕಣಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಉರುವಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ(ದಾಪ). [ಕಣ್ಣು(< ಕಳ್ಳು) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಣಕಣ, ಖಣಖಣ (ನಾ). ಹರೆ, ತಮಟೆ, ಹಲಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಾರಿಸುವಾಗ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿ, —ಶಬ್ದ. 'ಕಣಕಣಿಸು,' ಪರಾ. **ಖಣಖಣಿ** : ಖಣಖಣಾಯಿತ ಖಲೀನ ಸಂಘಟ್ಟ ಸ್ಕಂದಮೂಸ ಫೇನ ಸಲಿಲ ಸ್ತೋತಶತಗಳಂದಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೫ ಪ). [?]

ಕಣಕಣಿ, ಕಣಿಕಣಿ (ನಾ). ಜ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ; ಶಾಖ; ಕಾವು: ಕ್ಷಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಗೊತ್ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಸರ್ವಾಂಗ ದಲ್ಲಿ ಕಣಕಣಿಯೂ, ಒಣಕೆಮ್ಮೂ ಇರುವದು (ಪಿ ಪ ಧಿ ೧. ೬೯). **ಕಣಕಣಿ** : ಅದೇಕೋ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಣಕಣಿ ಎನಿಸ ತೊಡಗಿದೆ (ದಾಪ). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕಣ. / ಮರಾ. ಕಣಕಣ]

ಕಣಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು : ಜಾಗಟೆ–ಗಂಟೆಗಳು ಢಣಢಣಿಸುವುವು. ತಾಳಗಳು ಕಣಕಣಿಸುವುವು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩). [ಕಣಕಣ + –ಇಸ್ಯು]

ಕಣಕಣಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕಣಕಣಿಯೆನಿಸು; ಇರುಸುಮುರುಸಾಗು : ಮತ್ತೊರ್ವನ್ ತಾನೊಲ್ದುಮೊಲ್ಲದಂತವನೊಳ್ ನೆಗೞ್ದುವ ಮಗಳಣಕಳ್ಕೆ ತಲೆ ಕಣಕಣಿಸೆ (ಶಂದ್ರಪು. ೪–೬೨ ವ). [ಕಣಕಣಿ + –ಇಸ್ಯು]

ಕಣಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ (?) : ಪಾಯಸ ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳಿಯಾಳ್ಗೆ (ಭೀ ೯ ೧೮ ೮. ೧೫೨); ರನ್ನದ ಕಣಕಲಿಗೆ ಇಳುಮ್ಮಾಳ ಆಡಗಿಯ (ಭೀಪರ್ವ. ೧೪೩). [?]

ಕಣಕಾಲ್, ಕಣಕ್ಕಾಲು, ಕಣಕೆ ಕಾಲ್ (ನಾ). ಪಾದ ಮತ್ತು ಮಂಡಿಯ ಚಿಪ್ಪು ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ: ಆಕ ತೊಡೆಯ ಕುಬುಂ ತೆಗೆ ಕೈ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಕಾಲ್ ಕೊರೆಲೆಂದಿವುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೬); ಕೈಗಳ್ ಕಡಿಬಂಡನುಗೆ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ ನಟ್ಟುವುನ್ಗಾಡಿ ಯೊಳ್ (ಪಂ ಠಾಮಾ. ೧೩–೪೫); ಅಳ್ಳಿಟಳ್ಳಮ್ಮದಿಯದೆ ಮೂಡಿದೀ ಕಟಿಯ ಧಾರಿಪೀ ಕಣಕಾಲ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪೧). **ಕಣಕಾಲು:** "ಜಂಘಾ ಪ್ರಸ್ಪಂತಾ –ಈ ೨ ಕಣಕಾಲು" (ನಾಚರಿ. ೧೨೧); ಪೊಯ್ಕೆ ನಿರಿತ ಕಣಕಾಲು ಮೊಳಕಾಲ್ಮುಖಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫–೧೨ ; 1156); ಕಣಕಾಲಂದುಗೆ ಘಲುಘಲುರೆನುತಲಿ (ಭುರಂದ. ೧–೧೩–೨); ಒಂದು ಮೊಸಳೆಯು ಅವನ ಕಣಕಾಲನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿತು (ವಚಭಾ. ೨೧). **ಕಣಕಾಲ್:** ಕಣಕಾಲ್ ಕಡಿ ಬಿನ್ನೆದೇ ತೋಳ್ಗಳ್ದ (ಋಶಾಸಾ. ೨೨–೯); ಕಣಕಾಲ್ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಂದೆ ಮೆಱೆವಂ ಬೆಲ್ವಂ(ಬಳವಿ. ೩–೯೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಕ್ಕೆಕ್ಕಾಲ್ ; ಮಲ. ಕಣಕ್ಕಾಲ್, ಕಣಜ್ಜಾಲ್]

ಕಣಕಾಲು 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.

ಕಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸು ; ಲೆಕ್ಕಿಸು : ಗಣಿಕೆಯರ ಚತುರತೆಯು ಯೆಣಿಸುವರೆ ಜಗಮೊಳಗೆ ಕ್ಷಣಸಾಧ್ಯವು ಕೇಳು ಕಣಕಿಸುವ ತಾನು (ಶಮಚ. ೬). [ಕಣಕ್ಕು + –ಇಸ್ಯು. / ℙ < ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು = ಲೆಕ್ಕ]

ಕಣಕೋಜಂ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲಿನವರೆಗೆ ಬರುವ ವಸ್ತ್ರದ ವೇಷ್ಟನ: ಕಂಬಯು ಬಿಲ್ಲುಂ ಪಿಡಿದ ಪುಳುಂದಿನ ಮೂಱಂಬುಂ ಪೆಗಲ ಬಲೆ ಕಣ ಕೋಜಂ (ಪಾಠಾಂ. ಬಲಿಕಣಿಱಂ, ಬಲೆಕಣ್ಣ ಕೊಜಂ) ಕೆಂದೆತ್ತಿಪಿದಲೆ ತನಗಿರೆ ಕಂಬರಿರಿಪುವಂದುಂ ಕೂಡೆ ವನಚರನಾದಂ (ಪೇಮಭಾ. ೭–೧೬೬). [ಕಣ್ಕ + ಕೊಜಂ(< ಕೊಜಮ್ಬು)]

ಕಣಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (?) : ಕಣಗಲ (ಕರ್ಮಾರೆ)–ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಶುಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಳಧಾಗ. ೩೭). [?]

ಕಣಗಲು 'ಕಣಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಗಿಲಿ 'ಕಣಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣಗಿಲೆ, ಕಣಗಲು, ಕಣಗಿಲ್, ಕಣಗಿಲಿ, ಕಣಗಿಲು, ಕಣಲಿಗೆ, ಕಣೆಗಿಲ್, ಕಣೆಗಿಲು, ಕಣೆಗಿಲೆ, ಗಣಿಗಲು, ಗಣಿಗೆಲೆ, ಗಣಿಗಿಲು (ನಾ). ೧. ಜೊಪಾದ ಎಲೆಗಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕರವೀರ : ಮಾಲಗಜ ದ್ವೇರ್ಗಗ್ಗೆ ನಡೆಯುವ ಕಣಗಿಲೆಯ ಗಿಡುಬಿರ್ಪತ್ತು (ಪೌಇಇ. XI-i, ೧೦೯–೧೪ ; 1069); ಕಬ್ಬಿನ ರಸ ಬೆಳೆಯ ಕಣಗಿಲೆಯ ಪುಷ್ಪ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿವಂ ಹೊಸ ಬಳ್ಳರಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ (ಬಾಲಬಿ. ೧೩೪–೧೫); ಪುಲ್ಲ ಕಂಕಣಂ ಕಣಗಿಲೆಯೊಂದಿಸಿಯ ಪಸಿಯೋಲೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ತಿಸರಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೬–೩೬ಗ); ಕಣಗಿಲೆಯ ಬಂದುಗೆಯ ಕಳ್ಕೆಯ ಸಣಬ ಸರಿಸದ ಕುಸುಮದಲಿ ರಿಪುಗಣ ಭಯಂಕರನರ್ಚಿಸಿದನು (ಇ ವ್ಯಾ ಅ . ೬–೪೩). ೨. ಒಂದು ತೆರದ ಬಾಣ : ಕಣಗಿಲೆಯ ಕೋಲುಳಿಯಂಬು ಳವ ಲಂಬಲಂಗಿನಂಬೀಸಾಡಿದವು ಪರಸ್ಪೈನ್ಯ ಸಾಗರವ (ಉಮ್ಮಾಪ್ರೀ. ೧೧–೪). **ಕಣಗಲು:** ೧. (ಪ್ರಚಾನಿ. ೫೬–೧೧೨೯). **ಕಣಗಿಲ್:** ೧. ಕಿಸುಗಣ ಗಿಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲ್] (ಕಮಚ. ೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಜೆಯುಂ ಕಣಗಿಲ್ ವಿಳಂಗಂ ರಜಾದ್ರಿತಯಂ ಕ ಟು ತ್ರ ಯಂ (ಅ ಶ್ವ ಶಾ. ೧೧–೫೯). ೨. ಪರಗಳ ಬಲಿಯಂಬು ಳವಳಿಂ ಸರಳುಗೂಡಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರವೆರಡು ಸಾವಿರವುಳದವೀ ನಾರಾಚಕಿಳರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮–೨೧). **ಕಣಗಿಲಿ:** ೧. ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆಂಕಲು ಕಣಗಿಲಿಯ ಮರವಲಿ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ೧ (ಎಳ. VIII. ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೫–೫೬ ; 1405). **ಕಣಗಿಲು:** ೧. ಕಣಗಿಲು ಕಳ್ಳ ಬಿಳ್ಳ ಯಂತೆ ಕದಲಿ ಹಾದರಂಯ ಮರ ಮೊಡಲಾದುವುರ್ವಿಪವು (ಸಾಳ್ವ ಭಾ. ೫–೩); ಹಾವು ಮೆಳ್ಳೆ ಕಣಗಿಲು ಕತ್ತರಿ . . . ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಬೇರು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಆರೆದು (ವಸ್ತ್ಯೆವಿ. ೭೭). **ಕಣಲಿಗೆ:** ೧. ಪನ್ನೀರಿನಲಿ ವೇರಿಸಿದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕುಸುಮಗಳನು (ತೀಪರಾ. ೬–೩೦ಳ). ೨. ಕಂಡಳದ ಕಣಲಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ತೀಪರಾ. ೬–೪೪–೪೩); ನವಿಲು ಗರಿ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕಣಲಿಗೆ ಪವಣಿಕೆಯ ವಿಶಿಖದಲಿ ತಾರಕೆ ಮಾಂಟೆ ಹರುಕಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೨–೬೧). **ಕಣೆಗಿಲೆ:** ೧. "ಕರವೀರಮೆ ಪಡ್ಡಯಿಯ ಕಣಗಿಲೆಂದೆನಿಸುರ್ಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೦). **ಕಣೆಗಿಲಿ:** ೧. ಕಣಗಿಲಂದಲಿ ರತ್ನ ಗಣಗಿಲಿ, ಚಂಡುಳಗಣಿಲಿ ಎತ್ತರ ಕಣಗಿಲಿ ಬಳಿಯ ಗಣಗಿಲಿ ಇವುಗಳಕೊಲ್ಲಗಳನ್ನು ಹತ್ತಬೇಕು (ಶ್ಯಸಪ್ರ. ೨೦೦). **ಕಣೆಗಿಲೆ:** ೧. ಅಂಬಲಿಯ ಹಲವು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಮರುಗ ದವನ ಬಾವನ್ನ ಬಳ್ಳೆಯಲೊಳಗಾಯ ಕಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ಣ]ಗಿಲೆಯಾಳ್ ಯಾವೂವು . . . ತೀಪಿ ಕೈತ್ಯಂಗೊಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಿ. ೩–೩೯); ಸೌಂದರದ ಕಣಗಿಲೆಯ ಸಂಪಗೆಯ . . . ಅಲಗಳೀಂ ಪರನನರ್ಚಿಸಿದಗೆ (ವೀಕೃತಿ. ೪–೨೧–೩); ಪಾದರಿ ಕಂಚಿ ಕಣಗಿಲೆ ದವನ (ಮೋಚಿತ. ೩–೧೫). **ಕೆಣಗಿಲೆ:** ೧. ಬೆಂಗಣಿಲೆ [ಪಾ ಠಾಂ. ಗಣಿಗಿಲೆ] (ಕಮಚ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). **ಗಣಿಗಲು, ಗಣಿಗಿಲು:** ೧. "ಕರವೀರಂ . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗೂ ಪೆಸರು" (ವಿದ್ಯಾಂತಿ. ೧೧೪); "ಬೀೀ ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನು . . . ಕೆಂಪು ಗಣಿಗಲಿಗುನ್ನು ಹೆಸರು" (ಗುರುಪಾ. ೧೫೫). **ಗಣಿಗೆಲೆ:** ಗಣಿಗಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಆಡಿನ ಹಿಕ್ಕೆ . . . ವಾತಜ್ವರಂ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಪಥ್ಯೆ. ೬೯). **ಗಣಿಗಿಲು:** ೧. "ಕರವೀರಂ . . . ಬೀೀಗಣಿಗಿಲಿಗೂ" (ವಿದ್ಯಾಂತಿ. ೧೧೪).

[ದೇ. ? / ತಮಿ. ಕಣವೀರ, ಕವಿರ, ಕಯಿರ ; ಮಲ. ಕಣವೀರ ; ತೆಲು. ಗನ್ನೇರು, ಗನ್ನೇಱು. / ಹಿಂ. ಕನೇರಾ. / ಪ್ರಾ. ಕಕೇರ, ಕರವೀರ < ಸಂ. ಕರವೀರ]

ಕಣಗಿಲೆ$_2$ (ನಾ). "ಬಿರುದಿನ ಆಭರಣ" (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ಟೀಕೆ) : ಚೈತ್ರ ಮೊಸೆದಳಿಮಾಳಾ ಕಿಂಕರರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ಗಿಲೆಯಂ ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣಿ]ಗಿಲೆ ಪೋಲ್ತು ಪೂತು ಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯–೧೩). [?]

ಕಣಗಿಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅರಿ ಮಂಡಳಿಕ ಗಜಕಂಠೀರವ ಆಹವಮಲ್ಲದೇವನ ಹಣುವಂ ಶತ್ರು ಕ್ಷತ್ರಾಬ್ಧಿ ಬಡಬಾನಳಂ ಕಣಗಿಲೆವಾಡ ದಾವಾನಳಂ ಕನ್ನಮ ದಿಶಾಪಟ್ಟಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧–೧೭ ; 1047). [ಕಣಗಿಲೆ$_1$? + ವಾಡ]

ಕಣಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕಿ). 'ಕೆಂಪುಕಣಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಣಚು (ಕ್ರಿ). (?) ; "ಕಳಚು" (ಸಿದ್ಧವ. ಕೋಶ) : ಹುಣಚಿಯ ಮರದಲ್ಲೊಂದು ಹಣಚಿಯ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಹೋದಲ್ಲಿ ಆ ಹುಣಚಿಯ ಮರ ಹಣಚಿಯ ಮರವಾಗಿ ತಾ ಕಣಚಿ ಹೋದುದ ಕಂಡೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೭೭೪). [< ಕಟಲ್ಚು ?]

ಕಣಜ$_1$ 'ಕಣಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_2$ 'ಕಡಂಜ' ನೋ.

ಕಣಜ$_3$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_1$ 'ಕಣಂಜು' ನೋ.

ಕಣಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ ; ಪಿಂಗಾಕ್ಷ : "ಪಿಂಗಾಕ್ಷಮೆನೆ ಕಣಜು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨–೯). [< ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಣತಲೆ (ನಾ). ಹಣೆಗೂ ಕಿವಿಗೂ ನಡುವೆ, ತಲೆಯ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳ ಚಪ್ಪಟೆಭಾಗ ; ಮೆಲುಕು (ಉಕ) : "ಗಂಡಃ ಕಪೋಲಃ . . . ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು. ಕಟವಾಯಿ ಕಣಿ[ಣ]ತಲೆಕೆಳದಾಡೆಗಂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦) ; "ಕಣತಲೆ, ಕಪೋಲ, ಗಂಡ (ಸ್ಥಲ)" (Temple. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ$_0$ + ತಲೆ$_1$]

ಕಣತಲೆಮೈಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬು (ಕಿ). [ಕಣತಲೆ$_0$ + ಮೈಲಿ$_1$]

ಕಣತಿ 'ಕಣಿತಿ' ನೋ.

ಕಣಪ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಈಟಿ, —ಬರ್ಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಣಪ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [? . / ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್]

ಕಣಪಾದ (ನಾ). = ಕಣಕಾಲ್ : ಬಲದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಖಂಡಿತ ವೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ ಅಯ್ಯ ಎಡದ ಕಣಪಾದದಲ್ಲಿ ವ್ಯೋಮ ಕೇಶನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನೆನಿಸಿರ್ಪಿರಿ ಅಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೮೮). [ಕಣ$_0$ + ಪಾದ]

ಕಣಪೊರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣಿಗರಾಂಮಗನ್ಕಣಪೊರಿ ಧಮ್ಮನಾಯಿಗಗೆ ಕೊಟ್ಟದು ಎರಡು ಸಾಲೆ ಅಟ್ಟುಣ್ಬೋದು ಆಚನ್ದ್ರ ತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೪೯ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಕಣಬ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಕುದುರೆ : "ಅಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಎದೆ] ಬೆಳ್ಪಾಗೆ ಕಣಬನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೨–೧೫). [?]

ಕಣಬಲಿ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಣಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : "ರೌದ್ರಿಯೆನೆ ಕಣಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೫). [< ಕಳವೆ$_1$?]

ಕಣಮೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಯ$_1$, ಕಣೆ$_3$, ಕಣೆಯ$_1$ (ನಾ). ಉಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಿ ನಿರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಗಂಟು ; ಬಾಳೆಕಾಯಿಗುಂಟು ; ನೀವೀ ಗ್ರಂಥಿ : "ನಾರಿಯರ್ಕಳ ಜಘನಾಂಶುಕ ಗ್ರಂಥಿ ಕಣಯಮಂತದು ನೀವಿ ಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೭೮–೨೧) ; "ನೀವೀ, ಉಚ್ಚಯಃ – ಈ ೨ ಕಣಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೩). **ಕಣೆ$_3$** : ಸ್ತ್ರೀಯ ಉಡಿಯ ಸೀರೆಯ ಕಣೆ (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಕಣೆಯ$_1$** : ನಡೆಯೆ ಚಟುಳತೆಗೆ ಕಣೆಯಂ ಸಡಿಲ್ದೊಡದನೆಡದಕೆಯ್ಯೊಳೋಸರಿಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೯) ; ಕಣೆಯ ಮಳವಟ್ಟಿರೆ ಮುಯ್ವಂ ಬಳಸಿದ ಮೇಲುದು ಕುಚಮಂ ಬಿಗಿದಿರೆ ಗುರುನಿತಂಬೆ ದುಗುಲಮನುಟ್ಟಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೬) ; ಕಣೆಯದ ಚೆಲ್ವು ಕಂಪಣಮಡಂಗದ ಸುಯ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೪೫). [?]

ಕಣಯ$_2$ 'ಕಣೆಯ$_2$' ನೋ.

ಕಣಯ$_3$ 'ಕಣೆಯ$_3$' ನೋ.

ಕಣಲಿಗೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಹೊಲೆಯರ ಕಣವೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣ ಖ ೧ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೧–೮ ; 975). [?]

ಕಣವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣವು 'ಕಳ$_3$' ನೋ.

ಕಣವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಶಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲು : ಬೀಳಗಿಯ ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಗುಲಾಬೀ ಬಣ್ಣದ ಕಣಶಿಲೆಯ ಜಾತಿಯ ಹಲಿಗೆಗಳು ವರ್ಣಿಸತಕ್ಕಂಥವು (ಕಭಾಗೆ. ೩೧) ; ಈ ಶಿಲೆಯು (ಕಣಶಿಲೆ) ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಾಳುಕಾಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೫೦) ; ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನ ಈ ಸ್ತಂಭಗಳು ದ್ರಾವಿಡ ರೀತಿಯ ಕಣಶಿಲೆಯ ಸ್ತಂಭಗಳಂತೆ ಎತ್ತರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯). [ಕಣ$_3$ + ಶಿಲೆ]

ಕಣಸು$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಅತಿಮಾನುಷ ದರ್ಶನ ; ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತೋರಿಕೆ : ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತರಾಗಿ ಕುಳಿತಾಗ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಮೂಡುವ ಪ್ರಕಾಶರೂಪಗಳೇ 'ಕಣಸು'ಗಳು (ಜೀಪಾಠ. ೨೫) ; ಕನಸೋ ಕಣಸೋ ನನಸೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭–೧೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಸು$_2$ 'ಕನಸು' ನೋ.

ಕಣಸು$_3$ 'ಕಡಸು$_1$' ನೋ

ಕಣಾ (ಅ). ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ : ಕಲಿಯುಗದ ದುರ್ಮತಿ ಮನುಷ್ಯ ವ್ರಾತ ಹೀನಾಕೃತಿ ಕಣಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೩೩) ; ಬಣಗುಮಾನವ ಕೇಳು ಕಲಿದೂಷಣ ಕಣಾ ಬಂದವನು (ತೊರರಾ. ೩–೬–೧೭) ; ಈತನೆ ಜಗದ್ಗುರು ಕಣಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೮). [< ಕಾಣ್]

ಕಣಾದ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ೨. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ. (ಕಿ). ೩. ವೈಶೇಷಿಕ ದರ್ಶನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣಾನ್ನ (ನಾ). ನುಚ್ಚಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ : ಅನುದಿನದಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಣಾನ್ನ ಕುತ್ಸಿತ ಕಂಬಳಿಯೆ ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದವನಂಘ್ರಿಗಳ ಭಜಿಸು (ಹಸಾರ. ೫–೭). [ಕಣ$_3$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಣಾವಳಿ (ನಾ). ಕಣೆಗಳ ಆವಳಿ ; ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ : ತಿರುಪು ಸದರವು ನಿನಗೆ ಗತಿ ಕಾಹುರ ಕಣಾವಳಿ ಕಂಠಗತ ಬಾಹಿರನು ನೀನೆಲೆ ಕರ್ಣ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪–೫೧). [ಕಣೆ$_1$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕಣಕಾಳಿ (ನಾ). ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ; ಸಣ್ಣ ಚೂರುಗಳ ಗುಂಪು: ಮಿಕ್ಕು ಸೂಪವ ತೂಬುಗಿದಿಗ ಕಣಕಾಳಿಗಳ ಕಾಂಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ ಕೊಳ್ಳಂದಿಯುತುಗವ ತಕ್ಷಗೆಂಡಿಂಗಳ (ಹೈವಿಳಾ. ೧೩-೧೨).

[ಕಣ್ಣ + ಆಳ್ಕ (= ಆಲ್ಕ)]

ಕಣಕಾಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಮಾಧವಭಟ್ಟರ ಕಾರ್ಕಿಕಾರಾಧನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಕೇರಿಯಂ ಸಿಕಾವಣಿ ×× ತಿ ಪದಿತಿ ಕಣಾಳಿಗೆ ವದ್ದ ಮನೆ ೧ (ಕಾಇ. ೨, ೩೩-೩೦ ; ೧೨೬). [?]

ಕಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ಕಾಣ್ಕೆ. ೨. ಮುಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬರಲಿರುವುದು; ಭವಿಷ್ಯ ಫಲ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಗುಜುಗುಮ್ಮೆಂದು ಪಾಪದುರ್ ಬಿದಬಿದ ಬೆಂದಿಸಿಬರ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳ ಕಣಿಯೋಂ ಪೇಟುಂ (ಅದಿಪು. ೯-೯೦); ಪ್ರಥಮದ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವ ಕೇಳಿ ತ್ರಿಣಯನ ಭಕ್ತ್ಯಯ ಕಣಿಯನು ಕೇಳಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಟೀ. ೧೧೫-೧೭); ಕಣಿಯ ಹೇಳಬುಂದೆ ನಾನು ಕಣಿಯ. ಕೇಳೆ ನೀನು (ತಿವನಿ. ೧೫೪-೭೧); ನಿನಗನ್ ಪೇಟ್ಟ ಕಣಿ? ನೀನ್ ಕಂಡ ಕಣಿಯುಮೆನ್ ? (ಅಕ್ಕಶ್ಕಾ. ೩೦-೫೦); ಕಳ್ಳನ ತಾಯಿ ಸಂಗಡ ಕಣಿ ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದಿ). ೩. ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು: ನಿನ್ನ ಕಣಿ ತೆಗೆಯಬೇಡ (ರೂಢಿ). 'ಕಣಿನೇಟ್ಟು' ಪರಾ.

[< ಕಾಣ್ ?. / ತಮಿ. ಕಣಿ = ಜ್ಯೋತಿಷಿ]

ಕಣ್ಣಿ, **ಖಣ್ಣಿ** (ನಾ). ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ: ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲಣ ಕಣಿಯ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ತಪ್ಪ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದರೆ ಕೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಾ (ಅವಪು. ೫೧-೨೧೬); ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದ ಕಣಿಯನಿತೆ ತಂದು ಅಪ್ಪತನುವಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು . . . ನಾ ಹೇಗೆ ಪೂಜಿಸಲಯ್ಯಾ (ರೋಗಮಾ. ೫೦-೨೦೯); ವಪ್ಪ ಪ್ರಥರಾಕ್ಷರಾಕ್ಷರಿಂದಂಗೆ ಕಂಬದೊಳಿರ್ದಂತೆ ಕಣಿಯೊರ್ದ್ದಗನಿಂದು ಪೇಟ್ಟು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ವಿಳ. VII, ೨೬೨. ೧೫೬-೫೧ ; ೧೨೦ ?) ; ಪರುಷದ ಕಣಿ ಹಸ್ತದೊಳಿದೆ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೩).

ಖಣ್ಣಿ : ಮಣಿಯನೆಸಗಿ ಕಾಲಲ ಳೆಯಬೇಡ ಖ[ಡ್ಗಕಂ. ೪]ಡಿಯ ಪೂಜಿಸಿ ಕಾಲಲ ಳೆಯಬೇಡ (ಅವಪಂ. ೧೯೦-೭೫೫). [?]

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ; ತಾವು (ಕ). [?. / ತಮಿ. ಕಣ್]

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಉರುಳು; ಪಾಶ; ಹಗ್ಗ; ಕುಣಿಕೆ: ಕಣಿಯ ಕುಣಿಕಿಲ ಬಂಡಿಯಂ ಬಜ್ಜಣಿಸಿ ನಂದಿ ಪತಾಕೆಗಳ ತೋರಣವನದಱಸಿಳಿಳಿಳಿಳಿಯಂ ಕರಿಸಿ ಚವರಂಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೫೬-೫). ೨. ಕ್ಲೇಶ: 'ಬಲ್ಯಣಿ' ಪರಾ. [< ಕಣ್ಣ್ ?]

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ: ಪಡುವ ಬೆಟ್ಟದ ತರ್ಪ್ಪಲ ಕಣಿಯ ಬಟ್ಟಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI-೫, ೬೫-೪೭ ; ೧೨೨೨); ಸುತ್ತಲೂ ಕಣಿಯನ್ನು ಹೊಡಿದು, ಕೋಟೆಯಂಥ ಆವರವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿ ಅವರು ಪಟ್ಟು ಕಷ್ಟ ವೆಪ್ಪು! (ಬೆಟ್ಟಚೀ. ೬೪) ; ಗಾಡಿಚಕ್ರ ಕಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ನಾವೆಲ್ಲ ದಾರಿಲಿ ಹೋಗೋರು ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ಕೊಟ್ಟು ಎತ್ತಿ, ನೂಕಿ, ದಾರಿಗೆ ತರ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಮಲೆಮಾ. ೧೮೬). [?]

ಕಣ್ಣಿ, **ಖಣ್ಣಿ**, **ಗಣ್ಣಿ**, **ಗನ್ನಿ** (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಮದನನ ಕೈದುವೆಲ್ಲಿದಂ . . . ವಿಳಾಸದ ಕಣಿಯೆಲ್ಲಿದಂ ಚದುರ ಪುಟ್ಟುದವೆಲ್ಲಿದಂ (ಅದಿಪು. ೩-೧೫೫) ; ಕಂ ಪಿನ ಕಣಿಯಿನಿದುದುದ್ಯಾನೈಕದೇಶದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೪೧ ವ); ಸದ್ಭುಜಾದಿರ್ಘ್ಯದಾನಮಾಪ್ಯನಿ ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XI-೫, ೬೫-೩೮ ; ೧೨೨೨); ಪೆಂಪಿನ ಕಣಿ ಶಿಷ್ಟವರ್ಗ್ಗದ ತವರ್ಮನಿಗೆ (ವಿಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೦-೧೦೬ ; ೧೦೪೬); ಆಕ್ಕರಿಗರಾಧಾರಣಂ ಬುಧರಿ ಚ್ಚೆಯಂಜ್ಜ ವೀರದ ಕಣಿ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧-೫೫) ; ಮಳ್ಳಳ ಶಿರೋಮಣಿಯೆಂ ಸಿಂಗರದ ಕಣಿಯೆ ಜೋ (ಜಿಬಪ. ೫-೨೮) ; ಸ್ಫಟಿಕ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಣಿಗಳಿಂದ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೫೭).

ಖಣ್ಣಿ : ಖಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಧಾತುಗಳ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧಕವು ವಿಶ್ರಾಣಿಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩) ; ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂನ್ಯಾಯಿಯ ಖಣಿಯಂತಿರುವ ವೇದೋಪಪಾತ್ಯಗಳ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರಿ (ಭಾರದ. ೪೩೬). ಗಣ್ಣಿ : "ಗಣಿ – ಖಣಿ = ಆಕರ" (ವಡ್ಡಕೋ. ೧೦) ; ಬ್ಯಾಂಕೂರಾ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಕಲ್ಲುದ್ದಲು ಗಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೪೭) ; ಅವರು ಗುಣಗಳ ಗಣಿ (ಬಾಣಪ. ೪೧). ಗೆನ್ನಿ: ನಿನ್ನ ತಾಯ್ಮನಿ ಎಲ್ಲಿ ? ಅಗಿದ ಗುದ್ದಲಿಯಲ್ಲಿ ? (೧೪೦೦. ೩೦-೭೫) ; ಆಕೆ ಸಿರಿ–ಸೌಂದರ್ಯಗಳ ಗಣಿ–ಹೆಗ್ಗಣಿ (ರೂಪಪಂ. ೬೯). [< ಸಂ. ಖನಿ, ಖಣಿ]

ಕಣ್ಣೆ, **ಕಣ್ಣೆ** (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ಅಥವಾ ನುಡಿಸುವ ಧ್ವನಿಯ ಘಿತಕ್ರ, —ನಾದ; ಮೋಹದ ಗುಣವುಳ್ಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಹೆಂಗಸರ ಶಾರೀರದ ನಾದ: ಇವರ ನಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಣಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಬಹಳ ಮೃದು ಮಧುರ ಗಂಭೀರವಾಗಬಲ್ಲುದು (ಗಾನಕ. ೯೪) ; ಹಾಡಿಕೆ ಉತ್ತಮವಿನಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಾಡುವವರ ಶಾರೀರವೂ ಕಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಸಾಂಚಿಪ. ೧೧). **ಕಣ್ಣೆ** : ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಪು ನೇವಣಿ ಕಣಿ ಬಣ್ಣದೊಡ್ಡವಣಿ ಕಾಳಿಸಿ ಬೈಸಿಕೆ . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಜ್ಜಿದು ಬಾಜಿಸದಂ ಮುರನ್ಮೈರಿ ನಾನಸಮಂ (ಜಗದಿ. ೫-೩). [?]

ಕಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕಣಕೆ: ಖಜ್ಜಾರದ ಕಣ್ಣಂ ನಾರಕೇಳಮಂ ಶರ್ಕರೆಯಂ ಪುದಿದುಗಿಗೆ ಕಣಿಕದೊಳ್ ತುಪ್ಪದೊಳದು ರಸಧರಿತಮಪ್ಪ ಪೂರಿಗೆಯಂಕ್ಕುಂ (ರೋಕೋದ. ೮-೮) ; ಅಕ್ಕಿ ಕಣಕೆವ ರಾಶಿಮೂಡಿದರು ಮತ್ತಮನೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೦) ; ದೇವರಿಗೆ ಅವಸರ ಮೂರಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ವೊಕ್ಕಳ ಕಣಿಕೆ ಮೂರು ಮಾನ (ಎಳ. XI, ನೊಳಂ. ೩೧-೫ ; ೧೩೮೬) ; ಸಜ್ಜಗೆಯ ಪಾಯಸವ ಸುಜೀರು ಕಣಿಕರಿ ಸಮೆದ ಕಜ್ಜಾಯಮಂ ಮೆದ್ದು (ಸಮ್ಯಕ್ತ. ೬-೨೮) ; ಉಣಲಂದಿಗೆ ಹಲವಾಗಿ ಕಣಿಕ ತಾನೊಂದಯ್ದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೭). ೨. ನುಚ್ಚು; ರವೆ: "ಕಣಕಂ – ನುಚ್ಚು" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ಕಣಿಕೆಟ್ಟಿಲು (ಆ). ಕತ್ತಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ: ಹೊಡೆವ ರಣಭೇರಿಯಂ ಬೊಟ್ಟಿಯಬ್ಬರಗಳಂ ಕಣಿಕಟ್ಟಿಲು ಮಡುಕೆಂದೆನೆ ಕಡಿದಾಡುರ್ತ್ತದಾಕಾಶದೊಳು (೨೯ ಕೈ ಪು. ೩-೧೦-೩೪) ; ಕಡಿದಬ್ಬರು ಕತ್ತಿ ಕಣಿಕಟ್ಟಿಲುಯೆನಲೂ (ಕರ್ಣ. ೬೪-೧). [?]

ಕಣಿಕೆಣಿ, '**ಕಣಿಕಣಿ**' ನೋ.

ಕಣಿಕೆಣಿ (ಆ). ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?): ತಾಯರಮನೆಯಿಂದ ತೆರಳಲೊಡನೆ ಮುಂದೆ ವಾಯಸ ಕಿಬ್ಬಿದುಬೆರಡು ಬಾಯಂಬ್ಬಿ ಕಣಿಕಣಿಯೆಡದಲ್ಲಿ ಕರೆದುವಾ ರಾಯ ಪೋಪಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಿಗಳು (ಭರಣ. ೩೧-೪೩). [?]

ಕಣಿಕಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಹೂವು: ಚಿನ್ನದಂತೆ ಥಳ ಥಳಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯ ಕಣಿಕಪುಷ್ಪಗಳು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ಲಾ ಬೆಳಿದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಸಾ. ೨, ೩೭). [ಕಣಿಕ್ + ಪುಷ್ಪ]

ಕಣಿಕಾಜಿ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕ ಇಡುವವನು: ಅವರ ಕೋಲ್ಕಾಟ್ಟಿ ಗಣಪತಿಯು ಖಜ್ಜಾರಿಂಕದ ಕಣಿಕಾಜಿ ರಕ್ಕಸಗಂಗನು (ಎಳ. XI, ರಾಮನ. ೧೪೧–೩೦ ; ೧೦೬೬). [ಕಣಿ ? + – ಕಾಜಿ. / ತಮಿ. ಕಣಿಚಕ್ಕಾರನ್]

ಕಣಿಕೈ (ನಾ). ನೆಚ್ಚೆ, ಜೋಳ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತೆನೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕಡ್ಡಿ : ಕಣಿಕೆಯಂ ಕೊಯಲೆಯೊಳು ಮರಳಿ ತೆನೆಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟಿ ಕೊಯ್ದೊಡನೆ ಪುಟ್ಟುತಿರ್ಪುದು (ಲಬಿಂ. ೩೭-೧೨೦) ; ಕಣಿಕೆಯ ರಾಶಿಯಂತೆಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಿದ್ದರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೩೯) ; ಕಣಿಕೆ ಮೇವು ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎತ್ತುವ ಆಸ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ಪ್ರಸಾಶಾಸ್ತ್ರ. ೪೮).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಣಕ್ = ಸೌದೆ; ತೆಲು. ಕಣಿಕ = ಕೋಲು]

ಕಣಿಕೈ 'ಕಣಕ' ನೋ.

ಕಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ; ಆಳತೆ (?) : ಇಂಗುಳದ ಬೇರಿನ ತಿಗುಡು, ಜೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಸಮಾನ ಕಣಿಕೆ ಅಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಎಂತಹ ಕೈವಸುಕರು ಸಹ ಮಾಣ್ಯಾಂ (ವಿದ್ಯೆವಿ. ೬೮). [?. / ತಮಿ. ಕಣಕ್ಕು]

ಕಣಿಕೈ (ನಾ). ೧. ತೀರ ಸಣ್ಣ ಕಣ; ವಸ್ತುವಿನ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಗ. ೨. ನೀರಿನ ಕಣ, —ಬಿಂದು : (೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಗ್ನಿಮಂಥವೆಂಬ ಮರ; "ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದ ಭೇದಗಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕಣಿಕೈ (ನಾ). ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನವರೆಗಿರುವ ಕೈಯ ಭಾಗ; ಮುಂಗೈ : ಆಡಿಗೆ ಕಡುಮೆಲ್ಲನೊಪ್ಪಸುವೆಡೆ ಕಣಿಕೈಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಿಕಯ್ಯ, ಕರ್ಣಿಕೆಯ]ದಿಯನೂಡಿ ನಸುಗೆಸಱಂ ಕೆಸಡಿಯಿಸದುವು ಕತ್ತುರಿಯಂ ತೊಡಿಪಂತಿರೆ ನಡೆವ ಸುಕರ ಕಪಿಕೇಬರನಾ (ರೇಣಾಪ. ೫-೪೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಣ್ಕೈತ್ತು; ಮಲ. ಕಣಜ್ಞ್ಞು]

ಕಣಿಗಾತಿ 'ಕಣಿಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕಣಿಗಾರ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು : ಮೀಱಗಳಿಟ್ಟಹನು ತಿರಿದುಂಬ ಕಣಿಗಾರನನು (ಮೂಕುಪಾ. ೧೧೧-೪೯೧). [ಕಣಿ + – ಗಾರ (< – ಕಾಱ)]

ಕಣಿಗಾರ್ತಿ, ಕಣಿಗಾತಿ (ನಾ). ಕಣಿಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ (೫). **ಕಣಿಗಾತಿ** : (೫). [ಕಣಿಸಾರ + – ತಿ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿಗಿಲ್ 'ಕಣಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲ 'ಕಣಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಣಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲೆ ಎಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ(?) : ಹಿಳಿಳು ಕವಲಂಬು ಬೋಳಿವಿದಿರೆಲೆ ಸುಟ್ಟಿಯಾ ನೊಳೆ ಕೊಡಸು ನಾರಾಚ ಕಣಿಗಿಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಗಿಲೆ, ಕಣಿಲೆಗೆ] ಸಿಲುಕು ಬಳೆ . . . ಎಂಬ ನಾನಾ. ಸರಳು ಸೆಳೆದು (ನೋಮಚಿ. ೫-೩೬). [ಕಣಗಿಲ್ (< ಕಣಗಿಲ್) + ಎಲೆ]

ಕಣಿಗೆ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣಿತಿ, ಕಣಿತ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು; ಕೊರವಂಜಿ : ವಳಲೀಸದಟ್ಟಮುಟ್ಟ[ಸಿದೆ ಕಣಿತ][ಪಾಠಾಂ. ಚಿದಾತಕಣಿತೆ] ಯೆಂಬುದದೃಷ್ಟತಾಗಿ ತೋಱಿಸುವೆನು (ತಿವಿಗ. ೧೫೬-೬೯೫); ಮಡಿವಕಿಯು ಕೆಡತಿಯ ಸೂಲ ಗಿತ್ತಿಯ ಸೂಳೆಯನು ಅಲೋಚಿಸಿಗಂತರಂಗಕೆ ಬರಿಸಿದೆ (ಹರಿಬ. ೪-೪೪). **ಕಣತಿ** : ಕಾರುಳನ ಹೃದಯದ ಕಪಟ ಕಣತಿಯ ಕೈಯ ಕಟ್ಟುಂ (ಸಗಪಾ. ೬೯). [ಕಣಿ + – ತಿ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಕಣಿತೆ (ನಾ). ಹರಿವಿ; ಪಾತ್ರೆ (?) : ಒಂಬತ್ತಾ ಜೂಳಿಯ ತ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಣ್ಮೇರ ಕಣಿತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯಂ ಹೊತ್ತು ತಿತ್ತಿಗಿ ನೀರ ಕಾಣದೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೬). [?]

ಕಣಿಯ (ನಾ). ಕಣಿ ಹೇಳುವವನು; ಭವಿಷ್ಯವಾದಿ: ಕಣಿಯನ್ನೆಗೆ ಮಱುಮಡಿಯಲೊಲ್ಲೆ ನಾನ್ ಪೊಲ್ಲದನ್ (ಅಂಗಗೌ. ೪೬-೧೬೯) ; ದೇವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕಣಿಯುಂದ ಆಯುಧಪೂಜೆಗೆ ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಚಕಾ. ೨೬೨).

[ಕಣಿ + – ಅ / ತಮಿ. ಕಡಿಯಾನ್]

ಕಣಿಯಕಲೆ, ಕಣಿಯಕಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲಕುನ್ದ ಮೂನೂಱುಂ ಕಣಿಯಕಲ್ ಮೂನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿ ಯೆಟ್ಟತ್ತುಂ (ಎಳ. XI, ಧಾವನ. ೨೦-೫ ; ೧೪೬). **ಕಣಿಯಕೆಲು** : ಕಡಿಯಕಲು ಮೂನೂಱಱಕೊಗಣ ಬಾಡಂ (ಎಇ. IV, ೨೦೪-೨೧ ; 1064). [ಕಣ + ? + ಕಲ್]

ಕಣಿಯಕಲು 'ಕಣಿಯಕಲ್' ನೋ.

ಕಣಿಲೆ 'ಕಱಲೆ' ನೋ.

ಕಣಿವು (ನಾ). (?) : ಕುಣಿವ ಸೊಳ್ಳಗೆಯಬ್ಬಮನೆಯ ಸರಳಂ ತೆಗದು ಕಣಿವಿಸಿಪ ಶೈಲಪಾತ್ರೆಯಂಳಿಂಬಿ (೦೦ಗಪ. ೯-೧೦). [?]

ಕಣಿವೆ 'ಕಣುವೆ' ನೋ.

ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ : ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣಿ ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣವಕಿಯಾದ ಗೋವೆಯ ಸಣ್ಣ . . . ಜಾಲಿಯ ತೆಗೆಗಳಿ ಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನದಿ. ೫-೬೬) ; ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವು ಗಳಿದ್ದವು. ಅವಾವುವೆಂದರೆ ಕಣಿವೆಯಸಣ್ಣಿ, ಸತ್ಯಾಗಾಲದ ಸಣ್ಣ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೫೫). [ಕಣಿವೆ (< ಕಣುವೆ) + ಸಣ್ಣಿ]

ಕಣಿವೇಳು 'ಕಣಿವೇರ್ಲ್' ನೋ.

ಕಣಿವೇಲ್, ಕಣಿವೇಳು, ಕಣಿಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ; ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸು : ಪಲರ್ಮ ಕಣಿವೇಱ್ದು . . . ಮೊದಲೆ ಒರೆದಿರ್ದಳಿನಗೆ (ಬದ್ದಪ್ರ. ೧೩-೨೫೫). **ಕಣಿವೇಳು** : ೧. ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕನಸನೆ ನನಸಿನ ನನ್ನ ಎಂಬಂತೆ ವರೇನೋ ಕಣವೇಳುತಿದು ದವರ ಚಾಳಿ (ಜಂಪ್ರಸ. ೫. ೧೨). **ಕಣಿಹೇಳು** : ೧. ಹೊರಬಿಮಿತ್ತಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಕಣಿಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು . . . ಮಾಡಿದೆ (ಮೂಕುಉ. ೪). ೨. ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೇಳು; ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳು : ಅವನು ಕಣಿ ಹೇಳಿದೀದು ಕೇಳಿ ತಲೆಬೇಸರ ಬಂತು (ರಮಾ). [ಕಣಿ + ವೇಲ್]

ಕಣಿಶೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ : ಕಾಂಚನೋಜ್ವಳ ಕಣಂಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸುಭ್ರವಿ. ೨-೧೮) ; ಕೃಮದಿಂದ ಪಾಲ್ಬುಂಬಿ ಕಣಶವಾಸಿರವಾ ರದು ಗಣಿಯವಾದ ಕೇದಾರವು (ಚರಿವಾ. ೨-೧೩). [ಸಂ.]

ಕಣಿಸೆ, ಗಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ತೂಕ ಅಥವಾ ಬೆಲೆ (೫).

[?. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಣಿಸ]

ಕಣಿಸ್ಯೆ (ನಾ). ೧ ಕೆಣಿಶೆ : ಕಣಸವ ಜಂಬುವಿಂದಾನಸೆ ಏಳ್ತರಿಂದೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿದ್ದಿದೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೪) ; ಗಿಳಿವಜ್ಜಗಳು ಸಾಲಿಯ ಕಣಿಸ ಗಳಿಂಬು ಪೊಳೆವ ಉಚಗಳ ಪಾಲುಂಡು ಕಳಕಳ ರವದಿ (ಅವಂಚಿ. ೧೦-೬೮). [< ಸಂ. ಕಣಿಶ]

ಕಣಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತುಗಳು) ನೊಗಕ್ಕೂ ತಮ್ಮ ಕತ್ತಿಗೂ ಕಟ್ಟಿದ ಮಿಣಿಯನ್ನು ಜಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೆಗಲ ವೇಲಾಣ ನೊಗ ವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು ; ಬಳಗಹಾಕು (ಉಳ) : ಎತ್ತುಗಳು ಪಡಿಪಡಿ 'ಕಣಿಹಾಕಿ' ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು (ವೈಸರ್ವ. ೧೨೧) ; ರಥದ ಧುರ್ಯಗಳು ಕಣಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ವಾಹನ ಮುಂಚೆ ಸಾಗದೆ ನಿಂತಿನ್ನು (ಕಲಕ್ರಿ. ೧೫೫). [ಕಣ್ಯೆ (< ಕಣ್ಣಿ ?) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು)]

ಕಣಿಹೇಳು 'ಕಣಿವೇಲ್' ನೋ.

ಕಣಿರ, ಕಣ್ಣಿರ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಸ ಪಟಲದ ಕೆಂಪಾದ ಭಾಗ (?) : "ವರೆ ಕಣ್ಣಾ ಮೊದಲಮೂಸದ ಕರಳಂಬೆ ಕಡೇರಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೮). **ಕಣ್ಣಿರೆರ** : ಕಣ್ಣಿರ ಬಳ್ಳಭಾಗ(ದ)ಕೆ ಬಣ್ಣಿಪ ಸು(ಸಿ)ರೆಳ್ಳ ತಾನುವಾಗಸಮೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೪) ; "ಕಣ್ಣಾ ಮೊದಲ ಮೂಸದ (ಕಡೆಯಿಂದ) ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕಣ್ಣಿರಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೭೬ ವ). [?]

ಕಣು 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಣುಕ 'ಕಣಕ' ನೋ.

ಕಣುಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಣುಕಪ್ಪಟೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣುಗಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.

ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು 'ಕಣ್ಗಿಡಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಕಣುಗುಱುಹು, ಕಂಗುಱುಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗುರಿಯಾದುದು, —ಕಂಡದ್ದು (?): ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯ ಕಟ್ಟಣೆಯರಲಿ ಕುಬುಬಿಱಿದು ಕಾದಿದ ಕಣುಗುಱುಹಿನಸುರರಪಚಾರಿಸುತುಱುಬಿ ಬಾಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೦). **ಕಂಗುಱುಹು**: ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಕಂಗುಱುಹ [ಪಾಠಾಂ. ಪ]ನಿಟ್ಟಾ ಕೆಱಹುಗಾಲುಂಗುಟವ ನಾತ ಮನಸಿನೊಳು ಪಿಂಗದೆಡಗಣ್ಣಂಬಿನಲಿ ತಾಂ ತೆಗೆಯಲು (ಬಸಪು. ೧೮–೭೪). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು)]

ಕಣುಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಣುಚಿ (ನಾ). (?): ಹಾರುನಾಡ ಸೀಮೆ (ಕಣುಚಿಯಾಗಿತ್ತು) (ಮೈಎರಿ. ೧೯೩೦, ೫೯–೨; 577). [?]

ಕಣುದಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.

ಕಣುದಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಮರೆಯಾದುದು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಇರುವಂಥದ್ದು: ಮನು ಕುಲೇಶ್ವರನೆನ್ನನಾ ಭಾಮಿನಿಯ ನೋಡಲು ಕಳುಹಲರಿಪುರವೆನಗೆ ಕಣುದಪ್ಪಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೫–೧–೨೮).

[ಕಣು (< ಕಣ್) + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕಣುಮಿಂಚು 'ಕಣ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಟ: ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ ಸವಗಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಮುಚ್ಚಸಗವರಿ] ಹರಿ ಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬–೨). [ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_1$ + ಆಟ]

ಕಣುವಳೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮಳೆ: ಕಳವಳಿಪ ಕುಂತೀಸುತರ ಕಣುವಳೆಗವಗ್ರಹವಾಗು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧–೪೯).

[ಕಣು (< ಕಣ್) + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕಣುವೆ, ಕಣಮೆ, ಕಣವೆ, ಕಣಿವೆ (ನಾ). ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ, ಆಳವಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಕಂದರ: ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಅಗುಲಿಯ ಕಣುವೆ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಪಾಣ ಕುಂಟ್ಟೆಯ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯; 11ನೆಯ ಶತ); ಇವರಿಬ್ಬರು ಬಲು ಚೋದ್ಯರು ಕಣುವೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಐದಾರೆ (ವಚಸಂ. ೭೬–೮೭); ಅನುಗೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದನಾ ನಂಬಿ ಕಣುವೆಯನೆಡಹಿ ಬೀಳಲು (ಕಲಿರ. ೭೫–೨೨); ಕಣುವೆ ಕಾವ ದೇವರಿಗೆ ಅರಮನೆಯವರ ಮುಖಾಂತ್ರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೯೪–೨೩; 1664); ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ ಕಣುವೆಯ ಬೆಟ್ಟಮನಿಱಿದು (ಚಿಕವಂ. ೫೩–೨೦). **ಕಣಮೆ**: ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನು ರಾತೋರಾತು . . . ನೂಲೋ ಕಣಮೆ ಹಾದು ದುರ್ಗದ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬). **ಕಣವೆ**: ಅನೇಕ ಕಣವೆಗಳನ್ನು ಕಾಡುಗಳನ್ನು ದಾಂಟಿ (ಪುರಾವಿ. ೫೪). **ಕಣಿವೆ**: ಕಣಿವೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಕ್ಷಣ ಗುಣವಿಹೀನನ ಸರ್ವ ಬಲವ ಹಣಿದವನಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೭–೧೮); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣಿವೆಯ ಕಡೆ ಇಳಿದೆ (ಮಗಮಾಂ. ೩೪); ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯ ಕಣಿವೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿದಾಗ ಅದರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ ನಮಗಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೧೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣವಾಯ್; ತುಳು. ಕಣಿಮೆ; ತೆಲು. ಕನುಮ, ಕನಮ]

ಕಣುಶೂಲೆ, 'ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ' ನೋ.

ಕಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು; ಸರಳು; ಬಾಣ: "ಪುಣುಬು ಕಣೆಯಂಬು ಸರಲ್ ತಾವಕ್ಕು ಶರಸಮಾಹ್ವಯ" (ಕವಿಕಂ. ೮೨); ಕಣೆಪಂಜರದೊಳೆಱಗಿ ಭೀಷ್ಮನ್ವಿಟ್ಟಂತೆ ನೆಲಮುಟ್ಟದೆ ಬಿಱ್ದೋನಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೮; 800); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱಿವರೆಗಮೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದುವು ಕಣೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೭); ಜವನಾಳಂ ತಪ್ಪ ಕಣೆ ರೋಮರೋಮಂದಪ್ಪದೆ ನಾಂಟಿದುವು ಸೀಂಟಿದುವು ವಿಧಿಲಿಪಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೧); ಹೊಳೆವ ಕಣೆ ಹೊಕ್ಕಿಱಿದ ದಾರಿಯೊಳುಳಿದ ಕಣೆ ದಾಂಟಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪–೧೯); ಕಣೆ ನೆಯ್ದ ಬಾಗಿಲಂ ಬಲಿದು, ಸುತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಮುಳ್ಳೊಡ್ಡನಡಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬–೬೪). ೨. ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯ ಮುಳ್ಳು: ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಣೆಗಳಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೩೮೮); ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ 'ಕಣೆ' ಯನ್ನು ಕೆಡಹಿ ಹೊರಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಯೆ; ಮಲ. ಕಣ; ತುಳು. ಕಣೆ, ಗಣೆ; ಗೊಂಡಿ. ಕಣೇ; ಪರ್ಜಿ. ಕಣಯ = ಈಟಿ]

ಕಣೆ$_2$ 'ಗಱೆ' ನೋ.

ಕಣೆ$_3$ 'ಕಣಯ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆ$_4$ 'ಕಣ್ಗೆ' ನೋ.

ಕಣೆ$_5$ (ನಾ). ಕಡೆ; ಕೊನೆ: ತೃಣಮುಂ ತೆನೆವೋದ ಬಱಿಕ್ಕೊಣಗುವುದದಱಿಂದೆ ನರರ ಬಾಱ್ ಲಘುಕಾಲಂ ಹಣಿದದ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಮೊದಲ್ನಡು ಕಣೆಯೆನ್ನದಿದೆಳವೆ ಜವ್ವನಂ ಮುಪ್ಪೆನ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೩–೭೧). ℙ 'ಕಡೆ$_3$' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

[< ಕಡೆ$_3$?]

ಕಣೆ$_6$ (ಅ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯಾ, ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅವ್ಯಯ: ". . . ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದೇ ಹಿರಿದಾದ ಭಾಗ್ಯ ಕಣೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೦೫); ಸುಗುಣ ಅಂದರೆ ಖಂಡಿತ ನೀನೇ ಕಣೆ ಸುಗುಣ (ರಂಟಿರ. ೨). 'ಕಣಾ' ಪರಾ. [< ಕಾಣ್]

ಕಣೆ$_7$ (ನಾ). ೧. "ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). ೨. "ಜೀರಿಗೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಣಾ]

ಕಣೆಕಾಲ್ 'ಕಣಕಾಲ್' ನೋ.

ಕಣೆಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು; ಬಾಣದ ಮಳೆ ಸುರಿಸು: ವೃಷಧ್ವಜ ಸುವೇಗಾನುಸಾಲ್ವ ಕೃತವರ್ಮಾದಿ ಪಟುಭಟರ್ ತಾಗಿದರ್ ಕಲ್ಪಮೇಘಂಗಳಂ ತಡೆವಿಟ್ಟ ಮಳೆಯೆನಲ್ ಕಣೆಗಱೆಯುತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮–೨೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕಣೆಗಟ್ತಲೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳು ಆವರಿಸಿದ್ದರಿಂದಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಶ್ವಸನನುಮರ್ಕಪ್ರಭೆಯುಂ ನುಸುಳದೆನಲ್ ಪಾಯ್ವ ಕಣೆಯ ಕಣೆಗಟ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨–೧೨); ಗಗನಸ್ಥಲಿ ಮಸೆವಿಸಿಲಿಂ ಕಣೆಗಟ್ತಲೆಯಿಂ ಕೆಂಗಱಿಯ ಸಂಜೆಯಿಂ ತೀವುವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೭೬).

[ಕಣೆ$_1$ + ಕಟ್ತಲೆ]

ಕಣೆಗಿಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ತೂರು; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಸುಭಟವ್ರಾತವೀಕ್ಷಿಸಲರಿದೆನುತ ಕಣೆಗೆದಱಿದನುದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೪); ಕಣೆಗೆದಱಿ ಹೊದ್ದಿದರು ಹೋದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೪). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣೆಗೊಳ್, ಕಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ, —ಎತ್ತಿಕೊ: ಕಾವರ್ ಕಣೆಗೊಂಡವೊಲೆಂದೆಂಬ ಮಾತಿನಂತಾಗಿರದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೮); ನೀನೀ ವಿಷಯಕ್ಕೆಱಗುವುದುಂ ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಂಡರೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೯೧); ಕಾವರೆ ಕಣೆಗೊಳ್ವೊಡಬ್ಬೆ ಬಾರಿಪರೊಳರೇ (ಯಶೋಚ. ೩-೧೮). **ಕಣೆಗೊಳ್ಳು**: ಪೂವಿಲ್ಲನೇರಿಸಿ ಕಾವನು ಕಣೆಗೊಂಡು ಟಂಕಾರ ಮಾಡಿದನಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೪-೯). [ಕಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಣೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಣೆದುಡು 'ಕಣೆದೊಡು' ನೋ.

ಕಣೆದೊಡು, ಕಣೆದುಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಮನೋಭವಂ ನನೆಗಣೆದೊಟ್ಟು ನಿಲ್ವಿನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೧); ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಕೈಕೊಂಡಾರು ತೆಚ್ಚರು (ತೊರರಾ. ೩-೧೨-೧೭); ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಗೆ ಕಣೆದೊಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯುಂಟು] ಹೆಂಗಳ ನೆಸುವುಬ್ಬಸವೇಕೆಂದು ಕರೆದು (ಭರಚ. ೬-೪೫); ಕಣೆದೊಟ್ಟು ಹರಿಣಗಳದೊಳ್ ಮಣಿಯಿಸಲಾರೆಂ ಗುಣಾಂಕಚಾಪವಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೧-೩೭). **ಕಣೆದುಡು**: ಗಣತತಿ ಕಿರಿಯಂ ಸದೆಯಲ್ ಕಣೆದುಡುತಿರೆ ಪುರ್ಬಿನಿಂದೆ ಜರ್ಬುತೆ ನಿಲಿಸುತ್ತೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೯). [ಕಣೆ$_1$ + ತೊಡು$_1$]

ಕಣೆಯ$_1$ 'ಕಣಯ$_1$' ನೋ.

ಕಣೆಯ$_2$, ಕಣಯ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; "ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಎರಡು ತುದಿಗಳುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದಂಡ" (ಕಶಾಅ. ೨೭೬): ಅಸಿ ಮುಷಳ ಕಣೆಯ ಕೊನ್ತಂ ಮಸದ ಸರಲು ಮೆಯ್ಯ ನುಚ್ಚೆ ಬಮ್ಮುಗಸಾಂತಂ ಬಸಮಳಿದು ಬೀಳೆ ಧುರದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೧-೧೬; 1127). ೨. ಬಾಣ; ಸರಳು: ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಕಣಿಗಳ್ ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯ[ಪಾಠಾಂ. ಯು]ಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ); ನಿರುತಮಿಾ ಕಣೆಯದೊಳ್ ಕಲಿಗ ಜಾಸುರನುರವನೆರಡು ತುಂಡಾಗಿ ಸೀಳದೊಡೇಕೆ ಕೈಗಳೊಳ್ ಧರಿಸಿದಾಯುಧಂ (ಚಿಬಪು. ೨೮-೨೭). **ಕಣಯ$_2$**: ೧. ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣೆ]ಯ ಕಂಪಣ ಮುಸಲ ಮುಸುಂಡಿ ಭಿಂಡಿವಾಳ . . . ಮಹಾ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಿಟ್ಟುಮೆಚ್ಚುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೮ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣಾ]ಯ ಕಂಪನ ಮುಸುಂಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳೊಳೆಚ್ಚುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೭೬ ವ); ಕಣಯ ಕಂಪನ ಗದಾದಂಡ . . . ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧ ಭಯಂಕರರ್ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೪ ವ); ಅಸಿ ಮುಸಲ ಕಣಯ . . . ಪಲವುಂ ತೆಱದ ಕೈದುಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ ವ).

[< ಕಣೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕಣೈಯ = ಗದೆ; ತೆಲು. ಕಣಯ]

ಕಣೆಯ$_3$, ಕಣಯ$_3$, ಖಣಯ (ನಾ). ೧. ಸಲ; ಬಾರಿ; ಸರತಿ; ಆವೃತ್ತಿ: ಜಲವನೀರಾಜು ಕಣೆಯಂಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣೆಯಂತರಂ] ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಬಳಿಕ ಮುಖಮಜ್ಜನದೆ ಶುದ್ಧವಸ್ತ್ರವನುಟ್ಟು (ಲಶಿಚಂ. ೪೫-೪); ಅವನಿಸುತೆ . . . ಪುನರಪಿ ವಿವರಿಸಿದಳಿದು ಸತ್ಯವೆಂದಳು ಮೂಱು ಕಣೆಯದಲಿ (ಉರರಾ. ೧೮-೪೬). ೨. ರೀತಿ; ಪದ್ಧತಿ; ವಿಧಿ; ವಿಧಾನ; "ನ್ಯಾಯ" (ತೊರರಾ. ಕೋಶ): ಕೆಲರ್ ಕಣೆಯ ಮನೀಡಾಡಿ ಕಣೆಯಮಂ ಕೊಂಡಾಡೆಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೫೨ ವ); ನೋಡಾ ವಿಧದೆ ಕಣೆಯ ಕಣೆಯಕ್ಕೆ ಹಲವಹನೆಂತನೆ (ಮನೋವಿ. ೬-೩೩); ನಾಕೆರಡು ಕಣೆಯದಲಿ ಹೇಳಿದೊಡಾಕೆ ನಿನ್ನನು ಪೊಲ್ಲಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೧೨); ಜೀವಿಸುವ ಮಾತ ನೀಂ ಪೇಳ್ದು ದಿಲ್ಲತ್ಯಂತ ಸಾವ ಕಣೆಯವನೆ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಿರಿ (ಲಶಿಚಂ. ೧೪-೩೦). ೩. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಗಣ ಕಣೆಯದಲ್ಲಿ ನಂದನವನಮಿರ್ಪುದು (ತಸೂವೃ. ೯೬); ಕಳಿದು ಮುಂದಣ ವಿವಿಧ ಮಣಿಮಂಜುಳ ಮುಖದ್ವಾರಗಳು ಬಲಿದಗ್ಗಳವ ಮುಱಿದೊಳಹೊಕ್ಕನೀ ಪರಿ ಕಣೆಯಕಣೆಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೬೩); ಸಿದ್ಧಚಾರಣನಿವಹ ಸೇವಿಸೆ ಮೂಱನೆಯ ಕಣೆಯವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತಾ (ಉತ್ತರಾ. ೧೭-೩). ೪. ದಂಡೆ; ಅಂಚು; ತಟ: ಎರಡು ಕಣೆಯವಿದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗಿರಿಚಯಂಗಳ ತಂದು ಹೂಳಲೊಖರೆಯದಲಿ ಬೆಸಸೇನ ಮಾಡಲಿಯೆಂದ ಹನುಮಂತ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೪೬); ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಕಾವೇರಿಯ ತಟಾಕದ ಕಣೆಯವಿಡಿದೈತಂದು ಹೊಕ್ಕರು ಪಾಂಡ್ಯಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೪). ೫. ಕಥೆ; ಪ್ರಸಂಗ: ನಮ್ಮನ್ವಯಕೆ ಭಯವಿಲ್ಲದಿಹ ಪರಿಯೆಂತುಟೋ ನಾವೆಲ್ಲಿಯಾಪರಿ ಕಂಡು ಕೇಳಿದ ಕಣೆಯವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಥೆಯಿದ, 'ಕಣೆಯವ]ಲ್ಲೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೫೪). **ಕಣಯ$_3$**: ೨. ನೈಷ್ಠಿಕಾಚರಣೆ ಶಂಕೆಯನೊಂದದೆ ಸಮ್ಯಗುತ್ತರೋತ್ತರ ಕಣಯಂಗಳೊಳ್ ಸಲೆ ಸಮಾಹಿತಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸಿರ್ಪುದೊಂದರಿದೆ ಗುರೂಪದೇಶ ವಚನಾನುಭವಾಗಮದೊಳ್ (ಶತಕ. ೧೭-೨೧). **ಖಣಯ**: ೨. ಧುರದೊಳಿವನನು ಗೆಲ್ವೆನೆಂಬೀ ಬರಿಯಮದ ಸುಭಟಾಭಿಮಾನದ ಪರಿಯು ವರ ಸಾಹಿತ್ಯಜನಕಿದು ಖಣಯವಲ್ಲೆಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೬೧). [?]

ಕಣೆಯ$_4$ (ನಾ). (?); "ಕಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧರಾ. ಕೋಶ): ಅಣಲಂ ತೋಱಿಸುತೆ ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕುತಂ ಕಣೆಯವನಾಡಿಸಿ ತೊನೆದಾಡುತ್ತಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೩-೨೩); ಕಣೆಯ ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣಿಯ ಖಣಿ]ಯದ ದಾರವಟ್ಟ ವಜ್ರದ ಕದದ ಫಣಿಗಳಾಕಲ್ಪದಿಂದೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೫); ಬೇಂಟೆಗೆ ಬಲ್‌ಸೊಣಗಂಗಳನೊಡನೆ ಪಿಡಿದುಮುರವಣಿಸುತ್ತುಂ ಕಣೆಯದೊಳೆಯ್ದುತ್ತಿರೆ ಘನ ಕಣೆಯ ಕದಂಬಂ ಭರದಿಂ ಮುಸುಕಿದುದಾಗಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೪೦). [?]

ಕಣೆಯ$_5$ (ನಾ). (?): ಪಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಪುರಕಣೆಯದ ಅಱವಡ್ಡಗ್ಗೆ ಱಗ್ಗ × ಯ ದರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪುರ × ದ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೩-೩; 1709 ?). [?]

ಕಣೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಬಿಡು; ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು: ಅಂಗಿಯಂ ತೊಟ್ಟು ಬಿಲ್ವಿಡಿದ್ಕು ಕಣೆಯಿಸಲರಿದ ಜೋದಂ ಗೆಲಲ್ಬಗೆಯೆ ಕಾಳೆಗದೊಳೆಂತಂತೆ (ಸೌನಂದ. ೫-೩೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಇಸು$_1$]

ಕಣೆಯೇಱು (ನಾ). ಬಾಣದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ: ಕಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಮಣೆ]ಯೇಱುಂಗೆ ದಿಶಾಗಜಂ ಪೆಳಱೆ ಕೋಡೇಱುಂಗೆ ಮಾಱಾನೆಗಳ್ ರಣದೊಳ್ ಬೆಂಗುಡೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೮೦). [ಕಣೆ$_1$+ ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕಣೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಗಣೆ ಮುರಿದು ಹೋಗು; ದಿಂಡು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು: ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲುಂ ದೊಣೆವೋದ ಮೇಗಾಲುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ); ಕಣೆವೋದ ಕಾಲಿನ ಕಯ್ವೋದ ತೋಳಿನ ಪಣೆವೋದ ಮೊಗದ ಸುಭಟರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೮೪). "ಕಣೆವೋದ ಕಣಕಾಲ್ = ಬಾಣವು ನುಗ್ಗಿ ಹೋದ ಕೆಳಕಾಲು" (ಪಂಠಾಮಾ. ಕೋಶ). [ಕಣ್ಣೆ (< ಗಟಿ) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಣೆಹಂದಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ: ಕಣೆಹಂದಿ (ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ), ಹಂದಿ, ಹುಲಿ, ಹಾವು ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಕಾಸೂರು. ೩೮೨). [ಕಣೆ$_1$ + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕಣೋ (ಅ). = ಕಣಾ: ನನ್ನನ್ನೂ ಅವರು ಆಮಂತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕಣೋ (ಕಾಲಯಾ. ೮); ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ರೂ ಕಣೋ (ಕಂಕಕೂ. ೪೨).

[< ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಣ್ಕದಿರು 'ಕಣ್ಗದಿರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪಟ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ, ಕಣುಕಪ್ಪಟೆ, ಕಣ್ಕಪಟ, ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ, ಕಣ್ಣುಕಪಟ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ತೋಲಬಾವಲಿ: ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿಗಳ ನಿವಾಸಗಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣಕಪ್ಪಟೆ**: (ಕಿ). **ಕಣ್ಕಪಟ**: "ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಕಪಟ" (Flitter-mouse. ಇಂಕನಿ). **ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ**: ಗೂಗೆಗಳೂ ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆಗಳೂ ನನಗೆ ಹೆದರಿ ಗಿಡಗಳ ಪೊಳ್ಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಳುಗೋಡೆಯ ಬಿರುಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಡಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೭). **ಕಣ್ಣುಕಪಟ**: ಸಂಜೆಯಾಯಿತೆಂದು ಹೊರಹೊರಟುವು ಕಣ್ಣುಕಪಟಗಳು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೪೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ**: ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ಒಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೬೭); ಆ ಗುಡಿಯು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿಗಳಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಂದು ಕೂಡ್ರುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು (ರಾಪಹಂ. ೮೬). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ**: ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಹಾರಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗೆಯೂ ಹಾರಹಾರುತ್ತ ಗರ್ರನೆ ತಿರುಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದ ಹಾಗೆಯೂ, ಅವುಗಳ ಶರೀರದ ರಚನೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೫೭). [ಕಣ್ + ಕಪ್ಪಡಿ$_1$ (< ಕಪಟ)]

ಕಣ್ಕಪ್ಪಡೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಪ್ಪು, ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ, —ಕರಿಗುಡ್ಡೆ: ಹೆಪ್ಪಿನೊಳು ಹಾಲಡಗಿದಂತೆಯೊಂದಾನೊಂದು ನೆಪ್ಪಿನೊಳಗರಿವು ಮರವೆಗಳಡಗಿದಂತೆ ಕಣ್ಕಪ್ಪಿನೊಳು ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಪ್ರಕಾಶಂಗಳಡಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂದದಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೬೧ ವೀರಶೈವಷಟ್‌ಸ್ಥಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾರ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು, —ಕಾಡಿಗೆ: ಕಣ್ಕಪ್ಪು ಕೊಳ್ಳೊ ಕಸ್ತೂರೀ ಭರಣೀ ಬ್ಯಾಡ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩೩). **ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು**: ೨. ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪುಗಳಂ ತುಟಿಗಳೊಳ್ ಕರೆ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೮-೫). [ಕಣ್ + ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$)]

ಕಣ್ಕಾಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಕಪ್ಪು (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಕಾಡಿಗೆ]

ಕಣ್ಕಾಣಿಕೆ, ಕಂಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುವಿಕೆ: ಕಂಡಿಯಿಂದ ಕಂಡೇವೆ. ಕಣ್‌ಕಾಣಿಕೆ ಎಂದು ಜನ ಕಾದಿದೆ ಮನ ಕಾದಿದೆ (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೦). **ಕಂಗಾಣಿಕೆ**: ೨. ದಾರಿ ತೋರಿಸುವುದು; ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: ಬಿನ್ನಣದಿ ಕಂಗಾಣಿಕೆಯ ಕಾಯಕದೊಳು ನೆಱೆ ಹನ್ನೆರಡು ಹೊನ್ನ ಜೀವಿತದಿನಿರ್ಪಂ ಸದಾ ಸನ್ನಿಹಿತನುಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೯೮). [ಕಣ್ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಣ್ಕಾಪು 'ಕಣ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಕಿಡಿ 'ಕಣ್ಗಿಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಕಿಸುರ್, ಕಣ್ಕಿಸುರು, ಕಣ್ಗಿಸುರ್, ಕಣ್ಗಿಸುರು, ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರುವುದು, —ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು (ಕಿ). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಕರುಬು; ಈರ್ಷೆ. **ಕಣ್ಕಿಸುರು**: ೩. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿಯ ಗೀಜು; ಪಿಚ್ಚು; ಪಿಸುರು (ಕಿ). **ಕಣ್ಗಿಸುರ್**: ೪. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: ನೋಳ್ಪರ್ಗೆ ಕಣ್ಗಿಸುರ್ ಪುದುಗಿದೊಡೆ ಮದನಂಗೆ ಮಾನಹಾನಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೧೧). **ಕಣ್ಗಿಸುರು**: ೨. ತೆಳ್ವಸಿಱು ಕಾಮುಕರ ಕಣ್ಗಿಸುರು (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೨೪). **ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು**: ೧. ನಾವೆಲ್ಲ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನಡೆದೆದ್ದು ನಮ್ಮೂರವರಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸುರಾಯಿತು (ಮರಳಿ. ೬೫).

ಕಣ್ಕಿಸುರಾಗು = ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಕೆಳದಿ ಸಪತ್ನಿಯಾದಳಿನಿಯ ಪಗೆಯಾದನನನ್ಯಬಂಧುಗಳ್ ಮುಳಿವವರಾದರಾ ಹೊಟಲ ನೀಱರೆ ಕಣ್ಕಿಸುರಾದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೯). [ಕಣ್ + ಕಿಸುರ್$_2$]

ಕಣ್ಕಿಸುರ (ನಾ). ಅಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕರುಬುಳ್ಳವನು: ಎಸೆವ ಬಸಂತಮಾಸಮಿದಿರೇಱುವ ಜವ್ವನಂ . . . ಕುಪ್ಪಿಗೆಯ ಕಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ ಪಿರಿದುಂಟು ತೋಂಟ ಕಣ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಕೆ]ಸುರರ ಮಾತು ನೀತಿ ಗಡ ಹಾದರವಾಡದೆ ಸಾವಳೇ ಮಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೨೬). [ಕಣ್ಕಿಸುರ್ + -ಅ$_7$]

ಕಣ್ಕಿಸುರು 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಣ್ಕುಟಗಲ್, ದೇವನ ಹುಳಿ, ಮಕ್ಕಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೮-೭೫೭). [?]

ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ, ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ; ಕಣ್ಣುಜೆಟ್ಟು; ಕಣ್ಣುಜಿಟ್ಟಲೆ (ಉಕ). **ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ**: (ಕಿ). **ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ**: ರೆಪ್ಪೆಯ ಗುಳ್ಳೆಗಳು (ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆಗಳು) . . . ನೋಡಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ನೇತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸಕರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೭೭). [ಕಣ್ + ಕುಟಿಕೆ]

ಕಣ್ಕುಟಿಗೆ 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲ 'ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಕುಟಿಲೆ, ಕಣ್ಕುಟಿಲ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ: (ಕಣ್ಣಪೂ ಕಣ್ಕುಟಿಲಂಗಳ್ಗೆ) ಕವಡಿಕೆಯನಕ್ಕೆ ಮೇಣ್ ರಜತವನಕ್ಕಿಂಬಾಗಿ ತೇದು ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಕಣ್ಕುಟಿಲೆಯಂತದಾಗಳೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೭೯) **ಕಣ್ಕುಟಿಲ**: ದುರ್ಮಾಂಸ ದೋಷವೊ ನೀಲಿಗಣ್ಣೊ ಮಜವೆಯೊ ಕಣ್ಕಿಟಿಲವೋಯರಿಯೋ (ಬಸಪು. ೧೮-೬೬). [ಕಣ್ + ಕುಟಿಲ್ಕೆ]

ಕಣ್ಕುಡಿ, ಕಂಗುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು: ನಡುನಡುವೆ ನಕ್ಕು ಮತಮತ್ತು ಕದ್ದು ಕಣ್‌ಕುಡಿಲೆ ನೋಡಬೇಕ (ಹೃದಸ. ೧೮-೧೦). **ಕಂಗುಡಿ**: ಅತಿನಿಡಿಯ ಕಂಗುಡಿಯ ಹೊಯಿಲಿಂ ಮತಿಗೆಡಿಪ ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೧೦). [ಕಣ್ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಣ್ಕುಣಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಕುಣ್ಕಿ (< ಕುಱ್ಕಿ)]

ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ, ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತಗ್ಗಾದಭಾಗ, —ಕುಣಿ: ಎರಡು ಕಣ್ಕುಣಿಕೆಗಳನಾತನು ಬೆರಳಿನಿಂದೊತ್ತಲು ನೆರೆನೆರೆದು ಕಣ್ಣೈದೆ ಕುಣಿಕೆಗಳಾಗಿ ಮೇಲ್ವರಿಯೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೬೨). **ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ**: ಕಡೆಗಣ್ಣನಂಗುಟದಿನೊತ್ತೆ ಕಣ್ಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆಡೆವಿಡದೆ ಸುರಿಗುಮಂಬಕದಂಬು (ಕುಮಾಪು. ೪-೨೪೦). **ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ**: (ಕಿ). **ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ**: ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆಗಳು ಗುಳಿ ಬಿದ್ದಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೩೫). [ಕಣ್ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಕೂಸು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಕೂಸು; ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದವನು: ಅವನ ಕಣ್ಕೂಸಾಗಿ ನಿಂತು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆನ್ನುವೆ (ಜಯಂತ. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ಕೂಸು]

ಕಣ್ಕೆತ್ತು, ಕಣ್ಗೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕು, —ಅದುರು. ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು: ಜಯಾವತಿ ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ ಬಾರಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೬-೧೩); ಕಣ್ಕೆತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ] ಕಿಱುನಗೆ ನಗುವ ಕೂರದರ ಮೊಗಮುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫ ವ). **ಕಣ್ಗೆತ್ತು**: ೨. ಕುಂಚದಡಪದ ಡವಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯ ರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕಣ್ಗೆತ್ತಿ ಕಳೆದೇಕಾಂತದೊಳ್ ಕನ್ನೆಯನಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬ ವ); ಬಿನ್ನನಿರೆ ವಸುದೇವ ಕಣ್ಗೆತ್ತೆ ಕಲೆಯೆಱೆಯ ವಸುದೇವನಾಕೆಯ ಪೊಳೆವ ಬೀಣೆಯ ಕೊಂಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೮). [ಕಣ್ + ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಕೋರೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಿಂಚು : ಕಾರ್ಗಾಲದ ಮಿಂಚಿದೆನೆ ಕಣ್ಕೋರೈಪಂತಿರೆ ಪೊಳೆಯುತಿರ್ದಪುದೆಂತಕ್ಕುಮೊ ತಪದ ಮಹಿಮೆ ಮುನಿಪುಂಗವನಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೪೬); ನೋಟ್ಪ ಕಣ್ಕೋರೈಪಂತಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೬–೫); ಕಣ್ಕೋರೈಸಿ ಮಮ್ಮಲಮಱುಗಿತುಭಯಬಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯–೧೮). [ಕಣ್ + ಕೋರೈಸು]

ಕಣ್ಗಂಡಿ (ನಾ). (ನೋಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ) ಸಣ್ಣ ಕಂಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ರಂಧ್ರ : ಬಲ್ಲವರಿಗಲ್ಲದೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವ ಕಣ್ಗಂಡಿಗಳೂ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೯–೩); ಹಗೇವು ನೆಲಮಾಳಿಗೆ ಸುರಂಗ ಕಣ್ಗಂಡಿ ಪಾವಟಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೩–೯). [ಕಣ್ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_1$, ಕಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು : ಶುದ್ಧಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನೊಳ್ ದುಷ್ಟರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ಲಾಭದಾಸೆಯಿಂ ಕಿಸುಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬಿವಂ ಬೆರೆಯಿಸಿ ಪೆಱರ ಕಣ್ಗಟ್ಟಿ ತಿರಿಪಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪೊನ್ನೆಂದು ತೋಱಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೪). **ಕಂಗಟ್ಟು** : ೧. ಹಲಧರನು ವೋಕುಳಿಯೆಂದು ಕೊಡವಾಲ್ಸುರಿದು ಗೋಪಯಶೋಧರೆಯ[ದೆಯರ] ಕಂಗಟ್ಟಿದನು ಚದುರಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೧೦). ೨. ರಾಣೀವಾಸದಲಿ ಕಂಗಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಱಿಗಟ್ಟಿ] ತಂದುದು ತನ್ನನೀ ವಿಧಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೬೬). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕಣುಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಕಟ್ಟು, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು : ಸಲೆ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕಣ್ಗಟ್ಟಿನೆ ಶಶಿ ಮೂಡಿ ಬಳೆದ ನಾಗಸದೊಳೇವೇಳ್ವೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೬೯). **ಕಣುಕಟ್ಟು** : ೨. (ಆಲಂ) ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೩. (ಆಲಂ) ವಂಚನೆ; ಮೋಸ : ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯಳು ಹೊಲ್ಲ, ಕಣುಕಟ್ಟು ಹೊಲ್ಲ ಅಱಿದರಲಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೬). **ಕಣ್ಕಟ್ಟು** : ೩. ಭಾರತೀಯರನ್ನು ಮನವೊಲಿಸಲು ಬ್ರಿಟಿಷರು ಕೈಕೊಂಡ ಕಣ್ಕಟ್ಟಿನ ಉಪಾಯಗಳೆಲ್ಲ ನಿರರ್ಥವಾಗಿ ನಿಂತವು (ಬೀಳತೆ. ೮೦); ಏಕೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಚಾತುರ್ಯ, ಇಷ್ಟೊಂದು ಕಣ್ಕಟ್ಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೯). **ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು** : ೧. "ನೇತ್ರಬಂಧಂ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). ೨. ಪದುಮನಾಭನ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟವನಿದಕಳುಕನು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭–೬೫); ಮಣ್ಣೊಳಾಡುವ ಬೆಣ್ಣೆಯಂತಹ, ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿನ ಸೊಬಗಿನಾ (ಕಎಪು. ೩೮–೧೧); ಪ್ರಪಂಚದ ಆಗುಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಈ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು ವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಜನ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೯). [ಕಣ್ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಣ್ಗಡೆ, ಕಂಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : ತನು ವಲ್ಲಿಯಲರು ಕಣ್ಗಡೆ ಮುಡಿ ಸೋಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೯೭); ಕಡಗಂಗಲ್ಕೆನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ತಳ್ಕೈಸಿದಳ್ತನ್ನ ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂ ತುಳ್ಕೆ ಮುದಶ್ರು ನೋಡಿ ನಲಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೩೫). ೨. ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ : ಕರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಗಡೆಯಿಂದ ನೋಡುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೧೨). **ಕಂಗಡೆ** : ೨. ಎಳನಗೆಯೊಳಾದರಿಪ ಕಂಗಡೆಯ ನಿಚ್ಚಳಕೆ . . . ಬಯಸಿ ಬಯಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩–೧೦). [ಕಣ್ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಣ್ಗದಿರ್, ಕಂಗದಿರು, ಕಣ್ಕದಿರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ : ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮಿಂಚೆನೆ ಕಣ್ಗದಿರುರ್ವಿ ಮಿಂಚೆ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೫); ಆಭರಣಮಲುಗಿದೊಡೆ ಕಣ್ಗದಿರ್ಸೂಸಿದೊಡೆ . . . ಜನರ ನಿದ್ರಾಭಂಗಮಾಗಿ ಕಂಡಪರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೮). **ಕಂಗದಿರು** : ಕಂಗದಿರು ಸೂಸದೊಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೮). **ಕಣ್ಕದಿರು** : ಹಿಗ್ಗಿನಹೊಳಹನು ಕಣ್‌ಕದಿರು ಬಗ್ಗಿಸುತಿರೆಯಿರೆ (ಗೋಕುನಿ. ೩೪). [ಕಣ್ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕಣ್ಗಯ್ 'ಕಣ್ಗೆಯ್'. ನೋ.

ಕಣ್ಗಲಿ (ನಾ). (ಉಗ್ರವಾದುದನ್ನು) ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು, —ಧೈರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ದೂರದೊಳಂಜದೀಕ್ಷಿಸುವ ಕಣ್ಗಲಿಗಳ್ ನೃಪರಾರುಮಿಲ್ಲೆನಲ್ ಸಾರೆವರಲ್ ಮನಂಗಿಡದ ಮೆಯ್ಗಲಿ ಯಾವನೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೮೨). 'ಮೆಯ್ಗಲಿ' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_1$, ಕಂಗಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುಪಡು : ದೊರೆವೆಣ್ಣ ಹೊಂಬಾಳೆದೊಡೆ ಸೊಂಪು ನುಣ್ಪುವೆತ್ತಿರೆ ಕಂಡು ಕದಳಿ ಕಣ್ಗಱುಬಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗಱುಬಿ, ಕಣ್ಗರುಚಿ] ಒರೆಗೆ ತಾ ಸಲ ಬಂದುದಿಲ್ಲವೆಂಬೊಂದೊಂದು ಹೊರೆಗಳೆದುವು ಬಾಳೆ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೦). **ಕಂಗಱುಬು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_1$ (< ಕಱುಂಬ$_1$)]

ಕಣ್ಗಱುಬು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಕೆಸುರು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು : ನನಗಯ್ಯನಂದು ಪಿರಿಚಿಕೊಟ್ಟುಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಿಹೆನು ಕಣ್ಗಱುಬಾಯ್ತೆ ತನಗಿದ ನೋಡಿ (ಭರಚ. ೪೮–೩೬). [ಕಣ್ + ಕಱುಬು$_2$(< ಕಱುಂಬು$_2$)]

ಕಣ್ಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಯು, —ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಣ್ಗಾವುದು – ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದು" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ); ಆಲೋಕನ ಮಾತ್ರದಿಂ ಮಱೆದು ಪಾಂಥ ಶ್ರೇಣಿ ನೀರಟ್ಕೆಯಂ ಶ್ರಮಮಂ ತೀರ ಮೆಯಂ ಪ್ರಪಾಂಗನೆಯರಂ ಕಣ್ಗಾವುದಾದೇಶದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೦೩). [ಕಣ್ + ಕಾ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸೊಬಗು, —ಚೆಲುವು : ಕಣ್ಗಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೯೯); ಲಲನೆಯ ಕಣ್ಗಾಡಿ ಮಿಂಚೆಂದು ಚಾತಕ ನಲಿವವು ಮಳೆಗಾಲವೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೭–೬). [ಕಣ್ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗಾಣ್, ಕಂಗಾಣು, ಕಣುಗಾಣ್, ಕಣ್ಗಾಣು, ಕಣ್ಣುಕಾಣು, ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ದೃಷ್ಟಿಸು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣು : ಎನ್ನ ಗಂಡನಂ ಕಣ್ಗಾಣದಂತು ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೨–೨೨); ಕಣ್ಗಾಣದನ ಕೈಲಮಲರತ್ನವನಿತ್ತ ತೆಱನಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೨–೮೪). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ನೋಡು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು : ಕಣ್ಗಾಣದಿಂತಪ್ಪೇಕಗ್ರಾಹಿಗಮೊಜಂಟಂಗಂ ರಥಮನೆಸಗೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೫ ವ); ಅಂತುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿಂ ದಕ್ಕುಂ ದಲೆವಾಯ್ದು ದೂರ್ತಿಂ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ಸೂಳೆಗೇರಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪೩). **ಕರಗಾಣು** : ೧. ಹೆಡತಲೆಗೆ ಮೋಹಿದ ಕೃತಾಂತನ ಖಡುಗವನು ಕಂಗಾಣರೇತಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೬). **ಕಣುಗಾಣ್** : ೧. ಮಿಂಡೆಯ ಗಂಡ ತಾ ದಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿಹರೆ ಹಿಂಡಿಯ ಹೆಡಿಗೆಗೆ ಕೋಣನ ತಂದು ಕಣುಗಂಡು ಹೊಡೆದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೫). **ಕಣ್ಗಾಣು** : ಬಾಣನ ಭಟರು ಯಾದವರೆಂಬ ಬಗೆಯ ಕಣ್ಗಾಣದೆ ತಮ್ಮೊಳು ತಾವು ಹಾಣಾಹಣಿಯೊಳು ತಿವಿದಾಡುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦–೪೨). **ಕಣ್ಣುಕಾಣು** : ೨. ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿರಾ ಕಣ್ಣುಕಾಣಿರೆ (ಬಸಪು. ೫೮–೩೩); ಪೆಣ್ಣುಪೆಣ್ಣೆಂದೇತಕೆ ಬೀಳುಗಳೆವರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹದಿಬ. ೫–೭); ಕಣ್ಣುಕಾಣದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಮಣ್ಣೇನು ಮಸಿಯೇನು? (ಗಾದೆ). **ಕಣ್ಣುಗಾಣ್** : ೨. ಕಾಮಿಗಳ್ ಕಣ್ಣುಗಾಣರೆಂಬುದು ಪುಸಿಯೇ (ಚಿಬಪು. ೨೦–೨).

ಕಣ್ಗಾಣದರ್ = ಕುರುಡರು : ಭೂಪರ್ ಪಿರಿದುಂ ಕಣ್ಗಾಣದರಂತಿರೆ ಕಾಣಲ್ಕಾಜರಲ್ತೆ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೧). [ಕಣ್ + ಕಾಣ್]

ಕಣ್ಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು, —ತೋರಿಸು : ಹಲದರಪಾಣಿ ಮನ್ಮಥಕುಮಾರಕನ ಮಾಣಿಕ್ಯರಚಿತ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನಿಳಿಸಿ ಕಣ್ಗಾಣಿಸಿದರು ಮುರಹರನ (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೧). 'ಕಂಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗಾಣ್ – –ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗಾಪು, ಕಣ್ಕಾಪು, ಕಣ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ, ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕಾವಲು; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲು: ಪುರೋಚನನುಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಗಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣ್ಣಿನ ತಡೆ: ಕಣ್ಣಿಗಿಂತ ಕಣ್ಗಾಪನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಚಿರ ಅಭ್ಯಾಸ (ನಿಬಂಧ. I, ೪೮೧). **ಕಣ್ಕಾಪು**: ೨. "(ಕುದುರೆಗೆ ಪಕ್ಕನೋಟಕ್ಕವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಟ್ಟುವ) ಕಣ್ಕಾಪು" (Blinkers. ಇಂಕನಿ). **ಕಣ್ಗಾಹು**: ೧. ತನ್ನಯ ಕಳೆಯ ಕೂಡಿ ಕಣ್ಗಾಹಿನಿಂ ಘಟ್ಟಗೊಳಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ಘಟಿಕೆಯೋ (ಚಿಬಪು. ೨-೧೦).

[ಕಣ್ + ಕಾಪು$_1$]

ಕಣ್ಗಾಹು 'ಕಣ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆಚ್ಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಂಕಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಇದೆತ್ತಣುರಿಯೋ ಹರನ ಕಣ್ಗೆಚ್ಚಲ್ಲಲೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೪); ಖಂಡೇಂದುಶೇಖರ ಕಣ್ಗೆಚ್ಚಿನಿಂದೆನ್ನ ಗಂಡನನುರುಹಿದಂತುರುಹು (ಮೋಹತ. ೮-೩೭); ನಿಟಲಾಕ್ಷನ ಕಣ್ಗೆಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಗಳಾರ್ಭಟೆಯಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೨-೧೮).

[ಕಣ್ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಗೆಡಿ, ಕಂಗಿಡಿ, ಕಣುಗಿಡಿ, ಕಣ್ಕೆಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿ; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಹೊರಟ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದ ನೋಟ: ಕುಂಭಿಶಿರಃಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆಯುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು . . . ಕುನುಂಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಕಣ್ಗೆಡಿ ಸಾಲಿಡೆ ನೋಡಿ ಬೇಡರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೬). **ಕಂಗಿಡಿ**: ೧. ತ್ರಿಪುರಂಗಳಂ ಸುಟ್ಟ ಕಂಗಿಡಿಯಿನದ್ಭುತಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೨-೧). **ಕಣುಗಿಡಿ**: ೧. ಹಣೆಯ ಜೂಬಿನ ಜೂಲು ಗೂದಲ ಕಣುಗಿಡಿಯ ಕಡುಕಾಹುರದ (ತೊರರಾ. ೪-೭-೨೩). **ಕಣ್ಕೆಡಿ**: ೧. ಅಡೆವೊತ್ತೆ ಕೋಪಶಿಖಿ ಕಣ್ಕೆಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮುಮನುಗುಳೆ . . . ಕಡೆಗಾಲದೊಳೊಗೆದ ಧೂಮಕೇತುವೊಲಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೩೮).

[ಕಣ್ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಗೆಡಿಗೆದಱು, ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಸೂಸು; ಕೋಪದಿಂದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ನೋಡು: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಗೆಡಿಗೆದಱುತ ಖಾನ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆಳಸಿದೊಜ್ಜೀರ ಮುಲುಕರ ಸಲೆ ಜಱೆದು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೨೭). **ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱು**: ಎಣಿಕೆಯಿನ್ನೇಕೆ ಬಂಧಿಸಿ ಪಟ್ಟಣವನೆಂದು ಕಣುಗಿಡಿಗೆದಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೪೭).

[ಕಣ್ಗೆಡಿ$_1$ + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗೆಡು 'ಕಣ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆಸುರ್ 'ಕಣ್ಕೆಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆಸುರು 'ಕಣ್ಕೆಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಗುಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆ (ನಾ). (?); "ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ; ಗಂಟಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಣ್ಗುಬ್ಬೆಯ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಪೊಱಪಾಯ್ವಿನಮಟ್ಟಳೆ ವೊಯ್ದೊಡೊರ್ವನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೬). [ಕಣ್ + ಗುಬ್ಬೆ (< ಗುಬ್ಬಿ$_1$)]

ಕಣ್ಗುರುಡ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದವನು; ಕುರುಡ: ಖರಕರನುದಯಕ್ಕಾಱನೆಯ ರಾಶಿಯೊಳ್ ಶೀತಕಿರಣನಾ ಹೋರೆಗೆ ಪನ್ನೆರಡನೆಯೊಳಿರ್ದೊಡಂ ಕಣ್ಗುರುಡರ್ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಪ್ಪರ್ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೪); ನಯಸರವ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಗುರುಡ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗುರುಡ]ನಂತಿರ್ದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೨-೧೦-೪೩). 'ಕಂಗುರುಡ' ಪರಾ.

[ಕಣ್ + ಕುರುಡ]

ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಗೂಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೂಟ; ದೃಷ್ಟಿ ಸಂಗಮ; ಕಣ್ಣು ಹಾಯುವಷ್ಟು ದೂರ (?): ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ತೊಱೆಗಳ ಕಣ್ಗೂಟದಲ್ಲಿಯ ಮೀಂಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಸಮುದ್ರಂಗಳ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳರ್ದ್ಧಾರ್ದ್ಧ ನಿಡಿಯವಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೫-೧೫). [ಕಣ್ + ಕೂಟ$_1$]

ಕಣ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಟಾಗು (?): ಆಗಳೆ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಗೂಡಿರ ಲೋರ್ವನುದ್ಭವಿಸೆ ಕಂಡು ನಿಜಾತ್ಮಜನೀತನೆಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೪). [?]

ಕಣ್ಗೆಡಿಸು, ಕಂಗಿಡಿಸು, ಕಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿಸು; ಭಯಗೊಳಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು (ಕಿ). **ಕಂಗಿಡಿಸು**: ಉಡು ಮೊಲ ನರಿ ಹುಲ್ಲೆ ಮರೆ ಸಾರಗಗಳ ಕಂಗಿಡಿಸುವ ಜಂಘಾಲಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೨). **ಕಂಗೆಡಿಸು**: ಸಿಂಗದ ಮುಱುವುಂ ಮೇಷದ ಪಿಂಗುಂ ನಯವಿದರ ವಿನಯಮಿಂತಿವು ಮೂಱುಂ ಭಂಗಮೆನಿಸಲ್ಕೆ ಪಡೆಯವು ಕಂಗೆಡಿಕುಂ ಧರದಿನಹಿತರದಟಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೮-೭); ಕಂತುವನೆ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೪); ದೂಳಿಡುವ ಬಿರುಗಾಳಿ ಕಂಗೆಡಿಪ ಕತ್ತಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೩); ಆ ಮಣ್ಣಿನ ದಾಹ ವಸುಮತಿಯನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೪). [ಕಣ್ಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಗೆಡು, ಕಂಗೆಡು, ಕಣುಗೆಡು, ಕಣ್ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದೊರೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಿಂಗೆಣೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟ ಮುದುಪಂಗೆ ಪಗೆವರ ನಿಟ್ಟೆಲ್ವಂ ಮುಱುವೊಡೆನಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ಕಕ್ಕವಿಕ್ಕಿಯಾಗು; ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಬನದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತೊಟಲ್ದು ಕಾಣದೆ ಕರಂ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು ಬರ್ಪಿನೆಗಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೫೨). **ಕಂಗೆಡು**: ೨. ಮಿಹಮಂ ತೊಱೆದು ಕಂಡರ್ ಪೇಸೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಹಾಮಲಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಕಷ್ಟರಂ . . . ಕಂಗೆಟ್ಟರಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೮); ಧರ್ಮಜನ ಹದನೇನೆನುತ ಚಿಂತಾರಜನಿಯಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟುದಾ ಬಲ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೭); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದೊದಱುದರು ದುರ್ಭಿಕ್ಷದ ಮಹಾಭಯವ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬); ತಾಯೆ ಶೋಕದಿ ಕನಲಿ ಕಂಗೆಡಬೇಡ (ನಳಚ. ೫-೩೭); ಪಡಗು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲಿ ಕಂಗೆಡದೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಕರೆದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೬). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು: ಜಾಣನಲ್ಲಮನೆಂಬ ಚೆಲುವನ ಕಾಣುತವೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕರಗಿದೆನೆಂದಳಾ ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೭); ತವಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ಕಂಗೆಡದವರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಮೋಹತ. ೫-೪೮). **ಕಣುಗೆಡು**: ೧. ತಲೆ ನಡುಗಿ ಕಣುಗೆಟ್ಟು ಹಲುಗಳು ಕಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೪-೬). **ಕಣ್ಗೆಡು**: ೨. ಒತ್ತಂಬದಿಂದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಂಚಾಳಿಯಂ ಕಣ್ಗೆಡೆ ಜಡಿದು ಮುಡಿಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ). [ಕಣ್ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಣ್ಗೆತ್ತು 'ಕಣ್ಕೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಣ್ಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟವನ್ನು ಕೆದರು, —ಹರಡು (?): ಕಣ್ಗೆದಱದೊಡನೆ ನಾಲ್ವತ್ತೆಣ್ಗಾವುದವರೆಗಮುಗಿ ದೊಡಂಬುಧಿ ಕಡಲತ್ತಣ್ಗೆ ಹರಿ ಬಂದುದಂ ಕಡುಜಾಣ್ಗೆಡದಱುದಾಗಳವಧಿ ಬೋಧೋದಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೨). [ಕಣ್ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಣ್ಗೆಯ್, ಕಣ್ಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು; ನಿದ್ರೆ ಮಾಡು: ಹಂಸದ್ವಯಂಗಳ್ ತರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೮); ಕಣ್ಗೆಯ್ವ ಕೇಕಿಗಳಂತೆಯುಂ (ದಶಕು. ೧೧-೧೩); ಸತಿ ಕಾದಲನ ನಿಮಿರ್ದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಟಲ್ದತ್ಯಾದರದಿಂ ಕಣ್ಗೆಯ್ದಳ್ (ನಳಚಂ. ೫೩೬). **ಕಣ್ಗಯ್**: ಇರ್ವರುಂ ಶಿಥಿಲ ತನೂಪರಿರಂಭಣದಚ್ಚಱಿಯದೆ . . . ಕಣ್ಗಯ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ಅನುಬಂ. ೧೨೪). [ಕಣ್ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು: ಗಂಗೆಯಮುನೆ ಕಣ್‌ಗೊನೆಗೆ ಇಳಿದು ಸುಖದುಃಖ ಹರಿಯುತಿಹುದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪–೭). ೨. ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ಅಪಾಂಗ ವೀಕ್ಷಣ: ಈಶ್ವರನಂದು ತನ್ನ ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳೋಲಗಮಂ ವಿಸರ್ಜಿಸುತ್ತ (ಚಿಬಪು. ೩–೩೪); ಕಣ್ಗೊನೆಯೊಳಿಟ್ಟಿಸುತಿಚ್ಚೆಯಜಿತು ಇನಿವಾತಿನಿಂದ ಸೋಲಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೫೫). [ಕಣ್ + ಕೊನೆ$_3$]

ಕಣ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಸೆಳೆ; ಮನೋಹರವಾಗು: "ಕಣ್ಗೊಳ್ – ದರ್ಶನೀಯೇ" (ಶಮಧಾ); ನಳಿತೋಳ ಬಳ್ವಳಿಕೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಘಟ್ಟಮಗುಟ್ಟುವಂದಮಲ್ತರೆದು ಮಗುಟ್ಟುವಂದಮೆ ದಲೆನ್ನೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೦); ಚದುರೆತ್ತಣದಾಕೆಗೆಂದು ಕಣ್ಗೊಂಡ ವಿಲಾಸದಿಂ ನಗುವುದಲ್ಲಿಯ ವಾರವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೫); ನಿಲಲಾಜ್ಞಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿಶ್ವಕ್ಷಿತಿಪಮಕುಟಕೂಟಂಗಳೊಳ್ . . . ನಿಶ್ಚಲ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದೊಳಖಿಳ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳೆ ನಿಂದಂ ಸಂದುಪೇಂದ್ರರಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೮೮); ಗಿಳಿಗಳೆ ಪೂಡಿರ್ದ ಕುದುರೆ ತೆಂಗಾಳಿಯೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ತೇರೆಸಗುವಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೯). ೨. ನೋಡು (?): ಅವಳ ಸುಸಿಲಿನ ಸುಖವ ನೆಱೆ ಮೆಚ್ಚಿ ದಿವಿಜ ಲೋಕದ ನೆನಹನೀ ಕವಡಿಕೆಗೆ ಬಗೆಯನು ಮರುಳ್ದವನವಳನಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೊಳನು ಸಿಬಿರದೊಳು ಶಬರಿಯರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೨). 'ಕಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣ್ಗೊಳಿಸು, ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗು: ಯುವರಾಜನುರಸ್ಥಳದೊಳ್ಮುಕ್ತಾವಳಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೭); ಕಣ್ಗೊಳಿಸುಗುಮಾಕೆಯ ವಿನೀಳ ಕಬರೀ ಭಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೮೮). **ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು**: ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರಿಸು: ಮುನಿಯು ಕುಳಿತಾಸನದ ತಾಣದೆ ಜನಕನಂದಿನಿಗಂದನೆಲೆ ಭೂತನಯೆ ನಿನ್ನಾಚರಣಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ವಿಷಯದಲಿ ಇನಿಯನೆದುರಲಿ ಕೂಡಿದಂಥೀ ಜನರು ಪ್ರತ್ಯಯಗಾಣುವಂತೀ ಕ್ಷಣಕೆ ನಿಃಸಂದೇಹವಾಗಿಯೆ ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸುವದು (ರಘುವಂ. ೧೭೮). 'ಕಂಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಚಲ್ಲ, ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲುನೋಟ; ಸರಸನೋಟ; ಕಣ್ಣಿನ ವಿಲಾಸ: ನೀನವನೊಳ್ ಕಣ್ಚಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ನೆರೆದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದೈ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೧೧೫); ಚಟ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ತೃತೀಯತ್ವಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ:— ಕಡುಚಾಗಿ, ಕಣ್ಚಲ್ಲಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ**: "ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮೆಂದು ಸರಸಾಲೋಕನಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೬–೫೭೯); ಸೊಗಯಿಪೀ ರೂಪಮಿಾ ಬಣ್ಣಮಿಾ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಿಾ ಭಾವಕಮೊಗೆಯವೆನಲ್ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩–೪೭); ಹಾರಂ ತೂಗೆ ಕಣ್ಚೆಲ್ಲಮಲ್ಲುಗೆ ಪೊನ್ನೋಲೆ ಕದಂಪನಪ್ಪಳಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೦೦). [ಕಣ್ + ಚಲ್ಲ]

ಕಣ್ಚೆವುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು, ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕಣ್ಣುಹೊಡೆ: ಚಿತ್ರರತಿಯ ನೋಡುತ ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಚೆವುಟುವವು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯–೪). **ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು**: (ಕಿ). **ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು**: ಬಣ್ಣಗೊಂಡು ಬಗೆ ಬಗೆಯಲಿ ಕಣ್ಣುಚಿವುಟಿ ಕರೆದುಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ ಬನ್ನಿ (ನಾದಲೀ. ೧೫–೬). [ಕಣ್ + ಚಿವುಟು$_1$ (< ಚಿವುಂಟು)]

ಕಣ್ಚೆಲ್ಲ 'ಕಣ್ಚಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಜಂಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು.

ಕಣ್ಜಂಕೆಜಂಕಿಸು = ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೆದರಿಸು: ಕೌರವಂ ಕಣ್ಜಂಕೆ ಜಂಕಿಸುತ . . . ನಿಂದ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೦–೪). [ಕಣ್ + ಜಂಕೆ$_1$]

ಕಣ್ಜರ್ಬು (ನಾ). = ಕಣ್ಜಂಕೆ: ಜಲರುಹನಾಭಂ ಕಂಡೆರ್ದೆಕಲಂಕಿ ಕಣ್ಜರ್ಬು ಜರ್ಬಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮–೩೦). [ಕಣ್ + ಜರ್ಬು (< ಜರ್ವು$_2$)]

ಕಣ್ಜಾಡೆ, ಕಣ್ಣುಜಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಡು; ದೃಷ್ಟಿಪಥ (ಕಿ). ೨. ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತಿರುವುದು; ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿಗೆ; ಪರೋಕ್ಷ ಸಮ್ಮತಿ (ಸ್ಕಾಂಡರ್). **ಕಣ್ಣುಜಾಡು**: ೧. ಮೃಗ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಜಾಡಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಜಾಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಜಾಣ್ಮು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜಾಣತನ; ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ: ಮಾಣವಕಮನೊಯ್ಯನೆ ಕಣ್ಜಾಣ್ಮಿಂ ಪೆಱನೂಂಕಿ ಗುರುಕುಚಾಗ್ರದೊಳಾದಂ ಮೇಣೊಂದಿಸಿ ಸೋರೆಯನದೊರ್ವೇಣಾಕ್ಷಿ ಪಳಂಚಿದಳ್ ಮಿಸುಪ ಕಿನ್ನರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೪೯). [ಕಣ್ + ಜಾಣ್ಮು]

ಕಣ್ಜೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಜಿಟ್ಟಿ$_3$]

ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ (?): ರೂಪುಗರೆದಿರ್ದೊಡ ಮಾತನ ರೂಪಿದೊಂದು ಕಣ್ಜೊಡವೆನೆ ಬೇಜದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಟಕ್ಕೆನೆ ವಶ್ಯದೊಂದು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಣ್ಜೊಡರೆನೆ ನೋಟ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಗೊಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಪಾಪೆವೋಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೩–೩೯); ಕಣ್ – ಸೊಡರ್, ಕಣ್ಜೊಡರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಸೊಡರ್]

ಕಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣವಿಷಯೇ ಕನ್ದುಗುಳ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಇಆ. VI, ೭೭–೩೧; ?). [?]

ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪುತ್ತೂರೊಳು ಕಣ್ಣಂಗೂಳರಸ ಕನಕಾರಿಗೆ ಮೂಗೊಳಂ ಕಟನಿ ಭಗವತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೋದ ಟಿವೋಪ್ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩೦–೮; ಸು. 750). [ಕಣ್ಣಂಗೂಳ್$_0$ + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭಯ: ಕಪ್ಪವನು ಆರ ಕಣ್ಣಂಜಿಕೆಗೆ ತೆತ್ತರು ಧಾರುಣೀವಲ್ಲಭರು (ನಿಭಾಗ. ೧–೧೦–೩೩). [ಕಣ್ + ಅಂಜಿಕೆ]

ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ, ಕಂದೊಳಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: ಣತ್ವಕ್ಕೆ:– ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ (ಶಮದ. ೧೭೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂದೊಳಲಿ**: ೨. ಗುಂಗುರು; ನೊರಜು; ನುಸಿ: ಮಾವಿನಹಣ್ಣಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂದೊಳಲಿಗಳ ಕಾಟ ಬಹಳ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ದೊಟಲಿ**: ೧. ಕಣ್ಣಂದೊಟಲಿ, ಕಣ್ದೊಟಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ತೊಟಲ್$_2$ + –ಇ$_3$]

ಕಣ್ಣಕುಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣ]ಕುಟಿ ಅರಸ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೭೪–೧; ಸು. 900). [?]

ಕಣ್ಣಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸನ್ದವರದರ ಕಣ್ಣಚಿಯುಂ (ಎಇ. IX, ೨–೧೧; 800). [?]

ಕಣ್ಣಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಡುವ ಕಾಡಿಗೆ (?): ಮತ್ತೆ ಮಾದಾಂಬಿಕೆಯ ಮಜ್ಜನಂಗೈಸುತಂ ಚಿತ್ತಾವಲರುತಲೊಗೆದದೂಟಮಂ ನುಡಿಸುತಂ ಬಿತ್ತರದ ಕಣ್ಣಚ್ಚಿಯನ್ನೆಡ್ಡು ಹಳದಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿ ಮೈಗೆ ಪೂಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೨೦–೩೧). [ಕಣ್ + ಅಚ್ಚಿ ?]

ಕಣ್ಣಡ, ಕನ್ನಡ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ನೇತ್ರಬಂಧ: ಐವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಣಿಂಗೆ ಕಣ್ಣಡವ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನಡವ, ಕನ್ನಡಕವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅವಡಂ. ೫೦–೨೧೧); ಕಾಯವೆಂಬ ಕಣ್ಣಡವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮನವೆಂಬ ನೆನಹಿಲ್ಲ ಅನುಭಾವವಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೬೦೬–೧೩೫೪).

ಕನ್ನಡ್ಕ : ೧ : ಕನ್ನಡದವರು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದಳು ಕಣ್ಣುಗಳ (ಶಿವಗಿ. ೧೪೨–೬೨೨). ೨. [ವಿಶೇ.] ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡುವಾಗ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ತೆರೆ : ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಪೂರವೆಂಬ ಕನ್ನಡವ ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನ ಜ್ಞಾನೋದಯದಿಂದ ನಿನ್ನನೀ ತಿಳಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಗದು (ಕಂಸ್ಯಪಂ. ೨೯–೧೬).

[ಕಣ್ + ಅಡ್ಡ (< ಅಡ್ಡು)]

ಕಣ್ಣಡಕ್ಕ, ಕಣ್ಣಡಕ್ಕ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಡಿ ೧: ಸಾಂಪ್ರಷ ಸೂಚಿಯೆರಾ ನಿಮ್ಮ ಕಾಣದೆ ಕಣ್ಣಡಕದ ಕಣ್ಣನಂತೆ ಕಣ್ಣನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದನಯ್ಯ (ಅಪಚ. ಹ. ೧೫–೬). ಕರಮೆಸಕ ಭೋಗಾಗ್ರದೊಳಗೆ ಬೆಳೆ ವಡಗೆಳಂ ಧರಿಸಿ ಕಣ್ಣಡಕಂಗಳಂ ತಾಳ್ದು (ಅರಾಚ. ೪–೬೪). ೨. = ಕಣ್ಣಡಿ ೨: ಪರವೆಂಬ ಮೇಲೋಗರವನಿಕ್ಕಿ ಬೆಳಗು ಕತ್ತಲೆ ಯೆಂಬ ಕಣ್ಣಡಕವ ಕಟ್ಟಿ ಲಿಂಗವ ಆರೋಗಣೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಅಪಚಂ. ೧೫೫–೬೧೧). **ಕೆನ್ನಡಕ್ಕ** : ೧. ಬವರು ಕೊಡಗೂಸುಗಳ ಕಣ್ಣಿಂಗೆ ಕನ್ನಡಕವ [ಖಾಕಾಂ. ಕಣ್ಣಡವ, ಕನ್ನಡವ] ಕಟ್ಟುತ್ತಿಹುದ ಕಂಡೆ (ಅಪಚಂ. ೫–೨೧೧). [ಕಣ್ + ಅಡಕ್ಕ]

ಕಣ್ಣಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಳ್ಳವನು; ಶಿವ : "ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ತಿಮಿಳ . . . ಬಮೆಗಂ – ಈ ೭೩ ಅಕ್ಷರಂಗಳೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಾಸಾ. ೧–೧); "ಮಿಗಗೈಯಂ ಕಣ್ಣಡಿಗಂ ಮಿಗೆ ಸೊಡರಬಲಪತಿಯಕ್ಕರಿಂ ಬೆಳ್ಪಡಿ . . . ಮಾಡೆವ" (ಅವಿಂಲಿ. ೧೬). [ಕಣ್ + ಅಡಿ + –ಗ್ಳ]

ಕಣ್ಣಡಿಯ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಡಿಗಿ : "ಗನಸಲ ಮಾಡೆವ ಕಣ್ಣಡಿಯ ಕರಿ ಗೊರಲು. . .ಈಶ್ವರನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೪). [ಕಣ್+ಅಡಿ+–ಅ್ಯ]

ಕಣ್ಣನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣನೂರು ಮಣಿಯೂರ ಚತುಷ್ಟಯಮುಮನೊಪ್ಪಿ ಕಾಗದ ಬಿಕ್ಕ. ಕಟ್ಟುಮ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಎಳ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೪–೬ ; ಸು. 950).

[ಕಣ್ಣ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣಿಗಾರ ಕಣ್ಣಮ್ಮನ್ ಪ್ರಥಿವೀ ಗೋಸಾಸಿ ಕಣ್ಣಪ್ಪರಸರ ಮಗಣ್ಡಿ X (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೪೫–೪೧; 890). [ಕಣ್ಣಪ್ಪ + ಅರಸ್]

ಕಣ್ಣಪ್ಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ರು : ಕಣ್ಣಪ್ಪುವಂ ತೊಡೆಂ ಬಡದೆ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ದೇವನು (ಬಸಪು. ೧೪–೫೬). [ಕಣ್ + ಅಪ್ಪು]

ಕಣ್ಣಬ್ಬರಿಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನೆಯ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣ[ಗ್ಣ]ತ್ತಬ್ಬರಿಸಿಯ ತಮ್ಮ ಜಾನಯ್ಯನುಂ (ಎಳ. II, ೪೩೬–೧ ; 1000). [ಕಣ್ಣಬ್ಬ್ + ಅರಸಿ]

ಕಣ್ಣಮ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಂಗಲ 'ಕಣ್ಣಮಂಗಲ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ 'ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಮ್ಮ, ಕಣ್ಣಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೋಟಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗ ಪಟ್ಟುವಟ್ಟಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಕನ್ನಯನಾ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪–೬ ; 971). **ಕಣ್ಣಮ** : ಕಣ್ಣಮನ ಕಾಣ್ಬುದಿ ಪಂಪನ ರೀತಿ (ಜಗವಿ. ೧–೧೦). [ಕಣ್ಣಮ್ + ಅಮ್ಮ]

ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯ, ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣಮ್ಮಯ್ಯನ ಮಗ ಶಂಗನಮ್ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಳ. X, ಕೋರಾರ. ೫೭–೬ ; 925). **ಕಣ್ಣಮಯ್ಯ** : ಕಣ್ಣಮ[ಖಾಕಾಂ. ಪ]ಯ್ಯನ ಕಡುಜಾಣ್ ರನ್ನನ ಮೆಯ್ದುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪). [ಕಣ್ಣಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಕಣ್ಣಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ ಸಂಳಿರಯ್ಯನುಂ (ಎಳ. X, ಚಂತಾಮ. ೪೬–೧೪ ; 960 ?).

[ಕಣ್ಣ್ + ಅಯ್ಯ]

ಕಣ್ಣರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಳಿಸು, —ಹಿಗ್ಗಿಸು : ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರ ಬಿಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ ನೋಡಿತೆ (ಶಿಲಮು. ೨೪) ; ಅವನನ್ನೆ ಕಣ್ಣಾರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ (ಪುಸರು. ೨೬೭).

[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳಿಸು (< ಅಲರಿಸು)]

ಕಣ್ಣರಳು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ಹಿಗ್ಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಆನಂದ ವಾಗು : ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣರಳತು (ರಾಷ್ಟ್ರ).

[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಳು (< ಅಲರ್)]

ಕಣ್ಣರಿಕೆ (ನಾ). ಸಾಸ್ಪಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಸಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ : ದೇಖರೇಖಿ (ಉಳಿ) : ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣಾರೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೪) ; ಶಂಕರ ರಾಯರ ಕಣ್ಣಾರೆಯಲ್ಲಿಯೆ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಾಗಿತ್ತು (ಕಮಸಾ. ೨೬) ; ಸತ್ಕರ್ಮೂರ್ಯ ಇದಿರು ಗೊಂಡು ಕಣ್ಣಾರೆಯಲಿ ಗರುಡನೆಲಲು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಹಾರುತಿಹುದು (ಜೀವಲ. ೭೩–೧೫). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅರಿಕೆ (< ಅಱಿಕೆ)]

ಕಣ್ಣರ್ತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ; ನೇತ್ರಾನಂದ : ಕಣ್ಣರ್ತಿ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ನಗುತ ಹರಿಪದಲು ಬಣ್ಣವಣ್ಣಗೆಯೊಳೇನೆಂಬೆ (ಧರಚ. ೩೫–೭೫).

[ಕಣ್ + ಆರ್ತಿ (< ಆಱ್ತಿ)]

ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾಗು, —ಸ್ಪುರಿಸು ; ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರ ವಾಗು : "ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ [ಖಾಕಾಂ. ಕಣ್ಣಲ, ಕಣ್ಣಲ್]ದುದೆಂದುಂ ಪೊಡಕರಿಸಿತು" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಪೊಣ್ಮಲಾಸಿತೆಂದು ಕಣ್ಣಲ್[ಲ್ತಿ]ದುದು" (ಅಭ್ಯಕ್ಷ. ೭೮). [ಕಣ್ + ಅಲ್ಲಿ]

ಕಣ್ಣವಂಗಲ, ಕಣ್ಣಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣವಂಗಲದ ಗೋಮಠೇಶ್ವರದೇವನಿಗೆ (ಎಳ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೭–೫ ; 868).

ಕಣ್ಣಮಂಗಲ : ಕಣ್ಣ[ಗ್ಣ]ಮಂಗಲದೊಳ್ಳನರಿ ಮಾಡಿಸಿ ಆ ಬಸದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಮನ್ನು (ಎಳ. X, ಕೋರಾರ. ೯೦–೬೫ ; 903).

[ಕಣ್ಣ + ಮಂಗಲ]

ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಎಲಚಯ ತನವಣ್ಣಿನ ಮಲ್ಲಿಯಾದುದು ಕುದುರೆಗೆ ಬೆನ್ನ ಶಿಟ್ಟಿಬುದಿದು ಬಾಲಪಲಯಂಕರ ವಂದ ರೀಟಿ ಕರಿದಾಗಿಯದರಿಂದ ಆದಂ ಕಣ್ಣವಲ್ಲಿಯೆಂಬರು"(ಅಶ್ವವೈ. ೨–೨೦ ಟೀಳ್). [?]

ಕಣ್ಣವೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಗೋ[ಖಾ]ಲರ ಸರ್ ಕಣ್[ಗ್ಣ]ನ [ವೊ ಳ್ಳೆ ಯ ಂ] ದುಷ್ಟನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನದಿ ಸುಖ ದಿನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸಶಾಇ. XX, ೨೭–೧೧ ; 1041).

[ಕಣ್ಣಂ + ಪಳ್ಳಿ ?]

ಕಣ್ಣಳತೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ದೂರ : ಕವಿವ ಕಾಡುವ ಕೊಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಕಗಳ ಕಾಣಿಸ್ಪೆ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲಿ ಕುಂಭಿಯಯ ವಿವರಣವ (ತೊರಕಾ. ೩–೩–೧೨) ; ಆ ಮನೆ ಕಣ್ಣಳತೆಯಲ್ಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಅಳತೆ]

ಕೆಣ್ಣಳವಿ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಳತೆ : ಕಣ್ಣಳವಿಯಲಿ ಕಂಡನಪ್ರತಿಮಯತಿ ರಾಯ ಪಶುಪತಿ ಶಿವನ ಸುತಪ್ರಭೆಯನು (ಪಚರಾ. ೫–೫೬) ; ಕಣ್ಣಳವಿ ನಾಡೆಯಲಿ ಅವಿತು ನವಭೂಖಂಡ ಗತಿಸನ್ನಿವೆಯಾಂತೆ . . . ಕಣ್ಣನ್ನೆಗ್ಗೆವಿಸ್ತು (ಸ್ಮೃಧ್ಯ. ೧–೧೬). [ಕಣ್ + ಅಳವಿ]

ಕಣ್ಣಳವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು ; ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ದ್ದು : ಕಣ್ಣಳವದಲ್ಲಬಲೆ ಕೇಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಿರ್ಪನಣ್ಣದೇವಂ ತಾನುಮನ್ನೆಗಂ ವ್ರತಿಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಣೊಳ್ ಬೆರೆಯೆನೆಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟೆನಕ್ಕ ರಕ್ಷಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೧೬). "ಕಣ್ಣಿನ ಸುಖ" (ಜೈಮಿಭಾ. ೫೬೪).

[ಕಣ್ + ಅಳವು]

ಕಣ್ಣಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣು ಹೋಗು, —ಇಂಗು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಮತಿಗೆಡು: ಕಣ್ಣಳಿದ ಕಾಪಥನವೊಲು ಮನ ಬಣ್ಣ ಬಿಡುತಿದೆ ಬುದ್ಧಿ ಚಿಂತೆಯ ಕಣ್ಣಿಯಲಿ ತಾ ಕಟ್ಟುವಡೆದೆನೆ ಶಿವಶಿವಾ (ತೊರರಾ. ೩-೯-೧೩). [ಕಣ್ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳೆ, —ಇಂಗಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬುದ್ಧಿಕೆಡಿಸು: ನಗುನಗುತೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಳು ಚೆಲುವುಗಾಣಿಸಿ ರುದ್ರಮಾಯೆಯವಳು. ಮದಹಿಡಿಸಿ ಮರುಳ್ಗೊಳಿಸಿ, ಇರುಳುಗವಿಸಿ, ಮುಚ್ಚುವಳು, ಕಣ್ಣಳಿಸಿ, ಮಣ್ಣೊಳವಳು (ಪಾರಸಿ. ೭-೧೪೬). [ಕಣ್+ಅಳಿಸ್ಸು$_2$(< ಅಟ್ಟಿಯಿಸು)]

ಕಣ್ಣಱಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹುಡುಕು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ತೊಱೆಯದಿಹ ಪೂಜಾರಿಗಳ ಕಣ್ಣಱಸಿ ನೋಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಣರಿಸಿ ನೋಡ, ಕಣ್ಣಱಕೆ ಮಾಡ]ಲ್ಕಂಜಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೆಱೆ ಕರಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಡುತಂ ಮಂಟಪ ದೊಳಿರ್ದು ಹೊಱವಡುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೯). [ಕಣ್ + ಅಱಸು$_1$]

ಕಣ್ಣಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿ: ಆ ರಮ್ಯನದಿಯ ಚೆಲ್ವ ನಿಳಾರಾಮಾರಮಣನಟ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡುವಿನಂ ಸಾರಥಿ ಕಣ್ಣಱಿದೊಯ್ಯನೆ ತೇರಂ ಕೊಸೆಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೧-೫೭); ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಕಣ್ಣಱಿದು ... ಪ್ರತೀಹಾರಿಯರ್ ನಿವಾರಿಸುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೬); ಕಣ್ಣಱಿದು ಸೇವೆಯ ಮಾಳ್ಪರಮರಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೩). ೨. (ಆಲಂ) ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವಿವೇಕವಂತನಾಗಿರು: ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣಿ[ಣ್ಣ]ಱಿವನಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೪). [ಕಣ್ + ಅಱಿ]

ಕಣ್ಣಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾಚಾರಿಯ ಲಿಕಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೭; 890 7). [ಕಣ್ಣ$_0$ + ಆಚಾರಿ]

ಕಣ್ಣಾತಿತಡಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣಾ[ಣ್ಣಾ]ತಿತಡಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್‌ಭಾಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೩; 951). [ಕಣ್ಣಾತಿ$_0$ + ತಡಾಗ]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಇತರರು ಅಡಗಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕಣ್ತೆರೆದು ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಆಟ: ಈ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ ಪದವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸಣ್ಣಕ. VII, ೯೧). **ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ**: ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ ಕೋಟೀಮೇಲೆ ಕುಡು ಗೋಲು ಸಾಧು ಗೋದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸದಾಮಂದಟ್ಟಾದ ವಿಷಯವೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೭). [ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_2$ + -ಇ$_3$]

ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ 'ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಪಗೆಯಂ ಕಣ್ಣಾರ್ವಿನಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೧); ಅವಕಾಳೆಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣಾ] ರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೮).

ಕಣ್ಣಾರೆ = ೧. ಕಣ್ಣು ತುಂಬುವಂತೆ; ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ: ಅಂತು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಮನವಾರೆ ಪೊಗಟಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೫ ವ); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಮಚ್ಚರಿಪ ಹೆಣ್ಣಾವಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೪). ೨. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ: ಕಾದಂಬರೀದೇವಿಯಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬಡೆದುದರ್ಕೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೧೯); ಕ್ಷಿತಿಪಂ ನಿನ್ನ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಳಂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೦); ಜೀವಸಖರುಗಳಿಂಗೆ ಮರಣವ ತೀವಿ ತಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೩೬); ನಡೆದುದನ್ನು ತಾನಿನ್ನು ಬದುಕಿರುವಾಗಲೇ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಂತಾಯಿತು (ಕೃದೇವ. ೧೫); ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡರೂ ಪರಾಂಬರಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕಣ್ + ಆರ್$_2$]

ಕಣ್ಣಾಲಿ, ಕಣ್ಣಾಳಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, —ಪಾಪೆ: ಮನೋಹರಿ ಯೆಂಬೊಳ್ ಪೆಸರ್ಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೋಡಿದರೆಲ್ಲರ್ಗಳ ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಸೊಗ ಯಿಸುವಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೧೧); ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ಸುಡುವಂತಾ ದಪುದೇವೆಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೫೩); ಕೇಳಿ ಸೊಗಸಿದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಬಿದ್ದಣವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೪೪); ತಲ್ಲಿಂಗದೊಳ್ ಮನಲೀನಮಾಗಿ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ್ ನಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೬-೧೨); ಕಣ್ಣಾಲಿಗೆ ಎವೆಯಡ್ಡ (ಗಾದೆ). **ಕಣ್ಣಾಳಿ**: ಮುಳಿದು ಕಣ್ಣಾಳಿಗಳ್ ಕೆಂಪಡರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೧). [ಕಣ್ + ಆಲಿ$_2$]

ಕಣ್ಣಾಸರು (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿತಾಕುವಿಕೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಕಣ್ಣಾಸರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಣ್ಣೆಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಅಸರು$_1$ (< ಅಸಱ್$_2$)]

ಕಣ್ಣಾಳಿ 'ಕಣ್ಣಾಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ: "ಸಂಧಾನಂ, ದಾಮನೀ, ದಾಮ – ಈ ೩ ಕಣ್ಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೨೨); ಸಂಕಲೆಯ ಕಣ್ಣಿಗಳ್ ಭೋಂಕೆನೆ ಭೀಷ್ಮಿಸೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೮೮); ಅಂಧಕ ಕಣ್ಣಿಯ ಹೊಸೆದ ಛಂದವಾಯಿತು (ಅಱಿಮಾ. ೨೯೬); ಕೊರಳ ಕಣ್ಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೫೪ ವ); ದೈವವಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳುಗಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱುವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪); ಮಂಗಲಸೂತ್ರ ಕೊರಲ ಕೊರೆಯುವ ಕಣ್ಣಿಯಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ (ಸುವಸಂ. ೪೨). ೨. (ದನಗಳ) ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: (ಕಿ). [[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಣ್ಣಿ; ತೆಲು. ಕನ್ನೆತಾಡು]

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಹಾಕು; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು: ಮಗುವಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಬೇಡ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು; ಕಣ್ಚೆವುಟು: ನಗೆಯ ಮಿಂಚುಲ್ಲಟಿಸೆ, ಚಿಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕುವೊಲು ಮಿಟುಕುತ್ತಿತ್ತೊ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೮-೮). ೩. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣುಹಾಕು; ಮನಸ್ಸಿಡು; ಆಸೆಪಡು: ಕಕ್ಕಸವೆತ್ತ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕಂಡು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದಂತೆನ್ನ ಚಿತ್ತವನು ಅಕ್ಕೊತ್ತೆಗೊಂಡ ಭಾಮಿನಿ ರನ್ನೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೨); ಸೊಕ್ಕಿದನೈ ತನ್ನ ತಂಗಿಗೆಮ್ಮರಸು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕದರಿಷ್ಟು ಹಮ್ಮಾಯ್ತು (ಭರಚ. ೩೮-೧೬); ಅಕ್ಕನಾಗಿಹ ಸೂರ್ಪನಖಿ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕೆ ನಾಸಾಚ್ಛೇದಗೈಸೇನ್ಮಿಕ್ಕುದೇ ನಿನ ಘನವು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೫೬-೨೧).

ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡು = ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿ ಶೀಲಿಸು: ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೩); ಅಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿನೋಡಿದರೆ 'ಶೂದ್ರಕವು' ... ವೀರ ಪ್ರಚುರ ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೦). [ಕಣ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣಿಗ 'ಕಣ್ಣಿಗೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣಿಗಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಣ್ಣು; ಕುಣಿಕೆ: ಮಿರುಪ ಚೆಂಬೊನ್ನಿ ನೊರೆಯಂತೆ, ಮಿಂಚಿದಳಕ್ಷಿಪಕ್ಷಿಯೋಲವಳೊಡಲ ಕಣ್ಣಿಗಣ್ಣೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ತಳ್ಳಂಕಗೊಳೆ ದೊರೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫-೩೮೯). [ಕಣ್ಣಿ + ಕಣ್]

ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಕಣಿಗೆ, ಕಣ್ಣಿಗ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: ನೊಸೆ ನೈಹಂಚಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಾಲೆ ಗರುಗ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೩). **ಕಣಿಗೆ**: ಭೂಮಿಯು ಹಸನಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರಿಕೆ ಕಣಿಗೆ ನಟ್ಟುಗಳು ಇರಲಾಗದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). **ಕಣ್ಣಿಗ**: ಹುಲು ಬೇರು ಕರಿಕೆ ಕಣ್ಣಿಗ ತೇಲುವಂದದಿಂದಲಿ ಹೊಡೆ ಹಣವಿನ ಹೊಲವ (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೨೨). [?]

ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಕಾತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯಂತೆ ಹರಿತವಾದ ನೋಟವುಳ್ಳವಳು: ಇಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುದು ಹರುಷದಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಕಾತಿಯರಮರ ಲೋಕದ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೧-೪೨). [ಕಣ್ + ಇಟ್ಟು$_2$ + -ಕಾತಿ$_3$]

ಕಣ್ಣೆಡು (ಕ್ರಿ).೧. ದೃಷ್ಟಿಯಿಡು; ದೃಷ್ಟಿನೆಡು: ಎಲೆ ತಾರಾಗಂ ಹರಂ ಕಣ್ಣೆಡೆ ಕರಗಿದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೪); ಕೌಮುದಿ ಕಣ್ಣೆಡೆ ಕರಗುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆವೋಲ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೩); ಮುಱಿದು ಕಣ್ಣೆಟ್ಟರೆ ಕ್ಷಣಕೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಾಂಬ ಭರತಚಕ್ರಿಯ ಹೇಳಲಳವೆ (ಭರಚ. ೧-೨೦); ತರುಣಪ್ರೇಮಿಗಳು . . . ಒಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೪೩). ೨. ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡಿಸು: ಎಳಮಿಂಚಿಂ ಕಡೆದಂತೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಿಂ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಅನಂಪು. ೪-೭೦); ಕಡೆದು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನುಣ್ಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಕಣ್ಗೊಳಿಪನ್ನಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆಸೆವ ತನು (ಅನಂಪು. ೧೦-೨). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಕಾವಲಿಡು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿರು; ನಿಗಾ ಇಡು: "ನಾನು ಬರೋವರೆಗೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿರಿ" (ಮಾರ್ಗದ. ೩೬); ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದಲಾಗಾಯ್ತು ಅವಳ (ನಿರ್ಮಲೆಯ) ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೬೯). ೪. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡು: ಯಾರು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟರೊ, ಮಗು ಬಡವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಬಯಸು; ಕಾಮಿಸು; ಮನಸ್ಸಿಡು: ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟ ಶಿರಶ್ಶುಕ್ತಿಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಲಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧-೭೬); ಮುಕ್ತಿಕಾಂತೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತದ್ವಿಶಾಳಕೇಳೀವನಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ವರ್ಧಪು. ೨-೫೮ ವ); ಮೃಗಧರ ನಿನ್ನ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ತೆಗೆದನು ಬಲವಂತನಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೨೪); ಅಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟೇ ನನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿರಲಾರನು (ಮೂರುದಾ. ೨೪೧). [ಕಣ್ + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲದ್ದು; ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದು; ಕುರುಡು: ರಾಜ್ಯಂ ಕಣ್ಣೆಲಿಯಾದೊಡಲಂತಾಯ್ತು (ಮರಾಜ. ೬-೪೧). 'ಕಣ್ಣೆಲಿಮೊಗ' ಪರಾ. ೨. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ಕಣ್ + -ಇಲ್ಲಿ]

ಕಣ್ಣೆಲಿಮೊಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಮುಖದವನು; ಕುರುಡ: "ಅಂಧಕನ ಪೆಸರು ಕಣ್ಣೆಲಿಮೊಗನುಂ ತಾನಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಪೆಟವರ ಕೆಟವರ ಕಣ್ಣೆಲಿಮೊಗರ ಗುಡ್ಡರೋರೊಂದು ನಾಡಂ ಕಟಿಕಟಿದು ಬರುವರುತಮಿರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೩). [ಕಣ್ಣೆಲಿ + ಮೊಗ$_2$]

ಕಣ್ಣೆವಲೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ; ಹಗ್ಗದ ಬಲೆ: ದಯಿತೆಯರ ಕುರುಳ ಪಂಜ್ಜಿಗಳನಂತಕನ ಕಣ್ಣೆವಲೆಯೆನ್ನದೆ ಮಱದುಂಬಿಯೆಂದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೫); ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಱುವಲೆ ತೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯು (ಹಚಕಾ. ೫-೮); ಅವಳ ಪೆಜ್ಜಿನೊಸಲನಲೆವ ಬಳ್ಳಿಗುರುಳೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದ ಕಣ್ ಕಣ್ಣೆವಲೆಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೆರಲೆಯಂತಡಿಯಿಡಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮); ಕಣ್ಣವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೯). [ಕಣ್ಣ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೇರ್, ಕಣ್ಣೇರು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಂಬನಿ; ಅಶ್ರು: ಕಣ್ಣೇರ್ ಗಟಗಟನೊರ್ಮೊದಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪); ಸಂಜಯಂ ಗಟಗಟನೆ ಕಣ್ಣೇರಂ ನೆರಪಿ (ಗದಾಯು. ೪-೧೭ ವ); ಶೋಕಶಿಖಿಯನಾಱಿಸಿ ಕಣ್ಣೇರನಿತುಂ ಬತ್ತಿದುವು (ವರ್ಧಪು. ೯-೮೦). **ಕಣ್ಣೇರು**: ೧. ಬೆಟ್ಟದ ನವಿಲಿಗೆ ಕಣ್ಣೇರು ಬಂದರೆ ಬೇಟೆಗಾಱಗೆ ದಯ ಪುಟ್ಟೇತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೭-೨); ಬನ್ನದೊಳಾಳಿದೆ ನಾನೆಂದು ಕಣ್ಣೇರನುನ್ನತವಾಗಿ ಸೂಸಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೧೦೪). ೨. ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮೂವರ ಬಾಳೂ ಕಣ್ಣೇರಿನ ಬಾಳಾಯಿತು (ಕುಸುಸಂ. ೧೩); ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಕಣ್ಣೇರು ಬರುವಂತೆ ನೀವು ನಡೆದರೆ, ನಿಮ್ಮ ಬಾಳೇ ಕಣ್ಣೇರಾದೀತು (ರೂಢಿ).

ಕಣ್ಣೇರಲ್ಲಿ ಕೂಳುತಿನ್ನು = ದುಃಖದಿಂದ ಜೀವಿಸು: ಚೆನ್ನಮ್ಮನು ಕಣ್ಣೇರಲ್ಲಿ ಕೂಳುತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೮೦). ಕಣ್ಣೇರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೆ = ಬಹಳ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಹಡೇಬರ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗೇ ಅಮ್ಮ. ಕಣ್ಣೇರಲ್ಲಿ ಕೈತೊಳೀತಿರೋದು (ಬಾಗಿನ. ೮). ಕಣ್ಣೇರು ಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರು = ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗು; ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗು: ಊರಾಗಿನ ಒಂದು ಬಾವ್ಯಾಗ ಕಾಳು ನೀರಿಲ್ಲ. . .ಈಗ ದಿನದ ಬಳಕೆಗೆ ತರಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣೇರುಕಪಾಳಕ್ಕೆಬರತಾವ (ಕನಕ. ೨೪). [ಕಣ್ + ನೀರ್$_1$]

ಕಣ್ಣೇರ 'ಕಣೇರ' ನೋ.

ಕಣ್ಣೇರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳು; ಶೋಕಿಸು; ಮರುಗು: ತನ್ನ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಗಳಪ್ಪರ ದ್ವೇಷಿಸನು ಅದರವರಿಂಗೆ ಕಣ್ಣೇರಿಡುವನು (ಕಗದ್ಯ. ೭೬). [ಕಣ್ಣೇರು (< ಕಣ್ಣೇರ್) + ಇಡು$_1$]

ಕಣ್ಣೇರು 'ಕಣ್ಣೇರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೇರ್ತಟಕು (ನಾ). ಕಣ್ಣೇರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವಿಕೆ; ಕಂಬನಿ ಗರೆವುದು: "ರುದಿರ್-ಅಶ್ರುವಿಮೋಚನೇ, ಕಣ್ಣೇರ್ತಟಕಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೬೮). [ಕಣ್ಣೇರ್ + ತಟಕು ?]

ಕಣ್ಣು 'ಕಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು 'ಕಣ್ಗಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪಟ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡೆ 'ಕಣ್ಕಪ್ಪಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪು 'ಕಣ್ಕಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಾಡಿಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೩-೪೩೩). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಾಡಿಗೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಣ್ಣುಕಾಣು 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಕಿಸಿದು ಓದು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡು; ಕೋಪವನ್ನು ತೋರಿಸು: ಸುಮ್ಮನೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾಕೆ ಕಣ್ಣುಕಿಸಿಯುತ್ತೀಯಾ? (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಿಸಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಕಿಸುರು 'ಕಣ್ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶದ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಕೋರೈಸು: ಗೆಸ್ - ದೀಪದ ಕಣ್ಣ[ಣ್ಣು]ಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಹ ಬೆಳ್ಳಗಿನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ . . . ಪೂರ ಮರತೇದಿಟ್ಟ (ಮೂರುದಾ. ೧೯೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವರ ಬಾಳು ನೆರೆಹೊರೆಯವರ ಕಣ್ಣುಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಕುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಕುದುರು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೂಡು, —ಕುಳಿ (ಕಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕುದುರು$_4$ (< ಕುದಿರ್$_2$)]

ಕಣ್ಣುಗ (ನಾ). = ಖಂಡುಗ: ಈಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊ[ಳೆ] ಪಡಿಸಲಿಸ [ಮತ್ತ] ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಡಪೀಟ ಪಣಿಯವಟ್ಟಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪; 933). ℙ ಇದು 'ಕಂಡುಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ಇರಬಹುದು. [?]

ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಚ್ಚು ತೂರುವ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ: "ಅಪಸ್ಕರಃ, ಅವಸ್ಕರಃ, ರಥಾಂಗಂ - ಚಕ್ರದ ಕಣ್ಣುಗಂಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೭). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುಗಾಣ್ 'ಕಣ್ಗಾಣ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು 'ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ, ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿರುವ ಕರಿಯ ಗೋಲ; ತಾರಕೆ; ಕನೀನಿಕೆ: ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಕುಂಡಗಳಂತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೬–೧). **ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡು**: ಈಷಿಕಾ . . . ಅನೆಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡಿಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೨).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗುಡ್ಡೆ$_3$]

ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ: ನನ್ನ ಮಗ ನಿನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಆಶ್ರಮ. ೫೯); ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಅವಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೬೮).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಣ್ಣುಗೊಳಿಸು 'ಕಣ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿಮುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚಿವುಟು 'ಕಣ್ಚಿವುಟು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಚೂಟಿ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಯ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ (ಕಿ). ೩. ಕಣ್ಣುಚಳಕ.
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಚೂಟಿ$_1$ (< ಸೂಟಿ$_1$)]

ಕಣ್ಣುಜಾಡು 'ಕಣ್ಜಾಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ (ಎಸಮೈ. XV, ೩೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಜಾಡ್ಯ]

ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತೂತು ಇರುವ ಅಗುಳಿ: "ಕೊಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಯಿರುವ ಅಗುಳಿ; ತಾಪಾಳ: ಕಣ್ಣುತಾಪಾಳ" (Eyebolt. ಇಂಕನಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ತಾಪಾಳ]

ಕಣ್ಣುತುಂಬು 'ಕಣ್ತುಂಬು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುದಕ (ನಾ). = ಕಣ್ಣೀರ್: ದುಕ್ಕವಿದೇಕೆಂದು ಕಣ್ಣುದಕವ ತೊಡೆದಳು (ಮೋಹತ. ೩೩–೫೨). [ಕಣ್ + ಉದಕ$_2$]

ಕಣ್ಣುನೂತಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (ಕಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ನೂತಿ]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ, ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಪಟ್ಟಿ: "ಸ್ತ್ರೀಯರ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಕೂದಲು ಪಟ್ಟಿ; ಕೇಶಬಂಧನ. ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ" (Bandeau. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪಿಸುವ ಅಥವಾ ಹಚ್ಚುವ ಔಷಧಿ (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_1$ 'ಕಣ್ಬಡೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೮೪). [?]

ಕಣ್ಣುಪರೆ 'ಕಣ್ಪೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಣ್ಣಿನ ಪಿಸುರು; ಗೀಜು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಚ್ಚು]

ಕಣ್ಣುಪಿಸುರು (ನಾ). = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪಿಸುರು]

ಕಣ್ಣುಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದಾಗ ಎತ್ತುಗಳ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಪುಟ್ಟಿ (ಕಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಪುಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಣ್ಣುಬಡಿ 'ಕಣ್ಬಡಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬಿಡು 'ಕಣ್ಬಿಡು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೀಜ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ (ಕಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೀಜ]

ಕಣ್ಣುಬೇನೆ 'ಕಣ್ಬೇನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಕಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆ ಅಂಟಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಣ್ಣುಮಂಜು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮಸುಕಾಗುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯ (ಕಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಂಜು]

ಕಣ್ಣುಮಣಿ 'ಕಣ್ಮಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮಸಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ (ಸಂಜೆಯ) ಮಬ್ಬು; ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಕಣ್ಣುಮಸಕು ಇರುವಾಗಲೆ ಅವಳು ಊರ ಹೊರಗಿನ ಬಾವಿಗೆ ನೀರಿಗೆ ಹೋದಳು (ನಿ ರಾ ಭ. ೪೯). ೨. ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ: ಮಾತುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣುಮಸಕನೆ ತೋರಿ ಬಾತಿ ಬಸಿದು ಪೊಟ್ಟಿಯ ಪೊರೆವ ಜಾತಿಕಾರನಂತೆ (ವಿ ಸಾ ಸು. ೬೬–೧). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಸಕು]

ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು; ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸು: ಶಿರಸ್ತೆದಾರರನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣುಮಿಡುಕಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೮).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮಿಡುಕ್ಕು$_2$ (< ಮಿಡುಂಕ್ಕು$_2$)]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ. 'ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ**: ೧. ಮಳಲುಕುಪ್ಪೆ ಗುಬ್ಬಿಮನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ಕುಪ್ಪೆ (ವಿ ಸ್ತೋ ೯ ಸು. ೧೯–೧೩); ಸಂಘಟಿತ ಜನರ ವಲಸೆ ಬಂದ ಗುಂಪುಗಳು ಒಂದೆರಡು ಭಾಷೆಗಳೊಡನೆ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಾಡುತ್ತವೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧೮). ೨. ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು; ತಿಳಿಯದಂತೆ ನಡೆಯುವುದು: ಈ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಣಿಕೆಯಿದೆ, ತೋರಿಕೆಯಿದೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೧).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚಳಿಕೆ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಳಿಕೆ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಿ: ಪಾಂಡುರ – ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಅಂಧುಕಗೊಳಿಸಿ, ಆಗೀಗ ಕತ್ತಲೆಯ ಕೌದಿಯನ್ನು ಹೊಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಕತ್ತಲೆ – ಬೆಳದಿಂಗಳಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೧೬).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮುಚ್ಚು$_2$ + ಆಟ]

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು 'ಕಣ್ಮುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟಿ 'ಕಣ್ಮುಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತು (ನಾ). ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಗಳು ಪಿಸುರಿನಿಂದ ಮೆತ್ತಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಅತಿ ಉಷ್ಣದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮೆತ್ತುಹಾಕಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಮೆತ್ತು$_2$]

ಕಣ್ಣುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉರಿಯಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪವುಂಟಾಗು: ಅರಸನನ್ನೂ ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೂರುಮಂದಿ ವೀರಭಟರನ್ನೂ ನೋಡಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಗೆ ಕಣ್ಣುರಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೨೮). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಉರಿ$_1$]

ಕಣ್ಣುರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣಿನ ಉರಿ; ನೇತ್ರಾಗ್ನಿ: ಲಲಾಟದೊಳ್ ಮಿಱುಪ ಕಣ್ಣುರಿಯಂತೆ (ಶಮದ. ೨೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಂದರ್ಪ ದೇಹ ಹರನಕಣ್ಣುರಿಯಿಂದ ಬೆಂದುದು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ವೋಹತ. ೭–೪೦). ೨. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಉರಿ, —ನೋವು (ಕಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆ ಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. ೪. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ: ಕಂಡರೆ ಕಣ್ಣುರಿ, ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಗಾದೆ). [ಕಣ್ + ಉರಿ$_2$]

ಕಣ್ಣುರುಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಉರಿಯುವಿಕೆ (ಕಿ).
[ಕಣ್ + ಉರುಪು$_2$ (< ಉರಿಪು$_2$)]

ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ, ಕಣುಶೂಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ನೋವು, —ಬಾಧೆ: ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಗುಶೂಲೆ ಕೊಂಡರು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು: ಬದುಕಿರುವ ತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಣ್ಣನಿಗೇಕೆ ಕಣ್ಣುಶೂಲೆ? (ರೂಢಿ). **ಕಣುಶೂಲೆ**: ೧. ಕಣುಶೂಲೆಯೋಯಳಿಗಣ್ಣೊ (ಬಸಪು.೧೮–೬೬).'ಮೂಗುಶೂಲೆ' ಪರಾ. [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಶೂಲೆ]

ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). (ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಾಣಲೆಯಿಂದ ಎತ್ತುವ) ರಂಧ್ರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಜಾಲರಿ; ಜಾರಿ ಸೌಟು: ಅಲೂಗೆಡ್ಡೆ...ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದು ಪೆಡಸಾದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣುಸಟ್ಟುಗದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು (ಅಡುಸೌ. ೯೦). [ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಟ್ಟುಗ]

ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ 'ಕಣ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಣ್ಣುಪಿಚ್ಚು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸಿಳ್ಳು$_2$]

ಕಣ್ಣುಸುಳುವು (ನಾ). ಲಘುನೋಟ; ಅಲ್ಪನೋಟ (ಕಿ)
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸುಳುವು (< ಸುಳಿವು)]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ, —ಕುಡಿ (ಕಿ)
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಸೋಗೆ$_1$]

ಕಣ್ಣುಸೋಗೆಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಯ ಬಳಿ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರದ ಹಚ್ಚೆಬೊಟ್ಟು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣುಸೋಗೆ + ಹಚ್ಚೆ (< ಪಚ್ಚೆ) + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಣ್ಣುಹೂವು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬೆಳ್ಳನೆಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು; ಮೋತಿಬಿಂದು (ಕಿ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು: ದೊಡ್ಡನೂ... ಕೋಣೆಯ ಕಡೆ ಕಣ್ಣುಹೊರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್) + ಹೊರಳಿಸು (< ಪೊರಳಿಸು)]

ಕಣ್ಣುಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕೋರೈಸು; ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗು: ನೆರೆದುದಿದು ಮೇಣ್ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ತೇಜಂ ಧರಾಧಿಪರೂಪದಿಂ ಧರೆಗೆನುತುಮಾ ದೂತಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ ನೋಡಿ ಕುಮಾರನಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೪೪); ಗೋತ್ರಾಂತಕನಿಟ್ಟ ವಜ್ರವೆನಸುಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗುಕ್ಕೆ]ಕಣ್ಮರಲಂ ಪೆಣ್ಬಡೆ ಮುಚ್ಚೆ... ಉಳ್ಕು ಬಿರ್ದುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೫೧); ಆ ತೇಜದುರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಕಿ, ಹೊರಗಡಗಿ, ಒಳಗಿರ್ಪುದಿನ್ನುಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭–೭). [ಕಣ್ + ಉಳ್ಕು$_1$]

ಕಣ್ಣುಱಿ (ನಾ). (?): ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱಿಯೆನೆ ನಿಱಿಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱಿ ನಿಱಿಗನ ನಿಱಿದಳಿರ ನಿಱಿಯನಱಿಯೆಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬–೯೮). [ಕಣ್ + ಉಱಿ ?]

ಕಣ್ಣೂನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊರತೆ, —ದೋಷ: ನೀನೆ ಗತಿಯೆಂದು ಬಂದ ಭಕ್ತನ ಕಣ್ಣೂನವ ತಿದ್ದಿ ನಿಜವ ತೋರಿಸಯ್ಯ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೫೭).
[ಕಣ್ + ಊನ]

ಕಣ್ಣೂಹೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಊಹೆ, —ಅಂದಾಜು: ಕತ್ತಲೊಳೆ ನಡೆದರಯ್ ಸಾಹಸದ ಕಣ್ಣೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫–೨೧೧).
[ಕಣ್ + ಊಹೆ]

ಕಣ್ಣೂಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿಡು; ಗಮನವಿಡು: ಮೂಱುಲೋಕದ ಚೆಲ್ವತಲೆಗುದುರೆಯ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಪೊಗಳಲೊರ್ವರಳವೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೩೭); ಭವ್ಯ ಜನಮಂ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪುಪಾಧ್ಯಾಯರ್ ಜ್ಯೋತಿಸುಗೆಮ್ಮ ಚಿತ್ತಗೃಹದೊಳ್ ರತ್ನತ್ರಯ ಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಆದಿಪು. ೧–೪); ಆರ್ಯರ ಯಶಮಿದು ಖಳರ ಕದರ್ಯರ ದುರ್ಯಶಮಿದೆಂದು ತೋರ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ತಾತ್ಪರ್ಯಮೆನಗಾಂ ಜಗಕ್ಕಾಚಾರ್ಯನೆ ಕಣ್ಣೂಱಿ ಕಲ್ಪಿಪಂತೆಲ್ಲರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧–೫೩). ೨. "ಕರುಣವಿಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಣ್ + ಊಱು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್, ಕಣ್ಣೆಂಜಲ, ಕಣ್ಣೆಂಜಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಡುಕು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: "ಕಣ್ಣೆಂಜಲು ದೃಷ್ಟಿದೋಷಮೆನಿಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೮); ತತ್ಕಾಮಿನೀಪುಣ್ಯದೇವತೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದೋಷಮಂ ಪುರಿಪಲೆಂದಂದಿಟ್ಟ ರಕ್ಷಾಂಜನಾಕೃತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೯೮); ಲೋಕದ ಕಿಸುರುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲುಂ ಪತ್ತುಗುಮಿನ್ನೆಂದುಂ ಮನೆಯ ಪೊಸಂತಿಲಂ ಪೊಜಮಡಲಾಗದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೪ ವ); ದಿಕ್ಕಾಮಿನಿಯರ್ ಕಂಡಂದಕ್ಕುಂ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧–೫೪); ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್ಗಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊನ್ನ ಕಾಹಳೆಯೆಂಬಿನಮೆಸೆದಂ ಮೃಗಾಂಕನರ್ಧೋದಯದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೭–೮೦). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲ**: ಅವನ ಕಣ್ಣೆಂಜಲದ ಶರಹತಿಗೆ ಈ ಶರೀರ ಬಳುಕುವುದು (ಜಯಂತ. ೩೫೭). **ಕಣ್ಣೆಂಜಲು**: ತರಳಂಗೆ ಕಣ್ಣೆಂಜಲೆಂದು ತೂಪಿಱಿದು (ವೋಹತ. ೧೭–೬೩). [ಕಣ್ + ಎಂಜಲ್]

ಕಣ್ಣೆಂಜಲ 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಂಜಲು 'ಕಣ್ಣೆಂಜಲ್' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿಬೀರು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ಅವರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಸಹ ನೋಡಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೧೫); ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೆಂದಾದರೂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಿದವರೆಷ್ಟು ಮಂದಿ? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚಿಸು: ಮನದನ್ನಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿ ಮೆಲ್ಲನಾಕೆಯ ಕೆಲಕ್ಕೆವಂದೆಲ್ಲರುಮಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕಳಿಪಿ (ಜಗವಿ. ೧೧–೭ವ). ೪'ಕಣ್ಕೆತ್ತು' ಪರಾ.
[ಕಣ್ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕಣ್ಣೆಮೆ, ಕಣ್ಣೆವೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ; ಕಣ್ದೆರೆ: ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ [ಬಗೆ]ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣೆಮೆಯೆ ದೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೧ ವ). **ಕಣ್ಣೆವೆ**: "ಕಣ್ಣೆವೆ ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಪೆಯದು" (ಕಶರ. ೨೧); ವರುಣಾದ್ಯರಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಕಣ್ಣೆವೆಯ ಬಿಗಿದರಗಳಿಗೆ ನಿಂದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೬); ಕಣ್ಣೆವೆ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ ಲಾವಣ್ಯವನು (ವೋಹತ. ೪–೮೦); ಧ್ಯಾನಿಯ ಕಣ್ಣೆವೆಗೂದಲಿನಂ ಚೊಳ್ ಹೊಂಚುವ ಬಾಷ್ಪದ ಬಿಂದುವಿನಂತೆ (ಅನಿಕೇ. ೩೩–೧೦).
[ಕಣ್ + ಎಮೆ]

ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು: ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕುವನಿತು ಪೊಟ್ತಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೨); ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಾಱು ಋತುವುಂ ಬನಮಂ ಸಿರಿಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರ್ ಗಿಳಿಸೋವಬಲಾ ಜನಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೀಕ್ಷಿಸೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೧೦೭); ಕೆಡೆದಿರ್ದನಂ ಧರೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಪು. ೩–೧೪). [ಕಣ್ಣೆಮೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ಎಲೆ; ಎಲೆಯ ಕವಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಎಲೆ: ಕಣ್ಣೆಲೆ ನೋಡಿ ಕವಳಿಗೆ ಕೊಂಡರೆ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಪುಡಿಯೆಲೆಯೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಎಲೆ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದದ್ದು; ನೋಡಲು ತಕ್ಕದ್ದು; ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು: ಕೈಗರ್ತರಿಯ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯ ಕಣ್ಣೆಲೆಯ ಕುಜುಪಿನ ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೨೦ ವ); ಕವಿತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಲೆಯಾದುದು ಕಳಾವಿಳಾಸನ ಕಾವ್ಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೦); ಮಲ್ಲೇಶ ಮೂರ್ತಿಯರು ಕೆಸರೂರಿನ ಕಣ್ಣೆಲೆಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೯). [ಕಣ್ + ನೆಲೆ]

ಕಣ್ಣೆವೆ 'ಕಣ್ಣೆಮೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಣೆಸರು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿತಾಗುವಿಕೆ: "... ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಹಳೇ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ಚನ್ನಾದ ಸೀರೆನೂ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತು (ವಂಶವೃ. ೨೯೮); ಅವನ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಣ್ಣೆಸರಾದೀತೆಂದೇ ಹೆದರಿಕೆ (ಸುವಸಂ. ೫೨). 'ಕಣ್ಣಾಸರು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಎಸರು$_2$ (< ಎಸರ್)]

ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೈತ್ತಿರ್ಯ್ಯಾಯ ನಾಗಶರ್ಮಣೇ ಕಣ್ಣೆಳಅರಸ ಸಿಕ್ಕಮ್ಬ ಆನಂದೂರ ಪೆರ್ಬಾರ್ಬ ಪ್ರಭೃತೀನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೮; ೧೨–೧೧, 6ನೆಯ ಶತ). [ಕಣ್ಣೆಳ ? + ಅರಸ$_1$]

ಕಣ್ಣೆಱಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರೀತಿ; ನೇತ್ರೋತ್ಸವ (?): ಸುತ್ತಣ ಸಭೆ ಕಣ್ಣೆಱಕಮೆ ಗೆತ್ತು ಪಲರ್ ನೆರೆದು ನೋಡೆ ನೃಪಸತಿ ಮನದೊಳ್ ಕೂರ್ತುಃ [ಪಿರಿಯಲ್] ಬಗೆದು ಜಿನೋತ್ತಮನೆಂದಂಜಿ ಮಾಣ್ದಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೫೬). [ಕಣ್ + ಎಱಕ$_1$]

ಕಣ್ಣೇಱು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗಾಯ, —ಶೂಲೆ: ಶಿವದೂಷಕರ ನುಡಿಗೇಳ್ದ ಸದ್ಭಕ್ತನಂತೆ ಕಿವಿಯೇಱು ... ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಹಾಳೊಡಲ್ಗಳಂ ಕಂಡ ಶಿವಭಕ್ತನಂತೆ ಕಣ್ಣೇಱು (ನಂಬರ. ೧೬–೧೨). ೨. ಕಣ್ಣೆಂಜಲು; ದೃಷ್ಟಿದೋಷ: ಕಣ್ಣೊಳಂಜನವಿಟ್ಟು ಕಡೆಯೊಳಾ ಶಿಶುವಿಗೆ ಕಣ್ಣೇಱು ತಾಗುಗೆಂದವರು ... ನೊಸಲೊಳು ಕಪ್ಪ ಬಿನ್ನಣಮೆನಲೊಂದಿಸಿದರು (ಅಂಜಚ. ೪–೪೨); ಕಾಯಲ್ ನೆನೆವೇಂ ನೋಡಕ್ಕ ತಳ್ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಪೆಱರ ಕಣ್ಣೇಱಿನಾಶಂಕೆಯಿಂದಂ (ಅನಂಪು. ೮–೧೬); ಕಣ್ಣೇಱೆಂದು ನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಱಿಂದಿ, ರಡಿಂದಿ, ಱೆಂದಿ]ಟ್ಟಿಸರವರ್ ನೇಹದ ತಿಣ್ಣವಿನ್ನೆಂತೊಯೆನ್ನಯ ಮೊಗ ಬಣ್ಣವಳಿದರಳಿವರು (ಸೂಬಸೋ. ೧೫–೧೬); ಕನ್ನೆಗೆ ಕಣ್ಣೇಱಾದುದಕ್ಕಟಯೆಂದು ಚೆನ್ನೆಯರೆತ್ತಿ ತೂಪಿಱಿದು (ನಾಗಕು. ೨೫–೬೩). [ಕಣ್ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್ಕ್$_4$). / ತಮಿ. ಕಣ್ಣೂಱು]

ಕಣ್ಣೊತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬಾಧೆ, —ತೊಂದರೆ (ಕಿ). ೨. (ಆಲಂ) ನೋವುಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು; ಆಧಾರಗಳು ... ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲವೆ ದೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯೂ ಕಣ್ಣೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೩೯). [ಕಣ್ + ಒತ್ತು$_2$]

ಕಣ್ಣೋಜಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕುತಂತ್ರಿ: ತನ್ನ ಸಂಗಾತಿ ಆಂಡ್ರೂ ಎಫಿಮಿ ದೊಡ್ಡ ಕಣ್ಣೋಜಿ ಎಂದವನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ (ಹುಚ್ಚಮ. ೪೨); ಅವನು ಶುದ್ಧ ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಜೋಕೆ ನಂಬಬೇಡ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಣ್ಣೋಜಿ, ಕಂನೋಜಿ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಓಟ: ಆ ದಾರಿಗುಂಟ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೋಟ ಸಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಓಟ]

ಕಣ್ಣೋಟ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಕಣ್ + ನೋಟಂ = ಕಣ್ಣೋಟಂ (ಶಮದ. ೧೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣೋಟ – ಕೂರ್ಪು, ಅರ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫–೧೬); ಅಳುವ ಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗ. . .ಕಣ್ಣೋಟ ಶಿವನ ಕೈಯಲಗು ಹೊಳೆದಂಗ (ಗರತಿ. ೮೫). [ಕಣ್ + ನೋಟ]

ಕಣ್ಣೋರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅಪಾಂಗ: ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೧೨); ಅಬಲೆಯರ ಕಣ್ಣೋರೆಗಳ ಕಾಲಾಟ ಕಳುಕದರುಂಟೆ ಹೇಳು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೫೨); ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೋರೆಯಿಂದೆ ನೋಡಲಾಗದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೩೮). [ಕಣ್ + ಓರೆ$_1$]

ಕಣ್ತಡಿಕೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೋಡದಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಕಾಪು: ಈ ಯಾವ ಕಣ್ತಡಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಕವಿಯು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ಜೀವಸಾ. ೪೫). [ಕಣ್ + ತಡಿಕೆ]

ಕಣ್ತಡೆ (ನಾ). = ಕಣ್ತಡಿಕೆ: ಕಣ್ತಡೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಟಾಂಗಾಕುದುರೆಯಂತೆ (ನಂಟರು. ೧೧೬). [ಕಣ್ + ತಡೆ$_2$]

ಕಣ್ತಣಿ 'ಕಣ್ದಣಿ' ನೋ.

ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಾಣದಂತೆ ನುಸುಳಿಕೊ; ಗಮನ ತಪ್ಪಿಸು: ಹುಡುಕುತಿಹ ಕಳ್ಳ ತಾಂ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸುತ ಲಿರಲ್ ಪಿಡಿದ ಕಟ್ಟಾಳಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೮–೧೧೯). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಆ ಹಣವನ್ನು ಅವನ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ಇಡು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪಿಸು]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗು; ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು: ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯ್ವ ಹೊಣೆಯ ಹೊತ್ತಿದೆ ಹುಲಿಯೆ ಇನಿತು ಕಣ್ತಪ್ಪಿದರೆ ಎತ್ತುದನಮಿಲ್ಲ (ಕಾಲೂರ. ೫೨–೮೦). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕಣ್ತಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ನೋಡದೆ ಉಳಿದ ತಪ್ಪು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಾರದ ತಪ್ಪು: ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಕಣ್ತಪ್ಪು ಉಳಿಯಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ತಪ್ಪು$_2$]

ಕಣ್ತೆಮಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ಒರಸು: ಪೊತ್ತು ತಂದರ್ ದೊಡ್ಡನಂ ಮನೆಗೆ ಬೆರಗಿನಿಂ ಪೆತ್ತವರ್ ಕಣ್ತೆಮಿರಿ ಕಂಗೆಡಲ್ ಬಾಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೩–೨೦೮). [ಕಣ್ + ತಿಮಿರ್$_1$]

ಕಣ್ತೇಟೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಲಾಲಸೆ; ಕಣ್ಣಿನ ದುರಾಸೆ: "... ಈ ದಿಗಂಬರನಾರಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ತೇಟೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅದಾವ ರುಚಿಯೋ?" (ನಿರಾಧ. ೩೪). [ಕಣ್ + ತೀಟೆ]

ಕಣ್ತೇವು 'ಕಣ್ದೇವು' ನೋ.

ಕಣ್ತುಂಬು, ಕಣ್ಣುತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಅರತಿ ಬೆಳಗಿ ತನ್ನ ಕಣ್ತುಂಬುವಂತೆ ನೋಡಿದಳು (ಕಾಲೂರ. ೨೦ ಕಥಾಸಾರ); ಜಗವರಳಿ ಕಂಡು ಕಣ್ತುಂಬಿ ಮರಳಿ ಮರುಳಾಗಿ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೮–೧೮). **ಕಣ್ಣುತುಂಬು**: ಬಣ್ಣದೊಟ್ಟಲದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುತುಂಬುವ ಕಂದ (ನೆಲಮು. ೬೨). [ಕಣ್ + ತುಂಬು$_1$]

ಕಣ್ತುಮ್ರಿ (ನಾ). ತುಮ್ರಿ ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಣ್ತುಮ್ರಿ, ತುಮ್ರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೫೯೮). [?]

ಕಣ್ದಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡುಕೊ: ಥಟ್ಟುಚ್ಚಿ ಸರಳುಗಿದ ಘಾಯಮಂ ತಾನೆ ಕಣ್ದಟ್ಟಿದಂ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ದೂರ್ವಾಸ ನುಡಿದ ಈ ನುಡಿ ಸಮಯಕೊದಗಿತೆಂದು (ತುರಂಗ. ೯೦–೨೬). [ಕಣ್ + ತಟ್ಟು$_1$?]

ಕಣ್ಣಣಿ, ಕಣುದಣಿ, ಕಣ್ಣುಣಿ (ಕ್ರಿ.). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಕಣ್ಣುತುಂಬು: ಕಣ್ಣನಿಯದರ್ಥಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೩–೧೧೬); ನೋಡಿದಂ ಕಣ್ಣಣಿಯ ಬಳಿಕಲೆಗೆ ತನುವಪೇಡಾಡಿ ದಂಡ ಪ್ರಣಾಮಂಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೭೧). **ಕಣುದಣಿ**: ಮನದಣಿದು ಕಣುಣ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣ]ದುದು ಹರುಷಾಶ್ರುಗಳುಗುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೨೯–೧೭). **ಕಣ್ತಣಿ**: ಕರ್ತೃವಿನಂ . . . ಕೊಳ್ಳುವನಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಟ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೧); ಕೃತ್ರಿಮ ಬೈತ್ಸಾಲಯಂಗಳಂ ಕಣ್ತಣಿವಿನಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೫). [ಕರ್ಣ + ತಣಿ$_1$]

ಕಣ್ತಣಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದಾದ ತೃಪ್ತಿ; ನೋಟದಿಂದಾದ ತನಿವು (೬). [ಕರ್ಣ + ತನಿವು]

ಕಣ್ತಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ, —ದೃಷ್ಟಿ: ಶಿಬ್ರಾನ್ವಿತೆಯಾಗಿ ಕಣ್ತಿಟ್ಟು ಯೆಳಗನಿರುದ್ಧನ ಕಂಡಮರ್ದಿಪ್ಪ (ಸೋ ಚಕ. ೨೭–೪೧); ಧ್ಯಾನ ಮುಕ್ತಿಯ ಮೊಗದಿ ಕಣ್ತಿಟ್ಟ ನಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಂದವಾಗುತಿದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೬೦). [ಕಣ್ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕಣ್ತೆಳುವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿರುವ ಅನುಭವ: ಆ ಪರಿಯ ಕಣ್ತೆಳುವಾಗಿ ಕೆಂಡವಿರಾಜ್ಯ ಏಕ್ತ್ರಿಸುವೆವು ಕೇಳು (ವೀಕೃತ. ೧೧–೧೬). [ಕರ್ಣ + ತಿಳುವು (< ತಿಳಿವು)]

ಕಣ್ತೇವು, ಕಣ್ತೇವು (ಕ್ರಿ.). ಕಣ್ಣು ತುಂಬು; ತನ್ಣಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು: ಮೇಣಿಯುಂ ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಕಣ್ತೇವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ತೇವಿ] ನೋಡಿ ಮೆಯ್ತಾನಿಯಪ್ಪಿ (೧೦೪. ೩–೧೧೯ ವ). **ಕಣ್ತೇವು**: ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿಯಂ ಕಣ್ತೇವಿ ನೋಡಿದುಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫–೧); ಸುಖಜಲಂ ಕಣ್ತೇವ ಬೆಳೆವ ಗದುಗದವಲಕೆ (ಬಸ. ೩–೧೦೯). [ಕರ್ಣ + ತಿವು]

ಕಣ್ದುಂದಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ, —ಕುಡಿ; ಅಪಾಂಗ: ಸೋಗೆ ಕಣ್ದುದಿಗೆ ಪೋಗುವ ಗೆರೆ (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೩). [ಕರ್ಣ + ತುದಿ]

ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ (ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ) ಬರೆದ ಗೆರೆ; ಸೋಗೆ; "ಕಣ್ಣ ಕೊನೆರೇಖೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೬೫): "ನವಿಲು ಕಣ್ದುದಿಗೆರೆಳೊಳಡಕೆ ಮೊದಲಾದವಲ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೋಗೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೨೩). [ಕಣ್ದುದಿ + ಗೆರೆ]

ಕಣ್ಪೆರವು 'ಕಣ್ಪೆಲವು' ನೋ.

ಕಣ್ಪೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ; ರೆಪ್ಪೆ: ಕಣ್ಣರೆಯ ಕದಲಿಸದೆ ನುಣ್ಮುಗರ ತಿಮಿರಿದಳ್ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೩೩–೩೧).

[ಕರ್ಣ + ತೆರೆ (< ತೆಱೆ$_1$)]

ಕಣ್ಪೆರೆತ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಿಕೆ: "ನೀವಿಂ, ನಿಮೀಷಣಂ, ನಿಮಿಷಂ – ಈ ೩ ಕಣ್ಪೆರೆತಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೬೦).

[ಕರ್ಣ + ತೆರೆ (< ತೆಱೆ$_1$) + -ತ$_4$]

ಕಣ್ಪೆಲವು, ಕಂದೆಱವು, ಕಣ್ಪೆರವು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಎತ್ತನಾನಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದೆ . . . ಉತ್ತರ ಗೊಡು ಕಣ್ಪೆಱಸಾಗಿ (ಧರ್ಮಪ. ೪–೬೮). **ಕಂದೆಱವು**: 'ಕಂದೆಱವುಗೈ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಪೆರವು**: ಅವನ ಕೈಚಳಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಣ್ಪೆರವಾಗಿ ನೋಡಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು . . . ಉಗ್ಗಡಿಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮ. ೬೬). [ಕರ್ಣ + ತೆಱವು]

ಕಣ್ಪೆಱವಿ, ಕಂದೆರವಿ, ಕಂದೆಱವಿ, ಕಂದೆಱವೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದು; ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು: ಪಟ್ಟಿಯ ಜಗಲಿಯ ಚಿಲ್ಲಿಂಗೆ ಕಣ್ಮಡಿಯಾದಂತೆ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ದೀವದ ಕರಿಣಿಗಳ ಲೋಚನಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳಂ (ಪಂಚಾಮಿ. ೩–೭೫ ವ); ಸಳಿಲಜಗಳ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಕಣ್ಮಡಿಯಿಂ ಬಿತ್ತರ್ದ ಮಹಾತೋರಣದೊಳಮೆಯ್ಕೊಳ್ಳಾ ನೆರೆದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಸುಕುಮಾರರಿಂ (೧೦೪. ೧೦–೨೪ ವ). ೨. (ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ) ಕಣ್ಣು ಬಿಡಿಸುವುದು: ಕರುಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ಪೆಱವಿ ಕಲ್ಪಿಸದೊಡೆಗೆ ನಚ್ಚಿಡಜ್ಜು (ಮಲ್ಲಿಷ. ೨–೭೩). **ಕಂದೆರವಿ**: ೧. ಅರವು ಕಂದೆರವಿಯಾದ – ಅರಿವೇ ತಾನಾದ – ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಜಾಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಮ ದೈವವೆಲ್ಲಿ? (ಮೋಮಸಾ. ೨೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕಂದೆಱವಿ**: ೧. ನಮ್ಮ ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆವಿಡಿದು ಪರಮಸುಖಿಯಾಗಿ ಕಳವಳ ಕಂದೆಱವಿಯಾನು ಹೇಳಾ (ಅವಚ. ೨೧೦–೧೪೬). **ಕಂದೆಱವೆ**: ಕುಮಾರಳರ ಪುಣ್ಯೋದಯದ ಕಂದೆಱವಿಯೈಸಲೆ (ಉಮ್ಮಾಮ. ೭–೧೩).

[ಕರ್ಣ + ತೆಱವಿ]

ಕಣ್ಪೆಱವಿನವಡೆ (ಕ್ರಿ.). ಕಣ್ಣೆರವಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ಮಳಯಜತಿಳಕದಿನಕೀಶ ಮಂದನಶ್ರೀಗಳ್ ಕಣ್ಪೆಱವಿನವಡೆದುಂ ಖಚರಸಚರಚರ ಪರಿವಾರನೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮ ಪರಿಕರ್ಮಶೌಶಲಮಂ ಮೆಱೆ ಪಡಿ ದುಂ ನೆಱೆಯಿಂ ಪಸರನಂಗೆಯ್ದು (ಧರ್ಮಪ. ೬–೯ ವ). [ಕಣ್ಣುಱವಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಪೆಱವಿಂ, ಕಂ ದೆಱವಿಂ (ನಾ). ತಿಳಿವು; ದರ್ಶನ: ಒದವಿದ ಚತುಷ್ಪಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಳಗಣ ತಿಳಿವು ಪದಿನೆಟಱ ತೆಱದ ದಿವ್ಯಗಳ ಕಣ್ಣಱವು ಸಕ್ಕದಮುರ್ದ ಕಣ್ಮಱಂ ಪಾಗದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೬೪). **ಕಂದೆಱವಿಂ**: ಪೀನಾರ್ಥಿ ನರಾಂಗದ ಮಜ್ಜೆಯ ಜವನಿಕೆ ನಿನ್ನಲಿದೆ ಕಂದೆಱವ ಮಾಡಾರೆಂಬುದನು ನೀನು (ತೊರಣಾ. ೩–೧೦೩).

[ಕರ್ಣ + ತೆಱವಿ$_1$]

ಕಣ್ಪೆಱಿ, ಕಂದೆರೆ, ಕಂದೆಱೆ (ಕ್ರಿ.). ೧. ಕಣ್ಣು ಬಿಡು: ಸೋಗೆಯ ಬೆಲ್ಲು ಕಣ್ಪೆಱೆದುದೋ ಪೇಟ್ಟಂದಿನಂ ಪಿಲಿಗಳ್ತರದಿಂ ಕಱ್ಮೊಗಸಲ್ಕೆ (ಶಾಂತೀಶ. ೨೪೭); ಸುಹುಪ್ತಿಯೆಳೆಯ್ದು ನಿಮಿಷಮೊಳೆದು ಕಣ್ಪೆಱೆದ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೀ. ೯–೩೨). ೨. ಪ್ರಕಟವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ದಂಪತಿಯ ಬಯಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಯ್ತುತ್ಸವಂ ಕಣ್ಪೆಱೆದಂ ತಾಯ್ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಫಲಂ (ಅದಿಪು. ೪–೮೮); ನೆಱೆಯೆ ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ [ಯ]ಳ್ಕಣ್ಪೆಱೆವಿನಂಗಂ ಕಲ್ಪು ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮೆಱೆದಪ್ಪೆನೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೫); ನೆಱೆಯದಿರೆ ಗೌರವಮಂ ಕಂಡಱಿಯದ ಪುರುಷಂಗೆ ಮಾಱ್ಪುಸೊಲ್ ಸುಜನತೆ ಕಣ್ಪೆಱೆದುದು (ಕಾಂಬಿ. ೨–೭೬); ಅಱಿವು ಕಣ್ಪೆಱೆಯದವರಲ್ಲಿ ಆರತಿಯನೊಲ್ಪೆಯಂತ್ಯ ನೀನು (ಸುಜಾದೇ. ೪. ೭೫–೧೪೭); **ಕಂದೆರೆ**: ೧. "ಬಾಹುಬಲಿ ಕಂದರೆಯೊಳಂದೇ ಇದ್ದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು . . . ಮುಳುಗಡೆಯಲ್ಲಿಯೊಂದಿತ್ತು" (ಕನ್ನ ಇ. ೬೦); ಅಲಸ್ಯನನ್ನುಳಿದು, ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿವಿಗೊಡಲೇಕು; ಕಂದೆರೆಯ ಬೇಕು (ಪಾ ಪೋ ಗ. ೩೩೩). **ಕಂದೆಱೆ**: ೧. ತರುಬೀಡಾಕಾಯದಿನೆಲ್ಲಜಾಗಗಳಿಗೆ ಗ ಜಾ ಪೊಯ್ತ ಕಂದೆಱೆ[ಜೆ]ದ ತುಪ್ಪುಕೊಡಱುವ ಕೆಂಪನಾಳ್ಳ ಕೋವಳ ಶಂಕಾಕಾಹಳ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ ದಯೆಗೆಟ್ಟು ಬಟ್ಟುಕಂ (ಕಾಂಪು. ೧೭೪); ತರುಣವೈಯ್ಯನಿಗೆ ಕಂದೆಱೆದು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಜೀವಂಧರನ ಮೋಹನರೂಪಗಂಡು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೩–೪೨); ಕಂದೆಱೆದ ದಳು ಪುನರಪಿ ನೋಡಿ ಚರಣಾರವಿಂದದೆ ನೊಸಲ ಚಾಚಿದಳ್ (ಮೇಚಕ. ೩೦–೩೪).

[ಕರ್ಣ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕಣ್ಮೊದವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭೂಷಣ: ಆತನ ರೂಪಿದೊಂದು ಕಱ್ಮೊಡವೆ ಬೆಜ್ಜದೊಂದು ಬಗೆಗಿಕ್ಕಿದ ಬಟ್ಟೆನೆ ವಕ್ಕದೊಂದು ತಱ್ಮೊಡರಿನೆ ನೋಟ್ಪ ನೋಟಕರ ಕಱ್ಮೂಳಗಾದುದು ಕಣ್ಣಾಪವೋಲ್ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೩–೨೯). [ಕರ್ಣ + ತೊಡವು]

ಕಣ್ಮೊಲ್ಲ್‌೧ (ಕ್ರಿ). (ಭಯದಿಂದ) ಕಣ್ಣನ್ನು ತಿರುಗಿಸು; ಕಂಗೆಡು: ಅಡಂಗುವ ಪೆರ್ಬುಲಿ ಕಣ್ಮೊಲ್ಲ ಬಲ್‌ಗರಡಿ ಕಡಂಗಿ ಮೆಯ್ಮುರಿವ ಕೇಸರಿ (ಶಬರ. ೩–೪೮).

[ಕರ್ಣ + ತೊಲಲ್ಲ್$_1$ (< ತೊಲಲ್ಗು$_1$)]

ಕಣ್ಮೊಳಲ್ಳ್, ಕಂದೊಳಲ್, ಕಂದೊಳಲು (ನಾ). ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ (?): ಕಾಮದಿಂದಧಿಕ ಕಣ್ಮೊಳಲ್ದಿಲು ಕ್ಷೇಮ ತೀರ್ಪಿಯ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಭರತ. ೧೩–೧೫೫). **ಕಂದೊಳಲ್**: ಮುಂದು ಗೆಟ್ಟು ನಾಂ ನಿಂದಿರಲಿಂಬುಗಾಣದಜಸುತ್ತನ ದೈವದ ವ್ಯಂದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕಂದೊಳಲಾಗಿ ಬಂದು ಮಱವೊಕ್ಕನು ನಿಮ್ಮನು ದೇವ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೪೬–೮); ಕಾಣದೆಲುಹಿಸಿದ ಮನ ಮುಗ್ಗಿದುದು ಕಂದೊಳಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬–೨೮). **ಕಂದೊಳಲು** : 'ಕಂದೊಳಲುಗೊರ್' ಪರಾ. [ಕರ್ + ತೊಳಲ್ಳ್ (< ತೊಡಲ್ಳ್)]

ಕಣ್ಮೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಗಳನ್ನು ತೊಳೆ : ಲಲನೋರ್ವಳು ಕಣ್ಮೊಳೆ [ಪಾಣಾ. ಕಣ್ಗಳ್, ಕಣ್ಣಳ್]ದಳಾ ರಾಯನ ಲಲಿತಲಾವಣ್ಯರಸದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೭–೧೦೩). [ಕರ್ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕಣ್ಮೊಂಬಲಿ 'ಕಣ್ಣಂದೊಂಬಲಿ' ನೋ.

ಕಣ್ಮೊಱಯು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸು ; ಗೋಚರವಾಗು : ಭೂರಮಣ ತನ್ನ್ಪಾಲಯ ಚಾರುತೆಯಂ ನೋಡಿಲೆಂದು ಕಣ್ಮೊಱಯಿದಪೋಲ್ (ಜಾಪಭಾ. ೧–೧೩೭). [ಕರ್ + ತೋಱು (< ತೊಱ್ಱು)]

ಕಣ್ಮರೆ 'ಕಣ್ಮೊರೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಮಸ 'ಕಣ್ಣಸ' ನೋ.

ಕಣ್ಮೂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು : (ವೈದ್ಯಾ. ೩೬–೬೨). [?]

ಕಣ್ಮೊರೆ, ಕಣ್ಣಮರೆ, ಕಣ್ಬರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ತೆಳುವಾದ ಪೊರೆ : ಕಳ್ಮೂರೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಮಾಂದ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಣ್ಣುಪರೆ** : (೨). **ಕಣ್ಬರೆ** : ಕುರುಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣರೆ ಅತಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುದು (ಸಮ್ಮದ್ಯ. ೧೬೫). [ಕರ್ + ಪೊರೆ$_2$]

ಕಣ್ಮಚ್ಚೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಲಂಕಾರ, —ಸೊಗಸು : ದಳಂಬೆತ್ತೊತ್ತಿ ದಿಟ್ಟುಬ್ಬರಿಸಿ ಬಿರಿದು ಕಣ್ಬಚ್ಚಸಾವಚ್ಚಬ್ಬಚ್ಚಿಱಿದ ದಾಳಿಂಬ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೫೪). [ಕರ್ + ಪಚ್ಚೆ$_3$]

ಕಣ್ಮಡಿ, ಕಣ್ಣುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆ; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸು. 'ಕಣ್ಣಡಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕಣ್ಣುಬಡಿ** : "ನಿಮಿಷ– ಕಣ್ಣುಬಡಿಯುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು" (ಗಂಗಾಮಾ. ೧೦೪೪). [ಕರ್ + ಬಡಿ$_1$]

ಕಣ್ಣಡಿಕೆ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸುವವನು : ಅವನು ಮಹಾ ಕಣ್ಣಡಿಕೆ (ರೂಢಿ). [ಕರ್ + ಬಡಿಕ]

ಕಣ್ಬಡಿಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿಸಿ ತಿರುಗುವವನು ; "ಮೋಸಮಾಡು ವವನು" (ಪಂಚಭಾ. ೪೮೫) : ಇಂತು ಕಣ್ಣ[ಡಿ]ಕ್ಕಾಸಾ. ಟ]ಗರಪ್ಪರೆ ಮಾನಸರಕ್ಕುರ್ (ಪಂ ಪಭಾ. ೪–೭೬) ; ಎರ್ದೆಗೆಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತುರ್ದರ್ ಕಣ್ಬಡಿಗರಿಂ ಮಗುಟ್ಟುಂ . . . ರಾಜ್ಯದೊಳೀಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೀರ್ಗುಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫). [ಕರ್ + ಬಡಿಗ]

ಕಣ್ಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಸು ; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಿಱಿದುಂ ದಿನದೊಳ್ ಕರೆತಂದು ಕಣ್ಬಡಿಸುವೆಂ (ಚಳವಿ. ೬–೧೩೩ ವ).

[ಕಣ್ಬಡ್ಡು + –ಇಸು$_2$]

ಕಣ್ಬಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣಿಸಿಕೊ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು : ವಸಂತಶಂ ಲೀಲಾ ಮುಖಂದಯಂತ್ರವಾದನಮಂ ನುತಿಸುವ ನೆವದಿಂದೆನ್ನ ವಿಡಂಬಿಪವಿಪದ ಅಂದಾನುಮೆಂದು ನೆವದೊಳ್ಳಿಂ ಪೂಜಮಟ್ಟು ಕಣ್ಬಡುವೆನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಚಳವಿ. ೬–೨೨೨). ೨. ಮಲಗು; ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು ; "ಬಯಸು ; ಆಶೆಪಡು" (ಜೀವಸಂ. ಕೋಶ) : ನಾಮಿಂತೇಕಾವಗರಳ್ಕೆ ಬಲ್ಲಿ ಬೆಸಕೆಯ್ದುಂತುಂಬು ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ [ಪಾಣಾ. ಕಣ್ಬಟ್ಟಪಂ] (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೧). [ಕರ್ + ಪಡು$_1$ / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಡು]

ಕಣ್ಬಡ್ಡು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿದುರು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ : ಉಡುವರರುಮನುಣ್ಬರುಮಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಕಳಲ್ದೊನಲ್ದು ಮುಸ್ಸಿನ ಭವದೊಳ್ ಕುಡದರ್ ಕಣ್ಬಡಿ ನೊಳ್ ಧೃತಿಗೆಡೆ ಬಡವರ ಪಿತರಂತಿ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಅಜಾಪು. ೧೪೧). [< ಕಣ್ಬಡು$_1$]

ಕಣ್ಬಡೆ, ಕಣ್ಬುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು ; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಚಕ್ರರತ್ನಪ್ರಭಾಚಕ್ರದೊಳಂ ಆ ಪಡೆ ಕಣ್ಬಡೆದಂತೆ ಸೋಪಾನಾತರದೊಳಿಳಿದು (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩–೫೦ ವ) ; ಕಾದಂಬರಿದೇವಿಯಂ ಕಣ್ಬಾರೆ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬಡೆದುದೆಱರ್ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಗದಾಸಾ. ೫೧೯) ; ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಸುತನಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ (ಮಲ್ಲಿತ. ೬–೧೩೧) ; ಕಣ್ಬಡೆದ ಫಲಂ ಕುಭಮಂ ಕಾಣ್ಬುದೆ ವಲಂ . . . ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಣಡೆದ ಪೊಲಾದುದೆಮ್ಮ ಜನ್ಮವೆ ಸಫಲಂ (ಅಪಂಪ. ೧೩–೩೩). **ಕಣ್ಣುಪಡೆ** : ಹೋದ ಮಗ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ನನಗೆ ಕಣ್ಣುಪಡೆದ ಹಾಗಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕಣ್ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಬವಿ, ಕಂಬವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಣ್ಣೀರು : ಕೂಡೆ ಕಣ್ಬವಿಯಂ ಸಹಿತದೊಳಂದುಮಂ ನುಡಿದಳ್ ಲಾ ಕನ್ನೆ ಕನ್ನಮಂದಮಂ (ಅವಿತ. ೩–೨೪) ; ಈಗಳಾಂ ಬಂದೆ ಕಣ್ಬವಿಯಿಂ ನುರಿಯುತ್ತುಮಿ[ರ್ದೊಡಂ] ಬಂದಪ್ಪಡೆಗಾಡೊ (ಶಾಂಭವ. ೫೯೦) ; ಕಣ್ಬವಿ ಪೊಜಮಟ್ಟುವು (ಜಗದ. ೫–೪೬) ; ಕಣ್ಬವಿಯಾಕ್ಕಿದನತ್ತಲು (ವಿಕ್ರ. VIII, ೩೧ಥಗದ. ೨೫–೧೯ ; 1250) ; ಹನಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಬವಿ ಯೊಳಾಲಸುತ್ತೆ (ಸಮುಚಾ. ೨–೨೩) ; ತುಟಾಗಿವೆ ಕಣ್ಬವಿಗಳಕೋಸರಂಸದೆ ಬಜಿದಿಹುದೀನಸ್ಸ (ಮೋ ಪ ಪ. ೪–೧೮). **ಕಂಬವಿ** : ಕೋಳದೊಡ್ಡಿನ ಮಾಗಿಲು ಕಱೆದುದು ಕುರುಬಲದ ಕಂಬವಿಯ ಬಿಲುವಳೆಯು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦–೩೬) ; ಆ ಶಶಿವದನೆ ಕಂಬವಿಯು ಪಿಡಿದಳು ನಿಜವಪಾಗ್ರವಲಿ (ಪಳಚ. ೬–೪೨) ; ಕಾತುರದೆ ಹಂಬಲಿಪಳು ಕಂಬವಿಯೊಗುವಳೇನೆಂಬೆನೆಚ್ಚಿಲ್ಲಿಯಂ (ಕಂಪವಿ. ೯–೧೯೫) ; ಅಗಲುವಳೆಯ ಕಂಬವಿ ಅವರೆಲ್ಲ ನುರಿಸಿದರು (ಕಂಬಹು. ೧೨೬). [ಕರ್ + ಪಬ್ಬ]

ಕಣ್ಬವಿದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಹನಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಅನು ಭವಿಪಿದ ಕೋಟಲೆಗಳಿಗಳಿಸಿಂದೆಸಕಲ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಿಕ್ಕಾಸ್ಪುವಳಿಯಂ ನಸಣದಳೆ ನಯನಿಗೆ ಸಮೆದಪಳೆನೆ ಸುರಿದುವು ತರದೆ ತೋಳ ಕಣ್ಬವಿದುಱುಗಲ್ (ಗಾದಂಯು. ೨೯೨). [ಕಣ್ಬವಿ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಣ್ಬವಿವೆಱೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮೇಲೆ : ಎಱಗಿದೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಮಧುಳರಿ ನೆಱಿಗಿರೆ ಕೇಪಗೆಯೊಳಿಬ್ಬಂ[ಳಕಣ್ಬವಿಪಟಿಯಂ ಕಱೆಸಿವಂತಿರೆ ಕಟುವೂ ಗಳನುಜಿ ಬೀತುವು ಸುರಿ ಹೊಸ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿ ಗೆಸರಿನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪–೫).

[ಕಣ್ಬವಿ + ಮೆಱೆ]

ಕಣ್ಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು; ನೋಟದ ಹರವು : ಅಧರಾಮೃತಂ ತುಟುಕಲಾಗದು ಪೀಸಲವಾಗದಪ್ಪು ಕಣ್ಬರಿಯಂತಾಗ ಪಣ್ಣಳಿಯ ದಿಂಪಸಿಗೆಯಾಗದಲಂಪು ಮಾಸಲಂತಿರೆ (ಅಧಗಸೇ. ೪–೩೩) ; ಕಣ್ಬರಿ ಪುತ್ತ, ಮಿತ್ತ ವಸಿತಾಜನದೊಳ್ ಸಮಸಂಮದ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೪೧) ; ಕಳಕಳಮಲ್ಲ ದಿಲ್ಲ ನುಡಿ ಕಣ್ಬರಿ ಕಣ್ಬಯಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಅಪಂಪ. ೪–೩೯) ; ಕಾಯದೆ ಕಣ್ಬಯಂ ತಂಗಾಯದೆ ನಿಮಗರಸನಾಜೆಯೆನೆ (ಸಮಕ್ತ. ೧೩–೧೭). ೨. (ಅಲಂ) ವಿವೇಕ. 'ಕಣ್ಬರಿಗೆದು' ಪರಾ. [ಕಣ್ + ಪರಿ$_3$]

ಕಣ್ಬರಿಗೆದು (ಕ್ರಿ). ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ದಿವ್ಯ ಮುನಿಗತ್ತಪಮಾನದಿನಾರ್ಪರೊಪ್ಪದ್ರಂ ಪೆಣ್ಬಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟ (ಪಂಂಪಮಾ. ೨–೫೩) ; ತಮ್ಮೊಳಕೋರ್ವರ್ವರಂ ನಜ್ಜುಗೆ ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಆಜಿಯೊಜಿಯ (ಪೇಪುಯು. ೩–೭೦ ವ) ; ಕಣ್ಬರಿಗೆಟ್ಟು ಕಾಮುನಿಗೆ ನಾಂಟುವ ಪೂಗಡೆಯಂ ಬಜಿಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೧೭–೧೩೬). [ಕಣ್ಬರಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಣ್ಬರಿವು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹರವು, —ವಿಸ್ತಾರ; ನೋಟದ ಅಳವು: ಎಂತೆಂತು ಕಂಡೆ ಕಣ್ಬರಿವೆಂತೆಂತೇನೆಂದು ನುಡಿದನಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ ನೀಂ ತಡೆದ ಬೇಗವೆನಿತೆನಿತು (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೬).

[ಕಣ್ + ಪರಿವು]

ಕಣ್ಬಸ, ಕಣ್ಬಸ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆ, —ಬಯಕೆ: ನಾರದನ ಕಣ್ಬಸವೋಡಿದುದಿಂದು (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೦೯); ಮಲೆದಿದಿರಾಂತರಂ ತಱಿದು ಕಣ್ಬಸವೊತ್ತುವಿನೊಂದು ತಳ್ಗಿನಂ ಕಲಿತನಮುಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೦೬-೨; 1222). **ಕಣ್ಬಸ**: ಕಣ್ಬಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಸ] ವೋಡದಿದೆಂತು ನೋಡೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭). [ಕಣ್ + ಪಸ]

ಕಣ್ಬಸಿವು (ನಾ). = ಕಣ್ಬಸ: ತಮ್ಮೊಳ್ ಭರದಿಂ ವನದೇವತೆಯರ ನೆರವಿಯ ಕಣ್ಬಸಿವು ನಿಸದಮೋಸರಿಸುವಿನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೯); ಓಡಿದುದೆನ್ನ ಕಣ್ಬಸಿವೆನುತ್ತೊಸೆದಾಡಿದನಂದು ನಾರದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೬೫).

[ಕಣ್ + ಪಸಿವು]

ಕಣ್ಬಾಪೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ತಣ್ಬುಱಿಲ್, ನುಣ್ಪೊಗರ್, ಕಣ್ಬಾಪೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಣ್ + ಪಾಪೆ]

ಕಣ್ಬೆಡು, ಕಣ್ಣುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ; ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸು: ಬಳಿಕನಿತರಲಿ ಕಣ್ಬೆಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಗ್ರಹಿಸುತಂ ತಂದೆಯಿಂತೆಂದಂ (ಬಸಪು. ೧೩-೨೯). **ಕಣ್ಣುಬಿಡು**: ೨. ದಿಕ್ಕು ಕಾಣದಾಗು; ಕಂಗೆಡು: ಕಾಲನ ದೂತರು ಕರೆವಾಗ ನೀ ಕಾಲಗೆಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಬಿಡುವಾಗ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೫-೩). ೩. ವಿವೇಕವನ್ನು ತಾಳು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಣ್ಣುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಣ್ಬೇಡು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ, —ತೆರೆಯುವಿಕೆ: ಕಡೆಗಣ್ಣೆಂದುಜ್ಜಳಿಪ ಕಡುಗೆಂಪು ಕೌರವಕುಳಂಗೆ ಕಡುಮುಳಿದ ಜವನ ಕಣ್ಬೇಡಿನ ವೋಲ್ (ಗದಾಯು. ೮-೩೪); ಆ ನಾಡು ಸಿರಿಯ ಕಣ್ಬೇಡು (ಶಮದ. ಮ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಣ್ಣು ನೆಲಸುವ ಸ್ಥಳ (ಕ). ೩. ಕಣ್ಣಿರುವ ಜಾಗ: ಸೊವಡಿಂಗೇವಯ್ಸು ಪುಲ್ವಟ್ಟೆಯ ತಿವಳಿಯ ನಾರಯ್ದು ಘರ್ಮಾದ್ರವಂ ಮೆಯ್ನವಿರುಂ ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಕಣ್ಬೇಡುರಿಯನುಗುಱೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೯೦). [ಕಣ್ + ಬೀಡ್ಯು]

ಕಣ್ಬೇಲಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಗರಿ; ನವಿಲುಗರಿ: ಸುತವದನಕಮಲಮಂ ಕಾಣದ ಕಣ್ ಕಣ್ಬೇಲಿಯ ಕಣ್ಣೆನುತುಂ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕರ್ಚಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨೧); ಕಣ್ಬೇಲಿಗಳ ಪಸದನದೆ ಕೋಮಳೆ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ ಶಬರಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೬). [ಕಣ್ + ಬೀಲಿ]

ಕಣ್ಬುಱುಂಕು (ನಾ). "ಕಣ್ಣಿನ ಕೊಳೆ" (ಅದ್ಭುತ. ಕೋಶ): ಇಂತು ಮಱುಗುವಾತನ ಕಣ್ಗೇರೆ ಪೊಚ್ಚಮಾಗೆ ಪರಿದುದು ಮೇಣ್ ಕಣ್ಬುಱುಂಕೆ ಬೆಟ್ಟವಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೩೫-೯).

[ಕಣ್ + ಪುಱುಂಕು. ℙ ತುಳು. ಪುರ್ಕು, ಪುಳ್ಕು]

ಕಣ್ಬೆಳಕು 'ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$' ನೋ.

ಕಣ್ಬೆಳಗು$_1$, ಕಂಬೆಳಕು, ಕಂಬೆಳಗು$_1$, ಕಣ್ಬೆಳಕು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಬೆಳಕು, —ಕಾಂತಿ: ಜನಿಯಿಸಿದ ಕುಮಾರನ ಜಯವನಿತೆಯ ಕಣ್ಬೆಳಗಿದೆನಿಸಿ ತತ್ಪ್ರಸವನಿಕೇತನಮಂ ಬಳಸಿರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೫); ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಂಕಿ ಮುಡಿಯಲೆಯೆ ಕಣ್ಬೆಳಗೊಲೆಯೆ . . . ಇಟ್ಟಾಡಿದರ್ ತಿಳಿನೀರ್ಗಳಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೪); ಮಿಂಡುಗಳ ಕಣ್ಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂಬೆ]ಳಗಿನಲಿ ದಾರಿಯ ತೆಗೆತೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೪). **ಕಂಬೆಳಕು**: ೧. ಸೀತೆಯ ಸುಳಿವು ನಿಳಯದೊಳಿಲ್ಲದಿದೆ ಕಂಬೆಳಕು [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಕಾಣಿಸದಿದೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೯). **ಕಂಬೆಳಗು$_1$**: ೧. ತುಂಬುದಿಂಗಳು ಮೊಗದ ನಸುನಗೆಯೆಂಬ ಬಾಂದೊಱೆದೆರೆವೊಯಿದು ನಿಡುಗಂಬೆಳಗು ಜೊನ್ನದೊಳು ಮುಳುಗಿಸು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೬೩); ತೊಳಪ ಕಂಬೆಳಗಿಂದ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಿಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೬); **ಕಣ್ಬೆಳಕು**: ೧. ದಯದ ತಣ್ಬೆಳಕು, ಜಯದ ಕಣ್ಬೆಳಕು, ನಯದ ನುಣ್ಬೆಳಕು! (ಹೊಂಗಳು. ೩೩-೨೦). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಬೆಳಕು: ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆ-ಕರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನೆಲಮು. ೨೬); ಆತನೂ ಅಹ್ವಾನವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಕಣ್ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮನೋನಂ. ೧೦೯). [ಕಣ್ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕಣ್ಬೆಳಗು$_2$, ಕಂಬೆಳಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಅಫಲಾ – ಕಾಡಹೆಸರು; ಕಣ್ಬೆಳಗು" (ಓಷಧಿ. ೫). **ಕಂಬೆಳಗು$_2$**: "ಕುಲಾಳಿ – ಕಾಡಹುರಳಿಯೆಂದರೆ, ಕಂಬೆಳಗನು" (ಓಷಧಿ. ೩೬). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಾಡಿಗೆ ಕಲ್ಲು, —ಹರಳು: "ಚಕ್ಷುಸ್ಯೆ ಕುಲಾಲಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು ಕುಲಥಾಂಜನ ಕಂಬೆಳಗಿನ ಬೀಜ ಮೆಂದೂ, ಎಂಬರು (ನಾಷಿರಾ. ೬). [?]

ಕಣ್ಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಕಣ್ಬೆತ್ತ ಫಲಮನಿಂದು ಪೆತ್ತೆಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೬-೧೩); ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತವೋಲ್ ರಾಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫); ನಟ್ಟು ನೋಡುವ ನಾಯಕಿಯರ ದಿಟ್ಟಗಳಿಂ ಚರಣತಳಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತಂತಿರ್ದಪುವು (ನಂಬಿರ. ೪-೪೦); ದೇವಕಣ್ಬೆತ್ತು ಸೂರ್ಯನಂ ಕಾಣದಿರ್ದೆಂ ಪ್ರಭುವೆ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೬೧-೧೫).

[ಕಣ್ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಣ್ಬೇಟ, ಕಂಬೇಟ (ನಾ). ಕಂಡ ಕೂಡಲೇ ಮೋಹಿಸುವುದು; ಕಣ್ಣೊಲುಮೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ: ಕಣ್ಬೇಟದುದ್ದಾನಿಯಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದವೊಲಪ್ಪ ಪೊಚ್ಚಱ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಸೀಮಂತಿನೀಪ್ರಸರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೫); ಕಣ್ಬೇಟಕ್ಕಿದಿರಾದ ದೊಡ್ಡಿಂಗಂ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂದಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೩ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಬೇಟದ ತೋಟಯೊಳ್ ತೊಡರ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೨); ಕನಸಿನ ಕಣ್ಬೇಟಮೊ (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೬). **ಕಂಬೇಟ**: ಉಕ್ಕಿದಾ ಕಿವಿವೇಟ ಕಂಬೇ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಬೇ] ಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು ಕಂಗಳೇ ಕೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಮೈಸೋಂಕಿನಲಿ ಲಟಕಟಿಸಿದುದು ಹೃದಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೫೮). [ಕಣ್ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಟ್ಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಹಕ್ಕೆಒಳಗಾಗು, —ಕಾಮವಶವಾಗು: ಕಾಪಿಯೆಂಬ ಮಂತ್ರಿ ಸುಂದರಿ ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೦-೧೭); ಕನ್ನೆಯನಾತಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು ಮದುವೆಯಂ ನಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೮ ವ); ಕಂಡು ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೪೨). [ಕಣ್ಬೇಟ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಟಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮ ನಿಡಿಯ ಬಿಳಿಯ ತುಱುಗೆಮೆಗಣ್ಗಳಿಂ ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೧ ವ). [ಕಣ್ಬೇಟಂಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಣ್ಬೇನೆ, ಕಣ್ಣುಬೇನೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗ, —ಬಾಧೆ; ಕಣ್ಣೋವು: ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕವಿಹೃದಯಸ್ಥಾನಮನಱಿದೋವದೆ ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯವೊಲಱುಹುವಂ ವಾಚಕನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೨ ಅಡಿಟಿ); ಪುಣಿಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ಕಣ್ಬೇನೆ ಮಾಣ್ದಂದು ಕಾಣ್ಬಕ್ಷಿರೋಗಿಯಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೭೯ ವ); ಹೀನಾತ್ಮರೊಱಳುತಿಪ್ಪರು ಹಗಲಿರುಳು ಕಣ್ಬೇನೆಯ ಕರಡಿಯಂದದೊಳು (ಭರಚ. ೧೮-೧೨೯). **ಕಣ್ಣುಬೇನೆ**: (ಕ). [ಕಣ್ + ಬೇನೆ]

ಕಣ್ಪೇಹತನ (ನಾ). ನೋಟದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ; —ಅಸೆ: ನೋಡಿ ಕಣ್ಪೇಹತನದಿಂ ತನ್ನಾರ್ಪನಿತಂ ಕಟ್ಟಕೊಂಡು ಪೋಪಿದೆಂದಿರ್ದುದುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧೨-೬೩). [ಕರ್ + ಪೇಹತನ]

ಕಣ್ಬೊಣಿರ್, ಕಂಬೊಣರ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಣ್ಣು: ಎನ್ನ ಕಣ್ಬೊಣರೆಂಬಿವೀಮಾಂಬೊಣರಂ ಲಾವಣ್ಯರಸಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ಮೆ (ವಿ ಮೂಡಿ ಮುಣ್ಚಾದಿಸುವೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೪-೮೪); ಇಂತಿದೇಳೆ ಮಧುವಂ ನೆಱೆ ಕಾಱಿದ ನೈ ದಿ ಲಂ ದಂ ನೆರೆದುಂ ನೀಳ್ದ ಕಣ್ಬೊಣಿಗರ್ಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧೩); ಕಣ್ಬೊಣರ ಬೆಂಬಱಯೊಳಸವನದಿನೆಟ್ಟರುತ್ತು ಮಿರ್ದರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೬೪ ವ); ಪಳಚ್ಚನೆ ನೆಳೆಮಿಂಚು ಕಣ್ಬೊಣರೊಳಿಳ್ಕೆ (ಶಬರಂ. ೧-೪೬). ಕಂಬೊಣರ್: ಕಂಬೊಣರಂಬುಜಾಕಾಯಕಾಂತಿಯೊಳು ತೆಱಂಬೊಳೆದಾದಿದುವು (ಭರತ. ೬೭-೩೮).

[ಕರ್ + ಪೊಣರ್‌ಕ್ಕ]

ಕಣ್ಬೊಲ, ಕಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ; ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೋಗುವಷ್ಟು ದೂರ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಆ ದಂಪತಿಗಳ್ . . . ಬೆಡಂಗಂ ನೋಡಿದರಾದರಂದಿಂ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಮಿಲಂಗಱಿವಿನಗಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ಕಣ್ಬೊಣರ್ ದನಿವಿನೆಗಂ](ಅರಿವು. ೫-೬೫); ಸುಜ್ಞಾನನಿನ್ನಯ ಕಣ್ಬೊಲದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ (ಶಾಂತಿಸು. ೫೬೦); ಪಗೆ ಕಣ್ಬೊಲದೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗದ. ೬-೬೭); ಕಣ್ಬೊಲದ ತಾವರೆಗೊಳಂಗಳೊಳಗೋಲಾಡಿ (ತುಪ್ಪಳ. ೩-೪೪ ವ); ನಿನಗೆ ಪುತ್ರನ ಪುತ್ರನಪ್ಪುದಱಂ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಬೊಲ ದೊಳಿರ್ದುದು (ದಶಕು. ೪-೬೧ ವ). ಕಂಬೊಲ: ಅರವಿಯಂ ಪೊದೞಂ ಗಿಳಿಂಡುಗಳಂ ಕಳಮಾಲಯಂಗಳಂ . . . ಸೋಧಿಕುಂ ನಿರಿಯ ಕಂಬೊಲದನ್ತಿ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳು (ವಿಕ್ರಾಂತ. VII, ೫೫೧. ೧೪೬-೧೬; 1200).

[ಕರ್ + ಪೊಲ]

ಕಣ್ಬೊಳೆಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು: ತನ್ನನಿ ನ್ಮಿ ನೋಱ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ್ಗಱಿಪಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಬೊಳೆಪಿಂದಮಿರ್ದಪ್ಪು ನಿಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭); ತೊಲಗದೆ ದಿಟ್ಟಿ ನಟ್ಟು ನಿಲೆ ಕಣ್ಬೊಳೆಪಿಂದಮರ್ದಟ್ಟು ಕೊಳ್ವವೋಲ್ (ಕಂಠಾಮಾ. ೧೦-೪೦); ಪೊರೆಯಾರಿಯರ ಕಣ್ಬೊಳೆಪಕ್ಕಿ ಸಹಸ್ರಶೋಭೆಯಂ ಬಿಜ್ಜೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೧೪). [ಕರ್ + ಪೊಳೆಪು]

ಕಣ್ಬೊಱ್ಪು (ಕ್ರಿ). (?): ವಜ್ರಮಾಲೆಯಿಂ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಬಂದೊಂದು ಬಂ ಧುರ ವಿಪ್ರ ಮಾಧವಿಮಂಡಪದೊಳ್ ಮನೋಭವನುಬಮನನು ಭವಿಸಿ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂಗುರದ ಕೆಂಬರಲುಗೆ ಕಣ್ಬೊತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲಿ ಕಣ್ಬಾತು, ಲುಗೆ ಕಣ್ಬಾತು] ದಾಡಿಂದದ ದಿಟ್ಟುಗೆತ್ತು ಸೋಲ್ತವ ಕುಖಶಿಶು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೮೪ ವ). [ಕರ್ + ಪೊಱ ?]

ಕಣ್ಮಗುಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು: ಕಬ್ಬುಮಣ ಮಿಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟಿನಿ [ಕಣ್ಮಗುಳ್ದಿಟ್ಟಿ]ಳಗ್ಗಳಪಳವಿಂದೆ] ಮಾಣಿ ಮನಕ್ಕೆ ತಿವಿಸ್ಯವಾಗಿ ಭೂಪನಾ (ಕಾದಂಪ. ೬೯೯); "ಕಣ್ಮಗುಬ್ಬುಳ್-ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚದಳು (ಕಾದಂಪ. ೨೦೩). [ಕರ್ + ಮಗುಱ್]

ಕಣ್ಮಣಿ, ಕಣ್ಣುಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಣ್ಣಿನ ನಡುವಿನ ಕರಿಯ ಗೋಲ: ಕಣ್ಮಣಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದುಹೋಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷವು ಜಾಲ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಮಗೆ ಬೆಳಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು (ಭಾ ೪ ವಿ. ೧೫೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಾದದ್ದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಕನ್ನಡ ಕಣ್ಮಣಿಗಳ್ ಪೆಣ್ಮಗಳ್ಗೆ ಕಬ್ಬುಳ್ಳಳ್ ಜಿನ್ನನೆಯ ಬಾಳ್ಗೆ ಬೆಳಕೞ್ಕೆ (ಜೊಂಗು. ೪೫-೦೩). ಕಣ್ಣುಮಣಿ: ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಉರಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡಲು ತಿಳಿಬಣ್ಣ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು (ಕ).

[ಕರ್ + ಮಣ್ಕ]

ಕಣ್ಮಱಿಪು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣದಂತಾಗುವ ನಸುಗತ್ತಲೆ: ಕಣ್ಮಱಿಪು, ಸಂಜೆಗಂಟೆ, ಆ ಬಳಿಕ ಕಗ್ಗತ್ತಲ್! (ಇಂಗಿತ. ೯೯-೯). [ಕರ್ + ಮಱಿಪು (< ಮಱವು)]

ಕಣ್ಮರೆ 'ಕಣ್ಮಱೆ' ನೋ.

ಕಣ್ಮಲರ್, ಕಣ್ಮಲರು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಅರಳು, —ವಿಕಾಸವಾಗು: "ಕಣ್ಮಲರ್ದುದನೞ ಕಣ್ಬೆಟಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಬಂಡೆಂದು, ಕಣ್ಬೇ ದೆಂದು]" (ಶಬ್ದಾ. ೧೦೬). ಕಣ್ಣಲರು: ಕರುಣೆ ಕಣ್ಮಲರಿದುದು ಹನುಮಹ್ಮದಯದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೧-೬೭೭).

[ಕರ್ + ಮಲರ್]

ಕಣ್ಮಲರು 'ಕಣ್ಮಲರ್' ನೋ.

ಕಣ್ಮಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: "ಕಣ್ಮಲೆ (ಕರ್ + ಮಲೆ) – ಚಿತ್ತಸ್ಫುರಣೇ " (ಕಮಧಾ); "ಕಣ್ಮಲೆದುದು = ಹೊಡ ಕರಿಸಿತು" (ಕಮಪ್ರ. ಪರಿ. ೨); ಕಣ್ಮಲೆದಂ ಮುನಿ ಮನಮೂಂ ಮುಣ್ಚುಗಿ ಲೊಳ್ಕರಿಯಾನಿನಿಸು ತೋಱಲಾ ರವಿಪೋಲ್ ಉಣ್ಮದ ಮುಲದಿಂ ನಸು ಪೊಜಪೊಣ್ಮೆ ತಪಸ್ಸಪ್ತ ಕಾಯ ಕನಕಮ್ಮಿಗರ್ (೧೯೦೨. ೪-೧೦೨). ೨. "ವ್ಯಾಪಿಸು". (ಪ್ರಭಾಣ). ೩. ಕಡೆಗಣಿಸು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಮುನ್ನಮ ಸೋಂಕಿ ಕಲ್ಪಾಠಾಂ. ತ್ಱಿಲ್ಲಲ ಮಾತುಗಳ್ಳಿರ ಪೇಟ್ಟ ಮಾತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೫). [ಕರ್ + ಮಲೆ ?]

ಕಣ್ಮಱಿ, ಕಣ್ಮರೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದು, —ಮರೆ ಮಾಡುವಂತಹುದು; ಕಣ್ಣಿನ ತೆರೆ: ತೋಹಿನೊಳಿರ್ದವ ಕಣ್ಮಱಿಯಾ ದೆಲೆಗಳ ಹರಿದಾ ಕರಿವಸುಗೆಯ ಸರಿತದೊಳಿಳಿವಿಲಲು (ಸಿಂಗಾ. ೨೮-೬೫). ಕಣ್ಮರೆ: ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಕಾಣಿಸದಾಗುವಿಕೆ: ಹುಲಿ . . . ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ಕಳಹ. ೬); ನಾನು ತೆಪ್ಪನೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತೇನೆ (ವಡಫಾ. ೨೮೬). ೩. ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ (ಕ).

ಕಣ್ಮರೆಯಾಗು = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತಾಗು: ವಿಮಾನ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಗಲು; ದಿವಂಗತನಾಗು: ಗುರುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಾದುವು (ರೂಢಿ)..

[ಕರ್ + ಮಱ್ಕ]

ಕಣ್ಮಾಯೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ: ತತ್ಪಕ್ಕಮುಹೂರ್ತಗೆ ಬೀಡಿದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕಂಚದಂತಿರೆನಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾದಂಪ. ೯೦೩).

ಕಣ್ಮಾಯಕಟ್ಟಿತ್ಪ=ನೋಡು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ನಾವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆವು. ಕಣ್ಮಾಯ ಕಟ್ಟಿತ್ತ ಮಾಡಿ ದುಡ್ಡಿನ ಚೀಲ ಎತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕರ್ + ಮಾಯೆ]

ಕಣ್ಮಾಯೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮೋಹ, —ಭ್ರಾಂತಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹುದು: ಕಣ್ಮಾಯೆ ಮುಸುಕಲ್ದೞ ಬಗೆ ಕದಡಿ ಗುಜಿ ಯಿಂದೆ ಪೊರಳಲ್ದೞ (ಅಕ್ಕಾತ್ಮಾ. ೧೮-೬೮); ಎನೆಯಕ್ಕೃದೆಯೆ ಇಂದು ಕಂಡನದೊಂದು ತನಗೆ ಮಾತ್ರಮೆ ದಿಟದ ಕಣ್ಮಾಯೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೫೪-೧೫೩). [ಕರ್ + ಮಾಯೆ]

ಕಣ್ಮಾಲಿಸುಂ(ಕ್ರಿ). ಓರೆನೋಟ ಬೀರು: ಪೊಗಱಾಗಿ ಕಂದಳವಕ್ಕಿನಯನಂ ಪೆರಳ್ದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮಾಲಿಸಿದನೆಂದು ಸಂದೆಯಮನಾನುತ್ತೆ (ಸಾಸಂದ. ೬-೮)

[ಕರ್ + ಮಾಲಿಸು]

ಕಣ್ಮಾಲಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ನೋಡುವವರ) ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಳೆ: ಮಾಲೆಗಟ್ಟುತ ನೋಟಕರ ಕಣ್ಮಾಲಿಗಟ್ಟುವ ರೊರ್ಮೆ (ಸಾ ಳ ಛಾ. ೩-೧೫). [ಕರ್ + ಮಾಲೆಗಟ್ಟು]

ಕಣ್ಮೆಂಚು, ಕಣುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ : ನಸುನಗೆಯ ಬಗೆಬಿಸಿಲ್ ಮುಂಚುವೆರೆ ಕಣ್ಮೆಂಚ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬–೨೬೭). **ಕಣುಮಿಂಚು** : ಅಚ್ಚರಿಯ ಕಣುಮಿಂಚುಗಳ ಮಿಱುಗುಗಳ ವಂಗಡವೊ (ಬಸಪು. ೪೦–೪). [ಕಣ್ + ಮಿಂಚು$_3$]

ಕಣ್ಮೆಟುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಪ್ಪೆಹೊಡೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕು : ಅವನು ಕಣ್ಮೆಟುಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಸೂಚಿಸು; ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು : ಅವಳು ಕಣ್ಮೆಟುಕಿ ಸೂಚಿಸಿದಳು (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು$_1$]

ಕಣ್ಮೆಟುಕು$_2$ (ನಾ). ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ : ನ ಭೂತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಎಂಬಂತೆ ಸರ್ವತ್ರ ಧವಳಿಸಿ, ಕಣ್ಮೆಟುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಕಡುಗಲಿ ಕುಮಾರರಾಮ (ನಂಜುಂಡ. ೧೫). [ಕಣ್ + ಮಿಟುಕು$_2$]

ಕಣ್ಮೆಡುಕೆ (ನಾ). "ಕಣ್ಣು ಮಿಟಕಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದವನು ಕಣ್ಮೆಡುಕ" (Blinkard. ಇಂಕನಿ). [ಕಣ್ + ಮಿಡುಕು$_4$ + –ಅ$_7$]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆ, ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚೆ : ಅಟ್ಟಲೆಯೇಱಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಯೊಳು ತಮ್ಮ ಮುಟ್ಟುವರಿಂದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧–೭೧). **ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ** : ಸಿಕ್ಕಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಜತೆ ಎಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಾಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡಬಾರದು (ದೂರಸ. ೨೬೨). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ** : ಹುಡುಗರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು$_3$ + ಆಲೆ ?]

ಕಣ್ಮುಚ್ಚು, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು : ಸುಭದ್ರೆಯ ರೂಪು ಕಣ್ಣಾಪಾಪೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳೆ ತೊಱಲೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದೆ . . . ಚಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೯ ವ); ಅದ್ವೈತದ ನಾಣ್ಯವ ಕಣ್ಮುಚ್ಚದ ನೋಟದಿಂ ನೋಡುವೆನಯ್ಯ (ಅದವ. ಹ. ೨೭–೭೭); ಧೊಪ್ಪನೆ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ ನೃಪ ಕೆಡೆದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೧–೮); ಎವೆಯಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮುಚ್ಚದಂತೆ ಮೂಲೋಕಕೆ ಜವೆಯ ಮೋಹವ ಕಲ್ಪಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೯–೮). ೨. ಗಮನಿಸದಿರು ; ಉದಾಸೀನಮಾಡು : ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು (ಸ್ವಪ್ನ ಹೊ. ೨೩೧). ೩. ಮಲಗು ; ನಿದ್ರೆಮಾಡು : ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ . . . ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೧ ವ). ೪. ಸಾಯು ; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು : ಪಲಕಾಲಮಾನಗಲ್ದಿರ್ದೆನ್. ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಂದಿರ್ದೆನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೭–೩೫೪); ಡೊಂಬನು ತೀರಿಸದೆ ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿದ (ಕಏಪು. ೪೧–೩೬). **ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚು** : ೧. ಪರಶಿವ ಬರಸೆಳೆದಪ್ಪಿದ ಸೊಗದೊಳು ಪಾರ್ವತಿ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಇಂಚಾಪ. ೮೪–೬). ೪. ಎಂಟುದಿನ ಜ್ವರ ಬಂದ ನೆವದಿಂದ ಒಂದುದಿನ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದಳು (ಮೂರುದಾ. ೩೪೭). [ಕಣ್ + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟಿ, ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟಿ (ಅ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ; ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ : ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ (ಅಂಬಿಕೆ. ೬); ಕಣ್ಮುಟ್ಟಕಂಡಿಲ್ಲ ; ಆದರೂ ಮನದೊಳೆಂದೊ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಿದೆ ಚಿತ್ರ (ನೆಲಮು. ೭೫). **ಕಣ್ಣುಮುಟ್ಟಿ** : "ಕಣ್ಣಾರೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೮). [ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕಣ್ಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದು ; ಕಣ್ಣೆದುರು ; ಕಣ್ಣಳವಿ ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ : ಕಣ್ಮುಟ್ಟಣ್ಮುಟ್ಟಾಗಿರೆ ಪೊಣ್ಮುವ ಮುಳಿಸಿನ್ತಗುಳ್ದು ಮಾಧವರಾಜ × × × (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೬–೨೩ ; 1045) ; ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳಿರ್ದಲೆಪ್ಪದರಸಂ ಕೊಲವೇಟ್ಟನ್ (ಪಜಿಹಾಮಾ. ೩–೨೮); ಕಾಯ್ದುಕನಲ್ದು ಪೋದಿನಿಯನಂ ಕಣ್ಮುಟ್ಟನೊಳ್ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೮–೨೨). [ಕಣ್ + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಕಣ್ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ತಿರುವು ; ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಮಾಡು : ಒಸಗೆಗಳ ಚಲ್ಲಾಡಿ ಕಣ್ಮುರಿದು ಕಾಡಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೪–೨೬೭). [ಕಣ್ + ಮುರಿ$_1$]

ಕಣ್ವ (ನಾ). ೧. ಪಾಪ; ಕೆಡುಕು. ೨. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕಣ್ವಾಯ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಬಾಯಿ ಬಿಡು ; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು ; ಗಾಬರಿಯಾಗು : ಇಂತಟ್ಟಬರ್ಪ ನಿರ್ಜರ ಭಯಕ್ಕೊಡನೊಡನೆ ಪಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಕಣ್ವಾಯ್ವಿಡುವ ಶಿಷ್ಯರಂ ಸಂತೈಸುತಂಜಬೇಡೆಂದಭಯವಿತ್ತು (ಚಿಬಪು. ೨೧–೨೬). [ಕಣ್ + ಬಾಯ್ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಣ್ಸನ್ನೆ, ಕಣುಸನ್ನೆ, ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಕೇತ : ಕುಱುಪಂ ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವೆ ತೋಱೆ ಬಗೆಯಂ ಕಣ್ಸನ್ನೆಗಳ್ ಪೇಱೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೨); ಗಿರಿಜೆ ಕಂಡು ಗಣಪಂಗೆ ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೯); ಕೃಪೆಯಿಂ ನೋಡಿ ಕರೆಕರೆದು ಕಣ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಂತರಂಗವಱಿದೊಡನೆ ಮನ್ನಿಸುತೆ (ಚಿಬಪು. ೨–೩೪). ೨. ಪೂರ್ವಸೂಚನೆ : ಬಯಕೆ ಬರುವದರ ಕಣ್ಸನ್ನೆ ಕಾಣೋ (ನನಲ್ಲ. ೬–೨೦). **ಕಣುಸನ್ನೆ** : ೧. ಎನುತ ಕಣುಸನ್ನೆಯಲಿ ಸುರಪಾಲನನು ನೋಡಲು (ನಿಭಾಗ. ೪–೧೩–೩೯). **ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ** : ೧. ಅವನು ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). [ಕಣ್ + ಸನ್ನೆ$_2$]

ಕಣ್ಸಯ್ಗೆ (ನಾ). = ಕಣ್ಸನ್ನೆ. ೧ (ಕಿ). [ಕಣ್ + ಸಯ್ಗೆ]

ಕಣ್ಸವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ರುಚಿ ಅಥವಾ ಸೊಗಸು : ಬಾಯ್ಸವಿಗೆ ಮೆಯ್ಸವಿ ಕಣ್ಸವಿಯಪ್ಪ ರೂಪು (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್ಸವಿ ರೂಪು (ಯಶೋಚ. ೨–೫೨); ಚೆಲುವಿಂದೆಸೆವ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ ಕಣ್ಸವಿಯಾಗಿ (ಸಾಶ್ವಭಾ. ೧೭–೧); ಮೋಡ ಮುತ್ತುವ ಜಡೆಗೆ ಜಾಹ್ನವಿಯೆ ಜಾರಿಬರೆ ಪಕ್ಕಕೆಳವೆರೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಕಣ್ಸವಿಯ ಕೊಳುತ (ಮಲೆದೇ. ೪–೮). [ಕಣ್ + ಸವಿ$_2$]

ಕಣ್ಸೂಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳ ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮೆಲುಕು : ಎರಡು ಕಣ್ಸೂಲಗಳನ್ನು ಅದುಮಿ ಹಿಡಿದು ನೆಲದಮೇಲೆ ಊರಿದ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತದೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಮೂರುದಾ. ೭೫). [ಕಣ್ + ಸೂಲ$_3$]

ಕಣ್ಸೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು. ೨. ಕಂಡು ಹೆದರು : ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಕಣ್ಸೆಡೆವರ ಮಾತುಗೇಳೆ ಕಡುನಾಣ್ಚೆಯೆ ಮುಂಚುವೆನೆಂಬುದಾವಗಂ ಕುಡುವವರ್ಗೆಂದೊಡೇವೊಗಟ್ಟುದೋ (ಗದಾಯು. ೧೯–೫). [ಕಣ್ + ಸೆಡೆ$_1$]

ಕಣ್ಸೆರೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೇ ಇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಉಸ್ತುವಾರಿಕೆ : "ಎಲುವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದುವಾರ ನೀವು ಕಣ್ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದೀತು . . ." (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೫). [ಕಣ್ + ಸೆರೆ$_3$ (< ಸೆಜ್$_3$)]

ಕಣ್ಸೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಣ್ಣುಸೋತುಹೋಗು (ಕಿ). ೨. ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ನೋಡಿ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು : ಅರಿಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೮); ಅಂತಾತನಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು ನೋಡಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೦ ವ); ಚಿತ್ರದ ಪೆಣ್ಣ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕರಂ ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೯–೮೦); ಅಂಬಾಲಿಕೆ ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಸೋಲ್ತು (ದಶಕು. ೮–೨೬೯). [ಕಣ್ + ಸೋಲ್]

ಕಣ್ಸೋಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ನೋಟದ ಸೆಳೆತ ; ನೋಡಿ ಮರುಳಾಗುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣೆ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ : ಕಣ್ಸೋಲದಿಂ ಕೀಚಕಂ ಬಂದುಜದೆನ್ನಂ ಕಾಡಿ ಕೈಗೆಳ್ದು[ಗಿ]ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧); ಕಣ್ಸೋಲಮನಱಿಯಂ ಪರವೆಣ್ ಸುರವಧುಗೆಣೆವರ್ಪೊಡಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೫); ಪದಪಿಂದೀಕೆಯ ರೂಪನೀಕ್ಷಿಸಲೊಡಂ ಕಣ್ಸೋಲವೆನ್ನೊಳ್ ಪೊದಱೆದ್ದಿದವಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೦–೮೧). [ಕಣ್ + ಸೋಲ]

ಕತ$_1$, ಕತನ (ನಾ). ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಗುರುಜನದೃಗ್ಜಲವರ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಂಡಿತ್ತೆನ್ನ ಪಾಪಕರ್ಮನ ಕತದಿಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೨); ನಿನ್ನ ಕತದಿಂದೆ ನಮೆದೆಂ ನಿನ್ನಂ ನಡೆನೋಡಿ ಸುಖಮನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೭೮); ಸುಕುಮಾರೆ ವಿಲಾಸದೆ ನಡೆತಂದಳಂದಹಲ್ಯೆಯ ಕತದಿಂ ಸಾಸಿರಕಣ್ಣಂ ಮಾಡಿದ ವಾಸವ ವಿಜಯಧ್ವಜಪ್ರತಾಪದಿನೊರ್ವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೦); ಲಿಂಗ ನಿನ್ನೊಳಿಹ ಕತದಿಂ ಎಂತರ್ಚಿಪೆ ನೀಂ ಬಱಿದಹ ಮತದಿಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೨೪-೧); ಧೂರ್ತರು ತಮ್ಮ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಮ] ತದಲಿ ತಾವು ಕೆಟ್ಟರು ನೀತಿಬಾಹಿರರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೧೦೮); ಸತಿಗೆ ಮರುಗುವ ಕತದಿ ಇನಿಸು ದೈನ್ಯವ ತಳೆದ (ಅರುಣ. ೩೨). **ಕತನ**: ಶಿವಾಲಯದ ಪಡಿ ಮುಚ್ಚಿರ್ಪ ಕತನಮೇನೆಂದೊಡಾಸ್ಥಾನದವರಚ್ಚಿಗಂ ಬಡುತೆಂದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೨೨); ಬಲುಹ ನುಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಕತನದಿ ಕೆಡುವುದಾಲೋಕ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೫೫); ಮಲಹಣನ ಕತನದಿಂ ಕೆಟ್ಟುದೀ ಮನೆಯೆಂದು ಅವನ ಬಂಧುಗಳ ಕರೆಸಿ (ಗುಭಚ. ೯೨-೬೩). [?./ತೆಲು. ಕತ]

ಕತ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: ಮನಮೊಸೆದು ನಡೆದನಪ್ಪೊಡೆ ಮನ ಕತವುಂ ನೋವನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಪೊರ್ದದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬).

[< ಸಂ. ಕ್ಷತ]

ಕತ$_3$, ಖತಿ$_2$, ಖತೆ (ನಾ). ತುಕ್ಕು; ಮಷ್ಟು; ಜಂಗು. 'ಕತಹಿಡಿ' ಪರಾ. **ಖತಿ$_2$**: ಧಾತುಗಳ ಆಮ್ಲಜ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮ, ಜಂಗು, ಖತಿ, ಸುಕ್ಕು ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನ ಕೊಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೨). 'ಖತಿನೆಡು' ಪರಾ. **ಖತೆ**: 'ಖತೆನೆಡು' ಪರಾ.

[← ಪ್ರಾ. ಖತ್ತ = ಗೊಬ್ಬರ]

ಕತಕ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲದ ಮರ, —ಬೀಜ: "ಕತಕಂ ಚಿಲ್ಲು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯); ಕದಡಿದ ನೀರ್ ಕತಕದಿನಲ್ಲದೆ ತಿಳಿಗುಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೮); ಶಿಶಿರಮದಾಂಧಸಿಂಧುರ ಪೊಕ್ಕು ಕಲಕಿದ ಭುವನತಟಾಕ . . . ಭೋಂಕನೆ ತಿಳಿದುದು ತೆಂಕಣೆಲರೆಂಬ ಕತಕಸೋಂಕಿನೊಳು (ನಾಗಕು. ೩೦-೨೫); ಕದಡಿದ ಚಿತ್ತವು ತಿಳಿಯಿತು ಕತಕಕೆ ತಾನಾಗಿ ತಿಳಿವಂತೆ ನೀರು (ಇಂಚಾಪ. ೫೦-೩೭). [ಸಂ.]

ಕತಕತನೆ (ಅ). ನೀರು, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವು ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ದ್ರವದಷ್ಟು ಅಧಿಕ ಶಾಖವಿದೆ (ಅಕಾಶ. ೨೩); ನೀರು ಕತಕತನೆ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕತಕತ$_0$ + -ಅನೆ]

ಕತಕಬೀಜ (ನಾ). ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ತಿಳಿಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಚಿಲ್ಲದ ಬೀಜ: ಬಿನದಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಣನಿ ನಿದ್ರೆಗೆ ಕತಕಬೀಜಮಾಯ್ತೆನೆ ತಿಳಿದಾ[ವನ]ಮೃಗಲೋಚನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮನ ಮನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಸಾಯದಾನಂಗೊಟ್ಟಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೮).

[ಕತಕ + ಬೀಜ]

ಕತನ 'ಕತ$_1$' ನೋ.

ಕತಬಿ, ಕತಬೆ (ನಾ). ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ಕರಾರು ಪತ್ರ: ಹಿಂದಣ ಸಂಚಿತ ಸಾಲಭಾರಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಂದಾಯವನು ಮಾಡಿ ಕತಬಿ ಹಱಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ಪುರಂದ. ೨-೧೫-೩); ನೂರಾರುವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಕತಬಿಗಳನ್ನು ತಿರುವಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೆ (ಶಿಲಾಮು. ೭೧); ಎಲ್ಲವೂ ಸಾಲದ ಕತಬಿರೀ! (ಕುರಿಹಿಂ. ೭೩). **ಕತಬೆ**: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಕತಬಾ, ಕತಾಬತ್; ಅರ. ಕಿತಾಬ್, ಕಿತಾಬತ್. ತೆಲು. ಕದಪಾ]

ಕತಬೆ 'ಕತಬಿ' ನೋ.

ಕತರ್ಚೆ, ಕದರ್ಚೆ (ನಾ). ಗಲಾಟೆ; ಗಲಭೆ; ದೊಂಬಿ: "... ಸಲ್ಲಾ ಮೊಕರರು ಆಗಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಮ್ಮ ತಾಲೂಕಿನ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಮುಂದೆ ಕತರ್ಚೆ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸುವುದು" (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೧). **ಕದರ್ಚೆ**: (ಕಿ). [?]

ಕತವಾಸು 'ಕಚವಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕತಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ತಲವಾರನ್ನು ಬಹಳ ದಿವಸದಿಂದ ಒರೆಯಿಂದ ತೆಗೆದಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕತಹಿಡಿದು ಅದು ಒರೆಗೇ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಿರಿಯಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಸಕತ. ೮೩).

[ಕತ$_3$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕತಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಾವಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತಿ 'ಖತಿ$_1$' ನೋ.

ಕತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತಿಪಯ (ಸ). ಕೆಲವು; ಹಲವು: ಕತಿಪಯ ದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕೌಶಂಬಿಯನೆಯ್ದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪-೨೦); ಕತಿಪಯ ಪದಾತಿ ಪರಿಜನ ಪರಿವೃತನುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೯೦ ವ); ಕತಿಪಯ ಮಾಸಂಗಳಿಂ ಬಱಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕತಿಬಿ (ನಾ). ನೀರೊರತೆ; ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ: ಹೊಳೆಯಾಗಲಿ ಕೆರೆಯಾಗಲಿ ಹಳ್ಳದ ತಲೆಪರವು ಕತಿಬಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). [?]

ಕತಿಯಿಸು, ಕತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ತತ್‌ಪುರೀ ಸತಿಯೊಡನಾ ಮನೋಹರ ವನಾಂಗನೆ ವಿಹ್ವಳೆ ಸಂಭ್ರಮೋಕ್ತಿಯಿಂ ಕತಿಯಿಸುವಂತೆ ಪೊಣ್ಮಿದುದು ಕೋಕಿಳ ಕೀರ ಮದಾಳಿ ನಿಸ್ವನಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೧೪). **ಕತಿಸು**: ೨. ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆ: ಏನು ಬರೆಯಲಿ . . . ಕವನಿಸಲೆ? ಕತಿಸಲೆ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). [ಕತೆ + - ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕತಿಸು 'ಕತಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕತುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಅಪೂರ್ಬ್ಬಾಯ ಖಾಣ ಅಭೋಗ್ಯ ಬಕಳು ಕತುಪೆ ಬಂಡಿ ಅರವಟ್ಟಿಗೆ ಕುದಿರೆ ಹದಿಕೆ ಆನೆ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯-೨; 1379). [?]

ಕತೆ (ನಾ). ೧. ನಡೆದ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸಂಗತಿ; ಘಟನೆ; ವಿವರಣೆ: ಕತೆ ಪಿರಿದಾದೊಡಂ ಕತೆಯ ಮೆಯ್ಗೆಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ಆ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜಸುತೆಯ ಕತೆಯಂ ಕೇಳಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨); ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವನದಂದು ಕುಂತಿಗೆ ಹೇಳಿ ಚಿಂತೆಯ ದಂದುಗವ ಬಿಡಿಸಿದನು ಭೀಮನ ವಿಷಯಕತೆಗಳನು (ಸಂಭಪ. ೧೭-೪೪); ಕತೆಯನಾಲಿಸಿ ಬಱಿಕ್ಕಮಿಾಯೆನೆಂದೊಡೆ ಬಿಡೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೬). ೨. ದೊಡ್ಡದಾದದ್ದು; ರಗಳೆ: ಆಯ್ಯೋ, ಅದೊಂದು ಕತೆ (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕತೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ರಚಿಸು, —ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳು: ಯಾರ್ಯಾರೋ ಏನೇನೊ ಕತೆಕಟ್ಟಿದ್ದಾರಂತೆ (ಸುವಸಂ. ೨೩); ಸುಂದರ ಹುಡುಗಿ ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕತೆಕಟ್ಟುವವರೇ! (ಮೂರುದಾ. ೧೩೨). [ಕತೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕತೆಗ (ನಾ). ಕತೆಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ - ಮಾತುಗಂ, ಬೂತುಗಂ, ಕಂತೆಗಂ, ಕತೆಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಕತೆ + -ಗ$_3$]

ಕತೆಗಾರ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವನು. 'ಕತೆಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಕತೆ + - ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕತೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ; ಕಥನಕೌಶಲ: ಇವರ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕನ್ನಡಜೀವನಕ್ಕೆ ಜೀವಕಳೆ ಬಂದಿದೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೯೮); ಕಿರುದೊರೆಗಳು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ರಾಜನೃಪನ ಗುಣಶ್ಲಾಘನೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಗಾರಿಕೆಯ ಕೈವಾಡವಿದೆ (ತವನಿ. ೧೭೬). [ಕತೆಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕತೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕತೆ ನಿರೂಪಿಸುವವಳು: ಕತೆಗಾರ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕೌಶಲ ವಾಸ್ತವಚಿತ್ರಗಳನ್ನೇ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೭ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕತೆಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕತೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು: ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಸಟಿಗಳ ಸರಗಳನ್ನು ಪವಣಿಸಿ ಬಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಕತೆಗುಟ್ಟರಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೧–೧೨). [ಕತೆ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕತೆಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತೆ ಕೊನೆಯಾಗು. ೨. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಅಂತ್ಯವಾಗು: "... ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಲಿಯ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು" (ಪುನರು. ೨೭೦); ಅವನ ಕತೆಮುಗಿಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತೆ + ಮುಗಿ$_1$]

ಕತೆವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು,—ನಿರೂಪಿಸು: ಡಾವರ ಡಾಕಿನಿ ಶಾಕಿನಿದೇವತೆ ಕತೆವೇಱಲತಿಶಯಂ ಬಲ್ಲಳ್ (ಪಂಡತಂ. ೧೫೨–೨); ಕತೆವೇಱ್ದು ಬೇಸತ್ತೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮–೧೬). [ಕತೆ + ಪೇಱ್]

ಕತ್ತ$_1$, ಕಾತಿ$_3$ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವು: ಬೂಸಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೬; 1670); ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಪೊಬರಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬–೩೭; 1708); ಬೆಲ್ಲ ಕಾಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೨–೧೯; 1711); ಕತ್ತದ ಮಿಣಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜನರ ತಾನಿತ್ತರದಲಿ ನೆಲ್ಲಿಸಿದನು (ಗೋಮಟೇ. ೩–೪೧); ಕಾಡಿನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ತರತರಹದ ಹಂಬುಗಳೂ ಕತ್ತದ ಕಿರುಮಿಣಿಯ ಉಂಡೆಗಳೂ ... ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಮಲೆಮ. ೩೨೯); ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮರಳು ಹಾಕಿ ತೆಂಗಿನ ಕತ್ತದಿಂದ ತಿಕ್ಕಿದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೩೦). **ಕಾತಿ$_3$**: ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನಿಂದ ಕಾತಿಯಾಗುವುದು. ಆ ಕಾತಿಯ ಹೊಸೆದು ಹಗ್ಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೫೨); ಕಾತಿ ಮತ್ತು ಚಿಲುಮೆಯನ್ನು ತಂದು ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ (ಕುರಿಹಿಂ. ೭೧); ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಾತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨).

[ದೇ. ?॥ . / ತಮಿ. ಕಜ್ಜ್ಯ; ಮಲ. ಕಜ್ಜ; ತುಳು. ಕತ್ತಾ. ಮರಾ. ಕಾಥಾ, ಕಾಥ್ಯಾ]

ಕತ್ತ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕತ್ತ ಮಹೀಭುಜನೆಂಬ ಪೆರ್ಮ್ಮಗಂ (ಎಇ. XVI, ೪–೪೧; 978); ಕತ್ತನ ಸತ್ಯದ ದೊರೆಗಂ ಶೌರ್ಯದ ಪೊಗಳ್ಕೆಗಂ ಸಮನೊಳರೇ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೧೩–೧೦; 1070). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ?]

ಕತ್ತ$_3$ (ನಾ). (?): ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಕೆಟ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿವುತ್ತ ಕತ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಗತ್ತವ] ಬಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹನುಮಿಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಅಂಜಿಕೆಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೮–೧೨). [?]

ಕತ್ತ$_4$ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಪಟಂ ಹಾಹೆಯಕ್ಕಾ ಜಳಿ ಕತ್ತವಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳ್ಳಿ ಕರ್ತಮೆನಿಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧–೫). [?]

ಕತ್ತಗಾಲಿನಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕತ್ತಗಾಲ್ಯು$_0$ + ಹಂಬು]

ಕತ್ತಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕರಭಕರ್ಣಿಕಾ – ಕತ್ತಗಿನಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕತ್ತರ$_1$ಖತ್ರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ಮದ್ದಳೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವ ಒಂದು ಗತ್ತು; ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಮೃದಂಗಮಂ ಮೇಳೈಸಿ ಕತ್ತರದೋಟ ಗಾಡಾದಿ ಭೇದಗಳನನುಸರಿಸಿ ... ನುಡಿಸಿ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭); ಮಜುಕದ ಪೆಂಪು ಮೇಗೊಗೆಯೆ ಕತ್ತರಂ ಸಾಗುತಿರೆ ಪೊಜಕ್ಕೆಯೊಳು ... ಮದ್ದಳೆಯ ತೂಗಿ ತದ್ಧಿತ್ತೆಂದು ರಾಗದಿಂ (ಚೇರಮ. ೧೦–೩೬); ಪಲತೆಜದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡುಕಳಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂದೆಜನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೫೬); ಅಳವಟ್ಟ ಮದ್ದಳೆಯಿಂದ ಹಲವು ಕತ್ತರವ ಕಳಾಸವನಱಿದು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದನೊಡನೆ (ಭರಜ. ೧೨–೩೮); ಅಳಗನು ಸುಳಿಯಳಗನು ಬೆಟ್ಟಳಗನು ವಿಲಸಿತ ಕತ್ತರಮೆಂಬಾ ಪಲತೆಜದಿಂ ಬಾಜಿಸಿದನು (ತರ್ಕಕೌ. ೭–೫೯). **ಖತ್ರ**: ೩. [ಸಂಗೀತ] ನಿಲುಗಡೆ (?): ತಾನ ಮೊದಲಿವು ಮುನ್ನವವಱೊಳು ಗಾನವೊಪ್ಪುವ ದಂಡಿಗೆಯನವ ಧಾನಿಸುತ ಮಿಗೆ ಮೇಳ ಚಾಳನ ಪೊಡನೆಯವು ಠಾಣಮಾನಿತನ್ನವ ಠಾಣಮುಂ ಸಂಧಾನಮಮರಂ ತಾಳ ಪಠ್ಯಮನೂನ ಖತ್ರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪತ್ರಂ] ಪೊಟ್ಟವಣಿ ಸಾರಣಮಮರ್ದಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೯–೮).

[?. / ತಮಿ. ಕತ್ತಿರಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ]

ಕತ್ತರ್ಯ 'ಕತ್ತರ್ಯ$_3$' ನೋ.

ಕತ್ತರಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಕತ್ತರ ಎಂಬ ವರಸೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಮೊನ್ನೆ ಠಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಗೊಟ್ಟುರುಳಿಸಿದುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆಯೋ? (ವಿಗಡ. ೨೭). [ಕತ್ತರ$_2$ (< ಕತ್ತರಿ$_2$) + ಕೊಡು]

ಕತ್ತರಣೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ: ಆದರೆ ಈ ಸೇರ್ಪಡೆ ಕತ್ತರಣೆಗಳಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಗೆ ಮೆರುಗುಬರುವಂತಿರ ಬೇಕು (ಸಾಹಿಪ್ರ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕತ್ತರಿಸು + -ಅಣೆ$_4$]

ಕತ್ತರಣೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು; ಕತ್ತರಿಯ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕತ್ತರಣೆಗೊಂಡ ಗಡ್ಡ ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಹಾಕಿದಂತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ಕತ್ತರಣೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕತ್ತರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆನಿಸಿದ ವೀರ ಕತ್ತರಸನಿಂ ಸಿರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೧೦; 1087). [ಕತ್ತ$_2$ + ಅರಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಗೆಯ ಬದನೆ; ವಾರ್ತಾಕ; ಫಲಾಸಿ: ಕತ್ತರಿಯೆಸೆವ ಮೂಲಮಂ ಕತಕ ಕುಜಾವಳಿಯ ಪರಿಪಕ್ವಫಲರಸಜಳದಿಂದರೆದುದಱೊಳಲುಬಿ ತೊಯಿದಾ ಪಟಮಂ (ಖಮದ. ೭–೨೦); ನಾಗಕೇಸರ, ಕತ್ತರಿ, ಬೆಬಡೆ ಬೀಜ ... ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು (ವೈವಿ. ೭೪); ಕಾಲಬೀಟೆಗೆ – ಕತ್ತರಿಯ ಕಾಯಂ ತುಂಬೇ ಸೊಪ್ಪಂ ಅರೆದು ಕಾಲಿಗೆ ಪೂಸೆ ಗೆಲ್ಲುಂ (ವೈವಿ. ೬೭). 'ಕತ್ತರಿಬದನೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಲಕ್ಷಣ ಕಂದ:—ಬಿಳಿಯ ನೆಲದಾಳು, ಕತ್ತರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೧); ಎಸಗದ ಬೇರು, ಕತ್ತರಿಬೇರು, ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು ... ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಅಭಿನ್ಯಾಸ ಸನ್ನಿ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೧೬೮). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕತ್ತರಿ]

ಕತ್ತರಿ$_2$, ಕತ್ತರ$_2$, ಕತ್ತರೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಇಕ್ಕುಳದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಲಗುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿರುವ ಸಾಧನ: ಕತ್ತರಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಡಹುವ ಕೃತ್ರಿಮರು (ನಗಮಾ. ೨೩); ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಕತ್ತರಿಸುವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೨೮); ಗಂಟಲ ಬಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕತರಿಯೆನೆ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗಿತೆಳವೆಱ್ ನಭದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೨೫೬).

೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಎಸಳಲಗು ಕವಲಂಬು ಕತ್ತರಿವೆಸರ ಕಣಿಗಳ ದಾಳಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೩. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ: ಕತ್ತರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಗಾಣವಾಡುವ ಎಗ್ಗನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬ ಅಡಿಟಿ); ಗಾಣದ ಕತ್ತರಿಯಂ ಕೇಣದೊಳೇಱಿ . . . ಗಾಣಮಂ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ (ರೇವಣ. ೨೬-೩); ಎತ್ತು ಗಾಣವ ನುಂಗು ಕತ್ತರಿಯ ಕಣಿ ನುಂಗು ಸುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವನ ನೊಗ ನುಂಗು ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯ ತಾನೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೯). ೪. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಸಿಪಾಯಿ ದೆಬ್ಬೆ: ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವವನು . . . ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಗ್ಗಿ, ಗಾಡಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದನು (ಕೈಹಿಕಾ. ೧); ಗಾಡಿಯ ಕತ್ತರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಗುಲಿಹಾಗೆ ಅಮ್ಮಿ ಇಳಿಯುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದಳು (ಬನಶಂ. ೧೪೪). ೫. ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ. 'ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ' ಪರಾ. ೬. ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಹಿಡಿತ, —ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣಿ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಪೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕು ವೆನಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೮); ಸಮಲತಾ ಬಹುಕಳಿ ಕತ್ತರಿಗಳಿಂ ಗಾಯಮಜ್ಜಿದೊತ್ತಿ ನೋಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೩೧-೧೦); ಡೊಕ್ಕರ ಕಡಸಿ ಕತ್ತರಿ ಘಟ್ಟಿಸುವ ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರವಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೯೭). ೭. (ಆಲಂ) ಇಕ್ಕಟ್ಟು; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು: ಅವನು ಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೮. (ಆಲಂ) ಪೋತ; ಕಡಿತ: ಅವರು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಈ ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೇ ಅಂಗಡಿಯವನ ಮಾಗಡಿ – ಬೇರು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೧೭೫). ೯. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩-೧೩೮). ಕತ್ತರ್$_2$: ೬. ಅಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣಿ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ ಚಡಿಕೆ ತುಳಾಡಿ (ಅನಂಪು. ೨-೨೭). ಕತ್ತರೆ: ೬. ಚಲ್ಲಣವಟ್ಟ ಪಟ್ಟ ಕತ್ತರೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮).

ಕತ್ತರಿಆಡಿಸು = (ಆಲಂ) (ಹಣವನ್ನು) ಎತ್ತಿಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು: ಉಮಾಪದನು ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿ ಆಡಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨). [ಪ್ರಾ. ಪಾಲಿ. ಕತ್ತರೀ < ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕತ್ತರಿಕಾಱ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವವನು: ಬರುಬರುತಡ್ಡವಾಯಿದಡೆ ನೋವ ನೆಜ್ಜಿಮಿಕ್ಕು ಉರವಣಿಸುತಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಕಾಱರುಜ್ಜಿ ಪೊಕ್ಕು ತೋಳ ನುಜ್ಜಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ (ಪಿಂಡೋರ. ೪೪). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + -ಕಾಱ]

ಕತ್ತರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಹುಡುಗನಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮೊಟಕಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹೆಂಗಸಿನ ಕೂದಲಿನ ಕತ್ತರಿಕೆ (Etoncrop. ಇಂಕನ). ೨. ಕಡಮೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಪೋತ: ಪೋತ (ಮಾಡುವುದು); ಕತ್ತರಿಕೆ (ಪತ್ರಿನಾ. ೭೧). [ಕತ್ತರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಕತ್ತರಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಮೃಗಗಳು ಬೇಟೆಗಾರರ ಈಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಡಿ, —ಸ್ಥಳ: ನೀರ್ದಾಣದೊಳ್ ಕತ್ತರಿಗಂಡಿಯ ನೆತ್ತಿಯುಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾಡುತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೫). "ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂಳಿ (ಇದರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿದ್ದು ಹೋದನಂತರ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಹಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತೆ)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡರಿಸು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಕಡಿ: ತಾವು ಶರಣರಾದಡೆ ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುಕಿದ ಅಷ್ಟಮದಂಗಳ ಕತ್ತರಿಗಡಿಯಬೇಕು (ಅಖಂಡೇ. ೨೬೬-೮). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಕಡಿ$_2$]

ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕದಿಯುವವನು; ಜೇಬುಗಳ್ಳ; ಕಿಸೆಗಳ್ಳ: ಕತ್ತರಿಗಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ (ರೂಢಿ).

[ಕತ್ತರ್$_2$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕತ್ತರಿಗಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಾಣ ಹೊಡೆಯುವಾಗ ಗಾಣಿಗನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಣದ ಭಾಗ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು, —ವರಸೆ. ೧, ೨: ತಿರಿವುದು ಬೈಕಂಗೊಳ್ಳದು ಮೊರೆವುದು ಮಜ್ಜುಂಬಿಯಲ್ತು ಕತ್ತರಿಗಾಳಂ [ಪಾಣಾಂ. ಕತ್ತರಿಘಾಯಂ, ಕರ್ತರಿಘಾಯಂ] ಬೆರಸಿ ತನುಗೊಂದಿ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಂಕಮಲ್ಲಿ ದಾವುದೊ ಪೇಟಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫).

[ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಗಾಳ್$_0$ (< ಗಾಣ$_1$)]

ಕತ್ತರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ವೈದ್ಯಗಿ. ೧೭-೩೦೮). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳದ ಕಾಯಿ: ಕಾನನದೊಳ್ ಕರಂ ಮೆಜ್ಜೆವ ತಾಣದ ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳಮಂ [ಪಾಣಾಂ. ಗಳುಮಂ] ಜಾನಿಸಿ ನೀರೊಳಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂಬೆಯ ಪಣ್ಪಾಳಿಯಿಂದಮಾದೊಡಂ ಜೇನನೊಣಂಗಳೂಜ್ಜಿದೆಡೆಗಂ ತೊಡೆಯಲ್ಕೆ ವಿಷಂಗಳೋಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೧೪). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಬ್ಬಿ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿಗುಬ್ಬಿಗುಳ್ಳ: ಬಾಳೆ ಸೋರೆ ಹೀರೆ ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ ಹಡಲ ಹಾಗಲ ತೊಗರಿ ಬದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ಗಳ ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು ಹದಪಡಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೪೧). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಗುಳ್ಳ]

ಕತ್ತರಿಗೆ (ನಾ). = ಕತ್ತರ್ಯಿ ೧: ೧. ಅಡಕೊತಗಳು. . . ೧೨. ಕತ್ತರ[ರಿ]ಗೆಗಳು. ೧೩. ಉಳಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತರಿಗೈ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ (ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕೈ: ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಗೈಯಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದನು (ಪುನರು. ೧೭೮). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್, ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡು; ತುಂಡಾಗು. ೨. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು; ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು: ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕರ್ಣ ಮೆಳನೀಲದ ನುಣ್ಬಮರ್ದಕ್ಕಿ ವಕ್ಷಮಂ ಪತ್ತಿದ ಕಂಧರಂ . . . ಮೆಜ್ಜೆವ ವಾರುವವಂ ಪದೆದಿತ್ತನಾ ನೃಪಂ (ದಶಕು. ೫-೩೮). ೩. ಕತ್ತರಿಯೆಂಬ ಕುಸ್ತಿಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು: ದಿಕ್ಕರಿಯನಿಕ್ಕುವವೋಲ್ ನೆಲಕಿಕ್ಕಿ ಪತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಗೊಳೆ . . . ಮೆಯ್ ಪರವಶವಾಗೆ ಜೋಲ್ದನಭಿಮನ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪). ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು: ೧. ಕತ್ತರಿಗೊಂಡ ಕೂದಲಿನ ಮಗುವೊಂದು ಅವಳ ಬಳಿ ಬಂದು ನುಣ್ಣನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ತೆಗೆಯಿತು (ಪುನರು. ೨೩೮). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಗೊಳ್ಳು 'ಕತ್ತರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಗೋಲು (ನಾ). = ಕತ್ತರ್ಯಿ ೧: (ಕ).

[ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್). / ತಮಿ. ಕತ್ತರಿಕ್ಕೋಲ್]

ಕತ್ತರಿದಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದ ದಡಿ, —ಗೂಟ; ಕವೆಗೋಲು: ಕತ್ತರಿದಡಿ [ಪಾಣಾಂ. ಕೆತ್ತದಡಿ, ಕೆತ್ತಡರಿದ, ಕೆತ್ತಡಿದಡಿ] ಬಿಗಿದಗುಸೆಯ ಬಳಿಯೊಳೆ ಸುತ್ತುವ ಸುನಕ ಸೂಕರಗಳ (ಸೊಬಸೋ. ೨೦-೧೫). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ದಡಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕತ್ತರಿ ಹಿಡಿತ: ಭೀಮ ಜರಾಸಂಧರು ಡೊಕ್ಕರ ಪಟ್ಟು, ಲಗಡಿ, ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು, ನಾಗಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿ ಕಾಳಗ ನಡೆಸಿದರು (ರಾಜಸೂ. ೨೩); ತನ್ನ ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ಅವನ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಕೆಡವಿದನು (ಕಥಾಮಂ. ೨). [ಕತ್ತರ್ಯಿ + ಪಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತರಿಬದಣೆ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ: "ವಿಶೋಧಿನೀ – ಫಲಾಶಿ, ದಂತಿ, ಕತ್ತರಿಬದಣೆ" (ಔಷಧಿ. ೧೫೫). **ಕತ್ತರಿಬದನೆ**: ಹಾಗಲಕಾಯಿ, ಕತ್ತರಿಬದನೆ ಕಾಯಿ, ತೊಂಡೆಕಾಯಿ, ಪಡವಲಕಾಯಿ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಕವೈ. ೧೦೨); "ವಾರ್ತಾಕಾ – ಕತ್ತರಿಬದ(ಣೆ)ನೆ (ಔಷಧಿ. ೧೫೦). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಬದಣೆ]

ಕತ್ತರಿಬದನೆ 'ಕತ್ತರಿಬದಣೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿಬಾವುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಮತ್ತು ಹರಳಿನ ಬಾವುಲಿ (ಕ). [ಕತ್ತರಿ$_2$? + ಬಾವುಲಿ$_2$. / ತಮಿ. ಕತ್ತಿರಿಬಾವಿಲಿ; ತೆಲು. ಕತ್ತರಬಾವಿಲಿ]

ಕತ್ತರಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಾಗು; ಕಡಿತವಾಗು: ತಮ್ಮ ಲಾಭಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಬಿದ್ದಿತೆಂದು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿ (ಎಳಗ್ನೇ. ೯೬); ತಾವು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರದೇ ಇದ್ದರೆ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ಕತ್ತರಿಬೀಳುವ ಪ್ರಮೇಯ (ರಂಗವ. ೧೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಟ್ಟು$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮುಳ್ಳಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೯). [ಕತ್ತರಿ$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು$_1$)]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಅಲಗಿನಂತೆ ನಿಮಿರಿರುವ ಕಿವಿ. 'ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್' ಪರಾ. [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕಿವಿ$_3$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯ ತುದಿಗಳಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನೇರಾಗಿಡು: ಇನತುರಗಂಗಳ್ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿಕೊಳ್ವಿನೆಗಮೆಯ್ದೆ ದೆಸೆಯನಿತುಂ ಮಾರ್ದನಿಗುಡುತಿರೆ ಘನಹೇಷಾಧ್ವನಿಗೆಯ್ದುದು ಬನದೊಳಾಗಳಾ ಹಯರತ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೨೪). [ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗಿವಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಯಂತೆ ಮೊನಚಾಗು: ಮರಲ್ದಿಟ್ಟ ಕತ್ತರಿಮೊನೆಗೊಂಡೆಲ್ವ ಕಿವಿ ಸೂಚಿಸಿದಪ್ಪುದು ಸೋಲ್ತ ಭಾವಮಂ ತುರಗಮಿದೇನನಾಲಿಸುತಮರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಮೊನೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆ (ನಾ). ಎರಡು ರಸ್ತೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಛೇದಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಹೇಗೋ ಮಾಡಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಅವರ ಮೆದುಳಿನ ಕತ್ತರಿರಸ್ತೆಗಳ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆಯೋ (ಪ್ರಹಾರ. ೩೨). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ರಸ್ತೆ]

ಕತ್ತರಿವಣ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಚಿಪ್ಪಿಗರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಅಡೆಕಲುವಣ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬–೩೧; 1069). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕೈ ಕತ್ತರಿಸುವ ನೀರು; ವಿಷೋದಕ: ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಾರಿ]ಯಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೪೮); ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಯ್ದುಡುಕಿದವೊಲ್ ಬೆರಲ್ಪರಿದುವು (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೧೦೯); ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡೆ ಸಂಹರಿಸಲು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತು . . . ವೀರಪಾಂಡ್ಯಭುಜ ದಂಡೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೬೭–೧೫; 1160); ರಸದ ಭಾಮಿಯ ತುಡುಕಬಾರದು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ದಾಂಟಿದವಂಗಲ್ಲದೆ (ಅವಚಂ. ೫೩–೨೨೮); ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯೊಳೆಱಗುವ ಚಿತ್ತದೆ ಕವಿತರ್ಪ ಜಳವಿಹಗಂಗಳವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೩೨); ಸೋಂಕೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಖಂಡಿಪ ಸಿದ್ಧರಸಹಸ್ರದಂ . . . ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ವಾಸಿ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೯); ಮುನಿದು ಶಪಿಸಲು ಆ ನೀರು ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯಾಗಿ (ಭೃರಸೂ. ೨೬೪). ℙ ಕಿಟೆಲ್ ಅವರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. [ಕತ್ತರಿ$_2$+ಪಾಣಿ$_1$]

ಕತ್ತರಿವಾರಿ (ನಾ). = ಕತ್ತರಿವಾಣಿ: ನೀರ್ಗೆತ್ತು ಬೆಳ್ತನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಣಿ]ಯಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಟ್ಟರ್ಪವೊಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೪೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ವಾರಿ$_2$]

ಕತ್ತರಿವಾಳೆ 'ಕತ್ತರಿವಾಟೆ' ನೋ.

ಕತ್ತರಿವಾಟೆ, ಕತ್ತರಿವಾಳೆ (ನಾ). ಸೋಕಿದರೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ಬಾಳೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಸುಣ್ಣದಂತೆ ತೀವ್ರಮಪ್ಪ ಕತ್ತರಿವಾಟೆಯಂತೆ ಸಾರಲರಿದಪ್ಪ . . . ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೮೩). **ಕತ್ತರಿವಾಳೆ**: ಬೆಳೆದ ಕತ್ತರಿವಾಳೆ ಸುತ್ತಲು ತುಳುಕುತಿಹ ನಂಜಿನ ನದಿಯ ಮಡು (ಮೈರಾಕಾ. ೨–೧೭). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬಾಟೆ]

ಕತ್ತರಿವೀಲಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿರುವ ನವಿಲುಗರಿ: ಮುತ್ತಿನ ಮೂಗುತಿಯೊಪ್ಪೆ ಚುಂಡುಗಳ್ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯಂತಲೆಯೆ ಜೋಲ್ದಿರೆ ಚೊಲ್ಲೆಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೩೬); ಗೀರ್ವಾಣಬಾಣಾಸನ ಚ್ಛಳದಿಂ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯೊಂದು ಪಣೆಕಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬಂದೊದ ಱಿದಂ ಕಾರೆಂಬ ಗೋಪಾಳಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೪); ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಕತ್ತರಿವೀಲಿಯುಂ ಮಿಱುಗೆ (ಜಗವಿ. ೫–೪೩); ಉಟ್ಟ ಕತ್ತರ[ರಿ]ವೀಲಿಯುಡಿಗೆಯ ಬೆಡಂಗಮರೆ ತೊಟ್ಟ ಪೊಂಬುಲಿದೊವಲ ಕುಪ್ಪಸದ (ಸೌಂದಪು. ೧೯–೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಪೀಲಿ]

ಕತ್ತರಿವೆಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ; ಕತ್ತರಿಗೆಲಸ; ಸಿಂಪಿಗನ ಕೆಲಸ: ಅತಿಶಯಿಸಿ ಬರೆದ ಸಚಿತ್ರ ರಚನೆಯುಮದರ್ಕೆ ದೊರೆಯಲ್ಲಿದೆನೆ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸುಯ್ಯಾಣವೆಸದ ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಮಣವೆಸದ ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩ ವ); ಕತ್ತರಿವೆಸದ ಕದಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಂ (ಪ್ರಕಟೇ. ೧೪–೧೬). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕತ್ತರಿಸು, ಕಂತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಡರಿಸು; ಕೊಯ್ಯು; ಹೋಳುಮಾಡು; ಛೇದಿಸು: ಕತ್ತರಿಸಿ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಸೆವ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ಪೊಳಪಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೭೫); ಪತ್ತೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಗಡ್ಡಮಿಟ್ಟ ತಿಲಕಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫–೩೧); ಹೆಮ್ಮರಂಗಳನೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆಯೆ ಕತ್ತರಿಸುತುಂ ಕೈ ಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಸಂಬರ. ೧೮–೧೪); ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು ಸಂಗರದ ಭೂರಿಶ್ರವನ ಖಡುಗದ ಕರವ ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೧೩); ಕತ್ತರಿಸಿದ ಬಿಳಿಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪೊರೆಯೆತ್ತಿದಡಕೆ ಬಾಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧–೩೭). ೨. ಕಡಮೆಮಾಡು; ಖೋತಮಾಡು: ಮಿತವ್ಯಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಖರ್ಚುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. (?): ಆಡುವ ನರ್ತನದ ಬಿತ್ತರಿಸುವ ಬೀದಿಗಳ ಕತ್ತರಿಸುವ ರಂಗವಲಿಯ ನರ್ತಿಸುವ ವೈತಾಳಿಕರ (ಅನಂಪು. ೯–೫೯ ವ). ೪. (ಆಲಂ) ತಿನ್ನು; ಕಬಳಿಸು; ಭಕ್ಷಿಸು: ಬಿಟ್ಟೆಕೂಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಅವನು ಕತ್ತರಿಸದೆ ಬಿಡನು (ರೂಢಿ). ೫. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಿಗುರಿಸು: ಆ ಸಿಂಗಂ . . . ಕಿವಿಯಂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಶರೀರಮಂ ಸಂಕೋಚಿಸಿ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳ್ವೆರಸು ನಿನ್ನನೆ ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬–೧೧); ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿವಿಗಳಂ ನಸುಗುತ್ತುತ್ತುಂ ಮೆಯ್ಯ ಖಂಡಮಂ (ಪಂರಾಮಾ, ೪–೧೦೮). **ಕಂತರಿಸು**: ೧. ಕೂಡಿಬಹ ಶರನಿವಹವಂತರಿಸಿ ಕಂತರಿಸಿ ಪೋಡಿಸದೆ ಮಿಗಿಲಾಸ್ತ್ರರಾಜಿಯಂ ಭಾಜಿಯಂ (ಜಿನಮು. ೨೯–೧೮). [ಕತ್ತರಿ$_2$ + –ಸು$_1$]

ಕತ್ತರೆ 'ಕತ್ತರಿ$_2$' ನೋ.

ಕತ್ತಲಿಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ; ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ: ಬೆತ್ತ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಳುತ್ತಕ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಕಳ್ಳಿ ಕಾಱ್ಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬–೫೬). [ಕತ್ತಲಿ$_0$ + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕತ್ತಲಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು ; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು : ಆವಳ ಅಪೂರ್ವಲಾವಣ್ಯವು ವಿಕಾಸ ಪ್ರಾಥಿನಿಗಳು ಜಂಡಣಾಸನನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕತ್ತಲಿಡಿಸಿ ಬಗೆಯನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುವು (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೫).

[ಕತ್ತಲಿಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಕತ್ತಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ ; ಕಾಣದಂತಾಗು : ದೇವಾಂಬೆಗೆ ನಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು ; ತಲೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು, ಕಣ್ಣುಕತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು (ಚಿದಸ. ೭೬). [ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಇಡು$_1$]

ಕತ್ತಲಿಸು 'ಕಲ್ತಲಿಸು' ನೋ.

ಕತ್ತಲು 'ಕಲ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆ$_1$ 'ಕಲ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕತ್ತಲ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಲೆಕುಲಕಮಲ ಮಾರ್ತಾಣ್ಡನ್ ಮಯೂರಿವರ್ಮ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಜಿನಧರ್ಮನಿರ್ಮ್ಮಳಂ . . . ದೆಲ್ಲರಾಧಪತಿ ಕಾಟಪರಸರು (ಎಇ. XV, ೬೯೧–೯೫ ; 1072). [?]

ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಬಂದು ಗುದ್ದುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಜಂಡು ಗುಮ್ಮನೆ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆಗುದ್ದು ಗಂಬದ ಗಡಣ ಕಣುಮುಚ್ಚಾಟ ಸವಗಲಿ ಹಲ್ಲೆಯಾಟಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬–೨). [ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಗುದ್ದು$_3$ (< ಗುರ್ದು$_4$)]

ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಎತ್ತ ನೋಡಲು ಳಳಿವಮ್ಮಗಳ್ ತರುಲತೆ ಕತ್ತಲೆಗೆಯ್ಯುದಾ ಬನದಿ (ನೋಡಿಕ. ೨೪–೬೦). [ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಕೆಯ್ಯ್]

ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಆಗುವ ಗ್ರಹಣ ; ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ : ತಲ್ಪವಾಸಿನಾಡ ಮಂನಿಯ [ಚ್]ಂದರಸಮ[ಯಃ] ಯಬರಸಿಯ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಬಳಿಯ ಬಾಡದ ತದ್ದೆ ವಾಡಿಗೆಯ (ಜಂ)ದೀಶ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದ × [ಲ್ಲಿ]ಕಡದಂಅ ತಟಂ (ತೋಟ) (ಸೌಾಸ. XX, ೨೧೦–೬ ; ?).

[ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಗ್ರಹಣ]

ಕತ್ತಲೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಧಕಾರ ತುಂಬಿದ ಮನೆ. ೨. ಸೆರೆಮನೆ ; ಜೈಲು : ಅಂತಿಂಗಳು ಕತ್ತಲೆಮನೆ ವಾಸ (ರಂಗಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನ (?) : ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯದ ಅಧಮಂಗಿಗೊಂದು ಕತ್ತಲೆಮನೆಯೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಸುರಂದ. ೩–೧೬–೯).

[ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಮನೆ]

ಕತ್ತಲೆವಣಿ 'ಕಲ್ತಲೆವಣಿ' ನೋ.

ಕತ್ತಲೆಹರ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು ; ಸೂರ್ಯ : ರತ್ನದ ಕವಾಟ ತೊರೆದಣಗಳು ಕತ್ತಲೆಹರನಂತೆ ಕಜ್ಜಿಗೆ ತೋಱುತಿವೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೩). [ಕತ್ತಲೆ (< ಕಲ್ತಲೆ) + ಹರ್ತೃ]

ಕತ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ : ನಾಗತ್ತರನ ಮಗಳ್ತೊಣ್ಣಾಲ್ಬೆಯು ಕತ್ತವ್ಯ ನೇಕೆಗೊಣ್ಡು ಸತ್ತಂ (ಎಇ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೯–೪ ; ೯೦೦).

[← ಪ್ರಾ. ಕತ್ತವ್ವ < ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕತ್ತಳ್ಕ (ನಾ). ಅಂಗರಕ್ಷಕವಾದ ಕವಚ ; ಚಿಲಖುತ್ತು : ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟಿನಮಳೆಗವಿತ್ತ ಕತ್ತಳಕನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತಗರ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಾಪೆಱವರಾ (ಎಇ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯–೧೩ ; 1083) ; ಖಳ ಕರ್ಮಾರಾಜನೊದವಿದ ಬಳಮಂ ಕೆದಿಸ್ಕೆವೇದಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದಾ ಕತ್ತಳಮಂ ಪೋಲ್ವುದು ನೋಡಲ್ ಮಳಮೆರೆಂತಮರ್ದು ಕೊಡೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತಣ ; ತೆಲು. ಕತ್ತಳ]

ಕತ್ತಳ್ಳ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : ಕತ್ತಳನಸೀಲ ಸಮರ ದೊಳತ್ತಿಗೆ ಭೂಪಾಳಕನೆಯ್ದೆವರೆ ಕಂದು (ಸೌಾಇ. IX–i, ೨೦೭–೫೦ ; 1124) ; ಚಂದ್ರಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂದಿಂ ಜೆಲ್ಯೊಂದಿರಲು ಕತ್ತಳನ ರೂಪಂ ಕಂಡಿರ್ದಾ ಖಚರರಂ (ಕುಮುದಾ. ೩–೫೮) ; ಜನ್ನನಂ ನೀಲನ ನಳಗವಂ ತನ್ನಿ ಕತ್ತಳವೆಂಕಳಿಗವಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೯೦) ; ಕತ್ತಳನ ನೇಜ್ ದಜ್ಜಳನ್ನಪಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ಲಕಚಂ. ೩.೨–೨೩) ; ಕುಂಕುಮ ಬೊರೆ ಚೀರೆ ಕೊಂಗಿ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣಮುತ್ಯಾಂಗ ದಕ್ಷ್ಯಗಳು ಮೆಜ್ಜುವುವು (ಧರಚಿ. ೨೦–೫೯). [?]

ಕತ್ತಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ; ಕೆರುಗತ್ತಿ ; ಕಠಾರಿ : ಬೀಸುವ ಪಾನೋರೆಯಿಂದಿದುವಱಿ ಪೊಯ್ದ ಕತ್ತಳಿಕೆ ಕುತ್ತುವ ಕೊಂಕ ಮುರುಳ್ಪುವೊಡ್ಡುಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತರಿಕಾ]

ಕತ್ತಾಳೆ, ಕದ್ದಾಳ್ಕೆ, ಕದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೆಲ್ಲಾರು ; ದೆವ್ವದಾಳೆ (ಉಸಿ) : ಮಸಿಗೆ ಕತ್ತಾಳೆಗಡ್ಡೆ ಬಂತು (ಅನ್ನಳ. ೬೨). ಕದ್ದಾಳ್ಕೆ : ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕದ್ದಾಳೆ ಮರಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಕಾರಣ ಳಳ್ಳನಂತೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಹಿಸುವದಾಗಿಯೂ (ಅರ್ಥಮಂ. ೯೯) ; ಸಮಾಸಪದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಮ್ಮಾಳೆಯ ಮರದ ಚಿಗುರುಗಳ ಕೊಯ್ದು (ವಚಕಾ. ೨೬). ಕದ್ದಾಳೆ : ಸೊಕೇಲಱಂ ಬಂದಾನೆಯೋಱ ಕಮಲಾಲಾಮ ಹಂಗ್ಯಡಱಲಯಮಾಱ ತತ್ತಲ್ಲ ಕದ್ದಾಳೆಯೋಱ (ಚಳಿ. ೬–೨೪). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱ್ಱಾಳೈ ; ಮಲ. ಕಱ್ಱವಾಳ]

ಕತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ ; ಕರವಾಳು : ಮರುಳ್ಕಳ ನಿಟ್ಟೊದಲ್ ಮಸೆದ ಕತ್ತಿಗೆ ಳಕ್ಟೊಲನಾದುವೆತ್ತಲುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫–೬೮) ; ಆತಂಗೆ ಕತ್ತಿಯಂ ಮಸೆದಂ (ಕಮಡ. ೧೩೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಳಳ್ಳರ ನಿಷಡದಲಿ ಕಂಡನನ ತೊಡೆಯನು ಕೊಯಲ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಭವ. ೨೫–೧೫) ; ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಹು ತೋಱಿತು ಸೂರ್ಯನ ಮೆಯ್ಯ ಮುತ್ತಿದ ಕರಾಳಗಳಂತೆ (ನೇಮಿ. ೧೧–೬೭) ; ವಾಮುಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ ಕತ್ತಿಯೊಡನೆ ಸರಸ (ಭಾರದ. ೨೨೮). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕತ್ತಿಯರ ಕ್ರಿಥಿವಿ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಇ. VI, ೨೫೭–೧ ; 800) ; ಕತ್ತಿ ಅರಸರ ಕೊಱ್ಱಡಿ ಅರಸರ ಬಾಗೆ ಊರೊಳಿಕೆ (ಮೈಆಂ. ೧೯೫೫, ೨೩–೧ ; 750).

ಕತ್ತಿಇರಿ = ವಿರೋಧಮಾಡು ; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು : ಅವನು ಯಾಕೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿ ಇರಿಯುತ್ತಾನೆ. (ರೂಢಿ). **ಕತ್ತಿಎತ್ತಿಳಿಟ್ಟು** = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧತೆಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲು : ಕತ್ತಿಎತ್ತಳಿಟ್ಟದ ಸಮಾಚಾರವು ಗೂಢಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿಯಿತು (ದೌಲ ಶ್ರ. ೬೮). **ಕತ್ತಿಮಸೆ** = ಕತ್ತಿಇರಿ : ಮನೆಯವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಸೆದು ಹೊರಗಿನವರ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಿಸುವುದುಂಟೆ? (ಆಡಾಭೂ. ೫೩). **ಕತ್ತಿಮಾಡು** = ಧಾಳಿಮಾಡು ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡು (?) : ಜವದಗೆಂಡ ಬೊಂಮಗೆಂಡ ಸಱಾ ಅವರ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಹೆಣಮಯವಾಗಿಯಾ ಗೆಂಡರ ಮಗನು ಪಡಿದುಹೋದ ವರ್ತಮಾನಳು ಕೇಳಿ (ಎಇ. VIII, ನಾಗಸ. ೪೬–೩೩ ; 1646 ?). **ಕತ್ತಿಹಾಕು** = ಆತಂಕ ಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು (?) : ಇಷ್ಟಕ್ಕೇಕೆ ಬೆದರಿ ಕತ್ತಿಹಾಕಲೇಕು ಅನ್ನುವ ಧೀರತೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮುರಳಿ. ೧೫೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕತ್ತಿ. / ಹಿಂ. ಕತ್ತೀ = ಸಣ್ಣಾಖಡ್ಗ, ಚಾಕು, ಜೂರಿ]

ಕತ್ತಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ವಿರೋಧಿಸು; ಹಗೆ ಸಾಧಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೮೧); ಇವನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿಕಟ್ಟಲು ಯತ್ನಿಸುತಾ ಇದಾನೆ (ಮುನಿಮಾ. ೨೦೭). [ಕತ್ತಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ: ಜೋಕೆ! ಅವನು ಕತ್ತಿಕಾಳೆಗದಿ ಬಲುಗಟ್ಟಿಗನಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). [ಕತ್ತಿ + ಕಾಳೆಗ]

ಕತ್ತಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು, ಕುಲ್ಯರು, ಭಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೭). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಗೀರಸ ಗೋತ್ರದ ಈಶ್ವರನ ಕತ್ತಿಗನ ಮಕಳು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಂಗೆ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮-೫೨; 1256). [?]

ಕತ್ತಿಗೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಒರೆಯಿಂದ) ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೀಳು, —ಹೊರದೆಗೆ: ಘೋಳಾಯ್ತರಾರ್ಪಿನಿಂದೆರಡು ಕೈಯಲಿ ಕತ್ತಿಗಿತ್ತು ಸವಜಾದರು ಕಾಲ ಕಮ್ಮರಿಯ ತೆಱದಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೯). [ಕತ್ತಿ + ಕೀಳು$_1$ (< ಕೀಟ್$_1$)]

ಕತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ; ಮಚ್ಚು: "ಕೃಪಾಣೀ, ಲೂನಕರ್ತರೀ – ಈ ೨ ಕಡಿವ ಕತ್ತಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೧); ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂ ಬೆರಸು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ ಬೆಸಸು ಬೆಸಸೆಂದು ಬೆಸನಂಬೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ); ಕುಡುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ದೇವರ್ ತಡೆಯದೆ ಕತ್ತಿಗೆಯನೆಮಗೆ ಬೆಸಸುವುದು (ಅಜಿಪು. ೧೦-೪೦); ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಜಡಿಯುತ್ತುಮಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೮); ಕರಗಸದೊಳ್ ಪೋಳ್ದು ಕತ್ತಿಗೆಯೊಳ್ ಸೀಳ್ದು (ರತ್ನಕ. ೨-೪ವ). [< ಸಂ. ಕರ್ತ್ರಿಕಾ]

ಕತ್ತಿಮತ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಮತ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮತ, —ಪಂಥ (ಕಿ). [ಕತ್ತಿ + ಮತ]

ಕತ್ತಿಮಾತು (ನಾ). ಎರಡು ದೇಶಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ ಘೋಷಣೆ ಮಾಡುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಕತ್ತಿ + ಮಾತು$_1$]

ಕತ್ತಿವರಸೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ: ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಆಟಕ್ಕೆ ನಾರಣಪ್ಪನಂಥ ಬಡಪಾಯಿ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಮಾತ್ರ ಅವಳ ದುರ್ದೈವ (ಅನಾಥೆ. ೩೧). [ಕತ್ತಿ + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕತ್ತಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಲಬೋಯಸ್ಯ ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯ ಗೋತ್ರಸ್ಯ ಕತ್ತಿಶರ್ಮ್ಮಣ ಪುತ್ರಾಯ (ಇಆ. VII, ೧೮೭-೧೯; 668). [ಕತ್ತಿ + ಶರ್ಮ]

ಕತ್ತಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. = ಕತ್ತಿಸಾಧನ (ಕಿ). ೨. ಖಡ್ಗ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ, —ಚತುರ (ಕಿ). [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧಕ]

ಕತ್ತಿಸಾಧನ (ನಾ). ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆಯ ಸಾಧನೆ. [ಕತ್ತಿ + ಸಾಧನ]

ಕತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊತ್ತಿಸು; ಉರಿಮಾಡು: ಏಳುಬತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಕಾಯಿತು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೧೮); ಒಲೆ ಕತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯಾಗು; ಉರಿಹತ್ತು; ಸುಡು: ಅದು ಉರಿಯ ಬುಡ ತುದಿಯಂತೆ ಕತ್ತುವುದು ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಉರಿವುದು ಉತ್ತರವಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೯-೫೩೬); ಕಲ್ಲು ಬೆಂಕಿಯ ಕೂಡಿ ಉರಿವಾಗ ಹುಲ್ಲು ಕತ್ತಿದುದಿಲ್ಲ (ಮಧುವ. ೨); ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ ಸುತ್ತುವರಿದು . . . ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೩); ಕತ್ತಿದ ಕಡಿಯೊಳುಪ್ಪಂ ಲೆಪ್ಪಿಸಿದಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೦-೧೩). ೨. ಹೊತ್ತಿಸು; ಬೆಂಕಿಯುಂಟುಮಾಡು: "ಗಳ ಶಿಖಿಪಟೂಕರಣದೊಳ್ಕತ್ತು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕತ್ತು; ಕೊಡ. ಕತ್, ಕತ್ತಿ]

ಕತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಕಿರಿಚು; ಧ್ವನಿಮಾಡು (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತು]

ಕತ್ತು$_3$ 'ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕತ್ತು$_4$ 'ಖತ' ನೋ.

ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ: "(ಅಂಗಿ, ಒಳಅಂಗಿ, ಮೊ. ಗಳ) ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ, ಕತ್ತುಪಟ್ಟಿ . . . ನಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಬಂದೀವಾನನ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ" (Collar. ಇಂಕನಿ). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕತ್ತುಮೂಳಿ (ನಾ). ಬರಿ ಕೊರಳು; ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತು (ಕಿ). [ಕತ್ತು$_3$ (< ಕಟ್ಟು) + ಮೂಳಿ$_1$ (< ಮೂಟಿ$_1$)]

ಕತ್ತುರಿ, ಕತ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕಸ್ತೂರಿ; ಮೃಗಮದ: "ಮೃಗಮದಂ ಮೃಗನಾಭಿ ಕತ್ತುರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧); ಕತ್ತುರಿಯಲ್ ಬರೆದಂತಪ್ಪ ವಿಕ್ರಾಂತತುಂಗನ ಮೀಸೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯); ಸಾದು ಜವಾಜಿ ಕತ್ತುರಿ ಗಂಧಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪೯); ದಿಟ್ಟಿಯ ದೋಷಕೆಂದು ಕತ್ತುರಿಯಡ್ಡಬೊಟ್ಟನಿಟ್ಟು (ಸೌಂದಪು. ೭-೨೩); ಪನ್ನೀರ ಚಳೆಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆ (ಕಂನವಿ. ೮-೧೧); ಕನ್ನಡಂ ಕತ್ತುರಿಯಲ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬-೧೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ತಾರಗೆಯ ಮೊಳೆಗಳಂತಿರ್ದ ಪಡ್ಡಳಿಗಳಂ ಹಾರೈಸುತ ಕೊಂಡು ಬಿಳಿಯ ಕತ್ತುರಿಗಳಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೧೮); ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆ ಸೇವಂತಿಗೆ ಕತ್ತುರಿ ಸಿಂಗದ ಮುಡಿವಾಳ ದವನ ಮಂಗಳ ತುಳಸಿ ಬಿಲ್ವದ ಪತ್ರೆಗಳ (ಮೋಹತ. ೨೨-೪೨); ಕತ್ತುರಿ ಸೇವಂತಿಗೆ ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊತ್ತದ ಜಾಜಿ ಸಂಪಗೆಯ (ಕಂನವಿ. ೬-೮೨). **ಕತ್ತೂರಿ**: ೧. "ಕತ್ತುರಿ (ಕತ್ತೂರಿ) – ಕಸ್ತೂರೀ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬); ಮಂದಗಮನೆಯರು ಕತ್ತೂರಿತಿಲಕವ ಚಂದನಗೂಡುತಿಕ್ಕಿದರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೧೧). [ಪ್ರಾ. ಕತ್ಥೂರೀ < ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕತ್ತುರಿಕಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕೃಷ್ಣಪರ್ಣಿಗಿಡ; ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಮಾಲುಕಮೆನಲ್ಕೆ ಕತ್ತುರಿಕಾಮಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಾಮ?]

ಕತ್ತುರಿಗಂಪು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಪರಿಮಳ, —ವಾಸನೆ: ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ಬೇಡಿತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಕಂಪು]

ಕತ್ತುರಿಗದಡು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಕದಡು; ಕಸ್ತೂರಿ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಸುಗಂಧದ ರಾಡಿ: ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ (ಅನಂಪು. ೬-೪೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಕದಡು$_2$]

ಕತ್ತುರಿನಾಮ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಿಂದ ಬರೆದ ನಾಮ; ತಿಲಕ: ಕತ್ತುರಿನಾಮವನು ಪಣಿಗಳವಡಿಸಿದನು (ಕಂನವಿ. ೨೨-೬೧). [ಕತ್ತುರಿ + ನಾಮ]

ಕತ್ತುರಿನೀರ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೆರಸಿದ ನೀರು, —ಓಕುಳಿ: ಮೇಳದ ವಧುವಿತ್ತಳ್ ಪರಿಹಾಸ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೊತ್ತುವ ನಿಜಕರಯಂತ್ರದ ಕತ್ತುರಿನೀರ್ಗಮಲಮಲಯಜದ್ರವರುಚಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೧); ಇಟ್ಟನೀಶಂ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯ ಕತ್ತುರಿನೀರಪೊಟ್ಟಣದೊಳಗಜೆಯಂ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೬೫). [ಕತ್ತುರಿ + ನೀರ್$_1$]

ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಟ; ಪರಿಮಳ ಪ್ರಿಯನಾದ ವಿಟ: ಕತ್ತುರಿಬಿಯಮಂ ಮೆಜ್ಜೆದು ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪೂಟ್ಟು ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಜಂಗ]

ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ: ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟನೆಂತಿಡುವೊಡಂ ನಿಲಲೊಲ್ಲದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೬); ಹೊನ್ನ ಮೋಹಳದ ಕಠಾರಿ ಕತ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನದ ಕೆಯ್ಯಂಬು ಮೆಜ್ಜೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೬). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_3$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕತ್ತುರಿಮರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರುಗ: ಮರುಗ ಕತ್ತುರಿಮರುಗವು ಜಾಜಿ ಕೆಂಜಾಜಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಸೇವಂತಿ (ಕಂಸವಿ. ೫-೯೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಮರುಗ]

ಕತ್ತುರಿಮಿಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ: ಕತ್ತುರಿಯೊಳ್ ಪೂಟ್ಟು ಕತ್ತುರಿಮಿಗದಂತಿರ್ಪ ಕತ್ತುರಿಬೊಜಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ); ಹಸ್ತಿ ಕತ್ತುರಿಮಿಗಮಲ್ಲದುಗ್ರಮೃಗಮಿಲ್ಲ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೫೮) [ಕತ್ತುರಿ + ಮಿಗ]

ಕತ್ತುರಿವಣ್ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯಂತಹ ಮಣ್ಣು; ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು (?): ಎಸಟಂ ಮುಟ್ಟಲೊಡಂ ತನ್ನ ಸೌರಭಂಗೆಟ್ಟು ನೆಗಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿವಣ್ಗಂ ಮಸಿಗಮೆಣೆಯಪ್ಪುದೆನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವಂ ಕೇದಗೆಯ ಕಂಪನೇವಣ್ಣಿಸುವಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಮಣ್]

ಕತ್ತುರಿವಳೆ (ನಾ): ಕಸ್ತೂರಿ ಬಳೆ; ಕರಿಯ ಸಾಣೆ ಬಳೆ: ಮತ್ತೋರ್ವ ಪಾಮರಿ ಕವಣೆಗೆ ಗುಂಡಿಟ್ಟು ಕತ್ತುರಿವಳೆ ಗಳಿಲೆನುತ (ಅನಂಡ. ೧-೮೧). [ಕತ್ತುರಿ + ಬಳೆ$_3$]

ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆ (ನಾ). = ಕತ್ತುರಿಮಿಗ: ಘನಸಾರದ ಪೊಸ ಕಾಡೊಳ ಗಾಡುವ ಕತ್ತುರಿವುಲ್ಲೆಗಳ ಬಿನದಿಪ ಹಸುಳೆ ಜವಾದಿಯ ಮಿಗಗಳನನು ರಾಗದಿ ನೋಡುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೨). [ಕತ್ತುರಿ + ಪುಲ್ಲೆ]

ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಪುಣುಗು ಬೆಕ್ಕು: ಮರಿಚ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರತನುವ(ನಾ)ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣಚ್ಛದಂ ಕತ್ತುರಿ ವೆಕ್ಕಂ ಸಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಿಭಶಿಶುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸೆ ಸೊಗಯಿಪುದೀ ಕಾನನೋದ್ದೇಶಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೯). [ಕತ್ತುರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕತ್ತೂರಿ 'ಕತ್ತುರಿ' ನೋ.

ಕತ್ತೃಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚೀ ಹುಲ್ಲು: "ಗಂಧಿತೃಣಂ-ಕತ್ತೃಣ, ಕುಂಕುಮ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕತ್ತೆ$_1$ 'ಕಟ್ತೆ' ನೋ.

ಕತ್ತೆ$_2$ (ನಾ). "ಮಣಿಬಂಧದ ಮುಂದಣ ಭಾಗ" (ಅಕಾನಿ. ೫-೫). [?]

ಕತ್ತೆಕಾಗದ (ನಾ). ಕರಡು ಕಾಗದ; ಒರಟು ಕಾಗದ: ಬಸ್ತುಗಳು, ಮೊ.ನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪವಾದ ಒರಟು ಕಾಗದ; ಕತ್ತೆಕಾಗದ; ಕರಡುಕಾಗದ (Cartridge Paper. ಇಂಕನಿ); ಅದು ಒಂದು ತರಹೆ ದಪ್ಪನೆಯ ಕಾಗದವಂತಪ್ಪ, ಕತ್ತೆಕಾಗದ ಅಂತ ಕರೀ ತಾರಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೮). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಾಗದ]

ಕತ್ತೆಕಿರುಬ, ಕತ್ತೆಗಿರುಬ, ಕತ್ತೆಗುರುವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಮೃಗ: ಕತ್ತೆಕಿರುಬಗಳೂ ಶ್ವಾಪದಗಳೂ ರುದ್ರವಿಹಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ (ಕೃವಾಕ. ೨೮). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ (ಕಿ). **ಕತ್ತೆಗಿರುಬ**: ೧. "ಮೃಗಾದಃ - ಕತ್ತೆ (ಗಿರುಬ) ಗುರುವ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕತ್ತೆಗುರುವ**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_1$)./ ತುಳು. ಕತ್ತೆಕುರುಬೆ]

ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ (ನಾ). = ಕತ್ತೆಗರ್ಬ: ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೫೨).
[ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ತೆಕುರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಕಾಳು ಕಡಿ ಹಾಗೂ ಕಂಬಳಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಕುರುಬ (ಕಿ).
[ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$)]

ಕತ್ತೆಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತೆಯ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು: ಮುತ್ತ ಮುದುನರಿಯಂತೆ ಬಳ್ಳುಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ ನೆತ್ತಿವೊಡೆಯಲ್ ಗಳಹಿ ಕತ್ತೆಗರೆವರ್ ಕೆಲರ್ (ವಿಕಾಂರ. ೧೪೪-೧೪).
[ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕರೆ$_1$]

ಕತ್ತೆಗರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ಕಿ). [?]

ಕತ್ತೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕತ್ತೆಗಾಲ - ಈ ಬೇರಂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾಂತಿ ಆಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೪); ಕತ್ತೆಗಾಲದ ಬೇರಂ ತಂದು ಮೊಲೆ ಹಾಲಿಂದ ತೇದು ಅರೆ ಅಳಲೆಯಷ್ಟು ಎರೆಯಲು ವಾಂತಿಯಕ್ಕುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೮). [?]

ಕತ್ತೆಗಾಹಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆ ಕಾಯುವವನು: ಕತ್ತೆಗಾಹಿಯ ಮಾತು ಬೇಡ (ಕೋಲಶಾಂ. ೩೯). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಾಹಿ]

ಕತ್ತೆಗಿರುಬ 'ಕತ್ತೆಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತೆಗಿವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಜಶೃಂಗಿ - ಕತ್ತೆಗಿವಿ" (ಅಕಾನಿ. ೨-೮); ಕತ್ತೆಗಿವಿ ಸಹದೇವಿ ಮತ್ತೆತ್ತುನಾಲಗೆಯು ಉತ್ತರಣಿ ವೆರಸಿ ತಿಲಕವಿಡೆ ಲೋಕ ತನ್ನತ್ತ ಸಾರುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೮೦). [?]

ಕತ್ತೆಗುರುವ 'ಕತ್ತೆಕಿರುಬ' ನೋ.

ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯಂತೆ ದುಡಿಯುವುದು; ಹೊರೆಗೆಲಸ; ಬಿಟ್ಟಿ ದುಡಿತ: ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸುವವನು (Slave driver. ಇಂಕನಿ); ಅಳಿನಿಂದ ಕತ್ತೆಚಾಕರಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಚಾಕರಿ]

ಕತ್ತೆತುಂಬೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕತ್ತೆತುಂಬೆ ಸೊಪ್ಪು, ಅಧೋಮುಖಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೪೩). [?]

ಕತ್ತೆಬಾಲ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತೆಯ ಬಾಲ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು: ಅವನು ಬರದಿದ್ದರೆ ಕತ್ತೆಬಾಲ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಬಾಲ$_2$]

ಕತ್ತೆಬಾಲದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ).
[ಕತ್ತೆಬಾಲ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕತ್ತೆಯ 'ಕಟ್ತೆಯ' ನೋ.

ಕತ್ತೆವಾಯಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯ ಬಾಯಿ: ತಪ್ಪುತ್ತೆಡಹುತ್ತೋದುತ್ತಿಪ್ಪನ ಬಾಯ್ ಕತ್ತೆವಾಯಿ (ನೀತಿಸಾ. ೩೦).
[ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ: ಕನಂಗಹೂ, ಕಮಂದ ಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೪). [ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ) + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆಗಿಡ, ಕತ್ತೆಕಿರುಬನಗಿಡ, ಕುರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೫೨).
[ಕತ್ತೆಹೊಟ್ಟೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕತ್ಥನ (ನಾ). ಜಂಬ ಕೊಚ್ಚುವಿಕೆ; ಬಡಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕತ್ಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕತ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು: ಕೊಂದ ಬಿಸುಟ ಅಹಿತರನುಯೆಂದು ಕಂಸ ಕತ್ಥಿಸೆ ಇಂದಿರೇಶ ಕೇಳಿದವ್ಯಯಾತ್ಮಾ (ಪ್ರಸಭಾ. ೬೫-೪). [ಕತ್ಥನ + -ಇಸ್ಸು]

ಕತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಎಂಬ ವರ್ಣ: ದ್ವಿತ್ವಂ ಬೆರಸಿದ ಕತ್ವಂ ಚತ್ವಂ ಖತ್ವಂ ಯಥಾಪ್ರಯೋಗದಿನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕಥಕ್ (ನಾ). ಭಾರತೀಯ ನೃತ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚಲನ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೂ . . . ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕತ್ಥಕ್]

ಕಥಕ (ನಾ). ೧. ಕತೆ ಹೇಳುವವನು; ಕತೆಗಾರ: ಗಾಯಕ ವಾದಕ ನರ್ತಕ ಕಥಕ ಪುಣ್ಯಪಾಠಕ ವೈತಾಳಿಕನಿಕರಮುಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೪-೫೪ ವ); ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಕಥೆಗಳು ಜನತೆಗೆ ಕಥಕರು ಭಟ್ಟರು ಅಟ್ಟಲಾಟದವರು ಇವರಿಂದ ಕೇಳಿ ನೋಡಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೭). ೨. ಮುಖ್ಯ ನಟ; ಭಾಗವತ (?): ಬೀಣೆಯ ಕೊಟಲ ಬೆದಂಡೆಯ ಗಾಣರ ಬಟಿವಿಡಿದು ಸುಟಿದು ಕುಂ[ದಿಂ] ಕಥಕಶ್ರೇಣಿಯೊಡನೆಳಸಿ ಬಳಸುವ ನಾಣಿಲಿಗಳನೀ ಬುಧಾಳಿಯೊಳ್ ಪುಗಿಸುವುದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಥಕಳಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಲಿ 'ಕಥಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಕಥಕ್ಕಳಿ, ಕಥಕಳಿ, ಕಥಕ್ಕಲಿ (ನಾ). (ಮಲಯಾಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರವಾಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಕೇರಳವು ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಮಾತೃಭೂಮಿ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೭); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಕ್ರಮದಂತೆ, ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡಿ, ಬಿಡಿ ಹಾವ (Gesture) ಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪರಿಪಾಠವನ್ನು ನಮ್ಮವರು ಬಳಸಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೦); ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಪುತ್ಥಳಿಯೆ! ಪೃಥಕ್ ಥತ್ ತಳಿಸಿದೆ ಜೀವಂತಿಗೆ (ಅರಳು. ೨೪೪-೭). **ಕಥಕಳಿ**: ಅಟ್ಟಕಥಾ ಅಥವಾ ಕಥಕಳಿ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ನಾಟ್ಯ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೪೦೩); ಮೂಕ ನಾಟಕಗಳಾದ ಕಥಕಳಿ ಮೊದಲಾದುವು ಈ ವಾದದ ಪರಿಣಾಮಗಳೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೯). **ಕಥಕ್ಕಲಿ**: ಇವರು ಕುಣಿಯುವ ಕುಣಿತಗಳು 'ಕಥಕ್ಕಲಿ' ಕುಣಿತಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೧). [← ಮಲ. ಕಥಕ್ಕಳಿ]

ಕಥನ (ನಾ). ಹೇಳುವಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ಕಥೆ: ವರನೃಪರ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಧರಣಿಪನ ಕಥನವೇ ಕಥನ (ಹಚಕಾ. ೧೪-೩೧); ಶ್ರವಣಸುಧಾವಿನೂತನ ಕಥನ ಕಾರಣ ಕಾವುದಾನತಜನವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧); ಮುದುಕಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಕಥನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಿರಾಮವಿತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥನಕವನ (ನಾ). ಕಥನರೂಪವಾದ ಕವನ; ಕತೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ: ಕಥನಕವನ, ದೃಶ್ಯಗೀತ . . . ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪). [ಕಥನ + ಕವನ]

ಕಥನಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಬೇಹಿನಾಳ್ . . . ಕಯ್ಮುಗಿದು ಕಥನಗೈದನು ಕದನವೃತ್ತಾಂತಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೫-೩೪೭). [ಕಥನ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಥನಾಲಾಪ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವಿಕೆ, —ನಿರೂಪಣೆ: ಇಳೆಯೊಳೀ ಕೃತಿಯ ಕಥನಾಲಾಪವೆಂತೆನಲು (ಭಕ್ಷಾಚ. ೧-೭). [ಕಥನ + ಆಲಾಪ]

ಕಥಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಥೆ; ಇನ್ನೊಂದು ಕಥೆ: ಒಂದು ದಿನಂ ಕೃಷ್ಣನಾಟಿಗುಟ್ಟದೊಡದನೇನೆಂದುಂ ಮಾಣಿಸಲಱಿಯದದೊಂದು ಕಥಾಂತರದೆ ಗೋಪಿ ಮಾಣಿಪ ಬಗೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೯); ಮುಂದಿಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಂತರವನರಸ ಕೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೨). [ಸಂ.]

ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಹರಿಕತೆ: ಕಥಾಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂಬುದು ಉತ್ತರದ ಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಲೆ (ಸಂಗೀತ. ೧೧೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಕಾಲಕ್ಷೇಪ)]

ಕಥಾನಕ (ನಾ). = ಕತೆ ೧: ಮುದುಕಿ ಹಿಂದಿನ ಕಥಾನಕವೊಂದನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಾಗ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೧೧೩); ಎರಡು ಕಥಾನಕಗಳ ಮೇಲೆ ಕರ್ತೃ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಕಥಾನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರ: ಅರೂಢ ಸರ್ವಜ್ಞನಂ . . . ಕಥಾನಾಯಕಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧); ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನೆ ಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭಂ ಕಥಾನಾಯಕನಾಗಲನಿಲಜನೊಳ್ ಪೋಲಿಸಿ ಪೇಟ್ದನೀ ಗದಾಯುದ್ಧಮಂ ಮಹಾಕವಿರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ನಾಯಕ)]

ಕಥಾನ್ವಯ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಹೊಂದಿಕೆ, —ಸಂಬಂಧ, —ರಚನೆ: ಈಗಡಿನ ಕಥಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ರಸಮುಂ ಪೊಸಗಬ್ಬಮಪೂರ್ವಮಾವುವುಳ್ಳೊಡಮವು ಪೇಟ್ದು ಸಾಧಿಸಿದ ಕಬ್ಬಮೆ ದಲ್ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅನ್ವಯ)]

ಕಥಾಪತಿ (ನಾ). = ಕಥಾನಾಯಕ: ಈ ಕೃತಿಗೆ ಕಥಾಪತಿ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪತಿ)]

ಕಥಾಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಕತೆಯ ಓಟ, —ನಡೆ: ಮಾತಿನ ಮತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗದ್ದಲದಿಂದ ಕಥಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ನಡುನಡುವೆ ಅಡಚಣೆಯೊದಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೯). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರವಾಹ)]

ಕಥಾಪ್ರಸಂಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಚನ; ಸಂವಾದ; ಸಂಭಾಷಣೆ. ೨. ಕಥೆಯ ವಸ್ತು; ಕಥೆ. ೩. ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಪ್ರಸಂಗ)]

ಕಥಾಭಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಥೆಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು; ಕಥಾವಸ್ತು; ಕಥಾವಿಷಯ: ಸಂದರ್ಜುನನೊಳ್ ಪೋಲ್ವೀ ಕಥಾಭಿತ್ತಿಯನನುನಯದಿಂ ಪೇಟಲೆಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೧). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಭಿತ್ತಿ)]

ಕಥಾಮಂಜರಿ (ನಾ). ಕತೆಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ಸಮೂಹ: ಈ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಖ್ಯಾನವೆಳ ಅನೇಕ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಒಂದು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಕಥಾಮಂಜರಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕಥಾಮಂಜರೀ (ಕಥಾ + ಮಂಜರೀ)]

ಕಥಾಮುಖ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗ: ಪೀಠಿಕಾಭಾಗ ಮುಗಿದು ಕಥಾಮುಖ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು – ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೯). 'ಕಥಾವತಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಮುಖ)]

ಕಥಾಯ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

ಕಥಾಯಿ, ಕತಾಯಿ, ಕತಾವಿ, ಕತ್ಥಾಯ, ಕಥಾಯ, ಕದಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಜಗಪೊಗಳೆ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಡಿಪಟ್ಟವಳಿಯ] ಕಡೆಗಟ್ಟಿಂದ ಸೊಗಯಿಸಿದ ನೇತ್ರ ಸೂತ್ರಾವಳಿಗಳಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೩); ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಕ್ಕೆ – ವಕ್ಷಾಣಂ . . . ಮತ್ಥವಟ್ಟಗೆ, ಕಥಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಥಾಯಂ (ಕತ್ಥಾಯಂ)] (ಶಮದ. ನ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕತಾಯಿ**: ದುಗುಲದ ಪೈಠಣೆ ಸುಕ್ಕುಗುಪ್ಪಸಮಿಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕತಾಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವೆಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪವೇಕತಾಯಿ, ಸೊಗಯಿಪಯೇಕತಾಯಿ] ಮೆಜೆಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೩). **ಕತಾವಿ**: ಗಂಟಕ್ಕಿದ ಹುರ್ಬೊಪ್ಪುವ ತಿಲಕಂ ಬೈತಲೆ ಕತಾವಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಿಂ ಮೆಯ್ಯಂಡೇಜಿ (ಕುಮುರಾ. ೧೧-೪).

ಕತ್ತಾಯಿ: ಮತ್ತವಟ್ಟಿಗೆ, ಕತ್ತಾಯಂ [ಪಾಶಾಂ. ಕಥಾಯಿ, ಕಥಾಯಂ] (ಕಮಲ. ಸ. ೨೫ ವೃತ್ತಿ). **ಕ ಥಾ ಯ :** ಮೇಲಿನ ಶಬ್ದಮಣಿ ದರ್ಪಣದ ಪ್ರಯೋಗದ ವಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕದಾಯಿ:** ನಡುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟಿನ ಹೊಕ್ಕುಳ ಹಲ್ಲಯ ತೊಗಲ್ಚೀಲಂ ಕದಾಯಿಯ ಕಡಗಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಂಕ್ತಿಯುಂ (ಕಇತಿ. ೧೧೦–೬೨). [?]

ಕಥಾಲಾಪ, ಕಥಾಲಾಪ (ನಾ). ೧. ಮಾತುಕತೆ; ಸಲ್ಲಾಪ; ಸಂಭಾಷಣೆ: ಸುರಂಜನ ಕಥಾಲಾಪರಸದಿಂ ಪಥ್ಯಸಾನ್ನಿಧ್ಯದೊಳಿರ್ದನಾ ಯೊಳಿರ್ದನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೩). ೨. ಕತೆ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಕಥಾನಿರೂಪಣೆ: ಆರಿಸಿಲ ಜನಮೇಜಯಕ್ಷಿತಿಪ ಮುಂದಣ ಕಥಾಲಾಪ ಳಾತುಕವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦–೧). **ಕ ಥಾ ಳಾ ಪ: ೨.** ಕೇಳಿದ ನೃಪಾಲಕುಲತಿಲಕ ಮುಂದಣ್ಮಿತ ಕಥಾಳಾಪಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೫೮).

[ಸಂ. (ಕಥಾ + ಆಲಾಪ)]

ಕಥಾವಣೆ, ಖತಾವಣೆ, ಖತಾವಣೆ (ನಾ). ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದ ವ್ಯವಹಾರದ ಲೆಕ್ಕ; ಖಾತೆವಾರು ಜಮಾಖರ್ಚು: ಪ್ರಭುದೇವ, ಕಾಮಣ್ಣನ ಮುಂದಿದ್ದ ಸಾಹುಕಾರರ ಕೊಡಿಜು, ಕಥಾವಣೆ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕಡಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ (ದಿವಾಬ. ೬೨). **ಖಿತಾವಣೆ :** ಜೈಖಿತಾವಣೆ ಬರಿಯುವುದು (ಮುಂಬ್ಯಾ. ೨೬೯). **ಖತಾವಣೆ:** ಅದರ ಖತಾವಣೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಸಹಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ (ಬ್ಯಾಂಕಳ್ಳ. ೬೧).

[← ಮರಾ. ಖತಾವಣೆ]

ಕಥಾವತಾರ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಆರಂಭ: ಸತ್ಕೃತಿ ಕಥಿತ ಕಥಾವತಾರಮೀ ಕೇವಲಮೇ (ಶಾದಂಪು. ೭). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವತಾರ)]

ಕಥಾವಸಾನ (ನಾ). ಕಥೆಯ ಮುಕ್ತಾಯ, —ಮುಗಿವು: ವ್ಯಸನಪರ್ವದಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ಕಾಲಾಂತರದೊಳ್ ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವರಾದ ರೆಂಬ ಕಥಾವಸಾನದೊಳ್ (ಜಾವೆಂಪು. ೫೯–೧೪).

[ಸಂ. (ಕಥಾ + ಅವಸಾನ)]

ಕಥಾಸಾರ (ನಾ): ಕಥೆಯ ಸಾರಾಂಶ: ಕಥಾಸಾರವು ಮೊದಲಾಗಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಕಾಲೂಸಾ. ೬ ಹರಡಿ). [ಸಂ. (ಕಥಾ + ಸಾರ)]

ಕಥಾಳಾಪ 'ಕಥಾಲಾಪ' ನೋ.

ಕಥಿಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಹೇಳುವವನು; ಕಥೆಗಾರ: ಅಮೃತಮಥನಕಥನ ವರ್ಣವರ್ ಕಥಿಸುಂ ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೩–೧). [< ಸಂ. ಕಥಕ]

ಕಥಿತ (ಗು). ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ; ಹೇಳಿದ: ಸಕಳಾಳಾ ಕಳಾಕಳಾ ಕಥಿತ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ... ಪೆಟ್ಟ ಚಿತ್ರಕೃತಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೯೯); ಜಿಜ ಪಿತೃನೂತಕೇತನ ಕಥಿತಮಾಗಿರ್ದ ರಥಮನು ಪಲ ಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೦ ವ); ಈ ಸಂಧಿಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಲಗ್ಗೆ ಬಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯು ಕಥಿತವಾಗಿದೆ (ಕರ್ನಾಡ. ೪೭). [ಸಂ.]

ಕಥಿತಮೂಲ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ ಬೆಲೆ: (ಪಾಂಶಿ. ೩೩).

[ಕಥಿತ + ಮೂಲ್ಯ]

ಕಥಿಯಿಸು 'ಕಥಿಸು' ನೋ.

ಕಥಿಲ (ವ್ರಾ). ತವರು: ೧. ಆಳ್ವಲಕಾರ, ಉತ್ತಮ; ೨. ಊಡು (ಲೋಣಾನ); ೩. ಕಥಿಲ (ತವರು); ೪. ಕವಡಿ ಲೋಣಾನ (ಮುಂಬ್ಯಾ. ೧೩೨).

[← ಮರಾ. ಕಥಿಲ]

ಕಥಿಸು, ಕಥಯಿಸು, ಕಥಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಗಣಧರಾದಿಗಳುಳ್ಪದನುಳ್ಳ ಮಾಜ್ಕೆಯಿಂ ಕಥಿಸಿದರಿಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟ ಕವಿಳ್ಪಲ್ಪಮಿದೆಂಬನವಲ್ಪನಲ್ಲನೇ (ಪಶ್ವಪು. ೧–೪೩); ಅಮೃತಮಥನ ಕಥನನವರ್ ಕಥಿಸಲು ಕಥಿಸುತಿರಲಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೩–೧); ಪೃಥಿವೀಪತಿಯ ಕಂಡು ಹೆಬ್ಬೆ ಬ್ಬ ಗೊಂ ಡಿಂ ತು ಕಥಿಸಿದಳೆನದಿರು ಖಗವೆ (ಭರಚ. ೬–೪೨).

ಕಥೆಯಿಸು : ಅಪಹಾಸ್ಯ ಸಮಾಶ್ರಿತವಪ್ಪ ಕಬ್ಬಮಂ ಕ ಥೆಯಿಸಿ ಗರ್ವದಿಂ ಬೀಸುತು (ಸ್ವಂಗಾಸ. ೧–೬). **ಕೆಥಿಯಿಸು :** ಮಥಿಯಿಸಲೆಂದು ಮಂದರಮನಲ್ಲಿರದಿಟ್ಟರಿಕಿಪ್ಪ ಭಾವಮಂ ಕಥಿಯಿಸುವಂತೆ ಮೇ ರು ಮೆಜ್ಜೆದಿದುರದು ಮಧ್ಯದೊಳಾ ಪರ್ವೋಧಿಯಾ (ರಾಜಕೀ. ೧–೧೦೫). **'ಕತಿಸು' ಪರಾ.** [ಕಥನ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಥೆ (ನಾ). = ಕತೆ ೧: ಮಹಾಪುರುಷರ್ಗಳ ಕ ಥೆ ಗಳಂ ಪೇಟ್ಟಲ್ಲಿ (ಪಚ್ಚಾ. ೧–೧೧); ಒಳಪೊಕ್ಕು ಪೋದ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆ ಯೆಲ್ಲಮಿಗ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೊಳಕೊಂಡತ್ತಿನೆ (ಗದಾಯು. ೧–೪೫); ವಿಷ್ಣುವ ನೆನೆದು ಮುನಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಕಥೆಯ (ಅಯ್ಯಾಳ. ೩–೧೦); ಕಥೆಗೊಂದು ಕಾಲುಂಟೆ? (ಗಾಪ).

ಕಥೆಯಾಗು = ೧. ಕ ಥೆ ಯು ಸಂಗತಿಯಾಗು; ಕಥಾವಸ್ತುವಾಗು: ವ್ಯಥೆಯಾದಳು ಕ ಥೆ ಯಾ ದಳು ಎಡಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಱಗಿ! (ಅರಳು. ೩೫೭–೯). ೨. ರಗಳೆಯಾಗು; ದೊಡ್ಡ ವಿಷಯವಾಗು: ಅದೇ ಒಂದು ಕಥೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಥಾ]

ಕಥೆಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳು: ವಿಶ್ವರೇ ಕಥೆಗೇಳ್ ವೇದ ಪವಿತ್ರ ರಹರು (ಉವ್ಯಾದ್ಯೂರ. ಒ.೦೫. ೧೯–೩೬ ಅಡಿಟಿ). [ಕಥೆ + ಕೇಳ್]

ಕಥೆವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳು, —ನಿರೂಪಿಸು: ನನ್ನ ಯಾದುದು ಸುತಂಗೆ ಕಥೆವೇಱ್ದಂರೆಂಬ ನಾಮ್ಕುಡಿ ಜಗದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೯–೧೪). [ಕಥೆ + ವೇಱ್]

ಕಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಥನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಈ ನಾಟಕಗಳು ಪದ್ಯ, ಕಳ್ಳ, ದ್ವಿಪದ, ಭಾಷಣಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಭಾರದ. ೫೫೫). [ಸಂ.]

ಕದ 'ಕದವು' ನೋ.

ಕದಂ (ಗು).(ಕುದುರೆಯಂತೆ) ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯಾದ; ಚುರುಕಾದ (ಕ).

ಕದಂನಡಿಸು = (ಕುದುರೆಯಂತೆ) ವೇಗವಾಗಿ ನಡಸು (ಕ).

[← ಹಿಂ. ಪಾರೆ. ಮರಾ. ಖಂದಾ]

ಕದಂದಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕದವನ್ನು ತೆಗೆ; ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆ: ಭಕ್ತನಂ ಕಂಡು ಭಯಂಬಡುತೆ ಕದಂದಿಗೆದು (ಉಪ್ಪಸು. ೧೧–೬೨).

[ಕದ (< ಕದವು) + ತೆಗೆ]

ಕದಂಪು, ಕದವು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ: ಪರಾಕ್ರಮಧವಳನ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕದಂಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೨ ವ); ಮುತ್ತಿನ ನೀಲದೆಳ್ನರದೋಲೆ ಕದಂಪಿನೊಳಾಡೆ (ಜಗ ವಿ. ೫–೪೩); ವಿಳಿಲ್ಪ ದಿಂದುಗೆ – ಕದಂಪು, ಕದವು (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಬಂದುಗೆವಾಯ ತೆಳ್ಗದಂಪಿನ ನುಡ್ಮೊಗರಲ (ಪದ್ಮಣ. ೯–೯೯). **ಕೆದವು :** "ಕದಪು ಕೆಪ್ಪಂ ಕಪ್ಪೊಳಲಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯–೧೫); ಕದಪಿನ ಕಣ್ಣ ಸಾರ್ದಯವಳಕ್ಕತಮಪ್ಪ ಗಳಪ್ಪದೇಶಮಂ (ಶಾಪ್ತಾಸಾ. ೬೬೬ ಹೊಸ್ತಕ್ಕ); ಅವತಂಸಂ ಕದಪಂ ಪಳಂಚಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೯೯); ಅರಸನ ಕದಪು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಉವ್ಯಾಕ. ೧–೨). [ದೇ. ತ ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು]

ಕದಂಬ (ನಾ). ೧. ಕದಿಹದಿ ಮರ; ನೀಪ ವೃಕ್ಷ: "ಕಡವೆನೆ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಕಳುಭಾಕೋಳ ಕದಂಬ ಲುಂಗಲವಲೀ ಭೂಜಾಜ್ಞಾನಾನೋಕಹ ಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೦); ಕದಂಬ ಮಹಿಜಾತದಿಂ ಪಡುವಲಾಗಿ ಪುಕ್ಕಂತದಕಿರ ದಕ್ಷಿಣದೊಳಾಗಿ ಮಾಜುಂ ಪುರುಷಕ್ಕೆ ಸ್ರೀರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೬೩). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಕೆಲದೊಳರ್ದ ಸಖೀಕದಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂಪು. ೬೪೧); ಎ ಸೆ ದು ರಿ ಬೆ ಳೆ ಳ ಜ ಲ ಕ ಣ ಕ ದಂ ಬ ಮೊ (ಜ ವಿ ಮ್ಮಾ ರ. ೨–೬೨).

೩. ಸಾಸಿವೆಯ ಕಾಳು. ೪. ಪರಿಮಳ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧ ಚೂರ್ಣ: ಕದಂಬಾದಿ ಗಂಧವಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ – ಸಕಲವಾದ ತಿಮಿರ ದುರ್ಗಂಧ ದೋಷಂಗಳಂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ... ಶೀತೋಷ್ಣಗಳ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೨); ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಯಾರಾಗುವ ಕದಂಬಗಳನ್ನು ಹಲವು ತೆರನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಾಹಿಜೀ. ೫೨). ೫. ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ; ಸೇರ್ಪಡೆ; ಬೆರೆಯುವುದು: ತ್ರಿವಿಧ ಮಲವಿಲ್ಲದಡೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಡೆ ಕೂಡಿ ಕದಂಬನಾಗಿ ಮಧುಮಕ್ಷಿಕದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೨೯-೬೫೩). ೬. ತರಕಾರಿ, ಮಸಾಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ (ಕಿ). ೭. ಕಲಕಿ ಹೋದದ್ದು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಅವರ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಕದಂಬವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೮. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕದಮ್ಬರಾ ಮಗನ್ದಿರ್ ಆಜವಮ್ಮರಸರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೫; 890); ಮುಜುಕಲ್ಲಂ ಕದಂಬ ತರಿಸಿ (ಎಕ. II, ೪೪೩; 900). ೯. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಕದಂಬರಾ[ಭ]ರಣಂ (ಕಇ. I, ೧೯-೭; 1108); ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳಿದ ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು... ಇವರೇ ಮುಖ್ಯರಾದವರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೩); ಕದಂಬರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಿವೆ (ಕಶಾಅ. ೨೧). ೧೦. ಅರಿಸಿನ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕದಂಬಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂಚಯ: "ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ ಸಮಾಜಮೌಘಂ ಕದಂಬಕಂ... ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧); ಶುಷ್ಕ ತಾರ್ಕಿಕಂಗಂ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೪); ಗೋಪಕದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸ ಸಂಕುಳಂಬೆರಸು ಕಾರ್ಮುಕಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ; ಮೊಸರೊಡೆ: "ದಧಿಯಾಮ್ಲ ದುಗ್ಧಾದಿಯಲಿ ವಡೆಗಳಂ ಕಲಸಲದು ಕದಂಬಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬). ೩. ಸಾಸಿವೆಗಿಡ. ೪. ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷದ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕದಂಬಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಲು ಕದಂಬಗೆಱೆ ನೈರಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತ್ರಿಕಟೇಶ್ವರದ ಶೀಮೆ (ಕಇ. I, ೧೭-೩೯; 1055). [ಕದಂಬ + ಕೆಱೆ]

ಕದಂಬದಂಬುಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ತಂಬುಲ; ಪರಿಮಳದ ತಾಂಬೂಲ: ಅದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೭); ಕುಂಕುಮದಣ್ಕೆ ಕದಂಬದಂಬುಲಂ ಕನಕವಿಭೂಷಣಾಳಿ ಪೊಸಜಾದಿಯ ಪೂ ದವಳಾರವಬ್ಕಱಂ ಜಿನಿಯಿಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೯). [ಕದಂಬ + ತಂಬುಲ]

ಕದಂಬಯ್ಯದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬನವಾಸಿಯ ಶ್ರೀಮತ್ಕದಂಬಯ್ಯದೇವನ ಮೇಲೆ ವನ್ದನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೦-೧೫; 1037). [ಕದಂಬ + ಅಯ್ಯ$_1$ + ದೇವ]

ಕದಂಬಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. (ಓದಲು ಕಷ್ಟವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ: ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ – ಗಗನಲಿಪಿ ಧೂಮಲಿಪಿ ಜಲಲಿಪಿ ಪಿಶಾಚಲಿಪಿ ಖಗಲಿಪಿ ಕದಂಬಲಿಪಿ ಕಾಕಲಿಪಿ... ಈ ಅಗಣಿತ ಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲಱಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೫). ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕದಂಬರ ಕಾಲದ ಲಿಪಿ. [ಕದಂಬ + ಲಿಪಿ]

ಕದಂಬವೆಳಗು (ನಾ). ಅನೇಕ ಬಣ್ಣಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣಕಾಂತಿ; ಬೆರಕೆ ಬೆಳಕು; ಮಿಶ್ರಪ್ರಕಾಶ: ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದ ಕದಂಬವೆಳಗೆಂಬ ಧವಳಾರುಣ ನೀಲ ನೀರರುಹವನಕ್ಕಿದಿರೇಱ್ವ ಲೋಚನಮರೀಚಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೨-೩೩ ವ). [ಕದಂಬ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕದಂಬಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ನಾಡ... ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೪; 946); ಕದಂಬಳಿಗೆ ದೇಶ ಸಹಸ್ರ ಮಧ್ಯೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೨; 951). [?]

ಕದಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶಿವಮಾರ ಕದಮ್ಬೂರಂ ಆಳೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೩; 753); ಕದಂಬೂರಾ ನಾಳ್ಪದಿನ್‌ಬರು ವಿದತ್ತೂರು ನಾವಿದ ಪಂದೆಮು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫; 760); ಕದಂಬೂರೆ ತುಱುಗಳ್ನೊಳ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ಅನೇಕ. ೭೩-೮; ಸು. 900). [ಕದಂಬ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕದಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ; ಮೋಸಗಾರ. 'ಕದಕತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಕದಕ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲ್ಕಟ್ಟು; ಚಪ್ಪರ; ವಿತಾನ. [ಸಂ.]

ಕದಕತನ, ಕದಕಿತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ಯಿಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದ ಕಲನಾಟವ ಬಿಡು ಕದಕತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಪದಗೋ. ೮೦). **ಕದಕಿತನ**: ಗೋಲಿನ ಗಾಣದ ಕೀಟಕವನೊಲ್ಲೆ ನಿನ್ನಾಟ ಅದೇತಱ ಮಡುವಿನಾಟ ಕದಕಿತನ ಬೇಡ ಕದಂಬಲಿಂಗಾ (ಮಾರಿವ. ೨೧೩-೩). [ಕದಕ$_1$ + – ತನ]

ಕದಕದಪು (ನಾ). ನಡುಕ; ಕಂಪನ: ಬೇಗದಿಂ ಕದಕದಪಂ ತೊಡರ್ಚಿಯೆಳೆದೇರನನೋಡಿಪೆನೆಂದು ಪೂಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೫). [ಕದಕದ$_0$ + – ಪು$_2$]

ಕದಕದಿಸು, ಕದಕ್ಕದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು; ಅಲುಗಾಡು: "ಕದಕದಿಸು – ಸಂಚಲತ್ವೇ (ನಡುಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕದಕದಿಪ್ಪ ಕುಚಂ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕಾಂತಿ ಚೆಲ್ವೆತ್ತಧರಂ ಮನಂಗೊಳೆ (ದಶಕು. ೪-೨೯); ಕಾಲ ನಿಕ್ಕಲ್ಕೆ ಕದಕದಿಸಿದುದು ಭೂಮಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೬೧); ಕದಕದಿಪ ಹಂಸಕವ ಕರಕಿಟ್ಟು ಕಂಕಣವ ಮುದದಿ ಕಾಲ್ಗಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೮-೨೫). **ಕದಕ್ಕದಿಸು**: ತುಂಗಸ್ತನಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೪); ಮೇಲುದ ನೊಟ್ಟೈಸಿ ಕುಚಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೭೮); ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನನೇ ಱುವಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ ನಿರರ್ಗಳಂ... ವಸುದೇವವಲ್ಲಭಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೯); ಕುರುಳ್ಗಳುಂ ಹಾರಂಗಳುಂ ಕುಣಿಯೆ ಕುಚಯುಗಂ ವರನಿತಂಬಂ ಕದಕ್ಕದಿಸೆ (ಚಬಪು. ೫-೧೩); ಸೋರ್ಮುಡಿ ಕಡುಜಾರೆ ನುಣ್ಣೊಡೆ ಕದಕ್ಕದಿಸುತ್ತಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೪-೧೮). [ಕದಕದ$_0$ + – ಇಸು$_3$]

ಕದಕಿತನ 'ಕದಕತನ' ನೋ.

ಕದಕ್ಕದಿಸು 'ಕದಕದಿಸು' ನೋ.

ಕದಗು (ಕ್ರಿ). (ಎಲೆಗಳಿಂದ) ದಟ್ಟವಾಗು: ಎದುರಿನೊಳಗಿರುತಿರ್ಪ ಕದಗಿದೊಟವೃಕ್ಷವನು ಚದುರರೆಲ್ಲರು ನೀವು ಮುದದೊಳಗೆಯೇರಿ (ಹಮಚ. ೧೪೧). [?]

ಕದಡಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರನ್ನು ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿಟ್ಟು ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಇರುಳುವೆಣ್ ತನ್ನಯ ಮನೋವಲ್ಲಭಂ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಾರತಿಯ ಹರಿವಾಣ ನೆಱೆ ನೀವಾಳಿಸಿ ವರುಣದಿಕ್ಕಿಗಿಟ್ಟಂತೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೨೦). 'ಕದಲಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಡು$_3$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕದಡಿಸು, ಕದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಬೆರಸು. ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ಮುನೀಂದ್ರಚಿತ್ತಮಂ ಕದಡಿಸಿ (ದಶಕು. ೮–೫೮); ದೈತ್ಯರಸಿಯರಿಸಿದನು ಬಳಿಕಲಿದ ಪಾಂಡವರುನ್ಮಸರ ಕದಡಿಸಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೨–೪) ; "ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ಉಲಿದವರು ಕದಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ..." (ಕುಸಪೆ. ೧೦೫); ವಿರೋಧವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಂದು ಜನತೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು . . . ಕದಡಿಸಲು ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಿಸಬೇಕಾದುದು (ರೂಪಕ. ೨೪). **ಕೆದರಿಸು**: ೧. ಅಲೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಪುಡಿಮಾಡಿಸಿ ಆ ಪುಡಿಯನ್ನು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕದರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಪಚಪಾ. ೬೭೮). ೨. ಕದಡಿತ್ತುವ ತಲೆಗುತ್ತುವ ಕದರಿಸಿ ಬೇಸರಿಸಿ ಬೈದು ಮೊರೆವಂಗನೆಯರ ಪುದುಕಾರ್ಪಾತ್ರೆಗಳಿಂದಂ ಪಾಪಿನಿ ಸದನವಬೇನಾಯ್ತು (ಪಚಿತಾ. ೭೬೫). [ಕದಡು + –ಇಸು.]

ಕದಡು$_1$, ಕದರು$_1$, ಕರಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕು; ಬೆರಸು: ಕದಡಿದ ನೀರ್‌ಗಳನುಂಡು (ವಡ್ಡಾ. ೧೫೬–೨೪); ನೋಡಲಿದೆ ದಂತಿ ಕದಡಿದ ಕೊಳಂ (ಕೈಮಿಭಾ. ೨೮–೪೪); ದೈತ್ಯರು ನರೆದು ಕಚ್ಚನನು ಕೊಂದು ದಹಿಸಿಯೆ ನಿರುತ ಬೂದಿಯಂ ಕದಡಿ ನೀರೊಳು ಕುದಿದೊಂದಾಗಿ (ಸಂಭಾಪ. ಪರ್ವ. ೩೧೪); ಹುಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡಾ ಹುಡಿಯ ಬಿಸಿನೀರಿನೊಳು ಕದಡಿ (ಸೂಪ ಕಾ. ೨–೧೨). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು; ಕೆರಳಿಸು: ಇಲ್ಲಿ ಬಾಜ್ಞರಂ ಕದಡದಿರಿತ್ತ ಬಾದರಿಕ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೩). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಕೆರಳು: ಜುಡರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಚಿತ್ತಂ ಕೊಳದೊಳಗೆಳವಾಳ್ ತೆಂಂಬೊಳೆವಂತೆ ಕಲಂಕಿ ಕದಡಿದತ್ತಾ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಂಠಾಮಾ. ೪–೭೯); ಕದಡಿದ ಗಂಗೆಯಂತೆ ಬಂದನಿಜಾಧಿಪತಿಯ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೪೬) ; ಸೋದರರ ಮನ ಕದಡಿದವು ದಾಯಾದವಿಷಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೧–೨೬). **ಕದರು**$_1$: ೧. ಚದುರೆಯರೆಯ್ವುಂದು ಸುರಿದರು ನೊಗದೊಳು ಕದರದ ಕತ್ತುರಿರಸನ (ನಾಗಚಂ. ೩೦–೧೩); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಾಂದು ಹೊಟ್ಟು ಕೋಳಿಹಿಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕದರಿ ಆ ನೀರನ್ನು ದ್ರಾಕ್ಷಿಗದಬೆರೀಗಿ ಹಾಕಿದರೆ ವೃದ್ಧಿಯಂ ಪೊಂದುವದು (ನಾಗಂಭಿ. ೪೩೪–೧೭); ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹುಸಿಸೇಡಜ್ಜು ಕದರದ ಕಾಗಾಯತು (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೧೨೨). ೪. ಆರಿಸು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು. **'ಕದರುಬತ್ತ'** ಪರಾ. **ಕರಡು**: ೧. ಅಕ್ಕನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರಲ್ಲಿ ಕರಡಬೇಕು (ಅಡುಪಾ. ೧೩); ಕೊನೆಗೆ ಎರಡೂ ಕಪ್ಪು ಕರಡಿ ಹೊಲಿಯಾಗಬಾರದಲ್ಲ (ಬೆಳಪಾ. ೫೭). 'ಕದಲ್ಚು', 'ಕಲಂಡು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ಕೆಮಿ. ಕದರ್ಚ್; ಮಲ. ಕದರ್ತು; ತುಳು. ಕದಲು, ಕದಲು; ತೆಲು. ಕದಲು; ಪರ್ಜಿ. ಗದ್ಲೆ.]

ಕದಡ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಲಕಿದ ದ್ರವ; ಕಲ್ಚು; ಕಲಕಿದ ನೀರು: ಪೂಸಿದ ಮೃಗಮದದ ಮುಡಿಯ ಪೂವಿನ ರಸದಿಂ ವಾಸಿಸಿದ ನೀರ ಕದಡಿಂದಾ ಸಪಡೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿ ಬೆಂಡುಮಗುಚ್ಚುವು ವಿಮಾಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೫); ಬೆಳವಟ್ಟು ನಂದು ದೊಂದಿ ಡೆ ಮಲಯೋದ್ಭವಪ್ರಸರದಿಂ ಕದಡಿಂ ಕಡುಕೆಂಪಮಾದುದೊಂದೆಡೆ ನವಕುಂಕುಮಪ್ರವದಿಂ (ಕಾಂಚಿಪು.೮–೨೯). ೨. ಬಗ್ಗಡ; ರಾಡಿ: ಜ್[ಚ]ಲ್ಲಫಲದಿಂದೆ ನೀರ್ ಕದಡಿಲ್ಲಂ ತಿಳಿ (ತಿದು)ವಂತೆ ತಿಳಿಗುಂ (ಪ ಮಂದ. ೧೨–೪೬). ೩. ಕಳವಳ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಕೆದಜಿಯದುದು ಕುದಿನೋಟ ಕರಣದ ಕದಡು ಹರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೪); ಕಂಡನು ತಂದೆಯ ಕದಡನು ಕಲಿಕಾಲ ಗಾಂಡಿವಿ (ಕುರುಸಾಂ. ೧೪–೯೯). ೪. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಳವಳಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನೀತಿರಹಿತಗಳಖಿಲಯಂದ್ರಿಯಚೇತನಂಗಳು ಕದಡುಗಳು ಕಾಮಾತುರಂಗಳು (ಜಸವ. ೪೦–೬೫). 'ಕದಲ್ಚು', 'ಕಲಂಡು' ಪರಾ.

[< ಕದಡು.]

ಕದಡುಗಣ್ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು. ಕೆಂಪಿನ ಕದಡುಗಂಗಳ ಕುಣಿವ ಮಾಸಿಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ್ಯೂ. ೧೦–೫೯) [ಕದಡು + ಕಣ್]

ಕದಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ; ಕಶ್ಮಲವನ್ನು ನೀಗು; ತಿಳಿಯಾಗು: ಪಲವುಂ ಪೊಟ್ಟೆ ಕೊಳಿನಿರ್ಗರ್‌ಳ್ ಕದಡುಗಳದು ತಿಳಿದುವು (ಚಳವಿ. ೧೫೨–೧೦). [ಕದಡು + ಕಳೆ.]

ಕದಡುದುಃಖ (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸುವ ದುಃಖ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುವ ದುಃಖ: ಮುದುಳಾಗಿ ಬಂತೆ ಪದುವನು ನಾ ಕದದುದುಃಖ ಪದರಾಜಿಸು (ಪುರಂದ. ೨–೫೦–೩). [ಕದಡು + ದುಃಖ]

ಕದಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಸರಾಗು: ಕುಡಿಗೆ ಕೊರ್ವುರೆಗಂ ತಾಂ ಕಡುವಟ್ಟಿಯಂ ಕಜ್ಜಿಗೆ ಕದಡುದೋರ್ಪುದೆ ಕದ ಲೊಳ್ (ಚಳವಿ. ೧೦–೬೯).

[ಕದಡು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕದಡುನಗೆ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ, ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ; ಮುಗ್ಧವಲ್ಲದ ನಗೆ: ಜವ್ವನವೆನ್ನಲೆ? ಮದವಲ್ಲದ ಮನ. ಶೈಶವವೆನ್ನಲೆ? ಕದಡುನಗೆ (ಪಲ್ಲೆ. ೯). [ಕದಡು$_1$ + ನಗೆ]

ಕದಡುನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು; ಕಲಕಿದ ನೀರು: ತೊಟ್ಟಿ ಬರ್ಕಂದು ಕಲಂಕಿ ಮುಂ ಕದುಡುನೀರ್ ಬರ್ಪಂತೆ (ಚೆನಪಾ. ೬೫–೨). ೨. ಬಿಕಲು: ಉಂಕುಮದ ಕದಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಡುಳು]ನೀರಂ ಭೋಂಕನೆ ಮೇಲೊತ್ತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೬೪); ಮೃಗಮುದರ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮದ ಗರುವ ಕುಂಕುಮದ ಕದುಡುನೀರ್‌ದೊಱಯಿದಂ (ಪುಷ್ಪಕ. ೪–೬೩).

[ಕದಡು$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕದಡುಬಗೆ (ನಾ). ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು: ಕದಡುಬಗೆ ತಿಳಿಯಾಗಿ ದೂರದೆಸೆ ಬಳಿಯಾಗಿ (ಹೊಂಗಳ. ೧೨–೨೨). [ಕದಡು$_1$ + ಬಗೆ$_2$]

ಕದಡುಮನ (ನಾ). = ಕದಡುಬಗೆ: ಮೊದಲ ಕೋಪಿಯ ಸುತ್ತುವಳಿಯದ ಸದನ ಸಂಕುಳವನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕದಡುಮನದುಬ್ಬರದ ಮಲುಳದಲೀಧವನು (ತೋರಂ. ೫–೨–೧೬). [ಕದಡು$_1$ + ಮನ]

ಕದಡೇಳ್ 'ಕದಡೇಲ್ಸು' ನೋ.

ಕದಡೇಲ್ಸು, ಕದಡೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಡ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು: ತರುಣೀ ಧೈರ್ಯಧರಿತ್ರಿ ಬಾಯ್ದುಹುವನೀ ವಾರಾಂಗನಾ ರಾಗ ಸಾಗರಪೂರಂ ಕದಡೇಲ್ಪ್ತುನರಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨–೧೬). **ಕದಡೇಳ್**: ಕದಡೆಲ್ದು ಜಡಧಿ ತುಳ್ದಿದುದು (ಕಬಹಂ. ೪–೧೮). [ಕದಡು$_1$ + ಏಲ್ಸು$_1$]

ಕದಧ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ. [ಸಂ. ಕದಧ್ವನ್]

ಕದನ (ನಾ). ೧. ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: "ಮಾರಣಂ . . . ಕದನಂ, ವ್ಯಾಪಾದನಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞಪನಂ – ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೯–೬೩, ೬೫). ೨. ಯುದ್ಧ; ಕಾಳಗ: "ರಣಂ ಕದನ ಮೆನಲು" (ಸುಂಗಾಶಾ. ೨೫–೧); ಮಲಪರೊಳು ಗಂಡ ಕದನಕ್ಷುಬ್ಧಂ ಕೌಡಗಾಂಗೇಯ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿವವಿಜ. ೪೭–೨೩ : ೧೧೭); ಕಪ್ಪನಕ್ಕೆಂಬುವ ವೀರಕರೇ(ನೇ)ನಕುಕಕ್ಕ. ೭೮); ಶಿವಕಾಮರ ಕದನವು . . . ಕಳ್ಳಿಗರಕಾವದ ತಿರುಳು (ಸಾಕಾ. ೧೪೨). ೩. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ಕದನಕಣ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಕಣ; ಯುದ್ಧಭೂಮಿ; ರಣರಂಗ: ಇದ್ದಬ್ಜದಂತೆ ಆ ಕದನಕಣ ಗಂಗಾತಿರವಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಬಡುಪ. ೮೦); ಕದನಕಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಬಲ್ಲುದುದಕ್ಕಾಗದೆ ಅವಳೂ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದಳು (ಪ್ರಬಾಕ್ರ. ೨೩).

[ಕದನ + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ್ಳ)]

ಕದನಕುತೂಹಲ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು; ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು: ಕುರುಪಾಂಡವ ವೀರರೆಲ್ಲ ವಿಜಯೋತ್ಸಾಹಿಗಳಾಗಿ ಕದನಕುತೂಹಲರಾಗಿ ಶಂಖಧ್ವಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೧೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕದನಕುತೂಹಲ ರಾಗವು ಪಟ್ಟಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ (ಸಂಗೀತ. ೨೯).
[ಕದನ + ಕುತೂಹಲ]

ಕದನಕೇಳಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ರೀಡೆ; ಯುದ್ಧವಿನೋದ: ಆ ಮರುದ್ಗಣ ಮುನಿಗಣಂಗಳ ತೋಮರದ ತೋಟಿಯಲಿ ಕೆದಱಿತು ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೮). [ಕದನ + ಕೇಳ್ಳಿ$_3$ (= ಕೇಲಿ)]

ಕದನಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದ ಕೋಲಾಹಲ, —ಗೊಂದಲ. ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಮದಮುಖರಲೈ ರಕ್ಕಸರು ತೋಱಿದ ಮಹೋತ್ಪಾತವನು ಬಗೆಯದೆ ಕದನಕೋಳಾಹಳರು ದಳವುಳಿಸಿದರು ಧಾಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯). [ಕದನ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕದನಕೌತೂಹಲ (ನಾ). = ಕದನಕುತೂಹಲ ೨: ಅತಿರಥಜಾಲ ಕವಿದುದು ಕದನಕೌತೂಹಲರ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨).
[ಕದನ + ಕೌತೂಹಲ]

ಕದನಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). = ಕದನಕಣ: ಕದನಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾಂತ ಶತ್ರು ಪಿಡಿಪಟ್ಟಂ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಗೆಟ್ಟನೋಡಿದನಱ್ಕಾಡಿದನೆಂಬ ಮಾತವನ ವಂಶಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೮). [ಕದನ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕದನಗಲಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧವೀರ: ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕದನಗಲಿಗಳು ಕವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೯); ರಿಪುಭಟ ಕದನಗಲಿಗಳು ಜೀಯೆನಲು (ಸಳಡ. ೭-೨); ಕದನಗಲಿಗಳಿಂದ ಮುತ್ತಿದ ತುರುಕರ ಸದೆದೆಬ್ಬಿಸು ನೀನೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೫೨). [ಕದನ + ಕಲ್ಲಿ$_2$]

ಕದನಗ್ಗಱಿ (ನಾ). ಕದನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಲ್ತಿದೆ ಕದನಗ್ಗ[ಗ್ಗ]ಱಿ ಕಾಳಗಕೇಸರಿ ಕರಿರಿಪುವಿಕ್ರಮನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೭; 800). [ಕದನ + ಅಗ್ಗಱ್ಯಿ$_2$]

ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ತ್ರಿಣೇತ್ರನುಮನಸುಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ); ಚಾಳುಕ್ಯಚೂಡಾಮಣಿ ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪; 1082). [ಕದನ + ತ್ರಿಣೇತ್ರ]

ಕದನಪಥ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಮಾರ್ಗ, —ರೀತಿ: ಭೀಮನ ಕದನಪಥವಿದೆಯೆನುತ ನಗುತೈತಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨).
[ಕದನ + ಪಥ]

ಕದನಬಾಹಿರ (ನಾ). ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾದವನು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ನಿರುತವ ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು ತಮ್ಮ ಮನದೊಳಗೊಡಬಡುವರೇ ಕದನಬಾಹಿರ ಕರ್ಣ ಹೋಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೧). [ಕದನ + ಬಾಹಿರ]

ಕದನಮಹೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕದನತ್ರಿಣೇತ್ರ: ಪುರಿಕರ ಪುರವರೇಶ್ವರಂ ಕದನಮಹೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೨೧; 1074).
[ಕದನ + ಮಹೇಶ್ವರ]

ಕದನಮಾರ್ತಂಡ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಖರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಗದೊರ್ವ್ವಗಣ್ಡಂ ಕದನಮಾರ್ತಂಣ್ಡ(ಂ)ಮರಸಂಕರುದ್ರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧-೧೩; 1068).
[ಕದನ + ಮಾರ್ತಂಡ]

ಕದನರಾಗಿ (ನಾ). ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ: ಕಡುಗಿ ನೂಕುವ ಕದನರಾಗಿಗಳೊಡನೆ ಕಾದುವ ಪಾರ್ಥತನಯನ ಬಿಡಿಸರಳು ಬೀಱಿದವು ರಮಣರನಮರವಧುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬೬). [ಕದನ + ರಾಗ್ಗಿ$_2$]

ಕದನಲಂಪಟ (ನಾ). = ಕದನರಾಗಿ: ಕರೆ ಸಿಂಧುರಾಜನ ಹರಿಬ ವೆಮ್ಮದು ತಮ್ಮದೆಂದಬ್ಬರಿಸಿ ನೂಕಿತು ಕದನಲಂಪಟರಾಗಿ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೩). [ಕದನ + ಲಂಪಟ]

ಕದನಲಗ್ಗೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಧಾಳಿ: ಕದನಲಗ್ಗೆಯ ಕಹಳೆ ಬಹುವಾದ್ಯದ ಮಹಾದ್ಭುತ ರಭಸ ಮಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೯).
[ಕದನ + ಲಗ್ಗೆ]

ಕದನವಿರಾಮ (ನಾ). ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧವಿರಾಮ (Ceasefire. ಪತ್ರಿನಿ. ೧೩). [ಕದನ + ವಿರಾಮ]

ಕದನಾನಕ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೇರಿ; ರಣವಾದ್ಯ: ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿವಿಭೇದಿ ಪೆರ್ಚೆ ಕದನಾನಕ ರಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೨).
[ಕದನ + ಆನಕ]

ಕದನಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕದನವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಯುದ್ಧಾಪೇಕ್ಷಿ: ನೀ ಕದನಾರ್ಥಿಯೇ ದಿಟ ತೋಱಿಸಾದಡೆ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೨೭). [ಕದನ + ಅರ್ಥಿ]

ಕದನಾಳಾಪ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರರು ಆಡುವ ಮಾತು; ವೀರಾವೇಶದ ಮಾತು: ಬೆಂಗಾಹಿನಲಿ ನೂಕುವ ಬಲ ಸಮರ್ಥರ ಜೋಕೆಯಲಿ ಕುರುಬಲಕೆ ಕದನಾಳಾಪವಾಯ್ತೆನುತೆಚ್ಚನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩). [ಕದನ + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕದನಿ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕದನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಮುಂಡನು ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದ ಮೇಲ್ವರಿದು ಬಂದು ಕಡನಿಸಲು (ಭೈರಸೂ. ೧೧೮).
[ಕದನ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕದನೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು, —ಪ್ರಚಂಡ: ಕದನೋದ್ದಾಮರಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸವನು ಮಾಡಿದರು ದ್ರೋಣನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬ ಸೂಚನೆ). ೨. ಯುದ್ಧದ ಉತ್ಸಾಹ; ಕದನೋತ್ಸಾಹ: ಮಾರ್ತಾಂಡತನಯನ ವಧೆಗೆ ನೇಮವ ಕೊಂಡು ಕದನೋದ್ದಾಮದಲಿ ಹೊಱವಂಟನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮ ಸೂಚನೆ).
[ಕದನ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕದನ್ನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಅಥವಾ ಕೀಳಾದ ಆಹಾರ: ನೀನಾರೆಂ ಬಱಿವಾಗೆ ಸಾಕು ಸಿರಿಯೇಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮೇಂ . . . ಪಾಲುಣಿಸೇಂ ಕದನ್ನದುಣಿಸೇಂ (ರತ್ನಾಶ. ೧೨೩); ತಂಗಱಲ್ತು ಕದನ್ನಮಲ್ತು ಪೂರಣಗಡುಬುಂಟು ಓಗರಮುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೨); ಎರಡು ಹಿಡಿ ಕದನ್ನದ ಸಲುವಾಗಿ ಧರ್ಮನೀತಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಾ? (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕದನ್ನಭುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನ ಉಂಡು ಬದುಕುವವನು: ಕನಕನಿರೆ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕ್ಷತತನು ವಿತ್ತಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕದನ್ನಭುಜಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೯). [ಸಂ. ಕದನ್ನಭುಜ್]

ಕದಪು 'ಕದಂಪು' ನೋ.

ಕದಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಾಸಿಷ್ಟ ಸಗೋತ್ರಾಯ ತೈತ್ತಿರೀಯಾಯ ತಗರಾಧಿವಾಸಿನೇ ಚತುರ್ವ್ವೇದಾಯೋಂಬರ ಖೇದ(ಡ?)ಕುಲನಾಮಧೇಯಾಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಶರ್ಮ್ಮಣೇ ರೋಲ್ಕೂಱು ಕ್ಯುತ್ತರತಃ ಕದಪ್ಪಗ್ರಾಮ (ಇಅ. VI, ೭೩-೧೬; 535). [?]

ಕದಬದ, ಕದಬೊದ (ನಾ). ೧. ಕಳವಳ; ಭ್ರಾಂತಿ: ಬದುಕಿದೆನೆನುತ್ತ ಭಯದಿಂದ ಶುಕ ಬಿದ್ದೋಡಿ ಕದಬದದೊಳಸುರೇಶಗೆಱಗಿ ನಡುಗಿ ದೀನವದನದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೯-೭). ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ. 'ಕದಬದಂಗೈ' ಪರಾ. **ಕದಬೊದ**: ೩. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ (?): ಕದಬೊದವಾಗಿ ಹೆಂಗಳು ಹೋಗಿ ನೃಪಗೆ ಹೇಳಿದೊಡಣ್ಣ ತಮ್ಮನಿಂತೆಂದು ಮೊದಲು ಕಡೆಯೊಳು ಹುಟ್ಟಿದರನಱಿಯಬಾರದದಕೆ ಯೋಚಿಸಿ ಕಳುಹಿದರು (ಭರಚ. ೨೮-೩೪).

[?. / ಸಂ. ಕದ್ವದ = ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವ, ಕ್ಷುದ್ರ, ಹೀನ]

ಕದಬದಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಉದಕಮಂ ದೂಷಿಸುವರುತ್ತಮಫಲಂಗಳಂ ಕದಬದಂಗೈವರ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೪). [ಕದಬದ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕದಬದಂಗೊಳ್, ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಇಲ್ಲಿಯುದಿತಮಾಗದು ದಾರಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ಬೇಸಾರಿ ಕದಬದಂಗೊಳಲೇನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೬೭); ಪದುಮಾಕ್ಷಿಯಸುಗಳಂ ಕಳೆಯಲಿಚ್ಛೈಸುತಿರೆ ಕದಬದಂಗೊಂಡು ಕಂಗೆಟ್ಟಾನು ಚಿಂತಿಸಿದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೯-೩೩). **ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು**: ಭಯದಿಂದ ಗ್ರಹಗಳೆಲ್ಲಂ ಚದರಿ ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೯). [ಕದಬದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕದಬದಂಗೊಳ್ಳು 'ಕದಬದಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕದಬದಲ್ 'ಕದಲುಬದಲು' ನೋ.

ಕದಬದಿಸು, ಕದಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸ್ಥಿರವಾಗು; ಅಲುಗಾಡು; ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿಕೊ: ಉದಧಿಗಳು ತುಳುಕಾಡೆ ಗಿರಿಗಳು ಕದಬಡಿ [ದಿ]ಸೆ ರಣಭೂತಸಂತತಿ ಕೆದಱೆ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಮಹಾದೇವೆನೆ ಸುರಸ್ತೋಮ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೭೦). ೨. ಕಳವಳಗೊಳ್ಳು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಕದಬದಿಸಿದನು ಸುರಪ ತಲೆಮತ್ತುದಿಸಿದುದ ಕಂಡಕಟ ಮುಂದಱಿಯದೆ ವರೂಥವ ಕಳುಹಿ ಕೆಟ್ಟೆವು ಕಲಹಕವನಿಪನ (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೧೪). **ಕದಬಳಿಸು**: ೨. ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳ ದುಃಖದಿಂ ಹದುಗಿರ್ದ ಹೇಳಿಗೆಯ ಹಾವಡಿಗರಹಿಯಂತೆ ಕದಬಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಸಿ (ಲಶಿಚಂ. ೩೯-೪). [ಕದಬದ + -ಇಸು$_3$]

ಕದಬಳಿ (ನಾ). (?): ಕಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿಗುಡೆಯಲಿ ಗೋಲಿಯ ಚೀಲವನಿಕ್ಕಿ ಹಿಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೋಗರ ಕದಬಳಿಯಾ ತುದಿಯಲಿ ನಿಲ್ಲಸಿ ಪೆಗಲೊಳು ಕೊಂಬು ತೋಳನೆ ಪಿಡಿದು ಗೊಲ್ಲರೊಡಗೂಡಿ...ಗೋವುಗಳ ಕಾಯ್ದ (ಕನಕ. ೧೬-೨೦). [?]

ಕದಬಳಿಸು 'ಕದಬದಿಸು' ನೋ.

ಕದಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಕದ ಮತ್ತು ಬಾಗಿಲುವಾಡ: ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೮-೧); ಯಕ್ಷಿಣಿಯಾಟದಂತೆ ಫಕ್ಕನೆ ತೆರೆವ - ಕಣ್ಮಾಯವಾಗುವ - ಎದ್ದರೆಯ ತಡೆಗಟ್ಟಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ - ಕದಬಾಗಿಲ್ಗಳೂ, ಈ ಮೊದಲಾದುವು ಅನಂತವಾಗಿರುವುವಂತೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೯-೮). [ಕದ (< ಕದವು) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕದಬೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ನಂಮ ಕದಬೆ ಮಂ×× ಳಿಯ ಸೀಮೆಯವಟಗಣ ಗಣಹಟನಉ ನಿಮಗೆ ಸುತ್ರೆ ಗುತ್ತಗೆಯಗಿ ಕೊಟವಾಗಿ ಆ ಹಳಿಗೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೆ ಸರಗು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೮; ?). [?]

ಕದಬೆ$_2$ 'ಕದವೆ' ನೋ.

ಕದಬೊದ 'ಕದಬದ' ನೋ.

ಕದರ (ನಾ). ಖದಿರವೃಕ್ಷ; "ಬಿಳೇಕಾಚಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೯). 'ಕದಿರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕದರಕಸ (ನಾ). ಬಹಳಕಾಲ ಬದುಕುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ (ಕಿ).

[? + ಕಸ]

ಕದರಗಿಣಿ 'ಕದಿರುಗಿಣಿ' ನೋ.

ಕದರಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಆರಿಸಿ, ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ: ಅಡಕೆಯ ಕೊಯ್ಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಉದುರಿ ಚೆದರಿ ಬಿದ್ದ ಅಡಕೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಟುಂಬದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸದಸ್ಯರು ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ್ದನ್ನಾಗಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದ ಅಡಕೆ - ಕದರಡಕೆ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ); ಮೀನು ಮಾರುವ ನೆವದಿಂದ ಅದರ ಬೆಲೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಮಡಿಯ ಬೆಲೆಯ ಕದರಡಕೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಳುಗಳನ್ನು ಮನೆಯ ಹೆಗ್ಗಡಿ ತಮ್ಮನವರುಗಳಿಂದ ಸುಲಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು! (ಮಲೆಮ. ೨೮೬). ೨. ಬಹಳ ಮೃದುವಾದ ಅಡಕೆ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಡಕೆ. 'ಗೋಟಡಕೆ' ಪರಾ. [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕದರಿಸು 'ಕದಡಿಸು' ನೋ.

ಕದರು$_1$ 'ಕದಡು$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕದರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕದರುಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆ ಮುರಿದ ಕಡ್ಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಣಕಲು: ಕೆಲವರಂತೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕದರುಕಡ್ಡಿಗಳಾಗಿ ಕರ್ರಗೆ ಕಂಕರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಗರುದಾ. ೫೦). [ಕದರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕದರುಬತ್ತ (ನಾ). ಆರಿಸಿದ ಬತ್ತ; ಹಕ್ಕಲುಬತ್ತ: ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕದರುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಬತ್ತ - ಕದರುಬತ್ತ (ಕದಕೆ. IV, ಪರಿವಿಡಿ). [ಕದರು$_1$ (< ಕದಡು$_1$) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕದರುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಕಿ).

[ಕದರು$_3$ (< ಕದಿರ್$_3$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕದರ್ಚೆ 'ಕತರ್ಚೆ' ನೋ.

ಕದರ್ಥ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು; ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು.

[ಸಂ.]

ಕದರ್ಥನ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಹೇಳನೆ. ೨. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಬಾಧೆ. 'ಕದರ್ಥಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕದರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ಭೂತಲಪತಿಯಂ ಕದರ್ಥಿಸಿದರಂಕದ ಷಷ್ಟಿಸಹಸ್ರನಂದನರ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦); ಅಂತು ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ ಕದರ್ಥಿಸೆ [ಪ್ರಾಠಾಂ. ಕದರ್ಚಿಸೆ] ನೀಮಿಂತು ಬೆಸಕೆಯ್ದಲ್ಲ ದಿರಿರಪ್ಪೊಡೆ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧೦ ವ).

[ಕದರ್ಥನ + -ಇಸು$_3$]

ಕದರ್ಯ (ನಾ). ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: ಕುಡದೊಡಲೊಳಗಟ್ಟಾಡುವ ಕುಬುದ್ಧಿಯೋದಿನ ಕೇಡಂ ಕಾಣರೆ ಕದರ್ಯರೇಕೆಯೊ ಕೆಡುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೮). [ಸಂ.]

ಕದಲ್ (ನಾ). ತೆನೆ; ಹೊಡೆ. 'ಕದಲೊಡೆ' ಪರಾ.

[< ಕದಿರ್$_1$?]

ಕದಲಾರತಿ (ನಾ). = ಕದಡಾರತಿ: ಕೊಡಲೇ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಸುಮಂಗಲೆಯರಿಂದ ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿಸಿ (ದೇಯಾನಿ. ೧೫೯); ಕದಲಾರತಿ ಮಾಡಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದು ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೭೨); ಸುವಾಸಿನಿಯರು ಕದಲಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ವರನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಮಂಜುಕ. ೧೮೯). 'ಕದಡಾರತಿ' ಪರಾ. [ಕದಲ್ಲು$_2$ + ಆರತಿ$_1$]

ಕದಲಿ, ಕದಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ : ಮಹಾಕಾಂತಿಯ ದೊರೆ ದಲಿ ವೃಕ ಕಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ [ಪಾರಾಂ. ರದಪ, ಕದಲಿ]ಮಾಹಿಸರು ಸೋಂಕದೊಡೆ ಸೆಡೆಯುವು (ಕುವ್ವಾಲ. ೧೩-೧೬). **ಕದಳ್ಳೆ** : ೧.*ರಂಭಾ ಮೊಚೆ ಕದಳಿಯೆನಲು ಬಾಜಿಯಂತ್ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳ್ಕೃದಯ ತಾ ಜಗಕೆ ಚತ್ವಲಲ (ತಿಪರಾ. ೩-೬-೧೦). ೨. *ಗೆಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಏಳೆಲೆವಾಳೆ. ೫. ಶಿವ; ಈಶ್ವರ. ೬. ಬಾವುಟ. ೭. ಆನೆ. ೮. ಮರ. ೯. ಕತ್ತಲೆ. ೧೦. ಅರಣ್ಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗ; ವನಾಂತರ. ೧೧. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರು ವವನು ; ಗಂದಿಗ. ೧೨. ಆಕಾಶ : *ಶಿವಂ ಗಗನ ಪತಾಕೆ ಸಾಮಜ ವನಂಠರವೇಲೆಬಾಜಿ ಭೂಜಮೊಗಿಗೆ [ಪಾರಾಂ. ಮಾಹಿಗ] ತಮ ಮೆಂದಪುಂಕದಳಿಯಳ್ಕ್ಕೆ" (ನಾಪಾರ. ೪೪). ೧೩. [ವೀಶ್ಟೆ] = ಕದಳಿಯ ಬನ : ಜಿನ್ನ ಬಸದಣ್ಣ ಉಳುವಿಗೆ ಪ್ರಭು ಕದಳಿಗೆ (ನೋಮಾ. ೧೧೪-೪೪೪); ಶ್ರೀಕೊಟಗಿರಿಯೊಳಗೊಂಂದು ಕಾಣಬಾರದ ಕದಳಿಯುಂಟು ನೋಡಾ (ಕಥಚ. ೨೬೭); ಕರ್ಮವೆಂಬ ಕದಳಿ ಎನಗೆ ಕಾಯವೆಂಬ ಕದಳಿ ನಿಮಗೆ ಮಾಟವೆಂಬ ಕದಳಿ ಬನವಣ್ಣಂಗೆ ಭಾವವೆಂಬ ಕದಳಿ ಜನ್ನಬನವಣ್ಣಂಗೆ (ಮಹಾಪಡಿ. ೪. ೧೪೮-೩೩೨).

ಕದಳಿಯಬನ [ವೀಶ್ಟೆ] = ಶ್ರೀಶೈಲದಲ್ಲಿರುವ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಗುಪ್ತಸ್ಥಳ : ಕದಳಿಯಬನವ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಲಬು ತಿಳಿಯ ದನ್ನಕ್ಕ . . . ಬಜಿದೆ ಬಹುದೇ ಶಿವಕ್ಷ್ಞಾನ (ಅ ವಚ ೦. ೪೦-೧೭೪); ಜನ್ನಮಲ್ಲಕಾರ್ಜುನಯ್ಯನ ನಚ್ಚಿನ ಗಿರಿಯ ಮತ್ತೆ ನೋಡಿತ್ತ ಬಂದು ಕದಳಿಯಬನವ ಕಂಡೆ ನಾನು (ಮಹಾಪಡಿ. ೪. ೧೪೦-೩೩೭).

[ಸಂ. ಕದಲಿ]

ಕದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ತೊಲಗಿಸು : ಅಮಲ ವಾಗ್ರುಚಿಯಂ ಭವ್ಯವಳಯ ಮಮದ ಕಲ್ಮಲಿಯಂ ಕದಲಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೯); ನಾರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯವ ಕದಲಿಸದಿರು (ಕಂಪಸಿ. ೯-೧೫೭). ೨. ಸರಿಸು; ಅಲುಗಿಸು : ಒಂದು ಮೂಲೆಯಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲೆಗೆ ಜನಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಕದಲಿಸಿದ (ಯಕ್ಷಲ. ೨).

[ಕದಲ್ಚು + -ಇಸ್ಚು]

ಕದಲೀಪಾಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿತಾ] ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಮೃದುವಾದ ಪಾಕ; ಆರ್ದ್ರಧೃಷ್ಟಿಪಾಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿರುವ ಕಾವ್ಯದ ಪಾಕ, —ಹದ ಪಾಕ : ಆರ್ದ್ರಾಧೀರತೆಗೆ ಪಾಕವೆಂದು ಹೆಸರು . . . 'ದ್ರಾಕ್ಷಾ ಪಾಕ', 'ನಾಂಕೇಳಪಾಕ' . . . ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಬರುವಂತೆ 'ಕದಲೀಪಾಕ', 'ರಸಾಲಪಾಕ' ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಕೃವಿಡಿ. ೨೨೫). [ಸಂ. (ಕದಲೀ + ಪಾಕ)]

ಕದಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲುಗಾಡು ; ಅಲ್ಲಾಡು : ಒಡಜಿ ಕುಡಿಯಲು ಹಸ್ತದೊಳಗದ ಕ[ಪಾರಾಂ. ಮೆ]ದಲದಂತಿರೆ ಪಿಡಿಯಲು (ನಳಚ. ೩-೧೬). ೨. ನಡುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಕದಲುವ ಚರಣ ಕಂಪಿಸುವ ನುಣ್ಣೊಡಿಗಳ (ಮೋಚಾತ. ೧೯-೩೫) ; ಕದಡಿತು ಮಹಾರ್ಣವಂ ಕದಲಿದಂ ಕಜ್ಜಪಂ ಪುದುಗಿತೆತ್ತಿದ ಸೆಯಾತ್ತ (ಕೈಮಿಳಾ. ೧೬-೪೭). ೩. ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರಿ ; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗಿಗು : ಪದುಳದಿಂ ಮಗ್ಗವನೊದನಿಂದಲಿಸುಮಾಡಿ ಕದಲು ನಿನ್ನೊರಿಗೆಂದಿಸಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೪) ; ಲಲಿತೆಯು ಳುಕಿತ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ಪರಿಚ. ೧೯). 'ಕದಡು,' 'ಕಲಡು,' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕದಱ್ ; ಮಲ. ಕದರ್ಕ ; ತುಳು. ಕದಲು, ಕಡೆಲು ; ತೆಲು. ಕದಲು ; ಪರ್ಜಿ. ಗದ್ದ್ಲಾ]

ಕದಲ್ಚು (ನಾ). = ಕದಡು. 'ಕದಲಾರಿತೆ' ಪರಾ.

[< ಕದಲ್ಚು]

ಕದಲು$_1$ (ನಾ). ರಾಶಿ : ಪುಣಾಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಬಳ್ಳುವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಉ ಹೂಗಡಲೆ ಕದಲು ವರ್ಷದೊಂದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುವರಹಗಾಣ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೦೧ ; 1529). 'ಕದಲ್ಲೆ' ಪರಾ.

[?]

ಕದಲುಬದಲು, ಕದಬದಲ್ (ನಾ). ಅದಲುಬದಲು ; ವ್ಯತ್ಯಾಸ : ಹೀಗೆ ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೪) ; ಅದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗದ ಕದಲುಬದಲುಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೭೯) ; ಚಾರುವಿಗೆ ತುಸು ಕದಲುಬದಲು ಮಾಡಿದಂತೆ ಮಾತ (ಇವ್ಷಕ. ೨೩೪). ಕದಬದಲ್ : ಗಂಧರ್ವಕನ್ನರ ಯುವತಿ ಯರು ಬೆಚ್ಚಿ ಕದಬದಲ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತ ಕರಭೂಷಣಂಗಳಿಂದೆದಗಿ ಪತಿಗಳನಪ್ಪಿ ಬಾನೆಡೆಯನಡರಿದರು (ವಂಕಾರಾ. ೫-೧-೬). 'ಅದಲು ಬದಲು' ಪರಾ. [ಕದಲ್ಚು + ಬದಲು]

ಕದಲ್ಲೆ 'ಕದಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕದಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಡೆಗಾಡಾ ಹಳುಬಿನೊಳಿದಬಹುದೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೩). [?]

ಕದಲ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಳವರ್ಮಣ್ಯನೂಣಣ ಅಯ್ವನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ಯಗುತ್ತಿರ್ದ ಕದಲೆಕಲ್ಲಾಣ್ಣಾ ಎಜೆಯಮ್ಮಂ ನಿವ್ವಿದಿ ತುರುಗೆಹಳೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತುಂ (ಎಇ. XXI, ೩೫-೩ ; 883).

[?]

ಕದಲೆಗೆದಿರ್ (ನಾ). ಗುಂಪುಕೂಡಿದ ಕೆರಣ : ಪೊದಜುಗಟ್ಟುವ ಕದಲೆಗದಿರದನುರದಿನುರನಣಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಂ ಪೊತ್ತು ನೆಗೆದು ಜಂಘಬಲಂ ಜಲ್ಲಪೊಯ್ದು (ಅಪಂಪು. ೭-೦೦ ವ).

[ಕದಲ್ಚು (< ಕದಳ್ಳಿ) + ಕದಿರ್$_4$]

ಕದಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆಹಾಯು ; ತೆನೆಬಿಡು : ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಬವೆಯ ಕದಿರಂಬಿಂಗಿಜಗಿ ಪಜಮೆಗಳ್ (ಆಪಂಪು. ೧-೪೦).

[ಕದಲ್ < ಕದಿರ್$_2$) + ಒಡೆ$_2$]

ಕದವ, ಕದವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ (?) : ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟಪ್ರಕ್ಷವ ಅಗ್ನೇಯದ ಕದವದ ಕೊಳಂ (ಎಕ. XI, ಪಾವಗ. ೧೯-೧೫ ; 1043). **ಕದವ್ಯ** : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ತತ್ತ ಪೂರ್ವಕತ ಇಡುವಲಿಳ್ಳ ಕದವನ ಪುಲ್ಲಾದಿಯ ಕಳ್ಳಾಗಾಣಗಲ್ಲ ಪೊಲ ಎಲ್ಲ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೫ ; 812).

[< ಕದಂಬ ?]

ಕದವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಹಾಕು : ಮನುಜ ರಾರುಂ ಹತ್ತಿರಲಾಗದಿನ್ನೆಂದು ಅರಿಮುಂ ಹಡಿಗನುಮುಂ ಕಳುಪಿ ಕದವಿಕ್ಕಿ (ಸೇದಿರ. ೬೪-೧೯) ; ಸಾವಿರ ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಮೊಗವನು ರವಿಯಿತ್ತ ಮುದ್ದಿನಿದಾಗ ನೋಡಿದ ಸ್ವೆದಿರೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ತಲೆಯನು ಕವಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡಿತು ಬೆಗ (ಇಂಚಾಶ. ೧೫೭-೭೪). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡಕ್ಕೆ ಕದ ಜೋಡಿಸು : ಈ ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಕದವಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕದವು + ಇಕ್ಕು]

ಕದವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕದವಿಕ್ಕು ೨ : ಹೊಸಮನೆಗೆ ಈ ದಿನ ಕದವಿಡುತ್ತಿ ದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕದವು + ಇಡು]

ಕದವಿತಪಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕದವಿತಪಸಿಯ ರಹಗೌಡ ಮುಲ್ಲೆಅಜಲಿ (?)ಕಾದಿ ಸತ್ತ(ಮೈಆರ. ೧೯೨೬, ೧೧೨-೧ ; ?); ಸ್ವಸ್ತಿ ಕದವಿತಪಸಿಯ ಮಾದಪ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೬, ೧೧೪-೧ ; ?).

[?]

ಕದವು₁, ಕದ, ಕದಹ್ಯು (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಹಲಗೆ; ಬಾಗಿಲಪಡಿ; ಕವಾಟ: "ಅರರೀ, ಕವಾಟಂ – ಈ ೨ ಕದವು" (ಹಲಾಯು. ೪೮–೧೩೩); ಕೊಯ್ಯರ ಅಜಯ ಪಾಲ್ಲಗೊರವಕೊಳ ಸೂಡಿಪ ಕದವು ಪರಿವಲ್ಲಿ ಮುನ್ದಾಗಿ ಬಂದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೦–೩; 900); ಬಾಗಿಲವನದುಹುತ್ತೆ ಕದವನಿಕ್ಕಿ ಒಳಗಂ ಪುಗುವೈಸಕ್ಕೆ ಅವರಿಂ ಮುನ್ನವೈತಂದು (ಸಂಬರ. ೬–೫೭); ಅತ್ತಲಾ ಶಿವಪುರದ ಕದವು [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ಗಳು ತವತವಗೆ ಘಣಘಣವೆನುತ ಬಿದ್ದವು (ಬಸಪು. ೯–೧೫); ಅಂಜಲ ಲಿಂಗೋಜಿಗಳ ಕಯ್ಯಲು ಕದವಿಗೆ ಕಬುನದ ಕೆಲ್ಸಗಳನು ಮಾಡ್ಸಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೧೦; 1430). **ಕದ**: ಕೆತ್ತ ಕದ ತೆಗೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೭); ಬೆಚ್ಚ ಗೋವಳರೆಲ್ಲ ಮನೆಯ ಕದಂಗಳ ಹೊಚ್ಚಿಕೊಳಲು ನಡೆತಂದು (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೫–೧೧೩); ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳಿದಕೋ ಚಲುಕ ಅಲ್ಲಾಡುತಿದೆ (ಪುರಂದ. ೨–೯೬–೧); ಕದ ತಿಂಬುವನಿಗೆ ಹಪ್ಪಳ ಈಡೇ? (ಗಾದೆ). **ಕದಹ್ಯು**: ಸುರಸದನದ ಕದಹುಗಳವೆಯ್ದೆ ತೆಱೆದುವು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೧೦೯); ಎಲೆ ಭವಿಷ್ಯಾನುರೂಪೆ ಕದಹಂ ತೆಱೆಯೆಂಬುದು ವಾಮಪದಾಬ್ಜ ದಿಂದವೆ ಕದಹ ತೆಗೆದನು ಮುಖದ ನಿದ್ರೆಯ ದ್ರುಪದಭೂಪತಿಯ (ಸಂಭಪ. ೧೮–೧೦೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕದವ, ಕದವು; ಮಲ. ಕದಹು, ಕದಗು; ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಕು = ಪುರದ್ವಾರ, ಗೋಪುರ]

ಕದವು₂ 'ಕದವ' ನೋ.

ಕದವೆ, ಕದಬ್ಬೆ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ನಾರು; ಜುಂಗು: ಅಡಿಗೆಮನೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು . . . ಸಾಬೂನು ಇಲ್ಲವೆ ಸೀಗೆಪುಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ, ಕದವೆಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ತೊಳೆದು, ತಕ್ಷಣ ಅವನ್ನು ಒರೆಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೩). **ಕದಬ್ಬೆ**: ಇದೀ ಶತ್ರುಸಂಕಟವಾದರೋ, ವಿಪರೀತ ವಾಗಿ, ಕರಿಯ ಚಾಮರದ ಚವುರಿಯ ತುರುಗುಂಗೂದಲಂತೆ – ಕರಂಗಿ ಕಳ್ಳಿದ ಕದಬೆಯ ಗುಂಜಿನಂತೆ – ರೂಕ್ಷತೆಯ ಕಡುಗಪ್ಪಾಗಿ ಗೋಳಾಡುತ್ತಿ ರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೯).

ಕದವೆಹಾಸು = ಜುಂಗಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕದಮ್ಬೈ]

ಕದಹು₁ 'ಕದುಬು₁' ನೋ.

ಕದಹ್ಯು 'ಕದವು₁' ನೋ.

ಕದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಗಿಡ: ತಿಂತಿಣವಣ್ಣನಾಂತ ಕದಳಂ ಪದವಣ್ ಪುದಿ ದೀಳೆ (ಜಗವಿ. ೨–೧೫); ಕದಳಂ ಪ್ರೋನ್ನಮಂಜುಳ ಕ್ಷಮೆಯೊಳಗೆ ಪೆಜು ವಡೆದು ನಿಲಲ್ (ಉದ್ಧವದೇ. ೨–೨೩); ತಿಂತಿಣವಣ್ಣಳಾಂತ ಕದಳಂ ಬೀಡೆವಣ್‌ವರಿದ ದಾಡಿಮಚಯಂ (ಚಿಬಪು. ೧–೨೨).

[ಸಂ. ಕದಲ]

ಕದಳಿ₁, ಕದಲೆ₁ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ; ಸಮೂಹ: "ಗೊಂದಣಿ ತೆರಳ್ಕೆ ಸಾಲೊಬ್ಬುಳಿ ಹೊರಳಿ ಬಳಗ ದೊಂದುಳಿ ಕದಳಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪); ಕಾಱುದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿ ಖಂಡದ ಕದಳಿ ಮೈಗಳ ಡೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱುಥಟ್ಟನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨೧). **ಕದಲೆ₁**: "ಬಂಬಲ್, ತುಱುಗಲ್ . . . ಹೊರಳಿ, ಕದಲೆ . . . ಗೊಂದಣಿ (ಉಂದಲ್) – ಈ ೪ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೨); "ಕದಲೆ ಜಂಗುಳಿ ಪಸರಂ ಬಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆಜೆಯು ತಿಂತಿಣ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೫). 'ಕದಲೆ ಗದಿರ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕದಱ್ = ವಿಪುಲವಾಗಿರು, ತುಂಬಿರು]

ಕದಳಿ₂ 'ಕದಲಿ' ನೋ.

ಕದಳಿಕೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪತಾಕೆ, —ಧ್ವಜ: ಮೂಡಿಗೆಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಜವನಿಕೆಯ ಕಂದ, ಜವನಿಕೆಯ ಕಂಡ] ಪಟಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ); ಕರಿಯ ಬಿಳಿಯ ಝುಲ್ಲರಿಯ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕದಳಿಕೆಯ ಕಡುಪಿನಿಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪–೬ ವ); ನಡುಗೆ ಧರಾತಲಂ ಕದಳಿಕಾ ಪರಿಘ ಪ್ರತಿಘಾತದಿಂ ಮುಗಿಲ್ ಪಡಲಿಡೆ . . . ಕೀಱು ತಾಗಿದುವೆರಟ್ಟಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೭೫); ಕದಳಿಕೆಯ ಪೊಯ್ಲೊಳಂಬರ ನದಿಯಿಂ ನೊರೆ ವಿರಾಡು ಬಂದು ಮಂಡಳಿಸಿತ್ತೀ ರದನಿಯ ಮೇಲೆನೆ ಹರಿಗೊಪ್ಪಿದುದಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಪಿಡಿದ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪–೫೧); ಬಿಗಿದ ಜೌಂಟೆಯಂ ಮೊಗವರಿಗೆ ಕದಳಿಕೆಯ ಗಳೆ ನಿಂದ ಸಬಳಿಗರು (ಸೋಮಚಿ. ೫–೩೦); ಚಲಿತ ಘಂಟೆಗಳಲುಗುವ ಕದಳಿಕೆ ಸುತ್ತ ಮಿಳಿರ್ವ ಜಂಜಿಕೆಯ ಝಲ್ಲಿ ಗಳೂ (ವರ್ಧಚಿ. ೫–೧೦೫). [ಸಂ. ಕದಲಿಕಾ]

ಕದಳೀಗರ್ಭ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಮೋತೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಕದಳೀಗರ್ಭ ಶ್ಯಾಮಂ ಮೃದುಕುಟಿಲ ಶಿರೋರುಹಂ (ಆದಿಪು ೧–೨೯).

[ಸಂ. ಕದಲೀಗರ್ಭ (ಕದಲೀ + ಗರ್ಭ)]

ಕದಳೀಘಾತ (ನಾ). ೧. ಒಮ್ಮೆಗೇ ಕಡಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದ ಏಟು. ೨. [ಜೈನ] ಅಪಮೃತ್ಯು; ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯು: ಕದಳೀಘಾತಂ ಜೀವಕ್ಕೆ ದುರಿತದಿಂದಕ್ಕುಮೆಂಬುದರ್ಹ ನ್ಮತಮಂತದು ಮಾಣ್ದೆರೆ ಬೇರ್ವೆರಸಾದುದು ಜಿನನೀಘಾತಿಗಳ್ಗೆ ಕದಳೀ ಘಾತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೧೨); ತ್ರಿದಶೋಪಸರ್ಗಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕುಲ ನಗದಂತೆ ದೇಶಭೂಷಣ ಮುನಿಪರ್ ಸದಮಲ ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದೊಳುದಾತ್ತ ರಿರೆ ಘಾತಿಗಾಯ್ತು ಕದಳೀಘಾತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೪೯). ೩. [ಜೈನ] ಆಹಾರಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಮೆ ಯಾಗುವುದು: ನಿರೋಧಮುಮಾಹಾರನಿರೋಧಮುಮೆಂಬೀ ಹೇತು ಗಳಿಂದಮಾಯುಷ್ಯಂ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಡುಗುಮದು ಕದಳೀಘಾತಮೆಂಬು ದಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೯–೧). [ಸಂ. ಕದಲೀಘಾತ (ಕದಲೀ + ಘಾತ)]

ಕದಳೀದಳ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಎಲೆ: ಮಳಯಜ ರಸಲುಳಿತ ಕದಳೀದಳ ವ್ಯಜನ ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳನದಿನೆಂತಾನುಂ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂ ದೆಟ್ಟಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ); ತನಯನಂ ಕದಳೀದಳಕ್ಕೆ ಕಳುಪಲ್ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ದು ಬಾಳೆಯೊಲೆಯಂ ಕೊಯ್ವುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಇಳೆರ ದೇ. ೫೪–೧೪). [ಸಂ. ಕದಲೀದಲ (ಕದಲೀ + ದಲ)]

ಕದಳೀಪತ್ರ (ನಾ). = ಕದಳೀದಳ: ಕದಳೀಪತ್ರದ ಗುಣ . . . ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಪಿತ್ತಶಾಂತಿಯೂ ಆಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೭).

[ಸಂ. ಕದಲೀಪತ್ರ (ಕದಲೀ + ಪತ್ರ)]

ಕದಳೀವನ (ನಾ). ೧. ಬಾಳೆಯ ತೋಟ: ಗಜಸೇನೆ ಕದಳೀವನವಲೇ ಕಲಿಭೀಮ ದಿಗ್ಗಜಗಾಢ ಪದಹತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೫೫). ೨. ಶ್ರೀಶೈಲ ದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಾಳೆಯವನ: ಕದಳೀವನಕ್ಕೆ ನಡೆಗೊಂಡನಲ್ಲಮ ದೇವ (ಪ್ರಭುರ. ಹ. ೪೬೨–೩೩೭). [ಸಂ. ಕದಲೀವನ (ಕದಲೀ + ವನ)]

ಕದಳೀಷಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಗಿಡಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಅತಿನಿಬಿಡ ಬಾಳ ಕದಳೀಷಂಡಂಗಳಂ ವನದುರ್ಗಂಗಳಿಂದೆ ಪಡಲ್ವಡಿ ಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೮–೪೧ ವ); ಆ ಮಹಾದ್ರಿಯ ತಪ್ಪಲಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ ಕದಳೀಷಂಡದಲಿ ರಘುರಾಮನಾಮ ಸುಧಾಭೀಷೇಕ ಸಮಗ್ರ ಸೌಖ್ಯದಲಿ ಭೀಮವಿಕ್ರಮನಿದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೧೨).

[ಸಂ. ಕದಲೀಷಂಡ (ಕದಲೀ + ಷಂಡ)]

ಕದಱು (ಕ್ರಿ). ಗದರು (?): ಇಱ ಬಡಿ ನೂಂಕು ಕಟ್ಟು ಕದಱಿಗ ದೊಡಮಾಗದು ಪೋಗಲೆತ್ತಲುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೧೦). [?]

ಕದಟಕಟನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕದಟಕಟನಿಗ್ರಾಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೨ ; 420). [?]

ಕದಾಚಿತ್ (ಅ). ಒಂದು ವೇಳೆ; ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ: "ಕದಾಚಿತ್ ನಿನಗೆ ಪ್ರೇಮಭಂಗವಾದರೆ . . . ?" (ಮುಕ್ತಿ. ೫೨); ಕದಾಚಿತ್ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಕಾರರು ತೋರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ – ಲೇಶವು ಸಿಕ್ಕಿದರೂ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೮). [ಸಂ.]

ಕದಾಪಿ (ಅ). ೧. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ; ಕೆಲವುವೇಳೆ. ೨. ಆಗಾಗ. ೩. ಎಂದಾದರೂ; ಯಾವಾಗಲಾದರೂ: ಪಂತರು ಕದಾಪಿ ಅಸತ್ಯ ವದಸೂದಿಲ್ಲಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೬). [ಸಂ.]

ಕದಾಯಿ 'ಕಥಾಯಿ' ನೋ.

△ **ಕದಿ$_1$** (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು; ಅಪಹರಿಸು: ಹೋದರೆ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕದಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೫).
[< ಕಳ್$_1$. / ತುಳು. ಕದಿಪು, ಕದುಪು, ಕದ್ಪು = ಕಳವು]

ಕದಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ರಮಿಸು; ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು (?): ಬಲ್ವಡೆ ಸುದ್ರಕನ್ ಪ್ರಳಯಧನಿ ಮುತ್ತಿ ಅಣಿಯಂ ಕದಿವೊಂಗಂ ಚಲಮಱಿ ಪೊಂಗಂ ಆಟ್ಮುವೊಂಗಂ ಕುಡಲಪ್ಪೊಂಗಂ ಒಬ್ಬರ್ನೊ ಆಚಾರ್ಜ್ಯಂ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೮ ; 885). [?]

ಕದಿಕ (ನಾ). ಕದಿಯುವವನು; ಕಳ್ಳ; "ತುಡುಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕದಿ$_1$ + –ಕ$_3$]

ಕದಿಕಿ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು; ಕಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕದಿಕ + –ಇ$_2$]

ಕದಿಕೆ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ, ತಲೆ ಎತ್ತಿನಿಂತ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಪೈರು ಮನೆಯಂಗಳ ಸೇರಿತು. ಕಣಜ – ಕದಿಕೆ (ಹುಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣ)ಯನ್ನೂ ಸೇರಿತು (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೪೦). [← ತುಳು. ಕದಿಕೆ]

ಕದಿನ 'ಕದಿನಿ' ನೋ.

ಕದಿನಿ, ಕದನಿ, ಕದಿನ (ನಾ). ಉತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಫಿರಂಗಿ: ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಮೊದಲಾದ 'ಮದ್ದು ಗುಂಡು'ಗಳ ಸದ್ದೂ ಕೇಳ ಬಂದಿತು (ಕಾನೂರು. ೪೬೫); ಹೊಲೆಯರೂ ದೀವರೂ ಕದಿನಿಗಳಿಗೆ ಮಸಿಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೩೮); ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬಾಗ ವಾದ್ಯದ ಸ್ವರವೂ ಕೇಳಿಸಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). **ಕದನಿ**: ಆ ಗಂಟೆಗಲಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕದನಿ ಹೊಡೆದರೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕಾನೂರು. ೧೨). **ಕದಿನ**: "ಹಬ್ಬದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾರಿಸುವ ಸಣ್ಣಫಿರಂಗಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೯೨).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕದಿನೊ]

ಕದಿರ್$_1$, ಕದರ್ರು$_2$, ಕದಿರ್ರು$_2$ (ನಾ). (ಧಾನ್ಯದ) ತೆನೆ, —ಹೊಡೆ; ಕಣಿಶ: "ಕದಿರೆಂದೆನೆ ಧಾನ್ಯದ ತೆನೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೨); ಪೂ ಕದಿರ್ ಮಿಡಿ ದೋರೆ ಪಕ್ವಫಲಸಂತತಿಯಿಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಮಾಮರಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೭೫); ಬಿತ್ತೊಂದರ್ಕೆ ಐವತ್ತಱಿಂ ಪೊಲಿವರ್ಪ ಕದಿರ ಬೆಳೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೧-೨೧). **ಕದರ್ರು$_2$**: ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ ತುಂಬ ಪೋಲು ಕದರು. ಕದರಿನಲ್ಲಿನ್ನೂ ಹಾಲು ತುಂಬಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೭). **ಕದಿರ್ರು$_2$**: ಕಂದ ಕದಿರು ತುಂಬೆ ಲೊಕ್ಕಿ ಸಹ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೯-೧೭ ; 1370); ಕದಿರು ಜಲ ಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲ ಧಾರೆಯನುಯೆರದುಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮-೪ ; 1556); ಕದಿರನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕೊಯ್ದು ತಂದು, ಹೊಸತು ಊಟ ಮಾಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬ (ಜಾನಗೀ. ೮೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕದಿರ್; ಕೊಡ. ಕದೀ]

ಕದಿರ್$_2$, ಕದಿರ್ರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ: "ಕದಿರೆನೆ ಕಿರಣಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಕದಿರ್ಗಳೊಳೆ ತುಱುಗಿ ಮೂಡಿದನುದಯಾದ್ರಿಯೊಳರುಣ ತರುಣ ಕಿರಣಪ್ರಸವಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು ಮೂಡು ವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೦೧); ದೀಪಾಳಿ ಕತ್ತಲೆಯ ಭಯಕಂಜಿ ನೇಸರಗದಿರ್ಗಳಡಗಿದುವೊ ಮಱೆಯೊಳೆಂಬಂತೆ ಸಾಲ್ವಿಡಿ ದೊಪ್ಪುತೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೭-೧೭). ೨. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: "ಕದಿರ್ ಮಿಂಚು ಡಾಳ ಹಬೆ ಪೊಗರೆಂದೆನೆ . . . ಕಾಂತಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೦); ಮಿಂಚುಗಳ ಕದಿರ ಪರಪುವಂಬಕಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯನೆಚ್ಚುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೩೯). 'ಕದಿರೇಱು' ಪರಾ. **ಕದಿರ್ರು$_3$**: ೧. ಪುದಿ ದೊಪ್ಪಿದವು ರನ್ನ ಮುತ್ತು ನೀಲಗಳಿಂದ ಕದಿರು ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಿದಿರೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೧೦೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್]

ಕದಿರ್$_3$, ಕದರ್ರು$_3$, ಕದಿರ್ರು$_4$, ಕದುರು (ನಾ). ಮರದಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವ ಕಡ್ಡಿಯಾಕಾರದ ಸಾಧನ: ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೧೨); ಆ ಕದಿರ ಕಡ್ಡಿಯಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಅರ್ದಿದಾಗಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೧ ವ); ಬೆರಳುಗಳನದ್ದಲು ಕದಿರ ತೋರದೊಳಗೆಳೆಯಾಗಲ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೨). **ಕದರ್ರು$_3$**: ಅರಕಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಕದರನೆ ಹೂಡಿ ಎಂಟೆಳೆಯದೊಂದು ರಾಟೆಯ ಪಿಡಿದು (ನಾಪದ. ೧೪೧); ಕದರಿನಿಂ ನೂಲು ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). **ಕದಿರ್ರು$_4$**: ಅಱಿವೆಂಬ ಕದಿರು ಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಿರುಹಲಾಗಿ ಸುತ್ತಿತ್ತು ನೂಲು ಕದಿರು ತುಂಬಿತ್ತು (ಕವಿಚ. I, ೨೩೪ ಕದಿರಕಾಯಕದ ರೆಮ್ಮವ್ವೆಯ ವಚನ); ಹಂಜಿಯಂ ಕದಿರಲಮರಿಸಿ ಪಿಡಿದು ನೂಲುತುಂ (ಶರಡ. ೪೭). **ಕದುರು**: ಕದುರು ಮುಱಿಯೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ (ವಚಶಾ. I, ೩೧೩); ಮನೆಯಾದುದು ಪೇರಡವಿಯಾಯಿತ್ತು ಕದುರ ಮೊನೆಯಾಯಿತ್ತು (ವೀಶೈಪು. ೬-೫-೧).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್; ತುಳು. ಕದ್‌ರ್; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕದಿರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಚಿನ ಮರ; ಖದಿರ: "ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಂ . . . ಖದಿರ – ಕದಿರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕದಿರ ಕಾಷ್ಟವ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿಹುದೆಂದು ವಾನರವೂ ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯಿಂ ಹಾರುತಿರುವಾಗ ಹಿಡಿದು (ವಿವೇಧ. ೪-೧೫). ೨. ಕಾಚು: ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕ ಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ. . . ತೊಱೆವುದಿಂತು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೩).
[< ಸಂ. ಖದಿರ]

ಕದಿರ್ರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಿಂಚು; ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ದೇವಕೇಂದ್ರದಿ ಕದಿರುತಿದ್ದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಫಲಿಪ ಸುಮಸಮಯ ಅವತೀರ್ಣವಾದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೫೪); ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಬೊನ್ನಾಗಿ ಕಿನಿಕಿನಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩-೧೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಿರ್; ತೆಲು. ಕದುರು]

ಕದಿರ್ರು$_2$ 'ಕದಿರ್$_1$' ನೋ.

ಕದಿರ್ರು$_3$ 'ಕದಿರ್$_2$' ನೋ.

ಕದಿರ್ರು$_4$ 'ಕದಿರ್$_3$' ನೋ.

ಕದಿರುಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ತೆನೆಬಿಡು; ಹೊಡೆಹಾಕು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೆಣ್ಣಿಕ್ಕುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರ ನೀಡುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕದಿರುಗಡೆವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೂದುಂಬುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ದೀವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಯಾಗುವ . . . ನೆಲ್ಲಗದ್ದೆಗಳತಿಮುದಂಬಡಿಸಿದವು (ಸಮ್ಯಕೌ ೧-೨೨). [ಕದಿರ್ರು$_2$ (< ಕದಿರ್$_1$) + ಕಡೆ$_1$]

ಕದಿರುಗಿಣಿ, ಕದರಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಉಜ್ಜ್ವಲ ವರ್ಣದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿ, ಕದಿರುಗಿಣಿ (Sun-bird. ಇಂಕನ). **ಕದರಗಿಣಿ**: (ಕಿ). [ಕದಿರು? + ಗಿಣಿ (< ಗಿಳಿ)]

ಕದಿರೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪೇರು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗು; ಉಜ್ಜ್ವಲವಾಗು: ಕದಿರೇಱಿದ ಕಂಜಾತಪ್ರಿಯನಂ ಪದೆದೀಕ್ಷಿಸುವಿನಕಾಂತದ ಕಲ್ಲೊಳಗುದಯಿಪ ಹಗ್ಗಿಯ ವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೭).
[ಕದಿರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕದಿರ್ಗಂಪು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಸುಗಂಧ, —ಸುವಾಸನೆ: ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಱವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೦).
[ಕದಿರ್$_1$ + ಕಂಪು]

ಕದಿರ್ಜೊನ್ನ (ನಾ). ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಅಲರ್ಜೊಂಪಂ, ಕದಿರ್ಜೊನ್ನಂ (ಶಮದ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕದಿರ್$_2$+ ಜೊನ್ನ]

ಕದಿರ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಪೊಳೆವಿಂದುಗಳ್ಳಿ ಬೆಂಗುಡೆ [ಮೊಳೆದುವು ಬೆನ್ನಿಂದ]ಮೆರ್ದೆಗೆ ಕದಿರ್ದುಱುಗಲೆನಲ್ ತೊಳಗಿದುವು ಮದನಶಿಖಿವಿಹ್ವಳ ಹೃದಯನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತನಖದೀಧಿತಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೦೬). [ಕದಿರ್$_2$ + ತುಱುಗಲ್]

ಕದಿರ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಗೊಂಚಲು: ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣನಪ್ಪ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲೊಳಭ್ಯಸಿಸಿತ್ತೊ ಕಾಮಬಾಣಂಗಳೊಳಾದಮೋದಿದುದೊ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೯); ಭೂವರರ ಕಿರೀಟರತ್ನಚಯದೊಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಗದಿರ್ದೊಂಗಲೈದೆ ಸೌಂದರವತಿಯೊಪ್ಪುವಾನನ ಸುಧಾರುಚಿಮಂಡಲದೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨); ತಿಂಗಳ ಕದಿರ್ದೊಂಗಲಂತೆ... ತಂಬೆಲರ ಬೆಡಂಗಿನಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೫೯). [ಕದಿರ್$_2$ + ತೊಂಗಲ್]

ಕದಿರ್ಮಳಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕ[ದಿ]ರ್ಮ್ಮಳಿಗ ಕೊಟ್ಟನೊನ್ದು ಲಿ(ಂ)ಙ್ಗಕೆ ಅ[ಸು]ಪಟ್ಟಗಮೊನ್ದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೨; 933). [?]

ಕದಿರ್ಮಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಮಹಾಜನಮಿನ್ನೂರ್ವ್ವರುಮಂ ಬರಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧-೧೫; 1059); ಊರಿಂ ಮೂಡ ಕದಿರ್ಮ್ಮಿಡಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ [ಬೂ]ಹನ ತೋಂಟದಿಂ ತೆಂಕ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೦; 1084). [?]

ಕದಿರ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳಕು ಬೀರು; ಕಾಂತಿ ಹರಡು: ಮುರಿದು ಕದಿರ್ವರಿದು ರಣಕೇಸರಿಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಗರವಸಂಗೊಳ್ವಬಲಾಸ್ಫುರಿತಾಕ್ಷಿರುಚಿಗಳಸಿಪಂಜರದೊಳ್ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ತರ್ಪವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೫). [ಕದಿರ್$_2$ + ಪರ್ಸಿ]

ಕದೀಮ, ಖದೀಮ (ನಾ). ೧. ಹಳಬ; ಪೂರ್ವಿಕ: ನೀನು ಅವರ ಕದೀಮ ಚಾಕರನಿದ್ಧೀಯೇ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೮). ೨. ನುರಿತವನು; ಮಿಗಿಲಾದವನು; ಪ್ರಚಂಡ: ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಂಥ ಕದೀಮರನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ ತಿಳಿಯದು (ರಂಗಕ. ೧೮); ಆನಂದ ಮುಖಂಡರೆನಿಸಿದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಯ ಕದೀಮರ ಬಳಿ ವಿರೋಧ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ (ಮರಳಿ. ೧೧೫); ಅವರು ಎಂಥ ಕದೀಮ ಅಂತೀರಿ (ಪುನರು. ೨೯೫). **ಖದೀಮ**: ೨. ಹತ್ತು ಹಳೇ ಕಳ್ಳರು ಸೇರಿದರೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಕೆಲನೆ. ೧೦೭); ಅಕೌಂಟಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಖದೀಮನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೨೩೨); ಪುಟ್ಟಮಲ್ಲ ಕುಸ್ತೀಲಿ 'ಖದೀಮ' ಒಂದು ಸಲಾನೂ ಸೋತದ್ದಿಲ್ಲ (ದೆಯ್ಯಮ. ೧೭).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದೀಮ್ = ಹಳೆಯ, ಪುರಾತನವಾದ]

ಕದುಂಬು 'ಕದುಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು: ಕೋತಿಯವೊಲು ಬಂಧನದೊಳಿರ್ದೀ ಚೇಷ್ಟೆಯನೇ ತೋಱಿದೆಯೆಂಬವಳ ಮಾತಿಗೆ ಕದುಕಿಸಿದಂತಾಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೮೦). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕದುಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). = ಕದುಕಿಸು: ಅಡಗ ಕದುಕಿಱಿದೊಱಲಿ ಕರೆದವು ಗಡಣವನು ಗೂಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೩); ಕೊಬ್ಬಿದ ಕಾಯವನು ಕದುಕಿಱಿದು ನೆತ್ತರ ನೊರೆಯ ಬಾಸಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೮); ಮೊದಲು ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಳೆಯ ಹೂವನೊಂದಿನಿಸು ಕದುಕಿಱಿದು ತಿಳಿದುಪ್ಪ ಶುಂಠಿ ಬಿಳಿಯುಳ್ಳಿಯರೆದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೫).
[ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಇಱು$_1$]

ಕದುಕು 'ಕರ್ದುಂಕು' ನೋ.

ಕದುಕುನೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕು ನೋಟ; ತೀಕ್ಷ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ: ಕಾತುರದ ಮೇಲ್ಕದುಕುನೋಟದ ಹಸ್ತಿನಿಯರು (ಭೈರವೇ. ೨-೧೫); ತನುಸ್ವಲ್ಪ ಕದ[ದು]ಕುನೋಟಂ ಕೊಂಕುನಡೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೪-೮೩).
[ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ನೋಟ]

ಕದುಕೇಱು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಗಾಯ; ಕುಕ್ಕಿ ಮಾಡುವ ಗಾಯ (?): ಕೈಕಾಲೋವದೆ ಹಗಱಿಟ್ಟು ಚೆಲ್ಲೆಯದಿಂ ಕದುಕೇಱನಿಱಿದು... ಬಾಧಿಸಿದಂ ಜತಿರಾಯನನಾ ಖಳನು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೪೧); ಕದುಕೆ[ಕೇ]ಱ ತಿವಿದು ಶೂಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಬಾರೆಂದು ಹೃದಯಶುದ್ಧಿಯೊಳು ಪೇಳಿದನು (ರಾಮವಿ. ೨೦-೧೭). [ಕದುಕು (< ಕರ್ದುಂಕು) + ಏಱು$_4$(< ಏಱ್$_4$)]

ಕದುಪು$_1$ 'ಕದುಬು$_1$' ನೋ.

ಕದುಪು$_2$ (ನಾ). ಹಿಂಡು; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ಕಾಡಾನೆಯ ಕಡು[ದು]ಪುಗಳಿಂ ಸಿಂಹಸಂಘಾತದಿಂ ಪೆರ್ವುಲಿವಿಂಡಿಂ ಕಣ್ಗಗುರ್ವಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೩); ಬನಕ್ಕಾಗಿ ನೆಗೆದು ಕದುಪಂ ಕೂಡಲ್ ಮದಗಜರಾಜಂ ನಡೆವಂದದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೮); ಕಾನನದಾನೆಯ ಕದುಪನಿರದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಡು ಕುಸಿದ ಕಡುಪನಿರದೆ] ಪಂಚಾನನ ಪೊಗುವ ತೆಱದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೫೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕದುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕದುಪು]

ಕದುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಮದಗಜದ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ನಡೆದುಱಿ ಕದುಬಿಸುತೆ ಕೈನೀಡಿ ಕರೆದಗ್ಗದ ಹಲಾಯುಧ ನಿಂದನು (ಅಕ್ರೂಡ. ೭-೨೬); ಉರುಬಿಂ ಮೀಟ ಕದುಬಿಸುತ ಕುರಿತೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೫-೧೮). [ಕದುಬು$_1$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕದುಬು$_1$, ಕದಹು$_1$, ಕದುಂಬು, ಕದುಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತು; ಅದುಮು; ಹಿಸುಕು: ಸದಾಶಿವನ ಪೂಜಿಸುವೆನೆಂದು ಹೋದಡೆ ಕದುಬಿ ಹಿಡಿವವಯ್ಯಾ ಸಕಲವಿಪತ್ತುಗಳು (ಗಣಭಾ. ೩೬೫ ಜೆನ್ನವ); ಮೃದುರತಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಭೋಗಿಸಿ... ಕದುಬಿ ಚಿತ್ತಿನಿಯ ನೆರೆದು ಮಂದರತಿಯಿಂದ ಹದಗೊಳಿಸಿದನು ಹಸ್ತಿನಿಯ (ಭರಡ. ೧೫-೮೪); ಬೆಟ್ಟಗಳನೊತ್ತಿ ಕರದಿಂದ ಕದುಬಿದರುಂಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೧). ೨. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ತಿಮಿರವ ಕದುಬುವ ಮಾರ್ತಾಂಡನಂತೆ (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೪೬-೩೧; 1670); ಕದುಬಿದವು ತಂಬಟದ ದನಿ ದಿಗುಸದನವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೩); ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಳವನು (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯); ಒದಗಿ ಪೂಚಂಡಿನೊಳ್ ಕದುಬಿ ಕಾಶ್ಮೀರದೊಳ್ ಪದೆದು ಬಾವನ್ನ ಪಂಕದೊಳು (ಭೈರಸೂ. ೨೮೦-೪೪). ೩. ಆತುರಪಡು; ದುಡುಕು: ಆ ಪುರದಬಳೆಯರೆಲ್ಲರು ಕದುಬಿ ಕಂದರನೊಡೆಹಾಯಿದು ಮುದದಿ ಮಾಳಿಗೆಗಳನೇಱಿ ನೋಡಿದರು (ಅಂಜಡ. ೧೧-೨೭೮); ಹಿಂದಣವರು ಬೆಬ್ಬೆದೋಱುತ ಕದುಬಿ ತಿವಿದರು (ನಾಗಕು. ೭-೧೫); ಮುದವೇಱಿ ಮೊಗಸಿರಿವಡೆದು ಕದುಬಿಯವನ ಸೇವೆಗನುವಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊದವಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೧).

೪. ತಳಮಳಿಸು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ನಡೆನಡೆಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಹರಿ [ಶಾಕಾಂ. ಗುದುಳಿ ಹರಿ, ಕುದುಳಿಕ್ಕಿ] ಹರಿದತ್ತಲಿತ್ತ ದಾರಿಯನಱಸುವ ನಿತಿಗೆ (ಹಡಪ. ೧೦-೭); ಕದುಬುವ ಕರೆಗಾದ ಚಿಂತೆ ನಿನ್ನೆದಿವಸೆನೆಯೊಳು ಸಿಲ್ಲದಂತೆ ಸದಮಲ ಸದ್ಬುಣವಂತೆ . . . ಪೀ ಬಾರೆ ಚಿತ್ರಾಂತೆ (ಖಿವಗ. ೧೬೬-೭೧); ಅದರ ರಭಸಕೆ ನಿಲ್ಲಲಾರಯದೆ ಕದುಬಿ ಕವರಿಯು ಬಿದ್ದ ಪಶುಗಳು ಪದರಿ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು (ಗೋಪಾಡು. ೫೧). ಜಿ. ಹೊಟ್ಟೆಕೆಚ್ಚು ಪಡು; ಆಸೂಯೆ ಪಡು; ಕರುಬು: ಬಳೆದುಬು ಸಿರಿಯೆಂದು ಕದುಬಿ ಮುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೧೧-೨೦). ೫. ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಮದಕರಿಗಳ್ ಮೆದವುದುಗಿ ಕಕ್ಕೆರಸು ಕದುಬಿ ಸುರಿದವಂದಿನೊಳು (ಅ ಸಂ ಚ. ೨೬-೪೩). ೬. ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಕದನಕೆನ್ನೊಳು ಕೈದುಗೊಳ್ಳದು ಕೋಡದಿ ಕದುಬಿದವನಿಂಗತಿಯೊಡೆ (ಅಪಂಚ. ೧೬-೫೪); ಎರ್ದಗೆಟ್ಟು ದೇವಿಯಂ ದೂರಿತಿ ಯೆಂಬರೆ ಚೀಯ ಪದುಳವಿಹುದೆಂದು ವಿನಯದೊಳಗ್ಗಕಾತನಂ ಕದುಬಿ ನುಡಿದಂ ಭರತಂ (ಶ್ರೀವಿಜಯ. ೧೯-೨೩). ಲ. (ಗೂಢಲಿಪಿಯನ್ನು) ಓದು, —ಅರ್ಥೈಸು (?): ಇದು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಶರಣಪಲ್ಲದೆ ಮಾಣದದಱ ದೆಸೆಯಿಂ ಸೂಕ್ತಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಲಿ ಲಿಪಿಯ ಕದುಬುವೆನೆನುತ್ತ ಕನ್ನೊಡೆದ ಬರೆವವರೊಳಾಯ್ದನೆ ಪ್ರಸಂಗಂದಿಗೆದನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೭-೧೩).

ಕೆದಮ್ಮು : ಪಿ. ತುಱುಗಿರ್ದ ಬಾಂಬೂಳೆಯು. . .ನೆಱೆದಿಂಗಳಂತಿಕಿರಲ್ಕವ ಕದಿಪ ಪರಿಯಲ್ (ಲಿಂಗಪು. ೧-೩). **ಕದುಂಬು**: ಪಿ. ವೀರಜಂಭ ರಾಜಂ ಮುಂ ಬಲದೊಳ್ ಕದನಕ್ಕೆ ಕಡಂಗಿ ಕದುಂಬಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೭-೩೫ ಪ). **ಕದುಪ್ಪು** : ಪಿ. ಕನಸಿನೊಳಂ ಮನಸಿನೊಳಂ ಜನಪದಯಂ ನೆನೆದು ಕದುಪಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತಂ (ಬೀಚಪ. ೨-೮೮). [ದೇ.॥ ತುಬು. ಕದುವು; ತುಳು. ಕದಿಯ; ತೆಲು. ಕದುಮು]

ಕದುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹ; ಆನೇಶ; ಆತುರ: ಕದುಬಿನ ಮನ್ನೆಯರಿಗೆ ಮನ್ನೆಯರುಗಳು ಕದನದೊಳೀಜೀವಾದಿದರು (ಅಂಪಪ. ೧೯-೧೦೦); ಆಳಂಠಂ ಮಗುಜ್ಜಿಂಟಲಿಂಲ ಕದುಬಂ [ತಳ್ಳಿಸಿ ಕೇಳಲುಂ] ನುಡಿಸಲುಂ ಮುಂಡಾಡಲುಂ ಪೂಣ್ದಪರ್ ಪಡುರರ್ (ಚಿಕಪು. ೪-೧೨೪); ಕದುಬು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕಂಬಿಸಿಂಗನವಡಿಗಡಿಗೊದರೆ ನಲಿರು ವೆಮರುಗುಳ್ (ಕೃಷ್ಣ ಗೂ ೧. ೪-೯೯); ನೋಡುವ ಕದುಬಿನಿಂದ ಒದಗಿ ಬಂದ ಮನ್ನಥಂದ ಬರಿಸಿದವನಂತೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದನು (ವಡಕಾ. ೫೭-೧೦). ೨. ಭಯ; ಗಾಬರಿ; ಕಳವಳ: ಸಿಗೆವರಲೆಯು ಮಜ್ಜಯ ಪಿಂತಕರೆಡುಂ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದೆಚ್ಚವಡಲಂ ಕಂಡು ದಾದಿ ಕದುಬಿನೊಳ್ ಬೇಡ ಬೇಡೆಲೆ ಕಂದ. . . .ಎನುತ್ತೆ (ಚಿಕಪು. ೪-೪೯); ಬಿಗುರ್ಪುಗೊಂಡು ಕದುಬಿಂ ಸಾರಸ್ವತಿಯಂ ಕಯ್ಯಂ ಪಿಟ್ಟಂ (ವಿತ್ರಗೋ. ೬೩); ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕದುಬು ಎತ್ತಣಿಂದೆ ಬಂದಿತು (ವಡಕಾ. ೬೨) .[<ಕದುಬ್ಬು.]

ಕದುಬುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: ತರಿಳಿಯು ಕದುಬುಗೂಡಿ ಜಂಜರಸಸವ ಲೇಪಿಸಿ (ವಡಕಾ. ೩೩).

[ಕದುಬ್ಬು + ಕೂಡು]

ಕದುಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತ್ವರೆಮಾಡು; ಆತುರ ಪಡು: ಗಜೇಂದ್ರನ ಮೊಲೆಯನಾಲಿಸಿದಂತು ಕದುಬುಗೊಂಡು ನೀಂ ಧರೆದೊಳೊದವಿದ ಕಟ್ಟಿಕಥದವನೆಂದುಂ (ಚಳಪ. ೫೭-೫); ಕದುಬುಗೊಂಬುದು ಕರಣ ಕವಿವೆದಂತಃಕರಣ ಗದಗದಿರ್ಪುದು ತರಚರಣ (ಗಿತಗೋ. ೩೩-೨); ಇವಳ್ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸವಿಗೆಳಸುತ್ತೆನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ಕದುಬುಗೊಂಡಿಹವು (ಜ ವಿ ಬ. ೧-೨೫). ೨. ಗಾಬರಿಯಾಗು: ಅವಳಂ (ಕಂಡು ಕದುಬುಗೊಂದು) (ವಿತ್ರಗೋ. ೬೧); ಸಮಸ್ತವಾದ ಭೂಪಾಲರುಂ ಕದುಬುಗೊಂಡು ಮೈಮೀರಿಯಗಳಂ ಕೊಡಿಮೆಂದು (ಭಾರತಾ. ೪). [ಕದುಬ್ಬು+ ಕೊಳ್_1]

ಕದುರು 'ಕದಿರ್ತ್ತು' ನೋ.

ಕದುವಪವೆಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕದುವಪವೆಪು ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಆ. XXX, ಕ೦-೩೬; ೩೭).

ಕದುಷ್ಟ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಾದ; ಉಗುರುಬೆಚ್ಚಗಿನ: ನಿಗೆಗಣ್ ಸೋರ್ವ ಕದುಷ್ಣವಾಂಶಯದಿಂ ಬಿಂಬಾಧರಂ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳಂ ನಾಡೆ ಬೆಡಂಗುಗೆಬ್ಬಿವದಿಂತೀಕಾರಣಂ (ಶಂಪಭಾ. ೪-೬೬); ಅಂದಾಗಿಂದಂ ಸುರಿವ ಕದುಷ್ಣಬಾಷ್ಪದಿ ನಿವರ್ಣಮಾಣೇಕ್ಷಣಮಾಗಿ ನಿಂದು (ಶಾಳಂತ. ೩೩-೬೪). [ಸಂ.]

ಕದೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡು; ಸೇರು. ೨. ನೆರೆ; ಸಂಭೋಗಿಸು. ೩. ಒತ್ತಲ್ಪಡು ಅಥವಾ ಹಿಂಡಲ್ಪಡು. ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಪಿಡಿದೂರಂತಿರೆ ಜೇನ ಸೋನೆ ಕದೆದತ್ತಿಂಬಂತೆ ರಾಗಂಗಳಂ ಕದುಬಿಂ ಕೇಳಲೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೧೬-೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೆದಿ]

ಕದ್ದಡಿಗೆ(ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈಯುಳ್ಳ ದಾಂಡಿಗ(?): ಕದ್ದಿಗಱ್ಕೂಡರ್ದುಗೂಡದಲೆಯುಮಿದ್ದಂ ನೆಗಪಿ ಪರವ ಕದ್ದಡಿಗರು [ಶಾಕಾಂ. ಕದ್ದಲಿಗಳು, ಕದ್ದಿಗರು]ಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೬೪). [?]

ಕದ್ದಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರಾದ್ಯತ್ತಿಣದಿಗ್ಭಾಗೇ ಕದ್ದಮ ಗ್ರಾಮಂ ದತ್ತವಾನ್ (ಪೌಇಇ. XX, ೬-೨೦; ೭೫೦). [?]

ಕದ್ದಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧಕವಚವನ್ನು ಮಾಡು ವ ವನ್ನು. ೨. ಕುದುರೆ ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಸದಾರ: ಕದ್ದಳಿಗ ದೂಸಿಗ ಬೂಸಗಂಧಿಗ ಕೊಲಪ ಚಿಪ್ಪಿಗ ಬಚ್ಚಡಕ ಬಳಿಗಾ:ಬೋಗಾಇ (ತೊರಾ. ೫-೮-೨೩). [< ಕತ್ತಳ್_1,2 + -ಇಗ?]

ಕದ್ದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ತಳಕ – ಕದ್ದಾಯ" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕದ್ದಾಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕತ್ತಾಳೆ: ಕದ್ದಾಳ ವಳ್ಳಿಯ ಪೂವೆ ಳಿಯಂ ಮಂದವೆದ್ದ ಘಟಿಗಳೊಡಗಿದವು (ವರ್ಧಶ ೧೧-೧೬೧). [< ಕದ್ದಾಳೆ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕದ್ದಾಳೆ_1 (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತೊಗಟೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಮಾಲವೃಕ್ಷ (?). [?]

ಕದ್ದಾಳೆ 'ಕತ್ತಾಳೆ' ನೋ.

ಕದ್ದಾಮು (ನಾ). "ತಮಾಲ, ಕಾಲಸ್ಕಂಧ" (ನಾಚಿಠಾ. ೬). [?]

ಕದ್ದಿ_1, **ಕದ್ದೆಹ, ಖದ್ದಿ** (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ (?) (೪). ೨.ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ: 'ಕದ್ದಿಕಾಱ' ಪರಾ. **ಕದ್ದೆಹ** : ೨.'ಕದ್ದೆಹ ಕಾಱ' ಪರಾ. **ಖದ್ದಿ**: ೨. 'ಖದ್ದಿಕಾಱ' ಪರಾ. [ಪ್ರಾ. ಖಪ್ಪಿ?]

ಕದ್ದಿ_2 (ನಾ). (ಕಪಾ) ಪಾವಿಯ ಕೆಂಪ, —ದಡ (?): ಎರಡು ಪರ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಮುಕ್ಕುತಿಂದು ಪ್ರಸ್ಫಾರವಾಗಿ ದಾರಿ ಬಿದ್ದು ಕದ್ದಿಗಳು ನಲಿದು (ಕೃಷಸ್ಯ. ೧೦೪). [?]

ಕದ್ದಿಂಗಳು 'ಅರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕದ್ದಿಕಾಱ, ಕದ್ದೆಹಕಾಱ, ಖದ್ದಿಕಾಱ (ನಾ). ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸಾಹವುಳ್ಳವನು: ಕಡಲ ದಾಂಟಿದ ಕದ್ದಿ [ಶಾಕಾಂ. ಖದ್ದಿ:ಇದ್ದಿ, ಕುದ್ದಿ] ಕಾಱನ ಕೋಪಶಿಖಿ ಮುಱಿದೆದ್ದುದು (ತೊರಾ. ೬-೨೨-೬೨). **ಕದ್ದೆಹಕಾಱ** : ಮದ್ದಿನ ಚೀಲವ ಹೊತ್ತು ಸಾವ ಕದ್ದೆಹಕಾಱರಂತೆ ಕ್ಷುದ್ರಜೀವಿಗಳ್ಗೆಯದೋ ಸದ್ಬುರುಷ್ಯಲ (ಮೋಡಮಾ. ೧೩೦-೫೯೯).॥ ಶಾ ಕದ್ದ ಳವ ಪಠಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಱಿಯದೆದುರಿದು ನೀವು ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕರೆವ ಕದ್ದಿಕಾಱಅನಂತೆ (ಮುದಕ್ಕ. ೫೬). **ಖದ್ದಿಕಾಱ** : ಕಲಹದ ಖದ್ದಿ [ಶಾಕಾಂ. ಕದ್ದಿ, ಬದ್ದಿ] ಕಾಱರ ದೇವದೆವಾದಿಗಳುಪೇಯನಲು (ತೊರಾ. ೬-೬೦-೧೫೫). [ಕದ್ದಿ_1 + -ಕಾಱ]

ಕದ್ದೆಯಿಸು 'ಕದ್ದೈಸು' ನೋ.

ಕದ್ದೆಹ 'ಕದ್ದಿ$_1$' ನೋ.

ಕದ್ದೆಹಕಾಱ 'ಕದ್ದಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕದ್ದೆಱಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕದ್ದೆಱಯ್ಯನ ಮಗಂ ಗುಜ್ಜನಂದಿ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೧೫ ; 930). [?]

ಕದ್ದೈಸು, ಕದ್ದೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡು ; ಅನುಮಾನಿಸು ; ಸಂಕೋಚಪಡು ; ಅಳುಕು : ಕದ್ದೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ಮರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿ ಬಿದ್ದಂತೆ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆದ ಮುಗ್ಧಾಸ್ಪದೆ ಕಮನೀಯರೂಪನನನಿರುದ್ಧನ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೦-೩೨) ; ಖಗೇಶ್ವರನೆದೆಯ ಕದ್ದೈಸದೆ ಬಂದು ತಿವಿದ ಗಾಯವ ತಾಳಿದ್ದು ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ ತುರ್ವಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೩) ; ಬದ್ಧವುಳ್ಳವ ನಿನ್ನ ಬಗೆ ಕಾಣಬಂತ ನಿರುದ್ಧಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ನೀ ನೆಲನ ಕದ್ದೈಸದೆ ಕಂದನಿಚ್ಚೆಯೊಳಿಹುದೆಂದು ಶುದ್ಧಾತ್ಮನಿತ್ತ ವೀಳೆಯವ (ಮೋಹತ. ೪೧-೫೮). **ಕದ್ದೆಯಿಸು** : ೨. ಬಯಸು ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು : ಪ್ರಸಾದಕೆ ಕದ್ದೆಯಿಸುತಂ ಬಂದನಾದ್ಯರೊಳೆದ್ದು ಕೋಡಗದಾಟವಾಡುವ ಭೃಂಗಿಯೈತಂದ (ಬಸಪು. ೨೯-೭).

[ಕದ್ದೆ$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕದ್ರು (ನಾ). ೧. ನಸುಗೆಂಪು ; ಗೋರೋಚನ ಬಣ್ಣ : "ಹರಿಃ (ಕ್ರಮಂ), ಕದ್ರುಃ, ಕಡಾರಃ, ಪಿಂಗಳಃ, - ಈ ೪ ನಸುಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೫೦). ೨. ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ನಿನಗೆ ಮೊದಲಲಿ ವಿವರಿಸುವೆ ನಾ ವಿನತೆ ಕದ್ರುಗಳ ವರತನುಜರ ವೈರ ಮಾರ್ಗವನು (ಸಂಭಪ. ೫-೪೨). [ಸಂ. ಕದ್ರು, ಕದ್ರೂ]

ಕದ್ರೂಜ (ನಾ). ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ ; ಸರ್ಪ. 'ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ನೀಳವಾದ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು ; ನಾಗವೇಣಿ : ಕದ್ರೂಜವೇಣಿ . . . ಕ್ಷುದ್ರಗುಣರಹಿತೆ ಶ್ರೀಗಿರಿಜೆ (ನವಮೋ. ೩-೧೪). [ಕದ್ರೂಜ + ವೇಣಿ]

ಕದ್ವದ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡುವವನು : "ಕದ್ವದಃ, ಗರ್ಹ್ಯವಾದೀ - ಈ ೨ ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೩). ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ತೊದಲುವವನು. ೩. ಹೀನನಾದವನು ; ತುಚ್ಛ. [ಸಂ.]

ಕಧವಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಲವರದ ಕಧವಬೂರ ಮಾಯಗಾವುಣ್ಡರ ಮಗ . . . ಮಣ್ಡಿಕಲ್ಲ ಊರೆಱುವಿನೊಳ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತವರ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೬-೬ ; 1000). [?]

ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಲವಂಗ ಚೆಕ್ಕೆ, ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕನ್‌ಕುಟ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧-೩೯೨). [?]

ಕನ (ನಾ). ಸ್ವಪ್ನ : ಕೆಟ್ಟ ಕನ ಕಂಡವಂ ನಿಟ್ಟಿಸುವೊಲಟ್ಟವಂ ನಿದ್ದೆ ನೆಮ್ಮದಿಯರಿಯೆ ! (ಹಬ್ಬೆರ. ೨೧-೫) ; ನೆನದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ ನೀನಲ್ಲಡಿನಿತು ತಿಳಿಸೆಳೆಯೊ ನಿನ್ನಯ ಗಾನಕೆ ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮-೧೦೦). 'ಕನಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕನ ; ತೆಲು. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲ]

ಕನಂಗಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಕಮಂದ ಮರ : ಕನಂಗಹೂ, ಕಮಂದಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೪). [ಕನಂಗ$_0$ + ಹೂ$_2$ (< ಪೂ$_2$)]

ಕನಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಬೀಳು ; ಸ್ವಪ್ನ ಬೀಳು : ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ಕನಂಬರಿದಂತೆ ಚಕ್ರಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನನೊರ್ವಂ ಸುಪುತ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೫-೯). [ಕನ + ಪರ್$_2$]

ಕನಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ; ಹೊನ್ನು : ಕನಕವೇ ಲೋಹಂಗಳೊಳ್ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ಸೋಮೇಶ. ೪) ; ನೀನೊಲಿದಡೆ ಕಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕನಕವಯ್ಯ (ಅಖಾಡೇ. ೭೮-೫೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ, —ಹೂವು . ಕದಂಬ ಕನಕ ಕರವೀರ ಕರ್ಣಿಕಾರ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾದ್ಯನೇಕ ಸುರಭಿಕುಸುಮಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೭-೪). ೩. ದತ್ತೂರ ; ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ ; ಉಮ್ಮತ್ತಿಯ ಗಿಡ : ಕನಕದ ಕಾಯನೊಂದು ದೆವಸಂ ತಿಱಿದಟ್ಟುಱೆ ಸುಣ್ಣದೂಜಲೊಳ್ ದಿನಮಿರಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೧) ; ಅಕ್ಕಕ್ಕಿಳೆಯೊಳಸತ್ಕೃತಿ ಸಕ್ಕದದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದೊಡೆ ಸೇವ್ಯಮೆ ದತ್ತೂರಕ್ಕೆ ಕನಕಾಖ್ಯೆ ಬಂದವೊಲಕ್ಕುದದಂ ತಿಳಿದು ಕೇಳ್ವುದದನತಿ ನಿಪುಣರ್ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧-೨೩). ೪. ಮಂಗಳಗ್ರಹ ; ಅಂಗಾರಕ : ಕನಕಂ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೇಷದೊಳ್ ನಿಲೆ ಚಮೂನಾಥಂ ಸುಕರ್ಮಾಟನಂ ಧನಿ ಭೂಪಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೮) ; ಕನಕಂ ಶನಿಯಂ ಗೆಲ್ವೊಡೆ ಜನಾಧಿ ಪಾತ್ಮಜರ್ಗೆ ಪಿರಿದು ಸಂತಸಮಕ್ಕುಂ (ಉಟ್ಟಮ. ೭-೬೬) ; ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕ ಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು . . . ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೩-೪೮). ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕನಕನ ಬೇಳ್ವೆ ತಗುಳ್ದುದು ಕನಕನನೆಂಬೊಂದು ಮಾತು ಧರೆಗೆಸೆಯೆ ಸುಯೋಧನನ ಪುರೋಹಿತನಪ್ಪಾ ಕನಕಸ್ವಾಮಿಯನೆ ಮುನಿದು ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಿಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಕನಕಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರುಪರ್ವತ : ಇನ್ನೂಱು ಕನಕಗಿರಿಗಳಿಂದಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೮ ವ) ; ಕನಕಗಿರಿ ಮೂಡಿದುದೋ ಯೆನಲುಜ್ವಳಿತವಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೫-೫೮). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಕನಕಗಿರಿ ಸೊಂಡೂರು ನೆಱೆ ದಿವ್ಯಗುಡಿಯ ಕೋಟೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩). [ಕನಕ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕನಕಚಂಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಾರೋಲಿ, ಮೂಢಮರ, ಮೂಧ, ಮೂಡಲಿ, ಕನಕಚಂಪಕ (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೪೦).

[ಕನಕ + ಚಂಪಕ]

ಕನಕತಮಟೆ (ನಾ). ತಮಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (ಕಿ).

[ಕನಕ$_0$ + ತಮಟೆ]

ಕನಕತಾಳ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತಾಳ (?) : ನೂತನಗಾನವರವಿದ್ಯೆಯಂ ಕೃಪೆಯೊಳಿತ್ತು ಮತ್ತಂ ಮನೋಹರಕನಕತಾನ[ಳ]ಂಗಳಂ ಕುಡಲ್ (ಆರಾಚ. ೬-೨೬). [ಕನಕ + ತಾಳ (= ತಾಲ)]

ಕನಕದಾಯಕ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಕುಬೇರ : ಕನಕದಾಯಕನ ವರಕೋಶ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದೆನುತಿಹ ಚಿನ್ನವರದರಂಗಡಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ರಾಮವಿ. ೩-೬೧). [ಕನಕ + ದಾಯಕ]

ಕನಕದೋರಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ತೋರಣ : ಮನೆಮನೆಗಳ ಬಾಗಿಲು ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಕನಕದೋರಣದ ಸಾಲು (ಕಂನವಿ. ೨-೭೧).

[ಕನಕ + ತೋರಣ]

ಕನಕನಗ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಕನಕನಗಸದನ ಚರಭವಮದನಮದದಮನ (ಬಸಪು. ೬೧-೪೨). [ಕನಕ + ನಗ$_2$]

ಕನಕಪತ್ರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಓಲೆ : ಅಳವಟ್ಟ ಕರ್ಣದ ಕನಕಪತ್ರಂಗಳಿಂದ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೨೬).

[ಕನಕ + ಪತ್ರ]

ಕನಕಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧ : ಒಡನೆ ಸುರಾಸುರರ್ ಕನಕಪರ್ವತಮಂ ಕಡೆಗೋಲ ಮಾಡಿ ಮೇಣ್ ಪೆಡೆ ಪಲವಪ್ಪ ವಾಸುಕಿ ಮಹೋರಗನಂ ಕಣೆಗಣ್ಣಿ ಮಾಡಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ).

[ಕನಕ + ಪರ್ವತ]

ಕನಕಪೀಠ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಆಸನ; ಹೇಮಾಸನ: ಅತ್ಯುನ್ನತ ಕನಕಪೀಠಮಂ ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಕನಕ + ಪೀಠ]

ಕನಕರಿಸು 'ಕನವರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕನಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ [ಕನಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕನಕಾಚಲ, ಕನಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: ಕಾಣಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೬). **ಕನಕಾಚಳ**: ಮಣಿಮಯಕಿರೀಟೋದಗ್ರ ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಂಚೂಳಿಕಾ ಕನಕಾಚಳಮನೆ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೦೮ ವ). [ಕನಕ + ಅಚಲ]

ಕನಕಾಚಳ 'ಕನಕಾಚಲ' ನೋ.

ಕನಕಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿ (ಕಿ). [ಕನಕ + ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ಕನಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕನಕಗಿರಿ ೧: "ಮೇರು ಸುರಗಿರಿಯೆನಲು ಕನಕಾದ್ರಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೯-೩೦); ಕನಕಾದ್ರಿಯನೆಳಸುವ ನೂತನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂತಿರೆಳಸೆ ದಶನದ್ಯುತಿಗಳ್ . . . ನುಡಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೨). [ಕನಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಾವರೆ ಹೂವಿನ ಸಮೂಹವುಳ್ಳದ್ದು (ಕಿ). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿನೇಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕನಕಾಬ್ಜನೀಯಂ ನಜಭಜಜಲಗಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೩).
[ಸಂ. (ಕನಕ + ಅಬ್ಜನೀಯ)]

ಕನಕಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ದೊರೆಯು . . . ಆ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕನಕಾಭಿಷೇಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೬). ೨. ಪೌತ್ರನಿಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಮುತ್ತಾತ ಅಥವಾ ಮುತ್ತಜ್ಜಿಗೆ ಆ ಮಗುವಿನ ಕೈಯಿಂದ ಚಿನ್ನದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಕನಕ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕನಕಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: "ಬೆಕ್ಕಿನಬುಡ್ಡೆಗಿಡ, ಬುಡ್ಡಕಾಕರತೀಗೆ, . . . ಮಿಂಚುಬಳ್ಳಿ, ಕನಕಾಯ" (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೧೮). [?]

ಕನಕಾರವಿಂದ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ಕಲಿತಪೀಯೂಷದೀರ್ಘಿಕೆಗಳಿಂ ಕನಕಾರವಿಂದದ ಕೊಳಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೧೩). [ಕನಕ + ಅರವಿಂದ]

ಕನಕಾಲುಕೆ (ನಾ). "ಚಿನ್ನದ ಗಿಂಡಿ" (ಅಮರ-ಟೀಕೆ).
[ಸಂ. ಕನಕಾಲುಕಾ]

ಕನಕಾವಳಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತುಮೂರು ಉಪವಾಸವಿರುವ ವ್ರತ: ಜಗನ್ನಂದನ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯತ್ವಮಂ ಪೂಣ್ದು ಕನಕಾವಳಿ ತಪಃಪ್ರಭಾವದೊಳ್ ಪ್ರಾಣ ಪರಿತ್ಯಾಗದಿಂ ಪ್ರಾಣತೇಂದ್ರನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೩-೬೪ ವ); ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ಕನಕಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು ಮಹೇಂದ್ರಂಗೆ ದೇವಿಯಾಗಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೭೧-೧೭).
[ಕನಕ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕನಕೋದರ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಗರ್ಭವುಳ್ಳವನು; ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕನಕೋದರಂ ಬಿರಿದು ಹೋಳಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದು ಮರಣವಾದಂ (ಗುರುಚಾ. ೨-೫೧). [ಕನಕ + ಉದರ]

ಕನಗ (ನಾ). ನೀಚ; ಅಧಮ; ಅಲ್ಪ: ಧನಧಾನ್ಯದ ಚಿಂತೆ ವನಿತೆಯರ ಚಿಂತೆ ಉದರದ ಚಿಂತೆ ಅನುದಿನದಲಿ ತನುವ ನೆನೆಸುತ ಕನಗನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೫-೧೧೫-೨). [?]

ಕನಗಗಾವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕಳಾರೆನ್ದೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಗಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು ಕುಬಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೯; 915 ?). [?]

ಕನಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಕಾಣು: ತನುವಳಿಪ ನಾನೆಂದೊ ಕನಗಾಂಬ ವಿಷಯದಿಂದೆನಿತೊ ನಿಸದಮಗಾಧಮೆನಿತೊ ಸಾವಂ ನೆನದೊಳಂ ಕನದೊಳಂ ಮನನಿಸುವೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೮-೯೮). [ಕನ + ಕಾಣ್]

ಕನಗು (ನಾ). ಕಗ್ಗು; ಕಮಟು; ಜಿಡ್ಡು: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕನಗು ಸುರಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುರ್ವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು (ಕಿ).
ಕನಗಿನ ಹುಲ್ಲು = ಕನಗಿನ ನಟ್ಟು (ಕಿ). [?]

ಕನಗೆಱೆತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಱ್ಕುಂದ ಮಣ್ಡಲಿಕ ತನಯಯಾ ಕನಗೆಱೆತ್ತಿ ನಾಮಧೇಯಯಾ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೦೮, ೮; 700). [?]

ಕನಪು (ನಾ). ಕೋಪ; ಕನಲು: ಕುಮಾರರಿಗೆ ಕನಪು ಬಾರದೆ ಬಿಡದು ಮುಂದೀತನೆ ನುಡಿದವೊಲು ಬೇಱೆ ಭೂಮಿಯನನುವದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೆ ಉಪಾಯವುಯೆಂದರಾ ನೃಪರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೩೧).

ಕನಪಾಗು = ಕೋಪವುಂಟಾಗು; ರೇಗು: ಕನಪಾಗಿ ಮಾದಿರಾಜಂ ವೀಣೆಯಂ ನುಡಿಸಲನುವಾಗದೆಮ್ಮ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕನ ಮೆಚ್ಚಲ್ಲ (ಲಿಂಗಪು. ೨೬-೧೪). [ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಕನಲ್ವು]

ಕನರ್$_1$, ಕನರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ರುಚಿಯಲ್ಲಿ) ಒಗರಾಗು; ಒಗರಾಗಿರು: "ಕನರ್ – ಅಪಕ್ವರಸೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೂರ್, ಕಸರ್, ಕನರ್, ಕೊನರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಂದು ತೆರನಾದ ವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು: ಕನರ್ವಂಗಜಾಂಬು ವಿಗಳತ್ಕೇಶಂ ಕರಂ ಶೋಭಿಸಲ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರೋನ್ನತಕೇಳಿಯೊಳ್ ಬಿಡದೆ ತಾಂ ಬೆಚ್ಚಿರ್ದರಾ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೧೯). **ಕನರು$_1$**: ೨. ಉಜ್ವಳ ಸಂಶ್ಲೇಷಮಮರ್ಚೆ ಮೇಣ್ಕನರಿ ಕಂದರ್ಪಾಂಬು ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ . . . ಕೂಡಿದರುದಂಚತ್ ಪ್ರೇಮದಿಂ ಕಾದಲರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೧೫). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕನರು]

ಕನರ್$_2$, ಕನರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಸುಗಾಯಿಯ ರುಚಿ; ಒಗರು; ಒಗಚು: ಓರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸೊನೆಯ ಕನರಂ ಸವಿವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ತುಂಡಖಂಡದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ:— ಕನರ್ಗಳ್, ಕೊನರ್ಗಳ್, ತಳಿರ್ಗಳ್ (ಶಮದ. ೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಎಳದಳಿರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ಕನರ್ಗೊಂದಿದ ತದ್ರಸಮಿಂಟದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨೯). **ಕನರು$_2$**: ೨. ಸೊಗಡು; "ಸಗಟು ರುಚಿ, ಕಿಲುಬಿನ ರುಚಿ" (ಹಹಸ. ಕೋಶ); ಎಂದಿನತನಕ ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣಗಾಣದ ಕನರು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂದಿನ ತನಕ ಮರದ ಗಾಣದ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಗಿರಾಕಿ ಉಂಟೇ ಉಂಟು (ಹಹಸ. ೬೩). ೩. ಕಮಟು ವಾಸನೆ; ಕಮರು: ತುಸು ಹಿತಕರವೆ ಆಗಿದ್ದ ಬತ್ತಿಯ ತುದಿಯ ಕನರು ವಾಸನೆ ತುಂಬಿತು (ಮಲೆಮ. ೨೧೫). [< ಕನರ್$_1$. / ತುಳು. ಕನೆರ್]

ಕನರು$_1$ 'ಕನರ್$_1$' ನೋ.

ಕನರು$_2$ 'ಕನರ್$_2$' ನೋ.

ಕನರುಗಾಯ್ 'ಕನರ್ಗಾಯ್' ನೋ.

ಕನರ್ಗಾಯ್, ಕನರುಗಾಯ್ (ನಾ). ಪಕ್ವವಾಗದ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಒಗರುಗಾಯಿ: ಕನರ್ಗಾಯಂ ಕಚ್ಚಿ ಮೆಯ್ಯೊಕ್ಕರಿಸಿರೆ ಸೊನೆಯಂ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಕಚ್ಚಿ ಕಿಜ್ಜೆಂದೆನುತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೫೬); ನನೆ ಬಲ್ನನೆ ಮೊಗ್ಗೆಯಲರ್ ಕನರ್ಗಾಯ್ ಕಾಯ್ ದೋರೆವಣ್ಣು ಪಣ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೦೦). **ಕನರುಗಾಯ್**: ನಸುಗಾಯ್ ಕನರುಗಾಯ್ ಕಸುಗಾಯ್ ಹುಳಿಗಾಯ್ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೧೪). [ಕನರ್$_2$+ಕಾಯ್$_1$]

ಕನಗೊನರ್ (ನಾ). ಒಗರು ರುಚಿಯ ಕುಡಿ ; ಒಗರುಳ್ಳ ಚಿಗುರು : ಕನಗೊನರಿಂ ಬಾಳ್ಚೂತದ್ರುಮಂ ಬಾಹಲಮಂ ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲಕ್ಕೊಲಗಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೩-೬೪) ; ಪೂಗುಡಿಯಂ ಮಜ್ಜಿದುಂ ಮದಾಳಿಗಳ್ ಕನಗೊನರಂ ಕರ್ದುಂಕವೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೧೦೨) ; ಕನಗೊನರಂ ಕರ್ದುಕಿ ದ್ದುದೋ ಅಲ್ಲದೆ ಕೋಗಿಲೆ (ಅಜ್ಜಕಾ. ೬೧) ; ಮಿಸುಪ ಮರಿಗಳ್ ಕನಗೊನರ್ ಚಿಗುರ್ ಬಿಂದಳಿರ್ ... ತರಿಂದೊಡೋ (ಪದ್ಮಕಾ. ೮-೪).

[ಕನರ್ + ಕೊನರ್]

ಕನಲ್$_1$, **ಕನಲು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು ; ರೇಗು ; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು : "ಕನಲರ್ – ಕ್ರೋಧರ್ " (ಶಮಧಾ) ; ಕೋಪಕಾನಳಂ ನಿಜಾಸೆ ಕನಲ್ದು ರೋಷದಿಂ (ಕಂಚಿಘಾ. ೧೨–೩೧) ; ಕನಲ್ದಂ ಸ್ಮೆರಿಸವಂತನುದ್ಗ್ರೀಯುತಂ ತಾಂ ನಿರ್ಗುಣಂ (ನೋಮೇಶ. ೫೩) ; ಸಮ್ಮಿಣಂಗಳಿಸೆ ಕೇಳ್ದು ಕನಲ್ದು ಖಳಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧–೬೯) ; ಸುಳಿದೆನ್ನನೊಸಲ್ದು ಕನಲ್ದು ನೋಡಿದಂ (ದಶಕು.ಒ–೨೦). ೨. ಕಾವೇರು ; ಕುದಿ : ಬೇಟದೊಳ್ ಕನಲ್ದಾರಿವರ್ದಿರ್ ನೋಡನೋಡಲೊಡನಾಜಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬) ; ಕರ್ದಿನಗಾಣ ದೊಳ್ ಮಜುಗುವಾಣದೊಳೆಕ್ಕೆಯ ಕಂಂಡದೊಳ್ ಕನಲ್ದರಿನು ದಶ್ವಗೊಂಡದೊಳಗುರ್ವಿಸೆ ಸೀಳಿಸಿ (ಶಾಂತಪು. ೬–೫೫) ; ಜಳ್ಳನಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಂದಿಂಬರ ಜಾರಿಯರ ಮೊಲೆಗೆ ಕುಪರ ಪೆರುರದೊಳ್ ಕನಲೆ ಕಾಯ್ದು ಲೋಹದ ಗುಂಡಂ (ಅನಂಪು. ೯–೬೪). ೩. ಕೆಂಪಡೆ : ಪರಿತಪಿಸು ; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು : ಕಳಕಳಿಸಂ ಕನಲಂನೊನಲಂನಳ್ಕಂ ಬಳ್ಕಂ (ಅಜಿತ. ೫–೯೦) ; ಪರವಧುಗೊತು ಕೂಡಲೆಡೆಯಲ್ಲದೆ ನೋಡಿ ಕನಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧೩–೧೪೯). ೪. ಬಾಡು ; ಮ್ಲಾನವಾಗು : ದೀನಮಾನಸೆಯಾದ ಕಮಲಶ್ರಿಯಂ ಕನಲ್ದ ಮುದ್ದು ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಅರ್ಹನ್ನಿ. ೬–೧೦೫ ವ). **ಕನಲು**$_2$: ೧. ಭಿನ್ನವೇಷವ ತೊಟ್ಟು ದಂಬಕನ ನುಡಿದಕೆಯಂ ಉದ್ದಂಡರ ಗುಹೇಶ್ವರ ಕಂಡಡೆ ಕನಲುವ (ಅ ವ ಚ ೦. ೧೦೭–೨೦೯) ; ಪಾರ್ಥನಳುರು ಕನಲಿದೊಡೆ ಕೈದೋಱುವನು (ಕುಮ್ಯಾವಿ. ೬–೬೯) ; ಕಮ್ಮ ಮಳ್ಳರು ಮೊಮ್ಮಳ್ಳ ಕೊಳು ಕಳ್ಳಸಗೊಂಡು ಕನಲಿ ಕಾದಡೆ ಮಿಗೆಯುಳ್ಳರನನುಗೊಳಿಸುವುದು (ಪಡಿಬ. ೪–೨೯). ೩. ಮರಳಿ ಮರಳಿ ತಾ ಪಡೆಯದ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರ ಹೊರಳುತ ಕನಲಲು ಬಂದೀತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೫೬–೬) ; ತವಗಿಂದ ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವ ದುಳ್ಳವಂತರಿಲ (ಮೇಘಕ. ೫–೪೭) ; ರಾಯರು ಮೊದಲಸೆ ಸಲಾಇಂ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕನಿಸಿನಿಗೊಂಡರು, ಕನಲಿದರು (ಕವಕ. ೨೨). ೫. ಮೂದಲಿಸು ; ಗದರಿಸು : ಪಿಂತಕ್ಕರಂ ಕನಲುತ್ತೊರ್ವರನೊರ್ವರಲ್ಲಿ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು ತ್ತೆಜ್ರರುತರ್ (ಕುಸುಬಾ. ೧೧–೪) ; ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ್ಗತಿ ಪಾರ್ಥನ ಕನಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೬–೪) ; ಮಾನವರ ದುರ್ಗುಣವನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆನು ದಾನಗೆಯ್ಯುನಲು ಕನಲುವರು ದಂಡವನು ಮೌನದೀಯುವರು (ಸ ವ ರ್ಜ್ಯ. ೬೭೦). ೬. ಬಾ ಧಿಸು ; ಕಾಡು ; ಪೀ ಡಿ ಸು : ಮನವ ನೋಡುವೆನೆಂದು ನಿನ್ನನು ಕನಲಿದೆವು ನಾವಿಸ್ಪೆಬರೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೫–೨೧)

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕನಲ್ ; ತೆಲು. ಕನಲು]

ಕನೆಲ್$_2$, **ಕನಲು**$_2$ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು ; ರೇಗುವಿಕೆ ; ಕೋಪ : "ಕಾಯ್ದು ನಲರ್ ಬಳಿಕಂ ಕಿನಿಸು ಕನಲ್ಮುನಿಸು" (ಶ್ವಮಂ. ೪೧) ; "ಕನಲಿನಲರ್ ಕೋಪಮಕ್ಕುಂ" (ಕಪಕ. ೩೧). ೨. ಬೆಂಕಿ ; ಉರಿ : 'ಕನಲ್ದಿಡಿ' ಪದಾ. **ಕನಲ್ಮು** : ೧. ಕಳ್ಳಸಿಳಕಗಣ ಕನಲು ಮೂವರು ಅಣ್ಣಂದಿರ ಮನೆಯಾಯಿತು (ಬಬ್ಬಣಾ. ೩೦) ; ಅಪ್ಪು ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಂಡಿತು ... ಪ್ರಳಾಕರನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಕನಲಿನ ಕೆಂಪು (ಪ್ರಣಸ. ೩೯).

[< ಕನಲ್$_2$]

ಕನಲಿಕೆ 'ಕನಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕನಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು ; ರೇಗಿಸು ; ಸಿಟ್ಟುಗೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಳ್ಪುಸರಂಬರಿಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನವನೊಸಲಿಸೆಯುಮೆರ್ದೆಯಂ ಕನಲಿಸಿಯುಂ (ಪಂಚಪು. ೬–೬೩ ವ) ; ಪಾಂಡವಜನಪರನು ಜೂಜನಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಕನಲಿಸಿದೆಯದೆಱಂದ ಬಲು ಗೇಡಹುದು ಜನರಿಗೆ (ಅವ್ಯಾಳ. ೧–೧೨). ೨. ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಆಕೆಗು ಅತಿಯನು ಕನಲಿಸುವ ವಿಶ್ವಗಳು ಆಕೆಯೊಳಗಡಗಿ ಹೋಗುವ ಭಯಗಳು (ಸ ಮಾ ಲೋ ೧. ೧೪೧). ೩. ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಶುಕಮುಖುರ್ಯ ಕನಲಿಸಿನಿತಲ್ಲು ಆದಂಪಂ ತಕ್ಕಡ ತಕ್ಕಡ ಕೆಂಪಡರಿರೆ ಮನ್ಮಿತ್ಯಕ್ಕಳ ಕರ್ಣಪೂರವನಂ ಶಿಖರಕಾಂಕ್ಷಿಯಂ ಸೆಳೆದು ಸೆಳೆದು ಕನಲಿಪು ದವಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೫). [ಕನಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕನಲ್ಲು$_1$ 'ಕನಲ್ಲ್' ನೋ.

ಕನಲ್ಲು$_2$ 'ಕನಲ್ಲ್' ನೋ.

ಕನಲ್ಲ್, **ಕನಲಿಕೆ** (ನಾ). ೧. ಕೋಪ ; ಕೆರಳುವಿಕೆ ; ಸಿಟ್ಟು : "ಕಿನಿಸಿನ ಕಾಯ್ವೆನಿ ಸೆಱಸಿನೆ ಮುಸಿನೆಸೆ ಮುಳಿಸಿನೆ ಕನಲ್ಕೆಯೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಚತುಪ್ರ. ೩೭) ; ಮತ್ತುಂಬಲೆ ಕರ್ವಿಗ ಬಿಲ್ಲನನಂಗಗಂಜದಗ್ಗಳಿರಿದರೀ ಪುರಾಂಗತೆಯರೆಂಬ ಕನಲ್ಕ್ಕುಯಿಸ್ಸುಕೊಟ್ಟೆ ಪಲ್ಮಾಯಿವ ಪೊಲ್ (ಪುಷ್ಪದ. ೨–೯೯) ; ಮುಖ ಮುಖಮಲರಿ ಲೀದೂರಿಂದರಂ ರಾಜಾವಲಂಕಂಡಾಕನಲ ಕನಲ್ಕ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುದಂ (ಜೈಮಭಾ. ೬–೨) ; ಕೈಕವಲ್ಕೈತ್ತತಲಂ ಕನಲ್ಕ್ಕೆಗಿರ್ದಳ್ (ಚಳವ. ೬–೬೪). ೨. ಬೇಗುದಿ ; ಪರಿತಾಪ : ಬಂದು ಬಳ್ಕುಡಿ ಭಂಗ ಬಂಧನ ಕನಲ್ಕೆ ಕಳಕಳಿಕುಮೆಂಬ ಸರಿಜಾಂ ರತಿ ಸರಿಗೆ ಗಜಾವ ವಿಯೋಗಗ ಳಿನವಿರಹಜನದೊಳಗಲ್ಲದೆ ನೋಡಲಾ. ನಾಡ ಹಿರಿಯೂರ ಪಟ್ಟಿಣದ ಪಾಳೆಯದ ಜನದೊಳ್ಳಲ್ಲ (ಚಿಲವ. ೬–೪೨). **ಕನಲಿಕೆ** : ೧. ತಮಿತಮಗೆ ಸಮಯು ನುಡಿವರಲ್ಲದೆ ಕನಲಿಕೆ ಅಳಿದಪ್ಪರಾರು (ಸಮಾವ. ೧೯) ; ಕನಲಿಕೆಯ ನೆಜೆ ಬಿಟ್ಟು ಶುಕ್ರನ ತನುಜೆ ... ಪರಿಣಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು ವರಯಯಾತಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬.೦೩. ಪರಿ. ೩೨) ; ವಿಲಯಾದಿಭ್ಯರವನ ಕನಲಿಕೆಯ ಕೋಳಾಲಕವನನುಕರಿಸಿ (ತೊರಂಪ. ೬–೧೪–೯) ; ೨. ಕೌರವರಾಯನಾ ಕ್ಷಣ ಕನಲಿಕೆಯ ದುಗುಡದಲಿ ... ಬಂದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಸಂಭಪ. ೧೬–೫೨). [ಕನಲ್$_1$ + -ಕೆ]

ಕನಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕನಲುವ ಕಿಡಿ ; ನಿಗಿನಿಗಿಕೆಂಡ : ಬಿಡುವುಂಟೆಚ್ಚ ಸೂಸುವ ಕನಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂದಿಡುನಜಿ ಪೊಯ್ವ ಕತ್ತಳೆಕೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೦೧). [ಕನಲ್$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕನಲ್ಲೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (?) : ಆ ಅನುಜೆ ಇನ್ನು ಕನಲ್ಲೊಳ್ಳಿ ನಿದ್ದಿಯಾ ಲಾರಾಬಿದ್ದು (ವಿಕ. VI, ಚಳ್ಳಮ. ೫೦–೬ ; ಸು. ೪೫೦ ?). [?]

ಕನಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನಲಿಸು ೧ : ತನಗೆಡವಿಡದಿಂ ಚಪಲಂ ಮನಮದುಮ ... ಬಿಡದೆ ಪಿಡಿಮಿ ಸ್ಪರಂ ಕನಲ್ಲಿ ತನ್ನಚ್ಚೆಗೊಯ್ವುದೊಂಡಜ್ಜಿಯೇ (ಅಂದಪು. ೫೫೯). [ಕನಲ್$_1$ + -ಚು. / ತೆಲು. ಕನಲಿಂಚು]

ಕನವನಿಸು 'ಕನವರಿಸು' ನೋ.

ಕನವರ, ಕಲವರ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನಡುವಣ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕನಸು : ಕನಸು ಮನಸು ಕನವರದೊಳಗಾ ಸ್ವಪನಸುಜಾತನ ಪಂಬುಗೊಳಲಿ ಘನಮಾದ ಮೋಹ ಮರುಳುಗೊಂಂಡವೊಲು ಪುರವಾಸಿಯ ರಿರುತಿಹರು (ಪ್ರಬುಸಂ. ೦–೪೩) ; ಕನವರವಿಲ್ಲಿಂಬು ಗುಜುಕಿಲ್ಲ ಮೇಲೊಂದು ಕೊವೆದಾಟವಿಲ್ಲದೊಪ್ಪಿದೊಡೆ (ಭರಚ. ೧೯–೧೦೬) ; ಕನವರ ದಿಂದ ಕಣ್ಣೆರೆ ತೋಱುತೆಂದಾಗ ಮನಸೊಂದು ಮಜ್ಜೆಯಾಗಿರಲೂ (ಪುಷ್ಪಚ. ೧೬–೨೨). ಕಲವರ : ೨. ಭ್ರಮೆ : ಬರಿಯಾಟವೋ ಕನಸೋ ಕಲವರವೋ (ಮುಂಕುಳ. ೬೨). [ದೇ. ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಲವರ]

ಕನವರಿಸು 'ಕನವರಿಸು,' ನೋ.

ಕನವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕನಸು ಹರಿಯಲೋಗು; ಎಚ್ಚರಾಗು: ರಜಾಯಮುಮ್ ಯಮಮುಂ ಮಧುದಿನಾಂತದ ಶಾಂತಿ ಕನವರಿಯುವಂತೆ (೧೪೨೦. ೬೨–೮೨). [ಕನ + ಪರಿ (< ಪಜ್ಜಿ)]

ಕನವರಿಕೆ, ಕಣವರಿಕೆ, ಕಲವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, —ಬಡಬಡಿಸುವಿಕೆ; ಕನಸು ಕನವರಿಕೆ ಪಸಿವುಱೆ ದಪ ಸೋಲಂಗಳಾದಿ ಬೋಧೆಗೆ ವಿಘಾತಂ ದರ್ (ಠಸಕ. ೯೨–೧೩೨); ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸುವಿಕೆ; ಹಳವಂಡ (ಉಪಕ): ಎಲ್ಲ ಕನವರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವನ, ಮಹಾಜೀವನ ಎಂಬ ಕೊಗು ಕನವರಿಕೆ, ಕೊಸೆಗೆ ಕನವರಿಕೆಯೂ ಸಿಂತಿತು (ಮಹಾಗ. ೩೩೬). **ಕಣವರಿಕೆ** : ೨. ಅಲೋಪಾಸಕನ ಮನದರಿಕೆಯಾದ ಕಣವರಿಕೆಯು ಜೀತ್ಞಾಸೆಯಿಂದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದು (ಸಾಶಿವಿ. ೧೯೪). **ಕಲವರಿಕೆ** : ೧. ಸ್ವಪ್ನದ ಕಲವರಿಕೆಯಿಂದ ಬೆಚ್ಚರ ಬಿದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೩೧). [ಕನವರಿಸು + ಕೆ]

ಕನವರಿಸು$_1$, **ಕನಕರಿಸು, ಕನವನಿಸು, ಕನವರಿಸು, ಕಲವರಿಸು** (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಷಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು,—ಬಡಬಡಿಸು: "ಕನವರಿಸು – ಸಿ ದ್ರಾ ವಿ ಕಾ ರೀ" (ಕಮಧಾ); ಕನವರಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದಮುಮನಿಸೆ ಮುಖೋದ್ಗತಮದಲ್ಲದಾಱಂಗದ ಮಾತಿಪತಿ ಗಡ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೩); ಮುನ್ನಿನ ಪಜಲೀಲೆಯೋಲಗದ ಕೆರ್ಮಯ ಮಾತನಡೊಯ್ ಸುಪ್ತಿಯೊಳ್ ಕನವರಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಹರಿ ಗೊಡಿಗೆ ವಿಶ್ವಮಯಂ ಸೆಗಲ್ತುದಂ (ಜಗನ. ೬–೫೮); ಕನವರಿಸುತ್ತ ಮಿಳ ಸುಖಸುಪ್ತನಾದನು (ಕಾಶಿಾ. ೨೪–೬). **ಕನೆಕರಿಸು** : ಆಗಲವನು ದಣಿದು ಬಿಟ್ಟಿತನಾಗಿ ಕನಕರಿಸ್ದೇ ದೇವರ ಅಜ್ಜಿಯೆಂದು ಅವರು ತಿಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಟಾಯ. ೬–೧೦೯). **ಕನವನಿಸು** : ಕನವಪಡಿ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ದಪಿಯಂತಾ ನ್ಯಪತಿ ಕಿವಿಗೆ ಜುಸ್ಸಹಮಾಯ್ತು ವಪಸೆಯ ನುಡಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬–೪೨); ಶ್ರೀನಿವಸಪದಪಲಕಮಲಂ ಕನಸಿನೊಳಂ ಕಂಡು ಕನವಸ್ಪ ಧರದಿಂದೆ ನಮಃಶಿವಾಯಮಂತ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೫–೨೮; 1124); ಅವಜಸಿಂಹಳು ಸ್ವಾ ತಂತ್ರ್ಯವಿ ಲುದಯದೊಳೊ ತ್ತಿದೊಡೆ ಮುಗುಳ್ಳೊಡ್ಡಿ ಜಗುವುದು ಕೆಲಸಂ ಮಾಜ್ಪುದುಂ ಕನವನಿಸುಪುದು ಮುಳ್ಳಂ (ಪಸಾರ. ೧೯–೧೫). **ಕನವರಿಸು** : ಮರುಳಾಗಿ ನುಡಿಯುವುದು ಮತ್ತೆ ತಾಮ್ರಚ್ಯಾಯೆ ತರಚಿಯಂಕಂ ಶರೀರಮನೊತ್ತರದೊಳೆ ಕನವರಿಸಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿಹುದು (ಚಿಟಿಪು. ೫೮–೬೯). **ಕಲವರಿಸು** : ಕೂಡೆ ಕಲವರಿಸುತ್ತ ಮಿಗೆ ಮಹಾಡಂಬ್ಮುದೆ ಕಣ್ಗಳೊಳು ಕಡು ಕೊಡಿವರವಪ್ಪುದಿಸಲಿದ್ದಾ ಪೆಣ ಬಳಿಗೈದಿ (ತಿಮ್ಮಪ್ಪೈ. ೬–೬೩). [ಕನವರ + –ಇಸು]

ಕನವರಿಸ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಹರಿಸು; ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸು: ಕಳ್ಳನಂಗಡಿಯಂ ಕೆರಳ್ದ ಪಾಂಡಿಸ್ಸ ಕನವರಿಸಿತೀ ನುಡಿಯಂ (೧೪೨೦. ೧೧೬–೨). [ಕನವರ + –ಸ್ದು]

ಕನೆಸಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕನಸನ್ನು ಕಾಣು; ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಕಾಣು: ಇಂದೆ ಮುಂಜಾನೆ ಕನಸಾಯಂ ನಾನಿತಿ ಸಂಳಬಟ್ಟಿ (ಗೋಲ್ಕುಂಡಾ. ೬–೧೩); ಮಲೆಯ ಳಿನಮೌನದೊಳು ಕನಸಾಂಬು ನಂದಿಂತೆ (ಮುರಿದ. ೪೬–೬). [ಕನಸು + ಅನ್$_1$]

ಕನಸಿಗೆ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವವನು; ಕನಸು ಗಾರ: ಸುಖ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕನಸಿಗ ನೀನು (ಗರಿ. ೧೧೧–೧೬); ಎಲ್ಲ ಕನಸಿಗರನು ತಡೆದು ... ಇನ್ನು ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿರಿಸಲು (ಪಯೂಣಾ. ೨೨–೧೫); ಕುತುಂಗೆತ್ತಣ ಬಿಜುವು, ರಸಪದದ ಕನಸಿಗಗೆ ಬಲು ಕವಳೊಡೆದ ಬಾಲ್ ಬಳಿಯ ದಾರಿಗ ನಿಗೆ (ಮುರಿದ. ೨೨–೧). [ಕನಸು + –ಇಗ]

ಕನಸು, ಕಣಸ್ಯು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಪ್ನ; ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನೋಟ: ಪುಟ್ಟೆದಂದಂ ಕೊಟ್ಟುದಪ್ಪುದೆಸಂ ಕನಸಿನೊಳ್ಪೊಡಂ ಕಂಡೆಯಂಬುದು ಮಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮–೨೦); ಆಜ್ಞಾಪಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಡಲಿವು[ಪ್ರ]ತ್ನೆದೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೬); ಇರುಳ್ ಕಂಡ ಕನಸುಗಳಂ ಪಗಲ್ ನೆನೆವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೪); ಕನಸಿನ ಭಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಗೋಣಿಯೂಂದರೆ (ಲೀಲಾವ. ೪–೭೦); ಮೂಗಿರು ಕಂಡ ಕನಸಿನಂತೆ ಮೆಜ್ಪಾತ್ಮಯೋಗಸಾಧನಾರಾಹಿಯುದು (ಭರತ. ೨–೪೨). ೨. ಸುಳ್ಳು; ಅಸತ್ಯ; ಕಲ್ಪನೆ: ಉದಾರಮಮೆಚ್ಚೆಪರೀಕ್ಷೆಗಳಿಕ್ಕರದೆ ಪ್ರಸಾದಮೆಲ್ಲಂ ತನಗೆ ನೆನಸಾಗೆಯುಂ ಕನಸಿನಂದಮಾಗಿ. ತೊಜೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೩೧ ವ); ಮರುಳಳ್ಳ ಕನಸಿನ ತೊಜೆಯೊಳ್ ಪಿಗಲ್ದಿಡು ತಿನವನಿಜನಿಪರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೪೮); ಕನಸಲ್ಲಿದು ನಿಶ್ಚಯ ಮೆಂದಳ್ಳಿ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೧೪); ಕನಕಂ ಪೀರಕ್ಕರಂ ಪೆಂಡತಿ ಕನಸು ಸುತರ್ ಮಂಜು . . . ಆಱರವು (ಧರ್ಮಾಶ. ೩೧). **ಕಣಸ್ಯು**: ೧. ಕಣಸು ಬಿರಿಯೊಡನೆ ನನಸು ನುಗ್ಗಿಸು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿಕೆಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೪–೬೪೭); ತಿರವ ತಿರುಳರ ಕಣಸೆ, ಇನಗೆ ನೆಲೆ ಇಲ್ಲೆ ? (ಮುರಿದ. ೫–೬).

ಕನಸಿನ ಗಂಟು = (ಆಲಂ) ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕಲಾರದುದು: ಅವಳು ಹೆತ್ತ ನೂರು ಮಕ್ಕಳು ಕನಸಿನ ಗಂಟಾಯಿತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೬೦); ಶಸ್ತಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾದ ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವುದು ಕನಸಿನ ಗಂಟಿಂದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಂದಿತು (ಅರುಣಾ. ೧೫೦). ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆ = ಕನಸಿನ ಗಂಟು: ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅವಿಲ್ಲ ಕನಸಿನ ಮಂಡಿಗೆಗಳಾಯೇ ಉಳಿಯುಷ್ಟವೆ (ಗ್ರಂ ಥಾ ಲ. ೧೧). ಕನಸಿಲ್ಲದರ್ = ಕನಸಿಲ್ಲದವರು; ನಿದ್ದೆಯಿಲ್ಲದವರು; ದೇವತೆಗಳು: "ಕನಸಿಲ್ಲದರೆಯುಮಿಳ್ಳ ಪರಸುಸಂಯದಿಂ ಗಾಳಿ ಪಟ್ಟಿಗರುಮಿಲ್ಲದರ್ . . . ದೇವತ್ರಾತಕಮದರ್ ನಾಮಂ" (ಆಯಿಂ. ೬೨); ಕನಸಿಲ್ಲದರ್, ನರೆದೋಜದರ್, ವಿವೆಯಿಳ್ಳದರ್, ಜನ್ಮಗೂಜರ್ . . . – ಈ ೯ ದೇವರ್ಳಲ್ ಪೆಸರ್" (ಆಯಾ. ೩–೧೯). ಕನಸುಳ್ಳು = ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಚಿತ್ರ ಮೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಗಾಳಿಗೋಪುರ ಕಟ್ಟು: ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತೆಯೆ ಮನಸ್ಸು ಕನಸು ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹಾ. ೫೨).

[ಕನ + –ಸ್ಯು. / ತಮಿ. ಕನವು; ಮಲ. ಕಿನಾವು; ಕೊಡ. ಕೆನಪಿ.

ಕನಸುಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕನಸುಗಾಣುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ಪರಮ ಧರ್ಮ ನಿರ್ಜರಿಸಲ್ಕಾಗಿ ಬಿಸಿ ಮುದ್ರೆಯೂಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕನಸುಂಗುಳಿಗಳೆಂದೆ (ಬೃಬ್ಜಿ. ೭೫–೪). [ಕನಸು + ಕುಳ್ಳ]

ಕನಸುಗೆ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ: "ಸಸನ್, ಸಸಳು ಈ ೨ ಕನಸುಗಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೬೨). [ಕನಸು + –ಗ್ಯ]

ಕನಸುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). = ಕನ ಸಾ ನ್: ಗಂಗೆಯು ಪೊನಲೊಳ್ ಪೋಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಂ ತಾನೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ತಡಿಗೆ ಸಾರ್ದ ಸುರಾಂಗನೆಯರು ರೊಡನರ್ಘಸುಖಾವಲಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಜಾ ವ ಪು. ೮೧–೧೧); ತನ್ನ ವಪಸಾರವಿಂದಮಂ ಗಜರಾಜಂ ಬಂದು ಪುಗುವುದುಮಂ ಕನಸುಗಂಡು (ಅಜಪು. ೩–೧೩ ವ); ಭೀತಿಯಂ ಬಟ್ಟದನೆ ಕನಸುಗಂಡುಮ್ಮಳಂಗೊಂಡು (ಎಳ. VII, ೨೦೮೫. ೬೯–೨ ; 1112).

ಕನಸುಗಾಣದರ್ = ದೇವತೆಗಳು: ಕನಸುಗಾಣದರೆ ಪುರಮಂ ಪೊಳ್ಕು ದೇಗುಲಮೆಂದಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨–೧೪). ಕನಸುಗಾಣದರೆ ಪಿರಿಯಂ = ದೇವತೆಗಳ ಪಿರಿಯ; ಬ್ರಹ್ಮ: "ಕನಸುಗಾಣದರೆ ಪಿರಿಯಂ ಬರ್ಮ" (ಶಬ್ದಮ. ೯). [ಕನಸು + ಕಾಣ್]

ಕನಸುಗಾರ (ನಾ). = ಕನಸಿಗ : "ಹೌದು, ಅವನೊಬ್ಬ ಕವಿ, ಕನಸುಗಾರ . . ." (ಪುನರು. ೫೪೬).

[ಕನಸು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕನಸುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕನಸು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಸ್ವಪ್ನಶೀಲತೆ : ಕನಸುಗಾರಿಕೆ, ಹದಮೀರದ ಶೃಂಗಾರ . . . ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆಗಿನ ಲೇಖಕರು ತಮ್ಮ ಕತೆ - ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಕಹೊಯ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೦).

[ಕನಸುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕನಸುಣಿ (ನಾ). ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನು; ಕಲ್ಪನಾಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನನಾದವನು : ನೀನು ಕನಸುಣಿ . . . ಸತ್ಯ ಜಗದ ಪರಿವೆ, ಅರಿವು ನಿನಗಿಲ್ಲವಿನ್ನೂ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೪೫); ಸಾಹಿತಿಯು ಕನಸುಣಿಯೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೩೪).

[ಕನಸು + -ಉಣಿ]

ಕನಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕನಸಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಕಾಣಿಸು; ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಸೂಚಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಮೋಹದಿಂ ಕನಸುದೋಱಿ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ ಕಂಡು ಮಱುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧ ಆಡಿಟ).

[ಕನಸು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕನಾಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕನಕನ ಮರ, ಕನಾಗ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೩). [?]

ಕನಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ದೊಡ್ಡಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಕನಾಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೬-೧೧೧೮). [?]

ಕನಾತಿ (ನಾ). ಏಟು; ಹೊಡೆತ : ಬೀಳಲಿ ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಡು ಕನಾತಿ! ನಂಗೆ ಮಾತ್ರ ಬೆನ್ನಮ್ಮಾಲೆ ಇಕ್ಕಡಿಸ್ತಾರಲ್ಲಾ ? (ಮಲೆಮ. ೪೦೩). [?]

ಕನಾತು (ನಾ). ಡೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಗೋಡೆ : ಆ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ ಕನಾತಿನ ಫರದೆಗಳು ಜರಿಯ ಮೇಲುಕಟ್ಟುಗಳೂ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೪೫).

[← ಮರಾ. ಕನಾತ್, ಕನಾಥ್ ; ಅರ. ಕನಾತ್]

ಕನಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಮಿಂಚು; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ದನುಜೇಂದ್ರನೊಡ್ಡು ಕರ್ಗನೆ ಕನಿಯುತ್ತಿರೆ ನೋಡೆ ಕಂಡು ವಾನರಚಿಹ್ನರ್ ಮುನಿಸನುವಿಸೆ ಕಾದುವ ತಕ್ಕಿನೊಳಾಹವಭೂಮಿಗೆಕ್ಕೆಯಿಂ ನಡೆತಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೨೧); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಟ್ಗನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಫೀತಜೀಮೂತಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೪). ೨. ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿಗೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ನಿತುದು ಮಲದ ಮಸಿಯ ಮಣಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೮೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ ; ತುಳು. ಕನಿ, ಕಣಿ]

ಕನಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಿ; ಪಕ್ವವಾಗು. ೨. ಜಿಡ್ಡಾಗು; ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಒಂದು ದಿವಸ ಬಿಸಿಲೊಳು ಪೋಗಿ ಬಲು ಹುರುಪೊಂದಿದ ಮೈಯೊಳು ಬೆಮರು ನಿಂದು ಕನಿತು ಮಿಗೆ ಮಲವುಣ್ಮಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೨). ೩. ಸ್ರವಿಸು; ಸೋರು; ಜೋನಿಯಾಗು : ಅವಳ ಹಣೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಕನಿದು ಹೋಯಿತು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೨೭); ಬೆಲ್ಲ ಕನಿಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿ]

ಕನಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಿಂಚು; ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ : ಹೆಣಗಿ ಮಾಡುವ ದೇನು? ದೊರೆವಂದು ದೊರೆ ನೀನು ಕನಿಯ ಬಿಳಿ ಹರಳ ಗಣಿಯೇ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೧೨-೯). ೨. ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ. 'ಕನಿಮನೆ' ಪರಾ. [< ಕನಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನಿವು]

ಕನಿಕರ (ನಾ). ಮರುಕ; ದಯೆ; ಕರುಣೆ : ಆ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರವೆನಿಸಿತು (ಮಹಾತ್ಮ. ೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕನಿಕರ]

ಕನಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು; ಅನುಕಂಪೆ ತೋರು : ಪೀಡಿತರನಿನಿಸು ಕನಿಕರಿಸದವ ಹೊಲೆಯ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೬-೫); ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕ ಕಬ್ಬಿಗನನು ಕನಿಕರಿಸು (ಇಂಚಾಪ. ೩-೨).

[ಕನಿಕರ + -ಇಸ್ಯು. / ತೆಲು. ಕನಿಕರಿಂಚು]

ಕನಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡು; ತಡಮಾಡು (?) : ಕನಸಿನೊಳಾದರು ನಾ ಬಿಡೆ ಕನಿಕಿಸದೀ ಕ್ಷಣದಿ ಪಿರಿಯ ಧನ ಸುರಿಯುವುದೈ (ಹಮಚ. ೮೭). [?]

ಕನಿಮನೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ನೆಲೆ; ದಯೆಯ ಆಗರ : ತಾಯೆ ಕನಿಮನೆಯೇ ನೀ ಅಕ್ಕ ಅಕ್ಕರತೆಯೇ (ಗರಿ. ೭-೧). [ಕನಿ$_3$ + ಮನೆ]

ಕನಿಲ್ (ನಾ). ಕರುಣೆ (?) : ಕನ್ನೆಯರು ಕನಿಲ ಪುಯ್ಯಲ ಮಾಡಲವರನು ಮನದೊಳಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ಕೇಳ್ದನು (ಫಣಿಚ. ೪-೭೬). [< ಕನಿ$_3$]

ಕನಿಷ್ಟ (ಗು). ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದ; ಅತಿ ಕಡಮೆಯ : ಆಜಿಯೊಳುರ್ಚ ಕೈದುವಂ ಪಿಡಿವವರೆಲ್ಲಮಣ್ಮುವೊಡಮಿಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಟಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೩ ಶೂದ್ರಕ); ವಿಷಧರಂಗಳ ತೊಡಿಗೆಯಿಂದಾಂ ಕನಿಷ್ಟವೇ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೭೧-೧೧).

[< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಷ್ಠ (ಗು). ೧. = ಕನಿಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಅತಿ ಹೀನನಾದವನು; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವನು : ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಮನದಲ್ಲಿ ಘಾತಕ ತನವುಳ್ಳವನ ಕನಿಷ್ಠವೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೯೯-೨೫); ಕೀಳು ಅಂತ ಆಗದೆ ಅವರು ಕನಿಷ್ಠರು ಅಂತ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧೨). ೩. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯ; ತಮ್ಮ; ಅನುಜ : "ಕನಿಷ್ಠಃ, ಅವರಜಃ, ಅನುಜಃ - ಈ ೩ ತಮ್ಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೫೧); ನಾನು ಕೂಡ ಕನಿಷ್ಠನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ (ಭಾಸನಾ. ೭-೧೦).

ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ = ಕಡೆಯ ಪಕ್ಷ; ತೀರ ಕಡಮೆಯೆಂದರೆ; ಏನಿಲ್ಲೆಂದರೂ : ಬಮ್ಮಲದೇವಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷ ಆರುಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಸವತಿ. IX. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕನಿಷ್ಠಸಂಖ್ಯೆ = ಅತ್ಯಂತ ಕಡಮೆ ಸಂಖ್ಯೆ. [ಸಂ.]

ಕನಿಷ್ಠಂಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಲವಂಗದಿಂದ ಕೊನೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಗುಂಪು. 'ಅಧಮಬಿಸಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಕನಿಷ್ಠ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಕನಿಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪತೆ; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟ : ಅಳಿಪಿನ ಕನಿಷ್ಠ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಕೃಷ್ಟ]ತೆಯುಮನಭಿಮಾನದುನ್ನತಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬಗೆವುದಲ್ತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೭-೧೪ ವ). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠತಾ]

ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಜೀವನೋಪಾಯ : ತ್ರಿಶಂಕುವಿನ ನಂದನಗಂ ಋಣಮಾಗೆ . . . ಸುಡುಗಾಡನೆ ಕಾಯ್ದು ಕನಿಷ್ಠವೃತ್ತಿಯಿಂ ನವೆಯೆನೆ (ಕಱೆಕಂ. ೬೭).

[ಕನಿಷ್ಠ + ವೃತ್ತಿ]

ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣ (ನಾ). ೧. ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. ಹೀನನಾದವನ ನಡವಳಿಕೆ : ಬಿಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿ ಪದದ್ವಯಕೆ ತಡೆದಿರದೆಱಗೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮಿಾ ಕನಿಷ್ಠಾಚರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೯). [ಕನಿಷ್ಠ + ಆಚರಣ]

ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು; ಕಿಬ್ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಿಕಾ]

ಕನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಅತಿಹೀನಳಾದವಳು; ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದವಳು: ಕನಿಷ್ಠ ನಿಷ್ಕುರೆ ಮದೋದ್ಧತೆ ನಂಬಳೆ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮಹಾ. ೮-೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿಯಳು; ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕವಳು. ೩. ತಮ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ. ೪. ಕಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಕೆರುಬೆರಳು: "ಅಂಗುಷ್ಠಮೆನಲು ತರ್ಜನಿಯು ಮಧ್ಯಾಂಗುಲಿ ಪವಿತ್ರಂ ಕನಿಷ್ಠೆಯೆಂದೈದು ಬೆರಲಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮುಂಗಾ. ೯೬-೧೧೦). ೬. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ನಾಯಿಕಾ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜ್ಯೇಷ್ಠೆ ಕನಿಷ್ಠೆಯರೆಂಬ . . . ವನಿತೆಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೮). [ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠಾ]

ಕನಿಸೆ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಅಧಮ: ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಕನಿಸನಾಗಿ (ಸೌಇಪ. ೧೯೩೪, ಪುಂಗನೂರು. ೧೪೬-೧೦ ; 1419). [< ಸಂ. ಕನಿಷ್ಠ]

ಕನಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ದೀಸ ಹೊತ್ತಿಸು, —ಉರಿಸು, —ಹಚ್ಚು : ಸಂಜೆಯಾಯಿತು, ದೀಪ ಕನಿಸು (ಕೂಡ್ಲಿ). [ಕನ್ನಿ + -ಸು,]

ಕನೀನಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ ; ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ. [ಸಂ. ಕನೀನಿ]

ಕನೀನಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಬೆರಳು. ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಪಾಪೆ; ಕಣ್ಣಾಲಿ; ಕಣ್ಣುಗೊಂಬೆ : "ಕನೀನಿಕೆಯದಕ್ಷಿಮಧ್ಯಂ ಶಾರೆಯಿನಲಾಲಿ" (ಮುಂಗಾ. ೯೩-೨) ; ಕತ್ತಲಿಕಳೆ ಹೊತ್ತುಗಳೆಯುವವನ ಕನೀನಿಕೆಗಳು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಆವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕು ದುಸ್ಸಹವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೧) ; ನಯನಕೆ ಕನೀನಿಕೆ ಸಲ್ಲನೆನ್ನುವುದೆ (ಪಟ್ಟಿರ. ೨೫-೫೦) ; ರೋಗಿಗೆ ಓದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕನೀನಿಕೆ (pupil) ಅಗಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಅಲೋಪ. ೨೨). [ಸಂ. ಕನೀನಿಕಾ]

ಕನೀಯ, ಕನೀಯಾಂಸ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಯವನು; ತಮ್ಮ : "ಅನುಜಂ ಕನೀಯನವರಜನೆನಲು ತಮ್ಮನೆಂದು" (ಮಂಗಾ. ೯೨-೧೧೧) ; ಕೇಳಗ್ನಿಭೂತಯೆ ನಾನಗ್ರಜನೆಂ ಕನೀಯನೆ ಕಳಾಸಂಪನ್ನನೈ (ಸುಳುವ. ೫-೨೪) ; ಕ್ಷಾಯನ ರಾಜ್ಯಮನಯ್ಯಂ ಕನೀಯನಬೇಕ್ಕೆನು ವುದುಚಿತಮಲ್ತು (ಸಂಶಾಸ್ತ್ರ. ೬-೧೩೬). ೨. ಅಧಮ; ಹೀನ; ಅಲ್ಪ : ಈ ರೂಪೀ ಶುಭಲಕ್ಷಣನಾರಯ್ಕೆ ಕನೀಯರಪ್ಪರೊಳ್ ಸಮ ನಿಪರೀ ಭೂರಿಭುಜನುದ್ಭವ (ತೇಮಪು. ೫-೪೩) ; ಆ ಮಹಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಮಹೋದಯಕ್ಕೆ ಕನೀಯವೂ ಆಕ್ಷ್ಮಾತವೂ ಆದ ಕಂಪಿಲರಾಜ್ಯ ಪ್ರಮುಖಾಕಾಡಣಾಯತೆಂದರೆ ಯಾರಾಗದರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದೀತು (ಸಂಜೀಂಂ.III, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕನೀಯಾಂಸೆ** : ೧. ಕ್ಷಾಯಾಂಸ, ಕನೀಯಾಂಸ, ವಿಸ್ತಾಂಸ (ಕಮದ. ೦೭ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಕನೀಯಸ್]

ಕನೀಯಸಿ (ನಾ). ಕಿರಿಯಳು ; ತಂಗಿ. [ಸಂ. ಕನೀಯಸೀ]

ಕನೀಯಾಂಸ 'ಕನೀಯ' ನೋ.

ಕನುಸುರಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕನುಸುರಗಿಡ, ಹರಿಕೆ (ಮೈಪಾಗಿ. ೭೪-೧೬೦೬). [?]

ಕನೆ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದ ಹಸು; ಮಣಕೆ; ಕಡಸು ; ಪಡ್ಡೆ : ಆವರ ಪುರುಕೆನಿದ ಅಳಿಲುಗಳಲ್ಲಿ – ಈದ ಅವು; ಕಟ್ಟಿದ ಅವು; ಕನೆಯ ಅವು; ಬಿದಿಯ ಅವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [< ಕನ್ನೆ]

ಕನೆಕೆಂದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕಂದಾಳೆ, ಕನೆಕೆಂದಾಳೆ (ಮೈಪಾಗಿ. ೫೬-೧೧೩೭). [?]

ಕನ್ನ[1] (ನಾ). ೧. ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುವ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ, —ಸುರಂಗ: "ಸುರಂಗ, ಸಂಧಿ—ಈ ೩ ಕನ್ನಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೩೬) ; ಕನ್ನವನಿಕ್ಕುವೊಡವರೀಕೋನ್ನತ ನೆಲಗಟ್ಟು ವಜ್ರಮಯಮೆಯಿಜುವರಾರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪) ; ತನ್ನ ನಪರಿಜ್ಞಾನಿ ಹಗಲುಗನ್ನವನಿಕ್ಕಿದರೆ ಕನ್ನ ಸವೆಯಲಿಲ್ಲ ಕಳವು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೨೬-೬೦೫) ; ಕನ್ನದಿಂ ದಾಱಿ ಬಾರದಂತೆ ಮುಚ್ಚುವ ಪಳಕಮಂ ಕನ್ನದೊಳ್ ಸಂಧಿನಿಪ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆದರ್ಪಟಂ (ದಶಕು. ೪-೧೯) ; ಕನ್ನ ಬೀಡಿಂಗಂ ಬೇಟಱಿಕಮಹಾರಾಜರಮನಿಗಂ ಕನ್ನಮಂ ಕಟ್ಟ ಪಯಣಮಂ ಮಾಱ್ಪಲ್ಲಿ ಕನ್ನದಿಂ ಮೂವರು ಕುಮಾರಿಯರಂ ತೆಗೆದು ತರ್ಪುದುಂ (ಪೊನ್ನಾಸ್ತ. ೩-೪೪ ವ) ; ಗರುಡನ ತಲವನ [ಪಾತಾಂ. ೪]ಕೆಯೊಳು ಕಾವು ಕನ್ನವ ಕೊಱೆದುಬಿಟ್ಟು ಬರುತಿರುವುದೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯-೬೪) ; ಹರಿಪುರದರಸ ಚರರಿಂದಱಿದು ಕನ್ನದೊಳಗುರುಳಿ ಪೋದಂ ಶಿಖರುಟುಂಬಂದೆರಸು ಶಿಖಿಯಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨-೫೨) ; ಮಾರಿಯು ಮನೆಗೆ ಹೊತಕ ಕನ್ನ ಕೊರೆದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಳವು : ಕನ್ನದೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೊಳ ಗೊಳಗಟ್ಟುತ್ತಿ (ಅರ್ಥನೀ. ೬-೧೨ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ ; ತುಳು. ಕನ್ನ; ಕನ್ನೊ, ಗನ್ನೊ ; ತೆಲು. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನ[2] (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಗಲ್ಲ ; ಕಪೋಲ (ಈ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ]

ಕನ್ನಂ (ನಾ). ಕೆವಿ : ಕರ್ಣ : "ಇತ್ತಲ್ಕೆ ನಕ್ಕಂ :— ಕರ್ಣ – ಕನ್ನ" (ಕವಿದ. ೩೬೫ ಪ್ರಯೋ).

[< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕನ್ನ[1] (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪುರುಷರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಕಂನ್ನ ಅರಸ × × × (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೧-೫ ; 780) ; ಕಾಳಂ ಬಾಜ ಕುಂಭಯ್ಯಮುಂ ಅಸೂಗೊರ ಕನ್ನನುಂ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೭೪-೧೨ ; 968) ; ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಕನ್ನನ ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೬ ; 995).

[< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣ. / ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕನ್ನಂ (ನಾ). ನೀಚ ; ಅಧಮ (?) : ಸುಜ್ಞ ಕರ್ದಮ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾನ್ನದೊಡ ಉಂಬೊಡ ಕನ್ನನಂತೆ ಕಾಣದೊ ಆನ್ಯಾಯ ವಾಹದು (ವಿಜಾಸಾ. ೫೮-೧). [?]

ಕನ್ನಕಂಡಿ 'ಕನ್ನಗಂಡಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕತ್ತರಿ 'ಕನ್ನಗತ್ತರಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಕಳವು 'ಕನ್ನಗಳವು' ನೋ.

ಕನ್ನಕೈರ (ನಾ). (?) : ಅಧಮಾನಮನ್ತ್ರಂ ವಿಧವ ಪುರಂದರ ಸರಸ್ವತೀ ಗಣಲಾಪಪಟ್ಟ ಕನ್ನಕೈರದಿ ಕಾಪಟ್ಟ ವಾಚಕುಳಾಂಬರದುಮನಿ ಬನ್ಮಜನ ಚಿನ್ತಾ[ಮ]ಣಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕೃಷ್ಣರಾಜಮಲ್ಲದೇವ ಪಟಾರಾಧಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೯-೧೯ ; 1107). [?]

ಕನ್ನಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಿಕೆ' ನೋ.

ಕನ್ನಗಂಡಿ, ಕನ್ನಕಂಡಿ (ನಾ). ಕಳವುಗಂಡಿ; ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ: ಕನ್ನಗಂ[ಪಾತಾಂ. ೪೦]ಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೇಮಿಯ ದಂಡ ಬನ್ನ ಬಡಿಸಬೇಕು (ಋಂಶಾಸಾ. ೧೯-೩೩). **ಕನ್ನಕೆಂಡಿ** : ನೆಲನ ಕೊಡಪಿ ಮಂತ್ರಿ ಕನ್ನಕ್[ಪಾತಾಂ. ೩]ಂಡಿಗಳಡಿಗಳುಳಿಯಂ ಬಲಿದನು ಮಂದಿಯನು (ಋಂಶಾಸಾ. ೩೯-೫). [ಕನ್ನ + ಕಂಡಿ,]

ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಕನ್ನಕತ್ತರಿ (ನಾ) ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವ ಕತ್ತರಿ; ಕನ್ನ ಹಾಕುವ ಸಾಧನ : ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಾತು ಬಲು ಸಬಿ; ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತ ಕನ್ನಗತ್ತರಿ ಕೆಲಸ! (ಕೃಷ್ಣಧಾ. ೪೪); ಕನ್ನಗತ್ತರಿ, ಮಂಕುಬೂದಿ ಎಲ್ಲಿ ? (ತುಂಗಭ. ೩೩). **ಕನ್ನಕತ್ತರಿ** : ಈ ಅಳವ್ಯಾಜದಲ್ಲಿ ದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಕನ್ನಕತ್ತರಿ, ವಿಶ್ವಛಾಂಡಾರದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಹಾಕಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಸಾಂಧಿ. II, ೨೦೯).

[ಕನ್ನ[1] + ಕತ್ತರಿ]

ಕನ್ನಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಗತ್ತರಿ: "ಧಿಕ್ಕಿಧಿಕ್ಕೆಂ ಕನ್ನಗತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫) ; ಆಜಾದು ಬೆರೆದರೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿಮೂಗಗೆ ಕೊಯ್ದು ರೆಯ್ಯ ಒಲ್ಲೊಡಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲನಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಜ್ಞೆ ನಿರ್ಲಜ್ಜೆಕ್ಕುರಾ (ವಡಕಾ. I, ೬೧೩.) ; ಬೋರಕ್ಕರಿಂ ಧನಮನರ್ಚಿಸಲ್ ನೆನವುಕಂ . . . ಕನ್ನಗತ್ತಿಯ ನೊಪ್ಪದಿಂ ಪಿಡಿದು ಬೇಗದಿಂ (ವೆಂಶರ. ೧೩೫–೧) ; ಉರ್ದಿದ ಮರ್ದಿ ನೊಳ್ ನಿರಾಕುಳಮೆನೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿಸಹಿತಂ ಪೂಜಮಟ್ಟಿಂ (ವಡಕ. ೮–೯೯) ; ತಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕನ್ನಗತ್ತಿಯಂದ ಇವರನ್ನು ಇರಿದು (ಮುಂಬ ಯ. ೩–೯೪). [ಕನ್ನ(1) + ಕತ್ತಿ.]

ಕನ್ನಗಳವು, ಕನ್ನಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕನ್ನ ಕೊರೆದು ಮಾಡುವ ಕಳವು ; ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದಿಯುವಿಕೆ : ಕನ್ನದ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯನೆಂಬ ಕರಣನು ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಧನವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕನ್ನಗಳವಿನ ಮುಸ್ಸಂಯಿದೆ ಸಹವಾಗಿ ಪೋಗುವಲ್ಲಿ (ಶೈರಸಾ. ೬೪೯) ; ಕನ್ನ ಮಾತಾಪಿತರ ಬಗೆಯದೆ ನಿರಂತರಂ ಕನ್ನಗಳವಂ ಮಾಡುತಿರಲ್ (ಕೂ ಟ್ಟೂ ಬ. ೪–೪೪). ೨. ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕದ್ದು ತಂದದ್ದು ; ಕಳವಿನ ವಸ್ತು : ಅಳುಕಿದೊರ್ವ ಚರನು ಕನ್ನಗಳವು ತಂದು ಎನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಳು ಹಿಕೊಂಡು ಇರಲು (ಸು ಸಾರ. ೭೭–೨). **ಕನ್ನಕಳವು** : ೧. ಮಾರ್ಜಾಲಂ ಕೆಲದಿನದೊಳ್ ನಕಜೀವಂಬಡೆದಾ ನಾಡೊಳ್ ದುರ್ಮರಿ ವಿದ್ಯುಜ್ಜಿವಸೆರೆಯೊಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ ಕನ್ನಕಳಂ(ಳ್ವ)ನಿಗಲ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೩–೩೮). [ಕನ್ನ(1) + ಕಳವು. / ತಮಿ. ಕನ್ನಕ್ಕಳವು]

ಕನ್ನಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ನಹಾಕಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು : "ಕಠಿಪರಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ" (ನುಂಗಾ. ೬೭–೫) ; ಬೆಂಬಲಮಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಜೋವಂ ಬೊತ್ತಿರ್ಪಿನೆಂ (ಕಾಂಶಿಪು. ೪–೩೦ ೨) ; ಬನ್ನ ಬಡ್ಡಪಡೆಯಲ್ಲಿ ನಡವ ಕನ್ನಗಳ್ಳರ ಶೀಲ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮುತ್ತೈಗ್ಗೂ ಇಲ್ಲ (ವಿಲೀಕೃ. ೧೨೪) ; ಕನ್ನಗಳ್ಳನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಮಜುಗುವಂತೆ (ಅಪಚಂ. ೨೯–೧೨೨) ; ಜವನೆಂಬ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ ತವಕದೊಳಸುವೆಂಬ ಧನವನೊಯ್ದಿದೆ ಮಾಣಂ (೨೬ತಿಸಾ. ೪೨೬). [ಕನ್ನ(1) + ಕಳ್ಳ.]

ಕನ್ನಗಾರ (ನಾ). = ಕನ್ನಗಳ್ಳ : ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಳ್ಳರು, ಕನ್ನಗಾರರು, ತಲೆತಿರುಕರು, ಹಾವು, ಹುಲಿ . . . ಇವೇ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿವೆ (ಇಪ್ಪಳ. ೩೬). [ಕನ್ನ(1) + ಕಾರ (< -ಕಾರ). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನಕ್ಕಾರ]

ಕನ್ನಗೊಯ್ಯ (ನಾ). ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು : ಕನ್ನಗೊಯ್ಯರ ಪೋಲು ರಾತ್ರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯಂ ಗನ್ನಕತಿದಿ ಕೊಂದ ರಕ್ಕಸನ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಪೊಗಳದೆ (ತುರಂಗ. ೫೭–೪೪). [ಕನ್ನ(1) + ಕೊಯ್ಯ]

ಕನ್ನಪ್ಪಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕದೇಶ; ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವವರ ನಾಡು : "ಕನ್ನಡಮೀ ಕರ್ನಾಟನಾಮಂ" (ಕರ್ನಾಸಾ. ೧೧) ; "ಕನ್ನಡವ ಕರ್ನಾಟಕಂ" (ಕಸಂ. ೨೧) ; ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರವರೆಯಖಿರ ನಾಡದಾ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ಜನಪದಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೬) ; ಮಾಳವ ಮಗಧ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ಕನ್ನಡ ವಂಗ ಚೂಟ ಹೊಯ್ಸಳ ಮಲೆಯಾಳ ದೇಶಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟಿಮು ವು (ಸೋಹತ. ೨–೧೪) ; ಇಳ್ಕೆರಿಯು ಸೆಲೆದಾಗ ತುರುಕರ ಪಡೆ ನಡೆದುದು ಕನ್ನಡಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಭಾಷೆ ; ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳೊಳ್ ತಳ್ತಮರ್ದಿರೆ ಕನ್ನಡ ಮನಱುದು ಪೇಟ್ಟಿಂಬುದಿದಾಗಮುಕೋವಿದಗದಿತಮಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೧) ; ಸಕ್ಕದ ಕನ್ನಡಮೆಂಬೆರಡುಂ ಕವಿತೆಯನಮಳ್ತ್ಯಂತಿರೊಡನಡಪಿದಂ ಕುರುಳ್ಗಳ ಸವಣಂ (ಕಾಂಶಿಪು. ೧–೧೦) ; ಕನ್ನಡದೊಳ್ಗಿನ [ಶಾಕಾಂ. ಬೆತಿನ] ನುಡಿಯಂ ಮುಸ್ಸಿದಲೊಳೆ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುತೊಳ್ಳುದು ಜಡುರಂ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೭) ; ಕನ್ನಡಮೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನಮ್ಮ ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನನ್ನೊಡೆಯ (ಭರಚ. ೧–೫) ; ಕನ್ನಡಕೆ ಹೋರಾಡು ಕನ್ನಡದ ಕಂದಾ ಕನ್ನಡವ ಕಾಪಾಡು ನನ್ನ ಆನಂದಾ (ಕಂಗೀಲೆ. ೪೭). ೩. ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೆಗಱ್ದಿರ್ದ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳಗಣಿತ ಗುಣವದಿಕಪೆಸಂಸ್ಕೃತೋತ್ಕೃಷ್ಟಮೆಂಬ ಕ್ರಮವಮಂ ಬಗೆದೊಂದುಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಟೊಡೆ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾವ್ಯ ಬಂಧಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೫೭) ; ಅಗ್ಗದ ಕನ್ನಡಂಗಳಂ ಬಾಸಣವಾಗಿ ಪೇಟ್ಟಿಂ ನೊಲವಿಂ (ಅಭಿಚಿಂ. ೩೪೮) ; ಸಂದಿದಾ ಬಹುಭೇದ ಕನ್ನಡಗಳಂ ಬಲ್ಲಂ ಕವಿಕಂ ದಿಟಂ (ಕ ವಿ ಚ. ೪–೩). ೪. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಅಥವಾ ಮಂಡಲದ ಹೆಸರು : ಕಂನಡ ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರದ ಮುಂಮುಱಿದಂಡಂ ಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯರಪ್ಪ ಶೈವರ ಜೇವಿಸಿಟ್ಟಿಯರು (ಎಳ. XI, ಪಾಪಣ. ೬–೬೪ ; 1121). ೫. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವ ಜನ : ಕಲ್ಲ ಬಾಲೆಯಾಗಿ ದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡರ ಕೈಗೆ ಸಪಡಿಲ್ಲ ಶಾಲೆಯಾಗಿ (ಸಂರ್ಯಾಪಾ. ೫೮–೪). ೬. ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು. 'ಕನ್ನಡ ಶಾಪೆ' ಪರಾ. ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡ–೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ. ಔಡವ ವಕ್ರ ಷಾಡವಂಗ (ಸಂಗೀಪಾ. ೪೫೫).

ಕನ್ನಡದ ಖಗ = ಗಿಳಿ; ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ: ಸನ್ನೆವಾತಿನ ಸತಿಯರೋದದ ಕನ್ನಡದ ಖಗ ಮೊರೆಯದಾಜಡಿಯಂ ನಡೆಯದರಸಂಚಿ . . . ಎರೆಗಳ್ಳಿನ್ನಡಿದಪಾಯಳಗಣ ಚಿಂತಾಲಯದೊಳು (ಮರೀಪ. ೫–೫೨). ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ = ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕನ್ನಡದೇಶದ ಅಧಿಕಾರಿ : ಶ್ರೀ.ಮತ್ ಕನ್ನಡಸ್ಕ್ಕಿ(ಸ್ಕಿ)ವಿಗ್ರಹ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಚಾವನಕರಸರ್ (ಎಇ. XIV, ೬೮–೭೬ ; 1037) ; ಕಡಿತ ವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ ದಂಡನಾಯಕಂ ಕಾಳಿಮರಸರ (ಕಇ. ೧–೧–೪ ; 1097) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಕನ್ನಡಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಮನೆವೆರ್ಗ್ಗಡೆ ದಂಡನಾಯಕಂ ಮಹಾಪೆದಂಡನಾಯಕಂಗಳು (ಎಇ. XIII, ೪೪–೭೩ ; 1112). [?]

ಕನ್ನಡಿ 'ಕಣ್ಣಾಡ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡಕಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸು, —ಹೊಂದಿಸು : ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಮಂ ಬಳಕೆಗನ್ನಡಿಂದಲೆಗೆಯುತ್ತಮೆಕೆಯೋ ಮುನ್ನಿನಕನ್ನಡಂ ಗೊಳಿಸಿ ಪೇಟ್ಟುದು (ವೈಸಮಸಿ. ೧–೯). [ಕನ್ನಡ(1) + ಕೊಳ್(1) + -ಇಸು.]

ಕನ್ನಡಕ್ಕ(1) 'ಕಣ್ಣಾಡಕ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಕ್ಕ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ ; ಜಾಳಿಸು ; ಸುಲೋಚನ : ತಮ್ಮ ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಒರೆಸುವ ನೆವದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಒರೆಸಿಕೊಂಡರು (ಹೂಸಕ್ಷಿ. ೧) ; ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯು ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು . . . ಕನ್ನಡಕವು ಕಪ್ಪು ಕೈಬಳೆ ಸಹ ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಸ. ೪೭–೨೩). [<ಕಣ್ + ಅಡಕ್. / ತಮಿ. ಕಣ್ಣಾಡಿ, ಕಣ್ಣಡಿ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಡ; ತುಳು. ಕನ್ನಡಕೊ]

ಕನ್ನಡಗೆಬ್ಬ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಂಗಳೊಳಗಣಿತಗುಣ ಗದ್ಯಪದ್ಯಸಮುಶ್ರಿತಮಂ ನಗದಿಸುವರ್ (ಅವಿಂ. ೧–೨೬) ; ಇವರಜಾವರೆ ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಮೊಳ್ ತೊಡಂಕವೆ ಸಲ್ವರ್ (ಕಪುದ. ೨೪). [ಕನ್ನಡಗ + ಕಬ್ಬ.]

ಕನ್ನಡಗವಿತೆ (ನಾ). = ಕನ್ನಡ ಗಬ್ಬ : ಕನ್ನಡಗವಿತೆಯೊಳಸಗಂಗ ನ್ನೊಮ್ಮಡಿ (ಕಾಂಶಿಪು. ೧–೧೧). [ಕನ್ನಡ + ಕವಿತೆ]

ಕನ್ನಡಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡ ಗೌಳ . . . ಮೋಹನಗೌಳಂಗಳೆ ಗೌಳಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫).
[ಕನ್ನಡ$_1$ + ಗೌಳ]

ಕನ್ನಡತನ (ನಾ). ಕನ್ನಡದ ಗುಣ, —ಸತ್ತ್ವ, —ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ಭಾತೆಯ ಕನ್ನಡತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ (ಸವ್ಯಕಾ. ೪೪); ಗೆಲ್ಲಲಿ ಸತ್ಯವು ಗೆಲ್ಲಲಿ ಧರ್ಮವು ಗೆಲ್ಲಲಿ ಕನ್ನಡತನವು (ಇಂಜಾಪ. ೬೨-೯೯). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ತನ]

ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಿಳಿ; ಗಿಣಿ : "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ, ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ – ಈ ೨ ಗಿಳಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೧); "ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯುಮೆಂದುಱೆ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಗಿಳಿಯುಮೆನೆ ಶುಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೭); ಮುದದಿಂದಂ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ಪಂಜರಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಂದವನಿಪತಿಯ ಮುಂದಿಱುಪುವುದುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨); ಉಲಿವಾ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಯ ನೋದಿಸುತಲೆಸೆದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೫೧); ಮಾಣಿಕದ ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣದ ಕಳಹಂಸೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದರೋ ಬಿನದಕ್ಕೆನೆ (ಅನಂಪು. ೧೦-೨೫); ತೊಲಗದೆ ಪಕ್ಕದೊಳ್ ನಲಿವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿಗಳೋಳಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೮); ನಲಿದಾಡುವ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ** : ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿಯಂಗವ ಹೊಕ್ಕು ನಿಜರೂಪ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಾಜಿ ಮಾಜಿ ನಿನ್ನೊಡನುಸುರುತಿದ್ದೆನು (ಭರಚ. ೭-೫೫). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕನ್ನಡವರಾಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವರಾಳಿ ರಾಗದ ಉಪಾಂಗರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಿಂಧುವರಾಳಿ ಕನ್ನಡವರಾಳಿ ದ್ರಾಮಿಡವರಾಳಿ ಪ್ರಥಮವರಾಳಿಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳುಂ ಉಪಾಂಗವರಾಳಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವರಾಳಿ]

ಕನ್ನಡವಾತು (ನಾ). ಕನ್ನಡ ಮಾತು, —ನುಡಿ : ಸಕ್ಕದದೊಳು ಕನ್ನಡವಾತಂ ಸಮಱೆ ಬೆರಸಿ ಜಯನೃಪಚಾರಿತ್ರಮನೋತುಸಿರ್ದೆಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೩). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕನ್ನಡವೀಣೆ (ನಾ). ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಕಾರ್ಕರಿ ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ವೀಣೆ]

ಕನ್ನಡಶಾಖೆ (ನಾ). ೧. ವೈದಿಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಕಂನಡ ಶಾಖೆಯ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರದ ವಿಷ್ಣುದೀಕ್ಷಿತರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨-೧೪; 1192). ೨. ಕನ್ನಡದ ವಿಭಾಗ; ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ, ವ್ಯವಹಾರಗಳ ವಿಭಾಗ. [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಶಾಖೆ]

ಕನ್ನಡಹಕ್ಕಿ 'ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕನ್ನಡಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಕಂಚು, ರತ್ನ ಅಥವಾ ಗಾಜಿನ ಸಾಧನ; ಮುಕುರ; ದರ್ಪಣ : "ದರ್ಪಣಃ, ಮುಕುರಃ, ಆದರ್ಶಃ ಈ ೩ ಕನ್ನಡಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); "ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಕನ್ನಡಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೮-೬೦೧); ಕನ್ನಡಿ ಕಮನೀಯಾಕಾರದಿಂಬಮಂ ತಾಳ್ದುವವೊಲ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೨); ಸುವರ್ಣಪೂರ್ಣಕಳಶಮುಂ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಪೂವುಮಕ್ಕಿಯುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೭); ಕಿಲುಂಬು ಗೊಂಡ ಕನ್ನಡಿಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಭಾನುವಳಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೬); ಕರಿಯು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಡಗಿದಂತಯ್ಯಾ ಎನ್ನೊಳಗೆ ನೀನಡಗಿದೆ (ಬಸವ. ೯೦೩); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಮಂಚ ಬಾರದು ಮಡದಿ ಬಾರಳು ಕಂಚು ಕನ್ನಡಿ ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೩-೨೧೦-೧); ವರ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗೆಷ್ಟು ತೋರ್ಪ[ರ್ಪು]ದವಧಾರಿಸು (ರತ್ನಾಶ. ೧೨೪); ಅಂಗೈ ಹುಣ್ಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಯೇಕೆ? (ಗಾದೆ). 'ಭೂತಗನ್ನಡಿ', 'ರಾವುಗನ್ನಡಿ' ಪರಾ.

ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು = (ಆಲಂ) ಕೈಗೆ ದಕ್ಕದ ವಸ್ತು : ಕಪಿಯರಸನೊಳು ನಂಟದಾಯ್ತು ಕನ್ನಡಿಯ ಗಂಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೪-೧೪-೩).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಣ್ಣಡಿ, ಕಣ್ಣಾಡಿ; ಮಲ. ಕಣ್ಣಾಡಿ; ತುಳು. ಕಣ್ಣಡಿ, ಕನ್ನಡಿ, ಕನ್ನಟ್ಟಿ, ಕನ್ನೆಟ್ಟಿ; ಕೊಡ. ಕನ್ನಡಿ]

ಕನ್ನಡಿ$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಗುಳಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿನ ಅಡಿ (?) : ಪೊಟ್ಟೆ ಪೊಟ್ಟಣಿ(ಳಿ)ಸೆ ಕನ್ನಡಿ ಗಂಟಲೆ ಕೆತ್ತು ಪೋಗೆ ಗೋಣೊಱಗಿರೆ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನುಡಿಯೆ ಬಾಯ್ ಪೆಡೆ ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೯); "ಕಣ್ ಗುಱಿಯಹ" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ).
[< ಕಣ್ + ಅಡಿ?]

ಕನ್ನಡಿಎಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೪೨).
[ಕನ್ನಡಿ ? + ಎಲೆ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟು (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಬೀರು, —ಕಪಾಟು : ಕನ್ನಡಿಕಪಾಟುಗಳಿಂದ, ಚಿತ್ರಪಟಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿದುದು (ಹೊಸಂಸಾ. ೧). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಪಾಟು (< ಕಪಾಟ)]

ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕ (ನಾ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕದ ಅಮ್ಮಿದೇವಯ್ಯಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವವ. ೧೨೪). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಕಾಯಕ]

ಕನ್ನಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡನಾಡಿನವನು; ಕನ್ನಡವನ್ನು ತಾಯಿ ನುಡಿಯಾಗುಳ್ಳವನು : ವಿಕಸಿತಪುಷ್ಪದಂತರಳಿ ಕನ್ನಡಿಗರ್ ಕರೆವಂತೆ ಬನ್ನಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೯೪); ಅಯ್ಯಯ್ಯಾ ಚೆನ್ನಾದುದೆನೆ ಕನ್ನಡಿಗರು ರಯ್ಯಾ ಮಂಚಿದಿಯೆನೆ ತೆಲುಗಾ (ಭರಚ. ೧-೭). ೨. ಕನ್ನಡಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕಾಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದೊಳ್ ಸದಾಚರಿತರೆನಿಪ್ಪ ಕನ್ನಡಿಗರೊಳ್ ಕುಲನಾಮದಿನೊಪ್ಪುವೆತ್ತ . . . ಅನಿಂದ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧-೫ ಪೀರಿಕೆ); ಕನ್ನಡಿಗಂ ವಂಶದೊಳುತ್ಪಂನಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೩-೩೨; 1209); ಕನ್ನಡಿಗಕುಲಕೆ ರಂನದ ಕಂನಡಿಯೆನೆ . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರದೇವಂ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೬೭-೪೧; 1380); ಹಲರು ಕನ್ನಡಿಗ ಹಲರು ನಾನಾ ದೇಸಿಯ ಹಲರು ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ್ಮ (ಎಕ. I, ೧೦; 1544). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಗ]

ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನವಳು : ಆವುಜಿಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಲೇಪಾಳಿಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ); ಗಾಣಿಗಿತಿ, ಅಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡಿಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕನ್ನಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನಡಿಗೆಯ ಸಂಖರಸನ ಮಗಂ (ಇಅ. XIX, ೨೬೩-೪೫; 1054). [?]

ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಗೋಡೆ : "ಕನ್ನವಡಮೆಂದು ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೯-೬೧೮); "ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚತುನಿ. ೬೬); (ಎದ್ದು, ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೃತ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರುವಳು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೫-೧೨). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಗೋಡೆ]

ಕನ್ನಡಿಚ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ಕನ್ನಡಿಗಂ, ಕನ್ನಡಿಚಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇಚ]

ಕನ್ನಡಿತಿ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ : ನೀಲಗಿರಿಯ ಕನ್ನಡಿತಿಯರ ಕುಣಿತದ ಹಾಡು – ಈ ಮುಂತಾದ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ (ಕಸಾಚ. ೧). [ಕನ್ನಡ$_1$ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟ (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ತೊಟ್ಟ : ಅರಮನೆಯ ಕನ್ನಡಿತೊಟ್ಟಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜೆಯೂ ಡೋಲೋತ್ಸವವೂ ಆದ ನಂತರ . . . ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬೬). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ತೊಟ್ಟ$_1$]

ಕನ್ನಡಿಬಳೆ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಬಳೆ (ಕಿ).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬಳೆ$_3$]

ಕನ್ನಡಿಯ (ನಾ). = ಕನ್ನಡಿಗ (?) : ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯಲಿ ನೀವು ಸಾಧಿಸಿರೊ ಜನರೆಲ್ಲ ಅಱಿತು ನೋಡಿರೊ ಹಳೆಯ ಕನ್ನಡಿಯರೆಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೯೧–೫).
[< ಕನ್ನಡಿಗ ?]

ಕನ್ನಡಿವಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಭದ ನಾಲ್ವರ್ ಸೂಳೆಯರ ಮನೆವಣಮುಂ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಬಿಟ್ಟ ಇದನಾವನೊರ್ವ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೩–೧೫; 1054); ಮದುವೆಯ ಪನ್ನರ ಪಣಮುಂ ಸೂಳೆಯೆರಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಕತಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೯೫–೨೨; 1074).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಣ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ತಾಮರಸನಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೯); ಇದಿರೊಳೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಿರ್ಪಜಿತತೀರ್ಥಕರ್ತುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೫–೭೪); ಕಲಶ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ನಡೆತಹ ವಿಲಾಸಿನಿಯರೊಗ್ಗಿನಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೪೬).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆ (ನಾ). (?) : ವಿತರ ಮಣಿದರ್ಪಣವನಂಶುಸೂತ್ರದಿ ದೃಢೀಕೃತದಿ ಕನ್ನಡಿವೇಂಟೆಗೆಂದು ಕಟ್ಟಿದೊಲು ಶೋಭಿತಮಾಗಿ ಹರಿದಶ್ವಬಿಂಬ ಬಿಂಬುತಿರ್ದುದಸ್ತಾಚಲಾಗ್ರದಲ್ಲಿ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨–೬೧).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಬೇಂಟೆ ?]

ಕನ್ನಡಿವೆಣ್ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿಯುವವಳು: ಆರತಿ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿವೆಂಗಳೊಡನಕ್ರೂರ ಬಂದಿದಿರ್ಗೊಂಡ ಹರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೨–೨೦).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡು; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸು: ಆ ಕೃತಿ ಮುನ್ನಂ ಚೆಲ್ವಿಂಗಾಕರಮೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತೆ ಕನ್ನಡಿಸಿತ್ತೆನ್ನೀ ಕವಿತೆಯಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬); ಗುರುರೂಪ ವಿಶ್ವಪತಿ ಕರುಣಿಸಿದ ತೆಱದಿನಾವರಪುರಾಣಾರ್ಥಮಂ ಕನ್ನಡಿಸಿದೆಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೩); ಕವಿ ಸೋಮನಾಥನು ರಸಮೊಸರೆ ಮುನ್ನುಸುರ್ದುದನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿ ಪೇಳು (ಬಸಪು. ೧–೧೬); ವಿವಿಧ ಜಾಗತಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೬).
[ಕನ್ನಡ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು, —ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು, —ಪ್ರಕಟಿಸು, —ತೋರು: ಸಿರಿಗನ್ನಡಿ ಕನ್ನಡಿಪುದಾದುದಿಂದು ಶ್ರೀಯಂ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦); ಭೀರುಗಳರೆಬರ್ ಕನ್ನಡಿಸಿದರ್ ಭಯಾನಕರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪–೨೮); ಅಪಾಂಗದ ಪಾಂಗಿಂದಮೆ ಕನ್ನೆ ಕನ್ನಡಿಸಿದಳ್ ತನ್ನೊಂದಭಿಪ್ರಾಯಮಂ (ಜಗವಿ. ೧೦–೮೧); ತನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿರ್ದಕುಟಲತೆಯ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ (ರೇವಣ. ೯೦–೫); ನೀರ್ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಬಯಲಗಲದ ಬಾನ್ಗನ್ನಡಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಹೃದಸ. ೪೫–೧೦). ೨. ತಿಳಿಸು; ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಧರ್ಮಮೆಂಬ ನಡಿಯಂ ಕಂನಡಿಸಿ ಧರ್ಮವಂ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್‌ಕಲ್. ೫೨೬–೨೮; ?); ಪೌರಾಣಮಂ ಪೇಳ್ವ ಭಾಷೆ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಂಗಳಂ ಕನ್ನಡಿಪ ಸ್ನಾನಮಂ ಮಾಳ್ಪ . . . ಮುನಿವರರ್ ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಚಿಬಪು. ೩೪–೨೬).
[ಕನ್ನಡಿ$_1$ + –ಸು$_1$]

ಕನ್ನಡಿಹರಳು (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿಯ ಚೂರು, —ತುಂಡು. ೨. ಕನ್ನಡಕದ ಗಾಜು (ಕಿ). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹರಳು (< ಪರಲ್)]

ಕನ್ನಡಿಹಾವು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾವು; ಉರಿಮಂಡಲ ಹಾವು: "... ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ನಾಗರಹಾವಿಗೂ ಕನ್ನಡಿಹಾವಿಗೂ ಒಂದೇ ಬಿಲದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಂತಾದೀತು" (ಕಗದ್ಯ. ೬೯); ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡಿಹಾವು ಅದು! (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೧೦). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕನ್ನಡೀಕರಣ (ನಾ). ಕನ್ನಡವಾಗಿ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ: ಅವನ 'ಆದಿಪುರಾಣ'ವು. . .ಜೈನಪರಂಪರೆಯ ಉಜ್ವಲವಾದ ಕನ್ನಡೀಕರಣವಾಗಿದೆ (ತವನಿ. ೧೨). [?]

ಕನ್ನಡೇತರ (ಗು). ಕನ್ನಡವಲ್ಲದ; ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ: ಕನ್ನಡೇತರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೭೦). [ಕನ್ನಡ$_1$ + ಇತರ]

ಕನ್ನಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: [ಮು]ತ್ತಿನ ಸರಿಗೆಯ ನನುಕರಿಸೆ ಕನ್ನಪಯ್ಯಂ ಬರೆದಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೧–೪೦; 1071).
[< ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾರ್ಯ]

ಕನ್ನಪುರ 'ಕನ್ನವುರ' ನೋ.

ಕನ್ನಪೇಱೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೌಣ್ಡಿಲ್ಯಗೋತ್ರ ಕನ್ನಪೇಱೆನ ಮಗಂ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜಿ ಬೇನೆಯ ಸೋಮೇಜಿಯ ಮಗ[ಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯–೭; 862).
[ಕನ್ನ$_4$ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ$_1$) + ಎಱೆ$_4$]

ಕನ್ನಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ ನಿಜಾರಿ ಬಳವೊನ್ದಲು ಬನ್ನಮಂ ಕಂನಮಂ ತತುಪುತ್ರಂ ನೆಗಳ್ದಂ (ಕಇಅ. ೭೪–೧೨–೭; 1170). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಕನ್ನಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಾರ್ತಿಕ ಬಹುಳ ೨ಲು ಕಂನಮಂಗಲದ ಯಲಿಯಂಣಗೆ ಕೆರೆಕೊಡಗಿ ಹೊಲದ ಶಾಸನ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೯–೪; ?). [ಕನ್ನ$_4$ + ಮಂಗಲ]

ಕನ್ನಮಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; ಕನೋಜ (?): ಅವಯವದಿಂದೆ ಸಾಧಿಸಿದ ಮಾಳವಮೇಳುಮನೆಯ್ದೆ ಗಂಗಮಾಳವ ಮೆನಲಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲ್ನಿಱಿಸುತ್ತೆ ಕಳಲ್ಚಿ ಚಿತ್ರಕೂಟಮನುಜೆ ಕನ್ನಮಜ್ಜೆಯ ನ್ರಿಪಾನುಜನಂ ಜಯಿಕೇಸಿಯಂ ಮಹಾಹವದೊಳೆ ಮಾರಸಿಂಗ ನೃಪನಿಕ್ಕಿ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿದನಾತ್ಮಶೌರ್ಯ್ಯಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೬೦; 1112 ?). [?]

ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟ (ನಾ). ಕನ್ನಮನೆಂಬುವನನ್ನು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಓಡಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕನ್ನಮದಿಶಾಪಟ್ಟಂ ವೈರಿಘರಟ್ಟ ನಾಹವ ಮಲ್ಲನ [ಹ]ಣುವಂ ನಾಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿಸಹಿತಂ . . . ಚಾವುಂಡರಾಯರಸರ್ (ಕಇ. IV, ೪೧–೭; 11ನೆಯ ಶತ).
[ಕನ್ನಮ + ದಿಶಾಪಟ್ಟ]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಹಾಕಿಸು; ಕಳವು ಮಾಡಿಸು: ಭಂಡಾರದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭–೩). **ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು**: ಅರಮನೆ ಸಾರೆಯದಂ ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸುವ ಮವನಿಂ ಮತ್ತಾರಜಿಯದವೋಲಿಕ್ಕುವಮೋರಣದಿಂದವನ ಕಾಲ್ಗೆ ಬಲ್ಸಂಕಲೆಯಂ (ದಶಕು. ೮–೨೮೫).
[ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು + –ಇಸು$_3$]

ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು, ಕನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕನ್ನಹಾಕು; ಕಳವುಮಾಡು: ಆಕೆಯ ಲುಂದಿದ ಮನೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯–೨); ಯುವತಿಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ ಜವನಿಕೆಯಂ ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಡದ] ಡಹಡಿಸಿದುದೋ (ಅನಂಪು. ೬–೫೬).

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು : ಒಡೆಯರೊಡವೆಯನೆಳಸೆ ಕೊಡದಿಪ್ಪುದುಂ ನಯವೆ ಕನ್ನವಿಕ್ಕುವಡೆ ಕತ್ತಿಯ ಪಿಡಿದು ನಡೆದಪೆಂ (ಬ ಸ ರ. ೧೩-೨೧); ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕಾ ಸಾಸಿಗಂ . . . ಒಡವೆಯೆಲ್ಲವಂ ನೆಱೆ ಕೊಂಡಂ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೧೯); ಬನ್ನವ ಪಟ್ಟು ಬಯ್ಯಲ್ಕೆ ಶಿವನೇನು ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿದನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೦೦).

[ಕನ್ನ$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕನ್ನಮಿಡು, ಕನ್ನವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು : ನಾರಾಯಣನ್ ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ಕನ್ನಮಿಟ್ಟು ಪುಗುತನ್ದೊಡೆ ಅಱಿದು ಪೊರಮಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೧೧; ೨ನೆಯ ಶತ). **ಕನ್ನವಿಡು** : ಕನ್ನವಿಡುವ ಕಳ್ಳನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ತಂದನಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕನ್ನ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕನ್ನಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಸೂದ್ರಕಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬-೪; 946); ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕಲ್ಲ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೯; 967); ಸನ್ಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಕಂನ್ನಯ್ಯ ಬರೆದಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೧; 971).

[ಕನ್ನ$_4$ + ಆಯ್ಯ$_1$]

ಕನ್ನರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ℙ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಕಾಲವರಿಷಾ ಪ್ರಿಥುವೀ ವಲ್ಲವ ಮಾರಜಾದಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರಾ ಶ್ರೀಮತ್ಕನ್ನರ ಭಟಾರರ (ಎಇ. XXI, ೩೫-೨; 883); ಕನ್ನರಸ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೪೮; 890?); ಪೊಸವೂರ ಬೇದಮ್ಮನುಂ ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೭; 968); ಕನ್ನರ ನಾದರದಿಂ ಕುಡೆ ಹೊನ್ನಂ ಮನಮೊಸೆದು ತ್ಯೆಲಪಂ ಕುಡೆ ರನ್ನಂ ಮನ್ನಿಸಿ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಕುಡೆ ಜನ್ನಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿವೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಯಶೋಚ. ೧-೨೧). [ಕನ್ನ$_4$ + ಅರ$_4$ (< ಅರಸ$_1$)]

ಕನ್ನವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ : ಎಳಗಲ್ಲದೊಳಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಬೊಟ್ಟಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಪಚ್ಚೆಗನ್ನವಚ್ಚಂ . . . ಎಳಗಂದಂ ಕಳೆಗುಂ ಜಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೩-೪೪). [ಕನ್ನ$_3$ + ಪಚ್ಚ$_3$]

ಕನ್ನವಟ್ಟ (ನಾ). ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಎಡಗೆಯ್ ಬಲಗೆಯ್ ತೋರಂ ಕಡುಸಣ್ಣಂ ಕದಳಿ ಕನ್ನವಟ್ಟಂ ತಾನೆಂಬೆಡೆಯೊಳ್ ಪ್ರಹರಣಮಿಂಪಂ ಪಡೆದಿರೆ ಸುರವಧು ಮೃದಂಗಮಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೩). [?]

ಕನ್ನವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಕದ ಪದರ, —ಕವಚ, —ಹೊದಿಕೆ : ನಸುಬಿಸಿಯ ಹೂರಿಗೆಯ ಕನ್ನ[ಪಾಠಾಂ. ಕಂ, ಕಣ್ಣ]ವಟ್ಟಿಗೆದೆಗೆದು ಹಸನಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಲದು ಬಿಚ್ಚುಹೂರಿಗೆಯಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೨೮).

[? + ಪಟ್ಟಿಗೆ$_2$ (< ಪಟ್ಟಕೆ)]

ಕನ್ನವಡ$_1$ (ನಾ). ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ; ಪರದೆ : "ಕಾಂಡಪಟಾವರಣೇನ = ಕನ್ನವಡದ ಮಱೆಯಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೧೩-೧೮); ದುಗುಲದ ಕನ್ನವಡಂ ಗಟ್ಟದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೬೪). 'ಕಂಡವಡ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾಂಡಪಟ]

ಕನ್ನವಡ$_2$ (ನಾ). ಕನ್ನಡಿಯ ಗೋಡೆ : "ಕನ್ನಡಿಗೋಡೆಯ ಪೆಸರದು ಕನ್ನವಡಂ" (ಚತುನಿ. ೬೬); "ಕನ್ನವಡಮದೆನೆ ಕವಿಗಳ್ ಕನ್ನಡಿ ಗೋಡೆಯುಮೆನಿಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೮); ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನಕೋಂಟೆ ಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈಗೆಯಲಿರ್ದ ತಾಣದೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಪೊನ್ನ ಕನ್ನವಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಡಪಟ]ದಂತಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧); ಇದಿರ ಕನ್ನವಡದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕಂಡು, ನಟ್ಟಾಲಿಗಳಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪-೫). [ಕನ್ನಡಿ$_1$ + ಪಟ ?]

ಕನ್ನವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯವಾಡರೆರ್ನಾಡಾಳ ಸಿಯಳಾಱ ಸಾಮಿ ಸರ್ಬರಸ ಕೊಟೋರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೮-೧; 870). [ಕನ್ನ$_4$ + ಬಾಡ$_1$]

ಕನ್ನವಿಕ್ಕಿಸು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕಿಸು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಕ್ಕು 'ಕನ್ನಮಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಡು 'ಕನ್ನಮಿಡು' ನೋ.

ಕನ್ನವಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಕರಿನವಿಲು (?) : ಕಾಗೆ ಕನ್ನವಿಲು ಕಕ್ಕರ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ ಗೂಗೆ ಗಿಡುಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೮೫). [< ಕರಿದು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಕನ್ನವುರ, ಕನ್ನಪುರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪೂರ : "ಕನ್ನವುರಂ ಸಲೆ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ಮಿಸುಗುವ ಆರಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕನ್ನವುರಂ ಚೆಲ್ವೆಸೆದಿರೆ ಬಲವರ್ಪ ವಿಟರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೪೦); ನೇವುರದ ಕನ್ನವುರದೆಕ್ಕಾವಳಿಯ ತೊಳಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನಾರದ ಕಟಿಸೂತ್ರಾವಳಿಯ ಘನಸ್ತನೆಯರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೨-೧೦); ಕನ್ನವುರ ಜಡಿದು ಕದಪಿನೊಳು ನಲಿಯೆ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೫). **ಕನ್ನಪುರ** : "ಕನ್ನಪುರ ಕರ್ಣಪೂರಂ" (ಕಶರ. ೨೦).

[< ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಉರ, ಕಣ್ಣಊರ. / ಸಂ. ಕರ್ಣಪೂರ]

ಕನ್ನವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕನ್ನವುರಿ ವಿಷಯೇ ಸಿ[ರ್ಮ್ಮ]ಲಗೆ ಪೂರ್ವ್ವದಿಗ್ಭಾಗೇ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮-೧೨; 862).

[ಕನ್ನ$_4$ + ಪುರಿ$_5$]

ಕನ್ನಸ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಪಾರ್ಶ್ವ (?) : ಎರಡುಂ ಕನ್ನಸದಿಂ ತಗುಳ್ದು ಚಮರಂ ವೈರೋಚನಂ ನಾಗ್ರತಸ್ಸರ ರೇರೇ ನ ಚ ಪಾರ್ಶ್ವತಸ್ಸರ ನ ಹೋ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯತಸ್ಸರಯೆಂದೊಡ್ಡಿನ ಮುಂತು ಪಿಂತು ಕೆಲನಂ ತಿರ್ದುತ್ತೆ ತಮ್ಮಿರ್ಬರುಂ ಮುರಜಂ ಬಾಯ್ತರೆ ದೇವಸೇನೆ ನಡೆದತ್ತೋರಂತೆ ನೂಲ್ವೊಯ್ದವೊಲ್ (ಅನಂಪು. ೫-೪೪).

[ಪ್ರಾ. ಕಣ್ಣಾಸ = ಪರ್ಯಂತ, ಅಂತ್ಯಭಾಗ]

ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಕನ್ನಡಿ (?) : ಕನ್ನಾಕನ್ನಡಿಗಳನ್ನೂ ತುಂಬುಗಳಸಗಳನ್ನೂ ತಳೆದ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆಯರು (ಬಿರುಗಂ. ೨೬-೯). [ಕನ್ನಾ ? + ಕನ್ನಡಿ$_1$]

ಕನ್ನಾಗರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಃ — ಕನ್ನಾಗರು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ನಾಗರು ?]

ಕನ್ನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ನಾಟಕ ದೇಶ : ಆ ಕನ್ನಾಟಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ಕುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧-೪೦). ೨. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ : ಹೊದಲಿ ವಿಷಯೇ ಬೆದಿರೂರ್ ಮಯಾದತ್ತಮ್ ಅಸ್ಯ ಸೀಮಾ : ಕನ್ನಾಟಕೇ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೩೮; 634). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಕನ್ನಾಡು (ನಾ). ಕನ್ನಡನಾಡು; ಕರ್ನಾಟಕ : ನೆರೆಯರಮನೆ ಕನ್ನಾಡಿನ ಭೂಪರಾ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೬-೨); 'ಹೊಯ್ಸಳಮನೆತನ ಕನ್ನಾಡ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕಸುವನ್ನು ಶಿವನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಡಲಿ . . .' (ಸವತಿ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + ನಾಡು]

ಕನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು (?) : ಸಾವಂತಪಂಡಿತರ ಕಂನಾಯಿಗಳ ಸುಪುತ್ರ ಕೇಸವಪಂಡಿತರು ಮೊಸಳೆವಾಡದಲು ಜೀರ್ಣ್ನೋದ್ಧಾರವಾಗಿ ಮಾಡ್ಸಿ . . . ಕಂನಾಯಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಮೊಸಳೆವಾಡದ ಶ್ರೀ ಪಾರಿಸ್ವನಾಥಂಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೮೭-೯; 1297); ಮದುವರಸನಾಯ್ಕರು ಸರ್ಗ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಆತನ ಸತಿ ಬುಳ್ಳರಸಿ ಕಂನಾಯಿಗಳು ಗಂಡನ ವಿಜಯಶ್ರೀಯನೆಯಿದಿ ಸುರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೯-೧೩; 1447). [ಕನ್ನ$_4$? + ಆಯ್ಯ$_2$]

ಕನ್ನಿಕೆ$_1$, ಕನ್ನಕ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: "ಕನ್ಯಾ, ಕುಮಾರೀ ಈ ಎರಡು ಕನ್ನಿಕೆಯ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬); "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಸೂತನ ಕನ್ನಿಕೆಯು ತಾನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಳು (ಸಂಭಪ. ೧೩–೮); ಕಮಳವ್ವೆ ಬಾಚವ್ವೆ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ರುದ್ರಕನ್ನಿಕೆಯರೊಲಿದು (ಚಬಪು. ೫–೨೮); ಅವರ ಕುಲದಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸಿದ್ದ ಕನ್ನಿಕೆಯೊಬ್ಬಳು ನೀಡಕುಲದವನೊಬ್ಬನನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಿಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಂತು (ಒಡೆಕ. ೧). **ಕನ್ನಕ್ಕಿ**: ಧರೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಭಕ್ತರ ಕನ್ನಕ್ಕಿಗಳನು ನಿರುತ ವಿಚಾರಿಸುತಿರ್ದ (ದೇವಾಂಪು. ೯–೭೮); ಕನ್ನಕ್ಕಿಯಿರುವತನಕ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಹಿಗ್ಗು (ನನಲ್ಲ. ೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೆ$_2$, ಕರ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಬೀಜಕೋಶ; ಕರ್ಣಿಕೆ: ಆ ವನಮೆಂಬ ತಾವರೆಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಂತೆ ಪೂವಿನ ಕೊಳವೊಂದಿರಲು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೧೨). **ಕರ್ನಿಕೆ**: ಸರೋವರದ ನಡುವೆ ಕರ್ನ್ನಿಕೆವೊಲು ಮಂದರಮಿರ್ಪುದು (ಕಇಆ. ೯೫–೪–೪; 12ನೆಯ ಶತ); ಸಾಸಿರದಳ ಕಮಲದ ಕರ್ನಿಕೆಯೊಳು (ಶರಚ. ೫೯೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ (ನಾ). ದಂಪತಿಗಳ ಶಯನಗೃಹ: ". . . ನೀನು ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆಯನ್ನು ಸೇರುವಾಗ ಸೋತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿದ್ದೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೩). [← ಕೊಡ. ಕನ್ನಿಕೋಂಬರೆ]

ಕನ್ನೀರ್, ಕನ್ನೀರು (ನಾ). ಕರಿಯ ನೀರು: ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕನ್ನೀ[ರ]ಸರಃ ತತ್ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಜಂಬುಕಸರಃ ತತ್ಪ[ಚಿ]ಮತಃ ಭೂಮಿಸರಃ (ಸೌಇಇ. XX, ೬–೨೨; 730). **ಕನ್ನೀರು**: ಯಮುನೆಯ ಕನ್ನೀರನ್ನು ಸೂರ್ಯ ತನ್ನ ಹೊಂಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಮೆರಗು ಕೊಡುವಾಗ ಆ ತೀರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನಮಾಜ ತೀರಿಸಿದ್ದು! (ನೂರಜ. ೧೦). [< ಕರಿದು + ನೀರ್$_1$]

ಕನ್ನೀರು 'ಕನ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕನ್ನೀಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುನೀಲ; ನೀಲರತ್ನ: ಅರುಣ ಮಣಿಯ ಕನ್ನೀಲದ ಪಳುಕಿನ ಕರುಮಾಡಗಳುರುಕಾಂತಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩–೫೩). ೨. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ನೀಲಿಯಬಣ್ಣ. ೩. ಕರಿ, ಬಿಳುಪು ಎರಡೂ ಬಣ್ಣ ಕೂಡಿದ ಕೂದಲಿನ ಕುದುರೆ: ಕಾರೆಳ್ಳುಮಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಂ ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಪುಂ ನೇರಿತಾಗಿರಲು ತನುರುಹವೋರನೆ ಕನ್ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅತ್ವವೈ. ೨–೨೩); ಜನ್ನ ಜಿನ್ನಾರ ಚನ್ನಳಗ ಚೆಲುವ ಚೇರ ಕನ್ನೀಲ ಭೈರ ಕಂಕರಿಗಂ ಸನ್ನುತ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನೇಱಿ ನೃಪಕುಲರನ್ನರಿಗಂದು ತೋಱಿದನು (ಅಂಜಚ. ೬–೮೩). [< ಕರಿದು + ನೀಲ]

ಕನ್ನುಡಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ$_1$ ೨: ತಪಸ್ವಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಿತ್ತಡಿ' ಎಂಬ ಮೇಳದ ಮಾತಿದೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೪೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವದನ್ನು ಕಂಡು ಬಳಗದವರು ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದರೂ (ಕಂನಾಸಾ. ೧೨೯). [?]

ಕನ್ನೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಚಿಲಾತಪುತ್ರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕೊಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೭–೯); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸದನಂಗಾ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೦); ತನ್ನ ಮಗಳ್ ಚೆನ್ನೆಯಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯಂ ಕುಡೆ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೬–೧೮); ಎಸೆವ ಕನ್ನೆಯನುಮಾ ವರಾಭಂಗೆ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೭೬); ಇನ್ನೋದು ಕಾವ್ಯವನೆಂದನಾ ಪಾಡುವ ಕನ್ನೆಯಾ ಹೊತ್ತಗೆವಿಡಿದು (ಭರಚ. ೬–೨೫); ಕನ್ನೆಯಿವಳನು ಕೊಂದುತಿಂದರೆ ಎನ್ನ ನರಹರಿ ಮೆಚ್ಚನು (ಗೋಹಾಡು. ೯೪). ೨. ಕನ್ಯಾಮಾಸ; ಸೂರ್ಯನು ಕನ್ಯಾರಾಶಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವ ತಿಂಗಳು; ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸಕ್ಕೆ ಸರಿಹೋಗುವ ಸೌರಮಾನದ ಮಾಸ: ಸುರಪತಿ ಯಮ ವರುಣ ಕುಬೇರರ ದೆಸೆ ತಲೆಯಾಗೆ ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವದೊಳೆಂತುಂ ಚರವಾಸ್ತು ಕನ್ನೆ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಪಡುಗುಂ ಮೂಱು ಮೂಱು ಮಾಸಂಬರೆಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩–೨೪); ಆಸಾಡಿ, ಸೋಜೆ, ಕನ್ನೆ – ಈ ಮೂರು ತಿಂಗಳೂ ಬಿಡುವು (ಅನಾಥೆ. ೧೯೯). ೩. ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮೃಗಲಾಂಛನಂಗೆ ವೃಷಭಂ ಬುಧಂಗೆ ಕನ್ನೆ ನಿಜೋಚ್ಚಂ (ಜಾತತಿ. ೧–೪೦). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. 'ಕನ್ನೆ ಸೊಪ್ಪು' ಪರಾ. ೬. ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದ್ದು; ಮೀಸಲು ಮುರಿಯದುದು. 'ಕನ್ನೆನೆಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ನೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬಿದ್ದಣ ಜೋಳ ಮಹಾರಾಜರು ಕನ್ನೆಮೂನೂಱುಂ ಪೆಡಕಲ್ಲೆಂಟುನೂಱು . . . ಅಳುತ್ತುಂ (ಕಇಆ. ೧೧೬–೨೨–೧೮; 1073). [?]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗಾದೇವತೆ. ೨. ಭಾರತದೇಶದ ದಕ್ಷಿಣ ಭೂಶಿರ. [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಲೋಳೆಸರ: "ಕಾರಕರಂಭಾ – ಕನ್ನೆ ಕುಮಾರಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೨); ಅರಿಸಿನ ಕಾಗಿದೊಂಡೆ ಬಜೆ ವಾಕುಚಿ ಕನ್ನೆ ಕುಮಾರಿ . . . ಎಕ್ಕೆಯೆನಿಪ್ಪುವೆಲ್ಲಮಂ ಬೆರಸಿರೆ (ಖಮದ. ೧೩–೧೫೩). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಉರಿಮೂತ್ರಕ್ಕೆ:— . . . ಕನ್ನೆ ಕುಮಾರಿಯೆಂದರೆ ಅಡಿಕೆಚೆಟ್ಟಿನ ಬೇರಿನ ತೊಕ್ಕ ಸಕ್ಕರೆ ಸಹ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೯). [?]

ಕನ್ನೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಱಿಯದಿದ್ದೆವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಳನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರ ಲೇಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೨೪). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವ ಕಾಲ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಕನ್ನಡಿಯನು ಮುಂದೆ ಪಿಡಿದೆಮಗತ್ತಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುನೋಡೆಂದು ಕನ್ನೆಗಾಲದೊಳಂದು ಕಾಡುವೆಯಲ್ಲವೆ (ಭರಚ. ೪೨–೧೦೯). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕಾಲ$_1$]

ಕನ್ನೆಗಿಡ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಹೂವು ಕಾಯಿ ಬಿಡದಿರುವ ಎಳೆಯ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕನ್ನೆಗೆಱೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆ; ಹೊಸಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿರ್ಯಕೆಱೆ ಮೊದಲಾಗಿ . . . ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಕ. XVI, ತುಮ್ಕಕೂ. ೧೧೦–೨೮; 1163); ತದುಗ್ರಾಮದಲು ಕನ್ನೆಗೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವಾಲಯವನೆತ್ತಿಸಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೨೬–೧೩; 1796). ೨. ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೆರೆ (?): ಅಲ್ಲಿಯ ಸಿದ ಸಮುದ್ರವೆಂದು ಕಂನೆಗೆಱೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಮಂಧ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೯–೬; 1447). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೆಱೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ಕನ್ನೆಗೋಗಿಲೆ ತಾನೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆದುದೊಯೆಂಬ ಬಿನ್ನಣವೆಸೆಯಲೋದಿದಳು (ಭರಚ. ೬–೨೫). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಕೋಗಿಲೆ]

ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯಾಸಹಸ್ರ, ಗೋವುಗಳ ಸಹಸ್ರ. ೨. ಕನ್ಯೆಯರ ಮೇಲೆ, ಗೋವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ: ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲದೆ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಗಳಿಲ್ಲ ಗೋಸಾಸಮಲ್ಲದೆ ಕನ್ನೆಗೋಸಾಸಮಿಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೧ ವ). [ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ$_0$ (< ಸಹಸ್ರ); ಕನ್ನೆ$_1$ + ಗೋ + ಸಾಸ (< ಸಾಹಸ)]

ಕನ್ನೆತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ : ಕನ್ನೆತನಂ ಗೆಯ್ಕಮಲ್ಲಾ ಬಗೆಸುನ್ಮಾಱ್ ಮಿಗೆ ಮನಮುಮಿಟ್ಟುವರಿಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಸುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೫); ತನ್ನ ಮುನ್ನೆ ಕನ್ನೆತನದಂದೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಾಡಿದ ಮಾತಾಪಿತೃಪಕ್ಷದ ಜನಪ್ರಿಜನಂಗಳ್ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬ ವ); ಆಕೆಯ ಕನ್ನೆತನದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ತಿರುಗಿದ ದಿನಪನಾಕ್ಷಣಕೆ (ಸಂಧಿ ಪ. ೧೪-೬೧); ಕನ್ನೆತನದ ಆ ಬಾಲೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಏನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲಳು (ಜಯಂತ. ೧೦೫). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + -ತನ]

ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): ಕನ್ನೆತೊಟ್ಟಿಯ ಬಡಗವಂದ ಬೀರಂ ಸಿದ್ಧಿದಿನ ತಂದು ಅರ್ಜನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಡದಿಗೊಂದು ನನೆ ಹೊರಲಾಗ ನಿತ್ಯವೂ ಮೂರು ಬಾರಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ನನೆ ಮೇಲಳ್ಕೇರುವುದು (ಸಕ್ತ. ೨೯೮). [ಕನ್ನೆ ? + ತೊಟ್ಟಿ$_{10}$]

ಕನ್ನೆತ್ತರ್ 'ಕರ್ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆನೆಲ, ಕನ್ನೆಲ೪ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಮಿಸಲು ಮುರಿಯದ ನೆಲ : ಸಂಕೋಚನೆ ಮಾಡಲಿಬ್ಬಿಸುವವರಿಗೆ ಇದು ಕನ್ನೆನೆಲವಾಗದೆ (ಸಂಕೋಚ. ೩೧); ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಇನ್ನೂ ಕನ್ನೆನೆಲ. ಆಗದೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ ಆಗಲಾರದಾಗಿದೆ (ರತ್ನಾವಲಿ. IV ಮುನ್ನುಡಿ).

ಕನ್ನೆಲ್ಕ್ : "ಹೊಸಭೂಮಿ; ಫಲವತ್ತಾದಭೂಮಿ" (ಹಾಸಕೋ. ೬೪). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಮಾಡ 'ಕನ್ನೆವಾಡ' ನೋ.

ಕನ್ನೆಯಾಡು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಬಲಿಯದಿರುವ ಆಡು; ಮರಿಹಾಕದ ಆಡು : ಕನ್ನೆಯಾಡನು ತಂದು ಬನ್ನಬಡಿಸುತ ಕೊಂದು ಉನ್ನತವ ಪಡೆವ ಪಿಶ್ರನಂ ಆಗಸರ ಕುಲ್ಲಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೪). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಆಡು]

ಕನ್ನೆಯಾವು (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಕರುಹಾಕದಿರುವ ಹಸು; ಕಡಸು : ಕನ್ನೆಯಾವಿನ ದಿನ್ನ ಹತ್ತ ಬರುತ್ತಿಡೆ ಒಂದು ಎಳಸು ಹೋಲಕರು (ಸುಸಂಗ. ೬೫). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಆವು]

ಕನ್ನೆಯ್ಯಿಲ್ 'ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆಯ್ಯಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಗಟ್ಟಿನೆಲ; ಕಲ್ಲೆಲ (ಕ).
[< ಕಲ್ಲ್$_8$ + ನೆಲ]

ಕನ್ನೆಲ್ಕ 'ಕನ್ನೆಲೆ' ನೋ.

ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ; ಕರಿನೆಲ್ಲಿ : ಹಾಂಬಾಲಂ ನೆಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೆಯಿವು ಹಾಲೆಯಂಕೋಲೆ (ಸೋಮೇಶ್ವ. ೬-೨).
[< ಕರಿಮು + ನೆಲ್ಲಿ]$_4$

ಕನ್ನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕಲಯ ಬಿತ್ತ; ಕರಿನೆಲ್ಲು : "ಕೃಷ್ಣವ್ರೀಹಿ- ಕನ್ನೆಲ್ಲು" (ಲಿಪಿ. ೩೮). [< ಕರಿಮು + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕನ್ನೆವಸದಿ (ನಾ). ಹೊಸ ಬಸದಿ; ಒಬ್ಬನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ರೂಪಾ ಡ್ರೊಕಳಭರಟ್ಟಾಚಾರಿ ಕನ್ನೆವಸದಿಯಂ ಮಾಡಿದ (ಮೈಶಾ. ೧೫೬, ೬೬-೨ ; ೧೨೨). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಬಸದಿ]

ಕನ್ನೆವಾಡ, ಕನ್ನೆಮಾಡ (ನಾ). ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಉಪ್ಪರಿಗೆ, —ಅಂತಃಪುರ : ತನ್ನ ಚಿಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡಕ್ಕೆ ಪೋಪಳಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಟ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೦೮); ನಾರದಂ ಗಗನವೀಥಿಯಿಂ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ಬಂದು ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡಮಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಾಮಾ. ೪-೧೧ ವ); ಎನ್ನಂ ಭೂಭುವನಪತಿ ನಲ್ಮಯಿಂ ಕನ್ನೆವಾಡಕಾ ಕ್ಷಣದೊಳಟ್ಟಿದಂ (ಪಡಲು. ೧೧-೬೨); ಆರಸುಮನಗಳಿಗು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಗೊಡದೆ! ನಿನ್ನ ಕನ್ನೆವಾಡದಿ ಕುತಿ ತೋಡುತಿಹೆನು (ಸಖೀಗೀ. ೫೭-೪) ; ಕನ್ನೆವಾಡದ ಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ಳಕುಲಿಸುತ್ತ ರಾಣಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಪಿಂಕರು (ಸವತಿ. ೧೫೧).

ಕನ್ನೆ ಮಾಡ : ತನ್ನ ಚಿಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯ ಜೋಪಳಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೂ ಪಿಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ); ಪಿಂಜದಳ್ ತರುಣಿ ತನ್ನಯ ರನ್ನದ ಕನ್ನೆಮಾಡಮಂ (ಆ ರಾ ಂ ಉ. ೧೫೮); ತನ್ನ ಕನ್ನೆಮಾಡದೋರಿಯೊಳಿಂದು ದಿವಸಂ ಬೆಳ್ಳಸದನಂಗೊಂದು ಸುಖ ಸುಪ್ಪಯಾಗಿರೆ (ಜಗದ. ೧೬-೧೦೫ ವ); ತರುಣಿಯಿಂದಲಿ ಕನ್ನೆಮಾಡದ ಪಿರಿಯ ಜೋಮಱಗೆಯಲಂತಿಪ್ಪ್ರರದಲೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭು ಲಿ. ೫-೧೪). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯ ಕೂಗಾಟ, —ಹುಯಿಲು. ೨. ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಹೋರಾಟ; ಮೊದಲಲಿಯೆಂಟೆ ಯುದ್ಧ : ಮುನ್ನಿನ ತಂದೆ ಮಧುರೆಯ ಮನ್ನೆಯನಂ ಗೆಲ್ವನಾವಾಗದೆ ವೀಳೆಯಮೆಂಬನ್ನಂ ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆವುಯಿಲ್ಗಳಿ ನಮಿಸಿ ಮನ್ನೆಕೆದೆದಂ (ಅ ಪ್ರ ತಿ. ೧೪೫-೫). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಪುಯಿಲ (< ಪುಯ್ಮಲ್ ?)]

ಕನ್ನೆವೆಣ್, ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕೊಡೆ ಗೂಸು : ಕನ್ನೆವೆಣ್ಗಳ ಕೆಳದಿಯರು ಕೂಡೆ ಕ್ರೀಕಪೋದ್ಯಿನ್ನಯೊಡನೆಯಾದ ವಿಷಯೆ ಬರೆ (ಜೈದಾಖಾ. ೩೯-೬೦); ಕನ್ನೆವೆಂಗಳೊಡನೊಡನೆ ಸಡಗರಿಸುತಿರೆವಂದು (ಮಂಗಾಚ. ೯೭-೧೦೮); ಕಿರು ಜವ್ವನದ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು ದುಂಡಿನಿದ ನುಚ್ಚಿನ ಮೆಯ್ಯಬಗುರ (ಮಂತ್ರಕ. ೪೪-೧೦೪). **ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು** : ಆಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣುಗಳ ಮುಖಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಮೇಗೆ ಸುರಿದಂತೆ . . . ಇರುವುದು (ವಡಕಾ. ೯೪). [ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಪೆಣ್]

ಕನ್ನೆವೆಣ್ಣು 'ಕನ್ನೆವೆಣ್' ನೋ.

ಕನ್ನೆವೆಜೊ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರ; (ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷದ) ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ : ದಿನದಿನಕಿತ ಳೆಳೆಯಿತ್ತಿದಳು ಕನ್ನೆವೆಜೆಯಂತೆ (ತ್ರಿ ಭು ತಿ. ೨೦-೨೫).
[ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಪೆಜೊ]

ಕನ್ನೆವೇಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನೆಯು ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ; ಕನ್ಯೆಯ ರತಿಭಾವ : ಎನ್ನ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಸುಲಿದುವು ತಾಮೆ ಕನ್ನೆದಿಬದಪ್ಪುವು ಕನ್ನೆಯ ಕನ್ನೆವೇಟಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೬). ೨. ಕನ್ನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೇಮ : ತನ್ನ ಕನ್ನೆವೇಟದ ಚಿನ್ನಮಂ ನೆನೆದು (ಜಗದ. ೧೬-೧೩೬ ವ); ಕನ್ನೆವೇಟದ ವೇಡವತಿಬಲ್ಲಾತಂಗೆ (ನಂಬರ. ೧೬-೨೨).
[ಕನ್ನೆ$_1$ + ವೆಟ್ಟು$_2$ (< ವೆಂಟು)]

ಕನ್ನೆಸಾಸ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯು ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ : ಕೊಂತಿಯ ಕನ್ನೆಸಾಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾಹಸ]ದಿನಾದ ಕನ್ನೆವೇಟದೊಳ್ (ಅರ್ಧನಾರೀ. ೯-೧೦೮).
[ಕನ್ನೆ$_{11}$ + ಸಾಸ]

ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂಪಿಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿಣಕೆ; ಕನ್ನೆಸೊಪ್ಪು (ಮೈಪಾ. ೨೪-೪೭). [ಕನ್ನೆ$_9$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕನ್ನೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಜೀವಕುಳಕಮಾಸೀತ್ ಕನ್ನೇಶ್ವರ ನ್ನಾಮ ಸ್ವನಾಮಧೇಯಾಂಕಿತ (ಇಆ. XIII, ೧೪-೪೦ ; 735). [?]

ಕನ್ನೈದಿಲ್ 'ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲು 'ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆ 'ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್' ನೋ.

ಕನ್ನೈದಿಲೆಯೆ (ನಾ). ಚಂ ದ್ರ : ಕನ್ನೈದಿಲೆರಿಯನು ಬಂದನು ಕನ್ನೆಯ ಕೆಳ್ಮನ ಬೆಳ್ಳನೆಯವನು ಬಂದನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೦-೩೮).
[ಕನ್ನೈದಿಲ್ (< ಕರ್ನೆಯ್ಯಿಲ್) + ಎಲೆಯ (< ಎಜೆಯ)]

ಕನ್ನೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂದು ; ಕಪ್ಪಾಗು : ಬೀಗಿ ಬಂಬಾಧರಂ ಬಾಯುಗೆಯಂ ಕನ್ನೈಸೆ ಪೊಯ್ದಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪಾಯ್ದುಗಿವನ್ನಂ ಬೆಂಗೆ ಪೊಯ್ದಾ] ಗುರುಳುಚಿಯಯಗಳಂ ಸೊಪ್ಪುಸಿಪ್ಪಾಗೆ ಕಣ್ಗಳ್ ಮುಗಿವನ್ನಂ (ರಲಾವ. ೩-೧೩೩). [ಕನ್ನೈ$_4$ + -ಇಸು$_5$]

ಕನ್ಯಕಾಜಾತ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದವಳು ಹಡೆದ ಮಗ; ಕಾನೀನ. [ಸಂ.]

ಕನ್ಯಕೆ (ನಾ). ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಗರುಡನಾಭಿಯೆಂಬ ಗಾರುಡಿಗಂ ತತ್ಕನ್ಯಕೆಯಾಯುಷ್ಯಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೭-೮ ವ); ಕನ್ಯಕೆ ವಜ್ರಬಾಹುಗನುರೂಪೆ ಗಡಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೭); ಅಳಿಯಂ ಮೊಜ್ಜಿಯಿಂ ಭಾಗ್ಯದಿನಳಿಯಂ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದಮಳಿಯಂ ಗುಣದಿಂದಳಿಯಂ ವಿತರಣ ಗುಣದಿಂದಳಿಯನೆನಿಪ್ಪಂಗೆ ಕುಡುಗೆ ಕೃತಿಕನ್ಯಕೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೦). [ಸಂ. ಕನ್ಯಕಾ]

ಕನ್ಯಸೆ (ನಾ). ಕಿರುಬೆರಳು (ಕಿ). [ಸಂ. ಕನ್ಯಸಾ]

ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ (ನಾ). = ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿ. [ಸಂ. ಕನ್ಯಾಕುಮಾರೀ]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡುವುದು: ಮೇದಿನಿಯನೊಲಿದಿತ್ತ ಫಲ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಕನ್ಯಾದಾನಫಲವಹುದಾದರಿಸಿ ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨೦); ನೂಱು ಕನ್ಯಾದಾನವನು . . . ಧಾರೆಯೆಱೆದಿತ್ತಂತೆ ಫಲ ಕೈಸೇರುವುದು (ಹರಿಸಾ. ೧೦೬). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಕೊಡುವ ಬಳುವಳಿ: ಕನ್ಯಾದಾನಂಗೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಇ. XIX, ೨೦೮-೭; ?); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಸುಖದಿಂ ಭೋಗಿಸುವಂತಾಗಿ . . . ಬರೆಶಿಕೊಟ್ಟ ತಾಮ್ರಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೫-೨೧; 1394); ಮಾಣಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಯ ಮದವಳಿಗೆ ದೇವಕ್ಕ ಕನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೪-೩೩; 1433); ಹಿತ್ತಿಲು ಮನೆ ನೆಲ ಹೊಲ ಸಹವಾಗಿ ಗಂಡಿಗೆ ಮೂಲ ಹೆಂಣಿಗೆ ಕಂನ್ಯಾದಾನವಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪-೮; 1576). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ದಾನ)]

ಕನ್ಯಾದಾನ$_2$ (ನಾ). ಮದುವೆಗೋಸ್ಕರ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಆದಾನ)]

ಕನ್ಯಾಬ್ರತ (ನಾ). = ಕನ್ಯಾವ್ರತ ೧: ಬಡನಂಟರ್ ಮದುವೆ ಮಾಡೆಯು ಮೊಲ್ಲದೆ ಕನ್ಯಾಬ್ರತದೊಳ್ ಪತ್ತಿವೆಸಂಗೆಯ್ದು ಕಾಲಮಂ ಕಳೆವುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ ವ). [< ಸಂ. ಕನ್ಯಾವ್ರತ]

ಕನ್ಯಾರತ್ನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಕನ್ಯೆ: ಅಂತು ಸುಭದ್ರೆಯೆಂಬ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮಂ . . . ಆ ಪುರುಷ ರತ್ನಾಕರನೊಳ್ ನೆಱಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೦ ವ); ಇಂಥ ಕನ್ಯಾರತ್ನವು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅನಂತಜನ್ಮದ ಸುಕೃತವು ಬೇಕು (ಮಂಜುಕ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರತ್ನ)]

ಕನ್ಯಾರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳು ಚಲಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಸ್ಥಿತ ಚಂದ್ರಫಲ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ರಾಶಿ)]

ಕನ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಮದುವೆಗಾಗಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಬೇಡುವವನು, —ಬಯಸುವವನು: ಕನ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ನೀಂ ಬಂದು ಬೇಡುವುದಿಳೆಯೊಳನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೭). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕನ್ಯಾವಜ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ಕಾಳಭೈರವ ಪ್ರಥಮ, ಸ್ವಾತೀ, ಚಿತ್ತಾ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ಒಂದು ವಜ್ರಾಕೃತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕನ್ಯಾವಜ್ರವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವಜ್ರ)]

ಕನ್ಯಾವರಣ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ವರಿಸುವುದು; ಕನ್ಯಾಪರಿಗ್ರಹ: ಒಸಗೆಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದವಖಿಳಜನಂಗಳು ತ್ಸಾಹಿಸಿತು ಕನ್ಯಾವರಣವಾಯಿತು ವೈದಿಕೋಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೭೬). ನಿಲಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿಯಲಿ ಮದುವಕ್ಕಳಿಗೆ ಕನ್ಯಾವರಣವಾದವು ಘಳಿಗೆ ವಟ್ಟಲ ಲಗ್ನದೋಂಪುಣ್ಯಾಹ ರಚನೆಯಲಿ (ತೂರರಾ. ೧-೧೬-೪೬). ೨. ಕನ್ಯೆಯನು ಆರಿಸುವುದು: ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕನ್ಯಾವರಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು . . . ಮಿತ್ರಪಾಲನನ್ನು ಪದ್ಮಿನಿಯ ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವರಣ)]

ಕನ್ಯಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಕನ್ಯೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವಿಕೆ, —ಇರುವುದು: ನಾನಿಂತು ಕನ್ಯಾವ್ರತದೊಳೆ ಕಳೆವೆಂ ಕಾಲಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೭೮). ೨. ಕನ್ಯೆಯರು ಆಚರಿಸುವ ವ್ರತ: ಯೌವನದುನ್ನತಿ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ ಕನ್ಯಾವ್ರತಮೊಡನೆಱೆದುದು ತದೀಯ ಗುರುಜನವಿನುತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೮). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ವ್ರತ)]

ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗುವಾಗ ಮದುಮಗಳ ತಂದೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ದ್ರವ್ಯ, —ತೆರ: ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕಮತಿದೋಷಕರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೨೯); ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇಂದು ವರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೫೬). [ಸಂ. (ಕನ್ಯಾ + ಶುಲ್ಕ)]

ಕನ್ಯಾಸೆರೆ (ನಾ). ಕನ್ಯೆಯ ಸೆರೆ; ಮದುವೆಯಾಗದೆ ನಿಂತಿರುವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿ: ಕನ್ಯಾಸೆರೆ ಬಿಡಿಸಿದವರು ಪುಣ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕನ್ಯಾ$_0$ + ಸೆರೆ$_3$ (< ಸೆಱೆ$_2$)]

ಕನ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕುಮಾರಿ: "ನಾನಿನ್ನೂ ಕನ್ಯೆ" ಎಂದು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಳಂತೆ (ನಿಶೆಉ. ೧೧೭). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ಯೆ, ಊಢೆಯರೆಂಬೆರಡು ಪ್ರಕಾರಮಾದ ನಾಯಕಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕನ್ಯಾರಾಶಿ: ಮತ್ತಮಾ ಖಗೋಳದಲ್ಲಿ . . . ಕನ್ಯೆ . . . ಮೀನವೆಂಬ ಪನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳೇ (ವಿವೇಕ. ೨೫೮). [ಸಂ. ಕನ್ಯಾ]

ಕನ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಕನ್ವಿಲ್ಲಮ್ಮಾಡಿದೊ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೧೧; 876). [?]

ಕಪ (ನಾ). ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ: "ಕಫ - ಕಪ; ಗುಂಫನ - ಗುಂಪನ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಫಣಿ, ಪಣಿ; ಕಫ, ಕಪ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಫ]

ಕಪಕಪ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ನುಂಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ. 'ಗಪಗಪ' ಪರಾ.

ಕಪಕಪನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ವೇಗವಾಗಿ: ಎಂಥ ಮಾಂಸವಿದ್ದರೂ ತೋಳಗಳು ಅದನ್ನು ಕಪಕಪನೆ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೩). [?]

ಕಪಟ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟ$_2$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಟ$_3$ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ನಟನೆ; ಮೋಸ: "ಕೈದವಂ ಕೈತ ಜತ್ತುಕ ಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ಯೆದಿರ್ಪ ನಾಮ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩); ಕಪಟದಿಂದೆ ವಿಲಾಸಿನಿಯಾದ ವೇಷಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಪ್ಪುದೀ ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಮಿವಳ್ಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮); ನಿನ್ನ ಕಪಟವನಱಿತೆ ವನದೊಳಗೆನ್ನನಟ್ಟಿದೆ ಮೃಗದ ಬಳಿಯಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೨೩). [ಸಂ.]

ಕಪಟಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರ್ಯ; ವಂಚನೆ: "ವೈಸಿಕಮೆನೆ ಕಪಟಕೃತ್ಯಮೆಂದಱಿಗೆ" (ಭಾರನಿ. ೧೨). [ಕಪಟ$_3$ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಪಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕಪಟಕೃತ್ಯ. ೨. ನಟನೆ: ಮಹಾದ್ಭುತ ಭಯ ರೌದ್ರ ಭಯಾನಕ ವೀರರಸಂಗಳನೆ ಕಪಟಕ್ರಿಯೆಯಿಂ ಪಿರಿದು ಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೪). [ಕಪಟ$_3$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಟಗಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ (ಕಿ).
[ಕಪಟ$_3$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಪಟಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ (ಕಿ)
[ಕಪಟಗಾರ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಪಟತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ; "ತಂತ್ರ" (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). [ಕಪಟ$_3$ + -ತನ]

ಕಪಟತ್ವ (ನಾ).=ಕಪಟತನ: ಮಾಡಿದುಪಕಾರವನು ಮಱೆತುಕೊಂಬರು ಮತ್ತೆ ಕೂಡಲೇ ಕಾದುವರು ಕಪಟತ್ವದಿಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೨೮-೫).
[ಸಂ.]

ಕಪಟನಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುವೇಷ ಕಟ್ಟಿ ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡುವ ನಟನೆ: ಅಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ ಅಪರಾಧ ವೆನಗಿಲ್ಲ ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೯೮ ಪಲ್ಲವಿ); ಅವನ ಕಪಟನಾಟಕವು ಈಗೀಗ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಲಿದೆ (ರಾವಿಜ. ೩೦); ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಒಂದು ಕಪಟನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿದೆವು (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ಕಪಟನಾಟಕ ಆಡುವವನು; ಮಾಯಾವಿ: ಕಪಟನಾಟಕನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ನವಮೋ. ೧೦-೫೯).
[ಕಪಟ$_3$ + ನಾಟಕ]

ಕಪಟಪಟು (ನಾ). ಮೋಸಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆತನ ಪೆಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿ ಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟೆ ಕಪಟಪಟುವಪ್ಪುದಱಿಂ (ಪಂಡತಂ. ೨೭೧-೬); ಬಂದ ಸುಜನಮೃಗಧೀವರಂ ಕಪಟಪಟು[ಪಾಠಾಂ. ವಟು]ಕೌಶಿಕಂ ವಾಸಿಷ್ಠಮುನಿ ಹೋದ ಹೊತ್ತನಱಿದು (ಹಚಕಾ. ೩-೫).
[ಕಪಟ$_3$ + ಪಟು]

ಕಪಟವಿದೂರ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ದೂರನಾದವನು: ಕಪಟ ವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ ಕ್ಷಿತಿವರನಿದಿರೊಳ್ ನಿಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಕಪಟ$_3$ + ವಿದೂರ]

ಕಪಟವೇಷ (ನಾ). ಸಹಜವಲ್ಲದ ವೇಷ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ವೇಷ.
[ಕಪಟ$_3$ + ವೇಷ]

ಕಪಟಶಬರ (ನಾ). ಬೇಡರವನ ವೇಷ ತೊಟ್ಟವನು; ನಿಜವಾದ ಬೇಡನಲ್ಲದವನು: ಮಾಣದೆಚ್ಚಂ ಕಪಟಶಬರನಂ ಕೊಳ್ಳೆನುತ್ತಣ್ಮೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೩೯). [ಕಪಟ$_3$ + ಶಬರ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಸನ್ಯಾಸ: ಅವಳದು ಕಪಟ ಸನ್ಯಾಸವೋ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವವೋ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು ಅವನ ಉದ್ದೇಶ (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೩). [ಕಪಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಸನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷಧಾರಿ: ಅರ್ಜುನನಂತಹ ವೀರಾಗ್ರಣಿಯು ಆ ಭಾಮಿನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಕಪಟಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೮೬). [ಕಪಟ$_3$ + ಸನ್ಯಾಸಿ]

ಕಪಟಸ್ಥ (ನಾ). = ಕಪಟಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಪಟಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸು ೨. ವಂಚನೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು: "ಕಱುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫).
[ಕಪಟ$_3$ + ಹೃದಯ]

ಕಪಟಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮನಸ್ಸು; ವಂಚಕತನ: ಓಪ ಭೋಗವೆ ನಿನ್ನ ಯಾಗಸ್ಥಾಪನಂ ಕಪಟಾತ್ಮವೇ ತಪವು (ಬಸಪು. ೪೧-೯). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ.
[ಸಂ. ಕಪಟಾತ್ಮನ್]

ಕಪಟಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ತಿಳಿದು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವರು ಕಪಟಿಗಳು; ಮಿಥ್ಯಾಚಾರರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೦೩); ಹೀಗೆ ಕಪಟಿಗಳಾಗಿರ ಬಾರದು (ನೀತಿಚಿಂ. IV, ೩೦). [ಸಂ. ಕಪಟಿನ್]

ಕಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟತನ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪಟಮಾಡು; ಮೋಸಮಾಡು: "ಛದಯತಿ = ಕಪಟಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೯೫). [ಕಪಟ$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಪಟೆ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಟೆ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ: ಪಂಕರುಹಾರಾತಿಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಕಪಟೆ ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರೆ ಶುಕ್ರಾಂಶದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೩).
[ಕಪಟ$_3$ + -ಎ$_2$]

ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯ (ನಾ). ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವನು; ಇವರು ಕಪಟೋಪಾಧ್ಯರೆಂಬುದನವನು ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೧-೯).
[ಕಪಟ$_3$ + ಉಪಾಧ್ಯ (< ಉಪಾದ್ಯ$_1$)]

ಕಪಡ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪಣಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಪನಿ, ಕಪಣಿ, ಕಪಿನಿ, ಕಫನಿ (ನಾ). ೧. ಬೈರಾಗಿಗಳು ತೊಡುವ, ತೋಳುಗಳಿಲ್ಲದ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ: ಇದೇನು ವೇಷ? ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪನಿ, ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಜೋಳಿಗೆ (ಪರಿನ. ೫೯). ಮೈಮೇಲೆ ಕಾವೀ ಬಣ್ಣದ ಕಪನಿ (ಕುರಿಹಿಂ. ೨೩). **ಕಪಣಿ**: ೧. "ಉದ್ದನ್ನ ಅಂಗಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). ೨. "ಸಡಿಲವಾದ, ಪೂರ್ತಿತೋಳಿನ, ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಉಡುಪು: ಪಾದ್ರಿಯ ಕಪಣಿ" (Surplice. ಇಂಕನಿ). **ಕಪಿನಿ**: ೧. ಧರಿಸಿರುವ ಆ ಕಪಿನಿಯಂತಹ ಅಂಜೂರವರ್ಣದ ನಿಲುವಂಗಿ . . . ಭಕ್ತಿಯ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ಬಲಾತ್ಕರಿಸುವಂತಿದೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೧೮); ಕಪಿನಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ತಲೆಗೆ ಪಾಗನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಒಬ್ಬ ಶಿವಾಚಾರಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಕಂಡನು (ಚಿಕರಾ. ೨೦). **ಕಫನಿ**: ೧. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹಸರುಬಣ್ಣದ 'ಕಫನಿ'ಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು . . . ಔರಂಗ ಜೇಬನು ನಿಂತಿದ್ದನು (ಔರಂಗ. ೧೬೦); ಈ ಕಫನಿಯ ಕಳ್ಳ ತಾನು ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾಮಿಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು . . . ಹಣವನ್ನೂ ಧಾನ್ಯವನ್ನೂ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೪೬).
[← ಅರ. ಪಾರ. ಕಫ್ಕನೀ; ಮರಾ. ಕಫಣೀ, ಕಫನೀ]

ಕಪರ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪರಬಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಪರಸುಂಠಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಾವಿರಾರು ಕಾಲುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಒನಕೆ ಮಂಡಿ; ಸಾವಿರ ಕಾಲಿನ ಹುಳು; ಬೆಟ್ಟಬೆನಕ (ಉಕ): ಕಪರಸುಂಠಿ ಹಾವಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕೊಟ್ಟು ಕಾಲು ಪಡೆಯಿತಂತೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪರ್ದ (ನಾ). ೧. ಕವಡೆ: "ಕಪರ್ದಂ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯). ೨. ಶಿವನ ಗಂಟುಗಟ್ಟಿದ ಜಡೆ; ಜಟೆ: "ಆ ಮಹಾಶಿವನ ಜಡೆಗಳು ಕಪರ್ದಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಕುಂಡಲದಿನೊಪ್ಪುವ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಿಂ ಕಪರ್ದದಿಂದಂ ಕಮನೀಯ ವಸ್ತ್ರದೆ (ಉಮಾಶ. ೧೧); ಅರೆಗೆಂಪಿಡಿದ ಮುಡಿದ ಜಡೆಮುಡಿ ಬಾಂಗೂ ದಲನ ಕಪರ್ದಮಂ ಕೀಟ್ಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೮); [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಕ (ನಾ). ಕವಡೆ: ಅಂಥ ಜಿಗಟು, ರಿಪಿಜಿಡ್ಡು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೂಡ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರೂ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಒಂದು ಕಪರ್ದಕ ವನ್ನೂ ಉಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೯). [ಸಂ.]

ಕಪರ್ದಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಬಾಲೆಯ ಬಾಲಧಕ್ಕೆಗೊಲ್ಲ ಕಪರ್ದಿ ಕಸಿಸೊಳ್ ಬಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೧೪). ೨. [ಛಂದ್] 'ಗುರು' ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು: ವ್ಯೋಮ ದ್ವಯಂ ಭಾನು ಕಪರ್ದಿಯುಗ್ಮಂ ತಾಮಾಗಿರೆಲ್ಲಂಬಲಿತಾಳ ವಿರಾಮಂ ಈಮಾಜ್ಞೆಯಿಂದೊರೆದಿಪ್ಪಿಂದಿರನಜ್ಞಂ ನಾ ಮಂ (ಛಂದೋಬು. ೨–೬೩). [ಸಂ. ಕಪರ್ದಿನ್]

ಕಪರ್ದಿ$_2$ (ನಾ).= ಕಪರ್ದ ೧: ಪ್ರೇಮಚಂದಪಿಂದ ಒಂದು ಕಾಸು ಕಪರ್ದಿಯಷ್ಟು ಲಾಭವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ತೊಗೆಮು. ೧೫೬); ಅವನು ಧನ ಪಿಶಾಚಿಯು. ತನ್ನ ಹಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾರನು (ಜಯಂತ. ೪೬೩). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕಪರ್ದಿಕ (ನಾ).= ಕಪರ್ದ ೧: '. . . ಇದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕ ಳೂಡ ಯಾರಿಗೂ ದೊರೆಯಲಾರದು' (ಇಂದುಮು. ೨೪); ಸತ್ಯಯುಗ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಏಳು ಕಲಶ ಕುದ್ದಕ್ಕೆಯಂಗ ವೀನವು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಶುಂಶಿಂ. ೦೫); ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ ಮನೆ ತನದ ಅಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಪರ್ದಿಕಳ್ಕೂ ಕೈ ಹಚ್ಚುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ರಾಪಶ. I, ೧೯೬).

[ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕಪರ್ದಿಕಾಸು (ನಾ). ಕವಡೆಕಾಸು; ತೀರ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಪ್ರಾಣ ಹೋದರೂ ಆವನು ಇನ್ನೆ ನನ್ನ ಕಪರ್ದಿಕಾಸು ಕಂಡಾಪೇನು? (ಪಜ್ಞೆ ೦೮. ೧೧೧); ಕಂಗಾಲಪರಿಷ್ಕಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇವರಿಗೇನು ಆ ತಂದೆಯು ಕಪರ್ದಿಕಾಸಿನ ಸಹಾಯ ಏಡಿದಿಲ್ಲ (ದೋರಾಕ. ೨೦).

[ಕಪರ್ದಿ$_2$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕಪಲಿ 'ಕಪಿಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಲೆ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಪವಡಿಗ (ನಾ). (?): ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಪವಡಿಗಂ [ಪಾಣಾ. (ಕಳ್ಳಡಿಗ)ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಕಮಡ. ಮ. ೩೦೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಪ ? + ವಡಿಗ]

ಕಪಾಟೆ, ಕಪಾಟು(ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ರೆಕ್ಕೆ,—ಪಡಿ; ಕದ. ೨. ಬಾಗಿಲು. ೩. ಆಕ್ಷಿಗಳೆ ಅಕ್ಕುಪಕ್ಕ ಕಾಣದಂತೆ (ಕುದುರೆಗೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ; ಕಣ್ಣುಪಟ್ಟಿ: ಕತೆ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿಯದೆ, ಹೆಳವನೆ, ಕಪಾಟ ಕಟ್ಟಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಾಯಕನ ಗತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತದೆ (ಸಂಬುಂಡ. ೧೫೧). ೪. ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ಏಲುಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಬೀರು; ಅಲ್ಮೈರ; ಅಲಮಾರು: ಅವನು ಒಂದು ಕಪಾಟದೊಳಗೆ ಜೇನು ತುಪ್ಪದ ಬುರುಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೩). **ಕಪಾಟು**: ೪. ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಪಾಟಿನ ಕೀರಲ್ಕೆಯನ್ನು ಲೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯೇ ಇಟ್ಟು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರು (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೬೨); ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟು ಗಳು, ಕೆಲಸದ ಮೇಜುಗಳು . . . ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೧೧); ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನಿಡುವ ಕಪಾಟುಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಪಾಟೆ 'ಕಪ್ಪಡೆ' ನೋ.

ಕಪಾಟೆ 'ಕಪಾಟು' ನೋ.

ಕಪಾಟೆ 'ಕಪ್ಪಡೆ' ನೋ.

ಕಪಾಯಿ 'ಕಪಾಯಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಲೀಸು: ಆ ದಿವಸ ಜಯಂತನು ದೊಡ್ಡ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಪಾಯಿಮಾಲೀಸು ಆಯತು (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೨೬).

[ಕಪಾಯಿ$_2$ + ಮಾಲೀಸು]

ಕಪಾಲ$_1$, ಕವಾಳ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ; ಕಪೋಲ. 'ಕಪಾಲಕ್ಕೆಯೆ' ಪರಾ. **ಕಪಾಳೆ**$_1$: "ಕಪಾಳಿಗೆ ಹೊಡಿಸಿಕೊಂಡೆ, ಸುಮ್ಮನೇ ಹೋಗು" (ವಪಶ. ೧೧೯); ಬಲಗಯ್ಯಿಂದ ಆತನ ಕಪಾಳಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಿತ್ತಳು (ಬಮ್ಮಹಿಂ. ೧೩). 'ಕಪಾಳವೋಕ್ಷ' ಪರಾ.

ಕಪ್ಪಕಪಾಳ = (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪ್ರಜ್ಞಾಮಲಿನೆ ಕಪ್ಪಕಪಾಳ ಹೊಡೆ ದಂತಾಗಹತ್ತಿತು (ವಿರಾಪ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕಪಾಲ$_2$, ಕಪಾಳ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಹೆಂಚು; ಬೋಡಿ: "ಓಡಿನಲಿ ಕಪಾಲವೆಂಬುದು" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೦೦–೯). ೨. ತಲೆ ಬುರುಡೆ; ತಲೆ ಚಿಪ್ಪು: "ಕಿರೀಟಿ ಕರೋಟಿಯೆನೆ ಕಪಾಲಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೧೭–೬); ತಮಗಾಯಗೆಲ್ಲಾ ಏಟ್ಟಾಂಗಳಪಾಲಕ್ಕಿಕೂಲಧರ ದೇವರಾರು ಭಕ್ತರಾರು ಜೇಳಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೧೦೬); ಕರದ ಬ್ರಹ್ಮಕಪಾಲ ಕಾಹುತಿಯರ್ಪಣಬೇಕೆಂದಿನ್ನೆಲು (ಭಾಗ್ವತ. ೩–೪೭). ೩. ಮುಚ್ಚಳ; ಕಟ್ಟೆ. ೪. ಬಟ್ಟಲು; ಪಾತ್ರೆ. ೫. [ರಾಜ್ಯಶಾ] ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಸರಿಸಮಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಿ: ಸಂಪ್ರದಾನ ಕಪಾಲ ಉಪಕಾಸನ ಸಂತಾನ . . . ಸ್ಕಂಧೋಪನಯಮೆಂದು ಮೋದಶಪಥಮಕ್ಕುಂ . . . ಸಮಸಂಧಿ ಕಪಾಲಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫೦–೬); **ಕಪಾಲ್ಕ**: ೪. ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಳಾಪನುಂ ದಂಡ [ಪಾಲಾ]ಪಸ್ತ್ರನುಂ . . . ಆಗಿ ವ್ಯಾಸ ಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ .(ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಏಟುಹಾಕುವುದು: "ಪಶ್ಚಸನ್ನಿಗಲೇ ಕೊಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆಯಾಗುವುದು" (ಯೋಧರು. ೧೦೪).

[ಕಪಾಲ$_1$ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಪಾಲಪಾಣಿ (ನಾ).= ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಶೂಲಿ ಕಪಾಲಪಾಣಿ ದಯೆಯುಂ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೦); ಒಕ್ಕುಮಿಕ್ಕು ಪರಿದಂಕಿರಿ ಪರ್ದಿದ ಸಂಜೆಗೆಂಪು ತಕ್ಕಾಲ ಕಪಾಲಪಾಣಿಧೃತ ಚಂದ್ರಕಪಾಲಮು ಪೀರ್ದಂ ದೆಂದಿನ ಲಾರಲಪಲ್ಲವಸಮುದ್ಭತಿ ಕಮ್ಮತಿ ಪಿಂಗಾಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೫೦). [ಕಪಾಲ$_1$ + ಪಾಣಿ$_2$]

ಕಪಾಲಭಾತಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗ: ಯಜಾ ಪಿಂಗಳಧ್ಮಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ಆತಿತ್ವರದಲ್ಲಿ ರೇಚಕ ಪೂರಕಂಗಳ ಮಾಡುವು ಕಪಾಲಭಾತಿಯೆನಿಪುದೊ (ಶಿವಪ್ರ. ೬–೮). [?]

ಕಪಾಲಶೂಲೆ (ನಾ). ತಲೆನೋವು: ಗಂಡೂಷ ಗುಣ – ಸಕಲವಾಪ ಕಂಠರೋಗನವನ್ನೂ, ಕ್ಷೀಣ್ಯರೋಗವನ್ನೂ . . . ಕಪಾಲಶೂಲೆಯನ್ನೂ, ಕೆಮ್ಮುನ್ನೂ, ಪಲ್ಲುನೋವನ್ನೂ . . . ಪರಿಹರಿಸಿ (ಸಶಬ್ದೆ. ೨೬).

[ಕಪಾಲ$_2$ + ಶೂಲೆ]

ಕಪಾಲಹಸ್ತೆ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ (೪). [ಕಪಾಲ + ಹಸ್ತ]

ಕಪಾಲಿ (ನಾ).= ಕಪಾಲಹಸ್ತ: ಎಲೆಯೆಲೆ ಶ[ಪಾಶಾ. ಶಾ] ಪಾಲಿ ಎಲೆಯೆಲೆ ಶಿಕುವಧೆಕಾಜಾ ಎಲೆಯೆಲೆ ಕರುಣವಿಪ್ಪಿದ ಕರ್ತಾ ನಿನ್ನೆ ಇದೇನಂ ಮಾಡಿದೇ (ಸಂಬಡ. ೧೬–೬೨); ಭಜಿಕ ಕಾಮ್ಯದ ಕಪಾಲಿ ತ್ರಿಕೂಲಿ (ಉಪ್ಪಡೇ. ೬–೪೦). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನ್]

ಕಪಾಲ್ಕ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿ ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚರ್ಮದ ಹಸುಬೆ: ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಭಾವಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕೋಣ ವನ್ನು ಒಂದು ಕಪಾಲಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಒಂದು ಆಳನ್ನು ಆಪಕ್ಕಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಲ್ಕೆಯದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಫಲಗಳಾಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೪). 'ಪಕಾಲಿ' ಪರಾ. [< ಮರಾ. ಹಿಂ. ಪಖಾಲ್]

ಕಪಾಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಕುಲದ ಹೆಂಗಸು; ದ್ಯಾಹ್ಯಣಸ್ತ್ರೀಗೆ ಬೆಸ್ತರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: ದಾಸಿಯ ಬುರುಂಡೆಯ ಕಪಾಲಿನಿಯ ಧರ್ತಾರನುಳಿದವಳ್ . . . ಇನಿಬರೊಡನಾಡಿದೊಡೆ ಬಾಲೆಯರ್ ತವೆ ಮರಾಚಾರಮಂ ಕಲಿವರ್ (ಶೈವಾಭಾ. ೫–೫೮). ೨. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ವಾಣಿ . . . ಶಾಕಿನಿ ಕಪಾಲಿನಿ ಡಾಕಿನಿ ಕಾಳಿ (ಕಬಸಂ. ೬–೧೩). [ಸಂ. ಕಪಾಲಿನೀ]

ಕಪಾಳ, 'ಕಪಾಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಪಾಳ್ಯ 'ಕಪಾಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ(ನಾ). ಕೆನ್ನೆಗೆ ಕೊಡುವ ಏಟು: ಅವಳ್ಳಕರೆಗೆ ಅವನು ಓಗೊಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಿದೇಳು. ಇಬ್ಬಾವಾದರೆ ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ ಅವಮಾಗೆ ತಪ್ಪದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೩೦) [ಕಪಾಳ್ + (= ಕಪಾಲ್ಯ) + ಮೋಕ್ಷ]

ಕಪಾಳಕುದ್ದಿ (ನಾ). = ಕಪಾಳಮೋಕ್ಷ: ಆಗ ಅವನು ಛೇ! ನಾಯಿ ಎಂದು ಕಪಾಳಕುದ್ದಿ ಮಾಡಿದನು. ಛಿ ಉಬ್ಬಾರ! ಎಂದು ಗಂಡಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿಗೆ ಮುಯ್ಯಿ ತೀರಿಸಿದಳು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೯).

[ಕಪಾಳ್ + (= ಕಪಾಲ್ಯ) + ಕುದ್ದಿ]

ಕಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) "ನೆತ್ತಿಗೇರು": (ಯೋಗಾಂಬಾ. ಕೋಡ); ಹಳೆವ ಸುಜನಿಸ ಕುಚ್ಚುಂ ಸಡಿಲಿದ ಪಡಿಕಯ ಗಂಧ ಕಪಾಳಿಸಲಿದಡೆ ಕರಾಂಘ್ರಿ ಗಳಂ ಕೊಡಹುತ್ತುಂ ಗಡಿಸಿ ಸೆಡಿದು (ಯೋಗಾಂ. ೧–೩೮).

[ಕಪಾಳ್ + (= ಕಪಾಲ್ಯ) + –ಇಸು]

ಕಪಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ: "ಬಲೀಮುಖ, ಮರ್ಕಟಿ . . . ಹರಿ, ಕಪಿ, ಕೀಶ, ಶಾಖಾಮೃಗ, ವಾನರ – ಈ ೧೦ ಕೋಡಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೬೮); ಕಪಿಗೆಕಮಲಮಾಡಿಕೆವೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ(ಕುವಾಸ. ೯–೧೧); ಕಪಿಗಳ ಲಾಗುಗಳ ಲಂಘನೆಯಲೆಸೆದುದು ಪೂಗಳೆಯ ನಾಡುಂಟೊಲನಲ್ಲೊಲು ತಪ್ಪುರೋದ್ಯಾನ (ತೊರಾ. ೧–೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಲ, ಕಪಿಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಚಾತಕ ಪಕ್ಷಿ. ೨. ಕಿತ್ತಿರಿ ಪಕ್ಷಿ: ಇದೆ ಉಳ್ಳುಟರಧಸಮಿಡಿ ಕಪಿಂಜಲ [ನಸದಂ] (ಕಾದಂಷ. ೧೫೬). ೩. ದಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಕುಮಾರನ ಹೆಸರು: ಕಪಿಂಜಲಂ ಬಾಯಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಮೆಂದು ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಲಲ್(ಕಾದಂಷ. ೯೧೧). **ಕಪಿಂಜಳ**: ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರಿವಾಳ: "ಕಪಿಂಜಳ ಮೆನಲು ಹೊಜಸು" (ಮುಂಗಾ. ೫೧–೬). ೫. ಲಾವುಗೆ: "ಕಾವುಗೆ ಕಪಿಂಜಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಮೆಸುಳ್ಳು" (ಮಂಗಾ. ೫೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಂಜಳ 'ಕಪಿಂಜಲ' ನೋ.

ಕಪಿಕಚ್ಚು (ನಾ). = ಕಪಿಕಾರಿಕೆ (೬). [ಸಂ. ಕಪಿಕಚ್ಛೂ]

ಕಪಿಕೇತು (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಹನುಮಧ್ವಜ; ಅರ್ಜುನ. ೨. [ಜೈನ] ತನ್ನ ಪಾವುಟದಲ್ಲಿ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವುಳ್ಳವನು; ಸುಗ್ರೀವ: ಕಪಿ ಕೇತುವುದಾತ್ಮಂ ಬಂದಂ ನಡೆವ ವರ್ಷಧರಕ್ಕೆಲಮೆಂದಿನಂ ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೧–೬). [ಕಪಿ + ಕೇತು]

ಕಪಿಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಲೋಬಾನ; ಅಗಿಲು: "ಕಪಿಚ [ಪಾಠಾಂ.ಜ] ಮೆಸಲಗಿಲಿಕ್ಕಿಂ" (ಮುಂಗಾ. ೯೯–೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಿಚ]

ಕಪಿತ 'ಕಪ್ಪಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತಾನ್ 'ಕಪ್ಪಾನ' ನೋ.

ಕಪಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಕಪಿಕಚ್ಛೂ . . . ನಸುಗುನ್ನಿಗಿಡ, ಕಪಿತುರಚಿಗಿಡಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). [ಕಪಿ + ತುರಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕಪಿತೆ (ನಾ). ಮಂಗತನ; ಕಪಿಯ ಸ್ವಭಾವ: ಪಾಣಿಱ್ ಧರ್ಮ ಸಂಗತಿಯಂ ತಿಳಿದಾತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯನೆಸಗು ಕಪಿತನಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪಂ ಕಾ ರಾ. ೪–೬–೧೪). [ಸಂ. ಕಪಿತಾ]

ಕಪಿತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇಲ; ಬೆಳುವಲದ ಮರ ಅಥವಾ ಹಣ್ಣು: ಪರಂಜಕ ಕಪಿತ್ಥಫಲ ಪರಮಸಮುದ್ರ ದಧಿಯುಮಂ (ಅವಿಷ. ೧೧–೩೬ ವ); ಇಂತಿವೆಲ್ಲವು ಪಿಮ್ಮಲಿಸಯವಾದ ಬಳಿಕ ಗಜಭುಕ್ತಕಪಿತ್ಥದಂತರ್ದಿಸಯಮ್ಮ (ಅಮಂಪ್ರ. ೩೩೩–೩೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸುರುಸುರಿಕೆ: "ಕಪಿತ್ಥಂ – ಸುರುಸುರಿಕೆ" (ಬಿಷಧ. ೨೧). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಪತಾಕ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರ . . . ಕಪಿತ್ಥ, ಶಿಖರ ಹಸ್ತ – ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೯). [ಸಂ.]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ ಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳಿಗೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ, ಪಾಪರ್ಕಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ಲವಂಗ . . . ಕಲಸಿ ಸೇರಿಸಿ ವುದು (ಸಕವೈ. ೬೨೬). [ಕಪಿತ್ಥ + ಅಷ್ಟಕ]

ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಿಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕಲೇಹ್ಯದ ಮಾತ್ರೆ: ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕವಟಿಕ – ಓವು, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ . . . ದೇಲದ ಮರದ ಮೇಣ ಇವ್ಯನೂ ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೬೨೫).

[ಕಪಿತ್ಥಾಷ್ಟಕ + ವಟಿಕ]

ಕಪಿಧ್ವಜ(ನಾ). ೧. ಕಪಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಪತಾಕೆ: ಅರವಂ ಪಾರ್ಥನಾಡೊಡೆ ಕಪಿಧ್ವಜಮಹುದು (ಶೈವಾಭಾ. ೧೨–೧೬). ೨. ಅರ್ಜುನ: ಕಪಿಧ್ವಜಂ ವನವಾಸಿಯಂಕೆ ಫ್ಗಾಲ್ಗುಧ್ವಜ ಮನುಡಿದು ಕೆಡವನೆಮಜ್ಜಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩೦ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಕಪಿಯ ಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು: ಇಲ್ಲಿಯವಾಸರರು ಕಪಿಗಳಲ್ಲ; ಕಪಿಧ್ವಜರು (ಸಾಹಿ. ೩೯). **'ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ'** ಪರಾ.

[ಕಪಿ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಪತಾಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗುರು ತನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರ ಕುಲ: ಕಿಷ್ಕಿಂಧ ನಗರಾಧಿನಾಥನುಂ ಕಪಿಧ್ವಜಕುಲಧ್ವಜನುಂ . . . ಸುಗ್ರೀವಂ ಪಿಮ್ಮಸೋಲಗಿಸರ್ ಬಂದಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೦–೨ ವ). [ಕಪಿಧ್ವಜ + ಕುಲ]

ಕಪಿನಿ 'ಕಪಿನಿ' ನೋ.

ಕಪಿಬಲಿ (ನಾ). ಕೋತಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: ಎಲೆಕೆ ತೋಡಗ ಕೊಲುಂತಲಿದೆ ಕಪಿಬಲಿಯಂ ಪಿಗಂರಿಸಿ ಬೀಳಗಿಡಿ ಪಿಡಿಯೊಡೆ (ತೊರಾ. ೫–೪–೨೧). [ಕಪಿ + ಬಲಿ]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಯ ಹಿಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) (ಕಪಿಯಂತೆ) ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ವಿನಮ್ರಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಜಿಪ್ಪಣತನ; ಆತ್ಯಾಶೆ; ಧನಲೋಭ: ಕೀಡುವಡೀನನು ಕೊಳ್ಳುವುದೀನನು ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಯಾದರೆ ಪೀನು (ಇಂಚಾಪ್ರ. ೨೨೩–೬).

[ಕಪಿ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಹಟಮಾರಿ. ೨. ಕೃಪಣ; ಜಿಪ್ಪಣ: ಕಪಿಮುಷ್ಟಿಗಾರರಿಂದ ಹಣ ಬಿಡಿಸುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ (ಜಿಷ).

[ಕಪಿಮುಷ್ಟಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಪಿರಾಜ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ; ಆಂಜನೇಯ. 'ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ' ಪರಾ. [↑]

ಕಪಿರಾಜಧ್ವಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಕಪಿರಾಜನನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅರ್ಜುನ: ಬೆಂದುದು . . . ದ್ವಾಪರದೊಳ್ ಖಾಂಡವ ಕಪಿರಾಜ ಧ್ವಜಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೫). [ಕಪಿರಾಜ + ಧ್ವಜ]

ಕಪಿಲ(ಗು). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ(ಕ್ಕೆ). ೨. ನಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಪಿಂಗಳವರ್ಣದ. (ನಾ). ೩. (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಗೆಂಪು; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಂದು ಬಣ್ಣ: "ಪಿಂಗಳ, ಪಿಶಂಗ – ಈ ೨ ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಶಲಾಯು. ೧೩೧-೫೧). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: "ಕಪಿಲಂ ಮರೀಚಿ ಜ್ಯೆಮಿನಿ ಗೌತಮಂ . . . ಎಂಬು ಶತಕ್ರಮ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಮುನಿಯರೆಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾಶ. ೬೬-೧೧). ೫. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು: ಶಿವಪಾಷದ ವೈಡೂರ್ಯ ಕಪಿಲ ಉಪಗಂಧಮಾದನ ಜಾರುಧಿಯೆಂಬೈದು ಬೆಟ್ಟಂಗಳೇ ಪಶ್ಚಿಮ ವಿಭಾಲಾದ್ರಿಯ ಉತ್ತರ ಸಾರ್ಶ್ವ ಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿಪ್ಪವು (ಏತೇಗ. ೩೧೪). ೬. ತುತ್ಥೆ: "ಕಪಿಲ ? – ಕಪಿ, ತುರುಳ, ತುತ್ಥ" (ಓಷಧಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಪಿಲಿಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಂದುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು: "ಬಭ್ರು ವೆಸೆ ಕಪಿಲಗೆಂಪಪಡಕ್ಕು" (ಮುಂಗಾಶ. ೧೩೧-೩೧). 'ಕಪಿಲ್ಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕಪಿಲ + ಕೆಂಪು]

ಕಪಿಲಚಟ್ಟು (ನಾ). = ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿ: ಕಪಿಲಚಟ್ಟ ವೃತೀಪಾತಪರ್ವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಎಇ. V, ೧೯-೬೪ ; 1161). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿ]

ಕಪಿಲವರ್ಣ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣ: ಮಾಸಲುಗೆಂಪು); (ಗೋರೋಚನದಂತೆ) ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಹಳದಿ: "ಕಪಾರಿಃ = ಕಪಿಲವರ್ಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೨೯). [ಕಪಿಲ + ವರ್ಣ]

ಕಪಿಲಾರಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಉಂಳುಮದ ಮರ, ಕಪಿಲಾರಂಗು, ಹುರೀಚಿಂಡು, ಚಿಂದ್ರಪಟ್ಟಿಯ, ಊರಬತ್ತಿ, ನ್ಯಾಮತಿ (ಮೃಪಿಗ. ೫೨-೧೦೬೯). [?]

ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಪೂರ್ವ ಯೋಗ; ಭಾದ್ರಪದ ಮಾಸ, ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ, ಮಂಗಳವಾರ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ, ಹಸ್ತನಕ್ಷತ್ರಗತನಾದ ಸೂರ್ಯ, ವ್ಯತೀಪಾತ—ಇವು ಗಳು ಷಷ್ಠೀ ತಿಥಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಯೋಗ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿ ಬರಲಾರದ ಸಂಗತಿ, ಅಸ್ಖಲಿತವಾಗಿ ಕೂಡಿಬರು ವಿಕೆ; ಅಲಭ್ಯಲಾಭ: ಈ ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗಂ ಎಂದು ಬಂದೀತೊ ಅಂತ ಈಗೆರಡು ವರ್ಷ ಹಾದೀ ನೋಡ್ತಿದ್ದೆ (ಪರಿಲ. ೧೧); ಇಂಥ ಕಪಿಲಾ ಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಎಲ್ಲರೂ ಮೊರೆಯುವುದಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೬). ॥ ಕಪಿಲಾ ಷಷ್ಠಿಯೋಗವು ಅರುವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆ ಯೆಂದೂ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯುತ್ಪಕರವಾದ ಕಾಲವೆಂದೂ ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. [ಸಂ. ಕಪಿಲಾಷಷ್ಠಿಯೋಗ (ಕಪಿಲಾ + ಷಷ್ಠಿ + ಯೋಗ)]

ಕಪಿಲು 'ಕಪಿಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪಿಲ್ಕೆ, ಕಪಿಲಿ, ಕಪಿಲೆ, ಕಪಿಲು, ಕಪ್ಪಲ್ಕಿ, ಕವಿಲ್ಕೆ (ನಾ). ಎತ್ತು ಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: "ಕಪಿಲೆ ಜಕ್ಕಣಂ" (ಕವೀಂ. ೧೬೧); ಮೇಟು ಕೊಳಗ ಕಪಿಲಿಯ ಪಾವಂಗಿ (ಮೈಆರ. ೧೯೪, ೨೬-೩೧; 1430); ಕೊಂಡ[ಮರ]ಸಡುನವರು ಆಗ ಸಿದ್ದ ಕಪಿಲೆಯ ಭಾವಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೩-೧೬; 1531); ಈ ಕೊಳದಾ ಭಾವೆ ಕಪಿಲೆಯು ನಟಿಸುತಮಿಗೇ ಭಾವನು ತೋರಿಪುದು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೨೦-೫೩). ಕಪಿಲೆ: ಕಪಿಲೆಯು ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು ತ್ತಿತ್ತು (ಕಪಡ. ೬-೧೫). ಕಪಿಲೆ: ಸುವರ್ಣದಾಯ ಕೆಲೆ ಉಂಟೆ ಕಾಲುವೆ ವಿಶ ಕಪಿಲೆ ಗೂಡಿ ಗುಯ್ಯುಲು (ಎಇ. XII, ಶಿರಾ. ೭೧-೭೬; 1556); ಹಿಟ್ಟು ಬೀಸುವುದು, ಕಪಿಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಗಾಸಕ. ೧೦). ಕಪಿಲು : ಅನಾದಿಯಾಗಿ ನಡದು ಬಹ ಕಪಿಲು ಕೆರ್ರಿ ದಾರಿ ಮಾನು ಮರಡುವರು ಯೇನುಳ್ಳೆಡ್ಡನ್ನು (ಮೈಆರ. ೧೯೬೪, ೨೫-೨೦ ; 1374).

ಕಪ್ಪಲ್ಕಿ : ತೋಟಗನು ಒಂದೇ ಸಮ ಕಪ್ಪಲಿ ಹೊಡೆಯುವವರಲ್ಲಿ ತೊಡ ಗಿದ್ದ (ವೀಪಾದ. ೫) ; ಕಪ್ಪಲಿಯೆಳೆಯುವ ಹತ್ತು ಹಗ್ಗ ಅದರ ಬಾಲದ ತುದಿಗೆ ಹಾಲಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಗಾಳಾ. ೧೩) ; ಅಲ್ಲಯೇ ಕಪ್ಪಲಿ ಕುಡಿಯ ನೆಳಲಿ ನಲ್ಲಿ ಕುಸಿದಿದ್ದರು (ವೀಳಾ. ೩೫). **ಕವಿಲ್ಕೆ** : (ಕ್ಕೆ).

ಕಪಿಲೆಯ ಪಾವಂಗಿಗೆ = ಕಪಿಲೆಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ಹಲಿಗೆ (?) : ಹಂದರಹಣ 'ಹರಿವಿಗೂಲು ಮೇಟುಕೊಳಗಕ್ಕೆ ಕಪಿ ಲೆಯ ಪಾವಂಗಿಗೆ ತಟ್ಟಿನ ಬೆಲಬೆಯು ಆರು ಹನ್ನೆರಡರ ದಂಡ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೪, ೨೬-೨೨ ; 1430).

[ದೇ. ಗೆ ತಮಿ., ಕಂಬಿಲ್ಕ್ಕ ; ಕವಿಲ್ಕೆ ; ಮಲ. ಕಪ್ಪ ; ತೆಲು. ಕಪಿಲೆ]

ಕಪಿಲ್ಕೆ, ಕಪಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಆಕಳು: ಇದನು ಅವನು ಆಳಿದಡೆ ವಾಣರಾಸಿಯಲಿ ತಡಿಯಲಿ ಕಪಿ ಲೆಯ ಕೊಂಡ ಕಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೊಡರು (ಮೈಆರ. ೧೯೬೪, ೧೧-೩೦ ; 1417) ; ನಾನು ಹುಲಿ ಹಿಡಿದ ಕಪಿಲೆಯಂತೆ ನಡುಗುತಿರ್ದೆನೇ (ಛಪಸ. ೧೪). ೨. ಕಾಮಧೇನು (ಕ್ಕೆ). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಶಿಂಶಪ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ರೇಣುಳ ಬೀಜ. ೫. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೬. ಆಗ್ನೇಯದಿಕ್ಕಿನ ದಿಗ್ಗಜದ ಹೆಂಡತಿ: ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ . . . ಸುಪ್ರತೀಕವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜ ಗಳಂಟು ಅಭ್ರಮು, ಕಪಿಲೆ . . . ಅಂಜನಾವತಿಯರೆಂಬ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಗಜಗಳೊಡಗೂಡಿ ಕ್ರಮದಿಂ ಭೂಮಿಯಂ ವಹಿಸಿರ್ಪವು (ವೀಪಾ. ೧೭೭). ೭. ಹಸು; ಆಕಳು: ಹೊಸ್ತ ಕಪಿಲೆಯು ರಾವಣಕಾಷ್ಠಯಬ್ಬಿಷ್ಟದ ಪಾಲಿಂದಂ ಉಂಳಸಟ್ಟುಬವರೆನೇಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೯೪). ಉಪಸ: ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಗ್ರಹಿತ ಕಪಿಲೆಗಳಂ ಸಾಳಂಕಾರಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. VI, ೪೦ಗೆ. ೩೦-೫೫ ; 1185). [ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕಪಿಲೆಬಸವ (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಗೂಳಿ (ಕ್ಕೆ). [ಕಪಿಲ್ಕೆ + ಬಸವ]

ಕಪಿವಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ; ಗಜ ಹಿಪ್ಪಲಿ: "ಕಪಿವಲ್ಲಿ – ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). ೨. "ದೊಡ್ಡ ಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೦). [ಕಪಿ ? + ವಲ್ಲಿ]

ಕಪಿವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಬಿಕ್ಕೆಮರ: "ಕರ್ಪಾರಳ – ಗೊನಮರ, ಕಪಿವೃಕ್ಷ ?, ಬಿಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). [ಕಪಿ ? + ವೃಕ್ಷ]

ಕಪಿವೈಷಭ (ನಾ). ಕಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ವಾನರ ಕುಲದ ಮುಂದಾಳು: ವಿಷಯವಿಖ್ಯಾತ ಮಹಿಷಾದರೆ ಕಪಿವೃಷಭನಲ್ಲಾ . . . ಎಂದು ಮೋಚಿ ಯಿಟ್ಟಳಿದಳು ತಾರೆ (ತೊರಾ. ೪-೫-೧೦). [ಕಪಿ + ವೃಷಭ]

ಕಪಿಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು; ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ನಸುಗೆಂಪಾಗಿರ್ಪುದು ಕಪಿಶಮೆಂಬುದು" (ಶಲಾಯು. ೧೩೧-೫೦); ಹೋಮವೇದಿಯ ಸುತ್ತಲ್ ಅಂಜನುಕೆಸುರಜ್ಯಾಯವೆಂಬಂ ಸಂಧ್ಯಾಪ ಯೋದಕಪಿಶಂ ಜಠರಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪-೬೪). ೨. ಲೋಬಾನ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಅಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಕಪಿಶೀರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿಯ ತಲೆ. ೨. ಸುತ್ತು ವ್ಯಾಕಾರದ ತುದಿಯ ಭಾಗ; ಕೋಟಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಕೋಟಿಯ ತೆನೆ; ಕುಂಬಿ: "ಕೋಟಿಯಗ್ರದೊಳ್ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಂದೆಂಬುದು" (ಮುಂಗಾಶ. ೧೩೮-೨); "ಕಪಿಮಸ್ತಕ ಕೋಟಿಯಗ್ರಮಿಂತುಂ ಕಪಿಶೀರ್ಷಮಕ್ಕುಂ" (ನಾಶಾರ. ೧೫೦). [ಕಪಿ + ಶೀರ್ಷ]

ಕಪಿಳೆ 'ಕಪಿಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪಿಳೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಪಿಶ್ರೇಷ್ಠ : ಇಜೆ ಸಮಸ್ತದ್ಭೀಪವನಧುಗರ್ದ ಕಪೀಂದ್ರರು (ತೊರಾ. ೪-೮-೫). ೨. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ.

[ಕಪಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕಪೀತನ (ನಾ). ೧. ಅಮಟಿಯ ಮರ; ಅಮ್ಮಾತಕ; "ಅಂಬಾಡಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೦). ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಮರ. ೩. ಪೃಥುಶೃಂಗಿ. ೪. "ತಿನಿಸಿಯ ಮರ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೦). [ಸಂ.]

ಕಪುಲಿಕ್ಕುಙುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಲೋಕಾಮ್ಬಳ್ ಅರತ್ತರ್ನ್ಮಾವರ್ಷನತ್ತಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಙುಳ್ಳಿ ಭಟಾರರ್ಕ್ಕ್ ಪೊಯ್ದು ಪೊನ್ನುಂ ಗದ್ಯಾಣಮುಂ (ಎಳ. ೫, ಕೋಲಾ. ೧೧-೬ ; ೭೩). [?]

ಕಪೊಯ (ಗು). ೧. ಕೆಳತರಗತಿಯ; ಹೀನವಾದ; ಅಯೋಗ್ಯವಾದ. ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಕಪೇಸು (ಕ್ರಿ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗು; ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲೆ ಹಿಡಿಯು ಕುಳಿತುಕೊ: ಜಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರಿಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ಬೀರುವಿನ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕಪೇಸಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಸನಮು. ೩೬೪). [< ತಮಿಳು?]

ಕಪೋಣಿ, ಕಪೋಳಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ: "ಮೊಳಕೈ ಕಪೋಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ೪] ಕೂರ್ಪರಮೆಂದಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೯). ಕಪೋಳಿ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಪೋಣಿ]

ಕಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ: ಭಗತರುಕಾಪಾಲ್ಪಾಮ್ಮಾಗ್ರಶಿಖ್ಯಕ ಪಾಂಡುರಕಪೋತಪರಿಪ್ಲಕ್ಷಿ ಪ್ರಕರಂ (ಕಾದಂ ಪೂ. ೧೦೯); ಬಲ್ ಪಕ್ಕಿಗಳಂದು ಸಿಲ್ಕಿದವು ಮತ್ತವಕ್ಕಿಲ್ ಕಪೋತನೊಂದು ತಾಂ ಕಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನಮೊಳೆದಿದುದು (ಪಂಪಾ.ರ. ೪-೬೨). ೨. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ ; ಬೂದುಬಣ್ಣ : ಆತ್ಮನ ಇರವು ಶ್ವೇತವೋ ಹರಿತವೋ ಕಪೋತವೋ ಮಂಜಿಷ್ಠವೋ ಕೃಷ್ಣವೋ . . . ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣದ (ತುಲಾಗಾ. ೧೨). ೩. ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಆಗಸ್ಯಮಿಗೂ ಶಕರಾಶಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಕಪೋತರಾಶಿಯು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಕಪೋತರಾಶಿಯ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನಾಮ ಕೊಲಂಬ – ಪಾರಿವಾಳ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೦). ೪. ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಪಟ್ಟಿಗೆ ಏಟಿಂಕಂ ಕಪೋತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪಾತಂ]" (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೫೯-೧೩) ; ವೃಕ್ಷಗುಲ್ಮಲತಾವ್ಯಾಜಂಗಳಲಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೇಲಲೆ ಕಪೋತವನಿರೆ ರಚಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೯-೬೮). ೫. ಪಾರಿವಾಳದ ಹೆಸರಿನ ಮರ; ಹಾಲಿವಾಳದ ಮರ: ಕಪೋತದ ಬಿಟಿಪ್ಪಿನ ಕೆಂಡದಿಮ್ಮಿನೆವರಿಸಧಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಧೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭). ೬. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿನ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳುಯಾವುವೆಂದರೆ–೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಅಭಿನ. ೪೪). ೭. = ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ: ಅಶುರ್ಯಾಪ್ತಿ ಕಾಲದೊಳು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ ಕಪೋತಂಗಳೆಂಬ ಅಶುಭಲೇಶ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಶಾಶ್ವತೀ. ೭೮-೭). [ಸಂ.]

ಕಪೋತಕ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಮರ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾರಿವಾಳ: ಗಿಡುಗಗಳ ನಡುವೆ ತೊಡರಿದ ಕಪೋತಕದಂತೆ (ಗೂಳೂಕಾ. ೬-೧೪). ೨. = ಕಪೋತಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಪೋತಪಾಲಿ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳು ವಾಸಿಸಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, —ಗೂಡು: "ಕಪೋತಪಾಲಿಲ್ ಏಟಿಂಕಂ– ಈ ತ ಕಪೋತ ಪಟ್ಟಿಗೆ" (ಜಲಾಯು. ೫೧-೧೪೮). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲಿ]

ಕಪೋತಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). = ಕಪೋತಪಾಲಿ : "ಕಪೋತ ಪಾಲಿಕಾ, ಏಟಿಂಕಂ– ೨ ಹರ್ಮ್ಯವಿಶಾಲಸ್ಥಾನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಲು ವಾಣದ ಹಕ್ಕಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗೂಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಲೋವೆ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೧). [ಸಂ. ಕಪೋತಪಾಲಿಕಾ]

ಕಪೋತಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದ ಬೂದುಛಾಯೆ, ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು: ಮಹಾದೋಭಯ್ಯ ಕುಟ್ಟತೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳಕೊಳ್ಳುವ್ವಸ್ಟ ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ಯಾನುಬಂಧರೌದ್ರಸರಿಣಾಮ ಪರಿಣತರುಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧-೪೧ ವ) ; ತನ್ನಂತೆ ಗೆತ್ತು ಶಿಷ್ಟರುಮಂ ನಂಬಂ ಪಲವನಾರುಮಂ ಸಲೆ ಪೊಗಳ್ವಂ ತನ್ನಂ ಕೀರ್ತಿಗಿ ಕೊಡುವಂ ತನ್ನುಮನಿಂಪಂ ಕಪೋತ ಲೇಶ್ಯೆಯ ಜೀವಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೧-೧೪). 'ಕಾಪೋತಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ.

[ಕಪೋತ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕಪೋತಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ : (ಕಪೋತಹಸ್ತದಿಂದ ಕೂಡಿ) (ಶಾಕುಂತ. ೪೦). [ಕಪೋತ + ಹಸ್ತ]

ಕಪೋತಾಂಘ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (೬). [ಕಪೋತ + ಅಂಘ್ರಿ]

ಕಪೋತಾಂಜನ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಬಣ್ಣದ, ಪದರುಪದರಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲ ಲೋಹ; ಸೌವೀರಾಂಜನ (೬).

[ಕಪೋತ + ಅಂಜನ]

ಕಪೋತಿ, ಕಪೋಜಿ (ನಾ). ಕುರುಡ; ಅಂಧ : ದೇವರು ಅವರು ಸೊಸೆಯನ್ನು ಸಮುಚರಯದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಕಪೋತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದನು (ರಾಜ್ಕೋದ. ೧೯). ಕಪೋಜಿ : "ಕೋಜಿ – ಕುರುಡ" (ಜಾನಪೋ. ೬೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಪೋದಿ]

ಕಪೋತಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಾರಿವಾಳ : ಏಳು ಜನ್ಮದೊಳು ಬಾರೆಂದು ಕಳುಹಿಂದನಾ ಕಪೋತಿಕಿ ನೀನು (ಗುರುಚಾ. ೭-೪೭). [ಸಂ. ಕಪೋತಿಕೆ]

ಕಪೋತಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] "ಒಂದು ತೆರನಾದ ಹಸ್ತಯುಗ್ಮವಿನ್ಯಾಸ" (ಪಂ ಪರಿ. ೬೮): ಸಂಧಿ ಪ್ರವೇಶವಿಷ್ಕಂಭಕಪೋತಿಕಾ ವ್ಯಾಳೋಕ ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂಗಳಕ್ಕ ನಾಟಕಂಗಳೊಳಂ (ಪಂ ಪ್ರಭಾ. ೩-೬೪ ವ). [ಸಂ. ಕಪೋತಿಕಾ]

ಕಪೋಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ: ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂಗಳ್ ಕಪೋಲದಿಂಬಂ ಗಳೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭) ; ತಾಂಬೂಲರ್ವರ್ಷಧರಿತ ಕಪೋಲರುಂ (ಜಗದ. ೪-೪೦ ವ) ; ಇಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಕಪೋಲದೊಳು ಜೊಗಿಟ್ಟೊಸಲುವಂತೆಹಿಟ್ಟಕೊಂಡ ಪುಣುಗಿನ ಕಂಪನು (ಹಜಲಾ. ೪-೩). [ಸಂ.]

ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ತಾನಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ; ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ : ಈ ವಿಚಾರಸರಣಿಯು ಕೇವಲ ನಮ್ಮ ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೪). 'ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ' ಪರಾ.

[ಕಪೋಲ + ಕಲ್ಪಿತ]

ಕಪೋಲಪತ್ರ, ಕಪೋಲೆಪತ್ರ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ರೇಖಾವಿನ್ಯಾಸ, ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಮುಂತಾದುವು. 'ಕಪೋಲಪತ್ರೆ' ಪರಾ. ಕಪೋಲಕಪತ್ರ : ನಿಷ್ಕ್ರಾಮಾಕಾಯರ ಕಪೋಲಪತ್ರದಿಂ ಮದನಕೇಳಿಯೊಳಾರಿರ್ದ ಕನಕಕದಳೀಪತಪತ್ರ ಭಂಗಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿನಾ. ೧೦-೧೦೮). [ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ]

ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ನಾ). ಕಪೋಲಪತ್ರದಿಂದ ಅಲಂಕೃತಳಾದವಳು: ಪಟ್ಟದ ಕುಂತಳೆ ಪತ್ರಭಂಗ ಪಲ್ಲವಿತ ಕಪೋಲಪತ್ರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೩೦೦). [ಸಂ. ಕಪೋಲಪತ್ರಾ (ಕಪೋಲ + ಪತ್ರ + –ಾ)]

ಕಪೋಲಫಲಕ, ಕಪೋಲಫಳಕ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಚಪ್ಪಟೆ ಭಾಗ: ಪ್ರಲಂಬಕರ್ಣಾಭರಣಮಕರಿಕಾವಿಶಾಡ್ಯಮಾನಕಪೋಲಫಲಕಂ(ಕಾಂಪು. ೭-೧೩ ವ). ಕಪೋಲಫಳಕ : ಮೃದುತರಕಪೋಲಫಳಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೭). [ಕಪೋಲ + ಫಲಕ]

ಕಪೋಲಫಳಕ 'ಕಪೋಲಫಲಕ' ನೋ.

ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಸ್ಯದ ಗುಣ – ನಶ್ಯವಂ ಮಾಡಲು ದಾಡಾಬಂಧ, ಕಪೋಲಸ್ತಂಭ . . . ಸ್ವರ ಭಂಗ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೨೭).
[ಕಪೋಲ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ (ನಾ). ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ದವಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ್ಮದೋಷಗಳಿಂದ ತಿಮಿರ ಸಹಿತ ಬೊಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದು ಕಪೋಲಾರ್ಬುದ ಎಂಬ ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೬). [ಕಪೋಲ + ಅರ್ಬುದ$_2$]

ಕಪೋಳಪತ್ರ 'ಕಪೋಲಪತ್ರ' ನೋ.

ಕಪೋಳಿ 'ಕಪೋಣಿ' ನೋ.

ಕಪ್ತಾನ, ಕಪಿತ, ಕಪಿತಾನ್ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ: ಹಡಗುಗಳ ಕಪ್ತಾನರಿಗೆ, ದೀಪ ಸ್ತಂಭವು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಚಿಹ್ನವಾಗಿ ಮಿನುಗುವಂತೆ (ಹೇಮಂತ. ೧). ೨. ಸೇನಾಪತಿ; ದಂಡನಾಯಕ: ಅವನ ಸಂಗಡ ಮೂರು ಜನ ಕಪ್ತಾನರು ಇವರ ಸಂಗಡ ಭಾರಿ ಫೌಜು ಸಹ ರವಾನೆ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨). **ಕಪಿತ**: ೨. ವೀರ ಪರಿವಾರಾ ಸಯವಾಗಿ ಗೋವಯ ಪರಂಗದ ಕಪಿತನ ಮೇಲೆ ದಂ[ಡು] (ಕಇ. I, ೬೮–೬; 1577). **ಕಪಿತಾನ್**: ೨. ಅದೇ ಕಪಿತಾನ್ ಬ್ರೌನ್ ಸಾಹೇಬರನ್ನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೭). [← ಇಂ. Captain]

ಕಪ್ಪ$_1$, ಕಪ್ಪು$_5$ (ನಾ). ಸಾಮಂತರಿಂದ ಅಧಿರಾಜನಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಸಲ್ಲುವ ಹಣ, ಒಡವೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಪೊಗದಿ: "ಕೊಟ್ಟಜಂ = ಕಪ್ಪಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). "ಕೊಂಬೊಡವೆ ಕಪ್ಪಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೯–೬); ಪೊಡರದೆ ಕಪ್ಪಮಿಾವ ಪರಮಂಡಳಿಕರ (ಆದಿಪು. ೨–೨೪); ವಿಭೀಷಣನ ಮೇಗಾಕ್ಷೇಪದಿಂ ಪೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕಪ್ಪಮನಲ್ಲಿ ಕೊಣ್ಡು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೬–೩; 1036); ಇರುಳು ರಾಯನ ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪವ ತೆಱುವುದೋ ಹಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೪); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುತ್ತಮವಸ್ತುವಾಹನಗಳುಂಟಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪವ ಕೊಳುತ (ಭರಡ. ೨೦–೧೧). **ಕಪ್ಪು$_5$**: ಕಪ್ಪು, ಕಾಣಿಕೆ . . . ಎಂಬುವ ಅವರ ಜೀವನ ರೀತಿಯನ್ನು . . . ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಪ್ಪ; ತುಳು. ಕಪ್ಪೊ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪ]

ಕಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಡಗ: ಬಲಗೈ ಮಣಿಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ದಪ್ಪದ ಬಂಗಾರದ ಕಪ್ಪವು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ); ದೊರೆ ಗಾಯಕನಿಗೆ ಕಪ್ಪ ತೊಡಿಸಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಪು$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪ$_3$ 'ಕಪ್ಪು$_3$' ನೋ.

ಕಪ್ಪ$_4$, ಕಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) (ಚಾವೆಯ) ಚೀಲ: ೧. (ಖಾರೀಕು) ಉತ್ತತ್ತಿ, ಕಪ್ಪದೊಳಗಿಂದು (ಚಾಪೆ ಚೀಲದೊಳಗಿಂದು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೨). ೨. ಅಲಮಾರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗೂಡು. **ಕಪ್ಪೆ$_3$**: ೧. ಖರ್ಜೂರವು ಕಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬).
[← ಮರಾ. ಕಪ್ಪಾ, ಕಪಾತ; ಅರ. ಕಫಾತ್]

ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸಿ ಕವಿ; ಕತ್ತಲಿಸಿ ಕವಿ (?): ಅನ್ನೆಗಂ ಕಪ್ಪಂಗವಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಗಿ ಕವಿವ ದ್ರುಪದವಿಳಯಾನಳನಂ ದ್ರೋಣಂ . . . ವಿಳಯಕಾಳನೀಳಜಳಧರವರ್ಷಂಗಳಿಂ ನಂದಿಸೆಯುಂ ನಂದದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦ ವ); ನಾಟ್ಯರಸಕೂಪಾರಂ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗಿ ಕವಿಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೬೨ ವ).
[ಕಪ್ಪು$_2$? + ಕವಿ$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಪ್ಪಂಗುಡು, ಕಪ್ಪಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಕಪ್ಪವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ತಂದೆಗೆಂತಪ್ಪೊಡಂ ಕಪ್ಪಂಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಡದ ಮಂಡಳಿಕರ್ಕಳ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೬–೩). **ಕಪ್ಪಗೊಡು**: ಬಲ್ಲಹ ಕಾಡುವಟ್ಟಿಯ ಕಪ್ಪಗೊಡದೆಟ್ಟನ್ದನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೬–೫; 9ನೆಯ ಶತ).
[ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಪ್ಪಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಸಮಸ್ತ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡೆಲ್ಲರುಮನಂಜಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೬–೫); ಲಂಕೆಯ ವಿಭೀಷಣನನೊಂದೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದೊಳೆಚ್ಚು ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನನ ವಿಕ್ರಮಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೨ವ); ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವಂ ಸಕಲ ನೃಪ ಮಂಡಲಮನೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡು (ಚಾವುಂಉ. ೪೬–೨೨); ಶಕ್ರನನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ನೆಱೆ ಕಪ್ಪಂಗೊಂಡ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೪೭). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ, ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾಣಿಕೆ: ದೊರೆಗಳನಿಬರುಂ ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆಗಳಂ ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೭೨–೯). **ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ**: ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಧನಕನಕ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ವಚಭಾ. ೮೦); ಧಾಳಿ, ಲೂಟ, ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆಗಳು – ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೨೨). **ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ**: (ಗುವಿಮೋ. ಕಿ). **ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ**: (ಕಿ). [ಕಪ್ಪ$_1$ + ಕಾಣ್ಕೆ]

ಕಪ್ಪಕುರು (ನಾ). ಹಿಮ್ಮಡಿ ಅಥವಾ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರು, —ಹುಣ್ಣು: ಕಪ್ಪಕುರುವೆದ್ದು ಬಹಳ ನೋವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?. / ತೆಲು. ಕಪ್ಪಕುಱುಪು]

ಕಪ್ಪಗಸೆ (ನಾ). ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ (ಕಿ).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಗಸೆ$_3$]

ಕಪ್ಪಗಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸು; ಕರ್ರಗೆ ಆವರಿಸು: ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪಗಿವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಬೀಱಿತು ಭಯವನಾ ರಘುರಾಜಪುತ್ರರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೧). [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಆಗಿ$_1$]

ಕಪ್ಪಗೆ (ಅ). = ಕಪ್ಪನೆ. [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅಗೆ$_3$]

ಕಪ್ಪಗೊಡು 'ಕಪ್ಪಂಗುಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟ$_2$ (?): ಹಾಕುವವು ದೊಡ್ಡ ಕಪ್ಪಟವಾದ ಕೊಳದಲಿ (ಬಜ್ಜರಾ. ೨–೬೩). [?]

ಕಪ್ಪಟಿ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟೆ$_1$ 'ಕಪ್ಪಡ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಟೆ$_2$ 'ಕಪ್ಪಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಪ್ಪಡ, ಕಪಟ$_2$, ಕಪಡ, ಕಪರ, ಕಪಾಟ, ಕಪಾಟೆ, ಕಪ್ಪಟ$_1$, ಕಪ್ಪಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಒಂದು ಪೊಟ್ಟಱಾಹಾರಮುಂ ವರಿಷಕ್ಕೊನ್ದು ಕಪ್ಪಡವುಮನಿಕ್ಕಿಯೋದಿಸಿ ಗುಣಶಾಸನದಿನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪತ್ತೈದು (ಎಇ. XX, ೬–೨೭; 1012); ನೀವೆ ಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣ ಮೊದಲ ಕಪ್ಪಡದ ಹಾಹೆ ಅನೆಂಬುದು (ಬಸರ. ೮–೩೧); ಒರ್ಪಿಡಿಗೂಱುಂ ಸಿತಗನ ಕಪ್ಪಡಮುಂ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); ತೊಳೆದೊಡೆ ಕಪ್ಪಡವು ಬೆಳ್ಪಡಗಳಾಗದಿವೆ ತೊಳೆದು ಕೊಡು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೫೮); ನನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವು ಉಸಿರಾಡದ ಕಪ್ಪಡದ ಬೊಂಬೆಯಾಯ್ತು (ವಿಜಸಾ. ೫). 'ಅರ್ಧಗಪ್ಪಡ' ಪರಾ. ೨. ಚೆಂದಿ ಬಟ್ಟೆ; ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ. **ಕಪಟ$_2$**: ೧. ಸಂಸಾರಸಂಗವ ಭೇದಿಸಿ ನೋಡುವಡೆ ದೂರವೆ? ಕಪಟ ಕನ್ನಡವೇ (ಅವಚಂ. ೭೭–೩೪೭).

ಕಪಡ: ೧. ಕಪಡ, ಲತ್ತಾ, ಬುಕ್, ನೆಕ್‌ಷೆ, ಚಿತಾರ, ಏನ್ ಷಾಮಾನ ನಿಮ್ಮಮನ್ಯಾಗ ಅದಾವೆ? (ಮೋಹಿನಿ. ೬೨). **ಕಪರ**: ೧. ದೇವರ × × × ಕಸ್ತೂರಿ ಸುಗಂಧ ಪರಿಮಳ × × ಗಳೆಗೆಉ ವಸ್ತ್ರ ಕಪರಗಳಿಗೆ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩–೪೩; 1430). **ಕಪಾಟಿ**: ೩. ಲಂಗೋಟಿ: ಹುಡುಗನಿದ್ದಾಗ ಆತ ಒಂದು ಕಪಾಟಿ (ಲಂಗೋಟಿ) ಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಬೀದಿಬಿ. ೪೫). **ಕಪಾಟೆ**: ೧. ಸೊಂಟ ದಲ್ಲಿದ ಕಪಾಟೆಯೊಂದನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ವಸ್ತ್ರವಿರಲಿಲ್ಲ ಗಿರಿಯನ ಮೈಮೇಲೆ (ಮಣ್ಣುಹ. ೨೭). **ಕಪ್ಪಟ್ಟಿ**$_1$ ೧. ಕೂಬಿನೊಂದು ದಳಿಂಬದ ಕಪ್ಪಟ ದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪನಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೪–೩೦ ವ). **ಕಪ್ಪಟ್ಟಿ**$_1$: ೧. ಆ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಕೆಲವುದಿನಂ ಪೋಗಲವರ್ಗರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ ತೀರ್ಥಕರರೆಂಬ ಪೆಸರಾಗಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯–೧೮ ವ). 'ಅರ್ಧಕಪ್ಪಟಿ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಕಪ್ಪಡ. / ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕಪ್ಪಡಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮಗಜೀಯ ಕಪ್ಪಡಯರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ್ಚೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ವೃತ್ತಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೪೦–೩; 987). [ಕಪ್ಪಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$ (< ಅಯ್ಯ$_1$)]

ಕಪ್ಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಹೊಂದು; ಕಪ್ಪೇರು: ಕತ್ತಲೆ ಕಾಯ ಜಠರದೊಳಿರಲು ಸಲೆ ಪೊಱಮಡಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಸತಿಯ ನುಣ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟು ಕಪ್ಪಡರಿದುವು (ಮೋಹತ. ೧೭–೮).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (<ಕರ್ಪು$_1$) + ಅಡರು$_1$ (< ಅಡರ್)]

ಕಪ್ಪಡಿ$_1$, ಕಪಟ$_1$, ಕಪಟ್ಟಿ$_1$, ಕಪ್ಪಟ್ಟಿ$_2$, ಕಬ್ಬಟಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ: ಜಲಗಾಱನಂತೆ ಮೀಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ ದ್ರುಪದ ಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ . . . ಎಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೭); ಹಲವು ಕಪ್ಪಡಿಗಳು ನಿಶಾಂತವ ಕಳೆಯೆ ದೇಗುಲ ದೆಡೆಗೆ ಹರಿಯವೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೪೧). **ಕಪಟ್ಟಿ**: ಕರೀಸಿಂಹಗಳು, ಕಪಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಾರಿವಾಳದಷ್ಟು ಭಾರಿ ಕಪಟಗಳು ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೫೪). **ಕಪಟ್ಟಿ**$_1$: ಚಿಟ್ಟೆ ಕಪಟಿ, ಪಾತ್ರಗಿತ್ತಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). **ಕಪ್ಪಟ್ಟಿ**$_2$: (ಕಿ). **ಕಬ್ಬಟಿ**: 'ಕಬ್ಬಟಿಹಕ್ಕಿ' ಪರಾ.

[? . / ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಡಾಯ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಕಪ್ಪಡಿ$_2$, ಕಪ್ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟವನು; ತಿರುಕ: ಬಡಕಪ್ಪಡಿ ತನ್ನಿಪ್ಪಾ ಗುಡಿಸಂ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಮಾಲ್ಪನೆಲ್ಲಂದದಿಂ (ಸಮಪ. ೯–೬೨); ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿದೇವರ ಸಂನಿಧಾನದಲು ಸ್ವಾಮಿಯಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದ ಕಪ್ಪಡಿಗಳ ಸತ್ರಕೆ ಮಲ್ಲರಸ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೨–೩೮; 1148); ಜಲಗಾಱನಂತೆ ಮೀಂಗುಲಿ ಬೈಕಂಗೊಂಡೋಲಗಿ ಸುವನಂತೆ ಕಪ್ಪಡಿ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಕೃಷ್ಣಾ ಮಲಾಪಹಾರಿಗಳ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿರುವ ಊರು: ಕೂಡಲ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನಿಪ್ಪ ಕಪ್ಪಡಿಯ ಸಂಗಮವಂ ಪೊಕ್ಕು (ಬಸರ. ೨–೫೦). **ಕಪ್ಪಟಿ**: ನಿಚ್ಚ ಪವಾಡವ ಮೆರದ ಕಪ್ಪಟಿಯ ಸಂಗನ ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೮–೫; 1656).

[< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕಪ್ಪಡಿಗ (ನಾ). ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಭಿಕ್ಷುಕ: ಕಪ್ಪಡಿಗನಾಗಿ ಬಂದೆಂ ತಪ್ಪದೆ ಪಱಿಕಾಱನಾಗಿ ನಿಂದೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೨೩–೫); ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತೆನ್ನಱಿತಕಟಕಟ ಕಪ್ಪಡಿಗನಂತಾದೆನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿಕ]

ಕಪ್ಪಡಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಹುಲಿಗೊಳದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂತೆಂಕ ಕಪ್ಪಡಿಗೆಱೆಯಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೪–೩೧; 1049). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$? + ಕೆಱೆ]

ಕಪ್ಪಡಿವೇಷ (ನಾ). ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿದ ಭಕ್ತನ ಸೋಗು (?): ಕಪ್ಪಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಟ, ಕಪಟ] ವೇಷದಿಂದಾನು ಬಂದಾಡುವೆ ಕಪ್ಪಡಿ ವೇಷದಿಂದ (ಬಸವ. ೩೪೧). [ಕಪ್ಪಡಿ$_2$ + ವೇಷ]

ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿರಾಜವಲ್ಲಭಂ ಕಪ್ಪಣಭಟ್ಟರ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೩೦; 1033).

[ಕಪ್ಪಣ$_0$ + ಭಟ್ಟ]

ಕಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ.

ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ಕಪ್ಪು ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಅತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ: ತನು ರುಚಿಯ ಮುಂದೆ ದಿನಪನ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪಕಪ್ಪನೆ (ಹಡಕಾ. ೧–೪೧).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅನೆ$_1$]

ಕಪ್ಪನೆಯ (ಗು). ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಬಣ್ಣದ: ಕಪ್ಪನೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಕೂಗಾಡಿದನು (ಗೋಪುರ. ೩).

[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + –ಅನೆಯ್ಯ$_2$]

ಕಪ್ಪರ$_1$ 'ಕಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರ$_2$, ಕಪ್ಪರೆ, ಖಪ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಓಡು: ತುಳಿದೊಡೆಡೆ ಮಣ್ಣ ಕಪ್ಪರದಂತೆ ನೆಗ್ಗಿದುದು ಕೂರ್ಮ ಖರ್ಪರಂ (ಜಿಬಪು. ೮೭–೯). ೨. ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಲು ಬಳಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಹಸಿವಿಲ್ಲದ ಕಪ್ಪರವ ಹಿಡಿದು; ಭಕ್ತಿಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡ ಬಂದೆ (ಅವಚಂ. ೨೪೬–೧೧೨೩); ಅತಿಥಿ ಮಹತ್ತುಗಳ ಕಪ್ಪರದ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವ ಮಾಂನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟೆನು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೪೮–೫; ?); ಕರದ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿರಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). **ಕಪ್ಪರೆ**: ೨. ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ತಿರಿದುಂಬುದನೆಳಸುವಂತ ಮಾನವರ್ಗೆ (ಭಾರಶಾಂ. ೮–೩೧); ಕಪ್ಪಡಮನುಟ್ಟು ಕಪ್ಪರೆವಿಡಿದು ಜೋಗಿಯಾಗಿ ಪೋಪೆಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೧–೧೪). **ಖಪ್ಪರ**: ೨. ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುತ್ತಮಿರೆ ಖಪ್ಪರದೊಳಗೆ ಶಾಕಪಾಕಂಗಳೆಸೆವುತಿರೆ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತಂ ಮಾಡಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨–೧೬). [< ಪ್ರಾ. ಖಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕರ್ಪರ]

ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿ (ಉಕ. ಕಿ). [ಕಪ್ಪರ$_2$+ ಕಾಯಕ]

ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪರಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಿಬೆದಜವ್ವೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬; ಸು. 890 ?).

[ಕಪ್ಪರ$_0$ + ಕೇಸಣ್ಣ]

ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಭಿಕ್ಷುಕರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ವಿರಕ್ತಗೊಡಗೆ ಕಪ್ಪರಗೊಡಗೆ ಆಗಿ ಕೊಟಿವಾಗಿ (ಮೈ ಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೬–೮; 1663). [ಕಪ್ಪರ$_2$ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟಿ, ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒನಕೆಬಂಡೆಹುಳು: ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟಿಗೆ ಸಾವಿರಕಾಲು (ರೂಢಿ). **ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟಿ**: ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟಿ, ಕಪರಸುಂಟಿ, ಸಾವಿರಕಾಲುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ರೈಲಿನಂತೆ ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪುಹುಳ. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುತ್ತಿ (ಸುಂಟಿ) ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೨೯ ಟಿಪ್ಪಣಿ). 'ಕಪರಸುಂಠಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಪ್ಪರಶೆಟ್ಟಿ 'ಕಪ್ಪರಚಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರಳ್ಳಿ 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪರಿ, ಕಪ್ಪಲಿ$_2$, ಖಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥೆ: ಇಂಗುಲಿಕಂ ನಾಗರಮಿಪ್ಪ ಕಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಪ್ಪಲಿ, ಖಪ್ಪಲಿ] ಗಳಂ (ಖಮದ. ೬–೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ; ನೇತ್ರಾಂಜನ (ಕಿ). **ಕಪ್ಪಲಿ**$_2$: ೧. ವಾಂತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ:– . . . ಗೌರಿ ಪಾಷಾಣ, ಕಪ್ಪಲಿ, ಮಣಿಸಿಲೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ (ವಿವೈವಿ. ೬೭). **ಖಪ್ಪಲಿ**: ೧. ಶೂಲೆಗೆ . . . ಖಪ್ಪಲಿ . . . ತೊಡೆವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೮೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ, ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ತುತ್ಥೆ : "ತುತ್ತಕಂ – ಮಯೂರತುತ್ತ, ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). **ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ** : "ಕಫಮರ್ದನಃ – ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ, ಯಲಹುರಿ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೨೬).
[ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ತ]

ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ : "ಕಪ್ಪರಿತುತ್ಥ – ಖರ್ಪರಿ, ದಾರ್ವಿಕೆ, ತುತ್ಥ, ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[ಕಪ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಕಪ್ಪರಿಸು, ಕಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆರ್ಭಟಿಸು ; ಗುಡುಗು (?) : ಅದಿರದೆ ಬರ್ಪ್ಪ ಚಪ್ಪರಿಪ ಕಪ್ಪರಿಪಾರ್ದ್ದಲಗೊತ್ತಿ ಶಸ್ತ್ರಮಂ ಬಿದಿರ್ದು ಮರಲ್ ಮರಲ್ಚೆನುತೆ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦–೬೪ ; 1087) ; ದಂಡ ಕಮಂಡಲುಡುಗೆಯ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಳುತೇಳುತೊಡನೊಡದೆಡೆಯ ತಡ ಹುತಲಿ (ಮದೇಪು. ೭–೫೪) ; ಕಾವಲ ಜಮಾದಾರರ ಧ್ವನಿಯು ಅಬ್ಬರಿಸಿತು. ಕಪ್ಪರಿಸಿ ಎದ್ದ ; ಧ್ವನಿ ಬಂದ ನಿಟ್ಟನ್ನು ಗಾಬರಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ (ಸೆಶೂರ. ೧೨). ೨. ಕುಸಿ ಬೀಳು (?) : ಗೋವರ್ಧನನು ಹೈಮವತಿಯನ್ನು . . . ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದಿಂದು ಪ್ರಬಲಭೂಕಂಪದಿಂದ ಕಪ್ಪರಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಳತೊಡಗಿತು (ಎರಸೆ. ೧೨೫). **ಕಬ್ಬರಿಸು** : ೨. ನಿಬ್ಬರದಿ ಬಾಂದಳಕೆ ಬಿಸುಡಲು ಕಬ್ಬರಿಸುತಂಬುಧಿಗುರುಳ್ದನು ಖಳನು ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಆನಂರಾ. ೧–೧೩–೧೯).
[? + –ಇಸು₃. / ತುಳು. ಕಪ್ಪರ್]

ಕಪ್ಪರೆ 'ಕಪ್ಪರ₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲ್₁, ಕಪ್ಪಲು₁ (ನಾ). ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ : (ಕ). **ಕಪ್ಪಲು₁** : "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೇ – ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್ ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲ್₂, ಕಪ್ಪಲು₂ (ನಾ). ಹಡಗು ; ನಾವೆ : ನಾವಿಕನ್ ಸಾಗಿಪನ್ ಪಯಣಮನ್, ಕಪ್ಪಲನ್ ತಲೆಕೆಟಗು ಮಾಡಿ (ಅಂತಿಗೂ. ೩೩–೬೬೪). **ಕಪ್ಪಲು₂** : ಎಡೆಯಾಡುತಿಹ ದೋಣಿ ದುಗ್ಗಿ ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹಡಗು ಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಚ. ೨೩–೯೬) ; ಹೈಲನರದು ಕೊಕ್ಕು ಮುಂಬೊಕ್ಕು, ಫಿನಿಷಿಯರ ಕಪ್ಪಲಿಂದೆಗರಿಸಿತು ಮುಂಬು ಬೊಂಬೆಯನು (ಪಾರಸಿ. ೧೬–೩೬೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಪ್ಪಲ್ ; ತೆಲು. ಕಪ್ಪಲಿ]

ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಲೊಕ್ಕ ಕುಂಟೆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪಡುವಲು ಕಪ್ಪಲಬೆಂಚೆ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೩೫–೨೭ ; 1531). [ಕಪ್ಪಲ್₂ + ಬೆಂಚೆ]

ಕಪ್ಪಲಿ₁ 'ಕಪಿಲೆ₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿ₂ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ 'ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಲಿತುತ್ತ (?) : "ಮಧುಕ – ಇಪ್ಪೆ, ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೪) ; ಎಲೆಗಪ್ಪಲಿ ತೂಕ ೧, ಕಪ್ಪಲಿಸತ್ವ ತೂಕ ೨ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕೊಳ್ಳೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು) (ವಿವೈವಿ. ೭೨). [ಕಪ್ಪಲಿ₂ (< ಕಪ್ಪರಿ) + ಸತ್ವ]

ಕಪ್ಪಲು₁ 'ಕಪ್ಪಲ್₁' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲು₂ 'ಕಪ್ಪಲ್₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುನರಿ 'ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳಿಬೀಳು ; ಗುಂಡಿಬೀಳು ; ಮುಚ್ಚಿಕೊ (?) : ಧ್ಯಾನಗಹ್ವರ ಮುಖದಿ ಕಣ್ಡು ಕಪ್ಪಲುಬೀಳೆ ಅಂಗಾಂಗದೊಳು ಚೆಲುವ ಹೊಳೆಸುತಿಹ ಕಳೆಯೋ (ಮಲೆದೇ. ೨೮–೫).
[ಕಪ್ಪಲು₁ (< ಕಪ್ಪಲ್₁) + ಬೀಳು₁ (< ಬೀಱ್₁)]

ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ, ಕಪ್ಪಲುನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ (ಕ). **ಕಪ್ಪಲುನರಿ** : (ಕ) [ಕಪ್ಪಲ್ ? + ನರಿ]

ಕಪ್ಪವೀ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು ; ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡು : ಕುಬೇರಂ ಮುನ್ನೆ ಭರಕ್ಕಳ್ಕಿ ಕಪ್ಪವಿತ್ತ ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನವಂ . . . ಏಱಿ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೫ ವ). [ಕಪ್ಪ₁ + ಈ₂]

ಕಪ್ಪಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕತ್ತಿಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರ ಕನ್ದಶರ್ಮಣ ಪುತ್ರ ಕಪ್ಪಶರ್ಮ್ಮಣ ಚತಾರಿ ಪುತ್ರ ಅಂಶಃ (ಇಅ. VII, ೧೮೭–೪೨ ; 668). [ಕಪ್ಪ₀ + ಶರ್ಮ]

ಕಪ್ಪಸು 'ಕರ್ಬಸು₂' ನೋ.

ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟದು ಕಪ್ಪಹಳ್ಳಿ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧–೧೦ ; 921).
[ಕಪ್ಪ₀ + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ₁)]

ಕಪ್ಪಳಿ (ನಾ). (?) : ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪಪ್ಪುಕಂ . . . ಕಪ್ಪಳಿ, ತಪ್ಪಡಿ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಪ್ಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಳೆದುಹೋಗು ; ಕರಿಯಬಣ್ಣ ಇಲ್ಲವಾಗು : ತೊಡರ್ದ ತಟತ್ ಪ್ರಭಾಹತಿಗೆ ಕಪ್ಪಱಿದತ್ತೆನೆ ಮೇಘಮಾಲೆ ಬೆಳ್ಪಡರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬–೪೪).
[ಕಪ್ಪು₄ (< ಕರ್ಪು₁) + ಅಱಿ₁]

ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗದ್ದೆಯ ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರಿಗೆ ಕಪ್ಪಾಸೆಗದ್ದೆ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVIII, ೨೮–೩೮ ; 1256).
[ಕಪ್ಪಾಸೆ₀ + ಗದ್ದೆ (< ಗಱ್ದೆ)]

ಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ರಾಟೆ ; ಗಡಗಡೆ : "ಹಗ್ಗ ಮೊ.ವು ಮೇಲೆ ಹಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಗಾಡಿ ಮಾಡಿರುವ, ಚೌಕಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿರುವ, ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ, ಒಂದು ಸರಳ ಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ ; ರಾಟೆ ; ಕಪ್ಪಿ ; ಗಡಗಡೆ" (Pulley. ಇಂಕನಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪಿ. / ಮರಾ. ಕಪೀ, ಕಪ್ಪೀ]

ಕಪ್ಪಿಡಿ 'ಕರ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಡು 'ಕರ್ಪಿಡು' ನೋ.

ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆಯಯ್ಯನ ಮಗ ಕಪ್ಪಿಮಯ್ಯ ಆ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತಮಿರಲ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೭–೧೩ ; 1017). [ಕಪ್ಪಿಮ₀ + ಅಯ್ಯ₁]

ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ : "ಭಾರ ಎತ್ತುವುದು, ಹಡಗಿನ ಹಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ದೂಲಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು, ಮೊ.ಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ : ಕಪ್ಪಿಯೆತ್ತಿಗೆ, ಎತ್ತಿಗೆ ಸಜ್ಜು" (Tackle. ಇಂಕನಿ). [ಕಪ್ಪಿ + ಎತ್ತಿಗೆ₀]

ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಆ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆಕಾ × × × ಆಡುದೆಱೆ ಆಲೆದೆಱೆ ಕಪ್ಪಿಲೆದೆಱೆ ಮಂನಿಯ ಷರ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೪–೪೨ ; 1200).
[ಕಪ್ಪಿಲೆ₀ + ತೆಱೆ₃]

ಕಪ್ಪು₁ (ಕ್ರಿ). ಅಗೆ ; ತೋಡು : "ಕಪ್ಪು – ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). [?]

ಕಪ್ಪು₂ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಹೊದಿಸು ; ಹರಡು ; ದಟ್ಟೈಸು. 'ಕಪ್ಪಂಗವಿಯಾಗು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು3, ಕಪ್ಪ3, ಕರ್ಪು2 (ನಾ). ೧. ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ, —ಖೆಡ್ಡ: ಹೊಲದಣ್ಣ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೫); ಒಡ್ಡು ಬಲೆಯಂ ಕ್ರೋಡಂಗೆ ತಂದಾನೆಯಂ ಕೆಡಪಾ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೫೦); ಬಟ್ಟಮೊಲೆಯಿಟ್ಟೆಡೆಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟನೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ಕಣ್ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮಱುವುಲ್ಲೆಯಂತೆ ಮಿಡುಕಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೮); ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಪೇರಾನೆಯಂ ಬಱಸಂದ ಮಱುಗಳಂತೆ (ಚಕವಂ. ೪೨-೧). ೨. ತೋಟ, ಗದ್ದೆಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ; ಕಾಲುವೆ: ನವಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನಕೆ ತಳಿಗಳಂ ಹೆಣೆವ ಕಪ್ಪಂ ತೋಡುವೆಸಕದಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೪); ತೋಟದ ಗಡಿ ಕಪ್ಪಿನಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೯-೩೪; 1757); ತೋಟದ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗದ್ದೆಯ ಒಡಗುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಹಸುಳೆಯತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಗಳಹುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೩೫೭); ಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಅವನು ಅದನ್ನು ತೋಟದ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಬೀಳಿಸಿದ್ದನು (ಬಾಳಿವೈ. ೧೦೬). **ಕಪ್ಪ3**: ೧. ನಿಶಿತಚ್ಛವಿ(ತ್ವದಿ)ಯಪ್ಪ ಮಣ್ಣುಂ ಕಪ್ಪೆಯುಂ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿರ್ಕು (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೧೫); "ಒಮ್ಮೆ ಕಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುನೊಂದ ಆನೆ ಹೊಸ ಮಣ್ಣಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅಂಜುತ್ತದೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೫). △ **ಕರ್ಪು2**: ೧. ಕರ್ಪನಗುಟ್ಟುಂ ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೩); ನಮ್ಮ ನಾರಾಯಣಯ್ಯ ಕರ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಆನೆಯ ಹಾಗೆ – ಅಲ್ಲವೆ? (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೫೫); ಕುಮರಿ ಬೆಳೆಗೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು ಬಂದು ಹಾನಿಮಾಡಿದಾಗ ಕರ್ಪುತೋಡಿಸಿ, ಒಂದಾನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಯೂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಪ್ಪು, ಕರ್ಪು]

ಕಪ್ಪು4 'ಕರ್ಪು1' ನೋ.

ಕಪ್ಪು5 'ಕಪ್ಪ1' ನೋ.

ಕಪ್ಪು6 (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಸಂಕೇತ: "ಕಪ್ಪು–ಪಾಲಿ, ಕೇತು, ಧ್ವಜ, ಲಿಂಗ, ನಿಮಿತ್ತ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಕವಲು ಇರುವ ಕಂಬ; ಕವೆ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಪ್ಪು, ಕಮ್ಬು; ತುಳು. ಕಪ್ಪು]

ಕಪ್ಪು7 (ನಾ). ಕುಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಟ್ಟಲು: ಒಂದು ಬದಿಗೆ ಸ್ಟೋ, ಕಪ್ಪು, ಬಸಿ, ಮೊದಲಾಗಿ ಚಹದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಗುಂಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ (ತಿಡುಗು. ೪೬); ಅಂತೂ ಈ ಮೌನವನ್ನು ಕಪ್ಪು–ಬಸಿಗಳ ನಾದವೇ ಮುರಿಯಿತು (ಅಪನಾ. ೨೪೮). [← ಇಂ. Cup]

ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಗಿಡ: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೦). **ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ**: (ಕಿ). [?]

ಕಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣಿ 'ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಕೊರಳ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗಣ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು: ನಿಡಿದಾದ ಕಪ್ಪುಗಣ್ಗಳ ವಾರನಾರಿಯರು (ವೋಹತ. ೧೫-೨೬).

[ಕಪ್ಪು4 (< ಕರ್ಪು1) + ಕಣ್]

ಕಪ್ಪುಗಾಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ತುಂಬಿದ ಅಡವಿ: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳ ನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪುಗಾಡು ತನ್ನ ಕೊಂದುಕೊಂಬ ಜನ ಭಾವವಿರದ ತನನನ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧-೧೧).

[ಕಪ್ಪು4 (< ಕರ್ಪು1) + ಕಾಡ್ಬು2]

ಕಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ 'ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುಗುಱಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು: "ವಾರೀ, ಗಜಬಂಧನೀ ಆನೆಯ ಹಿಡಿಯಲೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪುಗುಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩). [ಕಪ್ಪು3 + ಕುಱ್ಬು2]

ಕಪ್ಪುಗೊರಲ, ಕಪ್ಪುಕೊರಳ, ಕಪ್ಪುಗೊರಳ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಗುರುತುಳ್ಳವನು; ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕಪ್ಪುಗೊರಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಣ್ಣಪದೇವನು ತನ್ನ ನೇತ್ರವವೊಪ್ಪಲೊಪ್ಪಿಸಲೊಡನೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೭೨). **ಕಪ್ಪುಕೊರಳ**: ಕಪ್ಪುಕೊರಳನು ವೃತ್ರನಂ ಗೆಲಲು ದೇವೆಂದ್ರಗೊಪ್ಪಿಕೊಟ್ಟನು (ತುರಂಗ. ೫೫-೭). **ಕಪ್ಪುಗೊರಳ**: ಕಪ್ಪುಗೊರಳನ ಕರುಣದಿ ಇವನಱಿದು ಒಪ್ಪಿ ಹೇಳಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೪೨); ಆ ಕಪ್ಪುಗೊರಳನಾಣೆ ಊಟ ಸಪ್ಪೆಯಾಯಿತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩-೭).

[ಕಪ್ಪು4 (< ಕರ್ಪು1) + ಕೊರಲ್ + –ಅ7]

ಕಪ್ಪುಗೊರಳ 'ಕಪ್ಪುಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪಾಗು: ರಂಜಿಸಿತು ಯವ್ವನದಿರವು ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂದಿರಿಗೆ ಕುಡಿವರಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಪ್ಪುದೋಱುವ ಬವರಿಗಡ್ಡಗಳ (ತೊರರಾ. ೪-೧-೧). ೨. (ಆಲಂ) ಕಳಂಕತಟ್ಟು; ಕುಂದುಬರು: ಕಪ್ಪುದೋಱದು ಕಲಿಗಳಿಬ್ಬರ ಸುಪ್ರತಾಪಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೧); ತಪ್ಪದೀ ಯುವರಾಜನಾಡಿದ ಕಪ್ಪುದೋಱದ ಮಾತು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೧೨).

[ಕಪ್ಪು4 (< ಕರ್ಪು1) + ತೋಱು1 (< ತೋಱ್)]

ಕಪ್ಪುನಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕಪಿನೀ: ಕಪ್ಪುನಿ ನದೀ ಸಮೀಪೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೨; 550 ?).

[< ಸಂ. ಕಪಿನೀ]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ (ಕಿ). **ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ**: ಕಪ್ಪುಕರ್ಣಿ, ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೦).

[ಕಪ್ಪು4 (< ಕರ್ಪು1) + ಬೊಬ್ಬುಳಿ2 (< ಬೊಬ್ಬುಲಿ)]

ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬಿ 'ಕಪ್ಪುಬೊಬ್ಬುಳಿ' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರ, ಕಪ್ಪರ1, ಕರ್ಪುರ (ನಾ). ಆರತಿಗಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸುವ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಸುವಾಸನೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕರ್ಪೂರ: ಅದೇಂ ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತೊ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಪ್ಪುರದೊಂದು ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೭); ವಸಂತರಾಜಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕಪ್ಪುರದ ಗಿಡುವನಿಟ್ಟು ಜಾಟಳಮನೆತ್ತಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿದನೆಂಬಂತಿರ್ದ ಕರ್ಪೂರ ದ್ರುಮಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ಸಸಿಯ ಶೀತಳದಂತೆ ಕಪ್ಪುರದೆಸೆವ ಕಂಪುಗಳಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೧೩); ಕಪ್ಪುರವು ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೦). **ಕಪ್ಪರ1**: ಆಗ ಗೋಸಾವಿಯು ಅವನಿಗೆ . . . ತೊಲಿ ಕಪ್ಪರ ಹತ್ತೆಂಟು ಊದಿನ ಕಡ್ಡಿ . . . ಇಷ್ಟು ತರಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೮); ಕಪ್ಪರ ಮುಂತಾದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಹವೆಯ ದೋಷವು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೬). **ಕರ್ಪುರ**: ಮರನನಱಿವಂತು ಬಲ್ಲರೆ ಸಿರಿಖಂಡವನಣ್ಣ ಪಗಿನನಱಿವಂತಿರೆ ಕರ್ಪುರಮಂ ಬಲ್ಲರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೦೩); ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸಂಗವ ಮಾಡಿದಡೆ ಕರ್ಪುರದ ಗಿರಿಯನುರಿಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೩೨-೮೭); ಕಂಪಿಡುವ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವಿತ್ತು (ಬಸರ. ೩-೮೦); ಕರ್ಪ್ಪುರವನುರಿಯಪ್ಪಿದವೊಲು (ಬಸಪು. ೮-೬೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ ಬೆರಸಿದ ಗಂಧ, —ಚಂದನ: ಕೆಲರು ಕಪ್ಪುರಗಂಧವನುಲೇಪಿಸಿದರಂಗದಲಿ (ನಳಚ. ೧-೪೦). [ಕಪ್ಪುರ+ಗಂಧ]

ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು : ಸುಗುಣಾ ಸಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಸೋಹಕ. ೪೧–೪೩).

[< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಗಂಧಿ]

ಕಪ್ಪುರಗೆಂಪು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಸುಗಂಧ : ಬಾಳಿದ ತಂಪಿನ ಕಪ್ಪುರ ಗಂಪಿನ ನೀರಿ ಜೀವನವಿಗೆವಿಸುವಿರೇ (ಸಮಗ್ರ. ೧೯–೬೦೯).

[ಕಪ್ಪುರ + ಕಂಪು]

ಕಪ್ಪುರಗರಡಿಗೆ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಭರಣಿ : "ಕರ್ಪೂರಕರಂಡಕ - ಕಪ್ಪುರಗರಡಿಗೆ" (ಕವಿದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ.). [ಕಪ್ಪುರ + ಕರಡಿಗೆ (< ಕರಂಡಿಗೆ)]

ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳ ಬೆರೆತ ತಾಂಬೂಲ : ಧಾತ್ರೀತಳಮಂ ಬೆಸಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳೂದಂ ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲಮಂ ಮಾಣಡೆ ಮೆಲ್ಲೊಡಮಂಕಿಯಲ್ಲದೆ ಪೂಜಿಸಿಂದ್ರನಂದೈನ ಪದಮಂ (ಧರ್ಮಾ ೯೫. ೬–೧೫೧). [ಕಪ್ಪುರ + ತಂಬುಲ]

ಕಪ್ಪುರದೀವ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ದೀಪ; ಕರ್ಪೂರದ ದೀಪ (?) : ಬರ್ಪರ್ ಪೋಪರಾರ್ಗಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಲ್ ಕಪ್ಪುರದೀವವಿಟ್ಟಿವಿಡಿ ಜಾಗಂ ವಾಸಿಸಾರೀಜನಂಗಳೊಳಂಬೊಪ್ಪಿ ನೃತಂಗಲಂಪುವದೆಪಡೆತ್ತಿಕ್ಕಂ ಬನಂತೋತ್ಸವಂ (ಕಾಂತಿಮ. ೫–೭೫).

[ಕಪ್ಪುರ + ದೀವ ?]

ಕಪ್ಪುರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಟುಕಫಲರಾಜ :— ಕಪ್ಪುರ ಬೆಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [ಕಪ್ಪುರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ತೊಡುಗೆ, —ಲೇಪನ (?) : ಅವರ್ಜುನ ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚವಾಗಲುಂ ಪೂಸುವ ಚಂದನಂ ಬಿಸುಪನಾಱಿಸ ಲಾಱವೆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಾ (ಜಗದ. ೧೧–೩೦).

[ಕಪ್ಪುರ + ಪಚ್ಚಿ$_{೪}$]

ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ ಹಲಕು, —ಬಟ್ಟು, —ಬೆಲ್ಲೆ : ಜಡಗೆ ಪೂವಿದರು ಕತ್ತುರಿ ಕಮ್ಮುಲರ್ಗಳ ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೆವಣಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಕಪ್ಪುರವಟ್ಟುಗಳನು ಶಿರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಸೋಹಕ. ೧೪–೪೪). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಟ್ಟು$_{೨}$ (< ಬಟ್ಟೆ$_{೧}$)]

ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ[ಸೊ]ಳ್ಳರಸಂ[ಶಂಕ]ರಂ ಕಪ್ಪುರವರ್ಷಪ್ರಿಯರಿಗೆ ನೆಗೆರ್ದ್ದನೆಱೀಗ ಮಹೀಶ (ಶಾಇಶ. XX, ೫೦–೧೫ ; ?).

[ಕಪ್ಪುರ + ವರ್ಷ]

ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು 'ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವಳುಕು, ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಹಳುಕು ; ಕರ್ಪೂರದ ಹರಳು : ಅಮರಿಗಿಂದೆ ತೊಯ್ದು ಕಪ್ಪುರವಳು ಕಿಂದಜಂ ಕಡಿದು ಕಂಡಂಪಂ ವಲಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೬) ; ಅರಮೊಡೆ ಸೌಧಕಂತತಿಗೆ ಪಾಲ್ಮೊದಿಯಪ್ಪ ಕೆಜಲ್ಕೆ ಕೂಡೆ ಕಪ್ಪುರ ವಳುಕಪ್ಪುಗುರ್ವನಿಳಕಳಿಂಡುಡುದ್ದು ಚಿಂದ್ರಿಕೆ ಸಾಂದ್ರಭಾವದಿಂ (ಜಗದ. ೧೬–೧೦೯) ; ಕಿರಗಳ ತಿರುಳ ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನಲಿ ಬಿದಿ ಕಡಿದು ಕಿಡ್ಡಿದ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦–೯೫). **ಕಪ್ಪುರ ವಳಿಕು** : "ತವಲಾಯಿಯೆ ಕಪ್ಪುರವಳಿಕು ಜಗದಿ" (ಅವಿಕಂ. ೨೪೭) ; ಕಪ್ಪುರವಳಿಕಿನಲಿಟ್ಟ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಮಿದ ಕುಸುಮದೆಸೆಟ ಪಸಿಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೬–೯೫ ಸ). **ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು** : ಪರಿಮಗುವ ಪಂಚರತ್ನದ ಪರಲ್ಗಳುದಿರ್ದಿಸೆಯೆ ಸೌಧದೊಳೆ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು ಗಳಿಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಪಳುಕು]

ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು, ಕಪ್ಪುರವಳುಕು ನೋ.

ಕಪ್ಪುರವೆಳ್ಳಿ, ಕಪ್ಪರವಳ್ಳಿ, ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ : "ಶಾತಾಣಭರ್ತ – ಪಿಟ್ಟಳಕ, ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೫). ೨. ಕಪ್ಪುರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ ; ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯೆಲೆ : ಅಡಸಿದ ಪಾಂಡಾತಳದ ಕಪ್ಪುರವೆಳ್ಳಯ ನೇಲವತ್ತಿಯಾಯ್ದಮಕೆಯ ಭಟಮಸೀಕಾಕದ ತಂಬುಲದಿಂ (ಕಾಂತಿಮ. ೧೧–೯೫) ; ಕಪ್ಪುರವೆಳ್ಳಿಯ ಬೀಳಿಯೆಯುಂ ವೀಳೆಯಮುಂ (ಕಾಪಂಲಂ. ೧೪೮) ; ಎಳೆ ಅಡಕೆಯು ಸಿಂಪುಳ್ಳನಸೊಪ್ಪುಜ ಕಪ್ಪುರವೆಳ್ಳಿಯ ಬೀಳಿಯೆಲೆಯನೊಲ್ದು ಮೆಲ್ಲರ್ ಸತಿಯರ್ (ಪಾಶ್ವಸ. ೯–೩೩). **ಕಪ್ಪರವೆಳ್ಳಿ** : ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಗಿಡ ಕಪ್ಪರವೆಳ್ಳಿ (ಮೃಡಾನಿ. ೭–೧೧೪). **ಕರ್ಪುರವೆಳ್ಳಿ** : ೧. ಜಂಬೂನದೃಕ್ಷಮಂ ಪುದಿದ ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿವೊಲ್ (ಕಾಂತಿಮ. ೯–೫೯). [ಕಪ್ಪುರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಪ್ಪುರವೆಱಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದ (ಹಳುಕುಗಳ) ಮಳೆ : ಕರತಳಾಂಬು . . . ಕೃಷ್ಣನ ಮೇಲೆ ಪೊದಮ್ದುದಂದು ಕಪ್ಪುರವಱಿಯಂತಿರಾಲಿವಱಿ ಯಂತಿರಲರ್ದಱಿಯಂತಿರೆತ್ತಲುಂ (ಜಗದ. ೧೪–೯೪).

[ಕಪ್ಪುರ + ಮಱಿ^{೪}]

ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ, ಕಪರಬಾಳೆ, ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ : ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ ಕ್ರಮುಖ ಜಂಬೀರಗಳೊಪ್ಪುವ ಪಲಸ ರಸಾಲ . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಕರು ತಸ್ಪಲೊಳಿಸವುಲಿ (ಕಂಪನಿ. ೩–೩೩) ; ಎಲೆ ಉತ್ತಳಿಕೆ, ಕಪ್ಪುರವಾಳೆಯ ರನ್ನದ ಜಗತಿಯನು ತಾವರೆಯ ಹೂವಿನಿಂದ ಗುಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೦). **ಕಪರಬಾಳೆ** : "ಒಳ್ಳೆಯ ಕಪರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣು ವೆಂಕಮ್ಮ . . . ದೇವರ ಪ್ರಸಾದ ಬೇಡ ಎನ್ನಬೇಡಿ" (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೫). **ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ** : ಬೇಳೆದ ಕರ್ಪೂರವಾಳೆಯಲರ್ದ ಕುಂಕುಮದಾ ಪರಿಗಳಾಗಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೩).

[ಕಪ್ಪುರ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಪೆ^{೫})]

ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರದಂಬುಲ : ಅಳ ಬೋಳ್ಕೆಸಿದನು ಕಪ್ಪುರವೀಳೆಯವ ಹಾಯ್ದುದನು (ಕುವಾದ್ರೋ. ೧೫–೪೭).

[ಕಪ್ಪುರ + ವೀಳೆಯ]

ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಶುಂಠಿ, —ಸುಗಂಧದ ಬೇರು : ಜರ್ಜುರೋಗಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ ಯನ್ನು ತೇದು ಹಚ್ಚುವರ್ (ರೂಢಿ). **ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ** : "ಪನಿತ ಪಥ್ಯಂಗಿ ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ ಕೊಂಡೆ ಕುಂಡಿಗುಯಸ್ಯೈ" (ಮಂಗಾಶ. ೪೧–೬೩) ; ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ, ಗೋರಟೆ . . . ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೭೬). **ಕರ್ಪೂರಸುಂಟಿ** : (ಕ). [< ಸಂ. ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ]

ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಗಾಜು ಳರ್ಕಪು ಕಪ್ಪುರ ಸೆಟ್ಟಿ ಬೆಲವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕುಟಗ ಳಲುಕುಟುಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಸೋಹಕ. ೭–೧೬). [?]

ಕಪ್ಪುರಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ರಾಳ, —ಕಲ್ಲರಗು : "ನುಣು ಪಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಒಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಪ್ಪನೆಯ ಒಂದು ರಾಳಪದಾರ್ಥ ; ಕಲ್ಲರಗು : ಕಪ್ಪುರಾಳ" (Asphalt. ಇಂಗ್ಲಿ). [ಕಪ್ಪು$_{೬}$ (< ಕರ್ಪು$_{೧}$) + ರಾಳ]

ಕಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವಾಗು ; ಕರಿದಾಗು : ಮೈಯ ಗೌರ ಕಾಂತಿ ಕಪ್ಪುವಡೆಯಹಕ್ಕುಡೆ (ಮೂಸುಪಾ. ೬೮).

[ಕಪ್ಪು$_{೬}$ (< ಕರ್ಪು$_{೧}$) + ಪಡೆ$_{೨}$]

ಕಪ್ಪುವೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಕ್ಕುಬೀಳು ; ಬಲೆಬೀಳು (?) : (ಕಪ್ಪುಬಿಲ್ಲ ಅಕ್ಕೊರಕದಿಂದ) ಅಗಲಯ್ಯಾ, ಅಗಲಿ . . . ಹಾಳಾಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತೀವೆ (ಬಚ್ಚಿಶ. ೧೪೪–೧೬೨).

[ಕಪ್ಪು$_{೨}$ + ವೀಳ್$_{೧}$ (< ವೀಟ್ಟು$_{೧}$)]

ಕಪ್ಪುಸಂತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಂತೆ; ಕಾಳಸಂತೆ; ಕದ್ದುಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಒಂದಕ್ಕೆರಡು ಕೊಟ್ಟಾದರೂ ಕಪ್ಪುಸಂತೆಯಿಂದ ತಂದೇ ತರುತ್ತಾರೆ (ಪಂಚಭ. ೪೧). 'ಕಾಳಸಂತೆ' ಪರಾ. [ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಸಂತೆ]

ಕಪ್ಪುಹಣ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬಂದ ಹಣ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ: ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣದಿಂದ ಬರೆಯಲು ಬರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಫಲಕ; ಬೋರ್ಡು: ಕಪ್ಪುಹಲಗೆಯ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಾರಾಂಶವನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೫); ಒಂದು ಕಪ್ಪುಹಲಗೆ (Black board)ಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿದರೆ ಅವು ಅದರ ಮೇಲೆ ತಮಗೆ ತೋರಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆದು ಸಂತೋಷಪಡುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೦).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ)]

ಕಪ್ಪೆ$_1$ (ನಾ). ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಪ್ರಾಣಿ; ಮಂಡೂಕ; ಭೇಕ: ಕಪ್ಪೆಗಳುಮೆಸಡುಗಳುಮಿಲಿಗಳು ಮೊಂತಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಜೀವರಾಶಿಗಳಂ ಕೊಂದು ತಿನ್ಪೆಯಾದಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೪); ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱ್ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೪); ಬಾವಿಯ ಕಪ್ಪೆ ಸಮುದ್ರಮಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೭-೫ ವ); ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೫೪ ವ); ಕಲ್ಲಿನೊಳಗೆ ಇರುವ ಕಪ್ಪೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಉದಕ ಕೊಡುವ (ಪುರಂದ. ೧-೫೬-೧); ಕಪ್ಪೆ ತಕ್ಕಡಿಗೆ ಹಾಕಿದಂತೆ (ಗಾದೆ).
[ದೇ.॥ ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಪ್ಪೆ; ತೆಲು. ಕುವಿ. ಕಪ್ಪ; ಗೊಂಡಿ. ಕಪ್ಪೆ]

ಕಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಬೀಗ; ಕೀಲಿ: ಮನೆಗೆ ಕಪ್ಪೆ ಹಾಕಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕಪ್ಪೆ$_3$ 'ಕಪ್ಪು$_4$' ನೋ.

ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪೆ ಅರಭಟ್ಟನ್ ಶಿಷ್ಟಜನ ಪ್ರಿಯನ್ (ಇಆ. X, ೬೧-೧; 7ನೆಯ ಶತ). [ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ಅರಭಟ್ಟ ?]

ಕಪ್ಪೆಕೀಲಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಂಡಿಯ ಬೀಗ, —ಕೀಲಿ.
[ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಕೀಲಿ]

ಕಪ್ಪೆಕುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಒಬ್ಬನು ಬಾಗಿ ನಿಂತು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೈಯೂರಿ ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ.
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕುಪ್ಪುಳು]

ಕಪ್ಪೆಕುರ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಾಕಾರದ ಕುರು (ಕಿ). [< ಕಪ್ಪಕುರು]

ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಮಕ್ಕಳ ಕಪ್ಪೆಕೆಮ್ಮಿಗೆ – ತುಲಸಿ ಎಲೆಯ ರಸ ಒಂದು ಚಮಚೆಗೆ ಮೂರುಕಾಳು ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ಹಾಕಿಕೊಡುವುದು (ಮನೆಮ. ೨೪). [ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಕೆಮ್ಮು$_2$]

ಕಪ್ಪೆಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆನೆಯೂರ್ ಉತ್ತರ ಸ್ಯಾಮ್ ದಿಸಿ ಕಪ್ಪೆಗಲ್ಲೆ ಇನ್ತುಪೋಗಿ ರಾಜಂಗಾಟನೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೧೧-೧೨; ?). [?]

ಕಪ್ಪೆಗೂಂತು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ ನೆಗೆತ; ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಪ್ಪುವುದು (?): ಮದವದ್ವೈರಿಯನಾಂತು ಪೊಯ್ಯೆ ಜಯಶೀಲಂ ವಿಷ್ಣು ವಿದ್ವಿಷ್ಟನುರ್ಬ್ಬಿದ ಕತ್ತಾಜದೆ ಪಾಜಿ ಬಿಳ್ದ ತನಿಗಂಪಂ ಕಪ್ಪೆಗೂಂತಿಕ್ಕುತಿರ್ದ್ದುದು ವೀರ ರ್ಕ್ಕಳ ಬಿಳ್ದ ತೋಳ್ವಿಡಿದ ಖಳ್ಗಂ ಪೊಯ್ವ ಸೂಳ್ದೋಜುತಿರ್ದ್ದುದಿದೇ ನದ್ಭುತಮಾಯ್ತೊ ವೀರವಿಭವಂ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭೧-೧೭, 1160; ಶಾಪಮಂ. ೬೧೬ ನೋ).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಂತು. P ತಮಿ. ಕೂತ್ತು = ಕುಣಿತ]

ಕಪ್ಪೆಗೂಡು (ನಾ). ಹಸಿಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನಿಟ್ಟು ತಟ್ಟಿ, ಆಮೇಲೆ ಕಾಲು ಹೊರಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪೊಳ್ಳಾದ ಆ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮನೆಯಂತೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆ; ಗುಬ್ಬಿಗೂಡು (ಉಕ): ಕಪ್ಪೆಗೂಡು ಕಟ್ಟುವುದು, ಜಾರುಗುಪ್ಪೆ ಆಡುವುದು, ಓಡುವುದು – ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೮).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಗೂಡು]

ಕಪ್ಪೆಗೋಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪೆ, ಏಡಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ (?): ಆ ಹಳ್ಳದಾಗೆ ಒಂದೆರಡು ಕಾರೇಡಿ ಹಿಡುಕೊಂಡು ಬರಾನ, ಕಪ್ಪೆಗೋಲು ಹಾಕಿ (ಮಲೆಮ. ೧೩೪).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಜಂತುವಿನ ಇಬ್ಭಾಗವಾದ ಚಿಪ್ಪು; ಪ್ರತಿಭಾಗವೂ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ತಗ್ಗಾಗಿ ಹೊಳಪುಳ್ಳದಾಗಿರುವ ಚಿಪ್ಪು: "ಅಬ್ಧಿರೋಜಾ ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪು" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೭); ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸುಳಿಯು ಶುಕ್ತಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೪-೭); ಇಜ್ಜಲನ್ನು ತೇದು ಆ ಕಪ್ಪನ್ನು ಒಂದು ಕಪ್ಪೆಚಿಪ್ಪಿಗೆ ಬಳಿದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಬಾಣಅ. ೫೨). [ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಚಿಪ್ಪು (< ಸಿಪ್ಪು)]

ಕಪ್ಪೆಬೀಗ (ನಾ). = ಕಪ್ಪೆ ಕೀಲಿ (ಕಿ). [ಕಪ್ಪೆ$_2$ + ಬೀಗ$_1$]

ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪೆಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (?): ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಊರಿಕೊಂಡುಯೇಳುವಾಗ ಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕೆ ತೆಗೆವದೂ ಆವದುಂಟು ಅದು ಕಪ್ಪೆಬೈಸಣಿಗೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೬೦).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$ + ಬೈಸಣಿಗೆ]

ಕಪ್ಪೆಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಲಶುಕ್ತಿ – ಕಪ್ಪೆಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೯).
[ಕಪ್ಪೆ ? + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಪ್ಪೆರೊಟ್ಟಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಪ್ಪೇರೊಟ್ಟೇಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೪೪).
[ಕಪ್ಪೆ$_0$ + ರೊಟ್ಟ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಪ್ಪೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ಆಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (ಕಿ).
[ಕಪ್ಪೆ$_1$? + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕಪ್ಪೇಱು 'ಕರ್ಪೇಱು' ನೋ.

ಕಫ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದದಿಂ ನಾಭಿವರಂ ವಾತದ ತಾಣಂ ನಾಭಿಯಿಂದುರಂಬರೆಗಂ ಪಿತ್ತದ ತಾಣಮುರದಿನಾ ಮಸ್ತಕವರೆಗಂ ಕಫ [ಪಾಠಾಂ. ಖಪ]ದತಾಣಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨); ಕಫಪಿತ್ತಸಪರಿಷ್ಣುತಜರಾಮರಣ ಕಾಲ ಚಕ್ರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲೀ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೧-೫೦). ೨. ಕೆಮ್ಮಿದಾಗ ಉಗುಳಿನೊಡನೆ ಹೊರಬೀಳುವ ಶ್ಲೇಷ್ಮ: ಎರಡೂ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಫ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮನೋಸಂ. ೮೨). ೩. ಗೂರಲು ರೋಗ; ದಮ್ಮು: ಕಟುಕತ್ರಯದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮಧುರಪ್ರಯೋಗದಿಂ ಕಫಮನಾವನುಪಶಮಿಯಿಸಿದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೪೨); ರೋಗಾದ್ರಿಯ ಹೊಡೆ ಭಸ್ತ್ರಾಖ್ಯದಿ ಕಫರೋಗವನುರುಹದಱಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೩೩); ಕಫ ಕೆಮ್ಮು ದಮ್ಮು ಹತ್ತುವದು ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಂಡು ಬರದಿದ್ದರೂ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕಫಣಿ (ನಾ). ಮೊಳಕೈ. [ಸಂ.]

ಕಫನಿ 'ಕಪನಿ' ನೋ.

ಕಫಿ (ಗು). ಕಫ ಹೆಚ್ಚಾದ; ಕಫ ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವ.
[< ಸಂ. ಕಫಿನ್]

ಕಫೋಣಿ (ನಾ). = ಕಫಣಿ. [ಸಂ.]

ಕಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಅಟ್ಟೆ; ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ದೇಹ; ಮುಂಡ: "ಅಟ್ಟ ಕಬಂಧಮಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೨); ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ ಶ್ರಿಪ್ಪಕ್ಕನಕ್ಕ ಸ್ರೀವಜ ಕಬಂಧಮಂ ಸುಟ್ಟ ವೆಜೊ (ಪಾಂಚಾಳಿ. ೫-೬೬ ಪ); ದ್ವಿಪ್ ಕಬಂಧಾಳ್ ಭೂಡಕ್ಕೆವನೆಕ್ಕಂ ತೀವುವನ್ನಂ ಮುರಕರಕಾಸುತರ್ದರಂ (ಜಗದ. ೧೫-೨೫) ; ಅವಭೀಪಾಲಳನನಮಿದೆನು ಳಳನೊಳು ಸಾಲ ಹೆಣಹೊಟ್ಟಿಲ ಕಬಂಧದ ರುಧಿರ ಪೂರದಲಿ (ಉಪಾ.ಗ. ೪-೨೬); ಕರಳಬಂಧಸಂಕಳ್ಪ ನರಕ್ಕ ತೀರ್ಥಮು ಮಾಂಸ ಶೀಳ ಮಾಗಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೪ ಪ). ೨. ನೀರು. ೩. ಮೋಡ. ೪. ರಾಹು, ೫. ರಾಮನಿಂದೆ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟು ರುಂಡವಿಲ್ಲದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಕಂಡರು ಭೈರವಾಡಂ ಬರದ ಘೋರ ಕಬಂಧರಕ್ಕಸನ (ತೊರಕಾ. ೩-೧೨-೧೩); ಪಥದೊಳ್ ಕಬಂಧನಂ ಕೊಂದುಂ... ಶಾಶ್ವತ್ಯನು (ಕೈ ಪಾ. ೧೪-೫); ಕಬಂಧನಂ ಕಂಡೊಡನೆ ನಡುಗಿಡುಮು ತನು ತಪನಳುಲಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೪-೪೯). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧಕೆ (ನಾ).= ಕಬಂಧ ೫: ಎಚ್ಚಯುಳ್ಳ ಕೈಗಳನು ಳೆಳಡಲು ಕಬಂಧಳನ (ತೊರಕಾ. ೩-೧೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕಬಂಧನಾಟಕ (ನಾ). ಮುಂಡದ ಕುಣಿತ, —ನೃತ್ಯ: ಸ್ಫುರಿತ ಕರಣಿಕರಣಾತನರೋತ್ಪತ್ಯಮಾಂಗಂ ಕಬಂಧನಾಟಕರಂಗಂ ಸ್ಫುರಿತ ನವರುಧಿರ ರಂಗತ್ತರಂಗಮೊಪ್ಪಿಡುದು ವೀರಭಟರಣರಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೭). [ಕಬಂಧ + ನಾಟಳ]

ಕೆಬಕ್ಕನೆ 'ಕಬಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಬಚ (ನಾ). ೧. ಕವಚ (೨). ೨. ಮೇಲಂಗಿ: ವಾಲಗ ಊಡುತ್ತಿದ್ದವರು... ಹೊಸದಾಗಿ ತೊರಿಟ್ಟಿದ್ದ ಳರಿಗಿರಿನ ಕಬಚ ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮರಿಮು. ೬೬೬). [< ಸಂ. ಕವಚ]

ಕಬಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬಜೆ, ಕಬಜಾ, ಕಬ್ಜಾ, ಕಬ್ಜೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಧೀನ; ವಶ: ಊರ ಒಳ್ಳೆಬ್ಬನ ಮುಂದೆ ಅವನು ಜಮಿನಾ ಕಬಜೆ ಪಡೆಯುವವರಾಗಿ ಸಾಗು ಮಾಡುವವರಾಗಲಿ ಶಕ್ಯವೆ? (ಕರಮೀ. ೫೯); ಅವರು ತಯಾರಿಸಿದ ನರಾಯಿಯು ಅವರ ಕಬಜೆಯಲ್ಲಿ ಮೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ... ದಂಡ ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು (ಪಾಸಳ. ೫೪). ಕಬಜಾ: ಬೆಳೆಯ ಕಬಜಾ ಪಡೆಯಲು, ಪಡದಪ್ಪ, ಬಾಪುಸಾಹೆಬರ ಸಂಯುಕ್ತಪಳವು ನನ್ನದ್ದವಾಯಿತು (ಗ್ರಾಹಾಯು. ೨೦೯); ನಾಳೆ ನಮ್ಮಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಳಳಿಸಿ ಕಬಜಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ ಹೆಸರಲೆ ಮಾಡಿಸಿದಿತೀನಿ (ಬೆಳಭಾ. ೧೩೧). ಕಬ್ಜಾ: ಗೂಂಡಾಜನರ ನೆರಿಪಿಂದ ಅವನು ಜಮಿನ್ದಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಬ್ಜಾದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ (ಜ ಏಾ ನ್ವಾ. ೬೪); "ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ 'ಕಬ್ಜಾ' ದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದ್ದಲ್ಲಿ ಸಡ್ಡಾ ಮಾತೇ?" (ಕಪಟ. ೬೪). ಕಬ್ಜೆ: ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯ ಕಬ್ಜೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ನರಹರಿ ಮೊಗ್ಗಾವಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದು ತಿಪ್ಪನು ಊರೆಲ್ಲ ಡಂಗುರ ಸಾರಿಡಸು (ಸಮುಚೇ. ೬೫೪). [← ಅರ. ಕಬ್ಜ]

ಕಬಟೆ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: "ಕಬಟ – ಕಪಟ = ವಂಚನೆ" (ತ ದ್ರ ಕೋ. ೬); ಅಱಿಯಬಹುದಿವ್ವಮ್ಮವರ ಕಬ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟದ ಳಬುತನವಂಜರಿನುತ ಕೂಡಿಬಾರದು ಪರಸಿದರ್ಶೆದಿಯಾಗಿರದು (ತೊರಕಾ. ೩-೧೨-೩೭) [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕಬಡಿ 'ಕಬಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕಬಡ್ಡಿ, ಕಬಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಂಪಿನ ಆಟ; ಗುಡುಗಿ ನಾಟ; ಹುತುತು (ಉಳ): "ಕಬಡ್ಡಿಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಯವರು ಗೆದ್ದರು (ಜೂತಿ). **ಕಬಡಿ**: ಶಾರೆಗಳಲ್ಲಿ ಳಬಡಿ, ಕೊಕ್ಕೊ ಆಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರಂಪ್ರಾ). [← ಹಿಂ. ಕಬಡ್ಡಿ]

ಕಬರಸ್ತಾನ, ಕಬರಸ್ತಾನ (ನಾ). (ಮುಸ್ಲಾಮ್ ರಲ್ಲಿ) ಶ್ಮಶಾನ, —ಹೆಣಗಳನ್ನು ಹೂಳುವ ಜಾಗ; ಗೋರಿ: ಮಾಜಾ ಹಾಪಿಜ ಮಹಮ್ಮದ ಹಾನಸಹೇಬರು ಮೊಹಲಾಯ ಕಾಲಕಾಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಬರಸ್ತಾನ ಮೂನ್ಯದ ಹೊಲ (ಎಳ. IX, (೩), ಆಪಿ. ೩-೪; 17ನೆಯ ಕತ); ರಸೂಲರಭಾಯಂ... ಕಬರಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಕ್ರಯಾಣ ಬೆಳಿಪಿದ್ದ (ದೀಪಹ. I, ೧೫೧). **ಕಬರಸ್ತಾನ**: ಮುಸಂಗಮರ ಕಬರಸ್ತಾನದ ಬಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೯೪-೨ ; ೨).

[← ಹಿಂ. ಕಬರಿಸ್ತಾನ್, ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್ ; ಪಾರ. ಕಬ್ರಿಸ್ತಾನ್]

ಕಬರಸ್ತಾನ 'ಕಬರಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಬರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣಿದು ಜಡೆಹಾಕಿದ ತಲೆಗೂದಲು; ಳಟ್ಟು ಮುಡಿ; ಜಡೆರು: "ಕಬರಿ ಬಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮವಲಾ ಳಟ್ಟು ಮುಡಿ" (ಜಂಗಂಕಾ. ೪೪-೬); ರಿಬುಗಳ ಸೀಳ ಳರುಳನು ಮುಡಿಸ ದಿಹನೇ ನಿನ್ನ ಕಬರಿಯಲಿ (ಳಂಕ್ಷ್ಮಾಳು. ೬-೧೨); ಕಬರೀ ಬಬರೀಪರಿ ಪುಲ್ಲಮಲ್ಲಿಗಾಮೋದದುರಿಧೂರಿಣಂ (ದಮಸ್ಯ. ೬-೫೮); ಕುಳ್ಳವಾದ ಸುರಗಿ ಪುಷ್ಪಗಳ ದಂಡೆಯಿಂದ ಕಬರಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಕಾಂಕರಾ. ೧೧). "೨. ಜಾಲಿಯ ಗಿಡ. ೩. ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ. ೪. ಕೆಂಪು ಳಣಿಗಿಲೆ" (ಗುವಿಮೋ. ೬). [ಸಂ. ಕಬರೀ]

ಕಬರಿಕಾಬಂಧ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿದಮುಡಿ; ಹೆರಳು; ವೇಣಿ: ಮೃಗಳೂಪ ಮಧ್ಯ ವಿಳಾಸೀಲ ಕಬರಿಕಾಬಂಧಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ ಳಾವಿಪಿ (ಪಂಪಕಾ. ೪-೯೦). [ಸಂ. (ಕಬರಿಕಾ + ಬಂಧ)]

ಕಬರಿಧರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ: ಗಳಯಮುಖರ ಕಬರಿಧರರಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕಬರಿ + ಧರ]

ಕಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚು: ಮನದಲ್ಲಿಪಿತು ಬಳಲಿಪಳೆಯನಿತ ತೊಲಗಿಪ ವಸ್ತವಲ್ಲಿ ಕಬರಿಸುತೆ ಮೂರ್ಛೆಯನು ನಾರ್ಕೆಯಿಂದಲ್ಲಿಪಲು ಳಕ್ಕೆರೆವುತೆ (ನವವೀಚೂ. ೩೬-೩೨).
[ಕಬರು$_1$ + -ಇಸು$_5$]

ಕಬರೀಧರ (ನಾ). ಭಾರವಾದ ಮುಡಿ: ಗುರು ಕಬರೀಧರಶ್ಮಶಳಕ ರೋರುಧರಶ್ಮಿತಿಯಂ ಸ್ವಭಾವಮಂಥರಗತಿಯಪ್ಪ ತೆಸ್ಸಗೆ (ಜಗದ.೩-೪೬); ಸೋರ್ದ ಕರ್ಪಾಸಕ್ಕಳಕಮಾಲೆಯೊಂತೆ ಕಬರೀಧರದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫); ಕಬರೀಧರಕ್ಕೆ ಕೊರಲೊಪ್ಪಂಕೆ... ಎತ್ತಂ ಪರಿದುಸೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೧೧). [ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಧರ)]

ಕಬರೀಭಾರ (ನಾ). = ಕಬರೀಭರ: ಅಂತು ಕೃಷ್ಣಯ ಕೃಷ್ಣಕಬರೀ ಭಾರಮಂ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨); ತನು ಲಾತಾಂಗಿಯರ್ಕಳ ಕಬರೀ ಭಾರಕ್ಕಂ... ಬಳ್ಕ ಳರಮೆ ಬಡಸಿದು ನಡುಗಲ್ (ಶಾಂಪುರಾ. ೧೦೦೪).
[ಸಂ. (ಕಬರೀ + ಭಾರ)]

ಕಬರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು (?): ಉಭಯದಂಡಜಗಳಿಗೆ ಕಬರದ ಸುಪ್ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಗಜಸನಿಳೆಯನ್ನು (ಪಪಮೋ. ೫೪-೩೪). 'ಕಬರಿಸು' ಪರಾ. [< ಅರಬರು?]

ಕಬರು$_2$ 'ಳವರ್$_1$' ನೋ.

ಕಬರು$_3$ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಕಬರುದಾರು 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಕಬಲ, ಕಬಳ$_2$ (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು ; ಗ್ರಾಸ : ಸರಳಾನ್ನ ಸಿಕ್ಥ ಕಬಲಂ ಭಾವಿಸಲ್ಕೆ ತಾನುರುತರೋದುಂಬರದ ಪಣ್ಣಲ್ಲವೇ (ಅರಾಚ. ೧೦–೧೧) ; ಬಾಯೊಳಗಿರುವ ಪಿಂಡಂ ಕಬಲವಂ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೫). **ಕಬಳ$_2$** : ೧. "ಕಬಳಮಾಹುತಿಯೆನಲ್ ತುತ್ತೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೭) ; ತತ್ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೦) ; ತಾ ಹಿಡಿದ ಕಬಳವನಿತ್ತನಾ ಮುನಿವರನ ಹಸ್ತದಲಿ (ಜೀವಂಡ. ೫–೬೨) ; ಮಾರಿಯಾ ಕಬಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಕುಱಿಯಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೨–೨೪) ; ಏಳುವಲ್ಲಿ ಮಲಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಕಬಳಮಂ ನುಂಗುವಲ್ಲಿ (ಮಲ್ಲಡ. ೨–೪೦). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : ಮೊದಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಹರವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಂ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಆ ಬಳಿಕ ವಾತ ಪಿತ್ತಂಗಳು ತಾವೆ ಶಮನವಹುದಾಗಿ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಂಡೂಷ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕವಲ]

ಕಬಲನ, ಕಬಳನ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವಿಕೆ ; ನುಂಗುವಿಕೆ. **ಕಬಳನ** : ೨. ಉಂಡೆಮಾಡುವಿಕೆ : ಪ್ರೇಮಿ ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮಂತ್ರದಿಂ ಗ್ರಹಣವೈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದುಂಡೆಯಂ ಮಾಡಿಯೊಣಗಿಸುವುದಾ ವಾಮದೇವಾಗ್ರಮಂತ್ರದೊಳು ಕಬಳನ ಶೋಷಣಂಗಳೆಂದಱಿ ಕುಮಾರ (ವೀಶೈಪು. ೭–೫–೧೮).

[< ಸಂ. ಕವಲನ]

ಕಬಲಾಳಿ (ನಾ). ತುತ್ತುಗಳ ಸಾಲು, —ಸಮೂಹ (?) : ಸಬಲಾಢ್ಯನೆಂದೆನಿಸಿ ಭರತನೈತಂದೊಡಂ ಕಬಲಾಳಿಯೆನಿಸುವೆಂ ಶಾಕಿನೀಗಣಕೆಂದು ಪಲ್ಮೊರೆದು ಗರ್ಜಿಸಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೯–೧೩).

[ಕಬಲ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಬಲಿ 'ಕಬ್ಬಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕಬಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು (?) : ಬಹಳತೆಯ ಭಣಿತೆಯಲಿ ಮಾಱಾಂತ ಹಿಮಕರಕುಲಚರನ ಘನವಿಗ್ರಹಕೆ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ] ಬಲಿಕ್ಕಿದಳು ಗಗನದ ತರಣಿ ಕಳವಳಿಸೆ (ತೊರರಾ. ೫–೧–೧೬). [ಕಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಕಬಲಿತ, ಕಬಳಿತ (ಗು). ೧. ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ ; ನುಂಗಲ್ಪಟ್ಟ. ೨.(ಆಲಂ) ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ. **ಕಬಳಿತ** : ದಿಲ್ಲಿ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಮಗಧ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಯವನರಿಂದ ಕಬಳಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಕಬಳ$_1$ 'ಕಬ್ಬಿಲ' ನೋ.

ಕಬಳ$_2$ 'ಕಬಲ' ನೋ.

ಕಬಳಂಗೊಳ್, ಕಬಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುನುಂಗು ; ತಿನ್ನು : ಮೃದು ಪಲ್ಲವಂಗಳಂ ಕಬಳಂಗೊಳುತ್ತುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬–೨೦) ; ಕಬಳಂಗೊಂಡು ಸೊಗಡುದಂಬುಲಮಂ . . . ಬಗೆಯಂ ಬಂದಿವಿಡಿದು ಕೂಡಿದನಾ ಕಾದಲನು (ಜಯಕಾ. ೮–೪೬). **ಕಬಳಗೊಳ್** : ಕಬಳಿ[ಳ]ಗೊಂಡುದೊ ಬಯಲ ಭೂತಮೆಂಬಂತೆ (ನವಮೋ. ೧೨–೫೯).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಬಳಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು ; ತಿನ್ನು ; ಭಕ್ಷಿಸು : ಕಾಲತ್ರಯದೊಳು ಪರಿಪೂತವಹ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಕಬಳಗೆಯ್ದು ಸಲೆ ನೂತನವೆನಲು ಲಿಂಗಕೂಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೪–೮೨).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಬಳಗೊಳ್ 'ಕಬಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಬಳನ 'ಕಬಲನ' ನೋ.

ಕಬಳಾಹಾರ (ನಾ). ತುತ್ತು ಉಣ್ಣುವಿಕೆ ; (ಯತಿಗಳು) ಉಣ್ಣುವ ಲೆಕ್ಕದ ತುತ್ತು : ಲಾಭಾಂತರಾಯ ಕ್ಷಯದಿಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಕಬಳಾಹಾರ ಕ್ರಿಯೆಯುಳ್ಳ ಕೇವಳಿಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೪–೧೨) ; ಕಬಳಾಹಾರ ನರರ್ಗಂ ಪಶುಗಳ್ಗೆಯಕ್ಕುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೨–೫) ; ಕ್ರೋಧಂ ಪುಟ್ಟಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೇವಲಿಗಳು ಮಾತನಾಡುವರು ಕಬಳಾಹಾರಂಗೊಳ್ವರು (ಕಗವಿ. ೯೯ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + ಆಹಾರ].

ಕಬಳಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಕರಂಡ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ ? (ಮೈಔಗಿ. ೧೮–೩೨೨). [?]

ಕಬಳಿತ 'ಕಬಲಿತ' ನೋ.

ಕಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಂಗು ; ತಿನ್ನು ; ಮುಕ್ಕು : ಧರೋತ್ತಿಷ್ಠ[ತ್ಸು] ಕಂದಂಗಳನೆ ಕಬಳಿಸುತ್ತುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೩೯) ; ಅಡಕುತಿರ್ದರು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರು ತುಡುಕಿ ಕಬಳಿಸುತಿರ್ದನಲ್ಲಮನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩–೨೩) ; ಕಲಿತನವಂ ಕಬಳಿಸುವ ಶೌರ್ಯದಿಂ ಮೆಱೆವ ರಾವುತರ ಪುರೋಭಾಗದೊಳ್ ನಿಂತಿರುವ ಅಶ್ವಸೇನಾಪತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮–೧೪) ; ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೆ ಹಿಟ್ಟನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಬಳಿಸಿತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೪೯). ೨. (ಆಲಂ) ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಲಪಟಾಯಿಸು ; ಮೋಸದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಎಲ್ಲ ಚಿನ್ನವನ್ನು ತಾನೇ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನ ಯೋಚನೆ (ಕಥಕ. ೬೨) ; ಎರಡು ಹೊಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕಬಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೨).

[ಕಬಳ$_2$ (= ಕಬಲ) + –ಇಸು$_3$]

ಕಬಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಬಳಿಸು : ಆ ಕರಣಗಳ ಸುಜ್ಞಾನಪ್ರಭೆ ಆನಂತಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸುವುದು (ಅವಚಂ. ೪೦೨–೨೬೧ ಟೀಕೆ) ; ಅಂತಹ ಅಪಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಲಭವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಬಳೀಕರಿಸಲು ಬಾಯಿತೆರೆದು ಕಾದಿದೆ (ಪತಿ. ೧೦೭).

[ಕಬಳೀಕರಣ$_0$ + –ಇಸು$_2$]

ಕಬಾಡ, ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಏತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ತರುವ ಹೊರೆ ; ಒಂದು ಎತ್ತು ಹೊರುವಷ್ಟು ಹುಲ್ಲು, ಸೌದೆ, ಮೊದಲಾದುದು ; ಎತ್ತುಹೊರೆ : ಅರಿಯ ಬಲ ಪೌಜುಯೆತ್ತಿ ಬಂದರು ಕಬಾಡದ ನೆವದೊಳು (ಸೌಂವಕಾ. ೭–೩೧). ೨. "ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವ ; ಒಂದು ಜಾತಿ". (ಜಾನಕೋ. ೩೪). **ಕವಾಡ** : ೧. ಹುಲ್ಲ ಹೇರುವಡೆ ಬಂದಿರುವ ಕವಾಡದ ಝುಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೩–೭೨). ೩.(?) : ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಖೋಬರಿ ಕವಾಡ ಹೊರತಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೪೯–೧೮ ; 1641) ; ಖೋಬರ್ರಿ ಕವಾಡ ಹೊರ್ರತ್ತಾಗಿ ಹೇರ್ರಿಕೊಂಬ ಜ್ಜಿನಿಸೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೩೭–೨೨ ; 1643) ; ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿಪಟ್ಟಿ ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಅಕ್ಕಿ ಭತ್ತ ರಾಗಿ . . . ಜವಳಿ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೮–೧೫ ; 1670) ; ಖೊಬರಿ ಕವಾಡ ಮುಂತಾದ ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೫೮–೯ ; 1674).

[ದೇ. ? ‖ ತಮಿ. ಕಪಾಡ ; ತೆಲು. ಕಬಾಡ. / ಸಂ. ಗವೋಢ]

ಕಬಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರೆ ತಂದು ಮಾರುವವನು ; "ಎತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ಮಾರುವವನು" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [ಕಬಾಡ + –ಇ$_3$]

ಕಬಾಡಿಗ, ಕವಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕಬಾಡಿ : ಈ ಕಾಯಕವನ್ನೇ ಜೀವನಾಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಬಾಡಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿಮಣಿಯಾತ (ಶರಚ. ೨). **ಕವಾಡಿಗ** : ೧. ಗಾಣಿಗರು ಕವಾಡಿಗರು ಹುವ್ವಾಡಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೬). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು ; ಗೊಲ್ಲ : ಈ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕವಾಡಿಗರೇನಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ? ದನಕರು ಓಡಾಡಿ ಹೀಗೆ ಸಮೆದುಹೋಗಿದೆಯೆ ? (ಮನೋನಂ. ೧೪೮). [ಕಬಾಡ + –ಇಗ]

ಕಬಾಡು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೊರೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಬಿಟಿ ಬೇಗಾರ ಕಬಾಡು ಕುದುರೆ ಸುಂಕಯಿವು ಮೊದಲಾವೆಲ್ಲಾ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೭–೩೦; 1637). [< ಕಬಾಡ ?]

ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕಬಾಬ ಎಂಬ ಗಿಡದ ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣು: ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭).

[← ಹಿಂ. ಕಬಾಬಚೀನೀ; ಮರಾ. ಕಬಾಬಚಿನೀ]

ಕಬಾಬು (ನಾ). ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಸುಡುಬಾಡು; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾಂಸದ ಅಡುಗೆ: ಈ ದನಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಯ್ದು ಕಬಾಬು (ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ) ಮಾಡುವೆವು (ಕೋಹಿನೂ. ೧೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಬಾಬ್]

ಕಬಾಯಿ1, ಕಪಾಯಿ, ಕವಾಯಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಇಳಿ ಬೀಳುವ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಜೀನಗೆಲಸದ ಕಬಾಯಿ ಪೈಠಣೆ ಸುತ್ತು ತಾನೆಸೆದಿರೆ ಬಾದುರನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮–೭೮); ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಪದಕ ಕುಂಡಲವಿತ್ತನೊಡನೆ ಕುಲ್ಲಾಯಿ ಕಬಾಯಿ (ಭರಡ. ೨–೯೦); ಮಿಸುನಿಯಲಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಕಬಾಯಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೩–೪೦). **ಕಪಾಯಿ**: (ಕಿ). **ಕವಾಯಿ**: (ಕಿ).

[← ಹಿಂ. ಕಬಾಯ್; ಪಾರ. ಕಬಾ; ಮರಾ. ಕಬಈ; ಕಬಾಈ.

ಕಬಾಯಿ2 (ನಾ). ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮುಖವಿರುವ ಪಾತ್ರೆ; ಗೋಮುಖ; ಕಾಗೆ. [< ಕಾಗೆ + ಬಾಯಿ ?]

ಕಬಿಲೆತ್ತಿ, ಕಬೆತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಪಿಲೆ ಬಣ್ಣದ ಹಸು. **ಕಬೆತ್ತಿ**: ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಕಬೆತ್ತಿ ಆಕಳದ ಹಾಲನ್ನು ಕಂಚಿನ ಗಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಯ್ದು (ದಂಬನಾ. ೧೨); ಧನವಂತರೀ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ – ಸ್ವಲ್ಪ ಕಬೆತ್ತಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು (ನಾಲ್ಕು) ಹನಿ ಮಾತ್ರ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಕಂಬಹು. ೧೮). [← ತುಳು. ಕಬಿಲೆತ್ತಿ]

ಕಬುನಕೆಲಸಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ: ಆ ಕಬುನಕೆಲಸಿ ಅಂಜಲವಿರುವೋಜಗಳಿಗೆ ಸ್ತಾನದಲೂ ಸಿವದಿ ಹಳಿಲೂ ಗದೆ ಖ ೧ ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಸಂದು (ಎಕ. X (3), ಮುಳಬಾ. ೩–೧೨; 1430). [ಕಬುನ್ಯ (< ಕರ್ಪೊನ್) + ಕೆಲಸಿ]

ಕಬುಲಾಯತಿ 'ಕಬೂಲಾತಿ' ನೋ.

ಕಬೂತರಖಾನೆ (ನಾ). ಪಾರಿವಾಳಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸಾಕುವ ಸ್ಥಳ; ಪಕ್ಷಿಶಾಲೆ: ಗುರಿಕಾರ ಕಬೂತರಖಾನೆ ಪುಟ್ಟಿಯನ ಮಂಟಪ ಸೇವಾರ್ತ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೯೬–೪; 1798).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಬೂತರ್‌ಖಾನಾ]

ಕಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳನಿಕೆ ಕರ್ಪೂರ ತುಜುವಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦–೫; 930). [?]

ಕಬೂಲ್ 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೂಲಾತಿ, ಕಬುಲಾಯತಿ (ನಾ). ಬರಹದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬಾಯಿ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಪ್ಪಂದ; ಸಮ್ಮತಿ ಪತ್ರ: ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಬೂಲಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ವಾಪಸ್ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗಾಯ ಮಾಡೋಣ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೯೧). **ಕಬುಲಾಯತಿ**: ರೈತರೆಲ್ಲಾ ಕಬುಲಾಯತಿ ಬರಕೊಟ್ಟು ಪಾಲು ಒಪ್ಪಿಸಿದರ ನೀವೇನು ಮಾಡಾವರ ದೀರಿ? (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೯); "ಕಬುಲಾಯತಿ ಇಲ್ಲೇನೊ?" (ವಿಜಶ್ರೀ. ೪೧). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲಿಯತ್]

ಕಬೂಲಿ, ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲು (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಸಮ್ಮತಿ: ಈಗ ಜನರ ಕಬೂಲಿ ಇದ್ದರ ಕಾಳು ಹಂಚರಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೨); "ಅವನ ಕಬೂಲಿ ತಗೊಂಡ ಮ್ಯಾಲೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ. ಆತಿಲ್ಲೊ? (ಅನ್ನ. ೨೩೯). **ಕಬೂಲ್**: ಸ್ವಾರ್ಥ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ, ಕಬೂಲ್! ಅದರ ಪರಾರ್ಥಾದರೂ ಏನದ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೫೬). **ಕಬೂಲು**: ಫರಾಶೀಸರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಬೂಲು ಮಾಡಿಕೊಡರು (ಕಗವಿ. ೧೮೪ ರಾಜೇಂದ್ರನಾಮೆ); ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಬೂಲು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ತಳಿರು. ೯೫).

ಕಬೂಲಬಡು = ಕಬೂಲಾಗು: ನಿಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿಯವರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೂ ಕಬೂಲಬಟ್ಟಾರೆ (ಎತ್ತಿಕೈ. ೭೫). **ಕಬೂಲ ಮಾಡಿಸು** = ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮ್ಮತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಆಕೆ ಶೇಷಣ್ಣನನ್ನು ಕಬೂಲಮಾಡಿಸಿದಳು (ವೈನಿ. ೪೩). **ಕಬೂಲಮಾಡು, ಕಬೂಲು ಮಾಡು** = ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: "ಸರಿ, ಭೂತಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಈಗಲಾದರೂ ಕಬೂಲ ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ ಹೇಗೆ?" (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೫); ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕ ಕಬೂಲಮಾಡ್ತಿದ್ದೆ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೪); ಅವರು ಹೇಳಿದಂಥಾದ್ದನ್ನು ಕಬೂಲುಮಾಡಿ ಕೇಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೦). **ಕಬೂಲಾಗು** = ಕಬೂಲ ಮಾಡು: ಏನೊಂದು ಸಹಾಯ ಸಂಪತ್ತು ಬೇಕಾದರೂ ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆಯಂತಾ ಕಬೂಲಾಗಿ ಹೇಳಿದರಿಂದ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೩); ಅರಶಿನವರು ಕಬೂಲಾಗದೆಯಿದ್ದು (ಹೈದರ. ೩೪).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಬೂಲ್; ಮರಾ. ಕಬೂಲ್, ಕಬೂಲೀ]

ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು 'ಕಬೂಲಿಜವಾಬು' ನೋ.

ಕಬೂಲಿಜವಾಬು, ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಆರೋಪಿಯು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಹೇಳಿಕೆ: ಕಬೂಲ್ ಮಾಡದಿದ್ರ ಹಾಂಗ ಸಾಫ್ ಬರದು ಬಿಡತೇವಿ ಕಬೂಲಿಜವಾಬ ಕೊಟ್ರ ನಿನಗ ಮುಂದ ಫಾಯಿದೆ ಐತಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೬). **ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು**: ಕಬೂಲಿಜಬಾಬು ಎಂದರೇನು? (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪೮).

[ಕಬೂಲಿ + ಜವಾಬು. / ಮರಾ. ಕಬೂಲೀ ಜಬಾಬ್]

ಕಬೂಲು 'ಕಬೂಲಿ' ನೋ.

ಕಬೆಕ್ಕೋಲು 'ಕವೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಬೆತ್ತಿ 'ಕಬಿಲೆತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬೋಜೆ 'ಕಪೋತಿ1' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಜಾಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಒತ್ತೆಹಾಕಿದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ನಿಗದಿ ಪಡಿಸಿದ ಅವಧಿಯ ವರೆಗೆ ಸಾಲಗಾರನ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು.

[ಕಬ್ಜಾ (< ಕಜಜೆ) + ಒತ್ತೆ]

ಕಬ್ಜೆ 'ಕಬಜೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬ1 (ನಾ). ಕಾವ್ಯ; ಕವನ: ಈಗಡಿನ ನೆಗಟ್ತೆಯ ಕಬ್ಬದೊಳೊಡಂಬಡಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೨); ಮುನ್ನಿನ ಕಬ್ಬಮನೆಲ್ಲಮಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿದುವು ಸಮಸ್ತಭಾರತಮುಮಾದಿಪುರಾಣ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯); ಕೋಮಳಮಕ್ಕುಮೆ ಸಹಜಮಿಲ್ಲದಾತನ ಕಬ್ಬಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೪೯); ಕಬ್ಬಿಗರೋದುಗಬ್ಬವ ಹಾಡುಗಬ್ಬವ ಕಬ್ಬದೊಳೊರೆವರು (ಭರಡ. ೧–೬); ಅಂಜದೆಯಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಪುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧–೨೯).

[< ಪಾಲಿ. ಕಬ್ಬ, ಕವ್ಯ, ಕಬ್ಯ; ಪ್ರಾ. ಕವ್ವ. / ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಬ್ಬ೨ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಧಾನ್ಯ; ಕಂಬು (?) : ಕಬ್ಬದ ಕೆಯ್ಯಾನ್ದು ಲಿಗಿಭ × × × ರ್ಗ್ಗೆ ಸರ್ಬ್ಬಾದದಿವ್ಯಪರಿಹಾರನ್ದೇವ ಭೋಗಮ್ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩–೪೨; 968). [?]

ಕಬ್ಬ೩ 'ಕಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಕಬ್ಬಕ್ಕಿಗಳ ಹಿಂಡು : ಒಡನೆ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಱಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೭೦).

[ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ (< ಕರ್ಬಕ್ಕಿ) + ಪಿಂಡು೨]

ಕಬ್ಬಗಣ್ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿ : ರಸಿಕಂಗಡವಿ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿಂಮಿಗಿಲ್ ಸೊಗಸಲ್ತೆ ಜೊತೆಯಿರಲ್ಕೊಲಿದ ಪೆಣ್ ಮೇಣ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಬ್ಬಗಣ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪–೭೭). [ಕಬ್ಬ೧ + ಕಣ್]

ಕಬ್ಬಟೆ 'ಕಪ್ಪಡಿ೧' ನೋ.

ಕಬ್ಬಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಟೆ : "ಜತುಕಾ, ಜತೂಕಾ, ಅಜಿನ ಪತ್ರಾ–೩ ಕಬ್ಬಟೆಹಕ್ಕಿ, ಕತ್ತಲವಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧).

[ಕಬ್ಬಟೆ (< ಕಪ್ಪಡಿ೧) + ಹಕ್ಕಿ೧ (< ಪಕ್ಕಿ೧)]

ಕಬ್ಬಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಕಾಂಕರ :—ಕಬ್ಬಡವಿ, ಕಂಚಿವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [?]

ಕಬ್ಬತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : ಮದನಫಲಂ ಸೊರೆ ಕಬ್ಬತ್ತಿ ಪಂತಿ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಗುಡಂ ಯವಕ್ಷಾರಮುಮಂ ಮಿದಿದಿಡುಗೆ . . . ಕುದಿಸಿ ದುಗ್ಧದಿಂ ತಾನವಳ್ ರಜಸ್ವಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ ೯–೧೭೩).

[< ಕರಿದು + ಪತ್ತಿ ?]

ಕಬ್ಬದ್ದು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹದ್ದು; ರಣಹದ್ದು (?) : ಮಿಕ್ಕಾದ ಕಿಱು ಹಕ್ಕಿಯ ಕೊಂದು ಕುಕ್ಕೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೆಬ್ಬದ್ದ ಹಿಡಿದು ಕಬ್ಬದ್ದ ಬಾಣಸವ ಮಾಡಿ ಹುಲಿಯ ಹಲ್ಲ ಕಿತ್ತು (ಪ್ರಭೋಗ. ೧೫೮–೩). 'ಕಬ್ಬಾರೆ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಪದ್ದು (< ಪರ್ದು)]

ಕಬ್ಬನ್ನಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬನ್ನಿಮರ : ಹೊನ್ನೆ ಕುಟಜಂ ಕಬ್ಬನ್ನಿ ಸೀವನ್ನಿ ತುಂಬುರು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ).

[< ಕರಿದು + ಬನ್ನಿ೧]

ಕಬ್ಬಪ್ಪು 'ಕಬ್ವಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಬ್ಬರಿಸು 'ಕಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕಬ್ಬರ್ತಿ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವಳು; ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ : ಹಾರುವರು ಕಬ್ಬರ್ತಿ ಯಾತ್ಮಕುಮಾರರನು ನೆಚ್ಚೆಮ್ಮನತಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಲಿ ತಗುಳಿಳೆಯನಾಳಿದ ದ್ರೋಹಿ ನಿನ್ನವರ ತೋರು (ಜಿನಭಾ. ೭೯–೨೭). [< ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ ?]

ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಲಸು (ನಾ). ಕಾಡುಹಲಸು : ನಿಂಬಿಗಳಾಲಜಾಲ ಕಬ್ಬಲಸುಗಳತ್ತಿ ಮತ್ತಿ . . . ಪೆರ್ದಿದಿರುಣ್ಮದ ಬೆತ್ತಮೆತ್ತಲುಂ ಕಲಸಿರೆ ಕಾಡು ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಕಂಗಳನಪ್ಪಿದುದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪–೪). 'ಕಾಟ್ಪಲಸು' ಪರಾ.

[< ಕಾಡು೨ + ಪಲಸು]

ಕಬ್ಬಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಲ್ಲು (?) : ಹೆಬ್ಬಾಕಲಲ್ಲಿರುವೊ ಕಬ್ಬಲ್ಲ ಬೆನವಗೆ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ ನೆನಗಡಲೆ ಸಲಿಸುವೆ ಕಬ್ಬಲ್ಲ ಬೆನವಕೊಡು ಮತಿಯ (ಜಗೀತೆ. ೫). [< ಕರಿದು + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಬ್ಬಸ 'ಕರ್ಬಸು೨' ನೋ.

ಕಬ್ಬಸು 'ಕರ್ಬಸು೧' ನೋ.

ಕಬ್ಬಸುರಿ 'ಕರ್ಬಸುರಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ 'ಕಬ್ಬಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ೨ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳ, ಕಬ್ಬಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಳ್ಳ; ಆ ಹಳ್ಳದ ಬಳಿಯ ಊರು : ಊರಿಂ ಪಡುವಲು ಕಬ್ಬಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡ ಮತ್ತರಾಜು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೮೩; 1147). **ಕಬ್ಬಳ** : ಕಬ್ಬಳದ ಗುರುಗಳ ಮಗ ಹರಿಗ ಜೀಯನ ಮಗ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೭–೪೨; 1216).

[< ಕರಿದು + ಪಳ್ಳ]

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ೧ 'ಕರ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ೨ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ (?) : ಪಸುಂಬಂ ಕಟ್ಟೆ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ ಬಂದೆಡದೊಳ್ ದೀಪ್ತದೊಳಾಂದುವೇಜಿತು ಸೃಗಾಲಂ ತಿರ್ದಿ ಮೇಲ್ದಿಣ್ಣೆಯಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೭೨). [?]

ಕಬ್ಬಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ಕಬ್ಬಾತೆ ಹಕ್ಕಿಗಳ್ ಚಲಿವ ಪಕ್ಷಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೩೩). [?]

ಕಬ್ಬಾಯ್ 'ಕರ್ಬಾಯ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾರೆ (ನಾ). ರಣಹದ್ದು; ಹರಡೇ ಹಕ್ಕಿ : "ಕಬ್ಬಾರೆ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಚೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬–೩೩); ಲೋಹಪೃಷ್ಠಃ, ಕಂಕಃ–೨ ಹರಡೇಹಕ್ಕಿಯಂದರೆ ಹದ್ದುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ, ಕಬ್ಬಾರೇ ಹದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). 'ಕಬ್ಬದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕಬ್ಬಾಳ 'ಕರ್ಬಾಳ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿ, ಕಬ್ಬ೩ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಉಕ್ಕಿನ ತುಂಡು, —ಉಕ್ಕಿನ ಕಡಿ; ಕಡಿವಾಣ : "ಕಬ್ಬಿ ಕವಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೩); ಕನಲ್ದು ನಂಟಿಸುವ ದುಷ್ಟತುರಂಗಚಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಯಂ ತುಡಿಸುವ (ನಳಚಂ. ೬೫೦); ಟೆಬ್ಬರಿಸುವಿಂದ್ರಿಯ ತುರಂಗದ ಕಬ್ಬಿ ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೧೧); ಕಬ್ಬಿಯ ಘಣಘಣತ್ಕಾರದ ಗಢಾವಣೆಯ . . . ಕುದುರೆ ಬೀಜಿತು ಭಯವನಹಿತರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೦–೩೩); ಇಕ್ಕೆಲದೊಳು ಕಬ್ಬಿಯೊಳು ಕಟ್ಟ ನೇಲುತಿರ್ಪುಕ್ಕಿನ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೪೮). **ಕಬ್ಬ೩** : ಎಡಗಯ್ಯೊಳುತ್ತರೋಷ್ಠದ ಕಡೆಯಂ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕಬ್ಬಮಂ ಬಲಗಯ್ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದೊಂಗೆ ಪಶ್ಚಿಮದೆಡೆವರೆಗಂ ಸೀಳ್ದಡೇಂ ಬಲಸ್ಥನೊ ಕೃಷ್ಣಂ (ಬಂಹರಿ. ೬–೧೯).

[< ಪ್ರಾ. ಕವಿಅ. / ಸಂ. ಕವಿ, ಕವೀ, ಕವಿಕ]

ಕಬ್ಬಿಕೋಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಖಡ್ಗ . . . ಕಬ್ಬಿಕೋಲು . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). [ಕಬ್ಬಿ + ಕೋಲು೧ (< ಕೋಲ್೧)]

ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ : ಕಬ್ಬಿಗನಪ್ಪಂ ಪರಮನನೋಲಗಿಪುದು (ಸಮಪ. ೬–೫೬); ತಾಮೆ ತಮ್ಮ ಮನದೊಳ್ ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂದಿರ್ಪ ಕಬ್ಬಿಗರುಂ ಕಬ್ಬಿಗರೆಂಬ ಲೆಕ್ಕದೊಳಗೇಂ ಭೂಭೃತ್ ಸಭಾ ಭೂಷಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೩೫); ಸೊಗಯಿಸುವ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಬ್ಬಿಗರಲ್ಲದೆ ಮೆಚ್ಚರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮). [ಕಬ್ಬ೧ + –ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೃತಿಚೌರ್ಯಮಾಡುವವನು; ಕಳ್ಳಕವಿ : ಕಳ್ವಕೊಳ್ವ ಖಳರಿರ್ಕೆಮ ಕಬ್ಬಿಗರಿರ್ಕೆಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸ ಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೭).

[ಕಬ್ಬಿಗ + ಕಳ್ಳ೧]

ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವ ಜನ; ಸಾಮಾನ್ಯ ಕವಿ : ಪೊಸೆಯಿಪ ಕಮ್ಮಯಿಪ್ಪ ಸಮಕಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಮಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆ ಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೬).

[ಕಬ್ಬಿಗ + ಮಂದಿ೧]

ಕಬ್ಬಿಣ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಣಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಕ್ಕು, —ಜಂಗು: "ಸಿಂಘಾಣ-ಕಬ್ಬಿಣಕಿಟ್ಟ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೮). [ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕಿಟ್ಟ]

ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ: "ಸ್ಥೂಣ-ಕಬ್ಬಿಣಗೊಂಬೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೪೦).

[ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹುದಿಗೊಳ್ಳು, ಕಾಲ್ಮಧು, ಕಂಪಾಲೆ ಕಬ್ಬಿಣದಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೩೫). [?]

ಕಬ್ಬಿಣಸಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ, —ಸರಳು (ಕಿ).

[ಕಬ್ಬಿಣ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಸಲಾಕೆ]

ಕಬ್ಬಿಲ, ಕಬಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೇಡ; ವ್ಯಾಧ: ಬಳಸಿದ ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕಾಲೊಳೆ ನೂಂಕಿ ತನ್ನ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದ ತೋಯದಿಂ ಮಿಸಿಸಿ ಪತ್ರೆಯನೊಟ್ಟುತಮಿರ್ದ ಕಬ್ಬಿಲಂಗೆಳಸಿ (ಸಮಪ. ೧೦–೮೦). ೨. ಮೀನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತರಪನು; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ: ತುಱುಗಾವ ಗೋವರಂ ಮತ್ತಱಿಕೆಯ ಕಬ್ಬಿಲರನೆಯ್ದೆ ಬೆಸಗೊಳುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೩); ಹಿರಿದಪ್ಪ ಜಲಧಿಯ ಮಡುವಿನೊಳಗೆ ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಬೀಸಿದ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕರಿಯ ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾಲವ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ನೆತ್ತಱೋಕುಳಿಯಾಡಿತ್ತ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೧೦–೩೭); ಕಬ್ಬಿಲ ಕಾಳಬೋವನ ಮಗ ಕಾವದೋಗ (ಎಕ. VI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨–೩೫; 1286); ಎನ್ನುವನು ರಾಧಾತನಯನೆಂಬರು ಕಬ್ಬಿಲನು ಮಿಗೆ ಸಾಕಿದನೆನ್ನುವನು (ಸಂಭಪ. ೧೯–೧೬). **ಕಬಳ್$_1$**: ೧. "ಬೇಡ" (ಡತುನಿ. ಕಿ. I, ೫೮). [?]

ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲತಿ 'ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬಿಲದೆಱೆ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಹೊಗೆದೆಱೆ ಕಬ್ಬಿಲದೆಱೆ ಮಗ್ಗದೆಱೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯–೪೧; 1291).

[ಕಬ್ಬಿಲ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲರ ಗುಂಪು (?): ಅನೆಗಳಿಗೆ ಹಯಾಳಿಗೆ ತಂದು ತಂದೆಱೆಯಲು ವಿಷಂ ಸವೆಯಲು ಚಂಡಿ ಕಬ್ಬಿಲಪಡೆ ನಡುಗು ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೯–೪೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲದೆಱೆ (?): ತಮ್ಮ ಬಿಲುವಡಿಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಲವಡಿಕೆ ಅವುಡು ಬಂದಡಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೩೫೦–೧೧; 1282). [ಕಬ್ಬಿಲ + ?]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗ, ಕಬ್ಬಲಿಗ, ಕಬ್ಬುರಗ, ಕಬ್ಬುಲಿಗ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಜಾಲಗಾರ; ಅಂಬಿಗ: ಬೆನ್ನು ಅಸಗ ಚರ್ಮ ಜಾಡ ಪೃಷ್ಠಸ್ಥಾನ ಕಬ್ಬಿಲಿಗ ಒಳದೊಡೆ ಹೊಲೆಯ ಮೊಳಕಾಲು ಈಡಿಗ . . . ಇಂತೀ ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ತನ್ನಲ್ಲುಂಟು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೩); ಹರನ ಪ್ರಸಾದ ವೆಮಗಂ ಸಲ್ವುದೆಂದು ಮಿಗೆ ಹೀನರಹ ಕಬ್ಬಿಲಿಗರು ನೆರೆದು (ರಾಫಚ. ೧೨–೫೫); ಹಂಡೆಯವರು ಇವರು ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು, ಅವರೆ . . . ಮೀನಹಿಡಿಯುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೩). **ಕಬ್ಬಿಲಿಗ**: "ಮೀನಗಾರ; ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). **ಕಬ್ಬುರಗ**: ಹೊಲೆಯ ಹೊತ್ತನ್ನು ಅರಿಯ ಕಬ್ಬುರಗ (ಅಂಬಿಗ) ಕಾರ್ಯ ಅರಿಯ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೨೪). **ಕಬ್ಬುಲಿಗ**: ಕಬ್ಬುಲಿಗರೇ ಸಣಬು ಬಿತ್ತಬೇಕು, ಉಳಿದಾದ ಒಕ್ಕಲತನದವರು ಬಿತ್ತಿದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಕೇಡು ಆಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೬). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇಗ]

ಕಬ್ಬಿಲಿಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ, ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಲ ಜಾತಿಯವಳು; ಬೆಸ್ತರವಳು (ಕಿ). **ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ**: ಕಂಡರ ಕಬ್ಬಲಗಿತ್ತಿ ಗೊಬ್ಬುನುಡಿ ಮಾತುಗಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫–೧೫). **ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ**: ಚಂಡಾಲನವ ಪರಾಶರ ಕುಸುಮಗಂಧಿಯಾಕೆ ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೧೫೪–೫೧೯). [ಕಬ್ಬಿಲಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ, ಕಬ್ಬಿಲತಿ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಲಗಿತ್ತಿ: ಭೂಸುರರ ಗುರು ಕಬ್ಬಿಲಿತಿ ಗಲ್ಲಾವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು (ಬಸಪು. ೫೭–೭೨); ವ್ಯಾಸನೊಗೆದನು ಕಬ್ಬಿಲಿತಿಗೆ (ಮೋಳಿಪು. ೪–೯೯). **ಕಬ್ಬಿಲತಿ**: ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ ಕಬ್ಬಿಲತಿ ನಾಯ್ಗತ್ತೆ ಪಾವು ಕುಱೆತೊತ್ತು ಕಮ್ಮಱನಸಗ ಮಾದಿಗಂ ನಾವಿಂದ ಬೇಡನಿವರಾದಿ ಜನನಂ ಗೋತ್ರವೆಂಬುದಂ ತಾ ವಹಿಸದೆ (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೫–೨೨). [ಕಬ್ಬಿಲ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಬ್ಬಿಲೆ, ಕಬ್ಬಿಳೆ, ಕಬ್ಬೀಳೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ; ಪಾಯಸ: ಧನಲಾಭಮನ್ . . . ರುಜೆಯನೆಯ್ದೆ ಕಬ್ಬಿಲೆಯೆ ತಿಳಿಪುಗುಂ ಮುಂಬಗಲೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೩೫). **ಕಬ್ಬಿಳೆ**: ಮೂಱನೆಯ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಳೆ ಕರೆಯಲ್ ಈ ಪೇಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಂಗಳಂ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೩೭ ಟೀಕು). **ಕಬ್ಬೀಳೆ**: ವೈರಿ ವಿನಾಶಂ ಧನಧಾನ್ಯಪ್ರವೃದ್ಧಿ ಕಬ್ಬೀಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಿಳೆ] ಕರೆಯೆ ಯಾಮತ್ರಯದೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೩೭).

[?]

ಕಬ್ಬಿಸಿಲು (ನಾ). "ಪ್ರಖರವಾದ ಬಿಸಿಲು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ): ಕನ್ನಡಿಯುಂಡ ಬಿಂಬ ಕಬ್ಬುನ ಉಂಡ ನೀರು ಕಬ್ಬಿಸಿಲುಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪಸ ಉಂಡ] ಅರಿಸಿನದಂತೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೬೭).

[< ಕಡಿದು + ಬಿಸಿಲು (< ಬಿಸಿಲ್)]

ಕಬ್ಬಿಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬೀಳೆ 'ಕಬ್ಬಿಲೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಳಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಪ್ಪು]

ಕಬ್ಬು$_2$ 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಗುಳ್ 'ಕರ್ಬುಗುಳ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುದೋಂಟ 'ಕರ್ವುದೋಂಟ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರ್ರಿಯಹಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬುನಕೋಟೆ ನೆಲ್ಲಿಗೆಱೆ ಜೀಯನಹಳ್ಳಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪–೧೨೧; 1261). [ಕಬ್ಬುನ + ಕೋಟೆ$_2$]

ಕಬ್ಬುನಕೋಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು, —ಸಲಾಕೆ, —ಕಂಬಿ: ಕಬ್ಬುನಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಗಾಱರ (ಬಸಪು. ೬೦–೨೬); ಇಟ್ಟ ಕಬ್ಬುನಕೋಲ . . . ಪಿಡಿದಿಟ್ಟ ಚಕ್ರವು ಪಿಂಡಿವಾಳವು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೫–೧೫).

[ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಬ್ಬುನಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೆಕ್ಕು: ಹುಲಿಜಾತಿ, ಹುಲಿ, ಹೆಬ್ಬುಲಿ . . . ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿಬೆಕ್ಕು; ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬು ಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [< ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ?]

ಕಬ್ಬುರಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿ 'ಕರ್ಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುಲಿಗ 'ಕಬ್ಬಿಲಿಗ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲು 'ಕರ್ವುವಿಲು' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱ 'ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ತುಂಡು: ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹುರಿಮೆಣಸುಗಡಲೆ ಸಕ್ಕರೆ ಶುಂಠಿ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲೆಗಳನುಱ್ ಮಾಱುವರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೨). [ಕಬ್ಬು$_2$ (< ಕರ್ವು$_1$) + ಬಿಲ್ಲೆ]

ಕಬ್ಬುಳಿಗ (ನಾ). = ಕಬ್ಬಿಗ: ಅಡುಗುಳಿಗಂ, ಅಡುಗಿಗಂ; ಕಬ್ಬುಳಿಗಂ, ಕಬ್ಬಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಬ್ಬ + –ಉಳಿಗ$_3$]

ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಡುಕುರಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ . . ., ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು, ಹಾರಬೆಕ್ಕು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೨); ಕಬ್ಬೆಕ್ಕು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತಿದೆಯೋ (ಮಲೆಮ. ೬೭). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ.
[< ಕಾಡು$_2$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಬ್ಬೆಗಲ್ (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನ ಬಾವು, —ಊತ; ಉಬ್ಬಿದ ಹೆಗಲು: ಇನಿತುಮಂ ತಿಲತೈಲದೊಳಟ್ಟು ಪೂಸುಗುಬ್ಬರಿಸುತುಮಿರ್ಪ ಕಬ್ಬೆಗಲ ತಳ್ಪಿದು ಮಾಣ್ದುದಿದಾವ ವಿಸ್ಮಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೨೧೬).
[< ಕರಿದು + ಪೆಗಲ್]

ಕಬ್ಬೆಯ (ನಾ). ಅಂಬಿಗ; ಕಬ್ಬಲಿಗ: ಕಬ್ಬೇ[ಬ್ಬೆಯ]ರು:—ಇವರು ವಿಜಾಪುರದ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ . . . ಇವರಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಲಿಗೇರು ಬಾರಕೇರು ಎಂತಲೂ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೩೩). [?]

ಕಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಹಿಡಿ; ಕುಟ್ಟು ಹಿಡಿ (?): ಈ ಸಾಚೆಯು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಅದು ನೀರಿನ ತಂಪಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ದಿವಸವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕಬ್ಬೇರಿ ಕೆಡದೆ ಇರುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧).
[ಕಪ್ಪು$_4$ (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಬ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.

ಕಬ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕಬ್ಬೊಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಳೆ; ಕಪ್ಪುನದಿ: ಅಲರ್ಗಣ್ಣ ಢಾಳವಳ ಕದ ಕಾಂತಿ ಬಾಯ್ದೆಱೆಯಪೊಳಪೊಂದರೊಡನೊಂದು ಬೆಚ್ಚು ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬೆಳ್ವೊಳೆಯ ಕಬ್ಬೊಳೆಯ ಕೆಂಬೊಳೆಯ ಕೂಡಲ ತೆಱದಿ (ಸೌಂದಪು. ೭–೫೦). [< ಕರಿದು + ಪೊಳ್$_4$ (< ಪೊಱ್$_1$)]

ಕಬ್ಬೋರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಗರ:—ಕೋಲು ಮೀನು, ಕಬ್ಬೋರಿ, ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಕಮಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಂಗ (?): " . . . ಹುಡುಗನನ್ನ ಕಮಂಗಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ" (ನಡೆದಾ. II, ೧೦೩೧). ೨. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ವಕ್ರ: ಇದು ಸಂಸಾರ ಕಣೋ ಕಮಂಗಿ (ಅನ್ನಾವ. ೮೪). [?]

ಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಯತಿಗಳೂ ಬೈರಾಗಿಗಳೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ನೀರಿನ ಗುಂಡಿಗೆ: "ಜಲಪಾತ್ರೆಯೆ ಕಮಂಡಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೫); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕರಕಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಹುದುಗಲಿ ರವಿಯ ಮಱೆಹೊಗಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೮–೩೫); ಧಾರೆಯೆಱೆವಾ ಕಮಂಡಲಜಲಂ ಮೊದಲಿಲ್ಲವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩–೧೪–೨೮); ಸುಬ್ಬಣ್ಣಕಕ್ಕ ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ದಂಡವನ್ನೂ ಕಮಂಡಲವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕ್ಲಿ. ೨೫೩). [< ಸಂ. ಕಮಂಡಲು]

ಕಮಂಡಲು (ನಾ). = ಕಮಂಡಲ: "ಗುಂಡಿಗೆ ಕಮಂಡಲುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬–೯); ಮಹಾಋಷಿಯ ತಳಿದ ಕನಕಕಮಂಡು[ಡ]ಲು ವಿನ ತೀರ್ಥೋದಕಂಗಳಿಂದಯ್ವರುಂ ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಮಸ್ತಕರಾಗಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೧ ವ); ಚಂದ್ರಶೇಖರನು ಸ್ವಾಮಿಯು ಕೊಟ್ಟ ಕಮಂಡಲೂದಕವನ್ನು ಶೈವಲಿನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು. . .ಯೋಗನಿದ್ರೆ ಬರಿಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕಮಂದಮರ (ನಾ). ಸಂಪಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: ಕನಂಗಹೂ ಕಮಂದಮರ, ಅಪೂರ್ವಚಂಪಕ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ಕತ್ತೆಸಂಪಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೨೯೪). [ಕಮಂದ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕಮಂಧ (ನಾ). = ಕಬಂಧ (ಕಿ). [< ಪ್ರಾ. ಕಮಂಧ. / ಸಂ. ಕಬಂಧ]

ಕಮಕಮಮಾಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನುಂಗಿ ನುಂಗಿ ಮಾತಾಡು: "ಇಲ್ಲಾ, ನನ್ನ ಕಡೀಗೆ ಮತ್ತ ಬ್ಯಾರೆ ಫೋಟೋ ಅವ. ಬ್ಯಾರೆ ಅವ" ಎಂದು ಕೇಶವನು ಕಮಕಮಮಾಡಿದನು (ಸಮಜೀ. ೨೫೨).
[← ಮರಾ. ಕಮಕಮಣೇ]

ಕಮಕಾಳ (ನಾ). (ಉಕ) ದಟ್ಟವಾದ ಕಪ್ಪು; ಬಹಳ ಕಪ್ಪು: ಗಾಳಿ ಕೂಡ ಯಾವ ಮನೆಯ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿತ್ತೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು. ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲು ಕಮಕಾಳ (ಗೀಚುಗೆ. ೧೧). [?]

ಕಮಗಗ್ಗರೆ 'ಕಮ್ಮಗಗ್ರೆ' ನೋ.

ಕಮಚಿ (ನಾ). ಚಾವಟಿ; ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ ಛಡಿ: ಹಚ್ಚನ್ನ ಕರಡ ಹಾಕಲಿ ಬೇಕೋ ನಿಚ್ಚಳ ನೀರ ಕುಡಿಸಲಿ ಬೇಕೋ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂಬ ಕಮಚಿಲೆ ಹೊಡಿಯಲಿ ಬೇಕೋ (ಶರೀಫ. ೪೭–೧).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಚೀ]

ಕಮಟ (ನಾ). ಆಮೆ. 'ಕಮಟವಾವುಗೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಮಠ]

ಕಮಟವಾವುಗೆ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಆಕಾರದ ಪಾದುಕೆ: ಲಲಿತ ಪಚ್ಚೆಯ ಕಮಟವಾವುಗೆ ಗೆಲುವ ಪದಪಂಕೇಜ ಚರಣದ (ಜಿನಭಾ. ೧೦–೨೦). [ಕಮಟ + ಪಾವುಗೆ]

ಕಮಟು, ಕಂಟು$_2$, ಕಮುಟು (ನಾ). ೧. ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯ ವಾಸನೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇಟ್ಟ ಕೊಬ್ಬರಿ, ಹೊಲಸು ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ವಾಸನೆ; ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ: ಮೈತುಂಬಾ ಬೆವರು ಬರಿಸುವಂಥ ಕಮಟು ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ದುಡಿತ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೫೬); ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಕಮಟುನಾತ (rancidity) ಬರುತ್ತದೆ (ಮಾನಸಾ. ೭). **ಕಂಟು$_2$**: ೧. ಮನದಿ ಸೇರಿಹುದು ಷಡ್ವರ್ಗದಂಟು ಯಿದರೊಳಾರಿಪ್ಪರಲ್ಲಿಹುದು ದುರ್ಗುಣದ ಕಂಟು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೭–೪); ಗಂಡನುಳ್ಳ ಸತಿ ನಂಟು ಕನ್ನಡಿಯೊಳಗಣ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಂಟು ಭಂಡಾಟವುಂಟು (ಸಾರಂಗ. ೯). ೨. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪು; ದೀಪದ ತುದಿಯ ಕಿಟ್ಟ. **ಕಮುಟು**: ೧. ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಮುಟುವಾಸನೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು, ಕವುಲ್, ಕೌಲ್; ತುಳು. ಕವುಂಟು; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕೌಚು]

ಕಮಠ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ: "ಕಮಠ ಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಕಸನ ಮೆಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೧–೧೫೫). ೨. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕಮಠ ರೂಪಿಯಾದ ಮಹಾವಿಷ್ಣು; ಆದಿಕೂರ್ಮ: ಕಮಠನುಂ ತೂಗಿದಂ ಹರ್ಷದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೪); ಪಾಂಡವರು ಕಣನೊಳು ವೆಂಠಣಿಸಿದರು ಕಮಠ ಟೆಂಠಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧ ಸೂಚನೆ).

೩. (ಋಷಿಗಳ) ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೪. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ವ್ಯಂತರನ ಹೆಸರು : ಅಗಣಿತಸಾಹಸೈಕನಿಧಿ ಸಜ್ಜನಪೂಜ್ಯಗುಣಪ್ರಕಾಶಕಂ ಮಿಗೆ ಕಮಠೋಪಸರ್ಗಮನಡಂಗಿಸಿ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಕಮಠಾಧಿಪ (ನಾ). ಕೂರ್ಮಗಳ ಪ್ರಭು ; ಆದಿಕೂರ್ಮ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮೩).
[ಕಮಠ + ಅಧಿಪ]

ಕಮಠಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾಮೆ. ೨. ಸಣ್ಣ ಆಮೆ.
[< ಸಂ. ಕಮಠೀ]

ಕಮಠೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಹೆಸರು ೨. "ಆದಿ ಕೂರ್ಮ ; ಮಹಾದೇವನಿಗೆ ಅಗಸಾಲೇರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೭೧). [ಕಮಠ + ಈಶ್ವರ]

ಕಮಡಿ (ನಾ). ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). [?]

ಕಮತ 'ಕಮ್ಮತ' ನೋ.

ಕಮತಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ವಾಡೆಯ ಕಮತಕಟ್ಟೆ ತನಗೇನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತೆ ಊರ ಕಾರಭಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೧); ಕಮತಕಟ್ಟೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತ (ಕಪ್ಪುಹು. ೩೮).
[ಕಮತ (< ಕಮ್ಮತ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಮತರತ (ನಾ). ಕಡಮೆ ; ಕೊರತೆ : ದೇಸಾಯರ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಮಗ ಕಮತರತ ಇಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೫) ; "ನಮಗೇನ ಕಮತರತ ಐತಿ" (ಬಾಬಲ. ೧೦). [← ಪಾರ. ಕಮ್‌ತರ್ ; ಮರಾ. ಕಮತರ]

ಕಮತಿಗ 'ಕಮ್ಮತಿಗ' ನೋ.

ಕಮನ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : "ಕಮನಂ [ಪಾಠಾಂ. ದಮನಂ]ಶುಭಂ . . . ಸುಮನೋಜ್ಞಮತಿಕಾಂತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೨) ; ಇಂತೀ ಕಮನಚರಿತ್ರಂ ಶಿವಶರಣರ ಮುದ ನವವನಚೈತ್ರಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨೭). ೨. ಬಯಸುವ ; ಕೋರುವ ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. ೩. ಬಯಸತಕ್ಕ ; ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ವಿಷಯಲಂಪಟ ; ಕಾಮುಕ : ತರುಣಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಬಿರಿಮುಗುಳ ಲೋಭದಿಂ . . . ಕಮನಜಂಗುಳಿ ಬಂದು ಬಂಧುರದಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿ ತರತರದಿ ನಿಂದಿರುವ ಪರಿಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೪-೨೪). ೫. ಕಾಮ ; ಮನ್ಮಥ. ೬. ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕಮನಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಮನೋಹರವಾಗು : ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಕಮನಂಬೆತ್ತ ಸಿರಸ್ಸಿಂದೊಪ್ಪುವ ಮಾದೇವನ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೦). [ಕಮನ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಮನಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿ : "ಕಮನಿ – ಹತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ಮನೋಹರವಾದ : ನಿನ್ನಾ ಮಿಮಳ ಯಶೋವಿಧುವೆಂಬುದು ಕಮನೀಯಂ ಶ್ಲೇಷರೂಪಕಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧) ; ಕಮನೀಯ ಕಥೆಗಳಂ ಕೇಳುತಿರುಳಂ ಕಳೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೩೭). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಮನೀಯತೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ ; ಮನೋಹರತೆ : ರನ್ನದುಯ್ಯಲನೇಱಿ ಚಂದ್ರಿಕಾಸಾಂದ್ರಪೀಯೂಷವಾರ್ಧಿಯೊಳೋಲಾಡುತೊಗೆ ತರ್ಪ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೮೮ ವ) ; ಮುಪ್ಪಿನಾರ್ಯರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈಲಿಯ ಸೊಬಗಿಡೆ, ಭಾವದ ಬೆಡಗಿದೆ, ಕಾವ್ಯದ ಕಮನೀಯತೆಯಿದೆ (ಶರಚ. ೫೯೩) ; ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನ ಕಮನೀಯತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಆಲೋಚಿಸತೊಡಗಿದನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೫).) [ಸಂ. ಕಮನೀಯತಾ]

ಕಮನೀಯಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿನವನು : "ದೇವವ್ರಾತಲತಾಂತವಾತ ಕಮನೀಯಸ್ವಾಂತಮೈಶ್ವರ್ಯಮೆಂಬೀವಾಕ್ಯಂ ಸುಮನಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೬೯).
[ಕಮನೀಯ + ಸ್ವಾಂತ]

ಕಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಹುಣಿಸೆ, ಕಗ್ಗಲಿ, ಅಂಕೋಲೆ, ಕಮರಕ, ಮುರಕಲಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬).
[?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖ < ಸಂ. ಕರ್ಮರಕ]

ಕಮರಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಟು ; ಮುತ್ತುಗದ ಅಂಟು : ಕಮರಕಸ (ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಅಂಟು) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭).
[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮರ್‌ಕಸ್]

ಕಮರಬಂದ, ಕಮರಿಬಂದ, ಕಮ್ಮರುಬಂದು (ನಾ). ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ ; ನಡುಕಟ್ಟು : ಸೂರ್ಯಪುಟವಿಜಾರದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀತ ಕನಕದ ಕಮರಬಂದವದಱುಪರಿಯೊಳು ಜವದಾಡೆಯೊಪ್ಪಿ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೨೦೬). **ಕಮರಿಬಂದ** : ತೋಳ ಬಾಪುರಿಯಿಟ್ಟು ಕಮರಿಬಂದವ ಕಟ್ಟಿ . . . ಪೈಠಣಿಯನು ತೊಡಿಸಿ (ಜಿನರಾ. ೯-೫೨). **ಕಮ್ಮರುಬಂದು** : ಸವಾರರು ಬೂಟುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನೂ ಕಮ್ಮರುಬಂದನ್ನೂ ಧರಿಸಿವೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೦೯).
[← ಮರಾ. ಪಾರ. ಕಮರ್‌ಬಂದ್]

ಕಮರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಮರಕ : ಕಮರಕ್‌ಮರ, ಕಮರಾಕ್ಷಿ, ದಾರೆ ಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು.
[?. / ಹಿಂ. ಕಮರಖೀ]

ಕಮರಿ 'ಕಮ್ಮರಿ$_1$' ನೋ.

ಕಮರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಕಮರು ಆಗುವಿಕೆ ; ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವಿಕೆ ; ಕನರು ಏಳುವಿಕೆ (ಕಿ). [ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + –ಇಕೆ]

ಕಮರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ ; ಕರಮರ್ದಕ : "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ೪ ಕಮರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [?]

ಕಮರಿಬಂದ 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬತ್ತಿಸು ; ಕಂದಿಸು ; ಒಣಗಿಸು ; (ಅಡಿಗೆಯನ್ನು) ತಳಹತ್ತಿಸು ; ಅಡಿಹಿಡಿಸು : ಜೀವನದ ಪ್ರಬಲಹೋರಾಟವು ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಯ ಒಲವನ್ನು ಕಮರಿಸುವದೆಂಬುದು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೫೬) ; ತಟ್ಟನೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಗಡೆಯ ಕೆಚ್ಚು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ದೇವಹೆಂ. ೧೮೪) ; ಅಪಮಾನ . . . ಅವನ ಮೋರೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಮರಿಸಿತು (ಬಾಬಲ. ೩೬). [ಕಮರು$_1$ (< ಕಮಱು$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಕಮರು$_1$ 'ಕಮಱು$_1$' ನೋ.

ಕಮರು$_2$ 'ಕಮಱು$_2$' ನೋ.

ಕಮರುತೇಗು 'ಕಮಱುದೇಗು$_2$' ನೋ.

ಕಮರುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಸುಟ್ಟುಹೋಗು ; ಸೀದುಹೋಗು (ಕಿ).
[ಕಮರು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಕಮಲ, ಕಮಳ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ. ೨. ನೀಲೋತ್ಪಲ ; ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲೆ. ೩. ನೀರು. ೪. ಕಿರಣ. ೫. ಚಂದ್ರ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ ; ಎರಳೆ. ೭. ಹಾವಸೆ. ೮. [ಛಂಡ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಛದ್ವಯಗಂ ಕಮಲಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೭೯).

ಕಮಲಳುಲೋದ್ಭವ ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಗ್ರಹಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆಗುವ ಯೋಗ. 'ಕಮಲೋದ್ಭವ' ಪರಾ. "ತಾವರೆಗೆ ಜಲಜೆ ಜಂದ್ರಗೆ ಶ್ರೀವಧುವಿಗೆ ಸ್ವೆದಿಂಗಿಗೆ ಮೃಗನಾಮಕ್ಕುಂ ಜಾವಳಿಗೆ ಕಿರಣ ತತಿಗುಂ ತೀವಿದ ಬಳೆಕಂಟು ನಾಮ ಕಮಲಜಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾಳಂ. ೧೧); "ಕಮಲ ಜಲೋತ್ಪಲಾಂಕು ಮೃಗ ಪಾತಕಿ ಗೋಮಯಿ ಜಂದ್ರರೆಂದಿವುಂ ಕಮಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾ ನಾ ೮. ೩೦). **ಕಮಲೆ** : ೧. "ಕಮಲ ಕಲ್ಹಣ್ಣ ಕಮಲಮಂತು ಸಂಸ್ಕೃತಂ" (ಸಂಚಿತ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕಮಲಳುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮನು: ಕಮಲಳುಲೋದ್ಭವ ಬಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ರುದ್ರಾವತಾರಂಜಳವಟ್ಟೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪). [ಕಮಲ + ತುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಲಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಪದ್ಮಿನೀಜಾತಿ ಸ್ತ್ರೀ (ಕ). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಗಂಧ + -ಇ)]

ಕಮಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಗರ್ಭಂ ಗರ್ವಿಸಿಹೊಡಂ ಪ್ರಮಥಪ್ರಧಾನರು ಮುನ್ನವಜ ಖಂಡನಮ ಶಿರವಜಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗಳ್ ಜಿ ವೃಷ್ಟಿ ಬಿಸುಟಿದನು (ಜಸಾಂ. ೫೪-೪೯). [ಕಮಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಮಲಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಮಲಜಂ ನೀಲದಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಸಾಲಧಂಕೆಗೆಳೊದವಿ ಜೀವಂದೆಳದವೋ ಎಸಿ ಪ್ರಂದದಿಂ ಬಂದರಂಗಸಿಯರವಸಿಕಡೆಗೆ (ಜಡಕಾ. ೭-೪); ಮಾರ್ಗ ಣದ ಕೊದಲೆಳಾವಾಹನಂಗೈದು ಕಮಲಜನಂ ಪಿಲಿಸಿ (ಶೈವಿಳಾ. ೧೩-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಮಲಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ; ವಿಶ್ವ: ಧಾಳಿಯವ ಸೆಗಳೆಯಲಿ ಕಳ ಜಾತಾಳಕದ್ದುಡು ಕಮಲಜಾಂಡದ ಮೇಲಜಾವರೆಯಾಂಬು ಳುದಿದುಡು (ಕುವ್ವಾಡ್ರೈ. ೧೯-೧೪); ಶಿರುತ ಷಟ್ಪದಿಯಾದುದವಿವು ಕಮಲಜಾಂಡ ದೊಳ್ ಪರಿಕರಿಸಿ ಪಸರಿಸುಗೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೫). [ಕಮಲಜ + ಅಂಡ]

ಕಮಲನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲನಾಭಂ ಕರುಣಿಸಾರ್ದ್ರಹೃದಯನಾಗಿ (ಜಗಧಿ. ೬-೫ ಪ).

[ಸಂ. (ಕಮಲ + ನಾಭ + -ಇ)]

ಕಮಲಪಾಂಡವ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕನಳಕಮಲಗಳಂದೆ ಕಮಲ ದಾಂಧವನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯವಜಿತ್ತನು (ಭಾಮಿನಿ. ೩೬).

[ಕಮಲ + ಬಾಂಧವ]

ಕಮಲಭವ, ಕಮಳಭವ (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಕಮಲಭವಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾತಂಗಿಯುಮಂ ತಾಂ ಮುಟ್ಟದೆ ಮಾಡಿದನ್ಕುಂ (ಕಾದಂಭೂ. ೫೧); ಕಮಲಭವಾದ್ಯರುಂ ಪಡೆವರೇ ಹರಿವಾದ ರಹೋಲವ ಪ್ರಸಾದಮಂ (ಜಗಧಿ. ೩-೮೨). **ಕಮಳಳಿಭೆವ** : ಕಮಳಳಭಂಗಳ್ಕುವಮಳಳ ಜಮರರುಹಂಗಳ್ (ಜಗಧಿ. ೧-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಮಲಮನೋಹರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಳ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಮಲಮನೋಹರಿರಾಗದ 'ಅಂಜಪಳಾಯ ತಾಕ್ಷಿ'; ಗರುಡಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಅನಂದ ಸಾಗರವಿಂ', – ಈ ಕೆಲವು ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಕಮಲ + ಮನೋಹರಿ]

ಕಮಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: "ಬೆಂಗ ದಿರಂ ಕಮಲಮಿತ್ರಂ" (ಹತ್ತುಸ. I, ೧೪). [ಕಮಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕಮಲಮೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ (ಕ).

[ಕಮಲ + ಮೈರಿ]

ಕಮಲಷಂಡ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ: ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದು ಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳಿಜಿತ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೯-೨೨ ವ).

[ಕಮಲ + ಖಂಡ]

ಕಮಲಸಂಭವೆ (ನಾ). = ಕಮಲಜ: ಶತ್ಕಮಲೋಪವನಾತ್ಕಲ್ಪಿತ್ತು ಕಮಲಸಂಭವರು (ಶೈವಿಳಾ. ೬೩-೩೧). [ಕಮಲ + ಸಂಭವ]

ಕಮಲಸಖ (ನಾ). = ಕಮಲಬಾಂಧವ: = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಕಮಲಸಖನುದಯದಲಿ ಸಂಪ್ರಾ ರಮನಿಯಧಿನಂದನೆಗೆ ಸಮ್ಮುಖಿ ಸಖಿಯಿ ಹಿಂಗಿದ ಹಿಂದೆ ಕೊಂಡೊಡಿತಿಳು ವನಾಂತರಕೆ (ಉತ್ತಾಳ. ೨೩-೫). [ಕಮಲ + ಸಖ]

ಕಮಲಾಂಬಳ, ಕಮಳಾಂಬಳ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ: ಕಮಲಾಂಬಳಂ ಪದಮಾನನಂಜನನ ಮೊಗಮೊರು ತಿಂತೆಂದನು (ಶೈವಿಳಾ. ೩೬-೧೪); ಕೇಶವ ಕೇತಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಳ ಕ್ಲೇಶಪ್ರವಾರಣ (ಅಷ್ಟನಾ. ೬೧-೨). **ಕಮಳಾಂಬಳ** : ವಿಧಿ ಕಮಳಾಂಬಳ ಕಶಮುಖಮುಖಾವನತಪದ (ಕಬಸ. ೪-೧೦೨).

[ಕಮಲ + ಅಂಬಳ]

ಕಮಲಾಕರ, ಕಮಳಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ನೆಲೆ, —ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನ, —ಸರೋವರ: ಸಮರಾಕರಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಕಮಲಾಕರಮಂ ಪೊಕ್ಕೆಲವೊ ಪರುಳೆ ಬದು ರ್ಕಳ್ ಬಗೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ; ತಾವರೆಗಳ ಗುಂಪು: ಕಮಲಾಕರದೊಳ್ ಸಂಕೋಚವಮನಲಂ ಶತ್ರವಾಕರೊಳ್ ಮಾಡದು ನಿನ್ನ ಮುಖೇಂದು ದಿಂಬಂ ಇಂದುಗೆ ಸಮನೆಂಬುದು ವಿಗೆ ವಿರುದ್ಧರೂಪಕಳಮ್ಮುಂ (ಕವಿರಾ. ೬-೧೯). ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೩; ೪: "ಕಮಲಾಕರ ನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಉಮುಡಂ ಉಮುಡಂ ಕಮಲಾ ಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮಡಂ ಸುಮಡಂ ಹಾಂಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಕೊಳ್ಗುಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೬-೧೪). ೫. ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯರ್ಧಗಳು ಸಂಸ್ಪೃತ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. **ಕಮಳಾಕರ**: ೧ ಮುಣಿಳುಮಾರೀರ್ವರ್ ಬರುತ್ತಮಿರೆ. [ಬಹುವಿದ್ಯೆಂ] ಕಮಳಾಕರಮಂ ಬಿಸಿಯಲ್ಲುಮರಂ ಬಂದರಂ (ಕಾದಂಭೂ. ೩೦೦). ೨. ಸೆಗಡಿಯಸುವಾತ್ಮತೇಳಕಮಳಾಕರಮಂ ನಗುವಬ್ಬಳಕಂಪಂ . . . ಗಜಪತಿವರಿಸಿಂತು ಳಸಿ ಪದಿನಾಲುಮನಂ ಬುಜವದನಿ ಕಂಡಳ್ (ಉತ್ತಪು. ೯-೧೦೦, ೧೦೧). [ಕಮಲ + ಆಕರ]

ಕಮಲಾಕ್ಷ, ಕಮಳಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬೀಜ. ೨ ಇದನ್ನು ಜಪಸಲದ. ಮಣಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ೩. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ. **ಕಮಳಾಕ್ಷಿ**: ೨. ಗೋಪಿ ಬಂದು . . . ಶತ್ಕಮಳಾಕ್ಷನಿಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಜಗಧಿ. ೩-೩೧).

[ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅಕ್ಷ + -ಇ)]

ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಗಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಪು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ವನಂ (ಶೈವಿಳಾ. ೧೧-೧೫). [ಸಂ. ಕಮಲಾಕ್ಷೀ (ಕಮಲಾಕ್ಷ + -ಇ)]

ಕಮಲಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಗರವಾದದ್ದು; ಸರೋವರ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ವಕ್ಷಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವಿಷ್ಣು: ಜಗದಾಧಾರ ಲಸದಾ ಜಾರ ಕಮಲಾಗಾರ . . . ಮುರಹರ ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಉವ್ವಾಳಿ. ೩-೪೭). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಗಾರ; ಕಮಲಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಮಲಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಕಮಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿ (?): ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆವೆರ ಮೇಣ ಕೊಳ್ಳ ತೆಗೆದು . . . ಎಂಟು ಕೊಳ ಕಾರನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯ · ಹಾಕಿ ಮೂರುದಿನದಮೇಲೆ ಕಮಲಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಾವ ಕೇಷಣಾಗಿ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕ್ಕ. ೧೩೬). [ಕಮಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಮಲಾನನೆ, ಕಮಳಾನನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ತನ್ನಯ ಜೀವನವನುಳುಹೆನುತ ಕಮಲಾನನೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದ (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೨-೨೭). **ಕಮಳಾನನೆ**: ಕಳಸಂಗಳ ಜಲಮಂ ಸುರಿದರಮಳಕಮಳಾನನೆಯರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩).

[ಸಂ. ಕಮಲಾನನಾ (ಕಮಲ + ಆನನ + -)]

ಕಮಲಾಪ್ತ, ಕಮಳಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕಮಲಮಿತ್ರ: ಬನಗಳ್ತಲೆಯುಂ ಕಮಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಪ್ತನ ಕದಿರುಂ ಕಾದಿ ಮಡಿವುತಳಿಯುಂ ಚಾಂಪೇಯನಿಕಾಯಮಾದುವು (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೪). **ಕಮಳಾಪ್ತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮಲ + ಆಪ್ತ]

ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಧೆಯನು ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದನು ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯ ಸೂಚನೆ).

[ಕಮಲ + ಆಯತ + ಅಂಬಕ]

ಕಮಲಾರಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ವನಿತೆಯೊಳು ಕಮಲಾರಿಯಿದ್ದನು ಕನಕಮನ್ಮಥನೆಡೆಯೊಳಿದ್ದನು ಧನುವಿನೊಳಗಿನತನುಜನಿದ್ದನು ಭಗಣಚಕ್ರದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೩-೪೮). [ಕಮಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಮಲಾಲಯೆ (ನಾ). ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ.

[ಸಂ. ಕಮಲಾಲಯಾ (ಕಮಲ + ಆಲಯ + -)]

ಕಮಲಾವಸಥ, ಕಮಳಾವಸಥ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ, —ಮನೆ. ೨. ಕಮಲವೇ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ವಾಸಸ್ಥಾನನಾದವನು; ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದವನು; ವಿಷ್ಣು. **ಕಮಳಾವಸಥ**. ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ . . . ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨).

[ಸಂ. (ಕಮಲ + ಅವಸಥ; ಕಮಲಾ + ಅವಸಥ)]

ಕಮಲಾಸನ, ಕಮಳಾಸನ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಯ ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೈಕಸಿಯಣುಗಂ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕಮಲಾಸನಂಗೆ ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕಡೆಗೆಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೭). ೨. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಸನ; ಪದ್ಮಾಸನ. **ಕಮಳಾಸನ**: ೧. ಕಂದೆಱೆದು ಕಮಳಾಸನಂಗೆಱಗಿದರು ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩). [ಕಮಲ + ಆಸನ]

ಕಮಲಾಸನೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಪೀಠವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಅವಳು ಕಮಲಾಸನೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷತೆ ಬಂದದ್ದು ಈಚೆಗೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೪). [ಸಂ. ಕಮಲಾಸನಾ (ಕಮಲ + ಆಸನ + -)]

ಕಮಲಾಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿತ್ತಳೆಹಣ್ಣು (?) (ಮೈಔಗಿ. ೨೨-೪೦೪). [ಕಮಲ್ಯಾ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಕಮಲಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಕಮಲಾಕರನೆಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಕಮಲಾಳಿಗೆ ಸುಮದಂ ಸುಮದಂ ಹಾರಿತ ಪಕ್ಷಿಗೆ ತೋರ್ಕುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೮).

[ಕಮಲ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$); ಕಮಲ + ಅಳಿ$_5$ (= ಅಲಿ$_2$)]

ಕಮಲಿನಿ, ಕಮಳಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರಂಗೆಂತೀಗಳ್ ತಮಗಂತಿರ್ಪೆಡೆಗಳ್ ದೂರಮಾದೊಡಂ ಪ್ರೀತಿ ಮಾಣದಾಕಲ್ಪಾಂತಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೫). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ. ೩. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ. ೪. ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಳ, —ಸರೋವರ: ಅರಣ್ಯಕಮಲಿನಿಯಂತೆ ಮಾತಂಗ ಕುಲದೂಷಿತೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೯).

ಕಮಳಿನಿ: ೧. ತದಗ್ರಕಲ್ಲೋಲಸಮಾಕ್ರಮಿತಾಬ್ಜಪತ್ರಮಾಳ್ದುದು ಕಮಳಿನಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ದ ಹರಿತ ಕಂಚುಕದಿರವಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೫೭); ಕಮಳಿನಿಯಂ ವಿಯೋಗಿನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ನಿವೇದಿಸೆಂದಮೃತಮರೀಚಿ ಪೇಟ್ದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೯೮); ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕಮಲಿನೀ]

ಕಮಲೆ, ಕಮಳೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ: ಕಮಲೆಯೆನಿನ್ನೆಗಂ ಕುರುಮಹೀಪತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದೆಂ (ಗದಾಯು. ೯-೪). **ಕಮಳೆ**: "ಗೋಮಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಮಮಂದಿರೆಯಾ ಹರಿಪ್ರಿಯೆ ಶ್ರೀ ಕಮಳೆಯಮಳೆ . . . ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೮); ಅಂತಃಪುರಕಮಳದೊಳ್ ಕಮಳೆಯಂತೆ ಕಮನೀಯತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೧ ವ).

[ಸಂ. ಕಮಲಾ]

ಕಮಲೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಕಮಲಾಕ್ಷ: ನೀರಜೋತ್ಪಲವರ್ಣನಾಡಿದನಾಡಿದಂ ಕಮಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩). [ಕಮಲ + ಈಕ್ಷಣ]

ಕಮಲೇಶ (ನಾ). ಕಮಲೆಯ ಪತಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭ; ವಿಷ್ಣು (ಕಿ).

[ಸಂ. (ಕಮಲಾ + ಈಶ)]

ಕಮಲೋತ್ತರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿ (ಗು). ೧. ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು. ೧, ೨: ಆ ಘನಸಮಯ . . . ವಿಧೃತಮದನಜನಕತ್ವಮಾಗಿಯುಂ ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿಯಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨ ವ). ೩. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ. ಕಮಲೋತ್ಸವಕಾರಿನ್ (ಕಮಲ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್; ಕಮಲಾ + ಉತ್ಸವಕಾರಿನ್)]

ಕಮಲೋದಯ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಕಮಲೆಯ, ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ (ಸಂಪತ್ತಿನ) ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನು. ೧, ೨: ಕಮಲೋದಯನಖಿಲಮಹೀರಮಣನುಮಾಪ್ರಿಯನೆನಿಪ್ಪ ಗುಣದುನ್ನತಿಯಿಂ . . . ಇಱುವಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪).

[ಸಂ. ಕಮಲ + ಉದಯ; ಕಮಲಾ + ಉದಯ]

ಕಮಲೋದರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ಕಮಲನಾಭ; ವಿಷ್ಣು: ಕಮಲೋದರನು ಕೈಕೊಂಡನಗ್ಗದನಾದಿಪುರುಷ ಶ್ರೀ ನಿಜವ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಕೃತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೪).

[ಕಮಲ + ಉದರ]

ಕಮಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. = ಕಮಲೋದಯ ೧. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕಮಲವೆಂಬ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕಮಲೋದ್ಭವಂ ಸಧನನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೧೭). [ಕಮಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕಮಳ 'ಕಮಲ' ನೋ.

ಕಮಳಕಾಮುಕ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ: ಕಮಳಕಾಮುಕನಂ ಕಂಡ ಕಮಳಿನಿಯಂತೆ ಮೊಗಮಲರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ವ). [ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ಕಾಮುಕ]

ಕಮಳದಳಕೊಡತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ; ಕಮಲದಳದ ಆಕಾರವಾಗಿರುವ ಕೊಡತಿ: ಅಗಿವ ಬಡಿಗೆಯನಂಕುಶದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಧಾರೆಯ ಕಮಳದಳಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩).

[ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ದಳ (= ದಲ) + ಕೊಡತಿ]

ಕಮಳಬಂಧು (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ; ಸೂರ್ಯ: ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲ್ ತನ್ನಂ ಸುಡೆ ವನಕರಿ ಕಮಳಬಂಧುವೊಳ್ ದಿನಕರನೊಳ್ ಕಡುಗಾಯ್ವೆನೆ ಸರಸಿಜಮಂ ಕಿಡಿಸಲ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕುದಾಗ ಬಗೆಗಾ ಕೊಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೫). [ಕಮಳ (= ಕಮಲ) + ಬಂಧು]

ಕಮಳಭವ 'ಕಮಲಭವ' ನೋ.

ಕಮಳಾಂಬಕ 'ಕಮಲಾಂಬಕ' ನೋ.

ಕಮಳಾಕರ 'ಕಮಲಾಕರ' ನೋ.

ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕಮಳಬಂಧು: ಕನಕಕಮಳಂಗಳಿಂ ಕಮಳಾಕರಬಾಂಧವಂಗರ್ಘ್ಯಮೆತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ).
[ಕಮಳಾಕರ (= ಕಮಲಾಕರ) + ಬಾಂಧವ]

ಕಮಳಾಕ್ಷ 'ಕಮಲಾಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಮಳಾಣನೆ 'ಕಮಲಾಣನೆ' ನೋ.

ಕಮಳಾಪ್ತ 'ಕಮಲಾಪ್ತ' ನೋ.

ಕಮಳಾರ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಬಯಸುವಂತಹದು. ೨. ಕಮಲೆಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಬಯಸುವಂತಹದು. ೧, ೨: ಕಮಳಾರ್ಥಿ ಮಂದಭಾವಂ ಕುಮುದಾತ್ತಮಪಾಯಗಮನ ಮೋಚನ ಚತುರಂ ಭ್ರಮರಹಿತಂ ವೈಭಾತಿಕಸಮೀರನೆಸಗಿದುದು ಪೋಲ್ತು ಸುವಿಧಿಯ ಬಗೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೮).
[ಸಂ. ಕಮಲಾರ್ಥಿನ್ (ಕಮಲ+ಅರ್ಥಿನ್; ಕಮಲಾ+ಅರ್ಥಿನ್)]

ಕಮಳಾವಸಥ 'ಕಮಲಾವಸಥ' ನೋ.

ಕಮಳಾಶ್ರಯ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ಜಾತಿಯ) ಜಿಂಕೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆ, —ವಾಸಸ್ಥಾನ. ೨. ಕಮಲೆಗೆ (ಸಂಪತ್ತಿಗೆ) ಆಶ್ರಯ, —ಆಧಾರವಾದವನು. ೩. ತಾವರೆಗೆ ಆಸರೆಯಾದವನು; ಕಮಲಬಾಂಧವ. ೧, ೨, ೩: ವಿಸಿನಂ . . . ಕಮಳಾಶ್ರಯಮಿದು ನಿನ್ನಂ ದ್ಯುಮಣಿಯನತಿಲಲಿತತಿಳಕಮಿದು . . . ನಿನ್ನಂ ಪಯೋಧಿಯಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೬). [ಸಂ. (ಕಮಲ + ಆಶ್ರಯ; ಕಮಲಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕಮಳಾಸನ 'ಕಮಲಾಸನ' ನೋ.

ಕಮಳಿನಿ 'ಕಮಲಿನಿ' ನೋ.

ಕಮಳೆ 'ಕಮಲೆ' ನೋ.

ಕಮಱು$_1$, **ಕಮರು**$_1$, **ಕೌರು**$_1$, **ಕೌಱು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. "ದುರ್ಗಂಧದ ವಾಸನೆಬರು, ಕಟುವಾಸನೆಯಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೪೦೭). **ಕಮರು**$_1$: ೨. ಬಾಡು; ಕುಂದು; ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಉರಿವ ದಾವಾನಲದೆ ಕಮರಿದ ಗರಿಗಳುಳ್ಳ ಮಯೂರಗಳು (ರಘುವಂ. ೧೮೪); ಕಮರಿದ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತೆ ಹಬ್ಬಿತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೧); ಚಿಗಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿ ಕರಕಾಗ ಬಾರದು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೦); ಆಸೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕಮರಿತು (ಹಕ್ಕಿನೋ. ೧೬); ಕಾವೇರಿಯ ಹೃದಯ ಬಾಡಿ ಕಮರಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೦೬). ೩. ಸೀಯು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು (ಕ). **ಕೌರು**$_1$: ೨. ತೋರಲೇನೋ ಎಂಬ ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೧). **ಕೌಱು**$_1$: ೩. ಹೊಗೆದುದಾನನವಕ್ಷಿ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳಿದುವು ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕುಡಿಮಾಸೆಗಳು ಕೌಱಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆದಱಿದ] ವಂಗ ಕಾಹೇಱಿದುದು ಕಡುಹಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮಱು; ತೆಲು. ಕಮರು]

ಕಮಱು$_2$, **ಕಮರು**$_2$, **ಕವುರು**, **ಕವುಱು**, **ಕೌರು**$_3$, **ಕೌಱು**$_2$ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ಕೆಟ್ಟ ನಾತ; ಕಂಟು: ಸುಡುವ ಹೆಣಗಳ ಕಮಱುಗಳನು . . . ಆರಯ್ಯುತ್ತ (ಹಚಕಾ. ೧೨-೧); ಕರ್ಬೊಗೆ ಕಮಱು ದುರ್ಗಂಧ ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕನು ತೀವಿತು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೩೭).

ಕಮರು$_2$: ದೀಪದ ಮಕ್ಕು ಹೊಡೆದು ಬತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಚಾಚಲು ಕಮರುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾ . . . ಢಾಳಾಗಿ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು (ಪ್ರಣಸ. ೬೭); ಹೆಣ ಕೊಳೆತ ನಾತವೂ ಸುಟ್ಟ ಕಮರೂ ಸಧ್ಯ ಮೂಗ ನಿರಿದಿಲ್ಲ (ಅರರೋ. ೪೨); ಬೆವರಿನ ಕಮರಿನ ವಾಸನೆ ಇನ್ನೂ ಮೂಗಿಗೆ ಬಡಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೩೭); ಮೀನಿನ ಕುಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದ ಉಪ್ಪುನೀರು . . . ಕಮರುನಾತವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೭). **ಕವುರು**: ಪುರಾತನತಡಿಯ ಕೊಳಕು ಕವುರೂ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮಲೆಮ. ೩೪೭). **ಕವುಱು**: ಹಾಲ ತಂದು ಭಾಜನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿ ಕಾಸುವಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟ ಹತ್ತದೆ ಹಸುಳು ನಾಱದೆ ಕವುಱು (ಕಮಱು) ಏಳದೆ (ಸರ್ವವ. ೧೦೭-೫೭೫ ಕೀಲಾರದ ಭೀಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ); ಪಲವು ಕುಂಡಂಗಳ ಮಾಡಿ ಕವುಱು ಹೊಗೆಯುರಿಯ ಕೂಡಿಯೇಳಿಸಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೭-೩೯). 'ಕವುಱೇಳ್' ಪರಾ. **ಕೌರು**$_3$: ಬಾಯ್ದೆರೆಯೆ ನುಡಿಗಳೊಡನಾಡಿಯಾಗಿಯೆ ಸಿಡಿಯುವುದು ಪೊಲೆಯ ಕೌರುಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೬೨). **ಕೌಱು**$_2$: ಪೊಲಸಿನ ಗಂಧಮಂ ಪೊತ್ತು ಕಿಱುಕವ್ವರೆಗೊಳ್ವ ಕೌಱು ಪೊಗೆಯಿನಱಿಯಲಾದ ಬೇಡವಟ್ಟಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೭); ಕವಿವ ಕರ್ಬೊಗೆಯ ಕೌಱು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೪೧).
[< ಕಮಱು$_1$]

ಕಮಱುದೇಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗನ್ನು ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ತೇಗು: ಮನದಣಿವನಕ ಉಂಡಱಿವೆಯನಾಂತು ಕಮಱುದೇಗಿತು ಮರುಳ್ತಂಡ ಶಾಕಿನಿ ಡಾಕಿನಿಯರು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೨). [ಕಮಱು$_2$ + ತೇಗು$_1$]

ಕಮಱುದೇಗು$_2$, ಕಮರುತೇಗು (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆಯ ತೇಗು; ಅಜೀರ್ಣದ ತೇಗು: ಕಮು[ಮ]ಱುದೇಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕಮಱು ತೇಗು] . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೧). **ಕಮರುತೇಗು**: ಸ್ವಲ್ಪ ಊಟಮಾಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ, ಕಮರುತೇಗು ಬರುತ್ತೆ (ಮನೋನಂ. ೨೭). [ಕಮಱು$_2$ + ತೇಗು$_2$]

ಕಮಱುನಾತ (ನಾ). = ಕಮಱು$_2$: ಉರಿವ ಹೆಣಗಳ ಕಮಱುನಾತವನುರಿಯ ನಾಲಗೆ ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ಪರಿಯನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೪೫).
[ಕಮಱು$_2$ + ನಾತ$_2$]

ಕಮಱುನಾಱು, **ಕೌಱುನಾಱು** (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಬರು; ಕೆಟ್ಟ ನಾತವಾಗು; ಕಂಟಾಗು: ತನುರೋಮಂಗಳನಿತುಂ ಕಮಱುನಾತೊಡೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೭). **ಕೌಱುನಾಱು**: ಅಂಗದ ರೋಮರಾಜಿ ಪೇರುರಿಗೊಳೆ ಕೌಱುನಾರ್ತೊಡೆ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೪೩). [ಕಮಱು$_2$ + ನಾಱು$_1$]

ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮಾನನ್ನು ಮುಂದುಗಡೆ ಹೊಂದಿರುವ ತೊಟ್ಟಿ: ಚಾಮರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಕಮಾಂತೊಟ್ಟಿ ಸಂ॥ದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾದ ಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೩೩-೧; 1868). [ಕಮಾನ್$_2$ + ತೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಮಾಚ್ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಕಮಾನು (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ಆಕಾರದ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ: ಒಲೆಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಮಾನು ಮತ್ತು ಹೊಗೆನಳಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಅಡುಸೌ. ೨೧); ತೋಳುಗಳನ್ನು ಕಮಾನಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಮಹಾತ್ಮ. ೮೭). ೨. ಕಮಾನುಗಳುಳ್ಳ ಕಟ್ಟಡ: ಇಬ್ಬರೂ ಪೋರ್ಚದ ಕಮಾನಿಗೆ ಬಂದು... ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿದರು (ಪ್ರೇಮತ. ೬೨). ೩. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರದ ಚಪ್ಪರ; ಕೊಲ್ಲಾರಿ (ಉಕ): ಕಮಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದೆವು (ಪ್ರತಾಪ. ೪೩).

೪. ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಜವೆಯ ಕೋಲು, —ಕುಡುಪು; ವಾದನ ದಂಡ: ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕಮಾನಿನ ನೆರವಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಪಿಟೀಲು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾದ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಸಂಗೀತ. ೯೫); ಕಮಾನನ್ನು ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಎಳೆದು ಶಬ್ದ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಕಲಿತೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೫).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಾನ್]

ಕಮಾನುಕಂಡಿ (ನಾ). ಕಮಾನಿನ ಆಕಾರದ ಬೆಳಕುಕಂಡಿ: "ಒಳ ಬಾಗುಳ್ಳ ಒಳಮಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಮಾನುಕಂಡಿ; ಬಾಲಚಂದ್ರಗವಾಕ್ಷ" (Lunette. ಇಂಕನ).

[ಕಮಾನು + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಮಾನುಕೋಣೆ (ನಾ). "ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಲು ಕಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಕಮಾನುಕೋಣೆ" (Casemate. ಇಂಕನ).

[ಕಮಾನು + ಕೋಣೆ$_2$]

ಕಮಾನುಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಮಾನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಡಿ; ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಂಡಿ (ಉಕ): ಅವರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಒಂದು ಕಮಾನುಗಾಡಿ ಬಂದಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೫); ಆ ಗಾಡಿ ಬರೀ ಬಂಡಿ ಚಕ್ಕಡಿ ಅಲ್ಲ ಕಣೋ; ಕಮಾನುಗಾಡಿ! (ಮಲೆಮ. ೧೭೬).

[ಕಮಾನು + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕಮಾನುಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕಮಾನಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು: ಜಡೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಂಡುಹೂ ಮುಡಿಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ. ಅದರ ಬದಲು ಕಮಾನುಜುಟ್ಟು ಬಿಡಿಸಿದ (ನನ್ನೂರು. ೨೧೯).

[ಕಮಾನು + ಜುಟ್ಟು]

ಕಮಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಸುಬು: ಅವನು ಏನೂ ಕಮಾಯಿಯಲ್ಲದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ. ೩. (ಆಲಂ) ಹೂಟ; ಕೈವಾಡ; ಯುಕ್ತಿ: ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ದೆ ಕಮಾಯಿ! (ಪ್ರಕೃತಿ. ೧೬೬); ಕಲಿತವರದೆ ಏನೋ ಈ ಕಮಾಯಿ ಅಂತ ನಾ ಕೇಳ್ತೀನಿ (ಕುಮಾಕಾ. ೧೭೩); " . . . ನೋಡೀರಂತ ನಮ್ಮ ಕಮಾಯಿನ" ಎಂದು ರುದ್ರ ಸೂಚಿಸಿದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೩೦).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಮಾಈ]

ಕಮಾಯಿಷಿ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯದ ವಸೂಲಿ. ೨. ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ದೊರಕಿಸಿದ ಲಾಭ (ಕ).

[← ಪಾರ. ಕಮಾಯಿಷ್ = ವ್ಯವಹಾರ; ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸ್]

ಕಮಾಯಿಷಿದಾರ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯ ವಸೂಲ್ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕಡಲ ತೆರಿಗೆಯ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ (ಕ).

[ಕಮಾಯಿಷಿ + – ದಾರ್$_4$]

ಕಮಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಸು; ಸಂಪಾದಿಸು: ಅವರಿವರಿಗೆ ಉಲ್ಬಾಸೀದಾ ಹೊಡೆದು ಮೋಸ ಮಾಡಿ ಕಾಸು ಕಮಾಯಿಸೋರಿಗೆ ಹೇಳೋ ಮಾತು (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೨೩). [ಕಮಾಯಿ + –ಸು$_1$]

ಕಮಾಲ್ 'ಕಮಾಲ' ನೋ.

ಕಮಾಲ, ಕಮಾಲ್ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ: ಇಂದಿನ ಕಚೇರಿ ಅಂದ್ರ ಕಮಾಲ ಆತು (ಗೀಚುಗೆ. ೧೩); ಅಂಥ ಕಾಳು ತಿಂದು ಸತ್ತರ ಏನೂ ಕಮಾಲ ಇಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೫೯). ೨. ಕರಾಮತ್ತು; ಕೈವಾಡ. **ಕಮಾಲ್**: ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಿದುಳು ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಒಂದು ಕಮಾಲ್ ಮಾಡಿದೆ ನೋಡು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೭೨).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಮಾಲ್]

ಕಮಾವೀಸದಾರ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು: ಎರಡು ಮೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಕಮಾವೀಸದಾರ ಅಥವಾ ಕುಲಕರಣಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದನು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೫೮).

[← ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸದಾರ್]

ಕಮಿತೃ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಿ; ಪ್ರಿಯತಮ. [ಸಂ.]

ಕಮಿಲಾರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಕಾಮಾಲೆ; ಕಾಮಣಿ: ಅಜೀರ್ಣವಾತ, ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ . . . ಕಮಿಲಾರೋಗ ಸಹಾಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೯೨).

[ಕಮಿಲ್ಯಾ (< ಕಾಮಾಲೆ) + ರೋಗ]

ಕಮೀನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಮುಂಗಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಮುಜ್ಜಱೆಯ ಕಡುಹುರ ಭಟಾರ ಶಿಷ್ಯರುತ್ತನಿನ್ನಿಪುರೀಮಣ್ಡಲ ಭಟಾರರ ಶಿಷ್ಯನ್ತಿಯರ್ಕ್ಕಮುಂಗಱೆ ಕನ್ತಿಯರ್ಗ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦–೮೩; 903).

[?]

ಕಮುಂತೆಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪರದಗೆಱೆಪಳ್ಳಂ ಪಶ್ಚಿಮತಮ್ಮಮುನ್ತೆಗುಂಡಿಪಳ್ಳಂ ಉತ್ತರತೋ ಗೊಟ್ಟೆಗೆಱೆಪಳ್ಳಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೪, ೧೫–೪೦; 725). [?]

ಕಮುಟು 'ಕಮಟು' ನೋ.

ಕಮ್ಮ$_1$ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: ಆದಿತ್ಯದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಮಣಲಪೊಱೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ತೋಣ್ಬದ ಕಮ್ಮ ಅಱುವತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೫–೯; 987); ಬಡಗಣದೆಸೆಯ ಹೂದೋಂಟ ಕಂಮ ಮೂವತು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫–೩೨; 1019); ಕಗ್ಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಡಕೆದೋಂಟ ಕಮ್ಮವಿಪ್ಪತ್ತಯ್ದು (ಕಇ. IV, ೧೦–೬೪; 1171); ಬೆಟ್ಟದೋರೆಯಂ ತೆಂಕಲು ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಕದಿಮಂಣ ಕಮ್ಮ ೧೦೦೦ (ಕಇ. I, ೩೩–೨೮; 1746). [< ಕಂಭ?]

ಕಮ್ಮ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಕಂಬು (?): ಮೃಗಸಿರೆಯಾದಿಯಾಗೆಸೆವ ಪಂಚಕದೊಳ್ ಪುಗೆ ಬಿತ್ತುನೆಲ್ಗಳಂ . . . ಸೊಗಯಿಪ ಕಮ್ಮನಾಗಣಕಱ್ಟನ ಪೇಱ್ದನಯಾಗಮಂಗಳಿಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೯–೬). [< ಕಂಬು?]

ಕಮ್ಮ$_3$, ಕರುಮ, ಕರುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. ೨. ಕರ್ಮ; ಕರ್ಮಫಲ: ತೆರೆಯಪ್ಪಂತೆವೊಲೆಮ್ಮ ಕಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಮ]ಮಿನಿತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೫); ಇದನು ಅವವನು ಅಳಿಪದಡೆ ವಾಣರಾಸಿಯಲಿ ತಡಿಯಲಿ ಕಪಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಕಮ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಹರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೧೧–೩೦; 1417); ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಮುಂ ಕಮ್ಮಮಂ ಗೆಲ್ವರೊಳರೆ (ಉಪ್ಪದೇ. ೨–೨೩). **ಕರುಮ**: ೨. 'ಕರುಮಗತಿ' ಪರಾ. **ಕರುಮ್ಮ**: ೨. ಎನ್ನ ಅಱಿಗೆಯ್ತಂಗಳೆಂಬ ಕರುಮ್ಮಮಂ ಕಳೆದು (ಚಕಬ. ೨೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಮನ್]

ಕಮ್ಮಂಗಣೆ (ನಾ). ಕಂಪಿನ ಬಾಣ; ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಿಂದಮೆಚ್ಚನಿಮ್ಮಾವಿನ ಪೊದಱೊಳಿರ್ದು (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಕಣೆ$_1$]

ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ, ಕಮ್ಮಗಣೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಂಪಿನ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ: "ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಂ = ಕಾಮಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲಂ, ಬಂಡುಣಿವೆದೆಯಂ, ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯಂ . . . ಗಿಳಿದೇರಂ – ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಕಸಾ. ೨–೧೩); ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯನ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೬); ಚೆಲ್ವೆಗಮಮ ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯನಧಿದೇವಿಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೨–೩೮).

ಕಮ್ಮಗಣೆಯ: ೧. ವಸುದೇವ ಕಮ್ಮಗಣೆಯನಂದದೊಳಾ ವನದೊಳು ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದಿರುತಿರಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೭೬); ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿಯ ವಾರನಾರಿಯರು ಕಮ್ಮಗಣೆಯಂಗೆಸೆವ ದುರ್ಗದಂತೆ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨–೮); ಕಮ್ಮಗಣೆಯನ ಸದೃಶರೂಪ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕಂನವಿ. ೧೨–೬೧). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹುಬಲಿ: ಅಮ್ಮ ಬಹಾಗ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನು ಬರಬೇಕು ಕಮ್ಮಗಣೆಯ ನೊಪ್ಪನದಕೆ (ಭರಚ. ೪೦–೯೮). [ಕಮ್ಮಂಗಣೆ + –ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಂಗಟವೆ, ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ, ಕಮ್ಮಗಳಮೆ, ಕಮ್ಮಗಟವೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಲಿ: ಮತ್ತಭ್ರಮರಂಗಳ್ ಪಾಱಿ ಕಮ್ಮಂಗಟವೆಯ ಮಡಿಯೊಳ್ ಗಾಡಿವೆತ್ತಾಡುತಿರ್ಕುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨–೩೦). **ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ:** "ಗಂಧಶಾಲಿ – ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೬); ಪಸುರ್ವಡೆದು ಬೆಳೆದ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದಲ್ಲಿ (ಕವಿಚ. II, ೧೪೦ ರೇವಣ); ಕಾಹು ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಮಡಿಗಳೊಳ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨–೧೫); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಂಗಳವೆ ಬೆಳೆದ ಹೊಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩–೫೫). **ಕಮ್ಮಗಳಮೆ:** ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬೆಳೆವ ಕಮ್ಮಗಳಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೆ]ಯ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಾದ ತೆನೆಯುಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧–೨೩). **ಕಮ್ಮಗಟವೆ:** ಕಮ್ಮಗಟವೆಗಳನಂಗನ ಕಮ್ಮಟದಂತೆಸೆದುವು (ಲೀಲಾವ. ೫–೫೫). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಕಟವೆ]

ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್, ಕಮ್ಮಗೋಲ್ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಂಗಣೆ. 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಗೋಲ್:** ಕಮ್ಮಗೋಲಿಂದ ಮೂಜಗವ ನಂಡಲೆವಾತ ತಮ್ಮನು (ಭರಚ. ೪೭–೧೧೬). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಮ್ಮಂಗೋಲ, ಕಮ್ಮಗೋಲ (ನಾ). ೧. = ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ: ಗುಣ್ಪುವಡೆದ ಪೊರ್ಕುಱಿಂಬ ತಿಳಿಗೊಳಂ ಕಮ್ಮಂಗೋಲನೆಂಬ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯ ನೋಲಾಡಿಸೆಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩); ಕಮ್ಮಂಗೋಲಗಿಮ್ಮಡಿ ರೂಪದಾಳ್ದವಲ್ಲಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಕಾಣದೆ (ಮೋಹತ. ೨೮–೮). **ಕಮ್ಮಗೋಲ:** ೧. ಕಮ್ಮಗೋಲನ ಪಿತನಾಗಿರಲು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಬುಜೆಗೆ ಸೋಲುವರೆ (ಪುರಂದ. ೪–೧೦೪–೩); ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳಾಟ ಲೇಸಲ್ಲೆಂದು ಹೊಱಿಪರು ಕಮ್ಮಗೋಲನ ಮೇಲೆ ದೂಱು (ಭರಚ. ೪೭–೨೮). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹುಬಲಿ: ಕಮ್ಮಗೋಲನ ರೂಪ ಶ್ರೀಪಾಂಡ್ಯ ಭೂಪತಾನೊಮ್ಮನದಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದ (ಗೋಮಟೇ. ೩–೮೯). [ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್ + –ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಕ (ನಾ). ಬಾಣ; ಅಂಬು; "ಬಿಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೪೦೭): ಕೆಮ್ಮೀಸೆವಿಟ್ಟು ಗಿಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮಂ ತುಡುಕದವೊಲಾಯುಧಂಬೇಱಿದ ಪೋಲ್ ಕಮ್ಮಗಟವೆಗಳನಂಗನ ಕಮ್ಮಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮಟ, ಕಮ್ಮತ] ದಂತೆಸೆದುವೊಸೆದು ನೋಡಿವನರಸಾ (ಲೀಲಾವ. ೫–೫೫). [?]

ಕಮ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು; ಸುವಾಸಿನಿ: ನಿನ್ನ ಸಾತ್ವಿಕದ ಕಮ್ಮಗಂಧಿಯ ಕಳುಪಲಿಳೆಗೊಲ್ವೆನೆಂದಿರ್ದ ನಿಮ್ಮನು (ಮದೇಪು. ೧–೫೮). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಗಂಧಿ]

ಕಮ್ಮಗಂಧಿನಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಗಂಧಿ: ಸುಮ್ಮನಿರಲು ಕಂಡು ಕಮ್ಮಗಂಧಿನಿಯರುವೊಮ್ಮೊಗವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನ ತಮ್ಮನೆಗೆಳೆದೊಯ್ದು ಇಚ್ಛೆಯಱಿದು ಮನ ಪೆರ್ಮೆಯಱಿವೆವೆಂದರೊಲಿದು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೦–೯೨). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಗಂಧಿನಿ]

ಕಮ್ಮಗಗ್ರೆ, ಕಮಗಗ್ಗರೆ (ನಾ). ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಯ ಗಿಡ; ಕಗ್ಗೊರಲೆ ಗಿಡ: "ಪರ್ಣಾಸಃ, ಕಠಿಂಜರಃ, ಕುಟೀರಕಃ–೩ ಕಗ್ಗೊರ್ಲೇ ಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಕಾಮಕಸ್ತೂರೀಗಿಡ, ಕಮ್ಮಗಗ್ರೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪). **ಕಮಗಗ್ಗರೆ:** ಕಮಗಗ್ಗರೆ, ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ, ಸಬ್ಜಾಗಿಡ (ಮೈಬಿಗಿ. ೫೭–೧೧೪೪). [?]

ಕಮ್ಮಗಣೆಯ 'ಕಮ್ಮಂಗಣೆಯ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಳಮೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಟವೆ 'ಕಮ್ಮಂಗಟವೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗಾರ (ನಾ). ಲೋಹದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾರ]

ಕಮ್ಮಗೆ (ಅ). ೧. ಸುಗಂಧವಾಗಿ; ಮಧುರವಾಗಿ. ೨. ಸುಖವಾಗಿ; ಹಾಯಾಗಿ: ಕಮ್ಮನೆ, ಕಮ್ಮಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ); ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಕಮ್ಮಗೆ ಊಟಮಾಡಿ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ ಹಾಸಿಕೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವುದು (ಕಮಕ. ೨೩); ಕಮ್ಮಗೆ ಉಣಿಸಿ, ಬಿಮ್ಮಗೆ ಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ).

ಕಮ್ಮಕಮ್ಮಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕಮ್ಮಕಮ್ಮಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮಗೆ] ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫೪ ನೋ). [< ಕಮ್ಮಿತು + –ಅಗ್ಗೆ$_3$]

ಕಮ್ಮಗೋಲ್ 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಗೋಲ 'ಕಮ್ಮಂಗೋಲ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಟ, ಕಮ್ಮಳ, ಕಮ್ಮಾಟ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಶಾಲೆ; ಕುಲಿಮೆ ಮನೆ: "ಆವೇಶನಂ ಶಿಲ್ಪಶಾಲಾ ಈ ೨ ಕಮ್ಮಟ ಮೊದಲಾದ ಶಿಲ್ಪಶಾಲೆಗಳ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೩); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೫೫); ಕಾಲನ ಕಮ್ಮಟಕ್ಕೆ ಗುಱಿಯಹ ಎನ್ನನು (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೨೨೩–೭೩೪); ಅರಲಂಬುಗಳಂ ಮಾಡುವ ಕಮ್ಮಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೪೨); ತಳಿರ್ಗಳ್ ದಳ್ಳುರಿ ಮುಸುಕಿರ್ದಳಿಗಳೆ ಪೊಸ ಮಸಿಗಳಾಗೆ ಮದನನ ಬಾಣಾವಳಿಯಂ ಕಾಸಲ್ ಚೈತ್ರೋಜ್ವಳಕಾರುಕನಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಟಂಬೊಲದೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೫೬). ೨. ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಟಂಕಸಾಲೆ: ಉಂಡಿಗೆಯ ಕಂಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸ ಒಂದು ಬಿಡಿಗಮ್ಮಟದಲು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹ ೧ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೭–೧೯; 948); ಕುಕ್ಕನೂರು ಸಾಸಿವ್ವರ ವರಪುತ್ರ ನಚ್ಚಿನ ಕ[ಮ್ಮ]ಟದೊಡೆಯಂ ಚನ್ದೋಜನ ಮಗಂ (ಕಇಅ. ೭೭–೧೨–೭೮; 1170); ದಂಡಾಧಿಷ್ಠಾಯ ಕಂಮಟದ ಮಾಚೈಯ್ಯಂಗಳ ಬೆಸದಿಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೪–೧; 1174). **ಕಮ್ಮಳ:** ೩. ನಾಣ್ಯ. 'ಕಮ್ಮಳಿಗ' ಪರಾ. **ಕಮ್ಮಾಟ:** ೨. ಅಲ್ಲಿಯ ಕಮ್ಮಾಟದಚ್ಚಿನ ಮೊಳೆಯಯಕ್ಕಸಾಲಿಗಳು . . . ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೫–೩೨; 1172).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಬಟ್ಟ; ಮಲ. ಕಮ್ಮಟ್ಟ, ಕಮ್ಮಿಟ್ಟ. / ಪ್ರಾ. ಕಮ್ಮಟ್ಠಾಣ (<ಸಂ. ಕರ್ಮಸ್ಥಾನ)]

ಕಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಕಾರ; ಕಮ್ಮಾರ: ಮಸಗಿ ಮುಂದಣ ಬಡಗಿ ಕಮ್ಮಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಮ್ಮರ] ವಸುವಿಭೇದಕ ತಾಮ್ರಮರ್ದನ . . . ಹರದರ ಕೇರಿಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೫೨). [ಕಮ್ಮಟ + –ಇ$_3$]

ಕಮ್ಮಡು 'ಕರ್ಮಡು' ನೋ.

ಕಮ್ಮಡುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಡುವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೊರಲು; ಬಹಳ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳು: ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ಕಾಳ ಕೂಟದ ಕಮ್ಮಡುಗೊರಲಾ ಪರಶಿವನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬–೧೭).

[ಕಮ್ಮಡು (< ಕರ್ಮಡು) + ಕೊರಲ್]

ಕಮ್ಮಣೆ 'ಕಮ್ಮವಣೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮತ, ಕಮತ, ಕಮ್ಮತ್ತ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಂತ ಬೇಸಾಯ. ೨. ಸ್ವಂತ ಬೇಸಾಯದ ಭೂಮಿ: ಮತ್ತ ೫೦ ಮಡುವಣ ಸಿರಿಯ ಕಮ್ಮತದಲು ನಾರಣಯ್ಯ ನಾ[ಯೆ]ಕರ್ಗ್ಗೆ ಮತ್ತರು ೬೦ (ಕಇಅ. ೯–೩–೩೧೫; 1067);

ಗುಡಿಗೆಱೆಯ ಕಮ್ಮತವಗೆಗಾಗಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೪೦ ; 1072) ; ದೇವಿಯ ಕಂಬಾತದ ಭಕ್ತ್ಯೂ(ಕೊಲ್ಲಾಪಾ. ೩೧(೩)–೩೩ ; 1278). **ಕಮತ** : ೧. ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಐದುನೂರು ಟೇಲು ಹೊಗೆ ಒಕ್ಕುವ ದೊಡ್ಡ ಕಮತ ಕರಡಪ್ಪನು(ವೀಕಮು. ೧೨) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಕೆತ್ತಿನ ಕಮತವಿತ್ತು(ಅಸ್ಕ. ೩೦೦). ೨. ಅವುರ ಕಂಮಾಜ ಬೊಂಮೋಜ ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಳದೇವರ ಕಮತಕ್ಕೆ ಳೆಸಂ ಮಾಡಿದ ಹೊಱೆ ಹುಂಜ ಆಯದಾಯವಂ ಬಿಟ್ಟನು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೬೨–೫ ; 1215). **ಕಮ್ಮತ್ತ** : ೨. ಶ್ರೀಮದರಸರ ಕಮ್ಮತ್ತದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೭೨ ; 1113) ; ಹುಬುವಳಿಯ ಕಂಮತ್ತದ ಬಂಡಿಯ ಹಳೆ ಮೋದಿಯ ಹಳೆಯ ನಾಡ ಸಮಸ್ತ ಸಾಲು ಮೂಲೆಯೊಳಗಾದ ಪದಿನೆಂಟು ಸಮಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೬–೧೭ ; 1408).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮ್ಮತ್ತ ; ತೆಲು. ಕಮತ, ಕಮ್ಮತ]

ಕಮ್ಮತವಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ ; ದಾನ (?) : ಮೂಲಸ್ತಾನದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಗಾಣಮಾನ್ಯದೇವರ ಕಂಮತವಗೆ ವಡಿಕಲಮಾನ್ಯ ಒರೆಕೆ ಹರಿ ಕಱುಇನ ಮಾಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೧–೩೪ ; 118ನೆಯ ಕತ). [?]

ಕಮ್ಮತಿಗೆ, ಕಮತಿಗ (ನಾ). ೧. ಬೇಸಾಯಗಾರ : ಇಳೆ ಹಾಳ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಗೆಯ್ಯಬಲ್ಲಶ ಕಮ್ಮತಿಗನಲ್ಲಯ್ಯ (ಬಸಪು. ೯–೪೬). ೨. ಬೇಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು : ಶಿವ ನಿನ್ನ ಕಮ್ಮತಿಗರಾ ವೆಂದಲಿ (ವೀಕ್ಷಪ. ೪–೧–೪೩). **ಕಮತಿಗೆ** : ೧. ಹಿರಿಯ ಕಮತಿಗನು ಹಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ನಾಲ್ಕೂಳಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಹೋದನು (ಮುಂಒಭಾ. ೪–೪೨) ; ವಾಡಿಯ ಕಮತಿಗನಾದ ಕರಿಯಪ್ಪ ಈಗ ಮುಂದೆ ಬರದೆ ನಿರ್ವಾಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಡು. ೯೫೦). ೨. ಮನೆಯ ಕಮತಿಗ . . . ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಕಾಗೆ. ೨೩) ; ಚನ್ನಪ್ಪನು ಕರಡಿಕೆರೆ ಕಮತಿಗ (ಕಾಣಕ್ಕೆ. ೨).

[ಕಮ್ಮತ + –ಇಗ]

ಕಮ್ಮತ್ತ 'ಕಮ್ಮತ' ನೋ.

ಕಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿಮರ : "ಸಾಲಃ, ಸರ್ಜಕಃ, ಅರ್ಜಃ, ಅಶ್ವಕರ್ಣಃ, ಸಸ್ಯಸಂವರಿ –ಅಃ ಕಮ್ಮತ್ತಿಮರ" (ಜಾಬಿರಾ. ೧೦೬) ; ಅಲ ಬೇಲ ಕಮ್ಮತ್ತಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳಿಂದ ಶೋಧಿತವಾಗಿ (ಇದ್ದ) ಮಹಾರಣ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ (ಕ್ಷವಾಜ. ೧೫೦).

[< ಕರಿಮ + ಮತ್ತಿ]

ಕಮ್ಮನಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಕಂಪನ್ನು ಹೊಂದು : ಬಾನನ್ನ ವೃಕ್ಷದೊಕ್ಕಿನೊಳಿರ್ದ ಮರಗಳು ತಾವೆಲ್ಲ ಕಮ್ಮನಪ್ಪಂತೆ (ಧರಪು. ೨–೮೪). [ಕಮ್ಮನೆ + ಆಗು]

ಕಮ್ಮನ್ನೆ (ಗು). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳ ; ಸುವಾಸನೆಯ : ನೂಱು ಪಿಂದಮು ಮನಾಗಳಿ ತೀವಿದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ತುಪ್ಪದ ಕೊಡದೊಳ್ ಸಮಂತು ಮಡ ಗಿಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩೧) ; ನೆನೆದರೆ ಚಿತ್ತಮುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮನೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣ ಬೆಳ್ಪು ಕಮ್ಮನೆ ಮಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವರ ಮೆಲ್ನುಡಿ ಕಮ್ಮನೆ ಮಂಜ್ಯಳೆಯೆಂಬ ಕಮ್ಮನೆ (ಲೀಲಾವ. ೩–೨೪) ; ಕವಿದು ಪರಿಯೆ ರಸಡೊಳ್ಸಂರಂವು [ಶ್](ಪಾಡಾ. ೩)ಮ್ಮನೆ ಳಿದಿತೆಯೊಂದನು ಪೇಳಿಸಿಂದು (ಹರಿಪು. ೧–೩೬) ; ಕಮ್ಮನೆ ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೋತು ಜುಮ್ಮನೆ ಮಾಮರವೆ ಹೂತು ಕಾಮಗಾನಿ ಕಾದಿದೆ (ಗರಿ. ೧೧೬–೧೧).

[< ಕಮ್ಮತು + –ಅನ್ನೆ/(< –ಅನೆಯ್ಯು)]

ಕಮ್ಮನ್ನೆ (ಆ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ (ಕ).

ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕಮ್ಮಕಮ್ಮನೆ, ತಣ್ಣಂತಣ್ಣನೆ (ಕಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[< ಕಮ್ಮತು + – ಅನೆ]

ಕಮ್ಮಬೊಮ್ಮ (ನಾ). ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ : ನಿನ್ನಲ್ಲಮಾ ಕಮ್ಮ ಬೊಮ್ಮ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಬೊಮ್ಮ, ಕಮ್ಮಬ್ರಹ್ಮ]ದ ಪಾಂಗಂ ಸಲೆ ಬೋಧಿಸಂ ಬುಧರ್ಗೆ (ರಾಜಪೀ. ೩–೩೪). [ಕಮ್ಮ + ಬೊಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮಯಿಸು, **ಕಮ್ಮೈಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು : ತಂಪು ತಕ್ಕಮಸರಿಂ ಕಂಪು ಕಮ್ಮುಯಿಸಲ ಬಾಳದ ಬೆರಂತೆ (ಸಖಗೀ. ೪೧–೪೩). ೨. ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು ; ಪರಿಮಳ ಕೊಡು. **ಕಮ್ಮೈಸು** : ೨. ಇಳಿಯಂ ಜಂದನ ಕುಂಕುಮಾಂಬುಳಿಂದಂ ಕಮ್ಮೈಸಿ (ಆ ಸಂ ಪು. ೧೪–೩೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೊಡಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳು : ನೀವುಂ ನೀಜ್ಯರಿಸಿ ಪಿಂದುಮಿಗಳ್ ಪೇಜ್ಯಮ್ಮುಮುವರೆ ಬಿರುದುಮಂ ಬೀರಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೭–೩೫). [< ಕಮ್ಮತು + –ಇಸ್ಸು]

ಕಮ್ಮಯಿಸ್ಸು, **ಕಮ್ಮೈಸ್ಸು** (ಕ್ರಿ). ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸು ; ತೋಛೆ ಗೆಯಿಸು ; ಸೊಗಸಾಗಿಸು : ಎಳ್ಳಲಾವಣಂ ಪೊಸಿಯಚ ಕಮ್ಮುಯಿಪ್ಪ ಸಮಳಟ್ಟುವ ಬಿನ್ನಣಬಿಲ್ಲದಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವೆರ್ದೆಗೊಳ್ಳದೀಗಡಿನ ಕಬ್ಬಿಗ ವಂದಿಗಳೊಂದವಿಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೭೬) ; ಕಡೆಯದ ಕಂಡರಸದ ವೇಕ್ಷರ್ದಶಿದ ಕಮ್ಮಯಿಸಡೊಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ(ಕ್ತಿ)ದು ರೂಪಂ ಪಡೆದ(ಂ?) ಸ್ವಯಂಭುಗಂ ನೆಲವಿಂಡೊಡೆದುದಯಂಗೆಯ್ಯನಲ್ಲಿ ದ ತ್ತಿಣ ಸೋ ಮಂ (ವಿಕ್ರ. XVI, ೩೯–೨೬ ; 1107). **ಕಮ್ಮೈಸ್ಸು** : ಕವಿಸಾಗರದೊಳಿಂ ಪ್ಪಾಣಿಸಿ ಕವಿಸಕ ಕಮ್ಮೈಸುವೆಡೆಯೊಳಿಪ್ಪಾಣಿಸಲುಂ ಕವಿಸಕಲುಂ ಕಮ್ಮೈಸಲುಮಿವನಂತಾರ್ ಬಲ್ಲರೆನಿಸಿಂದ ಕವಿರತ್ನಂ (ಅಜಿತ. ೧–೪೩).

[ಕಮ್ಮ + –ಇಸ್ಸು]

ಕಮ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬುವಲ್ಲಳ್ಳಯ ಮಗರಥ ಕಮ್ಮಯ್ಯನ(ಂ) ಮಗಂ(ನ) ಅರಿವಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩–೪ ; 964). [ಕಮ್ಮ + ಅಯ್ಯ]

ಕಮ್ಮರಿ 'ಕರ್ಮರ್ಕ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿ ; ಕೆಲಸಗಾರ (?) : ಶ್ರೀನರಸಿಂಹ ದೇವರ ಕಂಮರಡೊಕರರು ತೋಟಗರು ಮೂವರು ಅನ್ನು ೫ ವರ್ಗ್ಗ . . . ಮನ್ನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೫–೪೦ ; 1113). [?]

ಕಮ್ಮರ್ಕ 'ಕರ್ಮರ್ಕ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ : ಗಿಜುಗಿರಳೆ ಕಮ್ಮರಸನಗ ಕೊಟ್ಟುಳೆ ಹೊಜಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳವಜೊಳಿಪ್ಪದವು (ಶಾಸ್ತ್ರಭಾ. ೫–೨೧) ; ಕಮ್ಮರ ಹಕ್ಕಿಯು ಹೇಗೆ ಉಂಛಾಯತೆಂದು ನೀನು ಬಲ್ಲೆಯಾ (ಅಳತ. ೧–೬). [?]

ಕಮ್ಮರ್ಕ 'ಕಮ್ಮುಜ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲ್ 'ಕಮ್ಮುಲರ್ತ್ತ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಲು 'ಕಮ್ಮುಲರ್ತ್ತ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿ, ಕಮರಿ (ನಾ). ಕಡಿದಾದ ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ ; ಆಳವಾದ ಕೊಳ್ಳ ; ಪ್ರಪಾತ : "ಸಜ್ಜಿಯೆ ಕಮ್ಮುರಿಯಳ್ಳು" (ಕಬ್ಬಳ್ಳ. ೭೦) ; ಧುರದೊಳ್ ಕಮ್ಮುರಿಯೊಳ್ . . . ನೀಗರಕೊಳ್ ಧರದಿಂ ದೇಹಮನಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೩೪); ಕಣ್ಣಮುಚ್ಚಿ ಕಮ್ಮರಿಯ ಹಾಯ್ದರೆಯೊಳ ಅಲ್ಲಿ ಪದವಿಯ ಕೆಡುವನಾ ನೀನೆ (ಸನಾಪ. ೯) ; ಅಲ್ಲಿಂ ಬೀಳುವೆ ನೆಂದೊಡಂ ಕಮ್ಮರಿಯನು ಏಜಿ ನಿಂದು ಕೆಳಗೆ ನೋಡಿ ಜಿಕ್ಕತಕ್ಕುದಯ ನಾಗಿ (ಪೆ ಮಿ ಸಂ. ೬–೧೧೩). **ಕಮರಿ** : ಹಗಲು ಕಂಡ ಕಮರಿಯ ಇರುಳು ಬೀಳುವರೆ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦–೨೪) ; ಮರೆಯಾದುದು ಪಗಲ್ಕೆಸಿರಿ ಪಡುವಣ ಕಮರಿಯೊಳು(ಮಾಂಡೇ. ೪೯) ; ಅತೀಕವಾದ ಕಮರಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೧೩೪) ; ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೂರಾರು ಅಡಿ ಆಳದ ಕಮರಿಗಳು (ಕೈಸರ್ಗ. ೧೩೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮರ್]

ಕಮ್ಮಿರಿ, ಖಮ್ಮರಿ, ಖುಮ್ಮರಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ವರಸೆ; ಕುಸ್ತಿಯ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಮುಂಡೆ ಮುಷ್ಟಿ ಕಮ್ಮುರಿ ಮುಹುಡಂ ಜವತ್ಯವರಿ . . . ಎನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ದಿನ್ಪಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ಕ್ರಿತಪಿ. ೩೬–೧೪). **ಖಿಮ್ಮುರಿ**: ಎಸೆವ ಮುಹಗ್ಗಳಂ . . . ಬಾಹುದಣಿ ಖ[ಖಾಶಾಂ. ಖು]ಮ್ಮುರಿ ಕತ್ತರಿ ಕೊಡವಂಕುಶಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೭೮). **ಖುಮ್ಮರಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಮ್ಮರಿ (ನಾ). "ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾದವನು, ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು" (ಪಂಪಭಾ. ೪೩). 'ಕಮ್ಮಿರಿಯೊವಜ' ಪಠಾ. [ಕಮ್ಮ್ಯ + ಅರಿ]

ಕಮ್ಮಿರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಮ್ಮರಿ: "ಕಮ್ಮರಿಗೆಯೆನಲುಳ್ಳಯಪರ್ವತ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳ್" (ಕಕರ. ೩೦). [ಕಮ್ಮರಿ + –ಗೆ]

ಕಮ್ಮರಿಯೊಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ದೀರ್ಘವಾಸಿಕಾ –ಕಮ್ಮರಿಯಮರ" (ಒಷಧಿ. ೭೭). [ಕಮ್ಮರಿ ? + ಮರ್ಕ]

ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ, ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ (ನಾ). ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ; ಇತರರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದಂತೆ ತಾನೇ ನಡೆಯದ ಗುರು: ಬನರದೊಳೇಂ ಬಲ್ಲಂ ಕರಮೊವಜುಗೆಯಲ್ ಪೞಗೆರ್ [ಕಂಡು] ತನಗೞಯಂ . . . ಕಮ್ಮಜ್ಜ್[ರಿ]ಯೊವಜಂ ಬಿಲ್ಲಿ ವಜ ನೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೩). **ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ**: ಅಂತುಟು ಪೇೞ್ದ ಕಮ್ಮಗೆ ಗಮ್ಮನೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಅದಿಪು. ೨–೬೧); ಪಜುಳಂ ಕುಳ್ಳದೆನುಗಾಯದ ಮಾತಂ ತಗುಳೆ ಗಳಿಪೋದಂ ಸಂದರ್ದದಿಟುರೊಳಿಜ್ಜರಿ[ಜ್ಜ್]ಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮ್ಮಜ್ಜ್[ರಿ]ಯೋಗಸಿನಿಸಿದಂ ಬಿಲ್ವೊಡೆಂ (ಗದಾಯು. ೨–೧೩); ಅಲಘಾಂಗ ಸಂಗತಂ ತಮ್ಮ ಶರೀರಮೂಗೆ ಸೆಗಳ್ವನತಾಶ್ವರಥಶ್ವವೃತ್ತಳಂ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ ನಂದಮೆ ವಲಂ (ಎಕ. II, ೨೩೪–೫೫ ; ೧೧೮೦) ; ಧರ್ಮಮನೆ ಪಿಡಿವುದೆಂದಾ ತೆಱದಿಂ ನಡೆಯದೆ ಮಱಪಾಪಾಂತಕಿರ್ದೊಡೆ ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನೆಂಬ ನುಡಿಗೆಡೆಯಪ್ಪಂ (ಅಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦–೧೪).

[ಕಮ್ಮರಿ + ಒವಜ (< ಒವರ್ಧು)]

ಕಮ್ಮರಿಯೋಜ 'ಕಮ್ಮರಿಯೊವಜ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರಿವೆರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರು (?) : ಬೀಱು ಮನಸಾವಯೊ [ಪ್ರ]ತ್ತೈಂದು ಬೀ ೞು ವೋ ೧ ದ್ ನೋಡವ್ದೆ ಕಮ್ಮರಿವಜ್ರ್[ರಿ]ವಳು ನೋಡವ್ದೆ ಸಮುಧಾತುವಿಲ್ಲ ನೋಡೆಮುಗೆ (ಗಱೀಪ. ೪೮).

[ಕಮ್ಮರಿ + ಪರ್ಕ್]

ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು (?) : ಪಾಂಡವೊಳ್ಳಲ್ಲು ವೀರಿಯಗ್ಗದ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರೀ ಕಲಿಯುಗದೇತರವಿಂಗೇಕೆಯೊ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದರು ಹಿಮಜೊಳೆಂಬನ ವಪಕತನಯು (ಸೌ ೩ ಇ. IX–i, ೧೬೧–೬೪ ; 1097) ; ದ್ರವ್ಯಮುಳ್ಳರಂ ಪೊದಿರ್ದೊಡಂ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದೊಡಂ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟೊಡಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳರುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೬೬) ; ಪಿಡಿದಂ ಕಂಸನ ಭೀತಿಯಿಂದೆ ವಸುದೇವಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಿಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮರಿವಾಯ್ದಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕ್ದಂಗೆ (ಜಗದ. ೩–೧೦).

[ಕಮ್ಮರಿ + ಪಾಯ್]

ಕಮ್ಮರಿವೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಮ್ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು; ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕು : ಕಮ್ಮರಿವಿಳ್ದಂತುತ್ತುಂಗಶಿಲೆಗಳಂ ಭರದಿಂ ಬಿಳ್ದು ಪರಿವ ಬಲ್ದೊಜೆಯತಿಬಂಧುರವಡೆಯಿತ್ತು (ಜಯಭಾ. ೯–೧೧).

[ಕಮ್ಮರಿ + ಬೀಳ್ (< ಬೀಱ್ಱು)]

ಕಮ್ಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಮಂಡಲ – ಗೋಳ, ಕಮ್ಮರು" (ಒಷಧಿ. ೩೪). [< ಕರ್ಮರ್ಕ?]

ಕಮ್ಮರುಬಂದು 'ಕಮರಬಂದ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ್ಕಿ 'ಕರ್ಮರ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಮ್ಮರ್ಕೆ (ನಾ). "ಕೈಬಲೆ" (ಕಾಲಜ್ಞ. ಟಿಪ್ಪನಿ) : ಕಮ್ಮರೆಗಳುಲಿಯೆ ಬೆಳ್ಳಯ ಮಾತು ಮುಂಬೇನು (ಕಾಲಜ್ಞ. ೬೩–೧೦೬). [?]

ಕಮ್ಮಲರ್, (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಅರಳು; ಹೂಬಿಡು : ಅಲರ್ದ ತಾವರೆಗಳೆಜೆಗಳಂ ಕಮ್ಮಲರ್ದ ಪೂದೋಟಂಗಳಿಂ (ಶಾಲ್ವಹಾ. ೧–೫೮). [< ಕಮ್ಮಲ್ಕೆ + ಅಲರ್]

ಕಮ್ಮಲರ್ವ್, ಕಮ್ಮರಲರ್, ಕಮ್ಮಲರಲು, ಕಮ್ಮಲರು (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವು; ಸು ಗಂ ಧ ಪುಷ್ಪ: ಕಱಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು . . . ಒರೆಂಗಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪ ದ್ಮ ರಾ. ೩–೪೪) ; ವಾಸನೆಯಂ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಅಗಱಾಧಿಪತಿಗರ್ಪಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಂ. ೪–೧೦) ; ಬಾನನ್ನದಿಗುರಂ ಗೆಲ್ದು ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಸೂಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧–೪೧) ; ಸುರಕರ್ದ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳ್ ಪೆರ್ಮಳೆಯಂಗಿಸೆ (ಕಬಹಂ. ೧–೪೫). **ಕಮ್ಮರಲರ್**: ಕಮ್ಮರಲಿಂ ವನಜಂಗಮವಲ್ಲರಿಗಳ್ ಬಂದಲ್ಲಿ ವಿರಿಪುವು ಪೂವಲಿಯಂ (ಜಗದ. ೧೬–೪೭). **ಕಮ್ಮರಲು** : ಅರಸಿಯರ ಮುಡಿಯಂ ಕೆಡಿಸ ಕಮ್ಮರಲ ಮಾಲೆಗೆ ಕತ್ತರಿಯಂ ಪುಡಿಗುಡುಗುಳ್ಳುರಕೆ . . . ತುಂಬಿಗಳುಜೆ ತಿರುಗುತಿರೆ (ಶಾಲ್ವಹಾ. ೪–೧೧). **ಕಮ್ಮಲರು**: ನಂದನದಲಿ ಸುರಹೊಸ್ಸಿಯ ಕಮ್ಮಲರುಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವ. ೫–೯೫); ಹಾಸಿಗೆಯ ಹೊಸಬಗುರು ಳೆಳಂಬೆಯ ಕಮ್ಮಲರು ಮೆಯ್ಯುಗೆ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾದ ಹಿರಿ ರಾಶಿಯೊರಗಿಹುದು (ಪಡದಾ. I, ೪೬೧).

[< ಕಮ್ಮುತು + ಅಲರ್ತ್]

ಕಮ್ಮಲರಂಬ (ನಾ). ಸುಗಂಧವಾದ ಹೂವಿನ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ : ಕಮ್ಮಲರಂಬನ ಮಗನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಹಂಬಲಿಸುವ ಕುಮಾರತಿ (ಮೋಹತ. ೪೧–೩೧). [ಕಮ್ಮಲರಂಬು + –ಅ್]

ಕಮ್ಮಲರಂಬು (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದ ಬಾಣ; ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ : ಅವಳ ವಾಕ್ಯನ ಕೇೞ್ದು ಕ ಮ್ಮ ಲ ರಂ ಬಿನ ಗಾಯವ ಮಱೆದು (ಮೋಹತ. ೨೮–೪). [ಕಮ್ಮಲರ್ತ್ + ಅಂಬ್ಕ]

ಕಮ್ಮಲರು 'ಕಮ್ಮಲರ್ತ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಗಣೆಯ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಲರಂಬ : ನಮ್ಮ ಕೋಪಕ್ಕಗ್ನಿಜಿ ಕಮಲಜನರ್ಮಿಸಿದ ತಾನಾಗದೆಳೆಂಬಿಕ್ಕಮಲರ್ಗಣೆಯನಗೆ ತಾನಸ್ತ್ರಳುಳೆ ದಿಟವೆಂಬಂದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪–೭೭). [ಕಮ್ಮಲರ್ತ್ + ಕಣ್ಣೆ + –ಅ್]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲ್, ಕಮ್ಮಲ್ಲರ್ಗೂಲು (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದ ಬಾಣ; ಕಾಮನ ಬಾಣ. 'ಕಮ್ಮಲ ರ್ಗೂ ೞಲ' ಪಠಾ. **ಕಮ್ಮಲರ್ಗೊರೆಲು** : ಕಂದರ್ಪದೇವನ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲುಗಳೆಂದವ ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೩೯–೩೩). [ಕಮ್ಮಲರ್ತ್ + ಕೋಲ್]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೋಲ (ನಾ). ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ : ಮಂದಾಕಾಲ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲಿಗೆ ನುಡಿದ (ಮೋಹತ. ೬–೨೩) ; ಮೂಲೋಕ ವಿಜಯ ಮೂಮಡಿ ವೀರ ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲ ನಲ್ಲವೆ (ಮೋಹತ. ೯–೧೩). [ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲ್ + –ಅ್]

ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲು 'ಕಮ್ಮಲರ್ಗೂಲ್' ನೋ.

ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಹೂವಿನ ಹಾರ: ಪಾಲೆಗಂಬದೆ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದೆ ಕಮ್ಮಲರ್ಮಾಲೆ ಝಲ್ಲರಿ ಝಲ್ಲಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೨). [ಕಮ್ಮಲರ್ತ್ + ಮಾಲೆ]

ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕೆ (ನಾ). ತುಂಬಿ ; ಭ್ರಮರ : ವಿಲಸಿತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ದಿಗಿದ ಕಮ್ಮಲರ್ವಕ್ಕೆವದೆಯ ಜೀವೊಡೆದು (ಮೋಹತ. ೬–೩೬). [ಕಮ್ಮಲರ್ತ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಲ್ಲಿಗೆ: ಆಭರಣಮಂ ತಳೆದು ಕಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ದಂಡೆಗಳ್ತುಂಬಿಗುರುಳೊಳ್ ತುಱುಂಬಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೮-೩೦). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ, ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ, ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಪತ್ರ (?); "ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕವಾದ ಪಟ್ಟೆ ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ದಾನ ಸನ್ಮಾನ ಪುರಸ್ಸರಮವರ ಪೂರ್ವವೃತ್ತಿಯುಮಂ ಕಮ್ಮವಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟಿ]ಯುಮನಿತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೩ ವ). **ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ**: ತಮ್ಮನುಱೆ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ತಮ್ಮ ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆಯಂ ತಮ್ಮ ದಾಯಿಗಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬ ಮಚ್ಚರದೊಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ). **ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ**: 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕಮ್ಮ$_3$ + ಪಟ್ಟ$_2$]

ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಣೆ, ಕಮ್ಮಣೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳ (?): ಮಿಸುಕುತಿರ ಲನುಜಾಯಿ ಹೂಂಕಾರ ಒತ್ತರಿಸೆ ನುಣ್ಪು ನುಸುಳದೆ ಪೂಣ್ಮೆ ಕಮ್ಮವಣೆ ಗೆಡೆಗುಡಲು ತಣ್ಪುಸೊಂಪಿನೊಳೊಂದಿ ಕಾಳಾಸಕೆಡೆಗುಡಲು (ಆನಾರ. ಹ. ೧೩೦-೨೯); ಬಾಗು ಡೊಕ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾಸ ಕಮ್ಮವಣೆ ಲೋಲಂಗಿತ . . . ತಾರ ಮಧುರ ಮಂದ್ರಂಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಹಡಕಾ. ೭-೬). **ಕಮ್ಮಣೆ**: ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣೆ ಪೆಸರಂ ಬೆಡಂಗುವಡೆಯೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೬-೬೭ ವ). 'ಕಾಳಸೆ' ಪರಾ. [?]

ಕಮ್ಮವಷ್ಟಿ 'ಕಮ್ಮವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಹೂವಿನ) ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಬಿಲ್ಲುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಉಮ್ಮತ್ತೂರನಾಳುವ ಸಂಗಯ್ಯನು ಕಮ್ಮವಿಲ್ಲನ ಪಟ್ಟದಾನೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೬೪). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಬಿಲ್$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಮ್ಮಸರ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಬಾಣ; ಹೂಬಾಣ: ಕಾಯಜನೆಸುಗೆಯ ಕಮ್ಮಸರಂಗಳ ಗಾಯದ ತನಿಸೊರ್ಕಿಂ ತಾಮರಸದಳಾಯತ ಲೋಚನಮಂ ಮುಚ್ಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೬). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಸರ$_4$]

ಕಮ್ಮಹ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನ್ಯ (?): ತಾವರೆಯ ಕೆಱೆಯ ಹಿರಿಯ ತೂಂಬಿನ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮಹದ ಕೊಡಿಗೆ ತಱೆಯದ ಮದಿನಲು ತಂಮ ಹಳ್ಳಿಗೊಡಗೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೦೦-೧೪; 1336). [?]

ಕಮ್ಮಳ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಳಿ (ನಾ).=ಕಮ್ಮಳಿಗ (?): ಇದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಳಿ ನಗೆಯರಲ್ಲ ಕುಮ್ಮಣ್ಡ ಶತಂಗೇಸಿ ಕೆಟ್ಟಸ್ತಱುಗುಳವೆಡಮಣ್ಡುಃ ಇದನಱಿದೊ ಮಾಪಾತಗನ್ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧-೧೬; 921). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇ$_2$]

ಕಮ್ಮಳಿಗ (ನಾ). "ನಾಣ್ಯ ಮಾಡುವವನು (?)" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣ): ಬಳೆದನ್ತಾ ಬಿಜ್ಜಳಗೇನದಟಿಸೆದುದೋ ಪೇಳ್ಸಿಂಹಳಾಧೀಶ್ವರಂ ಬೆತ್ತಳಿಗಂ ನೇಪಾಳಕಂ ಘಟ್ಟವಳನಡಪದಾಳ್ಕೇರಳಂ ಗುಜ್ಜರಂ ಕಮ್ಮಳಿಗಂ ಮತ್ತಾ ತುರುಷ್ಕಂ ಕುದುರೆವೆಸದವಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೨೦; 1181 ?; ಶಾಪಮಂ. ೯೪೨ ನೋ). [ಕಮ್ಮಳ (< ಕಮ್ಮಟ) + -ಇಗ]

ಕಮ್ಮಱ, ಕಂಬಱ, ಕಂಬಾರ, ಕಂಬಾಱ, ಕಮ್ಮರ$_5$, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಮ್ಮಾಱ, ಕರ್ಮರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: ಸಕ್ಷಿ ಕಮ್ಮಱ ಸತಿಗಂ ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟ್ಟಿಗನು ಮಿಸಗಂ ಬೀಮನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೩; 189 ?); ಕಮ್ಮಱ ರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೭); ಕಾಸಿ ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ವ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ಕಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮಱರು ನಿಡಿದಿಕ್ಕುಳಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೧೯); ಗಕಾರಲೋಪಕ್ಕೆ - ಕಮ್ಮಱಂ, ಕುಂಬಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸುಮಶರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಸಸಿಯ ಸಾಣೆಯೊಳೀ ಮಧುವೆಂಬ ಕಮ್ಮಱಂ ಮಸೆಯಲೆವೇಡಿ ತೀಡಿದನೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೯೮); ಬಳೆಗಾಱ ಕಮ್ಮಱನುಡಿಗ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುಗಾಱರ ಕೇರಿ ಮೆಱೆದಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೮); ಕಮ್ಮವಂ ಮಾಡುವಂ, ಕಮ್ಮಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಬಱ**: ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಟ್ಟಿಗೆದೇವರ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಡಿಗ ಕಂಬಱನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ವಚರ. ೬೩). **ಕಂಬಾರ**: ಕಂಬಾರನ ಕರಿಸೇನ ಅಗಳೀಯ ಕಡಿಸೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೭). **ಕಂಬಾಱ**: ದೇಗುಲಗಳಂ ಹದಿ ಸಲಿಸುವ ಕಂಬಾಱ ಚಿಕ್ಕಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೫೭; 1042). **ಕಮ್ಮರ$_5$**: ಶಂಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ನೆಲ್ಮಬ್ಬೆಯ ಕಮ್ಮರ ಬೀದಿ ಎರಡು ಕನ್ನೆದಾನಂಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೬೪-೪; 974); ಗಾಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಮೈಸೋಂಕಿ ಹೊತ್ತಿತ ಬೆಂಕಿ ಕಮ್ಮರನ ಕುಲುಮಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೫೧-೫); ಕಮ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕಮ್ಮರನು, ಕಮ್ಮಾರನು (ಹೊನುಗ. ೮೭). **ಕಮ್ಮಾರ**: ನಾಲ್ಕು ನಾಡ ಬಡಗಿ ಕಂಮಾರ ಅಕಸಾಲೆ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೫-೨೭; 1315); ಆತನ ಸಹಪಾಠಿಗಳು . . . ಕಮ್ಮಾರರ, ಮಡಿವಾಳರ ಮಕ್ಕಳು (ಸಸ್ಕಕ. ೯೩). **ಕಮ್ಮಾಱ**: ಕಮ್ಮಾಱರ ಪಾಶುಪಾತ ಮರಿಯಾದೆಯಾ ಉಳ್ಳದಲ್ಲ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ವೋನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೯-೧೪; 700); ಸಿಪ್ಪಿಗನಂತೆ ಪೊಲಿವರ್ ಕಮ್ಮಾಱನಂತೆ ಕಾಸಿ ಬಡಿವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩); ಕಮ್ಮಾಱ ಮಾಚೋಜನ ಮಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೬-೬; 1150); ಕೊಟ್ಟಾಣಿಗರು ಕಮ್ಮಾಱರು. . .ಬೇಹಾರಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೧). **ಕರ್ಮರು**: ಮಣ್ಣ ಅಡಿವಿಡಿದು ಹಿಡಿವಲ್ಲಿ ಕರ್ಮರು ಗಳಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೩೦). [< ಪ್ರಾ. ಕಮ್ಮಾರ./ ಸಂ. ಕರ್ಮಾರ]

ಕಮ್ಮಱಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಡುವ ಕಮ್ಮಱ ಕಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳೆ ಅವದಕಲ್ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೭-೫; 967). [ಕಮ್ಮಱ + ಕಲ್$_3$]

ಕಮ್ಮಱಗೇರಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಓಣಿ: ಒಱೆದು ಕಮ್ಮಱಗೇರಿಯೊಳು ತಾ ಹರಿಹರಿದು ಸೂಜಿಯನು ಮಾಱುವ ತೆಱದೊಳು (ಕೋಗಯ. ೨೬-೭೭). [ಕಮ್ಮಱ + ಕೇರಿ]

ಕಮ್ಮಱಬರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಚಣ್ಡದ ಬಸವಂಗಂ ಕಮ್ಮಱಬರ್ಮ್ಮಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦೭-೫; 1016). [ಕಮ್ಮಱ + ಬರ್ಮ]

ಕಮ್ಮಱವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ (?): ಮು[ಮ]ಡಿವಾಳ ಮಾಲೆ ವೂಗಾಱ ಕುಂಬಱ ಕಂಚುವಡಿಗ ಕಮ್ಮಱವಟ್ಟಿಗರಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೬೫). [ಕಮ್ಮಱ + ವಟ್ಟಿಗ ?]

ಕಮ್ಮಱವಾಳ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ: ಮಾಚಿಗಾವುಣ್ಡ ಜಕ್ಕೋಜಗೆ ಕಮ್ಮಱ ವಾಳ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨೩-೨೫; 1059). [ಕಮ್ಮಱ + - ವಾಳ$_1$]

ಕಮ್ಮಱವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಕೆಲಸ: ಅಡೆಕಲುವಣ ಹಡವಳೆಯ ಹದಿಯಱಾಯ ಕುಂಬಱಬಿಟ್ಟ ಕಂಮಱವಿಟ್ಟಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೩; 1069). [ಕಮ್ಮಱ + ಬಿಟ್ಟಿ]

ಕಮ್ಮಱಿಕೆ, ಕಂಬಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ, ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರರ ಕೆಲಸ; ಕಮ್ಮಾರರ ಉದ್ಯೋಗ. ೨. ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ; ಹಿರಿಯೂರ ಬಡಿಗೆ ಕಂಮಱಿಕೆ ಅಕಸಾಲಿಕೆ ಪಂಚಾಳ ಕೊಲವರ್ತನೆ ಬೇಡಿಗೆಯೇನುಳುದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟೆಉ (ಎಕ. IX (S), ಕಾನಕಾ. ೬೫-೧೬; 1380). **ಕಂಬಾರಿಕೆ**: (ಕಿ).

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ: ೧. ಕಮ್ಮಾರನು ಕಮ್ಮಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇ . . . ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೫೪). ೨. ಪಾಗೊಂಡೆಯಲು ನಮಗೆ ಸಲುವ ಕಂಮಾರಿಕೆ ಕಾಣಾಚಿನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೨–೬; 1602 ?). **ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ**: ೨. ಭರತೇಸ್ವರ ದೇವರ ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆಯ ದಸವನ್ದವ ಗಂಗಯನ ಕೇತೋಜನು ಗಂಗನುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕಾಲುಗಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೧೯೩–೩; 1118). [ಕಮ್ಮಱ + –ಇಕೆ]

ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಾರ ಹೆಂಗಸು. ೨. ಕಮ್ಮಾರನ ಹೆಂಡತಿ: ಕಮ್ಮಱಿತಿ, ನಾವಿದಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಬಱಿತಿ, ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಮ್ಮಱ + –ಇತ್ತಿ$_1$(<–ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾಟ 'ಕಮ್ಮಟ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯ ಸೀಮಾನ್ತ ರಾಣಿ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕಮ್ಮಾತ್ಥಿವಾಯ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೨೧; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಮ್ಮಾಯಿಲ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ನೆಲ ಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟ ಚೈತ್ರಧ್ವಜಮನೆ ನಿಱಿಸಲ್ಕೆಂದು ಬಂದಿರ್ದ ಕಮ್ಮಾಯಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮಾವಿಲ, ತಮ್ಮಾಯಿಲ]ನಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ದುದಾ ರಾಜನ ವಿಜಯಗಜಂ ಕಾಲರೂಪ ಪ್ರಕೋಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೨೯).

[ಕಮ್ಮ$_3$ + –ಆಯಿಲ$_2$]

ಕಮ್ಮಾರ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಗಾತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕಿ).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + –ಕಾತ್ತಿ$_6$]

ಕಮ್ಮಾರಗಿತ್ತಿ, ಕಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕಿ). ಕಂಬಾರ ಗಿತ್ತಿ: (ಕಿ). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಮ್ಮಾರತಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಕಿ).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + –ತ್ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರನು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: ಕಮ್ಮಾರಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ಬೆಂಕಿ ಭುಗ್‌ಭುಗ್ ಎನ್ನುತ್ತದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧–೫). [ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + ಸಾಲೆ$_3$]

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಱಿತಿ: ಸಾಮಾನು ಎಲ್ಲಿ ಹೊರಟವು – ಎಂದು ಕಮ್ಮಾರಿಣಿ ಕೇಳಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೬೬).

[ಕಮ್ಮಾರ (< ಕಮ್ಮಱ) + ?]

ಕಮ್ಮಾರ್ಕೊಟ್ತಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕುಣ್ಡುಸೋಮೆ ಎ ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್‌ಕೊಟ್ತಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆ ಮಾಳ್ದೆಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೩; 733). [?]

ಕಮ್ಮಾಳ (ನಾ). = ಕಮ್ಮಾರ: ಶನಿವಾರ ಹುಡುತಿಯ ಕಂಮಾಳ ಬೊಂಮೋಜನ ಮಗ ಶಾಮೋಜ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತಿರುಮಲದೇವರ ಕಂಬ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೭–೫; 1430); ಪ್ರಾಣವಾಯುವನು ಕೊಲುಮೆಯ ಬಾಲನ ಕೆಲಸಕಿರಿಸಿ ಬಾಳಿನ ಕಮ್ಮಾಳ ಉಸಿರಲಿ ಜೀವಾನಲದನುಪಾಲನ ನಡೆಸಿಹೆ; ಇಕೊ, ತಿದಿಯೊತ್ತುವ ತಾಳ (ಸುನೀತ. ೯೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮಾಳ]

ಕಮ್ಮಾಱ 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಾಱಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ ಜಮ್ಬೂರ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗಾವುಣ್ಡನು ಬಾಗೆಯೂರ ಕಮ್ಮಾಱಗಾವುಣ್ಡನು (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೫೧–೧೨; 925).

[ಕಮ್ಮಾಱ (< ಕಮ್ಮಱ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಮ್ಮಾಱಚೆಱು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸೋಮಗ್ರಹಣ ದಂದು ಕಮ್ಮಾಱಚೆಱುವಿನ ಚಟ್ಟಗಾವುಣ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೪–೧೨; 1054). [ಕಮ್ಮಾಱ + ಚೆಱು$_0$. P ತೆಲು. ಚೆಱು = ಕೆರೆ]

ಕಮ್ಮಾಱತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಗಣಾರ ಕಂಮಾಱತೆರಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ . . . ಯಿಷ್ಟನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯–೮೪; 1521).

[ಕಮ್ಮಾಱ (< ಕಮ್ಮಱ) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕಮ್ಮಾಱಿಕೆ 'ಕಮ್ಮಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕರ್ಮಿ. ೨. ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದುಷ್ಕರ್ಮಿ: ಕಮ್ಮಿಗಳ ಕಳಕಳಕೆ ಕಡೆಯಾಯ್ತಮ್ಮದೋಡಿತನೀತಿ ಮುಸಲಿಯ ತಮ್ಮನಂಘ್ರಿಸರೋಜದರ್ಶನದಿಂದೆ ಮಧುರೆಯಲಿ (ಅಕ್ರೂಡ. ೬–೩೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕಮ್ಮಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡಮೆ; ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಆದರಲ್ಲಿ ಯೇನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿಯಾದರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯); ಊರೊಳಗೆ ಜನಗಳೇ ಕಮ್ಮಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೩).

ಕಮ್ಮಿಜಾಸ್ತಿ = ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ: ಮತ್ತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿ ಜಾಸ್ತಿಯ ಲೆಖ್ಖವಿದ್ದರಹಿತರು ಸಹಿತ ಫೈಸಲಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಕರಣಿಕರಿ ಗುಸುರು ನೀನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧–೩೮).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಮಿಾ. / ತಮಿ. ಕಮ್ಮಿ]

ಕಮ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ: "ಕಮ್ಮಿಗಂ, ಕರ್ಮಕರ್ತಾ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಮ್ಮ$_3$ + –ಇಗ]

ಕಮ್ಮಿತು, ಕಮ್ಮಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ; ಸುಗಂಧದ: ಕಮ್ಮಿತಾಗೆ ಪಾಂಗಱಿದಮೃತೋಪಮಾನಮಿದು ತಾನೆನೆ ಮಾಟ್ಟುದು ಕ್ಷೀರದುಂಡೆಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೦); ಕೀರ್ತಿವರ್ಮಂ ನಿರುತಂ ಪೊನ್ ಕಮ್ಮಿತಾದುದೆನಿಸಿದನಿಳೆಯೊಳ್ (ಸಮಪ. ೧–೪೮); ಸುವರ್ಣಂ ಕ[ಮ್ಮಿ][ಪಾಠಾಂ. ಕಂಪಿ]ತಾದಂತೆ (ಬಸರ. ೧೦–೪೮). (ನಾ). ೨. ಪರಿಮಳ; ಸುವಾಸನೆ: "ಸೌಸವಂ, ನಱು, ಕಮ್ಮಿತು . . . ಮಗ ಮಗಿಸು–ಈ ೭ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೯–೧೬೭). **ಕಮ್ಮಿತ್ತು**: ೨. "ಕಂಪು ಕಮ್ಮಿತ್ತೆನಲ್ ಪರಿಮಳಂ" (ಕಶರ. ೨೦); ಕಂಪುಂ ಮನ ಸ್ತಾಪಮುಂ ಪುದಿದೆತ್ತಂ ಬರೆ ಸುಯ್ ಪೊದಟ್ಟು ಬಿಸಿದುಂ ಕಮ್ಮಿತ್ತು ಮಾಯ್ತೋಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೮ ಶೂದ್ರಕ); ಕಸ್ತೂರಿ ಕಮ್ಮಿತ್ತೆಂದಿಳೆ ಯೊಳು ಜನಗಳು ಕೈಯೆತ್ತಿ ಹೊಗಳುವುದೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೯–೮೩).

ಕಮ್ಮಿತ್ತಾಗು, ಕಮ್ಮಿತಾಗು = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗು; ಸುಗಂಧವಾಗು: ಕಮ್ಮಿತ್ತಾದ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೬೮); ಪೊನ್ನದು ಕಮ್ಮಿತಾದ ತೆಱನಲ್ಲವೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೭೬). ಕಮ್ಮಿದಂ = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಮ್ಮಿದಂ, ಕಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿತು (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). ಕಮ್ಮಿದಳ್ = ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳವಳು: ಇಮ್ಮಿದಳ್, ಕಮ್ಮಿದಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). ಕಮ್ಮಿದುವು = ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವು: ತಣ್ಣಿದುವುಂ ಕಮ್ಮಿದುವುಮಪ್ಪ ನೀರ್ಗಳಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೪–೬); ಪುಷ್ಪವಾದುವೆಲ್ಲಂ ಕಮ್ಮಿದುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೯); ಕಮ್ಮಿದುವಾ ದೆಲರೆಳೆಯಸುಗೆಯ ತಳಿರೆಲೆ ಬಿಜ್ಜಳ (ಜಯಕಾ. ೪–೪೦). [?]

ಕಮ್ಮಿತ್ತು 'ಕಮ್ಮಿತು' ನೋ.

ಕಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪು ಬೀರು; ಗಮಗಮಿಸು: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಭದ್ರೆ ಮಾಮಿಡಿಕರಂಜಿಕೆಯಂಬಟೆ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ . . . ಆದಿಯಾದುಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೧); ಅಂಜಲಿಯ ಹೂವೆರಡುಕೆಯ್ಯ ಕಮ್ಮಿಸು ವಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೪–೨೨). [< ಕಮ್ಮು$_1$ + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಸುಗಂಧವಾಗಿರು; ಗಮಗಮಿಸು: "ಕಮ್ಮು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಮು] – ಗಂಧಶ್ವಾಸೇ [ಪಾಠಾಂ. ದಂತಸ್ವನೇ, ದಂತಸ್ವಾಸೇ, ದಂತಸ್ವಾನೇ]" (ಶಮಧಾ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್; ತೆಲು. ಕಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಸುಗಂಧ; ಪರಿಮಳ: "ಕಿಱುದು ನಾಂತ" (ಚತುನಿ. I, ಕಿ. ೨೨). [< ಕಮ್ಮು$_1$. / ತುಳು. ಕಮ್ಮೆನ, ಕಮ್ಮನ]

ಕಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆ ಧರಣೀಪ್ರಿಯಾ ಕಟಾಕ್ಷಾಧರ ವಿಭ್ರಮ ಭ್ರಮಣಮಗ್ಗಳದಗ್ಗದ ಕಮ್ಮೆನಾಡು (ಶಾಂತಿಪು.೧–೪೩); ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಕಮ್ಮೆದೇಶವನಲಂಕರಿಸಿರ್ದುದು ಪುಂಗನೂರ್ (ಅಜಿಪು. ೧–೨೪). ೨. ಒಂದು ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಹೆಸರು: "ಬ್ರಾಹ್ಮರೊಳು ಕಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ಕುಲವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೫–೭); ಜನಕಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲಪ್ರದೀಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦–೭); ಬಾಗೆವಾಡಿಯೊಳಗೆಸೆದಿರ್ಪ ಅಗ್ರೇಶ್ವರಂ ಕಮ್ಮೆಕುಲದಿಂದೆ ಮೆಱೆದಿರ್ಪ ವಿಪ್ರನಿರ್ಪಂ (ಬಸರ. ೧–೯೮); ಜನ್ನಂ ಕಮ್ಮೆಗುಲದ ತೊಡವಿನ ರನ್ನಂ (ಯಶೋಚ. ೧–೨೦). ೩. ಕಮ್ಮೆವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಮಾದಿಗ ಕೊಲುವ ಆಗದರ ಕಮ್ಮೆ ತನಗಾದವರ ಕೊಲುವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಮ್ಮವಾರ್; ತೆಲು. ಕಮ್ಮ]

ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಎಣ್ಣೆ; ಸುಗಂಧ ತೈಲ: ಒರ್ವತಳೋದರಿಯುಮ್ಮಹದಿಂದಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯನುಗುರಿಸಿದಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮–೧೪ ವ); ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯಿಂ ಮರ್ದನಂ ಪನ್ನೀರಿಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೫೧ ವ); ಬಳಿವ ಕತ್ತುರಿಯ ಕರ್ದಮಂಗಳೊತ್ತುವ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಳ್ (ನಾಗಕು. ೫–೬೦ ವ); ಸಿರಂಬೊರೆದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆ ನೀರಾರದ ಕುರುಳ್ ಮೆಱೆಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯–೨೪).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ (ನಾ). ಪರಿಮಳದ ಗಾಳಿ; ಸುಗಂಧ ಬೆರೆತ ಗಾಳಿ: ಕಮ್ಮೆಲರುಣ್ಮೆ ಪುಷ್ಪವೀಜನತತಿಯಿಂದೆ ಬೀಸುವ (ಕುಸುಮಾ. ೯–೧೦೧); ತೀಡುವೊಡಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ತೀಡುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೫೦ ಪ್ರಯೋ); ಕೋಡುವ ಕಮ್ಮೆಲರ್ ಮೂಡುವ ಚೆಂದವಂ ನೇಹಿಗರಾಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೨೪). [< ಕಮ್ಮಿತು + ಎಲರ್]

ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಾದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿನ ದೂಳು: ಮಱುದುಂಬಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೂಳಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದೆದ್ದು ಗಱೆ ಬೆಳರ್ವಣ್ಣವಾದಂತೆ (ಮೋಹತ. ೮–೨೩). [ಕಮ್ಮೆಲರ್ + ದೂಳಿ]

ಕಮ್ಮೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಮ್ಮೆಳೆಯ ತಾಱೆಯ ಗೊಡಲ ಮೂಡನ ಮೆಯ್ಯ ಕಂಬ ನೂಱಱುವತ್ತು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೨–೪೫; 1178). [?]

ಕಮ್ಮೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು (?): ಲೋಕದೊಳು ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲ ಜಾಣರು ಆ ಆ ಹಣ್ಣಿನೊಳಗಳ ಪದ್ಮದೆಸಳೆ (ಳು)ಗಳ ಕಮ್ಮೇಱು ದೇವ ಬಳ್ಳೇಶ್ವರನ ಅನುಭಾವದ ಸರಿದೊಡಕು (ಸರ್ವವ. ೯೦–೪೯೮).

[< ಕಮ್ಮಿತು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಮ್ಮೈಸು$_1$ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಮ್ಮೈಸು$_2$ 'ಕಮ್ಮಯಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ರು$_1$ 'ಕರ್ಮರ$_2$' ನೋ.

ಕಮ್ರು$_2$ (ಗು). ೧. ಮನೋಹರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮೋಹಕವಾದ: ಇಕ್ಷುಲಸದ್ರಸಾವಳೀಮಾತೃಕಮಾಮ್ರಕಮ್ರಪರಿಪಕ್ವ ಫಲೋತ್ಕರಸಾರ ಮಾತೃಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೯೦). (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ: "ಕಮ್ರನೆನೆ ಕಾಮಿಯೆನೆ ಕಾಮುಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮–೮). [ಸಂ.]

ಕಮ್ರತೆ (ನಾ). ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು; ಮನೋಹರತೆ; "ಆಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು, ಸೌಂದರ್ಯ" (ಮಂಕುಕ. ಕೋಶ): ಅಮೃತಕಣವಂ ಮರ್ತ್ಯಮೃದ್ಘಟದಿ ಬಯ್ತುರಿಸಿ . . . ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಧ್ಯದಲಿ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಾಗಿಪುದು ಕಮ್ರತೆಯೊ ನಮ್ರತೆಯೊ? (ಮಂಕುಕ. ೧೯೦).

[ಸಂ. ಕಮ್ರತಾ]

ಕಯ್$_1$ 'ಕೆಯ್$_1$' ನೋ.

ಕಯ್$_2$ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯ್$_3$ 'ಕೆಯ್$_3$' ನೋ.

ಕಯ್$_4$ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕಯ್$_5$ (ನಾ). ಕಹಿ; ತಿಕ್ತ; ವಿಷ: ಮದ್ದು ಕಯ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಹಿಯಾ]ಗಿಹುದು ಮೊದಲದ ಮೆದ್ದರಡಗುವುದುದರವನು ಹೊದ್ದಿದ್ದರುಜೆ (ತೊರರಾ. ೬–೮–೫೭); ನಿಂಬವೃಕ್ಷ ಪರಮಾಮೃತವನೆಱೆದೊಡಂ ಕಯ್ಯ ಬಿಡದಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೫–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಯ, ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು; ಮಲ. ಕೈ = ಕಹಿಯಾಗು; ಕೊಡ. ಕಯ್ = ಕಹಿಯಾಗು]

ಕಯಕೋಡು 'ಖಯಖೋಡಿ' ನೋ.

ಕಯಾಸ್ (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ: (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭೦ ಕಿ). [?]

ಕಯಿ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯಿಧಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕಯಿನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕಯಿನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕಯಿಪಾಡಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ; ಹೊಲ; ತೋಟ (?): ಯಿದಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳುತೆಂಕ ಕಯಿಪಾಡಿಯೊಳಗೆ ತಾನು ಬದ್ಧಬ್ರಹ್ಮದಾಯದ ಮೂಲದ ಬಾಳಿನ ಚತುಃಸೀಮೆ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೮–೧೧; 1442).

[< ಕೆಯ್$_4$ + ಪಾಡಿ?]

ಕಯಿಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕಯಿರ$_1$, ಕೈರ$_2$, ಖೈರ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಎಣ್ಣೆಗಪ್ಪು, ನಸುಗಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಎಳಗಪ್ಪುದ್ದೋಱೆ ಕಯಿರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೈರ]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪); ಜಂಬನನಾ ಕಯಿರ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯–೪೦). **ಕೈರ$_2$**: ಹರಿಯುಜ್ವಲ ನೀಲಾಂಬುರುಹದ ಮಧುಕರನ ಬಣ್ಣಮಾದೊಡೆ ಕೈರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೪); ಕರಿದಪ್ಪ ಕಾ(ಕವಿ)ಲವರ್ಣಂ ಖುರಮುಂ ಜಂಘೆ ಕರಿದಾಗಿ ತೋರ್ಪೊಡೆ ಬಣ್ಣಂ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ಪೊಡಂತಾ ತುರಂಗಮಂ ಕೈರ(ದ)ನೆಂದು ಪೇಱ್ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೧೫); ಕರಿದಾಗಿ ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗಿ ಖುರವಳೆಯ ತೊಡೆಗಳು ಬಹಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರೆ ಅದಂ ಕೈರನೆಂಬರೂ (ಅಶ್ವವೈ. ೨–೧೫ ಟೀಕು). **ಖೈರ$_2$**: "ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಎಳಗಪ್ಪುದೋಱೆ ಖೈರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯಿರ]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧–೧೪).

[?. / ಹಿಂ. ಕೈರಾ = ಕೆಂಪು ಬಿಳುಪಿನ ಮಿಶ್ರವರ್ಣ, ಕಂದುಬಣ್ಣ; ಖೈರಾ=ಕಂದುಬಣ್ಣದ; ಮರಾ. ಖೈರಾ=ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ, ಕಂಮುಬಣ್ಣದ]

ಕಯಿರ$_2$ 'ಕಯ್ರ' ನೋ.

ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ರಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕಯಿರೊಕ್ಕೆ, ಕಯ್ರೊಕ್ಕ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಹಣ; ನಗದು; ರೋಖುಹಣ (ಉಕ): ನಿಂಮ ಕೈಯ್ಯ ಕ್ರಯಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದು ಕಯಿರೊಕ್ಕ ಗ ೧೦೦ ವರಹ ಅಕ್ಷಾರದಲು ಯಿವೆ ನೂರ್ರುವರಹಾನು ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ನಾಉ ಸಲಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೭–೨೮; 1588).

ಕಯ್ರೊಕ್ಕ : ಎರಡೆರಡು ಸಹಸ್ರ ವರಹಗಳ ಕಯ್ರೊಕ್ಕದ ಕೂರ್ಪಿ ನಾರ್ಪು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೪-೧೫). [ಕಯಿ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರೊಕ್ಕ]

ಕಯಿವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕಯಿವಾರ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_1$' ನೋ.

ಕಯಿವಾರ$_2$ 'ಕೆಯ್ವಾರ$_2$' ನೋ.

ಕಯಿಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯಿಹಾಳೆ 'ಕೈಹಾಳೆ' ನೋ.

ಕಯಿಮಿಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು (?) : ಪುನರಾ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಹೊಸದಾಗಿಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಕಯಿಮಿಾನನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಜೀವದಿಂದ ಇಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದ ಹಾಗೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೬).
[ಕಯಿಾ ? + ಮಿಾನು (< ಮಿಾನ್$_3$)]

ಕಯ್ಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ಕೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಳ$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೋಳ' ನೋ.

ಕಯ್ಕೋಳ$_2$ 'ಕೈಯ್ಕೋಳ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಗಡಿ 'ಕೆಯ್ಗಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಣ್ಮು 'ಕೆಯ್ಗಣ್ಮು' ನೋ.

ಕಯ್ಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಣ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಗಾಪು (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ; ರಕ್ಷಣೆ: ಹಿರಿಯರು ಕಟ್ಟಾಳ್ತನದ ಸಾಹಸಿಕೆಯ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಗಾಪಿಗೊಪ್ಪಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಗೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪-೨೬). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಪು$_1$]

ಕಯ್ಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಗುಟಿಗ 'ಕೈಗುಟಿಕ' ನೋ.

ಕಯ್ಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗುತ್ತು 'ಕೈಗುತ್ತು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಟ 'ಕೈಗೂಟ$_2$' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ, —ರೇಖೆ: ಪರಿವಿಡಿದಪ್ಪದೆಡಹದೆ ತಡೆಯದೆ ಕಯ್ಗ[ಯ್ಗೆ]ರೆಯನೋದುವವೋಲೋದಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೬೩). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗೆರೆ]

ಕಯ್ಗೇಣ್ 'ಕೈಗೇಣ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ಗೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕಯ್ತ 'ಕೆಯ್ತ$_2$' ನೋ.

ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮಟೆ : ಉಪ್ಪಂಗ ಏಕನಾದ ಕಯ್ತಮ್ಮಟೆ ಅಡ್ಡಕಟ್ಟಿಗೆ – ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ ಕಣಾ (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೪-೪). [ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಮ್ಮಟೆ]

ಕಯ್ತಾಳ 'ಕೆಯ್ತಾಳ' ನೋ.

ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಾಳಹಾಕು : (ಕಯ್ತಾಳಗುಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡಿಬಿಡುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೦-೮).
[ಕಯ್ತಾಳ (< ಕೆಯ್ತಾಳ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಯ್ತು (ನಾ). ಕಹಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಹಿ.
ಕಯ್ತುಬರ್ = ಕಹಿಯಾಗು : ಪುಳಿತ ಕಳ್ಳಲ್ತುಂ ಕರಂ ಕಯ್ತು ಬರ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೮). [ಕಯ್$_5$ + -ತು$_1$]

ಕಯ್ತುಡುಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕಯ್ದವ 'ಕೈದವ' ನೋ.

ಕಯ್ದಾಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತೀಟೆ; ಕೈತುರಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದಂಡಿಸುವ ಆಸೆ : ನನ್ನ ಕಯ್ದಾಂಟೆಯನ್ನೊತ್ತಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟವೇ ಆಯ್ತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦-೧೨).
[ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೀಂಟೆ]

ಕಯ್ದಾವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದಾವಿಗೆ' ನೋ.

ಕಯ್ದು 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕಯ್ದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕಯ್ದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ದುಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ೨. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಆಯುಧ ಜೀವಿ. 'ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ' ಪರಾ. [ಕಯ್ದು (< ಕೆಯ್ದು) + -ಉಳಿಗ]

ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ನಾ). ೧. ಆಯುಧ ಮಾಡುವವನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಆಯುಧ ಜೀವಿಯ ಹೆಂಡತಿ : ದೇವುಳಿಗಿತಿ, ಪಾಕುಳಿಗಿತಿ, ಕಯ್ದುಳಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕಯ್ದುಳಿಗ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಯ್ನಿಱಿ 'ಕೆಯ್ನಿಱಿ' ನೋ.

ಕಯ್ನೆ 'ಕೈನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ನೆರಂ 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕಯ್ನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕಯ್ಪಡವಲಗಿಡ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲಗಿಡ : "ಕುಲಕಂ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ – ೪ ಕಯ್[ಪಾಠಾಂ. ಖೈ]ಪಡವಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕಯ್$_5$ + ಪಡವಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಯ್ಪರೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಯ್ಪವಾದು (ನಾ). (?): ಅತಂಗ ಅಕ್ಕ ಹಗಲಯಕ್ಕಳ್ × × ಕೊಳ್ಪದ ಕಯ್ಪವಾದು ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೩-೧೬ ;1010). [?]

ಕಯ್ಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಯ್ಪಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಪಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡು (?) : ಕುಂದೂರ ಶ್ರೀ ಮೂಲ ಸ್ತಾನ ದೇವರಲ್ಲಿ ದೀಪದ ನಿತ್ಯದ ಕಾಣಿಕೆಯನು ಗಉಡಗಳುಸ್ತಗೆ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಕಯ್ಪಿಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೯೦-೯; 1520). [ಕಯ್ಪಿ ? + ಮಾಡು$_1$]

ಕಯ್ಪು (ನಾ). = ಕಯ್ಪೆ : ಲವಲೇಶಮಾನುಮಿರದಿರೆ ಕಯ್ಪು ಜೀವನದಿ ಪವಳಿಸಿರನೇ ನರನು ? (ಮಂಕುಕ. ೮೭೦); ಬೇವಿನ ಕಹಿಯ ಕಯ್ಪೆನೆ ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦-೧೬).
[ಕಯ್$_5$ + -ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಕಯಪ್ಪು, ಕಶಪ್ಪು, ಕೈಪ್ಪು ; ಮಲ. ಕೈಪ್ಪು]

ಕಯ್ಪೆ, ಕಹ್ಯಿ, ಕೈಪೆ, ಕೈಹಿ (ನಾ). ಕಹಿರುಚಿ; ತಿಕ್ತ: ಕಯ್ಪೆಯುಣ್ಬರಂ ರಸಮೆ ಬಾರಿಕುಂ ಕೆಮ್ಮನಿರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೭); ಪೈತ್ತಿಕಮಾಗಿರ್ದವರ್ಗೆ ಪಾಲ್ ಕಯ್ಪೆಯಪ್ಪವೊಲ್ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೨); ವ್ರತಾಚರಣಂ ಮರ್ದಿನ ಕಯ್ಪೆಯಂತೆ ವಿರಸಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೦೨); ಗುಣಕೆ ಕಯ್ಪೆಯೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦-೧೬). **ಕಹ್ಯಿ**: "ತಿಕ್ತಮೆನೆ ಕಹಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೫); ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ವಚನ ಬೇವ ಸವಿದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೭೧); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಹುಳಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪-೯೩). **ಕೈಪೆ**: 'ಕೈಪೆಸೊರೆ' ಪರಾ. **ಕೈಹಿ**: 'ಕೈಹಿಸೋರೆ' ಪರಾ.

[ಕಯ್ಯ್$_5$ + -ಪೆ. / ತುಳು. ಕಯ್ಪೆ, ಕಯಿಪೆ, ಕೈಪೆ]

ಕಯ್ಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ (?): ಕಯ್ಪೆಸರಂ ಬೆರಸು ನುಡಿದ ಭೀಮಸೇನನ ನುಡಿಗಳ್ ಕಿಡಿಗಳಂತೆ ತನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೩ ವ); ಏಜನೆ ಸೂಜ್ಞೆಗೊಂಡು ನುಡಿವೀ ನುಡಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಮಾಸನಂದೋಜುವ ಬಲ್ಪುದೋಜುವೆರ್ದೆದೋಜುವ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಯ್ಪೆಸರಂಗಳೆಮ್ಮನುಂತೇಜವು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೦). [ಕಯ್ಪೆ + ಸರ್$_3$]

ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ, ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ, ಕಹಿಸೋರೆ, ಕೈಪೆಸೊರೆ, ಕೈಪೆಸೋರೆ, ಕೈಹಿಸೋರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇಂ (ಗದಾಯು. ೩-೬೧); ಎಣ್ದೆಸೆಯನಡರ್ದೆನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಸರದ ಕುಡಿ ಕಯ್ಪೆಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯವೊಲಕ್ಕುಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೫). **ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ**: ಕಯ್ಪೆಸೋರೆಯ ಮಿಡಿಯುಂ ಕುಡಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೨). **ಕಹಿಸೋರೆ**: "ಊರ್ವಾರುಃ, ಕರ್ಕಟೀ ಈ ೨ ಕಹಿಸೋರೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಹಿಸೋರೆ ಮುತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೯೬-೨೩); ಕಹಿಸೋರೆಯೊಳಗೆ ಹಿತವುಂಟೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೨೬). **ಕೈಪೆಸೊರೆ**: ಬೇವಿನಮರನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆ ಪೊರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೬೧ ವ); ಒರ್ಮಾನಂ ಕೈಪೆಸೊರೆಯ ರಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೨). **ಕೈಪೆಸೋರೆ**: ಕೈಪೆಸೋಜ್[ರೆ] ಯೊಳೆಜ್ಜಿದ ಪಾಲೆಂತು ಕೈಪೆಯಪ್ಪುದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೫೬). **ಕೈಹಿಸೋರೆ**: "ಅಂಬುನಿರ-ಕೈಹಿಸೋರೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೫).

[ಕಯ್ಪೆ + ಸೊರೆ$_2$]

ಕಯ್ಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಪೊಯ್ 'ಕೆಯ್ಪೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಕೈಸೆರೆ: (ಅಹಿತವೀರರ ಕಯ್ಪಂದಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಿವಾರ ಸಮೇತರಾದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಬಳಸಿನೊಳಗೆ, ನಂಜಸೆಟ್ಟಿಯ ಪ್ರವೇಶ) (ಬಿರುಗಂ. ೧೩-೧೫). [ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಬಂದಿ$_1$]

ಕಯ್ಪರ್ದುಕು 'ಕೈಬರ್ದುಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಪಳೆ 'ಕೆಯ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_1$ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮರೆಮಾಡುವುದು; ಕೈಯ ಮರೆ: (ಸಮೀಪಿಸಿ, ಮಲ್ಲರಾಜನ ಕಿವಿಗೆ ಕಯ್ಮರೆಯಲ್ಲಿ ವಾರ್ತೆಗುಡುವನು) (ಬಿರುಗಂ. ೩೪-೧೮); ಕಯ್ಮರೆಯ ಬೆರಳಳತೆಯ ಶತಭಾವಲೀಲೆಗಳ ಮೆಚ್ಚುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೫೭-೨೫).

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಮರೆ$_2$ (< ಮಱೆ$_2$)]

ಕಯ್ಮಱೆ 'ಕೆಯ್ಮಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕಯ್ಮೀಱು 'ಕೆಯ್ಮೀಱು' ನೋ.

ಕಯ್ಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಮೆ 'ಕೆಯ್ಮೆ$_1$' ನೋ.

ಕಯ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಊರಿದ ಮುಖ: (ಅತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ... ಕಯ್ಮೊಗನಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನು.) (ವಿಗಡ. ೧೨-೬). ೨. (ಆಲಂ) ಖಿನ್ನನಾಗಿರುವುದು: (ಕಯ್ಮೊಗದ ಬೇವಸದಿಂದಿದ್ದು ... ಅತ್ಮವಿಡಂಬನದ ಬಿರುನಗೆ ನಕ್ಕು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೪-೪).

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಮೊಗ]

ಕಯ್ಯಂಬು 'ಕೈಯಂಬು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಡಕ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿತ; ಕೈಚಮತ್ಕಾರ: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಧರ್ಮಪುತ್ರನೊಳ್ ತಗುಳ್ದಾಡುತಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಡಕದೊಳ್ ದುರ್ಯೋಧನಂ ನಾಟವಾಸಗೆಯಂ ಪುಗಿಸಿಯಾಡಿ ವಸ್ತುವಾಹನಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಗೆಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೫೮-೭); ಕಯ್ಯಡಕಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ ... ಇಷ್ಟವಿಯೋಗಾನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗಾದ್ಯಾರ್ತಧ್ಯಾನಂಗಳಿಂ ಪಂಚತ್ವಮನೆಯ್ದಿದ ವರ್ಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೩೫೬-೧೧).

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಅಡಕ$_1$]

ಕಯ್ಯಳತೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತ: ರಾಜ್ಯದ ಆಯವ್ಯಯಗಳೆಲ್ಲಾ ದಳವಾಯಿಗಳ ಕಯ್ಯಳತೆಯಾಗಿದ್ದು (ವಿಗಡ. ೧೩-೨೪).

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಅಳತೆ]

ಕಯ್ಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಳೆ 'ಕೈಯಳೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನ್ 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯೊಡ್ಡಿಸು; ಕೈನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಂಪಾದೇವಿಯನು ಬಲಗೊಂಡು ಪೂಜಿಸಲವನ ತಂದವರ ತಂಬುಲಕೆ ಕಯ್ಯಾನಿಸುತಿಹಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೩೫).

[ಕಯ್ಯಾನ್ (< ಕೆಯ್ಯಾನ್) + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಯ್ಯಾರ 'ಕೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾರೆ 'ಕೆಯ್ಯಾರೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣ: ದುಗ್ಗಳವ್ವೆಯು ತುದಿಯ ಕಬ್ಬ ಕಯ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲ ಬೇಱೆ ತೆಗೆದು (ಭೈರಸೂ. ೩೮೮). 'ಕೈಗಾಣ' ಪರಾ.

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಆಲೆ$_1$]

ಕಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್ಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಗಾಣ 'ಕೈಗಾಣ' ನೋ.

ಕಯ್ಯಿಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯುಗುರ್ 'ಕೈಯುಗುರು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೂಳಿಗ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಊಳಿಗ, —ಸೇವೆ: ಕರುವಿಯನ್ನನ ಕಯ್ಯೂಳಿಗದ ಅಪ್ತವೀರರು (ಮಂತ್ರಶ. ೭-೧೪).

[ಕಯ್ಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_2$) + ಊಳಿಗ (<ಊಱಿಗ)]

ಕಯ್ಯೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆತ್ತು 'ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ವೀಳ್ಯದೆಲೆ : ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸಿ ಕೊವಲ್ದಿರಿವಂತೆತಗಯ್ಕೆಕೊಪ್ಪೆ ತೋರ್ಪಾಯೆಲೆ ನೋಟ ಬೇಟದ ಕೊಸರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ ಬಾಯೊಳಿರ್ದಾಯೆಲೆ ಕಕ್ಕೆವಂದೆಸೆಯೆ ಕಯ್ಯೆಲೆ ಕಯ್ಯೊಳೆ ಬಾಯ ತಬುಲಂ ಬಾಯೊಳೆ ತೋಱೆ ಮಯ್ಮಜ್ಜೆಯ ನೋಡಿದೳ್ ಸಮಕ್ಕೆಸಮಕೆಯರುವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭).

[ಕಯ್+ (< ಕೆಯ್)+ ಎಲೆ]

ಕಯ್ಯೊಣಂ (ನಾ). ಆನೆಗಳು ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾಳಗ: ಕರಿಮಳಿಂಗಳ್ ಬಿಲ್ದಿರಿ ಬಿರಿಮಿಡಿದ ಪುತ್ತಿಪುಟೋದರಂಗಳಿಂ ಗಣಂಗಮಿಳ್ಕಲಿಪ ತಾರಾತರಲ ಮುಕ್ತಾಫಲಂಗಳುಮನೆಟ್ಟಿಪಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೬೯ ಪ).

[ಕಯ್+ (< ಕೆಯ್)+ ಒಣಂ (< ಒಣ್)]

ಕಯ್ಯೊಡನೆ 'ಕೈಯೊಡನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು 'ಕೈಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕಯ್ಯೋಡು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಓಡು; ಕಪಾಲ; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಳ್ಗೆರೆ (ಕರ್ನಾಸು. ೩೦೫ ವಾಪ್ಯಾ).

[ಕಯ್+ (< ಕೆಯ್)+ ಓಡು]

ಕಯ್ಯು, ಕಯಿರ್ಯ, ಕೈರ್ಯ, ಪೈರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಗ್ಗಲಿ; ಖದಿರವೃಕ್ಷ. ೨. ಕಾಚು; ಖದಿರ. 'ಕಯ್ಯು ಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. ಕಯಿರ್ಯ: ೨. 'ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. ಕೈರ್ಯ: ೧. "ಖದಿರ, ಕೈರ" (ಕರ್ನಾಸು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪರಿಮಳಂಬೆತ್ತ ಕೈರದ ಗುಳಿಗೆ ವೀಳ್ಯಮಂ (ಗುರುಚಾ. ೬–೭೦); ಕೈಕಾಲು ಮೋರೆಯ ತೊಳೆದು ಕೈರಾದ ಗುಳಿಗೆ ಕರ್ಪೂರದ ವೀಳ್ಯದ ಹಾಕೆ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೬–೩೦). ಪೈರ್ಯ: ೧. ಕುಳ್ಕುರದಪ್ಪಗಂ ಮೆಲಲಿಳ್ಕುಗೆ ಮಾದಲದ ಪಚ್ಚೊಳಂ ಪೈ(ಬರಿ) ರದ ಬಿತ್ತಕ್ಕುಮೆನೆ ಕಡಂ ತಿಲೆದೋರ್ಕುಮೆ ತದ್ವಿಷಂ (ಖಮಯ. ೧೩–೨೬); ಕಸ್ತೂರಿ, ಪೈರದ ತೊಗಟೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). ೨. 'ಪೈರಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ.

[< ಪ್ರಾ. ಖಾಇರ. (< ಸಂ. ಖದಿರ)]

ಕಯ್ಯುಗುಳಿಗೆ, ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ, ಕೈರಗುಳಿಗೆ, ಪೈರಗುಳಿಗೆ (ನಾ). (ಬಾಯಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಅಥವಾ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಸುಗಂಧಮಾತ್ರೆ. ಕಾಚಿನ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗಿಲು, ರೇಣುಳ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಮಳದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅರೆದು, ಸಹಕಾರ ಶೈಲವೆಂಬ ಸುಗಂಧದೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಗುಳಿಗೆ: "ಕಯ್ಯು ಗುಳಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಮುಖವಾಸಿಸುವ ಗಂಧಂ – ಆವೋದಿ, ಮುಖವಾಸನೆ" (ಶಾಚಿಕಾ. ೬). **ಕಯಿರಗುಳಿಗೆ**: ಮೃಗಮದ ಶ್ರೀಖಂಡ ಳುಂ ಕು ಮಂ ಶಿರಚಟ್ಟೆ ನಗಜವಾದಿ ಕಯಿರಗುಳಿಗೆಯುಂ ತಂದಿಟ್ಟು (ಲಿಂಗಪು. ೧೩–೪೪). **ಕೈರಗುಳಿಗೆ**: ಬೀಯಿಲೆಯೊಸಿರಿ ಕೈರಗುಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ಪಸರಿಟ್ಟರೆ (ಭರತ. ೪೭–೧೯). **ಪೈರಗುಳಿಗೆ**: ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುದಿಯಂ ಮಿದಿದು ಸಹಕಾರಕೈಲದೊಳದಱಿಂದಂ ಪೈರ ಗುಣ್ಗಳಿಳಿ ಗೆಯಂ ಮಾಜ್ಕೆ ಬುಧರ್ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೧೦). [ಕಯ್ಯು + ಗುಳಿಗೆ]

ಕಯ್ಯುದಂಬುಲ, ಕೈರದಂಬುಲ (ನಾ). ಕಾಚು ಹಾಕಿದ ತಾಂಬೂಲ; ಸುಗಂಧ ಕೂಡಿದ ತಾಂಬೂಲ (ಕ). **ಕೈರದಂಬುಲ**: "ಖದಿರಕಾಂಬೂಲ – ಕೈರದಂಬುಲ" (ಕಾಪು. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ); (ಪುದಿಗ ಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆಯೂಡಿ) (ಮಂತ್ರಕಿ. ೬೧–೧೬). [ಕಯ್ದು + ತಂಬುಲ]

ಕಯ್ಯುವಂಶ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕಯ್ಯುವಂಶಾಧಿಪನ್ (ಸೌಇತಿ. IX–i, ೬೯–೧; ೩೭ನೆಯ ಶತ). [ಕಯ್ದು + ವಂಶ]

ಕಯ್ಯೊಕ್ಕ 'ಕಯಿರೊಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಯ್ಯುಳಿ 'ಕೈಲುಳಿ' ನೋ.

ಕಯ್ಯುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಯುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಯ್ಯುರ್ 'ಕೆಯ್ಯುರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವರನಾಡು, ಕಯ್ವಾರನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಯ್ವರನಾಧಿಪತಿ ಅಪ್ಪಣ್ಣ ತುರುಗೊಳಿಂಗ್ (ಮೈಆರ. ೧೯೫, ೪೯–೨ ; ೩೭ನೆಯ ಶತ); ಕಯ್ವರನಾಡ ನೆಳ್ಕುಬ್ಬಾನಾಡ ಊರಾಳಿಯ ದೇವ ಭೋಗ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೩೨–೧೩ ; 950); ಕಯ್ವರನಾಡ ಬೇಟುಗಲ್ಲದ ಬುಳಿಮ್ಮನಟು ಮಣಿಯಾಚಿಯಂ ಅಱಿಯ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೯–೩ ; 1035). **ಕಯ್ವಾರನಾಡು** : ಕಯ್ವಾರನಾಡಾಸೇವೆ (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೩೬ (ಖ)–೩ ; 800); ಕಯ್ವಾರನಾಡ ಸಜಳ್ಳ ನೂರಾ ಕಿಟ್ಟಿಂದಿ ಮಾಸರಾವಲ್ಲನ ಮಗ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧–೯ ; 1041). [?]

ಕಯ್ಯೞಿ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?) : ಕಯ್ಯೞಿಯ ಜಯಶ್ರೀಯುಂ ಮೆಯ್ಯೞಿಯ ಶ್ರೀಯುಮಿರಿವರೆಲಂ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಕಯ್ಯೞಿಯನಡಮಿಳಿಕೀಗರ ಬಾಯ್ವಾಯೊಳು ಬರ್ಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವನಿತೆಗೆ ಕೊಸರ್ಪ್ಪಂ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತಪು. ೬೯–೧೫ ; 1214). [ಕಯ್ದ್ + (< ಕೆಯ್)+ ಬಳ್ (< ಬೞ್)]

ಕಯ್ಯಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆಣಸು ; ಹೋರಾಡು : ದಿನಕರಕಾಂತಿಯುವಂ ಪ್ರಭಿವಂ ಪರಿತಿಸಿ ನೋಡಿತಿಮಂದು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಕಯ್ಯಾಯ್ದು ಮಧ್ಯಸ್ಥ ರೆಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಾಲಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ರದಂ[ಥಂ]ಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೮–೧೯೬). [ಕಯ್ದ್ + (< ಕೆಯ್)+ ಪಾಯ್]

ಕಯ್ವಾರ್ 'ಕೈವಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರ 'ಕೆಯ್ವಾರ' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್ 'ಕೈವಾರಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರನಾಡು 'ಕಯ್ವರನಾಡು' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡಿ, 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವಿಡ್ಡಿ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಯ್ವೀಸು 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ನೋ.

ಕಯ್ವೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕಯ್ವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕಯ್ವೞ್ನೆ 'ಕೆಯ್ವಸ್ನೆ' ನೋ.

ಕಯ್ವಾರ್ 'ಕೆಯ್ವಾರ್' ನೋ.

ಕಯ್ವು, 'ಕೆಯ್ವು' ನೋ.

ಕಯ್ವೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು (?) : ನೋಜಂಬವಾಡಿಯುಳಿ ಕಯ್ವೇರೆ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೧, ೪೫–೫; 800). [ಕಯ್ದ್ (< ಕೆಯ್)+ ಏರ್ದು ?]

ಕಯ್ವೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಬಿಯಾದ ಸೊಪ್ಪು ; ಕಬು ಮೂಲಿಕೆ (ಕ).

[ಕಯ್+ ಸೊಪ್ಪು]

ಕಯ್ವೋರೆ, ಕಯ್ವೋರೆ (ನಾ). = ಕಯ್ವೆಸೊರೆ: ಮಯ್ಕೊಂಕು, ಬಾಯ್ಬುದಿ, ಕಜ್ಜಾರಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೨ ಉಪಾ). **ಕಯ್ವೋರೆ** : (ಕ).

[ಕಯ್+ ಸೂರೆ]

ಕಯ್ವೋರೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಯ್ವೋರೆಗೆ ವಡಿಯ ಬಿಳ್ಳಕ್ಕರ ರಸವರ್ಮ್ಮ ಗಾಯಿಗ ತಾಗರತಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ್ಣದನಮುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦–೯ ; 951). [?]

ಕಯ್ವೋರೆರೆ 'ಕಯ್ವೋರೆ' ನೋ.

ಕರ್ಕ ‘ಕರಂ’ ನೋ.

ಕರ್ಕ (ಗು). ಉಗ್ರವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಕಟುವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕತ್ತಿ: “ಖರ - ಕರ ” (ಕವಿದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಖರ]

ಕರ್ಕ(ನಾ). ೧. ಕೈ; ಹಸ್ತ: “ಪಾಣಿ ಹಸ್ತಂ ಪಂಚಕಾಖ್ಯೆ ಕರಮನಲು ಕೈ” (ಮುಂಗರಿ. ೯೫-೪); ನಸುನಕ್ಕು ಪೊಯ್ಕೆ ಕರದಿಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯-೧೦೪); ಕರದಿ ಕಪ್ಪರವುಂಟು ಹಿಡಿದೊಂದು ನಾಡುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧೦). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: ಐರಾವತಕರಲೂನ ಸಪ್ಪಳಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಮುಪ್ಪು ಉದಯುಗಿರಿಯಂ ಸೊಗಯಿಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೪ ವ). ೩. ಮೊಳಕೈಯಿಂದ ಬೆರಳ ತುದಿವರೆಗಿನ ಅಳತೆ; ಮೊಳ. ೪. ತೆರಿಗೆ; ಕಂದಾಯ: “ಕರಮಿನಲ್ಲಿ ನಿದ್ಯಾ ಯ ಮಕ್ಕುಂ” (ಮುಂಗರಿ. ೭೯-೬); ಆಳಿ ಪರಮಳವ ಕೊಂಬಂದದಲಿ ನೀನಾಳ್ಕಿಕೆಯ ಕರದರ್ಥವನು ತೆಗೆವೈ ಪ್ರಜೆಯಂ ಪೋಲಿಯದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೩); “... ಒಳ್ಳೆಯ ಜಮಿನು ಆಸುಳಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ ಹೆಚ್ಚುಗ ಕರ ತೆರಲೇಬೇಕು” (ಪ್ರಸರು. ೩೦೬). ೫. ಕೆಪ್ಪ; ಕಾಣಿಕೆ: ಭೋಜರಾಜಂಗೆ ಕರಮಂ ತೆಱಲಿಂದು ಬಂದ ನಂದಗೋಪನಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). ೬. ಕೆರಣ; ಕಾಂತಿ: ಪರ್ವದಿ ಮರ್ವಾಕ್ಷಜಡೊಳ್ ಕಿಡುವಂತೆ ಚಂಡ ಕರ ಕರಪತಿಯಿಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೩-೧೩೦); ತುಱುಗಿ ಕರಂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ವಕ್ಷದೊಳುಜ್ಜಳತಾರಹಾರಂ (ತುಸ್ತ. ೩-೬೪). ೭. ನೀರು. ೮. ಮೋಡ. ೯. ರಶ್ಮಿ. ೧೦. ಗಾಳಿ. ೧೧. ಎರಡು ಎಂಬುದರ ಸಂಕೇತ: “ಯಮ ನಿಯಮ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಖ್ಯಾ . . . ಕವಿಗಳೆರೆದಱ ನಾಮಂ” (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨). ೧೨. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಆಱು, ಖರ] ಮಾತ್ರೆಗಳಕ್ಕುಮೋಜೆಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೧೯); “ಕರಣಂ ಗಣಿಸುವ್ಯಹಭಾಗದೊಳು ಜಲದೊಳಂಬುಜವಿಳಿಲನೊಳು ಕೈಗಳೊಳು ಕರಮೆಣಿಕ್ಯುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೩); “ಕೆರಣಂ ಕಿಲ್ತಾಲ ವಾರಿಪ್ರದ ಬಲಿ ಪವನಂ ಕೃತ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಸ್ತಿಂ ಕರ ಶಬ್ದಂ” (ನಾನಾರ. ೨೦); “ಕೆರಣಂ ಬಲಿಗಳ್ ಮೇಘಂ ಮರುತಾರುಣ ಕೃತ್ಯತತಿಗೆ ಕೈಯೆಂ ಬೆಂಟುಂ ಕರ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ” (ನಾನಾಳಂ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕ (ನಾ). ಆಪಾಯ; ಆಪತ್ತು: ಅರ್[ಸ]ನ ಮೆ[ಯ್ಸಿ]ಗೆ ಕರ ಮೆಂಬು[ದ]ಂ ಕೇಳ್ದು × ಲ್ಲ ಮುನ್ದೆ ನಿನ್ದು ಕೂಱಾ ತೊ ಱ ದು ಮೂವತ್ತು ಗಾವುದ × × × ದೆನಸುಗಳೆಯ್ದು ಅರಸನಂ ಜಾಮಿನಿ ನುರಿ ವೈತ್ತಿಟ್ಟುದಂ ಕಣ್ಣಾ (ಶಾಇಇ. XI-i, ೧೧-೧೩; ೪೬೨). [?]

ಕರಂ, ಕರ್ಪ, ಕರಮೆ, ಖರ್ಪ (ಅ). ಹೆಜ್ಜಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ; ಬಹಳ ವಾಗಿ: “ನಾಡೆಯೆಂಯಾವಗಂ ನೆಲೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದಮೆಯ್ದೆ ನಲಿಯಮಿ ಪಿರಿಯಂ . . . ಇವನ್ನಯಂದೊಳಧಿಕಾರ್ಥ” (ಕವಿದ. ೩೦೪); ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿಪಳ್ ಕರಂ ಕಟ್ಟುಮಿ ನಂದಿಪಳ್ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೯೯೩ ಕೂದ್ಯಳ); ಬರ್ದಳ್ ಮುಷಿಯರ್ ನೀರಿಲ್ಕ್ಕಿಯುಂದಂ ಕರಂ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ನಜ್ಞಾ ರಾ. ೧೦೮-೪); ಎನ್ನಂ ಕರಂ ನಂದಿದಂವೆಯೊರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೭); ಎನ್ನಂ ಕರಂ ಮಿಟ್ಟಿಸಿ ಮಾತಾಡಿದಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೪-೬). **ಕರ್ಕ**: ಅವಪ್ರಾಪಲರು ಕಂಗಳಂದೆವೆ ಕಿವಿಗೆ ಕರವೊಳ್ಳಿದರು (ಕುವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೧೪-೨); ಕರ ಧನ್ವನಾದಮು ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾಪ್ರೋಭಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲಿ (ತೊಕರಾ. ೧-೫೧); ದೋಷಾಕರಂ ಜಡನಾಗಿ ಬೀದಿಯೊಳು ಕರ ಬಳಲಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೨೮). **ಕರಮೆ**: ಕೀಚಕಂ ಕಾಮದೇವನಂ ಮಾಡಿದ ಯಾಚಕನಂತೆ ಕರಮೆ ನಾಕ್ಕೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೯ ವ); ಕರಮೆ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ಯಜಿಯಂ ಧಣಪತಿ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೦ ಠಗಳ್); ಸಾಸವೆಗುದಿದಂತಿರೆ ಕರಮೆ ಮಜ್ಜುಗಿ ತಳಲೆಳಗಾದಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧-೧೪೩). ಖಿರ್ಪ: ವೃಷಭ ಕೇಳ್ದುಟ್ಟುವುದು ಖರ ಹೊಲ್ಲೆಂದನಾ ಯೋಗಿ (ನಿಘಾಗ. ೧೧-೧೪-೧೯). [?]

ಕರಂಕ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಥಿಪಂಜರ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆ. ೩. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಭರಣಿ. ೫. ಸಣ್ಣ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ. ‘ಕರಂಕವಾಹಿನಿ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರಂಕವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಭರಣಿ ಅಥವಾ ಸಣ್ಣ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಿಂಗಡ ಇರುವ ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ಚಿತ್ತಪವಾಲಿ ಕೇಲಿಸೆ ಕಾವನಂಬವಜ ಬಿಸ್ತಿನೊಳಿಂಬಯ್ಯನೆ ಜೋಲ್ವಡೆಗೆಲೆ ತಾಂಬೂಲಕರಂಕ [ಪಾಠಾಂ. ಡ]ವಾಹಿನಿಯ ಮೇಲೆ ನೆಲಲ್ದಿರೆ ಬಾಲೆ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩); ಕೆಲದೊಳ್ದರ ಸಖೀ ಕರಂಬದ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ ಸಂತಸ ಸನ್ನಿತಿಯೊಳು ತಾಂಬೂಲಕರಂಕವಾಹಿನಿ ಮಳಿಕೆಯೆಂಬಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೯೧).

[ಸಂ. ಕರಂಕವಾಹಿನೀ]

ಕರಂಗಿ (ನಾ). (?) : ಸೂರಿಯಪುಟದೆ ಕರಂಗಿಯಂ ಮಾಸದ ಧಾರಿಗೆಲಸದ ಕಂಚುಕವ ನಾರಿಯರಾ ವೇಳೆಯೊಳು ತೊಟ್ಟು ನಡೆದರು ಮಾರನ ಬಳಗ ವೆಂಬಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೮-೬೦). [?]

ಕರಂಗು, ಕರಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗು; ದ್ರವರೂಪವಾಗು; ಕರಗಿ ಹೋಗು: ದಿಕ್ಕೂತ್ತರಧಾತುಗಂ ಕರಂಗಿ (ಇಸುಮಾ. ೩-೩೧); ಬೈಗು ಶಿಖಿಯ ನೆಕೆಯಂ ಜಡೀಗಳೆಡೆವ್ದುವಪ ಕರಂಗಲು ಒಡನೆ ಸಸಿ ಕರಗಿದಡೆ ಸುಧೆ ತಲೆಯಿಂದಿಳಿಯ ಪರಿಯೆ (ಬಸವ. ೧೭-೧೧). ೨. ಕೃಶವಾಗು; ಸೊರಗು: ಆತನುಪರಿತಾಸಿತರಿರನುಮಾಗಿ ಕಂತನು ಕರಂಗಿದೆಗಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೧ ವ). **ಕರಗು**: ೧. “ಕರಗು – ವಿಲೀನ” (ಶಮಭಾ); ಭೀಮಸೇನಂ ತನ್ನ ತಲೆಯೊಳಂ ಮೆಯ್ಕೈಂ ಕರಗಿ ಸುರಿವರಿಗುರಿಯಂ ಬಂಬಲ್ಲಳಂ ಪೊಸೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬ ವ); ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಕುಲಗಿರಿ ಕರಗುವಂದೆ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೋ. ೨-೫೪); ಬಿಸಿಯಾಗದೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ವಿರಹಾನಳದಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾ.ರಾ.೬೦-೧೬); ಕುಳಾಪವಾದದ ನುಡಿಯೊಯ್ದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ಜಾಂತಿಪು. ೬-೧೦ ವ); ತಿಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗಿನೆ ಕರಗಿ (ಸುಳುಸಾ. ೧೨-೨೪ ವ); ಬಂದಪೆನೆಂದು ಬಟ್ಟಿಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿದ್ದಿರೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದಿನೆವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೨-೩೨). ೩. ಮಾಯವಾಗು; ಇಲ್ಲದಾಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಮುಗಿಲಂ ಕಂಡು . . . ಮತ್ತೆ ನೋಟ್ಪನ್ನಿಗಂ ಕರಗದುದಂ ಕಂಡದುವೆ ನಿರ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾ.ರಾ. ೧೦೯-೬); ಪವನಾಭಘಾತದಿಂ ದಂಬುನಾಶತಃ ಕರಗುವಂತೆ ಕರಗುಗು ನಿನ್ನೀ ಸ್ವಭೇಷಜದಿಂದಳ್ತಿ ಕರಗುವುದಲ್ತೆ (ಜಿನಲೆ. ೨೨೬). ಇಂದು ಕರಗದಗಾಳ್ (ವಕಟ. ೧೦-೬೭); ಕಲ್ಪಾತದಲಿ ಕರಗಿದ ಧರೆಯನುದ್ಧರಿಸಿದೆನು ಯಜ್ಞವರಾಹವಪುನಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೋ. ೩-೭೧). ೪. (ಆಲಂ) ಮರುಳ ಗೊಳ್ಳು; ಮೃದುವಾಗು; ಕನಿಕರಪಡು: ಎರ್ದೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದಂ ಧರಣೀಶಂ (ಅವಿಪು. ೪-೬೪); ಜೀವ ಕಾರರವಲ್ಲಿ ಕರಗುವುದೇನ ಹೇಳುವನೆನು (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರೋ. ೧-೨೬); ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು (ಪಳಚ. ೩-೧೭). ೫. ನೀರಾಗಿಸು; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು: ಬಾಯೊಳ ಗೆಜೆವರಗನು ಕರಗಿ (ನಿಘಾಗ. ೫-೧೧-೬೫); ಒರೆಗಲ್ಲ ರಜವ ಮೇಣ ದೊಳಿತ್ತಿ, ತೆಗೆದಪೆ ಕರಗಿ ಸುವರ್ಣ ಬಂಯಿಗವ ನೆರೆದ ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕುಡುವ ಚಿನ್ನವರದರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟ್ಟಿಯಂ (ಪೋಚಕ. ೩-೨೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳ್ಳ; ಮಲ. ಕರಕ್ಕು; ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಗು]

ಕರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಆತ್ಮಂ ಬೆರಸು ಟಕಾರಕ್ಕೆ – ನಟ್ಟ ನಡು, ಕಟ್ಟಿಕಡೆ. ಕಟ್ಟುಕಡೆಯ ಪೆರ್ವಟ್ಟೆ ಕರಂಗೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕರಂಗೆಂಟು, ಕರಂಗೊಂಟ್ಟು, ಕಡಂಗೆಂಟು] (ಕವಿದ. ಪ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕರ? + ಕೊಳ್]

ಕರಂಜ1 (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; "ಹುಲಿಯುಗುರುಗಿದೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ): ಮಂದ್ಯೆಸಿ ೨ ೦೦ ಕರಂಜದ ಪೂಗೊಂಡಲುಗಳುಮಂ (ಕಾ ದ ಂ ಉ. ೨೬೬); ತಿಳಿಕ ತಮಾಳ ತಾಳ ಸಹಕಾರ ಕರಂಜ ಕಂಡುಂ ೨ಂಬ ಪಾಟಲ ತರುಸಂಕುಲಿದಂ (ವಿಕ್ರ. VII, ೨೫ಾ. ೨೩೫–೬೫; 1207). [ಸಂ.]

ಕರಂಜ2 (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಸ್ಸಿ ವಿಷಯೇ ಕರಞ್ಜ ಗ್ರಾಮೇ ಚತುರ್ಜ್ಞಾನತ್ರಯಧೃತೇ (ಮೈಒ. ೧೯೫೩,೧–೫; 500). [?]

ಕರಂಜ3 (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ವೀಳ್ಯವ ಕೀಡಿ ಗಿಂಡಿ ಕರಂಜ ಕಾಳಂಜಾಲಿವಟ್ಟಲನೂ ಕೂಡಿ ಜೌಷಷ್ಟೋರನಾಯರಾಡುತಿಕ ರೆಡಬಲದಿ (ಬಜ್ಜಪು. ೨೬–೬೫). [?]

ಕರಂಜಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕರಂಜಿ (ನಾ): = ಕರಂಜಕ: ತದಿಳು ತಂಡಸು ತಡಸು ತಪಸಿಳ [ಪಾಠಾಂ. ಶು]ರಂಜಿ ಕರ್ಜೂರ (ತೊರಣ. ೬–೧–೨೬). [< ಕರಂಜ1]

ಕರಂಜಿಕಾಯ್, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ, ಕರಚಿಕಾಯಿ, ಕರಜೆಕಾಯಿ, ಕರಜೇಕಾಯಿ, ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ, ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ, ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಗಿಲಗಂಚಿ (ಉಷ): ಪುರಿಗಡುಬು ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಂಜಿಕಾಯತಿ ರಸಂ ಚಗುಳಿ ಅಪ್ಪಗೆ (ವೈಷವಿ. ೯–೭೯). **ಕರಂಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ಚಕ್ಕುಲಿ, ಕರಂಜಿಕಾಯಿ . . . ಇವಲ್ಲಿ ಇವೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಕಾಸಚಿ. ೧೧೩). **ಕರಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಗೋದಾವರಿ ಖಾರದ ಕರಚಿಕಾಯನ್ನು ಇತರ ಕರಚಿಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿದಳು (ಗಂಗಾಮಯಿ. ೦೭). **ಕರಜೆಕಾಯಿ**: ೧. ಗಂಡಿತ ಮನೆಗೆ ಳಸುಬಿಸಿ ಕೊಡುವ ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರಚಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕರಿಯುತ್ತ, ಹೆಂಗಸರು ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳು (ಬೆಳಪು. ೨೨). ೨. (ಕರಾ) ಉತ್ಪುತ್ತೆ: ಕರಜಿಕಾಯಿ ಕೊಬರಿ ಜೊತೆಯೂಗಿ ಕಿನ್ನಲು ಬಹು ರುಚಿ (ಕೂಡ). **ಕರಜೇಕಾಯಿ**: ೧. ಚಗುಳಿ, ಕಡುಬು; ತಂದಿಟ್ಟು, ಕಡಲೆಯುಂಡಲಿಗೆ, ಕರಚೇಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಭಕ್ಷಗಳಂದಲೂ (ಶ್ರವಾಸ. ೫); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕರಜೇಕಾಯಿ, ಅನಾರಸ, ಬೂಂದಿ, ಜಿಲೇಬಿ ಮೊದಲಾದ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳ ತುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು (ಮಂಜುಶ್ರ. ೬೬). **ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ**: ೧. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಹೋಳಿಗೆ ಹುಗ್ಗಿ ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ ಕಡುಬು ಅಪ್ಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಾಸನೆಯು ಏಳಿತು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧). **ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೧. ತರಗು ಚಕ್ಕುಲಿ ಕರ್ಜಿಕಾಯ[ಯಿ]ಗಳ ಕರಿಕಿ ಬಾಯ್ಬನುವಂಶಿ ಕೊಡಲಾಗೆಂದು ಮರುಗಿದಳು (ಪ ರಾ ಮಾ. ೪–೬೧). **ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ**: ೩. (ಅಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದವನು; ಹೇಡಿ: ಅಯ್ಕೋ ಬಡಾಯಿಗಾರ ಕೊನೆಗೂ ಇಷ್ಟೇನಿ? ನೀ ನೊಬ್ಬ ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ (ಮುಧ್ರಿ. ೨೦೬). 'ಕರಂಜಿಗೈ' ಪರಾ.

[ಕರಂಜ್ಯ + ಕಾಯ್, . / ತೆಲು. ಕರ್ಜಿಕಾಯ]

ಕರಂಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಂಜಿಕೆ, ಕರಂಜಿಗೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿಕಾಯಿ; **ಕರಂಡೆಕಾಯಿ**: ಕಮ್ಮಿಪ್ಪ ಸುಧಪ್ರ ಮಾಮಿಡಿ ಕರಂಜಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕೆ]ಯಂಬಟಿ ನಿಂಬೆ ನೆಲ್ಲಿಗಾಯ್ ಕಪ್ಪುರಿಗಂಬಮೊಪ್ಪಿಸುತುಮಿರ್ಪ . . . ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ್ಕಳ್ (೮೯ ಆ ವ. ೫–೭೧). **ಕರಂಜಿಗೈ**: ನೆಲ್ಲಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ ಕರಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೀರಿಗೆ] ಬೆಲ್ಲವುದಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತ ಮಾಗುಳಿ ಬಿದಿರಕಳಲೆ . . . ಕಾಯ್ಗಳಿಂದ ಸಮೆದೊಪ್ಪುವೆಟ್ಟಿನಕಾಯ್ಗಳಂ ಮಳಿಸ್ಪುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೬). [< ಕರಂಡ]

ಕರಂಜಿಗೈ1 'ಕರಂಜಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಂಜಿಗೈ2, ಕರಂಜಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್: ನವಿದ ಗೋದುವೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಸಣ್ಣ ಸಿವೆಲೆಗಳ ಸಾವನಾಗಿ ಹಪ್ಪಳದಗಲದಲ್ಲಿ ಲತೆಯಂಜುದು ಅವಕೆ ಹುರಿದೆಳ್ಳು ಸಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕಿ ಒಂದನಮ್ಮಿಡಿಸಿ ಹುಪ್ಪಡೊಳಗಡಲು ಅವು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ರಂಜಿಗೆಯಾದವು (ಸೂಪಶಾ. ೧–೪೪). **ಕರಂಜಿಗೆ**: ಕರಚಿಗೆಯ ಕಾಯಿ ದೋಸೆಗಳ ಹಸನಂ ಪುರೋಹಿತರೆ ಚನ್ನಾಗಿ ನವಿ ಸವಿದು ನೋಡಿ (ಸಮ್ಮೆ. ೬–೨೬).

[ಕರಂಜ್ಯ + -ಗೈ. / ಮರಾ. ಕರಂಜೀ]

ಕರಂಜಿಗ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರಂಜಿಗೆಯ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಗಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವರಂಗಳೊಗಳ್ಕಂ ಏನೇದ್ಯಕ್ಕಂ (ಎಇ. XXVII, ೧೫–೪೦; 1114). [?]

ಕರಂಟಿ, ಕರಟ1, ಗರಟೆ, ಗೆರಟೆ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನ ಚಿಪ್ಪು; ಜೊಟ್ಟೆ; ಪರಟೆ: ಸಜ್ಜಕಮಂ ತುಱಂಬಿ ಮೊಲೆಗಳ್ಗೆ ಕರಂಟಿಮನಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಳಕಮಂ ವಿಲೋಚಜನಯಗಳಕ್ಕೆರೆದಂತಿ . . . ವೃದ್ಧವಾರಯೋಷಿ ಜ್ಞನಮೊಪ್ಪಿಲ್ಲಿ ವಿಟರಂ ಕರೆಯುತ್ತಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೬೧). **ಕರಟಿ**: ೧. ಮಾರುಡದ ಕರಟದೊಳ್ ಸಂಚಾರಿಸಿ ನುಟ್ಟು (ಲೋಕೋಪ. ೭–೬೩); ತೆಂಗಿನ ಕರಟಿದೊಳಗೆ ಕಟುವರೆದ ನಾಶ್ಯದ ವೆಜ್ಜವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೫೬); ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಿಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾ ಕ ಕ. ೫೫). ೨. ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ದಿವರಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಪ್ಪಿನ ಹಿಡಿಕೆ: ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ನೆಗಬುತ್ತುಂ ಕರಟದ ಕದಿರಂತೆ ಕಿಜ್ಜನೆ ಕಿರುಗುತ್ತುಂ (ಧ ಮಾ ಮ್ಯ. ೩–೧೧೩). **ಗರಟೆ**: ೧. ಜೋಕೆಯಾಗಾದರೊಳಿಗೆಳ್ತು ಕಾಲ ಬಲ ಮುಂದೆಯಂದರೆ ಗರಟೆ ನಿನಗೆಂಬರು (ತೆರಂಗ. ೪–೫); ಹಗಲೆಲ್ಲ ಗರಟೆ ಹೆರೆಯುವುದಷ್ಟೆ ಕೆಲಸ ಅಂತಿ ತಿಳಿದಿರಾ? (ಅನಾಥ. ೩೧). **ಗೆರಟೆ**: ೧. ಮಂದ ಅಥವಾ ತೆಂಗಿನ ಗೆರಟೆಯ ಸಾಟಿಯಗಳೂ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರವೆ (ಅಡುಸೌ. ೩೩); ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ಮೇಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದು ಗೆರಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡನು (ಈಳಿ. ೫೭); ಗುಡ್ಡಗುಡ್ಡಳ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿ ತಂತು ಗೆರಟೆಲಿ ನೀರು ಹೊಯ್ದರು (ಗಾಡಿ).

[?. / ಮರಾ. ಕರಟೀ, ಕರಂಟೀ. / ಸಂ. ಕರೋಟಿ, ಕರೋಟೀ= ತಲೆಬುರುಡೆ, ಬಟ್ಟಲು]

ಕರಂಡ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಭರಣಿ; ಕರಂಡಿಗೆ: ತಿಗುರಿಸಿಕ್ಕುವ ಲೇಪಿಸುವ ತಟ್ಟಿಗಳ ತಿಲಕಾಂಜನ ಕರಂಡದ . . . ಸಾಮಜನಾದಿಗಳ ಸಿಂಪುಗಳನೆನೆದುದು (ಜಸಪು. ೧೩–೧೧). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ: ಕಾಜ್ಕಿಟ್ಟಿಗಂಜಿದಾಕರ ಜಿರ್ಮುಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡಿ ದಾಜ್ಞುಮುದ್ದತಿಯಂ ಕರಂಡಮಂ ಪೊಕ್ಕೊಡಿ ಈಜುಮುಖಿಯಾಗಿ ಬೇಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೬); ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕರ್ಪೂರದ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕಾವಿಗಪ್ಪದ ಕರಂಡಮಂ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯–೧೯). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನಗಿಡ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಕ (ನಾ). = ಕರಂಡ ೧: ಸಕಳ ವಿದ್ಯಾರಂಭ ಕುಂಭಕ್ಕರಂಡಕಮಂ ಕಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೧); ಪ್ರಭಾವಮಂಬಲಂ ಮನಃ ಕರಂಡಕಮೊಳಾ ಕನ್ಯಾರತ್ನಮಂ ತಳೆದು (ಪಂಡಾಮಾ. ೬–೪ ವ); ಚಿಂದಳಿರ ಕರಂಡ ಕಮರಿವಿಂದದಳ ಸ್ಪುಟಿಕೆ ಕದಳಿಯೆಲೆವದಲಿಗೆ ಚೆಲ್ಲೊಂದಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೧–೬೪); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಈಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೂ. ೧. ೧೧೪).

[ಸಂ.]

ಕರಂಡಗೆ, ಕರಡಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡ ೧ : ಭೂವಿನಿತಿಯ ಕರ್ಪೂರದ ಕರಂಡಗೆ . . . ಪೊಸವೆಟಿದರ್ಕೆ ಸಯ್ದಿನ ತಾಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೩೯); ಕರ್ಪುರದ ಕರಂಡ್ಡಗೆಗಳಯ್ತ ಸಘಾಮಂಟಪ[ಕ್ಕೆ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೪೨ ; ೪೪೦). ೨. = ಕರಂಡ ೨ : ತುದಿ ಕಂದಿದೊಳು ಕರಂಡಗೆಯ ನೊಲಿದಳವದಿಸಿ ಸದಮಳಂ ನಡೆದಂ (ಬಸರ. ೩–೧೧೧); ತತ್ಕರಂಡಗೆ ಯಿಂದಲೊಂದರಲು ವೆಲಕೆ ಬೀಳ್ದ (ವೀಕ್ಷಿತ. ೨–೬–೫). **ಕರಡಗೆ :** ೧. ತುಂಬಿದ ಕರಡಗೆಗಳ ಲೊಲಾಲುಪ್ಪರಿಗೆ ಸೀದಿದನು (ಭರತ. ೨೬–೪೨). ೨. ಹೂವ ಕೊಯ್ಯ ಹೋಗಿ ಕ ರ ಡ ಗೆ ಯ ಮಜ್ಜೆದೆ (ಅಪಚಂ. ೧೯೩–೨೭೦) ; ಬಾಸನಪಿಡಿಗ್ಗನಱೆ ಕಯ್ಯ ಕರಡಗೆಯುಸೆಯೆ (ಕ ರ್ಣಾ ರ. ದೇ. ೧೩೩–೧೩೬). [< ಸಂ. ಕರಂಡಕ]

ಕರಂಡಹಣ್ಣೆನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕರಂಡಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ, ಕಬಳಿಗಿಡ, ಆಕಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಶಾವಲಿ, ಹೆಜ್ಜಾರಿಗೆ (ಮೈ ಪ್ರಾ ಗಿ. ೧೯–೩೨೨). [ಕರಂಡ + ಹಣ್ಣು + ಏನ್ಕ್ಕ (< ಪಣ್ಕ್ಕ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಭರಣಿ ; ಸಂಪುಟ : ಸುಟ್ಟಿನ ಸಂಗತಿಗೆಯೆಯ ಕರಂಡಿಕೆ ಮಂಚ್ಚಿದ ತುಟಿ ಬೀಗವದಕೆ (ಇಂಡಾಪ. ೨೦೬–೧೬). [ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡಿಗೆ, ಕರಡಿಕೆ, ಕರಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕರಂಡಿಕೆ : ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕರಂಡಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ (ಅಮೋಲ. ೩೭). **ಕರಡಿಕೆ:** ೧. ಒಳಕರಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರವಿದೆ (ಕಾ ವೇ ೧. ೩೦೪). **ಕರಡಿಗೆ :** ೧. ಪಚ್ಚೆಯ ಕರಡಿಗೆಗಳೊಳಂ ಕೀವಿದ . . . ಸುಗಂಧ ವಸ್ತುಸಂದೋಹಮಂ (ಜ ಗ ವಿ. ೩–೧೪ ವ); ಚಾರುಜಂಬ್ರೋಸಲದ ಕರಡಿಗೆಯೊಳಾ ನಿಶಾಸಾರಿ ಸೀಲದ ಹಾರಮಂ ಬಯ್ದುದಳಿಂ (ಹ ಚ ಕಾ. ೩–೮೭). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ : ನಸುಕನಲ್ಲಾಯೇ ನಾನು ಕರಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೂ ತಂದು ಇಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕ್ಷಾಮಕಾ. ೨೯). ೩. ವೀರ ಶೈವರು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಲಿಂಗದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; "ಚಾರಿಕ್ಕ ಲಿಂಗದಕಾಯಿ ಅಥವಾ ನಾಗವೆತ್ತಿಗೆ – ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಇಡುವ ಭರಣಿ" (ಕರಸಾ. ೨೪–೬) : ಕರಡಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಪೂಜೆಗೆ ಹೋದಂತೆ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕರಂಡಿಕಾ]

ಕರಂಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಕಾಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಗಿಡ ; ಕರೆಂಜಿಕೆ : ಬೋಡು ಕಡಲಿಸೊಪ್ಪು, ಕರಂಡೆ, ಮುಂಡಗಿಡ (ಮೈ ಪ್ರಾ. ೭೧–೧೪೬). [ದೇ. ? ತಮಿ. ಕರಕ್ಕೈ ; ತುಳು. ಕರಂಡೆ. / ಹಿಂ. ಕರವಂದ]

ಕರಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರದ್ದಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ (ಇಆ. VII, ೨೧೩–೬೫ ; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ); ಬಳಿಯ ಬಾಡಂ ಕರಂದಿಗೆಯಂ ರಾಯಮುರಾರಿ (ಬೋಳಾಡಾ. ೧೪೯೧, ಜತ್ರೆ. ೧೦೮–೫೦ ; 1100). [?]

ಕರಂದಿವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಜಕಳ ಭುಕ್ಕ್ಕಿನ್ಸ್ವರ್ಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕರಂದವ(? ನಾ)ಡೇ ಜಪ(?) ತ (?) ದೇಗುಲವಾಡ ನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XI, ೧೧೨–೬೨ ; 754).

[ಕರಂದಿ + ವಾಡ]

ಕರಂಪು 'ಕರಂಬ್ಬು' ನೋ.

ಕರಂಬು (ನಾ). ಸಸ್ಯದ ದೇಟು,—ಕಾವು : "ಕದಂಬ – ಕರಂಬ" (ಕಮದ. ೨೩೭ ಪ್ರಯೋ); "ಕರಂಬಮೆಂಬುದು ಹಸುರ ಕಾಕದ ಕಾವು" (ಕಮದ. ಸ. ೨೯೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕರಂಬ್ಕಿ (ಗು). ಬೆರಿಸಿದ ; ಮಿಶ್ರವಾದ. 'ಕರಂಬವಾಸಿಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರಂಬ, ಕರಂಭ]

ಕರಂಬವಾಸಿಗೆ (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ದಂಡೆ, —ಬಾಸಿಂಗ ; ಬೆರಕೆಗಂಪಿನ ಬಾಸಿಗ : ಒಯ್ಯರಮಾದುದಾಯ್ತು ಕಟ್ಟಿದ ಕರಂಬವಾಸಿಗದ ಕುಸುಮವಿಸರದ ಪಸರಂ (ಅಪಚಂ. ೪–೭). [ಕರಂಬ್ಬು + ಬಾಸಿಗ]

ಕರಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಹಿಡಿ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗು ; ವಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ಕಡುಚೆಲುವೊಪ್ಪೆ ಸಾರ್ದ ಪೊಸವೆಣ್ಣ ದನಾಯೆ ನುನ್ನಮಿಸೆಂ ಕರಂಬಿಡಿದೆನೊ ಮೇಣ್ ಕರಂಬಿಡಿಯನೋ ಎನುತಂ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೬೬–೧೧೯). [ಕರ್ಮ + ಪಿಡಿ]

ಕರಂಬ್ಬು (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿಯಾಗದಿರುವ ನೆಲ : ಕರಂಬಂ ಮತ್ತರಾಜುಮಂ ಕೊಟು ಜಿಜಿಸಿದೀ ಶಾಸನ ಗೆಂಧ (ಎಇ. IX, ೨೬೯–೮೬ ; 1117) ; ತೆಂಳಲೆರೆಯ ಮತ್ತನ್ಮಾಲಯಕ್ಕಂ ಕರಂಬಂ ಮ[ತ್ತ]ರಾಳಮೂ ಕೊಟ್ಟು (ಆಇ. ೨೨–೧೫–೮೬ ; 1117). [ದೇ. ? ತಮಿ. ಕರಮ್ಬು]

ಕರಂಬ್ಬು, ಕರಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ; ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ (?) : ಜಾಜ್ವಲ್ಯಜ್ವಲಿತ ಕುಂಡಗಳಂ ಕರಂಬುನಾರ್ಪ ಕರಂಬುಮಂ ಕಂಡು (ಮಹಾಪು. ೬–೧೧೪ ವ). **ಕರಂಪು:** ಪಿಜ ಬಳ್ಳಗಾಳ್ ಕೈಮಳ್ಕುದು ತೇಜವಾಂ ದಿರುದನೆಂಬನ ಮಾಸೆ ಕರಂಪ್ಪನಾಟ್ಟನಂ ಪೊಳ್ಕಳವಾಯ್ತು ರಾಜಗುಣವೀಕ್ಷಿಸಲೀ ಲಲಿವಿಳ್ದುಭೂಪನೊಳಗೆ (ವಿಕ್ರ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧–೧೯ ; 1160). [?]

ಕರಂಭ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ, —ಖಾದ್ಯ ; "ಮೊಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಸಿದ ಹುರಿಹಿಟ್ಟು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ) : "ಕರಂಭಃ, ದಧಿಸಕ್ತ್ವಾ—ಈ ತ ಮೊಸರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಸತ್ತುಗಂ" (ಜಲಾಯು. ೫೩–೧೬೬). [ಸಂ.]

ಕರಂಭಕ (ನಾ). = ಕರಂಭ. [ಸಂ.]

ಕರಂಭತ್ತ (ನಾ). ಕರಗಸ ; ಗರಗಸ : ಕದನಮಾರ್ಕ್ಕಜ್ಜಂ ಮಣ್ಣ ಲೀಕಳುಮರ ಜಗದಳನಂಮಂಣ್ಣಲೀಕ ಕುಮರ ತಲೆಯ ಕರ[ಂಭ]ತ್ತ (೦) ನೀವರದೇವ (ಕಾ. II, ೭–೧೬ ; 1030).

[< ಪ್ರಾ. ಕರಹತ್ತ. / ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರಕ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು ; ಜಲಪಾತ್ರೆ : ಕರಕಧಾರಕನಾಗಿ ಯಕ್ಷ ಮಾಳಿಕನಾಗಿ ಶಿರಿತಮುಂ ರತಿಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶಿಲ್ಪಿಲನಾಗಿ . . . ಜೀವ ಕೂಡಾಡಲಂ ಕಕ್ಕೆಸೆದುಡು (ಚಟುವಿ. ೬೪–೧೪) ; ಸ್ಫಟಿಕ[ಪಾ]ಲಂ ದಕ್ಷ ಧರ್ಮ ಕರಕವಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಬುದ್ಧಪ. ೯೩ ಮಿಲಂದ). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ; ಆಣಿಕಲ್ಲು : "ಕರಳ, ಫನೋಪಳ – ಈ ೨ ಆಲಿಕಲ್" (ಜ ಕಾ ಯು. ೧೧–೫೯) ; ಕಾರಮುಗಿಲ್ ನೀರ್ಮೋಗೆಯಲ್ ವಾಠಿ ಯೆಂಜೆಕಗಿ ಸುರಿವ ಕರಕಂಗಳ್ವೊಲ್ (ಜ ರ ವ. ೧೦–೫೧) ; ಕುಡು ಮಿ ರ ಜ ಕುಡುಪಾಡಿಯೊಳ್ . . . ಕರಕಮಂ ಚಂಡತ್ಪುಪ್ಪಾರಂಗಳ್ ಕೊಳ್ ಪಡೆದು (ದಶಕು. ೯–೨೫) ; ಸಲಿಲಘನ ಕರಕ ಕಟ್ಟಿನೆ ಕರಗು ವಂತೆ (ಮಮೇಷ. ೩೩–೬೮). ೩. ದಾಳಿಂಬ ; ದಾಡಿಮ : ಕರಕದ ಬಿತ್ತಿನ ಸಾಲೆ ರಂಬಲ್ಲಾಗೆ ಮಜ್ಜುಂಬಿ ಕುಂತಳವಾಗೆ (ಜ್ಞಾ ನ ಪ ೦. ೨೫–೩೭). ೪. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ಹೆ. ಆಲೆಮೆಯ ಮರ. ೫. ಪಕ್ಷಿಯ ಗೂಡು. ೬. ಕರಗ ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಕೊಡ : "ನೀಡ ಕಮಂಡ ಲಾಧಯ ಫನೋಪಲಮುಂ ಕರಗಂ ವನಾಂತರಂ ದಾಡಿಮಮುಮಿಂತಿವೈದೆ ಕರಕಾಖ್ಯಮಂ" (ಪಾಪಾರ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕರಕಳಾಯಿ (ನಾ). ಆಳಿಲೆ ಕಾಯಿ : ಕರಕಳಾಯಿ, ಉಸಿರಿಕಾಯಿ ಇದ ಸರಿಮಾಡಿ (ವಿಸ್ತೃ ವಿ. ೩೪).

[ಕರಕ + ಕಾಯ್ಕ್ಕ (< ಕಾರ್ಯ್ಕ)]

ಕರಕಟಗ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಮೂಟೆ (?): ಪಟಳಕ್ಕೆ ಪುಟದೆಱುಂ ಭಣ್ಡಯಂ [೯೫] ಕ್ಕೆ ದೆಱುಂ ಗೋಣಿಯುಂ ಕರಕಟಗ ೧೬ ಸೀರೆಯುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೮೩-೧೦; 1017). [?]

ಕರಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ವಿಧಿವಿಧಾನ (?): ನಂದಿಮುಖದಲಿ ದ್ವಿಜ ವಸಿಷ್ಠನು ಮಿಂದು ಪರ್ಜನ್ಯಾಂಗಹೋಮವ ಸಂದ ಕರಕಟ್ಟುಗಳ ಮೇಳವಿಸಿರುತ ಕೇಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೨೫-೨೨).

[ಕರ? + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕರಕದರಿ (ನಾ). ಜೋಗೇರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ: ಜೋಗೇರು ಅಥವಾ ಬಾಳಸಂತೋಷರು:- ಇವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರೊಳಗೆ ಹತ್ತುವೊಳಜಾತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಹ್ಯಾಗಂದರೆ – ೧. ಬಾಬನಿ . . . ೫. ಕರಕದರಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೧೧). [?]

ಕರಕನ್ನ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಅನ್ನ; ಹೊತ್ತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಅನ್ನ: ಮಗುವಿಗೆ ಕರಕನ್ನ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೮೯); ಇರಲೆನೆಗೆ ಕರಕನ್ನ ಉಣ್ಣಲು (ಕಎಪು. ೧-೩). [ಕರಕು (< ಕರಿಂಕು) + ಅನ್ನ$_3$]

ಕರಕರ, ಕರಕರಿ, ಕರಕರೆ, ಕರೆಕರೆ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವಾಗ ಆಗುವ ಹಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದ; ಕೊಯ್ಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಕತ್ತರಿಸುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ; ಹುರುಬರಕಾದ ವಸ್ತು ಕೆರೆಯುವ ಶಬ್ದ: ಸಿಕ್ಕಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕರಕರ ತಿಂದು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ); ಕಟುಕನಂತೆ ಅದರ ಕತ್ತನ್ನು ಕರಕರ ಕೊಯ್ದನು (ರೂಢಿ). ಲೇಖನಿಯ ಮುಳ್ಳು ಕರಕರ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಕಿರುಕುಳ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಕರಕರದ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿದನಾತುರದಿಂದ ಕರಗಿತತಿಧೈರ್ಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೧೧). **ಕರಕರಿ**: ೨. ಹರಕದಾಸ ನಾನು ಕರಕರಿಯನು ಮಾಡಿ ಪರರ ಪೀಡಿಸಿ ಉದರವೊರೆವ ದಾಸನು ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೭೪-೨); ಕಪ್ಪು ಹೆಂಡತಿಯಂತ ಕರಕರಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ (ಗರತಿ. ೧೨೮). **ಕರಕರೆ**: ೨. ಕರಕರೆ ಸಂಸಾರವ ನೀಗುವವರಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೭೯-೯); ಕರೆದ ಮೇಲವರಿತ್ತ ಬಾರದರೆಮಗೆ ಕರಕರೆಯೆನೆ ನಕ್ಕರೆಲ್ಲ (ಭರಚ. ೪-೨೬); ಕರಕರೆಯೇಕೆ ಸಾಕು ಚಿಕದೇವನೃಪಾಲಕನೊಲ್ಮೆವೆತ್ತಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩-೪); ಕಿವಿ ತುಂಬ ಕರಕರೆಯಾದರೆ . . . ಜಪವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂದರೆ ಹೇಗೆ? (ಸರಸ. ೧೧); ಕರಕರೇ ದೇವರಿಗೆ ಕಾಯಿ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು (ಗಾದೆ). **ಕರೆಕರೆ**: ೨. ನಾರಾಯಣನ ಮಾಯೆಯ ಕರೆಕರೆಗೆ ಶಿಲುಕಿದೆನು ಶಿವಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೮); ವಿರಹದಿನೊಂದವಳ ಕರೆಕರೆಗೆ ಗುಱುಮಾಡದಿರು (ನಳಚ. ೨-೩೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಕರ; ತುಳು. ಕರಕರ; ತೆಲು. ಕರಕರ, ಕರಕರಿ]

ಕರಕರಸು 'ಕರಕರಿಸು' ನೋ.

ಕರಕರಿ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರಕರಿಸು, ಕರಕರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ಕರಕರಿಪ ಜೈನಮತಮಂ . . . ಕಳೆದು (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೮೦-೨೩); ಕಾಳ್ಗೆಡೆವ ಕರಕರಿಪ ಸೆಣಸುವ ತಪ್ಪ ಸಾಧಿಸುವ . . . ಮಾರಿಗಾಱದೆ ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟುತಿಹರವನಿಪನ ಸತಿಪುತ್ರರು (ಹಚಕಾ. ೧೨-೩); ಕಂಡೊಡೆ ಕರಕರಿಸೆಂ ಪೊಯ್ದೊಡಂ ಬಯ್ಯಂ[ಯ್ಯೆಂ] (ಅನಂಪು. ೮-೧೩); ನಮ್ಮನು ಕರಕರಿಸಬೇಡೇಳಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೧೬). **ಕರಕರಸು**: ಸಕಲಮುನಿಕುಲವನು ಕರಕರಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತರತರಿಸಿ] ಸಂಸಾರದಿರವಿನಿಂ ಸರ್ವರಂ ಮರುಳು ಮಾಡಿತ್ತು (ಮನೋವಿ. ೧-೪೦); "ಅಲೆದಲೆದು ಕಾಡಿ" (ಮನೋವಿ. ಟೀಕು). [ಕರಕರ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕರಕರೆ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರಕರೆಗೊಳ್, ಕರಕರೆಗೊಳು, ಕರೆಕರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಗು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಸರಿಸು: ನಿನ್ನ ನಿಜಜನಕನಳಿದೀವೂರ ಕಾನನದೊಳು ಮಾತೇನು ಮೃಗವಾಗಿ ಜನಿಯಿಸಿದನವನೊಳಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಮಾಡಿ ಕರಕರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೆಕರೆ]ಗೊಂಬರೇ ಜನವಿನೂತೆ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೯-೩೦). **ಕರಕರೆಗೊಳು**: ೨. ಉತ್ಸುಕನಾಗು; ಹಂಬಲಿಸು: ಪುರಜನಗಳು ನಿನ್ನ ಬರವ ಹಾರುತ ಕರಕರೆಗೊಳುತಿಹರೇಳು ಬೇಗ (ಭರಚ. ೪೪-೯). **ಕರೆಕರೆಗೊಳ್**: ೧. ಅರಸು ಸುಷೇಣನೆಂಬವನತಿ ರೋಗದಿ ಮರಣವನೆಯ್ದೆ ಮತ್ತವನ ವರಮಾತೆ ವಸುಮತಿಯೆಂಬಳವನ ಮೇಲೆ ಕರೆಕರೆಗೊಂಡಾರ್ತದಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೩೩-೭೧).

[ಕರಕರೆ (< ಕರಕರ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಕರೆಗೊಳು 'ಕರಕರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕರಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯಿಸು (?): ಶಕ್ತಿಗಳೊಳು ನೀನೋರ್ವ ಳೆಂತಧಿಕವಖಿಳಾಮರರ ಮಧ್ಯದೊಳಗಾನೆಂತು ಮಿಗಿಲೆಂತುಟೊ ಪರ್ವಿ ಕರಕಲಿಪ ಮಂತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿದೇ ಉರ್ವಿಯೊಳು ಮಿಗಿಲುಮಿಗಿಲೆಂದು ದೆನ್ನಯ ವಾಕ್ಯ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೨-೩೫). [?]

ಕರಕಲುರೋಗ (ನಾ). ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸೊರಗಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ರೋಗ; ಕ್ಷಯ: ಮಗು ಕರಕಲುರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕರಕಲು? + ರೋಗ]

ಕರಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಲಿಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಖೇಚರವಿಮಾನ ಕೇತನದ ಕೋಳೊಳಂಬುದಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವ ಭ್ರಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿವ ಕರಕವೃಷ್ಟಿವೊಲಿನಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೪).

[ಕರಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕರಕಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಕಷ್ಟ, —ತೊಂದರೆ. ೨. ಹೀನತರವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ನಾಯಿಂದಲೂ ಕರಕಷ್ಟ ಕೆಲವು ದೈವಂಗಳು (ಬಸವ. ೫೫೫); ತರವಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅನ್ಯರ ವಧುವ ಬಯಸುವದು ಕರಕಷ್ಟ ಬೇಡ ಕಾಣೊ (ಪಾಂಡಚ. ೩೦-೧೪). [ಕರ$_2$ + ಕಷ್ಟ]

ಕರಕಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೨೬೩). [?]

ಕರಕಾಱ (ನಾ). ಪಾರುಪತ್ತೆಗಾರ (?): ಇರುಗೊಣದೇವ ಕರಕಾಱ ಚೆಂನಸದಾಶಿವ ದೇವರ ದಿಬ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದಪದ್ಮಾರಾಧಕರು (ಎಕ. X, ಬಾಗೇಪ. ೩೫-೧೬; 1560). [?]

ಕರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಉಡಿಪ್ಪೆಬಳ್ಳಿ, ಕರಕಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೫). [?]

ಕರಕು$_1$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರಕು$_2$ 'ಕೆರಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕರಕೂನ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಗೂನು ಉಳ್ಳವನು: ಶರಣಾಳಿಗಮನದುಗುಡವ ನೀಗಿಸುವ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಕುಷ್ಠ ಕರಕೂನರಂ ಶುದ್ಧೈಸಿ ಕೊರಡು ಕೊನರಿಸಿ ಬರಡ ಕರಸಿ ಬಂಜೆಯರ್ಗೊಲಿದು ಮಕ್ಕಳ ಕೊಡುತಿರ್ದನೂ (ಚೋರಬ. ೨-೧೨).

[ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಕೂನ$_1$]

ಕರಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲು; ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಪಾಪಕರ್ಮನವಂ ಮಾವನೆ ನಮ್ಮ ಕರಕೆಯೊಳ್ ಕಲ್ಲನಿಕ್ಕುವಂ ನಿಕ್ಕುವಂ ಪ್ರಭಾಕರ ಮಿತ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೭೦); ಒಡೆದೋಡು ಎನ್ನ ಮನೆಯಲಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯಾ ಕೊಡು ದೇವ ಎನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಕರಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕೆ, ಗರಿಕೆ]ಯ (ಬಸವ. ೪೫೬; ಪದಗೋ. ೧೧೮-೧೨೭ ನೋ). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು (ಕಿ). [ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಕೆಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ತುಚ್ಛವಾಗಿ ನೋಡು; ಅತಿಹೀನನೆಂಬಂತೆ ಕಾಣು: ಏನ ಮಾಡಿದಡೆಯೂ ನಾನು ಅಂಜುವಲ್ಲ . . . ಬೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಂಗಳ್ಳು ಕರಕೆಡೆ (ಪಾಣಾ. ಕರಕೆಡೆ, ಕರಕೆಡೆ, ಕರಕೇಡ, ಕರಕರಣಾಡಿ] ನೋಡಿದಡೆ ಒಡಲಾಣ ಪ್ರಾಣವನೂ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ ಳಹೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೦–೬೪).

[ಕರ್ಕ (< ಕರಂ) + ಕೆಡೆ + ನೋಡು]

ಕರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪೈಠಿಗಿ. ೪೦–೭೭). [?]

ಕರಕೋಪಲ (ನಾ). ಅಲಿಕಲ್ಲು: ಕಲಿದುವು ಕಾಳಮುಮಂ ಮುಂಬಱಿದುವು ಮಿಂಚಂ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕರಕೋಪಲಮುಂ ಕಱಿದುವು . . . ಮುಗಿರೆಳಗಾರ್ದೊ (ಕಂದ್ರಪ. ೪–೩೮). [ಕರಕ + ಉಪಲ]

ಕರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಮೞಿವಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೋಪಾಂಗ . . . ಹಿರಿದಂಗಹಾರಮಂಬಲ ಕರಕ್ಷೇತ್ರದ ಬರಿದಿನ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು (ಕಂಪಪು. ೪–೩೩). [ಕರ? + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕರಗೆ (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ಕಲಶ, —ಕೊಡ: "ಕಱರೀ, ಕರಕಃ – ಈ ೨ ಕರಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೨); ಪಿರಿಯ ಕರಗಮುಂ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ . . . ನಿರ್ಗಳಿಂ ತಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೩–೩೮); ಸುತ್ತಿದ ಕರಗದ ನೀರುಮನೆತ್ತಿದ ಬೋನಮುಮಪಿರಿಕೊಳಿಟ್ಟರೆ (ಅದಿಪು. ೯–೧೩೬); ಕರಗದ ನೀರಂ ತಂದು ಕಾಲ್ಗಂ ಕೆಯ್ಗಮೆೞ್ದು (ಚಿಂತಾಮ. ೧೪೯–೬೫ ವ). ೨. ಹಿಂದು ಉತ್ಸವದ ಹೆಸರು; ಭಕ್ತರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲಶವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ: ರಾತ್ರಿ ಕರಗವನ್ನು ನೋ ಡಿ ಕೊಂ ಡು ಬಂದಿದ್ದ ನಾದುದರಿಂದ . . . ಹೆಚ್ಚಿನ ಏಕ್ಕೆ (ವಿಕೃತಿ. ೧೧೨); ಬೆಂಗಳೂರು ಕರಗ (ರೂಢಿ). ೩. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯ ಭೇದ: ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಮಲಬಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕರಗಂ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದನ್ನು 'ಕುಡುತ್ತು' ನೃತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಭಾಷಾ. ೧೨೫).

ಕರಗದಮ್ಮ = ಕರಗದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವ ದೇವತೆ: ನಮ್ಮಗೆ ಕುಲದೈವ ಧೈರವರ ಜನಳ ತಾನು ಮನೆ ದೇವರು ಕರಗದಂಮನ ಪತ ತಾನಾದ ಕಾರಣ ನಂಮ್ಮಗೆ ದೇವತಾಂತರವಿಲ್ಲ (ಎಳ. X, ಚಕ್ಕಬ. ೪೦–೬; 1428 ?). ಕರಗದವರ್ = ಕರಗ ಹೊರುವವರು: ಕರಗದವರಿಂತೆ ಸೂಜಾಯ್ತುರಿಂತೆ ಕಂಡುಂತಿಗಳಂತೆ (ಕಾಂತಿಪು. ೬–೧೧೯).

[< ಸಂ. ಕರಕ]

ಕರಗಂಡುಗೆ (ನಾ). ಕೈ ಚೆಂಡು: "ಸೆಂಡು" (ಚಕುರಾ. I, ೧೦೪).

[ಕರ್ಕ + ಕಂಡುಗ (< ಕಂತುಕ)]

ಕರಗಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಪೃಥಕ್‌ಪರ್ಣಿ (ಶ). ೨. ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು; ಕರಿಕೆ: "ಕರ[ಪಾಠಾಂ. ಖರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಕರಗಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕರಗವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು, —ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲಸಂ ಬೊಳ್ಕಂ; ಕರಗಂಬೊತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಅಲಂ) ದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ದೇವಾನುರಯುಕ್ತಳ್ಳಿ ಕರಗಂಬೊತ್ತಳೆಂಬಂತನವರತ ಬಾಷ್ಪ ವಾರಿ ಧಾರಾಪೂರ ಪರಿವಾರಿತ ಪಕ್ಷವನೇಕ್ರಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೫೫ ವ).

[ಕರಗ + ಪೊಱು]

ಕರಗತ (ನಾ): ಕೈವಶ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು; ಅಧೀನ: ತಾಯೆ ಕರಗತದ ಸಿರಿಯನವಸಿ ವನೆೞ್ಕುರುವುದನೌಚಿತ್ಯ (ವಂಕಾರಾ. ೨–೪೧); ಆ ಗೊಲ್ಲನು ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯವು ಹೀಗೆ ಕರಗತವಾಯಿತೆಂಬ ವಿಷಯವುಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಿರುವಂತೆ . . . ಇದ್ದನು (ಕವಿಕ. ೯). [ಕರ್ಕ + ಗತ]

ಕರಗಪಡಿ 'ಕರಗುಪಡಿ' ನೋ.

ಕರಗಬಳೆ 'ಕರಗವಳೆ' ನೋ.

ಕರಗಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕರಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ: ಯಿಟ್ಟಯ್ಯನು ಆಱಯ್ಯಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಗಮಾನ್ಯ ಹೊಲ ೩ ೧ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೪೯–೬ ; ?). [ಕರಗ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಗವಳೆ, ಕರಗಬಳೆ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು; ನೀರಿನ ಆಳು: ಆಕೋಗಿಸಿದಂ ಬಱಿಕ್ಕೆ ಕರಗವಳನೆಱ್ದಿದ ಜಂದ್ರಶಾಂತದ ಹಿಮಶಿಶಿರ ಸುರಭಿವಾಯಿಂ ಕರಕಲಶ್ರಕ್ಷಾಲನಂಗೆಯ್ದು (ಸು ಚ ಮಾ. ೧೧–೬೨ ವ). ಕರಗಬಳೆ : ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳೆ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೧೩೯–೩೬ ; 1074).

[ಕರಗ + –ವಳೆ (< –ಪಾಳ್)]

ಕರಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರಗವನ್ನು ಹೊರು: ತಾರಕೇಗಳ್ ಕೈದೀವಿಗೆಯಾಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಮು ಹೂಮಾಲೆಯಾಗೆ ಜವನೆ ನುರಿಗೆವಿಡಿವನಾಗೆ × × × ದೇವಕಿ ಗಳೆವಿಡಿವನಾಗೆ ವರುಣಕಿ ಕರಗವ[ನ್ವಿಡಿವನಾಗೆ ಧನದನೆ ಧಂಗಾರಿ ಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೧–೨೨ ; 1196). [ಕರಗ + ವಿಡಿ,]

ಕರಗಲಂತಿಕೆ, ಕರಗಲಂತಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಡಿಗೆ; ನೀರಿನ ಕೈಗಿಂಡಿ (ಃ). ಕರಗಳಂತಿಕೆ: "ಕರಗಳಂತಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪). [ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ (ಕರ + ಗಲಂತಿಕಾ)]

ಕರಗಳಂತಿಕೆ 'ಕರಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಗಳಂತಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಗಲಂತಿಕೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪).

[< ಸಂ. ಕರಗಲಂತಿಕಾ]

ಕರಗಸ್ಸ, ಗರಗಸ್ಸ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಮರಂಗಳಂ ಪೊಱಮ್ಮಂತೆ ಕರಗಸಂಗಳಿಂದಮುದ್ದಂ ಪಿಡುಪೊಱಮ್ಮುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬–೩೦); ಅರಸಂಳ ಕರಗಸಂ ಬಿರುಬರಂಕುಶ ವೈರಿವನದಾವಂ (ವಿಕ. XI, ಪಾವಣ. ೪೬–೪೭; 1164); ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದ ಪೂಡದಾರದು ಕರಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಱಯ್ಯುವುದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ಯುತ್ತುದು (ಬಸವ. ೨೦೨); ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯೆ ಈಯ್ದುತ್ತ ದೇಕರುವ(ಳುವ್ಯ. ೪–೨೪). **ಗರಗಸ್ಸ** : ಗರಗಸದಂತೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಱಿಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೭೩); ಬಾಯಂ ಹಣ್ಣುಗುಂಟಿ ಗರಗಸವು (ಜ ಬ ಪ. ೧೦–೬೦); ಗರಗಸವೇಕೆ ಅದಕೆಗೆ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೬–೨೨).

[ಪ್ರಾ. ಕಕಕಯ, ಕರಗಯ. (< ಸಂ. ಕೃಕಚ)]

ಕರಗಸ್ಸ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾನು. [?]

ಕರಗಸಿಗೆ (ನಾ). ಕರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಮರ ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಬಡಗಿ: ಕರಗಸಿಗರೊಂದು ಭಾಗಂಬರಂ ಸೀಳ್ವ ನೂಲ ತಲೆಯೊಳ್ ತೀಲಂ ಬೆಟ್ಟಿದರ ಮಂಡಲ ಕಂಡು (ಜಂಪತಂ. ೬೦–೯).

[ಕರಗಸ್ಸ + –ಇಗ]

ಕರಗಹಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಹಿ; ಅತಿ ತಿಕ್ತ: ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಮನುಜರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಕರಗಹಿ ಕಾಣಾ (ದೇವಾವ. ೨೦–೬೦).

[ಕರ್ಕ (< ಕರಂ) + ಕಹಿ (< ಕಟ್ಫಿ)]

ಕರಗೆಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕರಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು (Tax–evader ಪತ್ರಿಪ. ೮೧). [ಕರ್ಕ + ಕಳ್ಳ,]

ಕರಗಾಣ (ನಾ). ಕೈಗಾಣ: ಎರಡು ನಣ್ಣಾದೀಪನಿಯಂ ಏಲಲಕ್ಕೆಂ ಮೊಸ್ತು ಪೂಜ ಶಿವೇದ್ಯಮುಱಿ ಕರಗಾಣದಿಕ್ಕೆಯಂಮಿನ್ನಿನಿಸುವ ಱಿಟ್ಟ (ಎಳ. III, ಕಂಜನ. ೧೩೪–೧೩ ; 1021). [ಕರ್ಕ + ಗಾಣ,]

ಕರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಾಗಿಸು; ದ್ರವರೂಪಗೊಳಿಸು: ಕಾಯ್ದ ವಜ್ರಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಲೋಹಮಂ ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಕರಗಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೫ ವ); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಲಂ ಕರಗಿಸುವೆನ್ನ ಸುಧಾಮಯ ಕರಂಗಳಿಂ ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಕರಗಿಸುವೆಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೬೪); ಹದದಿ ಕರಗಿಸಿದ ತುಪ್ಪದೊಳ್ (ಸೂಪಶಾ. ೧–೩೬); ಅದುರನ್ನು . . . ಕುಲುಮೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಕರಗಿಸುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೪). ೨. ಸವೆಯಿಸು; ನವೆಯಿಸು; ಕೃಶಮಾಡು: ಘನತಮಮಂ ಕರಗಿಸಿ ಭಾಸ್ವತ್ಕರಂಗಳಿಂ ಗಗನತಳಕ್ಕಿರದಡರ್ವ ವಿಸ್ಫುರದ್ದಿನಕರನಂ . . . ಕಂಡಂ (ಆದಿಪು. ೧೬–೪೮); ಕರಗಿಸುತಿರ್ದಪೆಯೆನ್ನಂ ಮರಣಮನೆಮಗೇಕೆ ಮಾಡೆ ವಿಧಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೭೧); ತನುವಂ ತಪದಿಂ ಕರಗಿಸುವೀ ನಿಸ್ಪೃಹತ್ವಮಂ ತಾಳ್ದುವನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೪೬); ಕರಗಿಸುವಂತೆ ಗರ್ವಘನಜಾಳಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೨೫). [ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕರಗು 'ಕರಂಗು' ನೋ.

ಕರಗುಪಡಿ, ಕರಗಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಮಾರಾಟ; ಖರ್ಚಾಗುವುದು: ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮಿಾನಿನ ಕರಗುಪಡಿಯನ್ನೆದಲ್ಬಹುದು ಹೊರಗಾವುದ ನೋಡದೆ ಕಂಗಳ ಖೇಚರಿಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದರೇನಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨–೧೪); ಆಯಾದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗುಪಡಿಯಾಗುತಿತ್ತು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೪). ೨. ವ್ಯಾಪಾರೀಸರಕುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ; ಮಾರಾಟ ತೆರಿಗೆ (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). **ಕರಗಪಡಿ**: ೧. ಹಸುರುವಾಣಿಯ ಜಿನಸುಗಳು ಕರಗಪಡಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೭).
[ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + ಪಡಿ$_3$]

ಕರಗುಹ (ನಾ). ಕರಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು: ಅನವರತ ದಾಸೋಹದಲ್ಲಿ ಮನ ಬೆರಸಿ ನಿಜತನು ಕರಗುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೧೬–೬೦).
[ಕರಗು (< ಕರಂಗು) + –ಹ$_2$]

ಕರಗ್ರ (ನಾ). ಬಾಳೆಯೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ಅಥವಾ ಕುಡಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಳಿದ ಭಾಗ; ಬಾಳೆಯೆಲೆಯ ಬುಡದ ಭಾಗ; ಕಡೆಬಾಳೆ: ನಿನಗೆ ಅಗ್ರ ನನಗೆ ಕರಗ್ರ (ರೂಢಿ). [ಕರ ? + ಅಗ್ರ$_1$]

ಕರಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಮದುವೆ: "ಪರಿಣಯನಮುಪಯಾಮಮುದ್ವಾಹಮಾ ಕರಗ್ರಹಣಂ . ವಿವಾಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೧–೭); ವಧೂವರರ್ಕಳ ಕರಗ್ರಹಣಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಕ್ಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೬೫). [ಕರ$_3$ + ಗ್ರಹಣ]

ಕರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?): ಕಕ್ಕೆ, ತಂಗಡಿ, ಕರಚಿ, ಹುಣಿಸೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕರಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಚುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡ (?): ಕರಚುಗರ ಗುಜಯ್ಯಂಗೆ ಪೊನ್ನಳಜು ಒರ್ಮ್ಮ[ತ್ತ]ಲಂ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೧೩–೧೭; 986). [?]

ಕರಚುರಿ 'ಕರಾಚೂರಿ$_1$' ನೋ.

ಕರಚೋ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು: ಕರಚೋ ಅಥವಾ ಆಸನ ಗುರಗಿ (ಅಂಜುನ) ಸುಂದರ ಸರಳ ಎತ್ತರ . . . ಎಲೆಗಳನ್ನು ದನಗಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಕರಜ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ; ಕರಂಜ: ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯಿವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮನಿಂಬಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದಂದು ಮನೋಹರಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭–೨೯). [< ಸಂ. ಕರಂಜ]

ಕರಜ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ಉಗುರು: ಕೈತಕದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೭–೪೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕರಜ$_3$ (ನಾ). (?): ನೇಸಱಿಗೆಯ ಕರಜದ ಕಡಿಮಣ್ಣಕೋಲಲ್ ಶ್ರೀ ಹಬ್ಬೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಮ ೮೦೦ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೪೭–೬೦; 1219). [?]

ಕರಜಾಂಶು (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಕಾಂತಿ, —ಹೊಳಪು: ನವಕರ್ಣಿಕಾರಮಂ ಕೊಯ್ವಳ ಬೆಳ್ಪಿಸೆವ ಕರಜಾಂಶು ತಳ್ತಿರೆ ರಸಲಿಪ್ತಂ ಕನಕ ಚಷಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೩೮). [ಕರಜ$_2$ + ಅಂಶು]

ಕರಜಾತ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು: ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುರಿದು ಕರಜಾತರದಂಗಳಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೩೧–೩). ೨. ಗುರುಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾದವನು; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ; ಶಿಷ್ಯ: ಗುರು ಕರಜಾತರಾಗಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯–೧೬೩); ಗುರು ಕರಜಾತನಾದೆನಾಗಿ ಅಣವಮಲ ಹೋಯಿತ್ತಯ್ಯ ಎನಗೆ (ಅಖಂಡೇ. ೮೨–೭೫). [ಸಂ.]

ಕರಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆ 'ಕರಂಜಿಗ್ಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಜಿಗೆಕಾಯ್ (ನಾ). = ಕರಂಜಿಕಾಯ್: ಕರಜಿಗೆಕಾಯತಿರಸ ಮನೋಹರದುಂಡೆ ತರಗುಚಕ್ಕುಲಿ ಬೀಸುರಿಗೆಯ ಗರುಗದ ಮುತ್ತಿನ ಸರವುದ್ದಿನೊಡೆಗಳ ತರುಣಿಯರಿಕ್ಕಿದರಾಗ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೨–೧೩೭).
[ಕರಜಿಗ್ಗೆ$_0$ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕರಜಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಯೆಲದಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಪಣ್ಣುಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨–೧೫).
[ಕರಜಿಗ್ಗೆ$_0$ (< ಕರಂಜಿಕೆ ?) + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕರಜೀಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರಟ$_1$ 'ಕರಂಟ' ನೋ.

ಕರಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲ: "ಕರಟಂ ಕಟಂ ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೧); ಕರಟತಟಗಳಿತ ಮದರುಚಿರ ಮುಖತೇಜನಂ (ಆದಿಪು. ೭–೨೭ ರಗಳೆ); ತೀನೆರ್ದೊಡುರ್ದೆ ಕರಟಮನಾನೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೮–೪೫). ೨. ಕಾಗೆ: ಬಂದುದಾ ಸಮಯದೊಳಗೊಂದು ಕರಟಂ ವೇಗದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೧೨–೩೬). ೩. ಕಪ್ಪೆ. ೪. ಆಕಾಶ. ೫. ಜೀವ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ನಗಾರಿ: "ಆಗಸದೊಳು ಕಪ್ಪೆಯೊಳುಂ ಕಾಗೆಯೊಳಗಾನೆಯೊಳೆಸೆವ ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ವೇಗದಿ ಜೀವವಿದ್ಯೆದುಂ ತಾಗಿರೆ ಕರಟಾಖ್ಯಮಪ್ಪುದು" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕರಟಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ. ೨. (ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಒಂದು ನರಿಯ ಹೆಸರು: ಕರಟಕನು ದವನಕನುಮೆಂಬೆರಡು ನರಿಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೫). ೩. (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕರಟಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ. [?]

ಕರಟವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು: ಪದ್ಮಾಸನಂ ಕರಟವ್ಯೂಹ ಮನೇಕೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಕವಿಚ. III, ೧೨೬). [ಕರಟ್ಟ$_2$ + ವ್ಯೂಹ]

ಕರಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ಆನೆ: ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ಯಾಧರ ಕರಟಶಿರಶ್ಶುಕ್ತಿ ಸಂಭೂತ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧–೭೬). [< ಸಂ. ಕರಟನ್]

ಕರಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಕೊಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು ಹರಿಗೆ ಕರಟಗೊಂಡು ಕಡುಬೇಗದಿವೊದಗಿ ಕಾಲಾಳಂ ಕೆಡಪಿ ಕುದುರೆಯ ಕೊಂದು (ಕಇ. I, ೬೩–೨೧; 1481). [?]

ಕರಟು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿ ಹೋಗು; ಕರಿಕಾಗು; ಸೀಳಲಾಗು : ಎಣ್ಣೆ ತೀರಿ ಕರಟಿದರೂ ಬತ್ತಿ ಒತ್ತಿ ತುಳದೂ ತಮಸ್ಸು ಮುತ್ತಿ . . . ಈ ಚಿತ್ರಣ ಫಲ ವಿರಂತರ (ಪಡುಬಂ. ೬) ; ಬೇಳೆ ಕರಟಿ ಹೋಗಬಹುದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೧). 'ಕಂಟು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿರ್ದಯವಾಗು ; ಕಠೋರವಾಗು : ನಿನ್ನ ಕರಟಿರುವ ಕಾರ್ಪಣ್ಯದ ಕಠಿಣಹೃದಯಳ್ಳಿ ಇದರಿಂದ ಆಶಾರವಾದ ಅಸೂಯೆಯೊಗಿರಬೇಕು (ಹೊಸ್ತಿ. ೨೩೫).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕರಂಟ್]

ಕರಟು₂ (ಕ್ರಿ). ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು ; ನರಟು ಬೀಳು : ಜಗ ಬೆಳದು ಜಗುರುತಿರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕರಟಿರಲಹುದೆ ? (ಮಂಕುಶ. ೫೨೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಟು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು]

ಕರಟು₃, ಕರಡು₂, ಕರುಟ್ಟು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದು ; ಬಡಕಲು ; ನರಟು. 'ಕರಟುಬೀಳು' ಪರಾ. ಕರಡ್ಡು : 'ಕರಡುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕರಟ್ಟು** : ಇಂಗಲು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜನಗಳಂತೆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರಟಿಗಾದ್ದುವೆ (ಗೃಹವಿ. ೨). [< ಕರಟು₂]

ಕರಟು₄ (ನಾ). "ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೧). [< ಸಂ. ಕರೇಟು]

ಕರಟುಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಚವುಳ್ಳ ಕಾಯಿ : ಬಾದಾಮಿ, ಪಿಸ್ತ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮುಂತಾದ ಕರಟುಕಾಯಿಗಳು (Nuts) (ಗೃಹವಿ. ೧೧).

[ಕರಟು₂ (< ಕರಟು₁) + ಕಾಯ್ (< ಕಾಯ್₂)]

ಕರಟುಬೀಳು, ಕರುಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). = ಕರಟು₂ : ಪ್ರೋಟೀನು ತಾಯಿಯ ಆಹಾರದಿಂದ ಒದಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒದಗದಿದ್ದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಕರಟುಬೀಳುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೯೮). **ಕರುಟುಬೀಳು** : ದೇಹದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಪ್ರೋಟೀನು ಉರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೇಹವು ಕರುಟುಬೀಳುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೯೪).

[ಕರಟು₂ + ಬೀಳು₁ (< ಬೀಳ್₁)]

ಕರಟುಮುರಟು, ಕರಟು ಮೊರಟು (ಗು). ಗಂಟುಗಂಟಾಗಿರುವ ; ಒರಟೊರಟಾದ : ಕರಟುಮುರಟಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಈ ಜಂತ್ರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೈಲಾದಮಟ್ಟಗೆ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಕೊಡಲು (ಚಕ್ರವಾ. ೬, ಪು೨೬೪). **ಕರಟು ಮೊರಟು** : ಅಡವುಹೊಳಗಣ ಕರಟುಮೊರಟು ಸೊಪ್ಪಾಪಟ್ಟೆ ಉಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಕೆಸಗುಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಒಲೆಗುಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು (ಕೆಸಾಪ. I, ೫೯). [ಕರಟು₂ + ಮುರಟ್ಟು]

ಕರಟುಮೊರಟು 'ಕರಟುಮುರಟು' ನೋ.

ಕರಟೆ (ನಾ). ಕಾಗೆ : ಚಟಿಲ ಜಾಟಿಲಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಕರಟೆ ಬಳಾಹಕ ಗೃಧ್ರ ಖಿಕ ಮರಕುಟಿಗ (ಮದೇವ. ೫-೯). [ಸಂ. ಕರಟಿ]

ಕರಡ, ಕರಡ್ಡು, ಕರಡೆ, (ನಾ). ಕಾಡು ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದು ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು : "ಎತ್ತ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಣಾಂ. ಕರಡಿಯಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೪) ; ಬಳಿದ ತಮವೆಂಬ ಕರಡಮು (?) ನಳವಲ್ಲದೆ ಸುಟ್ಟು ಕಿತಿಸಲೆಂದಜನುದಯಾಚಲದೊಳ್ ತಗುಲ್ದೆ. . . ಅರ್ಕನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೬೧ ಕೂರ್ಮಕ) ; ಕರ್ಮಂ ಕಿಚ್ಚುಪತ್ತಿದ ಕರಡದಂತೆ ಭಸ್ಮಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೨) ; ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರಡವ ಕೊರಿಯುವಂತೆ (ಅವತಾ. ೪೬-೨೦೪) ; ಕುರುಡು ಎತ್ತಿಗೆ ಕರಡವೇ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). **ಕರಡ್ಡು** : ಉರಿಸಲೆಕಸುವುದೆನ್ನನೀಗಳೆ ಪಿಡಿಪಿಸದೆ ರಾಗಾಗ್ನಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚುರಿದು ಕರಡನು ಮುರಿದ ತುದಿಯನುಮುರಿಸುವಂದದಲಿ (ಸೌಂದ. ೧೦-೫೩) ; ಬರಡು ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕರಡುಹುಲ್ಲು (ಗಾದೆ). **ಕರಡ್ಡೆ** : "ಎತ್ತ ಮಾರುಳಿ ಕಂಬು ಕಸವೆ ಸಂದಂ ಕರಡೆಯಕ್ಕು [ಪಾಣಾಂ. ಕರಡಮಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೪). [?. / ಮರಾ. ಕರಡ್ಗಾ]

ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಬಡಹುಲ್ಲು, ಖರಡಾಹಂಚಿಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು (ಮೃಬಿಗಿ. ೨೭-೫೧೪).

[ಕರಡ + ಅಂಜಿಹುಲ್ಲು]

ಕರಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜೆನ್ನಾಗಿ ತಳಿಸದೆ ಇರುವ ಅಕ್ಕಿ : ಎರಡೊಮ್ಮೆ ಮೂಡಿದರೆ ಕರಡಕ್ಕಿನಾದಾವ ಕರಡಕ್ಕಿ ಜ್ಞಾನಮರಿಯವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨). 'ಳುರುಡಕ್ಕಿ', 'ವಾರಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [ಕರಡ್ಡು + ಅಕ್ಕಿ]

ಕರಡಗೆ 'ಕರಂಡಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಚ್ಚು (ನಾ). ಮುದ್ರಣದ ಆರ್ಷಾಪ್ರತಿ : ನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಕರಡಚ್ಚು ಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗ ಹೊಂದುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಲೋಕಶ. ೫೭). [ಕರಡ್ಡು + ಅಚ್ಚು]

ಕರಡವುಲ್, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕರಡ : ಬಿಲ್ಲಿಶ್ಕಕಿದ ಕರಡವುಲ್ ಪಶ್ಚಿಮದ ಬಯಲ್ ಮೀಡ್ದಕ್ಕು ಕುಂಳರ್ಗಾಗಿಯೆಂದ್ ಕುರುಗೆಮ ಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೯-೧೩೬). **ಕರಡಹುಲ್ಲು** : ಸುಂಕರ ಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುಸುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊಬರಿ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊಬರಿಹುಲ್ಲು, ಕರಡಹುಲ್ಲು (ಮೃಬಿಗಿ. ೧೩-೦೪೪) ; ತಿಂಗಳಿಗೆ ೧ ಸಾರಿ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕರಡಹುಲ್ಲನ್ನು ಕುಯಿದು ಬಣವೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಚಕ್ರವಾ. ೪೯).

[ಕರಡ + ಪುಲ್]

ಕರಡಹುಲ್ಲು 'ಕರಡವುಲ್' ನೋ.

ಕರಡಿ, (ನಾ). ಮೈತುಂಬ ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವನ್ಯಮೃಗ: "ಹುಲ್ಲು, ಅಚ್ಚಿಕ, ಭಲ್ಲು, ಭಾಲ್ಲೂಕಳು,ಭಲ್ಲೂಕಳು – ಈ ೫ (ಕರಡಿ)" (ಜಲಾಯು. ೩೮-೭೫) ; ಕರಡಿಯ ತೋಲಂ ಕಳ್ಳಿಲ ಪರಾಗದಿಂ ಪೊದೆದು ಪಿಡಿದು ಜೇನಿಯೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದವೊಲ್ (ಕಾಂಪು. ೮-೧೨೬) ; ಕರಡಿಗಂಜಿ ಪುಲಿಯ ಗುಹೆಯಂ ಪೊಗುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫) ; ಹಾಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಒಜಗಿದವ ಹೇಸಿಕಿಲ್ಲದೆ ಕರಡಿಯ ಕೂಡದೆ (ಪಡಿದ. ೩-೧೧-೧) .

ಕರಡಿಯಮಗಳ್ = ಜಾಂಬವಂತನ ಮಗಳು; ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟ ಮಹಿಷಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ಕರಡಿಯ ಮಗಳನ್ನಾ ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಧರೆಯೊಳಗ್ಬುತಾಕಾರರಾರೂ (ಶೈವಿಧಾ. ೨-೫೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕರಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕರಡೊ = ಹುಲಿ]

ಕರಡಿ 'ಕರಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). = ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನ ಗೆಡ್ಡೆ : ಕತ್ತಾಳೆ, ಅನಾನಾಸ್, ಕರಡೀಕಣ್ಣಿನಗಿಡ, ಮಂಬು, ಈರುಳ್ಳಿ (ಸಮ್ಮನ. ೨೩೯). [?]

ಕರಡಿಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಕರಡಿ ಕಣ್ಣಿನಗೆಡ್ಡೆ, ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ತಿಪಕಣ್ಣಿ, ಲಾಂಗುಲಿಕ (ಮೃಬಿಗಿ. ೩೯-೭೭೭). [?]

ಕರಡಿಕುಂಜಿಕೆ 'ಕರಡಿಗುಜುಕೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಕೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗುಜುಕೆ, ಕರಡಿಕುಜುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇಟ್ಟಗೆ ಸೊಕಿ ಎ ಬಡಗ್ಗೆ ಬಟ್ಟಿರುಳ್ ಎ ಕರಡಿಗುಜುಕೆ ಮೇಲ ಕೋಡು ಜ್ಞಲ್ ಮೂಡ್ಗೆ ನೋಡಿ ನಡದು ಪುಣಸೆ ಪೊಗಲ ವಿ (ಎಳಅ. ೧೯೧೪, ೧೨-೩೦ ; ೫೧೦). **ಕರಡಿಕುಜುಕೆ** : ಮೂಡ್ಗೆ ನೋಡಿ ನಡೆದು ಪುಣಸೆ ಪೊಗಲ ಎ ಕರಡಿಕುಜುಕೆ ಮೇಲಕಾರಜ್ ಎ (ಎಳ. ೪ (೪), ಚಕ್ಕಲ. ೬೬-೩೧ ; ೪೫೦). [?]

ಕರಡಿಗೆ 'ಕರಂಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕರಡಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಗೊಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : (ಎಸಕ್ಕೆ. XIV, ೩). [ಕರಡಿ + ಗೊಳ್ಳ]

ಕರಡಿಮಜಲು (ನಾ). ೧. ಕರಡೆವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವುದು. ೨. ಕರಡೆ ಎಂಬ ವಾದ್ಯ : ಹಳ್ಳಿಗಳ ವಾದ್ಯಗಳಾದ ಕರಡಿಮಜಲು, ಜೋಡುನಾದಿ, ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪೋಷಣೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿತ್ತು. (ಮಣ್ಣಮ. ೧೩೬); ಸನಾಯಿ, ಕರಡಿಮಜಲುವಾದ್ಯಗಳು (ಇಪ್ಪಕ್ಕ. ೪೫೦).

[ಕರಡಿ + ಮಜಲು]

ಕರಡಿಮೇಳ (ನಾ). = ಕರಡಿಮಜಲು : ಕರಡಿಮೇಳ (ಕರಡಿಮಜಲು)–ವೀರಶೈವರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಂಗಲವಾದ್ಯ (ಕರನಾ. ೨೪–೭).

[ಕರಡಿ (< ಕರಡೆ) + ಮೇಳ (= ಮೇಲು)]

ಕರಡು$_1$ 'ಅದನ್ನು' ನೋ.

ಕರಡು$_2$ 'ಕರಡೆ' ನೋ.

ಕರಡು$_3$, ಕರಡ್ಡಿ, ಖರಡು (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಒಡ್ಡಾದ; ನಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಕರಡೊಂದು ಪುಗದ ಕಳ್ಯಾಣಮುತ್ತಿನದಾವ ಶರಧಿ ಪತ್ತುದು (ಧರಪ. ೫೯–೪೪); ಶಯತ ಸ್ಥಾನಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಶಾಟಿಲ್ಲ ಕರಡಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸ. IV, ೭–೫); ಗುಣ ದೊಳ್ ಕರಡೆಪಪ ಪಾಪಿಗಳೆಗರುಜದಿರಿ (ವಿವೇಧ. ೧೩–೧). **ಕರಡ್ಡಿ** : ೧. 'ಕರಡೆಕಾಗದ' ಪರಾ. **ಖರಡು**$_1$: ೨. ಖರಡು ಘನವಾದರೆ ಜಾತಿ ಮುತ್ತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೩).

ಕರಡಾಗು = ಅಶುದ್ಧವಾಗು; ಕೆಡು; ಹಾಳಾಗು: ಗಿರಗುಜ್ಜೆ ವನವೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿತಂ ಕರಡಾಗಿ ಧೈರ್ಯವು ಕರಗಿತು (ಕೃಅಕಾ. ೪೯); ಆತನನ್ನು ತೀರ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ತಲೆ ಕರಡಾದೀತು (ಹಾರುಪಾ. ೧೩೪); **ಕರಡುಮಾಡು** = ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಫಲ ಪ್ರೆ ರುಗಳನ್ನು ಕರಡುಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲು (ವಿಕ. XII, ಕೊಡಗು. ೨೫–೯; 1824); ಯರೆಡು ಅನೆ ಬಂದು ಇದೆ. ರೈತರ ಪೈರುಪಟ್ಟೆ ಕರಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯೮); ನೀವು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಎಚ್ಚರಿಕೊಂಡು ತಲೆ ಕರಡುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ಮುಗಂಯು. ೪೩೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಡು; ತುಳು. ಕರಡ್, ಕರಡು]

ಕರಡು$_4$ 'ಕರಟ್ಟು' ನೋ.

ಕರಡ್ಡಿ$_2$ ಖರಡು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗದೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿ: ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಬಜೆಟ್ಟಿನ ಕರಡು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು (ಮಕಕ. ೧೦೬); ರಾಜ್ಯಾಂಗ ರಚನೆಯ ಕರಡನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು . . . ಕರಡುಸಮಿತಿ ಸಭಿಕರೊಂದು (Drafting Committee) ರಚನೆಯಾಯಿತು (ವಿಶ್ಲಸ. ೧೨೩); ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಷ್ಟರೊಳು ಕರಡು ಗಳನ್ನು ಗೀಚುವ ನನಗೆ ಲೇಖನ ಕಲೆ ಒಲಿಯುವುದೆ? (ಜಜಚೇ. ೬೦). 'ಕರಡೆಚ್ಚು' ಪರಾ. ೨. ಕಚ್ಚಾಲೆಕ್ಕದ ಟಿಪ್ಪಣಿ; ರೋಜಕರ್ದಿ (ಉಳ): ಕರಡು ದಿನವಹಿ ವರ್ಗಮೂಸಾಂತಕಾದಿಗಳ ಬರೆದೋದಿ (ಜಬಷ. ೭–೮). ೩. ನೋಡಿ ಬರೆಯುವುದು; ನಕಲು; ಕಾಪಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಕರಡು (ಕಾಪಿ) ತಿದಿತೊಡಗಿದರು (ಕಥಸ. ೪೪). **ಖರಡ್ಡಿ**೧ : ಕರೆ ಕರಡು ತೀಡಿ ತೀಡಿ ನಿನ್ನ ಮಿದುಳಂಬೋದು ಬರಹಗೀದ (ಪರಿಲ. ೧೫). [← ಮರಾ. ಖರಡಾ, ಖರ್ಡಾ]

ಕರಡುಕೆಟ್ಟು, ಕರಡುಗಟ್ಟು ನೋ.

ಕರಡುಗಟ್ಟು, ಕರಡುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮುರುಟಿಹೋಗು; ಸುಕ್ಕು ಗಟ್ಟು: ಆ ನೆತ್ತರುಕಾಲುವೆಗಳನ್ನೂ ಕೊತ್ತಿಬಿದ್ದು, ಕರುಗಟ್ಟಿದ ಆ ಮಾಂಸಖಂಡದ ರಾಶಿಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಬೆಂದುಹೋಗಿದೆ (ಅಗ್ರಹ. ೫೯). **ಕ ರ ಡು ಕೆ ಟ್ಟು** : ಬೇರೆಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳ ಜನರು ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು, ಆ ವೃತ್ತಿ ಕಸಬುಗಳು ಕ ರ ಡು ಕ ಟ್ಟು ತ್ತ ವೆ (ರಾಜ್ಯಾಶಾ. ೬೫೬). [ಕರಡು$_1$ (< ಕರಟ್ಟು) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರಗೊಳಿಸು; ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು(?): ನಿನ್ನ ಕವಡುನುಡಿಗಳಿಂದೆನ್ನಂ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪಿರ. ಅದಱಿಸಾನಾಲ್ಲಿಂದಂ ಪೋಪೆಂ (ವಿಕ್ರಗೋ. ೬೧); ಇರದೆ ಸಳಲವ ತೊರಸಿ ಹೃದಯವ ಕರಡುಗೊಳಿಸುತ ತಿರುಗಿಸಿದ (ಯಶಕ. ೬೬–೪).

[ಕರಡು + ಕೊಳಿಸು]

ಕರಡುಪ್ರತಿ (ನಾ). ಕಚ್ಚಾಪ್ರತಿ; ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿ: ಕರಡುಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ಒತ್ತುಯಂತ್ರದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಅವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ತಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಣ. ೧೯). [ಕರಡು + ಪ್ರತಿ]

ಕರಡುಬರ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ರತ್ನ : ವಾರಣಾಶಿ ಯೊಳು ಶಾ ಪುಟ್ಟಬೋರ್ಪುದಿ ಬಿಳಿದು ನಿರ್ಮಲಮಾಗಿ . . . ತುಂಬು ರದಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಿಂ ಕರಡು ಬರ್ರರವೆನಿಪುದೊಂ (ರತ್ನಕಾ. ೧೯–೧೧).

[ಕರಡು? + ಬರ್ರರ]

ಕರಡುಮುತ್ತು (ನಾ). ದೋಷವುಳ್ಳ ಮುತ್ತು : ಕರಡುಮುತ್ತೆಲ್ಲ ಕಳ್ಯಾಣಿಯ ಕುಲವೆ (ಧರಪ. ೫೩–೦೩). [ಕರಡು + ಮುತ್ತು]

ಕರಡುಮುರುಡು (ನಾ). = ಕರಟುಮುರಟು (೫).

[ಕರಡು + ಮುರುಡು]

ಕರಡುಸಾಲ (ನಾ). ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ; ಮುಳುಗು ಗಂಟು : "ಹಂಬಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಸಾಲ; ಸತ್ತಸಾಲ; ಕರಡುಸಾಲ" (Bad debt. ೧೦೯). [ಕರಡು + ಸಾಲ]

ಕರೆಡ್ಡೆ 'ಕರಡೆ' ನೋ.

ಕರೆಡ್ಡೆ, ಕರಡ್ಡಿ, ಕರಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜರ್ಮರ್‌ವಾದ್ಯ : "ಜರ್ಮುರಿ – ಕರೆಡೆಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿಂ. ೧೬); ಕರೆಡೆಯ ತಾಳದ ಪಟವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಳ್ಳವಾದ್ಯಮುಮೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩–೪೯); ನಟವಿಳಿಟ ಳಟಳ ಬಿಳ್ಳೊಂಬ ಕರಡೆಯ ಧಿಂಧಂ (ಬಸರ. ೧೧–೧೩೦); ಶ್ರುತಿಕಟ್ಟಿಯ ಬರೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಲಾಗದು ಕರಡಿಯ ಗಿರಗಿಟದ ಪಿಸಿಪೊಲವು ರವವೆಂದುಂ (ಕಾಪು. ೩೩). **ಕರಡ್ಡಿ** : ಗಡಗಡ ಝಲ್ಲೆಂಬಲ ಸಮಾಳ ಕರಡಿ ಕೌಸಾಳ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬–೪೬); ಕರಡಿ ಕಂಸಾಳೆ ಚಿನ್ನಾಳಿ ಗಳ್ (ಒಡ್ಡಕಾ. ೯–೬) ; ಕರಡಿ ದಿಂಡಿಮ ಭೇರಿ (ಯಶಕ. ೫೫). 'ಕರಡಿ ಮಜಲು', 'ಕರಡಿಮೇಳ್' ಪರಾ. **ಕರಾಡಿ** : ಧಕ್ಕರೆಂಬ ಕರಾಡಿ ಶಾಸಕವೆಂಬ ನಗಾರಿ (ವಿವೇಚ. ೨೩೬).

[ದೇ.॥ತಮಿ. ಕರಡಿಕ್ಕೈ/ಪ್ಪಾ. ಕರಡಿ, ಕರಡಾ=ಒಂದುಬಗೆಯವಾದ್ಯ]

ಕರೆಡ್ಡೆ 'ಕರಡ್ಡು' ನೋ.

ಕರಡೆಕಾಗದ (ನಾ). (ಉಳ) ಒರಟುಕಾಗದ; ಉರುಟುಕಾಗದ; ಹೊಳಪಿಲ್ಲದ ಕೋರಿಕಾಗದ: ಅಂಗಡಿಕಾರರು ಬಳಸುವ ಕರಡೆ (ಕೋರಿ) ಕಾಗದಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಅಳ್ಳರ. ೧೯೯).

[ಕರಡೆ (< ಕರಡ್ಡು)+ ಕಾಗದ]

ಕರಡೋಲೆ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡುಪ್ರತಿ.

ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗ = ಕರಡೋಲೆಯನ್ನು ಓದಿ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವವನು : ಕರಡೋಲೆಯೋದುಗನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ದೊಡ್ಡದು (ಮುದ್ರಣ. ೩೯). [ಕರಡು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕರಣ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: ನಿನ್ನನಾಳ್ವೆ ನೆಂದು ಬಾಣನಿನ ಕ[ಪಾಕಾ. ಶ]ರಣಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಣಂಗೆಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೫ ಪ). ೨. ಉಪಕರಣ; ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ: ಕರಣ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾಗಿಪ್ಪ ಉಪಕರಣಸಾಮಗ್ರಿ, ಎಂದರೆ ಬಂದವಾಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳು (ಭಾಸರ. ೬೫೬); ಒಳದೃಷ್ಟಿ ಸಾಳ್ಯದಾತ್ಮ ಸಂದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕರಣವದು (ಮಂಕುಳ. ೬೨೦).

೩. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ: ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ನಂಬರ. ೧೯-೮೯); ಕರಣ ನಿರ್ಮಳವಾಯ್ತು ಮನವುಬ್ಬರಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೬); ಕರಣಗಳ ತಡೆಯುವದೆ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೦). ೪. ಸನ್ನೆ; ಸಂಕೇತ: ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಕೈ ಕರಣ ಮಾಡಿ ಕರೆದ (ರೂಢಿ). ೫. ಒಡಲು; ಮೈ. ೬. ಹೊಲ; ಭೂಮಿ. ೭. ಉದ್ದೇಶ; ಕಾರಣ. ೮. ಕರಣಿಕ; ಗಣಕ; ಸೇನಬೋವ: ನಾಡ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ನಾಗದೇವಯ್ಯ ಪ್ರಮುಖ ಕರಣಮುಮಿಟ್ಟು (ಎಇ. XV, ೭೯-೧೪; 1050); ಎಕ್ಕಟಗರ್ನ್ನಾಲ್ವತ್ತು ಮಾನಸರುಮಿರ್ದು ಬರಯಿಸಿದ ಶಾಸನ ಬರೆದ ಕರಣಂ ರೇವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೩೧-೧೬; 1134); ಎಲ್ಲಾ ಕರಣಂಗಳಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಭಂಡಾರದ ಲೆಕ್ಕಮಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೮-೯೯). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ: ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ, ಕರ್ಮವೆಂದುಂ, ಕರಣಮೆಂದುಂ . . . ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ); ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳು ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ, ಕರಣ . . . ಅಧಿಕರಣ ಎಂದು ಏಳು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೩). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಕರಣಂ ರೇಚಕಮಂಗಹಾರಮಿನಿತೆಂದೋದುತ್ತುಮಿರ್ಪ (ಆದಿಪು. ೬-೧೧೯); ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಭಾನೃ. ೫೦). ೧೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಥಿಯ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಕಾಲವಿಶೇಷ: "ಅವಜೊಳೆಡೆಯಾಡುವ ಭವಾದಿಗಳು ಕರಣವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೯). ೧೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಶರ ಕರಣಮೈದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). [ಸಂ.]

ಕರಣಗ್ರಂಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರಣಾನುಯೋಗದ ಗ್ರಂಥ: ಲೋಗಾಣಿ ಸಂಗಾಣಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕರಣಗ್ರಂಥಂಗಳುಮನಿವೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಪೇಟಲಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೮). 'ಕರಣಾನುಯೋಗ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಗ್ರಂಥ]

ಕರಣಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸಮೂಹ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು: ತಪಮಂ ಶೀಲಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ಕರಣಗ್ರಾಮಂಗಳಂ ಗೆಲ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫). [ಕರಣ + ಗ್ರಾಮ]

ಕರಣಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಅಂತರಿಂದ್ರಿಯಗಳು: ಮನೋಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತಾಹಂಕಾರಂಗಳೆಂಬ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪು (ಮನೋವಿ. ೧-೧೪ ಟೀಕು); ಇನ್ನು ಕರಣಚತುಷ್ಟಯದ ವಿವರವ ಹೇಳುವೆ ತಿಳಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪-೪೮); ಪ್ರಬಲರಾದ ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಅವರ ಕರಣಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದವು (ರಾಜಸೂ. ೯೬). [ಕರಣ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಕರಣಜಯಿತ್ವ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವಿಕೆ; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ: ಈತನುಂ ಕರಣಜಯಿತ್ವಮಂ ಧರಿಸಿದಂತರಿನೀತನನಂತರಿಕ್ಷದೊಳ್ . . . ಕೀರ್ತಿಪರಲ್ತೆ ಚಾರಣರ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೬-೪೯). [ಕರಣ + ಜಯಿತ್ವ]

ಕರಣತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕಾಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಕರಣಗಳು: ಕರಣತ್ರಯ ಶುದ್ಧನೆಂದದೇಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿದತ್ತೊ ಸಂತಸದೆ ಪೌರಜನಂ ಪ್ರಭುವಂಶಮೇರುವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೩೨); ನೆಗಳ್ದಪೆಂ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ ಪ್ರಣಾಮಮಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೬). ೨. [ಜೈನ] ಅಧಃಕರಣ, ಅಪೂರ್ವಕರಣ, ಅನಿವೃತ್ತಿಕರಣ ಎಂಬ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು: ಮುನ್ನಮಧಃಪ್ರವೃತ್ತಮನಿವೃತ್ತಮಪೂರ್ವಮೆಂಬ ಕರಣತ್ರಯದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೭೭). [ಕರಣ + ತ್ರಯ]

ಕರಣಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದುಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರಣಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ). [ಕರಣ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕರಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯ: ಕರಣವೃತ್ತಿಗಳಡಗುವುವು ಕೂಡಲಸಂಗನ ನೆನೆಯುತ್ತ ಉಂಡರೆ (ಬಸವ. ೭೮೬); ಬಲಿದ ಮಜವೆಯ ಕರಣವೃತ್ತಿಯ ಕಳವಳದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದ ಪರಿಚಲನ ಸಂಚದ . . . ಊರ್ಧ್ವಸ್ಖಲಿತ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸನಿದ್ದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦-೨). [ಕರಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರಣವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವ; ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾದುದು: ಒಗೆದಾಚೆ ಬಿಸುಡೆಲ್ಲ ಕರಣವೇದ್ಯವನು ಮಿಗುವುದೇಂ? ರೂಪಾಖ್ಯೆಯೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು (ಮಂಕುಕ. ೮೯೯). [ಕರಣ + ವೇದ್ಯ]

ಕರಣವೇಳೆ (ನಾ). "ಕರಣದ ಹೊತ್ತು" (ವಡ್ಡಾರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಮತ್ತಿರುಳಿನ ಕರಣವೇಳೆಯೊಳ್ ವಜ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯರಸಂಗಿಂತೆಂದು ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೧-೧೨). [ಕರಣ + ವೇಳೆ (= ವೇಲೆ)]

ಕರಣಶಾಲೆ (ನಾ). ಕರಣಿಕರ ಕಚೇರಿ; ಗಣಕರ ಕಚೇರಿ; ಸೇನಬೋವರ ಕಚೇರಿ: "ಗಣಕರೋರಂತೆ ಬರೆವ ಮನೆ ಕರಣಶಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕರಣ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಈ ಮೂರರ ಶುದ್ಧಿ. 'ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ' ಪರಾ. [ಕರಣ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ತ್ರಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಜಗಿರ್ದು ಕರಣಶುದ್ಧಿವಡೆವುದು ಪದೆದನ್ನಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಧಪುಣ್ಯ (ಆದಿಪು. ೪-೯೬). [ಕರಣಶುದ್ಧಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಣಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ: ನಾರುಬೇರಿನ ಕುಟಿಲ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ.೧೩೯-೬೪೦). [ಕರಣ + ಸಮಾಧಿ]

ಕರಣಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ: "ಕರಣಶಾಲಾ – ಕರಣಸಾಲೆ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ); ಇಹಪರದ ಲೆಕ್ಕಿಗಂ ನಡೆನಡೆದು ಕರಣಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಬಸರ. ೫-೬೧). [ಕರಣ + ಸಾಲೆ$_8$]

ಕರಣಹಸಿಗೆ 'ಕರಣಹಸುಗೆ' ನೋ.

ಕರಣಹಸುಗೆ, ಕರಣಹಸಿಗೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಹೇಳುವಶಾಸ್ತ್ರ: ಕನ್ನಡವೂ ಕನ್ನಡಿಸಲಿ ನಾಳೆ ಬಾಳಿನೊಸಗೆಯ; ಜೀವನಕಲೆ ಬೆಳಗಲಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಕರಣಹಸುಗೆಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೨೦-೧೬). **ಕರಣಹಸಿಗೆ**: "ಅತ್ಮನಸ್ಥೂಲವಲ್ಲದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಲ್ಲದ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲತತ್ತ್ವಂಗಳಿಂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಸಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿಹುದಾದ ಕಾರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವಿಭಾಗವೆಂಬಭಿಧಾನವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತ್ತೆಂಬುದೀ ಕರಣಹಸಿಗೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥವು" (ಚಿನ್ನಸಾ. ೨). [ಕರಣ + ಹಸುಗೆ(< ಪಸುಗೆ)]

ಕರಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣಕರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ; ಲೆಕ್ಕ ಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ವರಿಷ್ಠ; ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಕಾಮರಾಜತನಯಂ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಶಾನ್ತಿನಾಥನುದ್ದಾಮಪರಾಕ್ರಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೧೧; 1228); ಜನಪತಿ . . . ಮೂಡ ಮೊಗದಿಂ ಮಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ತತ್ಕುಮಾರ ಮಂತ್ರನಿಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೂರಿ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ . . . ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩೪). [ಕರಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಖಾತೆಯ ಹಿರಿಯ ಅಧಿಕಾರ; ಕರಣಿಕಾಗ್ರಣಿಯ ಪದವಿ: ಅಧಿಕಾರದಕ್ಷನಧಿಕಂ ಶುಚಿಯೆಂದೊಸೆ ದೀಯೆ ಪೆತ್ತನಗ್ಗಳಿಕೆಯನಪ್ಪುಕೆಯಿದ ಕರಣಾಧಿಪತಿತ್ವಮನೆಂದೊಡಣ್ಣ ಕೇವಳನೆ (ಶಾಸಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕರಣಾನುಯೋಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಅನುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅನುಯೋಗ: ಕರಣಾನುಯೋಗಮೆಂಬುದು ತೀರ್ಥಕರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಮಕೇಶವಾದಿಗಳ ಭವಸಂತತಿಯುಮನವರನುಭವಿಸಿದ ಭೋಗಂಗಳುಮಂ ಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗಾದಿಗಳುಮಂ ಪೇಳ್ವುಮ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯೦-೮). [ಕರಣ + ಅನುಯೋಗ]

ಕರಣಿ$_1$ 'ಕರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_2$ 'ಕರಣೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಜಾತಿಯವಳು; ಬೆರಕೆ ಕುಲದವಳು. ೨. [ಗಣಿತ] ಪರ್ಯಾಪ್ತ ದಶಮಾಂಶರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗದ ಮೂಲ: ಶುಲ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವರ್ಗಮೂಲಕ್ಕೆ ಕರಣಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ (ಗಣಿಡ. ೧೮೯). [< ಸಂ. ಕರಣೀ]

ಕರಣಿ$_4$ (ನಾ). ಕರಣಿಕ; ಲೆಕ್ಕಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ. [< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕರಣಿ$_5$ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲು: ಕರಿ ವಿನೋದದಿ ಕುಡಿದ ಜಲವನು ಕರಣಿಯಲಿ ತೆಗೆತೆಗೆದು ರಿಪು ಮೋಹರಕೆ ಚೆಲ್ಲಿತು ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಬಸುಱ ಬಗಿದಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೪೦). [?]

ಕರಣಿಕ, ಕರಣೀಕ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವವನು; ಗಣಕ; ಸೇನ ಬೋವ; ಕುಲಕರ್ಣಿ: ಕರಣಿಕನ ಹಗೆಗೊಂಡವಂಗೈಶ್ವರಿಯ ಹಾನಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೮); ಕರಣಿಕರ ಜೋಯಿಸರ ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳ . . . ನಡುವೆ ವೊಡ್ಡೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುತಿರ್ದನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೩); ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು ಕಲೆಗಳ ಕಾಲನ ಕರಣಿಕರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೫೭); ಕರಣಿಕರು ಮಾಡಿದ ದ್ರೋಹಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯನು ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೦೫). **ಕರಣೀಕ**: ಸಕಲದೇಶಗಳ ಲೆಕ್ಕವಂ ವಕ್ಷಣಿಸುವ ಕರಣೀಕರಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨-೩); ಕರಣಿಕರನ್ನೂ ಹಸ್ತಕರನ್ನೂ ಕರತರಿಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). [ಕರಣ + -ಇಕ]

ಕರಣಿಕತನ, ಕರಣೀಕತನ (ನಾ). ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿ; ಸೇನ; ಬೋವಿಕೆ: ಇಂದಿನಿಂದ ಕರಣಿಕತನವನ್ನು ಕಾಳಸರ್ಪಗಳಿಗೆ ವಹಿಸಿ, ನಿರಾತಂಕದಿಂದಿರುವೆವು (ವಿಗಡ. ೨-೫). **ಕರಣೀಕತನ**: (ಕಿ). [ಕರಣಿಕ + -ತನ]

ಕರಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕರಣಿಕನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ: ಹಂಪೆಯ ಹರೀಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ರಹಸ್ಯಮಂ ಬರೆವ ಕರಣಿಕರಿಗೆಲ್ಲ ಹಿರಿತನಮಂ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು ಕರಣಿಕತ್ವಕ್ಕೆ ಮಡಗಿಕೊಂಡಿರಲು (ಭೈರಸೂ. ೪೩). [ಕರಣಿಕ + -ತ್ವ]

ಕರಣಿಕಮಂಡಳೀಕ (ನಾ). ಕರಣಿಕರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ; ಕರಣಾಗ್ರಣಿ: ಕರಣಿಕ ಮಂಡಳೀಕರ್ಗೆಱೆದು ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರಿಂಗೆಱೆದು . . . ಆಲವಟ್ಟವನಿಕ್ಕುವರಿಗೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೫೯-೨೭). [ಕರಣಿಕ + ಮಂಡಳೀಕ$_0$ (< ಮಂಡಳಿಕ)]

ಕರಣಿಕಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕರಣಶಾಲೆ: ಇಕ್ಕೆಲದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕರಣಿಕಶಾಲೆ, ಪೊಕ್ಕರಣಿಗಳಿರುತಿಹವು (ಅಂಜಡ. ೩-೩೫). [ಕರಣಿಕ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕರಣಿಗ (ನಾ). = ಕರಣಿಕ: ಶ್ರೀ ಮಹಾಬಲಿಬಾಣರಸರ ಕರಣಿಗ ವಳುಂಗವಮ್ಮನ ಕಂಭಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೪-೨; ಸು. 890). [ಕರಣ + -ಇಗ]

ಕರಣಿಗೆ (ನಾ). ಗಾರೆ ಕೆಲಸದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕರ್ನೆ; ತೇಪೆ (ಉಕ.). [?. / ತಮಿ. ಕರಣೈ]

ಕರಣೀಕ 'ಕರಣಿಕ' ನೋ.

ಕರಣೀಕತನ 'ಕರಣೀಕತನ' ನೋ.

ಕರಣೀಯ (ಗು). ಮಾಡಬೇಕಾದ: ಮುನ್ನಮಿನ್ನುಂ ಕರಣೀಯಂ ನಿನ್ನವಾಕ್ಯಂ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯); ಸುತ ಮೋಹದಿನೆಮಗಮದಶ್ರೇಯ ಮಾದೊಡಂ ಕರಣೀಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೦೧). [ಸಂ.]

ಕರಣೆ$_1$, ಕರಣಿ$_1$, ಕರ್ಣ$_1$, ಗರಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡೆ; ಮುದ್ದೆ; ಪಿಂಡ; ಗಟ್ಟಿ: ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕರಣಿಗಳೆನಿಪ ಕೆನೆಮೊಸರನೊಲವಿಂದ ಲಿಕ್ಕಲ್ (ಇಹರ. ಹ. ೧೨೯-೩೦); ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ ನೀರೊಳು ಬಿದ್ದುದನು ಕಂಡತ್ತರು ದಿಗ್ವನಿತೆಯರು (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೯); ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ರಕ್ತದ ಕರಣಿಗಳೇ ಬೀಳಹತ್ತಿತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೭). ೨. ತಬಲ ಅಥವಾ ಮದ್ದಳೆಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಟಿಸುವ ಕರಿಯ ಲೇಪ: ಎರಡು ಭಾಗಕ್ಕೂ ಕರಣೆ ಹಾಕಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಾದ್ಯವೇ ತಬಲಾ ಎನ್ನಿಸಿದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೨೦). **ಕರಣಿ**: ೧. ಚಾಂಡಾಲನ ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ತೂಗುಬಿದ್ದ ನಾಯಿಯ ಮಾಂಸದ ಕರಣಿಗಾಗಿ ಬಾಯ್ಪಿಡುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ! (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧); ಮೊದಲೇ ಕೆಂಪಗಿರುವ ಮುಖವು ಈಗ ಕೆಂಡದ ಕರಣಿಯಂತೆ ತೋರಹತ್ತಿತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೭೩). ೨. ಕರಣಿ ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಮದ್ದಳೆಯ ಬಲಗಣ್ಣನೆತ್ತಿ ನೋಡಿ (ವಿರೂಪಾ. ೮೦). **ಕರ್ಣ**: ೨. ಅದ್ಗಣಿ ಬಡಿಬಡಿಯುವುದು; ಕರ್ಣ ತೀಡುವುದು (ಹಹಸ. ೪೩). **ಗರಣೆ**$_1$: ೧. ಅಳುತಿರುವ ಬಾಲಕನ ಕೈಯಲಿ ಮೆಲುವ ಹಿಂಡಿಯ ಗರಣೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೨೪-೬೮). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುಡು]

ಕರಣೆ$_2$, ಕರಣಿ$_2$, ಕರ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ತುತೂರಿಯಂತಹ ಊದುವ ವಾದ್ಯ: ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಣೆಯ ನಾದ (ಅಖ್ಯಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕರಣೆ ಭೂರುಗ ಡಕ್ಕೆ ಮರುಳೆ ದುಂದುಭಿಯು ಧರಣಿ ಬೆದರುವ ತೆರದಿ ನುಡಿವ ಭೇರಿಗಳು (ಹಮಚ. ೨೩೩). **ಕರಣಿ**$_2$: ೧. ಕಾಳಿನುಡಿಯತಾವ ಕರಣಿ ಮಾತಾಡತಾವ ಸಾಲಸನಾದಿ ರಣಬಾಜೊ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦೦-೪). **ಕರ್ನೆ**: ೧. ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಕರ್ನೆ ಭೂರುಗ ಮುಖ್ಯ ಪರಿಪರಿಯ ವಿವಿಧವಾದ್ಯರವ (ಘೋರಾಸು. ೩೧-೫೧); ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ, ಕರ್ನೆ, ನಪೂರಿ, ನಗಾರಿ (ಗುರುದ. ೧೧); ೨. = ಕರಣಿಗೆ: ಗಾರೆಯವನು ಕರ್ನೆ ಬಿಟ್ಟುಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕರಣಾ, ಕರ್ಣಾ; ಹಿಂ. ಕರನಾಈ; ಪಾರ. ಕರ್ನಾ, ಕರ್ನಾಯ್]

ಕರಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ: ಲೋಚನಾಂಬುಗಳುಕ್ಕಿದವು ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೧-೫೩); ನೆರವಿ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು, ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೨). [ಕರಣ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತ್ವ; ಉಗ್ರತೆ; ಉದ್ದಂಡತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭); ದುಶ್ಶಾಸನನೊಳ್ ಕರತನ [ಪಾಠಾಂ. ತರತಮ, ಕರತವ]ದಿಂದೆನ್ನೊಳಮಾ ಮರುತ್ಸುತಂ ಪೂಣ್ದ ಪೂಣ್ಕೆಯಂತೆವೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೪). [ಕರ್ತ + -ತನ]

ಕರತರ್ಜನ (ನಾ). ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಬೆದರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಭಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ನಾಲಗೆಯ ಮಾತು ಕಣ್ಣೊಳ್ ಕರತರ್ಜನಮಡರೆ ನಿಮಿರ್ದ ಪುರ್ವಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುದು ಯೌವನಂ ನೆಲಸಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೮).
[ಕರ್ತ + ತರ್ಜನ]

ಕರತಲ, ಕರತಳ (ನಾ). ಕೈಯ ಒಳಭಾಗ; ಅಂಗೈ: ಆತಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಕರತಲದೊಳಿಹುದು (ವೀಶೈಪು. ೨-೬-೩೦). **ಕರತಳ**: ಮಜ್ಜಿಗೆಯೊಳಗಣ ಬೆಣ್ಣೆ ಕರತಳಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಬೇಕು (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೩-೫); ಕರತಳಂ ಕಂಡವರ್ಗೆ ರಾಗಮನಲರ್ಚುತಿರೆ (ಇಹರ. ಹ. ೧೩೧-೨೮); ಅವನಿಪತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಮೋಱೆಯಲವುಚಿದನು ಕರತಳವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪).
[ಕರ್ತ + ತಲ್ಲ]

ಕರತಲಾಮಲಕ, ಕರತಳಾಮಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯೊಳಗಿನ ನೆಲ್ಲಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು: ಕುರುಪಾಂಡವರ ಸಮಸ್ತ ಚರಿತ್ರಂಗಳು ನಿಮಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವುವು (ಕೃವಾಅ. ೮೫); ದೇಶ ಕೋಸಲವಿದೆಕೊ ಕರತಲಾಮಲಕಮೆನೆ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨-೫೬); ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ರಾಯರಿಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿವೆ (ರಾಯಕ. ೬೫). **ಕರತಳಾಮಳಕ**: ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಲೋಕಾಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳುಮಂ ಕರತಳಾಮಳಕ ಮಾಗಱುವುದಱಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ವ). [ಕರತಲ + ಆಮಲಕ]

ಕರತಳ 'ಕರತಲ' ನೋ.

ಕರತಳಾಮಳಕ 'ಕರತಲಾಮಲಕ' ನೋ.

ಕರತಾಡನ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟುವುದು; ಚಪ್ಪಾಳೆ: ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕರತಾಡನ ಮಾಡಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೯); ಕೂಡಲೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕರತಾಡನಗಳೂ ಹರ್ಷಸೂಚಕ ಧ್ವನಿಗಳೂ ತುಂಬಿ ಹೋದುವು (ರಂಗಕ. ೧೮). [ಕರ್ತ + ತಾಡನ]

ಕರತಾಲ, ಕರತಾಳ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾರಿಸುವ ತಾಳ. ೨. ಬರಿ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಂಡೇ ತಾಳ ಹಾಕುವುದು. **ಕರತಾಳ್ಯ**: ೧. ಮುದ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ, ಕರತಾಳ . . . ಮೃದಂಗ ಮತ್ತು ತಮ್ಮಟೆ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೩). ೨. ಭೂತಗಣ ಕರತಾಳದಲಿ ಕುಣಿದಾಡುತಿರ್ದವು ಪಾಡಿ ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೩). [ಕರ್ತ + ತಾಲ್ಯ]

ಕರತಾಳ್ಯ$_1$ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳ್ಯ$_2$ 'ಕರತಾಲ' ನೋ.

ಕರತಾಳಿ 'ಕರತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರತಾಳೆ, ಕರತಾಳ್ಯ$_1$, ಕರತಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ದ್ವಿಧಾಲೇಖ್ಯಂ-ಶ್ರೀತಾಳೆ, ಕರತಾಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೬); ಜೇನುನೊಣದ ವಿಷಕ್ಕೆ - ಬಂಜೆ ಮಾಡುವಾಗಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕರತಾಳೆಯ ಬೇರು, ಬದನೇ ಬೇರು, ಹೆಗ್ಗುಳದ ಬೇರು, ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿಂದಲಾದರೂ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂದಲಾದರೂ ಅರೆದು ಜೇನುನೊಣ ಕಚ್ಚಿದ ತಾವಿಗೆ ತೊಡೆಯಲು ಆದಱ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೨). **ಕರತಾಳ್ಯ**$_1$: "ಕುಸಿಕತರುಃ - ಕರತಾಳಮರ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). **ಕರತಾಳಿ**: "ಕರತಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಹಿಂತಾಳಿ ತಾಳಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); "ಧನ್ಯಃ - ಕರತಾಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೦).
[? / ಮರಾ. ಕರದಳ್, ಕರದಳೀ, ಕರ್ದಳ್, ಕರ್ದಳೀ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ]

ಕರತ್ರಾಣ (ನಾ). ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೈಗೆ ತೊಡುವ ಕವಚ; ಹಸ್ತ ಕವಚ; ಕೈಗಾಪು: ಕರತ್ರಾಣ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರು ಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾಧಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨).
[ಕರ್ತ + ತ್ರಾಣ]

ಕರದಂಟು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟು, ಕರಿದ ಅಂಟು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿ ಬಿಲ್ಲೆಯಾಕಾರವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ: ಐದುರೂಪಾಯಿಯ ಅಮೀನಗಡದ ಕರದಂಟು ತಂದು ತಿನ್ನಿಸುವೆನು (ಮೇದಿಮ. ೧೨); ಹಳ್ಳಿಯ ಮಿಠಾಯಿ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿಯ 'ಕರದಂಟು', 'ಖಾರ'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಿಸದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬರಹಾ. ೫೨); ಅವನ ಕೈಯಿಂದಲೇ 'ಕರದಂಟು' ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ತರಿಸಿ ತಿನ್ನಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ಬನಸಿ. ೯೭). [< ಕರ್ಯ + ಅಂಟ್ಯ]

ಕರದಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಮಲ; ತಾವರೆ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ದಂಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಆ ರಾಜೇಂದ್ರಂ ಲೋಕೈಕ ವೀರಮಿತ್ರನಾಗಿಯುಂ ಕರದಂಡ ಪ್ರಿಯನಲ್ತು (ನಾಗಕು. ೨-೮೬ ವ).
[ಕರ್ತ + ದಂಡ]

ಕರದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕೋಲು; ಕೈಗೋಲು: ಕುಂತಳವನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ಕರದಂಡವಾಂತವಳು ಬರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೪೭). [ಕರ್ತ + ದಂಡ]

ಕರದಮ (ನಾ). = ಕರ್ದಮ: ಕರವಿಡಿದೆತ್ತುವದು ಭವಕರದಮದೊಳಗಿಂದ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೭೬-೧೬). [< ಸಂ. ಕರ್ದಮ]

ಕರದೀಪ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತೆ ಹಿಡಿಕೆಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ದೀಪ; ಕೈದೀವಿಗೆ (ಕಿ).
[ಕರ್ತ + ದೀಪ್ಯ]

ಕರದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ಕರದೀಪ (ಕಿ). [ಕರ್ತ + ದೀವಿಗೆ]

ಕರದುಂದು (ನಾ). ಮಿತಿಮೀರಿದ ಪೋಲುವೆಚ್ಚ; ಅತಿದುಂದುಗಾರಿಕೆ: ಬೀರಪ್ಪ ಬೀಗರನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಕರದುಂದು ನಡೆಸಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೧೧). [ಕರ್ಯ (< ಕರಂ) + ದುಂದು$_1$]

ಕರಧೈರ್ಯ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಅಧಿಕ ಧೈರ್ಯ: ಹರಗೆ ನಂದಿಯು ಲೇಸು . . . ವರಯುದ್ಧ ಲೇಸು ಸುಭಟಂಗೆ ರಾಜಂಗೆ ಕರಧೈರ್ಯ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೦).
[ಕರ್ಯ (< ಕರಂ) + ಧೈರ್ಯ]

ಕರನಾಶ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೇಡು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ: ಅರಸೊಲಿದು ನಡೆಸಿದರೆ ಸಿರಿಯಕ್ಕು ಜಸವಕ್ಕು . . . ಮುನಿದರೆ ಕರನಾಶವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೨). [ಕರ್ಯ (< ಕರಂ) + ನಾಶ]

ಕರನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). (ಸರಕಾರಕ್ಕೆ) ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಲು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು: ಅಂದಿನಿಂದಲೇ ಕರನಿರಾಕರಣೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ . . . ಆರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಾಂಧೀಜೀ ತಿಳಿಸಿದರು (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩೭). 'ಕರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ್ತ + ನಿರಾಕರಣೆ]

ಕರನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು: ಆ ಮಂತ್ರದಿಂ ಕರನ್ಯಾಸಂಗೈವಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೮೩). 'ಅಂಗನ್ಯಾಸ' ಪರಾ.
[ಕರ್ತ + ನ್ಯಾಸ]

ಕರಪ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರಪಂದ (ನಾ). ಸೊಂಡಿಲಿನ ಚಲನೆ, —ಅಲುಗಾಟ (?): ಗರುಡ ಭೀತಿ ಗಜ ಕರಪಂದ [ಪಾಠಾಂ. ವಾತ] ದುಷ್ಟಜಲಚರಸಂಗ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೫೧). [ಕರ್ತ + ಪಂದ]

ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಖರಪಟ್ಟನು ರಚಿಸಿದ ತಸ್ಕರಶಾಸ್ತ್ರ; ಜೋರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಆನುಂ ಕಳ್ಳುಪಾಯಮುಂ ಪೇಜ್ಞ ಕರಪಟಶಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಕಲ್ಪಿಂ (ದತ್ತಾಂ. ೧೨೯–೩೫). [ಕರಪಟ್ಟ (< ಸಂ. ಖರಪಟ, ಖರಪಟ್ಟ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರಪತ್ರೆ, (ನಾ). ೧. ಕರಿಗಸ; ಗರಗಸ: "ಗರಗಸಂ ಕೈಕಜಮಾ ಕರ ಪತ್ರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೬೮); ಮುದ್ರರದ ಮುಸುಂಡಿಯ ಮುಸಲದ ಕರಪತ್ರದ ಮಟ್ಟಿಯ ಸುರಿದುಪಸ್ಕರದ ಮುಖದಿಂ (ಜಗದ. ೧೨–೬೪); ಸಾಹಿದಿದರ್ ಕರಪತ್ರಮಂ ಕೆಂಡಿಸಿದಂ (ಕೃವಿಳಾ. ೩೬–೬೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ (?): ಅರಿರಾಯರ ಶಿರಮಂ ಪಿಜ ಕರಪತ್ರಂ ಕೊಳ್ವುದರಿಂ (ವಿಕ್ರ. ೪, ಆಶೀ, ೧೦೪–೧೪ ; ೧೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕರಪತ್ರ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಮಾಡಿ ಹಂಚುವ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಕಟಣೆ; ಹಸ್ತ ಪತ್ರ: "ನಾಳೆಯೇ ಒಂದು ಕರಪತ್ರ ಳಳಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಕಚೇರಿ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ . . ." (ಬಾಳ್ವೆ. ೧೯೬); ಕರಪತ್ರಗಳೂ ಹಂಚಲ್ಪಟ್ಟವು (ಕದಂಬ. ೧೩೮). [ಕರ್ನ + ಪತ್ರ]

ಕರಪಲ (ನಾ). ೧. "ಸನ್ನಿಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿರುವ ರೋಗಿಯು ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಡಕಾಡುವುದು; ತಡಕಾಟದ ಸನ್ನಿ; ಕರಪಲ" (Carphology. ಇಂಗ್ಲಿ): ರಾತ್ರಿ ಮಾತು ನಂಠಿತು ಕರಪಲ ಹಜ್ಜಾಯಿತು (ಸುಖವಿ. ೬೫). ೨. ಉದ್ವೇಶರಹಿತವಾದ ಅಂಗ ಚೇಷ್ಟೆ: ಏಕೆ ಕರಪಲ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿರಿ, ಸುಮ್ಮನಿರಿ (ರೂಢಿ).

ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ = ಕೈ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಆಡಿಸುವುದು: ಕರಪಲಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆತನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Carphology]

ಕರಪಲಿ (ನಾ). ಮಿಠಿಮಾರಿದ ನೆರೆ, —ಕೂದಲಿನ ಬಿಳುವು (?): ಕರುಮಾಡ ನೆಲಲೊಳಗೆ ನಿಂತು ಕಚಪಿಡಯಗಳ ಕರಪಲಿಗೆ ಕರ್ಪಿಕ್ಕೆ ಬಾಚಿ ನುಚ್ಚಿಸಿ (ಪ್ರಭುವಿ. ೪–೧೩). [ಕರ್ನ + ಪಲ್ಲಿ (< ಪಲಿತ?)]

ಕರಪಾಕ (ನಾ). ಕೈಹದಪ್ಪ ಪಾಕ (?): ಮೃದ್ವಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಾಕ ಮಾಡಿ ಕರಪಾಕದಲ್ಲಿ ಳುಹಿಕೊಂಡು ಆ ತೈಲವನ್ನು ಮೈಗೆ ಪೂಸಿ ವಾತ ಪಿತ್ತಜ್ವರ, ವಿಷಮಜ್ವರ ಸಹ ಬಿಡುವುವು (ಸಕತೈ. ೯೫). [ಕರ್ನ + ಪಾಕ್ಕ]

ಕರಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಸುಬು: ಕರಪಾಣಿ ಎಂಬ ಉಗ್ರ ವಾದ ಇಸುಬು ಅನೇಕ ಸಲ ಒಂದು ವರ್ಷವಾದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೯). [?]

ಕರಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. (ಏನನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೆಂದು) ಒಡ್ಡಿದ ಅಂಗೈಯ ತಗ್ಗು; ಅಂಗೈಗುಳಿ; ಒಕ್ಕೈಗುಳಿ. ೨. ಕೈಯೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕೈಯೇ ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅವಧೂತ; "ಭಿಕ್ಷಾಮೂರ್ತಿ" (ಭಸವ. ಈಪಿ): ಒಡೆದ ಒಡಿಸಲ್ಲಿ ಅಂಬಲಿಯನೆಲೆ ಯಲು ಎಲೆ ದೇವ ನನ್ನ ಮಷದಲ್ಲಿ ನೊಂದೆನಾದರೆ ನಾನು ಕರಪಾತ್ರನಪ್ಪ ಅಪಾತ್ರನು (ಭಸವ. ೪೦). [ಕರ್ನ + ಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಬಟ್ಟಲು; ಕೈಬಟ್ಟಲು: "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧–೩೦). ೨. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಎನ್ನ ಕರ ಪಾತ್ರೆಗೆ ತಂದು ಭಕ್ಷವ ನೀಡಿದರೆ ಕೊಂಡುದೇ ಪ್ರಸಾದ ಒಳ್ಳದೇ ಪದಾರ್ಥ (ಭಸವ. ೧೪); ಕರಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದು ಈ ನರಕರೀರದಿ ತನ್ನ ಅರುವ ತನಗೆ ತೋರಿ . . . ದೊರಕಿದಾ ಗುರು ದೊರಕಿದಾ (ಕೀಪ್ರ. ೬). ೩. ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕೈ (?): ಕರಪಾತ್ರೆಯ ಗುಣ —ಇದರಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದರಿಂದ . . . ರಾಗದುಃಖಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು (ಸಕತೈ. ೪೮). [< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರಪಾದಿ (ನಾ). ಕೈ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನಿ ಪ್ರಾಣಿ: (ಕಾಲುಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಕೈಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು) ಕೈಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ತನವರ್ಗದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೆಸರು [ಪ್ರಿಮಟ್ಸುಗಳೂ (ಮನುಷ್ಯ) ಚತುರ್ಹಸ್ತಿಗಳೂ, (ಕಪಿ) ಸಹ]: ಕರಪಾದಿಗಳು" (Chiropad. ಇಂಗ್ಲಿ). [< ಸಂ. ಕರಪಾದಿನ್]

ಕರಪಾಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ. [ಸಂ.]

ಕರಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗ; ಒಂದೇ ಬಾಯಿ ಇರುವ ಚೂರಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಹೆಳವರು ತೆವಳುವಾಗ ಕೈಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮರದ ಹಲಗೆ. ೨. ನೆಲವನ್ನು ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ; ಬಡಿಮನೆ; ಹೊಡೆಮನೆ: "ಪಟ್ಟಣಿಗೆ ಕರಪೀಠ [ಕಾಕಾಂ. ಡ] ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೬). [ಕರ್ನ + ಪೀಠ]

ಕರಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಹಿಂಡುವುದು: ೨. ತೆರಿಗೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಪೀಡೆ ಕೊಡುವುದು. ೧, ೨: ಸುಗಂಧ ಯೆಂಬ ವಿಷಯಮುಂಟಪಜಜಿಗೊಳ್ ಕರಪೀಡನಂ ಧೀಸುಳುಪಡಿಗೊಳ್ . . . ಅಬ್ಬಿದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೪ ವ). ಸುರತಾಸ್ತ್ರೆಯ ಕುಚಂಗಳೆಂಬಂತೆ ನಿರಾವರಣಂಗಳಾಗಿ ಪಜಂವುದು ಕರಪೀಡನದಿಂದಮಮ್ಮ ಹಾರಡಿಯಂಗಳ್ (ಆಪಂಪ. ೧೩–೩೦). ೩. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. 'ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ', 'ಪಾಣಿಪೀಡನ' ಪರಾ. [ಕರ್ನ + ಪೀಡನ]

ಕರಪುಟ (ನಾ). ೧. ಬೊಗಸೆ. ೨. ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಗಿದ ಕೈ; ಎರಡೂ ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವಿಕೆ: ಮೆಯ್ಯಂಕಿಕ್ಕಿ ನಿಟಲ ತಟಘಟಿತ ಕರಪುಟಯುಗಮನುಂ . . . ಆಗೆ (ಸುಳಾದಿ. ೧೩–೧೪ ವ); ನೊಸಲಲಿ ಕರಪುಟಾಂಜಲಿ ಮೆಱಿಪುತಿರೆ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೪೭); ಕರ್ಜತೊಯ್ದು ಕರಪುಟಾಂಜಲಿಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಾ ಸುಮಂತ್ರನಂ ಗುರುತಿಸಲ್ಕಾರದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧–೬೧).

[ಕರ್ನ + ಪುಟ]

ಕರಪುರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಣಮುಖದುಟ್ಟಿನ ಮಗನ್ ಕರಪುರನ್ ಬನ್ದು ಬಲ್ಲಡಾ ತುಜುಗೊಳ್ (ಎಳ. X. ಮುಳವಾ. ೯೨–೫; ಸು. 780). [?]

ಕರಪುರಿ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ; ಕಟ್ಟಿ (?): ಮೇದಿಸುಯೊಳಗೆ ಬಿದಡಿ ಗೊಂಡು ಕರಪುರಿ ಕೆಟ್ಟಿ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳು ನೊಂದು ನಡು ಬಗ್ಗಿ ಕಣ್ಣಳ ಮುಚ್ಚಿ ಹಾದಿಗಾಣದರು ಹಿರಿಯರೆಯಲ್ತು (ಪ್ರಭುವಿ. ೪–೭೮). [?]

ಕರಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಬೇವು (?): ಕರಪೆ, ಕರಬೇ (ಮೈಡಾಸ. ೨೨–೪೧೦). [?]

ಕರಬ್ಬು (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ: "ಕರಬು – ಕರಿಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾಶ. ೫–೧೧). [?]

ಕರಬ್ಬ 'ಕರೋಬ' ನೋ.

ಕರಬದರ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದ ಬೋರೆ ಹಣ್ಣು. ೨. (ಅಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು, —ಸ್ಫುಟವಾದುದು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುದು: ಗೋಕುಲದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೂಳಕ್ಕಿಯ್ಕಿನಮಾ ದಪಯಂ ಸಬದು ಮೆಯ್ಯಮೆಯು . . . ಮರಂಗಳುಂ ಮಾನವರಂತೆ ನವಿರ್ಕಳಿದಿರ್ಪುವೆಂದುಂ ಕ ರ ಬದರ ಸದೃಶಮಾದುವು (ಚಳವಿ. ೧೫೯–೧೦). [ಕರ್ನ + ಬದರ]

ಕರಬಾನು (ನಾ). (?): ಕೀಲಾರು ಹಾಸುಮಂಜವು ಕರಬಾನು ಶಾಲು ಸಳಲಾಭರಣವು ನೋಲುಮುಡಿಯಲಿ ಕರಿದು ಮುಸಿಸಿ ವಿಕಾಲದಿಂಜಲಿ ತಂಗಿಗಿತ್ತ. (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪–೪೩). ? ಇದು 'ಕರಬೋನ'ದ ಅಪ ಲಿಬಿತವಿರಬಹುದೇ ? [?]

ಕರಬಾಲ (ನಾ). = ಕರವಾಲ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರವಾಲ]

ಕರಬಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕತ್ತಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಪಾಲಿಕಾ]

ಕರಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರಬೂಜ ಕರಬೂಜು, ಕರಭೂಜ, ಕರಿಬುಜ, ಕರುಬೂಜು, ಕರ್ಬುಜ, ಕರ್ಬೂಜ, ಖರಬುಜ, ಖರಬೂಜು, ಖರ್ವೂಜ (ನಾ). ಸೌತೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಹಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ಒಂದುಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಒಬ್ಬರು ಮಾವಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಹಲಸಂತೆ ಒಬ್ಬರು ಕರಬೂಜದಂತೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೫೫–೧೭). **ಕರಬೂಜು**: ಕರಬೂಜು ... ಕಫವಾತಕರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೬–೮೬ ಅರ್ಥ). **ಕರಭೂಜ**: ಕರಭೂಜದ ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೦೬). **ಕರಿಬುಜ**: "ವೃತ್ತೋರ್ವಾರುಃ – ಕರಿಬುಜ, (ಕರ್ಬುಜ)" (ಓಷಧಿ. ೧೫೮). **ಕರುಬೂಜು**: (ಕಿ). **ಕರ್ಬುಜ**: "ತಿಕ್ತಫಲಂ – ಕರ್ಬುಜ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). **ಕರ್ಬೂಜ**: ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ, ಕರ್ಬೂಜ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೪೮೭). **ಖರಬುಜ**: ಸವತೇಬೀಜ ಖರಬುಜ ... ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವುದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫). **ಖರಬೂಜು**: ತರಿಸೈಯ ಝೋಳಿಗೆ ನೋಡೈಯ ಅದರಲ್ಲಿ ಖರಬೂಜುಗಳೆರಡು (ಶನಿಮಾ. ೨೭). **ಖರ್ವೂಜ**: (ಕಿ).

[← ಹಿಂ. ಖರಬೂಜಾ; ಪಾರ. ಖರ್ಬುಜಾ]

ಕರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಬೇ (ನಾ). = ಕರಪೆ: ಕರಪೆ – ಕರಬೇ (ಮೈಔಗಿ. ೨೨–೪೧೦). [?]

ಕರಬೋನ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಚಿಕ್ಕ ಜಲಪಾತ್ರೆ: "ಉದ್ಘಟಂ ಕರಬೋನಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೪); ವಿಜಯಶ್ರೀಗೆ ನಿಜ ಮಂದಿರವಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕರಬೋನಗಳಲಾ ಭುವನ ಧರಣಿ (ತೊರರಾ. ೬–೨೦–೮೪). ಪೆರ್ಗೊಡ ಪಾಸಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಅಡಲೊಡರ್ಚುವ ಪೊಂಭಾಂಡಗಳ ಕರಬೋನಗಡಣವ ಕೊಟ್ಟನುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೫–೧೯). [< ಸಂ. ಕರಭಾಜನ?]

ಕರಭ (ನಾ). ೧. ಮಣಿಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಕಿರುಬೆರಳವರೆಗಿನ ಮುಂಗೈಯ ಹೊರಭಾಗ: "ಕಿಱುವೆರಳ ಮಣಿಬಂಧದೆಡೆ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೪). ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಉಂಗುರ ಬೆರಳಿಗೂ ನಡುವಿನ ಅಂತರ; ಚೋಟು: ಉಂಗುರದ ಬೆರಳಿಗೂ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿಗೂ ಆಗುವ ದೂರವನ್ನು 'ಕರಭ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೫೪). ೩. ಒಂಟೆ. "ರವಣಮುಷ್ಟಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ ... ಎನಲೊಂಟೆಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೭); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾಕಾರಂಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೮ ವ); ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂ ... ಇಪ್ಪತ್ತಯ್ದು ಬೆಳ್ಗತ್ತೆಗಂ ಕರಭಕ್ಕಂ (ಜಾತತಿ. ೮–೧೦). ೪. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೫. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ (ಕಿ). ೬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: "ಸಪ್ತರ್ಷಿ ನಕ್ಷತ್ರ ಮಂಡಲಕ್ಕೂ ಶರ್ಮಿಷ್ಠಾ ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೇ ಇರುವ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ: –ಕರಭ" (Camelopard. ಇಂಕನಿ); "ಕಿಱುವೆರಳಗ್ರದಿಂದ ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಮಧ್ಯವದುಂ ಸುವಾದ್ಯಮುಂ ಕರಭಗಳಿಂತಿವುಂ ಕರಭಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕರಭರಕ್ಷಮ (ಗು). ಕಂದಾಯದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥವಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಂದಾಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಡುವ (?): ಅನೇಕ ಭೂದೇವ ಭೋಗಾಗ್ರಹಾರಂಗಳನಾಗ್ರಹದಿಂದಱಿದು ಕರಭರಕ್ಷಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]ಮಪ್ಪ ನಾಡಂ ಬೇಡರಂತೆ ಪರಿಪರಿದು ನಿರವಶೇಷದಿಂ ಕಿಡಿಸಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೮–೯). [ಕರ್ಯ + ಭರ + ಕ್ಷಮ]

ಕರಭೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಭೂಮಿ; ಕಂದಾಯದ ಜಮೀನು (?): ಹಿಪ್ಪರಗೆಯ ಸೀಮೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕರ್ಣ್ಣವಳ್ಳಿಯ ಕರಭೂಮಿಗೆ ನಡೆವ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩–೨೦; 1029); ಪಡವಲು ಗೊಗ್ಗಿಯ ಕರಭೂಮಿ ಬಡಗಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೇತನ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೨೪–೨೫; 1295); ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕರಭೂಮಿ ಮತ್ತರು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭–೩೪; ?). [ಕರ್ಯ + ಭೂಮಿ]

ಕರಭೂಷಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಆಭರಣ: "ಆಕು – ಕರಭೂಷಣ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೯). [ಕರ್ಯ + ಭೂಷಣ]

ಕರಮ$_1$ (ನಾ). ರೀತಿ; ಕ್ರಮ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕರಮ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಗೀತೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ನೃತ್ಯಗೀತ: ವರ್ಷಋತುವಿನ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳನ್ನು ಕರಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಭಾರಜಾ. ೮೮). [?]

ಕರಮರೆ 'ಕಱೆಮಱೆ' ನೋ.

ಕರಮರ್ದ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಕರಮರಿಕೆ ಗಿಡ: ಬೆಳಲು ಕರಮರ್ದ ಶಂಖಿನಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಗಿರಿಚೂತಂಗಳೂ ನುಡಿಸಿಕೊಂಬವು ಪಂಚಬಿಲ್ವವೆಂದು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೦–೩೭). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದಕ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕರಮರ್ದನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಒತ್ತುವುದು, —ಪೀಡಿಸುವುದು: ಸಿಂಹ ಶಿಶುವನಿರದೊಡನಾಡಲ್ ಕರಮರ್ದನದಿಂದಂ ... ಸೆಳೆಯುತಿರ್ಪಂ ಬಲ್ಪಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪–೧೭೭). [ಕರ್ಯ + ಮರ್ದನ]

ಕರಮರ್ದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದಿನ್]

ಕರಮಾನ್ಯ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ದತ್ತಿ; ಕರಭಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಭೂಮಿ; ಚೆಂನಕೇಶವ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕರಮಾಂನ್ಯವೆನ್ನದೆ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೦೩–೫೨; 1165). [ಕರ್ಯ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮಾಪಕ (ನಾ). "ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದ ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಬಾಡಿಗೆಸೂಚಕ, ಕರಮಾಪಕ" (Taxi meter. ಇಂಕನಿ). [ಕರ್ಯ + ಮಾನ್ಯ]

ಕರಮುಂಡು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ) ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಸುಟ್ಟ ಹೆಣದ ಮುಂಡ: ಪಾಪಿಯದೇಹ ಕರಮುಂಡಾಗದೆ ಪೂರ್ಣ ಸುಟ್ಟೀತೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರ? + ಮುಂಡ್ಯು]

ಕರಮುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಣ ಮೊದಲಾದ ಅಸ್ತ್ರ: "ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡುತಿರ್ಪ ಶಸ್ತ್ರಂ ಕರಮುಕ್ತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬–೩೮); ಕರಮುಕ್ತವಾಯಂತ್ರಮುಕ್ತ ಮುಕ್ತಾಮುಕ್ತ ಉರುತರದ ಮೂದೆಱದ ಕೈದುಕಾಱರು ಸಿಂಗವಱಿಗಳೆನೆ ಕಡುಕೆಯ್ದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೧೪). [ಕರ್ಯ + ಮುಕ್ತ]

ಕರಮೆ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಕರಯಿಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರರುಹ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಉಗುರು: ಮಿಳಿರ್ವಸಿಯ ಪಸಿಯ ಹೊಸಬಾಸುಳ ಕರರುಹರೇಖೆ ತುಱುಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೨–೧೬); ಸುಂದರಿಯರ್ ಕೇಕರ ಕರರುಹ ರುಚಿ ಬೆರಸುತ್ತಿರೆ ಬೀಸಿದರೆಸೆವ ಧವಳತರ ಚಾಮರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೯). [ಸಂ.]

ಕರಲ (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತಿಭೇದ: ಮೆಲ್ವಗೆಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟೆ ಮಂಡಿ ಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಱ್ದಿಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೬). [?]

ಕರಲಾಗು (ನಾ). ಕೈಯ ಚಳಕ, —ಚುರುಕುತನ (?) : ಪರಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಬಳಸಿ ಬರುವ ಕರಿಗಮನೆಯರ ಕರಲಾಗಿನಿಂದ ನಿದ್ರಾಮದಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ಬರುವ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೮–೨೪). [ಕರ$_3$ + ಲಾಗು$_2$]

ಕರಲು$_1$ 'ಕಱಲು' ನೋ.

ಕರಲು$_2$, ಕರ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡು ; ಕುಳ್ಳು ; ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೊಟಕಾದದ್ದು ; ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವುದು : ಕರಲು ಮೊಗ್ಗೆಗಳನ್ನು ಹರಿದು ತಂದು ಏನು ಮಾಡುವವಳು ? (ರೂಢಿ). **ಕರ್ಲು$_2$** : ತೋಂಟದಲ್ಲಿರ್ಪ ಕರ್ಲುಗಳ ಜಾತಮದ ಕಂಬುಪ್ರವಾಹಮಿಲ್ಲದೆ ಬೆಂದಿತಯ್ಯ ಬೇಸಗೆ ಬೇಗೆಯಿಂ (ಮಹಾ ವಿ. ೧೪–೧೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱಳೈ ; ಮಲ. ಕರಳ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವ ಹಣ್ಣು]

ಕರಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು ; ತುಂಬ ಚೆನ್ನು ; ಅತಿ ಸುಂದರವಾದದ್ದು ; ಒಳ್ಳಿಹ ಮೈಲಾರನವೊಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು ಹೊಱಗಣ ಬಣ್ಣ ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೦) ; ಪಿಡಿದು ಬಾಧಿಸೆ ಕೊಡುವ ಮನ್ನಣದುಡುಗರೆಯ ಸೊಬಗಿಂದೆ ಕಂತೆಯುನುಡುವುದೇ ಕರಲೇಸು (ಗಗತಾ. ೧೬–೪೭). [ಕರ$_1$ (< ಕರಂ) + ಲೇಸು$_1$]

ಕರವಂಡಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ: "ಕರವತಿಗೆ ಕರವಂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ವಂತಿ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೬). [?]

ಕರವಂಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೋ.

ಕರವಂದ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ತೋಂಟಕ್ಕೆ ಕರವಂದ ತಳಭೋಗಮ ಸತು ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨–೭೪ ; 1007). 'ಕರವಡ' ಪರಾ. [?]

ಕರವಂದ$_2$ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದಕ : "ಕರವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ ನಿರ್ದಿಗ್ಧಿಕಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೮).

[< ಸಂ. ಕರಮರ್ದ]

ಕರವಂದಿಗೆ, ಕರವಂಡಿಗೆ, ಕರವಡಿಗೆ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ: "ಕರವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಱುವಣೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭–೨೮). **ಕರವಂಡಿಗೆ** : "ಕೃಷ್ಣ ಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುರ್ಷಿಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ—ಈ ೪ ಕರವಂಡಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮). **ಕರವಡಿಗೆ** : (ಕಿ).

[ಕರವಂದ + –ಗೆ$_1$]

ಕರವಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರವಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯುಮಂ ಕರವಡ ತಳಭೋಗ ತಳಾಜ ರಾಯವೊಳಗಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಕಇ. II, ೧೦–೩೧ ; 1080). 'ಕರವಂದ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಕರವಡಿಗೆ 'ಕರವಂದಿಗೆ' ನೊ.

ಕರವತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರವತಕಾಟಿ, ಕರವತ್ತಕಾಟು, ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ (ನಾ). ಕರಗಸದ ಆಕಾರದಂತೆ ಕಾಣುವ ದಡಿ, —ಅಂಚು : ಕರವತಕಾಟ ಪತ್ತಲವುಟ್ಟು . . . ಕೈ ಬೀಸುತ್ತ ಹೊರಟ ಮಗಳು ಕರ್ನಾಟಕಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಗರಬಾ. ೬೧). **ಕರವತ್ತಕಾಟು** : ಕೆಲವರು ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳು ಅಂಚಿನ ಜರದ ರುಂಬಾಲ, ಕರವತ್ತಕಾಟನ ಅಂಚಿನ ಧೋತರ . . . ಹರಳುಂಗುರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮುಂಗಾಪು. ೨೩). **ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ** : ಒಂದು ಕಾಶಿಯ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನೂ, ಒಂದು ಗೇಣಂಚಿನ 'ಕರವತ್ತುಕಾಟೀ' ಧೋತರದ ಜೋಡನ್ನೂ ಮುಂದಿಟ್ಟನು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೫೦).

[← ಮರಾ. ಕರವತ್‌ಕಾಠ್, ಕರವತೀಕಾಠ್]

ಕರವತಧಡಿ (ನಾ). = ಕರವತಕಾಟಿ : ಜರದೊಲ್ಲಿ ನಿಲುವಂಗಿ ಭರಜರಿ ಶಾಲುಗಳು ಕರವತಧಡಿಯ ಧೋತರ – ಉಡುಗರೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭–೮೮).

[ಕರವತ + ಧಡಿ (< ದಡಿ$_2$)]

ಕರವತಿ, ಕರಕತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರವತಿಗೆ$_1$: ೧. ಮುಱಿದರು ದಂಡಗಳ ಮುಱಿದವನಿಗೀಡಾಡಿದರು ಕರವತಿಗಳನು ಖಳರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೫೪–೨೨); ತ್ರಿದಂಡಧರ ಸನ್ಯಾಸಿ ಕೈಗೊಡೆ ಕರವತಿಗಳೆಸೆಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೭೨–೧೪). **ಕರವತ್ತಿ** : ತುರಿಪದೆ ಕೊಂಡು ಪೋಗಿ ಕರವತ್ತಿಯ ನೋತದನಿಟ್ಟು ಬಾಸುವಂ ನರಕದ ಮೇಲೆ ಬಾಸಿ ಬಳಿಕೊಯ್ದದ ನೋಡದೆ ತೀವಿ ತಂದು (ಸಮಪ. ೧೪–೨೬). 'ಕರವತಿಗೆ$_1$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರ]

ಕರವತಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕರಪಾತ್ರೆ ; ಜಲಪಾತ್ರೆ ; ಕಮಂಡಲು. ೨. ನೀರಿನ ಬುದ್ದಲಿ ; ಪಕಾಲೆ : ಕರವತಿಗೆಯ ಕೊಳೆ ನೀರ್ ಪಾರ್ವರಿಗಂ ಭಗವರಿಗಮಂತೆ ವ್ಯಾಧರಿಗಂ (ಸಮಪ. ೬–೧೩); ತ್ವಕ್ಕಿನ ಇಕ್ಕೆ ಮಾಂಸದ ವಾಸ ಕರುಳಿನ ತಿರುಳು ನರದ ಕರವತಿಗೆ (ಆದವ.ಹ. ೧೫–೩೪); ಕರವತಿಗೆ ಹೊಂಗಳಸ ಹೊಂಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ದೀಪಸ್ತಂಭ ಹೇಮದ ಸರಪಣಿಯ ಮಣಿಮಯ ಜಂತ್ರದ ಜೀವಪುತ್ರಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪–೧೫). [ಪ್ರಾ. ಕರವತ್ತಿಅ (< ಸಂ. ಕರಪಾತ್ರಿಕಾ)]

ಕರವತಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕೈ ಗರಗಸ : ಕೊಡತಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂಳೆಕ್ಕವಡದಂಡೆ ಕಯ್ ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ . . . ಸಿಂಹಪ್ರಕರವೆರಸಿ ಬೇಡರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೯).

[< ಸಂ. ಕರಪತ್ರಿಕಾ]

ಕರವತ್ತ, ಕರವತ, ಕರಹತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ ; ಗರಗಸ : ಅರಿರಾಯ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಇಆ. V, ೧೫–೫ ; 1020); ಮಣ್ಡಳಿಕ ತಲೆಯ ಕರವತ್ತಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೨–೬ ; 1079). **ಕರವತ** : ೨. ಕರಗಸದ ಆಕಾರದ ನಕ್ಷೆ ಅಥವಾ ಸೀರೆ, ಧೋತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚು. 'ಕರವತಕಾಟಿ' ಪರಾ. **ಕರಹತ್ತ** : ೧. 'ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರಪತ್ರ]

ಕರವತ್ತಕಾಟು 'ಕರವತಕಾಟಿ' ನೋ.

ಕರವತ್ತಿ 'ಕರವತಿ' ನೋ.

ಕರವತ್ತುಕಾಟಿ 'ಕರವತಕಾಟಿ' ನೋ.

ಕರವದಿ (ನಾ). = ಕರಮರ್ದ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಮರ್ದೀ]

ಕರವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚೌಕ ; ಕೈವಸ್ತ್ರ : ಜೇಬಿನಿಂದ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಮ್ಮ ಹಣೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ (ವೀರಯೋ. ೩೧).

[ಕರ$_3$ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕರವಳ$_1$ (ನಾ). ಖಡ್ಗಧಾರಿ : ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಿರಲಾಜದೆ ನುಸುಳ್ದೊಡೆ ಬಾಣಸಿಗರಿದೇನ್ನಾಣ ಪುತ್ತೆಂದು ಪೋಗೆ ಕರವಳರರಿದಾಯ್ತೆಂದು ಪಿಂಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೫೯); ಅಂಗರಕ್ಕರುಂ ಕರವಳರುಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರುಂ ನಗೆಕಾಱರುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೪೨). [?]

ಕರವಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬೆನ್ನಡಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನ ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನುತಡೆದು ಅವನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು : ಆಂ ಪಿಡಿದುದೆ ಕತ್ತರಂ ಕರವಳಂ ಸೆರವಟ್ಟಣಿ ಹತ್ತೆ ಡೊಕ್ಕರಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೭). [?]

ಕರವಳಯ (ನಾ). ಕೈಬಳೆ ; ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಂಕಣ : ಕರವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಯ ಕಟಸೂತ್ರ ಪದನೂಪುರ ನಿನಾದದ ಬೇಟೆವಱಿಗಳ ಸರಸಹಾಸ್ಯದ ಹಾಸಕದ (ತೊರರಾ. ೧–೫–೪೦).

[ಕರ$_3$ + ವಳಯ (= ವಲಯ)]

ಕರವಳಿ, ಕರಾವಳಿ, ಖರವಳಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಕಡಲ ದಂಡೆ,—ತೀರ ಪ್ರದೇಶ: ವಾಲಿಧ್ವಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಭೂಂಬಲ ಕೊಂಕಣ ದ ಕೊಡಗುಳಿರೇರಣದ ಕರವ [ಪಾ ಕಾ ಂ. ಪಿ]ಳಿಯಲಿ (ತೊರವಿ. ೪-೪-೪). **ಕೆರಾವಳಿ**: ಪೂರ್ವ ಸಮುದ್ರ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭವನ್ನು ಪಡಿಸಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೪); ಜಕ್ಕಣಿಯನ್ನು 'ದೆವ್ವ'ವೆಂದು ನಂಬಿ, ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಕಡಲ ಕರಾವಳಿಯಲ್ಲಿದೆ (ಯಕ್ಷಲ. ೪). **ಖರವಳಿ**: ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸಮುದ್ರದ ಅಸೀಸನ ಖರವಳಿಯಲು (ವಿಕ್ರ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯–೩೭ ; ೧೧೪೨).

[ದೇ. ಕಿ ಕೆಮು. ಕರ್ಕಟಿಟ ; ಮಲ. ಕರವೆಟ್ಟು]

ಕರವಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮುದ್ರತೀರವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಹಿಡಿದು ಪಾಂಡ್ಯನ ಜೋಳ ಕೇರಳ ಪೊಡವಿಪರ ಬೆಸಗೊಂಡು ಮಾಡಿಡಂ ಕಡಲ ಕರವಳಿ ಗೊಂಡು [ಪಾಶಾಂ. ಗಳನು]ನೋಡುತ ಗಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟಗಳ (ತೊರವಿ. ೪-೧೦-೫). [ಕರವಳಿ + ಕೊಳ್]

ಕರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಗ್ನೇಯ ಕಡಿವಾಗಿಲ ಕರವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಏವಂ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸ್ಸಂ ಸೀಮಾಕ . . . ತಥಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಱವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆ ಸಿಮೆ ಚಂಡಶಾಸ್ರಾತ ಪ್ರಾಪ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫–೧ ; ೪೪೬). [?]

ಕರವಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರನ ಒಂದು ಸಾಧನ ; ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಚಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾರೆಯಂತಹ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಕ).

[? . ತೆಲು. ಕರವಾಯಿ. / ಮರಾ. ಖರವಳೆ, ಖರವಾಳ]

ಕರವಾಲ, ಕರವಾಳ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಕರವಾಲವನು ಪುಷ್ಪಸರವೆಂದು ಸೆರೆಂಡೆ ಪರಿಮಳವ ಸೂಸುವುದೆ ? (ಮಂಕಳ. ೧೩). **ಕೆರವಾಳ**: "ಕರವಾಳು ಕರವಾಳ್" (ಶಬ್ದಾ. ೭೦) ; ಕರವಾಳ . . . ಚಕ್ರಚ್ಚುರಿಕಾದ್ಯಾಯುಧದೊಳ್ ಅಧಿಗತಶಕ್ತಿಮನಾದಂ . (ಶಪ್ತಪ. ೪-೬೧) ; ಬಾಗಿಗಳ ಕರವಾಲ [ಪಾಶಾಂ. ೪]ಗಳ ಕತ್ತುರಿಯನು ತಿಲಕವ ಪರಿಗೆ ಪಲಗಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩–೬೪). [ಸಂ.]

ಕರವಾಸ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು : ನೀ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ತಿಳಿ ಕರವಾಸವಾದಾಮಲಕದಂದಿ (ನಿಘಾಗ. ೧೧–೨೪-೪). [ಕರ್ಮ + ವಾಸ್]

ಕರವಾಳ್, ಕರವಾಳು (ನಾ). = ಕರವಾಲ : ನಿನ್ನನೆ . . . ಕರವಾಳ ಬಾಯ್ಮುಂಬನ ಮೊನೆಗಂ ಮಹಾರಥರ ತಿಂತಿಣಿಗಂ ಪಿಡಿದಂತು ನೂಂಕುವೆಂ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೯೦) ; ಕರವಾಳಂ ಮಸೆವಂದದೆ ಮದ ವಾಳಂ ಮಸೆಯೆ ಕೂರಿತಳ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೩–೩೩) ; ಕಿಚ್ಚು ಕರವಾಳ್ಗ ಮೆನಗಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನಂತಿರ್ದ ಮಾರಂಗಂ ಬೆದಱದೆ (ಯಶೋಧ. ೧೮-೬೧) ; ಕರವಾಳೊಳ್ ದಾಳ್ ಪಡಲಂಬುತ್ತುರಿಯನುಗಳೆ (ಕಾ ವ್ಯ ಸಾ. ೪೭೬). **ಕರವಾಳು**: ಭಕ್ಷ್ಯಜನಂಗಳಿಗೆ ಬಲಮೀಯು ಪರಸುದ್ದಂಡ ಕರವಾಳು (ಬಸವ. ೨೮–೪೬) ; ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರಡರಂದರಂದು ಬೊಬ್ಬಿಱುಯ (ಕುಮ್ಯಾಪ್ರಿಂ. ೩–೫). [ಕರ್ಮ + ಬಾರ್ಸ್]

ಕರವಾಳ್ 'ಕರವಾಲ' ನೋ.

ಕರವಾಳು 'ಕರವಾಳ್' ನೋ.

ಕರವಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದ —ಎರಚಿದ. (ನಾ). ೨. ಕೊಡಹುವುದು ; ಜೆದರುವುದು : "ಕೊಡಹು – ಕರವಿಕೀರ್ಣ" (ಶಬ್ದಾ). [ಕರ್ಮ + ವಿಕೀರ್ಣ]

ಕರವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ: ಕರವಿಡಿದು ಸಾರ್ದುವೆತ್ತನ ತುರುಪಡೆ ಕಯ್ಯುಡುವುದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಸರಿರಬರಾ (ಅಂದಯಮ. ೫೬೦) ; ಪುರವಸಿತೆಯರು ತಮ್ಮಿನಿಯರ ಕರವಿಡಿದಿರಲ್ಕೆತಂದು (ಲಂಪಾ. ೫–೧೦೫) ; ಹೊನ್ನಸ್ಕೆಳ ಬಾರೆಂದು ಕರವಿಡಿದ್ದನ್ನ ತನ್ನೆಸ್ಕೆಗೆ ಬರಿಸಿ (ಚಿಪಿಬ. ೧–೩೪). [ಕರ್ಮ + ಪಿಡಿ]

ಕರವಿಮೋಚನ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಜಲಳು, ಜಲಂಳು – ಕರವಿಮೋಚನೆ (ಕೈಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು)" (ಕಮಧಾ). [ಕರ್ಮ + ವಿಮೋಚನ]

ಕರವೀರ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಕಣಿಗಿಲೆ ; ಕಣಿಗಿಲೆ : ಪಾದಲಿ ಕರವೀರದ ಮೂಲಮರ್ಕಪುಷ್ಪಮುಮಂ ಕೊಂಡರೆದಂ ಧಿಲ ದೊಳ್ ಕುಡಿ (ಬೆಸಕತೆಪ್ರ. ೧೧೦–೨೪) ; ಇಂಬುವಂತಿಗೆಯು ಮಾಡಿರಾಳ ಕರವೀರ ಬಳಿಳಲ್ ಕೆಂಡಾಜೆಯ ಬನವಲ್ಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೩–೩೩) ; ಸೇವಂತಿಗೆಯು ಮೊಲ್ಲೆ ಕರವೀರ ನಳಿನ ಚಂಪಕ . . . ಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪ ಪತ್ರಗಳನು ತಿಱಿಯು (ರಾಶಿಪ. ೧೭–೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ : ಕರವೀರದ ಚೆಲುವಿನ ಕರುನಾಡಿಗೆ ಮರುಳಿನಿದ್ದ ಗುರು ಬರುತಿಹರು (ನವರಾ. ೫–೬೧). [ಸಂ.]

ಕರವೇಱು (ನಾ). ಬಲುಹೇಡಿ; "ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೇಡಿ (?)" (ಗಡಾಸಂ. ಟಿಪ್ಪಣಿ) : ಅಸುರ ಪ್ರಭ್ವಂಶಿಯೆಂಬರ್ ಜಗದ್ಭುರುವೆಂಬರ್ ಪೆಱರಿಗೀಕೆ ತೆರದಿನೆಸಪ ಧರ್ಮಾನುಜಂಗೀಕೆ ಕಂಳರವಾದಂ ಕರವೇಱುಂ ಯಾದನದಜುಂ ಸೂತಂ ಭಟಂ ಪೇಱುಯೆಂಬರ ಮಾತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಡಾಸಂ. ೩–೪೩). [ಕರ್ಮ (< ಕರಂ) + ಪೇಱು (< ಪೆಱಿ)]

ಕರವೊಳಿಕ್ಕಿಸು (ಅ). ಬಾಚಲೆ ಲೇಸು : ಮಾಚಳಸಿಟ್ಟಯ್ಯ ಮಾತಂ ಮೆಚ್ಚನಕ್ಕು ಕರವೊಳ್ಳಿಕ್ಕಿಂದು ಬಸದಿಯನೂರೊಳಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೩–೨೧ ; ೧೦೬೨). [ಕರ್ಮ (< ಕರಂ) + ಒಳ್ಳಿಸು]

ಕರಶಾಹೆ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು. [ಸಂ. ಕರಶಾಖಾ (ಕರ + ಶಾಖಾ)]

ಕರಶೀಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಸಿಡಿದುಬರುವ ನೀರಿನ ಕಣ ; ತುಂಬುರು (ಕ). [ಕರ್ಮ + ಶೀಕರ]

ಕರಸಂಪುಟ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈ ; ಮುಗಿದ ಕೈ : ಶಚಿಪತಿಲ ತಟಸಂಘಟಿತ ಕರಸಂಪುಟನಪ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫–೨). ೨. "ಕಾಗದದ ದಿಡಿ ಹಾಳೆಗಳು, ನೇಸಾಗಳು, ಮೊ. ಸ್ಟಿಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ . . . ಕೋಶ, ಸಂಪುಟ" (portfolio. ಇಂಆ). [ಕರ್ಮ + ಸಂಪುಟ]

ಕರಸಾಣೆ, ಖರಸಾಣೆ (ನಾ). ಹರಿತ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಮಸೆಗಲ್ಲು ; ಸಾಣೆಗಲ್ಲು : "ಕರಸಾಣೆ – ಖರಕಾಣ = ಮಸೆಗಲ್ಲು" (ಕದ್ಯ ಶಾ ೭. ೬) ; ಮದನಾಸ್ತ್ರಂ[ಳ] [ಪಾಶಾಂ. ೩]ದ ಸಾಣೆಗಾಸಿಸಿದುದೆಂಬಂತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೬). **ಖರಸಾಣೆ**: ವಜ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನಂ ಬಲ್ಲಿದನುಮಾಗಿ (ಶೇಮುವಿ. ೫–೬೮ನ) ; ಖರಸಾಣೆಯಲ್ಲಿ ಸೊಡರಿಗೆಯ್ದ ರತ್ನಾಳಿಗುರುತಾಂತಿ ಪೆರ್ಚುವಂದದೊಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧–೫೮). [< ಸಂ. ಖರಸಾಣ]

ಕರಸಾಮುದ್ರಿಕ (ನಾ). ಅಂಗೈಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ (ಪಾಂಭಾ. ೧೫). [ಕರ್ಮ + ಸಾಮುದ್ರಿಕ]

ಕರಸೀಕರ (ನಾ). = ಕರಶೀಕರ (ಕ). [ಕರ್ಮ + ಸೀಕರ]

ಕರಸು 'ಕರೆಸು' ನೋ.

ಕರಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಆಗಲವಾದ ಕೆರೆಮಾನು. [?]

ಕರಸೊಬಗು (ನಾ). ಅತಿ ಜೆಲುವು ; ಬಲುಸೊಬಗು : ಕರಸೊಬಗಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ವಾರಸೌಂದರಿಯರಿಲ್ಲರು ಸಭೆ ತುಂಬಿ (ಭರಡ. ೪೭–೬೩).

[ಕರ್ಮ (< ಕರಂ) + ಸೊಬಗು]

ಕರಸ್ಥಲ, ಕರಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈ : ಕಾಣಬಾರದ ಲಿಂಗವು ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಎನಗೆಯು ಸೋಡಿಗ (ಅಪಚಂ. ೧೫೫–೬೦) ; ಕರಸ್ಥಂದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಪರದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಯಾನದಿರ ಬೇಳು . . . ನಿರ್ಲೇಪವಾದ ಕರಣ (ಮೂಲ ೪ ಮಾ. ೧೩೫–೫೨೨).

೨. [ವೀಶೈ] ಆರು ವಿಧದ ಶಿವಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಷಡ್ವಿಧ ಶಿವಲಿಂಗ:– ಇವು ಕರಸ್ಥಲ, ನಯನಸ್ಥಲ, ಹೃದಯಸ್ಥಲ, ಮಂತ್ರಸ್ಥಲ, ತ್ರಿಕೂಟಸ್ಥಲ, ಲಯಸ್ಥಲ ಎಂದು ಇರುತ್ತವೆ . . . ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕರಸ್ಥಲವು ಸುಚಿತ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು" (ಶಿವಾಕೋ. ೬೭). ೩. ಹಂಪೆಯ ಬಳಿಯ ಒಂದು ಊರು (ಕಿ). **ಕರಸ್ಥಳ**: ೧. ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಎನ್ನ ಕರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಡುಳುಕಾದಿರಯ್ಯಾ (ಬ ಸ ವ. ೭೪೩). ೨. "ಗುರು, ಲಿಂಗ, ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲಗಳಡಗಿದುದೇ ಕರಸ್ಥಳ" (ಶರಸಾ. ೨೪–೭).

ಕರಸ್ಥಲದವರು = ಅವಿವಾಹಿತರಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವ ಕೆಲವು ಜಂಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು (ಕಿ). [ಕರ್$_3$ + ಸ್ಥಲ]

ಕರಸ್ಥಳ 'ಕರಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕರಹ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರಹಟ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಹಟಗ (ನಾ). ೧. ಕರಹಟ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು. ೨. ಕಾವಲುಗಾರ; "ಪಹರಿಯವರು" (ಶಮದ. ನ. ೨೦೮ ಅಡಿಟಿ): ನಿಯೋಗಕ್ಕೆ – ಅಡಪಿಗಂ, ಚಾಮರಿಗಂ, ಕರಹಟಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಕರಹಟ (< ಕರಹಡ) + –ಇಗ]

ಕರಹಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರಹಡ, ಕರಹಟ, ಕರಹಾಡ, ಕರಾಟ$_2$, ಕರಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ದಲ್ಲನ ತನೂಭವಂ ಕರಹಡ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ದಿಂ ಮಲ್ಲಮನಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ ಬಲ್ಲಾಳ್ತನದಿಂ ನಿಜೇಶನಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೧–೪೫); ಕರಹಡ ನಾಲ್ಪಾಸಿರದೊಳಗಣ ಕಟಂಬಡಿ ೩೦೦ ಱ (ಇಅ. XIX, ೧೯೦–೪೪; 1054); ಪಟ್ಟಸಾಹಣಿ ಕರಹಡನಾಡ ಪೆಗ್ಗಡೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೨೨; 1115); ಕರಹಡೋ ದೇಶವಿಶೇಷಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕರಹಟ**: ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಳ್ ಸತ್ತು ಚಂದ್ರಮತಿಯುಂ (ಯ ಶೋ ಚ. ೩–೩೮). **ಕರಹಾಡ**: ಕರಹಾಡ ನಾಲ್ಸಾಸಿ[ರ]ಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಕಇ. II, ೧೩–೧೭; 1115). **ಕರಾಟ್ಯ**: ಅಂಗ ಕರಾಟ (ಣ್ಯ) ಓಢ್ರಪಾರ ಸಿಂಧು ಮುಖ್ಯ ಸಹಸ್ರ ದೇಶ ಭಾಷಾಜ್ಞ (ಎಕ. VII. ಶಿವಮೊ. ೭೯–೨೨; 1154 ?). **ಕರಾಡ**: 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ಪರಾ. ℙ ಈಗಿನ 'ಕರ್ಹಾಡ್' ಎಂಬ ಊರಿನ ಪರಿಸರ ಪ್ರದೇಶ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟ]

ಕರಹಡಿಗ (ನಾ). ಕರಹಡದೇಶದವನು; ಕರ್ಹಾಡ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ, ಏವಂ ಕರಹಡಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕರಹಡ+–ಇಗ]

ಕರಹಡಿಚ (ನಾ). = ಕರಹಡಿಗ: ಕರಹಡದೇಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ ಕರಹಡಿಚಂ (ಭಾ ಷಾ ಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ); ಒಳ್ಳುರಿಚಂ, ಬನಿಚಂ, ಕಲಿಚಂ, ಕರಹಡಿಚಂ (ಶ ಬ್ದಾ ನು. ೪೨೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಲರಿಚ', 'ಕಾಲುರಿಚ' ಪರಾ. [ಕರಹಡ + –ಇಚ]

ಕರಹಡಿಚೆ (ನಾ). ಕರಹಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಕರಹಡ ನಾಡಿನವಳು: ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಕರಹಡಿಚ + –ಎ$_2$]

ಕರಹತ್ತ 'ಕರವತ್ತ' ನೋ.

ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ) ಕರಗಸದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳ ಕೃತಾಂತಂ ಕರಹತ್ತಮಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲೆಯ ಸಾಹಣಿಯರುಂ (ಎಇ. XV, ೩೬–೪೧; 1189).

[ಕರಹತ್ತ (< ಕರವತ್ತ) + ಮಲ್ಲ]

ಕರಹಾಟ (ನಾ). ೧. = ಕರಹಡ: ತೇಜಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಕರಹಾಟ ವಜ್ರ ಕಮಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯–೨೯; 1015); ಮಗಧ ಕರ್ಣಾಟ ಗೊಲ್ಲ ಕರಹಾಟ ಗೌಳ . . . ಕಳಿಂಗಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೭೧); ಮಧುರೆಗೆ ಬಡಗಲ್ ಖ್ಯಾತಿಯ ಕರಹಾಟಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೭–೧೦೮). ೨. ಮರದ ಗಡ್ಡೆ; ಬೇರಿನ ಗಡ್ಡೆ: "ಕರಹಾಟಃ, ಕಂದಃ – ಈ ೨ ಮರದ ಗಡ್ಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೦–೨೯); "ಸಸಿ ವಲ್ಲಿಗಳ ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಹಾಟವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೫). ೩. "ತಾವರೆ ಗಡ್ಡೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಮಂಗಾರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕರಹಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಳಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಏಡಿ. [?]

ಕರಳಿ$_2$, ಕರಳೆ, ಕರಾಳಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ: ಇಲ್ಲಿ ಕರಳಿಯರಿವೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಗ್ರೇಟಬ್ರಿ. ೬೪); ಜಾಜೂ ಮುಗುಳೂ ಕರಳಿಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಗೋಕಾವಿ, ಮುರಗೋಡ, ಮನೊಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ (ಬೆಳವ. ೪೭). **ಕರಳೆ**: ಮುನ್ನೊಳ್ಳಿ – ಇಲ್ಲಿ ಕರಳೆಯ ಹಚ್ಚಡಗಳೂ ಜಾಜೀಮುಗಳೂ ಮುಂತಾದ ಅಚ್ಚುಹಾಕಿದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೫೦೬). **ಕರಾಳಿ$_3$**: ಕರಾಳಿ ಅರಿವೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರಳೆ 'ಕರಳಿ$_2$' ನೋ.

ಕರಟ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕರಡುಮಣಿ; ಕಚ್ಚಾರತ್ನ; ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ರತ್ನ: "ಕರಟ್ಮಣಿಯೆ ಕರಡುಮಣಿ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧).

[ಕರಡು$_3$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರಾಂಗುಲಿ, ಕರಾಂಗುಳಿ (ನಾ). ಕೈ ಬೆರಳು: ವೀಣೆಯಂ ಶ್ರುತಿಗೈದು . . . ಸರಳತರ ಕರಾಂಗುಲಿಯನಿಟ್ಟು (ರಾ ಜ ಶೇ. ೧೧–೮೭ ವ). **ಕರಾಂಗುಳಿ**: "ಕಿರಣ ಮೃಣಾಳ ಕಾಲ ತರುಭೇದ ಕರಾಂಗುಳಿಗಳ್ ಪ್ರಕಾಂಡಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೧). [ಕರ್$_3$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು: ಹೂಡಿ ಮಂಡಿಯ ಕಿವಿ ವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಗಿ ಬಿಡುತ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೬೫). [ಕರಾಂಗುಲಿ + ಕೂಡು$_1$]

ಕರಾಂಗುಳಿ 'ಕರಾಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಕರಣೆ (ನಾ). ಕರವನ್ನು ವಸೂಲಿಮಾಡುವುದು; ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ: ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆವರೆಗೆ ವೆಚ್ಚದ ಕರಾಕರಣೆ ಒಟ್ಟು . . . ರೂ. ಕೂಡಿವೆ (ಹು ಸಂ ಕ. ೧೯–೧೧–೫೯). 'ಕರನಿರಾಕರಣೆ' ಪರಾ. [ಕರ್$_3$ + ಆಕರಣೆ$_1$]

ಕರಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದಿ (ಕಿ).

[ಕರ್$_3$ + ಅಗ್ರ$_1$]

ಕರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ತುಪರ, ಉಡಿ, ಬಿಕ್ಕೆ, ಕರಾಚಿ, ಗೊರಿವಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [< ಕರಚಿ ?]

ಕರಾಚೂರಿ$_1$, ಕರಚುರಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ; ಕೈಗತ್ತಿ: ಖಡ್ಗ, ಕರಾಚೂರಿ . . . ಜವದಾಡೆಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨); ಸುರಗಿ ಕರಾಚೂರಿ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಸ ಪಶಶು ಕೊಡಲಿ ಶಕ್ತಿ ಡಾಣೆ (ಭರಚ. ೨೦–೧೩೪); ಜಾಡಿಯ ಹರಿಗೆ ಸಿಂಗಾಡಿ ಕರಾಚೂರಿ ನೀಡುವ ಬಾಳುಗತ್ತಿಗಳ ಪಾಡುಪಂಥದ ಸುಭಟರು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೪೮). **ಕರಚುರಿ**: ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣು ಸುರಗಿ ಕರಚುರಿಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಲು ಕಾದಿದರು (ಅನಂಚ. ೨೪–೨೪).

[ದೇ.? ‖ ತೆಲು. ಕರಾಚುರಿ, ಕರಾಚೂರಿ, ಕರಾಚುರಕತ್ತಿ]

ಕರಾಚೂರಿ$_2$ (ನಾ). ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಖಂಡಿತವಾದಿ (ಕಿ). [ಕರಾಚೂರು + -ಇ$_3$]

ಕರಾಚೂರು (ನಾ). ಖಂಡಿತವಾದಿತ್ವ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ (ಕಿ). [?]

ಕರಾಟ$_1$ (ನಾ). ಕರಂಡ; ಸಂಪುಟ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: "ಸಮುದ್ಗಕಃ, ಸಂಪುಟಕಃ — ೨ ಕರಾಟದ ಪೆಸರುಗಳು ಭರಣಿ, ಸಂಪುಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೩); ಕರ್ಪೂರದ ಕರಾಟಂಗಳು . . . ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦-೭); ಕರಾಟವನ್ನು ಬಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಬಮ್ಮಲದೇವಿಯ ತೊಟ್ಟಿಯತ್ತ ನಡೆದನು (ಸವತಿ. ೨೩೫); ಶ್ರೀಶಂಕರರ ಕರಾಟದಲ್ಲಿನ ಔಷಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ರಾಮಬಾಣದಂತಹದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೦೧). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರಾಟ]

ಕರಾಟ$_2$ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡ 'ಕರಹಡ' ನೋ.

ಕರಾಡಸ್ಥ, ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ (ನಾ). ಕರಾಡ ಎಂಬ ಊರಿನವನು; ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕರಾಡಸ್ಥರು-ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಾನವು (ಕಭಾಗೆ. ೭೯). **ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ**: ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥರು-ಸಾತಾರಾ ಜಿಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಕರ್ಹಾಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವೇ ಇವರ ಮೂಲಸ್ಥಳವು (ಬೆಳವ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರಹಾಟಸ್ಥ]

ಕರಾಡಿ$_1$ 'ಕರಡೆ$_2$' ನೋ.

ಕರಾಡಿ$_2$ (ನಾ). = ಕರಾಡಸ್ಥ: ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ . . . ಕಂದಾವರ, ಕರಾಡಿ, ಕರ್ಣಾಟಕ (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [ಕರಾಡ (< ಕರಹಡ) + -ಇ$_3$]

ಕರಾತಳ (ನಾ). "ಅಂಗೈ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ): ಜೂದಿನೊಳುಕ್ಕೆವದಿಂದೆ ಗೆಲ್ದ ನಿನ್ನವನಿತಳಂ ಕರಾತಳದವೋಲ್ ತನಗಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆಕೆ[ಯ್ದು] (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೦). [< ಕರತಳ]

ಕರಾದಿ (ನಾ). ಮಲೆನಾಡಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರೆ ಕಟ್ಟುವವರು: ಬೇಲರು, ಹೊಲೆಯರು, ಮಾದಿಗರು, ಕರಾದಿಯವರೂ ಆ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೬೫).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರಾದೀ]

ಕರಾಧಾನ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವಿಕೆ: "ಕರಾಧಾನ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವೋ ಸ್ಥಾನೀಯವೋ ವಿಶೇಷವೋ ಆದ ಯಾವುದೇ ಕರ ಅಥವಾ ಲಾಭದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಹಾಕುವುದೂ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಧಾನ. ೨೨೨). [ಕರ$_3$ + ಆಧಾನ]

ಕರಾನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಹಯನ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಾನೆಯ ಹಸು ಬತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯು. ೩೦೦); ಕರಾನೆಗೆ ಎಮ್ಮೆ ಕ್ರಯಕ್ಕ ಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ (ಮರಮ. ೪೯). ೨. ಕರೆಯುವ ಹಸು ಅಥವಾ ಎಮ್ಮೆ: ಈ ಕರಾನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿದ್ದೆ ಹಾಲಿದೆ (ಮರಮ. ೨೯೬).

[< ಕರ್$_2$ (< ಕಱ್$_1$) + ಹಯನ ?]

ಕರಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕುವುದು: "ಪುಡುಕು, ಪುಡುಂಕು-ಕರಾನ್ವೇಷಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಕರ$_3$ + ಅನ್ವೇಷಣ]

ಕರಾಬು, ಖರಾಬು (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ; ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದ. (ಕಿ). (ನಾ). ೨. ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದು. **ಖರಾಬು**: ೧. ಖರಾಬು ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿರುವ ಮರಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧). ೨. ನಂಮ ಶೀಮೆ ನಡುವೆ ಸರ್ವಸ್ವವಂನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಖರಾಬು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೀರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೧).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಖರಾಬ್; ಪಾರ. ಖರಾಬ್, ಖರಾಬಾ]

ಕರಾಭರಣ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: "ಕದಿರು ಕರಾಭರಣ ವಕ್ರತೆ ಬಲವರ್ಧ ಸಮಕಟ್ಟುಗಳೊಳಂ ಮುರಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೬). [ಕರ$_3$ + ಆಭರಣ]

ಕರಾಮತಿ, ಕರಾಮತ್ತು, ಖರಾಮತ್, ಖರಾಮತಿ, ಖರಾಮತ್ತು (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ; ಚಾತುರ್ಯ; ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಹಸ: ಸುದಕ್ಷರನ್ನು ವಧಿಸದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನೀ ಕರಾಮತಿಯನ್ನಾದರೂ ಯಾರು ಮನ್ನಿಸುವರು? (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೪); ಅವಳಿಗಾದರೂ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕರಾಮತಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೦); **ಕರಾಮತ್ತು**: ಪೋರ ಒಳ್ಳೇ ಕರಾಮತ್ತು ತೋರಿಸಿದ (ಮೋಜೀವ. ೧೩). 'ಪರವಾಯಿಲ್ಲ ನೌಕರಿಯಲ್ಲೂ ಕರಾಮತ್ತು ಉಂಟು' (ಬೆಳುಮ. ೨೨೯). **ಖರಾಮತ್**: ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಖರಾಮತ್ ಇರಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೯೪). **ಖರಾಮತಿ**: ಸಾಹೇಬನ . . . ಖರಾಮತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ಮೃತಿ ಉಳಿಯುವುದು (ಮೋಜೀವ. ೧೨೭). **ಖರಾಮತ್ತು**: ಅವನ ಔಷಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಖರಾಮತ್ತಿದೆ (ದೌಲತ್. ೨೬೩).

[← ಅರ. ಕರಾಮತ್; ಪಾರ. ಕರಾಮತ್, ಕರಾಮತೀ]

ಕರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಕರಾಯಿ (ನಾ). ಕ್ರಯ: ಅಂಗಡಿಕಾರನು ಆ ಹುಂಡಿಯು ತತ್ಕಾಲ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಆ ಕಾರಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ ಸಕರಿನ ಕರಾಯಿಯ ಬೋಜೆಯು ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ಆ ಸಾಮಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕರಾರ, ಕರಾರು$_1$, ಖರಾರು$_1$ (ನಾ). ನಿಬಂಧನೆ; ಷರತ್ತು; ಒಪ್ಪಂದ; ಕೌಲು: ತಿಂಗಳೊಂದಕ್ಕೆ ೭೫ ರೂ. ಕೊಡುವ ಕರಾರ ಮಾಡಿ ಆರು ವರ್ಷದ ಬಾಂಡು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡರು (ದಾಸಹು. ೭). **ಕರಾರು$_1$**: ಕುಂದೂರು ಕೆರೆಯವೊಡವನು ಕರಾರಾಗಿಯಂದಾಜ ಬರಸಿಕೊಂಡು ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೪೦); ಅಸ್ತಿಯ ಕರಾರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೇ ತಪೇಶ್ವರಿಯ ರೀತಿನೀತಿಯು ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕೆಲಕ. ೭೬); ಆ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ನೀವು ಒಪ್ಪುವಿರಾದರೆ ಉಪವಾಸ ಮುರಿಯುವೆನು (ಅಮಗಾಂ. ೨೦). **ಖರಾರು$_1$**: 'ಖರಾರು ವಾಕ್ಕು' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್]

ಕರಾರನಾಮೆ, ಕರಾರುನಾಮೆ (ನಾ). ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕೌಲು; ಲಿಖಿತ ಒಪ್ಪಂದ: ಮೀರಜಾಫರನ ಕೂಡ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಿಜವಾದ ಕರಾರನಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಓಮೀಚಂದನಿಗೆ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದ ಹಣವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದು ಇ. ೨೫೯). **ಕರಾರುನಾಮೆ**: ಕರಾರುನಾಮೆಗಳ ಮೊಕರರು ಮಾಡಿ ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲು ಮಡಗಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪); ಮದುವೆಯು ಒಂದು ಕಾಯಿದೆಯ ಮಾತು, ಕರಾರುನಾಮೆ (ಅಹಲ್ಯೋ. ೧೩೭); ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೈದರಲ್ಲಿ ಖಾನರು ಕೇಳಿದರಾಗಿ ಕರಾರುನಾಮೆ ಬರಶಿಕೊಟ ವಿವರ (ಹೈದರ. ೭೫).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಾ; ಪಾರ. ಕರಾರ್‌ನಾಮಹ್]

ಕರಾರಪತ್ರ, ಕರಾರುಪತ್ರ (ನಾ). = ಕರಾರನಾಮೆ: ನಾನು ಕರಾರಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ನೊಂದಣಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮೋಹಿನೀ. ೮೫). **ಕರಾರುಪತ್ರ**: "ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ; ಕರಾರುಪತ್ರ" (Bond. ಇಂಕನಿ). [ಕರಾರ + ಪತ್ರ]

ಕರಾರು$_1$ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಕರಾರು$_2$, ಖರಾರ, ಖರಾರಿ$_2$, ಖರಾರು$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕರಾರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯಲಿಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ (ದಿನಾರಿ. ೩೭); ಕರಾರಿಂದ ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮಾಲೀಷ್ ರಂಗೇಲಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ್ದ (ದಿನಾರಿ. ೩೭). **ಖರಾರ**: ಒಂದು ಖರಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೭). **ಖರಾರಿ$_2$**: ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ "ಖರಾರಿ"ಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯದು (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೩). **ಖರಾರು$_2$**: ಅನೇಕರು ಮಾಲೀಸು ಮಾಡುವ ಖರಾರು ಮತ್ತು ಎಣ್ಣೆ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಲಿತರು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೬೭).

[← ಮರಾ. ಖರಾರಾ]

ಕರಾರುನಾಮೆ 'ಕರಾರನಾಮೆ' ನೋ.

ಕರಾರುಪತ್ರ 'ಕರಾರಪತ್ರ' ನೋ.

ಕರಾರುಬಾಕಿ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದಂತೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬಾಕಿ(?): ಫವುಜಿಗೆ ಕರಾರುಬಾಕಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದಕ್ಕೆ ದಂಗೆ ಧರಣೆ ಆಗಿಯಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಹೈದರ. ೭೧).

[ಕರಾರು$_1$ + (< ಕರಾರ) + ಬಾಕಿ$_2$]

ಕರಾರುವಾಕ್ಕು, ಖರಾರುವಾಕ್ಕು (ಗು). ಸರಿಯಾದ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ; ನಿಖರವಾದ: ಅಮುಖ್ಯವಾದ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಗಳು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೫೩); ಈ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ ಸ್ವಲ್ಪ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ಆಸಾಮಿ (ಪುನರು. ೨೬). **ಖರಾರುವಾಕ್ಕು**: ಫ್ರಿಟ್ಸನು . . . ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾದವನೂ ಶ್ರಮಸಹಿಷ್ಣುವೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೮೩); ಆ ಮಂದಿರವನ್ನು ಖರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ . . . ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೧).

[← ಪಾರ. ಕರಾರವಾಕಿಈ; ಮರಾ. ಕರಾರವಾಕೇ, ಕರಾರವಾಕಈ, ಕರಾರವಾಕೈ]

ಕರಾಲ, ಕರಾಳ (ಗು). ೧. ಬಲುದೊಡ್ಡ; ಮಹತ್ತಾದ; ಪ್ರಚಂಡ. ೨. ಭಯಂಕರವಾದ; ಕ್ರೂರವಾದ; ಭೀಷಣವಾದ: ನಿರ್ಲಯಲಯಕಾಲ ಸಾಯುಧಕರಾಲ ಕರಾಲ ಕರಾಲಸದ್ಭುಜಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೫೨). ೩. ವಿಕೃತವಾದ; ವಿಕಟವಾದ; ವಕ್ರವಾದ: "ವಿಕಟಂ ಕರಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಮೆನಲು ಅತಿ ಡೊಂಕದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೮). (ನಾ). ೪. ರಾಹು: ೫. ಯಮ. ೬. ಶಿವ. ಕರಾಳ: ೨. ಕರಾಳ ರಿಪುನಿರ್ಮೂಲ ಸರ್ವಾಪಘನ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳ ಶಿವಲೀಲ (ಬಸಪು. ೩೮–೬೮); ಕಾಲನುದ್ದಂಡೋಗ್ರದಂಡ ಕರಾಳ ಬಾಧೆಗೆ ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪೯–೧೦); ಕರಾಳವದನದ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಮೇಲುಗೋಪದ ಭೀಮ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨–೩೭). ೪. "ಅನಲೋತ್ಪಾತಂ ಕರಾಳಂ ಗ್ರಹವಿವರಮಿವುಂ ರಾಹುವಕ್ಕುಂ" (ಪಾನಾರ. ೭೭). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಮಲಭಕ್ಷಣ . . . ಸುದಾರುಣವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ ಕಲಿತಮಾಗಿ ಕರಾಳವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ಕರಾಳ ಎಂದರೆ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಯ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ" (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮ ಅಡಿಟ); ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೋಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಕರಾಲಂಬನ (ನಾ). ಕೈಯಾಸರೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪುದು ಬನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕರಾಲಂಬನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೬೧).

[ಕರ$_3$ + ಆಲಂಬನ]

ಕರಾಲಿ, ಕರಾಳಿ$_1$ (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ: ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] . . . ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೨). **ಕರಾಳಿ$_1$**: ಆ ಕರಾಳಿಯು ಮಹಾವಿಕರಾಳಿ (ವೀಶೈಪು. ೨–೮–೨೧). [< ಸಂ. ಕರಾಲೀ]

ಕರಾವಳಿ 'ಕರವಳಿ' ನೋ.

ಕರಾವು 'ಕಟೆವು' ನೋ.

ಕರಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು(?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಷಿ ಅಮಚ್ಚಾರ್ ತೆಲಮ್ಬಯರ್ ಕರಾಸರ್ ರಗ್ಗ × × ಸರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೬–೫; 750). [?]

ಕರಾಸಿ$_1$ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ (ಕಿ). [ಕರ$_2$ + ಅಸಿ$_3$]

ಕರಾಸಿ$_2$ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ. [ಕರ$_3$ + ಅಸಿ$_3$]

ಕರಾಳ 'ಕರಾಲ' ನೋ.

ಕರಾಳಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಕೃತ್ಯ; ಕ್ರೂರ ಕೃತಿ: ಅವರ ಕರಾಳಕೃತ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿದೆ (ಯಕ್ಸಾರ. ೧೦೯ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಕೃತ್ಯ]

ಕರಾಳದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಉಗ್ರದೃಷ್ಟಿ; ಕ್ರೂರ ದೃಷ್ಟಿ: ಅಂಗ್ಲರ ಕರಾಳ ದೃಷ್ಟಿ ಇವರನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಚುಚ್ಚುತ್ತಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೪೧).

[ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕರಾಳಮತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರಾಳಮತಿ ಸುಡುಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೮೨). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಮತಿ$_1$]

ಕರಾಳಾಕೃತಿ (ನಾ). ಘೋರವಾದ ಆಕೃತಿ; ಭೀಕರ ರೂಪ: ಮಹಾಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ಟಂತೆ ಬೇಱೊಂದು ದೈತ್ಯ ಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀಱೆ (ಜಗವಿ. ೩–೩೦). [ಕರಾಳ (= ಕರಾಲ) + ಆಕೃತಿ]

ಕರಾಳಿ$_1$ 'ಕರಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಾಳಿ$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಯಾವ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲುಹಲ್ಲುಗಳು ಕೆಳಗಣ ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಿಯಲ್ಪಡುವವೋ ಅದು ಕರಾಳಿಯೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು" (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧೨–೨); ಕಾಗೆಯ ಹಾಗೆ ಸೂಚೀಮುಖವಾಗಿರಬಾರದು. ಕರಾಳಿಯಾಗಬಾರದು (ಅಶ್ವಟೀ.೧೭–೧೦); ಕರಾಳಿಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಕೃವಾಆ. ೧೨೧). [?]

ಕರಾಳಿ$_3$ 'ಕರಳಿ$_2$' ನೋ.

ಕರಾಳು (ನಾ). ಸೇವಕ; ಕೈಯಾಳು: ಸುರಗಿ ಚವುಡಯನ ಸಿಸುವೊ ಕರಿ ಕಾಲನ ಕರಾಳುವೊ (ಬಸಪು. ೪೭–೩೪). [ಕರ$_3$ + ಆಳು$_3$ + (< ಆಳ್$_3$)]

ಕರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: "ಕರಿ – ಅತಿ ದಾಹೇ (ಸೀದುಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ); ಪೊಸವೇಟಕಾಱರೆರ್ದೆಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡರ್ಪುಗಂಡ[ದೇ]ಂ ಕೂರಿತುವದೇಂ ಕಲಂಕಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೩); ಸೂಡಿದ ಬಾಸಿಗಮಾಗಳಂತೆ ದಳ್ಳುರಿ ತಗುಳ್ದಂದದಿಂ ಕರಿದುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೩); ನವನಖರೇಖೆಗಳ್ ಕರಿತು ಪೋದುವು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨–೭೯); ಸೊಡರಂ ಪೊತ್ತಿಸಿದನೊಂದಂ . . . ಒತ್ತಿ ಕರಿಯದು ಬೇಯದಿರ್ಪಂ ತತ್ತನುವಿನೊಳಗುರುಪಿದಂ (ಬಸಪು. ೩–೬). ೨. ಹುರಿ; ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡು: ಕಾಯ್ದೋಡಿನೊಳ್ ಪುರಿವುದುಂ ಮೊರ್ಮರಾಗೆ ಕರಿವುದುಂ ಚಿಮಿಚಿಮಿಸೆ ತಾಳಿಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೪೭ ವ); ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯಿಂ ಕರಿದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೦೫). ೩. ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸು: ಅದನ್ನು ಯಾವುದರಲ್ಲೇ ಕರಿದಿರಲಿ ಅದರ ರುಚಿಯೇ ರುಚಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೧೦೯); ಕರಿದ ಆಹಾರ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಸೀದು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕರಿಕು; ಇದ್ದಿಲು: ಸರಸಿ ಜಂಗಳುಮಾಕೆಯ ಮೆಯ್ ಸೋಂಕಿದನಿತಱೊಳೆ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಯಪ್ಪುವು (ಕಾದಂಉ. ೩೨೯); ಉರಿಯೊಳಗಣ ಕರ್ಪುರಕ್ಕೆ ಕರಿಯುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸಹ. ೫೭–೧೫೬): ನಿನ್ನೀನಗೆಮೊಗದ ಸಿರಿ ಸೀದು ಕರಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨); ಕೆಟ್ಟ ಪ್ರಪಂಚವಿದು, ಸುಟ್ಟ ಕರೆ ನರಮನಸು (ಮಂಕುಕ. ೬೨೫). ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು; ಮಸಿ: "ಕರಿದೆನಲ್ ಕರಿಯೆನಲ್ ಕರ್ಪೆನಲ್ ಕಪ್ಪಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೦); ಅವರಂಗದೊಳಿರ್ದ ಮಾನಕಷಾಯದ ಉರಿಯ ಕರಿಯಂ ಕಳೆವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦–೩೨ ವ); ಹಿಂದಣ ದಿನವೇ ಅವಳು ಜಗಲಿಗೆ ಕರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಳಿದಿದ್ದಳು (ಹಾಹುತ್ತ. ೮೮). ೩. ಅಶುಭ; ಕಳಂಕ; ಅಮಂಗಳ. 'ಕರಿಗಾಲ', 'ಕರಿಮುಖ' ಪರಾ. ೪. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ, ಗ್ರಹಣ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ದಿನಗಳ ಮರುದಿನ; ಅಶುಭಕಾಲ: ಸಂಕ್ರಮಣದ ಕರಿಯ ದಿವಸ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶನ ಜಾತ್ರೆ ಜರಗುತ್ತಹೆ (ಶಿಲಾಮು. ೧); ಸಂಕರಾತರಿ ಕರಿಯ ದಿನ ಮಿತ್ರೆರೆಲ್ಲಾ ಮಡಿಗಳುಟ್ಟು (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪). ೫. ಸಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕರಿ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕರಿಕರಿಯಾಗು = ಸೀದುಹೋಗು; ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು: ಉರಿದು ಕರಿಕರಿಯಾದೊಡಾಲದ ಮರದ ಬೂದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಳ ವರ ಭಸಿತಮಂ ತಳಿಯಲ್ (ಬ ಸ ಪು. ೫೦–೭೯). ಕರಿಬಳಿ = ಸುಟ್ಟ ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯ ಕರಿಯನ್ನು ಸಗಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿ ಸಾರಿಸು: ನೆಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಷೋಡಶೋಪಚಾರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಕರಿಬಳಿಯಲುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೫೧). ಕರಿಯಹರಿಯುವುದು = ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಣವನ್ನು ಹರಿಯುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯಹರಿಯಲು ಹೊರಟ ಹೋರಿಗಳ ತೆರದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗೆ ಮೋಡ (ಕರುಶ್ರಾ. ೧೬).

[< ಕರಿ$_1$. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರಿ]

ಕರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂಗುರ – ಕರಿ" (ಓಷಧಿ. ೫). [?]

ಕರಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಸೊಂಡಿಲನ್ನುಳ್ಳುದು; ಆನೆ: "ಕರಿಯಾನೆಯಕ್ಕು ಪೆಸರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಕರಿಕರಿಗಲ್ಲದಿಱುಂಪೆಗೆ ಪರಿವುದೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೫೪); ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲುವ ಹರಿಗೆ ಮರಿಯೆಂಬ ಶಂಕೆ ತಾನೇಕೆ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮–೧೯). ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕರಿ . . . ವಾರಣಮಾರಯೆ ಯೆಂಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೮). ೩. ಕನ್ನಡಿ. ೪. ಕಮಲ. ೫. ಕಸ್ತೂರಿ. ೬. ಸರ್ಪ. ೭. ಹಂಸ ೮. ಕೀರ್ತಿ. ೯. ಪರ್ವತ. ೧೦. ಕಾಂತಿ. ೧೧. ಕುದುರೆ. ೧೨. ವಿಷ್ಣು: "ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಗಿರಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಿಗಳಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಗಜಹಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಕರಿಯೆನೆ ಕನ್ನಡಿಯಕ್ಕು ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕಮಲ ಮಕ್ಕು ಕಸ್ತುರಿಯಕ್ಕುಂ ಕರಿಯೆನೆ ಸರ್ಪಮರಾಳಂ ಕರಿಯೆಂದೆನೆ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕು ಶಬ್ದಾಗಮದೊಳ್ (ಶಬ್ದರ. ೬, ೭). ೧೩. [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿ ಪಾದದ ಒಂದು ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಬಂದು ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಸ: ಹರಿ ಕರಿ ವೃಷಭ ತುರಂಗಂ ಶರಭ ಮಜಂಗಳುಮೆನಿಪ್ಪ ಷಟ್‌ಪ್ರಾಸಕ್ಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧–೪೭).

[< ಸಂ. ಕರಿನ್]

ಕರಿಂಕು, ಕರಕು$_1$, ಕರಿಕ್ಕು$_2$, ಕರುಕು$_1$ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದುದು; ಮಸಿ; ಇದ್ದಿಲು ಮೊದಲಾದದ್ದು: ವಿಕಲ್ಪ ಬಿಂದುಗೆ . . . ಕರಿಂಕು, ಕರಿಕು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕರಿಂಕುವರಿ' ಪರಾ. **ಕರಕು$_1$**: ಅಱಿಕೆಯಿಲ್ಲದಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಅನ್ನದ ಕರಕು ಸವಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೫); ಈ ಹಣ್ಣಿನಿಂ ಕರಕು ಮಾಡಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ನುಂಗಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ವಾಂತಿ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೧); ಬತ್ತಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ಕರಕು, ಕರಕು (ನವ್ಯಧ್ವ. ೮೭). **ಕರಿಕ್ಕು$_2$**: ಮೆಯ್ಯ ಕರ್ಪೊ ಕರಿಕೋ ಪೇರಾನೆಯೋ ವಜ್ರಿಗೊಡ್ಡಿದ ನೀಲಾದ್ರಿಯೊ ಪೇಱಿದೆಂಬಿನ ಮಗುರ್ವಾದತ್ತು ಮತ್ತೊಂದಿಭಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೮); ಪಂಚವರ್ಣದ ಕೂಳರಾಶಿ ಕಜ್ಜಾಯದ ಕೆಂಬ ಕರಿಕಿನಿಡುಗುಡ್ಡೆ (ಭರಚ. ೨೦–೧೨೭). **ಕರುಕು$_1$**: ಬಿಳಿ ಅರುವೆಯ ಸುಟ್ಟ ಕರುಕು (ಸಕವೈ. ೩೨೩).

ಕರಿಕಾಗು = ಸುಟ್ಟು ಇದ್ದಿಲಾಗು; ಸೀದು ಕಪ್ಪಾಗು: ನಾಸಿಕ ದುಸಿರ ದಳ್ಳುರಿ ಮೂಕುತಿ ಗಂಧಗ್ರಾಸ ಸಂತಾಗಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಪೂಸಿದ ಸಿರಿಗಂದ ಕರಿಕಾದುದು (ಮೋಹತ. ೨೮–೧೭); ಕರಿಕಾದುದಾಕ್ಷಣ ದೊಳಾ ದೈತ್ಯಸಂಕುಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರುಗು; ಮಲ. ಕರಿಯು; ತುಳು. ಕರೆಂಚೆ; ತೆಲು. ಕ್ರಾಗು = ಸುಟ್ಟುಹೋಗು]

ಕರಿಂಕುವರಿ, ಕರಿಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿಕಾಗು: ಪರವಾದಿಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿರೆ (ಆದಿಪು. ೨–೨೩); ಅರಿನೃಪ ವದನಾಂಬುರುಹಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೩೯). **ಕರಿಕುವರಿ**: ಅತಿ ಕರಿಕುವರಿದ ಕೋವೂರನೂರಂ ಮಾಡಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹಾಡಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೩೫); ಅಡವಿ ಕರಿಕುವರಿದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯); ಉರಿ ಹೊಡೆದ ಕೆಂದಾವರೆಯ ವೋಲ್ ಕರಿಕುವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಕುವರಿ, ಕರಕುವದೆ]ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬–೧೫).

[ಕರಿಂಕು + ಪರಿ$_2$]

ಕರಿಂಕುವೀಱ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ನೀರ್ದೆಗೆದ ಸರೋವರಂಗಳಿವು ಜೋಲ್ದು ಮಲಂಗೆ ಕರಿಂಕುವಿಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಳಿವು (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೧೩೩).

[ಕರಿಂಕು + ಬೀಱ್$_1$]

ಕರಿಂಕುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ: ತದ್ವಿರಹಾರ್ತೆ ಮೆಯ್ಯ ನಿಕ್ಕಿರೆ ಕರಿಂಕುವೋದೆಡೆಯ ಪಜ್ಜೆ ತಣ್ಬಸಲೆಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪–೫೯); ಕರಿಂಕುವೋಗಿ ಕರ್ಪೇಱದರಣ್ಯಭೂಮಿ ಬೆಮರೇಱದ ದೇಹಿಸಮೂಹಂ . . . ಇಲ್ಲದೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭೬). [ಕರಿಂಕು + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಂಕೇಳ್ 'ಕರಿಂಕೇಱ್' ನೋ.

ಕರಿಂಕೇಱ್, ಕರಿಂಕೇಳ್, ಕರಿಕೇಱ್ (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಂಕುವರಿ. 'ಕರಿಂಕೇಱಿಸು' ಪರಾ. **ಕರಿಂಕೇಳ್**: ಅರಿಭೂಪಾಳರ ಮೀಸೆ ಭೋಂಕೆನೆ ಕರಿಂಕೇಳ್ವನ್ನೆಗಂ ತೇಜವಾವರಿಸಿತ್ತುರ್ವ್ವಿಯನ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨–೨೩; ಸು. 1162). **ಕರಿಕೇಱ್**: ನಂದನವನಂ ಕರಿಕೆಱ್ದುದು ನೋಡೆ ಸುಯ್ದ ಸುಯ್ವೆಂಕಿಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೧–೨೪); ಆ ತವಸಿಯಂ ಮುಳಿದೆಚ್ಚೊಡೆ . . . ಪೂವಿನಂಬು ಕರಿಕೇಱದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೩). [ಕರಿಂಕು + ಏಱ್$_1$]

ಕರಿಂಕೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕರಿಕಾಗಿಸು: ನರಗನುರಿಪಿದೊಡೆ ಕರಿಂಕೇಱಿಸಿದಾತನ ತೇಜದ ಬೀಱಲನನುಕರಿಪುವಾದು ವೊಗೆದುರಿವುರಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೫). [ಕರಿಂಕೇಱ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೊಟ್ಟಿಗೆ (?); "ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ" (ನಾಡೋಜ. ೩೩ ಅಡಿಟಿ): ಆನೆ ಬಡವಾದರೂ ಕರಿಂಚಿಲ್ಲು ಹೊಗುವುದೆ? (ನಾಡೋಜ. ೩೩). [← ತುಳು. ಕಡೆಂಚಿಲ್]

ಕರಿಅರಗಿನಮರ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕರಿಅರಗಿನ ಮರ, ವಾರ್ನಿಷ್ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೫೭).
[< ಕರಿದು + ಅರಗು$_3$ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರಿಅರಿಸಿನ, ನಾರು ಕಚೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬–೪೯೯). [< ಕರಿದು + ಅರಿಸಿನ]

ಕರಿಉಗನಿಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೦೯). [< ಕರಿದು + ಉಗನಿ$_0$ (< ಉಗುನಿ) + ಹಂಬು$_1$]

ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕರಿಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪಟ್ ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೩).
[< ಕರಿದು + ಉಪ್ಪಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಉಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದತ್ತೂರ: ಕರೀಉಮ್ಮತ್ತಿ, ದತ್ತೂರ (ಮೈಔಗಿ. ೨೯–೫೫೪). [< ಕರಿದು + ಉಮ್ಮತ್ತಿ (< ಉಮ್ಮತ್ತ)]

ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ದೊಡ್ಡ ಅಂಟು ಪುರಲೆಹುಲ್ಲು, ಕರಿಒಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೨೧).
[< ಕರಿದು + ಒಟ್ಟೆ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನು: ಕೃಷ್ಣ ವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಕರ್ ಪೇಡಿಗಳತಿಪರುಷಸ್ವರ ಪರುಷ ನಯನ ಪರುಷಶರೀರರ್ (ಆದಿಪು. ೫–೯೧); ಒಬ್ಬಕೆಂಡನೊಬ್ಬ ಕರಿಕ ನೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧ ಧವಳಿತನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ ೫೪೩); ದೊಡ್ಡ ಕಂಗಳವನು ದೀರ್ಘದೇಹಿ ಡೊಳ್ಳೊಡಲ ಕರಿಕನು . . . ಮೋಹರದೊಳು ಬರುತಿರ್ದ (ಭರಡ. ೨೫–೫೬).
[< ಕರಿದು + –ಕ$_3$. / ತುಳು. ಕರಿಯೆ]

ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕರಿ ಕಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ ಬಿಕ್ಕೆ . . . ಮತ್ತಮನೇಕ ವೃಕ್ಷತತಿಯಿಂದೆಸೆದಿರ್ದುದು ತದ್ವನಾಂತರಂ (ನಳಚಂ. ೭೧). [< ಕರಿದು + ಕಕ್ಕೆ]

ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಶುಂಠಿಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೯೦).
[< ಕರಿದು + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ಬಿದಿರ್ಕ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಳಿಕ್ಕಾಱಿ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು (ಎಕ. IX. ಬೆಂಗಳೂ. ೩೬–೨; ಸು. 750). [ಕರಿಕ$_0$ + ನಾಡು]

ಕರಿಕರಿಗಂದು, ಕರಿಗರಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದುಹೋಗು: ನಾರಿಯರ ಬಟ್ಟಮೊಗದ ಮೆಯ್ಸಿರಿಗಂಡು ಕಱುಬಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿದನೊ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೭೫); ಅದಂ ಕೇಳ್ದು ಧೃತಿಗುಂದಿ ಕರಿಕರಿಗಂದಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೫೨). **ಕರಿಗರಿಗಂದು**: ತೋಳಬಾಳ ನೆಱಲೊಳ್ ಕಱಂಗಿ ಕರಿಗರಿಗಂದಿ ಕುಂದಿ (ಜಗವಿ. ೨–೩೯ ವ). [ಕರ್ಕಿ + ಕರ್ಕಿ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಕರಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). = ಕರಿಕರಿಗಂದು: ಕಾಳಗದಿಂದ ಪುರದಲಿನಿಂದು ಕರಿಕರಿಗುಂದುವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲನೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧–೭೮).
[ಕರ್ಕಿ + ಕರ್ಕಿ + ಕುಂದು$_1$]

ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಕರಿದಾದ ಕಾಚಿಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦–೧೪೪೫).
[< ಕರಿದು + ಕಾಚಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ: ತಿರಿದುಂಬ ಜೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕೇಳ್ಯೆ ಬರಿಯ ಅಂಬಲಿಯಾತಕೆ ಕರಿಕಾಯಿಗಳು ದೊರೆಯವೆ (ನಾಪದ. ೧೯೧).
[? + ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್ಯ್$_4$). / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್ಕಱಿ]

ಕರಿಕಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿ: ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ತೆಱದಿ ಕಾಳಿ ಕರಿಕಾಳಿ ಬೇತಾಳಿ ಚಂಡಾಳಿ ಚಾಮುಂಡಿ ಚಂಡಿ . . . ಪಿಶಾಚ ಪರಿಕರ ಮಿರ್ದುದು (ಕುಮುರಾ. ೭–೫೫). [ಕರಿ ? + ಕಾಳ್ಯಿ (= ಕಾಲಿ)]

ಕರಿಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ನಿಡುಗಣ್ಣಿ, ನಿಡುವೆರಲಿ, . . . ಕರಿಕಿ, ಬಿಳಿಕಿ, ಮುದುಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).
[ಕರಿಕ + –ಇ$_2$]

ಕರಿಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, ಕಪ್ಪಾಗು: ತನು ಕರಿಕಿದರು, ನಂದದೇ ಕನಲುತಿರುವಾತ್ಮಗಳ ಕಿಡಿಯು (ನಲ್ಮೆ. ೩೮). [< ಕರಿಂಕು]

ಕರಿಕು$_2$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಟ್ಟುಬಿಡು: "ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಬೆಂಕಿ ಕರಿಕುಗೊಳಿಸುತಿದೆ ಜಗದೆಲ್ಲ ಐಶ್ವರ್ಯ ಪದವಿ ಹಿರಿ ಹೆಮ್ಮೆಗಳು" (ನಿಮ್ಮದೃ. ೩).
[ಕರಿಕ್ಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಕುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕುಸುಮವೆಂದಳಿಗಳು ಮುಸುಕಲು ಗರಿಸೀದು ಮಸಿಯಂತೆ ಕರಿಕುವಡೆದವು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೯).
[ಕರಿಕ್ಕು$_2$ (< ಕರಿಂಕು) + ಪಡೆ$_1$]

ಕರಿಕುವರಿ 'ಕರಿಂಕುವರಿ' ನೋ.

ಕರಿಕೃತ್ತಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ: ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಸೆವೈಮೊಗಂ ಕಱೆಗೊರಲ್ ಕರಿಕೃತ್ತಿ ಮೃಗಾರಿಚರ್ಮದೊಳ್ಳುಡೆ . . . ವಿರಾಜಿಸೆ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೯೫). [ಕರ್ಕಿ + ಕೃತ್ತಿ]

ಕರಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕರಿಕೆಸವು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಕೆಸವು, —ಶಾವೆ: ಬಸಲೆ ಸೊಪ್ಪು, ಬಿಳಿ ಕೆಸವು, ಕರಿಕೆಸವು . . . ಹೊಸ ಅಕ್ಕಿಅನ್ನ ಇವು ಜ್ವರದ ವರಿಗೆ ಅಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೬). [< ಕರಿದು + ಕೆಸವು]

ಕರಿಕೇಱ್ 'ಕರಿಂಕೇಱ್' ನೋ.

ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಚಿಕ್ಕಸಾಡೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರಿಕೊಡೆಹುಲ್ಲು, ನಾಲೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೦೮).
[< ಕರಿದು + ಕೊಡೆ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕರಿದಾದ ಕೊಮ್ಮೆ: ನಾಯಿಕೂಟೆ, ಕರಿಕೊಮ್ಮೆ (ಮೈಔಗಿ ೭–೧೨೬). 'ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕರಿಕೊರ್ಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೭–೧೩೭೨).
[< ಕರಿದು + ಕೊರ್ಲೆ (< ಕೊಱಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಗ (ನಾ). = ಕರಿಕ: ಹಿರಿಯ ಬೊಮ್ಮನು ಕೆಂಚ ಕಿಱಿಯ ಹರಿ ತಾ ಕರಿಗ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೯). [< ಕರಿದು + –ಇಗ]

ಕರಿಗಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು; ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು: ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲೊಳು ಬೆಂದುಡುಗೆ ಹೊಯ್ವಳ್ಳೆಯಲಿ ಕರಿಗಂದಿ (ಜೀವಂಚ. ೩–೪); ಬೆಂದು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಲಿ ನೆಱೆ ಕರಿಗಂದಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೪–೩೦).
[ಕರ್ಕಿ + ಕಂದು$_1$]

ಕರಿಗಂದು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕಲೆ, —ಕಳಂಕ. 'ಕರಿಗಂದುದೋಱು' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಕಂದು$_2$]

ಕರಿಗಂದುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವನ್ನು ತೋರು; ಕಳಂಕವನ್ನು ಪಡೆ (?): ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಕರಿಗಂದುದೋಱದೆ ಕದನ (ಭರಡ. ೫೦–೫೬).
[ಕರಿಗಂದು$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ: ಮಾಗಾಯಿ ಅರಳೆಲೆ ಹುಲಿಯುಗುರುಗಳ ಸರಪಣಿ ಅಂದಿಗೆ ಕರಿಗಜ್ಜಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಡವೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಶಿವದ. ೧೮೩-೮). [< ಕರಿದು + ಗಜ್ಜಿಗೆ ?]

ಕರಿಗಡುಬು (ನಾ). ಕರಿದ ಕಡುಬು: ಉಂಡಲಿಗೆಯು ಕರಿಗಡುಬು ರಾಜಿಪ ಕಟ್ಟುಮಂಡಿಗೆ ಬಿಸಿಯ ದೋಸೆಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೮೯); ಉಂಡಲಿಗೆ, ಕರಿಗಡುಬು . . . ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಎಡೆಮಾಡಿದರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೭೦). 'ಹೊಯ್ಗಡುಬು' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_1$ + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕರಿಗಣಿಕೆ, ಕರಿಯಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಲ್ಲೆಕರುವಲ್ಲಿಹುದೆ, ಕರಿಗಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೪೮-೧೫). **ಕರಿಯಗಣಿಕೆ**: "ಕಾಪ್ಪೋಲಿ – ಕರಿಯಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [< ಕರಿದು + ಗಣಿಕೆ$_2$]

ಕರಿಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು: ಕಬ್ಬಿನ ಜಾತಿಗಳು – ರಸದಾಳಿ, ರಾಮಗಬ್ಬು, ಕರಿಗಬ್ಬು . . . ಎಂದು ಅನೇಕವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೦).
[< ಕರಿದು + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$)].

ಕರಿಗರಿಗಂದು 'ಕರಿಕರಿಗಂದು' ನೋ.

ಕರಿಗಾಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಅಡವಿ; ಬೆಂಗಾಡು: ಮೃಗಗಣ ವಿಹವೆ ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಜ್ಜಿ]ಗಾಡೊಳೆಂದರು ಕಾಂತೆಯರು ಮಜುಗಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೩-೧೬). [ಕರಿ$_2$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪಗಡೆಕಾಯಿ,—ಆಟದ ಕಾಯಿ: ಹಳದಿ ಪಚ್ಚೆಯು ಕೆಂಪು ಕರಿಗಾಯಿ ನಮ್ಮಂಗ ಲಲಿತ ಹಾಸಂಗಿಯೊಳಿವೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೮). [< ಕರಿದು + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕರಿಗಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲುಳ್ಳವನು; ಅಶುಭ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ಕುಂಕುಮಕಂಟಕ ಕರಿಗಾಲನನ್ನು ರಮಾ ಕಕ್ಕಿ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ದೀಪಹ. I, ೩೫); ಯಾರದಂದರ ಮತ್ತೇನು – ಆ ಶನೀದು. ಆ ಕರಿಗಾಲ ಮುಂಡೇಮಗನದು (ನಡುಮ. ೪೯).
[ಕರಿಗಾಲು + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲನ್]

ಕರಿಗಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲು; ಅಶುಭವಾದ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳಕಾಲು: ಕರಿಗಾಲ ಮುಂದ ಮಾಡಕೊಂಡ ಹುಟ್ಟಿಧಾಂಗ ಆಗೇತಿ ನನ್ನ ಜಲಮ! (ನಡೆದಾ. I, ೨೭೮).
[ಕರಿ$_2$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕಾಲ್]

ಕರಿಗಿ (ನಾ). = ಕರಿಕಿ (ಕಿ). [ಕರಿಗ + –ಇ$_2$]

ಕರಿಗುಡ್ಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡು; ಕಣ್ಣಿನ ಕರಿಯಗುಡ್ಡೆ; ಕನೀನಿಕೆ (ಕಿ). [< ಕರಿದು + ಗುಡ್ಡು$_2$ (< ಗುಡ್ಡೆ$_3$)]

ಕರಿಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗುಬ್ಬಿ. [< ಕರಿದು + ಗುಬ್ಬಿ$_2$]

ಕರಿಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಛಾಯೆ ಬೆರೆತ ಕೆಂಪು: ಕರಿ ಹಳದಿ, ಅಚ್ಚ ಹಳದಿ, ಕಿತ್ತಳೇ ಬಣ್ಣ, ಕೆಂಪು, ಕರಿಗೆಂಪು . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣದ ಕ್ರಮಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೦). [< ಕರಿದು + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕರಿಗೇರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೇರುಮರ: ಕರಿಗೇರು, ಗೊಡ್ಡುಗೇರುಮರ (ಮೈಔಗಿ ೬೯-೧೪೦೯). [< ಕರಿದು + ಕೇರು$_3$ (< ಕೇರ್$_2$)]

ಕರಿಗೈ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೈ; ಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೈ; ಅಶುಭಹಸ್ತ. 'ಕರಿಗೈಯ' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_2$ + ಕೈ (< ಕೆಯ್$_2$). / ತಮಿ. ಕರಿಕ್ಕೈ]

ಕರಿಗೈಯ (ನಾ). ಅಶುಭ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರಿಬಾಯಳಿರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗೈಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೪೧). [ಕರಿಗೈ + –ಅ$_7$]

ಕರಿಗೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊನ್ನೆಮರ: ಕರೀಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೫೦). [< ಕರಿದು + ಗೊನ್ನೆ]

ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). = ಕರಿಜಾಲಿ: ಕರಿಜಾಲಿ, ಕರಿಗೊಬ್ಬಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೮). [< ಕರಿದು + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬುಳಿ)]

ಕರಿಗೊಳ್$_1$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೀದು ಕರಿಕಾಗು; ಕಪ್ಪಗಾಗು: ಬೆಂದು ಕರಿಗೊಂಡಿಳೆಯ ಮೇಲೆ [ಪೊ]ನಲ್ಸೂಸಿದೊಲು (ಪರಶು. ೨೫-೨೧). ೨. ಕಳಂಕ ಹೊಂದು; ಮಾಸು (?): ರಂಗ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ ರಂಗಭಕ್ತನು ಹುಟ್ಟಿ ರಂಗನ ಪೂಜೆ ಕರಿಗೊಳ್ಳಲಾ ಪಟ್ಟ ಭಂಗವಾದೀತು [ಪಾಠಾಂ. ಭಂಗವಾಗಲು ಪಟ್ಟ ಮಂಗನಾದೀತು] (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೦೨). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$**: ಒಂದು ವಿಧದ ಗಾಳಿಯಿಂದ ದಂಟಿನೊಳಗಿಂದ ಅಂಟುಸೋರಿ ಕಳೆಯು ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೭). [ಕರಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳ್$_2$, ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾಗು; ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಿರವಾಗು (?): ತನುಭಾವವಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷಂಗಳಳಿಯವು (ಅದವ. ೭೮); ಪಡೆವುದಾಗದು ನಿಜಸುಖವ . . . ಏಕಾಗ್ರತೆ ಕರಿಗೊಂಡಲ್ಲದೆ (ಕೈವಲ್ಯ. ೭೬-೪೯); ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜಿ]ಗೊಂಡ ಕಲ್ಮಷನಿಕರವನು ಕಡಿಖಂಡವನು ಮಾಡುತ್ತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೧-೨); ದೃಢ ಭಕ್ತಿ ಕರಿಗೊಂಡೇಕತೆಯನೆಯ್ದಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೭). **ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_2$**: ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಮಾನವರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಕರಿಗೊಳ್ಳಬಲ್ಲುದೇ (ವಚಸಂ. ೯೬-೭೮); ಬಹುವಾಸನೆಯಜತು ಅದ್ವಯ ಪದದಲ್ಲೆ ಕರಿಗೊಳ್ಳುತ (ಕೈಕವ. ೫-೧೨೫-೪). [ಕರಿ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕುಮಾಡು; ಸುಡು: ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಮೂಲೋಕವನ್ನಲೆದ ಬಲಶಾಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೬೬-೫).
[ಕರಿಗೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗು: ಮೊಳೆ ಹೋರಿದ ಮುಂಬರಿಯದ ಗಾಡಿ ಕರಿಗೊಳಿಸುವ ಮಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ತಳೆದರು ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಮುದವ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨೦-೨೭); ಬಹುಮುಖವ ತವಿಸೇಕಭಾವನೆಯ ಕರಿಗೊಳಿಸಿ ಪೂರ್ಣದನುಮತಿಗೊಟ್ಟು ಸಂಶಯವ ಹರಿಸಿ (ಕೈಕವ. ೧-೨-೪). [ಕರಿಗೊಳ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು$_1$ 'ಕರಿಗೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕರಿಗೊಳ್ಳು 'ಕರಿಗೊಳ್$_2$' ನೋ.

ಕರಿಗೊಱಡು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಮರದ ಕೊರಡು,—ಮೋಟು: ಕರಿಗೊಱಡನುಡುವಡರ್ದುವೆನಿಪ ಸೆರೆಗಾಲ್ಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧); ಶರಧಿಮಥನದ ಗರಳದುರಿ ತಾಗಿ ಸಿತಕಳೇವರವೆಯ್ದೆ ಸೀದು ಕರಿಗೊಱಡಾಗಿದೆ (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೨೬); ಅಮೃತಮಥನ ಜನಿತ ವಿಷಾಗ್ನಿಯಿಂ ಬೆಂದು ಹರಿಯಸಿತಮೂರ್ತಿ ಕರಿಗೊಱಡಾಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೫). [ಕರಿ$_1$ + ಕೊಱಡು (< ಕೊಱಂಡು)]

ಕರಿಘಟೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಿಂಡು; ಗಜಸೇನೆ: ಕರಿಘಟೆಯಿರ್ಕೆಲಂ ಬಿಡಿದು ಕತ್ತಿಗೆಯಂ ಜಡಿಯುತ್ತಮಂಗರಕ್ಕರ ಪಡೆ ತಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೮); ಕರಿಘಟೆ ಮೇಳವಿಸಿ . . . ಕವಿದುದು ಮತ್ಸ್ಯಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೪೧). [ಕರಿ$_4$ + ಘಟೆ]

ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕರಿಕಲಾದ ಸೀಕು; ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ ಆಹಾರ: ಕೊನೆಗೆ ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಉಳಿದದ್ದು ಬರೀ ಕರಿಚಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ). [ಕರಿ$_1$ + ಚಿಕ್ಕು$_1$ (< ಸೀಕು$_1$)]

ಕರಿಚು$_1$ 'ಕರಿಜು' ನೋ.

ಕರಿಚು$_2$ (ನಾ). ಬೆರಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೆಂಕಿ: ತುಂಡಿಸಿದ ಸರಳಿನಿಂ ಮರಳಿನಿಂದಾ ಕರಿಚಿನಿಂ ವಾಜಿಗಳ ಗೊರಚಿನಿಂ (ಪರಶು. ೨೮-೨೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಷೂ]

ಕರಿಚುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ (ಕಿ).
[< ಕರಿದು + ಚುಳ್ಳಿ$_1$]

ಕರಿಚೇಳು (ನಾ). ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (ಕಿ).
[< ಕರಿದು + ಚೇಳು (< ತೇಱ್)]

ಕರಿಜಾಣೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೬).
[? + ಮರ$_1$]

ಕರಿಜಾಲಿ 'ಕರ್ಜಾಲಿ' ನೋ.

ಕರಿಜಿಗಿ 'ಕರ್ಜಿಗಿ' ನೋ.

ಕರಿಜೀನಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೭).
[< ಕರಿದು + ಜೀನಂಗಿ]

ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜೀರಿಗೆ; ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ: "ಕಾಳಿಕಾ—ಕಾಕೋಳಿ, ಚೇಳುವಾಲಿ, ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಜೀರಗೆ, ಕೆಂಪಿನ ಸಾಸಿವೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). **ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ**: "ಅವಕುಂಚಿಕಾ—ಕರಿಯ ಜೀರಿಗೆ" (ಅಕಾನಿ. ೨-೨೩). [< ಕರಿದು + ಜೀರಗೆ]

ಕರಿಜು, ಕರಿಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಮುತ್ತು: "ಕೆಯ್ಕೊಳ್" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೬೯). **ಕರಿಚು$_1$**: (ಕಿ). [?]

ಕರಿಜ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ, —ರೋಗ: ಈ ಶಹರದಲ್ಲಿ "ಕರಿಜ್ವರ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರೋಗವು ಉದ್ಭವಿಸಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೦).
[ಕರ್ಯ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕರಿಟಳ (ನಾ). ಜಿಡ್ಡು; ಜಿಗುಟು: ಅಮೃತದಲೊದವಿದ ಅಜ್ಯವ ಧರಿಸಿದ ಜಿಹ್ವೆಗೆ ಕರಿಟಳ ಉಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೩-೪೪೪). [?]

ಕರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಪೋಗಲಾಱದೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು ನಿಲ್ವ ಕರಿಣಿಗಳ ಚೀತ್ಕಾರದೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦); ಕರಿಣಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯೆಕ್ಕಲಗಳಿಂ . . . ಅಡವಿ ಚೆಲ್ವಾದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೧೫); ಹರಿಣಲೋಚನೆಯೆತ್ತಲೆನ್ನುತ ಕರಿಣಿಗಳ ಕಂಡರ್ಥಿಸಿದನಾ ಕರಿಗಮನೆಯಿರವ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೫-೩೦). ೨. (ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ) ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಸ್ತಿನಿ: ಹರಿಣಿ ಬಡಬಾ ಕರಿಣೀಯಾ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಸ್ತ್ರೀ ಜಾತಿಯಿಹುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೩-೯). [ಸಂ. ಕರಿಣೀ]

ಕರಿತಪೆಗಡೆ (ನಾ). ರಾಜ್ಯದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳ ಇಲಾಖೆಯ ಪರಮಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಧಾನ ಕರಣಿಕ: ಕುನ್ದತ್ತೂರ ತುಱುಗೊಳೊ × × × ಕರಿತಪೆಗಡೆ × × ಆನ್ತಿಱಿದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೪೩-೫; ಸು. 900).
[< ಕಡಿತವೆರ್ಗಡೆ ?]

ಕರಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಂಬೆಗಿಡ (ಕಿ).
[< ಕರಿದು + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬಿ$_2$)]

ಕರಿತುಳಸಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ತುಳಸಿಯ ಗಿಡ; ಕೃಷ್ಣತುಳಸಿ: ಅಂಗಳದಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಬಂಗಾರಗೊಂಡೆ ಹೂ, ಸಬ್ಜೆ, ದಾಸಾವಾಳ, ಕರಿತುಳಸಿ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೫). [< ಕರಿದು + ತುಳಸಿ]

ಕರಿದ (ನಾ). (?): ಪಾರಿಶ್ವದೇವರಿಗೆ . . . ಹೂವಿನ ಪಡಿಗೆ ಜಾತಿ ಹವಳಕ್ಕೆ ತೊಲೆಗೆ ತಾ ೧ ಕರಿದಕ್ಕೆ ವೀ ೧ (ಎಕ. II, ೨೪೧-೨; ಸು. 1175). [?]

ಕರಿದಂತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬು; ಹಸ್ತಿದಂತ: ಕರಿದಂತಂ ಚಮರೀರುಹಂ . . . ಎಂಬೀ ವನಾಂತರ ಸಂಜಾತಮನಾತನೋಲಗಿಸಿದಂ ಸದ್ವಸ್ತುಸಂಘಾತಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೧೦೨). [ಕರ್ಯ$_4$ + ದಂತ]

ಕರಿದಳ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಚನಕಂ – ಕರಿದಳ, ಚೆನ್ನ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕರಿದಾನವ (ನಾ). ಗಜಾಸುರ: ತೊಗಲನುಗಿದವನಮಮ ಕರಿದಾನವ ಕೆಸಗಿದಾನವ ಬ್ಯಾಹೂ? ದಾನವರಸೊಡ್ಡಳನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೭-೭೯೦).
[ಕರ್ಯ$_4$ + ದಾನವ]

ಕರಿದಿಂಗಳು 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕರಿದಿನ (ನಾ). ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ದಿನ; ಕೆಟ್ಟ ದಿವಸ; ಗ್ರಹಣದ ಅಥವಾ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಮರುದಿನ: ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ, ಕರಿದಿನ ಎಲ್ಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಆರೆಬೆಂದ ಊಟ (ಜೀದಾನ. ೬). [ಕರ್ಯ$_2$ + ದಿನ]

ಕರಿದಿವಸ (ನಾ). = ಕರಿದಿನ (ಕಿ). [ಕರ್ಯ$_2$ + ದಿವಸ]

ಕರಿದು (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ; ಮಸಿಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು; ಮಸಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ(ಃ), ಕೃಷ್ಣಂ, ಕಾಳಂ, ನೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕರಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪೯); ಪರೆದ ತನ್ನಧ್ವರಧೂಮದೆ ಕರಿದು ಮಾಡಿದಂ ನಿಜ ಯಶಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೪); ಕರಿದಾದೊಡೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಮುರುಡಾದೊಡೆ ಮಲಯ ಜಂಗಳಂ . . . ಇಳಿಕೆಯ್ವರೆ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೨); ಬಿಳಿದು ಕರಿದೆಂಬಾಱು ವರ್ಣದ ಹೊಲಬು ಹೊದ್ದದ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಯ ಹೊಳಹು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೫); ಭರದಿಂದ ನೀಲಿಯ ಕರದಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಕರಿದು ಪೋಗಬಲ್ಲುದೇ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೬-೨). 'ಬಿಳಿದು' ಪರಾ.

ಕರಿಯನ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವನು; ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು: ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). ಕರಿಯಳ್ = ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ: ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುನಿಡಿಯಳ್ ಕರಮೆ ಗುಜ್ಜೆ ಮೇಣ್ ಕರಮಸಿಯಳ್ . . . . ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರು; ಮಲ. ಕರಿ, ಕರು; ತುಳು. ಕರಿಯ]

ಕರಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಕು ಕಾಣಿಸು; ಕಪ್ಪು ಕಾಣಿಸು: ಉರಿಯುಂಡ ಕರ್ಪುರ ಕರಿದೋಱದಂತೆ . . . . ಎನ್ನಿರವು ಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಲೀಯವಾಗಿ (ಶಿವಗೀ. ೬೯-೩೩೪). [ಕರ್ಯ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕರಿಧೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ ದ್ರವ್ಯ: ಕರಿಧೂಪ, ಮಂಡಧೂಪ, ರಾಳಧೂಪ, ಹಾಲುಮಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೬).
[< ಕರಿದು + ಧೂಪ]

ಕರಿನೀರು (ನಾ). ದ್ವೀಪಾಂತರ; ಗಡೀಪಾರು.

ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ=ಬೇರೆ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ: ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೩); ತಿಲಕರಿಗೆ ಆರು ವರ್ಷ ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನೂ, ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಜುಲ್ಮಾನೆಯನ್ನೂ ವಿಧಿಸಿದರು (ಸ್ವಾವೀರ. ೭೩).
[< ಕರಿದು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕರಿನೆರೆ (ನಾ). ಅಜ್ಞಾನ ತುಂಬಿರುವಿಕೆ (?): ನನ್ನ ಮಿದುಳು ದಳವೇರಿ ದಳ್ಳಿಸಿತು ಸ್ವರ್ಣದೀಪ್ತಿ ಇಳಿಯೆ. ಮನದ ಕರಿನೆರೆಯ ಹುಳುಗಳೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತೇರಿ ನಿದ್ದೆ ತಿಳಿಯೆ (ಅರಳು. ೧೯-೧೨). [?]

ಕರಿನೆಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲ; ಕಪ್ಪಾದ ಮಣ್ಣು ಇರುವ ಭೂಮಿ; ಎರೆಭೂಮಿ: ಕರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ, ಮರಳು ನೆಲಕ್ಕೆ ರಾಗಿ (ಗಾದೆ).
[< ಕರಿದು + ನೆಲ]

ಕರಿಪುಗಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ಕಕ್ಕು, —ಉಗುಳು: ಉರಿಮುಟ್ಟಿ ದರಳೆಯಂತಂಬರಮುರಿದತ್ತು . . . . ದಿಗ್‌ದ್ವಿರದರದಂಗಳ್ ಕರಮೆ ಕರಿಪುಗಾಱಿದುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೬).
[ಕರಿಪು (< ಕರ್ಪು$_1$) + ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್)]

ಕರಿಪೋತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮರಿ : ಕಳಹಂಸ ಸಮೂಹವಿದು ಕರಿಪೋತ ಗಮನೆಯೇ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫–೨೫). [ಕರಿ$_4$ + ಪೋತ್ಯ$_2$]

ಕರಿಬಂಟೆ (ನಾ). "ಕಣದಲ್ಲಿಯ ರಾಶಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಕರಿಕಂಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಕರಿದು + ಬಂಟ ?]

ಕರಿಬಟ್ಟು (ನಾ). ಹಲ್ಲು ಉಜ್ಜುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಬೆರಣಿ ಸುಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕರಿಕು : ಹಿಡೀ ಕರಿಬಟ್ಟೂ ಹತ್ತು ಕೇರೂ ತಿಂದಿರಬೇಕು (ತಿಡುಗು. ೧೫). [ಕರಿ$_2$ + ಬಟ್ಟು$_1$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕರಿಬಸುರಿ (ನಾ). ಬಸರಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಪ್ಪು ಬಸರಿ ಮರ : ಸೆಲುವಾರದ ಮರ, ಕರಿಬಸುರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೭–೭೨೮).
[< ಕರಿದು + ಬಸುರಿ$_2$ (< ಬಸರಿ$_2$)]

ಕರಿಬಳ್ಳಿ 'ಕರ್ಬ್ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ಬಾಯಿ.

ಕರಿಬಾಯಳು = ಕೆಟ್ಟ ಬಾಯಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಅಶುಭವನ್ನು ನುಡಿಯುವವಳು : ಕರಿಬಾಯಳಿರ ಹೊಲ್ಲ ಕರಿಗೈಯ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೪೧). [ಕರಿ$_2$ + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕರಿಬಾಳೆ 'ಕರ್ವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರಿಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಒಗ್ಗರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬೇವು; ಕಾಲಶಾಕ : "ಅರ್ಣಿಯವನಿಯೆನೆ ಕರಿಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨); ಕರಿಬೇವಿನಂಬಟೆಯ ತಂಡಸಿನಾಸಿನ ತುಂಬುರೆಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೪); ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪–೬೦); ಹುರಿದ ಕರಿಬೇವು ಮಾದಲದ ಸೊಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಯೋಗರವ ನೀರಿಂದ ತೆಗೆದಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೮).
[< ಕರಿದು + ಬೇವು. / ತಮಿ. ಕಱುವೇಮ್ಪು; ಮಲ. ಕಱುವೇಪ್ಪು; ತುಳು. ಕರಿಬೇವು; ತೆಲು. ಕಱುವೇಮು]

ಕರಿಬೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇರು : ಅಡಕೆ, ಕರೀಬೋಳ, ಅರಗು .... ಚೂರ್ಣಿಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೯). [< ಕರಿದು + ಬೋಳ್ಯ (< ಬೋಟ್ಯ)]

ಕರಿಮಣಿ 'ಕರ್ವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಕರಿಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮತ್ತಿ ಮರ; ಕಮ್ಮತ್ತಿಯ ಮರ : "ಖಗ ವೃಕ್ಷಃ —ಕರಿಮತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [< ಕರಿದು + ಮತ್ತಿ$_2$]

ಕರಿಮರ 'ಕರ್ಮರ್$_2$' ನೋ.

ಕರಿಮಳಿಸಾರು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳುಂಟು; ಕರಿಮಳಿಸಾರು, ಸಾಂಬಾರ, ಅರಿಶಿಣ ಮೂರ್ತಿಗ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೫). [?]

ಕರಿಮಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಿಟ್ಟರಸನು ... ತೊಳ್ಳಗ್ರಾಮದ ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕರಿಮಾನಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೬೮). [?]

ಕರಿಮೀನು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಮೀನು.
[ಕರಿ$_2$ + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕರಿಮುಖ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮುಖ; ಸುಟ್ಟಮೋರೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಅವಲಕ್ಷಣದವನು. [ಕರಿ$_2$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುಖ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಜಾನನ; ಗಣೇಶ : ಕರಿಮುಖನ ಬಲಗೊಂಡು ಗೀರ್ವಾಣಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ರಾಮಚ. ೧–೨).
[ಕರಿ$_4$ + ಮುಖ]

ಕರಿಮುತ್ತಲ (ನಾ). ಕರಿಮುತ್ತುಗದ ಮರ : ಕರಿಮುತ್ತಲ (ಕಾಳಾಪಳಸ) ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ದೊಡ್ಡದು ವಿಪುಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭).
[< ಕರಿದು + ಮುತ್ತಲ (< ಮುಟ್ಟುಗ)]

ಕರಿಮುರಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಸುಕ್ಕಿದುದು; ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡುದು : ಬೆಂಕೆಯಂ ಪೊರ್ದಿದ ತಱಗಲೆಯಂತೆ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೨); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ತೆಗೆದಪ್ಪಲುಮಮ್ಮಳೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೧೦೯); ಉರಿದು ಕರಿಮುರಿಯಾಗಿ ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೨–೪–೨೯).
[ಕರಿ$_1$ + ಮುರಿ$_2$]

ಕರಿಮುರಿಕ (ನಾ). ಸೀದು ಮುರುಟಿದುದು.

ಕರಿಮುರಿಕನಾಗು = ಸೀದು ಮುರುಟಿಕೊಂಡಿರು : ರೂಪಱಿಯಲಾಗದಂತು ಕರಿಮುರಿಕನಾಗಿರ್ದ ಬೇಡತಿಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೭೨); ಉರಿವುರಿಯಿಂ ಕರಿಮುರಿಕನಾದುವುನ್ಮದ ಪರಭೃತಷಟ್ಚರಣ ರಾಜಕೀರ ಕುಲಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೯೦).
[ಕರಿಮುರಿ + –ಕ್ಯ]

ಕರಿಮುರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಮುರುಟಿಹೋಗು : ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗೆಱಗಿ ತುಱುಗಿದ ಪಱಮೆಗಳ್ ಕರಿಮುರಿವೋಗಿ ಧರೆಯ ಮೇಲುದಿರಲ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಕೇಳ್ವಾತನ ಕಿವಿಯುಮಂ ನಟ್ಟು ಕರಿಮುರಿವೋಕುಂ (ಶಮದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ); ದವಾಗ್ನಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿದ ತರುಣದ್ವಿಜವೃಂದದಂತೆ ಕರಿಮುರಿವೋದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೮–೧೦೦).
[ಕರಿಮುರಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಶುಃ, ಗೋವು, ಕರಿಮುಸ್ತೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). [< ಕರಿದು + ಮುಸ್ತೆ]

ಕರಿಮೆಣಸು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೆಣಸು : (ಮೈಔಗಿ. ೬೨–೧೨೫೪).
[< ಕರಿದು + ಮೆಣಸು (< ಮೆಟಸು)]

ಕರಿಮೊಗ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_2$: "ಕರಿಮೊಗಂ, ಇಲಿದೇರಂ ... ತಂದೆಯ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದವಂ – ಈ ೭ ವಿನಾಯಕಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧–೪); ಕರಿಮೊಗಂ ಸುಂಡಲದೆ ಸ್ತನ್ಯಪಾನಂಗೆಯ್ವುತಿರಲು (ನವಮೋ. ೬–೨). [ಕರಿ$_4$ + ಮೊಗ]

ಕರಿಮೊಳೆ (ನಾ). ಸುಟ್ಟುಹೋದ ಮೊಳಕೆ; ಕರಿಕಾದ ಮೊಳಕೆ : ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ಭಯಬೀಜ ಮಱವೆ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೧೨). [ಕರಿ$_2$ + ಮೊಳ್ಳೆ$_2$]

ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು 'ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು' ನೋ.

ಕರಿಮೊಳೆವೋಗು, ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೀದುಹೋಗು; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗು : ಚಿತ್ತದುರು ಸಂದೇಹತರುವಿನ ಬಿತ್ತು ಕರಿಮೊಳೆವೋಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮–೬). **ಕರಿಮೊಳೆಯೋಗು** : ದನುಜರ ಹೆಮ್ಮೆ ಕರಿಮೊಳೆಯೋಯ್ತು ದೇವಕಿಯುಮ್ಮಳಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಅಕ್ರೂಚ. ೬–೩೨).
[ಕರಿಮೊಳೆ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಕಪ್ಪಗಿರುವವನು; ಕರಿಪ : ನಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಚಂ, ಕರಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ); ಕರಿಯಂ, ಕರಿಯನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + –ಅ$_7$]

ಕರಿಯ್ಯ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ (?) : ಲಾಮಂಚ, ಕರಿಯದ ಪಂಚಾಂಗ, ಜಲಗೊಟ್ಟಿ ... ಇಷ್ಟು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೊಡಿ ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೪). [?]

ಕರಿಯಉಮ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ, ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ (ನಾ). ಕರಿಯ ದತ್ತೂರ, —ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ: "ಪರಾಜಿತಾ-ಹೆಗ್ಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ತಗ್ಗಿ, ಕರಿಯಉಮ್ಮತ್ತ, ಕಿರಿಯಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). **ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ**: "ಕ್ರೂರ ಧೂರ್ತಃ-ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯುಮ್ಮತ್ತ**: "ಕೃಷ್ಣವಾರ್ತಾ-ಕರಿಯವುಮ್ಮತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೩೯).
[< ಕರಿದು + ಉಮ್ಮತ್ತ]

ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಮರ: "ಪತ್ರತರುಃ - ಕರಿಯಕಗ್ಗಲಿ, ಬನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). [< ಕರಿದು + ಕಗ್ಗಲಿ$_1$]

ಕರಿಯಕಣಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕೃಷ್ಣ ಕುಸುಮಃ - ಕರಿಯಕಣಿಗಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೯).
[< ಕರಿದು + ಕಣಿಗಿಲೆ (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕರಿಯಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ನಾಗಬಲಾ - ಕರಿಯಖಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೆಳ್ಳಡಿಕಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೮೫).
[< ಕರಿದು + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕರಿಯಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುಕಃ - ಕರಿಯಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ, ಉತ್ತರಣೆ, ನವಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ]

ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಇಂದೀವರಂ - ನೆಯ್ದಿಲು, ಶುಂಠಿ, ಕರಿಯಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೪).
[< ಕರಿದು + ಕೋಷ್ಠ]

ಕರಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ (?): "ಔಷಧನ್ವಾ - ಕರಿಯಕ್ಕಿ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [?]

ಕರಿಯಖಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಂಖಪುಷ್ಪೀ - ಕರಿಯಖಚೋರ, ಅಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [< ಕರಿದು + ಖಚೋರ]

ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ (ನಾ). ರಾಗಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಕ್ಲೀಬಃ-ಕರಿಯಗಂಡುರಾಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೪).
[< ಕರಿದು + ಗಂಡುರಾಗಿ]

ಕರಿಯಗಣಜಿಲು 'ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ, ಕರಿಯಗಣಜಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯಃ-ಕರಿಯಗಣಜಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). **ಕರಿಯಗಣಜಿಲು**: "ಶ್ಯಾಮಾ - ನಾಳಲು, ಕಟ್ಟವತ್ತಿಗೆ . . . ಕಲ್ಲತಿಗಡು, ಕರಿಯಗಣ(ಜಿ)ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೪). [< ಕರಿದು + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕರಿಯಗಣಿಕೆ 'ಕರಿಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಗರುಗ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಗರುಗ; ಕಾಡಿಗೆಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: "ಕಪಿಲ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೨); "ನೀಲ ಭೃಂಗರಾಜಃ - ಕರಿಯಗರುಗ" (ಓಷಧಿ. ೮೯). [< ಕರಿದು + ಗರುಗ]

ಕರಿಯಗಸೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: ಬರಗು ಕರಿಯಗಸೆ ಜೀರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೪೩). [< ಕರಿದು + ಅಗಸೆ$_3$]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅವ್ಯಕ್ತಗಂಧ ಕುಸುಮ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೯).
[< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿ]

ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶ್ವಕುರಾ - ಕರಿಯಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೫). [< ಕರಿದು + ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ]

ಕರಿಯಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು: "ಕೃಷ್ಣಾಗುರುಃ - ಕರಿಯಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). 'ಕಾರಗಿಲ್' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಅಗಿಲು (< ಅಗಿಲ್)]

ಕರಿಯಗುಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣರಕ್ತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಂಜಿ]

ಕರಿಯಗುರು (ನಾ). = ಕರಿಯಗಿಲು (?): "ವರ್ಣಕಂ - ಕರಿಯಗುರು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬). [< ಕರಿದು + ಅಗುರು$_2$]

ಕರಿಯಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೃಷ್ಣವಂತಿಕಾ - ಕರಿಯಗುಳ್ಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [< ಕರಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕರಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಗೊರಟೆಗಿಡ: "ನೀಲಿ, ಝಂಟಿ, ಬಾಣಃ - ಈ ೩ ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೨). **ಕರಿಯಗೋರಟೆ**: "ನಷ್ಟಸಿತಕಃ - ಕರಿಯಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). [< ಕರಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕರಿಯಗೋರಟೆ 'ಕರಿಯಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕರಿಯಜೀರಿಗೆ 'ಕರಿಜೀರಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡು 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗಡೆ 'ಕರಿಯತಿಗುಡೆ' ನೋ.

ಕರಿಯತಿಗುಡೆ, ಕರಿಯತಿಗಡು, ಕರಿಯತಿಗಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶಾಮಾ, ಪಾಲಿಂಗೀ, ಸುಷೇಣೀಕಾ, ಕಾಲಾ, ಮಸೂರವಿದುಲಾ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾ, ಕಾಲಮೇಕ್ಷಿಕಾ - ಈ ೭ ಕರಿಯತಿಗುಡೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). **ಕರಿಯತಿಗಡು**: "ಚೋರಮೂಷೀ - ಕರಿಯತಿಗಡು" (ಓಷಧಿ. ೫೮). **ಕರಿಯತಿಗಡೆ**: "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಿಕಾ- ಕರಿಯತಿಗಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೭). [<ಕರಿದು + ತಿಗುಡೆ]

ಕರಿಯತುಂಬುರು, ಕರಿಯತೂಬರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಾಳಬೀಜಃ - ಕರಿಯತುಂಬುರು" (ಓಷಧಿ. ೩೧). **ಕರಿಯತೂಬರ**: "ಕಾಕಪೀಲುಃ - ಕರಿಯತೂಬರ, ಕಿಳಿಯಯ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [< ಕರಿದು + ತುಂಬುರು$_1$]

ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ದ್ರಾಕ್ಷಿ: "ಅಜನಾ - ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಓಷಧಿ. ೨). [< ಕರಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕರಿಯನಖ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ಆಕಾರದ ಕಂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಶುಕ್ತಿ, ನಖ, ಕೋಲದಲ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).
[< ಕರಿದು + ನಖ]

ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗುಚ್ಛಾರಕಃ —ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). **ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ**: "ಕೃಷ್ಣಫಲಾ - ಬಾವುಜಿಗೆ, ಹರಿದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ, ತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯).
[< ಕರಿದು + ನಾಯದೊಳಸಿ]

ಕರಿಯನಾಯಿತೊಳಸಿ 'ಕರಿಯನಾಯದೊಳಸಿ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ 'ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ, ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಪ್ಪುನುಗ್ಗೆ: "ಅಂಜನಪ್ರಿಯಾ - ಕರಿಯನುಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೮). **ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ**: "ಮುಖಾಮೋದಃ - ಕರಿಯನುಗ್ಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬).
[< ಕರಿದು + ನುಗ್ಗೆ]

ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕರಿಯನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಿನೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ನೂಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬ವ).
[< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲ, ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕ್ರೋಷ್ಠೀ - ಈ ೪ ಕರಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕರಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕರಿಯೆಳ್ಳು, ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಳ್ಳು : "ಶ್ರೀಪದ – ಕರಿಯೆಳ್ಳು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೭). **ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು** : "ಕೃಷ್ಣತಿಲಕಃ – ಕರಿಯಯೆಳ್ಳು" (ಓಷಧಿ. ೩೯). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಏಲಕ್ಕಿ : "ತುತ್ತ – ನೀಲಿ, ಕರಿಯೇಲಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೦). **ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ** : "ಉಪಕುಂಚ – ಕರಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬).
[< ಕರಿದು + ಏಲಕ್ಕಿ]

ಕರಿಯೊಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈ ; ಕರಿ ಬಣ್ಣದ ದೇಹ : ಹಜಕು ಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಚುಮೀಸೆಯ] ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ . . . ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ೪–೪).
[< ಕರಿದು + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕರಿಯೊನಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒನಕೆ ; ಕಪ್ಪು ಒನಕೆ : ಶರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಗಂಡು ಕರಿಯೊನಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಯ ಒನಕೆ]ಯ ತುಂಡು (ಕನಕ. ೫೦–೨). [< ಕರಿದು + ಒನಕೆ]

ಕರಿಯೋಗು 'ಕರಿವೋಗು' ನೋ.

ಕರಿರ (ನಾ). ೧. ಹರವಿ ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ : "ಹರವಿ ಘಟಮಾ ಕರಿರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಮೆನಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೨). ೨. ಬಿದರಿನ ಕುಡಿ ; ಬಿದಿರ ಕಳಿಲೆ : "ಕರಿರ – ಕರೀರ = ಕಳಿಲೆ, ನೀರ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕರೀರ]

ಕರಿರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವೈರಿ ; ಸಿಂಹ : ಕರಿರಿಪು ಪುಟ್ಟಿ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿ ತಾವರೆ ಪುಟ್ಟಿ ಸರೋವರಂ . . . ಅಭಿಷ್ಟುತಮಪ್ಪವೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨–೧೫) ; ಕರಿರಿಪು ಮತ್ಸರಂ ಮದಮೆ ದಂತಿ ವಿಮೋಹಮೆ ಖಡ್ಗಿ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೮). [ಕರಿ$_4$ + ರಿಪು]

ಕರಿಲಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿಲಾಮಂಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಲಾಮಂಚ ಅಥವಾ ಬಾಳದ ಬೇರು : ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಬೇರು ಕರಿಲಾಮಂಚ ಕರಿತಿಗಡೆಬೇರು . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೪೪೧ ಪರಿ). [< ಕರಿದು + ಲಾಮಂಚ]

ಕರಿಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧದ ಹುಲ್ಲು.
[< ಕರಿದು + ಲಾವಂಚ (< ಲಾಮಂಚ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಲಾವಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ ; ಕಪ್ಪುಲಾವುಗೆ (ಕಿ). [< ಕರಿದು + ಲಾವಗ (< ಲಾವುಗೆ)]

ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವಕ್ಕಿ 'ಕರ್ಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕರಿವದನ (ನಾ). = ಕರಿಮುಖ$_2$: ಕರಿವದನ ಗುಹ ವೀರಭದ್ರರು ನೆರೆಯೆ . . . ಹರನು ನಂದಿಯನೇಱಿ ಭೂತಳಕಿಳಿದ ಸತಿಸಹಿತ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩–೪೧). [ಕರಿ$_4$ + ವದನ]

ಕರಿವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು : ಕರಿವಿಂಡುಗಳು ಸಿಂಹದ ಹೊಲದಲಿ ಬಂದು ನೆಱೆ ಮೇವಕೊಂಡು ಜೀವಿಪುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩–೪೭).
[ಕರಿ$_4$ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕರಿವುನುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸುಂಕರೀ ಹುಲ್ಲು, ಕರೀವುನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಸಣ್ಣ ಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕರಡ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೪೩–೮೪೪). [< ಕರಿದು + ಉನುಗ್$_0$]

ಕರಿವೆಟ್ಟು 'ಕರ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕರಿವೈರಿ (ನಾ). = ಕರಿರಿಪು : "ಹರಿ ಮೃಗೇಂದ್ರಂ . . . ಕರಿವೈರಿ ಕೇಸರಿಯೆನಲ್ ಸಿಂಹಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭–೭). [ಕರಿ$_4$ + ವೈರಿ]

ಕರಿವೊಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕರಿವೊಡೆ ವಿಷಯ ತೂಂಬು ವರವು ಪೂರ್ವ್ವತಟೇ ವಾರಿವೊಱೆ ತೂಂಬು ನಾಮ ಗ್ರಾಮಯೋಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೦೯, ೨–೧೮ ; 749). [?]

ಕರಿವೋಗು, ಕರಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು : ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕಿಯಿಂ ಕರಂ ಬಜಬಜನಾಗಿ ತಾಳಿಸಿದ ವೋಲ್ ಕರಿವೋದುವು ಬೆಂದು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ (ಬಾಧಪು. ೪–೮೦). **ಕರಿಯೋಗು** : ಉರಿಯ ಪೊರೆಯೊಳಿರ್ದ ತರುಣಲತೆಗಳಂತೆ ವರನಾರಿಯರಂಗಲತಿಕೆ ಕರಿಯೋಗಿ ಕಂಗಳುಗಳು ಕೆಟ್ಟು ಕುರುಡರ ಪರಿಯೊಳೆಸೆದರಬಳೆಯರು (ಅಂಜಚ. ೯–೮೧). [ಕರಿ$_2$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕರಿಷ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸ ಕರಿಷ, ಕರಿಸೆ, ಕರುಸೆ$_1$ (ನಾ). ರಕ್ತ ; ನೊರೆ (?) : ಮೃಗಕುಲಂ . . . ಬಾಯ್ಗೆ ಕರಿಸಂ ಬರೆ ನಾಲಗೆಗಿಟ್ಟು ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಗಳೊಡನಳ್ಳೆ ಪೊಯ್ಯೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೯೩) ; ಕರಿಸ ಬಾಯಲಿ ಹಾಯ್ದು ಕಳಲಿದ ಕರದ ಕೈದುಗಳರಸುಗಳು ಬಾಯ್ದೆಱೆಯದೇ ನೆಲನೆನುತ ಪರವಶರಾದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೧–೧೭–೪). **ಕರಿಷ** : ಜರಿದುದತಿರಥರಾಜಿ ಬಾಯಲಿ ಕರಿಷ ಹಾಯ್ದುದು ಭೂಮಿಪಾಲರ ಬಿರುದು ಮುದ್ರಿಸಿದವು ಸಮೀರಕುಮಾರನುರವಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೧೯). **ಕರಿಸೆ** : ಅಳವಱಿದು ಕಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಂದೊಳವಾಯಿಂ ಕರಿಸೆಯುಗುಟ್ಟುವೆಯ್ದೆ ಮೃಗಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೭–೬೫). **ಕರುಸೆ$_1$** : ಕರುಳಿನೊಟ್ಟಲ ಮುಱಿದ ತೊಡೆಗಳ ಕರದ ತುಂಡದ ಬಾಯ ಕರುಸೆಯ ನರಳಿ ಹೊರಳುವ ಭಟರ ಸಂದಣಿ ಬೀಱಿತದ್ಭುತವ (ತಿಮ್ಮಅ. ೬–೫೨). [?]

ಕರಿಸಣ್ಣಜಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಔಗಿ. ೨೮–೫೩೦). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಸಾಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವರ್ಷ ; ಬೆಳೆಯಿಲ್ಲದ ಸಾಲು ; ಬರ : ಧಾರವಾಡದ ಭೂಮಿಗೆ ಕರಿಸಾಲೆಂಬುವದು ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲ (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೭) ; ಕರಿಸಾಲು ಬರಗಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಬಡಬಗ್ಗರಿಗೆ ಬಹು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಖಾದಿಶಾ. ೭೦). [ಕರಿ$_2$ + ಸಾಲು$_2$ (< ಸಾಲ್$_2$)]

ಕರಿಸೀಸ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೀಸ (?) : "ಶೋಫನ – ಕಾಸೀಸ, ಕರಿಸೀಸ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೨). [< ಕರಿದು + ಸೀಸ$_2$]

ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎಣ್ಣೆ ಅಥವಾ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ) ಕರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಸುಡು ; ಕರಿ (ಕಿ). [ಕರಿ$_1$ + –ಸು$_1$]

ಕರಿಸು$_2$ 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರಿಸೆ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರಿಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕರಿದ ಸೇವಗೆ : ನುಱುಗಿಸಿದ ಸಕಲ ಸಂಭಾರಮಂ ಹಸನಾದ ಕರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಱಿ]ಸೇವಗೆಯೊಳು ಸರಿಗೂಡಿಯುಕ್ಕರಿಸಿ . . . ನಱುಗಂಪನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೬). [ಕರಿ$_1$ + ಸೇವಗೆ]

ಕರಿಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸಣ್ಣ ಕರೀಕಾಚಿ ಹುಲ್ಲು, ಅಕ್ಕುಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೩೩). [< ಕರಿದು + ಹಂಚಿ$_1$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕರಿಹಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹಣೆ. 'ಕರಿಹಣೆಗೊಡು' ಪರಾ.
[ಕರಿ$_4$ + ಹಣೆ$_1$ (< ಪಣ್$_2$)]

ಕರಿಹಣೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆನೆಯ ಹಣೆಯನ್ನು ಒಡ್ಡು : ಕರಿಯ ಕೊ[ೀ]ರೆಯೊಳು ತಿಳಿದು ಕರಿಹಣೆಗೊಟ್ಟು ಕರಿಗಳಿಂ ಕರಿಯ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೮–೫೬). [ಕರಿಹಣೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕರಿಹಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಶಲಃ – ಕರಿಹಣ್ಣೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕರಿದು + ಹಣ್ಣೆ]

ಕರಿಹತ್ತಿ, ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಎಲೆ, ಕೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ: ಕರಿಹತ್ತೀ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ತಾರೇಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೨). **ಕರಿಯಹತ್ತಿ**: "ಪಿಚುಕಃ – ಕರಿಯಹತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೬).
[< ಕರಿದು + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟು)]

ಕರಿಹಾಸು (ಕ್ರಿ). (ಚರ್ಮವನ್ನು) ಹದಮಾಡು, —ಹದಗೊಳಿಸು: ಚರ್ಮವನ್ನು ಕರಿಹಾಸುವದು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೮).
[ಕರಿ ? + ಹಾಸು$_1$ (< ಪಾಸು$_1$)]

ಕರಿಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ನೆಲಹಿಪ್ಪಲಿ ಬಳ್ಳಿ. [< ಕರಿದು + ಹಿಪ್ಪಲಿ (< ಪಿಪ್ಪಲಿ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರಿಹುಲುಗಿಲು (ನಾ). ಹುಲುಗಿಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪು ಹುಲುಗಿಲು: ಕರಿಹುಲುಗಿಲ ಬೇರು . . . ಸುಗಂಧ ಕೋಷ್ಠ, ಇವಂ ಹುಳಿಯೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಬಿಳಿಯ ಕುಷ್ಠ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೦). [< ಕರಿದು + ಹುಲುಗಿಲು (< ಪುಲಿಂಗಿಲ್)]

ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕರಿಹೆಸ್ಸರೆಮರ, ಹೆಸ್ಸರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೭–೧೩೭೪). [< ಕರಿದು + ಹೆಸ್ಸರೆ + ಮರ$_1$]

ಕರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹೊನ್ನೆ ಮರ: ಕಲ್‌ಮುತ್ತಗ, ಕಲ್ ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೮–೧೧೭೫).
[< ಕರಿದು + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕರೀಕುಲೂಫ (ನಾ). ಬೀಗ (?): ಅರಶಿನವರ ಭೇಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕರೀಕುಲೂಫವಪ್ಪಿಶಿ ಕೋಟೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಠಾಣ್ಯ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು (ಹೈದರ. ೩೩–೩೪). [?. +ಕುಲೂಫ. P ಹಿಂ. ಕುಲುಫ್; ಅರ. ಕುಲ್‌ಫ್]

ಕರೀತ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಕರೀರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮರಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂಟೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ: "ಕರೀಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ಪಟ್‌ಗೇಗಿಡ, ಕರೀರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭–೩೦೩). ೨. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ; ಕಳಿಲೆ: "ಗಾಳಿಗೊಡರುವ ಬಿದಿರು ಕೀಚಕಂ ಮೊಳೆ ಕರೀರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩); ಅವನ ಭುಜಮಂ ಕರೀರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರಿಕರ]ಮಂ ಕಿಳ್ವಂತೆ ಕಿಳ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೬ ವ). ೩. ಹರವಿ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ; ಘಟ: "ಘಟಃ, ಕರೀರಃ – ಈ ೨ ಹರವಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೧); ಸ್ವಚ್ಛ ಕರೀರದೊಳ್ ಗೋಕ್ಷೀರಮಂ ತಂದು (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೫–೧೨೮); ಪೊಳೆವ ಸ್ಫಟಿಕ ಕರೀರದೊಳಿಟ್ಟ ದೀಪದಂತೊಳಹೊರಗ ಖಂಡಮಾಗೆಸೆವ ತೇಜೋರಾಶಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೨೩–೧೧). [ಸಂ.]

ಕರೀರ$_2$ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೋರೆಯ ಬುಡ; ದಂತಮೂಲ: "ಕರೀರಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರರೀ, ಕರೀರೀ], ದಂತಮೂಲಂ – ಈ ೨ ಮೊದಲುಗೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೭೦); "ದಂತಮೂಲಂ ಕರೀರಂ ಮೊದಲಗೊಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೩). [ಸಂ. ಕರೀರಾ]

ಕರೀರಕ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ಯದ್ಧೋತ್ಸುಕಂ ದೋರ್ಮಧ್ಯ ಮೆನೆ ಕರೀರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೇತರ, ಕಲೆಕರ]ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೀರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕೊಂಬಿನ ಬುಡ; ಗಜದಂತ ಮೂಲ (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕರೀರೀ]

ಕರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ: ಗುಡರಸೈಕ ವಿಮರ್ದದಿಂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿಹ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳ ಪಂಗಡದಿ ಮಧುರ ಭೇದಮುಂಟೇ ಸ್ಫುಟ ಕರೀಷ ದಲಿವೊಡವೆರದಶುಚಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸದೆಡೆಯದುಂಟೇ (ವಿವೇಭ. ೧೫–೨೮). [ಸಂ.]

ಕರು$_1$ 'ಕಱು$_2$' ನೋ.

ಕರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಎರಕ ಹೊಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅಚ್ಚು; ಎರಕದಚ್ಚು; ಪಡಿಯಚ್ಚು: ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ಡಜವಿ ಕಲ್ವೆಸ ದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣೆಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬). ೨. ಎರಕ ಹೊಯ್ದು ರಚಿಸಿದ ಬೊಂಬೆ; ಎರಕದ ಗೊಂಬೆ: ವಿರಹದ ಕರುವಿನಂತೆ ಕರುಣದ ಹಾಹೆಯಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೧೧೯ ವ); ಒಪ್ಪಿದಳ್ ಲೆಪ್ಪದ ಕರುವಿನವೋಲ್ (ದಶಕು. ೬–೯೨); ಪಳುಕಿನ ಕರುವೆಂದೆನೆ ಧರೆಗಿಳಿತಂದಂ ಪವನ ಮಾರ್ಗದಿಂ ನಾರದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೬೦); ಉದಯದರುಣನ ಕರುವ ಹಿಡಿದಂದದಲಿ ವರ್ಣಚ್ಛವಿಯ ಲೊಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೫೪). ೩. ಉಬ್ಬು ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕೆಲವಱೊಳ್ ವ್ಯಂಜನಮಿಲ್ಲ; ಅವಾವೆಂದೊಡೆ—ಕರು, ತಣು (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ).
[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರು; ತುಳು. ಕರು, ಗರು; ತೆಲು. ಕರುಗು, ಕರುವು]

ಕರು$_3$ (ನಾ). ೧. ತಳಪಾಯ; ತಳಹದಿ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ; ತಲೆ ಗಂಬ; ಮುಹೂರ್ತ ಕಂಬ: "ಕರುಶಬ್ದಃ . . . ಗೃಹಾದಿ ನಿರ್ಮಾಪಣೇ ಸುಲಗ್ನಸ್ಥಾಪಿತ ಪ್ರಥಮಸ್ತಂಭವಾಚೀ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗೋಪಸಮುದ್ರವೆಂದು ತಟಗಉಡಗೆ ಹೊಸ್ತಾಗಿ ಊರಕಟ್ಟಿ ಕರುವನಿಕ್ಕಿ ಊರಿಂ ಬಡಗಲು ಹೊಸ ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟಿದ ಸಂಮಂದದಿಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯–೮; 1416). 'ಕರುಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ನೆಲೆ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಆಕರ: ಪುರು[ಷಾ]ರ್ತ್ತದ ನೆಲೆ ಸತ್ಯದ ಕರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬–೨೭; 1118); ಸೌರಭದಿಂಪಿನಿಂದೆ ಕಂಪಿನ ಕರುವಾದ ಕೇದಗೆಯ ಮಂಟಪಮೊಪ್ಪುವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೧–೧೦೨); ಅಱಿತದ ತವರುಜ್ವಳ ಕೀರ್ತ್ತಿಯ ಕರುವೆನಿಪಂ ಸಲೆ ಹಲರಿಂದಬ್ಬಲೂರ ಸೋಮ ಗೌವುಂಡಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫–೬೭; 1204); ಸುರತರುವೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕರುವೆ (ಚಿಬಪು. ೬–೧೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರು]

ಕರು$_4$, ಕರುವ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ಎತ್ತರ: ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೀ ಗೀತಮಂ ಬಲ್ಲೆವೆಂಬರಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೫೮). 'ಕರುನಾಡು', 'ಕರುಮಾಡ' ಪರಾ. ಕರುವ: 'ಕರುವವನೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರುಮೈ; ಮಲ. ಕರುಮ = ಬಿರುಸು, ಗಟ್ಟಿತನ]

ಕರುಂಗಲ್‌ಕುಟಿ (ನಾ). ಕರೆಯ ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ಅದಿನ್ ತೆಂಕು ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುಟಿ ಕರುಙ್ಗಲ್ ಕುಟಿಯಿಂದಿಟ್ಟು ಪಡುವ ಬಂದ ಪಳ್ಳದ (ಎಇ. X, ೬೬–೬೦; 892).
[ಕರುಂಗಲ್$_0$ + ಕುಟ್ಟಿ$_2$. / P ತಮಿ. ಕರುಙ್ಗಲ್; ಮಲ. ಕರಿಙ್ಗಲ್ಲು]

ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ನಾ). = ಕರಿಹತ್ತಿ: ಕರೀಹತ್ತಿ, ಕರುಂಗಾಣಿಹತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೮೯). [ಕರುಂಗಾಣಿ ? + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟು)]

ಕರುಂಬ (ನಾ). ಕರುಬುವವನು; ಅಸೂಯೆ ಪಡುವವನು: "ಈರ್ಷಕಃ, ಈರ್ಷಮಾಣಃ, ಈ ೨ ಕರುಂಬಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨೦).
[ಕರುಂಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬು$_2$) + –ಅ$_7$]

ಕರುಂಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕರುಂಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರುಕಂಭ (ನಾ). ಕಟ್ಟಡದ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ಕಂಬ: ವ್ಯೋಮಚ್ಛತ್ರದ ಪೊಸ ಪೊಂಗಾವೆನೆ ಭೂಮಿಯನಾ ಬಿದಿ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದಿಕ್ಕಿದ ಕರುಕಂಭಂ (ಜಯಕಾ. ೧–೩೨); ಪರಮಾತ್ಮ ನಿರ್ದನು ತ್ರಿಜಗಕೆ ಬೆಳಗಿನ ಕರುಕಂಭವೊಂದ ನೆಟ್ಟಂತೆ (ಭರಡ. ೭೪–೨೯). [ಕರು$_3$ + ಕಂಭ]

ಕರುಕಲು (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದುದು; ಕರಿಕು: ಮನೆ ಬೂದಿಯಾಯಿತು. ಕಾಳುಕಡಿಗಳೂ ಕರುಕಲಾದುವು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೩೫).
[ಕರಿಕು (< ಕರಿಂಕು) + -ಅಲು (<-ಅಲ್$_2$)./ ತಮಿ. ಕರುಗಲ್]

ಕರುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಗುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಿಸು (?): ಕರಗಿಸಬೇಡ ದೇಹ ಸ್ಮರಿಸೆ ಚಿಂತೆಯ ನೀನು ಕರುಕಿಸದಿರು ಮನವ ಪರಿಪರಿಯಿಂದ (ಹಮಚ, ೫೧); ಸ್ಮರಿಸುತಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕರುಕಿಸದೆ ಮನದಿ (ಹಮಚ. ೧೨೪). [ಕರುಕು$_1$ (< ಕರಿಂಕು) + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಕು$_1$ 'ಕರಿಂಕು' ನೋ.

ಕರುಕು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಂಗುರ: "ಅಂಗುಳೀಯಕಂ, ಊರ್ಮಿಕಾ – ೨ ಉಂಗುರದ ಹೆಸರು. ಅಂಗುಳಾಭರಣ, ಉರುಟು, ಕರುಕು, ಹರಳುಂಗುರ, ಬಿಲ್ಲೆಉಂಗುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೪). [?]

ಕರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ಯು: ಉರಗೇಂದ್ರ ಪುರದ ರಚನೆಗಳ ನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರದ ಬಲಮಂ ಹಿಳಿದು ಬಳಿಕ್ಕೆದೆ ಕರುಗಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಳಿದು ಕರುವಂ ಕಟ್ಟಿ] ಸರಸಿಜದ ಕಂದನೀ ಪುರವ ನೆಜ್ಜೆಯದೆ ಮಾಣಂ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೯); ನೇಸಱ ಕಿರಣಂಗಳಿಂ ದೇಸೆವಡೆಯೆ ಕರುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಸುರುಚಿರತೆವೆತ್ತ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೪ ವ).
[ಕರು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕಟ್ಟು]

ಕರುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಪೂಜಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ ಹೋರಿಗಳು ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಗುರಿ; ಕಂಚ: ಕಲ್ಯಾಣನಗರದ ಕಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರುಗಲ್ಲ ಗೆಲ್ಲಕ್ಕೆ ನೆರೆದಿದ್ದುವಂತೆ (ಯಾವ ಹೋರಿ ಮೊದಲು ಕರುಗಲ್ಲನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದೋ ಅದು ಗೆದ್ದಂತೆ) (ಬೆಳುಮ. ೨೧೪).
[ಕರು$_1$ (< ಕಜ್ಜು$_2$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರುಗಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರುಗಾಣ, ಸಿಂಬಳಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೧–೧೦೩೧). [?]

ಕರುಗು$_1$ 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕರುಗು$_2$ (ನಾ). ಪಡಿಯಚ್ಚು: ಮೂಲೋಕದರಸಿಯರ ಲಾವಣ್ಯರಸ ಘಟ್ಟಿಯಂ ತೆಗದು ವಸುಮೂಸೆಯೊಳು ಕರಗಿ ಶಶಿಕಾಂತ ಕರುಗಿನಲಿ ಯೆರೆದಮೃತ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಒಪ್ಪವಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೭–೫೦).
[ಕರು$_2$ + -ಗು ?]

ಕರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಎರಕವಾಗು; ಎರಕದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗು: ಓ ತಾಯಿತಂದೆ ಶಿವವೆಂದೆ ನಿಮಗೆ ಕರುಗೊಳುವ ಆರುವಿನಿಂದೆ ನೀವಿತ್ತ ಪಾಲು ನಮಗದುವೆ ಹಾಲು ಕರುಳಾಯ್ತು ಕರುವಿನಂತೆ (ಹೃದಸ. ೭–೮). 'ಕರುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕರು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕಹೊಯ್ದು ಪ್ರತಿಮೆ ಮಾಡು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸು: ಚತುರ್ಮುಖನಂಜನಾಚಲವ ಕರುಗೊಳಿಸಿ ಕಡೆದಸುಗೊಳಿಸಿ ಕರ್ಬುರಗೆ ಕೊಟ್ಟನೊಯೆಂಬ ವೊಲು ಹನ್ನೆರಡು ಯೋಜನದಿಭ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೬–೨೯–೧೮). [ಕರುಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕರುಗೋಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕರುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ಕರುಹಟ್ಟಿ: ಕರುಗೋಷ್ಟಿಯ ಪೊಲ ಮೇರೆ ವಾಯವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ × ಜಾಲದಿನ್ದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬–೬೭ ; 850).
[ಕರು$_1$ (< ಕಜ್ಜು$_2$) + ಗೋಷ್ಟಿ]

ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಜ್ಜಾಯ: [ಚ]ರುಪು ೧ ಕರುಚಿಯಅಪ್ಪ ೫ ಅತಿರಸ ೫ ಸುಖಿನಪ ೫ ಯೆಂಣೆಹೂರಿಗೆ ೫ ವಡೆ ೫ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦–೮ ; 1521). [ಕರುಚಿ ? + ಅಪ್ಪ$_2$]

ಕರುಟ್ಟು$_1$ 'ಕರಟ್ಟು$_3$' ನೋ.

ಕರುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಉಂಡೆ (?): ಮಹಾದಿಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸ್ನಪನಂಮಾಡಿ ಶಿವ ಸಿದ್ಧ ಕಾದಗ್ಧವಣೆಯಟ್ಟಕಳಿ ಕರುಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ, ಟ್ಟ] ಚಂದನಂಗಳ ನೊರಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೭೩). [?]

ಕರುಟುಬೀಳು 'ಕರಟುಬೀಳು' ನೋ.

ಕರುಣ (ನಾ). ೧. ಕನಿಕರ; ಮರುಕ; ದಯೆ: ಅಕಟಕಟಾ ಶಿವ ನಿನಗಿನಿತು ಕರುಣವಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೪); ಕರುಣದಿಂ ಶಶಿಧರಂ ನಾಟ್ಯವಾದಿದ ನಿಲ್ಲಿ (ತಿರುರ. ೩) ; ನಿನಗೆ ಶೂಲಿಯ ಕರುಣವಾಯ್ತು (ಕಂ ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೯–೧೦). ೨. ಕನಿಕರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹದು. 'ಕರುಣಕಥೆ' ಪರಾ. ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀಮಾ] ನವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶೋಕವೆಂಬ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ರಸ: ಪ್ರಕಟತರ ಶೋಕಭಾವ ಪ್ರಕೃತಿಪರಂ ಕರುಣಮಾರ್ತಜನತಾ ವಿಷಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೯); ಕರುಣಂ ಶೋಕದಿನಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೨–೫೦). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. [ಸಂ.]

ಕರುಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕನಿಕರಪಡು; ದಯೆತೋರು: ಕರುಣಂಗೆಯ್ದಂ ಮೃಗಗಣಪರಿವೃಢನಿನ್ನಂಜಬೇಡವಾದಂ ಪುಣ್ಯಂ ದೊರೆಕೊಂಡುದು ನಿನಗೀಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ದಯ ಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಎನಗಿನ್ನೊಂದು ವ್ರತಮಂ ಕರುಣಂಗೆಯ್ಯಿಮೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೦೬).
[ಕರುಣ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕರುಣಂಬಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಎಂದು ಕರುಣಂಬಡೆ ನುಡಿದೊಡಗೊಂಡು ಪೋದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ). [ಕರುಣ + ಪಡು$_1$]

ಕರುಣಕಥೆ (ನಾ). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕಥೆ; ಶೋಕಮಯವಾದ ಕಥೆ: ಮೃದುವಾಗಿ ಹಾಡಿದೆನು ಕರುಣಕಥೆಯ (ಇಂಗೀತ. ೪೪–೨೨).
[ಕರುಣ + ಕಥೆ]

ಕರುಣದೋಜು (ಕ್ರಿ). = ಕರುಣಂಗೆಯ್ ೧: ಕರುಣದೋಜದೆ ನೃಪತಿ ಸತಿಯಳ ತೊಜ್ಜಿದು ಬಿಸುಟನು ವನದೊಳಗೆ (ನಳಚ. ೫–೨೦).
[ಕರುಣ + ತೋಜು$_1$ (< ತೋಜ್)]

ಕರುಣಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ಗುರುವು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಾದ: ಹರನ ಶಿಲೆಯೆಂದವಗೆ ಕರುಣಪ್ರಸಾದ ಎಂಜಲೆಂದವನಿಗೆ ನರಕ ತಪ್ಪುವದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೧). [ಕರುಣ + ಪ್ರಸಾದ]

ಕರುಣಮೋಹ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಮೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಲಜ್ಜಾಮೋಹ, ವಿಭವಮೋಹ, ಕರುಣಮೋಹ, ನಿಜಮೋಹವೆಂಬ ಮೋಹ ಚತುಷ್ಟಯ ವಿಷಯೆರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಕರುಣ + ಮೋಹ]

ಕರುಣಾಂಬು (ನಾ). (ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ) ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಸಕರುಣಾಂಬುಗಳೆಂಬೆನೇ ಕರುಣಾಂಬುಗಳಿವಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೧೮–೬೪). [ಕರುಣ + ಅಂಬು$_3$]

ಕರುಣಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ದಯೆಯ ಸಮುದ್ರ: ದೇವ ಎನ್ನಂ ತೊತ್ತುಗೊಂಡ ಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೆ (ಸಂಬರ. ೯–೧೨೮). ತನ್ನಡಿಗಳಿಗೆ ಕೆಡೆದಿರ್ದವನನೆತ್ತಿ . . . ಮಾರಪ್ರಭು ಸರಸಕರುಣಾಂಬುಧಿಯೊಳಭಿಷಿಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೩೦). [ಕರುಣ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕರುಣಾಕರ (ನಾ). ದಯೆಯ ನೆಲೆ; ಕೃಪೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಮಱುಗಿ ಕರುಣಾಕರಂ ಕಪರ್ದಿ ಕಯ್ದೆಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪–೮೮ ವ). [ಕರುಣ + ಆಕರ$_3$]

ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ (ನಾ). ಕರುಣೆ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುವುದು, —ರೋದನ; ದುಃಖದಿಂದ ಅಳುವಿಕೆ: ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗೆಯ್ವುದುಮಾಗಳದಂ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೧೦–೧೫ ವ).
[ಕರುಣ + ಆಕ್ರಂದನ]

ಕರುಣಾಜನಕ (ಗು). ಕನಿಕರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ; ದಯನೀಯ: ಓಲೆಕಾರ ಗಂಗವ್ವನ ಸ್ಥಿತಿ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿದೆ (ಸಮುಜೀ. ೧೩ ಪೀಠಿಕೆ); ಆ ನಗು ಮನೋಹರವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು; ಕರುಣಾಜನಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೩).
[ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜನಕ)]

ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಕರುಣಾಜಲಧಿ ತಾನಾ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ನಿಜಶರಣನಿಹ ಮನೆಗಾಗಿ ಬರುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮–೫). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಜಲಧಿ)]

ಕರುಣಾಧ್ವನಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಕ್ರಂದನ: ಮಾರ್ದನಿವೆರಸಂದಟಿಸಿಂ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ ಪೊಂಪುಟಿಯಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೮೨).
[ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಧ್ವನಿ)]

ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕರುಣೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ; ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷ: ಮಾನಿನಿಯ ಕರುಣಾಪಾಂಗ ರಸಭಾಜನವು ಪುಣ್ಯವಲಾಯೆನುತ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನಗ್ರಜೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨–೪೯). ೨. ದಯಾದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ನಿರಂಗಂ ಮೃಡಂ . . . ಕೂರ್ತೀಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧–೬೭); ಕರುಣಾಪಾಂಗಂ ಪಾಲಿಕೆಮ್ಮನುಜಿ ಶಿವಲಿಂಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧); ತಂದೆ ಹೆಳವನಕಟ್ಟೆ ರಂಗ ಕರುಣಾಪಾಂಗ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೫೭).
[ಕರುಣ + ಅಪಾಂಗ]

ಕರುಣಾಪಾತ್ರ (ನಾ): ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ಅವನಂಥ ಕರುಣಾಪಾತ್ರನು ಮತ್ತು ಅವನಂಥ ಕರುಣಾವಂಚಿತನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿನ್ನಾರಿದ್ದಾರೆ! (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಪಾತ್ರ)]

ಕರುಣಾರಸ (ನಾ). = ಕರುಣ ೩: ವೀರರಸಂ ಸ್ಫುಟೋಕ್ತಿಯಿನುದಾರತಮಂ ಕರುಣಾರಸಂ ಮೃದೂಚ್ಚಾರಣೆಯಿಂದಮದ್ಭುತರಸಂ ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಮಲ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨–೯೭); ಈತನ ಚಿತ್ತದಲಿ ಕರುಣಾರಸಕೆ ಕಾಲಾಟವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭–೪). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ರಸ)]

ಕರುಣಾರ್ತ (ಗು). ದುಃಖದಿಂದ ಪೀಡಿತ. 'ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ' ಪರಾ. [ಕರುಣ + ಆರ್ತ$_2$]

ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ದುಃಖಾರ್ತವಾದ ಸ್ವರ: ಸಾಲೆಯ ಗುರುವು . . . ಆ ಕರುಣಾರ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೩೮).
[ಕರುಣಾರ್ತ + ಸ್ವರ$_1$]

ಕರುಣಾಲು, ಕರುಣಾಳು (ನಾ). ಕನಿಕರವುಳ್ಳವನು; ದಯಾಳು: ಕರುಣಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಬಸವಂ ಲಿಂಗಜಂಗಮದೊಳು ಸೊಬಗನೆನಿಸಿ (ಬಸಪು. ೧–೩೩). **ಕರುಣಾಳು**: ನಿಜಭಾಳವೊಂದಿಸಿ ವಂದಿಸಿದ ಕರುಣಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಲು] ವಂ . . . ಏಳೆನುತ ಕೈವಿಡಿದು (ಬಸಪು. ೪೬–೭೫); ಕಾವನಾ ಕರುಣಾಳು ಮಜಿಪೊಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೫೩). [ಸಂ.]

ಕರುಣಾಲುತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರುವ ಸ್ವಭಾವ (ಕಿ). [ಕರುಣಾಲು + –ತನ]

ಕರುಣಾವಂತ (ನಾ). = ಕರುಣಾಲು: ಸಂತತಾಮಳ ಕೀರ್ತಿ ಕರುಣಾವಂತಮೂರ್ತಿ . . . ಸದ್ಗುರುವು (ಬಸಪು. ೩–೬೬).
[ಸಂ. ಕರುಣಾವತ್]

ಕರುಣಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ; ಅನುಗ್ರಹದ ನೋಟ: ಅವುದರಿದಿವರಿಗೆ ಭವತ್ಕರುಣಾವಲೋಕನವುಂಟು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೧೪); ಏವುದೆಮ್ಮಯ ರಾಜ್ಯಸುಖವದನಾವ ಮೂಢನು ಬಯಸುವನು ಕರುಣಾವಲೋಕನವೆಮಗೆ ಸಾಕು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪–೯).
[ಕರುಣ + ಅವಲೋಕನ]

ಕರುಣಾಸಿಂಧು (ನಾ). = ಕರುಣಾಂಬುಧಿ: ಪರಮ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ಪಾವನ ಚರಿತೆ ಪದ್ಮಜಮುಖ್ಯ ಸಕಲಾಮರ ಸುಪೂಜಿತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೊಡುಗೆಮ ಗಧಿಕ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧–೯). [ಸಂ. (ಕರುಣಾ + ಸಿಂಧು)]

ಕರುಣಾಸ್ಪದ (ನಾ). = ಕರುಣಾಪಾತ್ರ: ಯದುಗಳನ್ವಯದೊಳಗೆ ಕರುಣಾಸ್ಪದರು ಜನಿಸಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೨೮).
[ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದ]

ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ (ನಾ). ಕನಿಕರಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿರುವುದು; ದಯೆಗೆ ಅವಕಾಶ: ಇದಜಿಂಳಾತಂಗಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ಭೂಯಂತ್ರದ ವಿನೋದಕ್ರೀಡೆ ಕೃಷ್ಣನದೆಂದನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೬೨).
[ಸಂ. ಕರುಣಾಸ್ಪದತಾ (ಕರುಣ + ಆಸ್ಪದತಾ)]

ಕರುಣಾಸ್ಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮುಖ; ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ: ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೧–೫೩). [ಕರುಣ + ಆಸ್ಯ]

ಕರುಣಾಳು 'ಕರುಣಾಲು' ನೋ.

ಕರುಣಿ (ನಾ). = ಕರುಣಾಳು: ಕರುಣಿ ಕರುಣಿ ಕರುಣಂ ಲೇಸಾಯ್ತು ಅರ್ಚಿಸಿತಕ್ಕೆ ಫಲವಾಯ್ತು (ಬಸರ. ೪–೩೬); ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ನೀ ಕರುಣಿ ತಾಂ ಭಕ್ತನಿಧಿ (ಬಸಪು. ೧೦–೪೧). [< ಸಂ. ಕರುಣಿನ್]

ಕರುಣಿತನ (ನಾ). ದಯಾಪರತೆ; ದಯಾಗುಣ: ಕರುಣಿತನವನು ಮೆಜಿಯಲೋಸುಗವಿರದೆ ಗಗನೇಚರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನ್ನೆ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೨೦). [ಕರುಣಿ + –ತನ]

ಕರುಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕನಿಕರವನ್ನು ತೋರು; ದಯೆತೋರು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ವಿರಹಾನಳನಾ ತಾಪದೆ ಕರಗುಗುಮಿನ್ನಾಕೆಗಿನಿಸು ಕರುಣಿಸು ಮನದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೧); ಕರುಣಿಸಿ ದಯೆಯಿಂದಿನ್ನಿತ್ತುದೆ ಸಾಲ್ಗುಮೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೪೧); ಕುರುಡರ್ ಕುಟಿಯೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕರುಣಿಸಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೨೫); ವರ ವಚನ ನಿಮ್ಮದು ಕರುಣಿಸುವುದಮರತ್ವವನು ನಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೫).
[ಕರುಣ + –ಇಸ್ಯ$_3$]

ಕರುಣೆ (ನಾ). ೧. ದಯೆ; ಕನಿಕರ: ಪ್ರವಹಿಸಲಿ . . . ಎನ್ನ ಮನವಾ ಕರುಣೆ ತವರಿನೆಡೆಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧–೮); ಇದರಿಂದಲೇ ತಂದೆತಾಯಿ ತನವು ಸ್ನೇಹ ಕರುಣೆಯ ಸತ್ಯದ್ಯುದ್ಯಾನವು (ಕರುಶ್ರಾ. ೭). ೨. ಕರುಣ ರಸ. ೩. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ರಾಜಪ್ರಿಯಾ – ಕರುಣೆ" (ಓಷಧಿ ೧೩೭). [ಸಂ. ಕರುಣಾ]

ಕರುಣೋದಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಹುಟ್ಟು; ದಯೆಯ ಆವಿರ್ಭಾವ: ಹರ ಕರುಣೋದಯಮಾದಂತರುಣೋದಯಮಾಗೆ (ಬಸರ. ೪–೫೭); ಆದಿಮೂರುತಿ ನೀನು ನೆಜಿ ಕರುಣೋದಯ ಹೃದಯಾಂಗಣದಿ ಜ್ಞಾನೋದಯವನೆನಗಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೨೨); ಹರ ಕರುಣೋದಯವಾದರ ಸಾಧ್ಯವು ತಾನೆಂಬುದಾವುದಿನ್ನುಂಟು (ಇಂಶಾಪ. ೫೦–೩೬).
[ಕರುಣ + ಉದಯ]

ಕರುದೋಜು (ಕ್ರಿ). ಪಡಿಯಚ್ಚನ್ನು ತೋರು; ಎರಕದ ಅಚ್ಚನ್ನು ಕಾಣಿಸು (?): ಕರುದೋಜಿ ಕರುವ ಶೋಧಿಸಿ ಲೋಹರಸವೆಜಿದರುಹನ ಪ್ರತಿಮೆದೋರ್ಪಂತೆ (ಧರಚ. ೬೬–೧೦೮).
[ಕರ್ಯ$_3$ + ತೋಜು$_1$ (< ತೋಜ್)]

ಕರುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ನಾಡು. ೨. ವಿಶಾಲವಾದ ನಾಡು; ಕನ್ನಡ ದೇಶ: 'ಕರುನಾಡು' ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತೃತ ನಾಡು = ಕರ್ನಾಡ = ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ ಹೇಳುವ ಮೋಹವಾದುದನ್ನೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೯೬). [ಕರ್ಯ$_4$ + ನಾಡು]

ಕರುಬಿ (ನಾ). ಕರುಬುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : "ರೇಷ್ಟಾ = ಕರುಬಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೮).
[ಕರುಂಬ್ಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$) + –ಇ$_3$]

ಕರುಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕರುಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕರುಬುದೈವ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ದೈವ; ಮತ್ಸರದ ದೈವ: ಅರಿಯದಾ ಹೂಟವನು, ಕರುಬು ದೈವವನು, ನಾವೆಯೊಡೆಯರ ಕರಸಿ ಬೆಸಸಿದನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೫–೩೩೯). [ಕರುಬ್ಬು$_2$ (< ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$) + ದೈವ]

ಕರುಮ 'ಕಮ್ಮ$_3$' ನೋ.

ಕರುಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಗತಿ; ದೈವಗತಿ: ಬರುವುದಿಂತೆತ್ತಣಿನೊ ಬೇಡದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರುಮಗತಿ ಕೃತ್ರಿಮವೊ (ಮಂಕುಕ. ೩೦೭).
[ಕರುಮ (< ಕಮ್ಮ$_3$) + ಗತಿ]

ಕರುಮಾಡ, ಕರುವಾಡ, ಕರುವಾಡು (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಮಹಡಿ: "ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯುಮೆನೆ ಸೌಧ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯೊಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೧೭–೯); ಕರುಮಾಡಮನಾದರದಿಂದಮೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦); ಕಚದ್ರುಮಂ ನಿರ್ಬುದ್ಧಿಯೊರ್ವನೆ ಕರುಮಾಡದೊಳ್ ಶ್ವೇತ ಕಪೋತನಂತಿರ್ದು ಶತ್ರು ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೊಳಗಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೯–೨); ಏಳುನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ (ಆದವ. ೭೬); ನೀಳ್ದೊಂದು ಕಂಬದಗ್ರದೊಳಿರ್ದಾ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿ (ಜಗವಿ. ೬–೪೩). **ಕರುವಾಡ**: "ಕರುವಾಡಮೆನ ಲುಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೮); ಕರುವಾಡಂಗಳನೇಱಿ ವೃಕ್ಷಕುಲಮಂ ಸಾರ್ದೇಱಿಯೊಪ್ಪಿರ್ಪ ಗೋಪುರವೃಂದಗಳನೇಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೧೦೦); ದೊರೆ ದೊರೆಗಳ ಮಂದಿರದೊಳು ರಾಜಿಪ ಕರುವಾಡದ ಕಳಸಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨–೭೫). **ಕರುವಾಡು**: ಬೇಕೆಂಬ ತಂದೆಯ ಕರುವಾಡುವಾ ಸನಯೇಕನಲ್ಲ ದೆಚಕ್ಷು ನಾಸ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೧–೭೩). [ಕರ್ಯ$_5$ + ಮಾಡ$_1$]

ಕರುಮ್ಮ 'ಕಮ್ಮ$_3$' ನೋ.

ಕರುವ 'ಕರ್ಯ$_4$' ನೋ.

ಕರುವಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಗದ್ದೆ: ಕರುವಗಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಡಗಲ್ ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗೆ ವಕ್ಪಾಣಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ್ಗ್ಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೩; 1075). [ಕರುವ (< ಕರ್ಯ$_4$) + ಗಟ್ಟಿ]

ಕರುವಗೆಯ್, ಕರುವಗೆಯಿ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಹೊಲ: ಹೊಲಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾಱುಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. Xi–i, ೫೦–೧೯; 1005); ಆ ಕೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ ಕರುವಗೆಯ್ಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೨–೩೮; 1103). **ಕರುವಗೆಯಿ**: ಕರುವಗೆಯಿ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೊಂದು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫–೩೯; 1097).
[ಕರುವ (< ಕರ್ಯ$_4$) + ಕೆಯ್$_4$]

ಕರುವಗೆಯಿ 'ಕರುವಗೆಯ್' ನೋ.

ಕರುವಗೇರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಕೇರಿ (?): ಮಾನ್ಯಗೇರಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ತೆಂಕಲು ಕರುವಗೇರಿಯ ಬೀದಿಯಿಂ ಪತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧–೫೬; 1165). [ಕರುವ (< ಕರ್ಯ$_4$) + ಕೇರಿ]

ಕರುವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆತನ ಮಗಂ ಕರುವಯ್ಯನ ಅಮ್ಮಣ್ಣನು ಕಲ್ಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಱಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಸೊರಬ. ೨೪೦–೯; 954). [ಕರುವ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕರುವವನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಮನೆ: ಆ ಯೆರಡು ಕೇರಿಯ ಕರುವವನೆ ಯೆರಡುಮಂ ನಾಲ್ಕುಮನೆಯಂ ಮಾಡಿ ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯೊ[ಳು] ಗ್ರಿ(ಗೃ)ಹದಾನ ಭೂಮಿದಾನಮಂ ನಾಕಿಮಯ್ಯಮ್ಮಾಡಿದ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫–೪೩; 1097). [ಕರುವ(< ಕರ್ಯ$_4$) + ಮನೆ]

ಕರುವಾಡ 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಸ್ಸಿ, ಕರುವಾಡಿ, ನೇರಲು ತಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫–೮೨). [?]

ಕರುವಾಡು 'ಕರುಮಾಡ' ನೋ.

ಕರುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯು; ಅಚ್ಚೊತ್ತು; ಲೆಪ್ಪಹಾಕು: ಕಡೆಗಾಲದಗ್ನಿಯಲಿ ಕರುವಿಕ್ಕಿದುರಿಗೇಸರಿಯನಾದೊಡಂ ಸೀಳ್ವದಟು ಮಿಕ್ಕ ಶರಭಂಗಳಾ ಕೇಸರಿಗೆ ನಡುಗತೊಡಗಿದುವು (ಹಚಕಾ. ೫–೫೨).
[ಕರ್ಯ$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕರುವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಿಸು; ಅಚ್ಚೊತ್ತಿಸು: ಚಿತ್ರಕನುಂ ತಾನುಮಲ್ಲದೆ ಪೆಜರಱಿಯದಂತು ಕರುವಿಡಿಸಿ ಲಾಕ್ಷಾರಸಾದಿಗಳಿಂ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೨೫ ವ); ತನ್ನ ಗುರುಗಳ ರೂಪನೆ ಕರುವಿಡಿಸುವ ಕಡೆಯಿಸುವ ಕಂಡರಿಸುವ ಬೆಸನೆ ಬಸಮಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೫೪ ವ). [ಕರುವಿಡು + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕರುವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕರುವಿಕ್ಕು: "ಕರುವಿಡು (ಕರು + ಇಡು) – ಲೇಪ್ಯ ಕರ್ಮಣಿ (ಎರಕಹೊಯ್)" (ಶಮಧಾ); ಗಂಧರ್ವರುಯ್ವಂದು ನಿನ್ನಂ ಕರುವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದುದಿಲ್ಲಾ ನೆರೆದ ಕುರುಬಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೫೫); ಕರಸ್ಥಲದ ಜ್ಯೋತಿಯದು ಕರುವಿಟ್ಟೆರಕವದು (ದೇದಾವ. ೧೦–೧೬); ಕರುವಿಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯೆನೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆವೊಲಿರ್ದ ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೪–೭೭); ಉರಿಯ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ವಿಲಯದ ಹರನ ಖತಿ ಹೊಗೆವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨–೧೨); ಚಿತ್ರಿಸಬಾರದವನ ರೂಪು ಕರುವಿಟ್ಟು ಸೂತ್ರಿಸಿ ಯೆಱೆಯಲಶಕ್ಯ (ಧರಚ. ೧–೪೯).
[ಕರ್ಯ$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕರುವೀನ್ (ಕ್ರಿ). ಕರುಹಾಕು; ಮರಿಹಾಕು; ಈಯು: ಬಯಕೆದುರು ಕರುವೀಂಗೆ ಒಲ್ಮೆಗೆನೆ ಕಯ್ಮುಗಿಹನೊಡೆಯನಂ ನೆನೆದು (ಕಾಲೂರ. ೪೩–೫೬). [ಕರ್ಯ$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಈನ್]

ಕರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಧರೋತ್ಥಿತಾ – ಕರುವೆ (ತುರುವೆ ?)" (ಓಷಧಿ. ೮೧). [?]

ಕರುವೆಸ (ನಾ). ಎರಕದ ಕೆಲಸ: ಸುತ್ತುಗತ್ತರಿಗೆ ವರೆಗೊಯ್ದ ಕರುವೆಸ ನಿದೆನಿಸಿ ಸುವ್ಯಕ್ತಮಾದ . . . ಪ್ರದೇಶ ಶುದ್ಧಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೭–೩ ವ).
[ಕರ್ಯ$_2$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕರುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಎರಕ ಹೊಂದು; ಮೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳು: ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯ ಬಿತ್ತರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯–೪೫). [ಕರ್ಯ$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕರುಷ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಹೆಸರು: "ಭಾರಕ್ಕಿರ್ಭಾಸಿರ ತೊಲೆಯುಂ ಭಾರಕ್ಕಂ ಕರುಷವೆಂಟುಸಾಸಿರಮಕ್ಕುಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩–೧೧); ಕರುಷಕೆ ಗಿದ್ದಗೆ ನಾಲ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂ. ೩–೧೩).
[< ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರುಷಕ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಕೃಷಿಕ: ಕೋವಿದರು ಕರುಷಕರು ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ ವಾಮನ ಮೂಕ ಬಧಿರಾಂಧಾವಳಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು ಸಕಲದಿಶಾ ಸಮಾಗತರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೨–೨೧).
[< ಸಂ. ಕರ್ಷಕ]

ಕರುಸೆ$_1$ 'ಕರಿಸ' ನೋ.

ಕರುಸೆ$_2$ (ನಾ). (?): ಹತ್ತಿ ಮಳವೆ ಗಯ್ವಲಮ್ ಭಂಡಿಯ ಕರುಸೆಯ ಮಳವೆಗೆರಡು ಬೀಸಿಗೆ ಜವಳಕ್ಕೆ ಪಲಮ್ ಪತ್ತು (ಎಇ. XIX, ೩೩–೨೮; 1135). [?]

ಕರುಹಟ್ಟಿ 'ಕಱುಹಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕರುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಯು; ಈನು: ಹಸು ಇವೊತ್ತು ಕರುಹಾಕಿದೆ (ಯೋಧಪು. ೩). ೨. (ಕರಾ) (ಆಲಂ) ಸೋತುಹೋಗು: ಆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ).

[ಕರು$_1$ (< ಕಱು$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕರುಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೋರ್ಕ್ಲು, ಕರುಹಾಲೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೫–೧೩೫). [?]

ಕರುಳ್, ಕರುಳು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ಸುರುಳಿಯಂತಿರುವ ಒಂದು ಪಚನಾಂಗ; ಅಂತ್ರ: "ಕರುಳದಾಂತ್ರಮಾಲೆ ಪುರೀತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨–೨೮); ಅವನ ಕರುಳ ಪಿಣಿಲಿಂದೆನ್ನಂ ಮುಡಿಯಿಸುಗಾ ಮುಡಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೦); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆಯೊಳ್ ಪೊರಟುತ್ತುಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪–೫); ಕರುಳ ಹೂಗೊಂಚಲಿನ ಮೂಳೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳ ನವಖಂಡದಿಂಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೪೨); ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವಿರಲು ಕರುಳಮಾಲೆ ಚಂದವೆ (ಪುರಂದ. ೨–೭೩–೪). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಃಕರಣ; ಮಮತೆ; ಕನಿಕರ: ಕರುಳ ಕಲೆ ಪ್ರಕಟತವುಂಟೆ (ಬಸವ. ೮೨೫); ಕಂಗಳೊಳಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲ ಕಾಯದೊಳಗೆ ಮಾಯವಿಲ್ಲ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೨–೨೦); ಕಣ್ಣಜಿಯದೊಡಂ ಕರುಳಜಿಯದೆ (ಯಶೋಚ. ೩–೪೪); ಕೂಸಿನಲ್ಲಿನಿಸಾನು ಕರುಳಿಲ್ಲದಾಯ್ತಕ್ಕಟ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೩–೧೭). **ಕರುಳು**: ೧. "ಅಂತ್ರಂ ಪುರೀತಂ ಕರುಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೫); ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ತಲೆಯಾತಂಗೆ ಕರುಳಿಲ್ಲದ ಒಡಲು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೩–೯); ಸರಳ ಮೊನೆಯಲಿ ವೈರಿ ಸುಭಟರ ಕರುಳ ತೆಗೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೭೭); ಉಡಿದ ತೊಡೆಗಳ ಮಿದುಳ ಖಂಡದ ಹಜಿದ ಕರುಳುಗಳ (ನಳಚ. ೯–೨೭); ಕರುಳು ಕಾಳಿಜಗಳು ಸುರಿವ ಖಾನರುಗಳ ನೆರವಿ ಯೊಪ್ಪಿತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೫೦). ೨. ಕರುಳು ಮಜುಗದೆ ಬಿಡುವುದೇ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೬೩); ಕರುಳಿನ ಸತ್ಯ ಕರುಳಿಗರಿವಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೩); ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಹೇಸಿಗೆಯಿಲ್ಲ, ಕರುಳಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕರುಳಕುಡಿ, ಕರುಳಿನಕುಡಿ = ಸಂತಾನ: ಇಂದು ಆ ಕರುಳಕುಡಿ ಎರಡೂ ಬಾಡತೊಡಗಿದ್ದವು (ದೀಪಹ. I, ೧೫೭); ಪಂತಮಾಮಾ ದತ್ತಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕರುಳಿನಕುಡಿಯನ್ನು ಕಲಮುಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕರುಳಬಳ್ಳಿ = ಆಪ್ತ ಸಂಬಂಧ: ನೀರು ನೆಲಗಳ ಕರುಳಬಳ್ಳಿ ಹರಿದೀತೆಂದು ಈ ಉಸಿರು ಕಂಡೀತು ಒಂದೆ ಬೆಳಕನ್ನಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೫–೧೩); ಕರುಳಿನವರು = ಆಪ್ತರು; ರಕ್ತಸಂಬಂಧಿಗಳು: ಸರಿಯ ಜನರು ನಗುತಲಿಹರು ಕರುಳಿನವರು ಕೊರೆಯುತಿಹರು . . . ಅಳುವ ಮಗುವ ತೋರಿ ತೋರಿ ಬೇಡುತಿರುವಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೨–೧೫). ಕರುಳುಕೊರೆ = ಹೃದಯವನ್ನು ತಾಗು; ಮನೋವೇಧೆಯಾಗು: ಕೆದರುಗೂದಲ ಜಿಪ್ಪಿಯೊಬ್ಬಳು ತನ್ನ ಕರುಳುಕೊರೆಯುವ ಗೋಳಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಅಳುಮೋರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೮೮). ಕರುಳುಕರಗಿಸು = ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸು; ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸರಳ ಅತಿಮುಗ್ಧ ನಿನ ಕಂವ ನಮದೆಲ್ಲ ಕರ[ರು]ಳು ಕರಗಿಸುವನು ಗುಣದಿಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩–೫೨). ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳು = ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ವರದಾ ಹೋದಳೆಂದು ಕರುಳುಹರಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ? (ಜಯಂತ. ೨೭೫)

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಕರಳ್, ಕರುಳ್, ತುಳು. ಕರಳ್, ಕರ್ಲ್; ಕೊಡ. ಕರೀ.]

ಕರುಳಿರಿ 'ಕರುಳಿಱಿ' ನೋ.

ಕರುಳಿಱಿ, ಕರುಳಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳನ್ನುತಿವಿ; ಮನಸ್ಸು ನೋಯಿಸು: ಕರುಳಿಱಿವೀ ಕತೆ ಕಿವಿಯನ್ ಪೊಕ್ಕುಂ ಎನ್ನಯ ಮನಮನ್ ಕೊಱಿದಪುದೆಂದೋ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೬–೭೮೮). **ಕರುಳಿರಿ**: ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇವಿಲ್ಲದೆ ಕರುಳಿರಿಯುವಂತೆ 'ಅಂಬಾ, ಅಂಬಾ' ಎಂದು ಅರಚುತ್ತಾ ಉರಿಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹಸುಗಳನ್ನು (ಪುನರು. ೨೮೭).

[ಕರುಳ್ + ಇಱಿ$_1$]

ಕರುಳು 'ಕರುಳ್' ನೋ.

ಕರುಳುಗಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಹತ್ತಿರದ ನಂಟರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನು: ತಮ್ಮಯ ತಂಗಿ ದೇವಕಿ ಬಿರಿದೊಡವಳಂತೆ ಕರುಳುಗಡಿಕ ಗಡಾ ಮಗನು ನಿಷ್ಠುರನು ಪಾಪಿ ದುರಾತ್ಮನೆಂದಾ ತೆಜನನೆಲ್ಲವನಜುಹಿದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೧೭).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕರುಳುಹರಕ (ನಾ). ೧. ಕರುಳನ್ನು ಹರಿಯುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಪ್ತಬಂಧುಗಳನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವವನು (?): ಗುಂಡೇರಾಯ (ಕರುಳುಹರಕ ಗೃಹಸ್ಥನೊಬ್ಬ) . . . ರಾಯರ ಬೀಗ (ತಿಡುಗು. ೩೦).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹರಕ$_2$]

ಕರುಳುಹುರಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರುಳಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುರಿ: "ಕುರಿ, ಕುದುರೆ, ಕತ್ತೆ – ಇವುಗಳ ಕರುಳಿನಿಂದ (ಬೆಕ್ಕಿನದಲ್ಲ) ತೆಗೆದು ಹುರಿಮಾಡಿ, ಪಿಟೀಲು, ಟೆನಿಸ್‌ದಾಂಡು, ಮೊ. ಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುರಿ; ಕರುಳುಹುರಿ" (Catgut. ಇಂಕನಿ).

[ಕರುಳು (< ಕರುಳ್) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕರುಳ್ತೊಡಕು (ನಾ). (ಗರ್ಭನಾಳದಲ್ಲಿ) ಕರುಳು ಸಿಕ್ಕುಹಾಕುವಿಕೆ: ಅವನಿಜನರ್ಕಸುತಂ ಸಿಂಹ ವೃಷಾಜೋದಯದೊಳೇಕ ಲಗ್ನಸ್ಥಿತನಾಗೆ ವಿಲಗ್ನಗೃಹನವಾಂಶಕದವಯವದೊಳ್ ಸುತ್ತಿಸುಗೆ ಕರುಳ್ತೊಡಕಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೪–೩೧). [ಕರುಳ್ + ತೊಡಕ್ಕು$_3$ (< ತೊಡಂಕ್ಕು$_3$)]

ಕರುಳ್ವಿಣಿಲ್ (ನಾ). ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಕರುಳು: ರಣಾವನಿತಲ ಮಿರ್ದುದಂಕುರಿತಮಾದವೊಲೊಕ್ಕ ಕರುಳ್ವಿಣಿಲ್ಗಳಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೯). [ಕರುಳ್ + ಪಿಣಿಲ್$_2$]

ಕರೂರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಿಳಾಸಯೊಟ್ಟಿಯಿಂ ಮೆಱೆವ ಕರೂರನ್ದೆನಿಸಲಾಳಿಪೊರೀ ಸ್ತಿತಸಂಧ್ಯರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪–೩೧; 910). [?]

ಕರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬರಹೇಳು; ಬರಮಾಡು; ಆಮಂತ್ರಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮಧಾ); ಮಗನಂ ಕರೆದೊಪ್ಪಿಸವೇಟಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆ ಮುಂ ಗೆಲ್ದ ವಸ್ತುವಾಹನ ಚಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೭೬); ಇತ್ತಬಾಯಿತ್ತಬಾಯೆನುತಂ ತನ್ನ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಂತೆ ಕರೆದು (ಕಾದಂಉ. ೨೪೦); ನಂಬಿ ಕರೆದೊಡೆ ಓ ಎನ್ನನೆ ಶಿವನು ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಜಿದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟಿ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೬); ಕರೆದು ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಲರೋಗ ಬಂತು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು; ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪಲವುಂ ಕಾಗೆಗಳ್ ನೆರೆದು ಕರೆವ ಸರಮನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು ಪೂರ್ವ ವೈರಮಂ ನೆನೆದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೨–೧೫); ಕಳಿಕೆಗೆಳಸಿ ಚಂಚುವನಿಟ್ಟೋರಂತೆ ಸವಿಸವಿದು ಸೊರ್ಕಿ ನಿರಂತರಂ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ್ ಪರಪುಟ್ಟಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೪೨); ಕಿವಿಗಿನಿದಪ್ಪಂತಿರೆ ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ನುಣ್ಚರದಿಂದಂ ಬಿರಯಿಗಳ್ಗೆ ಮಾಡುವುದಟಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧); ಆಮ್ರಶಾಖೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮಱಿಗೋಗಿಲೆ ಸಣ್ಣರಾಗದಿಂ ಕರೆಯೆ (ನಳಚಂ. ೫೦).

ಕರೆಕರೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮುರಾರಿ ಕರೆಕರೆ ಧರಣಿಸುರರನು ಸರ್ವರನು ಬರಹೇಳು ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೪-೫೨); ಕರೆಕರೆದಾಕ್ಷಣ ಕ್ರಯಕೀವ ಹರದರ ಸುರುಚಿರ ಗೃಹಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೬-೫೧). ಕರೆಕಳಿವು, ಕರೆಕಳಿಸು = ಬರಹೇಳು; ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸು : ಮಾದಯನವರ ಅಣ್ಣತಂಮ್ಮಗಳ ಕರೆಕಳಿವಿ (ಎಕ. XI, ಹಿರಿಯೂ. ೭-೬; 1617 ?). ಬೀಗರನ್ನು ಕರೆಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕರೆಕಳುಹು = ಕರೆಕಳಿವು : ಅವರನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕರೆತರ್, ಕರೆತರು, ಕರೆತಾ = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಗಿಳಿಗಳ್ ಕರೆತಂದವು ತಮ್ಮ ಪೋತಮಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೨); ಭೀತಿಯಿಂ ದೋಡುತಿರ್ಪೆಲ್ಲರಂ ಕರೆತಂದು ಬೇರೆ ಮಠಗಳೊಳಿರಿಸಿ (ಚಿಬಪು. ೬-೨೦); ಎನಗೆಱಕವಾಗಿರುವನ ಕರೆತಂದರೆ ನೀಱೆ ನಿನಗೆ ಪರಿಪರಿ ಸೀರೆ ಱವಿಕೆಯಿತ್ತು ಪೊರೆವೆನು (ಕಂನವಿ. ೯-೪೩); ಈಕ್ಷಣ ಹೋಗಿ ಕರೆತಾ (ರೂಢಿ). ಕರೆತರಿಸು = ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು : ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬರಬರಲು ರೇಣುಕನೃಪತಿ ಕರೆತರಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೨೫-೫೫). ಕರೆದುಕೊಳ್, ಕರೆಕೊ, ಕರೆದುಕೊ = ೧. ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಗತಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ತೀರ್ಚಿ ಸುಖದ ಸಂದಣಿಗಳಂ ಬಳಿಕ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪುಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡಪೆವಯ್ಯ (ನಂಬಿರ. ೧-೮೫); ಅನುಗೆಡಲಾತನ ಹೊರಡಿಸಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಧನವುಳ್ಳ ಪುರುಷನ ಕರೆಕೊ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೦). ೨. (ಮಗುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಮಗು ಅಳುತ್ತಿದೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕರೆದುಕೊ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕರೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕೆರಿಪ್; ಕುರುಖ್. ಖರ್‌ಖ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕರ್ಗ್ರೆ]

ಕರೆ$_2$ 'ಕಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕರೆ$_3$ (ಕ್ರಿ). ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು : "ಕರೆದಂ=ಅಡಂಗಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). 'ತಲೆಗರೆ' 'ಮೆಯ್ಗರೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರ]

ಕರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ದಡ; ತೀರ; ಮೇರೆ; ಸೀಮೆ : ಶ್ರೀಮತ್ ರಕ್ಕಸ ಬೆದ್ದೊಱೆಗರೆಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಇಆ. VI, ೧೦೨-೮; 777); ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಶರಧಿಯ ಕರೆಯ ಕಂಡನು ಲವುಕಿಕದ ಕಲೆಯೆಲ್ಲವನು ತಿಳಿದ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೨೦); ಸುಖವೆಂಬ ಕಡಲಿನ ಕರೆಯಲ್ತೆ ನಮ್ಮಯ ಪಂತಿ (ಭರಚ. ೪-೨೫); ಪೊಳೆಗಳ ಕರೆಯೊಳು ತೆವರೊಳು . . . ಉರು ಮೃಗವೆಸೆದಿರ್ದುವು (ಅನಂಚ. ೧೬-೧೧). ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು; ಸೆರಗಿನ ತುದಿಗೆ ನೇಯದೆ ಬಿಟ್ಟ ವಸ್ತ್ರದ ಎಳೆ : "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮಧಾ); "ವಸನಾಂತಮಂಚಳಂ ವರ್ತಿಸಿಚಂ ದಶೆಯಂಚು ವಸ್ತಿಯಕ್ಕುಂ ಕರೆಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭-೧೬); ಕರೆಗಳ್ ಮಿಳ್ಳಿಸೆ ಚಾಮರಂಗಳೆಲರರಿಂದಂ ಮೆಲ್ಪಿನಿಂ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೮).

ಕರೆಗಣ್ಮೆಸು = ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕರುಣಾಮೃತವ ಕರೆಗಣ್ಮೆಸಿ ಪರಿಸುವ ಸಿರಿರಾಣಿಯಡಿಯ ಸೇವಿಪೆನು (ಹದಿಬ. ೬-೨). ಕರೆಗಣ್ಮು = ಮೇರೆ ಮೀರು; ತುಂಬಿ ತುಳುಕು; ಸೂಸಿ ಹರಿ : "ಕರೆಗಣ್ಮು (ಕರೆಗೆ + ಅಣ್ಮು) – ಕೂಲಾತಿಕ್ರಮಣೇ (ಮಿತಿಮೀರು)" (ಶಮಧಾ); ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಂ ಕರೆಗಣ್ಮೆ ತನ್ನವಧಿಯಂ ದಾಂಟಿತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೪); ನಯನದೊಳ್ ಕರೆಗಣ್ಮೆದ ಹರ್ಷಬಾಷ್ಪವರ್ಷದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರೈ; ಮಲ. ಕರ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕರೆ; ತೆಲು. ಕರ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕರ್ರಕ್]

ಕರೆ$_5$ (ನಾ). ಆಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ : ಕಂಪಿನ ಕರೆಯಿದು ಸರಾಗವಾಗಿರೆ ಬೇರೆಯ ಕರೆ ಬೇಕೆ? (ಸಖೀಗೀ. ೭೫-೩); ಕಂಬನಿಯ ಕರೆ ಕೇಳದೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೫-೩೬); ದುಷ್ಯಂತನಿಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಕರೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ ೭೩). [< ಕರೆ$_1$]

ಕರೆ$_6$ (ನಾ). ಕರಿಮೆಣಸು; ಎಳೆಯ ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಗೊಂಚಲು : "ಕರೆ – ಆಹ್ವಾನೇ, ವಸ್ತ್ರದಶೋಷಣ, ಗೋಕುಲೇಷು (ವಸ್ತ್ರದಶಾ = ಸೆರಗಿನ ತುದಿ; ಉಷಣ = ಮೆಣಸು)" (ಶಮಧಾ); ಎಳಮಾವಿನ ಮಿಡಿ ಮಾಗುಳಿ ಮೆಱಸಿನ ಕರೆ ಬೆತ್ತಲಟ್ಟೆಯಾಳೆಯ ಗೊಲೆಯಿಂದಳವಟ್ಟಿರೆ ಲಾವಣಕಂಗಳನಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೦); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕಱಿಲೆ ಯೇಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯ್ . . . ಬೇಱೆ ವೇಱೆ ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ಮೃಗಕುಲದ ಕಂಡಂಗಳಂ ಕೊರೆದು ವಲಿದು ಕರೆಗಳ ಲವಣಾದಿ ಸಂಬಾರಮಂ ಪಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿ (ನವಮೋ. ೯-೬). [? . / ತಮಿ. ಕಱಿ]

ಕರೆ$_7$ (ನಾ). ಮಾಂಸದ ತುಂಡು, —ತುಣುಕು (?) : ಗಂಡನ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಿದ ಮೀನ ತಾ ಚಿನಿಖಂಡವ ಕೊಯ್ವಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂಡಿಗೆ ಗೆಯಲು ಶಸ್ತ್ರದೊಳೂಱಿ ವರ ಮೇಲುಗೆಂಡದಿ ಕರೆಯ ಕಾಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೭). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱಿ]

ಕರೆ$_8$ 'ಕಱೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆ$_9$ 'ಖರೆಯ' ನೋ.

ಕರೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸೀರೆ, ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಂಚಿನ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಕಟ್ಟು : ಈ ಕಂಬಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಕರೆಕಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೨೩); ಸೀರೆಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು = ಕಂಬಳಿಗೆ ಕರೆಕಟ್ಟುವುದೆ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿರುವ ಕುರುಬ (ಕಿ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕರೆಕರೆ 'ಕರಕರ' ನೋ.

ಕರೆಕರೆಗ (ನಾ). ಕರೆಕರೆ ಮಾಡುವವನು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು : "ಕುಥಃ, ಕೋಥನ್, ಕೋಥಕಃ, ಈ ೩ ಕರೆಕರೆಗಂ (ಕಾಶಕೃ. ೨೪೮). [ಕರೆಕರೆ (< ಕರಕರ) + -ಗ$_3$]

ಕರೆಕರೆಗೊಳ್ 'ಕರಕರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕರೆಕಾಡು (ನಾ). (ಕರಶ) ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಾಡು : ಸೆಟ್ಟರ ಆಸ್ತಿ ಚಿನ್ನದಂತಹ ಆಸ್ತಿ. ಆದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನೀರೂ ಕರೆಕಾಡು ಇದೆ (ಮಣ್ಣನಂ. ೧೫); ಸಾಕಷ್ಟು ಕರೆಕಾಡಿಲ್ಲದ ಆಸ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕ್ರಯವೇಕೆ? (ರೂಢಿ). [ಕರೆ$_4$ + ಕಾಡು$_2$]

ಕರೆಗಂಟೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆ; ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಗಂಟೆ : ಶ್ರೀಧರ ಕರೆಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದಾಗ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದುದು ಮಾತ್ರ ಯಶೋದೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬); ಕರೆಗಂಟೆಯನ್ನು ಒತ್ತುವ ಮೊದಲು ಕರವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಂಡ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬೩). [ಕರೆ$_1$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕರೆಗಣ (ನಾ). ನೀರು ತಳಿದು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಕಣ : "ಕಣವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ನೀರುಗ್ಗಿ ಊಬೊಗೆದು ಮೇಟಿಯಿಲ್ಲದೆ ನೆಲವನ್ನು ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಕರೆಗಣ'ವೆಂದು ಕರೆಯುವರು" (ಕನ್ನಜಾ. ೧೩೧ ಅಡಿಟಿ). 'ನೀರುಗಣ' ಪರಾ. [ಕರೆ? + ಕಣ$_1$ (< ಕಳ$_3$)]

ಕರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲು; ಊರು ಕಟ್ಟುವಾಗ ನೆಟ್ಟು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪೂಜೆಮಾಡಲಾಗುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲು (ರೀವ್). ೨. "ಊರ ಅಗಸಿಯ ಬಾಗಲಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೪೨೧). [ಕರೆ$_4$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕರೆಗಾರ (ನಾ). ಕರೆಕಟ್ಟುವವನು (ಕಿ).
[ಕರೆ$_4$ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕರೆಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸವಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಉಡಲು ಆರಂಭಿಸು: ಕರೆಗೊಯ್ದು ಸೀರೆಯಂತೆ ರಾಶಿಗೆ ಬಂದಾರಂಬದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫).
[ಕರೆ$_4$ + ಕೊಯ್$_1$]

ಕರೆತ$_1$ (ನಾ). ಆಹ್ವಾನ; ಕರೆ: "ಕ್ರುಶ - ಆಹ್ವಾನೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೫೦); "ಹೂತಿಃ, ಹೂತಂ, ಆಹ್ವಾನಂ, ಈ ೩ ತೊಲಗಿಕೆಯುಂ, ಕರೆತವುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೭೩). [ಕರೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕರೆತ$_2$ (ನಾ). ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ: "ದುಹ - ಪ್ರಪೂರಣೇ, ಕರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೭೩). [ಕರೆ$_8$ (< ಕಱೆ$_1$) + -ತ$_2$]

ಕರೆದುಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಹೆಸರು: ಶಾಹೂ ದುಡ್ಡಲ್ಲದೆ ಶಾಹೀ ದುಡ್ಡು ಅಥವಾ ಕರೆದುಡ್ಡು ನಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕಭಾಗೆ. ೨೮೧).
[ಕರೆ ? + ದುಡ್ಡು]

ಕರೆನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಡಲ ತೀರದ ಪ್ರದೇಶ; ಕರಾವಳಿ: ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು . . . ಉತ್ತರಕನ್ನಡ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ, ಮಲೆಯಾಳ ಮೊದಲಾದ ಕರೆನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). ೨. ಕಡಲ ಕರೆಯಿರುವ ನಾಡು; ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಯನ್ನುಳ್ಳ ದೇಶ: ಮುನ್ನೀರ್ ಮೊಱಂಗು ಕರೆನಾಡೇ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೭-೩೫೨). [ಕರೆ$_4$ + ನಾಡು]

ಕರೆಪ, ಕರಪ, ಕರಹ, ಕರೆಯ, ಕರೆಹ (ನಾ). ಕೂಗು; ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಅಂಕದ ಕಳಕೆ ನಡೆವ ಮಾಸಾಳ್ಗಳ ಕಂಬಿಯವರ ಕರೆಪಕ್ಕೆಳ್ದು ತಳುಮಾಡಡೆ ಪೊಱಮಡುವೆಕ್ಕಟಿಗರ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೪). **ಕರಪ**: ಅರಸರ ಕರಪಂ ತನಗಾದರದಿಂದಾಗಳ್ ಬರಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೪-೧೨೦); ಪಡಿಯರಗರಪದಿಂದವೆಯೊರ್ವವನಪಾಲ ನಡೆತಂದಾ ವೋಲಗವ ಕಡುನೇಹದಿಂ ಹೊಕ್ಕು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮). **ಕರಹ**: ಕಿವಿಯಲಿಕ್ಕಿದೋಲೆಯಂತೆ ಸೂಳೆಯರ ಕರಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೪೭ ಅಡಿಟಿ); ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆ ವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯); ನರಿ ಮೊಲಂಗಳ ಹಕ್ಕಿ ಹರಿಣಿಯ ಕರಹವೇಗುವವೆಂದು ಜಱೆದನು ಶಕುನ ಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪). **ಕರೆಯ**: ಕಾದುವರೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಕರೆಯಮಂ ಕಳುಪಿದರೆ ನಾವು ಬಂದೇವು (ತುರಂಗ. ೩೯-೪). **ಕರೆಹ**: ಸೂಳೆಯ ಕರೆಹದಂತೆ ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೨); ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕರೆಹಮಂ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ವಂತೆ ರಾಜಾಂಗಣದೊಳಗೆ ಮಂಗಳಾಚಾರ ಸಂಗೀತ ಕಮಂ ನೆಗೞ್ವ (ಅನಂಪು. ೫-೫ ವ). [ಕರೆ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕರೆಬಂಟ (ನಾ). ತಿಳಿನೀಲಿ ಹೂವುಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [?]

ಕರೆಬಯಲು (ನಾ). ನದಿಯ ಅಂಚಿಗಿರುವ ಭೂಮಿ: "(ಪ್ರವಾಹ ಬಂದಾಗ ಮುಳುಗಿಹೋಗುವ) ನದಿಯ ಪಕ್ಕದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಭೂಮಿ; ಕರೆಬಯಲು" (Holm. ಇಂಕನಿ).
[ಕರೆ$_4$ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕರೆಬರೆ (ನಾ). ಅಂಚಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಆಸುಪಾಸು: ಮುದುಕ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಟ್ಟೆ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲಿದ್ದ ಕರೆಬರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ (ಮಸಕೂ. ೭). [ಕರೆ$_4$ + ಬರೆ ?]

ಕರೆಮರ$_1$ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ' ನೋ.

ಕರೆಮರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೫೯೭).
[ಕರೆ ? + ಮರ$_1$]

ಕರೆಮರ್ಕೆ 'ಕಱೆಮಱೆ' ನೋ.

ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$, ಕರೆಮರ$_1$, ಕರೆಮುರೆ (ನಾ). = ಕರೆಬರೆ: ಆಡಕೆ ಸಲುವ ಕರೆ[ಬ]ಮರೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ಕಾರಕಲ್, ೪೭೮-೧೪; 1394). **ಕರೆಮರ**: ಈ ಚತುಸೀಮೆಯ ಕರೆಮರ ಜಲಪಾಷಾಣ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಿತ ಮೂಲವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಯಿಾ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೬-೨೫; 1402). **ಕರೆಮುರೆ**: ಈ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆವುಳ್ಳ ಕರೆಮುರೆ ಮನೆ ಬಾವಿ ಹಲಸು ಮಾವು ಸುಂಬೆನಿಕ್ಕಿ ಉರ್ಕ್ಕಂದ್ದೆ ಕದಿರು ಜಲಪಾಷಾಣ ಸಹ ಮೂಲಧಾರೆಯನು ಯೆರದು ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XX, ೮-೪೧; 1556). [ಕರೆ$_4$ + ಮರೆ ? . / ತುಳು. ಕರೆಮುರೆ]

ಕರೆಮುರೆ 'ಕರೆಮರ್ಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕರೆಯ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕರೆಯನ್ನು ಕಳಿಸು; ಕರೆಕಳಿಸು: ಮುಕ್ತ್ಯಂಗನೆ ಕರೆಯಟ್ಟದಾ ದೂತಿ ಬಂದು ಪೊರೆಸಾರ್ದು ಪೇಳ್ವಂತೆ ನೃಪನ ಕೆನ್ನೆಯೊಳೊಂದು ನರೆಯಿದ್ದುದಾ ಸಮಯದೊಳು (ಭರಚ. ೭೬-೧೯).
[ಕರೆ$_2$ + ಅಟ್ಟು$_2$]

ಕರೆಯಿಸು, ಕರಯಿಸು, ಕರಸು, ಕರಿಸು$_2$, ಕರೆಸು (ಕ್ರಿ). ಬರಮಾಡು; ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸು; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಬೇ[ಳ್ಪ] ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೪-೧೭; 872); ಶಕುನಿಗರಂ ಕರೆಯಿಸಿ ಈ ಶಕುನ ಮದೇನಂ ಪೇೞ್ದಪ್ಪುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೭-೧೩); ಸುರಗುರುವಂ ಕಳಿಪಿ ಕಾಮನಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨ ಕಥಾಗರ್ಭ); ಒಬ್ಬ ಓಲೆಕಾರನನ್ನು ಕಳುಹಿ ಧರಮನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರು (ಜೀವರಂ. ೨೯). **ಕರಯಿಸು**: ತುಂಬುರನಂ ಕರಯಿಸಿ ನೀನಾಗಳು ಬೊಪ್ಪದೇವಂಗೇನಂ ಬಿನ್ನೈಸುತಿರ್ದೆ (ನಂಬರ. ೪-೯೪). **ಕರಸು**: ಮರುತ್ಪುತ್ರಂ ಬಱಿಯಟ್ಟ ಕರಸಿ ತೋಱಲ್ಕೆ (ಗದಾಯು. ೮-೪೪); ಕರಸೆ ಬಂದ ಪರಿಜನಂಗಳ್ವೆರಸು (ನಂಬರ. ೧೨-೧೧); ರವಿತನೂಜನ ಕರಸಿ ಪಂತಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೧೬); ದ್ವಿಜರ ಸನ್ನುತ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ ಕರಸಿ (ಕಂನವಿ. ೪-೬೪). **ಕರಿಸು$_2$**: ಬಂಟರನೆಲ್ಲರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ ಕಂಠಿ ಸರಿಗೆಯನು ಗಳಿಸೋದು ರೊಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೪); ದೊರೆ ರಾಯನರಸೇಂದ್ರನ ದಳಪತಿಯಾಗ ಕರಿಸಿ ಬೇಹಿನ ಚರರುಗಳ (ಕಂನವಿ.೧೫-೪); ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯ ಪಾಳೇಗಾರರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನೇಮಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೧). **ಕರೆಸು**: ಅವರೊಳೊಬ್ಬರಂ ಕೊಂಬುದೆಂದಲ್ಲಿ ತನ್ನಯ ರಾಣಿವಾಸಮಂ ಕರೆಸುತಂ (ಇಹರ. ೩೫); ಜಿನಕುಲವೃಂದಮಂ ಕರೆಸಿದೊಡವರು ಭೂಪಾಲಕನ ಸಭೆಗೆ ಬಂದು (ಬಸಪು. ೫೧-೧೦); ಏನು ಕರೆಸಿದಿರೈ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦). [ಕರೆ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕರೆಯೋಲೆ (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಕಾಗದ; ಆಮಂತ್ರಣ ಪತ್ರಿಕೆ: ನಾಲ್ವಡಿಕೃಷ್ಣರ ಮದುನೆಯ ಕರೆಯೋಲೆ ಸೀಕೆಯ ಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಇಂಚಾಪ. ೭-೨೩). [ಕರೆ$_1$ + ಓಲೆ]

ಕರೆವಟ್ಟಣ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ಕಡಲತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಣ; ರೇವುಪಟ್ಟಣ: ಮುತ್ತಿನ ಹೊಳೆಗೆಮ್ಮ ರಾಯನ ಕಾವಲು ಸುತ್ತಣ ಕರೆವ[ಪಾಠಾಂ. ಪ]ಟ್ಟಣಗಳು ತೆತ್ತು ಸುಂಕವ ಸುಖದೊಳಗಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೧೮). [ಕರೆ$_4$ + ಪಟ್ಟಣ]

ಕರೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ತೀರ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಕರೆವಿಡಿದು ಬಳೆಯವಟ್ಟಣಮುರಿವುದು ಎಱೆಯಂಗ ನ್ರಿಪನ ಕೋಪಾನಳನಿಂ ಸ್ಮರಿಯಿಸಿದುದು ರಾಮಶರಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯನಬ್ಧಿವೀಚೀ ನಿಚಯಾಚಕಿತಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೪೪; 1117).
[ಕರೆ$_4$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕರೆವು (ನಾ). ಕೂಗು; ಆಹ್ವಾನ; ಆಮಂತ್ರಣ: ಇದೋ ಅರೆವೋ ಮರೆವೋ ಅವಳಿಜವಳಿ ತರವೋ ಧ್ರುವಾಸ್ಮೃತಿಯಾ ಕರೆವೋ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨-೧೭). [ಕರೆ$_1$ + -ವು]

ಕರೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಕೂಡು; ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರು; ಕರೆಕಟ್ಟಿರು: ಕರೆವೆರಸಿದ ಪೊಸದುಗುಲದ ತೆರಳ್ಕೆವೆತ್ತುಡೆ . . . ಏಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಆದಿಪು. ೪-೩೬).
[ಕರೆ$_4$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರೆಸು 'ಕರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕರೆಹ 'ಕರೆಪ' ನೋ.

ಕರೆಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೀಂಚಲು ಕಣ, ಕರೆಹಟ್ಟಿ, ಸೌದೆಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋದಳು (ಮಲೆಮ. ೨೨೨). [ಕರೆ$_2$ (< ಕಱೆ$_1$) + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕರೆಹಟ್ಟಿಗ (ನಾ). "ಗೋಷ್ಠಾಧಿಕಾರಿ; ಗೊಲ್ಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ ೪೨೨).
[ಕರೆಹಟ್ಟಿ + -ಗ$_3$]

ಕರೇಟು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ; ಕರಟು: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ . . . ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೭೨).
[ಸಂ.]

ಕರೇಣು (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: ಬಱುವಱುಗೊಟ್ಟ ಮದಕರಿ ಕರೇಣು ಜಾತ್ಯಶ್ವ ಶಶಿತಾರ ಹಾರ ವಸ್ತುಗಳಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪ ವ); ಇಭಂ ಕರೇಣುಗೆ ಲವಂಗದಳಂಗಳನೀವ ಚಿತ್ರಮಂ ತಳೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೩). ೨. ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕಲು ಮನುಷ್ಯ. ೩. ಧೂಳು. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕರ್ಣಿಕಾರವೃಕ್ಷ: "ಪೆಣ್ದಂತಿ ಯತೀವಭೀರು ರಜಭೂಜ ವಿಶೇಷ ಕರೇಣುವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೨೧).
[ಸಂ.]

ಕರೇತರ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಾಳಗ: "ದೋರ್ಮಧ್ಯಂ, ಕರೇತರಂ - ಈ ೨ ಜಗಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೬); "ದೋರ್ಮಧ್ಯಮೆನೆ ಕರೇತರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರೀರಕ, ಕಲೆಕರ] ಮೆನಲು ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦). [ಸಂ.]

ಕರೋಟಿ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆ: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸರದಂದದಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಮಾಲಿಕೆಯೆಂದು ಕರೋಟಿಗಳನ್ನುರದಲ್ಲಿರಿಸಿದವನಲ್ಲಾ (ಭಕ್ತಿಸ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಕರೋಟಿ$_1$ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ: ಅವರ ಮನೆ ಕರೋಟಿ ಹತ್ತಿರ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕರೋಟಿ$_2$ (ನಾ). = ಕರೋಟ: ನೆತ್ತರ ಕಡಲ್ ಪರಿವಟ್ಟೆ ಕರೋಟಿಗಳ ಸಂದಣಿಸುವ ಭೂತಕೋಟಿಗಳಿನೊಪ್ಪಿರೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨(a)-೪೭; 1100?); ಮುದದಿಂ ತಾಳ್ದ ಕರೋಟಿ ಮಧ್ಯಕಮರ್ದಾ ಕೂರ್ಮಾನನಂ ನಿನ್ನ ಪೇರೆರ್ದೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀಸೋಶ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಕರೋಟಿಮಾಲಿ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಣ್ಗೆಸೆದಂ ತ್ರಿಶೂಲಿಯಸಮ ಕರೋಟಿಮಾಲಿ (ಭಕ್ಷಾಡ. ೧-೧೪). [< ಸಂ. ಕರೋಟಿಮಾಲಿನ್]

ಕರೋಟಿಮಾಲೆ (ನಾ). ತಲೆಬುರುಡೆಗಳ ಮಾಲೆ: ಇಕ್ಕಿದ ಕರೋಟಿ ಮಾಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ರುದ್ರರು ಕೋಟಿ (ಅವಚಂ. ೨೫೧-೧೧೪೪); ಹರನ ಕೊರಳಲ್ಲಿಪ್ಪ ಕರೋಟಿಮಾಲೆಯ ಶಿರದ ಲಿಖಿತವ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೫೩೯); ಎಸೆವ ಕರೋಟಿಮಾಲೆಯುತ ಸೋಮಸಮಾಖ್ಯೆಯೆ ಸೋಮನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸುವುದು ಧಾತ್ರಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬-೫೨; 1174).
[ಕರೋಟಿ$_2$ + ಮಾಲೆ]

ಕರೋಡ, ಕರೋರ (ನಾ). ನೂರು ಲಕ್ಷ; ಒಂದು ಕೋಟಿ (ಕಿ). **ಕರೋರ**: ಒಂದು ಕರೋರ ದಾಮುಗಳುತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಯ್ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವು (ಅಕ್ಬರ. ೧೨೬).
[← ಹಿಂ. ಕರೋಡ್]

ಕರೋಡಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ದಾರಿಯ ಸುಂಕ; ಜಕಾತಿ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಜಕಾತಿ' ಹೈದರಾಬಾದ ನಿಜಾಮಶಾಹಿಯಲ್ಲಿ 'ಕರೋಡಗಿರಿ'ಯಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೨). ೨. ದಾರಿಯ ಸುಂಕವನ್ನು ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವ ಖಾತೆ: ಅವರು ಕರೋಡಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕರೋಡಗಿರೀ]

ಕರೋತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಓತಿ; ಕಪ್ಪನೆಯ ಓತಿ (?): ರಸದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಸಿಯ ಮಡುವ ಕಲಕಿ ಕತ್ತರಿವಾಣಿಯ ಗೊತ್ತ ಕೊಯ್ದು ಕರೋತಿಯ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿ ಅಸ್ವನಚಿತ್ತವ ಕಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೪೦). [?]

ಕರೋಬಾ, ಕರಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಬೀಜ. 'ಕರೋಬಾಮಣಿ' ಪರಾ. **ಕರಬ$_2$**: ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲವಾಯಿತೆ ಚಿನ್ನಕೆ ರನ್ನಕೆ ಕರಬದ ಮಣಿಗೆಯೆ ಬೆಲೆಯೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೧-೪೨).
[← ಇಂ. Carob]

ಕರೋಬಾಮಣಿ (ನಾ). ಕರೋಬಾ ಬೀಜದ ಮಣಿ: ಕರೋಬಾಮಣಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು . . . ಕರೋಬಾಮಣಿಗೆ ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೨೨).
[ಕರೋಬಾ + ಮಣಿ$_3$]

ಕರೋರ 'ಕರೋಡ' ನೋ.

ಕರೋರ್ಧ್ವ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲುಭಾಗ; ಮೇಗೈ: "ಕರೋರ್ಧ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ಧ] ಮೆನಲ್ಕೆ ಮೇಗೈಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೮).
[ಕರ$_4$ + ಊರ್ಧ್ವ]

ಕರೋಲ, ಕರೋಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತುಪಾಕಿ; ಪಿಸ್ತೂಲು: ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿನ ಆಲಗ ಹಾಕಿದಂಥಾ ಕರೋಲದಿಂದ . . . ತಿವಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೩). **ಕರೋಲು**: ಕರೋಲು ಭಾಲೇಕಾರರು, ಕೊತ್ತಲಗಾರರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಬೆಸಂಕ. ೭-೨-೬೫).
[← ಮರಾ. ಕರೋಲ್, ಕರೋಳ್ = ಬಂದೂಕು ಹಿಡಿದಿರುವ ಸಿಪಾಯಿ; ತುರ್ಕಿ. ಕರಾವುಖ್]

ಕರೋಲು 'ಕರೋಲ' ನೋ.

ಕರ್ಕ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಸಿ; ಗಷ್ಟು: ಕಷಾಯ ಮಾಡಿ, ತಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕರ್ಕವನ್ನು ಬಿಸಾಡು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕರ್ಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. (ನಾ). ೩. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಭೇಕ ಬಕ ಕರ್ಕ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಜೀವಿಗಳೆನಿತಿದ್ದರೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೩-೫). ೪. ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಳನಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪). ೫. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೬. ಜಲಪಾತ್ರೆ. ೭. ಕನ್ನಡಿ. ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು; ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ. ೯. ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಅರ್ಬುದ ರೋಗ. 'ಕರ್ಕರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಂಡ, ಕರ್ಗಂಡ, ಕರ್ಗಡ (ನಾ). ಈರಿ; ಈಲಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: "ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೭). **ಕರ್ಗಂಡ**: ನಾನಾಮೃಗಾನೀಕದ ಕರ್ಗಂಡಂಗಳಂ . . . ನುಂಗುತ್ತುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬). **ಕರ್ಗಡ**: "ಯಕೃತ್ ಎಂಬುದು ಕರ್ಗಡ?" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩). [?]

ಕರ್ಕಂಧು (ನಾ). ಬೋರೆಯ ಗಿಡ; ಬದರಿ; "ಎಲಚಿ" (ಪಾಣಿರಾ. ೬.); "ಎರಡನೆಯ ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಲಯಮಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧೧); "ಕರ್ಕಂಧೂಃ, ಬದರೀ, ಕೋಲೀ, ಭೋಂಟಾ – ೪ ಎಳಚಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಅಮ್ಮಾಂಕ. ೧೦೫).

[ಸಂ. ಕರ್ಕಂಧು, ಕರ್ಕಂಧೂ]

ಕರ್ಕಟ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಜಳಕಳ... ಕರ್ಕಟ ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಸಹಾಯದಿಂ ಮಹಾಪದ್ಮನೆಂಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ವಸಂಚ. ೧೯೦). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿ. ೪. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ – ೧. ಅಂಜಲಿ, ೨. ಕಪೋತ, ೩. ಕರ್ಕಟ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೪೦). ೫. ಕಮಲದ ಬೇರು. ೬. ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು. ೭. ಸೌತೆಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: ಗಿಳಿ ಪಕ್ಕ ದವೊಳಿರುತಿಹುದು ಖಡ್ಗೋತ ಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕಟಪಸುರಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಂದುವಂತೆ (ರತ್ನಕಾ. ೧೬–೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: "ಕರ್ಕಟಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕಟ] ಮೆಣೆ ಳುಳರೆಮಿನಲೇಡಿಯಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೬); ಕಾಡುವು ದಿಸಿಲಂ... ಳುಂಧರೆ ಕಮಠ ಕರ್ಕಟಕಂಗಳ್ (ಜಗ. ೧೪–೧೨). ೨. =ಕರ್ಕಟ ೩: ತರುಣಿ ಮೃಗ ಕರ್ಕಟಕ ಶಾಕ್ಕರ ವೃಶ್ಚಿಕ ರುಷ ಮಿವುಲೆಗಳ್ ಸೌಮ್ಯಂಗಳ್ (ಜಾತಕ. ೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಟಕವಾರಿ (ನಾ). (?) : ಅಷಾಢಮಾಸದಂದಾ ಕೇಷಿಯ ಕರ್ಕಟಕವಾರಿ ತುರಗದ ಮೆಯ್ಯಂ ಲೇಪಿಸಿದಂತಿರಿಸನುಂ ಭೂಷಣಮಂ ಪೂವ ಸಹಿತ ಮೆತ್ತುಗೆ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೭೭).

[ಕರ್ಕಟಕ? + ವಾರ?]

ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದು ಖಂಡಃ – ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪).

[ಕರ್ಕಟಕ+ ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿ (ನಾ). =ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ನ(ಗ)ತಾಂಡಿಕಃ – ಕರ್ಕಟಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). [ಕರ್ಕಟ+ ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಟಿ (ನಾ). ೧. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಬಾಲ ಕರ್ಕಟಿಯೊಂದು ತಂತುವಿನಂಪಿದ ಸ್ನೇಮವು ಕುಟಿಲವು ಮುಗುಡೆ (ಗಾಥಾಸ. ೬–೧೦). ೨. ಹೆಣ್ಣುಣಿ: ಅರ್ಧಕಾಂಡೆ ಧನಸ್ಖಟ್ಟ ಗರ್ಭಂ ಮಂದ ಕರ್ಕಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಕ್ಕಟಿ] ಗರ್ಭವಾಯಿತು (ಬಸವ. ೬–೧೬).

ಕರ್ಕಟಿಯು ರಜ್ಜು = ಜೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹಗ್ಗ: ಕಿತ್ತ ಹಿಡಿಯಂ ಬಿಡುವ ಕಟ್ಟುಂ. ಮತ್ತೆ ಮುಖಮಾಯದ ತಿಳಕಮುಂ ಕರ್ಕಟಿಯ ರಜ್ಜು (ಬಸವ. ೬೧–೬೩).

[ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿ, ಕರ್ಕಟೀ]

ಕರ್ಕಟಿಕೆ (ನಾ). ಮಿಣಿಕೆ ಹಣ್ಣು; ಕರಬೂಜದ ಹಣ್ಣು: "ಕರ್ಕಟಿಕೆ ಹಿನೆ ಮಿಣಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೩೩). [ಸಂ. ಕರ್ಕಟಿಕಾ]

ಕರ್ಕಡ (ಗು). ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಬಲಶಾಲಿಯಾದ; ಒರಟಾದ: "ಖರಃ, ಕಠೋರಃ, ಕಠಿನಃ, ಕರ್ಕಶಃ, ಕರ್ಕಶ, ದೃಢಃ – ಈ ೬ ಪದಬಿಟ್ಟದು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೪೭). 'ಕಕ್ಕಡ್ಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಡವಂದಿ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಹಂದಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಹಂದಿ: ಎನ್ನ ಚೆನ್ನ ಹುನ್ನಿಯರೀ ಕರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕ]ಡವಂದಿ ಕೊಂದುದಿನ್ನಿದ ರೊಡನೆವೆಂ (ಗಿರಿ. ೧–೧೦೮). 'ಕಕ್ಕಡವಂದಿ' ಪರಾ.

[ಕರ್ಕಡ+ ಪಂದಿ]

ಕರ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಟ್ಟಿ, ಕಕ್ಕಟೆ, ಕಕ್ಕಡ, ಕಕ್ಕಡೆ, ಕಕ್ಕಣೆ, ಕಕ್ಕರ್ಕ (ನಾ). (ಗರಗಸದಂತೆ ಬಾಯುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಜವಮುಟಿದೊಂದು ಸೋಗೆನವಲೊಯ್ಕಿ ಕರ್ಕಡೆ ಗಾಸಿಯಾಗಿ ಪಾಣುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೫೧); ಆದ್ದಾರಿಯ ಕರ್ಕ್ಕಡೆ ಪಾಣುವ ಚಕ್ರಮೆಂದೊಡೆ (ಎಇ. XV, ೬೪೦–೧೩; ೧೦೧); ಜವನರವಾವ ಕೊಂಡುವೆನೆ ಕರ್ಕಡೆ ಕೊಂಡುವು (ಪಂಪಾಮಾ. ೧೩–೬೧); ಮೋದುವ ಗಡೆ ಪೊಯ್ದ ಬಾಳ್ ಬಿಡುವ ಕರ್ಕಡೆ (ಜಗ. ೭–೫೯); ಜಯಶ್ರೀರಮಣಳು ಕೆಲದಿಯರ ಕೆಯ್ಯ ಕರ್ಕಡಿಗರ ಪೋಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೯–೭೦).

ಕಕ್ಕಟ್ಟಿ: ಕುಂತದಲುಲದು ತಿವಿದರು ಮುಟ್ಟದಿಸಿ ಕಕ್ಕಟ ಕಠಾರಿ ಕಠಾರಳೂಜದಲಿ (ತೂಕರಾ. ೫–೪–೨೦). **ಕಕ್ಕಟೆ**: ಚಕ್ರಮುಗ್ರ ಖಡ್ಗಾಯುಧವಾರ್ವಾನ್ತಂಪ್ಯರ್ಸಿದುವ ಕಕ್ಕಟೆಯೆಂಬವೊಂದಿರ್ದರ್ (ಪಾಇಇ. IX–i, ೨೨೦–೮೪; 1173). **ಕಕ್ಕಡ್ಕ**: ಕಕ್ಕಡ... ಜವದಾಡಿಗಳೆಂಬ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳಂ (ವಸಚ. ೨೬೨); ಕಠಾರಿ ಕಕ್ಕಡ ಪರಶು ಮುಖ್ಯಾಯುಧಂಗಳಿಂ ಭಾರಿಯಾಹವಮಾಯ್ತು (ಚಾಬಿ. ೨೪–೫). **ಕಕ್ಕಡೆ**: ತೊಳಗುವ ಬಾಳ್ ತಬತ್ತಮಿಪ ಕಕ್ಕಡೆ ಬುಂಭುಳೆದೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೬); ಕವದಿಸುವಂಬು ಪಾರ್ದಿಸುವ ಕಕ್ಕಡೆ (ಪುಷ್ಪ. ೬–೭೨); ಕಕ್ಕಡೆಯ ಕುಂತದ ಪಿಂದಿವಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಜ್ ಪಗ್ಗಿದರು (ಕು ವ್ಯಾಳ್ಕ. ೪–೭೮); ಕಕ್ಕಡೆಗಳಿಂ ಕೈಯಿಟ್ಟಿಯಿಂದಟ್ಟು (ಚಿಕ. ೨–೪೭).

ಕಕ್ಕಣೆ: ಕಡಿತಲೆ ಕರಗಸ ಕತ್ತಿಗಳ್ ಕೊಂಡಂ ಕಕ್ಕಣೆ ಕಡುಸೆಲ್ಲ ಹಲಬ್ಬಿಡಲ್ (ವೀರೇಚ. ೨–೬೧). **ಕಕ್ಕರ್ಕ**: ವರ ಕ್ಕಪಾಣದಿ ಕೆಲಬರುಂ ಕಕ್ಕರದಿ ಕೆಲಬರ ಥಿಂಡಿವಾಳದಿ ತಲ್ಲಾದಣ ನುಳುಮಾರಂ (ವೀರಂಜ. ೯–೬೩).

[ದೇ. ? ‖ ಮಲ. ಕಕ್ಕಡ = ಕಕಾರ. / ಸಂ. ಕರ್ಕರ = ಖಡ್ಗ]

ಕರ್ಕರಿ (ಗು). ೧. ಬರುಸಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. (ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ) ಒಂದು ದೋಷ: ಕರ್ಕರವೆಂಬ ದೋಷಮುದುಯೆಂಕುರುಚಿಯುಂಟಪಿತ ಪುಟ್ಟಿಸಲು ಬಲುದದು ಮುಂತೆ ಪುಟ್ಟ ದೋಷಸಿನಿಕೆ ಫಲವು ದೋಷಗಳುಮೆರಡು ತಾಸಾರದುರ್ದು (ರತ್ನ ಶಾ. ೬–೪).

[ಸಂ.]

ಕರ್ಕರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜ್ಞಾತಿಯ ಜಲಪಕ್ಷಿ: "ಕಾರಂಡವಃ, ಕಾದಂಬಕಃ, ಕ್ರಕರಃ –ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೦೦); ಹಾರಿ ನಲಿಪ ಸೋಗೆನವಲು ಪುರಿತ ಗವುಜ ಕರ್ಕರ ಲಾವುಗೆ ಗುಬ್ಬಿ ಅರ್ಕಿಮ್ಮಿಯಲು (ವಿಜಯಾಂ. ೫೯). [< ಸಂ. ಕ್ರಕರ]

ಕರ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ತಳದಲ್ಲಿ ಜಾಲರಿಯಂತೆ ರಂಧ್ರಗಳುಳ್ಳ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಕರ್ಕರಿಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕರಕಂ] ಕರಗವಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತೀವಾದ್ಯ (?): ಸುರುತಿರದ ಕರ್ಕರಿಯ ಶಾಂಕರಿಯ ಭಕ್ತಿಸಿಯ ವಿಳ್ಪಮಗಳನ್ನ ಪಿಡಿದು ತರಕರಿಸಿ ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕದಿ ಬೆರೆದು (ವಂಕಾರಾ. ೨–೬೫–೪೧).

[ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕರ್ಕರೇಟು (ನಾ). = ಕರೇಟು (೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕರೋಗ (ನಾ). ಏಡಿ ಹುಣ್ಣಿನ ರೋಗ; ಆರ್ಬುದರೋಗ; ಕ್ಯಾನ್ಸರು. [ಕರ್ಕ+ ರೋಗ]

ಕರ್ಕಲಗಿಡ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ (೫). [ಕರ್ಕಲ? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕರ್ಕಲು (ನಾ). ಕರಿದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕಾಯ್ಕೆಯವರು ಇರುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಲು ಗಿರ್ಕಲು ಮಾಡಬಾರದು (ಜಂಗಾಪ್ರ. ೧೯೯).

[ಕರ್ಕ + -ಳಲ್ಕು (< -ಕಲ್ಕ್)]

ಕರ್ಕವಾಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಕರ್ಕವಾಡವೆಂಬ ಊರಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಸೀರೆ: ಭುವನಕೋಶದ ಸೀರೆ ಶುಭ್ರ ಪಟ್ಟಾವೊಳಿ ನವರಂಗವು ಕರ್ಕವಾಡ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೨೩); ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ ಪೊಪ್ಪುಳಿ ಕರ್ಕವಾಡಗಳೆಂಬ ಸೀರೆಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಜ್ಜೆಯೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೧೯). [?]

ಕರ್ಕವೃತ್ತ (ನಾ). = ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ: ವಿಷುವವೃತ್ತದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ೨೩॥ ಅಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವರು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಥಾಕ್ರಮ ವಾಗಿ ಮಕರ ವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಕರ್ಕವೃತ್ತವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೦). 'ಮಕರವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕ$_2$ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಶ (ಗು). ೧. ಬಿರುಸಾದ; ಕಠಿಣವಾದ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಘಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರೋಧ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಇಂತೀ ನಿಹಿತಾಚಾರಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦-೩೭); ನಿನ್ನ ಪದ ತಳಕ್ಕೆ ಕೆಂದಾವರೆ ಕರ್ಕಶಂ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೯); ನುಡಿಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವೀಗಲಾದೊಡೆ ಮುಂದೆ ಲೇಸು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೮). (ನಾ). ೨. ಯಮ. ೩. ಎಲಹುರಿ ಅಥವಾ ಎಲಹೂಲಿಮರ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕತಕವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಶಕಾರಿ (ನಾ). ಕಠೋರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು: ಸುತ್ತಲು ಜಾರಿ ವರಿದನು ಕದನಲಂಪಟ ವೈರಿ ಕರ್ಕಶಕಾರಿ ಕಪಿಗಳ ಮಾರಿ ಇಂದ್ರಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಕಶಕಾರಿನ್]

ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿರುಸಾಗು; ಕಠೋರವಾಗು; ನಿಷ್ಠುರವಾಗು: ನೆಲೆಯ ಕಂಡಿಹೆನೆಂದು ಆವಾವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶಗೊಂಬವಂಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಎಂಬ ಭಾವ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೯-೩೧೨); ಕಾಮ ನೀ ಬಹಳ ಕರ್ಕಶಗೊಂಡು ಬಂದುದೇಕೆ (ಮೋಹತ. ೭-೨೨). [ಕರ್ಕಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕರ್ಕಶತೆ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕಠೋರತೆ: ಕರ್ವುನಕ್ಕಿಟ್ಟಳಮಪ್ಪ ಕರ್ಕಶತೆಯೆತ್ತಿದ ಕೆಚ್ಚಿನ ಡಂಗೆ ಭೀತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಿರ್ದನ ದೊರ್ವನಡುರ್ತು ಜಟ್ಟಿಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೦); ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಇತ್ತು; ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶತೆಯಿತ್ತು (ಕೊತಕಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕರ್ಕಶತಾ]

ಕರ್ಕಶಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಕಶಗೊಳ್ಳು; ಬಿರುಸಾಗು: "ಕಡ್ಡತೀತಿ - ಕರ್ಕಶಯಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೩). [ಕರ್ಕಶ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕರ್ಕಶಯೌವನ (ನಾ). = ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ: "ಕರ್ಕಶಯೌವನ - ಕಕ್ಕಸಜವ್ವನ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಕಶ + ಯೌವನ]

ಕರ್ಕಶಲೋಮ (ನಾ). ಒರಟು ಕೂದಲುಳ್ಳವನು: ನಿಡಿಯಂ ಕರ್ಕಶಲೋಮಂ . . . ಘಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೧). [ಕರ್ಕಶ + ಲೋಮ]

ಕರ್ಕಶವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಠಿನವಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಉಪ್ಪಿನ ಕಡಲ ತಡಿಯಲಿ ಪುಟ್ಟ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಗಳನೊಡಲಲಿ ಧರಿಸುವುದನುಳಿದು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೯); ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕರ್ಕಶವಡೆದ ವದನದ . . . ರಕ್ಕಸಸೇನೆ ನಿಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೧೬). [ಕರ್ಕಶ + ಪಡೆ$_1$]

ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿಣತೆ. ೨. ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವ ೧, ೨: ಕುಚಾಸನ್ನತೆ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿಯನಿತ್ತುದಾಗದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೪); ವಚನದೊಳಿಲ್ಲ ಪೆರ್ಮೊಲೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕರ್ಕಶವೃತ್ತಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೦೯). [ಕರ್ಕಶ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಕಶಾಂಗ (ನಾ). ಕಠಿನ ದೇಹ; ಬಿರುಸು ಮೈ: ಎಲೆಗೆ ಕಲುಮೈಯಾದೆ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೭). [ಕರ್ಕಶ + ಅಂಗ$_2$]

ಕರ್ಕಸ 'ಕಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಕರ್ಕಸೈಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕ್ರು(ಕೃ)ತ್ರಿಮಃ - ಅಟ್ಟುಪ್ಪು, ಚೀನಗರ್ಪುರ, ಕರ್ಕಸೈಲ" (ಓಷಧಿ. ೩೮). [?]

ಕರ್ಕಳ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಕುದುರೆ: "ತುರಗವರ್ಣಂ ಬಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕಳನಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರ]

ಕರ್ಕಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೫-೧೧೦೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕಶೃಂಗಿ: "ಷಟ್ಪದಿಕ-ಕರ್ಕಾಟಕ ಶೃಂಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩); ತಕ್ಕೋಲ, ಜಾಜಿಕಾಯಿ, ಮೆಂಥ್ಯ, ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ವರಹ ತೂಕವ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೫). [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಗೋಲದ ಮೇಲೆ ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಭಾವಿಸಲಾಗುವ ರೇಖೆ: ವಿಷುವದ್ರೇಖೆಗೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರೂವರೆ ಅಕ್ಷಾಂಶಭಾಗಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ೧೬೨೧॥ ಮೈಲು) ಕರ್ಕಾಟಕ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತವೂ . . . ಇವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೮). 'ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ವೃತ್ತ' ಪರಾ. [ಕರ್ಕಾಟಕ + ಸಂಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕರ್ಕಾಟಶೃಂಗಿ (ನಾ). = ಕರ್ಕಟಕ ಶೃಂಗಿ: "ಕುರುಟಗೆಗೆ ಕರ್ಕಾಟಶೃಂಗಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ದುಸ್ತಾಪಚತ್ವ, ಕರ್ಕಾಟಶೃಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೫೬). [ಕರ್ಕಾಟ$_0$ + ಶೃಂಗಿ]

ಕರ್ಕಾರು (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ, —ಕಾಯಿ: "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ವ] ರ್ಕಾರು ಕೂಷ್ಮಾಂಡವೆನೆ ಕುಂಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೫೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [?]

ಕರ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕರಾಶಿ: ದಿನನಾಥಂ ಮೇಷದೊಳ್ ಶೀತರುಚಿ ವೃಷಭದೊಳ್. . . ಧಿಷಣಂ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಸಂತಮಿಂತಿರ್ಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೬); ದಿನನಾಥಂ . . . ನಿಲೆ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಜನಪ್ರೇಷ್ಯಂ ಖಳಂ ದ್ರವ್ಯಹೀನನತಿಕ್ಲೇಶ ಪಥಶ್ರಮಾಕುಲನೆನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಜಾವನಿಗಾಲೆ, ಸಣ್ಣಸಲ್ಲೆ, ಕಾಯೋರಿ, ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ, ಕಾಡುಪತಂಗ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೯). [?]

ಕರ್ಕೇತನ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ರತ್ನ: ಪದ್ಮರಾಗ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಸಸ್ಯ ಕರ್ಕೇತನ ಇಂದ್ರನೀಲಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಅನರ್ಘ್ಯಮಪ್ಪ ಕಂಕಣಂಗಳುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೧೪); ಪವಳದೆಸೆವ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊಲೆ ಪೊನ್ನ ಪೊಸಜಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೧೮); ಇಂದ್ರನೀಲದ ಭದ್ರದೊಳಂ ಕರ್ಕೇತನದ ಜಾಳರಿಗೆಯೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ವ); ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕರ್ಕೇತನದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊಳಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೩೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೊಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕ್ರೌಂಚ (ಕಿ). [< ಕರಿದು + ಕೊಂಚೆ$_4$]

ಕರ್ಕೊಳ, ಕರ್ಕೊಳಿ, ಕರ್ಕೋಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧದ ಮರ; ಆ ಮರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಅಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೊಳ ಜಾತೀಫಲ . . . ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೪–೭೦ವ). **ಕರ್ಕೊಳಿ**: ಸಿರಿಸಂ ಪದಿಂಬು ಕರ್ಮರಬೆರಸು ಪಿಂಡೆ ಸಕ ಕರ್ಕೊಳಿ ತಿಲಕಂ ಬಿಲುವರ ನಿರುಪಂ ಬೀಡೆ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೩೪). **ಕರ್ಕೋಲ**: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಕ್ಕೋಲ]

ಕರ್ಕೊಳಿ 'ಕರ್ಕೊಳ' ನೋ.

ಕರ್ಕೋಟ (ನಾ). ೧. ಎಂಟು ಮಹಾಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೨. (ಆಲಂ) "ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೋಟಕ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಕೋಟ೧: ಅರಿದರಿದು ಕಾಯಲ್ಕೆ ಬಳಿಕೀ ವುರಗವಿದು ಕರ್ಕೋಟಕನ ಬಗೆ. (ಬಸಪು. ೪೬–೩೩); ಗುಳಿಕ ತಕ್ಷಕ ಶಂಖ ಕರ್ಕೋಟಕಾದಿ ಫಣಿಗಳ ತಂಡದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೩೨). ೨. ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಕರ್ಕೋಟಕನಾಡಿ, ಸಮರನಾಡಿ, ಸಂತೋಷನಾಡಿ – ಇಂತೀ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಶರಡ. ೪೮೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಕೋಟಕಿ (ನಾ). ಹಾಗಲ ಬಳ್ಳಿ: "ಹಾಗಲು ಪೀತಪುಷ್ಪ ಕರ್ಕೋಟಕಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೪). [?]

ಕರ್ಕೋಲ 'ಕರ್ಕೊಳ' ನೋ.

ಕರ್ಕೋಲಕ (ನಾ).=ಕರ್ಕೊಳ (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [<ಸಂ. ಕರ್ಕ್ಕೋಲಕ]

ಕರ್ಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕರಿಯಾವು: ಬೆಳ್ದಾವರೆ, ಕರ್ಗಂಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಗಂಟಿ$_1$]

ಕರ್ಗಂಡ 'ಕರ್ಕಂಡ' ನೋ.

ಕರ್ಗಡ 'ಕರ್ಕಂಡ' ನೋ.

ಕರ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ಗನೆ, ಕಗ್ಗನೆ, ಕಟ್ಗನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಗೆ; ಕರ್ರಗೆ: ಕರ್ಗನೆ ಕರ್ಗಿದ ಸಮದ ಗಜಘಟಾಟೋಪದ ನಡುವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೫ ವ); ಕಾಮನ ಸುಟ್ಟ ಕಾಡಿದೆನೆ ಕರ್ಗನೆ ಕನಿತುದು ಮಲದ ಮಸಿಯ ಮಣಕದಿನಂಗಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೮೬); ಆಶಾಮಂಡಲಂ ಕರ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಗ]ನೆ ಕವಿಯೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೨೯). **ಕಗ್ಗನೆ**: ನಿನ್ನ ಕಾವಿಗೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವದು ಕಗ್ಗನೇ ಸ್ನೇಹಲತೆ ಸಾಕು ಸರಿ (ಕರ್ಣಾಕ. ೪೧೭). △ **ಕಟ್ಗನೆ**: ಅಡರ್ದತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ ಕಟ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಗ]ನೆ ಕನಿಯೆ ಜಳಸ್ಪೀತ ಜೀಮೂತ ಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೪). [ಕರ್ಗು$_1$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕರ್ಗಲ್, ಕರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಕರ್ಗಲ್ಮಾರದುಸಲ್ಲು ಪೆರಿಯ ಆಲ × × × ವಾರಿ ಮರಳ್ಪುಣುಸೆ (ಎಕ. II, ೩೫–೬; ಸು. 800); ಬನ್ದು ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊಱಡಿಯುತ್ತರಸ್ಯಾನ್ ದಿಶಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦–೭೧; 900); ಕರ್ಗಲ್ಲೆನಿತು ಬೆಳ್ಪಾದೊಡಂ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಯುಮೇ ರತ್ನಮಾದೊಡೆ ಬೆಲೆಗೆಯ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೪೫). **ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲು**: ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲು ಬಡಗಣ ಸೀಮೆ ಬಿಳಿಯ ಕಲ್ಲುಂ ಮೂಡಣ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೫೧; 1029). [< ಕರಿದು + ಕಲ್$_3$]

ಕರ್ಗಲ್ಲಾಱ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಕರ್ಗ್ಗಲ್ಲಾಱದೆ ಅನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ್‌ಕೊಟ್ತಲೆಯ ಮುದುವುಣುಸೆ ಮಾಳ್ದೆಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೬; 738). [ಕರ್ಗ್ಗಲ್ + ?]

ಕರ್ಗಲ್ಲು 'ಕರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ, ಕಗ್ಗತ್ತಲ್, ಕಗ್ಗತ್ತಲು, ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗತ್ತಲೆ, ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ, ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ. **ಕಗ್ಗತ್ತಲ್**: ಲೆಕ್ಕಿಸದೇನನು ನುಗ್ಗಿದ ನಾತನು ಕಗ್ಗತ್ತಲ್ಗಬ್ಬವ ಸೀಳಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೭೩–೬೮). **ಕಗ್ಗತ್ತಲು**: ಜಗವೆ ಕಗ್ಗತ್ತಲು ನನಗವಳಿಂದಿಲ್ಲದಿರಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೦–೩೭); ಕಗ್ಗತ್ತಲಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಎಂತಹರಾದರೂ ಹೆದರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೬); ಈ ಕಗ್ಗತ್ತಲಲ್ಲಿ, ಈ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೋಡಿದರೆ ದೋಣಿಗಳ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಲಪಿಶಾಚಿಗಳು (ಅರ್ಯಕ. ೪೭). **ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ**: ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಬಲುಗಂಡಿಯಲಿ ಸಿಲುಕಿತು ಕಂಗಳಂಗವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೬); ಕರೆದಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೌಳಿಕವ (ಮೋಹತ. ೩೧–೧೨); ಭೂತಪಿಶಾಚಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಕೇಳದ ಮಕ್ಕಳು ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಏಕೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ? (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೭); ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರಡಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹರಟುತ್ತಾನೆ (ಪುನರು. ೨೨೧). **ಕರ್ಗತ್ತಲೆ**: ಸವೆಯದ ಕರ್ಗತ್ತಲೆಯ ತುಂಬಿದಳು ಹುಣ್ಣವೆಯ ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ ಕಿಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೯–೮). **ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ**: ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಱುವ ಘನ ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೧೭). **ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ**: ಕಡು ಮುನಿಸಂ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಗಳ್ತಲೆ]ಯಂ ಕಾಱುವ ಘನಮಾರ್ಗಣಮಂ ಬಿಡುವೆಂ (ಜಯಕಾ. ೭–೧೭); ಅಳುಂಬಮಾದ ಕಳ್ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಯಾದವ. ೩–೭೧ ವ). [< ಕರಿದು + ಕಟ್ತಲೆ]

ಕರ್ಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡರ ಕಲ್ಲಮನೂರ್ಗ್ಗಾಮು[ಣ್ಡುಗೆ]ಯ್ಯೆ (ಕಇ. I, ೧೪–೫; ಸು. 866). [< ಕರಿದು + ಗಾಮುಂಡ]

ಕರ್ಗು$_1$, ಕಂಗು$_1$, ಕಗ್ಗು$_1$, ಕರುಗು$_1$, ಕಳ್ಗು, ಕಟ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಂದು; ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪಿಡು: ಪಯೋಧರಂಗಳ ತುದಿ ಕರ್ಗಿ ತೋಱುತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕರ್ಗಿದ ಕುರುಳ್ ಕೊಂಕಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೪); ತೆರಳ್ದ ಮೊಗಂ ಕರ್ಗಿದ ಭಾಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೪); ಮುಗಿಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡಿರ್ಪೊಡಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೮–೬೧). **ಕಂಗು$_1$**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್). **ಕಗ್ಗು$_1$**: ಮೊಗಮೆಲ್ಲಂ ಕರಿಂಕುವರಿದಂತೆ ಕಗ್ಗಿಯುಂ ಕುಸಿಯ ತೆಗೆದ ತಲೆಯಂತೆ ಕುಂಡೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೨೩೨ ಅಡಿಟಿ); ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮರ್ಕೆವೆತ್ತ ಕತ್ತಳಮೆನಿಸಿತ್ತು ಪುತ್ತಗಳ ಪೆಯ್ಯ ಮಲಂ ಮಲಧಾರಿದೇವರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೯–೧೨; 1093); ಆ ಸಿಂಗ ದುರುರವಕೊಡಲುಬ್ಬಿ ಬಿರಿಯಲು ವಾಸುಗಿಗಟ್ಟ ಕೊಳ್ಮುಱಿದು ಘಾಸಿಯಾಗುತಲಾನ್ ಮೊಗದ ಕಗ್ಗಿದ್ದ ಕೈಲಾಸದ ಗುಹೆಯನೆಯ್ದುದುದು (ವರ್ಧಡ. ೪–೩೬). **ಕರುಗು$_1$**: ಆರು ನೀವೀ ಕರುಗಿ ಮೊರೆಯುವ ನೀರ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು (ಇಂನೀತ. ೬೬–೫). △ **ಕಳ್ಗು**: ಅದಿರ್ವಪುರ್ವಿನಿಂದಲೂ ಕಳ್ಗಿದ ಮೋಱೆಯಿಂದಲೂ ಅಬ್ಬರಿಸುತ (ಕಗವಿ. ೯೫–೫). △ **ಕಟ್ಗು$_1$**: "ಕಟ್ಗು – ಕಾರ್ಷ್ಣೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾನಾಗಂಗಳ್ ವಿಷಂ ಬೆರಸು ಸುಯ್ದ ಸುಯ್ಯ ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಟ್ಗಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ ೫–೧೦೩ವ); ಕುವಲಯ ವನರುಚಿಯಿಂ ಜಾಹ್ನವಿಯ ಜಳಂ ಕರಮೆ ಕಟ್ಗಿ ತೋಱುದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೯); ನೆರೆದ ಮುಗಿಲ್ ಕಲಕುವುದನೀಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮನಂ ಕಲಂಕಿ ಕಟ್ಗಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪–೯).

ಕರ್ಗಿಕೊಳ್ = ಬಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡು; ಕಂಗು: ಉಮ್ಮಳಿಸಿದವೊಲ್ ಕರ್ಗಿಕೊಂಡುವವಱ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೨೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕರಿಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕಗ್ಗು, ಕ್ರಾಗು]

ಕರ್ಗು$_3$ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ; "ಕರ್ಪು" (ಚಾಮು. ೬. I, ೩೮) [< ಕರ್ಗು$_1$]

ಕರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕುಡಿ; ಕರಿಕಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ: ಹೂವಿನ ಮುಗುಳರಳ್ವುವು ಕರ್ಗುಡಿಯಾಯ್ತು ದೀಪಿಗೆ ಬೆಳ್ಗಿಂಗಳದ (ಗೋಮುಪ್ರ. ೧೩-೩೮). [< ಕರಿದು + ಕುಡಿ$_3$]

ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). (ಅರಾ) ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಕರ್ಗುಡಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗಲು (ಕಷಾ). [ಕರ್ಗುಡಿ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಪ್ಪು+ಲೆ)]

ಕರ್ಗುಡಿವಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಕುಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; (ದೀಪದ) ಕುಡಿ ಕಪ್ಪಾಗು, —ಕರಿಕಾಗು: ಮಯ್ಯರಿಸನಂ ಕಂಪೋಡಿತೀ ದೆಂದ ದೀಪಿಕೆಯುಂ ಕರ್ಗುಡಿವಟ್ಟುದೆನ್ನಿಯನಿನ್ನುಂ ಬಾರನೀ ರೇ (ಲೀಲಾವ. ೩-೪೨). [ಕರ್ಗುಡಿ + ಪಡು$_1$]

ಕರ್ಗುಱುಕೆ, ಕರ್ಗ್ಗುಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಅಥವಾ ಪಾಳ್ಯದ ಹೆಸರು (?): ಕೋಟೆಯ ಸ್ಪೆರೆತ್ತ ಕರ್ಗುಱುಕೆಯ ತೆಂಕಲು ಬಿಟ್ಟ [ದು]ಕೆಯಮಸ್ತ್ರರು ೨೩೦ (ಸೌ ೩ ೩. VIII, ೩೩೪-೧೯ ; 1099). **ಕರ್ಗ್ಗುಱುಕೆ**: ಊರಿಂ ಮೂಡಱ ಕರ್ಗ್ಗುಱುಕೆಯಂ ಮೂಡಲು-ಮುತ್ತಲು ಮೂಱಲು (ಸೌ೩೩. IX-i, ೩೮೯-೮೮ ; 1147). [< ಕರಿದು + ಕುಱುಕ್ಕೆ (< ಕುಱುಕು)]

ಕರ್ಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ದಟ್ಟ ಕೆಂಪು: ಈಮೇಗಱ್ಯುಗಂದುದುಪ್ಪುಳಾ ಕರ್ಗೆಂಪಿನ ದೀರವಣ್ಣ (ಮು೦ತ್ರ ಕ. ೯೨-೧೩). [ಕರಿದು + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕರ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಗೆರೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೇಖೆ: ಕಾಮೋಜ ಪಿಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಗಜ್ಜೀರಿಯಂತೆ ರೋಮಾಳಿ ನಸು ಪರ್ಬತೊಡಲ (ಮೋಹಶ. ೨೬-೨೧). [< ಕರಿದು + ಗೆರೆ]

ಕರ್ಗೆಜ್ಜೀ, ಕರ್ಗ್ಗೆರೆ, ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೀ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಱ್ಕಣ ಕರ್ನಾಟೋದಂ ಪಱ್ಪಾಸಿದ ಕಲ್ಲಿನಮಸ್ತೆ ಪಾಯೆ ಕನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸೀಮೆಯೆಸೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿ (ಎಳ. III, ಸಂಜಸ. ೨೩೯-೯೪ ; 904). **ಕರ್ಗ್ಗೆರೆ**: ಕರ್ಗ್ಗೆರೆಯ ತೊಟ್ಟಿದ ಸಿಜ್ಜೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಗ್ರಾಮದ ತಿಲಾಶಾಸನದ ಶ್ರೀಮಂತೆಂದರೆ (ಎಳ. XII, ಶುಚಿಗ. ೪೩-೧೧; 1664). **ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೆ**: ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಬಿಟ್ಟ ನಸ್ರತಿಮಲ್ಲಂ ಸವಣೇಱಬೆಳ್ಳ ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೆಯುಮಂ ಕಲ್ಪಾಪ್ತರಂ ಸಲ್ವಿನಂ (ಎಳ. II, ೩೪೦-೪೧ ; ಸು. 1175); ನಿರಂಜನ ಗಱೇಶ್ವರಂ ಹರುಷದಿಂದೆಱಗಿದು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನಾಮವನಾಂ ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೆಯ ತೋಟಕ್ಕೆದಿ (ಚಿಬಸ. ೬೩-೮೪); ಕರ್ಗ್ಗೆಜ್ಜೆಯ ಪುತ್ರದಲಿ ಸ್ವರ್ಗವಜ್ಜೆಯಲು ನೆಲಸಿ (ಮಡಿಕ್ಕಾ. IV, ೧೧೧ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಕೃತಿವಿ). [< ಕರಿದು + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಕರ್ಗೊತ್ತಿಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡಲ್ಯಾತಲಿ ಪೆರ್ವ್ಕಳ್ಕಮೀ ತೆಂಕಯ್ಕರ್ಗೊತ್ತಿಗೂಡಲ ಪಳ್ಳಮೀ ಪಡುವಾಯ್ ಪೆರ್ಗೊಲ್ಲಿಯೆ (ಎಳ. V, ಪೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೫ ; ಸು. 750). [?]

ಕರ್ಗೊರಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕರ್ಗೂರಳನ ಭಗವಾ ಚತಸುಮನೋಮಾರ್ಗಣಂ . . . ಪೊಗಳ್ದಂ (ಉಡ್ಡಣೇ. ೩-೨೨). [< ಕರಿದು + ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + –ಅ್]

ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ, ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕೊಳ್ಳಿ; ಸುಟ್ಟು ಕಪ್ಪಾದ ಕೊಳ್ಳಿ: ಗುಹಂ ಕಾಯ್ದು ಟ್ಟಿದಂ ಕಕ್ಷಯ ನಿಡಿಯೊಳೆ ಕರ್ಗೊಳ್ಳಿಯೊಲ್ ಬೀಳ್ ದರ್ಪಂ ನಿಗೆಲ್ದುಂಕಾರದಿಂ ಜಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡಪಿದಂ ಕೈಟ್ಟ ನಾಹ್ವಾನಮಗ್ರಂ (ಜಗ ವಿ. ೧೯-೪೧).

ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ: ಅಳಿಯದಿರಲು ರಾಸಿ ಮೂಗುಗೋಗರಿಲೆ ಕರಿಕೊಳ್ಳಿ ಕಂದಲಲೆ ಕೇಸುರಿ (ಅರ್ಥಪ್ರ. ೫-೨೨). **ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ**: ಬಿಸಲ ಬೆಂಕಯಿಂ ಹೊಗೆದಿಟ್ಟು ತರುಬಳಕರಳ್ದುದು ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಕಾಯ್ವುಣ್ಣೆ (ಗಿರಿ. ೯-೩೬ ಪ); ಗಳಗಳನೆ ಮುನ್ನ ಬೆಂದುಳಿದರ್ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಗಳನೆಲ್ಲವಂ ಸಿಡುಗಿ ತಂದೊಟ್ಟ (ಹಹಕಾ.೧೯-೬೫); ಅರಿವೆಂದುಳಿದ ಕರಿಗೊಳ್ಳಿಯಂ ಕಂಡೆವಡೆ (ಧರ್ಮಪ.೪-೧೬ ಪ). [< ಕರಿದು + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕರ್ಗೊರಡಗ (ನಾ). "ಕರಿಯ ಮೊಗ, ಮುಸು, ಸಿಂಗಳೀಕ" (ಪ್ರ�ಳಿಗ್ನಾ). [< ಕರಿದು + ಕೋಡಗ]

ಕರ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾನು: ಕಾರವಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಚೆ ಯೆಂಬ ಜಾತಿಯನ್ನು (ಮಿನನ್ನು) ಕೊಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ (ಕಳಾಗ. ೬೭). [?]

ಕರ್ಚೆರೆ (ನಾ). "ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಚಭಾ. ೪೩೮): ನಡು ಪುರ ಬೆನ್ ಬುಜ ತೊಳಲು ಕರ್ಚರೆ[ಜಾತಾಂ. ಜಘಡಿ, ಜಘರೆ] ಮುಮ್ಮುಖ ಮುಸುಂಬು ಮೂಗು . . . ಎಂಬೆಡೆಯನೆ ನಟ್ಟುವುರ್ಮುವು ನೇರ್ಮುವು ಸೀಳ್ವುವು ಪಾರ್ಥನಂಬುಗಳ್ (ಪಂ ಪಕಾ. ೧೧-೧೩೬). 'ಕರ್ಜಱೆ' ಪರಾ. [?]

ಕರ್ಚೆ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ; ಕರಿಕೆ: ಅವ್ವೆ ಕರ್ಚ ಮಗಳು ಬಿಳ್ಪ, ಮಗಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳು ಕರತಿಂಳ್ (ಗಾದೆ). [< ಕರಿದು + –ಚಿ$_1$]

ಕರ್ಚ್ಯೆ (ನಾ). ಉಶ್ತ ಮವಲ್ಲದ್ದು; ಉಶ್ಕವಲ್ಲದ್ದು; ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದದ್ದು; ನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತಹುದು; ಬೆಲ್ಲರೆ.

ಕರ್ಚಿಯೆಲೆ = ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಎಲೆ. ೨. ಇಪ್ಪೇಟಾಟದಲ್ಲಿ ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಎಲೆ. **ಕರ್ಚಿಅಡಕೆ** = ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಡಕೆ. [← ಮರಾ. ಖರ್ಚಿ]

ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಚಿಸು$_1$, ಕಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಸು: ಒಂದು ದಕ್ಕಂ ತಂದದೆಱೆದು ಕರ್ಚಿಯುಮಂ ತಾವದನಿ ಕರ್ಚಿ ನಡುವೆಯಾವೆಯಂ ಕರ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೬-೧೫೨). **ಕಚ್ಚಿಸು**: ೧. ಮಹಾಸುರದ ಫಣಿಗಳಲಿ ಕಚ್ಚಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೧೬-೩೩). ೨. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಹೊತ್ತಿಸು: ಮೇಣದ ಬತ್ತಿಯನ್ನೂ ದೀಪದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆದು ದೀಪವನ್ನು ಕಚ್ಚಿಸಿದನು (ವಿಕಾಪ. ೧೩೩). [ಕರ್ಚು$_1$ + –ಇಸು$_5$]

ಕರ್ಚಿಸ್ಕು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸೆ; ತೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪ್ರಿಯ ಸಖಿಯಿಸಿದ ಮಡಲೇಟಿಯೆಂಬಂಳಂ ನೃಪನ ಇಲ್ಲಕಂ ಕರ್ಚಿಸಿದರ್ (ಇಂದಂಲಾ. ೪೭). [ಕರ್ಚು$_1$ (< ಕಜ್ಜು) + –ಇಸ್ಕು$_2$]

ಕರ್ಚು$_1$, ಕಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿ, —ಕಡಿ: "ಕರ್ಚು-ಪಾಡನೇ, ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೇ, ತಂಡುಲ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಕೊಲ್ಲಂ ಬಿಸುರಾಂಬುಧಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕರ್ಚೀಲು ಪುತ್ತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೯); ಕೀಲು ಕರ್ಚಿ ದಿಂಡುಮಗುಬ್ಬು ಕೆಡೆವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳು (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೧೧೩ ಪ); ಏಳ್ವರೊಡೆದೊಂದು ಮಿನಂ ಕರ್ಚಿಕೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೪-೧೪); ಕೇದಗೆಯೆಸಱೆಸಱಂ ಕರ್ಚಿ ಪಾಱಿತ್ತೊ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೩೩). ೨. ಮೆದ್ದಿಸು; ಜುಂಬಿಸು: ತೊಡೆಯನೆಱೆಸಿ ಕೊಂಡು ಕಡಪಂ ಕರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೪೧); ಕಪೋಲಮಂ ಕರ್ಚುವನುರ್ಚುವಂ (ಉಡ್ಡಟ. ೧೧-೨). ಕಚ್ಚು$_2$: ೧. ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳ ವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಜ್ಜಂತಿರೆ ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ಪಿಲ್ಕಳ್ಳುಬದ ರಾಹುವಂ ನೆಱೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೩ ಉದ್ರಪ್ರ); ಮಾಡಿಗನಂತೆ ಬಾರೆಕ್ಕುವರ್ ನಾಯಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ತೆಗೆವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩);

ಹುಲಿ ಕರಡಿಗಳು ಕಚ್ಚಿ ನೊಂದನೋ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೬೪). ೩. (ಅಲಂ) ಬಾಧೆ ಪಡು; ನೋಯು: ತಲೆಯ ಕೂಲೆ ಏರಿದಕ್ಕುಂ ವುಬ್ಬ ಸಂಬನುಗುಂ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಚ್ಚುಗುಂ ಮೈ ನಿಗುರುಗುಂ (ಜಾಲಚಿ.೧೬೨–೧೪). ೪. (ಅಲಂ) ಬಾಧಿಸು; ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿ ಚಳಿಯು ಕಚ್ಚಯು (ಅಪೇಕ. ೧೬–೧೪). ೫. (ಮೈಗೆ) ಅಂಟು ಸೋರ್ದು — ಇಳಿ: ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಲಾಕಿಯಿಂದ ಹಾಕಿದ್ದಿರೆ ಕಚ್ಚುತ್ತದೆ (ರಚಿ).

[ದೇ. ಕಮಿ. ಕಚ್ಚು; ತುಳು. ತುಚ್ಚು; ಕೊಲಾ. ಪರ್ಜ. ಕಚ್ಚ್; ಗಡಬ. ಕಚ್ಚ್, ಕಸ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಸ್‌ಪಾನಾ; ಕುಇ. ಕಚ್ಚ್; ಕುವಿ. ಕಚಲ್]

ಕರ್ಚು೩ 'ಕಚ್ಚು' ನೋ.

ಕರ್ಚು೪, ಕರ್ಚ್ಚು೪ (ನಾ). ೧. ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ: ಸಟ್ಟ ಯರ್ಗ್ಗೇ ಸಾನಿಧ್ಯದಲ್ ಸಪ್ತಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಬಚ್ಚಾಗಿ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೬ : ೧೦೭). ೨. ಪಾದತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ: "ಅಲುಂಬು ಕರ್ಚಿನ್ನೆ ಕಾಲಿಸುವಕಂ" (ಕವಂಂ. ೧೦೬). ೩. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಕಲಗಚ್ಚು: "ಕರ್ಚು – ಪಾದನೀ. ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆ, ಕಂಡುಂಬ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಜಲೇ ಚ" (ಕಮಥಾ). **ಕರ್ಚ್ಚು೩**: ೩. ಅಮ್ಮತವಳ್ಳಿ ಕೊಡತಿಯಂಬಳಿಯು ಅಪ್ಪಮುಮಳ ಇವಂ ಕಷಾಯಮಾಡಿ ಕೂಡಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚಿಂದಿಪ್ಪುದು (ಅಶ್ವಚಿ. ೯೫–೩). ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಹಾಲು ದೊರೆಯದ ಮೂಲಕ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಚ್ಚನ್ನು ಕುಡಿದು ಕುಣದಾಡಿದಂತೆ (ಭಂಹಿಂ. ೧೧೫); ಗುರು ಹಾಲು ಇಲ್ಲದ ಪಾಡಿಗೆ ಕಚ್ಚು ಕುಡಿಸಿದ (ಮಂಕಮ. ೪೫). [< ಕಚ್ಚು]

ಕರ್ಚು೯, ಖರ್ಚು (ನಾ). ವೆಚ್ಚ; ವ್ಯಯ: ಲಕ್ಷಣ ಕರ್ಚಿನ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಏದು ಲಕ್ಷ ಡಂಗಳ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೪೦); ಈ ಪಾಠ್ಠಿ ದಾರಿಯ ಕರ್ಚಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು... ಹೊರಟನು (ಪ್ರವಾಸಾ. II, ೩); ಪ್ರಯಾಣದ ಕರ್ಚನ್ನು ಕೊಡಲು ನಮ್ಮ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಕುಚಿ.ಕು. ೯೬). **ಖರ್ಚು**: ಆದರ ಖರ್ಚು ೪೦ ರೂಪಾಯಿ (ಎಇ. IX, ಶಾಸನ. ೯೦–೫೨ : ೧೭೦೦); ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವರ ಖರ್ಚನ್ನು ಧರ್ಮಾದಿಯೇ ವಹಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕುಚಿ.ಕ. ೩೧); ಅಲಸ್ಯದವನಿಗೆ ಎರಡು ಕೆಲಸ, ಲೋಭಿಗೆ ಮೂರು ಖರ್ಚು (ಗಾದೆ).

[← ಆರ. ಪಾರ. ಮರಾ. ಖರ್ಚ್]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು; "ಸೂಜಿಗಲ್ಲು" (ಕಮದ. ಪ. ೨೦೬): ಸುರ್ಗುಂಗರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್, ಚುರ್ಗುಂಗೊಳ್ಳಿ (ಕಮದ. ಪ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು೧ + ಕಲ್ಲ್೩]

ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲ (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಕೆನ್ನೆ: ಸುರ್ಗುಂಗರುಳ್, ಕರ್ಚುಂಗಲ್ಲುಂ, ಚುರ್ಗುಂಗೊಳ್ಳಿಳ್ (ಕಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕರ್ಚು೧ + ಗಲ್ಲ]

ಕರ್ಚುನೀರ್, ಕಚ್ಚುನೀರು (ನಾ). ೧. ತೊಳೆದ ನೀರು; ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರು: ಸಾಗ್ರಾಮದೊಂದು ಕರ್ಚುನೀರಂ ಪರಿಶುದ್ಧ ನಾಡೊಡಲವಂ ಕಿಟ್ಟದಿರಂ (ರಾ ಮಾ ಕ್ಷ. ೧೦–೩೧). ಕೆಚ್ಚುನೀರು: ೨. ಕಲಗಚ್ಚು: ಅವುಗಳಿಗೆ ಏತ್ತಿದ್ದೂಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಳಿನೀರನ್ನು ಕಚ್ಚುನೀರನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಬೇಕು (ಗೃಹಪ್ರ. ೧೯೨).

[ಕರ್ಚು೩ (< ಕಚ್ಚು) + ನೀರ್]

ಕರ್ಚುರ 'ಕಚ್ಚೂರ' ನೋ.

ಕರ್ಚೂರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕರ್ಚೋರ. ೨. ಜಿನ್ನ; "ಭಂಗಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೩). ೩. "ಅಂಬೀಹಳದಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಚೂರಕೆ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಚೂರದ ಗಿಡ. ೨. ಅರಿಸಿನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಜರಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಪೀತಕಂದಂ – ಕರ್ಜರಿ ಗೆಡ್ಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೯). [ಕರ್ಜರಿ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕರ್ಜಾಜಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ನಖಮೊಳ್ ಸೂಜಿಯುಂ ಪಿಪ್ಪಿಯುಂ ಜಾತಮೊಳ್ಳಗಂಗಟ್ಟಿಯುಂ ಕರ್ಜಾಜಿಯನೂಜಿಯುಂ ಮೂಡಾಗಟ್ಟಿಜಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦೩). 'ಕರ್ಜಾರೆ' ಪರಾ. [?]

ಕರ್ಜಾಲಿ, ಕರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಜಾಲಿ ಗಿಡ: ಗಂಟುತುಂಬಿ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ಮೃಚಿಗ. ೫೦–೧೦೧೧). ಕರಿಜಾಲಿ: (೬).

[< ಕರಿಯ + ಜಾಲಿ]

ಕರ್ಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ನಖನಖವಲೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ... ಬೆಮ್ಮಾಲಲ, ಕರ್ಜಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೊದೆಗಳು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು (ಮಲಪ್ರ. ೫೩೨). [?]

ಕರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಕರ್ಜಿಗಿ, ಕರಿಜಿಗಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಗಿಡಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ; ಜಿಗಿ ಅಂಟುವ ರೋಗ. ಕರಿಜಿಗಿ: ಕಂಚಿಗಿ ಬಿದ್ದು ಈ ವರ್ಷದ ಹತ್ತಿ ಪೀಳಿಗೆ ಹಾಳಾಯಿತು (ರಚಿ). [< ಕರಿದು + ಜಿಗ್ಗಿ]

ಕರ್ಜೀರಿಗೆ 'ಕಡಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಜೂರ, ಕಜೂರ, ಕಜ್ಜುರ, ಕಜ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಜೂರವೃಕ್ಷ; ಉತ್ತುತ್ತೆಯ ಗಿಡ: ಬಾಲೆಯ ಕರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಯ ಕಮ್ಮಲದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೫೧); ತಡನು ತಡನಿ ಕುರಿಂಜಿ ಕ[ರ್ಜೂರಾ. ಖ]ರ್ಜೂರ (ತೊಡರ್ಕಾ. ೬–೧–೩೬). ೨. ಖರ್ಜೂರದ ಹಣ್ಣು; ಉತ್ತುತ್ತೆ. **ಕರ್ಜೂರ**: ೧. (೨). **ಕಜ್ಜುರ**: ೧. ಕಜ್ಜುರ ಕಳ್ಳ ಕಡವ ಮೊಳಗು ನವಿಲ್ತಕ್ಕೆ ಗರಳ ಸಸ ನೆಸಲವಳಿಗೆ ವೆಜ್ಜಗೊಡದೆ ಬೆರಿದರ್ (ಜಯಾಂ. ೧೫–೨೪). **ಕಜ್ಜೂರ**: ೨. ನನಗೆ ಮತ್ತು ಪಚ್ಚಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪ ಕಜ್ಜೂರ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು (ಮಂದಿಮ. ೧೩೯). 'ಖರ್ಜೂರ' ಪರಾ.

[ಪ್ರಾ. ಖಜ್ಜೂರ (< ಸಂ. ಖರ್ಜೂರ)]

ಕರ್ಜೆಡಿ (ನಾ). ಕೆಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಕುಕಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿಸಂಪತ್ತಿಯಂತು ಕರ್ಜೆಡಿಯ ಹಿಂಟಿಯನ್ನೀ ತಲೆಗೆ ತುರುಕಿರುವನು (ಮಂತ್ರಕ. ೯೯–೧೬). [< ಕರುಪು + ಜೇಡಿ]

ಕರ್ಣ೩, 'ಕರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕರ್ಣ೨ (ನಾ). ೧. ಕೆವಿ: "ಕರ್ಣ, ಶ್ರೋತ್ರಂ, ... ಶ್ರವಣಂ – ಈ ೫ ಕೆವಿ" (ಶಲಾಮು. ೧೫–೬೬೩); ಪಸುಕ್ಷೇಡಣಾಲೋಚಾಂತಂಬರ ಮಳಿ ಬಳಿಯೆ ಬಳಿಸೆಳಮದೋರಂತೆ ಜನ[ರಗಳ್] ಕರ್ಣಾಪಾಂತ ದೊಳೊರೆದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಣನೆಂಬನುಮಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೯೨). ೨. ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ. 'ಕರ್ಣಧಾರ' ಪರಾ. ೩. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಕುಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗ: ನೆನೆಯುತಿರಲ್ಕೂ ಭಾರತಮೊಳಂ ಪೆಜ ರಾರುಮನೊಂದೆ ಚತ್ತದಿಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೧೬). ೪. (ಅಲಂ) ದಾನಶೂರ; ದಾನವೀರ. ೫. [ಗಣಿತ] ಬಹುಭುಜಾಕೃತಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡು ಅಪಾರ್ಶ್ವಕೋನ ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಸರಳರೇಖೆ; ಮೂಲಲೆಗೆರೆ: ಇಷ್ಟಕೋಣ ತ್ರಿಕೋಣ ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣದ ವರ್ಗವು ಬೇರೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವರೇಖೆಗಳ ವರ್ಗಗಳ ಮೊತ್ತಗೆ ಸಮವಾಗಿರುವುದು (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೮೪); ಈ ನೇಯ್ಗೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವೇನೆಂದರೆ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಲೆಯವರೆಗೂ ಕಾಣುವ ಕರ್ಣ ಅಥವಾ ಗೆರೆ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). ೬. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮಳಾಂಘ್ರಿ ... ಬಾಹು ಕವಿಗಳೆರಡಱ ನಾಮಂ" (ವೃತ್ತಸಾ. ೯–೨). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಕಟುಕ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಕಹಿಯಾದ; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದ: ಅನಂತವೀರ್ಯನ ದೃಪ್ತೋದಾತ್ತ ಕರ್ಣಕಟುಕ ವಚೋನಿಚಯ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನೆಱನನುರ್ಚೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೨ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಟುಕ$_1$ (< ಕಡಿಕ$_2$)]

ಕರ್ಣಕಠೋರ (ನಾ). ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಠೋರವಾದುದು: ಕದನಕ್ಕೆ ಬಲವನೊಡ್ಡೆಂಬರವಂ ಸಡಗರದಿಂದೆಡೆವಿಡಿದುಗ್ಗಡಮಾದುದು ವೈರಿಭೂಪ ಕರ್ಣಕಠೋರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೩೦); ಅದರ ಖುರಪುಟ ಧ್ವನಿ ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕಠೋರ]

ಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಂಡಲ]

ಕರ್ಣಕುಲಿ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಗಳ ಕಿವಿಯ ಮುಂದಣ ರೇಖೆ: "ಕಿವಿಗಳ ಮುಂದಣ ರೇಖೆಗೆ ಸವನಿಕು ತಾಂ ಕರ್ಣಕುಲಿಯು ಮೆಂಬೀ ಪೆಸರುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೨೨). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಕುಲಿ ?]

ಕರ್ಣಕೋಟರ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಂಧ್ರ: ವಿಗಡ ಮೂದಲೆಗಳ ಮಹಾಧ್ವನಿ ಬಗಿದುದೈ ತಾವರೆಯ ತನಯನ ಕರ್ಣಕೋಟರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪); ದೇವರನಾಡಿದ ಪರುಷತರ ವಾಕ್ಯಮಾರ್ಗಣಂ ಕರ್ಣಕೋಟರಮಂ ನಾಂಟೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೭).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಕೋಟರ]

ಕರ್ಣಗತ (ಗು). ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕೇಳಿದ.
ಕರ್ಣಗತಮಾಡು = ತಿಳಿಸು (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಗತ]

ಕರ್ಣಚಾಲನ (ನಾ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ: ನೆಡಪಿ ಭರಿಕೈಯನಬ್ದಾಂಬುಗಳಂ ಬರೆ ಪೀರ್ದು ಕರ್ಣಚಾಲನದಿನವಂ ಮಿಗೆ ಪರಿಯಿಪ ಮದಕರಿಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೭೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಚಾಲನ]

ಕರ್ಣಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೊಯ್ಯುವುದು. ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಆಕೃತಿಯ ಹೆಸರು (ಪಾರಿನಿ. ೧೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಛೇದ]

ಕರ್ಣಜ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ. ೨. ಕರ್ಣನ ಮಗ; ವೃಷಸೇನ: ಚಿಗಿದನಾಗಸಕೆ . . . ಮೇಘನಾದಂ ಭೀಮಕರ್ಣಜರ್ ಬೆಜಗಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೨).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಣಜಪ (ನಾ). ಚಾಡಿ ಮಾತು; ಕೊಂಡೆಯ ನುಡಿ: ಶಾರ್ಙ್ಗಧರನುಮಾ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗಮುಂ ನೋಡಿ ರಾಗಿಸಿ ಕರ್ಣಜಪದೊಳ್ ಮೂರ್ಛಾವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಜಪ]

ಕರ್ಣಜಲೌಕೆ (ನಾ). ನೂರಾರು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಜರಿ; ಶತಪಾದಿ; ಲಕ್ಷ್ಮೀಚೇಳು. [ಸಂ. ಕರ್ಣಜಲೌಕಾ]

ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳದೆ) ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳು . . . ಕರ್ಣಜಾಪ್ಯ ಮಂತ್ರಂ ಶಿವಗತಿಗೆ ಕಾರಣಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣತಾಟಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಕಿವಿಯ ಓಲೆ: ಈ ಕಂಠಸೂತ್ರಮಿಾ ಕರ್ಣತಾಟಂಕಮಿಾ ಶ್ರೀಕರಂ ನಿಜಜನನಿಗೇಕೆಂದು ಬಿಡಿಸಿದೈ ಸಾಕಿನ್ನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೫೫).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಟಂಕ]

ಕರ್ಣತಾಡನ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ತಗಲುವುದು: ಅದೇ ನುಡಿ ಅನ್ಯರ ಬಾಯಿಂದ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಕರ್ಣತಾಡನ ಮಾಡಿದಾಗಲೇ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೩೬).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಡನ]

ಕರ್ಣತಾಳ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಚಾಲನ: ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳ ಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೧). ೨. ತಾಳದಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಿವಿ: ಮದಭೃಂಗಮಾಲೆಯಂ ಕೆದಱುತೆ ಕರ್ಣತಾ[ಪಾಠಾಂ. ವಾ] ಳದೆಲರಿಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೪೧); ನಿಟಲವಲ್ಲಿದು ಪಾಸಱೆ ಕರ್ಣತಾಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಮಲ್ಲಿದು ಚಲಪಕ್ಷಸಂಹತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೯).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ತಾಳ$_4$ (= ತಾಲ$_3$)]

ಕರ್ಣದೂಷಿಕೆ (ನಾ). "ಕುದುರೆಯ ರೋಗ ವಿಶೇಷ" (ಪಂರಾಮಾ. ಕೋಶ): ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ[ಪಾಠಾಂ. ದಂತ]ದೂಷಿಕೆ ರಥಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲ್ ಭಟಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೆಂಡದ ಮಱೆಯೆಂಬಿನಂ ಕಱೆದನಂಬಿನಂ ಪೆರ್ಮಱೆಯಂ ಹಲಾಯುಧಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೬೬). [ಸಂ. ಕರ್ಣದೂಷಿಕಾ]

ಕರ್ಣಧಾರ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚುಕ್ಕಾಣಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಹಡಗಿನ ನಾವಿಕ: ಅತಿರಥಮಥನಂ ಕರ್ಣಧಾರನಲ್ಲನೆ ಕರ್ಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೦); ಬಹಿತ್ರದಂತಿರೆಸೆದಿರ್ದ್ದಂ ಸೇಷಂ . . . ಕರ್ಣಧಾರನ ವೊಲಿರ್ದ್ದಂ ಪುಟ್ಟಿ ಪದ್ಮೋದ್ಭವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮; 1196); ಕುರುಬಲಕರ್ಣಧಾರನು ನೀನು ವಿಶ್ವವಿಕರ್ಣ ನೀನೇ ರಕ್ಷಿಸು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾರಕ (ನಾ). = ಕರ್ಣಧಾರ: "ಪೋತ ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರಕನೆನಲ್ಕಾ ತುದಿಯ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪).
[ಸಂ.]

ಕರ್ಣಧಾವಕ (ನಾ). "ಕಿವಿಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಕರ್ಣಧಾವಕ" (Aurilave. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಧಾವಕ]

ಕರ್ಣನಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಳಗಿರುವ ನಾಳ; ಕಿವಿಯ ನಾಳ (ಪಾರಿನಿ. ೩೯). [ಕರ್ಣ$_2$ + ನಳಿಕೆ]

ಕರ್ಣಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಲೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು), ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕೃಶೀಕರಣದೊಳ್ ಕರ್ಣಪತ್ರದೊಳು ಕೀಸಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧); ಪೊಡೆಮಟ್ಟ ಶಶಿಪ್ರಭೆಯನಖಂಡಿತ ಕರ್ಣಪತ್ರ ಶೋಭಾಪಾತ್ರೆಯಾಗೆಂದು ಪರಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೧ ವ); ನಿಡುಜಡೆಯ ಧರಿಸುವ ನವ ಕರ್ಣಪತ್ರದ ಫಣಿಯ ಜಡಿವ ಕುಂಡಲದ (ಭಕ್ಷಾಚ. ೩-೧). ೨. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಿವಿ (ಕಿ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ ಸಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ; ಒಬ್ಬರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ, ಅವರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದದ್ದು: ನೀಮಿಾ ಯತಿಸ್ವರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಿಮ್ಮ ಮುನ್ನಿನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಪ್ಪ ಸೋಮದತ್ತೆ ನಿರ್ಣಯಮಾಗಿ ಕರ್ಣಪರಂಪರೆಯಿನಱಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ ವ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರಂಪರೆ]

ಕರ್ಣಪರೀಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು. ೨. "ಕಿವಿಯ ಕುಹರವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಅಥವಾ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಕೇಳುವ ಸಲಕರಣೆ" (Otoscope. ಇಂಕನಿ).
[ಕರ್ಣ$_2$ + ಪರೀಕ್ಷಕ]

ಕರ್ಣಪಾತ್ರ (ನಾ). "ಕರ್ಣಪಾತ್ರ:—ಕಿರೀಟದ ಎರಡು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ, ಕುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಿವಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಡಿಗೆ" (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬). [< ಕರ್ಣಪತ್ರ]

ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಕವಿಯ ಹಾಲೆ; ಕವಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು: ಶ್ರೀಲೋಚನದ ಲಲನೆಗೆ ಕರ್ಣಪಾಲಿಕೆಯ ಕಾಮಿಸಿಗೆ ಕಪೋಲದ ವಿಭುಗೆರೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೯೧ ಪ); ಕರ್ಣ[ಪಾಶಂ. ನರ]ಪಾಲಿಕೆಯಂ ಕರಿ ಕೆನೆಗೊಂಡಿರೆ ಕರ್ಣ ಜವಾದಿಯ ಕೊಳ್ಳೆಸಱಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೬ ವ).

[ಸಂ. ಕರ್ಣಪಾಲಿಕಾ]

ಕರ್ಣಪಾಶ (ನಾ). ಜೆಲುವಾದ ಕವಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವಿಷಯವನ್ನು ತಂದು ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಮಂತ್ರಬಲದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಪಿಶಾಚಿ: ರಾಘವನ ಸುದ್ದಿಯಂಗಳಿಕೆಗೆ ಪೇಟ್ಟುದಾಗದೇ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಂ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೧-೯೧). [ಕರ್ಣ + ಪಿಶಾಚ]

ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಪಿಶಾಚ. ೨. (ಅಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ: ನಾನು ಎಡಬಿಡಂಗಿ–ಹೊಗಳಿ ಭಟ್ಟಂಗಿ, ಅಪ್ಪರ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಪಿಶಾಚಿ (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೩೯). [ಸಂ. ಕರ್ಣಪಿಶಾಚೀ]

ಕರ್ಣಪುರ (ನಾ). ಕವಿಯ ಆಭರಣ; ಕನ್ನವುರ: ಕಾಂತ ಕಾಂತಾಗಣ ಕರ್ಣಪುರ ಕುಸುಮಾಭರಣಾಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯಮಾಗಿ (ಅವಿಚಿ. ೪-೯೪); ಸಜ್ಜನ ಜನ ಕರ್ಣಪೂರ ನೆನಸಿಲ್ಲ ನೆಗೞ್ತ್ತು ಸೆಟ್ಟಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣಯ್ಯನ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೨೮; ೧೦೭೭); ಶ್ರುತಿಯಶ್ರುಜಲವನು ಸೆಮರ್ಸಿದವೆನೆ ಕರ್ಣಪೂರದ ಮುತ್ತು ಸೂಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೧೪). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಫಲ (ನಾ). ಅಡಕೆ (?) : ಕೆಲರು ಕರ್ಣಫಲ ಯಲೆಗಾಱು ಪಿಡುಪ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿರ್ದರಿ ಬಳಿಪಿಡುಪ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೭). [?]

ಕರ್ಣಬಿಂದು (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಕರ್ಣದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೂಲೆಗಳ ಬಿಂದು (ಪಾರಿ. ೨೯). [ಕರ್ಣ + ಬಿಂದು]

ಕರ್ಣಭೂಷಣ (ನಾ). ಕವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ + ಭೂಷಣ]

ಕರ್ಣಮಂತ್ರ (ನಾ). ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರ. [ಕರ್ಣ + ಮಂತ್ರ]

ಕರ್ಣಮಲ (ನಾ). ಕವಿಯ ಒಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕೊಳೆ, —ಗುಗ್ಗೆ : "ಗುಗ್ಗೆ; ಕವಿಯ ಮೇಣ; ಕರ್ಣಮಲ" (Cerumen. ಇಂಆಸಾ).

[ಕರ್ಣ + ಮಲ]

ಕರ್ಣಮೂಲ (ನಾ). ಕವಿಯ ಬುಡ: "ಕರ್ಣಮೂಲಂ (ತು) ಚೂಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಕವಿಯ ಮೊದಲ" (ಹಲಾಯು. ೩೬–೬೪); ನನ್ನ ಕರ್ಣ ಮೂಲ ಕೆಂಪೇರುತ್ತಿತ್ತು (ಬಬಂಧ. II, ೮೪). ೨. [ವೈದ್ಯ] ಕವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಉದಿದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ,— ಪಾವು: ಈ ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂ, ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳಿಗಳಂ ಪಿಟ್ಟು ರಕ್ಷವ ತೆಗೆಯಿಸುವುದಂ ಕರ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಮನಕ್ರಮಮಂ (ಸಕಕ್ಷೆ. ೧೩೦). [ಕರ್ಣ + ಮೂಲ]

ಕರ್ಣಮೋಟ (ನಾ). ಜಾಮುಂಡಿ; ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ಅವತಾರ: "ಜಾಮುಂಡಾ, ಕರ್ಣಮೋಟೀ, ಚಂಡಾ, ಭೈರವಿ – ಈ ೪ ಜಾಮುಂಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೪).

[ಸಂ. ಕರ್ಣಮೋಟೀ]

ಕರ್ಣರಸಾಯನ (ನಾ). ಕವಿಗೆ ಆಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದುದು: ಕರ್ಣ ಪಡೆಮಾತಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನಮಲ್ತೆ ಭಾರತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೨೧ ಪ); ಇದು ಪಿರಿಯಂ ಬುಧಾವಳಿಗೆ ಕರ್ಣರಸಾಯನಂ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೧-೪೯). [ಕರ್ಣ + ರಸಾಯನ]

ಕರ್ಣರೇಖೆ (ನಾ). ಚೌಕೋನದಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ರೇಖೆ: ಸಮಾಂತರ ಚೌಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣರೇಖೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮ ಭಾಗವಾಗಿವೆ (ಭೂಮಿಜ. ೫೦); ಈ ನೇಯ್ಕೆಯು ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಣ ರೇಖೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೭೪). [ಕರ್ಣ + ರೇಖೆ]

ಕರ್ಣರೋಗ (ನಾ). ಕವಿಯ ರೋಗ: ಕರ್ಣರೋಗ, ಹೃದ್ರೋಗ, ವಾತ ರೋಗ, ಇವೇ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು(ಸಕಕ್ಷೆ.೨೯). [ಕರ್ಣ + ರೋಗ]

ಕರ್ಣವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ನಡವಳಿಕೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಬೆದಾರ್ಯ; ದಾನಶೀಲತೆ: ಮನೆಮನೆಯೊಳಗಂ ದೈನ್ಯತರಕಾರಕ ಸುವರ್ಣವೃತ್ತಿಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಂ (ಮೈಸೂಮ. ೫–೭೨). [ಕರ್ಣ + ವೃತ್ತಿ]

ಕರ್ಣವೇಧ (ನಾ). ಕವಿ ಚುಚ್ಚುವುದು: ಕರ್ಣವೇಧ, ಮೌಂಜೀ ಬಂಧನ, ವಿವಾಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಯೇ ಆಗಿರುವವು (ತುಳು. ೧೦೪). [ಕರ್ಣ + ವೇಧ]

ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಕವಿಯ ಆಭರಣ. [ಕರ್ಣ + ವೇಷ್ಟನ]

ಕರ್ಣಶಂಖ (ನಾ). ಕವಿಯೊಳಗಿರುವ ವಕ್ರನಾಳ: "ಒಳಗಿವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಂಖಾಕಾರದ ತಿರುಪುನಾಳ; ಕರ್ಣಶಂಖ" (Cochlea. ಇಂಆಸಾ).

[ಕರ್ಣ + ಶಂಖ]

ಕರ್ಣಶೂಲ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿನೋವು. ೨. ಕಿವಿಗೆ ಶೂಲದಂತೆ ಇರಿಯುತ್ತಿರುವುದು: ತದೀಯ ಪರುಷಭಾಷಿತಂ ತನಗೆ ಕರ್ಣಶೂಲಮಾಗೆ (ಜಗದ. ೩-೧೪ ಪ). [ಕರ್ಣ + ಶೂಲ]

ಕರ್ಣಶೂಲೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಶೂಲ ೧ : ಸೈಂಧವನ್ನು ಹೋತನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲರೆದು ಕವಿಯಲ್ಲಿರಿಯೆ ಕರ್ಣಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿಪ್ರೆಪಿ. ೭೦). [ಕರ್ಣ + ಶೂಲೆ]

ಕರ್ಣಸಂಭವ (ನಾ). = ಕರ್ಣಜ ೨: ಈ ಕರ್ಣಸಂಭವಂ ಕಲಿ ಜೆಲ್ಲನಕಿಬಲಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೧೧). [ಕರ್ಣ + ಸಂಭವ]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ (ನಾ). ಕವಿಯಿಂದ ಕವಿಗೆ ಹರಿದಿದ ಮಾತು: ರಾಜಕುಮಾರಿಯ ಕೇರ್ತಿ ... ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಕಲ್ಕಾ. ೧೮); ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿ ಹೋಗುವುದು (ಇಪ್ಪಳ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿ: ಕವಿ ಇದನ್ನು ಕವಿದೇವನ ಕನ್ನಡಕ್ಕಯಿಂದಲೋ, ಇಲ್ಲವೇ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಯೋ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೧೯೧). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಾಟ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ: ಸರಸ ಕರ್ಣಾಟ[ಪಾಶಾಂ. ಟಕ]ದಿ ಭಾಷಾವಿಶಾರದಂ ವರ ಕವಿಪ್ರಕರ ಮಾನಸರಾಜಹಂಸಂ (ಶಬಪ. ೧-೩೩). ೨. ಕನ್ನಡ ನಾಡು: ಕರ್ಣಾಟ ಕೋಶಲ ಮಂಧ ಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಶಬಪ. ೬–೫೦); ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನರಿದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂಪವಿ. ೧೧–೪). ೩. ಕನ್ನಡ ಜನ: ಆತಿ ಸುಭಟ ಮಹಿಷೀತ್ಯಕಲಿಯ ಕರ್ಣಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೨೩–೪೫ ಪ). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಮಾಧವಿ ... ಕರ್ಣಾಟ ಬಂಗಾಳಮೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತು ರಾಗಂಗಳೇ ರಾಗಾಂಗವೆಂದುದಿಸಿದವು (ವಸೇಶ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಣಾಟ ೧ : ಕರ್ಣಾಟಕ ವ್ಯಾಕರಣ ಭಂದಸ್ಸ ಲಂಕಾರ ಶಬ್ದಂಗಳ ಅನುಗೊಳಿಸಿ (ಶಬಪ. ೧–೩೮). ೨. = ಕರ್ಣಾಟ ೨: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ಸೊಗಲೊಳು ಮೆಱೆವ ಹಾರು ರತ್ನಪ ಪೊಟ್ಟಿನಂತಿಹುದು (ಕಂಪವಿ. ೧೧–೬೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶ; ಕನ್ನಡ ನಾಡು.

ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿ = [ಛಂದ] ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವ, ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಂಶಗಣದ ಛಂದಸ್ಸು: ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯಜಾತಿಯಂ ಕೇೞ್ ಪೇೞ್ದುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨).

[ಕರ್ಣಾಟಕ + ವಿಷಯ]

ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಉಪಾಂಗ ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟಗೌಳ . . . ದ್ರಾಮಿಡಗೌಳವೆಂಬೇಳುಂ ಉಪಾಂಗ ಗೌಳರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಗೌಳ]

ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಟದೇಶದ ಕುದುರೆ; ನಾಟಿಕುದುರೆ; ತಟ್ಟು: "ಪೃಷ್ಠ್ಯಾ, ಸ್ಥೌರೀ . . . ಕರ್ಣಾಟಾಶ್ವದ ಹೆಸರು, ತಟ್ಟೂ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೪). [ಕರ್ಣಾಟ + ಅಶ್ವ]

ಕರ್ಣಾಟಿ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ದೇಶದವಳು; ಕನ್ನಡಿತಿ: ಕರ್ಣಾ[ಟೀ] [ಪಾಠಾಂ. ಟಕ] ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀ ಲಲಾಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೮ ವ). [ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟೀ]

ಕರ್ಣಾಭರಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: ಪ್ರಲಂಬ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮಕರಿಕಾವಿತಾಡ್ಯಮಾನ ಕಪೋಲಫಲಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೩ ವ); ಅವರ ಪದಕ ಕಿರೀಟ ಕಂಕಣ ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಭರಣ]

ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರ; ಕಿವಿಗೆ ಸಮೀಪ: ರಣಪಟಹ ರವಂ ದಿಗ್ವಾರಣ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೫೧); ತದೀಯ ಕರ್ಣಾಭ್ಯರ್ಣವಂ ಪೊರ್ದಿ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨ ವ). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಭ್ಯರ್ಣ]

ಕರ್ಣಾಮೃತ (ನಾ). ಕಿವಿಗೆ ಅಮೃತವಾದುದು; ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮಧುರವಾದದ್ದು: ಭಂಗಿಸಬೇಡ ಸಾಕಂತಿರಲಿ ಕರ್ಣಾಹವದ ಕರ್ಣಾಮೃತವ ಸುರಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬); ಈ ಸಾರಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕಲಕಲ ಕರ್ಣಾಮೃತವಾಗಿದೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅಮೃತ]

ಕರ್ಣಾಯತ (ಗು). ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆದ: ಕರ್ಣಾಯತಾಸ್ತ್ರದಿ ಹರೆ ಗಡಿದು ರಿಪುರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂಠಿಯಲಿ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೩೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಆಯತ$_1$]

ಕರ್ಣಾವತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ, —ಅಲಂಕಾರ: ಈ ಜವ್ವನಿಗ ತವಸಿ ತೊಟ್ಟಿರ್ಪ ಕರ್ಣಾವತಂಸಂ ಪೊಸತು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೬೦); ಶರಣಾವಳಿಗೆ ಮಾಡಳೆ ಮಗಳು ಕರ್ಣಾವತಂಸವನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟಾ ನೂಲಹಬ್ಬವನು (ಬಸಪು. ೪೨-೧೧); ಪೇಳ್ದನಾ ಭೂಪಂಗೆ ಸಕಲ ಜನ ಸಂತತಿಗೆ ಕರ್ಣಾವತಂಸಮೆನೆ ರಂಜಿಸುವ ಮಧುರತರ ಸತ್ಕಥೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವತಂಸ]

ಕರ್ಣಾವಧಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯವರೆಗಿನ ಮೇರೆ: ಪೂಗಣೆಗಳಯ್ದುಮನೊರ್ಮೆಯೆ ಪೂಡಿಕೊಂಡು ಕರ್ಣಾವಧಿಯಾಗೆ ತೀವಿ ತೆಗೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೪೧). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಅವಧಿ]

ಕರ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). = ಕರಣ್ಯೆ$_3$ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರಣೇ]

ಕರ್ಣೆ$_2$ (ಗು). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಚುಕ್ಕಾಣಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ನೇಗಿಲಿನ ಕುಡ, —ಕುಳ: "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳಮೆನೆ ಕುಳು ಕರ್ಣೆಯೆನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಿನ್]

ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿದ ಬಾವು: ಕರ್ಣಮೂಲವೆಂಬ ಬಾವಿಗೆ ಜಿಗುಳೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತವ ತೆಗೆಯಿಸುವುದರಿಂ ಕರ್ಣಿಕಾಗ್ರಂಥಿ ಶಮನಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೦). [ಸಂ. (ಕರ್ಣಿಕಾ + ಗ್ರಂಥಿ)]

ಕರ್ಣಿಕಾರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ; ಬೆಟ್ಟಗಣಿಗಿಲೆ; ಕೊಸಗು: "ವೃಕ್ಷೋತ್ಪಳಃ, ಕರ್ಣಿಕಾರಃ – ಈ ೨ ಕೊಸಗು" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೬); "ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕೊಸಗೆಂದುಜ್ ಕರ್ಣಿಕಾರ" (ಕವಿಕಂ. ೫೫); ಆರ್ದ್ರ ಕೇಸರಂ ಬೆರಸಿದ ಚೆಲ್ವು ತಳ್ತೆಸಱದೇನೆಸೆದಿರ್ದುದೊ ಕರ್ಣಿಕಾರದಾ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, —ಬೀಜಕೋಶ: ಸಹಸ್ರದಳ ಸುವರ್ಣ ತಾಮರಸಮುಮದಱ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನಮುಮಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೨೯ ವ); ಭೂಮಿಯೊಳೀ ನಿಧಿಯರವಿಂದ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆನಿಪ್ಪಾ ಅಂದದಿಂ ವಿಜಯಾವತಿಯೊಳು ಎಳೆಗರ್ಪಿದಂದವಡೆಯಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೩); ದನುಗೂರೊಳ್ ಭಾಸುರ ಕರ್ಣಿಕೆವೊಲ್ ರಾಜಿಪ ವರಮಠದೊಳ್ ಪರಮಹಂಸನೆನೆ ರಂಜಿಸಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೬೨). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವು: "ತಾಳಕಂ ತಾಳಪತ್ರಂ ಕರ್ಣದೋಲೆಯಾ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕೊಪ್ಪು ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಕರ್ಣಿಕೆಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೩). ೩. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಲಿನ ತುದಿ. ೪. ಹಣ್ಣಿನ ತೊಟ್ಟು. ೫. ಕಾಳಗದ ಕಣ. ೬. ತೀರ್ಥ. ೭. ಅಪ್ಸರೆ. ೮. ಕನ್ನಿಕೆ; ಕೊಡಗೂಸು. ೯. ನಡುಬೆರಳು: "ಶುಂಡಾಲ ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ ಶ್ರವಣ ಕುಂಡಲದೊಳ್ ವನಜಾತ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಬಾಲೆಯೊಳಾಹವಂಗಳೊಳೆ ತೀರ್ಥದೊಳುಂ ನಿಜ ಕರ್ಣಿಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೨೨). [ಸಂ. ಕರ್ಣಿಕಾ]

ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಶಿಶ್ನಾಗ್ರ: ಶಿಶ್ನಾಗ್ರಕೆ ಕರ್ಣಿಕ್ಕೆಯೆ ಪೆಸರುಮದಿನ್ನು ತುರಗಾಗಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೫೦). [< ಕರ್ಣಿಕೆ?]

ಕರ್ಣೀರಥ (ನಾ). ಮುಸುಕು ಹಾಕಿರುವ ರಥ; ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇನೆ, —ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೇಳುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಕಿವಿ. [ಕರ್ಣ$_2$ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಣೇಜಪ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ: ಆತಂ ಕರ್ಣೇಜಪರ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಕೈಕೊಂಡನೆಂಬುದಂ ಸಂಜೀವಕಂ ಭಾವಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯-೧೦); ಪಱಿಗಂಜದೆ ಕರ್ಣೇಜಪರಱಿನುಡಿ ದಿಟಮೆಂದೆ ಡಂಗುರಂ ಬಡಿಯಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸದ ಹಂಸ ತಿಳಕದ ಪೆಜ್ಜೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ಮತ್ತಂ ಪಲತೆಱದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦); ನಮ್ಮ ಪುರೀ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ ಕರ್ಣೋತ್ತಂಸಮಂ ನಾಡೆ ಕಾದಾತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೩). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ತಂಸ]

ಕರ್ಣೋತ್ಪಲ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ನೀಲ ಕಮಲ, —ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ನೆಲಸಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ . . . ಪೊಳೆವುದೊಳ್ಪನೆಂದೀ ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೧೬); ಕರ್ಣೋತ್ಪಲಂ ಲೋಲಲೋಚನ ಚಂದ್ರಾತಪದಿಂದರಲ್ದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು ೬-೮೫). [ಕರ್ಣ$_2$ + ಉತ್ಪಲ]

ಕರ್ತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು; ನಡಸುವವನು; ರಚಿಸುವವನು: ಚರಣಂಗಳ್ ನಾಲ್ಕಱೊಳಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಕರ್ತಂಗೆ ಕವಿಗೆ ಲೇಖಕನಪ್ಪಂಗಿರದಕ್ಕುಮಪಾಯಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಪರಿ. ೧-೨೪). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ; ಒಡೆಯ; ದೇವರು: ಜಗದ ಕರ್ತ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ತೃ] ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೊಬ್ಬನೇ ಕಾಣಿರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೫೩೧); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಮಹಾಮನೆ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕರ್ತನಟ್ಟಿದನಯ್ಯ ಒಬ್ಬ ಶಿವಶರಣನ (ಅವಚಂ. ೨೨೨-೧೦೦೭). ೩. ಯಜಮಾನ; ಮುಖಂಡ. 'ಇರ್ಕರ್ತರು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತನ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಕಡಿತ: ಬಹುದುಸ್ಸಹ ಕಠಿನತರ ಕ್ರೂರ . . . ಮರ್ದನ ಕರ್ತನ ವಿದಳನ . . . ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ತಬಗಾರಿ, ಕರ್ತಬುಗಾರಿ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ; ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಚತುರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತಬಗಾರಿ ಮನಶ್ಯಾನ ಬೀಗತನಾನ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿಮ. ೮೫). **ಕರ್ತಬುಗಾರಿ**: ೨. ಪೈಗಳು ಒಳ್ಳೇ ಕರ್ತಬುಗಾರಿಗಳು (ಅಬೋಲೀ. ೪೧). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕರ್ತಬುಗಾರಿ 'ಕರ್ತಬಗಾರಿ' ನೋ.

ಕರ್ತಬ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯ: ಪಂಚಾಸ್ಕರಿಗೆ ಕರ್ತಬ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯ]ವೈ (ನಿಭಾಗ. ೪-೯-೩೫). [< ಸಂ. ಕರ್ತವ್ಯ]

ಕರ್ತರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ: ಕರ್ಮಪಾಶವ ಹರಿದು ಕಳೆವ ಕರ್ತರಿಯಂತೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೨-೩೧). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ. ೩. ಬಾಣದ ಹಿಂಭಾಗ; ಗರಿಕಟ್ಟುವ ಭಾಗ; ಪುಂಖ: "ತೆತ್ತಿಸುವ ಹಿಳಿಕು ಕರ್ತರಿ ಪುಂಖಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೪). ೪. ಕತ್ತರಿಯಾಕಾರ (?): ಉಭಯ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿದರೆ ಕರ್ತರಿಯನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೮-೯). [ಸಂ. ಕರ್ತರೀ]

ಕರ್ತರಿಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ, —ಪಟ್ಟು: ದೇಹ ದೀರ್ಘತ್ವದಿಂದ ಹಾರಿಬೀಳುವ ಹಾಗೆ ಯರಡು ಕಾಲ್ಗಳು ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಿ ನಿಲುಪದೂ ಯಾವದುಂಟು ಅದು ಕರ್ತರಿಗಾಲು(ಕರ್ತರಿಹಾರ)ಯಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೭೩). [ಕರ್ತರಿ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕರ್ತರಿಜಲ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕೈಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ವಿಷೋದಕ: ಕರ್ತರಿಜಲವ ಕಂಡು ಮರ್ತ್ಯದ ಮನುಜರು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಹೋದರೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವವು ಬೆರಳುಗಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೬-೨೮). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ಜಲ$_1$]

ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ]: "ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಲಿಂಗವಚನ ಪುರುಷಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ... ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗ" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೮): ಕರ್ತರಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪದವು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೮). 'ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. ℙ ಇವು ಭಿನ್ನಪದಗಳಾದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಕೂಡಿಸಿ ಬಳಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತರಿಮಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಆ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲೇ (ಚಾಚುವ ಮಂಡಿ)ಯಿದ್ದವನಾಗಿ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಯರಡು ಚಾಚುವದು ಮಡಿಉದು ಅದನ್ನು ಕರ್ತರಿಮಂಡಿಯಂಬರೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೬೭). [ಕರ್ತರಿ + ಮಂಡಿ$_2$]

ಕರ್ತರಿವಾಣಿ (ನಾ). = ಕರ್ತರಿಜಲ: ಉದ್ವೃತ್ತರಂ ಕೂಡಿ ಸಂಹರಿಸಲು ಕರ್ತರಿವಾಣಿಯಾಯ್ತುರು ಯಶೋವೃತ್ತಿವಿತಾನಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪರಿನಿಗಾಯ್ತೊಸೆದಾಗಳುಂ... ಭುಜದಹ್ಡೋಗ್ರಾಸಿ ಧಾರಾಜಳಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೮-೬೪; ಸು. 1057). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ತರಿ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕರ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕತ್ತರಿಸು: ಏಕ ಜೀವನಕಾಗಿ ಬಹುಜನರ ಕರ್ತರಿಸಿ ದಂತ್ಯಕಿನ್ನುಳಿದರುಂ ನೀನೇ ಸಮರ್ಥಂ (ಜಿನಮು. ೩೭-೩೮). [ಕರ್ತರಿ + -ಸು$_1$]

ಕರ್ತರೀಮುಖ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ—೧. ಪತಾಕ, ೨. ತ್ರಿಪತಾಕ, ೩. ಕರ್ತರೀಮುಖ (ಅಭಾನೃ. ೪೭). [ಸಂ. (ಕರ್ತರೀ + ಮುಖ)]

ಕರ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ತಲಿಸು' ನೋ.

ಕರ್ತಲೆ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರ್ತವ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಕರ್ತವ್ಯಮನಱಿಪಿ ತನ್ನ ದಿವ್ಯರೂಪನಡಂಗಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೩-೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ: ತಿಳಿದವರು ಹೀಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತರಾದರೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು (ಸಮಜೀ. ೭೩೭). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಚ್ಯುತ]

ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, —ವಿಶ್ವಾಸ: ಇದಕ್ಕೇ ನಾನು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೆನ್ನೋದು (ಪುನರು. ೨೪). [ಕರ್ತವ್ಯ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ಬುದ್ಧಿ: ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅವನು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಮಾಸ್ಲೆನಿಕೋವನನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದನು (ಪುನರು. ೨೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). = ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತ: ಕಷ್ಟಪಡಲಾರದೆ ಕರ್ತವ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಈ ತಪ್ಪಿನ ಫಲವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಶೆಉ. ೧೨೨). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು: ಆ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಕರ್ತವ್ಯಮೂಢನಾದನು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಮೂಢ]

ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವುದು: ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಲೋಪ]

ಕರ್ತವ್ಯಸಾರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ: ಆರಯೆ ನೃಪರಾರುಂ ವಾಕ್ಸಾರರ್ ಕರ್ತವ್ಯಸಾರರಲ್ಲರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೭). [ಕರ್ತವ್ಯ + ಸಾರ್$_2$]

ಕರ್ತಾರ, ಕರ್ತು (ನಾ). ೧. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ; ದೇವರು: ಕರ್ತಾರಂಗೆಜಗುವುದತಿವರ್ತಿತ್ವಂ ಪೊಲ್ಲದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೫೨); ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೫೫); ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯ ಇಕ್ಕು ಗೋಳಿನೊಳಗಾಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೩-೪೭೯). ೨. ಮಾಡುವವನು; ಕರ್ತ: ಕರ್ತಾರಂ, ಕರ್ತೃ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೦೩ ಉದಾ). ೩. ನುರಿತವನು; ನಿಷ್ಣಾತ: ತಾವು ಸ್ವತಃ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕರ್ತಾರರಾದ್ದರಿಂದ... ಮಗನ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು (ಭಾಮೃತ. ೩೦೬). **ಕರ್ತು**: ೧. ಕರ್ತು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತುಗೆಲಸವ ಮಾಡದವನ ಸಂಸಾರವೇನವನ (ಬಸವ. ೧೫೭); ತಿಪ್ಪೆಯಂತಹ ಒಡಲೊಳಗೆ ಕರ್ತುವನಱಸಿಹೆನೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಿರೋ (ಲಿಂಗವ. ೧೩-೫೨); ಕೊಡುವ ಕರ್ತು ಬೇರೆ ಇರುತಿರೆ ಬಿಡುಬಿಡು ಚಿಂತೆಯನು (ಪುರಂದ. ೧-೫೬ ಪಲ್ಲವಿ). ೪. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಈ ನಿಕ್ಷೇಪ ಕರ್ತುವಿನ ಹೆಸರ ತಿಳಿಯಲೋಹುವನ್ನಬರ ಆತ ನಮ್ಮ ಹೆತ್ತಯ್ಯನೆಂಬ ಹೆಸರೊಂದಿತ್ತು (ದೇದಾವ. ೧೩-೨೦). ೫. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಇಂತೀ ಭ್ರಾಂತಿಗಂ ಕರ್ತುವಾವುದು (ಅನಂಪು. ೯-೪೪). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃ]

ಕರ್ತು 'ಕರ್ತಾರ' ನೋ.

ಕರ್ತುಕ (ನಾ). = ಕರ್ತಾರ ೧: ಪೊಡವಿ ಆಕಾಶ ತಾನೇಕವಾಗಿ ಒಡೆಯ ಕರ್ತುಕನ ಜೋಕಾಲಿ ಜೋಲಿ (ಶರೀಫ. ೩೧-೨). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃಕ]

ಕರ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ಕಾರಣವಾದವನು: ತನು ವಾಙ್ಮನ ನಾಲಗೆ ವಾಸನೆಯಂಥ ಕರ್ತೃವಾತ್ಮಂ (ಕಮಪ. ೩೪) ೨. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: 'ಕರ್ತೃವಿನಿಂತೀಯೊಂ ದ್ರವದ್ರವ್ಯದಾನದೊಳೆಸೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೪). ೩. ಮೂಲಪುರುಷ: ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಕರ್ತೃವಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ರೂಪಿ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡಿಸುವವನು: ಪ್ರಬಲಿತ ಕರ್ತೃಪ್ರಯೋಗ ಕರ್ತೃವಿಷಯಿತತಮ ಪದಾರ್ಥಂ (ಕಮದ. ೧೩೬); ಇರ್ದಂ ಕರ್ತೃಗಳ್ಗೆ ನಿಜಿತ್ಕ್ರಮಪ್ರ ಸತಿಸಪ್ತಮಿಗೆ ಎಕಾರಮಕ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೨೯೯ ವೃತ್ತಿ). ೫. ಬಾದ್ಯಸ್ಥ: ಯಜಮಾನ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಮಾಡುವ ಗುಣ: ಸಕಲ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಭೇದಕ್ಕೆ ತೃತ್ವಕ್ಕ ಕವಿಪಾತ್ಮಂಗಿಲ್ಲ (ಶಾ ವ್ಯಾ ಭೀ. ೬—೫೫); ಆತ್ಮವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ,' ಜ್ಞಾತೃತ್ವ, ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ವೈಷಮ್ಯಾಗಳಿಲ್ಲವು (ಪಂಚದಾ. ೨೬೯). ೨. ಒಡೆತನ; ಯಾಜಮಾನ್ಯ; ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿ (ನಾ). ಜೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ಜಟ್ಟೀ ಉಪವಾಸ ದುಡಿಯಲು ಊಟ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಗಳಾಗಿ ಬೇಟೆ (ಚಿತ್ರ. ೩೪); ಅವನು ಸ್ವತಃ ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿಯಲ್ಲ (ಇತ್ಯಶ. ೬೫೮). [< ಸಂ. ಕರ್ತೃತ್ವಶಾಲಿನ್]

ಕರ್ತೃಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃವಾಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಕರ್ತೃಪದದೊಡನೆ ಕೂಡದುದಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಏನೆಂಬಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಬಯಸುವುದು ಅದು ಸಕರ್ಮಕಮಕ್ಕು (ಕಮದ. ಸ. ೨೬೩ ವೃತ್ತಿ); ಕ್ರಿಯಾಪದವಿ ಹೇಳುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿರುರು ಅಥವಾ ಯಾವುದು ಮಾತಾಡು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪದ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ಮಪದ' ಪರಾ. [ಕರ್ತೃ + ಪದ]

ಕರ್ತೃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, —ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ: ಯಜ್ಞಾಗಮಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಪ್ರಾ ಮಾಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೬೮). [ಕರ್ತೃ + ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ]

ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವಿಶಿ] ಏದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ತೃಸಾದಾಖ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಮಕಾರಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಜಿಜ್ಞೇಂದ್ರಿಯಂ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಲ್ಬಾತನೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫—೯೨). [ಕರ್ತೃ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ತೆ[1] 'ಕಲ್ತೆ' ನೋ.

ಕರ್ತೆ[2] (ನಾ). (?) : ಗವಲಿಗೆಳಯ್ಯೂರ್ವರುಮಥಿನವ ಸೋಮೇಶಂಗೆ ಮಿಂದಿನಲು ಪನಮೊಂದಂ ಧ್ರುವನೊಗೆ ಪಸಂಬುಗೆ ಹಾಗವನೆಱಕೆದೆ ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳಿಯಿತ್ತರ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೫–೬೧; 1099). [?]

ಕರ್ತೃರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆತ್ಮಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತೃರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೃವಿ. ೧೩). [ಕರ್ತೃ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ದ (ನಾ). ಹದ್ದು: "ಕರ್ದ – ಪದುರ್" (ಶಾಕೃ. ೭). [?]

ಕರ್ದಟಿಕೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹೂಡು; ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ: ಅತಿಮಧುರೆ, ಬೇಲದ ತುಱು (ಹಣ್ಣು), ಪಾಚಿಬಳ್ಳಿ (ಕರ್ದಟಿಕೆ), ಮಣ್ಣಾಕಾಯಿ (ಸಕೃಪ. ಪರಿ. ೪೩). [< ಸಂ. ಕರ್ದಟ]

ಕರ್ದಡಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ದಾಂಡಿಗ; ಪಾಪಿಷ್ಠನಾದ ದಡಿಯ: ಕಡೆಕೆಡೆಯೆಂದರಮಗನೊಡೆದೆಡಗಾಲೊಳ್ ತೊಡದುರ್ ಕರುಳೊಳೇ ನಿರ್ದಂ ಕರ್ದಡಿಗಂ ಗೋದೇವಕಣ್ಮಿದ ತೊಡರೊಳ್ ಏಗೆ ಕೊಡದೆಲ್ಲಿ ಪಾಪೆಯ ತೆಱದಿಂ (ಅರ್ಜುನ. ೯—೧೧೯). [< ಕರಿಯ + ಪಡಿಗ]

ಕರ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿ; ವಿಕಾರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಆರ್ತನಾದ: ಮನೆಯ ಮುಂದಜಿ ಕಾಣದೆ ಹೆಮ್ಮೈಯಿಯ... ಕರ್ದನಿ[ಪಾಕಾಂ. ಮಾಳ್ಕ]ದಿಂದ ಕರೆವುಕರಿಯಕಳಿ ಮಲುಹಜನ ವಿಕಳತೆಯ ನುಡಿಯೆಂದು ಬಂದು (ಗುಹಪ. ೬೭–೧೦೪). [< ಕರಡು + ದನಿ]

ಕರ್ದಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು; ಕದಡು; ಪಂಕ: ಉರ್ದರಾಭಾಗದುರ್ದಮಮಂ ಕರ್ದಮಮಮಂ ಕಲಲ್ಪಲತುಳೋದ್ಭಕ್ಕೈನಮಂ ಸಿಂಧುಯೂಥಮ ನೋರಂತಿರೆ ಮಾಡಲಾಡುನೆನುಂ ಏರ್ದಿರೆದಂ ಕಾರದಂ (ಇ ಪ್ರ ತು. ೪—೭೭). ೨. (ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹರಿಸಿ) ಕದಡಿದ ನೀರು; ಸುಗಂಧದ ಕಲ್ಕ: ಮೃಗಮದ ಕರ್ದಮ ಸಂಕಾದಿತ ರೇಷಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ (ಅವಿಮ. ೪—೧೧ ವ); ಜಂಘನ ಕರ್ದಮದಿಬ್ಬ . . . ಬಗೆಗೊಂಡುದು ಕೋ ಮಲಾಂಗಿಯಂ (ಜಗದ. ೨—೭೧). ೩. ಕೆಂಪೆ; ಪಾಪ. 'ಕರ್ದಮಂಗರ್ಬು' ಪರಾ. ೪. ಮಾಂಸ. ೫. ಒಬ್ಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ದಮಂಗರ್ಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರನ್ನು ತೊಳೆ. ೨. (ಅಲಂ) ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಗುರುಳ್ಕಪಾಪಿಯೂಹಪಾಂಯಿಂದಿಪಿ ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ಮ ಕರ್ದಮಂಗರ್ಬುತ್ತೆ (ಅಂಗಾ. ೧—೯೨).

[ಕರ್ದಮ + ಕರ್ಬು (< ಕಜ್ಜು)]

ಕರ್ದಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಮೆತ್ತು; ಕೊಳೆಯನ್ನು ಲೇಪಿಸು: ಮೆಯ್ಯ ಜಲವಕ್ಕುಜಲಾಳದೆ ನಾಂದು ಕರ್ದಮಂಬೊರೆದ ಪೊಲಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೬—೧೩). [ಕರ್ದಮ + ಪೊರ್ದು]

ಕರ್ದಮಜಾತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೩. ಪಾಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೧,೨,೩: ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿ. ಸಹಜಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮ ಜಾತೆ ನೂಱುವೆಱೆದೆಯೊಳರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮುಭಾ. ೭—೯).

[ಕರ್ದಮ + ಜಾತೆ]

ಕರ್ದಮಿತ (ಗು). ಕೆಸರಾದ; ಕೆಸರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಯಮುನ್ತಿ ಪೇಂದ್ರ ಪ್ರತಾನ ಕಟೋನೇಜ್ಞಳ್ಳ ಮದೆಂಥಿ ಕರ್ದಮಿತಕಾಂಠಂ ರಾಜಗೇ ಹಾಜಿರಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೧—೧೫೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ದರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ದರಿ; ಕತ್ತಲು ಮುಸುಕಿದ ಕಮ್ಮರಿ: ಪೆರ್ಬಟ್ಟದಿಟ್ಟಿಡೆಯ ಕರ್ದರಿಯ ಧೂಳಿ ನೆಜ್ಜರಕೆ ಪಾದದಂಡದಿಂ ಮಗುಜ್ಜಿ ಕಾಣಿಸೆಯ ಕಡುಪಿನ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೬—೪). [< ಕರಿದು + ದರಿ]

ಕರ್ದಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುಮಾಡುವವನು; ಸಾಗುವಳಿದಾರ: ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಕರ್ದಾದಾರನ ಸ್ವಂತ ಮಾಲುಗಳು, ಬಾವಿ, ಮಂಟಪ, ಬೀ ವಾ ಲು ಗು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ನೀಸದೆ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಬುಕ್ಕಿಸಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಚ್ಚುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು (ಭೂಮಿಶಿ. ೩೨). [← ಪಾರ್ಸಿ. ಕರ್ದಕಾರ್]

ಕರ್ದಾಳೆ 'ಕತ್ತಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ದಿಂಗಳ್, **ಕದ್ದಿಂಗಳು**, **ಕರದಿಂಗಳು**, **ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್** (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಕರ್ದಿಂ[ಪಾಕಾಂ. ಳ್ದಿಂ]ಗಳಿರ್ಳೊಳ್ ಕಲ್ಪಲೆಯೊಳ್ (ಷಡ್ಭಾಷಾ. ೯೨–೧೩); ಭಂಗದೆಡೆಗುಮವರೆ ಗೃಹಂಗಳ್ ಮಾಣಳಿವ ಸಂಜೆಯಂ ನೀಲದ ಕರ್ದಿಂಗಳಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೪—೧೫); ಕರದು + ತಿಂಗಳ್ = ಕರ್ದಿಂಗಳ್ (ಕಪ್ರಪ. ಪು. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ದಿಂಗಳ ಬಾನಿನ ಅರಿಲಂತೆ (ಅಶಿಲೆ. ೩೩—೪). ೨. ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಚಂದ್ರ.

ಕದ್ದಿಂಗಳು : ೧. ಇವೊತ್ತು ಆಮಾಸೆ. ಕದ್ದಿಂಗಳು. ಪೂರಾ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲವಂತೆ ! (ಮ ಲೆ ಮಾ. ೧೦೨) ; ಕದ್ದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪ ಡಿ ಯ ಬ್ಯಾಟರಿ–ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹೊಯಿ ಕಡೆ ನ ಡೆ ದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೬೬) ; ವೈಶಾಖದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಮುಗಿದು ಕದ್ದಿಂಗಳು ಬೆ ಳೆ ಯು ತ್ತಿ ದೆ (ಬೆಳುದಿ. ೨೬). ಕರಿದಿಂಗಳು : ೧. (ಕ). △ ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ : ೧. ಪೂರ್ಣಿಮಾಜಂ ಸೊಕ್ಕಿ ತೂಂಕದಿಂರಿಳ್ ಕಟ್ಟಿಂಗಳ್ ಕದು ಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೫೬–೯). [< ಕರಿದು + ತಿಂಗಳ್]

ಕರ್ದು (ಕ್ರಿ.). = ಕರ್ದುಂಕು ೧ : ಅಸಮದಿಂ ಕುಳ್ಳುಟ ತಾಂ ಬಸುರಾಸೆಗೆ ಪೋಗಿ ಅಸದ ಕರ್ದುವುದಲ್ಲದೆ ಹಸಿದರೆ ಹಂಸೆಯುಂ ಕಿಬ್ಬೆಯುಂ ಅಸವಂ ಕರ್ದುಪುದೆ (ಪಂಚತಂ. ೬೨೪). [< ಕರ್ದುಂಕು]

ಕರ್ದುಂಕು, ಕದುಕು, ಕರ್ದುಕು (ಕ್ರಿ.). ೧. ಕೊಕ್ಕೆಸಿಂದ ಕುಕ್ಕು ; ಕಚ್ಚು ; ಕಡಿ ; ಚುಚ್ಚು : "ಕರ್ದುಕು, ಕರ್ದುಂಕು – ಲಭುಂ ಜಂಘು ಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕುಕ್ಕು) " (ಕವಿಪ್ರಾ) ; ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕಣ್ಣಂ ಕರ್ದುಂಕುವ ಕಾಗೆಗಳುಮುಂ . . . ತೆಂಡು (ಗದಾಯು. ೫–೩ ಪ) ; ನನು ಕರ್ದುಂಕಿ ನವರಸಮಂ ಸವಿಸವಿದು (ನಿರೀ. ೩–೧೦೩ ಪ) ; ಕನಗೊರ ನರಂ ಕರ್ದುಂಕಿ ದಿಶಿದೋಜುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಅಬ್ಬಾ. ೬೧) ; ಅಲವಣ್ಣೆಂದ ಧರಮಂ ಗಿಳಿ ಕರ್ದುಂಕಿದುದು (ಚಂಪ. ೧೦–೬೪). ೨. ಮುದ್ದಿಡು ; ಚುಂಬಿಸು : "ಕರ್ದುಂಕಿದಂ ಕರ್ದುಕಿದಿಂದೆನಲ್ಕೆ ಲಘುವಾಗಿಯೆ ಡುಂಬಿಸಿದಾತನೊಳ್ " (ಕರ್ನಾಏ. ೮೭) ; ಪಲ್ಲವಾಧರನ ಕರ್ದುಂಕಿದು ಪೊಳೆದ ಕೆಂಬಲ್ಗೆಗೆ ರಸದಂಬುಲವ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾರ್ದ ನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ರಕಿಡೇವಿ ಬಲ್ಲಂತೆ ಶಾಖಮಾಡಿದಳು (ನೋಡಕ. ೧೬–೫೯). ಕದುಕು : ೧. ಚಕೋರೀಚಯಂ ಜಂಘುವಿಂದಂ ಕದುಕಲ್ಪಾರ್ದಪ್ಪುದು (ಎಳ. II, ೧೨೬–೧೩೫ ; 1115) ; ಪೆಲಸ ಸವಿಸಿತು ನೇಸಲಿನ ಕಂಗಳು ಕದುಕಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೮) ; ಗಿಳಿ ಹಣ್ಣ ಕದುಕಿ ನುಡಿ ಹದಗೊಡುವಂದು (ಪೆಲಸು. ೨೩). ಕರ್ದುಕು : ೧. ಮಿಳಿರುಗಳಿಲ್ಲಜಂಗಳ ನೆಲುಲ್ಲಳ ನೊಂದೆರೆಗೆತ್ತು ವಾರ್ದಾಯೊಳ್ ಪೊಳೆವೆವಾಳೆಗಳ್ ಕರ್ದುಕೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೬ ಕಂದ್ರಳ್) ; ಒಳಗೆಱಯುವೆದ ಪಚ್ಚೆಯ ಸಿಲೆಗಳನಂಚೆಯ ಪಿಂಡುಕಂಡು ಪಾವನಿಗೆತ್ತ್ವನ್ನಳಿ ಕರ್ದುಕುತ್ತುಂ (ಶಾಂ ತಿ ಪು. ೨–೪೮) ; ಕೊಜಡಂ ಕರ್ದುಕಿ [ಕಾರಾಂ. ಕಡಿದು] ಜಂಘು ನೊಂದು ಕುಸಿದ ಪಿಳಿಸಿಲದಂತೆ (ಪಡಕಾ. ೯–೬೧). ೨. ಕುಟಿಲಾಕಳಿಯರ ನುಣ್ಣಿಲ್ಲ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟಿಯ ಕರ್ದುಕಿ . . . ಮಾಗಿಯ ಬಿಸು ವಿಟನಂತೆ ಕಚ್ಚೆ ರಂಜಿಸಿತು (ನೋಡಕ. ೪–೪೫) ; ಪಾಯ್ದೊಡನಸನಮೆಮ್ಮೆ ಪಲ್ಮೂಸೆ ತಡವಂತೆ ಬಾಯ್ದು ಜೆಗರ್ದುಳಿ (ಚಕವಿ. ೬–೯೯ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ದೇ.॥ ತೆಲು. ಕದುಕು = ತಿನ್ನು]

ಕರ್ದುಕು ‘ಕರ್ದುಂಕು’ ನೋ.

ಕರ್ದುಗು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರ್ದುಗಿನ ಸ್ವಯಂಬು ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಪೂಲಿಯ ಪಜ್ಜೆತರ . . . ಶಿಷ್ಯರಪ್ಪ ಕಾಳಗ್ಗಾನಿ ವಜ್ಯಾಗಿಱಿಯಯ್ಗೆಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೮ ; 1007). ಪ ಈಗಿನ ಗದುನಿನ ಹೆಸರು. [< ಸಂ. ಕೃತಕ ?]

ಕರ್ನ (ನಾ). ಕವಿ ; ಕರ್ಣ : ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತದ ಕಥಾಮೃತವ ವೀಜಾಗ ದಂತೆನ್ನ ಕರ್ನ ಕೋಟಿರಕೆ ಸೈಗಜೆದಪೀ ಮಲ್ಲಕಾರ್ಯಂ (ವಿಕ್ರೆಪ. ೩–೧–೩) ; ನಿಮ್ಮ ನುಡಿ ಬಲು ಸೊಗಸು ಕರ್ನರೋಲ್ ನೆಲಸಿ ತುಳುಕಾಡುತಿದೆ (ತುರಂಗ. ೧೧–೧). [< ಸಂ. ಕರ್ಣ]

ಕರ್ನಲ, ಕರ್ನಲ್ಲು (ನಾ). ಸೇನಾಪತಿ ; ದಳಪತಿ : ತಮ್ಮ ಮೋಸ್ತರಾದ ಕರ್ನಲ ಕುಲೂಸಸಾಹೇಬರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ (ಎಳ. IX, ಜನ್ನಪ. ೫–೩ ; 1799). ಕರ್ನಲ್ಲು : ಸಾಹಸವ ತೋರ್ಪೆವೆಂದಾವರಿ ಜರ್ನಲ್ಲುಳ್ಕರ್ನಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಸರದಾರರ್ಕ್ಕಳದರು (ವರ್ಧವ. ೬–೫೪). [<ಇಂ. Colonel]

ಕರ್ನಲ್ಲು ‘ಕರ್ನಲ’ ನೋ.

ಕರ್ನಾಟಿ (ನಾ). = ಕರ್ನಾಟಿ ೨ : ಸಮಗ್ರ ಕರ್ನಾಟದೇಶ ಭೂವರ್ಗ್ಗ ಧ್ವಾತ್ಕಾರಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬–೧೧ ; ಸು. 450 ?) ; ಕರ್ನಾಟ ಧರಣೀವಜ್ರ ಕವಾಟಾಯಿತ ವಿಕ್ರಮಃ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨–೧೧ ; 1641). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಿ]

ಕರ್ನಾಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ನಾಟಿಕೆ : ಗುಮ್ಮಟಿನಾಥ ಸಚ್ಚರಿತವೆಂದೀ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಳ್ದು ಮಾಡಿದೆ ಕರ್ನಾಟಿಕದಿಂದೆ ಮತ್ತೆ ರಚಿಸಿ (ಶಾಧಪು. ೧–೪೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಣಾಟಿಕ]

ಕರ್ನಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ (?) : ಮಾವಿನ ಗೊಟ್ಟಿ . . . ಕರ್ನಾಲಿ, ಸ್ಪೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಸ್ರವಂಧನ (ವಿಕ್ಷೆವಿ. ೪೮). [< ಕೊಡನಾರಿ ?]

ಕರ್ನಿಕೆ ‘ಕರ್ನಿಕ್ಕೆ’ ನೋ.

ಕರ್ನಿಕೆ ‘ಕರಣ್ಕೆ’ ನೋ.

ಕರ್ನೆತ್ತರ್, ಕರ್ನೆತ್ತರ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಕ್ತ : ಕರ್ನೆತ್ತರಿರ್ಮ ಯ್ಕೊಳಂ ಪಾಯ್ದರೆ ಜೀವಂ ಪಿಟ್ಟು . . . ಕರ್ನೆಟ್ಟು ಬೀಜ್ಜಂತಿರೆ ಬಿಟ್ಟುವಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೩–೧೩೮) ; ಉಡವೆಂ ಮುಕ್ಕಾಸನೋರಿಚ್ಚಳಮ ನಗರ ಪೋಜ್ಜಾರ್ದರ್ ಕರ್ನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ನೆ, ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೫ ; ಪಂ ಪು ಭಾ. ೬–೧೩ ನೋ). ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕರಿದು+ ನೆತ್ತರ್]

ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೆಯ್ಯಿಲು, ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್, ಕನ್ನೈದಿಲು, ಕನ್ನೈದಿಲೆ, ಕರ್ನೈದಿಲು, ಕರ್ನೈದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕಮಲ ; ನೀಲೋತ್ಪಲ : ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಬಾಸಿಗಂ ಶಿವರ್ ಪೋಲ್ ಶಿವರ್ದತ್ತು ಕಟಾಕ್ಷೀಕ್ಷಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೬) ; ನಿಜತೇಜಂ ನೀಳ್ದ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯುಂ (ಕಮಪ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ ಕಣ್ಣ ಕಾಂತೆ ತನ್ನ ನುಣ್ಣಾಲ್ಗಳ ಸರಿಯೆಂದು ಮಾನಿಗನ್ನಡಿವಿಡಿ ದೊರ್ಪಳಕು (ನೋಡಕ. ೪–೧೯). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲ್ : ಈ ದೃಗ್ಯುಗಳಂ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲಂಕರಿರ್ಪುವು (ಕಾದಂಬ. ೬೬೨) ; ನಾಭಿಕೂಪೋಪಕಾಂಠ ನೀರೆಱಜಂ ನೀಳ್ದ ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲವೊಲಿರೆ (ಭಾ ಪಾಭ. ೧೬೫ ಉದಾ). ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು : ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು ತಾವರೆಗೊಳ್ ಲಾಮಂಜದಿಂ ನೆಗೆದ ಪರ್ಜನ್ಯಶಾಲೆ (ನೋಡಕ. ೪–೫೪) ; "ಕಂ ದಿರ್ತ್ಯಂ – ಕನ್ನೆಯ್ದಿಲು " (ಒಷಧಿ. ೬೩). ಕನ್ನೈದಿಲ್ : ನಗೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಗದಾವರೆ ಕಣ್ಣಾಡಿ ಸೊಗಸುವ ಕನ್ನೈದಿಲಾಗೆ (ಕಂಪ. ೬–೯೯). ಕನ್ನೈದಿಲು : ಕನ್ನೈದಿಲುಗಳಿಸಲುಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದ (ಕಂಪ. ೯–೪೩) ; "ಜಾಲನಿಭ – ಕನ್ನೈದಿಲು " (ಒಷಧಿ. ೬೩). ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ಹುರುಗಲು ಪ್ರಯಾ, ಚತ್ರಮೂಲ ಮಂಚಿತ್ಯೆ, ಕನ್ನೈದ್ದಿದಿರ್ತಿ ದೇರು, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ದೇರು . . . ಮಿಣುಸು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಕ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಸಕನ್ನೆ. ೪೦) ; ಮೊಗವ ತಾವರೆಯೊಳು ಕಣ್ಣನು ಕನ್ನೈದಿಲೆಯೊಳು ಸೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿನ್ನ ಈ ಮನವನು ಕಲ್ಲೊಳು ಮಾಡಿದನೇನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೪೯–೬೨). ಕರ್ನೈದಿಲ್ : ಒಳ್ಳುಡಿಯ ಕರ್ನೈದಿಲ ಮಳ್ಳಿವಿಯು ದೀರ್ಘ ತಾಪಸರ್ಕ್ಕಳಾರ್ದ (ಧಾವಚಂ. ೪–೩೧). ಕರ್ನೈದಿಲು : "ಆಸಿತೋತ್ಪಲಂ – ಕರ್ನೈದಿಲು " (ಒಷಧಿ. ೬). [< ಕರಿದು + ನೆಯ್ದಿಲ್]

ಕರ್ನೈದಿಲ ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕರ್ನೈದಿಲು ‘ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್’ ನೋ.

ಕರ್ಪ೧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್ಲುಜೆಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಜೆ, ಕರ್ಪ (ಮೈಗಿಗ. ೫೦–೯೯). [?]

ಕರ್ಪ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿತಾಂತಂ ಧರೆ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ಬುಧ ಸಮೂಹಂ ಕರ್ಪಣಂ ಕರ್ಪ್ಪನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೪೦ ; 1084) ; ಕರ್ಪರಸ ಕಾಳಿದಾಸ ಭಟ್ಟರಳಿಯಂ ಕವಿತಾಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ತ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦–೩೨ ; 1084). [?]

ಕರ್ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ : "ಚೇಲಂ, ಚೀರಂ, ವಾಸಃ, ಕರ್ಪಟಂ . . . ಪಟಃ – ಈ ೧೦ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೪); ಒರ್ವ ಪಾರ್ವಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಜೀರ್ಣ ಕರ್ಪಟಾವೃತ ಕಟಿತಟನುವಾಗಿ ಬಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಲೆಡೆವೇಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೧ ವ) ; ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ಕರ್ಪಟಮಂ ಪಱಿದಿಕ್ಕಿ ಸೀಳ್ದು . . . ಬಿಡದೆ ಕಾಡಿದುದಾ ಕಪಿ ತಾಪಸರ್ಕಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧–೨) ; ಎನಗೊಂದು ಕರ್ಪಟಮುಂಟೀತಂಗಮದು ದೊರಕಿದುದಿಲ್ಲ (ಕಗವಿ. ೧೦೫–೨೪). ೨. ಹರಕಲುಬಟ್ಟೆ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಟಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪಡಿ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟಿನ್]

ಕರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). = ಕರ್ಪಟಿ : ಕಾನ್ಧಕ ಗಾಯಕ ದೀನ ಹೀನ ಕರ್ಪ್ಪಟಿಕ ಜಟಾಧರ ದ್ವಿಜ ದಿಗಂಬರ ತಾರ್ಕಿಗ × × ದಿಗಳ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೧–೩೦ ; 1129). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಡ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪಡ೧ : ಕರ್ಪಡ ಪರಿಕರನಾಗಿರ್ದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯೦–೪). ೨. ಕೊಳೆಬಟ್ಟೆ ; ಮಲಿನವಸ್ತ್ರ : ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ಳಾರಂ ಸೊಡರ್ಮಡ್ಡಿ ಕರ್ಪಡಮಂಟಡ್ಡಣಮುಲ್ಬಣಂ . . . ಬಡಿಕೋಲ್ಗಳೊಪ್ಪೆ ಜವದಿಂದೇಳ್ತಂದರಂದಾ ಧೀವರರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೨೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕರ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ : ಶೂಲ, ಮುಸಲ, ಮದ್ಗರ . . . ಕರ್ಪಣ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಈ ಸಮಂತಪಂಚಕವು ಎಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವದು (ಭಾಸನಾ.೧೦೨–೧೮).'ಕಂಪಣ್ಣ$_3$'ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪರ; ಕಡಾಯಿ : "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೬೦) ; ಮಲಹರಂ ಜಂಗಮಾಕಾರದಿಂ ಬಂದು ನಿರ್ಮಲಸಿದ್ಧಕರ ಕರ್ಪರವನಿರಿಸಿ ಪೋಗಿ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೦–೬೯). ೨. ಚಿಪ್ಪು; ತಲೆಬುರುಡೆ : ಕಿಡಿವಿಡೆ ಕರ್ಪರಂ ಸುಗಿದು ಮೆಯ್ದೆಗೆದಂ ಕಮಠಾಧಿಪಂ ಪಡಲ್ವಿಡೆ ಪಡೆಗಳ ಫಣಿಪ್ರಭು ಮೊಗಂದಿರಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೮೩). ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ ಕರ್ಪರ ಯವಂತಿಕ ಪಾರಿಯಾತ್ರ ಕರ್ಣಾಟ . . . ಮೊದಲಾದ ದೇಶದ ಶರಣಸಂಕುಲಂ ಬರುತಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೬–೫೦). ೪. ಬಾಣಲೆ ; ಓಡು. 'ಖರ್ಪರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪರಿ (ನಾ). ೧. = ಕಪ್ಪರಿತುತ್ತ. ೨. ಮೈಲುತುತ್ತ : "ಮಯೂರ ಕಂಠಂ ಕರ್ಪರಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩–೪೨). 'ಖರ್ಪರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕರ್ಪರೀ]

ಕರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. 'ಕಾರ್ಪಾಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). = ಕರ್ಪಾಸ. [ಸಂ. ಕರ್ಪಾಸೀ]

ಕರ್ಪಿಡಿ, ಕಪ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಬಣ್ಣ ತುಂಬಿರು : ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಡೆಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳಕೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೧); ಒಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಡರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೯) ; ಕರ್ಪಿಡಿದ ತೊಟ್ಟಂ ತಮೋಗುಣಾನ್ವಿತ ರುದ್ರನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೩೨). ಕಪ್ಪಿಡಿ : ಅಚ್ಛ ಕಸ್ತೂರಿಯ ವಾರಿಯಿಂ ನೆನೆದು ಕಪ್ಪಿಡಿದಂಬರ ಮೊಪ್ಪಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೧೪) ; ಬಿರುದಿನ ಬಾವುಲಿಯ ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಕಾಯದ . . . ರಾಯರಕ್ಕಸನೈದಿದನು ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೧೧); ಕಪ್ಪಿಡಿದ ಫಲಾಳಿಯಿಂ ಜಂಬುನೇಱಿಲೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨–೪೪). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕರ್ಪಿಡು, ಕಪ್ಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕರಿದಾಗು ; ಕಪ್ಪಾಗು : ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿಯ ಕಡುವೆಳದಿಂಗಳೊಳಂ ಮುಡಿಯ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಳುರ್ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಪಿನಿತಳುಕೆ]ಗಟ್ತಲೆಯೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೨–೨೦ ವ); ಲಲಾಟವಿಲೋಚನ ಮಿಂದುಲೇಖೆ ಕರ್ಪಿಟ್ಟ ಗಳಂ ಲಸದ್ದಶಭುಜಂ ಫಣಿಕುಂಡಲಮೊಪ್ಪಿರಲ್ (ದಶಕು. ೯–೬). ಕಪ್ಪಿಡು : ಮಾವನೂ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಮುಖ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟಿತು (ತ್ಯಾಗಮ. ೪೪). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕರ್ಪು$_1$, ಕಪ್ಪು$_4$, ಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯತನ ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕರ್ಪು ಪೀನಮೋಗಡಿಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೬೯) ; ಅರಸಿಯರ ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳ ಬೆರಸಿದ ಕಾಡಿಗೆಯ ಕರ್ಪುವೋಲ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೪೪) ; ನಂದನಂ ತಳೆದುದು ಕೂಡೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಸುರ್ಪಿನ ಕರ್ಪಿನ ಬೆಳ್ಪಿನಂದಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೭–೩೯) ; ಪಟಪು (ಪಟವು) = ನರೆಗಿಕ್ಕುವ ಕರ್ಪು (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ಕಪ್ಪು$_4$: ೧. ಜೆಡೆಗಳಂ ಕಪ್ಪೆಸೆವ ಪೊಸಕುಂತಳಂ ಮಾಡಿ ಉಡುಪತಿ ಸುರಾಪಗೆಗಳಂ ಮುಡಿದ ಪೂ ಮಾಡಿ (ಇಹರ. ೩೧) ; ಕೆಳಗೆ ಬೆಳೆಹೊಲ ಕಪ್ಪು . . . ಹೊಳೆಕೆರೆಯ ಮಡು ಕಪ್ಪು ತಾಯ ಕಾಲ್ ತೊಳೆವ ಉಪ್ಪುಕಡಲದು ಕಪ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫) ; ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯು ಕಪ್ಪು ತೊಟ್ಟ ರವಿಕೆಯು ಕಪ್ಪು ಜಡೆ ಕಪ್ಪು ರಿಬ್ಬನ್ನು ಕಪ್ಪು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨೩). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ; ತಿಲಕ : ಸೆಟ್ಟರ ಮಗ ಮಿಂದು ಒಪ್ಪಾಗಿ ಕೂತಾನ ಕಪ್ಪು ತಂದಿಡರೆ ನೊಸಲಾಗ (ಲೋಕಗೀ. ೩೨) ; ಕಪ್ಪಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣೊಳು ಕೆಂಪಿಲ್ಲ ತುಟಿಯೊಳು ಮಾನಿನಿ ಬಿಚ್ಚಿದೆ ಹೆರಳು (ಇಂಚಾಪ. ೮೭–೨೫). ೩. ಕತ್ತಲೆ : ಮೇವಿಗೆಯ್ದಿದ ಗೋವು ಪಿಂತಿರುಗದಿರೆ, ಪುಡುಕುತದನಿತ್ತಣ್ಗೆ ಕಪ್ಪಿನೊಳ್ ತಪ್ಪಿ ಬರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೪–೮೮). △ ಕಟ್ಟು$_3$: ೧. ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಘಟದೊಳ್ ತಂದಟ್ಟುಯಿಂ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಗೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀಳ ನೀರರುಹಮಂ ಪೋಲ್ದತ್ತು ಕಟ್ಟುಂದುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೧) ; ಕಣ್ಮಲರ ಬೆಳ್ಪುಗಳಾಲಿಯ ಕಟ್ಟುನೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೭೮). [< ಕರಿದು + –ಪು$_2$]

△ **ಕರ್ಪು$_2$** 'ಕಪ್ಪು$_3$' ನೋ.

ಕರ್ಪುರ 'ಕಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಕಚರಿ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದುಸುವಾಸನೆಯ ಬೇರು, —ಗಡ್ಡೆ : ಕರ್ಪುರಕಚರಿ, ಕರ್ಪುರ ಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕರ್ಪೂರಕಚರಿ ; ಹಿಂ. ಕಪೂರಕಚರಿ]

ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ, —ದ್ರವ್ಯ : ಕರ್ಪುರಕಚರ, ಕರ್ಪುರಚಿನ್ನಿ, ಕಬಾಬಚಿನ್ನಿ, ಕಂಕೋಳಚಿನ್ನಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೭). [← ಮರಾ. ಕಪೂರಚಿನ್ನೀ]

ಕರ್ಪುರವಳ್ಳಿ 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವಾಳೆ 'ಕಪ್ಪುರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆ (ನಾ). ಕರ್ಪುರಸಹಿತವಾದ ವೀಳ್ಯ, —ತಾಂಬೂಲ : ಕರ್ಪುರವೀಟಿಕೆಯ ನೀಡು ನಾಲಗೆಗಯ್ಯಿಂದೆಂಬ ನೀಱಿಯ ಗಾಡಿಯಂತಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೬೫). [ಕರ್ಪುರ (< ಕಪ್ಪುರ) + ವೀಟಿಕೆ]

ಕರ್ಪುರಶುಂಠಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುರಸುಂಟಿ 'ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ' ನೋ.

ಕರ್ಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹರಡು ; ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು : ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಚೂಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮರೀಚಿಯೆ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ ಕರ್ಪುವೀಱುವ ಬಾಳತಮಾಳತರುಗಳೋವರಿಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೩೪ ವ). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಬೀಱು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಕರ್ಪುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ವಟೋರ್ವೀ ಜಂಗಳೇಗಳುಮೊಡಗೂಡಿ ಕರ್ಪುವೆರಸಿರ್ಪುವು ಪೆರ್ವಲದಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೫೮). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕರ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ತೋರಮೊಲೆಗಳ ಮೊಗಂಗಳ್ ರಾರಾಜಿಸಿ ಕರ್ಪುವೆತ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೩-೯೫); ಕೆಂದಳ ದೊಂದು ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯನಂಜಿಸೆ ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಟ್ಟಲೆಯನೇಳಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦). [ಕರ್ಪು$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕರ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರ; ಕಪ್ಪುರದ ಮರ: "ಕೋಲಕಂ, ಕರ್ಕೋಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ—ಈ ೩ ಕರ್ಪೂರಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪); ಕರ್ಪೂರಂ ಸತತಂ ತೈಲದೊಳೆ ಕೂಡೆ ವಿಷಮೆನಿಸುವವೋಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೫-೨೨); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱಿಲು ನಗರೆ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೯).

ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ = ೧. ಉಂಡೆಕರ್ಪೂರ; ಗಡ್ಡೆಕರ್ಪೂರ: ದೇವರ ಆರತಿಗೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆ ಉತ್ತಮ (ರೂಢಿ). ೨. ನುಸಿಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ; ಡಾಂಬರ ಗುಳಿಗೆ: ಉಲ್ಲನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು . . . ಹುಳುಗಳ ಕಾಟದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಲು ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕರ್ಪೂರದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು (Napthalene Balls) ಹಾಕಿ ವೃತ್ತಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಟ್ಟರೆ ಅವು ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೮೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾವಿನಶುಂಠಿ, ಕರ್ಪೂರಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೬). [ಕರ್ಪೂರ + ಅರಿಸಿನ]

ಕರ್ಪೂರತೈಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಎಣ್ಣೆ (ಪಾರಿನಿ. ೧೧).
[ಕರ್ಪೂರ + ತೈಲ]

ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ 'ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ನೇತ್ರಚ್ಯೋನ-ಕರ್ಪೂರಬೆಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೯). [ಕರ್ಪೂರ + ಬೆಂಡೆ]

ಕರ್ಪೂರಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಕರ್ಪೂರಸಂಜ್ಞಿಕಃ —ಕರ್ಪೂರಮಣಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [ಕರ್ಪೂರ + ಮಣ್ಣಿ$_2$]

ಕರ್ಪೂರವರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಪೂರದ ಮಳೆ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಣ್ಡನಾಳ್ದನ ಚಕ್ರಂ ಕರ್ಪೂರವರ್ಷಂ ಚತುರಚತುರಾನನಂ ಗುಣಮೇರು . . . ಶ್ರೀಮತ್ ಪಡವಳ್ಳ ತೈಲಪಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೩೫; ಸು. 1007). 'ಕಪ್ಪುರವರ್ಷ' ಪರಾ.
[ಕರ್ಪೂರ + ವರ್ಷ]

ಕರ್ಪೂರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರದ ಬಳ್ಳಿ; ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ವೀಳೆಯದೆಲೆ: (ಕ). [ಕರ್ಪೂರ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಪೂರವಾಳೆ, ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: "ಅಂಧಕಃ-ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ; ಕುರುಡನು" (ಓಷಧಿ. ೨). **ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ**: ಕರ್ಪೂರಬಾಳೆ . . . ಸುಖಾರ್ಹ ಸಾರ್ವರ್ತುಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಕರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧).
[ಕರ್ಪೂರ + ಬಾಳೆ$_1$ (< ಬಾಱೆ)]

ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಜಾಯಾಪತಿಗಳು ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯವಿಟ್ಟು . . . ಒಪ್ಪದಿ ಶಯನಸ್ಥರಾಗೆ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೧೬). [ಕರ್ಪೂರ + ವೀಳೆಯ]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು, ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು (ನಾ). = ಕರ್ಪೂರ ಶಿಲಾಧಾತು (ಕ). **ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು**: "ಶಿಲಾಧಾತುಃ - ಕರ್ಪೂರ ಶಿಲಾಜಿತ್ತು" (ಓಷಧಿ. ೧೬೫). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಜಿತು]

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತ್ತು 'ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಜಿತು' ನೋ.

ಕರ್ಪೂರಶಿಲಾಧಾತು (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಸುಗಂಧಮಯವಾದ, ಹಳಕುಹಳಕಾಗಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ (ಕ). [ಕರ್ಪೂರ + ಶಿಲಾಧಾತು]

ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ (ನಾ). = ಕಪ್ಪುರಶುಂಠಿ: "ಷಡೀ - ಕರ್ಪೂರಶುಂಠಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಪೂರಾರತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ, ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧).
[ಕರ್ಪೂರ + ಆರತಿ$_1$]

ಕರ್ಪೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸು; ಕರಿಕುಗೊಳಿಸು: ದೆಸೆಯಂ ಕಾಯ್ಪೇಱಿಸುತ್ತುಂ ತೃಣಕುಲಲತೆಯಂ ಸೀದು ಕರ್ಪೇಱಿಸುತ್ತುಂ . . . ದವಶಿಖಿಯವೊಲೆಳ್ದತ್ತಮೋಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೭).
[ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱಿಸು]

ಕರ್ಪೇಱು, ಕಪ್ಪೇಱು, ಕಟ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ತಾಳು: ಕರ್ಪೇಱಿತ್ತು ದೇವದ್ವಿರದದ ಘಟೆಯಿಂದಂ ನಭೋಭಾಗದೊಂದೊಂದೆಡೆ (ಅದಿಪು. ೭-೫೭). **ಕಪ್ಪೇಱು**: ಕಮಳಮುಕುಳಂಗಳೊಳು ಭೃಂಗಂಗಳಿಪ್ಪಂತೆ ಅಮರ್ದು ಕಪ್ಪೇಱೆ ಕುಚಯುಗಳ ಚೂಚುಕ[ವ]ಂತೆ (ಬಸರ. ೧-೧೧೨); ತ್ರಿವಳಿಗಳ್ ಮಸುಳಿದುವು ಬಾಸೆ ಕಪ್ಪೇಱಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೪-೧೧). △ **ಕಟ್ಪೇಱು**: ಗಂದೇಭ ಚರ್ಮಂಗಳಂ ಪಸರಂಗೆಯ್ದನೊ ಶಂಭುವೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದು ಕಟ್ಪೇಱಿ ಸೂಚಿಸಲಾರ್ಗಂ ವಶಮಾಗದಂತು ಕವಿದತ್ತುದ್ದಾಮ ಭೀಮಂ ತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯).
[ಕರ್ಪು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕರ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಅಗ್ನಿಯದನು ಬಳಸಿಕೊಂಡೈದು ನಿರ್ಬುದದೊಳಂ ವಾಯುವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡೈದು ಕರ್ಬದೊಳಗಾಕಾಶವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೩-೮).
[< ಸಂ. ಖರ್ವ]

ಕರ್ಬಕ್ಕಿ, ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ, ಕರಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕಬ್ಬಾರೆ: ಅಂಚೆ ಕೊಂಚ್ಚೆ ಗಿಡಗ ಕರ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಕ್ಕಿ ಪಾರಾವತಂ ಪರಪುಟ್ಟಂ ಚರಣಾಯುಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೯); ಪುರುಳಿ ಗುಬ್ಬಿ ಕರ್ಬಕ್ಕಿ ಮೇಲಪ್ಪ ಪಕ್ಕಿಗಳ್ ಮೆಲ್ದನಿಯಿಂ ಪಾಡುಗುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೧೯). **ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ**: ೧. ತನ್ನ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಹಿಂಡನೊಲ್ಲದೆ ಸಿಬ್ಬುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಯಿತ್ತು (ಮಧುವ. ೨೬-೯); ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಗಗನವ ಹಬ್ಬಿದಂತಿರೆ ಮಸಗಿದವು ಫಲುಗುಣನ ಶರಜಾಲ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೩೬); ಒಡನೆ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿವಿಂಡನು ಕಂಡೆಱಗುವ ಕಡುಗಲಿ ಸಾಳ್ವನಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೭೦); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಾಟ ಬಲುಕಾಟ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೯). **ಕರಿವಕ್ಕಿ**: ೨. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ: ಭೇರುಂಡ ಬೆಳುವ ಸಾಳುವ ಹದ್ದು ಕರಿವಕ್ಕಿ ಹಾರಿ ನಲಿಹ ಸೋಗೆ ನವಿಲು (ನಿಜಸಾಂ. ೫೯-೧೦). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ. [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ: "ಇಂಗಳ ಕರ್ಬಟ್ಟೆಗ ತಾಂ ಮರಗೂಱನಿರದೆ ಮೂಱಡಿಯೆಂಬಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೪) [ಕರ್ಬಟ್ಟೆ + -ಗ$_3$]

ಕರ್ಬಡ 'ಖರ್ವಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬಣ್ಣ 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕರ್ಬರಲ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹರಳು; ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಕರ್ಬರಲ ಬಣ್ಣಮನೇಳಿಸುವ ಕಚಾವಳಿಗಳಂ ಬಗಿಬಗಿದು ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯನೆಯ್ದೆ ತಳಿದೋರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕಮ್ಮಲರ್ಗಳಂ ಮುಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೪).
[< ಕರಿದು + ಪರಲ್]

ಕರ್ಬಲಾ (ನಾ). ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೇಳ: ಮೋಹರಮ್ಮ, ಅಲಾವಿ, ಕರ್ಬಲಾ ಮೇಳಗಳಿಗೆ ಚಿಕ್ಕವರಿರುವಾಗಲೇ ಪದ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶರೀಫ. ೫೮). [←ಅರ. ಕರಬಲಾ]

ಕರ್ಬಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಲೆ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಲೆ: ಕಾಲವನೇಚರಂ ಜಗದ ಲೋಚನ ಮೀನಕೆ ಬೀಸಿದ ನೆಗಳ್ದ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಬಲೆವೋಲ್ ತಮಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨೩). [< ಕರಿದು + ಬಲೆ$_1$]

ಕರ್ಬಸಿರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಗರ್ಭ: ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಸಿರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ ಹೊತ್ತ ವರ್ಷದ ಭಾರವೆಳೆಯುತಿರಲೆಮ್ಮತ್ತ ಮತ್ತಗಜ ನಿಕುರುಂಬದಂತೆ ಬರು ತಿಹುದು (ವಿಸೀಗೀ. ೩೭-೧೦). [< ಕರಿದು + ಬಸಿರು (< ಬಸಿಱ್)]

ಕರ್ಬಸು$_1$, ಕಬ್ಬಸು (ನಾ). ೧. ಹಸುವಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕರಿಯ ಹಸು (?): ಅಗ್ಗದ ನಿಡುಗೋಡು ಮೇಡುಮಮರುತ್ತುಮಿಱುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡು ವಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೪). ೨. ಕಾಡುದನ: ಕಾಟು - ಕರ್ಬಾ[ರ್ಬ]ಸು ಎಂದರೆ ಘಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣ ಎತ್ತುಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪). **ಕಬ್ಬಸು**: ೧. ಸಲೆ ಕಬ್ಬಸು . . . ಕೆಚ್ಚಲನಿಱುಂಕಿ ಕರಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತ ಪಾಲ್ ಮೊಲೆಗಳಿನೆಚ್ಚು ಗಲ್ಗಲನುಗಲ್ ಪರಿ ತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೫೩). [< ಕರಿದು ? + ಪಸು$_3$]

ಕರ್ಬಸು$_2$, ಕಪ್ಪಸು, ಕಬ್ಬಸ (ನಾ). ಯಕೃತ್ತು; ಈರಿ; ಪಿತ್ತಕೋಶ: ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ ತೊಗಲೆಲ್ವು ಕರ್ಬಸು ಕರುಳ ಹಿಂದೊಂಡೆ ಖಂಡಂ ಮಿದುಳ್ ಬಸೆ ಶುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೯). **ಕಪ್ಪಸು**: ಕಾಳ್ಪುರಾಣ ಒಂದೆಸೆ ತಾನೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ ಕರುಳು ಕಪ್ಪಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಸತ್ತಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರ್ದ] ನಿತ್ಯ ನರಕಿಯಂ ಕಂಡು (ಬೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೧೭). **ಕಬ್ಬಸ**: ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ವುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆ ಯಾಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭ ವ). [?]

ಕರ್ಬಸುಗಲಿ (ನಾ). ಕಾಡುಪಶುವಿನಂತೆ ಶೂರನಾದವನು (?): ನೆರವಿಯನುರುಳೆವಾಯ್ದುಗುರ್ವಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಬಸುಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೩ ವ). [ಕರ್ಬಸು$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಕರ್ಬಸುರಿ 'ಕರ್ವಸುರಿ' ನೋ.

ಕರ್ಬಳ್ಳಿ, ಕಬ್ಬಳಿ, ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$, ಕರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಂಠೀರವೋತ್ಕರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಧವೀಲತೆ ಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ನೆರೆದಿರ್ಪಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೧); ತುಟ್ಟತುದಿವರೆಗಂ ಸುರ್ಬುಗೊಂಡು ಪರ್ಬಿದ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಯ ಪೆರ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬಳಿಯನಡರ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ಕಬ್ಬಳಿ**: "ಭಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಯೆದೆ ಕಬ್ಬಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫); ಸುರ್ಚುರಿಕೆ ಕಬ್ಬಳಿ ಹಾವುಸವುಂತೆ ಸೋರೆ ತಳ್ತಡರ್ದುವು ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಬನದೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ತಲೆಯಿರ್ಕೆಯೆಂಬಿನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೬); ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬಳಿ ನೊಸೆದಬ್ಬೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೯). **ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ$_1$**: "ಭಗಭಕ್ಷವೆನಲ್ಯೆದೆ ಕಬ್ಬಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). **ಕರಿಬಳ್ಳಿ**: ಉಣಾಮಿಣಿಗಿಡ, ಕರೀಬಳ್ಳಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೬-೧೫೬೭). [< ಕರಿದು + ಬಳ್ಳಿ]

ಕರ್ಬಾಯ್, ಕಬ್ಬಾಯ್ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಯಿ; ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕಾರೊಸಡುಂ ಕರ್ಬಾಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ತೊಳಪ ದಾಡೆಯುಂ . . . ನಿಶಾಟರರ್ವಿಸಿ ತೋರ್ಪರ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦). **ಕಬ್ಬಾಯ್**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಱುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟು ಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ ಕಿಱುದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳುಡುಗಿದೊಂದುರದ ಕುನುಂಗಿದ ಬೆನ್ನ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩).

ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿ = ಕರಿಯಕೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಗುಬ್ಬಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲು ಕಬ್ಬಾಯಗುಬ್ಬಿಯು ಕೊಂಚೆ ಗೂಗೆ ಮರವ ಪಾರಿವಾಣ (ಹರಿಸಾಂ. ೧೫-೭೨). [< ಕರಿದು + ಬಾಯ್]

ಕರ್ಬಾಳ, ಕಬ್ಬಾಳ (ನಾ). ಕರಿಯ ಲಾಮಂಚ; ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು: ಪರಿಮಳಿತ ಸೌಂದರಂ ಬಂಧುರಗಂಧಂ ಮದನರಾಗವರ್ಧನ ಕರಮೀ ಮರುವಂ ಕರ್ಬಾಳಮುಮಿರೆ ಮರುಳಲ್ಲವೆ ಕುಸುಮನಿಚಯ ದೊಳ್ ಪಾಯ್ದುಳಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೭); ಕರ್ಬಾಳಂ ಬಾಳಂದ ವಾಯ್ತುಂ ನೆರಪನೊಅವಿನಿಂಗಾಳ್ಮನೋಜಂ ಮನೋಜಂ (ಅನಂಪು. ೮-೨೮). **ಕಬ್ಬಾಳ**: ಅರಿಸಿನ ಅಲ್ಲ ಮೂಳಬೀಜಂಗಳು ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಬ್ಬಾಳಂ ಅಗ್ರ ಬೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨-೧೦); ರಸಗಂಧ ಕಬ್ಬಾಳದೊಳಿರೆ ಪರಿಮಳ ವನು ಬಿಟ್ಟು (ಗೋಮಟೇ. ೯-೧೧೬). 'ಕರಿಯಬಾಳ' ಪರಾ.
[< ಕರಿದು + ಬಾಳ್$_1$ (< ಬಾಟ)]

ಕರ್ಬಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆಮೀನು (?): ಕಣ್ಣಂಬು ಬಿರ್ದ ಕರ್ಬಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬಾ]ಯಂತೆ ಕಾಗೆ ಹಱಿದ ಹಱುಗಲಂತೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೭). [< ಕರಿದು + ಬಾಳ್$_2$]

ಕರ್ಬಿತ್ತರ (ನಾ). ಕಪ್ಪನೆಯ ಆವರಣ; ಕರಿಯ ಹರಹು; ಕತ್ತ ಲೆಯ ವಿಸ್ತಾರ: ಪಜ್ಜಳಿಸುತರಿಲೊಂದು ಬಾನ್ ಪಟದೊಳುರಿದುರಿದು ಕರ್ಬಿತ್ತರಕೆ ಬೆಂಕೆಗೆರೆಯ ಚಿತ್ತಾರಮಂ ಮೆತ್ತಿ ಬರೆದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೩-೮೫). [< ಕರಿದು + ಬಿತ್ತರ]

ಕರ್ಬು 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕರ್ಬುಗರ್ದೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬು ಬೆಳೆವ ಭೂಮಿ; ಕಬ್ಬಿನಗದ್ದೆ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩-೩೦).
[ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು$_1$) + ಗರ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ)]

ಕರ್ಬುಗುಳ್, ಕಬ್ಬುಗುಳ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳೆ: ಶ್ರೀಗಂಧಂ ರುದಂತಿ ಜಟಾಮಾಂಸಿ . . . ಇವೆಲ್ಲಮನುದಕದಲ್ಲರೆದು ಪೂಸಲ್ ಕಂಚುಕೆ ಕರ್ಬುಗುಱ್[ಳ್] ಕುಱು ವಿಸರ್ಪಂ ಉರಿಜ್ವರಂ ಗಾಯದ ಪುಣ್ಗಳ್ ಇವೆಲ್ಲಂ ಮಾಣ್ಬುವು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೩ ಟೀಕೆ). **ಕಬ್ಬುಗುಳ್**: ಸಂಹರಿಕುಂ ಕಂಚುಕೆ ಕಬ್ಬುಗುಳ್ ತುಱು . . . ಎನಿಪೀ ದೋಷಂಗಳಂ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೩).
[< ಕರಿದು + ಪುಗುಳ್$_1$]

ಕರ್ಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರ್ಬುದ (ನಾ). = ಕರ್ಬ: ಕರ್ಬುದ ವಿಶ್ವಗಳವಶಂ ಬಿದ್ದಿವೆ; ಅರ್ಬುದ ತಾರೆಗಳಕ್ಷರ ತಿದ್ದಿವೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮-೬೫). [?]

ಕರ್ಬುದೋಂಟ 'ಕರ್ವುದೋಂಟ' ನೋ.

ಕರ್ಬುನ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಬುರ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣ: ಶ್ವೇತ ಪೀತ ಹರಿತ . . . ಕರ್ಬುರ ಅಳಗ ಬೊಟ್ಟಳಗ ಇಂತೀ ದಶವರ್ಣ (ತುಱುಗಾ. ೫-೧೨); ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ ನೀಲದ ನೀಲವ ಎಳೆದು ಕೊಂಡೊಡಗೂಡಿ ತುಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩೭).

೨. ಹಲವಾರು ಬಣ್ಣ ಬೆರೆತಿರುವುದು; ಮಿಶ್ರವರ್ಣ: "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿಮ್ಮೀರಃ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ, ಉನ್ಮಿಶ್ರಃ, ಕ(ರ್ಬು)ರ್ವುರಃ . . . ಖಚಿತ. – ಈ ೧೧ ಬೆರೆಸಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨–೫೪). ೩. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಇರ್ದುದಿಂದ್ವಂಕ ಕರ್ಬುರಕಾಯಂ ಶಬರೀಚಯಂ ನೆರೆದು ಪಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ನಾಡೆಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೬). ೪. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಹೇಮ . . . ಕರ್ಬುರಂ, ತಪನೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೧); ಪೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣದಿಂ ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಬುರ ಮಣಿತೋರಣಾವಳಿಗಳಿಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ ವಿಮಳ ಪಟ್ಟಣಂ (ನಳಚಂ. ೧೪). ೫. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: ಕರುಣಮಕ್ಕುಮೆ ಕರ್ಬುರರೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪–೭೯); ಭುವನಾವಳಿಯ ಗಬ್ಬರಿಸುತಿದೆ ಕರ್ಬುರರ ರೆಣರಭಸ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩–೧೧–೩೯). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ದಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಬೆಳ್ಮಣಿಯ ಪದುಮಣ್ಣನ್ ಕರ್ಬುರ ಸೋಮ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೨; 800). [?]

ಕರ್ಬುರತ್ವ (ನಾ). ೧. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ (ಪಾರಿನಿ. ೧೫). ೨. ಲೋಹದ ಮೂಲಧಾತುವಾದ ಕ್ರೋಮಿಯಂ (ಪಾರಿನಿ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿತ (ಗು). ೧. ನಾನಾ ವರ್ಣವಾಗಿರುವ; ಮಿಶ್ರವರ್ಣವಾದ: ಪರಪಿದ ಕುಟಿಳಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀತೋದಕಮೆನೆ ಕರ್ಬುರಿತಮಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೫೩). ೨. ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಿಯದಾದ: ನವೀನ ಪ್ರಸೂನ ಮಧುವಿಲೀನ ಮಧುಕರ ಪಟಲ ಕರ್ಬುರಿತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೨–೨ ವ); ಮಯೂಖಾಳಿಯಿಂದೆತ್ತಲುಂ ಪಾಂಡುರಿತಂ ಪೈಠಂಗಿತಂ ಕರ್ಬುರಿತ ಮರುಣಿತಂ ವ್ಯೋಮರಂಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೭೭). [ಸಂ.]

ಕರ್ಬುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಪ್ಪಿಡಿಸು: ಅಡವಿಯಂ ನೋಡುತುಂ ಮರ್ಬು ಕರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ಬರ್]ರಿಸಿ ಕವಿದೆಡೆಗಳಂ ನೋಡುತುಂ (ಓಹಿರ. ಹ. ೧೫೪–೨೪); ಕರಿಯ ದೇಹಂಗಳಿಂ ಸುತ್ತಿದ ಬೇವಿನ ದಂಡೆಗಳಿಂ ಫಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲುಗಳಿಂದುಟ್ಟ ತೊವಲುಡೆಗಳಿಂ . . . ಕರ್ಬುರಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾರ್ಬುರಿಸಿದ, ಕಬ್ಬರಿಸಿ, ಕಬ್ಬುರಿಸಿರ] ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡೆ ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮–೩೨). [ಕರ್ಬುರ್ಕ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕರ್ಬುಲಿ, ಕಬ್ಬುಲಿ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹುಲಿ: ಬೇಡವಡೆ . . . ನಡೆವ ನಂಜಿನ ಬಿಂಜದಂತೆಯುಂ ಕರ್ಬುಲಿಯ ಪಿಂಡಿನಂತೆಯುಂ . . . ಅಗುರ್ವುಮದ್ಭುತಮುಮಾದುದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೪–೫೪ ವ). **ಕಬ್ಬುಲಿ**: ಮಬ್ಬೊಳುರಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಬ್ಬುಲಿಯನರಿವಂತೆ ತಮ್ಮಾರ್ಯತನವಿಂತಸೂಯೆಯಿಂ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಹಬ್ಬೆರ. ೩೪–೧೫೭). [< ಕರಿದು + ಪುಲಿ]

ಕರ್ಬುವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಕರ್ಬೂರ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಗಂಧಪತ್ರ. ೩. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ಅರಿದಳ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಬೆಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು (?): ಮೂಜುಣೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಮೂಡ ಕರ್ಬೆಳ್ಳಂವರಂ ಪಡುವ ಬೆಟ್ಟಂಬರಂ ತೆಂಕ ನಿಡಿಯ ಕಲುವರಂ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩೩–೨೨; 1068). [< ಕರಿದು + ಪಳ್ಳ ?]

ಕರ್ಬೇಡ 'ಕರ್ವೇಡ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊಂಗಲ್, ಕಬ್ಬುನಗಲ್, ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). (ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವ) ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ: "ಕರ್ಬೊಂಗಲ್ ಸಲೆ ಸೂಚಿಕಲ್ಲು" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); **ಕಬ್ಬುನಗಲ್**: "ಕಬ್ಬುನಗಲ್ಲೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು] ಸೂಜಿಕಲ್" (ಕಶಸಾ. ೪–೫೬). **ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್**: "ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚತುನಿ. ೧೧೦). [ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಕಲ್$_3$]

ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳು, —ಸಲಾಕೆ: ಪತಿಯ ನಿಧನ ವಾರ್ತೆಯಂ ಕೇಳಲೊಡಂ ಕರ್ಬೊಂಜಲಾಕೆಯೆರಡುಂ ಕೊಡಂಕೆಗಳನಿರಿದಂತೆ (ಮರಾಚ. ೧೬೫–೨೭). [ಕರ್ಬೊನ್ (< ಕರ್ವೊನ್) + ಸಲಾಕೆ (< ಸಲಗ್ಯೆ)]

ಕರ್ಬೊಗರ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪು; ಕರಿಯ ಕಾಂತಿ: ಕಕ್ಷಪುಟಂ ಕರ್ಬೊಗರನುಗುಳೆ ವಕ್ಷಃಶ್ರೀ ನೆಲೆಮೊಲೆಗೆ ತಿಲಕವಿಕ್ಕೆ (ಬಸರ. ೧೦–೯೯); ವಿಟ ಜನಮನಕ್ಕೆ ಮನಸಿಜನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಡೊಗರುರ್ಬಿದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನುಂಟುಮಾಡಿಯುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೨೯ ವ); ಕುಸುಮಶರನ ಕೂರಸಿಯ ಕರ್ಬೊಗರ ಪುರ್ವಿದೆಂಬ ಸಂದೆಗಮನೊಂದಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೧೮ ವ). [< ಕರಿದು + ಪೊಗರ್]

ಕರ್ಬೊಗೆ 'ಕರ್ವೊಗೆ' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ಗಲ್ 'ಕರ್ಬೊಂಗಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಬೊನ್ನು 'ಕರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಸುಬು; ಉದ್ಯೋಗ: ಸರ್ವಜ್ಞರೀರ್ವರಾಗಲ್ಕೆ ತನಗಾಗಿ ಕರ್ಮವೆಸಗಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩); ದುಡಿಸುವುದೊಂದೇ ನಮ್ಮಯ ಕರ್ಮ (ಕಪಪು. ೩–೩೯). ೨. ದೇವರ ಅರ್ಚನೆ, ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳು: "ಯಜನಾದಿಗಳ್ ಕರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೭–೧೨). ೩. ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕೃತ್ಯ: ಇದೊಂದವಸ್ಥೆ ನಿಮಗೆನ್ನಯ ಕರ್ಮದಿನಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೯); ಕಾಲಕರ್ಮಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳಾಲಯನು ತಾನಾಗಿ ಲಕುಮಿಲೋಲತತ್ತದ್ರೂಪನಾಮದಿ ಕರಸುತೊಳಗಿದ್ದು (ಹಸಾರ. ೭–೨೦); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೪. [ದ್ವೈತ] ಮೂಲವಾದ ಹತ್ತು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಕರ್ಮ . . . ಅಭಾವ ಎಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫). ೫. [ವ್ಯಾಕ] ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥ: ಅವುದು ಮಾಡಲ್ಪೇಡಿದುದದು ಕರ್ಮಂ; ಅದಱೊಳ್ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ಪ್ರಯೋ); ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ವಿಷಯವಾದದ್ದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೪). ೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಕರ್ಮದ್ವಿಚತುರ್ಥಮಂದಿರದೊಳಿಂದುಪ್ರೋದ್ಭವಂ ಶೋಭನಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೦–೯). ೭. [ಗಣಿತ] ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ ರಸ ರಿತು ಕರ್ಮಾಂಗಂ . . . ಷಟ್ಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳಾಜಜ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯–೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮನ್]

ಕರ್ಮಂದಿ (ನಾ). ಯತಿ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ: "ಭಿಕ್ಷುಃ, ಪರಿವ್ರಾಟ್, ಕರ್ಮಂದೀ, ಪಾರಾಶರೀ, ಮಸ್ಕರೀ – ೫ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಂದಿನ್]

ಕರ್ಮಕರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ: ದಿವಿ(ಜ)ಕರ್ಮಕರ್ [ಕರ್ಮಕರರ್] ಬಟ್ಟೆಯಂ ಸಮಜಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು ೧೦–೨೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕರಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಸೇವಕಿ (ಕ). [ಸಂ. ಕರ್ಮಕರಿ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೇದಭಾಗ: ಕರ್ಮಕಾಂಡ ಹೋಗಲಿಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭವದ ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಒಳಗು (ಅವಚಂ. ೨೩೩–೧೧೩೩); ವೇದ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವೆಂದು ವೇದ ಭಾಗವುಳ್ಳದ್ದು. ಪೂರ್ವಭಾಗ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡ (ಜಂಬಸಾ. ೧೯೬). ೨. [ಜೈನ] ಆಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭಾಗ: ಗೊಮ್ಮಟಸಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜೀವಕಾಂಡ ಗಳೆಂಬ ವೇದ ಭಾಗಗಳಿವೆ (ರತ್ನಾ). ೩. (ಅಲಂ) ದುಷ್ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ದುರಾಚಾರದ ಪ್ರಕರಣ, —ಅಧ್ಯಾಯ: ವಿಧಾನಸಭೆ ಯಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಚರ್ಚೆ (ರತ್ನಾ).

[ಕರ್ಮ + ಕಾಂಡ]

ಕರ್ಮಕಾಂಡಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಕಟ್ಟಾಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆವನ್ನಕ್ಕ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡಿಯಪ್ಪ (ಬಸವ. ೪೮೪); ಕಾಯದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿ ಯಲ್ಲಾ ಜೀವದೊಳಗುಂಟೆಂದರೆ ನಾನಾ ಯೋನಿಯವನಲ್ಲ (ನೋಟಸಾ. ೩–೮); ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬಹಂಕಾರಿಯಮಕಾರಗಳುಳ್ಳಾತನೇ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡಿಯೆನಿಸುವವನು (ವಿತೇಗ. ೧೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾಂಡಿನ್]

ಕರ್ಮಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಸೇವಕ; ಕೂಲಿಯಾಳು. ೨. ಕುಶಲತೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು. ೩. ಕರ್ಮಾರ ೪. ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಕೌಶಲ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯ: ಸತ್ಕಾ ಸ್ಪೇಷಣ, ಅನ್ನಪಾಷಣ ಸಾಹಸ, ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವ, ಕರ್ಮಕೌಶಲ ಮತ್ತು ಅಂತಃಕಾಂತಿ ಇವು ಐದೂ ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಪುಷ್ಕಾರ. ೧೯). [ಕರ್ಮ + ಕೌಶಲ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಸಕಲ ಶ್ರಾವಕವ್ರತಂ ಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೂಲುನಾಲ್ಕತ್ತು ದಿವಸಂ ನಿಜೇವ ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ ನೋಂತು (ಚಾವುಂಡ. ೧೯–೪). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಪಣ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಮ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು: "ಕರ್ಮಕ್ಷಮಃ, ಅಲಂಕರ್ಮಾಣಃ – ೨ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನ ಹೆಸರು; ಕಾರ್ಯಸಮರ್ಥನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೧).

[ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಮ]

ಕರ್ಮಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಪಾಪಪುಣ್ಯರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಬಂಧವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು, —ನಾಶವಾಗುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವುದು: ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನುನದಿಂ ಸಂನ್ಯಸನಂ ಗೆಯ್ದು ಕರ್ಮ ಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದ (ಪಡ್ಡಾ. ೧–೧೦); ಉತ್ತಮ ದೀಕ್ಷಾವಧಿಯುಂ ಸಮಾಧಿಮರಣಂ ಕರ್ಮಕ್ಷಯಂ ಮೋಕ್ಷಲಾಭಮು ಮೋಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳ್ವುದಕ್ಕೆಮಗೆ (ಅವಿಚಂ. ೧೦–೫೯); ಕರ್ಮಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಲವು ಕಾರಣೋಪಕಾರಿಯಾಯಂ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ (ಜಾವುಂಡ. ೩–೬೦ ವ). [ಕರ್ಮ + ಕ್ಷಯ]

ಕರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನ ಕರ್ಮ ಗತಿಯಂ ದಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಕಳ್ತೆಱ್ಪುಂ (ಜಾಂಬವ. ೩–೬೦ ವ).

[ಕರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮಗಾಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹವಿರ್ಲಕ್ಷ ಗನ್ನ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ್ಗೆ ಕರ್ಮ್ಮಗಾಲೂರಾ ಪಹುವಣ... ಎಱ್ನು ಮತ್ತಲ್ಲುಟ್ಟಿ (ಕಡ. I, ೩–೧೪ ; 750). [?]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಹೀನಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು; ಭ್ರಷ್ಟ: ಹರಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೊಲಿಯಲಂಜದೆನಿಸಿ ಶಂಕರನ ಬದ್ಧದ್ವೈಷಿಯಹ ಶಂಕರನ ಭಕ್ತ ಯೊಳಧಿಕನಾಗಿಯು ವೈಷ್ಣವರ ಮೇಲೆ ಎಳಸಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲರು ಗಳೆಪ್ಪತ್ತೆಂಟುಕೋಟಿಯು ನರಕದೊಳಗೋಲಾಡುತಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩–೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲಿ (ನಾ). ಹೀನ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವಳು; ಭ್ರಷ್ಟೆ: ಬಸುಜೀಜಿಯ ಪುತ್ರವಧೆಗೆಡ ಸತಿಗೆ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲಿಗೆ ರಕ್ಕ ಸಿಗೆ ನೆಲೆಯಕ್ಕು ಮುಚ್ಚಿಸುಸಹಪತ್ರವನಪ್ಪವೇಡ ಜಗರಕಿಯುಖಂ (ಪಸಾಕ. ೬೦೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾಂಡಾಲೀ]

ಕರ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ: ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವನು: ನಮ್ಮ ಕರ್ಮ ಚಾರಿಗಳು ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಒಳ್ಳೆಗರಿಡಿತನ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕ್ರಮಾಕ್ರ. ೨೫೯); ಈಯಕ್ಕರು ಸಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುವಾ. ೧೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಚಾರಿನ್]

ಕರ್ಮಜ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷ. ೨. ಆಲದಮರ. ೩. ಕಲಿ ಯುಗ. ೪. ಸ್ವರ್ಗ. ೫. ನರಕ. ೬. [ವೈದ್ಯಕ] ಪುಣ್ಯ ಪ್ರಭಾವ ದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನು: "ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಕರ್ಮಜರೆಂಬುವರು" (ಹಸಾಸ. ೩೧–೩೨ ಟೀಕು). ೭. ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂದ ಉಂಟಾ ದುದು: ವ್ಯಾಧಿಯು ಕರ್ಮಜವೆಂದೂ, ದೋಷಜವೆಂದೂ, ಕರ್ಮ ದೋಷಜವೆಂದೂ, ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು (ಸಕತ್ಕೆ. ೨೩).

[ಸಂ.]

ಕರ್ಮಜೀವಿ (ನಾ). (ಜ್ಞಾನರಹಿತನಾದ) ಕರ್ಮಚಾರಿಣಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ನಿನಗೆ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಕರ್ಮಜೀವಿ ನೀ ಪುಣ್ಯಜೀವಿ (ನೋಕಾಮ. ೩೩–೧೫೧); ಪರಸಮುದಾಯದವಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಶಿವಸಮಯದವನಾದಡೂ ಆಗಲಿ ಮಮಕಾಗೆಟ್ಟು ನುಡಿತ ಕರ್ಮ ಜೀವಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ವುಳ ಸುರಿಯದೆ ಮಾಣ್ಪುದೆ ಹೇಳಾ (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೭–೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಜೀವಿನ್]

ಕರ್ಮಠ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ಶರ್ಮರಾಶಾ ಪಾಶಮೋಚನ ಕರ್ಮಕರ್ಮಠನು (ಬಸವ. ೫೫–೬). ೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ರತನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಠನು ಯಾವಾಗಳೂ ಮಹಾತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ನಿಯಮ (ಕಥಪ. ೧೯೧); ಸಾಯಣರು ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರೂ ಆದ ಕರ್ಮಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾಗಿದ್ದರು (ರಾಹ್ಮೀಚ. ೩೭); ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೂ, ಕರ್ಮಠರಾದ ಪಂಕ್ತಿಪಾವನರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೇ ಹೇಳುತ್ತಿ ದ್ದರು ಅವರು (ಪಂಕವ್ಯ. ೪೨). ೩. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ದೇಶಕ (ಕ). ೪. ಈ ಕರ್ಮಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಕರ್ಮಾಂಧ: ಕರ್ಮಠನ ಕರುಳ ಕರಗಿತು (ರತ್ನಾ). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮತತನ (ನಾ). ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮಠನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅವೀಂಠಕೆಗೆ ಹೋಗಲು, ಹಡಗನ್ನೇರಿದ ಕೂಡಲೆ ಇವರ ಕರ್ಮಠತನ ಸದಿಲಾಗಹತ್ತಿತು (ಸೇನಾಹ. ೧೦೪).

[ಕರ್ಮಠ + –ತನ]

ಕರ್ಮಠತೆ (ನಾ). = ಕರ್ಮಠತನ: ನಮ್ಮ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮೇಧಾವಿ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಕೃತಕ ಭಾವಿತತೆ, ಆಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ಹೊಸಮಾದರಿಯ ಕರ್ಮಠತೆ ತಲೆದೂಗಿದೆ (ವಿಕಾವಾ. ೨೬).

[ಸಂ. ಕರ್ಮಠತಾ]

ಕರ್ಮಡು, ಕಮ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮಡು: ತಮಾಲವನಂಗಳ ಮರ್ವು ಪರ್ವಿ ಕರ್ಮಡುಗಳೊಳೆಯ್ದೆ ಮಾರ್ತೊಳಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೩೯); ಜಗುನೆಯ ಕರ್ಮಡು ನೆಲನಂ . . . ಪರ್ವಿದುದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೨೧); ಈ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳ್ ಕಾಳಿಯ ಮಹಾ ಸರ್ಪನಿರ್ಪಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೯ ವ); ಕರಿದು ಮಡು, ಕರ್ಮಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕಮ್ಮಡು**: ೧. ಗಿಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಮಲ್ಲಯ್ಯ ಕಮ್ಮಡುಗಳೊಳು ಹೊಕ್ಕು ಮಲ್ಲಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೯); ಜಯನೃಪನಡರ್ದಿಭಮಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದು ತೊಱೆಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನ ಕಡೆಗೆಳೆಯಿತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೦-೪೩); ನೆಗೆದ ಜಗುನೆಯ ಕಮ್ಮಡುವಿನೊಳಗೊಗೆದ ಹೊಂದಾವರೆಯದಕ್ಕೆಸಳುಗಳು ಸಾಸಿರವುಂಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೪೧); ಬೀಳ್ವೆನೋ ಶೈಲಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕರ್ಮಡುವಿನೊಳಗಾಳ್ವೆನೋ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೪). ೨. ಕಾಳಿಂದಿ; ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: ನಿತ್ಯ ಧರ್ಮಸುಶೀಲನಹ ಕಮ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ ಸತ್ಯವಾನುವಿಗೆನಗೆ ಸತ್ಪುತ್ರ ಶತಕರಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳೀವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೩೧-೩೪).

[< ಕರಿದು + ಮಡ್ಡು]

ಕರ್ಮಣಿ$_1$ 'ಕರ್ವಣಿ$_1$' ನೋ.

ಕರ್ಮಣಿ$_2$ (ನಾ). ನಿಷ್ಠನಾದ ಕೆಲಸಗಾರ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಕರ್ಮವೀರ: "ಕರ್ಮಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ೮೦] ಕರ್ಮಶೂರನೆನೆ ಬಲುಗೆಲಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫).

[< ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯ]

ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪಾರ್ಥದ ಆಖ್ಯಾತ ಅಥವಾ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೩೬೪); ಕರ್ತೃಯಾರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಗಮನ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೭೯); ಧಾತುವಿನಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯವು . . . ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಕರ್ಮಣಿಪ್ರಯೋಗ (ಶಬ್ದಾದ. ೬೬). 'ಕರ್ತರಿಪ್ರಯೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯ (ನಾ). = ಕರ್ಮಣ್ಯಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಣ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಬಳ; ಕೂಲಿ [ಸಂ. ಕರ್ಮಣ್ಯಾ]

ಕರ್ಮತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು; ಸಂಚಿತ, ಪ್ರಾರಬ್ಧ, ಆಗಾಮಿ ಕರ್ಮಗಳು; ಮನೋವಾಕ್‌ಕಾಯ ಕರ್ಮಗಳು: ತಾಪತ್ರಯಂಗಳಿಗೆನ್ನನು ಒಳಗುಮಾಡುವ ಕರ್ಮತ್ರಯಂಗಳು ಕೆಟ್ಟಕೇಡ ನೋಡಾ (ಘನವ. ೪೩).

[ಕರ್ಮ + ತ್ರಯ]

ಕರ್ಮದಾನ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ವಿಹಾರದ ವಹಿವಾಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕರ್ಮದಾನನು (ಕರ್ಮ = ಕೆಲಸವನ್ನು, ದಾನ = ಕೊಡುವವನು, ಅಂದರೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಚ್ಚುವವನು) ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿ ಸಂಜೆಗೆ ಸಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೯೧). [ಕರ್ಮ + ದಾನ]

ಕರ್ಮದೋಷ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ, —ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ. ೩. (ಕರ್ಮದಿಂದುಂಟಾದ) ಪಾಪ. ೪. ಪಾಪದ ಕಾರ್ಯ; ಕೆಡುಕಿನ ಕೆಲಸ.

[ಕರ್ಮ + ದೋಷ]

ಕರ್ಮಧಾರಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಎರಡು ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮಾಸ: ಉತ್ತರ ಪದದರ್ಥಂ ಮೆಯ್ವೆತ್ತಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗುತ್ತುಮಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೪); ಪರಪದದೊಳರ್ಥವರ್ತನಮಿರೆ ತತ್ಪುರುಷಂ ಸಮಂತದೇಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿರೆ ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಶಮದ. ೧೬೪); ವಿಶೇಷಣವು ವಿಶೇಷ್ಯದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಸಮಾಸವು ಕರ್ಮಧಾರಯ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಧಾರೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪರಂಪರೆ; ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಲು: ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ಪುತ್ರಶೋಕ ಜೀವನದ ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಕರ್ಮಧಾರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಯಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೫೪).

[ಕರ್ಮ + ಧಾರೆ]

ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇರುವ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು; ಕರ್ಮನಾಶ: ತಚ್ಚರಿತಮಂ ಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳ್ಕೂಡೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪೇಟ್ದೂತನ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಯನಂತಿಂತುಂತೆನಲ್ಬರ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧-೩೭); ಮುನಿವೃಂದಾರಕನ ನೆಗಟ್ತೆ ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಗಾರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೩). [ಕರ್ಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕರ್ಮಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮಕಾರಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹೇಳುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ವಿಷಯವೋ ಅದನ್ನು ಕರ್ಮಪದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೯). 'ಕರ್ತೃಪದ', 'ಕ್ರಿಯಾಪದ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಪದ$_2$]

ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ, —ಪರಿಣಾಮ. 'ಕರ್ಮವಿಪಾಕ' ಪರಾ.

[ಕರ್ಮ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮಪಾಕ (ನಾ). = ಕರ್ಮಪರಿಪಾಕ: ಸ್ಥಾವರನಾಮ ಕರ್ಮಪಾಕಾಧೀನಂಗಳ್ ಸ್ಥಾವರಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ); ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರನೋಲ್ ಬಂದೆಯೆಮ್ಮೊಡಗೂಡಿ, ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪಾಪದಾ ಕರ್ಮಪಾಕಂ ಬಪ್ಪವೋಲ್! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೧-೩೫೮).

[ಕರ್ಮ + ಪಾಕ್ಯ]

ಕರ್ಮಫಲ, ಕರ್ಮಫಳ (ನಾ). (ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಪಾಪಪುಣ್ಯಗಳ ಪರಿಣಾಮ: ಗುಣಿಯವಗುಣಿಯೊಡನಾಡಿದರೆ ಅದೆ ಅತನ ಕರ್ಮಫಲ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೮೫೯). **ಕರ್ಮಫಳ**: ರಾಜಸಭೆಯೊಳ್ ವಿದ್ಯೋತ್ತಮರೆನಿಸಿ ಸುಖಮಿರಲ್ಪಡೆಯೆಮೆಂಬುದಿದು ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ಕೃತ ಕರ್ಮಫಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೪). [ಕರ್ಮ + ಫಲ]

ಕರ್ಮಫಳ 'ಕರ್ಮಫಲ' ನೋ.

ಕರ್ಮಬಂದಿ (ನಾ). "ತನ್ನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದವನು, ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದ ದೇವರು" (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೩೭ ಟಿಪ್ಪಣಿ): ಈ ಲತೆಗೀ ಫಲಮನೊಂದಿಸಿದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ಮಬಂದಿಗಿದೇನೊಪ್ಪದೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೫-೫೨). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಬಂಧಿನ್]

ಕರ್ಮಬಂಧ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಂಧನ: [ಸತ್] ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶುಭಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೫ ವ); ನೀನೀಗಳೆಮ್ಮಂ ಕಂಡ ದೂಸಱಿಂ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಶಿಥಿಲವಾದುದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೧೫ ವ); ಯುತಯೋಗನೆನಿಪ ಜೀವಂ ಸತತಂ ದೃಢ ಕರ್ಮಬಂಧದೊಳ್ ತಾಂ ತೊಡರ್ಗುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೯).

[ಕರ್ಮ + ಬಂಧ]

ಕರ್ಮಬಂಧನ (ನಾ). = ಕರ್ಮಬಂಧ: ತನಯರಿಲ್ಲದದಾವುದೊ ಕರ್ಮಬಂಧನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೨). [ಕರ್ಮ + ಬಂಧನ]

ಕರ್ಮಭೂಮಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಭಾರತವು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೆಂಬಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಕಥಕ. ೩೬). ೨. [ಜೈನ] ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲದ ಆರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಏದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಭರತ ಮತ್ತು ಏರಾವತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಗಿನ ಆರ್ಯಖಂಡ: ಇದು ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಂದಂ ಪೊದಜ್ದು ತೋಱುವುದು ಭೋಗಭೂಮಿಸ್ತ್ರಿ ಕುಂದಿದುದು (ಆ ದಿತ. ೬-೬೩). ಈ ಆರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಮೂರನ್ನು ಭೋಗಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ, ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಭೂಮಿಯೆಂದೂ, ಏದು ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಕಾಲಗಳನ್ನು ಕರ್ಮಭೂಮಿ ಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ (ಧಾರವ. ೧೬೧). [ಕರ್ಮ + ಭೂಮಿ]

ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ರೀತಿ; ವ್ರತಾಚರಣೆಯ ವಿಧಾನ. ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪರಲೋಕ ಸಾಧನೆಯ ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳೂ . . . ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ಪಡೆಗೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ವಾದುವು ಮೂರು. ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗ, ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗ, ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩೧). [ಕರ್ಮ + ಮಾರ್ಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗ(ನಾ).[ತತ್ತ್ವಶಾ]ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು: ಕರ್ಮಯೋಗವೆಂದರೆ. . .ಯಃಶಕ್ತಿ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಫಲಸಂಗತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗೊಸ್ಕರವೇ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭); ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಯೋಗವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಆನಾಸಕ್ತವಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕರ್ಮ + ಯೋಗ]

ಕರ್ಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು: ಸಿದ್ಧರಾಮನು ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮಿಯೂ ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಕ ಸಾ ಚ. ೧೪೧); ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಯಾದವನು ಕರ್ಮಯೋಗಿಯೂ ಆಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿನ್]

ಕರ್ಮಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವಳು: ಈಕೆಗೆ ಯಾವ ವೇದಾಂತವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ . . . ಅದರೂ ಈಕೆ ಕರ್ಮಯೋಗಿನಿ, ಮಹಾ ತಪಸ್ವಿನಿ (ಬಸಾ. ೬೯). [ಸಂ. ಕರ್ಮಯೋಗಿಣಿ]

ಕರ್ಮರ್$_1$, ಕಮ್ಮರ್$_2$, ಕಮ್ಮರೆ (ನಾ). ಕಂಚಿನಿಂದೆಯ ಮರ: ಬಾಚೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತಿಚ್ಚೆಗಳ ಕರ್ಮರದ ಮಾಲಿನರಿಕೇಜಲ ಕಂಚಿಚ್ಚಿಕೆಗಳು . . . ಉದ್ದಾನಂ (ಕಾವ್ಯವ. ೩೩೦). **ಕರ್ಮ್ಮರ್**$_2$: "ಲಕುಚಃ, ಲಿಕುಚಃ, ಡುಹುಃ ಈ ೩ ಪಂಚಿಯ ಮರ, ಕಮ್ಮರೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ಪಾಚಿಂದಾ. ೧೧೦); ಬಾಚೆಯ ಮಾವಿನ ಕಮ್ಮರದೀಕಯ ತಪಿವಣ್ಣಿಂದಮರ್ಚಿಸಿದಂ ಭೂಪತಿಂ (ಪ ಂ ರಾ ಮಾ ೧೩-೬); ಬಾಚೆಯ ಕ ರ್ಜೂ ರ ದ ಕಿತ್ತಿಳೆಯ ಕಮ್ಮರದ ಕಂಜಪಿಮ್ಮಾವಿನ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೫); ಸಿರಿಪಂ ಕಂಮ್ಮರೀಕಾಳ್ ಬಾಳೆ ವಳುಂಕಂ ದಾಳಿಂಬ . . .ಫಸಾಂಬ್ರವತ್ತಿ (ಸೌಂಇ. IX–i, ೩೪೩–೪೦ ; 1236). **ಕಮ್ಮರೆ** : ಕಮ್ಮರೆ ನಿಂದೆ ದಾಡಿಂಬೆ (ಕೃವಾಕ. ೨೩೪). [< ಸಂ. ಕರ್ಮ?]

ಕರ್ಮರ್$_1$, ಕಮ್ಮರ್$_2$, ಕಮ್ಮ$_3$, ಕರಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪೊಡೆ ನಾಡೆಳವ್ಳಿಯಂ ಸಮಂತು ಕಾಡೆ ಕರ್ಮರಮೊಳ್ ಪಕ್ಕುಗುಡುವರಿಯರೇ (ರಾಮಕ್ಕ. ೩೬-೪) ; ಕಿರಲ್‌ಬೊಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿರಿಬೋಗಿ, ಕರ್ಮರ (ಮೈಡಿಗಿ. ೪೪–೪೭೬). **ಕಮ್ಮರ್**$_2$: ಹಾಲೆ ಹೊಂಗೇತಕೆ ವನಸಂಜಿಗೆ ಹಿಂತಾಲ ಹೆಮ್ಮರ ಕಮ್ಮರಗಳು (ಕಂಸವಿ. ೧೪–೩೬). **ಕಮ್ಮ**$_3$: ಕನ್ನು, ಕಮ್ಮುಕ (ಮೈಡಿಗಿ. ೪೩–೪೩೬). **ಕರಿಮರ**: ಕರಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಜು (ರೂಢಿ). [< ಕರಿಮು + ಮರ$_1$]

ಕರ್ಮರು 'ಕಮ್ಮಱ' ನೋ.

ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: ಪಿಲ್ಲಜುಗಂಪ ನೆರೆದು ಕರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಲ್ಗಳಿದ ಮೈಗೆಣ್ಣಿನ ಬನ[ಳ]ದರ್ಲಿಲಂಲಲಾ ಅಡಿ ವಿಚಿಕಲಲದಂಲಂದೇಳ್ಳುವು ದಾಸ್ಸೆ (ಉತ್ಪರೇ. ೨-೨೪). [< ಕರಿದು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸ್ಯಂದ: ಅಜಾಮತ್ರಾ ಪರಸಂಗ ಹೊದ್ದದೆ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆ ಬೀಜ್ ಹಂಸ ಬೀಜಂಲಂ ತಂದುದು ತಪ್ಪಿಸ್ಸಿಲ್ಲಂ ಲಂಲಂ ನೋಡುತಿರ್ದನು (ಭರಹ. ೭೭–೪೪); ಅಂತೆಯಾ ದಿಜು ಜಾಗಿ ಕರ್ಮವರ್ಗಣೆಯ ದೂಳಂಲಂದು ಸನ್ಹಾಸಿಸುದುಂ (ಭರಹ. ೬೪–೩೪). [ಸಂ. ಕರ್ಮವರ್ಗಣಾ]

ಕರ್ಮವಲೆ (ನಾ). ಅರಿವಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ; ಕಾಮಾಲೆರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲೆಯಂದಿನಲು ಕಾಮಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೪). [< ಸಂ. ಕಾಮಲಾ?]

ಕರ್ಮವಶ (ನಾ).ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಡುದು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆಅನುಗುಣ ವಾದದ್ದು: ಅಜು ನಿಮ್ಮುಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಱಿಯಿಸಿದಿನ್ನ ಕರ್ಮವಶ[ಪಾಠಾಂ. ಫಲ]ವಿಂದಱಿಯಿಂ ನಿಮಗಿಂತು ಸಾವುಮೇತೆಱದನಿಕಾರಣಂ ನೆಱಿಯ ಸಂಭವನಿರ್ದುದೊ ಕುಂಭಸಂಭವಾ (ಗದಾಯು. ೪–೪೯). [ಕರ್ಮ + ವಶ]

ಕರ್ಮವಾದ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆಂಬ ವಾದ; ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ವಾದ. 'ಕರ್ಮವಾದಿ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ವಾದ]

ಕರ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ಕರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕರ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು: ಶ್ರೀಕಂಠರಾಜಾಯರು ಪ್ರಚಂಡ ಬೌದ್ಧಿಕ ಕರ್ಮವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೫೦). [< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾದಿನ್]

ಕರ್ಮವಿದೂರ (ನಾ). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ದೂರನಾದವನು; ಪಾಪ ರಹಿತನು: ಓಪಿ ಕರ್ಮವಿದೂರ ನೀ ದುಃಖಾಪಹಮನುಷುಗುರುಗು (ಬಸಪು. ೩೦–೩೫). [ಕರ್ಮ + ವಿದೂರ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕ (ನಾ). ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಕರ್ಮದ ಫಲ: ಕರ್ಮ ವಿಪಾಕಮಾರ ಬಗೆಗಂ ವೈಕಲ್ಯಮಂ ತಾಡದೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೯–೯೮). [ಕರ್ಮ + ವಿಪಾಕ]

ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಬಂದೊದಗುವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವಿಪಾಕಗತಿ ನಿಜೆ ತಮ್ಮನೇ ಕೆಡಿಸುವುದು (ಅಭಾಸ. ೧೪–೬೦). [ಕರ್ಮವಿಪಾಕ + ಗತಿ]

ಕರ್ಮವಿರಹಿತ(ನಾ). ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದವನು: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಕರ್ಮವಿರಹಿತರು ಶರಣ ಸ್ಸ್ಥಿತರು (ಬ ಸ ವ. ೫೭೭); ಕರ್ಮವಿರಹಿತನೆ ಕೇಳೆನ್ನ ಜಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವ್ಯೆ (ವೀಚ್ಕೃತ. ೪–೧–೨೬). [ಕರ್ಮ + ವಿರಹಿತ]

ಕರ್ಮವೀರ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಹಸಿ; ಕಾರ್ಯ ನಿಪುಣ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ: ಕರ್ಮವೀರ ಬಾಜಾರವರ ಸಫಲಜೀವನಕ್ಕೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಕ್ಷಿಕ ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು (ಇಪಬು. ೬–೨೯); ನನ್ನಿಕಾರ, ಕರ್ಮವೀರ, ಇಂದು ನಿನ್ನ ಭೇರಿ ಹೊಳಲ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿ (ಮೂಂದಳ. ೬೯). [ಕರ್ಮ + ವೀರ]

ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಿಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನಂದಿಯಂತಿ ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ ಕೌತಿಕಿಯೆಂಬ ಹತ್ತುರಾಗಂಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿನೋ. ೨೬೬).

[ಸಂ. ಕರ್ಮವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ]

ಕರ್ಮಶಾಲೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಮ್ಮಟ: "ಪಂಚಕಾರುಳರ ಮನೆ ಕರ್ಮಶಾಲೆಯಂತ್ತು" (ಮಂಗಣ. ೫೮-೧೦). [ಕರ್ಮ + ಶಾಲೆ.]

ಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಅಮೇಽಸನೆಯಾನೆ ಎನುತ ಕಾಣ್ಬುತ್ತಿರಲಧಮ ಧೀಮನಂದೇತಕೆ ಕರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ ಬಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕುಮತಿಗಳು ನಾಯ್ಯಾಲಸಂಡಿದೊ (ಬಸವ. ೫೪-೩೯).

[ಕರ್ಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕರ್ಮಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲ; ಉದ್ಯೋಗಿಯಾದ: ಅವನು ಶಾಂತ ಚಿತ್ತದ ಸತತ ಕರ್ಮಶೀಲ ಹುಡುಗನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಂಜರ್. ೫೩). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಶೂರ (ನಾ). = ಕರ್ಮವೀರ. [ಕರ್ಮ + ಶೂರ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ: ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ... ಮಾನವನ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು (ಕರ್ಕಾಗು. ೧೧೧).

[ಕರ್ಮ + ಸಂನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). = ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಸಚಿವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಯಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ. 'ನರ್ಮಸಚಿವ' ಪಠಾ. [ಕರ್ಮ + ಸಚಿವ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ: ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಕರ್ಮಯೋಗವು ಹೆಚ್ಚಿನದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೬). [ಕರ್ಮ + ಸನ್ಯಾಸ]

ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟವನು; ವಿರಕ್ತ: ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಂದುಳಿಕೊಂಡು ಕರ್ಮಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವಾಗ ರೂಪಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶ್ರೀರೇಪಿಸಿದ್ದಳು (ಜಯಂತ. ೩೯೬). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕಾಣುವವನು. ೨. ಸೂರ್ಯ. ೩. ಪರಮಾತ್ಮ: ದೇಹವರ್ಗದ ಕೃತ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಫಲಮಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಪಡುಳದೆ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತಡಿಗರ್ (ಜಗದ. ೬-೨೪); ಸಳಲ ಜೀವರ ಕರ್ಮ [ಪಾಕಾ. ೧೯] ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರಕರಣಿಕ್ಕಾತ್ಮನು ನೀನಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹುಸಿಯಲ್ಲಿಂದೇಂದುಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೨-೨೩). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿನ್]

ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರ್ಮಸಾದಾಖ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಕಾರ ಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯೋಗವ ಮಾಡಬಲ್ಲಾತನೆ ಸ್ಪಾಣಿಂಗಿ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೫-೪೮). [ಕರ್ಮ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಕರ್ಮಸಾಧಕ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು, —ನೆರವೇರಿಸುವವನು [ಕರ್ಮ + ಸಾಧಕ]

ಕರ್ಮಸಾನ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ. ನೆರಿಸಿದ ಮೊಳೆ: "ಮೊಳೆಗಳು ಕರ್ಮಸಾನವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಣ. ೪೧-೧೩). [?].

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು. ೨. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದವನು: ದ್ರೋಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು (ವಡಳಾ. ೪೯). [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧ]

ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಯ; ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು. [ಕರ್ಮ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ವಸುಧಾನಂದನ ಸೂರ್ಯರೊಂದಿ ಏಳೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಾನದೊಳ್ (ಶಾತಪ. ೫೧-೨೪). [ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಅವಸ್ಥೆ: ಮುಹಿಯನೇಸುಕಾಲ ಬೆಳಗಿದರೆ ಬೆಳಿದಾಗಬಲ್ಲುದೆ ಕರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಬೆಸ್ಸೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೬೦೬). ವಿಪರೀತ ಗತಿ ಗತನತರವೇ ವಿಪುಳ ಕರ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯೆನುತ ತೂಗಿದನು ಶಿಖರಿವರ (ಶಾಪ್ಪಾಂ. ೯-೪೬).

[ಕರ್ಮ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕರ್ಮಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ: ಕರ್ಮಾಂಗ ಮಾಗಿರ್ದ ಪಿಂಡಮಂ ತೆಗೆದು ಮಡುವಿನೊಳ್ ಹಾಯ್ಕೆಂದೊಡೆ (ಕೈವಿಳಾ. ೧೦-೩೦). ೩. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಅಂಶ, —ಘಟಕ: ನಾಟ್ಯವು ಒಂದು ರಸಭೋಗವು. ಈ ರಸಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಜ್ಞಾನಾಂಗಗಳು ಕರ್ಮಾಂಗಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕಾಗುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೮).

[ಕರ್ಮ + ಅಂಗ]

ಕರ್ಮಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆ ಕೆಲಸ; ಇತರ ಕೆಲಸ: ಮಾಟಕೂಟ ಸ್ತ್ರಾಸಾದಾನೇಳ ಕರ್ಮಾಂತರಕೆಂದು ಆ ಕಲಿಗೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ತುಂಬಿ ಹೊರಿಯಲು ಏಟು ಗರ್ದೆ (ಸೌಇ. ೫೫, ೬೬-೫೮ ; ೧೧೬). ೨. ಮೃತರಾದವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ರಾಜಮಾತೆಯರ ಕರ್ಮಾಂತರಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಭಾಸ್ಕರ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೪). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತಿಕೆ (ನಾ). = ಕರ್ಮಾಂತರ ೨: ಇವರಬ್ಬರ ಕರ್ಮಾಂತಿಕೆಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವ ಪ್ರೇಳಿಗೆ, ನೋಮಪ್ಪನು ಸಾಗರಿಕ ಸಾಹುಕಾರರಲ್ಲಿ ಸಾಲಸಾರಸಾಗಿಪ್ಪನು (ತುಂಬಿಳಿಕೆ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾಂತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಕೊನೆ; ಕಾರ್ಯದ ಮುಗಿತಾಯ; ಮುಂದೆ ಗುರುವನು ಬಂಧುಜನವನು ಹಿಂದೆ ಕರ್ಮಾಂತ್ಯದಲಿ ಸೇವಕ ವೃಂದವನು ಕೊಂಡಾಡುವುದು ಸಾಹಿತ್ಯಭಾವವಿದು (ಕುವ್ಯಾಲಿ. ೬-೬೬).

[ಕರ್ಮ + ಅಂತ್ಯ]

ಕರ್ಮಾಣು (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಪುಣ್ಯ ಅಥವಾ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಪುದ್ಗಲ ಪರಮಾಣು: ಜೀವರ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಪುದ್ಗಲಪರಮಾಣುಗಳು ಪುಣ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪಾಪರೂಪವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿ... ಜೀವರೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವು ಕರ್ಮಾಣುಗಳೆಂದು ವೈವಹಿಕಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೮೩).

[ಕರ್ಮ + ಅಣು]

ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆ ಅಥವಾ ವೈದಿಕ ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ. [ಕರ್ಮ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕರ್ಮಾಧೀಶ (ನಾ). ಕರ್ಮಗಳ ಒಡೆಯ; ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವವನು: ಕರ್ಮಫಲಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವ ಕರ್ಮಾಧೀಶ ನೀಶ್ವರನಿಷ್ಟನಿಷ್ಟಕರಂ (ಬಸವ. ೫೯-೧೫). [ಕರ್ಮ + ಅಧೀಶ]

ಕರ್ಮಾನುಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವಿಕೆ.

[ಕರ್ಮ + ಅನುಜ್ಞಾನ]

ಕರ್ಮಾಯತ್ತ (ಗು). ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ; ಕರ್ಮವಶವಾದ: ಪುರಾತನಕರ್ಮಾಯತ್ತಮಲ್ತೆ ದೇಹಿಗಳೆಸಕಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೯-೧೬). [ಕರ್ಮ + ಆಯತ್ತ]

ಕರ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮಕಾರ; ಯಂತ್ರದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕಮ್ಮಾರ: 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ' (ಪ್ರಜಾಪತಿ) ಮತ್ತು 'ಕರ್ಮಾರ' (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿ) ಇವರು ಒಂದು ಬಗೆಯವರಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬). ೩. ಬಿದಿರು. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಅರ್ಥ: ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯಗಳು ಕರ್ತ್ರರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೩). 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ಕರ್ಮ + ಅರ್ಥ]

ಕರ್ಮಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಗಾರ: ಮೋಟರುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳೆಂದರೆ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುವ ಕರ್ಮಾಲಯಗಳಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೪೧೨). [ಕರ್ಮ + ಆಲಯ]

ಕರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು; ಕಾರ್ಮಿಕ. ೨. ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಭವಭವದಲ್ಲಿ ಬಹ ಕರ್ಮಿಯ ನಾನೇನೆಂಬೆ (ಅವಚಂ. ೧೭೭–೭೯೪); ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೮೫೮); ಸುಖದುಃಖಕ್ಕೆ ಮಱುಗುವ ಕರ್ಮಿಗಳು ನಮಗೆಂತು ಸೇರುವುದುಚಿತಬೋಧೆಗಳು (ಕಾಶಿರಾ. ೨೩–೧೭). ೩. ದುಷ್ಕರ್ಮಿ; ಪಾಪಿಷ್ಠ: ಕೋಟೆಯನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಟ ಕರ್ಮಿಯ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೨೯). [< ಸಂ. ಕರ್ಮಿನ್]

ಕರ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಮಿಕ: ಬಡಗಿ ಬೇಸಾಯಿ ಕರ್ಮಿಗರೇನು ಯೋಗಿಗಳೊ! ಮುಡುಪವರ ಮನಸೆಲ್ಲ ಕೈಯ ದುಡಿತಕ್ಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೬೬೮). [ಕರ್ಮ + –ಇಗ]

ಕರ್ಮಿಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ; ಬಹುಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾದವನು: ಕಷ್ಟನಂ ಕಳನಂ ಸಕಳ ಕರ್ಮಿಷ್ಠ[ಪಾಠಾಂ. ಷ್ಟ]ನಂ ದುರ್ಮಲ ನಿಳಯನಂ . . . ದುಷ್ಟಮಾನಸನಂ (ಬಸಪು.೬೦–೫೫). [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಣಗಿಸಿದ ಮೀನು. [< ಕರ್ಮಿ$_2$? + ಮೀನು (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಮೀಸೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೀಸೆ; ಕಪ್ಪು ಮೀಸೆ: ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮೀಸೆ ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟ ದೋರೆವಲ್ಲು (ಮೋಹತ. ೧೮–೬೩). [< ಕರಿದು + ಮೀಸೆ]

ಕರ್ಮುಗಿಲ್, ಕರ್ಮುಗಿಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಪೊಳೆದಪುವು ಕಾರ ಕರ್ಮುಗಿಲೊಳಗೆಳಮಿಂಚುಗಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೭೮). **ಕರ್ಮುಗಿಲು**: ಕಪ್ಪು ಹೆಪ್ಪಿನ ಕುರುಳ ಕರ್ಮುಗಿಲ ಬಸಿರಿಂದ ತೊಟ್ಟನೊಡೆಹೊಮ್ಮಿ, ಬಾನ ಈ ಕರೆಯಿಂದ ಆ ಕರೆಗೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಒಡನಡಗುವುದೆ ತೇಜಂ (ಹೊಂಗಳು. ೧೭–೫). [< ಕರಿದು + ಮುಗಿಲ್]

ಕರ್ಮುಗಿಲು 'ಕರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ಮೂಗು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೂಗು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮೂಗು: ಅಗುಳಿಸುತ ಬಾಯ ಸವರಿಯೊಗ್ಗಿಸುತ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ರ್ಮೂಗಿಂದ ನೆಲನ ವಾಸನಿಸಿ ಮೇಘಾಳಿಯನಾರೈವ ಚತುಷ್ಪದಿ ವೇಗದಿ ನಡೆದು ವಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೩). [< ಕರಿದು + ಮೂಗು$_1$]

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಕೈ, ಕಾಲು, ನಾಲಗೆ, ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಆಸನದ್ವಾರ: ವಾಕ್ಪಾಣಿ ಪಾದ ಪಾಯು ಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೈದರ್ಕೆಯುಂ ಮನ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣಮಾದುದು (ಮನೋವಿ. ೧–೧೪ ಟೀಕು); ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ನೆನಹುಗೆಡಿಸಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕಾಲ ಮುಱಿದು (ಫನವ. ೫೫). [ಕರ್ಮ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಕರ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕರ್ಮುಗಿಲ್: ಆಗ ಪೂರ್ವಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕರ್ಮೋಡ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೭೦). [< ಕರಿದು + ಮೋಡ$_1$]

ಕರ್ರಗೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ: ರಾಮನಾಗಲಿ ಸೀತೆಯೇ ಆಗಲಿ ಮುಖವನ್ನು ಎಂದೂ ಸೊಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕರ್ರಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾರಾಕೃ. ೫೧); ಕಂಟದಿಂದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೊರೆದು ಅನಂತರ ಅವುಕರ್ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೫). [< ಕರಿದು + –ಅಗ್ಗೆ$_3$]

ಕರ್ರನೆ 'ಕಱ್ಱನೆ' ನೋ.

ಕರ್ರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೫–೬೮೪). [?]

ಕರ್ಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. **ಕರಿಲಕ್ಕಿ**: ಕರಿನೆಕ್ಕಿ, ಕರಿಲಕ್ಕಿ, ನೆಚ್ಚುಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೫೪). **ಕರಿಲೊಕ್ಕಿ**: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿಯ ರಸ . . . ಇದಂ ಹದದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೭೨). [< ಕರಿದು + ಲಕ್ಕಿ]

ಕರ್ಲು$_1$ 'ಕಱಲು' ನೋ.

ಕರ್ಲು$_2$ 'ಕರಲು$_2$' ನೋ.

ಕರ್ಲುಮಾಳ (ನಾ). ಕರಲುಭೂಮಿ; ಕರಲು ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಯಲು, —ಮೈದಾನ: ತೆಂಕಲ್ಲಿನ ಮೂಡವತ್ತು ಕರ್ಲುಮಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡ ಮುಖನೆ ೧ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೮೭೧; 1748). [ಕರ್ಲು$_1$ (< ಕಱಲು) + ಮಾಳ$_4$]

ಕರ್ವಕ್ಕ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ: ತಾಮಸದ ಕರ್ವಕ್ಕದೊಳಂ (ಅಂಜಚ. ೧–೭೬). [< ಕರಿದು + ಪಕ್ಕ]

ಕರ್ವಟ (ನಾ). ಇನ್ನೂರರಿಂದ ನಾನೂರು ಹಳ್ಳಿಗಳ ನಾಡಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು; ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಊರು. [ಸಂ. ಕರ್ವಟ, ಖರ್ವಟ]

ಕರ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುವಸ್ತ್ರ: ನವಮುಕುರವನೊಳಗಿಟ್ಟ ಕರ್ವಟ್ಟೆಯ ಗವಸಣಿಗೆಯಿದೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೬). [< ಕರಿದು + ಬಟ್ಟೆ$_2$]

ಕರ್ವಣಿ$_1$, ಕರಿಮಣಿ, ಕರ್ಮಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ. 'ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ' ಪರಾ. **ಕರಿಮಣಿ**: ೨. ಮೇಣ, ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಹೆಂಗಸರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕರಿಮಣಿಸರವೊಂದು (ರಾಮಾನಿ. ೧೧೦). **ಕರ್ಮಣಿ$_1$**: ೧. ಕರ್ಮಣಿಯ ಪಾಸರೆಯನ್ನೂ . . . ರಂಗುಮಾಣಿಕದ ಅಗಳ್ತೆಯನ್ನೂ, ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನೂ ಕವಿಯು ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೨೪). ೨. ಕರ್ಮಣಿಸರದೊಳ್ ಚೆಂಬವಳಮಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬–೧೫). [< ಕರಿದು + ಮಣಿ$_3$]

ಕರ್ವಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ, —ಸುಂಕ (?): ಊ[ರ] ಮೇಲೆ ಕರ್ವ್ವಣಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಕಲಿದೇವ ಶ್ವಾಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೨–೩೨; 1054). [?]

ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಣಿಯ ಆಭರಣ; ಇಂದ್ರನೀಲದ ಅಲಂಕಾರ: ಸಂದ ಕರ್ವಣಿವಚ್ಚಂ ಕವಿಯೊಳ್ (ಚಳವಿ. ೬-೧೧).
[ಕರ್ವಣಿ + ಪಚ್ಚ]

ಕರ್ವಣ್ಣ, ಕರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣವೊಳಕೊಂಡ ಕರ್ವಣ್ಣದಂಗದಿಂದೆದ್ದ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ (ವೀಕೃಷ್ಣ. ೬-೫-೧೬); ಕಂಗಾಸದೆ ಪಾರಿಯ ಪಟ್ಟ ಕರ್ವಣ್ಣ ಗೊಂಗಡಿ ಮುಸುಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೇಚಕ. ೧೮-೨೬). **ಕೆರ್ಬಣ್ಣಿ**: ರೆಮಣಿಯರು ಗಳ ಬಲ್ಮೊಲೆದೊಟ್ಟ ಕರ್ಬಣ್ಣ ತಮುವೆಂದು ಹಿಡಿದೌಂಪೆನು (ಮೇಚಕ. ೧೪-೫೫). [< ಕರುಬು + ಬಣ್ಣ]

ಕರ್ವಸುರಿ, ಕಬ್ಬಸುರಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕರಿಬಸುರಿಮರ: ತತ ಆಗತ್ಯ ಕರ್ವ್ಯಸುರಿಗೊಳ್ (ಇಲ. VII, ೬೦೩-೪೮; ೬೯೪). **ಕಬ್ಬುಸುರಿ**: "ಪಕ್ಷಿ, ಜಿರ್ನ, ಹಕ್ಕ್ಟಟನ್ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬುಸುರಿಯ ಮರ"(ನಾಚಿಕ. ೧೦೬). **ಕರ್ಬಸುರಿ**: "ಕರ್ಕಟ – ಕಲ್ಲಿಕ್ಕಿ, ಕರ್ಬಸುರಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [< ಕರಿಬು + ಬಸುರಿ (< ಬಸರು)]

ಕರ್ವಾಳಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳದ ಬೇರು, —ಆಮಂಚಿ (?): ಜಲಸಂಜೆ, ಪರ್ವಾಲಿಕೆ, ಕರ್ವಾಳಿ, ಕಳವಿಗೆದೇರು... ಇವುಗಳಕ್ಷ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಜೇನುತುಪ್ಪವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರ ವಾಗುವುದು (ಸಕೃ. ೬೯). [< ಕರ್ವಾಳ?]

ಕರ್ವಾಳಿ, ಕಬ್ಬಾಳಿ, ಕರಬಾಳಿ, ಕರಿಬಾಳಿ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಪ್ಪುಬಾಳೆ: ಕರ್ವಾಳೆಯ ಕಂಬವೊ ತೊಡೆಯೋ (ಪೇಏಖಂ. ೧೨-೨೨); ಕರ್ವಾಳೆಯನೀಳಿಪ ನುಚ್ಚೊಡೆ (ಜ ಯ ಕಾ. ೨-೨೧). **ಕಣ್ಬಾಳೆ**: ಉರಿವ ಕ ಬ್ಬಾ ಳೆ ಯ ಪೊರೆವ ನಾಮಾಂಕಿತ ವರವೃಕ್ಷ (ಮೇಚಕ. ೭-೬); ಎಸೆವಾ ದೇವಾಳೆ ಕಬ್ಬಾಳೆ ಹಸುರುಗುಂದದ ಪಚ್ಚೆ ನಾವುವ ಮಧುರಂಗ ಪಸರಿಸಿ ಮೆಱಿದುವರ್ಕಿಯಲಿ (ಅಂಸವಿ.೫-೨೭). **ಕರಬಾಳೆ**: ನೋಡು ಸುನಿ, ಹತ್ತು ಕರಬಾಳೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಡು (ಅವಿರಾ. ೧೯೨). **ಕರಿಬಾಳೆ**: ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾತಿ ರಸಬಾಳೆ ಸುಗಂಧಿ ಕರಿಬಾಳೆ (ಕೃಪಿಪ್ರ. ೧೫೬).

[< ಕರಿಬು + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱು). / ತಮಿ. ಕರುವಾಳ್ಕೆ]

ಕರ್ವಿಲ್ 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್' ನೋ.

ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱಿ, ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬುನ್ನೇ ಬಿಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಗಾಱಾಜ ಕಂಬರಾಸುರ ನೆಂದು ಕರ್ವಿಲ್ಲುಗಾಱನಿ ಕೊಂ ಡಾ ಡಿ ದಳು (ಮೇಚಕ. ೧೧-೭೬). **ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱಿ**: ನನಗೆಡೆಯನೊಲಿದರ್ಚಿಸುವ ಮೋ ಹ ನ ದ ಸಿರಿಯೊ ಕಬ್ಬುವಿಲುಗಾಱನಿ ನಲವಿನಾರಾಧಿಸುವ ಮಂತ್ರಾಧಿ ದೇವತೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಕಾ. ೨-೨೫).

[ಕರ್ವಿಲ್ಲು (< ಕರ್ವುವಿಲ್) + -ಱಾಜ]

ಕರ್ವಿ[1], **ಕಬ್ಬು, ಕರ್ಬು, ಖರ್ವಿ** (ನಾ). ಇಕ್ಷುದಂಡೆ; ರಸಾಲ: "ಕರ್ವಿನಲಿಕ್ಷು" (ಕರ್ಣಾ. ೫೭); ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸದವುಮುಮ ನೊದವಿಸಿ ಪೇಳ್ದಂದ ತುದಿಯೊಳಕಸಮಾಸದಾಸ್ಪದಮಾಗಿ ಬಿಜಸಿ ಕರ್ವಿ[ಪಾಣಾಂ. ೬೬]ನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಅವಿಪಾ. ೨-೮೬); ಒರ್ವಳ್ ಕರ್ವಿಗ ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂ ಬರ್ದುಂಕಿ ಬರ್ಪಿರಲಂದುಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಪಂ ದ ಭಾ. ೪-೬೬ ವ); ಕರ್ವಿಗ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ದುವರ್ದಿ ಕೆಯ್ಮೊಲಗಳೆಸಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳ್ಕೀರ್ವಿಗ ಕರ್ವಿನ ಕೋಂಟ ಪುಂ ಡೋ ಂ ಟ ಗಳ್ ಮೆಱ್ದುವು (ಪ ದ್ಮ ರಾ. ೪-೧೦).

ಕಬ್ಬು[2]: ಇಕ್ಷುಯಂತ್ರಗಳೊಳ್ ಕಬ್ಬಂ ಪಿಟ್ಟಾವರುಂ (ಅಪಿಚ. ೫-೨೫ ವ); ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಿಂದಂ ಕಡೆವರಮಿಪ್ಪಿದಂತೆ ಕೆಲಂಬರಾದ್ಯಂತ ಪೊಳ್ದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೧೧); ಸಂದುಸಂದನು ಕಡಿದು ಕಬ್ಬನು ತಂದು ಗಾಣದಲಿಕ್ಕಿ ಅರೆದಡೆ ಬೆಂದು ಪಾಕ ಗೂಳ ಸಕ್ಕರೆಯೊಗಿ ನೊಡೆದೆ ನೆಂದು ಸವಿಯ ಬಿಟ್ಟತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ೫೮); ಐ ರಾ ವ ತ ಕೆ ಕಬ್ಬ ನಲಿಅದರಂಚಿಳಿಯುಂಬಿ (ಕವ್ಯಾದರ್ಶ. ೫-೫೫); ಕಬ್ಬಿನಂತಿರದೆಳು ಬಿರಿದಂತೆ ರಚಿಸಲೆಕಬ್ಬ ಹೇಳಿಲೆ ಸರಸ್ವತಿಯ (ಧರಚ. ೧-೬).

ಕೆರ್ಬು: ವೈನಕಸೆನಂಬೊನಾಕನೊಂದು ದಿವಸಂ ಅರ್ದಿನ ಕೆಯ್ಮ ನುಜ್ಜೊಂ (ವಡ್ಡಾ ಕಾ. ೧೯-೪); ಅರ್ದಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ . . . ಪುರ್ವಗಿಳ್ (ಪಂ ದ ಭಾ. ೨-೬೯ ವ); ಬೆಕಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕಬ್ಬುಂ ಕಳವಿಯುಮಲೆಯಡಿಳೆ ತೆಂಗು ಮಾಳ ಫಲಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೭; ೧೪೭); ಅರ್ದಿನ ಕೊಡಿಲ್ಲ್ಳಳ್ ಬಿಡಡೊಂದೊಡೊರೆಗೆ ಪರಾಫಗತಿಂದಂಬರ್ದಿ ಭೋರೆಗೆ ಪಾಯ್ದು ಪರ ಸ ಪ್ರ ವಾ ಹ ಡಿ ಯಂ (ಜಗವಿ. ೩-೪); ನೆಲ್ಲುಂ ಕೊಂಗಿಮ್ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿ ಗೆಯುಂ ಬೆಳೆವುದಲ್ಲಿ (ಅರ್ದಿಗ ರಸದಿಂ) (ಕಮದ. ಮ. ೬೯ ಪೃ.).

ಖರ್ವಿ: ಆಖಿಮಿಷಗೀರ್ಯಂಬೆಂದಿಪ್ಪಿದಿಂದಂಬಿಟ್ಟು ಧೂವತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಳಿನಕರುಷದೊಳಟ್ಟಿದನು ನಾ ಗ ರಿ ಜ ಯ ನೆಂ ದಿನ ಖರ್ವಿ [ಪಾಣಾಂ. ೪೯] ವಾಟುಮೆಯಿಪ್ಪಿದವ್ (ಭೃತಕ. ೧-೬೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಬು; ಮಲ. ಕರಿಮ್ಬು; ತುಳು. ಕರ್ಮ್ಬು]

ಕರ್ವ್ಯೆ (ನಾ). ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ: ದೆಣ್ಣಗೂರ ಕರ್ವ್ಯೆವೆ ಬಾಣಾಸುರ ಮಗನ್ ಪುಜೆ ಕಾಮನ್ ನೂಲು ಮಾನಸ ಒಡರೊಗುಂರೆ ಅಜದಿ ಯೊಳ್ ಸಕ್ಕನ್ (ಎಳ. X, ಬೆರಿಂಗ್ಲ್. ೪೫-೫; ಸು. ೮೫೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರುಬು]

ಕರ್ವುಗೋಲ್ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲು; ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ, —ಗಸೆ: ಮಿಳಿವ ಮಿಡಿಯ ಗಿಳಿಯ ನುಡಿಯ ಪರವ ಕಾಲ ಕರ್ವುಗೋಲ ಚೆಲ್ಲ ನಾಂತು ತೊರ್ಪ ಬನದ ನಡುವೆ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೬೪೩).

[ಕರ್ವು + ಕೋಲ್[1]]

ಕರ್ವುದೋಂಟೆ, ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ, ಕರ್ಬುದೋಂಟೆ, ಕರ್ವುದೋಟೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ: ಈ ಕೆಂದರಲ ತುಜಗಳೆರಂಬಿಯಾ ಕರ್ವುದೋಂಟಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೧೩). **ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ**: ಜಗುವ ಚೆಂದೆಂನೆಳೆ ಕ್ಕಗರಳೀಂ . . . ದಾಡಿಮದ ಫಳದ ರಸದಿಂದ ಕಬ್ಬುದೋಂಟೆ ಬಿಗೆ ಬೆದು (ಸೌಂದ. ೫-೪೩). **ಕರ್ಬುದೋಂಟೆ**: ಕುಜುಂ ಹಿಂದಂ ತೋಲಂ ಪೊಳ್ಕಂತೆಯಂ ಕರ್ಬುದೋಂಟವನಾನೆ ಪೊಳ್ಕಂತೆಯುಂ . . . ಕುತ್ತಿ ನೊಂಕುತ್ತೆ ಬಪ್ಪಾಗಳು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೫-೧೦; ೧೫೬); ಕದೋಧಳದ ರಸದ ಪರಿಕಾಲ್ಕಳಂ ದೇವಿ ಮುದದಿಂದೆ ಕರ್ಬು ದೋಂಟಂ ಬೆಳೆದವಲೆ ದೇವ (ಪಂಬ. ೯-೨೨); ಗಿರಿಮಗ್ಗಂ ತಿಱಿಳಲ್ ಸಮಸ್ತ ವನದುಗ್ಗಂ ಕರ್ಬುದೋಂಟಂ ಜಲೋದರ ದುಗ್ಗಂ ಕಡುಪಿಂದ ಮಿಂಟೆ ಮೊಗೆವಂತಾಪೋಕಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೧-೨೩). **ಕರ್ವುದೋಟೆ**: ಕಾಲಿಯ ಗದ್ದೆ ಕರ್ವುದೋಟೆ ನಾನಾಪುಷ್ಪಜಾಲದ ಕನದಸ್ಸಸಕ್ತರಾಲಯದಾ ಮೋಹದಗ್ಗಳಿಕವೆಸವುದು (ಅಂಪಾ. ೨-೧೩). [ಕರ್ವು + ತೋಂಟ]

ಕರ್ವುದೋಟೆ 'ಕರ್ವುದೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕರ್ವುವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲ್, ಕಬ್ಬುವಿಲು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು, ಕರ್ಬುವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್, ಕರ್ವಿಲ್ಲು, ಕರ್ವ್ವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು; ಇಕ್ಷು-ಚಾಪ; ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು: ಕರ್ವುವಿಲ್ಲದೇಂ ನಿಷ್ಪಿಡೆ ಕಂಠು ಮಾಡಿದನೊ ತೋಮರದುಸ್ಸರವಿಟ್ಟಿದೊಪ್ಪುಮಂ (ಪಥಾಶಿ. ೩-೩); ಪುರಿನ ಕೆವರ್ವು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಂ ಕೀಳ್ಮಾಡೆ (ಗಿ ರ ಸ. ೩-೧೧೫ ವ);

ಇದರೆ ತಳ್ಳುದಂ ಮಾಜ್ಪೆನೆಂದು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ ಕೈಯಂ ನೀಡೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೨೮). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್** : ಕಬ್ಬುವಿಲ್ ತುಂಬವೆಡೆ ಪೂಸರ್ ಪೊಣ್ಮಲ್ ನಿಬ್ಬರಮಿದೆಂದು ಮದನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭). **ಕಬ್ಬುವಿಲಂ** : 'ಕಬ್ಬುವಿಲಾಗಾಂ' ಪರಾ. **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲು** : ಅರುಗತಿಗಳ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿನ ತೆಱ ಮಾಜಿನ ಝುಲ್ಲಿಂಯ ಮಂಡಳಿಯ ಮನ್ನಸ್ಥ ರಾಜ ಸುಳಿದನು ರಾಮನಿದಿರನಿಲಿ (ತೊರಣ. ೩-೧೨-೩೭); ಇದು ಮನೋಜಿತ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಂ ಇದು ರತಿಯ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಪಾರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೩೫). **ಕರ್ಬುವಿಲ್** : ಅಲರಂಬು ಕರ್ಬುವಿಲ್ ಕೋಮಲ ನರಸಿಜನಾಳತಂತು ತಿರು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೨೧); ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲಳ ನೇವರಿಪಳೊಲು ಮತ್ತಮೊವಳು ದೇವಿ ಕುಡುವುರ್ಗಳ ಕಿಡ್ದಿಳೊಂದು ಸೊಬಗಿನಲಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೨೩). **ಕರ್ವಿಲ್** : ನಿಡುಬಿಲ್ಲಿಂದಿಗೆ ಕರ್ವಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ ನಗೆಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದೊಪ್ಪಮುಂ ಕಪ್ಪಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨ ವ); ಕಾಮಂ ಕೆಲುಬುಂಬಂಯ ತಿರುವಂ ಕರ್ವಿಲ್ಲೆಱಿಸುತ (ಜಯಭಾ. ೪-೧೩); ಸ್ಮರನ ಕರ್ವಿಲ್ಲೆನಲು ಕನ್ನಡಕರುವ ಮೊದಲ್ಗರೆದ ಭಾವವ ಧರಿಸಿ ಮೆರೆದಿಹವಳಕ್ಕ ಕ್ರುತಿಗಳ್ (ಜಿನಭಾ. ೧೪-೬೦). **ಕರ್ವಿಲ್ಲು** : ಇಂತಿರವನಾಂತ ಕರ್ವಿಲ್ಲಿಗೆ ಕ್ರಮದಿಂ ಸಿಂಜಿನ ಗೈದು (ಮೇಚಕ. ೫-೩೭). **ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು** : ದಳ್ಳಿಂ ಸುತ್ತಿ ಸ್ಮರನ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು ಸಹಿತ ಸುಟ್ಟುರಿದುದು ಉರಿ ನಳಸತ್ಕಳಕ (ಮೇಚಕ. ೭-೩೯). [ಕರ್ವು + ಬಿಲ್ಲ್.]

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ, ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲು, ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ, ಕರ್ವಿಲ್ಲ, ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬುನ್ನೆ ೇ ಬಿಲ್ಲುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಮದನಂ ಮಿಗೆ ಕರ್ಬು ವಿಲ್ಲನೇ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೭); ರೆಕ್ಕಸಂ ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು ನಟ್ಟುಳಿಗಾಜದೊಳ್ಕಿತೆನೆ ಪಲವುವಧದಿಂದೆಸೆವ ನರ್ತನಗಳ . . . ಆಡೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫-೮); ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲಿನರವಸಿಸುತ್ತೆ ಗಿಳಿದೇರವಡರ ಮಱಕುಂಬಿ ತಿಂತಿಣಿ ನಾಯಂ ಟಂಕರಿಸುವುದುಂ (ತೀಷಾಂ. ೭೩-೧೩). **ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲು**: ಕಬ್ಬುಬಿಲ್ಲಿನ ಪಿತ ಪುರಂದರವಿಲಂ (ಸುಂದ. ೧-೧೩೭-೩). **ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲ**: ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನಂ ಖಂಡಿಸಿ ಕಾಸೆಯನೆದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ನಿನಗೆ ವಧುವಾದೆನಯ್ಯ (ಭಾಸವ. ೭೪); ಸುಖದಿಂ ಪವಡಿಸಿದಪೋ ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲನೆನೆ . . . ಮಲಗಿಹ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿ ಭಾ. ೩೦-೩೦). **ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲ** : ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಳ್ಳುದಯಮೆನಲ್ಕೆ ಕಣ್ಮಸೆದಳಾ ಕಮಲಾಸನೆ (ಅಭಿನಿ. ೬-೧೧೫); ಮನಗಿ ಬಂದುದು ಪೆರಡೆ ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲಾ (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೨೦೬). **ಕರ್ವಿಲ್ಲ** : ಪಾರ್ವತಿಯೆಱಿಯನ ವರದಿಂ ಮಕ್ತತೆ ಕರ್ವಿಲ್ಲಂ ಸಮ್ಮೋಜನರೂಪದಿನುರಿಯಂ ವಿಟರೆಲ್ಲರ್ದೆ ಟೊಳ್ಳೆಲಿಪಿದಂ (ಜಯಭಾ. ೧-೬೩). **ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ** : ಧರೆಯಂ ಈ ಯೆ ಕೌರ್ವಿಲ್ಲನುರಿಪಿದಗ್ಗದ ಗೆಲ್ದಿರರ ಜಯ (ವೀಕ್ಷಕ. ೧-೩-೧); ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ ರೊಡ ಕವಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶರಿಂದಸಿ ಪೆಸರಡೆವ ತೆಱದೊಳ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಣಭಾ. ೩-೮-೨೯).

ಕರ್ವುವಿಲ್ಲು 'ಕರ್ವುವಿಲ್ ' ನೋ.

ಕರ್ವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕರ್ವೂರ ತುಱುವಂ ನೊಬಮ್ಮನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಹೆಮ್ಮಾಗೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊಳ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೫; ಸು. ೮೩೦). [? + ಊರ್]

ಕರ್ವೆಟ್ಟು, ಕರಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಾಚಲ: "ಕರ್ವೆಟ್ಟಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಱುವೆಟ್ಟು] ನೀಲಾಚಲಂ" (ಅಶಪಾ. ೪-೪೭); ಕರ್ವೆಟ್ಟು ಬೆಟ್ಟಾಂತರಿ ಬಿದ್ದಂ ಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೩-೧೨೪). **ಕರಿವೆಟ್ಟು** : "ಕಂವೆಟ್ಟಿನ ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೪).

[< ಕರಿಂ + ಬೆಟ್ಟು.]

ಕರ್ವೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಱ ಕರ್ವೆಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂಲನರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊಱ. ೩೩-೯; ಸು. ೪೨೦). [?]

ಕರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಛಾಯೆ: ನಡುಗಣ್ಣಾ ಕರ್ವೆಳಗಿನಿಂ ಮುನ್ನ ಪರಮ ನನಗಿದಿರಾದ ದುಷ್ಟ ಮನ್ಮಥನ ಪೂಸರ ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸರವಾದುದೆಂಬಿಂತೆ ಪಿಡಿದೆಸೆದಲ್ಲಿ (ವೀಕ್ಷಕ. ೩-೬-೩೨); ತಂಬಾದ ಕರ್ವೆಳಗು ಕವಿಯ ಕಣ್ಮಗೆ ಹಿತವಾಯುತು (ಮಲಿಮ. ೨೪೩).

[< ಕರಿಯ + ಬೆಳಗು.]

ಕರ್ವೇಡ, ಕರ್ಬೇಡ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ತಿರಾತ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೇಡ: ಎಯ್ದುನಜಗುಲಿ ಕರ್ವೇಡನೆನ್ನ ಪೊಜಲಿಂಗಾಗಳ್ (ಶಾಂಭಾ. ೧೪೩); ಮುನ್ನಮೊವರ್ನಲುಗುಲಿವೆಸರ ಕರ್ವೇಡಂ . . . ಬೇಂಟೆಯಾದುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೧೩). **ಕರ್ಬೇಡೆ**: ಕರ್ಬೇಡರೆ; ಸುಡುಬಾಡು (ಕಮಪ್ರ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕರಿದು + ಬೇಡ.]

ಕರ್ವೊಗೆ, ಕಬ್ಬೊಗೆ, ಕರ್ಬೊಗೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ: ಬೇವ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕರ್ವೊಗೆಯಿಂದಮಮಗುವರ್ಗನಾಳ್ವ ಕತ್ತಲಿಳುವ ಚಂಡಿಕಾಭವನದೊಳ್ (ಶಾಂಪಾ. ೬೬); ತೆರೆತೆರೆಗೊಂಡು ಜಾನ್ಮಡರ ಕರ್ವೊಗೆ ಳರ್ಗಿದ ಶ್ರೀ[ರೆ] ಕೊವ್ವುವಂತಿರೆ (ಅರ್ಧಶ. ೫-೨೧); ಚಕ್ರಯುಗಳ್ಳಗಲ್ದುಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುವರ್ಕ್ಕೆ ಕರ್ವೊಗೆಯೆಪಿಪ್ಪಿನಮಾಯ್ತು ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಹಂಪ್ರವ. ೯-೧೯); ಮದನಾನಳನ ಕರ್ವೊಗೆ ಯಿವಪಿಸಿ ಬರಿಯುಗಳ ಕಣ್ಣಂಕೆಯಳು ಕಣ್ಣಿಂಯನೊಡನಿಸೆಯುಂ (ಚರ್ಪಶ. ೬-೨೯ ವ). **ಕಬ್ಬೊಗೆ**: ಜಗನಿತ್ತಕ್ಕಲು ಕೊಜುಡುವ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಿಡೆ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಕವಚದಲಿ (ಶುತ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧೯-೨೧); ಕಬ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಱುಕುಟ್ಟೆಗವದುತಾ . . . ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೬-೧೪೩); ನಭೋಗ್ನಿಮುಖಿಯಿಂದುಗುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯೊ (ಗೂಳ್ಯೊಕ್ಷಾ. ೧೩-೬೨ ಗ). **ಕರ್ಬೊಗೆ**: ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೊಗೆಯಿಂ (ಆಪಪು. ೬-೧೧ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆಯಂ ನೆಗಪುವ ಕೊಂಬುಗಳ ಕಡುರುಸುವ ಕಾಲ್ಬಳಂ ಸುಡೆ (೧೦೪. ೪-೨೬ ವ); ಕರ್ಬೊಗೆ ಮಿಾಜಿ ತೋಜಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗೆದಱಿ ದಾವಾಗ್ನಿ ಮುಕ್ತಿಕ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಜಡಶಾ. ೧೦-೬); ಕರ್ಬೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ದಳ್ಳುರಿ ಸುರಿದುದು (ಸಂಭಪ. ೧೪-೬೫). 'ಕಾರ್ಬೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕರದು + ಹೊಗ್ಗೆ.]

ಕರ್ವೊನ್, ಕಬ್ಬುನ, ಕಬ್ಬುನ, ಕಬ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬುನ್, ಕರ್ಬೊನ್, ಕರ್ಬೋನ್ನು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಲೋಹ: ಅವಳೆಳಸಿ ಪೊಳ್ಳ ಪೂಗೊಳಂ ಕಾಯ್ದ ಕರ್ವೋನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತಿರ್ದಂತಿ ರುರ್ಯುವುದು (ವ ರ್ಧತ. ೪-೫೮ ವ). ೨. (ಕಬ್ಬುಣದ) ಕುಳವೊದಲಾದ ವಸ್ತು: ಕಿಱ್ಮೊಲದಂತು ಕರ್ವೋನ್ನಿಂ ಸೊಗಯಿಸುಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೧). **ಕಬ್ಬಿಣ** : "ಕಬ್ಬಿ ನ್ನು ಕಬ್ಬುಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೧); ಕೀಟಿಂಬುದು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ (ಕಬ್ಬುಕಾ. ೨೫); ಕಬ್ಬಿಣವು ಮಿಕ್ಕ ಧಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಉಪಯೋಗ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬); ನಿಡಗನೆನ್ನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೆ, ಸಲಾಕೆ ಚಿನ್ನವಾದರೇನು? ಕಬ್ಬಿಣವಾದರೇನು? ಅದು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟೀತೆ (ಅರ್ಯಾಳ. ೪೧). **ಕಬ್ಬುನ** : "ಕಬ್ಬುನಂ ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೊಡಗುವುದು" (ಶಕಪ. ೨೧); ಕಳೆಯದೆ ಕಿಂದ ಕಬ್ಬುನದ ಕಗ್ಗಿದ ಬಿಟ್ಟನಮಳ್ಗ ಪೆತ್ತ ಕತ್ತ ಕವುಸಿತ್ತು ಪುಕ್ಕರ್ದರ ನೆಯ್ಯುಮಲಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಸ. ೧೪೯-೧೨ ; 1093 ?); ಕಲ್ಲುಂ ಕಬ್ಬುನಮುಂ ನೋಡೆಲ್ಲಿಯುಮೊರೆಂತೆ ಪಡೆಯಲಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬೬); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಕಬ್ಬುನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಬ್ಬಿನ, ಕಬ್ಬುದ] ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ ಚಿನ್ಮಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ (ಪುಷಾದೇ. ೧೩೬-೬೫).

ಕಬ್ಬೊನ್ : ಒಲೆಯೊಳಗೆ ಕಬ್ಬೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಬೊ]ನ್ನ ಹಗಱಂ ಹರಹಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಬದನೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂ ಪಾಕಮಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೧೮). **ಕರ್ಬುನ** : ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದಿಂದಂ ಚುಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೪); ಕರ್ಬುನಮೆನಿಸು ಕಾಯ್ದು ಮೃದುವಾದೊಡಂ ಕಮ್ಮಱ ರಿಲ್ಲದೆ ಖಡ್ಗಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಾಗದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೭); ಪರುಷಮೆ ಮುಟ್ಟೆ ಕರ್ಬುನಮೆ (ಅನಂಪು. ೯-೪೭); ಕತ್ತಿ ತವೆ ಮುಸುಂಡಿ ಕರ್ಬುನದ ಕೋಲ್ ಮುಖ್ಯ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳಿಂದ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೪೭). **ಕರ್ಬೊನ್** : "ಪಾರಸವಂ ಲೋಹಂ ಗಿರಿಸಾರಮಯಸ್ತೀಕ್ಷ್ಣಮಾಯ ಸಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಬೊನ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೮-೫); ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನಪ್ಪವೇಱಿಮೆಂದು ತಳಾಱಂಗೆ ಬೆಸವೇಱ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ ೨೧-೨೧); ಕರಡಿಯ ತೊವಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕರ್ಬೊನ್ನ ರಥಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭ವ). **ಕರ್ಬೊನ್ನು** : ನಿನ್ನ ಕೃಪಾರಸದಿಂದೈಸೆಯಾನು ಕರ್ಬೊನ್ನು ಚೆಂಬೊನ್ನಾದಂತೆ ಸನ್ನುತಿವಡೆದು (ಹದಿಬ. ೧-೩೫).

ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆ, ಕಬ್ಬುನದಕಡಲೆ = (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಕಠಿನ ವಾದುದು : ಭಾರತದ ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವದೂ ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಯಿತು (ಸಾಹಿಸಂ. ೪೯); ಕಬ್ಬುನದ ಕಡಲೆ ಯಂತೆ ಬೆಟ್ಟತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬).

[< ಕರಿದು + ಪೊನ್./ ತಮಿ. ಕರುಮ್ಪೊನ್; ತುಳು. ಕರ್ಬ, ಕರ್ಬೊ]

ಕರ್ವೊನಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪುನದಿ; ಯಮುನಾನದಿ; ಕಾಳಿಂದಿ : ಕಷ್ಟದಿ ನಡೆದು ಯಮುನೆಯ ದಡವನು ಸೇರಿದನು . . . ಆ ಕರ್ವೊನಲಿನ ನೀರ್ದಾರಿಯನು ನೋಡಿದನೆವೆಯಿಕ್ಕದೆ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೭೩-೭೨).

[< ಕರಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕರ್ಶಿತ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೃಶಗೊಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೊರಗಿದವನು; ಕೃಶನಾದವನು : ಅತ್ತಲಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಜಂ ಪುತ್ರವ್ಯಸನಕರ್ಶಿತಂ, ತನ್ನ ಹೃದಯರಂಗದ ರಣದ ತುಮುಲಮಂ ರಣವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಗಳಿಂ ಮರೆಸಿದನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೪೯-೧೬). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಎಳೆತ; ಸೆಳೆತ : ಏನೆಂಬುದೊಂದು ಹರ್ಷದ ಹಾನಿಯನೀ ಪರಮಕರ್ಷಮೋ ಪಲಕಾಲಂ ತಾನಿರ್ದಂದದ ಚಿಂತಾಗ್ಲಾನಿ ಮನಂಬೊಕ್ಕುದರಸಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೮). ೨. ಉಳುವಿಕೆ; ರೆಂಟೆಹೊಡೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ : "ಕರ್ಷ ಚತುಷ್ಟಯ ತುಲನಮುಮಾಮಿಷಮುಮಱಿಗೆ ತಾಂ ಪಲಮೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೫-೪೩); "ನಾಲ್ಕುಂ ಸುವರ್ಣ ಕರ್ಷಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರ್ಷಂ ಪಲಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೪-೨೫); "ಕರ್ಷವೆಂದರೆ ಮೂರುವರಹ ತೂಕ" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೧೭). ೪. (ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. 'ಕರ್ಷೋಪಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವ ಸಾಧನ; ಉಳುವ ಯಂತ್ರ : "ಎಳಕ, ಕರ್ಷಕ; ಎಳೆಯುವ, ಕರ್ಷಕ, —ಎಂಜಿನು" (Tractor. ಇಂಕನಿ). ೨. ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಆರಂಭಗಾರ; ಕೃಷಿಕ : "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಱ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣ (ಗು). ೧. ಸೆಳೆಯುವ. ೨. ಹಿಂಸಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಸೆಳೆದುಹಾಕುವಿಕೆ : ದುಸ್ವಪ್ನ ದರ್ಶನಕರ್ಷ ಣಾರ್ಥಮಾಗಿ . . . ಶಾಂತಿಕಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೫ ವ); ನೀಂ ದೇವಕೀ ಗರ್ಭದ ಶಿಶುವನನಂತಾಂಶಮಂ ಕರ್ಷಣಂಗೆಯ್ದದ ನಿಂಬಿಂ ತತ್ಸಪತ್ನೀ ಜಠರದೊಳಿರಿಸು (ಜಗವಿ. ೨-೫೯). ೪. (ಬಿಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಉಳುಮೆ; ಸಾಗುವಳಿ : ಸ್ಥಿರಗೋಪಾಧ್ಯಾಯಕ್ಷ್ಮಾ ಪರಿಪಾಲ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೫). ೬. ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಂಸೆ; ವೇದನೆ : ಕರ್ಷಣ ಕುಟ್ಟನ ಪಾತನ ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಣೀಯ (ಗು). ೧. ಎಳೆದುಹಾಕಬೇಕಾದ; ಸೆಳೆದು ಹಾಕಲು ಶಕ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಶಕ್ಯ ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಎಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಸೆಳೆದುಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ವನು : ದುರ್ಗದ ಬಲಮುಳ್ಳೊಡಂ ಬಲೋಪೇತ ಸುಹೃದ್ವರ್ಗ ಬಲಾ ನ್ವಿತನಪನಯಮಾರ್ಗನೆನಿಪ್ಪವನೆ ಕರ್ಷಣೀಯನಮೋಘಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೪-೨೦). [ಸಂ.]

ಕರ್ಷಫಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಫಲ; ತಾರೆಕಾಯಿ; "ಅಳಲೀಕಾಯಿ; ತಾರೀಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೪). ೨. ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ.

[ಕರ್ಷ + ಫಲ]

ಕರ್ಷು (ನಾ). ೧. ಬೆರಣಿಯ ಕಿಚ್ಚು. ೨. ಜೀವನೋಪಾಯ. ೩. ವ್ಯವಸಾಯ; ಕೃಷಿ; ಬೇಸಾಯ. ೪. ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಗೆರೆ. ೫. ನದಿ; ಹೊಳೆ. ೬. ಕಾಲುವೆ. [ಸಂ. ಕರ್ಷೂ]

ಕರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ೮೦ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕ : "ಹತ್ತಣ [ಹತ್ತು ಹಣ] ತೂಕಮೊಂದು ಗದ್ಯಾಣ ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕರ್ಷೆ" (ವಿವೇಕ. ೬). [ಸಂ. ಕರ್ಷ]

ಕರ್ಷೋಪಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಜ್ಜಿ ನೋಡುವ ಕಲ್ಲು; ಒರೆಗಲ್ಲು : ತಂಬೆಲರೆಂಬ ಪೊಂಬರದನಲರ್ವೊನ್ನಂ ಪರ್ಣ ಕರ್ಷೋಪಲದೊಳೊರೆಯೆ ಸುರಿದು ಪರಿದ ಪೊಂಬುಡಿಯೆಂಬಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ). [ಕರ್ಷ + ಉಪಲ]

ಕರ್ಸಪಿಂಡ (ನಾ). ಒಂದೇ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಮೊತ್ತ (?) : ಕೊಳ ಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟವಸಿ ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಲರ್ಧಂ ಕರ್ಸಪಿಣ್ಡಂ ನೂಱಿರ್ಪತ್ತೆಣ್ಟು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂಮೆಣ್ಟು ಮೂಡೆ ಜಮಳಿ ಒನ್ದು (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೫; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕರ್ಷಪಿಂಡ]

ಕರ್ಹಾಡಸ್ಥ 'ಕರಾಡಸ್ಥ' ನೋ.

ಕಲ್$_1$, ಕಲಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ತ (ಭೂತಕೃ); ಕಲ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ತಿಳಿ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು : "ಕಲ್ - ಅಭ್ಯಾಸೇ, ಪಾಷಾಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲಮೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಗುಂ ಗುರೂಪದೇಶಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦); ನಾಲ್ಕುಂ ನೃಪ ವಿದ್ಯೆಯನಾಡಲ್ ಕಲ್ತುಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತೆಯಿಲ್ಲಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೪); ಅಂಜದೆ ಬಿಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೪೩); ಅರಮನೆಗಲ್ತು ಸೂಳೆಮನೆಗಲ್ತು ಸವಣ್ಮನೆಗಲ್ತು ಕೂಡೆ ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗಲ್ತು ವಸ್ತುಕೃತಿಯಂ ಸಲೆ ಪೇಟ್ವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೫). **ಕಲಿ$_1$** : ಋಷಿಯರ ಮಾರ್ಗಮಂ ಕಲಿಯಲೆಂದು ಕೃತಕವೈರಾಗ್ಯದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೮); ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಂಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮); ನೀ ಕಲಿತ ಬಿಲುವಿದ್ಯಾತಿಶಯವುಂಟಾದೊಡೆಮ್ಮೊಳು ತೋಱು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೫); ಕಲಿತ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಲ್ಲರಿಗೆ ಕೇಳಿಪುದೈಸೆ ಫಲವು (ಹದಿಬ. ೧-೨೯).

ಕಲ್ತನ್ = ಕಲಿತವನು : ಮೊದಲೊಳ್ ಕಲ್ತಂಗಲ್ಲದೆ ಪದದೊಳ್ ಜಾಣುಂ ಬೆಡಂಗುಮಕ್ಕುಮೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೯). ಕಲ್ತವರ್ (ಬಹುವ) : ಅಕ್ಷರಮಾತ್ರಮಂ ಬಯಸಿ ಕಲ್ತವರೊಳ್ ಗುಣಮೇಂ (ನಳಚಂ. ೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲ್; ತುಳು. ಕಲ್ಪು]

ಕಲ್ಲ್$_2$ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಅಧ್ಯಯನ. 'ಕಲ್ಲಾಯ್ತ' ಪರಾ. [< ಕಲ್$_1$]

ಕಲ್ಲ್$_3$, ಕಲು$_1$, ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಬಂಡೆ; ಶಿಲೆ; ಅರೆ; ಪಾಷಾಣ: ಈ ಕಲ್ಲಂ ಚಿಕ(ಂ)ಣ್ಣ × × × ಯಂ ಪೋದಿಯಮ್ಮ ಮಾಡಿಸಿದೋನ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦-೩೪; 864); ಉತ್ತರದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಸಮಚತುರಸ್ರಮಾಗೆ ನೆಲನನಳೆದು ಕಲ್ಲಂ ಪುಲ್ಲುಮಂ ಸೋದಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೫ ವ); ಕಡಲೆಗಳಂ ತಿಂಬ ಮೊಗ್ಗು ಕಲ್ಗಳೊಳುಂಟೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೨೫). **ಕಲು**$_1$: ಮಗಂ ಬಱಸಿದ ಕಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೩-೧೬; 1070); ಪರುಷವಂಗಣದ ಕಲು ಸುರಭಿ ಕಜಹಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೧); ಕಲುಮರನ ಕೈದುಗಳ ... ಭಟರುಬ್ಬಿಸಿದರಿನಸುತನ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೧); ನಟ್ಟಡವಿಯೊಳು ಹಾವು ಹುಲಿ ಕಲು ಜಟ್ಟಗಂಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೨೨). **ಕಲ್ಲು**: ಬೆಟ್ಟತಪ್ಪ ಕಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಬೆಟ್ಟಮಂ ಸಿಡಿಲುಂ ನೀರುಂ ಭೇದಿಸುವಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೨೦); ಎನಿಸು ಕಾಲ ಕಲ್ಲು ನೀರೊಳಗಿರ್ದರೇನು ನೆನೆದು ಮೃದುವಾಗಬಲ್ಲುದೇ (ಬಸವ. ೯೯); ಕಾಷ್ಠಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩); ತಲೆ ಬಲ್ಲಿತೆಂದು ಕಲ್ಲನೆ ಹಾಯಬೇಡ (ಮೋಹತ. ೭-೨೩).

ಕಲ್ಲಂ ನಿಱಿಸು, ಕಲ್ಲನಿಱಿಸು = ಕಲ್ಲುನೆಡಿಸು; ಶಿಲಾಶಾಸನ ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಕಾಳಬ್ಬೆ × × × ಯ್ದೆ ಬೀಳಿಸಿ ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದೋರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೪; 897); ಸಿರಿಯಕ್ಕಂ ಕಲ್ಲಂನಿಱಿಸಿದಳು (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೨೩-೬; 934); ಶ್ರೀಜನ್ನ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೪, ೬-೩; ಸು. 808). ಕಲ್ಲ ಹಾಯು = ಕಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಯು, —ತಾಕು: ನೀನು ಗರ್ವದಿ ತಲೆಯು ಬಲಿದೊಡಂ ಕಲ್ಲಹಾಯ್ದ ಪೆನೆಂಬುದಿದುವುಚಿತವೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೨೩); ತಲೆ ಗಟ್ಟಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕಲ್ಲ ಹಾಯುವದು ... ಅಪಾಯವನ್ನೇ ತಂದೊಡ್ಡುವುದು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೬೦). ಕಲ್ಲು ಹುಯ್ಯಿಸು = ಕಲ್ಲು ಕೆತ್ತಿಸು, —ಕಡೆಸು; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಡೆಸು: ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಕೋಳಿ ಕುರಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಹುಯ್ಯಿಸಿ ಬರುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೨೦೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲ್; ಮಲ. ಕಲ್, ಕಲ್ಲು; ತುಳು. ಕಲ್; ಕೊಡ. ಕಲ್ಲೀ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಲ್; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕಲ್]

-ಕಲ್ಲ್$_4$, -ಕಲ್ಲು$_2$ (ಪ್ರ) ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಕಡುಗಲಿಸು' ಪರಾ. -ಕಲ್ಲು$_2$: 'ಉಳುಕಲು', 'ಸವಕಲು' ಪರಾ.

ಕಲ$_1$ (ನಾ). ೧. (ಮಣ್ಣಿನ) ಪಾತ್ರೆ; ಮಡಕೆ: ಕಲನೊಂದಂ ತೀವಿ ನೀರಂ ಪೊಸೆದು ಸಿಕತದೊಳ್ ಗಾಣಮಂ ಪೊಯ್ದು ಮತ್ತಂ ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಬಿತ್ತಿಯುಂ ... ನಿಷ್ಫಲೋದ್ಯೋಗಮನೊಡರಿಪುದೇಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೫೫); ಪಸಿಯ ಕಲದೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ರಸಮಂ ಮೇಣ್ ಬೆಟಲ ರಸಮನೊರಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೪೯); ಕಲವೊಂದಱೊಳೊಡನೆ ಬೆರೆದು ಬೇವೊಳ್ಪೆಸಱಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೮). ೨. ಹಡಗು: ಅಯಸ ಕುರುವದ ಸುತ್ತ ಬಳಸುತ ಕಲಂಗಳನ್ ಕಾವಲಿಹುದೆಲ್ಲ (ಪಾರಸಿ. ೧೫-೩೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಲ; ತುಳು. ಕರ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಲ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಕಲಂಡ್]

ಕಲ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ: ನಯಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕಂ ಅಕ್ಕಿ ಒಂದು ಕಲಉ ... ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಅಱುವತ್ತ ಕಲ ಅಕ್ಕಿಉ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೩; 1470). [← ತಮಿ. ಕಲ]

ಕಲ$_3$ (ನಾ). ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಕರ: 'ಕಲಬೆರಕೆ' ಪರಾ. [< ಕಲೆ$_1$]

ಕಲ$_4$, ಕಳ್$_6$ (ಗು). ೧. ಮಧುರವಾದ; ಇಂಪಾದ: ಅಮೃತಾಬ್ಧಿ ವೀಚೀಕಲಸ್ವರಂ ನೆಗೞ್ ಭುವನಗುರುವಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೩೮). (ನಾ). ೨. ಮಧುರ ಧ್ವನಿ. ೩. ದೇಹಶಕ್ತಿ; ಆರ್ಪು. 'ಕಲಂಬಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಮೂಕ (ಕಿ). ೫. ತಾಳೆಮರ (ಕಿ). ೬. ಆಚದ ಮರ; ಸಾಲವೃಕ್ಷ (ಕಿ). ೭. ಚಿನ್ನ (ಕಿ). **ಕಳ್**$_6$: ೧. 'ಕಳಕಂಠ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಉರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿ ಕಲಉರ ಕಾಳೆಗದೊಳೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೧೧೭-೬; ?). [?]

ಕಲಂ$_1$, ಕಲಮು$_1$, ಕಲಾಮು (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ; ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಕುಂಚ. ೨. ಚಿತ್ರಣ ಪದ್ಧತಿ, —ವಿನ್ಯಾಸ, —ಶೈಲಿ: ಕಾಂಗ್ರಾ ಮತ್ತು ರಜಪೂತ ಕಲಂಗಳ ಚಿತ್ರಕಾರರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ... ನೂರಾರು ಸುಂದರಚಿತ್ರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೮೧). **ಕಲಮು**$_1$: ೧. ಇಂಥಾ ಬಣ್ಣವನ್ನೂ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಯಾವ ಕಲಮಿನಿಂದ ಬರೆದನೋ ಅದು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೪). ೩. ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಕಸಿಮಾಡುವಿಕೆ: ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಲಮು ಮಾಡಿದ ಮಾವಿನ ಗಿಡಗಳ ವೈಭವವಂತೂ ಹೇಳತೀರದು (ಬೆವರಿ. ೨೧೧); ಒಂದು ಆಕಳು ಆ ತೋಟವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಿಸಿರುವ ಕಲಮಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಮೇಯತೊಡಗಿತು (ಸಕುಮಂ. ೫೩); ಪಂತನು ... ಹೂವಿನ ಗಿಡದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅದಕ್ಕೆ ಕಲಮು ಕಟ್ಟುತ್ತಿರಲು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೯). **ಕಲಾಮು**: ೧. "ಕಲಾಮು[ಪಾಠಾಂ. ಮೂ] ಲೇಖನಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಲಮ್]

ಕಲಂ$_2$, ಕಲಮ್ಮು$_2$, ಖಲಮು (ನಾ). ಪರಿಚ್ಛೇದ; ಭಾಗ: ಎರಡನೇ ಕಲಂ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೮೮); ಆ ಹಣವೆಲ್ಲಾ ಕೊಡಿಸುವ ಕಲಂ ೧ ಯಿಷ್ಟಾದರೆ ನಾವೂ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಿನ್ನುಮೇಲೆ ನೌಕರೇ ಯಿರತಕ್ಕದಿಲ್ಲಾ (ಹೈದರ. ೧೦೭). **ಕಲಮ್ಮು**$_2$: ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಈ ದೇಶದ ಅರಸರ ಕೂಡ ಜಗಳ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂಬುದೊಂದು ಕಲಮು ಇತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨೭); ಕೆಲವು ಕಲಮುಗಳನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). **ಖಲಮು**: ಖಲಮು ಒಂದು: ಖಂದಾಯವನ್ನು ಹತ್ತುಪಟ್ಟು ಏರಿಸುವದು (ಜನನಾ. ೯೧).

[← ಮರಾ. ಕಲಮ್]

ಕಲಂಕ, ಕಳಂಕ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಕಲೆ; ಕಪ್ಪು. ೨. ಕುಂದು; ಪಾಪ; ದೋಷ: "ಕಱೆ ಕಳಂಕಮದು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೧); ನಿಮ್ಮ ಹಾಗು ನನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಕಲಂಕ ಹತ್ತುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗವು ಬೈಲಿಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರಿ (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೨). ೩. ನಿಷ್ಠುರತೆ; ಕ್ರೂರನಿಂದೆ. ೪. ಕಬ್ಬಿಣಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ತುಕ್ಕು. ೫. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೬. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ. **ಕಳಂಕ**: ೧. "ಕಂದೆಂದುಂ ಕಱೆಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಲ್ಲವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕಂ. ೪೫). ೨. ನಿರ್ಮಳಮಪ್ಪ ನಿಜಾನ್ವಯಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ಪಂಕಾದ್ಯನೇಕಾಪವಾದವಾದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨ ವ); ಕಲಿ ಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಸಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧); ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ಬರಬಾರದೆಂಬ ಹಿರಿಯ ಬಯಕೆಯಿರುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೧೪). ೭. ಉಗ್ರತೆ; ತೀವ್ರತೆ: "ಕಡುಹಿನಲಿ ದೋಷದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಕಳಂಕಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೯); "ಲಕ್ಷ್ಮಂ ಪಾಪಮತೀವ ತೀವ್ರಮಸಿತಂ ಮೇಘಂ ಕಳಂಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೮೭).

[ಸಂ.]

ಕಲಂಕಿತ, ಕಳಂಕಿತ (ಗು). ಕುಂದುಳ್ಳ; ದೋಷವುಳ್ಳ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕಲಂಕಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). **ಕಳಂಕಿತ**: ಕಳಂಕಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಏಳಿಗೆಯಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕಲಂಕಿನಿ, ಕಳಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕುಂದುಳ್ಳವಳು; ದೋಷವುಳ್ಳವಳು: ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಕೆಡಿಸುವಂಥ ಕಲಂಕಿನಿಯೆಂದು ನಾಮಕರಣ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯೮). **ಕಳಂಕಿನಿ**: ಸೀತೆಗೂ ಕಳಂಕಿನಿ ಎಂಬ ಅಪವಾದ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಲಂಕಿನೀ]

ಕಲಂಕು$_1$, ಕಲಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕದಡು; ಕದರು; ಬೆರಸು: "ಕಲಂಕು-ಆಲೋಡನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸೂಸುವ ಕಣ್ಬನಿ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಕಲಂಕಿದ ಬೆಳರ್ಗೆಂಪು ಕಣ್ಗೆವರೆ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೬); ತೊಱೆ ವಿಪರೀತದಿಂ ನೆಣನ ನೆತ್ತರ ಮದ್ಯದ ತೈಲದಂದದಿಂ ನೆಱೆದು ಕಲಂಕಿ ಬರ್ಪೊಡಱುದಿಂಗಳಿಗನ್ಯರ ಸೇನೆ ಮೇಲೆ ಬಂದುಱದಿಱುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೪೯); ನೀರೊಳು ಕಲಂಕಿ ಗಜಾಶ್ವಸುವರ್ಣ್ಣರಾಜಿಯಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭–೩೦; 1232). ೨. ಕಡೆ; ಮಥಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲಮಾಡು: ಮಂದರದಿಂದಂಬುಧಿಯಂ ಕಲಂಕಿದಸುರಪ್ರಧ್ವಂಸಿವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೧೫); ಪರನರಪಾಳ ಸೈನ್ಯನವರಕ್ತ ಸರೋವರಮಂ ಕಲಂಕಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೩–೬; 1070). ೩. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು; ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗು: ಭೋಂಕನೆ ಕೇಳ್ದೆರ್ದೆ ಕದಡಿ ಕಲಂಕಿದ ಬಗೆವೆರಸು ನೆಗೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೧೨); ವಿಳಾಸವತಿ ಮಹಾದೇವಿ ಭೋಂಕನೆ ಮನಂ ಕಲಂಕೆ ಮಗನನಿಂತೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೩); ಚಿತ್ತಂ ಕಲಂಕಿ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಮರುಳಾಗಿ (ಬಸರ. ೮–೧೦೩). ೪. ಕದಡುಗೊಳಿಸು; ಕೊಳೆಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು: ಏಗುವೆನೇಗುವೆಂ ಕುಲವಂ ಕಲಂಕಿದಂ ಮುಗುಳಂ ಮೀಸಲ್ವೋಗಿಸಿದಂ (ನಂಬಿರ. ೧೨–೬೦). **ಕಲಕು**$_1$: ೧. ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದೈ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬–೧೯); ಆ ಚಮಚ ತಗೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಕಯ್ಯಾ ಕಷಾಯನಾ (ರಾಯಕ. ೧೦೮). ೨. ತೋಳ ತೀಟೆಯನವನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳೆವೆನು ಕಲಕುವೆನು ಕೌರವ ಬಲಾಂಬುಧಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೬೦). ೪. ಎಳೆನಗೆಗಳಲಿ ವೇದಪಾಠರ ಕಲಕಿ ಮಿಗೆ ವೇದಾಂತ ನಿಷ್ಠರ ಹೊಳಸಿ ದುವ್ವಾಳಿಸುವೆಮಗಿದಿರಾರು ಲೋಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೮–೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಕ್ಕು, ಕಲಙ್ಗು; ಮಲ. ಕಲಙ್ಗು; ತುಳು. ಕಲಂಕ್, ಕಲಂಕು; ಕೊಡ. ಕಲಕ್, ಕಲಂಗ್; ತೆಲು. ಕಲಗು, ಕಲಚು; ಕುರುಖ್. ಕಲಕ್ನಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಲ್ಗೆ]

ಕಲಂಕು$_2$, ಕಳಂಕು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ದೋಷ: ಅಗ್ನಿಯ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ಕನಕದ ಕಲಂಕು ಹೋಯಿತ್ತು ಜಲವ ಸೋಂಕಿದಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಕಲಂಕು ಹೋಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೦೯–೬೩೭). **ಕಳಂಕು**: "ಕಳಂಕಿನೊಳ್ ತೀರ ದೋಹನದಲ್ಲಿ ಕಱೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೭); ಕಳಂಕು ದೋಷಿ ಕೊಣ್ಡನಪ್ಪೊಡೆ ಬಾರಹಾಸಿಯೊಳಂ ಪ್ರಯಾಗೆಯೊಳಂ ಸಾಯಿ × × × ವಿಲೆಯುಮ . . . ಕೊನ್ದ ಮಹಾಪಾತಕಮ್ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೧೭; 946 ?); ಅಱಿವ ಹೇಳುವರೆಲ್ಲರು ಮಱವೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮೂಱೆಲೆ ಹಿಡಿದರಲ್ಲಾ ಅದು ಬಾಯಿಗೆ ಪಸಲೆ ಕೈಗೆ ಕಳಂಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೯–೬೩೦); ಹೃದಯದ ಕಳಂಕು ದೋಷಾಕರತೆ ನಷ್ಟಕಲೆ ಮೊದಲಾದ ದುರ್ಗುಣಂಗಳು ವೆರಸು ಬಿಡದಳುಕದುದಯ ವಪ್ಪಮೃತಕರನಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೫೧); ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಶಿ ಕಳಂಕುಗಳ ಕಳೆದು ತನ್ನ ವರ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ತೋಱಲು (ಕಂಸವಿ. ೯–೧೩೩).

[< ಸಂ. ಕಲಂಕ]

ಕಲಂಗಡಿ 'ಕಲ್ಲಂಗಡಿ' ನೋ.

ಕಲಂದಾನಿ, ಕಲಮುದಾನಿ (ನಾ). ೧. ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮಸಿಯ ಕುಡಿಕೆಯನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಖಾಸಾ ಮೊಹರ ಇದ್ದಂಥ ಕಲಂದಾನಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮). ೨. ಒಂದು ಆಭರಣ (?): ೩೫ ಕಲಂದಾನಿಗೆ ಅಷ್ಟದಳದ ಹೂವು ದೊ ೧೫ ಚ್ಕಿ ೨೦ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೬೨; 1847). **ಕಲಮುದಾನಿ**: ೧. ಬಿಳಿಯ ಕಾಗದ ಹೃದಯ ಬಾಯಿ ಕಲಮ[ಮು]ದಾನಿ ನಾಲಿಗೆ ಎಂಬೊಂದು ಲೇಖಣಿಯು (ಪುರಂದ. ೨–೧೫–೫).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಕಲಮ್‌ದಾನ್; ಮರಾ. ಕಲಮದಾನೀ]

ಕಲಂಧರ (ನಾ). ಬೆರಕೆ ಜಾತಿಯವನು (?): ಶಾಪಯುಕ್ತರಂ ಕಂಡೆನು ಚತುರ್ವೇದ ನಿಂದಕ ಶ್ರಾವಕರ ಕಂಡೆ ಬೌದ್ಧ ಪ್ರಚಯವ ಕಂಡೆನುಂ ಪಾಂಚರಾತ್ರಿಕ ಕಲಂಧರರುಗಳ ಕಂಡೆ . . . ಕಂಡದಿಲ್ಲ ಕಲಾಮಾಲಿಶೇಖರ ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ (ಏಕೋಪು. ೨–೭೨).

[< ಸಂ. ಕಲಂದರ]

ಕಲಂಬ, ಕಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷ. ೨. ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾವು, —ದೇಟು, —ದಂಟು. ೩. ಅಂಬು; ಬಾಣ: ಎನಗೆಯಿದಿರೆ ನೀನೆನುತ ಪಾವಕ ಕಲಂಬವ ಬಿಟ್ಟನು (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೩೧). ೪. ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ. ೫. ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಅಂಚೆ. ೬. ಕೆಂದಾವರೆ; ಕೆಂಪುತಾವರೆ. **ಕಳಂಬ**: ೩. ಈ ಕಳಂಬವ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳೆನುತೆಚ್ಚನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೫೨); ಕಂತು ಕಳಂಬ ಕದಂಬಂ ಸ್ವಾಂತವನೊಳಪೊಕ್ಕುದಂದು ಯತಿಪುಂಗವರಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೨೫); "ಶತಪತ್ರ ಚಕ್ರವಾಕಂನುತ ಹಂಸಂ ಬಾಣ ನಾಲ್ಕು ಶಬ್ದ ಕಳಂಬಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕಲಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೇಹಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; "ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಪಡೆಯದೆ ಮನುಷ್ಯ ಗತಿಯಂ ಪಡೆದುಂ ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಪಡೆಯದೊಡೇ ಪಡೆಮಾತೊ ಬೇಗ ಮರ್ದುಂಬಡೆದುಂ ಕಲಂಬಡೆಯದಂತೆ ನಿಷ್ಫಲಮಲ್ತೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨–೫೯). [ಕಲ್ಯ ? + ಪಡೆ$_1$]

ಕಲಂಬಾಸನ, ಕಳಂಬಾಸನ (ನಾ). ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧನವಾದುದು; ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಆ ಮಹಾತ್ಮಂಗೀಕೆ ಸೇರುವಡೆ ಧನುವನೊಡ್ಡಿ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯ ಜನಪರನು ಬರಿಸಾ ಕಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ]ಬಾಸನವ ಗೆಲಿದಂಗೀವುದಾತನೆ ವಿಷ್ಣುವೀಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೧–೧೬–೩೦). **ಕಳಂಬಾಸನ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಲಂಬ + ಆಸನ]

ಕಲಂಬಿ$_1$, ಕಲಬಿ, ಕಲುಬಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಮಾರು; ಕಪಾಟು: ಕಲಂಬಿಯ ಬೀಗದಕ್ಕೆ ಇತ್ತಕೊಡು. ರೂಪಾಯಿ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೭೦). **ಕಲಬಿ**: ೧. ತುಪ್ಪ ಬೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಒಂದು ಕಲಬಿ (ಕಾನೂರು. ೫೧); ಅಲ್ಲೆ ಇವೆ, ಐಗಳೆ, ಕಲಬಿ ಹಿಂದುಗಡೆ (ಮಲೆಮ. ೩೬೨). **ಕಲುಬಿ**: ೨. ತೊಟ್ಟಿ; ದೋಣಿ: ಮರದ ಅಥವಾ ತಾಮ್ರದ ಕಲುಬಿ ಎಂದರೆ ಉದ್ದವಾದ ಬಾದಾಮಿ ಆಕೃತಿಯ ತೊಟ್ಟಿಗಳು . . . ಆ ಕಲುಬಿಯೊಳಗೆ ಹದವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿ ಹರಳೆಣ್ಣೆಯಿಂದ ನೆನೆಯಿಸಿ (ಮಲೆಮಂ. ೨೪).

[← ತುಳು. ಕಲಂಬಿ, ಕಲೆಂಬಿ]

ಕಲಂಬಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪು (ಕಿ).

[← ತಮಿ. ಕಲಮ್ಬಿ]

ಕಲಂಬು$_1$ 'ಕಲುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕಲಂಬು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಡವಿನ ಮರ (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಕಲಂಬ]

ಕಲಳಕೆ, ಕಲುಳ್(ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಕಲ್ಮ (ಶ). ೨. ಕುದಿಸದೆ ಇರುವ ಔಷಧಿಗಳ ಮಿಶ್ರಣ(ಶ). **ಕಲುಳ್** : ೧. ಮಂಡಾಗ್ನಿ ವೆಗ್ಗಳಿಸಿದರೆ ಕಲುಳ ಕಷಾಯಂಗಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ ಮಪ್ಪುದು (ವಚಕ. II, ೧೦೦); ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯರೆದುಕಲುಳ್ (ಪಾಪಂ. ಕಲ್ಯಾಣಿಯೊಳು ಜಾತಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೬೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಕ]

ಕಲಳಂಕೆ, ಕಳಳಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಗಿಲೆ: ಮಾಂದಳಿರಜಾಂಬಿ ಚೀಲಿತು ಕಲಳಂಕೆ ಸಿಱಯ (ಮೋಹಕ. ೪-೪೪); ಕಲಳಂಕನುಲಿ ಪೊೞಲಿಸಿತು ಜಗಕೆ, ರಾಮನಗಮನ ವಾರ್ತೆಯಂ (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೧೫-೪೦೩). ೨. ದುಂಬಿ; ಭೃಮರಿ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತಕ. ೪. ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಅಂಚೆ. ಜಿ. ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ, —ಕಂಠ. **ಕಳಳಂಕಂಠ** : ೧. ಕಳಳಂಕಕ್ಕತನುಗೆ ಜಾಪಕರ ರೋಕಱ ವಿಕಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೨೬); ತದ್ವನಾಂತ ಳಕಾಕಾಳಿದಿನುಣ್ಮು ತಿರ್ಪ ಕಳಳಂಠಧ್ವನಿಸಂತಾನಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬); ಬಲವರ್ಷಾಜಿ ಬಗ್ಗಿಪ ಕಳಳಂಠಂ ಕೊಂದುಗೆಡೆವ ಗಿಳಿ (ರಾಜಕೇ. ೩-೩೪); "ಬಲ್ಲಿದ ಗಾನಾಜಿ ಸಿಕಮುಲ್ಲಾಸದಿ ಮೂಜಿನುದಿಯು ಕಳಳಂಠಾಖ್ಯಂ" (ಪಾಪಾಳ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕಲಳಂಡುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳತೆ: ಇಪಕ್ಕೆರ್ ಕೂಟ್ಟವಿಕ್ಕೞಪ ಕಱ್ಪುಗಂ ಕಲಳಂಡುಗ ಮುಕ್ಕಱ್ಪುಗ (ವಿಕ. X, ಕೋಲಾಚ. ೪-೯; ಸು. 753). [ಕಲ್ಪ + ಕಂಡುಗ (< ಖಂಡುಗ)]

ಕಲಳಲ, ಕಳಳಳ್, (ನಾ). ೧. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಗಳ ಬೆರಕೆ; ದುಂಬಿ, ಹಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಿಶ್ರಧ್ವನಿ: ಕೋಟಿಪಕ್ಕ ಕಲಳಲ ತುಮುಲ ಮಾರ್ಭರ್ದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೬-೩೩); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಹೊರಗೆ ಬಳಿಯ ಕಲಳಲವನ್ನುಕೇಳಿದ ತನ್ನ ಸಖಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ(ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೪). ೨. ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ: ಕೆಲಕೂಡು ಮನೆಗೆ ಪೋಗು ಪೋಗೆಂದಾ ಕಲಳಲ ಜನರೊಳಗುಣ್ಮೆದುದು(ಹಂಪ್ರಸಾಂ.೩೦-೩೨). ೩. (ಆಲಂ) ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ; ಚಿಂತೆ: ವಿಷದ ಮೊದಲನೆಯ ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವಾಗ . . . ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಕಲಳಲವೆದ್ದು (ಧೃಷ್ಟಾಳು. ೩-೧೭). **ಕಳಳಳ್**, : ೧. ದಿಙ್ಮಂಡಲ ಪರಭ್ರತದ ಕಳಳಳ ದೊಳ್ ಮಸುಳ್ದುದು ದಿವಿಜಯುಗಳ ಕಳಳಳನಿನದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೪); ಉಲಿವ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರ ಕಳಳಳದೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿದನವನಿಪತಿಲಲ (ಕುಮ್ಯಾಭ್ಯೋ. ೯-೧೧). ೨. "ಕೋಳಾಹಳಗಳ, ಕಳಳಳಗಳ, ತುಮುಲಃ – ಈ ೩ ವ್ಯಾಕುಲಮಪ್ಪ ಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೩೮); ಪಿರಿದುಂ ಕಳಳಳಮಾಗಿ ಅರಸಂಗಱಪಿ (ಪಡ್ಡಾರ. ೧೧೧-೧೯); ಆಗಳ ಕಳಳಳಕ್ಕೆ ಮಱಲುಂದಿದುಯ್ದರುಮೆಚ್ಚಿತ್ತಿದೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ (ಪಂಪಭಾ.೩-೧೪೮); ತಳಾಜ್ . . . ರತ್ನದ ಬೆಳಗಂ ಕಂಡು ಕಳಳಳರವಮಂ ಮಾಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೬); ಆಗಿವ ಪಟಿಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಳಳ ರಥಸದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾಡಿಸೆ (ಕುಮ್ಯಾಭ್ಯೋ. ೧-೧೩). ೩. ಬಲಿದುಸುರಿ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಳಳದ ಕಂಬಸಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲಿಳಿವ ಕದಿಸಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳ್ಳಕ್ಕತಂದ (ಕುಮ್ಯಾಭ್ಯೋ. ೧೧-೧೫); ಬಂಡು ಬಳ್ಳಂಡಿ ಭಂಗಬಂಧನ ಕನಲ್ದ ಕಳಳಳಮೆಂದಿವು . . . ಜನದೊಳ್ ಕ್ಷಿಪ್ತಮ್ (ಪಟಪ. ೬-೨೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಳಲ, ಕಲಳಲಪ್ಪು; ಮಲ. ಕಳಳಕ; ತುಳು. ಕಲಳಲ, ಗಲ್‌ಗಲ್, ಕಳಳಳ, ಗಳಗಳ; ತೆಲು. ಕಲಳಲ]

ಕಲಳಲಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಳಲ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನೆಲ ಬಿರಿವಂತೆ ನಾನಾ ವಾದ್ಯ ಮೊಳಗೆ ಮರ್ಬಳ ಕಲಳಲಗುಟ್ಟ ನಡೆಯೆ (ಧರಪ. ೫೩-೩೩). [ಕಲಳಲ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಲಳಲಾಟ (ನಾ). = ಕಲಳಲ ೨. ಗದುಡಿಯಿಂದ ಸಾಧಕರಕಲಳಲಾಟ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ (ಪಟ್ಟಿಕ. ೮-೩); ನೂರಾರು ರೀತಿಯ ವಿಚಿತ್ರ ಭಾವನೆಗಳ ಕಲಳಲಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು ಆಕೆಯೊಳಗೆ (ಬಠಕಾ. ೧೧೪).

[ಕಲಳಲ + ಕುಟ್ಟು]

ಕಲಳಲಿಸು, ಕಳಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಳಲ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಗಜಬಜಿಸು: ಕಲಳಲಿತು ಸೇನೆ ಜಯಜಯಯೆಂದುಬ್ಬಿ ಭುಳುಭುಳಿಸುವ ವಾರ್ಧಿಯಂತೆ (ಧರಪ. ೪೦-೧೦೬); ಕಲಳಲಿಸುತ್ತ, ಕರೆಯುಂಗಮ್ಮಯ್ಗಳ್ಳ ಮುಷ್ಟಿಸಿ, ಲಲ್ಲಯ್ಯುನವ ಕಾದರೆಯ ಇಂಪಿನ ಕಾಯುಮಿಯಂದ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೨-೬). **ಕಳಳಲಿಸು**: ೧. ಕಳಳಳಿಪಮರಿಯರಂ ಕಱಮ್ಮೊಳ್ ಬಗ್ಗಿಸುವಲ್ಲಿ (ಅದಿಪು. ೬-೧೫); ಕಳಳಳಿಪ ಕೊರಿಗಿಲೆಗಳು (ಕಾದಂಭಾ. ೪೬೭); ವ್ಯಥಾ ಕಳಳಳಿಸಿ ಸುಡಿದರೆ ಮಾನ್ಯನು (ಕುಮ್ಯಾಭ್ಯೋ. ೭-೫೧). ೨. ಕೆಲಕೆಲ ಎನ್ನು: ತಲೆಪಜಾರಾಗಳ್ ಕಳಳಳಿಸಿ ನಗುತುಮಿದುರ್ಗುದು ತಳಗೆಯ ಮೇಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ದಯಾಮಿತ್ರನೆಟ್ಟ ಬಾಯ ತಂಬುಲಂ ಸೂಸಿ ಕಳಳಳಿಸಿ ನಳ್ಳು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೬೨); ಪವನಸುತ ಕಳಳಳಿಸಿ ನಗುತವೆ ಕಾರಿವೇಂದ್ರಂಗೆಂದನುತ್ಪರವ (ಕುಮ್ಯಾಭ್ಯೋ. ೫-೧೨). ೩. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟಪಡು: ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ವಧುವಂ ನೋಡಿ ಕಳಳಳಿಸುತಖಿಳ ಬಂಧುಗಳು (ಮಹಾವಿ. ೬-೬); ನೆಲಲು ಇಲ್ಲದ ಬೀಲಿ ಬಲವೃಳ್ಳನಾದರೂ ಕಳಳಳಿಸತೆ (ಗಾದೆ). ೪. ಆತುರಪಡು: ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗಿ ಪೀವುಂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಳಳಳಿಸಿದಿರಿ (ಭಾಷಾಕಾ. ೨೯); ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರದೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಕಳಳಳಿಸತೊಡಗಿದರು (ಕ್ರಯಾತಿ. ೧೧೦). [ಕಲಳಲ + ಇಸು]

ಕಲಳಾಂಚೆ (ನಾ). ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿನಿಮಾಡುವ ಓಡಿಯ್ಯಾಣ,—ಕಾಂಚಿ: ಉಲಿಯೆ ಕಲಳಾಂಚಿ ಮುಡಿಯಿಂದಲರುಗೆ (ರಾಜಕೇ. ೧೦-೬).

[ಕಲ್ + ಕಾಂಚಿ]

ಕಲಳಾಟ (ನಾ). ಕಲಕಿ ಹೋಗುವಿಕೆ; ತಳಮಳ; ಕ್ಷೋಭೆ: (ಸಾಮಾಜಿಕದ ರಾಜಕೀಯದ) ಉಗ್ರಕ್ಷೋಭೆ; ಕಲಕಾಟ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಉಗ್ರಸಂಕ್ಷೋಭೆ (Convulsion. ೨೦೪೨).

[ಕಲಕ್ಕು(< ಕಲಂಕು) + ಆಟ]

ಕಲಳಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಗೊಳಿಸು; ಕ್ಷೋಭೆಗಳಿಸು: ತಿಳಿಗೊಳ ಕಲಳಾಡಿ ದಿರಿದಿಲ್ಲರ ಧೂಳಿಗಳ್‌ಬೆಳ್ದಾಡಿ . . . ಎಳವೆಲರೆಂಬ ಸೊಕ್ಕಾನೆ ತಾನೆ ತನ್ನಚ್ಚೆಯಂ ತಿರುಗಿಸಿದೆ (ಧೃಷ್ಟಾಳು. ೩-೨೪); ಕಲಳಾಡಿದಾಗ ಕೆಸರು ಕೆಲಗೇರಿ ಬರಿಯ ಹೆಸರು (ಗಂಗಾತ. ೧೪-೧೧)

[ಕಲಳ್ಳು + ಆಡು]

ಕಲಳಾಲ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲವೂ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ: ಕಲಳಾಲವೆಗ್ಗಳಿಯರಿಗೆ ದೂರಜಲಧಿದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ನೆಲೆಯ ತಂದ ವರುಂಬೆ (ವಿಸಾಸ. ೩೨-೨); ಲಲಾ ದೈವಾಸಂಕಲ್ಪತ ವಿಜಯವಿಠಲ ಕಿಮ್ಮ ಳಲಾಲ ಜಾಗರವಾಗಿದ್ದ ಲೋಚನ (೩೫ಕ ಮು. ೧೬೪); ಕಲಳಾಲ ದಾಸಯ್ಯನಾದರೆ ತಿರುಮಂತ್ರ ಹೇಳ್ಯಾನು (ಗಾದೆ).

[<- ತೆಲು. ಕಲಕಾಲ]

ಕಲಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕುಗೊಳಿಸು; ಕದಡು: ಬಿದಿರನ ಬಡಿಗೆಯಿಂದ ಆ ನೀರನ್ನು ಕಲುವು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಒತ್ತಾಗಿ ಕಲಕಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಮಂಬಾಯಿ ೯-೫೫). ೨. ಹೇಳು; ನುಡಿ (?): ಸತ್ಯವ ಕಪ್ಪದೆ ಕಡೆಯದೆ ಮಾಪಿನಿಯ ರನ್ನೆ ಕಲಕಿಸು ಬೇಗಂ (ಪಮಚ. ೧೯೭-೧೬); ಪಕುವ ಕೊಂಂಡೆ ಕುಲವು ನಾಶವದಾಗಿ ಪೋಪುದು . . . ಕಲಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಿಸದಿರೆನಗೆ (ಪಮಚ. ೧೨೫-೧೧). [ಕಲಕ್ಕು + ಇಸು]

ಕಲಕು೧ 'ಕಲಂಕು೧' ನೋ.

ಕಲಕ್ಕು (ನಾ). ಕೆಸರು ; ರಾಡಿ; ಕರ್ದಮ : ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಕಾದ ಹೊಳೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೬೩೩) ; ಪುಲಿಕೇಶಿಯೊಳಗೆ ಕಲಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯಾಗಿ ಬಲ ಕಾಣ ಕೇಳೊ ದುದುಬಸರ (ಜಸಗಣ. ೬೦–೬). ಕಲಕಾಗು = (ಕದಡಿ) ಬಗ್ಗಡವಾಗು : ಕುಮಾರಿಯ ಅಂತಃಕರಣ ಕಾಸಾರವು ಕದಡಿ ಕಲಕಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧–೧೧). [< ಕಲಂಕ್ಕು]

ಕಲಕುನೀರು (ನಾ). ೧. ಕದಡಿದ ನೀರು. ೨. ಬಣ್ಣ ಬೆರೆಸಿದ ನೀರು; ಓಕುಳಿ : ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ಗಾದೆ). [ಕಲಕ್ಕು + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಕಲಕುಮಲಕು (ನಾ). ಕದಡಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಈ ಕಲಕುಮಲಕು ಆದಾಗ ನಿನಗೆ ನಡದದ್ದ ಮ್ಯಾಲ ಕೆಳಗ (ಹೃದಸ. ೧೬–೪) ; ಕರುಳ ಕಲಕುಮಲಕಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿದು ಕುದಿದ ಹಾಲೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೦೪–೧೩) ; ಒಂದೆಲ್ಲೊಂದು ಕಂಟಕವು ಬಂದು ಜೀವನವು ಕಲಕುಮಲಕಾಗುವದು (ಕರ್ಣಾಳ. ೩೬೧) ; ಅರ್ಜುನನ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಕಲಕುಮಲಕಾಗಿತ್ತು (ಬಭುರಿ. ೨೬). [ಕಲಕ್ಕು + ಮಲಕ್ಕು]

ಕಲಕೇತ (ನಾ). ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು ; ಮಾಯಕಾರ : ಕಲಕೇತರಂತೆ ಊರ ಮಗನೆಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಇಱದುಕೊಂಬನಂತೆ ಆವ ಮಾತಿಕೊಂಡ ವ್ರತ ಅದಾರಿಗೆ ಹೊರ್ಗ್ಗೆ (ವರಿಕ್ಷ. ೫೬) ; ಗುಮ್ಮಡಿಯಂತಪ್ಪ ತಾಯಿ ನೋಡಿನಿಗೆ ಕಲಕೇತ ನಂತಪ್ಪ ತಂದೆ ನೋಡಿನಿಗೆ (ಬಸವ. ೬೨೦) ; ಬೂತು ಕಲಕೇತಗರಂ ಕರದಿನ ತೆಱದಿ ಸುರಸರನಱಿದಿವರೆ ಧಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ನೀತಿಸಾ. ೬೦೬) ; "ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶಾಚಿ" (ಬಸವ. ಕೋಡಿ). [< ಸಂ. ಕಲಕೇಕ್ಷತ್ರಿ?]

ಕಲಕೇತಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಗಾತಿ : ಮುರುಳುತೊಟ್ಟಿಲಿಗೊಂದು ಹರಳುಡಾಬೆಯ ಹಾಸಿ ಅರಚುವಾಸನ ಮಲಗಿಸಿ ಅವರಕ್ಕ ಕಲಕೇತಿ ಹಾಡಿ ಹಿನ್ನಾಳ (ಹಕ್ಕಯ. ೭೬) ; ನೋಡು, ರಾಣಿ, ಈ ಕಲಕೇತಿ ಬಂದಳು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೩೬). ೨. ಚೆದುರಿನ ಸವಿಮಾತನಾಡುವವಳು (೬). [ಕಲಕೇತ + -ಇ]

ಕಲಕೇತಿತನ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿತನ. ೨. ಸವಿಮಾತನಾಡುವ ಚಾತುರ್ಯ (೬). [ಕಲಕೇತಿ + -ತನ]

ಕಲಗಂಚಿ 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಂಬು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗಚ್ಚು 'ಕಲಗರ್ಚು' ನೋ.

ಕಲಗರ್ಚು, ಕಲಗಂಚಿ, ಕಲಗಂಬು, ಕಲಗಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ನೀರು. ೨. ಮುಸುರೆ ನೀರು ; ದನಕರುಗಳು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಾನಿ ಅಥವಾ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ತೌಡು, ಬೂಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರೆಸಿಟ್ಟ ನೀರು : ಪರ ಮಾನ್ನ ಮಂ ಸೇವಿಸುವ ಭೋಗಿ ಕಲಗರ್ಚಿಂಗೆ ಮೋಹಿಸುವನೇ (ಪದ್ಮಚ. ೬–೧೩) ; ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಲಗರ್ಚು ಕುಡಿಸಿರಿಂದು (೦೨೩). **ಕಲಗಂಚಿ** : ೩. ಮುಸುರೆ ನೀರನ್ನು ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಬಾನಿ : "ಮುಸುರೆದೋಣಿ" (ಜಾತಕಕ. ೬೫). **ಕಲಗಂಬು** : ೨. ಬೆಲೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅರಗಾಲಂಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ ಯುಕ್ತ ತೋಚಿದೆ ಕಲಗಂಬುನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಇಲಿಯಂತೆ ಒದ್ದಾಡಿ ಮರಣ ಹೊಂದುವರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೦). **ಕಲಗಚ್ಚು** : ೨. ಕಂಕಳು ಬೇರು ಕಲಗಚ್ಚಿನ ನೀರು ಸಂಹರಿಗಾಗುತ್ತದೆ (ದೀಪಕ. I, ೨೪) ; ಅಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೆ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಲಗಚ್ಚು ಇಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಸರಸಾಮಂ. ೬೬೫). [ಕಲ್ಕ + ಕರ್ಚು (< ಕಲ್ಚು)]

ಕಲಗಾತಿ (ನಾ). ಕಲಹ ಮಾಡುವವಳು ; ಜಗಳಗಂಟಿ : ಪುರಹರನ ಧಕ್ಕರಿಗೆ ಭವಿ ನರಗುರಿಂಗಳು ಸಮನೆ ತೆರೆ ಕಲಗಾತಿಯರೇ (ಪರಿಲೀ. ೨೬೦–೩). [< ಕಲಹಗಾರ?]

ಕಲಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು : ಈ ಮೂವರು ಕಿರುತೊಜಕ್ಕೆ ಮರಿಯಾದೆ ಆಳುವತ್ತ ಕಾಡುವಟ್ಟ ಳಗಗೆಯ್ವ ನೆನ್ನು ಮುಳಿದು ವಲ್ಲೆವರಸ ದೇವರು ಮೂಡಲ ಗೋವನ್ ಬರುಮಾನಿಟ್ಟಡೆ (ಎಳ. ೫, ಶ್ರೀಪಾನಾ. ೬೦–೫ ; ಸು. ೪೦೦ ?). [< ಕಲಹಗೆಯ್ ?]

ಕಲಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಡಿಯಾಗು ; ಕೆಸರಾಗು : "ಳಲಡು–ಳಲಜೇ" (ಕಮದಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು : ವಿಚಾರದ ಬಗೆಗೆ, ಧರ್ಮದ ಬಗೆಗೆ, ಅವರಬ್ಬರಿಗೂ ನಡದ ವಾದವು ಇಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಕಲಡಿತ್ತು (ದೂಕರ. ೨೦೯). [< ಕದಡು,]

ಕಲಡ್ಡು (ನಾ). ಕ್ಷೋಭೆ : ಪ್ರಭುದ್ರೋಹದ ದುರಾಕೆಯ ಕಲಡು ಕಿಲುಬು ಸೊಂಕ ಪಾಡೆಯಾಸದ ಸರಸಕೆ (ಚೆಬ್ಬಳ. ೧೪೭–೩). [< ಕದಡ್ಡು]

ಕಲತಾನ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ನಾದ ; ಮಂಜುಳ ರವ : ನದಿಗಿರಿ ನಿರ್ಝರಜಲ ಕಲತಾನದಿ, ವಿಹಂಗ ಕೂಜನ ಮಧುಮಯಗಾನದಿ (ಪಾಂಡವ. ೫೯). [ಕಲ + ತಾನ]

ಕಲತಾನಿ (ನಾ). ದಪ್ಪನೊಲಿನ ಬಟ್ಟೆ ; ಕ್ಯಾನ್‌ವಾಸು : ಅರಿಸಿನ, ಹುಡಿಸೇಹಣ್ಣು . . . ಮುಂತಾದ ಕಲತಾನಿ ಚೀಲದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ ಬರುವಂಥ ಜೀನಸು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯). [← ಆಕ. ಕತ್ತಾನ್ ; ಮರ. ಕಲತಾನೀ, ಕಂತಾನ್, ಕತಾನ್]

ಕಲತಿ, ಕಲ್ಲತ್ತಿ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ ; ಮಡಕೆ : ಎಲೆ ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ದೆಸೆಯಿಂದೆಮ್ಮ ಕಲತಿಯ ಮೊಸರು ಬಡುಕರು ನೆಲಿಸನ ದೆಬ್ಬೆಯುಳಿಯದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫–೧೩). **ಕಲ್ಲತ್ತಿ** : ದಿತ್ತ ಬೀಡಕೆ ಕಾಳಂಜಿ ಳನ್ನಡಿಯು ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಚಾಮರ ಕುಂಚ ಪಕ್ಕೀರ ಪಕ್ಕಳೆಯು ಕತ್ತುಂಡ . . . ಪಿಡದೂಳಿಗದ ಕೋವುಲಾಂಗಿಯರು (ಪ್ರಭುವಿ. ೪–೭೬). [< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಕಲತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). (?) : ಪಂಚಪರ್ವಗಳಿಗೆ ಕಲತ್ತಂಣತಳುತುಂದ ದೀವಿಗೆಗೆ ಪರ್ವ್ವ ರಿಕ್ಕೆ (ಶೌಇ. ೧೯೩, ಉಮರು. ೩೩೯ – ೧೧ ; ?). [?]

ಕಲತ್ರ, ಕಳತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿ ; ಮಡದಿ : ಶ್ರುತಿಸುತಾಪತ್ರೇ ಶಿವನ ಕಲತ್ರೇ (ಉದ್ಭವೇ. ೧–೬). ೨. (ಹೆಂಗಸರ) ಕುಂಡೆ ; ಪಿರ್ರೆ : ಆಸ್ಫೋಳಿಕ ಕಲತ್ರದಿಸರವತಿಗಿಯ ಕಸ್ತ್ರಸ್ಪಬಳ ಕಡದಿನೆವವಳ . . . ಆಳವೇ ಬಣ್ಣಿಸಲು (ಉದ್ಭವೇ. ೨–೯೯). **ಕಳತ್ರ** : ೧. "ದಾರಂ ಕಳತ್ರಂ ಗೃಹಂ ಗೃಹಿಣಿ . . . ಮಹಿಳೆಯೆನೆ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ"(ಮಂಗರಾ. ೯೦–೬) ; ನಿನ್ನ ಕಳತ್ರಮಿ ಧರಾವಧು (ಕವಿರಾ. ೬–೧೩) ; ಮೋಹಮಯಂ ನಿಗಳಂ ಕಳತ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೨). ೨. "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ ಜಘನಂ, ಕ್ಷೋಣೀ, ಕಳಮ್ಮಕೀ – ಈ ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೩೦೮). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] "ಲಗ್ನದಿಂದ ೨ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನ [ಪತ್ನಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸ್ಥಾನ]" (ಜಾತಕ. ಪರಿ. ೬೬). [ಸಂ.]

ಕಲಧೌತ, ಕಳಧೌತ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ : ಅಕಗತಭಾಷಾದ್ವಿಷಡ್ಭೇರ್ಯಂ ನಿರ್ದಂ ಕಲಧೌತಕ್ಕಾಪ್ತಧರಂಬೊಲ್ (ಅಪಚ. ೭–೨೧) ; ಬಹುಳ ಕಾಲಾಗರು ಧೂಮಶ್ಯಾಮಲಿತ ಕಳಧೌತ ಧೂಪ ಘಟಿಂಗಳಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೧೩–೨ ವ). ೨. ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ವೇತವರ್ಣ. ೩. ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆ; ಉನ್ಮತ್ತದ ಗಿಡ ; ದತ್ತೂರಿ : ಪಾಠಾಶ ಕಲಧೌತ ಪುಷ್ಪಗಳುಂತುಳಿಸಿ . . . ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೭). ೪. ಬೆಳ್ಳಿ : "ಉಮ್ಮತ್ತಿಂ ಬೀಡುಂ ತೀವಿದ ಧೂಂಗರ ಬೆಳ್ಳಿ ಕಲಧೌತಾಖ್ಯಂ" (ಪಾಪಾಕ. ೮೨).

ಕಳಧೌತ : ೧. ತಟತಟ ತೊಳಗುವ ಕಳಧೌತ ಕಳಶಂಗಳೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೭ ವ); ಕಳಧೌತಚ್ಛವಿಕುಂದ ಕುಟ್ಮಲರದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭); ಕಲ್ಲೊಳು ಸುರುಚಿರ ಕಳಧೌತಮುಂ ಸುಪಾಲೊಳು ನೆಯ್ಯುಂ ಪೊರೆದಿಪ್ಪಂತಿರೆ ಜೀವಂ ಪೊರೆದಿಕ್ಕುಂ ದೇಹದಲ್ಲಿ (ಪರಮಾ. ೫೮-೬೬). ೪. "ಕಳಧೌತಂ ತಪನೀಯ ರೂಪ್ಯ ಯುಗದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೬-೬೪). [ಸಂ.]

ಕಲಧೌತಾಚಲ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರು ಪರ್ವತ: ನೆಲೆಯಂ ನಿಟ್ಟಸಲಂತರಗೆಟ್ಟಾ ಕಲಧೌತಾಚಲದಿಂ ದಕ್ಷಿಣಗೊಂಡೊಲವಿಂ ತನ ಗುತ್ತರವೆನಿಸಿತ್ತೆಂದೇಳಿಸಿ ಮೇರುವನು . . . ಎಸೆದುದು ಶಂಕರನ ಮೃಗಾಂಕಾಂಕನ ವರಭವನ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೩). [ಕಲಧೌತ + ಅಚಲ]

ಕೆಲನ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಸೇರಿಸುವುದು; ಜೋಡಿಸುವುದು; ಹೊಂದಿಸುವುದು. ೩. ಕಲೆ; ಕಳಂಕ; ಕಪ್ಪು. ೪. ಕಲಲ; ಗರ್ಭಾಣು. ೫. [ಗಣಿತ] "ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಪದ್ಧತಿಯ ಗಣನೆ" (Calculus. ಇಂಕನಿ); ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂಟನ್ ಲೈಬ್ನಿಟ್ಸರಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಕಲನಶಾಸ್ತ್ರ (Calculus)ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವರಲ್ಲಿ ಫರ್ಮಟನೂ ಒಬ್ಬನು (ಗಣಿಚ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ಕಲನಿ 'ಕಟನಿ' ನೋ.

ಕಲನೆ (ನಾ). = ಕಲನ ೨: ಅಲಘು ತಪದಿಂ ನಿರಾಹಾರ ಪರ್ಣಾಹಾರ ಕಲನೆಯಿಂದೆಸಗಿದ ಮಹಾತಪದಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೨-೨೩). 'ಕಲನೆಗೈ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಲನ]

ಕಲನೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಒದಗಿಸು; ಏರ್ಪಾಟುಮಾಡು: ಕಲ್ಯಾಣಮಪ್ಪಂದದಿಂ ಕಲನೆಗೈವೇಳ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೪).

[ಕಲನೆ + ಗೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಲಪರಟಿ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲಪರಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲಪು$_1$ (ನಾ). ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ವಸ್ತು; ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮರ ಮುಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹ (?): ಭೂಪಾಲಕನ ಶಿಲ್ಪಿಗರು ವಿಲಯ ಹೊಂದಿದ ಪುರದ ರಚನೆಯ ಕಲಪಿನಿಂ ಪೊಸತಾಗಿ ತ್ವರೆಯಲಿ ನಲವಿನಿಂ ಮಾಡಿದರು (ರಘುವಂ. ೧೮೮-೩೮). [?]

ಕಲಪು$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕರ್ರಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಲೇಪಿಸುವ ಬಣ್ಣ: ಏನು ತಲೆ ಬಣ್ಣಿಸಲಿ ತಿಗಳಿ ಮೇಯುವ ಹೊಲವ? ಕಲಪನ್ನು ಕಾಣವೇ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು (ನಾದಲೀ. ೫೩-೪); ಓಣಿಗಳ ಸುತ್ತಿ ಕಲಪು ಹಚ್ಚಿದ ಮೀಸೆಗಳ ತೀಡುವಿ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೯).

[← ಹಿಂ. ಕಲಪ್; ಮರಾ. ಕಲಪ್, ಕಲಫ್]

ಕಲಪ್ಪಿರು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿರು; ಬೆರತಿರು (?): ಸಮರಾನಕಮಂ ಮಾಣಿಸಿ ಸಮುದಂ ಬರವೇಟ್ ಬಂದು ವಸುದೇವಂ ಸಂಭ್ರಮದಿನೆಱಗಲ್ಕೆ ತಾಂ ತೆಗದಮರ್ದಿ ಕಲಪ್ಪಿರ್ದನೊಂದು ಜಾವಂಬರೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೫-೮೪). ℙ 'ಅಮರ್ದಿರಲಪ್ಪಿರ್ದಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?

[ಕಲಪ್ಪು$_0$ + ಇರು (< ಇರ್). ℙ ತಮಿ. ಕಲಪ್ಪು = ಸ್ನೇಹ]

ಕಲಬತ್ತು, ಕಲ್ಪತ್ತು, ಕಲ್ಬತ್ತು, ಖಲಬತ್ತು (ನಾ). ಔಷಧಿ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುಟ್ಟಲು ಹಾಗೂ ಅರೆಯಲು, ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು ಮತ್ತು ಗುಂಡು: ಸಾಧುಗಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲಬತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರತೆಗೆ ನಿಂತರು (ಚಿತೆಸ. ೫೩); ಕಾಂಪೌಂಡರ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನೋ ಔಷಧ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ವೈನಿ. ೭೯). **ಕಲ್ಪತ್ತು**: (ಕ). **ಕಲ್ಬತ್ತು**: (ಕ). **ಖಲಬತ್ತು**: ಒರಳುಗಳನ್ನೂ ಖಲಬತ್ತುಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೬); ರಾಯರ ಖಲಬತ್ತಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ವಿರಾಮವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೩).

[← ಮರಾ. ಖಲಬತಾ, ಖಲಬತ್ತಾ]

ಕಲಬಿ 'ಕಲಂಬಿ$_1$' ನೋ.

ಕಲಬಿಲಿ (ನಾ). ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ (ಕ). 'ಗಲಬಿಲಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಲಬೆರಕೆ, ಕಲೆಬೆರಕೆ (ನಾ). ಹೊಂದಾವಣೆ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳ ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಕರ: ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಲಬೆರಕೆ ಸದ್ಯ ಬೇಡ (ಬಾಬಲ. ೮೦); ಕಲಬೆರಕೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಜನರ ತವರೂರಾಗಿದೆ ಮಧುರೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೨). **ಕಲೆಬೆರಕೆ**: ಈ ಮೊದಲು ರಾಜನೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಇವುಗಳು ಕಲೆಬೆರಕೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಶ್ರೀಷ್ಠಪ್ರ. ೧೫೪). [ಕಲ$_3$ + ಬೆರಕೆ]

ಕೆಲಭ, ಕಳಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಯಾನೆ. ೨. ಒಂಟೆಯ ಮರಿ. ೩. ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ. **ಕಳಭ**: ೧. "ಕರಿಪೋತ ಮೆನೆ ಕಳಭಮೆನಲು ಮಱಿಗಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕರಿಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ); ಎಳೆಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ವನಕರಿಕಳಭ ಕರದಲಿ ಮುಱಿವವೊಲು ನಿಱಿನಿಳಿಲು ನಿಟಿಲೆಂಬಬ್ಬರಣೆಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೪೧). ೩. ಮುಕ್ತಾಮಾಲಕೆಯಂ ನವವಿಚಕಿಲಮಾಲಕೆಗೆತ್ತೆಳಸಿ ಸುಱಿವುವಳಿಕಳಭಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೧೬).

[ಸಂ.]

ಕೆಲಮ, ಕಳಮ (ನಾ). ೧. ನೆಲ್ಲು; ಬತ್ತ: ಆ ವಿಚಿತ್ರಶೋಭೆಯಂ ತಳೆದ ಕಲಮ ಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೯). ೨. ನೆಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಗದ್ದೆ: ಪಾಮರಿಯರು ಕಲಮದೊಳು ಗಿಳಿಯ ಸೋವಲು (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೩೪). **ಕಳಮ**: ೧. ಕಳಮ ಕಣಿಶ ಕಬಳ ಸಮುತ್ಕ ಶುಕಪ್ರಕರಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೬೦); ಸವಿಶೇಷಂ ಬೆಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಳಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೭೪); ಶಶಿ ಶಕಲಸಮ ಕಳಮ ತಂಡುಲನಿಕಾಯದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧); ಕಳಮಾದಿ ಧಾನ್ಯದ ರಾಸಿ ದೇಸಿವಡೆದೆಸೆವಿರ್ಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧-೧೧). 'ಕಳವ್ವೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಮಲ (ನಾ). ಕಳವಳ; ತಳಮಳ; ಸಂಕಟ: ಸಾವಿನ ನೋವಿಗೆ ಕಲಮಲವೆದ್ದು ನೆಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುತ್ತುವೆನೆಂದು ಗದರುತ್ತಿಹುದು (ಗರಿ. ೬೧-೮); ನಿಮ್ಮನೆಲ್ಲ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿದಾಗ ಎದೆಯ ಕಲಮಲವು ಕಡಿಮೆಯಾದೀತು (ಜನನಾ. ೧೭); ವಸಂತನ ತಾಯಿಗಂತೂ ಮಗನ ಕಾಗದವು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವನ್ನೇ ಎಬ್ಬಿಸಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೨೭೭); ಅವಳ ದನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಮಲವೆದ್ದಿತು (ಮೂರುದಾ. ೩೧೯).

[← ಮರಾ. ಕಳಮಳ, ಕಲಮಲ]

ಕಲಮ್ಮು$_1$ 'ಕಲಂ$_1$' ನೋ.

ಕಲಮ್ಮು$_2$ 'ಕಲಂ$_2$' ನೋ.

ಕಲಮುದಾನಿ 'ಕಲಂದಾನಿ' ನೋ.

ಕೆಲರವ (ನಾ). ೧. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಇಂಪಾದ ರವ: ಹೇಮಂತ ಶೈಶಿರದ ಮಾಗಿ ಮಡಲಿಡೆ ತರಣಿ ಸೋಮನಂತಿರೆ ಬಿಸಿಲ್ಪೆಳ್ದಿಂಗಳವೊಲಾಗೆ ತಾಮರಸರಾಜಿ ನಸಿದುವು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಕೋಗಿಲೆಯ ಕಂಠಕಲರವಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧). ೨. ಪಾರಿವಾಳ; ಕಪೋತ. ೩. ಕೋಗಿಲೆ. [ಕಲ$_4$ + ರವ]

ಕಲಲ (ನಾ). ರೇತಸ್ಸು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಗರ್ಭಾಣು: ಕೃತದುಕೃತ ನಿಯಮೋಚಿತ ವಿಧಿಯಿಂ ಕಲಸಿ ಕಲಲಮಾಗಿ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೨೯); ಜೀವದಲ್ಲಿ ಪುಗಲೇ ಕದಿನದಲ್ಲಿ ಯೂರ್ಜಿತ ಕಲಲವೆಂಬ ಪೆಸರಂ ತಾಳುತ್ತೈದು ದಿವಸಂಬರಂ ಮೆಱೆದಿರ್ಪುದು (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೧-೩೮); ಮಾತೆಯ ರಜಸ್ಸು ಪಿತೃವೀರ್ಯಂಗಳೊಂದಾಗಿ ಸಾತಿಶಯದಿಂ ಪ್ರಥಮ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕಲಲಮಹುದು (ಚಿಬಪು. ೫೮-೫). [ಸಂ.]

ಕಲಲಕಣ (ನಾ). ಕಲಲದ ಕಣ; ಜೀವಕಣ: (ಪಾರಿನಿ. ೧೩).
[ಕಲಲ + ಕಣ$_3$]

ಕಲಲಕಣಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಜೀವಕಣವನ್ನು ಕುರಿತ ವಿದ್ಯೆ: (ಪಾರಿನಿ. ೨೬). [ಕಲಲಕಣ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಲಲು, ಖಲಲು (ನಾ). ಹಾಳು; ಭಂಗ; ನಾಶ: ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ಪೂಜೆಗೆ ಸೇರಿರುವ ಗುಂಪನ್ನು ಕಲಲು ಮಾಡೋಣ ಸಂವತ್ಸರ ಪರ್ಯಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೮೯). **ಖಲಲು**: ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ಆಸ್ತಿ; ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಖಲಲು ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೮೦).

ಕಲಲುಮಾಡು = ಕೆಡಿಸು; ಭಂಗಪಡಿಸು.

[← ಅರ. ಖಲಲ; ಮರಾ. ಖಲಲ, ಖಲೇಲ]

ಕಲವರ 'ಕನವರ' ನೋ.

ಕಲವರಿಕೆ 'ಕನವರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲವರಿಸು 'ಕನವರಿಸು$_1$' ನೋ.

ಕಲವಿಂಕ, ಕಳವಿಂಕ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: "ಕಲವಿಂಕಃ, ಚಟಕಃ, ಗೃಹಬಳಿಭುಕ್, ನೀಲಕಂಠಃ:—ಈ ೪ ಗುಬ್ಬಿ(ಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೦); ಕಲವಿಂಕದಂದದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೩೫). **ಕಳವಿಂಕ**: ಮಿಡುಕಿ ಕಳವಳಿಪ ಕಳವಿಂಕಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ಚಿಲಿಮಿಲಿಗ ಜಾಣ್ವಕ್ಕಿ ಚಕೋರಿ ಕಳಿಂಗ ಕಳವಿಂಕ . . . ಮುಖ್ಯವಿಹಂಗವಿವೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩); ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕಳವಿಂಕ ಪಿಂಗಳಿಕ ಸಾಳ್ವ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೫). [ಸಂ.]

ಕಲವೆ, ಕಲುವೆ (ನಾ). ತಾವರೆಹೂ. 'ಚೆಂಗಲವೆ' ಪರಾ. **ಕಲುವೆ**: (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಕಲವ, ಕಲುವ]

ಕಲಶ, ಕಳಶ (ನಾ). ೧. ಬಿಂದಿಗೆ; ಕೊಡ; ಘಟ. ೨. ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಇಡುವ ಚೆಂಬು,—ಕುಂಭ; ಆರತಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಗಿಂಡಿ: ನಾನಾವರ್ಣ ರಮಣೀಯ ದಿನದೇವಿ ತಾಂ ಬಾಲಾರ್ಕ ಕಲಶ ದೀಪಂಬಿಡಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೬-೪೯೭). ೩. ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂದಿರದ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಂಚು ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಅಲಂಕಾರದ ಶಿಖರ: ಕಲಶಂ ಚಂಡಪ್ರಭಂ ಪಂಜರಂ ಭಗಣಂ . . . ಗಗನಚ್ಛತ್ರದ ಹೇಮದಂಡಮೆನಿಸಲ್ ಸಾಲ್ದತ್ತು ಹೇಮಾಚಲಂ (ಜಗವಿ. ೧-೨೫). **ಕಳಶ**: ೨. ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ರಂಗವಲ್ಲಿ ರಸವದ್ಗೀತಂ ವರಸ್ತ್ರೀಜನಂ ತಳಿರುಯ್ಯಲ್ . . . ಇಲ್ಲದ ಜಿನಾವಾಸಂಗಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೩). [ಸಂ.]

ಕಲಶಜ, ಕಳಶಜ (ನಾ). ೧. ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಗಸ್ತ್ಯ. ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ಅಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದು ಕಲಶಜನನಿಬರ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೩ ವ); ಗುರುವರನ ಕಲಶಜನ ಕೊಂದೆವು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೨-೯). ೩. ಅಗಸ್ತ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರ. **ಕಳಶಜ**: ೨. ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಕಳಶಜಾ ನೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೫). ೩. ಕಳಶಜನುದಯದೊಳೊದವಿದ ಜಳಾಶಯಂ ತಿಳಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಲಶಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಲಶಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ: ಕಲಶಪೂಜೆ ಅದ ಮೇಲೆ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಲಶ + ಪೂಜೆ$_3$]

ಕಲಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ೧. ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರದ ಕಳಸವನ್ನು ವಿಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು,—ಇಡುವುದು: ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕಲಶ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕಲಶ + ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ಕಲಶಪ್ರಾಯ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು: ಗದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಕೃತಿ ಕಲಶಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ, ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೧: ಎನ್ನೊಳ್ಬಿಸಂ ಪುಟ್ಟಿತೆನ್ನಂ ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಶಪ್ರೋದ್ಭೂತನಂ ದೀಂಟದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೦೨). **ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಸಂ. (ಕಲಶ + ಪ್ರೋದ್ಭೂತ)]

ಕಲಶರೇಖೆ (ನಾ). [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕಲಶಾಕಾರದ ಒಂದು ರೇಖೆ: ಕಲಶರೇಖೆಯು ಡಮುರುರೇಖೆಯು ಮಕರಧ್ವಜ ರೇಖೆಯು ಇವು ಯಾವಾತನಿಗೆ ಉಂಟೋ ಆತನು ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ (ಸಾಮುಲ. ೫೬-೪).
[ಕಲಶ + ರೇಖೆ]

ಕಲಶವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಲಶಸ್ತನೆಯರ್ ನಿಜ ಕುಚಕಲಶದ ಚೆಲ್ವಿಂಗೆ ಕಲಶವಿಟ್ಟಂತಿರ್ದರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨); ನನ್ನ ವಿಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿನ ಧವಳಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲಶವಿಡಲೆಂದೇ ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಒಳದನಿಯೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಯೋಧಪು. ೫೭).
[ಕಲಶ + ಇಡು$_1$]

ಕಲಶಸ್ಥಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶಪೂಜೆಗೆ ಮೊದಲು ಅದರ ಪೂರ್ವಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕಲಶವನ್ನಿರಿಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ನವಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿ, ಪೂಜಿಸಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ (ಕಿ). [ಕಲಶ + ಸ್ಥಾಪನೆ]

ಕಲಶಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ. [ಕಲಶ + ಸ್ನಾನ]

ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕಲಶದ ನೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದು: ಪಂಚ ಕಲಶೋದಕಗಳಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುವುದೇ ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧).
[ಕಲಶ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕಲಶಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಚೆಂಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಲಶಿ, ಕಲಶೀ]

ಕಲಶೋದಕ (ನಾ). ಕಲಶದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನೀರು: ಈ ಕಲಶೋದಕವೇ ಪಾದ್ಯವಾಗುವುದು (ಶಾಕುಂತ. ೧೨-೧೬). [ಕಲಶ + ಉದಕ$_3$]

ಕಲಶೋದ್ಭವ, ಕಳಶೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕಲಶಜ ೨: ಗುರುಸುತ ಶಲ್ಯ ಕಲಶೋದ್ಭವರು ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದವರವನಿಪಾಲನ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೨). **ಕಳಶೋದ್ಭವ**: ಕಳಶೋದ್ಭವನ ದೇಹವ್ಯಥೆಯ ಕೇಳ್ದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪). [ಕಲಶ + ಉದ್ಭವ]

ಕಲಸ, ಕಳಸ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಲಶ ೨ : ಮಾಣಿಕಗನ್ನಡಿ ಹೊನ್ನ ಕಲಸಗಳು ಕಾಣಿಸುತಿರೆ ನೃಪಕಟಕ . . . ಸೊಗಸಿದುದು (ಭರಡ. ೩೯–೭೬). ೨. = ಕಲಶ ೩ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವನು . . . ಸುವರ್ಣ ಕಲಸವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೨–೩೫; 1215). **ಕಳಸ$_1$** : ೧. ನಡೆತಂದರ್ ಸಂತಸದೆ ಪೊನ್ನ ಕಳಸದ ದಂತದ ಸಿವಿಗೆಗಳ ನೇಱಿ ಭೋಗಿಯರರೆಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೧). ೨. ಭಿತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ರತ್ನದ ಹೊದಿಕೆಯ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕಳಸವ ಕಂಡವರಾರನು ಕಾಣೆ (ಆದವ. ೭೬); ನಳಿನಮುಖಿಯರ ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಳಸವಿದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೨೩); ಇಳೆಯೆಂಬ ಮನೆಗೆ ಕಳಸವೆನಿಸುವ ಬೆಳುಗುಳದ ಬೆಟ್ಟದೊಳು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧–೭). ೩. (ಆಲಂ) ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ; ಹಿರಿಯ : ಕೊಮಾರ ಪೈಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಕಳಸನೆಂಬ ಮುಖ್ಯ ಪಂಚನಿರುತ್ತಾನೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೧); 'ಎಣ್ಣೆಜೋಗಿ' ಬಂದು ಹಾಲುವಕ್ಕಿಯ ಶಕುನವನ್ನು ಒಡಚಿ ಹೇಳುವಾಗ 'ಈ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಳಸ ಬೀಳಬೇಕು' ಎಂದು ನುಡಿದು (ಬೆಳುಮ. ೮೪).

[< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಸನ್ನ (ನಾ). ೧. ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ : ಕಲಸನ್ನಗಳ ಕರತಳದ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨–೬೦). ೨. ಉಪ್ಪು, ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಸೇರಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆ ಹಾಕಿದ ಅನ್ನ; ಚಿತ್ರಾನ್ನ : ಹಸನಾಗಿಯುದುರುದುರುವಂತಟ್ಟ ಕೂಳನಾಱಿಸಿ ಹಲವು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ತನಿವಾಲ ಕೆನೆಮೊಸರ ಕೆನೆಯುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಯೇಲಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕುವುದು ಮತ್ತೊಂದಕೆ ಮೊಸರುಪ್ಪು ಸದೆ ಮೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯೇಲಕ್ಕಿ ಹಸಿಯಲ್ಲವಿಕ್ಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಚಿತ್ತಳಿಸಿವೊಸೆದದಂ ಹಾಕಿ ಮಾವಿನಕಾಯ ಕಲಸನ್ನವೆಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಸುಗೂಳೆಂ]ದು ಹೆಸರಂ ಕರೆವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೫); ಕಲಸನ್ನ, ಬೆಣ್ಣೆ, ಮೊಸರು, ಪಲ್ಯ . . . ಮೊದಲಾದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದಳು (ಕಪಪು. ೩–೬೩). [ಕಲಸು$_2$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕಲಸು$_1$, ಕಲಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಸು; ಕೂಡಿಸು; ಕಲೆತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಿಶ್ರಣಮಾಡು : "ಕಲಸು – ಸಮ್ಮಿಶ್ರೇ" (ಶಮಧಾ); ರಂಗದೊಳ್ ಸಣ್ಣಮಪ್ಪ ಪಿಟ್ಟಿನೊಳಾನುಂ ನೀರೊಳ್ ಕಲಸಿದ ಪಿಟ್ಟಿನೊಳಾನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೭೩); ಅಟ್ಟ ಅಶನವಾದಡೂ ಕಲಸುವದಕ್ಕೆ ಕೈ ಉಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬೇಕು (ಅವಚಂ. ೨೭೧–೧೨೪೬); ಈ ರಕುತದ ಜುಱು ಜುಱಿನ ದೊಂಡೆಯಲಿ ಕಲಸಿದ ಕೂಳ ಮುದ್ದೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೫). **ಕಲಿಸು$_2$** : ಮೋಹ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ತಾಪ ಶೋಕ ಹರುಷ ವೈಚಿಂತ್ಯವೆಂಬ ಏಳು ಮಲಂಗಳನೊಂದಾಗಿ ಕಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಸಿ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಆದವ. ೨೬); ಬೇಕಾದರೆ ಬರೇ ಕಳ್ಳೀಹಾಲಿನಲ್ಲೇ ಔಷಧ ಕಲಿಸಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡೇನು" (ಕಂಬಹು. ೧೮).

ಕಲಕಲಿಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಲೇಸನಿತು ಶಂಕೆದೋಱದೆಯೆಲ್ಲ ಸಮವೆಂದು ಈಶಾವತಾರ ಕಲಕಲಿಸಿ ಯಾರೋಗಿಸುವುದು (ಗುರುಚಾ. ೭–೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲ, ಕಲಶು, ಕಲವು; ಮಲ. ಕಲರು; ತುಳು. ಕಲಪು; ಕೊಡ. ಕಲ; ತೆಲು. ಕಲಯು, ಕಲಿಯು, ಕಲಪು; ಕೋಲಾ. ಕಲ್ಪ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಲೈ; ಕುವಿ. ಕಲ್ಪಲಿ]

ಕಲಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆರಕೆ; ಮಿಶ್ರಣ : ಶೀನಪ್ಪನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಲಸು ಭಾವನೆ (ಅನಾಥೆ. ೨೨೭). 'ಕಲಸನ್ನ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಕೂಟು : ಚೀನೀಕಾಯಿ ಕಲಸು ಊಟಕ್ಕೆ ಬಹು ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕಲಸು$_1$]

ಕಲಸುಗೂಳ್ 'ಕಲಸುಗೂಟ್' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂಳು 'ಕಲಸುಗೂಟ್' ನೋ.

ಕಲಸುಗೂಟ್, ಕಲಸುಗೂಳ್, ಕಲಸುಗೂಳು (ನಾ). = ಕಲಸನ್ನ ೧: ಕಲಸುಗೂಟಂ ಕಾಗೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಿಲಿಯ ಬಿಲದೊಳ್ ನೀರ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೭೧); ಪವಣ್ಬುಗೆ ಕಲಸಿರ್ದ ತಣ್ಗಲಸುಗೂಟ ನಿಳಾಪತಿಗಿತ್ತನಟ್ಟಿಯಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೫–೭೦); ಎಲೆಯಂ ಪಾಸಿ ಕಲಸುಗೂಟಂ ಬಡಿಸಿದೊಡುಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೯–೩೫ ವ). **ಕಲಸುಗೂಳ್** : ಚೆಲುವಹ ಕಲಸುಗೂಳ್ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಬೆಂಬಳಿಯಲ್ಲೈತಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೩). **ಕಲಸುಗೂಳು** : ಏಲಕ್ಕಿ ಪ ೧ ತಿರುವೆಟಿಗೆ ಕಲಸುಗೂಳಿನ ಅಕ್ಕಿ ಗ ೨ ಪ ೫ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೪೮–೧೦; 1297); ಕೊಳಲರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ ಹಳ್ಳಿಕಾತಿಯರೊಳಗುಡಿಯ ಹಾದರವೊ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೭೮); ಕಲಸುಗೂಳನು ತಿಂದು ಕಲ್ಲಿಯ ಚಳಕದಲಿ ಕೈಗೊಂಡು (ಕೋಗಯ. ೨೨–೯೬).

[ಕಲಸು$_2$ + ಕೂಟ್$_1$]

ಕಲಸುಮೆಲಸು (ನಾ). ಗಜಿಬಿಜಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಇಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೆಲಸು ಮಾಡಬಾರದು (ಪುನರು. ೨೫೦). [ಕಲಸು$_2$ + ಮೆಲಸು ?]

ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿ, ಕೂಟು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನ : ಕಲಸು ಮೇಲೋಗರ ೧ ಹುಳಿಶಾಕ ೧ (ಎಕ. VI. ಮೂಡಗೆ. ೩೯–೩೫; 1516 ?); ತುಪ್ಪ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ ತಾಳಿಲ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಭಕ್ಷಕ್ಕೆ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨–೨೯; 1586). ೨. ಕಲಸನ್ನ; ಕದಂಬ : ಕಲಸಿದ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ, ಬೇರೆ ತಿಂದು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು (ರಾಯಕ. ೧೭). ೩. (ಆಲಂ) ಕಲಬೆರಕೆ; ಸಂಕರ : ತಾನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳೆಲ್ಲ ಅವಳ ಉದ್ವೇಗದಲ್ಲಿ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿತ್ತು (ಮುರುಕು. ೩೨); ನೋಡಿದಿರೇನ್ರಿ, ಎಲ್ಲ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರವಾಗಿ ಹಾಳಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೦೯).

[ಕಲಸು$_2$ + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಲಸೋಗರ (ನಾ). ೧. = ಕಲಸನ್ನ ೨ : ಚಪ್ಪರದ ಹೊಳೆಯಲು ಕಲಸೋಗರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿ ಮಣು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೭೦–೩೭; 1485); ನೀರು ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ಸವಿಮಾಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು ನೀರುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ತೊಕ್ಕ ತೆಗೆದಗುಳ ತೋರದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕೆಯಾ ಕೂಳ ಕಲಸೋಗರಂ ತಾನಾಯಿತು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಕಬಟ್ಟುವಾಯಿತು] (ಸೂಪಶಾ. ೩–೨೫); ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೪–೪೨); ಕಲಸೋಗರಮಂ ನಲಿದಿದಿರಿಗೀಯಲಱಿಯದೆ ಸಲೆ ಭುಂಜಿಪ ನೆಗ್ಗನಿಳೆಗೆ (ನೀತಿಸಾ. ೫೫೬). ೨. ಕಲಬೆರಕೆ : ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಈ ಮೂರುಪದ್ಧತಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರವಾದ್ಯಕಲಸೋಗರ (ಗಾನಕ. ೫).

[ಕಲಸು$_2$ + ಓಗರ]

ಕಲಹ (ನಾ). ೧. ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ; ಯುದ್ಧ : "ಸಮರಂ ಸಂಗ್ರಾಮಂ . . . ಸಂಯುಗಂ ಪ್ರಘಾತ ಕಲಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೨–೧); ಕಲಹಂ ಮಾಡುವನೀ ಸ್ವಯಂವರಕೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಬಂದೊಡೆ (ಜಗವಿ. ೯–೮); ಹೊದ್ದದೊರ್ಬೊರ್ಬರು ಕಲಹವಾಗೆದ್ದು ತಾವಿಱಿದಾಡಿದರು (ಬಸಪು. ೬೧–೩೭); ಈ ಕಲಹವಿಹಪರಕೊಳ್ಳಿತೆಂದುರವಣಿಸಿದನು ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೩೮). ೩. ಬೈದಾಟ; ಬೈಗಳು; ದೂಷಣೆ; ನಿಂದೆ. ೪. ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು. ೫. ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ; ಖಡ್ಗಕೋಶ : "ಕಲಹಂ ಕೋಶ ಸಮಿಾಕದೊಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩–೩೪). ೬. ಹೊಡೆತ; ಒದೆತ. [ಸಂ.]

ಕಲಹಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರಾಡು : ತ್ರಿಜಗಧೀಶ್ವರನೊಳ್ ಮನೋಜ ಕಲಹಂದಾಳ್ದಗ್ನಿಗೀಡಾದ (ಸೋಮೇಶ. ೪೫).

[ಕಲಹ + ತಾಳ್$_1$]

ಕಲಹಂಸ, ಕಳಹಂಸ, (ನಾ). ೧. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಕಗಳಿರುವ ಹಂಸ; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಯ ಅಂಚೆ: "ಕಕ್ಷ ಮಾಸೆ ಕಲಹಂಸಮ್ ಅಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭೩ ಕ). **ಕಳಹಂಸೆ** : ೧. ಶರದಾಗಮದೊಳ್ ಕಳಹಂಸರವಂ ಪೆರ್ಚಿತ್ತು ಕವಿಗೆ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೫); ಕಳಹಂಸಾಲಸ ಯಾನಯಯ . . . ಕಂಡಿರೆ ಪಲ್ಲವಾಧರೆಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೧೪); ಪೇಟ್ಟಂ ರಾಜವಿದ್ಯೆತ್ಪಭಾ ಕಳಹಂಸಂ ಕವಿಭಾಳಲೋಚನ ನಿಳಾಸಂ ಸೇವ್ಯಮಂ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಅಪಂಪು. ೧-೪೭); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಿ . . . ಪಾಠದ ನವಿಲು ಪಿಕ ಕಳಹಂಸ ಕಲಶವು (ಮು ಲ್ಲಾ ಶಾ. ೨೩). ೨. [ಸಂಗಿತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು: ಕಳಹಂಸ ಅದಿಲಶಿತ . . . ಜಯಾಳವೆಂದು ಪೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿದೇಶ. ೩೬೪). [ಸಂ.]

ಕಲಹಂಸೆ, ಕಳಹಂಸೆ (ನಾ).=ಕಲಹಂಸ ೧: "ನಸುಮಾನಿದೆಜಂಳಗಳಂ ಕಲಹಂಸೆಗಳೆಂಬುದುಂ" (ಜಲಾಯು. ೪೩-೧೯); "ಪಕ್ಷ ಮೂಸೆ ಕಲ [ಪಾತಾಂ. ೪]ಹಂಸೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬). **ಕಳಹಂಸೆ** : ಕಳಹಂಸೆಯುಬ್ಬುಳಾಸಿನ ಮಂಜದೆ ಸೇರಪ್ಪೊ ಮೋಹನರೂಪ (ಅಂಸವಿ. ೯-೧೪೪). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸ]

ಕಲಹಕಂಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ. ೨. ಜಗಳ ಹೆಚ್ಚುವವನು: ಶಿಮ್ಮಸ್ಸ್ಯಯರು . . . ಬಹುಬೊಳಲಿಗಳ ದಾಧಿಸುತ್ತೆ ಕಲಹಕಂಠ[ಟಿ]ಕರಾಗಲವರ ಬಲವಂತರಿಂ ಕೊಲಿಸಿ ನಿರ್ನಾಮವಾದರು (ನಸವೋ. ೧೯-೬೭). [ಕಲಹ + ಕಂಟಿಕೆ]

ಕಲಹಕಾರಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಮಾಡುವವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಧರಣಿ ಸುತಾಂಶಕರೊಳ್ ಹಿಮಕರಧರಿ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳ್ ನೀಲ್ಪಿನಿ ರಕ್ಷಾನಿರತಂ ವಧ್ಯರುಚಿಮಲ್ಲಂ ನರೇಂದ್ರನರ್ಧಪತಿ ಕಲಹಕಾರಿಯಪ್ಪಿಂ (ಜಾತಕ. ೩೦-೧೪). [< ಸಂ. ಕಲಹಕಾರಿನ್]

ಕಲಹಕ್ಕೆಜ್ಜೆಕ (ನಾ). ಕಲಹಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವವನು; ಜಗಳ ಹಚ್ಚುವವನು: ಆಳಿಯ ಮನದ ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಚ್ಛೆಯಂ ಕಲಹಕ್ಕೆಳಕ ನಾರದನಲ್ಲದಿರು (ಜಗನ. ೧೨-೬೬ ವ). [ಕಲಹ + ಕ್ಕೆಜ್ಜಕ]

ಕಲಹಕೇತಿ (ನಾ).=ಕಲಹಕಾರಿ (೪). **'ಕಲಹಕೇತಿ'** ಪರಾ.

[ಕಲಹ + ಕೇತ್]

ಕಲಹಕೇತಿ (ನಾ). ಜಗಳಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಜಗಳಗಂಟ: ಕಲಹಕೇತಿಗಳಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೆಣಕುತ್ತ ಪಲಬುಮಿರೇ ರಕ್ಕಸರು ಕಂಡರಿಯರೆಂದಿಗುಂ (ವಂಶಾವ. ೩-೨೨೧). [ಕಲಹಕೇತ + ಇ]

ಕಲಹಗಂಟಿ (ನಾ). ಕಲಹಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಜಗಳಗಂಟಿ: ಕಲಹಗಂಟಿ ಸತಿ ಕರ್ಕಶರುಮಪರೆ ಹಲವು ಪರಿಯಿಂದ ಹೊಣಗಾಗದೇಕು (ತುರಂಪ. ೫-೩೩-೨); ಕಣ್ಣು ಹಬ್ಬಾದುಸಿ ನಿನಗೆ ಕಲಹಗಂಟಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೧). [ಕಲಹ + ಗಂಟಿ]

ಕಲಹಗತಿ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಸ್ಥಿತಿ, —ಪರಿಣಾಮ: ಕಲಹಗತಿ ಯೇನಾಯ್ತು . . . ಕೌರವೇಶ್ವರನುಳಿದನೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೨).

[ಕಲಹ + ಗತಿ]

ಕಲಹಟಿ, ಕಲಹಡಿ (ನಾ). ಕರಹಾಡ ದೇಶದ ಸ್ತ್ರೀ; ಕರಹಾಡದ ಹೆಂಗಸು; ಸೂಳೆ (?): ಕೆಲಬಲವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ದುಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೂಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲಿವಂದ ಕಲಹಟಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ತುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦); ನಾನಲೆ ಕಲಹಟಿ [ಪಾತಾಂ. ೫] (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೩೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲಹಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕರಹಾಟ]

ಕಲಹಡಿ 'ಕಲಹಟಿ' ನೋ.

ಕಲಹಲಂಪಟ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಆತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಜಗಳ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಆತುರನಾದವನು: ಅಂಬರಳಿಯೋ ಕಲಹಲಂಪಟಂ ನಾರದನಾರ್ದರ್ (ನಿರಂಪ. ೪-೩೬). [ಕಲಹ + ಲಂಪಟ]

ಕಲಿಂಹಾತರೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಗೆಂಡನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಆಮೇಲೆ ಸಂತಾಪಗೊಳ್ಳುವವಳು: ಸ್ವಾಧಿನ ಭರ್ತೃಳ್, ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯರೆಂಬ ಎಂಟು ತೆಱದವಸ್ಥಾ ವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿದೇಶ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಕಲಹಾಂತರಿತಾ]

ಕಲಹಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಜಗಳ ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಲಹಕ್ಕೆ ಆತುರನಾದವನು: ಕಪಟಿ ಕಂಟಿಕಿ ಕಟಿಕಿ ಕಡುಮನಿಷ್ಠೆ ಕಲಹಾರ್ಥಿ ವಿರಸಿ ಪರವಶಿ ಪಾದರಿ [ಶೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧]. [< ಸಂ. ಕಲಹಾರ್ಥಿನ್]

ಕಲಹಾಶನ (ನಾ). ೧. ಜಗಳವೇ ಅನ್ನವಾಗಿರುವವನು; ಜಗಳ ದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿ ಪಡುವವನು. ೨. (ಕೆಲಹಪ್ರಿಯನಾದ) ನಾರದ: ಅವರೊಳ್ ಕಲಹಾಶನಂ ತಾಂ ರಾಯಸಿಂಹನಿ ನರ್ನಾಂಗಸುಂದರಿಯಪ್ಪಿಗ ಕನ್ನೆ ಆರಿಂದಾರಯ್ದು (ಅಮೃತ. ೯-೨೪). [ಕಲಹ + ಅಶನ]

ಕಲಹಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಜಗಳ ಹೆಚ್ಚುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು; "ನಾರದ ದೇವ" (ಜಪಮಾ. ೬. ೨, ೮೭). [ಕಲಹ + ಆಳಿಗ್ಕ]

ಕಲಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಲಹಮಾಡು: ತನ್ನೊಳಗಧಿಮಾನಗಳು ಕಲಹಿಸಿ ಶಮಿಸೆ (ವಿದೇಶ. ೧೯೯); ಕಂಡವರ ಕೂಡೆಲ್ಲ ಕಲಹಿಸ ಮಂಡರಿಗೆ ಹೇಳದಿರು ಮುಂದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨-೨); ಕಲಹಿಸದಿರಾರೊಡನೆ ಪಿಸುಣನುಳಿ (ಕೃಶ. ೩-೫೭-೩); ಪೋಗೆನುತ ಕಾಂತನೊಳ್ ಕಲಹಿಸಿದಳು (ಪಲ್ಲಾ. ೧. ೨-೩೫). [ಕಲಹ + ಇಸು]

ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತ (ನಾ). ಜಗಳದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು; ಜಗಳ ಗಂಟು: ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ಅಸ್ತ್ರಶಕ್ತೇತ್ಯಿತನಾಗೆ ಕಾಮಿ ಕಲಹೋದ್ಯುಕ್ತಂ (ಜಾತಕ. ೧೪೦-೧೩). [ಕಲಹ+ ಉದ್ಯುಕ್ತ]

ಕಲಾಂತರ, ಕಲಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಹಣದ ಮೇಲಿನ ಬಡ್ಡಿ: "ಬಡ್ಡಿ ಯರ್ಥಂ ಕಲಾಂ [ಪಾತಾಂ. ಕಾಂ]ತರಂ ವ್ಯದ್ಧಿಯುಮ್ಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ರಾಶಿಯ ಅರುವತ್ತು ಕಲೆಗಳ ಪೈಕಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ. **ಕಳಾಂತರ:** ೧."ವ್ಯದ್ಧಿ, ಕಳಾಂತರಂ–ಈ ಬಡ್ಡಿ" (ಜಲಾಯು. ೪೪-೪೦ಳ); ಗದ್ಯಾಣ ವಯ್ದಂ ಕಳಾನ್ತರದಿಂ (ಬೊಂಕಥಾ. ೧೯೩, ಹಾವೇರಿ. ೨೮-೩; ?). ೨. ನವಮಂ ನವಾಂಶಕಂ ಧುಸಪಲಗ್ನದೊಳಾಗಿರೆ ತಿಕಥಕ್ಕನವಧರಿ ಪಂಚಮಿಯಿಂತಿ ಕಳಾಂತರದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕವರಿರೆ (ಜಾತಕ. ೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಕಲಾಪ, ಕಳಾಕಳಾಪ (ನಾ). ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಅನೇಕ ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: ವ್ಯಸನ ವ್ಯವೇಕಮಬಹುದೇ ಕಲಾ ಕಲಾಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೨೯). **ಕಳಾಕಳಾಪ** : ಬಹುಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ . . . ವಧೂವರರಾಗ ವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲತಮಾದುದೆನಿಸಿ (ಜಗನ. ೨-೫೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಾಪ್)]

ಕಲಾಕಲಿತ, ಕಳಾಕಳಿತ (ಗು). ೧. (ಚಂದ್ರನ) ಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಜಯಜಯಸುಧಾಕಳಕಲಾಕಲಿತೇರಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪ ರಗಳೆ). ೨. ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೩. ಶಾಲಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಬಲ ಯು ಕ್ತ ವಾಗ್ಮಿ ಕಲಾಕಲಿತ ಶರಣಾಗತ್ಯಳಕ್ಷಣದಕ್ಷಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೧೫). **ಕಳಾಕಳಿತ:** ೨. ವಾಕ್ಶಾಸ್ತ್ರಿಸುಭಗಂ ಕಳಾಕಳಿತಮೆಂಬ ಪೆಗಟ್ಟೆಯನಾಳ್ದ ಳ್ಳಬ್ಬಮುಂ ಕೂಸುಮನೀವುದೀವುದರಕೆಸರಂಗಳ್ಗದ ವಸ್ತುಗಿವುದೇ (ಪಂಚಥಾ. ೧-೯). ೧, ೩: ಕಳಾಕಳಿತಂ ವಚನಾಮೃತಂ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರದೇವನಾ (ಶುಸ್ತವ. ೧-೩೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಲಿತ)]

ಕಲಾಕಾಂತ (ನಾ). ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕಾಂತ್ಯ)]

ಕಲಾಕುಸುರಿ, ಕಲಾಕುಸುರು (ನಾ). ಕಲಾಮಯವಾದ ಅಥವಾ ನಯದ ಕೆಲಸ: ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರ ಕವಿವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೯೭). **ಕಲಾಕುಸುರು**: ನೇತ್ರಾನಂದಕರವಾದ ಕಲಾಕುಸುರಿನಿಂದ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯಾಂತರ ಭಿತ್ತಿಗಳು ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). [ಕಲ್ಯಾ + ಕುಸುರಿ]

ಕಲಾಕುಸುರು 'ಕಲಾಕುಸುರಿ' ನೋ.

ಕಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ, —ಗ್ರಂಥ, ಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ರಚನೆ: ಅವರಣ್ಣನ ಮಕ್ಕಳು ಅವರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟಿರುವರು ಗಾಜಿನ ಗೂಡೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೦–೩೯); ಈ ಗುಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ಕಲಾಕೃತಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕನನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೫೭) [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೃತಿ)]

ಕಲಾಕೋವಿದ, ಕಳಾಕೋವಿದ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಪ್ರವೀಣ: ನಾಗರಿಕಾದಿ ನಾನಾ ಕಲಾಕೋವಿದ ಜಾತಿ ನಾಯಕರ್ ಬಂದು ವಂದಿಸಿ ನಿಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೫೫ ವ). **ಕಳಾಕೋವಿದ**: ದನುಜೇಜ್ಯಂ... ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶ ಕಾರ್ಯ ಭರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೯).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೋವಿದ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ, ಕಳಾಕೌಶಲ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಚತುರತೆ, —ನಿಪುಣತೆ. **ಕಳಾಕೌಶಲ**: ಭಾರತಿಯಿಂ ನಾನಾ ಕಳಾಕೌಶಲಮಂ... ಈಚ್ಛೊಂಡು ಮೂಲೋಕದೊಳನುಪಮಮಿಾ ಕಾಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೫).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ)]

ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). = ಕಲಾಕೌಶಲ: ಕಬ್ಬಿಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ... ವಿದ್ಯಾ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ, ಜನರು ಈಗಿನಂತೆ ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಎಂದೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೩).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಕೌಶಲ್ಯ)]

ಕಲಾಜೀವಿ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಬಲದಿಂದಲೆ ಬದುಕುವವನು; ಕಲೆಯೇ ಜೀವನಾಧಾರವಾದವನು: ಕಲಾಜೀವಿಯಾಗಿ ಬಾಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ? (ರಂಗರೋ. ೧೯೭). [< ಸಂ. ಕಲಾಜೀವಿನ್]

ಕಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ; ಕಲಾಮಯವಾದ; ಸುಂದರವಾದ: ಭಾವನೆಗಳ ಕೋಮಲತೆ ಹಾಗೂ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವದು ಸ್ತ್ರೀಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಲಾದ, ಕಳಾದ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ: "ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ದಂ ಮುಷ್ಟಿಕನದಕ್ಕಸಾಲೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧). **ಕಳಾದ**: "ನಾಡಿಂಧಮಃ, ಕಳಾದಃ, ಸುವರ್ಣಕಾರಃ, ಮುಷ್ಟಿಕಃ —ಈ ೪ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬–೪೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾದಹನ (ನಾ). ರೌರವಾಗಮದ ಒಂದು ಭೇದ: ಕಲಾದಹನ ರೌರವೋತ್ತರ ಕೌಮಾರ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಇಂದ್ರಾಗಮವೆಂದು ರೌರವಾಗಮದಾಱುಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧).
[ಸಂ. (ಕಲಾ + ದಹನ)]

ಕಲಾನಿ (ನಾ). ಹಾವುಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡ. 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾನಿನ್]

ಕಲಾನಿಕೇತನ, ಕಳಾನಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಧ್ವಜ. ೨. ಲೋಕ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ. ೩. ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕಲಾನಿಪುಣ. **ಕಳಾನಿಕೇತನ**: ೧, ೨, ೩: ಜನನುತ ರಾಜಹಂಸನಯನಂ ಕಮಳಾವಸಥಂ ಕಳಾನಿ ಕೇತನನೆಸಿರ್ದ... ಲೋಕಪಿತನೊಲ್ದು ಚತುರ್ಮುಖನೀಗೆ ರಾಗಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨).
[ಸಂ. (ಕಲಾನಿನ್ + ಕೇತನ; ಕಲಾ + ನಿಕೇತನ)]

ಕಲಾನಿಧಿ, ಕಳಾನಿಧಿ (ನಾ). ೧. (ಹದಿನಾರು) ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ. ೨. ಕುಶಲಕಲೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು; ಕುಶಲಕಲೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತವನು; ಕಲಾವಿದ. **ಕಳಾನಿಧಿ**: ೧, ೨: ಕಳಾನಿಧಿಯುದಯಂ ಖಳಂಗೆ ಸುಖದಾಯಕಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧–೨೪). ೩. ಕುಶಲವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮೂಹ: ೧, ೩: ಶೃಂಗಾರಾಬ್ಧಿಯೊಳೊಗೆ ತಂದಂಗಜ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆನೆ ಕಳಾನಿಧಿಸಹಿತಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ಚೆಲ್ವನಾಕೆ ಬೆಡಂಗಿಂ ಪದ್ಮಾಂತರಂಗದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪ$_1$ (ನಾ). ಜಗಳ; ದೊಂಬಿ; ದಂಗೆ (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಲಾಪ]

ಕಲಾಪ$_2$, ಕಳಾಪ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಂದಣಿ: ವಲ್ಕಲಾವೃತ ಕಟತಟನುಮಾಗಿರ್ದ ಜಟಾಕಲಾಪನುಮಾಗಿ ತಪೋವನಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಭಾರ್ಗವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೫ ವ); ಯಕ್ಷಕುಮಾರ ಕರತಲಾಂದೋಲಿತ... ಚಂಚಚ್ಚಾರು ಚಾಮಿಾಕರ ಚಾಮರ ಕಲಾಪನುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೨೦ವ); ಲಂಬಕೂರ್ಚಕಲಾಪಂ ಸಿತಕಂಚುಕಂ ತ್ವರಿತದಿಂ ಬಂದಂ ಪ್ರತೀಹಾರಕಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೨). ೨. ನವಿಲಿನ ಗರಿ, —ಸೋಗೆ, —ಪುಚ್ಛ: ಮುಡಿಕಲಾಪದ್ತ ಬೆಡಗ ಸೋಲಿಪವು (ಕೌಶಿರಾ. ೯–೨೮). ೩. ಬತ್ತಳಿಕೆ. ೪. ಉಡೆನೂಲು; ಒಡ್ಯಾಣ. ೫. ಒಡವೆ; ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ. ೬. ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪಕಲಾಧರ' ಪರಾ. ೭. ಕಲಿಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಕಲ್ಕಿಯು ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ (ಕಿ). **ಕಳಾಪ**: ೧. ಚುಂಬನಾದಿ ಬಹು ಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ... ವಧೂವರ ರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತ ಮಾದುದು (ಜಗವಿ. ೨–೫೨ ವ). ೨. "ಕಳಾಪಃ, ಬರ್ಹಃ —ಈ ೨ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೮೯); ಕನನ್ನೀರದ ಕಾಂತಿಯೆಲ್ಲಿದ ನುದಂಚಿತಚಂದ್ರಕಳಾಪನೆಲ್ಲಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩–೯೦). ೩. "ತೂಣೀರಂ... ಬಾಣಾಶ್ರಯಃ, ಕಳಾಪಃ —ಈ ೮ ಮೂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೭–೩೧೧). ೪. "ಕಳಾಪಃ... ಕಟಸೂತ್ರಂ, ಸಾರಸನಂ —ಈ ೭ ಉಡೆನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೬). ೫. ನೀಲಾಂಬುದ ಶ್ಯಾಮನುಂ ಕನಕ ಪಿಂಗಳ ಜಟಾಬಂಧಕಳಾಪನುಂ... ವ್ಯಾಸಭಟ್ಟಾರಕಂ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೯ ವ). ೮. ಬಾಣ: ರೂಪಿದೊಳ್ಳಿತು ರೇಖೆಯುಚಿತ ಕಳಾಪವತಿ ಹಸನಾಯ್ತು ಬಾಣಸ್ಥಾಪನಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೪). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಂಡಿತ, ಕಳಾಪಂಡಿತ (ನಾ). ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ: ಅತಿಚತುರನೆನ್; ಕಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಳಾ]ಪಂಡಿತನೆನ್ (ಶಮದ. ೨೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕಳಾಪಂಡಿತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. (ಕಲಾ+ಪಂಡಿತ)]

ಕಲಾಪಕ, ಕಳಾಪಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮುದಾಯ: ಶ್ರೀಕಾಲಾವಿರ್ಗ್ಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್ ತಜ್ಞಕಾಡ ಪೆಜ್ಜಿಡಿಯ ಮೊದೆಯ ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩–೩; ಸು. 700). ೨. ನಾಲ್ಕು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥ ಮುಗಿಯುವ ಕಾವ್ಯರಚನೆ: ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ಮುಗಿಯುವುದಾದರೆ 'ಸಂದಾನಿತಕ'; ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ವಿಶೇಷಕ'; ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಾದರೆ 'ಕಲಾಪಕ'; ಐದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಾದರೆ 'ಕುಲಕ' (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧. ಅಡಿಟಿ). **ಕಳಾಪಕ**: ೧. ಪ್ರಕಟತೋಕ್ತಿ ವಿವಿಕ್ತಿ ಕಳಾಕಳಾಪಕಮುಪಾಹಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೧೮). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪಕಲಾಧರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕರುಣಿಸು ಕಾಲಸಂಹರ ಕಲಾಪಕಲಾಧರ ಸಾರಸರ್ತ್ಕೃಪಾಕರ (ಶಬಶಂ. ೫–೨೦). [ಸಂ.]

ಕಲಾಪತಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. 'ಕಲಾಪತಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪತಿ)]

ಕಲಾಪತಿಕಲೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕಲೆ: ಅಪರಾಶಾಪರ್ವತದಗ್ರದೊಳೆ ಕಲಾಪತಿಕಲೆ ಸಂಜೆ ಸರಿಯೆ ತೋರ್ಪವೊಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೦–೮೯). [ಕಲಾಪತಿ + ಕಲೆ$_3$]

ಕಲಾಪತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಪಮಾಲೆ (ನಾ). ನವಿಲುಗರಿಗಳ ಕಟ್ಟು: ಕೇಕಿಯೆನೆ ಬಲ್ಮುಡಿ ತೋಱೆ ಕಲಾಪಮಾಲೆ ಸಂಗಳಿಸೆ ನಗೇಂದ್ರಜಾತೆಯೊಡನೆಳ್ತರುತಿರ್ದ ರಮರ್ತ್ಯ ನಾರಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೧೫). [ಕಲಾಪ + ಮಾಲೆ]

ಕಲಾಪಿ, ಕಳಾಪಿ (ನಾ). ಗಂಡುನವಿಲು; ಸೋಗೆ. **ಕಳಾಪಿ**: ಕಳಾಪಿಗಳಾಡುವುವು ಮಧುರಕೇಕಾರವದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೭); ರಾಜ ತೃಳಕಂಠನಿಸ್ವನೆ ಕಳಾಪಿಪ್ರಾಂಶು ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯೆಂಬ ನಿಜಾಕಾರಮನುಂಟು ಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೫೪). [< ಸಂ. ಕಲಾಪಿನ್]

ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು: ಕಲಾಪಿಸ್ತ್ರೀಯುದರದಲ್ಲಿ ವಿಂಧ್ಯ ದೊಳೊಗೆದಂ (ಯಶೋಧ. ೩–೩೪). [ಕಲಾಪಿ + ಸ್ತ್ರೀ]

ಕಲಾಪ್ರವೀಣ (ನಾ). (ಲಲಿತ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರನಾದವನು: ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನುನ್ನತಿಯಳಿವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದಖಿಳ ಸಾಮಾರ್ಥದ ಕಲಾಪ್ರವೀಣನಂತಸ್ಥದೇಕಾಂತದೊಳು ಚಿಂತೆಯಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಯೋಗ ದೊಳರ್ದನು (ಹಡಕಾ. ೩–೧). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಪ್ರವೀಣ)]

ಕಲಾಬತು, ಕಲಾಪತ್ತು, ಕಲಾಬತ್ತು (ನಾ). ಜರಿ; ಜರತಾರಿ; ಸರಿಗೆ (ಕ). **ಕಲಾಪತ್ತು**: ನನ್ನ ಮೊದಲನೇ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಧರ್ಮಾವರದ ಸೀರೆ ತಂದುಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಇಬದು. ೬೭); ಹುಡುಗರು ಉದ್ದವಾದ ಕಲಾಪತ್ತಿನ ಅಂಚುಳ್ಳ ಲಂಗದಂತಹ ಬಟ್ಟೆಯ ನ್ನುಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪). **ಕಲಾಬತ್ತು**: ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಕೆಲಸದ ಆನೆ ಜೀನು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೨–೪೫; 1847); ಕಲಾಬತ್ತು ಇರುವ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಿರುವಿ ಹಾಕಿ ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಒಳಭಾಗವನ್ನು ಇಸ್ತ್ರಿ ಮಾಡ ಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೫). [← ಮರಾ. ಕಲಾಬತು; ಹಿಂ. ಕಲಾಬತ್ತೂ]

ಕಲಾಬತ್ತು 'ಕಲಾಬತು' ನೋ.

ಕಲಾಭಿಜ್ಞ (ನಾ) ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ: ಕಲಾಭಿಜ್ಞ ಪಂಡಿತಪ್ರಧ್ಯ ವಿದಗ್ಧ ವಿಟನಾಯಕರಂ ನೋಡಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೯೨ ವ). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅಭಿಜ್ಞ)]

ಕಲಾಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವನು: ಇಂತಹ ಕಲಾಭಿಮಾನಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸ ದಿದ್ದರೆ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೫) [< ಸಂ. ಕಲಾಭಿಮಾನಿನ್]

ಕಲಾಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ: ಮದೇಭೇಂದ್ರ ಹೋಮಾಮಯಾಹಿತ ಕಲಾಮಾಲಿ ನೇಮವಾಹ (ಉದ್ಯದೇ. ೩–೩೬). [< ಸಂ. ಕಲಾಮಾಲಿನ್]

ಕಲಾಮು 'ಕಲಂ$_1$' ನೋ.

ಕಲಾಯ$_1$, ಕಳಾಯ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ **ಕಳಾಯ**: ೧. "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟಗಡಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅನಳಕಃ – ಕಳಾಯ, ಪುತ್ರ ಜೀವಿ" (ಓಷಧಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಕಲಾಯ್ $_2$ 'ಕಲಾಯಿ' ನೋ.

ಕಲಾಯಗಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿ, ಕಲಾಯ್$_2$ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಕೆಲುಬಬಾರದೆಂದು ಆವುಗಳಿಗೆ ತವರದಿಂದ ಹಾಕುವ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಲೇಪ; ಒಂದು ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಹದ ಲೇಪ ಹಾಕುವುದು: ತಾಮ್ರ ಹಿತ್ತಾಳೆಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದ ತಗಡು ಗಳಿಗೂ ತವರಿನ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೧); ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು . . . ಆಗಾಗ್ಯೆ ಕಲಾಯಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೬). **ಕಲಾಯ್$_2$**: ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕಲಾಯ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೧). ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿ ಕ್ಷೌರ; ಪೂರ್ತಿ ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು. [← ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಕಲಈ]

ಕಲಾಯಿಕಾರ 'ಕಲಾಯಿಗಾರ' ನೋ.

ಕಲಾಯಿಗಾರ, ಕಲಾಯಗಾರ, ಕಲಾಯಿಕಾರ (ನಾ). ಕಲಾಯಿ ಮಾಡುವವನು: ಜಾನ್‌ಬನ್ಯನ್ನನೆಂಬ ಕಲಾಯಿಗಾರನು . . . ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಸಿ, ಬೆಡ್‌ಫರ್ಡದ ಸೆರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೬೨) **ಕಲಾಯಗಾರ**: (ಕ). **ಕಲಾಯಿಕಾರ**: ಕೇರಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಮಲಗುವ ತಯಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ—ಕಲಾಯಿಕಾರ ಬುಡಣಸಾಯಬನನ್ನು ಉಳಿದು (ಮೂರುದಾ. ೯೯). [ಕಲಾಯಿ + –ಕಾರ (< –ಕಾಱ]

ಕಲಾರ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ (?): ಕಡಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಕಂಚುಮುಟ್ಟುಗಳಂ ಕಲಾರಂಗಳಿಗೆ ತುಂಬುವಾಗ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೭–೧೫). 'ಕಡಾರ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಕಲವಜ್ಯೆ = ಆಭರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೊಠಡಿ]

ಕಲಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದ ಪೇಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸು ವವನು, — ಮಾರುವವನು: ಸಿಂದೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳು . . . ಕಲಾಲರು. ಶರೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಹೋರೆ (ಕಳಾಗೆ. ೧೮೧); ಕ್ರಾಮವೆಲ್ಲ ಕಲಾಲರ ಪೋರ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೩೭). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಲಾಲ. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾಲ < ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಲಾವಂತ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಲಾಕಾರ; ಕಲಾವಿದ: ಆದರೆ ಕಲಾವಂತನು ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ . . . ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ (ನನ್ಯಕಾ. ೦೯). ೨. ಗಾಯನ, ವಾದನ, ನರ್ತನಗಳನ್ನೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಜನ; ಗಾಯಕರ, ನರ್ತಕರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜನ: ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಾಲೆಯೆಂದ ಬಳಿಕ ಕುಲವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ; ಕಲಾವಂತರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಜಾರುದಾ. ೫೫); ಇವನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನೊಬ್ಬ ಕಲಾವಂತ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಊರಿಗೆ ಸುಧಾರಣೆ ತಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೪). [ಸಂ. ಕಲಾವತ್]

ಕಲಾವಂತಿಕೆ, ಕಲಾವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಕಲಾಭಿರುಚಿ; ಕಲಾಕೌಶಲ: ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅವನ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಗಳಾಗಿವೆ (ತವನಿ. ೧೩೭); ತನ್ನ ರೂಪ ಲಾವಣ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಲಾವಂತಿಕೆಯಿಂದಲೂ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಜನ ಪ್ರಿಯತೆ ಪಡೆದ (ಅಶ್ರಮ. ೪೭). **ಕಲಾವಂತಿಗೆ**: ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನು ತನ್ನ 'ಕಾಮಸೂತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಕಲಾವಂತಿಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಕಲಾವಂತ + –ಇಕೆ]

ಕಲಾವಂತಿಗೆ 'ಕಲಾವಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಲಾವಂತಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವಳು; ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ಇದು ಅರಮನೆ, ಇದು ಕಲಾವಂತಿನಿಯರ ಸಾಲು... ಎಂದು ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೦೮). [< ಸಂ. ಕಲಾವತೀ ?]

ಕಲಾವತಿ, ಕಳಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಕಲಾವಿದೆ. ೨. ತುಂಬುರುವಿನ ವೀಣೆ. ೩. ರಾಧೆಯ ತಾಯಿ. ೪. ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು (ಕ). **ಕಳಾವತಿ**: ೩. ಸಿರಿ ಶಚಿ ವಾಣಿ ರೋಹಿಣಿ ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ... ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಕಂ. ೩–೧೨). [ಸಂ. ಕಲಾವತೀ]

ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕಲೆಯ ತಂತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನ; ಕಲಾತಂತ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನ (Art–technic)ಗಳು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತು ಹಿಡಿಯುವುದು (ಭಾಚಿತ್ರ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಜ್ಞಾನ)]

ಕಲಾವಿದ, ಕಳಾವಿದ (ನಾ). ೧. ಲಲಿತ ಕಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನು: ಅವಳು ಕಲಾವಿದನೆಂದು ನನ್ನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆ ನಕ್ಕೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೯೩); ನಿಪುಣನಾದ ಕಲಾವಿದನು ವರುಷಗಟ್ಟಲೆ ದುಡಿದು ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪ್ರೌಢಿಮೆಯ ಛಟ್ಟ ಇಳಿಸಿದ್ದನು (ಕಂಬಹು. ೧). **ಕಳಾವಿದ**: ೨. ಜಾಣ; ಚತುರ; ನಿಪುಣ: ಪಾವನಾತ್ಮನು ಪಾಶದಳನ ಕಳಾವಿದಂ (ಬಸಪು. ೪೬–೧). 'ಕಾವ್ಯ ಕಳಾವಿದ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಾವಿದ್]

ಕಲಾವಿದೆ (ನಾ). ಲಲಿತ ತಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವಳು: ಹೊಯಿಸಳೇಶರನ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ಎಂತಹ ಕಲಾವಿದೆ (ಧಾರವ. ೪೮೯). [ಕಲಾವಿದ + –ಎ₂]

ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕ (ನಾ). ಚಿತ್ರ, ಗಾಯನ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್‌ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಧಾರವ. ೫೨೫). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ವಿಮರ್ಶಕ)]

ಕಲಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಠಿನಪೃಷ್ಠಿಕಃ – ಕಲಾವೆ?" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕಲಾವೇದಿ (ನಾ). = ಕಲಾವಿದ ೧. ಕಲಾವೇದಿ ಸತ್ಕರತಂ... ಕನ್ಯಾ ನಿವಾಸೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭–೬). [< ಸಂ. ಕಲಾವೇದಿನ್]

ಕಲಾಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ಅಶ್ಲೀಲ ಗ್ರಂಥ (ಕ). ೨. ಸೌಂದರ್ಯವಿಜ್ಞಾನ (ಪಾರಿನಿ. ೨). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಾಸ್ತ್ರ)]

ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ವ್ಯಾಸಂಗ; ಕಲಾಭ್ಯಾಸ: ನಮ್ಮಯ್ಯನೆನ್ನಂ ಕಲಾಶಿಕ್ಷೆಗೆಂದು ಸುಲೋಚನೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳಿರಿಸಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೨–೩೪). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಶಿಕ್ಷಾ)]

ಕಲಾಸ್, ಖಲಾಸ್, ಖಲಾಸ, ಖಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಮುಗಿತಾಯ; ಆಗಿಹೋಗುವಿಕೆ: ಐದೂವರೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸ ಕಲಾಸ್ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೮೨). ೨. ತೀರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಸಾವು: ಈ ದಂಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಜೊತೆಯು ಕಲಾಸಾಗಿ ಆ ಕಿರಿಯ ಜೋಡಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು (ಆಗರ. ೩೪). **ಖಲಾಸ್**: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಖಲಾಸ್ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ದೊಂದಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಖಲಾಸ್ ಆದರು (ರೂಢಿ). **ಖಲಾಸ**: ೧. ಒಂದು ಕರುವನ್ನು ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲೇ ಖಲಾಸ ಮಾಡಿದೆ – ಹುಲಿ (ದಂಬನಾ. ೫). **ಖಲಾಸು**: ೧. ಅಷ್ಟು ಲಾಡುವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಖಲಾಸು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯ (ರೂಢಿ). [←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಲಾಸ್]

ಕಲಾಸಿ, ಕಳಾಸಿ, ಖಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನಾವಿಕ; ಹಡಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಜದೂರ: ತರುಣನಾಗಿದ್ದಾಗ... ಮಚ್ಚೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಕಲಾಸಿಯಾಗಿ ಹೋದ ಧೀರನವನು (ಜಾರುದಾ. ೫೦); ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಕಲಾಸಿಗಳ ಜೊತೆ ತೋಮ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಕೂತಿದ್ದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೭). **ಕಳಾಸಿ**: ೨. ಡೇರೆ ಅಥವಾ ಗುಡಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕುವವನು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕೈಕೆಳಗಿನವನು (ರೈಸಗ. ೫೫೨). **ಖಲಾಸಿ**: ೧. ಒಡೆದು ಜಹಜು ಜಲಮಧ್ಯ ಮರಳಲಿ ಖಲಾಸಿ ಕೈಯ ಮುಗಿವ (ಚಂಡೆಮ. ೪೯). [← ಹಿಂ. ಖಲಾಸೀ; ಅರ. ಖಲಾಶೀ]

ಕಲಾಸಿಪಡೆ (ನಾ). "ಹಡಗಿನ ನೌಕರರ ಒಟ್ಟು ತಂಡ; ಕಲಾಸಿ ಪಡೆ" (Ship's Company. ಇಂಕನ). [ಕಲಾಸಿ + ಪಡೆ₂]

ಕಲಾಹೀನ, ಕಳಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕುಶಲ ಕಲೆಯಿಲ್ಲದ, —ತಿಳಿಯದ: ಶಾಮನು ಕಲಾವಿದನಾಗಿ ಸಾಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಲಾಹೀನನಾಗಿ ಬದುಕುವದು ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ (ರಂಗರೋ. ೨೦೦). ೨. ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ; ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ. **ಕಳಾಹೀನ**: ೨. ಜಗವಱಿಯೆ ತಾಂ ಕಳಂಕಂ ಕಳಾಹೀನ ಹಾವಗಿದುಗಿದ ವಿಷವಕ್ತ್ರ ದೋಷಿ (ಹಡಕಾ. ೪–೧೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿ₁ 'ಕಲ್₁' ನೋ.

ಕಲಿ₂ (ನಾ). ೧. ಕಲಹ; ಜಗಳ. ೨. ಕಾಳಗ: "ಕಲಹದಲ್ಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧–೩). ೩. ಬಂಟ; ಶೂರ; ವೀರ: "ಶೂರಂ ವಿಕ್ರಾಂತಂ ಕಲಿ ಚಾರ ಭಟಂ ವೀರಪುರುಷನಾತಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೨); ಕಲಿಯಾ[ದ]ಂ ಬಗೆದು ನೋಟ್ಪೊಡದ್ಭುತ ಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೦); ಕಲಿಯನೆ ಪಂದೆ ಮಾಟ್ಪ ಕಡುವಂದೆಯ ನೊಳ್ಗಲಿಮಾಟ್ಪ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೯೨); ಕಲಿಯ ಕಾಲ ತೊಡರು ಛಲದಾಳಿಗಲ್ಲದೆ ಇಕ್ಕಟಾರದು (ಬಸವ. ೩೩೫); ಕಲಿಗಳೊಳ ಕಲಿ ಎಂದು ನೀನಿಂತು ನಿಲ್ವೆಯಾ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ ೮–೧೩೧). ೪. ತಾರೆಯ ಮರ: "ಕಲಿಃ, ಅಕ್ಷಃ, ವಿಭೀತಕಃ – ಈ ೩ ತಾಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧–೪೩೪). ೫. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ; ಕಲಿಯುಗ: "ಅತಿಧೀರಂ ಕಾಳಗ ಯುಗಮಿತಿ ಮೂಱಱೊಳೆಸೆವ ನಾಮ ಕಲಿಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೯). ೬. ಕಲಿಪುರುಷ: ದಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ (ಇಅ. X, ೭೧–೬; 700); ಕೆಂಗರಿಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಚುಮೀಸೆಯ] ಮಲಿನವಸನದಲಿ... ಕಲಿಪುರುಷ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು (ನಳಚ. ೪–೪). ೭. ಅರಳದೆ ಇರುವ ಹೂವು; ಮೊಗ್ಗು. ೮. ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳಾದುದು, —ಕಡಮೆಯಾದುದು (ಕ).

ಕಲಿಗಳಂಕುಸ, ಕಲಿಗಳಂಕುಶ = ವೀರರಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ವೀರರ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸುಭಟರಾದಿತ್ಯ ಕಲಿಗಳಂಕುಸ ಸನಿವಾರ ಸಿದ್ಧಿ ಗಿರಿದುರ್ಗಮ್ಮಲ್ಲ (ಕಇಅ. ೭೪–೧೨–೧೩; 1170); ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಶ್ರೀ ವೀರಕಾವದೇವರಸರು (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೨೪; 1256); ಸಿಂಹಲಾಂಛನ ಕಲಿಗಳಂಕುಶೇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದಾವಲೀ ಸಮನ್ವಿತ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಧೂಪಸ್ಯ (ಕಇ. IV, ೫೪–೨೦; 1245). **ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ, ಕಲಿಗಳಮೊಗದಕಯ್, ಕಲಿಗಳ ಮೊಗದಕಯಿ** = ಶೂರರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಲದಂಕರಾಮ ರಾಯಗಂಡರದಾವಣಿ ಕಲಿಗಳ ಮೊಖದ ಕೈ ಸುಭಟ ಚೂಡಾಮಣಿ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೧೯; 1256); ಕಲಿಗಳ ಮೊಗದಕಯ್ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಕಇ. VI, [illegible] 1046). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಗ, ಕಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ಆ ದೇಶದ ಜನ ಅಥವಾ ರಾಜ. ☞ ಈಗಿನ ಕೋರಮಂಡಲ. ೨. ಆ ದೇಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದವನು; ದೀರ್ಘತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಋಷಿಯ ಮಗ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಕುಕ್ಕಟೆ. ೪. ಜಾತಕಪಕ್ಷಿ. ೫. ಸಾರಂಗ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ಇಂದ್ರಯವ. ೭. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. **ಕಳಿಂಗ**: ೧. ಅಂಗ ವರಾಳ ಸಿಂಗಳಳ್ . . . ಕಳಿಂಗ ಖಸಾನ್ಧ್ರ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬–೫ ; ೧೦೭೭); ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುತೀಪಾಳ . . . ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು (ತಾಪರು. ೧–೬–೧೯). ೭. ಹುಳುಳು ಪ್ರತಿಗಳಾ ಕಳಿಂಗನಗೂಲಿದು ಕೇಳಾವ ಕೌರವೇಂದ್ರನು (ಸ ಂ ಭ ಪ. ೧೬–೬೪); ಕಳಿಂಗ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಘಣಾದ ವೈದ್ಯನು . . . ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು (ವಸ್ತುಚ. ೪೨); ಆ ಕಳಿಂಗರು ಸಂಬಳಾನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ತುಂಗಳ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜ (ನಾ). ೧. ಜಾಪೆ. ೨. = ಕಲಿಂಜಕ. . . . [ಸಂ.]

ಕಲಿಂಜಕ (ನಾ). ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದ, ಕಳಿಂದ (ನಾ). ೧. ತಾರೆಯ ಮರ; ಕಲಿದ್ರುಮ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬೆಟ್ಟ. 'ಕಲಿಂದಜೆ' ಪರಾ. **ಕಳಿಂದ**: ೨. 'ಕಳಿಂದಜೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಂದಜೆ, ಕಳಿಂದಜೆ (ನಾ). ಕಲಿಂದಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಾಲಿಂದಿ ನದಿ; ಯಮುನೆ. **ಕಳಿಂದಜೆ**: ಸೀಲಿಯ ತಪರಸಮೆಂಬಂತಿರೆ ಕಳಿಂದಜೆಯ ಕರ್ಮದಿಂವಿನೊಂದು ಪೊಳಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨೧).

[ಸಂ. ಕಲಿಂದಜಾ]

ಕಲಿಂದನಂದಿನಿ (ನಾ). = ಕಲಿಂದಜೆ. [ಸಂ. ಕಲಿಂದನಂದಿನೀ]

ಕಲಿಕಂಗ 'ಕಲಿಗಂಗ' ನೋ.

ಕಲಿಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ಕ).

[ಕಲ್ಕಿ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಲಿಕಾಂತಿ (ನಾ). ಬಿತ್ತನವಾಸನಗ್ಗಾಗಿ ಕಲಿಕಾಸ್ತಿ ಎಜಿಯು (ಎಇ. IX, ೧೯೫–೧೬ ; ೮೦೦). [?]

ಕಲಿಕಾರಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ತಪಸಿಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಜಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ೪. ನಾರದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿಕಾಲ 'ಕಲಿಗಾಲ' ನೋ.

ಕಲಿಕಾಲಮೋಳೀ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕುಣಿವ ಹೋಳಿಹಬ್ಬ; ಆ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡು (?): ಹೋಳಿಯನ್ನು ತಿವಶರಣರೂ ಪರಿವಾರರೂ ಆಡಿ ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರು ಆಡಿದ 'ಕಲಿಕಾಲಹೋಳಿ'ಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೬೫). [ಕಲಿಕಾಲ + ಹೋಳಿ (= ಹೊಲಿ)]

ಕಲಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: ಕಲಿಕಿ ಯಾತನು ಕೇಳು ಕರ್ನಾಟದೇಶದ ಕಡುಚಂದಿಂದಾಳುವ ಧೊರೆಯು (ಜುಸಳ. ೫೧); ಕಲಿಕಿ ಚಿತ್ತಾಂಗಿ ಸನ್ನುವನ ತಾ ಬಯಸಿ ಸಹಜದಿಂದಂದೆ. ಕಣ್ಣಪ್ಪರಲು ತುಂಬಿ ಗಂಡಗೆ ಪೇಳ್ದ ಪಾರುಮಾಡಿದಳು (ಸಾರಂಗ. ೨೩).

[← ತೆಲು. ಕಲಿಕೆ]

ಕಲಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತನೆಯ ಅವತಾರ; ಕಲ್ಕಿ: ತಾನೇ ಕಲಿಕಿಯವತಾರವನು ಕೈಕೊಂಡೊಲಿದು ನಿಂದು (ಶಿಭಾಗ. ೧೨–೧–೩೫).

[< ಸಂ. ಕಲ್ಕಿ]

ಕಲಿಕ್ಕೆ, 'ಕಲ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಲಿಕ್ಕೆ, ಕಳಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗು; ಕೋರಕ: ಕಲಿಕೆ ಕವಲ್ತು ಮೂಡಿದುಳ್ ಮಾವುರದೊಳ್ (೦೬೮೨೨. ೯–೩೬); ಕಲಿಕೆ ಗಳೆಂಬ ಹರ್ಷಪುಳಕಾವಳಿಯಂ ತಳೆದಿರ್ಪಳಾಮ್ರ ಕೋಮಲೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೦೯); ಕೋಮಲ ಲತೆಗೆ ಕಲಿಕೆಗೆ . . . ನೆಲಬಗ ಬೀಜುತ (ಪಂಬಾಸಾ. ೯–೧೩). **ಕಳಿಕ್ಕೆ**: ೧. ಬಸಂತದೊಳ್ ಕಲಿಕೆಗಳ್ವರ್ದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ಬಿಚ್ಚುತಂ ನಲಿವುದು (ಅವಿಪ. ೩–೯); ಸಹಕಾರಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ಲಲಿಯಮಿನೆ ಕಳಿಕೆಗಳಂ (ಜ ಂ ಪ್ರ ಪು. ೨–೯೦); ಮಿಗೆ ಪಸುರಿಂದಿದ ಕಳಿಕೆ ತುಱುಗಿ ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಡಿಗೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ (ಪ ಪ್ಮ ರಾ. ೪–೩೪). ೨. (ವಿಪದ) ಕುಡಿ,—ನಾಲಿಗೆ: ಮದನಮೋಹನದಿಪಕಳಿಕೆಯಂತೆ ತೆಯಂ ಕಾಮ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆಯಂ (ಪಂಬಾಮಾ. ೪–೨೪ ವ); ವರಿ ಜೆಜಗಿದನು ಶಿಥಾನಪೆಡೆಗೆ ದೀಪಕಳಿಕೆ ತಾನೆಜಗುವಂದದೊಳು (ಧರಶ. ೬–೬೦); ಕಳಿಕೆ ತೆಱಲಿಗದ ದೀಪದಂತೆ (ಜಂಬಾಮಾ. ೨೩೮–೪). ೩. "ಹೀಚು ಗಾಯಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಪ); ಬಕ್ಕೆವಲಸಿಂಗೆ ಕಳಿಕೆಯುಂ ತೆಂಗು ಳಿಂಗಿನಗೆಳ್ಗೆ ನೀಡುಗೊನೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ಬೀಸುವ ಪಲಗಾಳಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪–೨೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯ: "ಕಲಿಕಾ, ಉತ್ಕಲಿಕಾ, ಈ ೨ ಉದಾಹರಣ ಗದ್ಯಭೇದಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೧೪).

[ಸಂ. ಕಲಿಕಾ]

ಕಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಯಬ್ಬೆ ನಾಜ್ಯಾವುಣ್ಣುಗೆಯ್ವ ತ್ರಿರೆ ನಣ್ಣುವರ ಕಲಿಗಂ ಪೆಗ್ಗೆಗಡಿತನಂ ಗೆಯ್ದ (ಎಇ. VII, ೨೫೨. ೨೧೪–೧೩ ; ೯೧೮). [?]

ಕಲಿಗಂಗ, ಕಲಿಕಂಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ವುತ್ತಿರೆ ಕಲಿಗಂಗ ದೇವನೆಲ್ತ್ತುವನಾಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಇ. VI, ೨೪೪ಮು. ೪೨–೬ ; ೪೨೦). **ಕಲಿಕಂಗ**: ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಳನ್ನ ಕಲಿಕ್ಷರಾವಾಜಿಯೋಡಿಸಿ ಗಂಜ್ಞಾನೋದಕ್ಕಲಿದೆಜಿಗೆಯುಂ ಗೊಂಬುತ್ತಿಳರಸುಂ ಪಡೆದುದುಂ (ಎಇ. X, ಮೂಲಪು. ೧೬–೨ ; ಸು. ೭೫೦). [ಕಲ್ಕಿ + ಗಂಗ]

ಕಲಿಗಂಟೆಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). (ವೀರರಂತೆ) ಕೂದಲನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕು (?): ಬಾಹುಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡಿಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೬೬ವ); ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ತೆರಳ್ದ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಹೊಯ್ಕೈಯನೆಂಬಂತಿರ್ದರಂ (ಬಂಗೊಂ. ೬–೪೫ವ); "ವೀರರಿಗೆ ಗಂಟುಸಿ ಹಾಕು" (ಪಂಪವಿ. ೨೯೦). [ಕಲಿಗಂಟು + ಇಳ್ಳು]

ಕಲಿಗಂಟು (ನಾ). ೧. (ವೀರರು) ಕೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಬಗೆ. 'ಕಲಿಗಂಟಿಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ನೇಲುವ ಸಡಿಲವಾದ ಮುಡಿ,—ಗಂಟು: ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಂ ಕಲಿಗಂಟಿನಿಕ್ಕಿ (ಸೂತ್ರ ಸು. ೧೪–೩೬); ಬೆನ್ನಸಲಿವ ಕಲಿಗಂಟು ಕಡಕ್ಕಿದಿ ಪುನ್ನಳಕಂಚಕಟಿವೋ ನರ್ತನ ಪೊಸರನ್ನ ಪಡಿಸರದ (ಜ ಯ ಕಾ. ೯–೫೮); ಕಲಿಗಂಟು ಕೆಲರಿಗೆ ಜಡೆ ಕೆಲರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಹುಜುಬು ನಿಕ್ಕಿದರು (ಧರಶ. ೧೬–೨೫). 'ಎಣೆಗಂಟು' ಪರಾ.

[ಕಲ್ಕಿ + ಗಂಟು]

ಕಲಿಗಂಡಹೊಂಡ (ನಾ). ವೀರಾಧಿವೀರರಿಗೆ ತೊಂಡನಂತಿರುವವನು; ಮಹಾಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನುಡಿದಸ್ತೈಗಣ್ಣಂ ಕುನ್ನಾಲವಂಶ ಲಲಾಮ ಗುಣಗಣೋದ್ದಾಮ ಕಲಿಗಂಡ್ತೊಂಡಂ ಕದನ ಪ್ರಚಂಡಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೧೪ ; ೧೦೬೨).

[ಕಲ್ಕಿ + ಗಂಡ್ + ಹೊಂಡ್]

ಕಲಿಗಲ (ನಾ). ಬೆರಕೆಯಾದುದ್ದು; ಮಿಶ್ರಣ: "ಕಲಿಗಲಮಿಸೆ ಕೂಡಿ ಬೆರಸಿದ್ದಕ್ಕುಂ" (ಕಸ್ಸಂ. ೧೧೧). [ಕಲಿ? (< ಕಲ್ಕು) + ಕಲ್ಕು]

ಕಲಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಮುಟ್ಟಿ ಬಂದುದು ಸೇನೆ ಕವಿದುದು ಕಟ್ಟಳವಿಯಲಿ ಕಲಿಗಳೆದು ಬಳಿಕಟ್ಟಿತಿಂಬ ಮಹಾಂತಕಂಗೌತಣವ ಹೇಳ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೧೮). [ಕಲ್ಲಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಲಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಟ್ಟಗೆಱೆನೆಱೆಮ್ಮೆ ಕಲಿಗಳ್ಳನೆಂಬೋ × × × [ಱಿ]ಯ ಬಾಱೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೧–೭; 893). [?]

ಕಲಿಗಾಲ, ಕಲಿಕಾಲ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗದ ಕಾಲ: ಸಸಿಯಿರ್ದಪನಮವಾಸೆಯ ಬಸದಿಂ ಕಾಣಲ್ಕೆ ಬಾರದಂತಿರೆ ಜಿನರುಂ ವಸುಧೆಯೊಳಿರ್ದಪರಿರ್ದುಂ ಮಿಸುಕುವ ಕಲಿಗಾಲದೆಸಕದಿಂ ತಲೆದೋಜರ್ (ಜಗವಿ. ೫–೧೯೪). **ಕಲಿಕಾಲ**: ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ ಕಲಿಗಳೊಳ್ಗಣ್ಡಂಬರಂ ಗಣ್ಡರೇ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೭೨; 982); ಕಲಿಕಾಲಮನೊಕ್ಕು ಭೂತಳಂ ಕೃತಯುಗದಂತೆ ವರ್ತಿಪುದು (ಜಗವಿ. ೧–೬೪); ಕಲಿಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ (ಮನೆಬೆ. ೧೨೫).

ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣ = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನಂತಿರುವವನು; ದಾನಶೂರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಡಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆನ್ದಡೆ ಕಲಿಕಾಲಕರ್ಣ್ಣನ ವಿನೋದದ ಚಾಗದ ಬೀರದಾರ್ಪ್ಪನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮–೭; 1057). **ಕಲಿಕಾಲಮೇರು** = ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಇರುವವನು; ಅತ್ಯಂತ ಧನಿಕ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಂತು ಪೊನ್ಪಲವಾಗಲ್ ಕಲಿಕಾಲಮೇರು ವಿಬುಧಂ ಸೌಜನ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಬಲವನ್ತಂ ಪ್ರಭು ಶಾನ್ತಿಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೩೫; 1082). **ಕಲಿಕಾಲವೇಳ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಕಾಲವೇಳನೆನಿಸಿದ ಕಲಿಚಾಗಿಯನಿಱಿದು ಕೊಂದರೆಂಬುದುಮಾತಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕೇಳ್ದ ರವಿಗನ ಕುಲದೀಪಕಿ ಸಾಯಲೆಂದು ಕೊಂಡಕೆ ನಡೆದಳ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೮–೨೦; 1057). **ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವತಿ** = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಆಶ್ರಿತಜನ ಕಲ್ಪಲತೆ ರೂಪ ವಿದ್ಯಾಧರಿ ಕಲಿಕಾಲಸರಸ್ವ[ತಿ] (ಸೌಇಇ. XX, ೨೩–೭; 1029). **ಕಲಿಗಳಂಕುಸ** = ಕಲಿಗಳಿಗೆ ಅಂಕುಶದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಂದುಗೊಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬–೫; 1186).

[ಕಲ್ಲಿ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ನಾ). ದಿಟ್ಟೆಯಾದ ಕುಂಟಣಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, —ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ: ಒರ್ವಳ್ ಸಱಿಯಂ ತಳ್ಕೈಸಿದಂತಪ್ಪ ಕಲಿಗೂಂಟಣಿ (ಲೀಲಾವ. ೨–೫೯ ವ). [ಕಲ್ಲಿ + ಕೂಂಟಣಿ]

ಕಲಿಗೆಱಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿಗೆಱಯ್ಯ ಈ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿದೊಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬–೧೧; ಸು. 930). [?]

ಕಲಿಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ (?): ಸಿಡಿಬಲೆಯು ಸಿಡಿ[ಲೇಳ್ಗೆ]ಯುಮಿಪ್ಪಂತಿರ್ದ್ದ ಕುಂದುಗೋಳದ ಕಲಿಗೊಡಗೆ ಕಲಿಗಳಂಕುಸಂ ಕಾಮದೇವನೆತ್ತಲುತ್ತವಳನಾಗಿಪ್ಪುದುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬–೫; 1186). [?]

ಕಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಸನಪಡು; ಕೊರಗು (?): ಇಂದುವಿನಲ್ಲಿ ಉದಯವಾದ ಅಲಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮುನಿಸ ಮಱೆದಿರ್ದಳವ್ವೆ ಅವನ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಾದಳು ಅಗಲಿದಡೆ ಕಲಿಗೊಂಡಳು ಮಹಾಲಿಂಗಗಜೇಶ್ವರದೇವರಲ್ಲಿ ಮನಸೋಂಕಿ ಮನ ಲೀನವಾದಳವ್ವಾ (ಕವಿಚ. I, ೧೯೭ ಗಜೇವ). [?]

ಕಲಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಕೋಟೆ; ಭದ್ರವಾದ ದುರ್ಗ: ಪೋಗದ ಕಲಿಗೋಂಟೆ ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ಯಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೫೫). 'ನಡೆಗೋಂಟೆ' ಪರಾ.

ಕಲಿಗೋಟಿಮಲ್ಲ = ಶೂರನಾದ ಕೋಟೆಕಾಳಗದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಗೋ[ಟಿ]ಟಿಮಲ್ಲರ ತೊಲಗದ ಗಣ್ಡರ ಅಝ್ಝಣಗವುನ್ದನ ಮಕ್ಕಳ್ತಮ್ಮುತ್ತ ಐಯ್ವರು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪–೬; 1037).

[ಕಲ್ಲಿ + ಕೋಂಟೆ]

ಕಲಿಚ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶೂದ್ರ: ಕಾಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಕಲಿಚಂ, ಶೂದ್ರಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[< ಕಾಲಿಚ]

ಕಲಿಜ, ಕಲಿಜೆ, ಕಾಳಿಜ, ಕಾಳಿಜಿ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಾಶಯ. ೨. ಮೂತ್ರಪಿಂಡ: ನಮ್ಮ ಶರೀರಕ್ಕೆ . . . ಯಕೃತ್ತು, ಉದರ, ಕರುಳು, ಕಲಿಜಗಳಿವೆ (ಬಾಳ್ವೆಬೆ. ೮೧); ಇತರ ಮುಖ್ಯಾಂಗವೆಂದರೆ ಕಲಿಜಗಳು (Kidneys) (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೦). **ಕಲಿಜೆ**: ೧. ಆಹಾರಕೋಶ, ಕಲಿಜೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಒಸರುವ ಎಂಜಲು ಜಠರರಸ . . . ಎಂಬ ರಸಗಳೊಡನೆ ಬೆರಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೫). **ಕಾಳಿಜ**: ೧. ಮಾಳವನಳ್ಮಿದುಳ್ಗೆ . . . ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಗೆಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭–೧೭; 1162); ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನೆತ್ತರು ಸುರಿದು ಹಱಿದೊಗಲಿನಲಿ ಹೊರಳಿತು ವೈರಿಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭–೩೯); ಕರುಳುರ್ಚೆ ಖಂಡ ಕತ್ತರಿಸೆ ಕಾಳಿಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೪೪); ಕರುಳುಗಳೊಕ್ಕು ಕಾಳಿಜ ಹಾಯ್ದು ನಿಡುನರ ಹಱಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೮೭). **ಕಾಳಿಜಿ**: ೧. ಖಂಡ ಕರುಳೆಲು ತೊವಲ್ನರ ತುಂಡಿಗೆ ಮಿದುಲಡಗು ತೊರಳೆ ನೆಣವಸೆ ನೆತ್ತರ್ಗೊಂಡ ಕಾಳಿಜಿಗಳಿಂ ಜವನುಂಡೊಗಡಿಸಿದಿಳೆಯ ಪೋಲ್ತುದಾ ರಣದ ಕಳಂ (ಕಳನೃ. ೧–೪೬).

[← ಮರಾ. ಕಾಳೀಜ್; ಹಿಂ. ಕಾಲೇಜಾ]

ಕಲಿಜೆ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಲಿಜೋದ (ನಾ). ವೀರನಾದ ಯೋಧ, —ಭಟ: ಕರಿಗಳ ಕೆದಱಿದನು ಕಲಿಜೋದರಂಬಿನ ಸರಿಯ ಸೈರಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೬೧); ಕರಿಯನೇಱಿ ಕಲಿಜೋದರೆಳ್ತಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೫).

[ಕಲ್ಲಿ + ಜೋದ]

ಕಲಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲಿತುದು; ಕಲಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಇನ್ನೆವರ ನಾವಱಿಯದಿದ್ದೆವು ಕನ್ನೆಗಳ್ಳನ ತನುಜನೆಂಬುದ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದ ತಂದೆಮಕ್ಕಳ ಕಲಿತ ಕರಲೇಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯–೨೪). ೨. ಕಲಿಯುವಿಕೆ: ನೆಲೆಗೊಂಡುದೆಂತು ಪಾತಕಬುದ್ಧಿ ಯೊರಿಂದ ಕಲಿತಮಾದುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೭–೧೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ (< ಕಲ್$_1$) + –ತ್ವ]

ಕಲಿತ್ವ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ: ಶಿರಃಕಲಿತಕರನಲಿನನಾಗಿ ಗುರುಸ್ತವನಮಂ ಮಾಡುತ (ಬಸಪು. ೩೯–೭). ೨. ಒಡಗೊಂಡ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ; ಸೇರಿದ: ಸಂಭ್ರಮ ಕಲಿತ ಮಾನಸದೊಳ್ಳೆತಪ್ಪ ಮರಿಯರುಮಮರರು (ಬಸಪು. ೧೯–೮೩); ಕೌರವನೃಪತಿ ಶಲ್ಯಗೆ ಹೇಳಿದನು . . . ಸುಧಾಕರಮೌಳಿಕೇಳೀಕಲಿತ ವಿಸ್ತರ ವರಕಥಾಂತರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧); ಶರಹತಿಪರಿಗಳಿತ ಕ್ಷತಜಾತ ಕಲಿತಕಾಯರಜೇಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೬–೫೧). ೩. ತಿಳಿದ; ವಿದಿತವಾದ (ಕಿ). ೪. ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ. ೫. ಮಾಡಿದ. ೬. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ. [ಸಂ.]

ಕಲಿತನ (ನಾ). ಬಂಟತನ; ವೀರತನ; ಶೌರ್ಯ: ಕಲಿತನದುರ್ಕುಜವ್ವನದ ಸೊರ್ಕು ನಿಜೇಶನ ನಚ್ಚು ಮಿಕ್ಕ ತೋಳ್ವಲದ ಪೊಡರ್ಪು ಕರ್ಣನಿನಗುಳ್ಳನಿತೇನೆನಗುಂಟೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೩); ಕಲಿತನದಿಂದಂ ಲೋಗರ್ ಪುಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಡಮದೇಂ ಬಿಡೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೩); ಈಸು ನಮ್ಮಲಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬೫). [ಕಲ್ಲಿ + –ತನ]

ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಣ್ಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫–೭; ಸು. 800). [ಕಲಿದುರ್ಗ$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಲಿದ್ರುಮ (ನಾ). ಕಲಿಪುರುಷ ಸೇರಿದ ಮರ; ತಾರೆಮರ: "ಕಲಿದ್ರುಮಂ ಭೂತಗೃಹಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫–೧೨). [ಕಲ್ಯಿ + ದ್ರುಮ]

ಕಲಿನ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ: ಉಸಿರಲೇನಶ್ವಗಳ ರುಕ್ಮಮಾಣಿಕ್ಯದೊಳು ಪೊಸೆದು ಕೀಲಿಸಿ ರಂಗುವೆತ್ತ ಕಲಿನಗಳಿಂದೆ ಪಸುರು ತಾಪ್ತಿಯ ಹಲ್ಲಣಗಳಿಟ್ಟು ರಾಜಿಪವು ದಶಲಕ್ಷ ತುರಗವವಗಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೧೨೩); ಮಿಕ್ಕ ತೇರುವ ಗರಿಗಳಿಂ ಮಣಿಗಣಸ್ಫುರತ್ ಪಲ್ಲ್ಯಯಣಮುಂ ಪೃಷ್ಟದೀಯಕ್ಕಡದ ಕಲಿನಂಗಳುಂ ವದನದಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲುಕ್ಕಿದ ಮಹಾರಜತದ ಕಲಶಗಳೊ (ಮಹಾವಿ. ೨೭–೧೩). [< ಸಂ. ಖಲೀನ]

ಕಲಿನಾಶನ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪ ನಿವಾರಣೆ, —ದೋಷ ನಿವಾರಣೆ: ಅಶ್ವಮೇಧಿಕಪರ್ವದಮಲ ಸತ್ಕಥೆ ಯೌವನಾಶ್ವಾದಿ ನೃಪರ ಚರಿತಂಗೇಳ್ದ ಮಾನವರ್ಗೈಶ್ವರ್ಯದಾರೋಗ್ಯದಾಯುಷ್ಯದಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಲಿನಾಶನಂ ಧರೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪–೪೨). [ಕಲ್ಯಿ + ನಾಶನ]

ಕಲಿನಾಶಿನಿ (ನಾ). (ಕಲಿಯಿಂದಾದ) ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವಳು; ಪಾಪಹರೆ: ದೇವಿ ಕಾವೇರಿಯೆ ... ಕಲಿನಾಶಿನಿಯೆ ತಾಯೆ ಕಾಯೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೩–೧). [ಸಂ. ಕಲಿನಾಶಿನೀ]

ಕಲಿಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱುಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮–೬; 791). [?]

ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಂಪಿಕಂ? –ಕಲಿಪಿಲ್ಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). [?]

ಕಲಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುಗದ ಅಧಿದೇವತೆ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿಗ. ೩. (ಕರಾ) ಸೋಮಾರಿ: ಏಳೋ ಕಲಿಪುರುಷ, ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಯಿ + ಪುರುಷ]

ಕಲಿಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋರಾಡುವ ಮನಸ್ಸು; ಯುದ್ಧಾವೇಶವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು: ಹೆಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿದ ಮನದ ಮಸಕದ ಮತ್ಸರಂಗಳಲಿ ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪–೩–೬). ೨. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೩. ಪಾಪದ ಮನಸ್ಸು. ೪. ಶೂರ; ಧೀರ. [ಕಲ್ಯಿ + ಮನ]

ಕಲಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡುಗೊಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: ನಾವು ಸಂಧಿಯ ನೆವದೊಳವದಿರ ಭಾವವನು ಕಲಿಮಾಡಿ ಕೋಪವ ತೀವಿ ಸಂಧಿಯ ಮುಱುದು ಬಹೆವು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭–೧೩). ೨. ವೀರತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಅಂದು ಮುಱುದ ಬಲವ ಕೂಡಿ ಕಲಿಮಾಡಿ ಬಿಡದೆ ಸಾಂಬಳ್ಳಿಯ ಭೂಪ ತುಡುಗಣಿತನದಲಾಲಂಬಾಡಿಯ ಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೨೨). [ಕಲ್ಯಿ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಲಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಗೌಡಿಕೆಯಂ ಕಲಿಯರ ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟ ಮಾಜಂ ಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೯೭; 1112 ?). [?]

ಕಲಿಯಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತದನುಜಂ ಕಲಿಯಂಗ ನಾನಿಂದುತ್ತರೋತ್ತರಂ ಗಂಗಾನ್ವಯಂ ಸಲುತ್ತುಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೫೧; 1122). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು(?): ಇರ್ಕಣ್ಡುಗದಯ್ಗೊಳಂ ಕಲಿಯಙ್ಗನಿಂ ಪಡುವಣ ಮಣ್ಣು ಬಡಗಣ ಪಾಳಿವೆರಸಿ ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಟ್ಕಣ್ಡುಗಂ ಆದಿತ್ಯಭಟಾರಙ್ಗೆ ಎಳಬ್ಬೆಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ, ೨೫–೫; ಸು. 925). [?]

ಕಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜೇಬುಳಗೇರಿಗೆ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಗಾಮುಣ್ಡಾಗೆಯ್ದೀ ಚೇದಿಯಮಾನ್ಮಾಡಿಸಿದೊನ್ (ಎಇ. XI, ೩೪–೭; 751); ಕುನ್ದಗೆ ಸೇವೆಯ ಕಲಿಯಮ್ಮ ಬೆಳ್ಮಣಿಯ ಪಡುವಣ್ಣನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦–೧೨; 800). [? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಲಿಯಾರು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾನ್ದಾಉದ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಪಗೆ ಕಲಿಯಾರು ಮಗನ್ ಬೆಜ[ಯಿ]ತ್ತನ್ ಗಣ್ಡಪ್ರಕರನ್ ... ತಾಗಿ ಪಲರನಿಱುದು ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೬; ಸು. 890). [?]

ಕಲಿಯುಗ (ನಾ). ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾಲ್ಕನೆಯ ಯುಗ: "ಖಾಂಬರ ನಭಂ ಯುಗಲಾಗ್ನಿಯದ್ಧಿಗಳ್ ಕಲಿಯುಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೨–೧೪); ಕಲಿಯುಗೋದ್ಧರಣಾರ್ಥಸಂಭವ ಬಲಯುತಂ (ಬಸಪು. ೩೪–೨); ಕಲಿಯುಗದ ಮಹಿಮೆಯು ಕಾಣಬಂತೀಗ (ಪುರಂದ. ೧–೨೮–೧).

ಕಲಿಯುಗನೀಱ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ಸುಂದರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಲಿಯುಗನೀಱಂ ಕುನ್ದಮನಂಕಕಾಱ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦–೧೮; 1031); ರಾಯ ಪ್ರತಾಪಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡ ಬಂಗಾಱಂ ಕಲಿಯುಗನೀಱಂ ರಿಪುನ್ರಿಪತಿ ಹೃತ್ಸೆಲ್ಲಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೦ (ಇ) –೮; 1032). ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತ = ಕಲಿಯುಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧನಾದವನು; ಸತ್ಪುರುಷ; ಧರ್ಮಿಷ್ಠ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಾಧುಗೆ ಸಾಧು ಮಾಧುರ್ಯಂಗೆ ಮಾಧುರ್ಯಂ ಬಾಧಿಪ್ಪ ಕಲಿಗೆ ಕಲಿಯುಗವಿಪರೀತನ್ ಮಾಧವನೀತನ್ ಪೆಱನಲ್ಲ (ಇಆ. X, ೬೧–೬; 700). [ಕಲ್ಯಿ + ಯುಗ]

ಕಲಿಯೇರಿಸು 'ಕಲಿಯೇಱಿಸು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇರು 'ಕಲಿಯೇಱು' ನೋ.

ಕಲಿಯೇಱಿಸು, ಕಲಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹುರಿದುಂಬಿಸು; ಹುರಿಗೊಳಿಸು: ಬಲವ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿ ಭಡಾಳದೊಳುಲಿವ ಪಟಹ ಮೃದಂಗ ಕಹಳಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೩೦); ಬಲಿದ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಕಳಕಳಿಕೆ ಕಲಿಯೇಱಿಸಿತು ಕಡುಗಲಿಯನಾಹವದ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೯). **ಕಲಿಯೇರಿಸು**: ಹೇರಳ ಮಂದಿಮಕ್ಕಳಂ ನೆರಹಿ ಮಾರ್ಮಲೆತು ಕೋಂಟೆಯಂ ಕಲಿಯೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಾದಿಸಲ್ (ಕೆಳನೃ. ೫–೪೪). [ಕಲಿಯೇಱು + –ಇಸು$_3$]

ಕಲಿಯೇಱು, ಕಲಿಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು; ಶೂರನಾಗು: ರಿಪು ನಿಷ್ಪಸರದಲಿ ಕಲಿಯೇಱುದರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳನೀಶ್ವರನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩–೪೪); ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೇ]ಱುವರ್ ತೋಱುವರ್ ಸಾಸಮಂ (ಚಿಬಪು. ೧೬–೩೪); ಇಳಿದಿರ್ದ ಬಳಿಯಿಂದ ಪಾಳೆಯದೆಗೆದೊಡೆ ಕಲಿಯೇಱುದ ನಮ್ಮ ಭಟರು ಸಲೆ ಭೀತಿಗೆ ಮನವಿಡುವರು (ಕಂನವಿ. ೧೯–೫೨). **ಕಲಿಯೇರು**: ಭೂರಿಬಲ ಕಲಿಭೀಷ್ಮ ನಾಜ್ಞೆಯಿಂ ರಣಕೆ ಕಲಿಯೇರಿ ಬರೆ (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೦). [ಕಲ್ಯಿ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಲಿಲ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತಿರುವ; ಕೂಡಿದ; ಮಿಶ್ರಿತವಾದ. ೨. ಒಳಹೋಗಲಾಗದ; ತೂರಲಾಗದ. ೩. ಕಿಕ್ಕಿರಿದ; ತುಂಬಿದ. (ನಾ). ೪. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತು; ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು: ಕಲಿಲಘನ ಫೇನ ಬುದ್ಬುದಾದಿ ಪರಿಣತಿಯಿಂ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ); ಕಲಿಲವೆಂದರೆ ಅಗೃಹಿತ ಕಾಠಿಣ್ಯಮೆಂದು ಚಂದ್ರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಮೊಸರಿನಂತೆ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಬುದೆಂದರ್ಥ (ಬಾಹಟೀ. ೨–೧–೩೬ ವ).

ಶಿ. ಪಾಪ; ದೋಷ; ಕೊಳೆ: ಭವ್ಯಜೀವಿಗಳಾ ಕಲಿಲವ ತೊಳೆವ ಸಚ್ಚರಿತದೊಂಯೊಲುಮೆಯ ಕಿಲಿವಂಕೆ (ಪ ರ್ಧ ಶ. ೧-೪೧); ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಲಿಲದಿಂದಂ ಬೀಳ್ದು ನೆಲಸಿದ ಬೀಯ ತೊಸ್ಸಿನ ರಸಿಗಿಯಂದಂ ನೆಱೆ ನೆಸದು ಮತ್ತೆ ಸತ್ತು (ಜ್ಞಾ. ನಪಂ. ೬-೧೦೮); ದೀಕ್ಷೆಯನಾಂತು ಕಲಿಲವ ಕೆಡಿಸುವ ನಿಜದಿ (ಭುಜ್ಯಶ. ೧೧-೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕಲಿಲವಿಜಯ (ನಾ). ಪಾಪವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಜಿನ; ಆರ್ಹಂತ: ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲಿಲವಿಜಯ ಮಾತ್ರದಿನಾಶಲನ ಸೇವೆಯ ಮಾಡುತಲಿರಿಯೆಂದು (ಚಂಪ್ರಶಾಂ. ೨೩-೧೦೮). [ಕಲಿಲ + ವಿಜಯ]

ಕಲಿಲಾರಿ (ನಾ). ಪಾಪದ ವೈರಿ; ಪಾಪವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಜಿನ: ಕುಲಹೀನನೆಂದೆಂದಿರೆ ಆ ಕುವರನು ಕಲಿಲಾರಿ ಶಾಂತಿಜಿನಪನ ವಿಲಸದ್ಭಂ ಶದ ಜಿನಚಂದ್ರಕುವರನು (ಜ್ಞಾನಪಂ. ೧೯-೧೪೦). [ಕಲಿಲ + ಅರಿ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಡುರಾಳ್ಪಬ್ಬತ್ತಱ ನಾಟ್ಯಾ ವುನ್ಮಂ × × × ಕಲಿವಿಟ್ಟನೊಳೆ ವಿರೋಧಮಾಗಿ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೯-೬ ; ೯೧2). [ಕಲ್ಲಿ + ವಿಟ್ಟ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಿಗೇತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸುಜನಜನ ಚಿತ್ತಪಿಳಿಯಂ ಸುಜನಂ ಕಲಿವಿಟ್ಟಿಗೇತನುರ್ವ್ಯಿಳಿಯೊಳ್ (ಪೌಇಪ. XX, ೫೫-೪೦ ; 1082). [ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಏತ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಿಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟಿಯ್ಯನ ಲಿಖಿತ ಬಿಟೋಜನ ಸಿಲಾಕರ್ಮ್ಮ (ಮೈಶಿ. ೧೯೨೯, ೨೮-೧೪ ; 964).
[ಕಲಿವಿಟ್ಟ + ಅಯ್ಯ]

ಕಲಿವಿಟ್ಟಿರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿವಿಟ್ಟಿರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ವಾಸಿರಮನಾಳ್ತುರಿ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾ. ೨೧೯-೬ ; ೯೧೮).
[ಕಲಿವಿಟ್ಟಿ + ಅರಸ]

ಕಲಿವು (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವ್ಯಾಸಂಗ: ಈ ಕಲಿವು, ಈ ಅರಿವು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾದರೆ (ಸಾಹಸ. ೧೬೧); ದೈಹಿಕ ಮಾನಸಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಪರಿವರ್ತನೆಯೇ ಕಲಿವು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೨೧೧). [ಕಲಿ (< ಕಲ್ಲ್) + -ವು]

ಕಲಿಶೆ (ನಾ). ಕೊಡ; ಕಲಶ: ವಿಲಸತ್ಪಕ್ವಾಸಾದ ಹೊಸಸುಣ್ಣದಾ ಛಾಂಡೆಯೊಳು ಕಲಿಯ ಬೀಳಲು ಸುಣ್ಣವೆಲ್ಲವಂ ಸೇವಿಸಿದ ಕಲಿಶೆಯೊಳಗಾ ಸುಪ್ರಸಾದಿವೆಂ (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೧೬). [< ಸಂ. ಕಲಶ]

ಕಲಿಸಿಂಗ (ನಾ). ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಸಿಂಹ: ತೊಲಗದೆ ಗೆಡೆಗೊಂಡಿರ್ದುವು ಸಲೆ ಮುಳಿಸಂ ಪಿಟ್ಟು ಸೋಗೆಯುಂ ಪಾವುಗಳುಂ ಪುಲಿಯುಂ ಮಱಿವುಲ್ಲೆಗಳುಂ ಕಲಿಸಿಂಗಮು ಮಾ ಮೆಯುಂ ಕರಂ ನಲವಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೨೨೫). [ಕಲ್ಲಿ + ಸಿಂಗ]

ಕಲಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳಿಕೊಡು; ಅಧ್ಯಾಪನಮಾಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು: ಎನಿತೆನಿತಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂತನಿತನಿತುಂ ನೈಜಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೫೯); ಕಲಸದೆ ಮುಂ ಪೆಜಪಜಜಂ ಕಲಿಪುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೇವತಾರಾಧನೆಯಂ ಕಲಿಸುವುದು ಜೀವದಯೆಯಂ (ಸಮುಪ. ೫-೧೧೪); ಕಲಿಸಿದಾತಂ ವರ್ಣಮಾತ್ರಂ ಗುರು (ಸೂಮೀಶ.೨ ೦); ಜೀಯ ನೀನವಿವೇಕತನದಿಂ ಮಗನ ಹೆಟ್ಟಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದ ಕುಟಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ರಿ. ೧-೫) ; ಕೆಲಸಿನದದ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಗೆ ಕಲಿಸಿದಾ ಚಾರ್ಯ ತಾನೆನಿಸಿ (ಚೋತಕ. ೩೨-೧೧). [ಕಲ್ಲ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಲಿಸ್ಸು 'ಕಲಸು' ನೋ.

ಕಲಿಹುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾಡ್ರಿ, ಪುರಳಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಳಿದಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೭೨-೧೪೭೭). [?]

ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್ಲ್' ನೋ.

-ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್ಲ್' ನೋ.

ಕಲುಂಬು$_1$, ಕಲಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು; ಕೊಳೆಮಾಡು: "ಕಲುಂಬು-ಕಲುಷೀಕರಣೇ (ಕದಡು)" (ಕವಿರಾ); ಕಗ್ಗಲ್ಲೆದೆಯಂ, ಉದ್ದಂಡತೆಯಂ ಓರೆಮೆರ್ ನನಗೇ ಆಳರನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಕಲುಂಬಿಯ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೧೨-೩೪). 'ಕೆಲುಂಬು' ಪರಾ. **ಕೆಲಂಬು**$_1$: ಕಲಕು, ಕದಡು, ಕಲಂಬು, ಕಲಂಬು, ಕಲುಸು (ಕಂಪಮು. ೮೧).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಂಬು]

ಕಲುಂಬ್ಬು (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ಕಲಂಕ; ಕೆಲುಬು: ಈಯೆರಡುಂ ದುರ್ಜನಸ್ವಸ್ಥ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಲುಂಬಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಂಪಾ. ೬-೧೧೫); ಕನ್ನಡಿಯಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಬೆಳಗಿ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ಕಲುಂಬಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೧-೩೦). 'ಕೆಲುಂಬ' ಪರಾ.
[< ಕಲುಂಬು$_1$]

ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕ ಹೊಂದು; ಕೆಲುಬೇರು: ವಿಧುವಿಖ್ಯಾತಿ ಕಲುಂಬುಗೊಳ್ಳುಮಪವಾದಾತ್ಮೀಯಾದಂ ದಿಶಾವಧಿಯಂ ದಾಟಲುಗುಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೭-೫೯); ಮತ್ತುಲಕ್ಷತ್ರಿ ಕಲುಂಬು ಗೊಳ್ಳದೇ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ೪-೩). [ಕಲುಂಬ್ಬು + ಕೊಳ್]

ಕಲುಂಬೇಬು (ಕ್ರಿ). = ಕಲುಂಬುಗೊಳ್: ಜಡಧಾರೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿರಿ ಗನ್ನಡಿಗೆ ಕಲುಂಬೇಬುಮಂತೆ (ಪಂಂಪಾಮು. ೧೨-೫೩).
[ಕಲುಂಬ್ಬು + ಏಬ್ಬು (< ಏಜ್ಜ್)]

ಕಲುಕ 'ಕಲಕ' ನೋ.

ಕಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಲುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಕ್ಕಲಿ, ಕರಿಮರ, ಕಲುಕತ್ತಿ (ಮೈಶಿಗಿ. ೩೧-೬೦೦). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್) + ಕತ್ತಿ ?]

ಕಲುಕರಳ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ವಾಷಾಣಭೇದಿ: ವಿಷಿಯನಾರಿಪಿ ಹಾಲ ಕಲುಕರಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಕರಗ]ದಾ ಬೇರ ರಸಮಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವಿಷಮಾಡಿ (ಸೂಪಕಾ. ೩-೪). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್) + ಕರಳ]

ಕಲುಕಣ್ಣಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಮತ್ತು ಕಲುಳಜಿನಾಡಾಳ್ವರು ಜೊಕಜಿನಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತಿಕ್ಕೆಜೀಯ ನಟ್ಟ ಕಲ (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ. ೯೨-೧ ; ಸು. 1000 ?) [ಕಲುಳಜಿ + ನಾಡು]

ಕಲುಳು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ದುರಸ್ತಿಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ನಾಲ್ಕಾವು ನಲ್ಲೆಕ್ಕು ಗ ಪ ಪಾಣಿಬಂದ್ದ ಪಂ ಹಾ ಕಲುಳು ಹಾ ತೊಡುರು ಗ ೪ ಅಸೆಯ ಸೆಗ ೬ ಪ ಗ ಹಾ ತ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೪೯-೬೪ ; ಸು. 1230).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಲಿಮ್ಬು = ಕೆರೆಯ ತೂಬು ; ತೆಲು. ಕಲುಗ = ಹಳ್ಳ]

ಕಲುಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಲುಬುವ ಗೌಜು ಕರ್ಚಟ ಕಪ್ಪುರಸೆಟ್ಟ ಚಿಲುವ ಬೆಳವ ಕುಳ್ಳಟಿಗ ಕಲುಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಡೋನವದಿ (ಚೋತಕ. ೬-೧೬). 'ಮರಕುಟಿಕ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್) + ಕುಟಿಕ]

ಕಲುಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಲುಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟಿಗ 'ಕಲ್ಲುಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಲುಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲುಗವಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಕವಣೆ: ಮಯ ರಚಿಸಿದನು ಕೋಟಾವಲಯ ಮುಗಿಲಟ್ಟಲಿಯ ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮಹಾಡಂಬಕಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ದಿಡ್ಡಿಗಳ ಕಲುಗವಣೆ ಕವಗೋಲುಂ ಬಳಸುನೇರ್ ಬಡಿಗೊಡಪಿಯುರುಳ್ಳಳ್ (ಅಪಂಂಾ. ೫-೫೦-೧೩).
[ಕಲು (< ಕಲ್ಲ್) + (< ಕವಣೆ) ಕವಣೆ]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲುಗೆಲಸ 'ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕಲುದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ವಾರ್ಷಿಕಂ, ತ್ರಾಯಮಾಣಾ, ತ್ರಾಯಂತ್ರೀ, ಬಲಭದ್ರಿಕಾ ಈ ೪ ತ್ರಾಯಮಾಣೆ ಎಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಕಲುದರಸಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); "ಬಲಭದ್ರಾ – ಕಲುದರಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೫).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ದರಸಿ]

ಕಲುದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ತಲೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಲೆ; ಗಡುಸು ತಲೆ: ಕರ್ಕಶಾಂಗದ ಕಲುದಲೆಯ ಹೇರೊಡಲ ಮಿಡುಕಿನ ಕಾಳ ರಕ್ಕಸರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫–೪೯). ೨. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವುಳ್ಳದ್ದು; ಸರ್ಪ. 'ಕಲುದಲೆಗೋಲು' ಪರಾ. [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ತಲೆ$_1$]

ಕಲುದಲೆಗೋಲು (ನಾ). ಸರ್ಪಾಸ್ತ್ರ: ನಿಲುವೊಡಚ್ಚರಿ ನಮ್ಮೊಡ ನೆಂದು ಕುಂಭಾಂಡ ಕಲುದಲೆಗೋಲೊಳಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೪೦–೫೬).
[ಕಲುದಲೆ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಲುನೆಲ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲ; ಬಿರುಸಾದ ನೆಲ: ಇತ್ತಲೇತಕೆ ಬಿಜಯಮಾಡಿದಿರೊತ್ತದೇ ಕಲುನೆಲನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೯).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ನೆಲ]

ಕಲುಪರಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲುಪಿ 'ಕಲ್ಪಿ' ನೋ.

ಕಲುಬಿ 'ಕಲಂಬಿ$_1$' ನೋ.

ಕಲುಬೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲೋಜ; ಕಲ್ಕುಟಿಗ: ಮಜ್ಜನವಾಳರ ಮಣಿಹ ಗಾಱರ ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ, ಚೆ]ಲುಬೆಜ್ಜರ ಬೆಸದಾಳುಗಳ ಅಜ್ಜರ ಕೇರಿಕೇರಿ ಗಳಿಂದಾ ಪುರಿ ಪಜ್ಜಳಿಸುತ ಮೆಱೆದಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೧೧೫).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಬೆಜ್ಜ$_1$]

ಕಲುಮಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದಿನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ, —ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ದಾನಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕಲು ಮಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖಲ ಯೆಂಟು ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮–೫; 1592 ?). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲುಮನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಇರುವ ಮನಸ್ಸು: ಕಲುಮನವಲಾ ನಿನಗಕಟ ನಿರ್ಮಳದ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ರಹಸ್ಯವ ತಿಳುಪಿದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೨). [ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮನ]

ಕಲುಮಸ, ಕಲುಮಿಷ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ದೋಷ; ಪಾಪ: "ಪಾಪ ದೊಳ್ ಕಲುಮಸಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೬); ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆವೊಲೆಯ್ದೆ ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಗ(ಲ?)ದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿರ್ದೊಡಂ ಕಲುಮಸಂ ಕಿಡುಗು[ಮೇ] (ಆರಾಚ. ೧೧–೨). **ಕಲುಮಿಷ**: ಕಲುಮಿಷವಿಲ್ಲದಿರೆ ಜಲಜನಾಭನ ಕೃಪಾಜಲಧಿಯಾಗಿ (ವಿಸಾಸು. ೨೮–೨).
[< ಸಂ. ಕಲ್ಮಷ]

ಕಲುಮಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುಮಾನಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯನಾದ ವನು: ಅಲ್ಲಿರಗೊಡದಾ ಕಲುಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆ ಯಲಿ . . . ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೯–೯೬).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾನಸ]

ಕಲುಮಾರಿ (ನಾ). (?): ಕುಲಜ ರತಿ ಸುಚಿ ಶುದ್ಧ ಕೋಮಲತನವು ಕಲುಮಾರಿಯರ ತೆರದಲಿ ನಿಲವು ಸೋಕಿಸುತಿಹವು ಮುಂದಣ ಕುರುಹು ಕೇಳು (ಕಕ್ಕೋಕ. ೯–೯೮). [?]

ಕಲುಮಾವು 'ಕಲ್ಲುಮಾವು' ನೋ.

ಕಲುಮಿಷ 'ಕಲುಮಸ' ನೋ.

ಕಲುಮೈ 'ಕಲ್ಮೈಯ್' ನೋ.

ಕಲುಮೊರಡಿ 'ಕಲ್ಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಕಲುವಳೆ 'ಕಲ್ಮಳೆ' ನೋ.

ಕಲುವಾದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿ: ಬೇಲ ಸೆಳ್ಳು ಸೀಗುರಿ ಯೊಡವರ ಬನ್ನಿ ಕಲುವಾದರಿ ಪಾದರಿಯಾದಿಯಾದ ಪೆರ್ಮರಗಳ ಕಾಡೊಳೈತರುತಮಿರ್ದರ್ ವೈದ್ಯ ತನೂಜರಿರ್ವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೭೪).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಪಾದರಿ$_2$]

ಕಲುವಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯೋಜನಃ – ಕಲುವಾಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೨). [?]

ಕಲುವಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾಟೆ' ನೋ.

ಕಲುವಾಟೆ 'ಕಲ್ವಾಟೆ' ನೋ.

ಕಲುವೆ 'ಕಲವೆ' ನೋ.

ಕಲುವೆಸ 'ಕಲ್ವೆಸ' ನೋ.

ಕಲುಷ (ಗು). ೧. ಕದಡಿದ; ಬಗ್ಗಡವಾದ. ೨. ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. (ನಾ). ೩. ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮಳುಂಬಮೆನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾ ನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೫೮); ನಿನ್ನನುಜಾತೆಗೆ ವೈಧವ್ಯದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕುಡುವುದು ಚದುರಲ್ಲೆಂದು ಕಲುಷಮಂ ಕಳೆದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೬೮ ವ). ೪. ಪಾಪ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ನೆನೆಯದೆ ಕಲುಷವಶಂ ನಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಕಡಂಗಿ ಕಾದುವ ಪದದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೨೧೯); ಕಲುಷವದ [ಪಾಠಾಂ. ಷಿತವ] ನಪಹರಿಸಲಾಖಂಡಲನ ಬಳಿಗಜ ಬಂದು ಗಂಗಾಜಲದಲಭಿಷೇಕವನು ಮಾಡಿದನಾ ಸುರೇಂದ್ರಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೧೦–೩). [ಸಂ.]

ಕಲುಷತೆ (ನಾ). ಬಗ್ಗಡ; ಕೊಳೆ; ಕದಡು: ಕಲುಷತೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿ ತಿಳಿಪಲ್ಕಣಮಾಱದೆ ಮೇಘವಲ್ಲಭಂ ತಳರ್ದೊಡೆ. . . ನದೀಲಲನೆಯರೆಂದು ಕಂಠಗತಜೀವನವೃತ್ತಿಯನಾಳ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೮೯).
[ಸಂ. ಕಲುಷತಾ]

ಕಲುಷಿ (ನಾ). ಪಾಪಿಷ್ಠ; ದೋಷಿ: ಶಠನುಂ ಖಳನುಂ ಕೃತಘ್ನನುಂ ಕಲುಷಿಯುಮಾಱ್ಗುಮುಗ್ರನರಕಾಬ್ಧಿಗಭೀರಮನೆಯ್ದುವನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪). [<ಸಂ. ಕಲುಷಿನ್]

ಕಲುಷಿತ(ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಾದ; ಕದಡುಗೊಂಡ; ಅಪವಿತ್ರವಾದ; ದೂಷಿತವಾದ: ಎಲವೋ ಕಪಟದ್ಯೂತಕೇಳೀಕಲುಷಿತಾಂತಃಕರಣ ನಿನ್ನೀ ಬಲಕೆ ಪತಿ ನೀನೋ ಕೃಪಾಚಾರಿಯನೊ ಗುರುಸುತನೊ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧–೨); ದುಃಖ ವ್ಯಥೆಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ಚಿತ್ತ ಮಳೆ ತೊಳೆದ ಮುಗಿಲಿನಂತೆ, ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಫುಲ್ಲವಾಯಿತು (ಬೆತಂಬಾ. ೩೦). ೨. ರೋಷಗೊಂಡ; ಕೆರಳಿದ: ಪರಸ್ಪರ ಕಲಹ ಕಲುಷಿತ ಗೃಹ ಕೋಕಿಳಂಗಳೊಂದೊಂದಂ ತಿನೆ (ಆದಿಪು. ೨–೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಲುಹಾರ 'ಕಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕಲುಹೃದಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಕಠಿನವಾದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಖಳಗುಣಮನದೆಂದುಂ ಬಿಡದಿಹ ಕಲುಹೃದಯರ್ಗಾನ ವಿರತವಂಜುವೆನು (ಜಯಕಾ. ೧–೧೮); ಚಲವುಳ್ಳೊಡೆ ಬರಹೇಳೆಂದು ಮನ್ಮಥ ಕಲುಹೃದಯನ ಕರೆಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨–೪೨); ಹೆತ್ತವರಾವ ಕಲುಹೃದಯರೋ ಮಹಾದೇವ (ನಿಭಾಗ. ೪–೭–೧೪).
[ಕಲು$_1$ (< ಕಲ್$_3$) + ಹೃದಯ]

ಕಲುಹೆ (ನಾ). ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ವಿದ್ಯೆ: ಜನಪದತಿಯೊಂ ಮೇಣು ಬೋಳೆಯತನವೊಂ ಬಿಲು ಜಾತಕೆಗೆಯೊಂ ಬಿಂಕವೊಂ ತನಗೆ ಕಡನದ ಕಲುಹೆಯೋ ನಾವಱಿಯಮಿದಱಿಗ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩೦–೩೩); ಮನ ಮುಂಜುವುದು ಮಿಗೆ ವಂಚಕುವುದಂಬುಗಳ ಗತಿ ಕೈಮನದ ಕಲುಹೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೩–೧೦). [< ಕಲ್ಲಿ]

ಕಲೆ, (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡು: ಇಂತು ನೀ ಭಾವಿಸಲು ನಿನ್ನ ಮಹಂತರಿಗೆ ಕಲೆಯುವುದೋ ಶುಶ್ರಾಂತನಾಗದಿರೆಂದು ಸಂತೈಸಿದನು ಧರ್ಮಜನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓ೦೨. ೭–೪೮ ಅಡಿಟಿ); ಕಲ್ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕ ವಾರಿಯು ಪರಿದು . . . ಗೋಮಯ ನದಿಯ ಕಲೆಯಲು (ನವನೋ. ೨೧–೨೫, ೨೬); ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾನಾಪಂಗದ ಜನ ಕಲೆತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಲ]

ಕಲ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಸಿರು ಗಾಯದ ಅಥವಾ ಹುಣ್ಣಿನ ಗುರುತು: ಪವನಜನ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲಿಗಿದ ಶಿವನು ಪೂರಾಯದಲು ಪವನಜನ ವಯಪಕ್ಕದಲಿ ಕಲೆಯೂಯ್ದಾ ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ (ಸಂಭವ. ೧೬–೩೪). ೨. ಕರೆ, ಕೊಳೆ ಬಿದ್ದು ಉಂಟಾದ ಗುರುತು; ಕಪ್ಪು; ಕಳಂಕ: ಕುಲಪ ಕಲೆಯಂ ತೊಡೆದು ಪಾಲಿಪುದು (ವಿಕಾರ. ೧೨೦); ಧರ ದೊಳಿ್ಯಾದಿ ಬಿಲ್ಲ ವರು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂದರು ಕ[ಪಾತಾ. ತ]ಲೆಗಳ ಕಾಲನ ಕರನಿಕರುಗಳ ಕಯ್ಯಿಂದ (ಉದಾಸಾಂ. ೧೨–೫೭); ಮೈಗೆ ಸುಟ್ಟ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಕಲೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಪೊಸಕ್ಷಿ. ೨೬). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಲ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಲೆ]

ಕಲ್ಕೆ, ಕಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವಿನ ಚಿಕ್ಕಭಾಗ, —ಅಂಶ, —ತುಂಡು; ಶಕಲ. ೨. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: "ಸುಧಾಕರನ ಕರೀಡದಂಶ ತೃಷಾಜೀಲ ವಿಕರ್ಮಗಳುಂ ಕಲಾಂಕತಂ" (ಪಾಸಾರ. ೧೫೧). ೩. ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಣನೆ; ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: "ಆತ್ಮಾದಲ ಸ್ಥಿತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷಮುದು ಕಾತ್ಮೆಯಕ್ಕಾ ಕಾತ್ಮೆ ಮೂವತ್ತು ಸಂಖ್ಯೆವರಲಕ್ಕು ಕಲೆಯಕ್ಕುಮಾ ಕಲೆಗಳವು ಮೂ ವತ್ತು ಮಾ ಗ ಲಾ ಕ್ಷಣಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಸುಂಗಾರಾ. ೧೯–೫); ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಪಕಪದವನ ಗಲಿದೊಂದು ಕಲೆಯು ಕಲ್ಪದವೋಲಿಸಪುದು (ಹರಿಪು. ೯–೨೦). ೪. ಲಲಿತ ವಿದ್ಯೆ; ಕುಶಲವಿದ್ಯೆ: ಪುರನಗರ ಮೆದಲಾದುವುಗಳ ರಚನೆ . . . ನೃತ್ಯ, ನೈದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳೂ ಆಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಶ್ರಯಯವಾಗಿದೆ (ಧಾದ. ೭೦). 'ಚೌಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. ಜಿ. ವಿಧಜಿನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಮಾಣದ ವಸ್ತು; ಪರಮಾಣು. ೬. ಗರ್ಭ; ಭ್ರೂಣ. ೭. ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೌಶಲ್ಯ; ಜಾತುರ್ಯ. ೮. ಕಾಂತಿ; ತೇಜಸ್ಸು; ಶೋಭೆ; ಹೊಳಪು. ೯. ದೋಣಿ; ನಾವೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸರ ರಜಸ್ಸು. ೧೧. [ಛಂದ] ಒಂದು ಮಾತ್ರಾಕಾಲ. ಕಲ್ಕೆ: ೩. ನವಶಶಿಕಲೆಗಳನಮ್ಮತಪ್ಪವಂ ಗಳೊಳ್ ತೀದಿ ತೀದಿ ನಿಜಾಸಿದರ್ (ಶಾಂತಪು. ೧–೬೨); ಇಂದುವ ಪದಿನಾಱುಂ ಕಲೆಯಿಂದಂ ಕಱ್ಮೂಳಿಸುವಂತೆ (ಮಲ್ಲಿತ. ೩–೮). ೩. ಒದವಿದ ಮೂವತ್ತು ಕಾತ್ಮೆ ಕಲೆಯೆನಿಸರ್ಪುರಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಆಸುಬಂ. ೫, ೩–೨೯). ೪. ಆಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳೊಳಜಯಯದುದಿಲ್ಲ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೪೩); ಜೌಷಷ್ಟಿಕಲೆಗಳೊಱುದಿಪಿದಿಂ .ತಾಂ ಬಲ್ಲಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೫; 1187). ೫. ವಾಗ್ದೇವಿ ಕೊರ್ತಾ ಪರ್ಯೇ ಜಾ ಸನನಂತೆ ಮಾಟ್ಕಿ ಕಳೆಯೊಳ್ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಸನ್ನತೀಕಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೨–೧೨). ೮. "ಕಳೆ ಪೊಳೆಪು . . . ಕಾಂತಿಯುನಿಳ್ಕುಂ" (ಶ ವಿ ಕಂ. ೧೦೦); ನಳನಲೋಚನ ನಿನ್ನ ಮೂರ್ತಿಯ ಕಳೆ ದಿಕ್ಕಗುತಿದೆ ಲಹರಿಯಲಿ (ಹರಿಸಾ. ೧೪). ೧೨. ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು: ಸರಿಸಿರುಹಸಂಭವಂ ಸೋಲ್ತು ಕರಂ ಪರವಶನಾಗಲ್ಕಳೆ ಸೊರಿದಿರಲಂದು ಕಳಶದೊಳಗಲ್ಲಿ ಕಳಶಜನೊಗೆವಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೩–೬೯). [ಸಂ. ಕಲಾ]

ಕಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಣ್ಣು ಅಥವಾ ಗಾಯ ಮಾದು ಕಪ್ಪು ಗಟ್ಟು; ಹಕ್ಕುಳೆಗಟ್ಟು (ಉಳ): ವ್ರಣಸಂದೀಕ್ಷಿಣಿಯೆಂಬ ಘಟಳೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂ ಪುಣ್ಣಲ್ಲಂ ಕಲೆಗಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣ್ಮಂ ತೆಜೆದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೧೩೨). [ಕಲ್ಕೆ + ಕಟ್ಟು,]

ಕಲೆಗಾರ (ನಾ). ಕಲಾವಿದ; ಕಲಾಕಾರ: ತಲೆ ನರೆತಿರಲೇನು ಸಲೆ ಕಲಿತಿರಲೇನು ಕಲೆಗಾರನಾಗಿರಲೇನು (ಇಂಚಾಶ. ೯೮–೬೯).

[ಕಲ್ಕೆ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಚಾತುರ್ಯ; ಕಲಾವಂತಿಕೆ: ಅದರೂ ಭಾವಪ್ರಕಾಶನದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ (ಬಾಡಾಳ. ೧೨೯); ಇತ್ಯೆಲ್ಲ ಕಲೆಗಾರಿಕೆಯ ದ್ಯೂತ ಕತೆ ಸಫಲವಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ (ಪೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೧). [ಕಲೆಗಾರ + –ಇಕೆ]

ಕಲೆಗುಂದು, ಕಳೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಕಂದು: ಪೂಗೊಳ್ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಳರ ಬಂತೆಯು ಮಾನವ್ಯಜವಲ್ಲಿ ತೋ ಱಿ ಂ ದು ಕಲೆಗುಂದಿ [ಪಾತಾ. ನೇತಾಕ್ಷಿ] ಹೆಲುದುದಳಲು (ಮೋಹತ. ೯–೭). **ಕಳೆಗುಂದು**: ಮುಖಶಶಿಮಂಡಲಂ ಕಂದಿ ಕಳೆ ಗುಂದಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧–೩೬); ಉದುರಾಜ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪರ್ಜರಿಹಸನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಪಾಂಡವರ ಅಶ್ಯುದಯವನ್ನು ಕಂಡು . . . ಅವನು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕಲೆಗುಂದಿದನು (ಪಜಭಾ. ೧೭).

[ಕಲ್ಕೆ + ಕುಂದು,]

ಕಲೆಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು, —ಕೂಡು: ಮೂರರೊಳಗಿದೆ ಒಂದು, ಕೇಂದ್ರದೊಳು ಬಾಹೊಂದು ಸಂದು ಬಿಡದಂತೆ ಕಲೆಗೂಡಿ ಕೊಂಡು (ಸಂಗಾರಾ. ೨೬–೨). [ಕಲೆ, + ಕೂಡು,]

ಕಲೆತ (ನಾ). ಶೇಖರಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಗ್ರಹಣೆ: ಅಂಕ – ಅಂಕಗಳ ಜಮಾವಣೆ . . . ಮಾದರಿ ಕಲೆತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಂಗ್ರಹ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಸಂಚೋಧ. ೧೯೬). [ಕಲೆ + –ತ]

ಕಲೆದೋಱು, ಕಳೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಕುರುಹುತೋರು: ಉದ್ಭಯದ ಸೆಳಗು ಕಲೆದೋಱದೆ ಖಂಡುದು ವಿಶ್ವಾನುಭವ [ಪಾತಾ. ೧೯ ಮಾ. ೧೩೦–೫೦೦]. ೪ ಳೆ ದೋ ಱು: ೨. ಹೊಳ್ಪುಂಟಾಗು; ಕಾಂತಿಬರು: ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಳೆದೋಱದಂದು ತರುಗಿರಿತ್ಯಣ ಕಾತ್ಮಂಗಳ್ಳಿದಂದು (ಅವಚಂ. ೩–೬).

[ಕಲೆ + ತೋಱು (< ತೋಱ್ಪು)]

ಕಲೆಬೆರೆ 'ಕಲಬೆರೆ' ನೋ.

ಕಲೆಬೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಸಂಕರವಾಗು: ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸುರೂಪ ಕುರೂಪಗಳು ಸತ್ಯಮಿಥ್ಯೆಗಳು ಕಲೆಬೆರೆತು ಹೋಗುವವು (ಸಾಹಿವಿ. ೪).

[ಕಲೆ, + ಬೆರೆ,]

ಕಲೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕಿತವಾಗು; ಹೊಲಸಾಗು (?): ಮನೆಯೆಳಗಾಲ್ಲದನಿಕಲೆಯೆಂಬೆ ಎಡವೊತ್ತುವೊಲೆಯಂ ಕಲೆಮುಟ್ಟಲ್ಕೆತ್ತಕಂತೆ ಮನೆಯೊಳಳುವಿದ್ದಲ್ಲಮಂ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿಡಿಸಿದೆಯೆಂದು ಸೊಸೆಯಂ ನೋಯೆ ನುಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೫).

[ಕಲ್ಕೆ + ಮುಟ್ಟು,?]

ಕಲೆವರೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯುವಂತೆ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಕಲಿಗಳಜುದು ಸುರಪತಿ ಸುರಲೋಕದ ಬಿಲವಣ್ಮಿಳನಕ್ಕವರನು ಕಲೆವರೆ [ಪಾತಾ. ರ]ಯಿನಿ ಸಂತವಿಟ್ಟನು (ಉದಾಸಾಂ. ೧೨–೬೨). [?]

ಕಲವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು ; ಜಾತುರ್ಯ ಪಡೆದಿರು : ಜಗದೊಳ್ ಕಲವೆರಸಿ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪುವೆರಸಿ ಪುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳುಮಂ . . . ಕಂಡು ಮುಟುಭವಮುಂಟೆಂದು ನಂಬುವುದು (ಧರ್ಮಾ ೪ನೆ. ೯-೬೧ ಆಡಿದ). [ಕಲ್ತ + ಬೆರಸು.]

ಕಲೆವೆಱು, ಕಳೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಲೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು ; ಜೆಲುವಾಗು : ಛಂದಸ್ಸು ಲಕ್ಷಣಮಲಂಕಾರ ಭಾವರಸಮೊಂದಿ ಕಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ವೆತ್ತ ಸತ್ಕವಿ ಜಮುಮ್ಮಳಿ ಯುಬ್ಬಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬.) ಕಳೆವೆಱು : ಕಳೆವೆತ್ತ ವಾರನಾಯರ ಕ್ಷ್ಮಳೆಯರ . . . ನೋಡಿ ನಗುತ್ (ಮೋಹಪ. ೬-೨೬) ; ಲಲಿತ ವದನಾಂಬುಜದ ಕಾಂತಿಗಳ ಕಳೆವೆತ್ತು . . . ಅಂದೋಲಿಕಾರೋಹಣಂಗೈದು ಪೊಜಮಟ್ಟರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೨೧). [ಕಲ್ತ + ಜೆಲು.]

ಕಲೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು ; ಶೇಖರಿಸು : ಅನೇಕ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೂ ಕಲೆಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ಸಹ್ಯ. ೫೩). [ಕಲೆ + ಹಾಕು (< ಹಾಯ್ಕು.)]

ಕಲೇವರ, ಕಳೇವರ(ನಾ). ಮೈ ; ದೇಹ ; ಶರೀರ : ಜೋತಿಯೋಂಕಾರ ಸಪ್ಪಾಹ್ಮ ರೂಪಂಗೆ ವಿದ್ಯಾಕಳೇವರೆಯಾದ ದೇವಿಗಂ ಶರಕಂಠಂ (೨೧ಕೃಷ್ಣ. ೨-೨-೬೩). **ಕಳೇವರೆ** : ತನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕಳೇವರಮಂ ತಜಿಸ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪ ವ) ; ಕಳೆದನಕನಾದಿ ತಪದಂ ಕಳೇವರಂ ಬಡಬಡಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೨) ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ನವಪಿಧ ಲಿಂಗಮುಂ ಕಳೇವರ ದೊಳಿಂದಿದಪಡಿಸಿ ತೊಟ್ಟಂ (ಲಿಚಂ. ೫೩-೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಕಲೆಯನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವವನು ; ಕಲಾರಾಧಕ : ಕಲೋಪಾಸಕನ ಜೀವನದರ್ಶನದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ನೆಲಸಿದೆ (ಸಹ್ಯಾ. ೫೭) ; ತನ್ನ ಮನ ಬಂದಂತೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ವರ್ಣಿಸಿ ಆನಂದಿಸುವುದು ಕಲೋಪಾಸಕನ ಕಾರ್ಯ (ಛಾಂದ. ೨೯೦). [ಸಂ. (ಕಲಾ + ಉಪಾಸಕ)]

ಕಲೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಕಲೆಯ ಉಪಾಸನೆ, —ಆರಾಧನೆ : ಜನರ ಮನಸ್ಸು ಕಲೋಪಾಸನೆಗೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಒಲಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಛಾಂದ. ೨೯೫). [ಸಂ. ಕಲೋಪಾಸನಾ (ಕಲಾ + ಉಪಾಸನಾ)]

ಕಲ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕದಡು ; ಅರೆದುಮಾಡಿದ ಸರಿ ; ಮಂದವಾದ ದ್ರವ : ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣ ಕಲ್ಕವಂತಾಗಿ (ಸಹಪಠಾ. ೪-೫೨)[ಶಿವಮಂತ್ರ ವೆಂದಂಬ ಕಲ್ಕವಸೆ ಸವಿಯು.೩-೧೪] ; ಸಲೆ ಕಲ್ಕಮಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕೆ ಪಿಂಡಂಗೆಯ್ದು (ಆರಾಹ. ೧೩-೯) ; ಒಂದು ಆಡಕೆಯಷ್ಟು ಉತ್ತರ ಜಿಯ ವೀರಿನ ಕಲ್ಕವ ಒಂದು ಪ್ರಸ್ಥ ಹಾಲನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು (ಲಿಮಹೂ. ೯ ಆಡಿ). ೨. ಪಾಪ : ನೆಲಂ ಮುಸ್ಸಲೆದುದ್ದತಾ ಸುರಿಕಾಯಂ ಬದ್ದರೋಷಾಸ್ಪಿತಂ ಕಲಿ ಕಲ್ಕ ಪ್ರಭವರ್ಗ್ಯ(ಗ)ಕಾಗೆ (ಪಾರ್ವ. ೪, ಬೇಲೂರು. ೧೧೯-೧೩ ; ಸು. ೧೧೮೫). ೩. ಕೊಳೆ ; ಮೈಲಿಗೆ. ೪. ಗಸಿ ; ಗಸ್ಟು ; ಮಡ್ಡಿ. ೫. ಕವಿಯ ಮೆಲ ; ಗುಗ್ಗೆ. ೬. ಸುಳ್ಳು ; ಸಟೆ. ೭. ಗರ್ವ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಂಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕದಡಾಗಿ ಕೂಡು ; ಅರೆದು ಬೆರಸಿದಂತೆ ಕೂಡು : ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಂ ಜೀವಾಶದಾರ್ಥಮಂ ಪಡೆದು ಕಲ್ಕಂಗೂಡುವಂತೆಯ್ದೆ ಕೂಡಿ ಗುಣಾತ್ಮಗರಮಾಗಿ ನಿಂದ ತನುವಂ (ಸಮಪ್ರ. ೬-೬೧). [ಕಲ್ಕ + ಕೂಡು.]

ಕಲ್ಕಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕದಡುಮಾಡು ; ಕದಡನ್ನು ತಯಾರಿಸು : ಲೇಸಿನಿಪ ಕಬರೀ ಪ್ರಸೂನವ ಸೂಸಿ ವಕ್ಷೋಜಿಪೆ ಶಿರೋಜವ ವಾಸನೆಯಿ ಕಸ್ತೂರಿಯಂ ಕಲ್ಕಂಗೈದು ಪಸಿಗೆ ಪೂಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೫೧). [ಕಲ್ಕ + ಗೈ (< ಕೆಯ್.)]

ಕಲ್ಕುಟ್ಟು, ಕಲುಕಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಲ್ಲಿನ ರಚನೆ : ಏಕಯ ಕೆಜಿಯ ಕಲ್ಕುಟ್ಟಂಗೆರಡು ಪಣದಂತೆ ಮೊದಲಾಗಿ ವಂಶಕ್ರಾಳಂಬಿಸಿ ಪಣವಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಾ. II, ೮-೧೩ ; 1072). **ಕಲುಕಟ್ಟು** : ೧. ಎರಡು ಬಳೆಯಡಕೆಯ ಸುಂಕಮಂ ಕಜಿಯ ಕಲುಕಟ್ಟಂಗೆ ಬಿಟ್ಟ (ಕಾ. II, ೮-೬೨ ; 1072). **ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟು** : ೨. (ರೇತಸ್ಸು) ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಬಳ್ಳಿವು ನಾತಿಂದ ಬಳ್ಳಸ್ಸಾನವನ್ನದಿ ಕಲ್ಲಾಗುತಿರ್ಪುದು. ಅದಕೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಎಂದೆಂ, ಅಶ್ಮರಿ ಎಂದೂ ಪೇಳುವರು (ಸಕತ್ಸ. ೬೭೦). [ಕಲ್ಲು + ಕಟ್ಟು.]

ಕಲ್ಕುಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಕುಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಣಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಆಹಾರದಾನಕ್ಕಂ ಚೆಱ್ಱೋರ್ಪಿದ್ದಾರಕ್ಕಂ ಕಲ್ಕುಣಿನಾಡ ಮೊಟ್ಟಿನವಿಲೆಯಮಂ (ಎಕ. II, ೧೪೩-೨೦೯ ; 1131) ; ಶ್ರೀಮತ್ತು ಕಲ್ಕುಣಿನಾಡ ಬೆಳ್ಕೂರ ಸ್ಥಳದಲು (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೯೦-೬೩ ; 1224). [ಕಲ್ಕುಣಿ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಕಲ್ಪ ಅಥವಾ ಲೇಪ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ ದ್ರವ್ಯ : ರಾಸ್ನಾದಿಕ್ವಿಲ – ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಒಂದು ಬಳ್ಳ ಎಳ್ಳೆಸಱ ಕೂಡಿ ಹಸಿಸಿ ಕಾಯುಸುವಾಗ ಹಾಕುವ ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ಶಕತ್ಸ. ೬೦). [ಕಲ್ಪ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಲ್ಪಣಿನಾಡು (ನಾ). = ಕಲ್ಕುಣಿನಾಡು (?) : ಜೀವಯ್ಯನೀಯ ಎಱಗಾರ ಸಕ್ಕಿತಿಕೆ ಆತನ ಮಗಂ ಬೀಡಂಗಂ ಕಲ್ಕುಣಿನಾಡ ನೆಟ್ಟಿವರ ಕಲ್ಲುಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೨-೯೯ ; 971).

[ಕಲ್ಕುಣಿ + ನಾಡು]

ಕಲ್ಕಾವಲ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಕಾವಲು : ಬಿಗಿದು ಕಲ್ಕಾವಲಂ ಪೋದರಾಕುಗಳು (ಕಾಉಪ. ೯೦-೧೬೫).

[ಕಲ್ಲ್ + ಕಾವಲ್.]

ಕಲ್ಕಿ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು : ವಿಷ್ಣೋಗಚ್ಛಿಂ ನಿಜಕಲ್ಕಿ ಮೂರ್ತಿಯಂ (ಜಗವಿ. ೧-೬೪) ; "ಕಲ್ಕಿ ! ಕಲ್ಕಿ !" ಎನ್ನುತ ಚೀರಿ ಕನಸೊಡೆದೆದ್ದೆ ! ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ನಿದ್ದೆ ? (ಪಾಂಚಜ. ೭೧-೧೯). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಕಿ 'ಕಲ್ಗಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಕಿಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಲಂಕಾರ ವಸ್ತು : ಅವರು ತೊಟ್ಟ ಪೇಟಾಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಕಿಸರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗೌರವಿಸಲಾಯಿತು (ಸಂಗಿಪ. ೨೦). [?]

ಕಲ್ಕುಟಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ : ಕಲ್ಕುಟನ ಹಕ್ಕಲ್ಲಿಯೊಂದು 'ಳುಟುರ್, ಕುಟುರ್ ' ಎಂದು ಕೂಗಿ ಹಾಂಹೋಯಿತು (ಆಗಸ್ಯ. ೪೫). [< ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ?]

ಕಲ್ಕುಟಿಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟಿಕ, ಕಲುಕುಟಿಗ, ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ, ಕಲ್ಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ, ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ, ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಕಲ್ಲುತೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸದವನು ; ಕಲ್ಲುಕೆಲಸದ ಶಿಲ್ಪಿ ; ಕಲ್ಕೊಡ್ಡ : "ಕಲ್ಲಂ ಕುಟ್ಟುವಂ, ಕಲ್ಲುಟಗಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಅಲ್ಲಿ ಬೆಗೆಯ್ದು ಕಲ್ಕುಟಗರ ಮನೆ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩-೪೦ ; 1054). **ಕಲುಕುಟಿಕ** : ಲಿಂಗ ಖನವೆಂಬಿನೆ ಕಲುಕುಟಿಕನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲಾದಾಯಿತ್ತು ಭಕ್ತ ಖನವೆಂಬಿತೆ ತನುಮನಸಂಧನದಲ್ಲಿ ವಂಚಕನಾಗಿ ಕೆಲಾದಾದ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥವಿಲ್ಲ (ಅಪಚಂ. ೧೧೬-೪೪೦).

ಕಲುಕುಟಿಗ: ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕಲುಕುಟಿಗಂ ಬಿಟ್ಟೋಜ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗ. ೨೩೬–೨೨; 974); ಕಲುಕುಟಿಗ ಬೀರೋಜಂಗ ಸುರೋಜಂಗ ರಾಯಗಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೫೩; 1075); ಪ್ರತಿಮೆಯ ಚೆಲುವದುನೊಪ್ಪಂಗೆಟ್ಟುದೆಂದು ಕಲುಕುಟಿಗನ ತಂದದ ಸಾಣೆಯಿಕ್ಕಬೇಕೆನೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨–೬೫); ಕುಟಿಲ ಕದನದೊಳೊದಗಿದದು ಕಲುಕುಟಿಗ ಶರಶತಕೋಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೪೦); ಪೂಜಾರಿಗೆ ೧ ಭಾಗಿ ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಕಲುಕುಟಿಗರಿಗೆ ಭಾಗಿ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೧–೪; ಸು. 1500). **ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: ಆ ದೇವಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಕಲುಕುಟ್ಟಿಗ ಮಡಿಯೋಜ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೩೭–೬; 1216 ?). **ಕಲ್ಕುಟಿಕ**: ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಮಲ್ಲೋಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧–೨೮; 1068); ರತಿವರನೆಂಬೊರ್ವ ಕಲ್ಕುಟಿಕ ಭರದಿ ಪೊಡೆವ ಕಟ್ಟುಗುಂಡೆಂ ದೆನಲಾ ತರುಣಿಗೊಪ್ಪಿದುವು ನಿತಂಬ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೫೧). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ**: ಆಯುಧಂಗಳಂ ಧರಿಸಿದ ವಡ್ಡರು ಯಂತ್ರಕಾರರು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫–೧೫). **ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$**: ಬನ್ನಿಕೆಜೆಯಲು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಕಾಳೋಜ ದೇವದಾಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೭–೫೫; 1113); ಪುತ್ತೂರ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗರ ತಲಾಸು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ನಾವು ಹುಕುಂ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯). **ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ**: ಪೊರಮಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕುಟುಕರ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರಸಿದನು (ನವಮೋ. ೨೧–೧೩). **ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ**: "ಅಶ್ಮಕಾರಂ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೧); ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗರ . . . ಕಾರ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಡ ಒಂದಾಳು ಎತ್ತರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು (ಕೊನೆಭೇ. ೨೯). [ಕಲ್$_3$ + –ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟಿಗಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲುಟಿಗಗೆಜೆಯಲ್ಲಿ ಪರಲು ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಇ. VIII, ೧೭೯–೧೧; 1082). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಕೆಜೆ]

ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸ; ಕಲ್ಕುಟಿಗನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲ್ಪಿಯ ಕೆಲಸ: ಮೂರ್ಕ್ಕಲ್ಕುಟಿಗವೆಸದೊಳಂ (ಎಇ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗ. ೨೭೩–೪೬; 984). [ಕಲ್ಕುಟಿಗ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ಕುಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕುಟೆಯ[ಂ] ಸರ್ವ್ವಾಭ್ಯಂತರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. VIII, ೩೬೯–೯; 1075). [?]

ಕಲ್ಕುಡ, ಕಲ್ಕುಡಕ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಬಂಡೆಕಲ್ಲು. ಅದು ಕಲ್ಕುಡ ಎಂಬ ದೈವದ್ದಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೪). **ಕಲ್ಕುಡಕ**: ಕಲ್ಕುಡಕನಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೩೦). [← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಟ್ಟಿ, ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಕುಡಕ 'ಕಲ್ಕುಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಡ್ಡೆ: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ತೊಲ್ಮೊಜಡಿ ಎ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆ ಎ ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿ ಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮; 550); ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಯೆ ಅನ್ತೆವೋಗಿ ಮುಕ್ಕಲ್ಲೆ ಪೋಗಿ ಆಡದಳಿಕಜೆಯ ಪಡುವಣ ಖಡೆಗೋಡೆ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೦–೬೯; 900). [ಕಲ್$_3$ + ಕುಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಲ್ಕೆ, ಕಲಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಯುವಿಕೆ; ಶಿಕ್ಷಣ; ವಿದ್ಯೆ: ದ್ರೋಣನ, ರಾಮನ ಕಲ್ಕೆಯೊಳಾದನ್ ಒಳಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಕಣ್ ಕುರುಡಾದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬–೫೧೩); ಎಮಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸತು ಕಲ್ಕೆಗಳ ಕೇಳಿಗಳ ಕಲಿಸಬೇಕು (ನಡೆದಾ. I, ೪೫೫). **ಕಲಿಕೆ$_1$**: ೧. ತನ್ನಾಚಾರದ ಕಲಿಕೆಯನೆಲೆಯೆ ಧರಾಧೀಸ್ವರಂ ಬೊಪ್ಪದೇವಂ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೩೮; 1201); ಈ ಕಲಿಕೆ . . . ಹಿಂದೂಗಳ ಮತಾಚಾರಗಳು ಎಂಬ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೪೧೫); "ನಿಮ್ಮ ಕಲಿಕೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಪ್ಪ. ನಮ್ಮದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದು. ಪುಸ್ತಕದ ಬದನೇಕಾಯಿ" (ಕುಸುಸಂ. ೪೭). ೨. ಕೌಶಲ; ಪ್ರೌಢಿಮೆ: ಪಾಂಡವ ಕೌರವ ಬಲದ [ಕಲಿಕೆ] [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೇ, ಕೈಂಕೆ]ಯ ಪ್ರಧಾನ ನಾಯಕರ್ಕಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೩೭ ವ). ೩. (ಆಲಂ) ಸಹಜವಲ್ಲದ್ದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದು; ಕೃತಕವಾದದ್ದು: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಆಱಿಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೯); ಭಿನ್ನಕೊಡದಲ್ಲಿ ಅಮೃತವ ತುಂಬಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಲಾಪುದು ಖ್ಯಾತಿಯ ಭಕ್ತಿ ಕಲಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ ಅದಜಂತೆ ಕಂಡಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೩–೧೦೭). [ಕಲ್$_1$ + –ಕೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಕೆಜೆಯಗೆಣ್ಣಯ್ಯನ ಮಗಳ್ ಆಯ್ಚಕಬ್ಬೆ (ಎಇ. XVII, ೮–೨೩; 1004); ಪೊಗಟ್ಟರ್ ಸ್ವಾಯಂಭು ಗಡಂ ಕಡಂ ಸ್ವಾಯಂಭು ಮಳಲ್ ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ಕಲ್ಕೆಜೆಯಲ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೪೬; 1076 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಕೆಜೆ]

ಕಲ್ಕೆಱೆತಿಭಟಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು (?): ಸಿಗ್ಗಾಮೆಯ ಕಳ್ಳವಳ್ಳದೆಜೆಎ ಶ್ರೀ ಕ[ಲ್ಕೆ]ಜೆತಿಭಟಾರೆಗೆ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಕಇ. I, ೧೪–೮; ಸು. 866). [ಕಲ್ಕೆಜೆತಿ ? + ಭಟಾರೆ]

ಕಲ್ಗಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೯೬). [ಕಲ್$_3$ + ಗಂಟೆ$_1$]

ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ, ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ: ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕಲ್ಗಟ್ಟೆ ಸೋಪಾನ ತಣ್ಗೊಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಾನಾರತ್ನ ಶೋಭಿತದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಿನಾಂಕನಿರ್ದನೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೫–೩೨). **ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ**: ಊರ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಕಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಲ್ಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ: ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪರ್ಟಗಳೆನ್ನುವರು. ಇವು ಕಿಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೮). [ಕಲ್$_3$ + ಗಡಿಗೆ]

ಕಲ್ಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಗರಿಕೆ, ಡಾಲ್‌ಮರೆ, ಗವುಡ, ಮದಗಿರಿಬೇವು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೦). [ಕಲ್$_3$ + ಗರಿಕೆ ?]

ಕಲ್ಗಲೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಲೆ; ಗಾಯ ಮಾದು ಉಂಟಾದ ಹಕ್ಕಳೆ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಚ್ಚೆ: ರಾಹುವಗಿಯೆ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಹುಣ್ಣ ಕಲ್ಗಲೆಯೆನೆ ಬಂಧುರಮಾದ್ದುದಾ ಶಶಿಯಂಕ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೯೧). [ಕಲ್$_3$ + ಕಲೆ$_2$]

ಕಲ್ಗಾಣ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ (ಕಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಗಾಣ$_1$]

ಕಲ್ಗಿ, ಕಲ್ಕಿ$_2$ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ℙ ಪುರುಷನಿಗಿಂತ ಸ್ತ್ರೀ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರುವ ಪಕ್ಷ: ಈ ಜಾತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ 'ತುರಾ', 'ಕಲ್ಗಿ' (ಕಲ್ಕಿ) ಎಂಬವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಕರ್ಣಾಸಂ. ೨೩); ಕಲ್ಗಿ, ತುರಾಯಿ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಮೇಳಗಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವದಪರೂಪ (ದಾಸಹು. ೫೨). **ಕಲ್ಕಿ$_2$**: ಈ ಲಾವಣಿಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ 'ತುರಾ' ಮತ್ತು 'ಕಲ್ಕಿ'ಗಳೆಂಬ ಲಾವಣಿಗಾರರ ಸಂವಾದಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೧); 'ಕಲ್ಕಿ' 'ತುರಾ'ನ ನುಂಗ್ಬುಡ್ತು (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). 'ತುರಾ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಗುಂಡಿಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಗುಣ್ಡಿಪುರ ದೂರಟುವಿನೊಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೧–೭; 896). [ಕಲ್ಗುಂಡಿ$_0$ + ಪುರ]

ಕಲ್ಗುಂಡು, ಕಲುಗುಂಡು, ಕಲ್ಲುಗುಂಡು (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಬಂಡೆಗಲ್ಲು: ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ಕೆರೆದು ಮೊಱೆದು ಕಲ್ಗುಂಡುಗಳ ನೇಳಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೪–೧೧). **ಕಲುಗುಂಡು**: ಸಾಲಿಗರ್ ಕಲುಗುಂಡಂ ತಲೆಗೇಱಿಪರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೧); ಅಧಱೊತ್ತಿನಲಿ ಕಲುಗುಂಡುಗಳಗಳ್ಸುತ್ತುವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳನುಂ ಸುತ್ತಿವರೆ] ಹಾಕಿಸಿದನವ ಗಡವಾಗೆ ದಾರಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೧೬–೧೦); ಒದಱಿ ಕಲುಗುಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಗೆಯ್ದು, ಕೈಗೈದು]ಗಳ ಕಪಿಬಲ ಕೆದಱಿ ಹೊಕ್ಕುದು (ತೊರರಾ. ೬–೧೯–೨೫); ಅಂಗದ ಹಿರಿಯ ಕಲುಗುಂಡುಗಳ ಭರದಿಂ ಸುರಿದು ಕೊಂದನು ದನುಜರಟ್ಟೆಗಳಾಡೆ ರಣದೊಳಗೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೫–೧೬). **ಕಲ್ಲುಗುಂಡು**: ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತುವಾಗ ಕಲ್ಲುಗುಂಡು ಎಡವಿ ಬಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಗುಂಡ್$_2$]

ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗುಂಡುಗಳ ಮಳೆ; ಶಿಲಾವೃಷ್ಟಿ: ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟಣಪರಂ ಮುಚ್ಚಿದರ್ ಕಲ್ಗುಂಡುವಳೆಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೨–೩೩). [ಕಲ್ಗುಂಡು + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕಲ್ಗುತ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕಲ್ಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೬೦೮). [ಕಲ್$_3$ + ಗೊರವಿ]

ಕಲ್ಗೋಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕಪಾಳೇಶ್ವರಂ ಕಲ್ಗೊಟ್ಲ [ಕಲ್ಗೋಟು] ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೨೧–೫೧; 1037). [?]

ಕಲ್ಗೋಟೆ (ನಾ). = ಕಲ್ಗರಿಕೆ: ಮೊಗಲಿಂಗ ಮರ, ಕಲ್ಗೋಟೆ, ಕಲ್‌ಗಂಟೆ, ಗಂಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೩೯೬). [ಕಲ್$_3$ + ಗೋಟೆ ?]

ಕಲ್ಚಾವಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಾವಡಿ. [ಕಲ್$_3$ + ಚಾವಡಿ]

ಕಲ್ಜೊಡರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪಲಸಂ ಬಾಱೆ ಕಱುಂಕೆ ಕಲ್ಜೊಡರಿ ಬಿಲ್ಬಲ್ಲತ್ತಿ ಮುಳ್ಮುತ್ತವಂ ಕೊಲೆ . . . ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩). [ಕಲ್$_3$ + ಸೊಡರಿ]

ಕಲ್ತನ (ನಾ). ಕಲ್ಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿನತೆ: ಕಲ್ಲಾದಹಲ್ಯೆಯಂ ನುಡಿಸಿದಾ ರಾಮನಡಿ ಸೋಂಕಿಗುಂ ಕಿಡದೆನ್ನ ಕಲ್‌ತನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦–೨೯೫). [ಕಲ್$_3$ + –ತನ]

ಕಲ್ತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೇಗ: ಮುಚ್ಚಿಲು, ಕಲ್ತೇಗ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೮೮). [ಕಲ್$_3$ + ತೇಗ]

ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿ, ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿ: ಸಿರಿವೆತ್ತ ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನೀನೀಂದು ಕರುಣದಿಂ ಪೊರೆವೆ ಶರಣದಯಾಸಿಂಧು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨೪). **ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ**: ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ತೊಟ್ಟಿ$_3$]

ಕಲ್ದಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಗ್ನಿಷ್ಟಗೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆನ್ದು ಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ದಲೆಯ ಕೆಯಿ ಕಮ್ಮ ೩೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೭೪–೧೧; 1010). [?]

ಕಲ್ದೋಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೋಣಿ, —ತೊಟ್ಟಿ: ದನಕರುಗಳ ನೀರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ದೋಣಿ ಬಾನಿಗಳೂ . . . ಇರುವುವು (ಮಂತ್ರಶ. ೪೦–೯). [ಕಲ್$_3$ + ದೋಣಿ]

ಕಲ್ನಂದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್‌ನಂದಿ, ಜಗಳಗಂಟಿ, ಬಿಲ್ಕುನಿಕ (ಮೈಔಗಿ. ೩೧–೬೦೨). ೨. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡೆದ ನಂದಿ, —ಬಸವ: ಕಲ್ನಂದಿಯನ್ನು ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಿಸಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್$_3$ + ನಂದಿ]

ಕಲ್ನಟ್ಟು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಡು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಡುಗೊಡು 'ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು: ಕಲ್ನಾಟ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೨೬–೧೦; 900). [ಕಲ್$_3$ + ನಾಟ್ಟು$_1$ (< ನಾಂಟ್ಟು$_1$)]

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$, ಕಲ್ನಟ್ಟು, ಕಲ್ನಡು, ಕಲ್ನಾಟ್ಟು, ಕಲ್ನಾಡು (ನಾ). ಕಾದಾಡಿ ಮಡಿದ ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಬಳುವಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ, —ಶಾಸನ: ಪಲರನಿಱಿದು ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಡ್ಗಿವಗಿಯಾನ್ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟುದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೮–೮; ಸು. 890); ಕೊಂಗನಾಡೆಟ್ಟುತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದ ನಟ್ಕಱಿದು ಕಲ್ನಾಟನ್ನು ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧–೧೦; 900). **ಕಲ್ನಟ್ಟು**: ಮೀನಱ್ಗೆಱೆಯ ಕಲ್ನಟ್ಟು ಮಱ್ಗಳ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭–೧; 950). **ಕಲ್ನಡು**: ನಿಡುವುಟೆಯನೆ ಕಲ್ನಡಾಗೆ ಯೆತ್ತು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೫, ೨೦–೯; 900); ಪೊಸಕೆಱೆಯುಳ್ಕಲ್ನಡು ಕಣ್ಡುಗ ಕಟನಿ ಕೊಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಲ್ನಾಟ್ಟು**: ಈ ಕಲ್ನಾಟ್ಟನಱಿದೊಟ್ಟ ಕೊಣ್ಡಾಳ್ದಱ್ಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೩–೮; 896 ?). **ಕಲ್ನಾಡು**: ಎಱೆಯಱ್ಗಱ್ಗೆ ಕಲ್ನಾಡು (ಎಕ. I, ೩–೧೨; 890); ಬೆಂಪೂರ್ಪನ್ನೆರಡುಮಂ ಶಾಸನಬದ್ಧಂ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೬; ಸು. 890); ವೀದಿಯ ಕಲ್ನಾಡು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೧–೮; 921). [< ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_1$]

ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು, ಕಲ್ನಡುಗೊಡು, ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ವೀರನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಲ್ಲುನೆಟ್ಟು ಅವನ ಬಳಗಕ್ಕೆ ದತ್ತಿಬಿಡು, —ಶಾಸನ ಹಾಕಿಸು: ವೀರವನಭ್ಯಂತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೧೦–೧೨; 948); ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಕಲ್ನಾಟುಗೊಟ್ಟ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೫–೯; 977). **ಕಲ್ನಡುಗೊಡು**: ಬೀರನೊಟಮ್ಟ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿಟ್ಕನಾಡ ಪಿರಿಯ ಬಿದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ ಗಂಗನ ಮಕ್ಕಳ ಮಕ್ಕಳ್ವರೆಗಂ ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪–೨೩; ಸು. 920). **ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು**: ಕಿಱುವುಸು ಊರುಮಂ ಕಲ್ನಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೨೫; ಸು. 910). [ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$ + ಕೊಡು]

ಕಲ್ನಾಟ್ಟು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡು 'ಕಲ್ನಾಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕಲ್ನಾಡುಗೊಡು 'ಕಲ್ನಾಟುಗೊಡು' ನೋ.

ಕಲ್ನಾರು, ಕಲ್ಲನಾರು, ಕಲ್ಲುನಾರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ (ಉಕ). ೨. ಆ ಸಸ್ಯದ ಎಳೆ, —ನಾರು. ೩. ಒಂದು ಖನಿಜ; ಔಷಧ ಸಾಮಗ್ರಿ; ನಾರುನಾರಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು. **ಕಲ್ಲನಾರು**: ೨. ಮಿಂದು ಕಲ್ಲನಾರ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫–೨೦). **ಕಲ್ಲುನಾರು**: ೩. ಜೀರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುನಾರು, ಕರೀಜೀರಿಗೆ . . . ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೬). [ಕಲ್$_3$ + ನಾರ್ರು$_3$ (< ನಾರ್)]

ಕಲ್ನಿಲೆ 'ಕಲ್ನೆಲೆ' ನೋ.

ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ 'ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್' ನೋ.

ಕಲ್ನಿಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ಅಕ್ಕರಂ ಬರೆದು ಕಲ್ನಿಱಿಸುತ್ತೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೪೫; 1122). [ಕಲ್$_3$ + ನಿಱಿಸು]

ಕಲ್ನೆಲೆ, ಕಲ್ನಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು; ಹಾಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು ಶಾಂತಮನುತಾಪಮನಾಜಿಸಿ ತಂ[ದುದಂ]ದು ಬರ್ದೊಂ ಪರೆದಿರ್ದ ವೋಲ್ ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ನೆಲೆ ಬಲ್ನೆಲೆಯಂ ನಿದಾಘದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೧೦೮); ಕಲ್ನೆಲೆಯದೇವರ್ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೇಳಾಚಾರ್ಯ್ಯದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ ನಿಸಿಧಿಗೆಯಂ ನಿಱಿಸಿದರ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೮೪-೧೮; 910); ಕಲ್ನೆಲೆಯಿದ್ದುಱೆ ಮಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾಸುರ ಬೆಳ್ಳವಾಸದೊಳಮಿರ್ದು (ಬಾಧಪು. ೫-೮೫); ಕಲ್ನೆಲೆ ಮರ ಮೊದಲ್ ಬೆಳ್ಳವಾಸಂ ಎಂಬಿವನಱಿವೆಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬೨-೨೯ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆ**: ತನ್ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ನಿಲೆಯಲ್ಲಿದು ಬೆಳ್ಳವಾಸಮೆಂಬುದನೆಸಗಿತ್ತು ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆ ನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ೪-೧೮). [ಕಲ್ಲ್ಯ + ನೆಲೆ]

ಕಲ್ನೆಲೆದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ರವಿಕೀರ್ತ್ತಿ ಮುನೀನ್ದ್ರನೆನ್ದು ಪಟ್ಟಳಿಗೆಯೆ ಪೇಟದೆ ನೇಲ್ವ ಕಲ್ನೆಲೆದೇವರ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಿಗೆ. ೧೮-೨೪; ಸು. 1040). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ದೇವ]

ಕಲ್ನೆಲೆನಿಲ್, ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಪೊಱಲ ಪಡುವಣ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಗೇಕಸ್ಥಿರ ಯೋಗಂಗೊಂಡು ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೦-೧೪); ಕಲ್ನೆಲೆ ನಿಂದು ಯೋಗದ ನಿಯೋಗದಿನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೮); ನುಸುಱ್ದು ಪೋಗದೆ ಬೇಸಗೆಯ ನಾಲ್ಕುತಿಂಗಳುಂ ಕಲ್ನೆಲೆನಿಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨೧೨); ಪೊಱಪೊಱಲೊಳ್ ಕಲ್ನೆಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಮೆಲೆ] ನಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೨೧ ವ). **ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್**: ಯೋಗಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ದಿವಸಕ್ಕಂ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಲ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೬); ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ನಿಲೆನಿಂದ ಗೌರವಂ (ಅನಂಪು. ೪-೧೮). [ಕಲ್ನೆಲೆ + ನಿಲ್]

ಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ; ವಿಧಿ: ಶಾಂತರಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಭಾಗಸ್ಥರಾಗಿ ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಸಂಪದವನ್ನು ನಾವು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಉತ್ತಮ ಕಲ್ಪ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೪೨); ಕಲ್ಪೋಕ್ತವಾಗಿ ವ್ರತವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಲ್ಪವೇ ಆಶ್ವಲಾಯನೀಯ, ಬೋಧಾಯನೀಯ ಆಪಸ್ತಂಬೀಯಾದಿ ಸೂತ್ರರೂಪದಿಂ ಯಜ್ಞಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪). ೩. ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮರೀಚಿಮಹರ್ಷಿ ಪ್ರೋಕ್ತವಾದ ಜಯ . . . ವಿಮಲ, ಕಲ್ಪಗಳೆಂಬ ಎಂಟು ಆಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ೪. ಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ದಿವಸ ಅಥವಾ ಸಹಸ್ರಯುಗಗಳ ಕಾಲಾವಧಿ: ಒಂದಿರುಳನು ಕಲ್ಪ ಕಾಲದಂತೆಣಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೭-೨೭); ಮೂರ್ಖಮನುಷ್ಯರು . . . ಕಲ್ಪ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಅವರು ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧). ೫. ಪರ್ಯಾಯ. ೬. ಪ್ರಳಯ. ೭. ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಣಾಲಿ. 'ಕಾಯಕಲ್ಪ' ಪರಾ. ೮. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೯. [ಜೈನ] ಸೌಧರ್ಮ, ಈಶಾನ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಸ್ವರ್ಗ: ಆ ಪದಿನಾಱು ಕಲ್ಪಂಗಳ ಮೇಲೆ ನವಗ್ರೈವೇಯಕಂಗಳಿರ್ದುವು (ಅಜಿಪು. ೧೧-೨೯ ವ); ಕಡೆಯೊಳಯ್ದನೆಯ ಕಲ್ಪದುಪಪಾತತಲ್ಪದೊಳ್ ದೇವನಾದೈ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೫೭ ವ). ೧೦. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿ ಕೂಡಿದ ಕಾಲಾವಧಿ: ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿಯು ಮವಸರ್ಪಿಣಿಯುಂ . . . ಅವೆರಡುಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಪಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೫ ವ). ೧೧. [ವೀಶೈ] ವಿಭೂತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಮಸ್ತ ಭಸಿತಂಗಳಾದೊಡೆ ಕಲ್ಪ, ಅನುಕಲ್ಪ, ಉಪಕಲ್ಪ, ಅಕಲ್ಪವೆಂದು (ವಿವೇಕ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. 'ಕಲ್ಪಕತೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ: ಹಂಫ್ರೀ ಡೇವಿಯೆಂಬ ಕಲ್ಪಕನು ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಕಂದೀಲು ಮಾಡಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೦). ೩. ವ್ರತ; ನಿಯಮ. ೪. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಪಿತ; ನಾಯಿಂದ; ಕೆಲಸಿಗ (ಉಕ). ೫. ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಪಾಳುಃ, ಕಲ್ಪಕಃ, ಕಲ್ಪಮಾನಃ-ಈ ೩ ಕರುಣಾಳು"(ಕಾಶಕೃ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಕತೆ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ; ಕಲ್ಪನಾಚಾತುರ್ಯ: ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ಸರಳತೆಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಕತೆಯನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ನಾಟಕ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೪); ಈ ಕಲ್ಪಕತೆಯ ಓಜಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯ ತೇಜಸ್ಸು ತುಂಬಿದೆ (ನವ್ಯಕಾ. ೨೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪಕತಾ]

ಕಲ್ಪಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಲ್ಪಾವಧಿಯ ಕಾಲ. ೨. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲ: ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧಕಲ್ಲೋಲಕಲ್ಪಿತಕೋಲಾಹಲ ಕಲ್ಪಕಾಲ ರಭಸ ಸ್ಪರ್ಧಿಯಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೫ ಶೂದ್ರಕ). ೩. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣಿ ಹಾಗೂ ಅವಸರ್ಪಿಣಿಕಾಲ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಕಾಲಾವಧಿ. [ಕಲ್ಪ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಲ್ಪಕುಜ, ಕಳ್ಪಕುಜ (ನಾ). ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಪಕುಜಮಿತ್ತ ಮಹಾಸುಮನಃಪುಂಜದೆ ಹರಿಗರ್ಘ್ಯಮನಿತ್ತರ್ ಜಯಜಯಾನ್ವಿತರ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧-೫೨); ಇಷ್ಟಶಿಷ್ಟ ಕಲ್ಪಕುಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೪). **ಕಳ್ಪಕುಜ**: ದಿಬ್ಯರತ್ನಂಗಳುರ್ಬ್ಬರದಿಂದಿರ್ಕ್ಕುವುದಗ್ರ ಕಳ್ಪ[ಕು]ಜವಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಕಇ. IV, ೧-೧೦; 1204). 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಪ + ಕುಜ]

ಕಲ್ಪಕುಜಾತ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಿನ್ನೊಳ್ತಾಂ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಜಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪). [ಕಲ್ಪ + ಕುಜಾತ]

ಕಲ್ಪಜ (ನಾ). ೧. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು: ಕಲ್ಪಜಾಲೇಪದಿಂ ಕಲ್ಪಜದಾಮಸ್ತೋಮದಿಂ ಕಲ್ಪಜಮಣಿಮಯಭೂಷಾಕದಂಬಂಗಳಿಂ ಕಲ್ಪಜವಸ್ತ್ರಾನೀಕದಿಂದರ್ಚಿಸಿದನೊಸೆದು ಸೌಧರ್ಮಕಲ್ಪಾಮರೇಂದ್ರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೨೨). ೨. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ದೇವತೆ: ಅಜಿತೇಂದ್ರನನಿತರರ್ ಕಲ್ಪಜೇಂದ್ರರಿಕ್ಕೆಲದೊಳೆಸೆದು ವೇಷ್ಟಿಸಿಬರೆ (ಅಜಿಪು. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಜಪತಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ; ದೇವಪತಿ: ನಿಜ ಕುಸುಮಸ್ರಜಂ ಕೊರಗಿದತ್ತು ಮೊಗಂ ಕೊರಗಿತ್ತೆ . . . ಮನಂ ನಡುಗಿತ್ತೆ ಪೇಟೆ ಕಲ್ಪಜಪತಿಗೆಂದು ತಮ್ಮೊಳುಲಿದರ್ ಸುರರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೫೭). [ಕಲ್ಪಜ + ಪತಿ$_2$]

ಕಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತರ; ಶಿಲೆಯ ಪದರು: ಅರುಣಾದ್ರಿಗಿರದೆ ಮಳೆಗರೆಯೆ ಕೆನ್ನೀರು ಕಲ್ಪಡೆಗಳಿಂ ಪರಿದು ವಾಹಿನಿಯಾದ ತೀರಿನಿಂದಾ ರಕ್ಕಸನ ಮೈಯ ಘಾಯಂಗಳಿಂದೊಗೆದು ರುಧಿರ ಪರಿದು (ನವಮೋ. ೧೨-೭೯). 'ಕಲ್ಪರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಯ್ಯ + ಪಡೆ$_3$]

ಕಲ್ಪಣ (ನಾ). ದೈವಕಲ್ಪನೆ; ಸಂಕಲ್ಪ (?): ಮಿತ್ರಬಂಧುಗಳೆಂಬ ಹಂಬಲವು ಬೇಡ ದತ್ತದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಕಲ್ಪಣವದು ತಪ್ಪದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೯-೩); ಹರದೂ ಸಂಶಯ ಕಲ್ಪಣ ಹುರಿದೂ ತನು ನಾನೆಂಬರಿವ ಮರದೂ ಚಿದ್ಬಿಂದು ಮುತ್ತು ಸುರಿದೂ (ಚಿದಾವ. ೯೧-೧೪). [< ಕಲ್ಪನ ?]

ಕಲ್ಪಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡುವವಳು; ಇಲ್ಲದ್ದು ಸಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೇಳುವವಳು (?): ಬಂದಾ ದೂತಿಗೆ ಬಾಯಿ ಮೇಲೆ ಬಡಿವನೆಂದಾಡ್ಡಳಾ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಅಂದಾ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಿಹದೂ ಚಂದಾಯಿತೇ ಕಲ್ಪಣೀ ಬಂದೇ ನಾ ಸ್ಮರಬಾಣ ತಾಕಲು ಬಲೂ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೮೭–೪). [?]

ಕಲ್ಪಣಿ$_1$ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಣಿ: ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಬ್ಬಿ ತೆಗೆಯುವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೋಡುಹಳ್ಳ; ಬಂಡೆನೆಲೆ; ಕಲ್ಲುಗುಣಿ; ಕಲ್ ಪಣಿ (Quarry. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್$_3$ + ಪಣಿ$_4$]

ಕಲ್ಪಣಿ$_2$ (ನಾ). ಕಲ್ಪನೆ; ಊಹೆ: ತಿಳಿಯದನುಪಮವಚನ ಕಲ್ಪಣಿಗಳನು ತತ್ತಸ್ಥಾನದಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕದಂಬದಿ ಕೇಳುವರ ಕರ್ನಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ಸಾರವನುಗರೆವಂ ತಿಳುಹನೆನ್ನೊಳು ಕಲ್ಪಣೆಯಾ ಗೈದೊಳಗೆನಿಲು ನಾ ರಚಿಪೆ ಕಾವ್ಯವ ಸಾರಭರಿತದಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩–೯). [< ಕಲ್ಪನೆ]

ಕಲ್ಪತರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಪಣ್ತ ಕಲ್ಪತರುವೆಂದಡದೇವಣ್ಣಿಪುದೋ ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೩೬; 1076 ?); ದತ್ತೂರ ಬಿತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪತರು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕಲ್ಪತರುವಿನಗ್ರದಲ್ಲಿ ಯಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೪೮–೭೩); ವಸಂತರಾಜನ ಕಯ್ಯೊಳು ಕಲ್ಪತರುವಿನ ಸಸಿಯಂ ಕೈಲೆಡೆಗೊಡುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೮೩). [ಕಲ್ಪ + ತರು$_2$]

ಕಲ್ಪತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಕಲ್ಪದ್ರು (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪದ್ರುವಿಂ ಸತ್ತ್ವಗೌರವಯುಕ್ತಂ (ಜಗವಿ. ೨–೮೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪದ್ರುಮ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಗೌರೀಲತಾಶ್ಲಿಷ್ಟಶಂಕರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮ ನೀಗಭೀಷ್ಟಫಲಮಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨); ಬಿದ್ದನ್ ವಾಲಿ, ಬಿದ್ದುದೆನೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಂವೆರಸಿ ಸಗ್ಗದೈರಾವತಂ ನೆಲಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೧–೨೮೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನ (ನಾ). = ಕಲ್ಪನೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜ (ನಾ). ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವವನು: ಭಾವ ಸತ್ಯವನರಿಯದಿರ್ಪ ಕಲ್ಪನಾಕುಬ್ಜರಿಗಿದಲ್ಪಮಲ್ತುದ್ಯಮಂ, ಕೇಳ್, ಸೇತುಬಂಧನ ಬೃಹದ್ದರ್ಶನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦–೧೭೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ೨. ಯೋಜನೆ. ೩. ಕೃತಿ; ರಚನೆ, ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ. ೪. ಅಲಂಕಾರ. ೫. ಭಾವನೆ; ಊಹೆ; ಮಾನಸಿಕ ಚಿತ್ರ: ನಾನು ಸಹಿಸಿದ ಹಿಂಸೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ನಿಮಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೀವು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕಮನೆ. ೧೧); ಕಲ್ಪನೆಯೊಳು ನಿನಗೇತರ ಬಡತನ ಸಂಕಲ್ಪ ಭವ್ಯವಾಗಿರಲಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೨–೪೮). [ಸಂ. ಕಲ್ಪನಾ]

ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿಕಷ್ಟ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕವಿಯ ಆಶಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು: ಶ್ರುತದುಷ್ಟಮರ್ಥದುಷ್ಟಂ ಶ್ರುತಿಕಷ್ಟಂ ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿಕಷ್ಟಮುಮಂದೀ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕುಮಿಲ್ಲಿ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೧). [ಸಂ. (ಕಲ್ಪನಾ + ಉಕ್ತಿ + ಕಷ್ಟ)]

ಕಲ್ಪಪಾದಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಉದ್ಯಾನಕ್ರೀಡೆಯೊಳಾದ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ತನ್ಮನಿಪಾದಕಲ್ಪಪಾದಪಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ ಕಳೆಯಲ್ಪರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೬ ವ); ಸಕಳಜನಮಂ ನಿಜಪ್ರಸಾದ ಕಲ್ಪಪಾದಪದಿಂ ತಣಿಪಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೧೨೮). [ಕಲ್ಪ + ಪಾದಪ]

ಕಲ್ಪಭೂರುಹ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನೀವೆ ಶರಣಂ ಶರಣಾಗತ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಾ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೭); ನುಡಿದರಾ ಮುನಿವರರು ಕಡಿದರು ಕೌರವಾನ್ವಯ ಕಲ್ಪಭೂರುಹವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೪). [ಕಲ್ಪ + ಭೂರುಹ]

ಕಲ್ಪಮಹೀಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಲ್ಪಮಹೀಜದ ಪಕ್ಕದಿರ್ಕೆಲಂ ಬಿಡಿದು ಮಡಲ್ತು ತೋಜುವ ಲತಾವಳಿಗಳ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು (ಆದಿಪು. ೨–೪). [ಕಲ್ಪ + ಮಹೀಜ]

ಕಲ್ಪಮೇಘ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಮೋಡ: ಬೆಂದುದು ಸುರೌಘದ ಗೆಲವು ಕರೆಯಾ ಕಲ್ಪಮೇಘವನುರಿಯ ಮಾಣಿಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೩). [ಕಲ್ಪ + ಮೇಘ]

ಕಲ್ಪರಟೆ, ಕಲಪರಟೆ, ಕಲಪರಟೆ, ಕಲುಪರಟೆ, ಕಲ್ಪರ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ. **ಕಲಪರಟೆ**: ಹೆಳಲು ಹಾವಾದರೆ ಗೆಳೆಯ ರಿಪುವಾದರೆ ಕಲಸಿಟ್ಟ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕಲಪರಟೆ ನುಂಗಿದರೆ (ಪುರಂದ. ೩–೨೧೩–೨); ಕಲಕಡಿಗೆ, ಕಲಪರಟೆ, ಮುಚ್ಚಳ . . . ಮುಂತಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೩೦); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಕಲಪರಟೆಯಿಂದ ನಾಯಿಗೆ ಇಕ್ಕಿದರು. ಕಲಪರಟೆ ಒಡೆಯಿತು (ವೀನಾದ. ೨೫). **ಕಲಪರಟೆ**: ಸಣ್ಣ ಕಲಪರಟೆಯಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟು ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಪುಡಿ ಚೆಲ್ಲಿ (ದೀಪಹ. II, ೯೮). **ಕಲುಪರಟೆ**: ಕಲುಪರಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಪರ್ಟೆ**: ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಗಡಿಗೆ ಕಲ್ಪರ್ಟೆಗಳೆನ್ನುವರು; ಇವು ಕಿಲುಬುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೫೮). [ಕಲ್$_3$ + ಪರಟೆ]

ಕಲ್ಪರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ; ಶಿಲಾಸ್ತರ (ಕಿ). 'ಕಲ್ಪಡೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಪರೆ$_4$ (< ಪೊರೆ$_6$)]

ಕಲ್ಪರ್ಟೆ 'ಕಲ್ಪರಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಪಲತೆ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ: ಕಾಂತಿಗಳ ನಡುವಣ ತಾರಾಪತಿಯ ಕಳೆಯಂತೆ ಲತೆಗಳ ನಡುವಣ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೪೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಲತೆ]

ಕಲ್ಪವಾಸಿಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ: ನವಗ್ರಹಮಂಡಲಮಲ್ತು ಕಲ್ಪವಾಸಿಗರ ವಿಮಾನಮಲ್ತು ಜನಕಂ ಬರುತಿರ್ದಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೨೭). [ಕಲ್ಪ + ವಾಸಿಗ]

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. = ಕಲ್ಪಕುಜ: ನಡುಗುವುಪವನದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೩–೩ ವ); ಸುಖದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಾಗಿಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩–೫೫). ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಪೂಜೆ: "ಬೇಡಿದಂಗೆ ಬೇಡಿತನಿತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಮಾಳ್ಪ ಪೂಜೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೬೧–೩); ಜಗಜ್ಜನಜಂಗಮ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಂ ಮಹಾಪೂತ ಜಿನಾಲಯದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೪–೩೦ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ್ ಮಾಟ್ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಮೆಂಬ ಪೂಜೆಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩–೨೫ ವ). ೩. [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಮಂತ್ರ: ಗಾಯತ್ರಿ . . . ಕಾಮಧೇನು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮಾಯಾ ಸಾವಿತ್ರಿ . . . ಮಹಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). **ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ**: ೧. ಶಿಷ್ಟಜನ ಪೂಜೋತ್ಸಹರು ಆಶ್ರಿತ ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷರು ಶರಣಾ[ಗತ] ವಜ್ರಪಂಜರರು (ಶಾಸಪ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂಗ (ನಾ). ವಿಭೂತಿ ಬಳಿದ ಮೈಯುಳ್ಳವನು (?): ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ ವ(ನ)ಯೋತ್ತಮ(ರ)ಂ ಕಲ್ಪಾಂಗಂ ಹಸಿತವದನಂ ನಯೋಕ್ತಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂದಕ್ಕು ಮಟ್ಟಿಯುಮಿದುವೊಂದು ಮತಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧–೩೭). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಮೀರು[ವ] ಪೊನ್ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪದಾರನೆ ರಸವೇಣಿಯ ಕರುವೇದಿಯು ಈಗೆ ಭೂದಾರದೊಳಿರುಂಟಿನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೮); ಸಕಲ ಜನಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಿಪನೈ (ಅಜಿಪು. ೯-೨). [ಕಲ್ಪ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕಲ್ಪಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪ ಮುಗಿಯುವ ಸಮಯ ; ಪ್ರಳಯ : ಕಲ್ಪಾಂತೋದಿತ ದ್ವಾದಶ ದಿನಕರ ಕಿರಣತಪ್ತ ಕೀರ್ತಿಮಪ್ಪ ಮಜನ ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೦೫೨) ; ಕಲ್ಪಾಂತ ಕೃತಾಂತನಂತೆ ಮಾಮಸಳಂ ಮಸಗಿ ಪೊಡೆವ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಸಿಡಿಲ್ದು (ಪಂಂಪಾ. ೧೧-೧೪೩ ವ) ; ಕದಡಿತಾಯಾಸ್ಥಾನ ಕಲ್ಪಾಂತದ ಮಹಾಹಿಂಬಿಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೪೩). [ಕಲ್ಪ+ಅಂತ್ಯ]

ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲ : ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲ ಸ್ಫುಫಿತಾಂಭೋರಾಶಿ ಶಂಕಾವಹ ಬಲಿಸಿಕರಂ (ಅವಿಪ. ೧೩-೭೮) ; ಆ ಕಲ್ಪಾಂತಕಾಲಂ ನೆಗಟ್ಟುದು ಸಮರಂ ಭೀಮ ದುರ್ಯೋಧನೀಯಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨೦). [ಕಲ್ಪಾಂತ + ಕಾಲ್]

ಕಲ್ಪಾಂತರ (ನಾ). ಕಲ್ಪಕಾಲ; ಬಹುಕಾಲ : ಬಹಕೈಶ್ವರಿಯವಂತನಿಪಾಕಾಲಂ ಕಲ್ಪಾಂತರವ ಹೊಲವಿನುತ ಪರಸುಖರಿ (ಕಾಶಿಖ. ೪೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ).ಕಲ್ಪಾಂತರದವರೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತದು; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳತಕ್ಕದ್ದು : ಈಯೊಡಲಬ್ಬೆ ಪೇಟ್ಪುಮೆನಗೇಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೪). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿ : ಕೃತಿಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿಯಂ . . . ಅಟ್ಟಿಯೆ ಪೇಟ್ಪೆಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೭೭). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತಸ್ಥಾಯಿನ್]

ಕಲ್ಪಾಮರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಲ್ಪಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆ : ಆ ಕಲ್ಪಾಮರನೊಸೆದಂ (ಅವಿಪ. ೬-೧) ; ಅದೇಂ ನಲಿದನೋ ಕಲ್ಪಾಮರಂ ಕಲ್ಪದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೫) ; ಚಾರಕಾಮ್ಯತೇಂದ್ರ ಪ್ರಮುಖರಪ್ಪ ಕಲ್ಪಾಮರರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೧೧೩ ವ). [ಕಲ್ಪ + ಅಮರ್ತ್ಯ]

ಕಲ್ಪಾವನಿಜ (ನಾ). = ಕಲ್ಪಕುಜ : ಅಮೃತಾನ್ನಮನೊಡ್ಡಿಗಂ ಮಾಗಳುಂ ಭೋಜನಾಂಗಳಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಆದಿಪು. ೫-೬೯) ; ತನುಜ ನಖಿಲಾರ್ಥ ಕಲ್ಪಾವನಿಜಂ (ಪುಪ್ರತ. ೬-೯೨) ; ಶ್ರೀವರನ ಚರಣಮಂ ಕಲ್ಪಾವನಿಜ ಪ್ರಸವಚುಂಬಿತಚರಿನಿ (ಜಗನ್ನಾ. ೩-೧). [ಕಲ್ಪ + ಅವನಿಜ]

ಕಲ್ಪಾವನೀಜ (ನಾ).=ಕಲ್ಪಕುಜ: ಇದೆಂತೊಳ್ ದಿವ್ಯಸರೋವರೆಂಗಳಿದ ಜೊಳ್ ಕಲ್ಪಾವನೀಜಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩) ; ಸಮಿತಜನ ಕಲ್ಪಾವನೀಜನು ನಮಿತಜನ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಹರಣಂ (ಜಿಪು. ೪೬-೪). [ಕಲ್ಪ + ಅವನೀಜ]

ಕಲ್ಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಪನ್ನು ಸೀಳು, —ಹೋಳು ಮಾಡು : ಸೂಸಿ ಕಡಿಗಳನುದುರೆ ಕಲ್ಪಾಳಿಸುತ ಕಮಲಾಸನಾದ್ಯರ ಪಾಲಿನದ ನರಸಿಂಹ (ತೀರ್ಥಪು. ೫೧-೧೫). [ಕಲ್ಪ್ + ಪಾಳಿಸು]

ಕಲ್ಪಿ, ಕಲುಪಿ (ನಾ). ಕಲಿಯುವುದು; ಕಲಿತುದು; ವಿದ್ಯೆ : ಆಪಾಯಕೂಟಿಗೆ ಪವನಜ್ಞ ಕಲ್ಪಿಗೆಡೆಯಾವುದೊ ಪಾಟಿಯಂ ಬಟ್ಟೆದಪ್ಪಿ ಮುಂ ನೆಗೞ್ದಿಡೆಯಲ್ಲ ಪೋಗಿ ಜಯಮಕ್ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೧) ; ಅರು ಮನೆಯೆ೦ತ್ತೆ ಕಿರ್ತ್ತಂ ಬಂಚಿಸುವುದೆ ಕಲ್ಪ ಕಲ್ಪಿ (ಎಳ. II, ೧೩೨-೨೯ ; 982) ; ತಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಲ್ಪಿಯನೊಲ್ದಪೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪) ; ಬಿಟ್ಟರ್ ಕಲ್ಪಿಯ ಮಕ್ಕಳ್ಗೆ ಪಣವಯ್ದು ಪೊಸಕೊಯ್ಲಾಗೆ ಪಣವಯ್ದು (ಎಇ. XVI, ೩೩೧-೨೩ : 1077) ; ಮೇಲೆ ನಿರ್ದಿಗೆವ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮನ ಕಲ್ಪಿಯಿಂದಮೀನಳಕದೆ ಪತ್ರಕೊಟಿಮನೆ ಸುತ್ತುವಳೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೧೩೮). ಕೆಲುಪಿ: "ಕಶ್ಚಿತ್ಕಿಶ್ಚಿತ್ಕಲೆಯಾ = ಆಯುಧಂಗಳ ಕಲುಪಿಯ ಕ್ರಮದಿಂ" (ರಾತವಾ. ೨೯-೩೮). [ಕಲ್+ ಇ]

ಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದ ; ವಾಸ್ತವವಲ್ಲದ ; ಕೃತಕವಾದ : ಅವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ಕಲ್ಪಿತ ; ಇವರಿಗೆ ಸಕಲವೂ ವಾಸ್ತವ (ಒಂದಾಸಾ. ೬೯) ; ಜೀವಜಗತ್ತುಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತವಿಸಾರವಲ್ಲ (ಕಲ್ಪವಿ. ೧೪) ; ಕಲ್ಪಿತ (Hipothetical) ಪ್ರತ್ಯಗಳಿಗೆನಸ್ಸಲ್ಲಿಉತ್ತರವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತ. ೩೬೪). ೨. ಏರ್ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿದ. ೩. ಯೋಜಿಸಿದ; ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ. ೪. ಊಹಿಸಿದ ; ಕಲ್ಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆಂದು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದ ಆನೆ. ೬. ಸಂಕಲ್ಪ ; ಯೋಜನೆ : ಈಯಳಿದು ತಂಗಳ್ವಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ನೀವೆ ಸ್ವಯಂಕೃವಾಗಿರ್ದಿರೆಯ್ಯಾ (ಚಕ್ಷವ. ೪. ೭೫) ; ಕಾಳರಕ್ಷಸಿಯ ಬಸುಜಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಭಾಲಲೋಚನ ಹುಟ್ಟಿದ ಆತ ಕಾಲಸಂಹಾರ ಕಲ್ಪಿತನಾಕ (ಪೋಳಾಮ. ೧೪೨-೬೨೫) ; ಮೃಡನ ಕಲ್ಪಿತದಿಣ ಬಡಕಾಯಕಪೊಳಿಂತು ಒಡಗಿ ಪಡಿಯಂ ಕೊಡುತಿರಲು (ಬಸವ. ೪೭-೫). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯ ಮಿತಾ] ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಕಲ್ಪಿತೋಪಮೆಗೆ– ಮೃಗಮದ ಕಲ್ಪಿತಪತ್ರ ಭಂಗ ರಮ್ಯಂ ನಗೆಮೊಗಮುಜ್ಜಳಕಾಂತಿ ನಾಡಿ ಶಾಮ್ಯಂ ಸೊಗದುಸುಗಂಧ ಮೃಗಲಾಂಛನಾಧರಾಮಂ ಮೃಗಧರಬಿಂಬಮಿದೆಂಬನಂ ನಿಕಾಮಂ (ಕಾವ್ಯಾದ. ೬೭೫). [ಕಲ್ಪಿತ + ಉಪಮೆ]

ಕಲ್ಪಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಕಲಿಸು; ಹೇಳಿಕೊಡು; ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡು : ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸೋದಿಸಿ] ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿಸುವೆಂ (ವಡ್ಡಾರ. ೭೪-೭) ; ಧನ್ವಜನಮಂ ಈಣ್ಮಂ ಆಕಲ್ಪಿಸ್ಪುವಾಧ್ಯಾಯರ್ (ಅವಿಪ. ೧-೪) ; ಏತೆಯಜನಮಂ ಕಲ್ಪಿಪ್ಪ ಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗದುಮೆಮ್ಮಂ ಮನಮೊಲ್ದು ಕಲ್ಪಿಸುಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗೋಪ್ಪ ದೀಕ್ಷಂಗಳಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧-೪) ; ಕಲ್ಪಿಸವೆಟ್ಟುದೇ ಪುರುಡಿನೊಳ್ ಪೆಂಡಿಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಮಂ (ಅರ್ಧನಿ. ೩-೬೨) ; ತಂದೆಯರ, ತಾಯ್ಮಾರ ಕಲ್ಪಿಸಿದುಕ್ತ (ಕಮದ. ೧೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್ಪಿ + ~ಇಸ್ನು]

ಕಲ್ಪಿಸು, ಕಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಸೃಜಿಸು; ಕಂಡುಹಿಡಿ : ಕಾರಣಕಥಗಳಂ ಕಲ್ಪಿಸಿದೆ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಉಸುಳದೇ ನೋಡುತ್ತಿರು (ಬಸವ. ೨೧-೩೭) ; ನಿಖಿಲಲೋಕವ ನೆನೆಯಾಬಿಡೆ ಸೃಜಿಸುವ ಮುಖಚತುಷ್ಕಯನ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಅಳಕಂಳ ಮೂರ್ತಿಯು ಮನದೊಳಗಿಂದಿಟ್ಟು ಪ್ರಕಟಿಸು ತನಗೆ ಮೇಲ್ಮಕೆಯ (ಮೋಹಕ. ೨೯-೧೧) ; ಕುಶಿಕಸುತ ಮಾಯಾಹಿಯನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನ ಕುಮಾರಕನನುವನುದಿದನು (ತೊರಣ. ೩-೨೨೯) ; ಜಡನಂದಿನ ಮಂಚಿಗಳು ಕಮ್ಮಿ, ಪೆಸರಲಿ ಬಿಡದೆ ತೀರ್ಥವ ಕಲ್ಪಿಸಲು (ಕಂಪಾ. ೫-೨೭) ; ವ್ಯಾಸಮುನೀಂದ್ರನು . . . ಮೂರುಮಂದಿ ಕುಮಾರಕರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದನು (ಕೃವಾಳ. ೯೨). ೨. ಊಹಿಸು; ಕಲ್ಪನೆಮಾಡು : ಕಂಗಳ ಬೆಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು ಕರ್ಣದ ನಾದವ ವರ್ಣಿಸಬಾರದು (ಅಪಚಂ. ೬೨-೨೭೩) ; ಇಲ್ಲದ ತಪ್ಪಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಳಿದೊಲ್ದು ಕೊರ್ಮೆಯಂ ಬಳೆಯಿಸುತುಂ (ಉದ್ಭವ. ೧೦-೭೦). ೩. "ನಿರೀಕ್ಷಿಸು" (ಧ್ವನಿ. ಕೋಶ) : ಕಾಮದೇನುವಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸಖಿಯಪ್ಪೆದಲ್ಲದೆ ಮತ್ಕ್ಕಿದ ಪಶುವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟೇನಯ್ಯ (ಧನ. ೪೭). ಕಲ್ಪಿಸು : ೧. ಕವಿಗಳೊಳಮನಿಯಮಂ ಪರ್ಚುವ ಕಲ್ಪಿಪ ತೆಱದಿನೆಸೆದುದಾ ಸ್ಥಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಕಾಂಡಿ. ೩-೬೭).

[ಕಲ್ಪನ + ~ಇಸ್ನು]

ಕಲ್ಪುಂಜಿಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ರಾಶಿ: ಹಳ್ಳಿಯುಂದಂ ಪಡುವಲ್ ಕಲ್ಪುಞ್ಜಿಕೆಯದೆಱಂ ಮೂಡಲೊಂದು ಮತ್ತಸ್ಫುರ್ಜಿಯಂ ಕಲ್ಪುವನ್ (ಎಇ. XVII, ೧೧೯-೨೦ ; 1124). [ಕಲ್ಲ್ + ಪುಂಜಿಕೆ]

ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ (ನಾ). [ಷೈ] ಸ್ವರ್ಗಭೋಕವನ್ನಾಳುವ ಇಂದ್ರ: ಈಶಾನೇಂದ್ರ . . . ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ– ಈ ಪನ್ನಿಬ್ಬರು ಕಲ್ಪೇಂದ್ರರು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೬-೪). [ಕಲ್ಪ + ಇಂದ್ರ]

ಕಲ್ಪೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಲ್ಪೇಂದ್ರ: ಕಲ್ಪೇಶ್ವರನಮರಾಗನಿರೊಡನೊಡನೆ ಸುರಿಯೆ ಪಾಲ್ಬಡಲೊಂದುಂಬಾಗದೆ ಮೇರುವ ತುದಿಯೊಳ (ಆ ವಿ. ೬-೪೭); ಏಕ್ತಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಶಸ್ಯಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ ಮಂಗಳವರವಂ ಕೆಮ್ಮನ್ಗೆ ಕಲ್ಪೇಶ್ವರರ್ (ಪಾಪ್ತಪು. ೧೧೧-೪೬). [ಕಲ್ಪ + ಈಶ್ವರ]

ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಕರಿಹೊನ್ನೆ, ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಹರಿಬುಹೊನ್ನೆ (ಸೈಷಿಗಿ. ೧೬-೨೮೬). **ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ**: ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಕರಿಬೊನ್ನೆ (ಸೈಷಿಗಿ. ೧೬-೨೮೬). [ಕಲ್ಪ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕಲ್ಪತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಕಲ್ಪಸರಿ, ಕಲ್ಲುಬಸರಿ, ಕಲ್ಲುಬುಸುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಸರಿ ಮರ (ಕ). **ಕಲ್ಲುಬಸರಿ**: ತಿಲಕ, ಕಂತಿಲಕ, ಕಡಸಿ, ಕಲ್ಲುಬಸರಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ (ಕೃವಾಚ. ೨೨೪). **ಕಲ್ಲುಬುಸುರಿ**: "ಕಲ್ಲುಬುಸುರಿ– ಪೃಷ್ಟ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕ, ಕಪಿತನ" (ನಾಚಂದ್ರ. ೬). [ಕಲ್ಲ್ + ಬಸರಿ]

ಕಲ್ಪಾಗೆ (ನಾ). ಬಾಗೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶಿರೀಷದ ಮರ: ಬಾಗೆ, ಕಲ್ಪಾಗೆ, ಹೊಂಬಾಗೆ (ಸೈಷಿಗಿ. ೪-೬೨). [ಕಲ್ಪ್ + ಬಾಗೆ]

ಕಲ್ಪಾನಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಪೋಣಿ: ದನಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಪಾಸಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಪಿ). [ಕಲ್ಪ್ + ಬಾಣಿ]

ಕಲ್ಪಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಿರಲ್‌ಬೋಗಿ, ಬೋವು ಮರ, ಹಿಂಬೋಗಿ, ಕರ್ಮಾರ, ಕಲ್‌ಬಾನೆ (ಸೈಷಿಗಿ. ೪೪-೭೭). [ಕಲ್ಪ್ + ಬಾನೆ?]

ಕಲ್ಪಾಲೆ 'ಕಲ್ಪಾಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಪಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಕ್ಕೆಯ ಮರ: ಕಲ್‌ಬಿಕ್ಕಿ, ನರಿಬಿಕ್ಕಿ (ಸೈಷಿಗಿ. ೩೩-೩೩೬). [ಕಲ್ಪ್ + ಬಿಕ್ಕಿ]

ಕಲ್ಪಿಸೆ 'ಕಲ್ಪಿಸು' ನೋ.

ಕಲ್ಲೊಂಬೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೊಂಬೆ; ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ: ಸಡಗರದೊಳಂ ಶಿವಾಲಯದ ಕಲ್ಪೊಂಬೆಗಳ್ ನಡೆದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುವು (ಚಿಬಪು. ೪-೬೪). [ಕಲ್ಲ್ + ಬೊಂಬೆ]

ಕಲ್ಪೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಹೈಗ, ಉಸ್ಕಿಮರ, ಕಲ್‌ಬೋವು, ದೊಡ್ಡಲಿಪೋಗಿ (ಸೈಷಿಗಿ. ೪೪-೭೭). [ಕಲ್ಲ್ + ಬೋವು]

ಕಲ್ಲಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಾದ ಮಡು; ಒಂದು ಮಡುವಿನ ಹೆಸರು (?): ಶಿವಾಲಯದ ಪೂರ್ವದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಲಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಬೆಜುವುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. IX–i, ೧೩೧–೪೧ ; 1057).

[ಕಲ್ಲ್ + ಮಡು]

ಕಲ್ಲಣೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಣೆ; ಶಿಲಾಪೀಠ: ಈ ಕಲ್ಲಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ಗೀತೆಯನು ಕೇಳುವರು (ಚಂದ್ರಸ. ೭೪-೫). [ಕಲ್ಲ್ + ಮಣೆ]

ಕಲ್ಲದ, ಕಲುಮದ, ಕಲ್ಲುಮದ (ನಾ). ಶಿಲಾಜತು: "ಅಸ್ರಿಜತು– ಕಲ್ಲದ" (ಓಷಧಿ. ೫); ಗಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲು ಕಲ್ಲದವನ್ನು ಹಿಡಿಕೊಡು ಶಿವಯ್ಯ ಧಾವಿಸಿಬಂದರು (ತ್ಯಾಗವು. ೬೮). **ಕಲುಮದ**: "ಕಲುಮದ– ಗೈರೇಯ, ಅರ್ಘ್ಯ, ಗಿರಿಜ" (ನಾಚಂದ್ರ. ೬). **ಕಲ್ಲುಮದ**: "ಅದ್ರಿಜಂ ಕಲ್ಲುಮದಂ" (ಅಕಾಶ. ೧-೩೧); ಪ್ರಿಥಲೆ, ಕೋಧಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಮದ . . . ಚೂರ್ಣವ ಮಾಡಿ (ಏಕ್ಕಿವಿ. ೪೪). [ಕಲ್ಲ್ + ಮದ್ಯ]

ಕಲ್ಲನೆ (ನಾ). ಬಂಡೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಮನೆ, —ಗವಿ: ಮಂಗ(ಲೀ)ಸ(ಕ)ನಾ ಕಲ್ಲನೆಗೆ ಇತ್ತೊದು (ಇಆ. X, ೬೦–೨ ; ೨೩೦ ಕತ್ತ); ಬಾದಾಮಿಯ ಕಲ್ಲನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಂದಿದ್ದೇವೆ (ಹಾಡುಹ. ೯೭). [ಕಲ್ಲ್ + ಮನೆ]

ಕಲ್ಲರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ, ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮರಿಗೆ, —ಪಾತ್ರೆ: ಕಲ್ಲುರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಇಡೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ**: ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿಟ್ಟದ್ದ ಅವಲಕ್ಕಿ . . . ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ನಾಚೆಬ್ರ. ೧೪) ; ಬಕಪದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗುಣಸಾ. ೬). **ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ**: (ಕ). [ಕಲ್ಲ್ + ಮರಿಗೆ (< ಮರಿ)]

ಕಲ್ಲಲರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪೆಜ್ಮನ್ಸಾ ಕೆಱಿಯ ಮೂಡ್ಗೆ ಕಡೆಗೋಡಕ್ಕಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಲಲರುಳಿ ಕೊಲಿಗ ಸ್ಮೀಲಕಾರಜಿ ಎ ಇಟ್ಟುಗೆ ಸೊಱ ಎ (ಎಕ. X (೪), ೭೪೪. ೬೬–೩೦ ; ಸು. ೮೩೦). [?]

ಕಲ್ಲಷ (ಗು). ೧. ಕೊಳೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಮಲಿನವಾದ. ೨. ಪಾಪ ಯುಕ್ತ ವಾದ ; ಪಾಪಿಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೊಳೆ ; ಗಸಿ : ಹೃದಯದ ಕಲ್ಮಷವೆಂತು ಮಾಞ್ಪುದು (ಬಸವ. ೪೧). ೪. ಪಾಪ : ಕಲ್ಮಷದ ಯುಗಧರ್ಮವೆಮ್ಮೆ ಪೊರ್ದದು ತನಗೆ (ಪಂಬರ. ೯–೪) ; ಕೇಳು ಭೂಕಾಂತ ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕಲ್ಮಷವಳುರ್ದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾಲಿ ಸುವದು (ಕ್ರೌಢಾ. ೬-೨). ೫. ನರಕಲೋಕದ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನರಕ. ೬. ಕುಂದು ; ಕೊರತೆ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮಷಿಕೆ (ನಾ). ಕಶ್ಮಲ ; ದೋಷ (?): ಕಲ್ಮಷಿಕಮಾಗಿ ತನ್ನೊಳ್ಗಲ್ ಮಳ್ಕಳಿಕ್ಕಳಿರ್ಪಮಾದೊಡೆ ಪಾರಂ ಮಲ್ಮಲಿಸೆ ಮಱುಗಿ ಕೂಡೆ ಯೊಡಲ್ಮಸಿಯಿಟ್ಟಿನೆಗೆಮೆಯ್ದೆ ಬೆದಬೆದರಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦). [?]

ಕಲ್ಮಳೆ, ಕಲುಮಳೆ, ಕಲುವಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲುಗಳ ಮಳೆ: ಹೈಹಿಂದ ನಗುತೆ ಸಂತತಂ ಕಱೆವ ಕಲ್ಮಳೆಗಳಂ ಸೃಜಿಸಿ ಬಲಮಂ ತವೆ ಪೊರೆಲ್ಲ (ಜೈಮಭಾ. ೯-೧೬). ೨. ಆಲಿಕಲ್ಲು ಮಳೆ. **ಕಲುಮಳೆ**: ೧. ಕಲು ಮ[ಪಾಕಾ. ೪]ಳೆಯ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕಿವರಳುಕಿದಿಂದರು ಸುರಗಿಯರು (ಕವ್ಯಾಸ.೩.೩-೫೦). **ಕಲುವಳೆ**: ೧. ಮೂಜುಕೊಡೆಯಂಥ ಧಟರುಕಱೆದರು ಕಲುವಳೆಯನು (ಶಾಬ್ಯಾ. ೧೩-೪೦). [ಕಲ್ಲ್ + ಮಳೆ (< ಮಟೆ)]

ಕಲ್ಮಾಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೂರ್ತಿ; ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಪ್ರತಿಮೆ : ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲ ಪೀಠಮೆಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಾಜಿ ನಾಯಕಜೆಜೆ ಯಮ್ಮ ಸತ್ತಡೆ ಕಲ್ಮಾಟಿಗೆಯ್ದರು (ಕಾಸಪ. ೩-೧೧). 'ಕಲ್ಮಾಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲ್ + ಮಾಟ]

ಕಲ್ಮಾಡ, ಕಲ್ಲುಮಾಡ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಮನೆ : ನಾಗರಿಕರ ತಾರುಣ್ಯಮದವ ಹೊಗಳುತಿಹವು (ನೇಷಧೀ. ೭-೪೨). **ಕಲ್ಲುಮಾಡ**: ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಕಲ್ಲುಮಾಡ ಜಡದಿಂದ ಬೇರಿ (ಸಭೀಗೀ. ೬೬–೨). [ಕಲ್ಲ್ + ಮಾಡ್ಯ]

ಕಲ್ಮಾಷ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ ; ಚುಕ್ಕೆ ಚುಕ್ಕೆಯಾದ : "ಚಿತ್ರಃ, ಕಿಮ್ಮಾರ, ಶಬಳಃ, ಕಲ್ಮಾಷಃ . . . ಖಚಿತಃ – ಈ ೧೧ ಬೆರಸಿ ದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೫೨–೫೯). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಿಳುಪು ಕೂಡಿದ; ಬೂದುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ : "ಕ ಲ್ಮಾ ಷ ಯಂ ಬು ದಿ ಎಡವಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೫೧–೫೧). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಮಿನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನು : ಭರದಿ ತಾಂ ಕಲ್ಮೀನ್ಸ ಕೊಗೆವ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಉಪ್ಪಳಿ. ೬-೧೩). [ಕಲ್ಲ್ + ಮೀನ್ಸ್]

ಕಲ್ಮುತ್ತುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: ಕಲ್ ಮುತ್ತುಗ, ಕಲ್‌ಹೊನ್ನೆ, ಕರೀಹೊನ್ನೆ, ನೇಪಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ಹಂ-೧೧೬೫). [ಕಲ್ಲ್ + ಮುತ್ತುಗ (< ಮುಱುಗು)]

ಕಲ್ಮುರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಸಾ. [<– ತುಳು. ಕಲ್ಮುರಿ]

ಕಲ್ಲೆ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆ; ಪೌರ್ತಿಮೆ; ಚಾತುರ್ಯ (?). 'ಕಲ್ಲೆವೆಱು' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲ್ + -ಮೈ]

ಕಲ್ಲೆಮ್ಯೆ, ಕಲುಮೈ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮೈ; ಗಡುಸಾದ ದೇಹ: ಆರಾಲ ಕಲ್ಲೆಮ್ಯ್ಕೊಳ್ ನಾಂಟವೆನುತ್ತಂತೆಲ್ಲರುಂ ಬಾಯ್ದಡೆ ಗಡಣದೆ ಪೂಗೊಲ್ಲಕ್ಕೆತಂದುವಾಗಳ್ (ಪಜ್ಜಕಾ.೩೦೩). **ಕಲುಮೈ** : ಎಲೆಗೆ ಕಲುಮೈಯಾದೆ ಕಡುಗೋಮಲತೆಯೆತ್ತಲು ಕರ್ಕಶಕಾಗದ ಬಲುಹಿದೆತ್ತಲು (ಕುನ್ಮಾವಿ. ೬–೦೭). [ಕಲ್ಲ್ + ಮೆಯ್]

ಕಲ್ಲೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಪೌರ್ತಿಮೆ ಹೊಂದು; ಚತುರನಾಗು: ನನ್ನಗನ್ನಾದೆ ಕಲ್ಲವೆತ್ತಂಭೂಭುಜರನ್ವಜ್ಞ × × × ಕಲ್ಲುಯದೇವರಿನ್ನಗರಮಂ ಬನ್ನಾಶ್ರಿರೆ (ಸೌಇ. IX–i, ೨೨–೬ ; ೨೭).

[ಕಲ್ಲ್ + ಪೆಱು]

ಕಲ್ಲೊರಡಿ, ಕಲುಮೊರಡಿ, ಬಲ್ಲೊಱಡಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡ: ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕರಲು ಕಲ್ಲೊರಡಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸದ್ವಕಾ. ೧–೬೭). **ಕಲುಮೊರಡಿ** : ಕಳರಿತ್ತ ಬಿಸಿಕ್ಕ ಹಂಸಿಕುವೆತ್ತ ಕಲುಮೊರಡಿಯೆತ್ತ (ಸದ್ವಕಾ. ೨–೨೭). **ಬಲ್ಲೊಱಡಿ** : ಮೂಡಲು ಕಂಯ ಬಲ್ಲೊಜಡಿಯ ಅಂತೆ ಬರೆ ವಟಪತ್ರಿಕ್ಷರೆ (ಎಳ. XI, ಪಾನೀ. ೧೯–೧೯ ; ೧೦೪೨). [ಕಲ್ಲ್ + ಒರಡಿ]

ಕಲ್ಲ (ಗು). ೧. ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸನ್ನದ್ಧವಾದ. ೨. ಸಜ್ಜುಸಜ್ಜಿತವಾದ. ೩. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಶುಭ್ರವಾದ. ೪. ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡುವ; ಬೋಧಪ್ರದವಾದ(ಲೆ). (ನಾ). ೫. ರೋಗಿಗೆ ವಿಲ್ಲದನವನು; ಆರೋಗ್ಯವಂತ: "ಕಲ್ಯನಿನೆ ವಾರ್ತನೆನಿ ಉತ್ತಪಿಲ್ಲಿ ದನಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಸ. ೭೧–೧). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ. "ಮ್ಮುಮಱಂ . . . ಕಲ್ಯಮುಖಮಂದಿನಲು ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲ ಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಸ. ೨೦–೪) ; ಕಲ್ಯದೊಳ್ ಕುಳ್ವರ್ ಮಂಡೊಳಗೊಂದಿದ ಮೊಲ್ಲೆವೂವನಾರಿರಿವೊಲ್ ಘೋಗಿಸಲ್ಕಮುಳಿಯಲ್ಕಮಱಂ ಬಗೆದ ಪೊಡಾಂಶಂ (ಪಾಶುಂಪ. ೬೬–೧೧). ೭. ಮಧ್ಯೆ; ಮಾದಕವಾದ ಪಾನೀಯ: "ಮೈರೇಯಮಮಾಸವಂ . . . ಕಲ್ಯಮಿತಿ ಕಳ್ಳಿನಿಳ್ಳಂ" (ಮಂಗಾಸ. ೬೫–೯). ೮. ನಿನ್ನೆ; ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ: "ನಿನ್ನೆಯಿಂಬಲ್ತಿಯುಂ ಕಲ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಕಲಯಾಯ. ೧೩೫–೨೩); "ಪೂರ್ವದಿವಸಮಂ ನುಡಿಯೆ ಕಲ್ಯಮೆಂಬುದುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೪೧–೧೩). ೯. ವೈರಿ; ಶತ್ರುತ್ವ. ೧೦. ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ; ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಟ್ಟುವುದು ಅಥವಾ ಬಂಧಿಸುವುದು. ೧೧. ಚತುರನಾದವನು; ಕಲಾಭಿಜ್ಞ. ೧೨. ಕೆಲಸ ಹಾಗೂ ಮೂರ್ತ: "ಆ ಹಗೆ ಪೂರ್ವಾನಾಸರ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನ ಕಲ್ಯವಾಹಕರ್" (ಪಾಪಾರ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ತ್ರಾಯಮಾಣಾಕಾ – ಕಲ್ಯದರಸಿ" (ಬಾಪ. ೬೮). [ಕಲ್ಯ + ದರಸಿ]

ಕಲ್ಯಾಣ (ಗು). ೧. ಜೆಲುವಾದ; ಸುಂದರವಾದ. ೨. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಒಳಿತು; ಶುಭ; ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಅದೃಷ್ಟ; ಮೇಲ್ಮೆ: "ಶ್ರೀ(ಶ್ಚ)ಕ್ರೀಯಾಸಂ, ಕಲ್ಯಾಣಂ . . . ಮಂಗಳಂ – ಈ ೧೧ ಒಲ್ಮೆಯ ಕೈತಕೆ ಪೆಸರಿನಿಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೯–೩೬). ೪. ಚಿನ್ನ; ಹೊನ್ನು: "ಕಲ್ಯಾಣಮಿನಲೋರಂತೆ ಶಿಷ್ಯಮಿಪೆ . . . ಹೊನ್ನಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೩೦–೪); ಕಲ್ಯಾಣಧಾಭೃತ್ಕತಿಯ ಧನದ ಮಿತ್ರಂ . . . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಶ್ರೇಯಮಂ ಮಾಜ್ಪೆಮಗನವರತಂ (ರಾಜಚಿ. ೧–೧). ೫. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: ಹರಿವರೆಂಚಗೆಗಂದ ಮುನ್ನ ಉಮೆಯ ಕಲ್ಯಾಣದಿಂದ ಮುನ್ನ (ಬಸವ. ೨) ; ಗಿರಿಸುತೆಯ ಕಲ್ಯಾಣ ದೇಳ್ಯೆಯನೊರೆದುವವ ಸಚವಾಗಿ ಪಂಡಾವರನೊಕ್ಕೆಳ್ಕಂಬಡೆದ ಹರ ದೇವಂಗೆ ವಂದಿಸುವೆ (ಕಂಕಾರಾ. ೧–೧೩). ೬. ವೈಭವ; ಉತ್ಕರ್ಷ; ಕನ್ಯಾರತ್ನಮುಂಬರೋಡತ ಕಲ್ಯಾಣಂಗಳಂದಂ ಆ ಪುರುಷರತ್ನಕರನೊಳ್ ನೆರೆದಿ (ಅದಪು. ೧೩–೪೦ ಪ). ೭. [ಜೈನ] ಜನನದಿಗೆ ಮಾಡುವ ವಿಶು ಮಹೋತ್ಸವ: ವಾಸುಪೂಜ್ಯಂಗೆ ಜನ್ಯಾಭಿಷವಂ ಕಲ್ಯಾಣಮಾಯ್ತು (ಶಾಪ್ರಟೀ. ೧೨–೧೩). 'ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಸರು. ℙ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹಾಗೂ ಕಲಚೂರ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿ: ಕಲ್ಯಾಣದ ನೆರೆಬೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಅಸಿ. ೫–೬ ; ೧೦೫೫) ; ಕಲ್ಯಾಣವಱಯೆ ಕಟಿಕವಱಯೆ ದೇಂಟಿಯನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ ಎನ್ನ ಕೈ ನೋಡಿ ಭೋ (ಅವಪಂ. ೧೨೦–೫೮೬) ; ಕೆಟ್ಟಕು ಕಲ್ಯಾಣ (ಬಸವ. ೬೬೬). ೯. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷೋಣೀ ಪಾಯು ದಿಶೇಕಸಪ್ತರಂ ಭಾಣಸ್ಯಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ ಜಾಱೆ ನೀಂ ತಿಳಿ ಬಂದೊಡಕ್ಕೆ ಳ್ ಕಲ್ಯಾಣಂ(ಪಾ ಕಾ ಂ. ಳ್ ಕಲ್ಯಾಣೀ) ಪಂಕಜಲೋಚನೇ (ಛಂದೋಂಬುಧಿ. ೨–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ಶುಭಕರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಆಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸುಕರಂ ತಾನೆನೆ ಪೂಜ್ಯಪಾದ ಮುಂಗಳ್ ಮುಂ ಪೆಜ್ದ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರಕಮಂ . . . ನೋಮಂ ಪೇಜ್ದಂ (ಕವಿಚಿ. I, ೩೦೩). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಷಾರ– ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಸಂವಕ್ಷರ ಲವಣ . . . ಗಜಪುಟವ ಹಾಕಿ ಸಾಂಗ ಶೀತಳವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಕ್ಷಾರಗಳ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು . . . ಸೇವಿಸಿ (ಸಶವೈ. ೩೦೫). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಕ್ಷಾರ]

ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಶಿ. ಒಳೆಯದನ್ನೆ ಉಂಟುಮಾಡುವವನು. ೧, ೨ : ನವರಾಣಿ ವಿಬುಧಸೇವಿತ ಜಠರಂ ಕಲ್ಯಾಣಗರ್ಭನಾಗಿಯುಮಜಸಂಕರಿ ಜಡಜಜನಿಸಿದತ ತಮ್ಮುರು ಕರಕಂ ಜಾತಹತನಿಸಿದನೀತಂ (ರಾಶಚಿ. ೧–೬). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಗರ್ಭ]

ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ (ನಾ). (ಜ್ವರಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ) ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಒಂದುಪಾಕ: ಕಲ್ಯಾಣಘೃತ – ತಾಳೀಸಪತ್ರೆ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ . . . ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ಉಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಪಾಕಮಾಡಿ, ಇಳುಹಿ ಕೊಂಡು ಉಡಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿ ಜಾತುರ್ಥಿಕ . . . ಜೀರ್ಣಜ್ವರ ಇವಿಷ್ಟರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಶವೈ. ೧೧೫). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಘೃತ]

ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಪೂರಿ . . . ಇದರ ಹೊರ್ತುರ ಮತ್ತೂ ರೇಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧೦). [?]

ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ (ನಾ). ಬಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಲ್ಯಾಣಬಾಳೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಪಿ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪಿಕೆ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಲಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಭವನ; ಮದುವೆ ಮನೆ. [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಟಪಿಕೆ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪ: ಕಲ್ಯಾಣಮಂಡಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ನರ್ತನ ಇತ್ಯಾದಿ ಕುಶಲಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರ ಫಲಕಗಳಳವಡುವುವು (ಪೊಯ್ಸನಾ. ೧೪). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಂಡಪ]

ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮಿತ್ರ: ಗಭೀರ ಘೋರ ಸಂಸಾರಪಾರಾವಾರಪಾತಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಾಗಲೀ ಯದಾವೊಂ ಕಾವೊನದಱಿಂದಮೆಮಗೆ ನೀನೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಿತ್ರನೈ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೦ವ). [ಕಲ್ಯಾಣ + ಮಿತ್ರ]

ಕಲ್ಯಾಣಸೇವೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ; ಕಡಲೆ ಮಿಠಾಯಿ: ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಊರಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಚಿಕ್ಕ ಬತ್ತಾಸು-ಕಲ್ಯಾಣ ಸೇವೆ ಹಂಚುತ್ತಿದ್ದ (ಊರುಕ. ೩೧). [ಕಲ್ಯಾಣ$_0$ + ಸೇವೆ ?]

ಕಲ್ಯಾಣಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಮಂಗಳಕರವಾದ; ಶುಭವಾದ. ೨. ಸಂತೋಷವುಳ್ಳ; ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದ. (ನಾ). ೩. ಶುಭವನ್ನು ನೀಡುವವಳು; ಮಂಗಳದಾತೆ: ವರದೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಫಣಿವೇಣಿ ವಾಣಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೪). ೪. ಪಾರ್ವತಿ: ಚೆಂದಳಿರುದ್ಯತ್ತಾಲವೃಂತಂ ಬಿಡಿದು ಪದೆಪಿನಿಂ ಬೀಸೆ ಕಲ್ಯಾಣಿ ತಾಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿರ್ದಂ... ಭಾಳನೇತ್ರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೪). ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಿ). ೬. ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೆಟ್ಟಲುಗಳಿರುವ ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ: ಬಲ್ಲಾಳನು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವತೀರ್ಥವೆಂಬ ಕಲ್ಯಾಣಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೩); ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೊಂದರ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನರಾಯರ ಕಟ್ಟೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಕಥವಿ. II, ೨೮೬). ೭. ಅದೃಷ್ಟವಂತೆ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕಿ... ಕಲ್ಯಾಣಿ... ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕಲ್ಯಾಣೀ]

ಕಲ್ಯಾಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಭಾವಿಸಲು ಮರಬಾಳೆ ಕಲ್ಯಾಣ[ಣಿ] ಬೂದಿಬಾಳೆ (ನವಮೋ. ೨೫-೪೯); ಬಾಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಗುಜರಾಥಿ, ರಸಬಾಳೆ, ಸುಗಂಧಿ, ಕರಿಬಾಳೆ, ಕಲ್ಯಾಣಿ, ಬೂದಿಬಾಳೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [?]

ಕಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ. 'ಕಲ್ಲಮೂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). "ದಡ್ಡ; ತಿಳಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫).

[← ಮರಾ. ಕಲ್ಲ = ಬರಿದಾದ, ಪೊಳ್ಳಾದ]

ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಕಲಂಗಡಿ (ನಾ). ಕರಬೂಜದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಣ್ಣು: ಕಲ್ಲಂಗಡಿ, ಹೀರಿಯ ಬೀಜ, ಸಕ್ಕರೀ ಸವತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪು ಸ್ವಲ್ಪು ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಫಲವಾಗಿ ರೊಕ್ಕವಾಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೫); ಎರಡು ಕಲ್ಲಂಗಡಿ ಹಣ್ಣನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕಯ್ಯೊಂದರೊಳೆ ತರಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೭-೭೩). **ಕಲಂಗಡಿ**: ಕಲಂಗಡಿ ಕರಬೂಜು... ಇವು ಕಫವಾತಹರ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೭).

[←ಮರಾ. ಕಲಿಂಗಡ, ಕಲಂಗಡೀ. / ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಲಿಂಗೀ]

ಕಲ್ಲಂಗುಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೊಲದ ಮೊಗೆ ವಾಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಡದೊಳಗೆ ಕಲ್ಲಂಗುಱುಕೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಪಡುವಲು (ಎಇ. V, ೧೮-೪೧; 1142). [ಕಲ್$_3$ + ಕುಱುಕೆ$_2$ (< ಕುಱುಕಿ)]

ಕಲ್ಲಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಆವನ್ ವಿಜಸಿರ್ತ್ತಿರಾ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಕುಡನಗರುಳ್ ಎಱುದು ಸರ್ಗ್ಗ ಪುಕ್ಕದುನ್ ಕಲ್ಲಕಮ್ಮಱ ವರದ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೯; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಕಾಯಿ (ನಾ). ಆಲದಕಾಯಿ: "ವಟಫಲಂ – ಕಲ್ಲಕಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಕಲ್ಲ$_0$ + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಶಿಲಾಶಿಲ್ಪಿ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲಯ್ಯಂ ವಾಲಬ್ಬೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ಮಾಡಿದಂ ಕಲ್ಲಚಾರಿ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೯೬-೪; 1000).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಆಚಾರಿ]

ಕಲ್ಲಚ್ಚು (ನಾ). ನಕ್ಷೆಯ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಮಸಿಯಿಂದ ಬರೆದು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೆತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸಾಧನ; ಶಿಲಾಮುದ್ರಣ: ಒಂದು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿನ ಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಾಂಗ್ರೆಸು ಪ್ರಕಟಣೆಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಧೂಮಮ. ೮೯); ನಮ್ಮ ಮೊದಲಿನ ಪುಸ್ತಕವು ಕಲ್ಲಚ್ಚಿ (Litho) ನಿಂದ ಮುದ್ರಣವಾಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೦೬).

[ಕಲ್$_3$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕಲ್ಲಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಾಯಿ: ಕಲ್ಲಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕಲ್ಲಟೆ]

ಕಲ್ಲಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಹೆಗ್ಗರಿಲುಂ ಕಲ್ಲಡಿ ಶಂಖ ಪಾಯನರಿಲುಂಬಂ ಸಾನೆ ಮೂಗುಂ... ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಿಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮).

[? ./ ತುಳು. ಕಲ್ಲೇಡೆ]

ಕಲ್ಲಡಿಕೆ (ನಾ). ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಡಕೆ: ಕಲ್ಲಡಿಕೆಯು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಹುರಮುಂಜೀ ಝಾಕಿ ಇದ್ದು ವಜನ್ನುಳ್ಳದಿರಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೯). [ಕಲ್$_3$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಕಲ್ಲಡುಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಗರೂರ ಬೆಳ್ಳಿಯರುಂ ಮರವೂರ ವಣ್ಣಾಕರುಂ ಕಲ್ಲಡುಪಿನ ಮಾದಡಿಯುಮೋದೂರ ಜಯಚಾರುಂ ನರಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೫; 726). [?]

ಕಲ್ಲಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೭; 975 ?); ಕರುವರ ಕಲ್ಲಣಂ ಹಂದಿಗೆಯ್ಯ ಸ್ಥಳಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೮೩; 1186). [?]

ಕಲ್ಲಣಂಬೆ, ಕಲ್ಲಣಬೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಅಣಬೆ, —ನಾಯಿ ಕೊಡೆ: ನಿನ್ನೀ ಮದನಮಿಥ್ಯೆಯ ಸವ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲಣಂಬೆಯ ಕಾಂತಾರದೊಳಗಣ ಮರ್ಕಟೀಪ್ರತಾನದಿಂದ ಹೊರಗಣ್ಗೆ ಬಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೯-೧೪). **ಕಲ್ಲಣಬೆ**: (ಕಿ).

[ಕಲ್$_3$ + ಅಣಂಬೆ (< ಅಳಂಬೆ)]

ಕಲ್ಲಣಬೆ 'ಕಲ್ಲಣಂಬೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಣುಗಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಗಳು; ಶೈಲಜೆ; ಪಾರ್ವತಿ: ನಿನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ನಿಲ್ಲದಿತ್ತಪೆನು ಕರಿಮುಖನಾಣೆ... ಎಂದು ಕಲ್ಲಣುಗಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೫೪). 'ಕಡಲಣುಗಿ' ಪರಾ.

[ಕಲ್$_3$ + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕಲ್ಲತಿಗಡು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: "ಜನ್ಯನೀ – ಕಲ್ಲತಿಗಡು" (ಓಷಧಿ. ೬೦). [ಕಲ್$_3$ + ತಿಗಡು (< ತಿಗುಡೆ)]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). ಅತ್ತಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವ ಪಿರಿಯರೆಯ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲ್ಕಡವದ ಕೊಳ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೭; 1181); ತಾಜೆ ಕಲ್ಲತ್ತಿ ಕರಿಬೇವು ಕಡವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೫); ಅತ್ತಿ, ಕಲ್ಲತ್ತಿ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧).

[ಕಲ್$_3$ + ಅತ್ತಿ$_1$]

ಕಲ್ಲತ್ತಿ$_2$ 'ಕಲತಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲನೆ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಉಲ್ಬಣವಾಗಿ: ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಸಿದ ಕೆಂಡಮಂ ಮೊಗಂಗಿಡೆ ಗಿಡಿವರ್ (ಅನಂಪು. ೯-೩೫); ಗಜಂ ಕಲ್ಲನೆ ಕಾಯ್ದು ಪಾಯ್ದು ಪರದಂಘ್ರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಸೇನೆಗಳ್ ತಲ್ಲಣಿಪಂತು ಪೊಯ್ಯೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೬೯).

ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ್ = ಕೋಪದಿಂದ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲ ತ್ತಂ ಇರಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩); ಒಲ್ಲನೊನಲ್ದು ಕಲ್ಲನೆಕನಲ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ).

[ಕಲ್$_0$ + -ಅನ್ನೆ$_2$ (< -ಅನೆಯ್$_2$)]

ಕಲ್ಲಬೀಜ (ನಾ). (?): ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲಬೀಜವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವದೇ ಮುಕುರದ ಸಾಕಾರ ಚಿಕ್ಕದಾದಡೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಚಿಕ್ಕುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೧-೧೬೯). [ಕಲ್? + ಬೀಜ]

ಕಲ್ಲಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡರ ಕಲ್ಲಮನೂ ರ್ಗ್ಗಾಮುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯೆ (ಕಇ. I, ೧೪-೬; 866). [?]

ಕಲ್ಲಮೂಕ (ನಾ). ಕಿವುಡ ಮತ್ತು ಮೂಕ.

[ಕಲ್ಲ$_1$ + ಮೂಕ]

ಕಲ್ಲರಗು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಅಂಚು; ಕಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಅಗಲವಾದ ಕಲ್ಲರಗಿನ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೦೧). [ಕಲ್$_3$ + ಅರಗು$_3$]

ಕಲ್ಲರಳಿ, ಕಲ್ಲರಳೆ (ನಾ). ಅರಳಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱುಲು ಪನಸ ಕಡಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿವೆ ಭೂಮಿಸುತೆ (ತೊರಶಾ. ೩-೧-೨೯); "ಮಿಂಚುಳಿಕಾ- ಕಲ್ಲರಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೩). **ಕಲ್ಲರಳೆ**: "ಅಸ್ವಥ ಸಮ್ಮೀರಃ- ಕಲ್ಲರಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೯).

[ಕಲ್$_3$ + ಅರಳಿ$_1$]

ಕಲ್ಲರಳೆ 'ಕಲ್ಲರಳಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೬೩). [?]

ಕಲ್ಲರೆ 'ಕಲ್ಲಱೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲರೆಬಯಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ ಇರುವ ಬಯಲು: ಕೋಟೆಯಿಂ ತೆಂಕಣ ಕಲ್ಲರೆಬಯಲೊಳಗೆ ತಳವ್ರಿತ್ತಿವೊನ್ದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೬-೧೪; 939). [ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲವಿಲ, ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; "ಕಲಕಲ; ಬೊಬ್ಬಾಟ; ರಂಪಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕಣ್ಣಕಾಡಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲಳ್ ನುಡಿದೊಡೆ ಕಲ್ಲವಿಲಂ ಮಾಡಿ ಬಾಯ ಕೆಂಪಂ ಕೊಳ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೮). **ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ**: ಧೈರ್ಯದ ಕದಂದೆಱೆದು ಕರಣಂ ಕಲ್ಲವಲ್ಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿವಿಲಿ]ಯಾಗಿ ಸುಖಂ ಸೂಱೆವೋಗಿ (ಆದರ. ೧೪೭-೧೭). **ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ**: ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುತೆಗೆದ ಮಂಗನ್ನ ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನದೀಪ. ೭). **ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ**: ಹಣವನ್ನು ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಡಿರಿ (ಭಾರಥಿ. ೫); ಅವರ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸಾಹುಕಾರರು ಜಪ್ತಮಾಡಿಸಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೮೬). [?]

ಕಲ್ಲಸೆರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಪದರ, —ಎಳೆ (?): ಒಳಗೆಱೆಯಬೆ ಕಲ್ಲಸೆರೆಯ ಕುಂಟೆ ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಮುಟ್ಟುಂಬೆಯೊಟ್ಟಲ್ಲಯಾಲ(ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೩; 11ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಲ್ಲಹಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲಹಳಿ ಮೂನೂಱು ಆಳ್ಗೆ (ಎಕ. X, ಗೋರೀಬಿ. ೧೩-೩; 1000).

[ಕಲ್$_3$ + ಹಳಿ$_0$ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ, ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾವಸೆ; ಕಲ್ಲುಹೂವು; ಪಾಚಿ: "ನಗರೋಗಃ - ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). **ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ**: "ಪಲ್ಲಿತಂ - ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹಾವಸೆ (< ಪಾವಸೆ)]

ಕಲ್ಲಹಾವುಸೆ 'ಕಲ್ಲಹಾವಸೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂ 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಹೂವು 'ಕಲ್ಲುಹೂವು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಱೆ, ಕಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಂಗನ ಮತ್ತ ಶಿವಾಲೆಯ ಮಾದಕ ೫೦ ಹುಡುವಲೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಂ ೧೦ ಕಲ್ಲಱೆಯ ಕಂ ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೫೯-೨೪; 1158); ಕಲ್ಲಱೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ನೃತ್ಯವನಾಡುವಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೪); ಅಱುವತ್ತು ಗಾವುದದಗಲಮುಮಾದ ಕಲ್ಲಱೆ ಇರ್ಕುಂ (ಚಿಕಬಿ. ೩೬-೧೧). **ಕಲ್ಲರೆ**: ಭೀಮನಡಿಗದ್ದೆಯ ಸೂಳೆ ಬಯಲಗಡಿಯ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲರೆ ಬಡಗಲು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೬-೨೪೨; 1542); ಪೊದೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಲ್ಲರೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ ಬೆಳಕು (ಮಲೆಮ. ೬೮೫).

[ಕಲ್$_3$ + ಅಱ್ಕೆ$_4$./ ತಮಿ. ಕಲ್ಲಱೈ; ಮಲ. ಕಲ್ಲಱ]

ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಹೊಡೆದಾಟ: ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಲ್ಲಾಕಲ್ಲಿ, ಅತ್ರ ಪ್ರಹರಣಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕಲ್$_3$ + ಕಲ್$_3$ + -ಇ$_3$]

ಕಲ್ಲಾನೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆನೆ. ೨. "ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಆನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಇದೆ ಕಲ್ಲಾನೆಯಂ ಕುತ್ತು ಇದೆ ಪೆರ್ವುಲಿಯಂ ಕುತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೧೩). [ಕಲ್$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕಲ್ಲಾಬಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಮೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆಮೆ; ನೆಲದ ಆಮೆ. 'ನೀರಾಮೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಆಮೆ]

ಕಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ಕಲಿಸುವವನು; ಗುರು; ಶಿಕ್ಷಕ: "ಕಲ್ಲಾಯ್ತನೆಂದು ವಿದ್ಯಾಶಿಕ್ಷಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೭-೩೪೩); ಸೂಱಾಯ್ತರ ಕಲ್ಲಾಯ್ತರ ಕಡಂಗಾಯ್ತರಚ್ಚುಳಾಯ್ತರ ರಭಸಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಕಬ್ಬಿಗರ್ಗೆ ನೀಂ ಕಲ್ಲಾಯ್ತನಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭-೨೫); ಕಲ್ಲಾಯ್ತರಂಮೆಯಿಂದೆಲ್ಲವರಿದಪನು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩-೧೧). [ಕಲ್$_3$ + -ಆಯ್ತ]

ಕಲ್ಲಾರ, ಕಲುಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಪುಷ್ಪ; ನೈದಿಲೆ: "ಕಲ್ಲಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಲುಹಾ]ರಂ ಸುಗಂಧಿಕಂ ಕರ್ನೈದಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). **ಕಲುಹಾರ**: ಕಾರಿರುಳೆಂಬ ಕಾಂತೆಯ ಕಬರಿಯ ಕಲುಹಾರದ ಮಾಲೆ ಭೂತಳಕೆ ಆರೈಯದುರುಳ್ವಂದದಿ ಬೀಳ್ದುದಾ ಉಳ್ಕಾರಾಯನೀಕ್ಷಿಸುತಿರಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೩-೯೩). [< ಸಂ. ಕಲ್ಹಾರ]

ಕಲ್ಲಾರತಿ (ನಾ). = ಉಪ್ಪಾರತಿ: ಶೇಷಗಿರಿಯಪ್ಪನ ಮುಂದೆಯೇ ಕಲ್ಲಾರತಿ ಎತ್ತಿ ದೃಷ್ಟಿತೆಗೆದಳು (ದೇವಹಂ. ೯೫). [< ಕದಲಾರತಿ?]

ಕಲ್ಲಾಲ (ನಾ). ಆಲದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ: ಕಲ್ಲತ್ತಿ, ಕಲ್ಲಾಲ, ಕಾಲರಳಿಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೨೯); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಱುಳೆ ಬಿಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲವತ್ತವು ಮತ್ತಿ ಕಲ್ಲಾಲವು (ನಿಜಸಾಂ. ೧೦-೫೬).

[ಕಲ್$_3$ + ಆಲ$_1$. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲಾಲ್]

ಕಲ್ಲಾಲೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗಾಣ: ಸೂಲದ ಮೊನೆಯೊಳೇಱಿದ ಕಲ್ಲಾಲೆಯ ಬಸಿಱೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ . . . ಪಾಪಾತ್ಮರ ಬಾಟ್ವನೆಯೆನಿಪ್ಪ ಯಮಲೋಕಮಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೫-೨೪); "ನಮ್ಮನ್ನು ಒಂದು ಕಲ್ಲಾಲೆಗಿತ್ತು ಅರೆದು ತೀರಿಸಿ ಬಿಡಿ" (ಸವತಿ. ೩೧೬). [ಕಲ್$_3$ + ಆಲೆ$_1$]

ಕಲ್ಲಾವಿಲ್ಲಿ 'ಕಲ್ಲವಿಲ' ನೋ.

ಕಲ್ಲಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಹರಿಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ೨. ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಿಂಕದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಕದಲದ ನಾವು ಸುಂಕದ ಕಲ್ಲಾಳನಿಗೆ ಬೆದರುವುದುಂಟೇ ? (ಕೋಟಿಚೆ. ೨೨).

[← ತುಳು. ಕಲ್ಲಾಳೆ]

ಕಲ್ಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣಿಕೆಯ ಬಲೆ; ಸರಗುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಈ ಗುಣ ಜಗದ ಸಂದೇಹಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭೋಗ. ೫೪); ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿದ ರೆಂಬುವರೆಲ್ಲರ ಬಲೆಯ ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ ತುಂಬಿದ (ವಚರ. ೪೩–೧೭೦); ಜಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿದ ಕಂಬಿಯಂ ಸಮೆವ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬); ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆಗಾಳಂ . . . ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೦೩); ಕಪೋತ ನೊಂದು ತಾಂ ಠಕ್ಕಿಸಿ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಡಿದು ಕನ್ನದೊಳೋಡಿದುದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೨). ೨. ನೂಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ಬಲೆಚೀಲ: ಒಲವಿಂದೀವೊಡೆ ಗೋವಂಗಲಗೆ ಕೊಬಲ್ ಕೋಡ ಕಾಳೆ ಕೋಲುಡೆದೋಲ್ ಕಂಬಲ ಕಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಸುತ್ತಲ್ಲದೆ ಮಹಾಗ್ರಪೂಜೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೨೨); ಕರ ಕುಂಡಲಂ ಪೆಗಲ ಕಲ್ಲಿ ಲಸತ್ಪದಕಂ (ದಶಕು. ೧೪–೧೯); ಕೊಳಲ ರಾಗದ ರಹಿಯೊ ಕಲ್ಲಿಯ ಕಲಸುಗೂಳೋ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೨–೭೮); ನಡುವಿನ ಕಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯೊಳಗೆ ಪಿಡಿದ ಸುರಗಿ ಮೆಱೆಯಲು ವನಚರಿಯರು ನಡೆದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೭೨). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಲ್ಲಿ]

ಕಲ್ಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ ಪೇಟದ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಶಿರೋಭೂಷಣ: ವರ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಸಿರಪೇಷ್ ತುರಾಯಿ ಕಲ್ಲಿಯನು ಸರಸಿಜಮುಖಿಯೊರ್ವೆ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದಳು (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೯). [← ಮರಾ. ಕಲಗೀ]

ಕಲ್ಲಿ$_3$ (ನಾ). ಮಡಿಕೆ; ಪದರ.

ಕಲ್ಲಿದಾರಿಯಂಗಿ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆಗಳಿರುವ ಅಂಗಿ (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲಿ$_4$ (ನಾ). ಬೇಲಿ (?): ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಕಲ್ಲಿಯನೆಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಇಡೆವಾಳ ಕಟ್ಟೊಬ್ಬೆಯದಾರಿಯಯಲ್ಲೆಗಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೯೭; 1516). [? . / ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಲ್ಲಿ$_5$ (ನಾ). ಗಲ್ಲ; ಕೆನ್ನೆ. 'ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ' ಪರಾ.

[← ಪಾರ. ಕಲ್ಲ; ಮರಾ. ಕಲ್ಲಾ]

ಕಲ್ಲಿಗೂಳು (ನಾ). (ಕಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿತಂದ ಅನ್ನ, —ಬುತ್ತಿ: ಕಲ್ಲಿಗೂಳನೆ ಕವರ್ತಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಪಾಲ್ಗೆನೆಗಳಂ ಗೊಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯಲಿ ಕರ್ದುಂಡು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨–೨–೨೭); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೭); ದನಕರುಗಳಂ ಕಾಯುತ್ತ ಕಲ್ಲಿ ಗೂಳಂ ತಿನ್ನುತ್ತ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೮–೨೮ ವ).

[ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಱ್$_1$)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇದ್ದಿಲು: ಮರಗಳು ಭೂಮಿಯ ವಿವಿಧ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದ ಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨); ಈ ಕರಿಯ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಮೂಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೩). **ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು**: ಹೈದರಾಬಾದಿ ನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಗಣಿಗಳಿವೆ (ದಭಾಇ. ೮).

[ಕಲ್$_3$ + ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲು 'ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಲ್ಲಿಬೋನ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಕಲ್ಲಿಬೋನಾ ಸವಿದು ಸವಿದು ಡೊಳ್ಳು ಬೆಳಿಸಿಕೊಂಡ ಉದರ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೫೮–೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಲ್ಲಿಮರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಬಾಳಿಕೆಯಲು ಪಟ್ಟಿಲಬಿದ ಕಾರು ಬಿತು ಬಳ್ಳ ೩೦ ಅದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೩]ಅ(ಂ)ನ್ತು ಮುಡಿತಾದೆಮು ೧೨೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೦–೧೭; 1465). [?]

ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಸೆ; ಗಲ್ಲಮಾಸೆ: ಕೆಂಪೇರಿದ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನೆತ್ತುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆಯನ್ನು ತಿರುವುತ್ತ, ಆತ ಕೇಳಿದ (ತಾಯಿ. ೬೯); ಅವನ ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ ಕಟ ಬಾಯಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮುರಿದುಕೊಂಡಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೭೦). ೨. ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಹುಲಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತುಟಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಬಿರು ಸಾದ ಉದ್ದನೆ ಕೂದಲು: (ಬೆಕ್ಕು, ಮೊ. ಗಳ) ತುಟಿಯ ಬಿರು ಗೂದಲು, ಕಲ್ಲಿಮಾಸೆ (Whisker. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲಿ$_5$ + ಮಾಸೆ]

ಕಲ್ಲಿಯೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಗಙ್ಗರಾನೆಯ ಕುಮ್ಬ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುದುರೆಯಂ ಪಾಯ್ಸಿ ಸತ್ತೊಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಲ್ಲಿಯೂರನಭ್ಯನ್ತರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಕಲ್ನಾಡಿತ್ತನ್ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೭೧–೧೦; ಸು. 920).

[ಕಲ್ಲಿ$_0$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲಿಯೋಗರ (ನಾ). = ಕಲ್ಲಿಗೂಳು: ಹೆಗಲ ಕಂಬಳಿ ಕೈಯ ಕಲ್ಲಿ ಯೋಗರದಿಂದೆ ಮೊಗ ಬೆಮರೆ ತೇಕುತ್ತ ಪರಿತಂದು ಕಡುಪಿಂದೆ (ಬಸರ. ೯–೯೫). [ಕಲ್ಲಿ$_1$ + ಓಗರ]

ಕಲ್ಲು 'ಕಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಉದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಪಾದರಿ, ಕಾಲಾದ್ರಿ, ಪುರಳಿಮರ, ಕಲಿಹುಟ್ಟು, ಕಲ್ಲುಉದಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೨–೧೪೭೭).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಉದಿ$_0$]

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು 'ಕಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಕ 'ಕಲ್ಲುಕರಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕರಗ, ಕಲ್ಲುಕರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂ ಚಾಳ ಗಿಡ: ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ . . . ಕಲ್ಲುಕರಗನ ಬೇರು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೯). **ಕಲ್ಲುಕರಕ**: "ಅಶ್ಮಂತಕಃ – ಕಲ್ಲುಕರಕನ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕರಗ?]

ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ: ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವವೆಂದರೆ:—ಗಬರು, ಪ್ರಿಯಕಾವೇರಿ . . . ಕಲ್ಲು ಕುಂಟೆ, ದುರ್ಗಿ, ಇಕ್ಕೇರಿ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). ℙ ಮದಕರಿನಾಯಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಂಟೆ ಟಂಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ.

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಂಟೆ$_3$]

ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕುಪ್ಪೆ, —ಗುಂಪು: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಕುಟರಿ, ನಟ್ಟು, ಸಣ್ಣಸಣ್ಣಗಿಡಗಳು . . . ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಬೇರು ಸಹಿತ ಅಗಿದು ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕುಟರಿ (< ಕುಟ್ಟರಿ)]

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕೆ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_1$ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ$_2$ (ನಾ). = ಕಲ್ಕುಡ: ಅಂದಿನ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ . . . ಜಟಗ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಗ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಜಾತಿಯ ದೆವ್ವಗಳಿದ್ದವು (ಪಂಜಪಂ. ೨).

[← ತುಳು. ಕಲ್ಕುಡೆ]

ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ 'ಕಲ್ಕುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಕೂವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು (ಕಿ). [?]

ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ, ಕಲುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ: ಮನೆಯ ಕಲ್ಲುಕೆಲಸ ನಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಲುಗೆಲಸ**: ದೇಗುಲಮಂ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ × × × ಕಲುಗೆಲಸವಂ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೪–೧೭; ಸು. 1122); ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದೇವರ ಕಲುಗೆ[ಲಸ]ಕ್ಕೆ (ಸೌಇಂ. XX, ೧೬೭–೨೦; 1179); ಧೃತಿಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣವಿಲ್ಲದೀ ಕ್ಷೇತ್ರವ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದಿರಿ ಕಲುಗೆಲಸಕ್ಕೆ ಜಾಱಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯–೬೦); ಆ ದೇವರ ಸಿಖರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನು ಮಾಡಿಸಿ ಕಲುಗೆಲಸದ ವುಯ್ಯಲನೂ ಎತ್ತಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨–೧೯; 1355). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಕೆಲಸ]

ಕಲ್ಲುಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮದ್ದಾಲೆ, ನೇರಲು, ಮಾವು, ಕಲ್ಲುಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿತ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗರಗೆ?]

ಕಲ್ಲುಗಾರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು: "ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೂ ಬಂಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಗಟ್ಟಿನೆಲ, ಗೋಡೆಯ ಮೈ, ಮೊ. ವನ್ನು ರಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲುಗಾರೆ; ಸಿಮೆಂಟು" (Cement. ಇಂಕನಿ). 'ವಜ್ರಗಾರೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಗಾರೆ$_2$]

ಕಲುಗುಂಡು 'ಕಲ್ಗುಂಡು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಣಿಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲು ತಿನ್ನುವಿಕೆ: ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಣಿಸು ಗೂಗೆಗಳ ಕಣ್ದೊಳಸು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೩೮). [ಕಲ್$_3$ + ಉಣಿಸು$_2$]

ಕಲ್ಲುತೊಟ್ಟಿ 'ಕಲ್ತೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನಾರು 'ಕಲ್ನಾರು' ನೋ.

ಕಲ್ಲುನುಚ್ಚುಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಪೊದೆ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ]

ಕಲ್ಲುಪಡುವಲ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೀಳ್ತರದ ಪಡುವಲ (ಕಿ). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಪಡುವಲ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪಡುವಲ]

ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ಕಣಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಉಪ್ಪು; ಸೈಂಧವ ಲವಣ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಿಯಾಣದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ ಕಲ್ಲುಪ್ಪರಿಶನ ಜಾತಿಫಲಂಗಳ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೬–೭೬), ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ಮೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿ ಕೊಂಡು . . . ಬಲ್ಲವರಿಕ್ಕುಗೆ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದುವಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭–೫೩); ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿ . . . ಇರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟಕೂಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬–೬). ೨. ಪುಡಿ ಮಾಡಿರದ ಉಪ್ಪು; ಹರಳುಪ್ಪು. [ಕಲ್$_3$ + ಉಪ್ಪು$_1$]

ಕಲ್ಲುಬಸರೆ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಸುರಿ 'ಕಲ್ಬಸರಿ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಬಾಂದು (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಗುರುತಿಸಿದ ಗಡಿ, —ಮೇರೆ: ಕಲ್ಲುಬಾಂದುಗಳನ್ನು ಮೀರಿಹೋಗುವುದು ಹಿಂದೆ ನನ್ನೂರಿನವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಬಾಂದು]

ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮದ 'ಕಲ್ಮದ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಮನಸ್ಸು; ಕಠಿಣವಾದ ಮನ: ಅವನದು ಬಹಳ ಕಲ್ಲುಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮನಸ್ಸು]

ಕಲ್ಲುಮರಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮರಿಗೆ 'ಕಲ್ಮರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾಡ 'ಕಲ್ಮಾಡ' ನೋ.

ಕಲ್ಲುಮಾವು, ಕಲುಮಾವು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಡುಮಾವು (ಕಿ). **ಕಲುಮಾವು**: ೨. ಕಾಡಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು ತಾಳಿ ಹೊಂದಾಳೆಯಕ್ಕೆಯು ಕಕ್ಕೆ (ನವಮೋ. ೮–೯). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮಾವು]

ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳು. ೨. ಸವೆದುಹೋದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು, ಒರಳುಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಹುಯ್ಯಿಸುವ ಮುಳ್ಳು: ಗುಂಡಕಲ್ಲು ಸವೆದಿದೆ, ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳು ಹುಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶಾತೆ? – ಕಲ್ಲುರದಾಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೩). [?]

ಕಲ್ಲುರಾಳ (ನಾ). "ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಾಳ; ಕಲ್ಲುರಾಳ" (Stone pitch. ಇಂಕನಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ರಾಳ]

ಕಲ್ಲುರಿಗ (ನಾ). ಕಡುಬು ಮಾಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವನು (?): ಈ ನಕುಳಂ ಪೋದ ಭವದೊಳ್ . . . ದ್ರವ್ಯಲೋಲುಪನೆಂಬೊಂ ಕಲ್ಲುರಿಗನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೫–೧೮ ವ); "ಮಿಠಾಯಿಗಾರ, ರೇವಡಿಗಾರ" (ಆದಿಪು–ಕೋಶ); "ಕಲ್ಲು ಸುಡುವವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕಲ್ಲುರಿವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೬–೯೭). [?]

ಕಲ್ಲುವರದ (ನಾ). ಹರಳು ಕಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ರತ್ನವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಲ್ಲುಕಣಿಯ ಕಲ್ಲುವರದಿ[ದ]ರುಗಳುಂ ಕೂಡಿರ್ದ್ದು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೬೦–೫; 1173). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಪರದ]

ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯–೧೬೨೫). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಶುಂಠಿ]

ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು: ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣೋ . . . ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆಹಣ್ಣೋ ಕುಯ್ಯುವುದು (ಮಲೆಮ. ೫೬೩). [ಕಲ್ಲುಸಂಪಿಗೆ$_0$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸಕ್ಕರೆ; ಖಂಡಶರ್ಕರೆ: ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ ನೀವೆಲ್ಲರು ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಕೊಳ್ಳಿರೋ (ಪುರಂದ. ೧–೧೨೬ ಪಲ್ಲವಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಕ್ಕರೆ]

ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ನಾ). (ಮಸಾಲೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಹುಚ್ಚು ನೆಲ ಬೇವು, ಕಲ್ಲುಸಬ್ಬಸಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೫೭–೧೧೫೪). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಲ್ಲುಸಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳ, ಕಾಲುವೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ದಾಟಲು ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲು, —ಚಪ್ಪಡಿಕಲ್ಲಿನ ಸೇತುವೆ: ಸಲೀಸಾಗಿ ಕಲ್ಲುಸಾರದ ಮೇಲೆಯೆ ದಾಂಟಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವಲ್ಲಾ? (ಮಲೆಮ. ೭೦೮). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸಾರ$_1$]

ಕಲ್ಲುಸುಂಟಿ (ನಾ). = ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸುಂಟಿ]

ಕಲ್ಲುಸೋರೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕಲ್ಲುಮರಗೆ. ೨. ಕಾಡುಸೋರೆಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಸೋರೆ$_1$ (< ಸೊರೆ$_2$)]

ಕಲ್ಲುಹಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು. ℙ ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಹಾವು: ಗೋದಿನಾಗರ, ಕಲ್ಲುಹಾವು, ಜಡೆನಾಗರ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$) + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕಲ್ಲುಹೂವು, ಕಲ್ಲಹೂ, ಕಲ್ಲಹೂವು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ಪಾಚಿ: "ಹಲವು ಕಲ್ಲುಹೂವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಧೂಮ್ರಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ನೇರಿಳೇಬಣ್ಣ. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಲ್ಲುಹೂವು" (Cudbear. ಇಂಕನಿ). **ಕಲ್ಲಹೂ**: "ಕಾಲಾಮಸೂರ್ಯಕಂ, ಕಾಲಾನುಸೂರ್ಯಕಂ – ಕಲ್ಲಹೂ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). **ಕಲ್ಲಹೂವು**: "ಕಾಲಾನು, ಸಾಯ್ಯಂ, ಕ್ರುದ್ಧಂ, ಅಶ್ಮಪುಷ್ಪಂ, ಶೀತಶಿವಂ, ಶೈಲೇಯಂ ಈ ೬ ಕಲ್ಲಹೂವು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); "ಜೀರ್ಣಂ – ಕಲ್ಲಹೂವು" (ಓಷಧಿ. ೬೨).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್$_3$) + ಹೂವು (< ಪ್ಲ್ಯೂ)]

ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುಹೆಟ್ಟೆ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೯೯೩). [ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್$_3$) + ಹೆಟ್ಟೆ ?]

ಕಲ್ಲುಹೋಳಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಕೋಳಿ (ಕಿ).

[ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್$_3$) + ಹೋಳಕ ?]

ಕಲ್ಲುಳಿ (ನಾ). ಕಲ್ಕುಟಿಗನ ಉಳಿ; ಕಲ್ಲುಕಡೆಯುವ ಉಳಿ; "ಟಂಕ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಕಲ್ಲ್$_3$ + ಉಳ್ಕಿ. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲುಳಿ]

ಕಲ್ಲೂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರು ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ (?): ತಪಸಿಗೆ ಬಂದು ನಲ್ಲತನ ಶಾಂತವಿಂತಿರಬೇಡವೇ ಹೊಳೆಯ ಕಲ್ಲೂಕನಂ ಹಿಡಿದ ಗಾದೆ ನಿನಗೆಂದುಮೆಯ ವಲ್ಲಭನಿಳಿದ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩–೩೬). [< ಕಲ್ಲೂರು$_2$?]

ಕಲ್ಲೂರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಲ್ಲೂರುಗ್ರಾಮ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಅ. XIII, ೨೪೯–೨೫; ?).

[ಕಲ್ಲ್$_3$ + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಲ್ಲೂರು$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪).

[← ತುಳು. ಕಲ್ಲೂರು]

ಕಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ಗೊಂದಲ; ಕ್ಷೋಭೆ: ಒಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಂಬೆರಸು ಪ್ರಳಯದ ಮಾರಿಯುಮಾಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ ತನ್ನೊಳಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಗಿ ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯ ವ).

ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಂ, ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಂ = ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ: ಸಮುದ್ರಂ ಬಹಿತ್ರಂ ಬೆದಱುವಂತು ತಿಟ್ಟನೆ ತಿರಿದು ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗೆ . . . ಕೂವ ಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೪–೧೪ ವ); ಗಜದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೋಡಿಯುಂ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಯುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಲ್ಲೆಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ, ಕಲ್ಲಿಯುಂದಲ್ಲಿವಿಲ್ಲಿಯುಮಾಗೆ] (ಗಿರಿಕ. ೬–೭೬ ವ); ತುಱುಪಟ್ಟಿಯೆಲ್ಲಂ ಕಿಟ್ಟಲೆಯುಂ ಕಿಟಂದಲೆಯುಂ ಕಲ್ಲಿಯುಂ ಕವಿಯುಮಾದಪುದಿದೇನೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೫–೧೩೪); ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ಬೀಡಂ ತೊಱೆ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೭); ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಱಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪). [?]

ಕಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ನವೆ; ತುರಿಕೆ: "ಕಲ್ಲೆ ಕಂಡೂತಿಯೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೦).

[?]

ಕಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹರವಿ, —ಗುಡಾಣ: "ಅಳಿಂಜರಂ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕಲ್ಲೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨–೨೩).

[< ಸಂ. ಖಲ್ಲ ?]

ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ 'ಕಲ್ಹೆಂಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆಡೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಕಾಯಿ: ಕಲ್ಲೆಡೆ ಮಾಗಳಿ ಕರಿಲೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯ ನಿಲ್ಲದೆ ಎಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಾದೇಸಾಂ. ೩–೯೪). [?]

ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಬಾವಿ ತೋಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಎಣ್ಣೆ; ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆ; ಚಿಮಣಿಯೆಣ್ಣೆ (ಉಕ): ವಿಷಯಾಗ್ನಿಗೆ ಸುಖದಾಸೆಯ ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯ ಪಾನ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೮೫–೬೦); ಟೇಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆಯ ದೀಪ ಉರಿಯುತ್ತಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೮). [ಕಲ್ಲ್$_3$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕಲ್ಲೆದೆ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆದೆಗ 'ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ' ನೋ.

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ, ಕಲ್ಲೆದೆ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆ; ಕಠೋರವಾದ ಹೃದಯ: ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯುಂ ವಿಯೋಗಿಜನಕಂತದು ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಪ್ಪುದಲ್ತೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೮); ಕೂಡದರ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಸೀಟೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೦); ಒಳ್ಗಬ್ಬಮುಮೊಳ್ನುಡಿಯುಂ ಗೇಯಮುಮುರ್ಚದ ಕಡುಗಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆರ್ದೆಯನಂಬು ಮೇಣುರ್ಚುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೯). ೨. ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಎದೆಯುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಅಗ್ಗಲಿಸಿಯೆ ನಿಂದುದೆಂತುಮಸು ಪೋಗದೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆಂ ಮಹೀಪತೀ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೧); ಅರಸನೇಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೋ ಮರವಾನಿಸನೋ ಕಲ್ಲುಂ ಮರನಿರ್ಪಂತಿರ್ದನಿಂತು ನಿಷ್ಕರುಣನೊ ಪೇಟ್ (ಅಜಿಪು. ೧೦–೫೩); ಕರುಣಂ ಗೆಟ್ಟಾಕೆ ಕೈಕೆ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬–೧೬೪); ಅತಿಚತುರ ಕವೀಶ್ವರ ವಿರಚಿತ ಕೃತಿ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೆನಿಪ್ಪ ಮೂರ್ಖಂಗೆ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೫). **ಕಲ್ಲೆದೆ**: ೧. ತರುಣೀಜನದ ಕಲ್ಲೆದೆಗೋಂಟೆ ಕಾವನ ಹರಿದಾಳಿಗೀಡಾದುದಿಲ್ಲ (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೨೯); ಇಲ್ಲದಿಹ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಲ್ಲಹನು ಜನರಿಂಗೆ ಅಲ್ಲದ ಗುಣದ ಅರಸಿಂಗೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲೆದೆಯು ಬೇಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೭); ನನ್ನ ಕಲ್ಲೆದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸುಗುಣಗಳಿಂದಲೆ ಕರಗಿಸುತ್ತಲಿದಾನೆ (ವಚಕಾ. ೫೬). [ಕಲ್ಲ್$_3$ + ಎರ್ದೆ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ನಾ). = ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ೨: ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳ ಬಲ್ಲರಿಚ್ಚೆಗತನದಲ್ಲಿ ಪೊಗಳೆ ಪೊಂಗಿ ನಲಿವ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗರು ಕಡುಗಾಂಪರವನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲನ್ಯರರಸುಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫–೮೫). **ಕಲ್ಲೆದೆಗ**: ಬಾಳ ಸಿರಿಸೊಗಸುಗಳ ಪೆರ್ಚಿಪನು ಖೇಲಕನು, ಕೀಳ ದೆನಿಪವನೊರಟ, ಮಂಕ, ಕಲ್ಲೆದೆಗ (ಮಂಕುಕ. ೨೬೫).

[ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಗ$_3$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರಹೃದಯವನ್ನುಳ್ಳ ಕವಿ. ೨. ಕಲ್ಲೊಳಗೆ ಇರುವ ಗುಹೆ; ಕಲ್ಲಿನ ಗವಿ. ೧, ೨: ಎಂದುದ ನೆನುತಿರ್ಪರ್ ಗಿರಿಯಂದದಿನತಿ ನಿಶಿತ ಸುಕವಿ ವಾಕ್ಕುಲಿಶಂ ಬೀಟ್ತಂದೊಡ ಮೆರ್ದೆಯಂ ಸೀಟ್ದೊಡಮೊಂದಕ್ಕರಮಿಲ್ಲೆನಿಪ್ಪ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಗವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧–೨೫). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಕವಿ$_5$; ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + ಗವಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ; ನಿಷ್ಕರುಣತೆ: ಕಲ್ಲೆರ್ದೆತನದಿಂದೆನ್ನಂತು ಬರ್ದನಾವನುಮೊಳನೇ (ಗದಾಯು. ೫–೨೮). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ತನ]

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಮನಸ್ಸಿನವನು; ನಿರ್ದಯಿ: ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ).

ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳ್ = ನಿರ್ದಯಳಾದವಳು; ಕಠೋರಮನಸ್ಸಿನವಳು: ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಳೆನಿಸಿದೆನ್ನಂ ಕಾಣದೊಡನೆ ಸ್ವಭಾವ ಸರಳತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದ ನಿಜಗುಣದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೯). [ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ + –ಅ$_7$]

ಕಲ್ಲೇರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟೆ, —ದಿಬ್ಬ: ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟದ ಗಡಿಯ ಕಲ್ಲೇರಿಯಾಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೬೦; 1079). [ಕಲ್ಲ್$_3$ + ಏರಿ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಂಕಾ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[← ತುಳು. ಕಲ್ಲಂಗೈ]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ (ನಾ). ಒಡ್ಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವ ವೃತ್ತಿಯವನು (ಕಿ). 'ಮಣ್ಣೊಡ್ಡ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡ$_1$]

ಕಲ್ಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡೆ; ಕಲ್ಲುದಿಣ್ಣೆ (ಕಿ).
[ಕಲ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಲ್ಲೊತ್ತು (ನಾ). ಅಂಗಾಲು ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮಡಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಒತ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವ ಗಂಟು, —ಆಣಿ: ಮುಳ್ಳುಂ ಸಿವುರುಗಳುಂ ನಟ್ಟಲ್ಲಿಯೆ ಪೊಜವಂಡದಿರ್ದು ಬಾತೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಕಲ್ಲೊತ್ತೆ[ತ್ತಿ]ಗರ್ಕದುಗ್ಧವ ಮೆಳ್ಳಿಸಿಯೊಲೆಗಲ್ಲ ಸೇಕಗೆಯ್ಯಲ್ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೬೫).
[ಕಲ್$_3$ + ಒತ್ತು$_2$. / ತುಳು. ಕಲ್ಲೊತ್ತು]

ಕಲ್ಲೊನಕೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಒನಕೆ: ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವೆ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪).
[ಕಲ್$_3$ + ಒನಕೆ]

ಕಲ್ಲೊರಳ್, ಕಲ್ಲೊರಳು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಳು; ಒರಳು ಕಲ್ಲು: ಮದವಲರ್ದ ತನುವಂ ಕುಸುಱಿದಱಿದುಱೆ ಕಲ್ಲೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೫–೨೮); ತೊಳಲಿ ಕಲ್ಲಸುವೆಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲೊರಳ ಕಲ್ಲೊನಕೆಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯವುಂ (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೧೪). **ಕಲ್ಲೊರಳು**: ಕಲ್ಲೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕೀ ತಿರುವ್ಯಾರು ಅರಸಣವ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೮).
[ಕಲ್$_3$ + ಒರಳ್ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕಲ್ಲೊರಳು 'ಕಲ್ಲೊರಳ್' ನೋ.

ಕಲ್ಲೊಲೆ (ನಾ). (?): ದೈವ ತಾನೆ ಕಾಡಿದಪುದು ನೋಡ ಕಲ್ಲೊಲೆಗೆ ಬಿತ್ತಿಯ ಬತ್ತಲೆದಾಱಿತೆನ್ನ ಬಾಯ್ ಕುಡಿದಪೆಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೨೬).
[?]

ಕಲ್ಲೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬೇಲಿ: ಮೂಱು ನಿಱಿಗಲ್ಲನ್ನಿಱಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಟ್ಟೆಯನ್ತಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟತ್ತು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೨೬೯–೯೪; 904). [ಕಲ್$_3$ + ಒಟ್ಟೆ (< ಒಟ್ಟೆ)]

ಕಲ್ಲೋಜ 'ಕಲ್ಲೋಝು' ನೋ.

ಕಲ್ಲೋಜತನ (ನಾ). ಶಿಲ್ಪವಿದ್ಯೆ, —ಕಲೆ: ಬರ್ದಿಲರ ಬಡಿಗಿಗೆನಗೆ ಪುಟ್ಟದಾತಂ ನನ್ನ ಕಲ್ಲೋಜತನಮವಗೆ ಗುಪ್ತವರಮಿರ್ಪುದಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೭–೯೪). [ಕಲ್ಲೋಜ (< ಕಲ್ಲೋಝು) + –ತನ]

ಕಲ್ಲೋಝು, ಕಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಶಿಲ್ಪಿ: ಕೆಸಱು ಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋಝುರ ಕೆಲಸ ಭರತೋಜನ ಕಣ್ಡರಣೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೭೭–೧೦೩; 1125). **ಕಲ್ಲೋಜ**: 'ಕಲ್ಲೋಜತನ' ಪರಾ.
[ಕಲ್$_3$ + ಓಝು (< ಒವಝು)]

ಕಲ್ಲೋಲ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ, —ತೆರೆ; ಹೆದ್ದೆರೆ: ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ ಪರಂಪರಾಪರಿಗತಂ ಪರಿದತ್ತು ನಗೋಪಕಂಠದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೬); ಕರುಣಾಮೃತಾಬ್ಧಿಯ ಕಲ್ಲೋಲಗಳಂತೆ (ಹದಿಬ. ೧–೨೧); ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲಸಲಿಲ ಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬–೩೫).

ಕಲ್ಲೋಲವಾಗು = ೧. ಹೊಯ್ದಾಡು: ಮನಸ್ಸು ಕಲ್ಲೋಲವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಚದುರು: ಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಭಕ್ತರೆಲ್ಲ ಕಂಡರಯ್ಯ ಮಹಾಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವನೇಱೆ . . . ಆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರ ನೆಲ್ಲಿಯು ಕಾಣೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೦–೧೬೮). [ಸಂ.]

ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆ (ನಾ). ಅಲೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ತೆಱತೆಱದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಗಳ ಲೀಲೆಗಳ . . . ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೫); ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ 'ಫ್ಯಾಶನ್ನು' ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯರ ವಿಚಾರದ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲೆಯು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿಲ್ಲ (ವಿಚಾಮಂ. ೬೧).
[ಕಲ್ಲೋಲ + ಮಾಲೆ]

ಕಲ್ಲೋಲೆ (ನಾ). ೧. ಹರಳುಕಲ್ಲಿನ ಓಲೆ; ವಜ್ರದ ಓಲೆ: ಬೆಟ್ಟದ ಸೀರೆ ಬಟ್ಟನ ಬಟ್ಟುಂಗುರಯಿಟ್ಟ ಕಿವಿಯ ಕಲ್ಲೋಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೭೨). ೨. (ಆಲಂ) (ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುತ್ತೈದೆತನ; ಚಿರ ಮಾಂಗಲ್ಯ: ದೇವಿ ಲಕ್ಕದೀವಳಿಗೆಗಾಣು ನಿನ್ನೋಲೆ ಕಲ್ಲೋಲೆಯಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನೋಂತ ನೋಂಪಿಗಾವುದು ಪಿರಿದು ಎಂದು ಪರಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೧೬೧ ವ). 'ಹರಳೋಲೆ' ಪರಾ. [ಕಲ್$_3$ + ಓಲೆ]

ಕಲ್ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡರಣೆ ಮಾಡು; ಕೆತ್ತು: ಕಲ್ವಟ್ಟ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತಿರುವಾಯಿಮೊಱಿ ಪುದಿಯಿನಾಲ್ ಒಡೆಯಾರ್ ಧಾರಾವರ್ಷಕಂ ಈವನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮–೭; 1032).
[?./ ತಮಿ. ಕಲ್ವೆಟ್ಟು = ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತುವಿಕೆ]

ಕಲ್ವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರಡು ಪುಲಿವಟ್ಟ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕಲ್ವತ್ತಿಯೇಱುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೭–೧೪; 991). [?]

ಕಲ್ವಱಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿರುವ ದಾರಿ: ನೆತ್ತರ ತೆರೆಗಳ್ ಸುಱಿಸುಱಿ ದೊಡವರಿದುವು ಕಲ್ವಱಿಯೊಳ್ ಭೋರ್ಗರೆದು ಪರಿವ ತೊಱೆಗಳ ತೆಱದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೩೬); ಕಲ್ವಱಿಯೋಳ್ ಭೋರ್ಗರೆವ ತೊಱೆಯ ವೋಲ್ ರುಧಿರಜಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೧೩); "ಕಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಲ್$_3$ + ಬಱಿ$_3$]

ಕಲ್ವಾನಸೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತಹ ಹೆಣ್ಣು; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವಳು: ಕಾಲ್ವಿಡಿಯೆ ನಿಜೇಶನವಳಗಲ್ಕೆಗಳೊಂದಂ ಕಲ್ವಂತೆ ಪಲಗೆವಿಡಿದಳ್ ಕಲ್ವಾನಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೨೮). [ಕಲ್$_3$ + ಮಾನಸೆ]

ಕಲ್ವಾಳೆ 'ಕಲ್ವಾಟೆ' ನೋ.

ಕಲ್ವಾಟೆ, ಕಲುವಾಳೆ, ಕಲುವಾಟೆ, ಕಲ್ಬಾಳೆ, ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ, ಕಲ್ವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ: ಬಲ್ವಡೆ, ಕಲ್ವಾಟೆ, ಪುಲ್ವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ); ಬಲ್ಲಂಡಂ, ಕಲ್ವಾಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಲುವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ವಾಳೆ]ಯೆಲೆಗೊಯ್ದು ಬೆಳೆದ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲುವನಾಗಿರಿಸಿ (ಕಣ್ಣರ. ೧೩೫–೧೭). **ಕಲುವಾಟೆ**: ಮಾಮರದ ನಿಂಬೆ ಕದಂಬಕ ದ್ರಾಕ್ಷಪಣ್ಗಳಿಂದೊಱದುವ ನಾಳಿಕೇರ ಫಳದಿಂ ಕಲುವಾಟೆಯೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕಣ್ಗೆಸವರ ನೇಱಿಲಿಂ (ಕಇ. I, ೩೧–೭; 1252). **ಕಲ್ಬಾಳೆ**: ನೀರ ನೆರೆಯ ಕಲ್ಬಾಳೆ ತಲೆಯ ನೆತ್ತಿದವು ಹೂವು ಮೂಡಿ (ಮೇಘದೂ. ೬–೨೧). **ಕಲ್ಲುಬಾಳೆ**: (ಕಿ). **ಕಲ್ವಾಳೆ**: ಕಲುವಾಳೆ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕಲ್$_3$ + ಬಾಟೆ. / ತಮಿ. ಕಲ್ವಾಟೈ]

ಕಲ್ವುಲ್ (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕಱುಕೆ ಮರಗಱುಕೆ . . . ನೆಱೆದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿನಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ವುಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲ್ವುಲ್] (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೯). [ಕಲ್$_3$ + ಪುಲ್]

ಕಲ್ವೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಡು; ಶಿಲಾಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು: ನಾಉ ಪೂರ್ವಾಪರವನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಕಲ್ವೆಟ್ಟ ಪ್ರ[ಮಾ]ಣನೂ ಓದಿಸಿ (ಸೌಇಇ.IX–ii, ೪೬೨–೧; 1467).
[ಕಲ್$_3$ + ಬೆಟ್ಟು$_1$. / ತಮಿ. ಕಲ್ವೆಟ್ಟು]

ಕಲ್ವೆಸ, ಕಲುವೆಸ, ಕಲ್ಬೆಸ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸ; ಶಿಲಾಕರ್ಮ: ದೇವರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಕಲ್ವೆಸದೋಜಂಗೆ ಮತ್ತರಯ್ದು (ಕಇ. I, ೧೭–೪೯; 1055); ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಲಾದ ಅರ್ಥ್ಥ ದೇವರ ಕಲ್ವೆಸಕ್ಕೆ ನಡೆವುದು (ಕಇಅ. ೭೯–೧೩–೪೨; 1088); ಕರು ಕರುವಿಂಗೆ ಕಣ್ಡೆಱವಿ ಕಲ್ವೆಸ ದೋಜೆಗೆ ನಚ್ಚಿನಚ್ಚು ಕಂಡರಣಿಗೆ ಮಂಡನಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೭೬); ಅತಿವಿಸ್ತಾರದೆ ಕಲ್ವೆಸದೆ ಗೆಯ್ಸಿ ಬಾವಿಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೯–೬೮; 1147); ಮ್ರಿಡನನ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕಲ್ವೆಸದಿಂದೆ ಗೇಹಮಂ ಪೊಡವಿಯೊಳೊಪ್ಪೆ ಮಾಡಿಪರೆ (ಕಇ. IV, ೧–೫೮; 1204). **ಕಲುವೆಸ**: ಮಣ್ಡಲಿಯ ಪಟ್ಟದತೀರ್ತ್ಥದ ಬಸದಿಯಂ ಕಲುವೆಸನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೮; 1122); ಯಿ ಕಲುವೆಸನವ × × × ಈ ಶಾಸನವ ಹೊಯ್ದಾತನು ಕಲುಕಟ್ಟಿಗ ಜಡೆಯ ರಾಮೋಜನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದ. ೩–೩೭; 1356). **ಕಲ್ಬೆಸ**: ಹಡವಳಿತಿ ಕಾಳವ್ವೆಯ ಹೆಸರ ಕಾಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಮಂ ಕಲ್ಬೆಸನಂ ಮಾಡಿದ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೫–೭೩; 1167). [ಕಲ್$_3$ + ಬೆಸ$_1$]

ಕಲ್ವೊಳೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನದಿ; ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ತೊರೆ: ಮರಕುಟಿಗವಕ್ಕಿದನಿ ಕಲ್ವೊಳೆಯ ಮೊರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೩–೬೩೦). [ಕಲ್$_3$ + ಪೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಟ್$_1$)]

ಕಲ್ಸಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗಲಿಯ ಇಗ್ಗಲಿಯ ಕಲ್ಸನ್ದಿನ ಮೂಱೂರ ಪೊಲಸನ್ದಿನ ಕಱಕೊಡಿಯನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೩; 915 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಂದು$_2$]

ಕಲ್ಸರ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಳ: ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ಸರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೪೩; 1042). [ಕಲ್$_3$ + ಸರ್$_5$]

ಕಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ: ಕೆಯ್ಯ ಕಲ್ಸರಿಗೆ ಪತ್ತುವುದಕ್ಕೆಳಸಿತ್ತು ಪೊತ್ತ ಕಲ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೩೭); ಬಲ್ಸೋನೆ, ಕಲ್ಸರಿ, ಬಾಯ್ಸವಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸರಿ$_6$]

ಕಲ್ಸಱಡು (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಬಂಡೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಕಲ್ಸಱಡು ಅನ್ತೆ ಬರೆ ಗುವಿಯುಙ್ಗಾಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮೦; 967); × × × ಡ್ಡೆಯ ಕಲ್ಸಱಡು ಅಲ್ಲಿ ಬದಕೆರಿಯ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪–೧೦೧; 1112 ?). [ಕಲ್$_3$ + ಸಱಡು]

ಕಲ್ಸುರಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲು ಸುರಿಯುವಿಕೆ (?): ಪರಿಮರಿಯಾಡಿ ದಾವದುರಿಗಾಳಿಗಳೊಳ್ ಬಿಸಿಲೊಳ್ ಕನಲ್ವ ಕಲ್ಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬಬ, ಬ್ಬು] ರಿಯುರಿಯುಯ್ಯಲಾಡಿ ಪುಡಿಯಾಟಮನಾಡಿ ಚರಾಚರಂಗಳಂ ಕರಿಮುರಿಯಪ್ಪಿನ್ಗ ಹುರಿವ ಹಂಚುವೊರಿರ್ದೆಳೆಯೊಳ್ ಕೃತಾಂತನೆಚ್ಚುರಿಗಣೆಯಂತೆ ಬಂದುದು ಲಯಾನಿಳ ಕಲ್ಪನಿದಾಘಜಾನಿಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೬೪). [ಕಲ್$_3$?+ಸುರಿ$_2$?]

ಕಲ್ಸೆಱೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಸೆರೆ: ಕಲ್ಸೆಱೆ; ಮೆಲ್ಸರಂ (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಲ್$_3$ + ಸೆಱೆ$_2$]

ಕಲ್ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ ಮರ: ಕಲ್ಹತ್ತಿ ಕಿರಬೇವು ಕಾಡಾನುಗ್ಗೆಯ ಮರ ಗೂಢಾನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೫). [ಕಲ್$_3$ + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕಲ್ಹಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೈದಿಲೆ; ಬಿಳಿನೈದಿಲೆ: ಕಲ್ಹಾರ ಸಾರಾಮೃತಶಶಿವಿಶದಾತ್ಮೀಯವಂಶಕ್ಕೆ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೫); ಕುಮುದಕುವಲಯಕಲ್ಹಾರಂಗಳಿಂ ಕಂಗೊಳಿಪಚ್ಛೋದ ಸರಸಿಗೆ ಜನನಿವೆರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಂದು ನಡೆತಂದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೨೧); ಚೆನ್ನೆಸೆವ ಕಲ್ಹಾರಕುಸುಮದಿಂ ಪೊದಱಾದ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಪೊಕ್ಕಡಗಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೫); ಪೊಸಪರಿಮಳದ ಕಲ್ಹಾರ ಎಸೆವ ಕನ್ನೈದಿಲ (ಕಂನವಿ. ೨೩–೩೧). 'ಕಹ್ಲಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಲ್ಹೆಂಟೆ, ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿದ ಮಣ್ಣು; ಮಣ್ಣಿನ ಗಡ್ಡೆ: ಹಿರಿದು ಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ಹರಿವ ನೀರೊಳು ಮುಳುಗೆ ಕರಗುವದೆ ಪಾಪ ತಾ ಮುನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದು ಎರೆಯಕಲ್ಹೆಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೮). **ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆ**: ಮತ್ತಮಾ ಪರುಷಂ ಕಲ್ಲೆಟ್ಟೆಯಾಯ್ತುದಾರ ಗುಣಮಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಸಿಂದಗಿ. ೮೮–೧೬; ?). [ಕಲ್$_3$ + ಹೆಂಟೆ$_2$ (< ಪೆಟ್ಟ$_1$)]

ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ 'ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ' ನೋ.

ಕವ$_1$ (ಅ). ಕೋಪ, ರಭಸ, ಬೆದರಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು.

ಕವಕವ, ಕವಕ್ಕವ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯಗಳು – ಗಟಗಟ, ಕವಕವ (ಕೃಪಿಡಿ. ೫೨); ಅನುಕರಣ ವಿಸಂಧಿಗೆ – ಕವಕ್ಕವ ಎಲೆ ಎಲೆ (ಶಮದ. ೬೧ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕವ$_2$ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿ; ಕ್ರಮ: "ಕ್ರಮ – ಕವ" (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಕವದಿನಮರಯಿರೆನೆವೆನಿಪ್ಪುವು ವರ್ತಿಕುಮನ್ಯಯುಷ್ಮದಸ್ಮದ್ವಿಷಯ ವ್ಯವಹೃತಿಗಳ್ಗೇಕಾನೇಕವಚನದಿಂ ಪ್ರತಿವಿಭಕ್ತಿಪುರುಷಾಖ್ಯಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೭೯); ಕಣ್ಗಳೊಳಂಗನೆಯೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ವ ಕಾಡಿಗೆಯುದಿರ್ದಂತೆ ಕರ್ಪು ಕವದಿಂದಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೨೩); ಕವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡು ವಿಭೇದವನಾಳ್ದು ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಂ (ಅನಂಪು. ೯–೧೦೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಮ]

ಕವಂಗ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಕಲಿ(ಟಿ?)ಕಾ – ಕವಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). [?]

ಕವಂಗ$_2$ (ನಾ). ಹುಳಿ, ಸಾರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಕಬಾಯಿ.

[← ತುಳು. ಕವಂಗೊ]

ಕವಕವ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಆತಂಕ; ಯೋಚನೆ: ದೊರೆತ ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬ ಕವಕವ (ಕಭವಿ. II, ೨೧೮).

[← ಮರಾ. ಖವಖವ]

ಕವಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು: ಕವಕವಿಸಿ ನಗುತಿಬ್ಬರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಖವಖವಿಸುತವರಿಬ್ಬರಾ] ಮುನಿನಿವಹಕಭಯವ ಕೊಡುತ (ತೊರರಾ. ೧–೧೧–೧೩). ೨. ತಳತಳಿಸು; ಚಕಚಕಿಸು: ಕವಕವಿಪ ಕಾಂತಿಗಳೊಳೊಪ್ಪಿಹ ಕಲಶಗೋಪುರದ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩–೩೬); ಇವಗಾರು ತಲೆಗಳು ಕವಕವಿಸುತಿವೆ ದಕ್ಷದನುಜೆಯ ಕುವರನಹುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೭–೨೩). ೩. ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರಭಸಗೊಳ್ಳು: ಅವನೀಶನೆಯ್ದಿದನಾ ಭೂತಗಿರಿಗಾಗಿ ಕವಕವಿಸುತ ಪ್ರಸನ್ನದಲಿ (ಅನಂಚ. ೩–೫೯); ಜವಗತಿಯೊಳಂದತ್ತ ಸ್ಯಂದನ ಕವಕವಿಸಿ ಫಣಿಪುರವನ್ನೈದಿತು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೩೯). 'ಖವಖವಿಸು' ಪರಾ. [ಕವಕವ$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕವಕ್ಕನೆ, ಕಬಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ: ನಿನ್ನ ನೀರೂ ಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವೂ ಬೇಡ ಎಂದು ಕವಕ್ಕನೆ ಸಿಡಿದುಹೋದಿರಿ (ಕಮನೆ. ೪೬). **ಕಬಕ್ಕನೆ**: "ಕೂಡಲೆ; ಗಬಕ್ಕನೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೪). [?]

ಕವಚ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ: ಜೀವಭ್ರಮೆಯ ಕವಚವ ಕಳೆದು ಹೊಳೆಹೊಳೆವಾತ್ಮನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೫). ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತೊಡುವ ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿ; ಮೈಜೋಡು; ಕಂಚುಕ: "ಸನ್ನುತ ಕವಿವರರಿನಹುದು ಸವರ್ಗಂ ಕವಚಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೫); ಕಲಿಗಳುರಃಕವಾಟ ಕವಚಂಗಳ ಕಟ್ಟಲೆಯೊಳ್ . . . ಬರುತಿರ್ಪಳೆಂದುಮಭಿಸಾರಿಕೆಯಂದದೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩); ಹಿಳಿದ ಲೋಹದ ಸೀಸಕಂಗಳ ಬಲಿಸಿದರು ಹೋಳಾದ ಕವಚವ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೬); ಕವಚವಾರಿಗಭೇದ್ಯ ಬೊಮ್ಮನ ವರದಲಾಗಿನಲಿ (ಕೌ ಶಿ ರಾ. ೨೬–೧೪). ೩. ಹಾವಿನ ಪರೆ. ೪. ಚರ್ಮ.

೫. ರಕ್ಷಾಮಂತ್ರ; ರಕ್ಷೆ: ಕವಚ . . . ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦); ನಾನು ತಮಗಾಗಿ ಒಂದು ಭೇತ್ಕಾರಿಣೀ-ತಂತ್ರೋಕ್ತ ಕವಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುವೆನು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೬೭). ೬. ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ಸಾರಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೭. ನಗಾರಿ; ಭೇರಿ: "ಕಂಚುಕಂ ಮರ್ಮರ ವರ್ಮ ಚರ್ಮ ಕುಟಜಂ ಪ್ರವಚಂ ಕವಚಾಭಿಧಾನಕಂ" (ನಾನಾರ ೮೯). [ಸಂ.]

ಕವಚದೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು.
[ಕವಚ + ತೊಡು$_1$]

ಕವಚಹರ (ನಾ). ಕೌಮಾರ ವಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕ: ಕವಚಹರನಾದ ನಿಜಸುತನತಿಬಳ ಕುಮಾರನಂ ರಾಜ್ಯಭಾರದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯ ವ); ಅಗ್ರನಂದನಂ ಕವಚಹರಂ ಜಿತಾಹಿತಬಲಂ ಬಲನನ್ನನಿರಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಕವಚಿ (ನಾ). ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಕವಚಧಾರಿ: ರಣದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ದೈತ್ಯರನು ಕವಚಿಗಳು ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ ತೆಗೆದು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕವಚಿನ್]

ಕವಚಿತ (ಗು). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, —ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, —ಆವೃತವಾದ: ಕದನಪ್ರಮೋದ ರೋಮಾಂಚದೆ ಕವಚಿತಮಾದು ವಿವರ ತನು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೬೩); ಪರಮಾಶೀರ್ವಚನ ಪರಿಕಲಿತ ಕವಚಿತ ಕಾಯ ಪಾಂಡವರಾಯ ಹೊಱವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೩). (ನಾ). ೨. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕವಚಿತಂ ವರ್ಮಿತಂ ಸುಸನ್ನದ್ಧಮೆನಲುಂ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಚ]ವಚದೊಟ್ಟವನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧). [ಸಂ.]

ಕವಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು; ಆವರಿಸು: ಗೋಧಿಯಂ ಹರಹಿ ಅಷ್ಟದಳವಾರಿಜವಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕವಚಿಸಿ ಅದಱ ಮೇಲೆ ವ್ರೀಹಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೧೩). [ಕವಚ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಚು 'ಕವಿಚು$_1$' ನೋ.

ಕವಟು, ಕವಾಟು (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ಕದ: ಪರಿಪರಿಯ ಲೋವೆಗಳು ಚಂದಚಂದದ ವಜ್ರಕವಟುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಪಳೆಯ ಗುಡಿಗಳ ಗೊಂದಣದೊಳೆಸೆದಿಪ್ಪವುಪ್ಪುರಿಗೆಗಳಸಂಖ್ಯೆಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೫). **ಕವಾಟು**: ಕವಾಟಿನೊಳಗೆ ಬೀಗ ಭದ್ರಮಾಡಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ವಸ್ತುಗಳು (ಕಾಬಝಾ. ೩೨). [< ಸಂ. ಕವಾಟ]

ಕವಟೆ$_1$ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ದವಡೆ; ಕಪೋಲ (?): ಗಾಳಿ ತುಂಬಿ ಕವಟೆಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪುನಃ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವ ಚಾಳಿ ಅವನಿಗೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು; ಕವಟೆಯುಬ್ಬಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಮುಖ ಮತ್ತಷ್ಟು ದುಂಡಗೆ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೫೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳ್; ಮಲ. ಕವಿಳ್]

ಕವಟೆಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀಎಱೆಯಗವೆ ಕವಟ್ಟದ ಲೊ × × × (ಎಕ. II, ೧೪೫; ಸು. 1000). [?]

ಕವಡ 'ಕವಡ್ಯು' ನೋ.

ಕವಡಂಚು (ನಾ). ಧೋತ್ರದ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಅಲಂಕಾರದ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಂಚು; ಕವಡೆಯಾಕಾರದ ಅಂಚು (ಕಿ). [ಕವಡೆ$_2$ + ಅಂಚು$_2$]

ಕವಡಂಬು 'ಕವಲಂಬು' ನೋ.

ಕವಡಕಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿ$_1$ (ನಾ). ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕೌದಿ: ಆದಿತ್ಯದೇವರಂ ಪೂಜಿಸುವ ಮಾಣಿಗೆ ಮತ್ತ ೧ ಆಚಜ್ಯರ ಕವಡಿ ಕಚ್ಚುಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತ ೨ ಮಟದ ತಪೋಧನರ್ಗ್ಗಂ ಅಭ್ಯಾಗತರ್ಗ್ಗಂ ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ೮ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೨೭; 1077). [< ಸಂ. ಕರ್ಪಟ]

ಕವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಎಲ್ಲರುಂ ಕವಡಿಗಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೭-೨೫). 'ಕವಡಿಗಂಟಕ' ಪರಾ.
[ಕವಡು$_1$ + -ಇ$_3$]

ಕವಡಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬೇಲಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನರು ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಾಗುವಂತೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕವಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಮರದ ಕಂಬಗಳು (?): ಅರ್ಜುನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ . . . ಅರ್ಜುನತರುಯುಗಮಾಗಿ ಕವಡಿಯ ನೆಟ್ಟಂದದಿ ಬೆಳೆದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೧೦೦). ೨. (?): ಕಾಲುವಟ್ಟ × × ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆವಹಾರಳು × × × ಪೂರ್ವ್ವಮರಿಯಾದೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೭-೯; 1455). [?]

ಕವಡಿ$_4$, ಕವೋಡಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಟ್ಟದೊಣ್ಣೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದವರು ಮಾಡುವ ಜಯೋದ್ಗಾರ; ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ನಿಗದಿಯಾದಷ್ಟು ದೂರ ಓಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ. **ಕವೋಡಿ**: ಅವನ್ನ ಕವೋಡಿ ಅನ್ನಿಸದೆ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). 'ಕಬಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಕವಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನೆಯ ಮರಳು ಮರುಳು ನುಂಗಿ ಕವಡಿಕೆಯ ಕವಲು ಹಿರಿಯಿತ್ತು (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೪೦). ೨. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು (ಕಿ). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಎರಡಲಗಿನ ಬಾಣ.

ಕವಡಿಕೆಯಂಬು = ಕವಲುಬಾಣ: "ಕವಡಿಕೆಯಂಬು ಕಕ್ಷೇಷು ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೫).
[ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಕೆ$_2$, ಕೌಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕವಡೆ$_2$: ಬಾಯೊಳ್ ಕವಡಿಕೆಗಳಂ ಪಲ್ಗಳಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೧೭); ಒಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡಿಕೆಯಂ ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಗುಮೆ ಹೊನ್ನ ವೊಲೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಸಮಪ. ೩-೧೧); ಮುಂಗೆಯ್ಯೊಳೆ ಜಲಜಲಿಸೆಯ ಶೋದೆ ಕಟ್ಟಿದಳ್ ಕವಡಿಕೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೫೪); ಕವಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ಕಲು ಬಿದ್ದಂತೆ ಕೆದಱಿತು ವೈರಿ ಪಾಯಿದಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೫-೭೧). ೨. ಕವಡೆಯಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ಕವಡಿಕೆ ನೆತ್ತ ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕದ ಮೊಗರಂಬವೆನಿಪ ಕವಾಟ ತೆಱೆಯದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪). **ಕೌಡಿಕೆ**: ೧. ಕೌಡಿಕೆರಾಶಿಯೊಳಗಿರ್ದ ಅರಿಭಯಂಕರ ಪಾಂಚಜನ್ಯದ ಪರಿಯಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೯). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದಿಕಾ]

ಕವಡಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಇವರ ಹದನಿದು ಕರ್ಣನಾಡಿದ ಕವಡಿಕೆಯ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿರೈ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೬); ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). [ಕವಡ್ಯು + -ಇಕೆ]

ಕವಡಿಗ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಅಕ್ಕಿ (ಕಿ). [?]

ಕವಡಿಗಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡಿದ್ವೀಪ (ನಾ). ಒಂದು ದ್ವೀಪದ ಹೆಸರು: ಕವಡಿದ್ವೀಪಮು ಮಾದಿಯಾಗೆ ಪಲವುಂ ದ್ವೀಪಗಳಂ ಕೊಣ್ಡು (ಎಇ. XIII, ೩೦೨-೯; 1125). [< ಕಪರ್ದಿದ್ವೀಪ ?]

ಕವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: "ಹೂರ್ಚ್ಛತಿ = ಕವಡಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨). [ಕವಡು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಡು$_1$ 'ಕವಲ್$_2$' ನೋ.

ಕವಡು$_2$, ಕವಡ, ಕೌಡಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟತನ; ಠಕ್ಕು: "ಹ್ವೈ - ಕೌಟಿಲ್ಯೇ, ಕವಡಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೭೨); ತೆವರಿದರು ನಿನ್ನಯ ಕುಮಾರರ ನೆವದಿನತ್ತಲು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಕವಡ ಹಾಯ್ಕಿದರಿತ್ತಲೀ ರಘುರಾಮಚಂದ್ರಂಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿತೀ ಕುಹಕತನ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೩೩); ಠಕ್ಕಿನ ಪಟ್ಕೆ ಕಾಳಿಯ ತವರ್ ಕವಡಿಂಗೆಡೆ ಸೊರ್ಕಿನಿರ್ಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೭೪); ಕವಡುಕುಟಿಲಗಳಿಲ್ಲ ಮನದೊಳು ಅರಸಿ ನೋಡಿದಡೆ (ಹಮಚ. ೧೧೭-೮). ೨. ಭ್ರಾಂತಿ; ಭ್ರಮೆ: ವನಜಭವನಂಜಿದನು... ಮನುಜಮಾತ್ರನು ತನ್ನ ಕಾವನೆ ಕವಡಿದೇಕೆ (ಕೋಗಯ. ೭-೧೯). **ಕವಡ**: 'ಕವಡಗಂಟಕ' ಪರಾ. **ಕೌಡಿ**: 'ಕೌಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಪಟ]

ಕವಡು$_3$ (ನಾ). ಕದಡು; ಕೊಳೆ; ದೋಷ: ಆ ರಸ ಸವೆದು ಕೆಟ್ಟೊಳ ಸೇರುವದು ಮತ್ತದರ ದೆಸೆಯಿಂದಾ ಕವಡು ರಕ್ತದೊಳಾಗುವುದು ತದ್ರವದ ದೋಷವನುಂಡ ತನುಚರ್ಮವೆ . . . ವಿಕಲತೆಯನೈದಿಹುದು (ವಿವೇಭ. ೩-೪೩). [< ಕದಡು$_2$?]

ಕವಡು$_4$ (ನಾ). ದಾಟುಗಾಲು; ದಾಪುಹೆಜ್ಜೆ: ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕವಡಿಂ ಕಟವಪ್ರವಮೇಱಿಯೆ ನಿಲ್ಲದನನ್ಧನ್ (ಎಕ. II, ೯೩-೩; ಸು. 700). ℙ 'ಎಡೆವಿಡಿಯಲ್ಕೆ + ಅವಡಿಂ' ಎಂದೂ ಬಿಡಿಸಬಹುದು. [← ತಮಿ. ಕವಡು]

ಕವಡುಕಂಟಕ 'ಕವಡುಗಂಟಕ' ನೋ.

ಕವಡುಕಂಟಕತನ 'ಕವಡುಗಂಟಕತನ' ನೋ.

ಕವಡುಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: "ಹ್ವರ್ತಾ, ಹ್ವರಕಃ, ಹ್ವರಃ, ಈ ೩ ಕವಡುಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೭೨). [ಕವಡು$_2$ + -ಗ$_3$]

ಕವಡುಗಂಟಕ, ಕವಡಕಂಟಕ, ಕವಡಗಂಟಕ, ಕವಡಿಗಂಟಕ, ಕವಡುಕಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಈ ಕವಡುಗಂಟಕರಾದ ಅಂಗಡಿಕಾರರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೭೫). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ವಿಚಾರವು ಗುಹಾಧ್ವನಿಯಾದರೆ ಮಂದಿಯ ಸ್ವತ್ತು; ಗೂಡಾರ್ಥದ ಕವಡುಗಂಟಕವಾದರೆ ಮನದೊಳಗೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ಗಂಟು (ವಿಚಾಮಂ. ೬೨); ಕವಡು-ಗಂಟಕ ವಿಚಾರಸರಣಿ . . . ಜಾಣ್ಮೆಯ ಮಂದಹಾಸ ಒದವಿಸದೆ ಇಲ್ಲ (ಸುತ್ತುಮು. ೫). **ಕವಡಕಂಟಕ**: ೩. ಗೃಹಶಾಂತಿ ಮಾಡುವಾಗ ಹೂತಿಡುವ ವಿಕಾರವಾದ ಕಣಿಕದ ಗೊಂಬೆ (ಕಿ). **ಕವಡಗಂಟಕ**: ೧. ಕವಡಗಂಟಕರು ಕೂಡಿ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಠರಾವು ಪಾಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನಾಟಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೪). **ಕವಡಿಗಂಟಕ**: ೨. ಕವಡಿಗಂಟಕ ಸ್ವಭಾವದ ನಮ್ಮ ಮಾನವರಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ನಡೆದರೆ, ಅವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಭೇದವೇನು ಉಳಿಯುವದು (ಶೈವಸು. ೧೪೭). **ಕವಡುಕಂಟಕ**: ೧. 'ಕವಡುಕಂಟಕತನ' ಪರಾ. [ಕವಡು$_2$ + ಕಂಟಕ$_1$]

ಕವಡುಗಂಟಕತನ, ಕವಡುಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಠಕ್ಕುತನ; ವಂಚನೆ: ಶೇಷಪ್ಪನ ಕವಡುಗಂಟಕತನಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶ ಉಳಿಯದಂತಾಗುವದು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೦೭). **ಕವಡುಕಂಟಕತನ**: ನನ್ನ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಚುಚ್ಚುವದು ಕವಡು ಕಂಟಕತನವಾಗಿದೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೦೩); ಅಕಬರನ ಈ ಕುಟಿಲನೀತಿಯು . . . ಬಹು ಕವಡುಕಂಟಕತನದ್ದು (ಮಾತೃಭೂ. ೧೩); ಇಂಥ ಎದೆಯೊಡಕನಿಂದ ನಮ್ಮ ಪಾರುಪತ್ಯದ ಕವಡುಕಂಟಕತನದ ಕೆಲಸವಾಗುವದೇ (ವಿಚಲ. ೪). [ಕವಡುಗಂಟಕ + -ತನ]

ಕವಡುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾತಿ; ಕಪಟಿ: ಪೊಱನಲ್ಮೆಯ ಕವಡುಗಾರ್ತಿಯ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನಾಂಟದ ನಾಡಾಡಿ ನನ್ನಿಗ ಚೆನ್ನಿಗನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೬-೪). [ಕವಡು$_2$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ) + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕವಡುಗೊಲೆ, ಕವಟ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕೊಲೆ; ಕಪಟದ ಕೊಲೆ: ಮುದಟ್ಗಂಟು, ಮುದುಡುಗಂಟು, ಕವಟ್ಗೊಲೆ, ಕವಡುಗೊಲೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಟ್ಗೊಲೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕವಡು$_2$ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕವಡುಗೋಡು (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಡು: ತಮ್ಮ ಕವಡುಗೋಡುಗಳಿಂದಿರ್ಮಡಿಸಿ ತೋಡುವ ಕಡವೆ ಸಾರಂಗಂಗಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೪). [ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಕೋಡು$_5$]

ಕವಡುತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕಪಟ: ಅಂತಹ ಕವಡುತನಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಲು ನನಗದೇನು ಕಡಿಮೆ (ಸವತಿ. ೧೯೭). [ಕವಡು$_2$ + -ತನ]

ಕವಡುನಡೆ (ನಾ). ಮೋಸದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: "ಛದ್ಮಗತೌ, ಕವಡುನಡೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೫೧). [ಕವಡು$_2$ + ನಡೆ$_2$]

ಕವಡುನಡೆಗ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ: "ತ್ಸರಃ = ಕವಡುನಡೆಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೧). [ಕವಡುನಡೆ + -ಗ$_3$]

ಕವಡುನಿದ್ದೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ದೆ; ಕಳ್ಳನಿದ್ದೆ; ಕಪಟನಿದ್ರೆ: ಇಂತಿದೆಂದು ನಿರವಿಸಿ ತಿಳಿದಾ ಪಟೆಯರ್ ಪಟನುಡಿಯಿಂ ಗೋವಳಗುವರನ ಕವಡುನಿದ್ದೆಯಂ ಪುಸಿಗೆಯ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯). [ಕವಡು$_2$ + ನಿದ್ದೆ]

ಕವಡುನುಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ಠಕ್ಕಿನ ಮಾತು; ಕಪಟೋಕ್ತಿ: ಈ ತೆಱನ ಮಾಟದ ಕವಡುನುಡಿಯ ಕೊಂಕೆಂಬುದ ನಱಿಯದಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೨೩). [ಕವಡು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಪಟವಿದ್ಯೆ; ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ: ಇಂತುಂ ತೀಱೆ ಪಿಂತಣ ಕವಡುಬಿಜ್ಜೆಯನುಱಿದು ಮೆಯ್ಗಾಳಗಕ್ಕೆ ತೊಡಂಗಿದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೫-೨೬). [ಕವಡು$_2$ + ಬಿಜ್ಜೆ$_2$]

ಕವಡುಬೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು; ಮೋಸಹೋಗು (?): ಉಕ್ಕುವಾ ತುರಗಮನೆಯಿಂದಾಳುಮಂ ನೂಂಕೆ ದಕ್ಕಿತರಸಿನ ಹಿಂದೆ ಬಂದಾನೆ ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕವಡುಬೀಳ್ವುದು ಮನೋರಥ ಮೊದಗಿ ನಡೆಯದೆಂದು ನಿಕ್ಕುವಂ ಚದುರಂಗವಾಡುವಂತೊರ್ವಳತಿ ಠಕ್ಕಿನಿಂ ಮೊದಲೊತ್ತೆಗೊಟ್ಟನಂ ನೂಂಕಿ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೪೬). [ಕವಡು$_2$ + ಬೀಳ್$_1$ (< ಬೀಟ್)]

ಕವಡುಮಾತು$_1$ (ನಾ). ಕವಲಾದಮಾತು; ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು ನುಡಿ (ಕಿ). [ಕವಡು$_1$ (< ಕವಲ್$_2$) + ಮಾತು$_1$]

ಕವಡುಮಾತು$_2$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಮಾತು; ವಂಚನೆಯ ನುಡಿ. [ಕವಡು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕವಡೆ$_1$, ಕವಟೆ$_1$, ಕಾವಾಡೆ, ಕೌಟೆ, ಕೌಡೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಕಾಡಕವಡೆ' ಪರಾ. **ಕವಟೆ$_1$**: 'ಕವಟೆಕಾಯಿ' ಪರಾ. **ಕಾವಾಡೆ**: (ಕಿ). **ಕೌಟೆ**: "ಕಾಳಿಂಗಂ - ಕೌಟೆ, ಕೆಕ್ಕರಿಕೆಯ ಫಲ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). **ಕೌಡೆ$_1$**: ಎರಡುಂ ಪೋಟ್ಗಳ ಮಾಡಿ ಕೌಡೆ(ಟೆ) ಯೆಳಗಾಯಂ ತೀವಿ (ಖಮದ. ೫-೯೨). [←ಮರಾ. ಕವಡಳ]

ಕವಡೆ$_2$, ಕವುಡೆ$_2$, ಕೌಡೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಪರ್ದಿ ; ಕಾಕಿಣಿ ; ವರಾಟ : "ಕಪರ್ದ ವರಾಟಕಮೆನಲ್ಕವಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೯) ; ಇಂತೊಂದು ಕೋಟಿ ಪೊನ್ನನೊಂದು ಕವಡೆಯಂ[ಪಾಠಾಂ: ಕವಡಿಕೆಯಂ] ಕುಡುವಂತೇನುಮಪೋಹಮಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೮ ವ) ; ವೀರರ ಮೂಗಿಗೆ ಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟ ನೀರ್ತರಿಸಿ . . . ಜಾಡಿಸಿಕೊಂಬ ಪ್ರವುಡೆಯರಿರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೯); ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಭರಚ. ೩೬-೮೮) ; ಖರನಂ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಪುಚಿತ ಕವಡೆಗೆ ಬಗೆದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮೆದಕೊಣ್ಡವಾರಾಮಗನ್ ಕವಡೆ ಕೊಟ್ಟದುಸೊಡರುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೨೪ ; ಸು. 890 ?). **ಕವುಡೆ** : ೧. ಗಜಂ ತುಳಿದೊಡೆದ ಕವುಡೆಯಂತಾಯ್ತು ಕಚ್ಛಪನ ಬೆನ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨೨). **ಕೌಡೆ**$_2$: ೧. ಜೋಯಿಸ ಕೌಡೆಗಳನ್ನು ಮಗುಚಿ ಪ್ರಶ್ನೆಫಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪ = ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶಾನ್ತಿ ಜಿನೇಶ ತೀರ್ತ್ಥಮಂ ಕವಡೆಯಬೊಪ್ಪನುದ್ಧರಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೨೫-೭ ; 1204). ೨. (?) : ಅರಬೊಪ್ಪನೀ ಕವಡೆಯ ಬೊಪ್ಪನೆಂದು ನಡೆ ನೋಡಿದಜಬ್ಕರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೬೬). [< ಸಂ. ಕಪರ್ದ]

ಕವಡೆಕಾಯಿ, ಕವಟೆಕಾಯಿ, ಕವುಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಕವಡೆಮರದ ಕಾಯಿ (ಕಿ). **ಕವಟೆಕಾಯಿ** : (ಕಿ). **ಕವುಟೆಕಾಯಿ** : ಅತಿಸಾರ ರೋಗಕ್ಕೆ ಪಥ್ಯಾಪಥ್ಯ ದ್ರವ್ಯಂಗಳಾವುವೆನೆ - ಪಡವಲದಕಾಯಿ . . . ಚಕ್ರವರ್ತದ ಸೊಪ್ಪು, ಕವುಟೆಕಾಯಿ, ಬೇಲದಹಣ್ಣು (ಸಕವೈ. ೩೫೨).

[ಕವಡೆ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕವಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಕಟ್ಟು ; ದದ್ದಾಗು : ಏಟುಬಿದ್ದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕವಡೆಗಟ್ಟದೆ (ರೂಢಿ). [ಕವಡೆ$_0$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕವಡೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಂಬದೇವರಸರು ಕವಡೆಗೊಳ್ಳದಬಳಿಯಸುಂತೆಯ(ಎಇ.XIX,೩೨-೧೦;1132).[ಕವಡೆ?+ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕವಣ, ಕವಣೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ಕಾವಣ : ಕಲ್ಲನಂದಿಯನು ಭುಲ್ಲವಿಸಿ ಕವಣನ ಮೇಯ್ಸಿದಂ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪೩ ಸೂಚನೆ); ಮಣ್ಣೆತ್ತ ನಿಜದೆತ್ತ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಮೇಯಿಸಿದೆ ಕವಣಮಂ (ಪಾಸೋಪು. ೩-೨೮). ೨.= ಕವಣಾಯ: ಸಿದ್ಧಾಯ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ. . .ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡ ಉಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭). **ಕವಣೆ**$_2$: ೨. ಅಂಕೆಯ ಸೊಲ್ಲಿಗೆ, ಕವಣೆ . . . ಗುತ್ತಿಗೆಗಳೆಂಬ ಹದಿಮೂರು ಹೊಸ ಕರಗಳನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೧೨೯).

[← ತಮಿ. ಕವಣೈ]

ಕವಣದಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಜೆ : "ವಚಾ, ಉಗ್ರಗಂಧಾ - ಷಡ್ಗ್ರಂಧಾ - ಗೋಲೋಮಿಾ - ಶತಪರ್ವಿಕಾ - ಲ ಬಜೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯಂತಲೂ ಕವಣದಕಡ್ಡಿಯಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [?]

ಕವಣಾಯ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ : ತಳಸಾರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕವಣಾಯ ದಣ್ಡದಾಯವಿನ್ತಿನಿತುಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೨-೧೮; 1106). [ಕವಣ + ಆಯ$_1$]

ಕವಣಿ 'ಕವಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಣೆ$_1$, ಕವಣಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸಿ ಬೀಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಜಾಳಿಗೆಯ ಹಗ್ಗ : ತೋಳ್ ಸೆಣೆದಿಟ್ಟ ತಕ್ಕಿನೊಳ್ ಕವಣೆಯ ಗುಂಡು ಪಾಯವು (ಅನಂಪು. ೧-೮೨) ; ನೆರಪಿದ ಕಲ್ಲುಂ ಕವಣೆಯುಮಿರೆ ಮಂಚಿಗೆಯಂತಿರೆಸೆದುವಟ್ಟಣೆ ಪಲವುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೩೧) ; ಅಟ್ಟಳೆಯನಡರಿಯತಿ ಭರದಿ ಕವಣೆಗೆ ಕಲ್ಲನಿಟ್ಟು . . . ರಾಜಕೀರ ಪಾರಾವತವನು ಪಾರಿಸುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೬). **ಕವಣಿ** : ಪಂನೆರಡುಸಾವಿರವರುಶಶ್ರೇಣಿವೊಲಂ ಕವಣಿಯ ಮಣಿಯ ಪರಿಯಾಣದಿಂ ತೋರ್ಕೆವೆತ್ತೆಯ್ತರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೦-೪; 1224); ಕೋಕನದ ತಂತುವಿಂ ಪೆಣೆದು ಕವಣಿಯ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೨೪) ; ಕವಣಿಯ ಕಲ್ಲು ಹಿಡದಿಲ್ಲ ಖಗಮೃಗ ಮೇವು ತೆನೆ ತಿಂದು ಸುಖಿಸುವವು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಣ್, ಕವಣೈ ; ಮಲ. ಕವಣ, ಕವಿಣ ; ತುಳು. ಕವಣೆ]

ಕವಣೆ$_2$ 'ಕವಣ' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್, ಕವಣೆಗಲು, ಕವಣೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು : ಅಡಗಿರ್ದೆಸೆವ ಕಂಡಿಯ ಕಣಿಯ ರಾಶಿಯಕವಣೆ ಗಲ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲುಗೆ]ಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೯) ; ಬೀಳ್ವ ಕವಣೆಗಲ್ಗಳ ಬೀಱುಗುಂಡುಗಳ ಘಾತಿಯಿಂ ಬಸವಳಿದು ಬೀಳುತಿರ್ದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೨೭). **ಕವಣೆಗಲು** : ಅಜ್ಜಿ ಸಜ್ಜಿ ತೋರಗಲು ಕವಣೆ[ಣೆ]ಗಲು ಕಣಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೨೬-೩ ; 1186). **ಕವಣೆಗಲ್ಲು** : ನವಣೆಯ ಬೋನಕ್ಕೆ ಹವಣಾದ ತೊಗೆಯಾಗಿ ಕವಣೆಗಲ್ಲಷ್ಟು ಬೆಣ್ಣೆಯಿಡಲೂಟದ ಹವಣನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೮) ; ಎತ್ತುಗಲ್ಲುಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಲುಕವಣೆಗಲ್ಲೊತ್ತಿದ ಗಾಯಗಳಿಂದ ನೆತ್ತಿಗಳೊಡೆದು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೭೨). [ಕವಣೆ$_1$ + ಕಲ್$_3$]

ಕವಣೆಗಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗಲ್ಲು 'ಕವಣೆಗಲ್' ನೋ.

ಕವಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕವಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಕವಣೆ ಉಪಯೋಗಿಸು : ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳಿಗೆಱಗುವ ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕವಣೆಗೊಂಡು ಕಾಯಲೆವೇಡಾ (ಸಮಪ. ೧೪-೭೬). [ಕವಣೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವತೆ$_1$ 'ಕವರ್ತೆ$_1$' ನೋ.

ಕವತೆ$_2$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಎರಡು ಟಿಸಿಲಾಗಿರುವಿಕೆ (ಕಿ).

[< ಕವಲ್$_2$ + -ತೆ]

ಕವದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯ ; ಕವಿತೆ : ರಸಪ್ರಯೋಜನ ಭವನಂ ಕವನಂ (ಅನಿಕೇ. ೩೦-೧) ; ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಕವನಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹೊನಲನ್ನು ಹರಿಸಿದರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೬). ೨. ಕಲ್ಪನೆ ; ವಿಚಾರ : ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲರಿಗೆ ಸವನಾಗಿ ಇರುತಿರಲು ಭವಿ ಭಕ್ತ ಶ್ವಪಚ ಶೂದ್ರರಿವರಿಂತೆಂಬ ಕವನವೆತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೪). [ಸಂ.]

ಕವನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಮಾಡು : ಕೆಲಕಾಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕವನಿಸಲಾರದೆ . . . ಬಿಡುವಾದಾಗ ಸಾಲೆಯಲ್ಲೂ ಕವನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕಂನಾಸಾ. ೩) ; ಕವನಿಸಲೆ ? ಕತಿಸಲೆ ? (ರೂಪಸಂ. ೩೮). 'ಕತಿಸು' ಪರಾ. [ಕವನ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಯರ (ನಾ). = ಕೆಯ್ವಾರ$_2$ (?) : ಧರೆಗೈಸಾಸಿರಬಿಲ್ಲಂ ತರದೊಳ್ ಪರ್ವಿದುದು ನೀಲಮಣಿಭೂಮಿ ನಭೋಂತರಮಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜನ ವಿರಾಜಿತಂ ಕಂತುಕವಯರಂ ಬೀಸಿದವೋಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೧೫) ; ಕಜ್ಜಲದಿನೊಗೆದ ಮುಕ್ತಾಳಿಯಿಂದೆಯ್ದೆ ಶುಭ್ರಾಂಬುದಮಂ ತಾರಾಳಿಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆವ ನೆಜ್ ನಭೋಭಾಗದಂತೊಪ್ಪಿ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ವಾರಿಧಿ ಕವಯರಮಂ ಬೀಸಿದಂತಾಗೆ ಚೆಲ್ವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೫) ; ಕವಯರದಂತೆ ಬಟ್ಟತಳವಟ್ಟು ಕುಚಂ ಕಡುಕೊರ್ವಿ ಪರ್ವೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೨೭). [< ಕೆಯ್ವಾರ್$_2$?]

ಕವಯಿತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವವಳು ; ಕಬ್ಬಿಗಿತಿ : ಜಾನಪದ ಕಾವ್ಯದ ಕವಯಿತ್ರಿಯರ ಹೆಸರು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೦) ; ಎದುರಿಗೆ ಕವಯಿತ್ರಿ ಕಂತಿದೇವಿ (ಸವತಿ. ೩೨). [ಸಂ. ಕವಯಿತ್ರೀ]

ಕವರ್$_1$, ಕಬರ್ಸು$_2$, ಕವರ್ಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಚು; ಸುಲಿ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: "ಕವರ್ದುದೀಟ್ಟುದೆನೆ ಕವಿವರರಿಂ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡರ್ಥಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೭); ಪ್ರಿ(ಪ್ರ)ಧಿ(ಥಿ)ವಿಯಾ ಬಿನ್ನಾಣಿಗಳಾ ಬಳ್ಳಿಗವರ್ತ್ತೆ ಇಲ್ಲ ದೋಸಿಗನ ಕವರ್ದ್ದುಟಿದೊರ್ಗೆ ಪರಿಹಾ[ರ]ಮ್ (ಇಆ. X, ೧೬೪-೮; 7ನೆಯ ಶತ); ಕವರ್ದವರುಮೊಳರೆ ಕವಿಯಲ್ಲದರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨); ಮನಮೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದಪಂ . . . ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩). ೨. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಮರುಳುಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊ: ಪೋ ಪು[ಗ]ಲ್ ಪು[ಗ]ಲೆನುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿ ಮನಮಂ ಕವರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೫); ದ್ರೋಹರಪ್ಪವರಂ ಕವರ್ವಂತೆ ತಕ್ಕರನೇಕೆ ಕವರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೩); ಸತ್ಕೃತಿಯಂ ತವೆ ಪೇಳ್ವುದು ಪೇಳದೊಡೇಂ ಕವರ್ವರೆ ಕೋಪಿಪರೆ ನಿಂದಿಪರೆ ದಂಡಿಪರೇ (ಗಿ.ರಿ.ಕ. ೧-೨೦); ಪ್ರಜೆಗಳನನ್ಯಾಯದಿಂ ಕವರ್ದುಂ ಕಟ್ಟಿಯುಂ ಕೊಳ್ವರ್ (ಪಸಾರ. ೩೦೫-೧೦). **ಕಬರ್ಸು$_2$**: ೧. ಗಿರಿಶಿಖರಗಳಲೆಚ್ಚು ತರುಗೊನೆಗಳಿಂದರೆದು ಕರಚರಣಗಳಲೊದೆದು ಕಚ್ಚಿ ಕಬರುತ ಮುಱಿದು ಕರಣಾತರದಗಳಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೧-೩). **ಕವರ್ಸು$_1$**: ೧. ಕಲೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ನೆಱೆ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೩೧); ಆ ವೃಷಭದತ್ತಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕವರಲೆಂದೋವದೇ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಬರಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೫೨); ವನಚರರು ಕಡುಮುಳಿದು ಧನಕಾದಿ ವಸ್ತುವನು ಕವರಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೪-೧೪೪). ೨. ತೆವರಿದ ಪಟುಭಟರಸುವನೆಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿ ಕವರಿ ಕಾಲಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೩೪-೮); ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮಗಳಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕವರಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಂಜುಂಡ. ೭೭).

ಕವರ್ದುಕೊಳ್, ಕವರಿಕೊಳ್ = ಅಪಹರಿಸು; ಸುಲಿದುಕೊಳ್ಳು: ಮನೆಯೊಳುಳ್ಳುದೆಲ್ಲಮಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮-೧೭); ಮಲೆಪರಂ ಮಂಡಳಿಕರುಮನಸಿಯರಾಗೆ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ವ); ಅವನ ವಿತ್ತದೊಳಗಿನಿತುಳಿಯದಂತೆಲ್ಲವಂ ಕವರ್ದುಕೊಂಡು ಬಱಿಗನ ಮಾಡಿ (ಚೇರಮ. ೮-೩೪); ನಾನಾಲೋಕಪಾಲಕರೊಳು ಧನವ ನೆಱೆ ಕವರಿಕೊಂಡು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವರ್; ಮಲ. ಕವರು; ತೆಲು. ಕಮುಚು]

ಕವರ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಪ್ಪರ; ಹೊದಿಕೆ: ಆ ನಾಡೊಳ್ ಕೀಟಿಂಬುದು ಕುದುರೆಯಬಾಯ ಕಬ್ಬಿಣದೊಳ್ ಕವರೆಂಬುದು ಚಪ್ಪರದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫). ೨. "ರಥದ ಒಂದು ಭಾಗ" (ಪಂಪನಿ): ಉಡಿದ ನೊಗಂ ಧ್ವಜಂ ಪಲಗೆ ಕೀಲ್ ಕವರಚ್ಚು ತುರಂಗಮಂ ರಥಂ ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೮). [?]

ಕವರ್$_3$ (ನಾ). ರೋಷ; ಆಗ್ರಹ: ಕವರಿಂದಗುರ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರೆ ತಳ್ತಿಱಿದರ್ ಮಹಾರಥರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೮); "ಸಂಭ್ರಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); "ಕವರಿಂದೆ = ಕೊಳ್ಳೆಯಿಂದ" (ಪಂಪದೀ. ೩೯೩). [?]

ಕವರ$_1$ (ಗು). ೧. ಬೆರೆತ; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾದ; ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಉಪ್ಪು. ೩. ಹೆಣೆದ ತಲೆಗೂದಲು; ಜಡೆ. [ಸಂ.]

ಕವರ$_2$ 'ಕವರ್ಸು$_4$' ನೋ.

ಕವರಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕವರಗಿ (ಕೇವಣ) ಸಣ್ಣಗಿಡ. ತೋಟಿಯ ನಾರಿನಿಂದ ಹಗ್ಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಕವರಿ$_1$ (ನಾ). ಮುಡಿ; ಜಡೆ; ಕಬರಿ. [< ಸಂ. ಕವರೀ]

ಕವರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಒರ್ವರೆ, ಕವರಿ, ತುಂಗಿ, ಖರಪುಷ್ಪೆ, ಅಜಗಂಧಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಹಿಂಗಿನ ಸಸಿಯ ಎಲೆ (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಬರೀ ?]

ಕವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು: ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ ಪಿಸುಣನಪ್ಪೊಡವುಟ್ಟದನಂ . . . ಕವರಿಸುವ ನಂಟನಂ ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫).

[ಕವರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕವರ್ಸು$_1$ 'ಕವರ್$_1$' ನೋ.

ಕವರ್ಸು$_2$, ಕೌರ್ಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅಸೂಯದ ಕೋಟಲೆಯ ಕಡುಹೂಟ ಕವರಿತು ನೃಪನ ತನುಮನವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪); ಹೊತ್ತುತ ಹೊಗೆವುತ ಕತ್ತುತ ಕವರುತ . . . ಮನೆಯನೆಲ್ಲವ ನರೆಗಳಿಗೆಯೊಳೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುದಾ ಕಿಚ್ಚು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೭೩); ಕವರಿದಳೊಖಳಕುಲವನೆಲ್ಲವಾ ಸವರಿದಳೋ (ದೇವೀಮ. ೨-೭೧); ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹುಚ್ಚು ಆಸೆ ಕವರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ರೂಪಸ. ೨೫೮). ೨. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಗೋರು; ತಿನ್ನು; ಕಚ್ಚು: ಕಡುಹಸಿದು ಹರಿದು ಕಲ್ಲಂ ಕವರಿದಂತೆ ನೀರಡಿಸಿ ಬಱುಗೆಱೆಯ ಹೊಕ್ಕಂತೆ (ಸೋಮಚ. ೨-೮೬); ಒಂದು ಕಾಯನ್ನೋ ಹಣ್ಣನ್ನೋ ಹಿಡಿದು ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕವರುತ್ತ . . . ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವುದು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೨೨). **ಕೌರ್ಸು$_2$**: ೧. ಭೀತಿಯು ಕೌರುವಂತಿದೆ ನಿಮ್ಮ ವದನದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೫೧). [?]

ಕವರ್ಸು$_3$ (ನಾ). ಶಾಖೆ: ಕೌರವರೂ ಪಾಂಡವರೂ ಒಂದೇ ಕವರಿನವರು (ರೂಢಿ). [< ಕವಲ್$_2$]

ಕವರ್ಸು$_4$, ಕವರ$_2$ (ನಾ). ಹೊದಿಕೆ; ರಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾಕವಚ; ಲಕ್ಕೋಟೆ: ಗಂಡಸು ಅಂಚೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೪-೫೯); ಬರೆದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕವರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕವರನ್ನು ಬಂದುಮಾಡಿದ (ಅಪನಾ. ೨೫೬); ಕವರು, ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ, ಗ್ರಂಥದ ಬೆಲೆ, ವಿಳಾಸ (ನಿರಾಭ. ೧೭೫). **ಕವರ್$_2$**: "ರಕ್ಷಾಪತ್ರ-ಪುಸ್ತುಕದ ಮೇಲಿನ ಕಾಗದ, ಕವರ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೭೧).

[← ಇಂ. Cover]

ಕವರುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ: ಎಳಕುಱಿಗೊಳ್ವಂಗೆಱಂ ಗೊಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ಕವರುಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭೦ ವ). [ಕವರ್ಸು$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕವರ್ಗ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕ' ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು: ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗ, ಚವರ್ಗ, ಟವರ್ಗ, ತವರ್ಗ, ಪವರ್ಗ ಎಂದು ಆಯಾವರ್ಗದ ಮೊದಲನೆಯ ವ್ಯಂಜನದ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಕ$_1$ + ವರ್ಗ]

ಕವರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ಕಟ್ಟು: ಪೊಂಬಾಱೆಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಲಗೆಗಳಿಂ . . . ಮಂದಾರದ ಮೊಳೆಸಾಲ್ಗಳಿಂ ಕಂಕೇಲ್ಲಿಯ ಕವರ್ಗಟ್ಟುಗಳಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ವ). [ಕವರ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕವರ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮುರುಗಿಕಾಯಿ, ಭೂತಕರುಳು, ಕಾಡಕಲ್ನಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೩೨). [?]

ಕವರ್ಗೋಲು (ನಾ). ಕವಲುಗೋಲು (?): ಮಯ ರಚಿಸಿದನು . . . ಕೊತ್ತಲಗಳ ಮಹಾಡೆಂಕಣಿಯ ಕೆದರುವ ಮಕರ ಡಿಬ್ಬಿಗಳಾ ಕಲುಗವಣೆ ಕವರ್ಗೋಲು ರಾಟಲ ಬಳಸು ನೇಣ್ ಬಡಿಗೊಡತಿಯುರುಳ್ಗಳ (ಆನಂರಾ. ೫-೫-೧೨). [ಕವರ್$_0$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್)]

ಕವರ್ತೆ$_1$, ಕವತೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸುಲಿಗೆ; ಲೂಟಿ: ಅಂಗಜನ್ಮನ ಕವರ್ತೆಯ ದಂಡದ ಪಾಂಗಿದೆಂತುಟೋ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೩); ಕರಮಳಿಪಿಂ ಕೂಡಿದೊಡೆ ಕೊಲೆಗಂ ಕವರ್ತೆಗಂ ಭಾಜನನಪ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೧); ಕರಂ ಕೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕವರ್ತೆಯೆ (ಲೀಲಾವ. ೨-೬೦); ಲಂಚಂ ಕವರ್ತೆ ಸೆಱೆಕೋಳಿಂಚೆ ಬಱಂ . . . ಎಂಬಿವಱ ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫).

ಕವತೆ$_1$: ೧. ಹಾದರ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ವತೆಯೆಂಬಿವರುಬ್ಬು ಹಿರಿದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೧೪-೩೮); ಜವನ ಕವತೆಯೊ ಮೇಣು ಲಯಭೈರವನ ಕಾಲ್ದುಳಿಯೋಯೆನಲು ನಿಮ್ಮವರು ಮೆಱೆದರು ಕಲಿಕೆಗಳ ಕೌತುಕದ ರಣರಸವ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೩). ೨. ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ: ಇತ್ತ ರೋಗದ ಕವತೆ ಬಳಿಕಿನೊಳತ್ತ ಸಾಲಿಗರುಱುಬೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೮-೬೪).

[ಕವರ್$_1$ + -ತೆ]

ಕವರ್ತೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಇನ್ತೀ ದಣ್ಡದೊಳಂ ಕವರ್ತ್ತೆಯೊಳವಪುತ್ರಿಕ ದ್ರವ್ಯದ ದಶವನ್ದದೊಳಂ ಪುಟ್ಟಿದ ದ್ರವ್ಯ ಮುವಂ . . . ದೇಯಿಂಗೆಱೆಗೆ (ಎಇ. XX, ೬-೪೦; 1012); ಮನೆದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ ಊರುಟ್ಟಿಗೆ ತೌದೆ ಸುರಂದು ಕವರ್ತೆ ಸೇಸೆ ಒಸಗೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ದಂಡದೊಳಂ ಕವರ್ತೆಯೊಳಂ ತೀರದೆ ದಂದುಗಂಗೊಂಬುದೆನಿತಾನುಮುಂಟು (ಚಿಕವಂ. ೪೫-೧೫).

[?]

ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಮಾಡು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾದೇವಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಳ್ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡವೊಲಱಿವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೪೭); ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದು ಕವರ್ತೆಗೊಳ್ವ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ ೧೨-೧೧೪); ಕಣ್ಣುಮಂ ಮನಮುಮನೇಂ ಕವರ್ತೆಗೊಳಲಾರ್ತೆಸೆದಿರ್ಪುವೊ ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೯); ರಾಜಧರ್ಮವನೆಲ್ಲವ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ನೀನಹಿತಪುರವನು ಪೊಕ್ಕು ಕವರ್ತೆಗೊಂಡುದು ತಾನಿದು ಲೋಕಕ್ಕಪಹಾಸ್ಯಮೇನಲ್ತೆ (ಅಂಜಚ. ೧೨-೧೧೩); ಕಳುವ ಕಳ್ಳನಂ ಕರಗಿಸುವಕ್ಕ ಸಾಲೆಗಳನುಕ್ಕೆವದಿಂದ ಕವರ್ತೆಗೊಂಡು ಪೋಪರಸರವಂದಿರಂ ಮಱದು ತಿಂದೊಡೆಯುಳ್ಳಡೆ ತೋಱಲಾಗದೇ (ಪಸಾರ. ೯೩೩-೩).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅಪಹಾರಮಾಡುವ ರೀತಿ; ಅಪಹಾರ ಮಾರ್ಗ: ಚಿಂತಿಸಿದನ್ ಏಕಾಂತದೊಳ್ ಉಕ್ಕೆವದ ಕವರ್ತೆವಟ್ಟೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧೬-೧೫೪). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆಗೆ ಈಡಾಗು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೨).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕವರ್ತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ತನ್ಮಾನವಂ ಧನವಂತಂ ನೃಪರಿಂ ಕವರ್ತೆವಡೆ[ಪಾಠಾಂ. ಡು]ಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೮-೨).

[ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಕವರ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕವರ್ತೆವಡು: ಅರಸರ ದೆಸೆಯಿಂ ಮನೆಯುಂ ಕವರ್ತೆವೋಪುದುಂ (ಆದಿಪು. ೩-೩೪ ವ); ನೃಪಸುತರಿಂ ಕವರ್ತೆವೋದಂತೆ ಬಿನ್ನನಾಯ್ತುದ್ಯಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೮); ಕಿಡದು ಕವರ್ತೆವೋಗದು ಕಳಲ್ಕಣಮಾಗದು . . . ವಾಙ್ಮಯ ರತ್ನಚಯಂ ಜಿನೇಶನಾ (ಸಮಪ. ೨-೨೩). [ಕವರ್ತೆ$_1$ + ಪೋಗು$_1$]

ಕವಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ; ಟಿಸಿಲೊಡೆ: "ಕವಲ್ - ಎರಡು ಭಾಗವಾಗು" (ಶಮಧಾ); ತುಱುಗಿ ಕವಲ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂಗಳೊಳೊನ್ದಿ (ಎಇ. III, ೩೩೧-೨೮; 979); ತೊಟ್ಟನೆ ಬೇರೂಱಿದುವೋ ಕವಲ್ತುವೊ (ಆದಿಪು. ೭-೨೪); ಕರ್ವಿನ ಮಡಲಂತೆ ಕವಲ್ತುರ್ವಿದ ಕೆಯ್ವೊಲಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೦೭); ಕರಿಯ ಬೆಳಗು ಕವಲ್ತು ಪರ್ವಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಮಹಾಂಧಕಾರದೊಳ್ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೨); ಸಾನುತಳದೊಳ್ ಕವಲ್ತು ಜಲಜಲಿಸಿ ಪರಿವ ಬರಿವೊನಲೆಸೆಗುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೧೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವರ್, ಕವೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕವ]

ಕವಲ್$_2$, ಕವಡು$_1$, ಕವಲು$_1$, ಕವಲೆ$_1$, ಕೌಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ: "ಕವಲ್ಗಳ್ ಸ್ಕಂಧಾಗ್ರ ಪ್ರತತಿ ಬಹುಶಾಖಾಪರಿಕರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೭); ಕವಲ್ಕವಲ್ತು ಪಲವುಂ ಕೊಂಬಾದುವೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭); ಮುನಿಯೊಳೆಸೆದುದು ಕವಲಿಂ ಕವಲಿಂ ವಿವಿಧಮೆನಿಪ್ಪ ಮತಿಶ್ರುತಮವಧಿಮನಃ ಪರ್ಯಯಂ ಚತುರ್ವಿಧಬೋಧಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೦); ಪೊಸಮಣಿಗಂಬಮೆ ಮರಮೊದಲೆನೆ ಬಲ್ದೊಲೆಯೆಲ್ಲಂ ಬಹುಶಾಖೆಗಳೆನೆ ನವರಂಗಂ ಕವಲೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೫೦). ೨. ಎರಡಾಗುವಿಕೆ; ಭಿನ್ನತೆ; ಬದಲಾವಣೆ: ಪವಣುಂಟು, ಕವಲಿಲ್ಲಂ, ತೊದಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೫ ಉದಾ); ಬಗೆಗೇನುಂ ಕವಲಿಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವೆರಡಿಲ್ಲೌದಾರ್ಯ್ಯದೊಳ್ ಮಾಂದ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೬೩; 1224); ಕವಲಾದಜಿಹ್ವೆಯೊಡವಱಿವುದೇ ಸದ್ಗುಣಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೨೯). ೩. ವಂಶ ಅಥವಾ ಕುಲದ ಶಾಖೆ. **ಕವಡು$_1$**: ೧. 'ಕವಡುಗೋಡು' ಪರಾ. ೪. ಧೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ಕರೆಗೆ ಇರುವ ಜೋಡು ಹೆಣಿಕೆಯ ಅಂಚು. 'ಕವಡಂಚು' ಪರಾ. **ಕವಲು$_1$**: ೧. ಬೇರಿನಹೀನ್ದ್ರನಂ ನಡುವಿನಾಗಸಮಂ ಕುಡಿಯಿಂ ದಿವಾಗ್ರಮಂ ತಾರನಗಂಗಳಂ ಕವಲಿನೊಳ್ಳೆಲೆಯಿಂ ದೆಸೆಯಂ ಮುಗುಳ್ಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೦-೩೨; 1077); ಹಿರಿಯರಂ ಕಿರಿಯರಂ ಬರಿಸಿ ನಮ್ಮಿತ್ತಂಡವ ಕವಲಿನೊಳ್ ಕಾಳಗದಿ ಮಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೦-೭); ಬಳ್ಳಿಯ ಕವಲಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಏಕಾವಳೀಹಾರವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೧೨). ೨. "ಕವಲೆನೆ ಬದಲು" (ಕಶರ. ೧೨೦); ಕವಲಿಲ್ಲದೆಮ್ಮನರ್ಚಿಪ ಭಕ್ತನಹುದಱಿಂದಜಭವ ಸುರೇಶ್ವರರ್ಗೆ ಬವರದೊಳ್ಮಣಿವನಲ್ಲ (ಜೈಮಿಧಾ. ೧೩-೩೩); ಮನ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ಪಂಚಪಂಗಳ ನೆರಪಿ ಸುಖಿಯಹುದರಿದೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೧೦). ೩. ನಿನ್ನ ಬೆಳವಿಗೆ ಯೆರಡು ಕವಲನ್ವಯಕೆ ಕೊಡದೇ ಸುಗತಿ ಸಂಪದವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೮). ೫. ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಊರೆ: ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕವಲು ಕೊಡು (ಜಾನಕೋ. ೩೬). **ಕವಲೆ$_1$**: ೧. ಆ ಮರನ ಹತ್ತಲಾಗಿ ಮರದ ಕವಲೆ ಸಿಹಿ ಇತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೨-೭೫೨). **ಕೌಲು$_1$**: ೨. ಘೋರಸಂಗ್ರಾಮಗಳಾಗಿ ಕಿರೀಟ ಸಿಂಹಾಸನಗಳುರುಳಿ ರಾಜ್ಯಗಳೆದ್ದುಬಿದ್ದು ಕೌಲುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಜೀವನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಪರಿವರ್ತನೆಗಳಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಾನೂರು. ೧೩೭).

ಕವಲಾಗು = ಬದಲಾಗು; ಭಿನ್ನವಾಗು; ತಪ್ಪು: ತನಯನಾಡಿದ ನುಡಿಗೆ ಕವಲಾಗೆ ಧನುವ ಹಿಡಿಯೆನು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೪೬); ಒಲುಮೆ ಕವಲಾಗುವ ಅಧೀರತೆ ನಿಮ್ಮದಲ್ಲವೆ (ಸವತಿ. ೨೬). ಕವಲಿಲ್ಲದಂ = ಎರಡಿಲ್ಲದವನು; ಭೇದವಿಲ್ಲದವನು; ಆತ್ಮ: "ಕವಲಿಲ್ಲದನೆಂದಾತ್ಮಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೨); "ಕವಲಿಲ್ಲದನಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫).

[< ಕವಲ್$_1$. / ತಮಿ. ಕವಲೈ; ಮಲ. ಕವ, ಕವರ್, ಕವರ; ತುಳು. ಕಬರ್; ತೆಲು. ಕವಲು = ಅವಳಿಜವಳಿ]

ಕವಲ, ಕವಳ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿತುಂಬುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ತುತ್ತು. ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವಿಕೆ (ಕಿ). **ಕವಳ್$_2$**: ೧. "ಜೇವಣಂ, ವಳಿಗೆ, ಕವಳಂ - ಈ ೩ ತುತ್ತಿಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೩); ಎಳವುಲ್ಲ ಕವಳಮಂ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೬); ಕತ್ತಲೆಗಿತ್ತಳ್ ಚಂದ್ರಕಲೆಯ ಕವಳಮನೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪-೧೦೦); ವೀಳೆಯದ ಕರ್ಪುರದ ಕವಳದ ಕೈಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೧೨); ಮದನಗೆ ರತಿ ತನ್ನ ತೊಂಡೆವಣ್ದುಟಿಯ ಕವಳವಿತ್ತಳೊಲಿದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೦); ಮನೇಲಿ ಕವಳ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಾಡಿನ ಕೋಣ ಕಾದರು (ನಿಬಂಧ. II, ೧೬೨).

೩. ತಂಬುಲ : ತಂಬಾಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಕವಳವು ಅವರ ಗಲ್ಲವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಬ್ಬಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗಕೋ. ೧); ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಬಂದ ಕವಳದ ಎಂಜಲ (ಮೂಕುದಾ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಕವಲಂಬು, ಕವಡಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಬಾಣ : "ಅರ್ಧಚಂದ್ರಮೆಸೆ ಕವಲಂಬು" (ಮಂಗಗಾ. ೪೭–೬೫); ಪೆಱಿಯ ಮುಜುಗಂ ಕಱಕೆನೆಯೋಡಂ[ಬು] ಕವಲ್[ಂಬುಮಂ] [ಪಾತಾಂ. ಕವಲಂಬು] ಬಂಕದಂಬೆತ್ತ[ಬುಂ] ತುಱುಪಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೯); ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂದೆನೆ (ಗದಾಯು. ೫–೬೯); ಕೀನಾಕನೆಂಬು ಕೆರಾತನೆಚ್ಚ ಕವಲಂಬಿನ ಮೊನೆಯಂತೆ (ಧಮಾರ್ಮ್ಯ. ೧೩–೧೪೭); ಘಲುಗುಣನೊಂದು ಕವಲಂಬಿನಲಿ ಗುರುಗಳಿಗಿಂದು ನಂದಿಸಬೇಕೆನುತ ಕೇಲಿಸಿದನಾ ರಥವ (ಕುವ್ಯಾದಿ. ೮–೪೬); ಕವಲಂಬಿ ನಿಂದೆಚ್ಚೊಡಾ ಗೋ ಗೊಂ ದರ್ ಕೆತ್ತರಿಸಿ (ಹಬಪು. ೪೯–೧೪೪). **ಕವಡಂಬು**: ನಾಯ ಬಾಯೊಳಗೆ ಕವಡಂಬುವಂ ತುಂಬುವಂ (ಹಪ್ಪೆರ. ೧೩–೨೨). [ಕವಲ್+ಅಂಬು]

ಕವಲಿಗೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿ ಬರುವ ಮೊಳಕೆ; ಟಿಸಿಲು: ಪರಿಮಿತ – ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಾಂಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತಿರುವ ಉಪಾಂಗಗಳು; ಅವಕ್ಕೆಸಗಿ ವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಡಿದ ಕವಲುಗಿಗಳು (ಸಾಮೋಜ. ೩೩೧). [ಕವಲ್+ಅಗ್ಗಿ]

ಕವಲುಗಂಬು (ನಾ). ಕವಲಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ: ಹಿಳುಕು ಕವಲುಗಂಬು ಬೋಳ್ ತೊಡೆಯುಗಳಿಂಪಿಪ್ಪ ಸರಳುಗಳ ಹೂಡುತೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ವೀಕೃಷ. ೨–೬–೪೪). [ಕವಲ್+ಅಲಗ್ಗು+ಅಂಬು]

ಕವಲಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ; ನೀರಿನ ತೆರಿಗೆ (?) : ಕಂಮಾರದೆಜೆ ಕುಂಬಾರದೆಜೆ ಗಜಾವಾಕೆ ಕವಲಿ ಬೋಗಾಜಿಕೆ ಮಾದಜಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಸಖಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೭೮–೩; ೧೫೧). [?]

ಕವಲಿಜು (ಕ್ರಿ). ಕವಲೊಡೆದು ಹಬ್ಬು, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು : ರವಿ ಕರಕ್ಕೆಡೆಗುದಿದಿಂದುದಿ ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಕವಲಿಜುದು ಕವಿದ ಲತಾಂತಕಾರದ ತಳ್ತ ನೆಳಲಿಂ (ನಿರಿ. ೭–೧೧ ವ); ದಟ್ಟಿಸಿಸಿ ಕವಲಿಜಿದ ಕುಂತಳಂ (ಸಂಬದ. ೪–೨೪); ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಸು ಬಳಸಿ ಬಳಿದು ಕವಲಿಜುದು ಕವಿಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). [ಕವಲ್+ಇಜ್ಜಿ]

ಕವಲು, 'ಕವಲ್'[2] ನೋ.

ಕವಲ್ಕು 'ಕೌಲ್ಕು' ನೋ.

ಕವಲುಗಣ್ಣೆ 'ಕವಲ್ಗಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕವಲುಗಿಡ (ನಾ). ಮಧ್ಯಮಗಾತ್ರದ ಗಿಡ (೬).
[ಕವಲ್ಕು+ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕವಲುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಇಷ್ಟುಬೇಗ ಊರ ತುಂಬ ಕವಲುಗೊಂಡು ಸುದ್ದಿಯ ಹಬ್ಬುದುಪಕ್ಕೆ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡನು (ಜಯಂತ. ೧೫೧). [ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ಕೊಳ್ಳು[1] (< ಕೊಳ್[1])]

ಕವಲುಗೋಲು 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಲುತೋಳ್ (ನಾ). ಹಿಂದುಗಡೆ ಸೀಳಾಗಿರುವುದು, —ಕವಲಾಗಿರುವುದು: ಪೀಱಾಕೆಯಬ್ಬ ತನ್ನ ಕವಲುತೋಳಿಯ ಅಂಗಿಯನ್ನು ಳಳಿ ಬಿಸಾಡಿ (ಪೆಸರು. ೩೦೫). [ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ತೋಳ್]

ಕವಲುದಾರಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ರಸ್ತೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವ ಅಡ್ಡರಸ್ತೆ; ಸೀಳುದಾರಿ : ನಯಸೇನನು . . . ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಕವಲು ದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ (ತವಪ್ರ. ೮೬) ; ಮಾಲಬಿಯ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಕವಲುದಾರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದರು (ಕಮಪ್ರ. ೭೪).
[ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ದಾರಿ]

ಕವಲುಮೊಡಕು (ನಾ). ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ಕಷ್ಟ; ನಾನಾ ತೊಂದರೆ : ಸವನಿಸಿದುದೋ ಭಾವಿ ದೈವದ ಕವಲುಮೊಡಕಿಗೆ ಈಡಿಗಳವನೇ ಜವನಸಿಬ್ಬುವ ಮಾರಿ ಮಱಿಯ ಗಾಡಿಯಾಯ್ತುಂದು (ಕಾತಿರಾ. ೨೮–೪೯). 'ಕವಲ್ಬನ್ನ' ಪರಾ.
[ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ಮೊಡಕ್ಕು (< ಮೊಡಂಕ್ಕು)]

ಕವಲುಮೋಱು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಗು; ಕವಟವನ್ನು ತೋರಿಸು : ತಾ ಕುಬ್ಜನಾಗಿ ನಡಸಿಯಂಬಲ್ಲಿ ಕವಲು[ಮೋಱಿ] ಪೋಜಿ ಕನ್ನಲ್ಲಿ ಳಿನವಿಡಿಗೊಂಡ ಮಹಾನುಭಾವಗಳು (ಜಸ್ಪ. ೫೦–೧೦).
[ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕವಲುನಾಲಗೆ 'ಕವಲ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕವಲುಮನ (ನಾ). ಇಬ್ಬುಗೆಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿತ್ತ : ಅವರು ವಿಶ್ರಾಜ್ಞಿಕಾಪದ ರಾಜ್ಯಪ್ರಪದ ಪಾತ್ರರು ನಿಸ್ಸಸೂಯೆಯು ಕವಲು ಮನದ ಅಕಾರಬುದ್ಧಿಯು ಕಲುಷಭಾವನೆಯು ವಿವರಿಕೆಯನವರಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೧೪). [ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ಮನ[1]]

ಕವಲುವಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲೆ 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಲ್ಕೆ 'ಕವಿಲ್ಕ್' ನೋ.

ಕವಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಯೋಚನೆ; ಎರಡು ಬಗೆ : ಇದ್ದಿರ ಬಹುದೇ ಎಂಬ ಕವಲೆಣಿಕೆಗೆ ಎಡೆಗೊಡಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೧).
[ಕವಲು (< ಕವಲ್)+ಎಣಿಕೆ]

ಕವಲೆತ್ತು, ಕೌಲೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿ ವೇಷ ತೊಡಿಸಿದ ಎತ್ತು; ಕೋಲೆಬಸವ : ಈ ಗೂಳಿಗಳು ಹೆಣ್ಣ ಳಲಿತ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವವು (ಸಾಂವಿ. ೧೦೦); ಕಂದಿಯು ಮಾತಿಗೆ ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ಗೋಣಾಡಿಸಾಲುವುದಿಪ್ಪೆ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಹಂದ್ರತಾ. ೩೦). **ಕೌಲೆತ್ತು** : ೧. ನಾವೇನು ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ಕೌಲೆತ್ತಿನಾಗಿ ಗೋಣಾಡಿಸಾಬೇಕೆಂಬ ಅಂತ ಬರದಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ (ಹೊಸಂಗಾ. ೨೪). ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹೂಗುಟ್ಟುವವನು; ಹೌದಪ್ಪ : ಅವನೊಬ್ಬ ಕೌಲೆತ್ತು. ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆ ಆಡಿಸ್ತಾನೆ (ಠಾಣಿ). ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ = ಕವಲೆತ್ತಿನಂತೆ ತಲೆಡಾಡುವುದು: ಬರೀ ಕೌಲೆತ್ತಿನಕೆಲಸ ಹೌದಲ್ಲೋ (ಮಂಆಹು. ೧೩).
[ಕವಲ್ (< ಕವಿಲ್)+ಎತ್ತು (< ಎತ್ತು)]

ಕವಲೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬೆಹುಟ್ಟು; ಟಿಸಿಲಾಗು; ಹಬ್ಬು; ಪಸರಿಸು: ಅರಸನಲಿ ಬೇರೊಱು ಮಗುಳಂಕುರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಲಿ ನಳುಬನಲಿರೆಯುಮೂಜೆಲೆಯಾಯ್ತು ಸಹದೇವನಲಿ ಕವಲೊಡೆದು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೧–೧೩); ಹರುಷದಿಂದೆ . . . ಸಿರಿಮಿದಿ ನಿಲ್ಲಲಾ ಜಡೆ ಕವಲೊಡೆದುವು ಶೇಷಶಾಖ (ಮೋಹತ. ೧೭–೧೧); ಅಲಸದಾ ಶಿವಪೂಜೆ ಹುಲಸುಂಟು ಕೇಳಯ್ಯ ಬಲು ಕವಲೊಡೆದು ಬೇರಿಂದ ತುದಿತನಕ ಹಲಸು ಶಾಕವ ಕವಿದ ಬಳ್ಳಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಅವು ಕವಲೊಡೆದು ಒಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಅನೇಕ ಜಲ್ಲೆಗಳಾಗುತ್ತಲೆ (ವೃವಮ. ೪೪). ೨. ಸೀಳು; ಎರಡಾಗು; ಬದಲಾಗು: ಎಂದಿಗೂ ಕವಲೊಡೆಯದ ಗೆಳೆತನದ ಗೆಳತನ (ಪಗಾಚ್ಚು. ೧೧೬); ನಿನ್ನ ನಮ್ಮಯ ನೆಲೆ ಯತ್ತಲ್ ನಡೆದ ಬಯಕೆ ಬಜಿ ಕವಲೊಡೆಗುಂ (ಪಪ್ರವಂ. ೧೫–೧೧೨); ದಾರಾ ಕವಲೊಡೆದಿದ್ದರೆ ನಾವು ಆಲೋಚಿಸದೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ನುಗ್ಗುವಂತಿಲ್ಲ (ಕಿಪ್ಪೆದ. ೫೩೭). [ಕವಲ್+ಒಡೆ[1]]

ಕವಲೊತ್ತು (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ಬೊಡ್ಡೆ : "ಮರನ ಕವಲೊತ್ತು ಪ್ರಕಾಂಡಮೆನಿಸಿಳ್ಕು" (ಮಂಗಕಾ. ೩೨–೬). [ಕವಲ್+ಒತ್ತು]

ಕವಲ್ಕೆ (ನಾ). ಕವಲಾಗುವಿಕೆ; ಕವಲೊಡೆಯುವಿಕೆ: ಕವಲ್ಕೆ, ಮಡಲ್ಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಕವಲ್$_2$ + -ಕೆ]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_1$, ಕವಲುಗಣೆ (ನಾ). = ಕವಲಂಬು: ನೆಱೆಗಲಿಯೆಚ್ಚ ಕವಲ್ಗಣೆ ಪಾಱಿತು ಪಱಿದರಿಭಟನ ಶಿರವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೮-೭೮). **ಕವಲುಗಣೆ**: ಒಂಬತ್ತುಸಾವಿರ ಕೋಲು ಮೀಂಟಿಯ ಕವಲುಗಣೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೮-೨೨).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕವಲ್ಗಣೆ$_2$ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಕವಲು ಒಡೆಯುವ ಜಾಗ, —ಸ್ಥಳ; ಶಾಖಾಮೂಲ: [ಪೋಟ್ಗಳೆಡೆ]ಯಲ್ಲಿ ಕವಲ್ಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲುಂ ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡುಗಳ್ ನೆರೆದು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೬); ಮಾಗಿಗೆ ಬರಲುವೋದ ಬೂರಗಮರಂ ಕೋಡುಕೋಡಿನ ಕವಲ್ಗಣೆಗಳಿಂ ಮಲೆತಲೆಗೆ ಕೋಡು ಮೂಡಿದ ತೆರನ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೦).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕಣೆ$_2$ (< ಗಟೆ)]

ಕವಲ್ಗಿಡಿ (ನಾ). ಕವಲು ಕವಲಾಗಿ ಹಬ್ಬುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ: ಬಿಡುವುರಿಯೆಣ್ಣೆ ಸೂಸುವ ಕವ [ಪಾಠಾಂ. ನ]ಲ್ಗಿಡಿ ಬೀಸುವ ಪಾಸಮೋರೆಯಿಂ ದಿಡುವಱೆ . . . ಲಗ್ಗೆಯೊಟ್ಟಳದೊಳಿಟ್ಟಳವಾದುದು ಕೋಂಟೆಗಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೫; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೭೫ ನೋ).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕವಲ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದ ಕುಡಿ; ಚಿಗಿತು ಬಂದ ಶಾಖೆ: ಸಹಕಾರ ಕುಮಾರಕನ ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಂಕಿ ನಿಮಿರ್ದ ಕವಲ್ಗುಡಿಗಳೆಂಬ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನಪ್ಪಿ ನಿಂದ ಮಲ್ಲಿಕಾ ವಲ್ಲಭೆಯೊಲವೆ ಪೇಟ್ದಪ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೭-೮ ವ). [ಕವಲ್$_2$ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕವಲ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಉಪಶಾಖೆ; ಕವಲೊಡೆದ ರೆಂಬೆ: ತೀವಿರ್ದತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ಪಣೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುವೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ಗೆ ಪೆಱವಕ್ಕಿಂತೇಂ ಬೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೭); ಎಳದಳಿರುಂ ಕೋರಕಮುಂ ಬಳಸಿರೆ ಕೊನೆಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೨); ಸೆಳೆಗೊಂಬು ಸೊಂಡಿಲ್ ಕವಲ್ಗೊಂಬು ಕೊಂಬುಗಳ್ ಬಳೆದ ಗ್ರಂಥಿಗಳೆಸೆವ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೩) ೨. ಎರಡಾಗಿ ಟಿಸಿಲೊಡೆದ ಕೋಡು, —ಕೊಂಬು: ವಾನಪ್ರಸ್ಥಜನಂಗಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರಾಕ್ಷಸೂತ್ರಂಗಳಂ ತಮ್ಮ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ನೇಱಿಸಿಕೊಂಡಿಂಬಿನೊಳವರೂಡನೆ ನಡೆವ ಸಾರಂಗಸಮೂಹಮುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೩); ಎಳವಿಸಿಲೊಳ್ ಮುನಿಬಾಲರ್ ಜಲಧೌತಂಮಾಡಿ ಕಟ್ಟೆ ಸಾರಂಗಂ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿನಾಱಿಸುವುದು ವಲ್ಕಲ ಕೌಪೀನಂಗಳಂ ಕವಲ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೪೯).
[ಕವಲ್$_2$ + ಕೊಂಬು$_2$]

ಕವಲ್ಗೋಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕವಟೆ (?): ರಕ್ಕಸಿದಬ್ಬೆ ಕಾರೆ ಕರುಂಕೆ ಕಸಕೆ ಕವಲ್ಗೋಟೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೧೩). [?]

ಕವಲ್ಗೋಲ್, ಕವಲುಗೋಲು, ಕವಳುಗೋಲ್, ಕವುಳಗೋಲ್, ಕೌಳುಗೋಲ್ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾದ ಕೋಲು; ಕವೆಗೋಲು: ಆಟದ ಕವಲ್ಗೋಲಿಂ . . . ಮುನಿಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಕಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೪). ೨. "ಎರಡು ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಬಾಣ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕವಲುಗೋಲು**: ೧. ಎರಡಡಿ ಉದ್ದದ ಕವಲುಗೋಲೂ, ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಸುತ್ತೂ . . . ನಾರು ಮಡಿಯೂ ಇವೆ (ನಡೆದಾ. I, ೫೫೦). ೨. ಕವಲುಗೋಲೈದಱಲಿ ಕೃಪಕೌರವನ ತಮ್ಮಂದಿರ ಸುಸನ್ನಾಹವ ನಿಸಂಚಿಸಿ ಬಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೪).

ಕವಳುಗೋಲ್: ೨. ಕವಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳು] ಗೋಲ ಹಿಡಿದು ಶ್ರವವ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲದೆ ಕಳನೇಱಿ ಕಾದುವುದರಿದು ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೨೧೫). **ಕವುಳಗೋಲ್**: ೨. ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯ ಕವುಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಲು] ಗೋಲ ಶ್ರವದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರೊಳರೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೦೯). **ಕೌಳುಗೋಲ್**: ೨. 'ಕವಳುಗೋಲ್' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕವಲ್$_2$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕವಲ್ದಲೆ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯು ಕವಲೊಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ: ಪೆರ್ಮರದ ನಟ್ಟಿಗೊಂಬಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುಱುಳೆವಱಿಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ವ).
[ಕವಲ್$_2$ + ತಲೆ$_1$]

ಕವಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕವಲೊಡೆದಿರುವ ನದಿ; ಸೀಳುನದಿ: ಕಱೆ ಗೊರಲಾತನಾತ್ಮವಿಟತತ್ತ್ವಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು ಗೌರಿಗೆ ಕ[ವ]ಲ್ದೊಱೆ [ಗೆಯ್ಸಿ]ದನೀ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫). [ಕವಲ್$_2$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕವಲ್ನಂಬುಗೆ (ನಾ). ಎರಡಾದ ನಂಬಿಕೆ; ಸುಳ್ಳು ಭರವಸೆ: ಪಡಿದಟವಾಗಿ ಬಂದ ಜಗದೇವರಾಯನ ಪಡೆಯ ನೋಡಿಸಿಯೂರುಗರ್ಗೆ ಕವಲ್ನಂಬುಗೆಯನಿತ್ತು ಪೊಱಮಡಿಸಿ (ಚಿಕವಂ. ೫೩-೧೬).
[ಕವಲ್$_2$ + ನಂಬುಗೆ]

ಕವಲ್ನಾಲಗೆ, ಕವಲುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಜೋಡುನಾಲಗೆ; ಎರಡು ನಾಲಗೆ: ಬೇರೊಂದಱಿನೆರಡಾದ ಲತಿಕೆಯೋ ಮಾರಾನಲನ ಜವಳಿದಲೆಯೋ ಮದನೋರಗಮುಖದ ಕವಲ್ನಾಲಗೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೯). **ಕವಲುನಾಲಗೆ**: ೨. ಕೊಟ್ಟಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಆಡುವ ನಾಲಗೆ; ಸುಳ್ಳಾಡುವ ನಾಲಗೆ: ಪಕ್ಷಪಾತಸ್ಥಿತಿಯನಾಡೆವು ಕವಲುನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯-೧೭).
[ಕವಲ್$_2$ + ನಾಲಗೆ]

ಕವಲ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕವಲ್ಪನ್ನ (ನಾ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಬರುವ ಕಷ್ಟ; ಬಗೆ ಬಗೆಯ ತೊಂದರೆ: ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನೀಂಟುವಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದಳ್ಕುತ್ತೆ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಂ ನೆನೆ ಪಿಂತಿಕ್ಕಿದ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕವಲ್ಪನ್ನಂಗಳಂ ಕೌರವಾ (ಗದಾಯು. ೭-೩೯). [ಕವಲ್$_2$ + ಬನ್ನ]

ಕವಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕವಲುವಟ್ಟೆ, ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕವಲುದಾರಿ: ಕುರುಡಂ ಮುಂದೆ ಕವಲ್ವಟ್ಟೆಯಿರಲ್ಕಂದುಮಣಂ ಪದವನಿಡಲದೇನಱಿದ ಪನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೨೯ ಅಡಿಟಿ). **ಕವಲುವಟ್ಟೆ**: ಒಳಗುಹೊಱಗೆಂಬೆರಡು ಬಟ್ಟೆಗಳೊಳಗೆ ನೀತಿ ಪ್ರೀತಿ ಮಾರ್ಗಗಳೊಳವು ತಾವೆರಡೆರಡು ಪಥದಲಿ ಕವಲುವಟ್ಟೆಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೩). **ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆ**: ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕವಲ್ಬಟ್ಟೆಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದೆನೆಂಬದು ಅವನದವನಿಗೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನಿಸಿತು (ದಾಸಹು. ೮೮). [ಕವಲ್$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕವಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹರಿ, —ಪಸರಿಸು, —ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಿಜಕರಂಗಳಂ ಪಸರಿಸಿದಪುವೆನಿಸಿ ಕಾಂತಿಯಿಂ ಕವಲ್ವರಿವ ಮುಕ್ತಾಮಣಿಗಳ ಮಯೂಖದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ); ಪೌರವಿಲಾಸಿನೀ ನಯನಕಾಂತಿ ಕವಲ್ವರಿದೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರವಾಹದೊಳ್ (ದಶಕು. ೨-೨); ಹರಭಕ್ತಿಲತೆ ಕವಲ್ವರಿವುದೀತನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೪೨).
[ಕವಲ್$_2$ + ಪರಿ$_2$]

ಕವಲ್ವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಸ್ತರಿಸು; ವರ್ಧಿಸು: ಕಾಂತಾಜನದ ಕಣ್ಣ ಪುಣ್ಯಮಂ ಕವಲ್ವರಿಯಿಸುತುಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೪೨ ವ).
[ಕವಲ್ವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕವಲ್ವೊಗೆ (ನಾ). ಶಾಖೆಶಾಖೆಯಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆ; ಪಸರಿಸುವ ಹೊಗೆ: ಉಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಧೂಪದ ಕವಲ್ವೊಗೆಯೊಳ್ ತನಿಗಂಪ ನುಂಡು ತಣ್ಣಗೆ ತಣಿದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೩-೭೭). [ಕವಲ್2 + ಪೊಗೆ2]

ಕವಹಟ್ಟೆ (ನಾ). (?): ನಾವಿಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶೀಲವಂತನಿಧೇನೆಯೆಂದು ಕವಹಟ್ಟೆಯಂತೆ (?) ಕೂಗುತ್ತ ಕೊಜಚುತ್ತ ಆಲ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತ ಸೂಲವ ನೇಜುವ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಾಲುವೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೪೯). [?]

ಕವಳ1 'ಕಳವೆ1' ನೋ.

ಕವಳ2 'ಕವಲ' ನೋ.

ಕವಳಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುತೆಗೆದುಕೊ; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು; ಊಟಮಾಡು; ಕಬಳಿಸು: ಕವಳಂಗೊಂಡೊಡದಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಪಕ್ಕಾದ ರೂಪನಡಸುವ ಕರಿಯಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೩); ಮಧುಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ತೊಜಿದು ಕವಳಂಗೊಳ್ಳದಿರೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೮-೧೭); ಈ ತ್ರಿಜಗದ್ಭೂಷಣದ್ವಿರದಂ ಚತುರ್ದಿನಮೇಕಾರಣಂ ಕವಳಂಗೊಳ್ಳ ದೆಂಬುದಂ ಬೆಸಸಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೫-೩೩ ವ).

[ಕವಳ2 (= ಕವಲ) + ಕೊಳ್1]

ಕವಳಪ್ರಥಿತ (ಗು). (ತಾಂಬೂಲದ) ಕವಳವೇ ಮುಖ್ಯವಾದ; ಕವಳ ಮೊದಲಾದ: ರಥದೊಳಗೆ ಮಾದ್ರೇಶನೀ ಸಮರಥನ ಸಂತೈಸಿದನು ಕವಳಪ್ರಥಿತಮಂತ್ರೌಷಧಿಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೨).

[ಕವಳ2 (= ಕವಲ) + ಪ್ರಥಿತ]

ಕವಳಿ1 (ನಾ). ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ಮೂರ್ಛೆ; ಬವಳಿ: "ಕವಳಿ – ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ (ಕವಳು)" (ಜಾನಕೋ. ೩೬).

ಕವಳಿಹತ್ತು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು: ಬಳಲಿ ಬವಣಿಗೆ ಕವಳಿಹತ್ತಲು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದೆ ಮನವಿದು (ಹಾಡುಪಾ. ೫೩-೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಕವಲ; ತೆಲು. ಕಳ]

ಕವಳ್ಳಿ2 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕವಳಿಕ 'ಕವಳಿಗೆ1' ನೋ.

ಕವಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ1' ನೋ.

ಕವಳಿಗೆ1, ಕವಳಿಕ, ಕವಳಿಕೆ, ಕೌಳಿಕೆ, ಕೌಳಿಗೆ1 (ನಾ). ೧. ವೀಳ್ಯದೆಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಟ್ಟು: ಎಲೆವಸರಿಗರೆತ್ತಿ ಪಿಡಿವರು ಮುದದಿ ಬೆಳ್ಳೆಲೆಗವಳಿಗೆಯ (ನಾಗಕು. ೨-೫೬). ℙ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಐವತ್ತು, ನೂರು ಎಲೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ವುಂಟು. ೨. (ಕೈ ಬರೆಹದ) ಓಲೆಗರಿಯ ಕಟ್ಟು; ಗ್ರಂಥ: ತಮ್ಮಯ್ಯಂ ಮಡಗಿಟ್ಟ ವಸ್ತುವಂ ನೋಟ್ಪೆನೆಂದು ಕವಳಿಗೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೨); ಮಾಣಿಯ ಕೌಂಕುಟ ಚರಿತ ಪುರಾಣದ ಕವಳಿಗೆ ಸಮಾನಮಾಯ್ತುಂ (ಅನಂಪು. ೨-೪೫); ಗೀತದವಸ ರದಿಂದಱಿಯಿರೇ ವಚನಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳ ತಂದು ನೋಡಿರೆ (ಬಸಪು. ೩೫-೪೫); ಬಸವ ಭಂಡಾರದ ಕವಳಿಗೆಗಳಂ ತರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೨೩-೩೩ ವ). ೩. ಪಂಕ್ತಿ; ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ಬಳ್ಳಿ ವೆಳಗಿಂಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯ ಕವಳಿಗೆಯನಡರ್ಪುಗುಡುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೭ ವ); ಪ್ರಮಥರುದ್ರ ಪುರಾತನಗಣೋತ್ತಮರ ಕವಳಿಗೆಗೈದಿ ಸಂದಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೯-೬೨); ನಿನ್ನ ಸದ್ಗುರುಭಕ್ತಿ ಲಲಿತ ತನ್ನಿಷ್ಠೆ ಗಣಪುಂಗವರ ಕವಳಿಗೆಗೆ ಸಲೆಸಂದುದು (ಆರಾಚ. ೪-೪೪). ೪. ಇಪ್ಪಾರು ಚಾವಣಿಯ ಗೋಡೆಗೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ತ್ರಿಕೋನಾಕಾರ; ಚಂದಾಯ; ಗೇಬಲ್ಲು: ಹಳದಿಯ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಕವಳಿಗೆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು (ಯೋಧಪು. ೭೨). **ಕವಳಿಕ**: ೨. "ಕವಳಿಕಂ ಕೈಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೪). **ಕವಳಿಕೆ**: ೨. ಪುರಾತರ ವಚನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿ ಪುರಾತರ ಕವಳಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಲವನಂಗಂಗೊಂಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೭೪). **ಕೌಳಿಕೆ**: ೪. ಅಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದದ್ದು ಒಂದೇ ಕಟ್ಟಡ. ಅದು ಕೌಳಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಡ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೬೨). **ಕೌಳಿಗೆ1**: ೧. ಎಲೆಯ ಹೇಱುಂಗೆವೊಂದು ಕೌಳಿಗೆ ಎಲೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೮೦-೩೦; 1278).

[? . / ತಮಿ. ಕವಳಿಗೈ]

ಕವಳಿಗೆ2 (ನಾ). ೧. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ; ಕಂಕುಳಲ್ಲಿಯ ಚೀಲ: ಪಟುಮತಿ ಬಳ್ಚಿಸಿದ ಕಯ್ಯ ಕವಳಿಗೆಯುಂ ಕರ್ಪಟಮುಂ ಬೆರಸು . . . ಬಾಗಿ ಲೊಳ್ ಬಂದಿರ್ದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೬); ತೊಗಲೊಳ್ ಪಾಲಿರ್ದಾ ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳಿರೆಯುಂ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೬೮); ಪಿಡಿದ ಕವಳಿಗೆಯುಟ್ಟ ಪುಲಿದೊವಲಿನಿಂದೊಪ್ಪೆ ಬರುತಿರಲು (ಸೇದಿರ. ೬೧-೧೮); ಕವಳಿಗೆ ಕಕ್ಷದೊಳ್ ಪುಟದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪುವ ಯಜ್ಞಸೂತ್ರಕಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೮೬). ೨. ಸಂಪುಟ; ಕರಂಡಕ: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಟ್ಕವಳಿಗೆ ವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿ ದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೦). ೩. ಥಾಲಿ; ಲೋಟ: ಪಾನಕ ರುಚಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಕವಳಿಗೆ ಕುಡಿದ (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೦); ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ಕವಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿ (ದೇವಹಂ. ೨೧). [< ಸಂ. ಕಪಾಲಿಕಾ]

ಕವಳಿಗೆ3, ಕೌಳಿಗೆ2 (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇವರು ಯಾವ ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೩೧); ಕಂದಾಯ ಕವಳಿಗೆ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಹಣವನ್ನು . . . ಜಮಾ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರಂತೆ (ಅವತಂ. ೮೮). **ಕೌಳಿಗೆ2**: ಕಂದಾಯ, ಕೌಳಿಗೆಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಟಾಕತೆ. ೮೪). [?]

ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಜೋಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಒಗ್ಗೂಡಿಸು: ಭುವನದೊಳುಳ್ಳಬಲಾಜನತತಿರೂಪ ಕವರಿಯನನ್ಯಜ ಶಿಲ್ಪಿ ಕವಳಿಗೆಗಟ್ಟಿ ಕನಡಿಸಿದವೋಲು ದೇವಿಯವಯವದ ಶೋಭೆಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೮೪). [ಕವಳಿಗೆ1 + ಕಟ್ಟು1]

ಕವಳಿಗೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕವಳಿಗೆಯನ್ನು ತೋರು; ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತೋರು: ಇರ್ವರುಂ ಕ್ಷಾಮದೇವಂಗೆ ಕಲೆಯ ಕವಳಿಗೆದೋಱುದರಿವರ ಜೀವಿತಮಿಂತೆ ಸಲ್ಗುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೩೧ ವ).

[ಕವಳಿಗೆ1 + ತೋಱು1 (< ತೋಱ್)]

ಕವಳಿಗೆಸೂರು (ನಾ). ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿಜಾರಾದ ಸೂರು; ಇಪ್ಪಾರು ಸೂರು (ಕಿ). [ಕವಳಿಗೆ1 + ಸೂರು2]

ಕವಳಿಸು1 (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ನುಂಗು: ದಶದಿಶೆಗಳಂ ಧವಳಿಸುತೆ ರಾತ್ರಿಯಂ ಕವಳಿಸುತೆ ಮೂಡಿದಂ ಸೂರಂ ಚಕಿತಚಕೋರಂ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೬-೫). 'ಕಬಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕವಳ2 (= ಕವಲ) + -ಇಸು3]

ಕವಳಿಸು2 (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು: ಯಶೋವಲ್ಲರಿ ಲೋಕಮಂ ಕವಳಿಸುತ್ತಿರ್ಪ್ಪನ್ನೆದಂ (ಕಇಆ. ೧೨-೪-೬೩; 1148). [? + -ಇಸು3]

ಕವಳೀಕ 'ಕೌಳಿಕ1' ನೋ.

ಕವಳೀಕರಣ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಿಕೆ; ನುಂಗುವಿಕೆ. 'ಕವಳೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕವಲೀಕರಣ]

ಕವಳೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತುತ್ತುಮಾಡು; ಕಬಳಿಸು: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದೆನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫).

[ಕವಳೀಕರಣ + -ಇಸು3]

ಕವಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವಳ್ಳಿ1 'ಕಳವೆ1' ನೋ.

ಕವಳ್ಳೆ$_2$ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕವಳ್ಮಿಂಚು (ನಾ). ಕವಲುಕವಲಾಗಿ ಹೊರಡುವ ಮಿಂಚು; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು: ಅವನೀವಲ್ಲಭೆ ಕೊಂಡ ಬೆಳ್ವಸದನಂ ನೀರೇಜಗರ್ಭಂ ವಿಯದ್ಧವಳಾಗಾರದೊಳಿಟ್ಟ ಪಾಲ್ಸೊದೆ ಕವಳ್‌ಮಿಂಚಿಂ ದಿಗಂತಂ ಮುಟುಂಗುವಿನಂ ಪೂಸಿದ ಶಂಖಂ... ಪರ್ವಿತ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಅನಂಪು. ೭-೮೬). [ಕವಳ್$_0$ (< ಕವಳ್$_3$) + ಮಿಂಚ್$_3$]

ಕವಳ್ಗೊಲೆ 'ಕವಡುಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕವಾಟ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು; ಕದ: "ಕವಾಟಮರರಿಯೆನೆ ಕದವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೭-೪); "ಪಡಿಯು ಕವಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫); ಶಂಖಂ ರಿಪುಹೃದಯಕವಾಟಪುಟವಿಘಟನಂ ನೋಡರಿಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪); ಕೋದಂಡಭಂಗಧ್ವನಿ ನೆಗಟ್ಟುದು... ಸ್ಫುಟದಿಕ್ಕವಾಟಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೨); ಕೆತ್ತವು ನಿಳಯನಿಳಯಕವಾಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೬); ಚೈತ್ಯಾಲಯವು ನಾನಾರತ್ನರಚಿತದ ಕವಾಟದಿಂ ತಾನೆಸೆವುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪-೧೫). ೨. ಕಪಾಟು; ಅಲ್ಮಾರು (ಕಿ). 'ಕಪಾಟ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕವಾಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ (?): ಅಡ್ಡತೂಕ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಿಳಿ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು. ಒಂದು ಕವಾಟಕಂ ಕೊಂಡೊಡೆ, ಮಂದಾಗ್ನಿ, ಶೂಲೆ, ಪಾಂಡುವಾತ, ಮೇಹ, ವಾತಶೂಲೆ ಇಷ್ಟೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿನೈವಿ. ೪೫). [?]

ಕವಾಟಪುಟ (ನಾ). ಬಾಗಿಲರೆಕ್ಕೆ, —ಕದ: ಜತುಗೃಹ ಕವಾಟಪುಟ ಸಂಧಿಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪ ವ). [ಕವಾಟ + ಪುಟ್$_3$]

ಕವಾಟಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ: "ಕುಸಿ-ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). [ಕವಾಟ + ಶಲಾಕೆ]

ಕವಾಟು 'ಕವಟು' ನೋ.

ಕವಾಡ 'ಕಬಾಡ' ನೋ.

ಕವಾಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಹೆಂಗಸು; ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ (ಕಿ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + -ಇತ್ತಿ]

ಕವಾಡಸರಕು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಹೇರುವ ಸರಕು: ಅರ್ರಿಸಿಣ ಮೆಣ್ಸು ಮುಂತಾದ ಕವಾಡಸರಕಿನ ಹೆರ್ರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾಸು ೨ಡರ ಮೆರೈಯಲ್ಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೪೫-೧೪; 1771). [ಕವಾಡ (< ಕಬಾಡ) + ಸರಕ್$_3$]

ಕವಾಡಿಗ 'ಕಬಾಡಿಗ' ನೋ.

ಕವಾಡಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗರ ಓಣಿ (ಕಿ). [ಕವಾಡಿಗ (< ಕಬಾಡಿಗ) + ಕೇರಿ]

ಕವಾತು 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯತು 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯಿ 'ಕಬಾಯಿ$_1$' ನೋ.

ಕವಾಯಿತ 'ಕವಾಯಿತು' ನೋ.

ಕವಾಯಿತು, ಕವಾತು, ಕವಾಯತು, ಕವಾಯಿತ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡುವ ಕಸರತ್ತು, —ವ್ಯಾಯಾಮ: 'ಸಮವಸ್ತ್ರ' ಧರಿಸಿ ಅನೇಕ ಬಾಲಕರು 'ಕವಾಯಿತು' ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಿಮು. ೫೫); ಎರಡು ಹೊತ್ತೂ ಕವಾಯಿತು ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಆಗಸ್ಟ್. ೮೨). **ಕವಾತು**: ೧. ಅಟ್ಟೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟು ನಡಸಿದೆ ಕವಾತ (ನಡೆಬಂ. ೧೦೩); ಸೇನಾಪಡೆ ಅವನ ಮುಂದೆ ಕವಾತುಮಾಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೭೪). ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಶ್ರಮ (?): ಒಂದು ಪ್ರಾಕೃತಪದ್ಯವನ್ನು ಕವಾತುಮಾಡಿ ಹೃದ್ಗತಮಾಡಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫).

ಕವಾಯತು: ೧. ಕವಾಯತಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ದಂಡು ಒಳಗೆ ಬಾರದಂತೆ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಲುಗಳನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿ (ಒಡೆಕ. ೧೯); ಮಕ್ಕಳು ಸಾಮೂಹಿಕ ಕವಾಯತು ಮಾಡಿದರು (ಕಪಪು. ೪-೩೫). **ಕವಾಯಿತ**: ೧. (ಕಿ).

ಕವಾತಡ್ಕ = ಕವಾಯಿತು ಮಾಡುವ ವಿಶಾಲ ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಲೇಜಿನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕವಾತಡ್ಕವಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಕವಾಈದ್; ಹಿಂ. ಕವಾಯದ್; ಮರಾ. ಕವಾಇತ್, ಕವಾಯತ್]

ಕವಾಲ (ನಾ). ಹೆಂಡಮಾರುವವನು: "ಕವಾಲ – ಸಿಂದಿಮಾರುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೩೫). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕವಾಲಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ಮೇಳಗೀತ: ಇದಲ್ಲದೇ ಕೋಲಳ್ಳಿಯ ಕರೀಮಾ ಕವಾಲಿ ಅಂದನು (ಜೀದಾನ. ೭೬). [← ಅರ. ಕವ್ವಾಲ್; ಮರಾ. ಕವಾಲೀ]

ಕವಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು: "ಕವಿ-ಆಚ್ಛಾದನೇ" (ಶಮಧಾ); ಪುದಿದು ಕವಿದಿಡಿದ ತಮದೊಡ್ಡು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಕವಿದುವು ಕಾಳನೀಳಜಳದಾವಳಿ ವಾರಿಧಿಗಳ್ ಧರಿತ್ರಿಯಂ ಕವಿದುವು ಗಾಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೭); ಪಸಿದೆಮ್ಮೆ ಬಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಪೊಕ್ಕಂತೆ ಬಡವರ್ ಕೂಟ ರಾಶಿಯಂ ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೯೫); ಸಭೆ ಠಕ್ಕು ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ವಿದಂತೆ ನೋಡುತಿರೆ (ತಿರುರ. ೧೬); ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೬); ಹಾಲು ಬತ್ತಕೆ ಕವಿವರಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡ ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸುವ ನಾರಿಯರ (ಕಂನವಿ. ೫-೬೪). ೨. ಮರೆಮಾಡು; ಹೊದಿಸು: ಭೂತಂಗಳಾತನನೊಂದು ಬಿಲದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಂ ಕವಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೫೫-೪); ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹೆರೆ ಕವಿದುರಗನ ತುಳಿದ ದೊರೆತನದೇಳ್ಗೆಯ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೩೯-೩೪). ೩. ತುಂಬು; ದಟ್ಟವಾಗು; ಮೇಳೈಸು: ಕವಿದ ಪುರ್ವುಂ ತೋರಮಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಂಸಮಪ್ಪ ಕಾಲ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಭುವನ ಜನಮೆಲ್ಲಮೊರ್ಮೆಯೆ ಕವಿದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೭೫); ತೊಲಗಿಸೋ ಮಂದಿಯನು ತೆಗೆ ಬಾಗಿಲನೆನಲು ಕವಿದುದು ಸುರೇಂದ್ರನ ಲಲನೆಯರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೮೮). ೪. ಎರಗು; ಮೇಲೆಬೀಳು; ದಾಳಿಮಾಡು: ಮದುವೆಯ ನೆರವಿಯಂ ಕಡಂದುಱು ಕವಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೧); ತಿರುಗಿದರೆ ಬಲದಿಂದ ಕೈಮಾಡುವರು ಕವಿದರೆ ಸಿಡಿವರೆಡಬಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩೦); ಕಾಣೆನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೨). ೫. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಉನ್ಮತ್ತಪಂಚವಿಂಶತಿ ಪ್ರಾಯಂ ಕವಿದು ಅರಮನೆಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಬಸರ. ೮-೬೫); ಸರಳು ಸವೆಯಲು ಶಕ್ತಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ಕವಿದಿಡೆ ಶಕ್ತಿಯನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೧೬); ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನ ಪಾದಾರವಿಂದಂಗಳ ಕಾಣುತ ಕವಿದು ನಿಟ್ಟಪಳು (ಹದಿಬ. ೭-೪೩). ೬. ತೊಡು; ಧರಿಸು; ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ತಲೆನವಿರಂ ಪಚ್ಚುಗಂಟಕ್ಕಿ ಮಣಿಮಯ ಮಕುಟಮಂ ಕವಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮ ವ); ಕವಿದುತ್ತಮಮಕುಟಮುಮನುತ್ತಮಾಂಗದೊಳಾಂತು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೪).

ಕವಿದುಪಡು = ದೊಪ್ಪನೆ ಬೀಳು: ದುಶ್ಶಳೆ ಕೇಳ್ದು ಮಲಮಲ ಮಱುಗಿ ತಮ್ಮಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಪಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೨೨ ವ). **ಕವಿದುಬೀಟ್, ಕವಿದುಬೀಳು** = ಕಾಲನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಹಾಗೆ ಮುಖವು ಅಡಿಯಾಗಿ ಬೀಳು: ತನ್ನ ನಂದನನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಕವಿದುಬಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೩-೮೧ ವ); ಒಡೆಯರಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲ್ಕೆ ತೊಡಗುವಂದದಿ ಕವಿದುಬೀಳ್ವಂ (ಬಸಪು. ೩-೩೮).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಮಲ. ಕವಿ; ತುಳು. ಕಬಿ, ಕಮಿ; ತೆಲು. ಕವಿ]

ಕವಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಮುಚ್ಚಳ; ಆವರಣ: ಆ ಕಾಶದ ಕವಿಯುಂ ನೆಲದ ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮೇರೆದಪ್ಪುವುದುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೯ ವ); ಗೂಡಾರದ ಕವಿಯಂತಿರೆ ಮುಚ್ಚಿ ಪೋದ ಕವಿಯುಂ ಕವಿಯೇ (ಆದಿಪು. ೧-೮೬). ೨. ಕುದುರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರೆ; ಕಣ್ತಡೆ: ಕವಿ ಪೊಱಗಿರೆ ಕೀಳೊಳಗಿರೆಯವಿರಳಮಾ ತುರಗ ಮುಖಮೊ ನೃಪಮಂದಿರಮೋ (ಶಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಮುರತಾಪಣೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಱಿ ರಾವುತರೊಡಗೂಡಿ ಬಂದರು (ಅಂಜಚ. ೬-೮೦). ೩. ಕವಿದಿರುವಿಕೆ; ತುಂಬಿರುವಿಕೆ: ಕಣ್ಬನಿಯ ಕವಿಯಿಂದೆ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೧೦). ೪. (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು; ಮುತ್ತುವುದು. 'ಕವಿಯೇಱು' ಪರಾ. ೫. "ಯುದ್ಧಭೇದಂ" (ಶಾಪಮಂ. ಟಿಪ್ಪಣ); ಕವಿದುರ್ಗ್ಗಂ ಚಾತುರಂಗಂ ಬವಸೆ ದಳವುಳಂ ಧಾಳಿ ಸೂಳೇಱಿನಿಪ್ಪಾಹವದೊಳ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೭; 1068); ಕವಿಯ ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ರವಿ ಬಂಟನಾಗೆ ಶಶಿ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಅರಸು ಬಂಟರ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದ (ಮಧುವ. ೪೭); ಆ ಕವಿಯ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಬಯಲಾಜಿಯೊಳ್ . . . ಪಿಡಿದನಿಂತೀವನೀ ಕಲಿಕಾರ್ತವೀರ್ಯನ್ (ಎಇ. XIII, ೧೯-೧೮; 1704). [< ಕವಿ$_1$]

ಕವಿ$_3$ (ನಾ). ಆನೆ: "ಕವಿಯೆಂದೊಡಾನೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೧). [?]

ಕವಿ$_4$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕಪಿ: "ಕಪಿ, ಕವಿ; ದೀಪಿಕೆ, ದೀವಿಗೆ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಪಿ]

ಕವಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಚತುರ; ಬುದ್ಧಿವಂತ; ವಿದ್ವಾಂಸ. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕಬ್ಬಿಗ: "ಕವಿ, ಕವಿತ್ರ ಈ ೨ ಕವಿಯ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೫); ವಾಕ್‌ಶ್ರೀ ಸುಭಗಂ ಪುರಾಣಕವಿಯುಂ ಧರೆಗಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೧); ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೆ ಕವಿ (ಜಗವಿ. ೧-೭). ೩. ದೈತ್ಯರ ಗುರು; ಶುಕ್ರ: ಕವಿ ಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳ ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೦); ಕವಿರಿಪುಗುರು ಗುರುರಿಪು ಭೃಗುಪವರೇವರೆನಲ್ಧರಿತ್ರಿ ಕವಿಗುರುಜನತೋದ್ಭವಮೊದವೆ ಮಂತ್ರಗುಣ ಮೊಪ್ಪುವುದು ಮಹಾದೇವದಂಡನಾಥೋತ್ತಮನೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೮-೪೬; 1208 ?); ಗುರುಕವಿಗಳಿಂ ಬಳಕೆವೆತ್ತ ಸಚಿವರುಂಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೭). ೪. ನೀರು; ಜಲ. ೫. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು. ೬. ನೀರ ಹಕ್ಕಿ; ಜಲಪಕ್ಷಿ: ಉದ್ಧತ ವೀರಾರಾತಿಯೂಥಂ ವಿಗತ ವಿಭವಮಾಗಿರ್ದ್ದಡಂ ರಂಜಿಕುಂ . . . ಸಕಳಕವಿನಿಕಾಯಸ್ವನಾಕೀರ್ಣ್ಣ ಕರ್ಣ್ಣಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೦-೯; 1198). ೩, ೬: ಕವಿರಾಜಾಲಂಕೃತಂ . . . ಸರದಂತಂಬರದಂತೆ ರಂಜಿಸಿದುದಾ ರಾಜೇಂದ್ರ ನೋಡ್ಡೋಲಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೦). ೭. ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ: "ಕವಿ ಶುಕ್ರ ಕಬ್ಬಿಣುದಕಂ ತವೆ ವಿದ್ವಾಂಸಕರಿವೈದು ಕವಿ ಶಬ್ದಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕವಿಂಜ, ಕವಿಂಜಳ, ಕವಿಂಜು, ಕವುಂಜು, ಕವುಜಗ, ಕವುಜು, ಕೌಜಲು, ಕೌಜು, ಗವುಂಜು, ಗವುಜು$_2$, ಗವುಜುಗ, ಗೌಜಲು, ಗೌಜು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಕಪಿಂಜಲ, ಕವಿಂಜ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜಳ**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕಪಿಂಜಳ" (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕವಿಂಜು**: "ಕಪಿಂಜಳ – ಕವಿಂಜು" (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕವುಂಜು**: ಗಿಡುಗ ಮೊಲಂ ಕವುಂಜು ಮರೆ ಮುಂಗಲಿ ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ ಕೋಡಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೬೮); ಹರಿಣಿಯ ನವಿಲ ಕವುಂಜಿನ ಕರಿಣಿಯ . . . ಕಣ್ಣಂತಿರೆ ನಿಬಿಡಮಾಗಿ ತೋರ್ಪೊಡೆ ತುರಗದ ನಯನಂಗಳುಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೨೪). **ಕವುಜಗ**: ಈ ಹಕ್ಕಿ ಕವುಜಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ಗಾತ್ರವಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೧). **ಕವುಜು**: (ಕಿ). **ಕೌಜಲು**: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨). **ಕೌಜು**: ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿತು ಕಾಮೆಂಬಾ ಕೌಜನು ಬಡಿದಾ ಹಕ್ಕಿ ತಾಮಸ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಂದ ಹಕ್ಕಿ (ಚಿದಾವ. ೧೧೩-೯). **ಗವುಂಜು**: ಹರಡೆ ಗವುಂಜು ಚಾದಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೪). **ಗವುಜು$_2$**: ಗವುಜು ಚಿಳುವ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಜೊಳೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). **ಗವುಜುಗ**: ಮುಂಗುರಿಗಳಿವು ಗವುಜುಗಗಳಿವು [ಪಾಠಾಂ. ಗೌಜುಗೆಗಳಿವು, ಗೌಧೆಯವಿವು, ಗೌಜುಗಳಿವನು] ಗಜಗಮನೆ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೧). **ಗೌಜಲು**: ಕಾಡಗೌಜಲು ಕರಿಯಲಾವುಗೆ . . . ಮೆರೆದುವು (ಗೋಹಾಡು. ೨೪). **ಗೌಜು$_2$**: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ ೨ ಗೌಜು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪); ಲಾವುಗೆ ಹರಡೆ ಗೌಜು ಟಟ್ಟಭ ಕುಕಿಲ ತುಱುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೨); ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡೆಲೆ ಕಾಬುಱುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವನಿರಿಲೆ ಸಾಳುವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೩); ಗಿಡುಗ ಗಿಳಿ ಗೌಜುಸೋಗೆ ಸಜಲೆ . . . ಇರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೫). [< ಸಂ. ಕಪಿಂಜಲ]

ಕವಿಂಜಳ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವಿಕ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಖಲೀನ. [ಸಂ.]

ಕವಿಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕವಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗೋಷ್ಠಿ: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕರಿಗಂಗಂ ವಿಷಯಮೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮತಿಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕವಿಷಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೪); ಕೃತಿ ಚತುರ ಕವಿಕದಂಬಕದ ಬಗೆಯನುಗಿಯಲ್ವೇಡಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೨). [ಕವಿ$_5$ + ಕದಂಬಕ]

ಕವಿಕೆ (ನಾ). = ಕವಿಕ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕವಿಕಾ]

ಕವಿಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು; ತುಂಬು: ದ್ರುಪದಾತ್ಮಜೆಯ ಕಂಬನಿಯೊಱತೆಯಾಱಲು ನುಡಿದನಾಕೆಯ ಕರಣದಲಿ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ವಿಗೊಂಡ ಕಳಕಳವನು ವಿಭಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೧೫). [ಕವಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ಯದರ್ಶನ ಪಡೆ: ತನ್ನಂ ಮರೆವನ್ನಂ ಕವಿ ತನ್ನ ಕೃತಿಪ್ರಸರಮೆಂದುಮೊಸೆವೋಲ್ ನೆಗಳ್ದುಂ ಬಿನ್ನಣಿ ತಾಂ ತನಿ ಸೊಬಗಿನ ಕಣ್ಣಿಂ ಪ್ರಣಿಧ್ಯಾನಮಾರ್ಗದಿಂ ಕವಿಗೊಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೫೨-೮). [ಕವಿ$_5$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವಿಗೋಷಿ (ನಾ). ಕವಿಗಳಗೋಷ್ಠಿ, —ಸಮೂಹ: ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದು ಏರ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಕವಿ$_5$ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಕವಿಚು$_1$, ಕವಚು, ಕವುಚು$_1$, ಕೌಂಚು, ಕೌಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿರುವು ಮುರುವಾಗು; ಅಡಿಮೇಲಾಗು; ಬೋರಲಾಗು; ಮಗುಚು; ತಲೆಕೆಳಗಾಗು: "ಕವಿಚು – ವಿಪರೀತಪತನೇ (ತಲೆ ಕೆಳಗು ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಒಂದು ವರುಷದ ಕೂಸಂ ನಂದಿನಿಯೆಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕವಿಚಿ ಬೀಱುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೧-೪); ಆಪತ್ತಿನ ಪರ್ವತವೇ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯ (ಮರಳಿ. ೧೦೯). **ಕವಚು**: (ಕಿ). **ಕವುಚು$_1$**: ಅಂಗಾತನೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಈಸುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩); ಕವುಚಿದುದರಿಂದ ಮೋರೆ ತುಟಿಗಳಲೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಾಯಿತು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೪); ರಾಧಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕವುಚಿ ಮಲಗಿದ ನಿರ್ಮಲೆಯ ಬೆನ್ನು ಸವರುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಮೂರುದಾ. ೨೭೬); ಒಂದು ಬದಿ ಬೆಂದು ಕಂದುಬಣ್ಣ ತಳೆದಾಗ ದೋಸೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿ (ಅಡುಸೌ. ೯೫); ಕವುಚಿಬಿದ್ದರೂ ಮೂಗು ಮೇಲೆ(ಗಾದೆ). **ಕೌಂಚು**: (ಕರಾ)ಮಗು ಕೌಂಚುತ್ತದೆ(ರೂಢಿ).

ಕೌಚ್ಚು$_1$: ಬಲೆಯ ಕೌಚಿ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ಬಿಸುಟು ಪೋದನು (ವಾದಿಕೀ. ೧೧೭-೧೮) ; ತೇರಿನ ಮೊಗ್ಗರ ಕೌಚಲು (ವರ್ಧಚ. ೬-೭೬) ; ಕಾಯ್ದೆಣ್ಣೆ ಗುಂಬವನೆ ಕೌಚಿಯುರುಳ್ಚಿ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೭).

ಕವುಚಿಮಲಗು = ೧. ಬೋರಲಾಗಿ ಮಲಗು ; ಮುಖ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ ಬೀಳು. ೨. (ಕರಾ) ಒಪ್ಪದಿರು ; ಒಲ್ಲೆನೆನ್ನು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ ; ಮಲ. ಕವಿಚ್, ಕಮಿಳ್ ; ತುಳು. ಕಬ್ಬೆ, ಕಬ್ಯ = ತಲೆಕೆಳಗು ; ಕೊಡ. ಕವಿ]

ಕವಿಚ್ಚು$_2$, ಕವುಚ್ಚು, ಕೌಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹೊದಿಸು ; ಆವರಿಸು ; ಮುಚ್ಚು : ಎತ್ತು ತಾನೊಲಿದೇಳಲಾಱದೆ ನೆತ್ತಿಯೊಳು ಹುಲ್ಲಂ ಕವಿಚಿಕೊಂಡೆತ್ತುವವರಿಲ್ಲದೆ ಬಳಲುತಿರ್ದುದು (ಬಸಪು. ೧೬೬-೬) ; ನಳನು ತಾನು ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕವಿಚಿದನು (ವಚಭಾ. ೧೩೨) ; ಕಂಬಳ ಕವಿಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತನು (ಮುನಿಮಾ. ೬). **ಕವುಚ್ಚು**$_2$: ಆನೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕವುಚಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮಾಯಾಚಾರಿಗೆ ಮೊದಲ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೬). **ಕೌಚ್ಚು**$_2$: ನೀಲದ ವಸ್ತ್ರವೆನಿಸಿತು ಬಂದು ಕೌಚಿದ ಹೊಗೆ ಮಹಾಂಬರವ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೭೬). [ಕವಿ$_1$ + -ಚು]

ಕವಿಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ಹೊದಿಸುವಿಕೆ ; ಹೊದಿಕೆ : "ಹ್ಲಗಿಃ, ಹ್ಲಗಂ, ಹ್ಲಗನೀಯಂ, ಈ ೩ ಕವಿಚು" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೯). [< ಕವಿಚ್ಚು$_1$]

ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಳೆ (?) : ನಡೆದೆಯ್ದಿ ಕವಿಚುಂಮರ್ದಳೆಯನ್ನುರುಳ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ವಾದ್ಯವನ್ನು ದಡಬಡನೆ ಬಡಿದು ಬಾಜಿಸಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೬-೨). [ಕವಿಚ್ಚು$_0$ + ಮರ್ದಳೆ]

ಕವಿತ (ನಾ). ಕವಿಯುವಿಕೆ ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ : "ಹುಲ – ಹಿಂಸಾ ಸಂವರಣಯೋಃ, ಕೊಲೆಯೊಳಂ, ಕವಿತದೊಳಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೭). 'ತಿವಿತ' ಪರಾ. [ಕವಿ$_1$ + -ತ]

ಕವಿತರ್, ಕವಿತರು (ಕ್ರಿ). ಆವರಿಸು ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು ; ಮುತ್ತು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಜಗದೀಶಂ ಲಯವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಕವಿತಂದೊಟ್ಟೈಸಿ ಬಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕವಿತಂದಂ ಭೋಧಿಯೊಳ್ ಸೂಟುಸೂಟದೆ ಬೀಟ್ತಂದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೩) ; ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲಪೋರಿಗಳ್ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨) ; ಪೂವಿನಕೋಲ್ಗಳ್ ಗಡಣಿಸಿ ಕವಿತಂದು ನಾಂಟುವಾಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೯೭). **ಕವಿತರು** : ತರತರದೊಳು ಕವಿತರುವ ಸರಸಕಟಾಕ್ಷವ ನೆಸಗಿಯೆನ್ನೊಳು (ಹದಿಬ. ೧-೨೧). [ಕವಿ$_1$ + ತರ್]

ಕವಿತರು 'ಕವಿತರ್' ನೋ.

ಕವಿತಾಗುಣ (ನಾ). ಕವಿತೆಯ ಗುಣ ; ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ಗುಣ : ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ದೈವೀಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಬ್ಬನಲಿ ಕವಿತಾಗುಣ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಗುಣ)]

ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ಅಥವಾ ವಾಚಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಸಭೆ : ಕವಿತಾಗೋಷ್ಠಿಯೊಳ್ . . . ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವುತ್ತಿರ್ದಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೭). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ+ಗೋಷ್ಠಿ)]

ಕವಿತಾಪ್ರೌಢ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು. ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ಕಾವ್ಯಜ್ಞ : ಕವಿತಾಪ್ರೌಢನೆ ಸೋಲ್ವವೊಲ್ ಕೃತಿಯೊಳಜ್ಞಂ ಸೋಲ್ವನೇ (ಜಗವಿ. ೧-೧೩). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ಪ್ರೌಢ)]

ಕವಿತಾರಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಸ ; ಕಾವ್ಯಾಸ್ವಾದ : ನೇರಿದುವೆನಿಪೆರಡುಂ ಕವಿತಾರಸಮಿಾ ಸವಣನೊರ್ವನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯). [ಸಂ. (ಕವಿತಾ + ರಸ)]

ಕವಿತೆ (ನಾ). ೧. ಕವಿಯ ಕರ್ಮ, —ವ್ಯಾಪಾರ ; ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ಕವಿತೆಯೊಳಾಸೆಗೆಯ್ವ ಫಲಮಾವುದೊ ಪೂಜೆ ನೆಗಟ್ತೆ ಲಾಭಮೆಂದಿವೆ ವಲಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೬) ; ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ . . . ವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೪). ೨. ಕವಿತ್ವ ; ಕಾವ್ಯ. [ಸಂ. ಕವಿತಾ]

ಕವಿತೆಗಬ್ಬ (ನಾ). ಹಾಡುಗಬ್ಬ ; ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ (?) : ಎನ್ನ ಕವಿತೆಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿದೆಗೆ] ಬ್ಬದ ಬಗೆ ಈ ದಿವ್ಯಸಭೆಗೆ ಸಂಗತಮೆ (ಹದಿಬ. ೧-೪೫). [ಕವಿತೆ + ಕಬ್ಬ]

ಕವಿತ್ತೊರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ಪೆಞ್ಜಱಕೆಕನ್ದಳ್ಳಿಯ ರಾಜಿಗದೊಳ್ತ × × ಚ್ಚನ್ ಕವಿತ್ತೊರನ್ ಪಸುವಳಿಧನುವೆಟ್ಟ ಕೊನ್ದು ಬಿಟ್ದೂರ್ (ಎಕ. IX (S), ಹೊಸಕೋ. ೧೬೯-೨ ; ಸು. 800). [?]

ಕವಿತ್ವ (ನಾ). = ಕವಿತೆ ೨ : ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತರ್ಣವಂಬೊಲತಿ ಗಂಭೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೧-೨೭) ; ಇವನಱಿದು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವರ್ಗೆ ಕವಿತ್ವದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೪೮ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕವಿತ್ವಾಯಿಲ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು : ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತೋಭಯಕವಿತ್ವಾಯಿಲರ ಶಿರೋಮಣಿಯೆನಿಪ ನಂದೀಶಕವಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂ ಪ್ರಕಟಮಂ ಮಾಡಿದೆಂ (ರಾಘಚ. ೧೯-೯೬). [ಕವಿತ್ವ + -ಆಯಿಲ$_2$]

ಕವಿದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವಿದಿಳರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕವಿತಾ ಮನೋಹರಂ ಕವಿ[ದಿ]ಳರ ಕರ್ಪರಸಂ ಬರೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೩೭ ; 1084). [?]

ಕವಿನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕವಿನೆಳಲು, ಕವಿನೆರಳು, ಕೌನೆರಳು, ಕೌನೆಳಲು (ನಾ). ಕವಿಯುವ ನೆಳಲು ; ಛಾಯೆ : ವಿಶಾಲವಾದ ವೃಕ್ಷದ ಕವಿನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಂತೆ ಆ ನೌಕಾರೋಹಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಹತ್ತಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೧೫). **ಕವಿನೆರಳು** : ಹಾರತಿರಲಿ ಗಾಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿದ್ದೆರಳು ವಾರಿಯಿರಲಿ ಕೊರಳು ಬಾಚತಿರಲಿ ಬೆರಳು ನೋಡ್ತೇನಿ ನಿನ್ನ ಕವಿನೆರಳು (ಸಖೀಗೀ. ೮೩-೬) ; ನನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕವಿನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು (ವೈನಿ. ೧೨). **ಕೌನೆರಳು** : ನಿನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಕೌನೆರಳು ಕವಿದಿದೆ (ವಿಜಸಾ. ೬೯). **ಕೌನೆಳಲು** : ಮರುದಿನ ದುಃಖದ ಕೌನೆಳಲು ಅವಳ ನೋಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿತ್ತು (ಚೀನಬಾ. ೬೦). [ಕವಿ$_1$ + ನೆಳಲು (< ನೆಟಲ್$_1$)]

ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರನೆನಿಸಿದ ಕವೀಂದ್ರಚೂಡಾಮಣಿಯ ಕವಿತ್ವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೧). [ಕವಿ$_5$ + ಪರಮೇಶ್ವರ]

ಕವಿಪುಂಗವ (ನಾ). ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ : ಕವಿಗಳೊಳಾ ಪುರಾಣಕವಿಪುಂಗವರೊಳ್ಳಿದರೀಗಳಿಲ್ಲ ಸತ್ಕವಿಗಳೆನಲ್ಕೆವೇಡ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭) ; ಭಂಗುರಭಿದುರಚ್ಛಿದುರಪದಂಗಳ್ . . . ಸಂಗತಿವೆತ್ತಿರ್ಕುಂ ಕವಿಪುಂಗವ ಸಮಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೪೪). [ಕವಿ$_5$ + ಪುಂಗವ]

ಕವಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : "ತರಿಸಿದಂ, ಬಡಿಸಿದಂ, ಕವಿಯಿಸಿದಂ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕವಿ$_1$ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕವಿಯೇಱು (ನಾ). ರಾತ್ರಿ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ ; ಸೌಪ್ತಿಕ : "ಸೌಪ್ತಿಕಮೆಂಬುದು ಕವಿಯೇಱು" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೮) ; ಬಂದ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದು ಕಳೆಯೆ ವಿದ್ಯಾಶಕ್ತಿ ಮುಳಿದು ಕವಿಯೇಱಿಯೊಳಾತನನೆಳಸಿ ನರ್ತಕಿಯಂಕೊಂಡು ಪೋಪುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೬೫) ; ಕಾದಂಬಸೈನ್ಯಂ ಕವಿಯೇಱಿಂಗೆಂದು ಬಂಕಾಪುರದೊಳಿರಲ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೩೪ ; 1161). [ಕವಿ$_2$ + ಏಱು$_5$ (< ಏಱ್ಕ್)]

ಕವಿರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ೨. ಒಂದು ಬಿರುದು: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆ ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ ವಚಸ್ಸುಂದರೀನೃತ್ಯ ನಿವಾಸಂ . . . ಮೆಚ್ಚೆ ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಪೇಟ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೨); ಭಾರತದೊಳ್ ಕವಿರಾಜ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಶಬ್ದಂಗಳ ನಾನಾರಯಿದುಸುರ್ವೆಂ (ಭಾರನಿ. ೨). [ಕವಿ$_5$ + ರಾಜ]

ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕವಿರಾಜರ ಮಾರ್ಗ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಥಮ ಗ್ರಂಥ; ಒಂದು ಲಕ್ಷಣಗ್ರಂಥ: ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ವು ನಮಗೆ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ದೊರೆತ ಮೊದಲನೆಯ ಗ್ರಂಥ (ಕಸಾಡ. ೫). [ಕವಿರಾಜ + ಮಾರ್ಗ]

ಕವಿಲ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಬಿಸಿಗದಿರ್ಗಳ್ ಕವಿಲ್ತೊಡನೆ ಸೂಸಿದುವಾದಮೆ ಸುಪ್ರಭಾತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯–೭೮); ದೆಸೆಗೆ ಕವಿಲ್ತು . . . ಪೊರೆಯೇಱಿ ಕೊರ್ಬಿ (ದಶಕು. ೧–೨೭); ಹೊಗೆ ನಿಮಿರ್ದು ಕವಿಲ್ತು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪–೧೦೭). [< ಕವಿ$_1$]

ಕವಿಲ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಪಿಲವರ್ಣವಾಗು; ಮಾಸಲುಕೆಂಪುಬಣ್ಣವಾಗು: ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಜೆಗವಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೫); ಒಗೆಯೆ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಲ್ತ ಕಾಸೆ ಪೊಸಜನ್ನಿವರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೨೩). [< ಕವಿಲ್$_3$]

ಕವಿಲ್$_3$, ಕವಲ್ಲೆ, ಕವಿಲ್ಲ, ಕವಿಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಮಾಸಲುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕಪಿಲವರ್ಣ: ಸುರಿವಜರಪ್ರಸೂನ ರಜದಿಂ ಕವಿಲಾದ ಶಿರೋರುಹಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೨೨೧); ಅಗಸಂ ಪೊಳೆವ ಪೊಂಗಱಿಯಿಂ ಕವಿಲಾಗೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩–೪೩); ಮಿಂಚಿನ ಬಣ್ಣಮೆಯ್ದೆ ಕವಿಲಾದೊಡೆ ಗಾಳಿಯುಮಕ್ಕು (ಅಟ್ಟಮ. ೬–೧೨). **ಕವಲ್ಲೆ**: ೨. ಗೂಳಿ; ಎತ್ತು. 'ಕವಲೆತ್ತು' ಪರಾ. **ಕವಿಲ್ಲ**: ೧. 'ಕವಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. **ಕವಿಲ್ಲು**: ೧. "ಪಿಂಗಂ ಪಿಶಂಗಂ ಕವಿಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೧).

ಕವಿಲ್ಗವಿಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಯೋಜರಜಂಗಳೊಳ್ ಕವಿಲ್ಗವಿಲನುಮಾಗಿ ಬಂದ ಮಲಯಾನಿಲನೂದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೧೪). [< ಸಂ. ಕಪಿಲ]

ಕವಿಲ್$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕವಿಲರ ಮಗಳ್ದಿರ್ ಸರ್ವಸಱರ ಇಸದಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೬೩; ಸು. 890 ?). [?]

ಕವಿಲ್ಲ 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಿಲಂದೆ, ಕವುಳಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೌಲಂದೆ: ಕರ್ಗ್ಗೆಱೆಯ ಪೆರ್ಗ್ಗೆಯ್ವಾಡಿಯ ಕವಿಲನ್ದೆಯ ಮುಟ್ತಿಯ ಬೆಳ್ಳಂವ್ವಾಡಿಯ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೨೬೯–೯೬; 904). **ಕವುಳಂದೆ**: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಮಿಾ ಕಣೂರರು ಅಯಿರಣಕೀಟವರು ಆಣಗರು ಕಟ್ತಿಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೧೪; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವಿಲಗೆಂಪು 'ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು' ನೋ.

ಕವಿಲಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕವಿಲಬೋಯಸ್ಯ ಗೌತಮ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಆ. VII, ೧೮೭–೨೩; 668). [ಕವಿಲ$_1$ + ಬೋಯ]

ಕವಿಲು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು ಭೈತು ತುರಿಗೆ ಆಂದೋಳಿತ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ ನೋಟಿಕರ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಧುರಮಾಗೆ (ವಿರೂಪಾ. ೯೦). [?]

ಕವಿಲ್ಲು 'ಕವಿಲ್$_3$' ನೋ.

ಕವಿಲೆ$_1$ 'ಕಪಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕವಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವಿಕೆ (?): ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗೆ ಡೊಂಬರ ಬೀಡಂ ತೊಱೆ ಪಾಯ್ವಂತೆ ಕಳಕಳರವಂ ಪೆರ್ಚೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೭); ಕಲ್ಲೆಯುಂ ಕವಿಲೆಯುಮಾಗಿ ನೆರವಿ ಪೆಱಗೆ ಬರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೪). [?]

ಕವಿಲ್ಲೆ$_3$, ಕಉ[ವು]ಲೆ, ಕೌಲೆ, ಕೌವುಲೆ (ನಾ). ಹಸು; ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಕಪಿಲೆ: ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೊನ್ದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೩೫; ಸು. 550); ಕವಿಲೆಯ ಸೆಗಣದ ರಸದೊಳಮವುಂಗುರಂ ದೆರಸಿ ಕುಡಿಗೆ ಮೇಣ್ ಪೂಸುಗೆ . . . ಘೋಣಸಾಹಿ ವಿಷಮುಪಶಮಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೨೩); ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಕವಿಲೆಯಾನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೫೭); ಹುಲಿ ಕವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ಲೆಯ ತಿಂದು ಮಿಕ್ಕುದ ನರಿ ತಿಂಬಂತೆ ಕಾಣಾ (ಚನ್ನವ. ೧೩–೬೭); ಹೊಱಗೆ ವೇಷದ ಕವಿಲೆ ಒಳಗೆ ಹಸುದಿಂಬ ಹುಲಿ (ಸೇದಿರ. ೬೧–೩). **ಕಉ[ವು]ಲೆ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕಉ[ವು]ಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪದಲಿ ಹೋಹರು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೮೬–೬; 1403). **ಕೌಲೆ**: ಯಿಾ ಕಲ್ಲನೊಡೆದಂಗೆ ಕಿತ್ತಂಗೆ ಕೌಲೆಯಂ ಹಾರುವನಂ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೬–೨೨; 1250). **ಕೌವುಲೆ**: ಇಂತೀ ಧಂರ್ಮ್ಮಮ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸದಂಗೆ ಗಂಗೆ ವಾರಣಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಕೌವುಲೆಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರುಮಂ ಕೊಂದ ಫಲಮಕು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೮೪–೭೫; 1161).

ಕವಿಲೆಯಕಲ್ = ಗೋಕಲ್ಲು; ಕರುಗಲ್ಲು: ಮೂಡಣಮೇರೆ ಮಂಗಳೂರ ಹೊಲವೇರೆಯೊಡವಿನಕೊತ್ತುರ ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೭೪); ಆ ಕೆಯ್ಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ ಆಗ್ನೇಯದೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೫೬–೩೨; 1053). ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರ = ಕವಿಲೆಯಕಲ್ (?): ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯಕಲ್ಸರಮಲ್ಲಿಂ ಮೂಡಲ್ಸೇತುಕೋಟೆವರಂ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮–೪೩; 1042). [< ಸಂ. ಕಪಿಲಾ]

ಕವಿಲೆದುಱು (ನಾ). ಕಂದುಬಣ್ಣದ ಹಸು; ಕಪಿಲಾಧೇನು: ಆ ಎನ್ನ ಪೂಜೆಯ ಕವಿಲೆದುಱುವಂ ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇಟ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮–೨೫). [ಕವಿಲ್ಲೆ$_3$ + ತುಱು]

ಕವಿಲೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣ; ಚೆನ್ನದಬಣ್ಣ: "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆನೆ ಪೊಂಬಣ್ಣಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೨೫); "ಕವಿಲೆವಣ್ಣಮೆಂದು ಪೊಂಬಣ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧–೨೨೧). [ಕವಿಲ್ಲೆ$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ಗಣ್ (ನಾ). ಕವಿಲೆಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು: ಒಳವೊಕ್ಕ ಕವಿಲ್ಗಣ್ಣಗುರ್ವಿನಿಂ ಕೆಂದಲೆಯಿಂದಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಬಸುಱಿಂ ಕರಮಂ ತಿರುಪಿದ ಮರುಳನವರ ಕಯ್ಗಳ ಕರುಳಂ (ಬಂಹರಿ. ೨–೧೪). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಕಣ್]

ಕವಿಲ್ಗೆಂಪು, ಕವಿಲಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಂದು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು; ಪಿಂಗಳವರ್ಣ: ಈಶಾನನ ಜಡೆಗಳವೊಲ್ಕಾಯ್ದ ಪೊನ್ನೀರ್ಗವಿಲ್ಗೆಂಪಿನ [ಪೆಂಪಂ] ಸಿಂಪಿಸುತ್ತಿರ್ದ ಹಿಮರುಚಿಗಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೪). **ಕವಿಲಗೆಂಪು**: "ಬಧ್ರುವೆಂಬುದು ಕವಿಲಗೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೫೧). 'ಕಪಿಲಗೆಂಪು' ಪರಾ. [ಕವಿಲ್$_3$ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕವಿಲ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣ: "ಕಪಿಲವರ್ಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಕವಿಲ್ವಣ್ಣಂ" (ಚತುನಿ. ೭೭). [ಕವಿಲ್$_3$ + ಬಣ್ಣ]

ಕವಿಲ್ಯೊಗೆ (ನಾ). ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಹೊಗೆ; ಮಾಸಲುಗೆಂಪಿನ ಹೊಗೆ: ಹೋಮಧೂಮವಿದ ಕವಿಲ್ಯೊಗೆ ಪಬ್ಬ ದಿಗಸ್ತರಾಶಿಂ ವ್ಯೋಮಮನೆಯೆ ಪೀಲ್ದೆಸೆವುದು (ಪೌಷಾ. XI-ii, ೧೩೪-೪; 1087); ಕವಿವ ಶುದೀಲ ಧೂಪದ ಕವಿಲ್ಯೊಗೆಯಂ ನವಮೀಳಯಮಾಲಿಕಾಪಾಪಹಮಂ ಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೧೧). [ಕವಿಲ್+ ಪೊಗ್ಗೆ]

ಕವಿವೃಷಭ (ನಾ). = ಕವಿವುಂಗವ: ಸಮಸ್ತ ಕವಿವೃಷಭ ದೂರದೂಷಿತ ಮಾಗರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೭). [ಕವಿ + ವೃಷಭ]

ಕವಿಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನ ಶಿಷ್ಯ; ರಾಕ್ಷಸ: ಮಾರಾಂತ ಕವಿಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರಂ ಗೆಲ್ದು (ಕಉಮಾ. ೫೩). [ಕವಿ + ಶಿಷ್ಯ]

ಕವಿಸಮಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿತಾ] ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕವಿಗಳು ರೂಢಿಗೆ ತಂದಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಆತಸ ಸತ್ಯನಿಸಮಯಂ ಜಾತಿಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ದೋಷಂ ಶಯಮರ್ಥಮ್ಮೆಳ್ಕಮೆನೆ ನಾಲ್ಕುತೆಱಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೪೫). [ಕವಿ + ಸಮಯ]

ಕವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆವರಿಸು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ರಣಜಮಳ್ಕ್ಷತಿ ಸುರರ ನಯನಾನಂಗಕೆ ಕವಿಸಿ ಶೌಚಾಂಬುಧಿಯ (ಕುನ್ಮಾಭ. ೪-೨); ಆಱುವೆಯ ಮೇಲೆ ಮಡಗಿ ಮೇಲೊಂದು ಕಳಸಿಗೆಯ ಕವಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] (ಸೂಪಕಾ. ೩-೫); ಮೂಢೆಯಂ ಕವಿಸಿದಳ್ (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೩). ೨. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎರಗಿಸು; ಧಾಳಿ ಮಾಡು: ಕುನ್ನಿಗಳ ಕವಿಸು ದೆನ್ನಡಗನುಜಿ ತಿಸಿಸು (ಜಪಕಾ. ೬-೯); ನರಹುಲಿಗಳವದರ ಕವಿಸಿ ಕಾಲಲ ಕೊಲುವುದೇ (ಕುನ್ಮಾದ್ರೌ. ೨-೪೩); ಪವನಜನ ಕೈಘಾತಿಗಾನದ ಬವರಿಗರಭಕ್ಷಿಸುತ ರಥವನು ಕವಿಸಿದನು (ಕುನ್ಮಾಭ. ೫-೧೩). [ಕವಿ + -ಸು]

ಕವಿಹೃದಯ (ನಾ). ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು: ಉತ್ತಮ ಗದ್ಯ ಕೂಡ, ಕವಿಹೃದಯದಿಂದ ಹೆಡೆಯುಬ್ಬಿದೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮು. . . . ಕಾವ್ಯವೆನಿಸುವುದು (ಸಂಕೀಧ. ೯೪). [ಕವಿ + ಹೃದಯ]

ಕವಿಳಾಸೆ (ನಾ). ಕೈಲಾಸ: ಮನಂ ಬೆದಜಿ ಪೊದವಟ್ಟಿನಂ ಬೇಗ ಶೀಘ್ರಂ ಕೊಂಡು ಬಾ ಕಂಡಾ ಎಲೆ ಪುಂಙವೇ ಕವಿಳಾಸೆಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೧೭; 1765); ಮಲ್ಲಯನು ಹಲುಕೂರ ಬಾಗಿಲಲು ಕಾದಿ ಕವಿಳಾಸ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೧೪-೫; 1280). [< ಸಂ. ಕೈಲಾಸ]

ಕವುಂಕುಬ್ಬೆ, ಕಂಕಂಳು, ಕಂಕುಬು, ಕೊಂಕುಳು, ಕೌಂಕುಳ್, ಕೌಂಕುಬ್ಬೆ (ನಾ). ೧. ಬಗಲು; ಕಕ್ಷವುಟ: "ಕವುಂಕುಬ್ಬೆ – ಕೌಂಕುಬ್ಬೆ" (ಕಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಂಕಳು**: ೧. "ಕಂಕಳ ಕೊಳ ಪೊದಜಿನೊಳು ಕಳ್ಕಾಪ್ತಿಧಾನಮಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಣಾ. ೧೪೭-೨೨); ಕಂಕುಳೊಳಿಜುಂಕುಂಬಳವಡಿಸಿ ನಿತ್ಯ ಪದಪೊಸ್ಸಂ (ಸಂಬರ. ೪-೭೫); ನಿರುತ ಕಂಕುಳ ಕುಶಿಯ ಕರಡಿಗೆ (ಸಂಭವ. ೫-೭೪); ಕೆದೆದ ರವಿಜನ ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಹಿಡಿದು ಕಂಕುಳೊಳಿವುಟಿಕೊಂಡನು (ಶಾತಿರಾ. ೨೫-೨೫); ಎಡದ ಕಂಕುಳೊಳೊರಂದಿಜುಂದ ಪಚ್ಚೆಡದಚ್ಚು (ಭರಡ. ೪-೩); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರಕಾರ್ತಿ (ಗಾದೆ). ೨. (ಮರದಲ್ಲಿ) ಕಾಂಡ ಮತ್ತು ರೆಂಬೆಗಳ ನಂದು. **ಕೊಂಕುಬು**: ೧. "ಕಳ್ಳಗಳು – ತೋಳ ಮೊದಲುಗಳ್ ಎರಡೂ, ಕಂಕುಬು" (ನಾಚರಾ. ೬). **ಕೊಂಕುಳು**: ೧. ನರಕಶಿವಂದದಲಿ ಭೂಮಿಯ ಶಿರವ ಕೊಂಕು ಳಿಕಿಕ್ಕಿ ದೈತ್ಯನ ಧರೆಯ ಕ್ರೋಧಿಯಲಿ (ಸಂಭವ. ೬-೫ ಆಧಿಕ); ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ಕೌಂಕುಳ್: ಕಳಶಕ್ಕನ ಬಾಹುಮೂಲ ನಿರ್ಮಾಳದ ಕೌಂಕುಳ ತೋಳ ನೆಗಹಿ ನೀರೆಜಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩-೩೦); ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ಸಿದ್ಧನು ವಿಭೂತಿಯಂ ಪೂಸಿ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರವಂ ಧರಿಸಿ, ಕೌಂಕುಳಲ್ಲಿ ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆಯುದುರುತ (ಬಚ್ಚಸ. ೫೩). **ಕೌಂಕುಬ್ಬೆ**: ೧. "ಕಕ್ಷಂ, ಬಾಹುಮೂಲಂ – ಈ ೩ ಕೌಂಕುಬ್ಬೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭); "ಕವುಂಕುಬ್ಬೆ ಕೌಂಕುಬ್ಬೆ" (ಕಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಮುಳ್ಕುಟ್ಟು; ಮಳ. ಕಂಕಳ; ತೆಲು. ಕೌಂಗಿಲಿ, ಕವುಗಿಲಿ = ಎದೆ; ಪರ್ಜ. ಕಳ್ಳೊರ್, ಕಳ್ಳೊಡ್]

ಕವುಂಗಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಪಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ ಹಾಲೆಯೇಲೆ (ಸೂಕ್ತಸು. ೩-೨೬). [?]

ಕವುಂಗು, ಕಂಗ್ಯು, ಕೌಂಗು (ನಾ). ಅಡಕೆ; ಪೂಗ: ಕವುಂಗುಂ ತೆಂಗುಂ ಪಡರಲಿಟ್ಟುವು (ಪಾಂಡವ. ೧೦-೧೬೩); ಪಣ್ಣೊನೆಗಳಂ ಗೊನೆ ಗೊಂಡ ಕವುಂಗು ಕಾಯ್ಗಳಂ ತುಱುಗಿದ ತೆಂಗು (ಸುಕುವಾ. ೯-೪೭); ತಡಿಪಿಡಿದೊಪ್ಪುವಾವುಂ ಮರವೆಣೆಜಲಲೋಕಕೆ ಕವುಂಗು ತೆಂಗು (ಗರಿಪ. ೫-೧೭); ಕಡಲೆ ಅಕ್ಕೆ ಕವುಂಗು ಕೆಮ್ಮರ. . . ಮಹಿಷಾಗಳಲಿಸಿ ನೋಡು (ತೊಡಾ. ೩-೧-೩೬). **ಕಂಗ್ಯು**: ದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಳ ಕಂಗುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಮೃಶಾ. ೧೪೪೩, ೩೪-೭೧; ೩ನಿಯ ಕತ). ಅಂಗಳದ ಮುಂದೆ ತೆಂಗು ಕಂಗುಗಳ ಸಣ್ಣ ತೋಟ (ಬಾಳಿ. ಗಿ; ಪಲ (ಹಲಸು), ಪಿಜ (ಹೆಬ್ಬಲಸು), ಕಂಗು (ಅಡಿಕೆಮರ) (ತುಳುನಾ. ೧೫೩). **ಕೌಂಗು**: "ಪೂಗಂ ವ್ಯಜಮುಂ ಕೌಂಗುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೬-೫೧); ಪಣ್ಣೊಲೆಯುಂ ಬಳ್ಳುವ ಕೌಂಗು (ಅರಿಪ. ೧-೬೭); ಕಳ್ಳುಂ ನಂಬಿ ಕೌಂಗಿನ ತೋಂಟಮಂ ಕಡಿವ ತೋಂಟಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೧).

[< ಸಂ. ಕ್ರಮುಕ]

ಕವುಂಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋಡಿ.

ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕವುಂಡೆ, ಕೌಂಡೆ" (ಕಮದ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ); ನಯನಜಲಲಂಗಳುಬ್ಬುವೊಡೆ ದಿಕ್ಕುವೊಡಂ . . . ಕವುಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಂಡೆ] ಯುದಿಗಳು ರಸಮಳ್ಕೆ (ರೋಹೋಪ. ೯-೨೦೫). **ಕೌಂಡೆ**: "ಕೌಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳುಡೆ] ಕುಂಡಿಸಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಣಾ. ೪೧-೨೩). [?]

ಕವುಂದಿ, ಕವದಿ, ಕವಿದಿ, ಕವುದಿ, ಕೌಂದಿ, ಕೌದಿ (ನಾ). ಕಂತೆ; ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಹಚ್ಚಡ; (ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಸಬರ: "ಕಂಳ್ ಕವುಂದಿ" (ವ ಸ್ತು ಕೋ. ೫೦-೩೧). **ಕವದಿ**: ಕಾವಿಬಣ್ಣದ ಕವದಿಯ ಜೋಗಿಗೆಯ ಕುಂಟುಕಾಲಿಗೆ ವೈದ್ಯ (ಹಜ್ಜಾಟ. ೨೮). **ಕವಿದಿ**: "ಕಂತೆ – ಕವಿದಿ" (ನಾ ಡಿ ರಾ. ೬). **ಕವುದಿ**: "ಕವುದಿಗಳೆಯ್ವೆ ಸಬರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗ ರಾ. ೧೦೩-೬); ಕವುದಿಗಳಂ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕವೆ ತನಗಾಗಿ (ಬಸವ. ೨೬-೩); ಕವುದಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಬಂದಂತಾದಿಸುವುದು ಕಾಲವೊ ಕರ್ಮವೊ (ಭರಡ. ೪೮-೯೧); ಮೂಱಱೆಯುಮಿಟ್ಟಾತ ಹಾಱುವಡೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನೂಱೆಂಟು ಏಳೆಯ ಕವುದಿಯನು ಹೊದ್ದಾತ ಹಾಜನೇರಯ್ಯ (ಸರಪ್ಪ. ೧೨೬); ಎತ್ತು ಹಾರುವುದ ಕೃತ ಮುಂಚೆ ಕವುದಿ ಹಾಕಾ (ಗಾದೆ). **ಕೌಂದಿ**: ಅಂತಯಾಗಲಿ ಯೆಂದು ಕೌಂದಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿರಲು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೮-೧೭). **ಕೌದಿ**: ೪ ಕೌದಿಗೆ ಮೂಲೆ ಘಂಟೆ (ಎಳ. XIV, ಸಂಜಪ. ೨೮೯-೨೦; 1847); ಯಾವ ಎತ್ತು ಕುಮರಿಗೆ ಮೊದಲಾಡಾವರೆ ಖ್ಯಾತ ಏರುವ ಬಳಿಯ ಅಸನ ಕೌದಿ ಹಲ್ಲಣ ಮೊದಲಾವರೆ ಅಸಕ್ತ ಹೊಂದಿ ಕುಳ್ಳಿರುವಲ್ಲಿ ವೈಕಲ್ಯಂ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ ದಿರೂಪಾವು (ಬಾಹಬಲಿ. ೨-೪-೫೧ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕವದ್ದಿ, ಕವದ್ದಿಗ್ಗೆ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್]

ಕವುಚು₁ 'ಕವಿಚು₁' ನೋ.

ಕವುಚ್ಚು 'ಕವಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕವುಚ್ಯ (ನಾ). ದುರ್ನಾತ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಕಂಕುಳೆಂಬುದು ಕವುಚನ ತವರುಮನೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೪–೪೭); ಕಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚನ ತವರು ಮನೆ (ಅವಚಂ. ೧೪೭–೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕವುಚು, ಕಾಚು]

ಕವುಜಗ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕವುಟಿಕಾಯಿ 'ಕವಡೆಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕವುಡೆ 'ಕವಡೆ' ನೋ.

ಕವುತುಳ (ಗು). ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ; ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ: ಭೂತಳ ಭೂಸುತೆ ರುಗುಮಿಣಿಯಂಬಳ ಕವುತುಳ ಕಥೆಯನು ಕೇೞೀ (ಕಾಮಕ. ೧–೧೫). [< ಸಂ. ಕೌತುಕ]

ಕವುದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕವುರ್₁ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಂದಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡು (?): ಛೇಳಕಾರಣ್ಯಸಂಚಾರ ಪಥಶ್ರಾಂತಂ ಬ್ಯಥ್ಯರ್ದಮಿತ ತನು ಕವುರ್ಪಳ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೋಱಿ] ಕಂದಾವಳೀಮೂಲಲುಪಂ . . . ದೀರ್ಘದೇಹಂ ವರಾಹಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೬–೬೬). [?]

ಕವುರ್₂ (ನಾ). (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ) ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಖರ ಗಂಧರ್ವ ಕವುರ್ ಖುರೇಷ್ಮ ವಿಧವಂ ಕಾಂಭೋಜ ಕಾಳಂಧರಂ ತುರಗಂ . . . ಸೇಡುಣಮಾದಿಯಸಗಲಿಪತುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬–೭೭). [?]

ಕವುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (೬). [< ಸಂ. ಕವರೀ?]

ಕವುರು 'ಕಮಱು' ನೋ.

ಕವುಲು 'ಕೌಲ್ಯು' ನೋ.

ಕವುಲುಕರಾರು 'ಕೌಲುಕರಾರು' ನೋ.

ಕವುಲುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಗವುಜಲ್‌ಮರ, ಕವುಲು ಮರ. . . ಕಾವಲ್, ಹೆಣ್ಣುಮತ್ತಿ (ಮೈಚಿಗಿ. ೧೪–೩೧). [? + ಮರ್ಕ್]

ಕವುಳಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ: ಕಾಳಲಿಪಿ, ಕವುಳಲಿಪಿ, ಶಿಗಮಲಿಪಿ . . . ಯಾ ಆಗಸಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ಬಿಚ್ಚಳಾಯನ ಸಭೆಯೊಳ ಕಳಕಳಗೊಳುತ್ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭–೫). [ಕವುಚ? + ಲಿಪಿ]

ಕವುಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭ: ಕಳ್ಳಪ್ಪ ಹೇಮಸಾಗರದಲ್ಲಿಯ ಕವುಸ್ತುಭವಿಭಿಷ ಕಮಳಾಭರಣದ ಕಳ್ಳಪ್ಪ ರುಚಿರಳಕಗಳ ಕಳ್ಳಪ್ಪನ (ವಿಕ್ರ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೧೩೬–೬೬; 1307). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕವುಳೆಂದೆ 'ಕವಿಂದೆ' ನೋ.

ಕವುಳೆಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವುಳಿಗೆ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಡಂಭಕತನ: ನೋಡಲವೊ ಬಗೆದ ಕೋಪಾಟೋಪ ಮನ್ನವನ ಕವುಳಿಗವಿಲ್ಲೆಂದನು (ಕುರುಂಗ. ೬೩–೮).

[< ಸಂ. ಕಪಿಳಕ]

ಕವುಳು, ಕೌಳ್ಯ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ; ಗಲ್ಲ: ಆವಳ ಕವುಳನ್ನು ಚತ್ರಪಿ, ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮುಗಿಮು. ೨೪೪); ಕವುಳುಗಳನ್ನು ಮೂಗು ಬಾಯಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುತ್ತ, ಗೆಲವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎರಡು ಗೀರುಗಳು (ಅಮಾ. XVI ೨೧೫೪). ಕೌಳ್ಯಂ: ಹಣೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಕುಂಕುಮ, ಕೆಚ್ಚೆ ಗಿಷ್ಟು ಕಾಡಿಗೆ, ಕೌಳಿಗಿಷ್ಟು ಅರಿಸಿನ ಹಚ್ಚಿದಿದ್ದರೆ (ಬಾಲಶ್ರ. II, ೧೯೬).

[ದೇ.‖ ತಮಿ. ಕವುಳ್; ಮಲ. ಕವಿಳ್, / ಸಂ. ಕಪೋಲ]

ಕವುಳುಡೆ, ಕೌಳುಡೆ (ನಾ). ಮೆತ್ತೆ; ದಿಂಬು; ಲೋಡು: ಕವಲಂಬಾ ತಲೆಗಿಂಬಿನೆ ಕವುಳುಡೆ ಶರಮಂಚವೆರಸಿಂ ಪಾಸಂದಿವ ಬಾಣಂ ಬಿಡಪೆನೆದಿರೆ (ಗದಾಯು. ೫–೬೯); ಕವುಳುಡೆ ಧವಳಚ್ಛತ್ರಮು ಮಿವೊಪ್ಪೆ ಪಾಸಂ ಸಮಂತು ಪಾಸುವುದಜೊಳ್ (ಮಧ್ವ. ೧೦–೩೨). **ಕೌಳುಡೆ**: "ಮೂೞಾವಯೆಂದುಂ, ಕೌಳುಡೆಯೆಂದುಂ, ಮಲಗು" (ಕ ಕ ಸಾ. ೧೭–೩೨೪); ಬೆಳ್ಳಸೆದಿರ್ದ ಕೌಳುಡೆಯನೊಂದಂ ನೆಮ್ಮಿ, ಕುಳ್ಳರ್ದ ಕೋಮಳೆಯಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೧೧೩); ಹೈಮವತಿಯ ಕೌಳುಡೆ ಗಳೊ ನಪಕಾಂಕಲಕ್ಷ್ಮ ಸಂತಸದಿರ್ದಿಗೆಗಳೊ (ಗಿ ರಿ. ೧೦–೫೮); ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಳುವಾಸು ಕೌಳುಡೆ ಮಲಗು ಪೊಣ್ಮಂಚಿಯ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟು (ಭರತ. ೧೫೫–೨೬); ಸಿರಿಪೊಡಪಿರಾಣಿಯರ ಕರ್ಬುಟ್ಟಿಯ ಕೌಳುಡೆಗಳಂ ತೆಯುಂ ತೀರ್ಚಿದೆತ್ತ ತೋರದೊಡೆಗಳಂ (ಚಕವ. ೩೨–೨೧). [?]

ಕವುಳುಡು, ಕೌಳುಡು (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ: ಕೈಗೊಳ್ಳಯಲಿ ಕವುಳುಡಲು[ಪಾಠಾಂ. ಕೌಜುಡಲು] ಸುಟ್ಟದು ಮೋಜಿಗಳ (ತೂ ರ ರಾ. ೬–೧೧–೯). **ಕೌಜುಡು**: ಕೊಡದ ಭಸಿತಂ ಧೂಮವಿಡೆ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮ ಕೌಜುಡೆ (ಜಡಕಾ. ೨–೬೩); ಉಂಡವರಸನ ನವಖಾಕರ ಹೊಗೆವರಿ ಕೌಜುಡಲೊಡಿ ಹೊಕ್ಕರು ನರ ವ್ಯಥೆಯಿದರರು (ಶಾವ್ಯಾಗ. ೧೧–೬೭); ಮೋಜಿಗಳ ಮಾಸಿಗಳ ಗಡ್ಡವ ಕೌಜುಡಲು ಸುಡದೇಳಂ (ತೊರಕಾ. ೫–೭೫); ಪಿಳ್ಳು ಸೂಸುವ ಕೂಜುಗಿಡಿಗಳ ಕಣಾಳಗಳ ಕೌಜುಡುವ ಪೊತ್ತುಗೆಗಳ (ಚೈ.ವಿಜಯ. ೧೩–೧೨).

[ಕವುಜು (< ಕಮಜ್ಯು) + ಇಡು]

ಕವುಜು 'ಕಮಜ್ಯು' ನೋ.

ಕವುಜೋಲ್, ಕೌಜೋಲ್, ಕೌಜೋಲ್ಬ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಗೆನಾತ ಬಡಿ: ಸೂರ್ಯಂ ಶ್ರುಧಾಪಿತನಿಜಸುತೆ ಕೆಯ್ಯಾಡಿ ಪಿಸ್ಸಾರ ಕಾಷ್ಪಪ್ರಸರಂ ಕವುಜೋಲ್ದುದೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಜೋಲ್ದುದೊ] (ನಿರ್ಗ. ೯–೨೪). **ಕೌಜೋಲ್**: ಕೇಸುರಿಯ ಕಿಡಿಗಳ ಗಡಣದಲಿ ಕೌಜೋದ್ದು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೨೦–೬೧). **ಕೌಜೋಲ್ಬ್**: ಚಂದ್ರನ ಕರ್ಪೂರಮು ನಾಂ ದಿಸುಟ್ಟಿನದಜೊಳ್ ಕೌಜೋಲ್ದಂತಿರಪೋಲ್ (ದಶಕು. ೧೧–೧೨).

[ಕವುಜು (< ಕಮಜ್ಯು) + ಏಳ್₁ (< ಏಜ್ಯ್₁)]

ಕವೆ (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೊಂಬೆ; ಕವಗೋಲು: ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗನ ಇಳುಹುವರಿಬ್ಬ ಸಡ್ಡೆಗೆ ಮೂಱು ಕವೆ ಮೊಂದೆ ದಿಕ್ಕವಟ್ಟು (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೧೦೨–೬) ; ಹಾಕಿದಿಕ್ಕೆಜೆಗೆಯ ಕಂಡು ಸುವೀರರು ನೂಂಕಿ ಕವೆಗಳಂದಲೊತ್ತಿ (ಅಪರಾ. ೧೯–೭೩). ೨. (ಅಲಂ) ಎರಡು ಮಾತು; "ಮೋಸ, ತಪ್ಪವಟ್ಟೆ" (ಹರಿಚಿ. ೮೫೫); ಪವಣ್ಣಲ್ಲದೆ ಪಲವಗೆ ಮಾತನಾಡದೆ ಕವೆಕೊಡುಗಳನು ಕಾಣಸದೆ (ಹರಿಚಿ. ೩–೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವ್ವೆ; ಮಲ. ಕವ; ತುಳು. ಕಬೆ]

ಕವೆಕಡ್ಡಿ, ಕವೆಗಡ್ಡಿ (ನಾ). = ಕವೆಗೋಲ್ ೧: ಬಸರಂಯರು ಸತ್ತರೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಡುಗಿಡದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಕವೆಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಟ್ಟು ಬಂದುದಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೮). **ಕವೆಗಡ್ಡಿ**: ಹಿಟ್ಟಿನ ದೊಣ್ಣೆ, ಕವೆಗಡ್ಡಿಗಳು . . . ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರ ಗೆಸೆದು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬). [ಕವೆ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕವೆಗಡ್ಡಿ 'ಕವೆಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕವೆಗೋಲ್, ಕವಿಕೆಗ್ಯೋಲು, ಕವೆಗೋಲು (ನಾ). ೧. ಕವಲಾಗಿರುವ ಕೋಲು. ೨. ಕವಲು ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಯುಧ: ಕವೆಗೋಲಂ ತಿವಿದಿಕ್ಕಿ ಕಳ್ಳಡೆಗಳಂ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಚಳವಿ. ೨–೪೭); ಕರಗಸದ ಇಟ್ಟಿಯ ಕವೆಗೋಲ ಇಳ್ಗುರಿಬಾಯ (ಕಾಮಾಕ್ಷ. ೭೯–೨೧).

ಕಬೆಕ್ಕೋಲು: ೧. ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು 'ಕಬೆಕ್ಕೋಲು' ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡೇ ಬಂದ (ಕೈಮಾಂಸ. ೫೪). **ಕವೆಗೋಲು**: ೧. ಹಸಿವಿದಿರ ಕವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಗೋಲೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೪); ಚೇಳು ಬಾಣಗಳ ಜಾಟಳವುಪ್ಪಿನ ತಿತ್ತಿ ಸಾಲುವಿಡಿದ ಕವೆಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೩೪); ಹಿಟ್ಟಿನ ಮಡಕೆ ಕವೆಗೋಲಿಗೆ ಮೂರುಕಡೆ ಅರಳೆ ಬತ್ತಿ ಹಚ್ಚಿದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೮೮).

[ಕವೆ + ಕೋಲ್$_1$. / ತುಳು. ಕಬೆಕ್ಕೋಲು]

ಕವೆಗೋಲು 'ಕವೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕವೆಯರ 'ಕೆಯ್ವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕವೆಯಾರ 'ಕೆಯ್ವಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕವೋಡಿ 'ಕವಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕವೋಷ್ಣ (ಗು). ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿನ; ಉಗುರು ಬೆಚ್ಚಗಾದ: ನಲ್ಲಳ ಕಟಾಕ್ಷದತ್ತಣಿಂ ಬಸಿವ ಕವೋಷ್ಣಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ತನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಟ್ಸೆಱಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೪). [ಸಂ.]

ಕವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪಿಂಡ: ದರ್ಭೆ ತಿಲ ಮೊದಲೆನಿಪ ವಸ್ತುಗಳು ಈ ಧರೆಯಲಹ ಹವ್ಯಕವ್ಯಗಳಾದುಭಯ ಕರ್ಮಗಳ ಬಯಕೆಗೆ ಸಾಧನಗಳಾದಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೪-೩೬); ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂ ಹವ್ಯಕವ್ಯಂಗಳಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ದೇವತಾಪೂಜೆಯಂ ಗೆಯ್ಯುತುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೭-೧೫).

[ಸಂ.]

ಕವ್ಯಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ (?): ಅತ್ತಿ ನೆಲ್ವಾಗಿಲ್ಕೆಱೆಯು ಕವ್ಯ (?)ಱೆಪುಳಿಯು ಅನೆ(?)ತ್ರಮ(?)ದಿಳಗು ಪನೆಕೊಡುಪಾದಿ ಮಣ್ಣು (ಇಆ. XIV, ೨೩೩-೬೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕವ್ವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕವ್ವರಿಗೊಳ್ 'ಕವ್ವರೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕವ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಮುತ್ತು; ಬಳಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಮಸಗಿ ಸುಱಿದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವರಿಸಿ ಕವಿವ ಸೊರ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಕಬ್ಬೊಗೆ ತುಂತುಱಗಿಡಿ ಸಹ ನಭವನು ಹಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿತು ಕವ್ವರಿಸಿ (ನಾಗಳು. ೧೭-೬೮); ಕವ್ವರಿಸುವ ಕಾಂತಿರಸದಿಂದ ನೃಪನ ಕಣ್ಣವ್ವಳಿಸುವವೊಲೆಸೆದರು (ಭರಚ. ೧೩-೫೫).

[ಕವ್ವರೆ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವರೆ, ಕವ್ವರಿ, ಕಾವ್ವರಿ, ಕೋವರಿ, ಕೌವರಿ, ಕೌವರೆ (ನಾ). ೧. ಬಳಸಿ ಬರುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ; ಭ್ರಮಣ. ೨. ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ: ಸಕಲಾವನಿಯೊಪ್ಪುವ ಭೂಪರೆಯ್ದೆ ಕವ್ವರೆ ಮಿಗೆ ಕುಂಡಿನಾಪುರಕೆ ಬಂದುದು (ನಳಚಂ. ೨೫೧); ಪನಸದ್ರುಮದ ಗಡಣಮಿಡಿದೆಸೆಯುತ್ತ ಮಿರ್ದುವನಿಶಂ ಚೆಲ್ವುವಡೆದು ಫಲಭಾರದಿಂದಿಟ್ಟಣಿಸುತೆಲ್ಲೆಡೆಗಳೊಳು ನಾಡೆ ಕವ್ವರೆಯೊಳು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೧). **ಕವ್ವರಿ**: ೧. ಕವ್ವರಿ, ಅವ್ವಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕಾವ್ವರಿ**: ೧. ಕುಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿದ ಗಧೆಗಳೊಳು ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮಿಂಬುಳದಂತೆ ಕಾವ್ವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌವ್ವರಿ]ಯಿಟ್ಟು (ಜಿರಾಮಾ. ೨೪೦-೨೯). **ಕೋವರಿ**: ೨. "ಸಂಭ್ರಮ; ಡಾವರಿಸಿದುದು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೨೦): ತರುಣಿ ಕಡಂಗಿ ಕೋವರಿಯೊಳಾತನ ಚಿತ್ತಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಬಂಧುರ ಹೃದಯಸ್ಥಳಂ ಬಗಿದುಪೊಕ್ಕಳೋ ನಾನಱಿಯೆಂ (ವೀರವಿ. ೬-೭೭). **ಕೌವರಿ**: ೨. "ಕೌವರಿ – ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಚೇರಮ. ೫-೨೧); ಸಕಲಜನಮೆಯ್ದೆ ಕೀರ್ತಿಸಿದರಱಿ ದೀತನೇ ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿಯೆಂದು ಕೌವರಿಯಿಂ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦-೨). **ಕೌವರೆ**: ೨. "ಕೌವರೆಯೆಂದು ಸಂಭ್ರಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೨); "ಕೌವರೆ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯೆಂಬ ಶಬ್ದಂ (ಕವ್ವರೆ – ಕೌವರಿ) = ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿಯುಂ, ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಯಲ್ಲಿಯುಂ" (ಶಮದ. ಮ. ೩೦೭); ಕೌವರೆಯಿಂದೆ ಬಂದಭವಗುಸಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೨೩); ಬಸಂತಂ ಸಂತಸದೊಂದು ಕೌವರೆಯೊಳ್ ಬಂದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೭). [?]

ಕವ್ವರೆಗೊಳ್, ಕವ್ವರಿಗೊಳ್, ಕೌವರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಡಗರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಆತುರಪಡು: ಜನಂ ಕೂಡೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೆಯ್ತರೆ ನೋಡಲೆಂದು ಪರಿದಳ್ ಚಕ್ರೇಶ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೨೨); ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋಟ್ಪ ಜನಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮-೫); ಜವ್ವನಸೊಕ್ಕಿವರಿಗೆ ನೋಡು ಮಾಡವ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೇಱುತಹರೆ (ಭರಚ. ೫-೧೫). ೨. ಬಯಸು; ಮೋಹಿಸು: ತದ್ಗಂಧಮಂ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡೋರಂತೆ ಸುತ್ತಿರ್ದಳಿಕುಳದ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೨೨); ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಕಡುಗಂಪಿಂಗೆ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಮುಸುಱಿ ಮೊರೆವ ತುಂಬಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ಅಂಗಸೌರಭಕೆ ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ವಳಿಮಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೭). ೩. ಚಕಿತವಾಗು; ಬೆರಗಾಗು; ಮರುಳಾಗು; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳ್ಳು: ಎಲ್ಲಿಯದೀ ಬೆಳಗೆಂದು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನಿಲ್ಲದೆ (ಅನಂಚ. ೨-೫೧); ಅವನು ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ಮನೆಯತ್ತ ಓಟಬಿಟ್ಟನು (ಕನಕ. ೧೨೭). ೪. ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು; ಆವರಿಸು. 'ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕವ್ವರಿಗೊಳ್**: ೧. ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಬಪ್ಪ ತುಂಬಿವಿಂಡ ಝುಂಕಾರಮೆ ಗೀತಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೦ ವ); ಅನೆಯಪಿಂಗಡೆ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡು ಮತ್ತಾ ನಗರೀಜನವೆಲ್ಲಾ ಬರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೮೨); ಫುಲ್ಲಾಸ್ತ್ರನಾಣೆಯೆಂದೆಲ್ಲ ಕವ್ವರಿಗೊಂಡೊದಗಿತು (ಭೈರವೇ. ೨-೪೨). **ಕೌವರೆಗೊಳ್**: ೧. ಕೌವರೆಗೊಂಡು ನೆರೆದು ಪರಿತಂದು ನೋಟ್ಪ ಪುರಜನಂಗಳಲ್ಲಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬-೧೭೭ವ). ೨. ಪಸಿದಂತಕನೋ ಕೆಳಲ್ದ ಕೇಸರಿಯೊ ಯುಗಾಂತದುಗ್ರಕರಮಪ್ಪುರಿಯೋ ಕವಿತಪ್ಪುದೆಂದು ಕೌವರೆಗೊಳೆ ಕೌರವಾಗ್ರಣಿಯ ಸೇನೆ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೩೫).

[ಕವ್ವರೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರುಳುಗೊಳಿಸು; ಮೋಹಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲಾಳಿಕೆಯಿಂ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟಂತೆ ತಿಣ್ಣಮಾದೊಡ್ಡುಂಗಾಡಿ ಸಭೆಯ ಕಣ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬ ವ). ೨. ಮುಸುಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆವರಿಸು: ತನ್ನ ತನುವಿನ ರಾಗಚಿಹ್ನಂಗಳಿಂ ವಿಟಪೇಟಕದ ಕಣ್ಣರಲ್ಗಳಂ ಕವ್ವರೆಗೊಳಿಸಿದ ಕಾಮುಕಿ (ಅನಂಪು. ೭-೩೬ ವ).

[ಕವ್ವರೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕವ್ವಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕಟಮೆನೆ ಕವ್ವಲಕ್ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಟುವೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕು]" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೬). [?]

ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?): ಸಿರಿಗಾಳು ಗ್ರಾಮಸೀಮ್ನಿ ಪುಲಿವುತು ತತ ಆಗತ್ಯ ಕವ್ವೆಸುರಿಗೊಳಂ ತತಃ ಪೆರ್ಬ್ಬುತ್ತು ತತ ಅಲ್ದೊರೆ ತತೋ ಅಲ್ಗೊಳ ತತೋ ನಿತ್ತಕೊಳ . . . ನೇಱಿಲ್ಗೆಱೆ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಱೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬-೩೨; 694).

[ಕವ್ವೆಸುರಿ ? + ಕೊಳ್$_2$]

ಕಶಾಂಗ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯಂತಿರುವ ಅವಯವ (?): ಒಂದು ಕುಡಿಮಾಶೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳು – ಬುಡ (scape), ವೃಂತ (pedicel) ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ, ಮತ್ತು ಬಹುಭಾಗಗಳುಳ್ಳ ಕಶಾಂಗ (Flagellum) (ಕೀಟಬೆ. ೧೪)

[ಸಂ. (ಕಶ + ಅಂಗ)]

ಕಶಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾವಟಿ; ಚಬಕ; ಬಾರುಗೋಲು: "ಚಬಕುಃ = ಕಶಾದಂಡಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೩೨); ಅವಜಿಯದವರೆಯೆನುತಾ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮನಂ ಪೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೮-೧೯); ಎನ್ನ ಗದಜದೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮).
[ಸಂ. (ಕಶಾ + ದಂಡ)]

ಕಶಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಚಾವಟಿಯ ಏಟು; ಚಬಕದ ಹೊಡೆತ: ಆ ದಿನ ಇಬ್ಬರು ಖೈದಿಗಳಿಗೆ ಕಶಾಪ್ರಹಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೦೭); ವಾಜಶ್ರವಸನಿಗೆ ಆ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಕಶಾಪ್ರಹಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ (ಬೆತಂಬಾ. ೯೮). [ಸಂ. (ಕಶಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಕಶಾಭಿಘಾತ (ನಾ). = ಕಶಾಪ್ರಹಾರ: ಮುಖಲೀನಖಲೀನಕಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೧೧೫); ಕುದಿರೆ . . . ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಗೊಂದನೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದಲ್ತೆ ಸಿಂಹದ ಮಜಿ ಮೇಘಘರ್ಜನೆಗೆ ಸೈರಿಸದಂತೆ ಕಶಾಭಿಘಾತಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೭೦).
[ಸಂ. (ಕಶಾ + ಅಭಿಘಾತ)]

ಕಶಾರ್ಹ (ಗು). ಚಬಕದಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ; ಚಾಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ತಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕಶಿ 'ಕಸ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಶಿಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಶಿಪು (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. ಹಾಸಿಗೆ. ೩. ತಲೆದಿಂಬು. ೪. ಆಹಾರ. ೫. ವಸ್ತ್ರ; ಬಟ್ಟೆ: "ಕಶಿಪು ವಶನಾಚ್ಛಾದನಂ ಕೂಟು ಸೀರೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೫); ಸರಳಗಜಚರ್ಮಂಗಳೇ ಕಶಿಪು ತಾನಿರ್ಪ ವರಗೃಹಮೆ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತಂ (ಆರಾಚ. ೧೭-೧).
[?. / ತುಳು. ಕಜಿಪು = ಮೇಲೋಗರ]

ಕಶೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ; ಬಂಧನಸೂತ್ರ: ತೊಟ್ಟಿರುವುದು ನೀಲಿಯ ಅಂಗಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಳದಿಯ ಕಶೆಗಳಿರುವುವು (ರಾಜಾಮ. ೮೧). ೨. ಚಬಕ; ಚಾಟಿ; ಚಮ್ಮಟಿಕೆ: ಶೃಂಗಕರದಿಂ ಕಶೆಯಿಂ ಕಡುಕಾಯ್ದು ಪೊಯ್ವವೋಲಿರೆ ಸೆಳೆಮಿಂಚು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೮); ತುರಂಗಂಗಳಂ ಪೊಡೆದು ಕಶೆಗಳೊಳು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨೫-೨೨); ಕಶೆಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದರೂ ನಾವು ಯಕ್ಷರೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೧೧-೨). 'ಕಸ್ಕೆ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಕಶ, ಕಶಾ]

ಕಶೆಪಾವುಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಒಳಉಡುಪು; ಲಾಡಿಲಂಗ: ಕಶೆಪಾವುಡೆ ನೆರಿಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುತ್ತಾ . . . ದೂರದಲ್ಲಿ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಇಬದು. ೪೦). 'ಕಸೆಪಾವಡೆ' ಪರಾ.
[ಕಶೆ + ಪಾವುಡೆ]

ಕಶೇರು (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನೆಲಬು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಶೇರುಕೆ (ನಾ). = ಕಶೇರು. [ಸಂ. ಕಶೇರುಕ, ಕಶೇರುಕಾ]

ಕಶ್ಮಲ (ಗು). ೧. ಹೊಲಸಾದ; ಕೊಳೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳೆ: ಒಳಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು; ಕಶ್ಮಲಗಳೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೧೧೩). ೩. ಖಿನ್ನತೆ; ನಿರುತ್ಸಾಹ. ೪. ಮೋಹ. ೫. ಪಾಪ. ೬. ಮೂರ್ಛೆ. ೭. ಭಯ; ಗಾಬರಿ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯ (ಗು). ೧. ಚಬಕದಿಂದ ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಚಾವಟಿಯಿಂದ ದಂಡಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. (ಕುದುರೆಯ) ಸೊಂಟ, —ನಡು: "ನಡು ಕಶ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). ೩. ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕೂರ್ಮ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಆದಿತ್ಯನ ಪಿತೃಮಾತೃಗಳಾದಾ ಕಶ್ಯಪನುಮದಿತಿಯುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೫). [ಸಂ.]

ಕಶ್ಯಪನಂದನ (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ; ಗರುಡ. ೨. ಅರುಣ.
[ಕಶ್ಯಪ + ನಂದನ]

ಕಷ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ತಿಕ್ಕುವಿಕೆ. ೨. ಒರೆಗಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಷಣ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ; ಘರ್ಷಣೆ; ಮಸೆಯುವಿಕೆ: ಮಾದ್ಯದ್ಗಜಗಂಡಭಿತ್ತಿಕಷಣ ಪ್ರೋದ್ಭೇದದಿಂ ಸಾರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨); ಗಜದಂತ ಕಷಣಕಂಪಿತಕುಜಕೂಜದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬). ೨. ಒರೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಷಾಯ (ಗು). ೧. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಪರಿಮಳದ. 'ಕಷಾಯತೋಯ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಂಪಾಗಿರುವ. 'ಕಷಾಯಾಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ಒಗರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. 'ಕಷಾಯಕಂಠ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಸುಗಂಧ; ಸುವಾಸನೆ: "ಕಷಾಯ ಕಟುತಿಕ್ತಗಳು ಸೌರಭ್ಯಮೆಂದೆನಿಪುವು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧ ೧೪); ಕಮಳ ಕುವಳಯ ರಜಃ ಕಷಾಯ ಪರಿಮಳದಳಿಪಟಳಜಟಳಮಾಗಿ ಬಂದು ತೀಡುವ ಮಂದಾನಿಳನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ವ). ೫. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕಂದುಗೆಂಪು. 'ಕಷಾಯವರ್ಣ' ಪರಾ. ೬. ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ೭. ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ: "ಔಷಧಂ ಬೇಯಲು ಕಷಾಯಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೭); ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮); ವೈದ್ಯ ಕೊಡುವ ಕಹಿ ಕಷಾಯದಂತೆ (ಅಂತರಾ. ೪೯). ೮. ಚಹಾ, ಕಾಫಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅರ್ಕ: ಒಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಫಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ . . . ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯ ಕಹಿ (ರಾಯಕ. ೯೮). ೯. ಗಿಡ, ಮರಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಜಿಗಿ, —ಅಂಟು, —ಗೋಂದು. ೧೦. ಕಳ್ಳಹಾದಿ: "ಕನ್ನಗತ್ತಿ ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೫). ೧೧. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕಷಾಯಂ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೪). ೧೨. [ಜೈನ] ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದೋಷ: "ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕಷಂತೀತಿ ಕಷಾಯಾಃ ಎಂಬೀ ನ್ಯಾಯದ್ಕಿಂ ಕರ್ಮಫಳಮಂ ಬೆಳಸಿ ಕುಡುವುದಂ ಕಷಾಯಮೆಂಬುದು" (ಪಸಾರ. ೫೬೬-೧೬); ಕಷಾಯಮಿಲ್ಲದುದಱಿಂ ದೇವತ್ವಮಂ ಪೆತ್ತೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೦); ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕ್ರೋಧಕಷಾಯೋದಯದಿಂ ಪರಿಭವಾನಳನಳವಲ್ಲದಳುರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ವ); ಮಾನಕಷಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕನೆಡೆಗೊಟ್ಟಪನೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಒಗರಾದ ಕಂಠ. ೨. ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯ ಕಂಠ: ೧, ೨: ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶೃತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೪).
[ಕಷಾಯ + ಕಂಠ]

ಕಷಾಯತೋಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ವೀತಸರ್ವಕಷಾಯಂಗೆ ಕಷಾಯತೋಯಸವನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೪೩).
[ಕಷಾಯ + ತೋಯ]

ಕಷಾಯವರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಂದುಗೆಂಪಾದ; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ: ಅಂಗರುಹ ಕೇಶವಾಲಚಯಂಗಳ್ ನಿಡಿಯವು ಕಷಾಯವರ್ಣಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೧೩). (ನಾ). ೨. ಕಂದುಗೆಂಪು; ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. [ಕಷಾಯ + ವರ್ಣ]

ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನಃಕಷಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : "ಕಷಾಯಸಲ್ಲೇಖನೆಯೆಂಬುದು ದುಃಪರಿಣಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಪ್ಪ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳಂ ತೊಱೆವುದು ಕಷಾಯಂಗಳನಡಗಿಸುವುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೫೭-೧೫).

[ಕಷಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನೆ]

ಕಷಾಯಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೆಂಪಡರಿದ ಕಣ್ಣು ಉಳ್ಳವನು; ಕೆಂಗಣ್ಣ : ಮುನಿದೊಡನೆ ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದನುಜನಂ ಕಷಾಯಾಕ್ಷನಂ... ಒಯ್ಯನಿರೆಂದು ತಿತಿಕ್ಷಾನ್ವಿತನನಾಕುಳಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೦).

[ಸಂ. (ಕಷಾಯ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕಷಾಯಿತ (ಗು). ೧. ಒಗರೊಗರಾದ; ಕಹಿಯಾದ : ಪುರೋಡಾಶಪವಿತ್ರೋದರನುಂ ಸೋಮಪಾನಕಷಾಯಿತೋದರನುಮಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಯದಿಂ ಪಾನಕಪಾಯಿತೋರಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೮ ವ); ಅಮಳಕರಸದಿಂ ಕಷಾಯಿತಾಸ್ಯನಾದಂಗೆ ನೀರುಂ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೨-೧೫). ೨. ಕೆಂಪೇರಿದ; ಕೆಂಪಾದ : ಅತಿರೋಷಕಷಾಯಿತ ಕಟಾಕ್ಷನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೫೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕಷಾಯೋದಕ (ನಾ). ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಮತ್ತು ಐದು ಮರದ ತೊಗಟೆಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಸಿದ ನೀರು : ಅಯ್ದು ಕಷಾಯೋದಕದೊಳ್ ತೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೩); ಜಿನೇಂದ್ರಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ ನಾಳಿಕೇರೇಕ್ಷುರಸಾಮ್ರರಸ ಘೃತಕ್ಷೀರದಧಿ ಕಷಾಯೋದಕ ಚತುಷ್ಕುಂಭೋದಕ ಗಂಧೋದಕ ಸವನಮಂ... ಮಾಟ್ಪ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಕಷಾಯ + ಉದಕ]

ಕಷೋಪಲ (ನಾ). ಒರೆಗಲ್ಲು : ಸರಮೆಂಬ ಕಷೋ[ಪಾಠಾಂ. ಘೋ] ಪಲದಲ್ಲಿ ವಾಸರೇಶ್ವರಕರಮೆಂಬ ಪೊನ್ನೊರೆವೊಲೊಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೩೭). 'ಕರ್ಷೋಪಲ' ಪರಾ.

[ಕಷ + ಉಪಲ]

ಕಷ್ಟ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಕ್ಲೇಶದಾಯಕವಾದ : ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಸಂಸಾರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೩); ಕಷ್ಟಂ ದುಃಖಾನಳಪರಿಪುಷ್ಟಂ (ಆದಿಪು. ೯-೫೧); ಹುಟ್ಟಿಸುವನಜನೆಂಬ ಕಷ್ಟದ ನುಡಿ ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೨). (ನಾ). ೨. ಕಠಿಣವಾದದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದದ್ದು; ಕಠೋರವಾದದ್ದು : ಕಷ್ಟ - ಕಟ್ಟ (ಶಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಕೆಟ್ಟವನು; ನಿಕೃಷ್ಟ; ನೀಚ; ಹೀನ : "ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪); ಆಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಕ್ಕಾಸೆವಟ್ಟು ಕಷ್ಟನೆಯಾದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೩-೧೨); ಪುಲ್ಲಿಂ ಪವಿತ್ರಮಪ್ಪಡೆ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕಷ್ಟರಾಗವೇಟ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೧-೯೭); ಪರರ ಗುಣದುನ್ನತಿಯ ಸೈರಿಸದವನು ಕಷ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೧). ೪. ಶ್ರಮ; ದುಡಿತ; ಕೆಲಸ : ನೀವು ಕಷ್ಟಮಂ ಮಾಡಿ ಉಂಬುದುಳ್ಳಡೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳುಂಟು (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೧೦). ೫. (ಕರಾ) ಹಗೆ; ಶತ್ರುತ್ವ : ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ ಬಡವ ಕಷ್ಟಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಉಕ) ಕ್ಷೌರ : ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಷ್ಟ ಬಹಳ ಬೆಳೆದುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ತಿಡುಗು. ೮೦); ಅವನ ಹಳೆಯ "ಮಿಶಿನ್ನು" ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಾಂಡವವಾಡಿ, ನಿಜವಾದ "ಕಷ್ಟ"ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಗಾಳಿಪ. ೧೯೬). ೭. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಅಂಬರೀಷಕ ಕಟಿತಪ್ತ. ಲೋಹಶಯನ, ವೈತರಣೀನದಿ ಕಷ್ಟವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦).

[ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಂಬಡು, ಕಷ್ಟಪಡು, ಕಷ್ಟಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮವಹಿಸು : "ಕಠತೀತಿ ಕಷ್ಟಂಬಟ್ಟನೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೧). ಕಷ್ಟಪಡು : ೧. ಮನುಷ್ಯ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದುಡಿದರೆ... ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು (ಜಗದಾ. ೩೭); ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೆ ಫಲವುಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೆ, ಏನು ಕಥೆ (ರಾಯಕ. ೭೭). ಕಷ್ಟಬಡು : (ಕಿ). [ಕಷ್ಟ + ಪಡು$_1$]

ಕಷ್ಟಕಾರ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು, —ರೈತ; ಶ್ರಮಜೀವಿ.

[ಕಷ್ಟ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕಷ್ಟಕಾರಿ (ನಾ). ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಲೇಶ ಕೊಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹೆಣ್ಣುಮಗಳೇ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ; ಆ ಕಷ್ಟಕಾರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ (ವಚಭಾ. ೪೪). [< ಸಂ. ಕಷ್ಟಕಾರಿನ್]

ಕಷ್ಟಜಾತಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕುಲ, —ಜಾತಿ : ಕಷ್ಟಜಾತಿಯ ಜನ್ಮದಲಿ ಜನಿಸಿದೆ ಎನಗಿದು ವಿಧಿಯೆ (ಬಸವ. ೩೪೨). [ಕಷ್ಟ + ಜಾತಿ]

ಕಷ್ಟತನ (ನಾ). ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಕ್ಲೇಶ : ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೆನೆಂಬ ಕಷ್ಟತನದ ಹೊಱೆಯ ಹೊಱಸದಿರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೩).

[ಕಷ್ಟ + -ತನ]

ಕಷ್ಟತಿಕೆ, ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕಷ್ಟತನ : ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ತೆ]ಯೊಂದುಮಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ : ಕಲಿ ಬಡಿವೆತ್ತನೆಂಬ ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮). [ಕಷ್ಟತೆ + -ಇಕೆ]

ಕಷ್ಟತಿಕ್ಕೆ 'ಕಷ್ಟತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಷ್ಟತೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿರುವುದು; ಕ್ಲೇಶಕರವಾದುದು : ಲೋಕದೊಳ್ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟತೆಯಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿಕೆಯೊಂದು ಮಿ]ಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೪-೨೩). ೨. ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಬಾಟ್ಕೆಯನಿತ್ಯತೆಯುಮಂ ವನಿತೆಯರ ಕಷ್ಟತೆಯುಮಂ... ಬಗೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಷ್ಟತೆ-ಸುಲಭವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೯). [ಸಂ. ಕಷ್ಟತಾ]

ಕಷ್ಟತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಧಾವತಿಪಡು; ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಕ್ಲೇಶಪಡು : ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಷ್ಟತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲೇ ಆಯಿತು ಅವರ ಜೀವನ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಷ್ಟದೆಸೆ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಕಾಲ; ಕ್ಲೇಶದ ಕಾಲ; ಕಠಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಕಷ್ಟದೆಸೆಯಡಸಿರಲು ಮೋಹದ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಗಿದುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೧೭).

[ಕಷ್ಟ + ದೆಸೆ$_1$]

ಕಷ್ಟಪಡಿಸು 'ಕಷ್ಟಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಪಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಬಡಿಸು, ಕಷ್ಟಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು (ಕಿ). ಕಷ್ಟಪಡಿಸು : ಇಷ್ಟವಾದವರು ಕಷ್ಟಪಡಿಸ್ಯಾರೋ (ಗಾದೆ); ಸೇವಕರನ್ನು ಕಷ್ಟಪಡಿಸಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕಷ್ಟಬಡು (< ಕಷ್ಟಂಬಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಕಷ್ಟಬಡು 'ಕಷ್ಟಂಬಡು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೃಷಿ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡು : ಆತ ನೆಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಳೆ ತುಂಬ ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕ್ಷೌರಮಾಡು.

[ಕಷ್ಟ + ಮಾಡು$_1$]

ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ; ಕೋರಾಬಟ್ಟೆ: ಹೀನದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ಗೆ ಚಿತ್ತಮಂ ಮಾಡದ ಪೊನ್ನರಾಶಿಯಂತಪ್ಪ ಕಷ್ಟವಸ್ತ್ರಂಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದ ದುಕೂಲವಸ್ತ್ರದಂತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೪).
[ಕಷ್ಟ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಷ್ಟಸಂಧಿ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಸಮಯ; ತೊಡಕಿನ ಸಂದರ್ಭ; ಕಠಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ: ಈ ಸಿರ್ಕಿನ ಕಷ್ಟಸಂಧಿಗೆ ತಗುವ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲಲಾಗುವುದೇನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪-೧). [ಕಷ್ಟ + ಸಂಧಿ]

ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗು). ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ; ಕಠಿನವಾದ: ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ (ಗೃಹವಿ. ೬೮). [ಕಷ್ಟ + ಸಾಧ್ಯ]

ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ: "ವಂಜುಳಃ, ಅಶೋಕಃ – ೨ ಅಶೋಕವೃಕ್ಷ, ಕೆಂಪುಚಿನ್ನದ ಎಲೇಗಿಡ, ಆನಂದವೃಕ್ಷ, ಕಷ್ಟಹರವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಕಷ್ಟಹರ್ಯ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಷ್ಟಾಂಶ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ವಿಷಯ; ಕ್ಲೇಶದ ವಿಷಯ: ಮಿತಿಯ ನರಿತಾಶೆ ಸಮುಚಿತವ ಮರೆಯದ ಯತ್ನ ತೈತಿಕ್ಷೆ ಕಷ್ಟಾಂಶದ ಪರಿಹಾರ್ಯತೆಗೆ . . . ಹಿತಗಳಿವು ನರಕುಲಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೮೧).
[ಕಷ್ಟ + ಅಂಶ]

ಕಷ್ಟಾತ್ಮ (ನಾ). ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬದುಕುವವನು; ದುಃಖಿ: ಸಿಂಹದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಪತ್ಯಂ ಬಹುವಿತ್ತನುಜ್ಝಿತಸುಖಂ ಕಷ್ಟಾತ್ಮನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೪). [ಕಷ್ಟ + ಆತ್ಮ]

ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಶ್ರಮದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ: ನನ್ನ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತವಾದ ಧನಕ್ಕೆ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು . . . ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಕವಿಕ. ೩).
[ಕಷ್ಟ + ಆರ್ಜಿತ]

ಕಷ್ಟಾಲು, ಕಷ್ಟಾಳು (ಗು). ಶ್ರಮವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಪರಿಶ್ರಮಶೀಲ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲ (ಕಿ). **ಕಷ್ಟಾಳು**: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಷ್ಟಾಶ್ರಯ (ನಾ). ನೀಚತನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದವನು; ನೀಚ; ಅಧಮ: ಪ್ರಿಯನದಾವನು ಕಠಿಣಕಷ್ಟಾಶ್ರಯನದಾವನು ಧರ್ಮಸುತ ಹೇಳೆಂದನಾ ಖಚರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೦). [ಕಷ್ಟ + ಆಶ್ರಯ]

ಕಷ್ಟಾಳು 'ಕಷ್ಟಾಲು' ನೋ.

ಕಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಕಷ್ಟಸಹಿಸು (?): ಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವುದೇನು ಚಂದೆ ಬಲು ಕಷ್ಟಿಸಿ ಭವದಲಿ ನೊಂದೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೭೫-೧).
[ಕಷ್ಟ + -ಇಸ್ಯು]

ಕಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಹೀನಳಾದವಳು; ನೀಚೆ: ಕಡುದೊಡ್ಡೆಯೆನಿಪೊಡಂ ನೋಟ್ಪೊಡೆ ಪುರುಷಾಕಾರೆಯಪ್ಪೊಡಂ ಕಷ್ಟೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦); ದುರುಳೆಯರು ಕಷ್ಟೆಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಳಗಂಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೩); ಘಾತಕಿಯೆ ಮತ್ಕುಲಕರಿಷ್ಟೆ ನೀನತಿಕಷ್ಟೆ ಪೋಗು ದುಷ್ಟೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೮). ೨. ದುಃಖಪಡುವವಳು; ಕಷ್ಟಜೀವಿ: ವಿಷಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಮುಗ್ರರಿರೆ ಮೇಣವ ಲೋಕಿಸೆ ಕಷ್ಟೆ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೨). [ಕಷ್ಟ + -ಎ$_2$]

ಕಸ, ಕಸವು$_1$ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತು; ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು: "ಅವಕರ ಸಂಕರಾಖ್ಯಮದು ಮನೆಯ ಕಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೮-೨೧); "ಅವಕರಂ ಸಂಕರಂ ಕಸಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಅವಗುಣ ಮಿನಿತಾದೊಡಮಾ ಕವಿತಾಬಂಧಮನಶೇಷಮಂ ದೂಷಿಸುಗುಂ ಸವಿಳಾಸಲೋಲಲೋಚನವಿವರಮನೆಡೆವೆತ್ತ ಕಸದವೋಲನವರತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಸಾರಣೆಯಂತಿರೆ ಕಸಮಂ ಪಿಡಿವರ್ ಕೆಲರ್ ಮಹಾ ಪುರುಷರ್ಕಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಪದ ಕಸ ಸ್ವರ ರಸ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೈರಿನ ನಡುವೆ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆವ ಹುಲ್ಲು; ಕಳೆ: ತಂತಮ್ಮ ತಂದ ಪುಲ್ಲುಂ ಪುಳ್ಳಿಯುಂ ಮೊದಲಾದ ಕಸಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೧); ಕಸದೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪೆರ್ಚಿದ ಸಸಿಯುಂ ಶಿಕ್ಷಿಸದ ಮಕ್ಕಳುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೨); ಕಸಮಂ ಸೋದಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನ ವೋಲ್ (ಶಮದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ); ಹುಸಿವವನ ಬೇಹಾರ ಕಸ ಹತ್ತಿದಾರಂಬ. . . ಮಸಿವಣ್ಣವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫). ೩. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವ ಮಾಸು; ಕೂಸಿನ ಚೀಲ; ಹೆರಿಗೆಯ ಸೆತ್ತೆ: ಕಸ (Placenta) ಬಿದ್ದಮೇಲೆ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯು ದೇಹವನ್ನು ಶುಚಿಮಾಡಿ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೩). ೪. ಬಾವು; ಊತ: ಅವನ ಕಾಲಿಗೆ ಕಸವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಸವು$_1$**: ೧. ಅರ್ಥಿಗರ್ಥಮಂ ಕಸವಿನ ಲೆಕ್ಕಮೆಂದು ಕುಡಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೭); ಕಣ್ಣೊಳಗಣ ಕಸವಿನಂತುಳ್ಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೦೫); ಕ[ಣ್ಣೊ]ಳ್ ಕಸವು ಪುಗೆ ಕಿವಿಯನೂದುವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೧-೪೯); ಕಸವು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದೊ ಡೊಳ್ಳಿಕೆಯ್ಯದು (ಜೀವಸಂ. ೮-೯ ವ); ಹಣವೆಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಸವು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೯).

ಕಸದಬೀಜ = ತಾಂಬೂಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ: ಕಸದ ಬೀಜ, ವೈನಕಾಳು – ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಬೆಳುಮ. ೩೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಶಡು; ತುಳು. ಕಜವು, ಕಜಾವು; ತೆಲು. ಕಸವು, ಕಸುವು; ಕುರುಖ್. ಕಸ್ಸಾ; ಮಲ್ತೊ. ಕಸೆ. / ಸಂ. ಕಚ್ಚರ]

ಕಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೇಲುಸುರು ಬಿಡು; ಏದು; ಹಿಸುಕಲ್ಪಡು; ಹಿಂಡಲ್ಪಡು (?): ಸಂದಾಗಳ್ ಪಿಡಿದೌಂಕೆ ಡೊಕ್ಕರದೊಳಾತಂ ಕಸಂಗೊಂಡು ಮರ್ಬಿಂದರ ಮೆಯ್ಮಜ್ಜೆದಾರ್ಪು ಗೆಟ್ಟೊಜಗಿದಂ ಕೈಸನ್ನೆಯಂ ಮಾಡುತುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೭); "ಕಸವಿಸಿಹೊಂದು, ಸಂತಪಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕಸ$_0$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಸಂದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಸವನ್ನು ಗುಡಿಸು; ಉಡುಗು: ಕಸಕಿಲ್ಪಿಡಿದು ಶಿವನಿಲಯದ ಕಸಂದೆಗೆದು (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೫೭). [ಕಸ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಸಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕಸದೊಡನೆ ಬೆರೆತ ಕಡ್ಡಿ; ಕಸವಾದ ಕಡ್ಡಿ: ಕ್ರಿಮಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ ಮರ ಮಣ್ಣೊಳೊಸೆದಪ್ಪೆನು (ಸಾನಂಚ. ೩-೫೪); ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಸಕಡ್ಡಿಗೂ ಆಗ ಬೆಲೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೫). [ಕಸ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸಕಣ್ಣು 'ಕಸಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಸಕಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಕಸಕಸೆ, ಕಸಕಸಿ, ಖಸಖಸಿ, ಗಸಗಸೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಸುವೆಯ ಆಕಾರದ, ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಂಬಾರದ ಕಾಳು; ಅಫೀಮಿನ ಕಾಳು: ಜಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರೆ ಕಸಕಸೆಯೆಂಬ ತರತರ ದೊಳೆಸೆವ ಲಹರಿಗಳುಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೫); ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ–ಅಪಿನಿ ೨ ತೂಕ, ಜಾಯಿಕಾಯಿ ೨ ತೂಕ, ಕಸಕಸೆ, ತೊರೆಸಾಣಿ ಹೂ . . . ಇವೆಲ್ಲವಂ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಕಶೇರುಕ-ಕಸಕಸೆ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೨-೪ವ). **ಕಸಕಸಿ**: ೧. "ಖಸಃ-ಕಸಕಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೨); ಕಸಕಸಿಯ ಹೂವು ಅದಾಗ ಬಹಳ ಸಂಭ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೭); ಕಸಕಸಿಯ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಆಶ್ವಿನ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೯). **ಖಸಖಸಿ**: ೧. ಖಸಖಸಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). **ಗಸಗಸೆ**: ೧. ಗಸಗಸೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಅದರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೂ . . . ಅನುಮತಿ ಕೊಡಕೂಡದು (ದಾದಾನ. ೧೨೨).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಸ್‌ಖಸ್; ಅರ. ಖಶ್‌ಖಶ್, ಖಸ್‌ಖಸ್]

ಕಸಕಳಿ (ನಾ). (?) : ಅಸತ್ಯವಾದಮಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಜೀವನಮಲ್ಲ ಮೋಜಿಯಲ್ಲಜಸಲ್ಲ ಪರತ್ರಿಯಲ್ಲಿನಲ್ ಕಸಕಳಿಯಂತು [ಪಾಶಾ. ಗಳಿಯಂತು] ನಾಲಗೆ ಪೊರಳ್ವುದು ರಾಜಸಭಾಂತರಾಗಲೊಳ್ (ಅವಿಷ. ೨-೧೧). ಇದು ಮಿಥ್ಯಾಶಬ್ದ. 'ಎನಲ್ಬುಸಕಳ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಎನಲ್ಕೆ + ಅಸಕಳ್' ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸದೆ 'ಎನಲ್ + ಕಸಕಳ್' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದರಿಂದ ಬರುವ ಅಪಶಬ್ದ. ಆದರೆ 'ಕಸಕಳ್' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಕಸ + ಕಳಿ + -ಇ' ಎಂದು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳಿ, 'ಕಸಪೊರಕೆ, ಬರಲು' ಎಂದು ಅರ್ಥಯಿಸಬಹುದು. ಇದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ಎಳ್ಕಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾತಿ ಶಬ್ದಗಳು ಯಾವ ದೂ ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲಿ, ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. 'ಅಸಕಲ್ಬು' ಪರಾ.

ಕಸಕಿಲ್, ಕಸಕಿಲು, ಕಸಿಕಿಲ್, ಕಸಿಕಿಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ; ಕಸಪೊರಕೆ; ಬರಲು: "ಕಸಕಿ[ಲಿ]ಲ್ ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ" (ವಸ್ತುಕೋಷ. ೫೦-೬೨); "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ ಪರಿಷೇಧಿಯೆನಿಲ್ ಕಸಕಿಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ನುಟ್ಟಬಹುದೇ ಕಸಕಿಲಂ ರಜವನುಡುಗುವರೆ (ವೀಕೃತಿ. ೨-೬೮); ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯಂದಿಗಿಗ ಕಸಕಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಬೋಹರಿಸುವರೆ (ಗುರು ಚಾ. ೫-೧೫); ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕಸಕಿಲ ಪೋಲ್ ಕಸವರಮಂ ಗಳಿಸಿ ಬಯ್ದು ಸಾವಂ ಕೈಕಂಡಂ (ನೀತಿಮಂ. ೧, ೬೬). **ಕಸಕಿಲು** : ನಮ್ಮೊಡತಿ ತಾನೆ ಕಸಕಿಲುವಿಡದು (ವೀಕೃತಿ. ೨-೬೧). **ಕಸಿಕಿಲ್** : ಎಲ್ಲಿರ್ದೊಡೇನು ಕಸಿಕಿಲ್ ಒಳ್ಳಿದರಾಮನೆ ಯೊಡೊಡಂ ರಜಗಳೆವುದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಲ್ಲಿಯ ವಸ್ತಾ ಜೊಲ್ಲಿಹಕಂ ಚಲರಿಯಹುದೆ (ರೀತಿಸಾ. ೪೯೯). **ಕಸಿಕಿಲ್** : ನೊರೆ ಸುರಿವ ದಾಯ್ದುಸಿಕೆ ಹಡಿಕಿಗಳೋ ಕರದ ಕ[ಪಾಶಾ. ಳ]ಸಿಕಲ ಕಾಳರೋ (ಬಸವ. ೫೧-೬೫).

[ಕಸ + ?]

ಕಸಕಿಲು 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಕಿಲುಗ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವನು. 'ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಕಸಕಿಲು (< ಕಸಕಿಲ್) + -ಗ]

ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು: ಕುಶಲಮೋಹನ ಮುದ್ದು ಮಾಟಗಳಿಂದೆ ರಸಿಕನೊಲಿಸದಂಗನೆಯ ಕಸಕಿಲುಗಿತ್ತಿಯೆಂದೆಂಬರು (ಮಯೀಷ. ೨೦-೪೩). [ಕಸಕಿಲುಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ದೆ (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವ ಕೆಲಸ: ಕಸಕಿಲ್ಗೆಯ್ದೆಯಪೆಸಗುವ ಮಸಕದೆ ಕಡುದಪ್ಪುವಿಜ್ಜ ಪಡಿಗದ ಪಜ್ಞಾರ್ಚನೆಯೊಜದ ಪಾಜ್ಞಿಯ್ದುಂದನತಿಯಂದೆ ಪಿಡಿವರೆಯ್ದೆ ಪೊಸ ಮಡಿಮೆಯ್ಯಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೦). [ಕಸಕಿಲ್ + ಗೆಯ್ದೆ (< ಕೆಯ್ದೆ)]

ಕಸಕ್ಕು 'ಕಸುಕು' ನೋ.

ಕಸಕ್ಕು (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ತಂತ್ರ; ಹೆದರಿಸುವ ಉಪಾಯ (?) : ಕುಹಕ ಮತ್ತು ಲಾವಕಜನರು ವಿವಿಧ ಕಸಕುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ನಿರಪರಾಧಿಯಾದ ನನ್ನ ಪಿಡಿತೆಯ ಉದ್ಯೋಗವುಳ್ಳ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ನಡಿಸುವದರಿಂದ ನನ್ನ ಅಧಿಮಾನ ಭಂಗವಾದರೆ ನಾನು ಬದುಕಿರುವದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವದೇ ಲೇಸು (ವಾಗ್ಭೂಷ. ೧೫೮). [?]

ಕಸಕುಪ್ಪೆ, ಕಸಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ : ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೫-೨೯); ಸೊಗಯಿಪ ಸೊಡಮೆತ್ತ ಕಸಕುಪ್ಪೆಯ ತಿಪ್ಪೆಯ ಮೇಗಿದೆತ್ತ (ಬಂಜಕರಿ. ೪-೫). **ಕಸಗುಪ್ಪೆ** : ಕಸಗುಪ್ಪೆಯೊಳಂಜಲಗುಬನಾಯ್ದಲಸಿ ತಿಂಬ ಮಗು ವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೫). [ಕಸ + ಕುಪ್ಪೆ]

ಕಸಕುಳಿ (ನಾ). "ಅಪರಿಪಕ್ವತೆ ?" (ತಿವಗಿ. ಕೋಶ) : ಕಾಳು ಸಟಿ [ಕಸಕುಳಿಯ] [ಪಾಶಾ. ಕುಸಾಕುಳಿಯ, ಕುಶಾಕುಳಿಯ, ಕುಸಕುಳಿ, ಕಸಾಕುಳಿ, ಕುಸಾಕುಳಿ] ಕಳೆದುಳಿದು ತಿವಪಥವನಾರೋಹಿಸಿ ಆಹಾರನಾಗಿಪ್ಪ ಸುಬಿದಾಯ ಮುಗುದ (ತಿವಗಿ. ೨೭-೧೧೬); "ಕಾಳು – ಸಟಿ – ಕಸಕುಳಿಯು: ಕೆಟ್ಟಿಂಥ ಮಾಯಾಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ, ಮಿಥ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾದ ದೇಹಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ, ಕಳೆದು" (ತಿವಗಿ. ೩೭೯-೧೧೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕಸಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಒಂದು ತೃಣಧಾನ್ಯ: "ವತ್ಸ ಮಾರುಳ ಕಂಬು ಕಸಕೆ [ಪಾಶಾ. ಕಸಕೆ] ಸಂಠಂ ಕರಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೪). ೨. ಒಂದು ಮರ: ಕದಲೆ ಕಸಕೆ ಕಣಿಗಾಡಾ ಹಲುಬನಿಸಳೆಯದವಿಹುದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೨). [?]

ಕಸಗಣ್ಣು, ಕಸಕಣ್ಣು (ನಾ). ಬೇನೆಹತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು; ಉರಿಬಂದ ಕಣ್ಣು (ಕ). **ಕಸಕಣ್ಣು** : "ಬೇನೆಗಣ್ಣು" (ಜಾತಕೋ. ೩೩).

[ಕಸ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಸಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆ; ಕಸಗುಡಿಸು : ಪವನಂ ಕಸವಂ ಕಸಗೆದು ಮುಬ್ಬಸಮ್ಮುಖಕೆ ತಂದಿತ್ತು (ಕಾಂತಕ. ೩-೨೬); ಸಮುಜಿ ಕಸಗೆದ ತೆಲದಿಂದಮೆ ಸತ್ಕರ (ತೀಪುರಾ. ೧೪-೧೨೬); ನಿನ್ನಳಿಂಗೆ ಬರ್ಪವಳ್ ಕಸಗಳೆವಾಕೆ ಮೇಣ್ಮುರುಡಿ ಮೇಣ್ವಳಟಾಂಗದ ರಂಡೆ ಮೇಣದೇಂ ಬಸನವೊ (ಜನಮಂ. ೧೪೧-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ತೊರೆ; ಬಿಡು : ಕಸಗೆದು ಪಟ್ಟೆಯರಂ ಪೊಸಪೊಸಂಬುರಂ ನಲಿಯಿಸು ಸಲಿಸಾಸೆಗಳಂ (ಚಳವಿ. ೬-೯೪); ಭೋಗಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕಾಣುವುದು ಕಸಗೆದು ಕೈವಲ್ಯಪದಕರ ಕರಣಮಂ ಸಲಿಸು (ಪರಮಾ. ೧-೯). [ಕಸ + ಕಳ್ವ್]

ಕಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಉಜ್ಜು; ತೀಡು : ಒಡ್ಡೆಮಾಡಿ ಕಸಗಿ ಹಿಂಡಿದರೆ ಎಳೆಗುಳು ಹಿಸಿಯಬಹುದು (ಗೃಹವೈ. ೬೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಶಕ್ಕು, ಕಯಕ್ಕು; ಮಲ. ಕಶಕ್ಕು; ಕುರುಖ್. ಖಜ್ಜಾ]

ಕಸಗುಡಿಸು, ಕಸಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಸತೆಗೆ; ಕಸಹೊಡೆ : ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ, ಪೊರಕೆ – ೨ ಕ್ಷಮಂ ಕಸಗುಡಿಸಲು ಕಟ್ಟಿ, ಬೀಪರಂ ಕಟ್ಟಿ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು, ಕೇರಸೋಣೆ (ಸದ್ಧಾಂಶ. ೯೨). **ಕಸಗೂಡಿಸ್ಮಂ** : ಒಂದು ದಿನ ಅವಳು ತನ್ನ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಅಂಗಳದ ಕಸಗೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಥಕ. ೪೮). [ಕಸ + ಗುಡಿಸು]

ಕಸಗುಪ್ಪೆ 'ಕಸಕುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಸಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆ ತೆಗೆಯದೆ ಬಿಡು; ಕಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸು : ಮಾನವನೆಂಬ ಬೆಳೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವಗುಣವೆಂಬ ಪ್ರಳಯದ ಕಸ ಅವ ಬಗೆಯಿಂದ ಹೋದರದು ಲೇಸು. ಹೊಲ ನೋಂದೀತೆಂದು ಕಸಗೂಡಿಸುವರೇ (ನೋಳಂಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಸ + ಕೂಡಿಸು]

ಕಸಗೊಡಿಸು, ಕಸಗೊಡಿಸು 'ಕಸಗುಡಿಸು' ನೋ.

ಕಸಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಸದ ರಾಶಿ; ತಿಪ್ಪೆ : ಸುಮತಿಯೆಂಬ ಹತ್ತಿಯ ಕೊಂಡು ಪುಣ್ಯಾಪಪಪಲಂಬ ಕಸಗೊಟ್ಟೆಯ ಕಳೆದು ದೃಢವೆಂಬ ಬತ್ತಿಯಂ ತಿವಿ (ಅನ್ನವ. ೪. ೫೪೬-೧೧೪೬). [ಕಸ + ಗೊಟ್ಟೆ]

ಕಸಟ (ನಾ). ಕೊಳಕ; ಹೊಲಸುಗಾರ : ಎಂತಹ ನಂದಿಳೆ–ಭಾತುಳ, ಕಸಟ ಇರಬಹುದು (ಭರತಾ. ೧೩೬). [ಕಸಟು + -ಇ]

ಕಸಟು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು; ದೋಷ : ಆಸೆ ಸಟೆ ಕುಶ್ಚಿತಂ ದಿನತನ ಕಸಟುಗಣ ರೋಷವತರನೆ (ಪತಿ. ೧೪-೭).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಸಂಟು; ತೆಲು. ಕಸಟು]

ಕಸದಾರ (ನಾ). ಕಸುವು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದದ್ದು: ಅರಳಿ ಜಡ ಕಸದಾರ ಅಥವಾ ಕೆಡಕ ಇದು ನೋಡುವ ರೀತಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಕಸದಾರ್]

ಕಸನೀರು (ನಾ). ೧. ಕಸ ಗುಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ನೀರು ತರುವುದು: ಕಸನೀರ ತರುವ ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೩೦). ೨. (ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ) ಕಸಬಿದ್ದೊಡನೆ ಬರುವ ನೀರು: ದಾಸಿಗೆ ಒಂದು ಶಿಸು ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ನೋಡಾ ಶಿಶುವೆದ್ದು ತಾಯನಪ್ಪಲು ಕಸನೀರು ಅಜತುಹೋಯಿತ್ತು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇವ ೧೩೦). [ಕಸ+ನೀರು$_1$(<ನೀರ್$_1$)]

ಕಸಪರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಪೊರಕೆ, ಕಸಪರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಕೆ, ಕಸಬರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕಸಪೊರಕೆಯಿಂದ ಹೊಡಿದು ಹೊರಗೆ ಹೊರದಿಸಿಬಿಡು (ದೇವೀಚಾ. ೯). **ಕಸಪರಿಕೆ**: ಅಂಚೆಯಾಳು ಕೈಲಿದ್ದ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಸಪರಿಕೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟಿದನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೬). **ಕಸಬರಿಕೆ**: ಗುಡಿಸಿ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಕಸಬರಿಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು (ದೀಪದ. ೧೩೬). **ಕಸಬರಿಗೆ**: ಕಸಬರಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶಿವೂನ ಬೆನ್ನನ್ನು ಝಾಡಿಸಿದಟ್ಟಳು (ಕುಂಹಿಂ. ೬೨); ಕಸಬರಿಗೆಯಿಂದ ಕಸ ಗುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಪಪು. ೩-೭೪). [ಕಸ + ಪೊರಕೆ (< ಪರಕೈ$_2$)]

ಕಸಬ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬರಲ್, ಕಸಬರಲು (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನೀ = ಕಸಬರಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೬೬). **ಕಸಬರಲು**: "ಚೀಪರಿಕಟ್ಟೆ, ಪರಕೆ, ಕಸಬರಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೨); ಸ್ವಸ್ಥನಿರದೆ ಕಸಬರಲ ನೀತಂದು ತಂಗಿಯರಿಗೆಲ್ಲ ಹಗೆಯಾದೆ (ಹಳೃಬಾ. ೭೨). [ಕಸ + ಬರಲ್]

ಕಸಬರಲು 'ಕಸಬರಲ್' ನೋ.

ಕಸಬರಿಕೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬರಿಗೆ 'ಕಸಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಕಸಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಸಹೊಡೆಯಿಸು, —ತೆಗೆಯಿಸು: ಮಸಣಿಯಾ ಕೈಯ ಕಸಬಳಿಸುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೧). [ಕಸ + ಬಳಿಸು$_1$]

ಕಸಬಾ 'ಕಸಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕಸಬಿ$_1$ (ನಾ). ಸೂಳೆ: ಕಸಬಿಯರ ಓಣಿ (ರೂಢಿ). [ಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಕಸಬಿ$_2$ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡುವವನು: ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಡಿಕಸಬಿಗಳ ಅಡ್ಡಕಸಬಿಗಳ "ಕೈ" ತಪ್ಪಿಸಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಕಸಬಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಗೆ ಇಟ್ಟು ನಡೆಯಸಬಾರದೇಕೆ (ಮೂವಾದ. ೯೭). [ಕಸಬು + -ಇ$_3$]

ಕಸಬಿಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ; ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು: ಪಾತರದವರು . . . ಕಸಬಿಣಿಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕುಣಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೧೯೫). [← ಮರಾ. ಕಸಬೀಣ್; ಹಿಂ. ಕಸಬೀ, ಕಸಬಿನ್]

ಕಸಬು, ಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾಯಕ; ಉದ್ಯೋಗ: ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದೂ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಸಬಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶ. ೮೯); ಮಂದಲಿಗೆ ಕಸಬು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯). ೨. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿ: ರಂಗಿಯ ತಾಯಿಯೂ ಸೂಳೆಯಾಗಿದ್ದವಳೇ. ಅವಳು ಕಸಬಿಗಾರಂಭಿಸಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೩೦೧); ಆಕೆ ಕಸಬಿನವಳಲ್ಲ (ಅನ್ನಪೂ. ೩೧). **ಕಸುಬು**: ೧. ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇವರು ಬೇಸಾಯದ ಕಸುಬಿನವರು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೮); ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬಿಗೆ ಸೇರಿದ ವರ್ತಕರ ಅಂಗಡಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇವೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೬). ೨. ಕಾಸಿಂಬಿ ಇನ್ನೂ ಎಳಕಲು . . . ಹೊಸತಾಗಿ ಕಸುಬಿಗೆ ಇಳಿದವಳು (ಬೆಂಗಬ. ೧೭೮). [← ಅರ. ಕಸ್ಬ್; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಬ]

ಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕೆಲಸಗಾರ. 'ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆ; ಕೆಲಸ: ಮನುಷ್ಯನ ಕಸಬುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೌಶಲ್ಯವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಉತ್ಪನ್ನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸಹಾಯ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೭೭). [ಕಸಬುಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕಸಬುದಾರ, ಕಸುಬುದಾರ (ನಾ). = ಕಸಬುಗಾರ: ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕಸಬುದಾರರು ಬಂದರು (ಕಪಪು. ೪-೧೦೦). **ಕಸುಬುದಾರ**: ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಕರಡಚ್ಚನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಕಸುಬುದಾರರೂ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಓದಿ ನೋಡಿದ್ದರೂ ಕೂಡ (ಕನ್ನಸಂ. ೨೨೩). [ಕಸಬು + -ದಾರ$_4$]

ಕಸಬುದಾರಿ, ಕಸುಬುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥ; ಕಸುಬಿನವನು: ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಸಬುದಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮಾತಿನ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩೮); ಕಸಬುದಾರಿ ದಂಡಾಳುಗಳು ಮತ್ತು ತೋಳಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧರು. ೨). ೨. ವಿಟ: ಅವನು ನನ್ನ ಕಡೆಗೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಕಸಬುದಾರಿ ರಸಿಕರು (ಪುಸರು. ೧೪೮). **ಕಸುಬುದಾರಿ**: (ಗು). ೩. ಔದ್ಯೋಗಿಕ; ಔದ್ಯಮಿಕ: ಕಸುಬುದಾರಿ ಕೆಲಸಗಳು ನಡಿಯುವ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೯೩). [ಕಸಬುದಾರ + -ಇ$_3$]

ಕಸಬುಶಾಲೆ (ನಾ). ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಲೆ; ಉದ್ಯೋಗ ಕಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆ. 'ವೃತ್ತಿಶಾಲೆ' ಪರಾ. [ಕಸಬು + ಶಾಲೆ$_1$]

ಕಸಬೆ$_1$, ಕಂಸಬೆ, ಕಸಬ, ಕಸಬಾ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಥವಾ ಅದರ ಭಾಗದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ: ಕಸಬೆಯೊಳಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕೆರೆ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೮-೧೭; 1234 ?); ವಕಲೇರಿ ಹೋಬಳಿ ಕಸಬೆವಳ[ಗೆ] (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೧, ೧೫-೯; 1746); ಶಿರಸ್ತೆದಾರರು ಸಹ ಕಸಬೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭); ಆ ಪಾಳು ತಾವರೇ ಕೋಟೆಯೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪಾಳ್ಯಪಟ್ಟನ ಕಸಬೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಕತಿ. ೬೬). **ಕಂಸಬೆ**: ದೇವರಪುರದ ಕಂಸಬೆಯಲು ಬೆದಲು ಭೂಮಿ ಬೀಜವರಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೫೪-೧೩; 1755). **ಕಸಬ**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೨). **ಕಸಬಾ**: ನರಶೀಪುರ ತೌಲ್ಕು ಬಂಡಿಹೊಳೆ ಹೋಬಳಿ ಪೈಕಿ ಕಸಬಾ ಬಂಡಿಹೊಳೇಗ್ರಾಮ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸಬಾ; ಅರ. ಕಶಬ್]

ಕಸಬೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಬಿ$_2$: ಕಸಬೇರ ಕಳೆದು ಬಸವೇರ ಬಿಟ್ಟು ದಾಟ ಬಂದಾಂವಾ (ಸಖೀಗೀ. ೯೨-೧೦); ಕಸಬೇರ ಧಾರಣಿ ಜಗತ್ತಿನ ತುಂಬ (ರತ್ನಧ್ವ. ೧೦೬). [ಕಸಬು + -ಎ$_2$]

ಕಸಬೋಹರಿಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: ತಾನೇ ಕರದೊಳಾಂತು ಕಸ [ಪಾಕಾಂ. ರಜ] ಬೋಹರಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೪). [ಕಸ + ಬೋಹರಿಗೆ]

ಕಸಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; "ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ರೇಗು" (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಶ): ಕಸಮಸಗಿ ಮಿಸುಗಿ ಭೃಂಗಪ್ರಸರಂ ಪಸರಿಸುವುವೆಸೆವ ಬಿಸರುಹವನದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೭). [?. / ತೆಲು. ಕಸಿಮಸಗು]

ಕಸಮಾಜು (ನಾ). ಕಸಗುಡಿಸುವವಳು; ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು (?): ಕಸಮಾಜುಯ ಬರ್ದೆಯ ತಳ್ತ ಬಾಟ್ತೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೪೭). [ಕಸ + ಮಾಜು ?]

ಕಸಮುಡುಗೆ (ನಾ). = ಕಸಕಿಲ್: "ಸಮ್ಮಾರ್ಜನಿ, ಶೋಧಿನೀ – ಈ ೨ ಕಸಮುಡುಗೆಯ ಪೆಸರು" (ನಾಚರಾ. ೧೦೪). [ಕಸ + ಉಡುಗೆ$_0$]

ಕಸಮುಸುರೆ (ನಾ). ಕಸ ಮತ್ತು ಮುಸುರೆ; ಮನೆಗೆಲಸ: ಕಸ ಮುಸುರೆ ತೊಳೆಯಲು ಒಬ್ಬ ಸೇವಕಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕಸ + ಮುಸುರೆ (< ಮುಸುಱೆ)]

ಕಸರ್, ಕಸುರ್ (ಕ್ರಿ). ಒಗರಾಗಿ ಗಂಟಲುಕೆರೆ; ಒಗಚಾಗಿರು: "ಕಸರ್ – ಗಲಕಂಡೂತೌ (ಗಂಟಲು ಕೆರೆಯು)" (ಶ ಮ ಧಾ); ಕಸರ್ಪಂ, ಕಸರ್ವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಸುರ್**: ಕೈಪೆ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಬೆಳೆಯಿಸುಗುಂ ಕಸುರ್ತು ಬರೆ ಸಾಲೆ(ವೆ)ಯೆ ಕ್ಷಾರದಿ ಕೋದ್ರವಂಗಳುಂ ಜಳನಿಧಿ ಮೇಖಳಾಖಿಳಮಹೀವಳಯಂ ಬೆಳೆಗುಂ ನಿರಂತರಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೪೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್, ಕಯರ್ = ಒಗರು]

ಕಸರತ್ತು, ಖಸರತ್ತು (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಯಾಮ; ತಾಲೀಮು: ಕಸರತ್ತನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮತ್ತು ಓಡುವಾಗ ಎಂದೆಂದೂ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ವಾಸವನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೯); ನಾಲಗೇಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸರತ್ತು ಕೊಡ್ರಣ್ಣಾ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೮೩). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ತರಬೇತಿ; ಕವಾಯಿತು: ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಲಿಯಲಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಸರತ್ತಾದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ವಾದಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೫). ೩. ಶಕ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರದರ್ಶನ: ಕಥಕ್ ನೃತ್ಯವು ಒಂದು ಕಲೆಯೇ ಅಥವಾ ಕಸರತ್ತೇ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ (ಆಭಾನೃ. ೮೭); ಮೆದುಳಿನ ಕಸರತ್ತಿನಿಂದ ಬರುವ ಭಾಗ್ಯವಾದರೂ ಏನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂರ್ಖರ ಪ್ರಲಾಪ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮). **ಖಸರತ್ತು**: ೩. ನನ್ನ ಖಸರತ್ತಿನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಕೆಲನೆ. ೩೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಸರತ್; ಅರ. ಕಸ್ರತ್]

ಕಸರಾಬಸರ 'ಕಸರಾಮಸರ' ನೋ.

ಕಸರಾಮಸರ, ಕಸರಾಬಸರ (ನಾ). ೧. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದದ್ದು; ಕಿಚಿಪಿಚಿ; ಹದಗೆಟ್ಟ ಬೆರಕೆ (ಕಿ). **ಕಸರಾಬಸರ**: ೨. "ರುಚಿಗೆಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ತಿನ್ನುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [?]

ಕಸರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತರಹದ ನಂಜಿಕೆ; ಉಪ್ಪುಗಾಯಿ (?): ತಾಳದ ಸೀಕರಣೆ ಕಸರಿ ಪಚ್ಚಡಿಗಳು ಮೇಲಾದ ಷಡುರಸಗಳನು . . . ಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೮೫); ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಸರಿ ಹಿಂಡಿಯ ಕಸರಿ ಮಂಗರ್ವಳ್ಳಿಯ ಕಸರಿ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩೯-೧೧೪). ೨. ಕಷಾಯ (?): ಕಸರಿಯ ನೀರಿಡುವುದು ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯನರೆದಿಕ್ಕೆ ಮರನ ಮೊದಲೊಳದಂ ಸೇಕಿಸುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೪). [?]

ಕಸರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೊರಗುವಿಕೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ: ಕೆಂದಳದ ಸೆಕೆಯಲಿ ಕಪೋಲವು ಕಂದಿ ಕಸರಿಕೆಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫೫). ೨. ಮುಜುಗರ; ತ್ರಾಸ(?): ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸು]ರಿಕೆಯ ಕಾಪಥದ ಕಟ್ಟಾಯಸವು ತಡೆದುದು ನಿಮ್ಮ ರಾಯನ ಶಶಿಮುಖಿಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೪-೧೬). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಮನಸ್ತಾಪ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಬೇಡ ಕಾದಲಿ ಧರ್ಮನಂದನನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೫); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ನಮ್ಮ ಮೈತ್ರಿಯೊಳೊಂದುಮಿಲ್ಲದ ತೆಜದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧-೧೬). ೪. ಅನುಮಾನ: ಮನದಲಿ ಕಂದು ಕಸರಿಕೆಯಿಲ್ಲವಲೆ ನೀನೆಂದ ಮಾತನು ನಂಬಲೇ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೯೮); ಕಂದು ಕಸರಿಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ಮುಕುಂದನಲಿ ತನಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೨೯). [ಕಸರ್ಯು + -ಇಕೆ]

ಕಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟುಮಾಡು; ಅಸಹ್ಯವಾಗು: ಬಸನಿಗಳ ಗೊಟ್ಟ ತನಗಾಗಿಸೆ ಸಂತಸದೊದವನುತ್ತಮರ ಗೊಟ್ಟ ಕರಂ ಕಸರಿಸಿದುದೆರ್ದೆಯನೇಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಚೋರಂಗೆ ಚಂದ್ರಿಕಾ ವಿಸ್ತಾರಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೫). [ಕಸರ್ಯು + -ಇಸ್ಯು]

ಕಸರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಕಸರುತಿಹ ಪ್ರಜೆ ದುಷ್ಟಕಾಮಿನಿಯ ಧೂರ್ತತೆಯೊಳೆಸೆವ ಜರಬರಿಯ ರಾಜಸದಿಂದಮೆಲ್ಲರೊಳ್ ಪುಸಿವ . . . ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾಮಭೇದದಿಂದ ವಶಗೊಳಿಸಲಳವೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪). ೨. ಗದರಿಸು; ಬಯ್ಯು: ನೀನು ಅನ್ಯಾಸಕ್ತಹೃದಯನು . . . ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೇನ್ನು? ಎಂದು ಕಸರಿದಳು (ಕಥಾಸಾ. ೫).

[← ತೆಲು. ಕಸರು]

ಕಸರು$_2$, ಕಸುರು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ; ಹೀಚು. 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಒಣಗದಿರುವಿಕೆ: ಗೋಟಡಿಕೆ ಕಸರಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಲೆ ಕಡಿಮೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ಕಳವಳ; ಬೇಗೆ: ಕುಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡು ಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು ಕದನಕೆ ಕಲಿಗಳಾಜಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬); ಅನಿಮಿಷರ ಮನದೊಳಗಿದ್ದ ಕಸರು ಚಿಂತೆಯ ಕಳದು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೯೩). ೪. ತೊಂದರೆ: ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳ ಕಸರಿಲ್ಲದಾ ಪುತ್ತದೊಳಗೆ ಮುನಿಪತಿ ತಪವನೆಸಗಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೧-೧೭). ೫. ದೇಹದೊಳಗಿನ ವಿಕಾರ. **ಕಸುರು**$_1$: ೧. ಕಾಯಿ ಕಸುರನು ತಿಂದು ಜೀವವ ಗಾಸಿಮಾಡುವುದೇಕೆ (ಜೀವಂಚ. ೧೨-೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಶರ್; ಕಚ್ಚಲ್; ತುಳು. ಕಸ್ರ್; ತೆಲು. ಕಸು; ಕುವಿ. ಕಸ್ಸ. / ಪ್ರಾ. ಕಸರ = ರೋಗವಿಶೇಷ]

ಕಸರು$_3$, ಕಸುರು$_2$, ಕಸರೆ (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ: ನನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಕಸರು ತೆಗೆದು ಹಸನ ಮಾಡಿದರು (ಕಪಪು. ೪-೫೬); ಕಸರು ಕಳೆದು ತಮ ಹಿಂಜಿ ಬಂತು ರವಿಕಿರಣ ನೂಲುವಂತೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೮-೮); ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಿಷ್ಟಾದರೂ ಕಸರಿಲ್ಲದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಮಾತುಗಳು (ಪಾರ್ತಿಸು. ೯೦). **ಕಸುರು**$_2$: ೧. ಆತ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬಹಿರಂಗದ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಲೇಪನಗಳು ಕಸದ ಕಸುರು (ತುಂಗಭ. ೮೩); ಬರಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಸುರು ಬಿದ್ದಿದೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೨). **ಕಸರೆ**: ೨. ಕೊಂದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕರುಳಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರ, —ಕಸ: ಅಡಿಗೆಗಾಗಿ ಕುರಿಯನ್ನು ಕೊಂದು ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಸರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದರು (ರೂಢಿ).

[? . / ತುಳು. ಕಸರ್]

ಕಸರು$_4$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ. ೨. ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡಲೆಂದು ಸೇರಿಸುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶ; ಹೆಚ್ಚಿಕೆ (ಕಿ). 'ಕೊಸರು$_3$' ಪರಾ. ೩. ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯದಿಂದ ಬರತಕ್ಕ ಲಾಭ (ಕಿ). ೪. ಸುಂಕ: ಕಸರು, ಸುಂಕ, ಊಬು, ಮುಳ್ಳು, ಕಂಟಿ (ಕಂನುಹು. ೮೧).

[← ಮರಾ. ಕಸರ್; ಅರ. ಕಸ್ರ್]

ಕಸರು$_5$, ಕಸಿರು (ನಾ). ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ಈಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಸರಾದರೂ ಏನು ಉಳಿದಿದೆ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೩೫); ಮದ್ದು ಸುಡು ಅಣ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ಏನ್ ಹೇಳಾಲೆ ಉದ್ದೀನ ಕಾಳಷ್ಟು ಕಸರಿಲ್ಲ (ಲೋಕಗೀ. ೭೫-೧೬). **ಕಸಿರು**: ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಕಸಿರೂ ಕಸವೂ ಕೂಡಿರಬಹುದು (ವಿಚಾಮಂ. ೭೨). [?]

ಕಸರುಗಾಯಿ, ಕಸುರುಗಾಯಿ, ಕಸುರ್ಗಾಯ್ (ನಾ). = ಕಸುಗಾಯ್ (ಕಿ). **ಕಸುರುಗಾಯಿ**: (ಕಿ). **ಕಸುರ್ಗಾಯ್**: ಕಾಯ್ ಕಸುರ್ಗಾಯ್ ಪಣ್ ದೋರೆವೆಣ್ ತನಿವಣ್ಗಳಿಂದೆಸೆಯೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೪).

[ಕಸರು$_0$ (< ಕಸರ್) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಸರೆ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸಲೆ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೆಣ್ಡ ಮುದುಳಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಂ ಕಸವಯ್ಯ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೨೯-೫; 909).

[? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಸವರ (ನಾ). ಹೊನ್ನು; ಚಿನ್ನ; ಧನ; ಸಂಪತ್ತು: "ಕಸವರಂ = ಪೊನ್ (ಮಿಸುನಿ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ನಿನ್ನ ಕಸವರಮೆಂದುಂ ದೀನಾನಾಥರ ಕೆಯ್ಯದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೫); ಪಿರಿದು ಕಸವರಮನಿತ್ತೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೮-೨೧); ಗೆಲ್ದ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಂ ಬಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪ ವ); ಬಿತ್ತದೆ ಬಂದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಚಿಂತಿಸದೆ ಬಂದ ಕಸವರದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ಕಸವರಮಂ ಕಳೆದು ಕಸವನಾಂತವೊಲಕ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೨೧). 'ಕಡವರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಸ್ವರ]

ಕಸವರಗಲಿ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಧೀರ: ಕಲಿತನದ ನೆಗಟ್ಟ ಕಸವರಗಲಿತನದ ಪೊದಟ್ಟ ಪರಮಕೋಟಿಗೆ ಪೆಱರಾರ್ ಸಲೆ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೯೯); ಕಲಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಳ್ ಕಸವರಗಲಿಯೆನೆ ಗುಣದಂಕಕಾರ್ತಿ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಮನೆಯೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೧-೬೬). [ಕಸವರ + ಕಲಿ$_2$]

ಕಸವರಬೇಟ (ನಾ). ಹಣದಾಸೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಣಯ: ಚಿಃ ಕಸವರಬೇಟಮೆಂಬುದೆರೆಕೊಳ್ವರ ಬೇಟಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೪).

[ಕಸವರ + ಬೇಟ$_2$ (< ಬೇಂಟ)]

ಕಸವರವಸಿಱ (ನಾ). ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕಸವರವಸಿಱನೆನಿಸಿದ ಹೆಸರೆಸಕದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ದೇವರು (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೨).

[ಕಸವರ + ಬಸಿಱ್ + -ಅ$_7$]

ಕಸವಿಸಿ, ಕಸಿಬಿಸಿ, ಕಸಿವಿಸಿ, ಕಾಸಾವೀಶಿ, ಕಾಸಾವೀಸಿ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ತಳಮಳ; ಕಳವಳ: ಎನ್ನ ಮಾನಸಕೆ ಕಸವಿಸಿಯಪ್ಪುದು (ಮಲ್ಲಚ. ೪-೭); ಆಗ ಶ್ರೀಪತರಾಯನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಸವಿಸಿಯಾಗಿರ ಬಹುದು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೧೧); ನನ್ನೆದೆಯ ಕಸವಿಸಿಯ ಹೇಳತೀರದು ಆಗ (ಭಾವಜೀ. ೭-೧೨೭). **ಕಸಿಬಿಸಿ**: ಅಸಮಶರಪಿತನು ತಾಪಸರ ನುಡಿಗೇಳಿ ಬಹು ಕಸಿಬಿಸಿಯನಾಂತು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೪-೨೦); ಕಸಿಬಿಸಿಯ ಪಡುವ ಕರ್ಬರರ ತನುತತಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೭-೨೦). **ಕಸಿವಿಸಿ**: ಒಂದೆಡೆಗೆ ದುಗುಡದ ಹೊರೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಯೋಚನೆಯ ಕಸಿವಿಸಿ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೫೯); ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಕಸಿವಿಸಿ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೭೧). **ಕಾಸಾವೀಶಿ**: ಪ್ರಸೂತೀ ಘಾಳಿ ಕಾಸಾವೀಶಿಯೆನಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೧-೫೦). **ಕಾಸಾವೀಸಿ**: ಕಾಸಾವೀಸಿಯಿಂದ ಘಾಸಿ ಬೀಳುವದಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೬೬-೬).

ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು; ತಳಮಳವಾಗು; ಕರಕರೆಯಾಗು: ಮಾಲಕ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಗಿತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೧); ಆ ಕೆಲಸವನ್ನಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಮುಗಿಸುವುದಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ರಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಕಸಿವಿಸಿಯಾಯಿತು (ರಂಗವ. ೩೬).

[← ಮರಾ. ಕಾಸಾವೀಸ್]

ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು, ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಪಡು; ತಲ್ಲಣಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಹಸಿವೆಯ ಪರಿಹರಿಸುವೆ ಎನ್ನಯ್ಯ ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳದಿರು ಮನದೊಳು (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೮೩). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು**: ಬಿಸಿಆಲುಗಡ್ಡೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟಂತೆ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳುತಿದೆ ಜೀವ (ಇಂಚಾಪ. ೯೯-೮೪). **ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು**: ತಾಯ್ತನದ ಕರುಳಿನ ತಳಮಳದ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಕಸಿವಿಸಿಗೊಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೮೮).

[ಕಸವಿಸಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಸವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸವಿಸಿಬಡು, ಕಸವಿಸಿಪಡು, ಕಸಿವಿಸಿಪಡು, ಕಾಸವಿಸಿಬಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು; ಚಡಪಡಿಸು; ತಳಮಳಿಸು: ವಿಷದ ಮೊಲೆಯ ನುಂಡು ಕಸ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಿಸಿಬಡುತಿಹೆ (ಪುರಂದ. ೧-೮೦-೪); ಕಸವಿಸಿಬಡುವೆನು ಸಖಿದರ್ಶನ ಸಂಧಿಸುವದೆ ಸನಿಹದೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೪೨೪). **ಕಸವಿಸಿಪಡು**: ಕರುವನ್ನಗಲಿದ ಎಳೆಗಂದಿಯಂತೆ ಕಸವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದನು (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೩); ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರು ಕಸಿವಿಸಿ ಪಟ್ಟರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೭೪); ಬೆದರಿದ ಪ್ರವಾಸಿಕರು . . . ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಕಸಿವಿಸಿಪಡ ಹತ್ತಿದರು (ಮುಗಿಮ. ೧). **ಕಾಸವಿಸಿಬಡು**: ಆರಿಂದೊ ಕಾಸವಿಸಿಬಡುವದು ಒಂದೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿ (ವಿಸಾಸು. ೮೦-೧).

[ಕಸವಿಸಿ + ಪಡು$_1$]

ಕಸವು$_1$ 'ಕಸ' ನೋ.

ಕಸವು$_2$ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ; ದುಷ್ಟ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದವನು (?): ಕಸವಿಂಗಂ ಕಳುಚಿಂಗಂ ಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦). [?]

ಕಸಹೆಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಸ ತುಂಬಿದ ಬುಟ್ಟಿ: ಸೂಳೆಯಂದದಿ ನಡೆವವಳ ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿ ಕಸಹೆಡಿಗೆ ಹೊಱಿಸಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೨).

[ಕಸ + ಹೆಡಿಗೆ (< ಪೆಡಗೆ)]

ಕಸಱ್, ಕಸಱು (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗುವುದು; ನರಳಿಕೆ: ಆಗಳಿಂಚರದೊಳ್ ಬೆರಸಿದ ತನ್ನ ಕಸಱನೆ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಮೊಟಗುವೆತ್ತು ಮೂರ್ಛೆವೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೧೩ ವ). **ಕಸಱು**: ಬೆಳ್ಗೆಯುಂ ಬೇಸಱುಂ ಕಸಱುಂ ವಧಮುಂ ಬಂಧಮುಂ ಚ್ಛೇದಮುಂ . . . ಇವಱಿಂದ ವೇದನೀಯದಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೮೧-೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು = ನೋವಿನಿಂದ ಕೂಗು]

ಕಸಱು 'ಕಸಱ್' ನೋ.

ಕಸಾಕಸಿ (ನಾ). ಜಗ್ಗಾಟ; ಚೌಕಾಸಿ: ಕಾಸಿಗೂ ಕಸಾಕಸಿ ಮಾಡುವ ಅಂಗಡಿಗಾರನಾಗಲೀ ಸರಕಾರೀ ಅಲ್ಪಗುಮಾಸ್ತನಾಗಲೀ (ಹುಚ್ಚಮ. ೨೯).

[← ಮರಾ. ಕಸ್ಕಸಾ]

ಕಸಾಪ 'ಕಸಾಬ' ನೋ.

ಕಸಾಬ, ಕಸಾಪ (ನಾ). ಕಟುಕ; ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು (ಕಿ). **ಕಸಾಪ**: ಗಂಡುಮಕ್ಕಳೇನು, ತಂತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯರು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರೋವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳು, ಆಮೇಲೆ ಶುದ್ಧ ಕಸಾಪರು (ಮಹಾಗ. ೧೭೪). [← ಮರಾ. ಕಸಾಬ್; ಅರ. ಕಸ್ಸಾಬ್]

ಕಸಾಯ, ಕಸಾಯಿ$_1$ (ನಾ). = ಕಷಾಯ: ಕಷಾಯ, ಕಸಾಯ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೩೮ ಪ್ರಯೋ); ಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಕಸಾಯ ಗೋರಸದೆ ಕ್ಷೀರರಸದಿಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೪೭). **ಕಸಾಯಿ$_1$**: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಷಾಯ]

ಕಸಾಯಿ$_1$ 'ಕಸಾಯ' ನೋ.

ಕಸಾಯಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಸಾಬ. 'ಕಸಾಯಿಖಾನೆ' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಈ]

ಕಸಾಯಿಖಾನೆ (ನಾ). ದನ, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಂದು ಕತ್ತರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಕಟುಕರ ಅಂಗಡಿ: ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮಾಂಸಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಕೊಡುವ ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯಲ್ಲಿ (ಸರಸ. ೧೧೨); ಅದು ಕಸಾಯಿಖಾನೆ. ಕಮಲಾಕಾಂತನನ್ನೂ ಒಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೭೮); ಕೊನೆಗೊಂದುದಿನ ಅವು ಕಸಾಯಿಖಾನೆಯನ್ನು ಸೇರುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೭೭೩).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಕಸಾಈಖಾನಾ]

ಕಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೇನೆ; ಕಾಯಿಲೆ; ಜಡ್ಡು; ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ: ಕಸಾರಿಕೆ ಗುಣವಾದ ಮೇಲಾದರೂ ಹೋಗುವೆನೆಂದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ (ಪೂರ್ವರಂ. ೫೭).
[ಕಸಾರೆ (< ಕಸಾಲ್ಲೆ) + -ಇಕೆ]

ಕಸಾರಿಕೆಜ್ವರ (ನಾ). ಶರೀರದಲ್ಲಾದ ಗಾಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಜ್ವರ; ನಂಜಿನ ಜ್ವರ.
[ಕಸಾರಿಕೆ + ಜ್ವರ]

ಕಸಾರೆ 'ಕಸಾಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಕಸಾಲ್ಲೆ$_1$ 'ಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಸಾಲ್ಲೆ$_2$, ಕಸಾರೆ (ನಾ). = ಕಸಾರಿಕೆ: ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ ಅದವರು ಬಂದರೆ . . . ಔಷಧಿಯನ್ನೋ ಸೂಜಿಮದ್ದನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೨); ಅವನು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಜನರ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ (ಜನಜೀ. ೩೭). **ಕಸಾರೆ**: ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೭೯).
[← ಅರ. ಕಸಾಲಾ = ದುಃಖ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸಾಲಾ]

ಕಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಸಿ; ಜರಿ; ಜಾರಿಬೀಳು: ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಕಸಿದು ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೧೬೨). ೨. ಒಸರು; ದ್ರವಿಸು; ಜಿನುಗು: "ಜರಿ ಒಸರು ಜಿನುಗುಗಳೊಳು ಕಸಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಶಿ]

ಕಸಿ$_2$, ಕಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ನಮ್ಮ ಬಾಯಿಯ ತುತ್ತ ಕಸಿವ ಹಸಿವೆಯ ಕುತ್ತ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೭೦-೧೬); ಪ್ರಜೆಯ ಧನಧಾನ್ಯವನು ಮಾನವನು ಕಸಿದಿತು (ನವರಾ. IV, ೪೬); ಅವಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಸಿಯಬೇಡಿ (ಬದುಜ. ೧೬೨). **ಕಸು**$_1$: ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸರಲ ತುರುಬಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮೆತ್ತಿದೆನು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೭-೮).

ಕಸುಕೊಳ್, ಕಸುಗೊಳ್ = ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು: ಆರು ಕಸುಕೊಂಡರು ನಾಯಮಾಂಸ ತಿಂದಹಾಗೆ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೫೮-೧೧; ?); ಎಲ್ಲವನು ಕಸುಗೊಂಬ ಕಳ್ಳಧೊರೆಗೆ (ಜಗದಾ. ೧೩೨). [?]

ಕಸಿ$_3$ (ನಾ). ಒಸರುವುದು; ಸ್ರಾವ; ತುಂತುರುಹನಿ; ಜಡಿ; ಜಿನುಗು; ತೇವ. (ಕಿ). [< ಕಸಿ$_1$]

ಕಸಿ$_4$ 'ಕಸು$_2$' ನೋ.

ಕಸಿ$_5$, ಕಶಿ, ಕಸೆ$_1$, ಖಸಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಸವರಿ ಹಾಕುವಿಕೆ. ೨. (ಹೋರಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಬೀಜ ಒಡೆಯುವಿಕೆ; ವೀರ್ಯಗುಂದಿಸುವಿಕೆ; ಹಿಡ (ಕಿ). ೩. ಗಿಡ, ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸುವಿಕೆ; ಕಲಮು; ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಸಸ್ಯ: ಈ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸೀಮಾವಿನ ಗಿಡ ಹಾಕಬೇಕು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೨); ಕೆಲವು ಪರೀಕ್ಷಕರು ಇನ್ನೂ ಮುಂದರಿದು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕಸಿಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿರುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೬೬೫). **ಕಶಿ**: ೩. 'ಕಶಿಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಸೆ**$_1$: ೩. ತೋಳುತೋಳಿನಲಿ ಕಸೆಯ ಮಾಡಿದೊಲು ಎದೆಯ ಬೆಸೆಯುತಿಹವು (ಹಾಡುಪಾ. ೨೬-೧೫); ಆ ಬಗೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಸೆಯಿಂದ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ಸೊಗಸಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಬ. ೩). **ಖಸಿ**$_2$: ೩. (ರೀವ್).

ಕಸಿಮಾಡು = ೧. ಕಲಮುಮಾಡು: ಕಸಿಮಾಡಿದ ಮರವು ಚಿಗಿತು ಮತ್ತೆ ದೊಡ್ಡ ಮರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸು: ದ್ರಾಕ್ಷಿಯನ್ನು . . . ತಕ್ಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಸಿಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ವ್ಯವಮ. ೫೮). ೩. ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸಿದಾರಿಗೆ ತರು; ತಿದ್ದು: ಆ ಪುಂಡನನ್ನು ಕಸಿಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[← ಅರ. ಖಸೀ; ಮರಾ. ಖಚೀ, ಖಚ್ಚೀ, ಖಸೀ]

ಕಸಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ).
[?. / ತೆಲು. ಕಸಿಂದ, ಕಸಿವಿಂದ]

ಕಸಿಕ, ಕಸುಕ$_2$ (ನಾ). ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವವನು. (ಕಿ). **ಕಸುಕ**$_2$: (ಕಿ).
[ಕಸಿ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಸಿಕಟ್ಟು, ಕಶಿಕಟ್ಟು, ಕಸೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಕೊಂಬೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಲಮು ಮಾಡು: ಒಂದು ಗಿಡವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಕಸಿಕಟ್ಟ, ಮೂಲಗಿಡಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಬೀಜವೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೨೪). **ಕಶಿಕಟ್ಟು**: ಕಶಿಕಟ್ಟದ ಕುಡಿರೆಂಬೆ ಕಾಂಡದೊಡನೆ ಕೂಡಿಬರುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಲೋಕಕ. ೫೬). **ಕಸೆಕಟ್ಟು**: ಕಸೆಕಟ್ಟು (Grafting)ವುದರಿಂದ, ಪರಾಗ ವಿನಿಮಯದಿಂದ (Cross Pollonisation) ನಾನಾ ನವಸೃಷ್ಟಿಗಳುಂಟಾಗಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೪). [ಕಸಿ$_5$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಸಿಕಲ್ (ನಾ). ಪೊರಕೆ (?): ನವಿಲ ಪೆರ್ಗಱಿಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಕಸಿಕಲ್ವಿಡುತವೆ ಗುಂಜಿವಾಸಿಗಂದಳೆದು ಶಿವಪಾದುಕೆಯ ಸವಿನಯದಿ ಪೊಳ್ತು ಕಣ್ಣೀರ್ಗಾಂತಿಯೊಳ್ಜಲವ ತುಂಬಿ ಕಂಕುಳೊಳಿಱುಂಕಿ ಸವಿಗಡಲಿನಳಿಯದುರ್ದೋಷ ಸಂಚಯಮುಮಂ ತವಿಸಿಕೊಂಬೆನುಮೆಂದು ಶಿವನ ರಾಜಾಂಗಣವ ಕವಲಿ ಮಾಡಲಿಱಿದ ಸಂತಸದಿ ಚಳೆಯಂಗೊಟ್ಟು (ವಿಕೋಪು. ೧೨-೪). [< ಕಸಕಿಲ್ ?]

ಕಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಸಿಕಿಸಿ (ನಾ). ಹುರುಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಇರ್ಪಡೆಯವರ್ಗಂ ರೋಸಂಪಿರಿದಾಗೆ ಕಸಿಕಿಸಿಯೊಳ್ ಪೊಣರ್ದರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೬-೪). [?]

ಕಸಿಕೊಂಬೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕನಿ). [ಕಸಿ$_5$ + ಕೊಂಬೆ$_1$]

ಕಸಿಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಅಥವಾ ಕಾಳು (ಕಿ). [?]

ಕಸಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಬಾಡು; ಒಣಗು (?): ಒಸೆದು ಮಂಜಂಗರೆಯೆ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಜರಿದಪವು ಪಸುರ್ಪತ್ರ ಮುರುಟುವವು ಹಿಮಕೆ ಅಂಘ್ರಿಪನಿಚಯ ಕಸಿಗುಂದುತಿಹವು ತಂಬೆಲರಿಂಗೆ ಕುಸುಮತತಿ (ನವಮೋ. ೬-೩೪). [ಕಸಿ$_3$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕಸಿಬಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿಯ (ನಾ). ಕಸುವು: ಜಡಿವ ಕಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಯದ ಕಾಲರಭಸಕೆ ಹೆಡೆಗಳೀರೈನೂಜನಾಂತನ ನಂತನಳವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೧೦).
[< ಸಂ. ಕಶಾ, ಕಸಾ]

ಕಸಿಯಂಟು (ನಾ). "ಒಂದು ಗಿಡದ ಜೀವರಸವು ಅದರ ಕಾಂಡದ ಸೀಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮೇಣ ಹರಿದು ಎರಡೂ ಒಂದುಗೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬೆ, ಕಣ್ಣು; ಕಸಿ; ಕಸಿಯಂಟು; ಕಸಿಕೊಂಬೆ" (Graft. ಇಂಕನಿ).
[ಕಸಿ$_5$ + ಅಂಟು$_2$]

ಕಸಿರು 'ಕಸರು$_5$' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಗೊಳ್ಳು 'ಕಸವಿಸಿಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಸಿವಿಸಿಪಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಸಿಹಾಲು (ನಾ). ಹಸಿಹಾಲು (?): ಅಚ್ಚ ಕಸಿಹಾಲ ನಿಚ್ಚ ಹೊಲೆಯರ ಮನೆಯ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಡಿರುವ ಹೊಲೆನಾಯಿಗೆಱದಂತೆ ಮಚ್ಚಿ ಮಡದಿಯರಿಗುಣಿಸಲು (ಗುರುಬೋ. ೨೩-೭).

[ಕಸಿ ? + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಸೀದೆ 'ಕಸೂತಿ' ನೋ.

ಕಸು$_1$ 'ಕಸ್ಸಿ' ನೋ.

ಕಸು$_2$, ಕಸಿ$_4$ (ಗು). ಅಪಕ್ವವಾದ; ಹೀಚಾದ; ಒಗರಾದ. 'ಕಸುಗಾಯ್' ಪರಾ. ಕಸ್ಸಿ: 'ಕಸಿಗಾಯಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಶಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಸು]

ಕಸು$_3$, ಕಸುವು (ನಾ). ೧. ಬಲ; ಕೆಚ್ಚು; ಸತ್ತ್ವ: ತಗ್ಗಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಸುವುಳ್ಳಂಥ ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ (ಕಭಾಗೆ. ೬); ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕಸುವಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಬೆಳವ. ೨೭); ಅವನ ಅರ್ಧ ಕಸುವನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೪). **ಕಸುವು**: ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಸುವುಂಟು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚುಂಟು (ಶಕಾರ. ೭೭); ನಿನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯ ಗುಳಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹುದೆನ್ನ ಕಸುವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೧೭-೭೫); ಭೂಮಿಯು ಒಳ್ಳೇ ಕಸುವಿದ್ದರೆ ಬಿತ್ತಿದ ಎಂಟು ದಿವಸಕ್ಕೇ ಸಸಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). ೨. ಸತ್ತ್ವವುಳ್ಳ ಆಹಾರ: ಕಸುವು ತಿನ್ನಬೇಕಪ್ಪ; ಕೆಲಸಾನೂ ಮಾಡಬೇಕು ಕಸುವ್ನೂ ತಿನ್ನಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೨೫೭). [?]

ಕಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ಎನಲು ತಿರುಗಿದನು ಹಡಪದ ಕಸುಕನು (ಹರಿಸಾಂ. ೬೮-೧೨೭). [?]

ಕಸುಕ$_2$ 'ಕಸಿಕ' ನೋ.

ಕಸುಕಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಕು, ಕಸಕು (ನಾ). ೧. ಎಳಕಲು; ಬಲಿಯದೆ ಇರುವಂತಹದು; ಹೀಚು: ಹುಸುಕು ಕಸುಕಿನ ಹಸುರು ಹಣ್ಣಿನಾ ಹೊಸ ಹಳದಿ ನಸುಕಿನಾ ನೀಲಿ ಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ (ನನಲ್ಲ. ೧೪-೭); ಕುದಿಯಿಲ್ಲದೆ ಎಸರಿಲ್ಲದೆ ಕಸುಕಿಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದೆವು (ನೆಲಮು. ೨೫); ಕಸುಕಾದ ದಾಳಿಂಬ ರಸತುಂಬಿ ಒಡೆದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೧). ೨. ಅರೆಬೆಂದದ್ದು. **ಕಸಕು$_1$**: ೧. ನಿನಗೆ ಬಲೆ ಬೀಸಿದ್ದಾಳೆಂದ ಮೇಲೆ ಕಸಕು ಇರಲಾರಳು (ಅರಗಿ. ೭).

ಕಸುಕಸುಕು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅವನು ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಸುಕು, ಆದೇ ಪಾಸಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೧೧). [ಕಸು$_2$ + -ಕು$_1$]

ಕಸುಕುತನ (ನಾ). ಒಗರು; ಅಪಕ್ವತೆ: ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದಿದ್ದರೇನು; ತಾರುಣ್ಯದ ಕಸುಕುತನವು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಜ. ೮೬).

[ಕಸುಕು + -ತನ]

ಕಸುಗ (ನಾ). = ಕಸಿಕ: "ಕಸುಗ – ಮುಂಗೈಜೋರಿನಿಂದ ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಕಸಿದುಕೊಂಡವ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಸು$_1$ (< ಕಸ್ಸಿ$_2$) + -ಗ$_3$]

ಕಸುಗಾಯ್, ಕಸಿಗಾಯಿ, ಕಸುಕಾಯಿ, ಕಸುಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬಲಿಯದಿರುವ ಕಾಯಿ; ಎಳಸಾದ ಕಾಯಿ; ಒಗರುಕಾಯಿ; ಹೀಚುಕಾಯಿ: ಕಸುಗಾಯಂ ಘೃತದೊಳ್ ಗುಡರಸದೊಳ್ ಮೇಣ್ ಮಧುವಿನೊಳಗೆ ತನಿವಣ್ಣಂ ನೋಯಿಸದೆ ತಿಱಿದಿರಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೨); ನಸುನನೆಯನಪ್ಪಿದಳಿಕುಳದಂತೆ ಕಡುಹಸಿದು ಕಸುಗಾಯನಗಿದ ಗಿಳಿಗಳ ಬಳಗದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೭೧); ತನಿವಣ್ಣಿರಲು ಕಸುಗಾಯನೇತಕೆ ಕೊಯ್ದೆ (ಬಸಪು. ೪೮-೧೧); ನಸು ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕಸುಗಾಯ್ ದೋರೆಗಾಯಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೨). **ಕಸಿಗಾಯಿ**: ೧. ನೆಱೆ ಪಕ್ವವಾದ ಫಲದ ಸವಿ ಕಸಿಗಾಯೊಳಿರುವುದೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೪). **ಕಸುಕಾಯಿ**: ೧. ಮೇಲಿನ ಪಣಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಾಯಿ; ಕೆಳಗಿನವು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಹಳದಿಬಣ್ಣ ಬಂದಿದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೪೮). ೨. ಹಣ್ಣಾಗದ ಕಾಯಿ; ಹಸಿಯ ಕಾಯಿ. **ಕಸುಗಾಯಿ**: ೧. ಕಾಡೆಲ್ಲ ಕಸುಗಾಯಿ ನಾಡೆಲ್ಲ ಹೆಗ್ಗಿಡವು . . . ಮಲೆನಾಡ ಕಾಡು ಸಾಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೨೧); ನಿನ್ನಿನದು ಕಸುಗಾಯಿ ಇಂದಿನದು ತುಸುಪಾಡು ನಾಳೆ ಹಣ್ಣಾದಾಗ ಬಂದೀತು ಹಾಡು (ಅರಳು. ೩೫೨-೧೭); ಅವನ ಕೌಮಾರ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಸುಗಾಯಿ ಈಗ . . . ಹಣ್ಣಾಗುವಂತಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೩೭).

[ಕಸು$_2$ + ಕಾಯ್$_4$. / ತೆಲು. ಕಸುಗಾಯ]

ಕಸುಗಾಯಿ 'ಕಸುಗಾಯ್' ನೋ.

ಕಸುಗಾಯ್ತನ (ನಾ). ಹೀಚು; ಅಪಕ್ವತೆ: ದಶಗ್ರೀವನಾತ್ಮಮುಂ, ತನ್ನ ಕಸುಗಾಯ್ತನದೊಗರ್ ಕಳೆದು, ಪಣ್ತನಕೆ ತಿರುಗುತಿರ್ಪೊಂದು ಸೂಚನೆ ತೋರುತಿಹುದೆನಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೦೬-೨೨೪). [ಕಸುಗಾಯ್ + -ತನ]

ಕಸುಬು 'ಕಸಬು' ನೋ.

ಕಸುಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಕತ್ತಿ: ಕಸುಬುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆದು, ನಡುವಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಗಳವನ್ನೇರಿ ಕಡಿಯ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಶರಚ. ೩೨೨). [ಕಸುಬು (< ಕಸಬು) + ಕತ್ತಿ$_1$]

ಕಸುಬುದಾರ 'ಕಸಬುದಾರ' ನೋ.

ಕಸುಬುದಾರಿ 'ಕಸಬುದಾರಿ' ನೋ.

ಕಸುರ್ 'ಕಸರ್' ನೋ.

ಕಸುರು$_1$ 'ಕಸರು$_2$' ನೋ.

ಕಸುರು$_2$ 'ಕಸರು$_3$' ನೋ.

ಕಸುರು$_3$ (ನಾ). (?): ಸುಕ್ಕಿ ಹಲುಗಳನೆಲ್ಲ ಯೆಕ್ಕಿಯೋಗರ ಮಾಡೆ ಡೊಕ್ಕೆಯೊಳಗಣ ಕಸುರ ಪರಪೆನಗೆ ನೀಡಿ (ಕರಿಕ. ೭೯-೯). [?]

ಕಸುರುಗಾಯಿ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುರ್ಗಾಯ್ 'ಕಸರುಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕಸುವು 'ಕಸು$_3$' ನೋ.

ಕಸುವುಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನುಹೊಂದು; ಬಲವಾಗು: ಹರಿಯುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಹರಿದ ನೆಲದ ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಕಸುವುಪಡೆದು ಸೊಕ್ಕಹತ್ತಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಸುವುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಲಾವಂಚಹುಲ್ಲು (ಕಿ). [ಕಸುವು (< ಕಸು$_3$) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಸುಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪದಿಂದ ಮಾತಾಡು, —ಕೂಗು: ಹುಸಿವ ಕನಲ್ವ ಬಯ್ವ ನಿಡುಸುಯ್ವ ಕರಂ ಕಸುಱುತ್ತವಿರ್ಪ್ಪ [ಬ]ಗ್ಗಿ[ಸು]ವ ಬಳಲ್ಚಿ ಬೇಸಱುಪ . . . ತಪಸ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಸುವುದೆ ಭಾವಿಸಲ್ಕಮ್ರಿತರಾಶಿ ಸುತಂ ಹರಸಕ್ತಿದೇವನನ್ (ಕಇ. IV, ೧-೯೦; 1204) [?]

ಕಸೂತಿ, ಕಸೀದೆ (ನಾ). ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ದಾರಗಳಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹೆಣಿಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ: ಇವುಗಳಿಗೆ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ ಜರತಾರಿಯ ಕಸೂತಿ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೩); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡು, ದಾರವಾಡುವದು ಹೂವಿನ ಕಸೂತಿ (ನೆಲಮು. ೬೮); ಹೆಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೮೬). **ಕಸೀದೆ**: ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಲಿಗೆಯ ಕೆಲಸ, ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಕಸೀದೆ ಮೊದಲಾದ ಕಲೆಗಳು ಗೊತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೮).

[← ಪಾರ. ಕಶಿದಹ್; ಮರಾ. ಕಶಿದಾ, ಕಶೀದಾ, ಕಸುದಾ; ಹಿಂ. ಕಶೀದಹ್, ಕಶೀದಾ]

ಕಸೂತಿಹೂವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪೊದೆ; ಲಂಟಾನ (ಕಿ).

[? + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಸೂರಿ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ (ರೈಸ್‌ಗಣ. ೫೫೨).
[← ಅರ. ಮಕ್ತಾ. ಹಿಂ. ಕಸೂರ್]

ಕಸೂಸಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ; ತನಿಖೆ: ಮಾಂಗಿನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವ ನಿಷ್ಕೃತ ಪ್ರಕಾರ ಸರಸಾದ ಮೂಲಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಬರೆದಿ ಮಾಡಿ ಕಳಿಹಿಸಿರೆಂದು ಬರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಷ್ಟಾ. ೯೯).
[← ಮರಾ. ಕಸೋಶೀ]

ಕಸೆ 'ಕಸ್ಸಿ' ನೋ.

ಕಸ್ಸೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ಗೆಯ ಎಳೆ: ನಿನ್ನ ಮತ್ತೆಸ್ನೆಹೆಯ ಕಸಿಗೆ ಕಸೆಯನು ಗೊಳಿಸಿ ನಿನ್ನ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಮುಗಿಯದಿಹ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನವನರತ ನೇಯುಹಿಹಳು (ಗರ. ೪-೧೨); ಹೃದಯ-ಹೃದಯದ ಕಸಿಗಳನ್ನು ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಎಂದೂ ಮುಗಿಯದ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನ್ನು ನೇಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಗೊತ್ತು-ಗು. ೧೩೬). ೨. ಅಂಗಿಯ ಲಾಡಿ; ಬಂಧನ ಸೂತ್ರ: ಜಾಗದ ಪೆರ್ಮಯಂ ಮೆಱೆವ ಬೊಜಂಗರಿಕ್ಕಿದೆಕ್ಕಸರದ ಕಸೆಯು[ಪಾಠಾಂ. ಕಸಯು]ಮಂ ಸೆರೆದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೪); ದೆಸೆದೆಸೆ ಯೊಳಿಸಿಸ ಕಸೆಯುವಟ್ಟಿಗಳ ವಂಶನಾಮಲಿಗಳ ಕಂಪರಿಂದ ಗೊಂದಣಮೆಂಬ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸದೊಳಂ (ಆಸಂಭ. ೬-೪೧ ವ); ನಿತಂಬೋಳಮು ತೊಡಿಸಿ ಕಸೆಯನುರೆ ಕಂಟಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧಶಾ. ೧೧-೧೪); ಬಿಗಿಯಾದ ನಾಡಿ ಹಾಕಿದ ಪರಾಯಂ, ಮೇಲೊಂದು ಕಸೆಯ ಅಂಗಿ ಧರಿಸಿ (ಶರಚ. ೧೧೭). ೩. ಚಾಟಿ; ಚಿಬಟೆ; ಬಾರುಕೋಲು: ಕಸೆಯಂತಿನಿಸಾಱಿಸಿ ಕುಡಿ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಂ . . . ತುರಂಗಮರತ್ನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೩೯); ಸನ್ನವರುಗಳಮೀರದಿಸುರ್ತಿರೆ ಕಸೆಯ ಕೋಲಲ್ಲಾಗಳ್ (ಮೇಹತ. ೬-೪೧); ಛೋಟಿಕಗಳನ್ನೆರಿ ಕಸೆಗಳ ಕಲಿತ ಕಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಗಳಿಂ ತಾಡಿಸಲ್ (ವೆಂಕಾಂಶಾ. ೧-೭-೪). 'ಕಶೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಕ್ಷಾ]

ಕಸ್ಸೆ (ನಾ). (?): "ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರ - ಕಸೆ" (ಬಿಷ್ಣ. ೭೦). [?]

ಕಸೆಕಟ್ಟು 'ಕಸಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಾಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊ; ಬಾರುಕೋಲು ಹಿಡಿ: ಕಸೆಗೊಂಡು ಮರದ ಕೊರೆಡಿಂದೆಱಿ – ಎಲ್ಲಿ ಆ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬುವನು ಕರೆ; ತುಡುಗಿ, ಬಾ ಸುಳಂ ಬಿಡಿಸುವೆನು – ಎಂದು ಕೆಡೆಬಿಡಲಹ ಮಲೆತು (ನಡಿದಾ. ೧, ೪೫೫). [ಕಸೆ + ಕೊಳ್]

ಕಸೆಗೋಲ್, ಕಸೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಾಟಿ; ಚಿವ್ವುಟಿಕೆ: ಎಡಗೈಯೊಳ್ ನಾಗೆಯಂ ಸಡಿಲ್ಚಿದುಮ ಬಲಗೈಯ ಕಸೆಗೋಲ ನಲುಗಿ ಜಕ್ಕರಿಸಿ ಜಡಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೨೪). **ಕಸೆಗೋಲು**: ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ . . . ಚಮ್ಮಟಿಗೆ, ಕಸೆಗೋಲು, ಕೋರಡಾ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೯). [ಕಸ್ಸೆ + ಕೋಲ್₂]

ಕಸೆಗೋಲು 'ಕಸೆಗೋಲ್' ನೋ.

ಕಸೆಸಾವಡೆ (ನಾ). ಲಾಡಿ ಲಂಗ; ಲಾಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಲಂಗ: (೪). 'ಕಶೆಪಾವುಡೆ' ಪರಾ. [ಕಸ್ಸೆ + ಪಾವಡೆ (< ಪಾವುಡೆ)]

ಕಸೆಪು (ನಾ). "ಹಾಸಿಗೆ" (ಪ್ರಸ ಛಾ. ೬೬೪). ತಣಿರ ಮರದ ನೆಳಲ್ಕೈದಿ ಫಸಣ್ಣಮಲ ಕೃಷ್ಣ ತಣಿರು ಕಸೆಪು ಕೊಡಿ ತಲೆಗಿಂಬು ಗೆಣಯರು ಮಾಡಿದರು (ಪ್ರಸಛಾ. ೫೬-೧೨). [?]

ಕಸೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; "ಗುಡಕಂದ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕಸೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಒರೆಗಲ್ಲು: ಸತ್ಯಮಥ್ಯಗಳ ಕಸೋಟಿ ಯಾವುದು? (ರಾಜಾರ. ೬೪); ಭಾರತೀಯಜೀವನ, ವಿಜ್ಞಾನ . . . ಎಲ್ಲದರ ಕಸೋಟಿ ಧರ್ಮ (ಭಾರಪ್ರ. ೫೭೯). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆ.
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಸೋಟಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಸವಟ್ಟ; ಸಂ. ಕಷಪಟ್ಟಕಾ]

ಕಸ್ತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಯುಧ (?): ಮಖಿಸಿದರ್ ಕಸ್ತದಲಿ ಕಸ್ತರಿಲಿ ಯಕಿದೀಡುಗಿಕೆಸಿ (ಕನಮು. ೨೪-೬೧). [?]

ಕಸ್ತವತುಂಗ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಗೊಂಡ ಮಹಿಮಾವಂತ: ಮಸ್ತಳಗಂಗಂ ಕಸ್ತವತುಂಗಂ (ಜಾಂಬಾಸ್ಕ. ೧-೩೦ ಗದ್ಯ).
[ಸಂ. (ಕಸ್ತವ + ತುಂಗ)]

ಕಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ. ೨. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶಕ್ತಿ: ಈಳು ನಿನ್ನಕಳಬ್ಬರಂತಪ್ಪ ಕಸ್ತುಂಡುದ ತಾಳಲಳಬ್ಬ ಬಿಡು (ಲಶಿಚ. ೧೩-೧೧). ೩. ಕಲಹ; ಹೋರಾಟ: ಈ ಜಗಮಂ ಕೊಲ್ವನೊಳ್ ಕಸ್ತಿಯೇ ಶಿವಾ ಎಂದುಸಿರ್ದಳ್ (ವೀರ ವಿ. ೭-೬೬); ಹೋಗುಹೋಗ್ಗೆ ನಿಂಕಡೇತಿ ನಸ್ಮೊಳು ಕಸ್ತಿ ಸಾಗದು (ನಾಗಚ. ೧೫-೭೬); ಹಸ್ತಬಲಭೀಮು ತಾ ಕಸ್ತಿಯಲಿ ನಿಂಹಬಲನಸ್ತುಯನು ಮುಱಿದು ಮಹಿಷಿಪನೆನು (ಸರಜ್ಞ. ೧೩೦೪). ೪. "ಆವೇಶ, ಆಸೂಯೆ, ಬಲ" (ಕ್ರಿಪಾ. ಕೋಶ): ಕೈಗೊಳಗಾದ ನರ್ಥಮಂ ಕೊಳಲಱಿ ಕಾಲಿಳಂಬದಿದು ಕಣ್ಣಲಂ ಸೊಗಸಿಕ್ಕಿ ಕಸ್ತಿ ಯೊಳ್ ಮುಳಿ ತಿಳಿಯೆಂಬ ಮೂ ದ ವಿ ಯ ಜಾಣ್ಮೆಗೆ ಮೆಚ್ಚುದನುರ್ವ ರೇಶ್ವರಂ (ಕ್ರಿಪು ವಿ. ೨೪-೧೬೫). ೫. ಒತ್ತಾಯ; ಹಿಂಸೆ: ಪಸ್ತಿಯುದ್ಧಲ್ಲಿ ಕಸ್ತಿ ಮಾಡಿದಾರದು (ಗಾದೆ). [?. / ಮರಾ. ಕಸ್ತ್ಯ]

ಕಸ್ತಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಜಟಿಬಿಡಿ; ಪಟ್ಟುಹಿಡಿ: ಕ್ಷತ್ರಿಯ ರೊ ವಿಪ್ರರೋ ನಿಶ್ಚಿಸದೇಳಂ ಕಸ್ತಿಡು ದ್ರುಪದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನು ಳುಲಾಗುರುವ ತರಿಸಿ (ಭಾರಾ. ೧೩-೪೧). [ಕಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ (< ಪಿಡಿ)]

ಕಸ್ತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಆವೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು (?): ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯನು ಕಸ್ತಿಪಟ್ಟು "... ನನ್ನನ್ನು ನಟಿ ಜೀಳುವವನ ಹಾಗೆ ಎಂಸುತ್ತಿದ್ದೀ ನಿಲ್ಲಿ" ಎನಲು (ಕೃವಾಲ. ೧೨೩). [ಕಸ್ತಿ + ಪಡು]

ಕಸ್ತಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಬೀಳು (?): ಪಂಚಪತಕೋಟಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಿ ಗಳ್ಳಿಯಂಥ ಪಸರಿಸುತ ಸೂರ್ಯರೀ ಲೋಕದೊಳು ಕಸ್ತಿಬೀಳದೆ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ತಳವರಂತಿಯಾರದೀವನೆ ಯೋಗಿಯು(ಪ್ರಭುಚಾ. ೬-೧೯).
[ಕಸ್ತಿ + ಬೀಳು (< ಬೀಱ್ಱು)]

ಕಸ್ತು, ಖಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೊಂದರೆ; ಏಟಿದೆ; ರೋಗಿಗೆ. ೨. ತೀವ್ರ; ನಕತ್ತು: ಆತನಿಗೆ ಮೂರುದಿವಸದಿಂದ ಕಸ್ತುಕಾಯಿರೆ (ಯಾಡಿ). ೩. ಗಟ್ಟಿ; ದೃಢ: ಳಾರನೆಸಿಂದನೆ ಸ್ವಸ್ಥದಿಂ ಪಾಂಡವರಂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಿರುಯೆಂಬು ಕಸ್ತಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳ್ದರು (ತುಕಾಂ. ೩೬-೧೦). ೪. ಶ್ರಮ; ಕಷ್ಟ; ಈ ಹೊತ್ತು ನಾವು ಕಸ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಇಷ್ಟು ಬಮಳು ದೊರಕಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೮). ೫. ಜಬರದಸ್ತು; ಜೋರು: ದೊರೆಯನ್ನು ತಾವು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೆಂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬಹಳ ಕಸ್ತು ಮಾಡಿ ದೆನ್ನಹಾಕೆಕೊಂಡರು (ಚತ್ರಶಾ. ೩೪); ಇಬ್ಬರೂ ಕಸ್ತಿ ನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ, ಕೋರುವಾರರು (ಛಲಮಾ. ೪). ಖಿಸ್ತು: ೫. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಖಸ್ತು ಮಾಡಿದರಿಂದ (ರಾಹೀಂದ್ರ. ೩೩).
[←ಪಾರ. ಖಸ್ತ್=ಗಾಯಗೊಂಡ, ರೋಗಿ; ಮರಾ. ಖಸ್ತಾ, ಖಸ್ತ್]

ಕಸ್ತುಕಾಱ, ಕಸ್ತುಗಾರ (ನಾ). (ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ) ಶ್ರಮಪಡುವವನು: ಇಷ್ಟಲಿಂಗವ ಹಿಡಿವ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆತ್ತು ಳುಡವ ಹಿಡಿದು ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ತೋಡುವ ಕಸ್ತುಕಾರನೊಪ್ಪೆನೆಂದ (ಸರಗ. ೧೪೩-೪೬೭). **ಕಸ್ತುಗಾರ** : (೪). [ಕಸ್ತು + -ಕಾಱ]

ಕಸ್ತುಗಾರ 'ಕಸ್ತುಕಾಱ' ನೋ.

ಕಸ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಶ್ರಮಿಸು; ಶ್ರಮಪಡು: ಆ ಪರಿಶ್ರಕಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಸಾಧ್ಯಮಾಗದಿರ್ಪುದಂ ಕಂಡು ಚಲದಿಂ ಕಸ್ತುಗೆಯ್ವ ಸಂದೀರರ್ಯುವರ್ಗಂಬರಂ ನೆಲದಂತಿಳಿಪು ಜೀರುಮುತ್ತಿಗೆಯಂತಿಕ್ಕಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೯-೬೩).
[ಕಸ್ತು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್₂)]

ಕಸ್ತುತಗಾದೆ (ನಾ). ಹಣದ ವಸೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒತ್ತಾಯ, —ಪೀಡೆ (ಕಿ). [ಕಸ್ತು + ತಗಾದೆ]

ಕಸ್ತುರಿ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗದ ನಾಭಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಮೃಗಮದ: ಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಱಗಾದವಂಗೆ ಲೀಲೆಯುಂಟೇ ಆ ಗುಣ ಚಿಪ್ಪಿನ ಮುತ್ತಿನ ತೆಱ ಕಸ್ತುರಿಯ ಶುಕ್ಲದ ತೆಱ ಕದಳಿಯ ಕರ್ಪುರದ ತೆಱ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪-೧೨); ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯ ನಿನ್ನ ತನುಗಂಧಕೆಳಸಿ ಮೇಲ್ಸೂಸಿದ ಪುಣಗು ಕಸ್ತುರಿಯ ವಾಸನೆವಿಡಿಯದು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೮೨). 'ಕತ್ತುರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತುರಿಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಬೊಟ್ಟು; ಕಸ್ತೂರಿ ತಿಲಕ (ಕಿ). 'ಕಸ್ತೂರಿಬೊಟ್ಟು' ಪರಾ.
[ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟು$_1$)]

ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ (?): ಜಾಣೆಯ ಕಸ್ತುರಿವೀಣೆಯ ಸದುಮೃಮವಾಣಿಯ ಚೆಲ್ವಿನ ಕಣಿಯ . . . ರಾಣಿಯ ರತಿಯೆಂದಾದಪುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೮-೪೩). [ಕಸ್ತುರಿ? + ವೀಣೆ]

ಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: "ಮೃಗನಾಭಿಃ, ಮೃಗಮದಃ, ಕಸ್ತೂರಿಕಾ – ಈ ೩ ಕಸ್ತೂರಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೯೦); ಸುಗಂಧ ಪಚ್ಚೆ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಾಳೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೪೯); ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕರ್ಪೂರ . . . ಧೂಪ ಹಾಕುವಲ್ಲಿ ಧೂರ್ತಗ್ರಹಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಉಚ್ಚಾಟನವಹುವು (ಸಕವೈ. ೩೩); ಕರಡಿಯ ಮೈಯಿಗೆ ಕಸ್ತೂರಿಯೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬೩); ಕತ್ತೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಹೊತ್ತಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯).
[ಸಂ. ಕಸ್ತೂರೀ]

ಕಸ್ತೂರಿಅರಿಸಿನ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡು ಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಶಲಾಕೆ (ಕಿ). ೨. ಕರಿಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಬಟ್ಟೆ.
ಕಸ್ತೂರಿಕಡ್ಡಿಸೀರೆ = ಬಿಳಿ ಚೌಕಗಳುಳ್ಳ ಕರೀಸೀರೆ (ಕಿ).
[ಕಸ್ತೂರಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗದ ಅಂಡ, —ಬೀಜ ಕೋಶ: ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಡಕಂ ವನಹಸ್ತಿರದಂ ಹಸ್ತಿಮಸ್ತಕೋದ್ಭವ ಮುಕ್ತಾವಿಸ್ತಾರಮೆಂದು ತಂದು ಸಮಸ್ತ ವನಾಧೀಶರವನಿಪತಿಯಂ ಕಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೭). [ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಅಂಡಕ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕದಡು, —ದ್ರವ: ಚಂದನ ಸಾರ ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಾಲಾಗರು ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸಾರ ವಿವಿಧಲೇಪನಂಗಳಿಂ ಮೆಯ್ಯ ತಿಮಿರ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ ವ).
[ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರಿಕಾ + ಆಸಾರ)]

ಕಸ್ತೂರಿಕೆ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿ (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಸ್ತೂರಿಕಾ]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಮರ; ಸುಗಂಧಿಜಾಲಿ; ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ಕಿ). **ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ**: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಗೊಬ್ಬಳಿ (< ಗೊಬ್ಬುಳಿ)]

ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ 'ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ' ನೋ.

ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಳಿ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿಗೊಬ್ಬಿ, ಕಿರೀಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೩). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡು ಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೮). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಂಡೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು: "ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲಃ – ಕಸ್ತೂರಿಬೆಕ್ಕು, ಪುಣುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಓಷಧಿ. ೪೭). 'ಕತ್ತುರಿವೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಸ್ತೂರಿ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಸ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಸ್ತೂರಿಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೭-೯೩೭).
[ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಅತಿಸೌರಭಃ –ಕೇವಲ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳ ಮಾವಿನ ಗಿಡ; ಕಸ್ತೂರಿಮಾವು, ಜೀರಿಗೆಮಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮಾವು]

ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಸ್ತೂರಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ, ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ ಜಿಂಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ, ಚಮರೀಮೃಗ, ಪುರುಷಮೃಗ . . . ಪವಿತ್ರ ಮೃಗಜಾತಿಗಳುಂ (ಏವೇಕ. ೨೧೨); ತಿಬೇತದೇಶದ ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಲಿ ನುಣ್ಣೇಕುರಿಗಳೂ, ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೧). ೨. ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು (?): "ಲೋಮಶಮಾರ್ಜಾರಃ — ಕಸ್ತೂರಿ ಮೃಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [ಕಸ್ತೂರಿ + ಮೃಗ]

ಕಸ್ತೂರಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು; ಸುಗಂಧಿನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಳಿ: ಪಿರಿಯ ರಾಜಾನ್ನ ಜೀರಿಗೆರಾಜಾನ್ನವು . . . ಪರಿಶೋಭಿಸುವ ಕಸ್ತೂರಿ ರಾಜಾನ್ನದ ವರಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆಯಿಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೮).
[ಕಸ್ತೂರಿ + ರಾಜಾನ್ನ]

ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರೀವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳವಾಂತು ಮೆಱೆವ ಕಳಮೆಯ ತೆನೆಗಳು (ಕಂನವಿ. ೫-೭೧).
[ಸಂ. (ಕಸ್ತೂರೀ + ವರ್ಣ)]

ಕಸ್ಥಿ (ನಾ). = ಕಸ್ತಿ (?): ಕಸ್ಥಿ ಕಟ್ಟಿದರಿಂದಾದಯವೇನು ಫಲ ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತವಪ್ಪಿದ ಹಾಗೆ ಸ್ವಾಮಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೬-೨೮). [?]

ಕಸ್ವರ (ಗು). ೧. ಹೋಗುವ; ಚಲಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ; ಆಸ್ತಿ: "ಸಮರಂ ಕಸ್ವರಗರ್ದಭಂ ಪ್ರಕರಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೪೬). ೩. ಜೀವಾತ್ಮ. ೪. ಪರಮಾತ್ಮ. ೫. ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು. ೬. ನಿರಂತರವಾದುದು. ೭. ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು. ೮. ಹಿಂಸೆ; ಘಾಸಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ದ್ರವಿಣಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ವಸ್ತುಪ್ರತಶಿ ಸತತ ನಿತ್ಯಂಗಳುಂ ಕಸ್ವರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಕಹಕಹ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿಪಾತ: [ಎನೆ] ಕಹಕಹ ರುತಿಯಿಂ ನಕ್ಕು (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೧೩). ೨. ಸಾರಸ ಪಕ್ಷಿಯ ಧ್ವನಿ: "ಕಹಕಹಮೆಂದು ಸಾರಸವಕ್ಕಿಯ ಧ್ವನಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೦೬). 'ಗಹಗಹ' ಪರಾ. [?]

ಕಹಕಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ದುಮಾಡಿ ನಗು; ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗು: ಹಾ! (ಕಹಕಹಿಸಿ), ಎಂದರೆ, ಇಂದು ನೀನು ಕುಡಿಯುವೆಯೇನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೯೭-೨೫). 'ಗಹಗಹಿಸು' ಪರಾ. [ಕಹಕಹ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಹರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ: ಒಡೆಯನೊಂದೆರಡ ರವೆಯವ ಮಾಡಿ . . . ಜಡಿದು ಕರ್ಪೂರಮಿಕ್ಕಲು ಕಹರಿಯೆಂಬ ಕದಳೀ ಕುಸುಮ ಪಾಕಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೫೯). [?]

ಕಹರು (ನಾ). (?): ಬಿಸಿಲ ಕಹರು ಮಂಜಿನ ಮುಂಡಿಗೆಯನಿಟ್ಟು ಮನೆವೊಲೆಯದಂತೆ ಅನಲನ ತೊಲೆಯ ಹಾಕಿ ಮೊಳೆಯ ಗಳುವ ಬೀಸಿ ಕೆಂಡದ ಹಂಜರಗಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿಗೆ ಗಳುವಿನ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕವ. ೨೧೧-೪). [?]

ಕಹಳಾರವ (ನಾ). ಕಹಳೆಯ ಶಬ್ದ; ಕಾಳೆಯ ಧ್ವನಿ: "ರಿತ್ತರಿಜೆ ಜಗಜಗೆಂದೆನಲು ಕಹಳಾರವಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೮); ಸುರಿಯದೆ ಮಾಣವಾಗಸದೆ ತಾರಗೆಗಳ್ ಕಹಳಾರವಂಗಳಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೪).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾರವ (ಕಾಹಲಾ + ರವ)]

ಕಹಳಾವಳಿ (ನಾ). ಕಹಳೆಗಳ ಸಾಲು; ಕಾಳೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಹೊಳೆವ ಸಿಂಧದ ಜಡಿವ ಕಹಳಾವಳಿಯ ಲಗ್ಗೆಯ ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ಕಳಕಳದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೨).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲಾವಲಿ (ಕಾಹಲಾ + ಆವಲಿ)]

ಕಹಳೆ, ಕಾಳೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಬಾಗಿರುವ ತುತ್ತೂರಿ, —ಕೊಂಬು: ಪಱಿದುಲಿವ ಕಹಳೆ ಮಿಳ್ಳಿಪ ಪಟಯಿಗೆ ಸೂಳೈಪ ತಮ್ಮಟಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೯); ಮೃದಂಗ ನಿಸ್ಸಾಳ ಭೇರೀ ಶಂಖ ಕಹಳೆಗಳ ಬಹಳ ಧ್ವನಿಯುಣ್ಮೆ (ನಂಬರ. ೨-೯೦); ನಿರಂತರವೊದಱಿ ಬಯ್ದವು ಕಹಳೆ ಬಿರುದಾವಳಿಯಲತಿರಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೩); ಕೂಗಿಡುವ ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಹಳೆ ಚಿನಿಕಹಳೆ ಕರಣೆಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬); ಕಾರ ಹುಣ್ಣೆವೆ ಬರಲಿ . . . ಕರಿ ಹರಿದು ಮೆರೆಸೋಣ ಕಹಳೆ ಹಚ್ಚಿ (ನೆಲಮು. ೧೮). **ಕಾಳೆ**: ಕಾಳೆಯಾತಂಗೆರಡು ಮತ್ತರ್ (ಎಇ. IV, ೩೫೪-೩೬; 975); ಕಾಳೆಯಂ ಸೂಳೈಸುವ ತಿತ್ತಿರಿಯ ನೊತ್ತುವ ಕೊಳಲನೂದುವ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪); ಮೇಲೆ ಹುಡಿಯಿಡೆ ಹೊಡೆವ ನಾನಾ ಕಾಳೆ ಶಂಖವು (ಸಂಭಪ. ೨೪-೬); ದೇಗುಲದಲ್ಲಿ ಊದಬೇಕು ಕಾಳೆ (ರಾಮನ. ೩೯).

[< ಸಂ. ಕಾಹಲ, ಕಾಹಲಾ]

ಕಹಳೆಕಾಱ (ನಾ). ಕಹಳೆ ಊದುವವನು: ತಾಳಧರಿಗಳ ಕಹಳೆಕಾಱರ ನಾಲಿಸುವ ಕಂಸಾಳಗಿತ್ತಿಯರತ್ತಲೊತ್ತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫-೪೩).

[ಕಹಳೆ + -ಕಾಱ]

ಕಹಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ವಿಷವಾಗು; ಕಹಿಯಾಗು: ಕಾರಣವಿದ್ದೇ ನೋವುದೆ ಬೇವು? ತಾನೇ ಕಹಿವುದು, ಊಹಿಸಿ, ಕೊರಗಿ (ಸುನೀತ. ೩೦).

[< ಕಹ್ಯಿ$_2$]

ಕಹ್ಯಿ 'ಕಯ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಹಿಎಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_2$ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಎಣ್ಣೆ; ಹರಳೆಣ್ಣೆ: ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಮೂತ್ರ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಹಾಲ ಬೆರಸಿಯಾದರೂ ಕೊಡಲು ಮಹೋದರ ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೨೮). **ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_2$**: ಒಂದು ಭಾಗ ಕೈಯೆಣ್ಣೆ, ಎರಡು ಭಾಗ ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ, ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ ತುಪ್ಪ ಇದೀಗ ತ್ರಿಸ್ನೇಹಭಾಗದ ಕ್ರಮ (ಸಕವೈ. ೩೧); ಅಫೀಮು ॥ ತೊಲ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ ೧ ಪಾವು ಇವುಗಳನ್ನು . . . ಕುಡಿಸುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೩೯); ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಂದೆನು ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯಾಯಿತು (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೯-೩೫).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಎಣ್ಣೆ. P ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಎಂದೂ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ]

ಕಹಿಕು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) = ಕಹಿ$_1$: ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೂ ಹಣ ಬೇಡವೆಂದಲ್ಲ; ರೂಪಾಯಿ ಕಹಿಕುತ್ತದೆಂದಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೩೧). [ಕಹಿ$_1$ + -ಕು$_1$]

ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುಡ್ಸಾಲು, ಕೊಜ.೯, ಕಹಿಕೊಡ್ಸೀಗೆ ಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಕೋಡ್ಸೀಗೆ (< ಕೊಡಸಿಗೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಹಿಕೋಟೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಯಿ; ಕಹಿಯಾದ ಕೋಟೆಕಾಯಿ: ಕಹಿಕೋಟೆಕಾಯಿ ೫ . . . ಮೆಣಸು, ತ್ರಿಫಲೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಮಾನ ಇವಂ ೮ ಗ ಅಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೭).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಕೋಟೆಕಾಯ್ಯಿ]

ಕಹಿಗುಮ್ಮಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಎಕ್ಕೆಬೇರು, ಕಹಿ ಗುಮ್ಮಳದ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೧೭೯).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಗುಮ್ಮಳ್$_0$]

ಕಹಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಹೊಂಗೆಬೀಜ, ಕಹಿಗುಳ್ಳ, ಮೂರು ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಮೂರು ಮೆಣಸು . . . ಅಗಿದು ನುಂಗಿದರೆ ಛಳಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೪). [ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಗುಳ್ಳ]

ಕಹಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ: ಕಹಿತುಂಬೆಯ ರಸವಂ ಮೂರುದಿನ ಕುಡಿಯೆ ವಾಂತಿಯಾಗುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೩೪).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ತುಂಬ್ಯೆ (< ತುಂಬ್ಯಿ)]

ಕಹಿದರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಯವಶಾಕ-ಕಹಿದರಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೧); ಕಹಿದರಸಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಾದರೂ . . . ವಿರೇಕವಂ ಮಾಡಿಸಲು ವಿಷಸರ್ಪವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೬೨).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ದರಸಿ]

ಕಹಿದಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ, ಕಳ್ಳಂ ಗಡಲೆ, ರಾಸ್ಮೆ, ಕಹಿದಸಲೆ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ವಾತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೫).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ದಸಲ್$_0$]

ಕಹಿದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ತೊಂಡೆ: "ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾಳಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮); ಕಡಸಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ಕವುಂಗಿನಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೬); ಅಡಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಕಾಡ ಕಗ್ಗೊಜಲೆ ಕಹಿದೊಂಡೆ ನಾತಗಳು ತೀಡಿದರೆ ಬಿಡವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೫); "ಬಿಂಬೀ=ಕಹಿದೊಂಡೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). 'ಸಿಹಿತೊಂಡೆ' ಪರಾ.

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ತೊಂಡ್ಯೆ$_3$]

ಕಹಿನನ್ನಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯ; ಕಟುಸತ್ಯ: ತಿಳಿಯಲಾ ಕಹಿನನ್ನಿ, ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ನನ್ನಿ, ಹೃದಯವೊಡೆದಂತೆ ತತ್ತರಿಸಿ ಮಂಥರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦-೧೭೩). [ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ನನ್ನಿ]

ಕಹಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದುದನ್ನು ಹೇಳುವ ನಾಲಗೆ; ಅಪ್ರಿಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ನಾಲಗೆ: ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನು ಜೈನನಾದರೂ ಕಹಿ ನಾಲಗೆಯವನು (ಸಾಹಿಸಂ. ೫೨) [ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ನಾಲಗೆ]

ಕಹಿಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಹಿಪಡವಲ, ಬಜೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮದಿಂ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೫).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಪಡವಲ (< ಪಡಲ್$_1$)]

ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಬು: ಕಹಿಬ್ರಾಹ್ಮಿಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವನ್ನು ದೊಡ್ಡಮರಗೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕುಂದಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಯೋನಿದೋಷ ಪೋಕು (ವಿವೈವಿ. ೮೬).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಬ್ರಾಹ್ಮಿ]

ಕಹಿಮಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ.

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಣಿಕೆ (< ಮಿಣಿಕೆ)]

ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಮೆಕ್ಕೆ: ಸಿಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತಿದಾಗಳೆ ಫಲವಹುವೆ (ಧರಚ. ೬೮-೫೬); "ತ್ರಪುಸ = ಕಹಿಮೆಕ್ಕೆ" (ವಿವೈವಿ. ೫೯). [ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮೆಕ್ಕೆ]

ಕಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕಹಿಹಾಗಲು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಕಹಿಯಾದ ಹಾಗಲು: "ಕುಲಕಃ, ಪಟೋಲಃ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ ಈ ೪ ಕಹಿಹಾಗಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨).

[ಕಹ್ಯಿ$_2$ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಹಾಗಲು (< ಹಾಗಲ್)]

ಕಹಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಕಹಿಹಾಲೆಬೇರು, ಶ್ರೀಗಂಧ . . . ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡಲು ದಾಹಜ್ವರ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೨). [ಕಹ್ಯಿ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಹಾಲ್ಯೆ (< ಪಾಲ್ಯೆ)]

ಕಹಿಹೀರೆ (ನಾ). ಹೀರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : "ಖುಟಕಾ–ಕಹಿಹೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೪) ; ಕಹಿಹೀರೆಯ ಬೀಜ ಇಂಗು . . . ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಇವಿಷ್ಟನು ಆಡಿನ ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ವಮನ ನಸ್ಯಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಸರ್ವವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II. ೮೮). [ಕಹ್ಯಿ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಹೀರೆ]

ಕಹಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಕಹಿಹುಲ್ಲು ರುಚಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩–೮). [ಕಹ್ಯಿ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಹ್ಲಾರ (ನಾ). ಎಳೆಗೆಂಪಿನ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ [ಸಂ.]

ಕಹ್ವ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಬಕಬಕ್ಷಿ [ಸಂ.]

ಕಳ್$_1$, **ಕಳು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದು, ಕಳ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಅಪಹರಿಸು : "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡು), ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಕಳ್ದೋನ್ ಮಹಾಪಾತಕನ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬–೧೩ ; 450) ; ಕಳ್ಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ದಿರಿಂ ಪೆಱರ ವಸ್ತುವಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೭–೧೨) ; ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೧) ; ಕೊಲ್ವ ಪಾವಂ ಕಳ್ವ ಪೆಂಡಿರಂ . . . ಗೆಂಟುಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫) ; ಕದ್ದನಂತಕನಾಱುಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯುಸುರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೩೮). **ಕಳು**$_1$: ನಾರಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳುವೊಡೆ ತಾಯಮೊಲೆ ವಾಲು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂಱುವೆ (ಬಸವ. ೨೬) ; ಪರೋಕ್ತಿಗಳರ್ಥಮಂ ಕಳುವುದಧಮತನವು (ಹಚಕಾ. ೧–೨೮) ; ಬೇಡ ವೆಂದರು ಬೇಡ ಕಳುವುದ ಬಿಡುವನೆ (ಭರಚ. ೩–೧೫) ; ತ್ಯಾಗಿಗಳು ಕಳುವರೆ ಪ್ರಜೆಯು ತಾನೆತ್ತ ಬಾಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೧). 'ಕದಿ' ಪರಾ.

ಕಳ್ವಾಳ್ = ಕದಿಯುವ ಆಳು : ನಿರ್ದಯಮೆಂಬ ಬಿಲ್ವಡೆವೆರಸು ದುರಾಚಾರಮೆಂಬ ಕಳ್ವಾಳ್ವೆರಸು ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಮೆಂಬ ಗುಪ್ತನಡೆವೆರಸು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೮೭ ಅಡಿಟಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ ; ಮಲ. ಕಳ್‌ಕ್ಕ್, ಕಕ್ಕ್ ; ತುಳು. ಕಂಡ್ ; ಕೊಡ. ಕಳ್ ; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲಾನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಗಲೆ]

ಕಳ್$_2$, **ಕಳ**$_1$ (ನಾ). ಕಳವು ; ಮೋಸ ; ಸುಳ್ಳು. 'ಕಳ್ಳೊಡಮೆ' ಪರಾ. **ಕಳ**$_1$: ಕೊಲೆಯುಂ ಪುಸಿಯುಂ ಕಳವುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೪೫).

[< ಕಳ್$_1$ ./ ತುಳು. ಕಳು]

ಕಳ್$_3$, **ಕಳ್ಳು** (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ; ರಸ. 'ಕಳ್ಳಿ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಹೆಂಡ ; ಸುರೆ ; ಮದ್ಯ : "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ಮದಿರೆ ಸುರೆ (ಯಿರೆ) ಕಳ್ಳುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೨–೫) ; "ಕಳ್ – ಸ್ತೇಯೇ (ಕಳ್ಳತನಮಾಡು) ಮದ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಪಚ್ಚು ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುಡಿ ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರಗಿಸಿ ಕುಡಿಯಿಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮಂ (ಆದಿಪು. ೫–೮೬) ; ಮೊದಲೊಳ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಂಗೆ ಕಳ್ ವಿಷದಿನಳ್ಕಿರ್ದಂಗೆ ದುರ್ನಿದ್ರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೩) ; ಕಳ್ಳಂ ಮಾಣೆನೆ ನಿಮ್ಮಡಿ ಕಳ್ಳಿಲ್ಲದೊಡಿಂದೆ ಸಾವೆನೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೨೬೦) ; ಕಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಸುವಂತೆ ಚಿಲು ಪಾಲುಳ್ಳ ಮಡಕೆಯ ಪೂಜಿಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೫೨). **ಕಳ್ಳು** : ೨. "ಮಧು, ಆಸವಃ . . . ವಾರುಣೀ, ಮಧು –ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಹಲಾಯು. ೫೫–೧೭೫) ; ಕಳ್ಳಿನಿಂದೆ ದೀಪಾಯನನಿಂದನಿತುಂ ಪುರಮುಂ ಬೇಗುಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪–೩೭) ; ಅಸುವಳಿವ ಭಂಗಿ ಮಾಂಸ ಪ್ರಸರದ ಕಳ್ಳುಗಳ ವಿಷಮನಱಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨–೧೭೮) ; ಕಪಿ ಕಳ್ಳ ಕುಡಿದು ಕಡಲ ದಾಂಟುವೆನೆಂದು . . . ಮೀನು ಮೊಸಳೆಗೆ ಆಹಾರ ವಾದಂತಾಯಿತಯ್ಯ ಎನ್ನ ಬಾಳು (ಫನವ. ೬–೪) ; ಕಳ್ಳನುಣ್ಣ ದಿರಣ್ಣ ಮಾಂಸವ ಕೊಳ್ಳದಿರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳ್ ; ಮಲ. ಕಳ್, ಕಳ್ಳು ; ತುಳು. ಕಲಿ ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೀ ; ತೆಲು. ಕಲ್ಲು ; ಕೋಲಾ. ಕಲ್ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳ್ : ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ ; ಕುಇ. ಕಲು. / ಪ್ರಾ. ಕಲ್ಲಾ ; ಸಂ. ಕಲ್ಯ]

ಕಳ್$_4$ **ಕಳು**$_2$ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಹಿಂಜಿ : (ಕಿ). **ಕಳ್ಳು**$_2$: "ಸ್ತೇಯದೊಳು ಸುರೆಯೊಳ್ ನೂಲಪಿಂಜಿನೊಳ್ ಕಳು ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩). [?]

ಕಳ್$_1$ 'ಕಳ್$_2$' ನೋ.

ಕಳ್$_2$ 'ಕಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕಳ್$_3$, **ಕಣ**$_1$, **ಕಣವು** (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳ : "ಖಳದಾನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೪) ; ಏಱು ತೊರೆಕಳವೃತ್ತಿ ಕಱಿವೊನ್ ಪಞ್ಚಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೦೨–೩ ; 775) ; ಬಿತ್ತುವಟ್ಟವ ಕಳದೊಳೆ ಕುಡುವರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮–೧೪ ; 907 ?) ; ಪುಲಿಸಂ ಪೊತ್ತಾತನೆ ಕಳದಲಿ ಪಡುವುದು ಭತ್ತಮಳತೆಯಪ್ಪಿನಂ (ಸಮಪ. ೧೨–೭೦) ; ಕಳ ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಟಿಯಿಪ್ಪಂತೆ ನಿಡಿದಾದ ವೃಷಭಾದ್ರಿಯಿಹುದು (ಭರಚ. ೩೬–೬೭). ೨. ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳ ; ರಣರಂಗ : ಕಟ್ಟಿದುದೆ ಸುರಗಿ ಮೆಟ್ಟಿ ದುದೆ ಕಳಂ (ಆದಿಪು. ೩–೭೨) ; ಕಳಕೆ ಬಯಲುಗೆಕ್ಕತುಳಕ್ಕೆಳೆಯೊಳ್ಮಾ ಱಾಂಪರಿಲ್ಲದೆ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨–೧೫ ; 1129) ; ಅಂಕ ಕಳನೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಱಂಕ ಬಂದಿಱಿವುದ ಮಾಣ್ಬನೆ (ಬಸವ. ೧೭೮) ; ದ್ರೋಣ ಹೊಕ್ಕನು ಕಾಳೆಗದ ಕಳನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೨೦). ೩. ಆಟದ ಮೈದಾನ ; ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ : ಕಳದ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಕೋಟಿಚಿ. ೬) ; ಆಟದ ಕಳಕ್ಕೆ ತಂದ ಹುಲಿಯಂತಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ (ತ್ಯಾಗಮ. ೩೦). ೪. ಸಸಿ ನೆಡುವ ಮಡಿ : ಗದ್ದೆಗೆ ತೋಡಿನ ನೀರು ಕುಡಿಸಿ ಅಗೆಸಿ ಕಳ ಮಾಡಿಸಿದರು : ಆ ಕಳದಲ್ಲಿ ಈ ತೆಂಗಿನ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಹುಗಿಸಿದರು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೫). **ಕಣ**$_1$: ೧. ನಾನಾವಿಧಧಾನ್ಯಂಗಳಂ ಪದನಱಿದುಡುಗುವ ಕಣಂಮಾಡುವೊಕ್ಕುವಡುಕುವ (ಆದಿಪು. ೬–೭೭ ವ) ; ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಂ ಕಂಡು ಕಣನಂ ಮಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೦) ; ಕಂತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಬಣಭೆಯನ್ನೊಟ್ಟಿ ಕಣನ ಮಾಡಿ ಮೇಟಿಯನ್ನೆಟ್ಟಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬) ; ಇಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ಒಳಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ . . . ಮನೆ ಬಾವಿ ಕೆಱೆ ಕಣ ಮಕ್ಕಿ (ಸೌ ಇ ಇ. IX–i, ೪೧೭–೧೦ ; 1377) ; ಎರಡು ಕಣಾ ಕಾಯ್ದು ದಾಸಯ್ಯ ಕೆಟ್ಟ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪). ೨. ಕಾಲಭೈರ ವನ ಕಣನೋ ಮೇಣುಮಾಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕದನದ ಕಳನೊ ಭೂಸ]ತಿಯ ಭಾಳಾಕ್ಷವೊ (ಹಚಕಾ. ೧–೩೬) ; ಕಣ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ನಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನಣದ ಬೀರರಿಳಾಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಕಾದುವರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೦) ; ರಿಪುಗಳ ಕಡಿದು ಹರಹುತ ಬೀದಿವರಿದನು ಕಣನ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೩೬) ; ಕೆಲವು ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದಾಗಿ, ಎರಡು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳೂ ಕಣ ಕ್ಕಿಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೩೭). **ಕಣವು** : ೨. ಆ ಸಮರ್ಥರು ಕಣವಿನೋಳ್ ವೈರಿಬಲಮಂ ವಿಲಾಸದೋಳ್ ಸವರಿ (ತುರಂಗ. ೭೫–೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ ; ತುಳು. ಕಳ, ಕಲ ; ಕೊಡ. ಕಳ ; ತೆಲು. ಕಳ್ಳ ; ಕೋಲಾ. ಕಲವೆ ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಳವೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಕಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಖಲೀ. / ಸಂ. ಖಲ]

ಕಳ್$_4$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ ; ದುಷ್ಟ ; ನೀಚ : ಸೀತೆಯ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳನ ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಖ]ಳನ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸದನಕೈತಂದ (ತೊರರಾ. ೫–೨–೬೬) ; ಕಳರಮೊಗಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮನಿತುಮಿರ್ಕೆ (ಚಿಕವಿ. ೧–೯೭). [< ಸಂ. ಖಲ]

ಕಳ್ಕ (ನಾ). ಕಳಶ (?): ರನ್ನದ ಹಲವು ಕಳಗಳು ಆಳ್ವೇರಿ ಬಿನ್ನಣ ಹಲವು ಜಂತ್ರಗಳೂ (ದ್ವಾದಶಾ. ೪೧–೯೫೬). [?]

ಕಳ್ಕ (ನಾ). ಮೂಗ; ಮೂಕ. 'ಕಳಮೂಕ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕಡ]

ಕಳ್ಕ 'ಕಲ್ಕ' ನೋ.

ಕಳಂಕ 'ಕಲಂಕ' ನೋ.

ಕಳಂಕಿತ 'ಕಲಂಕಿತ' ನೋ.

ಕಳಂಕಿನಿ 'ಕಲಂಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಳಂಕು 'ಕಲಂಕು' ನೋ.

ಕಳಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿದಿರಿನ ಗೂಡೆ: "ಕಳಂಜಿಯೆನೆ ಗಳಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩–೨೧). 'ಕಣಂಜ' ಪರಾ.
[< ಕಣಂಜ]

ಕಳಂಜಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣಬು (Sunhemp), ಕಳಂಜಿ, ಡೆಂಚಾ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೆಲದೊಳಕ್ಕೆ ಉತ್ತುಬಿಟ್ಟರೂ ಆಯಿತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೧). [?]

ಕಳಂಜು (ನಾ). ಹವಳ, ಮುತ್ತು ಹಾಗೂ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೂಗುವಾಗ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ: ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೫೧ = ಕುಂಕುಮ ಕಳಂಜು ೩೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೭–೩; 1532). 'ಕಣಂಜು' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱಞ್ಞು. / ಸಂ. ಕಲಂಜ]

ಕಳಂತಿ (ನಾ). ಕವಡೆ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ (?): ಸಂದಿ ಕಳಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯಿನಿತ್ತೆಂದುಱ್ ಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚೆಂದಮೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋಱಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮–೮೮). [?]

ಕಳಂತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಟವಪ್ರಶ್ನೆಲಮಡ ಱ್ದೇನಮ್ಮಾ ಕಳನ್ತೂರನಂ ಬಾಲೇ ಪೆರ್ಗ್ಗೊರವಂ ಸಮಾಧಿ ನೆಱ್ದೊನ್ (ಎಕ. II, ೨೨–೩; ಸು. 700).
[? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕಳಂಬ 'ಕಲಂಬ' ನೋ.

ಕಳಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧರಂಗಕ್ಕೆ ಬರು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಬರು: ಮಂಣ್ಡಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪–೭; 1033 ?). [ಕಳ್ಕ + ಬರ್$_1$]

ಕಳಂಬಾಸನ 'ಕಲಂಬಾಸನ' ನೋ.

ಕಳಂಬುಗು (ಕ್ರಿ). ರಣರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು; ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ತನ್ನನಲೆವಂಕಕಾಱನೊಳ್ ಪೊಣರ್ಡು ಕಳಂಬುಗುವಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೦–೨೦ ವ). [ಕಳ್ಕ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಳಂಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಹೆಸರು (?): ಉತ್ತರ ಪೂರ್ವ್ವಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕಳಮ್ಬೆತ್ತಿಗಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫–೬೫; 776).
[?]

ಕಳಂಬೇಱ್, ಕಳವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯನ್ನು ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸು: ಕಾಳಗದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳು: ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧಮಂ ಪೊಣರ್ಚಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಳಂಬೇಱ್ದು ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩ವ). ಕಳವೇಱ್: ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಳವೇಱ್ದಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೦). ಕಳವೇಱ್ದೈ ಕುರುಭೂಮಿಯಂ ಕಳಕವರ್ ವಂದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫). [ಕಳ್ಕ + ಪೇಱ್]

ಕಳಕಂಠ 'ಕಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕಳಕಂಠಿ (ನಾ). ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು; ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ: ತೆಂಬೆರ ಲರಲೇವುವೆಂಬ ಕಳಕಂಠಿಯ ಬಗ್ಗಣೆಯೇವುವೆಂಬ... ಬದ್ದರನಱಿಯಟ್ಟಿ (ಅಜಿಪು. ೬–೨೬). [< ಸಂ. ಕಲಕಂಠೀ]

ಕಳಕಳ$_1$ 'ಕಲಕಲ' ನೋ.

ಕಳಕಳ$_2$ 'ಖಳಖಳ$_1$' ನೋ.

ಕಳಕಳಕಾಱ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡುವವನು: ಕಳಕಳ ಕಾಱರಸುಗಳ ಕಾಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೫೨).
[ಕಳಕಳ$_1$ (= ಕಲಕಲ) + –ಕಾಱ)]

ಕಳಕಳತೆ (ನಾ). = ಕಲಕಲ. 'ಕಳಕಳತೆವೆಱು' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕಲಕಲತಾ]

ಕಳಕಳತೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಾಹಲದಿಂದ ತುಂಬು; ಗಜಬಜೆಯಾಗು: ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಪುರಾಣವನೋದುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದೆ... ನಿಗಡ ನಿರೋಧ ಮದಗಜತತಿಯ ಬೃಂಹಿತನಾದದಲಿ ಕಳಕಳತೆವೆತ್ತಿಹುದಾಗಳಾಪುರವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩–೫). [ಕಳಕಳತೆ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಳಕಳಾಪ (ನಾ). (ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕು) ಕಲೆಗಳ ಸಮೂಹ (?): ಸಂಸಾರ ಶರೀರಭೋಗ ನಿಸ್ಸಾರತೆಯನಱಿತುಂ ಕಳಕಳಾಪದೊಳ್ ನೆರೆದು ಜವ್ವನಂ ನೆಱೆಯೆ ನೆಱೆಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೭ ವ).
[< ಸಂ. ಕಲಾಕಲಾಪ]

ಕಳಕಳಿ (ನಾ). ಆಸ್ಥೆ; ಆಸಕ್ತಿ: ಎರಡನೆಯವರ ಸುಖಹುಃಖದ ಸಲುವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಮೊದಲು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಳಕಳಿಯಿತ್ತೇ (ಉದವೈ. ೭೮); ಹುಡುಗಿಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಎಂತಹ ಕಳಕಳಿಯ ಮಾತನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಮೂರುದಾ. ೨೩೮); ಈ ಶತಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಿದೇವನ ವಿದ್ವತ್ತೆ ಮತ್ತು ಕಳಕಳಿಗಳು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿವೆ (ಕಸಾಡ. ೩೪೨). [?./ ಮರಾ. ಕಳಕಳ]

ಕಳಕಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಜಬಜಿ; ಸದ್ದು; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಭಾಮಂಡಲಿಯ ಸೌಹೃದ ವಾಗ್ವಿವಾದದ ಕಳಕಳಿಕೆ ದಿಗುತಟವ ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೪೨); ಉಲಿವ ಮಂಗಳಪಾಠಕರ ಕಳಕಳಿಕೆ ಮಿಗೆ (ನಳಚ. ೯–೨೦); ಕಾಹುರದಲಾ ಕಳಕಳಿಕೆ ಕೇಳಿಸಿತರಿ ಭಯಂಕರಭಟನ (ತೊರರಾ. ೪–೩–೨). ೨. ದುಃಖ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಸನ; ಕಳವಳ: ಮೋಹದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು ಕಳಕಳಿಕೆ ಹಿಂಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩೩); ತನ್ನ ನುಡಿ ತಪ್ಪುವುದೇ ಎಂದು ಕಳಕಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟಿತು (ಬಿದುರೆ. ೧೩). [ಕಳಕಳ (= ಕಲಕಲ) + –ಇಕೆ]

ಕಳಕಳಿಸು$_1$ 'ಕಲಕಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳಕಳಿಸು$_2$ 'ಕಟಕಟಿಸು' ನೋ.

ಕಳಕುಳ 'ಕಟಕುಟ' ನೋ.

ಕಳಕೆ (ನಾ). ಕಳೆದುದು; ನಷ್ಟ: ಕಳಕೆಯೇನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕುಳಿತವೇನ ವಱಿಂದೆ (ಮನೋವಿ. ೩–೩೧). [< ಕಳ್ಳ$_1$ + –ಕೆ]

ಕಳಗ$_1$, ಕಳಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಎರಡೂ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೋಲು; ಗುಜ್ಜುಗೋಲು: ಕಳಗಗಳಂತೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಚಕ್ಕಡಿಗೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳಭಾ. ೧೭೭). ಕಳಿಗೆ: ೧. ತತ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಗಾಡಿಯ ಕಳಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದನು (ಬಾಬಲ. ೩೫). ೨. (?): ರೋಗದೊಡನೆ ಗುದ್ದಾಡಿ ಮೈಯು ಸಡಿಲಾಯ್ತು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಳಿಗೆ (ಮಸಾಹಿ. ೨೫). [?]

ಕಳಗ್ಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗತ್ತು, —ಪ್ರಕಾರ: ಪಲತೆಜದ ತಾಳಗಳ ಜತಿಗಳನಳವಡಿಸಿ ತುಡು ಕಳಗ ಕತ್ತರಗಳನು ಮೂದೆಱನಾದ ಲಯದಲಿ ಕುಡುಪಡರೆ ನುಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೫೬). [?]

ಕಳಗ್ಯ (ನಾ). ಮಾಲೆಗಾರ (?): ಮಾಡಿದ ಕಳಗದವರು ಉಂಣಿ ಗೆಲ್ಲಿಯ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಉಡುಪಿ. ೪೯೮–೧೩; 1330). [?]

ಕಳಗ್ಯ (ನಾ). ಎಚ್ಚರದಪ್ಪುವಿಕೆ; ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ಹೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಹತವಾದ ಕಳಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಗ, ಕರುಳು, ಕಾಳಗ] ಹತ್ತಿದ ಪಶುವಿನ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೨೩೪–೫೦೯). [?]

ಕಳಗಾಡು (ನಾ). ಕಣದ ಬಯಲು (?): ಹಿಪ್ಪೆಯಾದ ತಂಬುಲದಂತೆ ಧಾನ್ಯಂ ಪೋದ ಕಳಗಾಡಿನಂತೆ . . . ಕಡೆಯೊಳ್ ನಿಷ್ಫಲಮಪ್ಪ ರಾಜ್ಯ ಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩ ಅಡಿಟಿ). [ಕಳ್ಯ + ಕಾಡು$_2$]

ಕಳಗಿ (ನಾ). ಆಡು: ಆಡು, ಮೇಕೆ, ಕಳಗಿ (ಕಂಸುಹು. ೬೮). [?]

ಕಳಗೂಳ್ (ನಾ). (ರಾಶಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ) ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅನ್ನ (ಕಿ). [ಕಳ ? + ಕೂಳ್$_1$(< ಕೂಱ್)]

ಕಳಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: ಯಾ ಬಾಳಿಗೆ ತೆಱು ಕಳಚಿ ಗೇಣಿ ಅನಾಮು ೧೭ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೪೦–೫೪; 1531); ಅಕ್ಕಿ ಮು ೨॥೦ ಕಳಚಿ ಮು ೮ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೦–೫೭; 1546). [?]

ಕಳಚು 'ಕಟಿಲ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಳತಿಸು (ಕಿ). ಕಳವಳಪಡು: ಅಟಲಿ ಬಟಲುತ್ತ ಕಳತಿಸುತಿಹುದೀಮನಂ ತಿಳಿಯಲಱಿಯದು ನಿಜಸ್ಥಲವನೀದುರ್ಮನಂ(ದೀಕ್ಷಾಬೋ.೧೨೯–೯).[?]

ಕಳತೆ (ನಾ). ಕಳಂಕ; ಕಳೆ; ಕಳಪೆ (?). 'ಕಳತೆಗೆಯಿ', 'ಕಳತೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕಳತೆಗೆಯಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಕಾಣು; ತುಚ್ಛವಾಗೆಣಿಸು (?): ಅವರೇನು ಪುಣ್ಯರೊ ವಿಪ್ರಸುತೆಯೆಂದು ಕಳತೆಗೆಯಿದನು ಎನ್ನ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳತೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳಂಕವಾಗು; ಕಳಪೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು (?): ನಾ ನಿನ್ನಲಿ ಜನಿಸಿದದಱಿಂದಲಿ ಭವಕೆ ಕಳತೆಯಾದೆನೆನುತ್ತ ಸುಯಿದನು ಹಿರಿದು ಶೋಕದಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೩೦–೪೭). [ಕಳತೆ+ಆಗು$_1$]

ಕಳತೆಱೆ (ನಾ). ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಹತ್ತೊಕ್ಕಲ ಕಳತೆಱೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮–೫೯; 1148). [ಕಳ್ಯ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಳತ್ರ 'ಕಲತ್ರ' ನೋ.

ಕಳಧೌತ 'ಕಲಧೌತ' ನೋ.

ಕಳನಿ 'ಕಟನಿ' ನೋ.

ಕಳನೇಱು, ಕಳವೇಱು (ನಾ). ರಣರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಕಾಮಂ ಕಳನೇಱುವಂತೆ ಸೆಜ್ಜೆಯನೇಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೧ ವ); ಕಳನೇಱಿದಂಕನಂತೆ ಸೂಲಮೇಱಿದ ಕಳ್ಳನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೦೪); ಕಳನೇಱಿ ಕೈ ಮಱೆದಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೯೭); ರಣದಲಿ ನರನೊಡನೆ ಕಳನೇಱಿದಾತನ ಸತಿ ಸುವಾಸಿನಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೩೯). **ಕಳವೇಱು**: ಕಳವೇಱಿ ಕೈಮಱೆದಂತಹುದು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೭೯). [ಕಳ್ಯ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಪಿಳಿ, ಕಳಪಿಳೆ (ನಾ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ: ಹೊಡೆದು ರಥಗಳ ಪಿಡಿದು ಅಂಬರಕಿಡಲು ಕಳಪಿಳಿಯಾಗಿ ಕೀಲ್ಗಳು ಸಡಿಲಿ (ಶರಲೀ. ೫೬೦–೩೧). **ಕಳಪಿಳೆ**: ಸಂಸಾರವೇ ಕಳಪಿಳೆಯಾಯಿತು (ಮುಸುಗ. ೧೦೩). [?]

ಕಳಪಿಳೆ 'ಕಳಪಿಳಿ' ನೋ.

ಕಳಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಚಕ್ಕರು: ಶನಿವಾರ ಸಂಜೆಯ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳಪು ಹಾಕುವ. ರಾತ್ರಿ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಬಹುದು (ಮುಗಿಯು. ೧೪); ನಾನು ಕಳಪು ಹಾಕುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದೆಯಾ (ಔದಾಳು. ೨೩೨). [?]

ಕಳಪೆ, ಕಳವೆ$_3$ (ನಾ). ಕಡಮೆ ತರಗತಿಯದು; ಕೀಳಾದದ್ದು; ಕೆಟ್ಟದ್ದು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು: ಕಳಪೆಯಾಗಿಹ ನೆಲವ ನಗುವ ಠೋಪನು ಮಾಳ್ಪೆ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೭೪); ಅಭಿಮಾನಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಕಳಪೆ ನೃತ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಕಲ್ಯಾಚ. ೩೧); ಅವರು . . . ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಕಳಪೆಯಾದವರಲ್ಲ (ಗಾನಕ. ೫೭); ತಾನು ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳಪೆಯಾಗಿ ಹೋಗುವ ನುಚ್ಚನ್ನೂ . . . ಕೋಳಿಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿ (ವ್ಯವಮ. ೬೮). **ಕಳವೆ$_3$**: (ಕಿ). 'ಕಟಿಪ್ಪು$_2$' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಂಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ಹೊಳೆವ ಕಠಾರಿ ಕೈಗತ್ತಿತೋಮರ ಬಿಲ್ಲು ಬಲುದಡಿ ಪಿಡಿ ಚಕ್ರದಲಿ ಕಳಬಂಟ ಕಂಠವಿಚ್ಛೇದ ವಿನೋದದ ತಳವಜರೂರ ಕಾದಿಹರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೧೦೩) [ಕಳ್ಯ + ಬಂಟ]

ಕಳಬಳ (ನಾ). ಕಲಕಲ$_1$. 'ಕಳಬಳಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಿಲಿಗಿಲಿ ಎನ್ನು; ಸದ್ದುಮಾಡು: ಲುಳಿತಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಕಂಕಣಧ್ವನಿ ಕೈಯ ಬಳೆಗಳುಲುಹು ಕಳಬಳಿಸೆ ಗಳಗಳ ಗುಳಗುಳ ನಲಿವುತ ಹರಿವ ತಣ್ಬೊಳೆಯಂತೆ ಹರಿದರೇನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೧೩–೧೦೨). [ಕಳಬಳ + –ಇಸು$_3$]

ಕಳಭ 'ಕಲಭ' ನೋ.

ಕಳಮ 'ಕಲಮ' ನೋ.

ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ; ಗದ್ದೆಯ ಬಯಲು: ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರದುಪಾಂತನಂದನದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨–೬); ಕಳಮಕ್ಷೇತ್ರ ಸಮೂಹದೊಳ್ ಸುಱಿದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೯೫). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತ, ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ತಳಿವ ಸಜಳಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫–೧೧೧ ವ); ಸುರಭಿ ಪರಿಮಳ ವಿರಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೫). **ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ**: ಸುಧೆ ಸಿರಿಗಂಪು ಕುಂಕುಮರಸಂ ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ ರಕ್ನದರ್ಪಣಂ ವಿಧುಮಣಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಮೆಸೆದತ್ತು ವಿವಾಹಗೃಹಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೧). [ಕಳಮ (= ಕಲಮ) + ಅಕ್ಷತ]

ಕಳಮಾಕ್ಷತೆ 'ಕಳಮಾಕ್ಷತ' ನೋ.

ಕಳಮೂಕ (ನಾ). ಮೂಗ ಮತ್ತು ಕಿವುಡ: "ಕಳಮೂಕನೆಂಬುವಂ ಮೂಗನುಂ ಕಿವುಡನುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೫). [ಕಳ್ಯ + ಮೂಕ]

ಕಳಮೆ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕಳಮೊಗೆ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಮಡಕೆ, —ಮೊಗೆ: ಯಿದಕೆ ಅರು ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ . . . ಕಳಮೊಗೆ ನಾಯಿಂದರ ಮಕ್ಕಳು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೨೨–೨೧; 1547); ಕಳಮೊಗೆ ಕಲ್ಪು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೫೬–೨೧; 1555). [< ಕಳ್ಯ + ಮೊಗೆ$_2$]

ಕಳರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕದಡು; ಕಲಕು: ಗರುಗ, ಹುರುಳಿ, ನೀಲಿ, ಈ ಮೂರನ್ನು ಜವಳಂಗೊಳ್ಳೆ ಕಳರಿ ಎಂಟು ಹಲ ನೀರಿಂದ ನೆನೆಯಲಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೧೮). [?]

ಕಳರು$_2$ (ನಾ). ಬೋಧನೆ: ಕಳರ ಪಾಡೋದುತಿದೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಾಡಿನೊಳ್ ತಿಳಿದವರ್ ಪುರುಳರಿಯೆ ಹುದುಕಮಂ ತೆರೆಯೆ ಗಿಳಿಯದರಪುರುಳನೊರೆಯುವುದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೧೭–೨೪೪). [?. / ತಮಿ. ಕಟಱು]

ಕಳರುತಿ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿ: ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರದ ಕಳರುತಿ ತಮಗಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೮೧); ಹೇಮಂತದೊಳ್ಕೋಗಿಲೆ ಕಳರುತಿಯಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.೩–೮೬); ಕಳರುತಿ ಮತ್ತಕೋಕಿಲಮನೀಕ್ಷಣಮುತ್ಪಲಮಂ . . . ಮಱೆಗೊಂಡು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೨೦). [ಕಳ್ಯ (= ಕಲ್ಯ) + ರುತಿ]

ಕಳರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಮಿಶ್ರವಾಗು; ಬೆರಸು (?): ಓರಂತೆ ತಾಳ ತೆಂಗಿನ ಸೀರೆಯ ಕಳ್ಗಳ್ ಕಳರ್ಚಿ ನಿತ್ಯಗ್ರಹಮಂ ಪಾರಯ್ಸೆ ಕುಣಿದರರೆಬರ್ ಭೋರೆನೆ ಕೆಯ್ಪಜ್ಜೆಯೆ ರಂಜೆವಜ್ಜೆಯೆನೆ ವನದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೯೮).
[?. / ತೆಲು. ಕಲಚು]

ಕಳಲ್ 'ಕಟಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲಿಕೆ (ನಾ). ಕವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ತಾತನಿಗೆ ಕಳಲಿಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಬೇಗ ಒಂದು ಬೀಸಣಿಗೆ ತಾ (ವಂಶವೃ. ೪೪೬).
[ಕಳಲ್$_1$ (< ಕಟಲ್$_1$) + -ಇಕೆ]

ಕಳಲಿಚು 'ಕಟಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳಲಿಸು 'ಕಟಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳಲು$_1$ 'ಕಟಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಳಲು$_2$ 'ಕಟಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಳಲು$_3$ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲುಕಟ್ಟು 'ಕಟಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳಲೆ 'ಕಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಲೋದನ (ನಾ). ಮೊಸರನ್ನ: ಕೂಳಿನೊಳಗೊಂದಿನಿಸ ತೆಗೆದು ನೀರೊಂದು ಸೆರೆ ಮುಚ್ಚೆರೆಯ ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಕಾರಗೆಣಸುಳ್ಳಿಯಾಲಕ್ಕಿ ಯುಪ್ಪಿಕ್ಕಲದು ತಾ ಶುದ್ಧ ಕಳಲೋ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯೇ]ದನಂ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೫). [ಕಳಲ್ಲು$_2$ (< ಕಟಲ್$_3$) + ಓದನ]

ಕಳಲ್ಚು 'ಕಟಲ್ಚು' ನೋ.

ಕಳವ$_1$ 'ಕಿಟವ' ನೋ.

ಕಳವಂಜಳ 'ಕಳೆವಂಜಳ' ನೋ.

ಕಳವಲ್, ಕಳವಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಪು[ಲ್ಲುಂ]ಳ್ಳುಂಬುಣಿಸೆಯ ಸುಬೀಜಮಂ ಮೇಣ್ ಮತ್ತಂತಲ್ಲದೆ ಕಳವಲ ಬಿತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಶವಲಬತ್ತಂ] (ಖಮದ. ೨-೮೬); ಮರಗಜುಕೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಪೆರ್ಗುಜುಟಗೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೆಯಂ ಕಳವಲ್ ಚುಂಚು ರುಚಂ ಗಿಣಿಮೂಗಿಯ (ಖಮದ. ೧೬-೫೮). **ಕಳವಲು**: "ಷಾಣಾ-ಹತ್ತಿ, ಕಳವಲು" (ಓಷಧಿ ೧೭೩). [?]

ಕಳವಲಿ, ಕಣಬಲಿ, ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿ; ರಣಬಲಿ: ಕೊಂದು ಕಳವಲಿಯಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳದಲಿ ಮತ್ತೆ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೨೪); ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕಳವಲಿ ಮಾಡಿದನು ನರಸಿಂಹ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೪-೩೭). **ಕಣಬಲಿ**: ಕಠಾರಿಯಿಂ ತಿವಿತಿವಿದು ಕಾಲ್ಬಲವನು ಕಣಬಲಿಯ ಮಾಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೫೯-೧೯). **ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$**. 'ಕಳವಳಿಗೆಯ್' ಪರಾ.
[ಕಳ್$_3$ + ಬಲ್$_5$]

ಕಳವಲು 'ಕಳವಲ್' ನೋ.

ಕಳವಸಿಗ 'ಕಳ್ಳಸಿಗ' ನೋ.

ಕಳವಳ (ನಾ). ೧. ತಳಮಳ; ಕಸವಿಸಿ; ಚಿಂತೆ; ವ್ಯಾಕುಲತೆ; ಗಾಬರಿ: "ಆಕುಳಕಮುತ್ಪಿಂಜನಂ ಕಳವಳಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೧೧); ಒಡಲ ಕಳವಳಕ್ಕಾಗಿ ಅಡವಿಯ ಪೊಕ್ಕೆನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೪೬-೧೧೯); ಕಾಯದ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಕೂಡದೆ (ಮಡಿಮಾ. ೫೧); ಕಣ್ಬೇಟದ ಕಳವಳದಿಂ ಲಜ್ಜೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಮಹಾನೇ. ೪-೧೭); ಒಳಗೆ ಢಗೆ ನಗೆ ಹೊಜಗೆ ಕಳವಳವೊಳಗೆ ಹೊಜಗೆ ನವಾಯಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೧). ೨. ಗೊಂದಲ· ಭ್ರಾಂತಿ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಲವರ; ತುಳು. ಕಳವಳ; ತೆಲು. ಕಳವಳ, ಕಲವರ]

ಕಳವಳಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಚಿಂತೆಮಾಡು; ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ತಳಮಳಿಸು: ನೋಟದೆ ಕೂರ್ತಳೆಂಬ ಭಾವಮನರಿದಿರ್ದೊಡಂ ಕಳವಳಂಬಡುಗುಂ ಮನಮಾಲಿಪನ್ನೆಗಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೨). [ಕಳವಳ + ಪಡು$_1$]

ಕಳವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಕುಲವಾಗು; ಚಿಂತಿಸು; ತಳಮಳಿಸು: ಚಿತ್ತ ಕಳವಳಗೊಳುತಲಿದೆ ತಾನೇನು ಕಾರಣ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೮-೨೯); ಅಳಿದುಳಿದ ಜನಪದದ ಜನ ಕಳವಳಗೊಳುತ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳವಳಿಸಿ] ಕಂಗೆಟ್ಟಂಗ ಭೂಪನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೬). [ಕಳವಳ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳವಳ್ಳಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). = ಕಳವಳಗೊಳ್: ತಳೆದಪಂ ತಪಮಂ ಭರತನೆಂದಳವಳಿದು ಕಳವಳಿದು ಮೂರ್ಚ್ಛೆಯ ತಳೆದು (ಕುಮುರಾ. ೫-೩೧); ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕಾದಂಬಿನೀನಿನದಮಂ ಕೇಳ್ದ ಕಳಹಂಸೆಯಂತೆ ಕಳವಳಿದು ಮಲ್ಮಲ ಮಱುಗುತ್ತುಮಿರಲ್ (ಬಾಧಪು. ೫-೬೧ ವ). [?]

ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$ 'ಕಳವಲಿ' ನೋ.

ಕಳವಳಿಕೆ (ನಾ).=ಕಳವಳ ೧: ನಿಜ ಸುತನಳಿದ ವಾರ್ತಾವಚನದುಪಟಳಕೆ ... ಕಳವಳಿಕೆ ಮೊಳೆತುದು ಕಟಕದಲಿ ದುಮ್ಮಾನಮಯವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪); ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಡುಹು ಕೈಗುಂದಿದುದು ಕಾಲೂಱಿದುದು ಕಳವಳಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೭೭).
[ಕಳವಳ + -ಇಕೆ]

ಕಳವಳಿಗ$_1$ (ನಾ). ಕಾತರಪಡುವವನು; ತಳಮಳಿಸುವವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಇಂತಪ್ಪ ದುರಾಚಾರರುಂ ... ಕೋಪಿಗಳುಂ ಕಾಮಿಗಳುಂ ಕಳವಳಿಗರುಂ ಕಷ್ಟರುಂ ದುಷ್ಟರುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೪೯ ವ); ಖಳನ ಮನದಿಂಗಿತವನಾಗಳೆ ತಿಳಿದು ಕಾಮಿನಿ ಬೆದಱಿದಳು ಕಳವಳಿಗ ಸೋತನು ಕೆಟ್ಟೆನೆಂದಳು ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೭); ಕಾಮಾತುರದ ಕಳವಳಿಗನಾ ಮಾರೀಚಗೆಂದನು (ತೊರರಾ. ೩-೮-೧೨).
[ಕಳವಳ + -ಇಗ]

ಕಳವಳಿಗ$_2$ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕಳ್ಳ (ಕಿ).
[ಕಳವು + -ವಳಿಗ]

ಕಳವಳಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಿಹಾಕು; "ಸೀಳು (?)" (ಹಡಕಾ. ಕೋಶ): ನಾಳಲ ಹೊಜ್ಜೆಗಳಂ ಕೊಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲರೂಡಲ ಕಳವಳಿಗೆಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತ್ತು ರಕ್ಕಸಮಿಗಂ (ಹಡಕಾ. ೬-೭)
[ಕಳವಳ್ಳಿ$_2$ (< ಕಳವಲಿ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳಮಳಿಸು; ಆತಂಕಗೊಳ್ಳು; ಚಡಪಡಿಸು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾಗು: "ಕಳವಳಿಸು - ಮನೋವೈಕಲ್ಯೇ" (ಶಮಧಾ.); ನಿಜಭೀತಿ ಮನಂಗೊಳೆ ಕಳವಳಿಸಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೪೯); ಅಗಲ್ಕೆಗೆ ಕಾಯ್ವಳೊನಲ್ದು ಚಿಂತಿಪಳ್ ಕಳವಳಿವಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೩ ಶೂದ್ರಕ); ಕೋಡಗದಂತುಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ನೋವಿಂ ತಲೆಯಂ ತಿರಿಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೧); ಅಪಜಯವಧೂವಿಭ್ರಮ ಕಟಾಕ್ಷದ ಘಾಯದಲಿ ಕಳವಳಿಸದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೫); ಆರಸನ ಮನಸ್ಸು ಕಳವಳಿಸಿತು (ವೀರಬಂ. ೧). ೨. ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಆತುರಪಡು; ಸಡಗರಿಸು: ಪರಿದು ಪತ್ತಲವ್ವಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಕೊಂಕಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫); ತಳಿವ ನಿನ್ನಂಬಿನ ಮಳೆಗೆ ಮನ ನಲಿವ ಚಾತಕಿಯಜ್ಜಿಯೆಲಾ ಕಳವಳಿಸದಿರು ಕೊಳ್ಳಾದಡೆನುತೆಚ್ಚನು ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೧೯); ನಳನೃಪ ಬಂದನಿದೆಯೆಂದೆನುತ ಕಳವಳಿಸಿ ನಿಲುಕಿ ನೋಡುವಳೊಮ್ಮೆ (ನಳಚ. ೩-೨). ೩. ಸಡಿಲವಾಗು; ಶಿಥಿಲವಾಗು; ಕುಸಿ: ಮನ ಮಱುಗುವುದು ಕಳವಳಿಸುವುದು ಧೈರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೯); ಮುನಿಪನುತ್ತರದಲಗು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಿದುದು ಹೆಡತಲೆಗೆ ಸಾರ್ದುದು ಜಿಹ್ವೆ ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣಚಯ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೨೮). [ಕಳವಳ + -ಇಸ್ಕು]

ಕಳವಳಿಸುಹ (ನಾ). = ಕಳವಳ : "ಉತ್ಪಿಂಜನಂ, ಆಕುಳಿತಂ – ಈ ೨ ಕಳವಳಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೬). [ಕಳವಳಿಸು + –ಹ$_2$]

ಕಳವಿ 'ಕಳವೆ$_1$' ನೋ.

ಕಳವಿಂಕ 'ಕಲವಿಂಕ' ನೋ.

ಕಳವಿಗೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣು : ಯೆಲದ ಹಣ್ಣು ಕರಜಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಳವಿಗೆಯ ಮೊದಲಾದುವ ಪಣ್ಣು . . . ತೊಱೆವುದುಂ ನಿಯಮ ಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೨–೧೫); ಕಳ್ಳು ಪಲಸು . . . ಕರಡಿಗೆಯ ಕಳವಿಗೆಯ ಹಣ್ಣುಮಂ ತೊಱೆವುದು (ಪಸಾರ. ೮೨–೧೮).

[< ಕಳವೆ$_1$]

ಕಳವಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಾ, ಕೃಷ್ಣಭೇ(ದೀ), ವಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದಸೀ – ಈ ೪ ಕಳವಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೯); ಕುಡಿಯಿಸುಗೆ ಶಿವೆ ಕಳವಿಗೆ ಬಾಳಂ ಕಕ್ಕೆ ಮುಸ್ತೆ ಪರ್ಪಟಕಂ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಯೆಂದಿವಿನಿತುಮಂ ಪೈತ್ತಿಗಜ್ವರಂ ದಾಹಮುಂ...ಅಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೮); ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಕಳವಿಗೆಬೇರು, ತಿಗಡೆ . . . ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ತ್ರಿದೋಷಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಕಳದಿಗೆ' ಪರಾ. ೨. ಸಾರಣೆ ಗಿಡ; ಮುಳ್ಳಗಸೆ: "ಜನನಿ ಕಳವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಗೆಯೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೯). [?]

ಕಳವು (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ; ಅಪಹಾರ; ಚೌರ್ಯ; ಕದಿಯುವಿಕೆ: "ಕಳವೆ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫–೮೨); "ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಚೌರ್ಯಂ ಸ್ತೇಯಮೆನಲ್ ಕಳವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫); ಹಿಂಸೆ ಪುಸಿ ಕಳವು . . . ತೊಱೆವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೪೯); ಧರೆಯೊಳ್ ಕಳವುಂ ಕೊಲೆಯುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಾಪಂಗಳಾಗಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೮೭); ಕದ್ದ ಕಳವ ಮಱಸಿಕೊಂಡು ನಾ ಸಜ್ಜನನೆಂಬಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩–೯೧); ಹಿಂದೆ ರಾವಣ ಕಳವಿನಲಿ ಕದ್ದೊಯ್ದನಡವಿಯ ಲೆಮ್ಮ ಭಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪–೧–೧೨). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಕುಡುವುದು ಕೂರ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಳವಿಲ್ಲದೆ ಮನ್ನಿಪ ಸೂಳೆಗೆ (ಶಮದ. ಮ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ಎಲವೊ ಕೌರವ ಹಿಂದೆ ವಂಚಿಸಿ ಕಳವಿನಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವ ಗೆಲಿದ ಗರ್ವವನುಗುಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೪೯). ೩. (?): ಪರಿಚಾರಕನ ವೇಳೆ ಸಾಹಿತ್ಯನ ಉಪಮೆ ಸಂಗೀತದ ಸಂಚು ತಾಳಧಾರಿಯ ಕಳವು . . . ಇಂತೀ ನಾನಾಗುಣಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯಾಲಕ್ಷಿತವಂ ತಿಳಿದು (ಸರ್ವವ. ೧೩೮–೬೮೩).

[ಕಳ್$_1$ + –ವು. / ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಳವು; ತೆಲು. ಕಲ್ಲ]

ಕಳವುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಳವುಮಾಡು; ಕದಿ: ಏನು ಹಱುವಿಲ್ಲದೆ ಕಳವಿ[ವು]ಗೆಯಿದಾ ನಿಮಿತ್ತದಿ ಪೊಳಲರಸನಾ ಭಾನುದತ್ತನ ಪುತ್ರರನು . . . ಹೊಳಲಿಂ ಹೊಱವಡಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೦–೨೯).

[ಕಳವು + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳವುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಾಗು : ಕಳವುವೋದ ಮನೆಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ರತಕ್ಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ತಲ್ಲಣಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೮೪).

[ಕಳವು + ಪೋಗು$_1$]

ಕಳವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_1$, ಕವಳ$_1$, ಕವಳೆ, ಕಳವಿ (ನಾ). ಕರಿಬಣ್ಣದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿ; ಕಮರಿಕೆ ಗಿಡ: ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್ ಕಳವೆಯ ಕಾಯ್ ಬೇಱೆ ವೇಱೆ ಸವಿವಡೆದಿರವೇ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನೇಱಿಳೆಹಣ್ಣು ಕಳವೆಯ ಹಣ್ಣು ಯಲಚಿಯ ಹಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೬). **ಕವಳೆ$_1$**: ಎಲವಂ ಸಂಪಗೆ ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೫೬). **ಕವಳೆ$_1$**: ಜಾಲಿ ಜಾನೆಯು ಬೋರೆ . . . ಕವಳೆಯು ಕಾಡ ಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮–೯); ಕಣ್ಣು ಕವಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಗಿಣಿಮಾವಿನೊಲು ಮೂಗು (ಜೀವಲ. ೫). **ಕಳವಿ**: "ಅಮ್ಲಪುಷ್ಪಫಲಾ–ಕಳವಿ" (ಓಷಧಿ. ೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಾ; ತೆಲು. ಕಲಿವಿ, ಕಲಿವೆ]

ಕಳವೆ$_2$ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕಳವೆ$_3$ 'ಕಳಪೆ' ನೋ.

ಕಳವೆಗೂಳು (ನಾ). ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ : ಸುಳಿದವಾರತಿ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಪ ಮಾಣಿಕದೀಪ್ತಿಗಳ ಪಸ್ರುಗಳನೆಗೂಳಿನ ಬಳುವೆಗಳಲುಪ್ಪುಗಳ ಸೂಸಿಕೆಯ ಕಳಕಳದೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ತೊರರಾ. ೬–೫೫–೧೬).

[ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ಕೂಳ್ಳು$_2$ (< ಕೂಱ್$_1$)]

ಕಳವೆಗೊಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಗೋವರ್ದ್ಧನೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳವೆಗೊಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಗರ್ದ್ದೆ ಮತ್ತರೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೫೨; 1075). [? + ಕೊಳ್ಳ$_1$]

ಕಳವೆದೆನೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ತೆನೆ : ಅರೆವಣ್ಣಾದ ಕಳವೆದೆನೆಗರ್ಚುತ್ತರಗಿಳಿ ಪಾಜಲ್ (ಜಯಕಾ. ೧–೪೦). [ಕಳವೆ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ತೆನೆ$_1$]

ಕಳವೇಱು 'ಕಳನೇಱು' ನೋ.

ಕಳವೇಱ್ 'ಕಳಂಬೇಱ್' ನೋ.

ಕಳವೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪತ್ರ: ಮುದಿಗೌಡನುವೊಂದು ಕಳವೋಲೆ ಬರಸಿಕೊಂಡು ತಾಉ ಗೆದೆವೆಂದು ಬಂದರು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೮೪–೧೧; 1612). [ಕಳವು + ಓಲೆ]

ಕಳಶ 'ಕಲಶ' ನೋ.

ಕಳಶಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಳಶಪ್ರಾಯವಾದ ಕಾಣಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾಣಿಕೆ : ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯರು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ಶಿರವ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳಲು ಅಯಿದು ತಲೆಯನರಸ ಕಂಡು ಇದಕ್ಕೆ ಕಳಶ [ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಗಾಣಿಕೆಗೆನ್ನ ಶಿರವೆಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಬಾಗ (ಭೈರಸೂ. ೧೭೬–೫).

[ಕಳಶ$_1$ (=ಕಲಶ) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಳಶಜ 'ಕಲಶಜ' ನೋ.

ಕಳಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ 'ಕಲಶಪ್ರೋದ್ಭೂತ' ನೋ.

ಕಳಶೋದ್ಭವ 'ಕಲಶೋದ್ಭವ' ನೋ.

ಕಳಸ$_1$ 'ಕಲಸ' ನೋ.

ಕಳಸ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಡಗು (?) : ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿ ಗಮಕಂ ವಹಣಿ ಕೊಂಕುಬಾಯ್ ನುಣ್ಪನುಜಾಯ್ . . . ಉಣ್ಮೆ ಪಾಡಿದಂಮುನಿ ಋಷಭಂ (ವೀರವಿ ೬–೯೦). [?]

ಕಳಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವನ್ನು ಹೊರು, —ಹಿಡಿ : ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಧರಾವಧು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕಳಸಂಬೊತ್ತಳೆನಿಸಿ . . . ಕಳಶಮ ನಮರ್ಚಿಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೯–೨೧ವ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೊಱು]

ಕಳಸಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಈಡೇರು : ಫಲಿಸಿತರಸಾ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯದ ಬೆಳಸು ನಿನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದನ ನುಡಿ ಕಳಸ ಗಂಡುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೩). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಕಾಣ್]

ಕಳಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಳಶದಿಂದ ನೀರು ಹನಿಸುವವಳು : ಊಟದ ಉಪಚಾರಕೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯರು ನಿಂತಿಹರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮–೫). ೨. (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ) ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವವಳು. ℙ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮದುವಣಿಗನ ಅಕ್ಕ ಅಥವಾ ತಂಗಿ : ಏಳ ಕಳಸಗಿತ್ತೀ . . . ನೀನೂ ಸುರಗೀ ಎರಕೋಬೇಕಲ್ಲ (ವೈನಿ. ೯); ಕರೆಯದವರ ಮದುವೆಗೆ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯಾದಳಂತೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕಳಸಜ (ನಾ). = ಕಲಶಜ : ಹರಗೆ ಮುಖಸಂಹರನಿಗಾದತ್ತೊರಸೊರಸು ನಿಟಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಗೆ ಸುರಪತಿಗೆ ಕಳಸಜಗೆ ಮಸಗಿತ್ತಿರದೆ ಕೈಗಲಹ (ಮದೇಪು. ೨-೬೨). [< ಸಂ. ಕಲಶಜ]

ಕಳಸಪೂಜೆ (ನಾ). ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕ ತುಂಬಿದ ಕಳಸಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ಕಳಸಪೂಜೆಗೆ ಗಂಗೆ ತರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಪೂಜೆ$_3$)]

ಕಳಸಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು : ಆ ಊರಿಗೆ ಅವನು ಕಳಸಪ್ರಾಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕಲಸಪ್ರಾಯ]

ಕಳಸಮಿಡು, ಕಳಸವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶಿಖರವನ್ನು ಇಡು; ಮುಡಿಯಿಡು : ರಾಮೇಸ್ವರನಂ ಭಕ್ತಿಯೊಳರ್ಚ್ಚಿಸಿ ಪರಮೇಶನ ಬಲದೆ ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೫-೪೭ ; 1146). ೨. (ಆಲಂ) ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಭೂಮಿಗೆ ಕಾವ್ಯರತ್ನಮಿದೆ ಸಾರಮೆನಲ್ ನೆಗಱ್ದೀ ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಗಱ್ತಿಯಿಂ ಕಳಸಮಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೧) ; ಜಸಂಬಡೆದಂ, ಕಳಸಮಿಟ್ಟಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೪ ಉದಾ). **ಕಳಸವಿಡು** : ೧. ಹಸುರ ನಗಿಸುತ, ಗದ್ದೆ ಹೊಲಗಳಲಿ ಬಂಗಾರ ಕಳಸವಿಟ್ಟು (ನೆಲಮು. ೧೫). ೩. (ಆಲಂ) ನೆರವೇರಿಸು ; ಪೂರೈಸು : ಕಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲಶ]ವಿಟ್ಟೆನು ಕೊಟ್ಟ ಭಾಷೆಗೆ ಎಲೆ ಸುಯೋಧನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಇಡು$_1$]

ಕಳಸವಡಿಗ (ನಾ). ಕಲಶ ಹಿಡಿಯುವ ಸೇವಕ : ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳಸವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ವಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + -ವಡಿಗ]

ಕಳಸವಿಡು 'ಕಳಸಮಿಡು' ನೋ.

ಕಳಸವೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಳಶವಿಟ್ಟಂತಾಗು ; ಮೇಲ್ಮೆಯುಂಟಾಗು : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಳಸವೇರಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫). [ಕಳಸ$_1$ (= ಕಲಸ) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?) : "ಉತ್ತೆಂದುಕಿ (?) - ಕಳಸಿಗ, ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [?]

ಕಳಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಲಶ; ಕಳಸ; ಪಾತ್ರೆ : "ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩) ; ನಿಲಲಾಜದೆ ಹಳಿಲನೆ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಕಳಸಿಗೆಯೊಡೆದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುಱಿದು ತಂಡುಲಂ ಚಲ್ಲಿ (ನಂಬರ. ೬-೪೬) ; ಉಳಿದ ಹಿಂಡಿಯ ದೊಡ್ಡ ಕಳಸಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹೊಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೮-೨೩) ; ಕಳಸಿಗೆಯ ಪಾಯಸದಿ ಬಲು ಸರ್ಪರೂಪದಿ ಧರ್ಮದೇವತೆ ವಿಷವನುಗುಳಿದುದು (ಯಾದವ. ೮-೩೩). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೇರಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ : ಮುಡಿಗೆ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆ 'ಪೊಲಿ' (ಬಡ್ಡಿ) (ಚಿಗುಬ. ೩೮); ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಯಷ್ಟು ಗೋಡಂಬಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೂಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೪೭); ಕಂಚಿನ ಮುಡಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಳಸಿಗೆಗಳು ಒಂದು ಕಳಸಿಗೆಗೆ ೧೪ ಸೇರುಗಳು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೮೭ ಅಡಿಟಿ). [< ಕಳಸೆ. / ತುಳು. ಕಳಸಿಗೆ]

ಕಳಸುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕಣವನ್ನು ಬಳಸು, —ಸುತ್ತು : ಕಳವಂಸುತ್ತಿದಂ, ಕಳಸುತ್ತಿದಂ (ಶಮದ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್$_3$ + ಸುತ್ತು$_1$]

ಕಳಸೆ (ನಾ). ೧. = ಕಳಸಿಗೆ ೧ : ಅಂಕೋಲೆ, ಔಡಲ . . . ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಳಸೆಯ ಕುಂಬಿ ಅಜಾಮೂತ್ರವ ಹೊಯ್ದು ಲೇಸಾಗಿ ಕುದಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೮೪). ೨. = ಕಳಸಿಗೆ ೨ : ಈ ವರುಷ ಬೇಸಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಕಳಸೆ ಒಳ್ಳೆಮೆಣಸಾದೀತು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೧೭) ; ಬೇಕಾದರೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ ನೋಡಬಹುದು. ಕಳಸೆ ಬಡಿಗೆ ತರುತ್ತೇನೆ (ಮಣ್ಣನಂ. ೩೫). [ದೇ ?. / ತುಳು. ಕಲಸೆ, ಕಳಸೆ. / ಸಂ. ಕಲಸ]

ಕಳಸ್ಯಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗಱ್ಗೆಸೆಟ್ಟ ಕಳಸ್ಯಱೆ ಪನಟಿಯ ತು[ಱು]ಗೊಳೊಳ್ಕೊಂಡು ಪುಯ್ಯಲ್ವೋಗಿ ಆನ್ತಿಱಿದು ಸಗ್ಗ ಮೇಱಿದನ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೪೫-೨ ; 960). [?]

ಕಳಹ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ ; ವ್ಯವಕಲನ : "ಗತಮದೂನಂ ಶೋಧನಂ ಕಳಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೮). [ಕಳೆ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಳಹಂಸ 'ಕಲಹಂಸ' ನೋ.

ಕಳಹಂಸಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಹಂಸ : ಬೆಡಂಗನುಂಟುಮಾಡಿದ ಕಳಹಂಸಿಯಂತೆ ಉಭಯಪಕ್ಷ ವಿಶುದ್ಧಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೧). [ಸಂ. ಕಲಹಂಸೀ]

ಕಳಹಂಸೆ 'ಕಲಹಂಸೆ' ನೋ.

ಕಳಹಲ (ನಾ). (?) : ಶೂಲವೆಂದೊಡಳಿಯದಿಹವೆ ಸೂನವೆಂದೊಡಳಿಯದಿಹವೆ ಎಳೆವ ಹೂಟೆಯೆಂದಡಕಟ ಕಳಹಲಂಗಳೆಂದೊಡಕಟ ಬೈದೊಡಂತೆ ಬಡಿದೊಡಂತೆ ಹೊಯ್ದೊಡಂತೆ ಕೊಯ್ದೊಡಂತೆ (ಸಾನಂಡ. ೬-೫೬). [?]

ಕಳಹುವೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಹೂಟ 'ಕಳುವೂಟ' ನೋ.

ಕಳಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಜು; ಭಯಪಡು; ಗಾಬರಿಯಾಗು: "ಪೆಳಱಳಱು ಕಳಱೆಂದು ಭೀತಿಯೊಳ್" (ಸಂಜೀವ. ೨೫) ; ಇಳಿದಳಿಯನೇಳಿದಂ ಸೂಕುಳಿಯೋಕುಳಿ ಕಳಲು ಕಳಱು ಪೆಳಱು ಮಱುಕುಳಿಯಳಿಯಂ (ಶಮದ. ೨೬). ೨. "ಕಷ್ಟಪಡು, ಶ್ರಮಪಡು, ಅಂಡಲೆ, ಪೀಡಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಱು = ಕೋಪಿಸು, ಗದರಿಸು]

ಕಳಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಎಱೆ ಅಲಂಗಾಲ ಕಳಱಿಂದಂ ಮದೂರ ಕಾಲುವೆಯ ದಾಟಿ (ಎಕ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೭೦-೧೭ ; 12ನೆಯ ಶತ) [?]

ಕಳಱು$_3$ (ನಾ). ಜೌಗುನೆಲ; ಚೌಳುಭೂಮಿ: ತಾಗುಮಂ ಬಾಗುಮಂ ಪಳ್ಳಮುಮಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಂ ನೆಳಱುಮಂ ಕಳಱುಮನೆಱುಗಲುಮಂ ಗಿಡುದುಱುಗಲುಮಂ . . . ಕಳೆದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦). [? ./ ತಮಿ. ಕಳರ್]

ಕಳಱುಗುಣಿಗ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು (?) : ಕಾಳಿದಾಸಿಯುಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಕತ್ತಿಗೆಯ ದಾವಣ್ಣಂ ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೧ ಅನ್ತು ಕಳಱುಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೫-೫೨ ; 1099). [ಕಳಱು$_2$ + ಗುಣಿಗ]

ಕಳಾಂಚನ (ನಾ). (?) : ವಂಚನಾಮುಖದಿಂದ ಬಾಳ್ವ ಕಳಾಂಚನವ ಸೇರದ ವಿರಕ್ತಿರಸಾಂಚಿತ್ತ ಮನಸ್ಕರಿಗೆ ಪೇಳುವದೀ ಕಥಾಶ್ರುತಿಯಾ (ವಿವೇಭ. ೯-೧). [?]

ಕಳಾಂತರ 'ಕಲಾಂತರ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಾಪ 'ಕಲಾಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕಳಾಕಳಿತ 'ಕಲಾಕಲಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಕುಳ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ. ೨. ಜಂಜಡ ; ಬಂಧನ : ಎಂತೆಂತು ಮಾಡಿದಡಂತಂತೆ ಲಯವು . . . ಇದೇನೊ ಎಳಕುಳಿ ಜಾಲೆಯ ಕಳಾಕುಳ ಬಿಡದು (ಸರ್ವವ. ೩೨-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಲಾಕುಲ]

ಕಳಾಕುಳಕಳಾಭೇದ (ನಾ). (?) : ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಸೋಂಕಿದ ಶರಣಂಗೆ ಕಾಯದೊಳಗುಳ್ಳ ಕರಣಂಗಳು ಕಳಾಕುಳ ಕಳಾಭೇದವಯ್ಯ ಸುಖದ ಸೊಂಕಿನ ಸೊಬಗ ಇನ್ನಾರಿಗೆಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೫-೬೧) ; "ಕುಳಸ್ಥಳವು ಸಂಚ ತಪ್ಪಿ ವ್ಯಾಕುಳವಾಗುವುದು" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ಕಳಾಕೋವಿದ 'ಕಲಾಕೋವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಕೌಶಲ 'ಕಲಾಕೌಶಲ' ನೋ.

ಕಳಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : ಕಳಾಗಿಡ, ದೊಡ್ಡಕಾವಲಿ (ಸೈಜಿಗ. ೧೮-೬೨೨). [?]

ಕಳಾತೀತ (ನಾ). ಕಲೆಗೆ ಅತೀತವಾದದ್ದು; —ಮಿಾರಿದ್ದು : ವೇದಾತೀತ ಪಹುವರ್ಗರಹಿತ ಅಪ್ರತ್ಯಂತ ಕಳಾತೀತ ಪ್ರೇಮಾತೀತ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೫೭); ಶಿವಳಲೊಳಲು ಕೂಡಿ ಬಲಿದಾ ಲಿಂಗ ತಾನಾದಲ್ಲಿ ನಾಡದಂದು ಕಳಾತೀತನಾದ (ಚಿನ್ನಸಾ. ೫೦).

[ಸಂ. ಕಳಾತೀತ (ಕಲಾ + ಅತೀತ)]

ಕಳಾದ 'ಕಲಾದ' ನೋ.

ಕಳಾಧರ (ನಾ). ೧. ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಕಲಾವಿದ; ವಿದ್ವಾಂಸ : ಸಕಳ ವಿದ್ಯೆಯರಿಗಳ್ ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ್ಯಂತೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪೪); ಕುವಿಗಳಾ ದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರ ವಿದ್ವಾ [ಧಿಕ]ಸಕಳ ಕಳಾಧರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೧೧; 1109); ಕವಿ ವಕ್ಕಣಂ ವಿಳಸತ್ ಕಳಾಧರಸಖಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಗೋತ್ರಂ ರಮೋತ್ಸವ ಧಾಮಂ (ಏಕ. VI, ಕಪಸು. ೬೬-೩೩ ; 1172). ೨. ಚಂದ್ರ : ಕಳೆಗುಂದಿದ ಕಳಾಧರನಂ ಕಂಡು ನಸುನಗುವಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೬೯ ಪ).

[ಸಂ. ಕಲಾಧರ]

ಕಳಾನಿಕೇತನ 'ಕಲಾನಿಕೇತನ' ನೋ.

ಕಳಾನಿಧಿ 'ಕಲಾನಿಧಿ' ನೋ.

ಕಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಲಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಕಲಾವಿದ : ನಾನಾ ಕಳಾನ್ವಿತರ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಾ್ಪ್ತ]ನವಜ ವಿದ್ವೇಷಿ ಕಲಾಪ್ರಾಥರಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೬); ನಯವಿವರಿಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕಳಾನ್ವಿತರಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟುವಂತರಲ್ಲಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಕ. ೯-೧೭).

[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಅನ್ವಿತ)]

ಕಳಾಪ 'ಕಲಾಪ್ಯ' ನೋ.

ಕಳಾಪಂಡಿತ 'ಕಲಾಪಂಡಿತ' ನೋ.

ಕಳಾಪಕ 'ಕಲಾಪಕ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿ 'ಕಲಾಪಿ' ನೋ.

ಕಳಾಪಿನಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ನವಿಲು : ಬಂದು ತೀಡಿದುದು ಮಾರುತ ನಾತ್ತ ಕಳಾಪಿನಿರುತಂ (ಜಗದ. ೪-೬೪). [ಸಂ. ಕಲಾಪಿನೀ]

ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ (ನಾ). ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತಳಾದವಳು; ಕಲಾವಿಶಾರದೆ : ಮತಿ ಮಹಿತೀಪ್ರಜಾತೆ . . . ಕಳಾಪ್ರಣೀತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರವೀಣತೆ] ಕಮನೀಯ ಕಬಾಣ್ಣೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೪೪).

[ಸಂ. ಕಲಾಪ್ರಣೀತಾ]

ಕಳಾಭಾವ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲೆಯ ರೀತಿ; ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾವನೆ : ರಸಿಕ ಸುರತಾನಂದವಂ ಭಾವಿಸುವನುಪಲಾಲಿಸುವ ಕೂಟದ ಪೊಸಕಳಾ ಭಾವಂಗಳಂ ಮಲುಹಣನು ಭಾವಿಸುವ (ಬಸಪು. ೪೨-೨೩).

[ಸಂ. (ಕಲಾ + ಭಾವ)]

ಕಳಾಯ 'ಕಲಾಯ' ನೋ.

ಕಳಾರುಂದ್ರ (ಗು). ಕಳೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, —ದಟ್ಟವಾದ : ಕಳಾರುಂದ್ರಂ ಚಂದ್ರಂ ಬೆಳಗೆ ನಭವಂ (ಪುಷ್ಪಕ. ೯-೧೩).

[ಸಂ. (ಕಲಾ + ರುಂದ್ರ)]

ಕಳಾವತಿ 'ಕಲಾವತಿ' ನೋ.

ಕಳಾವಿದ 'ಕಲಾವಿದ' ನೋ.

ಕಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಸಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಪೂರ್ಣಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ಮುಕ್ಕಾಯ ಮಾಡು (?) : ಧರಣೀಶ ಬಜ್ಜಳಂ ತನ್ನ ಶಾಲೆ ಶಾಲೆಗುರುತರ ಸ್ಪೇಹದಿಂ ದಂಡೇಶನಂ ಕರೆದು ಪರಮೋಪನಿಯ ಪಾತ್ರವತೊಡಾಜುತರೆ ಕಳಾಸಂಗೊಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹರುಷದಿಂ ಜಂಗಮಂ ಜಂದಿರಕ್ಷಲುಟೋಳಿತುರೆ (ಲಶಚಂ. ೩೨-೬೯).

[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ ?) + ಕೊಡು]

ಕಳಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕಳಾಸಿಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೈಖರಿ,—ಗತ್ತು : ತರುಣಿಯರತಿಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿಯ ಕೋಪ ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱು ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂಕವ. ೪-೬೨).

[ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಕೆ]

ಕಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಕಟ್ಟು (?) : ಈಸು ದಿನ ಪರಿಯಂತ ತಪದಲಿ ಘಾಸಿಯಾದುದೆ ಸಾಕು ಬಜೆದೆ ಕಳಾಸಿದರೀ ನಾಟಕವನಿದಕೆನ್ನು ದಿನವುಂಟು (ಉತ್ತರಾ. ೯-೧೯). [ಕಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + -ಇಸು]

ಕಳಾಸು 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಳಾಹೀನ 'ಕಲಾಹೀನ' ನೋ.

ಕಳ್ಕಿ$_1$ 'ಕಟ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕಿ$_2$ 'ಕಟ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕಿ 'ಕಟ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂತೆಹವಪಡು; ಹಿಗ್ಗು : ಕಳೆದು ಮುಳಿದು ಹೊಕೆದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆರ. ೪-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಮದವೇರು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ]

ಕಳ್ಕಿ 'ಕಟ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕಿ$_1$, ಕಟ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಟ್ಟುನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಕ; ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ : ಕಳಿ ಹ[ಹು]ಳಿಯಾಗಿಯುಂ ಅಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೪೬ ಅಡಿ); ಕಳಿಯಂ ಕೊಳಲುಮಂಬು ದಾಯಂದಿಲಲಿಮವಲ್ಲಿಯಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪ್ರೋಷಧೋಪವಾಸ ವೆಂಬುದಕ್ಕು (ಶಾ ಸ್ತ್ರ ಬ. ೫೬-೬); ಕಳಿಯಕ್ಕೀ ತೆಱದೊಳಿರಲಿಯಂ ಕೊಂಡ ಮಜ್ಜಿಗೆಯ ತಿಳಿಯನೀ ತೆಱದೊಳಿರುಚಿಯುಪ್ಪವೊಲು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೫). ೨. ಕೆಸರುಮಣ್ಣು; ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣು (?) : ಬೆಂಮಸನ ಗಡಿಯಿಂದ ಪಡುವಲ ಕೆಳಿಯಿಂದಂ ಬಡಗಲು (ಸೌ ಇ ಇ. IX-ii, ೪೨೯-೩೬ ; 1401); ಅನಗಳೆಯ ಕೆಳಿಯ ತೋಟದ ಮೇಲೆ ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಕೆ ನಂದಾದೀಪಿಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೨-೪೬ ; 1450); ಗುಡ್ಡಂ ಪಾಡಿಯ[ಕ್ಕಿ]ಬಳಿಯ ಕೆಳಿಯಲ್ಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧; 1472); ಮೊನೆರ ಮಂಜನ ಕೈಯಲಿ ಮೂಲವ ಕೊಂಡ ಕಳಿ ಸಹವಾಗಿ ಹಲರ ಬಗೆಯ ಕಳಿ ಹೊಕೆ ಉಂಬಾದವನು ಗದ್ದೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೧೫ ; 1482). **ಕೆಂಪಿಸಿ** : ೧. "ಕಟ್ಕಿ - ನಿಧನಾತಿದೂರಯೋಜನ (ಕೊನೆಗಾಣ್ಮು, ಸಾಯು, ಬಹುದೂರ ತೊಲಗು), ಸೌಖೀರೇ ಚ (ಗಂಜಿ)" (ಕಮಧಾ); ಕಟ್ಕಿಯಿಂದಂದಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕ. ೨೯೩); ಒಲ್ಲಣಿಗೆಯನಿಮಿಸಿ ತಲೆದೊಳ್ ಕಟ್ಕಿಯಂ ಪೊಯ್ದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೪-೨೩); ಸೂಜಿಮನೆಯೆನಿಸುವೆಣ್ಣೆಯುಂ ಬಂಗುವಾದ ಕಟ್ಕಿಯುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೪); ; ಮೂಱುನೂಱು ಕರ್ಚ ಪೊಯ್ದೊಡೆ [ಕುದಿವೆ] ಸಜ್ಜೊಳುತ್ತ ಮುಮಳ್ಕುಂ ಪದರೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸವಾಗಿರ್ಪುದಿಂ ಕಟ್ಕಿಯಂ ನೆಜೆಯಲ್ಕಬ್ಬಸ್ಸಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨); ಅಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯ ಬೇರಂಬಾರಿಸಿ ಕಟ್ಕಿಯಂ ಕುಡಿಸಲ್ ವಾರಿ ಮರಬ್ಬಿಂಡಲಾ ನರಂ ಜೀವಿಸುಗುಂ (ಖಮಪದ. ೨-೧೪೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ ; ತೆಲು. ಕಲ]

ಕಳ್ಳಿ$_6$ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವ ದಾರ (?) : ಬರೆಯಿಸಿದರೈರಾವತವ . . . ಬೀಸಿ ಬಿಗಿದರು ಕಳಿಯ ಪಟ್ಟೆಯವ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೯೧).
[← ತಮಿ. ಕಟ್ಟಿ]

ಕಳ್ಳಿ$_7$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು ; ಮದ. 'ಕಳಿನುಡಿ' ಪರಾ. [< ಕಳ್ಳಿ$_3$]

ಕಳಿಂಗ 'ಕಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಆಯ್ಚಬ್ಬೆ ಮಗಳ್ ಕಳಿಂಗಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೭ ; 889).
[ಕಳಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕಳಿಂಗರಾಸ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಕಳಿಂಗರಾಸ್ಮೆ ಜಟಾ ಮಾಂಸಿ . . . ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಅಂತರ್ವಾಹ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೩).
[ಕಳಿಂಗ (= ಕಲಿಂಗ) + ರಾಸ್ಮೆ]

ಕಳಿಂಚು, ಕಳುಚು (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಱದ ಕಳಿಂಚಿನ ಡಾವರದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ . . . ಬಳೆದು ವಿರಿಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧) ; ಪಸೆಯೊಳ್ ಪಾವು ಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆನಗೆ ನಿನ್ನಂತಪ್ಪ ಪುರುಷನಂ ದೊರೆ ಕೊಳಿಸಿ ಕಳಿಂಚು ಮಾಡಿ ಕಳೆದ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ವಿಧಾತ್ರಂಗೆ ಮುನಿವೆನಾಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೮ ವ). **ಕಳುಚು** : ಕಸವಿಂಗಂಕಳುಚಿಂಗಂಡಸಿಕಿಂಗಂ ದೂರ್ತವಡೆಗಮತಿಚಪಳರ್ಗಂ ಪುಸಿವರ್ಗಂ ಸಿತಗರ್ಗಂ . . . ಕುಡುವ ನುರ್ಕಿ ಕುಮಾರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೦). [?]

ಕಳಿಂಜಿ (ನಾ). (?) : ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫ ; 1401). [?]

ಕಳಿಂದ 'ಕಲಿಂದ' ನೋ.

ಕಳಿಂದಕನ್ಯೆ (ನಾ). ಯಮುನಾ ನದಿ : ದಾಂಟದುದು ಕೃಷ್ಣನ ಬೀಡು ಕಳಿಂದಕನ್ಯೆಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೧). [< ಸಂ. ಕಲಿಂದಕನ್ಯಾ]

ಕಳಿಂದಜೆ 'ಕಲಿಂದಜೆ' ನೋ.

ಕಳಿಅಡಕೆ 'ಕಳಿಯಡಕೆ' ನೋ.

ಕಳಿಕ$_1$ (ನಾ). ಜೋಳ : "ಯವನಾಳಮಾ ಕಳಿಕಮೆನೆ ಜೋಳಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೫). [?]

ಕಳಿಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ : ಹರಿದಿಯರ್ಗಜುಪಿ ಕಳಿಕನ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚಿನುರುವ ಸಬಳದಾಳುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೩೩). [?]

ಕಳಿಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಲಿಗಙ್ಗಂ ಅಯಪ್ಪದೇವ ನೊಳ್ಕಾದಿ ಕಳಿಕಟ್ಟಿಯೊಳ್ಸತ್ತ (ಎಕ. VII, ಕಡೂರು. ೧೪೦-೨; ಸು. 919).
[?]

ಕಳಿಕೆ$_1$ 'ಕಲಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ತೀರುವಿಕೆ ; ಇಲ್ಲವಾಗುವಿಕೆ (?) : ಸಿದ್ಧರಸ ಹುಳಿವುದೇ ಕಾಮಧೇನುಗೆ ಕಳಿಕೆ ಹೊದ್ದುವುದೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೪೧).
[ಕಳಿ$_1$ (< ಕಟ್ಟಿ$_1$) + -ಕೆ]

ಕಳಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಕಣ ; ಹನಿ ; ಬಿಂದು (?) : ಕುಮುದಿನಿಗೆ ನೆಗೆದ ಬಾಷ್ಪ ಜಳಕಣಂಗಳಂತೆ ಮುಗುಳ್ದು ಮುಗಿವೆಸಟ್ಗಣ್ಗಳೊಳುಗುವ ತುಹಿನ ಕಳಿಕೆಗಳಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ). [< ಸಂ. ಕಣಿಕಾ]

ಕಳಿಕೆಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ತಿನ್ನು : ಬಸಂತ ದೊಳ್ ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ (ಆದಿಪು. ೨-೯).
[ಕಳಿಕೆ$_1$ (= ಕಲಿಕೆ) + ಕರ್ಚು$_1$]

ಕಳಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಬಲೆಗಟ್ಟುವ ಬಿಲುದಿದ್ದುವರಂಬಿಗೆ ಹಿಳುಕಿಕ್ಕುವ ಪಿರಿತಳಗೆಯ್ವ ಕಳಿಗಿಸುವ ಕಾಡೆಜೆಯನ ನೆಜೆ ನೋಂತ ಬಲುಪೊಪ್ಪುವ ಬ್ಯಾಧರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧೮-೨೧) ; "ಕಳುಹಿಸು" (ಸೊಬಸೋ. ಕೋಶ). [< ಕಳುಹಿಸು$_1$]

ಕಳಿಗೂಟ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ) ನೊಗವು ಸರಿಯದಂತೆ ಹಾಕಿರುವ ಗೂಟ ; ತಡೆಗೂಟ ; ಕಡೆಗೂಟ.
[ಕಳಿ$_4$ (< ಕಟ್ಟಿ$_3$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ)]

ಕಳಿಗೆ$_1$ 'ಕಳಗ$_1$' ನೋ.

ಕಳಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ (?) : ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ ಕಂದವಕ್ಕರೆಯ ಕಡಿಯಾಣ ದುಕ್ಕಲದ ಮೊಗಮುಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಸಂಜೋಗಕಿಕ್ಕಿರ್ದ ಕಳಿಗೆ ಗಳೊಳೆಡವಿಡದೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯಿಂ . . . ಹಲ್ಲಣಿಸಿದಕ್ಕಜದ ರಾಜಾಶ್ವವಾಶೀತಿ ಸಾಹಸ್ರ (ಚೇರಮ. ೧೧-೪೩). [?]

ಕಳಿತಲೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ; ಕತ್ತಿ : ಇನ್ತನಪ್ಪಾತನುಜಯ್ವತೊಬ್ಬರ ಕಳಿತಲೆ ಯೊಳಿಱಿದಯ್ವತ್ತಱುವರ ಸುರಿಗೆಯೊಳಿಱಿದೋನ್ (ಕಇಅ. ೩೯-೫೪-೫ ; ?). [< ಕಡಿತಲೆ]

ಕಳಿನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮಾತಾಡು ; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು : ಜಲಧಿ ಗಹನವೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಹೊಕ್ಕಳವಿಗೊದಗುವೆನೆಂದು ವಾಯಸ ಕಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಳ]ನುಡಿದು ಹಾಱುತ್ತು ಹಂಸೆಯ ಕೂಡೆ ಗಗನದಲಿ ಬಳಿಕ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೨೭). [ಕಳಿ$_7$ + ನುಡಿ$_1$]

ಕಳಿನೊಗ (ನಾ). ಕಳಿಗೂಟ ಸಹಿತವಾದ ನೊಗ ; ಕಡೆಗೂಟವಿರುವ ನೊಗ : ಕೈಮರದ ಕಳಿನೊಗ, ಸಂಪಿಗೆ ನೇಗಿಲು, ಹಾಲೆ ಮರದ ಹಿಡಿ . . . ಇವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ (ಜಾನಗೀ. ೯೦).
[ಕಳಿ$_4$ (< ಕಟ್ಟಿ$_3$) + ನೊಗ]

ಕಳಿಪು 'ಕಟ್ಟಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಮರುವಕಃ—ಮರುಗ, ಕಳಿಮಾವು, ಹಿರಿಯೇಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೮).
[ಕಳಿ$_0$ + ಮಾವು]

ಕಳಿಯಡಕೆ, ಕಳಿಅಡಕೆ (ನಾ). ಬೇಯಿಸಿದ ಎಳಸಾದ ಅಡಕೆ ; ಉತ್ತಮ ತರದ ಅಡಕೆ : ಬಿಳೀ ಚಿಗುರೆಲೆ ಕಳಿಯಡಕೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೦೧). **ಕಳಿಅಡಕೆ** : ಕಳಿಅಡಕೆ ಚಿಗುರೆಲೆ ಮೊದಲಾಗಬೇಕು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೩). [ಕಳಿ$_4$ (< ಕಟ್ಟಿ$_3$) + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಳಿರಕ್ತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೆತ್ತರು : ಸುತ್ತಿಹ ಹೊಲಸಿನ ಗಂಧವನಾ ಕಳಿರಕ್ತವವಾಸಮಲವ ಹಳೆವಸಿಯಂ ಮುತ್ತುವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೩೮).
[ಕಳಿ$_4$? + ರಕ್ತ]

ಕಳಿಲು 'ಕಟ್ಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಿಲೆ 'ಕಟ್ಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್ 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್, ಕಳಿಲೆವಿದಿರು (ನಾ). ಬಲಿಯದಿರುವ ಬಿದಿರು ; ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು : ಕಳಿಲೆವಿದಿರ ಕಾಡಂ ಕರ್ವಾಳೆಯ ಹಳುವಂ ಮೊಗವಾಳೆಯ ಬಲ್ಗಾಡಂ ಬೆಳೆಗಸಕಿಲ ಬನವಂ ಜವನೋವದೆ ಕಮ್ಮರಿ ಗಡಿವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೪೦). **ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ್** : ಕಳಿಲೆಬಿದಿರ ಕುಡಿಯನು ಮುಱುವಂದದಲಿ ಮುಱುದು ಮಾಯದ ಮಡಿವಳನ ಮೊಳಕೈಗಳನೆರಡನು ಮುಱುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೧೦೦). **ಕಳಿಲೆವಿದಿರು** : ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯಕಾಯಿ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಱಿಕೆ ಕಳಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩೪). [ಕಳಿಲೆ (< ಕಟ್ಟಿಲೆ) + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕಳಿಲೆವಿದಿರು 'ಕಳಿಲೆವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಳಿಲೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಲಾಗು; ಹೊಡೆಯಾಗು: ಮೊಳೆಮೊಳೆತು ಕಳಿಲೇರ್ದುದೊಳಗೊಳಗೆ ಸುಳಿಮಿಳಿರ್ದೆಳದಳಿರ್ ಥಳಥಳಿಸುತೆಲೆಯಾಗಿ (ಪರಶು. ೧೨-೬). [ಕಳಿಲೆ (< ಕಱಿಲೆ) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಳಿವಣ್ 'ಕಱಿವಣ್' ನೋ.

ಕಳಿವಣ್ಣು 'ಕಱಿವಣ್' ನೋ

ಕಳಿವದ 'ಕಱಿವದ' ನೋ.

ಕಳಿವಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕಳಿವಱಿದು ಘೋರಪ್ರಹಾರದಿಂ ವೀರದಿಂ ಬಳಸಿ ಬಿದ್ದುಡು ಮಂದಿ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೬-೭); ಕಳಿವಱಿವ ಕೋಪದಿಂ ಮಂತ್ರಿ . . . ಚಂಡಿಕಾರ್ಚನೆಗೆ ನಡೆಯೆಂದು ಕಳುಹಿದೊಡೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೩೧-೫೨). ೨. ದಾಟು; ಆಚೆಗೆ ಹೋಗು: ಕಳಿವಱಿದು ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮೂಲೆಗೆ ನಿಲುಕಿ ಸಕಲ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭೂಪಾವಳಿಯ ಭಂಗಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭).

[ಕಳಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕಳಿವ್ವು$_1$ 'ಕಱಿವು' ನೋ.

ಕಳಿವ್ವು$_2$ (ನಾ). ಏಣಿ; ಅಟ್ಟಣೆ (?): ಪೊಲನನೆಲ್ಲರುಮೈದಿ ಬಿಲ್ಲರ ನಿಲಿಸಿ ಕಳಿವನು ಕಟ್ಟಿ ಮರಮೆಟ್ಟೊಲೆಯದೇಱಿಯೆ ಸಾತೆಯನು ನಿಂದೋಳಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೪). [?]

ಕಳಿವ್ವು$_3$ (ನಾ). ಬರಡು; ಬಂಜೆ: ಮಳೆ ಬಾರದು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯದು ಕಳಿವಾದವು ಕರೆವ ಹಯನು (ನೀತಿಸಾ. ೧೫೩).

[ಕಳಿ$_2$ (< ಕಱಿ$_2$) + -ವು]

ಕಳಿವೆಡೆ (?). (?): ತಳರ್ದಿರದೇಕಪಾರ್ಶ್ವನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ ದೃಷ್ಟಿಸುನಾಸಿ ಕಾಗ್ರೆದಿಂ ಕಳಿವೆಡೆ ಬಲ್ಪು ಬಲ್ಕಿರದೆ ಮೆಯ್ ಮಿಡುಕಾಡದೆ ಜೈನಭಕ್ತಿ ಸಂಚಳಿಸದೆ . . . ಆತ್ಮತತ್ವದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಸತ್ಸಮಾಧಿವಿಧಿ ಜಕ್ಕಲೆ ನಾರಿಗಿದೆಕ್ಕಲಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೬-೭೪; 1212?). [?]

ಕಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಳವು ಮಾಡಿಸು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು; ಕದಿಸು: ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ . . . ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂ ತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ತುಱುವಂ ಕಳಿಸುವ ಕೃಷ್ಣೆಯ ನಿಱಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ಚವೇಟ್ವ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦).

[ಕಳ್$_1$ + - ಇಸು$_3$]

ಕಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಳುಹಿಸು; ಕಳುಹು: ಆಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ಒಬ್ಬನೇ ಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಭಾರತಿ. ೪); ಆಕೆಯನ್ನು ಬಯ್ದು ಒಳಗೆ ಕಳಿಸಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡೆ (ಸುವಸಂ. ೭೩).

[ಕಳಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಳಿಹಿಸು 'ಕಳುಹಿಸು' ನೋ.

ಕಳಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ನೂಲಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲೊಂದು ಕಳಿಹು ಜೇಡರಲ್ಲಿ ಯಿನ್ತಿನಿತು . . . ಹೆಗ್ಗಡೆ ಲಕುಮಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೭; ಸು. 1170). [?]

ಕಳಿಳೆ[ಲ] (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ (?): ಕಲಿರೂಪಂ ಅಲ್ಲಿಂ ಬನ್ದು ಕಳಿಳೆ[ಲ]ರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೦-೭; 954). [ಕಳಿ$_1$ (< ಕಱಿ$_1$) + ಇಲ್$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕಳಿಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಲಿದೋರನಾನೋಡಿಸಿ ಪಲರಾ ನಿಱಿದು ಕೊನ್ದು ಗೆಲ್ದು ತಾನುಮ್ಮಡಿದು ಕಳಿಱನ್ ಸುರಾಲಯಮೇಱಿ ದಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೪೨-೬; 800 ?). [?]

ಕಳು$_1$ 'ಕಳ್$_1$' ನೋ.

ಕಳು$_2$ 'ಕಳ್$_4$' ನೋ.

ಕಳು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ) ನದಿಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: ಹೊಳೆಯ ಕಳು ಬಂದಿತು. ನದಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿತದ ನೀರು ಕಡಲಿಗೆ ಧಾವಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಮ. ೭೯). [< ಕಱಿ$_1$]

ಕಳು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೆರಿಗೆ (?): ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಹೊಗೆದೆಱೆ ಲವಣ ಪಂಚ ಕಾರುಕ ಕಳು . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆಯವನು (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೬-೧೪; 1288); ಆನೆಗಳಿಯ ಒಳಗಣ ಕಳಿಂಜಿಯ ಹಿರಿಯ ಮನೆಯ ಕಳು ತುಳುವ ಹೆಗ್ಗಡಿತಿಗೆ ಯಿರಿಸಿದ ಅರುವಾರದ ಬಾಳಿನ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೪೫; 1401). [?]

ಕಳುಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡು; ಆದಾಯವನ್ನು ಬಿಡು (?): ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ನಡವಂತಾಗೆ ತಿಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಂನ ಹಾಗವಡ್ಡಿಯೊಳೂರ್ಗ್ಗೆ ಕಳುಂಗೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ಕು (ಎಕ. IX, ದಾವಣ. ೧೪೦-೧೬; 1060). [ಕಳು$_4$ + ಕೊಡು]

ಕಳುಂಬು (ನಾ). ಕರೆಬೀಳುವಿಕೆ; ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕೆಡುವಿಕೆ (?): ಉದಯಿಪ ರಾಸಿಯಂ ದಿನಪನೀಕ್ಷಿಸೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಾಱೆ ಸಾಗು ಮತ್ತದ ಶನಿ ನೋಡೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕುಜಂ ನಡೆನೋಡೆ ಕಳುಂಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಂಬು, ಕಳಂಜು] ರಾಹು ನೋಡಿದೊಡೆಲೆ(ದೆ) ಬಾಡುಗುಂ . . . ಇದ ನೋಡ ಬಿತ್ತಿಸುವ ಲಗ್ನಕೆ ದೋಷಮನಿಷ್ಟ ಅಟ್ಟುಗಾ (ಅಟ್ಟಮ. ೯-೧೮). 'ಕಿಲುಂಬು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳಿಮ್ಪು]

ಕಳುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಮನಂ ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ] ಳುಕೆನೆ ಮುಱುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳುಕ್; ತೆಲು. ಗಳುಕ್ಕು]

ಕಳುಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ನಲ್ಲೆತ್ತು ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಖಾಣ ನಿಬನ್ಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮; 1185); ಕಳುಕು ಕಂಡಿಕೆವಣ ಆನೆಯ ಸೇಸೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇಸೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೬-೨೫; 1215); ನಿಬಂಧಪಣ ೫ ಹಾ ಕಳುಕು ಪಣ ೧ ಹಾ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೩೭; 1261); ಕೂಳು ಖಾಣ ಕಳುಕು ಬೆದ್ದ . . . ಎಲ್ಲಾ ಕಿಱುಕುಳಂಗಳು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೨೬-೨; 1270). [?]

ಕಳುಗುಡಿ$_1$ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕಳುಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡಿಯುವನು; ಮದ್ಯಪಾನಮಾಡುವವನು: ಜವುಳಿಗ ಭಂಗಿಗ ಕಳುಗುಡಿ ಜೂಜಿಗ ಸುಂಕಿಗ ತಲೆಬೋಳಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೦೪-೧೦). [ಕಳು$_0$ (<ಕಳ್$_3$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಳುಚು 'ಕಳಿಂಚು' ನೋ.

ಕಳುಪು 'ಕಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳುವ (ನಾ). ಸೇವಕ; ದೂತ (?): ಕೇಸವದೇವ ಒಡೇರ ಪದದ ಕಳುವ ದಂಡಿವಳ್ಳಿಯ ಬಿರಿದು ಬಿ[ಲುಂ]ಕಕಾರ ಬೀಡಿನ ಹನುಮ (ಕಇ. I, ೪೨-೮; 1423); ಕೇಸವದೇವ ಒಡೆಯರ [ಪದದ] ಕಳುವ ಲೊಕ್ಕಿಯ ಬಳಿಯ ಬಿರಿದು ಮಾರ್ಪಡೆಗಿಡಿಗ ಮಲೆವರಗಂಡ (ಕಇ. I. ೪೪-೮; 1423). [?]

ಕಳುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಈ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ನಂಜೆ ಪುಂಜೆ . . . ಮಾವಡೆ ಮರವಡೆ ಕಳುವಡೆ ನಾರಡೆ ಬಳುಕುನೀರು ಊರಸಂತೆ ಮೊದಲಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಹ . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೬-೬; 1472). [?]

ಕಳುವು$_1$ 'ಕಱಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳುವ್ವು$_2$ (ನಾ). ಬಲಿ; ಬಲಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಿಂಡ: ಯಸ್ಯ - ಯಾವನ, ಬಲಿಂ - ಕಳುವನ್ನು, ಬಲಿಭುಜಃ - ಕಾಗೆಗಳು, ನ ಉಪಭುಂಜತೆ - ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೫-೬೨ ವ). [?]

ಕಳುವೂಟ, ಕಳವೂಟ, ಕಳಹುವೂಟ, ಕಳಹೂಟ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾದ ಬಳಿಕ ಬೀಗರನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಊಟ; ಬೀಗರೂಟ: ಮದುವೆಯ ಕೊನೆಯ ದಿನದ ಕಳುವೂಟ ಒಂದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕರೀತಿ ಗೊಂದಲಮಯವಾಗಿತ್ತು (ವೈನಿ. ೨೬) **ಕಳವೂಟ:** ಕಳವೂಟವು ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿತು (ಕಾರುಷ. ೧೫). **ಕಳಹುವೂಟ:** ಕಳಹುವೂಟ, ಅಳಿಯನನ್ನೂ ನಿಬ್ಬಣ ತೆರಳಿ ಸಾಗ ಕಳುಹಿಸುವುದು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಜರುಗಿದವು (ಮಾಮಠಾ. ೭೪). **ಕಳಹೂಟ:** ಮದಿವಿ ಮುಗೀತು. ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಇನ್ನ ಕಳಹೂಟ (ಅಮನಿ ೫೯).

[ಕಳುವು$_3$ (< ಕಟ್ಟುಪು$_1$) + ಊಟ]

ಕಳುಹಣ (ನಾ). ಕಳಿಸುವಿಕೆ: "ಚಟ, ಚಿಟ, ಚುಟ – ಪ್ರೈಷ್ಯೇ, ಮಾನೇಚ, ಕಳುಹಣದೊಳಂ, ಅಳತೆಯೊಳಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೮).

[ಕಳುಹು (< ಕಟ್ಟುಪು$_1$) + –ಅಣ]

ಕಳುಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೆಲರ್ ಕಳುಹತ್ತಿ ತೆರಳಿದರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯–೨). [?]

ಕಳುಹಿಸು, ಕಳಿಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಳಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಚತುರಂಗಬಲವನು ಬೇಗದಲಿ ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಳುಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೯); ವಿದೇಹ ಭೂಪನ ಚರರ ಕಳುಹಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ದ] (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೩); ಊಳಿಗ ಜನವಂನ ಕಳುಹಿಸಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೭–೧೩; 1696); ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ಅವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೆಡೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಶಾಂಪಜೀ. ೨೮). **ಕಳಿಹಿಸು:** ಪರಭಾರೆ ಸ್ವೇಶನ ಮೇಲೆ ಕಳಿಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸೋಯಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೮೬).

ಕಳುಹಿಸಿಕೊಳ್ = ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳು; ನಿರೂಪ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಆ ನದೀಸುತನಡಿಗೆಱಗಿ ರವಿಸೂನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಳ ಮನೋನುರಾಗದಲೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೩೨); ಭರತನಾ ಸಹಭವ ಸಹಿತ ನಿಜಪಿತನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡವನಿಜೇಶನ ಕಯ್ಯ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈಕೆಯನ ಭವನಕೈದಿದನು (ತೊರರಾ. ೨–೧–೪); ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿತೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫–೬೨).

[ಕಳುಹು (< ಕಟ್ಟುಪು$_1$) + –ಇಸು$_3$]

ಕಳುಹು 'ಕಟ್ಟುಪು$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ವಿಸರ್ಜಿಸು: "ಕಳೆ – ವಿಸರ್ಜನೇ, ಕಳಾಯಾಂ ಕ್ಷಳಂ" (ಶಮಧಾ); ಕಳೆಕಳೆ ಹರಿಗೆತ್ತಿದನರ್ಘ್ಯದರ್ಘ್ಯಮಂ ಧರ್ಮಸುತಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೨); ಸಹಸ್ರಭೋಜನ ಮಾಡಿ ಬಲಿಯಂ ಕಳೆದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬–೭; 1021); ಬಸವಂ ಜನ್ಮದುರಾಶೆಯಂ ಕಳೆದು ಕರ್ಮಾರಂಭವಂ ನೀಗಿ (ಬಸರ. ೩–೧); ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವನೊದೆದು ಕಳೆ ಕೇಡಾವುದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫–೨೭). ೨. (ಕಸ, ಕೊಳೆ, ದೋಷ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆಗೆದುಹಾಕು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಸಮಂ ಕಳೆದು ಬಿತ್ತಿ ಬೇಲಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೭೫); ಕಪ್ಪು ಕಿಂಚಿತ್ತಿರೆ ಕಳೆದಿನಿದಮೃತವ ಚಪ್ಪರಿದೀಂಟದಿರ್ದಪರೆ (ಮೋಹತ. ೧–೨೦). ೩. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಹೋಗು: ಮುನಿವಧದೋಷಮಾವ ತೆಱದಿಂ ಕಳೆಗುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೭೬). ೪. ತಳ್ಳು; ಹೊರದೂಡು; ಆಚೆಗೆ ನೂಕು: ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಹೀನರನೀ ಸಮಯದ ಗೊರವರ್ಕ್ಕಳ್ ಕಳೆವೊರ್ (ಎಇ. VII, ೨೦೧–೧೯; 865); ಮನೆಯಿಂ ಪೆಂಡತಿಯನಟ್ಟ ಕಳೆದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೭–೧೬); ಈ ನಾಣಿಲಿ ಪಾರ್ವನ ನೆಱೆದು ಕಳೆಯಿಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೮ ವ); ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಕಂಡರೆಲ್ಲಮೆಱೆದು ಕಳೆಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೭). ೪. ಬಟ್ಟೆ, ಆಭರಣ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿತೆಗೆ, —ಕಳಚು: ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ಸುಯೋಧನಂ . . . ತೊಟ್ಟ ಸನ್ನಣಮನಪ್ಪೊಡಂ ಕಳೆಯದೆಯುಮರಮನೆಗೆ ಪೋಗದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೮೨ ವ); ಕೃತಕ ಪುರುಷಾಕಾರಚಿಹ್ನೆಗಳಂ ಕಳೆಯಲ್ ಮಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫–೩); ಹಾವುಗೆಗಳಂಕಳೆದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೬); ಮಣಿ ಭೂಷಣಂಗಳ ಕಳೆದು (ಮೋಹತ. ೨೧–೨೦); ಹಲವು ಜನುಮಗಳ ಬಟ್ಟೆ ಕಳೆವುದಿದೆ, ಕೆಲವಂ ಕಳೆದರು ಉಳಿವುದೊಂದು ಇದೆ (ಅರಳು. ೨೬೧–೧೫). ೫. ಒರಸು; ಉಜ್ಜಿತೆಗೆ; ತೊಡೆ: ಪೂರ್ವಾವನೀಪಾಲಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳೊಳೊಂದೊಂದಂ ದಂಡರತ್ನದಿಂ ಸೀಂಟ ಕಳೆದು ನಿಜಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೭೧ ವ); ಅಪರಾಜಿತಾಬ್ಜ ಮಿತ್ರಂ ಕಳೆದಂ . . . ಅರಸಿಯರ ಮುಖಾಬ್ಜಶೋಕ ಹಿಮಜಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೯೫); ತನ್ನ ಮೇಲುದಱ ಸೆಱಂಗಿನಿಂದಾತನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆದಱಿರ್ದ ಭೀಮಸೇನನ ಚರಣರಜಮಂ ತೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೯–೨೨ ವ). ೬. ನಾಶಮಾಡು: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲ ಬಳೆಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನನು ಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟ ಮುಂಗೈಯ ಬಳೆಗಳ ನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೦ ವ); ಪುಣಿಸೆಯ ಕೊನರುಮುಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಬೇನೆಯಂ ಕಳೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮); ವರ ಹುತಾಶನಗಿಕ್ಕಿ ಕಳೆವೆನು ವರ ಕುಮಾರಕರಿಲ್ಲದಂಗವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೫–೨೬). ೭. ಆರಿಸು; ಶಮನಗೊಳಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು: ಸುಱಿದೂದುವ ಗಾಳಿ . . . ಕಾಂತೆಯರ್ಕಳ ಪರಿಶ್ರಮಮಂ ಕಳೆದತ್ತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೮ ಶೂದ್ರಕ); ಅನುಶಯಮಾದುದಿಂದೆನಗೆ ಸಂಶಯಮಂ ಕಳೆ ಕೌರವಾಂತಕಾ (ಗದಾಯು.೧–೫೬); ನಿನ್ನ ಕಂಗಳ ಬಱನ ಕಳೆವೆನು ಬೆನ್ನಲಿರು ನೃಪ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೬); ನಿನ್ನಯ ಮುನಿಸನು ಕಳೆವುದಕೆನ್ನಳವೆ (ಕಂನವಿ. ೬–೧೭೧).

ಕಳೆದಿಡು = ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು; ತ್ಯಾಗಮಾಡು: ಕಳೆದಿಡುವುದೆ ಕಷ್ಟಂ ಭೂತಳರಾಜ್ಯವಿಮೋಹಮಚಿರರುಚಿಸಂಚಳಮಿಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲತಿಳಕನುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೪–೧೨೧). ಕಳೆದುಕೊಳ್=೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಆ ಲೇಖನಮಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚಿ ನೋಟ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೦೦); ಪೊನ್ನೆಲ್ಲಮನೀತನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡುದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧–೧೧); ಹರಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡನು ನರಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಹೋಳಿಸಿದ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳೆಯವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೩೭). ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಆತಂ ನೀತಿಬಾಹ್ಯನಪ್ಪುದಱಿಂ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರವಿಕಳನಾಗಿ. . . ಅನೇಕರ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಪತ್ತಿಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮–೪); ಅಂತು ಭುಜ್ಯಬಲಾಡಂಬರದಿನಂಬರಂಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೬–೯ ವ). ೩. ನೀಗಿಕೊಳ್ಳು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಅವುಗಳ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡವು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಕಳ; ತುಳು. ಕಳಿ, ಕಳೆ]

ಕಳ್ಳೆ$_2$ 'ಕಟ್ಟು$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಳೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯಬೆಳೆಯ ನಡುವೆ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು,—ಕಸ: ಕಿತ್ತು ಕಳೆವಂ ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಾದಿ ಕಳೆಗಳಂ (ಇಳೆರ. ದೇ. ೪೮–೨೨); ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬತ್ತದೊಳಗಿರ್ದ ಕಳೆಯ ಕೀಳ್ವಂದದೆ ಖಳರ ತೀರ್ಕಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೪೨–೭೩); ಬೇಡವಾಗಿರುವ ಗಿಡವನ್ನು ಕಳೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕು (ತರಬಿ. ೧೨). ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥವಾದದ್ದು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದದ್ದು: ಇಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯೇ ಜಾಸ್ತಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಕಳ; ಕೊಡ. ಕಳೆ; ತೆಲು. ಕಲಪು]

ಕಳೆ$_4$ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ಬೇನೆ, —ನೋವು: ರಮಾಬಾಯಿ ದಿನ ತುಂಬಿದ ಬಸುರಿ. ಅಂದಿನ ಮುಂಜಾವಿನಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಕಳೆ ಬರತೊಡಗಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮). [ದೇ. ./ ತಮಿ. ಕಳೈ]

ಕಳೈ$_5$ 'ಕಳ್ಳೈ' ನೋ.

ಕಳೈ$_6$ 'ಕಲೈ$_3$' ನೋ.

ಕಳೆಕಟ್ಟು 'ಕಳೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಳೆಕೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ

ಕಳೆಗಟ್ಟು, ಕಳೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಗಸು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಣ್ಣವೇರು; ಮನೋಹರವಾಗು: ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನದ ಲೋಲಾನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕಳೆಗಟ್ಟಿ ಹುಡುಗಿತನದ ಸಿಂಗಾರ ಮಿರುಗಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೪೧೫); ಅವನಿಂದ ತನ್ನ ವೃಂದವಾದನಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಳೆಗಟ್ಟುತ್ತಿದೆಯೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತನು (ಫಲಸಂ ೩೪ **ಕಳೆಕಟ್ಟು**: ೧. ಶೃಂಗಾರವು ಸರ್ವಜನಪ್ರಿಯವಾದ ರಸ. ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸದಿದ್ದರೆ ಕಳೆಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೪೮). ೨. ಸೊಬಗನ್ನು ಒದಗಿಸು; ಸೊಗಸನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಅವನ ಪಾತ್ರವಂತೂ ನಾಟಕಕ್ಕೇ ಕಳೆಕಟ್ಟು ವಂತಿತ್ತು (ಆಲಹೂ. ೧೨).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಳೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಗುಂದು; ಬಣ್ಣಗೆಡು: ಪೂರ್ವಾದ್ರೀಂದ್ರದೊಳ್ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಕಳೆಗಳೆದೀಗಳ್ಪೆಡಂಮೆಟ್ಟಿ ಪೋಗುತ್ತಿದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೪೫).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕಳೆ$_2$ (< ಕಱ್$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳ್, ಕಳೆಕೀಳು, ಕಳೆಗೀಳು (ಕ್ರಿ). ಹುಲ್ಲು, ಕರುಕೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕೀಳು; ಕಸವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಅಗೆವೊಯ್ವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಬೆದೆಯ ಬಿಚ್ಚುವ ನೀರ ಬಗೆಯಱಿದೊಡುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೩೫). ಕೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರೆ ಕಂಡು (ನಂಬರ. ೧೧–೬೩). **ಕಳೆಕೀಳು**: ಸಾಲುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳೆಕೀಳುವುದನ್ನು . . . ಎತ್ತುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಮಾಡಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೨೧); ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆಕೀಳುತ್ತಿದ್ದ ರೈತರು (ಪುನರು. ೨೬೩). **ಕಳೆಗೀಳು**: ಪೊಱವೊಳಲ ಗದ್ದೆಗಳ ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಕಳೆಗೀಳುತಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೧೧–೧೨).

[ಕಳೆ$_3$ + ಕೀಳ್$_1$ (< ಕೀಱ್$_1$)]

ಕಳೆಗೀಳು 'ಕಳೆಗೀಳ್' ನೋ.

ಕಳೆಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; "ಮಸುಳಿಸು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೫೨).

[ಕಳೆಗುಂದು (< ಕಲೆಗುಂದು) + –ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಗುಂದು 'ಕಲೆಗುಂದು' ನೋ.

ಕಳೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಬಣ್ಣಗೆಡು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು: ಚಿಂತೆಯನಾಳ್ದಂತೆವೊಲೋಷಧೀಶ್ವರಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೩); ಈ ಮಗುವಿನ ದೇಹ ಕಳೆಗೆಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತಾಗಿದೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೩); ಅಮಲನು ಕಳೆಗೆಟ್ಟ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಹೋದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಳೆಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಬೀರು; ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಸು: ಮಾರುತಸ್ಪರ್ಶದಿಂ ಸೋಗೆಗಳ ಕಣ್ಗಳ ಕಳೆಗೆದಱುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ . . . ಸತ್ಯೇಂದ್ರನೆಸೆದಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೪–೨೦).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕಳೆಗೇಡಿ (ನಾ). ಕಳೆಯಿಲ್ಲದವನು; "ಅಸಡ್ಡಾಳ, ಕುರೂಪಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + –ಕೇಡಿ$_1$]

ಕಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು; ಚೆಲುವಾಗಿಸು: ಕಳೆಗೊಡದ ನೆಲನಿಲ್ಲ ಗೈರಿಕ ಬೆಳಗದಚಲಗಳಿಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೭–೫); ಬಂದಳು ಹೆಂಡತಿ ಜೀವಕೆ ಕೆಳೆಗೊಟ್ಟು ಕಳೆಗೊಟ್ಟರ್ದಳ್ (ನಲ್ಮೆ. ೪); ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರೂ ತಮ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಕಳೆಗೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫೫).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣವೇರು; ರುಚಿಹೊಂದು; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು; ಚೆಲುವಾಗು. 'ಕಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$)+ ಕೊಳ್$_1$]

ಕಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ರುಚಿಕೊಡು; ಬಣ್ಣಕೊಡು; ಚೆಲುವುಗೊಳಿಸು ಆ 'ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ'ಗೆ . . . ಬಗೆಯನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕಳೆಗೊಳಿಸಿ ಅಂತರಂಗದ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡುವ ಅದೊಂದು ಶಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೩). [ಕಳೆಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಜೂಟ (ನಾ). (ಚಂದ್ರ) ಕಳೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಚಂದ್ರಚೂಡ; ಶಿವ: ಎಳೆಯ ಮಾಂದಳಿರು ಪೊಟ್ಟುಳಿ ಮುದ್ದುಕೇಸರಿ ಕಳೆಜೂಟನಣುಗ ನೇಯುವನು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೨೫); ಕಳಶಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಳೆಜೂಟನ ಪೊಗಳಿದನು (ನಿಜಸಾಂ. ೩೦–೧೭೮). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಜೂಟ$_1$]

ಕಳೆತ (ನಾ). ಕಳೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ; ತಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ: "ನಷ್ಟ; ಹಾನಿ; ಅಪಹರಣ; ಕಳೆತ" (Deprivation ಇಂಕನಿ.). [ಕಳೆ$_2$(< ಕಱ್$_1$) + –ತ$_2$]

ಕಳೆದುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವು ತುಂಬಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು: ಬೆಚ್ಚನೆಯ ದೇಹ, ಕಳೆದುಂಬಿದ ಮುಖ (ಪುನರು. ೨೨೨).

[ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ತುಂಬು$_1$]

ಕಳೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಳೆಗೀಳ್: ಬಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೆಗೆದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮). [ಕಳೆ$_3$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಳೆದೋಱು 'ಕಲೆದೋಱು' ನೋ.

ಕಳೆಬರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆಮೆಳೆ (ನಾ). ಕಳೆಸಸ್ಯಗಳ ಹೊದರು, —ಗುಂಪು: ಕಳೆಮೆಳೆಯ ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಹೊಲ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೯–೯೩೧); ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಕಳೆಮೆಳೆಯಂ ತೆಗೆದು (ವಚಶಾ. II, ೭೬). [ಕಳೆ$_3$ + ಮೆಳೆ]

ಕಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು; ಓಡಿಸು: ಅಱಿಯಿಸಿ ಪ[ಗೆ]ಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦–೧೨; 864); ಚಾಣಾಕ್ಯನೆಂಬ ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿಯಟ್ಟ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೭).

[ಕಳೆ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಳೆಯಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗುಂದು: ಕಲವಿಂಕನು ಕಳವಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕಾಲು ಕಳೆಯಿಳಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೦–೧೫).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಇಳಿ$_1$ (< ಇಱ್$_1$)]

ಕಳೆಯೇರು 'ಕಳೆಯೇಱು' ನೋ.

ಕಳೆಯೇಱು, ಕಳೆಯೇರು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಣ್ಣವೇರು; ಉತ್ಸಾಹಹೊಂದು; ಸೊಗಸುಗೊಳ್ಳು: ಕರಣಂಗಳ್ ಕಳೆಯೇಱೆ ಲೋಚನಯುಗಂ ನೀರೇಱೆ (ಪಂಪಾಶ. ೧೮); ಸಮರೋತ್ಸವಮತಿ ಸಲೆ ಕಳೆಯೇಱುದುದವಂಗೆ (ಶಬಶಂ. ೪–೫೭). **ಕಳೆಯೇರು**: ರಾಜರ ಘನತೆಯು ಅಡಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಳೆಯೇರಿದೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧).

[ಕಳೆ$_6$ (= ಕಲೆ$_3$) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$]

ಕಳೆವಂಜಳ, ಕಳವಂಜಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿಸಿನ (ಕಿ). **ಕಳವಂಜಳ**: "ತಿಗುರಿನ ಅರಿಸಿನ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. 1, ೬೩). [ಕಳೆ$_6$ (=ಕಲೆ$_3$) + ಮಂಜಳ)]

ಕಳೆವರ 'ಕಳೇಬರ' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱು 'ಕಲೆವೆಱು' ನೋ.

ಕಳೆವೆಱೆ (ನಾ). ಕಲಾಪೂರ್ಣನಾದ ಚಂದ್ರ; ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಚಂದ್ರ: ತಾರಾಸಮುದಾಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಬೆಳಬೆಳಗುತ್ತ ಕಳೆವೆಱೆಯು ಶೋಭಿಸಿದನು (ನವಮೋ. ೨೬-೩೪). [ಕಳ್ಕೆ (=ಕಲ್ಕೆ) + ಪೆಱೆ]

ಕಳೇಬರ, ಕಳೆಬರ, ಕಳೆವರ (ನಾ). = ಕಲೇವರ: ಗಂಗಾಜಲಸ್ನಾನ ಪರಿಪೂತ ಕಳೇಬರಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೧); ವಿಭೂತಿ ಶೋಭಿತ ಕಳೇಬರನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೫೩೯); ನಾಗದೇವನ ಕಳೇಬರ (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೫). **ಕಳೆಬರ**: ಅನೇಕ ಜಾತೀಯಂಗಳಾದ ಕಳೆಬರಗಳಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪೊತ್ತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೪೬-೧೩). **ಕಳೆವರ**: ಹಲವು ಕಾಲದ ತಪದಲೌಕಿದ ಕಳೆವರದ ಕರ್ದಮನು ನಿಮಿಷಕೆ ಕಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೧೨); ಕಾಂತನ ಕಳೆವರದ ಸೋಂಕಿನಲಿ ಕಳೆಯೇಱಿದಳು ಕಮಳಾಕ್ಷಿ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೮೬). [ಸಂ. ಕಲೇವರ]

ಕಳೇವರ 'ಕಲೇವರ' ನೋ.

ಕಳೊಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೊಕ್ಕಿ ಊರೊಳ್ ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ ತೆನೆನ್ದಕ ಕಾಡೆಱುಕು ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೬, ೧೩-೭; 726). ℙ 'ಅಗ್ಗಡಿ ಕಳೊಸ' ಎಂಬ ಸಮಸ್ತಪದವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಕಳೋನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗಳಿಂದ ಉನ್ನತನಾದವನು; ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರ. ೨. ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೧, ೨: ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ವಾರ್ಧಿ ಪೆರ್ಚುವ ತೆಱದಿಂ ತನ್ನಯ ತನಯನನಮಳ ಕಳೋನ್ನತನಂ ನೋಡಿ ಪೆರ್ಚುವಂ ನೃಪ ತಿಳಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೨). [ಸಂ. ಕಲೋನ್ನತ (ಕಲಾ + ಉನ್ನತ)]

ಕಳ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆರಗಾಗು; ಸೋಜಿಗಪಡು (?): ಪರಿಜನಂ ಪುರಜನಂ ಕಂಡು ಕಳ್ಕನೆಗೆಯ್ವುತಿರೆ (ಪಾಸೋಪು. ೮-೪೪). [ಕಳ್ಕನೆ (< ಕಟ್ಕನೆ) + ಗೆಯ್ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಕೊಂತು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪ್ರಾಳ್ಗೊಳ ಕಳ್ಕೊನ್ತಿನ ದೆವನುರ ದ್ವಿಶನ್ದಿಯೆ (ಇಅ. VII, ೧೭೩; ೪೮೧ ?). [?]

ಕಳ್ಗ 'ಖಳ್ಗ' ನೋ.

ಕಳ್ಗತ್ತಲೆ 'ಕರ್ಗಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿನಂತೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಗಾಳಿ; ಮಾದಕವಾದ ಗಾಳಿ: ಮಿದುಳ್ಗೆ ಸಮ್ಮೋಹನಭ್ರಾಂತಿಯಂ ತೀವಿ, ಪುಸಿನಿದ್ದೆಯಂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಂ ಮಳ್ಗಿಪೋಲ್ ಕಳ್ಗಾಳಿಯಾಗಿ ತೀಡಿದನವನ ನಾಸಿಕದ ಸೀಮೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೬೪-೫೨೨). [ಕಳ್$_3$ + ಗಾಳಿ]

ಕಳ್ಗೀಳ (ನಾ). ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಅವನು ವೈದ್ಯರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಕಳ್ಗೀಳನಾದನು (ಪುನರು. ೫೬೪). [ಕಳ್ಗೀಳು + -ಅ$_7$]

ಕಳ್ಗೀಳು (ನಾ). ಕುಡುಕತನ; ಮದ್ಯ ಲಾಲಸೆ: "ಮದ್ಯಕುಡಿಯುವ ಅತ್ಯಾಶೆ; ಕುಡಿತದ ಹುಚ್ಚು; ಕಳ್ಗೀಳು; ಮದ್ಯೋನ್ಮಾದ" (Dipsomania. ಇಂಕನಿ); ಅವನಿಗೆ ಕಳ್ಗೀಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಳು ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಳ್$_3$ + ಗೀಳು$_3$]

ಕಳ್ಗು 'ಕರ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿ, ಕಳುಗುಡಿ$_1$, ಕಳ್ಳುಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಕುಡಿ; ಸೆರೆಯನ್ನು ಕುಡಿ: ಕಳ್ಗುಡಿದವರಂದಮಿಂತು ಸಿರಿ ಸಾರ್ತರೆ ಸಾರ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೯); ಕಳ್ಗುಡಿದರಂತೆ ಮತಿಗಿಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೦); ಅಡಗಿನ ಬಸನಿಗರ್ಗ್ಗಂ ಕಳ್ಗುಡಿವವರ್ಗ್ಗಂ ವೃತ್ತಿಲೋಪಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೩೭; 1055). **ಕಳುಗುಡಿ**: ಕಳುಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಡಿದ ಮೂಳಿಯರು ನಗಿಸಿದರು ಬೀದಿಯ ಜನವನು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೬). **ಕಳ್ಳುಗುಡಿ**: ಅಡಗಂ ತಿಂಬ ಮನುಜನಂ ಕಳ್ಳುಗುಡಿದ(ವ)ನುಂ ಪಾದರಿಗನುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೯೬). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಗುಡಿಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವನು; ಹೆಂಡಕುಡುಕ: ಕೆಟ್ಟ ಕಳ್ಗುಡಿಕ ರಕ್ಕಸರ ತಾನೀಗಳೆಕ್ಕತುಳದಿಂದೆನ್ನ ಬಲವನುರೆ ಸದೆವುತಿಹರು (ಘೋರಾಸು. ೮-೫). [ಕಳ್$_3$ + -ಕುಡಿಕ]

ಕಳ್ಗುಡಿಕಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವವಳು: ಕಳ್ಗುಡಿಕಿಗಳುಂ ನಿರ್ದಯರುಂ ಮಾಡದ ಪಾಪಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೪೯). [ಕಳ್ಗುಡಿಕ + -ಇ$_2$]

ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ, ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ, ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಗುಡಿಕೆ: ಕೂಸಂ ಕೊಂದು ಪೂಳ್ದು ಕಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕುಡಿದ ಕಳ್ಗುಡಿಪಿಯಗೆಯ್ದ ಅಕೃತ್ಯಮನಾಕೆಯ ಮಗನಿಂದಮಱಿದು (ಚಾವುಂಪು. ೯೬-೧೧). **ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ**: ೨. = ಕಳ್ಗುಡಿಕ: "ಪಾನಶೌಂಡಃ-ಕಳ್ಕುಡಿಹಿ" (ನೀತಿವಾ. ೧೪-೮). **ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ**: ೨. ಮೆಯ್ದೂಕವಳಿದು ಕಳ್ಗುಡಿಹಿಯಂತೆ ತೂರಾಡುತ್ತ (ಬೆಟ್ಟ ಅ. ೨೧೫-೨೫). **ಕಳ್ಗುಡುಹಿ**: ೨. ನೆಱೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಗಳಂ ಕಂಡಱಿಯದೆ ಕಳ್ಗುಡುಹಿಯೆಂದೊಡಾ ನುಡಿಗೆ ಕರಂ ಮಱುಗುವೆರೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೭). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಪಿ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಮದ್ಯಪಾನ: "ಪಾನಂ ಗೋಷ್ಠಿಕೆಯದಾ ಪಾನಂ ಶುಂಡಾ ಪ್ರಪಾನಂ ಕಳ್ಗುಡಿಹ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೩-೬). [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹ]

ಕಳ್ಗುಡಿಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡಿಹು (ನಾ). = ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ. 'ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ' ಪರಾ. [ಕಳ್$_3$ + ಕುಡಿಹು]

ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ (ನಾ). ಕುಡುಕತನ: ಈ ಕಳ್ಗುಡಿಹು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿಕ] ತನದಿಂದೆ ಬಗುಳ್ದೊಡೆಲವೆಲವೊ ಕಟ್ಟಾಳ್ಗಳೇ ಕಾಳಗಕೆ ನೀವೀಗ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೭). [ಕಳ್ಗುಡಿಹು + -ತನ]

ಕಳ್ಗುಡುಹಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನ (ನಾ). = ಕಳ್ಗುಡಿಹುತನ: ಏನೆಲವೊ ಕಳ್ಗುಡುಹಿತನದ ಮಾತಿದು ನಿನಗೆ ತಾನುಚಿತವೆಕಿ ಬಗುಳದಿರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೯). [ಕಳ್ಗುಡುಹಿ (< ಕಳ್ಗುಡಿಪಿ) + -ತನ]

ಕಳ್ಗೊಲೆ 'ಕಟ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕಟ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್, ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಗ್ಗೊಲೆಯಾಗುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಪುಲ್ವಟ್ಟೆವಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್ದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). **ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್**: ಎಡೆಯಾಡುವ ಬಟ್ಟೆಗರ ಕಗ್ಗೊಲೆವೊಯ್ವ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಕಾವ ಚೋರ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧-೧೩೭). [ಕಳ್ಗೊಲೆ (< ಕಟ್ಗೊಲೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕಳ್ಚು 'ಕಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಳ್ತ? (?): ಪರಮೋತ್ಸಾಹದೆ ಪುಟ್ಟ ಸನ್ತವಿದುನ್ನೂನತ ಕಂಪರಾರ್ತ್ಥಿ ಕೃತನಂನಾವೊಂನಂವಮೆಂದೂತುದುದಾತ್ತದೊಲ್ಪರೆನುತ್ತಂ ತನ್ನ ನನ್ತೇಹ ಕಳ್ತಮ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೫; 900). [?]

ಕಳ್ತನ, ಕಳ್ಳತನ (ನಾ). ಕಳವು; ಚೌರ್ಯ: ತನಗೆ ಬೇಡಿದೊಡೀಯನೇ ವೊಲಿದನಿತು ವಿತ್ತವನಾದೊಡಂ ಕಳ್ತನದ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಿಂತು ವಿಶ್ವಾಸಮನುಳಿದು ಕಳೆದ (ಬಸವು. ೩೧–೧೫). **ಕಳ್ಳತನ**: ಎಲೆ ಕಳ್ಳತನಂಗಳನಣ್ಣ ಕಂಡೆವಾವೆನೆ (ಜಗವಿ. ೩–೫೦); ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲರ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕು ಗುಲ್ಲುಮಾಡದೆಯವರ ಗಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದನು (ಪುರಂದ. ೧–೯೪–೨); ಇಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕಳ್ಳತನ ದರೋಡೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೪೫). [ಕಳ್$_2$ + –ತನ]

ಕಳ್ತಲ್ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ತಲಿಸು 'ಕಟ್ತಲಿಸು' ನೋ.

ಕಳ್ತಲೆ 'ಕಟ್ತಲೆ' ನೋ.

△ **ಕಳ್ತಿ** (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಭೂಕಾಂತಂ ದ್ವಾರದೆ ಬಿಗಿದೀ ಕಳ್ತಿಯ ನೀಳ್ದು ತದ್ವಜೀರನ ದರ್ಪೋದ್ರೇಕವನಂಕದೆ ಮಗ್ಗಿಪ ಭೀಕರಭಟರಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪಂ (ಕಳನೃ. ೩–೨೩). [< ಕತ್ತಿ]

ಕಳ್ತೆ 'ಕಟ್ತೆ' ನೋ.

ಕಳ್ತೆಗಿರುಬ (ನಾ). ಕತ್ತೆಕಿರುಬ: "ರಾಮ – ಕಳ್ತೆಗಿರುಬನುಂ ಪರಶು ರಾಮನುಂ, ದಶರಥರಾಮನುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೯).

[ಕಳ್ತೆ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_1$)]

ಕಳ್ತೆಗಿರುಬುಲಿ (ನಾ). ಕಳ್ತೆಗಿರುಬ: "ರಾಮಃ – ಕಳ್ತೆಗಿರು(ಬಂ)ಬುಲಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೬೪).

[ಕಳ್ತೆ (< ಕಟ್ತೆ) + ಕಿರುಬ (< ಕಿಱುಬ$_1$) + ಪುಲಿ]

ಕಳ್ದೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕದ್ದುಓಡು; ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡಿಹೋಗು. ೨. ಹೆಂಡವನ್ನು ತೋಡು, —ಸುರಿ. ೧, ೨: ಕಳ್ದೋಡುವ ಶೀಳಂ ಶೌಂಡಿಕರೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾಡೋಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೨).

[< ಕಳ್$_1$ + ಓಡು$_1$; ಕಳ್$_3$ + ತೋಡು$_1$]

ಕಳ್ಪಕುಜ 'ಕಲ್ಪಕುಜ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷ (ನಾ). = ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ಆಶ್ರುತಜನಕಳ್ಪಬ್ರಿಕ್ಷಹಿತಪಕ್ಷಕ್ಷಯ ಕರರ್ಕ್ಕಲಿಯುಗ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಇ. II, ೧೦–೭; 1080).

[< ಸಂ. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ]

ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷ 'ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ' ನೋ.

ಕಳ್ಪಿಸು 'ಕಲ್ಪಿಸು$_2$' ನೋ.

ಕಳ್ಪು 'ಕಱಿಪು' ನೋ.

ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ವ್ರತ (?): ನರಸಿಂಹ ಪಟ್ಟವರ್ಧ್ಧನರು ಕಳ್ಪೊಗುನೋಂಪಿಯ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ದಾನದಿಂದೆ (ಕಕುಲ. ೫–೬೬; 1185). [ಕಳ್ಪೊಗು$_0$ + ನೋಂಪಿ]

ಕಳ್ಭಂಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಬಂಟ (?): ತನ್ನ ಯಡೆ ಕಳ್ಭಂಟರಲಿ ನೃಪನೆನ್ನು ವದನಾನಾಗಲಾರೈದಿನ್ನು ಹೊತ್ತನುಸರಿಸಿ ಗೆಲಬೇಕೆಂಬ ಯೋಚನೆಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳಗಿಟ್ಟು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೬೮–೨೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಭಂಟ]

ಕಳ್ವಡಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಮದ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ವಡಿಗಕ್ಕೆ – ಕುಂಚವಡಿಗಂ, ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ, ಕಳ್ವಡಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳಸವಡಿಗಂ] (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್$_3$ + –ವಡಿಗ]

ಕಳ್ಸವಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ರುಚಿ: ಕಳ್ಸವಿಗೆ ಕುಡಿದು (ಶಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ); ಮುಳ್ಸೆಱಂಗು, ಕಳ್ಸವಿಗೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್$_3$ + ಸವಿ$_2$]

ಕಳ್ಳ$_1$, ಕಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಚೋರ; ತಸ್ಕರ: ಎಲ್ಲಮಂ ಕಳ್ಳರ್ ಕೊಂಡು ಪೋದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬–೧೫); ಸೂಲದೊಳ್ ನೊಂದು ನರಳ್ವ ಕಳ್ಳರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ ಶಾದ್ರಕ); ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಪಂಬಲಿಸಿ ಮಱುಗಿ ಕಳ್ಳನ ತಾಯಂತೆ... ಬೇಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೯೩); ಘಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಸುಳಿದು ಹೋಹ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ಯ ಬಲ್ಲವರು (ಅವಚಂ. ೧೮೧–೮೧೪); ಇರುಳು ಕಳ್ಳನ [ಪಾಠಾಂ. ಗನ್ನದ] ಕೆಲಸ ದಿವದಾಚರಣೆ ಧರ್ಮದ ವಿರಸ (ತೊರರಾ. ೪–೪–೫೨); ತಾ ಕಳ್ಳ ಪರರ ನಂಬ (ಗಾದೆ). **ಕಳ್ಳ$_2$**: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಳರಾ ಬಾಯ್ಕಾಲುಳ್ ಕೂಡಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೪; 550); ಒಮ್ಬದಿಮ್ಬರೊ ಮನೆಮನೆ ಕಳರ್ಪ್ಪೊಕ್ಕೊಡೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೫–೯; 9ನೆಯ ಶತ).

ಕಳ್ಳಕಾಕ = ಕಳ್ಳ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರೂ... ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಸಿಸತೊಡಗಿದರು (ಅಶ್ವಮೇ. ೨೭); ಕಳ್ಳಕಾಕರು ಹೊಂಚು ಹಾಕಲೂಬಹುದು (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೧೭).

[ಕಳ್$_1$ + –ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಳ್ಳ; ತುಳು. ಕಳುವೆ; ಕೊಡ. ಕಳ್ಳೇ; ಗೊಂಡಿ. ಕಲ್ಲೆ, ಕಲ್ಲೇ]

ಕಳ್ಳ$_2$ (ನಾ). ಗುಟ್ಟಾಗಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಮೋಸ. 'ಕಳ್ಳವೊಗು' ಪರಾ. [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳೆ]

ಕಳ್ಳ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಹಳಿಯೆನಲ್ಕಳ್ಳಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಕಾಳಿಯೆನೆ ಕಳವಲಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೪೦–೩೨). 'ಕಳ್ಳನಗಿಡ' ಪರಾ.

[?. / ತಮಿ. ಕಳ್ಳೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚೀಲ]

ಕಳ್ಳ$_4$ (ನಾ). ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಮೇಲಿರುವ ಕವಚ, —ಪೊರೆಯ ಚೀಲ. [?]

ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ 'ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಂಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಕೈವಾಡ (?): ಕರದ ಕಳ್ಳಂಕೆಯಲಿ ನೇತ್ರವ ತಿರುಹುತಿಹ ಬಿಂಕದಲಿ ಪಲ್ಗಳ ಗಿರಿವುತಿಹ ಕಪಿಯಂತೆ... ಮೋಸವಗರೆವುತಿಹನಾ ಶಕುನಿ (ಜಿನಭಾ. ೩೮–೩).

[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಂಕೆ$_1$]

ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ, ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಬಲಾ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆ; ಏಲಾವಾಲುಕ: "ಏಲಾವಾಲುಕ, ಯೇಲೇಯಂ, ಸುಗಂಧಿ, ಹರಿವಾಲುಕಂ, ವಾಲುಕಂ – ಈ ೫ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಶುಂಠಿಗಳ್ಕರುಷಮಿವಂ ಬೆರಸಿದೊರ್ಬಳ್ಳ ನೀರ್ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩–೨೯); ಪಲ್ಲಿಯಾನನದ ವಿಷಮಱಿಗುಂ ಸಂಚಿಸಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯುಮಂ ಚೆಲ್ವಿಂ ಲೇಪಿಸಲ್ಕೆಯುಂ (ಖಮದ. ೧೩–೯೨); ಆಸಢಿ ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆಯ ಲೇಸೆನಿಸಿದ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆಯಂ ಸಿತಸಹಿತಂ ಲೇಸಾಗಿ ಕೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೨೨). **ಕಲ್ಲಂಗಡಲೆ**: (ಕ). **ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ**: "ಐಲೆ – ಕಳ್ಳಂಕಡಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕಳ್ಳಂಗಡಿ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ: ಕರಿಯನು... ಮೈದಾನಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಳ್ಳಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೧೬).

[ಕಳ್$_3$ + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಾಡಿ)]

ಕಳ್ಳಂದ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ರೀತಿ; ಮೋಸದ ಮಾರ್ಗ: ಎಂದಿಗುಂ ಕುಶಿಕಾತ್ಮಜನು ಕಳ್ಳಂದವಿದನೊರೆದಿರೆಯ (ರಾಮಾಸಂ. ೪–೧–೭೫).

[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಂದ]

ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ, ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆಯೊಳಗಾಗಿ ೯೩೦೦ ಬಾಳವ× ××ಳ್ಳಿಯುಂ ಪರಿವಾರವುವಂ ... ತುಷ್ಟರ್ಮ್ಮಾಡಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೭೧; 947). **ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ**: ಕನ್ನರನುಂ ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆಯ ರಟ್ಟನು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪–೨೭; 968).

[ಕಳ್ಳ ? + ಪುಣುಸೆ (< ಪುಣಿಸೆ)]

ಕಳ್ಳಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕದ್ದುನೋಡುವ ಕಣ್ಣು : ಅಕ್ಕನನ್ನು ಅವ್ವ ಎಬ್ಬಿಸಿದಳು. ನಾನೂ ಕಳ್ಳಕಣ್ಣುಗಳನ್ನರಳಿಸಿದೆ (ವೈನಿ. ೯).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ; ಮೋಸದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕಾಗದ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಾಗದ]

ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡಿದ ಕಿಂಡಿ, —ಕಂಡಿ; ಕನ್ನದ ಕಿಂಡಿ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಿಂಡಿ]

ಕಳ್ಳಕುಕ್ಕನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ನಸುಗೆಂಪು ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬುವ ಬಳ್ಳಿ (ಕಿ). [?]

ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಎದೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳಕ್ಕೂ ಗಂಟಲಿಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ; ಕಳ್ಳನಗುಣಿ (ಕಿ).
[ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಣಿಕೆ$_1$]

ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). (ಉಕ) ಮೊದಲನೆಯ ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ತವರಿನವರು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಸ ಕೊಡುವ ಸಮಾರಂಭ : ತಂಗಿ ಗೌರಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು. ಕಳ್ಳಕುಪ್ಪಸ ವೆಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿದರು (ತೇಮೋಡ. ೪೧).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಳ್ಳಕೆಸರು (ನಾ). ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೇ ಕಂಡು, ಕಾಲಿಟ್ಟೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಸರು. 'ಕಳ್ಳಹುದುಲು' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)]

ಕಳ್ಳಕೊರಚ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕೊರಮ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊರಚ (< ಕೊಱಚ)]

ಕಳ್ಳಕೊರಮ, ಕಳ್ಳಕೊರವ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೊರಮಜಾತಿಯವರಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಸರು (ಎ ಸೆಮ್ಮೆ. VII, ೧). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಕಳ್ಳ; ಖದೀಮಕಳ್ಳ: ನೀನು ಮಗುವ ಸಾಕೋದ್ ನಿಜವೇನೆ ಕಳ್ಳಕೊರಮಣ್ಬರುತಾನೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೩). **ಕಳ್ಳಕೊರವ** : ೨. (ಕಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ$_1$)]

ಕಳ್ಳಕೊರವ 'ಕಳ್ಳಕೊರಮ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಕೊಲೆ (ನಾ). ಮೋಸದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ : ಬೆನ್ನಿರಿವ ಕಳ್ಳ ಕೊಲೆ ಸುರಗಿಯಂತೆ, ಎತ್ತಣಿಂದೆರಗಿತೋ ಮೃತ್ಯು (ಹೊಂಗಳು. ೨೭-೧೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊಲೆ$_2$]

ಕಳ್ಳಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ನಿಧಿ : ತುಡುಗಿನಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ರೊಕ್ಕ ಕೂಡಿಸಿ ನೂರುರೂಪಾಯಿಯಷ್ಟು ಕಳ್ಳಗಂಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೮). ೨. ಒಳಗೇನೂ ಹುರಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದೆಂಬಂತೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಗಂಟು (ಕಿ). ೩. ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಗಂಟು; ಕಗ್ಗಂಟು (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಗಂಟು]

ಕಳ್ಳಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತದ್ವಾರ; ಕಳ್ಳಬಾಗಿಲು : "ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ, ಅಂತರ್ದ್ವಾರಂ – ಈ ೨ ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೆಸರು. ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೆಂದೆಂ ಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೪); ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲ ತೋಟಗಳೂ ಅವುಗಳ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ಪರಿಚಯವಾದವು (ಕಳಹು. ೧೩); ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಕಪಪು. ೨-೭೪). ೨. = ಕಳ್ಳಕಿಂಡಿ (ಕಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕುಣಿಕೆ : ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆಗೆ ಗಾಳಿಯೇಱಿ ನಿಂದಿರೆ ನಿದ್ರೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಜರಿದೋಡಿತಾಗ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಜಡನಿರದೋಡಿತು ನಡುನೊಸಲಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯ ನಿಲಿಸಿದರೆ (ಭರಚ. ೧೮-೯). [ಕಳ್ಳ$_0$ + ಕುಪ್ಪೆ$_0$ (< ಕುಪ್ಪಿ$_1$)]

ಕಳ್ಳಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕದ್ದುಕೊಡು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೊಡು : ಧನಕನಕ ವಸ್ತುಭೂಷಣಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಭಂಡ ಅನರ್ಘವಾದ ಹದಿನೇಳನ್ನು ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ತುಂಗರಾಯನಿಗೆ ಕಳ್ಳಗೊಟ್ಟು ಕಳಿಹಿ (ಬಿಟ್ಟಅ. ೧೭೨-೨೧). [< ಕಳ್ಳ$_2$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕಳ್ಳಚೀಟು (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಚೀಟು$_2$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳಮುದ್ರೆ (?) : ಪರದರೆಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುಮಂ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಮಂ [ಕಂಚುಮಂ] ಮಾಣ್ದೊರೆಗಂ ತೂಕಕ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೬). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕಳ್ಳಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಪಟಪ್ರೀತಿ (?) : ಮುಚ್ಚುಮಱೆಗಳು ಕೆಚ್ಚುಗಳು ವೊಳಚುಚ್ಚುಗಳು ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೧); ಬಱಿದೆ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಕಳ್ಳಚ್ಚುಗಳ್ಮಚ್ಚುಗಳ್ (ಷತಿಲ. ೨-೫೭). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_4$]

ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. "ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲನ್ನು ಹರಕೆ ತೀರಿಸುವವರೆಗೆ ಬೋಳಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಳ್ಳಜುಟ್ಟು ಬಿಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥ" (ನನ್ನೂರು. ೨೩೫). ೨. ಕ್ರಾಪಿನ ನಡುವೆ ಕಂಡೂ ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವ ಜುಟ್ಟು. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜುಟ್ಟು]

ಕಳ್ಳಜ್ವರ (ನಾ). ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣದೆ ಒಳಗೇ ಇರುವ ಜ್ವರ; ಅಂತಸ್ಥಜ್ವರ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಜ್ವರ]

ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣ (ನಾ). ಮೋಸದ ಟಿಪ್ಪಣ; ಕೃತ್ರಿಮದ ಟಿಪ್ಪಣಿ : ಕಡುಟಕ್ಕು; ಮಾಣಿಕಟಕ್ಕೆ; ಪೊಸಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಕಳ್ಳಟಿಪ್ಪಣಂ (ಶಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಟಿಪ್ಪಣ]

ಕಳ್ಳತನ 'ಕಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಳ್ಳತಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ; ಕದಿಯುವವಳು. 'ಕೆಲಸಗಳ್ಳತಿ' ಪರಾ.
[ಕಳ್ಳ$_2$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳದನ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ದನ; ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮೇಯುವ ದನ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದನ]

ಕಳ್ಳದನಿ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮರೆಸಿ ಆಡುವ ಕೃತಕ ಧ್ವನಿ : ಕಳ್ಳದನಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣುಗುಣಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದಂತೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೧); "ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತಂತಿ ಮಾಡಿದರಾಯಿತು" ಎಂದು ಅವರು ಕಳ್ಳದನಿ ಕೂಡಿಸಿದರು (ಕುಂಕುಮ. ೩೨). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದನ್ನಿ$_2$]

ಕಳ್ಳದಮ್ಮ (ನಾ). ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (?) : ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಕಳ್ಳದಮ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳದಮ್ಮ]ವಾಯಿತ್ತು ಹಾಳುಗೋಡೆಗೆ ಹೋದಡೆ ಚೇಳೂಱಿತ್ತು ಅಬ್ಬರವ ಕೇಳಿ ತಳವಾಜನುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಸುಲಿದ (ಬಸವ. ೧೧೧); "ಅಧರ್ಮ" (ಬಸವ. ಕೋಶ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಮ್ಮ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗ : ಒಂದು ಕಳ್ಳದಾರಿಯಿಂದ ಅವರು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದರು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೧೮). ೨. ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾರಿ (ಕಿ). ೩. ತಪ್ಪುದಾರಿ : "ಅಪಂಥಾಃ, ಅಪಥ – ೨ ತಪ್ಪುವ ದಾರಿಯ ಪೆಸರುಗಳು. ಕಳ್ಳದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೬). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕಳ್ಳದಾಳ (ನಾ). "ಮೋಸದ ದಾಳ" (Cogged Dice. ಇಂಕನಿ)
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾಳ]

ಕಳ್ಳದಾಱಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳರು ಮಾಡುವ ದಾಳಿ; ಮೋಸದ ದಾಳಿ; "ದಱದುಱ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. 1, ೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ದಾಱಿ]

ಕಳ್ಳನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಮೃತಬಳ್ಳಿ . . . ಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಳ್ಳನಗಿಡ ಇವನ್ನು ಹಸಿಯದಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಸಕವೈ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಳ್ಳನಚವಲಿ, ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ, ಕಳ್ಳನಚೌರಿ, ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಸಾರಿಣಿ, ಪ್ರಸಾರಿಣಿ, ಕಟಂಭರಾ, ರಾಜಬಲಾ, ಭದ್ರಬಲಾ – ಈ ೫ ಹೆಸರಣೆ ಕಳ್ಳನಚವಲಿಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨). **ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ** : "ರಾಜಪರ್ಣೀ – ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೮). **ಕಳ್ಳನಚೌರಿ** : ಕಳ್ಳನಚೌರಿಯ ಬೇರು ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಕಹಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಕೊಡಲು... ಮಾಸು ಬೀಳುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೫೯). **ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ** : "ಇಂದ್ರಪಲ್ಲಿ – ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪).
[ಕಳ್ಳ$_3$ + ಚವಲಿ ?]

ಕಳ್ಳನಚವುಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌರಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಚೌಲಿ 'ಕಳ್ಳನ ಚವಲಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಗಿಡ : ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನಮೆಳ್ಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೪೨). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಮೆಳ್ಳೆ]

ಕಳ್ಳನಹಂಬು (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಗಿಡ : ಕಳ್ಳನ ಹಂಬು, ಕಳ್ಳನಗಿಡ, ಕಳ್ಳನ ಮೆಳ್ಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೮–೧೪೨). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಹಂಬು$_3$]

ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಡೆಯದ ನಾಣ್ಯ ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ ; ಖೊಟ್ಟಿ ನಾಣ್ಯ : ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ ಸಲುಗೆಗೆ ಸಲ್ಲದು ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯವ ಸಲ್ಲಲೀಯರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೯೮). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ನಾಣ್ಯ]

ಕಳ್ಳನೆವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುನೆವ : ಅವನು ಬರಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಳ್ಳನೆವ ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ನೆವ]

ಕಳ್ಳನೋಟ (ನಾ). ಕದ್ದು ನೋಡುವಿಕೆ : ಅವನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿ... ಹುಡುಗರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ಳನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ (ಶಾಲೆಮ. ೧೭೩) ; ಬಾಗುವೆ ಬಳುಕುವೆ ಬಳೆಗಳನೆಣಿಸುವೆ ಕಳ್ಳನೋಟವ ಬೀರುತಿರುವೆ (ಇಂಚಾಪ. ೮೯–೩೫). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ನೋಟ]

ಕಳ್ಳಪತ್ರ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಕಾಗದ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪತ್ರ]

ಕಳ್ಳಪೇಟೆ (ನಾ). ಕದ್ದು ಮುಚ್ಚಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಪೇಟೆ ; ಕಾಳಸಂತೆ ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ : ಕಳ್ಳಪೇಟೆ ಅಂದಮೇಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಹೇಗೆ ಇರಬೇಕು (ಅಮಗಾಂ. ೧೩) ; ಆ ದಿನಸಿಯಷ್ಟೂ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕಳ್ಳಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೨). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪೇಟೆ$_2$]

ಕಳ್ಳಬಂಟ, ಕಳ್ಳಭಂಟ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು ; ಪಕ್ಕಾಕಳ್ಳ : ಕಳ್ಳಬಂಟ ಒಡೆಯಗೆ ಹಿತ (ಗಾದೆ). ೨. ಗೂಢಚಾರ : ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಹೋಗಿ ವೈರಿಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಆಳು : ಕಳ್ಳಬಂಟರಂ ಮನ್ನಣೆಯಿಂ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು ರಾಜೇಂದ್ರ ಭೂಪಾಲನೊಪ್ಪುತ್ತಿರೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೧೦೭ ವ) ; ಕೋಟೆಯೊಳಗಣ ಸೈನಿಕರ ಒಡ್ಡನ್ನರಿಯಲು ಕಳ್ಳಬಂಟರನ್ನಟ್ಟಬಾರದೆಂಬುದೂ... ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೫–೧೬). **ಕಳ್ಳಭಂಟ** : ೧. ಇವನೂ ರಾತ್ರೆ ಹೊತ್ತು ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳ್ಳಭಂಟನಾದನು (ನೀತಿಚಿಂ. V, ೫). ೨. ನಮಗೆ ಬೇಹನ್ನಳವಡಿಸುವಂತೆ ಕಳ್ಳಭಂಟ ರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಳಿಹಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೦–೮). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಬಂಟ$_1$]

ಕಳ್ಳಬಟ್ಟೆ, ಕಳ್ಳಭಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಇಳಿಸುವ (ಹೆಂಡದ) ಬಟ್ಟೆ : ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಸಂಕಪೂಜಾರಿಯು ಕಳ್ಳಬಟ್ಟೆ ಸಾರಾಯಿ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದನು (ಪಂಜಪಂ. ೧೧೧). **ಕಳ್ಳಭಟ್ಟೆ** : ಪಾನನಿರೋಧ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಕಡೆ ಕಳ್ಳಭಟ್ಟೆಯಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಜ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_3$]

ಕಳ್ಳಭಂಟ 'ಕಳ್ಳಬಂಟ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಭಟ್ಟೆ 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಚ್ಚುಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. ಮೋಸಗಾರನ ಮನಸ್ಸು : ಅವನದು ಕಳ್ಳಮನಸ್ಸು (ರೂಢಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಮನಸ್ಸು]

ಕಳ್ಳಮನೆ (ನಾ). ಮೋಸದಮನೆ ; ಕಪಟದ ಮನೆ : ಕದಬಾಗಿಲಿರಿಸಿಹ ಕಳ್ಳಮನೆಯಿದು ಮುದದಿಂದಲೋಲಾಡೋ ಸುಳ್ಳುಮನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೮–೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಮನೆ]

ಕಳ್ಳಮಾತು (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಮಾತು ; ಕಪಟದ ಮಾತು : ಕಳ್ಳಮಾತುಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಳ್ಳಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡಿದ ಸರಕು ; ಕದ್ದ ವಸ್ತು : ಪೋಲೀಸರು ಕಳ್ಳಮಾಲನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಮಾಲು$_4$]

ಕಳ್ಳರುಜು (ನಾ). ಮೂಲರುಜುವಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಕೃತಕ ರುಜು : "ಅಸಲಿನಂತೆಯೇ ತೋರುವ ಹಾಗೆ ಮೋಸಕ್ಕಾಗಿ... ಕಳ್ಳರುಜು (ಹಾಕುವುದು)" (Forgery. ಇಂಕನಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ರುಜು$_2$]

ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಇದರ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಗೋಯಿನ್ದಯ್ಯನುಂ ಸನ್ದಿಗಾಲಜ್ಜವೂರದ ಕಳ್ಳರ್ವಾಡಿಯ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೧೭ ; ಸು. 800).
[? + ಪಾಡಿ$_1$]

ಕಳ್ಳವಣ, ಕಳ್ಳಹಣ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ : ಮುರಿಗಂಡು ತವರ ಹಿತ್ತಾಳೆ ತಾಂಬ್ರಯಿವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ ಕಳ್ಳವಣ ಕಂದು ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ (ಬೆಡವ. ೨೪೭). **ಕಳ್ಳಹಣ** : ೧. ಕರ್ಮಗಳು ನೆಱೆ ಕಳ್ಳಹಣಗಳು ಧರ್ಮಗಳವೆಡವಟ್ಟು ತಿಳಿಯಲು ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನೈಕ ಸಾರವೆ ಕೇಳದಪರಂಜಿ (ಅಮೃತ. ೩–೯). ೨. ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ : ಕಳ್ಳಹಣ ಗಳಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹೇಗೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪಣ$_1$]

ಕಳ್ಳವತಿ (ನಾ). ಮದ್ಯವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಮಾರುವ ಹೆಂಗಸು : ನೀನೆತ್ತಣಿನಾರ ಮಗನೆನೆ ಕಂಸಂ ಕೈಯ್ಯುಗಿದು ಕೌಶಂಬಿಯ ಕಳ್ಳವತಿ ಮಂಡೋದರಿಯ ಮಗನೆಂಬುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೬೭ ವ).
[ಕಳ್ಳವಳ + –ತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳವತಿ : ಪಿಡಿವೆತ್ತ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕಳ್ಳವತ್ತಿಗೆ ತಳವೆಳಗಾಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೬೯ ವ). [?]

ಕಳ್ಳವರಿಕೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳಕೊಯಿಲು : ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಕಳ್ಳವರಿಕೆ ಆಗಿರುವುದೋ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ... ಹೊರಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೦.) [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಱಿ$_1$) + –ಕೆ]

ಕಳ್ಳವಳ, ಕಳ್ಳವಾಳ (ನಾ). ಕಳ್ಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು ; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು, —ಮಾರುವವನು : ಆ ಪೊಟಲ ಕಳ್ಳವಳನೊರ್ವನಾವನದೊಳೇನಾನುಂ ನಿಮಿತ್ತದೆ ತೊಟಲ್ವನದಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೭೦ ವ). **ಕಳ್ಳವಾಳ** : "ಕಳ್ಳವಾಳ – ಕಲ್ಯಪಾಲ = ಶೌಂಡಿಕ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕಲ್ಯಪಾಲ]

ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಸ್ವಯಂಭು ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗಾಳ್ವ ೧೨ರಡೂರ್ಗಳಾ ಜಲ್ಲಂ ಕಳ್ಳವಳಿಕೆ ಸಾದಂ ಬಣ್ಣಿಗೆಯನೆ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೧೪ ; 1082). [?]

ಕಳ್ಳವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : [ಮೂ]ಸಱಱ ಕಳ್ಳವಳ್ಳ ಪೆದ್ದಮನಾಳುತ್ತಮಿಟ್ಟು (ಕಇ. I, ೧೪–೬ ; ಸು. 866). [?]

ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ಎಂಬ ಸಸ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸುಗೆ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_3$ + ಪಾಸಗೆ$_1$]

ಕಳ್ಳವಾಸಗ್ಗೆ$_2$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಲೆತ್ತ : "ನಾಟವಾಸಗೆ – ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪಾಸಗ್ಗೆ$_2$]

ಕಳ್ಳವಾಳ 'ಕಳ್ಳವಳ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣಿಸೆ 'ಕಳ್ಳಂಬುಣುಸೆ' ನೋ.

ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಾಟಗಾವುಣ್ಡ ಕಂಭಯ್ಯನು ಕಳ್ಳವುಣುಯೂರ ಮಹಾಜನಮುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦–೨೧ ; 868). [? + ಊರ್]

ಕಳ್ಳವೆಣ್ (ನಾ). ಕಪಟಸ್ತ್ರೀ ; ಮೋಸಗಾತಿ ; ಕಳ್ಳಿ : ಬಿನುಗುವೆಂಗಳ ಕಳ್ಳವೆಂಗಳ ಗ್ರಾಮ್ಯಮಾನಿನಿಯರ ಕಲೆಯ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಘನಪತಿಭಕ್ತೆಯ ಚದುರೆಯ ಕುಸುಮಾಜಿಯನುಭವಾರ್ಥವ ಹೇಳಬಹುದೆ (ಭರಚ. ೧೦–೧೧೯). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪೆಣ್]

ಕಳ್ಳವೆಳಱು (ನಾ). ಕಳ್ಳರ ಹೆದರಿಕೆ, —ಭೀತಿ : "ಕಳ್ಳರತ್ತಣಿಂ ಪೆಳಱು, ಕಳ್ಳವೆಳಱು" (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಳ್ಳ$_1$ + ಪೆಳಱು$_2$]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೀಳ್ತರದ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಯ ಬೆಳ್ಳಿ ; ಕಂದು ಬೆಳ್ಳಿ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$? + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಲು. ೨. ಕಳ್ಳು ತುಂಬಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲು. ೧, ೨ : ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್ ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ (ಶಮದ. ೨೩೯ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಳ್ಳವೆಳ್ಳಿ + ಬಟ್ಟಲ್ ; < ಕಳ್ಳ್$_3$ + ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಲ್]

ಕಳ್ಳವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೊಗು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಧೂರ್ತದುರ್ಜನರೂ ಪಂಜುಗಳ್ಳರೂ . . . ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಕಳ್ಳವೊಕ್ಕು ಮರೆಗರೆದಿದ್ದು (ಬೆಟ್ಟಅ..೧೮೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಪೊಗು]

ಕಳ್ಳವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ : ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬರುವ ಮರ್ಯಾದೆಯೆಷ್ಟು (ಹೊಸಕ್ಷಿ ೨೪).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕಳ್ಳಶರಾಬು (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದ ಮದ್ಯ, —ಸಾರಾಯಿ, —ಹೆಂಡ : ಸೋಡಾ, ಬೀಡಾ, ಕಳ್ಳಶರಾಬು ಇವೆಲ್ಲ ಬರುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೩). 'ಕಳ್ಳಬಟ್ಟೆ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಶರಾಬು]

ಕಳ್ಳಸಂತೆ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಪೇಟೆ : ಕಳ್ಳಸಂತೆಯ ಗಾಡಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರಿ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದುಹೋಗುವುವು (ಪ್ರಣಸ. ೪೫) ; ಕಳ್ಳಸಂತೆ ಸಿರಿವಂತ ಸಭ್ಯರಾ ನರ್ಮ ಸಚಿವನೊಬ್ಬಾ (ಅರಳು. ೪೨೯–೨). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಸಂತೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ. ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ (ನಾ). ಕಳವಿನ ಸರಕನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವಿಕೆ. 'ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಸಾಗಣೆ]

ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರ (ನಾ). ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಮಾಲುಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವವನು: ರಹದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಿದ್ದ ಜನ, ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆಗಾರರು . . . ಇವರೆಲ್ಲ ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೇನೆ ಸೇರಿದವರು (ಪುನರು. ೪೧೩). [ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ + -ಗಾರ (<-ಕಾಱ)]

ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ (ನಾ). = ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆ : ಗೋವೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳಸಾಗಾಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಣ್ತಪ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$+ ಸಾಗಾಟ]

ಕಳ್ಳಸಿಗ, ಕಳವಸಿಗ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು ; ಈಡಿಗ : ಒರ್ವ ಕಳ್ಳಸಿಗಂ ಕಳ್ಳಂ ಕೊರ್ವಿಸುವ ಬೇರುಂ ಬಿಕ್ಕೆಯುಮಂ ಬೆರಟುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೧೪ ವ). **ಕಳವಸಿಗ** : "ಕಲ್ಲಪಾಲಃ = ಕಳವಸಿಗನೆಂಬಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳ್ಳಮಾಡುವಂ]" (ನೀತಿವಾ. ೧೩–೮). [< ಕಳ್ಳ್$_3$ + ಬಸಿಗ ?]

ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರ ಬೀದಿ : ಕಳ್ಳಸಿಗಗೇರಿಯೊಳಗಣ ಕಳ್ಳೆಲ್ಲಮನೆಱಿದು ತರಿಸಿ . . . ಸೂಱೆಗೊಡುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೨೮). [ಕಳ್ಳಸಿಗ + ಕೇರಿ]

ಕಳ್ಳಹಣ 'ಕಳ್ಳವಣ' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹಾದರ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯಭಿಚಾರ (ಕಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹಾದರ (< ಪಾದರ)]

ಕಳ್ಳಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಳ್ಳದಾರಿ : "ತುವರಂ ಕಷಾಯಂ ಕಳ್ಳಹಾದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭–೫). [ಕಳ್ಳ$_1$ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ$_1$)]

ಕಳ್ಳಹುಂಡಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಹುಂಡಿ ; ಕೃತಕವಾದ ಲೇವಾದೇವಿ ಕಾಗದ (ಕಿ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹುಂಡಿ$_2$]

ಕಳ್ಳಹುದಲು, ಕಳ್ಳಹುದುಲು (ನಾ). (ಉಕ) = ಕಳ್ಳ ಕೆಸರು : ತೋರಿಕೀಯ ಹಾದೀ ಕಳ್ಳಹುದಲೋ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೯). **ಕಳ್ಳಹುದುಲು** : ಕಳ್ಳಹುದುಲಿನ ದಂಡೆ ಆಚೆ ಈಚೆಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡು . . . ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿಹುದು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೯–೧೧). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹುದಲು (< ಪುದಿಲ್)]

ಕಳ್ಳಹುದುಲು 'ಕಳ್ಳಹುದಲು' ನೋ.

ಕಳ್ಳಹುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು ; ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಗೂಡನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಂಡು, (ಆಮೆಯಂತೆ) ತಲೆಯನ್ನು ಹೊರಚಾಚಬಲ್ಲ ಹುಳು (ಕಿ).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹುಳ (< ಪುಱು$_1$)]

ಕಳ್ಳಹೃದಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಹೃದಯ : ಅವರೆದುರು ನಿಲ್ಲುವ ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಆ ಕಳ್ಳಹೃದಯಕ್ಕೆ ಇದ್ದರಲ್ಲವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹೃದಯ]

ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸದ್ದಾಗದಂತೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯ ನಿಡುತ ಬಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ತಿಳಿಯದಾವುದೊ ಭಾಷೆ ನುಡಿಯುತಿರುವೆ (ನೆಲಮು. ೯೪) ; ತರಲನು ಕಳ್ಳಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಹೋದ (ಎರಸೆ. ೧೫). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹೆಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಕಳ್ಳಹೊತ್ತು (ನಾ). ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತು ; ಅವೇಳೆ (?) : ಬೆಲ್ಲ ಗಣಿಕೆಬೇರಂ ಆದಿವಾರ ತಂದು ಅರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಹೊತ್ತಿನಲಿ ಬಹ ಜ್ವರ ತೀರ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೦೮).
[ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಕಳ್ಳಹೊನ್ನು (ನಾ). = ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ : ಕಳ್ಳಹೊನ್ನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಮುದ್ರೆ (ಗಾದೆ). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಹೊನ್ನು (< ಪೊನ್)]

ಕಳ್ಳಳ್ಳುಳ್ಕು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ಭಯ ; ಒಳಗೇ ಅಂಜುವುದು (?) : ಚಹಕ್ಕೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ನಾಲ್ಕು ಆರು ದಿನ ಸಂದಿರಬಹುದು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಳ್ಳಳ್ಳು[ಳ್ಕು] ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಕಾಣದಹಾಗೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಚಹದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದು (ಗಾಳಿಗು. ೪೪). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಅಳ್ಕು$_2$]

ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕನ್ನ ಅರಸ × × ನ್ಸತು ಮಂಗೆಳ ಕಳ್ಳಱವಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಱಿಗಟ್ಟನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧–೬ ; 775). [?]

ಕಳ್ಳಾಟ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದ ಆಟ ; ಕಪಟ : ಳಕಾರಕ್ಕೆ – ಮುಳ್ಳಾಗಿ ; ಕಳ್ಳಾಟಂ (ಶಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಈ ಸಲ ಅವನಿಗೆ ಅವಳ ಕಳ್ಳಾಟಗೊತ್ತಾಗಿಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೮೩). [ಕಳ್ಳ$_2$ + ಆಟ]

ಕಳ್ಳಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಕಳವು ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ; ತುಡುಗ ; ಕಳ್ಳ : ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೋಪ ಬೆಳ್ಳಾಳ್ ಕಳ್ಳಾಳ ಸರಮಂ ಕೇಳ್ದಂತೆ ಪೆಪ್ಪಳಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೭೪–೧೩). ೨. "ಹೆಂಡ ಕುಡಿದವನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಕಳ್ಳ$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಕಳ್ಳಿ1 (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡುವವಳು ; ಕದಿಯುವವಳು ; ತುಡುಗಿ : ಕಳ್ಳರನ್ನು ಓಡಿಸಿದವಳನ್ನೇ ಕಳ್ಳಿಯೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೇ (ಭಾರತಿ. ೪೪) ; ನೀನೊಬ್ಬ ಪಕ್ಕಾ ಕಳ್ಳಿಯಲ್ಲವೇನೇ (ಸುಂದರಿ. ೨೨). [ಕಳ್ಳ1 + -ಇ2]

ಕಳ್ಳಿ2 (ನಾ). ೧. ಮಂದವಾದ ಹಾಲನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಬೇಲಿಗೆ ಬೆಳೆಯಿಸುವ ಗಿಡ : "ಸಿಹುಂಡಃ, ವಜ್ರದಃ, ಸ್ನುಕ್, ಸ್ನುಹಿಃ, ಗುಡಾ, ಸಮಂತದುಗ್ಧಾ ಈ ೬ ಕಳ್ಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦) ; ಬಳ್ಳಿಗಳ್ . . . ಕೆಲದೊಳ್ ಕಳ್ಳಿಯಿಡಲಡರ್ವುವು (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೭) ; ಕಳ್ಳಿಯಂ ನಂಬಿ ತೆಂಗಿನ ತೋಂಟಮಂ ಕಡಿವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧) ; ತೆವರಿಂಗೆ ಹೋದ ಸಾಲಕಳ್ಳಿ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೭-೬೮ ; 1232); ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಸೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕಳ್ಳೀ ಹಾಲು ಬೇಕೆ (ಗಾದೆ). 'ಎಲೆಗಳ್ಳಿ', 'ಮುಳ್ಳುಗಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಳ್ಳಿಯ ಹಾಲಿನಂತಹ ಗುಣದವನು ; ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ (ಕಿ). ೩. ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಲ (ಎಸಮೈ. XXVII, ೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಕಳ್ಳಿ]

ಕಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹಲಸಿನಮರದ ಹೀಚುಗಾಯಿ : ತೌಡಪ್ಪನ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಮೂರು ಹಲಸಿನ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಿಕೆಗಳು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮೂಡಿದರೂ ಹತ್ತೆಂಟು ಹಲಸಿನಕಾಯಿ ದೊರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇವಮ. ೭೪). [?. / ತುಳು. ಕಳ್ಳಿಕೆ, ಕಳ್ಳಿಗೆ]

ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಳ್ಳಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದಿಣ್ಣೆ : ತೆಂಕಣ ಮೂಡಣ ಕೊನೆದುಮುದು ವನ್ನಿಕಾಱಲು ಮೂಡಣಸೀಮೆ ಕಳ್ಳಿವೆಟ್ಟನ ಮೂಡಣ ಪೊರೆಯೆಮ್ಬಾಱು ಬೆಳ್ದ ಒಳಗು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೭, ೧೨೨-೬೨ ; 408).

[ಕಳ್ಳಿ2 + ಬೆಟ್ಟು2]

ಕಳ್ಳು 'ಕಳ್3' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ (?) : ಎಸೆವ ಮಂಗಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಳ್ಳುಂಬಳ್ಳಿವಿಡಿದ ನಳಿತೋಳ್ಗಳಿನೆತ್ತಿ ಬಳಸಿಹ ದೀಪ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪ್ರಾಕಾರದೊಳಗೆ (ಆನಂಪು. ೧೦-೨೪ ವ). [?]

ಕಳ್ಳುಕೊಡ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಕೊಡ : ಗುಳ್ಳಗೊರಜೆ ಕೂಡಿ ತಿಂದು ಕಳ್ಳುಕೊಡನ ಬಱಿದುಮಾಡಿ (ಕನಕ. ೧೪೨-೪).

[ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್3) + ಕೊಡ4]

ಕಳ್ಳುಗುಡಿ 'ಕಳ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಡ ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ ; ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ : ವೆಂಕಣ್ಣನೂ . . . ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಕಳ್ಳುಗೊತ್ತಿನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೮೧). [ಕಳ್ಳು (< ಕಳ್3) + ಗೊತ್ತು]

ಕಳ್ಳುಣಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳು ಕುಡಿಯುವವನು ; ಹೆಂಡಗುಡುಕ : ಖಳನುಂ ಕಳ್ಳುಣಿಯುಂ ಘುಳುಮ್ಮನಿಱಿಗುಂ ಶ್ವಭ್ರಾಂತಮಂ ತಾಪಿನಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧) ; ಕಳ್ಳುಣಿ, ತುಡುಗುಣಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಳ್3 + -ಉಣಿ]

ಕಳ್ಳುಸುಗು, ಕಳ್ಳುಸುಬು (ನಾ). (ಉಕ) ೧. (ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ) ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿಯುವ ಉಸುಕು ; ಹುಸಿಮರಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗೊಂದು ಹೊರಗೊಂದು ಇರುವಿಕೆ ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರನಂತಿರುವಿಕೆ : ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳುಸುಗು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತೆ (ಶೇಪ್ರಶ್ನೆ. ೩೩೦). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ ; ಗೋಮುಖ ವ್ಯಾಘ್ರ : ಅವನನ್ನು ನಂಬಬೇಡಿ, ಅವನು ಕಳ್ಳುಸುಗು (ರೂಢಿ). **ಕಳ್ಳುಸುಬು** : ೧. "ಪೊಳ್ಳುಸುಬು ; ನುಂಗುಸುಬು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಳ್ಳ2 + ಉಸುಗು (<ಉಸುಕು)]

ಕಳ್ಳುಸುಬು 'ಕಳ್ಳುಸುಗು' ನೋ.

ಕಳ್ಳೆ1 (ನಾ). = ಕಳ್ಳಿ1 : ಕೌಂಕುಱ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಶೂಲಾಕೃತಿ ಘಳಿಯಿಸಿ ನಿಲೆ ಕಳ್ಳೆಯವಳೆ ತಾಟಕೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೭) ; ಅವ ಕಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ತೆ]ಯ ಬಸಿಱಿಂ ಬಂದೆನೆಂದಱಿಯೆಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೬೯ ವ) ; ಅದಱಿಂ ಕಳ್ಳೆಯರಿಂ ಪುಟ್ಟದಿಕ್ಕುಗುತ್ತಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಖಮದ. ೧೪-೫೫) ; ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು ಕಳ್ಳೆಯರು ಚಿಳ್ಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪) ; ಕಳ್ಳೆಯರೊಳಗುಗಾಣಿಪರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೫-೧೮). [ಕಳ್ಳ1 + -ಎ2]

ಕಳ್ಳೆ2 (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೨). [?]

ಕಳ್ಳೆಮಳ್ಳೆ, ಕಾಳಮಾಳೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೈಚಾಚಿಕೊಂಡು ನಿಂತಲ್ಲಿಯೆ ಬುಗುರಿಯ ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವ ಮಕ್ಕಳಾಟ ; ಪ್ರಭೆ. . . ಎದ್ದು ಕೈಬೀಸಿ ಕಳ್ಳೆಮಳ್ಳೆ ಆಡಿದಳು (ಪಹಾರ. ೮೯). **ಕಾಳಮಾಳೆ** : ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ಗಿಮಿಗಿಮಿಯಾಗಿ ಕಾಳಮಾಳೆಯಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ತಿರುಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾ. ೨೫).

[?]

ಕಳ್ಳೇಱು1 (ನಾ). ಕಪಟದ ಪೆಟ್ಟು ; ಮೋಸದ ಹೊಡೆತ : ದೈವಾಧಿಯೋಗದೊಳೊಪ್ಪವಿಡುವುದು ರಜನಿಯಲಿ ಕಳ್ಳೇಱ ಕದನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೧೨). [ಕಳ್ಳ2 + ಏಱು4 (< ಏಱ್4)]

ಕಳ್ಳೇಱು2 (ನಾ). ಕಪಟದ ಯುದ್ಧ ; ಮೋಸದ ಯುದ್ಧ. 'ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ' ಪರಾ. [ಕಳ್ಳ2 + ಏಱು5 (< ಏಱ್5)]

ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ 'ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱ, ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ (ನಾ). ಮೋಸದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು : ಕಡಿಯಿರಿ ಮೈಸೂರ ಕಳ್ಳೇಱುಗಾಱರ ಪಡೆಯನೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಕಂನವಿ. ೩-೬೬). **ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱ** : ಬಾಯಾಱದಿರಿ ಕಳ್ಳೇಱುಕಾಱನ ಕರುಳ ಹರಹುವೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೦).

[ಕಳ್ಳೇಱು2 + -ಕಾಱ]

ಕಳ್ಳೊಡಮೆ (ನಾ). ಕಳವು ಮಾಡಿದ ವಸ್ತು ; ಕದ್ದ ಪದಾರ್ಥ, —ಮಾಲು : "ಅಪಹೃತಂ, ಲುಪ್ತಂ - ಈ ೨ ಕಳ್ಳೊಡಮೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೪). [ಕಳ್1 + ಒಡಮೆ]

ಕಳ್ಳೊತ್ತೆ (ನಾ). ಕದ್ದ ವಸ್ತುವಿನ ಒತ್ತೆ ; ಮೋಸದ ಒತ್ತೆ ; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇಡುವ ಒತ್ತೆ : ಕರಮೆ ಪುಸಿವಂಗಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸಿಡಿವಂಗಂ ಕಳ್ಳೊತ್ತೆಯಿಡುವಂಗಂ ಮೆಳಿದಂಗಂ . . . ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ತುದಲ್ತೆ (ಮದತಿ. ೧೦-೭೭). [ಕಳ್ಳ2 + ಒತ್ತೆ1]

ಕಳ್ಳೋಲೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಕಾಗದ ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ : ಬೊಮ್ಮ ಬರೆಪಮೆನೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಖಿತಮೆಂದುಂ ಸಬ್ಬನಿಸ ಬೊಮ್ಮೈಯನ ಕಳ್ಳೋಲೆಯೆಂದುಮೆರಡುಮರ್ಥಂಗಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೫-೧೩) ; ಪರಪ್ರಯೋಗವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೋಲೆಯಂ ಬರೆದು ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಪಸಾರ. ೬೧೨-೧). [ಕಳ್ಳ2 + ಓಲೆ]

ಕಱಂಗು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿದಾಗು : "ಕಱಂಗು - ಕಾಷ್ಣ್ಯೇ (ಕಪ್ಪಾಗು)" (ಶಮಧಾ) ; ಪೊಗೆಯೊಳಂ ಕಱಂಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮೆಯ್ಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೩ ವ) ; ತನ್ನಯ ಮೇಲೆಸೆದಿರ್ದ ನೀಲನೀರಜವನದಿಂ ಕಱಂಗಿ ಕಮಲಾಕರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೭) ; ಪೆಣ್ದುಂಬಿ ವಿಂಡಿಂ ಕಱಂಗಿದ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೧೧೦) ; ರಸೆಯುಮಂ ದೆಸೆಯುಮಾಗಸಮುಂ ಮುಸುಕಿಯರ್ವಿಸಿ ಕಱಂಗಿ[ದ] ರಾತ್ರಿಯೊಡ್ಡಿನಂತೆ (ಕುಮುರಾ. ೬-೧೨೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱಙ್ಗು = ಮುಸುಕು]

ಕಱುಂಡು (ನಾ). ಒರಟು; ಕ್ರೂರ (?) : ಮುಳಿನೊಳಮಿಱುಯಿಕ್ಕಿ ಕಾಡುವ ಕಱುಂಡು ಬೋಳಗನಂ ಏಡಿದು (ೀಲಾವ. ೨-೧೦೯ ವ). [?]

ಕಱುಕು (ನಾ). ಕರಿಕು (?) : ಕತ್ತುರಿಯೊಳು ಕಱುಕಂ ಪುಟ್ಟು ಮಾಡಲಿಕ್ಕರನುಮ್ × × × ಯೊಳು ಬೆಳೆದಿರ್ಪ್ಪ್ಯ (ಎಕ, VI, ತರೀಕೆ. ೧೧–೬೦; ಸಂ. 1180). [?]

ಕಱುಕಟೆ (ಅ) ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ; ಉಗ್ರವಾಗಿ : ದೇವನೊಳ್ಪದನೆಂದು ಮುಯ್ಯಾನಲು ಬೇಡಾ ಕ[ಪಾಣಾಂ. ತ]ಱಕಟ ಕಾಡಿದನೊಳ್ಪದನೆ (ಬಸವ. ೧೪೮); "ಅತ್ಯುಗ್ರವಾಗಿ" (ಬಸವ ಕೋಶ). [?]

ಕಱುಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಱುಸಿರ ಪೊಲಸ್ಸಿನ ಕಱುಕೊಡಿಯನ ಕೆಱೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೨೩; 915 ?). [?]

ಕಱುಗುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಲಂದಿಯಕ್ಷರತ್ತಜ ಬಳಿಯ ಗ್ರಾಮಂ ಕಱುಗುದುರೆಯುತ್ತರ ದಿ ಗ್ಭಾಗ ಮೊಳ್ (ಇಆ. X, ೨೫೨–೪೮; 1108). ℙ ಈಗಿನ ಕರಿಗುದ್ರೆ. [?]

ಕಱುಮೆ (ನಾ). ಬಾವು; ಗಡುಸು; ಜಡ್ಡು (?) : ಪೆಣ್ಗತ್ತೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಪೊಜೆಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ನಾಳೆ ಬಿರ್ದುಗೆ ಕಱುಮೆ [ಪಾಣಾಂ. ವೆ]ಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿತು ನಮೆದು ಸತ್ತು (ಪಡ್ಡಾಕಾ. ೯–೨). [?. / ತಮಿ. ಕಱಮ್ = ಪರುಷು]

ಕಱುಲು, ಕರಲು,, ಕರ್ಲು, ಕಱುಳು (ನಾ). ಜೌಳು ನೆಲ; ಸೌಳು ನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ; ಊಷರ ಭೂಮಿ : ಕಱಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಱಿದ ವೃಷ್ಟಿಯ ತೆಱನಂತೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲರು ಎನ್ನ ಸುಖದುಃಖವ (ಬಸವ. ೪೫೫); ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಕಱಲು ಕೆಲ್ಮೊರೆದಿ ಬೆಳೆಯಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೩೨) ; ಕುಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದಾನಪಲ ಕಱಲು ನೆಲದೊಳ್ ಬೀಜವಾ . . . ದಿತ್ತಿಯುಂ ಸತ್ಫಲಮಪ್ಪಿನು ಪಡೆಯದ ತೆಱದಿಂ (ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾ. ೭–೧೦). [ಕಱಲು = ತೀವ್ರ್ಣವಾಗಿ ಇರು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರು : ತವೆ ಮಾಱಾಂತ ಬಲಂ ಕಱುತ್ತಿಱುದು ತನ್ನಾಳ್ವಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಲ್ವುವನಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೫).

ಕರೆಲ್ಲು : ಕರಲು ಭೂಮಿಯ ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕಣಿ).

ಕರ್ಲರ್ : ಹೊಸಪುರದ ಕರ್ಲಗದ್ದೆಗೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೩–೪೬೯; 1748); ಕರ್ಲಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವದಿಲ್ಲ (ಮು೦ಬಯ. ೫–೨೦೦). **ಕಱುಳು** : ಕಱುಳ ಕೆಱು ಕಂಬ ೭೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೧–೫೨ ; 1154 ?) ; ರಾಮನಾಥ ದೇವರ ಕಱುಳ ಗದ್ದೆಯ ಪಡುವಣ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೬–೭೩ ; 1230 ?).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೆಳರ್ ; ಮಲ. ಕಱ್]

ಕಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊನ್ನಿನ ನಾಣ್ಯ : ಸೋವರಸರು ಹಾಳ ಹೊಲೆ ಕೊಂಕೆಸೆ ಳುಳ ಮಗ್ಗ ೧ ಕಱುವ ಗ ೧-ಹೊಂಗಸು ನಂದಾ ದೀವಿಗೆ ಆಱಂಪ್ರಾರ್ಕ್ಕ ಸಾಗುವಾಗಿ ಪಿಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೫೫–೮; 1426). [?]

ಕಱುವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ತಱಾ ಪಶ್ಚಿಮ ಕಱುವಾಡಿಯ ಹಲುಹಾಡಿಯ ಧೈಸೀಮೆ ಚಂಜರಿ ಸ್ರೊತ ಪ್ರಾಪ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫–೧ ; ೪೬೨). [?]

ಕಱುವು (ನಾ). ಹಿಟ್ಟು; ಕೋಪ; ಕ್ರೌರ್ಯ : ಭಕ್ತಗಳೆ ಯಾಹಾರ ಪುರುಷರ್ಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಮೋಹಮ್ಮಳಿದು ಸತಿಯರಲಿ ಪ್ರೇಮ ಹೆಟ್ಟಿ ತೋಱುವರು ಮತ್ಸ್ಯನೇ ಮಾಂಸವಾಡೆ ಕಱುವು ಕ್ರೂರತ್ವ ಕಳವು ಪರ ಹಿಂಸೆ ಪೆರ್ಚುವುದು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ. ೬–೧೫–೧೦).

[< ಕಱ್ಪು + –ವು]

ಕಱುವೆ (ನಾ). (?) : ಮೂಡ ಕಱವೆಯ ಕಲ್ಪಡಗೆ ತೀರ್ತ್ಥದ ಕಲ್ಪಡುವ ಕಮ್ಮಜಱಲ್ ನೈರಿತಿಯೊಳ್ ಆವದ ಕಲ್ಲ ತೆಂಕ ಪೇರೂರ ಪಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೬–೫ ; 962). [?]

ಕಱುಸು 'ಕಱಿಸು' ನೋ.

ಕಱುಹ 'ಕಱುಹೆ' ನೋ.

ಕಱುಳ್ವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಹುಲಿಗೆಱೆ ಮುನ್ನೂ ಱಿಳಗಂ ಬೆಂಕ್ಕೆಧರಿಯೆಳ್ತ್ತಜ ಬಳಿಯ ಬಾಡ ಕಱುಳ್ವಾಡ ಸಹಿತ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪–೫೭ ; 1166). [?]

ಕಱುಳು 'ಕಱುಲು' ನೋ.

ಕಱೂ 'ಕಱ್ಱಿ' ನೋ.

ಕಱೆಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱೊಗಂದು 'ಕಱ್ಱಿಗಂದು' ನೋ.

ಕಱ್ಕುಗಲ್ (ನಾ). ಕರಿಕಾದ ಕಲ್ಲು; ಕವ್ವಾದ ಕಲ್ಲು : ಒದವಿದ ಧೂಳಿಯಾವಗೆಯ ಧೂಳವೊಲಿರ್ದುದು ಬಿಟ್ಟು ಸುಟ್ಟ ಸುಣ್ಣದ ಕಱುಗಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟೆಲೆನಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯–೬೯). [ಕಱು (< ಕಱ್ಪು) + ಕಲ್ಲ್]

ಕಱ್ಕು, (ಕ್ಕೆ). ಕಱುತು, ಕಱುತ್ತು, (ಭೂತನ್ನಯ್ಯ); ೧. ಕೋಪ ಗೊಳ್ಳು; ಆವೇಶಹೊಂದು; ಕೆರಳು; ಮಸಗು; ಉದ್ವೇಗ ಗೊಳ್ಳು : ಸ್ಯಪರಾತಿರ್ಮಾರ್ ಧೂತಲಪಪಲೋರ್ ಕಱುತ್ತಿಜಗೆ ತಾಗಿ ಪರಾತಿವೆಲಂತೆ ಮಾಱ್ಱು ಪೆರ್ಬಲಮೊದಪಾಯೆ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೪೩೬ ಕೂದ್ರಸ); ಸುಳುಮಾರಮಿಪ್ಪ ಶರೀರಮಂ ಕಱುತ್ತಿಪವಿರಿದೊಡು ಭೀರೀಠಕಕೆಱ್ಕೊಡ್ಪಿದೆ (ಕಾದಂಬ. ೯೩೦); ಕಱುತು ಜನವೆಲಂ ಬಲಮಿರಿಲೆಲ ಗಿದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೨–೧೧); ದೂರಾವರ್ತೀರ್ ಪಂಶಾವಾರಯಿದ ನಲತು ಕಱುತು [ಪಾಣಾಂ. ಕುಱುತು] ತಳಮೆಯ್ದುವಿನಂ ನೀರಡಿಸಿ ನೀರ ಜಾನನೆ ಪೀರಲ್ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೯೩೦); ಕಱಗೊಱಲಂ ಕಱುತ್ತು ತಾನುರ್ಱೀ ಕೊಡದಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩–೧೦೪). ೨. ಗುರಿಯಿಡು; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು : ಅವಯವದಿಂ ಕಱುತ್ತಿಱಿಡು ಕೊಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೧೯೯).

ಕಱುತ್ತಿಱು = ತೀವ್ರ್ಣವಾಗಿ ಇರು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರು : ತವೆ ಮಾಱಾಂತ ಬಲಂ ಕಱುತ್ತಿಱುದು ತನ್ನಾಳ್ವಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಲ್ವುವನಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನು; ಮಲ. ಕನ್ನು; ತುಳು. ಕಂಜಿ]

ಕಱುಸು, ಕರ್ಪು, ಕಱುವು (ನಾ). ೧. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳ ಮರಿ; ವತ್ಸ : "ಅಳಕಾದುವಕೆ ಪುಟ್ಟುದುವು ಕಱುವಳ್ಳು ಮಿಳ್ಳ ಮ್ಮಗಪಕ್ಕಿ . . . ನಾಯ್ಗಳಿ ಪುಟ್ಟುದುವು ಮಜಿಗಳಳ್ಳುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫–೮); ಸಂಧಿಸಿ ಪೆಟ್ಟೊಡ್ಡಿ ಳ್ಳಕಿಯೊಳಗೊಂದಿದಡರಡೆಳ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಪುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೮); ಕಱು ಸತ್ತಾವಿನಂತೆ ಮಱು ಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೪೪); ಊಡದ ಅವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣಾದ ಕಱುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೯); "ಕಱುಗಳಂ ಬಿಡರಿ ಬೇಗ ಮೊಲೆದೊಱೆದು ಮಱುಗುವವೆ ಕಱುವಂ ಬಿಡರಿ (ಬಸವ. ೯–೧೧೦ ಷ); ತಾಯಿ ಕಱುಗಳ ಬಿಡದವೊಲು (ಕವ್ಯಾಳ. ೧೪–೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಮಗು; ಕಂದ; ಕಂದಮ್ಮ : ಪಗೆವಡೆಯೊಡ್ಡುಗಳಮೊಯಲ್ಕುವೆಟ್ಟಿರ್ದ ಧಗಮೆನೆ ಸೈರಿಸುವುಪಾಯವಾವುದು ಕಱುವರೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೧–೬೧); ಪೆತ್ತನೆಗೆ ಕಱುವೆ ಮಜುಳಮನೀವಿಂ ಮಾಡದೆ ಕೇಳ್ ಸಂತಸಮಂ ಮಾಡುವೊಡೀ ಮಾತನೆಲ್ತುಂ ಮಾಣ್ಪುದು ಮಗನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೫೦). **ಕರ್ಪು** : ೧. ಕೆಚ್ಚಲ ಕರುವನು ನೆಳ್ಳುವ ತುರು ಪೋ (ಆಸಕೇ. ೩೦–೧೩). **ಕಱುವು** : ೧. ಪೂರ್ವ ಸ[ಧ್ದಾಯ ಉಱುದು[ಕೊ]ಡ್ಡರಪ್ಪಡೆ ಕವಿಲೆಯುವ ಕಱುವುವನೆಱುದರೆ ಲೋಕಕೆ ಸಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೪; ೪೩೨); ಹಸುವಿನ ಬಸಿಲಲ್ಲಿ ಕಱುವು ಹುಟ್ಟತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೩೧–೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನ್ನು; ಮಲ. ಕನ್ನು; ತುಳು. ಕಂಜಿ]

ಕಱುಂಕೆ, ಕರಿಕೆ, ಕಱುಕೆ, ಕಱುಕೆ$_1$, ಗರಿಕೆ, ಗರುಕೆ, ಗಱುಕೆ, ಗಱುಂಕೆ, ಗಱುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ದೂರ್ವೆ; ಹರಿತಾಲಿ: "ದೂರ್ವಾ ಹರಿತಾಳೀ ನಾಮಕಂ ಕಱುಂಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೮); ಎಳೆಯ ಕಱುಂಕೆ ನೇಱಿಲೆಲೆಯೆಂಬಿವನಿಂದಿನೆ ಪೂಸಿ (ಲೋಕೋಪ ೮-೩೬); ತೀರದ ಕಱುಂಕೆಗೆಳಸುವ ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಡೆದುದು ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೬); ಕಱುಂಕೆ, ಕಱುಕೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಎಸಳ ಕಱುಂಕೆಯೆಳೆಯ ನಿಡುಗೊನರಿಟ್ಟಸಿ ತೋತ್ಪಲಲೋಚನೆಯರ್ . . ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೮-೧೭). **ಕರಿಕೆ**: ಪ್ರತಿದಿವಸ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕರಿಕೆಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ಗಣಪತಿಗೆ ಏರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೯); ಅಲಸಿಕೆಯ ಕರಿಕೆಯನು ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಎಳೆಯುತ್ತ (ಸಾಸಮಾ. ೧೫೧). **ಕಱುಕೆ**: ಬಿಳಿಯ ಕಱುಕೆ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆಯ ತೊಱೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲ ತಂದು ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ (ಬಸವ. ೮೨); ಮಾವಿನ ಬಿತ್ತೆಳೆಯ ಕಱುಕೆ ಶರ್ಕರೆಯಿನಿತಂ ಭಾವಿಸುವು ದಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೫-೧೩); ಗುಡ್ಡಂಪಾಡಿಯ [ಕ]ಱುಕೆಯ ಕಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೧೧, 1472). **ಕಱುಕೆ$_1$**: "ದೂರ್ವಾ, ಶತಪರ್ವಿಕಾ ಸಹಸ್ರವೀರ್ಯಂ, ಭಾರ್ಗವಿ, ರುಹಾ, ಅನಂತಾ – ಈ ೬ ಕಱುಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); ಕಳಶಂ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಣ ಮೆಳದಳಿಸುವ ಕಱುಕೆ ಸೇಸೆ ಬಾಸಿಗದಿಂ (ಸಮಪ. ೧-೬೪); ಕಱುಕೆ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದ ಸಂಪದಕೆ ಮುಳಿವಂತೆ (ದಕ್ಷಾರ ೧೬-೬). **ಗರಿಕೆ**: ಈ ಗರಿಕೆ ಚಿಗುರುಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಸುರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ (ಕಮಕ. ೪೫); ಒಂದು ಗರಿಕೆಗೂ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೫). **ಗರುಕೆ**: ಹಸುರು ಗರುಕೆಯ ಪಳಪಳಿಸುವ ಚಿಗುರನ್ನು ಕೆತ್ತಿ (ಪುನರು. ೩). **ಗಱುಕೆ**: ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯಕಾಯ ಚಿತ್ರಮೂಲಂ ಗಱುಕೆ ಕಳಿಲೆವಿದಿರಿನ ನಾರು ತಳಿರು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೪); ಗಱುಕೆಯ ತೊಳಚಿಯ ದಾಂಗುಡಿಯಂ ಚಿವುಂಟಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೩). **ಗಱುಂಕೆ**: ಕಡೆವಾಯ ಲೋಳೆಯೊಳ್ಬೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯಚ್ಚ ಗಱುಂಕೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೫೧); ಇಳಿದ ಕಟವಾಯ ಹೊಸನೊರೆಗಱುಂಕೆ ಗಳೆಸೆಯೆ (ಅನಾರ. ೫೩-೨೪). **ಗಱುಕೆ**: ಪುತ್ತದ ಮೇಲೆಳಗಱುಕೆಯೆ ಮುತ್ತಂ ಕುಶೆಯುಂ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫-೩೪); ಅನೆಗಳ್ ಗಱುಕೆ ಮೇವ ಮುಗಿಲ್ . . . ವಿಷಯಮಾಗಿರ ತೀರ್ವುದು ಶೈಲವರ್ಣನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಱುಕ; ತುಳು. ಕವಿಕೆ; ತೆಲು. ಗಱುಕ]

ಕಱುಂಬ, ಕಱುಬ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಯುಳ್ಳವನು: ಮಂಡಳಿಕರಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಸಿ ಕಱುಂಬರಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ . . . ವಹೀತಳದರ್ಥಮೆಲ್ಲಮಂ ತರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ಬೆಸನಿಗನಂ ಕಱುಂಬನನಿದಿರ್ಚುವನಂ ಬಱುದೂಱುಗಾಱನಂ ಕಸಗಳೆದು (ಚಿಕವಿ ೬-೧೧೪). **ಕಱುಬ**: ೧. ಕ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ಱುಬರನು ತಾಪಿಗಳ್ ಜಱೆವರೆಂದಾನಂಜಿ (ಮನೋವಿ. ೧-೬); ಕಱುಬರಹ ಪಾಂಡವರಿಗೀಗಲೆ ಹಱುವನೆನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧); ಕುಱುಬರಾದ ಕನಿಷ್ಠರಿಂತಿದನಱಿದರಾದೊಡೆ ಭೂಮಿಪಾಲಂಗಱುಹುವರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೪೩); ಕಱುಬರಿದ್ದೂರಿಂದೆ ಕಾಡೊಳ್ಳಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೬). ೨. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: "ಕಱುಬನೆನೆ ಕಪಟಹೃದಯಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೫); ನಿನ್ನಹೊದ್ದದು ಕಲುಷ ಕಲಿಮಲದ ಕಱುಬರೀ ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೩೦); ಪರಮ ಮೈತ್ರನದೆಂದು ತಂಗಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಬಳಿಕೀಗ ಕಱುಬರಂದದಿ ಹಲವನೆಣಿಸಿದಡಱಿವನೇ (ಕೋಗಯ. ೧೭-೭೬).

[ಕಱುಂಬ್ಯು + –ಅ$_7$]

ಕಱುಂಬಗದ್ದೆ (ನಾ). (?): ತೆಂಕಲು ಕಱುಂಬಗದ್ದೆಯ ಬಾಯಿಕಲು ಚಿಂಚಗಟ್ಟ ನಾಯಕರ ಗುಯ್ಯಲ ಹಳುಗಿನ ಹಳ್ಳದ ಮೂಡಣ ಬದುಕಿನ ನಟ್ಟ ಕಲು ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೪೩-೫೬; 1226). [?]

ಕಱುಂಬು$_1$ ಕರುಂಬು$_1$, ಕರುಬು$_1$, ಕಱುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು; ಅಸೂಯೆ ಪಡು: "ಕಱುಂಬು ಅಸೂಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಮನುರಾಜೇಂದ್ರನ ಕೀರ್ತಿಯನನುವಿಂದಂ ನೋಡಿ . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಕಱುಂಬಿ ನೊಂದಂ ಬೆಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೮). **ಕರುಂಬು$_1$**: "ಈರ್ಷತೆ = ಕರುಂಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨೦). **ಕರುಬು$_1$**: ನೀಂ ಪೆರರ ದಿಟ್ಟಸುತ ಕರುಬುವೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೦೦). **ಕಱುಬು$_1$**: ಉಱುಬಿ ನಡೆದು ಬರುತಿರೆ ವರುಣನ ಬಲ ಕಱುಬಿದರಸುರನಾಯಕರು (ಅಂಜಚ. ೬-೧೭೪); ದ್ರೌಪದಿಯ ಮೌಳಿಗೆ ಕಱುಬಿದವರಿಗೆ ಕಾಣಲಾಯ್ತು ಕೃತಾಂತನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧-೩೩); ಕಱುಬಿ ತೆಗಳ್ವಾ ಖೂಳಂ ಖಳಂ ಬಲ್ಲನೇ (ವಿವ್ಯಸೂ. ೧-೩೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಱುಪ್ಪು]

ಕಱುಂಬ್ಯು$_2$, ಕರುಂಬ್ಯು$_2$, ಕರುಬ್ಯು$_2$, ಕಱುಪು, ಕಱುಪ್ಪು, ಕಱುಬ್ಯು$_2$, ಕಱುಹು (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ: "ಅಱ್ಕಜಮೆಂದುಂ, ಕಱುಂಬೆಂದುಂ, ಅಸೂಯೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೬೭); ತುಱುಗಿದ ಕುಱುಂಬಿನಿಂದಂ (ನೀತಿಮಂ. ೩೭೯). **ಕರುಂಬ್ಯು$_2$**: ೧. "ಈರ್ಷಾ, ಈರ್ಷಣಂ, ಈರ್ಷಣೀಯ ಈ ೩ ಕರುಂಬು" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨೦). **ಕರುಬ್ಯು$_2$**: ೧. ನೀಂ ಪೇಳ್ದುದಂ ಕೇಳ್ದೆನಗೆ ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕರುಬು (ಚಂದ್ರಸ. ೫೩); ಗುರುವಿಗೆ ಕರುಬಿಲ್ಲ ತೀರ್ಥಕೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಇಂಜಾಪ. ೧೪೮-೨೯); ಅನ್ಯರ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ಕರುಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆತಂಬಾ. ೧೪). **ಕಱುಪು**: ೧. ಮಱೆವುದು ಕಂದ ಪಾಂಡವರ ವೈರಮನೆನ್ನೊಡವೋಕೆ ಕೋಪಮುಂ ಕಱುಪುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೯); ಕಱುಪಿಂದ ಪೆಱರ ದಂಮ್ಮಮಂ ಮೇಣಳಿವಂ ತೆಱೆಗೊಳುವಂ ಪುಳುಕೊಂಡ್ಡದೊಳಱುವತ್ತು ಸಹಸ್ರಮುದುಭವಿಸಿಕು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೬೨-೨೬; 1104 ?); ಕಱುಪಿಂದಂ ತಾಳಲಕ್ಷ್ಮಂ ಮಸಗಿದ ಜವನಂತಾಗಳುಗ್ರೋಗ್ರಕೋಪಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೯೮). **ಕಱುಪ್ಪು**: ೧. ಆ ಬದ್ಧ ವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ). **ಕಱುಬ್ಯು$_2$**: ೧. "ಕಱುಬಕ್ಕಜಮೆಂದಸೂಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ಮಱೆದುಂಬಿಗುರುಳ ಮಾನನಿಗೆ ತುಱುಬ ಸಿಕ್ಕಿದರು ನೋಳ್ಪರ ದೃಷ್ಟಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಱುಬನಿಕ್ಕಿದರೆಂಬಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೯). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಮತ್ಸರವುಳ್ಳವನು: ಕಱುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಹಱುಕು]ಗಳು ನಾವ್‌ನೂಱು ಮಕ್ಕಳು ಹೊಱಗೆ ಬದುಕುವೆವೈಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೫). ೧. **ಕಱುಹು**: ೧. ಕಱುಹಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡುಹಿ]ನ ಕಾಳಕೂಟದ ನದಿಗೆ ನಂಜಿನ ಹೊನಲು ಬೆರೆಸಿಹರೆ ವಾಳೆಯವೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೧).

ಕಱುಬಾಗು = ಹುರುಡಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗು; ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ಅಭಿಮನ್ಯು, ಎನ್ನ ಕಱುಬಾದವನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೩-೬೪೧).

[< ಕುಱುಂಬು$_1$]

ಕಱುಂಬುತನ, ಕಱುಬತನ, ಕಱುಬುತನ (ನಾ). ೧. ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ; ಅಸಹನೆ: ಲೇಶಮುಂ ಕಱುಂಬುತನಮಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ತಮಗೆ ವಿಹಿತಮಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಂಗಳನನುದಿನಮುಂ ತಪ್ಪದೆ ನಡಯಿಸುತ್ತಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೫೧-೩೫). **ಕಱುಬತನ**: ೧. ಕಱುಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬು]ತನವೇಕಕಟ ಪುಣ್ಯದ ಕೊಱತೆ ನಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೯); ಮೊಲೆಗಂಡು ಪುರುಡಿಸಿ ಬೆಳೆದುದೆನೆ ನಡು ಬೆಳೆಯೆ ತಾವುಂಮಳಿಸಿ ಮೊಗದೊಳು ಕಂದನಾಂತುವೊ ನೆರೆ ಕಱುಬತನದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೪೫).

ಕಱುಬುತನ: ೧. ಕಱುಬುತನಂ ಮಱಕಮೆಂಬಿವೇಂಗೆಯ್ಯವು ಪೇೞ್ (ಚಿಕವಿ. ೧–೪೪). ೨. ಕಪಟ; ಕುತಂತ್ರ: ಅಱಿಯಬಹು ದೆಮ್ಮವರ ಕಪಟದ ಕಱುಬುತನವಂಜದಿರು (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೩೮).
[ಕಱುಂಬ್ಬು + ತನ]

ಕಱುಕು (ನಾ). ಕಪ್ಪು (?): ಮೆಯ್ಗಳ್ ಬೆಳರ್ತು ಕಾಲ್ಗಳ್ ಕೆಯ್ಗಳ್ ಬಡವಾಗಿ ಕಱುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ಬಿಂ ಬಾಯ್ಗಡಸಿದ ಕಿಣಿವಲ್ಲಿಂ ಸುಯ್ಗೊಳಗಾಗಿರ್ದರಲ್ಲಿ ಸಂಕಲೆಯವರ್ಗಳ್ (ದಶಕು. ೫–೨೭). [< ಕರಿಂಕು]

ಕಱುಕುಚಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ಆಳು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಕುಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ಗ ಬಾಚಯ್ಯನಗ್ಗದ ಗಿಱುಗಟೆಯ ಶಿವದೇವನು (ಸಾನಂಚ. ೯–೬೮); ಗಾವುಂಡನೆಣ್ಬರ್ ಮಗಂದಿರುಂ ತನ್ನನಲೆದು ಬೆಸಕೆಯ್ಯೆ ಕಱುಕುಚಿಗನವರ್ಗೆ ಪಲ್ಮೊಱೆದು ಕನಲ್ದೊನಲ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೨ ವ); ಪರಮ ತಪೋಧನರೊರ್ವರ್ ಚರಿಗೆಗೆವರೆ ಕಂಡು . . . ಕಱುಕುಚಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದುಗಿಚಿಗ]ನವರ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨–೪೩). ℙ 'ಕಱುಕುಟಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [ಕಱ್ಬು + –ಕುಚಿಗ್ಗ]

ಕಱುಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು: ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮರಕುಟಿಗಂ, ಕಱುಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಱ್ಬು + –ಕುಟಿಗ್ಗ]

ಕಱುಕೆ$_1$ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಕಱುಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆಗ್ನೇಯದ ದೆಸೆಯ ಲಾಳಿಗಿಗೆಱೆಯಿಂ ಮೂಡಲ್ ಕಱುಕೆಯ ಕಲ್ಲ ಪಡುವಣ ಮೊನೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೨೬; 1075); ಕಱುಕೆಯ ದಾಸಯನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣಗಳ್ದೆ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೬೧–೫೪; 1125); ದೇವರ ಆಗರದ ಕಱುಕೆಯ ತೆಂಕಕಡೆಯ ಹೊಸ ಮಂಟಪದ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೪೦೯–೨೧; 1365). [?]

ಕಱುಗಂದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕರುವಿನ ತಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕರುವುಳ್ಳ ಹಸು: ಕಾತರಿಸಿ ಕಱುಗಂದಿ ಕಱುವಿಂಗೋತು ಮಱುಗುವವೋಲನಾಥರ ನಾತುರರನಬಲರನು . . . ಓತು ಸಲಹುವ (ನಿಭಾಗ. ೩–೧೩–೪೧).
[ಕಱ್ಬು + ಕಂದಿ$_1$]

ಕಱುಗಾಹಿ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ದನಗಾಹಿ; ಗೋಪಾಲ: ಪೊಱಗಿರ್ದ ಕಱುಗಾಹಿ ಕೇಳ್ದಾ ಬ್ರತಂಗಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಸಮನಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೨೨ ವ); ಕಱು ಕಱುಗಾಹಿಗಳನತಿ ಕರುಣದಲಿ ಕೈಗಾಯ್ದು ನಯನಾಪಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೩–೧); ಕಱುಗಾಹಿಯೆಳೆಗೊರಳನು ಮುಱಿಯ ಬಿಸುಟು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೪೯).
[ಕಱ್ಬು + ಕಾಹಿ]

ಕಱುಗಾಹಿತನ (ನಾ). ಕರು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ: ಕಱುಗಾಹಿತನವನು ಧರಿಸಿದರು ಹರಿರಾಮರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೧–೨೨).
[ಕಱುಗಾಹಿ + –ತನ]

ಕಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಕರುವಿನ ಗೊರಸು. 'ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ' ಪರಾ. [ಕಱ್ಬು + ಕೊಳಗು]

ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕರುವಿನ ಗೊರಸು ಊರಿ ಆದ ಹಳ್ಳ; ಕರುವಿನ ಗೊರಸಿನಷ್ಟು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಹಳ್ಳ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಲ್ಪ ಅವಕಾಶ: ಕಡಲಂ ಕಱುಗೊಳಗುವಳ್ಳದೊಳಡಕಗೆಯ್ವ ಅಘಟಿತಘಟನಾಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ಜಗತ್ಪತಿಯೆ ಸರ್ವಮಂ ನಿರ್ವಹಿಸುಗೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೩೨–೧೫). [ಕಱುಗೊಳಗು + ಪಳ್ಳ]

ಕಱುತು 'ಕಱ್ಬು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುತ್ತು 'ಕಱ್ಬು$_1$' ಪರಾ.

ಕಱುದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಹಾಸಾಮನ್ತ ಕಱುದೇವಯ್ಯರಾನ್ವಯದೊಳ್ (ಎಕ. VII (S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೬೮–೫; 902).
[?]

ಕಱುಪು 'ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಪೇೞ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವು ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಮತ್ಸರವುಂಟಾಗು: ಕಱುಪೆಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಱುಪೆರ್ದ]ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ಟ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ ನೆಱನನೆ ಮೂದಲಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೪೭). [ಕಱುಪು (< ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$) + ಏೞ್$_1$]

ಕಱುಪ್ಪು 'ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಬ 'ಕಱುಂಬ' ನೋ.

ಕಱುಬತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಬ್ಬು$_1$ 'ಕಱುಂಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಕಱುಬ್ಬು$_2$ 'ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಬುತನ 'ಕಱುಂಬುತನ' ನೋ.

ಕಱುಭೂಮಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭೂಮಿ (?): ಇದರ ಸ್ತಾನ ಕಱುಭೂಮಿ ೧೦ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೯–೧; 13ನೆಯ ಶತ).
[ಕಱ್ಬು$_0$ (< ಕರ್ಬು$_4$) + ಭೂಮಿ]

ಕಱುವಳ (ನಾ). ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಕಱುಗಳನು ಹೊಡೆಹೊಡೆ ಕೆಲಕೆನುತ ಹರಿಬಲರು ಹಿಂದಿರ್ದುಲಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಕೇಳದಾ ಕಱುವಳರು ಕಱುಸಹಿತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೭). [ಕಱ್ಬು + –ವಳ]

ಕಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಕೊಲ್ಲನೂಱು ಬತ್ತದ ಮಣ್ಣು ನಾಲ್ಕಾ × × ಬೆದೆಗಟ್ಟೆಯುಂ ನನ್ದಾವೆಳಕಿಂಗೆ ಕಱುವಿಟ್ಟ × × × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩–೩೪; 1049). [?]

ಕಱುವು 'ಕಱ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಱುಹ (ನಾ). ಕೋಪ (?): ಉಷ್ಣ ವಹ್ನಿಮುಖದೊಳ್ ಯುದ್ಧಂ ದಿಟಂ ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಕಱುಹಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೊಳಾಸೆ ದೇವಗತಿಯೊಳ್ ಸಂಕಾಕುಳಂ ಪುಲ್ಲೆಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪೆಱತೇನಾಱಯ್ವಡಾ ದೇಶದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೧೧೪). [ಕಱ್ಬು$_1$ + –ಹ್ಯ]

ಕಱುಹಟ್ಟಿ, ಕರವಟ್ಟಿ, ಕರಹಟ್ಟಿ, ಕರುಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. (?): ಮಣಲ ಸರಜಿಯ ಹೊಸೆವರುಂ ಬಹ ಮಾರಿಯ ಮುದ್ದಾಡುವರುಂ × × ಳಿಯ ಸಂಬ ವರುಂ . . . ಕಱುಹಟ್ಟಿಯಂತೆ ನಡೆಯಲೀಯರುಂ ನೆಲ ಮುಕ್ಕಿ (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬–೫೯; 1201). **ಕರವಟ್ಟಿ**: ೧. ನಂಜಮಾಂಬೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರವಟ್ಟಿ ಭಕ್ಷೀ ಹುಲ್ಲಳೀ ಪುಟ್ಟಂಣನವರು (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೦೮–೨; 1868 ?); ಬೊಕ್ಕಸಗಳಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೀಲಾರಗಳ ಕರವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವೆಯೆ? (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕರಹಟ್ಟಿ**: ೧. ಆತನ ಕರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕರೆಯದೆ ದುಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವ ಹಸುಗಳನ್ನು ಸಾಧುಗಳಾಗಿಯೂ . . . ಮಾಡುತ್ತಲಿರುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೬). **ಕರುಹಟ್ಟಿ**: ೧. ಆ ಕರುಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯ . . . ಆಕಳುಗಳನ್ನೂ ಕರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದವರು ಧನ್ಯರೆಂತಲೇ ಹೇಳಲಾಗುವದು (ದೇವಆ. ೧೧೬); ನೀವು ಹೋಗಿರಿ ಚಿಕ್ಕ ಕರುಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯಿರಿ (ಹತ್ತುಮ. ೩೧).
[ಕಱ್ಬು$_2$ + ಹಟ್ಟಿ$_1$ (< ಪಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕಱುಹು 'ಕಱುಂಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿ[1], ಕರ್ಜೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡು, —ಸುರಿಸು : "ಕಜ್ಜಿ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲುಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಕಾಮಧೇನು ಗಳಂತೆ ಕಜ್ಜಿವ ಕಾಮಧೇನುಗಳಂ (ಪಂಚತಂ.೧೧೬–೧೯); ಮುಟ್ಟುವಿಕ್ಕಿ ಪೊರೆ ಗೊಡ್ಡಂ ಕಜ್ಜಿದೊಡೆ ಪಾಲುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೪೦); ಸುರಭಿ ಕಜ್ಜಿದರೆ ಧರಣಿ ದಣಿದುದು (ಸಂಧಿಸ. ೨೦–೧೬೫); ತುಜುಳಲು ಕಜ್ಜಿದರೆ ಉಗಡುಬಡ್ಡಾ ತುಜುಳಲು ಕಜ್ಜಿದರೆ ಅತಿ ಪುಣ್ಯಾವಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧೧–೧೭ ಪಲ್ಲವ); ಅಖಿಲ ವೃಕ್ಷಂಗಳ್ ಕೊನತುರ್ವೆಲ್ದೆಡೆಯೊಳು ಬರಡುಗಳ್ ಕೊಡಪಾಲ್ಗಳಂ ಕಜ್ಜಿಯಕೊಡಗಿದವು (ಜಿನೇ. ೪–೪೪). ೨. ಮಳೆಯೊಡೆ ಸುರಿ; ಸೂಸು; ವರ್ಷಿಸು : ಧಳ್ಳವರ ಪುಂಡರೀಕಳ್ಗೆ ಧರ್ಮಾಮೃತಮಂ ಕಜ್ಜಿಯುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫೫–೧೯); ಪೊಸಮಳೆಯಂಬು ಕಾರ ಮುಚ್ಚೊರ್ಮ ಕಜ್ಜಿಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೧–೧೬೫); ಮುನ್ನಾಬಾಪಿಯಂಕಂ ಕಜ್ಜಿದು ಬಜಕು ದೆಂಬನ್ನೆಗಂ ಬಕ್ಕಿರಲ್ಯಾರ್ಯ (ಶಾಂತಿಂ ೫೨೬); ಕಣ್ಗಳಕನಿರ್ವಲದ ದಿಬ್ಬಿ ವೀರರ್ ಕಜ್ಜಿದರ್ (ಜಗಿ. ೭–೫೪); ಪರಿಜನಂ ಕಲುಗುಂದ ಕಜ್ಜಿಯಿರಲ್ (ಜ ಚ ಕಾ. ೯–೬೫); ಕಾತುಳಿವ ಕಜ್ಜಿದನು ಕೋಣನತಾ ಮಲ ಬಜಳ ತೇಜದ ಜೊಡದ ಜೊಯಲಿನಲಿ (ಉತ್ಪಾಭಿ. ೩–೬೬); ಕೈದೆಱಪ್ಪಿದ ಆಜಿಪ ಕರ್ಗುರ್ಗೆಯ (ವೀರಶೈ. ೪೦–೬೨). ೩. ಎರಚು; ಚೆಲ್ಲು : ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಜ್ಜಿಯುತಿದೆ ಬಿಲುಗಾಳ ಧೂಳಿಯು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೪–೧೦). ಕರ್ಜೆ : ೧. ಕರೆವ ತುಳು ಕಾಣದಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೪೦–೧೫೧). ೨. ಈ ಕರೆಯಿಯ್ಯ ಆನ್ಮತಧಾರೆಗಳ (ವಿಜಗಿ. ೨೧–೬); ಸುಧೆಯನೆ ಕರೆವುದು ಚಂದ್ರನ ಬಿಂಬವು (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೭೦–೬೯); ಮೃದುಕರಣ ವೃತ್ತಿಯಂನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕರೆಯುತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಜ; ಕೊಡ. ಕರ್]

ಕಜ್ಜಿ, ಕರ್ಜೆ, ಕಜಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ : "ಕಜ್ಜಿ ಕರ್ಜ" (ಕಜಾನಿ. ೬೯); ಕಜ್ಜಿ ಕೊರಲೊಳ್ ಕಡ್ಡೊಸಲೊಳ್ ಪೆಜ್ಜಿ ಮಕುಟದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೬); ಕೊರಲ ಕಜ್ಜಿ ಶಿರದ ಪೆಜ್ಜಿ ನೊಸಲುರಿಗರ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨). ೨. ಬಣ್ಣದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಎಲೆಯಡಿಕೆ ಸುಣ್ಣಂ ಪರ್ ಕಜ್ಜಿಯಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೦೮). ೩. ಕಳಂಕ; ದೋಷ : "ಕಜ್ಜಿ – ದೋಹನೇ (ಹಾಲು ಕರೆ), ಕಳಂಕೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); "ಕಂದೆಯಂ ಕಜ್ಜಿಯೆಂದುಂ ಸಂದೆಗಮಿಪ್ಪವು ಕಳಂಕ" (ಕವಿಕ. ೧೫೫); ಶಶಲಕ್ಷ್ಮದಂತೆ ಕಜ್ಜಿಯಂ ತಳ್ದರಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೭); ಆಯಸದೊಳಾದೀ ಕಜ್ಜಿ ಕರ್ಚಿ ಪೋಗದೀ ಕೆಯ್ಮಾಕೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೭೮); ಕಜ್ಜಿಯಿಲ್ಲದ ತಕಡೊದವಂ ಮೆಜ್ಜಿಯಲ್ (ಎಳ.XII, ಶಿತಾ. ೯–೫೬ : ೧೦೭೨); ಯಕೋವಪ್ರತಿಮೆಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಜ್ಜಿಯಂ ಪೊಜಿಸುವುದುಚಿತವೆ ನಿನಗೆ (ಜ ಯ ಕಾ. ೭–೪೯). ೪. ಮಾಯಿನ ಕಾಯಿಯು ತೊಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವ ರಸ, —ಸೊನೆ. ೫. ವಿಷ; ನೆಂಜು : ತಾಂ ಕಜ್ಜಿ (?) ಛಿನ ಗಡ ಬರ್ದುಂಕನವನೆನ್ನ ದಿರು ಬಿಂಕದ ಡರಾಡರ ವಿಷಂ ಪರಗುಮೆಲ್ಲಂ (ಪಾಪು. ೧೬–೧೫೦). ಕರ್ಜೆ : ೨. ಬಟ್ಟೆ ಕರೆಯಾದ ತಕ್ಷಣ, ಆ ಕರೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ತೆಗೆಯಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೮೯); ಬಾಳೆಯ ಕರೆ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಗಳ. ೧೦೦); ಕಜ್ಜಿ : ೧. 'ಕಜ್ಜುಗಲ್', 'ಕಜ್ಜುಗಂದು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಜ್ಜಿ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಜ್ಜ]

ಕಜ್ಜಿಇಲ್ (ಗು). ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ನಿಷ್ಕಳಂಕ ವಾದ : ನಿಜಿದಾದ ವ್ರತಕಿರಲಸೊಪ್ಪಿಗುಣದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಪ್ತಕ್ಕಿ ನಿಮ್ಮ ಕಜ್ಜಿಇಲ್ಲಲ್ಲಪ ಧರ್ಮ್ಮದಾ ಸಮಮತಿ ಶ್ರೀಗಸ್ತ್ಯಯರ್ವ್ವನ್ನು (ಎಳ. II, ೬೬–೨ ; ಸು. 700).

ಕಜ್ಜಿಯಿಲ್ಲದಾತ = ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಕೊಲ್ಲಬಗ್ಗಿಂ ತನೂಜೋ ಭ್ಭಧಿಭಿಮು ಕಜ್ಜಿಯಿಲ್ಲದಾತ ನಾಮಾಸೀರ್ (ಇಳ. XIII, ೨೪೯–೧೪ ; ?). [ಕಜ್ಜಿ + -ಇಲ್ಲ್ದಾ]

ಕಜ್ಜಿಕಂಠ (ನಾ). ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ಸ್ವಳವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಜ್ಜಿಕಣ್ಣ ದೇವರ ಕೇರಿಯಿಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೯–೩೦ ; 1164); ತಜ್ಜಿಲೆ ಗಿಜುಳೆಕೆ ಕಜ್ಜಿಕಂಠಂ ಬಂದ ಭಾವಕ್ಕೆ ಮೈಯುಕ್ಕಿ (ಸಂಬರ. ೧೩–೪೩); ಕಜ್ಜಿಕಂಠ ಮೇಣ ಶಾಕ್ಷಜೆ ಪಾಲಿಸಿಮುಡುಗಿಜೆಯ ನೋಡಿಂದು ತೋಜಿದಳು (ವೀರಶತ. ೨೬–೨೬). [ಕಜ್ಜಿ + ಕಂಠ]

ಕಜ್ಜಿಕಟ್ಟು, 'ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಕಜ್ಜಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಹೋಗು : ಕಜ್ಜಿ [ಪಾಣಾಂ.ಜಿ]ಕಜ್ಜಿಗಂದಿದಂ ವೊಗದ ಮೈ ನಿರಿಗಂದಮ್ಮ ತಾಂಲಕ್ಷ್ವಿಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩–೫೩).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕಜ್ಜಿಗಂದು]

ಕಜ್ಜಿಕೊರಲ 'ಕಜ್ಜಿಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಕೊರಲೆ 'ಕಜ್ಜಿಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಜ್ಜಿಗಂದು, ಕಜ್ಜಿಗಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು; ಕರಿದಾಗು : ಬಿರಲು ಗಳ ಮೆಯ್ ಸುಯ್ಕ ಬೆಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕಜ್ಜಿಗಂದಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುವಿಡಿದಂಗ ಮಸಿಯೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೬೯ ಪ). **ಕಜ್ಜಿಗಂದುಂ** : ಱಂಗದಿದಾನನಂ ರಸಮುಜಧರಂ ದಿಳ್ಳವಾಜಿದೆರ್ದರ್ (ವೃಷಪ. ೨೯–೨೬).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕಂದು[1]]

ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು, ಕಜ್ಜಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗಟ್ಟು; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯಾಗು : ಬಡದಿಡೆಯೊಕಡೆದ ಪುಣ್ಣಗಿನೆಡೆಯುಂಡುಗದೆ ರುಧಿರವೆಜಱಿತು ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟುವಿನಂ (ಸುಳುಮಾ. ೪–೫೮); ಱಣ ವಿಷಮುಮಾಗಿ ಕೊರಲ್ ಕಜ್ಜಿಗಟ್ಟು (ದಶಕು. ೯–೮). **ಕೆಜ್ಜಿ ಕಟ್ಟು** : ಕಣ್ಣಂ ಕಪ್ಪುಗೞಂ ತುಟಿಗಳೊಳ್ ಕಜ್ಜಿಕಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೪–೫).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕಟ್ಟು[1]]

ಕಜ್ಜಿಗರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ತೊಳೆ; ಕಪ್ಪುಕಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಜರ್ಜರ ಶಶಿಶುವಂ ಱಜಿಗರ್ಚಲ್ ಘನಘಟಿಯ ನುರ್ಚಲಮರದ್ರುಮಮಂ ಸಾರ್ದಲಿನಿಲಂ ಸೊದರಿನೊಡಬಿರ್ದುವೆನೆ ಧೀಳ್ವುವಿದಲ ಶಿಖರ ಕರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೩೬).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕರ್ಚು[1] (< ಕಚ್ಚು)]

ಕಜ್ಜಿಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪನ್ನು ನಿವಾರಿಸು ; ಕಳಂಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಕಜ್ಜಿಗೆಳೆದು ಗರ್ವಮುರ್ವರೆ ನೆಜ್ಜವೆಜಿಯಂ ಬಿಜ್ಜಯಂ ಸುರಿವ ತಕುರಸ ದೊಡವಂ (ಚಳವಿ. ೧–೧೬). [ಕಜ್ಜಿ + ಕಳೆ[1]]

ಕಜ್ಜಿಗಲು (ನಾ). ಕರೆಯುವ ಆಕಳಿನ ಕರು ; ಎಳೆಯಕರು (?) : ಪಾಂಡವರ ಕೂಡೆ ಕುಜವನೊಂದು ಱಜಿಗಲುವನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗ ಲೀಯದೆ ಮಗುಜ್ಜಿ (ತೇಪುಬು. ೧೦–೧೫೩ ಪ).

[ಕಜ್ಜಿ + ಕಲ್ಲು]

ಕಜ್ಜಿಗೊರಲ್, ಕಜ್ಜಿಗೊರಳು (ನಾ). ಕರಿಯ ಕೊರಳು ; ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯುಳ್ಳ ಕಂಠ : ಗಜಾಜಿನಮುಂಚೆ ಪತ್ತು ತೋಳ್ ಕಜ್ಜಿಗೊರ ಲುಂಟೆ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳುಂಟೆ (ಪಂಪಾಕ. ೯೯); ಎಳವೆಜಿಯ ಬಾಂದೊಜಿಯ . . . ಕಜ್ಜಿಗೊರಲ ಧನಿ ಕುಂದಲದಭಯಕರದ (ಬಸವ. ೧೭–೧೧). **ಕಜ್ಜಿಗೊರಲು** : ಕಜ್ಜಿಗೊರಳವನ ಕೃತ್ರಿಮವೋ ಇದನಜಿಯಲರಿ ದೆನುತ (ಬಸವ. ೫೨–೧೫೫); ಕಜ್ಜಿಗೊರಲ ಕೋಮಳನ ಮಸ್ತಕಮಜ್ಜ ವಾಜಿದರೆ (ಸಂಭವ. ೬–೬).

ಕಱೆಗೊರಲಾತಂ = ಕಱೆಕಂಠ : ಕಱೆಗೊರಲಾತನಾತ್ಮ ವಿಟತತ್ವ ಮನುಂಟೊಡೆತಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದೊಱೆಯನೆ ಪೊತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೫); ಭುವನಕೋಶಮಂ ತೀವುವುದುಂ ಬಱಿದಾಗೆ ಮಾಟ್ಪುದುಂ ಸಲೆ ಕಱೆಗೊರಲಾತಂಗೆ ಬಿನದಮೆಂಬರ್ ಶೈವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೫೧). ಕಱೆಗೊರಳವ = ಕಱೆಕಂಠ : ಕಱೆಗೊರಳವನ ರಜತಗಿರಿಗೇತೆಱದೊಳಾವಾಗೇಸು ದಿವಸಕೆ ಮೆಱೆದೆನಿಬರಂ ಕೂಡಿ ಹೋಹೆ (ಬಸಪು. ೪೪-೬೮).

[ಕಱೆ$_2$ + ಕೊರಲ್]

ಕಱೆಗೊರಲ, ಕಱೆಕೊರಲ, ಕಱೆಕೊರಳ, ಕಱೆಗೊರಳ (ನಾ). = ಕಱೆಕಂಠ : ಕುಳ್ಳಿರ್ದಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಗಳ ಹಬ್ಬಮೆಂಬಿನಂ ಕಱೆಗೊರಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೮); ಕಾಮಂ ಕಱೆಗೊರಲನಿನಳಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೩); ಕಱೆಗೊರಲನ ಕಣ್ಣ ದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಱೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂತ (ಮೋಹತ ೧೨-೬೨). **ಕಱೆಕೊರಲ :** ಕಱೆಕೊರಲನೆಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆಱೆಯನನೀಯಂದದಿಂದಮಕ್ಕುಮೆ ಪೊಗಟಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೫೭). **ಕಱೆಕೊರಳ :** ಜಗದೊಳು ಕಱೆಕೊರಳ ಪದಾಬ್ಜಬ್ರಿಂಗನೀ ವಸುಮತಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨೭-೩೨; 1202). **ಕಱೆಗೊರಳ :** ಕಱೆಗೊರಳನಕ್ಕಱಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಕಳುಪುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೮೭). [ಕಱೆಗೊರಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಱೆಗೊರಳ 'ಕಱೆಗೊರಲ' ನೋ.

ಕಱೆಗೊರಳು 'ಕಱೆಗೊರಲ್' ನೋ.

ಕಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪು ಕಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಳಂಕವನ್ನು ತಾಳು : ಪಡೆಯ ಪದಹತಿಯೊಳುರ್ವಿದ ಪುಡಿ ನೆಗೆದೊಗೆದಿಭಕರಾಗ್ರ ಶೀಕರದಿಂ ನಾಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಱೆಗೊಂಡಿಡಿದಿರೆ ಪಡೆದುದು ಶಶಿಬಿಂಬ ಶಂಕೆಯಂ ರವಿಬಿಂಬಂ (ವರ್ಧಪು. ೮-೧೫). [ಕಱೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಱೆತರ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ತರು; ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ಕಂದನಾವಿನ ಹಾಲನುಱೆ ಕಱೆತಂದದಱ ಮೇಲೆಱೆದೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೫೮-೨೨). [ಕಱೆ$_1$ + ತರ್]

ಕಱೆದೊವಲ್ (ನಾ). (ಹದಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕಪ್ಪು ಬಳಿದು ಹಾಕಿದ ಚರ್ಮ : ಕಱೆದೊವಲ ಪಱೆಯ ಕುಱಿಯಂ ತೆಱೆದಂದಂ ಮೆಯ್ಯ ನಾತಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯).

[ಕಱೆ$_2$ + ತೊವಲ್$_2$ (< ತೋಲ್)]

ಕಱೆಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಾಱ್ವರ ಅಣ್ಣರ್ಕ್ಕಱೆಪುನ್ನಣಿಮಾಣಿಯಿಱಿದು ಬೀಟ್ಟನ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೧೧; ಸು. 885). [?]

ಕಱೆಬೋನ (ನಾ). (ನಿವಾಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ) ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅನ್ನ : ನಡೆಮಡಿ ಕಱೆಬೋನ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ಹೆಜ್ಜೊಡರುವೆರಸಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆವೆನು (ರಾಮವಿ. ೭-೧೨೫); ಉಱೆ ಮೆಱೆವ ಮೊಗದ ನೀಱೆಯರು ಕಱೆಬೋನವಾಂತಾಪುರದ ಬೀದಿಗಳೊಳು ತಱುಬಿದರಂದು ಮೋಹರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೯). [ಕಱೆ$_2$ + ಬೋನ$_1$]

ಕಱೆಮನ (ನಾ). ಕಳಂಕವುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟಮನ : ಕಱೆಮನದ ಕ್ರೂರರಱಿಯಱನಳಿವ ಶೂದ್ರರಂ ನೆಱೆ ಯಾಚಿಪೆಯ್ದೆ ಸನ್ಯಾಸವಿರ್ಪಾ ಉಱೆ ಸುಕೃತವಂ ಕ್ರಯಿಪ . . . ವಿಪ್ರರಹರೆಂದು (ಸಾನಂಚ. ೨-೧೪೧); ಮಾಯಾವಿಮೋಹದ ಕಱೆಮನದ ಕಲುಷಾತ್ಮರಮಳಜ್ಞಾನ ದೀಪವನು ಅಱಿಯದವರಲಿ ಗುಣವ ದೋಷವನಱಸುವರೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೬-೪೦); ಕಱೆಮನದ ರಕ್ಕಸರು ಹರಣವ ತೊಱೆದು ಮಹಿಯಲಿ ಹತ್ತುಕೋಟಿಗಳೊರಗಿದುವು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨-೨೭).

[ಕಱೆ$_2$ + ಮನ$_1$]

ಕಱೆಮಱೆ, ಕರೆಮರೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂದು ಮತ್ತು ಕುಂದು; ಲೋಪದೋಷ; ಕಳಂಕ : ಕಱೆಮಱೆಗಳೊಳವು ನೋಟ್ಪೊಡೆ ಪೆಱಪೆಱರ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡ ಕೊಟ್ಟೆಡೆಗಳೊಳಂ ಕಱೆಯಿಲ್ಲ ತೈಲನಲ್ಲದೆ ಪೆಱನಾವೊಂ ಪಿಕ್ಕಿ ನೋಟ್ಪೊಡಿರ್ತಲೆಗೋಜಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೧); ಕಿಱಿಯನೆಂದಾಪೊತ್ತು ನಾಂ ಕಱೆಮಱೆಯಳಿದು ಮನ್ನಿಸುವುದೆಲ್ಲಂ (ಬಸಪು. ೩೨-೧೪); ತಾನಿರಲು ಕೀರ್ತಿಗೆ ಕಱೆಮಱೆಯಿದೆತ್ತಣದು (ನಿಭಾಗ ೪-೧೨-೮); ಕಱೆಮಱೆಯಿಲ್ಲದ ಬಲ್ಲವರಱಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗದ . . . ಚಿನ್ಮಯಪ್ರಭಂ ಮೆಱೆದಿರ್ದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೧೦). ೨. ಮುಚ್ಚುಮರೆ; ಮಾಯೆ ಮೋಸ : ಕಾತರಿಸಿ ಕಱೆಮಱೆಯನಾಡುವ ಮಾತ ನಱಿಯೆವು (ಬಸಪು. ೩೬-೧೭); ಎಲೆ ತಾಯೆ ಕೇಳು ನಿನ್ನೊಳಗೆ ಕಱೆಮಱೆಯೇಕೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೯-೧೬); ಕಱೆಮಱೆಯೇಕೆ ತನ್ನಾತ್ಮನೆ ದೇವನೆಂದಱಿಗಿ ನೋಳ್ಪವನೆ ಸುದೃಷ್ಟಿ (ಭರಚ. ೬೦-೧೭). **ಕರೆಮರೆ$_1$:** ೨. ಈ ಮುರುಕ ಮುನಿಸು ಲಲ್ಲೆ ಗಂಭೀರ ಜಾಣ್ನುಡಿ ಕರೆಮರೆ ಭಯ ಭಕ್ತಿ ಗರ್ವ-ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತಳೋ! (ಮಾಮಲ್ಲಿ ೪೭).

[ಕಱೆ$_2$ + ಮಱೆ$_2$]

ಕಱೆವು, ಕರಾವು (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವ ಹಸು : ಕಱೆವ ಕಱೆವುಗಳ ಮೊಲೆಯೊಳು ಹಾಲು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೧). **ಕರಾವು :** ೧. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಎಮ್ಮೆ ಕರಾವುಗಳಿವೆ (ಕಾವೇರಿ ೧೯೦); ಕೊಟ್ಟಗೆ ತುಂಬ ಕರಾವು (ಎಮುಕ. ೨). ೨. (ಹಾಲು) ಕರೆಯುವಿಕೆ; ಹಯನು : ಅನೇಕ ವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಹಸುಗಳಿಗೆ ಕರಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೫); ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ತರುವವನಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಕರಾವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣನು (ಶ್ರೀಕಥೆ. ೩೮); ದೊಡ್ಡ ಕರಾವು ಉಳ್ಳ ಬೀರಕ್ಕನು ಅಚ್ಚೇರು ಹಾಲು ಬಾಳುವುದಿಲ್ಲವೇ (ನೀತಿಚಿಂ. IX, ೨೯). [ಕಱೆ$_1$ + ಅವು]

ಕಱೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಾಚಲ : "ಕಱೆವೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಱ್ವೆ, ಕರ್ವೆ]ಟ್ಟೆಂದು ನೀಲಾಚಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೪-೪೭).

[ಕಱೆ$_2$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಱೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪುಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು; ಕಳಂಕಗೊಳ್ಳು : ಕದಪಿದು ಪೊದಳ್ದ ಮಕರಿಕೆಯಂ ತಾಳದೆ ಕಱೆವೆರಸದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಱೆವೆರೆವೆರಸದ] ಶಶಿಬಿಂಬದ ಪೋಲ್ವೆಯನಾಳ್ದುದೇಕೆ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೦).

[ಕಱೆ$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಱೆಸು, ಕಱಸು (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆ) ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಳೆಗರೆಯಿಸು : ಏಳುದಿನ ಪರಿಯಂತರಂ . . . ಕಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದ ನಲಾ ಕನಕವೃಷ್ಟಿಯನು (ಬಸಪು. ೫೪-೭೨); ಸುಧಾವೃಷ್ಟಿಯಂ ಕಱೆ[ಪಾಠಾಂ. ಱ]ಸಿದನು ಶರ್ಕರನು (ಬಸಪು. ೫೭-೮೩). **ಕಱಸು :** ಧರೆಯೊಳಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ದಿನವಚ್ಚರಿಯ ಮಳೆಯಂ ಕಱಸಿ (ಬಸಪು. ೨೫-೧೩). [ಕಱೆ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕಱೆಹ, ಕಱಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವಿಕೆ : ಕುಂಟಣಿಯ ಕೂರ್ಮೆಯಂತೆ ಪಶುವಿನ ಕಱೆಹದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೨). **ಕಱಹ :** ೨. ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವುದು; ಹಸು : ಪರುಷವಂಗಣದ ಕಲು ಸುರಭಿ ಕಱಹಂ ಕಲ್ಪತರು ವನಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೧); ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನಮನ್ನಿತ್ತು ಬಿಡದೆ ಕಱಹಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಡಗರಿಸಿ ನಮಿಸುತಂ (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೪). [ಕಱೆ$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕಱ್ತೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರೋಣವ ಪಡೆದರ ಮಗ ಕಱ್ತೆಯಮ್ಮಙ್ಗ ಒನ್ದದಿತ್ಯ[ನದಾ]ನಂಗೊಟ್ಟ ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದು ಮಟವಿಙ್ಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೭; 923). [?]

ಕಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ರೋಷಗೊಳ್ಳು: ಗಣಮುರ್ಕ್ಕಿ ಎಚ್ಚೊಡೆ ಇಟಾದು ಬಾರ್ ಕಬ್ಬು ಇದಿರೆ ನಡದು ಕಬ್ಬುತ್ತಪೋಗಿ ತಟ್ಟು ಸತ್ತ (ಸೌಇಾ. IX–i, ೬–೧೧ ; ೨೩ಯ ಶತ). [< ಕಬ್ಬು.?]

ಕಬ್ಬುನಿ, ಕಬ್ಬನಿ (ಆ). ಕವ್ಚಾಗಿ; ಕಬ್ಬಗೆ: ಈಜ್ಞನಿ ಈಜಿಯವರಾಗಳೆ ಗಜ್ಞನಿ ಪರಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೧) ; ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಂ ಪರಪುಪ್ಪ ಬ್ಯಾಯೆಗಂ ಕಜ್ಞ ಳಿದುಟಿಗಸುದೇಂ ಕೆಜ್ಞನಾಯ್ತೋ ತಮುಂಧಂ (ಕಾವ್ಯತಾ. ೦೯೭) ; ಮಾತ್ಸರ್ಯದೊಂದುಜ್ಞಗಂ ಕೆಜ್ಞನಿ ಕಂದಿತ್ತು (ರತ್ನಾತ. ೬.೨). **ಕಬ್ಬನಿ** : ಕಾಯ ಕಬ್ಬನಿ ಕಂದಿದರೇನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೨೫–೮) ; ಕಬ್ಬನಿ ಕವಿಯತ (ಪಮಚ. ೧೯). [ಕಬ್ಬಿ + –ಅನ್ನಿ]

ಕಬ್ಬು ‘ಕಬು’ ನೋ.

ಕಬಕಟ (ನಾ). = ಕಬಲಕುಟ : “ಕಬಳಮೆಂದು ದೇಶಬಹುಳಾಕುಳ ಬಲ್ಲಿ” (ಕರ್ನಾಸಿ. ೦೩೩) ; ರಾಜ್ಯಾಂಗಂಗಳ್ ಕಬಳಮಾಗಿರ್ದುವು (ಕಾಂಪವಿ. ೩–೧೦೩). [?]

ಕಬಳಿಸು, ಕಳಳಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಳತಳಿಸು; ಹೊಳೆ : ಕಬಳಿಸಿದನೆರ್ಕಂ (ಪಮಚ. ಪರಿ. ೧) ; ತರಿಗೆ ತಟತಟನೆ ಮೂಡಲೊಗೆದಂ ಕಬಳಿಸಿಗರ್ಕಂ (ಸಂಚೀಪ. ೧೦). **ಕಳಳಳಿಸು** : ಪೊಂಬರಿಯಾಣ ದೊಳು ವಿರದ ರಾಮನ ಕಳಳಳಿಸುವ ಪಂದಲೆಯನು ತಳುವದಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದು ತೋಳಿಸಲು (ಉದಾಹಾಂ. ೩೬–೨೧) ; ಕಳಳಳಿಸುವ ಮೊಗ ನೋಡುತ ನಗುತ ಹುಂಕೊಳುತ ನುಡಿವುತಿದ್ದರೊಸೆದು (ಧರಪ. ೪೧–೧೮೮) ; ಮುಸುರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಗಂಗನಹಳ್ಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಳಳಳಿಸಿದವು. (ಹಬ್ಬಬ. ೭೮). [ಕಬಳಿ + –ಇಸು]

ಕಬಕುಟು, ಕಳಕುಳ (ನಾ). ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲ: “ಕಬಕುಟಂ=ಸ್ಥಾನಸ್ಖಾಕುಳತೆ” (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; “ಕಬಕುಟಂ ತಾನಲಾಗುಳತೆ” (ಸಂಚೀಪ. ೩.) ; ಜಾತುರಂಗಮಂ ಕಬಕುಟಮುಗೆ ಪೆಱೞ್ ಪೆಸರಲ್ಲನೆ ಪಾಯಿಸಿ ತೇರಿನೆಯ್ದೆ (ಪಂಕಥಾ. ೪–೧೦೫) ; ಕೇದಡಿಮಿದೊಡವು ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ಮಬಿದಂತೆ ಕಬಕುಟಮಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೫೮) ; ಕಬಕುಟಮಸ್ಥಾಚಲದಿಂದಿಟುವೆಡೆಗಳೊಳಾಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೦–೫೫). **ಕಳಕುಳ** : ಪರಿಂಗಿಯ ನುಂಡುಗೊಳಕಳೊಳಕ್ಕು ಕೊಟಿಯ ಕೆಡಿಪ ಕಳಳಳಳವನು ಮಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಕಂಪಂ. ೧೬–೭೬).

ಕಬಕುಟಂಮಾಡು, ಕಳಳಳಂಮಾಡು = ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಮಾಡು ; ಚದರಿಸು: ತನಗೊಡ್ಡಿದ ಳಕಂಗರಾಜ ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಘಟೆಗಳಂ ಕಬಕುಟಂಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೦೬ ವ) ; ಸಾವಂತನ ಮೇಲೆ ಯೆತ್ತಿ ನಡೆದಲ್ಲಿ ಕಳಳಳಂಮಾಡಿ ಸಮಸ್ತ ಸಂಪತ್ತುವಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡು (ಸೈಇ. ೧೯೨೯. ೭೨–೭ ; ೧೨೫೦). [?]

ಕಬಚು ‘ಕಬಲ್ಚು’ ನೋ.

ಕಬನಿ, ಕಲನಿ, ಕಳನಿ (ನಾ). ಸಾಗು ಮಾಡುವ ತರಿ ಭೂಮಿ; ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ: ಕಣ್ಣುಕಡಾವೆಡೆ ಕಬನಿ ನೆತ್ತರ್ಪ್ಪಟ್ಟಿ (ಎಳ. X (೨), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬–೬ ; ೭೦೦) ; ಶ್ರೀರುಧುಷನಾಯಗೆಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಬನಿ (ಎಳ. IX. ಹೊಸಕೆರೆ. ೮೬–೮; ಸು. ೭೨೦) ; ಇಳ್ಳೆಗ್ಗುಂಗೆ ಕಬನಿ ಪೆಗೆರ್ ಜಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಆಱುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ. ೪೫–೬೪ ; ೭೭೬) ; ಆತಂಗೆ ಬಾಣರಸರ್ ಕೊಟ್ಟಿಯ್ದು ಒಣ್ಣು ಕಬನಿ ಕಲ್ಲಾಡು (ಸೌಇಾ. ೧೯೨೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೪–೧೦ ; ೨೩ಯ ಶತ). **ಕಲನಿ** : ಮೆಚ್ಚ ಮೂರು ಖಮ್ಮ ಸರ್ವಬಾಧ ಪರಿಯಾರ ಕಲನಿ ಪ್ರಸಾದಗೆಯ್ದಾರ್ (ಸೌಇಾ. IX–i, ೧೧–೧೦ ; ೨೩ಯ ಶತ). **ಕಳನಿ** : ಬಾಗೆಳೂರೆಱಸುಳ್ಳಱುದು ವಿಜ್ಞಾರ್ ಮುಳ್ಳಜ್ಜು ಚಿವಾಳ ಕಳನಿ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯–೭ ; ೭೮೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಬಿನಿ]

ಕಬಮಯ ‘ಕಬವೆ’ ನೋ.

ಕಬಮಯಚೊರ್ಣ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು: ಘೃತಾನ್ನಿತಂ ಕಬಮ ಚೂರ್ಣಮನಿಕ್ಕಿ ಬಜಿಸಿ ನಿರೆರೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯನೆಸಕ್ತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೧೨). [ಕಬಮ (< ಕಬವೆ) + ಚೂರ್ಣ]

ಕಬಮಿ ‘ಕಬವೆ’ ನೋ.

ಕಬಿರ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು (?) : ಹರಿಯಧೀಕನ ಸೋರೆಳಕುಮೆಟಾವಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಗಿಸದೆ ನಿಲ್ಲಾಡಂ ಳಬರ್ದುರ ಪೆರ್ದುರ ಪೊಂದಂ ಬಲಚೆಕ್ಕೆಗೆರ್ದುದಂ ಗೆಲಸುಗುಮಾವ ಸಂದೆಯಮು (ಮಲ್ಲಪ ಧೀಕನಿಮಂ) ಮಹಾಜಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೩–೨೨); “ಉಪ್ಪರಿಸು” (ಲೋಕೋಪ–ಟೀಳ್). [?]

ಕಬಲ್[1], ಕಳಲ್, ಕಳಲು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕುಗ್ಗು : “ಕಬಲ್ – ತನುಶ್ಶೀರ್ (ಸ್ಥಾನಾಗು), ಕಶ್ಶ, ಮುಂಜಿರಯೋಗ (ಳಾಲ್ಯಡಗ)” (ಕಮಧಾ) ; ತಮ್ಮರಸುಗೆಟ್ಟು ಳಲ್ದೆಡೆಗೆಟ್ಟು ರಣ್ಣದೊಳ್ ತಿರಕರುತಿರ್ದರ ಕಣ್ಬಡಿಗರಂ ಮಗುಚ್ಚುಂ . . . ರಾಜ್ಯದೊಳೇಂ ನೆರೆಯಲ್ಕೆ ತೆಗರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೫) ; ಳುನುಂಗಿ ಳಾಂತಿ ಳಬಲ್ದು ಸಾರ್ದನ ಪರಾಶಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಚಂದ್ರಮಂ (ಆಪಂವ. ೪–೬೨) ; ಆಗಿದು ಸುಗುಮ ಸುಯ್ವುತ್ತಲ್ಬರ್ರ್ ಕಬಲ್ದರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩–೯೨) ; ಎರ್ದ್ರಯೊಳ್ ಮನಂ ಕಬಲ್ದುಂ (ದಶಕು. ೪–೨೫) ; ಬಗೆಯೊಳ್ ಬಲ್ದು ಕಬಲ್ದುಂ (ಚಳವಿ. ೬–೨೫೧). ೨. ಎದೆಗುಂದು ; ನಿರಾಸೆಯಾಗು : “ಕಬಲ್ದುಂ= ಬಡವಾದಂ ; ಮನಮಿಳ್ಕಂ” (ಕಮಧ. ಪರಿ. ೧). ೩. ಳಳೆಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೀಳು ; ಕುಸಿ ; ಶಿಥಿಲವಾಗು : ಅಂತು ಬಿದ್ದು ನುಲಿದ ಮೊಳ ಳಾಲ್ಬುಳಂ ಕಬಲ್ದ ಪಲ್ಲಳುಮೆಲ್ಲಡಗಾದ ಮೆಯ್ಗಳುಮುಂದ ಕೆಯ್ಗಳು ಮನಿಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೧೨) ; ವಜ್ರಘಾತದಿಂದಂದು ಕಬಲ್ದು ನುಚ್ಚು ನುಜ್ಜಾಯಾಗದೆ ನಿಲ್ಬುಮೆ ಪಾಪ ಪರ್ವತಂ (ಸಮಚ. ೧–೪೬) ; ಗಾಯು ಕೋಲಂ ಳಬಲ್ದು ಪಳಿತ ಪಾಪಲೆಯೊಳ್ ಳಳಿಲಿ ಬಿದ್ದುಂ (ಲೀಪಾಸ. ೬–೭೬) ; ಇಳೆ ಳಬಲ್ವಿನೆಗಂ ಮಸಗಿ ತಾಗಿದುದು ತುರಗದಲಂ (ಪರ್ಶ. ೮–೪೯) ; ತೇರಿನರಗಿಲ್ ಕಬಲ್ದುದು (ರಾಮಾಕೃ. ೧೧–೨೮). **ಕಳಲ್** : ೧. ಬಳಕ್ಕಾವೆಸಳಂ ಕೀಳಾಗದಾರೂಳವು ಳ ಳ ಲ ದಾ ರ (ಳವು ಳಳಲದಾರಾ) ತೇಜಪ್ರಭಾವಂ (ಸೌಇಾ. IX–i, ೧೭೨–೨೬ ; ೧೮೬) ; ಕಂಪಿಸುತ ಕಳಲುತೆಂತಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕೆಜಿದು ಜೊಂಪಿಸುತ ಜೋಲುತ್ತ ಲಿಮೆಮ್ಮಯುಂ ಅಸುವರೆದು (ಸಾಮರ. ೨೧೧–೧೯). ೩. ಭಗ್ನದೊಡೆ ದೋಡುಗಳ ಮುಜಿದ ಗೂಡಂಗಳ ಕಳಲ್ವ ಶಿಬಿಕೆಗಳ (ಕೃವಿಜಾ. ೩೧–೫೫). **ಕಳಲು**[1] : ೧. ಕಳಲಿದವು ಕಂದಿದವು ಕುಂದಿದವು ಮುಂದುಗೆಟ್ಟುಳವಳಿದವು (ಚಪ್ರ. ೫೬–೫೮). ೩. ಕಳಲಿ ಸೂಸಿದ ಕೇಶ ಪಾಶದ ಮಲಿನ ವಸನದ (ಪಾಕೇಶ. ೫–೯–೨೪). ೪. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು (?) : ತಿಳಿಯಲಿದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಗರ್ವಿಗೆ ಳಲಲವರು ವಿನಯಕ್ಕೆ ಕೆಡುವರಂ ತಲೆಯನಿದು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಗುಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೬.೦೩. ಪರಿ. ೨೮೯).

ಕಬಲೆಗುಟ್ಟು, ಕಳಲೆಗುಟ್ಟು=ಕಳಚಿಬೀಳುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಬಾಯು ಬೆತ್ತೆಱೆಯೆಯುಂ ಪಲ್ಲುಂ ಕೆಲರೆಗುಟ್ಟಿಯುಂ ನೀರೊಳಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಆಪಸ್ತಂ. ೧೧–೧೧೨) ; ಕಾಲಾಳ್ಳಳಂ ಕಬಲೆಗುಟ್ಟಿ (ವಿಷ್ಣು. VIII. ಸೂರಬ. ೧೯–೧೩ ; 1441 ?). **ಕಬಲೆನುಡಿ** = ೧. ಕಳಚುವಂತೆ ಮಾತಾಡು ; ಪರುಷರಿಸುವಂತೆ ಮಾತಾಡು : ಶಲ್ಯನ ಹೃಚ್ಛಲ್ಯಮೆಲ್ಲವಂ ಕಬಲೆ ನುಡಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೯೪). ೩. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸು; ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳು (?) : ಕಬಲೆನುನದಬಲೆ ಬಗ್ಗಿನಿ ಳೆಱುಲನೆ ನಡೆಯೆಂದು ಜಡಿದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಬಲ್ ; ತುಳು. ಳಳ್]

ಕಟಲ್$_2$ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಬಿಚ್ಚುವಿಕೆ; ಶಿಥಿಲತೆ; ಬಾಡುವಿಕೆ. 'ಕಟಲ್ಚು' ಪರಾ. [< ಕಟಲ್$_1$]

ಕಟಲ್$_3$, ಕಳಲ್ಯು$_3$ (ನಾ). ಮೊಸರು; ಮಜ್ಜಿಗೆ: "ಕಟಲ್-ಮಜ್ಜಿಗೆ; ಅಂದುಗೆ; ತನುತ್ವಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕಟಲೆಂದು ದಧಿ" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೩೫); ಪಟಗಟವೆಯ ಕೂಟ್ಟಿತಿವುಡುಗಳೆದತೊವರಿಯ ತೊವೆ ಕಾಯ್ದಿಟಿಸಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಟಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಭೋಜನಂ ಪೆಜತುಂಟೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಇದು ಬಾಟ್ಮೊಸರಿದು ಕಟಲಿಂತಿದು ರುಚಿವೆತ್ತಿರ್ದ ಪಾನಮಿದು ಮಜ್ಜಿಗೆ ತಾನಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೧). **ಕಳಲ್ಯು$_3$**: ಕೆನೆಯ ತೆಗೆಯದೆ ಕಡೆದ ಕಳಲು ಗೋಳಕಮಾಯ್ತು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೩); ತಣ್ಣನೆಯ ಕಳಲು ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಬಡ್ಡಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೨೪). [?]

ಕಟಲ್$_4$, ಕಟಲು (ನಾ). ಅಂದುಗೆ; ನೂಪುರ; ಕಡಗ: "ಕಟಲೆಂದುಂ . . . ನೂಪುರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೧೩); "ಅಂದುಗೆಯೊಳ್ ಕಟಲೆಂದು ಪೊಂದುಗುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೩); ಕಾಲಲಿಟ್ಟ ಬ(ಕಟ)ಲ್ಗಳಿಂ (ಎಇ. XIX, ೧೯೪-೨; 1210); ಕಟಲೊಳೇಂ ಪಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೮). **ಕಟಲು**: "ನೂಪುರಮಕ್ಕುಂ ಸಂಗತಿಯಿಂ ಕಟಲು ನೇವುರಂ ಪುರುಳಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟಲ್]

ಕಟಲಮಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಆಗ್ನೇಯದಲು ಕಟಲಮಡು ತೆಂಕಲು ಬೆಲ್ಲದ ತ[ಟ]ಬಾಗು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೮೦; 1136). [?]

ಕಟಲಿಸು, ಕಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳಚು; ಉದುರಿಸು; ಸಡಿಲಿಸು: ಅಲುಗದೆ ತಳಿರ್ತ ಮರಗಳೊಳೆಲೆಯಂ ಕಟಲಿಸದೆ ಪೂತ ಗಿಡುಗಳೊಳರಲಂ ಸಲೆ ಬಿರ್ಚದೆ ತಳ್ತ ಲತಾವಲಿಗಳೊಳ್ಗುಡಿಯನೂದುಗುಂ ಗಂಧವಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨೨). **ಕಳಲಿಸು**: ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕಡಿಮೆಮಾಡು: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೭); ಮಂಡೋದರಿ ನಿಜೇಶನ ಕಡುಹ ಕಳಲಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ಸಾರಿಸುವನಿತರೊಳು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೬೦). [ಕಟಲ್$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕಟಲು 'ಕಟಲ್$_4$' ನೋ.

ಕಟಲುಲಿ, ಕಟಲುಳಿ (ನಾ). ನೂಪುರದ ಧ್ವನಿ; ಅಂದುಗೆಯ ನಾದ: ತೊಡೆ ದಡದಡಿಸೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟು [ಕಟಲುಲಿಗೆ ಬಟಿಸಲ್ವ] ಕಳಹಂಸ ಮಂಡಲಕ್ಕಯಶಮಂ ಮಾಡಿಸಿಯುಂ (ಕಾದಂಉ ೩೬). **ಕಟಲುಳಿ**: ಮಱಿದುಂಬಿಗಳ ಗಾವರಕ್ಕೆ ಜತಿಯನುಗ್ಗಡಿಸುವಂತೆ ಕಟಲುಳಿಯಿನುಲಿವ ಪಾರಿವಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧ವ). [ಕಟಲ್$_4$ + ಉಲ್ಲಿ$_2$]

ಕಲಟುಳಿ 'ಕಟಲುಲಿ' ನೋ.

ಕಟಲೆ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ: "ಕಟಲೆ = ಮುಳ್ಳು ವೆರಸಿದ ಗುಜ್ಜಗೊಂಬು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). [?]

ಕಟಲೆಗಟ್ಟು, ಕಳಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಕಟ್ಟು (?): ಮಲ್ಲರಂತೆ ಬರಿಯಂ ಪತ್ತಿ ಕಟಲೆಗಟ್ಟುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). **ಕಳಲುಕಟ್ಟು**: ಒಡನೆ ಕಳಲುಕಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಳಲುಕಟ್ಟೆ] ಹೆಡಗೆಯ್ಯ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಮೃಢಭಕ್ತನೋರ್ವನು ಪೋಪ (ಮೋಳಿಪು. ೨-೫೮). [ಕಟಲೆ ? + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಟಲ್ಚು$_1$, ಕಳಚು, ಕಳಲಿಚು, ಕಳಲ್ಚು, ಕಟಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇರ್ಪಡಿಸು; ಬೇರೆಮಾಡು; ಭೇದಿಸು: "ಕಟಲ್ಚು - ಪೃಥಕ್ಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಚಾರುಚರಿತ್ರ ತೀರ್ಥಬಲದಿಂದಘಕರ್ದಮಮಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೪); ದೇಹದಿಂದಂ ಕಟಲ್ಚದೆ ತಾನನ್ಯಶರೀರಿಯಾದನಿದೆ ಯಂತ್ರಂ ತಂತ್ರಸಂಸಿದ್ಧಿಯೆಂಡು (ದಶಕು. ೧೩-೫೪). ೨. ತೆಗೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಕಳೆ: ನೃಪವಿಲಾಸಿನಿಯರ್ ತುಡುಗೆಯಂ ಕಟಲ್ಚಿ ತಡಿಯೊಳ್ ಬೈತಿಟ್ಟರಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೮೬-೧೦); ತೊಡರ್ದ ಬಲೆಯಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೨೬ ವ), ನೂಪುರಮಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ದಶಕು ೧೦-೭೫). ೩. ಪರಿಹರಿಸು; ಹೊಡೆದಟ್ಟು; ತೊಲಗಿಸು: ಕಟಲ್ಚಿ ಕಳೆಗೊಂದಿ ಮುಂದೆ ಬಾರದ ಪದಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೫); ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನ ಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮); ಪಳೆಯಲೆ ದೋಷತ್ರಯಮಂ ಕಳೆವವೊಲೆಳೆಯಲೆ ಕಟಲ್ಚುವುದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೭೩); ಆಚಾರ್ಯರ್ ದಯೆಯಿಂ ಕಟಲ್ಚುಗೆ ಮದೀಯ ಸ್ವಾಂತದಿಂ ಧ್ವಾಂತಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩). ೪. ಉದುರಿಸು; ಹನಿಸು; ಬೀಳಿಸು: ಕೋಕಾಂಗನೆ ಕಣ್ಬನಿಯಂ ಕಟಲ್ಚಿ ಖೇದಿಸಿದಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೦). ೫. ಸಡಿಲಿಸು; ತೆಗೆಯಿಸು: ಧರ್ಮದೊಳಮರ್ಥದೊಳಂ ಬಗೆಯಂ ಕಟಲ್ಚದು ದ್ಭಾಸಿಸಿದಂ ಗಡಂತವನವರ್ಕೆ ಫಲಂ ಸುಖಮೆಂದು ಬಲ್ಲವಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೬೧). ೬. ಕೀಳು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿದರ್ಥಮಂ ನೆಜೆ ಕಟಲ್ಚುವುದಾತನೊಳಂಬುಜಾನನೇ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೭೬). **ಕಳಚು**: ೧. ನಿನ್ನನು ಸೆಳೆದು ರಣದಲಿ ತೊಡೆಯ ಕಳಚುವ ಮೃತ್ಯುಭೀಮನ ಕಯ್ಯನೋಡು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೭); ಸುರೇಖೆಯ ತಳಪದಸ್ತ್ರದಲವಳ ಹಸ್ತವ ಕಳಚಲೆಚ್ಚನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೧೩). ೨. ವಿಕ್ರಾಂತಧೀರನನೋಡುತುಟ್ಟಳು ಕಳಚಿದಂಬರವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೪೧); ವರಶಿರೋಮಾಲೆಯಂ ಕಳಚಿ ಚಲ್ಲಣಮನುಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೫೩-೧೧); ಅಸಿತಾಂಬರದ ಗವಸಣಿಗೆಯನು ಕಳಚಲ್ಕೆ (ಕೋಗಯ. ೨೭-೫). ೬. ಉಲುಕಿದರೆ ನಾಲಗೆಯ ತೊಡಬೆಯ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೨೫); ಸೊಕ್ಕುಮುಱಿದು ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳಚುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೭-೩೯-೫). ೭. ಸಡಿಲು; ಜಾರು; ಬಿದ್ದು ಹೋಗು: ಮಹಿಮೆಯ ಕೀಲು ಕಳಚಿತು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೩); ಕಳಚಿತರಸನ ಮನದ ಧೈರ್ಯಾಚಲದ ಬೈಸಿಕೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೫). **ಕಳಲಿಚು**: ೨. ಕೌಸಲೆ ಕಳಲಿಚಿದ ಮುಡಿಯಿಂದ ಕಂಬನಿದುಳುಕೆ ಕೆಲಬಲಕಳವಳಿವುತೊಱಲಿದಳು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೫೬). **ಕಳಲ್ಚು**: ೩. ರಾಜಪುತ್ರಸಚಿವಸಂಘದ ಕಿವಿಗೇನಾನುಮ ನೀವುದ ನಾಡುತೆ ಭೇದದಿಂ ಕಳಲ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಮರಳ್ಚು]ವುದವನಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೮); ಕಂಟಕರಂ ಕಳಲ್ಚಿತಾಂ ರಾಯಮುರಾರಿಭೂಪತಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನೂರ್ಜ್ಜಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ ೯-೧೪; 1147); ಮುನಿಸಂ ಕಳಲ್ಚಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ). ೪. ನಭದೆಡೆಯುಡುಗಳಂ ಕಳಲ್ಚುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನೊಡೆವ (ಚಿಬಪು. ೨-೨೪). ೭. ಖಳರ[ರ]ವಂ ಕಳಲ್ಚಿದುದು ಕಳ್ಳರ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಬಾಧೆಯೆಮ್ಪೆಗಳ್ದಳಜೆ ತೆರಳ್ಚಿ ತೂಟ್ದುದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೧೯; 1103). **ಕಟಚು**: ೭. ಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ಕಟಚಿದಂತೆ ಕಟಕುಟಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೮). [ಕಟಲ್$_1$+ -ಚು]

ಕಟಲ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಳೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾರಣೆ: ಕಟ್ತಲೆ ಕಟಲ್ಚು ಜಗತ್ತಿನ ಪುಣ್ಯದಚ್ಚು . . . ಪೂರ್ಣ ಶಶಾಂಕಮಂಡಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೨೪). [< ಕಟಲ್ಚು$_1$]

ಕಟವೆ, ಕವಳ್ಳಿ$_3$, ಕವಳ್ಳೆ$_2$, ಕಳಮೆ, ಕಳವ್ವೆ$_2$, ಕಟಮ, ಕಟಮೆ, ಕೌಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ; ನೆಲ್ಲು: "ಕಟವೆಯೆನೆ ಶಾಲಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೯); ಬೆಳೆದೊಱಗಿದ ಕಟವೆಗಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೬); ಒರ್ಮೊದಲೊಳೆರ್ದ ಕಟವೆಯ ಸಸಿವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೮೭೦ ಶೂದ್ರಕ); ಜೋಳಮಂ ಬಿತ್ತಿ ಕಟವೆಯಂ ಬಯಸುವೆಗ್ಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಒಲವಿಂ ಬಂದೆಱಗುವವೋಲ್ ತೆನೆಯಂ ಕಾಲ್ಗೆಱಗುವ ಕಟವೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩); ಕದಲೊಡೆದ ಬೆಳೆದ ಕಟವೆಯ ಕದಿರ್ಗಂಪಿಂ ಗೆಱಗಿ ಪಱಮೆಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೦). **ಕವಳ್ಳಿ$_3$**: (ಉಕ).

ಕವಳ್ಳೆ : (ಉಕ). **ಕವಳಿ** : ಬೇಕಿದ ಅಕಮಯ ಕೆಯ್ಕೊಲಂಗಳಿಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೦-೯; ಸು. ೧೧೬); ಅಕಮೆಯ ಕೆಯ್ಕೊಳು ಪಿಂದಿಪಪ್ಪವಡೆದು ಗಿಳಿಂದು ಶಿಪ್ತಸರದಿ ಸರವನ್ನೊಲು (ಜಂಬಿಹ. ೧೩-೩೦); ಅಕಮೆಯ ತೆನೆಗಳು ಬಣ್ಣಪರಗಳಿನೆ ಬಳುಳುತ ನೀರಿಯಿರು (ನಾಗಕು. ೨-೨೨). **ಕವಳಿ** : ಬೇಕಸಂ ಪೆಲ್ತಡೆ ಕರ್ಬುಂ ಅಕವೆಯುಂ ಮೆಲೆಯಡಕೆ ತೆಂಗು ಮಾಳಾಫಲಂ (ಎಕ. VII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೬; ೧೦೭೨); ಅಕವೆ ರಾಜಾಸ್ಯ, ಶಾಲ್ಯನ್ನಕ್ಕೆ 'ಓಗರದ ಉದಕವನೆಱೆದವರಾರಯ್ಕೂ (ಮಹಾದೇ. ೧೪); ಅಕವೆಮಯವಾ ನೆಲಸು ಅಲ್ಲಿನ ಹಳುಮಯವಾ ಕೊಲುಸು (ತೊರಣ. ೬-೬-೧೫); ಅಕವೆಯು ಮಡಿಯ ಸಾಲುಗಳು ಸಲೆ ಮೆಱೆದುವು (ಭಾಷಟಂ. ೨-೨). **ಕವಿಮೆ** : 'ಅಕವೆಜೂರ್ಣ' ಪರಾ. **ಕವಿಮೆ** : ಉಪಾಧ್ಯಾಯಂಗಿಗೆ ಅಕವೆಯಂ ಕೂಡುಂ ಮನಿಷಯುಂ ತುಪ್ಪಮು ಮನುಣಲ್ಕೊಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೨೦); ಅಶಿಳಾಹತಿಯಂ ಅಕಮೆಯಂ ತೆವಿದುಜುಗಲೊಕೊಜೆತಿಯ ಪರಿವ ಪಾಲಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೪). **ಕೌಳ್ಕೆ** : 'ಕೌಳಿಕಂದಾಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಲಮ]

ಕಱವೆಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾಡಮರ್ದಳ - ಕಱವೆ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೯೫). [?]

ಕಱ್ಪಿ, ಕಳ್ಪಿ, ಕಳ್ಕೆ, ಕಱ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ಸಾಯು; ತೀರು; ಮಡಿ : "ಕಱ್ಪು - ನಿಧನಾಶಾದರಂಯೋಱೆ (ಕೊಪೆಗಾಣು, ಸಾಯು, ಬಹುದರ ತೊಲಗು), ಸೌದೀರೆ ಡ (ಗಂಜಿ)" (ಕಮಧಾ); ಎರಟ್ಟುಮ್ಮಲು ತಿಂಗಳಿಂಗೆ ತಾಯ್ ಕಱ್ಪಿದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೦-೧೩); ಕಱ್ಪುದವರ್ಗಬ್ಬುದಲ್ತೊಡ ವರೇಱ್ಪೊಡಮಂತವರಂ ಬ ಱ್ಪ ಕ್ಕೆ ತಾಮುಱಪೊಡಂ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೨೬); ಱುದ ಮುಸಱಿಪ್ರಯಾವಿರಹಿದನಱಲ್ದು (ಶಾವ್ಯಾವ. ೨೦೧). ೨. ದಾಸು; ತಳ್ಳು; ನೂಕು; ಸಾಗಿಹೋಗು : ಕೊಳಗುಳವಂ ಕಱ್ಪಿ [ಶಾಕಾ. ೯] ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಚಭಾ. ೧೩-೬೧ ವ); ಏನಾನುಂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ ತಿಂದು ಕಾಲಮುಂ ಕಱ್ಪುವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೭-೧೭); ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಸಾಗರೋಪಮಂ ಕಱ್ಪುವಂ ಬಱ್ಪುಯಂ (ಪಂಂಪಾಪು. ೧-೬೭ವ). ೩. ಸಂದುಹೋಗಿಸು; ಕಳೆದುಹೋಗಿಸು; ಹರಿದುಹೋಗಿಸು; ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿಸು : ಱುದ ಱೀಗೆ ಬಂದಪುದೆ ಬಱ್ಪ ಜಗೆಗಂ ತಿರ್ದಲ್ (ಅಪಚಿ. ೨-೫೯); ಕಱಪಯುದಿನಂಗಳ್ ಱಯುಯೆ ಸುದಾಮನೆ ಪರಿಣಯನ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೬ ವ); ಱುದ ಸುಖಂಗಳಂ ಪರಿದ ಜನ್ಮನಮಂ ದೊರಕೊಳ್ಪದರ್ಥಮಂ. . . ಮಗುಬಾಸೆ ಮಾಡಿಯುಮ್ಮಳ್ ಸುವರೇಶೆ (ದಶಕು. ೪-೨೩). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಕಂಡೊಡಂ ಮಱ್ಪಿದರ್ಗ್ ಗಡ ಕಾಣದರ್ ಱುದವರೇ ಪ್ಯಾಮೋಹ ಬಂಧಂಗಳಂ (ಅನಂಉ. ೪-೨೧); ಮನಮನೆ ನೆಲೆವನೆ ಮಾಡಿರ್ದನಂ ಗನಂ ಱುಯುವಾಗಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (೬ ೯ ಲಾವ. ೩-೫೭); ಱೆಸರಿಯಂ ಕೊಂದದಱುವಿನೊಡನೆ ಱುದಂದ ಪೊದಱ್ದಂ ನಿಜ ಕೋಪ ತಮಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೦). ೫. ಕೈವಿಮಾರು; ಮಿತಿಮಾರು : "ಱುದಂ=ಸತ್ತಂ; ದೂರಂಯೋದಂ; ಅಯ್ದಾಱುದಂ"(ಕಮದ.ಪರಿ. ೧); ಕರ್ಣಾನಿತ ವಿಕರ್ಣಹತಿಯಿಂದಮಱುರಾಂತಕಂ ಱ ಱುಯೆ ನೊಂದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೧ ವ); ಱುದ ಭವಭಗಳಲ್ಲೊಳ್ ತೊಡರ್ದಱುಂ ಮಾನಸಸರ್ಕುಮಧಿಕ್ಕಿನಕೂಮೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೬-೮೯). **ಕಳ್ಪೆ** : ೧. ಕಳಿದ ನಡವಿಯೊಳ್ಮುನ್ನ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೭-೨೪). ೨. ಪಲವೊರ್ಗಳಂ ಕಳಿದು ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೨-೧೬); ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿಯರೊಡನೆ ಬೇಸರಗೆಗಳ [ಶಾಕಾ. ೯] ದ ಭೋಗಿಜನ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೨೬); ಕಳಿದರಲೆರೆ ಕೇಳು ಱುಶ ತತ್ಕಲುಷಕಾರಾತನು (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧); ಕಳಿದ ಹಗಲ ಣವರೆಯಂತೆ ಜೀವನಗಳದ ಪೆಣ್ಣಿನ ಸ್ನೇಹವಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೧೩೦). ೩. ಕಳಿದು ಮುಳಿದು ಸುಳಿದು ಹೊಳಿದು ಕಾಡಲೇಕೆ ಹಂಪೆಯರಸ (ಹಂಪೆಕ. ೪-೧); ನಳಿನನಾಭನ ಕರುಣೆಯೊಜತೆಯು ಕಳಿದರಾರೇಗುವರು (ಕು ವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭. ೭-೧೯); ಸುಳಿಯದಿರ್ಪುದು ಕರಿಣಿ ಕಳಿದುದಿರ್ದುದು ಹರಿಣಿ (ಚಿಬಿಪ. ೩೫-೩೧). ೪. ಆಳ್ಕ ವಿಧಿಯನು ಕಳಿವರಾರ್ (ಜೀವಂಂತ. ೫-೪೬). **ಕಳ್ಕೆ** : ೨. ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ಕಳಿದು ದಿವ್ಯ ಕನ್ನಿಕೆಯಾಗಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಗಿರಿಕ. ೧. ಕಥಾಗರ್ಭ); ಅರವಿಸೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಂ ಕಳಿದು ಬರ್ತಿರ್ದನು (ಚಿಬಿಪ. ೬-೨); ಆನಂದವಡೆದು ಲಲಿತಾಂಗಿ ಅಂದಿನ ದಿನವ ಕಳೆಯಲು (ಕಂಸವಿ. ೯-೫೮). ೩. ಕಳಿದುವು ವೃದ್ಧಿಂಗೆ ದಂತಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಬಾಧವು. ೫-೫೩); ಕಳಿದ ಜಲುಗಳನೊಡದ ಮೆಳ ಳಕಾಲ್ಗಳ ತೋಱೆ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೬-೬); ಕಣ್ಮೈದಿಲಲಂಕೆಯಿಂಂವು ಕಳೆಯೆ ನಾನಾಭಾವನ ಕಂವು ಸುಳಿಯೆ (ಚಿಬಿಪ. ೧೦-೨). ೫. (ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಒರೆಯಿಂದ ಕಳಚು; ಹೊರದೆಗೆ; ಕಳಚಿಕೊ : ಸತ್ಕವೆಂಬ ಕೂರಲಗನೆ ಕ[ಶಾಕಾ. ತ]ಕಿದುಕೊಂಡು ಸದ್ಭಕ್ತರು ಗೆದ್ದರು (ಬಸವ. ೬೬೭). ೬. ತೆಗೆ; ವಜಾಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡು : ಕಳೆಯಿಂಬುದುಂ ಲೆಳ್ಳವೇಱಿಸಿಕಿಸುವಜಿಸೊಳಂ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೬-೯). **ಕಳ್ಪೆ** : ೧. ಅಶುಭ ಕರ್ಮ ೧ದ ಯದಿನ್ನೊಂ ಡವುಟ್ಟದರುಂ ತಂದೆಯುಂ ಕಱ್ಪಿದೊಡೆ (ಜಾವುಂಂಪ. ೨೬-೪). ೨. ಅಂತಾಯರುಳುಂವ ವಿಜಯಂ ವಿಜಯೋದ್ಯೋಗದೊಳ್ ಕಳಿಯೆ (ವಿ ಂ ಪ ಭಾ. ೧೦-೪೮ ವ); ಕಳಿಪಂತಾ ಪೊಲ್ಲಂ ನ್ಪಸರಂ (ಕಾದಂಂಪ. ೭೭); ಆವರಿರ್ವರುಂ ನಾನಾ ನರೀನದಾಂತರಾಳ ಸಂತಜ್ಜನಪದಂಗಳಂ ಕಱ್ಪಿದು (ಸುಳುಮಾ. ೨-೪೫ವ). ೪. ಕಳ್ಪದುದಂ ಕಱ್ಪಿಯಲಾರ್ಗಮೇಂ ತೀರ್ದಪುದೇ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೩೦). ೬. ದ್ವಿಗುಣಿಸಿ ವ್ಯತ್ಪಮನದಱೊಳ್ ಬಗೆದೊಂದಂ ಕಱ್ಪಿದೊಡಕ್ಕುಮಂಗುಲಿಗಳವಂ (ಭಂದೋಲಂ. ೬-೨೬); ತಿಳಿದಿರೀಯಮುಮೈದಂ ಕಱ್ಪಿ ನೀಂ . . . ಕ್ಕಳಿನೆ (ಕಮದ. ೩೩); "ಅಱತಂ, ರಱತಂ, ಅಱತಂ . . . ತ್ಕಱಿಸು, ಕಱ್ಪಿ ಇಂತಿಪ್ಪತಂ ಱುಯ್ದುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ).

ಕಱುದುಳ್ಕೂರ್ = ಕ್ಗಿರುಳುಕೊಳ್ಳು ; ಅಪಹರಿಸು : ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಂ ಪುರ್ವಸಿ[ರ್ಧ್ಯಾ]ಯ ಱುದುಂ[ಕೊ]ಡ್ಡಾರಪ್ಪಕ್ಕೆ ಕಲಿಯುಯವ ಱುವುವನಱುದರ ಲೋಳಕಕೆ ಸಲ್ಲಂ (ಸೌಂಇ. XI-i, ೩೫-೯; ೩೩). **ಕಱುಯೆ** : ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಮಿತಿಮಿರಿ; ಬಹಳವಾಗಿ : ವಿಯೋಗದಿಂ ವಿಜಿಜನದಿಂ ಱುಯೆ ಪರಾರ್ಥಗಳುಂ ಬಾಯ ಬಿದುಂ (ಅವಿರಾ. ೨-೩೩); ನಿಶಿತ ವಿಕರ್ಣ ಹತಿಯಿಂದಮನುಸರಾಂತಕಂ ಱುಯೆಯೆ ನೊಂದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೧ ವ); ಱುಯೆಯೆ ಗಳಿದರ್ ನಡೆ (ಪಂಡತಂ. ೨೩೬-೭); ಕೊಸು ಱುಯೆಯೆ ಬಳಿದುದು . . . ಕಣ್ಮೆಯುಂ ನ್ಪಿರಿನಸಲಾಗ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೭೧); ಅಕಳೆ ಮಿಳ್ಪಿಸ ಪಲಯಿಗೆ ಸೂಳ್ಪೆಪ ತಂಬಟಿಂ ರಣರಸಮುಂ ಱುಯೆಱೊವರಿಯುಸಿನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೪೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟು; ತುಳು. ಕರಿ, ಕಳೆ]

ಕಟ್ಟಿ, ಕಳ್ಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಣ್ಣಾಗು; ಮಾಗು; ಪಕ್ವವಾಗು. 'ಕಟ್ಟಿಯಲರ್' ಪರಾ. **ಕಳ್ಳಿ** : ೧. ಹತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಕಳಿತಿದ್ದರೇನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೨೫); ಕಳಿದ ಜಲಸಿನ ಹಣ್ಣ ತೊಳೆಗಳು (ಸೂಪಕಾ. ೫-೫೭); ಕಳಿತ ರಸಾಲ ನೇಱೀಲವಣ್ಣಕ್ಕ ಪಿಳ ಗಿಳಿ ಚಂಂಚುಪುಟದ ಕರ್ದುಳಿ (ನೋಚಕ. ೫-೨೩). ೨. ಬಾಡು; ಬತ್ತು; ಇಳಿದು ಹೋಗು : ನೆಲೆ ಕಳಿತ [ಶಾಕಾ. ಕಳಲ್ದ] ಮೆಚ್ಚಿನಲು ನಲಿಲು ನರ್ತನಂ ಗೆಯ್ವವು (ಜಹಚಾ. ೩-೩೩); ಕಳಿದ ತರಣಿಯ ಕಿರಣದಲಿ ದಿನ ಬಲ ದೊಳಾಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಬೆಳಿದಿಗೆಗಳಜವು (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೬-೫೫); ಕಳಿದ ಪೂಗಳ ತೆಜದಿ ರೇಜಳದಲರಿನಿಂದುದುರಿದವು ತಾರೆಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೧೦೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕಟ್ಟು]

ಕಟ್ಟಿ$_3$, ಕಳ್ಳಿ$_4$ (ನಾ). ಚಿಲಕ, ಅಗುಳಿ, ನೊಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಮರದ ಗೂಟ: ಒಯ್ಯನಾ ನೊಗದೊಳಾ ಕಟ್ಟಿ ಮುನ್ನೆ ತಗುಳ್ದು ಛಿದ್ರದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಘಳಿಯಿಪ್ಪೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೯೪–೨೪). **ಕಳ್ಳಿ$_4$**: ಕೆಲವು ಪಯಣದಿಂ ದುತ್ತರ ದ್ವಾರದ ಬಳಿಗೈತಂದು ಚಕ್ರೇಶ ಘಳಿಲನಾನೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಬಾಗಿಲ ಕಳಿಯನು ಪೊಜಮಟ್ಟನಾಗ (ಗೋಮಟೇ. ೧೧–೭೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟಿ]

ಕಟ್ಟಿ$_4$ 'ಕಳ್ಳಿ$_5$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಪು$_1$, ಕಳಿಪು, ಕಳುಪು, ಕಳುವು$_1$, ಕಳುಹು, ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು, ಕಟುಪು, ಕಟ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳುಹಿಸು; ಬೀಳ್ಕೊಡು: ಕಾಳೆಗ ಕಿಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕಟ್ಟಿಪಿ ತನ್ನ ಬಲಮುಂ ಮಾರ್ಬಲಮುಂ ತನ್ನನೆ ಪೊಗಟ್ಟೆ (ಎಕ. II, ೧೩೮–೫; ಸು. 940); ನಿಜತನೂಜೆಯನಳಿಯನೊಡನೆ ಕಟ್ಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟು] ಪುವುದ್ಯೋಗಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೪–೫೩ ವ); ಆತಂಗೆ ಸಾಲ್ವನಿತು ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಪಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೮೧); ಬೆನ್ನನೆ ಭವ್ಯರ್ ಕಟ್ಟಿಪುತ್ತೆ ಬಂದು ನಿಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೧೩). ೨. (ಕಾಲವನ್ನು) ಕಳೆ; ನೂಕು; ತಳ್ಳು: ಇಂತೆ ಕಾಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಪುವೆಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೭–೧೭); ಇಂದಿನೊಂದಿರುಳಂ ಕಟ್ಟಿಪಿ ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಗಟ್ಟುದಂ ನೆಗಟ್ಟುದು (ಗದಾಯು. ೬–೬ ವ); ಕೆಳೆಯನೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಪುವಂತು . . . ಬೆಸಸು (ಕಾದಂಉ. ೬೧೮); ಎರಡುವರ್ಷಂಬರಂ ಧರ್ಮವಿಹಾರಂ ಮೌನವ್ರತದಿಂ ಕಟ್ಟಿಪಿ (ಅನಂಪು. ೯–೧೧೩ ವ). ೩. ದಾಟು; ಕ್ರಮಿಸು: ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರಮನುಪಾಯದಿಂ ಕಟ್ಟಿಪುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೧೧). **ಕಳಿಪು**: ೧. "ಕಳಿಪು – ಅನುಗಮನೇ" (ಶಮಧಾ); ಮಂತ್ರಮಂ ಬೆಸಸಿ ಕರುಣಂಗೆಯ್ದು ಕಳಿಪೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೧೭). **ಕಳುಪು**: ೧. ನಾನೆ ಸುಯ್ದಾನದಿಂದಂ ಬಂದು ಕಳುಪುವೆಂ (ಇಹರ. ೪೦); ಅಸುಗೀಶನನೊಳ್ಗುಡುಕಂ ತರಲೆನುತೊನೆದು ಕಳುಪಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೨೯); ನಿಜಸ್ಥಳಕೆ ಶ್ರೀಪತಿಮುಖ್ಯರಂತರಂಗಳನಜಿದು ಕಳುಪಿ (ಚಿಬಪು. ೨–೧೪). **ಕಳುವು$_1$**: ೧. ಅಕ್ಕರೆಯ ಮುದ್ದಣನು ನಿನಗೊರೆದು ಕಾದಿರನೆ? ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದೆ ಎಂತು ಕಳುವುದಿರಲಮ್ಮಾ? (ಕಎಪು. ೩೩೮); ಹೆಣ್ಣುಮಗಳನು ಕಳುವಿ ಕಣ್ಣೀಗೆ ನೀರ ತಂದು ನಿಂದಾಳು (ಜಗೀತೆ. ೮೯); ಹೇಳಿ ಕಳುವಿದರೆ ಬರುವೊಲ್ಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಲೆ ಕಳುವಿದರೆ ಮನಸಿಟ್ಟ (ನಾಪದ. ೧೩). **ಕಳುಹು**: ೧. ಹಸೆಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಟ್ಟಿದಡೆ ಶಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆಮ್ಮವರು (ಮಹಾದೇ. ೭–೫); ನಾಯ ಕೊಲ್ಲದೆ ಕಳುಹಿದರೆ ಬೆಂಬಿಡನಲಾ ಮಱು ಕೊಳಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೩೧); ಕದನಕ್ಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಬಹುದೇ (ತೊರರಾ. ೧–೯–೩೪). ೪. ಸಾಗಿಸು; ರವಾನಿಸು: ಸರಕನ್ನು ರೈಲಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹುವರು (ರೂಢಿ). **ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು**: ೧. ಮಱೆವೊಕ್ಕೊನಂ ಕಾದು ಕಟ್ಟಿಪ್ಪಿ ವೈರಿಬಲಕ್ಕೆ ಇದಿರನ್ನಡೆದು ಸತ್ತು (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬–೩; ಸು. 925). **ಕಟುಪು**: ೧. ಬೆಸನನಿರ್ಮೆ ಕೇಳದಂತು ಪೂಣಿಸಿ ಕಟುಪಿ (ಆದಿಪು. ೧೩–೮೦ ವ); ಆವ ಜಾತಿ ಪೆಸರೇನೆಂಬುದಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಪಾಯಸಮಂ ಕಟುಪಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೦–೧೧). ೨. ಏಟು ದಿವಸಮುಂ . . . ರಸಾಯನಾಸ್ವಾದನದೊಳ ಮುತ್ತಾನಶಯ್ಯೆಯೊಳಂ ಕಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟು]ಪಿ (ಆದಿಪು. ೫–೪೧ ವ). **ಕಟ್ಪು**: ೧. ವೈರಿದೂತನಂ ಭೇದಿಸಿ ವಸ್ತ್ರಮಾಭರಣ ಲೇಪನವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವಂ ವೇದಸಿ ಕಟ್ಪೆ ವೈರಿ ಗಡಿಯಂ ಭರದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಬಂದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೭–೫೭).

[ಕಟ್ಟಿ$_1$ + – ಪು$_1$. / ತಮಿ. ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು]

ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕರೆ; ಕಳಂಕ; ದೋಷ: ಕಟ್ಟಿಪಂ ತಂದು ನಿಂಕಮಿ ಕ್ಕಟ್ಟಿಪಂ ಕಳಿವಂ ಚಲ ಕಟ್ಟಿಪಂ ಕಂಜನೇತ್ರ × × ಕಟ್ಟಿವಂ ಬಟ್ಟಿಕಾತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨–೧೨೯). ೨. ಕೀಳಾದುದು; ಕಳಪೆ: ಆ ರೂಪಿನ ಪೆಂಡಿರಿಂತು ಕಟ್ಟಿಪಾ[ಪಾಠಾಂ. ಬಾ]ದೊಡೆ ಚಿಃ ಕೂರಿಸುವ ಕೂರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾರಿಗೆ ಕುಡು ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲ ಸುಡು ಹೋಗು (ಯಕೋಚ. ೨–೬೩).

[ದೆ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು]

ಕಟ್ಟಿಪೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು: ಎಳಗೊವನೂರ ಬಡಗಣ ಸೀಮೆಯುಳ್ ಕು(ಕೂ)ಡಿ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾನ್ದಿಸಿ(ಶಿ) ಕ(?)ಟ್ಟಿಪೊಟ್ಟೆ ಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೆ(ನ್ನೊ)ಟ್ಟೆ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭–೨೩; 8ನೆಯ ಶತ).

[ಕಟ್ಟಿ ? + ಪೊಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಟ್ಟಿಪ್ಪು 'ಕಟ್ಟಿಪು$_1$' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಯಲರ್ (ನಾ). ಹಳೆ ಹೂ; ಬಾಡಿದ ಹೂವು: ಕಟ್ಟಿಯಲರಾದ ಸಂಪಗೆಯ ಬಣ್ಣದವೋಲೆ ಬೆಳರ್ತ ಬಣ್ಣದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೬೬).

[ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಅಲರ್$_2$]

ಕಟ್ಟಿಯುಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಣ್ಣು: ಮಾಜನಂಗಳ್ ಕಟ್ಟಿಯುಂಡಾಪೋಚಿಪಲ್ಲಿ ನೆನೆದುದು ತನ್ನಂ (ಯಕೋಚ. ೩–೫೧).

[ಕಟ್ಟಿ$_1$ + ಉಣ್]

ಕಟ್ಟಿಯೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ತೀವ್ರವಾದ ಗಾಯ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಹೊಡೆತ: ಕಟ್ಟಿಯೇರ್ಪೆತ್ತಿಭವೈರಿಯ ನೆಟಕೆ ಶಿರಂ ಮಾಟ್ಪಪೋಲವಂ ಮುಳಿಯಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೬೧).

[ಕಟ್ಟಿ$_1$ + ಏಱ್$_4$]

ಕಟ್ಟಿಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿ ಓದು; ಸಾಂಗವಾಗಿ ಓದು; ಓದಿನಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗು: ಪಟಗಾಂಪರ ನುಡಿ ಮುತ್ತುಂ ಮೆಟಸುಂ ಗೋದಂದದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಮನೊರ್ವಂ ಕಟ್ಟಿಯೋದಿದಾತನಲ್ಲದೆ ಬಟ್ಟಿವಟ್ಟಿಯಿಂ ಬಂದು ಬರೆಯಲಾಗದಗಣ್ಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೧೮೧).

[ಕಟ್ಟಿ$_2$ + ಓದು$_1$]

ಕಟ್ಟಿಲೆ, ಕಣಿಲೆ, ಕಳಲ್ಯು$_3$, ಕಳಲೆ, ಕಳಿಲು, ಕಳಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಮೊಳಕೆ, —ಕುಡಿ: "ಕಟ್ಟಿಲೆ = ಬಿದಿರ ಕುಡಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ನೀನಿಂದು ಕಟ್ಟಿಲೆಯಂ ತಿಂದ ಪಸುವಿನಂತಾನುಂ . . . ಮೆಯ್ಯಟ್ಟಿಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೭); ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಣಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ಬಿದಿರ ಕಟ್ಟಿಲೆಯೇಲಕ್ಕಿಯಕಾಯ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೩); ನಿಡುಗಟ್ಟಿಲೆಯ ಮೊನೆ ಯುರ್ಚಿದ ಜಡಧರಮೆಸೆದುದು (ಶಬಶಂ. ೩–೩೭); ಮುಂಗಾರ ಮೊಟಗಿ ನತ್ತಣಿಂ ಪೊಡೆಗಿಡುವೆಳಕಟ್ಟಿಲೆಯೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪–೨೩). **ಕಣಿಲೆ**: ೧. ಕಣಿಲೆ ಮಾಗುಳಿ ನಾಳಿ ಕಳಿಂಗವರೆಗೊಳಿಗುಂಪಸಲೆಗಳಂ ಮೂಲಂಗಿಯಿಂಗು ಕತ್ತುರಿಬಾಳೆಯದಿಂಡಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲವತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೩–೫); ಗೋರಿಲ್ಲ ಕಪಿಯು ಸಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿದಿರು ಕಣಿಲೆಗಳನ್ನು ಮುರಿದು ಜೀವಿಸುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೪೦). ೨. ಎಳೆಯ ಕೂಸು: ಕಣಿಲೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬–೨೩೪). **ಕಳಲ್ಯು$_3$**: ೧. ಎಳೆಯ ಬಾಳೆಯ ಹೊಡೆಯ ಕುದಿಸಿಯೆರಡಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿ ಕದುಕಿಱಿದು ಮೆಣಸುಪ್ಪುಳ್ಳಿ ಹಸಿಯಲ್ಲ ಕಳಲು ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣ ಕಲ್ಕವಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫೨). **ಕಳಲೆ**: ೧. ಇದು ಕಳಲೆ ಸುಗ್ಗಿ, ನಾಳೆ ಕಳಲೇ ಪಲ್ಯ ಮಾಡಿ ರೊಟ್ಟಿಸುಡ್ತೇವೆ (ಬೆಳುಮ. ೨೫೭). **ಕಳಿಲು**: ೧. ಕೊಳಲಾಗಬಹುದಿತ್ತು, ಕಳಿಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಕಡಿದ ಕಾಳ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೮೭–೪). **ಕಳಿಲೆ**: ೧. ಕಳಿಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಲಳಿಗೆ ಕೂರುಗುರಿಗಂಜುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧೧–೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕಯರ್ಲ್; ತುಳು. ಕಣಿಲೆ; ಪರ್ಜಿ. ಕಳೀರ. / ಪ್ರಾ. ಕರಿಲ್ಲ]

ಕಟಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್, ಕಳಿವಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ವಫಲ : ಗಿಳಿಯಂತುಗಳ್ ಕಟಿವಣ್ಗಳಂ ಕರ್ದುಂಕೆ(ದಕಥ. ೬-೨೫ ವ). ೨. ಇಳಿದು ಹೋದ ಹಣ್ಣು ; ಕೊಳೆಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದ ಹಣ್ಣು : ಫಳವೆಂದುಂ ಕಟವಣ್ಣಾಗದಲರೆಂದುಂ ಬೀಯುವು (ಜಗದಂ. ೨-೧೬). **ಕಳಿವಣ್** : ೧. ಕಳವಣ್ಗಳ್ ತಿನಿತೊಡಗಿದರು(ಮೇಹತ. ೧೯-೫೪); ಅವಗಂ ಕಳಿವಣ್ಗಳಂ ಕಱ್ಮೊಳಪ ಪಣ್ಮಾರಂಗಳಂ (ಅಜ್ಜಿತ. ೧-೧). **ಕಳಿವಣ್ಣು** : ೧. ಕಟ್ಟಿದರ ಕಳವಣ್ಣುಗಳ ಕಳಲಟ್ಟು ಸುರಿವ ಸು ಧಾರಸದ ಹೊಂಗಟ್ಟುಗಳ ಫಲಭೂಜರಾಜಿಯ ಕಂತ್ಪನಾ ಹನುಮ (ತೊರಾ. ೫-೪೨); **ಪೊಳೆವ** ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಕಂಬ ಜೊದೆಸೆಯೊಳು ಕಳಿವಣ್ಣು ಸಹಿತಮಿರ್ಪುವಿರಲು (ಕಂಪಪು. ೨೦-೬೧).

[ಕಟ್ಟಿ + ಪರ್ಣ]

ಕಟಿವದ, ಕಳಿವದ (ನಾ). ೧. ಇಳಿಮೊಗದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಇಳಿದು ಹೋದ ಸ್ಥಿತಿ : ಕಟವದನಾದ ಬಾಸರ ಬಿಸಿಲ್ ತೆರೆಯಂತಿರೆ (ಅಪಂಪ. ೭-೬೪). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕಳಿತಸ್ಥಿತಿ : ಕಟವದನಾದ ಮಱ್ಮು . . . ಬೇಟದಿಂ ಪಱಿಪಟ್ಟಿನನ್ನೆಸೊಳ್ ತೊಡರ್ದುರ್ ನೇಲ್ವ ವನಿಗ್ಗಿನ ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲನೇ (ಸೂತ್ರ ಸು. ೮-೬೯). **ಕಳಿವದೆ** : ೨. ಜಗುಳ್ವ ತಾವೇ ಬೀಳ್ವ ಕಳಿವದ ಪಣ್ಮಳಿಂ (ಪದ್ಮಚ. ೮-೬೫); ಕಳಿವದಪಲೊಡೆದಿರ್ದ ಪಣ್ಮಳ ತಿಳಿರವಡೊಡೆಗೂಡಿ ಭೋರಿಂದುರಿವ ಕಿಱ್ಗುರಿವಾಹಿನೀ ತೀರದ ವನಂಗಳನು (ಉತ್ತರ. ೧೧-೨೫).

[ಕಟ್ಟಿ + ಪದ್ಮ]

ಕಟಿವು, ಕಳಿವು (ನಾ). ೧. ಸಾವು ; ನಾಶ ; ಅಂತ್ಯ : ಕಟವುಮುಂ ಕಾಪುಂ ಮೇಲುಂ ತೋಡುಂ ಬೀಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ) ; ಉಟವು, ಕಟವು ಎಂಬವು ಭಾವವಾಚಗಳ್ (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧). ೨. ಸೋಲು ; ಪರಾಭವ : ಪರಶುರಾಮನಿಗಾ ಸಂಕ್ರತಿ ಕುವರಂಗಾ ರಾಮನಿವರೆಂಬ ಕಟವಾದುದೊ ಮೂಜು ಸೂಟಿಸೋಲಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨೪). **ಕಳಿವು** : ೧. ನದಿಗುತನವಿನಲಿ ಗುರು ಕರ್ಣ ಶಲ್ಯರ ಕಳಿವಿನಲಿ ಳಟ್ಟಳಲ ಬಹಳ ಭೃಷ್ಮ ನೀನು (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧-೫). ೨. ವಿವೇಕದ ಕಳವು ಚಿತ್ತದ ಸೆಜೆ ದುಹಾರಡೊಳಿರಿದವಕ್ಕಿಗಳಂತು ಸೋತೆನು ತಂದೆ ಕೇಳು (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧೨-೬೬).

[ಕಟ್ಟಿ + -ವು]

ಕಟಿವೂ (ನಾ). ಬಾಡಿದ ಹೂ ; ಬಾಡಿ ಕಳಲಾದ ಹೂ : ಪೂವರದಿಂ ಕಟಪೂಗಳತ್ತ ಮಿತ್ತ ಕವಿದಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನುಗೆ (ಅದಿಪ. ೧-೬೧) ; ಕಟ್ಟ ನಿವಟಿಯಂ ಕಱೆವಂತಿರೆ ಕಟವೂಗಳಿನುಜೆ ಬೀಳುವು (ಜಗದಂ. ೪-೫) ; ಇಂತಿಯಳ್ ಪೋದ ಬಟಿಕ್ಕಮೆನ್ನಿರವು . . . ಸುಗಂಧಪೋದ ಕಟಿವೂ ವಿಪರಂತೆ (ಅಪಂಪ. ೧೨-೨೪) ; ಕಟಿವೂವನುಬಿವ ತುಂದಿಲವೊಲಳಿ ಕುಂಕಳ ಪೊಜಗೆ ನೊಂತಿ ಕಳೆದರ್ (ದ ಕಳು. ೪-೭೬) ; ಒಳ್ಳಾಮಿಗಂ ಕಟಿವೂವಾಗ್ದಿ ಕಟಿಲ್ದು ಬೀಟಿಯುಡೆನೊಲ್ ಪಟ್ಟಿರ್ದ್ಯಂದಿ ಪೊಸ್ತಿವುರಂ ಕಳಪಾದಂಗೊಳೆ ಪೊಂಗಿ ಸಿಂಗರವುಯಲ್ಕೂಂಡೊಂದುವೇಂ ಗಲ್ಲಮಂ (ಅಶ್ವತಿ. ೧೭-೨೧). [ಕಟ್ಟಿ + ಪೂ]

ಕಟಿವೊಡಲ್ (ನಾ). ಸಾಯುವ ದೇಹ ; ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವ ಶರೀರ : ಕೆಂಬಲ್ಗನೊಸೆದು ರಸದಾಳಂಬದ ಬಿತ್ತಿಂದು ಪೊಗಟ್ಟ ಕವಿಗಳ ಮಾತಂ ನಂದಿದನೆಲ್ಲಡೊದೇಂ ಗಡ ತಿಂಬುದೆ ಕಟವೊಡಲೊಳಿಜಗಿ ಖಿಳಕಾಲ ಶುಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೫೬).

[ಕಟ್ಟಿ + ಒಡಲ್]

ಕಟುಪು 'ಕಟಿವು' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿ 'ಕಟಿ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿ, ಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ ; ಕೊಳಲಿನಂತಿರುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ. ೨. ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?) : ತನ್ನೆಡಗೈಯನಿ ನೇತ್ರ ವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳ್ ಪುರಿಸಿ ನಿರಂತರಂ ಕಟಿಯ ನೇಣನಂಗ ಬಲಿಪೆಂತ್ತಿ ಹಸ್ತದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೨-೨೧); ಸುಳಿಗಾಡಿಪೆಯೆಂಬ ವೀಣೆಯಂ ಕೊಂಡುಂ ಕಟಿಯನಳವಡಿಸಿ ತಂತ್ರಿಯುಂ ಸುತಂತ್ರಂ ಮಾಡಿ ಕವಡೆಯೆಂಬ ಪವಣಿಲಿಯುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೫-೧೪ ವ); ಕಟಿಯಂ ನೂಂಕಿ ಸಮಾನದಂದಿಗೆಗಳಂ ಪೊಯ್ದುಂ . . . ವೀಣೆಯನೊಲ್ದುಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ್ (ಬಾಧವು. ೬-೭೬). **ಕೆಳ್ಕೆ** : ೧. ಇಲ್ಲಿ ೇದಣ್ಣದೊಳಂ ಅವರ್ತ್ಯಂಯ ಪುತ್ರಿಕಪ್ರವ್ಯದ ದಕವಂದೆಯೊಂ ಪುಟ್ಟದ ದ್ರವ್ಯಮುಮಂ ಕಳೆ ಮದ್ದಲೆಯ ಪಣಮುಂ ದೇಯಂಗಳೆಜಗೆ (ವಿಕ್ರ. XX, ೬-೪೧ ; 1012).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಕಟ್ಟ]

ಕಟ್ಟನೆ, ಕಕ್ಕನೆ, ಕಳ್ಳನೆ, ಗಕ್ಕನೆ, ಗಟ್ಟನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮೆಲೆ ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ; ಜಿಕ್ಕನೆ ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ; ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ : "ಕಟ್ಟನೆ ಆಕಸ್ಮಿಕಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಪವ್ವನೆಂದುಂ ಕಟ್ಟನೆಯೆಂ ನುತ್ತೀರೆ ಪರಿಯೊಳು ನಿರೆ . . . ಆಳ್ವುಮಾಳ್ಕಿಮ್ಮಕಮುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೩) ; ಆ ಪೊಲೆಯನ ಬಾಯ ತುದಿನಾಲಗೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟನೆ ಉಜಪಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಭದ್ರಾನಂ . . . ನೆಗಱ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೦-೧). **ಕಕ್ಕನೆ** : ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಾಧರ ತಂದ ಕಕ್ಕನೆ ಕಂಡು ಕೌತುಳಂಗೊಂಡುಂ (ಮುನಿಪ. ೩೧-೧೫). **ಕಳ್ಳನೆ** : ಗಿಳಿ ಕಂಡೊಜಲ್ದುಂ ಬಂದಾ ಕೈಯ್ಯ ತೆವೆಗೆಗೆ ಮಾನಸನರಲ್ದುಂ ಕಳ್ಳನೆ ಪಿಡಿದು ಕುಟುಳಕೀವುತೆ ಬನದಿಂಪುತ್ತೆಸೆದಳು (ಪದ್ಮಚ. ೮-೧೬); ಆನವೆಲೆಯು ನೆತ್ತರ್ವುದಿದ ಮುತ್ತಂ ದಾಳಿಂಬ ಬೀಜಂಗಿತ್ತೆತ್ತಿ ಕಳ್ಳನೆ ಮುಳ್ಕಲೊಡನೆ ಪಲ್ಲಳ್ ಮುಳ್ಕುಪೋಗೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೨೮). **ಗಕ್ಕನೆ** : ಕೋಡಿತಪುರಕೆ ಗಕ್ಕನೆ ಬಂದು (ಮೇಚಕ. ೬೧-೬೦) ; ದೂಳಿಗೋಟಿಯು ಗಕ್ಕನೆ ಕೊಂಡರು (ಕಂಪ. ೧೧-೫) ; ನಕ್ಕಾದರೆ ಶಿನ್ನ ಸರಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಗಕ್ಕನೆ ಬಾರೆಂಬಳರಸ (ಚಂಪ್ರಸಾ. ೧೦-೧೧೬) ; ಅಕ್ಕಾನ ನೆನೆದರೆ ಗಕ್ಕನೆ ಪದ ಬರಲಿ (ಹಕ್ಕ.ಶಾ. ೧೦). **ಗಟ್ಟನೆ** : ಗಟ್ಟನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಬನೊಳಲ್ಬುಮು ಗೊಳಗಕ್ಕೆವೆಂದು ಮಧುಪಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೯) ; ಬಾಯೊಳಿದದ ಮೊಸಲನವಳ ಮೊಗದೊಳ್ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ ಕಣ್ಮುಚ್ಚುವುದುಂ ಗಟ್ಟನೆ ತಜ್ಞೆಗೆಯ್ದು (ಜಿ ಕವಿ. ೬೯-೧೫) ; ಭಯತ್ರಸ್ತೆಯಪ್ಪ ಹದಿಬದೆಯ ಬನಿಜಂಗಂ ಗಟ್ಟನೆ ಗರ್ಭಂ ಸೋರ್ದುರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧). [?]

ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೆದರು ; ಭಯಪಡು (?) : ಅಱುಗಿ ವೆಳಂಬ್ಬುನೆಜಗಿ ಕಟ್ಟದೆ ತಳ್ಳು ನುಜುವಳ್ಳಮಾದ ನೃಪಕ್ಕರ್ಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೯ ; ೪೦೦). [?]

ಕಟ್ಟುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). (?)ಳ ಪಿರಿಯಾನ್ಮಾನ್ಯರೆದೊಸ್ ಅವ × × × ಕಟ್ಟುಡಾದೊಗಂ ಅದುವೆ (ಎಳ. XIV, ತಿರುವು. ೨೫೨-೧೦ ; ?). [?]

ಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ (?) : ಅಟ್ಟಿ, ಬಿಟ್ಟಿ, ಕಟ್ಟಿ, ಎಟ್ಟಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಪ್ಯಾ). [<ಕಟ್ಟು]

ಕಟ್ಟಿಗನೆ 'ಕಗ್ಗನೆ' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗೆ 'ಕಗುರ್' ನೋ.

ಕಟ್ಟಿಗ್ಗೊಲೆ, ಕಳ್ಳಿಗೊಲೆ, ಕಳ್ಳಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ ; ಭಯಂಕರ ಕೊಲೆ ; ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ. 'ಕಟ್ಟಿಗ್ಗೊಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಗ್ಗೊಲೆ** : ೧. ತಳತ ಮಜವಯ ಪಾಳಯದ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ ಕವಿವ ಗುರೂಪದೇಶಾವಳಿಯಲ್ತೊಲು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೂ ೧. ೧೭-೧೩) ; ಪಾಂಡವ ಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ ಕೆಲಲಲೀಸು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೬) ;

ಆ ಚೋರಂ ಕಗ್ಗೊಲೆಯಿಂ ತಂದ ಪೆನರ್ಥಮನೆನುತ (ಜಯಕಾ. ೧೩-೩೯); ಇದೆ ಬಂದೆವು ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆಚ್ಚರಿನೊಳಗಿದಿರಾಗೆಂದರಿಗಳ್ಗೆ ಮುದದಿಂದ ದೂತರನಟ್ಟ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೨೨). ೨. ತಾಳಲಾಗದ ಹಿಂಸೆ, —ಪೀಡೆ: ಕುಸುಮಾಯುಧನ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಳಚುವುಪಾಯವನು ನೀ ಬಲ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯-೩೨); ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣ ಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೧೭); ಹಾಡು ಹಗಲಲ್ಲೆ ಕಗ್ಗೊಲೆ (ನಡದಾ. I, ೩೭೭). **ಕಳ್ಗೊಲೆ**: ೧. 'ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು', 'ಕಳ್ಗೊಲೆವೊಯ್' ಪರಾ.

[< ಕಡಿದು + ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕಟ್ಟೊಲೆಗೊಳ್, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಕೊಲೆ ಮಾಡು; ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು: ಇಂತಿವರ್ ಕಟ್ಟೊಲೆಗೊಳ್ವಿನಂ ಕೋಂಟೆ ಕಿಱಿದುಮಗಟಸಿದುಮಾದುದಱಿಂ ಬೆದಱುವ (ಚಿಕವಿ. ೨-೪೪). **ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳು**: ಆ ಕೋಣೆಗೆ . . . ಲಗ್ಗೆಯೇರುವುದಾಗಲಿ, ಕಳ್ಗೊಲೆಗೊಳ್ಳುವುದಾಗಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಆಗದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೫-೧).

[ಕಟ್ಟೊಲೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆಯಿಸು: ಸೋಮಸಿಂಘ ಭಳಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೮೦-೨೫; 1018). [ಕಟ್ಟು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಟ್ಟು, ಕಚ್ಚು$_2$, ಕರ್ಚು$_2$, ಕಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆ; ನೀರು ಹಾಕಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು; ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸು: ಇಟ್ಟಾವ್ವೊ(ರ್ವ್ವ)ರುಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಇಆ. XII, ೨೧೯-೭೦; 814); ಮಹಾಜನ(ಆ)ಐವ[ದಿ]ನ್ಪ ×[ಕಾ]ಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೩-೧೧; 869); ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬; ಸು. 1000 ?). **ಕಚ್ಚು$_2$**: ದೇವಸಿಂಗಜಿಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಚ್ಚಿದರರ್ತ್ಥಿಯೆ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೮-೫೮; 1076 ?); ಕನಕಸೇನ ಭಟ್ಟಾರಕ ದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಆ. ೪೧-೫೮-೧೮; 1087); ತ್ರಿಭುವನ ಸಿಂಗಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲಂ ಕಚ್ಚಿ (ಎಇ. XIX, ೧೯೨-೨೭; 1121). **ಕರ್ಚು$_2$**: ಮೆಯ್ಯ ಮಳಮೆಲ್ಲಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೭-೭); ಪುಳಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿದ ಬಾಳ ಬಣ್ಣಮನೆ ಪೋಲ್ವಾಕಾಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೧); ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೆನ್ನೈಸಿದ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದು (ಗದಾಯು. ೬-೧೩ ವ); ಸಮಚಿತ್ತಮೆಂಬ ಜಲದಿಂ ಸಮಸ್ತ ದುರಿತೌಘಪಂಕಮಂ ಕರ್ಚದೆ ವಿಕ್ರಮದಿಂ ತೊಳೆವಡೆ (ಪರಮಾ. ೬೨-೧೧೨). **ಕಳ್ಚು**: ಇಂದ್ರಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತದೇವರ ಕಾಲಂ ಕಳ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೭೯-೨೧; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಟುವು; ಮಲ. ಕಟುಕು; ಕೊಡ. ಕತ್ತ್; ತೆಲು. ಕಡುಗು, ಕಡು, ಕಡುವು; ಮಲ್ತೊ. ಕಜೆ]

ಕಟ್ಟಾತ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಮಣ್ಣಲಿಯ ಪೇರಮರಸರು . . . ಪಸುಂಗಾಯ ಕಟ್ಟಾತರು ಬಿರದರುಂ ಇ ಪೊಲನಂ ನಡಯಿಸಿದೋರ್ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೮; 733). [?]

ಕಟ್ತಲಿಸು, ಕತ್ತಲಿಸು, ಕರ್ತಲಿಸು, ಕಳ್ತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಸು; ಕತ್ತಲೆಯಾಗು; ಕಪ್ಪಾಗು: ಕಾಯ್ದುಱುಗಲಂ ಪೇಱುರ್ದ ಚೆಂದೆಂಗು ಕಟ್ತಸುತಿರ್ಪೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಆದಿಪು. ೧-೬೭); ಚಿಂತಾಸಂತಾಪದೊಳ್ ದಿಗಂತಮೆಲ್ಲಂ ಕಟ್ತಲಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಕಟ್ತಲೆ ಕವಿಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೪೮); ಕಟ್ತಲಿಸುವ ರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಕಾಣ್ಬ ಗೂಗೆಗಳಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೧೯ ವ); ರಸೆಯುಂ ದೆಸೆಯುಂ ನೆಗಳ್ದಾಗಸಮುಂ ಕಟ್ತಲಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೨); ಪಸುರ್ಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಟ್ತಲಿಪ ಪಸಲೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬). ೨. ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡಾಗಿಸು: ಕಟ್ತಲಿಪೆನ್ ನಾನ್ ಕಾಣ್ಬ ಕಣ್ಣನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೭೨). **ಕತ್ತಲಿಸು**: ೧. ತುರುಗಿ ಕಟಲ್ದು ಕತ್ತಲಿಪ ಚೂತ ಕುಜಂಗಳೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೨೮; 929); ಕತ್ತಲಿಪುದು ಪುದಿದೇಲಾಲತಾವನಪ್ರೋದ್ಯಾನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮); ಪಾಪಿಯ ಮುಖದಂತೆ ಕತ್ತಲಿಪ ಕೊಳಂಗಳಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೩); ತಳಿತ ಬೆಳುಗೊಡೆಗಳಲಿ ದೆಸೆ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧-೫); ಎತ್ತಿಬಹ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮೊತ್ತಂಗಳೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೯). **ಕರ್ತ್ತಲಿಸು**: ೧. ಕೌಂಗು ತೆಂಗು ಕದಳೀ ಪನಸಾಮ್ರ ಜಂಬೂದ್ರುಮಾದಿ ನಂದನಂಗಳಿಂ ಕರ್ತ್ತಲಿಪ ನಾಗವಲ್ಲೀವನಂಗಳಿಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೮-೧೦; ಸು. 1145). **ಕಳ್ತಲಿಸು**: ೧. ಕಳ್ತಲಿಸುವ ಮೆಳೆಯೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೭); ಗಭೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ ತಮಾಲದ ತರುಗಳ ತಣ್ಣೆಳಲು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭).

[ಕಟ್ತಲೆ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಟ್ತಲೆ, ಕತ್ತಲು, ಕತ್ತಲೆ$_1$, ಕರ್ತಲೆ, ಕಳ್ತಲ್, ಕಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ; ತಿಮಿರ: "ಕಟ್ತಲೆ = ಮರ್ವು(ಮರುವು)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕಟ್ತಲೆ ತಿಮಿರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೨); ನಿನಗೆ ಪಗಲೊಳೇಂ ಕಟ್ತಲೆಯೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೩); ಒಳಗೆ ಬೆಳಗು, ಪೊಱಗೆ ಕಟ್ತಲೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೫೯ ಉದಾ); ಕಟ್ತಲೆಯೊಳಾಕೆ ಭಯಾಕುಳೆಯಾಗಿ ದೂರಂ ಪೋಗಲಣ್ಮದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೭); ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಗ್ವಿಭಾಗದತ್ತೋಡುವದೊಂದು ಕಟ್ತಲೆಯ ಹಾದಿ ಪೊಲಿದುರ್ದು ವಿಂಧ್ಯಪರ್ವತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩). **ಕತ್ತಲು**: ಬುವಿಬಾನಂತರವೆಲ್ಲವ ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿರಲು (ಗಣೇಶ. ೨೮-೧). **ಕತ್ತಲೆ$_1$**: ಹೃದಯದೊಳೊದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚೆದಱುವಿನಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೬); ಜ್ಯೋತಿಯೊಡನಾಡಿದ ಕತ್ತಲೆ ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೬೨-೧೬೫); ಮಿಂಚು ಬುಳುವಿಗೆ ಸೋಲುವುದೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಟಕವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೯). **ಕರ್ತಲೆ**: ಭಾನೂದಯದೊಳ್ಕರ್ತ್ತಲೆಯನ್ತಿರೆ ರಿಪುಗಳ್ಕರ್ತಲೆವೆಸರಾದು ದಾತನೊಕ್ಕಲ್ವೆಸರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೫-೫; 980); ಹೃದಯಮೆಲ್ಲಮನೆಯ್ದೆ ಮೊಲಗರ್ತಲೆ ತೀವಿರೆ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ಸಮಪ. ೧೫-೧೦೫); ಎತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕತ್ತಲೆಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೦). **ಕಳ್ತಲ್**: ನೆಳಲ ಕಳ್ತಲಿಂ ಕರ್ಪುಗೊಂಡಿಹುದಿರ್ಪುಗೊಂಡ ಸೂರ್ಯಾತಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೦೮). **ಕಳ್ತಲೆ**: ಮರವಾಯ್ದು ಕೊರ್ಬಿ ಬೆಳೆದ ಬಳ್ಳಿ ಬಿದಿರ್ಗಳ ನೆರವಿಂದ ಕಳ್ತಲೆ ರವಿಗೆ ಬಿರಿದಿಕ್ಕಿ ಬಿಂಕದಿಂದಾ ಬಿಂಜದಡವಿಯೊಳ್ಪರಿದಿರ್ಪುದದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೩); ಸುಲಭದಿಂ ಕಳ್ತಲೆಯು ಜಾರಿ ಚಿತ್ತಕೆ ನಲವ ತೋಱುವುದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೨). [ದೇಜ ‖ ತುಳು. ಕತ್ತಲೆ]

ಕಟ್ತಲೆವಗೆಯ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ: "ಕಟ್ತಲೆವಗೆಯಂ ಭಾಸ್ಕರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೨). ೨. ಕತ್ತಲೆಯ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ (ಕಿ).

[ಕಟ್ತಲೆ + ಪಗೆ$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕಟ್ತಲೆವಣಿ, ಕತ್ತಲೆವಣಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ರತ್ನ; ಚಂದ್ರ: "ಚಳಿಗದಿರಂ ಕಟ್ತಲೆವಣಿ . . . ಮಂಜುಗೈಯಂ ಚಂದ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩). **ಕತ್ತಲೆವಣಿ**: "ಚಂದ್ರ ಚಳಿಗದಿರ ಕತ್ತಲೆವಣಿಯೆ ಶಶಿಯ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೩). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಕಟ್ತಲೆ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಟ್ತಲೆವಱಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯ ಮರಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂತಾನ: ಮಿಸುಗುವ ಕಟ್ತಲೆವಱಿಗಳೊಳಸವಸದಿಂ ಶಶಿಮರೀಚಿಗಳ್ ಪೊಣರ್ವವೊಲಂದೆಸೆದುವು ಮಲಯಜಸಾರಮನಸಿಯಳ ಕಚಕಿಕ್ಕುವಳ ನಖರಚ್ಛವಿಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೧೯). [ಕಟ್ತಲೆ + ಮಱಿ]

ಕಟ್ತಲೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು,—ಕವಿಸು: ಕಟ್ತಲೆವಿಡುವ ತಮಾಲಂಗಳೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೪೪೯).
[ಕಟ್ತಲೆ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಟ್ತು, ಕತ್ತು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಗೋಣು; ಕಂಠ: "ಕಟ್ತು, ತೊಟ್ತು, ಎಟ್ತು, ಪೊಟ್ತು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕತ್ತು$_3$**: ೧. ತಮ್ಮ ಕೃತ್ಯವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದಡೆ ಕತ್ತ ಹಿಡಿದು ನೂಕುವರುಂಟು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೬೩); ತನ್ನಯ ಕತ್ತಿಗೊಡ್ಡಿದ ಕದನದಿರವನು ಹೇಳಲೇನು (ಮೈರಾಕಾ. ೨-೭೧); ಕತ್ತ ಹಿಡಿದೀಗಳೀ ಬಾಯ್ಬಡಿಕನಂ ನೂಂಕು (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೩). ೨. ಹೆಗಲು: "ಕತ್ತೆನಲ್ಕದು ಪೆಗಲನಾಮ" (ಕಶರ. ೨೧). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಟುತ್ತು]

ಕಟ್ತೆ, ಕತ್ತೆ$_1$, ಕರ್ತೆ$_1$, ಕಳ್ತೆ (ನಾ). ಗರ್ದಭ; ರಾಸಭ: "ವಾಳೇಯಃ . . . ಗರ್ದಭಃ, ರಾಸಭಃ—ಈ ೫ ಕಟ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); "ಕಟ್ತೆಯೆನೆ ಗರ್ದಭಂ" (ಸಂಜೀವ. ೭); ಎಣ್ಬರೇಱಿದ ಕಟ್ತೆಯಂತೆ ದೆಸೆ ದೆಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ); ಕಟ್ತೆಯಾಗಿ ನಾಯಾಗಿ ಬಟಿಕ್ಕ ವರಾಹನಾಗಿ ಚಾಂಡಾಲವಂಶದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುಜ್ಜುಗಂ ನಿಮಗಾಯ್ತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೩); ಅಂತಾ ಸಿಂಹಂ ಮಱುಗುತ್ತಂಬಟ್ಟು ಗೊಂಕರ ಕಟ್ತೆಯಂ ಬಯಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೨-೧೯); ಎಮಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂದಿರ್ದು ಕಾಣ್ಬ ಸಗ್ಗದಿಂ ಕಟ್ತೆಯಿಂ ಸತ್ತು ಕಾಣ್ಬ ನರಕಮೇವುದು (ಜಗವಿ. ೪-೩೯ ವ). **ಕತ್ತೆ$_1$**: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಕೊಯ್ದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೩); ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕೋಣ ಭಂಡಿ (ಕಇ. II, ೨೧-೨೨; 1147); ಗೂಗೆಗಳಂತೆ ಪಲುಂಬಿ ಕತ್ತೆಗಳಂ ತೊಱಲಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೧); ತನಗಿಲ್ಲದಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತವನಗ್ಗದ ಕತ್ತೆ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ತೆ]ಯಲ್ಲನೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೦-೬೯); ಕತ್ತೆ ಬಲ್ಲುದೆ ಹೊತ್ತ ಕತ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳವ (ಪುರಂದ. ೧-೧೨೫-೧); ಕತ್ತೆ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕರ್ತೆ$_1$**: ಕಡುಪಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆ ಗಾಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಲೆವೆಣ್ ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೆ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ತೆ] ಮನಕ್ಕೊಢಂಬಡಂ ಮಾಟ್ಕುಮರ್ತಿಯಂ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಆದಿಪು. ೬-೯೬). **ಕಳ್ತೆ**: ಶಿವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಾ ಕ್ಷಿತಿಸುರಂ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪೊಱೆವೊತ್ತ ಕಳ್ತೆಯೆಂದುಂ ಸ್ಕಾಂದಮವನೋದಿಯೇಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೪೪); ಇದಕೆ ಅಳುಹಿದದು ಕಳ್ತೆಯ × × × ಕರಡುಗು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೭-೧೧; 1688 ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕತ್ತೈ, ಕಟುದೈ; ಮಲ. ಕಟುದ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕತ್ತೆ. / ಪ್ರಾ. ಗದ್ದಹ; ಸಂ. ಗರ್ದಭ]

ಕಟ್ತೆಕುಟಿಗ (ನಾ). ಕತ್ತೆಕಾಯುವವನು: ಕಱುಕುಟಿಗಂ, ಕಟ್ತೆಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಟ್ತೆ + -ಕುಟಿಗ$_1$]

ಕಟ್ತೆಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಜಲರುಹ ಕಂದಾನ್ವಿತ ಮಿರುಳೆಲೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಕಟ್ತೆಗಿರಿಯ ಬೂದಿಯ ತಳಿದೂಱಲೊಳಿಂದಿನೆ ಕುದಿಯಿಸೆ(ಲೋಕೋಪ.೮-೨೯); ತವಸಿಯ ತೊವಲೊಳಗೆ ಪುನರ್ನವಿಯುಮನಾ ಕಟ್ತೆಗಿರಿಯುಮಂ ಲೊಕ್ಕಿಯುಮಂ ಸವನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ವುದು ಲವಣಸಮೇತಂ ತ್ರಿದೋಷಹರಣಂ ಪಿಂಡಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೨). [?]

ಕಟ್ತೆಯ, ಕತ್ತೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ . . . ಆಣಗರು ಕಟ್ತೆಯರು ಚಂಗರಸನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೨; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕತ್ತೆಯ**: ಕತ್ತೆಯ ಐಜಿ ಸೆಬಿ[ಟ್ಟಿ]ಯಮಗ ಚಂಡಯನ ನಿಷಿಧಿಕೆಯ ಕಲು[ಲ್ಲು] (ಇಆ. XII, ೧೦೧-೨; 12ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಟ್ತೆಲೆವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತೆಂಕಣ ಭಾಗಂ ಕಟ್ತೆಲೆವಾಡದ ಪೊಲಂ ಪಡುವಣ ಭಾಗಂ ಪಳ್ಳಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೧೨; 1002). [?]

△ **ಕಟ್ದಿಂಗಳ್** 'ಕರ್ದಿಂಗಳ್' ನೋ.

ಕಟ್ಪ (ನಾ). = ಕಲ್ಪ. 'ಕಟ್ಪಕುಜಾತ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕಲ್ಪ]

ಕಟ್ಪಕುಜಾತ (ನಾ). ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ: ನಾಯಕರ್ಬ್ಬಾವಿಸಲ್ಮನೆಯೊಳು ಕಟ್ಪಕುಜಾತದನ್ತೆ ಕುಡಲುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೭೯-೩೮; ?).
[ಕಟ್ಪ + ಕುಜಾತ]

ಕಟ್ಪಭೂಜ (ನಾ).= ಕಟ್ಪಕುಜಾತ: ವಂದಿಜನ ಕಟ್ಪಭೂಜ ಕೋಳಾಲ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೧-೧೦; ಸು. 1249).
[ಕಟ್ಪ + ಭೂಜ]

ಕಟ್ಪು$_1$ 'ಕಟುಪು$_1$' ನೋ.

△ **ಕಟ್ಪು$_2$** 'ಕರ್ಪು' ನೋ.

ಕಟ್ಪಾಂತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಾಂತ: ಕಟಾಂತ ದಿನಂಬರಂ ಪಡೆದು (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೧೭೩; 1077). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಾಂತ]

△ **ಕಟ್ಪೇಱು** 'ಕರ್ಪೇಱು' ನೋ.

ಕಟ್ಬಪ್ಪು 'ಕಟ್ವಪ್ವು' ನೋ.

ಕಟ್ಬಪ್ಪುನಾಡು (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳ ನಾಡು: ಶ್ರೀ ದಿಣ್ಡಿಗರ್ಕ್ಕಟ್ಬಪ್ಪುನಾಡು ಸಾಸಿರದೆಱ್ನೂಱುಮಾನಾಳುತ್ತಿಟ್ಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೭, ೧೧೮-೪೦; 726); ಕಟ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬ]ಪ್ಪುನಾಡನೆಯ್ದಿ ಪೋಗುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೮-೧೭). [ಕಟ್ಬಪ್ಪು (< ಕಟ್ವಪ್ಪು) + ನಾಡು]

ಕಟ್ಮು (ಕ್ರಿ). = ಕಟ್ಟು: ಪುರ್ವಿನ ಮೋಡಮ್ ನೆತ್ತರ ಕೆಂಚನ್ ಸೂಸುವ ಮೊಗಮನ್ ಕೆಡಿಸುತೆ ಕವಿಗುಮ್, ಕಟ್ಮುತೆ ಪನಿಯಿನ್ ಚೆಲ್ವಿನ ಕದಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೪-೫೦೬). [← ತಮಿ. ಕಟುವು]

ಕಟ್ವಪ್ಪು, ಕಬ್ಬಪ್ಪು, ಕಟ್ಬಪ್ಪು, ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶ್ರವಣಬೆಳುಗೊಳ: ಶ್ರೀಮಾನೇನರ್ಪ್ಪರಮ ಪ್ರಭಾವ ರಿಷಿರ್ಯ್ಕಟ್ವಪ್ಪಿನಾ ವೆಟ್ಟದುಳ್ . . . ನೋನ್ತಿಮ್ಬಿನಿನ್ (ಎಕ. II, ೨೭-೧; ಸು. 700); ರಣಾವಲೋಕ ಶ್ರೀ ಕಮ್ಬಯ್ಯನ್ ಪೃಥುವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಬ × × ರಸರ್ಕಟ್ಬಪ್ಪು × × × ಪೆರ್ಗ್ಗಟ್ವಪ್ಪಿನಾ ಪೊಲದಿನ್ನಡದು ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ.II, ೩೫-೪; ಸು. 800). **ಕಬ್ಬಪ್ಪು**: ಏಚಿಯಕ್ಕನು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಪ್ಪುನಾಡೊಳೊಮ್ಮಾಳಿಗೆ ಮಹಳಲು ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. II, ೧೪೧-೭೭; 1139). **ಕಟ್ಬಪ್ಪು**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಱ್ಗೂರಾ ವೆಳ್ಳಗವಾಸಗುರವರ ಕಟ್ಬಪ್ಪಬೆಟ್ಟಂ ಮೇಲ್ಕಾಲಂಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮-೨; ಸು. 700); ಶ್ರೀಕಟ್ಬಪ್ಪು ತೀರ್ತ್ತ ಸನಾಥ ಬೆಳ್ಗೊಳ ನಿವಾಸಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೫; ಸು. 900 ?); ಇದನಟಿದೊಂ . . . ಬಾಣರಾಸಿಯುವಂ ಕಟ್ಬಪ್ಪುವಂ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯುವಂ . . . ರಿಷಿಯರುವನಟಿದ ಪಾತಕನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೩೭; 992). **ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು**: ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿದೇವರ್ ಕಾಟ್ಬಪ್ಪು ತೀರ್ತ್ಥದೊಳು ಮುಕ್ತಕಾಲಮ ಪಡೆದು × × × (ಎಕ. II, ೧೪-೨; ಸು. 800). 'ಕಟವಪ್ರ' ಪರಾ. [?]

ಕಟ್ವಾಪ್ಪರ್ವತ (ನಾ). ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಗೊಳದ ಬೆಟ್ಟ: ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೋಯೇನ ಗುಣದೇವಾಖ್ಯ ಸೂರಿಣೇ ಕಟ್ವಾಪ್ಪರ್ವತ ವಿಖ್ಯಾತೇ (ಎಕ. II, ೨೩-೨; ಸು. 700). [< ಕಟ್ವಪ್ಪು + ಪರ್ವತ]

ಕಾ

ಕಾ$_1$, ಕಾಯ್$_{,1}$ ಕಾಯಿ$_1$, ಕಾಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾದ (ಭೂತಕೃ); ಕಾದು$_2$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಉಳಿಸು; ಪಾಲಿಸು; ರಕ್ಷಿಸು; ಸಲಹು: "ಕಾ – ರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಧರ್ಮಮಾನ್ ಕಾದೋರಾ ಕುಲಂ ಪಟ್ಟುಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭–೮; ಸು. 675); ಅನಿಬರುಂ ವೀರರ್ಕಳೇಂ ಕಾವರೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೩೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪೆಂಪೆ ಱಕಂಬೆತ್ತಿರೆ ಕಾವೆನನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಕಟ್ಟಾಯಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೮೯); ನುಡಿದನೆ ಕಾವುದನೇ ಎಱ್ಡಿಗಿಡದಿರು ಜವನಿಟ್ಟ ರಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೭; 974); ಕೊಲೆ ಲೇಸು ಕಾವುದರಿದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೮೦); ನೃಪತಿಗೆ ಕಾದು ಕೊಡಿರೈ ಸೈಂಧವನನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೨೬). ೨. ಕಾವಲಿರು; ಪಹರೆಯಿರು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು: ಪುರೋಚನನುಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಂ ಕಣ್ಗಾಪಿನಲೆ ಕಾದಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪ ವ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಾಗಿಲಂ ಕಾವನಂತೆ ನಯಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯುಮಾಱ್ಕೆಯುಂ ಬೆರಸು ನಡೆವಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೧); ನಮ್ಮಾಣ್ಮನ ಬೆಸದಿನೀ ವನವ ಕಾದಿಹೆವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೧೬); ನಿಮ್ಮಯ ದುರ್ಗಗಳನೆಚ್ಚಱಿಂದ ಕಾದಿರಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧–೧೧೬). ೩. ವಿಳಂಬಮಾಡು; ತಡೆ; ತಾಳು: ಕಾಯದೆ ಕಾಮನಾರ್ದಿಸೆ... ಮೆಯ್ಮಱಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೭). ೪. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇರಿಸು: ನೀನೆನಗಿಂತು ನಿನ್ನ ಬಗೆಯಂ ಕಾದಕ್ಕ ಪೇಱಾರೊಳಿಂ ನುಡಿವೊ (ಆದಿಪು. ೩–೩೧). ೫. ಮನ್ನಿಸು; ಕ್ಷಮಿಸು: ಒಂದಪರಾಧವ ಕಾಯರೆ ಕರುಣಾಸಿಂಧುಗಳಾಗಿಯಿರ್ದವರು (ಮೋಹತ. ೮–೩೧); ಕಾವುದೆನ್ನಪರಾಧಶತಮನು (ಚಿಬಪು. ೪–೨೯). ೬. ನೋಡು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ಕಾದಿರ್ಪ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೯). **ಕಾಯ್$_1$**: ೧. ದುಷ್ಟರಂ ಜಡಿದು ಸದ್ಧರ್ಮಂಗಳಂ ಕಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೮೪); ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ವನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ಇಂದು ಜೀವವ ಕಾಯ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಬಸಿಱೊಳು ಬಂವದರೈಸೆ ನಾವು (ಕಂನವಿ. ೧೫–೯೮). **ಕಾಯಿ$_1$**: ೧. ಮಹೀಪಾಳಕರೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಗಹನಾಂತರದೊಳ್...ಹಣ್ಗಳನೆ ಹಣ್ಣೆನಲಮ್ಮದೆ ಕಾಯಿಕಾಯಿ ಬಲ್ಲಾಳ ನ್ರಿಪಾಳ ಎಂಬಿದನೆ ಪಂಬಲಿಸಿರ್ದುದು ವೈರಿಸಂಕುಳಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೬–೧೬; 1203); ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ಕೊಲ್ಲು, ಕಾಯಿ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೧೧–೨೨); ತಾಯೆ ಬಲ್ಲಂದದಲಿ ಕಂದನ ಕಾಯಿ ಮೇಣ್ ಕೊಲ್ಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩–೨೨). **ಕಾಯು$_1$**: ೧. ಕಮಲಲೋಚನ ಕಾಯುಕಾಯೆನುತಿರ್ದಳವನಿಸುತೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೫). ೨. ಕಾಯಲಾಱಿನು ರಂಗ ಕಂಡವರ ಬಾಗಿಲನು (ಪುರಂದ. ೨–೧೬೩–೧). ೩. ಭೂರಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ ... ಸಮಯವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು (ವಾರಾಕೃ. ೪೩). ೭. ದನಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು: ಕಱುಗಳಂ ಕಾಯಹೊಡೆದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೧೩); ನಿಮ್ಮ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯಲೆ (ಬೆಳುಮ. ೧).

ಕಾದಿಡು, ಕಾಯ್ದಿಡು = ಮೀಸಲಾಗಿಡು; ಮುಂದಿನ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಡು; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆಂದು ತೆಗಿದಿಡು: ಪೊರ್ದುತೀಕಾದಿಟ್ಟ ಕಾಡಿನುರುವಲ್ಲಳಂ ಬಿರ್ದಿನಿಂ ಕಡಿವುದೇಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೬–೨೭೦); ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಡಬೇಕೆಂದು ಖಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಕೋರುವ (ಭಾಧಾನ. ೨೧೩) ಕಾದುಕೊಂಡಿರು = ಹಾದಿ ನೋಡುತ್ತಿರು; ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಿರು: ಕಾದುಕೊಂಡಿರ್ದ ದಂದುಗ ಮದುವೆಗೈತಂದು ಮೋದಿತೇಂ ನಿನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಯನೆನ್ನ ಮಗಳೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೬–೩೯೬). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟದಳ = "(ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಬೇಕೆಂದು) ಮೀಸಲಿಟ್ಟ ಸೈನ್ಯ" (Reserve Force. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಪೀಠ, ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ = (ಇಂಥವರಿಗಾಗಿಯೆ ಎಂದು) ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟ ಪೀಠ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳ (Reserved Seat. ಪತ್ರಿನಿ. ೭೦); ಇವರು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೂ ನಿಲ್ಲಬೇಕು ಎಂದು ಸರ್ವಾನುಮತದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಅಪನಾ. ೯೫). ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್=೧. ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ ಸುಯೋಧನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೪೫). ೨. ಕಾವಲಿರು: ಗಜರಥಗಳ ತುರಗತತಿಯನಿನಿತೆಂದು ಬರೆದು ಲೆಕ್ಕಿಪೊಡೆ ಬೊಮ್ಮಾಂಡವಾ ಬಾಣನ ಪುರವನೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨೦–೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾ; ತೆಲು. ಕಾಚು, ಕಾಯು; ಕೊಲಾ. ಕಾಯ್; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಪ್; ಕುಇ. ಕಾಪ; ಕುವಿ. ಕಾಚಲಿ]

ಕಾ$_2$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕಾಡು' ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕಾಕುರುಳು', 'ಕಾಬಾಳೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾಇಕಣಿ 'ಕಾಯಿಕ್ಕಣಿ' ನೋ.

ಕಾಂಕೆ$_1$ (ನಾ). ಶಾಖ; ಉಷ್ಣತೆ: (ಕಿ).

[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗೈ; ತೆಲು. ಕಾಕ]

ಕಾಂಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಪುಟ್ಟುತ ಪೆಳವನಾದವಂ ಘನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯ ಕಾಂಕೆ ಮಾಡಿದಂತೆ (ತಿರುಶ. ೧–೨೭); ಬಳಲುವದೇಕೆ ಬಹುಕರ್ಮ ಕಾಂಕೆಗಳಿಂದ ತೊಳಲುವದದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೯–೩೩).

[< ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ರೀಟು (ನಾ). ಜಲ್ಲಿ, ಮರಳು, ಸಿಮೆಂಟುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಇರಿಸತೊಡಗಿದರು. (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೬೮); ಕಾಂಕ್ರೀಟಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಂದವಾದ ಮನೆ (ಮೋಹಬ. ೪೨೧); ನಾಡೋಡಿಯವರ ಕಂಪೌಂಡಿನ ಗೋಡೆ, ಸಿಮೆಂಟು ಕಾಂಕ್ರೀಟು ಗೋಡ್ಕೆ (ಕಾಬಝಾ. ೭). [← ಇಂ. Concrete]

ಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಂಕ್ಷಿತದಿಂ ಕಸುಗಾಯಂ ಕೊಯಿದವಂಗಹುದೆ ತನಿವಣ್ಣು (ಬಸಪು. ೨೦–೨೬). ೩. ಬಯಸುವವನು; ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: "ಕೃಷಕಃ ... ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷುಕಃ –ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷಿತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೦–೨೦೮); ಸತತ ಶಾಂತಿಯ ಪಡೆದು ಸಂಶಯಮತಿಯ ತೊಡರಂ ಕಡಿದು ಸಹಜದ ಗತಿಯ ಪಡೆಯುವ ಕಾಂಕ್ಷಿತರಿಗಿದ ಸುತನೆ ಪೇಳು (ಗಗತಾ. ೨೨–೩). [ಸಂ.]

ಕಾಂಕ್ಷಿಸು (ನಾ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಸಮೀಪದೊಳ್ ಸಾರಂಗಮಿರ್ದೊಡಂ ಸಿಂಹಮೆಂದುಂ ಕಾಂಕ್ಷಿಸದು (ಪಂಚತಂ. ೫೦–೧೨); ಕಾಂಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿದಾಹಾರಮುಮಕ್ಕೆ ಬಂದೊಡರೆ ಪಲ್ದೆಱೆದೋವದೆ ಕಂಡಕಂಡರಂ ಸೈರಣೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಡದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೮೮).

[ಕಾಂಕ್ಷೆ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: "ತೃಷ್ಣಾ, ಅಭಿಲಾಷಾ . . . ಗರ್ಧನಾ – ಈ ೬ ಕಾಂಕ್ಷೆ" (ಹಲಾಯು ೬೦–೨೦೯); ಪಾದರಮನಾಡಿಸುವಾಡುವ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೪೪); ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಬೋಧಿಸುವ ಬಂಧು ಸಖರುಪಕಾರ ಯಕ್ಷಿಯರು ಮ್ಯಾಕ್‌ಬೆತನಿಗೆಸಗಿದುಪದೇಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೭೫). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಬಯಕೆದಪ್ಪು; ಅಪೇಕ್ಷೆತಪ್ಪು: ಜಡಿವ ಹಾರಾವಲಯಗಳ ತೊಡಂಕ ತಪ್ಪಿಸದೆ ಕಡುಲಜ್ಜೆ ಕಾಂಕ್ಷೆದಪ್ಪೀ ವಡನೆ ದುಃಖಾನಲನು ವಡಲನಾವರಿಸೆ ತಾಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಸುಯ್ವುತಾ (ನವಮೋ. ೭–೬).
[ಕಾಂಕ್ಷೆ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕಾಂಗಡಿ (ನಾ). (ಚಾವಣಿಯಿಂದ ನೇತುಬಿಟ್ಟ) ಚೌಕಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿಲು: ಅಂಗಡಿ ಭಾರಿ ಆದ್ದರಿಂದ, ಗುಳೋಪು, ಗುಂಡಾರು, ಕನಡಿ, ಕಾಂಗಡಿ, ಚುಂಗಡಿ, ಸಿಂಗಡಿಗಳ ಸಿಂಗಾರವೇನು ಕೇಳಬೇಕೆ (ದಿನಾರಿ. ೮೯). [?]

ಕಾಂಗರೂ (ನಾ). ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾಖಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಈ ಜನವ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕಾಂಗರೂವಿನ ಹಾಗೆ ಜಿಗಿದ ನೂರಡಿ ಮುಂದೆ (ನೆಲಮು. ೫೦). [← ಇಂ. Kangaroo]

ಕಾಂಗಾರ 'ಕಾಮಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಂಗಾರಿ 'ಕಾಮಗಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಂಗು, ಕಾಗು$_1$ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ದಟ್ಟ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ: ಭೂರಮೆ ಕಜಂಗಿ ಬೆಳೆದಾರವೆಯೆಂಬ ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೧೫); ಒಂದು ಕಾಂಗಿನ ಸೀರೆ ಬೇಕು ಒಡೆಯ ಎಂದ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೮೯). **ಕಾಗು$_1$**: "ಕಾಗೆನಲ್ ಅತಿನೀಲಂ" (ಭಾರನಿ. ೫೫); ಕಿವಿಯಲಿ ಕೆಂದಳಿರನಳವಡಿಸಿ ಕಾಗಿನ ಕಪ್ಪಡವನುಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೨೯–೩); ಉಟ್ಟು ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆಯಂ (ಜಯಕಾ. ೧೩–೬೬); ಹೊಂಬಣ್ಣ ಮೈಗೆ ಮೋಹಿಸುವ ಕಾಗಿನ ದಟ್ಟ (ಧರಚ. ೧–೩೫); ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಸೀರೆ ಗರಿಯೊಡೆದ ಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಱ್ಗತ್ತಲೆ ಚೆಲ್ವಿಂಗುಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕಾಗಿನ ಭಂಗಿಯನನುಕರಿಸುತಿರ್ದುವು (ಲೀಲಾವ. ೧೦–೨೬); ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸ ಕಾಗಿನ ಕಚ್ಚೆಯನುಟ್ಟು (ದಶಕು. ೮–೧೦೦).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಙ್ಗಪ್ಪುಡೈವೈ; ಮಲ. ಕಾಙ್ಗು; ತುಳು. ಕಾಂಗು]

ಕಾಂಗುಸೀರೆ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಅಥವಾ ದಟ್ಟಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಊರ ಹೆಂಗಳೆಯರೋ ಒಮ್ಮತ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಕಾಂಗುಸೀರೆಗಳಿಗೆ ಮನಸೋತವರು (ಜಾರುದಾ. ೩೩); ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು, ಎಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸೀರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ತೆರನ ಕಾಂಗುಸೀರೆಗಳೇ ಇದ್ದವು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೮೬). [ಕಾಂಗು + ಸೀರೆ$_2$]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು (ನಾ). ೧. ಸಮ್ಮೇಳನ; ಪರಿಷತ್ತು. ೨. ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷ: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾಣೆಯ ಸದಸ್ಯನೂ ಆಗಿ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೬೬). **ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು**: ೨. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ . . . ಅಧಿವೇಶನ ಸಮಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೮); ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಪುಂಡು ಗಂದಾಯ ಹೊರಿಸಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವವರನ್ನು ಸಹ ಗತಿಹೀನ ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿಸದಿರಲಾರೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೨೨). [← ಇಂ. Congress]

ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು 'ಕಾಂಗ್ರೆಸ್' ನೋ.

ಕಾಂಚಣ 'ಕಾಂಚಾಣ$_1$' ನೋ.

ಕಾಂಚನ (ನಾ). ೧. ಹೊನ್ನು; ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣ . . . ಕಾಂಚನಂ, ಕಾರ್ತಸ್ವರಂ . . . – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೦); ಕಾಂಚನವೆಂಬ ನಾಯ ನಚ್ಚಿ ನಿಮ್ಮ ನಾನು ಮಜ್ಜಿದೆನಯ್ಯಾ. ಕಾಂಚನಕೆ ವೇಳೆಯಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೇಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೩೧೩); ಧನದನ ಕಾಂಚನಮಿವರನುದಿನಮೊರೆವ ಸುವರ್ಣರಜದ ತೂಕಕ್ಕೆ ವರಲ್ ಕನಸಿನೊಳಮಾಜದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೮೭). ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ: "ಕಾಂಚನಂ ನಾಗಸಂಪಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ನಾಗಸಂಪಗೆ ಮರವನ್ನು ಹಿಡಿ: ೧, ೨: ಫಣಿಯುವತಿಯಂತೆ ಪುನ್ನಾಗದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರೆಣಿಸಿ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣಂತೆ ಕಾಂಚನಂಬಿಡಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೫–೪೦).
[ಕಾಂಚನ + ಪಿಡಿ$_3$]

ಕಾಂಚನಕದಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ದ್ರಾಕ್ಷಾಫಳಮಂ ಕಾಂಚನ ಕದಳೀಫಳಮಂ ಗೃಹವನಮಹತ್ತರಂ ತಂದಿತ್ತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೩೩). [ಕಾಂಚನ + ಕದಳಿ$_2$ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಂಚನಪ್ರಸವ (ನಾ). ನಾಗಕೇಸರ: "ನಾಗಕೇಸರಂ ಕಾಂಚನ ಪ್ರಸವಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩). [ಕಾಂಚನ + ಪ್ರಸವ]

ಕಾಂಚನಮಂಚ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಂಚ: ಚಂಚತ್ಕಾಂಚನಮಂಚೋಪಶೋಭಿತ . . . ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೮೩ ವ); ಮಂಚಕ್ಕೆ– ಕಾಂಚನಮಂಚ, ತೂಗುಮಂಚ, ರತ್ನಮಂಚ, ಸೆಳೆಮಂಚ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಂಚನ + ಮಂಚ]

ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನದ ಸರ: ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೩೭). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಮಿಂಚುವ ಚಂದ್ರಂಗಂಚಿತ ರುದ್ರರ್ ಚಂಚಲನೇತ್ರೇ ಕಾಂಚನಮಾಲೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೮). [ಕಾಂಚನ + ಮಾಲೆ]

ಕಾಂಚನಮೃಗ (ನಾ). ೧. (ರಾಮಾಯಣದ) ಚಿನ್ನದ ಜಿಂಕೆ; ಸ್ವರ್ಣಮೃಗ; ಹೊಮ್ಮರೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಭ್ರಾಮಕವಾದ ಕಲ್ಪನೆ; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಬಯಕೆ: ತಮ್ಮ ನಡೆವಳಿಗೆ ಗಮನಕೊಡದೆ ಕಾಂಚನಮೃಗದ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಓಡುವವರು ಈ ಜನ (ಭೂಮಿತಾ. ii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಂಚನ + ಮೃಗ]

ಕಾಂಚನವರ್ಣ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣ; ಹೊಂಬಣ್ಣ; ಹಳದಿಬಣ್ಣ: ಪದಂ ಚಾರು ಕಾಂಚನವರ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೧–೫೧).
[ಕಾಂಚನ + ವರ್ಣ]

ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ; ಸುವರ್ಣವೃಷ್ಟಿ: ಎನ್ನಯ ತಲೆಯೊಳ್ ಸುರಿವುದು ಕಾಂಚನವೃಷ್ಟಿ ಮೆಚ್ಚೆ ನಿಮ್ಮ ಮಹೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೫). [ಕಾಂಚನ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಂಚನಸರೋರುಹ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಹೊಂದಾವರೆ: ವಿಕಸಿತಮಾದ ಕಾಂಚನಸರೋರುಹಷಂಡದ ಪರ್ಬುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಜಗವಿ. ೨–೮). [ಕಾಂಚನ + ಸರೋರುಹ]

ಕಾಂಚನಾದ್ರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಬೆಟ್ಟ; ಮೇರುಪರ್ವತ: ಕೌರವಾನುಜರಡೆಗೆಡೆದ ರಣ ಕಾಂಚನಾದ್ರಿಯ ಸಿಡಿಲ ಕಾಳೆಗದಂತೆ ಮೆಜ್ಜಿದಿರೆ ಕಂಡನಾ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೩). [ಕಾಂಚನ + ಅದ್ರಿ]

ಕಾಂಚನಾರಕ (ನಾ). ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಚಿವಾಳ: "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚಿವಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂಚನಾರಕ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚನಿ (ನಾ). ಅರಿಸಿನ: "ನಿಕಾಖ್ಯಾ, ಕಾಂಚನೀ . . . ೫ ಅರಿಸಿನದ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೫). [ಸಂ. ಕಾಂಚನೀ]

ಕಾಂಚನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿನ್ನದಂತೆ ಮಾಡು: ಕನಕಜಲ ಕಾಂತಿಯಂ ಸಿಂಚನಂಗೈದು ಕಾಂಚನಿಸಿದನು ಕಾವನ ಶ್ಯಾಮಾಂಬರಂ ಪೀತಮಪ್ಪಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೫–೧೪). [ಕಾಂಚನ+–ಇಸ್ಸು]

ಕಾಂಚಾಣ, ಕಾಂಚಣ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ. ೨. (ಆಲಂ) ದುಡ್ಡು; ಹಣ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು, ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತಲಿತ್ತೋ ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ (ಪಾದರೇ. ೩೮–೨) ; ಪುಣ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾದ ದಾನಶೀಲರು ಕಟಿಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೈ ಬಾಚಿ, ತಂತಮ್ಮ ಕಾಂಚಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿ. ೧೫೦). **ಕಾಂಚಿಣ**: ೧. (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನ]

ಕಾಂಚಾಣ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾರ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚಾಳ, ಕಾಂಚಾಣ, ಕಾಂಚಾರ, ಕಾಂಚಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಂಚುವಾಳ: "ಕಾಂಚಾಳ (ಕಾಂಚಿವಾಳ) – ಕಾಂಚನಾಲ" (ತಪ್ಪಕೋ. ೬); ನೆಗ್ಗಿಲುಂ ಕಾಂಚ್ಯಾಜ್ಞಾಳಂ ದೇಟಿ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೧೧–೫೫). **ಕಾಂಚಾಣ**: ಮೊದಲಬಸಿ ಪುಟ್ಟು ಕಾಂಚಾಣ(ಳ)ದ ಬಡಗಣ ಮೆಯ್ಕೊಳಾಗೆ (ಭೋಕೋಪ. ೫–೬೫). **ಕಾಂಚಾರ**: ಬಸರ, ಅತ್ತಿ, ಹಲಸು, ಕಾಂಚಾರ, ಬಜ್ಜೂರ, ಹುಣಸೆ, ಯಲಚಿ (ಶಿವಪ. ೭–೮). **ಕಾಂಚಿವಾಳ**: ಪೂತು ತುಬುಗಿದ ಕಾಂಚಿವಾಳಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೭೬). [< ಸಂ. ಕಾಂಚನಾಲ]

ಕಾಂಚಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಂಚ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರ ನಡುಕಟ್ಟು; ಉಡಿಗೊರಲು; ಡಾಬು; ಕಟಿಸೂತ್ರ: "ಳಳಷಸ, ಸಪ್ತಕಿಕ, ಕಾಂಚೀ, ಮೇಖಲಾ, ರಶನಾ, ಕಟಿಸೂತ್ರ, ಸಾರಸನಂ – ೫ ಉಡಿನೂಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೬); "ರಸನೆ ಮೇಖಲೆ . . . ಸಾರಸನಮೆನಲುಡಿದಾರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೬೦); ತಾವೆ ಪೇಳವೆ ವಿರೋಧಿಯ ಪೆಣ್ಮರ ಕಂಚಕಾಂಗಳ್ಳಿದ ಕೆರಂ . . . ಕಾಂಚಿಯುಲ್ಲದಣೆ ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದ ಪಾದಪಲ್ಲವಂ (ಕಇಶ. ೨–೩–೪೪ ; 1058); ಸಿಂಚಿಶೀವಳಯ ಕಾಂಚಿಗಳೆಂಬವಱಿಂದದೊಂದು ಚಿಲ್ಲೀಜಿರೆ (ಜಗದ. ೬–೧೦೧); ತಾತಿ ಮೊದಲಾದವಂ ಕಟ್ಟಿ ಜಂಘತ್ರಾಣಕಾಂಚಿಯಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಪದ್ಮಕಾ. ೬–೪೫). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ (ಕ). ೩. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಂಚಿ: ಕಾಂಚಿಯೊಳು ನಾಟ್ಯ ನಿಮಿತ್ತದಿಯನಾರೊಂದು ದಿವಸಂ . . . ದೇಗುಲಕೆ ಪೋಗಿ (ಬಸವ. ೧೬–೧). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀ]

ಕಾಂಚಿಕೆ (ನಾ). ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿತ (ನಾ). ಅರ್ಚನೆ; ಪೂಜೆ: "ಕಾಂಚಿತಂ ಸಂಜ್ಞಿತಮೆಲನ್ಮರ್ಚನಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬೨–೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾಂಚಿವಾಳ 'ಕಾಂಚಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಚೀಕಳಾಪೆ (ನಾ). = ಕಾಂಚ್ಯೆ ೧: ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಲಮಮೆ ನೆಱೆಯದಿದಿಂದಗ್ಗಳಿಕಿ ಕುಱೆಕಿಳಿಪೀಂ ಕಱ್ಕೊಳಿಸದುದೆ[ಲ್] ಸುಭಗೆ ಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಚಕಾ. ೧–೧೪೬). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀಕಲಾಪ (ಕಾಂಚೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕಾಂಚೀದಾಮ (ನಾ). = ಕಾಂಚ್ಯೆ ೧: ಕಾಂಚೀದಾಮಮನೋಸರಿಸು ಮುಗ್ಧೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೩); ಕಾಮಿನಿ ರತ್ನೆಯ ಪೊಜವಾಲು ಕಾಂಚೀದಾಮವೆಸಿ ರಾಜಿಸುತ್ತು (ಕಂಪವಿ. ೯–೨೩). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀದಾಮನ್ (ಕಾಂಚೀ + ದಾಮನ್)]

ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ನಡುಕಟ್ಟು; ನಡುವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಟ್ಟೆ: ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಚಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಉಕ್ಕಿನ ಒರೆಯೋನೋ ಇದೆ (ವಿಗಡ. ೪೬–೨). [ಸಂ. ಕಾಂಚೀಪಟ್ಟಕಾ (ಕಾಂಚೀ + ಪಟ್ಟಕಾ)]

ಕಾಂಚೀಪದ (ನಾ). ೧. ಡಾಬನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಸೊಂಟ; ಕಟಿ. ೨. ಹೆಂಗಸರ ಜಘನ: "ಕಾಂಚೀಪದಂ, ಕಳತ್ರಂ, ಜಘನಂ, ಶ್ರೋಣಿ, ಕಳಿದ್ಮತಿ – ೫ ಜಘನಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೪–೩೩೮). [ಸಂ. (ಕಾಂಚೀ + ಪದ)]

ಕಾಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕಟ್ಫಾಖಾ – ಕಾಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [?]

ಕಾಂಜಿ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ. [ಸಂ. ಕಾಂಜೀ]

ಕಾಂಜಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಂಚಿಕ: "ಆರನಾಳಮಡಿನಲ್ ಧಾನ್ಯಮ್ಮುಮೆನಲು ನಾಲಿರಮೆಣ್ ಕಾಂಜಿಕಮೆನಲ್ಕೆ ಅಂದಿಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಜಿರ, ಕಾಂಜೀರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣದ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕಾಸರಕ; ಇಟ್ಟಿ (ಕ). **ಕಾಂಜೀರ**: "ಕಂಪಾಕಃ, ಮಹಾಕಾಳಃ – ೫ ಕಾಂಜೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦). "ಕಳಕಕೂಟಃ – ಕಾಂಜೀರ" (ಓಷಧಿ. ೭೧); ನಿಂಬ ಕಾಂಜೀರ ವಿಷ ಹಾಲಾಹಳಮೆಂದಿವು ಸಮಾನಮಪ್ಪುದಯಮು ನುಳ್ಳುವ (ಪಸಾರ. ೧–೧೩೦–೧); ಅಂಜದೆ ಮೆಲ್ಲನವಂದಂ ಕಾಂಜೀರದ ಪಣ್ಣಂ (ಉಸಾರ. ೭೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಞ್ಜಿರ, ಕಾಞ್ಜಿರೈ ; ಮಲ. ಕಾನ್ನಿರಮ್]

ಕಾಂಜೀರ 'ಕಾಂಜಿರ' ನೋ.

ಕಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಸಸ್ಯದ (ರೆಂಬೆಯಿಲ್ಲದ) ಕೆಳಭಾಗ; ತಾಳು; ದಂಟು; ದೇಟು: "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ – ೫ ೪ ಕಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೫–೪೨೫); ಸೊಗಯಿಸುದ್ದಂಡ ಕಾಂಡ ಭಾಂಡಿರದಲಂ (ಜಗದ. ೪–೪೫); ಬೇಗಗೆ ವಿಮುಖವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುವ ಸಸ್ಯದ ಭಾಗವೇ ಕಾಂಡ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೧). ೨. ಬಾಣ; ಶರ: ನಿಶಿತ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂದೊಡ್ಡಿದ ಚತುರ್ಬಲಂಗಳ ಮೆಯ್ಕೊಳ್ ದೋಮರೋಮಮಂದಪ್ಪದೆ ನಡುವನ್ನೆಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೪ ಪ). ೩. ಪ್ರಕರಣ; ಅಧ್ಯಾಯ; ಪರ್ವ: ರತ್ನ ಮಣಿ ತಲುಪುನಾ . . . ಅಲ್ಲಿ ಅವಳಾಗಿನ ಒಂದು ಹೊಸ ಕಾಂಡವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಉಸುಸಂ. ೨೩೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೫. ಸಮಯ; ಕಾಲ. ೬. ಶ್ರೇಷ್ಠವಿದ್ಯೆ; ಸುಜ್ಞಾನ. ೭. ನೀರು; ಜಲ. 'ಕಾಂಡಜ' ಪರಾ. ೮. ಗಗನ; ಆಕಾಶ. ೯. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ. ೧೦. ತೆರೆ; ಪರದೆ. ೧೧. ಕೂಟ; ಮಿಲನ. ೧೨. ವೇಗ. ೧೩. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ. ೧೪. ಕುತ್ಸಿತ ವರ್ಗ; ನೀಚ ಸಮೂಹ: "ಕೂರ್ಗರಡಿಯೊಳ್ ಸಮೂಹದೊಳ್ ಖಂಡಿಯೊಳುಂ ತೆರೆಯೊಳ್ ಸುವಿದ್ಯೆಯೊಳ್ ನೀರ್ಗರಗನಂಗಳೊಳ್ ಮಳನ ಶಿಕ್ಷ್ಯರೊಳೆಳುಂ ಸಲೆ ಕಾಂಡವಾಚಕಂ" (ಪಾಪಾರ. ೧೧೬); "ಅಂಬುಳ್ಕೆಱೆತೆರೆ ಪೆರಬಿ ಖಂಡಿಗಳಂಬು ನಭಂ ಕೂಟ ನೀರೆಯೊಳ್ಕೆಯ ವಿದ್ಯೆಗಳೆಂಬರ್ಥಮ್ಮ ಕಾಂಡಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೪೦). ೧೫. ನೀಚವಾದ ವಸ್ತು: "ಅರ್ಘಾಣಂ . . . ಕಾಂಡಂ, ಬೇಟುಂ, ಪಾಪಂ ರೇಫಶಂ – ೫೧೩ ಹೊಲ್ಲಜ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೪೨). ೧೬. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ. 'ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜ (ನಾ). ನೀರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕಾಂಡಜಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಶ್ರೀಮತ್ಕಾಂಡಜಜಾಂಡಮಂಡಲ ಪಿಚಂಡಾಮ್ನಾಯ ವಾಜಿಸ್ಥಿರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡತಿಕ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ - ನೆಲ ಬೇವು, ಮೆಣಸಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [ಸಂ. ಕಾಂಡತಿಕ್ತಾ]

ಕಾಂಡಧಿ (ನಾ). ೧. ಜಲಧಿ; ಸಮುದ್ರ. ೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ; ತೂಣೀರ: ಕಾಂಡಧಿಯಿನೇಣವಾಹನ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ಜಗವಿ. ೧೩-೧೦೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪಟ (ನಾ). ತೆರೆ; ಪರದೆ; ಜವನಿಕೆ: ಶ್ರೀ ತಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧); ಮನೆಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಮೆಯೆ ಕಾಂಡಪಟಮಾಗೆಯುಂ[ಬಗೆ]ಯಾಣ್ಮನ ಕಣ್ಣಮೆಯೆ ದೂದವಿಯಾಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೧ ವ); ಇದುತ್ಪಲ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವನೀಲ ಕಾಂಡಪಟಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಯೋಧ: "ಶಸ್ತ್ರಾಜೀವಃ, ಕಾಂಡಪೃಷ್ಠಃ - ಈ ೨ ಕೆಯ್ದುವಿಡಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೨೫೧). [ಕಾಂಡ + ಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (ನಾ). (ಸಸ್ಯದ) ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರ: ಕೆಲವು ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಹಸಿರಿಲ್ಲದ ರಂಧ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಂಡರಂಧ್ರ (Lentical) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ ೧೧೬). [ಕಾಂಡ + ರಂಧ್ರ]

ಕಾಂಡರುಹೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಾಂಡ [ಪಾಠಾಂ. ಖಾಂಡ]ರುಹೆ ಮತ್ಸ್ಯಪಿತ್ತಮೆನೆ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೬೮). [ಸಂ. ಕಾಂಡರುಹಾ]

ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಇಂಗುಳದ ಮರ: "ಕಾಂಡವೃಕ್ಷ - ಇಂಗುಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [ಕಾಂಡ + ವೃಕ್ಷ]

ಕಾಂಡಸ್ಪೃಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಯೋಧ. ೨. ಆಯುಧವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. [ಕಾಂಡ + ಸ್ಪೃಷ್ಟ]

ಕಾಂಡಾಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಬುಟ್ಟಿ; ಬಿದಿರುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಗೆ; ಗೂಡೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಡಾಸನ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಷಟ್ಪತಕಾಂಡಾಸನೋತ್ಸೇಧ ಶರೀರನುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೦ ವ). 'ಬಾಣಾಸನ' ಪರಾ. [ಕಾಂಡ + ಆಸನ]

ಕಾಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ಹಾಲೆ: "ಹಾಲೆ ಕಾಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಟಿಕೆ, ತಾಡಗೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಕಾಂಡಿಕಾ - ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ. ಕಾಂಡಿಕಾ]

ಕಾಂಡೀರ (ಗು). ೧. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಾದ; ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ (ನಾ). ೨. ಬಾಣಗಳೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ. ೩. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಡಕಟಕಃ - ಕಾಂಡೀರಃ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇಕ್ಷು (ನಾ). ೧. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ: "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುರಃ - ೫ ಕೊ ವಂಕೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). ೨. ದರ್ಭೆ; ಕಾಡುಕಬ್ಬು; ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು: "ಕಾಂಡೇಕ್ಷು - ಬಿಳಿಯ ಕಬ್ಬು, ನಾಣಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಾಂಡೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಂಡೇರಿ ಪವಿಮೂರ್ತಿ ಶೃಂಖಲೆಯಸ್ಥಿವಳ್ಳಿ ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩). [ಸಂ. ಕಾಂಡೇರೀ]

ಕಾಂತ$_1$ (ನಾ). ಕಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಕಾರವಿರುವಂತಹುದು: ಕಾಂತಕ್ಕೆ . . . ಒಬ್ಬು - ಪ್ರವಾಹೇ (ಶಮಧಾ). [ಕ$_1$ + ಅಂತ$_2$]

ಕಾಂತ$_2$ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ತೇಜೋವಂತನಿಳಾವಂತ ನಿಂದುಮಂಡಳಕಾಂತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮); ಚಂಚಚ್ಚಂಚರೀಕ ಪ್ರಕರಶುಕಕುಲಾಲಾಪ ಕಾಂತಂ ವಸಂತಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೮). (ನಾ). ೩. ಒಡೆಯ: ಗಂಡ; ಪತಿ: "ಕಾಂತಃ. . .ಅನುಕಃ - ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೩); "ನಾಥನಿಂದ್ರಂ ಕಾಂತನೀಶ್ವರಂ . . . ಒಡೆಯಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬); ಕಾಂತನಲ್ಲಿಗೊಲ್ದಂಗನೆ ಬಂದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೧). ೪. ಪ್ರಿಯತಮ; ಪ್ರಿಯಕರನಾದವನು: ಕಾಂತರ ಬರವಾರ್ಗೆ ಹರ್ಷಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸದೋ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೯-೬೫); ಐದಿದಳ್ ಸಂಕೇತಭವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯). ೫. ಕಲ್ಲು; ಶಿಲೆ. 'ಚಂದ್ರಕಾಂತ', 'ಸೂರ್ಯಕಾಂತ' ಪರಾ. ೬. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಮೆಱೆವಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಲಿ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕಾಂತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೪). ೭. ಚಂದ್ರ. ೮. ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾಂತ ಅಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣ - ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ . . . ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೭). ೯. ಕೃಷ್ಣ. ೧೦. ಸ್ಕಂದ. ೧೧. ಸೂಜಿಗಲ್ಲು; ಅಯಸ್ಕಾಂತ. 'ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ', 'ಕಾಂತತ್ವ' ಪರಾ. ೧೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸದಭಿ ಕಮನೀಯ ಗುಣಮಪ್ಪುದು ನಿಯತಂ ಕಾಂತಮೆಂಬುದಭಿಗೀತಾರ್ಥಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ಕಾಂತಂ ಸಮುಚಿತಲೋಕೋದಂತಂ ನಿನ್ನುದಯದಿಂದಮುದಯ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತ ದಿನಕಾಂತಕುಲ ಕೇಳಿಂತೀ ಲೋಕಮೆ ಕೃತಾರ್ಥಮೆಂಬೀ ನುಡಿವೊಲ್ (ಉದಯಾ. ೫). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಕಾಮಿ (ನಾ). ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿ: "ಕಾಂತಕಾಮಿ-ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ. ಕಾಂತಕಾಮಿನ್]

ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಕಾಂತವು ತನ್ನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಂತದ ಧ್ರುವಗಳ ಮೇಲೆ ಬಲ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದಷ್ಟೆ. ಇಂತಹ ಬಲವು ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಾಂತಕ್ಷೇತ್ರ (Magnetic field) ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (ಭೌತವಿ. ೩೧೦). [ಕಾಂತ$_2$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾಂತಗುಣ (ನಾ). = ಕಾಂತ: ಲೋಕದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮೀರದಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಕಾಂತಗುಣ (ಭಾರಮೀ. ೧೮೫). [ಕಾಂತ$_2$ + ಗುಣ$_2$]

ಕಾಂತಚೋದನೆ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು: ಕಾಂತಶಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಚೋದನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ಕಾಂತ (ಶಕ್ತಿ) ಚೋದನೆ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಚೋದನೆ (Induction. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ$_2$ + ಚೋದನೆ]

ಕಾಂತತ್ವ (ನಾ). ಕಾಂತಶಕ್ತಿ: ಕಾಂತತ್ವ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುತ್ತು (Magnetism and Electricity) ಇವುಗಳು ನೇರವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭೌತವಿ. ೩೦೮). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಧ್ರುವಸೂಚಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಮುಖಿ; ದಿಕ್ಸೂಚಿ: "ಕಾಂತ ಧ್ರುವ ಸೂಚಿ; ಉತ್ತರಮುಖಿ; ದಿಕ್‌ಸೂಚಿ" (Compass. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ + ಧ್ರುವ + ಸೂಚಿ]

ಕಾಂತಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಕೋವಿದಾರಪುಷ್ಪ; ಕಂಚಿವಾಳ: "ಕಾಂತಪುಷ್ಪ – ಕಂಚಿವಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ (ನಾ). "ಕಾಂತಬಲಗಳನ್ನು (ಮು., ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲಗಳನ್ನು) ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ (Magnetometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ್ಯ + ಬಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಮಾಪಕ (ನಾ). = ಕಾಂತಬಲಮಾಪಕ: ಸೂಚಿಯು ಅಂಶಗಳ ಗುರುತುಗಳ ಮೇಲೆ ತಿರುಗುವುದರಿಂದ ಕಾಂತವು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿ ಕೊಂಡಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ಉಪಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಂತಮಾಪಕವೆಂದು (Magnetometer) ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೩೧೬). [ಕಾಂತ್ಯ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ನಂದಿಮರ (ಕಿ). [?]

ಕಾಂತಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ, ಕಾಂತಶಕ್ತಿ, ಗುರುತ್ವಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ...ಶಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಶಉ. ೨೩೪). [ಕಾಂತ್ಯ + ಶಕ್ತಿ]

ಕಾಂತಸದ್ಮ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ; ಪತಿಗೃಹ: ಎಂತು ಕಳುಹುವೇ ಸುತೆಯ... ಚಿಂತೆ ಚಿತ್ತಕೆ ಪಿರಿದು ಕಾಂತಸದ್ಮಕೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨ ಅಡಿಟಿ). [ಕಾಂತ್ಯ + ಸದ್ಮ]

ಕಾಂತಳಗಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಲಕ: "ಕಾಂತಳಗಿ – ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [< ಕಾಂತಲಕ]

ಕಾಂತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಬಹುಮನೋಹರವಾದುದು; ಅತಿಸುಂದರವಾದುದು (?): ಸಂತತಮಿಂತಕ್ಕುಂ ಕಾಂತಾಂತಿಕಮತಿಶಯದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಯುಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೯೦). [ಕಾಂತ್ಯ + ಅಂತಿಕ]

ಕಾಂತಾಕದಂಬ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪು; ಸುಂದರಿಯರ ಸಮೂಹ: ಆ ಮಹಾವನಂ... ಕಾಂತಾಕದಂಬದಂತೆ ಲೋಹಿತ ಚಂದನಾಲಂಕೃತಮುಂ ತಮಾಲಪತ್ರಶೋಭಿತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೫೨ ವ); ಕೇಳಿದನು ಕಾಂತಾಕದಂಬದ ಘೋಳುಗಳ ಘೋಳೆಂಬನಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪–೧೨). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕದಂಬ)]

ಕಾಂತಾಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಸುಂದರಿಯರಿಗೆ ಅರ್ಜುನನಂತಿರುವವನು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಭಾಷಾಚತುರ್ಭುಜಂ ಸುಜನಮಕರಧ್ವಜಂ [ಕಾ]ನ್ತಾಕೌನ್ತೇಯಂ ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯ[ಂ] (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೩೫; 1077). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಕೌಂತೇಯ)]

ಕಾಂತಾಜಾಲ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ: ಕಾಂತಾಜಾಲ ಕೆದಜಾದ ಕೇಶದಿಂದವ ಗೋಳಿಡುತ್ತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೫). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಜಾಲ)]

ಕಾಂತಾತತಿ (ನಾ). = ಕಾಂತಾಕದಂಬ: ಯೌವನಶ್ರೀಭರಂ ಸಲೆ ಕಾಂತಾತತಿಗೆಲ್ಲ ಮೂರ್ಚಿತ ವಸಂತಂ ಸಂತತಂ ನಂದನಾವಲಿಗೆಲ್ಲಂ (ಜಗವಿ. ೨–೩). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ತತಿ)]

ಕಾಂತಾದರ್ಶಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಆದರ್ಶವುಳ್ಳವನು (?): ಧರೆಯೊಳಗೆ ಶುಚಿಯಹನು ವೈಶ್ವಾನರನು ಕಾಂತಾದರ್ಶಿಯಹ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾಯಾಕ್ರಾಂತಿ ಪಿಂಗದ] ಕವಿವರನು... ಈ ನಾಲ್ವರುಗಳಲ್ಲದೆ ಭುವನದೊಳಗನ್ಯತ್ರವಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೧೭). [ಸಂ. ಕಾಂತಾದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಂತಾದಿ ವಟಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?): ಕೆಮ್ಮಿಗೆ... ಜಂಬ್ವಾದಿ ಗುಳಿಗೆ, ಕಾಂತಾದಿವಟಕ; ಹರಿದ್ರಾವಟಕ...ಶುದ್ಧ ರಸವಟಕ ಇವನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೬). [ಕಾಂತಾದಿ + ವಟಕ ?]

ಕಾಂತಾನತಿಮಾಪಕ (ನಾ). "ಅಯಸ್ಕಾಂತಸೂಚಿಯ ಅನತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಬಲದ ಲಂಬತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Inclinometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತ್ಯ + ಅನತಿ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಂತಾನುಕೂಲ (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ತೀರ, —ದಂಡೆ. ೨. ಗಂಡನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ: ೧, ೨.: ನೆರೆ ಪತಿವ್ರತೆಯಂತೆ ಕಾಂತಾನುಕೂಲದಿಂ ಧರೆಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಕುವಲಯಾನ್ವಿತದಿಂದೆ ಸರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ನವಮೋ. ೮–೩೩). [ಕಾಂತ್ಯ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಂತಾರ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ; ಕಾಡು: "ಅರಣ್ಯಂ... ಕಾಂತಾರಂ... —ಈ ೯ ಅಡವಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೫–೫೭); ಘೋರಕಾಂತಾಕಾರಮನೊಂದು ಬೇಗೆ ಪರಿವಂತು ರಥಂ ಪರಿದತ್ತು ವೈರಿ ಕಾಂತಾರಮನಟ್ವಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೯೮); ಈ ಕಾಂತಾರ ನಿರ್ಜಲವೈದಲಂಘ್ರಿಗೆ ಭಾರ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩–೧೨). ೨. ಕಷ್ಟವಾದ ದಾರಿ; ದುರ್ಗಮವಾದ ಮಾರ್ಗ: "ಅತಿ ಬೆಟ್ಟತ್ತೆನಿಪ್ಪ ಪೆರ್ಬಟ್ಟೆಯೇಂ ಕಾಂತಾರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧–೧೪); "ಅಸ್ಥಿರ ಹೆದ್ದಾರಿಗಳುಂ ಪ್ರಸ್ತುತವಹ ವಿಪಿನವೆರಡು ಕಾಂತಾರಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೩೩) [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು. [ಸಂ.]

ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ (ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ) ಸಂಚರಿಸುವುದು (?): ಸುಗುಪ್ತಿ ಗುಪ್ತರೆಂಬ ಗಗನಚಾರಣಯುಗಲಂ... ಮಾಸೋಪವಾಸದ ಪಾರಣೆಯೊಳ್ ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮–೬೭). 'ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಕಾಂತಾರ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಕಾಂತಾರಚರ್ಯೆ: ತನ್ಮುನಿಯುಗಳಂ... ಯೋಗ್ಯಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ಕಾಂತಾರಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೫೨ ವ). [ಕಾಂತಾರ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪ್ರೇಯಸಿಯಂತೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ; ಲಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ: ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ರಮಣೀಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕರ್ತವ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸತ್ಫಲದುಷ್ಫಲಗಳು ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಂಟುವಂತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಾವ್ಯನಾಟಕಾದಿಗಳು 'ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ' (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೮ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಕಾಂತಾ + ಸಮ್ಮಿತ)]

ಕಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕು; ಹೊಳಪು; ತೇಜಸ್ಸು; ಕಿರಣ: "ಮಿನುಗು ತೊಳಪುಂ ಮಿಜುಗು ತಳೆಗದಿರ್ಪೊಳಪು ಹಬೆ ಮಿಂಚು ಡಾಳಂ ತಾವೆನಲ್ಕಾಂತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೪). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಗುಲಾಬಿ ಬಣ್ಣದ ಶಿಖರಗಳು ಉದಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. (ಮಲೆನಾ. ೧೮). ೨. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೩. ಚೆಲುವು; ಶೋಭೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಲಾವಣ್ಯ: "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀ, ಕಾಂತಿ, ವಿಭ್ರಮಮೆಂಬಿವು ಶೋಭೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫–೨೭). ೪. ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರ. (ಕಿ). ೫. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಂದ್ರನಾದೊಡೆ... ಕಾಂತಿ, ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆ, ಶ್ರೀ, ಅಂಗದೆ, ಪೂರ್ಣೆ, ಅಮೃತ, ಕಾಮದಾಯಿನಿ ಎಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂ ಭರಿತನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭).

೬. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಹತ್ತು ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶ್ಲೇಷ, ಪ್ರಸಾದ, ಸಮತೆ, ಮಾಧುರ್ಯ, ಸುಕುಮಾರತೆ, ಅರ್ಥವ್ಯಕ್ತಿ, ಉದಾರತ್ವ, ಓಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ, ಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ ದಶ ಪ್ರಾಣವಿಡಿದು (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಜೋಡಣೆ; ಮೇಳ (?): ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟ ಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣ ಕನುಜಾಯಿ . . . ಪೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆಯೆಂದಿವಂ ಮೆಜೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫-೩).

[ಸಂ.]

ಕಾಂತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕಳೆಗೆಡು; ನಿಸ್ತೇಜವಾಗು; ಮಂಕಾಗು: ಕಾಂತಿಗುಂದುತ್ತಿದೆ ನಕ್ಷತ್ರಾಳಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫).

[ಕಾಂತಿ + ಕುಂದು$_1$]

ಕಾಂತಿಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ಪಿರಿದು ಭೂಷಣ ಕಾಂತಿಗೂಡಿದ ಕದಪಿನ ಗರುವನಾರು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೧೨). [ಕಾಂತಿ + ಕೂಡು$_1$]

ಕಾಂತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಂತಿಗುಂದು: ಮಾಸಾಧಿಪರ್ ಕಾಂತಿಗೆಟ್ಟರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕತಿ ಪೀಡೆ (ಜಾತತಿ. ೩-೪). [ಕಾಂತಿ + ಕೆಡು]

ಕಾಂತಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯುಂಟಾಗು; ಕಳೆದೋರು: ಮೀಱಿತು ಭುಜಶಕ್ತಿ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ ತನು ಕಾಂತಿದೋಱಿತು ಕಂತುನಂದನಗೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೯). [ಕಾಂತಿ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಾಂತಿಪರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ದವನ: "ಕಾಂತಿಪರ - ದವನ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [?]

ಕಾಂತಿಭಾಸ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಆಭಾಸ: ಅಕ್ಷಿಪಟಲವು ಕೆರಳಿ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒತ್ತುವುದರಿಂದ ಉಂಗುರುಂಗುರಗಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಳಕಿನ ತೋರ್ಕೆ: ಕಾಂತಿಭಾಸ (Phosphene. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾಂತಿ + ಭಾಸ]

ಕಾಂತಿಮಂತ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ತೇಜಸ್ವಿ: ಭದ್ರಾಕಾರನುಂ ಕಾಂತಿಮಂತನುಮಭಿರೂಪನುಮಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ವ). ೨. ಚಂದ್ರ. [ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರಣ. ℙ ರಬ್ಬರು ನಯಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಜಿಡ್ಡುಮಸಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರ ಅಥವಾ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರತಿ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾನಂತರ ಲೋಹದ ತಗಡಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ರಬ್ಬರ್ ನಯಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ "ಕಾಂತಿಮುದ್ರಣ" ಅಥವಾ "ಫೋಟೋ ಲಿಥೋಗ್ರಫಿ" ಮತ್ತು "ಫೋಟೋಲಿಥೋ ಆಫ್ ಸೆಟ್" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಮುದ್ರಕ. ೪).

[ಕಾಂತಿ + ಮುದ್ರಣ]

ಕಾಂತಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳಪಿಡು; ಬೆಳಗು: ಪುಣ್ಯದ ಚಿತ್ತಂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಯಂ ಕಾಂತಿಯಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೪-೬೩).

[ಕಾಂತಿ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಂತಿವಂತ (ನಾ). = ಕಾಂತಿಮಂತ ೧: ಇಂದ್ರಂಬೋಲ್ ವಿಭವಯುತಂ ಚಂದ್ರಂಬೋಲ್ ಕಾಂತಿವಂತಂ (ಶಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ).

[< ಸಂ. ಕಾಂತಿಮತ್]

ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (ಗು). ೧. ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ; ಅಂದಗೊಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ವಸ್ತು; ಅಂಗರಾಗ; ಪ್ರಸಾಧನ ವಸ್ತು: ಕೂದಲು, ಚರ್ಮ ಅಥವಾ ಮುಖಬ್ಬಾಯೆ - ಇವನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ (ವಸ್ತು): ಅಂಗರಾಗ; ಕಾಂತಿವರ್ಧಕ (Cosmetic. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಂತಿ + ವರ್ಧಕ]

ಕಾಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ಕಳೆಗೊಳ್ಳು: ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ ಪನ್ನೀರ ಚಳಯ ರನ್ನದೋರಣ ಪೊಂಗುರುಜುಗಳು ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಂತಿವಿಡಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೨೬).

[ಕಾಂತಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಂತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ದೀವಿಗೆಯ ಕಂಬ: "ಆ ದೀಪ್ತಿಯಿಹುದು ಕಾಂತಿಸ್ತಂಭಮನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೮). [ಕಾಂತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕಾಂತಿಹೀನ (ಗು). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ; ಅಂದವಿಲ್ಲದ; ಕಳೆಯಿಲ್ಲದ. 'ಕಾಂತಿಹೀನತೆ' ಪರಾ. [ಕಾಂತಿ + ಹೀನ]

ಕಾಂತಿಹೀನತೆ (ನಾ). ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಂದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮಂಕು: ಈ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಂತಿಹೀನತೆ, ವಿವರ್ಣತೆ ಕಂಡು ಬರುವುವು (ಭಾರದ. ೫೩೩).

[ಸಂ. ಕಾಂತಿಹೀನತಾ]

ಕಾಂತೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗುಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿ ನಿತಂಬಿನಿ . . . ಸ್ತ್ರೀವನಿತೆ ನಾರಿ ಯೋಷಿತ್ಕಾಂತೆ ಮಹಿಳೆಯಬಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೧); ಕಾಂತೆ ಪೊದಟ್ಟ ನಾಣ ಭರದಿಂದ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮); ಘನಮಹಿಮನಮೋಯೆನುತ ಕೈಮುಗಿದಿರ್ದಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೨೧). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಬೆರಳುಂಗುರಂಗೊಟ್ಟು ಸಂತೈಸಿ ವೃಷಕೇತು ಕಾಂತೆಯಂ ಬೀಳ್ಕೊಂಡನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೨).

[ಸಂ. ಕಾಂತಾ]

ಕಾಂತ್ಯಾಕರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಕಾಶದ ನೆಲೆ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಚೆಲುವಿನ ನೆಲೆ: ೧, ೨: ಸರಸಿಜವಿರೋಧಿ ಕಾಂತ್ಯಾಕರಮಮೃತಮಯಂ ತ್ವದೀಯ ಮುಖಶಶಿಯುಂಟಾಗಿರೆ ಶಶಿಯದೇವುದೆಂಬುದು ನಿರುತಂ ಶ್ಲೇಷಾನುವಿದ್ಧಮಪ್ಪಾಕ್ಷೇಪಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೨). [ಕಾಂತಿ + ಆಕರ]

ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು. ೨. ಚೆಲುವಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದವನು: ೧, ೨: ಉದಯಾರೂಡಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನನು ರಕ್ತಾತ್ಮ ಮಂಡಲಂ ಕುಮುದಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿ ಮುದಮಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೯).

[ಕಾಂತಿ + ಆಸ್ಪದ]

ಕಾಂದರ್ಬೊ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೇನ್ದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜರ್ನಾಯರ್ಖಣ್ಡಮುಂ ಜೆಳುಗೂರಾಳ್ಗೆಯನಾಳುತ್ತುಂ ಕಾನ್ದರ್ಬೊ ರಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೫; ಸು. 685). [?]

ಕಾಂದಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಂದಲ್, ಮದ, ಉಪ್ಪಾತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೫). [?]

ಕಾಂದವ (ನಾ). (ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಣಲೆಯಲ್ಲಿ) ಬೇಯಸಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ರೊಟ್ಟಿ, ಮೊದಲಾದುವು. [ಸಂ.]

ಕಾಂದವಿಕ (ನಾ). ೧. ರೊಟ್ಟಿ ಸುಡುವವನು; ಭಕ್ಷ್ಯಮಾಡುವವನು. ೨. ಮಿಠಾಯಿ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಂದಾಭಜಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯ ಬಜ್ಜಿ: ದೋಸೆ, ಇಡ್ಡಲಿ, ಕಾಂದಾಭಜಿ . . . ಇನ್ನೂ ಏನನ್ನೂ ಒಂದು ಉಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಚಿಂದುಟಿ. ೪೦). [← ಮರಾ. ಕಾಂದಾಭಜೇ]

ಕಾಂದಿಶೀಕ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟವನು; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಓಡುವವನು; ಭಯದಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡುವನು: "ನಷ್ಟಃ, ಗೃಹೀತದಿಕ್, ಕಾಂದಿಶೀಕಃ, ಭಯದ್ದ್ರುತಃ - ಈ ೪ ದೆಸೆಗಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೯-೩೨೫); ದ್ರವಿಳಕ್ಷಮಾಪರಿವೃಢಂ ಬೆನ್ನಿತ್ತಂ . . . ಪಾತಿತ ದ್ವಿಪಪತಾಕಂ ಕಾಂ[ದಿ]ಶೀಕಂ ಭಯಾಕುಳಿತಾನೀಕಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೨೧-೨೬; 1019). [ಸಂ.]

ಕಾಂದಿಸೀಕತೆ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗೆಡುವಿಕೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ; ಹೆದರಿದ ಸ್ಥಿತಿ: ಘಟಕರ್ನತನಯ ಕುಂಭಂ ಮಡಿಯೆ ನೋಡಿ ಖಳಭಟರೆಲ್ಲ ಕಾಂದಿಸೀಕತೆಯಿಂದಮೋಡುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೩೮-೧).
[< ಸಂ. ಕಾಂದಿಶೀಕತಾ]

ಕಾಂದೇನವಮಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಆಷಾಢ ಶುದ್ಧನವಮಿ. ℙ ಆ ದಿನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈರುಳ್ಳಿಯಿಂದಲೇ ಅಡುಗೆಮಾಡುವರು: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆ ಇಡಗಿದೆ. ಮೇಲಾಗಿ ಇಂದು 'ಕಾಂದೇನವಮಿ'! (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೦೩).
[← ಮರಾ. ಕಾಂದೇನವಮೀ]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ . . . ಯೆಂಬುವ ಓಷಧಿ. ಇದನ್ನು ಘಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ 'ವಸಾರೆ' ಎನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ (ನಾ). = ಕಾಪಿಲ್ಯ: "ಕಾಂಪಿಲ್ಯಃ . . . ರೋಜನಿಃ – ಈ ೫ ಕಾಂಪಿಲ್ಯವಜ್ರ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಪಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕಾಂಪಿಲ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಪು 'ಕಾಪು' ನೋ.

ಕಾಂಪೊಂಡು 'ಕಾಂಪೌಂಡು' ನೋ.

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ (ನಾ). ೧. ಮಿಶ್ರಣ; ಸಂಯುಕ್ತ ವಸ್ತು. ೨. ಕೃತಕ ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ' ಪರಾ.
[← ಇಂ. Compost]

ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ನಾ). = ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ ೨: ಹೊಸರಚನೆಯ ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರ (ವ್ಯವಮ. ೩೨); ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್‌ಗೊಬ್ಬರಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳಿವು (ತರಬಿ. ೯).
[ಕಾಂಪೋಸ್ಟ್ + ಗೊಬ್ಬರ]

ಕಾಂಪೌಂಡು, ಕಾಂಪೊಂಡು (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಆವರಣ, —ಬಯಲು; ಪೌಳಿ: ಮನೆಯ ಕಾಂಪೌಂಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ತೋಟ ಬೆಳಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಂಪೊಂಡು**: ೧. ಮನೆಯ ಕಾಂಪೊಂಡು ದಾಟುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ . . . ಬಂದ (ರಾಯಕ. ೧೯). ೨. ಕಟ್ಟಡದ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟುವ ಗೋಡೆ: ಮನೆಯ ಏಕಾಂತತೆ (Privacy)ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಒಂದು ಕಾಂಪೌಂಡು ಎನ್ನುವ ಮೋಟು ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿವೇಶನದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಾಕಿಸುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೫೯).
[← ಇಂ. Compound]

ಕಾಂಪೌಂಡರು (ನಾ). ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಬೆರಸಿಕೊಡುವವನು: ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಫೀಕೊಟ್ಟೆ. ಕಾಂಪೌಂಡರಿಗೇನೂ ಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೇ (ಕಥವಿ. I, ೧೩೯). [← ಇಂ. Compounder]

ಕಾಂಬ$_1$ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಟ್ಟು ಕಾಂಬ ಕಮ್ಮಱರಾಟುವ × × × ನರ್ವ್ವ ಪರಿಹಾರ ಕೊಟ್ಟೋರ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦-೪; ಸು. 700 ?). [?]

ಕಾಂಬಲ, ಕಾಂಬಳ (ಗು). ೧. ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬಳಿಯ ಹೊದಿಕೆಯಿರುವ ಬಂಡಿ, —ರಥ. **ಕಾಂಬಳೆ**: "ಕಾಂಬಳಂ . . . ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತೇರು ಕಾಂಬಳವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಂಬವಿಕ (ನಾ). ಶಂಖ, ಚಿಪ್ಪುಗಳ ವ್ಯವಹಾರಿ; ಶಂಖದಿಂದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬಳೆ 'ಕಾಂಬಲ' ನೋ.

ಕಾಂಬೊಲ (ನಾ). ಕಾಣುವಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶ: ಒಳಹೊರಗು ಕಾಂಬೊಲದಿ, ಮುತ್ತ ಬಿತ್ತು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೫೨-೧೯). 'ಕಣ್ಬೊಲ' ಪರಾ.
[< ಕಾಣ್ + ಪೊಲ]

ಕಾಂಬೋಜ (ಗು). ೧. ಕಂಬೋಜದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಂಬೋಜದೇಶ. ℙ ಈಗಿನ ಆಫ್ಘಾನಿಸ್ಥಾನ. [ಸಂ.]

ಕಾಂಬೋಜಿ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಸೈಂಧವನನಾ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರ ಪ್ರಹರಮಂ ಕಾಂಬೋಜಿಯಂ ತನ್ನಿ (ಬ ಸ ಪು. ೫೯-೩೭). ೨. ಬಿಳಿ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ. [ಸಂ. ಕಾಂಬೋಜ]

ಕಾಂಬೋದಿ, ಕಾಂಬೋಧಿ, ಕಾಂಭೋಜಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: (ಕಿ). **ಕಾಂಬೋಧಿ**: ಮಾಳವಿಯಾಹೇರಿ ಕಾಂಬೋಧಿ . . . ಒಲ್ದು ಪಾಡಿದ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೬-೩೦). **ಕಾಂಭೋಜಿ**: ಕೌಶಿಕಿ ವೇಳಾವಳಿ . . . ಕಾಂಭೋಜಿ . . . ಎಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩); ಕೆಲಂಬರು ಕೆಳದಿಯರು ಕಾಲವರಿತು ಕಾಂಭೋಜಿ ರಾಗವನಾಲಾಪಿಸುವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೭-೧೬). [?]

ಕಾಂಬೋಧಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಭೋಜ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ: ಲಾಳ ಚೋಳ ವರಾಳ ಯವ . . . ಕರೂಷ ಕಾಂಭೋಜ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೧೮); ಕಾಂಭೋಜ ಕುಂಭಿನೀಧವಾಂಭೋಧಿಬಾಡಬಕುಂಭಸಂಭವ ಪರಾಕು (ಯಾದಮ. ೩-೧ ವ). ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದದೊರೆ: ಮದವದತಿಬಲ ಶಕುನಿ ಸೈಂಧವನದಟ ನೃಪ ಕಾಂಭೋಜ . . . ಕುಳ್ಳಿರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೩೨). ೩. ಕಂಬೋಜದ ನಿವಾಸಿ, —ಪ್ರಜೆ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯವನರು, ಕಾಂಭೋಜರು . . . ಹೆಸರು ಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಿಂದೆ ರಚಿತವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೬೨). ೪. ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ ದೇಶ: ಪ್ರೆಂಚ್ ಕೊಚ್ಚಿನ್ ಚೈನಾಕ್ಕೆ ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಂಬೋಡಿಯಾ (ಕಾಂಭೋಜ) ದೇಶವು ಇದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧೫). ೫. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: "ಬಾಹ್ಲೀಕ ದೇಶದೊಳು ಪುಟ್ಟಿ ಕಾಂಭೋಜವು" (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಕ (ನಾ). ೧. ಕಂಬೋಜ ದೇಶ. ೨. ಕಂಬೋಜ ದೇಶದ ಕುದುರೆ: ಬಿಸಕಾಂಭೋಜಕ ಬಾಹ್ಲೀಕ ಸೈಂಧವಾರಟ್ಟ ತೈತಿಲಂ ವಾನೇಯಂ ಪೆಸರ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹಯಕಾ ಪೆಸರೆ ಪೆಸರ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೭೬).
[ಸಂ.]

ಕಾಂಭೋಜಿ 'ಕಾಂಬೋದಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ (ನಾ). = ಕಾಂಸ್ಯ: ನಗರವ ನೋಡಬಂದಂತೆಸೆದುವು ನಾನಾ ಕಾಂಸ ಭಾಜನವೂ (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೮೪). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]

ಕಾಂಸಕ (ನಾ). ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ: ಕಟ್ಟಳೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಂಸ್ಯ]ದಂತೆ ಆಣಿಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಪಟದೊಳಗಣ ತಂತುವಿನಂತೆ ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಆದವ. ೪೦); "ಬೆಣ್ಣೆ" (ಆದವ. ಕೋಶ).
[< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕ]

ಕಾಂಸದೇಹ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ಮೈ; ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೇಹ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ಗೆ ಸಾಯಿರ ಕವಿಲೆಯ[ಂ] ಸುವರ್ನ್ನ ಸ್ರಿಂಗಿಯುಂ ರಜತ ಖುರಮುಂ ಕಾಂಸದೇಹ ಸಮಂನ್ವಿತಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಫಲಮಂ ಪಡೆವರು (ಕಇಆ. ೭೯-೧೩-೪೫; 1088). [ಕಾಂಸ + ದೇಹ]

ಕಾಂಸಾಳ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕಾಂಸುಳಿ 'ಕಾಸುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ ಹಾಗೂ ತವರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾದ ಒಂದು ಲೋಹ; ಕಂಚು: "ಕಂಚು ಕಾಂಸ್ಯಾಭ್ಯಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೦); ಕನಕದ ರಜತದ ಕಾಂಸ್ಯದ ಮನೆ ಮುಟ್ಟುರಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕರಗಿ ಕಡ್ಡಿಟ್ಟವು (ಪ ೦ ರಾ ಮಾ. ೧೧-೧೩೩). ೨. ಕಂಚಿನ ಜಾಗಟೆ: ಪ್ರಜ್ಞಾದನು ತಾಳವನ್ನೂ ಉದ್ದವನು ಕಾಂಸ್ಯವನ್ನೂ . . . ಬಾರಿಸಿದರು (ಕಥಾ. I, ೩). ೩. ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: (೪). [ಸಂ.]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ, ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: (೪).

ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ: ವೀಣಾ ವೇಣು ಮುರಜ ಕಾಂಸ್ಯತಾಳಲಯಾನುಗತ ಮೆಸಕಿಂತಂತಪುರವಾಸಿಗಳಜನಮುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೨೪). [?]

ಕಾಂಸ್ಯತಾಳ 'ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ' ನೋ.

ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತೋರಣ: ಕಾಂಸ್ಯತೋರಣ, ತಳದೋರಣ (ಕಮದ. ೨೯೭ ಪ್ರಯೋಗ). [ಕಾಂಸ್ಯ + ತೋರಣ]

ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ (ನಾ). (ಮನುಷ್ಯನು) ಕಂಚಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನೂ ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾಲ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಂಸ್ಯಯುಗ ಹರಪ್ಪಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಿಯಿಂದಲೂ ಇದ್ದಿತು (ಭಾರದ. ೧೯). 'ತಿಲಾಯುಗ' ಪರಾ. [ಕಾಂಸ್ಯ + ಯುಗ]

ಕಾಕೆ 'ಕಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ: "ಕಾಗೆಯೆ ಕಾಕಂ" (ಕವಿಕಂ.೬೮); ನಾಳೆ ಕೆಡದೌತಣದಲುಣಬಡಿಸುವೆನು ಜಂಬುಕ ಕಾಕಸಂತತಿಗೆ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೫-೮). ೨. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ: ಪಾಪಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನುಡಿವ ಕಾಕರ ಮಾತ ಕೇಳಲಾಗದು (ಮೋ ೧ ಮಾ. ೩೮-೧೫೯); ಸ್ವಸ್ವರೂಪವ ಕಾಕಂಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದನುಚಿತ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭-೩೭); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಣಂತೆ ಕೃತಿಗಳ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೧೯); ಕಳ್ಳರೋ ಕಾಕರೋ ಏನೋ ಎಂಥದೋ ಕಂಡವರು ಯಾರು (ತುಂಗಭ. ೩೦). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಕಾಕಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಮರ, ಕಾಕಮರ (ಮೈಪಾಗಿ. ೭೯-೧೭೩). [ಸಂ.]

ಕಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೇರಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿರುವ ಮಾಪಿಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆ ಪಕ್ಕದ ಕಾಕನ ಅಂಗಡಿ (ಮಗನಾ. ೪೯). [← ಮಲ. കാക്ക]

ಕಾಕೆಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ತೊಲಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು(?): ಕಾಕರ ಕಿನುಕು ಕುಚನರ ಕೂಡಾಕಳಿ ಕೂಳೆ ಕೈಕೂ ಕೊಳರನೆ ಕಾಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಪ್ಪದ ಕಾರ್ಯ[ವೆಲ್ಲವು] ಕೈಂಕರ್ಯವಿತ್ತೊಡವು ರಂಗ (ಅಷ್ಟಸಾ. ೭೫-೮೧). [ಕಾಕ ? + ಕೆಡು]

ಕಾಕೆಂದಾಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಿ ಸುನ್ನಂ ನೆಗಱುವ ಪ್ಪಾತಿಯ ಕಾಳಂಬಟ್ಟಿಕಾತ್ತತೆಯೊಳಕ್ಕೆಸೆಯೆ ಬಸದಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದರ್ . . . ಇಂತಿದಕ್ಕೆ ಕಾಕಂಬಾಟ ಕಂಥಯ್ಯನುಂ . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. XI, ಚತ್ಕಪ. ೬೪-೧೪; ೩೮). [?]

ಕಾಕಂಬಿ, ಕಾಕಬಿ, ಕಾಕವೆ (ನಾ). ಬೆಲ್ಲವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚೆ ತೆಗೆದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿನ ಪಾಕ: ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನು ಮೊಗೆಮೊಗೆದು (ಚಂ ಪ್ರ ಸಾ ೦. ೧೪-೩೬); ಕಂಬಿಕಂಬಿಯೊಳು ಬಂದಿಳುಹಿದ್ದ ಕೊಟಿ ಕಾಕಂಬಿಯ ರಸವನೆಜೆದನು (ಭರತ. ೧೬-೭೬). **ಕಾಳವಿ**: ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಾಕವಿ ಇವುಗಳನ್ನು (ಅಭಾಗ. ೨೯೦); ಆ ರಸವನ್ನು (ಕಬ್ಬಿನರಸ) ತು ಸು ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಕವಿಯಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೫); ಕಬ್ಬಿನರಸವನ್ನು ಆರಗಾವಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದರೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗದೆ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು, ಅದೇ ಕಾಕವಿ (ಕಸಾಪ. ೧೯-೧೪೩).

ಕಾಕವಿ: ಈ ಕಾಕವಿಯು ಸರಾಯಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೩೧); ರಸವು ಆರಂಭದಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಇಳಿಸಿ, ಅದಿದ ನಂತರ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡಗಳೊಳಗೆ ತುಂಬಿಟ್ಟರೆ ಅದೇ ಕಾಕವಿಯು (ಮುಂಬಯಿ ೫-೩೧). [← ಹಿಂ. काकवि. / ಪ್ರಾ. ಕಕ್ಕಬ]

ಕಾಕಂಬಿಸೀರೆ (ನಾ). ಕಾಕಂಬಿ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಕಾಕಂಬಿ (ಬಣ್ಣದ) ಸೀರೆ ಕಡಕಾಲೀಗರುಸಾಣಾ ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಗಣ್ಣೇ (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೧೩). [ಕಾಕಂಬಿ + ಸೀರೆ]

ಕಾಕಜಂಘೆ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ; ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ. ಕಾಕಜಂಘಾ]

ಕಾಕಜೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಜೋರಪುಷ್ಪ(ಕಾಕಜೋರ)" (ಓಷಧಿ. ೫೮). [?]

ಕಾಕಜಂಘೆ (ನಾ). = ಕಾಕಲೆಟಿಂಚಿ: ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕಾಕಜಂಘೆಯ ಹಿಳ್ಳವ ಪ್ರಿಗೆಯೊಂದು ಸಂಭವಿಪ ಮೂಳೆಮಜ್ಜೆಪ್ಪದಂತೆವನಿಟ್ಟುಪ್ಪೊಳ್ದಡು ಗಾಜ್ಯಮಂ (ಲೋಕೋಕ. ೯-೧೫೦); ಕಾಕಜಂಘೆ ಮಧು ಮುತ್ತಿಯ (ವು)ಗುರ್ ಸ್ಪಾಗಟಂ ಳ್ಳುತಮೆಚಿತಮಿಂ ನಿರ್ಮಾಳಂಲಂ ಗೆಗ(ರ)ಸಿ ಪೂಸುಗೆ ಪುಣ್ಯಳ್ ಪೋಳಂ (ಅಶ್ವಕಾ. ೧೩-೧೦). [ಸಂ. ಕಾಕಜಂಘಾ]

ಕಾಕಜ್ವರ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕಪ್ಪಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ; ಮೂರು ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವ ಚಳಿಜ್ವರ (೪). [ಕಾಕ್ಕ + ಜ್ವರ]

ಕಾಕಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿಳಿ ಹೂ: ಕಾಕಡ ಮೊಹಿನ ದಂಡೆ ಹೂ ಮುಡಿದ ಹೆಣ್ಣ ಕಂಡು ಕಲಿ ಕೆರೆವ ಕೊಡಿತಿ (ಶಿಲಾಲ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ); ಕಾಕಡ ಹೂವಿನ ಜಡೆಯೊಳಗಿದ್ದರು ಭುಮಳಭುಮುಳುವುದು ಮರುಗುವ ಚಂದ್ರನೀ. ೭೪-೧೦). [← ತಮಿ. காக்டோ, காக்கண]

ಕಾಕತನೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಾಕತನದಿಕೆಯನ್ನೆಡೆಸಿ ಫಲವೇನು (ತುರಂಗ. ೫೩-೨೮); ಕಾಕತನವೆ ಹೊರ ಪೋಗೋ ಎಂದು ಜನುಮನ ತಾನೆ-ವಿನಾಯಕರು (ಮುಕ್ತಳಂ. ೪೯-೧೩). [ಕಾಕ್ಕ + -ತನ]

ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳ್ಯನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ. ಕಾಕತಾಳ್ಯನ್ಯಾಯ: ಅಯತ್ನಾತ್ಸಿಯ ತಂದ ರಕ್ಷಸನಾಯ ನೇಕಕ ಕಾಕತಾಳ್[ಪಾಶಾ. ೮]ನ್ಯಾಯದಿಂದವೆ ಕಂಡೆವೆ (ತೂರಾ. ೫-೭-೩೩). [ಕಾಕ್ಕ + ತಾಲ್ಯ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಲೀಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯ (ನಾ). ೧. ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನಡೆದುದು. ℙ ಕಾಗೆ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೂ ತಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೀಳುವುದಕ್ಕೂ ಸಮ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಆಗುವ ಘಟನೆ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆ. ೨. = ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ. **ಕಾಕತಾಳೀಯ**: ೧. ಜೊಕರ . . . ನುಡಿವ ಪೆಂಪು ವಿಜಾರಿಪೊಡಂತು ಕಾಕತಾಳೀಯಮೆ (ತಪ್ಪಸು. ೧-೭೮); ಕಾಕತಾಳೀಯ ಕಥೆ ಲೋಕಚರಿತೆಯೊಳೆಷ್ಟೊ! (ನುಂಕಳ. ೩೦೮). ೨. ಅದು ಬಜಿಕೆ ಕಾಕತಾಳೀಯದೆ ದೊರೆಕೊಂಡ ಪ್ರಮಾಣದಿಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭-೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ, ಕಾಕತಾಳೀಯ ನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರ್ಯದ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯ ಬಗ್ಗೆ 'ಕಾಗೆ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ (ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ) ತಾಳೆಹಣ್ಣು ಬಿದ್ದಂತೆ' ಎಂಬ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನ್ಯಾಯ: ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಯಮಕಾದಿಗಳು ಬಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಧ್ವ ನ್ಯಾ ಲೋ. ೬೬).

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ : ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ರಾಜಣ್ಣನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರನೊಬ್ಬ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಸಹಿತವಾದ ಜಟಕಾ ಗಾಡಿಯಿದೆಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ (ನಾಡಿಗೇ. ೪೭); ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯದಂತೆ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಈ ಮೊಕದ್ದಮೆ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದಿತು (ಪುನರು. ೮೪). [ಕಾಕತಾಲೀಯ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕತಾಳನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ (ನಾ). "ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ತೋರುವ ಘಟನೆಗಳು ಅಥವಾ ವಿಚಾರಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು; ವಿಚಿತ್ರ ಸಂಘಟನೆ; ದೈವಘಟನೆ; ಕಾಕತಾಳೀಯತೆ" (Coincidence. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ಕಾಕತಾಲೀಯತಾ]

ಕಾಕತಾಳೀಯನ್ಯಾಯ 'ಕಾಕತಾಲೀಯನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಕಾಕತಿಂದುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕರಿ ಕೋವಿದಾರ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆಗಿಡ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಾಕತಿಂದುಕಾ]

ಕಾಕತುಂಡ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಪ್ಪು ಮರ: (ಕಿ). ೨. ಅಗುರು; ಕಾಲಾಗುರು: "ಕಾಕತುಂಡಃ, ಅಗುರುಃ –ಈ ೨ ಅಗುರು" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಕತುಂಡಿ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ: (ಮೈಚಿಗಿ ೧೦–೧೬೬). [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡೀ]

ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ. ೨. = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ –ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦) [ಸಂ. ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ]

ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಕಾಕದೃಷ್ಟಿ ಈ ಹೊಲದ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೫೮). [ಕಾಕ್ಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಕದೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: "ಕಾಕದೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ತುಂಡಿ, ತೊಂಡೆ]ಯದು ಕಾಪಿತ್ತಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). [ಕಾಕ್ಕ + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕಾಕಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ಕರ್ಣನ ಧ್ವಜ: ಕಪಿಧ್ವಜನು ಕಾಕಧ್ವಜವನ್ನು ಉಡಿದು ಕೆಡೆಯುವಂತೆಚ್ಚನು (ಭಾಮಣಿ. ೩೪). ೨. ಕಾಗೆಯ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಕರ್ಣ. [ಕಾಕ್ಕ + ಧ್ವಜ]

ಕಾಕನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಗಿಡ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಕನಾಸಿಕಾ]

ಕಾಕನಿಶೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲಿನ ಇರುಳು; ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ರಾತ್ರಿ: ಬೆಳ್ಳಿ ಬೆಳಗಲಿ ಕಾಕನಿಶೆಯಲ್ಲಿ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನ ಆನಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿ (ಹೃದಸ. ೬೭–೭). [ಕಾಕ್ಕ + ನಿಶೆ]

ಕಾಕಪಕ್ಷ (ನಾ). (ಚವಲ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಯದೆ) ತಲೆಯ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜುಟ್ಟು; ಜುಲ್ಪಿಯ ಕೂದಲು; ಚಂಡಿಕೆ: "ಶಿಖಾ, ಕಾಕಪಕ್ಷಃ, ಶಿಖಂಡಿಕಾ –ಈ ೩ ಚೆಂಡಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೮–೩೭೮); ಕಳುಹು ರಕ್ಷೆಗೆನ್ನೊಡನೆ ನಿನ್ನಾ ಜೇಷ್ಠನಂ, ಕಾಕಪಕ್ಷಧರ ಕಲಿ ರಾಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮–೧೮). ೨. ಕಾಗೆಯ ರೆಕ್ಕೆ: ೧, ೨: ಆಸುರಾರಿ ಕಾಕಪಕ್ಷದಿನೆಸೆದಿರ್ದಂ ಕಾಕಪಕ್ಷವಿಸರದ ತಟ್ಟಿಂದಸುರಗಣ ಮಿರ್ಕುಮಿಾ ರಣವಸುಧೆಯೊಳೆಂದಮರರೊಸಗೆವಜಿ ವಾಜಿಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೩–೬೮). [ಸಂ.]

ಕಾಕಪತಾಕ (ನಾ). = ಕಾಕಧ್ವಜ ೨: ದುರ್ಯೋಧನ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರನಂ ಕಾಕಪತಾಕನಂ (ಜಗವಿ. ೧೫–೫ ವ). [ಸಂ. (ಕಾಕ್ಕ + ಪತಾಕಾ + –)]

ಕಾಕಪದ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಾಲು, —ಪಾದ: ಎರಡೂರ್ಧ್ವರೇಖೆಯಂ ಪಾಯ್ದೆರಡಡ್ಡಂ ರೇಖೆ ಕಾಕಪದಮಂ ಪೋಲ್ತ(ಳ್ತ)ಂತಿರೆ ಭೂತಪೀಡೆಯಿಂದಂ ಮರಣಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷದೊಳ್[ಹಯಕಕ್ಕುಂ] (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೧೭). ೨. ಬರೆಹದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ; ಹಂಸಪಾದ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಒಂದು ಬಂಧ. [ಕಾಕ್ಕ + ಪದ್ಯ]

ಕಾಕಪಾದ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಪದ ೨: ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಜಾಗವನ್ನು ನಾವು ಕಾಕಪಾದ, ಹಂಸಪಾದ ಎಂದು . . . ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಪ. ೨೦). ೨. ರತ್ನದ ಒಂದು ದೋಷ: ಪಿಂತೆ ಮುಂತೆಸೆವ ರೇಖೆಗಳಿಗೀ ಫಲಮಕ್ಕು ಮುಂತೆ ಷಡ್ದಳಮಷ್ಟದಳಗಳಿಂ ತೋರ್ಪುದೋರಂತದಂ ತಿಳಿ ಕಾಕಪಾದಮತಿವಿಸ್ತೀರ್ಣನಿಸ್ತೂಕಮಿರೆ ನಾಶವೂ (ರತ್ನಶಾ. ೪–೧೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಷಡಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅನುದ್ರುತ, ದ್ರುತ, ಲಘು, ಗುರು, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದ ಇವೇ ಷಡಂಗಗಳು (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೪). [ಕಾಕ್ಕ + ಪಾದ]

ಕಾಕಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ; ನರಿಹೆಸರು ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾಕಪರ್ಣೀ]

ಕಾಕಪಿಂಡ (ನಾ). (ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಗೆಂದು) ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಪಿಂಡ: ಅವಗೆಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಜೊಳ್ಳೆಳ್ಳು ತಣ್ಣೀರು ಮೇಲೆ ಕೀರ್ತಿಯ ಶುಭ್ರ ಕಾಕಪಿಂಡ (ಗರಿ. ೮೫–೧೫). [ಕಾಕ್ಕ + ಪಿಂಡ]

ಕಾಕಪಿಟ್ಲೆ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಕಮಾಚಿ: ಕಾಕಮಾಚಿಯು (ಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು=ಕಾಕಪಿಟ್ಲೆಯ ಸೊಪ್ಪು) ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೩–೭೨). [?]

ಕಾಕಪೀಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಕಾಕ್ಕ + ಪೀಲುಕ]

ಕಾಕಪೋಕ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದವನು; ನೀಚ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕೆಲಹೊತ್ತು ಕಾಕಪೋಕರ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಪರನಿಂದೆ ಪರವಾರ್ತೆಗಳಿಂದ ಕಾಲವ ಕಳೆದೇನೊ (ವಾದಿಕೀ. ೭೩–೩, ೪); ಕಾಕಪೋಕರ ನುಡಿಗಳಂ ಬಳಸಿದರೆ ಸುಲಭದಿಂದಪ್ಪ ಕಜ್ಜಂ ಪೋಗಿ ಕಳೆಗುಂದಿ ಹಾಸ್ಯ ಕೀಡಹುದಲ್ಲದೆ (ವೆಂಕರಾ. ೬–೨–೨೭). 'ಕಾಕುಪೋಕು' ಪರಾ. [ಕಾಕ್ಕ + ಪೋಕ ./ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕನ್ ಪೋಕ್ಕ; ತುಳು. ಕಾಕಪೋಕೆ]

ಕಾಕಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪೌರುಷ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಪೌರುಷ; ಒಣಜಂಬ. ೩. ಒಣಜಂಬದವನು: ವಾಯಸ . . . ಬಳಿಕ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಸಾಗರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಹಂಸೆ ತಂದಿಳೆಗಿಳುಹಿತಾ ಪರಿ ಕಾಕಪೌರುಷ ಕರ್ಣ ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೨೭). [ಕಾಕ್ಕ + ಪೌರುಷ]

ಕಾಕಪ್ಪಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ವಸ್ತು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದದ್ದು; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ್ದು; ಕಾಗೆಯ ಹೇಲು (?): ಲೋಕದೊಳಗೆ ಮಾಣೀಕ ವೆಂಬೊದೆ ಸ್ವಲ್ಪು ತೂಕಾವಾದರನೇಕ ಬೆಲೆ ಇಪ್ಪದು ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನಂತೆ ಕರ್ಮನೇಕಬಗೆಯಿಂದ ತಾ ಕುಳಿತು ಮಾಡಿದರು ವೈಕುಂಠವಾಗದು (ವಿಸಾಸು. ೯೮–೧); ಈ ಕಾಯಕೋಸುಗಾನೇಕ ಜನರ ಸೇವೆ ಕಾಕಪ್ಪಿಯಾಗಿ ವಸ್ತ್ರಾನ್ನ ಕಾಣದೆ ಮಜುಗಿ ಸಾಕುವರಿಲ್ಲೆನುತಲಿ (ವಿಜಯ. ೯೬). [?]

ಕಾಕಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯೆಂದು ಕೊಡುವ ಅನ್ನ: (ಕಿ). [ಕಾಕ್ಕ + ಬಲ್ಕಿ]

ಕಾಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟತನದ ಬುದ್ಧಿ: ಕಾಕಬುದ್ಧಿಯು ಕಲಿತ ಕಷ್ಟದಾ ಗಂಡಾ (ಕರಿ. ೯೪-೩); ಕಾಕ [ಪಾ ಣಾ ೨. ಕು] ಬುದ್ಧಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕ ನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪ್ರಂದಿ. ೧೨-೫೬ ಅನುಬಂಧ). [ಕಾಕ್ಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕಬ್ಬು 'ಕಾಗಬ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಕಭಾಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಪಾಲು; ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕೆಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು: ಕುಡದೆ ಮಾಜಿಕೊಂಡರ್ದ ಲೋಭಿಯ ಧನಂ ಕಾಕಭಾಜನಮಪ್ಪುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೬). ೨. (ಆಲಂ). ಅಪಾತ್ರನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆ: ಮನುಜರ್ ಗಾಖಿಲ ರೇನೆಂಬಿನೆಲಂಗಾತ್ರಂಗೆ ದಂಭಂಗೆ ದುರ್ಜನ ಶೀಲಂಗೆ . . . ಟಿ ಕಾಕಭಾಜನಮಂ ಮಾಡುವರ್ಥದಕ್ಕೆ ತಿಭಕ್ಕೆ ಗೀರ್ಪಕಯುಕ್ತರ್ಗೆ ಲಾಂಛನ ಧಾರರ್ಗೊಲಿದೀವರಾರೊಳರೆ (ಸಂಪಾಕ. ೯೦). [ಕಾಕ್ಕ + ಭಾಜನ]

ಕಾಕಭೋಗಿಜನ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಆಹಾರ. ೨. ಆಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ನೀಡುವ ಆಹಾರ; ನೀಚನಿಗೆ ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ: ಮನೆಯೊಳಗಾಲ್ವಪ್ಪತಿಪಾಜಿಗೆ ಎಡವೊತ್ತು ಪೊಲೆಯಂ ಕಲೆ ಮುಟ್ಟಲ್ಪಿತ್ತಂತೆ ಮಲೆಯೊಳುಳ್ಳದೆಲ್ಲಮಂ ಕಾಕಭೋಜನಂ ಮಾಡಿ ಕಡಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫-೬) [ಕಾಕ್ಕ + ಭೋಜನ]

ಕಾಕಮಂಚಿ, ಕಾಕಮುಂಚಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಳ್ಳ; ಹಟ್ಟು ಗುಳ್ಳ: ನುಗ್ಗೆ, ಹಾಗಲ, ಗಿಡ್ಡಹಾಗಲ, ಜಾಳೆ, ಬದನೆ, ಕಾಕಮಂಚಿ, ಮೊಲಬದನೆ (ಸಮ್ಮಸ. ೨೩೭). ಕಾಕಮುಂಚಿ: ಕರಿಕಾಚಿಗಿಡ, ಕಾಕಮುಂಚಿ, ಕೆಂಪುಕಾಚಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೦-೧೪೪). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚಿ(ನಾ). ಗಡಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕಾಚೆ ಗಿಡ: "ಪಾಯಸಿಕಾಕ ಮಾಚಿ ಪೆಸರಿಂ" (ವಸ್ತು.ಕೋ. ೭೬-೨೬); ಕಾಕಮಾಚಿಯು . . . ತ್ರಿದೋಷ ಕುಷ್ಠನಾಶಕ (ಅಶ್ವಾಂಗ. ೧೩೬-೬೨). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾಚೀ]

ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ: ಕಾಕಮಾಚೀಘೃತ-ದಿಲ್ಲಿ ಗಣಿಕೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಳ್ಳ ತುಪ್ಪವ ಹಸುಸಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕುಂಠಿ . . . ಪಾಕವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹದದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ಮರಭೂಗ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕನ್ಯೆ. ೧೭೩). [ಸಂ. (ಕಾಕಮಾಚೀ + ಘೃತ)]

ಕಾಕಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಮರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕೇಸೊಪ್ಪು-ಗಿಡ್ಡೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೬-೧೦೬); ಕಾಕಮಾರಿ (Anamirta Cocculus): ಇದು ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಮಲಬಾರಿನಲ್ಲಿರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬೀಜವು ಬಹಳ ವಿಷವುಳ್ಳದ್ದು (ಸಸ್ಯಕಾ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಕಾಕಮಾರಿನ್]

ಕಾಕಮುಂಚಿ 'ಕಾಕಮಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಕಮುಖ (ಗು). ೧. ಕಾಗೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಾಗೆಯ ಮುಖ: ಕಾಕಮುಖದ ಮಯೂರ ಬಿಟ್ಟ ಭಕೋಳ ವದನದ . . . ಬಹುವಿಧದ ರೂ ಪ ದ ನೀ ಳ ಭೂತವ್ರಾತ ನೆರೆದ.ದು (ಕುಮ್ಮಾ. ೯-೨೦). ೩. ಆಗುರು: "ಕಾಕಮುಖಮೆನಲಗುರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧). [ಕಾಕ್ಕ + ಮುಖ]

ಕಾಕಮುದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಹೆಸರು; ನರಿಹೆಸರು; "ಕಾಡು ಹೆಸರುಗಿಡ" (ಅಮರ. ೪೬೪). [ಸಂ. ಕಾಕಮುದ್ಗಾ]

ಕಾಕರತ್ನ (ನಾ). ಅಶುಭರತ್ನ; ಕೀಳಾದ ರತ್ನ (?): ಲೋಕದೊಳು ಲಭಿಪವಾದ ರತ್ನಮೌತ್ಕಿಕಗಳಂ ತೂಕ ವೆಸ್ಗಳಮಾದ ವಜ್ರಮಂ ಕೃತ್ರಿಮದ ಕಾಕರತ್ನಂಗಳಂ ಪಿಡಿಯದೆ ವಜ್ರದಿಂದೊರೆಯೆ ಕಳೆ ಕುಂದಾಗಿರೆ (ರತ್ನಶಾ. ೧೨-೧೯). [< ಕಾಕ್ಕ + ರತ್ನ]

ಕಾಕರಲಿಪಿ (ನಾ). = ಕಾಕಲಿಪಿ ೧: ಈ ಬರಹಗಳನ್ನು ನನ್ನ "ಕಾಕರಲಿಪಿ" ಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಆಚೃಗೆ ಆನಮಾದಿದವರು ಗೊರೂರ್ ಅವರೇ (ರಾಮಾಸಿ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಕರ್ + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕರವ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿ: ಕುಕಿಲೋದಿಂಗುಜಿ ಬಿಟ್ಟೆ ಕಾಕರವ (ಸೋಪಾಕ. ೬). [ಕಾಕ್ಕ + ರವ]

ಕಾಕರಿಪು (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ವೈರಿ; ಗೂಗೆ: ಕುತಿಲ ಸಾರಸ ಕಾಕರಿಪು ಜಾತಕ ಧರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಿ ಪ್ರಕರ ಬಿಡ್ಡುರಿ ಬಿಗಿದ ಳೀಸುರಿ ಕಣ್ಣೆವಲೆ ಗಳಲಿ (ಶಾನ್ಯಾಶ. ೩೦-೫೨). [ಕಾಕ್ಕ + ರಿಪು]

ಕಾಕರಗೆಲ್ಲು (ನಾ). (ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಾಗಿರುವ) ಜೊವುಗಲ್ಲು: ಕಕ್ಕೆಕಾಯ ತಿಂದು ಕೈತುಂಬ ನೀರ ಕುಡಿದು ಕಾಕರುಗಲ್ಲಾಗೆ ಹರಳೊತ್ತಿ ಸುಡುವಾಗ ಸಾಕಾಯ್ತು ತೌರಿನ ಮಜೆಮಾರು (ಜಾಗತಿ. ೫೫). [< ಕಂಕರ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಕ್ಕು)]

ಕಾಕಲಿ, ಕಾಕಳಿ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪುಟವಾದ ಮಧುರಧ್ವನಿ: ಜನುಗುವ ತುಂಬಿಯಿಂಚರದೆ ಗಾ ಣರ ಕಾಕಲಿ [ಜಾಕಾಂ. ೪] ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾಧನ ಸೊನೆ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಮದಂ (ಅವಿವ. ೧೩-೬); ಕಾಕಲಿಗೆ ಕರಮೊಸೆದು ದೇವತೆ ತಲೆಯಂ ತೂಗಿದ ವೊಲ್ (ರಿಲಾಪಾ. ೧೦-೧೩). ಕಾಕಳಿ: ನನಿಗರ್ ಕಾಕಳಿಯೊಳಾಣತಿ ಗೆಯ್ವ ಮದಾಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೫); ಚರಮಕ್ಕೆ ಕಾಕಳಿಯ ಹೊಂಕ್ಕಿತ ಧ್ವಂಗಚಯಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೭೬). ದಂದಿಗೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಸರಾಗಂ ಗಂದು ಕಾಕ್ಕಿಳಿಗೆಯೊಗದೆ ಕೊಂಡಾಡೆ ಕಾಣರು ಪಾಡುವ ಗಾಣದೆ ತಂದವ ಕಂಡನಾ ಸ್ಮಪತಿ (ರಾಮಾಯ. ೧೦-೭೦). [ಸಂ. ಕಾಕಲೀ]

ಕಾಕಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. ಅಂದವಲ್ಲದ ಲಿಪಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾದ ಲಿಪಿ. ೨. ಲಿಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಖಗಲಿಪಿ, ಕದಂಬಲಿಪಿ, ಕಾಕಲಿಪಿ, ಕವಪಲಿಪಿ . . . ಯಾ ಆಗಳ ಲಿಪಿಗಳ ನೋದಲಂಬಿಯದೆ ವಿಜ್ಞಳ ರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳ್ಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬-೫). [ಕಾಕ್ಕ + ಲಿಪಿ]

ಕಾಕಲೇಲೀಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮೂಡ ಕಾಕಲೇಲಿಯ ಅಗ್ಗಿಳಿಯದಲು ಸೊಳ ಕೂಡಲ ಪಳ್ಳಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೧-೫೨ ; 1057). [?]

ಕಾಕವಿ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಚಿತೇಂದ್ರಿಯಾಜ್ಞಾ – ಕಾಕವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೨). [?]

ಕಾಕಸರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಕಸರಳೆ, ಬಿಳಸರಳೆ, ಆಕ್ಕಸರಳೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೧-೬೨). [?]

ಕಾಕಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಾಗೆಯ ಸ್ನಾನ; (ತಲೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ) ಕಾ ಗೆಯು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಆಲಂ) ಅವಸರದ ಸ್ನಾನ; ಅರ್ಧಾಬರ್ಧ ಸ್ನಾನ: ನಾವು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಾಕಸ್ನಾನ ತೀರಿಸಿ, ಫಾಲಿ ಹಸ್ತರಾಗಿ (ದೀಪಕ. II, ೭). 'ಗೆಜಸ್ನಾನ'ನ ಪರಾ. [ಕಾಕ್ಕ + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಕಳಿ 'ಕಕಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕಾ 'ಕಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಾಕಾ (ನಾ). ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ (?).

ಕಾಕಾಕಿಡಿ = ಮರ್ಜಿಡಿಡಿ; ಮನವೊಲಿಸು; ಖುಷಿಪಡಿಸು: ಈ ಆಪರ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಆಪ್ಲಿಕೇಶನ್ ಬರೆಯುವುದು, ಕಚ್ಚು ಕಿರಿಯುವುದು, ಕಾಕಾಕಿಡಿಯುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಈಗ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ್ಕಿ (ನಾರಿಗೇ. ೧೬೮). [?]

ಕಾಕಾಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ : (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಾಕಾಂಗೀ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣು. 'ಕಾಕಾಕ್ಷಿ ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ.
[ಕಾಕ್ಕ$_2$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). (ಕಾಗೆ ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ, ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಡುವಂತೆ) ಒಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿಕೆ; ಒಂದೇ ಪದವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸುವಿಕೆ: ಬಲವಂತರಪ್ಪ ಶತ್ರುಗಳ ನಡುವೆ ದುರ್ಬಲನಪ್ಪ ನೃಪನಾ ರಿಪುಗಳಂ ವಾಙ್ಮಾತ್ರದಿನತಿಸಂಧಾನಂಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಮನಮನೆನ್ನರುಮಱಿಯದಂತು ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯದಿಂದಿರ್ಪುದು ದ್ವೈಧೀಭಾವಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ ೨೧೯-೨೧).
[ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ಗೋಳಕ (=ಗೋಲಕ) + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗೋಳಕನ್ಯಾಯ : ಆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಕಾಕಾಕ್ಷಿನ್ಯಾಯದಂತೆ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಸಮನ್ವಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೮೭). [ಕಾಕಾಕ್ಷಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಕಾರಿ (ನಾ). ೧. ಗೂಬೆ; ಗೂಗೆ : "ಕಾಕಾರಿ ಪಿಂಗಳಿ ನಿಶಾಟನಂ ಕೌಶಿಕಮೂಲೂಕಮೆನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪). ೨. ಕಾಕಾಸುರನಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು; ರಾಮ. [ಕಾಕ್ಕ$_2$ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಕಾಳಿ (ನಾ). ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಸುಪರ್ಣಂಗೀಡೆ ಕಾಕಾಳಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦). [ಕಾಕ್ಕ$_2$ + ಅಳಿ$_4$ (=ಅಲಿ$_4$)]

ಕಾಕಿ$_1$ ೧. ತಾರೆಗಿಡ; ಗಂಡು ಕಕೋರ್ಲ. ೨. ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಅಥವಾ ಕರಿಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕರಿಕಾಜಿ ಗಿಡ; ಕಾಕಮುಂಚಿ : ಗೋಕಾವಿ ಮುಂದಿನ ಕಾಕೀಯ ಗಿಡಗಳಿರಾ ತಾಯ ಹಡದೌವನ ಬರಹೇಳ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೧೦); ಕಾಕೀಯ ಈ ಹಣ್ಣ ಕಯ್ತುಂಬ ಹಿಡಿಕೊಂಡು (ಕಜಾಗೀ. ೬). [?]

ಕಾಕಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕಾಗೆ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯಕ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ೧. ಸಂದಷ್ಟ – ಹಲ್ಲುಕಚ್ಚಿ ಹಾಡುವವನು . . . ೯. ಕಾಕಿ – ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ಹಾಡುವವನು (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಕಿ$_3$ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪಣದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಮಾಷದ ಕಾಲುಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ. ೨. ಕವಡೆ. ೩. ಇಪ್ಪತ್ತು ಕವಡೆಯ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ: ಕವಡೆಗಳಿಪ್ಪತ್ತಾಗಲು ಪವಣಿಸೆ ಕಾಕಿಣಿಯು ನಾಲ್ಕುಪಣ ಪದಿನಾರು ಭುವನದಿ ದ್ರಮ್ಮ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬-೪). [ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಕಿಣೀರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಏಳು ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉಜ್ಜಿದರೆ ಅಥವಾ ಒರೆದರೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ತಮಸ್ತಮೋನಿರಸನ ಪ್ರಭಾಪ್ರಭೂತಗುಣೋಪೇತಮಪ್ಪ ಚಿಂತಾಜನನಿಯೆಂಬ ಕಾಕಿಣೀ[ಕಿ]ರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ); ವಿಜಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದಿಂ ಬರೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೩೯-೧೧); ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರ ಬೆಳಗಿನೊಳಾವ ಬೆಳಗಂ ಬಯಸಿ ಬರೆದೊಡಾ ಬೆಳಗಂ ಪಡೆಯಾಲಾರ್ಪ ಕಾಕಿಣೀರತ್ನಮುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೭-೩೩ ವ).
[ಸಂ. (ಕಾಕಿಣೀ + ರತ್ನ)]

ಕಾಕಿನಿ (ನಾ). = ಕಾಕಿಣಿ ೩ : ೨೦ ವರಾಟಕ = ೧ ಕಾಕಿನಿ, ೪ ಕಾಕಿನಿ = ೧ ಪಣ, ೧೬ ಪಣ = ೧ ದ್ರಮ್ಮ, ೧೬ ದ್ರಮ್ಮ = ೧ ನಿಷ್ಕ (ಗಣಿಚ. ೨೮೨. ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. ಕಾಕಿನೀ]

ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಕಾಗೆದೂರಿಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೬-೧೫೪೮). [ಕಾಕಿ$_1$ + ಮಂದಲಿ$_0$]

ಕಾಕಿವೆ 'ಕಾಕಂಬಿ' ನೋ.

ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩-೧೦೭).
[ಕಾಕಿ$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಾಕಿಹಣ್ಣು, ಕಾಕೆಹಣ್ಣು, ಕಾಗೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಕಿಗಿಡದ ಹಣ್ಣು : ಕಾಕಿಹಣ್ಣಲಿ ಹೊಡೆದ ಕಮಳದೂವಿಲಿ ಹೊಡೆದ (ಗರತಿ. ೬೯). **ಕಾಕೆಹಣ್ಣು** : "ಸದಾತಿಕ್ತ – ಕಾಕೆಹಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೭೪). **ಕಾಗೆಹಣ್ಣು** : (ಕರಾ). ಕಾಗೆಹಣ್ಣು ನೋಡಲು ಚೆಂದ. ತಿನ್ನಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಕಿ$_1$ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್$_3$)]

ಕಾಕೀ 'ಕಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಾಕೀಮುಖ (ನಾ). ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯ ತುದಿ; ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ಧಾತುಗಳ ಪಟಲಗಳ ನೋಡೆ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಕೀಮುಖವ ಸಂಧಿಗಳ ಮೇರುಗಿರಿ ವರ್ನಗಳ ಸೇರುವೆಗಳ ನೋಡುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೫-೪೮).
[ಸಂ. (ಕಾಕೀ + ಮುಖ)]

ಕಾಕು$_1$ (ನಾ). ಆಯಾಸ; ಹಿಂಸೆ : ನೂಕಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಂಗೈಯ್ಯ ಬಿಗಿದಗಸನ ಕಾಕುಮಾಡಿಯೆ ಕೊಲ್ಲಿಸುವೆನು (ಮಡಿಸಾಂ. ೧-೧೫).
[← ತೆಲು. ಕಾಕು = ಗಾಸಿ]

ಕಾಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಟುವಾಸನೆ : (ಕಿ). [?]

ಕಾಕ್ಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಭಯ, ಕೋಪ, ತಾಪ ಮೊದಲಾದ ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಆಗುವ ಧ್ವನಿಯ ಬದಲಾವಣೆ; ಭಾವ ಸೂಚಕವಾದ ಧ್ವನಿಯ ಏರಿಳಿತ, —ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಪಲುಕು : ಸಂಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಮೆಂಬೆರಡು ಕಾಕುಗಳಂ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಪೇಳ್ವರ್ (ಶಮದ. ೧೨೩ ವೃತ್ತಿ); ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತು ವ್ಯಂಗಸೂಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ "ಕಾಕು" ವಿನಿಂದ ಅದು ವಾಚ್ಯಸದೃಶವೇ ಆಗಿಬಿಡುವುದುಂಟು (ಭಾರಮಾ. ೩೦೯); ಕೆಳದನಿಗಳು ಮತ್ತು ಬದಲಾಗುವ ಮಾತಿನ ಕಾಕುಗಳು ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲುಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೭೧). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯ; ಕೊಂಕುನುಡಿ : "ಕೊಂಕಿದ ನುಡಿ ಕಾಕುವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯುಟ ೨೩-೧೪೨); "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಒಟ್ಟಜೆಯ ರೀತಿಯ ಕಾಕಿನ ನುಣ್ಪಿನ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೮೩). ೩. ದೇಶ್ಯ; ದೇಶೀಯ : "ಕಾಕೆಂದು ದೇಸಿಯಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೬೫); "ಕಾಕೆಂದೆನೆ ದೇಸೀಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೭). ೪. ಗುಣುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೫. ಕೇಡು; ಕೆಡುಕು : ಜೀವ್ಕೋಪಕಾರಕೆ ಕಾಕ ನೆನೆಯದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೩೩). ೬. ಹಾಳು; ನಾಶ : ಏಕೆ ಸಾರಥಿ ರಥವ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿ ಗಂಟಲ ಕೊಯ್ವೆ ಸುಡುಸುಡು ಕಾಕಲಾ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೦); ಸಾಕು ಬಯಲ ಭಕ್ತಿಯೇಕೆಮ್ಮ ವನವನು ಕಾಕು ಮಾಡಿದೆ ರಾಯ ನೀನು (ಹರಿಸಾಂ. ೩೧-೫೮). ೭. ಕೀಳ್ತರಗತಿಯದು; ನೀಚವಾದುದು; ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದು : ಈಕೆ ನಿನಗಹಳಲ್ಲ ನಿಂದಿರು ಕಾಕನಾಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೧೪). ೮. ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ : ಆ ಕಾಕುಗಳಪ್ಪರ ಮಾತಂತಾನಾವ ನಿಶ್ಚಯಮೆಂದು ನುಡಿದೊಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೮೭); ಏನುವನಱಿಯದ ಕಾಕು ದುರ್ಬೋಧಕಂ ಕವಿಯೆನಿಸೆ ಕುಂದೇ ಮಹಾ ಕವಿಗೆ (ಹಚಕಾ. ೧-೨೪); ಮತಿಯುಳ್ಳ ಲೋಗರಿಂ ಕಾಕೆನಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ (ವೀಶೈಪು. ೫-೯-೧೦); ಈ ಕಥೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕರ್ಣಾಮೃತ ಕಾಕು ಪುರುಷರ್ಗತಿ ವಿಷವೂ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೧-೫೬).

೯. ಸುಳ್ಳು; ಸಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: ಇವೆಲ್ಲವು ಕಾಕು ಸಟೆ ಭ್ರಾಂತೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿರ್ಧರ ನಿಜದಿ ನಿಂದರು (ಅವಚಂ. ೧೫೯–೭೨೪); ವೇದವನು ಹುಸಿಯೆಂಬ ರಜ್ಞಾನ ನಿರುಹರಣ ಪೌರಾಣಮಂ ಕಾಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳೆ]ಂಬರು (ಸೋಮಚ. ೧–೪೪); ಚಾಪತಂತ್ರ ಪಿನಾಕಿ ಯೇಜಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಕಾಕಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೪೨).

ಕಾಕಾಗು = ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಕಾಕಾದುದು ಕಾರಿಯ ವೆಂದು ನುಡಿದನನೇಕ ದುಗುಡಭಾವದಲಿ (ಅಂಜಚ. ೫–೨೦೦); ಏಕಲಿಂಗ ನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಡೆ ಕಾಕಪ್ಪೆಯಮ್ಮ (ಶಿವಗೀ. ೧೬೧–೪೦೧ ವ); ಮೈಮಱೆದು ಕಾಕಪ್ಪರೆಂದೆಮ್ಮ ರಕ್ಷಿಸಲೆಯ್ದಿದೈ (ಭರಚ. ೨೮–೧೯). ಕಾಕಬಳಸು = ೧. ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆ; ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿ: ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಭ್ರಮಿಸು ವರು ಬುಧರು ಲೋಕ ನಮ್ಮನುದಾಹರಿಸುವುದು ಕಾಕನೇ ಬಳಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೬); ಲೋಕದೊಳಗಣ ಮರ್ತ್ಯನೆಂದೇ ಕಾಕ ಬಳಸಿದೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೬–೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು; ವಕ್ರವಾಗಿ ನುಡಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು; ಸಟೆಹೇಳು: ಏಕೆ ನಿಮಗೀ ಚಿಂತೆ ವೈರಿಯ ತಾಕುವೆನು ಕೊಡು ವೀಳೆಯವ ಬಿಡು ಕಾಕ ಬಳಸುವ ಹಿರಿದ ಗಳಹುವ ಮಗನೆ ತಾ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ೨೭೭ ಪರಿ); ಏಕೆ ನೃಪತಿ ವೃಥಾ ಮನೋವ್ಯಥೆ ಕಾಕ ಬಳಸಲುಬೇಡ ನೀನವಿವೇಕಿಯೇ (ನಳಚ. ೬–೧೭); ಕಾಕಬಳಸದಿರು ತಮ್ಮ ನಗೆಗೇಡ ಮಾಡಿದಿರೇಳು (ತುರಂಗ. ೩೮–೩). ಕಾಕುಮಾಡಿಸು = ವಿಕಾರಗೊಳಿಸು; ರೂಪು ಗೆಡಿಸು: ಈ ಕುದೃಷ್ಟೆಯನುದಯದಲ್ಲಿ ಊರಜಿಕೆಯೊಳ್ ಕಾಕು ಮಾಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ನಗರಿಯ ಪೋಜಮಡಿಸಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮–೭೦). ಕಾಕುಮಾಡು = ೧. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಕೆಡಿಸು: ಲೋಕವನಾಳುವ ರಣದೇವರಾಯನು ಕಾಕುಮಾಡಿ ಲೋಕವ ಸುಲಿ ದಾನು (ಕಾಲಸಂ. ೧೫೩–೩೧); ಕಾಕುಮಾಡಿದನೆಂದು ಮನದೊಳಗಳಲು ಮೀರುತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೬–೩೭); ಕಾಕು ಮಾಡುವ ಜವನೊಳಗಾಗಿ ಬಾಳ್ವುದು ಸಾಕು (ಭರಚ. ೪೫–೫೮); ಪಾಕಶಾಸನ ಪದವಿಯನು ನೆರೆ ಕಾಕುಮಾಡಿದನಾ ಮಹೀಶ (ದೇವೀಪು. ೨–೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಕ್ಕು₄ (ನಾ). ೧. (ದೂರದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ) ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಧ್ವನಿ: ಹುಲ್ಲೂರು ಸೀಮೆ ದೊರೆಮಗ್ಹಾಕಿದ ಕಾಕು ಕಣಿವೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕದವಾಯ್ತು (ನಾಪದ. ೧೩೭); ಹೂವಯ್ಯ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನ ಕಾಕನ್ನಾಲಿಸಿ, ಎದ್ದುಬಂದು (ಕಾನೂರು. ೩೮೯). ೨. ಚೀರಾಟ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಕೋಪದಿಂ ಕಾಕು ಕೂಗಿದನಳ್ಕಿ ಸರಿವಂತೆ ಶಬರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೪–೨೮೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕೊಳಲಿನ ವಾದನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ವನಿ ಭಂಗಿ: ಭಣಿತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು . . . ಕಳೆಯೆಂಬಿವಂ ಮೆಱೆದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩); ಬೆಡಗು ಕಾಕ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಂ ಕೊನರೆ . . . ಬಾರಿಸುವ ಕೊಳಲ (ಅನಾರ. ೧೮೨–೩).

ಕಾಕುಹಾಕು = ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು; ಸಂಕೇತಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ಅಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಕನ್ಯೆಯರು ಕಾಕುಹಾಕಿ ನಗುವ ಹಾಗೆ ಕೆಲವು ಹೊತ್ತು ಪರಿಹಾಸವಂ ಮಾಡಲು (ಕೃವಾವಿ. ೬೪); ಕಾಕುಹಾಕಿದ ಕಂಡು ಬೇಕಾಗಿ ಬಂದೆ ಬಾರೋ ನನ ಗೆಣೆಯ ಬಯಲೀಗೆ (ಜಗೀತೆ. ೨೧); ಇಲ್ವಲಂ ತೆಕ್ಕನೆ ಪಿಶಾಚಿ ನುಡಿಯಿಂದೆ ದುರ್ಮಂತ್ರಮಂ ಕಾಕುಹಾಕುತೆ ಕೂಗಿ ಕರೆಯುವನ್ ತಮ್ಮನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೦–೩೯೬). [?]

ಕಾಕುಗೀತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗೀತ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ ಗೀತ: ಪುಲಿದೊವ ಲೆಂದು ಕುಱಿದೊವಲಿನುಡೆಯುಟ್ಟು ಪಾವುಗೆಗಳೆಂದು ಮಣೆಗಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಕುಗೀತೆಗಳನೆಸಗಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯–೧೨). [ಕಾಕ್ಕು₃ + ಗೀತ]

ಕಾಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಏಕಾಂತವಾಸಿಗಳೆಲ್ಲರ ಹಿಡಿ ತಂದು ಲೋಕದ ಮಧ್ಯದೊಳಗಿರಿಸಿ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿ ಏಡಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ ಮನವು (ಅಖಂಡೇ. ೨೫೭–೧೦೯); ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲವ ನೀ ಕಲಿತು ಬಂದೆಮ್ಮ ಮಂದಿಯ ಕಾಕುತನದಲಿ ಕಾಡಿದಾ ಮಗ್ಗಿನ್ನು [ಪಾಠಾಂ. ನೂಕಿ ಗರ್ಜಿಸುತಿರ್ದೆಯೆಮಗಿನ್ನೀಗ] ನಮ್ಮೊಡನೆ ನೂಕಲಱಿ ಯದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೨೬); ಕಾಕುತನದೆಣಿಕೆಯನು ಬಿಡು (ತೊರಠಾ. ೪–೧೧–೧೨); ನಾ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲಮೆನ್ನಿಷ್ಟಮಂ ಸಲಿಸೆಂದು ಕಾಕುತನದಿಂದೆ ಮಂಥರೆಯೆನಗೆ ಬೋಧಿಸಲ್ (ಭರಭ. ೪–೮೮).

[ಕಾಕ್ಕು₃ + –ತನ]

ಕಾಕುತ್ಸ್ಥ (ನಾ). ಕಕುತ್ಸ್ಥ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ರಾಮ: ಅರಣ್ಯಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡಿದಂ . . . ಸತಿ ಸಹಿತ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೩). [ಸಂ.]

ಕಾಕುದ (ನಾ). ಅಂಗುಳು; ತಾಲು ಪ್ರದೇಶ. [ಸಂ.]

ಕಾಕುದೈವ (ನಾ). ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯ ದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಮೂರ್ಖ ರಾದರು ಜನರು ಲೋಕದೊಳಗೆ ಏಕದೇವನ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಕುದೈವನ ಭಜಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧–೬೨ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಕಾಕ್ಕು₃ + ದೈವ]

ಕಾಕುನುಡಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು: ಸಾಕು ಗೌತಮ ಮುನಿಯ ಮುಳಿಸಿನ ಕಾಕುನುಡಿ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೪೮); ಕಾಕುನುಡಿ ಸಟೆ ಕುಟಲ ಕುಹಕ ವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫–೩೮). [ಕಾಕ್ಕು₃ + ನುಡಿ₂]

ಕಾಕುಪೋಕು (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕೀಳ್ತರಗತಿಯ; ತುಚ್ಛವಾದ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾಕುಪೋಕು ಚಿನ್ನವಾದರೆ ನಾನು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಸರಸ. ೮೯). 'ಕಾಕಪೋಕ' ಪರಾ.

[ಕಾಕ್ಕು₃ + ಪೋಕು]

ಕಾಕುಬಲ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಪಬಲ; ಕೀಳಾದ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅಲ್ಪಬಲ ವುಳ್ಳವನು: ಸಾಕು ಸಾಕಂಜಿದೆನು ಮನುಜರು ಕಾಕುಬಲರು ನಿಜ ಸ್ವಭಾವವನೇಕೆ ಭಿಡುವೆವು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯೆವು ಕಂಡೊಡಂಜುವೆವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೩೯). [ಕಾಕ್ಕು₃ + ಬಲ]

ಕಾಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ: ಕಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ] ಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕನಾಯಕನ ನೆನೆ (ಪುರಂದ. ೧–೫೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ).

[ಕಾಕ್ಕು₃ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಕುಮತಿ (ನಾ). ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಷುದ್ರಮತಿ: ಕಾಕು ಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳಿತೆಯರು ನಾವು (ಬಸಪು. ೪೦–೮೩).

[ಕಾಕ್ಕು₃ + ಮತಿ₁]

ಕಾಕುಮದ್ದು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದ ಔಷಧಿ: ಲೋಕ ವಶ್ಯಕೆ ಮದ್ದು ಏಕಾಕಿ ಹೊಂಬೇರು ಆಕೆಯನೊಲಿಸಲದು ಮದ್ದು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾಕುಮದ್ದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೮೩).

[ಕಾಕ್ಕು₃ + ಮದ್ದು₁ (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಕುಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಅಳಿಮನ; ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸು: ಶಿವಶಿವಾ ಈ ಕಾಕುಮನಕ್ಕೆ ಏನುಮಾಡಲಿ, ಹರಹರಾ ಈ ಕಳ್ಳಮನಕ್ಕೆ ಎಂತು ಮಾಡಲಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೪–೧೮). [ಕಾಕ್ಕು₃ + ಮನ₁]

ಕಾಕುಮನುಜ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕಾಕು ಮನುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಜನ]ರ ಬಾಡಿ ನೀ ಕೇಳಿ ಕೋಪೋದ್ರೇಕ ಬೇಡೆ ಡ್ಡಜಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೨–೪೫–೩); ಅರಸಿಕರಿಗಿದು ಪೇಳ್ವುದಲ್ಲ ಕಾಕು ಮನುಜರಿಗಿದು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸೊಗಸುವುದೇ (ಶಮಪಾಂ. ೧೦೨).

[ಕಾಕ್ಕು₃ + ಮನುಜ]

ಕಾಕುಮಾತು (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ಲೋಕ ವೀರೇಳಕೆ ನೆಜ೩ ಬಲ್ಲಿದನು ಪಿನಾಕಿಯೆಂಬರು ಕಥೆಯೊಳಗೆ ನಾಕಿಗಳನು ಕೂಡಿ ತ್ರಿಪುರಕೆ ನಡೆದೀ ಕಾಕುಮಾತ [ಪಾಠಾಂ. ದನೆಂಬೀ ಕೊಜತೆಯ] ಕೇಳಬಹುದೆ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ ೩-೨೯); ಎತ್ತಣ ಕಾಕುಮಾತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧); ಕಾಕುಮಾತು ಆಡಬೇಡ, ಪೋಕವಿದ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ (ಗಾದೆ).
[ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಾಕುಮೂಳ (ನಾ). ದುಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಏಕೆ ನುಡಿದನೊ ಚಿತ್ರ ಸೇನನದೇಕೆ ನಾ ಕೈಕೊಂಡೆನೆತ್ತಣ ಕಾಕುಮೂಳ[ಪಾಠಾಂ. ಮಾತಿ]ಗೆ ಕೋಳುಹೋದೆನೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೨೧).
[ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಱ)]

ಕಾಕುರುಳು, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಕಾಡು ಬೆರಣಿ (ಕಿ). **ಕಾಕುಳ್ಳು**: "ಕಾಕುಳ್ಳು – ಕಾಡುಕುಳ್ಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕಾಕುಳ್ಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು ಮಾರುವವರಿಗೆ ಏನು ಬಂಡವಲವು ಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦). 'ಕಾಟ್ಕುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕ್ಕಾ$_2$ + ಕುರುಳ್ಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಕುಲತೆ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುಲಾತಿ 'ಕಕ್ಕುಲತೆ' ನೋ.

ಕಾಕುವಗರಣ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹಗರಣ ಮಾಡುವವನು: ಕಾರುಕರು ಕಾಕುವಗರಣರು ಶಿವಶರಣರಾಕಾರದಿಂ ಬರೆ . . . ನಿಜ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಮಾಡಿ ತೋಱಿದ ಬಸವನು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ).
[ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ಪಗರಣ]

ಕಾಕುವೆಸರ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು; ತುಚ್ಛವಾದ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕಿನ ಅಗ್ಗದ ಕಾಕುವೆಸರ್ಗಳಿಂದ ಬೀಳ್ಗಳೆದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೫-೧೦).
[ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ಪೆಸರ್]

ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆ (ನಾ). ಸ್ವರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಭಾವಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ ಸ್ಫುರಿಸದಿದ್ದ ಅರ್ಥಗಳೂ, ಭಾವಗಳೂ ನಟರ ಅಭಿನಯದಿಂದಲೂ ಕಾಕುವ್ಯಂಜನೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ಫುರಿಸುವುವು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೬).
[ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ವ್ಯಂಜನೆ]

ಕಾಕುಸೇವೆ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರರ ಸೇವೆ: ಕಾಕು ಸೇವೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಜನೆ ಕಾಶಿ (ದಾಸಪ. ೧೬೫ ಕಿ). [ಕಾಕ್ಕು$_3$ + ಸೇವೆ$_1$]

ಕಾಕುಳ್ಳು 'ಕಾಕುರುಳು' ನೋ.

ಕಾಕೂ (ನಾ). ಕಕ್ಕಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಗಂಗಾಕಾಕೂ ನನಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩); ಉಮಾಕಾಕೂ ಆಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಭೀಮಾಕಾಕೂ ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೯).
[← ಮರಾ. ಕಾಕೀ, ಕಾಕೂ]

ಕಾಕೆ$_1$ (ನಾ).= ಕಾಕಿ$_1$: "ಕಾಕೆ ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೫); ಕಟಿಯೊಳ್ ಕರ್ಚಿ ಕರಿಯ ಕಾಕೆಯ ರಸಮಂ ತೊಡೆದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೪); ಕಾಕೆಯ ಹಣ್ಣೆಂದು ಮೆಲಿದನೊಬ್ಬ ಶರಣನು (ಶರಚ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಕಾಕಾ]

ಕಾಕೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚಳು: ಕಪಟಿಯರು ಧೂರ್ತೆಯರು ಹಾಸ್ಯದ ಕುಪರಿಯರು ಕಾಕೆಯರು ನಿಷ್ಠುರ ಚಪಳೆಯರು ದುರ್ವ್ಯಸನಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕಾಕ್ಕು$_3$ + -ಎ$_2$]

ಕಾಕೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಕೇಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಡುಂಬರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಲ್ಲುಹತ್ತೀ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಕಾಕೋದುಂಬರಿಕಾ]

ಕಾಕೋದರ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ವಿಷಧರಃ . . . ಕಾಕೋದರಃ, ಕಂಚುಕೀ . . . ಭುಜಂಗಮಃ – ಈ ೨೫ ಪಾವಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೮); ಕುಳಿಕನುಂ ಮುಂತಾದ ಕಾಕೋದರಾವಲಿಯೌಡಿಂದಗಿದತ್ತು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೫-೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋದರಶಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು (ಕಿ). 'ಶೇಷಶಾಯಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಕೋದರಶಾಯಿನ್]

ಕಾಕೋದರಾಭರಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನೇ ಆಭರಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಶಿವ: ಕಾಕೋದರಾಭರಣನಮಳ ಕಾರುಣ್ಯಮ[ಂ]ಪಡೆದು ಪೋಪಳು ಪುಡುಕುತೆ (ನವಮೋ. ೮-೬೭). 'ಸರ್ಪಾಭರಣ' ಪರಾ. [ಕಾಕೋದರ + ಆಭರಣ]

ಕಾಕೋಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಪಕ್ಷಿ; ಡೊಂಬಕಾಗೆ; ಮಂಡಕಾಗೆ; ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ: "ಕಾಕೋಲಃ, ಮೌಕುಳಿಃ, ದ್ರೋಣಃ, ಕೃಷ್ಣಕಾಕಃ, ವನಾಶ್ರಯಃ – ಈ ೫ ಅಡವಿಯ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೩). ೨. ಕಾಗೆ. ೩. ವಿರೋಧ; ಹಗೆತನ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷ. 'ಕಾಕೋಲಧರ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: "ವಿರೋಧಂ ಬಲಿಭುಗ್ವಿಷಂ ದವಮಿವುಂ ಕಾಕೋಲಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೮); "ವಿಷಜ್ವಲನಂ ಹಗೆ ಕಾಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾಕೋಲಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ (ಕಿ).
[ಸಂ.]

ಕಾಕೋಲಿ, ಕಾಕೋಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಜ್ವರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ತಂಪನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಿಹಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: (ಕಿ). **ಕಾಕೋಳಿ$_1$**: "ವಾಯುಲಸ್ವಾಲೀ, ಸ್ವಾದುರಸಾ, ಕಾಯಸ್ಥಾ ಈ – ೩ ಕಾಕೋಳಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); ಕಾಕೋಳಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ . . . ಹದದಲ್ಲಿಳಿಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಗುಲ್ಮ . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾಣುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೪೪); "ಧ್ವಾಕ್ಷೋಳಿ – ಕಾಕೋಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೧). [ಸಂ. ಕಾಕೋಲೀ]

ಕಾಕೋಳಿ$_1$ 'ಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕಾಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ತುಂಟ; ಉಂಡಾಡಿ: "ಕಾಕೋಳಿ – ತುಂಟ; ಉಡಾಳಟಪ್ಪು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ದಾಯಗೆಡಲು ತಿಳಿಯದೆ ಮತಿ ಹೂಳಿ ವಾಯಕೆ ಸುಖಿಸು ಕ್ಕಾಕೋಳಿ (ಅವಧೂ. ೧೩). [?]

ಕಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಮಣ್ಣು; ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಮೃತ್ತಿಕೆ: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಕ್ಷೀವ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ನುಗ್ಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಗಜ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾಗಡಿ 'ಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಗಣಿ ತಟಾಕಮ್ (ಎಕ. I, ೧-೨೩; 466); ಅತ್ತಿಗಾಲಾ ಚವುತ್ತಕೆ ಕೂಟ್ಟಪ ಆರಾಟಯ ದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟಮೇ ಕಾಗಣಿ ಕೆಜ೩ ಕೊಟ್ಟುವೊರ್ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೮೭-೯; ಸು. 740). ೨. ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಬಡಗೆರೆ ನಾಡ ಲಕ್ಕಿಯೂರ ಕಾಗಣಿಯರ ಬಮ್ಮಗವುಂಡನ ಮಗಂ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೭೮-೭; 1183). [?]

ಕಾಗದ, ಕಾಗಿಜ, ಕಾಡಗ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಾಳೆ: "ಪತ್ರಳಿಕೆಯೆನಲು ಕಾಗದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೫); ಹಲಗೆ ತಾಳಪತ್ರ ಕಾಗದದೊಳಗೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಬರಹವ ಲಿಖಿತ ಶಾಸ್ತ್ರವ ನೋಡ ಲೆಳಸಿದರು (ಜಿಪಕ್ಷಾ. ೭–೬೨); ಕಾಗದದೊಳ್ ತವಾಕಾರಮಂ ಚಿತ್ರಿಸಿ (ಕಳಕ್ಷ. ೬–೬೪); ಸಕಲ ಗರ್ನಸ್ಥ ಕಾಗದಗಳಾದೊಡಂ . . . ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನಂ ನಿತ್ಯದೊಳ್ ಬರದೊಡಂ ಮುಗಿಯದು (ಆರ್ಜಾ. ೨೯–೪೪); ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೇಲೆ ಮಸಿ ಹತ್ತು, ಮೇಲೆ ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಕಿ ಹತ್ತುತ್ತಿ ಮುದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೪). ೨. ಬರೆಹವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಳೆ; ಓಲೆ: ಕಾಗದವೆಲ್ಲವ ಕೈಕೊಂಡು ಪಯಣಕ್ಕೆ ದ್ಯೋಗವ ನೆಸಗಲೆತ್ತಯಿಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೮–೬೮); ಕಟ್ಟಿದ್ದುದರಜಕಂಠಮೊಳೆಂದು ಕಾಗದ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನವನೀಶ (ಭರತ. ೫೯–೮೬); ಈವಾಗ ರಿಜಿಸ್ಟರ್‌ಮಾಡಿ ಕಾಗದಹಾಕು (ರಂಗಕ. ೧೦೬). ೩. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಕಟ್ಟಿಳೆ; ಶಾಸನ: ಬರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದದ ದಾನಶಾಸನ (ಎಕ್ಷ. XII, ಮಧ್ಗಾ. ೩೧–೪೦ ; 1650 ?) ; ಈ ಕಾಗದದ ಸೆನಭೋವರ ಕಡತಕೆ ಬರಿಸಿ ತಿರಿ ಇವರ ವಸಕೆ ಕೊಡುವಂತಾಗಿ (ಎಕ್ಷ. VII. ಶಿವಮೊ. ೧೭–೧೫ ; 1696). ೧. ಕಾಗಜ: ಸಸಬಟ್ಟುಗಾಗಜ ದೊಳಕನು ಕತ್ತುರಿಮಸಿಯೊಳಿಸಿದು ಬರಿದಿರ್ದ ಮೇಜಾಗವೋಲಕಾರಮೋ (ಚಿಬಸ. ೨–೨೫). ೨. ಕಾಗಜವಂ ಬರೆದು ತಂಬ ತಂದ ಬಳಿಗೆ ಳಕುವಲಾಗಿ ಆ ಕಾಗಜವ ಮೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಮೈಆರ. ೧೯೩೧, ೧–೪೦ ; 1310); ಮದನಪಟ್ಟದ ಕಾಗದವಿಸುವ ಬೆಲ್ಲನೊದವಾದುದಾ ಚಿತ್ರಪಟವು (ನಾಗಕು. ೬–೫); ಬಜರಿ ಪಲ್ಲುಳಿಕರ ಮೆತ್ತ ಕಳುಪಿದ ಕಾಗದಗಳ ತಲೆಯೊಳು [ಪಾಣಾಂ. ಗಳನು ಕೂಡಿ ಜಗಳವ ತಲೆಯೊಳು] ಹೊತ್ತು (ಶುಶಾಸಂ. ೩೭–೬೪); ನಿಲ್ಲದೆ ಕಾಗಜವನು ತಮ್ಮ ದಾತಾರನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟುವರು (ಕಂಪಪು. ೧೩–೭೦). **ಕಾದಗೆ**: ೨. ನಿಮ್ಮ ತಂಡೆಗೆ ಒಂದು ಕಾಡಗ ಬರೆದು ತೆಸಿಸು (ರಂಭಿ).

ಕಾಗದಪತ್ರ=೧. ಕಾಗದದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ವ್ಯವಹಾರ; ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ: ನನಗೂ ಅವರಿಗೂ ಕಾಗದಪತ್ರ ನಡೆದಿತ್ತು (ರಂಭಿ). ೨. ಮಾಡತಕ್ಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವುದು; ದಾಖಲೆ ಪತ್ರ. ಕಾಗದದ ಹಣ= ಹುಂಡಿ, ಚೆಕ್ಕು, ಕರನ್ಸಿ, ನೋಟು ಮೊದಲಾದುವು; ನಗದು ನಾಣ್ಯಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಗದ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಗದ್; ಆರ. ಕಾಘಳುಗ್]

ಕಾಗದಹಾಳೆ (ನಾ). "ಕಾಗದವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; (ಹಾಸ್ಯವಾಗಿ) ಕೇಳುತರಗತಿಯ ಬರಹಗಾರ" (Paper–stainer. ಇಂಇಪ್ರಿ). [ಕಾಗದ+ ಹಾಳ್]

ಕಾಗದಕೆಳೆ, ಕಾಗದಾಳೆ (ನಾ). (ಉಳ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಮೊದಲನೇ ಜಾತಿಯ ಮಣಸು ಕಾಗದೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಕಳಾಗ. ೨೬೫). **ಕಾಗದಾಳೆ**: ಈ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಕಾಗದಾ ಎಂಬ ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೨೧೬). [?]

ಕಾಗದಾಳೆ 'ಕಾಗದಕೆಳೆ' ನೋ.

ಕಾಗಬ್ಬು, ಕಾಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಗೆಬಿದಿರು; ಕಾಗೆಗಬ್ಬು: "ಇಷೀಕಾ, ಕಾಶಃ – ೨ ಕಾಗಬ್ಬು" (ಪ ಲಾ ಯು. ೩೨–೩೭); "ಕಾಶಕುಸುಮಮೈಸೆ = ಕಾಗಬ್ಬಿನ ಹೂವಿನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೧೦–೫೪); ಕೊಬ್ಬಿ ಕೋವಲುವಾದ ನಿಗುರಿದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಗಣ್ಣುಗಳ ಕಾಗಬ್ಬನಜಿಯದೆ ಕಬ್ಬಿನಬ್ಬಿಗೆ ಮೆಲುವ ಮರುಳಂತೆ(ಪ್ರಭುಲಿ. ೭–೭).

ಕಾಕಬ್ಬು: "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಳಃ, ಶರಃ – ಈ ೩ ಕಾಳಬ್ಬು" (ಪಾಚೀಂಾ. ೧೧೩); ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಕಾಳಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಸಾಹಿದ್ಯದಿಂದ ಕೊಂಳು ಬಿಲ್ಲೊ (ಭರತ. ೫೦–೫೪). [ಕಾಡು+ ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ಬ)]

ಕಾಗಲು (ನಾ). (ನೀರು) ಕಾಯುವಿಕೆ; ಉದಿತ; ಮುರಳುವಿಕೆ: ಬಂದ ಬಂದವರೆಲ್ಲರೂ ನೀರ ಕಾಸುವರಲ್ಲದೆ ಮಿಂದುವುಂಡು ಹೋಹವರ ನಾರನೂ ಕಾಣೆ. ಕಾಗಲೆತ್ತಿತ್ತು ಮೇಲು ಮಡಕೆಯಿಲ್ಲ ನವುಡೆ ಬಿಂದಿತ್ತು ಬೆಂಕಿಯ ಉಣಿ ಮಿಾವಾತ ಬಂದ ಉದಳವನೆಲೆವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಪಗಮಾ. ೨೮).

[< ಕಾರ್ಯ. / ತಮಿ. ಕಾರ್ಯಲ್; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚಲ್]

ಕಾಗಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕಾಗೆ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಗಿಯಂ ಪೊಡೆದ ಕಾರಣಂ ಪರಪುಟ್ಟನಾದವೋಲ್ (ಜಗದ. ೧೭–೪೧). [< ಸಂ. ಕಾಕೀ]

ಕಾಗಿಕೊಮಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಳ್ಳಅಬಲ್ಲಿ ತತ್ತರಿಸಂ ಪಜಿಗಟ್ಟಿನ ಮಗ ಪುರ ಕಡ್ಡ ಅರಸರ ಸಯಗಿಲ್ಲಕ್ಕಾಗಿಕೊಮಾರನ್ ಕಕೆಯ್ಕಳಕತ್ತು ಜಗಬಳ್ಳಿಯಳಿಜಿಯಪಿಟ್ಟಿಂ (ಎಕ್ಷ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೧–೧೦ ; ಸು. 780). [?]

ಕಾಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ; ನಾಲ್ಕು ವೀಸ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ನಾಣ್ಯ; ಕಾಣಿ: "ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕವ ವೀಸಮು ಮಾಗಿರಲ್" (ವೈಸಕಾ. ೫–೨೯); ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ದೀಸಿಗೆ ಳಯ್ಯುಗಿಗೆಯು ಕೊಟ್ಟಿಜಯಂ ನೊಂದು ಕಾಗಿಣಿಯುಮಂ (ಎಷ. XV, ೩೪೧–೪೬ ; 1072); ಕಾಗಿಣಿಗೆ ಮರಂ ಬೀಜ್ಯೋಗಿರ್ಕುಂ (ಪಂಂಾಮಾ. ೬–೧೩೪). ಕಾಗಿಣಿ ನಾಲ್ಕು ವೀಸಂ . . . ದಶಂ ಪಣಮು ಪೊಂಗಿತಿ ಪೊಂಕರುಷಗಳಳ್ಳಂ (ಕ್ಕಾವಾ. ೫೮–೧೦); ಎಷ್ಟು ಹಣ ಅದ್ದ ಹಾಗ ವೀಸ ಬೇಕೆ ಕಾಗಿಣಿ ದುಗ್ಗಾಣಿ ಕಾಣೆ ಕವಡೆಗಳ ಗಂಟು ನೆರವಾಯ್ತು ? (ಬಿಬ್ಬಿಅ. ೫೪–೧೧).

[< ಸಂ. ಕಾಕಿಣೀ]

ಕಾಗಿನೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಶಿವಮಾರಸೀಯಗೆಲ್ಲಕಾಗಿನೆಲೆಗೆ ಊಡೊಳ್ಳಲ್ಲಿಹನಾ ಬಾಳದುಳ್ಳಮ್ಮುತುರ್ವ್ಯರುಂ ಎಜುದು ವಿಜ್ಞೊನ್ (ಎಕ್ಷ. XVI, ತುಮಕೂ. ೪೯–೧ ; ಸು. 780) [?]

ಕಾಗಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ (?): ಕಾಗಿಯಗೆಡ್ಡೆ ಸಂ ೧೦ ಕೊ ೧೦ ತೋಟದ ಗೆಡ್ಡೆ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ್ಷ. VI, ಆಡೂರು. ೨೮–೩೧ ; 1153). [ಕಾಗಿ? + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಜ್ಜಿ)]

ಕಾಗು, 'ಕಾಂಗು' ನೋ.

ಕಾಗು, (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕಾಗಾದ ಬಲವರಿದು ವ್ಯಾಳ್ಗು ರಥ ರಥಕೂಳ ಬೀಗಿದರ ಪಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಜಸವು. ೩೩–೩೩). [< ಸಂ. ಕಾಶ್]

ಕಾಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಉಡು; ಕಡು ನೀಲಿವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸು: ತಾಯ್ಕಲ್ಲಿ ಬೊಡ್ಡೆಮ್ಮ ಏನುಟ್ಟು ಮೆರೆದಾಳು ಕಾಗುಟ್ಟು ಕರಿದು ಮಸಕುಟ್ಟು . . . ಮೆರೆದಾಳು (ಜಕ್ಕುಮ. ೩೫).

[ಕಾಗು (< ಕಾಂಗು) + ಉಡು,]

ಕಾಗುಣಿತ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಂಜನಕ್ಕೆ ಸ್ವರ ಸೇರುವುದು; ಹಾಗೆ ಸೇರಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ಪ್ರ'ಕ' ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ ಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವ ಕ, ಕಾ, ಕಿ, ಕೀ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಿತಾಕ್ಷರ: ಕೃವುಕ್ಕುವವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸಗಳಾದ ನಂತರ ಕಾಗುಣಿತ ಬರಬೇಕು (ಭಾಶಿಪ. ೧೫೬); ಲಿಪಿಕಾರನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕಾಗುಣಿತದ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳನ್ನು ತಳ್ಳಮಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಿ ಅಯಿತು (ಕಸ್ಸಂ. ೯೬); ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ' 'ಕಾಕುಳ್ಳ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಪೀಗ್ರ. ೧೪); ಕಾಗುಣಿತ ಬಾರದವಗಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ (ಗಾದೆ). [< ಕ್ಕ + ಗುಣಿತ]

ಕಾಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾಡು ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ: ಕಾಗುದುರೆ ಗತ್ಯಂತ ಶಿಕ್ಷೆಗಳಾಗಬೇಕಲ್ಲದೆ ವಿಚಾರಿಸಲಾ ಗರುವ ಜಾತ್ಯಶ್ವಗೊಂದೇ ರಾಯ ರಾವುತರ ರಾಘೆ ವಾಘೆಯೆ ಸಾಲದೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೭೦).

[< ಕಾಡು$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಗುರುಳು (ನಾ). ಕಾಗಿನ ಬಣ್ಣದ ಕೂದಲು; ಕಪ್ಪುಕೂದಲು: ಸರಸಿಯೊಳು ನೀಲಾಭ್ರ ತುಂಬಿ ಬಿಂಬಿಸುವಂತೆ ಮೆರೆವ ಹಿಮಕಾಂತ ಪೀಠದಿ ವೃಷಾದೇವಿಯಳ್ ಸುರುಚಿರದ ಕಾಗುರುಳು ಪೊಳೆದು ರಾಜಿಸು ತಿರ್ದುವು (ನವಮೋ. ೨೩–೫).

[ಕಾಗು$_1$ (< ಕಾಂಗು) + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಗೆ (ನಾ). 'ಕಾ ಕಾ' ಎಂದು ಕೂಗುವ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಕ; ವಾಯಸ: "ಅರಿಷ್ಟಃ, ಕರಟಃ, ಕಾಕಃ . . . ವಾಯಸಃ – ಈ ೧೦ ಕಾಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೧–೯೨); ಆಕಾಶದೊಳ್ ಕಾಗೆಗಳಂತಿರೆ ಪಾಱುವನಿತಲ್ಲದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೭–೧೮); ಕಾಗೆವೊಲಿಂತು ಬಿಲ್ಗೆಕರಮಂಜು ವಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೧೨೨); ಕಾಗೆಯಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳ್ ನೋಡುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬); ಕಾಗೆಯೊಂದಗುಳ ಕಂಡರೆ ಕರೆಯದೆ ತನ್ನ ಬಳಗವನು (ಬಸವ. ೪೩೭); ಹದ್ದು ಕಾಗೆಯ ಮನೆಯ ಬಾಣಸವಿದ್ಯೆ ಯೆಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೨೩). ೨. = ಕಾಕಮಾಚಿ: "ಕಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ವಾಯಸಿ ಕಾಕಮಾಚಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೮).

ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ = ಕಾಗಿನ ಬಟ್ಟೆ; ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?): ನೂಲ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಅಡ್ಡಹತ್ತಿಯ ಮಳವಿ ಒಂದಕಂ ಹಾಗ ಕಂಬಳಿಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಕಾಗೆಯಪಟ್ಟೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ವೀಸ ರತ್ನಗಂಬಳಿ ಜಂಬುಖಾನದ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ ಓಲೆಯ ಮಳವೆ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೮೯; 1382). ಕಾಗೆಯಾಗು = ಕಪ್ಪಾಗು: ಅವನು ತಿರುಗಿತಿರುಗಿ ಕಾಗೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರು = ಎಲ್ಲ ಹಾಳುಮಾಡುವಿಕೆ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಅವನು ಕಾಗೆ ಕಾರುಬಾರುಮಾಡಿ ಹಾಳುಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಕ್ಕೈ, ಕಾಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಕಾಕ್ಕ, ಕಾಕನ್; ತುಳು. ಕಕ್ಕೆ, ಕಾಕ; ಕೊಡ. ಕಾಕೆ; ತೆಲು. ಕಾಕಿ; ಕೋಲಾ. ಕಾಕ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕಾಕಲ್; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಕರ್; ಕುಇ. ಕಾಕ; ಕುರುಖ್. ಖಾಖಾ; ಬ್ರಾಹೂಈ. ಖಾಖೊ ./ ಪಾಲಿ. ಸಂ. ಕಾಕ]

ಕಾಗೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಗಱಿ ಮೆಱೆವ ಕಾಗೆಂಡೆ ಯಯ್ಯರೆಗ ದೊಂಡಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿ ಗೆಯ್ದರು (ಹಡಕಾ. ೫–೪೫); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣನೊರವಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಹೆಗ್ಗುರ್ಬು . . . ಎಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭–೮); ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಸರಿತ್ ಕೊಱವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ . . . ಬಣ್ಣಮೀನೆನಿಪಿವೆಲ್ಲಂ ಬೀಳ್ದುವು (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೧೫). [?]

ಕಾಗೆಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಹಿಂಡು; ಕಾಗೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಗೆಕೂಟದೊಲೆಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟಾಗಲಾಡಿದ ಹೊಮ್ಮು ನೃಪನೆಡೆಗಾಗುವದೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೪–೫೯). ೨. ಕಾಗೆಗಳ ಮೈಥುನ: ಕಾಗೆಕೂಟ ನೋಡಿ ದವರಿಗೆ ಮರಣವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಗೆ + ಕೂಟ]

ಕಾಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು. ೨. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣು; ಒಕ್ಕಣ್ಣು; "ಒಕ್ಕಣ್ಣು, ಚಿವುಗಣ್ಣು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [ಕಾಗೆ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಗೆಗಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಗೆ ಬಿದಿರು (ಕಿ.): ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು "ತೇಜನಕ – ಕಾಗೆಗಬ್ಬಿನ ಹುಲ್ಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೫೭).

[< ಕಾಗಬ್ಬು ?]

ಕಾಗೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು [?]

ಕಾಗೆಜೋಳ (ನಾ). ಜೋಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಮುಂಗಾರಿಯ ೧೬ ಜಾತಿಯ ಜೋಳಗಳ ಹೆಸರುಗಳು – ಮೂರುತಿಂಗಳ ಜೋಳ . . . ಚಿಜಕರ, ಕಾಗಿ[ಗೆ] ಜೋಳ (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೧). [ಕಾಗೆ ? + ಜೋಳ]

ಕಾಗೆತೂಬರೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕಾಕತಿಂದುಕ: "ಕಾಕೇಂದುಃ, ಕುಲಕಃ, ಕಾಕಃ, ಪೀಲುಕಃ, ಕಾಕತಿಂದುಕಃ – ೪ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ತೂಬರೆಗಿಡ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಸೇಚಿಟ್ಟಿಯೆಂದು ಕೆಲವರರ್ಥ ಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೬).

[ಕಾಗೆ$_0$ + ತೂಬರೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ, ಕಾಗೆದರ್ಭೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ದರ್ಭ ಪತ್ರ – ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೪). **ಕಾಗೆದರ್ಭೆ**: "ವಾಯಸೇಕ್ಷುಕಃ – ಕಾಗೆದರ್ಭೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೧). [< ಸಂ. ಕಾಕದರ್ಭ]

ಕಾಗೆದರ್ಭೆ 'ಕಾಗೆದಬ್ಬೆ' ನೋ.

ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಕತುಂಡಿಕೆ: "ತಾಪಿಚ್ಛಃ, ಕಾಕತುಂಡಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೫೦); ಕಾಗೆದೊಂಡೆಹಣ್ಣಿನಂತೊ ಳಗಶುಭಮುಂ ಪೊಱಗೆ ರಮಣೀಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೩೮); ಕಾಕ ತುಂಡಿ – ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಗೆ + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕಾಗೆನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೇರಳೆ; ನಾಯಿನೇರಳೆ: "ನಾದೇಯೀ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ – ೨ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ನೇರಳೇಗಿಡ, ನಾಯಿ ನೇರಳೇಗಿಡ, ನೆಲನೇರಳೇಗಿಡ, ಈ ೪ ಹೇರಳೇಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನು ವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಕಾಗೆ + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಗೆಪುರಳೆಗಿಡ, ಪರ್ಪಾಟಕ (ಮೈಔಗಿ. ೫೪–೧೦೮೭). [ಕಾಗೆಪುರಳೆ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಗೆಬಂಗಾರ, ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜ; ಅಭ್ರಕ: ನಿನ್ನಂಥಾ ಚಿನ್ನ ಇದ್ದೂ ಈ ಹಾಳುಮನಸ್ಸು ಕಾಗೇಬಂಗಾ ರದ ಬೆಮೆ ಬಿಡೊಲ್ಲದಲ್ಲಾ . . . ಏನು ಹೇಳಲಿ? (ಪುಲ್ಲಿ. ೮೬). **ಕಾಗೆಭಂಗಾರ**: ಆಂಧ್ರದೇಶವು . . . ಕಾಗೆಭಂಗಾರ (ಮೈಕ) ಮತ್ತು ಲೋಹಮಂಡೂರ (ಮ್ಯಾಂಗನೀಸ್) ಇವುಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರಮಾಣ ದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದೆ (ದಭಾಇ. ೮). [ಕಾಗೆ$_0$ + ಬಂಗಾರ]

ಕಾಗೆಬಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಗುವನ್ನು ಪಡೆದಮೇಲೆ ಬಸಿರಾಗ ದಿರುವವಳು: "ಕಾಗೆಬಂಜೆ – ಒಂದೇ ಕೂಸು ಹಡೆದವಳು" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [<ಸಂ. ಕಾಕವಂಧ್ಯಾ]

ಕಾಗೆಬಿದುರು (ನಾ). = ಕಾಗಬ್ಬು: "ಗುಂದ್ರಃ, ತೇಜನಕಃ, ಶರಃ – ೩ ಕಾಗಿ[ಗೆ]ಬಿದ[ದು]ರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧).

[ಕಾಗೆ$_0$ + ಬಿದುರು$_2$ (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಾಗೆಭಂಗಾರ 'ಕಾಗೆಬಂಗಾರ' ನೋ.

ಕಾಗೆಮಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉದ್ದಬಾಲದ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪು ಹಕ್ಕಿ. [?]

ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಗೆಮೋರೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಕಮಾರಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ, ಕಾಕಮಾರಿ, ಕಾಕಿಸೊಪ್ಪುಗಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬–೧೦೭). ೨. = ಕಾಕಿ ಮಂದಲಿ: ಕಾಗೆಮಾರಿ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಕಿಮಂದಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೪೮); ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು, ಕಾಗೆಮಾರಿಯ ಬೇರು, ಮೂಕೊರತಿ ಬೇರು, ಈ ಮೂರನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ.೧೨೭). **ಕಾಗೆಮೋರೆ**: ೧. ಸೀಗೆ ಬಾಗೆಯ ಬೇರು ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಗಡ್ಡೆ ನಾಗರವು ಸತುವನೊಡಗೂಡೆ ಹೇಮ ತಾನಾಗಲೇ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ ೧೯೭೩). ೨. ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಮೋರೆಯ ಹಣ್ಣು ಬೆಳೆವುದೆ (ಘನವ. ೧೭). [< ಕಾಕಮಾರಿ]

ಕಾಗೆಮೋರೆ 'ಕಾಗೆಮಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಗೆರೋಗ (ನಾ). ಮುಖವೆಲ್ಲ ಕಪ್ಪಗಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅವನಿಗೆ ಕಾಗೆರೋಗ ಬಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚವಿಗಿಡ. 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕಾಗೆ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಗೆಹಣ್ಣು 'ಕಾಕಿಹಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಾಗೆಹೊಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕಾಳಿಂಗ, ಕಾಗೆ ಹೊಡಕನಂಥ ಹಕ್ಕಿಗಳು ನೆಲದ ತಗ್ಗಿಗೇ ಹಾರಾಡುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೯೩). [ಕಾಗೆ + ಹೊಡಕ ?]

ಕಾಚ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಜು; ಗಾಜು: "ಗಾಜು ಕಾಚಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ಕಾಚಮೇಚಕಚಯಚ್ಛಾಯಾಂಬುವಿಂ ಗುಣ್ಪಿನಿಂ ಪುದಿ ದಿರ್ದತ್ತು ಸರೋವರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೨); ನೆಲಲೇನಿರ್ದುವೊ ಕಾಚ [ಪಾಠಾಂ. ಮ] ಕುಟ್ಟಿಮ ತಳಾಂತರ್ದೇಶದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೨೮); ಪಾಸಟೆಯಪ್ಪುದೆ ಕೋಗಿಲೆಗೆ ಕಾಗೆ ರನ್ನಕೆ ಕಾಚಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೧೫೮). ೨. ನೆಲಹು; ಕಾವಡಿ: "ಕಾಚಂ, ಶಿಕ್ಯಂ-ಈ ೨ ನೆಲಹು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೩); "ಕಾಚಂ[ಪಾಠಾಂ. ಚ್ಯಂ] ಶಿಕ್ಯಮವಲಂಬ ಮೆನೆ ನೆಲಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೬). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕಾಚ, ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭); ಕಾಚಕ್ಕೆ :—ಗರುಗದ ರಸದಿಂ . . . ಹಚ್ಚೆ ಕಣ್ಣು ರೋಗಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಚ$_2$ (ನಾ). ಕಾಸೆ; ಚಡ್ಡಿ: ಕಟ್ಟಿದ ಕಾಚ ಕೂಡ ಒದ್ದೆಮುದ್ದೆ ಯಾಗಿತ್ತು (ಕರಿಕಂ. ೫). [← ಮರಾ. ಕಾಚ]

ಕಾಚಕಿಲ್ಯ (ನಾ). (?): ಉಪದಿಗ್ಧಪೇಚಕನನನುಪೂರ್ವಲಾಂಗೂಲನಂ ಕಾಚಕಿಲ್ಯ ಸಂವರ್ತಕನಂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಳಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೨ ವ). [?]

ಕಾಚಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ಮರಾ. ಕಾಂಚಕಾ]

ಕಾಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ತೆನೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಸುಟ್ಟ ಕಾಳು; ಬೆಳಸಿ; ಉಮ್ಮಿಗೆ: ಕಾಚಕ್ಕಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಳ್ಳುಬೆಲ್ಲ ಹಾಗೂ ತೆಂಗಿನ ತುರಿ ಸೇರಿಸಿ ತಿಂದರೆ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹುರಿದ ಅಕ್ಕಿ ಬಣ್ಣ; ಮಾಸಲು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ: ಆಚೆ ಕೇರಿಯವಳೆ ಕಾಚಕ್ಕಿ ನೆರಿಯವಳೆ ಕಾಕ್ಹಾಕಿ ನನ್ನ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೪). [< ಕೇಸಕ್ಕಿ ?]

ಕಾಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ (?): ಇವಂ ಕಾಚಗ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಪಾಂಡು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೩೫). [?]

ಕಾಚಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಚರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಣ್ಣು; ಮೋತಿಬಿಂದು ಆದ ಕಣ್ಣು: ನೀರು ಗಣ್ಣು, ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣು, ಮಂಜುಗಣ್ಣು, ಕಾಚಗಣ್ಣು (ಶುಕಸ. ೩೨೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಚತೊಂಡೆ (ನಾ). = ಕಾಗೆದೊಂಡೆ (?): ಮೊಲನಾಗರಕ್ಕೆ ಕಾಚ ತೊಂಡೆಯ ಬೇರು, ಹವಳ ತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂ ಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವೈವಿ. ೯೯). [? + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಚದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಗಾಜುಮಾಡಲು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಶ್ರಣ: ಗಾಜು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರಳು ಮತ್ತು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಕಾಚದ್ರವ್ಯ" (Frit. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಚ$_1$ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಚಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ: "ಬಳೆ-ಪ್ರವೃದ್ಧೌ, ಕಾಚಭೂಷಣೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). [ಕಾಚ$_1$ + ಭೂಷಣ]

ಕಾಚಮಣಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಮಣಿ: ಸ್ಫಟಿಕರೂಪದ ಬೆಣಚಕಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಚಮಣಿ ಎಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೩೮). [ಕಾಚ$_1$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಾಚಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕನ್ನರನಭಿಮತದೊಳೆ ಶಾಸನಮಂ ಬರೆದೊಂ ಸೇನಬೋವಂ ಕಾಚಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೩೬; 937). [ಕಾಚ$_0$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಚರಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಚವಲಯ, ಕಾಚವಳಯ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ; ಗಾಜಿನಬಳೆ: "ಬಾಲೆಯರ ಕಾಚವಲಯದೊಳು ವೃದ್ಧಿಯೊಳು ಬಳೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೫). **ಕಾಚವಳಯ**: ಮನ್ನಣೆಯನಾದೇನಾನುಂ ದೀನಾರದಿನಂದು ಸಂದ ಗಾಂಧಾರಿ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕಾಚವಳಯನಿಚಯಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೪-೯೬ ವ). [ಕಾಚ$_1$ + ವಲಯ]

ಕಾಚವಳಯ 'ಕಾಚವಲಯ' ನೋ.

ಕಾಚವಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣ. 'ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡು' ಪರಾ. [ಕಾಚ$_1$ + ವಿಭೂಷಣ]

ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಜಿನ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸು: ಕಾಚವಿಭೂಷಣಂದುಡುವುದೇ ಮಣಿಭೂಷಣವಿರ್ದ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨೦). [ಕಾಚವಿಭೂಷಣ + ತುಡು$_1$ (< ತೊಡು$_1$)]

ಕಾಚಶಿಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಗಾಜಿನಂತೆ ತೋರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು: ಸೀಸೆಯ ಗಾಜನ್ನು ಹೋಲುವ ಕಪ್ಪಾದ, ಗಾಜಿನಂಥ (ರಚನೆಯ), ಶಿಲಾರಸ ಅಥವಾ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಶಿಲೆ; ಕಾಚಶಿಲೆ (Obsidian. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಚ$_1$ + ಶಿಲೆ]

ಕಾಚಸ್ಥಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಹಸಿರುಪಾದರಿ ಗಿಡ ಅಥವಾ ಅದರ ಹೂವು: "ಹಸುರುಪಾದರಿ, ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕಾಚಸ್ಥಾಲೀ]

ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಜ್‌ಗಾಲೂರ್ಪೊಸವಳ್ಳಿ ಮೀದುಂಣ್ಡವಳ್ಳಿ ಕಾಚಾಪ್ಪಳ್ಳಿ ಕಾತುಳ್ಳಮಳಿಯುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೧೮; ಸು. 500). [?]

ಕಾಚಿ$_1$ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಚಿ$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು; ಹೆಂಗಸನ್ನು ಜರೆಯುವ ಒಂದು ಬೈಗಳು (?): ದಾಸಿ ಕಾಚಿ ಪಿರಾಟ ಬಲ್ಲಿಪರಾಸಿ ಬಾಚಿಯೆನುತ್ತ (?) ಮೇಳದ ದಾಸಿಯಲೆದಾಲಯವ ಮಿಗೆ ಹೊಜವಟ್ಟು ಗುಡಿಗುಂಡ ವಾಸ ಮಠಮಂಠೆಯ ತಟಾಕೋದ್ದೇಶದಲಿ ಕಾದಿದ್ದ ವಿಟರೊಳಗಾ ಸಮಯದಲಿ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಬಹಳ ಹರ್ಷದಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೯). [?]

ಕಾಚಿತ (ಗು). ೧. ನೆಲಹಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. = ಕಾಂಚಿತ. [ಸಂ.]

ಕಾಚಿಮಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಋದ್ಧಿ, ಋದ್ಧಿಫಲಾ-ಕಾಚಿಮಾಚಿಗಳು" (ಓಷಧಿ. ೧೮). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಮಾಚಿ]

ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಂ ತಂದು ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಲದು ನಿಂದುದೆಲ್ಲರಂಗಡಿ ಸುಟ್ಟವು (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೭). [ಕಾಚಿ$_1$ (< ಕಾವಂಚಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಚು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈರದ ಮರ; ಖದಿರ ವೃಕ್ಷ: "ಖದಿರ – ಕಾಚು" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬). ೨. ಖದಿರವೃಕ್ಷದ ರಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ವಸ್ತು; ತಾಂಬೂಲದೊಡನೆ ಸೇವಿಸುವ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ವಸ್ತು: ಕಾಚು ವೀಳೆಯಕಿಂಬು ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫); ಕಾಂಯಿ ಕತ್ತ ಕಾಚು ಕೊಬರಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೭; 1708); ಕಾಚನ್ನು ಕರಿಹಾಗಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಕಜ್ಜಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿನೆ ವಿ. ೬೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಚು; ಮಲ. ಕಾಚ್ಚು, ಕಾತ್ತು, ಕಾಜ್ಜು; ತುಳು. ಕಾಚು, ಕಾಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಚು. / ಮರಾ. ಕಾತ, ಕಾಥ್; ಹಿಂ. ಕತ್ತ]

ಕಾಚು$_2$ 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಕಾಚು$_3$ 'ಕಾಸು$_2$' ನೋ.

ಕಾಚುಗಾವಿ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಹಾಗೆ ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕಾವಿ ಬಣ್ಣ: ಹೋಳುದಲೆಯ ಕಾಚುಗಾವಿಯ ವಸನದ ನೆಲನುಡುಗುವ ಕಸಬರಿಗೆ ತಾಳಿದದಟು ಕುಂಚವ ಪಿಡಿದಿಹ (ಅಬ್ಬಲೂ. ೪-೨೨).

[ಕಾಚು$_1$ + ಕಾವಿ]

ಕಾಚುಲವಣ (ನಾ). ಔಷಧಿಗಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಚಿನ ಬಣ್ಣದ ಉಪ್ಪು: ಕಾಚಲವಣ, ಸೈಂಧವ ಲವಣ, ಕಾಚು ಲವಣ, ಬಿಡುಲವಣ . . . ಸಣ್ಣನಾಗಶೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೮); ಕಾಚು ಲವಣ, ಸಮುದ್ರ ಲವಣ . . . ಸೈಂಧವ, ಶುಂಠಿಗಳ ಕಲ್ಕದಿಂದನುಪಾನ ವಿಕ್ಕಿಕೊಡಲು ಜಿಹ್ವಕಸನ್ನಿ ಗುಣಮಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೭).

[ಕಾಚು$_1$ + ಲವಣ]

ಕಾಜ$_1$ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ಲಚ್ಚುಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಾಜಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾದ ಹಾಗೆ ಅಂತ ಹೇಳಿದರು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦೫). 'ಕಜ್ಜ$_1$' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಜ್]

ಕಾಜ$_2$ (ನಾ). ಅಂಗಿ, ಕೋಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತೂತು; ಗುಂಡಿಮನೆ: ಗುಂಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾಜ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಕಾಜ್; ಮರಾ. ಕಾಜೇಂ]

ಕಾಜಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಗುಂಡಿಯ ಕಾಜ ಕತ್ತರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತರಿ: "ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕತ್ತರಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ, ಕೀಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಅಲಗುಗಳಲ್ಲಿ ತೆರಪುಳ್ಳ ಕತ್ತರಿ: ಕಾಜ ಕತ್ತರಿ" (Buttonhole scissor. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಜ$_2$ + ಕತ್ತರಿ$_2$]

ಕಾಜಗಾಱ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕರ್ತ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ; ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರ: ಮಯಿಸಿಗೆಯ ಕಾಜಗಾಱಂ ಚೌಧೊರೆ ಗೊರವಿಸೆಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಇ. XIX. ೩೩-೨೨; 1135). [ಕಾಜ$_1$ + -ಗಾಱ (< - ಕಾಱ)]

ಕಾಜವಾರ, ಕಾಜಿವಾರ, (ನಾ). = ಕಾಂಜಿರ: (ಕಿ).

ಕಾಜಿವಾರ: (ಕಿ). [?. / ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಜಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣಗಳು ದನಿದೆಗೆದು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಗಿರಿನ. ೨೩೬); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮಳ್ಳಿ ಆಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೊಳಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೧೨-೧೪); ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಜಾಣವೊಂದು ಆಲಾಪನೆಗೆ ತೊಡಗಿತು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [?]

ಕಾಜಿ, ಖಾಜಿ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ; ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ: ಕಾಜಿಯು ಗಂಗಾರಾಮನನ್ನು ಜೀವಸಹಿತವಾಗಿ ಗೋರಿ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೯೦೧); ಇಂದು ಕಾಜಿಯಾದವ ನಾಳೆ ಪಾಜಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ! (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೪೩).

ಖಾಜಿ: ಪೌಜಖಾನಗೆ ತೋಱಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡನಾ ಖಾಜಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೯೨); ಮಕ್ಕೆಗೆ ಪೋಗಿ ಆ ಸಮಯಗುರು ಖಾಜಿಯೊಡನೆ ಚದುರಂಗವಾಡುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೩); ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮತಸಂಬಂಧ ನೇಮಕವಾದ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಖಾಜಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೨೬).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಜೀ]

ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ, ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಎರಡು ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಮಾಧಾನ ತರುವ ಸ್ಥೂಲ ನ್ಯಾಯ: ಈ ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೪೬). **ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ**: ವೆಂಕಣ್ಣ, ಒಳ್ಳೆ ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರಲ್ಲಾ (ನಟಸಾ. ೩೪೭); ಜ್ಯೂಪಿಟರ್ ದೇವತೆ ಆಗ ಒಂದು ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದಳು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೯೬). [ಕಾಜಿ + ನ್ಯಾಯ]

ಕಾಜಿವಾರ 'ಕಾಜವಾರ' ನೋ.

ಕಾಜಿವಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ: ಕಾಜಿವಾಳ-(ಹೆಮ್ಮುಷ್ಟಿ) ಬೀಜಗಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕಾಫಿಯಂತೆ ಹುರಿಯಬೇಕು; ಅಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾಗುವವು (ಗೃಹವೈ. ೬). [?]

ಕಾಜು, ಕಾಚ್ಚು$_2$, ಗಾಜು (ನಾ). ೧. ಮರಳು, ಸೋಡಾ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ, ಕರಗಿಸಿ ಪಾರದರ್ಶಕವಾಗಿಯೂ ಹೊಳಪಾಗಿಯೂ, ಭಿದುರವಾಗಿಯೂ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಪದಾರ್ಥ: ಪಿರಿದೊಂದು ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಜಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳ್ ಕಮ್ಮಿತಪ್ಪ ನೀರಂ ತೀವಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೧೬); ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಬಿರ್ದ ಕಾಜಿನ ಪೇಱಿನಂತೆ ನುಗ್ಗಪ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೨೪); ಗೋವಿನ್ದ ಚಮೂನಾಯಕ ನೊಳ್ಸೆಣಸುವವಂ . . . ಒಡೆದ ಕಾಜಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಎಕ. VII. ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭-೩೬; 1114); ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಲಿಪ್ಪ ನೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೧-೬೦೧); ತುಱುಗಾಹಿ ಕಾಜಿನ ಮಣಿಯ ಬಲ್ಲನು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೪). **ಕಾಚ್ಚು$_2$**: ಬಂಡಾರಮಂ ಈಡಾಡಿ ಕಾಚಂ ಸಂವರಿಸುವ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೧); ಕವಡಿಕೆಯುಂ ಕಾಚುಂ ಸಲ್ಗುಮೆ ಹೊನ್ನವೊಲೆಲ್ಲಿಯಾದೊಡಂ (ಸಮಪ. ೩-೧೧); ಯಾರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೋ ಎಂದು ತೋರಗೊಡದ ಕಪ್ಪು ಕಾಚಿನ ಗೊಗಲ್ಸ್ (ಮೂರುದಾ. ೨೪೩). **ಗಾಜು**: ೧. "ಕಾಚಂ ತಾ ಗಾಜೆನಿಪ್ಪುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೮); ಎಣಿಸದೆ ಗುಣಮಂ ಗಾಜ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿ]ನ ಮಣಿಯಂ ಮಾಜುವವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪೭); ಕುಱುಬರೂರಲಿ ಗಾಜು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. (೯-೩೪); ಗಾಜಿನ ಮಂಟಪದೊಳಿರ್ದ ಬಸವಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭-೪೮). ೨. ಕನ್ನಡಕ; ಸುಲೋಚನ: ಈಗ ಅರು ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅವನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗಾಜನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ದೂರಸ. ೨೧). ೩. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಾರದರ್ಶಕ ಭಾಗ: ಕಣ್ಣೊಳಗಿರುವ ಗಾಜು (Lense) ಜೀವವಿರುವವರೆಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುವುದು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೪೫). ೪. (ಕರಾ). ಬಳೆ: ಅವಳು ಚಿನ್ನದ ಗಾಜನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಜುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಾಜನ್ನು ಕೊಳ್ಳು (?): ಅತನಿತ್ತ ಸಂಬಳದೊಡವೆಯಂ ಕಾಜುಗೊಂಡು ಗಾಂಧಾರದೇಶದೊಳ್ ಮಾಱಿ ಬರುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೬ ವ). [ಕಾಜು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಜುವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಜಾಗಿ ಬೀಳು; ಕರಗಿ ಕಾಜಿನ ದ್ರವವಾಗಿ ಬೀಳು: ಮೂಷೆಯಿಟ್ಟ ತೆಜದಿಂ ಗ್ರಾವಸ್ಥಲಂ ಲೋಹವಾದುವು ರೇಣುಸ್ಥಲಿ ಕಾಜುವಿಟ್ಟುವು ನಿದಾಘದ್ರಾಘಿಮೋದ್ರೇಕದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೯೭). [ಕಾಜು + ಬೀಟ್$_1$]

ಕಾಟ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಉಪದ್ರವ: ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ ಕಾಟಕ್ಕಮಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ); ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ನೋಟಮಂ ಜವನ ಕಾಟಮನ್ನದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೩೪); ಕಟ್ಟಬೇಕು ಕಾಟದೆಮ್ಮೆ ಅದಱ ಹಯನ ಎಷ್ಟಾದರು ಉಣಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೫೫ ಪಲ್ಲವಿ); ತೋಟಕ್ಕಂತೂ ಯಾರ ಕಾಟವೂ ಇಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೬೮).

ಕಾಟಕೊಡು = ಪೀಡಿಸು: ಶಾನುಭೋಗ ಇದ್ದೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ, ಸತ್ತೂ ಕಾಟಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ಕಾಟಹಾಕು = ಪೀಡಿಸು; ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು: ಗಂಡನಿಗೆ ಕಾಟಹಾಕಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಗಡಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತರಿಸಿ (ಬೆಳುಮ. ೭೭).

[< ಕಾಡು$_1$. / ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಬೇಟೆಗಾರ; ಬೇಡ. 'ಕಾಟಕ$_2$' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅಂಕಿತನಾಮಕ್ಕೆ - ಕಾಟಂ, ಕಸವಂ, ದೂಡಿಗಂ (ಶಮದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ವರಮಿಗುಮೆ ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕೊಳೆದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮಪ. ೯-೧೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಡ]

ಕಾಟ$_3$ (ನಾ). ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉಗ್ರವಾದ ವಾಸನೆ: (ಕಿ). [< ಗಾಟ$_1$?]

ಕಾಟಕ$_1$ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು; ಉಪದ್ರವಕಾರಿ: ಕೌರವರ್ ಕಾಟಕರ ಸೊಲ್ಲುಗಳ್ಕೇಳ್ದೆಮ್ಮ ದಣಿಸಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೪-೨); ಕದನ ಹುಟ್ಟುವುದಣ್ಣ ಕಾಟಕರಿದ್ದಲ್ಲಿ (ನಾಪದ. ೯); ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ತೌರು ಕಾಟಕರಿದ್ದಡವಿ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_1$ + -ಕ$_3$]

ಕಾಟಕ$_2$ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರ: ಮೀಟಿಸಿ ಶಿಖಿಯೊಳು ಚಾಟಕತನದಲಿ ಕಾಟಕರತಿ ಭರದಿ (ಹಮಚ. ೧೮). [ಕಾಟ$_2$ + -ಕ$_3$]

ಕಾಟಕತನ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವಿಕೆ; ಪೀಡೆ: ಮರಾಟರ ಆವೇಶಕ್ಕೂ, ಕಾಟಕತನಕ್ಕೂ ಖಾನನು ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಛತ್ರಪ. ೭೦); ಬೂಟಕತನ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾಟಕತನ ತಪ್ಪೀತೆ (ಗಾದೆ); ಪೀಠ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಕಾಟಕತನ ಬಿಟ್ಟಾನೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಟಕ$_1$ + -ತನ]

ಕಾಟಕಸರು (ನಾ). (ಉಕ). ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡುವುದು; ಮಿತವ್ಯಯ: ಕಾಟ-ಕಸರು ಮಾಡಿ ಕೊಳೆತ ಮೀನ ತರುವ (ಶ್ರೀಕಾಂತ. ೨೪೦); ಯಜಮಾನ್ರು ಘಳಿಸಿ ತಂದು ಹಾಕಿದ್ದರಾಗ ಕಾಟಕಸರು ಮಾಡಿ ವರ್ಷಾ ಆರಾರ ತೊಲಿ ಭಂಗಾರ ಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೨); ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಜಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೆ ಕಾಟ-ಕಸರು ಮಾಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೨೪). [← ಮರಾ. ಕಾಟ್‌ಕಸರ್]

ಕಾಟಕಾಯ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಕಾಯಿ, ಕಾಟಕಾಯ, ಕಾಟಗಾಯಿ (ನಾ). ದರೋಡೆ; ಸುಲಿಗೆ; ಕೊಳ್ಳೆ: ಇವಂ ಯೂದಾಯದಾ ತುದಿಯನೀ ತುದಿವರಂ ಕಾಟಕಾಯಿಗಳನೆಬ್ಬಿಸದೆ ಬಿಡುವನೇನು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೭-೧೭೨); ಪೋರ್ತುಗೀಸ ಕಾಟಕಾಯಿಯ ಕಾಲದ ಗೋವೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು (ಕಂನಾಸಾ. ೧೦). **ಕಾಟಕಾಯ**: ಅರಮನೇ ಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಯಾರೊ ಕನ್ನಹಾಕಿದ್ದರು. ಇತರ ಕಾಟಕಾಯಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಚಿಲ್ಲರೆಚಿಲ್ಲರೆಯಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೦). **ಕಾಟಗಾಯಿ**: (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಕಾಟಕಾಈ]

ಕಾಟಕಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವಳು; ಉಪದ್ರವದ ಹೆಂಗಸು: (ಕಿ). [ಕಾಟಕ + -ಇ$_2$]

ಕಾಟಕುಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಾಟಕ: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳ ಕಾಟಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಡಕುಳಿ] ದೇವರ ನೋಲಗಿಸುತ್ತುಂ (ಸಮಪ. ೮-೨೩೦).

[ಕಾಟ$_1$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಟಕೋಣ 'ಕಾಟಕೋನ' ನೋ.

ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ತೊಂಬತ್ತು ಅಂಶಗಳ ಕೋನ; ಸಮಕೋನ: ಬೆಳಕಿನ ಎರಡು ಕಿರಣಗಳನ್ನು . . . ಕಾಟಕೋನವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಅವುಗಳ ವೇಗವನ್ನು ಅಳೆಯಲಾಯಿತು (ವೈಜ್ಞಾಪ್ರ. ೧೬); ನೀರಿನ ಝರಿಯೊಂದು . . . ಮೊದಲಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಟಕೋನವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಮುಂದೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಉಪ್ಪಾರನು ಬಳಸುವ ಚೌಕ ಪಟ್ಟಿ; ಮೂಲೆಮಟ್ಟ. **ಕಾಟಕೋಣ**: ೧. ಒಂದು ರೇಖೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ರೇಖೆಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಕೋಣವಾಗುತ್ತೆ. ಆ ಯೆರಡು ಕೋಣಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರತಿ ಒಂದು ಕೋಣಕ್ಕೂ ಕಾಟಕೋಣವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಭೂಮಿಅ. ೧೦).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಕೋನ, ಕಾಟಕೋಣ]

ಕಾಟಗಾಯಿ 'ಕಾಟಕಾಯಿ' ನೋ.

ಕಾಟಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗುಣ್ಡಯ ಗಾವುಂಡನುಂ ಕಾಟಗಾವುಂಡನುಂ (ಕಇಅ. ೧೦೫-೧೧-೧೮; 1067).

[ಕಾಟ$_2$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಟಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರು ಪೂಜಿಸುವ ಸುಣ್ಣಬಳಿದ ವಿಗ್ರಹ: (ಕಿ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. ಕರಮೆಸೆದನು ಕಾಟಣ್ಣ ಕಂಪಿಲಭೂವರನ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಪೌಜಿನೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೯).

[ಕಾಟ$_2$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಟನಾಯಕ (ನಾ). ಬೇಡರ ನಾಯಕ; ವನಚರರ ನಾಯಕ: ಕಾಟನಾಯಕನ ಮನೆಗೆ ಕನ್ನಹಾಕಿದರೆ ನೇತಾಡುವುದು ಎರಡು ಬಂಗಿ ಚೀಲ (ಗಾದೆ). [ಕಾಟ$_2$ + ನಾಯಕ]

ಕಾಟರ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನು; ಹಲ್ಲಣ: ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಪಳಗಿದ ಕುದುರೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕಾಟರ ಕಡಿವಾಣಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಆಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೬೮). [?]

ಕಾಟಾ (ನಾ). (ಉಕ). ತಕ್ಕಡಿ: ಕಮತಿಗ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಟಾಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ, ವಜನ ಮಾಪ ಸರಿಯಾದದ್ದನ್ನು ತನಖಿಸಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೬೫).

[← ಮರಾ. ಕಾಟಾ]

ಕಾಟಾಚಾರ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಟಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆ, ತೋರಿಕೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ; ಬೇಕಾಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸ: ಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ನಂತರ ಹಣಕೊಡಿ. ತಾಯಿತ ಮಾತ್ರ ಕಾಟಾಚಾರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ದೇವಹಂ. ೧೮೭); ಕಾಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಬಾನ್ನೋದು ಏನಾದ್ರೂ ನೆವ ತಕ್ಕೊಂಡು ಜಗಳಾ ಆಡೋದು (ಅನ್ನಾವ. ೬೪). [ಕಾಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕಾಟಿ$_1$, ಕಾಟೆ, ಕಾಡೆ$_1$ (ನಾ). ರಾಗಿ ಅಥವಾ ಜೋಳದ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ (ಉಕ): ಕಾಟಿಯನು ಹಾಕಿದರೆ ಓಟವಿಹುದಾ ರತಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೯೨); ಈ ಬಡ ಒಕ್ಕಲಿಗರು - ಕರುಳಿಗೆ ಕಾಟಿಯೂ ಸಿಗದ ಒಕ್ಕಲಿಗರು - ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋದರು (ಪೋಡಶಿ. ೨೦೧). **ಕಾಟೆ**: "ತೆಳ್ಳನ ಗಂಜಿ; ಸಂಗಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬); ನೊರೆವಾಲ ಚೆಲ್ಲಿ ಕಾಟೆಯ ಬಯಸಿ ಬಾಯಾರುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೯೬). **ಕಾಡೆ$_1$**: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಟ; ತೆಲು. ಕಾಡಿ]

ಕಾಟ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ: ಅರಮನೆಗೆಯೆತ್ತುವ ಕುಳ ಮೊದಲು ಕಾಟಯ ಹಂನೆರಡು ಯೆಂನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್ಕಲ್. ೫೨೫–೧೪; 1346); ಗ್ರಾಮ ೧ಕ್ಕೆ ಆದಾಯ ಕಾಟ ೧೨೬೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೨೮–೧೪; 1459); ಕಾಟಗೆ ಸರಿಗಂಡು ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ ಕಿರೀಟ ಯಿಟ್ಟನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಭರಚ. ೭೭–೬); ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕಾಟಯನ್ನು ಯಾಚಿಸಿದಂತೆಯೇ ಸರಿ (ಭಾಮೃತ. ೧೮೦).

ಕಾಟಗ, ಕಾಟಗದ್ಯಾಣ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ಯಾಣದ ನಾಣ್ಯ: ಗ್ರಾಮ ೧ ಕಂ. ಮಂಗಲೂರ ಕಾಟಗ ೨೪೦. ಕೊಂಬ ಬತ್ತ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೭೦; 1375); [ಮೇ]ಲಾಯದಿಂ ಕಾಟಗ ೩೦ ಹೊಂನನು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೦೩–೨೬; 1397); ಅಂತು ಕಾಟಗದ್ಯಾಣ ಯಿಪ್ಪತ್ತು ಹೊಂನು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೭–೨೦; 1377). [?]

ಕಾಟ್ಯ (ನಾ). ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಕಾಡುಕೋಣ: ಕಡವೆಯೂರ್ ಚಮರಿಯ ಹುರಮೆಂಟಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಯ ಕೊಟ್ಟಂ (ಜಯಕಾ. ೧೫–೨೩); ಒಡೆಯ ಗುರು ಜಯವಾಗಲೋಸುಗ ಹೊಡೆಸಿದರು ಕುಱಿ ಕೋಣ ಕಾಟಯ (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೧–೧೨); ಬೆಳೆದ ಪೈರನ್ನು ಆನೆ ಕಾಟಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೧); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಮಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾಟ ಅಥವಾ ಕಾಡ್ಗೋಣ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಪ್ರಾಣಿಪ್ರ. ೨೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟಾ; ಮಲ. ಕಾಟ್ಟ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಟ]

ಕಾಟ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಕೂಂಕಿ ಝುಂಕಿಸುವ ಕುಮಾರಿ ಮಾಂಕರಿಪ ಪೂತಿನಿ ಹೂಂಕೃತಿಗೈವ ಭೈರವಂ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಂಕಿಱಿದಾರ್ವ ಕಾಟಯುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೧೧೩).

[ಕಾಟ್ಯ + –ಇ$_2$]

ಕಾಟ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸೀರೆ ಅಥವಾ ಧೋತ್ರದ ಅಂಚು, —ದಡಿ; ಕಡ್ಡಿ: ರಾಮಾಚಾರಿ, ತೆಳ್ಳಗೆ ಎತ್ತರವಾದವನು . . . ದಬ್ಬಣ ಕಾಟಯ ಮೀಸೆ. ನಿಡಿದಾದ ಮೂಗು (ತಿಡುಗು. ೩೪); ಹೆಸರ ಡಪಳಾ ಸೀರಿಪಪ್ಪಳಾ ಜರ ಕಾಟ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೪೭). ೨. (ಉಕ). ಮೈಕಟ್ಟು: ಅವನ ಕಾಟ ಚಲೋ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಟಕೆ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ (?): ಕಾಟಕೆಯ ರೂಪಿನಿಂದೊಪ್ಪುತಿಹ ಕೊಳವ ಕಂಡು (ಜಿನಮು. ೨೧–೧೦); ಕಾಟಕೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ತಾಮ್ರವರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಪ್ಪಿನ ವರ್ಣವಾಗಿ . . . ಯಿರುವ ಮುತ್ತುಗಳಂ ಸರ್ವಥಾ ಮುಟ್ಟ ಕೊಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೫–೬). [< ಕಾಡಿಗೆ ?]

ಕಾಟಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಮೈಲಾರ ಕೊಡೆವಿಡಿವ ನಡವಿಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಸ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಭೈರವಂ ತರ್ಪ ಕಾಟಮಂ ಪುಸಿಯಲ್ಲ ಕಹಳೆಯೂದುವನು (ಪಾಸೋಪು. ೪–೫೭).

[ಕಾಟ್ಯ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ)]

ಕಾಟಮೆ (ನಾ). = ಕಾಟಮ: ಸಹಜವಾ ಬಲ ಚೇಟ ಕಾಟಮೆ ಕಹಳೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಬಸಪು. ೨೩–೨೦). [ಕಾಟಮ + –ಎ$_2$]

ಕಾಟ್ಯು$_1$ 'ಕಾಡ್ಯು$_2$' ನೋ.

ಕಾಟ್ಯು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹಲ್ಲಿನ ಕಡಿತ. ೨. ಖಡ್ಗ, ಕೊಡಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೊಡೆತದಿಂದ ಆದ ಕಚ್ಚು: (ಕಿ). [← ತೆಲು. ಕಾಟು]

ಕಾಟ್ಯು$_3$ (ನಾ). ಕತ್ತರಿ ಗುರುತು; ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಕತ್ತರಿ ಚಿಹ್ನೆ: ಅವನ ಬರವಣಿಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ, ಪುಟವೆಲ್ಲ ಚಿತ್ತು ಕಾಟುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಾಟುಹಾಕು = ಬರೆದುದನ್ನು ಹೊಡೆದುಹಾಕು: ಕಾಟುಹಾಕಿದ್ದು ನಿಮ್ಮದು, ಉಳಿದದ್ದು ಸರಸ್ವತಿಯದು (ತಿಂಮತ. ೫೫). **ಕಾಟುಗೀಟು** = ಕತ್ತರಿಗೆರೆ: ಶಬ್ದಕೋಶ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾಟುಗೀಟು ಹಾಕುತ್ತ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೬); ಲೆಕ್ಕಪತ್ರದ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಟುಗೀಟುಗಳು . . . ಅಕ್ಷಮ್ಯವಾದ ದೋಷಗಳು! (ತಕ್ಕಡಿ. ೫೮).

[← ಮರಾ. ಕಾಟ್]

ಕಾಟುಗ (ನಾ) ಕಾಟಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸಕ: ಆನು ಭಕ್ತನಲ್ಲಯ್ಯಾ . . . ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಬಸವ. ೩೩೫); ಮಗನೆ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಾಯ್ತಲಾ ಕಾಟುಗನು ಕೊಂದನೆ ಕಾಂತೆಯನು (ನಿಭಾಗ. ೯–೧೭–೨೨). [< ಕಾಟಕ$_1$?]

ಕಾಟುದನ (ನಾ). (ಬೇಲಿ ಮುರಿದು) ಪೈರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕದ್ದುತಿಂದು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಪೋಲಿದನ: ಊರಿನ ಕಾಟುದನಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಅವು ಬೀಳದಂತೆ ಬೇಲಿಹಾಕುವುದು (ಮುಗಿಯು. ೩೬೧).

[ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡ್ಯು$_2$) + ದನ]

ಕಾಟುನಾಯಿ (ನಾ). ಪೋಲಿ ತಿರುಗುವ ನಾಯಿ: ಊರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಷ್ಟೇ ನಿರ್ಧೀತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂಥ ಕಾಟುನಾಯಿಗಳ ಹಿಂಡಿದೆ (ಜಾರುದಾ. ೩೫). [ಕಾಟು$_1$ (< ಕಾಡ್ಯು$_2$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಟೆ 'ಕಾಟ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಕಾಟೆಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಾಟಂಯನುಂ ವೇಗೆಲನುಂ ಕಾಟೆಱನುಂ ದತ್ತಿಕ್ಕೆ ವೊನವಿಟ್ಟಿಗಳಲನುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯–೭; 915 ?). [?]

ಕಾಟೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು: ರೂವಾರಿ ಜಗದಳ ಕಾಟೋಜನ ಪುತ್ರ ನಾಗೋಜನ ಹಸ್ತಕೌಶಳ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೧–೨; ಸು. 1120). [ಕಾಟ್ಯ$_2$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝು$_1$)]

ಕಾಟ್ಟೇರಿ (ನಾ). (ಕಾಟ ಕೊಡುವ) ಒಂದು ಭೂತದ ಹೆಸರು: ಇದು ಭೂತದ ಕಾಟವೇ ನಿಜ! ಕಾಟ್ಟೇರಿಗೆ ಕೋಲ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಇದನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು! (ಬೆಂದಯ. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟೇಱೀ; ತೆಲು. ಕಾಟೇರಿ]

ಕಾಠಾರಿ 'ಕಟಾರ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಠಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಲು. ೨. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು; ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ: ೫೫ (ಚದರ) ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾಠಿ. ೨೦ ಕಾಠಿಗೆ ಒಂದು ಪಾಂಡು (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೧).

[← ಮರಾ. ಕಾಠೀ]

ಕಾಠಿಣ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಠಿನ್ಯ: ಎನ್ನಯ ಶಿರಸುವತಿಕಾಠಿಣ್ಯವಯ್ಯನ ಕರಯುಗಂ ಮೃದುವಾದವಿಂತೆಡೆವಿಡದೆ ಬಡಿವುದಕೆ (ಬಸಪು. ೩೮–೩೪); ಕತ್ತಲೆಗೆ ಕಾಠಿಣ್ಯವನು ಚೈತನ್ಯವನು ಗಿರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಲೆಗಡಿಕರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ದೇಹವನೊಲಿದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಲೇಸು ಬಳಿಕೇನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೭).

[< ಸಂ. ಕಾಠಿನ್ಯ]

ಕಾಠಿನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಠಿನತೆ; ಬಿರುಸುತನ; ಗಡಸುತನ; ಗಟ್ಟಿತನ. ೨. ತೀಕ್ಷಣ; ನಿಷ್ಠುರತೆ; ಬಹಳ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ರೌರ್ಯ. ೩. ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕಾಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು: (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು$_2$ + –ಅ$_7$]

ಕಾಡ$_2$ 'ಕಾಡ್ಯು$_3$' ನೋ.

ಕಾಡಅಶ್ವತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಾಡು ಅರಳಿಮರ: (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು$_2$ + ಅಶ್ವತ್ಥ]

ಕಾಡಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹುಳಿಗಂಜಿ, ಕಾಡಂಚೆ, ಗಜ್ಜಿಗ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೦೩). [ಕಾಡ್ಯು + ?]

ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ, ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ವಿಷಘ್ನ :—ನೆಲಗಡವ, ವೃಶ್ಚಿಕಾಳಿ, ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ . . . ಬಕುಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೪). **ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ**: "ದೋಷೋಚ್ಛೇದಿ – ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೦). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಕ್ಕೊರಲೆ]

ಕಾಡಕಗ್ಗೊರಲೆ 'ಕಾಡಕಕ್ಕೊರಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕಚೋರ, ಕಾಡಖಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಿ(ಶು)ಸುಕಾ – ಸ್ಪೃಕ್ಕೆ, ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿ, ಕಾಡಕಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೯೭); **ಕುಡಖಚೋರ**: "ವಂತನಾಮಾ – ಕಾಡಖಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೭೪). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಚೋರ]

ಕಾಡಕಡನೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಕಿ) [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಡನ್ಯೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕವಳೆಯು ಕಾಡಕದಳಿ ಕಲುಮಾವು ಬೇವು (ನವಮೋ. ೮-೯). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕದಳಿ (= ಕದಲಿ)]

ಕಾಡಕಲ್ನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡಕಲ್ನಾರು, ಕೌರಿ, ಕವರ್ಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೩೨). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಲ್ನಾರು]

ಕಾಡಕಲ್ಲಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸೊಂಡೇಗಿಡ, ಕಾಡಕಲ್ಲಟ್ಟಿ, ಶುಂಡಕ್ಕಾಯಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೪೭). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಲ್ಲಟ್ಟಿ$_0$]

ಕಾಡಕವಟೆ 'ಕಾಡಕವಡೆ ನೋ.

ಕಾಡಕವಡೆ, ಕಾಡಕವಟೆ, ಕಾಡುಕೌಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ: "ಇಂದ್ರವಾರುಣಿ – ಕಾಡಕವಡೇಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨); ಕಾಡ ಕವಡಿ[ಡೆ]ಯ ಬಿತ್ತು ಕುಂದದಲೆ ಮಿತಿಮೀರಿ ಬೆಳೆವುದೆಂದಣಕಿಸುತೆ ನಲಿದು ಹಾಸ್ಯಂಗೆಯ್ದರು (ಮಲ್ಲಚ. ೧೪-೩); ಮಬ್ಬಿನ ಮದಗುಣಿಕೆ ವಿಷಯದ ಕಾರಿಕಂಟ ಕೇಡಿನ ಕಾಡಕವಡಿ[ಡೆ] (ಮಾನಸ. ೭೯-೧೧). **ಕಾಡಕವಟೆ**: ಕಾಡಕವಟೆಕಾಯ ತಂದು ಚಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೯). **ಕಾಡುಕೌಟೆ**: ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೆಣಸು, ಕಾಡುಕೌಟೆಯ ಸೊಪ್ಪು. . .ಕಸಾಯಂ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಂಠ ಕುಬ್ಜಸನ್ನಿ ಪರಿಹರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೯). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕವಡೆ$_1$]

ಕಾಡಕವಿಲೆ (ನಾ). ಕಾಡಾಕಳು; ಕಾಡಿನ ಹೆಸು: ಇದೆ ಕಾಡಕವಿಲೆಯುಚಯಕೆ ಕಾಲುಗಳನಿಕ್ಕಿ ಸಾರಂಗ ಚರಿಸಿದ ಜಾಡು (ನವಮೋ. ೧೬-೨೦). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕವಿಲೆ$_3$]

ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ರಕ್ತಶಿಗ್ರು – ಕಾಡಕಹಿನುಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಹ್ಯಿ (< ಕಯ್ಪೆ) + ನುಗ್ಗೆ]

ಕಾಡಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಕಳ್ಳ : ನಾಡಾಡಿ ದೈವಗಳ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡದಜ ಪೂಜೆಯನು ಮಾಡಿ ಕಾಡಕಳ್ಳರು ಬಂದು ಅವುಗಳನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೩); ಅವನೊಮ್ಮೆ ಕಾಡಕಳ್ಳರ ಪಡೆಯ ನಡುವೆ ನೆಗೆದು (ಇಂಗೀತ. ೪೬-೬). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕಾಡಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಳ್ಳಿ : ಬಳ್ಳಿದುಜುಚೆ ನೆರೆ ಮುಳ್ಳು ನೆಗ್ಗಿಲು ಕಾಡಕಳ್ಳಿ ಕಬ್ಬಳಿ ನೊಸೆದಬ್ಬೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ್ ಬೆಳೆದಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೯). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕಾಡಕಾಗೆ (ನಾ). ಡೊಂಬಕಾಗೆ; ದ್ರೋಣಕಾಕ: "ಶಿಶಿಕಾಕಂ ವನಾಶ್ರಯಂ ಮೌಕುಳಿ ದ್ರೋಣಮಾ ಕಾಕೋಳಮೆನೆ ಕಾಡಕಾಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪) [< ಕಾಡ್ಯು + ಕಾಗೆ]

ಕಾಡಕಿರಿಯಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುರುಳಿ : "ತೃಷಾಷಹಾ – ಕಾಡ ಕಿರಿಯ ಹುರುಳಿ, ಕಾಡ ಹೆಸರು" (ಓಷಧಿ. ೭೨). [ಕಾಡ್ಯು + ಕಿರಿಯ (< ಕಿಜಿಯ) + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡಕುಸುಬೆ 'ಕಾಡುಕುಸುಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಕೆಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಸುವಿನ ಗೆಡ್ಡೆ : (ಕಿ). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕೆಸು]

ಕಾಡಕೊಂದೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಮರ : ಕಾಡಕೊಂದೆಮರ, ಕಕ್ಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೨). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕೊಂದ್ಯೆ + ಮರ]

ಕಾಡಕೊರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕದ ಇಲ್ಕೂರ ಮೂಲಕ್ಷೇತ್ರಾನ್ತರಾನ್ತಃ ಕಾಡಕೊರಸ ಮೂಲಸ್ಯ ತತಃ ಪರ್ವ್ವತಮದ್ಧ್ಯ ತತಃ ಉದಕ ಸಙ್ಗಮಮ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೩-೧೧; ಸು. 420). [?]

ಕಾಡಖಚೋರ 'ಕಾಡಕಚೋರ' ನೋ.

ಕಾಡಗರ್ಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಮರ : (ಕಿ). [?]

ಕಾಡಗಸೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು, —ಮಹಾದ್ವಾರ : ಕೋಡತೊಡಗಿತು ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ ಮುಚ್ಚಿದುವು ಕಾಡಗಸೆ ಹಕ್ಕೆಗೆಯ್ದಿದವು ಹಲ ಮಿಗಗಳು . . . ನೇಸರಸ್ತಮಿಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧೦-೨೪). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಗಸೆ$_1$ (< ಅಗುಸೆ)]

ಕಾಡಗಸೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಗಸೆ ಗಿಡ: ಕಾಡ[ಗ]ಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಸೆ]ಯಾ ಪಂಚಾಂಗಮಂ ದುಗ್ಧದಿಂ ವಿಹಿತಂ ತಾನೆನೆ ಪಾರದಾಖ್ಯ ದಿನದಂ ಸಮ್ಮರ್ದಿತಂ ಮಾಡಿ (ಖಮದ. ೧೬-೧೪೨); "ಉದ್ದಾಲಕಃ – ನವಣೆ, ನರುವಲು, ಕಾಡಗಸೆ, ಹೆಮ್ಮೆರ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಗಸೆ$_2$]

ಕಾಡಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುರೆಳ್ಳು : (ಕಿ). [< ಕಾಡ್ಯು + ಗುರಿಯೆಳ್ಳು]

ಕಾಡಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಗೊರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೊರವಿಮರ (?) : ಚಂಬೂ ಹೋಗೀ ಅವರ ತುಂಬೇಗಿಡವಾದೊ ಎಣ್ಣೇ ಹೋಗೀ ಕಾಡ(ಎ)ಗೊರವ್ಯಾದೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೪). [< ಕಾಡ್ಯು + ಗೊರವಿ]

ಕಾಡಗೋಳಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಿಡ : ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲಿಗೆ – ಕಾಡಗೋಳಿಯ ಬೀಜ ಅರ್ಧ ಹಣ ತೂಕವನ್ನು ಸಣ್ಣ ಬಿಳುಗಾರ ಇವನ್ನೂ ತಿಲತೈಲದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೭೨). [< ಕಾಡ್ಯು + ಕೋಳಿ$_3$]

ಕಾಡಗೌಟೆ 'ಕಾಡುಗೌಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡಚಕ್ಕವತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ : "ಅರಣ್ಯವಾಸ್ತುಕಃ – ಕಾಡಚಕ್ಕವತ್ತ" (ಓಷಧಿ. ೯). [< ಕಾಡ್ಯು + ಚಕ್ಕವತ್ತ]

ಕಾಡಚೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ವನಜಂಬಾನುಜಃ – ಗಾವಟೆ, ಕಾಡಚೆಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). [< ಕಾಡ್ಯು + ಚೆಂಬೆ ?]

ಕಾಡಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮಯ್ದುಮರಸರ ಸೂಳೆ ಕಾಡಚ್ಚಿ ಕಾಡಚ್ಚಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೫; 889). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಚ್ಚಿ$_2$]

ಕಾಡಜರುಚು (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಈ ದಿನಚರ್ಯೆಯ ಕಾಡಜರುಚಿನ ವಿಕಾರಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಗಿಡುವಷ್ಟು ಬೇಸರಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೭-೧೭). [< ಕಾಡ್ಯು + ಜರುಚ್ಯು (< ಜಜುಚ್ಯು)]

ಕಾಡಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ : (ಕಿ). [< ಕಾಡ್ಯು + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಅಟ್ಟು, —ಓಡಿಸು; ಅಡವಿಪಾಲು ಮಾಡು: ಧರ್ಮವನ್ನಾವ ಕಾಡಟ್ಟದಿರಿ? (ಹೆಬ್ಬಿರ. ೩೩-೧೪೮).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಡಡವಿ (ನಾ). ಕಗ್ಗಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡವಿ: ಯಾವ ಕಾಡಡವಿಯಲಿ ಜೇನುಂಡು ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಜಾಂಬುವಂತನ ಹಿಡಿದು ತಂದಾನ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೪-೫).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅಡವಿ]

ಕಾಡಡಿಕೆ, ಕಾಡುಅಡಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಕೆ: (ಕ). **ಕಾಡುಅಡಿಕೆ**: ಕಾಡುಅಡಿಕೆ, ಜಂಡರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೪೬).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಕಾಡಣಿ, ಕಾಡಣೆ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿಗೆ) ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ: ಬಾಪೂ ಸಾಹೇಬನ ಕುದುರೆಯ 'ಪಾಯಬಂದ ಕಾಡಣಿ'ಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ತಿರುಗಿ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಳು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೧). **ಕಾಡಣೆ**: ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೈದು ತೊಡರು ಕಾಡಣೆಯಂ ತೆಗೆಸಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಘಂಟೇಂದ್ರ ನರೇಂದ್ರಂ ಹನುಮಗತಿಯಿಂದೇಱಿದಂ (ಬೀಳವಂ. ೧-೫೪ ವ).
[← ಮರಾ. ಕಾಢಣೇ]

ಕಾಡಣೆ 'ಕಾಡಣಿ' ನೋ.

ಕಾಡತುಂಬೆ 'ಕಾಡುತುಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡತುರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಖರಗಂಧಿನಿ – ಕಾಡತುರುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೪).
[< ಕಾಡ್ಯು + ತುರುವೆ (< ತುಱುವೆ)]

ಕಾಡತುಸ 'ಕಾಡುತೂಸು' ನೋ.

ಕಾಡತುಳಸಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ತುಳಸಿ: "ಗಂಧನಾ – ಕಾಡತುಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). 'ಕಾಡತೊಳಸಿ' ಪರಾ.
[< ಕಾಡ್ಯು + ತುಳಸಿ (= ತುಲಸಿ)]

ಕಾಡತೂಸು, ಕಾಡುತುಸ (ನಾ). ಬಂದೂಕು, ಪಿಸ್ತೂಲುಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಾರಿಸುವ ಮದ್ದು ತುಂಬಿದ ಕೊಳವೆ; ತೋಟಾ: ಬಂದೂಕಗಳಲ್ಲಿ ಜಡಿಯತಕ್ಕಂಥ ಕಾಡತೂಸುಗಳೆಂಬ ನೆಣ ಹಚ್ಚಿದ ತೋಟಗಳನ್ನು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೭೯); ಬಂದೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡತೂಸು ತುಂಬಿ ಅದೆ. ಜೋಕೆ (ಬಂಗಾಹೆ. ೫೦). **ಕಾಡುತುಸ**: ಏನ ಒಂತುಸಾ; ಅದು ಕಾಡತುಸಾ? (ನಡುಮ. ೨೮).
[← ಮರಾ. ಕಾಡ್‌ತೂಸ್, ಕಾಡ್‌ತುಸ್, ಕಾರ್‌ತುಸ್; ಹಿಂ. ಕಾರ್‌ತೂಸ್. / ಇಂ. Cartridge]

ಕಾಡತೊಳಸಿ (ನಾ). = ಕಾಡತುಳಸಿ: "ಉದ್ವೇಗಜನಕಃ – ಕಾಡತೊಳಸಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೭).
[< ಕಾಡ್ಯು + ತೊಳಸಿ]

ಕಾಡತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅತ್ತಿ; ಕಾಡು ಅತ್ತಿಯ ಮರ: "ವಾಯಸೀ– ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ, ಕಾಡತ್ತಿ, ಚೀಲೈತ, ಬಲ್ಲಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅತ್ತಿ$_1$]

ಕಾದದಟು (ನಾ). ಕಾಡುತನದ ಪರಾಕ್ರಮ; ನಾಗರಿಕವಲ್ಲದ ಶೌರ್ಯ: ಅನ್ನೆಗಂ ಹೆರರ ಕಯ್ ಹಾರೈಸದೆಮ್ಮಾರ್ಪನಾಂ ನೆಮ್ಮಿ ಮುಂಬರಿದ ನಮಗೀಗಳೇಕೀ ಕಪಿಧ್ವಜರ ಕಾಡದಟನೊಂದು ಹಂಗು? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೧-೧೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅದಟು]

ಕಾಡದೇವದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವದಾರು ಮರ: "ಅಲೇಪನದ್ರುಮಃ – ಕಾಡದೇವದಾರು" (ಓಷಧಿ. ೧೩).
[ಕಾಡ್ಯು + ದೇವದಾರು]

ಕಾಡದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ವಾಯಸೀ – ಕಂಗುಂಗೆ, ಕಾಡದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦).
[ಕಾಡ್ಯು + ತೊಂಡೆ]

ಕಾಡನರವಲು (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಕಳೆ: (ಕ).
[ಕಾಡ್ಯು + ನರವಲು (< ನಱವಲು)]

ಕಾಡನಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡನೊಳ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪ 'ಕಾಡುಪಾಪ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾಪಟೆ, ಕಾಡಪಾಪರೆ (ನಾ). ಕಾಡ ಕವಡೆಕಾಯಿ: (ಕ). **ಕಾಡಪಾಪರೆ**: (ಕ).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಪಾಪಟೆ]

ಕಾಡಪಾಪರೆ 'ಕಾಡಪಾಪಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ 'ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಪೆಸಱು (ನಾ). ಕಾಡ ಹೆಸರು: "ಮುದ್ಗಪರ್ಣಿ, ಕಾಕಮುದ್ಗಾ, ಸಹಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಪೆಸಱು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦).
[ಕಾಡ್ಯು + ಪೆಸಱು (< ಪೆಸಱ್)]

ಕಾಡಬಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ: ಒಡೆಯದೆ ಇದ್ದ ದಾವಿಗೆ:– ಕಾಡಬಗಲೇ ಬೇರಂ ಅರೆದು ಪೂಸಲು ಒಡೆಯುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೭೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಗಲೆ]

ಕಾಡಬಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಚಲುಗಿಡ: (ಕ).
[< ಕಾಡು + ಬಜ]

ಕಾಡಬಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಜೆ: (ಕ). [< ಕಾಡ್ಯು + ಬಜೆ]

ಕಾಡಬಸಲೆ 'ಕಾಡುಬಸಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬಾಳೆ 'ಕಾಡುಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕಾಡಬೆಳಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ವರಣ – ಕಾಡಬೆಳಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೫).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಬೆಳಸು?]

ಕಾಡಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕಾಡಜ್ಜಿಯ ಮಗಳ್ ಕಾಡಬ್ಬೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೭-೬; 889).
[? + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಡಮಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಮಟೆ ಮರ: ಗೊಡ್ಡಮಟೆ, ಕಾಡಮಟೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೬೫).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅಮಟೆ$_1$ (< ಅಂಬಟೆ)]

ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ 'ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಮಾಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಾಗಳಿಬೇರು, ಕಾಡಮಾಗಳಿ ಬೇರು . . . ಪಾಕಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೧೧೫); ಕಾಡಮಾಗಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚಟ್ಟು . . . ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಕೊಡಿಸಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೬೨).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಮಾಗಳಿ (< ಮಾಗುಳಿ)]

ಕಾಡಮಾದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಲ ಮರ: ವನಬೀಜಪೂರಕಃ, "ವನಪೂರಬೀಜಕಃ – ಈ ಯೆರಡುಂ ಕಾಡಮಾದಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಮಾದಲ]

ಕಾಡಮಿಕ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಿಕ; ಕಾಡಹಂದಿ: ಎಂಥ ಬೀಜಕು ಇಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ನಾಟುವ ಭಾಗ್ಯ. ಕಾಡಮಿಕ, ನರಿ ಸುಸುಳಿ ಅರು – ಪಾರು (ನೆಲಮು. ೨೨).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಮಿಕ]

ಕಾಡರಸಿನ 'ಕಾಡುಅರಿಸಿನ' ನೋ.

ಕಾಡರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅರಳಿಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೨೬).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅರಳಿ]

ಕಾಡರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಒರಟಾದ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ – ಅಡವೀಹತ್ತಿಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಅರಳೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧).
[ಕಾಡ್ಯು + ಅರಳೆ]

ಕಾಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು (?): ಶರಭಕ್ಕೆ ಕೇಸರಿ ಕೇಸರಿಗಾಕರಿ ಕರಿಗಳಿಂದ ಕಾಡರಿಗೆ ಇರದೆ ಪುಲಿಗೆ ಪುಲ್ಲೆ ಸಾರಂಗ ವುರಗ ನಿರರೆ ವೈರಗಳ್ ಮತ್ತಿಲ್ಲ (ಅನಂಚ. ೧೩-೧೨೮).
[?]

ಕಾಡಲಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ತಿಕ್ತಲಾ – ಕಾಡಲಿಟ್ಟ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). [?]

ಕಾಡಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡಲ್ಲ (ನಾ). ಕಾಡು ಶುಂಠಿ: "ಪೇಯಃ – ಕಾಡಲ್ಲ, ಗಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೩). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಲ್ಲ$_1$]

ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಾಡಲ್ವಾಗಿಲ ಚಬ್ಬಿಸೆಟ್ಟಿ ತುಜುಗೊಳೆ ತುಜುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡ ಬ. ೯–೧೧; 918). [?]

ಕಾಡವದವರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಸಂಬರ್ಯಃ – ಕಾಡವದವರ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕಾಡವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆ: "ಕನಿಲಿ – ಕಾಡವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦); ಹಾಡು ಹಾಡೋದ ಬಲ್ಲೊ ಹಾಡು ಮಗುಚೋದ ಬಲ್ಲೊ ಕಾಡವರೆ ಕಾಯ ಕುಯ ಬಲ್ಲೊ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಅವರೆ$_1$]

ಕಾಡವಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಶಂಖಿನೀ – ದಶಸಿ, ಕಾಡವಿಟ್ಟ, ಭನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೦). [< ಕಾಡ್ಯು + ಇಟ್ಟ$_1$]

ಕಾಡವೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಜಿಂಕೆ; ಸಾರಂಗ: ಸಿಂಗವನಿಱಿದು ಎಕ್ಕಲನ ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದು ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿದು ಕಡುಭೀತಿಯಂ ಮೃಗಕುಲಕ್ಕೆ ಬೀಱುತ (ರಾಘಚ. ೧೭–೭೪). [< ಕಡವ್ಯೆ ?]

ಕಾಡವೋಮ 'ಕಾಡುಓಮ' ನೋ.

ಕಾಡಶಹ (ನಾ). ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾಯಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ರಾಜನಿಗೆ ಶಹ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಶಿವಾಜಿಯು ನಮಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಶಹ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಾವು ಶಹಕ್ಕೆ ಕಾಡಶಹವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು (ಛತ್ರಪ. ೮೮).
[← ಮರಾ. ಕಾಢಶಹಾ]

ಕಾಡಸಂಪಗೆ 'ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಾವೆ 'ಕಾಡುಸಾಮೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕುಕ್ಕುಟ – ಕೋಳಿ, ಋಷಭಕ, ಹೆಮ್ಮರ, ಗರಿಯವರೆ, ಕಾಡಸಿಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪).
[< ಕಾಡ್ಯು + ಸಿಂಬೆ]

ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ವಾಸವವೃಕ್ಷಃ – ಕಾಡಸಿವಕಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [< ಕಾಡ್ಯು + ಸಿವಕಳ್ಳಿ$_0$]

ಕಾಡಸೂರಣ 'ಕಾಡುಸೂರಣ' ನೋ.

ಕಾಡಸೌತೆ 'ಕಾಡುಸೌತೆ' ನೋ.

ಕಾಡಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೂರ ಕಾಡಸ್ವಾಮಿಗಳ್ಗೆ (ಇಅ. V, ೧೩೬–೪; 454 ಕೃಶಾ). [ಕಾಡ್ಯ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕಾಡಹರಳುಗಿಡ (ನಾ). ಬೇಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಂಟಿ: (ಕಿ). [< ಕಾಡುಹರಳು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ 'ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಗಲ 'ಕಾಡುವಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಲೆ ಗಿಡ: "ಧಾಮಾರ್ಗವಃ, ಘೋಷಕಃ ಈ ೨ ಕಾಡಹಾಲೆ – ಅದು ಪೀತವಾದಡೆ ಮಹಾಜಾಲಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦). [< ಕಾಡ್ಯು + ಹಾಲ್ಯೆ (< ಪಾಲ್ಯೆ)]

ಕಾಡಹುರುಳಿ 'ಕಾಡುಹುರುಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ 'ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ' ನೋ.

ಕಾಡಹೆಸರು 'ಕಾಡುಹೆಸರು' ನೋ.

ಕಾಡಾಕಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹಸು: "ಕಾಡಾವು – ಕಾಡಾಕಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೭೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಕಳು (< ಅಕಳ್)]

ಕಾಡಾಕಾಡಿ 'ಖಾಡಾಖಾಡಿ' ನೋ.

ಕಾಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಟಾಗು; ಅಸಂಸ್ತುತವಾಗು: ಮೊದಲೇ ಶಿಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುಜನರಂತಿರುವ ನಮ್ಮ ಜನರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಾಡಾಗುತ್ತಾರೆ (ಶಿಭ್ರಮ. ೨೫). ೨. ಕಾಡುಪಾಲಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಗೋರೈಸಿದರ ನೋಡಿ ಕಾಡಾಗಿ ದೂಡಾಗಿ ವೋಡಿಸುವೆನೆಂದ ವ್ಯಾಲ (ಜಿನಮು. ೧೪–೩೬). [ಕಾಡ್ಯು + ಅಗು$_1$]

ಕಾಡಾಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಶನಿಯ ಕಾಡಾಟ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಡ್ಯು$_1$ + ಆಟ]

ಕಾಡಾಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ಹಾಳು ಆಟ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಟ: ನೀನು ಓದಬೇಕು . . . ಆ ಕಾಡು ಹುಡುಗರ ಜೊತೆ ಸೇರಿ ಕಾಡಾಟ ಆಡಬಾರದು (ಬೆಳುಮ. ೧೩೬). [ಕಾಡ್ಯು + ಆಟ]

ಕಾಡಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಅರಣ್ಯವಾಸಿ; ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ; ವನಚರ: ನೋಡಿರೆ! . . . ಮಱವಟ್ಟು ಮೋನದಿಂ ಪುರ್ಡುಗೊಂಡನಂತುಮಿರ್ಪ ಕಾಡಾಡಿರಾಯನೊಂದು ಗೆಯ್ಮೆಯಂ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦–೩); ಮುಂಚೆ ಮಾನವನು ಮಿಕ್ಕ ಕಾಡುಪಶುಗಳಂತೆ ಕಾಡಾಡಿಯಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾವಾದ. ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: ನೋಡಿರೈ ನಿರುಪಮವಲಾ ಕಾಡಾಡಿಗಳ ಕಲಿತನವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೫). [ಕಾಡ್ಯು + –ಆಡಿ$_1$]

ಕಾಡಾಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವಿಕೆ, —ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಅನಾಗರಿಕತೆ: ಮರಡಿಯಿಂದ ಮಹಡಿಯವರೆಗೆ, ಗವಿಯಿಂದ ಗೋಪುರದವರೆಗೆ, ಕಾಡಾಡಿತನದಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಶಿಖರದವರೆಗೆ . . . ಮುಂದೆ ಸಾಗಿ (ಮಾವಾದ. ೬೪). [ಕಾಡಾಡಿ + –ತನ]

ಕಾಡಾಡು (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೇಕೆ; ಕಾಡುಮೇಕೆ: ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಟೆ, ಕಾಡಾಡು, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಆಡ್ಯು$_3$]

ಕಾಡಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಹಿ ಪಡವಲ: (ಕಿ). [? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡಾನೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಆನೆ; ಕಾಡಿನ ಆನೆ: ಅರಸಂ ಕಾಡಾನೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲೈದಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೦–೧೪); ಬಾಱೆಯ ಚೆಲ್ವನಪ್ಪ ಬನಮಂ ಕಾಡಾನೆ ಪೊಯ್ದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೮೦); ಕಾಡಾನೆಗಳೊತ್ತಿ ಕೀಟ್ತಡೆಗೆಡೆದ ಮರಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೬೬); ಸಿಲುಕುವುವು ಮೃಗಪಕ್ಷಿ ಹೂಡಿದ ಬಲೆಗಳಲಿ ಕಾಡಾನೆ ಬೀಸಿದ ಬಲೆಯ ಕೊಂಬುದೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೧೪). [ಕಾಡ್ಯು + ಆನೆ$_1$]

ಕಾಡಾಯ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ವರಮಾನ; ಕಾಡಿನಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ಎಕ್ಕಲಗಾವುಣ್ಡನೊಳವಾಗಿ ಪನ್ನೆರಡುಗಾವುಣ್ಡರ ನೆಲ್ಲವಾಟ್ಗಿ ಗಾವುಣ್ಡನ ಬೀಯಮಾನಸದಿಂ ಬಳಿಕೆ ಕಾಡಾಯಮಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೨; 992). [ಕಾಡ್ಯು + ಆಯ್ಯ$_7$]

ಕಾಡಾರಂಬ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸಾಯ; ಕುಷ್ಕಿ: ತೋಟ ಕಾಡಾರಂಬ ಕರ್ಬುಗರ್ದೆಗಳೆಡೆಯಾಟದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಜನರು (ಮೋಹತ. ೩–೩೦). ೨. ಖುಷ್ಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿನ ಕಂದಾಯ: ಬಾಲಗೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೪, ೫೮–೨೦; 1434); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ (ಹುಟ್ಟಹ. ೩). 'ನೀರಾರಂಬ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಆರಂಬ]

ಕಾಡಾರಂಭ (ನಾ). = ಕಾಡಾರಂಬ ೨ : ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು × × × ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೮–೬; 1422 ?) ; ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಾರಂಭ ಅಡಕೆಯಮರ ತೆಂಗಿನಮರ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೨೮ ; 1431) ; ಯೀ ಗ್ರಾಮಕೆ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೧–೧೮ ; 1714). 'ನೀರಾರಂಭ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಆರಂಭ]

ಕಾಡಾವು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಸು : ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಟ್ಪತ್ತಿಯುಂ ಪತ್ತಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳೊಳವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೮) ; ಕಱೆವ ಕಾಡಾವುಗಳ ಬೃಂದದಿಂ ಮೆಲುಕಿಡುವ ಕಾನನದ ಮಹಿಷಂಗಳಿಂ (ಮಹಾವಿ. ೧೬–೨೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಆವು]

ಕಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ವನಚರಿ; ಬೇಡಿತಿ : (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು + –ಇ$_2$]

ಕಾಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ಎತ್ತು ನಿಂತ ಗದ್ದೇಲಿ ಬಿತ್ತುತ ನಿಂತನ್ಯಾರೆ ಮುತ್ತಿನಂತ ಕಾಲು ನಿಡಿದೋಳು ಭಾಲಯ್ಯ ಖಂಡ್ಗವ ಬಿತ್ತಿ ಕಾಡಿ ಬೆಳೆವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೧). [< ಕಾಡಿ]

ಕಾಡಿಕಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡಿಕೆ, ಕಾಡಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ ; ಕಾಟ ; ಪೀಡೆ : ಬೇಡಿದರ ಬೇಡಿಕೆಯನೀವುತ ಕಾಡಿದರ ಕಾಡಿಕೆಯ ಕೊಡುತಲು ನೀಡಿಗೆಡದರ ಮನದ ಬಯಕೆಯನೀವುತಿರುತಿರಲು (ಸಂಭಪ. ೯–೧೭). **ಕಾಡಿಕ್ಕೆ** : ಅಂಜುವರ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪೆಯಂ ಬಿಸುಟರೆಂಬಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿ ನಿಚ್ಚಮದಱ ಕಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ]ಕ್ಕೆ ಕೋಟಲೆಗೊಳಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೫೪). [ಕಾಡ್ಯು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕಾಡಿಕ್ಕೆ 'ಕಾಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುವವನು ; ಪೀಡಿಸುವವನು. ೨. ಬಾತು ಕೋಳಿ : "ನೀರಗೋಳಿ ; ಕಾಡುವವ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೯). [ಕಾಡ್ಯು$_1$ + –ಇಗ]

ಕಾಡಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎರೆಊರ ಕಾಡಿಗಾವುಣ್ಡ ತನ್ನೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ತುಱುವ × × ಕ್ಷಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪–೩ ; ಸು. 995). [ಕಾಡ್ಯಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಡಿಗೆ, ಕಾಡಗೆ (ನಾ). ೧. ದೀಪದ ಕುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಡುವ ಹೊಗೆಯ ಕಪ್ಪು, —ಮಸಿ : ಅಪೂರ್ವ ಶಿಲ್ಪಕೃತಮಪ್ಪ ಲೆಕ್ಕವಲಗೆಯಂ ಕಾಡಿಗೆಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಮೊಟ್ಟೆಗವಡಿಕೆಯೊಳೊರಸಿದಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೪೩ ವ) ; ಸೊಡರ್ ಕಳೆಯುತಿರ್ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಡಿಗೆಯನೆಂತು (ಜೀವಸಂ. ೮೧–೧೫) ; ಕಾಡಿಗೆಯೊಳಗೆ ಕಾರಿರುಳ ತಿರುಳ ರಸಮಂ ಕಲಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩–೩೧). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಪ್ಪು ; ಅಂಜನ ; ಕಜ್ಜಳ : "ಕಜ್ಜಳಂ, ಅಂಜನಂ, ಅಭಿಹಿತಂ ? – ಈ ೩ ಕಾಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೧) ; "ಕಜ್ಜಳಮದಂ[ಜನಂ] ಕಾಳಿಕಂ ವಿಷ್ಟಿಕೆಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಡಿಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩) ; ಕಾಣನೇಗೆಯ್ದುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಗಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೪೫) ; ಕಣ್ಮಲರ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಣ್ಣಿತು ಪಾದಪಂಕಜಕ್ಕಲತಗೆ ಭಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦೩) ; ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಡಿಗೆ ಅಳಿಯಲಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೯–೭೬೪) ; ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಸೂನ ಮುಡಿಸುವ ವರ ಕಟಾಕ್ಷಕೆ ಕಾಡಿಗೆಯನಿಡುವ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧–೩೧). ೩. ಕಪ್ಪು ; ಕರಿದು. 'ಕಾಡಿಗೆಕಾಗದ' ಪರಾ. ಬೇಡುವಾತನ ಮೋಱೆ ಕಾಡಿಗೆಯು ಬಡಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೧೩).

ಕಾಡಗೆ : ೨. ಮೆಲ್ಗದಂಪುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಕಾಡಗೆಬೊಟ್ಟುಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೮೯). ೩. ಕಪ್ಪುನೆಲ ; ಎರೆ (?) : ತೆಂಕಣ ಹೊಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹಾಳಿನ ಮಸಿಗರ ಭಾವಿಗಿಟ್ಟ ಕಾಡಗೆಯ ಮಂಣು ೩೦೦ ಕೆಬ್ಬೆಯ ಹಾಳ ಮಂಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೭೧–೧೩ ; 1259). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಾಡಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕಾಟುಕ]

ಕಾಡಿಗೆಕಾಗದ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಹಚ್ಚಿರುವ ಕಾಗದ; ಕಾರ್ಬನ್ ಕಾಗದ : "(ಲೇಖನಗಳ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕಾಡಿಗೆ ಕಾಗದ" (Carbonpaper. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕಾಗದ]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್, ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಅಚ್ಚ ಗಪ್ಪಾದ ಕಣ್ಣು : ಮುಂಗುಡಿಯಲೇಱುವ ಮುದ್ದುಮೊಗದ ಕಡು ರಭಸದ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ತೇಜಿಯ ಪೊಡವಿಪರಿಗೆ ತೋಱಿದರು (ಅಂಜಡ. ೬–೮೪). **ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು** : ೧. ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ತೀಡ್ಯಾಳ ಕಾಡಿಸ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ತಿರುವಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೭–೭). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು : ಅಚ್ಚ ಪುಪ್ಪಳ ಕುಬುಸ ನಿಚ್ಚ ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣ ಅಪ್ಪ ಗಿರಿರಾಜ ಕಳುವ್ಯಾನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೦). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕಣ್]

ಕಾಡಿಗೆಗಣ್ಣು 'ಕಾಡಿಗೆಗಣ್' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗರಗು, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ, ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಭೃಂಗರಜ, ಭೃಂಗರಾಜ – ಕಾಡಿಗೆಗರಗು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೪). **ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ** : ಗರುಗಲು, ಗರುಗದಗಿಡ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨–೬೨೫). **ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ** : ಕಾಸೀಸವನ್ನು ಭೃಂಗರಾಜ (ಕಾಡಿಗ್ಗರಗ) ರಸದಲ್ಲಿ ತೊಯಿಸಲು ಶುದ್ಧವಾಗುವದು (ಔಷಧೀ. ೨೬). [ಕಾಡಿಗೆ + ಗರಗು$_1$ (< ಗರುಗ)]

ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ (ದೀಪದ) ಕುಡಿ : ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗುಗಳೊಳಂ ಬಳ್ವಳ ಬಳೆದು ನಿಮಿರ್ವ್ವ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ . . . ಕರ್ಪುಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆರಂಬಡೆದು ಬಳೆದ ತಮೋಮದೇಭಘಟೆಯೊಡ್ಡು (ಆದಿಪು. ೧೨–೪ ವ) ; ಸೊಡರ್ಗುಡಿಗಳಿಂ ನಿಮಿರ್ದ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ ನುಣ್ಗಪ್ಪಿನಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೩–೬೫). [ಕಾಡಿಗೆ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕಾಡಿಗೆಗೂಡು (ನಾ). ಕಣ್ಕಪ್ಪಿನ ಕರಡಿಗೆ; ಕಪ್ಪಿನ ಭರಣಿ : ಒಂದೇ ಸಮದ ಕಾಡಿಗೆಗೂಡಿನಂತೆಸೆದಂಧಕಾರವದು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೩೪–೧೩). [ಕಾಡಿಗೆ + ಗೂಡು]

ಕಾಡಿಗೆಜೋಳ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಜೋಳ : (ಕಿ). ೨. ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗ ಬಿದ್ದು ಕಪ್ಪಾದ ಜೋಳ : (ಕಿ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಜೋಳ]

ಕಾಡಿಗೆನೀರು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಮೆರುಗು, —ಹೊಳಪು : ತಳಿರ್ವಟ್ಟೆಯ ಕಾಡಿಗೆ ನೀರಿನ ಬಟ್ಟೆಯ ಮಱಿಗೆಗಳಿಂ ಸೋಲಿಪುವು ಸೀರೆ ವರದರ ಪಸರಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೮). 'ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್' ಪರಾ. [ಕಾಡಿಗೆ + ನೀರ್ಯು (< ನೀರ್ಯ್)]

ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚು, —ಲೇಪಿಸು : ಕರಿಯ ಪಟ್ಟೆಯನುಟ್ಟು ಕಣ್ಗೆ ಕಾಡಿಗೆಯಿಟ್ಟು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೩೧). [ಕಾಡಿಗೆ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಡಿಗೆಯಿಡು : ಅಮಳ್ವೆತ್ತರಂತೆ ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚುವರಂತೆ ಅಂದುಗೆಯಿಡುವರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೪) ; ಕಾಡಿಗೆಯೆಚ್ಚಿ ಪಲ್ ಸುಲಿದು ಕೆಂದಳಿರಂ ತಿಱಿದುಟ್ಟು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೧೬). [ಕಾಡಿಗೆ + ಎಚ್ಚು]

ಕಾಡಿಗೆರೋಗ (ನಾ). ಗೋಧಿ, ಜೋಳ, ಮೊದಲಾದ ಪೈರಿಗೆ ಬರುವ, ಕಾಳನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಜೋಳವನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ರೋಗದಿಂದ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕಾಪರ್‌ಸಲ್ಫೇಟ್ (ನೀಲತುತ್ತೆ) ದ್ರಾವಣದಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು (ನಿರಶಾ. ೧೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ರೋಗ]

ಕಾಡಿಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ರತಿದೇವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ವಿಡಿದೆಚ್ಚಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೭–೪೫). [ಕಾಡಿಗೆ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಪರ್ವತ; ಅಂಜನಾದ್ರಿ: ಕಾಡಿಗೆವೆಟ್ಟನಂತೆ ಕಾರಮೇಘದಂತೆ ಜವನ ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿಯಂತಿರ್ದ ಗಜಸಮಾಜದಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩–೩೩ ವ). [ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೆರಸು (ಅ). ಕಾಡಿಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ ಅಂಜನದ ಸಮೇತನಾಗಿ: ನಗೆಮೊಗದೊಳ್ ಪರಕಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಗೆವೆರ ಸರಿಕೇಸರಿ ತಾಯ ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮). [ಕಾಡಿಗೆ + ಬೆರಸು$_2$]

ಕಾಡಿಗೆವೊಗರ್ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆಯ ಹೊಳಪು, —ಶೋಭೆ; ಕಪ್ಪು ಕಾಂತಿ: ಪಚ್ಚೆಗೆ ಸಾರೆ ವಿಹಂಗ ಜಾತಿ ಕಾಡಿಗೆವೊಗರೇಳೆ ಮೂಡದೆಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮–೭). [ಕಾಡಿಗೆ + ಪೊಗರ್]

ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗೀಜುಗಪಕ್ಷಿ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ೨ ಗೀಜುಗ ಹಕ್ಕಿ, ಕಾಡಿಗೆಸೊಗಸಿನ ಹಕ್ಕಿ, ಗೀಜಗಾರಹಕ್ಕಿ, ಗಾಜಲಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). [? ಕಾಡಿಗೆ + ಸೊಗಸು + ಹಕ್ಕಿ$_1$ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕಾಡಿಗ್ಗರಗೆ 'ಕಾಡಿಗೆಗರಗು' ನೋ.

ಕಾಡಿಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಸಣಬಿನ ಗಿಡ: "ಶಣಪುಷ್ಪೀ – ಸಣಬು, ಕಾಡಿಟ್ಟ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಇಟ್ಟ$_1$]

ಕಾಡಿಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ತುಂಡಿಭಃ – ಕಾಡಿಪ್ಪೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). **ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ**: ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ, ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨–೯೦೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಇಪ್ಪೆ$_1$ (< ಇರ್ಪೆ)]

ಕಾಡಿಯರಗು (ನಾ). = ಕಡ್ಡಿಯರಗು: (ಕಿ). [ಕಾಡಿ$_0$ + ಅರಗು$_3$]

ಕಾಡಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕವಿರಾಜರಾಜ ವಿಬುಧಪ್ರವರಂ ಶ್ರೀ ಕಾಡಿಯೂರನಲ್ಲಿಯ ಕಮಳೋದ್ಭವವಂಶ ಪ್ರೋತ್ತಮರಂ ನವೀನ ವರ್ಣನೆಯಿನೆಸೆಯಲಭಿವರ್ಣಿಸಿದಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೩–೭೪; 979); ತೆಂಕ ಕಾಡಿಯೂರ ಪೊಲ[ದ] ××× ನೂಱಯ್ವತ್ತು ಮ[ತ್ತ]ರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯಂ ನಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಳ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೮–೪೧; 980); ಕಾಡಿಯೂರ್ಗ್ಗೇರಿಯ ಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೪೯–೮೧, 1112). [ಕಾಡಿ$_0$ + ಊರ್]

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ 'ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ, ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ (ನಾ). ಇರವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಮಧು ಬಹಳ – ಕಾಡಿರವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೧). **ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ**: "ವಾಸಂತೀ, ಮಾಧವೀ, ಲತಾ – ಈ ೩ ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೮); "ಬಹುನಾಮಿಾ – ಕಾಡಿರುವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [ಕಾಡು$_2$ + ಇರವಂತಿಗೆ]

ಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆ ಕೊಡು: ನಲ್ಲನೆನಗೀಯಿನಿ ಬರುಮಂ ಮೇಲುದೋಱಿ ಕಾಡಿಪನಱಿದೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೨೧೫). ಕಡುಹು ಮಿಗೆ ಲೋಕಂಗಳಂ ಪರಿದಡರಿತೆನೆ ಕಾಡಿಸದೆ ರಭಸವನುಡುಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಿಯೆನುತ್ತುಂ (ಬಸಪು. ೨೨–೩೯); ಬೆನ್ನಾಡಿ ಬಿಡದಿನನನೋಡಿಸಿ ಕಾಡಿಸುವಪ್ರತಿಮನೋಜೆಗೇಂ ದೊರೆ ಜಗದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬–೧೨); ಒಕ್ಕಲಿಗರನ್ನು ಕಾಡಿಸೋದು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೨೫). [ಕಾಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡಿಕಾರ, ಕಾಡಿಖಾರ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಕನ್ನಡಿ ಮಾಡುವವರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಕ ವಸ್ತು; ತೇಜಾಪಿನ ಎಣ್ಣೆ: ಶಂಖದ್ರಾವದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಚಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿದರೆ ಕಾಡೀಕಾರವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿದರೆ ಮೈ ಸುಡುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬ ೨೪). **ಕಾಡಿಕಾರ**: ೨ ಅಣೆ ತೂಕ ಕಾಡಿಕಾರವನ್ನು ಅರ್ಧಪಾವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ೧೫–೨೦ ತೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೪೪). **ಕಾಡಿಖಾರ**: ಕಾಡಿಖಾರದ ನೀರು ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ತಯಾರಮಾಡಿಕೊಂಡಂಥಾ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೮೯). [← ಮರಾ. ಕಾಡೀಕಾರ, ಕಾಡೇಖಾರ]

ಕಾಡೀಖಾರ 'ಕಾಡೀಕಾರ' ನೋ.

ಕಾಡೀನೀರು (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಸೇಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮದ್ಯದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹುಳಿನೀರು: ಗಾಯದೆಣ್ಣೆ, ಅಂಟು ಮುಲಾಮು ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾ, ಬೇಕಾದಾಗ ಕಾಡೀನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯುತ್ತಾ . . . ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ಮಾಮರಾ. ೪೨). [ಕಾಡಿ$_0$ + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ, ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಅಡವಿಯ ಈರುಳ್ಳಿ: (ಕಿ). **ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ**: (ಮೈಔಗಿ. ೨೫–೪೬೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಈರುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಏಡಿಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು), ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಡುವೆನೆಂಬುದಲ್ಲದೆ ಸುಮಾರ್ಗದೊಳಾಗದು ಕಾಟ್ಪೆನೆಂಬುದಂ . . . ಇಡಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೨–೧೦೧); ಪೆಂಡತಿಯಾಗೆಂದು ಕೈಯಂ ಪಿಡಿದು ಕಾಡುತ್ತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೮–೧); ನೆತ್ತಮನಾಡಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲ್ತೊಡೆ ಸೋಲಮ ನೀವುದೆಂದು ಕಾಡುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೬೯); ಸಂಸಾರ ಬೆಂಬಿಡದೆ ಕಾಡಿಹುದಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೨–೨); ನೆರೆದ ನುಸಿಗಳು ಗಿರಿಯ ಕಾಡುವ ಸರಿಯ ನೋಡೈ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೫); ಓಡು ಮಾಣಿಕವು ಸರಿಯೆಂಬ ಜ್ಞಾನಿಯನು ಕಾಡುವಳೆ ಮಾಯೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೬೬). [?./ ತುಳು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_2$, ಕಾಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಡವಿ; ಅರಣ್ಯ; ಕಾನನ: "ಕಾಡು – ಅವಹೇಳನೇ (ಅವಮಾನ ಮಾಡು, ಬಾಧೆಮಾಡು), ಅರಣ್ಯೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಕಾಡಡವಿಯೊಳ್ ತೋಱುಗುಂ" (ಕಶರ. ೨೩); ನಾಡ ಕಾಡ ಬೆಳಸಿಂ ಬೆಳಸಾ ವಿಷಯಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೪); ಬಿಱುತೋಡಿ ಕಾಡೊಳ್ ಕೂಡಿರ್ದುವೆಲ್ಲಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೩–೧೭); ಬಟ್ಟೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಡಂ ಪುಗುವ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೨೧); ಮೊಲನ ಕಾಹಿನ ಕಾಡಿನಲಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿ ವಿಭಾಡಿಸುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯–೩); ಕರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾಡು ಮಾಣಿಕದುರುಳಿಯಿಲ್ಲದ ಬೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೫೯). ೨. ಹೊಲ; ಭೂಮಿ: ಐವತ್ತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಸುಕಾಡುಂ ಕೀಟ್ಕೆಱೆ ಮೂವತ್ತರ್ಮಡಿ ಕಾಡುಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೯, 9ನೆಯ ಶತ).

೩. (ಆಲಂ). ಅನಾಗರಿಕವಾದುದು; ಅಸಭ್ಯವಾದುದು; ಒರಟಾದದ್ದು: ತಿದಿ, ಕುಲಿಮೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ತೀರ ಕಾಡು ಇರುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಲಾಭವಾಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೮); ಕನಸಿಗೆ ಕಾಡು-ಜಾಣ ಇಲ್ಲವೆ ಕೀಳು-ಮೇಲು ಎಂಬ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ಪಾಪಾಕ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. (ಆಲಂ). ಪ್ರದೇಶ. 'ಸುಡುಗಾಡು', 'ಹಳ್ಳಿಗಾಡು' ಪರಾ. **ಕಾಟು$_1$**: (ಗು). ೫. ಪೋಲಿತಿರುಗುವ; ಕಾಡಾಡಿಯಾದ. 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. ೬. ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ; ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. 'ಕಾಟುದನ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಡು; ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಡು; ಕೊಡ. ಕಡೀ; ತೆಲು. ಕಾಡು]

ಕಾಡು$_3$, ಕಾಡ$_2$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು: "ಅರಣ್ಯವವಹೇಳನಂ ಗಳೊಳು ಕರ್ಪಿನೊಳ್ಸಾರುಗುಂ ಕಾಡೆಂಬ ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೨). **ಕಾಡ$_2$**: ಕಾಡಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು. ಅವಱ ವರ್ನವೊಂದು ಕಾಡವೊಂದು ಯಲ್ಲರ ಕೂಡಿದ ಬಣ್ಣ ಹೆಂಗುಱಿಸತ್ತಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೭-೨೪). [< ಕಾಱ್]

ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ಕಾಡುಂಗೊಟ್ಟೆಯ ತಂದು ನರಮೂತ್ರದಿಂ ಕುದಿಸಂದಿಕ್ಕಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೮-೩). [?]

ಕಾಡುಅಡಿಕೆ 'ಕಾಡಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಅರಿಸಿನ, ಕಾಡರಸಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರಿಸಿನ: ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಸಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೨೬-೪೯೮); ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ . . . ಪರ್ಜನೀ ೭ ಮರದರಿಶಿನ, ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಿಶಿನವೆಂದು ಕೆಲವರು, ಹೆಬ್ಬರಿಶಿನ, ಕಾಡುಅರಿಸಿನ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). **ಕಾಡರಸಿನ**: (ಕಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಅರಿಸಿನ]

ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಅವರೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೮೯).

[ಕಾಡು$_2$ + ಅವರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಅಶೋಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಹಾಸಿಗೆ ಮರ, ಕಾಡುಅಶೋಕ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಅಶೋಕ]

ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ, ಅಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಅಜ್ವಾನ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೯). [ಕಾಡು$_2$+ಅಜ್ವಾನ$_0$(< ಅಜವಾನ)]

ಕಾಡುಇಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಈಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸಣನಾತದ ಗಿಡ, ಕಾಡುಈಜಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫-೨೮೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಈಜಿ]

ಕಾಡುಈರುಳ್ಳಿ 'ಕಾಡೀರುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಉತ್ತರಾಣಿ (ನಾ). ಉತ್ತರಾಣಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೨-೧೪೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಉತ್ತರಾಣಿ (< ಉತ್ತರಣಿ)]

ಕಾಡುಎಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡವೋಮ (ನಾ). ೧. ಓಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಓಮ, ಹುಳಿಓಮ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೪೫). **ಕಾಡವೋಮ**: ೨. (ಕಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಓಮ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಚಿ (ನಾ). ಕಂಚಿಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦-೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಂಚಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಕಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೬೨).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕಂಬು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಕಗ್ಗ (ನಾ). ಹಾಳುಮಾತು; ಕಾಡು ಹರಟೆ: ನಾವು ಬಡವರು ನಿಮ್ಮ ಕಾಡುಕಗ್ಗಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡುಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕಬಸಾ. ೩೫).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕಗ್ಗ]

ಕಾಡುಕಟುಕರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೩೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ]

ಕಾಡುಕಡಲೆ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೭೯). **ಕಾಡುಕಡೆಲೆ**: ದರ್ಸುಕ, ಕಾಡುಕಡೆಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧-೮೦೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಡಲೆ]

ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ನಾ). ಕಣಿಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋತ್ತೀಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡುಕಣಿಗಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೫೮೯).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕಣಿಗಲು$_0$ (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಳ್ಳೆ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ಕತ್ತರಿಗಿಡ, ಕಾಡುಕತ್ತರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೩೦೮).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಕಬ್ಬು: ದರ್ಭೆ, ಹುಚ್ಚುಕಬ್ಬು, ಕಾಡುಕಬ್ಬು (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೭೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಬ್ಬು$_2$]

ಕಾಡುಕರಿಬೇವು (ನಾ). ಕರಿಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೨-೪೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರಿಬೇವು]

ಕಾಡುಕರ್ಣಕುಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೫-೮೯೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಕರ್ಣಕುಂಡಲ]

ಕಾಡುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒರಟುಕಲ್ಲು: ಕಾಡುಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಡಪಕಲ್ಲು ಹಾಸಿದ ನೆಲ, ಸಿಮೆಂಟ್‌ನೆಲ, ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ . . . ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಗೃಹವಿ. ೧೭೧).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$). / ತಮಿ. ಕಾಟ್ಟುಕ್ಕಲ್]

ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಸ್ತೂರಿಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುಕಸ್ತೂರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಡುಕಾಫಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೪೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಫಿ + ಬೀಜ]

ಕಾಡುಕಾಸಿಕಣಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೨೨). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಾಸಿ ? + ಕಣಗಲು (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ನಾ). = ಕಾಡುಕಂಚಿ: ಕಾಡುಕಂಚಿ, ಕಾಡುಕಿತ್ತಲೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೧೧೯೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿತ್ತಲೆ (< ಕಿತ್ತೀಳೆ)]

ಕಾಡುಕಿರಿನಿಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಅರಮರಲು, ಕಾಡುಕಿರಿನಿಂಬೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕಿರಿನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುಕುಂಬಳ 'ಕಾಡುಗುಂಬಳ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುದುರೆ 'ಕಾಡುಗುದುರೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುಮಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೩-೪೨೯).

[ಕಾಡು$_2$ + ಕುಮಲೆ$_0$]

ಕಾಡುಕುರಿ 'ಕಾಡುಗುಱಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಕುರುಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: (ಕಿ). 'ಕಾಟ್ಕುರುಳ್' ಪರಾ. [ಕಾಡು$_2$ + ಕುರುಳು$_3$ (< ಕುರುಳ್$_2$)]

ಕಾಡುಕುಸುಬಿ, ಕಾಡಕುಸುಬೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ). **ಕಾಡಕುಸುಬೆ**: "ಅರಣ್ಯಕುಸುಂಭ: – ಕಾಡಕುಸುಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಸುಬಿ (< ಕುಸುಂಬೆ)]

ಕಾಡುಕುರುಬ 'ಕಾಡುಗುರುಬ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೆಂಪುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಕೆಂಪು ಜೀರಿಗೆ, ಹಾರಿವಾಣ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕೆಂಪು + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡವಿಯ ಕೊಕ್ಕರೆ; ಕಾಡು ಬಕ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ: "ಕೃಕರಃ- ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ, ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರಿ[ರೆ], ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೊಕ್ಕರೆ]

ಕಾಡುಕೊತ್ತಂಬರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೪೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೊತ್ತಂಬರಿ (< ಕೊತ್ತುಂಬರಿ)]

ಕಾಡುಕೋಣ 'ಕಾಡ್ಗೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡುಕೋಳಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ; ಕಾಡಿನ ಕೋಳಿ: ಆಗಾಗ ಬರುವ ಕಾಡು ಕೋಳಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಲೆನಾ. ೨೦); ಕಾಡುಕೋಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೆ? (ಗಾದೆ). 'ಕಾಟ್ಕೋಟಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡು$_2$ + ಕೋಳಿ (< ಕೋಟಿ)]

ಕಾಡುಕೌಟೆ 'ಕಾಡಕವಡೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗಂಡುತುತ್ತೀಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೫೭). [ಕಾಡು$_2$ + ಗಂಡುತುತ್ತಿ$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಅಗಿಲು, ಕಾಡುಗಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೮). [ಕಾಡು$_2$ + ಗಂಧ]

ಕಾಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಕಣ್ಣು; ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣು: ಕಾಡುಗಣ್ಣಿ ನೋಳೆ ಕೂಡೀದ ಹುಬ್ಬಿನೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೭).
[ಕಾಡು$_3$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಗತ್ತೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕತ್ತೆ; ಒರಟು ಕತ್ತೆ: (ಕಿ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತೆ$_1$ (< ಕಟ್ತೆ)]

ಕಾಡುಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು: ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕಾಡುಗರುಗಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೭-೧೧೫೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಗರುಗಲು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಗಸಗಸೆಹುಲ್ಲು, ಪಿನಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗಸಗಸೆ (< ಕಸಕಸೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ: ಕವಿಯುತಿರೆ ಕಾಡುಗಳ್ತಲೆ, ತಂದನೂರಿಗವಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨-೫೮೪). **ಕಾಡುಗತ್ತಲೆ**: ಕಾಡುಗತ್ತಲೆಗೆ ಮೋಡಗತ್ತಲೆಯೂ ಸೇರಿ ಮಸಿ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗಿದುದೆಲ್ಲ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಕತ್ತಲೆ$_1$ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಡುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುರಿವೆ, ಕಾಡುಗಿಡ, ಅಗ್ನಿವೇಂದ್ರಪಾಕು (ಮೈಔಗಿ. ೬-೯೭).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಗುಂಡುಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೪).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗುಂಡು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಾಡುಕುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಗುಂಬಳ, ಕಟಕಾಂಬ, ಹೀಲಗ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೬).

ಕಾಡುಕುಂಬಳ: ಸೀಮೆಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಕುಂಬಳ, ಅಂಡ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು . . . ಇಂಥ ನೂರಾರು ಕಾಡು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು ಹೊದರು ಗಿಡಮರ ಬಳ್ಳಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆಳೆದು (ಬೆಳುಮ. ೫೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಂಬಳ]

ಕಾಡುಗುದುರೆ, ಕಾಡುಕುದುರೆ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುದುರೆ; ಪಳಗದ ಕುದುರೆ: ಕಾಡುಗುದುರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಡಕುದರೆ]ಗಳಾ ನಗದಿನಕಾಂತದ ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಕೆಳಗಿರಲು ನೋಡೆ ಪಗಲೊಳದು ಮೆಱೆವುದು ತರಣಿಗಳಾಡುಂಬೊಲದಂತೆ ಕಣ್ಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೭).
ಕಾಡುಕುದುರೆ: (ಕಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಡುಗುರುಬ, ಕಾಡುಕುರುಬ (ನಾ). ಗಿರಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಬೆಟ್ಟದ ಕುರುಬ; ಅಡವಿಯ ಕುರುಬ: ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ ಕಾಡುಗುರುಬನಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೫೮-೧೧).
ಕಾಡುಕುರುಬ: (ಕಿ). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುರುಬ (< ಕುಱುಂಬ)]

ಕಾಡುಗುಱಿ, ಕಾಡುಕುರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಕುರಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಕುರಿ: ಕಾಡ[ಡು]ಗುಱಿ ತನೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಪೂರೊಳಗೆ ಮೂಱು ಮಱಿಯಾಯಿತ್ತು (ಮನುಗುಂ. ೯೭-೨೪). **ಕಾಡುಕುರಿ**: "ಕಾಡ್ಗುರಿ - ಕಾಡುಕುರಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೭೯). [ಕಾಡು$_2$ + ಕುಱ್ಕಿ$_2$]

ಕಾಡುಗೆಣಸು (ನಾ). ಗೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಟಸು)]

ಕಾಡುಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೦).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೇರು (< ಕೇರ್)]

ಕಾಡುಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಂತೆ, ಬೆಕ್ಕಿನ ಬೂರಲ, ಕಾಡುಗೊಂಡೆಯ ಗಿಡಗಳು ಎದೆಯೆತ್ತರ ಬೆಳೆದು ಹೂವರಳಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ಮೂರುದಾ. ೯೦). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೊಂಡೆ]

ಕಾಡುಗೊಬ್ಬಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೧೧). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೊಬ್ಬಿ (< ಗೊಬ್ಬಳಿ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಗೋಡು (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಖರ. ೨. ಕಾಡಿನ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಡುಗೋಡೆತ್ತರದೊಳಿರ್ದ ಪುಲ್ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಸೀತಾದೇವಿ ತಾನುತ್ಕಂಠೆ, ನೋಡುತಿರ್ದಳ್ ತರಂಗೋಲ್ಲಾಸಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೧-೫). [ಕಾಡು$_2$ + ಕೋಡು$_5$]

ಕಾಡುಗೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಕಿ). ೨. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಧಿ: "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ - ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಧಿ]

ಕಾಡುಗೋಳಿಯಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: "ಅರಾಮ - ಗೋಳಿ, ಕಾಡುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೩).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಳಿ$_2$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಡುಗೋಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ ದುಃಖಿಸುವಿಕೆ; ಕಾಡೆಲ್ಲ ಗೋಳಿಡುವಿಕೆ: ಮರ ಮುರಿದು, ಪಳು ನಡುನಡುಗಿ, ಕಾಡು ಗೋಳಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೪೯-೫೮೧).
[ಕಾಡು$_2$ + ಗೋಳು$_2$ (< ಗೋಟ್)]

ಕಾಡುಗೌಟೆ, ಕಾಡಗೌಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಮೃಗೋರ್ವಾರುಃ - ಬೇಲಿಸೌತೆ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆ, ಕಾಡುಗೌ(ಡೆ)ಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮). **ಕಾಡಗೌಟೆ**: "ವಿಚಿತ್ರಫಲಾ - ಕಾಡಗೌಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೮೪). [ಕಾಡು$_2$ + ಗೌಟೆ (< ಕವಡೆ$_1$?)]

ಕಾಡುಚುರುಚುರುಕನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೪೩). [ಕಾಡು$_2$ + ಚುರುಚುರುಕ್$_0$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಕಂದಗೆಡ್ಡೆ, ಕಾಡುಚೂರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೨).
[ಕಾಡ್ಯು + ಚೂರ್ಣ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕಾಡುಜಂಬುನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೮೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಜಂಬುನೇರಳೆ]

ಕಾಡುಜಟಾಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ ೭೬-೧೫೭೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಜಟಾಮಾಂಸಿ]

ಕಾಡುಜಡೆನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಜಡೆ + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಜನ(ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ. ೨.(ಆಲಂ). ಒರಟು ಜನ; ಅನಾಗರಿಕ ಮಂದಿ : (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು + ಜನ]

ಕಾಡುಜನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕಾಡುಜನಗಲು, ಬಿಳಿಗಣಗಲು, ಗಿಡ್ಡ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೪). [ಕಾಡ್ಯು + ?]

ಕಾಡುಜನಾಂಗ (ನಾ). ಗುಡ್ಡಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನಾಂಗ; ವನ್ಯಜನಾಂಗ; ಗಿರಿಜನರ ಕುಲ: ಗೋಂಡಾ ಜನಾಂಗದವರು ಇಂದು ಕಾಡುಜನಾಂಗವಾಗಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೫೧).
[ಕಾಡ್ಯು + ಜನಾಂಗ]

ಕಾಡುಜಾಜಿ (ನಾ). ಜಾಜಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೫-೧೧೧೬).

ಕಾಡುಜಾಜಿಕಾಯಿ = ಕಾಡು ಜಾಜಿಯ ಕಾಯಿ : ಕಾಡುಜಾಜೀ ಕಾಯಿ - ಇವು ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ: ೫-೨೧೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಜಾಜಿ]

ಕಾಡುಜಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಜಾಣೆ, ಕಾಲು ವಾಮೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೮೦೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಜಾಣೆ ?]

ಕಾಡುಜಾರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೮).
[ಕಾಡ್ಯು + ಜಾರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೀರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೀವರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕಮರಾಕ್ ಮರ, ಕಾಡುಜೀರಕ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಜೀರಕ]

ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕರಿ ಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಸಹದೇವಿ, ಕರೀಜೀರಿಗೆ, ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೫೭). 'ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಜೀರಿಗೆ]

ಕಾಡುಜೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಜೋಳ, ಹುಚ್ಚು ಜೋಳ, ಕಾಡುಕಂಬುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೫೫).
[ಕಾಡ್ಯು + ಜೋಳ]

ಕಾಡುತಮ್ಮಟೇಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೬-೨೯೮). [ಕಾಡ್ಯು + ತಮ್ಮಟ್ಟೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುತುಂಬೆ, ಕಾಡತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆ ಗಿಡ: ಕಾಡುತುಂಬೇಗಿಡ, ರಣಭೇರಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೯೯೦). **ಕಾಡತುಂಬೆ**: "ಊಷಾ - ಕಾಡತುಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೭). [ಕಾಡ್ಯು + ತುಂಬೆ]

ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ದೊಡ್ಡಬೆಂಡೆ, ಕಾಡುತುತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೬೦). [ಕಾಡ್ಯು + ತುತ್ತಿ]

ಕಾಡುತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು: ಡಡ್ಸಾಲ, ಭೂಡಸೆಲ, ಬೆಟ್ಟತೆಂಗು, ಕಾಡುತೆಂಗು (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೪೦). [ಕಾಡ್ಯು + ತೆಂಗು]

ಕಾಡುತೊಗರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೮೦). [ಕಾಡ್ಯು + ತೊಗರಿ (< ತೊವರಿ)]

ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಕಾಡು ಅವರೆ ಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡುತೊಗರಿಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೮೦).
[ಕಾಡುತೊಗರಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುದಬ್ಬೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೨). [ಕಾಡ್ಯು + ದಬ್ಬೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುದಾರಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ದಾರಿ: "ಕಾಂತಾರಂ ದುರ್ಗಮಂ ವರ್ತ್ಮ - ಚೋರ ಕಂಟಕಾದಿಗಳಿಂದ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಾಡುದಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೭). [ಕಾಡ್ಯು + ದಾರಿ]

ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ 'ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಡುದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ, ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ (ನಾ). ದಾಲಚಿನ್ನಿಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೧-೩೯೧). **ಕಾಡುದಾಲಚಿನ್ನಿ**: (ಕಿ).
[ಕಾಡ್ಯು + ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ]

ಕಾಡುದೊಂಬ (ನಾ). ದೊಂಬರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; "ಒಂದು ಊರಲ್ಲಿ ನೆಲಸದೆ ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ಅಲೆದಾಡುವ ದೊಂಬ" (ಎಸಮೈ. XIII, ೪). [ಕಾಡ್ಯು + ದೊಂಬ]

ಕಾಡುದ್ದು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದು: "ಹಯಪುಚ್ಛೀ, ಕಾಂಬೊಜೀ, ಮಾಷಪರ್ಣೀ, ಮಹಾಸಹಾ ಈ ೪ ಕಾಡುದ್ದು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧); "ಪುಷ್ಪಿಕಾ - ಕಾಡುದ್ದು" (ಓಷಧಿ. ೧೦೦).
[ಕಾಡ್ಯು + ಉದ್ದು (< ಉದ್ದು)]

ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷಿ: ಕಾಡುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಬಿಳಿ ಹಂಬು (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೪). [ಕಾಡ್ಯು + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಾಡುನವಣೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೬೩). [ಕಾಡ್ಯು + ನವಣೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನಾಯಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ನಾಯಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಯಿ: (ಕಿ). 'ಕಾಟುನಾಯಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಡುನಿಂಬೆ, ಕಾಡನಿಂಬೆ, ಕಾಡಲಿಂಬೆ, ಕಾಡುಲಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುನಿಂಬೆ, ದೊಡ್ಡಹುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೦-೧೭೩). **ಕಾಡನಿಂಬೆ**: "ವ್ರಣರಂಜನೀ - ಕಾಡನಿಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೯). **ಕಾಡಲಿಂಬೆ**: ಕಾಡಲಿಂಬೆ (ಮಾಕಡಲಿಂಬ) ಗಿಡ ಸಣ್ಣದು . . . ಭಾರ ಬಹಳ (ಕಭಾಗೆ. ೨೭). **ಕಾಡುಲಿಂಬೆ**: (ಕಿ).
[ಕಾಡ್ಯು + ನಿಂಬೆ]

ಕಾಡುನೀರುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೦೯). [ಕಾಡ್ಯು + ನೀರುದುರೆ]

ಕಾಡುನೀಲಿ (ನಾ). ನೀಲಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೫-೮೯೬). [ಕಾಡ್ಯು + ನೀಲಿ]

ಕಾಡುನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೬೫). 'ಕಾಟ್ನುಗ್ಗಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡ್ಯು + ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)]

ಕಾಡುನುಡಿ (ನಾ). ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಮಾತು; ಒರಟು ಮಾತು: ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಡೆ ಹೊಲ್ಲ ಆಡಿಂಗೆ ಮಳೆ ಹೊಲ್ಲ . . . ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಕಾಡುನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೮೯). [ಕಾಡ್ಯು + ನುಡಿ]

ಕಾಡುನೊಣ 'ಕಾಡುನೊಳ' ನೋ.

ಕಾಡುನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ದೊಡ್ಡಹಂಚೀ ಹುಲ್ಲು, ಬಂಡೀಊಬಿನ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುನೊಸೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ನೊಸೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುನೊಳ, ಕಾಡನೊಣ, ಕಾಡನೊಳ, ಕಾಡುನೊಣ (ನಾ). ನೊಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕ). **ಕಾಡನೊಣ**: (ಕ). **ಕಾಡನೊಳ**: "ದಂಶಕಃ–ಕಾಡನೊಳಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೮೦). **ಕಾಡುನೊಣ**: "ದಂಶಃ, ವನಮಕ್ಷಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಡುನೊಣ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); ಹುಲೀ ಚೇಳು ಕಾಡುನೊಣ ಕ್ರೂರಜಂತುಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು (ಅರ್ಕಮಾ. ೯೮).
[ಕಾಡ್ಯು + ನೊಳ]

ಕಾಡುಪಂದಿ, ಕಾಡುಹಂದಿ (ನಾ). ಆಡವಿಯ ಹಂದಿ; ಕಾಡುಮಿಕ: ಕಾಡ[ಡು] ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ನೆಣದಿಂ ಪೊಲಸಟ್ಟ ನಾರ್ವ . . . ಕಯ್ (ಕಾದಂಪೂ ೧೮೪). **ಕಾಡುಹಂದಿ**: ನಿಂದಿಸಲೇಕೆ ಭೂ ತಸ್ಕರನೊಳು ಕಾಡ[ಡು]ಹಂದಿಯ ರೂಪಾಂತು ನೀ ನು ಅಂದಿನ ದಿನದೊಳಾತನ ಕೊಂದ ಧೈರ್ಯವನಿಂದಿಗೆ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೪೦–೨೧); ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಹಂದಿ, ಜಿಂಕೆ, ಕಿರುಬ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೪). 'ಕಾಳ್ಪಂದಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಪಂದಿ]

ಕಾಡುಪತಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕರ್ಕಿಸೆಲ್ಲಿ, ಕಾಡು ಪತಂಗ, ಮುರಿಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦–೭೯೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಪತಂಗ]

ಕಾಡುಪಡವಲ (ನಾ). ಪಡವಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೪೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಪಡವಲ]

ಕಾಡುಪಾಪ, ಕಾಡಪಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೋತಿ: ಕಡ ಲಾಚೆಗೆ.ಹೋಗಿಬಂದದ್ದೂಂತ ಕಾಡುಪಾಪನ್ನ ಕಟ್ಕೊಂಡ್ರಂತೆ ಯಾರೋ (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೯); ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ: ಶಿಂಗಳೀಕ . . . ನಳ, ಆಡವಿ ಮನುಷ್ಯ, ಕಾಡುಪಾಪ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಕಾಡಪಾಪ** (ಕ).
[ಕಾಡ್ಯು + ಪಾಪ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಆಡವಿಯ ಪಾರಿವಾಳ: ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಗೂಡಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳಗಳು ಗುಟುರಿದಾಗ (ಬೆಳುಮ. ೧೨೨).
[ಕಾಡ್ಯು + ಪಾರಿವಾಳ$_1$]

ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹಾಲುವಾಣದ ಮರ: ಕಾಡುಪಾರಿವಾಳ, ಹಾಲುವಾಣ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫–೬೭೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಪಾರಿವಾಳ್ಯ]

ಕಾಡುಪಾಲು (ನಾ). ಆಡವಿಯ ಪಾಲು; ದಿಕ್ಕುಗೆಟ್ಟಿರುವುದು: ಅವನ ದುಡುಕಿನಿಂದ ಅವಳು ಕಾಡುಪಾಲಾದದ್ದಲ್ಲದೆ, ತಾನೂ ಕೊಳಚೆ ಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ತುತ್ತಾಧನು (ಬಂಕಿಮ. ೬೩).

ಕಾಡುಪಾಲುಮಾಡು = ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಗತಿಕವಾಗಿ ಮಾಡು: ತಾನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಕಾಡುಪಾಲು ಮಾಡು ವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೩೨). [ಕಾಡ್ಯು + ಪಾಲ್ಯು$_2$ (< ಪಾಲ್ಯ್)]

ಕಾಡುಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ, ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಮಣಿತೊಂಡೆ, ಕಾಡುಪಾವಟೆ ಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೬೪). **ಕಾಡಪಾವಟೆಬಳ್ಳಿ**: (ಕ). [ಕಾಡ್ಯು + ಪಾವಟೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಪಿಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಡುಪಿಂಡಿ, ರಿಕ್ತ, ರಕ್ತಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೬೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಪಿಂಡಿ]

ಕಾಡುಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೦–೫೭೫). [ಕಾಡು + ಪುಳ್ಳಂಪುರಸಿ (< ಪುಳ್ಳಂಪುರಚಿ)]

ಕಾಡುಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಲುಹಟ್ಟಿ, ಕಾಡುಪೆ, ಕರ್ಪ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೯೯೩). [?]

ಕಾಡುಬಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಬಂಬೆ ಬೇರಂ ಹಸಿಯ ಹಾಲಿಂ ಕುಡಿಯಲು ಜ್ವರ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೫೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಬಂಬ್ಯೆ]

ಕಾಡುಬಕ (ನಾ). = ಕಾಡು ಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೃಕರಃ – ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕಕವಕ್ಕಿ ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರಿ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಕ]

ಕಾಡುಬರಗುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಬರಗು ಹುಲ್ಲು, ಬೆಣ್ಣೆಅಕ್ಕಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೧೪–೨೪೫).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬರಗು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಸಳೆ, ಕಾಡಬಸಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡು ಬಸಳೆ ಎಲೆಗಳಿಗೆ ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೮೦). **ಕಾಡಬಸಲೆ**: "ಮೂಲಪೋದ :—ಕಾಡಬಸಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಸಳೆ (< ಬಸಲೆ)

ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ನೀಮುಖಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ದಲಿ, ಪಾಕ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೯೪).

ಕಾಡುಬಾಳೆ, ಕಾಡಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಗಾಳಿ ಬಾಳೆ (ಕರಾ): (ಕ). **ಕಾಡಬಾಳೆ**: ಕಾಡಬಾಳೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಬಾಳೆಯ ಕುಲವು. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗು ಶ್ರೀಶೈಲಾದಿ ಪರ್ವತಂಗಳಲ್ಲಿ . . . ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವೇ ಬೆಳೆದು ಹಣ್ಣುಗಳಾಗಿ ಉದುರಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೬). [ಕಾಡ್ಯು + ಬಾಳೆ (< ಬಾಳೆ)]

ಕಾಡುಬಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೧–೧೨೩೪).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಿಕ್ಕಿ]

ಕಾಡುಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೧೦೦೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುಬಿಳಿಸಜ್ಜಬು ಹುಲ್ಲು, ಪಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೪೯–೯೮೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಿಳಿಸಜ್ಜಬ್ಯು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬಿಳೀಸಾಮೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಬಿಳೀಸಾಮೆ ಹುಲ್ಲು, ಎಮ್ಮೆತಪ್ಪರೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೭೬–೧೫೬೨).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬಿಳೀಸಾಮೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಬುಡುಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬುಡುಮೆ ಗಿಡ: (ಕ).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬುಡುಮೆ]

ಕಾಡುಬುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೫–೪೭೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬುಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಂಡೆ: ತಣುಕು, ಕಾಡುಬೆಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೧–೮೨೨). [ಕಾಡ್ಯು + ಬೆಂಡೆ]

ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡು ಕೊತ್ತಿ: ಒಂದು ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು ಈ ಮರದ ಬಳಿಗೆ ಬಂತು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೨೪). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಡುಬೆರಣಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ: "ಕರೀಷಃ, ಶುಷ್ಕಂತತ್ – ಒಣ ಸಗಣಿ, ಕಾಡುಬೆರಣಿ, ಮೂಢಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೮). 'ಕಾಟ್ಬೆರಣಿ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಬೆರಣಿ (< ಬೆಜಣಿ)]

ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ: ಕಾಡುಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಶಿರುನಾರುಗೆಡ್ಡೆ, ಸೀಮೆನರೀ ಈರುಳ್ಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೮–೧೮೯೭).
[ಕಾಡ್ಯು + ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಒರಟು ಭಾಷೆ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ: (ಕ).
[ಕಾಡ್ಯು + ಭಾಷೆ]

ಕಾಡುಮಂಜಿಪತ್ರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೫೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಮಂಚಿಪತ್ರೆ]

ಕಾಡುಮಂದಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಮಂದಾರ ಆನೆಪಾದ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨-೨೧೩). [ಕಾಡ್ಯು + ಮಂದಾರ]

ಕಾಡುಮದನಮಸ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೊಡ್ಡು ಈಚಲು, ಕಾಡುಮದನಮಸ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೦೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಮದನಮಸ್ತಿ]

ಕಾಡುಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ. ೨. ಒರಟು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನಾಗರಿಕ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ: (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು + ಮನುಷ್ಯ]

ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅಡವಿಮಲ್ಲಿಗೆ. ೨. (ಆಲಂ). ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಸಲುಒಪ್ಪದೆ. . .ಶಹರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೯೩). **ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ**: ಪಾದರಿ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೊಂಬಣ್ಣಕೇದಗೆಯೆಲ್ಲ ಹೂವುಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾಡುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು: "ಗೂಢಬೀಜಃ - ಕಾಡುಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೫೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಮಾವು]

ಕಾಡುಮಿಗ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಮೃಗ; ವನ್ಯಮೃಗ: ನಾಡನಾಳುವ ಅರಸು ರೂಢಿಗೀಶ್ವರನಕ್ಕು ಕಾಡುಮಿಗದಂತೆ ಮೊಜೆದುರಿಯಲಾ ನಾಡು ಕಾಡಾಗದಿಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೮೪). 'ಕಾಟ್ಮಿಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಮಿಗ]

ಕಾಡುಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು + ಮಿನಿಕೆಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಡುಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೯-೯೮೫). [ಕಾಡ್ಯು + ಮುರಿದ್ರಾಕ್ಷಿ?]

ಕಾಡುಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ: ಹುಲಿ, ಕಿರುಬ, ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು ಆ ಕಡೆ ಬಹಳ (ಕಳಹು. ೪). 'ಕಾಟ್ಮಿಗ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಮೃಗ]

ಕಾಡುಮೆಂತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೪೩೩). [ಕಾಡ್ಯು + ಮೆಂತ್ಯ]

ಕಾಡುಮೆಣಸಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ: ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೮). [ಕಾಡುಮೆಣಸು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು; ಅಡವಿಮೆಣಸು: "ಚವ್ಯ, ಚವಿಕೆ - ಕಾಡುಮೆಣಸು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). 'ಕಾಟ್ಮೆಣಸು' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಮೆಣಸು (< ಮೆಟಸು)]

ಕಾಡುಮೇಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಮತ್ತು ಮೇಡು; ಅಡವಿ ಹಾಗು ಗುಡ್ಡ: ಕಾಡುಮೇಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತು ಪೈರು ಬೆಳೆಯುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೮). ನೀವು ಯಾವ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಶರಾಗಿ ಬಳಲುತ್ತೀರಿ? (ವಚಭಾ. ೧೦೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಮೇಡು]

ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೇ ಬೇರು, ಈಶ್ವರೀ ಬೇರು . . . ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಕೊಡಲು ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗ ಹೋಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೯೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಏಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ದೊಡ್ಡ ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಕಾಡುಯಾಲಕ್ಕಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬-೯೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಯಾಲಕ್ಕಿ (< ಏಲಕ್ಕಿ)

ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣದ ತಲೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲು ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨). [ಕಾಡ್ಯು + ರಾಗಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ; ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು: ಅಡರ್ದ ಕಾಡುರಿ ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರಲಾ ಗಿರಿ ಪಡಿಯಾದುದಾ ತ್ರಿಣಯನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೭). [ಕಾಡ್ಯು + ಉರಿ]

ಕಾಡುರೂಢಿ (ನಾ). ಒರಟು ಪದ್ಧತಿ; ಅನಾಗರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅಪರಾಧಿಯ ದೋಷವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಕಾಡುರೂಢಿಯು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತು (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೬೪). [ಕಾಡ್ಯು + ರೂಢಿ]

ಕಾಡುರೋಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟರೋಗ; ಉಗ್ರವಾದ ರೋಗ: ನಾಡೀ ನೋಡದೆ ಮದ್ದುಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಡುರೋಗ ಬರುವುದು (ರೂಢಿ). [ಕಾಡ್ಯು + ರೋಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚಿಟ್ಟುತಾಂಡ್ರಿಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೩೪). [ಕಾಡ್ಯು + ಲವಂಗ]

ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ದಾಲ್ಚಿನ್ನಿ: ಕಾಡುಲವಂಗಚೆಕ್ಕೆ (ದಾಲಚಿನ್ನಿ) - ಇದರ ಗಿಡಗಳಾದರೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). [ಕಾಡುಲವಂಗ + ಚೆಕ್ಕೆ]

ಕಾಡುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು: "ಕಾಚಂ - ಗೌಜು, ಹುಜ್ಜತ್ತಿ, ಕಾಡುಲವಣ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಲವಣ]

ಕಾಡುಲಿಂಬೆ 'ಕಾಡುನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಕಾಡುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಪಲ್ಲವರಾಜನ ಹೆಸರು: ನಿರ್ವ್ವನೀತರಾ ಕಿಜಿಯಾಮಗನ್ದಿರ್ಕಾಡುವಟ್ಟಿಯರಿನ್ದಮ್ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೦-೧; ಸು. 480); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಜ್ಗೊಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ದಣ್ಡಿಜಿದು ಕೊವಳಲದುಳ್ ಏಜಿದೋರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೩; ಸು. 750); ಕಾಡುವಟ್ಟಿ ಕೊಳಲಾಜನ ಮುನ್ನಮೆನಿಪ್ಪ ಪೆಂಪಿ ನುಚ್ಚಂಗಿಯ ಕೋಟೆಯಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೯೨; 974). [?]

ಕಾಡುವಾಗಲು, ಕಾಡಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲು (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೂಲಕಾ - ಕಾಡುವಾಗಲು" (ಓಷಧಿ. ೨೮). **ಕಾಡಹಾಗಲ**: "ರುದ್ರಾ - ರುದ್ರಜಡೆ, ರವಿಪತ್ರ, ಕಾಡಹಾಗಲ" (ಓಷಧೀ. ೧೩೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲ**: "ಕಾರವೆಲ್ಲಃ, ಕಟಿಲ್ಲಕಃ, ಸುಷವೀ - ೩ ಹಾಗಿಲಗಿಡ, ಈ ೩ ಶಬ್ದಗಳೂ ಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಜಿಹಾಗಲ - ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). **ಕಾಡುಹಾಗಲು**: "ಅಫಲತೊಟ್ಟಿ - ಕಾಡುಹಾಗಲು" (ಅಕಾನಿ. ೧-೧೩). [ಕಾಡ್ಯು + ಹಾಗಲು (< ಪಾಗಲ್)]

ಕಾಡುವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಹೊಗು; ಅಡವಿ ಸೇರು: ತಿಮಿಳವಡೆ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟಡಳ್ಳಾಡೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಸರಿದಂ ಬೆಟ್ಟಜಿದಂ ಕದ್ದುಗಿದು ಮಗರೆಗಂ ಕಾಡವಂ ಕಾಡುವಾಯ್ದನು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೦-೭; 1235). [ಕಾಡ್ಯು + ಪಾಯ್$_1$]

ಕಾಡುವಿಜ್ಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): "ಅಕ್ಷಿಪೀಲುಕಾ ಕಾಡುವಿಜ್ಜ" (ಓಷಧಿ. ೭). [ಕಾಡ್ಯು + ?]

ಕಾಡುವುಸುಮಾನಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಉಸಮಾನಿ (< ಉಸುಮುನಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುವೆಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ ಕೊಂಗುಣಿ ಅರಸರ್ ಕಾಡುವೆಟ್ಟಯ ಮೇಲೆ [ವಿ]ಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧. ೪೫-೨; 800 ?); ಕಾಡುವೆಟ್ಟ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯತೂರ್ಗೆ ಕ್ಲೇಶಕೆ ಬಂದಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೭; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾಡುಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡು ಶಾವಂತಿ, ಡಾಂಡಿಲಿಯನ್ ಹೂ (ಮೈಔಗಿ. ೭೩-೧೫೦೪).
[ಕಾಡ್ಯು + ಶಾವಂತಿ (< ಸೇವಂತಿ)]

ಕಾಡುಶುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶುಂಠಿ: ಕಲ್ಲುಶುಂಠಿ, ಕಾಡು ಶುಂಠಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬೨೫). [ಕಾಡ್ಯು + ಶುಂಠಿ]

ಕಾಡುಸಣ್ಣಪತ್ರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೭೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಸಣ್ಣಪತ್ರಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಾಡುಸಂಪಿಗೆ, ಕಾಡಸಂಪಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗೋಳಸಂಪಿಕೆ (ಕರಾ): (ಕಿ). **ಕಾಡಸಂಪಗೆ**: "ವನಜ: -ಕಾಡ ಸಂಪಗೆ, ಮಾದಲ, ತೂಬರ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬).
[ಕಾಡ್ಯು + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ, ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ (ನಾ). ಸಬ್ಬಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ, ಚತುರಾಶಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೩೮-೭೫೩). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ**: "ಛತ್ರಾಂಕಿ - ಕಾಡಸಬ್ಬಸಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೮). **ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ**: "ತೋಲಪರ್ಣೀ - ಕಾಡಸಬ್ಬಸೀಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೩). **ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ**: "ಶತಪುಷ್ಪಾ, ಸಿತಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಾ ಮಧುರಾಮಿಸಿಃ ಅವಾಕ್ಪುಷ್ಪೀ, ಕಾರವೀ - ೭ ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಸಬ್ಬಸಿಗೆ]

ಕಾಡುಸಬ್ಬಸೀಗೆ 'ಕಾಡುಸಬ್ಬಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕಾಡಸಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡು ಕರೀಸಾಮೆ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಸಾಮೆ, ಕೆಂಪು ಸಣ್ಣಹಂಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೯-೧೧೯೨). **ಕಾಡಸಾವೆ**: "ಮುಸಲಿಕ - ಉಡುಗು, ಕಾಡಸಾವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [ಕಾಡ್ಯು + ಸಾಮೆ$_2$]

ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುಸಾಸಿವೆ, ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೨-೪೧೫). [ಕಾಡ್ಯು + ಸಾಸಿವೆ]

ಕಾಡುಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀಗೆಮರ: ಕೆಂಪುಸೀಗೆ, ಕಾಡು ಸೀಗೆ, ಅಂತಿರಿಕೆ, ಚಂಡೆಮುಳ್ಳು (ಮೈಔಗಿ. ೧-೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಸೀಗೆ]

ಕಾಡುಸುಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಸೌಡಂಗೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಸುಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೧-೧೪೫೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಸುಂಡೆ]

ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವರ್ಣ ಗಡ್ಡೆ: ಕಾಡುಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ, ಹಾವುಮರಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೬).
[ಕಾಡ್ಯು + ಸುವರ್ಣಗಡ್ಡೆ]

ಕಾಡುಸೂರಣ, ಕಾಡಸೂರಣ (ನಾ). ಸೂರಣಗಡ್ಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಅವನಿಕಃ -ಕಾಡುಸೂರಣ" (ಓಷಧಿ. ೬). **ಕಾಡಸೂರಣ**: "ಅರಣ್ಯಸೂರಣಃ - ಕಾಡಸೂರಣ" (ಓಷಧಿ. ೯); ಕಾಡಸೂರಣ, ಉದ್ದು, ಹಿಂಡಿ... ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೂಲರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೯೮). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೂರಣ]

ಕಾಡುಸೆಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಆಗಮಂ - ಕಾಡು ಸೆಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೆಂಬೆ]

ಕಾಡುಸೆಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚುಂಚಲಿಗಿಡ, ಕಾಡು ಸೆಣಬು (ಮೈಔಗಿ. ೨೪-೪೪೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೆಣಬು]

ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಸೊಳ್ಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ದಂಶೀ - ಅಲ್ಪಾತಜ್ಜಾತಿಃ ಸ್ಕಾತ್ ಚಿಕ್ಕ ಕಾಡುನೊಣ, ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೊಳ್ಳೆ$_2$]

ಕಾಡುಸೋಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೋಂಪು,—ಓಮ: ಕಾಡು ಓಮ, ಕಾಡುಸೋಂಪು (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೪೫). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೋಂಪು]

ಕಾಡುಸೋನಾಮುಖಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೩೫). [ಕಾಡ್ಯು + ಸೋನಾಮುಖಿ]

ಕಾಡುಸೌತೆ, ಕಾಡಸೌತೆ (ನಾ). ಸೌತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಉರ್ವಾರುಕ ಶಬ್ದವು ಬಣ್ಣ ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ, ಕರ್ಕಟೀಶಬ್ದ ಕಾಡು ಸೌತೇಕಾಯಿಗೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). **ಕಾಡಸೌತೆ**: "ಕಪಿಲಾಕ್ಷಿ - ಕಾಡಸೌತೆ, ಕೆಂಪಿನ ಶಿಂಶುಪಾ" (ಓಷಧಿ. ೨೫).
[ಕಾಡ್ಯು + ಸೌತೆ (< ಸವುಂತೆ)]

ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒರಟು; ಅನಾಗರಿಕತ್ವ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ಥಿತಿ: ಮಿಕ್ಕ ಭಾಷೆಗಳೆಲ್ಲ ಇನ್ನೂ ಕಾಡುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬಿಳಿ ಉನುಗದ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೯-೧೪೯).
[ಕಾಡ್ಯು + ಹಂಚಿ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಡುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾಡುಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ: ಸಣ್ಣಕರೀಕಾಜಿ ಹುಲ್ಲು, ಅಕ್ಕುಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರೀಹಂಚೀಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೩೩); "ಭೂಸ್ತೃಣ -ಕಾಡುಹಂಚಿಯ ಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೨). [ಕಾಡುಹಂಚಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹ (ನಾ). ಕಾಡುವಿಕೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ: "ಅಭಿಯೋಗ, ಅಧಿಗ್ರಹ - ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾಡುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ.). [ಕಾಡ್ಯು + -ಹ$_2$]

ಕಾಡುಹಂದಿ 'ಕಾಡುಪಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಂಬುತಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ, ೭೦-೧೪೩೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಹಂಬು + ತಾವರೆ]

ಕಾಡುಹತ್ತಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: "ಭಾರದ್ವಾಜಿ, ವನ್ಯಾಸಾ - ಅಡವೀಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡುಹತ್ತೀಗಿಡ, ಕಾಡು ಅರಳೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧). 'ಕಾಟ್ಪಟ್ತಿ' ಪರಾ.
[ಕಾಡ್ಯು + ಹತ್ತಿ (< ಪಟ್ತಿ)]

ಕಾಡುಹರಟೆ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು; ಗೊಡ್ಡುಹರಟೆ; ಹಾಳುಹರಟೆ: ಬೇಸಗೆಯ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ವಿಷಯ ಕಾಡುಹರಟೆ (ಯೋಧಪು. ೭೭); ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟುತ್ತ, ಗಂಡನ ಬದುಕನ್ನು ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸುವವಳು ಯಜಮಾನಿತಿ ಯಂತಿರುವ ಹೆಂಡತಿ (ರಾಮರಾ. ೨೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಹರಟೆ]

ಕಾಡುಹರಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ: ತುರುಕುಹರಳು, ಮರಹರಳು, ಕಾಡುಹರಳು (ಮೈಔಗಿ. ೪೭-೯೪೩). [ಕಾಡ್ಯು + ಹರಳು]

ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ, ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಮೆಣಸಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಹಾಕುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೮). **ಕಾಡಹಾಕುಕಾರೆ**: (ಕಿ). [ಕಾಡ್ಯು + ಹಾಕುಕಾರೆ]

ಕಾಡುಹಾಗಲ 'ಕಾಡುವಾಗಲು' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾಗಲು 'ಕಾಡುಹಾಗಲ' ನೋ.

ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಊದಲು, ಕಾಡುಹಾರಕಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೧).
[ಕಾಡ್ಯು + ಹಾರಕ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಡುಹಿಪ್ಪೆ 'ಕಾಡಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕಾಡುಹೀರೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಾತಿಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: "ಜೂರ್ಣ ಫಲಾ – ಕಾಡುಹೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೫೪); ಕಾಡುಹೀರೆ, ಕಹಿಹೀರೆ, ನಾಗದಾಳಿಬಳ್ಳಿ (ಸ್ಯೆಡಿಗಿ. ೫೧-೧೦೨೫). 'ಕಾಟ್ಪೀರೆ' ಪರಾ.

[ಕಾಡು + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ಕಾಡಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಡುಹುರುಳಿ, ನಾಗಗಡಿ, ಟಿಲಿಗ್ರಾಫ್ ಗಿಡ (ಸ್ಯೆಡಿಗಿ. ೩೦–೫೭); "ಭತ್ತ – ಭುಜಪತ್ರ, ಕಾಡುಹುರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೪). **ಕಾಡಹುರುಳಿ**: "ಕಟುತಿಕ್ತಾ – ಕಾಡಹುರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೩).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹುರುಳಿ]

ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ: "ಕಳ್ಳಟಿಕ್ಯಂಗಿಕಾ – ಕಾಡುಹುಳಿಹೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). **ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ**: "ಮಸಿಕ್ಯಿಕಾ – ಮಣಿಹೀರೆ, ಕಾಡಹುಳಿಹೀರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೯).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹುಳ್ಳಿ (< ಪುಳಿ) + ಹೀರೆ (< ಪೀರೆ)]

ಕಾಡುಹುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ತಂಳಪುಷ್ಪಬಳ್ಳಿ: (ಕ).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹುಳ್ಳಿ (< ಪುಳ್ಳಿ)]

ಕಾಡುಹೂವರಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಸ್ಯೆಡಿಗಿ. ೩೬–೧೪೭).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹೂವರಸಿ (< ಹೂವರಸಿ)]

ಕಾಡುಹೆಸರು, ಕಾಡಹೆಸರು (ನಾ). ಹೆಸರುಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಆಡವುಳ ಹೆಸರು: "ಮುಳುಷ್ಕಕಃ, ಮಯಷ್ಕಕಃ, ವನಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡುಹೆಸರು ಕಾಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೯). **ಕಾಡಹೆಸರು**: "ಅರಣ್ಯ ಮುದ್ಗಃ – ಕಾಡಹೆಸರು" (ಓಷಧಿ. ೯). ಕಾಡಹೆಸರು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ... ಜೀರಿಗೆ ಇವಂ ಸಮಭಾಗ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಿಲು ಪೈತ್ಯಜ್ವರವು ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕತ್ಪ. ೦೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಹೆಸರು (< ಪೆಸಲ್)]

ಕಾಡುಹೋರೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಒರಟಾದ ಕೆಲಸ: ನಾವು ನಮ್ಮ ಕಾಡುಹೋರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಳ್ಳಲತನವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಹೊತ್ತುರ್ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೮೮).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹೋರೆ]

ಕಾಡುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈರುಳ್ಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಗಂಧಾ – ಕಾಡುಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಉಳ್ಳಿ]

ಕಾಡ್ಕೆ 'ಕಾಟೆ' ನೋ.

ಕಾಡ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ಕನ್ನಪಿಲು ಕಳ್ಳಜಿ ಕಾಡೆ ಪಾರಿವ ... ಹಸುಬಗಳನು ಸಾಳ್ವನಾಗಳಿರದೆ ಕೆಡಪಿದುದು (ಶಂಕಾಸಾಂ. ೨೬-೮೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಡ್ಕೆ; ಮಲ. ಕಾಡ; ತುಳು. ಕಾಡೆ]

ಕಾಡ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನಿದ್ರಾಲುಃ – ಬದನೆ, ಕಾಡೆ, ಕಗ್ಗೊರಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [?]

ಕಾಡ್ಕೆ (ನಾ). ದೇಟು; ನಾಳ; ಕಾಂಡ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಂಡ]

ಕಾಡ್ಕೆ, ಕಾಡೆ (ನಾ). (ಔಷಧಿಗಾಗಿ ವನಸ್ಪತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕುದಿಸಿ) ಅರ್ಕ ತೆಗೆದ ನೀರು; ಕಷಾಯ: ಆಫೀಮಿನ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯ ಕಾಡೆಯನ್ನು ಕುಡಿದು ಹುರುಪಾದರು (ಕೆಲದಿ.೨೪); ಕಪಾಟಿನಲ್ಲಿಯ ಸೋಸಾಮುಖಿ ಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಕಾಡೆ ಮಾಡಿಕೊಡಿರಿ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೭೫). **ಕಾಡ್ಕೆ**: ನೀನು ತುಳಸೀ ಕಾಡೆ ಕುದಿಯೋದಿಲ್ಲ? (ರಕ್ಷ ಧ್ವ. ೧೮೯); ಅಲ್ಲಾ,ರು ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಪಿತ್ತದ ಕಾಡೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡತರು? ... ಮೊದಲ ಕಾಡೆ ಮಾಡಿ ತರಿಸ್ತೀನಿ (ಹೊಸಸಂ. ೧೨೨).

[← ಮರಾ. ಕಾಢಾ]

ಕಾಡೆತ್ತು (ನಾ). ಆಡವಿಯ ಎತ್ತು; ಕಾಡಿನ ಗೂಳಿ: ಕಾಡೆತ್ತುಗಳು ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ... ಇವರ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಸಾ. I, ೩೦). [ಕಾಡ್ಯು + ಎತ್ತು (< ಎತ್ತು)]

ಕಾಡೆಮುಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಣಲ ಗಾಮುಣ್ಣರ ಮಗಳಸ್ಸಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮುಗಾಮುಣ್ಣಲ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೫–೨ ; ೪೦). [ಕಾಡೆಮ್ಮು + ಗಾಮುಂಡ]

ಕಾಡೆಮ್ಮೆ 'ಕಾಡೆರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಣ: ಒಂದೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಗರ್ಬನಿಜೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆವೋರಿಗಳ ಕಣ್ಣಳಂತಿರ್ದ ರಕ್ಕೊಡ್ಡಿಸಲಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಲಂ. ೨೬೯). [ಕಾಡ್ಯು + ಎಮ್ಮೆವೋರಿ (< ಎರ್ಮವೋರಿ)]

ಕಾಡೆರಳೆ (ನಾ). ಕಾಡುಜಂಕೆ: ವಾಜಿಯುಕ್ತರಿದನುವಾದ ಕಾಡೆರಳೆಯ ಕಾಂತನಂತೆ (ಮೋಹನ. ೧೯–೩೧).

[ಕಾಡ್ಯು + ಎರಳೆ (< ಎರಳೆ)]

ಕಾಡೆರ್ಮೆ, ಕಾಡೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಎಮ್ಮೆ: ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗೋಮಂಡಲದಂತಿರ್ದ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆರ್ಮೆಯ ಪಿಂಡುಗಳಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೫೪ ಪ); ಪಟ್ಟದರ್ವು ... ಮೆಲ್ಕೊತ್ತುತ್ತೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳ್ (ಜಗದ. ೪–೨೫); ಕೊಡೆಕೆಲಂಕುವು ಬುಳ್ಳಜಿಯವುಮಂ ಕಾಡೆರ್ಮೆ (ಅಶಂಕು. ೯–೧೬ ಗದ್ಯ). **ಕಾಡೆಮ್ಮೆ**: ತಡಂಮಟ್ಟೆ ಪರಿವ ಕಡವಿನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಮರೆಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮಂ (ಪಂ ಪ ಭಾ. ೫–೪೪ ಪ); ದಾಯಾದನಂತೆ ಮಲೆನ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೦); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೊಡಿಯ ವರಪದಂತಿಯ ದಾಡೆ ... ಭೀರುಂಡನ ರೂಢಿ ಪೆರ್ಗಲ್ಲಿಯಿಯ್ತ್ತರೊಳಿದು (ಮೋಹನ. ೧೯–೭೪); ಮೂಲ ಹುಲ್ಲೆ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಜಮುರಿಗಳ್ಕೊಡಲಾದ ಪಲವು ಮೃಗಜಾತಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೫೨).

[ಕಾಡ್ಯು + ಎರ್ಮೆ]

ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾಡ್ಕೆ: "ವಾರ್ತಿಕಃ – ಕಾಡೆಹಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೦).

[ಕಾಡ್ಯು + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ಕಾಡೆಳ್, ಕಾಡುಎಳ್ಳು, ಕಾಡೆಳ್ಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸೂಳೆಯುಂ ಸಜ್ಜನಮುಂ ಕಾಡೆಳ್ಳು ಮೂಡೆಳ್ಳು ಪೆಂಡಂತು ಲೋಕದೊಳಿರವು ... ಅಂತು ತಿರುಕರು ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೬೪). **ಕಾಡುಎಳ್ಳು**: (ಸ್ಯೆಡಿಗಿ. ೬೯–೧೧೩೬). **ಕಾಡೆಳ್ಳು**: "ಜತ್ತಿಳ ಮೆಂಬುದು ಕಾಡೆಳ್ಳು" (ಜಲಾಯು. ೧೫–೪೨ಗ). [ಕಾಡ್ಯು + ಎಳ್]

ಕಾಡೆಳ್ಳು 'ಕಾಡೆಳ್' ನೋ.

ಕಾಡೆಯಕು (ನಾ). (?): ನೊಕ್ಕ ಊರೊಳ್ ಆಗ್ಗಿದಿ ಕಳಿಸಕೆತೆಟ್ಟಿ ನೆಲ ತೆನೆನ್ನ ಕಾಡೆಯಕುಂ ಸಾಕ್ಕ ಕೂಡಲೊಲ್ ಪೊಣ್ಮಲರು ಎಳ್ಳಡಿಯರು ಬದಿಯರುಮರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೪೫, ೧೩–೪ ; ೭೭). [?]

ಕಾಡೇಗೂಡೆ (ನಾ). ಕಾಡೆ ತುಂಬಿದ ಗೂಡೆ, —ಕುಕ್ಕೆ (?): ಈಕ್ಷಾ ಮುಟ್ಟೆ ಕಾಡೇಗೂಡೆ ಉದ್ದಿನ ಮೂಟೆ ಈರುಳೇಹೋಯ್ತು ನರ್ಮಕಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟೋ ಬಿಟ್ಟೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೨೬). [ಕಾಡೆ ? + ಗೂಡೆ ?]

ಕಾಡೇಜು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಜುನ ಪೇರೋಜ್ಜೆಎ ಪಗಸ್ಸವಳ್ಳಮ ಗೋಸಸ್ಸನೆ ಕೊಂಡಿದ್ದಗೆಜೆ (ಎಳ. IV, ಎಡಪಾ. ೬೦–೬೫ ; ೪೪೦). [?]

ಕಾಡೊದಮೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಪತ್ತು: ಕಾಡೊದಮೆ ಬೇಳೆ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಯೂದಿದುದೆನೆ ನೆಲದೊಳರ್ದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯುಂ ನೋಡ ನೆಲ ಮುಟ್ಟಲಟ್ಟಯೊಳಾಯಾದುದೀ ದೆವಸಮಲ್ಲ ಬೇಂಟೆಯ ದೆವಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೦); "ಕಾಡಿನ ವಸ್ತು" (ಪಂಪದಿ. ೧೯೩).

[ಕಾಡ್ಯು + ಒಡಮೆ]

ಕಾಡೊಡೆತನ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಡೆತನ : ಪಡೆಯ ಕಾಡೊಡೆತನವನೆಂಬ ನುಡಿಯರಿಳಿ ಸಿಡಿಯೆ ನಾಲಗೆಯಿಂದ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೬೦–೬೭೯).

[ಕಾಡ್ಯು + ಒಡೆತನ]

ಕಾಡೊಡೆಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ದೊರೆ. ೨. ಬೇಡರ ಅರಸು : ಬಂದರದೇಳರ್ಬಗೆಸಂದು ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಲುಬ್ಧಕರ್ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೯) ; ಕಾಡೊಡೆಯನಂ ಜಡಿದು ನುಡಿದಂತುಂ ಸಾವೆನಲ್ಲದೆ ಕಾವುದಂ ಮಾಣಿಸಂ ಪ್ರತಮಮನೆಂಬುದುಂ (ವಡ್ಡಕ. ೧೬–೬೦ ವ) ; ಅಡವಿಗಳೊಳ್ ಕಾಡೊಡೆಯರಂತೆ ಬಿರಿದು ಗಳಿಂ ಮಿಗಂಗಳಂ ಬೇಂಟೆಯಂಗೈದುಮಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨೫) [ಕಾಡ್ಯು + ಒಡೆಯ್ಯ]

ಕಾಡೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳ್ಪು; ಅರಣ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯ : ಸೆರಪಿನಿಂ ಬೀಳ್ಕುಡುವ ಕಾಡೊಳ್ಪನುಂದಂ (ಕಾಲೂಸ.೬೦–೯೯). [ಕಾಡ್ಯು+ ಒಳ್ಪು]

ಕಾಡೋಜೆ (ನಾ). ಬರಟುರೀತಿ ; ಅನಾಗರಿಕವಾದ ಕ್ರಮ : ರಾಜಸಭೆಯಲಿ ಕುಹಕರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮ ಜೂಜಿನೊಳ್ ಸೋಲಿಸಿವನುಂಧರೆಯ ಕೊಂಡು ಕಾಡೋಜಿಕೆತ್ತಿಯಸ್ತ್ರನೆದರಿಸಿಯಂನೆಳಿಸಿ ವನವಂಗಳಂ ಸುಲಿಸಿ (ಪುರಂಗ. ೩೬–೪). [ಕಾಡ್ಯು + ಓಜೆ]

ಕಾಡ್ಯೋಣಿ 'ಕಾಡ್ಯೋಣ' ನೋ.

ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ : ನಮ್ಮನು ಬಟ್ಟಬಯಲೊಳಗಿರಿಸಿದ್ದೆ ಹೊಗಗುಟ್ಟದ್ದೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿ [ಪಾಕಾಂ. ೪] ಚ್ಚನಲಿ (ತೀರ್ಥ. ೨–೬–೫೭) ; ಪೋಡುತಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚನಲ್ತಲಿದ ರೂಢಿಗೊಡಿಯೊಡ ಸತಿಯೊಳ್ಕೊರೆದನು (ಹಮಚ. ೭೩). **ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು** : "ದವಃ, ದಾವಃ – ೨ ಕಾಡು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು" (ಸಿದ್ಧಾಂ ತಿ. ೩೨೪). **ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು** : ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಆಡವಿಯೆ ಗುಱಿ (ಅಪಚಂ.೨೧ಳ–೧೩೬); ಕಾಳಕೂಟವೊ ಕಾಡು [ಪಾಕಾಂ. ೪]ಗಿಚ್ಚೊ ಲಾಲಸೆ ಯದಕಂಡ ಲೇಹಕೆ (ಬಸವ. ೫೬–೩೬). 'ಕಾಲ್ಚುರ್ಚುರ್' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾಡ್ಯೋಣಿ, ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡ್ಯೋಣ (ನಾ). ಆಡವುಯ ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ : ಸೂಕ್ಪಿದೆಳ್ಕಲ ಕಾಡಾನೆ ಮಲೆ ಕಾಡ್ಯೋ [ಪಾಕಾಂ. ಡ್ಯೋ]ಣನಾಯಂಬೊಲಂ (ತೀರ್ಥ. ೩–೬–೫) ; ಕರಿ ಕಾಡ್ಯೋಣ ಜಂಬುಳಿ ಕಾನನೊಪ್ಪಿದುದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨೦–೫) ; ಕರಿಯ ಕಾಡ್ಯೋಣಗಳು ಸಾರಗ ಉರಗ ಕಡವೆಗಳು (ಹಮಚ. ೬೪). **ಕಾಡುಕೋಣ** : "ಬಲಾಯಃ, ಮಹಿಷಃ, ವಾಸದ್ವಿತರ್, ಕಾಸರಃ, ಸೈರಿಭಃ, ಜ ಕಾಡುಕೋಣದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂ ತಿ. ೧೩೪). **ಕಾಡ್ಯೋಣ**: ಲಲ್ಲರದ ಹುಲಿ ಹರ್ಯಕ್ಷಕ್ಕಳ ಮಲೆತಿಲಿಪ ಕಾಡ್ಯೋಣ (ತೀರ್ಥ. ೬–೧೯–೧೬). 'ಕಾಲಸ್ಯೋಣ' ಪರಾ. [ಕಾಡ್ಯು + ಕೋಣ]

ಕಾಡ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಾಡ್ವಳ್ಳಿಗಾಡ ತಾನರಸಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭರತ. ೨–೫೬–೧). [ಕಾಡ್ಯು + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಕಾಢೆ 'ಕಾಡ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಾಣ್, ಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕಂಡ್ಡ (ಭೂತಕೃ); ಕಂಡ್ಕು (ಭೂತನ್ನೂ); ಕಾಂಬು, ಕಾಣ್ಬು, ಕಾಬು (ಭ ವಿಕೃ). ೧. ನೋಡು ; ಈಕ್ಷಿಸು : "ಕಾಣ್–ದರ್ಶನೇ" (ಕಮರಾ) ; ಧನಮನ್ನಾ ಕಂಡು(ಎಇ. III, ೩೩೦–೫; 740) ; ಕಾಣಪೇಗೆಯೆಯುಂ ತನ್ನ ದೋಷಮಂ ಕಾಣದಂತೆಂದುಂ ಕಣ್ಮಿಳ್ ತಮ್ಮ ಕಾಡಿಗೆಯುಂ (ಭವಿಕಾ. ೧–೪೫) ; ಅದೇಂ ಮರುಳಾದನೊ ಬಡಿಗಂಡಾಕ್ಷಿ ಪಾಲಸಿ ಕಂಡಂ (ಪಂಚಭಾ. ೬–೧೯) ; ಪೆಣಿಸಂ ಕಂಡ ಪಂದೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧ ೪೪) ; ಕಿನವ ಕಾಣಲೀಯದು ದುಃಖ (ಮಹಾದೇ. ೨೪) ; ಹಗೆಯಾಳ್ ಮುಱಿದುದ ಕಾಬೆನೆಸು ಗೆಯೆ ಕಾಣೆ ನಾನು (ಕ.ವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨೪) ; ಆಯುಷ್ಮಿಕಾನಂದನನು ಕಾಂಬ ಮಧುರಭಾವದ ಬೆಳಸಿ ಸುತ್ತ (ಪಡಿದಾ. I, ೪೫೦). ೨. ಭೇಟಿಯಾಗು ; ಸಂದರ್ಶಿಸು : ತನ್ನ ಪೂಜಲ್ಗೆಯೋಗಿ ತಾಯುಂ ತಂದೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ವರ್ಧಮಾ. ೭೪–೧೪) ; ಏ ಪಡೆಮಾಕೊಂ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಮಪಶ್ಚಮೀ ಕೆನಷ್ಟಾಚರಣಂ (ಪಾಂಪು. ೬–೪೯) ; ದೇವರುಮಾ ಸಂಕೇವಳಂ ಬಂದು ಕಾಣಲೊಡಂ ಪರಮ ಮಿತ್ರನಂ ಕಂಡಂತೆ ಸಂಭ್ರಮವೆರಸು (ಪಂಚತಂ. ೫೫–೧೬) ; ಸೌಬಲರಾದಿ ಯಾದ ವರವಪಾಲನ ಕಂಡರಂದೇಕಾಂತಭವನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ ಭೀ. ೧–೨). ೩. ಎನಿಸು ; ಭಾವಿಸು ; ತಿಳಿದುಕೊ ; ಅರಿತುಕೊ : ಮಗಂ ಕುರು ಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವರ್ಧಮಾ.೭೫–೨೧); ಪುನಿ ಕಾಣ ದಂಬುದುಂ ಬೇಡದ ನೀಡದಂತೆಂತು ನಂದಿದೋ (ಅರಿತ. ೨–೭) ; ಕಂಡ ಕಣ್ಮನಂ ದೇವರ್ಗ ಜಿಯೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದನ್ (ಪಂಚತಂ. ೯೪–೧೩) ; ಕೆಲವಂ ಮಳ್ಳಲ ರಿಂದೆ ಕಂಡು (ಸೋಮೇಶ. ೨) ; ತಂದೆ ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದಾತನುಮೆಂದು ಕಾಂಬುದೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವು (ಕೌಶಿಕಾ. ೩೬–೬೨) ; ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದಿರಲು ಬಹು ದುಃಖ ಕಾಣಕ್ಕ (ಪುರಂದ. ೨–೪೮–೩). ೪. ಹೊಂದು ; ಪಡೆ : ಅನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾಸ್ಕನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸಜ್ಜನಿಕ ಕಾಣ್ಮನೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦) ; ಸತ್ಕು ಕಾಣ್ಮ ಸಗ್ಗದಿಂದರ್ಮ ಕಾಣ್ಮ ನರಕವು ಲೇಸೆಂಬ ನಾನ್ಮುದಿಯಮುಮಂತು (ಜಗದ. ೪–೬೯ ವ). ೫. ತೋರು ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು ; ಗೋಚರಿಸು : ಇಲ್ಲಿ ಪೋದಂ ವಿಕ್ರಾಂತಕುಂಗಂ ಗಡಮದಜಯಿಯಲ್ಕಾಗದಿನ್ನಿಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಪಂ (ಪಂಚಭಾ. ೪–೩೦) ; ಅವನಿಗೆ ಪಾಂಡವರು ಕಂಡರು (ಪಚಭಾ. ೩೬). **ಕಾಣಿಸು** : ೧. ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಯೆಂದೊಡನದ ಗಿಳಿಗಳಿರ, ಪೀವು ಕಾಣಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ೭೫). ೩. ನಿನ್ನಿನ್ನು ನನ್ನ ತಮ್ಮನಂತೆ ಕಾಣಲೇನು (ಮುಕಿ. ೨). ೪. ಹುಚ್ಚ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಣದ ಎತ್ತಲೆಂದಲಿಯದೆ ಗಿಡಗಳಿಗರ್ದನ ನಿಕ್ಕುಮದ ವಿರಕ್ತನೆ (ತೋಳಾಮ. ೨೩–೯೦) ; ಹರಣವೆಯೊಡೆ ಕಾಣಲಹುದಖಿಲವಾ (ನವನೋ. ೯–೨೩). ೫. ಪೆಱ್ಚು ಪೆಱ್ಕೆಂದೆಡತಕೆ ಬೀಳುಗಳವರು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಗಾವಿಲರು (ಹರಿಲ. ೫–೬) ; ಈ ಕುರುಡ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಏನೂ ಕಾಣುವು ದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೩–೨೦) ; ಕಂಡದ್ದು ಹೇಳದೆ ಕೆಡದಂಥಾ ಕೋಪ (ಗಾದೆ).

ಕಂಡಾ, ಕಂಡೆಯ, ಕಂಡೆಯಾ, ಕಂಡ್ಕ, ಕಂಡ್ಕಾ = ತಿಳಿದು ಕೊಂಡೆಯಾ; ಅರಿತುಕೊಂಡೆಯಾ : ಅನಮಮವಸಾಧ್ಯವಭೀದ್ಧ ಸೌರಾಪ್ಪಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವದೆ ಕಂಡಾ (ಅಪಚ. ೨) ; ಮನಂ ದೆಬಲ್ ಪೊದಪಟ್ಟನಂ ಬೇಡ ಶೀಶ್ಪಂ ಕೊಂದು ಬಾ ಅಂಬ ಎಲೆ ಪುಣ್ಯವೆ ಕಲಿಅಸಕೆ (ಎಇ. XXIII, ೧೯೪–೫) ; ಕನ್ನಡದೊಳಗೊಂದು ಕಥೆಯ ಪೇಳುವೆನೆದು ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ ಕಂಡಾ ನಮ್ಮೊಡೆಯ (ಭರತ. ೧–೫) ; ನಿನ್ನಂಘ್ರಿರಾಜೀವಮಂ ನೆನೆಯೆಮ್ಮುತ್ತಿ ಯನೆಯೆಂಬುವರ್ ಕಂಡ್ಕ ನಿನಗ ದೆಲ್ಲಿಯ ಪಾತಕಂ (ವಿಕೃತಿ. ೨–೬–೫೫); ಚತ್ತೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರೀತು ಕಂಡಾ ಮತ್ತಾಯೀಶನೆ ಭೀಮನು ಕಂಡಾ (ಪರಾಗ. ೬–೧). ಕಂಡವರು = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದವರು ; ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕವರು. ೨. ಇತರರು ; ಪರರು : ಕಂಡವರ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಾವೀಲಿ ದೂಡಿ ಅಳಸೋದಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ) ; ಕಂಡವರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದೂ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋದು ಕಷ್ಟದು (ಗಾದೆ). ೩. ನೋಡಿದವರು. ಕಂಡಕಂಡ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬೆಲ್ಲ ಶಿಶು ಬಿದಿಯೆಳ್ಳ ಬಂದು ದೇಹಗಣಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿನಂ ಕಂಡಕಂಡಬಲಿಯರ್ ಕರೆ ಕರೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮–೨೦). ಕಂಡೆಗೊರ್ = ಕಾಣು ; ನೋಡು : ಅವನನೆಗಾವ ಬಿರಿಮುಗುಳ್ಳಾನಲರ್ಗವಶ್ಯರುಂತವಲ್ಲಿಂ ತವೆ ಪುಷ್ಪಾವ ಚಯದಿಂ ತಳರ್ಗಳ್ಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ಕಂಡೆಗೊಳ್ಳನಂದಿನ ದಿವಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೬೬). ಕಾಣಬರು = ೧. ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಕಾಣಬಾರದ ಬಯಲಿಂಗೆ ಮನೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೩–೧೬).

೨. ಗೋಚರಿಸು; ಪ್ರಕಟವಾಗು: ಈತನನಿತಿನಿತೆಂದು ಯೋಚನೆ ಗೇತಱಲಿ ತಾವಿಲ್ಲ ಸತ್ವಗುಣಾತಿಶಯವೇ ಕಾಣಬಂದಿಹುದು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೧೫); ಅಧಿಕ ಸುಜಾಣರ ಜ್ಞಾನಲೋಚನಕೆ ಕಾಣಬರ್ಪಂತೆ ಕನ್ನಡ ವಾಕ್ಯದೆ ನೆರೆಜಾಣ ಸತ್ಕೃತಿಯ ವಿಸ್ತರಿಸು (ಮೋಹತ. ೩-೧). ೩. ಗೊತ್ತಾಗು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರು: ಒಂದರಗಳಿಗೆ ನೋಡಿದ ಮಾತ್ರದಿ ಕಾಣಬಂದುದಾ ವಿದ್ಯೆ ಕಂತುವಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೭೧); "ಶುದ್ಧಾಂತ – ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬಾರದೇಯಿರುವ ಅರಸಿನ ಅಂತಃಪುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩). ಕಾಣಗೊಡಿಸು = ೧. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ೨. ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸು: ಕುರುಡರಿಗೆ ಕಾಣಗೊಡಿಸುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮೆರೆಸುತ್ತ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ). ಕಾಣಗೊಡು = ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ತೋರಗೊಡು; ತೋರಿಸು.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣ್; ಮಲ. ಕಾಣು. ಕೊಡ. ಕಾಣ್; ತೆಲು. ಕನು, ಕಾನು]

ಕಾಣ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಉಪ್ಪು ತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ ರಸಂ ವಜ್ಜನಿಯುಂ ಎಣ್ಬತ್ತ ಸಲ್ವರ ಕಯ್ಯಲ್ ಮಲ್ಲಿಗ ಗಾದಯ್ಯ[ಂ] ಮಲ್ಲಿಗೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ಕೊಣ್ಡುಬಿಟ್ಟ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೬; 971). [?]

ಕಾಣ$_2$ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಕಾಣ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಕಣ್ಣುಉಳ್ಳವನು; ಒಕ್ಕಣ್ಣ. ೨. ಕುರುಡ: ದಶ ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗದಿರು . . . ದಿಶೆಯಱಿತು ಕಾಣನಾಗದಿರು (ಪ್ರಸಕೀ. ೪೮-೧೦). ೩. (ಕವಡೆಯಂತೆ) ತೂತು ಬಿದ್ದುದು ಅಥವಾ ಒಡೆದದ್ದು. ೪. ಕಾಗೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಅಡವು. [?]

ಕಾಣಒತ್ತೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ತೋರುಒತ್ತೆ (ಉಕ). [< ಕಾಣ್ + ಒತ್ತೆ$_1$]

ಕಾಣಕರಸೂನು (ನಾ). ಶಿಲ್ಪ ಕೆಲಸದವನು (?): ಬಡಗಿಯು, ಆಕ್ಕಸಾಲಿಯು, ಧ್ವಜಕಾರನು, ಕಾಣಕರಸೂನು ಇವರೆಲ್ಲಾ ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಸಮರು (ಶುಕಸ. ೨೩). [?]

ಕಾಣಭುಜ (ನಾ). ಕಣಾದ ಪಕ್ಷದವನು; ವೈಶೇಷಿಕ ಪಂಥದ ಅನುಯಾಯಿ; ತಾರ್ಕಿಕ: ಯುಕ್ತಿಯ ನುಡುಗಿ . . . ಕಾಣಭುಜರ್ಕ ಳೆಂತು ತುಟಿ ಮಿಸುಕುವರು (ರಾಘಚ. ೧೪-೩೧). [ಸಂ.]

ಕಾಣಯ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ: ವೈದಿಕರಾ ಸ್ವಾನನ ಕರದಲಿ ಕಾಣಯವಿಡಿದು ಭರದಿ ಬಡಿಯಲವನಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಹರಣ ಮಳಿವು ತಿರಲು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೭). [< ಕಣೆಯ$_2$]

ಕಾಣಾಂಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಾಂಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ, ಕಾಳಾಂಚಿ, ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದು ಸ್ವಾನುಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಆಸ್ತಿ; ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತ ಆಸ್ತಿ; ಹಕ್ಕುದಾರಿ ಜಮೀನು: ವಿನಿಯೋಗದಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸ್ವಾಸ್ತೆಗಳು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೨೬; 1513); ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿದವನ ಪೊಡವೆ ಆತಗೆ ಕಾಣಾಚಿ ಸಲದು ಎಂದು ಪೊಡಂಬಟ್ಟು ಬರಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೮-೨೦; 1552); ನಂಮ್ಮಕಾಣಾಚಿ ಸೀಮೆ ಕೆಳದಿ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕಲಿಸೆಯ ಪೇಠೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦-೬೦-೧೧; 1573). ಕಾಣಾಂಚಿ: ಯೀ ಮಾನ್ಯವನು ನೀನು ಕಾಣಾಂಚಿಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲುಳವನು (ಎಕ. XII, ಪಾವುಗ. ೩೮-೧೨; 1560); ಕಾಣಾಂಚಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಪಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೪೪; 1622). ಕಾಣಿಯಾಚಿ: ಪರರುವ ಬಂದಿಸಿ ಬೇಡುವಂಗೆ ಧನದ ಒಲವರವಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಕೇಣಸರವಿಲ್ಲ (ಮನುಗುಂ. ೬೦); ಅನತಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿ ಕೊಟದು (ಸೌಇಎ. ಪುಂಗನೂ. ೧೫೬-೪; 1419); ನಂಬಿಗಳು ಅಪಚಿ ಅನತಪಗಳಿಗೆ ಕಾಣಿಯಾಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟದು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೪; 1496). ಕಾಳಾಂಚಿ: ಕೊಂಗುರ ಗಣಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ ದತ ಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ಕೊಟ ಕೊಡಗೆಯ ಗ್ರಾಮಗಳಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೦-೯; 1562); ನಂಮ ಕಾಳಾಂಚಿಗೆ ಸಲುವ ಬರೂರ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಚಿಕ್ಕಜಂಬಾನಿಲೂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೫೬-೧೩; 1597). ಕಾಳಾಂಜಿ$_1$: ಮಲ್ಲಪ್ಪಗೆ ಕಾಳಾಂಜಿಯಾಗಿ ಹತಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಸನ (ಎಕ. IV, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೮-೨೧; 1549).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಣಿಯಾಟ್ಟಿ, ಕಾಣಾಚಿ; ತೆಲು. ಕಾಣಾಚಿ, ಕಾಣಯಾಚಿ, ಕಾಣಿಯಾಚಿ]

ಕಾಣಿ$_1$, ಕಾಣೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿಕ್ಕನಾಣ್ಯ; ಪಣದ ಅರುವತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ವೀಸಂ ಎರಡು ಕಾಣಿ ಎರಡು (ಎಇ. XVIII, ೧೮೫-೩೭; 1097); ಕಾಣಿಯ ಸೋಲ ಅರ್ಧಕಾಣಿಯ ಗೆಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೧೫); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕಾಣಿಗಾಡಿ ಕಡವರವನಂಬಿಲದ ಹುಳಿಗಾಡಿಯಮೃತಮಂ ಬಿಡುವರೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೬೬); ಕಾಣಿಯ ಬೀಯದಲಿ ಬಡವಹುದೆ ಕನಕಾಚಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೧೬); ಕಾಣಿಯನು ಗಳಿಸದ್ದ ಕಾಣಿಯನು ಈಯುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಅರಸರ್ಗೆ ಸೇಸೆಯೆಂ ದರಸರ ಕಾಣಿಯೆಂದು ದಾಯದವರ್ಗ್ಗಳ ತೆಱೆಯೆಂದರುವಣಮೆಂದುಳಿವಣಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦-೯೮; 1040). ೩. ಕಾಣಿಕೆ: (ಕಿ). ೪. ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ: (ಕಿ). ೫. ಆಸ್ತಿ; ಆನುವಂಶಿಕ ಹಕ್ಕುದಾರಿಕೆ. ೬. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳು ಸಮತೂಕದಲ್ಲಿರುವುದು. ೭. ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕಕ್ಕೆ ತರಲು ಹಾಕುವ ತೂಕ, —ಪೇರು; ಭಾರದಾನಿ: ಏರುಪೇರಾದ ತಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತರುವ ಕಾಣಿಯಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೪); ತಕ್ಕಡಿಗೋ ಬೇಡ ಕಾಣಿ ತೂಗುತಿರಲಿ ಸತ್ಯವಾಣಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೨೪-೫). ೮. ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲುಗಾರ. ೯. ಹಣ; ಸಂಪತ್ತು. 'ಭೂಮಿಕಾಣಿ' ಪರಾ. ಕಾಣೆ$_3$: ೧. ಕಾಣೆಯಂ ಗೆಲನರ್ಧಗಾಣೆಯಂ ಸೋಲನೀ ಜಾಣರೆ ಱೆಯಂ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೨-೩೧). ೧೦. (?): ಕಾಣೆಯ ಕಾಣ್ಮೆ ಸುವರ್ಣ ಕ್ಷೋಣಿದ್ರಕೆ (ಕಂದಶ. ೫).

ಕಾಣಿಕಟ್ಟು = ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡೂ ಬಟ್ಟಲು ಸಮತೂಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ತೂಕಸೇರಿಸಿ ಸರಿಪಡಿಸು; ದಡಕಟ್ಟು: ಕಾಣಿ ಕಟ್ಟಿ ತೂಕಹಾಕು (ರೂಢಿ). 'ಪೇರುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾಣಿ]

ಕಾಣಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮಾಚಪತ್ರಿ: "ಗ್ರಂಥಿಪರ್ಣಿ ಶಂಕಃ . . . ಕುಕ್ಕುರಂ – ಈ ೬ ಕಾಣಿಯೆಂಬ ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೧). [?]

ಕಾಣಿಕಾಱ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು, ಪಾಲು ಉಳ್ಳವನು; ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯ ಹಕ್ಕುದಾರ: ದಿಂಬರ ಸೋಮಕಗಉಂಡನ ಮಕ್ಕಳು ರಾಮಗಉಂಡ ಮಂಚೆಗಉಂಡ ಚಾಮಗಉಂಡ ಕೊಣಕಾಲನ ಮಗನಾ ಶೋಕ ತಂಮನು ಯಿಂತೀ ಅನಿಬರು ಕಾಣಿಕಾಱನ ಭಾಗೆಯ ಬೇಕೆಂದಡೆ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೬೦-೮; 1153).

[ಕಾಣಿ$_1$ + –ಕಾಱ. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಕ್ಕಾರ]

ಕಾಣಿಕೆ 'ಕಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು 'ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು,—ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಸೊಂಪೊದವಿ ಬರಲು ವಿರಾಟ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು ನಡೆತಂದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಸಗೊಂಡ] (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೭); ವರ ಸುಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಮುಖ ಮಂತ್ರಿಗಳ್ ಬಂದರೊತ್ತರಿಸಿ ಕಾಣಿಕೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೪೮). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಣಿಕೆಯ (ನಾ). ಕಾಣಿಕೆಯವನು; ಕಾಣಿಕೆ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು (?): ಯಿ ಗ್ರಾಮಕೆ ಅರಸುಗಳು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಸುಂಕದವರು ನಾಡು ತಳವಾಱರು ಕುಳಸಿದಾಯ ಬೇಡಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯರು ಅರು ಅಳುಪಿದರು ನಮ್ಮ ನಾಡಗಿ ತೆತ್ತು ಬಿಟ್ಟೆಉ(ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭೧-೧೯; 1540). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + -ಅ$_7$]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು,—ಅರ್ಪಿಸು: ನಿಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ರೊಕ್ಕದಾಸೆಯನಿತ್ತು ತಂದನು ದಂಡನಾ ನೆಲಕೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಣಿಕೆಯಿಾ 'ಕಾಣ್ಕೆಯಿಾ' ನೋ.

ಕಾಣಿಕೆವರದ (ನಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕಾಣಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: (ಕಿ). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪರದ]

ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕಾಣಿಕೆಗೊಳ್: ಕುಂದ ಗಂಧಿನಿಯ ಮೆಲ್ನುಡಿಯ ವಿಮಲ ಮೆಯ್ಗಂಧವ ಕಾಣಿಕೆವಿಡಿದು ಮಂದಗತಿಯನಾಂತು ಬೃಹಸ್ಪತಿಗಿದಿರಾಗಿ ಬಂದುದು ತಂಗಾಳಿ ಬನದಿ (ಮೋಹತ. ೫-೩೦). [ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಣಿತೂಕ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಡಮೆ ಭಾರವಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಇಡುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೂಕ,—ಪೇರು: (ಕಿ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ತೂಕ]

ಕಾಣಿಪೇರು (ನಾ). = ಕಾಣಿತೂಕ: (ಕಿ). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಪೇರು$_2$]

ಕಾಣಿಬೇಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣವನ್ನು ಬೇಡು,—ಕೇಳು (?): ಎಳಸಿ ನೋಡಿಯೆ ನೋಡಿಸುವ ಕೆಲಕೊಲೆವ ನಗಿಸುವ ಕಾಣಿಬೇಡುವ ಮುಳಿವ ಬಲುವನು ಜಾಣ್ಣುಡಿಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಕರಗಿಸುವ ದಟ್ಟಿಸುವ... ಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿಸುತಿರ್ದಳು ಮಗಳಿಗೋರ್ವ ವಿದಗ್ಧೆಯಿರುಳಿನಲಿ (ಜೀವಂಚ. ೧೭-೪೦). [ಕಾಣಿ$_1$ + ಬೇಡು$_1$]

ಕಾಣಿಯಾಚಿ 'ಕಾಣಾಚಿ' ನೋ.

ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ (ನಾ). ಕಾಣಿಯಾಚಿಯ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಸಾಧನವ ಬರದಾತ ಪುಟರಸರ ಮಗ ದೇವರಸನು ಸುಹಸ್ತವೊಪವೊಪ್ಪಗಳು ಶ್ರೀ ನಾರಸಿಂಹ ಕಾಣಿಯಾಚಿಕಾಱ ನಂಬಿಗಳವೊಪ್ಪಗಳು (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೭೨-೨೧; 1496). [ಕಾಣಿಯಾಚಿ (< ಕಾಣಾಚಿ) + -ಕಾಱ]

ಕಾಣಿಯಾಲ (ನಾ). ಆರಂಭಮಾಡುವವನು; ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಆಸಗರ ಹಲ ಗಾಣಿಗರ ಸುಂಕ ಪಲರ ಬೇಡಿಗೆ ನಾಯಿಂದನ ವರಿ ಕುಂಭಾರರು ಕಾಣಿಯಾಲರ ಬೇಡಿಗೆ ಕುಱುದೆಱ್ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬೇಡಿಗೆ ಉಪಲಿಗರ ಕಾವಲಿ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೧೦೦; 1521). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಣಿಯಾಳ]

ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆ (ನಾ). ಕಾಣದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅದೃಶ್ಯತೆ: ಪವನಜಂ ... ಯೋಗತನುವಿಂದಗೋಚರನಾಗಿ, ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕಾಣದಾದುದೆ ತನ್ನ ಕಾಣಿಲ್ಲಮೆಗೆ ಕುರುಹಾಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಕಂಡನಾಕಾಶಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೩೭). [ಕಾಣ್ + ಇಲ್ಲಮೆ]

ಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಚರಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು: ನೋಟಕರನತನುಮತ್ತದ್ವಿರದಂ ಕೋಡಂ ಕಾಣಿಸಿ ಪಿಡಿದೀಡಾಡುವುದೆಂಬಿನೆಗಮಾಡಿ ರಂಜಿಸಿದಳವಳ್ (ಆದಿಪು. ೯-೩೭); ಸೂನುಗಳಱುವಂ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಾನುಜರಱುವಂ ವಿಧಾತ್ರ ನೀಂ ಕಾಣಿಸಿಯಿನ್ನೇನಂ ಕಾಣಿಸಲಿರ್ದಪೆ (ಗದಾಯು. ೫-೨೯); ನಿಮ್ಮ ಲಿಖಿತವನಿಂದು ಕಾಣಿಸಿದಿರೇ ಎನುತೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೭೧); ಮುಗಿಲ ತುಡುಕುವ ತೆನೆಗಳಾಳ್ವೇರಿಗಳು ಪಾತಾಳವನು ಕಾಣಿಸುವಗಳು (ನಳಚ. ೧-೨೧). ೨. ಒದಗು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಪದನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ವವಲ್ಲಿ ಮಱೆಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೫೧); ಜನಿಸಿದಾಗಳೆ ಮರಣಗಾಣಿಸಿಯನಿಮಿಷೇಶ್ವರನಿತ್ತ ಶಾಪದಿ ಪುನರಪಿಯು ತಾನೊಬ್ಬ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಲ್ಯನಾಮದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೮-೨೮). ೩. ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಕರೆತರು,—ಒಪ್ಪಿಸು: ನಾಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ತಂದು ಕಾಣಿಸೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೮ವ); ಆತನನಾಂ ತಂದು ಕಾಣಿಸಿ ಕೂಡಿದಂದಿಂತೊಟ್ಟು ಇಂದುವರಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೫-೧೧); ಕರೆಸಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರಕರ ನೂರ್ವರನು ಕಾಣಿಸಿದನು (ಸಂಭಪ. ೩೪-೩೧). ೪. ತೋರು; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಕಾಣಿಸುತ ಕಂಗಳಿಗೆ... ಅಕ್ಷೀಣ ಮೃಗ ಪುಟನೆಗೆದು ಹಾಱುತ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೭); ಅವರನು ಕಾಣ್ಬಳು ತನ್ನ ತನುವವರಿಂಗೆ ಕಾಣಿಸದು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಪರವಾದಿಗಳ ಕಣ್ಗಳ್ಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಗೋಪ್ಯದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೩-೧೩); ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರಾರೂ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕಾಣಿಸಿದರೆ (ಸರಸ. ೩೮). ೫. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರು; ತೋಚು; ಭಾಸವಾಗು: ಅದು ಸರಿಯೆಂದು ನನಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು: ನರನ ಧನುವಿನ ದನಿಯ ಕೇಳೆನು ಕರಗಿತಂತಃಕರಣವರ್ಜುನನಿರವ ಕಾಣಿಸಿ ಬಾಯೆನಲು ಕೈಕೊಂಡನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೪).

ಕಾಣಿಸಿಕೊಡು = ತೋರಿಸು; ಗಮನಕ್ಕೆತರು. ೨. (ಕರೆತಂದು) ಭೇಟಿ ಮಾಡಿಸು: ಮಂತ್ರಿಪುಂಗವರು ಮೇದಿನಿಯೊಳಗತ್ಯಧಿಕರಾದ ವರ್ಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡುತಿಹರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೦). ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ = ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳು; ಗೋಚರವಾಗು: ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದರಾಚಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಳೊಬ್ಬಬಲೆ (ಸಂಭಪ. ೩-೬); ತಾ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳದೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಿತ್ರಪಠಲೇಖನಗೆಯ್ದಳೆಲ್ಲರನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೭). ೨. ಭೇಟಿಕೊಡು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಅರಸಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳೀ ನೃಪರರಸಿಯನು ಸುಕುಮಾರಕರನು... ಪಸಾಯ್ತೆಯರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೨); ಬಂಭಾಪುರಿಗೆ ಬಂದು ಚಂಡಕೋದಂಡನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇಱ್ ಬೇಱ್ ದಂಡಿಳಿದಿರಲೊಡಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೨೩ ವ). ೩. ತೋರ್ಪಡಿಸು; ಗೋಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಜಾಣಸೇಕರ ನಿನ್ನೆಡೆಯೊಳಗೆಳ್ಳಿನಿತೂಣೆಯವಿದಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡೆನಾದೊಡೆ ಕೇಳು ಮುಡಿ ಮೊಲೆದಾಣವ ನಿನಗಿತ್ತಳಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೬೮). [ಕಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಣು 'ಕಾಣ್' ನೋ.

ಕಾಣುಗ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪಗೌಂಡಂ ಕಾಣುಗ ವಂಶಾಗ್ರಗಣ್ಯನನುಪಮ ಪುಣ್ಯಂ (ಕಕುಲ. ೬-೪೫; 1216 ?). [?]

ಕಾಣುಹ (ನಾ). ಕಾಣುವುದು; ನೋಡುವಿಕೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ನೆನೆದುಘೇಯೆಂದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೫); ಹಂದಿಯ ಕಾಣುಹ ತಡಂ ಕೋಪಕಿಚ್ಚು ಭುಗಿಲೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೭-೧). [ಕಾಣು (< ಕಾಣ್) + -ಹ$_2$]

ಕಾಣೆ$_1$ (ನಾ). ಕಾಣದೆ ಅಡಗುವುದು; ಅದೃಶ್ಯತೆ. 'ಕಾಣೆಯಾಗು' ಪರಾ.

ಕಾಣೆ ಅರ್ಜಿ = (ಕರಾ). ಕಾಣದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ: ದನ ಕಾಣೆಯಾಗಿದೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾಣೆಅರ್ಜಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕಾಣೆಯಾಗು = ಕಾಣದಂತಾಗು; ಅದೃಶ್ಯವಾಗು; ಮಾಯವಾಗು: ಇನಿತೊಂದು ಪೊಟ್ಟು ತಡೆದಳ್ ಕಳಭಾಷಿಣಿ ಕಾಣೆಯಾಗಿ ಮುಂತಂದಿರವೇಟ್ದ ತಾಣದೊಳೆ ಕಾಣಳೊ ಕಾಣದುದರ್ಕೆ ನಾಣ್ಚಿ ಮೇಣ್ ನಿಂದಳೊ ತಾಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೦೨); ಮಗನು ಕಾಣೆಯಾದದ್ದು ತಿಳಿದೊಡನೆ ಅವರ ಹೃದಯವೂ . . . ಬಾಡಿಹೋಯಿತು (ಕಂಖಹು. ೯೧). [< ಕಾಣ್]

ಕಾಣೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೊರಂಟೆಯಾದರೆ ಆರು, ಬೈಗೆಯಾದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಬಂಗ್ಡೆ, ಕಾಣೆ ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [← ತುಳು. ಕಾಣೆ, ಕಾನೆ]

ಕಾಣೆ$_3$ 'ಕಾಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಣ್ಕೆ, ಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದರ್ಶನ: "ತೋರ್ಪೆನೆ ಕಾಣ್ಕೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೨); ಜಗತ್ರಯ ದೀಪಕನ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಳಗಾದುದು ಲೋಕತ್ರಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೪೭); ಕಿನ್ನರ ಯುಗ್ಮಮೆತ್ತ . . . ಈ ಕನ್ನೆಯ ಕಾಣ್ಕೆಯೆತ್ತ ಮನುಜಂಗೆನಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೮೪); ಕುರುಡನ ಕಾಣ್ಕೆಯುಂ ವನಿತೆಯರ್ಗೆಳಸಿರ್ಪನ ರಾಜ್ಯಮುಂ ಮನಂ ಮುರಿವನ ಧೈರ್ಯಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೮); ಅಹುದೊ ಅಲ್ಲವೊ ನಾವು ಕಂಡ ಕಾಣ್ಕೆಯು ದೇವ (ಭರಚ. ೪-೧೩). ೨. ಉಡುಗೊರೆ; ಉಪಾಯನ: ಆ ಗಿರಿರಾಜವಿಲಾಸಮಟ್ಟುಯಂ ತಂದುದು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನಗೆ ತರ್ಪವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨); ಒಸೆದು ಕೊಟ್ಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ತನ್ನೃಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೧೩೨). ೩. ಅರಸರಿಗೆ ಹಾಗು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ನಜರು, —ನಜರಾಣಿ: ಕರಣಂಗಳ ಕಾಣ್ಕೆಯೆಂದು ಮನ್ನೆಯದೆಱೆಯೆಂದರುವಣವೆನ್ದು . . . ಕೊಣ್ಡವರ್ಚ್ಚಣ್ಡಾಳರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೪-೩೭; 1174); ಅಱಿವಂತು ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಕೊಟ್ಟೆಱಗಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩); ಬಾದುಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತು . . . ಬಿನ್ನವಿಸುತಿರೆ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೪). ಕಾಣಿಕೆ: ೧. ನಿರಾಕಾರದಿಂದ ಕಾಬ ಕಾಣಿಕೆ ಇನ್ನಾವುದೊ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೬-೨೩೪); ಈತನೊಬ್ಬನ ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಕೌತುಕವ ಕಱೆದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೬); ಕಣ್ಣೆರಡು ಕಾಣಿಕೆಯೆರಡೆ? (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩-೧೪); ಕಣ್ಣು ಕಿರಿದಾದೊಡಂ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊಲ ಹಿರಿದು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೫-೧೨೬). ೨. "ಉಪಾಯನಂ, ಉಪಗ್ರಾಹ್ಯಂ, ಉಪಹಾರಃ, ಉಪದಾ – ಈ ೪ ಕಾಣಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೫); ಎಲರ ಕಂಪನೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಪೋಗಿ ನೀಂ ಕೊಟ್ಟು (ಜಗವಿ. ೬-೧೨); ನೃಪ ಪರಿವಾರವೆಲ್ಲವು ಬಂದು ಕಂಡುದು ಕಾಣಿಕೆಯ ನೀಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೨); ದೇವರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪದ ದೀಪ ಹಚ್ಚುತ್ತಾಳೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೦). ೩. ಮನ್ನೆಗಾಣಿಕೆ ಸೇಸೆ ತಪ್ಪನ್ನೆಯವಾಯ ದಾಯಮಿವು ಸಲ್ಲವು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೧-೪೫; 1149); ಸಿದ್ಧಾಯ ಹೊದಕೆ ಹದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ (ಎಕ. X (S), ಚಿಂತಾಮ. ೨-೨೨; 1355); ಹಣ ವೊಕ್ಕಲು ಗುತ್ತಗೆ ಕಾಣಿಕೆ. ಖಡ್ಡಾಯ ಬೆಳ್ಳಕರಣೆ ಬೆಳುದಡಂ ಎಸೆವೊಸಗೆ ಬಿಟ್ಟಬಿಡಾರ (ಕಇ. I, ೫೩-೨೭; 1433). ೪. ಕೊಡುಗೆ: ಚೀಣಾ ದೇಶವು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಕೆಯೆಂದರೆ ಈಗ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾದರಿಯ ಕಾಗದ (ಮುದ್ರಕ. ೭೭); ಪಾಠದ ಅಂತಿಮ ಉದ್ದೇಶ ಕಲಾಜೀವನ . . . ಸಾಧ್ಯವಾದವರು ಕೃತಿ ರಚಿಸಿ ತಾವೂ ಕಲಾ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೩).

ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು = ಭೇಟಿಮಾಡಿಸು; ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತರು: ನಿನ್ನ ಚಾವಡಿಯ ಬಲ್ಲಿದರಗ್ರಗಣ್ಯರನ್ನೇ ಆಯ್ದು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡಿಸು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೩-೯). ಕಾಣ್ಕೆಮಾಡು = ತೋರಿಸು; ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಾಮರೆಗಂ ಚಂದ್ರಂಗಂ ತಾಮಸಮಂ ಕಳೆದು ಕಾಣ್ಕೆ ಮಾಟ್ಪಂತೆವೊಲಾ ತಾಮರಸನಿಭಾಸ್ಯೆಗೆ ಸುರಕಾಮಿನಿ ಕಟ್ಟದಿರೊಳೆಸೆಯೆ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೯). [ಕಾಣ್ + -ಕೆ]

ಕಾಣ್ಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡು; ನಜರಾಣಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಕೆಗೈದಂ ವಿಚಕಿಲದಲರಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಋಷಿ ನಿವೇದಕಂ ಷಡ್ರಸ ಫಲಂಗಳಂ . . . ಶ್ರೇಣಿಕ ಮಹಾರಾಜಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೨); ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟೆಱಗಿ ಬಿನ್ನವಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧); ಬಸಂತಂ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೩೩); ದೊರೆ ಸಕಲ ಸಂಭ್ರಮದಿನಿದಿರ್ಗೊಂಡು ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟರದೋಲಗಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೩೬); ರಾಜಶೇಖರನೆಮ್ಮಾಳ್ದನವಂಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡು ಕೊಳ್ಳೆಂದಿತ್ತು ತದ್ರತ್ನಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೫). ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು: ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಚರಣಾಂಬುರುಹಕೆಱಗಿದೊಡೆ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೨); ಮಂದಗಮನೆಯ ರಖಿಳ ವಸ್ತುವ ತಂದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದೆಱಗಿ ನಿಂದಿರಲು (ನಳಚ. ೩-೨೯); ಶರಧಿ ರಾಮಗೆ ನವರತ್ನಭೂಷಣಗಳ ಪಿರಿದು ಕಾಣಿಕೆಗೊಡುವಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೫-೮೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಕೊಡು]

ಕಾಣ್ಕೆಯಿಾ, ಕಾಣಿಕೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಕಾಣ್ಕೆಗೈ: ಆ ಕುಮಾರಿಯ ರಿರ್ವರಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಿತ್ತು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೨). ಕಾಣಿಕೆಯಿಾ: ತಂದು ಮುಕ್ತಾಫಲಗಳನು ಮುದದಿಂದ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ನಳಚ. ೩-೩೫); ಹೊಸ ನನೆ ಹೂ ಫಲಗಳ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೧೩); ಚಂಗಳ್ವಾಧಿಪನು ಕದನದೆ ಸೋತು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತ ಮಂಗಲ ಗಜಶಾಲೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೩೦). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಈ$_2$]

ಕಾಣ್ಕೆವೊಲ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವಷ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕಣ್ಣಳವಿ; ದೃಷ್ಟಿಪಥ: ಕಾಣ್ಕೆವೊಲದಂಚಿಂದೆ. . . ಹಾರುತೊಯ್ಯನೆ ತೇಲಿ ಬಂದತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೦-೨೩೯). [ಕಾಣ್ಕೆ + ಪೊಲ]

ಕಾಣ್ಣವ (ನಾ). = ಕಾಣ್ವ: ಕಾಣ್ಣವರು – ಇವರು ಯಜುರ್ವೇದದ ಪ್ರಥಮಶಾಖೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಕಭಾಗೆ. ೭೮). [< ಸಂ. ಕಾಣ್ವ]

ಕಾಣ್ಪಡಿಸು 'ಕಾಣ್ಬಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿ; ನೋಡುವ ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕಾಣುವ ಅವಕಾಶ, —ಎಡೆ. 'ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಡು' ಪರಾ. [ಕಾಣ್ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ತಪ್ಪು. ೨. ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕಟ್ಟರಣ್ಯದೊಳ್ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿರೂಪಮಂ ತಾನೆನ್ನ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣ್ಬಟ್ಟೆಗೆಟ್ಟೆನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೮). [ಕಾಣ್ಬಟ್ಟೆ + ಕೆಡು]

ಕಾಣ್ಬಡಿಸು, ಕಾಣ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೋರಿಸು: ದೇವ ರಘುವರಸಿಂಹರಿಗೆ ಹರನ ಚಾಪಮಂ ಸಾವಧಾನದಲಿ ಕಾಣ್ಬಡಿಪುದೆನಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೯-೧೯); ಲತಾಮಂಟಪಸ್ಥಾನಗಳ ದಿವ್ಯತರ ಸರಸಿಗಳನು ಪದುಳದಿಂ ಕಾಣ್ಬಡಿಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೩೨). ಕಾಣ್ಪಡಿಸು: ಶಶಿಧರಂ ನಿನಗಾವ ನೀರನ ಭವತ್ಕರಣಕೊಸಗೆಯಿಂ ಕಾಣ್ಪಡಿಸಿ ಹೊಳಸಿದಂ (ಪರಶು. ೭-೨೨). [ಕಾಣ್ + ಪಡಿಸು]

ಕಾಣ್ಮೆ,1 (ನಾ). ನೋಟ; ದರ್ಶನ: ಜಾನದೊಳ್ ತಾಂ ಕಂಡ ಕಾಣ್ಮಗೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಲಭಿಪದತ್ತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೪–೨೪೧); ಕಾಣ್ಮೆಯರ್ಪಲ್ಲಿಗೆ ಆನುಭವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦–೧೭೪).

[ಕಾಣ್ + -ಮೆ]

ಕಾಣ್ಮೆ,2 (ನಾ). ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಕಾಣ್ಕೆಯ್ದಿಯೆ ಬಲ್ಲಾಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈವ] " (ಶಾಖ. II, ೪೦); ರಾವಣನ ಹೋಮವನು ಕಾಣ್ಮಲಿ ಹನುಮ ಕಡಿಸಿದನು (ಕಾ ಕಾ. ೩೮–೪೬); ಕಾಣ್ಮೆಯಿಂ ಕಾಣದಿಪ ಪೊಂದೊಗರ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೩೧–೨೫). [?]

ಕಾಣ್ವ (ಗು). ೧. ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವನು. 'ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಣ್ವಶಾಖೆ (ನಾ). ಶುಕ್ಲ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆ; ಕಣ್ವ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ವೇದಶಾಖೆ: ಯಜುರ್ವೇದ ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯ ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಆಡಿಯ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳೇ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ (ಭಾಂದ. ೩೪). [ಕಾಣ್ವ + ಶಾಖೆ]

ಕಾಣ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಣುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ: ಸಕಲಲೋಕಂ ಬೇಱೆ ಸಕಲಾತ್ಮರುಂ ಬೇಱೆ ಸಕಲೇಶ್ವರನೆಂತಿರ್ಪನದಕೆ ಬೇಱೆಂಬ ಕಾಣ್ಕೆಯಿಂ ಕೆಸಿಪ್ಪನನೆನ್ನೆಸೆ (ಅಸುಸಾ. ೨–೮–೩).

[< ಕಾಣ್ + -ಇಕೆ]

ಕಾತಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಡು, ಇದ್ದಲು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಜನರ ಒಂದು ವರ್ಗ. ೨. ಆ ವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾತಕರಿಗಳು – ಕೆಲವರು ಪೊಳ್ಳಲನ ಮಾಡುವರು, ಕೆಲವರು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವರು (ಕಥಾಗಂ. ೨೦೫).

[← ಮರಾ. ಕಾತಕರೀ, ಕಾತಕಂ, ಕಾತೋರೀ]

ಕಾತಫಾತ (ನಾ). ದ್ರೋಣ (?): ಮಾಟವೆಲ್ಲ ಪುಸಿಯು ಸತಿಯರಾಟವೆಲ್ಲ ಸಂಡು ಸನ್ನೆ ನೋಟವೆಲ್ಲ ಕಾತಫಾತ [ಪಾಠಾಂ. ಘನ್ನಫಾತಕ] ಕೂಟವೆಲ್ಲ ವಂಚನೆ (ಭೂಂದ. ೨–೧೬–೧). [?]

ಕಾತರ (ಗು). ೧. ಕಳವಳಗೊಂಡ. ೨. ಆಸ್ತ ವ್ಯಸ್ತ ವಾದ. ೩. ಅಂಜಿದ; ಕಂಗೆಟ್ಟ; ದಿಗಿಲುಗೊಂಡ. ೪. ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉತ್ಸುಕತೆಯುಳ್ಳ; ಆತುರಪಡುವ: ಖಱೆರಂದ್ರನ ಕಾತರ ದೃಷ್ಟಿಘಾತ ಜಂದನ ಘನಸಾರ ಕರ್ದಮ ನದಿಂ ಲಂಕ: (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೬೮). (ನಾ). ೫. ಕಳವಳ; ಉದ್ವಿ ಕಾತರದ ಏಲಯ ಕಷ್ಮಂಗಳಾಯ ದೈನ್ಯದಿರವು ಮರ್ಧಿಸ್ಪರೆರವು ಭೂತಳದಿ ಪರಸೇವೆಯೆಂಬುದು (ನ ಂ ಕಾ ಾ. ೫–೫–೩೨); ಅವಳು ಕಾತರದಿಂದ 'ನಿನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚು ರಂಗಣ್ಣ' ಎಂದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೮). ೬. ಉತ್ಸುಕತೆ; ಆತುರ; ಉತ್ಸುಂಠೆ: "ಪಸದಂ ಕಾತಳಮ ಕಾತರಂ ಕವಿವರಂಗಂ" (ಕವಿಕಾ. ೨೪೬); ಸತಿಯನಾಕ್ಷಣದಿಂದನುಭೀಕ್ಷಿಪ ಕಾತರದೆಡೆಗೊಂದು (ಋಸುಮಾ. ೧೪–೧೧೩). ೭. ಅತಿ ಉತ್ಸುಂಠಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದುಡುಕಿನವನು: ತನ್ನ ತವಕಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗತಕಪಕ್ಷನೊತ್ತಂ ಬದಿಂ ಕೊಡುವಾತಂ ಮಹರ್ಷಿ ಮುನ್ನಮೆಯಿ ಲಿ]ಕ್ಕಿ ನೆರೆ ವಾತಂ ಕಾತರಂ (ಮಡತಿ. ೧೦–೬೯); ತಾನೆ ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮುಂದಣಿ ಯಂದ ಕಾತರ ಏಱುವಕಱೆನೆಂದಾ ಪರಿಣಾಕ್ಷರಿಯರಿದೆ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೊಡರಿಸಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦–೧೩೫). ೮. ಹೆದರಿದವನು; ಭಯಸ್ಥ: "ಭೀರು ಕರಂ ಕಾತರಂ ಭಯಸ್ಥಂ ತ್ರಸ್ತಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೦–೧೩). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶಿಯ ಭೌಮ ಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂದಂಬಡಿದಾ ತಾಣದೆ ಪಿಂದಕ್ಕೆಯ್ದಲ್ಕೆ ಚಾರಿ ಕಾತರ ಮೆನಿಕುಂ (ಲಾಸ್ಯಠಂ. ೬–೬೭).

ಕಾತರವಾಗು = ಆತುರಪಡು; ಲವಲವಿಸು; ಉತ್ಸುಕವಾಗು: ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ನಿನ್ನ ಸುಮಧುರ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾತರವಾಗಿವೆ (ಪಣತಾರ. ೧). [ಸಂ.]+ಗ

ಕಾತರಂಗಡಿ (ನಾ). ಸಾಂದ್ರಾಣಿ ಮಾರುವವರ ಅಂಗಡಿ (?): ಆಬಿಲ್ದಾಕಿದರೆ ಈಱಿಲಿ ಗಮ್ಮನ್ಮೋದೆ ಕಾತ[ಪಾಠಾಂ. ವಲ್ಲಪು] ರಂಗಡಿಲಿರುವೋದೆ) ಸಾಂದ್ರಾಣಿಯ ವಲ್ಲಕ ಕಂಕಣಕೆ ಆನಮಾಡಿ (ನಾಪಡ. ೧೩೬). [ಕಾತರ? + ಅಂಗಡಿ (< ಅಂಗಡಿ)]

ಕಾತರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಸುಕನಾಗು; ಆತುರಪಡು. ೨. ವ್ಯಥೆಪಡು; ಕಳವಳಿಸು: ಆತನೂ ರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದ ಮಕ್ಕಳ್ಳನ್ನು ಕಂಡು ಕಾತರಗೊಂಡನು (ಕುಗಾಣಿ. ೧೫೫).

[ಕಾತರ + ಕೊಳ್ಳು, (< ಕೊಳ್ಳ್)]

ಕಾತರತೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸುಂಠತೆ; ಉತ್ಸುಕತೆ: ಕಾತರತೆಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ಕೆಯ ಬಗೆ ನೋಡಿದನಾಕೆಯನಾ ಕುಮಾರಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪–೧೧); ವೃತ್ತಿ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾತರತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೯೫). ೨. ದಿಗಿಲು; ಅಂಜಿಕೆ; ಕಳವಳ: ಮಗನು ಇನ್ನೂ ಪರೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಾತರತೆ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಯಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೦೫). [ಸಂ. ಕಾತರತಾ]

ಕಾತರಪಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸುಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಸುಂಠಿತ ವಾಗು; ಲವಲವಿಸು: ಅವರನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣಯನ್ನೂ ಎಂದಿಗೆ ನೋಡೇವು ಎಂದು ಕುರುದೇಶ ಕಾತರಪಡುತ್ತಿದೆ (ವಚಭಾ. ೬೬).

[ಕಾತರ + ಪಡು,]

ಕಾತರಿಕೆ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸುಂಠೆ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ: ಅಲವರಿಸುವ ಕಡುವೆಟಗಾರ್ತಿಯ ಕಾತರಿಕೆಯಂ ಳಕೆಯಲ್ಲಡೆದೆವು (ಅರ್ಥಪ. ೫–೨ ವ). ೨. ದಿಗಿಲು; ಕಳವಳ: ಭಟರಿಂಗಂ ಕಾತರಿಕೆ ಳಿಕಿಗಳ್ ಪೊದ್ದಿದವು (ತುರಂಗ. ೫೮–೪೯). **ಕಾತರಿಕ್ಕೆ**: ೧. ಅಮರ್ದಪ್ಪುವ ಕಾಯ್ವು ಮೇಲುವಾಯ್ದೊದಗುವ ಕಾತರಿಕ್ಕೆ . . . ಮೇೞ್ದಪ್ಪಿದುದು (ಸೂಕ್ತಸು. ೧೪–೪೩). [ಕಾತರ + -ಇಕೆ]

ಕಾತರಿಕ್ಕೆ 'ಕಾತರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾತರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಆತುರವುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸುಂಠಿಯುಳ್ಳವನು: ಕೌವರಾಯನಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ಕಾತರಿಗರಿದರೆಬಟ್ಟರು ಭಟ್ಟರನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧); ಈ ಧರೆ ಸೂಳೆಯಾಗಿರಿ ದೂತಿ ತಮ್ಮೊಡತಿಗೆ ಬಪ್ಪ ಕಾತರಿಗರ ಕಲೆಯೊಂತ ಳುಂಟಿಗೆ (ಭರಪ. ೩೬–೮೪). ೨. ದುಡುಕು ವವನು; ಆತುರಗಾರ: ಪರವಶ್ಯಾಟಿಸಿ ಕದ್ದ ಕಾತರಿಗನ ಕೆಡುಗ ರಹಿತ ಯಮನು ಕನಲಿ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಲು ಬೇಡನೇ (ಅನಂಚ. ೧೭–೪೧).

[ಕಾತರ + -ಇಗ]

ಕಾತರಿಗತನ (ನಾ). ೧. = ಕಾತರಿಕೆ ೧: ಸಾರ್ವಭೌಮತೆಯ ಸಿರಿಗೆ ಪಾಂಡವರನ್ನಳಾಡೊಡೆ ಮೇಱೆಯಲಱಿಪುದೆ ನಿಮ್ಮ ಸಿರಿ ಕಾತರಿಗತನ ವನು ಮಾಣು (ಕುವ್ಯಾಳಾ. ೯–೨೦). ೨. ದುಡುಕು ಸ್ವಭಾವ: ಮೋಹರದ ಬಯಸುವ ಕಡುಮನದ ಕಾತರಿಗತನ ಬೇಡವೆಂದಡೆಂದು ಮುಖಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೦೪. ೩೭೮–೯ ಪರಿ.). [ಕಾತರಿಗ + -ತನ]

ಕಾತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಸುಂಠಿತನಾಗು; ಹೆಂಬಲಿಸು: ನೆನೆದಿರುಳಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಪೀನಮೊಲ್ದು ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ (ಕವಾದಾ. ೨–೩೧); ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದಪ. ೫೩); ಕಾಯವಳರಗುತಿರ್ದರು ಕಾತರಿಸಿ ಸದ್ಮರುವನಜಸುವ ವೇಧೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುರೀ. ೧೭–೨); ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣನೆಗೆಳ್ದು ಕಾತರಿಸುತಿದೆ ಮನಂ ಕಾಂತಾರರಕ್ಕೆಳಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೯–೩೧೪).

೨. ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಗ್ರವಾಗು; ಉದ್ವಿಗ್ನಗೊಳ್ಳು : ಜಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ ಮಾಂಕರಿಸಂ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಡಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೮೯); ಧರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವನಿಟ್ಟು ಕಾಪಟಿದು ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಸಂಚತಂ. ೧೭೧-೭); ಅತಿ ಕಾತರಿಸದಿರು ವಲಲ ಸೈರಿಸು ಸೈರಿಸಕಟಿನುತ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೨೩); ಹಸಿದರಿಗೆ ಕಾತರಿಸದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೯). ೩. ಕಳವಳಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ಚಿಂತಿಸು : ಹೆಚ್ಚಿದಾನಂದಾತಿರೇಕಕೆ ಚಿತ್ತ ನೆಱೆಯದು ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱಿದೆನುತ ಕಾತರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨); ಶೋಕದ ಹೊರಿಗೆಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ನಡೆದನು ನೃಪತಿ (ನಳಚ. ೫-೧೯). ೪. ಬೆದರು; ಅಂಜು : ಕಾತರಿಸಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಸೀತದ ಭೀತಿಯಲಿ ನಿಲಲಾಜದೋಡಿದವೀತಿಹೋತ್ರನ ಮೇಲೆ ರವಿ ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು (ತೊರರಾ. ೩-೨-೪); ತಳವಾಱರಿದೆ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರನು ಬಿಟ್ಟಗಲುವ ವಿಟರುಗಳೆದೆಗೇಡನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೫); ಕೋತಿಗಳ ಕಾಳಗಕೆ ಕಲಿಗಳು ಕಾತರಿಸುವರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪-೧೨). ೫. ತುಳುಕು; ಉಕ್ಕು : ಕಹ್ಲಾಲಿಯಲಿ ಕಾತರಿಸಿದವು ಜಲಬಿಂದುಗಳು ಪುರುಹೂತ ನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೮).

[ಕಾತರ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಾತರೆ (ನಾ). ಅಂಜಿದವಳು; ಕಳವಳಗೊಂಡವಳು : ಸಾಗರೆಯು ಕಾತರೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿಸಿದಳು (ದೇವಿಚೌ. ೧೦೭). [ಸಂ. ಕಾತರಾ]

ಕಾತಲಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಎರಡು ಕಡೆಯೊಳೂ ಎರಡು ಕಾತಲಾ ತೇಲಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಅದರೊಳಗೊಂದನು ಗುರುಗಳೊಯ್ದರು, ಒಂದು ಗಿಣಿ ಒಯ್ದಿತ್ತು (ನಿಬಂಧ. II, ೩೭೩).

[< ಸಂ. ಕಾತಲ]

ಕಾತಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾತರಗೊಳ್ಳು; ಆಸಕ್ತನಾಗು : ಕಾತಲಿಸಿ ವಿಷಯಂಗಳೊಳ್ ಪಂಬಲಿಸದ ಗುಣಮೈದಣುವ್ರತಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೮). [< ಕಾತರಿಸು]

ಕಾತಳ, ಕಾತಳಿ (ನಾ). = ಕಾತರ ೫ : "ನಿಸದಂ ಕಾತಳಮೆ ಕಾತರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); "ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಕಾತಳಮೆನಲ್ಕೆ ತಳ್ಳಂಕ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೧); "ಕಾತಳ ಮನೋಭ್ರಮೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೨). ೨. ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ : "ಕಾತಳ – ಕಾತರ = ದಿಗಿಲು, ಗಲಿಬಿಲಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). **ಕಾತಳಿ** : "ಕಾತಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಳ]ಯೆಂದು ಕಾತರಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೨೭); ಗಜೇಂದ್ರಂ ಭೂತಳಮಂ ತಿರುಗುತ್ತೆ ಬಲ್ಕಾತಳದಿಂ ಕಳಲ್ದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೧೭). [< ಸಂ. ಕಾತರ]

ಕಾತಳಿ 'ಕಾತಳ' ನೋ.

ಕಾತಳಿಗ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗ: "ಕಾತಳಿಗನೆನಲ್ ಕಾತುರಮಂ ತಳೆದಂ" (ಚತುನಿ. II, ೯೪). [ಕಾತಳ + -ಇಗ]

ಕಾತಳಿಗತನ (ನಾ). = ಕಾತರಿಗತನ : ಕಾತಳಿಗತನದ ಕಳವಳಿಕೆಯಿಂದ ತಲ್ಲಣಿಸುತ್ತ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೯-೮). [ಕಾತಳಿಗ + – ತನ]

ಕಾತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು; ಆತುರಪಡು. ೨. ಕಳವಳಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಕಾತಳಿಸಿಯೇಕಾರ್ನವದಲಿ ನೀಂ ಕಡುಬಳಲಿ ಭೀತನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಮಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ತೋಱಿಸದೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೧೪-೧೮). ೩. ಹೆದರು; ಅಂಜು : ಜಾತಸ್ಯ ಮರಣ ತಪ್ಪುದು ಯೇತಕೆ ಚಿಂತಿಸುವೆ ಬರಿದೆ ಹಣೆಯಲೆ ಬರದಿರೆ ಕಾತಳಿಸ ಬೇಡ ಮಾನವ ಭೀತಿಯ ಬಿಡು (ನೀತಿಸಾ. ೪೩೫).

[ಕಾತಳ + – ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಾತಿ$_1$ 'ಖತಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾತಿ$_2$ 'ಕತ್ತ$_1$' ನೋ.

ಕಾತಿ$_3$ (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ (?) : ನೀತಿ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಭೀತಿ ಶರಣರಿಗುಂಟೆ ಮಾತಿನಲಿ ಮೊದಲು ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಲಗಳಿಗೆ ಕಾತಿ ನೀಯೆಂದ ಹರಳನಿಗೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೮-೨೮). [?]

ಕಾತಿ$_4$ (ನಾ). ಗರತಿ; ಮುತ್ತಯ್ದೆ : ಆಕಳ ಹಾಲು ಕರೆಯಲಿ ಹರಿಯಾಗ ಕಾತೆದ್ದು ಮೊಸರ ಕಡೆಯಾಲಿ (ಜನಗೀ. ೬-೧); ನೂಕಿನ್ನು ಕೊಲ್ಲುದಕೆ ಕಾತೇರು ನಿಮಗೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೬-೨೨); "ಕಾತಿ – ಹೊಂಡ; ಗರತಿ; ಗಂಗಾದೇವಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೬). [?]

-ಕಾತಿ$_5$ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಸ್ತ್ರೀವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಬಿಂಕಕಾತಿ' ಪರಾ.

[< -ಕಾರ್ತಿ]

ಕಾತಿಕೆ, ಕಾದಿಗ್ಯೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೃತ್ತಿಕೆಮಳೆ: ಕೇಳಿನ್ನು ಕಾತಿಕೆಯ ಮಳೆ ಮುಗಿದು ಬಂದು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೩-೪೦); ಸುಗ್ಗಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗೆತಿಂದರೆ ಕಾತಿಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗಲಿ ತಿಂದಾನೇ (ಗಾದೆ). **ಕಾದಿಗ್ಯೆ** : ಬೇಸಗೆಯ ಬೇಸರಂ ಬೀಸು ಕಾದಿಗೆಯೇ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೮-೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾತು 'ಕಾಯ್ತ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾತುರ (ನಾ). ಆತುರ; ಉತ್ಕಂಠತೆ : ಅಱಸಿಕೊಂಡವನಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಪೋಗಿ ನಾರಿ ನಾ ನೆಱೆ ಮೋಹಿಸಿದೆ ನಿನಗೆಂದು ಕರೆದೊಡೆ ಕಾತುರ ಪುಟ್ಟಲಱಿಯದು (ಕಂನವಿ. ೯-೧೪೧). [< ಕಾತರ]

ಕಾತುರತೆ (ನಾ). = ಕಾತರತೆ : ವೈರಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ಇಬ್ಬರ ಹೃದಯಗಳೂ ಮೂಕಾಗಿದ್ದವು (ಬಂಗಾಹೆ. ೭೨); ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧). [< ಕಾತರತೆ]

ಕಾತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ಆ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಭೂಮಿಯ ನೀರುವರಿಯವೊಳಗಣ ಚತುಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ಕಾತೆ ಕಾರುಗದ್ದೆ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಕುಂಮರಿ ಕೊಡಗಿ ಕೋಹು ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೧-೭; 1403). [?]

ಕಾತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ (?) : ಲೋಕಾಖ್ಯಳ ಅರಸರ್ತ್ತಮ್ಮಾ ವರ್ಷನಕ್ಕಾತ್ತಿಗೆ ಕಪುಲಿಕ್ಕುಱುಂಕ್ಕಿ ಭಟಾರಕ ಪೊಯ್ದ ಪೊನ್ ನೂಱು ಗದ್ಯಾಣಮೆ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೩; 753). [< ಕಾರ್ತಿಕ ?]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿ (ನಾ). ೧. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗೆ : "ಗಿರಿಜೆ ರುದ್ರಾಣಿಯಂಬಿಕೆ ಕಾಳಿ ಮೇನಕಾತ್ಮರುಹೆ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ . . . ಶಿವೆಯೆನಲು ಗೌರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೨). ೨. ನಡುವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆ : (ಕಿ). ೩. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನೀ]

ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕೆ (ನಾ). ನಡುವಯಸ್ಸಿನವಳು: "ಅರ್ಧವೃದ್ಧಾ, ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ–ಈ ೨ ಹರೆಯದವಳ್" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೦); "ನಡುಹರೆಯದವಳು ಕಾತ್ಯಾಯನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨). [ಸಂ. ಕಾತ್ಯಾಯನಿಕಾ]

ಕಾದಂದೆ (ನಾ). (?) : ಮೆರುದೂರ ಮಾರನ್ದೆಯರ್ ವೆದಂಗದಿರ್ ಕಿತ್ತೂರ ವಯ್ಸರು ಕಾದನ್ದೆಯರ್ ಪೆರ್ವ್ವಯಲ ಕವ್ವಿವ್ವರು ಕೆದಜೆಯರು ಕುರ[ಬ]ರು ಗಣಿಯರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೮; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಾದಂಬ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ, —ಅಂಚೆ: "ಕಳಹಂಸಂ ಕಾದಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೨-೧೩); ಕಾದಂಬ ಭೃಂಗರವಂ ಕೀರ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಮಯೂರಾರಾವದಿಂ ಬನ್ನಿಮಿತ್ತಿರಿಮೆಂಬಂತೆ ವೊಲಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪). ೨. ಕದಂಬವೃಕ್ಷ; ಕಡಹದ ಮರ. ೩. ಕದಂಬದ ಹೂ; ಕಡಹದ ಹೂವು. ೪. ಕದಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೫. ಬಾಣ; ಅಂಬು. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮಾಘನಸಮಯಂ . . . ನಳಿನಭವಾಂಗದಂತೆ ಕಾದಂಬ ವಿತತಾಮೋದವಾಹಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮ವ).

ಕಾದಂಬ ಕಂಠೀರವ = ಕದಂಬರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ಇರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಾರ್ಕ್ಕೊಲ ಭೈರವಂ ಸಮರಜಯಘಂಟಾರವಂ ಕಾದಂಬ ಕಣ್ಠೀರವಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಳೇಶ್ವರಂ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ದೇವರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೧-೧೦; 1068). ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ = ಕದಂಬ ವಂಶದ ಅರಸು: ಕಾದಂಬ ಚಕ್ರಿ ಮಯೂರ ವರ್ಮ್ಮ . . . ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೧೧; 1118). [ಸಂ.]

ಕಾದಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕದಂಬಪುಷ್ಪದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮದ್ಯ. ೨. (ಯಾವುದಾದರೂ) ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಮಾಸವಂ . . . ವಾರುಣ ಮದಿಷ್ಠೆ ಕಾದಂಬರಿ ಪರಿಸ್ರವಣ ಕಲ್ಮಮೆನೆ ಕಳ್ಳೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೮). ೩. (ಮಾಲ್ಯವತ್ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ) ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಮುನಿನಿಕರ ಸೇವಿತಮಪ್ಪ ಕಾದಂಬರಿಯೆಂಬ ಬೆಟ್ಟ ಪೊನಲಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೨೮ ವ). ೪. ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಒಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಕಥಾನಾಯಕಿಯ ಹೆಸರು. ೫. ಗದ್ಯಕಥಾ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ: ಕಾದಂಬರಿ ಕರತಲ ರಂಗಭೂಮಿ; ಅಂಗೈ ಮೇಲಿನ ನಾಟಕ ಶಾಲೆ (ಕಾನೂರು. iii, ಅರಿಕೆ); ಕಾದಂಬರಿ ಎಲ್ಲ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ (ನಡೆದಾ. II, ೧೨೮೧).

[ಸಂ. ಕಾದಂಬರೀ]

ಕಾದಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮುಗಿಲುಗಳ ಗುಂಪು; ಮೇಘಮಾಲೆ: "ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೊಸತಪ್ಪ ಮುಗಿಲಮಾಲೆಯಂ ಕಾದಂಬಿನಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೬೦); ಕೃತಿ ಕಾದಂಬಿನಿ ರಸಮಂ ಕ್ಷಿತಿಜ ಸಭಾಕ್ಷಿತಿಗೆ ಸುರಿವ ಸಮಯದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧-೩೭). [ಸಂ. ಕಾದಂಬಿನೀ]

ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥ (ನಾ). ಮೇಘಾಧಿಪತಿ; ಇಂದ್ರ: ಮಾರುತೀ ಪರ ಮೋದಾರ ದಾರನೊಳ್ಕೂಡು ನಲ್ಲನೊಳ್ ಸಾರ ಕಾದಂಬಿನೀನಾಥನಾ ಗೂಢಗುಣಧಾಮನೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೨); "ಚಂದ್ರ" (ಕವಿರಾ. ಟಿಪ್ಪಣಿ). [ಸಂ. (ಕಾದಂಬಿನೀ + ನಾಥ)]

ಕಾದಗ 'ಕಾಗದ' ನೋ.

ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಪೂಲಿಕೆಜೆ ಕಾದಮ್‌ಕಣ್ ಮೊರೈಡಿ ವಾಡಿ ಕೊಮರ ಮಂಗಲ ಕೆಜೆ ಪಳ್ಳಮ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೪೦-೧೧೦; 799). [?]

ಕಾದಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೂರ್ಪ್ಪದಿಂಬರುಮಿಟ್ಟುದಯೆಗೆಯ್ಯೆ ಕಚ್ಚವರ ಕಾದಮ್ಮನ ಪುತವುರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಆ. XII, ೨೨೫-೯; 916). [?]

ಕಾದರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಕಪಡಾ ಜೀನಸುಗಳು . . . ೯ ಕಲಿಕಾ; ೧೦ ಕಾದರಾಯಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).

[← ಮರಾ. ಕಾದರಾಈ. / ಇಂ. Corduroy]

ಕಾದಲ್$_1$, ಕಾದಲೆ$_1$ (ನಾ). ನಲ್ಮೆ; ಒಲವು; ಪ್ರೇಮ: ರತದ ಕಾದಲೆಸಾಜಿ ಪೊಡರ್ಪು ಮೇಜೆದಪ್ಪಿದುದೆನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೭). ಕಾದಲೆ$_1$: ಕಣ್ಣ ನಗೆಯ ಸೆಲೆಯೊಲು, ಬಿರಿವೂಗಳ ಕಾದಲೆಯೊಲು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೯-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾದಲ್; ತೆಲು. ಗಾದಿಲಿ]

ಕಾದಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕೂಳಗೆಡ್ಡೆ: ಒದವಿರ್ದ ಕಾದಲಂ ಬೆಲ್ಲದೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಮಟ್ಟು ತಿಂದೊಡಂ . . . ಕ್ರಿಮಿ ಪೋಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೪); ಮುಗಿಲಿದಿರೇಜೆ ಕಾದಲಲರೇಜೆ ಪೊಲಂ ಪಸುರೇಜೆ ಕಾಡಮಲ್ಲಿಗೆ ನನೆಯೇಜೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪). [?]

ಕಾದಲ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದವನು; ಇನಿಯ; ನಲ್ಲ; ಪ್ರಿಯತಮ: "ನಲ್ಲರ್ಕಳೋಪರ್ಕಳಾ ಪ್ರಿಯರೊಳ್ ಕಾದಲರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); "ಕಾದಲಂ ನಲ್ಲಂ ಇನಿಯಂ ಓಪಂ ಮನದನ್ನಂ - ಈ ೫ ಪ್ರಿಯಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೮೯); ಸುಕೀರ್ತಿಯುಂ ಕಾದಲನ ವಿಯೋಗಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ . . . ತನ್ನಂ ತಾನಿಜಿದು ಸತ್ತಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೨೭); ಕಾದಲಂಗೆ ಸಯ್ತಂತಿರು ನಾಣ್ಣದೆಂದು . . . ಬುದ್ಧಿವೇಟ್ಟಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮); ಕಾದಲನ ಕಾಲ್ವಿಡಿಪಿಂ ಕಳೆದಳ್ ಕನಲ್ಕೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೨); ಎಳಸಿ ಕಾದಲರೊಡನಿರುತಿಹರಲ್ಲಿ ಕಾದಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೨). ೨. ಗಂಡ; ಒಡೆಯ; ಪತಿ: "ಕಾದಲನುಂ ನಲ್ಲನುಮೆಂನೀ ಧರೆಯೊಳಗಿನಿಯನೋಪನಾ ಮನದನ್ನಂ ಸಾದರದೆ ಪತಿಯ ಪೆಸರುಗಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೧); ಕಾದಲನಿಲ್ಲದ ಪೆಜಗೆ ನೋಯಿಪರೆ ನೀವೆನ್ನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೫); ಪಾಲ್ಗಡಲ ಮಗಳ ಕಾದಲನ (ರೇವಣ. ೧೧೪-೧).

ಕಾದಲಳ್ = ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ನಲ್ಲೆ; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಡೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಅ$_7$]

ಕಾದಲೆ$_1$ 'ಕಾದಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾದಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ನಲ್ಲೆ; ಪ್ರಿಯೆ: ಕಾದಲೆಯೆಂದಿನಿಯಳ್ ತಾ ನೋಪಳೆಂದು ನಲ್ಲಳೆನಲ್ಕಂದನುನಯದಿಂ ಪ್ರಿಯೆ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೨); "ಕಾದಲೆಯನಲ್ಕೆ ಪ್ರಿಯೆತಮೆಗೊಪ್ಪಿದಭಿಧಾನ" (ಕಶರ. ೧೨೧); ಎಡೆವೋಪಾ ಜೋಡೆ ಕಾಮಂಗೆ ಕಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಕಾದಲೆಯರುಗಳು ತಮತಮಗೆ ಘರ್ಮೋದಕದಿಂ ಮೈದೊಳೆದು (ನವಮೋ. ೧೧-೨೧); ಆ ನಿನ್ನ ಕಾದಲೆ, ನಿನ್ನ ಹೊನ್ನ ಹಕ್ಕಿ (ತುಂಗಭ. ೧೦೩). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ; ಸತಿ: ಕಾದಲೆವೆರಸೆಟ್ಟಂದು . . . ಮಲ್ಲಣನೊಳಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೬೩); ಕಾದಲೆ ನಿನ್ನ ನೋಯಿಸಿದೆನಹುದು ಮಜ್ಜೆಯಾ ದೊಡ್ಡ ನೋವ ನೀನೆಂದ (ಭರಚ. ೧೪-೭೬); ಕಾದಲೆ ನೋಳ್ಪುದೀತನ ಸಮಗ್ರ ಪರಾಕ್ರಮಮುರ್ವಿ ಪೆರ್ಚುಗುಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೬೭). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಎ$_2$]

ಕಾದಲ್ಮೆ (ನಾ). ಒಲವು; ಪ್ರೀತಿ; ಸ್ನೇಹ: "ಕಾದಲ್ಮೆಯೆಂದು ಸ್ನೇಹಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಜಕಂ ತಕ್ಕಟ್ಕಜು ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩); ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ ಕಾದಲ್ಮೆ ಕೆಯ್ಮಿಗುವನ್ನಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೦೧); ತಂತಮ್ಮ ಮನದ ಮಚ್ಚರದ ಮಚ್ಚಿನ ಕಾದಲ್ಮೆಯಾಗಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೨-೧೨ ವ); ತನ್ನಯ ಹೃದಯದೊಳಗಿದ್ದ ಕಾದಲ್ಮೆಯಿರವ ಕನ್ನಡಿಸಿ (ಸೌಂದಪು. ೮-೮೨); ನಿನ್ನೊಂದು ಕಾದಲ್ಮೆಯಿಂ ಮುದಮಂ ತಾಂ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ (ರಸರ. ೧-೫೨). [ಕಾದಲ್$_1$ + – ಮೆ]

ಕಾದಳಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಾಳೆಯ ಕಂಬ; ಕದಳಿಕಾಂಡ: ಕಾದಳಕಾಂಡೋರು ಗವೇಂದ್ರಕಂಧರಂ . . . ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭).

[< ಸಂ. ಕಾದಲಕಾಂಡ)]

ಕಾದಳೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾದಳೂರ ಶ್ರೀ ವಿಕ್ರಮ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕಲಿದುರ್ಗಗಾಮುಂಡರುಂ (ಎಕ. II, ೩೫-೭; 800). [ಕಾದಳ್$_0$ + ಊರ್]

ಕಾದಾಟ (ನಾ). ಕದನ; ಹೋರಾಟ: ಅವರ ಕಾದಾಟ, ರಂಬಾಟ, ರಂಪಗಳು ನನಗೆ ಸರಿದೋರಲಿಲ್ಲ (ಆಲಹೂ. ೧೫೨); ಕಾದಾಟವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೋಡಿದನು (ಬಂಗಾಹೆ. ೧೭). [< ಕಾದಾಡು]

ಕಾದಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕದನವಾಡು; ಹೋರಾಡು: ತರುಗಳ್ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲವೇ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ್ ಕಾದಾಡವೇ (ಸೋಸಿಕ. ೧೪); ಅಂತು ಕಾದಾಡುತಿರ್ಪ ಕೋಟಿಗಳಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧–೫೦ ವ); ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೇರ್ತಿಗೆಗಾಗಿಗಳನ್ನುಳಿಸಲು ಕಾದಾಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ (ವಿಕ್ಷಿದ. ೬೫೪).

[ಕಾದು$_{3}$ + ಆಡು$_{1}$]

ಕಾದಾಳಿ (ನಾ). ಕಾದಾಟವೇ ಶೀಲವಾದವನು; ಹೋರಾಟಗಾರ: ಕಾದಾಳ ಭಟರು ಡಿಚ್ಚಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರ ಅಮೃತ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾರೆ (ಕಯಾತ್ರಿ. ೬). [ಕಾದು$_{3}$ + – ಆಳಿ$_{3}$]

ಕಾದಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಾದುವ ಪರಾಕ್ರಮ; ಯುದ್ಧಶೌರ್ಯ: ಬಲು ಬಡವು ಬಡಗುಗಳಂ ಕೊಂಡೆ ಕಿಂದೆನೆಂದೊಡೊಂದು ಕಾದಾಳ್ತನವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೧೬). [ಕಾದು$_{3}$ + ಆಳ್ತನ]

ಕಾದಿ 'ಖಾದಿ' ನೋ.

ಕಾದಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂದಳ; ಅಗಲ್ತೆ: ಸಾರವಸ್ತುಗಳಂ ನಿಜೌದಂಭೋರಾಶಿಯ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವನುಂ ನೀರಜಾಣೆ (ಪಂಚಕಾ. ೪–೩೨). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾದಿಗೈ 'ಕಾತಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾದಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆತುಳೊರ್ವ ಸೈರಿಡಂ ಬೆಳ್ಳಿಯದ ಕಾದಿಯೂರಮಂ ಬಾಳ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು (ಎಇ. IV, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧–೨೨; ೪೦).

[ಕಾದಿ$_{2}$ + ಊರ್]

ಕಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡಿಸು: "ಕಾದಿಸು – ಸಂಗರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಕವಿಧಾ); ಚಕ್ರವಾಕನಪೊತ್ತಿ ಪುಗುತ್ತನ್ದು ಕಾದಿಸೆ ಕಣ್ಣು (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮–೬; ೪೦೦); ಸೋದರರೊರ್ ಸೋದರರಂ ಕಾದಿಸುವುದು (ಅವಿಪ. ೧೯–೧೨೨); ಕುಕ್ಕುಟಾವಳಿಯನುರಾಗದಿಂ ಕಾದಿಸುತೆ (ಪಂಚಪ. ೫–೧೧೧); ಮಗಧನಿ ತೊಡಕ ತೋಟಿಯ ಮಾಡಿ ಧೀಮನ ಕಾದಿದ ಪರಯ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೩–೩); ತಗರ ಕಾದಿಸುವ ಮಲ್ಲರ ಹೋರಿನುತ್ತಿಹ . . . ರಾಜಪುತ್ರರು ಸೊಗಸುದರು (ಕಂಪಪು. ೨–೭೬). ೨. [ಗೆಣೆತ] ಗುಣಿಸು: ಮತ್ತಂ ಕಾದಿಸು ಪೂಜಿಸು ಉತ್ತಮದಿಂ ಪೇಟೆ ಮೊದಲ ಗುಣಕಾರಂಗಳ್ (ನೃಪತು. ೧೦–೧೧). [ಕಾದು$_{3}$ + –ಇಸು$_{5}$]

ಕಾದು$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಯುದ್ಧಮಾಡು; ಕದನಮಾಡು: "ಕಾದು – ಯುದ್ಧೇ" (ಕವಿಧಾ); ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಅಲು (ನೃಆಂ. ೧೪೩, ೧೩–೧೧; ೪೦); ಈತನೊಳ್ ಇದಿರ್ತ್ತ ಕಾದುವ ಮರುಳ್ತನಂ ಬೇಡ (ಅವಿಪ. ೧೩–೫೭ ವ); ಬೇಡದರ್ಗಿಲ್ಲೆಂಬುದುಂ ಕಾದಿ ಸೋಲ್ವುದುಂ ಪೆಱವೆಂಬಂ ಪೀರಿದಿಸುವುದುಂ ಕನಸಿನೊಳಪ್ಪೊಡಮಿಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨–೬ ವ); ಕಾದಿ ಕೊಲುವುದೆ ಪಾಂಡುಸುತರು ಸಹೋದರರು (ಕುಮ್ಯಾಭಾ. ೧೦–೧೨); ಆತ್ತ ನಾದಿಸಿಯರೊಳಳುಕದೆ ಕಾದುವುನ್ನತ್ತಿಯೀ ಕೃತಿಗೇಳ್ . . . ಪತ್ತುಗೆವರಿಸಿ ಬಾಳುವರು (ಹರಿಚ. ೧–೫೪).

[ಪ್ರೋ. ದ್ರಾ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾದು]

ಕಾದು$_{2}$ (ನಾ). ಹೋರಾಟ; ಕದನ. 'ಕಾದಾಡು', 'ಕಾದಾಳಿ' ಪರಾ. [< ಕಾದು$_{1}$]

ಕಾದು$_{3}$ 'ಕಾ' ಪರಾ.

ಕಾದು$_{4}$ 'ಕಾಯ್ದು' ಪರಾ.

ಕಾದುವೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಾದುವಟ್ಟಿದೀರಯ್ಯರ ವೀರವನಸ್ಥಳಂ ತರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಕಲ್ಲಾಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XI, ದೇವನ. ೧೦–೧೦; ೪೪೨). 'ಕಾಡುವೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಾದುವೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಕಾದುವೆಟ್ಟಿ ಜಗತುಂಗಗಾವ್ವುಣ್ಣನ ತಮ್ಮ ಕಾದ ಸುರಲೊಳ್ (ಎಇ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೧೩೫–೪; 527). [?]

ಕಾದುಹ (ನಾ). ಕಾದಾಡುವಿಕೆ; ಯುದ್ಧ: "ಕುಮುಲ ರಣ ಸಂಕುಲ – ದೆಲಿ ಕಾದುಹ" (ಶಾಹೋಶಾ. ೬). [ಕಾದು$_{1}$ + – ಹ್ಮ]

ಕಾದ್ರವೇಯ (ನಾ). ೧. ಕದ್ರುವಿನ ಮಗ; ನಾಗ: ದೈತ್ಯಪತಿ ಪಾತಾಳಕೇಳಿದನು [ಕಾದ್ರವೇಯಾಧೀಶ ಪಾಲಿತದ] (ಅರ ರಾ. ೬–೪೧). ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಕುಂದಲಿ ಕಾದ್ರವೇಯನಹಿ ನಾಗಂ ವ್ಯಾಳ ನಾಶೀವಿಷಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೧೯–೬) ; ಅಖಿಲ ಕಾದ್ರವೇಯ ವಿದ್ಯಾವಣಂ . . . ಮುಕುಂದನಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೧–೬). [ಸಂ.]

ಕಾನ್, **ಕಾನ್ಱ**, **ಕಾನಿ**, **ಕಾನು** (ನಾ). ೧. (ಬೆಟ್ಟದೆಡೆ ಇರುವ) ಕಾಡು; ಆಡವಿ; ಕಾನನ: ಬಳೆದಲಿದಾ ಕಾನ್ ಮಲೆಗಳನ್ ಅನ್ ಮಜಿವೆವೆ ಬನವಾಸೀ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೪೯); ಅಲೆವಯ್ ಕಡಲನ್ ಕಾನ್ ಮಲೆವೀಡನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೩೬–೭೨). ೨. ಮಂದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಟ್ಟಣೆ; ಸಾಂದ್ರತೆ. 'ಕಾಪಿದು' ಪರಾ. ಕಾನ್ಱ : ೧. ಚರಟ್ಟೆಶ್ವ ಮಿಂದಲ್ಲಿ ಅಸುಗೆಯಂ ಕಾನಂ (ನಿಘಂಪ. ೧೧೭–೪). ಕಾನಿ : ೧. ಹಡು ವಲುಷನ್ಮನವನ ಬಡಗಲು ಕಾಪಿ ಮೂಡಲು ಸೇತುವಿಂಗೆ ಹೊಂದದಾರಿ (ಎಇ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೭–೨೪ ; 1123) ; ಕಾಪಿಯಂ ಮೂಡಲು ತೋಟಿ ಕಮ್ಮ ಲಿಸಂ (ಸೌಂಡಿ. IX–i, ೨೩೭–೫೭ ; 1139) ; ಕಿಱುಜಾಳ ಕಾಪಿಯ ಬಲಿಯ ಗದ್ದೆ (ಎಇ. VI, ತರೀಕೆ. ೭೧–೫೧ ; 1154) ; ಹಿರಿಯ ಕುಱುವಪ ಕಾಪಿಯ ಬಲಿಯಗದ್ದೆ (ಎಇ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೧೩೧–೫೨ ; 1240). ಕಾನು : ೧. ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೭೩) ; ಮೆಲಲುಮಕ್ಕಿ ಕಾನು ಕಾಡಾರಂಭ್ರ (ಬೂಂಕಾಂ. ೧೯೪–೨೦೪ ; 1521) ; ಅಲ್ಲಿಂದ ತಳರ್ದು ಬಹು ಕಾನು ಕಾನುಗಳೆಳಲಂ . . . ನೋಡುತ್ತ (ಪ್ರಭುಪು. ೮–೧೫೦) ; ಪರಿವಾರ ಸಹಿತಲೆ ಬಿದ್ದು ಕಾನುಮರ ಪುಡಿಯಾಗಿ (ತುಲಂಗ. ೨೬–೩೪) ; ಗಿರಿಕೊಳ್ಳ ಕಾನುಗಳ ಬಾಯ ನುಡಿಸಿದ ಕೊಳಲು (ಪಲಮು. ೪೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾನ್, ಕಾನ ; ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾನ]

ಕಾನ್‌ಮಿಗ (ನಾ). ಕಾಡುಮೃಗ: ಅಳ್ತನವನ್ ಕಾನ್‌ಮಿಗಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬–೩೨೬). [ಕಾನ್ + ಮಿಗ]

ಕಾನ$_{1}$ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನ$_{2}$ (ನಾ). ಕೆವಿ. 'ಕಾನಬಾವಲಿ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನ್]

ಕಾನಕ (ಗು). ಕನಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿದ; ಚಿನ್ನದ: ಕರದೊಳ್ ಕಾನಕ ಜಾಮರಂಬರಿದು (ಕಬಸಂ. ೧–೬೪). [ಸಂ.]

ಕಾನಕಲ್ಲಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು. ೨. ಆದರ ಕಾಯಿ. [?]

ಕಾನಕಾನಉತ್ತತ್ತಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಅವನ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡಿಸಿ ಆದರ ಮೇಲೆ ಹುಡುಗರು ಜಿಗಿಯುವ ಆಟ: (ಕ). [?]

ಕಾನಗು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಯ ಮರ: (ಕ). [← ತೆಲು. ಕಾನುಗು]

ಕಾನಡಾ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ದೇಶಿಯ ರಾಗಗಳು: . . . ದೇಶಾಗ್, ಕಾನಡಾ (ಸಂಗೀಶಿ. ೩೫).

[← ಮರಾ. ಕಾನಡಾ; ಹಿಂ. ಕಾನ್ಹಡಾ]

ಕಾನತೇರು (ನಾ). ಆರಿಸಿನ : ಉಭಯಂ ಗರೀರ ಕಾನತೇರಿಂದಂ ಗ೩ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬. ೪೪–೬೪ ; ೧೧೩). [← ತೆಮಿ. ಕಾನತ್ತೇಱು]

ಕಾನನ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಆಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : "ಕಾನನದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಪಳು ದಿಂಜನಪವಿಯುಮೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨) ; ಜೋರ ವಿಧಾ ವನುಗಳ ಭಯದಿಂದಾಗಿ ಬಿಯಿಯನು ಕಾನನದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೧೯–೩೬); ಧ್ಯಾನಿಲ್ಲದವ ಕಾನನಕ್ಕೆ ಹೋದರೇನು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾನನಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಆಡವಿಯನ್ನು ದಾಟು : ಇಳಿಯುಮರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಿರಿ ವನಗಳ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಕಾನನಗಳೆದು [ಪಾಂಡಾ. ವಿರಾಟು] ಬೇಗದಲಿ (ಸಳಚ. ೮–೧೨). [ಕಾನನ + ಕಳೆ (< ಕಱ್ಱು)]

ಕಾನನಚರ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವವನು ; ವನಚರ ; ಬೇಡ : ಕಾನನಚರ ಸಮರದೊಳಧಮಾನುಮನುಂ (ಕಬಕಂ. ೪–೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾನನವಚನ (ನಾ). ಕಾಡು ಹರಟೆ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ನುಡಿ : ದಾನಗಳ ದಾನಯೆನಿಪೀ ಶ್ರೀಧರಿ ಪೀರ್ದುರ್ ಮೆಗಸಿ ಕೊರೆಯುಂಟಾಗಲ್ ಮೌಢಿಗಳ ಗೀತಮೆಲ್ಲಂ ಕಾನನವಚನಂ ಗಳೆಂಬ ಪೆಂಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ವಪ್ರವಿ. ೧೪–೧೦೯). [ಕಾನನ + ವಚನ]

ಕಾನನಾಂತಕ (ನಾ). ೧. ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ೨. ಬ್ರಹ್ಮನ ತಲೆಯನ್ನು (ಮುಖವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸಿದವನು. ೧,೨: ಹರನಂತಕಾನನಾಂತಕರ್. . . ಕಿರಾತರು ನೆರೆದರು (ಹಚಕಾ. ೫–೪). ಕಾನನಾರಿ ' ಪರಾ. [ಕಾನನ + ಅಂತಕ ; ಕ್ಕ + ಅನನ + ಅಂತಕ]

ಕಾನನಾಂತರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಒಳಭಾಗ, —ಮಧ್ಯೆ : ಕಾನನಾಂತರ ದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಕಳೆಯಂತೆ (ಕವಿರಾ. ೩೪) ; ಝರಿಂಕಳಿಸಿದತ್ತು ಕುಸುಮಿತ ಕಾನನಾಂತರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೪೦೧). [ಕಾನನ + ಅಂತರ]

ಕಾನನಾನುಭವ (ನಾ). ಅರಣ್ಯವಾಸದ ಅನುಭವ ; ಆಡವಿಯ ಅನುಭವ : ಕಾನನಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕಡಿಯಿಸ್ಪೆನು ನಮಗೆನುತ . . . ಕುಂತೀತನಯರು ರಿದ್ದರು ಕರ್ಣಶಾಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩೭–೬). [ಕಾನನ + ಅನುಭವ]

ಕಾನನಾರಿ (ನಾ). ಕಾಡಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ; ಕಾಡಿನ (ಜೀವಿಗಳ) ಶತ್ರು : ನೆರೆದುಬು ಕಾನನಾರಿಗಳಿಪ್ಪ ಶಬರಾಧಿಪರು (ಹಚಕಾ. ೫–೨).

[ಕಾನನ + ಅರಿ]

ಕಾನಬಾವಲಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬಾವಲಿ ಹೆಣ್ಣು.

[ಕಾನ (< ಕಾನ್) + ಬಾವಲಿ]

ಕಾನಬಾವಲ್ಳಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ : (೪).

[ಕಾನ್ಳ + ಬಾವಲ್ಳಿ]

ಕಾನಲ್ (ನಾ). ಕಾಡು ; ಆಡವಿ ; ಅರಣ್ಯ : ಕಾನಲ ಬಾನಲ ಪೀರಂ ಮೀನೊಲ್ಲುಂ ರಾಜಹಂಸನೊಲ್ಲುಮೆ (ಕವಿಚ. II, ೨೩೩, ಯೋಗಾಮೃತ).

[ಕಾನ್ + ಅಲ್ + ತೆಮಿ. ಕಾನಲ್]

ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು (ನಾ). (ಬಸನನ) ಆಭರಣ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೂಗುದಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿರಿಕುಚ್ಚು, ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಳ. XIV, ಸಂಜಸ. ೨೮೯–೭ ; 1847). **ಕಾನಶಿಲ್ ಕುಚ್ಚು** : ಮೂಗುದಾರ ತುಂಡು ೨ ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು ೨ ಕೊಂಬಿನ ಅಣಸು (ಎಳ. XIV. ಸಂಜಸ. ೨೮೯–೮; 1847). [? + ಕುಚ್ಚು]

ಕಾನಶಿಲ್‌ಕುಚ್ಚು 'ಕಾನಶಿರಿ ಕುಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ☞ ಕಾಡುಸೊಪ್ಪಿನ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಬ್ಬವಸಿ ಅರ್ದ್ಯಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ದ್ಯಂ ವಾರರ್ದ್ಯಂ ಕರ್ಪಿಟ್ಟಿಂ ನೂಱರ್ತ್ತೆನ್ನು ಕೊಂಬೆಗಾದೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮೆಜ್ಜುಮೂಡೆ ಜಮಲಿ ಒನ್ನು (ಎಇ. XXI, ೨೯–೧೪ ; ೩೩೮ನ ಶತ).

[ಕಾನ್ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾನಿ 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಂದೈಸು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ನಿಬಿಡವಾಗು (?) : ಕಾಣಿಡುವ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಜೊರಿಸುವಾನನದ . . . ಬಸಿವ ವಿಷದಲಿ ಬಂದುದುರಗಾಸ್ತ್ರ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೫–೧೪). [ಕಾನ್ ? + ಇಡು]

ಕಾನಿನ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದವಳ ಮಗ ; ಕನ್ಯಾವುತ್ರ. ೨. ಕರ್ಣ : ಕಾನಿನಂ ಬಂಡಿತ್ತು ಬಿಲ್ಲನೇಱಿಸಿ ತೆಗೆಯಲ್ ತಾನರ್ಕನಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೦). ಕಾನಿನಂ ದ್ಯೋಣ ನದಿಗೊಮಗುಗಳಲ್ಲಿಂದಿಂಬಳಿಕ್ಕೆ ಪೊರೆದಗಿಚ್ಚಿ (ಗದಾಯು. ೪–೬೬) ; ಆರ್ಥಿಜನತಾ ಕಾಣಿನಂ ಧರೆಗೆ ನೆಗ್ಚ್ಚ ಬಲ್ಲಾಳನ್ಸಯಂ (ಎಳ. II, ೩೪೪–೯ ; 1135). ☞ ವ್ಯಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾನು 'ಕಾನ್' ನೋ.

ಕಾನುಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಾತು ; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (?) : ಮುಖಮುಂ ಕವುಲಾಕರವುಂ ಸುಖವಾ ಕಾನುಡಿಯ ರಚನೆ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಿ (ಪಂಚಕ. ೩೪–೬೮). [ಕ್ಕಾ + ನುಡಿ]

ಕಾನುತೋಟ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ತೋಟ (?) : ಹಿಂಬು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಾರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾನು ತೋಟುಗಳನ್ನು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ರೈತೂಲ ಗಳನ್ನೂ . . . ನೋಡುತ್ತ ಬಂಕನು (ಪುಕರು. ೪೩೬).

[ಕಾನು (< ಕಾನ್) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಾನೂ (ನಾ). = ಕಾನೂನು : (೪). [← ಅರ. ಕಾನೂನ್]

ಕಾನೂನು (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆ ; ನಿಯಮ ; ಕಾಯಿದೆ : ಆವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಾಸು ಸೀಮೆಯ ನ್ಯಾಯ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಕಾನೂನುಸ್ಸನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಆಡಳಿತವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾವಂ. II, ೪೨) ; ಕಾನೂನಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ವಾಗಿ ಆಡರಿಸಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ (ದಕಥಮು. ೪೦). ಜನರು ಸುಳ್ಳುಹೇಳದಿರೆ ಅದು ಕಾನೂನಿನ ದೋಷವೆ (ಆಕಾರ. ೩೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾನೂನ್]

ಕಾನೂನುದಾರ (ನಾ). ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ಕಾಯ್ದೆ ಪಂಡಿತ : ಭಾರಿ ಕಾನೂನುದಾರನ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡ್ತಿಯಲ್ಲೂ (ಬೆಳುಮ. ೧೫೩). [ಕಾನೂನು + ದಾರ್]

ಕಾನೂನುಬಾಹಿರ (ನಾ). ಕಾಯ್ದೆಗೆವಿರುದ್ಧವಾದುದು, —ಅಕ್ರಮ ವಾದ್ದು : ಅಂಥ ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವೆಂದು ವಾದಿಸಿ . . . ಪಕ್ಷವಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುಕರು. ೨೦೭). [ಕಾನೂನು + ಬಾಹಿರ]

ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕಾನೂನಿಗೆ ಜೊರತಾದವನು ; ಶಾಸನ ವನ್ನು ಮಾರಿದವನು : ಕಾನೂನು ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಪೋಲೀಸರ ಹೊಂಡು ಸಂಚುಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೂರುಹೊತ್ತು ಅಡೇಳ ಕೊಟಲೆ ಗಳನ್ನನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪುಕರು. ೬೮೪). [ಕಾನೂನು + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕಾನೂನುಮದುವೆ (ನಾ). " ಮತ ಸಂಸ್ಥಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಒಪ್ಪಂದದ ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆಸಿದ ಮದುವೆ ; ಶಾಸನಿಕ ವಿವಾಹ " (Civil Marriage. ೧೦೯೩). [ಕಾನೂನು + ಮದುವೆ]

ಕಾನೂನುಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಯಿದೆ ಭಂಗಮಾಡುವವನು : ಕಾನೂನು ಮುರುಕರ ಮಾರ್ಗಾಟುಗಳನ್ನು ತಮಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಕಾನೂನಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಅಪರಾಧಿ ಗಳೆಂದು ಕರೆದು . . . ಅಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಕರು. ೫೫೩).

[ಕಾನೂನು + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ್)]

ಕಾನೆ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾನೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟೈಸು (?) : ಕಾಲುಂಗುರದಕ್ಕಿನ ಕಲೆಯೋಲೆಬಂಪಿ ರೆನೆ ಕಾನೊಡ್ಡಿ ಕುಯ್ಯೋ ಮಳೆರಾಯ, ನಮ್ಮಕ್ಕಳ ಹೊಗೀಸೋ ಪಯಣಾವ ಉಳಿಸಪ್ಪ (ಗೌರವ. ೧೪೮). 'ಕಾನಿಡು ' ಪರಾ. [ಕಾನ್ + ಒಡ್ಡು]

ಕಾನೋಲೆ (ನಾ). ಕರಚೀಕಾಯಿ; ಕರ್ಚಿಕಾಯಿ: ಹೂರಣದ ಇಲ್ಲವೆ ಹೋಳಿಗೆ ಮಾಡಿದಂದರೆ ಅದರೊಡನೆ ಒಂದು ಕಾನೋಲೆ ಇದ್ದದ್ದೇ (ಸ್ಮೃತಿ. ೬೮೦). [← ಮರಾ. ಕಾನೋಲಾ, ಕಾನೋಲೀ]

ಕಾಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಮಾಯಾವಿ: "ಜಾಲಿಕನೆನೆ ಕಾಪಟಿಕಂ" (ದಸ್ತುಕೋ. ೬೪-೭೬). ೨. ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ: ನಟವೈದ್ಯಗಾಯಕ ಮೂಕಭಧರ ಕಾಪಟಿಕ ತಾಪಸ ನರ್ತಕಾಂಧ (ಮುಖವ. ೧-೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕಾಪಟಿಗ, ಕಾಪಾಟಿಕ (ನಾ). = ಕಾಪಟಿಕ ೧ : ಕ್ರಿಪಣ್ಮೋಕಳ ತಿಲಕ . . . ಬಂದನಲ್ಲಿಗ ಕಾಪಟಿಗಂ (ದಕಳು. ೬-೧೩೧); ಮೇಗಜಯ ಮೋಹದಲಿ ಕಾಪಟಿಗನಪ್ಪಿದರೆ ಘನಚಟಪ್ರಪನ್ನೆದಿದನು (ವಿ ಭಾ ಗ. ೧೦-೯೪-೨). **ಕಾಪಾಟಿಕ** : (೪).

[< ಸಂ. ಕಾಪಟಿಕ]

ಕಾಪಟ್ಟ (ನಾ). ಕಪಟಿತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚನೆ: ಕಾಪಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹು ಜಾಣಾದವನು ಇತರರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬೂಸಿದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತುವನು (ಶಿಷಿಚ. IV, ೨೩ ಆಡಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಪಡಿ (ನಾ). ಶುದುರೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಂಗಾ ಜಮುನಾ ಸಾಮಾನು ೩ ಕಾಪಡಿ ೧ ಕೋಗಿಗು ೨೬ ಕವಿ ೨ ಪಾದ ೪ ಬಾಲ ೫ ಹಿಡಿಕ್ಕಿ ಪ್ರಧಾನ ೧ ಛಾಲೆ (ಎಳ. XIV, ೨೯೩-೧೪೩ ; 1847). [?]

ಕಾಪಥ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಹಾದಿ; ಕುಕ್ಷಿತವಾದ ದಾರಿ: ಅಪಥಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಕಲುಮುಳುಗಿಳೊಳು ಕಾಪಥಕೆ ಕೋಮಲ ಚರಣಗಳ ಕೆಂಡುತ ತೊಳಿದರು (ಕು ವ್ಯಾ ಅ. ೮-೪೩); ಬಿಸಿಲದೇಗೆಗೆ ಕಾಪಥದೊಳಿಹಮಾಯಸಂದೋಜದ . . . ಪೋಪರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೪); ತಳರಿದಿ ನಡೆಯೆ ಕಾಪಥದೊಳೆಂತಪ್ಪುದವನಿಸುತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೫೩). ೨. (ಆಲಂ) ದುರ್ಮಾರ್ಗ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ: ಳುಬುದ್ಧಿವ್ಯಾಪಕನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂಬಕರ್ತಿ ದಿಡಿಸಿ ಕಾಪಥಂಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಕು ವ್ಯಾ ಉ. ೪-೨೧); ತಾ ಪ್ರರಾಕ್ರಮಿಯೆಂದು ಮನುಜನ ಕಾಪಾಥವನ್ನೆದಿವನು (ಹಂಸಾ. ೮೨). ೩. ಲಾಮಂಚದ ಬೇರು; ಉಶೀರ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಥಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗ ಹಿಡಿದವಳು : ಆಕಗೆ ಕಲಳುನೀರಾಂತು ಧಾರುಣಿಯೊಳು ಕಾಪಥಿಯಾಗೆ (ತರಳಾ. ೬-೫೮). [ಸಂ. ಕಾಪಥಾ]

ಕಾಪಟಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಳಾಗು, —ಇಲ್ಲವಾಗು : ಉದುರೆಗೆ ಕಾಪಟ್ಟು ಎಱೆಯಪ್ಪ ಪಣಮೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಳ. XI, ಜಗಳ. ೧೯-೬ ; 907) ; ಸೇಡೆಪಟ್ಟು ಬಾಯಂಂ ಬಟ್ಟು ಕಾಪಟ್ಟುದು (ಗದಾಯು. ೯-೨೦). ೨. ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು : ಅಂತು ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಕಳವಟ್ಟು ಕಾಪಟ್ಟಿದು ಕಾತರಿಸಿ ನುಡಿಸಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೧). [ಕಾಪು + ಅಟ್ಟಿ]

ಕಾಪಾಟಿಕ 'ಕಾಪಟಿಗ' ನೋ.

ಕಾಪಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಧರ್ಮವಂ ಕಾಪಾಡಿಸದರ್ ×× (ತೆಲಂಕಾ. ೬-೨೬ ; 1159).

[ಕಾಪಾಡು + – ಇಸ್ಸು]

ಕಾಪಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯು ; ಸಾಕು ; ಸಲಹು ; ರಕ್ಷಿಸು : ಈವರಿಂ ಮೇಗಱಂ ಮಿಗಱಂ ಮಿ ಕೊಳಲಱದಯ್ದುದಿವ್ವುರುಂ ಕಾಪು(ಪಾ)ಡುವರ್ (ಇಳ. XII, ೨೫೭-೧೫೫ ; 971) ; ನರಪರಾಧಿಯ . . . ಕಾಪಾಡು ದೇವಕೀ ತನಯಾ (೧೮೦೨. ೨೦) ; ಈ ಭಾತ್ರೆ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೧೦೬). [ಕಾಪು + ಆಡು]

ಕಾಪಾಲ (ಗು). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ತಲೆಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ. ೩. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ.(ನಾ).ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ. ೫. ತಲೆಬುರುಡೆ : 'ಕಾಪಾಲಧರ' ಪರಾ. ೬. ವಾಮಮಾರ್ಗದ ಒಂದು ಶೈವ ಪಂಥ; ಆ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : 'ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ' ಪರಾ. ೭. ಸೌತೆಯ ಬಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಧರ (ನಾ). ಕಪಾಲವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ತಲೆಬುರುಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು; ಶಿವ : ಶ್ರೀ ಪರಮ ಘನಲಿಂಗರೂಪ ನಿರ್ಗುಣ ಸದಾ ಕಾಪಾಲಧರ (ವೀಶ್ವಶಿ. ೨-೪೦). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಲಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕಾಪಾಲಿಕರ ಪಂಥ : ಸಲುವದೇ ಕಾಪಾಲ ಮಾರ್ಗಕೆ ಹಳವ ತಪರೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ನೆಲೆಯನಱಿವುದು ಸೂಜಿಯೇ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೩೨).

[ಕಾಪಾಲ + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಪಾಲಿ (ನಾ). = ಕಾಪಾಲಧರ : ಕಾಪಾಲಿಯಾಡೊಡಂ ಬಯಸುವ ಸುವಸ್ತುವಿಂದು (ತಿರು. ೧೧-೨೦); ಕಾಪಾಲಿಯ ರೂಪಾಂತ ಶಿವಭಕ್ತ ಗುರುವುಮಾಪತ ವಿಶ್ವನಾಥ (ಅಬ್ಬಲಿ. ೧-೧೭).

[< ಸಂ. ಕಾಪಾಲಿನ್]

ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕಾಪಾಳಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಆಹಾರ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಕ್ರಮವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಒಂದು ಶೈವಪಂಥ : ಕಾಪಾಲಿಕವು ನರಕಪಾಲ ಭಿಕ್ಷಾಟನಾದಿಗಳಂ ವರ್ಣಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧); ಲಳುಲೀಕ ಪಾಶುಪತದಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಲಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ಆತಿ ಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾದ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳದ್ದವು (ಕವ್ಯಳು. ೪). ೨. ಕಾಪಾಲಿಕ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಭಜಿಸುವರು ಕಾಪಾಲಿಕರು ನೃಕಪಾಲಧರನೆಂದು (ಗಗಾ. ೫-೬). **ಕಾಪಾಳಿಕ** : ೨. ಓಳಂ ಕೋಡು ಪಲ್ಲವರ ಪನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲ ಮನೆಯೆಂದಟ್ಟಿ ಕಾ ಪಾ ಳಿ ಕರೂಱಿ ಸಾಱಿ ಪರಮಜ್ಞಾನಿ ಕರ್ಕಳನ್ (ಎಳ. II, ೫೯-೮೭ ; 974). [ಸಂ.]

ಕಾಪಾಳಿಕ 'ಕಾಪಾಲಿಕ' ನೋ.

ಕಾಪಿ$_1$, **ಕಾಫಿ**$_1$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ಪಲ ಶೇಷಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ಒಂದು ತಿಲ್ಲಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಕಾಪಿರಾಗವು ಉಪಾಂಗ ಕಾಪಿರಾಗ (ಸಂಗೀತ. ೫೦). **ಕಾಫ್ಟಿ** : ಹಾಡುಕ್ಕಿದ್ದ ಧಾಟಿಗಳು ಫರಜು, ಕಾಫಿ, ಖಮಾಚು . . . ಆನಂದ ಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಆಸಗೀ. ೧೧೬).

[?. ॥ ತಮಿ. ಕಾಫಿ. / ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕಾಫೀ]

ಕಾಪಿ$_2$ 'ಕಾಫ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿ ; ನಕಲು : ನಕಲನ್ನು . . . ರವಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಪಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು(ಸ್ವಮಾಕ. ೫೭). ೨. ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆಂದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮ : ಅಕ್ಷರಗಳ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಪಿ ಬರೆಸುವುದುಂಟು (ಶಿಪ್ರವಿ. ೪೩೧).

ಕಾಪಿಮಾಡು = ೧. ಪ್ರತಿಮಾಡು ; ನಕಲುಮಾಡು : ನೀನು ಎಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದೀ ತಾನೆ? ಯಾಕೆಂದರೆ ನಾನು ಕಾಪಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಶಾಲೆಯ. ೬೧). ೩. ಅನುಕರಣಮಾಡು ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರೆವಣಿಗೆ, ರೀತಿ, ವೇಷ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇದ್ದಹಾಗೆ ಅನುಸರಿಸು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕದ್ದು ಬರೆ : ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದ (ಜಾತಿ).

[← ಇಂ. Copy]

ಕಾಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಕ್ಕು; ರಕ್ಷಣೆಯಿಡು: ಸಿರಿ ತನ್ನಯ ನಲ್ಮೆಯ ಶಯ್ಯಾಮಂದಿರದೊಳಗದಿರದೆ ಚಂಡಾಳೀಕುಲಮುರವಣಿಯಿಂ ಪುಗೆ ದೋಷಂ ಪೊರ್ದುಗುಮೆನುತದು ಪುಗದಂತೆ ಭರದಿಂ ಕಾಪಿಕ್ಕಿದ ನವ ಚಂಪಕದರೆಮುಗುಳಿದು (ಜಯಕಾ. ೩-೪೪).

[ಕಾಪು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಪಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ: ಮಜ್ಜನಕೆಳ್ಳನೊಣಗಿಸುತಿರೆ ಮುನಿ ರಾಜನೈದಿ ಭಕ್ಷಿಸೆ ಕಾಪಿಗರ್ ಕೊಂಡು ಜನಪತಿಯ ಪೊರೆಗೆ ತರಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫೫-೨೮). [ಕಾಪು$_1$ + -ಇಗ]

ಕಾಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು; ರಕ್ಷಿಸು: "ಕಾಪಿಡು - ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಪಾಪಿ ಬೈಚಪ್ಪ ಮಗನನು ಕಾಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರ ಲಱಿಯದೆ ಕೊಂದೆನಗಾಪತ್ತನಿಂತು ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೭೯); ಎಮ್ಮಂ ಕಾಪಿಡುವುದೆಂದು ಹಮ್ಮೈಸುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೦ ವ); ಶ್ರೀಪತಿ ಯವರೆನ್ನ ಸೇವಕರೆಂದುಱೆ ಕಾಪಿಡುವನು ಕರುಣದೊಳು (ಹದಿಬ. ೨-೫೧); ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಿಡುವರು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೭೪); ಊರ ಕಾಳನ್ನು ಕಾಪಿಟ್ಟನೆಂದು . . . ಮೂರು ಕಳನಿ ನೆಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಲ್ಲಾ (ಸವತಿ. ೫೪). ೨. ಕಾವಲಿಡು; ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಇರಿಸು: ಎಂತು ಕಾಪಿಟ್ಟೊಡ ಮೇನ ಬೆಸಸಿದೊಡಮಂತರಂಗದೊಳನುಗೆಡದೆ (ಹದಿಬ. ೪-೭). ೩. (ಮಗುವಿನ) ಹಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಬೊಟ್ಟಿಡು; ರಕ್ಷೆಯಿಡು: ತೂಪಿಱಿದು ಭಸಿತದಿಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಬಸರ. ೭-೧೪೧); ಪರಿಮಳಮಂ ಮುಡಿಸಿ ನೇಹಮಂ ಕಾಪಿಟ್ಟು . . . ಮನದೊಳ್ ತೂಪಿಱಿದು (ನಂಬರ. ೨-೧೧೨). [ಕಾಪು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾಪಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು; ರಕ್ಷಣೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು: ವಿರಾಟನುತ್ತರನ ನಾತ್ಮತನೂಜನನಾ ಪೊಱಲ್ಗೆ ಕಾಪಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦); ತನ್ನ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ತಕ್ಕರಂ ಕಾಪಿರಿಸಬೇಕೆಂದು (ಚಿಬಪು. ೫-೫೭).

[ಕಾಪು$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕಾಪಿಲ (ಗು). ೧. ಕಪಿಲ ಋಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಕಪಿಲ ಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ: 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಪಿಲಮುನಿಯ ಮತ; ಸಾಂಖ್ಯಮತ ಅಥವಾ ಸಾಂಖ್ಯ ದರ್ಶನ: ಕಾರಣವ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಹಾರುವುದು ಕಾಪಿಲವು ಯೋಗವು ಹಾರುವುದು ಗುರುವಿಡಿದು ಠಾವಿನ ತೆರ ಜನ್ಮಾಂತರದರಿಗೆ (ವಿವೇಭ. ೯-೬). ೪. ಕಪಿಲಮುನಿ ರಚಿಸಿದ ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ, ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ಕಪಿಲಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವ: ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೮). **ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ**: ನಿಜೋಪನ್ಯಸ್ತಮಪ್ಪ ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತಮುಮಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ತೋಱು (ಆದಿಪು. ೯-೯೩ ವ). [ಕಾಪಿಲ + ಸಿದ್ಧಾಂತ]

ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ನೀರುಸುರಿದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಒರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಅಶಕ್ತರಾದವರು ಒದ್ದೆಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮೈ ಒರಸಿ ಕೊಳೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ಅಥವಾ ಕಾಪಿಲಸ್ನಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೭೫).

[ಕಾಪಿಲ ? + ಸ್ನಾನ]

ಕಾಪಿಶಾಯನ (ನಾ). ೧. ಕಳ್ಳು; ಮದ್ಯ; ಹೆಂಡ. ೨. ಜೇನು ತುಪ್ಪ. [ಸಂ.]

ಕಾಪಿಳಸಿದ್ಧಾಂತ 'ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತ' ನೋ.

ಕಾಪು, ಕಾಂಪು, ಕಾವು$_1$, ಕಾಹು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕಾವಲು; ಪಹರೆ: ಮಗನೆ ನೀಂ ತಳಾಱನಪ್ಪಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಪಿನೊಳ್ ಕಳ್ದು ನಿನ್ನಂ ಕೊಲಿಸದಾಗಳೇನಾಯ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೮); ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜನನಂ ಪೆಱಗಣ ಕಾಪಿಂಗಿರಲ್ವೇಟ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೦ ವ); ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯರ್ ಮೋಕ್ಷಪಥದ ಕಾಪಿನ ನಾಯ್ಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೫೮); ವಿಘ್ನಂಗಳೊಂದದಂತಿರೆ ನಿಯಮವೆಂಬ ಕಾಪಿಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಶುಭ ಕಾರ್ಯ: (ಕಿ). ೩. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಬೇಲಿ; ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ: ಅನಂಗನ ಕಾಪೆನೆ ಸೊಗಯಿಪುದು ಬಳಸಿದುದ್ಯಾನವನಂ (ಆದಿಪು. ೬-೯೧); ರತ್ನತ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕೋಂಟೆಯಿದೆನಿಸಿರ್ದ ಪದಿಮೂಱು ಚಾರಿತ್ರಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೬); ಅಂಭೋನಿಧಿ ಬಳಸಿತ್ತು ಕಾಪಿನಂದದಿನಿಳೆಯಂ (ಕಇ IV, ೧-೯; 1204). ೪. ಕಡಗ; ಕಪ್ಪ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು, ಕಾಲ್ಮುರಿ, ಕೈಕಡಗ, ತೋಳ್ಬಂದಿ ಗಳನ್ನು ಸಹ ತೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೮). ೫. ಬಂಧನ. 'ಕಾಪುವಡೆ' ಪರಾ. ೬. (ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಕೆನ್ನೆ ಯಲ್ಲಿಡುವ) ಕಾಡಿಗೆಯ ಬೊಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾತಿಲಕ: ದಿಟ್ಟಿಯಕ್ಕೆನ್ನು ತಜನಿಟ್ಟ ಕಾಪಿನ ಕರಿಯ ಬೊಟ್ಟುಗಳೊ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೦); ಪರದೃಷ್ಟಿ ಪೊರ್ದದೊಲು ಕಾಪಿನ ಮಸಿಯ ಬೊಟ್ಟು ಹರುಷದಿಂದಿಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೧೫-೩೦); ಪುಣಗಿನ ಕಾಪಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಶುಕ್ರವಾರ ಒಂದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨-೧೬; 1529). **ಕಾಂಪು**: ೧. ಚಾಳೊಕ್ಯ ಭೂಭುಜರ್ದ್ದಿವಿಕೇಳಿಯೊಳಿರೆ ಪೆಱಗೆನೆಱೆಯೆ ಕಾಂಪು ಪೊಲಿರ್ದರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೯೭-೧೪; 1192). **ಕಾವು$_1$**: ೧. ಹರಿದು ಕಾವಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪಿ]ನ ದೂತರೈದಿದರರಸನೆಡೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೨೦). 'ಕಾವುಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಾಹು$_1$**: ೧. "ಕಾಹುಕಾಪಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೪); "ಸರ್ಜಣಃ, ಉಪರಕ್ಷಣಃ - ಈ ೨ ಪಾಳೆಯದ ಕಾಹಿನ ಹೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೩); ಮೈಗೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರಲ್ಲದೆ ಮನಕೆ ಕಾಹ ಹೇಳುವರೆ (ಬಸವ. ೮೧೦); ಪಾತ್ರೆಯ . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಮುದ್ರಿಸಿ ತಾವೆ ಕಾಹಾಗಿ (ತಿರುರ. ೧೨); ಪುರದ ಕಾಹನು ಸಚಿವ ಸಾಮಂತರಿಗೆ ಸೇಮಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೯೮); ದಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮಮ ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೭); ಹೆಂಗಳ ಸಮರಕ್ಕೆ ಖಡ್ಗವೆ ಹೂವಿನ ಬಂಡಾರಕಗ್ನಿಯ ಕಾಹೆ (ಭರಚ. ೬-೮೪).

ಕಾಪಿನವರ್ = ಕಾವಲುಗಾರರು: ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ ಬಱಿಯಂ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರಿತಂದು ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೦-೧೪); ಒಯ್ಯನೆ ಕಾಪಿನವರಂ ಬಂಚಿಸಿ ಪೊಱಲಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೩); ಕಾಗಿನವರಿರೆ ಬಾಗಿಲಲಿ ನೀನೇ ಪರಿಯಲೆಯ್ತಂದೆ ಗೌಡಾ (ಬಸಪು. ೨೭-೫೩). ಕಾಪಿನಾಳ್, ಕಾಂಪಿನಾಳ್ = ಕಾವಲಿನ ಆಳು; ಕಾವಲುಗಾರ: ದೇವರ ಕಾಪಿನಾಳ್ ದೇವ ಕಿನ್ನರ ಪನ್ನಗಾವಳಿ ಮೊಟ್ಟನಪ್ಪಿನಮೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪); ಕಾಪಿನಾಳ್ಗಳ ಕದ್ದು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೮); ನಾಲ್ಕುಮಯ್ದಾಱು ಬಲ್ಗುಱಿಯಂ ತಿಂದಡೆ ಕಾಂಪಿನಾಳ್ವಡಿಗುಂ (ಪಸಾರ. ೯೩೫-೧೭).

[ಕಾ$_1$ + -ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಪ್ಪು; ತುಳು. ಕಾಪು, ಕಾಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಪು]

ಕಾಪುಕಲಿ (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವೀರ, —ಶೂರ: ಕನ್ನಾನೂರು ರಾಜ್ಯ ದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಾಯರುಗಳನ್ನು ರಾಜನು ತನ್ನ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದ ಕಾಪುಕಲಿ ಯೆಂದು ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೨೧).

[ಕಾವು$_1$ + ಕಲ್ಕಿ]

ಕಾಪುಗಾಡು (ನಾ). ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟ ಕಾಡು; ರಕ್ಷಿತವಾದ ಆಡವಿ: ಪೊಳವ ಪುಲ್ಲಿಗಳ ಬಜಾವಡಿದು ಕಾಪುಗಾಡಿನೊಳ್ ಸೋಸಿನ ಬೇಂಟೆಯ ಬಿನದಿನೀರ್ವರ್ ರಥಮುಂ ಬೇಟೆಸೆಲ್ಲೂಡದಲ್ಲಿ (ಆಸಂಪು. ೧೧–೪೦ ಪ). [ಕಾಪು + ಕಾಡು]

ಕಾಪುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲುಕೆಲಸ ಕೊಡು; ರಕ್ಷಣೆಯ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ನೀಡು: ಆರಸನಾದ್ವಾರಕೆಯ ಸಿರಿಗೋಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಕಾಪುಗೊಟ್ಟಜನರುತಿಹವು ನಾವಲ್ಲಿ (ಸಾ ಳ್ವ ಭಾ. ೧೯–೧೬). [ಕಾಪು + ಕೊಡು]

ಕಾಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಕಾಯು: ಪೋ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆನುತೆ ಕರಂ ಕಾಪುಗೊಂಡು ಜಡಿವುದು ಪಿಳಿಕರಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೦–೬೫); ಬೀದಿವೀದಿಗಳೊಳಾರುಮಂ ಸುಜಾಯಲಿಯದೆ . . . ಕಾಪುಗೊಂಡು ಬಳಸಿದ ತಳಾಜಿ ನಾಯಕರುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೬೦ ಪ); ದಂಡಧರಂ ಕಾಪುಗೊಂಡ ಪೊಱಲಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಳಪ. ೩–೬೦). [ಕಾಪು + ಕೊಳ್]

ಕಾಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಅನುವಜಿತಬಲ ಪ್ರಕಟಗಳನವಧಿ ದಯೆವೆರಸು ಕಾಪುಗೊಳಿಸುವರ್ವರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೫೬–೧೪). [ಕಾಪುಗೊಳ್ + –ಇಸು]

ಕಾಪುತಡೆ (ನಾ). ಕೆಸರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ; ತಡೆಗಾವು: ಆ ಬಂಡಿಯ ಪುರುಗುಬಣ್ಣದ ಕಾಪುತಡೆಗಳು ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುಸರು. ೩೩೮). [ಕಾಪು + ತಡೆ]

ಕಾಪುರ (ನಾ). ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವಿಕೆ; ವಾಸ: ಜಳಯ ಮನೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಲೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಪುರಮಾಡಿದರು (ದಾಕಾಬು. ೮); ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿಯೊಡನೆ ಕಾಪುರಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಾನೆ? ನಾನೂ ಮದರಾಸಿಗೆ ಹೊರಟೆ (ವಿನಭು. ೫೨). [← ತೆಲು. ಕಾಪುರ]

ಕಾಪುರಾವು (ನಾ). ರಕ್ಷಾಕವಚ (?): ಆನಲಾತ್ಮಜಂಗೆ ಬಡತನ ಪೊರ್ದಲ್ಲಿ ಬಲುಮೈ ಬಿಗಿದುಟ್ಟಪ ಕಾಪುರಾವಂ ಬಿಡಿಸನು (ಕಜಚೆಂ. ೪೫). [?]

ಕಾಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಹೀನ ಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಕಂಪುರುಷರ್ ಕಾಪುರುಷರಂತೆ ಬಾಯಂ ಬಿಡೆಯುಂ (ಪಂಪ ಭಾ. ೪–೧೪ ವ); ಇನ್ನುಳಿದ ಕಾಪುರುಷರಂ ಜಂದ್ರಹಾಸನಂ ಪೋಲ್ಪಪರೆ (ಚೈನುಕಾ. ೨೯–೧೫). ೨. ಅಂಜುಬುರಕ; ಹೇಡಿ: ಪಕಿಗಳು ಕಾಪುರುಷರೇ ಏನ್ನವರು (ಕವ್ಯಾಂ. ೩–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಪುರುಷತನ (ನಾ). ಹೀನ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ: ಕಾಪುರುಷತನವುಳಿದು ಕೇಳಲಂಬಾಪತಿಯ ಪದಭಕ್ತನಾಗು (ಬಸಪು. ೨೭–೫೩). [ಕಾಪುರುಷ + –ತನ]

ಕಾಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗೊಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೊಳ್ಳಗಾಗು: ಭೂಪಲಕ್ಷಣವಡಗೆ ಸಭೆಯಲಿ ಕಾಪುವಡವನಂತೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ದನಾ ಕಂಸ (ಅಕ್ಕೃಚ. ೨–೫). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆ. [ಕಾಪು + ಪಡೆ]

ಕಾಪುವೆರಸು (ಅ). ಕಾವಲು ಸಹಿತವಾಗಿ: ಕಾಪುವರಸು ಪೋಗಿ ಪೊಱಲ್ಗೆ (ಪಚಾ. ೧೨೫–೨೮). [ಕಾಪು + ವೆರಸು]

ಕಾಪುವೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರಿಂದು ಹೇಳು; ಕಾವಲಾಗು: ಪಡೆವಳ್ಳನಂ ಪಡೆಗೆ ಕಾಪುವೇಱ್ದು (ಅವಿಕ. ೧೨–೭೪ ವ); ಪಂಚ ಪಾಂಡವರುಮಂ ಬೀಡಿಂಗೆ ಕಾಪುವೇಱ್ದು (ಗದಾಯು. ೯–೧ ವ); ನಾಲ್ವರ್ ಮನುಷ್ಯರನದಕೆ ಕಾಪುವೇಱ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೨೧); ರಾಮನಂ ಕನ್ನೆಗೆ ಕಾಪುವೇಱ್ದು (ಜಗಭ. ೧೦–೮೭). [ಕಾಪು + ಪೇಱ್]

ಕಾಪುಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸು: ಬಕ್ಕೆಹಲಸು, ಆರಬಕ್ಕೆ ಹಲಸು, ಕಾವ್ದ ಹಲಸು ಬಿಗಿ ಬಗೆಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳವೆ (ಕ್ಯಾಮತಾ. ೧೧). [ಕಾಪ್ಯ + ಹಲಸು (< ಪಲಸು)]

ಕಾಪೇಯ (ಗು). ೧. ಕಪಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಗಳ ಜಾತಿ: ಕಪಿಕುಲ: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮೆಂಬ ಕೃಷ ವಕ್ತ್ರಪಿಶೆ ಮುಸು ವಕ್ಕವಜ ಸಂಯೋಗ ಕಾಪೇಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಕಾ. ೪೮–೯). 'ಕಾಪೇಯತನ' ಪರಾ. ೩. ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ; ಮಂಗತನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೇಯತನ (ನಾ). = ಕಾಪೇಯ ೩: ಲಂಕಾಧಿಪನ ಮನದಳ ಬಳವ ತಿಳಿ ಕಾಪೇಯತನದಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ಪೆರೆ ಬಳಸದಿಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ಬಾಯೆಂದ (ತೆಸರಾ. ೪–೧೨–೧೫೪). [ಕಾಪೇಯ + –ತನ]

ಕಾಪೋತ (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳದ ಬಣ್ಣ; ಬೂದು ಬಣ್ಣ; ೨. ಬಿಳುಪುಳ್ಳ ಒಂದು ಮೂಲಲೋಹ; ಕ್ಲಾರಿ. ೩. ಪಾರಿವಾಳಗಳ ಗುಂಪು. ೪. ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಜನ; ಸೌವೀರಾಂಜನ. [ಸಂ.]

ಕಾಪೋತಕಲೇಶ್ಮ (ನಾ). = ಕಪೋತಕಲೇಶ್ಮ: ಮೂರು ಸರಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಮವಾಗಿ ಕಾಪೋತಕಲೇಶ್ಮವು ಜಳಸಿತ, ಮಧ್ಯಮ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗುವುದು. (ಕೃಸಪ. ೪೪೮) [ಕಾಪೋತ + ಲೇಶ್ಮ]

ಕಾಪೋತಿ (ನಾ). ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: ಬಾಡಿ ಮೇಗವಣ್ಣಿಗೆ ಸೀರೆ ಕಂದು ಕಾಪೋತಿ ಪಾಲಕಿಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯). [?]

ಕಾಪ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಕಾಗ. ೩೬–೫೬೦). [?]

ಕಾಫರ, ಕಾಫಿರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಾಸ್ತಿಕ. P ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಅನ್ಯಮತೀಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರು: ಕಾಫರರು ಗಳನ್ನು ಅಪಹಟ್ಟು ಮುಟ್ಟುಮರನ್ನಾಗಿ ಪರವರ್ತಿಸಬೇಕು (ಗೂಷ್ಠ. ೩೨). ಕಾಫರರು ಹಿಂದುಗಳಾಗಿದ್ದುದೊಂದೇ ಅಪರಾಧವಾಗಿತ್ತು (ಆಧಪ. I, 179). ಕಾಫಿರ: ನೀವು ಕಾಫಿರರನ್ನು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ . . . ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಮಾಡುವಿರಾ (ಮಾಧವ, II, ೬೦). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕಾಫಿರ್; ಮರಾ. ಕಾಫರ್]

ಕಾಫಿ[1] 'ಕಾಪಿ[1]' ನೋ.

ಕಾಫಿ[2] ಕಾಪಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಂದು: ಕಾಫಿ–ಈ ಗಿಡವು ೮–೧೦ ಅಡಿಗಳವರೆಗೆ ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಕಾ. ೧೩೪). ೨. ಅದರ ಬೀಜವನ್ನು ಹುರಿದು, ಮಾಡಿದ ಪುಡಿ. ೩. ಅಂತಹ ಪುಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯಂ: ಮೇಲೆ ಗಂಟೆಗೊಮ್ಮೆ ಆ ದರಿದ್ರ ಕಾಫಿ ಬೇರೆ (ಹಪಹ್ಮಾಂಚ. ೮೪). ಕಾಪ್ಪಿ: ೩. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಂಡಿ ಕಾಪಿ ವರ್ಕಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಕೂಢಿ). [← ಇಂ. Coffee]

ಕಾಫಿದಾನಿ (ನಾ). ಕಾಫಿಯ ಪಾತ್ರೆ: ಅವಳ ಹಾನಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕಾಫಿ ದಾನಿಯಿತ್ತ ನಸ್ಟ ಮೇಜೊಂದಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೧೩೨). [ಕಾಫಿ + ದಾನಿ]

ಕಾಫಿರ 'ಕಾಫರ' ನೋ.

ಕಾಬ್ಮ 'ಕಾಣ್' ಪರಾ.

ಕಾಬ್ಮ, ಕಾಬಾ (ನಾ). ಮಕ್ಕಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪವಿತ್ರವಾದ ಕರಿಯ ಕಲ್ಲು: ಹೆದರುವಿಸು ಆರಾಬ ಕಾಬವನು ನೀ ಮುಟ್ಟಲಾರೆ (ಭಾರದ. ೪೦೫). ಕಾಬಾ: ಕ್ರಾಸ್ ಅಥವಾ ಕಾಬಾಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಹಿಂದೂ ಜನರು ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುವರು (ಭಾರನಂ. ೩೦೩). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕಾಬಾ]

ಕಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕಾಗುಣಿತ: ಇದರಿಂದ ಕಕಾರಾದಿಯಾದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಿತಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ 'ಕಾಗುಣಿತ,' 'ಕಾಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪). [< ಕ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾಬಾ 'ಕಾಬ$_2$' ನೋ.

ಕಾಬಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಬಾಳೆ: ಕಾಬಾಳೆ ದೀಪದ್ರಾಕ್ಷೆ ಕೇತಕೆ ತೋರಸೀಬಾಂತ ಬಿದಿರ್ವೆತ್ತಗಳ (ಮೋಹತ. ೧೯–೨೧); ಖರ್ಜೂರ ಮಾದಿಹ ಬಾಳೆ ಕಾಬಾಳೆ ಮೋದ ಸಕ್ಕರೆ ಮಾವು ನೇಱಿಲವಣ್ಣಳ ಯಾದವರಿತ್ತರಾಳ್ದನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೫). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಒಂದು ತೋಟದ ಸಸ್ಯ: (ಕಿ). [ಕ್ಯಾ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕಾಬು (ನಾ). ೧. ಸಂಧಿ; ಸಮಯ: "ಕಾಬು – ಸಮಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). ೨. ಹಿಡಿತ; ನಿಯಂತ್ರಣ; ಅಧಿಕಾರ.
[← ತುರ್ಕಿ. ಮರಾ. ಕಾಬೂ]

ಕಾಬುಱುಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹರಡೆ ಗೀಜಗ ಮರಗೊಡಲೆ ಕಾಬುಱುಲೆ ಲಾವುಗೆ ಗೌಜು ಪಾರಿವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦–೫೩). [ಕ್ಯಾ$_2$ + ಪುಱುಲೆ]

ಕಾಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಬೆಕ್ಕು: "ವನಸ್ಪತಿ ವನ ಮಾರ್ಜಾರಾಭ್ಯಾಂ = ಗಿಡವುಂ ಕಾಬೆಕ್ಕಂ ಬೆರಡಱಿಂ" (ನೀತಿವಾ. ೨೭–೧೬). 'ಕಾಟ್ಬೆಕ್ಕು' ಪರಾ. [ಕ್ಯಾ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕಾಬ್ಯ (ನಾ). ಕಾವ್ಯ: ಕಾಬ್ಯ ಕರ್ತ್ತಾರನ . . . ಪೋಲಾಳ್ವದೇವನ ಪೆರ್ಮ್ಮೆಯ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಪೇಳ್ವೊಡೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೫೦; 1274); ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಾನೀಕದಿಂದನವದ್ಯ ಕಾಬ್ಯಂಗಳನಲರ್ದು ಸುಹೃದ್ಯ ಮಾಗಲು (ಬಸಪು. ೨೬–೭). [< ಸಂ. ಕಾವ್ಯ]

ಕಾಮ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಇಚ್ಛೆ: "ಇಚ್ಛೆ ಕಾಂಕ್ಷೆ . . . ರುಚಿ ಕಾಮವಾಂಛೆ ಈಪ್ಸಿತಮೆನಲು ಬಯಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮–೧೧); ತ್ರಿಣೇತ್ರಂ ಪ್ರೇಮಾಂಗಂ ಪೂರ್ಣಕಾಮಂ ಪರಮ ಪರಶಿವಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); 'ಕಾಮಗಾಮಿ' ಪರಾ. ೨. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ; ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ: ಕಾಮಕವಧಿಯ ಕಾಣೆ ನಾನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೯೦); ಕಾಮಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರ. ೪. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿದ ಫಲಪದಂಗಳ ನಾನೊಲ್ಲೆನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೬೧–೨೨). ೫. ಪ್ರೀತಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ಮನ್ಮಥ; ಮದನ: ಕಾಮನ ಅಂಬಿನ ಗಣೆಯಲ್ಲಿಮೂವರು ಬಾಲೆಯರು ಹುಟ್ಟಿದರು (ಅಱಿಮಾ. ೨೬–೬೧); ಮುದದೆ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಾಮನನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆಗೋವಿಂದನ ನಿಂದಿತಂ ನುಡಿದನ್ (ಗಿರಿಕ. ೭–೨೦). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ.

ಕಾಮನಕರಿ = ಬೇವಿನ ಹೂ ಮತ್ತು ಚಿಗುರು: ಕಾಮನಕರಿ (ಬೇವಿನ ಹೂ ಚಿಗುರು)ಯನ್ನೂ ತಂದು ಕಣಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾಳು ತುಂಬುವ ಹಗೆ – ಬಳತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೆಲ್ಲುವನು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೬). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು = ಮಳೆಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರ ಧನಸ್ಸು: ತೋರೆ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲ ಸೊಗಸಿನ ತೋರಣವು ಆಗಸದಲಿ (ಕಎಪು. ೩೦). ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ದಿವಸ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ: ಇಂದು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). ಕಾಮನ ಹೂ = ಬೇವಿನ ಹೂ: ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೇವಿನ ಹೂವು (ಕಾಮನ ಹೂ) ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೩). ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿವೆ = ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ; ಹೋಳಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆ: ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹರಿವಂತೆ . . . ಹೊನಲಾಗಿರೆ (ಸಖಿಗೀ. ೨೪–೪೦೯); ಕಾಮನಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಕಲಕುನೀರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಂಚ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಚಿ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾಮಂಡ (ನಾ). = ಕಮಂಡಲು (?): ಜುಟ್ಟು ಜನಿವಾರ ಬಿಸುಟು ತಾವೀಗರೊಟ್ಟೊಂದು ಕೌಪೀನವಾ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಷಾಯ ಕಾಮಂಡ ದಂಡಗಳಾದ ವಿಟ್ಟ ಸನ್ಯಾಸಕೆಂದಾ (ಚಿದಾಕೋ. ೨–೧೦). [?]

ಕಾಮಂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಂಡಲುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು; ಶಿವ. ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೧, ೨: ಪಶುಪತಿಯೆ ಗೋಪಟ್ಟಗಂ ಸಾರು ಕಜಿಕಂತ ಸಸಿನೆ ವನಕೈದು ಶೂಲಿಯೆ ವೈದ್ಯಳಲ್ಲ ಕಾಮಂಡಲಿ ಧರಾತಳದೊಳು ವಸೆದು ಭಿಕ್ಷವ ಬೇಡು ಯಮಳಗಂಗಾಧರನೆ ಅಸಮಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀರಡಕುಮಾಪತಿಯೆನಲು ನಸುನಗುತಲೈದಿ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದುಯಾಶನೊಡವೆರೆದ ಹಿಮಗಿರಿಜೆ ಸಲಹಾ (ನವಮೋ. ೧೫–೨).
[ಕಾಮಂಡಲ್ಯು + –ಇ$_2$]

ಕಾಮಕಥೆ (ನಾ). ಕಾಮದ ಕಥೆ; ಶೃಂಗಾರಕಥೆ: ವಿನಯದಿಂ ಬಂದಿಸಿ ಧರ್ಮಮಂ ಬೆಸಗೊಂಡವರ್ ಧರ್ಮಮಂ ಪೇಳದೆ ಕಾಮಕಥೆಗಳಂ ಪೇಳ್ದಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭೮). [ಕಾಮ + ಕಥೆ]

ಕಾಮಕರ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಡುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿ. ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಬಿಂಕ; ಗರ್ವ: "ಕಾಮಕರಂ ಸಮಗರ್ವ ಪೌರುಷಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫೭). "ಬಿಂಕಪಂನಂ ಮುಕ್ಕೆ ನಲ್ಗರ್ವವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೭ ಪ್ರಯೋ). ಅದರ್ಕಾ ವಿಷ್ಣುದೂತರ್ ಯಮಭಟರ ಕಾಮಕರಂ ಕರಂ ಕರಂಗುವಿನಂ ಮಾಂಕರಿಸುತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೦–೧೯). [< ಸಂ. ಕಾಮಕಾರ]

ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ (ನಾ). ತುಳಸಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸುವಾಸನೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ ನಿನ್ನ ಕಾಣದಲೆ ಇರಲಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೨೧); ತಂದೇನಿ ನಿನಗೆಂದ ತುಂಬಿತುರುಬಿನವಳ ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಯಾ ತೆನಿಯೊಂದ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೩೬–೩). [ಕಾಮ + ಕಸ್ತೂರಿ]

ಕಾಮಕಾತರತೆ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರತೆ; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆ: ಪರನೃಪ ಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಭಯಮಂ ರಮಣೀನಿವಹಕ್ಕೆ ಕಾಮಕಾತರತೆಯಂ . . . ಇತ್ತನಂದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಸನತ್ಕುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಕಂತುನಿಭಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪–೭೦) [ಕಾಮ + ಕಾತರತೆ]

ಕಾಮಕಾತರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆತುರಳಾದವಳು; ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು: ವಿಳಾಸವತಿ ರಾವಣಂಗೆ ಪಲಕಾಲಂ ಮುನ್ನೆಳಸಿರ್ಪ ಕಾಮಕಾತರೆ ಕೆಳದಿಗೆ ತಿಳಿವಂತು ತನ್ನ ತೆಱನಂ ಪೇಳ್ದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೮೮). [ಸಂ. ಕಾಮಕಾತರಾ (ಕಾಮ + ಕಾತರಾ)]

ಕಾಮಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತೆ: ಕಾಮಕಾಮಿನಿಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಪುಳಕಿಸದ ತಿಳಕಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೨೧ ವ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ.
[ಕಾಮ + ಕಾಮಿನಿ]

ಕಾಮಕಾರ (ನಾ). = ಕಾಮಕರ: 'ಕಾಮಕಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಗರ್ವಪಡುವಿಕೆ; ಉದ್ವೃತ್ತ ಸ್ವಭಾವ: ತಾಮಸ ತಲ್ಲಣ ತಬ್ಬಿಬ್ಬು ತಳ್ಳಂಕ ಕಾಮಕಾರಿಕೆ ಕಟ್ಟಳಲ ಸೀಮೆಯಱಿಯದಳ ಸಲಹು ರಂಗಾಯೆಂಬ ಭಾಮೆಯನೆಂದು ಕಂಡಪೆನೊ (ಶತಸಾಂ. ೩೫–೭೮).
[ಕಾಮಕಾರ + –ಇಕೆ]

ಕಾಮಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿ; ಜಾರ. [ಕಾಮ + ಕೂಟ]

ಕಾಮಕೇರಿ (ನಾ). ಸೂಳೆಗೇರಿ: ಕಾಮಕೇರಿಯ ಕುಲದ ಕಂದಗೆ ಭೂಮಿ ತೊಲಗದು (ಕಾಲಸಂ.೩೮-೯). [ಕಾಮ + ಕೇರಿ]

ಕಾಮಕೇಲಿ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸಂಭೋಗ: ಎಲಾ ಗೆಳತಿ, ನೀನಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನನ್ನೊಡನೆ ಕಾಮಕೇಲಿಯಾಡುವಂತೆಸಗು ಎಂದು ಬಿನ್ನೈವಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಅಭಿಮಾ. ೪೪). [ಕಾಮ + ಕೇಲಿ]

ಕಾಮಕೊಣತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಡತಿ, —ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ: ವಪ್ಪುವಂತಹ ಕಾಮದಾರು ಚಯಿವಕ್ಕೆ ಕಾಮಕೊಣತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗಟೀ.೨-೩೧). [ಕಾಮ + ಕೊಣತಿ (< ಕೊಡಂತಿ)]

ಕಾಮಕೋಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಗನ್ ಕಾಮಕೋಡನ್ (ಎಇ. IX, ೧೮-೪; 800) [?]

ಕಾಮಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೋಲಾಹಲ ಮಾಡಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಮಕೋಳಾಹಳನು ದಕ್ಷನ ಹೋಮದಳವುಳ ಕಾಱ ಹರ ನಿಸ್ಸೀಮದಲಿ ಪುರಮೂಱ ಗೆಲಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭ ಸೂಚನೆ). [ಕಾಮ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕಾಮಕೌಶಲಿ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು, —ನಿಪುಣ: ಜಾನಕಿಯ ಜೀವಜಾಡ್ಯಕೆ ಕಾಮಕೌಶಲಿ ದಶಗ್ರೀವನನು ದಿನಂ ಪ್ರಾಭಾತವೇಳೆಯೊಳ್ ನೀಡುವ ನಿನಾದ ಸುಖಭೇಷಜವೊ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೫-೨೮೯). [< ಸಂ. ಕಾಮಕೌಶಲಿನ್]

ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಖಿನ್ನಳಾದವಳು; ಕಾಮದಿಂದ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೊಳಗಾದವಳು; ವಿರಹಪೀಡಿತೆ: ಈ ಕೋಮಳೆ ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕಳಲನೊಲವುಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪಳ್ ನೋಡೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೫-೬೧). [ಸಂ. ಕಾಮಕ್ಲಿಷ್ಟಾ]

ಕಾಮಗಣ (ನಾ). ಕಾಮನ ಬಳಗ: ಕಾಮಗಣಂಗಳ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಲಱಿಯದೆ (ಅವಚಂ. ೧೦೭-೪೮೫). [ಕಾಮ + ಗಣ]

ಕಾಮಗಾಮಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ; ಸ್ವೈರಚಾರಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾಮಗಾಮಿನ್]

ಕಾಮಗಾರ, ಕಾಂಗಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾರ್ಮಿಕ: ಓವರಸಿಯರು ಕಾಮಗಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ನೌಕರರೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು (ಅನ್ನ. ೧೯೫); ಗಿರಿಣಿ ಕಾಮಗಾರ ಸಂಸ್ಥೆ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೮೧). **ಕಾಂಗಾರ**: ಬಂದೋಬಸ್ತು ಮಾಡುವ ಕಾಂಗಾರರಿಗೆ (ದೌಲತ್. ೩೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರ. < ಸಂ. ಕರ್ಮಕಾರ]

ಕಾಮಗಾರಿ, ಕಾಂಗಾರಿ (ನಾ). (ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮಾಡುವ) ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ: ದೇವಸ್ತಾನದ ಮುಂದೆ ಮಂಣು ಕಾಮಗಾರಿ ೨೦ ವರಹ ದರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೭-೭; 1593); ಕಾಮಗಾರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಆಳುಗಳ ಸಹ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೩); ಕಾಮಗಾರಿ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೪); ಅದರ ಪೈಕಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಮಟ್ಟ ಕಾಮಗಾರಿಗೆ ತಗಲತಕ್ಕದ್ದು; ಉಳಿದ ಅರ್ಧ ಫತ್ತರ್‌ಗಜ್ಜಿ ಕಾಮಗಾರಿಯದು (ಕೆಲನೆ. ೧೫೦). **ಕಾಂಗಾರಿ**: ಊರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ರಸ್ತೆ, ಚರಂಡಿ . . . ಬಾವಿ ಮುಂತಾಂದ ಕಾಂಗಾರಿಗಳಿಗೆ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೪೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮಗಾರೀ]

ಕಾಮಗಾರಿ ಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ; ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವ ಶಿಕ್ಷೆ: (ಕಿ). [ಕಾಮಗಾರಿ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಕಾಮಗಿರಿ (ನಾ). = ಕಾಮಗಾರಿ: ಮೂರು ಮೈಲಿನ ಆಚೆ ಬರಗಾಲ ಕಾಮಗಿರಿ ನಡೆದಂತೆ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೦೯); ನಾನೂ ನಿನಗೊಂದು ಕಾಮ ಗಿರಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಸುವೆ (ಹಂಸಾ. ೬೬). [← ಮರಾ. ಕಾಮಗಿರೀ]

ಕಾಮಗೀತೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರದ ಹಾಡು; ಕಾಮವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಹಾಡು: ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಸಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಹರಡಿದ್ದ . . . ಕಾಮಗೀತೆಗಳೇ ವೈನೋದಿಕ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದು ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ಮತ (ಅರಿಕಾ. ೨೧). [ಕಾಮ + ಗೀತೆ]

ಕಾಮಗೌಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಂಮಗೌಂಡ ಕೇತಗೌಂಡ ಮಾದಿಗೌಂಡ ಕಾಮಗೌಂಡ ನಾಲ್ವರ್ ಗೌಡುಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೨-೮; ?). [ಕಾಮ + ಗೌಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಮಗ್ರಹ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹಿಡಿತ; ಕಾಮಾವೇಶ: ಆ ಪೊಟಲನಾಳ್ವ ವಿಮಲಸೇನನ ಮಗಳ್ ಕಮಲವತಿಯ ಕಾಮಗ್ರಹಮಂ ಕಳೆವಲ್ಲಿ (ಚಾವುಂಪು. ೬೮). [ಕಾಮ + ಗ್ರಹ]

ಕಾಮಚರ್ಯೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾನುಭವ; ವಿಷಯೋಪ ಭೋಗ: ಒಟ್ಟು ಬದುಕನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸಲು ಪ್ರೇರಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕಾಮಚರ್ಯೆಯೊಂದಕ್ಕೇ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ . . . ಅದೇ ಸರ್ವಸ್ವ ಎಂದರೆ ಹೇಗಾದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೪೫). [ಕಾಮ + ಚರ್ಯೆ]

ಕಾಮಚಾಪ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು; ಕಬ್ಬು: ಕಾಮಚಾಪದಿಂ ಜನಿಯಿಸಿದಿಕ್ಷು ಚಂದ್ರನಮರ್ದಿಂ ಮಡುಗೊಂಡ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೭). [ಕಾಮ + ಚಾಪ]

ಕಾಮಚಾರಿ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಅನಿರ್ಬಂಧ ಸಂಚಾರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ: ಕಾಮರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮ ಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ ವಿಜಯಾರ್ದಪರ್ವತಮೆಂಬ ಯಾಗಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ವ). (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿಗೆಬಂದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು: ಅನುಮಾನವು ಕಾಮಚಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೂ, ನಿರಾಕರಿಸಲೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದು ಕಠಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದು (ಭಾರದ. ೨೬೯). ೨. ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾಕುಮತಿಗಳು ನಾವು ಚಿತ್ತವ್ಯಾಕುಳತೆಯರು . . . ನಾವತಿ ಕಾಮಚಾರಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೮೩). [< ಸಂ. ಕಾಮಚಾರಿನ್]

ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆ; ಕಾಮವಿಕಾರ: ಹಳ್ಳಿಗರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಸೆಗಾಗಲಿ, ಬದುಕಿನಾಸೆಗಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಗಾಗಲಿ . . . ಗಂಡು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಹವಣಿಸಲು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೦೫). [ಕಾಮ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ಕಾಮಚ್ಛತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿ ಸುವ ರಾಜೋಪಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅತಿಮುಗುದೆಯಪ್ಪೆನ್ನ ಮಗಳ ಕಾಮಜ್ವರೋರ್ಜಿತ ತಾಪವಾರಿದಡೆ ಕಾಮನಂ ನೋನುವೆಂ. . . ಊರ್ಜಿತ ವಸಂತದೊಳು ಕಾಮಚ್ಛತ್ರವಿಡುವೆನೆಂದಜ್ಜಿ ಹರಸುತ್ತಿರ್ದಳು (ಹಚಕಾ. ೪-೨೬). ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ; ಭಗಾಂಕುರ (?): ಸ್ಮರಗೃಹದೊಳೊಡನೊಂದು ಬೆರಳೊಂದೆ ನಾಡಿ ಯಿರಲಸರೆ ಕಾಮಾತಪತ್ರಮೆನಿಸಿ ಪಿರಿದಪ್ಪುವದಱಿಂದೆ ತರುಣಿ ಕೇಳದ ಕಾಯ್ತು ನೆರೆಯೆ ಕಾಮಛ[ಚ್ಛ]ತ್ರಮೆಂಬ ಪೆಸರೂ (ಜನವ. ೬-೨೮). 'ಕಾಮಾತಪತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕಾಮ + ಛತ್ರ)]

ಕಾಮಜ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ; ಸುಖಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮನ ಮಗ; ಅನಿರುದ್ಧ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಜನಕ (ಗು). ೧. ಕಾಮವನ್ನು ಉದ್ರೇಕಿಸುವ; ಕಾಮೋತ್ಪಾದಕ. (ನಾ). ೨. ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು. [ಕಾಮ + ಜನಕ]

ಕಾಮಜೇನಿ (ನಾ). ಕಾಮಧೇನುವಿನಂತಹ ಹಸು: ಕಾಮಜೇನಿಯೆ ಕಿರುಬನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾದಮೇಲೆ ಅಂಥಿಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯಹಸುಗಳು ಇವನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದುಂಟೆ (ಬೆಳುಮ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾಮಧೇನು]

ಕಾಮಜ್ವರ (ನಾ). ವಿರಹದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ವರ; ವಿರಹತಾಪ: ಇಂದುಕಿರಣಂಗಳಿಂದಂ ಚಂದನರಸದಿಂದೆ ಮಾಗಿಯಾ ನೀರಿಂದಂ ನಂದದು ಪರಿತಾಪಾನಳನಿಂದಱಿದೆಂ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಕಾಮಜ್ವರಮಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೪); ಕಾಮಜ್ವರದಿಂದೆ ಸಂತಾಪಿಸುತಿರೆ (ನವಮೋ. ೬-೫೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರ]

ಕಾಮಜ್ವರಿತ (ನಾ). ಕಾಮಜ್ವರವೇರಿದವನು; ಮನ್ಮಥನಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು: ಕಂಡನು ದೈವಗತಿಯಲಿ ಸುರವಧುವನಾಕ್ಷಣಕೆ ಕಾಮಜ್ವರಿತನಾದವನು (ಕುವ್ಯಾಅ ೬-೧೮). [ಕಾಮ + ಜ್ವರಿತ]

ಕಾಮಟಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಾಟ: ತಮ್ಮ ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ದಂಡಿಗೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲ ಕಾಮಟಗಾರರು ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಇಡುವ ಕಾರಕೂನರು ಮುಂತಾದ ಸೈನಿಕ ಸಹಾಯಕ ದಳದವರು (ಮಗಜ. ೬೪). [ಕಾಮಟ್ಟ + - ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾಮಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಣಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆರೋಗ ಬಡಿದ ಕಣ್ಣು; ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣು: ಕಾಮಣಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಹಳದಿಯಾದಂತೆ ಕವಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಸಿರಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ ಈ ತೋಟ (ನವ್ಯಕಾ. ೩೩). [ಕಾಮಣಿ (< ಕಾಮಾಲೆ) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾಮಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುತ ಶಿವನು ಬಿಟ್ಟಾನೊ ಉರಿಗಣ್ಣ ಸುಟ್ಟು ಬೂದ್ಯಾದೊ ಕಾಮಣ್ಣ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೫). ೨. (ಆಲಂ) ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: ಇಂತಹನ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅದೇ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕಾಮಣ್ಣ ಬಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು (ಮೂರುದಾ. ೧೫೨). [ಕಾಮ + ಅಣ್ಣ1]

ಕಾಮತಂತ್ರ (ನಾ). = ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಕಾಮತಂತ್ರ ಸಾಮುದ್ರಿಕಾಯುರ್ವೇದ . . . ಲೋಕೋಪಕಾರಿಗಳಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆನಿತೊಳವನಿತುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದು (ಆದಿಪು. ೮-೬೦ ವ); ಕಾಮತಂತ್ರದೊಳ್ ನಾಯಕ ನಾಯಕೀ ಭೇದ ಭಿನ್ನ ಕಲಾಕೌಶಲಮುಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೯ ವ). [ಕಾಮ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಮತಿ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ: ಕಾಮತಿಗಳು ಅಥವಾ ಕುರಚಿಗೇ ವೊಕ್ಕಲಿಗರು. ಇವರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಚಿಗೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೦); ವ್ಯವಸಾಯಗಾರರು . . . ಕಾಮತಿ, ಕಾಪು (ತುಳುನಾ. ೧೭೧). [← ಮರಾ. ಕಾಮತೀ]

ಕಾಮತೃಷೆ (ನಾ). = ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ: ವಿಕೃತ ಕಾಮತೃಷೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ವೇದನೆ . . . ಇಂತಹ ನೂರು ಬಗೆಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿವೆ (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೧೪). [ಕಾಮ + ತೃಷೆ]

ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ; ಭೋಗಲಾಲಸೆ: ಕಾಮತೃಷ್ಣೆ, ಭವತೃಷ್ಣೆ, ವಿಭವತೃಷ್ಣೆಗಳಿಂದ ದುಃಖ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೯೭). [ಕಾಮ + ತೃಷ್ಣೆ]

ಕಾಮದ (ಗು). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ (ನಾ). ೨. ಸ್ಕಂದ. ೩. ಸೂರ್ಯ. ೪. ಶಿವ. ೫. ಗಂಗರಾಜನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುರ್ಗಪ್ಪಿನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗೆವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೬ ಪ್ರಯೋ); ವಿಪರೀತಜಾತಚರಿತಂ ಭೂಪಾಲರೊಳ್ ಕಾಮದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮದಹನ (ನಾ). ೧. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಡುವುದು. ℙ ಶಿವನು ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಫಾಲ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯ ದಿವಸ ಕಾಮನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸುಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕ್ರಿಯೆ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟವನು; ಶಿವ. [ಕಾಮ + ದಹನ]

ಕಾಮದಹನಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕಾಮದಹನಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕಾಮದಹನ + ಆಸನ]

ಕಾಮದಾಯಿನಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವಳು. ೨. ಚಂದ್ರನ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಮೃತ, ಮಾನದ . . . ಕಾಮದಾಯಿನಿಯೆಂಬ ಷೋಡಶ ಕಲೆಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೭). [ಸಂ. ಕಾಮದಾಯಿನೀ]

ಕಾಮದಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಾರ; ಕಾಮಗಾರಿ ಮಾಡುವವನು: ಕಾಮದಾರನಾದರೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಆದಾನು (ಶಿಭ್ರಮ. ೧೯); ಆ ಮರ್ಯಾದೆ ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕು ಎಂದು ಖಾತೆಯಲ್ಲಿಯ ಕಾಮದಾರರೂ ತಿಳಿಯುವರು (ಗಂಮಾಯ. ೭೯). ೨. ಸರಕಾರೀ ನೌಕರ, —ಅಧಿಕಾರಿ: ಸರಕಾರೀ ಕಾಮದಾರ ಮತ್ತು ವಕೀಲ ಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿ . . . ಹೋಗಿ ಬರುವದು ನಡೆದಿದೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಮದಾರ್]

ಕಾಮದುಘ$_1$ (ಗು). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವ. [ಸಂ.]

ಕಾಮದುಘ$_2$ 'ಕಾಮದುಘೆ' ನೋ.

ಕಾಮದುಘೆ, ಕಾಮದುಘ$_2$ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕರೆಯುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು; ಕಾಮಧೇನು: ಮನುವ್ರಜಕೆ ಕಾಮಧು[ದು]ಘೆಯಂ ಮುದದೊದವಿನಿಂ ಕೀರ್ತಿಪೆಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೧-೭). **ಕಾಮದುಘ**$_2$: ನಿತ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ಥಳ ವಿಪರ್ಯಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿದಾನಂಗಳೆಂ ನಿಯೋಗಿಗಳಂ ಕಾಮದುಘರಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ವ); ಭಕ್ಷಿಸುರತರು ಸುರುಚಿರೋದಿತ ನಿತ್ಯ ಸದ್ಗುರು ಭಕ್ತಿಕಾಮದುಘ (ಬಸಪು. ೩೯-೧); ಕಾಮಿತವಸ್ತುವಂ ನೆಗಳಲಾರ್ಪುದು ಕಾಮದುಘ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೦). [ಸಂ. ಕಾಮದುಘಾ]

ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ; ಕಾಮುಕದೃಷ್ಟಿ: ಅರಿವೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಅಳತೆ ಮೀರಿದ ಕಾಮದೃಷ್ಟಿ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೪೬). [ಕಾಮ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕಾಮದೇವ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥ: ಆ ಕಮನೀಯ ವಿಲೋಕನನಾ ಕಾಲದ ಕಾಮದೇವನೆಂದೊ (ಆದಿಪು. ೮-೫೨). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಕಾಮದೇವ ದೇವನಾದೋತ್ತರ ವಸಂತ ಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಕಾಮ + ದೇವ]

ಕಾಮಧನು (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಿಲ್ಲು. ೨. ಮಳೆ ಬಿಲ್ಲು; ಇಂದ್ರಧನುಸ್ಸು: ಮೇಘರೂಪಂ ಬೆತ್ತುನಿಂದ ಪುಷ್ಪಕದ ಆ ನೆಳಲೆ ಸೇತುವೆಯಾಗೆ ಕಾದುಧನು ತನುವಾಗೆ . . . ಅಡವಿಗಿಳಿದನಾ ಮಾರೀಚನುಪಮಾತೀತ ಕಾಮರೂಪಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦-೭೦). [ಕಾಮ + ಧನು]

ಕಾಮಧೇನು (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವಲೋಕದ ಹಸು: ಆ ಕಾಮಧೇನುವೆ ಕೈಸಾರ್ದೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ. ೨. ಕಾಮನನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ. ೧, ೨: ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ . . . ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮನಾಗಿಯುಂ ಧನಾಧ್ಯಕ್ಷನಲ್ತು ಕಾಮಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿಯುಂ ತ್ರಿಲೋಚನನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ ವ). [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮನ (ಗು). ೧. ಕಾಮತೃಷ್ಣೆಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕನಾದ. (ನಾ). ೨. ಇಚ್ಛೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಕಾಮನಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಾಮಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕಾಮಕ್ಷಯ: ತರದಿಂದೆ ಕಾಮನಿರ್ಜರೆ ಸರಾಗ ಸಂಯಮಗುಣಂ ಸ್ವಭಾವಮೃದುತ್ವಂ ಪರಿವರ್ತಿಪ ಬಾಳತಪಶ್ಚರಿತ್ರಮಿವು ದಿವಿಜರಾಯು ಗಾಸ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೨೧). [ಕಾಮ + ನಿರ್ಜರೆ]

ಕಾಮನೆ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಕಾಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬೂದಿಯಾಗಿ ನಸುಕೆಲ್ಲ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಸುಡುವ ಹಗಲಾಗಿ . . . ಧೈರ್ಯಗೆಡದೆ ಇದ್ದ ಜೀವ ಕಂಡ ಶಾಂತಿಯದು (ಸಮಜೀ. ೯೫೦); ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾಮನೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಕಾಮನಾ]

ಕಾಮಪತ್ನಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: (ಕಿ). [ಕಾಮ + ಪತ್ನಿ]

ಕಾಮಪಾಲ, ಕಾಮಪಾಳ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವ. (ನಾ). ೨. ಬಲರಾಮ; ಬಲದೇವ: "ಬಲದೇವಃ . . . ಕಾಮಪಾಲಃ, ಹಲಾಯುಧಃ – ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೬–೩೦); ಅಂತ ಗೋಪಾಲು ವಿನೋದದಿಂ ಕಾಮಪಾಲಂಬೆರಸು . . . ಚರಿಯಿಸುತ್ತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೪–೩೪ ವ). ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಶಿವ. **ಕಾಮಪಾಳ**: ೨. "ಬಲನೇಕಕುಂಡಳಂ . . . ಮುಸಳ ಕಾಮಪಾಳಂ ರಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫–೨೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕಾಮಪಾಲ ೨: ಕಾಮಪಾಲಕನಾಮವೊಪ್ಪಿಹನಾ ಮಹಾಬಲನಿರ್ದಕಾಲದಿ . . . ಕೃಷ್ಣನೆಂದೆನಿಪ ನಾಮದೇಹವ ಧರಿಸಿ ದೇವಕಿ ಭಾಮಿನಿಯೊಳವತರಿಸಿ (ಗಗತಾ. ೧೯–೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಪಾಳ 'ಕಾಮಪಾಲ' ನೋ.

ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ೧. = ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ ೨: ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿ ಗಂಗಾಜಳವಿಳಸಿತ ಜೂಟಸ್ಥಳಂ ಚಂದ್ರ ಚೂಡಾರಾಮಂ (ಕಇಅ. ೫೩–೪೨–೬೯; 1172). [ಸಂ. ಕಾಮಪ್ರಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ. ℙ ಅರವಿಂದ, ಅಶೋಕ, ಚೂತ, ನವಮಲ್ಲಿಕಾ, ನೀಲೋತ್ಪಲ ಈ ಐದು ಪುಷ್ಪಗಳು. ೨. ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಾಮಬಾಣಾವಳಿಯ ಪಾಂಗೆಯ್ದೆ ಗಣಮಕ್ಕೆ ನಡುವಣಕ್ಕರಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೬). [ಕಾಮ + ಬಾಣ]

ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ: ಇಂತು ಭೋಗಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಕಾಮಬ್ರಹ್ಮವ್ರತಮನುತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯಪ್ಪಿನಂ ನಡೆಯಿಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೩). [ಕಾಮ + ಬ್ರಹ್ಮವ್ರತ]

ಕಾಮಭಕ್ಷ (ನಾ). ಬಯಸಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ (ಸಿಕ್ಕಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ) ತಿನ್ನುವವನು: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಭರಿತ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ತುಂಬಿದವನು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ತುಂಬಿದವನು: ಕದನರುಚಿಗಳು ಕಾಮಭರಿತರು ಮದಸಮೇತರು ಯುಕ್ತಿಶೂನ್ಯರು ಬದುಕಬೇಕೆಂದಿಂತು ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ರಚಿಸಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧–೭). [ಕಾಮ + ಭರಿತ]

ಕಾಮಮಥನ (ನಾ). ೧. ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. ೨. ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು. ೧, ೨: ಶಿವ: ಪ್ರದತ್ತ ಕಾಮನುಮನಿಸಿರ್ದು ಕಾಮಮಥನಂ . . . ಅಹೀಂದ್ರ ಭೂಷಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೪೪). [ಕಾಮ + ಮಥನ]

ಕಾಮಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಕಾಮುಕ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯಿತೃತ್ವ (ನಾ). ಬಯಸುವಿಕೆ: ಆನಂದಮಯನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ "ಅವನು ಬಹುವಾಗುವೆನು, ಹುಟ್ಟುವೆನು ಎಂದು ಕಾಮಿಸಿದನು" ಎಂದು (ಆನಂದಮಯನಿಗೆ) ಕಾಮಯಿತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕಲ್ಲಂ ಬರೆದ ಗಾಮಯ್ಯನ ಸೇನಬೋವ ಕಾಮಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೩–೧೯; 972). [ಕಾಮ + ಅಯ್ಯ1]

ಕಾಮರ 'ಕಾಳ್ಮರ' ನೋ.

ಕಾಮರಾಗ (ನಾ). ಕಾಮಲಾಲಸೆ: ದಶಕಂಧರಂ ಸೀತಾನಿಬಂಧನ ವಚನ ಶ್ರವಣ ಸಂವರ್ಧಿತ ಕಾಮರಾಗನಾಗಿ (ಕಗವಿ. ೪೧–೨೧). [ಕಾಮ + ರಾಗ]

ಕಾಮರೂಪ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು. ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ; ರಾಜಸದ ದಶಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೇಳನೂರ್ಮಿಯುವೊಂದು ಕೇಳು ದೂರಶ್ರವಣಯೆರಡದು . . . ಕಾಮರೂಪವು ಕೇಳು ತಾನೈದೆಲೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೦–೫೩). ೩. ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮರೂಪ ಘೋರದರ್ಶನ ಸಂಮೋಹನ ವಿಶ್ವರೂಪ ಗುಲ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). ೪. ಅಸ್ಸಾಮದೇಶದ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗ: ಇವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಕಾಮರೂಪ (ಅಸ್ಸಾಮಿನ) ದೊರೆಯ ಕಿವಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿ (ಬಾಲಪ್ರ. II, 872). ೫. ಮನ್ಮಥನ ಆಕಾರ. ೬. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರನಾದವನು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅನುಭವದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರದೇವ್ "ಕಾಮರೂಪ" ನೃತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆಂದೂ . . . ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬). [ಕಾಮ + ರೂಪ]

ಕಾಮರೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಬಲ್ಲವನು: ಕಾಮರೂಪಿಯುಂ ಕಾಮಚಾರಿಯುಮಪ್ಪ . . . ಯಾಗ ಹಸ್ತಿರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨ ವ); ಇದು ಕಾಮರೂಪಿಯಕ್ಕುಮಿದನೆಂತಱಿಯಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೭–೨೨). ೨. ಮನ್ಮಥನಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ: ಕಾಮರೂಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪು]ಗಳಾದುದಕ್ಕಭಿರಾಮವಾಯಿತು (ಬಸಪು. ೮–೩೬). ೩. ವಿದ್ಯಾಧರ. [ಸಂ. ಕಾಮರೂಪಿನ್]

ಕಾಮರೂಪಿತ್ವ (ಗು). ೧. ಇಷ್ಟಬಂದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವಿಕೆ. (ನಾ). ೨. ಬೇಕಾದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ: ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ ಬಹುವಿಧಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲ (ಗು). ೧. ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಅತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಕಾಮುಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಚ ಕಾಮಲ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯದೋಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಮಲಂಪಟ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತ; ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಾಸಕ್ತ: ಸ್ಮರನರಸಿ ಪತಿಶೋಕದಿಮ್ಮಾರಣ್ಯದೊಳ್ ಪೋಗುತಿರಲು ಶಂಬರ ಕಂಡು ಕರದೊಯ್ದು ಕಾಮಲಂಪಟನಾಗಲು (ನವಮೋ. ೧೩–೧೭).
[ಕಾಮ + ಲಂಪಟ]

ಕಾಮಲತೆ (ನಾ). ೧. ಪುರುಷರ ಗುಹ್ಯಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಟಿಗಿ. ೬೫–೧೩೩೭). [ಸಂ. ಕಾಮಲತಾ]

ಕಾಮಲದೋಷ (ನಾ). ಕಾಮಾಲೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷ: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮಲದೋಷ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹಳದಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೮೩೫).
[ಕಾಮಲ + ದೋಷ]

ಕಾಮಲೆ$_1$ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮವಟ್ಟ (ನಾ). ಮರಗೆಲಸ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಾಲೆ; ಕರ್ಮಶಾಲೆ: ಸಮಂತು ಭಂಡಾರಮಂ ಬೊಕ್ಕಸಮನುಗ್ರಾಣಮಂ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಮುಂತಾದವಂ . . . ಎಂಬಿಂತಿವೆಲ್ಲವಂ ಪರಿಕಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೨೪); ಭಂಡಾರಬೊಕ್ಕಸ ಉಗ್ರಾಣ ಕಣಜ ಕಾಮವಟ್ಟ ಸುಂಕಸಾರಿಗೆ ಸ್ಥಿರಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ . . . ಎಲ್ಲ ವಿವರಗಳನ್ನೂ ತಾವು ಕೃಪೆಯಿಟ್ಟು ಕೇಳಬೇಕು (ತುಂಗಭ. ೧೮). [?]

ಕಾಮವರ್ಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವಳು. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ – ೫೧ನೇ ಮೇಳಕರ್ತರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೪೩). [ಸಂ. ಕಾಮವರ್ಧಿನೀ]

ಕಾಮವಾದ (ನಾ). ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡುವುದು: (ಕಿ).
[ಕಾಮ + ವಾದ]

ಕಾಮವಾಸನೆ (ನಾ). ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಇಚ್ಛೆ; ಕಾಮುಕ ಭಾವ: ಪ್ರಗತಿ ಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕಾದ ನೀನು ಕೇವಲ ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಅಧಃಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿಯ ಬಯಸುವೆಯಾ (ಹೇಮಕೂ. ೩); ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಯಾರೂ ಈಕೆಯನ್ನುನೋಡಲಿಲ್ಲ (ಬೆನ್ನಬೇ.೧೮೭); ಏಳನೆಯ ನೆರೆಯ ಶ್ರಾವಕನು ವಿವಾಹಿತ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮವಾಸನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೪). [ಕಾಮ + ವಾಸನೆ]

ಕಾಮವಿಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ; ಕಾಮಲಾಲಸೆ; ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಅಭಿಲಾಷೆ: ಕಾಮವಿಕಾರವಿದು ಹೊಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪೦–೪೭); ಕಾಮವಿಕಾರವೇಕೆ ಶಿವಾರ್ಚಕಂಗೆ (ಬಸಪು. ೪೦–೪೮).
[ಕಾಮ + ವಿಕಾರ]

ಕಾಮವಿಹ್ವಲ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದವನು; ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ವ್ಯಗ್ರನಾದವನು: ಹೀಗೆ ಕಾಮವಿಹ್ವಲನಾದ ನಿಯೋಗಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೬೬೬).
[ಕಾಮ + ವಿಹ್ವಲ]

ಕಾಮವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯ ಆಧಿಕ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ಮನೋಜವೃದ್ಧಿ – ಕಾಮವೃದ್ಧಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨). [ಕಾಮ + ವೃದ್ಧಿ]

ಕಾಮವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಮವೈರಿಗೆ ಕಾಮಿಗಳು ಸರಿಯೇ (ಬಸಪು. ೫೪–೨೧). [ಕಾಮ + ವೈರಿ]

ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಪ್ರೇಮಕಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ; ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ: ಮಹಾದೇವರಗಣಂ ನಂದಿಕೇಶ್ವರಂ ಸಹಸ್ರಾಧ್ಯಾಯದಿಂ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಪೇಳ್ದಂ (ಮದತಿ. ೧–೫೮ ವ). [ಕಾಮ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಶಿಳೀಮುಖ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಕಾಮಶಿಳೀಮುಖಕ್ಕೆ ಕೋಮಳೆ ಸುಗಿದಿರ್ದಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬–೩೯).
[ಕಾಮ + ಶಿಳೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕಾಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಭಾವನೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವುದು; ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವ. ೨. ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಕರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨: ಕಾಮಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ವಿಗತ ಕಾಮರುಂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರುಂ ಸ್ವದಾರ ಸಂತುಷ್ಟರು ಮಾಗಿಪ್ಪುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧).
[ಕಾಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕಾಮಸಂಚಾರ (ನಾ). ಬೇಕಾದಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು; ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು: ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯ ಕಾಮಸಂಚಾರದ ರೈಲು ಟಿಕೀಟನು ತಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೮–೩೦).
[ಕಾಮ + ಸಂಚಾರ]

ಕಾಮಸನ್ನಿ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಕಾಮಲಾಲಸೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಮತಿಭ್ರಮೆ: ಅವಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇವನು ಕೂಗುತ್ತ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕಾಮಸನ್ನಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದುಕೊಂಡಳು (ತುಂಬಿಕೊ. ೭೧); ಕಾಮಸನ್ನಿಯ ಕಾಲಾಳೆ! ನೀಚ! ಚಾಂಡಾಲ! (ಬೆಳುಮ. ೨೨೧). [ಕಾಮ + ಸನ್ನಿ]

ಕಾಮಸರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಆಚರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೫–೫; 750).
[?]

ಕಾಮಸೂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಅಂತಹ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥ. 'ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ' ಪರಾ. [ಕಾಮ + ಸೂತ್ರ]

ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ (ನಾ). ಕಾಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನು; ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ: ಕಾಮಸೂತ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ಷಡಂಗಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೮೦). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹತ (ನಾ). ಕಾಮದ ಆಘಾತಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ: ಈ ಆನಂದ . . . ಕಾಮಹತವಾದ ಚೇತನಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸದು (ಸೌಂದಸ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮಹರ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಸಿರಿಯಾಳ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಗೆ ನೀನಾವ ವ್ಯೋಮನದಿಯಂ ತಳೆದು ಪೋದೈ ಕಾಮಹರ (ಬಸಪು. ೨೪–೭೪). [ಸಂ.]

ಕಾಮಳೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ

ಕಾಮಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣವು ಕಾಮಳ್ಳಿ ಆಹ್ವಾನಿಸುತಿವೆ ಗಾನದೊಳಿಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಹಂ. ೪); ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಜಾಣ ಪಿಕಳಾರ ಕಾಮಳ್ಳಿಗಳ ದನಿಗಡಲಿನ ನಡುವೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೬೦–೪೦). [?]

ಕಾಮಾಂಕಿಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬಾಲಮುಮೆರ್ದೆಯುಂ ಕಣ್ಣುಂ ಕಾಲುಂ ಕರ್ಪೆಸೆದು ತೋಜಿ ಬದರದ ಕಾಯಂ ಪೋಲೆ ತನುಚ್ಛವಿ ಮೂಜುಂ ಮೇಲಾ ನಾಲ್ಕೆಡೆಯ ರಕ್ತಕಾಮಾಂಕಿಯಮುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨–೨೨). [?]

ಕಾಮಾಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು; ನಖ: "ಕಾಮಾಂಕುಶಾಃ, ಕರರುಹಾಃ, ಪುನರ್ನವಾಃ, ಪಾಣಿಜಾಃ, ನಖರಾಃ –ಈ ೫ (೬?) ಉಗುರ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪–೩೫೭). ೨. ಪುರುಷನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ.
[ಕಾಮ + ಅಂಕುಶ]

ಕಾಮಾಂಗ (ನಾ). ಸಂಭೋಗ ಶೃಂಗಾರದ ಅಂಗ, —ಭಾಗ; ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಉದ್ಭೋದಕವಾದ ಕಳ್ಳು, ನರ್ತನ ಮೊದಲಾದದ್ದು: ಕಳ್ಳವುದು ತಪ್ಪದೆಂದು ಕುಡಿದರ್ ಕಾಮಾಂಗಮಂ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೪). ೨. ಮಾವಿನ ಮರ. ೩. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಪ್ಯೋಮಂ ಹರಂ ತಾಮಾಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ಕಾಮಾಂಗಮೆಂ (ಛಂಪೋಂಬು. ೩-೧೬).

[ಕಾಮ + ಅಂಗ್ಯ]

ಕಾಮಾಂಜ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈ.ಔಗ. ೨೭-೫೧).

[ಕಾಮಾಂಜ್ಯ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಂತಕ (ನಾ). = ಕಾಮಹರ. [ಕಾಮ + ಅಂತಕ]

ಕಾಮಾಂಧ (ಗು). ೧. ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾದ: 'ಭಾರ್ಯಾ ರೂಪವತೀ ಶತ್ರುಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಕಾಮಾಂಧವಾದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು (ಸಮುಚೀ. ೬). (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಕಂತುವ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗೆ ತನ್ಮತಮೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಗೆ ಕಾಮುಕೀಕಾಮುಕರೆ ಸಧರ್ಮರಾಗೆ . . . ಕಾಮಾಂಧರಾಗಿ (ಕಾಂಚಿ. ೬-೧೧ ವ); ಕಾಮಾಂಧನಿಂತೆಂದನಲ್ತೆ (ಮಧಪು. ೧-೬೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧ]

ಕಾಮಾಂಧಕ (ನಾ). = ಕಾಮಾಂಧ ೨: ಅವನವಳ ಮಾತಿಗೆ ಸಂದು ಕಾಮಾಂಧಕಗೆ ಕಾಣಿಸೊಂದು ಕಾರ್ಯವ (ಬಸವ. ೨೮-೨೪); ಕಾಮಾಂಧಕಂಗಾ ಮೇಗೆ ಬಪ್ಪಾ ಕಾರ್ಯವಂ ಕಾಣಿಸದಿನುತ ಮಱುಗಿ (ಬಸವ. ೪೫-೩). [ಕಾಮ + ಅಂಧಕ]

ಕಾಮಾಂಧತೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಿವೇಕ ಶೂನ್ಯತೆ: ರಾವಣು ಕೋಪದಿಂದ – ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ . . . ಇವಳ ಕಾಮಾಂಧತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕಳಿಸುಎಂದನು (ಜೀಪಾಂ. XII, ೨೩). [ಸಂ. ಕಾಮಾಂಧತಾ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರಿ ವೀಣೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಂಬುಱಿ ರುದ್ರವೀಣೆ (ಪಡಪಂ. ೪೧೫-೮೯). ೩. ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ: ಜತ್ತಿದಲೆಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಬೂದಿಯ ಪೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಡಿದಾರ ಕಚ್ಚುಟಬಿತ್ತೆಅದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಂಠದ ಸಿಂಗಿನಾಥಗಳ (ಕಂಕಾ. ೧೫-೪) ; ಕಿವಿಯೊಳಿಪ್ಪುವ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟಿತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣಿಯ ಜವಿಯಿಂದ . . . ನೃಪನ್ಮತಿಂದ (ಕಂಸವಿ ೩೦-೬೦). [ಸಂ. ಕಾಮಾಕ್ಷೀ]

ಕಾಮಾಕ್ಷಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈ ಔಗ. ೨೭-೫೦ಕ).

[ಕಾಮಾಕ್ಷಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಮಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ: ಈ ಶಾಸನವ ಕೊಯಿದಾತ ಕಂಮಾರ ಬಿಳ್ಕೆಯನ ಮಗ ನಿಜ್ಜಂಣನೂ ಕಾಮಾಟದ ದಾಸ್ಯೆಯನ ಮಗ ನಂದೆಯಪ್ಪ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಶಾಸನದ ಕಲ್ಲೂ (ಎಕ್ಷ. XII, ಶಿರಾ. ೩೧೭ ; 1583) ; ತಡಿಕೆಮಳ್ಳಂ ಸಹ ಬಹ ಕಾಮಾಟದ ಬಿಡು ಮಂದಿಗೆ ಲೆಳ್ಕವಿಲ್ಲ (ಕಂಕವಿ. ೧೧-೪೦) ; ಸೇನಾಪತಿ ಕಾಮಾಟವ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು ತಾಮಸಮಾಡದೆ ಗಿಡವನು ಕಡಿಸೆಂದು ನೇಮಿಪಿತ್ತು (ಜಕರಾ. ೬-೪೪). ೨. ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕಾಮಾಟ ಕ್ರಮುಳ ಬೆಳ್ಳ ವೆಗರು ಜಟ್ಟಿಗ ಗೀತ ಪಾಕಕರು (ಮೋಡಿಪ. ೩೬-೮೩) ; ಸೈನ್ಯದ ಪಾಳೆಯ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಕಾಮಾಟರು ಬೇಕಲ್ಲವೇ (ಆರ್ಷಾಭಾ. ೧೫೧).

ಕಾಮಾಟದವನು = ಕೂಲಿಯಾಳು; ಕೆಲಸದ ಆಳು: ಆಗುಳುತಿರೆ ಕಾಮಾಟದವರುಮವರೊತ್ತಿನೊಳು . . . ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು ಮಂತ್ರಿಸಲು (ಕೃಬುಪು. ೭-೨೫) ; ವಿದುರನು ಕಳಹಿಸಿದ ಕಾಮಾಟದವನ ಮುಖವಡನದಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟು (ಶ್ರೀಭಾ ಆ. ೪೬) ; ಕುದ್ದಾಲಕನೆಂಬುವನು ತನ್ನ ಆರು ಲಕ್ಷ ಕಾಮಾಟದವರಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೬೯) ; ಅರಸು ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕಾಮಾಟದವರಂ ಪಡೆದು (ಬಕ್ತಿಪ್ರ. ೩೧).

[< ಸಂ. ಕರ್ಮವಾಟ ?]

ಕಾಮಾಟಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವನು; ಕೂಲಿಯ ಆಳು; ಮಜದೂರ: ಕಾಮಾಟಿಯರ ಕರೆಸಿ ಪುರವ ಸಡಗರಿಸಲೆಂದು ಕಳುಹಲು (ಸನಪೋ. ೩೪-೧೦) ; ಇದಂ ಬಗಿಸಿನಲ್ ಚಾರಕರ್ಮೊಳಿಂಗೆನಂ ಕರೆದು ಕಾಮಾಟಿಗರ ಕರತರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಮಂ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಗಿಸುತ್ತ (ಪಜ್ಜಕಾ. ೭-೩) ; ಸಾಹೇಬರ ವಶಕ್ಕೆ ಇನಂತರ ಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಮಾಟಜನ ಮೊದಲು ಕೊಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿದೆ (ರಾಷೇಂದ್ರ. ೬೪) ; ಹುಳುಗಳ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ . . . ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವ ಒಬ್ಬ ಕಾಮಾಟಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೧).

[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾ ಮಾ ಟ್ಟಿ ; ತುಳು. ಕಾ ಮಾ ಟಿ ; ತೆಲು. ಕಾಮಾಟಿ. / ಮರಾ. ಕಾಮಾಠೀ]

ಕಾಮಾಟಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟಿ: (೪). [ಕಾಮಾಟಿ + –ಇಕೆ]

ಕಾಮಾಟಿಗ (ನಾ). = ಕಾಮಾಟಿ: ಕರಸಿದ ಕಾಮಾಟಿಗರಲ್ಲಿಗೆ ಬೇಗ ತರಿಸಿದ ಹಾರೆ ಗುದ್ದಲಿಯ (ಪಶಕಾ. ೬-೮೪) ; ಕಾಮಾಟಿಗರ ಅಂದು ಬಸವ ಕರೆಸಿದನು (ಶರಲೀ. ೨೩೭-೨) ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಮಾಟಿಗನು ಕೋಮಟಿಗನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಯು ಏದರ್ಶನವಾಗಿಯುರುತ್ತಾರೆ (ಆಶಂಕ. ೩೧). [ಕಾಮಾಟಿ + –ಗ]

ಕಾಮಾತಹಪತ್ರ (ನಾ). ಭಗಾಂಕುರ(?) : ಸ್ಮರಗ್ಗಹದೊಳೊಡದೊಂದು ಬೆರೆಯೊಂದೆ ನಾಡಿಯರೆಯೊಸರೆ ಕಾಮಾತಪತ್ರಮೆಸಿಸಿ (ಜಪಸ. ೬-೨೮).

[ಕಾಮ + ಆತಪತ್ರ]

ಕಾಮಾತುರ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದ ಆತುರ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ಕಾಮಾಭಿಲಾಷೆ: ಓಹು ತನ್ನಯ ಪೊರೆಯೊಳಿಹ ಕಾಮಾತುರಂ ಧನನಧಿಕಪಾಪ ಸಮೇತನಂ . . . ನೋಡಿ (ಬಸವ. ೪೧-೪). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಕಾಮಲೋಲುಪ. [ಕಾಮ + ಆತುರ]

ಕಾಮಾತುರವಡಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಮೋದ್ರೇಕ ಆವರಿಸು; ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಪುರುಷನೊ ಬ್ಬನಿರಲ್ಕೆ ಕಾಮಾತುರವಡಸಿ ನಿನ್ನಂ ರಮಿಸುವುದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೨-೩೨).

[ಕಾಮಾತುರ + ಅಡಸು]

ಕಾಮಾತುರೆ (ನಾ). ಕಾಮದಿಂದ ಉದ್ರೇಗಗೊಂಡವಳು; ಕಾಮುಕಿ: ಕಜ್ಜಿಯರು ವಂಚಕಿಯರು ಜಗಗಂಟಿಯರು ಕಾಮಾತುರೆಯರಿತಿದನಿತಿಯರಂತಃಕರಣಮಲಿನೆಯರು (ಬಸವ. ೪೦-೫೩).

[ಸಂ. ಕಾಮಾತುರಾ]

ಕಾಮಾತ್ಮ (ನಾ). = ಕಾಮುಕ: ರಾಜಕುಮಾರನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾಗಿದ್ದವನು ಕಾಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದನು (ಭರಜಾ.೬).

[ಸಂ. ಕಾಮಾತ್ಮನ್]

ಕಾಮಾರಿ (ನಾ). = ಕಾಮವೈರಿ: ಕಾಮಾರಿ ಜಂಗಮನಾಗಿ ಬಂದು ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡಿದ (ಬಸವ. ೬೨೧) ; ಕಾಮಾರಿ ಹಿಡಿದಗ್ಗದ ಶರಾಳೆಯದರ ಪರಿಯೆಂತೆಮಗೆ ತೋಱುಂದ (ಶುವ್ಯಾವಿ. ೪-೬೦).

[ಕಾಮ + ಅರಿ]

ಕಾಮಾರ್ಸಿ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು (?): ಕದಳಿ ಕಾಮಾರಿ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಳೆ ಬದರಿ ಹಲಸು ಮಾವು ದ್ರಾಕ್ಷಂಗಳು (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೮೯-೧). [?]

ಕಾಮಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕಾಮಪೀಡೆ; ವಿರಹವ್ಯಥೆ: ಮೀಂಗಳ ಬಳಗದಿ ನಾಗ ಸಮಂ . . . ಉತ್ತುಂಗೋತ್ಕಳಿಕೆಯಿನಾದಂ ಕಾಮಾರ್ತಿಯನುಱೆಪೋಲ್ತು ರದೆ ಕಂಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ್ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೮). [ಕಾಮ + ಅರ್ತಿ₃]

ಕಾಮಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆ: ಪಟುವಪ್ಪಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗದಿಂ ತನಗೆ ಮುಂ ಕಾಮಾರ್ಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೭). ೨. ವಿಷಯೋಪಭೋಗದ ಸಾಮಗ್ರಿ. [ಕಾಮ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಾಲೆ, ಕಾಮಣಿ, ಕಾಮನಿ, ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮಳೆ, ಕಾಮಿಣಿ, ಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). ಮೈಯೆಲ್ಲ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಅರಿಸಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ರೋಗ: "ಕರ್ಮವಲೆಯೆಂದೆನಲು ಕಾಮಾಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಹಾಲಸಿಗನೊರ್ವಂ . . . ಗುಲ್ಮಂ ಕ್ಷಯಂ ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡು ಕುಷ್ಠ ಭಗಂದರಾದಿಯಾದ ರೋಗವೆಲ್ಲಂಗಳಂ ಕೆಳೆವೆನೆನುತ್ತ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೭ ವ); ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿ ಕಾಮಾಲೆ ಬರುವಹಾಗಿರುವುದೆಂದೂ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೧೮); ಕಾಗೆ ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕಾಮಾಲೆ(ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೧೧). **ಕಾಮಣಿ**: ಅವನಿಗೆ ಕಾಮಣಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ಜನರು ಮಾತನಾಡಹತ್ತಿದರು (ಚೀನಬಾ. ೯೮); ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಮಣಿಯಾದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೩೧೭); ಕಾಮಣಿಯಾದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜಗತ್ತೇ ಹಸಿರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೪೪). **ಕಾಮನಿ**: 'ಊದುಗಾಮನಿ' ಪರಾ. **ಕಾಮಲೆ**: (ಕಿ). **ಕಾಮಳೆ**: ಕಾಮಳೆಯುಂ ಪಾಂಡುರೋಗಮುಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮುಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧); ಪುರುಷರ್ಕ್ಷಯ ಕಾಮಳೆ ಪಾಂಡುಗುಲ್ಮದಿಂದತಿಕೃಶರಾಗೆ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೬೬-೪೬; 1779). **ಕಾಮಿಣಿ**: ಅತಿಸಾರ, ಪ್ಲೀಹ, ಕಾಮಿಣಿ, ಉದರ ಈ ರೋಗಗಳು ಅಗಾಗ್ಯೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೪೧೬). **ಕಾಮಿಲೆ**: ಕಾಮಿಲೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ (ಜಾರುದಾ. ೯೩); ಪಾಂಡು, ಕಾಮಿಲೆ, ಗುಲ್ಮ, ಪಿತ್ತ, ಆರೋಚಕ (ವಿವೈವಿ. ೧೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಮಾಲೈ; ಮಲ. ಕಾಮಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾಮಲೆ, ಕಾಮೆಲಿ; ತೆಲು. ಕಾಮಿಲಾ. / ಸಂ. ಕಾಮಲ; ಮರಾ. ಕಾಮಿಣ್, ಕಾಮಿನ್]

ಕಾಮಾಲೆಪಾಂಡು (ನಾ). ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ಹಿಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿದ ಬೇವಿನಕಾಯಿ ತಂದು ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟು . . . ಕುಡಿಸಲು ಕಾಮಾಲೆ ಪಾಂಡುಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [ಕಾಮಾಲೆ + ಪಾಂಡು]

ಕಾಮಾಸಕ್ತ (ನಾ). ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾಭಿಲಾಷಿ: ಅವರು ಕಾಮಾಸಕ್ತರಲ್ಲದೆಯಿದಿದರೈಸೆ ತವೆ ಸರಸ್ವತಿಯರೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸುವೆನೆಂದಾಗ ನವಮಹಾಬ್ರಹ್ಮರನಜಂ ಸೃಜಿಸಿದಂ (ವೀಶೈಪು. ೬-೧-೯). [ಕಾಮ + ಆಸಕ್ತ]

ಕಾಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾಮಬಾಣ: (ಕಿ). [ಕಾಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕಾಮಿ₁ (ನಾ). ೧. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ? ಕಾಮಿಗುಂಟೆ ಮಾನಾಪಮಾನವು? (ಬಸವ. ೫೧೪); ಕಾಮಿ ಕಣ್ಣಿಱವನಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೮); ಅನವರತಮುಂ ಕಾಮಿನೀ ಆ ಅನಘಮತಿ ನಿಷ್ಕಾಮಿ (ಬಸವು. ೪೪-೫೪); ಸುತೃಷ್ಣಾಲೋಲ ಚಿತ್ತನು ಕಾಮಿ ಮೃಗಯಾಕೇಳಿಲಂಪಟನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೨೫). ೨. ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಮಿ₂ (ಗು). ೧. ಬಯಸುವ; ಇಚ್ಛಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮುಕ; ವಿಷಯಲಂಪಟ. ೩. ಪಾರಿವಾಳ. ೪. ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ. ೫. ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ. ೬. ಶಿವ. [ಸಂ. ಕಾಮಿನ್]

ಕಾಮಿ₃ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಬೆಕ್ಕು: ಕಾಮೀ (ಬೆಕ್ಕು) ಕೊಂದ ಪಾಪ ಕಾಶೀಗೆಹೋದರೂ ಬಿಡದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೦೯); ಬಾಳೆ ಮಾಡತಾವ್ ಅಕ್ಕರೆ ಬರುವಂಗ ಕಾಮಿ ಬಾವುಗ ಜೋಡಾ (ಅರಳು. ೨೭೮). [?]

ಕಾಮಿಕ (ಗು). ೧. ಬಯಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕಾಮದಿಂದ ನಡೆಸಿದ ಕೆಲಸ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾತುಕೋಳಿ. ೪. = ಕಾಮಿಕಾಗಮ: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾಕುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿಕಾಗಮ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಭೇದಂಗಳಾವವೆಂದೊಡೆ ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಯೋಗಜಾಗಮ ಚಿಂತ್ಯಾಗಮ . . . ಎಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮); ಕಾಮಿಕಾಗಮ ಮೊದಲು ಐದು ಆಗಮಗಳು ಸದ್ಯೋಜಾತ ಮುಖದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಭಾರದ. ೭೨). [ಕಾಮಿಕ + ಆಗಮ]

ಕಾಮಿಜನ (ನಾ). ಕಾಮಾಸಕ್ತವಾದ ಜನ; ಕಾಮಪೀಡಿತ ಜನ: ಕಾಮಿಜನದಂತೆ ಸಮುತ್ಕಳಿಕಾಕುಳಂ ಕೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೫೩). [ಕಾಮಿ₂ + ಜನ]

ಕಾಮಿಣಿ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಿತ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಯಸಿದ: ಕಾಮಿತಫಲಂಗಳ ನಿತ್ತವರ್ಗಳನು ನಲ್ಲ ಭಕ್ತರನಂದು ಮಾಡಿದ (ಬಸಪು. ೯-೧೯). (ನಾ). ೨. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ; ಇಚ್ಛೆ: ವೇದಿಸಲು ಸರ್ವಂ ಹವಾಯೆನುತೋಡುತಮಿದಂ ಭಸ್ಮವೆಂಬಾಪಾದಿತಾಥರ್ವೋಕ್ತಿ ಕಾಮಿತ ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೪೩-೭೫). ೩. ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು: ಕಾಮಿತವನಿವದಿರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಮಹರ ಕಮಳಾಕ್ಷರಿಗೆ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ಜಯವಾಗದೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಬೆರಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯ. 'ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ' ಪರಾ. [ಕಾಮಿತ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮಿತಾರ್ಥದ (ನಾ). ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವವನು: ದಿವ್ಯಪ್ರಕಾಶನ ಕಾಮಿತಾರ್ಥದನ . . . ಪಶ್ಚಿಮರಂಗೇಶನ ಪದಕೆಜಗುವೆನು (ಶತಸಾಂ. ೬೧-೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿತ್ವ (ನಾ). ಕಾಮುಕತೆ; ವಿಷಯಲಂಪಟತೆ: ಶ್ರೀ ಶ್ವೇತಕೇತುವ್ರತಿಗೆ ಸುತನೆನಲ್ ಸಂದು ಕಾಮಿತ್ವದಿಂದಂ ದೇವತ್ವಂಗೆಟ್ಟು ಮರ್ತ್ಯೋದ್ಭವನೆನೆ ಶುಕನಾಸಂಗೆ [ಪುಟ್ಟಿರ್ದನೋ ತಾನಾ]ವೈಶಂಪಾಯನಂ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೧). [ಸಂ.]

ಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಲಾಲಸೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವಳು: "ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಮವುಳ್ಳವಳು ಕಾಮಿನಿಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೬). ೨. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ಭಾಮಿನಿನಿತಂಬಿನಿ ಪ್ರಮದೆ ಸುಂದರಿ ಲಲನೆ ಕಾಮಿನಿ ವರವರ್ಣಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಹೆಂಗೂಸೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೧); ಕನಕ ಕಾಮಿನಿ ಭೂಮಿಗಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಕೆಟ್ಟಿತ್ತೀ ಜಗವೆಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೦-೨೮). ೩. ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಸುಂದರಿ: ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ ಪೇಳೆಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ನೋಟದೊಳಲಂಪನಾರ್ಜಿಸಿ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಪಾಶದಂತೆಯಿರೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೨). ೪. ಪ್ರೀತಿಸುವ ಹೆಂಗಸು; ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು. [ಸಂ. ಕಾಮಿನೀ]

ಕಾಮಿಲೆ 'ಕಾಮಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಇಷ್ಟಪಡು: ಎಮ್ಮನ್ನರ ನೆಂದುಂ ಕಾಮಿಸೆಯೆನೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೬); ನೃಪಕಾಂತೆಯಂ ಪಡೆದು ಕಾಮಿಸಿ ನೋಡಿ ಪೊರ್ದುವ ಗಾಂಪನುಂ ಮರುಳಲ್ಲವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೧); ಕಾಮಿಸಿದ ಫಲವಹುದು ನೆನೆದರಿಗೀ ಮರುತ್ಪಥಗಾಮಿನಿಯನು (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೧೪). [ಕಾಮ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಾಮು 'ಕಾವ್ಯ$_3$' ನೋ.

ಕಾಮುಕ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ; ವಿಟ: "ಕ್ರಮಃ, ಕಾಮೀ, ಕಾಮುಕಃ —ಈ ೩ ಕಾಮಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೬); ಮಲಯಾನಿಲನುಂ ಮಲಯಜಜಲಮುಂ . . . ವಿಯೋಗಿಗಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ದುವಟಲೆ ಪಾಪದ ಫಲಮಾದುವು ಯುಕ್ತಕಾರಿ ಕಾಮುಕಜನದಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೭); ಚಾಂಡಾಳ ಸ್ವರೂಪದ ಕಾಮುಕರ ಡೋಳಿಯೊಂದು ಬಂದು ಮಲಗಿದವರ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿತು (ಹೇಮಂತ. ೨೮೬). ೨. ಅತಿಯಾಸೆಗಾರ; ಹೆಚ್ಚು ಬಯಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಮುಕಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಮಾತುರೆ: "ವೃಷಸ್ಯಂತೀ, ಕಾಮುಕೀ- ಈ ೨ ರತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮). ೨. ಸಂಭೋಗದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವಳು; ಸೂಳೆ: "ಶುಂಡಾಲ ಕಿಶೋರ ಕಾಮುಕಿಯ ರೆಂದಿವಕಂ ಗಣಿಕಾಭಿದಾನಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೯). [ಸಂ. ಕಾಮುಕೀ]

ಕಾಮುಕೆ (ನಾ). ಧನ, ವೈಭವ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಳು: "ಇಚ್ಛಾವತೀ, ಕಾಮುಕಾ . . . ಬಹಳ ಆಸೆಯುಳ್ಳವಳು; ಧನವನ್ನು ಹಾರೈಸುವವಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೮); ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಯಾ ರಾಜ್ಯಕಾಮುಕೆ ಕೈಕಯೀಸುತಂ ದುಷ್ಟಮತಿಬಂದನಾ ಭರತಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೬೮). [ಸಂ. ಕಾಮುಕಾ]

ಕಾಮುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಾಡುಗಿಳಿ (?): ಪಿಕ್ಕುಳಿಕ ಚೆಂಬೂತ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ವಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [ಕ್ಯಾ$_2$ + ಮುರುಳ್ಳಿ$_0$]

ಕಾಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರ. ೨. ಬಯಕೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಪರಮಾತ್ಮ. ೩. ಪರಮೇಶ್ವರ: ದೂರ್ವಾಸಮುನಿ ತವಕದಿಂದ ಚಂದ್ರಾವತಂಸನನುಪಾರ್ಚಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ದಿರ್ದ ಕಾಮೇಶನಂ ಕಂಡನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಚಕಾ. ೧೦-೪೨). [ಕಾಮ + ಈಶ]

ಕಾಮೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗ ಅಥವಾ ಪೂಜೆ. 'ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕಾಮ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಮೋತ್ಕಟ (ನಾ). ಉತ್ಕಟವಾದ ಕಾಮಾತುರವುಳ್ಳವನು: ಮುಂದೆ ದೇವಾಲಯಕೆ ಬಂದು ಕಾಮೋತ್ಕಟಂ (ನಂಬಿರ. ೧೩-೬೬). [ಕಾಮ + ಉತ್ಕಟ]

ಕಾಮೋದ್ಭವ (ಗು). ೧. ಕಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. (ನಾ). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಛಂದಸ್ಸಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದದ ಹೆಸರು: ಮ್ಯೋಮಂ ಹರಂ ತಾವಾಗಿರಲ್ ಶ್ಯಾಮಾಂಗಿಕೇಳ್ ಕಾಮೋದ್ಭವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮಾಂಗಮಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೬). [ಕಾಮ + ಉದ್ಭವ]

ಕಾಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ; ಇಷ್ಟವಾದ. 'ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. ೨. ಸೊಗಸಾದ; ಚೆಲುವಾದ; ಮನೋಹರವಾದ: ಚಂದ ಕಂಡುದನ್ನು ಬಯಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೯೭). (ನಾ). ೩. ಬಯಕೆ; ಮನೋರಥ: ಅಂಬುಜಾರಿಯ ಪೋಲ್ವಕುವರನಂ ಪಡೆಯಲಾ ಕುಂಭಿನೀಶಂ ಕಂಡು ಕಾಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಸಿತೆಂದುಹರ್ಷಾಂಬುಧಿಯೊಳಾಳುತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮-೭೫). [ಸಂ.]

ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ: ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮಯಾಗಾದಿಕಮೇ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮); ಇದನಾಚರಿಸಿದೊಡೀ ಫಲವಪ್ಪುದೆಂಬುದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಪುದು (ಹದಿಬ. ೯-೧೦). [ಕಾಮ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಮ್ಯಗುರು (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯನಾದ ಗುರು; ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮೋಪದೇಶದಿಂದಿಹಪರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಪ್ರದಾತಕನೇ[ಪಾಠಾಂ. ದನೇ] ಕಾಮ್ಯಗುರು (ವಿವೇಕ. ೧೭); ಬೇಕೆನಿಸುವ ಸಂಪದವನು ತನಗಿಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪರಲೋಕದ ಲೇಸನು ಕೊಡುವನೆ ಕಾಮ್ಯಗುರುವಹನು (ಕೈವಲ್ಯ. ೯-೧-೧). [ಕಾಮ್ಯ + ಗುರು]

ಕಾಮ್ಯದಾನ (ನಾ). ೧. ಬಯಸಿದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರೈಸುವ ದಾನ. ೨. ಹಿತಕರವಾದ ದಾನ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದಾನ: (ಕಿ). ೩. ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ದಾನ. [ಕಾಮ್ಯ + ದಾನ]

ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಯಜ್ಞ, ಯಾಗ, ವ್ರತ ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯೋಜನ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥ: ಶ್ವೇತನಾ ರಂಭೋಪದೇಶದೊಳೋತು ಶಿವನಂ ಭಜಿಸು ತೊಲಿಸಿ ಪರೇತಪತಿಯಂ ಗೆಲಿದು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಂಗಳಂ ಪಡೆದ (ಬಸಪು. ೪೧ ಸೂಚನೆ). ೨. ಬಯಸತಕ್ಕ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ವಸ್ತು. [ಕಾಮ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕಾಮೇಷ್ಟಿ: ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೩೪). [ಕಾಮ್ಯ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕಾಯ್ಯ$_1$ 'ಕ್ಯಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯ್ಯ$_2$, ಕಾಯ್ಯಿ$_2$, ಕಾಯ್ಯು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ದು, ಕಾದು$_3$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಉಷ್ಣವಾಗು; ಕಾಯು; ಬಿಸಿಯಾಗು: ಕಾಯ್ದ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದೆಂಬೊಂದು ನುಡಿಯವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೮); ಅಶ್ವಪಚರ್ ಬೆದಱಿಯಾಗೋವಿನ ಪೃಷ್ಠಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ದ ನೀರಂ ತಂದೆಱೆದು (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೧೮); ಮುಳಿಸಿಂ ಪಗೆಯಂ ಕಂಡಂತೆ ಕಾಯ್ವನಿನ್ನುಂ ಸೂರ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೪೦); ಉರಿವರಿವ ಬಿಸಿಲ ಬೆಂಕಿಯ ಭರದೆ ಮಟಲ್ದೀಂಟೆ ಕಾಯ್ದು ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೭೪); ಕಾಡುಗಿಚ್ಚೆದ್ದು ಕಾದಿಹ ಬೂದಿ ತನಿಗೆಂಡ ಜಾಡಿಪ ಕಿಡಿಹೊಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೬); ಕಾದ ಹಾಲು ಕಹಿಯಾದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: "ಕಾಯ್ ಕೋಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೬); ಚಂಗಗಾವುಣ್ಡಂ ಪುಸಿಗೆ ಪೇಸುವೊಂ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಕಾಯ್ವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೭-೯; 981); ವಿಷ್ಣುದೇಹಂಗಳಂ ಶಂಕರನುಟ್ಟಂ ತೊಟ್ಟನೆಂದೀ ಶರಣರೆನೆ ಕರಂ ಕಾಯ್ವರಯ್ಯೊ (ಪಂಪಾಶ. ೯೪); ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಮನಾಲಿಸಿ ಕಾಯ್ವ ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕರದ ಕರ್ಣಕೋಟರಮನೇಕೆಯೋ ಮಾಡಿದನಬ್ಜವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೧); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ಯಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು ಬಯ್ದು ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂಕಿನೊಳು ಕಾಯ್ದಿಱಿದಳಿಯಲವರನಮರಸ್ತ್ರೀಯರೊಯ್ದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೮); ಪೋಪುದುಚಿತವೆ ಮಗಳೆ ಸಗ್ಗವೆಣ್ಣೆಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಕಾಯ್ದು ನಟಕೆಯಂನೆಗ್ಗಿ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೨೭).

ಕಾಯ್ಯಿ೧: (ಕ). **ಕಾಯ್ಯು:** ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದೆಇದ್ದರೂ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಥ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸುವುದು(ಸಕವೈ.೬೩).

ಕಾಯ್ದರಭೀಮ = ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡವರಿಗೆ ಭಯಂಕರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮೊನೆಮುಟ್ಟಿಗಣ್ಡಂ ಮಱುವಕ್ಕರಾಮ ಕಾಯ್ದರ ಭೀಮಂ ದುರದೆಡೆ ರಾಮಂ ಮುಱುವರ ಭೀಮಂ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳ ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ತಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧–೧೪; 1056). ಕಾಯ್ವರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ದುಷ್ಟಾಶ್ವಮಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ್ವರಗಂಡಂ ಅರಿತುರಗತಟ್ಟಸಂಘಟ್ಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೭೮–೮೧; 1045). ಕಾಯ್ವರಜವ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಯ್ವರಜವಂ ಪ್ರತಿಬಲ ದಗ್ಗಱಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೬–೨; 946). ಕಾಯ್ವರಭೀಮ = ಕಾಯ್ದರಭೀಮ: ಬಳಂಜಿಗಂ ಕಾಯ್ವರಭೀಮ ಸಂಗ್ರಾಮ ರಾಮ ಆಳಿಂಗೆ ಬಳಂಜಿಗಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೪–೧೪; 1174).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್; ತುಳು. ಕಾಯು; ತೆಲು. ಕಾಗು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಜ್ಞ್]

ಕಾಯ್ಯ್೩ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯ್ತ್ತು (ಭೂತಕೃ); ಕಾತು, ಕಾಯ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ಕಾಯಿಬಿಡು: "ಕಾಯ್ – ಫಲೋತ್ಪತ್ತೌ, ಕೋಪೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ತಳಿರ್ವುದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ವುದಂತು ಕಾಯ್ತನಿತಜಕೊಳಂತು ನಿಂದು ಮನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೨); ಬೇರ್ಗಳಂ ತುಱುಗಿರೆ ಕಾಯ್ತ ಬಕ್ಕೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫–೩೮; 1160); ತಳಿರ್ತು ಪೂತು ಕಾಯ್ತಲಸದೆ ಕಲ್ಪಪಾದಪದ ತಣ್ನೆಱಲಲ್ಲಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯); ಕಾಯ್ತ ತೆಂಗು ಸಾಲದೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೨); ಕಾಣ್ಕೆಯಂ ಮಧುಸಖಂಗೊಲವಿಂ ಕುಡುವಂತೆ ಮೂವುಗಳ್ ಕಾತವು (ನಳಚಂ. ೫೪); ಪೂತುದವನೀ ಲತಾವಿತತಿ ಮಾಮರಗಳುರೆ ಕಾತುವು (ಚಿಬಪು. ೪೫–೧೦); ಕಾಯ್ತ ಕಲ್ಪಕುಜದಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೩); ಕಾತ ಮರಂ ಪೂತ ಬಳ್ಳಿ ಸುರ್ಕಿ ಸುಱಿದಾಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨–೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯು]

ಕಾಯ್ಯ್೪, ಕಾಯ್ಯಿ೪ (ನಾ). ೧. ಮಿಡಿಗೂ ಹಣ್ಣಿಗೂ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಅಪಕ್ವ ಫಲ: ತೋರನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಂ ಪಿರಿಯವಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಮನೆಱಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦೮ ವ); ಜಳಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯಂತೆ ಮುಗುಳಂತೆಳಯೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮). ಪೂಮಿಡಿಯ ಪೂವಿನ ಕಾಯ್ಗಳ ಕಯ್ದುವುಳ್ಕುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೯೪); ಪುಣಿಸೆಯ ಪೂವೆಲ್ಲಂ ಕಾಯಪ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೩೯); ಪಣ್ಣೆರೆ ಕಾಯ ಮೆಲ್ವಕ್ಷುಣ್ಣವಿಟರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦–೭೪); ಇಕ್ಕೆಲದಬಲೆಯರ್ ಮಾತಾಡಿದರು . . . ಮೊಗ್ಗೆ ಮೊಲೆಗಳು ಮೆಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ್ಗಳೆಂದೆನುತ (ಮೋಹತ. ೧೮–೬೫). ೨. ಬೀಜಕೋಶ; ತರಡು; ವೃಷಣ: ಎಡ ದೆಸೆಯವೊಂದೆ ಕಾಯ್ ಬಾತೊಡೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೪೦). **ಕಾಯ್ಯಿ೪:** ೧. ಕಾಯಿ ಗೋರೆಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯ ಗಂಧವನಱುವುದು (ಆದವ. ೧೨); ಪರಿಪರಿಯ ಹೂ ಕಾಯಿ ಮೇಲೋಗರದ ಮಧುರಾಮ್ರಾದಿ ಲವಣೋತ್ಕರ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೭); ಕಾಯಿ ಪಣ್ಗಳ ತಾಳ್ದೌ ದುಂಬುರದ್ರುಮಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪–೪೭). ೩. ಪಗಡೆ, ಚದುರಂಗ ಮೊದಲಾದ ಆಟದ ಸಾಧನ: ಢಾಳಿಸುತ ಲೆತ್ತಗಳ ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಚಿಟ್ಟೆಗಳಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ನಡಸಿದರುಭಯ ಮಂತ್ರಿಗಳವರ ಕಾಯಿಗಳಂ (ಜಿನಭಾ. ೩೬–೧೬). ೪. ಜಾಯಿಕಾಯಿ: ಅತಿ ಶಯದಿಯೆಲೆ ಕಾಂಚಿನೊಳಗೆ ಕಸ್ತುರಿವೆರೆದ ಗುಳಿಗೆ ಕಾಯ್ಲವಂಗ ಪತ್ರ (ನವಮೋ. ೨೬–೨೯); ಹೊಗೆಕಡ್ಡಿ, ಕಾಚು, ಕಾಯಿ, ಬಜೆ, ಲವಂಗ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಕು ತುಂಬಿದ್ದ ತಾಂಬೂಲದ ಚಂಚಿ (ಬೆಳುಮ. ೩೨). ೫. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕರ್ಪೂರ ಹಚ್ಚು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಯಿಕಡುಬು', 'ಕಾಯಿರಸ' ಪರಾ. ೬. (ಆಲಂ) ವಿಫಲತೆ; ಕೈಗೂಡದಿರುವಿಕೆ; ಸೋಲು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಹಜ್ಜೋ ಕಾಯೋ (ರೂಢಿ).

[< ಕಾಯ್ಯ್೩. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯ್, ಕಾಯಿ; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕಾಯ್; ತೆಲು. ಕಾಯ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕಾಯ್ಕ್ = ಹಣ್ಣು]

ಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಮೈ; ಒಡಲು; ದೇಹ; ಶರೀರ: "ತನುಗಾತ್ರಂ ವಿಗ್ರಹಮಪಘನಂ ಶರೀರಂ ಕಳೇಬರಂ ಕಾಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೭–೧); ಕಾಯದ ಮೊದಲಿಂಗೆ ಬೀಜವಾವುದೆಂದಱಿಯದೀ ಲೋಕ (ಅವಚಂ. ೪–೧೨); ಮೈಮಱಸದೆ ಕಾಯಮನೋವಚನಗಳ ಆಯದಿಂದಳವಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩–೯). ೨. ಕಿರುಬೆರಳ ಬುಡ. ೩. ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ. ೪. ಮರದ ಕಾಂಡ. ೫. ವೀಣೆಯ ದೇಹ. ೬. ಮನೆ; ವಸತಿ. ೭. ಸ್ವಭಾವ. [ಸಂ.]

ಕಾಯಂ, ಕಾಯಮು, ಖಾಯಂ, ಖಾಯಮು, ಖಾಯಮ್ಮು (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಖಚಿತವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: ಹಲವಾರು ಬಗೆಯ . . . ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅವರು ಕಾಯಂ ಚಂದಾದಾರರಾಗಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೫). ೨. ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯವಾದ. **ಕಾಯಮು:** "ಕಾಯಮು – ಸ್ಥಿರ, ನಿಶ್ಚಯ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಖಾಯಂ:** ೧. ಒಂದು ವರ್ಷ ಆದ ಮೇಲೆ ಖಾಯಂ ಮಾಡೋ ವಿಷಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ (ರಂಗವ. ೨೫೫). ಖಾಯಂ ನೌಕರಿ (ಧನಂಜ. ೨೭). **ಕಾಯಮು:** ೧. ಖಾಯಮಾಗಿ ಭಾರತಕ್ಕೇ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೫). **ಖಾಯಮ್ಮು:** ೧. ಸಧ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಊರು ಖಾಯಮ್ಮೇನು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೭); ಖಾಯಮ್ಮಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಉದ್ದೇಶ (ಅಂತಸಂ. ೨೨).

ಕಾಯಂಮಾಡು = ನೆಲೆಗೊಳಿಸು; ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು: ಹೀಗೆ ಇರುವಲ್ಲಿ ತಾವು ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರ ಸಂಗಡ ದೋಸ್ತಿ ನಡತೆ ಕಾಯಂಮಾಡಿಕೊಂಡು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫); ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕಾಯಂಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). ಕಾಯಂಬಾಬದಾರ = ಶಾಶ್ವತ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಅರಸರು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಊರ ಕಾಯಂಬಾಬದಾರರಾಗೆರುವರು (ಮಭಾರ. ೧೭೨). ಕಾಯಮಾಗು = ಸ್ಥಿರವಾಗು; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸಲ್ಪಡು: ಅದಕ್ಕೆ ರಸೀತಿ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಆ ವಿಕ್ರಯವು ಕಾಯಮಾಗತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೯).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯಮ್]

ಕಾಯಂಗುತ್ತ, ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಂದಾಯ. **ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ:** ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸರದಾರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಅಂಥವರಿಂದ ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿಗದಿಯಾಗಿ ವಸೂಲ್ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೭).

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾಗ್ರಾಮ = "ಸ್ಥಿರವೆಂದು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಭೂ ಕಂದಾಯದ ಮೇಲೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ ಭೂಮಿ" (ರೈಸ್ ಗೆ. ೭೭೪). [ಕಾಯಂ + ಗುತ್ತ (< ಗುತ್ತಗೆ)]

ಕಾಯಂತರೀಕ (ಅ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ಕಾಯಂ ಆಗಿ: ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಿನ ಧರಿಣಿಹಿಡಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಯಂತರೀಕ ದೊರಕಿತು (ದೀಪಹ. I, ೧೮).

[← ಅರ. ಕಾಈಮ್ ತರೀಕ್]

ಕಾಯಕ (ಗು). ೧. ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ದೈಹಿಕವಾದ (ನಾ). ೨. ಶರೀರ; ದೇಹ: ಎಂದುವುಂ ಮನವಚನ ಕಾಯಕದಿಂದಲೀಶನನಲ್ಲದನ್ಯಥವೊಂದುವಱಿಯದ ಪರಮಭಕ್ತರು ಮುಗ್ಧರುಗಳಲ್ಲ (ಬಸಪು.೧೨–೫೮).

೩. ದೇಹಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ; ಕಸಬು; ದುಡಿಮೆ: ಭಕ್ತ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಕಾಯಕವಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ನಿಮ್ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೪೫೨); ಕಾಯಕವೆಂದು ಕಾಯವ ಬಳಲಿಸದೆ . . . ಬೇಡಿ ಕಾಡಿ ಮಾಡುವುದು ದಾಸೋಹವೆ (ವಚಸಂ. ೨೩-೩); ಕಾಯಕ ಭಕ್ತನ ಆಯತವ ನೋಡಿರೋ ಕಾಯಕವ ಬಿಟ್ಟ ಮರುದಿನ ಕಪ್ಪರದ ಕಾಯಕವೆ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೮); ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ಸಿಕ್ಕೀತೆ (ಗಾದೆ). ೪. [ವೀಶೈ] ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಕಸಬಿನಿಂದ ಗಳಿಸಿದ್ದು; ಸಂಪಾದನೆ: ಛಲದಿ ಭಕ್ತರ ಕೈಯ ಗುದ್ದ ಗುದ್ದಿಸಿಕೊಂಡು ಸಲೆ ಕಾಯಕವ ತಂದು ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡೆಂದು ಶಿವ ಪೇಳಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨-೨೪). ೫. [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕೈಂಕರ್ಯ: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ, ನಿರತನಾದರೆ ಗುರು ದರುಶನವಾದಡೂ ಮರೆಯಬೇಕು, ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಾದಡೂ ಮಜ್ಜೆಯ ಬೇಕು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೩-೧). ೬. (ಆಲಂ). ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ಲಗ್ನವಾದ ಮೇಲಾದರೂ ಅವಳು ಸದಾಚಾರಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೆನು. ಆದರೆ ಅವಳು ತನ್ನ ಕಾಯಕವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೬); ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವನೋ ತಿಳಿಯದು (ಭಾರತಿ. ೨೬); ಭಟ್ಟಿಯ ಕಾಯಕ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಗಿತ್ತು (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಕಾಯಕಟ್ಟು (ನಾ). ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಮಂತ್ರ ಬಲದಿಂದ ದಿಗ್ಬಂಧನ ಮಾಡುವುದು; ರಕ್ಷೆಯಿಡುವುದು; ಕಟ್ಟುಮಾಡುವುದು: ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ರೋಗ ಪೀಡಾದಿಗಳು ಬರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಊರಿಗೆ ಕಾಯಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮).

[< ಕಾ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಯಕಗೌರವ (ನಾ). ಕಸಬು ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಯ ಘನತೆ, —ಗೌರವ. (Dignity of labour. ಪತ್ರಿನಿ.) [ಕಾಯಕ + ಗೌರವ]

ಕಾಯಕಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಪ್ಪರಕಾಯಕ (?): ಕಾಯಕಪ್ಪರವೆಂದು ಕೈವತ್ತಿಸಿದನೀ ಜಗಕ್ಕೆ ಶಿವನು (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯). [ಕಾಯ? + ಕಪ್ಪರ?]

ಕಾಯಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಮುಪ್ಪನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಯೌವನವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಒಂದು ಆಯುರ್ವೇದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಅತ್ತೆ ಒಂದು ತರಹೆ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕಳೆದುಹೋದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಕೆ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೮೪). ೨. (ಆಲಂ). ಪೌಷ್ಟಿಕವಾದ ಆಹಾರ: ತಮ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಯಕಲ್ಪ ಯಾವಾಗಲೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೆಸ್ತಕ. ೨೧).

[ಕಾಯ + ಕಲ್ಪ]

ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾಯಕದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಿಕೆ, —ಸಂಪಾದನೆ: ಕುಸುಮ ಮಾಲೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ ತಂದೊಸೆದು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತು ತಾ ನಿತ್ಯಶನ ಕಾಯಕಲಬ್ಧಿಯಲಿ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೨-೨೬). [ಕಾಯಕ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಯಕವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). [ವೀಶೈ] ಸಮರ್ಪಣ ಭಾವದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಕಸಬುಮಾಡು: ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಬಂದ ದ್ರವ್ಯವೇ ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತ (ಸರ್ವವ. ೧೪೦-೬೮೯); ತಮತಮಗುಳ್ಳ ಕಾಯಕವಿಡಿದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿ ಮೆಜ್ಜೆವುತ್ತಿರ್ದರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೯-೯).

[ಕಾಯಕ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯಕಷ್ಟ (ನಾ). ಮೈಮುರಿದು ದುಡಿಯುವಿಕೆ; ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮ: ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಾಯಕಷ್ಟ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿತು (ಧ್ರಮಾನ. ೧೫೭). [ಕಾಯ + ಕಷ್ಟ]

ಕಾಯಕಾಂತಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಕಾಂತಿ; ಮೈಹೊಗರು: ಲೀಲೆಯಡಗಿದ ಮುಖದ ಮಸುಳಿದ ಕಾಯಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩೧).

[ಕಾಯ + ಕಾಂತಿ]

ಕಾಯಕಾರ (ನಾ). ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಕೆಲಸ; ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಶ್ರೀಯರಸನೆ ನಿನ್ನ ನಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾಯದೊಳಗೆ ಎನಗೆ ತೋಜುತಿದೆ ವಾಯುವಂದಿತ ನಮ್ಮ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲ ನಿನ್ನ ಕಾಯಕಾರ ವೊಂದಿದವನೊ ನಾನು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೫೨-೧).

[ಕಾಯ + ಕಾರ್$_4$]

ಕಾಯಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ಶಾರೀರಕ ಶ್ರಮ; ದೈಹಿಕ ಪೀಡೆ: ಕಾಯಕ್ಲೇಶ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಹಾಗೂ ವೇದ ತತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೪). ೨. [ಜೈನ] ಬಾಹ್ಯ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯದು: ಕಾಯಕ್ಲೇಶಮೆಂಬಾಜನೆಯ ತಪಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೬-೩೦ ವ).

[ಕಾಯ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕಾಯಕ್ಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ದಾರೆಗತಿಲಯ ಪೊಯ್ದುಕಾಯಕ್ಷಂ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಪಿತನೆದಿ ತುರ(ಗ?) ಸಮಾನಂ . . . ವಹಳಿ ಸತ್ಯಂ ದಾರಿಮೆಂಬ ಭೇದಂಗಳಿಂದಶ್ವಮನೇಜಲು ರೇಚಿಗ ನೃಪತಿ ತಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಮದತಿ. ೧-೨೧). [?]

ಕಾಯಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಯಗೊಳ್. ೨. ದೇಹವನ್ನು ಬಂಧಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಮೈದೋರು; ಉಂಟಾಗು: ತನು ನಡುಗಿತಡಿಗಡಿಗೆ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಕಾಯಗಟ್ಟಿತು ಭೀತಿ ಬಿರುದಿನ ಬಾಯೆಣಿಕೆ ಬಯಲಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೬೧). [ಕಾಯ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಗುಣ (ನಾ). ದೇಹದ ಗುಣ: ಒಲ್ಲೆನೆಂಬುದು ವೈರಾಗ್ಯ ಒಲಿವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಗುಣ (ಬಸವ. ೭೭೪); ಕಾಯಗುಣವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಳೆದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩-೨); ಕಾಯಗುಣ ನಾಸ್ತಿಯಾದಾತಭಕ್ತ (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೧). [ಕಾಯ + ಗುಣ$_2$]

ಕಾಯಗುಪ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಗುಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ದೇಹವನ್ನು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಂತೆ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಮನೋವಾಕ್ಕಾಯ ಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ ಘನಮಾಗಿರ್ದೊಡೆ ಬಾರವಲ್ಲದೊಡವಂ ತಾಂಗಲ್ ಸಮರ್ಥರ್ಕಳಾರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೩-೪). 'ಗುಪ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಗುಪ್ತಿ]

ಕಾಯಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಆಗ ಹುಟ್ಟಿ ಬೇಗ ಸಾವ ಕಾಯಗೊಂಡ ಮಾನವ, ನೀ ಡೇವರೆನಿಸಿಕೊಂಬುದಾವುದಂತರ ಹೇಳಾ? ದೇವರು ಸಾವರೆ? (ಅವಚಂ. ೧೧-೫೦೩); ಶರಣರ ನಿಜದ ನಿಲವನ್ನು ಕಾಯಗೊಂಡ ಮೂಢರೆಲ್ಲ ಕಾಣಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). 'ಕಾಯವಿಡಿ' ಪರಾ.

[ಕಾಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಶಾರೀರಕ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಭಾಗ: ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ . . . ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಭಾಗ ಕಾಯಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಸುಜ್ಞಾಚಂ. ಪ್ರಕಳಾ). [ಕಾಯ + ಚಿಕಿತ್ಸೆ]

ಕಾಯಜ (ಗು). ೧. ದೇಹದೊಳಗೆ ಅಥವಾ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಮಗ. ೩. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಜಪಿತ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಕಾಯಜಪಿತ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ತಂದೆ; ಕೃಷ್ಣ : ಕಾಯಜಪಿತ ಕಾನಿನೆಲೆಯಾದಿಕೇಶವರಾಯ ನೀನಲ್ಲದೆ ನರರು ಸ್ವತಂತ್ರವೆ (ಕಸಕ. ೬೭-೬). [ಕಾಯಜ + ಪಿತ]

ಕಾಯಜಾತ (ನಾ). ಮಗ; ಪುತ್ರ : ಕಾಯಜಾತನ ಕಾಯುವಂ ಕಾಯ್ಯಾಯಿಯುನ್ನದೆ (ಬಸವ. ೪೮-೧೨). [ಕಾಯ + ಜಾತ]

ಕಾಯಜಾತಕ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ : ಕಾಯಜಾತಂತಕನಜಾಗಿನಜಾಗಸಕಧೀಯುತ ವಿಜಾಯಕಂ (ಉದ್ಯದೆ. ೧-೯); ದೇವದೇವನೆ ನಮೊ ಕಾಯಜಾತಕನೇ (ವೀಶೈಸಾ. ೩-೨೪-೨೬). [ಕಾಯಜ + ಅಂತಕ]

ಕಾಯಜಾರಿ (ನಾ). ಕಾಮನವೈರಿ; ಶಿವ : ಕಾಯಜಾರಿಗತಿಪ್ರಮಾದಂ ತಳುವ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಬಸವ. ೧೭-೪). [ಕಾಯಜ + ಅರಿ]

ಕಾಯಡಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣಾಗದ ಅಡಕೆ. ೨. ಸುಲಿಯದೆ ಇರುವ ಅಡಕೆ: ಅಲ್ಲಿನ ಗಡುಗಳು ಏಂಗಾರ ಮೊಗದ ಕಾಯಡಕೆ . . . ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಕಾರ್ಯ್ + ಅಡಕೆ]

ಕಾಯತ (ನಾ). = ಕಾಯಸ್ಥ : (೪). [< ಸಂ. ಕಾಯಸ್ಥ]

ಕಾಯತೊಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ವ್ಯಂತಾ – ಹರೀಣಾಕೆ, ಕಾಯತೊಟ್ಟ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೮). [?]

ಕಾಯದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಮನ್ನೆಯದ ಹೊನ್ನುಮಂ ಕಾ × × × ಕಾಯದಾಯ ಕೆಜುಕುಳವಿಧಿತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೪೮ ; ೧೧೩೮). [?]

ಕಾಯದೆ, ಕಾಯಿದೆ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ; ಶಾಸನ; ಕಾನೂನು : ಬರವಣಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಯದೆಗೆ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಇದೆಯೇ ಎಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೬೬) ; ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಧನವಂತರು . . . ಕಾಯದೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೩). **ಕಾಯಿದೆ** : ೧. ಮಧ್ಯಸಾನವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯಿದೆ (ಕರಿಹಂ. ೧೫೦) ; ತನ್ನ ಕಾಯಿದೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತನ್ನಿ (ಭೂಸಾಡಿ. ೪೫೦). ೨. ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ; ನ್ಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಬಿ.ಎ. ಆಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಕಾಯಿದೆ ಓದಲು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದ (ಅಪಸಾ. ೧೦). [← ಅರ. ಕಾಇದಾ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಯದಾ]

ಕಾಯದೆಭಂಗ (ನಾ). (ಸರಕಾರೀ) ಕಾನೂನುಗಳಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ ; ಶಾಸನಭಂಗ : ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿಯವರು . . . ಕಾಯದೆ ಭಂಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು (ಶುಶುಕಾ. ೧೧೧). [ಕಾಯದೆ + ಭಂಗ]

ಕಾಯದೇಶೀರ, ಕಾಯದೇಶೀರ್ (ಅ). ಕಾಯದೆಯ ಪ್ರಕಾರ ; ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ; ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ : ವಕೀಲರ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಬದ್ಧು ಎಷ್ಟು ಕಾಯದೇಶೀರ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತೆಂಬುದನ್ನು ಈಗ ಅರಿತನು (ಅಸ್ಪೃ. ೬೮೬). **ಕಾಯದೇಶೀರ್** : ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಕಾಯದೇಶೀರ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಜಾಕುಶಾ. ೨೦೧) ; ಕೆಲವು ಪದಸ್ಥರ ಮೇಲೆ ಕಾಯದೇಶೀರ್ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವಿದೆ (ಅಪಸಾ. ೨೨೩). [← ಮರಾ. ಕಾಯದೇಶೀರ್]

ಕಾಯಪಲ್ಲೆ : ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ನೋ.

ಕಾಯಪುಸಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಮಿಥ್ಯೆ : ಜೀಯ ಸದ್ಬುರುನಾಥ ಕಾಯಪುಸಿಯನೆ ತೋಜಿ ಮಾಯಪಾಶವನು ಹರಿಸುತ್ತ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ತಾಯಿಯಂತಾದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨). [ಕಾಯ + ಪುಸಿ]

ಕಾಯಪ್ರವಿಚಾರ (ನಾ). = ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ : ಅರ್ಧಮಾಸರ್ಯಂತ್ಯುರಭಿನಿಷ್ಕಾಸನಂ ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರನುಂ (ಅದಿಪು. ೨-೬೯ ನ); ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರ ಚತುಸ್ಸಹಸ್ರಪ್ರಿಯಪ್ರಮಾಥಿಕ್ಕಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬೯ ನ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವಿಚಾರ]

ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರ (ನಾ).[ಜೈನ] ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ದೇಹಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ದೇವತೆ ; ಸುರತೋಪ ಸೇವನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ದೇವತೆ : "ಕಾಯಪ್ರವೀಚಾರಾ ಮೈಥುನೋಪಸೇವನಾರೂಪಪ್ರವೀಚಾರರಪರಿಶಾಂಪಿಯುಂ . . . ಭವನ ವಾಸಿಗಳಿಂ ತೊಟ್ಟು ಈಶಾನ ಕಲ್ಪಂಬರಂ ಅಪ್ಸರೆದೇವರ್ಕಳ್ ಮನುಷ್ಯರ ಪೋಲ್ ಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಸುಖಮನಂ ಅನುಭವಿಸುವರೆಂಬುದು ಸೂತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ" (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.೧೪೨). ಅಲ್ಲಿಯ ವೈಮಾನಿಕರೆಲ್ಲಂ . . . ಕಾಯ ಪ್ರವಿಚಾರರುಮಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಚಾ.೧೧೧-೬೧ ನ). [ಕಾಯ + ಪ್ರವಿಚಾರ]

ಕಾಯಫಳೆ (ನಾ). ಜಾಜಿಕಾಯಿ; ಜಾಕಾಯಿ: ಕಾಯಫಳೆ (ಮುಂಬಯ್ಯಾ. ೧೯೯). [← ಮರಾ. ಕಾಯ್ಫಳ್]

ಕಾಯಬಲ (ನಾ). ದೇಹಶಕ್ತಿ ; ಶರೀರ ಬಲ : ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜ ವೆಂದೂ, ಕಾಲಜನೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಸಕತ್ರ. ೧೯). [ಕಾಯ + ಬಲ]

ಕಾಯಭವ (ನಾ). ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. 'ಕಾಯಭವರಿಪು' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಭವ]

ಕಾಯಭವರಿಪು (ನಾ). = ಕಾಯಜಾರಿ : ಕಾಯಭವರಿಪು . . . ಕಾಯಲಾಜನೊಡೆ (ಬಸವ. ೪೬-೭೪). [ಕಾಯಭವ + ರಿಪು]

ಕಾಯಮಲ (ನಾ). ಮೈಯ ಕೊಳೆ; ದೇಹದ ಕಶ್ಮಲ : "ಕೊಟ್ಟಿ-ಚೇರ್ದರೇ, ಕಾಯಮಲೇ ಚೆ" (ಕಸಭಾ.). [ಕಾಯ + ಮಲ್ಲ]

ಕಾಯಮಾನ (ನಾ). ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ; ಮಂಟಪ : "ಕಾವಣ ಮಂತಡು ಕಾಯಮಾನಮುಂಬುದಿಕಳ್ಕುಂ" (ನ ಸ್ತು ಕೋ. ೪೬-೯); ವಿರಾಜಮಾನ ರತ್ನಾಕೋಳ ಪಲ್ಲ ವೋಲ್ಲಸಿತ ಕಾಯಮಾನದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೧೧-೬೪ವ); ಬಳ್ಳಿಗ ಬೆಳೆದ ಮೃದ್ವಿಲತಾಲತೆಯ ಕಾಯಮಾನಂ (ಅ ಪ ಪು. ೭-೧೧೨); ಗಿರಿರಾಜನಾಲಯದ ಕಾಯಮಾನದ ಕೆಳಗೆ ಳಲ್ಕಾಣಮುಲ್ಲುದಿಂದದಿನಿದಿರಿದಿರಗಳೆ ಶಿವನ (ಚಪುಚ. ೩೩-೧೪). [ಸಂ.]

ಕಾಯಮಾಜಿ (ನಾ). (ರಾಜನ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ) ದೇಹವನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡವನು ; ಭಟ ; ಯೋಧ : ಆಹಗಜಜಿಯಾಯುಧಮಿಳ ಬಲ ಬುಗ್ಗಡಿಜ ವೀರರು ಕಾದಿ ಬಿದ್ದುದು ಕಾಯಮಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ವಾಡ್ರೋ. ೧೧-೨೨). [ಕಾಯ + ಮಾಜ್ಯ + -ಇ]

ಕಾಯಮುಕ್ಕ (ನಾ). ದೇಹಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಶರೀರ ಬಂಧನವಿಲ್ಲದವನೆನೆ: ಆಹಾರವಂಗಲೇಸಪಜಾ ಕಾಯಮುಕ್ತನು ನೀನು, ನೋಡಯ್ಯ ! (ಅಪಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪ವ). [ಕಾಯ + ಮುಕ್ತ]

ಕಾಯಲ್ (ನಾ). ಮರಳು ದಿನ್ನೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗ; ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕೊಲ್ಲಿ; ನದೀಮುಖ : ಆರು ನೀರೀ ಕರುಂ ಮೊರೆಯುವ ನೀರೆ ಕಾಯಲ ಹಾಯುವವರು? (ಇಂಗಿತ. ೬೬-೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಯಲ್]

ಕಾಯವಂಚಕ (ನಾ). ೧. ವೈಗುಣ್ಯ; ಸೋಮಾರಿ : ಕಾಯ ವಂಚಕನಲ್ಲ, ಜೀವವಂಚಕನಲ್ಲ . . . ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣಸುಖವಾತೀತ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೬೪). ೨. [ವೀಶೈ] ದೇಹ ಮೋಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ಕಾಯಮುಕ್ತ (?) : ಕಂತೆಯೊಳಗಣ ಕಪ್ಪಡವ ಪರಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ (ವೀಗಮಾ. ೧೫೫-೫೮ಳ). [ಕಾಯ + ವಂಚಕ]

ಕಾಯವಿಕಾರಿ (ನಾ). ದೇಹದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ವಿಷಯಲಂಪಟ: ಅಶನ ಕುಂದದು, ವ್ಯಸನ ಮಾಣದು . . . ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಱೆವೆನಯ್ಯ ಕಾಯವಿಕಾರಿಯಾನು (ಬಸವ. ೨೫೯).
[ಸಂ. ಕಾಯವಿಕಾರಿನ್]

ಕಾಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸು; ಮೈದಾಳು: ಕಾಯವಿಡಿದುದಕೇನು ಫಲ ನಾರಾಯಣನನರ್ಚಿಸುವೆ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೧೨); ಪ್ರಾಯದೆ ಹಣ ತೆಗೆಯದ ಸೂಳೆ ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ವಾಯವಱಿಯದ ಪಾದಜರು ಕಾಯವಿಡಿದ ಮೃತಜೀವಿಯಂದದೆ ಬಹುಳಾಯಸಗೊಳ್ವರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೪). [ಕಾಯ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಯವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರು; ಒಡಲೊಂದಿಗಿರು: ಕಾಯವೆರಸಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಹೆನೆಂಬರು, ಇದು ಕ್ರಮವಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೮-೬೯). [ಕಾಯ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಾಯವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಯೋಗ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಯೋಗಿಗಳು ಹೀಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯವ್ಯೂಹವೆಂದು ಹೆಸರು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೫೮ ಅಡಿಟ).
[ಕಾಯ + ವ್ಯೂಹ]

ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಸೇವೆ. ೨. ದೇಹದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ: ಈಯಖಿಳ ಗೃಹಕರ್ಮ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಳ್ಪುದೇ ಕಾಯಶುಶ್ರೂಷೆಯ್ಯೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೪-೮). [ಕಾಯ + ಶುಶ್ರೂಷೆ]

ಕಾಯಸಂಗ (ನಾ). ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮ] ಸಂಗ ನಿಸ್ಸಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ ಸಂಗವನಱಿಯೆನಯ್ಯಾ ಮಿಗೆವೊಲಿದೆಯಾಗಿ ಅಗಲಲಾಱೆನು (ಬಸಪು. ೪೮೮). [ಕಾಯ + ಸಂಗ$_2$]

ಕಾಯಸಂಬಂಧ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧ: ಕಾಯ ಸಂಬಂಧ ಜೀವ ಸಂಬಂಧ ಪ್ರಾಣಸಂಬಂಧ ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂಬಂಧವನಱಿದಡೆ ಅತನೆ ಸಂಬಂಧಿ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೪೩-೧೮೬). [ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧ]

ಕಾಯಸಂಬಂಧಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು: ಲಿಂಗಬೇಱೆ ರೂಪ ನಿರೂಪನಲ್ಲ ಲಿಂಗ ಬೇಱೆ ಕಾಯಸಂಬಂಧಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೫೦).
[ಕಾಯ + ಸಂಬಂಧಿ]

ಕಾಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗಶಾ] ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾರು ಬೇರಿನ ಕಪಟದ ಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ, ಕಾಯಸಮಾಧಿ ಕರಣಸಮಾಧಿಯೋಗವಲ್ಲಿದು ನಿಲ್ಲಿ ಭೋ (ಅವಚಂ. ೧೩೬-೬೪೦).
[ಕಾಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ. ℙ ಮೂವತ್ತೆರಡು ತುತ್ತಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ತುತ್ತು ಕಡಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತ: ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಕಷಾಯ ಸಲ್ಲೇಖನವೇ ಸಾಕು, ಕಾಯಸಲ್ಲೇಖನಕ್ಕೆ ನಾವಾರೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ನೀಡಲಾರೆವು ಎಂದು ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆ ಅಬ್ಬರಿಸಿದಳು (ದಾನಚಿಂ. ೨೪).
[ಕಾಯ + ಸಲ್ಲೇಖನ]

ಕಾಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪು, ಬೇನೆ, ಗಾಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಿದ್ಧಿ (?): ಊರಿಗೆ ರಸ ನಿಂದಾಗವೆ ರಸ ಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬೆ. ಅಸಿಗೆ ಶರೀರ ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯-೭೬); ಕಾಯಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆದ ಗರುವರು . . . ಸಾಯದುಳಿದವರಿಲ್ಲ ಕಾಲಾಧೀನರಾಗಿಹರು (ಅಮೃತ. ೨-೩೬). [ಕಾಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾಯಸುಖ (ನಾ). ದೇಹದ ಸುಖ: ವಾಯುವ ಜಯಿಸಿ ಕೆಲರುಕಾಣ್ಬರಾತ್ಮನ ವಾಯುವ ಜಯಿಸದೆ ಕೆಲರು ಕಾಯದೊಳಾತ್ಮನ ಕಾಣ್ಬರು ಕಾಂತಿಯೆ ಕಾಯಸುಖವೆ ಸುಳುಹಾಗಿ (ಭರಚ.೨-೭೫). [ಕಾಯ + ಸುಖ]

ಕಾಯಸೂತಕಿ (ನಾ). ದೇಹಸಂಬಂಧವಾದ ಮೈಲಿಗೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಯಸೂತಕಿಗಳು ಗುರುವನಱಿಯರಾಗಿ, . . . ತ್ರಿವಿಧ ಸೂತಕಿಗಳು ಜಂಗಮನಱಿಯರಾಗಿ, ತನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಗುರುವನಱಿಯಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩-೯೪). [ಕಾಯ + ಸೂತಕಿ]

ಕಾಯಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕರಣಿಕ; ಸೇನಬೋವ: "ಕಾಯಸ್ಥಃ, ಅಕ್ಷರ ಜೀವಕಃ – ಈ ೨ ಸೇನಬೋವಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೨). ೨. ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಾಯಸ್ಥರು ಪಾರಸಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು ರಾಜ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದರು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೨); ನರೇಂದ್ರನಾಥರು ಕಾಯಸ್ಥ ಕುಲದಿಂದ ಬಂದವರು (ಭಾರದ. ೩೨೩). ೩. ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಲಿಪಿಕಾರ: ಲೇಖನ ವೃತ್ತಿಯವನನ್ನು ಲಿಪಿಕಾರ ಅಥವಾ ಲಿಬಿಕಾರ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ . . . ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕಾಯಸ್ಥ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಆಹಾರಗ್ರಹಣ: ಅಂತು ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೪೨); ಅವರ್ ಸಂಯಮ ಸಂರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಪ್ಪ ಕಾಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೨). [ಕಾಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾಯಾಂಗ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗ; ಅವಯವ. 'ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ' ಪರಾ. [ಕಾಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಅಂಗಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಶಕ್ತಿ; ಅವಯವಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ: ಗರಡಿಸಾಮಿಂದೆ ನೀನೆದುರಾಳ ಗೆಲದೊಡೇಂ? ಬರದಿಹುದೆ ನಿನಗನಿತು ಕಾಯಾಂಗಪಟುತೆ? (ಮಂಕುಕ. ೫೯೬). [ಕಾಯಾಂಗ + ಪಟುತೆ]

ಕಾಯಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಶರೀರದೊಳಗಿರುವ ಬೆಂಕಿ; ಜಠರಾಗ್ನಿ: ಕಾಯಾಗ್ನಿ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಬಲ . . . ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅತ್ಯಂತ ಪೈತ್ಯರೋಗಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೮). [ಕಾಯ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಯಾಸ (ನಾ). ಊಹೆ; ಅಂದಾಜು: ನನ್ನ ಕಾಯಾಸವು ನಿಜವಾದುದೆ (ಸ್ಮಶಾವೈ. ೮೪); ಜನರ ಕಾಯಾಸಕ್ಕೆ ಅನ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಪುರಾವೆ . . . ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೫೨).

ಕಾಯಾಸಕಟ್ಟು = ಅಂದಾಜು ಮಾಡು; ಊಹಿಸು: ಕನಕದಾಸರ ಕಾಲವು 16ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯವೆಂದು ಕವಿಚರಿತೆಕಾರರು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ತವನಿ. ೧೫೪); ತನ್ನ ಕೆಲಸದ ವಿಷಯ ಇರಬಹುದೆಂದು ಕಾಯಾಸ ಕಟ್ಟಿದಳು (ಅನ್ನ. ೨೦೪).
[← ಅರ. ಕಿಯಾಸ್; ಮರಾ. ಕಯಾಸ್]

ಕಾಯಿ$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_2$ 'ಕಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_3$ 'ಕಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಯಿ$_4$ 'ಕಾಯ್$_4$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಧರ್ಮಮಂ ಕೈಕೊಣ್ಡು ನಡೆಯಿಸುವ ದಾತಾರಂ ಮನ್ನೆಯ ಕಾಯಿಂಮ್ಮಸೆಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೨೨; 1053). [ಕಾಯಿಮ್ಮ$_0$ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕಾಯಿಕ (ಗು). ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ದೈಹಿಕ; ಶಾರೀರಕ: ಪರಸ್ವಾಪಹಾರ, ಪರಹಿಂಸೆ, ಪರದಾರಗಮನ – ಈ ಮೂರು ಕಾಯಿಕವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧೯); ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ . . . ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ ಕರ್ಮಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦).
[ಸಂ.]

ಕಾಯಿಕಟ್ಟು 'ಕಾಯಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಡುಬು (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ತುರಿಯನ್ನು ತುಂಬಿಮಾಡಿದ ಕಡುಬು; ಕೊಬ್ಬರಿಗಡುಬು (ಉಕ): ಗಣೇಶನ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕಾಯಿ ಕಡಬು(ರೂಢಿ). [ಕಾಯ್ಯ$_4$(< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಡುಬು (< ಕಡುಂಬು)]

ಕಾಯಿಕತ್ತ (ನಾ). (ಕರಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಮಟ್ಟೆ: ಮನೆಯಿಂದ ಕಾಯಿಕತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡ ತಂದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೨).
[ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕತ್ತ$_1$]

ಕಾಯಿಕಸರು, ಕಾಯಿಕಸುರು (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಹೀಚು: ಕಾಯಿಕಸರನು ತಿಂದು ನೀವು ಯಿರುತಿರಲೂ ನಾನು ದಿವ್ಯಾನ್ನ ಉಣ್ಣ ಬಹುದೆ (ಯನಳ. ೯೪); ಕಾಳುಕಡಿ, ಕಾಯಿಕಸುರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಜೋಯಿಸನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೮). **ಕಾಯಿಕಸುರು**: ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕಾಯಿಕಸುರುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆದನು (ನೀತಿಚಿಂ. I, ೨೬). [ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಸರು$_2$]

ಕಾಯಿಕಸುರು 'ಕಾಯಿಕಸರು' ನೋ.

ಕಾಯಿಕಾವೃದ್ಧಿ(ನಾ). ೧. ಅಸಲಿನಿಂದ ಬಂದ ಬಡ್ಡಿ. ೨. ಅಡವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ದನಕರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುವುದು: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಕಾಯಿಕಾ + ವೃದ್ಧಿ)]

ಕಾಯಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕಾ$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕಾಯಿಗ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು: ತಂಬುಲಂ ಪಣ್ಯ ಮೀತಂಗೆ ತಂಬುಲಿಗಂ. ಏವಂ ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣ್ಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + –ಇಗ]

ಕಾಯಿಗಟ್ಟು, ಕಾಯಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಯಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು; ಪೆಟ್ಟುತಾಕಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯಂತೆ ಊದಿಕೊಂಡು ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು: (ಕಿ). **ಕಾಯಿಕಟ್ಟು**: "ಬಿರುಸಾಗು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಯಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆ ಹಾಳಾದ ಕಣ್ಣು; ಕುರುಡು ಗಣ್ಣು: (ಕಿ).
[ಕಾಯ್ಯ$_4$ (<ಕಾಯ್$_4$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್). / ತೆಲು. ಕಾಯಕನ್ನು]

ಕಾಯಿದೆ 'ಕಾಯದೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ 'ಕಾಯದೇಶೀರ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಸೊಪ್ಪು; ತರಕಾರಿ: ಈ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಇನ್ನುಮುಂದೆ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬಡಿಸಬೇಡಿ (ಪ್ರ ತಾ ಪ. ೮೬). **ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ**: ಯಾವತ್ತು ಉಳಿದಾದ ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ ಯಾವತ್ತರ ಉತ್ಪನ್ನವು ದೇರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೬೩).
[ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಪಲ್ಯ]

ಕಾಯಿಪಲ್ಲೆ 'ಕಾಯಿಪಲ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಯಿಪು 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ರುಬ್ಬಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ: ಬಾಳೆಯೆಲೆ ಕಾಯಿಮೇಲೋಗರಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಹಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೩–೨೨; 1448).
[ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಮೇಲೋಗರ]

ಕಾಯಿರಸ, ಕಾಯ್ರಸ (ನಾ). ೧. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿಯಿಂದ ತೆಗೆದ ಹಾಲು; ತೆಂಗಿನ ಹಾಲು: ಪಾಯಿಸಕ್ಕೆ ಕಾಯಿರಸ ಬಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಉಕ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ನಂಜಿಕೆ. **ಕಾಯ್ರಸ**: ೨. ಕಾಯ್ರಸ ನೆಟ್ಟಗಾಗೇದ್ರವಾ ಅಮಠಿ ನಿವ್ವಳಾಗೇದ (ಸಮಜೀ. ೩೩೬). [ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ರಸ]

ಕಾಯಿಲೆ, ಕಾಹಿಲೆ, ಖಾಯಿಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ; ಅನಾರೋಗ್ಯ: ದಂಡಿನಲ್ಲು ಕಾಯಿಲೆ ಅಜಾರಿ ಆದಂಥ ಜನರನ್ನು ವೀರರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಯಾಟೆಗೆ ಕಳುಹುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೭); ಕೊಳೆ, ಕಾಯಿಲೆ, ಕಿರುಕುಳಗಳ ಬಾಧೆಯೂ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸೌ. ೨೪). **ಕಾಹಿಲೆ**: ಹರಿಹರರಾಯನ ಕಾಹಿಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತೆಂಬುದೂ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ (ಇಂದುಮು. ೩೯). ಕಾಹಿಲೆಬಿದ್ದವರ ಆರೈಕೆ ನಾವೂ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೬). **ಖಾಯಿಲೆ**: ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಖಾಯಿಲೆ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಶಾಲೆಮ. ೧೧೨); ಕೆಲಸಗಾರರು ಖಾಯಿಲೆ ಬೀಳುವರು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೩). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಹಿಲೀ]

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ 'ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ, ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ, ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ (ನಾ). ರೋಗ ರುಜಿನ: ಈ ಹಾಳು ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯ ಕಿರಿಕಿರಿ ಇರಬೇಕು (ರಂಗನಾ. ೮೭). **ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆ**: ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಾಯಿಲೆಕಸಾರೆಗಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೭೯). **ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ**: ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹಾಕುತ್ತೇನೆ (ಅಕಾರ. ೧೧೭). [ಕಾಯಿಲೆ + ಕಸಾಲೆ$_2$]

ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ (ನಾ). ಕಂದಾಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಒಂದು ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸ್‌ದಾರ್ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು, ಇವನು ಅಲ್ಲಿನ ಸುವರ್ಣಾದಾಯವನ್ನು ವಸೂಲ್ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಾಳಗಾ. ೧೨).
[← ಮರಾ. ಕಮಾವೀಸದಾರ್]

ಕಾಯಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾದಿರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಬೌಲತ್. ೧೪೬); ತಾವು ಬಂದುದು ತಿಳಿಯದೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟೆ (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೧೫); ಅವರನ್ನು ಕಾಯಿಸೋದಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಕಾಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು: ಓದುವ ಹುಡುಗನಿಂದ ದನ ಕಾಯಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = (ದನಕರು, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅರುವೆಯ ಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಿಗೆ ಕಱುವ ಕಾಯಿಸಿಕೊಂಡನಯ್ಯ ... ತೊಱೆದಾಂಟದ ಕೂಲಿಗೆ ಕಱುವ ಕಾದೆ ಕಾಣಾ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮–೩೭). [ಕಾ$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವುಕೊಡು; ಬಿಸಿಮಾಡು; ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು; ಕುದಿಸು: ಪಾಲಂ ಕಾಯಿಸುವಂತೆ ಮನಮಂ ಬೆದಅಲೀಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೨೦೯); ಕಷಾಯವಂ ಕಾಯಿಸಿ... ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೪); ತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಿ ಬೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಯಿಸುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸೌ. ೮೯). ೨. (ಆಲಂ). ರೇಗಿಸು; ಕೋಪವುಂಟುಮಾಡು: ನೀ ಶರಣೆಂದು ಬಂದ ರಿಪು ಭೂಪಾಳರ್ಕ್ಕಳಂ ಕಾದು ಕಾಯಿಸೆ ಕೊಂದಾನೃಪ ವಿಕ್ರಮಾಂಕನ ಭುಜಸ್ತಂಭಂಬೊಲ್ (ಎಇ. XXVIII, ೫–೧೫; 1082).
[ಕಾಯ್$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಯಿಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿಗುರಿಸಿ ಹೂವಿಸಿ ಕಾಯಿಸಿ ಪಣ್ಣಿಸಿ (ಸಖೀಗೀ. ೨೮–೫೧೭).
[ಕಾಯ್$_4$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಯಿಸು$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ). (ಕೊಳ್ಳುವವರ) ಬಲವಾದ ಬೇಡಿಕೆ: ಬ್ಯಾರಿಗಳೆಲ್ಲಬರಿ ಸೈಕಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು ಅಂತ ವರ್ತಮಾನವಪ್ಪ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಇವತ್ತು 'ಕಾಯಿಸು' ಇರಬಹುದು ಅಂತ ನನ್ನ 'ನದುರು' (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೮). [← ಪಾರಾ. ಖ್ವಾಹಿಷ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್]

ಕಾಯಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). = ಕಾಯಿಪಲ್ಯ : (ಕಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕಾಯಿಸೋರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೋರೆ : (ಕಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಸೋರೆ$_1$]

ಕಾಯಿಹಾಲು (ನಾ). = ಕಾಯಿರಸ ೧ : ಹೋಳಿಗೆಗೆ ಕಾಯಿಹಾಲು ಇದ್ದರೆ ರುಚಿ ಜಾಸ್ತಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹಾಲು$_1$ (< ಪಾಲ್$_1$)]

ಕಾಯಿಹುಳಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ. ಕಾಯಿಹುಳಿ ಬಲು ರುಚಿ (ರೂಢಿ).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್) + ಹುಳಿ (< ಪುಳಿ)]

ಕಾಯಿಹೋರಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹೋರಿ (?) : ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯಿಹೋರಿ ಬೆದರಿ ಹಾರಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೨).
[ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$) + ಹೋರಿ (< ಪೋರಿ$_1$)]

ಕಾಯು$_1$ 'ಕಾ$_1$' ನೋ.

ಕಾಯು$_2$ 'ಕಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಯೆಳೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದಾರ ; ಒರಟು ದಾರ : (ಕಿ).
[ಕಾಯ್$_4$ + ಎಳೆ$_2$ (< ಎಱೆ$_2$)]

ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈ ಇಳಿಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುದು. ಮಹಿಷಗಿರಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದೊಳೀ ಪು[ಣ್]ತೀರ್ವನ್ನೆಗಂ ಕೈಯನೆತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳೆನೆಂದು ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದಿಂ ನಿಂದೊನಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೧); ಭರತಂ ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗದೊಳಿರೆ (ಆದಿಪು. ೧೬-೩೭); (ಶ್ರಾವಕಾ. ೩೬೨ ನೋ).
[ಕಾಯ + ಉತ್ಸರ್ಗ]

ಕಾಯೋರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೯). [?]

ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು : ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ವಂ ಲಂಚಂಗುಳಿ : ಏವಂ ಆಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪೆಣ್ಗುಳಿ, ಕಾಯ್ಗುಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕಾಯ್ಗೊಂಡ (ನಾ). ನೀರು ಕಾಯಿಸುವ ಹಂಡೆ ; ನೀರು ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ : ಲಲಾಟಂ ತಪತಪನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋಪರಜಲಮೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದ ನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮) ; ತತ್ತಟಗುದಿದು ಕಾಯ್ದ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದೆಣ್ಣೆಯೊಳರ್ದಿಬರ್ದಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ).
[ಕಾಯ್$_2$ + ಕೊಂಡ$_2$]

ಕಾಯ್ತು$_1$ (ನಾ). ಕಾಯಿ ಬಿಡುವುದು ; ಕಾಯಿಬೀಡು : ಪಾಯ್ತಂ, ಪಾಯ್ತಂಗಳ್ ; ತೊಯ್ತಂ, ತೊಯ್ತಂಗಳ್ ; ಕಾಯ್ತಂ, ಕಾಯ್ತಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಯ್$_4$ + -ತ$_2$]

ಕಾಯ್ತು$_2$ 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾದುಕೊಂಡು ಬರು ; ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು : ನಂದನನವರ ಪಶುಗಳನಾರಯಿದು ಕಾಯ್ತಪ್ಪನನುದಿನವು (ಬಸಪು. ೨೪-೨). [ಕಾಯ್$_1$ (< ಕಾ$_1$) + ತರ್$_1$]

ಕಾಯ್ತು 'ಕಾಯ್$_3$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದ 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು. ೨. ಕೋಪಗೊಂಡು ತಿವಿ. ೧, ೨ : ಕಾಯ್ದಿಱಿಯೆಂಬುದು ವೃಕ್ಷದೊಳ್ ಪೊಡೆಯೆಂಬುದು ಕುಕ್ಷಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನೊಳಿಲ್ಲ (ದಶಕು. ೧-೨೨ ವ). [ಕಾಯ್$_4$ + ತಿಱಿ$_1$; ಕಾಯ್$_2$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕಾಯ್ದು 'ಕಾಯ್$_2$' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಗೊಂಚಲು, —ತೊಡಂಬೆ, —ಜೊಂಪೆ : ಅಗರುವ ಧೂಮಲತಾ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ ಕಾಯ್ದುಱುಗಲೆಂದು ಬಗೆ ಬೆದಱುವಿನಂ ಮಗಮಗಿಸುವ ತನಿಗಂಪಿಂಗಗಲದೆ ಮೊಗಸಿದುವು ಮಧುಕರಪ್ರಕರಂಗಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ ೧೨-೯). [ಕಾಯ್$_4$ + ತುಱುಗಲ್]

ಕಾಯ್ಪಾಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿ ಇಳಿ ; ಕಾವು ಕಡಿಮೆಯಾಗು : ಹುರಿಗಡಲೆಯಂತಾನುಂ ಕಾಯ್ಪಾಱದೋಡಿನ ಜೋಳದೊಳ್ಮರಲಲರುವಂತಾನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨). ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಾವೇಶ ಕುಗ್ಗು, —ತಣ್ಣಗಾಗು : ವಯಲ್ಗೆ ಮೆಯ್ದೋಱುವವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂಗಿ [ಕು]ನುಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ದುಜೋಲ್ದು ಕಾಯ್ಪಾ[ಱೆ] ನಭಕ್ಕೆ ಪಾಱಿದುದು . . . ತೇಜದ ದಳ್ಳುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೯) ; ಮೂಱನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಕಾಯ್ಪಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀ]ಱದೆ ಶೂಲಾಯುಧಂ ವಿಭೀಷಣ ನಿರ್ದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೩೮). [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಆಱು$_1$]

ಕಾಯ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವೇರು ; ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗು. ೨. ಕೋಪಾವೇಶಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪಿಡಿದುದ್ಯದ್ದ್ವಿಪವೈರಿಯರ್ಗಳ ಸಿರಂ ಬೀಳ್ವಂತಿರೆಚ್ಚಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೧) ; ಕಾಯ್ಪಿಡಿದೊರ್ವರನೊರ್ವರಣ್ಮೆ ಪೊಡೆವರ್ ಕಲಿಗಳ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೯). [ಕಾಯ್ಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕಾಯ್ಪು$_1$, ಕಾಯಿಪು, ಕಾವು$_2$, ಕಾಹು$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಿಸುಪು ; ತಾಪ ; ಉಷ್ಣತೆ ; ಶಾಖ ; ಸೆಕೆ : ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಕರತನದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭) ; ದಾಹಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದುರಿಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೨) ; ಗಾಳಿವಟ್ಟೆಯೊಳ್ ನಡೆವನ ಕಾಯ್ಪು ತಣ್ಣಗಿರೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೭) ; ಶೀತಳೋಪಚಾರಮಂ ಮಾಡುತಿರಲವಳ ತನುವಿನೊಳು ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗಿಲಾಯ್ತು (ಸೌಂದಪು. ೮-೧೯) ; ಬಿಸಿಲ ಕಾಯ್ಪಿಗೆ . . . ಬೆಮರೊಸೆದಿಳಿದುದು (ಅನಂಚ. ೪-೫೯). ೨. ಮುನಿಸು ; ಕ್ರೋಧ ; ರೋಷ : "ಕಾಯ್ಪೆನಲ್ ಕ್ರೋಧ ಶಬ್ದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೩) ; "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೭) ; ಒಲವಿನೊಳಾದ ಕಾಯ್ಪು ಮಿಗೆ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಟಂತೆ ಪೋಪ ಕಾದಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೮) ; ಅಬದ್ಧವೈರದಿನಿನಿತು ಕಱುಪ್ಪುಂ ಕಾಯ್ಪುಂ ನಿನಗಾದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೦ ವ) ; ಕೀನಾಶನವೊಲೆಯ್ತಂದು ಕಾಯ್ಪಿಂ ಕಿಳದೆ ತಲೆಯನಾ ವೀರನೇಂ ಮಾಣನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೨ ; 1112) ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಕಾಯ್ಪು ಬಡಬಾನಳನ ತೀವ್ರತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಉತ್ಕಟತೆ : ನನೆಯಂಬಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಮಂ ಮುಳಿದು ನರಪನಂ ನೋಡಿ ಭೋರ್ಭೋರೆನೆ ಕಾಯ್ಪಿಂದಾರ್ದು ಬಾಣಂ ನಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೯) ; ಕಣ್ಸೋಲ್ತು ಕೂಡುವ ಕಾಯ್ಪಿಂದಭಿಸಾರಿಕಾಪದವಿಗಂದೊಂದಾಸೆಯಂ ಮಾಡುವಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೯೧) ; ಹರೆಯದ ಕಾಯ್ಪಿನ ತಾರವನಲುಕಿ ತೂರಿತು ಕಾಮವಿಚಾರ (ಕವಿಕಾ. ೧೦೨-೨) ; **ಕಾಯಿಪು** : ೨. ಕೊಂದಪನತಿ ಕುಪಿತಂ ಮಾಣನೆಂದಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತಿರೆ ಕಾಯಿಪಿಂದಾಳ್ದು ಪೊರ್ದಂಕೆಱೆಗನೆ × × × ನೆಂಬಿರ್ಬ್ಬರಂ ಗರ್ಬ್ಬದಿಂದಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೩ ; 1042). **ಕಾವು$_2$** : ೧. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು . . . ಭೂಗರ್ಭದ ಕಾವಿನಿಂದಲೋ ಏನೋ ಅರ್ಧಂಬರ್ಧ ಸುಟ್ಟು ಕಲ್ಲಿದ್ದಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೩೨) ; ಮಗುವಿನ ಮೈಕಾವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳಿಗೊಂದು ಸಲ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬರೆದಿಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬) ; ಈ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನಿಲಗಳ ಕಾವು ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಕಾವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಕಡಮೆ (ಆಕಾಶ. ೧೦). ೩. ಪ್ರೇಮದ ಕಾವು ಆರತೊಡಗಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೫೬) ; ಅಪವಾದದ ಕಾವು ತಗ್ಗಲೆಂದು ನಾನು ಕಾಲೇಜಿನ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೧೦೩). **ಕಾಹು$_3$** : ೧. 'ಕಾಹೇಱು' ಪರಾ.

ಕಾಯ್ಪಾಗು = ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಚಂದ್ರಕಾಂತಿ ಕಾಯ್ಪಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫) ; ಬಿಸಿಲೇರಿಕಾಯ್ಪಾಗಿ – ಆಹ – ಹೊಳೆ ಕರಗಿ, ಪದರಾಡಿ, ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟು (ವಾರಸಿ. ೧೯-೧). ಕಾವುಕೂರು = (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾವುಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳು : ಎನ್ನ ಗಾನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಂಕೆಯಂ ಮುದುರಿ, ಕಣ್ಣೆವೆ ಮುಚ್ಚಿ, ಕಾವು ಕೂರುವುದಳಲಮೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ (ಭಾವಗೀ. ೬೬). ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹ = ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ನಿಬಿಡವಾದ ಗೆಳೆತನ : ಅತಿ ಆಪ್ತತೆಯಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಕಾವುಕೂರುವ ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ ಅದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨೯). ಕಾವುಕೊಡು = ೧. ಶಾಖಕೊಡು : ಎಣ್ಣೆ ಸವರಿ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವು ಕೊಟ್ಟರೆ ನೋವು ವಾಸಿಯಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೨. ಬರೆ ಹಾಕು ; ಬರೆಯಿಡು : (ಕಿ). ಕಾವುಹಾಕು = ಕಾವುಕೊಡು : (ಕಿ).

[ಕಾಯ್9 + –ಪು2]

ಕಾಯ್ಪು2 (ನಾ). = ಕಾವಲು : ಕಣ್ಣುಗಳ ಪಡೆದು ಕಾಯ್ಪಾಗಿ ಪರುಷೆಯನು ಬಸವಣ್ಣನಾಜ್ಞೆಯೊಳಿರ್ದುದಾ ಬೇಡಸಂದೋಹ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೩೬) ; ಬಳಿಕೆಂದನೇಂ ಮಗನೆ ಕಾಯ್ಪಿನೊಳತಿರುಳು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೩). [ಕಾಯ್1 (< ಕಾ1) + –ಪು1]

ಕಾಯ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುನಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಿಸು : ಎಱಗುವಳಿ ನಿವಹದ ಝುಂಕರಣಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೨) ; ಭೀಕರಾಕಾರ ಮೂಕಾಸುರನಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಾಯ್ಪುಗೊಂಡು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೭ ವ). 'ಕಾವು' ಪರಾ. [ಕಾಯ್ಪು1 + ಕೊಳ್1]

ಕಾಯ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು ; ಆವೇಶ ಇಳಿದುಹೋಗು : ಮಡಿದ ಕೆಡೆದ ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋದ ಕಾಯ್ಪುಡುಗಿ ಪೂರಾಯ ಘಾಯಂಗಳಾ ಪಡೆವ ಭೂಚರರ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೬-೧೪೩).

[ಕಾಯ್ಪು1 + ಉಡುಗು1]

ಕಾಯ್ಪುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾಗು ; ಶಾಖಹೊಂದು : ಓರೊರ್ಮೆ ನಿಜತನುವ ತಾಪದಿಂ ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತ ಮುತ್ತಿನ ನುಣ್ಮಳಲ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ವ ಬೇವಸದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೧೭ ವ). ೨. ತಾಪಗೊಳ್ಳು : ಕಾಯ್ಪುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಡೆ ಕಿಡಿಸೂಸೆ ನೋಡಿದುದು ನಿಂದು ಪುಳಿಂದರನುಗ್ರ ಸೂಕರಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೭).

[ಕಾಯ್ಪು1 + ಪೆಱು1]

ಕಾಯ್ಪೆ (ನಾ). ಕಾಯಿತನ ; ಕಾಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕಯ್ಪೆ ; ಒಗರು (?) : ಒದವಿ ಪೊದಟ್ಟು ಪಜ್ಜಳಿಪ ತೇಜದ ಸುಯ್ನಱಿ ಕಾಯ್ಪೆಯೋಡಿ ಪಣ್ತುದು ಬಿಸಿಲೆಂಬಿನಂ ಬಿಸಿಲೊಳಾದುದು ಕೆಂಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩).

[ಕಾಯ್3 + ?]

ಕಾಯ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವೇರು ; ರೋಷಾವೇಶ ತುಂಬು : ರೌದ್ರಂ ಬೆತ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱುವ ಸಮರರಸೋದ್ರೇಕದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೬೯) ; ಅರು ಬೇಡೆಂದರು ಬಿಡವಾಯ್ತು ಕಾಯ್ಪೇಱಿ ಮಾರನೆಯ್ತಂದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಹೋರಾಟವಲ್ಲದೆ ಸಂತವಿನ್ನಾಗದೆಂದಾರಯ್ದರವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೫೧-೩).

[ಕಾಯ್ಪು1 + ಏಱು1 (< ಏಱ್1)]

ಕಾಯ್ಪಿನದ (ನಾ). ಕಾಯಿಗಳ ಆಟ ; ಪಗಡೆಯಾಟ : ಇರುತಿರ್ಪೆನಲ್ಲಿ ವತ್ಸರಪರಿಯಂತಂ . . . ನರಪತಿ ಕಾಯ್‌ಬಿನದದಿಂದೆ ಸಂತಸಗೊಳಿಪೆಂ (ಬಾಲಭಾ. ೧೦-೧೦). [ಕಾಯ್4 + ಬಿನದ]

ಕಾಯ್ಮನೆ (ನಾ). ಸಾಕುವ ಮನೆ ; ರಕ್ಷಣೆಯ ನೆಲೆ : ತುಳುವರ ತಾಯ್ಮನೆಯುಳಿದರ ಕಾಯ್ಮನೆ – ನೀನೆಮ್ಮಯ ಮನೆಯಂಬೇ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೬-೨). [ಕಾಯ್1 (< ಕಾ1) + ಮನೆ]

ಕಾರ್1 (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು ; ಅಗಿ ; ಭಕ್ಷಿಸು : "ಕಾರ್ – ಖಾದನೇ (ಕಚ್ಚು), ಜಲದಾಗಮೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; ಬೆಳೆದ ಪಸುರ್ವುಲ್ಲೆಂದು . . . ಮರಕತ ದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲನೆ ಕಾರ್ದು ಮೃಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲನೆ ಕನಲುತ್ತುಮಿರ್ಪುವು (ಅಜಿಪು. ೯-೨೩) ; ತೀರದ್ರುಮಾಂದೋಳಿತ ಫಲತತಿಯಂ ಕಾರ್ದು ಕಾರ್ದೊಯ್ಯನಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೭೩೬) ; ಮರುಳ್ಪಱಿದ ಮೂಳೆಯಂ ಮೊಳಕಾಲಂ ಕಾರ್ವ್ವ ಮರುಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೧೯ ; 1042) ; ಪೀರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯವುದಕಂ ಕಾರ್ವಡೆ ವಿಷಮಯ ಮೆನಿಪ್ಪ ಮೃತ್ತಿಕೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೬-೭೯) ; ಪಚ್ಚೆವರಲ . . . ಪಸಲೆಗೆತ್ತು ಕಾರ್ದು ಕನಲ್ವ ಮುಗ್ಧಶಾಬಕದ ಮೊಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬ ವ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಾರು ; ಕುವಿ. ಕಾರಲಿ ; ಕುರುಖ್. ಖಾರ್ನಾ ; ಮಲ್ತೊ. ಗರೆ]

ಕಾರ್2, ಕಾರು2 (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : "ಮಱೆಗಾಲಮೆ ಕಾರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪) ; ಜಳದವೃಂದದವೋಲಿರೆ ಹಸ್ತಿಗಳ್ ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪) ; ಪೊಸ ಮಸೆಯಂಬಂ ಕಾರ ಮಱೆವೊಲೆ ಕಱೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೫) ; ನಿತಂಬಿನಿ ಕಾರೊಳೆಸೆವ ಕಾದಂಬಿನಿಯಂದದೆ ಮಂದಮಂದಗಮನದೆ ನಡೆದಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೮೦) ; ಜಲದೇವತೆಯರ್ ಕಾರೊಳಗಾಡುವೊಲಿರ್ದುದು (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೫) ; ಬಾಣಾವಳಿಯ ಸುರಿದನು ಸುರಿವ ಕಡುಹಿನ ಕಾರ ಮಳೆಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೧೭). ೨. ಮಳೆಯ ಮೋಡ ; ಮೇಘ. 'ಕಾರುವಟ್ಟೆ', 'ಕಾರೊಡ್ಡು' ಪರಾ. ಕಾರು2 : ೧. ಕಾರ ಕಾದಂಬಿನಿಯ ನೆಲೆವನೆಯೊ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨). 'ಕಾರುಭತ್ತ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಸರು ; ಅಟ್ಲು : ಗದ್ದೇಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಿ, ಬೈಲು, ಕಾರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೨). 'ಕಾರುಗದ್ದೆ' ಪರಾ. ೪. ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ತೆಗೆಯುವ ಫಸಲು ; ಅಂಥ ಪಸಲು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರು ಬೆಳೆವ ಕಮ್ಮ ೧೦೦ ಬೆದ್ದಲೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨೨-೨೧; 1090) ; ಸೌಮ್ಯನೀಕ್ಷಿಸದಿರೆಯುಂ ಕಾರು ಕಿಡುಗುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೮-೧೮೮) ; ಕಬ್ಬು ಕಾರುಳ್ಳವನೆ . . . ಗೊಬ್ಬರದ ಗಾಡಿ ಹೊಡೆಯೋನೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೪).

ಕಾರಪರ್ಬ, ಕಾರಹಬ್ಬ, ಕಾರುಹಬ್ಬ = ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಉತ್ಸವ ; ಜೇಷ್ಠಮಾಸದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಉತ್ಸವ : ಕಾರಪರ್ಬ್ಬದಲು ದೇವರು ನಂದೀಶ್ವರದೇವರ ವುಪ್ಪಾರಕೆ ಪ. ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೬ ; 1291) ; ಕಾರಹಬ್ಬದೊಳೆತ್ತು ಪೂಜ್ಯವಲ್ಲದೆ ಸಮರ ಧಾರುಣಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವೇ (ಚೆಬಪು. ೪೪-೨೧) ; ಕಾರುಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ (ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪೂರ್ಣಮಿ) ಇಲ್ಲಿ ಮಂಡಪ ಕಟ್ಟಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ, ಕಾರಪುಣಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ, ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ = ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ; ಮಳೆ ಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ಣಿಮೆ ; ಕಾರಹಬ್ಬ : ಬಾದುಬೆ ಕಾರಪುಣ್ಣಮಿ ದೀಪಾಳಿಗೆ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವದೊಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೊನ್ದು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಇ. XX, ೬೮-೩೫ ; 1012) ; ಬಾದುಬೆ ದೀಪಾವಳಿ ಕಾರಪುಣ್ಣಮೆಯೆನಿಪ್ಪೀ ಮೂಱು ಪರ್ವ್ವಂಗಳೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೬೬ ; 1007) ; ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯು ದನಗಳ ಹಬ್ಬ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೮) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ ಕರಕೊಂಡು ಬಂತು, ಉಗಾದಿ ಉಡುಗಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ) ; ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ ಕರಿ ಹರಿದುಮಣ್ಣೆತ್ತು ನೀರನು ಕುಡಿದವು (ನೆಲಮು. ೧೨) ; ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಸು . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ದಿನ (ಸುವಸಂ. ೭೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರ್ ; ತುಳು. ಕಾರ್, ಕಾರಿ ; ತೆಲು. ಕಾರು]

ಕಾರ್$_3$, ಕಾರು$_3$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾರಿರುಳ್$_2$', 'ಕಾರೊಡಲ್' ಪರಾ. **ಕಾರು$_3$**: "ಬರಿಸಕಾಲದೊಳ್ ಕಾಳವಣ್ಣದೊಳಂ ಖಾದನದೊಳಂ ಕಾರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೩). 'ಕಾರುಗತ್ತಲೆ$_1$' ಪರಾ. [< ಕರಿದು]

ಕಾರ್ಅಱೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಂಡೆ,—ಕಲ್ಲು; ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಡಗೈ ನಡದು ಕಲ್ಮಲದುಳಿ ಕೊಲಿಗನ್ಮೇಲ ಕಾರ್ಅಱೆಏ ಇಟ್ಟಗೆ ಸೊಣಏ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨–೨೦; 810). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಱೆ$_4$]

-ಕಾರ$_1$ '-ಕಾಱ' ನೋ.

ಕಾರ$_2$, ಖಾರ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರುಚಿ; ಕಟುವಾದದ್ದು; ತಿಕ್ತ: "ಕ್ಷಾರ – ಕಾರ" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಪ್ರಯೋ); ಒಗರುಪ್ಪು ಸಿಹಿ ಕಹಿ ಕಾರಗಳ ತೆಗೆತೆಗೆದೀವುತಿಹನು ನಾಲಗೆಗೆ (ಭರಚ. ೪–೯೩); ಸಾರು ಬಹಳ ಕಾರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು; ಲವಣ. ೩. (ಆಲಂ). ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು: ತನ್ನ ಅಯ್ಯನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆಯೋ ಹೇಗೆಯೋ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಕಾರದಿಂದ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ . . . ನೀಚ ಜಾತಿಯವರೊಡನೆ ಪಂತಿಯೂಟದ ಸವ್ಯವಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಂತೋ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೮–೧೬); ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕಾರವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಖಾರ$_1$**: ೧. ಖಾರವಾದ ರುಚಿಯನಱಿವುದು ಗುರುಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಶಿವಲಿಂಗ (ಅದವ. ೧೨); ಪುಣ್ಗಳೊಳ್ ಖಾರಮಂ ಪೂಸಿ ಮೈಯ್ಬೇವಿನಂ ಕಾಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೦); ಮೆಣಸಿನಕಾಯನ್ನೂ ಸಹ ಊರ ಹೊರಗೆ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದು ಖಾರ ಅರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ.೨೭). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾರ]

ಕಾರ$_3$ (ನಾ). ಬಂಧನ; ಸೆರೆ: "ಕಾರಂ ಬಂಧನಾಖ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬–೧). 'ಕಾರಾಗೃಹ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾರಾ]

ಕಾರ$_4$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ತಯಾರಿಸುವುದು. 'ಝೇಂಕಾರ' ಪರಾ. ೨. ವರ್ಣದ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ವರ್ಣಗಳ ಮುಂದೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಕಾರ', 'ಇಕಾರ' ಪರಾ. ೩. ಕಂದಾಯ; ತೆರಿಗೆ; ಕರ. [ಸಂ.]

ಕಾರಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಬರುಹಿ ಕಂಕ ಶಶಾದ ತ್ತಿತಿರಿ ವರಗಿಡಗ ಕಾರಂಕ ಟಿಟ್ಟಿಭ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಖಗವಿರೆ ಕಂಡ ನಸುರೇಂದ್ರ (ಉತ್ತರಾ. ೯–೪). 'ಕಾರಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕಾರಂಜಿ, ಕಾರಾಂಜಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ; ಬುಗ್ಗೆ: ಯಮರಾಜನಾಲಯದೊಳಿಕ್ಕಿದುರು ಕಾರಂಜಿಯ ಹುದೆಂಬೊಲು (ಪರಶು. ೩೧–೩೪); ಚಿಮ್ಮುವ ಕಾರಂಜಿ ಘಮ್ಮಾನೆ ಪುಷ್ಪದ ರಮ್ಯವಾದ ವನದೊಳಗೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೩); ಕೋಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕಾರಂಜಿಯ ನೀರು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೯೦); ರತ್ನದ ರಸದಾ ಕಾರಂಜೀಯು ಪುಟಪುಟನೆ ಪುಟದು (ಗರಿ. ೧–೭). **ಕಾರಾಂಜಿ**: (ಕಿ).

[← ತಮಿ. ಕಾರಾಞ್ಜಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರೆತ್ತುವ ಕಪಿಲೆ; ತುಳು. ಕಾರಂಜಿ]

ಕಾರಂಜಿಮನೆ (ನಾ). ಕಾರಂಜಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆ: ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾರಂಜೀಮನೆಗಳಿಂದಲೂ ಶೋಭಿತವಾಗಿ (ಕೃವಾಸ. ೮೭). [ಕಾರಂಜಿ + ಮನೆ]

ಕಾರಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರು ಹಕ್ಕಿ: ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಪೊಜಸು ಕೌಶಿಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೦, ಶೂದ್ರಕ); ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಪೆಂಗುರು ಕಾರಂಡಮಾಂದೆ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭–೧೦); ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೫೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವ (ನಾ). = ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃ ಕಾದಂಬಕಃ ಕ್ರಕರಃ –ಈ ೩ ಕರ್ಕರಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೦೦); ಕಮಲಂಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತೂಗಾಡುವ ಹಂಸ ಕಾರಂಡವ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೧–೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕಾರಂಡ: "ಕಾರಂಡವಃಯೆಂದೆಡೆ ಕಾರಂಡವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). [ಕಾರಂಡ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ. ℙ ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ. 'ಅಸಗಕಾರಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರುಕ]

ಕಾರಕ$_2$ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಏಕೆ ಪೇಱ್ ಮಗನೆ ನೆಗೞ್ವೈ ಕಾರ್ಯಂ ಮಿತ್ರಾದಿ ಕಾರಕಮೆಂಬುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦); ಸೃಷ್ಟಿಯಾ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಂಗಳಿಗೆ ತಾನೆ ಕಾರಕಮಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಬಗೆಯನಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟೆಯ್ಯೆ (ವೀಶೈಪು. ೩–೩–೧೨); ಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ಕಾರಣವು ಕಾರಕ, ಜ್ಞಾಪಕ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೫). (ನಾ). ೨. ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು; ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಾರಣವಾದವನು: ಲೋಕ ಪಾವನ ಕಾರಕನನಾ . . . ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ ಇದಿರ್ವಂದೊಡನೆ ಸಾರ್ದು (ಬಸಪು. ೫–೧೭). ೩. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ದುಃಖ: (ಕಿ). ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಗೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದುದು: ಆ ಕಾರಕಮೆಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತಂ; ಅದು ಕರ್ತೃವೆಂದುಂ ಕರ್ಮವೆಂದುಂ ಕರಣಮೆಂದುಂ ಸಂಪ್ರದಾನಮೆಂದುಂ ಅಪಾದಾನಮೆಂದುಂ ಅಧಿಕರಣಮೆಂದುಂ ಷಡ್ವಿಧಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: "ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹಲವು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾರಕದೀಪಕಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ ಪೊಗೆದುದು ಪೊತ್ತಿದತ್ತು ಕಿಡಿಯಿಟ್ಟುದು ನಾಲ್ದೆಸೆದೋಱಿದತ್ತು ಬಾನ್ಗೊಗೆದುದು ನಿಂದು ಪೊಂಬೆಳಗುಮಂ ಪರಪುತ್ತದು ಧಂ ಧಗಿಲ್ ಧಗಿಲ್‌ಧಗಿಲೆನುತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿದುದು ಮುಟ್ಟಿತು ಸುಟ್ಟುದು ತಿಂದು ತೇಗಿದತ್ತಗಿಯದೆ ನಿಂದ ಪೂಗಣೆಯನಂ ಪಣೆಗಣ್ಣುರಿ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನಾ (ಕೃಪಿಡಿ. ೨೬೨).

[ಕಾರಕ + ದೀಪಕ + ಅಲಂಕಾರ]

ಕಾರಕಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] (ಷಷ್ಠಿಯ ಹೊರತಾಗಿ) ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪದ; ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕರೂಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದ: ವಿಶೇಷಣಪದಂಗಳ್ ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆದು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳಿರ್ದು, ಅನ್ವಯಿಸುವಲ್ಲಿ ತುದಿಯ ಕಾರಕಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ ತಳೆವುವು (ಶಮದ. ೧೪೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕಾರಕಭ್ರಮೆ (ನಾ). ತಾನೇ ಕರ್ತೃ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ; ತಾನೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ: ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನವೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆಯು (ಹಸಾರ. ೧೨–೨೯ ಟೀಕೆ).

[ಕಾರಕ$_2$ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾರಕರಕಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು. [?]

ಕಾರಕರ್ದಿ, ಕಾರಕಿರಿದಿ, ಕಾರ್ಕರ್ದಿ, ಕಾಲಕೀರ್ದಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ; ಆಡಳಿತದ ಕಾಲ: ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ನವಾಬ ಹೈದರಲ್ಲಿಖಾನರೂ ಅನಂತರ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರೂ ಅನುವರ್ತಿಸಿದ್ದರು. (ಮಹಾವಂ. II, ೧೩).

ಕಾರಕಿರಿದಿ: ಜಮೀನುದಾರ ತ್ರಿಯಂಬಕ ಸಖಜಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾರಕಿರಿದಿಯಲು (ಎಕ. IX, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೬೩–೬; 1716). **ಕಾರ್ಕರ್ದಿ:** ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಕಾರ್ಕರ್ದಿಯಲ್ಲಿದ ಸ್ಸಾಲಾವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷರೂಪಾಯಿ . . . ಒಟ್ಟು ಹುಟ್ಟುವಳಿಯಾದಂತೆ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೩೨). **ಕಾಲಕೀರ್ದಿ:** ನನ್ನ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆತನದ ಹೆಸರು ಕೆಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಆಗಬಾರದು (ಮೂರುದಾ. ೫೮); ನರಸಿಂಗರಾಯರ ಅಜ್ಜಂದಿರ ಕಾಲಕೀರ್ದಿಯಲ್ಲಿ ದೇಸಗತಿಯು ಹೋದದ್ದು (ಬೆಳಭಾ. ೩).

[← ಪಾರ. ಕಾರ್‌ಕರ್ದ್; ಮರಾ. ಕಾರ್ಕೀರ್ದ್]

ಕಾರಕವಶ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಕಗಳ ಅಧೀನತೆ: ಧಾತುವಿವರ್ಜಿತಮರ್ಥೋಪೇತಂ ಲಿಂಗಂ ಮಮಿಂಕೆಯದದೊಳ್ ಎಂದಿಂತೀ ತೆಱದಿಂದೇಱಕ್ಕುಂ ಖ್ಯಾತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳದರ್ಕೆ ಕಾರಕವಶದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪); ನಾನಾ ತೆಱದ ಲಿಂಗಗಳ್ಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಏಱಾಗಿ, ಕಾರಕವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾರಕ್ಯ + ವಶ]

ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬರುವ ವಿಭಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಕಾರಕಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಭಕ್ತಿ: ಬರಮೀಗೆಮಗೆಂಬ ಕಾರಕಂ ಸಕ್ಕದವೇನೋ ಕಾರಕವಿಭಕ್ತಿಯೊಳೊಂದೆ ಸಮಾಸಯುಕ್ತಿ ಲೇಸಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೬). [ಕಾರಕ್ಯ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ಕಾರಕವಿರಹಿತ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ಕಾರಕಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ: ನೀರಸಂ ಶೈಥಿಲ್ಯವರ್ಣಂ ಕಾರಕವಿರಹಿತಂ ಕ್ರಿಯಾಳಂಕಾರಹೀನವೆನಿಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಂ ತೂಱಿ ಕಳೆದು (ಬಸವು. ೧–೩೮). [ಕಾರಕ್ಯ + ವಿರಹಿತ]

ಕಾರಕಿರಿದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾರಕುಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತರ್ದ್ದವಾಡಿಯ ಬಳಿಯ ಕಾರಕುಱುವಂ ನಾಲ್ವತ್ತಱೊ[ಳ]ಗೆ ಪೆರ್ದ್ದೊಱೆಯ ಬಡಗದಟಿಯ ತಂಗೊಡಗೆಯ ಬೀಡಿನೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೧೪; 1075); ಕಾರಕುಱುವದಲು ಮತ್ತ ೬ ಯಾಲೂರಲು ಮತ್ತ ೪ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧೧–೩೬; 1278). [?]

ಕಾರಕೂನ, ಕಾರ್ಖೂನ (ನಾ). ೧. ಗುಮಾಸ್ತ; ಕರಣಿಕ: ಚಿಕ್ಕ ಜೀನಸಿನ ಅಂಗಡಿಯವರಿಗೆ ಕಾರಕೂನರೇಕೆ (ಮೀರೆ. ೫೮); ಕಾರಕೂನ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಯಾವುದೋ ಫೈಲಿನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ (ಬೆನ್ನುಹಿಂ. ೧೨); ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನನಾಗಿ ಜಾನಕಿಯ ಕೈಹಿಡಿದನು (ಮುಕ್ತ್ಯೈದೆ. ೯). ೨. ಸುಂಕ ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). **ಕಾರ್ಖೂನ:** ಸರ್ಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಸೀಮೆ ಅಮಲುದಾರ ಕಾರ್ಖೂನರಿಗೆ ಸಹ ವಂದು ತಾಕೀತು. ಇನಾಯತ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೬). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಕೂನ್]

ಕಾರಕೂನಿ (ನಾ). = ಕಾರಕೂನಿಕೆ: ಪಾಲಿ ಮತ್ತು ಅವಳ ತಂಗಿ . . . ಕಾರಕೂನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೩೧).

[← ಮರಾ. ಕಾರಕುನೀ]

ಕಾರಕೂನಿಕೆ (ನಾ). ಕಾರಕೂನನ ಕೆಲಸ: ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಾರಕೂನಿಕೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪); ಒಂದು ಕಾರಕೂನಿಕೆಗಾಗಿ ಯತ್ನನಡೆಸಿದ್ದರೆ . . . ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಓಟ (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧೩).

[ಕಾರಕೂನ + –ಇಕೆ]

ಕಾರಕೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗದ್ದೆ (?): ಪಿರಿಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾರಕೆಯ್ಯು ತಿಱೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಂ (ಇಎ. ೧೯೪೭, ಹಾನಗ. ೨೧೫–೨೬; 980).

[ಕಾರ್ಯ + ಕೆಯ್ಯ]

ಕಾರಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ (?): ಕಾರಕ್ಕಿದಳಿದು ಕೆಂಗೂಳಿಟ್ಟು ನರಗಿತ್ತು ನಾರೆಳಗಟ್ಟಿ ನೋಡೆನುತವೆ ಆರುತ ಕುಣಿದು ಬತ್ತಲೆ ಹುರಿಕಾತಿಯರಾ ರುದ್ರಧರೆಯೊಳೊಪ್ಪಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೧೯).

[ಕಾರ್ಯ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕಾರಖಾನೆ, ಕಾರುಖಾನೆ, ಕಾರ್ಖಾನೆ (ನಾ). ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ, —ಸಂಸ್ಥೆ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ . . . ಅಚ್ಚು ಹಾಕುವ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೬); ಕಾಸಿಂ ಬಜಾರಿನಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ ಕಾರಖಾನೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು.(ಭೂಗೋಳ. ೪೫). **ಕಾರುಖಾನೆ:** (ಕಿ). **ಕಾರ್ಖಾನೆ:** ಕಚೇರಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಫಲಹಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೧೨೧).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರ್‌ಖಾನಾ]

ಕಾರಖಾನೆದಾರ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆಯ ಒಡೆಯ: ಕಾರಖಾನೆದಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂವ ಕೂಲಿಕಾರರು ಕ್ಷರರು ಆದರೆ ಅಕ್ಷರರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರಸಂ. ೭೨). [ಕಾರಖಾನೆ + –ದಾರ್$_4$]

ಕಾರಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಗದ್ದೆ, ಕಾರುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಗುಮಾಡುವ ಗದ್ದೆ; ಕಾರುಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆ: ದೇವರಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರಗದೆ . . . ಹುವಿನಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೨–೧೪; 1210). ತಂಮ ಹರಿವರಿಯ ಭೂಮಿಯ ಕಾರಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮–೩೧; 1256); ಆನೆಮೊಳೆಯ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ನಡು ಬೈಲಲೂ ಕಾರಗದ್ದೆ ೧ ಕಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧೪–೩; 1516). **ಕಾರುಗದ್ದೆ:** ತಮ್ಮ ಹಿರೇರು ಕಾರುಗದ್ದೆಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಪಲ್ಲರಾಗಿ ಬೆಳ್ದಿದ್ರು (ಚಿತಸ. ೧೮). [ಕಾರ್ಯ + ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ)]

ಕಾರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕಪ್ಪೆ: ಗಡರ್ಗಬಕು ಗಬಕುಱೆಹ ಕೆಂದೊಡನೆಂದುವು ಕಾರಗಪ್ಪೆ ಕೆಱೆಗಳ ತಡಿಯೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦–೨೦೨). [ಕಾರ್ಯ + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಾರಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಲಿಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರಗಾರ (ನಾ). = ಕಾರಾಗಾರ: ಸಾಹಸರು ನಿಸಿತ ಕಂಟಕ ಕಲಿನ ವಿಡಿದು ಮುಂಬಲಿಗೆದೆಗೆದು ಆಹವೆನುವರೆಗೆ ಕೇಸರಿ ಕಾರಗಾರದಿಂ ಬಾಹಿರಕೆ ಬಹತುಲ್ಯದಿಂದ ಹೇಷಾರವದಿ ಕಾಹ ನಯನಗಳಿಂದ ಹೊರಡಲಿಟ್ಟರು ಖಲಿನಲೋಹಮಂ ಖಳ್ಳಿದುಗುಳಲು (ಜಿನಮು. ೫–೪೯).

[< ಸಂ. ಕಾರಾಗಾರ]

ಕಾರಗಿಲ್, ಕಾರಗಿಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲು; ಕೃಷ್ಣಾಗರು; ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: ಲೇಪಿಸಿದ ಕಾರಗಿಲ (ರೇವಣ. ೨೯–೩೬); ಪೊಂಬರಣಿಯ ಮೇಲೇನಿದು ತುಂಬಿಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಬೊಟ್ಟೆ ಕಾರಗಿಲಣ್ಪೇ (ಚಿಕವಿ. ೬–೫೧). **ಕಾರಗಿಲು:** "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ = ಕಾರಗಿಲು" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೨–೫೧ ವ). [ಕಾರ್ಯ + ಅಗಿಲ್]

ಕಾರಗಿಲು 'ಕಾರಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಗಿಲ್ದೂಳ್ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಅಗಿಲಿನ ಧೂಳು; ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಹುಡಿ: ಕಾಳಿಂದೀ ಜಲದಿಂದಮೇಂ ತೊಳೆದನೊ ತಣ್ಪಿಟ್ಟನೋ ಕಾರಗಿಲ್ದೂಳಿಂ . . . ಎಂಬಾಳಾಪಕ್ಕೆಡೆಯಾಗಿ ಮೂಜಗಮದೇನೊಪ್ಪಿತ್ತೊ ಪೆರ್ಮರ್ಬಿನಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೧೨).

[ಕಾರಗಿಲ್ + ದೂಳ್]

ಕಾರಗೆಣಸು, ಕಾರ್ಗೆಣಸು, ಖಾರಗೆಣಸು (ನಾ). ಅಲ್ಲ; ಹಸಿಶುಂಠಿ: ಮಾಮಿಡಿ ಕಾರಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿಯುಪ್ಪುಮನವಱೊಳೊಡಬೆರಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೬); ಮೂಲಂಗಿ ಮೂಗುಳಿ ಉಳ್ಳಿ ಕಾರಗೆಣಸು ಕಜ್ಜರಿಯ ಸಣ್ಣನಂ ಸವಿದು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೭-೨೮); ಆ ಕಟ್ಟೆಯಲು ಕಬ್ಬು ಕಾರಗೆಣಸು ಯೇನಾದರೂ ಬಿತ್ತಿಕೊಂಬಿರಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೪೬-೬; 1637); ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯ ಕಾರಗೆಣಸಿನ ರಸದಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲಜ್ವರ . . . ಶಮನ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೦೫). **ಕಾರ್ಗೆಣಸು**: ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦). **ಖಾರಗೆಣಸು**: ಉಪ್ಪುಮೆಣಸು ಶುಂಠಿ ಏಲಕ್ಕಿ ಖಾರಗೆಣಸು ಯಿಷ್ಟನೂ ಕೊಡಿಸಿ ದಧ್ಯೋಹ್ನದ ಹರಿವಾಣವೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೦೫-೭; 1517); ಖಾರಗೆಣಸು ತಿಂದು ಧ್ವನಿ ಹದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೮).

[ಕಾರ್$_2$ + ಗೆಣಸು (< ಗೆಱಸು)]

ಕಾರಡಕೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಫಲವಾಗುವ ಅಡಕೆ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಡಕೆ (?): ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಾರಡಕೆ (ಕಇ. V, ೧೯-೧೯; 1121); ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆ ಅಱವಂಟಿಗೆಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವೆಂತೆಂದಡೆ ಪೇಳಿಯಲು ಪಣವಯ್ದು ಕಾರಡಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಪೇಱಿಂಗೆ ಅರೆವೀಸೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೩-೪೪; 1127); ವಾಡಿ ವಾದಿವಾರದಂದು ಕಾರಡಕೆ ಮೆಳಸಿನ ಎತ್ತಿನ (ಇಎ. ೧೯೪೮, ಹಾನಗ. ೧೭೬-೪೨; ?).

[ಕಾರ್$_2$ + ಅಡಕೆ$_1$]

ಕಾರಡಗು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮಾಂಸ; ಕಪ್ಪಿಟ್ಟ ಮಾಂಸ (?): ಕಡಂಗುವರ ಕಾರಡಗಂ ತಿನುತಿಪ್ಪ ಭೈರವಂ (ಕಇ. IV, ೧೦-೨೦; 1121); ಮಾಳವನಳ್ಮಿದುಳ್ಗೆ ಖಚನೀರಿಗೆ ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕೆ ನೇಪಾಳನ ಬೆನ್ನ ಸುಂಟಗೆಗೆ ಚೋಳನ ಕಾರಡಗಿಂಗೆ . . . ಕಾಯ್ದು ಖಳ್ಗಮಾಕಾಳಿ ಯಡುರ್ತು ನಿಕ್ಕುವಳು ನಾಲಗೆಯಂ ನರಸಿಂಹಭೂಪನಾ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೪೭-೧೭; 1162).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡಗು$_3$]

ಕಾರಡವಿ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕಿದ ಕಾಡು; ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿ: ಕಾರಡವಿ, ಪೇರೊಕ್ಕಲ್, ಕಾರಿರುಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೫ ಉದಾ); ಕಾರಡವಿಯೊಳಱಿದಾವಿನ ಹೇರೊಡಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೧೪); ದೇವಿಯಂ ಕಾರಡವಿಯೊಳುಱಿದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಪೋದನೆಂಬೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೪); ಅವಳ ಮನಸ್ಸು . . . ಭೂತಕಾಲದ ಕಾರಡವಿಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಹುದೂರ ಹೋಯಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೭).

[ಕಾರ್$_3$ + ಅಡವಿ]

ಕಾರಡಿ (ನಾ). (?): ಅಂಕಟಗದ್ದೆ ಕಾರಡಿಯ ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಣ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೩೬-೩೦; 1371). [?]

ಕಾರಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ನಿಮಿತ್ತ; ಹೇತು; ಸಾಧನ: ಪರಲೋಕ ಮೆಂಬುದಾವೆಡೆಯದು, ಅದರ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಂಗಳೆತ್ತಣಿಂ ಬಂದುವು? (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ); ಪ್ರತಿಭಾನಂ ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಯ ಪರಿಚಯಂ ವೃದ್ಧಸೇವಾನುರಾಗಂ ಸತತಾಭ್ಯಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ ಕವಿತೆಗೆ ನಿಯತಂ ಕಾರಣಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೪). ೨. ಉದ್ದೇಶ: ಒಲಿದು ನಿನ್ನನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಕೊಲೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು (ಹರಿಸಾ. ೫೭). ೩. ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆ; ತಂದೆ: ಕಿಕ್ಕರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೫೦). ೪. ಪ್ರಯೋಜನ; ಅಗತ್ಯ; ಆವಶ್ಯಕತೆ: ಮುಂದೆ ಕಾರಣವುಂಟೆನುತ ಸಂಕ್ರಂದನನು ಬಳಿಕಾ ಧನುವ ನಿಜಮಂದಿರದಲಿರಿಸಿದನಲೈ ವಧೆಗರಿದಶಾನನನ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೨೧). 'ಕಾರಣಬೀಳು' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಜೀವ. 'ಕಾರಣಕನ್ಯೆ', 'ಕಾರಣಪುರುಷ' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಸಮಾರಂಭ: ಅನಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು (ನಿಸರ್ಗ. ೨೨೧). ೭. ಶಿವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ, ಅಂಚಿತ್ಯ ಕಾರಣ, ಅಜಿತ . . . ವಾತುಲ ಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). 'ಕಾರಣಾಗಮ' ಪರಾ. ೮. ದೇಹದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಥೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಕಾರಣವೆಂಬ ತನುತ್ರಯವನಱಿತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೫೦-೫೭೦); ಕಳೆಯತಕ್ಕ ಶರೀರಗಳು ಸ್ಥೂಲವೆಂದೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದೂ, ಎರಡೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರಣವೆಂದಿನ್ನೊಂದೂ ಉಂಟೆಂದೂ ದೇಹಗಳನ್ನು ಮೂರಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದು ರೂಢಿ (ಅಮೃತ. ೩-೩೮ ಟೀಕು). ೯. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರ್ಯದೊಡನೆ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣವರ್ಣನೆ ಕಾರಣಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೩). ೧೦. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ: "ಯಾತನಂ ಕಾರಣಂ ದಂಡಣೆ(ನೆ)ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಕಾರಣ$_2$ (ಅ). ೧. ಆದುದರಿಂದ; ತತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕಡಮೆ, ಕಾರಣ ನೀನು ತ್ವರೆ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ಓಸ್ಕರ; ಸಲುವಾಗಿ; ದೆಸೆಯಿಂದ: (ಕಿ). 'ಆದಕಾರಣ' ಪರಾ.

[< ಕಾರಣ$_1$]

ಕಾರಣಂಬೇಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳು: ಅಱುತ್ತುಂ ಬಂದು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರ್ಗೆ ಕಾರಣಂಬೇಱ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೧ ವ).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಪೇಱ್$_1$]

ಕಾರಣಕನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೋಸ್ಕರ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ: ಆ ಲತಾಂಗಿಯ ರೂಪುರೇಖಾ ಜಾಲವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೃಪಾಳು ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಕಾರಣಕನ್ನೆಯಿವಳೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೯). [ಕಾರಣ$_1$ + ಕನ್ನೆ$_1$]

ಕಾರಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾರಣಾಗಮದ ಏಳು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾರಣತಂತ್ರ ಪಾವನತಂತ್ರ . . . ಈಶಾನತಂತ್ರವೆಂದು ಕಾರಣಾಗಮದ ಸಪ್ತಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ಕಾರಣ$_1$ + ತಂತ್ರ]

ಕಾರಣತನು (ನಾ). ಜೀವಾತ್ಮನ ಸ್ಥೂಲ ಹಾಗು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆ: ಸ್ಥೂಲತನು ಗುರುವಿಂಗೆ ಭಿನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತನು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ ಕಾರಣತನು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯-೫೦೧); ಎನ್ನ ಕಾರಣತನುವೆಂಬ ಕೈಲಾಸದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇವಲ ಅದೃಶ್ಯ ಲೀಲೆಯನಾಡುವಾತನು ನೀನೆ ಅಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೨೪೦-೮೬). 'ಕಾರಣಶರೀರ' ಪರಾ. [ಕಾರಣ$_1$ + ತನು$_2$]

ಕಾರಣತೆ (ನಾ). ಕಾರಣವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪ್ರಪಂಚದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದೆವು. ಈ ಕಾರಣತೆಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತ (ಭಾರದ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕಾರಣತಾ]

ಕಾರಣತ್ವ (ನಾ). = ಕಾರಣತೆ: ಅರ್ಥವಾದಗಳೂ . . . ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವುಳ್ಳವಾಗಿ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಗ್ರಹಾದಿಗಳು ಉಂಟೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೯೪); ಹೀಗೆ ಸತ್ತ್ವ ದ್ರವ್ಯತ್ವಕಾರ್ಯತ್ವ ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾರಣಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲ ಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ: ಈ ಕಾರಣಪುರುಷನಿಂದ ವಿರಾಟ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಪುರುಷನು ಜನಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೨೬).

೨. ಪ್ರೇರಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಾರಣನಾದ ಪುರುಷ: ಈ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮುನೀಂದ್ರರು ಕಾರಣಪುರುಷರಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೦೫). ೩. ಅವತಾರ ಪುರುಷ ; ಮಹಾತ್ಮ: ಕಾರಣಪುರುಷರಿವರ್ ಸಾಧಾರಣರಲ್ಲರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೩೯); ಉದ್ಧರಿಸು ಕಾರಣಪುರುಷ ಸರ್ವಜ್ಞ ಭಕ್ತಧುರೀಣ ನೀವೆನ್ನ (ಬಸಪು. ೨೨-೬).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಅವಶ್ಯವಾಗು ; ಅಗತ್ಯಬೀಳು : ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅವುಗಳ ಕಾರಣ ಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೮); ನನ್ನ ತಿಗಟೆಯನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದೆ. ಮುಂದೆ ಅದರ ಕಾರಣ ಬಿದ್ದುದರಿಂದ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೦).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಳ್$_1$)]

ಕಾರಣಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯೆ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆ : ಈ ಹದಿನಾರು ಭಾವನೆಗಳು ತೀರ್ಥಂಕರ ಪದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ 'ಕಾರಣಭಾವನೆ 'ಗಳೆಂದೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವರು (ಜೈನಪ. ೫೭೧). [ಕಾರಣ$_1$ + ಭಾವನೆ]

ಕಾರಣಮಾಲೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ . . . ಕಾರಣಮಾಲೆ, ಏಕಾವಳೀ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಕಾರಣ$_1$ + ಮಾಲೆ]

ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ, ಕಾರಣಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವೇಚನೆ : ಮಗುವಾದರೋ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣಮೀಮಾಂಸೆಯು ಅವನ ಅಳವಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದು (ಕಥಕ. ೯೩).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾರಣಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೩ : ತೆಲುಗ ಬೊಮ್ಮಯನೆನಲು ಲೋಕಂಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಮೂರ್ತಿಯಾತನ ಬಲುಸರಳಿನಿಂ ಮರಣವದು ಸಿದ್ಧಿಸಿದೊಡಂ ನಿಮಗೆ ಫಲವಹುದು (ಬಸಪು. ೩೪-೧೪).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಮೂರ್ತಿ]

ಕಾರಣಯೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಿಯಾದ ಜೀವ : ಹೋ ಮಾಣು ಕಾರಣಯೋಗಿ ವೇದಪಿತಾಮಹಾ ಎನಲಧ್ಯಯನನುಡುಗಿ (ಬಸಪು. ೫೫-೫೨).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಯೋಗಿ]

ಕಾರಣರೂಪ (ನಾ). ೧. [ದ್ವೈತ] ಭಗವಂತನ ಆರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣರೂಪ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪ, ಸ್ಥೂಲರೂಪ, ಅವತಾರರೂಪ, ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪ, ಅಂಶರೂಪಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೭ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೨. [ದ್ವೈತ] ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಐದು ಬಗೆಯ ರೂಪ : ನಾರಾಯಣ, ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಹಾಗೂ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬೀ ೫ ರೂಪಗಳು ಕಾರಣರೂಪಗಳೆನಿಸುವವು (ಹಸಾರ. ೧೯-೨, ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೩. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಬರುವ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಅಪ್ರಚಲಿತಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರನೆಂದು ಕಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿರುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೩).

[ಕಾರಣ$_1$ + ರೂಪ]

ಕಾರಣವ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ ; ಪೂರ್ವಿಕ ; ಪೂರ್ವಜ : ಪ್ರಾಕು ನಿಂಮ ಕಾರಣವರಂನು ನಂಮ ಕಾರಣವರು ಕೊಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಪೆರಮಾಳು ಭಗವತಿಗೆ ನಾವು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟದ್ದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯).

[← ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಣವನ್]

ಕಾರಣಶರೀರ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] = ಕಾರಣತನು : ಈ ಶರೀರವು ಸ್ಥೂಲಶರೀರವೆನುತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವೆನುತಲೂ, ಕಾರಣಶರೀರವೆನುತಲೂ ಮೂಱು ವಿಧಗಳು (ವೇಸಾರ. ೨); ಇಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಞಾನವೇ ವ್ಯಷ್ಟಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೆ ಕಾರಣಶರೀರವಾಗಿಯೂ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೨).

[ಕಾರಣ$_1$ + ಶರೀರ]

ಕಾರಣಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕಾರಣ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾರಣ : ಅದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಮ್ಮ ? . . . ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾರಣಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಾರಣಾಗಮ . . . ವಾತೂಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮). [ಕಾರಣ$_1$ + ಆಗಮ]

ಕಾರಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ : ಕಾರಣಾತ್ಮಕನೆನಿಸಿ ಮರುಳರ ಸಾರನೊಳಗೊಲಿಸೆಲ್ಲರಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಗೈದೆಯ ಬಸವನಿನ್ನೇಗೈಲಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೨-೩೮). [ಕಾರಣ$_1$ + ಆತ್ಮಕ]

ಕಾರಣಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಾದ; ಉತ್ಪಾದಕವಾದ; ಕಾರಕವಾದ. ೨. ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ; ಕಾರಣವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವನು ; ಪರೀಕ್ಷಕ ; ವಿಮರ್ಶಕ : "ಪರೀಕ್ಷಕಃ, ಕಾರಣಿಕಃ – ಈ ೨ ವಿಚಾರಮಂ ತಿರ್ದುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫); "ಕಾರಣಿಕನೆನೆ ಪರೀಕ್ಷಕನೆನಲು ಸರ್ವರ ವಿಚಾರವಂ ತಿದ್ದುವವನೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩); ವನಜಭವ ಕಾರಣಿಕನಿಹನಾತಗುಸುರ್ದಪೆವು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೧-೧೨); ಸಾರಗುಣಿಯಾಗು ನಿಜವ ತಿಳಿ ಸರುವರೊಳು ಕಾರಣಿಕನಾಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೫೮). ೪. ಒಂದು ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಜನ್ಮ ಧರಿಸಿದವನು ; ಕಾರಣಪುರುಷ : ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದ ಮಹಿಮನು, ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣಿಕನು (ಚಿನ್ನವ. ಕ.೧೩೨೦); ಧಾರುಣಿಗೆ ಕಾರಣಿಕನಪ್ಪ ಬಸವಂ ಸಂಗಸುಖದಿಂದಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೨-೧). ೫. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಗುರು ; ಶಿಕ್ಷಕ. ೬. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು ; ಕುತಂತ್ರ : ಮರುತಸುತ ನೀ ಕೇಳು ಕೌರವ ಧರಣಿಪನ ಕಾರಣಿಕವಲ್ಲವೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೧-೧೦೦). ೭. ಅದ್ಭುತ ಕೃತ್ಯ ; ಪವಾಡ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯೆ : ಅಮ್ಮನವರ ಅಗಾಧ ಕಾರಣಿಕವನ್ನು ಕಂಡವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅವನು ಬಣ್ಣಿಸಬಲ್ಲ. (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೯). ೮. (ಉಕ) ಕೆಲವು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೈವಾವೇಶದಿಂದ ಪೂಜಾರಿ ಹೇಳುವ ಭವಿಷ್ಯಸ್ಕೂಚಕ ವಾಕ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾರಣಿಕಪುರುಷ (ನಾ). = ಕಾರಣಪುರುಷ. ೧. ವಾರಣಾಸಿಗೆ ಹೋಹ ಕಾರಣವದೇನಯ್ಯ ಕಾರಣಿಕಪುರುಷನೊಳಗಿರಲು ಅಲೆವುದಕೆ ಕಾರಣವ ಹೇಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೭೫). [ಕಾರಣಿಕ + ಪುರುಷ]

ಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಹಿಮೆ ; ಮಹಾತ್ಮ್ಯ ; ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ. 'ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕಾರಣ$_1$ + ಇಕೆ / ತುಳು. ಕಾರಣಿಕ, ಕಾರ್ಣಿಕೊ]

ಕಾರಣೀಕ (ನಾ). = ಕಾರಣಿಕ. ೩. ಭೂತಳದೊಳಿಹ ಕಾರಣೀಕರ ನೀತರದಲವರಿಗುಚಿತಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಓತು ಸದ್ಯೋನ್ಮುಕ್ತರೆನಿಸಿದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೪೪). [ಸಂ. ಕಾರಣಿಕ]

ಕಾರಣೆ$_1$ ಕಾರಳೆ, ಕಾರುಳಿ, ಗಾರಣೆ (ನಾ). ಮನೆಯಗೋಡೆಗೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಗೆರೆ ; ಮೇಜುಕಟ್ಟು : ಕತ್ತುರಿಯ ಸಾರಣೆಯಿಂ ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣೆಯಿಂ (ನಂಬರ. ೧೦-೫೮) ; ಮಾಂಸದ ಭಿತ್ತಿಗೆ . . . ರಕ್ತದ ಸಾರಣೆ, ಮಜ್ಜೆಯ ಕಾರಣೆ (ಅದವ. ೩೩);

ಕುಂಕುಮದ ರಸಗಳ ಕಾರಣೆಯ ನವಚಿತ್ರಪತ್ರದ ಬಹಳ ಭಿತ್ತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೮); ರಕ್ತಚಂದನದಲ್ಲಿ ಸಾರಣೆಕಾರಣೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೬); ರಂಗುಕಾರಣೆಯಿಡುವ ನಾರಿ ಇಲ್ಲ (ಅರುಣ. ೧೫). **ಕಾರಳೆ**: 'ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕಾರುಳಿ**: ಸಾರಣೆಯ ಕಾರುಳಿಯ ರಂಗವಲಿಯ ಪೂವಲಿಯ ಕೇಸರದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೧ವ). **ಗಾರಣೆ**: (ಕಿ). [?]

ಕಾರಣ್ಯೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾರಣಾ]

ಕಾರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣೆಯನ್ನು ಇಡು; ಕಾರಣೆಯಲಂಕಾರ ಮಾಡು: ಕಾರಣೆಗೊಂಡು ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಸಾದಿನ ಸಾರಣೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಅಂಜಚ. ೫-೬೧); ಕಾರಣೆಗೊಂಬುದು ಕೇರಿಗಳನು ಸರ್ವ ನಾರಿಯರತಿಸಂಭ್ರಮದಿ (ಅಂಜಚ. ೧೧-೨೬೮). [ಕಾರಣ್ಯೆ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾರತಯ (ನಾ). (?): ಪೇಳುವೊಡೆ ಕೇಮಿ ಆರಯೆ ಮುದ್ದಣಂ ಪಯಣ ಮೂಲಿತಿ ಪರಯ ಮಾರಯಕಾಳ ತಿಮ್ಮ ಸಗಾಳ ಮೇಲೊಂ ದಱಿಂ ಹತ್ತು ದಶಕಂಸ ಕಾರತಯನಗರೆಯಾಗಿ ತೇಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಾರತೆಯನಗರಿಯಾಗಿತೆಯಂ] (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೪). [?]

ಕಾರತುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಭೈರವದೇವಗಳಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೧ಕ್ಕಂ ಕಾರತುಂಡು ೪೦೦ ಅಡಕೆಯಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೨; ?). [?]

ಕಾರದಾಣಿ, ಖಾರದಾಣಿ (ನಾ). ಹುರಿದು ಅಥವಾ ಕರಿದು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಬೆರಸಿದ ದಾಣಿ; ಉಪ್ಪುಕಾರಹಚ್ಚಿದ ಸೇವು: ಕಾರದಾಣಿ, ಚಕ್ಕುಲಿ ಮುಂತಾದ ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಅದಷ್ಟು ದೂರಾಗಿರ್ರಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೩೮). **ಖಾರದಾಣಿ**: ದೊಡ್ಡ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಒಟ್ಟಿದ ಖಾರದಾಣಿಯ ರಾಶಿ! (ವೈನಿ. ೧೫೩).

[ಕಾರ್$_1$ + ದಾಣಿ (< ದಾನ್ನಿ$_2$)]

ಕಾರಪಕ, ಕಾರಹಕ, ಕಾರೋಪಕ (ನಾ). ದೇವಾಲಯ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನು; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ: ನಿರುಗುನ್ದ ಶೆಟ್ಟಯುಂ ಮಣಿಯಬ್ಬೆಯುಂ ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸಿದರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೨೦; 1023). **ಕಾರಹಕ**: ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಸಿಂಗರಸರ ಕಾರಹಕ ಸಿಂಗೆಯನಬ್ಬೆ ನಾಲಿಕಬ್ಬೆ ಭೀವರಸನಾಳ್ಕೆಯ ಚಿಱ್ಕ ಕೂರಲಗಳಿಸಿದ ಕೆಱೆ (ಸೌಇಇ.IX-i, ೨೨೭-೧೩; 1137). **ಕಾರೋಪಕ**: ಓರಂದಮಾಗಿ ತರದಿಂ ತಾರಾಧ್ವ ಕ್ಕೊಗೆದ ತದ್ಧ್ವಜಾಳಿ ಕುಬೇರಂ ಕಾರೋಪಕನೆನೆ ಬಳೆದಶಚೀರಮಣನ ಪುಣ್ಯಫಲದ ಬೆಳೆಗೈಯೆನಿಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು.೧೫-೭೩). [<ಸಂ.ಕಾರಾಪಕ]

ಕಾರಬಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭತ್ತ 'ಕಾರುಬತ್ತ' ನೋ.

ಕಾರಭಾರ, ಕಾರಬಾರ, ಕಾರಬಾರು, ಕಾರಭಾರು, ಕಾರುಬಾರು, ಕಾರುಭಾರ, ಕಾರುಭಾರು (ನಾ). ಆಡಳಿತ; ಕಾರ್ಯಭಾರ; ಅಧಿಕಾರ; ವ್ಯವಹಾರ: ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೇಕೆ ಕಾರಭಾರ (ಜೀವರಂ. ೧೬); ನನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇಂಥ ಕಾರಭಾರ ನಡೆಯಬಾರದು (ರಂಗಕ. ೨೦); ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ಹದಿನೆಂಟು ನೀತಿ ಹದಿನೆಂಟು ಕಾರಭಾರ (ಸೂರ್ಯವಾ. ೫೩-೯). **ಕಾರಬಾರ**: ಅವರು ಸಾರಸ್ವತ ಪ್ರಸಾದದ ಮೊಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು . . . ಕಾರಬಾರ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೭೧); ಕಲ್ಲಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರ (ಅಶೋಕ. ೧). **ಕಾರಬಾರು**: ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಕ್ಕೆಯ ತಮ್ಮ ಬಾಳಪ್ಪನ ಕಾರಬಾರು (ಒಡ್ಡಿ ಉ. ೧೫). **ಕಾರಭಾರು**: ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಕಾರಭಾರನ್ನು ನೆನೆದರೆ ನನಗೇನು ಹೆಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲ (ಕೆಲಸೆ. ೩೬೩). **ಕಾರುಬಾರು**: ರಾಗ ಲೋಭದಿ ಮುಳುಗಿ ಮುಂದಣ ಕಾರುಬಾರುಗಳ ಱಿಯೆ (ಹರಿಸಾ. ೫೫); ಅಡಿಗೆಮನೆ ಒಳಗೆ ಕಾರುಬಾರು ನಡೆಸುವವಳು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೯); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಾರಬಾರು ನಡೆಸಿದವರಾರು (ಪುನರು. ೧೦೧). **ಕಾರುಭಾರ**: ಊರಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂದೆ ಮುಂದಾಳಾಗಿ ಕಾರುಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ (ರಂಗರೋ. ೨೮). **ಕಾರುಭಾರು**: ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುದುಕಿಯ ಆಟವೇನೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಅವಳ ಸೊಸೆಯದೇ ಕಾರುಭಾರು (ನಾಪೋಲೀ. ೧೫೨).

[ಮರಾ. ಕಾರಭಾರ; ಪಾರ. ಕಾರೋಬಾರ್. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರ]

ಕಾರಭಾರಿ, ಕಾರುಬಾರಿ, ಕಾರುಭಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ; ಆಡಳಿತಗಾರ: ನಾನು ರಾಮಪುರದ ಬಾಬೂರಾಯರ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ (ರತ್ನಗೋ. ೫೫); ಕಾರಭಾರಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಡಾಕ್ಟರರೊಡನೆ ಬರುವರು (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೫); ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಭಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರಿಂದ ವೀಣಾವಾದನ ಮಾಡಿಸುತ್ತ (ಗುರುದ. ೨೩). ೨. (ಆಲಂ) ಉಪದ್ವ್ಯಾಪಿ; ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿ: ನಿನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದ ಬೀಗ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಕಾರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದ (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦). **ಕಾರುಬಾರಿ**: ೧. ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ನಾನಾ ಇಲಾಖೆಗಳ ಕಾರುಬಾರಿಗಳೂ, ಆ ಕಾರುಬಾರಿಗಳಿಗೆ ಕೈಕೆಳಗಿನ ನೌಕರರೂ ಜವಾಬು ಕೊಡಬೇಕಾದವರು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೧೦೨). **ಕಾರುಭಾರಿ**: ೨. ಅಂಥ ಇಂಥವರಲ್ಲ, ಮಹಾ ಕಾರುಭಾರಿಗಳು (ಆಳನಿ. ೬೮).

[← ಮರಾ. ಕಾರಭಾರೀ. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರಭಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರಭೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ (?): ಖಂಡುಗ ಸಹ ಕಾರಭೋಗ ೧ಕೆ ಖ ೧ಕೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೪ ಪುಂಗನೂ. ೧೫೭-೬; 1426).

[ಕಾರ್$_2$ + ಭೋಗ$_1$]

ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸಾರು; ಪಳಿದ್ಯ: ಇಂದು . . . ಮಾಡಿದ ಕಾರಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನೆ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟದ್ದಾಳೆ (ಕ್ಷಿತಿಜ. ೯೮).

[ಕಾರ್$_2$ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಕಾರಮಣಿ, ಕಾರಾಮಣಿ (ನಾ). ಅಲಸಂದೆ; ತಡಗುಣಿ: ಅರ್ಧಸೇರು ಕಾರಮಣಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಕಾರಾಮಣಿ**: ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಾಮಣಿ ಸಾರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಾರಾಮಣಿ]

ಕಾರಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮಟೆ' ನೋ.

ಕಾರಮಿಂಚು 'ಕಾರ್ಮಿಂಚು' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲ್ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮುಗಿಲು 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ಕಾರಮೇಘ 'ಕಾರ್ಮೇಘ' ನೋ.

ಕಾರಯಿತೃ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುವವನು: ಸೇನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ರಾಜನನ್ನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು ಎನ್ನುವರು. ಹೀಗೆ ಕಾರಯಿತೃವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೭೮). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು, —ನೇಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕಾರಯಿತ್ರೀ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡಿಸುವವಳು: ಪ್ರತಿಭೆಗೆ 'ಕಾರಯಿತ್ರೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ರಾಜಶೇಖರನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ(ಭಾರಮಿಾ.೧೫೯). [ಸಂ.]

ಕಾರರಳು (ನಾ). ಚರ್ಮದಮೇಲಿನ ಕರಿಯ ಚುಕ್ಕೆ, —ಗುರುತು: ಕೂದಲುಳ್ಳ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರರಳಿನ ಕೆನ್ನೆ (ಪುನರು. ೧೪). 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [< ಕಾರೆಳ್ಳು]

ಕಾರಲಗು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಖಡ್ಗ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಾಣ (?): ಇದು ಚೋರರದೃಶ್ಯಾಂಜನಮಿದು ವೃದ್ಧಾಂಗನೆಯರೆಸೆವ ಪಲಿತೌಷಧಮಿಂತಿದು ಕಾಮನ ಕಾರಲಗೆನಿಸಿದುದಪದೃಕ್ಸಾರಮಂಧಕಾರಮಪಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೨೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಲಗು$_2$]

ಕಾರಲವಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು: ಕಾರಲವಣ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿಯ ಲವಣವ ಬಳಸೂದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೭೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಲವಣ]

ಕಾರವಟ್ಟ (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಮೊನೆಯೊಳು ಕಡುಗ ಕಾರವಟ್ಟಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಟಂ] ಚಂಕ ತಟವದ್ದಳಂ ಪೊರಂಗಳೆಂಬಡ್ಡವೊಯಿಲಿಂ ನಿವಾರಿಸುತಿರ್ದರು (ಸೋಮಚ. ೫-೧೫). [?]

ಕಾರವಾನ್, ಕಾರವಾನ (ನಾ). ೧. ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ತಂಡ: ಇದೋ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ ಬಾಳಿನ ಕಾರವಾನ್! ಇಂದು, ಇಲ್ಲಿ, ನಾಳೆ ಅಲ್ಲಿ, ಸಾಗಿದಾ ಕಾರವಾನ್ (ಕಾರವಾ. ೧೬). **ಕಾರವಾನ**: ೨. ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಶನಿರಾಜನು ಮಾಯಾವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾರವಾನನಾಗಿ ಬಂದನು (ಶನಿಮಾ. ೭). [← ಅರ. ಪಾರ. ಕಾರವಾನ್. / ಇಂ. Caravan]

ಕಾರವಾನ 'ಕಾರವಾನ್' ನೋ.

ಕಾರವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಗಿನ ಗಿಡ, —ಎಲೆ. ೨. ಮಯೂರ ಶಿಖಿ ಎಂಬ ಗಿಡ. ೩. ಸಬ್ಬಸಿಗೆ; ಸದಕುಪ್ಪಿಗಿಡ: ಕಾರವೀ ಮರದ ಹೂ – ಇವು ತೊಗರೀಜೇನುನೊಣಗಳಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯ (ಕಭಾಗ. ೬೫). ೪. ಕರೀಜೀರಿಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರವೀ]

ಕಾರವಿ$_2$, ಕಾರಿವಿ, ಕಾರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒರಟಾದ ಕೆಂಪು ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ: ಆ ಪಟಗಳನ್ನು ಕಾರವಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಪಡಮದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೧೩). **ಕಾರಿವಿ**: (ಕಿ). **ಕಾರುವೆ**: (ಕಿ). [← ಪಾರ. ಖಾರಾ; ಹಿಂ. ಖಾರುಆ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಕಾರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾರವನ್ನು ಇಡು, —ಹಾಕು: ಅರಿಗಾದರು ಸತಿಯು ಮೀರಿ ಚೆಲುವಾಗಿರಲು ಆರಜಿಯರೆಂದು ಸಾರಿದರೆ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಕಾರವಿಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯೪). [ಕಾರ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕಾರವೇಲ್ಲ (ನಾ). ಹಾಗಲಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರಸಿ 'ಕಾರಸೆ' ನೋ.

ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಇಂದ್ರಿ – ಕಾರಸಿಗೆಡ್ಡೆ (ಓಷಧಿ. ೧೩). [ಕಾರಸಿ (< ಕಾರಸೆ) + ಗೆಡ್ಡೆ(< ಗಡ್ಡೆ$_1$)]

ಕಾರಸೆ, ಕಾರಸಿ (ನಾ). ೧. ಗುಳ್ಳದ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಾರಸೆಯ ಗಡ್ಡೆಯಂ ಪಟಿನೀರಿಂ ಮುಜುದೊಂಡೆಯೆಳೆಯ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಸೌವೀರದೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೧); ಸುರವಾರಸುಗಂಧಿ ಕಾರಸೆ ಶ್ರೀಖಂಡಂ (ಗಂಧಂ) ಶರ್ಕರೆಯಂ ನೆಯ್ದಿಲ ಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಜಿಂ ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೭). ೨. ನಾಗದಮನಿಯೆಂಬ ಸಸ್ಯ: "ಕಾರಸೆ ನಾಗದಮನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). **ಕಾರಸಿ**: ೧. ಕಾರಸಿ ಜಂಚಿಗೆ ಬಿಲ್ವದ ಬೇರೀಶ್ವರಿ ಹತ್ತರಿಕ್ಕೆ ಕರಪರ್ಣಿಯಿವಂ ನೀರಿಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ . . . ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೪೫); ಕಾರಸಿಯ ಗಡ್ಡೆಯ ಅರೆದು ಗುದದಲ್ಲಿ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೧೪೧). [?]

ಕಾರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಸ್ಥಾನ: ಲಂಚ ವಂಚನೆ ಚಾಡಿ ಛಿದ್ರ – ದ್ರೋಹಗಳ ಕಾರಸ್ಥಾನ (ತುಂಗಭ. ೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಸಂಚು; ಪಿತೂರಿ: ಕೃಷ್ಣನ ಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ನಗದೆ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೦೭); ಹೆಣ್ಣು ಇರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ನಡೆಸುವ ಕಾರಸ್ಥಾನ ತಾನೆ ಅದು (ದುಂಬಿಕ. ೮). [← ಹಿಂ. ಕಾರಸ್ಥಾನಾ, ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನ್]

ಕಾರಸ್ಥಾನಿ (ನಾ). ಕಾರಸ್ಥಾನ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗೋದಿ ಇಷ್ಟು ಕಾರಸ್ಥಾನಿ ಇದ್ದಳು ಅಂತ . . . ಅನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). [← ಮರಾ. ಕಾರಸ್ಥಾನೀ]

ಕಾರಹಕ 'ಕಾರಪಕ' ನೋ.

ಕಾರಹಾರಿ (ನಾ). (?): ಸೋರ್ವ ಮದಧಾರೆಯ ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಕಾರಹಾರಿಗಿಟ್ಟಳಮೆನೆ ಬಿಟ್ಟನೊಟ್ಟಯಿಸಿವೇಂಟಿಡೆಯೊಳ್ತಿರಿಪಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಾವಳಿಯ ತೆರಳ್ಕೆವೆತ್ತ ತೆರೆಸುತ್ತಿದವೊಲ್ಸುಟಿದೇಜಿ ತೋಜಿದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೩). [?]

ಕಾರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನಲೀಮೀನಃ, ಚಿಲಿಚಿಮಃ —ಕಾರಹುಲ್ಲಿನೊಳು ತಿರುಗುವ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಅಂದರೆ ಜಂಬುಮೀನು, ಹುಲ್ಲುಮೀನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩). [ಕಾರ್$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾರಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಕುದುರೆ: ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ಕರ್ಪು ನೇರ್ಪಿಂ ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ತುರಂಗಮಂ ಕಾರಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕಾರಳೆ 'ಕಾರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣೆಮಾಡಿ ಅಲಂಕರಿಸು: ದಿವಾಕರನುದಯದೊಸಗೆಗಿಂದ್ರಂ ದಿಗುಭಿತ್ತಿಯಂ ಕುಂಕುಮಪಂಕದಿಂ ಕಾರಳೆಗೊಳಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ವಳಿಗೊಂಡಂತೆ] ಸಂಜೆಗೆಂಪು ರಂಜಿಸೆ (ಕಾದಂಉ. ೪೨೯). [ಕಾರಳೆ (< ಕಾರಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾರಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ವಿಲಪತ್ರಂ – ಕಾರಳ್ಳು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೬). [?]

ಕಾರಱಿವು (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ; ಅಜ್ಞಾನ: ಕಳವೆಂಬ ಕಾರಱಿವಿನೊಡೆತನಂ ಅಳವೆಂಬ ಅರ್ಪನೆಳಸಿದರೊಳಿಲ್ಲ (ಕುಱಳ್. ೨೯-೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಱಿವು]

ಕಾರಱೆ (ನಾ). ಕರಿಯಬಂಡೆ, —ಕಲ್ಲು: ಕರಡಿಕುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕಾರಱೆ ಎ ವಿಗ್ಗನಲೆ ಕುನ್ದರ್ಕುಱುಕಿಯೆ ಮೂಡೈ ಒಟ್ಟೆ ಎ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೧; 850). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಱೆ$_4$]

ಕಾರಾಂಜಿ 'ಕಾರಂಜಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಂಧ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರಾಂಧದೊಳು ಈಗ ದಾರೀಯ ನೋಡೆ ಬನದಿ ತೋರಾದು ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಹಮಚ. ೬೧). [ಕಾರ್$_3$ + ಅಂಧ]

ಕಾರಾಕಳ್ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಹಸು: ತುಜುಗಳೊಳ್ ಕಾರಾಕಳ್ ಪಾಲುಳ್ಳುದು (ಶಬ್ದಾನು. ೨೨೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಕಳ್]

ಕಾರಾಗಾರ್$_1$ (ನಾ). ಕಾರಖಾನೆ; ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಕೂಗಿದರೆ ಅವುಗಳ ಶಬ್ದ ನೂರು ಕಾರಾಗಾರಗಳ (Workshop) ಸಬ್ದದಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೨೭೦). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಗಾರ]

ಕಾರಾಗಾರ್$_2$ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಮನೆ; ಸೆರೆಮನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ; ಜೈಲು: ಸಿಂಹಾಗಾರಂ ಕಾರಾಗಾರಮೆಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ಗೆ ಬಹುಳದಿನೀ ಲಕ್ಷಣಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾರಾಗಾರದ ಆ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ಕಂಡಾಗ (ಆಗಸ್ಟ. ೩). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಆಗಾರ)]

ಕಾರಾಗೃಹ (ನಾ). ೧. = ಕಾರಾಗಾರ$_3$: ಪ್ರಸೂತಿಯಕ್ಕುಂ ವಧೂಟಿ ಕಾರಾಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೪-೨೧). ೨. ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸ; ಬಂದಿ ವಾಸ; ಜೈಲು: ಅವನಿಗೆ ಎರಡುಸಲ ಕಾರಾಗೃಹವಾಗಿತ್ತು (ಮಲೆನಾ. ೮೬). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ಗೃಹ)]

ಕಾರಾಗೃಹವಾಸ (ನಾ). = ಕಾರಾಗೃಹ. ೨: ಇವನು ಕಳ್ಳನಾದರೆ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸವಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೬೬); ಇಂಡಿಯಾಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗಲೂ ನಾನು ಹಂಟರ ಕಿಸೆಯ ಕಾರಾಗೃಹವಾಸದಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹು. ೧೦೦). [ಕಾರಾಗೃಹ + ವಾಸ$_2$]

ಕಾರಾಚ (ನಾ). ಕರಿಯ ಆಚದ ಮರ: ಹೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನೆ ಕವಳಂ ಕಾರಾಚಮಾಚಂ ಪುಲಿಂಗಿಲೆರಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೬); ಕಾರಾಚ ಕಗ್ಗಲಿ ಕಂಚಿವಾಳಮರ ಸೂರಮಾರ್ಗವ ತಡೆದಿಹವು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೭); ಬಿರುಗಾಳಿಯು ಕಾರಾಚದ ಮರವನ್ನು ಕೆಡಹುವಂತೆ (ಕೃವಾಉ. ೯೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಚ$_1$]

ಕಾರಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೪೨-೮೨೬). [?]

ಕಾರಾಟ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಆಟ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ (?): ಕಾರಾಟ ಕರ್ದುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕದ್ರುಕಿ] ನೊಯ್ಯಾರ ಚುಂಬನಗಳ ಮೇರೆ (ಭೈರವೇ. ೨-೭೮). [ಕಾರ್$_3$ + ಆಟ]

ಕಾರಾದಂಡ (ನಾ). ಸೆರೆಮನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಜೈಲುವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆ: ತನಗೆ ಯಾವಜ್ಜೀವನ ಕಾರಾದಂಡವಾಗಲಿದೆಯೆಂದು, ಅದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಗಲ್ಲಿನ ಹುಕುಮು ಹೊರಟಿದೆಯೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೪). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ದಂಡ)]

ಕಾರಾಮಣಿ 'ಕಾರಮಣಿ' ನೋ.

ಕಾರಾಲಿಯ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ವರ್ದ್ಧಮಾನ ದೇವರು ಹೊಯ್ಸಳ ಕಾರಾಲಿಯದಲು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು ಸನ್ಯಸನದಿ ಮುಡಿಪಿದರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೪೧-೧೦; 11ನೆಯ ಶತ). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯಾಲಯ]

ಕಾರಾವರ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಚಮ್ಮಾರ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರಾವಾಸ (ನಾ). ಸೆರೆ; ಜೈಲುವಾಸ: ಅವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಗಟ್ಟಿಗರಾಗಿ ಉಳಿದು ಕಾರಾವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು (ಕರವೀ. ೬೧). [ಸಂ. (ಕಾರಾ + ವಾಸ)]

ಕಾರಾಸೇವೆ (ನಾ). = ಕಾರದಾಣಿ: ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಡ್ಲೆಪುರಿ ಮತ್ತು ಕಾರಾಸೇವೆಕೊಂಡು ಬಂದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ + ಸೇವೆ$_2$]

ಕಾರಾಳುಮೆ 'ಕಾರಾಳ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಾರಾಳ್ಮೆ, ಕಾರಾಳುಮೆ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಹಕ್ಕು; ಉಳುವ ಅಧಿಕಾರ: ಶಿವಮಾರಜಿ ಅಪ್ಪೊ ಕುಣುಂಗಿಲ್ನಾಡಾಳೆ ಬಿಸಿಗೂರುಳ್ಬಾಟ್ವ ಪ್ರಜೆಗೆಲ್ಲಂ ಕೊಟ್ಟೊದು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮರ್ಯ್ಯಾದಿ ಕಾರಾಳ್ಮೆಗೊಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. IX, ಮಾಗಡಿ. ೧೨೬-೫; 800). **ಕಾರಾಳುಮೆ**: ಪಡುಮಲ ದೇವಿಯರ ಕಯಿಂದ ಕಾರಾಳುಮೆ ಮೂಲವ ಕೊಂಡರಾಗಿ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯. ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೨೨; 1312); ತಂ[ಮ] ಕಾರಾಳುಮೆಯಲಾ ಬಹಂಥಾ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂ. ೪೬೫-೪೧; 1312). [← ತಮಿ. ಕಾರಾಣ್ಮೈ]

ಕಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೋರಿ, —ಎತ್ತು: ಬಟ್ಟಗಡಸು ಕೆಂದ ಕಾರಿಯು ಬೆಳ್ಳೆ ನೆಟ್ಟ ಕೊಂಬಿನ ಕಾರಿ ಜಾಲೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವ ಪಸುಗಳು ಎಸೆದುವು ಪಟ್ಟೆಯ ಸೀರೆಯಂದದಲಿ (ಕವಿಚ. III, ೧೦೬ ಮಾದೇಶ್ವರ ಸಾಂಗತ್ಯ); ಹಂಡ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹುಂಡಿ ಕಾರಿಗಳಿಲ್ಲ ಗಂಡರಿದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗನಿಲ್ಲ ಸೂಳೆಗೆರಡಂಡಿನಾರಂಬ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೨೬); ನೊಗದ ಉಭಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಯ ಹೂಡಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೫೫); ತನ್ನ ಕಾರಿಯೇ ಬೇರೆ ಕಾರಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಕಂಚವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಜಯ ಪಡೆದಾಗ (ಬೆಳುಮ. ೨೧೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಾರಿ]

ಕಾರಿ$_2$, ಖಾರಿ (ನಾ). ೧. ಜವುಗು ಭೂಮಿ; ಚೌಳುನೆಲ. ೨. ಭೂಭಾಗದೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ ಸಮುದ್ರಭಾಗ; ಕೊಲ್ಲಿ: ೩. ಹೊಳೆ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಕಿ). ಖಾರಿ: ೨. ಘಟ್ಟದಿಂದ ಬರುವ ನದಿಗಳ ನೀರನ್ನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬೀಳದಂತೆ ಈ ಮರಳುದಿನ್ನೆಗಳ ಸಾಲು ತಡೆದಾಗ ನದಿಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡು ಆಳವಿಲ್ಲದ (ಲಾಗೂನ್) ಖಾರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಭೂವಿವ. ೩೪೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾರಿ, ತೆಲು. ಕಯ್ಯಿ. / ಮರಾ. ಖಾಡೀ]

ಕಾರಿ$_3$ 'ಕಾರೆ'$_2$ ನೋ.

ಕಾರಿ$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೨. ಶಿಲ್ಪಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರಿಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಹೆದರಿಗಟ್ಟವುಂ ಕಾರಿಂಗೆಱೆಯುಂ ಸಿರಿಂಗೆಱೆಯುಂ ಇಟ್ಟಗೆಯುಮಂತು ನಾಲ್ಕುಂ ಬಾಡವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೬-೨೨; 937). [?]

ಕಾರಿಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಡೀರಃ – ಮುಂಡುಗಳ್ಳಿ, ಬಾಗೆ, ಕಾರಿಕ (ಓಷಧಿ. ೪೫). [?]

ಕಾರಿಕ$_2$, ಕಾರೀಕ, ಖಾರೀಕ (ನಾ). ಉತ್ತುತ್ತೆ; ಖರ್ಜೂರ: ಅರಿಷಿಣಂ ಕೊಬರಿ ಕಾರಿಕಮಮರೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩-೪೩). **ಕಾರೀಕ**: (ಕಿ). **ಖಾರೀಕ**: ಟಿಂಗಕೈ ಸೂರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಖಾರೀಕ ಕೈ ಸುರ್ಯಾದವೇಳಯ್ಯಾ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪). [← ಮರಾ. ಖಾರೀಕ್]

ಕಾರಿಕನ್ನು? (ನಾ). (ಕರಾ). (ಪಣಿಯ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸರು ಉಡುವ) ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ: ಅವಳಿಗೊಂದು ಹೊಸ ಕಾರಿಕನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು (ಧೂಮಮ. ೨೮). [?]

ಕಾರಿಕಾಕಾರ (ನಾ). ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವವನು: ಈ ತ್ರಿವಿಧ ಭೇದವು ಕಾರಿಕಾಕಾರನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ. ಇದು ವೃತ್ತಿಕಾರನು ತೋರಿಸಿದ್ದು (ಭಾರಮೀ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಯಾತನಾವಸ್ಥೆ (?): ಎಸೆವ ಸಲ್ಲಾಪ ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿಯ ಕಿತ್ತಬಲ್ಲಂತೆ ನುಡಿವರ ಮಾತೆಂಬ ಗಱಿಕೆಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ತಿನುವದನು ಹಿಡಿಯೆನಲು (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೨-೫). [ಸಂ. (ಕಾರಿಕಾ + ಸ್ಥಿತಿ)]

ಕಾರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವವಳು; ವರ್ತಿಸುವವಳು. ೨. ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ. ೩. ಹಿಂಸೆ; ಯಾತನೆ. 'ಕಾರಿಕಾಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. ೪. ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶ್ಲೋಕ: ಇದರ ಬಹುಭಾಗವು ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾರಿಕೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರಮೀ. ೧೨); ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕದ ಕಾರಿಕೆ ವೃತ್ತಿಗಳು ಏಕಕರ್ತೃವೇ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XXIII ಪೀಠಿಕೆ). 'ಕಾರಿಕಾಕಾರ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಿಶಾಚೀ-ಗಂಧಮಾಂಸಿ, ಕಾಡುದ್ದು, ಕಾರಿಕೆ ಕಡುಹುರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೭). ೬. ಕಸಬು; ಕೆಲಸ; ಉದ್ಯೋಗ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾರಿಕಾ]

ಕಾರಿಕೆ$_2$, ಕಾರ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾರಿದುದು; ಕಕ್ಕಿದ್ದು; ವಾಂತಿ: ರಾಮನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತರಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಲಾಸಗಳನ್ನು ಕಾರಿಕೆಯಂತೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಭಕ್ತರೇ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳಿರುವರು (ತುಳಸಿ. ೨೧೪); ಹಾಸಿ, ಹೊಚ್ಚಿ, ಚಹ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವ ಅವನೇ. ಕಾರಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದವ ಶಿವಶಂಕರ (ಅಪವಾ. ೬೯). **ಕಾರ್ಕೆ**: "ಉದ್ಗಿರಣೇ, ಕಾರ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೮). [ಕಾರು$_1$ (< ಕಾಱ್) + - ಇಕೆ]

ಕಾರಿಗೆ (ನಾ). ಕ್ಷಾರವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವವನು : (೬). [ಕಾರ್+-ಇಗ]

ಕಾರಿಗೆ, ಕಾರಿಗೈ, ಪಾರಿಗೆ, ಗಾದಿಗೈ, ಗಾರಿಗೈ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಆಗಳ್ತೆ : "ಖಾತಕಾ – ಕಾಗೆ, ಖಾರಿಗೆ, ಗಾರಿಗೆ" (ಕ ಮು ದ. ೨೬೭ ಗಾರಿಗೆ (ಗಾ ರಿಗೆ, ಕಾ ದಿಗೆ) ಖಾತಕಾ – ಕಂದಕ" (ಕಪ್ಪಕೋಟ. ೬); ಬಟ್ಟಿಯಿಂ ಪಡವಲೂರ್ ಮುನ್ನಡ ಕರಿನ ಕಾರಿಗೆಯಿಂ ಮೂಡಲೊಂದೆ ಸ್ಥಳಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೩೬–೬೯ ; 1148). **ಕಾದಿಗೈ :** ಅಂಭೋರಾಶಿಯ ಕಾದಿಗೆ ಕಾವಸಂ ನೀರಪಾಣಿ (ಪಂ ಪ ಪುರಾ. ೪–೬೨). **ಖಾರಿಗೆ :** ಅದರ ತೆಂಕದೆಸೆಯ ಬಜೆಯ ಖಾರಿಗೆಯಿಂ ಪಡುವಲ್ (ವಿಕ್ರಾ. XIII, ೨೧–೪೧ ; 1204) ; ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗೆ . . . ಹೊಸ್ತರಂ, ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಕವಮ. ೧–೧೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾದಿಗೆ :** "ಗಾದಿಗೆಯ ಪರಿಖೆಯಳ್ಕುಂ" (ಕವಕಾ. ೧೪೧). **'ಏಗಾರ್ದಿಗೆ'.**ಪರಾ. **ಗಾರಿಗೆ :** "ಗಾರಿಗೆಯೆಂದು ಪರಿಖೆ" (ಆಕಾ. ೧೫–೨೯೯) ; ಸಮುದ್ರ ಏಗಾರಂಗಿಯಾಗೆ ನೆರುಜನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗೆ ತಾರಾಬಳಮೇ ಬಳಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೩೯–೨೬ ; 1074). [< ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಕಾರಿಡಿ (ಕ್ರೆ). ಕಪ್ಪಿಡು; ಕರಿದಾಗು : ಕಾರಿಡಿದು ಬಂದಂಥ ಸಲೆ ಪಡೆಧರದಂತೆತೋರುತಿವೆ ಕಡಲಂತಾಗಿಪಡೆಯ ವರಕಾಮಾಂಗದೋಲ್ ಕಾರಿಡಿದು ಬಹ ಮೇಘವು (ಅವಲ. ೩–೨೬). [ಕಾರ್+ ಇಡಿ]

ಕಾರಿತೆ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿ ; ದುಬಾರಿ ಬಡ್ಡಿ : (೬). [ಸಂ. ಕಾರಿತಾ]

ಕಾರಿದ್ದಲು, ಕಾರಿದ್ದಿಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಇದ್ದಿಲು : ಈ ಗಣ್ಪನ ಕಾಂದ್ಲಲ ಬಾಳ್ಕೊಗರ ಅವಶಾರ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೨). **ಕಾರಿದ್ದಿಲು:** ಬಿದ್ದ ಸುಣ್ಣದ ಬೀಡುಲೆಯನಾಯ್ದು ಸಿಡಿದು ಕಾರಿದ್ದಿಲಿನ ತಿಲಕ ಮನಿಟ್ಟು (ವಿಕ್ರಾಚ. ೫–೬೭). [ಕಾರ್+ ಇದ್ದಲು (< ಇರ್ದಲ್)]

ಕಾರಿದ್ದಿಲು 'ಕಾರಿದ್ದಲು' ನೋ.

ಕಾರಿಯ (ನಾ). ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ಕಾಮಾಂಧಂಗಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೊಂದು ಕಾರಿಯವು (ಜಸಾಪ. ೨೮–೨೫) ; ಆವ ಕಾರಿಯಮಾವ ಕಾರಣವಾವು ದಧಮತ ಡಿಸಿಸಿನಲು (ಶುನ್ಯಅ. ೬೦೫. ೩–೯) ; ನಯುಬಿಡಾ ಕಾರಿಯದ ಕೆಂಯುಡು ಕಾರಿಯವನು (ಕಾಶಿಕಾ. ೩೭–೧೯); ಮಡಿದನಮರರಿಗೊಂದು ಕಾರಿಯವ (ಜಲರಾ. ೩–೨೨). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರಿಯಗೆ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದವನು: ಕಾರಿಯಗೆ ಏನಕಟ ಪಾರಮೋಹ್ಯನವಲಂಬಿಯ (ಮಹೀವಿ. ೯–೪). "ಸ್ಕೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳಾತನು" (ಮಹೀವಿ. ಟೀಕು).

[ಕಾರಿಯ + -ಗೆ. / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಗ]

ಕಾರಿರುಳ್[1], ಕಾರಿರುಳು, (ನಾ). ೧. ಮಳೆಗಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಮಳೆಯರಾತ್ರಿ : ಭೋರ್ಗರೆದೊದುವ ಗಾಳಿ ಸಿಡಿದು ಪೊಯ್ದು ಸಿಡಿಲ್ ಕಾರಿರುಳೊಳಗುವರ್ಂ ಪಡೆದಿರೆ (ಅದಿಪ. ೬–೬೨).

ಕಾರಿರುಳು[2] : ೧. ಕಾರಿರುಳಿನ ಮಿಂಚುಬುಳುವಂತೆ (ಅಏಕೇ. ೩೩–೬). [ಕಾರ್[2] + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳ್[3], ಕಾರಿರುಳ್ಳು (ನಾ). ಕತ್ತಲೆತುಂಬಿದ ರಾತ್ರಿ ; ಕಾಳರಾತ್ರಿ : ಕಾಂತವಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯಲ್ಬೃಗೆದಿನಗೆ ಕಾರ ಕಾರಿರುಳೊಳ್ ಸಯ್ತಡೆ ವಡಿಕೆಗಳಂ ತೊಡೆದಲ್ತೆಡೆವಲ್ಲಿಯದೆ ಪೊಳೆವ ಮಿಂಚು (ಅವಕಾ. ೩–೧೨೫) ; ಸಂಜೆ ಕಾರಿರುಳ ಕನ್ನೆಯರು ಹಗಲಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬಂದರೊ (ಜಹಕಾ. ೭–೩) ; ಕಂಗಳನು ಕಾರಿರುಳ ರಕ್ಷಸಿ ಸುಂಗಿದಳು (ಳು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ ೯. ೧೭–೨). **ಕಾರಿರುಳು**[2] : ಕಾರಿರುಳಿನಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಂದಿರಲುರಗನಾ ಊರೊಳಗೆ ಕೆಲಬುತಿಪ್ಪುದು (ಬಸವ. ೫೫–೨೬); ಕಾರಿರುಳು ಬರುವುದಂ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೬, ೫ ೫).

[ಕಾರ್[3] + ಇರುಳ್]

ಕಾರಿರುಳು[1] 'ಕಾರಿರುಳ್[1]' ನೋ.

ಕಾರಿರುಳು[2] 'ಕಾರಿರುಳ್[2]' ನೋ.

ಕಾರಿವ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ; ಕೃತ್ರಿಮ ; ತೋರಿಕೆ (?) : ಒಡಲ್ಗಳಂ ಕೆಲಂ ಕಾಣದು ಕಾಣ್ಬುದಾವು ದೊಡಲಲ್ತು ದು ಕಾರಿವಮೇಂ[ಪಾಣಂ. ಮೆಮ್ಮೆ] ದಲ್ಲಿ ಖಿಂ ಪ್ರಾಣನುಮೋಳ್ಪಮುಳ್ಳ ವಜೀಸೋಸಾಸೆ . . . ವಿಯೋಗಮು ನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಅದಿಪ. ೧೨–೩೬). [← ಪ್ರಾ. ಕಾರವ]

ಕಾರಿವಿ (ನಾ). ಕಾರವಿ' ನೋ.

ಕಾರಿಸು 'ಕಾಱಿಸು' ನೋ.

ಕಾರಿಹುಣ್ಣಿಮೆ 'ಕಾರ್[2]' ಪರಾ.

ಕಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕಾರೀಷ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿಯ ರಾಶಿ; ಬೆರಣಿಯ ರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರು[1] 'ಕಾಱು' ನೋ.

ಕಾರು[2] 'ಕಾರ್[2]' ನೋ.

ಕಾರು[3] 'ಕಾರ್[3]' ನೋ.

ಕಾರು[4] (ನಾ). ೧. ತಯಾರಿಸುವವನು; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ; ಶಿಲ್ಪಿ : "ಪ್ರಕೃತಿಜನಂ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೆ ಕಾರುಗಳೆ ತಾವೆಪಜ್ಞರ್" (ವಸ್ತುಕೋಶ. ೬೪–೭೩) ; ಕೂಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೋಣ್ಯಾಣದೊಳ್ ಕಾರು (ಜಾತಕ. ೨೧–೧೦) ; ಕೌಟಿಲ್ಯಮ ತನ್ನ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗ್ರನು . . . ಕಾರು ಕುಶೀಲವ – ಕರ್ಮಗಳನ್ನೆಸ ಸಹ ಮಾಡಬಹುದೆಂದಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೫೫). ೨. ಕೈಗಾರಿಕೆ; ಕುಶಲ ಕರ್ಮ; ಕಸಬುಗಾರಿಕೆ. 'ಕಾರುಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಕು 'ಕಾಜ್ಕು' ನೋ.

ಕಾರ್ಕು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೋಟಾರು ಬಂಡಿ : ಕಾರು ಹಾಯ್ಕುರೆ ಬಾಯ್ಗು ಸಿಡಿದುದು ಕೆಂಬುಗೋಧಿಯ ಕಿಡಿದಿಯು (ಕೆಲಮು.೧೨); ಕಾರಿನೊಳಾನ ಮೈಗಾವಲೊಂದಿಗೆ ಕಾಲೇಜಿಗೈತಂದಳೀಕೆ (ಡಂಭ್ರವಿ. ೬೭–೬೬) ; ಎಸ್ಟು ಗಾಡಿ ಎಷ್ಟು ಕಾರು ಓಡಾಡುತ್ತಿವೆ (ಸ್ವಗಲಾಬಾ. ೧೧೦). [← ಇಂ. Car]

ಕಾರುಕ್[1] (ನಾ). ಕಚ್ಚುವ ಸ್ವಭಾವದವನು (?) : "ಅಂಟುಕಂ, ಕಾರುಕಂ" (ಕಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾರ್[1]+-ಉಕ್(< -ಉಗ)]

ಕಾರುಕ್[2] (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸಗಾರ; ಶಿಲ್ಪಿ : ಕೈದ ಮಾಡಿದ ಕಾರುಳ ಧೀರನೆಸಗೆ (ಕಗಮಾ. ೬೨) ; ಕಾರುಳ ಶಿಲೆಯ ತಂದು ತನ್ನ ಮನಕೆ ತೋಱುದುದ ಮಾಡಿದುದಿಲ್ಲವೇ? (ಮೋಮಾ. ೧೩೪–೩೧೪) ; ಮದನನ ಬಾಣಾವಳಿಯಂ ಕಾಸಲ್ ಬೈಕ್ಕೊಡಲ್ತಕ ಕಾರುಕಸಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮಟಂದೊಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೩–೫೬). ೨. ಕೈಕೆಲಸಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಸುಂಕ ಕಾರುಳ ಹೊದಕೆ ಹೊಂಬಳ ಮಗಮೆವಟ್ಟ ಕಟ್ಟುಗೆ ಸಹ ಸರ್ವ ಬಾಧೆ ಪೆರಿಹಾರವಾಗಿ (ಮೈಆರ. ೧೯೩; ೨೩–೪೯ ; 1384) ; ಸುಂಕ ಕಾರುಳ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಳ ಮೊದಲಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ. ೯–೧೭ ; 1404) ; ಸುಂಕ ಕಾರುಳ ಗ್ರಾಮ ಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚಕಾರುಳ ಗಾಣದೆಜೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೭೦ ; 1431).

[ಸಂ.]

ಕಾರುಕದೆಜೆ (ನಾ). = ಕಾರುಕ್ಕ ೨ : ಒಂದು ಗಾಣದ ಹೊಂಪಣ ಕಾರುಳದೆಜೆಯೊಂಡಿಯೊಳ್ಳಲ್ಲ ಕಾರುಳದೆಯಿರಿತುಮಂ ಸರ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಕಾ. IV, ೧೩–೬೫ ; 1165).

[ಕಾರುಕ್ಕ + ತೆಜೆ[3]]

ಕಾರುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ; ಶಿಲ್ಪ : ಅರ್ಥಕಲ್ಪನೆಯ ಉದ್ಯೋಗ ಗಳು ಐದು ವಿಧ : ೧. ಪಾಶುಪಲ್ಯ ಅಥವಾ ಗೋರಕ್ಷ . . . ೪. ಕೈಗಾರಿಕೆ–ಕಾರುಕರ್ಮ (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕಾರ್ಮ + ಕರ್ಮ]

ಕಾರುಕಲ್ಲು 'ಕಾರುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕಾರುಕಸೇನೆ (ನಾ). ಕಾರುಕನ ಸೇನೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (?): ಶ್ರೀ ವೀರ ನಾರಸಿಂಹ ದೇವರಸರು ಪೃಥ್ವಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರಲು ಅವರ ಮ × × × ಕೊಟ್ಟ ಕಾರುಕ ಸೇನೆ (ಮೈಲಂ. ೧೫೯೦, ೫-೨ ; 13ನೆಯ ಶತ).

[ಕಾರುಕ್ಕ + ಸೇನೆ]

ಕಾರುಕಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ : ಸರ್ವವಿಧ ಕಾರುಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳೂ ತಂಡತಂಡವಾಗಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು (ಭೀಷ್ಮಪ. ೯೦). [ಕಾರ್ಮ + ಕಾರ್ಯ]

ಕಾರುಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾರುಕರ್ಮ : (೬). [ಕಾರ್ಮ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾರುಖಾನೆ 'ಕಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು (?): ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದ ದೀಸುವ ಗಾಳಿಯ ಹಿಡಿದ ವೈಕಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ಕಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಗುಳುಗಂಟು ವೊಂದು ಕುಜುಕುಗಂಟು (ದುಸುಗಂ. ೧೮-೯೨). [?]

ಕಾರುಗತ್ತಲು 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗದ್ದೆ 'ಕಾರಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗಲಸು 'ಕಾರಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರುಗಲ್ಲು, ಕಾರುಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಊರಿನ) ಗಡಿಕಲ್ಲು : ಮಾಧವ ರಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾರುಗಲ್ಲು ಇದೆ (ಹೊಯ್ಸಾಪ್ರಾ. ೧೫೫). **ಕಾರುಕಲ್ಲು** : (ಎಸಮ್ಯ. XV, ೬೯). [ಕಾರ್ಯ + ಕಲ್ಲು (< ಕರ್ಯ)]

ಕಾರುಗತ್ತಲೆ 'ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾರುಗೃಹ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನೆ, —ಶಾಲೆ : "ಕಾರು [ಶಾಖಾಂ. ೮] ಗೃಹಮನಲು ಶರಶಾಲೆ [ಶಾ ಶಾ ಂ. ಸೆರೆಶಾಲೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೧೦). [ಕಾರ್ಮ + ಗೃಹ]

ಕಾರುಗೊರಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಕಂಠವುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : ಪತಿದೇಹಿ ಎಂದೈದು ಬಾರಿ ಬೇಡಲು ಪಂಚಪುರುಷರಾಗಲಿ ಎಂದು ಕಾರುಗೊರಲಂ ಬೆಸಸಿ ಪೋದನು (ಪ್ರೌಥರಾ. ೨೦-೨೯). 'ಕಟ್ಟುಗೊರಲ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಮ (< ಕಾರ್) + ಕೊರಲ್+ -ಅ]

ಕಾರುಣ (ನಾ). = ಕಾರುಣ್ಯ : ಪರಮದೈವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಸ್ವರೂಪ ಸದ್ಭುರುವಿನ ಕಾರುಣಕರಪಲ್ಲವದೊಳಿಗೆ ಉದಯರಾದ ಶಿಷ್ಯ ಅತಿಪರಮ ಜ್ಞೋತಿಯ ಮರಿ (ಮೋಗಿಯ. ೧೧೬ ಪ್ರಸ್ತಾವ). [< ಸಂ. ಕಾರುಣ್ಯ]

ಕಾರುಣಾತ್ಮ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು ; ದಯಾವಂತ : ಕಾರುಣಾತ್ಮರು ಮೆಚ್ಚುಪಿಡಿ ಕವಿತಾರಸವ . . . ತೋಪಾಸು (ಬಜ್ಜಸು. ೩-೧೦).

[ಕಾರುಣ + ಆತ್ಮ]

ಕಾರುಣಿಕ (ನಾ). ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು ; ದಯಾವಂತ : ಕಾರು[ಣಾಕಾಂ. ರ್]ಣಿಕರಿಲ್ಲಾ ಶಿವಾ ಎಂದೊಲಿದಲು ತರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ದಯೆ ; ಮರುಕ ; ಕರುಣೆ : ಮಹಿಷಮರ್ದಿನಿ ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಈ ವ್ಯಾ ಅ. ೧-೧೦) ; ರತಿಯನ್ನು ಅವನು ಸುಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಳಿಗೆ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಯೆ ತೋರು ; ಕರುಣಿಸು : ಎನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದುರಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೧೧) ; ಅಡವದ ಬಂಮಣಯ್ಯನ ಸಮುಖವಾಡೆಂದಿಂ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಸರ್ವಾನಮಸ್ಕಮಾಗೆ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕಂ ಸಮಾಡಿ (ಕಇಶ. ೧೪-೧-೬೮ ; 1126). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಕೆಯ್]

ಕಾರುಣ್ಯಂಬಡೆ, ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕರುಣಾದ್ಯಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಸರಸ್ಕೊಳ್ಳು ತತ್ಪಾರುಣ್ಯಂಬಡೆದು ಪಗೆಯಂ ಪರಾಭವಿಪೆನೆಂದು (ಕಬಶಂ. ೪-೯೯). **ಕಾರುಣ್ಯವಡೆ** : ದೇವಕಲಿಗಳ ಕಾ ರು ಣ್ಯ ವ ಡೆ ದು ಸವಿಮಾತುಗಳಲ ವಿಸ್ತರಿಸುವೆ (ನೋಚಂತ. ೧-೧೯). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಪಡೆ]

ಕಾರುಣ್ಯಚಿತ್ತ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು : ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದ ಮೇದಿನೀದೇವಿಯ ದೈನ್ಯಭಾವಮಂ ವಿಠಂಬಿಸಿ ಕಾರುಣ್ಯ ಚಿತ್ತದಿಂ ನೋಡಿ (ಜಗವ. ೧೨-೨೬ ವ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಚಿತ್ತ]

ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ನಾ). ದಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ; ಕರುಣಾಕರ : ಬಲಿಳ ತಾಪಸವ್ಯಂಜನವನು ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ ಕಳುಹಿದ ತಪೋವನಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೮೦). [ಕಾರುಣ್ಯ + ನಿಧಿ]

ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳೆ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾ ದ ವ ನು ; ಕರುಣಾಳು : ಸ್ವರ್ಗನರಕದ ಗತಿವಿಭೇದ ನಿರ್ಗರಚಿಹ್ನಮಂಗಳನು ಕಾರುಣ್ಯಾರ್ಗಳನು ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಮುಪ್ಪಾಶನವಧಾಪಗೆ (ನಿಧಾಗ. ೫-೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಕಾರುಣ್ಯ + ಅರ್ಗಳ್]

ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ; ದ ಯಾ ದೃ ಷ್ಟಿ : ನಿಮ್ಮ ಕಾರುಣ್ಯಾವಲೋಕನವಮ್ಮ ನಿಲಿ ಬೇಱಱಮಗೆ ಕಾಳಗದಮ್ಮಗೆಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿವರಣವಿದ್ದ ಫಲಿಸುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೫೬).

[ಕಾರುಣ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾರುತಿಂಗಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸೌರಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು ; ಮಿಥುನಮಾಸ : ಆಷಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಕಾರುತಿಂಗಳು ತಾರೆಯ ತಿಂಗಳಲ (ಸೌಇವಿ. ೧೯೬೧, ಕುಂದಾವ. ೬೫೬-೧೬ ; 1379); ಕಾರುತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಏತಾಳರು ಈ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಏಳೆ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಮಂಮಂ. ೨).

[ಕಾರ್ಮ (< ಕಾರ್ಯ) + ತಿಂಗಳು (< ತಿಂಗಳ್)]

ಕಾರುನೆಲ್ಲು (ನಾ). = ಕಾರುಭತ್ತ : ಭಕ್ತರು ಹೆದರದೆ ಕೂಲಿಮಾಡಿ ಆದಂದ ಬಂದ ಪ್ರತಿಹಿಯನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ, ಆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಮುದಿಸಿ, ಕಾರುನೆಲ್ಲನ್ನು ತಾವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಾಲವಂ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ತುರಾವಿ. ೯೪). [ಕಾರ್ಮು (< ಕಾರ್ಯ) + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕಾರುಪ್ಪು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು : "ರೋಮುಳ – ಪತ್ಥಳ, ಲವಣ ಭೇದ, ಕಾರುಪ್ಪು " (ಓಷಧಿ. ೧೪೦). [ಕಾರ್ಮ್ + ಉಪ್ಪು]

ಕಾರುಬಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಬಾರು 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಬೆಳೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಬೆಳೆ : ಕಾರುಬೆಳೆಯ ಭತ್ತ (ರೂಢಿ).

[ಕಾರ್ಮ್ಯ (< ಕಾರ್ಯ) + ಬೆಳೆ]

ಕಾರುಭತ್ತ, ಕಾರಭತ್ತ (ನಾ). ಮಳೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಬತ್ತ : ಮೂವತು ಕಾರುಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೯-೧೦ ; 1502). **ಕಾರಭತ್ತ** : ಕಾಲಿಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೯-೧೦ ; 1592). [ಕಾರ್ಮು (< ಕಾರ್ಯ) + ಭತ್ತ]

ಕಾರುಭಾರ 'ಕಾರಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರಿ 'ಕಾರಭಾರಿ' ನೋ.

ಕಾರುಭಾರು 'ಕಾರುಭಾರ' ನೋ.

ಕಾರುಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ; ಜವುಗುನೆಲ; ಉಪ್ಪುನೆಲ : ಕಾರುಭೂಮಿಯುಃ—ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ . . . ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಕಾರಣ ಆಗ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲುತನವು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಾಯಿ. ೫-೩೧೯).

[ಕಾರ್ಮು (< ಕಾರ್ಯ). + ಭೂಮಿ]

ಕಾರುಮೋಡ 'ಕಾರ್ಮೋಡ' ನೋ.

ಕಾರವೆ 'ಕಾರವಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾರುಶರ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲ ಮತ್ತು ಶರತ್ಕಾಲ; ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ: ಸ್ತಳಂಗಳಿಗೆ ಕಾರುಶರಕೆ ಸಹ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ(ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩–೨೨; 1475). [ಕಾರ್ಯು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ಶರ$_1$]

ಕಾರುಸೇಸೆ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಫಸಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಡಾರಂಭ ಸುವರ್ನಾದಾಯವಾರ ಕಾರುಸೇಸೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೨೪; 1419)

[ಕಾರ್ಯು$_2$ (< ಕಾರ್$_2$) + ಸೇಸೆ$_1$]

ಕಾರುಳಿ 'ಕಾರಣೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾರೂಬಾಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹವಳ; ಶಿಲಾರಾಳ; ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ: ಈ ದ್ವೀಪಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳು ದಡಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಾರೂಬಾಮಣಿಗಳು ಸಿಕ್ತುತ್ತವೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೦೨); ಕಾರೂಬಾಮಣಿ, ಶಿಲಾರಾಳ, ತೃಣಮಣಿ, ತೈಲಸ್ಫಟಿಕ, ಅಂಬರ್ (Amber. ಇಂಕನಿ). [ಕಾರೂಬಾ$_0$ + ಮಣಿ$_3$]

ಕಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ: "ತಿಕ್ತಕಿಯಿನಲ್ ಕಾರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨–೩೭); ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪಾದರೂ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದುದು ಲಿಂಗಕ್ಕರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ದುರಾಸೆಯಿಂದ ಬಂದುದು ಅನರ್ಪಿತ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩–೨೧); ಜೀವವುಳ್ಳೊಡೆ ಕಾರೆಯ ಸೊಪ್ಪನಾದೊಡೆ ತಿಂದು ಬದುಕಲುಬಹುದಲಾ (ಬಸಪು. ೫೮–೪೩); ಕಾರೆ ಬೋರೆ ಗುಳವತ್ತಿ ತುಂಬುರು ನಗರೆ ಮುಂತಾದ ಪಣ್ಣಳ ತಂದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೫೬); ಕಾರೆ (ಅಬನಸ) – ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಇದರ ಗಂಡು ಅಚ್ಚ ಕರಿದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ. ೩೭); ಬೋರೆಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಾರೇಹಣ್ಣು ಆದೀತೆ (ಗಾದೆ).

ಕಾರೆಮಟ್ಟು = ಕಾರೆಯಗಿಡದ ಪೊದೆ: ಹುಲಿಯು ಕಾರೆಮಟ್ಟನ ಅರೆಕಲ್ಲು ಗುಂಡಿಗೆ ಕಾಲೆತ್ತಿ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೧೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾರೈ; ಮಲ. ಕಾರ; ತುಳು. ಕಾರೆ; ಕೊಡ. ಕಾರೆಮರ]

ಕಾರೆ$_2$, ಕಾರಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕುಟಿಗನ ಹಕ್ಕಿ: ಕೌಶಿಕಂ ಕುಣಿವ ನವಿಲ್ ಕಾರೆ ಗಿಳಿಯೇಳೆ ಬಾವಲಿ ಕೀರಂಚೆ ಪರಡೆ ಪರ್ದು ಹಸುಬಂ ಗಿಡುಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೫). ಕಾರಿ$_3$: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂದುರಿಗಂ ಕಾಱು[ರಿ]ಕಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕಾರಿ]

ಕಾರೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠಾಭರಣ; ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನದ ಸರ: (ದಕ. ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಾಱೈ]

ಕಾರೆ$_4$ (ನಾ). ೧. ಸೆರೆ; ಸಂಕೋಲೆ; ಬಂಧನ. 'ಕಾರೆಗೈ' ಪರಾ. ೨. ಯಾತನೆ; ದುಃಖ. [ಸಂ. ಕಾರಾ]

ಕಾರೆ ಅಱುಕು (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೋಟ್ಟೆಱರುಮ್ ಕಾರೆಅಱುಕುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೬; ?). [?]

ಕಾರೆಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪೊದೆ. ೨. ಕಾರೆ ಪೊದೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು: (ಕಿ). ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. [ಕಾರೆ$_1$ + ಕಾಡು$_2$. / ಮಲ. ಕಾರೆಕ್ಕಾಡು]

ಕಾರೆಗಲಸು 'ಕಾರ್ಗಲಸು' ನೋ.

ಕಾರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಖಳವಾರವೆಲ್ಲಪಹಾರವೆಸಗಿ ಸುಕುಮಾರ ಜಯಂತನ ಕಾರೆಗೈದಿಹರು (ಕುಮಾವಿ. ೨೩).

[ಕಾರೆ$_4$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕಾರೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆದಿವಾರದನ್ದು ಕಾರೆನಾಡ ದೇವನೂರನುಳಗ್ಗೆಯರ ಕುಳದ ಮಧಿಗವುಡನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೨–೧೦; 357 ?). [ಕಾರೆ$_0$ + ನಾಡು]

ಕಾರೆಮಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಅತಿಮಧುರ, ಕಾರೆಮಂಜು ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಚೂರ್ಣಮಾಡಿ . . . ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಅನುಪಾನವರಿತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ರಕ್ತಗ್ರಹಣೀ, ಹೊಟ್ಟೆನುಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣಿ ಸಹ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೪೮೪). [?]

ಕಾರೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಾರೆಯ ಗಿಡದ ಮುಳ್ಳು. ೨. ಅಂತಹ ಮುಳ್ಳಿರುವ ಗಿಡ. [ಕಾರೆ$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಕಾರೆಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಕಾರೆಯವನಾಳ್ವ ಜಯಸೇನಭಟರರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨–೫; 968); ಮೈಲಾಪಾನ್ವಯಮೆನಿಸಿದ[ಕಾ]ರೆಯ ಗಣ ಗಗನ ಚೂಡಾಮಣಿಗಳುಂ (ಇಅ. XVIII, ೩೧೧–೧೩; 11ನೆಯ ಶತ); ಅನ್ತಾ ಕಾರೆಯ ಗಣದೊಳತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರುಂ ಮಹಾಪ್ರಬುದ್ಧ × × × × ಶಾಸನರುಂ (ಕಇ. I, ೩೨–೩; 1219). [?]

ಕಾರೆರಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ರೆಕ್ಕೆ; ಕಪ್ಪಾದ ರೆಕ್ಕೆ: ಇರುಳ ಕಾರೆರಕೆ ಬೆಂಬತ್ತುತಿದೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೦–೧೦). [ಕಾರ್$_3$ + ಎರಕೆ$_1$ (< ಎಱಂಕೆ)]

ಕಾರೆಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ (ವೀಳೆಯದ) ಎಲೆ: ಕಾರೆಲೆ ಹಣ್ಣಡಿಕೆಯ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನಾರುವ ಮೈಗೆ ಮಲಿನದಾ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟತಿ ನಲವಿಂದ ವಿಟನ ಸಾರುತಿರ್ದರು ದಾಸಿಯರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯–೧೫).

[ಕಾರ್$_3$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕಾರೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಎಳ್ಳು: "ರುಹುಷ್ಕ – ಕಾರೆಳ್ಳು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೯); ಕಾರ್ಯವಿನಾಯಕ ಕಾರ್ಯವ ನಡಸಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಕಡಲೆ ನಿನಗೀವೆ (ನಾಪದ. ೧೮೫). 'ಬಿಳಿಯೆಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು; ಗುರೆಳ್ಳು: ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ನಾಕು ದಶಮಿ, ಕಾರೆಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ . . . ಹೊಡೆದು ಧರಕಿ ಬಿಟ್ಟ ವಿಷಯ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೭). ೩. (ಮನುಷ್ಯರ ಚರ್ಮದ ಮೇಲಿರುವ) ಕರಿಯ ಮಚ್ಚೆ; ಎಳ್ಳಿನಾಕಾರದ ಕರಿಯ ಗಂತಿ: "ಜಡುಜಃ, ಕಾಲಕಃ, ಪಿಷ್ಟುಃ, ತಿಲಕಃ, ತಿಲಕಾಲಕಃ – ಈ ೫ ಕಾರೆಳ್ಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ಅಂಗಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳಿನಂತಿರ್ದ ಗರಳಮಂ ಮಂಗಳಮಯಂ ನೋಡಿದಂ (ನಂಬರ.೨–೨೭); ಮೆಯ್ಯ ಕಾರೆಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ನೋಡಿ ಫಲಾಫಲಂಗಳಂ ಪೇಳ್ವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೯೦–೩); ಬೆಳುಮತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳು ಸುಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಾದ ಸುಳಿ ಕಡೆಗಂಗಳ ಕೆಂಪು . . . ಮೈಯ್ಯ ರೋಮಸಂಕುಳವೆಸೆದುವು ಚಕ್ರಧರಂ (ಧರಚ. ೬–೭೧); ಶರೀರದೊಳು ಕರಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳುಗಳಿರಲೊಪ್ಪಿತವನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೨೫–೪೮). ೪. ಪುಪ್ಪುಸ; ಶ್ವಾಸಕೋಶ: "ತಿಲಕಂ, ಕ್ಲೋಮಂ–ಈ ೨ ಕಾರೆಳ್ಳು [= ಕರುಳು ? ಕೋಶ]" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೪); "ತಿಲಕಮಾ ಕ್ಲೋಮಮೆನೆ ಕಾರೆಳ್ಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭–೭).

[ಕಾರ್$_3$ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕಾರೇಕಾರ 'ಕಾರೇಗಾರ' ನೋ.

ಕಾರೇಗಾರ, ಕಾರೇಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಶಿಲ್ಪಿ; ಕೈಕೆಲಸಗಾರ: ಕಾರೇಗಾರರ ಮಟ್ಟುಗಳು ಮತ್ತು . . . ಸಾಮಾನುಗಳು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೫); ಅನ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಇಂಗ್ಲೀಷ ಕಾರೇಗಾರರಿಗೆ ಆಗಿ ಅಂಥ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಲವಲವಿಕೆಯು ಅವರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೭೫); ಪಾಂಡ್ಯದೇಶದ ಕಾರೇಗಾರರು ಅತ್ಯಂತ ನಿಪುಣರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩೯).

ಕಾರೇಕಾರ: ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ಕಾರುಭಾರಿ: ಬೆಪ್ಪನಾಡ ನಾಯಕನ ಉತ್ತಯೆಂಬ ಕೊಡಗ ಕಾರೇಕಾರ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಹರಾಮನಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪).

[← ಪಾರ. ಕಾರೀಗರ್, / ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರ]

ಕಾರೇಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ನವಿಲಸಗವಕ್ಕಿಯರಗಿಳಿ(ಣಿ) ಕಾರೇಡಂ ಗಿಡುಗಂ ಸಿಂಚಾಮಿನಿತುಂ ಗಮನಾಗಮದಲ್ಲಿ ತಾಂ ಪುಗೆ ಶುಭದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೯). [?]

ಕಾರೇಡಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಏಡಿ; ಕರಿಯ ನಳ್ಳಿ: ಡೊಗರಿನಿಂದ ಆಹಾರಾನ್ವೇಷಣೆಗಾಗಿ ಆಗ ತಾನೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾರೇಡಿಯೊಂದು ತನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಕರಿಯ ಕೋಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರಿ . . . ಡೊಗರಿನ ಕಡೆಗೆ ಓಡತೊಡಗಿತು (ಕಾನೂರು. ೨೦).

[ಕಾರ್$_3$ + ಏಡಿ$_1$]

ಕಾರೇಳು (ನಾ). (?): ಕನಸಂತರಿಕ್ಷಮಂಗಧ್ವನಿ ಕಾರೇಳು ಕಲಿಸ ಲಕ್ಷಣಂಮತ್ತಂ ಮೇದಿನಿಕಂಪಮೆಂಬವಷ್ಟಾಂಗ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಗೆವೊಡವರ್ಗೆ ಶುದ್ಧಗೆಯಲ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೫೮). [?]

ಕಾರೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಉಳುಮೆಗಾರ: ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನ ತಳಮೆ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಕ್ಕಲೆಂದೊಡುಟುದವರಾರಾತನ ಮಸಪ ಮಸಕದೆಸಕಮನಿಟುಪರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ).

[ಕಾರ್$_2$ + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಕಾರೊಡಲ್, ಕಾರೊಡಲು (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈ; ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ದೇಹ: ಬೆರೆತ ಮೋಱೆಯ ಗಂಟು ಪುರ್ದಿನ . . . ತೋರ ಕಾರೊಡಲ (ಬಸಪು. ೨೦-೧೨); ಅನುಪಮದ ಕಾರೊಡಲ ಬೇಡವಡೆ . . . ಐತರು ತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೦); ಕಾರೊಡಲ ಚಂಡಾಲರೆಳೆತಂದು . . . ಕಾಲ್ಬೆರಳ ಕೊಯ್ದು ಕೊಂಡೋಡಿದರು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೭). **ಕಾರೊಡಲು**: ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ನವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣು (ಹಡಕಾ. ೫-೨); ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ನೆಲದಿ ಪೊರಳುತಿಹ ಭೂತಮಂ ಕಂಡು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೧೭). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡಲ್]

ಕಾರೊಡಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೈಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: "ತಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನಯ್ಯನುಂ ಕಾರೊಡಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪); ಪಲಗಣ್ಣ ಕಾರೊಡಲ ಮಾತುವೆಣ್ಣೆಱೆಯರುಂ ತುಳಿಲ್ಗೈಯ್ವ (ರಾಘಚ. ೧-೪); ಕಾರೊಡಲನೆ ದೇವನಾದಿಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆ ದೇವಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೩-೭೨).

ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮಿತ್ರ; ಶಿವ: ಬಾಂಬೊಳೆದಲೆಯ ಕಾರೊಡಲ ಕೆಳೆಯ (ನವಮೋ. ೩೩-೧).

[ಕಾರೊಡಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕಾರೊಡಲು 'ಕಾರೊಡಲ್' ನೋ.

ಕಾರೊಡ್ಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಮಳೆಯ) ಮೋಡವನ್ನು ಒಡ್ಡು, —ಕವಿಸು: ಕಾರೊಡ್ಡಿ ಹುಯ್ಯೊ ಮಳೆರಾಯ ತಂಗಿಯ ಇಂದಿನ ಪಯಣ ಉಳಿಯಲಿ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೨-೬). [ಕಾರ್$_2$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕಾರೊಡ್ಡು$_2$ (ನಾ). ಕರಿಯ ರಾಶಿ; ಕತ್ತಲೆಯ ಸಮೂಹ: ಬಿಗಿದ ಭೀತಿಯ ನಿಶಿಯ ಕಾರೊಡ್ಡು ಕರಗುತ್ತ, ನಗುವನಕ ಶಾಂತಿಯಿರಲು (ಇಂಗೀತೆ. ೨೭-೯). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರೊಸಡು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಒಸಡು; ಕರಿಯ ಒಸಡು; ಕಾರೊಸಡುಂ ಕರ್ಬಾಯುಂ ಪೇರೊಡಲುಂ ತೊಳಪ ದಾಡೆಯುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೦); ಕಾರೊಸಡು, ಕಾರಿರುಳ್, ಪೇರೊಡಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೪ ಉದಾ). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಸಡು]

ಕಾರೊಱೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಒರೆ, —ಕೋಶ: ಅರ್ಚಿಸಲೆಂದವ ನೊಱೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಗಿವೆನಿಸಿ ಕಣ್ಬೊಣರವು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾರೊಱೆಗಳಂತೆ ಪುರ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೮೭); ಬಡಬಾಸೆಯೆಂಬ ಕಾರೊಱೆಯೊಡನಿರೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಕರ್ಚಿಸಲ್ ಮದನಂ ತಾಂ ಪಿಡಿದಸಿಯನುರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಬೆಡಂಗನಾಳ್ದುದು ತನೂದರೀತನುಮಧ್ಯಂ (ವೃಷವಿ. ೪-೧೦೩). [ಕಾರ್$_3$ + ಒಱೆ$_2$]

ಕಾರೋತ್ತರ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ನೊರೆ, —ಬುರುಗು: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾರೋಪಕ 'ಕಾರಪಕ' ನೋ.

ಕಾರ್ಕಡೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕೊನೆ; ಮಳೆಗಾಲದ ಅಂತ್ಯ: ಸಂದಿರ್ದ ಮಾರ್ಗಶಿರದಂದೊಂದಿದ ಪುಣ್ಣಿಮೆಯ ದೆವಸ ರವಿ ಶಶಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ ಬಂದುದಯಿಸೆ ಕಾರ್ಕಡೆಯಾ ಮುಂದಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಱೆಗಳೊಳ್ಪನೆ ಪೇಟ್ಗುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೮-೮೦); ಎಡೆಯುಡುಗದೆ ಬೆಳಸು ಮರ್ಧಮುಂ ಮಱೆಯುಂ ಕಾರ್ಕಡೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಪ್ರಜೆಗೆ ಭಯಂ ನಡುಕಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೩-೮ ಪರಿ). [ಕಾರ್$_2$ + ಕಡೆ$_3$]

ಕಾರ್ಕರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತಿವಾದ್ಯ: ಆ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಕರಿ, ವೀಣಾ, ಕನ್ನಡವೀಣಾ ಮುಂತಾದ ತಂತೀ ವಾದ್ಯಗಳೂ . . . ಹೆಸರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೦೮). [< ಸಂ. ಕರ್ಕರೀ]

ಕಾರ್ಕರ್ದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾರ್ಕಶ್ಯ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಕರ್ಕಶತೆ: ಕರ್ಬೊನ್ನಿಂದಂ ವಿಧಾತ್ರಂ ಸಮೆದನಿವನನೆಂಬೊಂದು ಕಾರ್ಕಶ್ಯದಿಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಕೆ 'ಕಾಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾರ್ಖಾನನೀಸ (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣಾಧಿಕಾರಿ: ಕೋಟೆ ಕೋಟೆಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ಸುಭೇದಾರನೊಬ್ಬನೂ ಪ್ರಭುಜಾತಿಯವನಾದ ಕಾರ್ಖಾನನೀಸನೊಬ್ಬನೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ಛತ್ರಶಿ. ೧೫೪).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಾರಖಾನನವೀಸ್]

ಕಾರ್ಖಾನೆ 'ಕಾರಖಾನೆ' ನೋ.

ಕಾರ್ಖೂನ 'ಕಾರಕೂನ' ನೋ.

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಾರ್ಮೋಡಗಳ ಕತ್ತಲೆ: (ಕಿ). [ಕಾರ್$_2$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ$_2$, ಕಾರಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಕಾರುಗತ್ತಲೆ, ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆ; ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಮಸಗೆ ಮುಸುಱುವ ಮಱೆದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೭); ಎತ್ತನೋಡಿದೊಡೆ ಭೇದಿಸಲಳವಲ್ಲ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆ ಕವಿದುವಾಹವದೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೪೧); ಕಾಡಿಗೆಯಂತಹ ಕಾರ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂದಾವೃತವಾಗುವುದೋ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೫೬). **ಕಾರಗತ್ತಲೆ**: ಕಾರ್ಗೊಲೆಸೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆಗವಿದು (ನವಮೋ. ೩೩-೧೯). **ಕಾರುಗತ್ತಲು**: "ಶಾರ್ವರಂ – ಕಾರುಗತ್ತಲು, ಘಾತುಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೩೬೧). **ಕಾರುಗತ್ತಲೆ**: ಕಣ್ಣುಗಳಂ ಮುಚ್ಚುತ್ತ ಬರುವ ಕಾರುಗತ್ತಲೆಯೊಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೮೩-೨). **ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ**: ಮಾರಭೂಪತಿಯ ಸಮ್ಮೋಹನಾಂಜನಮೋ ಎನೆ ಕಾರುಗಳ್ತಲೆ ಕವಿದುದಲ್ಲಲ್ಲಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೩೨). [ಕಾರ್$_3$ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕಾರ್ಗಲಸು, ಕಾರಗಲಸು, ಕಾರಗಲಿಸು, ಕಾರುಗಲಸು, ಕಾರೆಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಸರು ಕಲಸು (?): ಬಡವ ನಾನೊಂದು ನೇಗಿಲಲಿ ನಿನ್ನನು ಬೀಳಹೊಡೆದು ಕಾರ್ಗಲಸಿ ಗದ್ದೆಯನು ತಡೆಯದೆ ಸತ್ಕೀರ್ತಿ ಗಂಧಶಾಲಿಯ ಬಿತ್ತಿ ಪಡೆವೆನು ಫಲವ (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೯).

ಕಾರಗೆಲಸು : ೨. ನೆಲಸಮಮಾಡು, —ಧ್ವಂಸಮಾಡು. ವೀರಭದ್ರನ ಮಸಳದ ದಕ್ಷನ ಬಲ ಕಾರಗಲಸಿದಂದದಲಿ (ಕಂಸವಿ. ೧೫–೬೯. **ಕಾರಗೆಲಸು** : ೧. ನೆತ್ತರ ನೆಣದ ಕಾರಗಲಸಿನೊರೆಚೆಗೆದಿದ ಪೀಠರಥೂಥರ ನಿಶಾಚರ ಪಪ್ರಾಪ್ತ ತಾನಂ ಜವನುಂಡು ಕಾಜಿ ಕಡಲಿಟ್ಟಂತಿರಿದುಂ (ಅಕಂಬ. ೧೪–೬ ವ). ೨. ಕಾರಗಲಿಸಿದನಮಮ ರಾಜಾಳುಮಾರ ಕಂಠೀರವನು ರಿಪುಪರಿವಾರವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಭೋ. ೫–೧೦); ತಾರಕಾಸುರನುಪಲಿಳಕಂಚಿ ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾರಗಲಿಸಿದಂದದಲಿ ಊರೂರು ಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಜನರು ಬಂದು ಸೇರಿದಗಿರಿ ತರುಗಳನು (ಕಂಸವಿ. ೧೧–೫೫). **ಕಾರುಗಲಸು** : ೨. ಕಾರುಗಲಿಸಿದರಮನು ಯದುಬಲ ವೀರರನು (ಕೋಗಳು. ೨೬–೪೧); ಭೂರಿ ರಥಿಕರ ಧನುವ ತುಂಡಿಸಿ ಕಾರಗಲಿಸಿದನಮಮ ಕಡುಹಿಂತುಟೋ ಕಪಿಕೃರನ (ಮೃಡಾಶಾ. ೪–೫೫). **ಕಾರೆಗಲಸು** : ೧. ಸೂಸುವ ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಗಳಕೊಳಲಿಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾರೆಗಲಸಿಕೊಳ್ಳ ಮಟ್ಟಿದೊಳ್ (ಅರ್ಥಸಾ. ೬–೪೭ವ).

[ಕಾರ್ತ್ + ಕಲಸು]

ಕಾರ್ಗಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ; ವರ್ಷಾಕಾಲ: ಕಾರ್ಗಾಲಮಂ ನೋಗೆ . . . ನೆನೆವಂತಾಂ ನೆನೆಂ ಸರಿಗಾಣಮುಮಿಯಿಂ (ಆ ದಿಪು. ೧೨–೬೨); ಕಾರ್ಗಾಲದ ನವಿಲಂತಾನಂದಿತಚಿತ್ತರಾಗಿ (ಧರ್ಮಾ ಮೃ. ೯–೨೧ಗ); ಕಾರ್ಗಾಲದಳ್ಳುರುದಿಗಳಮರಶರಧಿಯೊಳ್ (ಪೃ ವಿ ಭಾ. ೬–೪೦); ಇದುವೆ ಕಾಡಿಗೆ ಕಡೆವ ಕಾರ್ಗಾಲ (ಹೃದಸ. ೫೧೪).

[ಕಾರ್ತ್ + ಕಾಲ]

ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಕರಿಯ ಕೂದಲು. 'ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ತ್ + ಕುಂತಳ (=ಕುಂತಲ)]

ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ತಲೆಗೂದಲುಳ್ಳವಳು: ಸಂತಸವಡೆ ದೊರ್ವಸಲಿಗೆ ವೆಗ್ಗಡಿ ಕಾರ್ಗುಂತಳೆಯರಿಗೆ ಪೇಳದಲು (ಮೇಚಕ. ೪–೬೪). [ಕಾರ್ಗುಂತಳ + – ಎ೨]

ಕಾರ್ಗುರುಳು (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ : ಲಲಿತ ಕಾರ್ಗುರುಳು ಕಾಮಗೆ ಮಲವುತಿರದ ಕೊರಲ್ಗುರುಳಿಮನ ನೇಗಾಗುರುಳು (ಸಪಪ್ರೋ. ೨೫–೪೮). [ಕಾರ್ತ್ + ಕುರುಳು (< ಕುರುಳ್)]

ಕಾರ್ಗುರುಳೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಗುಂತಳೆ: ಕಾರ್ಗುರುಳೆ ಕೇಕಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆ ಕಂಠುಗ್ರೀವೆ (ನಪಪ್ರೋ. ೨೦–೧೫೫). [ಕಾರ್ಗುರುಳು + – ಎ೨]

ಕಾರ್ಗೆಣಸು 'ಕಾರಗೆಣಸು' ನೋ.

ಕಾರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). = ಕಾರಗಬ್ಬೆ : ಕಾರ್ಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳ್ಪ ಕೆಳ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತಾನುಂ ಮಿರ್ಯಾ ಬಿರ್ಕಾಬಿರ್ಕನೆ ಏಲ್ಪರಂ ಬಿರಿದೊಳಲುಗುಂ (ಶಾಂತಪು. ೬–೮೨). [ಕಾರ್ತ್ + ಕೆಯ್]

ಕಾರ್ಗೊರೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಪ್ಪುಮಾಡು. ೨. ಕಳಂಕ ತರು. ೩. ಕೆಡಿಸು; ನಾಶಮಾಡು (?): ಳೂ ರ್ಗಡಿಯ ಕೂರಿಸಿಯು ಬಲುಹನು ಕಾರ್ಗೊಸಿಪ ಪರಶುವನು ಧರಿಸಿದ ಭಾರ್ಗವ ಶ್ರೀರಾಮು ಜನಿಸಿದನವರ ಪುಣ್ಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೬–೯). [?]

ಕಾರ್ಗೋಲ್ (ನಾ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರ; ತಿಮಿರಾಸ್ತ್ರ: ಬಳಿಕ ನೋಡಿಂದು ಕಾರ್ಗೋಲಿನೆಯೆ ಕಾರಗತ್ತಲೆ ಗವಿದುಯಿತ್ತತ್ತ ನೋಡಲು ಮಳಿದ್ಯಮಾಗಿಯಿರೆ . . . ಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರ ಬಾಣಮಂ ತೆಗೆದು (ಪಪಪ್ರೋ. ೩೩–೧೯).

[ಕಾರ್ತ್ + ಕೋಲ್]

ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಗಲ ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಡಿಗಿ. ೫೪–೧೦೯ಓ).

[ಕಾರ್ಚಿ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಾರ್ಡು (ನಾ). ೧. ರಟ್ಟು ಕಾಗದ. ೨. ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದ ಎಲೆ. ೩. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ; ಹೆಸರು ಬರೆದ ಚೀಟಿ: ಬಂದವರ ಹೆಸರಿನ ಕಾರ್ಡುಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಗೋವರ್ಧನ ಅವರನ್ನು ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದ (ರತ್ನಗೋ. ೨೦). ೩. ಅಂಚೆಯ ಕಾಗದ: ಗಂಡನು ಅಂಚೆಯ ಕಾರ್ಡಿನಂತಾದರೆ ಹೆಂಗಸು ಕವರಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೩೯–೫೬). [← ಇಂ. Card]

ಕಾರ್ಡುದಾರ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕಾರ್ಡು ಉಳ್ಳವನು: ಕಾರ್ಡುದಾರರೆ ಉಪಟಳವಂತೂ ಹೇಳತೀರದು. ನಿನ್ನೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಿರೋ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು, ಲೆಳ್ಳವೇ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ (ದೇಕಥ. ೬೭). [ಕಾರ್ಡು + –ದಾರ್ತ್]

ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಆರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ: ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ನಳ ಪುರುಳ್ಳುತ್ಪವಪುರೂರವ ಸಗರ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯರೆಭಿಪ್ರಮುಖರತ್ಯಧಿಕರಿಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಳ್ಳವರ್ಗ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೊಳಕರೆಂಬ ನಾಮಂ (ಮಂಗಸಾ. ೭೮–೨). ೨. ರಟ್ಟಿನಂಥದೆ ಒಬ್ಬ ದೊರೆ: ಕೃಥ್ಯೋಗಾಮೀನ ಯದ್ದಕ್ಕಂ ಶಿನಶ್ಚರ್ಯಂ ಕಾರ್ತ್ತವೀರ್ಯೋಣ ಭೂಯಃ ಸೃಗುರಮೆ ದಕ್ಕಂ (ಪಾಇಇ. XX, ೧೦–೨೦ ; ೪೭೨). ೩. ಒಬ್ಬ ಜೈನ ಚಕ್ರವರ್ತಿ : (೪). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಸ್ವರ (ನಾ). ಚಿನ್ನ; ಭಂಗಾರ: ಕಾರ್ತಸ್ವರ ವಿಶಾಸ ಳಳಸುಖ ವಿಗಳಿಕ ಸ್ಥೂಲ ದುಗ್ಧ ವಾರಿಧಾರಾ ಸಹಸ್ರಂಗಳ್ (ಅವಿಭ. ೬–೯೬ ವ); ಎರಡಿಧಮನೀಜಾ ಕಾರ್ತಸ್ವರದಿರದುಂಕಳದೊಳಿರೆ (ಸುಳುಮಾ. ೯–೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವವನು; ಜೋಯಿಸ; ದೈವಜ್ಞ: "ಕಾರ್ತಾಂತಿಕಂ . . . ಸುದ್ದವಜ್ಞನುತ್ತಮ ಜ್ಯೋತಿಷನೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗಾಸ. ೭೫–೬); ಅನೇಕ ಕಾರ್ತಾಂತಿಕ ಸಂತಾನ ಸಂಪನ್ನಮು ಮಪ್ಪಂತಃಪುರಮುಂ . . . ಪೊಳ್ಕು (ಹಂದ್ರಪು. ೬–೧೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರು ತಿಂಗಳು: ಈ ನಲದ ಕಾರ್ತಿಬೆಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ (ರಾಶಿ). [← ತುಳು. ಕಾರ್ತಿ, ಕಾರ್ತೆಲ್]

ಕಾರ್ತಿಕ (ನಾ). ೧. ಚಾಂದ್ರಮಾನ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳು: ಕೃಪಸಂವತ್ಸರದ ಕಾರ್ತಿಕಂ ಮುದಮಯೀಯ (ಅವಿಭ. ೧೬–೭೬); ಕಾರ್ತಿಕ ಪೌರ್ಣಮಿಯ ರಾತ್ರಿ ಕೃತ್ತಿಕಾದೀಪೋತ್ಸವ . . . ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಸಕ್ಷತ್ರ. ೯); ಕಾರ್ತಿಕವಾದ ಮೇಲೆ ಮಳೆಯಿಲ್ಲ, ಕರ್ಜ ತೀರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲ (ಗಾಪ). ೨. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ನೊಡುವ ದೀಪೋತ್ಸವ : ಬಾದಾಮಿ ದೇಗುಲಕೆ ಭಾವನರ್ತಕಿಯಾಗಿ ಹೊಸಭಾವ – ದೀಪಗಳೆ ದಿವ್ಯಕಾರ್ತಿಕ ವಾಗಿ (ಕಥಾಕಾ. ೧೨). ೩. = ಕಾರ್ತಿಕೇಯ : ನೋಡಿದವರೆಲ್ಲ ಅನ್ನು ಕ್ತಿದ್ದರು "ಆಹಾ ಇವನು ಹುಡುಗನಲ್ಲ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರ್ತಿಕೆ" ಎಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೬೦೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಚಿಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಡಿಗಿ. ೫೪–೧೦೯ಓ). [?]

ಕಾರ್ತಿಕಿಕೆ (ನಾ). ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಕೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೃತ್ತಿಕೆಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಸ್ಕಂದ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ದು ಬೇಂಟೆ ಯಾತಂಗೆ ಮೃಗ ವ್ಯಾಯಾಮ ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ ಮೆಚ್ಚ ಮೆಚ್ಚುಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೭ ವ). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?): ನೇತ್ರ ವಾಯುವಿಗೆ ಎಲಿಕಪ್ಪಲಿ . . . ಅಳಲಿಕಾಯಿ ಳಿರಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಳಿರಿ ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಭಾಗ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ತಿರುಚಿ . . . ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಚ್ಚುವುದು (ವಿಪೃವಿ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧: ಪ್ರಥಮ ವಿಜಯ ಸಮ್ಬತ್ಸರಂ ಕಾರ್ತ್ತಿಗೆ ಪುಣ್ಣಮೆ ಅನ್ದು (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೧-೪ ; 726).
[< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕೆ?]

ಕಾರ್ತಿಕ (ನಾ). = ಕಾರ್ತಿಕ ೧ : ಶ್ರೀತ್ರಿಪುರ್ಲ್ಲಿಯು ಕೋಕ . . . ಕಾರ್ತೀಕದಲಿ ಸಿದ್ಧಿ (ಗಗಾ. ೪-೬೪) ; ಭಾವ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾರ್ತೀಕ ಮಾಸ (ಶ್ರೀವಿಜ್ಞಾ. ೧). [< ಸಂ. ಕಾರ್ತಿಕ]

ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ; ಸೊತ್ತು. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ನೀರು (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರು : ಪಡುಮೂಡಲ ಕಾರ್ನೀರನು ಎರೆ ವೆಲರಿನ ತೆಱ, ದೀಕ್ಷಾ ಜಿತಕಿಯ ಮೊಲೆಕರೆ ತೆನೆ ಹಿಡಿಯುವ ಮಾಟ (ನಾದಲೀ. ೨೬-೬). [ಕಾರ್ + ನೀರು (< ನೀರ್)]

ಕಾರ್ನೀಸು (ನಾ). ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಅಲಂಕಾರ ಭಾಗ ; ಕವ್ಲೋತ : ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಅಳದ 'ಕಾರ್ನೀಸು' ಅದರ ಮೇಲೆ ಛತ್ರಾಂಜನದ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹಗಳ ಗೋಪುರಗಳು ಇವೆ (ಹೊಯ್ಸಾ. ಶಿ).
[← ಇಂ. Cornice]

ಕಾರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). ೧. ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವವನು ; ಯಾತ್ರಾರ್ಥಿ ; ಯಾತ್ರಿಕ. ೨. ಮೋಸಗಾರ ; ಕಪಟಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯ(ನಾ). ೧. ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ಸೂತಮಾಗಧರವರಿಬುಧತ್ವ ತಾಳರರ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಡಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೧೧-೬೫) ; ಕಪ್ಪ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವ ಕಾಣಿಸಿ ಕನಲಡೆ ತುಷ್ಟಿವಡಿಪುದೊಲವಱಳು (ಹರಿಚ. ೬-೧೮). ೨. ದೈನ್ಯ ; ದೀನಸ್ಥಿತಿ ; ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿ ; ಕರುಣಾಜನಕವಾದ ಅವಸ್ಥೆ : ಧೈರ್ಯಂ ಧರಣಿಗೆ ಬಿರ್ದು ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ ಪುಟಿನೆಗೆದು (ಸಂಜಿಪ. ೧೪-೬೧) ; ಕಡುಕಾರ್ಪಣ್ಯದಿ ಕೇಳ್ವವೇ ಶಿವಿಜರೊಡರ್ದಿ ಮಾಡುತಾ ಕಾಶಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪). ೩. ದಯೆ ; ಮರುಕ. 'ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ' ಪರಾ. ೪. ಜಿಪುಣತನ ; ಕೃಪಣತೆ ; ತ್ಯಾಗ ಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಸ್ವಪರರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ದರೆಶಪೊಳ್ಕಳವು . . . ಸೆರೆ ಕೈತಳ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಂ . . . ಕರ್ಳರಿಂಗಳಿವು ಮೆಳೆದೊಱೆವು (ಕೃವಿಭಾ. ೨-೫). ೫. [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ಐದು ಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : 'ಕಾರ್ಪಣ್ಯವೆಂದರೆ ಧರ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ, ಭಗವಂತನಿಗಿಂತಲೂ ದೇರೆ ರಕ್ಷಕರನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು" (ಪಂಪಸಾ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರ (ಗು). ದಯಾಪೂರ್ಣ ; ಅತಿಶಯವಾದ ; ಮರುಕವುಳ್ಳ : ಕ್ಷತ್ರಜಾತಿಯ ಜೀವನವಲೇ ಕಪ್ಪವಿರ ಕಾರ್ಪಣ್ಯತರವಾಗಿ ನೀವು ಸೈರಿಪಲೇಳು ನಮ್ಮ ತರಾವಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೬-೬೨).
[ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡು (ಕ್ರಿ). ದೀನವಾಗು ; ದೈನ್ಯವನ್ನಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬೇಡು : ಕಾಯದಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಂಡವರಿಗೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಪಡದಿಪ್ಪುದೆ ಶೀಲ, ಲಿಂಗಾಣತಿಯಿಂದ ಬಂದುದ ಕೈಕೊಂಬುದೆ ವ್ರತ (ಪಡಗೋ. ೭೧-೧೧೬).
[ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಪಡು]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ ; ಕೃಪಣತೆ. ೨. ಜಿಪುಣನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಇಷ್ಟವಂಚಕನೇ ದುರಾತ್ಮನೆ ಕಷ್ಟನೇ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಭಾವನೆ ಕಪಟಮಾನಸನೆ ? (ಬಸವ. ೪೫-೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ಭಾವ]

ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಜ್ರ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ದೀನವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕಾರ್ಪಣ್ಯವಜ್ರಂ ತನುಗಾತ್ರಂ ದಿನನೇತ್ರಂ . . . ಜನಮಂ ಬೇಳ್ದಾಸೆಯಿಂ ನಾವಿನ ಪರಿಯೆಸಪೀ ದೈನ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೧). [ಕಾರ್ಪಣ್ಯ + ವಜ್ರ]

ಕಾರ್ಪಾಸ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ; ಹತ್ತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿ : "ಪಿಚವೋ, ಬಾದರಃ, ಕಾರ್ಪಾಸಃ – ಈ ೩ ಪಲ್ಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೩-೪೪) ; ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ ಜೀರಕ ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬೨) ; ಗುರು ಶಿಷ್ಯಸಂಬಂಧ ಬಿತ್ತಿಳಿದ ಕಾರ್ಪಾಸದ ಪಾವಕದ ಸಂಗಮ ದಂತಿರಬೇಳು (ಮೋಳಿಮ. ೧೫೮-೫೯) ; ಕಡಿಗಳಕುಸುಳ್ದಕಾರ್ಪಾಸ ಪೃಕ್ತಧರದೆ . . . ಭೃಂಗಿರಿಟಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ (ಆ ರಾಜ. ೧-೧೩). ೩. ಹತ್ತಿಯಬಟ್ಟೆ ; ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ : "ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ–ಈ ೨ ಹತ್ತಿಯಿಂದಾದ ಸೀರೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೩೬) ; "ಕಾರ್ಪಾಸಮೆನಿಲು ನೂಲು ವಸ್ತ್ರ" (ಮಂಗ. ೧೧೧-೨೬) ; ಕರಡಿಯ ಮೈ ಕೊಡು ಕಾರ್ಪಾಸ ಕುಪ್ಪುಸ ಬಿರುದಿನ ತೋಳ ಪಾವಡೆಯ ದುರಗಲಿಗಳು (ಕಂಪಪ. ೧೧-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಪಾಸಜಾಪೆ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವ ಬಿಲ್ಲು ; ಹತ್ತಿ ಎಳ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಬೆಸೆ : "ಬೆಸೆ–ಗರ್ಭೇ, ಕಾರ್ಪಾಸಜಾಪೇ ಚ (ಹತ್ತಿ ಎಳ್ಕುವ ಬಿಲ್ಲು)" (ಶಮಧಾ). [ಕಾರ್ಪಾಸ + ಜಾಪ]

ಕಾರ್ಪಾಸವಿವರಣ (ನಾ). ಅರಳೆ ಹಿಂಜುವುದು, —ಎಳ್ಕುವುದು : "ಪಸುನಿಯೊಳ್ ಕಾರ್ಪಾಸ ವಿವರಣಮೊಳಂ ಪಿಂಜು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೮೮).
[ಕಾರ್ಪಾಸ + ವಿವರಣ]

ಕಾರ್ಪಾಸಸ್ಫೋಧನ (ನಾ). ಅರಳೆಯಲ್ಲಿನ ಬೀಜ, ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು, —ಸೋಸುವುದು : "ಅಮ್ಯಗಾಂಳೊಳು ಕಾರ್ಪಾಸ ಸ್ಫೋಧನಮೊಳಂ . . . ಸಸಿ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೨).
[ಕಾರ್ಪಾಸ + ಸ್ಫೋಧನ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿ (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಗಿಡ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸೀ]

ಕಾರ್ಪಾಸಿಕೆ (ಗು). ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ : ಈ ಲೆಱ್ಱವಸ್ತ್ರವಿಗೆ ಪಟ, ಪಟಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕಪಟ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವ್ದು ವಂತೆ (ಕಪ್ಪಸಂ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಪಾದಿ ; ಹೊಗೆಯ ದಾರಿ. 'ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ಪರಾ.

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಯವ = ಬೆಂಕೆ ; ಅಗ್ನಿ : "ಇಂಗಳನಲರಿಗೆಯಿಂ ಪೊಗೆ ಪಬವರಿಯನನ್ಗಿ ಹಗ್ಗಿಸಗ್ಗಿಗರಡಬಂ ಕೆಂಗಿಡಿಯನಮರ್ದ ವಿರಿಗೂಳ್ ಕಾರ್ಬಟ್ಟಿಯವ . . . ಎನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೩೦).
[ಕಾರ್ಕ್ + ಬಟ್ಟೆ]

ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ 'ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ' ನೋ.

ಕಾರ್ಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ತಿಣ್ಣ ಜಪ್ಪನದ ಚಂಚಿತಿಯರ ಮೆಯ್ ಕಾರ್ಬಣ್ಣದ ಬೆಲ್ಲ ಸೋಲ್ವಿಗೆ (ಮೋಹಶ. ೧೯-೬೨). 'ಕರ್ವಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಕ್ + ಬಣ್ಣ]

ಕಾರ್ಬೋಗೆ, ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕರಿಯ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಕಾರು : ಝಗಝಗಿಸ ಬೆಳ್ಳಯ ಕೋಂಟೆ ಕವುಲನಯನಂಗೆ ಕಾರ್ಬೋಗೆವ ಕಾರ್ಬೋನ್ಸಿನದು ವೀರ ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಿಗೆ (ಚಿಬಿಪು. ೪೧-೧೪). [ಕಾರ್ಕ್ + ಪೊಗೆ]

ಕಾರ್ಬೋಗ್ಯೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಹೊಗೆ ; ಕರಿಯ ಹೊಗೆ : ಕಾರ್ಬೋಗೆ ಗಗನಳಡರಿತು ಜಗವ ಮುಸುಕಿತು (ಕಾತಿರಾ. ೨೬-೫೪) ; ಸುರಿವ ಕಿಡಿಯಡರಿದವು ಕಾರ್ಬೋಗೆ ಹರೆಮಿದು (ತೋರಾ. ೫-೬೬) ; ಮಹಾ ಕೊಡಾಗ್ನಿಯುರ್ವಾತಿರೆ ಕಂಗಳ್ ಕೊಳ್ ನಾಸಿಕದೆ ಸೂಸ ಕಾರ್ಬೋಗೆ (ಚಿಬಿಪು. ೪೧-೯) ; ಕೆನ್ನೆಯಿಲುಗಳ ಕಾಂತಿ ಲೋಳೆವ ಪರಳಲಿತ್ತು ಕೋಳಗಳ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಬೋಗೆ ಕವಿದಂತೆ (ಆ ರಾ ಸಾ. ೨೬-೧೧೪). 'ಕರ್ವೊಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಕ್ + ಪೊಗ್ಯೆ]

ಕಾರ್ಬೊನ್, ಕಾರ್ಬೊನ್ನು (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಾರ್ಬೊನ್ನುಂ ತಿರುಗಿದಪುದಯಸ್ಕಾಂತ[ಶಕ್ತಿ] ಯೆಲ್ಲಿತ್ತದ ಱೊಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೬೪೭); ಪರುಷ ಸೋಂಕಿದ ಬಳಿಕ ಕಾರ್ಬೊನ್ನ ಕೇಡ ನೋಡಿರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೬–೧); ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿದಿರ ಕಾರ್ಬೊನ್ನಂತೆ (ಚೆಬಪು. ೨೦–೨೧). **ಕಾರ್ಬೊನ್ನು**: "ಕಾರ್ಬೊನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣವದು" (ಕಶರ. ೨೩). [ಕಾರ್ಬ್ಯ + ಪೊನ್]

ಕಾರ್ಬೊನ್ಗಲ್ (ನಾ). ಸೂಜಿಗಲ್ಲು: "ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಬೊನ್ಗಲ್ಲೆಂದು ಸೂಜಿಗಲ್" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೦). [ಕಾರ್ಬೊನ್ + ಕಲ್ಬ್]

ಕಾರ್ಬೊನ್ನು 'ಕಾರ್ಬೊನ್' ನೋ.

ಕಾರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವ; ಉದ್ಯೋಗಶೀಲವಾದ: (ಕಿ). ೨. ಶ್ರಮಪೂರ್ಣವಾದ: (ಕಿ). (ನಾ). ೩. ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕರ್ಮಶೀಲ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಡು (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಮಡು; (ಆಳವಾಗಿ) ಕಪ್ಪಾಗಿ ಕಾಣುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ. ೨. ಯಮುನಾನದಿ.

ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣ = ಯಮುನೆಯ ಅಣ್ಣ; ಯಮಧರ್ಮ: "ಜಕ್ಕಂದೊಬಲಿದೇರ ಕಾರ್ಮಡುವಿನಣ್ಣಂ ಜವಂ . . . ಯಮನ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೪). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮಡ್ಡು]

ಕಾರ್ಮಣ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು; ಕಾರ್ಯದ ಪೂರೈಕೆ. ೩. ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಶೂಲೀಕರ್ಮ, ಸಂವನನಂ, ಕಾರ್ಮಣಂ, ವಶೀಕರಣಂ – ಈ ೪ ವಶಂ ಮಾಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೧); "ಶೂಲಿಕರ್ಮಂ ಕಾರ್ಮಣಂ ವಶೀಕರಣಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦–೧೭). ೪. ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಜಾದುಗಾರಿಕೆ; ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ. ೫. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದಿಂದ ಆದುದು; ಕರ್ಮಸಮೂಹ: ಕರ್ಮದೊಳಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ . . . ಕರ್ಮೋದಯದಿನಾದುದು ಕಾರ್ಮಣಂ, ಕರ್ಮಸಮೂಹಂ ಮೇಣು ಕಾರ್ಮಣಂ (ತಸೂವೃ. ೫೧); ಅನುಕ್ರಮದಿನಯ್ದುಭೇದದಿನೌದಾರಿಕ ವೈಕ್ರೀಯಕ[ಮಾ] ಹಾರಕ ತೈಜಸಕಾರ್ಮಣಂಗಳಿವು ತನುವೆನಿಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೧೦); ಶಿಲೆಯೊಳಗಿರ್ಪುದು ಮೂಲಶರೀರವು ಒಳಗಿನ ತೇಜ ಕಾರ್ಮಣವು ಬೆಳಗನು ದಿಕ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಬೀರುತ ತಳಲೋಕವನಾಗಮುಟ್ಟ (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೫–೮೮). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮಣ. ೫. ಕರ್ಮೋದಯದಿಂ ಕಾರ್ಮಣವರ್ಗಣೆಯಿಂ ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೦). [ಕಾರ್ಮಣ + ಶರೀರ]

ಕಾರ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಇಂದ್ರನೀಲ: ಕಂಡರಿಸಿದ ಕಾರ್ಮಣಿಯ ಗಂಭದಂತೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾಗಿ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪ ದುಂಡು ತೋಳ್ಗಳೊಂದು ಸಿರಿಗಯ್ಯಂ ನೆಲದೊಳೂರಿ (ಭಾರಶಾಂ. ೨೯–೧೯೨). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮಣ್ಣಿ]

ಕಾರ್ಮಮಲ (ನಾ). [ಶೈವ] ಜೀವಾತ್ಮನ ಜನ್ಮಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಮಲಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾರ್ಮಮಲವು ಜೀವಾತ್ಮನ ಸತ್ಕರ್ಮ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುವುದು (ಭಾರದ. ೨೧೧). 'ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಮ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಳೆ 'ಕಾರ್ಮಟೆ' ನೋ.

ಕಾರ್ಮಟೆ, ಕಾರಮಳೆ, ಕಾರ್ಮಳೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಕಾರ್ಮಟೆಯ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಮೊದಲುಜುಬುಸಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೨–೧೪). **ಕಾರಮಳೆ**: ತಳ್ದೆಸುವಾಗಳು ಕಾರಮಳೆ ಕಜ್ಜಿದಂತೆಯುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೭೫–೭; 1156); ಕಾರಮಳೆಯೆ, ಕಪ್ಪತಮಳೆಯೆ! ಸುರಿಮಳೆಯೆ (ನೆಲಮು. ೧೫); ಕಾರಮಳೆ ಬಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕಾರ್ಮಳೆ**: ಸಿರಿದು ಜೀಮೂತಮಂಡಲ ಭೋರ್ಗರೆದಾಗ ಕಜ್ಜಿವ ಕಾರ್ಮಳೆಗಳಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೩೧). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮಟೆ]

ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಕಾರಮಿಂಚು (ನಾ). ಮಳೆಯ ಮಿಂಚು; ಮಳೆಗಾಲದ ಮಿಂಚು: ಕೂರ್ವಾಳ ತೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಬೊಗರದೆತ್ತಂ ಪರ್ವಿ ಕಾರ್ಮಿಂಚಿನಂತಿರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೨); ಕಾರ್ಮಿಂಚು, ಪೆಣ್ಮಣಿಗಳಾ ಕಣ್ಣ ನುಣ್ಮಿಂಚು (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೩). **ಕಾರಮಿಂಚು**: ಮಿಸುಪ ಸುಲಿಪಲ್ವೆಳಗೆಂಬ ಕಾರಮಿಂಚು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೩); ಕಡೆಗಣ್ಗಳ ಹೊಳಹಿನ ಕಾರಮಿಂಚಿನ (ಕಂನವಿ. ೯–೮೫). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮಿಂಚ್ಯು]

ಕಾರ್ಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ; ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ; ಕೆಲಸಮಾಡುವ: ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿ, ಕಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಜೀವಿಯು ಯೋಗಿಯಾಗಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೧೯). (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಶ್ರಮಜೀವಿ: ಬಂಡವಾಳಗಾರರಿಗೂ ಕಾರ್ಮಿಕರಿಗೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವ ಘರ್ಷಣೆಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕುರಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೫೧); ಪಕ್ಷದ ಕ್ರಾಂತಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾರ್ಮಿಕರು ಮತ್ತೂ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುವರೆಂಬುದು (ರಾಜಪ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮಿಕಮಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆಣವಮಲ, ಮಾಯಾಮಲ, ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆಂಬ ಮಲತ್ರಯಂಗಳ ಕಳೆದುಳಿದು ನಿರ್ಮಲನಾದ ಶಿಷ್ಯನು (ಅವಚಂ. ೨೭೩–೧೨೫೫); ತಾ ಮಾಡಿದೆನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕೆಳಗಣವೆ ಆಣವ ಮಾಯಿಕ ಕಾರ್ಮಿಕ ಮಲಂಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೩–೧೩೭); ಜೀವನು ದೇಹ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡತೊಡಗಿರುವನು. ಈ ಬಗೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮಿಕಮಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೩). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಮಲ]

ಕಾರ್ಮಿಕಸಂಘ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಘ; ಕಸಬುದಾರರ ಸಂಘ: (ಪಾರಿನಿ. ೮೫). [ಕಾರ್ಮಿಕ + ಸಂಘ]

ಕಾರ್ಮುಂಬನಿ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮೊದಲ ಮಳೆಹನಿ: ಜೀಯ ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಿದರ್ಶನವೆನ್ನದೋಷತ್ಕಿಮಿರಜ್ಯೋತಿಯನ್ನ ಜೀವನ ಚಾತಕಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಮುಂಬನಿಯಲಾ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣರಸ (ಭಾವಚಿಂ. ೨–೨೭). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮುಂಬನಿ]

ಕಾರ್ಮುಕ$_1$, ಕಾರ್ಮೊಗ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಂಭ, —ಪ್ರಾರಂಭ: ಬೇಟದತ್ತಳಗಮನುಂಟುಮಾಡಿದುದೊ ಕಾಮನ ಕಾರ್ಮುಕದಂತೆ ಕಾರ್ಮುಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫); ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದತ್ತು ಕಾರ್ಮುಕದೊಳಿಂದ್ರಗೋಪಕಳಾಪಂ (ಜಗವಿ. ೪–೧೩); ಅಖಿಳ ಮಹೀದೇವರ್ ಶತಮಖನಂ ತಣಿಪಲ್ಕೆ ಕೂಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರೆ ಕಾರ್ಮುಕದವೊಲೆಸೆಗುಂ ನಾನಾಮಖಧೂಮಸ್ತೋಮದಿಂದಮೆನ್ದುಂ ವ್ಯೋಮಂ (ಎಇ. XVIII, ೧೯೨–೨೪; 1184). **ಕಾರ್ಮೊಗ**: ತರದಿಂ ಶಿಖಿ ಚಾದಗೆ ಮಧುಕರಮಂಚೆ ಪಯೋಧರಂಗಳನು ನಯದಿಂ ಕರೆದುವು ನೆರೆದುವು ಮೊರೆದುವು ಪರೆದುವು ತೊಜ್ಜಿದುವು ನಿರಂತರಂ ಕಾರ್ಮೊಗದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯–೩೮). [ಕಾರ್ಮ್ಯ + ಮುಕ]

ಕಾರ್ಮುಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: ಗೊಲೆಗೊರ್ಮೊದಲೊತ್ತಿ ದನಗುರ್ವು ಮೆಯ್ವೆತ್ತುದನಾ ಕಾರ್ಮುಕಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೮೮); ಲಲಿತಭ್ರೂಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೇಕರರುಚಿ ನನೆಗೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨-೩೩); ಮಾರ ಕಾರ್ಮುಕ ಪುಬ್ಬು (ತೀರ್ಥಮ. ೧೨೫). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂಬತ್ತನೆಯ ರಾಶಿ; ಧನುರಾಶಿ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು; ಧನುಷ್ಕೋಟಿ: "ಕಾರ್ಮುಕಕೋಟಿಃ, ಅಟಿನಿ - ಈ ೨ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೧). [ಕಾರ್ಮುಕ್ಕ + ಕೋಟಿ]

ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಜಾಗು ಧಣುಧಣು ಪೂತು ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝುರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೆಂದುದು ವಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೫-೨೯). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶುಭಪ್ರದವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜನನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ ದಶಮಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಏಳುರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹಗಳು ನೆಲೆಸಿರುವ ಯೋಗ; ಚಾಪಯೋಗ. [ಕಾರ್ಮುಕ್ಕ + ಯೋಗ]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$, ಕಾರಮುಗಿಲ್, ಕಾರಮುಗಿಲು, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದ ಮುಗಿಲು, —ಮೋಡ: ಉರ್ದಿ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ನೀರ್ವೋಲ್ ಕೋಶದಿಂದಂ ಮದಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಮೊಪ್ಪೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೫೮); ಬಾಷ್ಪಬಿಂದುಗಳ ತಂದಲಂ ಕಱೆವ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮೊತ್ತಮೆನಿಸಿ (ವರ್ಧಪು. ೬-೨೯ ವ); ಚಾದಗೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ವನಿಯನ್ ... ಪಾರ್ವ ತೆಱದಿ (ದಶಕು. ೨-೬೭); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಮುಂಬನಿಗ ಳೋಡುವ ಬೇಗದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೩೬-೪೪). **ಕಾರಮುಗಿಲ್**: ಅವರ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ ಕಾರಮುಗಿಲ್ಗಳುಮೊಡನೊಡನೆ ವಾರಿಧಾರೆಗಳಂ ಸುರಿದುವು (ಕಾದಂಉ. ೫೩೧); ಕೊಂದನು ಕಾರಮುಗಿಲಬ್ಬರದ ದೊಬ್ಬಿಱುತದಲಿ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೨೧). **ಕಾರಮುಗಿಲು**: ಬಾನ ಕರೆಯಲಿ ಹುದುಗಿ ಕಾರಮುಗಿಲಂತಿಹುವು ಬೆಟ್ಟ ಹಬ್ಬಿ (ಹೊಂಗಳು. ೫-೯). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು**$_1$: ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚಿನಂದದೆ (ನಳಚ ೫-೫೩); ನೀರದಾಗಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಡು ಚೆಲುವಿನುಟ್ಟ ನೀಲಾಂಬರದ ಕಾಂತಿಯೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಪಸರಿಸಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೧೭). [ಕಾರ್$_2$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$, ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ಕಾರ್ಮುಗಿಲೆ ಗಜದ ರೂಪಾದುದು (ಜಗವಿ. ೬-೪೭); ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಸೊಂಪಡರ್ದ ಸೋರ್ಮುಡಿ (ಸೌಂದಪು. ೭-೧೦); ತಿಳಿಯದೆನೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ ಜಿರ್ಕರೆಯುತಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೫೦-೭೩). **ಕಾರ್ಮುಗಿಲು**$_2$: ಮಟ್ಟ ಮರಕತಶಿಲೆಯ ನೀಲದ ಬೆಟ್ಟದಿರವೆಂಬಂತೆ ಜಂಪಳವಿಟ್ಟು ಜಡಿದುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕತ್ತಲಿಸೆ ಕುಂಭಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೩); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ನೋಟ ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡೆದು ಮಿಂಚುವ ಮಿಂಚು (ನಳಚ. ೫-೫-೩); ತೋಱುವುದು ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊ ಸೋರ್ಮಡಿಯೊ (ವೆಂಕರಾ. ೫-೬-೩೫). [ಕಾರ್$_3$ + ಮುಗಿಲ್]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_1$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲು$_2$ 'ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡು (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಗುಂಪು, —ಸಂದಣಿ: ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿನಿಂ ಕಱಂಗಿದ ಕಾರಿರುಳ ಘೋರಾಂಧ ಕಾರದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೫೮); ಕಾರ್ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುಗಳಂತಿವೆಂಬಿನಂ ಕೋಲ ಮಱೆಯಂ ಕಱೆದರ್ ಮಿಗೆ ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೭). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಒಡ್ಡು$_2$]

ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ದಾರಿ; ಆಕಾಶ. ೨. ಮೋಡ ಕವಿದ ಬಾನು: (ಕಿ). [ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾರ್ಮೇಘ, ಕಾರಮೇಘ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$. 'ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ' ಪರಾ. **ಕಾರಮೇಘ**: ಕಾರಮೇಘದೊಳು ಮಿಂಚಡಗಿ ತೋಱದ ತೆಱದಿ (ಶಿವಗೀ. ೧-೨). [ಕಾರ್$_2$ + ಮೇಘ]

ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನ (ನಾ). ಕಾರ್ಮುಗಿಲಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಡಿಗೆ, —ಅಂಜನ: ಗೌತಮನ ಶಾಪಶಕ್ತಿಯೋರಂತೆ ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ಕೋರದಾಡೆಗಳಿಂದನಂತಭುಜವಾಗಿ ಕಾರ್ಮೇಘಾಂಜನಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨-೩೨). [ಕಾರ್ಮೇಘ + ಅಂಜನ]

ಕಾರ್ಮೊಗ 'ಕಾರ್ಮುಕ್$_1$' ನೋ.

ಕಾರ್ಮೊಳಗು (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಗುಡುಗು: ನಿನ್ನ ಹೆಸರಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದೆನಿದೊ ಸಿಡಿಗುಂಡು ನೂರ್ಮೆ ಮಾರ್ಮೊರಸೆ ಕಾರ್ಮೊಳಗನುರ್ವರೆಯಿಂ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೭೦-೩); ಗುಡುಗುಡುಗುವ ಕಂಠದಿಂದ ಕಾರ್ಮೊಳಗ ಬೀರುತ (ಪಾಂಡಜ. ೧೦). [ಕಾರ್$_2$ + ಮೊಳಗು$_2$ (< ಮೊಱಗು$_2$)]

ಕಾರ್ಮೋಡ, ಕಾರುಮೋಡ (ನಾ). = ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್$_1$: ಕಾರ್ಮೋಡ ಬಿರಿದು ರವಿ ಬೆಳಗುವನು (ಮಂಕುಕ. ೭೮೫); ಒನಲುತಿರೆ ಕಾರ್ಮೋಡ ಪನಿವರಲ್ ಚೆಲ್ಲಿದುದು (ಕಾಲೂರ. ೪೫); ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಕಾರ್ಮೋಡ ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ಈಜುತ್ತಿದ್ದವು (ಫಲಸಂ. ೯೯). **ಕಾರುಮೋಡ**: ಕಾಡಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರುಮೋಡ (ಗಾದೆ). [ಕಾರ್$_1$ + ಮೋಡ]

ಕಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ; ಆಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದುದು; ಕರ್ತವ್ಯ; ಕೆಲಸ. ೩. ಸಮಾರಂಭ; ಆಚರಣೆ. 'ಲಗ್ನಕಾರ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕಾರಣದ ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ; ಪ್ರಯೋಜನ: ಕಾರಣಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿತೆಂದು ಪೇಱೆಯದು ವಿಭಾವನಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೭೮-೩೩). ೫. ಕಟ್ಟಳೆ; ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿರೂಪ: ಸಾಳುವ ನರಸಿಂಗಯ್ಯದೇವ ಮಹಾ ಆರಸುಗಳು ತಿರುಪತಿಯ ಸ್ತಾನಿಕರಿಗೆ ಅಟ್ಟದ ಕಾರ್ಯ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೨-೧; 1467). ೬. ಉದ್ದೇಶ; ಗುರಿ: (ಕಿ). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟಕದ ಐದು ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕಾರ್ಯ - ಕಥಾ ಪರಿಣಾಮ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಕಲಾಪ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಳ ಸಮೂಹ; ಕಾರ್ಯಭಾರ: ನಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ಕಾಲಕ್ರಮಕ್ಕೂ ನಾವು ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೫೫); ಕೋರ್ಟಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೩). [ಕಾರ್ಯ + ಕಲಾಪ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಿಕೆ (ನಾ). ಸೇವೆ ಮೊದಲಾದ ಆಚರಣೆಗಳ ಮಹಿಮೆ, —ಪ್ರಭಾವ: ಇಲ್ಲಿಯ ಮಂಜುನಾಥದೇವರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಿಕೆ ಬಹಳವಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಂದಲೂ ... ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಬರುವರು (ದಕಚ. ೫೫). [ಕಾರ್ಯ + ಕಾರಣಿಕೆ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿ (ಗು). ೧. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಹ; ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತರುವಂತಹ; ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ: ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ಭಾಧಾನ. IV, ೨೨); ಹೀಗೆ ನಾನು ಒಮ್ಮುಖವಾದ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಲ್ಲದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟ (ಮಲೆನಾ. ೧೭೮). ೨. ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವ; ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. 'ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಮಂಡಲಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮಂಡಲಿ; ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಸಮಿತಿ: ವಾರ್ಷಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಸದಸ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಚುನಾಯಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು (ರಾಯಕ. ೩೮). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಮಂಡಲಿ]

ಕಾರ್ಯಕಾರಿಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಲಿ: ಪಕ್ಷದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯಕಾರಿ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಪರಿವಿಡಿ. ೨. ಕಾರ್ಯಗಳ ವೇಳಾಪತ್ರಿಕೆ; ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳ ಪಟ್ಟಿ: ಇಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮ (ಗು). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನಾದ; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ; ಕಾರ್ಯಪಟು. 'ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷಮ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ; ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ: ಅಂದಿನ ಮಹಿಳೆಯರ ದಕ್ಷತೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆಗಳಿಗೂ ಈ ಶತಮಾನಗಳ ಮಹಿಳೆಯರ ದಾಸ್ಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೨). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತಾ]

ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯರಂಗ: ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಾರ್ಯಗತ (ಗು). ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ; ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡು = ಆಚರಣೆಗೆ ತರು; ಕೃತಿಗೆ ಇಳಿಸು: ನಾಗಯ್ಯನವರು ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯಗತಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸವತಿ. ೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೆಲಸಗೇಡಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಪಾತಕರು ಮಾಯದಲಿ ಗೆಲಿದರು ಭೂತಳೇಶನ ತಲೆಯ ತಂದರು ಕಾರ್ಯಗೇಡಿಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೭-೪೬). [ಕಾರ್ಯ + ಕೇಡಿ]

ಕಾರ್ಯಗೌರವ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಮಹತ್ವ; ಕಾರ್ಯದ ಘನತೆ: ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗೌರವದಿಂದಲೋ, ಸತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸದ್ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಈ ಕಾರ್ಯಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಗೌರವ]

ಕಾರ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾರ್ಯಜ್ಞಳು ನನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಳು (ಶಾಕುಂತ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವವನು: ಸವಿನಯದಿ ಕುಂಭಿನಿಯೊಪ್ಪಿರೆ ಮರೆದ ಮಂತ್ರಿ ಬಹುಕಾರ್ಯತಂತ್ರೀ (ನವಮೋ. ೩-೨೨). [ಕಾರ್ಯ + ತಂತ್ರಿ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರ (ಗು). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠವಾದ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತ. 'ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರ]

ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ: ಇದು ನಿನ್ನ ಮನಃಶಕ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಸವಾಲು . . . ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆಯಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕು (ದೂರಸ. ೨೪೮). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತಾ (ಕಾರ್ಯ + ತತ್ಪರತಾ)]

ಕಾರ್ಯತ್ವ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಗುಣ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾವ: ಸತ್ತ್ವ, ದ್ರವ್ಯತ್ವ, ಕಾರ್ಯತ್ವ, ಕಾರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಾಂತವಾದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣವಾದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ. [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷ]

ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಪಟುತ್ವ; ಕೆಲಸದ ನೈಪುಣ್ಯ: ಈ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಚಕ್ರವತಿಯು ಅವನಿಗೊಲಿದಿದ್ದನು (ಮಣಿಸ. ೫೨); ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೦). [ಕಾರ್ಯ + ದಕ್ಷತೆ]

ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ (ನಾ). ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಕಚೇರಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು ನಿಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸ್ನೇಹಿತರೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು (ರಾಯಕ. ೭೮); ಕಾಶ್ಯಪ ಭಾರತೀಯ ಸಸ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಥೆಯ . . . ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯಕ.೧೧೫). [ಸಂ. ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನ್]

ಕಾರ್ಯಧಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ವಿಧಾನ, —ಕ್ರಮ: ಎತ್ತೀಯಿತೆಂದೊಡೆ ಮೂಲೆಯಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬನ ಚಾಳಿಯೇತಕೆ ಕಾರ್ಯಧಾರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದಾರ್ಯದ] ಕೀಲನಾರೈದು ನಿಮ್ಮವರನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಬಸಪು. ೨೮-೩೫). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ಅನುಕ್ರಮ; ಶ್ರೇಣಿ; ಪರಂಪರೆ. [ಕಾರ್ಯ + ಧಾರೆ]

ಕಾರ್ಯಧೀರ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮವೀರ: ಕಾರ್ಯಧೀರನು ಮಾತಿನ ಧೀರನಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲು (ವಚಭಾ. ೩೩೪). [ಕಾರ್ಯ + ಧೀರ]

ಕಾರ್ಯಧುರಂಧರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ, —ಮುಂದಾಳು: (ಕಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಧುರಂಧರ]

ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮುಳುಗಿರುವ: ಇಡೀ ವಿಶ್ವವೇ ಕಾರ್ಯನಿಮಗ್ನವಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೧). 'ಕಾರ್ಯಮಗ್ನ' ಪರಾ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯನಿವಾರ್ಹಕ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹ ಮಾಡುವವನು; ಆಡಳಿತಗಾರ. [ಕಾರ್ಯ + ನಿರ್ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯನೀತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕ್ರಮ, —ಧೋರಣೆ: ನಾವು ಶತ್ರುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯನೀತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ . . . ಅವನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ವಚಭಾ. ೭೭). [ಕಾರ್ಯ + ನೀತಿ]

ಕಾರ್ಯಪಟು (ನಾ). =ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ: ಕಾರ್ಯಪಟು, ಮಿತಭಾಷಿ, ವಾಕ್ಯಕೋವಿದನವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೨-೧೧೭). [ಕಾರ್ಯ + ಪಟು]

ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ; ಕೆಲಸದ ನಡವಳಿಕೆ: ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಕಾರ್ಯಪ್ರಣಾಳಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಾಹಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಮಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಧಾರಣ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಸಾದರ್ಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ.೧೨೪). ೨. ಕೆಲಸಗಳ ವಿಧಾನ; ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ. [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರಣಾಳಿ (= ಪ್ರಣಾಲಿ)]

ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತ (ಗು). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ; ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ: ಮೂಲವಸ್ತುಗಳು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವಂತೆ ಉಚಿತವೆನಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶಾಲೆಗಳು ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೦೨). [ಕಾರ್ಯ + ಪ್ರವೃತ್ತ]

ಕಾರ್ಯಭರ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸದ ಹೊರೆ; ಕಾರ್ಯದ ಭಾರ: ಎನ್ನೊಳಮಿಂ ತೀರದ ಕಾರ್ಯಭರಮಂ ತೀರ್ಚಲ್ ಪೆಜರ್ಗಂಡರೇನೊಳರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೨). ೨. ಕೆಲಸದ ರಭಸ, —ತೀವ್ರತೆ. ೩. ಕೆಲಸದ ಬಾಹುಳ್ಯ; ಆಧಿಕ್ಯ. [ಕಾರ್ಯ + ಭರ]

ಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರಲು ಸಮರ್ಥನಾದವನು: ದನುಜೇಜ್ಯಂ . . . ದಂಪತಿಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಧನವಂತಂ ಧರಣೀಶಕಾರ್ಯಭರಧುರ್ಯಂ ಸತ್ಕಳಾಕೋವಿದಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೯). [ಕಾರ್ಯಭರ + ಧುರ್ಯ]

ಕಾರ್ಯಭಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸ; ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ. ೨. ಕೆಲಸದಭಾಗ, —ಅಂಶ: (ಕಿ). ೩. ಒಳಸಂಚು: (ಕಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಭಾಗ]

ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ: ಶಾಸನ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸಬೇಕಾದವನು ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಕಾರ್ಯಭಾರಿ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೨೫). 'ಕಾರಭಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯಭಾರಿನ್]

ಕಾರ್ಯಮಂತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ಕಾಳಿಗನತಿಧವಳ ಯಶಂ ರಾಜಪೂಜಿತಂ ಸ್ಥಿರವಚನಂ ವಿವಿಧತರ ಕಾರ್ಯಮನ್ತಂ (ಸೌ ಇ ಇ. XX, ೩೧-೧೨; 1044). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಯವತ್]

ಕಾರ್ಯಮಗ್ನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವವನು; ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದವನು: ಸೈನಿಕ ದಾರಿ ತೋರಿ, ಮತ್ತೆ . . . ಕಾರ್ಯಮಗ್ನನಾದನು (ಪುನರು. ೫೧೦). [ಕಾರ್ಯ + ಮಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕ್ರಮ, —ಹಂಚಿಕೆ: ಸರಕಾರವು ಹೊಸ ಹೊಸ 'ಪ್ಲ್ಯಾನ್'ಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೫೬). [ಕಾರ್ಯ + ಯೋಜನೆ]

ಕಾರ್ಯರಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ; ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ: ತರ್ಕದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೇ ಮರುಳಾಗಿ ಕಾರ್ಯರಂಗಕ್ಕಿಳಿಯದೆ . . . ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಸಾಧಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಚಿತೆಸ. ೧೨೨). ೨. ಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯರಂಗದ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು . . . ವಿಸ್ತರಿಸಿದ (ಮುಂಗಾಮು. ೭೩). [ಕಾರ್ಯ + ರಂಗ]

ಕಾರ್ಯಲಗ್ನ (ನಾ). ಸಮಾರಂಭವು ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಕಾಲ; ಮುಹೂರ್ತ: ವಿಘ್ನಮಾದುದು ರಾಮನುದ್ದಾಮಕಾರ್ಯಲಗ್ನದ ಯುದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೫-೮೬). [ಕಾರ್ಯ + ಲಗ್ನ]

ಕಾರ್ಯವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯಸಾಧಕ; ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕಾರ್ಯವಾಸಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕುಂತಿಯು ಬಿಸಿಲಿನ ತಾಪವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮುಸುಕುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದಳು (ವಚಭಾ. ೨೬೧). ೨. ಕೆಲಸದ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ, —ಸಮರ್ಪಕತೆ: ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೆಕಾಲು ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ; ಉದ್ದೇಶ ನಿರ್ವಹಣೆ: ಸತಿಯರು ಕಾರ್ಯವಾಸೆ[ಸಿ]ಗೆ ಸೋಲುವರಲ್ಲದೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ಸೋಲರು (ಭೈರಸೂ. ೩೯೪). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಸ್ಕಿ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಕ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು; ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು: ವಾಚಕರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಕಾರ್ಯವಾಹಕರ ಅಮೂಲ್ಯವೇಳೆಯ ಉಳಿತಾಯವೇ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿಯ ಆಸ್ತಿತ್ವದ ಉದ್ದೇಶ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೬). [ಕಾರ್ಯ + ವಾಹಕ]

ಕಾರ್ಯವಾಹಿ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ. (ನಾ). ೨. = ಕಾರ್ಯವಾಹಕ. [ಸಂ. ಕಾರ್ಯವಾಹಿನ್]

ಕಾರ್ಯವಿಘಾತ (ನಾ). ಕಾರ್ಯನಾಶ; ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ: "ಪ್ರತಿಬಂಧಃ, ಪ್ರತಿಷ್ಟಂಭಃ . . . ಕಾರ್ಯವಿಘಾತವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೪). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಘಾತ]

ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ನೀನಳವಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಂಗಳಿವೆಮಗೆ ಪೊಸತೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೫). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಧಾನ]

ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಡುವ ವಿಧಾನ: ಜನ ಹೆಚ್ಚು ನಾಗರಿಕರಾದಂತೆಲ್ಲ 'ಕಾರ್ಯವಿಭಜನೆ' ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತ, ಪ್ರತಿ ಯೊಬ್ಬನೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ (ಭೂವಿವ. ೧೭೯). [ಕಾರ್ಯ + ವಿಭಜನೆ]

ಕಾರ್ಯವೀರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ; ಕರ್ಮವೀರ: ಮಾತಿನ ವೀರರು ಕಾರ್ಯವೀರರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೩೪). [ಕಾರ್ಯ + ವೀರ]

ಕಾರ್ಯಶಾಲೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಾಲಯ; ಕೆಲಸದ ಸ್ಥಳ: ಪಾಂಡವರು . . . ಒಬ್ಬ ಕುಂಬಾರನ ಕಾರ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡರು (ವಚಭಾ. ೫೦). [ಕಾರ್ಯ + ಶಾಲೆ]

ಕಾರ್ಯಸಖ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ; ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ: ಕಾರ್ಯಸಖಂ ಶಕುನಿ ಗಡಾ ಶೌರ್ಯಸಖಂ ಸೂತಜಂ ಗಡಾ (ಗದಾಯು. ೨-೨೭). [ಕಾರ್ಯ + ಸಖ]

ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ನಾ). = ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ: ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಸಮಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಾಯ. ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನ]

ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವಿಕೆ; ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ: ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಾದರೂ ಕಟ್ಟಬೇಕು ಎಂಬ ಆರ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಕಸಬು. ೭೦). [ಕಾರ್ಯ + ಸಾಧನೆ]

ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕೆಲಸದ ಜಯ: ಶುಭಕರಣದಿಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು (ಗಗತಾ. ೪-೭೧). [ಕಾರ್ಯ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಪಟ್ಟಿ: "ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳ ಪಟ್ಟಿ, – ಕಾರ್ಯಸೂಚಿ" (Agenda. ಇಂಕನಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಸೂಚಿ]

ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, —ಸನ್ನಿವೇಶ: ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿ ನಿಲೆ ವಿಧಿ ಮತನಯಮನುಕೂಲಮಾಗಿ ನಿಲೆಯುಂ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಾಗದು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೪೫); ಬೆಸಗೊಳಲೊಡನಾ ಭೂನಾಥಂ ನುಡಿದನದಱ ಕಾರ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೩). [ಕಾರ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ಕಾರ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಅಂಗ, —ಶಾಖೆ: ಕಾರ್ಯಾಂಗವನ್ನೇ ಸರಕಾರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಜನಕ್ಕೆ ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೬೪). [ಕಾರ್ಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾರ್ಯಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಾರ್ಯ; ಮತ್ತೊಂದು ಕೆಲಸ. ೨. ಕಾರ್ಯದ ಒಳವಿಷಯ, —ವಾಸ್ತವಾಂಶ: ಬೆಸಸುವುದೆನಗಾದಿತ್ಯಪ್ರಭ ನಿಮ್ಮ ಬಂದ ಕಾರ್ಯಾಂತರಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೨). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕ (ನಾ). ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದು, ಯಾವುದು ಮಾಡತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆ; ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ: ಧರ್ಮಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಭ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೧೬). [ಕಾರ್ಯ + ಅಕಾರ್ಯ + ವಿವೇಕ]

ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ: ಸ್ವಭಾವಸಂಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೧೧೭); ಮಲಗಿದ್ದ ಕಾವೇರಿ ಎರಡು ತಾಸಿನ ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೨). [ಕಾರ್ಯ + ಆಚರಣೆ]

ಕಾರ್ಯಾತುರ (ನಾ). ಕೆಲಸದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತುರ; —ಉತ್ಕಂಠೆ: ಕಾರ್ಯಾತುರವಿರುವವರಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ? (ವಚಭಾ. ೭೧೫). [ಕಾರ್ಯ + ಆತುರ]

ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$ (ನಾ). ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ; ಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತ: ನೆಗಟ್ದೇಕಾದಶರುದ್ರನಾದಿಪುರುಷಂ ದೇವಂ ಲಲಾಟೇಕ್ಷಣಂ . . . ದ್ರೋಣಂಗೆ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥದಿಂ ಮಗನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೫). [ಕಾರ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_2$ (ಅ). ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ; ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೋಸ್ಕರ: ಯಾಕೋ ಕೊಂಚ ದುಡ್ಡು ಬೇಕಿತ್ತಂತೆ, ಅದಕ್ಕೇ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ ಬಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೪). [< ಕಾರ್ಯಾರ್ಥ$_1$]

ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಚೇರಿ: "ಚಾವಡಿ, ಓಲಗ; ಕಚೇರಿ, ಕಾರ್ಯಾಲಯ" (ಕಂನುಹು ೮೩); ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಕಾರ್ಯಾಲಯ (ರೂಢಿ). [ಕಾರ್ಯ + ಆಲಯ]

ಕಾರ್ಯಾವಳಂಬ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕದನಪ್ರಚಣ್ಡಂ ಭಯವೆನ್ತುದೆಂಬಂ [ಕಾ] ರ್ಯಾವಳಂಬಂ ನಿಜ ನಾಮಾಂಕಮಾಳಾಪ್ರಶಸ್ತಿಸಹಿತಂ (ಕಇಅ. ೬-೨-೧೮೮; 1058). [ಕಾರ್ಯ + ಅವಳಂಬ (= ಅವಲಂಬ)]

ಕಾರ್ವಗಲ್ (ನಾ). ಕಾರ್ಗಾಲದ ಹಗಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಹಗಲು: ಮಸಗಿತು ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕುವವೊಱೆ ಕಾರ್ವಗಲವ್ವಳಿಪಂತೆ ಪಂತದಿಂದೆಸಗಿತು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿಗೆಯನೊತ್ತರದಿಂ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡುವಂದದಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೦೬). [ಕಾರ್$_2$ + ಪಗಲ್]

ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗ, ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾದಿಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ; ಅಗ್ನಿ: "ಅಗಿನಿ ಮರಗೂಳಂ . . . ಪೊಗೆವಳಯಿಗೆಯ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗನಿವೈದೆಯನಲನ ನಾಮವೂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨); "ಅಗ್ನಿ ಕಾರ್ವಟ್ಟೆಗಂ" (ಕಶರ. ೨೩). **ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗ**: ತುತಿಪೆಂ ಸಾಯಿರಗಯ್ಯಂ ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯಂ ಕಾರ್ಬಟ್ಟೆಗನೆಂಬೊಳ್ಗಣ್ಣವನಂ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೭೬). [ಕಾರ್$_3$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$ + -ಗ$_2$]

ಕಾರ್ವಾ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಗಿಡ್ಡ ಕುದುರೆ: (ಕಿ). [?]

ಕಾರ್ವಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮೀನುಗಾರ, ಅಂಬಿಗ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಂಬಿಗ, ಬೆಸ್ತ . . . ಕಾರ್ವಿ, ಮರಕಾಲ, ಮೊಗೇರ (ತುಳುನಾ. ೧೭೩); ಕುಂದಾಪುರದ ಕಾರ್ವಿಯರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದರೆ ಈ ಮನೆಹಾಳನನ್ನು ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೇವಹೆಂ. ೨೧೯). [← ಮರಾ. ಖಾರವಾ, ಖಾರವೀ]

ಕಾರ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). = ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ: ಅವನರಸಿ ಕಾರ್ವಿಲ್ಲನರಸಿಗಿಮ್ಮಡಿ ಚೆಲುವೆ ಯುವತಿಯರ ಕುಲರನ್ನೆ (ನವಮೋ. ೩-೨೨). [< ಕರ್ವುವಿಲ್ಲ]

ಕಾರ್ವೆ$_1$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾರ್ವೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಶಾಲು; ಅಲವಾನ: ಬಸವನ ಆಭರಣ ಲೆಖ್ಖಾ . . . ೨ ಬುರುಕೀ ಕಾರ್ವೆ ೧ ಮೊಮುಜಾಮೆದು ಸಹಾ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯-೬; 1847). [← ಮರಾ. ಖಾರವೇ]

ಕಾರ್ಶ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೃಶವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಡವು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ವಿಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಯಿಕಾ ನಾಯಕರಿಗುಂಟಾಗುವ ಹತ್ತು ಕಾಮಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲೊಂದು: ನಯನರತಿ ಚಿಂತೆಸಂಕಲ್ಪಯುತಂ ಜಾಗರತೆ ಕಾರ್ಶಂ. . .ಮರಣಮಿಂತವಸ್ಥೆ ದಶವಿಧ ಮಕ್ಕುಂ (ರಸರ. ೧-೩೯). ℙ ಕೆಲವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮಾವಸ್ಥೆ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ: ಕಾರ್ಶ್ಯ, ಜಾಗರಣ, ಸಂತಾಪನಮೆಂಬ ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಾಪಣ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಷತೂಕದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ; ಹದಿನಾರು ಆದ್ಯಮಾಪಕಗಳ ತೂಕದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಕರ್ಷ ತೂಕದ ಬಟ್ಟು. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕರ್ಷದ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಷಾಪಣ. ೩. ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ. [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಶ್ರೀಮಲ್ಲೀ-ಕಾರ್ಷಿಕಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೭). [ಕಾರ್ಷಿಕ$_0$ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ: ಬಿಲ್ಮುಱಿಯೆ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಡುಗೋಪದಿಂದಾಕ್ಷಣಂ . . . ಅವನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ. ೧, ೨: ಚಂಡ ಭುಜಬಲಯುತರ್ ನುತ ಕಾರ್ಷ್ಣಿ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಗಳ್ ಕಡುಪಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ: ಅಂಧಕಾರಾಬ್ಧಿಯಂ ಕುಡಿಯೆ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕೆಯೊ (ಹಡಕಾ. ೩-೮೭). [ಸಂ. ಕಾರ್ಷ್ಣಿಕಾ]

ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀ ಪರಪುಟ್ಟನಾದೆ ನೋಡೀ ಗಳಿದರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯಮೆ ಸೂಚಕಮಲ್ಲವೇ (ಜಗವಿ. ೧೭-೪೧); ರವಿಚಂದ್ರಪ್ರಚುರ ಪ್ರಭಾಪ್ರಚಯಮಂ ಮೇಘಂ ಮುಸುಂಕುತ್ತೆ ಕಾರ್ಷ್ಣ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ತಟದಂಕುರಾಲ್ಪರುಚಿಯಂ ಬೀಱುತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೯). [ಸಂ.]

ಕಾರ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಮತ್ತಿಮರ; ಶಾಲವೃಕ್ಷ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್$_1$, ಕಾಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಪಾದದವರೆಗಿನ ಭಾಗ: ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕಾಲುಮಂ ಬಾಲಮುಮನುಡುಗಿಯಡಂಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೧೦); ವಜ್ರ ಶೃಂಖಲಮೆಂಬ ಕಡಗವ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೭). ೨. ಪಾದ; ಅಡಿ; ಹೆಜ್ಜೆ: "ಅಡಿಯೆಂದು ಕಾಲೆಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೧); ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಂ ತೊಳೆವೆಮೆಂದು ಮಹಾದೇವಿ ತಾನೆ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೧); ನೀನ್ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೆಜಗೆಜಗು ಕೊಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೮); ಗಱಿ ಪಾಱಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು ನಡೆಯಲ್ವೆಟ್ಟತು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧). **ಕಾಲು$_1$**: ೧. ಎನ್ನ ಕಾಲೇ ಕಂಭ ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ (ಬಸವ. ೮೨೦); ಬೀಳುವುವು ಕೆಲಕೆಲವು ನಡು ತೊಡೆ ಕಾಲು ಖಂಡಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೩-೩-೧೬). ೨. "ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೮); ಹುಲಿಯ . . . ಕಾಲಿಗೆ ಐದೈದು ಹದನವಾದ ಉಗುರುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೬). ೩. ಮಂಚ, ಕುರ್ಚಿಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ಕಾಲ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ ಮಂಚ ಸುವರ್ಣದಡ್ಡಣೆ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೧೭).

೪. ಜಡೆ ಹೆಣೆಯುವಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೊದಲಿನ ಭಾಗ; ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೊಸೆದ ಎಳೆ: ಅವಳು ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಜಡೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ); ಮೂರು ಕಾಲಿನ ಹಗ್ಗ (ರೂಢಿ).

ಕಾಲಂಬಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ = ವಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಾಹು ಬಲಿಯ ಕಾಲಂಬಿಡುವ ಎಂಬಮೊದಲುಬಡಿಸಲಾಜದೆ(ಜಾವಂಪು.೬೯–೨೬); ಜೀವ ನಿನ್ನ ಕಾಲಂಬಿಡುವ ಧರ್ಮಮನೆ ಮಗುಳೆ ಬಲ್ಲಿಡಿ ವಿಡಿಯಾ (ಅಜಪು. ೨–೬೩). ಕಾಲಕಡಗ= ಕಾಲ್ಗೆಡಗ: ಸಿಂಚಿಸಿ, ಪಾದ ಕೆಟಿಕಃ – ಈ ೨ ಕಾಲಕಡಗಂ " (ಹರಾಯಾ. ೯೨–೪೦೭); ಕಾಲಕಡಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಲಿಕಡಗಂ] ಬಣ್ಣಸರವುಂ ತೋಳಬಂದಿಯೆಸಲ್ತ ಚೆಲ್ವಿನ ಬಾಲದೊಡಿಗೆ ಗಳ (ಬಸವ. ೧೪–೪). ಕಾಲಕಡಿಯ= ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟಿ ಪರಿಯ ಚಿಲ್ಲಣ ಕಾಲಕಡಿಯ . . . ಮೆಟ್ಟಿಯ (ಕುಂಡಾಂ. ೧೧–೩೬). ಕಾಲಕಸ, ಕಾಲುಕಸ = ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು: ನೋ ಮಾ ಪುರದ ಜನರಿಗೆ ನಾನು ಕಾಲಕಸವಾಗಿ ಕಂಡಿಸಲ್ಲವೆ (ಮಹಿಪಿ.೧೧೪); ನಾನೀಸಾದರೂ ಆಸೆಯ್ದುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದರೆ ನನ್ನ ನಾ ದಿ ನಿ ಯ ಕಾಲುಕಸವಾಗಿರಬೇಳ್ (ಕ ಮ ಪಿ. ೧೧). ಕಾಲಮೇಲೆ ಬೀಲ್ = ವಾದಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಯರಿಸು: ರಕ್ಷಿಸಬೇಟ್ಟುಮಾವತೆಜಿಂದಂ ದಸುವಂ . . . ಎಂದವಳ್ಳಂಲಮಲೆ ಬೀಟ್ಟುದುಂ (ಕಾಪಂಪು. ೧೪೭). ಕಾಲವ–ನಿ. ಕೆಳಗಿನವನು; ಕೀಳ: ಕಾಲವರ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ ಮೇಲವರ ಕೂಲಿಯನಲ್ಲಿ ತಡೆವೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೧–೪೪). ತಿ. ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾ ಲ ವ ರ್ಬ್ಬಿ ಳಿ ದರ ಕಿ ತ ರಂ ಪೊಯ್ದಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨–೬). ಕಾಲಹುಗು= ಕಾಲಿನಟಾವು; ಬೊಕ್ಕೆ; —ಹೊಪ್ಪಳೆ: "ಪಾದ ಸ್ಫೋಟ-ಕಾಲಹುಗುಳು" (ಪಾಹೋಸಾ. ೬). ಕಾಲಿಗೆಬೀಳು= ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಾಲಿಗೆಬಿದ್ದು ಕೇಳಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳು = (ಆಲಂ) ಓ ಡಿ ಹೋ ಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ತಮಗಿನ್ನು ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲೆಂದು ತಿಳಿದು ಕಾಲಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳತೊಡಗಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೪೬); ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಲಾಟೀನನ್ನು ಬಿಸಾಡಿ ಕಾಲಿಗೆಬುದ್ಧಿಹೇಳಿದೆ (ಪದ್ಮಸ. ೧೯೭). ಕಾಲಿಲ್ಲದವ = ಹೆಳವ: " ಕೆಟವಂ ಕಾಲಿಲ್ಲದವಂ" (ಕಮಪ. ಪರಿ. ೧). ಕಾಲೆಳಕೆಗೆ = ಹಿಂದಾಲಿಸಿ; ಅನುಸರಿಸಿ; ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ: ಈ ಬಡತನದ ಕಾಲೆಳಕೆಗೇ ಹಿಂದಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬೇನೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದನು (ಮುಂಬಮು. ೩–೩೩). ಕಾಲ್ಳಳಿಯಿಸು = ಕಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸು; "ಸಾರಣೆಮಾಡಿಸು " (ಪ್ರಯೋ). ಜವಾದಿಯಂ ತೊಳೆ ದು ಸುತೆ ಕರ್ಪೂರಮಂ ಸೊಗಸಿ ಕಾಲ್ಗಳಿಸಾಂ. ಲ್ಕೆ]ಳೆಯಿಸುತೆ ಮಿದಿಸುತ್ತೆ ಸಾದಿನಿಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮–೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್ ; ತುಳು. ಕಾರ್ ; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು ; ಕೋಲಾ. ಕಾಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಕೇಲ್ ; ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್ಕ್ರ, ಕಾಲ್ಕು (ನಾ). ಕೆರೆ, ನದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನಾಲೆ; ಕಾಲುವೆ: "ಕಾಜ್ಪುರವನೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಪೆಸರ್" (ಚತುಪ್ರ. ೫೬); ಗೋಳಿಯ ಕೆಱಿಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ ಒರ್ಮ್ಮತ್ತಕ್ಕೈಗ್ಗೆ ಯಲುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೯೧, ೨೯–೨; 797); ಮಹೇಶ್ವರ ಜಟಾಗ್ರದಿಂದಿಳಿದ ಗಂಗೆಯ ಕಾಲಿದಱಿಂದಪ್ಪ ಬಪ್ಪಶಾನ್ಪರಿ (ವಿಷ್ಣು. XIII, ೪೪–೩೭; 1112); ಕಾಲ್ಗಳಲ್ಲಿಪಟ್ಟೆ ತೊಣಿ . . . ಇಱಿದಲ್ಲಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬) ; ಗಿಳಿ ಕರ್ಮಂಕೆಂದೊಡೆ ದೀಲ್ಪನಿದು ಮಾವಣ್ಣ ತನಿರಸದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆವುದು (ಚಿಪು. ೧೧–೪) ; ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲ್ ಪೂಜವಾಜ್ಞ ; ಕಾಲ್ ಕಾಲ್ ಏಂ ತಡೆತಡೆದು ಪೋದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯–೧೩). 'ಪರಿಕಾಲ್' ಪರಾ. ಕಾಲ್ಯು : ವಾರಿಜನಾಳಂ ಸೀಲ್ಯು ನೂಲ್ಕೊಳ್ವ ವೊಲವಯದಿಂ ತಂದಪೀ ಕಾಲು ರಮ್ಮಂ ಬಗೆಯಲ್ (ಕ್ಕಆರಿ. ೪, ೬–೧೨ ; 1088) ; ತಾಯಿ ಭೂದೇವಿ ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟವೆಂದರೆ . . . ಅವಳ ಕಾಲೊಣಗಿಸುರಳಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಹೋಯಿತು (ಹಗರಿ. ೨೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಲ್]

ಕಾಲ್ಕ್ರ, ಕಾಲ್ಯು (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ೧ ಭಾಗ. 'ಕಾಲ್ಮೂಲೆ' ಪರಾ. ಕಾಲ್ಯು : ಓಡೋ ಕಾಲು, ಬುದ್ಧಿಮುಕ್ಕಾಲು (ಸಮಾವ. ೭೩); ಒಂದು ಆರ್ಯದ ನಾಲ್ಕತೆರಡೂಕಾಲು ಕೋಟಿ ಜನ (ಮುಂಬಮು. ೫. ೪–೧೧೦). 'ಒಕ್ಕಾಲು', 'ಮುಕ್ಕಾಲು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕಾಲ್ ; ಕೊಡ. ಕಾಲೀ; ತೆಲು. ಕಾಲು]

ಕಾಲ, ಕಾಳ್ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ. ೨. ಶೀಡಿಸುವ ; ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವ. ೩. ಭಯಂಕರವಾದ : ಶಿಶುಗಳಾಜುಮಮರಿಮಂದಿಂ ಕಾಲಕಾಲಾಕ್ಕೃತಿ ಕಂಸನಂ ಲಯಮನೆಯುರಿ (ಜಗದ. ೨–೫೬). (ನಾ). ೪. ಸಮಯ ; ವೇಳೆ : "ದಿಕ್ಕಃ, ಕಾಲ, ಅನೆ (ಹಾ) ಹಸ್" – ಈ ೩ ಕಾಲದ ಪೆಸರ್" (ಹರಾಯಾ. ೧೮–೧೦೫) ; ಕಾಲಾವನಸಾವ ಪರಿಯಲಿ ಕೀಳುಮಾಡದು (ಉದ್ಭಾವಿ. ೧೧–೧೯) ; ಜಲದಿ ಮಿಸಾನ ಕಾಲ ಬಹ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಾಲ ಕಾಣಾವಂತೆಮುಗಿಲ್ಲ (ಪಕ್ಷಿ. ೪೨–೧೨). ೫. ವರ್ಷ ; ಸಂವತ್ಸರ. ೬. ಸನ್ನಿವೇಶ ; ಸಂದರ್ಭ : ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟು ಕಾಗೆ ರಾಗೀ ತಿಂತು (ಗಾಡಿ) ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೊಡಲ (ಗಾಡಿ). ೭. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ಪಕ್ಷ ; ಮಾಸಾರ್ಧ. ೮. ಸಾವು ; ಮರಣ : "ನಿಧನಂ . . . ಕಾಲ, ಸಂಸ್ಥಾ, ನಿಷ್ಠಾ, ಅಂತಃ, ನಿಮಿಳನಂ, ದಿರ್ಘಶಿದ್ರಾ – ಈ ೧೨ ಸಾವುಗಳ್" (ಹರಾಯಾ. ೧೦೩–೬). ೯. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ ; ಯಮ : "ಕಮನಃ . . . ಕಾಲಃ, ಅಂತಕಃ – ಈ ೧೩ ಜನನ ಪೆಸರ್" (ಹ ಯಾ ಯು. ೧೩–೭೧) ; ಶಕ್ತಾದ್ಯಕ್ಕುಮೆಂಬ ಪರಿಬಟ್ಟ ಮುಟ್ಟುವಾ ಕಾಲನೆನಾಂ (ಜಗದ. ೬–೨೬) ; ನಿನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಟ್ಟಿಮ್ಮಿದೆನ್ನ ಕಾಲಂ ಬಿಡಂ (ಉದ್ಭವಿ. ೬–೨೬); ರಾಘವಂ ವಾಲಿಯಂ ಲೀಲಾಮಾತ್ರಮುನೆ ಕಾಲನೆಡೆಗಟ್ಟಿ ಬಾಲೆಯಂ ಮೇಣ್ ವಿಶಾಲರಾಜ್ಯಮುಂ ಸುಗ್ರೀವಂಗಿತ್ತಂ (ಅಯ್ಯ. ೬೭–೪). ೧೦. ಫಲ ; ಪರಿಣಾಮ ; ಅದೃಷ್ಟ. ೧೧. ಶಕ್ತಿ ; ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ೧೨. ಪ್ರಳಯ : ಕಾಲಯಮನಂತಕ್ಕುಗ್ರಮಂ ತಾಳ್ದಿದಾ ದಳವಾಯೇ ಬಳಿಮಾರಿಯ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೪). ೧೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೧೪. ಶಿವ : "ಭಾಮಾಜನಿಳಲು ಉಮೇಶನೊಳು ಕಜ್ಜಲಜೆಲೊಳು ಮೃತ್ಯುನಿಸೊಳಂ ಕಾಲ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭–೬೮). ೧೫. ವಿಷ್ಣು. ೧೬. ಬ್ರಹ್ಮ : "ಕಾಲದೊಳು ಕೂಟದೊಳು ವಿಧಿಯಂದಿನಿಳ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬–೧೯). ೧೭. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧೮. ದಕ್ಷ. ೧೯. ಅರಸು; ಧರಾಧಿಪತಿ. ೨೦. ಎಲಚಿಹಣ್ಣು ; ಬೋರೆಚಿಹಣ್ಣು. ೨೧. ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವು; ಅಪ್ಪ ಫಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕಾಲವೆಂಬಪ್ಪಕುಲ ಫಣಿಗಳಳ್ಕು (ವಪೇಕ. ೧೩೩). ೨೨. ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸೂಚಿಮುಖ ಕಾಲ ಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಗಳಿಂಬಯೆಂಟು ಮಹಾ ನರಕಂಗಳು (ವಪೇಕ. ೧೭೯). ೨೩. ಬೆಂಕಿಯ ಏಳು ಜ್ವಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. 'ಕಾಲಸರಣಿ' ಪರಾ. ೨೪. ಒಂದು ಜಗಿಯು ಸಸ್ಯ : (ಮೃಔಗ. ೪೪–೨೬೧) ; "ಅಂತಕನೊಳೆರಪ ಪಕ್ಷಂ ದಕ್ಷನೊಳು ದಧಿಯೊಳಂತಕಾಂತಕನೊಳತಿ ರಾದ್ರಿಜೊಳು ಪಕ್ಷಜೊಳು ಕಂತುಪಿತ ನೊಳು ಕಾಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೩೬) ; "ಅಸಿತ ಫಲಂ ಭಯಂಕರ ಯುಗಂ ಯಮ ಶಂಕರ ವಿಷ್ಣು ಪಕ್ಷ ಸಾಹಸ ಸಮಯಂ ಧರಾಧಿಪತಿ ವತ್ಸರಂ ಎಂದಿವು ಕಾಲವಾಚಕಳ್" (ನಾ ನಾ ರ. ೫೩).

೨೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆದ ಅಥವಾ ನಡೆಯುವ ಸಮಯ; ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸೂಚಿಸುವ ಸಮಯ: ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವಚನ ಲಿಂಗಭೇದವಿಲ್ಲದೆ . . . ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೪). ೨೬. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದಾರ್ಥದ ಪರಿವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಕಾಲವು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದ್ದಾಗಿದೆ ಇದೂ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೩೭); ಕಾಲ, ವಾಸನಾ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫); **ಕಾಳ್ಯ**: ೧. ಮರಂ ಕಾಳಮಲ್ಲದ ಕಾಳದೊಳ್ ಫಲಪುಷ್ಪದೊಳ್ ನೆಜೆದಂದು (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೪); ಬಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಬಾಳಿನಾಳಲ್ಲ ಕಾಳನಾಳುವ ನೀನು ಕಾಳದಾಳಲ್ಲ (ಗರಿ. ೨೫–೧೪). ೧೦. ಕಾಳನೋ ರಾವಣನೋ ಶಿಶುಪಾಳನೋ ತಾನೆನಿಸಿ (ಎಕ. II, ೫೯–೯೫; 974); ಪ್ರಳಯ ಸಮಯದೊಳು ಮೇರೆಯಂ ಮೀಱಿ ಬರ್ಪ್ಪಾ ಕಡಲನಂ ಕಾಳನಂ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೪–೨೦; 1707); ಯಾವ ಕಾಳನ ಖೂಳ ರಕ್ಕಸರಾರು ಬಂದರೊನುಗ್ಗುತ (ಹಾಡುಪಾ. ೩೭–೧೧). ೧೪. "ಶಶಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೇಚಕಂ ಕಾಳಮೆನೆ ಕಪ್ಪಿಗಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧–೨೨); ಮಂದೈಸಿದ ತಮಾಲವನದ ಕಾಳದೊಳಂ ಮುಗುಳ್ತ ಮಾಧವೀ ಲತೆಯ ಜೊನ್ನದೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೧೦೦ವ); ದಟ್ಟೈಸಿ ಮಡಲಿಱುದ ಕಾಳದೊಳು ನಡುವಿರುಳು ನಟ್ಟ ಮುಳ್ಳುಗಳೆಡಹಿದ ಕಲ್ಲ (ಹಚಕಾ. ೧೨–೨೧). 'ಕಾಳರಾತ್ರಿ' ಪರಾ.

ಕಾಲವಾಗು = ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ಅವನು . . . ತನ್ನ ತಂದೆ ಬಿಜ್ಜಳನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲೇ ಕಾಲವಾಗಿರಬೇಕು (ಮೂರು ಉ. ೯೬); ಹೆಂಡತಿ ಕಾಲವಾದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬಳು ಮಗಳಿದ್ದಳು (ಕಳಹು. ೮). ಕಾಲಂಪ್ರತಿ = ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ; ಆಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ: ಯೆಕಪನಾಯಕನ ಹೆಸರಲು ಯಿಕ್ಕಿದ ವೀರಗಲಿನನಂಲ್ಲಿ ಕಾಲಂಪ್ರತಿಯ ಯೆರೆವ ಅರವಟ್ಟಗೆಯ ಧರ್ಮಕೆ ಆ ಉದಕಯೆರೆವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೆ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭತ್ತ . . . ಸರ್ವಸ್ವದ ವಿವರ (ಕಇ. III–i, ೧೪–೬೫; 1545). ಕಾಲತುಂಬು = ೧. ಅವಧಿ ಪೂರ್ಣವಾಗು; ಕಾಲಪಕ್ವವಾಗು: ಆವಾವವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲತುಂಬುವನ್ನಕ್ಕ . . . ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೩–೫೧೫); ಸರಿಯಾದ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಕಾಲತುಂಬಿ ಬಂದಾಗ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹಿರಿತನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಮರೆಂದರಿತು (ಸಂಗೀತ. ೫೨). ೨. ಆಯುಷ್ಯತುಂಬು; ಮರಣವೊದಗು: "ಕಾಲತುಂಬು = ಮರಣಬರು" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕಾಲಂ (ನಾ). ಪುಸ್ತಕ ಅಥವಾ ಪತ್ರಿಕೆಯೊಳಗೆ ಅಚ್ಚುಮಾಡುವಾಗ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಕಣ; ಸ್ತಂಭ: ಪತ್ರಿಕೆಯ ಒಂದು ಪುಟದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಕಾಲಂಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Column]

ಕಾಲಂಕೆಯ್ 'ಕಾಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಾಲಂಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಾಣು, —ತಿಳಿ: ಗುಣಂಗೊಂಡಂ, ಕಾಲಂಗಡಂ, ಪ್ರಿಯಂನುಡಿದಂ (ಶಪಂದ.೧೬೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ+ಕಾಣ್]

ಕಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಚಲ್ಲಣ; ಪ್ಯಾಂಟು; ಷರಾಯಿ: ಉದ್ದದ ಕಾಲಂಗಿ ಹಾಕಿ ದೊರೆಯ ಹಾಗೆ ಒಂದು ನಾಲ್ಕು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವೆಂಕಜ್ಜಿಯ ಮುಂದೆ ನಾರಾಯಣನೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದ (ತ್ಯಾಗಮ. ೧೮೭).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕಾಲಂಗುಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು: ಕಾಲು ನಾಲಗೆಗಳುಂ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮೇದಿನಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಂಗುಲಿಗಳೋರಗೆಯೊಳೊಂದದಿರೆ ಬಾಲೆಗೀ ಲಕ್ಷಣಂ ಮುತ್ತೈದೆತನಮಾಗಲಱಿಯದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫–೫೫).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕಾಲಂಗೆಯ್, ಕಾಲಂಕೆಯ್, ಕಾಳಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವಾಗು; ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನೆಂಬೊಂ ಮಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೨–೨೨); ಗುಣವತಿಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಭಾವನೆಯಿಂ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದೆನಿತಾನುಂ ಕಾಲಂ ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿಯೊಳ್ ತಿರಿತಂದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬–೩೯ವ); ಔಪಶಮಿಕಂ ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಕರ್ಗ್ಗೆ ಎಂತೆಂದೊಡೆ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹೋಪಶಮದೊಳೊಡಗೂಡಿ ಕಾಲಂಗೆಯ್ದರಂ ಕುಱುತ್ತಾದುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨). **ಕಾಲಂಕೆಯ್**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಇನುಙ್ಗೂರಾ ಮೆಳ್ಳಗವಾಸ ಗುರುವರ್ ಕಟ್ಟಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟಮ್ಮೇಲ್ಕಾಲಂ ಕೆಯ್ದಾರ್ (ಎಕ. II, ೨೮–೨; 700). **ಕಾಳಂಗೆಯ್**: ಕುರುರಾಜಂ ಕಾಳ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಂಗೆಯ್ದೊಡವೇ ನೀಗಾಳಾಪಮೆ ತನುಜರಾಮುಮಲ್ಲವೆ ಪೇಱಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೨–೨೬೪).

[ಕಾಲ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಲಂದಿಗೆ 'ಕಾಲಂದುಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲಂದುಗೆ, ಕಾಲಂದಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ; ನೂಪುರ; ರುಳಿ: ಶಿವನ ಪೂಜಾ ಸಂಭ್ರಮಂ ಮನೆಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಭವನ ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಧ್ವನಿ ಮನೆಮನೆಯೊಳಗೆ (ತಿರುರ. ೩–೧೩); ಕಾಲಂದುಗೆ ಬಂಡುಂಡಿರ್ದ ಪೆಣ್ದುಂಬಿಗಳ ರವಮನೊಟ್ಟೈಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧–೪೨); ತಾಯೆ ನೀ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿನುತೆ ಕಾಲಂದುಗೆ ಪಾಯವಟ್ಟವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩–೪೬); ಡಾಬಾಗಲೀ, ಕಾಲಂದುಗೆಯಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೨೩೯). **ಕಾಲಂದಿಗೆ**: ಘಟ್ಟ ವಣ್ಯಾಣ ಕಾಲಂದಿಗೆ (ವಿದಾಕೃ. ೬–೧); ಕಾಲಂದಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನುಡಿದಾರಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೩–೩೯); ಘಲ್ಲೆಂದು ಮೊರೆಯುವ ಕಾಲಂದಿಗೆಗಳ ಶಬ್ದಂಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಾಳಗಳಂ ಪಿಡಿಯುವಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೮೮–೧); ಊಳಿಗದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕಾಲಂದಿಗೆಯ ಧ್ವನಿಯ ಕೇಳಿ ಹೊರವಡುವ ಹಂಸೆಗಳಿಗೆ . . . ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡಿಸು (ವಚಕಾ. ೫೪).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಂದುಗೆ]

ಕಾಲಕ (ನಾ): ೧. (ಮನುಷ್ಯರ) ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ (ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ) ಕಪ್ಪು ಚುಕ್ಕಿ, —ಮಚ್ಚೆ. 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಯಕೃತ್ತು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಠ, ಕಾಳಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಕಲೆ ಇರುವವನು; ಶಿವ; ನೀಲಕಂಠ: ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು ಕರುಣಾಳು ಬಸವಂ (ಬಸಪು. ೧–೩೩). ೨. ಗುಬ್ಬಿ; ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ: "ಕಲವಿಂಕ ವಾಕಾಲ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಕಂಠಮೆನೆ ಗುಬ್ಬಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೬). **ಕಾಳಕಂಠ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಾಲ್$_2$ + ಕಂಠ]

ಕಾಲಕಂಠಕ (ನಾ). ನೀರುಕೋಳಿ; ಭರತಪಕ್ಷಿ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಂಧರ, ಕಾಳಕಂಧರ (ನಾ). = ಕಾಲಕಂಠ: "ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಭರ್ಗನೀಶ್ವರಂ ಕಾಲಕಂಧರಂ. . .ಎನಲು ರುದ್ರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪–೧೧). **ಕಾಳಕಂಧರ**: ಕಾಳಕಂಧರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಗ (ವೀಶೈಪು. ೩–೮–೨೫).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಕಂಧರ]

ಕಾಲಕಡು 'ಕಾಲ್ಗಡ' ನೋ.

ಕಾಲಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ: ಹುಟ್ಟು ಸಾವಿನ ವಿಲಗ ಜೀವರ ಬಿಟ್ಟ ಠಾವಿದು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಥಟ್ಟು ಮುರಿವಡೆದೋಡಿ ದೆಡೆಯಿದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧–೨೧); ಕೇಳು ಸಚರಾಚರ ಸಮಸ್ತವು ಕಾಲಕರ್ಮಕೆ ಸಿಲುಕಿಹವು (ಅಮೃತ. ೨–೩೫). ೨. ಸಾವು: (ಕಿ).

[ಕಾಲ + ಕರ್ಮ]

ಕಾಲಕರ್ಮರಹಿತ (ನಾ). ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದವನು: ಕಾಲ ಕರ್ಮರಹಿತರು ಭವವಿರಹಿತರು . . . ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ಬಸವ. ೮೭೩). [ಕಾಲಕರ್ಮ + ರಹಿತ]

ಕಾಲಕಲ್ಪ (ನಾ). ಯಮನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಯಮಸದೃಶ: ನವಗಾದೀ ಖೇದಮಂ ಬಿನ್ನವಿಪವಹಿಪತಲ್ಪಂಗೆ . . . ದಾನವ ಸೇನಾ ಕಾಲ ಕಲ್ಪಂಗೆ (ಜಗವಿ. ೧–೩೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತುಕಳೆ; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆ: ತಮ್ಮೆಲ್ಲ ರೊಡನೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಅವಕಾಶವಾದುದು ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷ ವಾಗಿದೆ (ರಾಯಕ. ೮೧). ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ತಾಯಿ . . . ಬಡ ತನದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾ ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೫೦). [ಕಾಲ + ಕಳೆ$_1$]

ಕಾಲಕಾಲ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲ ಕಾಲಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕರುಣಾಲೋಲದಿಂ ಪ್ರಮಥತ್ವಮಂ ಕೊಡೆ (ಬಸಪು. ೨೬–೪೬). [ಕಾಲ + ಕಾಲ]

ಕಾಲಕೀರ್ದಿ 'ಕಾರಕರ್ದಿ' ನೋ.

ಕಾಲಕುದುರೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಹಾಗೆ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ನೆಲದಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಹರಿದಾಡುವ ಮನುಷ್ಯ: ಅಂದು ಅಮ್ಮನ ಕಂಕುಳಲಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಂದು ಅಪ್ಪನ ಕಾಲಕುದುರೆ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಕಎಪು. ೯೨). [ಕಾಲ + ಕುದುರೆ]

ಕಾಲಕೂಟ, ಕಾಳಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಮಹಾವಿಷ; ಘೋರ ವಾದ ವಿಷ: ಈತಂಗಳ್ಗುಪಚಾರಂ ಪ್ರೇತೋಪಚಾರಂ, ಕೂಟಂ ಕಾಲ ಕೂಟಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦–೨೦); ಇವರೆಲ್ಲಾ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸವಿದು ದೇನನ್ನು? ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು (ಭಾರದ.೪೮೬). ೨. ಸಮುದ್ರ ಮಥನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಉಗ್ರವಾದ ವಿಷ. 'ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಪದ್ಮಕ ಸರಸ್ಸು, ಕಾಲಕೂಟ ಪರ್ವತ, ಶೋಣನದಿ . . . ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಅವರು ಗೋರಥ ಪರ್ವತದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ವಡಭಾ. ೭೮). **ಕಾಳಕೂಟ**: ೧. ಅಗಲ್ಕೆ ಮುಳಿಸೆಂಬೆರಡುಂ ಗಡ ಕಾಳಕೂಟಮಾಗಮರ್ದಿನ ಕಾಳಕೂಟದೊಡವುಟ್ಟಿದಳೆಂದಪೆನೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೨–೨೮); ಶಂಕಿತಂಗೆ ಪ್ರಸಾದ ಸಿಂಗಿ ಕಾಳಕೂಟ ವಿಷವು (ಬಸವ. ೭೭೧); ಕಾಳಕೂಟದ ತೊಜ್ಜಿಗಳಲಿ ಜಲಕೇಳಯೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೩೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷವನ್ನು ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ದವನು; ಶಿವ: ಕಾಲಕೂಟಗ್ರೀವ ಹರಿಕಂಕಾಳಧರ . . . ಹರ ನಿಮ್ಮ ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಲದೊಳು ಕೀರ್ತಿಸುವೆನು (ಬಸಪು. ೬೧–೫೨). [ಸಂ. (ಕಾಲಕೂಟ + ಗ್ರೀವಾ + –)]

ಕಾಲಕ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಚಲನೆ, —ಗತಿ. ೨. ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದು; ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಯಾಪನೆ: "ಈರ – ಕ್ಷೇಪೇ ಕಾಲಕ್ರಮಣದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮಣೆ (ನಾ). = ೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು. ೨. ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದು: ಗುಣವಂತನಾಗಿ ನೀನು ಕಾಲಕ್ರಮಣೆಮಾಡು ಅನುದಿನ ದಲ್ಲಿ ಹರಿಸೇವೆಗೆ ವಿಮುಖನಾಗದೆ (ಜಗದಾ. ೫೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ರಮಣ]

ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ದಿನಕಳೆದಂತೆ; ಕಾಲಸರಿದಂತೆ; ನಿಧಾನ ವಾಗಿ: ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ . . . ಹಾಲುಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದರು (ಗೃಹವಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಕ್ರಿಯಾಮಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಳತೆ; (ನಾಟ್ಯಾದಿಗಳ) ಕಾಲಪರಿಮಿತಿ; ಲಯದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ತಾಳ: "ಕಾಲಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಾಳಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೬–೯೪). [ಕಾಲ + ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾನ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ತಡಮಾಡುವುದು; ವಿಳಂಬಮಾಡುವುದು: ಕಾಲಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಿ ನೀನಿರೆ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರನಪಾಯಮಂ ನಿನಗೆ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೧೧೦); ಆಕೆವಾಳರು ವಿಗಡ ವೀರಾನೀಕವಿದೆ ತಲ್ಲಣದ ತಗಹಿನಲೇಕೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪವೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೨೩). ೨. ಕಾಲಕಳೆಯುವುದು; ಕಾಲಹರಣ: ವೈಷ್ಣವಿಯು ದೇವಿಕಾಮಾತೆಯೊಡನೆಯೂ ಶ್ರೀದೇವಿಯೊಡನೆಯೂ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು (ಶ್ರೀರಾಯ.೧೦೮). ೩. ಹರಿಕಥೆ; ಭಗವತ್ಕಥೆ: ಆ ಅರವತ್ತಮೂರು ಸಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲ ಕ್ಷೇಪಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೮೯). [ಕಾಲ + ಕ್ಷೇಪ]

ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕಾಲ ಕಳೆಯುವವನು: "ಈರಃ – ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೯೪). [ಸಂ. ಕಾಲಕ್ಷೇಪಿನ್]

ಕಾಲಖಂಡ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಯಕೃತ್ತು: ಕಾಲಕ[ಖ]ಂಡಂ ಯಕೃನ್ಮತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪–೧೩); "ಕರ್ಕಂಡಮಂಘ್ರಿಫಲಮೆನೆ ಕಾಲಖಂಡಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮–೭). ೨. ಕಾಲದ ವಿಭಾಗ: ಯೂರೋಪಖಂಡದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಯುಗದ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ಅಂಧಕಾರಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೮); ಇಂದಿನೀ ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹಲವು ದಶಕಗಳ ಕಾಲಖಂಡವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಸಾಹಿ. ೧೩). [ಕಾಲ + ಖಂಡ]

ಕಾಲಗಣನ, (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಅಳೆಯುವಿಕೆ; ಕಾಲಮಾಪನ. 'ಕಾಲಗಣನ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಗಣನ]

ಕಾಲಗಣನವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಾಲ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ, ಗುಣಿಸಿ ನೋಡುವ ವಿದ್ಯೆ; ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ; ಜ್ಯೋತಿಷ. [ಕಾಲಗಣನ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ ವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಕ್ರಮ: ಕಾಲಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ; ಆಯಾ ಘಟನೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ಕ್ರಮ; ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ; ಗ್ರಂಥ; ಘಟನಕಾಲಸೂಚಿ" (Chronology. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಲಗಣನೆ (ನಾ). = ಕಾಲಗಣನ: ಈ ರೀತಿ ಕಾಲಗಣನೆ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು . . . ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೮). [ಸಂ. ಕಾಲಗಣನಾ]

ಕಾಲಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಮೂಳೆ: ನಾ ಆಗಿದ್ದರೆ ಅವನಕಾಲಗಣಿಕೇನ ಮುರಿದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ರಂಗರೋ. ೩೧). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಕಾಲಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕಳೆದುಹೋಗುವುದು; ಸಮಯ ತೀರುವಿಕೆ: ಕಾಯವಿದು ನೆಲೆಯಲ್ಲ ಸಿರಿತಾ ಮಾಯರೂಪಿನ ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತಿಹಳಾವುದೀತನ ಕಾಲಗತಿಯೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೧೧). ೨. ಮುಂದೆ ಒದಗತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿ; ದೈವಗತಿ: ಸಹಜ ಪುರುಷ ರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸಜ್ಜೆವನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕಂಜುವೆಂ ಕಾಲಗತಿಯೆಂತಹುದೊ . . . ಪೋದೊಡೇನಪ್ಪುದೊ (ನವಮೋ. ೯–೨೪). [ಕಾಲ + ಗತಿ]

ಕಾಲಗತ್ತಲೆ, ಕಾಳಕತ್ತಲೆ, ಕಾಳಗತ್ತಲು, ಕಾಳಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: (ಕಿ). **ಕಾಳಕತ್ತಲೆ**: ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲ ಇಂಥ ಪುರುಷನ ಎಂದೂ ಕಾಳಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲ ನೋಡ (ಜಗದಾ. ೧೪೩). **ಕಾಳಗತ್ತಲು**: ಸೂಜಿಮುಖಮಂ ಕೀಲಿಸುವೊಡರಿ ದೆನಿಸಿದಗ್ಗದ ಕಾಳಗತ್ತಲೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಸಿದುಱೆ ಕತ್ತಲೆಯ] ಮೊತ್ತದೊಳು (ಬಸಪು. ೩೧-೪). **ಕಾಳಗತ್ತಲೆ**: ಬರಪಾರದೆ ದೂದವಿಯರ ಹರಿಸದೆ ಮಱೆ ಮಂಜು ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೊಂದೋಸರಿಸಿದೆ(ಕಾದಂಉ.೩೧೮); ಸರಳ ಮಂಡಲ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಕವಿಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೧೧-೫೦೪); ಕಾಳಗತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ಸೂರ್ಯನವೋಲು ಮೈದೋಱಿದೆಯಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩); ಮಳೆಯಿಂದ ಕಾಳಗತ್ತಲೆ ಹೆಚ್ಚಿತಾಗ (ಭರಚ. ೩೪-೬೮).

[ಕಾಲ + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ಟಲೆ)]

ಕಾಲಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬಸಿರು: ಅವರಹೆಸರು ಕಾಲಗರ್ಭದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಮೊಳಗಿ ಕೇಳಿ ಬರ್ತಾ ಇದೆ (ವೀರಯೋ. ೧೭).

[ಕಾಲ + ಗರ್ಭ]

ಕಾಲಗುಣ$_1$ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲಗುಣ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಹಿಮೆ: ಹೊಲತಿಯರು ಬಂದಾವು ಸತಿಯರಾದಪ್ಪೆವೆಂಬುಲಿಹವೆಂಬುದು ಬಂದ ಕಾಲಗುಣವೋ ನಿಂದ ನೆಲದ ಗುಣವೋ (ಹಡಕಾ. ೭-೧೬). [ಕಾಲ + ಗುಣ]

ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ನಾಟ್ಯವಧುಗಳ ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆಯ ರವಗತಿಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿಶಾಲದ ಸೊಗಸ ಬೀಱಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೮-೫೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಾಲಘ್ನ (ನಾ). = ಕಾಲಕಾಲ: ಆದ್ಯಂತಶೂನ್ಯಂ ಕಾಲಘ್ನಂ ಕಾಲರೂಪಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಚಕ್ರದಂತೆ ಉರುಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲ; ಗತಿಶೀಲವಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲಪಿಂಡಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶಿವನ ನಿಲುಕಡೆಯನಱಿಯದೆ ಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಗಾದುವೆಲ್ಲವೂ (ಬಸವ. ೮೭೯); ಕಾಲಚಕ್ರಂ ಪೊರಳೆ ಮುಚ್ಚಿದುದು ಬೆಳಕಕ್ಕುಂ ಇರ್ದುದಿಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ; ನಾಶ: ಆವಂಗೆ ಕಾಲಚಕ್ರಮನೋವದೆ ಮಾಡಲ್ಕೆ ಚಕ್ರಮಿದು ಬಗೆದುದೊ . . . ಆವನ ಬಲಮನಿಂ ಸುಟ್ಟಪುದೋ (ಅದಿಪು. ೧೪-೫). ೩. ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು: ಆತಿಶನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷು, ೧೦೩೮ ರಲ್ಲಿ ಟಿಬೆಟ್‌ಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ 'ಕಾಲಚಕ್ರ'ವೆಂಬ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿ ೧೦೫೩ ರಲ್ಲಿ . . . ತೀರಿಕೊಂಡ (ಭಾರದ. ೩೪೭). [ಕಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕಾಲಜ (ಗು). ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ; ವಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದ: ಕಾಯಬಲವು ಸಹಜವೆಂದೂ, ಕಾಲಜವೆಂದೂ, ಯುಕ್ತಿಕೃತವೆಂದೂ ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು . . . ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಬಲವು ಕಾಲಜವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಜಿತು (ನಾ). ೧. ಯಮನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು; ಮೃತ್ಯುಂಜಯ; ಶಿವ. ೨. ಶ್ರೀರಾಮನ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾನಿ: ಕೈವೀಸಿದಂ ಕಾಲಜಿನ್ಮುಖ್ಯ ಸೇನಾನಿಗಳ್ಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮). ೩. ಕಾಲಜಿತುವೆಂಬ ದಳಪತಿಸಹಿತ ಸುಮಿತ್ತಾತ್ಮಜಂ ನಗರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೬).

[< ಸಂ. ಕಾಲಜಿತ್]

ಕಾಲಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಕಾಲವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ೨. ಋತುಮಾನಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಜ್ಯೋತಿಷಿ. ೩. ಕೋಳಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಆಗುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವಿಕೆ; ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನ: ಸಕಲ ವಿಧದಿಂದೀವ ಜೀವರಿಗಱಿಯೆ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೩೨-೧೦೧). ೨. ಭವಿಷ್ಯ ನಿರೂಪಣೆ; ಭವಿಷ್ಯ ಕಥನ: 'ದಿಮ್ಮಿಸಲೆನ್ನಿರೊ' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗಯ್ಯನು ತನ್ನ ಕಾಲಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರಲು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೯೪). ೩. ವಾತುಲಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಾತೂಲ ಉತ್ತರವಾತೂಲ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಪರಾಜಿತ. . .ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಗಮವೆಂದು ವಾತೂಲಾಗಮದ ದ್ವಾದಶ ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨).

[ಕಾಲ$_1$ + ಜ್ಞಾನ]

ಕಾಲಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಅರಿಯುವ ಕಾಲಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಾವಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೮೩). ೨. ಶಿವ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕಾಲಟ್ಟ (ನಾ). ಕಾಲುಮಣೆ; ಚಿಕ್ಕಗಡಗಂಚಿ (ಉಕ): "ಕಾಲಟ್ಟ, ನಿಲುಚೌಕಟ್ಟು" (Flake. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಕಾಲಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಅಡಿ; ಪಾದ: ಇವರ ಕಾಲಡಿಗಳನೆಮ್ಮ ತಲೆಗಳೆಂಬ ತಾಮರೆಯ ಪೂಗಳಿಂದರ್ಚಿಸಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಪಾಪಂ ಪಿಂಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೬); ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್‌ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ ತತ್‌ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೭೩). ೨. ಕಾಲ ಕೆಳಗು: ಕುದುರೆ ತನ್ನ ಕಾಲಡಿಯ ಹುಲ್ಲನೆಲ್ಲ . . . ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ (ಪುನರು. ೨೮೯). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ: ಪೊಱಂಟನ ಮಲ್ಲನ ಕೋಲ ಮತ್ತರು ತೋಟ ಕಾಲಡಿಮತ್ತರು (ಎಇ. XIII, ೩೩೬-೯; 1173).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕಾಲಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಾಲಡಿಯ ಮಂಗಲದ ತುಱ್ಗೊಳ್ ಉದ್ಧತ್ತೋನ್ ಆಪದಿಂಬರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೮೫-೧; ?). [?]

ಕಾಲತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗರುಡಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಕಾಲ + ತಂತ್ರ]

ಕಾಲತಳ (ನಾ). ಅಂಗಾಲು: ಕಾಲತಳಂ ತಣ್ಪಾಗಿರೆ ಸರುಜಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೨-೨), [< ಕಾಲ್$_1$ + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲತ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲ: ಅಪಗತಕಾಲತ್ರಯನನಾಪ್ತಗುಪ್ತಿತ್ರಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೧೫). ೨. ಬೆಳಗು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಕಾಲವೆಂಬ ಮೂರು ಹೊತ್ತು: ಕಾಲತ್ರಯ ಋತುಷಟ್ಕೋಚಿತಂಗಳಪ್ಪ ಫಲಪ್ರಸವಂಗಳೇಕ ಸಮಯ ಪ್ರಸವಮೆಂತಾದುದೆಂದು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೮); ಕಾಲತ್ರಯಜಪಾನುಷ್ಠಾನಹೋಮದಲಿ ಪರಮ ಋಷಿಮಧ್ಯದಲಿ ನೀನಾಚರಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೬೦).

[ಕಾಲ + ತ್ರಯ]

ಕಾಲತ್ರಯಪರಿಣಾಮಿ (ಗು). ೧. (ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ) ಮೂರುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ; ಮೂರುಕಾಲಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವ: ಪರಿಭಾವಿಸೆ ಕಾಲತ್ರಯ ಪರಿಣಾಮಿಗಳೆನಿಸಿ ನೆಗಟ್ದ ಮೂಱುಂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿರುತಂ ಪ್ರತಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ ಬರೆ ಭೂತಾರ್ಥದೊಳೆ ಸಲ್ವುದೆಂಬರ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಮದ. ೨೨೨). ೨. ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ.

[ಕಾಲತ್ರಯ + ಪರಿಣಾಮಿ]

ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ (ನಾ). ಭೂತ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಹಾಗೂ ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನು; ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞಾನಿ: ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ . . . ಪುರಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಸೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦-೧೧); ಈತಂ ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ನೀತಿಯನುಱಿದು . . . ಈ ತೆಱದಿಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಫಲಮನುಂಡಪನಲ್ತೇ ಎಂದು ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿಗಳ್ನುಡಿಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೫); ವೇದವಿದಂ ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿ ಬಹುಶ್ರುತಂ . . . ಪುರೋಹಿತನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ. ಕಾಲತ್ರಯವೇದಿನ್]

ಕಾಲದಂಡ, ಕಾಳದಂಡ (ನಾ). ೧. ಯಮರಾಜನ ದಂಡಾಯುಧ: ಕಾಲದಂಡ ಪ್ರಚಂಡಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡಮಂ ಭುಜಾದಂಡದೊಳಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಗದಾಯು. ೩-೪೯ ವ); ಅಡಸುವ ಕಾಲದಂಡಮೆರೆಗೊಳ್ವಸಿತೋರಗನೆಂಬ ಶಂಕೆನೂರ್ಮಡಿಸಿರೆ . . . ಕಯ್ನಡಗಲ್ಕೆ ನೀಡಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೮೪); ಕಾಲದಂಡದ ರೌದ್ರ ದಂಡ ಕರಾಳ ರಥ ಸೀಮಾಗ್ರ ದಂಡ ವಿಶಾಲ ವಿಮಲ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡದ ಸಾಲು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೭). ೨. (ಆಲಂ). (ಯಮನ ದಂಡದಂತೆ) ನಾಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಮಾರಕ: ತತ್ತ ಅರಿಗಳ ಕಾಲದಂಡನು ಮಿತ್ತು ಮಾರಿಯ ಮರಣದೇವತೆಯೆತ್ತಲಡಗಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧೦). **ಕಾಳದಂಡ**: ೨. ಅಭಿನವಮದನಂ ವಿಪಕ್ಷಕಾಳದಣ್ಡಂ ವೀರ ಮಾರ್ತಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೭-೭; 1067).

[ಕಾಲ + ದಂಡ]

ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ದಾಡೆ, —ಕೋರೆಹಲ್ಲು: ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕರಹಿತೇಷ್ಟಬಂಧುಜನ ಕಾಲದಂಷ್ಟ್ರಕೆ ನಿನ್ನ ಮೃದುಗೊಳಿಪ ಭಟರು (ಮಂಕುಕ. ೬೩೦). [ಕಾಲ + ದಂಷ್ಟ್ರ]

ಕಾಲದರ್ಶಕ (ನಾ). ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರ ಸಾಧನ: "(ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾಲಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅಳೆಯುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ) ಕಾಲದರ್ಶಕ (Chronoscope. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾಲ + ದರ್ಶಕ]

ಕಾಲದರ್ಶಿ (ನಾ). ತ್ರಿಕಾಲ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು; ಮುನಿ: "ಮುನಿ ಕಾಲದರ್ಶಿ ವಾಚಂಯಮಂ ಋಷಿನಾಮಮೆನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೬-೧೦). [ಸಂ. ಕಾಲದರ್ಶಿನ್]

ಕಾಲದಲನ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಸೀಳುವಿಕೆ; ಶಿವನ ಒಂದು ಲೀಲೆ: ದಕ್ಷಾಧ್ವರಂ ಕಾಲದಲನ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಮದಹನ] ವಿಷಹರಣ . . . ಕಾಳಿಕಾಕಾಂಡದೊಳಗಾದ ಶಂಕರಲೀಲೆಗಳನು ಹಲವಿತಿಹಾಸ ಕಥನಮಂ ಪೇಳ್ವೆನೀ ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ (ಹಡಕಾ. ೧-೩೦). [ಕಾಲ + ದಲನ]

ಕಾಲದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಲದಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರ ಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಱಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೨೨; 999). [?]

ಕಾಲದೂತ (ನಾ). ಯಮನ ಆಳು; ಯಮದೂತ: ಕಾಲವಶದಲಿ ಕೌಶಿಕನನಾ ಕಾಲದೂತರು ತಂದರಾತನ ಮೇಲುಪೋಗಿನ ಸುಕೃತ ದುಷ್ಕೃತವನು ವಿಚಾರಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೬). [ಕಾಲ + ದೂತ]

ಕಾಲದ್ದು 'ಕಾಲಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಲದ್ರವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವದ್ರವ್ಯ ಪುದ್ಗಲದ್ರವ್ಯ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಅಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆಂಬ ಷಡ್ದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಗುಣ ಪರ್ಯಾಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಆಕಾಶದ್ರವ್ಯದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಈ ಕಾಲದ ಕಾಲದ್ರವ್ಯಮೆ ನಿಮಿತ್ತಮೆಂದಱಿವುದು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೦೧-೧). [ಕಾಲ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕಾಲಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡವಳಿಕೆ: ಕಾಲಧರ್ಮ, ದೇಶಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲದೇಶಗಳಿಗುಚಿತವಾದ ನಡೆನುಡಿಗಳೆಂದರ್ಥವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೧). ೨. ವಸಂತ ಮೊದಲಾದ ಋತುಗಳ ಸ್ವಭಾವ. ೩. ಮರಣ; ಮೃತ್ಯು: ಪಲಗಾಲಂಬರೆಗಂ ಜೀವಿಸಿರ್ದುಂ ಕಡೆಯೊಳೊಂದು ದಿನಂ ಕಾಲಧರ್ಮಮಂ ಕಾಣಲಿರ್ಪವಸರದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯-೧೬); ರಾಮನು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ದಶರಥನು ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನೈದಿದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೫).

[ಕಾಲ + ಧರ್ಮ]

ಕಾಲನಿ, ಕಾಲೋನಿ (ನಾ). ವಸಾಹತು; ಮೊಹಲ್ಲಾ; ಕೇರಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಡವರ ಕಾಲನಿ (Colony) ಮಾಡಬೇಕು (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೧೬). **ಕಾಲೋನಿ**: ನರಸಿಂಹರಾಜ ಕಾಲೋನಿ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Colony].

ಕಾಲನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಸಮಯನಿಷ್ಠೆ: ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಕಾಲನಿಷ್ಠೆಯನ್ನುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧). [ಕಾಲ + ನಿಷ್ಠೆ]

ಕಾಲಪಂಚಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದನೆಯಕಾಲ: ಕಾಲಪಂಚಮಕೀ ವಿಧಿಯು ನೆರೆಯೊತ್ತಿ ಬಂದಿಹುದಾವಪರಿಯೊಳು ಪೀಡಿಸದೆ ಬಿಡದೆನಲು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೧-೯೩). [ಕಾಲ + ಪಂಚಮ]

ಕಾಲಪಥ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಲಗತಿ: ಕಾಲಪಥದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ಮರಣವು ನೆಟ್ಟ ಮೇರೆಗಲ್ಲನ್ನು ದಾಟಿ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಎರಡನೆಯ ಪರ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಹೊರಟರೆ . . . ನಾನು ಬರೆಯುವುದು ಸತ್ಯವೋ ಭ್ರಮೆಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಯೋಧಪು. ೪೭). [ಕಾಲ + ಪಥ]

ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸಮಯ ಇದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ: "ಒಂದು ಕಾಲದೊಳುಂಟೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿಲ್ಲವೆನಿಸಿ ಕೊಂಬುದೇ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩); ಕೆಲಕಾಲವಿದ್ದು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದ (ಭಾರದ. ೨೩೩).

[ಕಾಲ + ಪರಿಚ್ಛೇದ]

ಕಾಲಪರಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ. ೨. [ಜೈನ] ಉತ್ಸರ್ಪಿಣೀ, ಅವಸರ್ಪಿಣೀ ಕಾಲಗಳ ಎರಡು ಆವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲೂ ಆದಿಯಿಂದ ಕೊನೆತನಕ ಜನನ ಮರಣಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವುದು: "ಪರಿವರ್ತಿಸುವುತ್ಸರ್ಪಿಣ್ಯವಸರ್ಪಿಣೀಕಾಲಂಗಳೊಳ್ ತದಾದಿ ಪ್ರವೇಶ ಸಮಯದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ, ಕಟ್ಟಿದಾಯುಷ್ಯದ ವಿರಾಮದೊಳ್ಸತ್ತು ನಾನಾ ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸಮಯದ ತದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಸಾವುತ್ತುಮೆರಡುಂ ಕಾಲಮುಮನೀಮಾರ್ಗದಿಂ ಸಮಯೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾಗೆ ನೆಱಮೆಯ್ದಿಸುವುದು ಕಾಲಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು" (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬ ವ).

[ಕಾಲ + ಪರಿವರ್ತನ]

ಕಾಲಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲ್ದಳದ ಯೋಧ; ಪದಾತಿ: ಕಾಲ ಪೆಂಡೆಯ ತೋಳ ಭಾಪುರಿ . . . ಒಪ್ಪುವ ಸುರಿಗಿಯ ಬಿಲ್ಲ ಕಾಲಪಾಯಕ ರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲಪಾಶ (ನಾ). (ಜೀವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು) ಯಮನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಗ್ಗ; ಯಮಪಾಶ: ಕಾಲಪಾಶದಲೆಳಸಿಕೊಂಬ ಕರಾಲಮತಿ ಸುಡುಗಾಡಲೈತಂದಾಲಯವ ಹೊಕ್ಕನು ಕೃತಾಂತನ ಬಾಯ ಹೊಗುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೨).

[ಕಾಲ + ಪಾಶ]

ಕಾಲಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವತೆ: ಕೊನೆಗೆ ಯಾವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಪುರುಷನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೮೭). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ. ೩. ಯಮದೂತ: ಕಣ್ಬೊಲದೊಳ್ ಸುಱಿವ ಕಾಲಾಯಸ ಕಾಲಪುರುಷನಂ ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಜವಂ ನೆರಂಬಂದಪ್ಪನೆಂದುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ). ೪. ಮೇಷಾದಿ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಿಂದಾದ ಪುರುಷಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷೆ, —ರೇಖಾಚಿತ್ರ. [ಕಾಲ + ಪುರುಷ]

ಕಾಲಪೃಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ರಣಹದ್ದು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ. ೩. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ 'ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). (ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು) ತಕ್ಕ ಸಮಯದ ಜ್ಞಾನ; ಕಾಲಯಾವುದೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಇಡೀ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮಸುಕಾಗಿದೆ, ಸೇಲ್ಸಮನ್‌ನಿಗೆ ತಾನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಗಡಿಯಾರ ಇದ್ದೂ ವ್ಯರ್ಥ ವಾಗಿದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೮೯). [ಕಾಲ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾಲಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಭೇದಿ; ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ: ಮಗು ಆಹಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸದೇ ಇರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಗೃಹವಿ. ೧೪೬). [ಕಾಲ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟದ ಪ್ರೇರಣೆ; ದೈವದ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ: ಒಬ್ಬ ಬೇಡತಿಯೂ ಅವಳ ಐದುಜನ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾಲಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ . . . ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ವಚಭಾ. ೩೪). [ಕಾಲ + ಪ್ರೇರಣೆ]

ಕಾಲಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ನಂಟ. ೨. ಯಮನ ಅಧೀನನಾದವನು; ಮೃತ್ಯುಗೀಡಾದವನು (?): ಲೀಲೆಯ ಕುಱಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು . . . ಶೈಲಾಂಗನೆಯ ಲೀಲೆಯ ಲಾಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೩). [ಕಾಲ + ಬಂಧು]

ಕಾಲಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ; ಕಾಲಾವಧಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ: ನಿಸರ್ಗಜನ್ಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಸ್ಥಳಬದ್ಧವಾದುದು. ಗುರು ಮುಖದಿಂದ ಬರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಕಾಲಬದ್ಧವಾದುದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧). ೨. ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ದೈವವಶವಾದ. [ಕಾಲ + ಬದ್ಧ]

ಕಾಲಬೀಟೆ (ನಾ). ಕಾಲು ಬಿರಿಯುವುದು; ಕಾಲು ಒಡೆಯುವಿಕೆ: ಜೇನುಮೇಣಮಂ ಕಾಸಿ ತೊಡೆಯಲು ಕಾಲಬೀಟೆ ಹರ (ವಿವೈವಿ. ೬೭); ಆಲದ ಬೀಳು, ಗೇರ ಹರಳು . . . ಇವಿಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಎಮ್ಮೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ಕಾಲಬೀಟೆ ಹೋಗುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೮). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಟ್ಟೆ]

ಕಾಲಬೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ, —ಚಳಕ: ಐದು ವರುಷದ ಕುದುರೆಗೆ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮಣಿತವು ಸಾಧಿಸಿ ತಿದ್ದಿದ ಕುಣಿತವು ಕಾಲ ಬೇಗವು ಉಂಟಾಗುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೪-೬). [< ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲಭೇದ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ; ಕಾಲದ ಪ್ರಕಾರ: ಕಾಲ ಭೇದವನಱಿಪುವ ಮುಂದಣವ್ಯಯಂಗಳೊಳ್ (ಶಮದ. ೩೨೦ ವೃತ್ತಿ). [ಕಾಲ + ಭೇದ]

ಕಾಲಭೇದಾಗಮ (ನಾ). ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದ ಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಥಿರ ಸಂಹಿತೆ . . . ಕಾಲಭೇದಾಗಮ . . . ದೇವೀ ಮತ ವೆಂದು ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕಾಲಭೇದ + ಆಗಮ]

ಕಾಲಭೈರವ (ನಾ). ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಶಿವನ ರೂಪ: ಜಗವನೊಂದೇ ಬಾರಿ ಕೊಳ್ವ ತವಕಕ್ಕೆ ಬಹುರೂಪಮಂ ತಾಳ್ದನೋ ಕಾಲಭೈರವನೆಂಬ ತೆಱನಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೩೧). [ಕಾಲ + ಭೈರವ]

ಕಾಲಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆ: ಇದು ಯಾವ ಮಾಸ? ಯಾವ ದಿವಸ? . . . ಅವಳಿಗೆ ಕಾಲಭ್ರಮೆಯಾಯಿತು (ನಿರಾಭ. ೫೫). [ಕಾಲ + ಭ್ರಮೆ]

ಕಾಲಮಾನ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಳತೆ. ೨. ಕಾಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಸಮಯದ ಸನ್ನಿವೇಶ, —ಸಂದರ್ಭ: ಅಂದಿನ ಕಾಲಮಾನಕ್ಕನುಸರಿಸಿ . . . ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಿಳಿದರೆ (ಚಿತಸ. ೭೧). [ಕಾಲ + ಮಾನ]

ಕಾಲಮರ್ಯಾದೆ (ನಾ). ಕಾಲದ ಮಿತಿ, —ಅವಧಿ: ಕಾಲ ಮರ್ಯಾದೆ ನನ್ನ ಜೀವಿತದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾಗಿರದೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೪೪). [ಕಾಲ + ಮರ್ಯಾದೆ]

ಕಾಲಮಹಿಮೆ (ನಾ). ಸಮಯದ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ. [ಕಾಲ + ಮಹಿಮೆ]

ಕಾಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಯಂತ್ರವಿಶೇಷ: "ಕಾಲಮಾಪಕ (ಮು. ಶಾಖ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಲವ್ಯತ್ಯಾಸ ತೋರದಂತೆ ರಚಿಸಿ, ಸಮುದ್ರ, ಮೊದಲಾದ ಪ್ರದೇಶಗಲ್ಲಿ ರೇಖಾಂಶ ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ ಯೋಗಿಸುವುದು.)" (Chronometer. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಮಾಪಕ]

ಕಾಲಮಾಪನ (ನಾ). ಕಾಲದ ಅಳೆತ: (ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ) ಕಾಲಮಾಪನ (Chronometry. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಮಾಪನ]

ಕಾಲಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಹಿಮವಂತ ಪರ್ವತೋ ಭಯಾಗ್ರಗತ ದ್ವೀಪ ನಿವಾಸಿ ಮಾನವರ್ ಮತ್ಸ್ಯಮುಖರುಂ ಕಾಲಮುಖರುಂ ಅಪ್ಪರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೫). ೨. ಕಪ್ಪು ಮುಖದ ಕಪಿ; ಕೋಡಗ; ಮುಸು. ೩. ಕರಿಯ ಅಗುರು; ಕಾಲಾಗರು: "ಕಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಕ] ಮುಖಮೆನಲಗುರುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧). ೪. ಯಮನ ಮುಖ, —ಬಾಯಿ: ಆ ಬರೀಮುಖಂ ಕಾಲಮುಖ ಮನೆಯ್ದಿತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧೦). [ಕಾಲ + ಮುಖ]

ಕಾಲಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ: ದೇಸೆ ಮರೆಯ ಲುಪ್ಪುವಟ್ಟಣಿಗೆಯ ಕಾಲಮುರಿಗೆವೆಂಡೆಯದ ಮುಂಗೆಯ್ಗಿಳಿವ ಉಳಿಯ ಸರದ ಸರಪಣಿಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೧೧೨ ವ). [ಕಾಲ್ + ಮುರಿಗೆ$_1$]

ಕಾಲಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿಯ ಹೆಸರು: "ಕಾಲಪುಷ್ಪಿ - ಕಾಲಮೂಲ, ಮಾಗುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ಕಾಲ + ಮೂಲ]

ಕಾಲಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಭಯಾನಕವಾದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಅಱಸ ಲೇತಕೆ ಕಾಲಮೃತ್ಯುವನಱಸುವರೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೪). ೨. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮರಣ. [ಕಾಲ + ಮೃತ್ಯು]

ಕಾಲಮೇಘ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದ ಮೇಘ; ಮೋಡ. ೨. ನೆಲಬೇವು: (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೦೯). [ಕಾಲ + ಮೇಘ]

ಕಾಲಮೇಷಿ (ನಾ). ೧. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ. ೨. ಕರಿಯ ತಿಗಡೆ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷೀ]

ಕಾಲಮೇಷಿಕೆ (ನಾ). = ಕಾಲಮೇಷಿ. [ಸಂ. ಕಾಲಮೇಷಿಕಾ]

ಕಾಲಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕ ಯಂತ್ರ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡಿಯಾರ: "ಕಾಲವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಕಾಲಯಂತ್ರ: ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲಸೂಚಿ; ಕಾಲಲೇಖಕ; (ಕಾಲವನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಥಟ್ಟನೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಥಟ್ಟನೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವ ಗಡಿಯಾರ, ನಿಲ್‌ಗಡಿಯಾರ" (Chronograph. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ(?): ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಜು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭. ೨೦-೧೨; 1162). [?]

ಕಾಲಯಮ, ಕಾಳಯಮ (ನಾ). ೧. ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದ ಯಮ: ನೃಪಕುಲ ಕಾಲಯಮನಾಶ್ರಮಕೆ ಬಂದನು ರೇಣುಕಾಸುತನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೧೪). ೨. ಯಮನಿಗೆ ಯಮ; ಶಿವ; ರುದ್ರ. **ಕಾಳಯಮ**: ೧. ಆಳು ಕಾಳು ಇದ್ದವನಾದರೆ ಕಾಳಯಮ ಬಿಟ್ಟಾನೆ (ಗಾದೆ).

[ಕಾಲ$_2$ + ಯಮ]

ಕಾಲರ 'ಕಾಲರಾ' ನೋ.

ಕಾಲರಳಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೨೯).

[ಕಾಲ + ಅರಳಿ$_1$ + ಮರ]

ಕಾಲರಾ, ಕಾಲರ (ನಾ). ವಾಂತಿಭೇದಿ ರೋಗ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕಾಲರಾ ರೋಗಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಪಿತೃಶ್ರೀಯವರು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದರು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೭); ಪ್ಲೇಗೂ ಕಾಲರಾ ತಗಲಿ ಮೃತರಾದರೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೮). **ಕಾಲರ**: ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲರ, ಪ್ಲೇಗುಗಳು ತಲೆದೋರಿದಾಗ (ಕೆಲರೋ. ೧); ನೊಣಗಳು . . . ಅಮಶಂಕೆ, ಕಾಲರ, ವಿಷಮಶೀತ ಜ್ವರ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೯).

[← ಇಂ. Cholera]

ಕಾಲರಾಜ, ಕಾಳರಾಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧಿದೇವತೆ: ಕಾಲರಾಜನ ಜಗದ್ಗೃಹಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ನಿಜಾಸಿದ ಕನಕ ಕಳಶ ಯುಗಳಮುಮಂ . . . ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬-೫೧ ವ). ೨. ಮರಣದ ಅಧಿಪತಿ; ಯಮರಾಜ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ: ಕಾಲರಾಜನೆಯ್ತಂದೊಡಾವನು ಮಿಲ್ಲಿಯುಮೆಂತು ಕಾಯಲಾಜಂ(ಜೀವಸಂ. ೩೬-೧೯ ವ). **ಕಾಳರಾಜ**: ೨. ಜರೆಬಂದೊಟ್ಟೈಸೆ ಮಾಣ್ದೆರ್ದಳಿಪೆನಗಿದೆ ಮುಂ ಸಾಲದೇ ಕಾಳರಾಜಂ . . . ಮಾಣ್ದೆರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರ]ನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೪೯).

[ಕಾಲ + ರಾಜ]

ಕಾಲರಾತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ . . . ಪುಚ್ಛಾಸವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ ಕಾಲರಾತ್ರವೆಂಬ ರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಸಂ. (ಕಾಲ + ರಾತ್ರಿ + -]

ಕಾಲರಾತ್ರಿ, ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿ. ೨. ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ರಾತ್ರಿ. ೩. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಒಂದು ರೂಪ. ೪. ದೀಪಾವಳಿಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ. **ಕಾಳರಾತ್ರಿ**: ೨. ಸೌಮಿತ್ರಿ ಲಯಸಮಯದ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂತೆ ಸಾಗರಾವರ್ತಮಂ ಜೇವೊಡೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೫ ವ). ೩. ಕರಾಳಿ ಕಳಾವತಿ ಕಾಳರಾತ್ರಿ . . . ಮಾಲಿನಿಯೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯರ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೨). [ಕಾಲ$_2$ + ರಾತ್ರಿ]

ಕಾಲರಾಯ (ನಾ). ೧.= ಕಾಲರಾಜ ೧: ಕಾಲರಾಯನ ಬೆರಳುಂಗರದೊಳು ಗಾದೆ ಮಿರುಗುವ ಹೊಸ ಹೊಚ್ಚ ಹರಳು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೦-೮೯). ೨. ಕಾಲಯಮ: ಒಲುಮೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಹೊಳೆಯದಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತ ಕಾಲರಾಯನ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೀಳದಿರಲು (ಇಂಗೀತೆ. ೫೦).

[ಕಾಲ$_1$ + ರಾಯ]

ಕಾಲರು (ನಾ). (ಅಂಗಿಯ) ಕೊರಳ ಪಟ್ಟಿ: ಸೇದುವ ಹಗ್ಗದಂತಿರುವ ರುಮಾಲು, ಐದು ಗುಂಡಿಯ ಮುಚ್ಚು ಕಾಲರಿನ ಅಂಗಿ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೬).

[← ಇಂ. Collar]

ಕಾಲರುದ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಭೈರವ; ಪ್ರಳಯರುದ್ರ: ಬಾಲನುರವಣಿಸಿದನು ಮಸಗಿದ ಕಾಲರುದ್ರನ ರೂಪ ತಾಳ್ದನು ವೈರಿ ಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೨೭); ಕೆರಳ್ದೊಡೆ ಕಾಲರುದ್ರನಲ್ಲಾ ವೃಕೋದರನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೧). [ಕಾಲ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪಕ್ವವಾದ ಕಾಲ ಬರುವಿಕೆ; ಅರಿವು ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ನಿಮ್ಮ ಮನದಿಂ ಮಿಥ್ಯಾಕಳಂಕಂ ತೆರಳ್ದಿನಿತುಂ ಪೋಗದು ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ದೊರೆಕೊಂಡಂದಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೨-೨೨); ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿ ಪಂಚಕಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ವ); ಸತ್ಪುರುಷರದೇಕೆ ಬಂಜೆವಡಿಪರ್ ಗಡ ದುರ್ಲಭ ಕಾಲಲಬ್ಧಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೫೭). ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಬರಬೇಕು (ಶಾಂತಲಾ. ೫೩). [ಕಾಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕಾಲಲೀಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಟ; ಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರೀಡೆ: ರಾಕ್ಷಸನಾಶ ದುಶ್ಶಕುನಗಳ್ . . . ಲಂಕೆಯೊಳ್ ಬೀಸಿದುವು ಕಾಲಲೀಲೆಯ ಕಪಿಧ್ವಜಬಲದ ಮೃತ್ಯುಕರ ಕರವಾಲಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೬-೨೩೩). [ಕಾಲ + ಲೀಲೆ]

ಕಾಲಲೇಖನ (ನಾ). ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯ: "ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಕ್ರಿಸ್ತ) ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲು ತಕ್ಕ ರೋಮನ್ ಅಂಕಿಗಳ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾಕ್ಯ" (Chronogram. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಲೇಖನ]

ಕಾಲವಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಲದ ಅಧೀನತೆ: ಅನ್ಯಾಂಗನಾಮಲ್ತು ಸ್ಪೃಹೆಯಂ ತಾಳ್ದಿದನಲ್ತೆ ಕಾಲವಶದಿಂ ಲಂಕೇಶ್ವರಂ ವಿಸ್ಮಯಾವಹ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೮೬); ಜಲನಿಧಿಯೊಳಂ ತೆಪ್ಪ ತೇಲುವಂದದಿಯಿಳಾತಳ ಹೆಪ್ಪುಗೊಂಡುಯಿರುತಿರುತಿಹುದು ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮಳಗೊಂಬುದೆಂದು . . . ಬಲಿದು ಕೀಲಿಸಲು (ನವಮೋ. ೨-೧೪). ೨. ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು; ಮರಣಾಧೀನ: ನಿಚ್ಚ ನಿಶ್ಚಲರಾಗಿ ತಪವನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸಚ್ಚರಿತರೆಲ್ಲರು ಕಾಲವಶರೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೩೯).

ಕಾಲವಶನಾಗು = ಸಾಯು: ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನಾನು ಕಾಲವಶನಾಗುವೆನು (ರಾಮರಾ. ೭೨). [ಕಾಲ$_1$ + ವಶ]

ಕಾಲವಾಚಕ (ಗು). [ವ್ಯಾಕ] ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳುವ,—ಸೂಚಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ; ಕಾಲಸೂಚಕ ಪದ: ಕಾಲವಾಚಕಂಗಳಪ್ಪ ಅಂದು ಇಂದು ಉಂದು ಎಂದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೧೨೧ ವೃತ್ತಿ); ಅಂದು . . . ಏಗಳ್ ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೪೦). [ಕಾಲ + ವಾಚಕ]

ಕಾಲವಾಚಿ (ನಾ). = ಕಾಲವಾಚಕ ೨: ಕಾಲವಾಚಿಯಂದಿಂದುಂದೆಂಬುದುಮೇಕರೂಪಮಾಗಿರ್ಪುದು ಮೊದಲೆರಡುಂ ವಿಭಕ್ತಿಗಂ ಸಪ್ತಮಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲವಾಚಿನ್]

ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ವಿದ್ಯುದ್ಯಂತ್ರ: "ಕಾಲಸೂಚಕ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಹರಡುವ ಸಾಧನ; ಕಾಲವಿಕಿರಣಯಂತ್ರ" (Chronopher. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾಲ + ವಿಕರಣ + ಯಂತ್ರ]

ಕಾಲವಿಪರೀತ (ಗು). ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ: ನನ್ನ ಮಾತುಗಳು ನಿರುಪಯೋಗಿಯೆಂದೂ ಕಾಲವಿಪರೀತವೆಂದೂ, ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವೆಂದೂ ಅನಿಸುವವೆಂಬ ಭಯ ನನಗಿದ್ದೇ ಇದೆ. (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೫೮). [ಕಾಲ + ವಿಪರೀತ]

ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ (ನಾ). ಕಾಲದ ಬದಲಾವಣೆ; ಕೆಟ್ಟಕಾಲ: ಈ ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸದಿಂದ ನಿನಗೆ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೧೦೮). [ಕಾಲ$_1$ + ವಿಪರ್ಯಾಸ]

ಕಾಲವಿಳಂಬ (ನಾ). ತಡ; ಕಾಲಮೀರುವುದು: ಗೌರೀದೇವಿಯು . . . ಅರ್ಧನಿಮಿಷವಾದರೂ ಕಾಲವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ (ಕವಿಕಾ. II, ೬೫); ಆದರ್ಶವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೪೫). [ಕಾಲ + ವಿಳಂಬ (=ವಿಲಂಬ)]

ಕಾಲವೇದಿ (ನಾ). ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು; ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂಬ ವಿವೇಚನೆಯುಳ್ಳವನು: ಕಾಲವೇದಿ ವಿನೀತನವ್ಯಸನಾಳಿ ಸೂರಿ ರಹಸ್ಯ ಸತ್ಕೃತಿಪಾಲನಾನ್ವಿತಮಂತ್ರಿ ಯುಂಟೇ ರಾಯ ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೮೭). [ಸಂ. ಕಾಲವೇದಿನ್]

ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಲವಿಪರ್ಯಾಸ: ಈ ಕೌರವರು ತಮ್ಮ ಸೊಸೆಯೂ, ಮಗಳೂ ಹೀಗೆ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಾಲವೈಪರೀತ್ಯವೇ ಸರಿ (ವಚಭಾ. ೧೦೧).
[ಕಾಲ + ವೈಪರೀತ್ಯ]

ಕಾಲವೈರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಶತ್ರು; ಶಿವ: ಕಾಲವೈರಿ ಪುರಾರ್ದನಾ ಜಿತಸುರಾಧ್ವರ ಧೀರ ಶಂಕರ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಪಾಲಯಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೪೭).
[ಕಾಲ + ವೈರಿ]

ಕಾಲವ್ಯಾಪಿ (ಗು). ಕಾಲವನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುವ; ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾಲವ್ಯಾಪಿನ್]

ಕಾಲಶಾಕ (ನಾ). ಕರಿಬೇವು: ಕಾಲಶಾಕ (ಕರಿಬೇವು) . . . ಕಫ ವಾತ ನಾಶಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಶಿವ (ನಾ). ಸಂಹಾರ ಕರ್ತೃವಾದ ಶಿವ; ರುದ್ರ; ಕಾಲ ಭೈರವ: ಕಾಲಶಿವಾರ್ಚನೆಯ ವೇಳೆ ಸಂಧಿಸಿತು (ಬಸಪು. ೪೮-೨).
[ಕಾಲ + ಶಿವ]

ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ, —ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ: ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಕಾಲಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡೋಣ, ಮಾಸ ಶಿವರಾತ್ರೆ ದಿವಸ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಪೌರ್ಣಮಿ ದಿವಸ . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಸಿದ್ದನು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೫೮). [ಕಾಲ + ಶ್ರಾದ್ಧ]

ಕಾಲಸಂಸಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಅವಸರ್ಪಿಣಿಯ ಪ್ರಥಮಸಮಯ ದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವುದದು ಕಾಲಸಂಸಾರಂ" (ಚಾವುಂಪು. ೨೮೬-೫).
[ಕಾಲ + ಸಂಸಾರ]

ಕಾಲಸಂಹರ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಕೊಂದವನು; ಶಿವ: ಲೀಲೆಯ ಕುಱಿತು ಆಡುವರೆಲ್ಲರು ಕಾಲಸಂಹರನ ಬಂಧುಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨-೪೩); ಶಿವ ಭವ . . . ಕಾಲಸಂಹರಾ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೮).
[ಕಾಲ + ಸಂಹರ]

ಕಾಲಸರಣಿ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಅರಿರಾಯ ಗಿರಿವಜ್ರ ದಂಡನಘವನ ಕಾಲಸರಣಿ ನಿರ್ಮಲಧರ್ಮ . . . ರಾಜರಾಜಂಮದೀಶಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೩೫). [ಕಾಲ + ಸರಣಿ$_1$]

ಕಾಲಸರ್ಪ, ಕಾಳಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ: ಕೋಲಗುರುವಿನ ಮರಣವಾರ್ತಾ ಕಾಲಸರ್ಪನ ತಂದು ಸಂಜಯ ಹೇಳಿಗೆಯನೀಡಾಡಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿದಿರಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧); ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಸರ್ಪವಾದ ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟದೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ಕವಿಕ. ೫೧). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಯೋಗ; ರಾಹುಕೇತುವಿನ ನಡುವೆ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳು ಇರುವ ಯೋಗ. **ಕಾಳಸರ್ಪ**: ೧. ಈ ಸುರಭಿತ ಸುಮಂಜರಿಯ ಹಿಂದೆ ಪೂತ್ಕರಿಸುವ ಕಾಳಸರ್ಪ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೨೫-೧೪).
[ಕಾಲ + ಸರ್ಪ]

ಕಾಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನಿಯಮ. ೨. ಎಂಟು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೌರವ, ಧ್ವಾಂತ . . . ಕಾಲಸೂತ್ರಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕಾಲಸೂದನ (ನಾ). = ಕಾಲಸಂಹರ: ಘನಕಾಲ ಕಾಲಸೂದನ ಕಲಾಧರನ ನೂತನ ಕಲಾಧರ ರಕ್ಷಿಸು (ಉದ್ಭದೇ ೩-೩೫). [ಕಾಲ + ಸೂದನ]

ಕಾಲಸ್ಕಂಧ, ಕಾಳಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷ; ಹೊಂಗೆ ಮರ: (ಕಿ). **ಕಾಳಸ್ಕಂಧ**: "ಕಾಳಸ್ಕಂಧಂ ತಮಾಳಮೆನೆ ತಾಪಿಚ್ಛಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೮). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಸಂಹರ: ಬಂದನುದ್ಧತ ಶೀಲತರ ಕಾಲಹರನೆಂಬ . . . ವಿಷಮವಿಷಧರನೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೭-೧೧೪). ೨. ಮರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು; ಸಾವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು: ಕಾಲಹರನುದಯಮಿದಱೊಳ್ ಕಾಲಂಬಾರುತ್ತಿರಲದೇಕೆಂಬ ವೊಲಾ ಕಾಲದೊಳ್ ತರುಗಳೆಲ್ಲಂ ಲೀಲೆಯನಾಂತುವು ತಳಿರ್ತು ಪೂತುಂ ಕಾಯ್ತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಲಹರಣ (ನಾ). ೧. ಸಮಯವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ. ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು (ತ್ಯಾಗಮ. ೫೪). ೨. ತಡಮಾಡುವಿಕೆ: ಆ ಮೂಲ ಚೂಲದಲಿ ಕಾಲಹರಣವು ಮಾಡಲಿಹುದೆ ಹೊತ್ತು (ಪಾಂಡಜ. ೪೪); ಕಾಲಹರಣಮಾಡುವುದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಜಾಡ್ಯ (ರೂಪಸಂ. ೩೩); ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ವೀರಯೋ. ೮೮).
[ಕಾಲ + ಹರಣ$_2$]

ಕಾಲಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ; ಜೀವನ ಸಾಗಿಸು: ಇವರು . . . ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮನೆಗಳ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಹಾಕಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೪೧). [ಕಾಲ + ಹಾಕು$_1$ (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲಟ್ಟು, ಕಾಲದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಮುಳುಗಿಸು; ಕಾಲು ಊರು: ಕೆಲಬರ್ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ ಕಾಲಟ್ಟಿರ್ದು ತಪಂಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟೊಡಂ ದುಷ್ಕರ್ಮರೆಂತಿರ್ದೊಡಂ . . . ಸತ್ತಪದೊಳಂ ಪೊಂದಿರ್ದರಂ ಪೋಲ್ವರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಟ್ಟು]

ಕಾಲಾಂಜನ, ಕಾಳಾಂಜನ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಅಂಜನ; ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿಗೆ: "ಪುಟಾಲುಃ-ಕಾಲಾಂಜನ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೦). **ಕಾಳಾಂಜನ**: ೧. "ನೀಲಾಂಜನಂ ಕಾಳಾಂಜನಂ" (ಓಷಧಿ. ೮೮). ೨. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಗಿರಿಯ ಅಂತರಾಳದಿಲ್ಲಿಹವು ಶಂಕಕೂಟ ವೃಷಭ ಹಂಸ ಕಾಳಾಂಜನ ಶಿಖರಿಯಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). [ಕಾಲ + ಅಂಜನ]

ಕಾಲಾಂತ (ನಾ). ಆಯ್ಕುಷ್ಯದ ಕೊನೆ; ಸಾವು: ಕಾರಂಗನೆಂಬದಟಂ . . . ಪೊರ್ದಿದನುರ್ಕಿಂ ನಿಜ ತಾತ ದಿಗ್ವಿಜಯದೊಳ್ ನಿಂದಾಂತು ಕಾಲಾಂತಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೧). [ಕಾಲ + ಅಂತ್ಯ]

ಕಾಲಾಂತಕ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಯಮ: ಕಾಲಾಂತಕನ ಹೆಬ್ಬೆಳಸು ಹುಲುಸಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೧೩); ಬಳಿಕ ರಣಭೀಷಣಂ ಭೀಷಣಂ ವಸುಮತಿಗೆ ಕಾಲಾಂತಕೋಪಮಂ ಕೋಪಮಂ ಪಸರಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೩೮). ೨. ಶಿವ: ಶರಧಿಯ ದಾಂಟಿಸಿ ಕಾಲಾಂತಕನೆ ಕಾಯೊ (ಸರ್ವವ. ೧-೩); ಕಾಲಾಂತಕಂ ಶಂಕರನೋಂಕಾರಂ (ರಾಜಶೇ ೧೪-೧೫೩).
[ಕಾಲ + ಅಂತಕ]

ಕಾಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೊಂದು ಕಾಲ; ಕಾಲಾವಧಿ: ಕೆಲವು ಕಾಲಾಂತರದಲಾತನು ಕಾದಿ ಗಂಧರ್ವರಲಿ ಮಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೩೧); ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು . . . ಅರ್ಥವಿಕಾಸ ಪಡೆದಿರಬಹುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಲಾಗುರು, ಕಾಲಾಗರು, ಕಾಳಾಗರು, ಕಾಳಾಗುರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಅಗರು; ಕೃಷ್ಣಾಗುರು: ಕಟ್ಟುರಿ ಕಾಲಾಗರು . . . ಎಂದೀ ವಸಂತರ ಸಂಜಾತಮಾನಾತಿಮಾಲಗಿನಿದಂ (ಪಂಪ ಪ್ರ. ೫-೧೦೨). **ಕಾಲಾಗರು** : ಕಾಲಾಗರು ಧೂಪಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತಮಾದ ಗುಂಡಿಗೆಗಳಂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರಿಸಿ (ಭರತ. ೫೧). **ಕಾಳಾಗರು** : ಪೆಗ್ಜಿ ೇ ಕರ್ಪೂರ ಕಾಳಾಗರು ಮಳಯಮಲೇಜಂಗಳೇಗಳ ಲತಾಳೇಸ್ಥ ನಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬); ಅತಿ ಬಹಳ ದಟ್ಟಮಾನ ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪವ್ಯಾಪ್ತ ಧೂಪ ಕುಂಭಂಗಳಿಂದಂ (ಪಾಶಾ. ೧೧೩-೧೪). **ಕಾಳಾಗುರು** : ಕಾಳಾಗುರುವಿನ ಧೂಪದ ಕರ್ಬೋಗೆಯಂ (ಅಪಭಾ. ೯-೧೧ ವ); ಕಾ ಳಾ ಗು ರು ಪ್ರಮುಖ ಧೂಪಧೂಮಂಗಳಿಂ (ಶಾಪ್ರ. ೩-೫). [ಕಾಲ + ಅಗರು/ಗುರು]

ಕಾಲಾಗ್ನಿ, ಕಾಳಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ; ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುವ ಕೊನೆಗಾಲದ ಬೆಂಕೆ : ಕಾ ಲಾ ಗ್ನಿ ಮಂಜಿನ ಮಳೆಗೆ ಮೈದೆಗೆವುದೆ (ತೊರಣ. ೫-೫೨); ರಾಮಬಾಣಂಗಳ್ಕೆದಿರವು ಕಾಲಾಗ್ನಿಯಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೩). **ಕಾಳಾಗ್ನಿ**. 'ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ಪರಾ. [ಕಾಲ + ಅಗ್ನಿ]

ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ, ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಸ್ವರೂಪನಾದ ರುದ್ರ; ಕಾಲರುದ್ರ: ರ ಸೆದು ಂ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಂ ಪೂಜಮಡುವ ಪೋಲ್ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೭-೩೦); ರಕ್ಕಸರ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಬಲುಹ ಕೀರ್ತಿಜಯಿಯ (ಕಾರಿತ. ೩೮-೬). **ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ** : ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರನ ಮೇಳಾಪವನಜಯಪದವರು ಕಾಳು ದೇಳಿಯನುತಿಪ್ಪರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೭). [ಕಾಲಾಗ್ನಿ + ರುದ್ರ]

ಕಾಲಾಚಾರ(ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆಚಾರ, —ನಡವಳಿ : ಇದರೊಳಗಿನ ಆತ್ಮವೀರದ ಕತೆ ದೇಶಾಚಾರ ಕಾಲಾಚಾರಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾದ ಸಾರ್ವದೇಶಿಕವಾದ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕಾಲ + ಆಚಾರ]

ಕಾಲಾಟ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಟ; ಸುಳಿದಾಟ; ಸಂಚಾರ: ಸೊಂದಿಗೋಡಗಂಗಳ್ ಕಾಲಾಟದಲ್ಕ್ಕೊಳ್ಕಲಿನಮದಿರ್ ದೂಳಿಗಳ್ ನಮರ್ದಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೪); ರಾಯರಥದೊಳಗೆ ಅಖಿಲಜನ ಕಾಲಾಟ ಕದೇವನದ ಕಾಡನೆಯ ಮೃಗಾಳಿಯ ವನಚರರ ದಿಮ್ಮಾಳದಬ್ಬರ ಕಾಣಲಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೪೫); ಮತಿಯವರಿಸಿದುದು ಕಾಲಾಟವಾದುದು ಕರಣವ್ಯಕ್ತಿಗಳ (ವಿಧಾನ. ೩-೩-೫); ಕಾಲಾಟವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಕಷಾಯದ ಗಸಣಿ ಯಾಕೆ (ಗಾದೆ). ೨. ನರ್ತನ; ಕುಣಿತ: ಕಾಲಾಟದಿಂ ಬುಬುಬೆಂದು ಕುಣಿವುತ (ಬಸವ. ೯-೧೨). ೩. ವೇಗದ ಗತಿ; ರಭಸದ ನಡಗಿ: ನರನ ಕರಜಾಲವಿದು ಕಲ್ಪಾನಲನ ಕಾಲಾಟ (ಕು ವ್ಯಾ ಸ. ೩-೧೯); ೪. ಪ್ರಹಾರ; ಹೊಡೆತ: ಎಮ್ಮೆಡೆಯನ ಕೈಯ ನಸೆಯ ಕೊಲೆ ಆ ಲಾಟಂ ಂ ಕಾಣ್ಬರ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯೮). ಆಬಲೆಯರ ಕಿಱ್ಕೈ ರಿಗಳ ಕಾಲಾಟಕಳುಳದರುಂಟೆ (ತೊರಣ. ೧-೫-೫೨) ; ಕಾವನ ಕೈದಿನ ಕಾಲಾಟದಂತಿದೆ ಕೋವಿದ ನಿಸ್ಪೃ ವಿಲಾಸ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೧೫೩). ೫. ಕಾಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತ ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವಿಕೆ: ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕಾಲಾಟದಲಿ ಮೃಗಶಿಶು ಮಲೆತಡೆನಗ್ಗಳಿಯನೇ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೩-೪೩).

ಕಾಲಾಟವಡಗು = ನಡಗೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗು; ಸಾಯು: ಸುಧನ್ವನಿಸುಸುಗೆಯಂ ಪೇಳಲಂಜಿಯಂ ತಿರುಗುತಿರ್ದುದು ವರೂಥಂ . . . ಕಾಲಾಟವಡಗಿದವು ಕುದುರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಟ]

ಕಾಲಾಟ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಳ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ: ಯೀ ಧರ್ಮವನು ಯೀ ಸ್ಥಾನದಲು ಕಾಲಾಟಗಳಂದ ಧಂಸ್ಥರು ಕರುವಳುಂದ ಮೂವತ್ತು ಪ್ರತಿಕಾಜಜ ಕೈಯಲು . . . ನಡಸಬಹುದು (ಸೌಜ್ಞ. IX-ii, ೪೫೧-೧೯ ; 1447).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಲಾಡಿ]

ಕಾಲಾಡಿ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವವನು; ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ: (ಕ). ೨. ಅಲೆದಾಡುರಿ; ಪೂರೀ : (ಕ). [ಕಾಲಾಡು + -ಇ$_3$]

ಕಾಲಾಡಿತನ (ನಾ). ಅಲೆದಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ; ಓಡಾಟ: (ಕ).

[ಕಾಲಾಡಿ + -ತನ]

ಕಾಲಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡಾಡಿಸು ; ತಿರುಗಾಡಿಸು : ಹೋರಿಯನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು (ದಕುಸು. ೧೬೮). ೨. ಕಾಲಿಂದ ಮಗುಚಿಸು, —ಕೆದರಿಸು : ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಿಸಿ (ಕೂಡ). [ಕಾಲಾಡು + -ಇಸು$_5$]

ಕಾಲಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆದಾಡು ; ಓಡಾಡು ; ತಿರುಗಾಡು : ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಲುಂಡುಗಲ್ಲು ಮೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಲುದುರೆಗಲಗಳ ದೊಗ್ಗರ ದೊಳ್ಳಾಡ ಬಾರದು ಬಲು ಜುಗವರಿಯಿಗೆ (ಆದಾಸಾ. ೩೦-೭೬). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಗುಚು, —ಕೆದರು : ಲಕ್ಷಮ್ಮ ಹರಡಿದ್ದ ಭತ್ತವನ್ನು ಕಾಲಾಡಲು ಹೋದಳು (ಪಶಾ. ೨೦೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆಡು]

ಕಾಲಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಆಣೆಯ ಕಾಲುಭಾಗ: ಕರೆದಪ್ಪಳ್ಕೆ ನಸಗೆ ಕಾಲಾಣಿ ಕೊಟ್ಟ (ಹಸ್ನೊಂಪ. ೪೪). [ಕಾಲ್$_3$ + ಆಣಿ$_2$]

ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಕಾಲಮೀರಿ ಹೋಗುವುದು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯ ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು : "ಅತಿಮೂತ್ರಾತಿಕಠಿಯಂ ಸಮುದ್ರತಟ ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಂ ತಾವಿದಿಂತಿತೆದೇಲಾಮ್ಮ " (ನಾನಾರ. ೧೩೩).

[ಕಾಲ + ಅತಿಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಸ್ಯ : (ಮೈಪಿಗ. ೪೪-೧೬೯). [?]

ಕಾಲಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಕಾಲದ ಒಡೆಯ; ಕಾಲವುರುಷ : ಅದಂಯ ಆವರು ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೋ ಕಾಲಾಧಿಪತಿಯೇ ಬಲ್ಲ (ಕಬಸಾ. VIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಕಾಲ + ಅಧಿಪತಿ]

ಕಾಲಾಧೀನ (ಗು). (ಸರ್ವವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ) ಕಾಲವುರುಷನ ಅಧೀನನಾದ; ಮೃತ್ಯುವಶವಾದ: ಕರುಂಠಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಲೋಕಾಂತರವ ಸೈದಿದ ಸುಕೃತಿಗಳು ಧರೆ ಗಿರಗಳವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾಲಾಧೀನವಾಗಿಹವು (ಅಮೃತ. ೩-೪೦).

ಕಾಲಾಧೀನವಾಗು = ಸಾಯು; ಮೃತವಾಗು : ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಯ ತಂದೆಯು ಕಾಲಾಧೀನನಾಪ್ಪದ ಮೊದಲ್ಕೊಂಡು ನಡೆದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವ ವಿಚಾರಿಸಿ (ಕವಿಕಾ. II, ೪೬).

[ಕಾಲ + ಅಧೀನ]

ಕಾಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಚೇತನಗೊಳ್ಳು (?) : ಭೀತಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿ ಮನುಜರಿಗೆ ನಮ್ಮಾತಗಳ ಕಡಡಕುಬಲ್ಲ ಕಾಲಾತುರೇ ಕಲಿತನ ಪೆಸತ ಕೈಕೊಡರವಗಡಿನಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೮-೪೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಕಾಲಾನಲ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲಾಗ್ನಿ : ಕೌರವ್ಯಕುಲ ಕಾಲಾನಲನುಂ . . . ಎಸಿದ ಭೀಮಸೇನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧ ವ). ೨. ಭಯಂಕರವಾದ ಅಗ್ನಿ; ದಳ್ಳುರಿ : ಸ್ಮರಕಾಲಾನಲತಪ್ತಮೆಸಿದೆನ್ನಂಗಗಳಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೩-೫೮). [ಕಾಲ + ಅನಲ]

ಕಾಲಾನುಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಾಂತರ; ಎಂದಾದರೊಂದು ಕಾಲ: ಬೈದಡೊಳ್ಳಿಯರಲಾ ಕಾಲಾನುಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಂ ಬಡವಂ ಬಲ್ಲಿದನಾಗದೇ (ಸೂಮುಚ. ೬೫). ೨. ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ; ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ : (ಕ).

[ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಕೂಲ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ; ಕಾಲಾನುಗುಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ: ತಾನೆಯೆಲ್ಲಾ ಇನ್ನು ಗುಗ್ಗುಳವೀ ನಿಟಲನಯನಂಗೆ ಈ ಕಾಲಾನುಕೂಲಕ್ಕೆನುತ (ಬಸಪು. ೪೪-೨೦); ಇನ್ನೂ ಕಾಲಾನುಕೂಲ ಒದಗಿಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ + ಅನುಕೂಲ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಾಲದ ಆನುಪೂರ್ವಿ, —ಪರಿವಿಡಿ; (ಒಂದಾದಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಬರುವ) ಕಾಲದ ಯಥಾಕ್ರಮವಾದ ರೀತಿ: ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕಾಲ + ಅನುಕ್ರಮ]

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ (ನಾ). ಘಟನೆಗಳ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾದ ಪಟ್ಟಿ: "ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪಟ್ಟಿ, ಪುಸ್ತಕ: ಕಾಲಾನುಕ್ರಮಣಿ" (Chronicle. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ + ಅನುಕ್ರಮಣಿ]

ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಕ್ರಮ ೨: ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಾಲಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದಲ್ಲದೆ ಕಾರಣಾನುಪೂರ್ವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ (ಅರಿಕಾ. ೧೫೭). [ಕಾಲ + ಅನುಪೂರ್ವಿ]

ಕಾಲಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಸಮಯಾನುವರ್ತನೆ: (ಕಿ). [ಕಾಲ$_1$ + ಅನುಸರಣೆ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ (ನಾ).=ಕಾಲಾನುಸರಣೆ: (ಕಿ). [ಕಾಲ + ಅನುಸಾರ]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಮರ: (ಕಿ). ೨. ಅಗರು ಗಂಧ: "ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಂ ಕರೇ ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ ಅಗರುಗಂಧ ಶ್ರೀಗಂಧಕ್ಕು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯). ೩. ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ. ೪. ಕಲ್ಲುಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕ (ನಾ). ಅಗರು: "ಅಗರು ಕಾಲಾನುಸಾರ್ಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾಪ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಆಲಾಪ ಕಾಲಾಪ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿ ಎಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವಂರಗಳ ನಾರೋಹಣ ಅವರೋಹಣ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ವತ್ತಾಱು ಭೇದವಱಿ ಹಾಲಾಪಿಸಿ ಕೇಳಿಸುವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). [?]

ಕಾಲಾಪಾನಿ, ಕಾಳಾಪಾಣಿ (ನಾ). ಕರಿನೀರಿನ ಶಿಕ್ಷೆ; ದ್ವೀಪಾಂತರ ಶಿಕ್ಷೆ; ಗಡಿಪಾರು: ನಿಮ್ಮ ನಶೀಬದಾಗ ಕಾಲಾಪಾನಿಗೆ ಹೋಗೂದ ಅವ ಎಂದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ನಡೆದಾ. I, ೧೧೬). **ಕಾಳಾಪಾಣಿ**: ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಘಾಶಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಬದಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಳಾಪಾಣಿಗೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಗರತಿ. ೧೫೯); ಅಧಿಕಾರಿಯು . . . ಅವಳಿಗೆ ಆಜನ್ಮ ಕಾಳಾಪಾಣಿಯನ್ನು ವಿಧಿಸಿದನು (ದೇವಿಪ್ರ. ೧೬೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾಲಾಪಾನೀ]

ಕಾಲಾಯಸ, ಕಾಳಾಯಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ವಸುಧಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕಾಲಾಯಸಗೃಹವರಣಂ . . . ಎಂದಿನಂ ಬಂದುದು ಬಹುಳತಟಜ್ಜಾಲಮಂಭೋದ ಕಾಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೯); ಕಾಲಾಯಸದಿಂ ವಿನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಂಠಿಕೆ ಕಾಂಚನಮಾಲೆಯಂತುಪಾದೇಯಮೆ ನಿಕ್ಕುಮೇ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೩೭); ಕಾಲಾಯಸಕೆ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಕರಗಿ ಮೆಲ್ಲಿತಪ್ಪುದು ದಿಟಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೪-೭೯). **ಕಾಳಾಯಸ**: ಕಾಳಾಯಸವಳಯ ಭಯಂಕರಕರಧ್ವಯಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫ವ); ಕರಮೆ ಕರಗಿಸಿದ ಕಾಳಾಯಸರಸಮಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕಾಲಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯಪಕ್ಕಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ: (ಕಿ). [?]

ಕಾಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಯಮನ ವೈರಿ; ಶಿವ: ಕಾಲಾರಿ ಶಿವನ ನಾರಿ ಗಂಗಾಂಬಾವತಾರಿ . . . ಕಾವೇರಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೭); ಕಾಲಾರಿ ರುದ್ರ ಶರ್ವನೆ ಶಂಕರನೆ (ವೀಶೃಪು. ೩-೫-೧೧). [ಕಾಲ + ಅರಿ$_6$]

ಕಾಲಾವದಿ (ನಾ). ಸಾರುವೆ; ಸಾರ: ಕಾಲಾವದಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಸುಣ್ಣ ಬಳಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅವದಿ ?]

ಕಾಲಾವಧಿ (ನಾ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ, —ಕಾಲಮಿತಿ: ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಅತಿದೀರ್ಘವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದೂ (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೯). ೨. ವರ್ಷದ ಕೊನೆ. ೩. ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಸೀತೆಯ ಬೇವಸಕ್ಕೆ ಕಾಲಾವಧಿಯಾದುದಿಲ್ಲೆನೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೧೮೪). [ಕಾಲ + ಅವಧಿ]

ಕಾಲಾವಿರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಕಾಲಾವಿರ್ಗುರವಡಿಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್. . . ಕಲಾಪಕದ ಗುರವಡಿಗಳ್ (ಎಕ. II, ೩೩-೧; 700). [?]

ಕಾಲಾಷ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಆಲಾಪನ ಕ್ರಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಆಲಾಪ ಕಾಲಾಪ. . . ಕಾಲಾಷ . . . ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ತೆಱದಲ್ಲಿ ಸರಿಗಮಪದನಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳ . . . ಆಲಾಪಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೭). 'ಕಾಲಾಪ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಲಾಹಿ, ಕಾಳಾಹಿ (ನಾ). ಕಾಲಸರ್ಪ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕಱುತ್ತಿಸುವುದುಂ ಕಾಲಾಹಿವೊಲ್ ಕೊಂಡು ತೊಟ್ಟನೆ ಬೆನ್ನಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೯೦). **ಕಾಳಾಹಿ**: ಕಾಳಾಹಿ ಭೋಗದಲಿ ಹೊಳೆವ ಹೆಡೆಮಣಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೧೭). [ಕಾಲ + ಅಹಿ]

ಕಾಲಾಳ್$_1$, ಕಾಲಾಳು (ನಾ). ಕಾಲುನಡೆಯ ಸೈನಿಕ; ಪದಾತಿ: "ಯಾತಂ ಪದಾತಿಕಂ ಪಾಯದಳ ಪತ್ತಿ ಪಾದಾತಂ ಪದಾಜಯಂ ಪದಿಕನೆನೆ ಕಾಲಾಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೫-೨೬); ಕಾಲಾಳೊಳಂ ಕುದುರೆಯೊಳಮೊಳಗಂ ಬರಲಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩ ವ); ಕಾಲಾಳ್ಕವಿದುವು (ಶಮದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ); ಕರಿಘಟೆಯ ತೇರಿನ ನಿಡುವರಿಯ ಕಾಲಾಳ ಕಳವಳವಾಯ್ತು ರಣದೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೧೨); ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಡಹಿ ಕಾಲಾಳ್ಗಳನುರೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ತಿವಿದರ್ (ಕಂನವಿ. ೩-೨೦). **ಕಾಲಾಳು**: "ಪದಾತಿಃ, ಪತ್ತಿಃ. . . ಪದಃ, ಪದಿಕಃ – ಈ ೭ ಕಾಲಾಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೩೪); ಸನ್ನೆ ಸಾವಿರಕಾಲಾಳಿನ ಸತ್ತ್ವವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೬); ಕಡುಮನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱೆದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೯); ಕಾಲಾಳು ಪವುಜು ಮುರಿದು ವಾರುವಗಳ ಸಾಲೆಯೊಳು ಮಱೆಗೊಂಡವಾಗ (ಕಂನವಿ. ೩-೮೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಅಳ್$_3$]

ಕಾಲಾಳು 'ಕಾಲಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಲಾಳುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು; ಪದಾತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು: ತೇಜಿಗಳಾರು ಸಾವಿರ . . . ನಿಕರದ ಕರಿ ಕಾಲಾಳುಗೂಡಿದ ಪೌಜಿಯ ಕಲಾಸಖಾನ ತೋಱಿದನು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮೮). [ಕಾಲಾಳು (< ಕಾಲಾಳ್) + ಕೂಡು$_1$]

ಕಾಲಿ, ಕಾಳಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆ; ಪಾರ್ವತಿ: ಕಾಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶೂಲಿ] ಸೂಡಿದ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ದುರ್ವಾಸ ಲೋಲಮುನಿ ಕುಡೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦). ೨. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಳು; ಕರಿಪಿ. **ಕಾಳಿ$_3$**: ೧. "ರುದ್ರಾಣೀ, ಶರ್ವಾಣೀ, ಕಾಳೀ . . . ಮೇನಕಾತ್ಮಜಾ – ಈ ೨೧ ಗೌರಿದೇವಿಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೫-೧೬); ಕಾಲಿ ಕಾಪಾಲಿಗೆ ಮದಂ ದೇವಗಜಕೆ . . . ತೊಡವಾಗಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೪). ೨. ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ ಕೆಂಪಿ, ಹೆಸರು ಕೆಂಪಿಯಾದರೂ ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಳಿ (ಮಲ್ಲಿ. ೯).

೩. ರಕ್ತಪಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವತೆ; ರಣಮಾರಿ: ಹೋಳಿದ ಬಿಸಾಡಿ ರಣದಲಿ ಕಾಳ ಕಂಕಾಳಿಯರು ದಣಿದರು (ಕಾತಿರಾ. ೨೦–೬೪). [ಸಂ. ಕಾಲೀ]

ಕಾಲಿಂಗ, ಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಲಿಂಗದೇಶ. ೨. ಕಲಿಂಗದ ಜನ. ೩. ಕಲಿಂಗದ ರಾಜ. ೪. ಆನೆ. ೫. ಕರಿಯನಾಗ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. ೬. ಕಲಿಂಗದೇಶದ ಒಂದು ಮಹಾ ವಿಷಸರ್ಪ. 'ಕಾಲಿಂಗ ಮರ್ದನ' ಪರಾ. ಕಿ. ಕಲ್ಲಂಗಿಡ ಹಣ್ಣು. ೮. ವಿಷದ ಸಸ್ಯ.

ಕಾಳಿಂಗೆ: ಪ್ರ. *ತನುವಿನಲಿ ಕಟ್ಟರಿಲು ಕಾಳಿಂಗನಳ್ಕು* (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯–೪). ೬. ಹತ್ತಿ ತುಳಿದ ಕಾಳಿಂಗನ ಹೆಡೆಗಳ ಆಕಾರದ ಹಿಳಿದು (ಕೆಲಸು. ೬೯). ೭. ಮಾಗಧ ಮುರಿಜಂ ಸೈಂಧವ ನಾಗಗ ಕಾಳಿಂಗಮುಂಗು ಸುರುಷರೊಳ್ ಸಂಯೋಗಂಗೆಯ್ (ಅಶ್ವಕ. ೧೧–೩೧). [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಂಗಮರ್ದನ, ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ (ನಾ). ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ: (ಕ). **ಕಾಳಿಂಗಮರ್ದನ**: ಕಾಳಿಂಗ [ಶಾಸಾಂ. ಕಾಳಿಯ] ಮರ್ದನ ಕೃಷ್ಣಗೆ ಬೇಳೆ ಗೋಕ್ಷಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ (ಭರಂಪ್ರ. ೬–೧೪೬–೧). [ಕಾಲಿಂಗ + ಮರ್ದನ]

ಕಾಲಿಂದಿ, ಕಾಳಿಂದಿ (ನಾ). ೧. ಯಮುನಾ ನದಿ: ಕಾಲಿಂದಿಯ ನಮರಾಪಗೆ. . .ಪೋಲ್ವಿರೆ ಕಾಲದ ಮರ್ವಾರಿ ಪರಿತುವಿರ್ತಳಮಂ (ಸ ಸ್ಕ ಳ - ೯–೧೦೦). **ಕಾಳಿಂದಿ**: ೧. *ಕಾಳಿಂದಿ ದಿಸಕರಾತ್ಮಜೆ ಯಮುನೆಯೆಸಲು ಯಮುನೆಯಳ್ಕುಂ* (ಮುಂಗರಾ. ೧೨೨–೧೧); ಮಂದಾಕಿನಿ ಪರಿದಾ ಕಾಳಿಂದಿಯೆಗೆತ್ತಾದಮಬ್ಜಮುಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪರ್ಗಳೊ ಪೆಜ್ಜೆಂಬಂದದಿನೆಸೆದತ್ತು ಹಾರೆಮಾ ಕಾಮಿಸ್ಥಾಯಾ (ಕಾಂಪು. ೪೮); ತೆಳ್ಳನೆ ತೀರಿ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದಿಯಂ ಕಂಡು (ಜಗದ. ೬–೯ ಪ). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: *ಕಾಶಿಕೆ . . . ಕಾಳಿಂದಿ . . . ಎಂಬ ಮಿಸಮತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟದವು* (ವಿವೇಗ. ೩೬೪). [ಸಂ. ಕಾಲಿಂದೀ]

ಕಾಲಿಂದಿಪೈರಿ, ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಶತ್ರು; ಬಲರಾಮ: (ಕ). **ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ**: *ನೀಲಾಂಬರಂ ರೇವತೀಕಂ ಹಲಾಯುಧಂ ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ . . . ರಾಮನೆನಲು ಬಲನಳ್ಕುಂ* (ಮಂಗರಾ. ೭–೨೧). [ಕಾಲಿಂದಿ + ವೈರಿ]

ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ, ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ (ನಾ). ಕಾಲಿಂದಿಯ ಸಹೋದರ; ಯಮ: (ಕ). **ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ**: *ಪ್ರೇತಪತಿ ಸಮವರ್ತಿ ಮೃತ್ಯು ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತಂ ಯಮಂ . . . ಕೃತಾಂತ ನಳ್ಕುಂ* (ಮುಂಗರಾ. ೧೫–೧೦). [ಕಾಲಿಂದಿ + ಸಹಜಾತ]

ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ, ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ (ನಾ). ಹಲಾಯುಧದಿಂದ ಯಮುನಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಎಳೆದವನು; ಬಲರಾಮ: (ಕ). **ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ**: *ಬಲದೇವ . . . ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ . . . ಹಲಾಯುಧ* –ಈ ೧೮ ಬಲದೇವನ ಪೆಸರ್ (ಹಲಾಯು. ೬–೨೯,೩೦). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಕರ್ಷಣ)]

ಕಾಲಿಂದೀಭೇದನ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ: (ಕ). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಭೇದನ)]

ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ, ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ (ನಾ). = ಕಾಲಿಂದಿ ಸಹಜಾತ: (ಕ). **ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ**: *ಏಕಾಂಗದಿಂ ಯುದ್ಧ ಕೇಳಗೆ ಬಂದ ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರನಂ ನೋಡಿ* (ಜಗವಿ. ೬–೨೫). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಂದೀ + ಸೋದರ)]

ಕಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ಆಯಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕು; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ: ವೈಕಿಕ ಕಾಲಿಕತ್ರಯಗಣನ ಕರ್ಮಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೯–೪). 'ನೈಮಿತ್ತಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲಿಕಾದೇವಿ, ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ (ನಾ). ದುರ್ಗಾದೇವಿ: (ಕ). **ಕಾಳಿಕಾದೇವಿ**: *ಊರಮುಂದೆ ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯ ಗುಡಿ ಇದೆ* (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕಾಲಿಕಾ + ದೇವಿ)]

ಕಾಲಿಕೆ, ಕಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು; ಕತ್ತಲೆ: *ಧರೆಗೆ ಗಗನಕೆ ಕಾಳಿಕೆಯ ಪಸರಿಸಿತು ಜೋದರ ಕೊದವ ಕರಜಾಲ* (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೮೪); *ಮೂಗಿಗೆ ಮನೆಯ ಕಾಳಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೂರಿದ್ದ ವಸ್ತು ಇದೇನಯ್ಯಾ?* (ಷಡ್ವದ. ೪೫೧); *ಬೆಸುವ ಮೇಳದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರದ* (ತೊರಾ. ೪–೬೬). ೨. ಮೌಲಿನ್ಯ; ಕುಂದು; ದೋಷ: *ನೀರಿದ ಮೂಲೆಯಿಂ ತೊಲಗಿದ ಶಶಿ ಕಾಳಿಕೆಯಿಂ ದೇವರ್ಪಟ್ಟ ಕನಕಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ* (ಪಂಂಪಾಪು. ೧೬–೮೧). ೩. ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು; *ಮೇಘಾವಳಿ*: (ಕ). ೪. ತುಕ್ಕು; ಕೆಲುಬು. ೫. ದುರ್ಗಿ; ಪಾರ್ವತಿ. **ಕಾಳಿಕೆ**: ೧. *ಅರಳಾಗಂಗಳ ಬೆಳಗಿನಲಿ ತಮುದುರುಳು ಬೀತುದು ಜಿಹುವುದಾಗಲ್ ಕುರುಳ ಕಾಳಿಕೆಯಂದ ತತ್ಕಾಂತಾ ಕದಂಬದಲಿ* (ಕಬ್ಬಾಳ. ೧೧–೨೬); *ಕಾಳಾಗರು ಧೂಪಧೂಮದ ಕಾಳಿಕೆ ಮೇಲಿದ್ದು ನಳ್ಳಿದಿತಾಗಿ* (ಗೋವಪರಿ. ೫–೯೩); *ಸೂರ್ಯವ್ಯೂಹದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಳಿಕೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು* (ರಾಜಸೂ. ೬೫). ೨. *ಬಿದಿಯಿಸುವ ದೆಜ್ಜೆಯಂ ಮುಂ ತಡುಕಂ ಗುಗ್ಗುಳ್ದಿದನೆಕ್ಕೆ . . . ಆ ಕೈಲದೊಂದು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಡುಗುಂ* (ರೋಕೈರ. ೭–೧೩); *ತದ್ವನಿಕೆಯ ಹೃದಯದ ಕಾಳಿಕೆಯನೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತು ಮೇಚಕಕೆ ಹೊಡಚುಕಡೆಯ* (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೬–೪೬); *ಕರಗಿಸಿ ಎನ್ನ ಮನದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕಳೆಯಯ್ಯ, ಒರೆ ಬಜ್ಜಿಕೆ ತಂದೆನ್ನ ಪುಟವಿಕ್ಕಿ ನೋಡಯ್ಯಾ* (ಬಸವ. ೨೫೧); *ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬಂದಿತ್ತು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಆ ಶಂಕೆ ಬಂದಂದೇ ಅದರ ಕಾಳಿಕೆಯೂ ಕಳೆದುಹೋಗಿತ್ತು* (ರೂಪಾ. ೬೯). ೪. *ಕೆಲು ಬೆಂದಪೆ ಕಾಳಿಕೆ ?* (ಕವಿಕಾ. ೧೯೭); *"ಕಾಳಿಕೆ – ಕಾಲಿಕಾ = ಕೆಲುಬು."* (ತದ್ಭವಕೋ. ೭). [ಸಂ. ಕಾಳಿಕಾ]

ಕಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ಕಿ). = ಕಾಲಿಡು: *ಉಕ್ಕಿದುದು ಕಡುಕೋಕರನ ಕಾಲಿಕ್ಕತಗ್ಗದ ಮಱವೆ* (ತೊರಾ. ೬–೪೭–೬೮); *ನೀಲನು ಈ ಮೊದಲೆ ಪಕ್ಕಿಮುಖ ಮುಖವಾಗಿ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದ್ದನು* (ಬಂಗಾಚ. ೧೫೫). [ಕಾಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ವರ್ಷ ವರ್ಷ ಅದೇ ಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯದೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸುವಿಕೆ; ಸರದಿ ಬೆಳೆ; ಆವರ್ತನ ಪೈರು: *ಮೂರುವರ್ಷದವರೆಗೂ ಗೋಧಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು* (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೩); *ತೈಲಧಾನ್ಯದ ಕಾಲಿಗೆ, ಕಡಲೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ಈ ವರ್ಷೂ ಕೂಡಿ ಮುಂದಿನ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಗೊಬ್ಬರದ ಹಾಗೆ ತ್ರಾಣವಾಗುವುದು* (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೬). [?]

ಕಾಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ; ನೆರು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: *ಶತದಳಾಯ ತಲೋಲ ದೃಗುದಿಧ್ಯಕಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕಾಲಿಡಲಜಾಯದೊರಂತೆ ರಕಿತಶನೆಸುವ ಶಿಶಾತಮಾರ್ಗಣ ಪತಿಗೆ ಗುಜ್ಞಾಯದನು* (ಬಸಪು. ೪೦–೬); *ತಿಂತಿಣಿಯು ರಕ್ಷುವರಜರಿತೆಯಲಿ ಕಾಲಿಡಲು ತೆರಪಿಲ್ಲ* (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧–೧೬); *ಪುರುಷರಿಹ ಯೇಕಾಂತ ಸೆಜ್ಜೆವನೆಗೆ ಕಾಲಿಡಲ್ಕೊಜಿಯೆ* (ಸವಪೋಗ. ೪–೨೪); *ಕಾಲಿಡಲ್ಕಾ ತಿರೆಯೊಳಾ ತುರಂಗದ ಖುರಂ ಕೆರೆದಿಸಿತು* (ಶ್ರೀಮಭಾ. ೧೦–೧೧); *ಸಂಚೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಿತು* (ಯೋಧಪ್ರ. ೬೯). [ಕಾಲ್ + ಇಡು]

ಕಾಲಿಮೆ, ಕಾಳಿಮ, ಕಾಳಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು. ೨. ಕರೆ; ಕಲೆ; ಕಳಂಕ: ಕಾಮದ ಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಜಹಾಂಗೀರನಿಗೆ ಈ ಕಾಲಿಮೆ ಅಂಟದೆ ಹೋಗದು (ನೂರಜ. ೨೦). **ಕಾಳಿಮ**: ೧. ಎಸೆಗುಂ ಕುಚಭರ ಚೂಚುಕಯುಗಳ ಕಾಳಿಮಂ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೯೨); ಕಱೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ ಕಱೆದುವು ಮಿಂಚಂ ಬಱಿಕ್ಕೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೮); ಕಾಳಿಮದ ಕೂಟಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೪). **ಕಾಳಿಮೆ**: ೧. ಹರಿಯ ಕಾಳಿಮೆಯ ವಿಷದ ಕರ್ಬುರವ . . . ಎಳೆದುಕೊಂಡೊಡ ಗೂಡಿ ತುಳಿದು ಹಿಳಿದಬುಜಜಂ ಬೆಳಗು ಮುಳುಗಲು ಬಳಿದನೋ ಬಯಲನೆಂದೆನಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩೭); ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿದ್ದ ಕಛೇರಿ ಯಂತ್ರದ ಕಾಳಿಮೆ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಯಿತು (ಶ್ರೇಷ್ಠಪ್ರ. ೨೨೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಮನ್]

ಕಾಲಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಣ್ಣಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; 800). [ಕಾಲಿ? + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಾಲಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಾಲಿಡು: ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದೇ ಮಾತು (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕಾಲಿಲಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ: "ಕುಂಟ, ಹೆಳವ, ಕಾಲಿಲಿ" (ಕಂನುಹು. ೮೧). 'ಪಲ್ಲಿಲಿ' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + – ಇಲಿ$_2$]

ಕಾಲಿವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲೀನ (ಗು). = ಕಾಲಿಕ. ೧. 'ತತ್ಕಾಲೀನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಾಲೀಯಕ (ನಾ). ಅಗರುಚಕ್ಕೆ; ಅಗರುಗಂಧ. [ಸಂ.]

ಕಾಲು$_1$ 'ಕಾಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಲು$_2$ 'ಕಾಲ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಲು$_3$ 'ಕಾಲ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗರ 'ಕಾಲುಂಗುರ' ನೋ.

ಕಾಲುಂಗಾರೆ (ನಾ). (?): ಈ ದಂಡಿನ ಕಾಲುಂಗಾರೆಯವರೂ ಬಾಣ ಕಾರರೂ, ಕಳ್ಳಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೂ . . . ದೇಶವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ದೊಂಬಿ ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದರು (ಬಪ್ಪೆರು. ೧೪). [?]

ಕಾಲುಂಗುರ, ಕಾಲುಂಗರ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಾಲುಬೆರಳಿಗೆ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ (ಬೆಳ್ಳಿಯ) ಉಂಗುರ; ಕಾಲುಸುತ್ತು; ಸುತ್ತುಂಗುರ: ನೆರೆದು ಪಳಂಚುವ ಕಾಲುಂಗುರದ ರವಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೫೧); ಮುಡಿ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ ಕಾಲುಂಗುರಗಳೊದಱೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೧೦); ಬಿರುದಿನ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಂಗುರವನಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೨೩); ಉಂಗುರರವ ಕೇಳಿ ಕಾಲುಂಗುರ ರವ (ವಿಸೀಗೀ. ೧೧೯-೧). **ಕಾಲುಂಗರ**: ಕಾಲುಂಗರಗಳನಂದುಗೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆ ಜಾಲ ಕೀಲಣಿಗಡಗ ಕೆಯ್ಯೂರಾ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೫-೬೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಂಗುರ]

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$ 'ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ

ಕಾಲುಕಡಗ 'ಕಾಲ್ಗಡಗ' ನೋ

ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೀಳು 'ಕಾಲ್ಕೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಪ್ಪುಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕುಬುಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆದರು 'ಕಾಲ್ಕೆದರು' ನೋ.

ಕಾಲುಕೆರೆ 'ಕಾಲ್ಕೆರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಕೊರಡು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಹಲಗೆ: "ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ತೆರದ ಕಾಲುಕೊರಡು" (Fen-runners. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊರಡು]

ಕಾಲುಕೊಳಗ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರ ಪುಟ: ರಥಾಶ್ವಗಳು ಕಾಲುಕೊಳಗಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸದ ಹಾಗೆ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವೆನು (ಕೃವಾವಿ. ೬೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕೊಳಗ (< ಕೊಳಗು)]

ಕಾಲುಗಂಟು (ನಾ). (ಕಾಲಿನ) ಹರಡು; ಮಣಿಗಂಟು: ಕಾಲು ಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಎದ್ದಿದ್ದ ಎಕ್ಸಿಮಾವನ್ನು ತುರಿಸಿಕೊಂಡ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಂಟು]

ಕಾಲುಗಗ್ಗರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಕಡಗ; ನೂಪುರ: ನವರತ್ನಗಳ ಕಾಲುಗಗ್ಗರ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿವಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಗ್ಗರ]

ಕಾಲುಗಚ್ಚು 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಗವುಸು (ನಾ). "ಪಾದಗಳಿಗೆ (ಬೆಚ್ಚಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೊಗಿಸುವ) ಹೊದಿಸುವ ಆವರಣ; ಹೊದಿಕೆ" (Foot-muff. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗವುಸು]

ಕಾಲುಗಾಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ (ತುಳಿದು) ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಡಿ; ಬೈಸಿಕಲ್ಲು: ಕಾಲುಗಾಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ತಿರುಗುವುದು . . . ಬಹುವಿಘಾತಕವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೭೬); ಹಳ್ಳಿಯವರು ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಲುಗಾಡಿ ಎಂತಲೂ, ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂತಿಯ ದೀಪ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಕಒಸಾ. ೩೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕಾಲುಗಾಲು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ವಿಧಾನ: ಎರಡು ಕಾಲನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೀಡಿ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಎಡಗಾಲ ಮೇಲೆ ಚಾಚಿ . . . ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಾಧನೆಯ ಹೆಸರು ಕಾಲಾಗೆ ಕಾಲುಯೆಂದು, ಕಾಲಾಗೆಕಾಲನೆಯೆರಡು ಬಾರಿಯಿಂದ ಕಾಲುಗಾಲು ಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪-೨೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಾಲುಗಾಹು 'ಕಾಲ್ಗಾಪು' ನೋ.

ಕಾಲುಗುಣ 'ಕಾಲ್ಗುಣ' ನೋ.

ಕಾಲುಗುರ್, ಕಾಲುಗುರು (ನಾ). ಕಾಲ್ಬೆರಳಿನ ಉಗುರು, —ನಖ: ಮೃಗನೇತ್ರೆಯ ತೊಳಗುವ ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ ನೂಪುರದ ಪೊಳೆವ ವಜ್ರಂಗಳ ಕಾಂತಿಗಳಡರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೯೫); ಕಾಲುಗುರುದ್ದಮಾಗಿಯುಂ ಸೆಳ್ಳು ಗುರಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೮೬); ಕಾಲುಗುರ್ಗಳಿನೆನಸುಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ನಿಡಿಯ ಮೆಲ್ಲಡಿಯಹಳಾ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೪). **ಕಾಲುಗುರು**: ಉಪರಿಚರ ವಸುರಾಯನು ಕೋಲಾಹಲಪರ್ವತಮಂ ಕಾಲುಗುರಿನಿಂದ ವಂದು ಯೋಜನ ದೂರ ಹಾರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೩೫-೨೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಗುರ್]

ಕಾಲುಗೆಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೆಡು 'ಕಾಲ್ಗೆಡು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊರಸು 'ಕಾಲ್ಗೊರಸು' ನೋ.

ಕಾಲುಗೊಲೆ 'ಕಾಲ್ಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೀಡು ೨. (ಆಲಂ) ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಶಿಕ್ಷಣದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಕಾಲು ಚಾಚತೊಡಗಿದೆ (ಕಥಕ. ೧೭). ೩. (ಆಲಂ) ಆರಾಮವಾಗಿರು; ವಿರಾಮವಾಗಿರು: ಸುಖವಾಗಿ ಕಾಲುಚಾಚಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಚಾಚು$_1$]

ಕಾಲುಚೀಲ 'ಕಾಲ್ಚೀಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಜರಸು (ನಾ). ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ ಕಾಲ ಹುಣ್ಣು: "(ದನಗಳಿಗೂ ಕುರಿಗಳಿಗೂ ಬರುವ) ಕಾಲುವ್ರಣದ ರೋಗ; ಕಾಲುಜರಸು" (Foot-rot. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$)+ಜರಸು]

ಕಾಲುಜಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪು ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡದಾರಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ ಹಿಡಿ: ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಮನೋದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಬಾರಿ ಅವನು ಕಾಲುಜಾರುವುದುಂಟು (ಸೋತುಗೆ. ೩. ಅರಿಕೆ); ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲುಜಾರುವ ಹೆಂಗಸಿನ ಹಾಗಿರಲಾರಳು ಈಕೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೩೪); ಮಗ ಊರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಕಾಲುಜಾರಿದ್ದು ತಿಳಿದರೆ? (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜಾರು$_1$]

ಕಾಲುಜ್ವರ (ನಾ). "ದನಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ರೋಗ". (ಎಸಮೈ. XV, ೩೯). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಜ್ವರ]

ಕಾಲುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಮುರಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಕಯ್ಯುಡಿದುಮಾಗಳೆ ಕಾಲುಡಿದುಂ ಬಟಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡಿ$_1$]

ಕಾಲುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋತು ಹೋಗು, —ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಉರಿಯ ಪೊಯ್ಲುಗಳೊಳಂದು ಕಾಲುಡುಗಿ ಬೀಳ್ವ ಬಹು ದನುಜರಿಂ ಮನುಜರಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೬-೨೬); ಬಲೆಯೊಪ್ಪಿದುದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಂಜೆಗೆಂಪದರಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಲುಡುಗಿ ಪಶ್ಚಿಮವಾರ್ಧಿಗೆ ಮಿಗೆ ಬೀಳ್ದು ದೆಂಬಿನಂ (ಕುಮಾಪು. ೪-೨೦೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕಾಲುತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಆಭರಣ; ಕಾಲ್ಗಡಗ; ನೂಪುರ: "ಪಾದಾಂಗದಂ... ಕಾಲುಕಡಕ, ಕಾಲುತೊಡಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕಾಲುತೊಳೆ ಕಾಲ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುದಳ 'ಕಾಲ್ದಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಾಲುದಾರಿ 'ಕಾಲ್ದಾರಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೀಪ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠವನ್ನುಳ್ಳ ದೀಪ; ದೀಪಮಾಲೆ ಕಂಬ; ಸಮೆ (ಉಕ): ಅವರ ಅಂಗಡಿಯ ಕಾಲುದೀಪ (ನೀಲಾಂಜನ)ದ ಸುತ್ತು ಎಷ್ಟು ಹಾತೆ ಪತಂಗಗಳು ಇವೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಗಿರಾಕಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಸರಸ. ೨೨); ನಿರ್ಮಲವಾದ ಕಾಲು ದೀಪ, ಅದರ ಮೇಲ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ... ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೭೫).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ದೀಪ]

ಕಾಲುದುಳಿ 'ಕಾಲ್ದುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳಿ 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೂಳು 'ಕಾಲ್ದೂಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುದೊತ್ತು (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳು; ಪಾದಸೇವಕ: ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿದುಂಡು ಕಾಮನ ಕಾಲುದೊತ್ತಾಗಿ ಬಾಳಿ ಕಾಲನ ಬಾಯಿದುತ್ತಾಗಿ ಸತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨ ಪ್ರಸ್ತಾವ).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ಕಾಲುನಡೆ 'ಕಾಲ್ನಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುನೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ನೆಕ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) (ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ) ಹೆರವರ ಬಳಿ ಸಾಕಿದ ನಾಯಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಹೆರವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ದಾಸ್ಯವೇ ಮೈವೆತ್ತಂತೆ ಕಾಲುನೆಕ್ಕುವ ಶೌನಕ ಸ್ವಭಾವ ಅವನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩೩); ನೀನು ಧನವಂತರ ಕಾಲುನೆಕ್ಕಲಿಕ್ಕೂ ಈಗ ಹಿಂಜರಿಯಲಾರೆ (ವಿಧಿವೈ. ೩೯).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ನೆಕ್ಕು (< ನಕ್ಕು$_1$)]

ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನ ಫಸಲು; ಮಳೆಗಾಲದ ಪೈರು (?): ಮರವಳಿ ಗದ್ದೆಯಲಿಗುಲಿ ತೆಂಗು ಮಾವು ಹಲಸು ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಕಬಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦; 1424). [ಕಾಲು$_2$ (< ಕಾಲ್$_2$) + ಪಚ್ಚೆ ?]

ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಪಾಯಕ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ರಾಯಸದರ ರಾವುತರ ಕರಣಿಕ ಕಾಲುಪಾಯಕರನು ಜೋಯಿಸರ ನಾಯಕ ಮಕ್ಕಳುಗಳ ಕಳುಪಿದನು (ರಾಮ ಎ. ೮-೧೩೦); ಕರಿಘಟೆಯನು ಕಲಕಿದ. ಹಯ ದೊಡ್ಡನು ಹರಹಿದ. ಕಾಲುಪಾಯಕರ ಹುರಿಯೊಡೆಯಿಸಿದನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೪೨). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಪಾಯಕ]

ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ 'ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಪ್ಪರ (ನಾ). ಕಾಲಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರ: ಹುಡಿಗೆ ಕಾಲುಪ್ಪರ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಲಿಕ್ಕೆಷ್ಟು ತಡ? ಸಾಂಬಪ್ಪನಿಗೊಂದು ಚಿಂತೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಮಾವಿತೋ. ೧೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಉಪ್ಪರ್ಯ]

ಕಾಲುಫಳಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಹಲಗೆ; ಕಾಲು ಮಣೆ: ಧೀರ ಅದರ ಕಾಲುಫಳಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಒಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು... ಮೋಟಾರು ಸಾಗಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಫಳಿ]

ಕಾಲುಬಲ 'ಕಾಲ್ಬಲ' ನೋ.

ಕಾಲುಬಳೆ 'ಕಾಲ್ಬಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಬೀದಿ (ನಾ). ಪಾದಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿರುವ ಭಾಗ: ಮೆಲ್ಲನೆ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಡೆದಿದ್ದೆ (ಚಿಂದುಟಿ. ೭೫); ಕಾಲುಬೀದಿಯ ಮೇಲೆಯೆ ಮಲಗಿ ಆ ಇರುಳನ್ನು ಕಳೆದನು (ಭೂಮಿತಾ. ೮೪).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೀದಿ]

ಕಾಲುಬೀಳು 'ಕಾಲ್ಬೀಳು' ನೋ.

ಕಾಲುಬೆಳೆಸು (ಕ್ರಿ). ನಡೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು: ಅತೃಪ್ತ ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಅವಳು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಾಲು ಬೆಳೆಸಿದಳು (ಪುನರು. ೧೩೮).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೆಳೆಸು]

ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಸುವ ಬೈರಿಗೆ: "ಕಾಲೊತ್ತುವುದರಿಂದ ಕಂಡಿ ಕೊರೆಯಲಾಗುವ ಸಲಕರಣೆ; ಕಾಲುಬೈರಿಗೆ" (Foot-drill. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಬೈರಿಗೆ]

ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ 'ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಲುಮಣೆ 'ಕಾಲ್ಮಣೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮರೆ 'ಕಾಲ್ಮರೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆ; ಚಲಿಸು: (ಕಿ). ೨. ಆರಂಭಿಸು: ಆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಮಾಡಿದವನು (ರೂಢಿ).
[ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಲೂರ್ಗೆ ಮೆಟಸು ಬೆಲ್ಲಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೯); ಕನ್ನಡ ಮೆನಿಪ್ಪಾ ನಾಡು ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು . . . ಕಾಲೂರ್ಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗಳಿಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯); ವಿಲಸಿತಾರಾಮವಿಲ್ಲದ ಕಾಲೂರ್ಗಳಾ ಇಳೆಯೊಳಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨೯). **ಕಾಲೂರ್ಯು**: ಕಾಲೂರಿನ ಗಡಿ ಬೇಲಿಯ ದಾಟದ ಚೆನ್ನೆಗೆ ನುಡಿವನು ಪಾಟಗಳ (ನಲ್ಮೆ. ೭).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಊರ್]

ಕಾಲೂರಿ 'ಕಾಲೂರೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಲುರಿಚ: ಪೊಟಲಿಗಂ, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲೂರೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್, ಕಾಲೂರಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲೂರ್ + -ಇಗ]

ಕಾಲೂರು$_1$ 'ಕಾಲೂಱು$_1$' ನೋ.

ಕಾಲೂರು$_2$ 'ಕಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕಾಲೂರೆ, ಕಾಲೂರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಆಸರೆ: "ಪಾದಾಧಾರ; ಕಾಲೂರೆ; ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಆಶ್ರಯ; ಆಸರೆ; ನೆಲೆ" (Foot-hold. ಇಂಕನಿ). **ಕಾಲೂರಿ**: ೨. ಕಾಲುಮಣೆ; ಪಾದ ಪೀಠ: (ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ) ಕಾಮಮಣೆ; ಕಾಲೂರಿ; ಪಾದ ಪೀಠ (Foot-stool. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಊರೆ]

ಕಾಲೂಹೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು; ಕಾಲುಗಳಿಂದ ತಡಕಿ ನಡೆಯುವುದು: ಏನು ಮಂಜಿದೊ ಕಾಣೆ! ಕಣ್ದಪ್ಪಿದತ್ತೆನಗಮಾ ನಿತ್ಯಪರಿಚಿತ ಪಥಂ . . . ತೊರೆಯ ದಡಕೈದಿದೆನ್ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೦-೧೫೮); ಗದ್ದೆಯಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಕಾಲೂಹೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದನು (ಮಲೆಮ. ೮).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಊಹೆ]

ಕಾಲೂಳಿಗ (ನಾ). ಅಡಿಯಾಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಾಕರಿ; ಸೇವಕ ವೃತ್ತಿ: ಕಾಲೂಳಿಗಗಳಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಬಿಗಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೩-೩).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಊಳಿಗ (< ಊಱಿಗ)]

ಕಾಲೂಱು, ಕಾಲೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನುಊರು; ಕಾಲಿಡು; ಪ್ರವೇಶಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ನೆಲಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯಾಗು: ಎತ್ತೆತ್ತ ನೋಡಿದೊಡಂ ಶಾಲಿವನಂಗಳಿಲ್ಲದ ನೆಲಂ ಬೇಱಿಲ್ಲ ಕಾಲೂಱಿರಲ್ (ವರ್ಧಪು. ೧-೩೪); ಆ ವಾರಣದ ತೋರಹತ್ತಂ . . . ರೌದ್ರ ರಸಮಂ ಕಱೆವ ಕಾರ ಮುಗಿಲೊಡ್ಡು ಕಾಲೂಱಿದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೨೦ ವ); ಧಾತ್ರಿಯೊಳು ಕಾಲೂಱಿ ನಿಂತಿಹ ಪುತ್ರನುಂಟೇ (ಬಸಪು. ೩-೭); ಸುಮ್ಮಾನ ಬೀತುದು ಬಿರುದರಿಗೆ ಕಾಲೂಱಿತಪಮಾನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೧೪); ಮೂಱು ಜನ್ಮದಲಸುರರಲಿ ಕಾಲೂಱಿ ವಿಕ್ರಮ ವಹ್ನಿಯಲಿ ಕಾಹೇಱಿ ವೈರದಲೆನ್ನನೇ ನೆನೆನೆನೆದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೭-೩೪); ಸಿರಿ ಕಾಲೂಱಿರ್ಪಳೆಂದುಮಾ ಜನಪದದೊಳ್ (ದಮಸ್ವ. ೧-೪). **ಕಾಲೂರು$_1$**: ೧. ಧರ್ಮಜಂ ಕಲಹವಿರುವಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೫-೪೩); ಕಾಲೂರಿತು ಮಳೆ ಕತ್ತೆತ್ತಿತು ಬೆಳೆ (ನಾದಲೀ. ೨೧-೧೩); ಭಯ ಭ್ರಾಂತಿಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರುವಂತಿಲ್ಲ (ಧಾರದ. ೨೮೧); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಲೂರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಮನೆಬೆ. ೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ನಿತ್ರಾಣವಾಗು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾಗು: ಅವನು ಕಾಲೂರಿ ಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಊಱು$_1$]

ಕಾಲೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿ ಗಿಡ: "ನೀಲೀ-ಕಾಲಾ, ಕ್ಲೀತಕೀ, ಗ್ರಾಮಿಣಾ, ಮಧುಪರ್ಣಿಕಾ . . . ನೀಲೀಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). ೨. ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ಮಂಜಿಷ್ಠೆ; ತಿಗಡೆ. ೪. ಕರಿಜೀರಿಗೆ. [?]

ಕಾಲೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಬಳಿ; ಕಾಲಿನ ನಡುವೆ: ಅಂತವರ ಕಾಲೆಡೆಗಳೊಳ್ ನುಗುಟ್ಟಿಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೭). ೨. "ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡಲು ಸ್ಥಳ; ಕಾಲೆಡೆ; (ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ) ನಿಲ್ನೆಡೆ" (Pied a terre. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕಾಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). (?): ನೆರವಿ ಬೇಱೊಂದಿಲ್ಲ ಭೂತದ ಹರಹು ಕರಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಂದಣಿ ಮರುತಪಂಚಕ ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯದ ಕಾಲೆಣಿಕೆ ನೆರೆಯಲೊಂದಾಗಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೫೨); ಅಂಬು ಜೋದ್ಭವ ಸೃಷ್ಟಿ ಜಗದೊಳು ತುಂಬಿಹವು ಕಾಲೆಣಿಕೆ ಕಟ್ಟಳೆದಂಬಿಸಿವೆ ಮೂಱು ಲೋಕದೊಳು ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಲಿ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೩-೧೧).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಎಣಿಕೆ?]

ಕಾಲೆಭತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಲುವೆ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆದ ಭತ್ತ (?): ಬಡಿಭತ್ತ ಕಾಲೆಭತ್ತ ಖ ೩೦ ಮೂವತು ಕಾರ ಭತ್ತ ಖ ೧೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೯; 1597). [ಕಾಲೆ? + ಭತ್ತ]

ಕಾಲೆಭೂಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ತಂಮದಾನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಕುಳದೊಳಗೆ ಕುಲುಮಕ್ಕಿಯಲು ಕಾಲೆಭೂಮಿ ಖ ೮ ಯೆಂಟು ಖಂಡಗಕ್ಕೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೫; 1592). [ಕಾಲೆ? + ಭೂಮಿ]

ಕಾಲೆಯಗದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ; ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಕಾಲೆಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಹದಿನೆಯ್ದು ಒಡಗೆರೆಯ ಕಾಲಯಗದೆ ಸಲಗೆ ಮೂಱು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೭, ೩೦-೧೧; 1162).

[ಕಾಲೆ? + ಗದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಕಾಲೆಳೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಎಳೆದು ನಡೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸು, —ಸರಿ: ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ವರ್ಷಗಳು ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಯೋಧಪು. ೪೭). ೨. ಕಾಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸದೆ ತಡೆಗೊಳ್ಳು; ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು: ತೊಲಗಿ ಪೋದಪೆವೆಂದು ಪೋಪರು ಕಾಲೆಳೆದೊಲವಿಂದೆ ಮಗುಳಪ್ಪುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆ; ಉರುಳಿಸು: ಜಾತಿಭೇದದಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವದು, ಕಾಲು ಎಳೆಯುವದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಎಳೆ$_1$ (< ಎಱೆ$_1$)]

ಕಾಲೆಳೆ$_2$ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿ; ನೀರಾವರಿಯ ನೆಲ. 'ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_2$ + ಎಳೆ$_5$]

ಕಾಲೆಳೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡು: ಕದರೂರಗಾಮುಣ್ಡುಗಳುಮೊಕ್ಕಲು ಮೊದಗಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚವರ ಪೊಟಲ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಱೆಯ ಕಾಲೆಳೆಗೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪-೫; 907). [ಕಾಲೆಳೆ$_2$ + ಕೊಡು]

ಕಾಲೇಜು (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣದ) ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆ: ಕಾಲೇಜಿರುವುದು ಊರ ಹೊರಗೆ ಪ್ರಶಾಂತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೪). [← ಇಂ. College]

ಕಾಲೇಯ, ಕಾಳೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೨. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಪಂಗಡ: ಕಾಲೇಯರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡು (ವಚಭಾ.೧೪೭). **ಕಾಳೇಯ**: ೧. "ಕಾಳೇಯಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). ೩. ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ - ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು ೮೯-೩೮೯). ೪. ಕಲಿ ಸಂಬಂಧವಾದುದು; ಕಲಿಯುಗದ್ದು: ಸಾಂದ್ರವಿಕಿರತ್ಕಾಳೇಯ ಪಾಪಾಂಧಕಾರ ನಿರಾಸೋಜ್ವಳ ಚಂದ್ರದೀಧಿತಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೮-೨೮; 1169). [ಸಂ.]

ಕಾಲುಮೂಳಿ (ನಾ). ಆಭರಣವಿಲ್ಲದ ಕಾಲು; ಬೋಳುಕಾಲು: (೬). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೂಳಿ (< ಮೂಱು)]

ಕಾಲುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: (೬). ೨. ಕಾಲುಗಳ ತುಳಿತ; ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರ ಕಾಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತುಳಿಯುವುದು: (೬). ೩. (ಅಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೊಸ್ಕರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ರೇಗಿಸುವಿಕೆ,—ಕೆಣಕುವಿಕೆ: ಗಜನಗರಿಯಲಿ ಕಾರವರಾಳ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೆಣಸಿನ ಕಾಲಮೆಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮತ್ತರ್ . . . ಜೂಳಿಗಲಹದ ಕದಡು (ಕುಮಾಳ. ೯-೧). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಮೆಟ್ಟು$_3$]

ಕಾಲುರಂಜು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷ: ವನದೇವಿಯರ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಕಿದರೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಗರಂಜು ಆಯುತೇ (ಸೌಂದಂ. ೪೮-೪೨); ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕಾಲುರಂಜು ತೆಗೆದುಬಿಡಿ (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೧೪೪). ೨. ಕಾಲುಧೂಳಿಯ ದೋಷನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕುವ ದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಹಾರ: ದೃಷ್ಟಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಟ್ಟಬೆಯಿಂದು ಕಾಲರಂಜು ಹಾಕಲು ಹೋಗುವರು (ಮಧುಸ. ೪೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ರಂಜು]

ಕಾಲುರಭತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ: ಬನ್ನುದತ್ತನು ಸೆಟ್ಟಿಸ್ತಿ ದೇವಿಯಬ್ಬೆಯುಪಟಿಸಿ × × × × ಕಾಲುರ ಭತ್ತ ಸಲಿಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ದಾಣ (ವಿಕ್ರ. VI, ಮೂಡಗೆ. ೧೯-೧೦ ; ೧೦೭೬). [?]

ಕಾಲುರಿಚೆ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿಗ; ಗ್ರಾಮಿಣ: "ಕಾಲೂರೊಳ್ ಪುಟ್ಟದಂ, ಕಾಲುರಿಚಂ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಪೊಲಿಂದ್ರಪುರಂ ಕಾಲೂರ್ ಪೊಲಿಂದ್ರರ್ ಕೊಲಲ ಮಾನಸರ್ ಕಾಲುರಿಚರ್ ಪೊಲಿಕೆರೆನಿ ಸೊಗಯಿಸುವುದು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೫). ೨. ದಡ್ಡ; ಅಜ್ಞಾನಿ: "ಕಾಲುರಿಚಂ ತಾನೆ ಕೊಡೆ ಬೆಳ್ಕೆಱ್ಕರಿಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೬); ಕೃತಿವಿಸಡೊಳಮೆ ಯೊಳು ತಿದಿದ ತಪ್ಪಂ ರಸಿಕರ್ ಬಲ್ಲಂದದಿ ಬಲ್ಲರೆ ಕಾಲುರಿಚರ್ (ಜಯ ಕಾ. ೧-೧೫); ಸರಸರೊಡಪಿರ್ದೊಡಂ ಕಾಲುರಿಚನವಂರಿಗೆ ಗುಣಾಗಲಂ ಗ್ರಹಿಸಂ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೩೬). 'ವೋಟರಿಚ್' ಪರಾ. [ಕಾಲೂರ್ + -ಇಚೆ]

ಕಾಲುರಿಚೆ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯವಳು; ಗ್ರಾಮ್ಯೆ: ಕಾಲುರಿಚೆ, ಕರಹಡಿಚೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲುರಿಚೆ + -ಎ$_3$]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?): ಬಸಱೂರಿಗೆ ಸಲುವ ಎರಡು × × × ಂದಱಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟ × × ಕವಡಿ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಬೆಸಕಾರಿಳು × × × ಪೊರ್ವಮರಿಯಾದೆ (ನೌ ೩ ಇ. IX-ii, ೩೫೭-೯ ; 1458). [?]

ಕಾಲುವಟ್ಟೆ 'ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಲುವೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವಳೆಯ ಶಾಸನವ ನೆಡಿಸಿಕೊಟ್ಟವಾಗಿ ನೀರುವಡೆ ಕಾಲುವಡೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾ ಶಾಸನ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೧೪ ; 1540). [?]

ಕಾಲುವಲೆ 'ಕಾಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವಾಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪೈರಿಗ. ೪೦-೪೧). [?]

ಕಾಲುವಾಸಿ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗ (ದಕ. ೬). [ಕಾಲ್ಕು (< ಕಾಲ್$_3$) + ವಾಸಿ]

ಕಾಲುವಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲುವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು. ೨. ಕಾಲುವೆಯಾಗು: ಕ್ರೀರಾಧಿಪೀಳನನು ಓವಿ ಮಾಡಲು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗೆ ತೀದಿ ಕಾಲುವೆಗಟ್ಟಿ ಹರಿಯೆ (ಬಸವ. ೧೧೦-೫). [ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲುವೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು: ಬಲದಿ ತಕ್ಕ ಪಾತಳೆಯಬ್ಬರಿಯಂ ಮೆಱೆದಿರೆ ಗಗನಗಂಗೆಯ ಹಲವು ಕಾಲುವೆ ದೆಗೆದವನೆ (ಕುಮ್ಮಾರ್ಜುನ. ೬.೦೩. ೨೮೬ ಪರಿ). [ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್) + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲುವೇಗ (ನಾ). ನಡಗೆಯ ವೇಗ; ಶೀಘ್ರವಾದ ನಡಗೆ: ಕಾಲು ವೇಗದ ಕುಸುಬಿಡಿದ ಕಿರಾತರು ಸಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದರ್ಕೊಸ್ತರಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೦). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ವೇಗ]

ಕಾಲುವೊಳೆ 'ಕಾಲ್ವೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ; ಕಶ್ಮಲ. ೨. ಪಾಪ; ಪಾತಕ: ಭಕ್ತಂಗೆ ಕರ್ಮನಿರ್ಮಯಪಾದಿತ ಕಾಲುಷ್ಯಮುಳ್ಳನ್ನೆವರಂ ತದುಪಶಮನಮೆಂತಕ್ಕುಮೆನೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೯); ಕಾಲುಷ್ಯ ತಿಮಿರಾರಿ ಪ್ರಕ್ಷಪಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಶ್ರೀಚರಣಸೇವನಸಲ್ಲಿ (ವಿಕ್ರಾಚ. ೬-೪). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ: ಈ ಸೆಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಭಟ್ಟರ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲುಷ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮಣ್ಣಸಂ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕಾಲುಸರ 'ಕಾಲ್ಸರ' ನೋ.

ಕಾಲುಸರಪಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ನೂಪುರ; ಅಂದುಗೆ: "ಅಂದಿಗೆ, ಕಾಲುಸರಪಣಿ, ಪಾಗಡ, ಕಾಲು ಕಡಗ, ಕಾಲು ತೊಡಿಗೆ" (ನಿದ್ದಾಂಕ. ೧೬೫). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸರಪಣಿ (< ಸರಪಳಿ)]

ಕಾಲುಸುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಂಗುರ. ೨. = ಕಾಲುಧೂಳು. [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಸುತ್ತು]

ಕಾಲುಹಳ್ಳ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ನಡೆ: ನನ ಕುಮಾರನು ಜಾಗ್ರತೆ ಕಾಲುಹಾಕಿದನು (ಕ ಹಾ ಕಾ. ೪೦); ಚಟಿರಿಯತ್ತ ಕಾಲುಹಾಕಿದ (ಪಾಪೀರಾ. ೯೫). ೨. (ಅಲಂ) ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು; ತಲೆಹಾಕು; ಬರು: ಮೃತ್ಯು ಕಾಲುಹಾಕಿದ ಚಿಹ್ನವಾವುದೂ ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೫೫). ೩. (ದಕ). (ಅಲಂ) ಉಪಪತಿ ಅಥವಾ ಉಪ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು. [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು$_1$)]

ಕಾಲುಹಾದಿ (ನಾ). = ಕಾಲ್ದಾರಿ: ಈಕಾಲಳುಂಡಲೆಯುಂ . . . ಕಾಲು ಕಾದಿಗೊಂಡು ಒಬ್ಬಳೇ ಹೋದಳು (ಈಕಾಳಂ. ೧೮). [ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾದಿ]

ಕಾಲುಹಾರು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರ ತಪ್ಪು; ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಎಂಥ ಕಾಲು ಕಾಂಡ ಸಂಸಾರಿಳ ಬಂದರೂ ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟಿಗೂ ಬಟ್ಟೆಗೂ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಧುಸ. ೩೦). [ಕಾಲು$_1$(< ಕಾಲ್$_1$) + ಹಾರು$_1$(< ಪಾರು)]

ಕಾಲುಹಿಡಿ 'ಕಾಲ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲುಹೊಳೆ 'ಕಾಲ್ಹೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲೂರ್, ಕಾಲೂರ್ಕು (ನಾ). ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗತಕ್ಕ ಊರು; ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಕಾಲೂರ್ಗಳ್ ಗಂಡರ ಪೆಂಡಿರ ನಡೆಯುಡಿಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಡಿಂಗೆ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೭ ವ); ಅನಾಗತೋಕ್ತ ಕಾಲೂರನಪೇಳಮಂ ದ್ವಿಜಗೆರ್ಗೊಟ್ಟುದೞಂದಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩೪ ; 1662) ;

ಕಾಲೇಯಕ (ನಾ). ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಸ್ಯ; ಮರದರಿಸಿನ: "ಪೀತದ್ರುಃ, ಕಾಲೇಯಕಃ . . . ಪರ್ಜನೀ – ಈ ೭ ಮರದರಿಶಿನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮).
[ಸಂ.]

ಕಾಲೇಳ್ 'ಕಾಲೇಟ್' ನೋ.

ಕಾಲೇಳು 'ಕಾಲೇಟ್' ನೋ.

ಕಾಲೇಟ್, ಕಾಲೇಳ್, ಕಾಲೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಕಾಲುಕೀಳಲು ಮನಸ್ಸಾಗು; ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕಾಲಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿರು: ಕಯ್ಯೇಟದೆ ದುಃಖಂಬಟ್ಟು ಕಾಲೇಟದೆ ಮೆಯ್ಯೆಲ್ಲಂ ತೊನ್ನುಗೊಂಡು ದುಃಖಂಬಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೭೭). **ಕಾಲೇಳ್**: ಮುದ್ದುವೆಣ್ಣಿಗೆ ಪೇಳಿದಳು ನಿನ್ನಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೆದ್ದು ಪೋಪೆನೆ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗು: ಬಾಲತ್ವದೊಳ್ ದೀಕ್ಷೆಗಿವರೊಳಿಬ್ಬರ ಬುದ್ಧಿ ಕಾಲೇಳ್ವುದಹುದದು (ಭರಚ. ೪೫–೧೭). **ಕಾಲೇಳು**: ೧. ಮುದ್ದು ನಗೆಗಳಂ ಕಂಡು ನಡೆಯಲ್ ಮುಂದೆ ಕಾಲೇಳದೆ (ಚೆಬಪು. ೧೧–೧೪); ಕಾಲೇಳವು, ಊಟದ ಮೇಲೆ ರುಚಿಯಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೨೪೯).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಏಟ್$_1$]

ಕಾಲೈಕ್ಯ (ನಾ). ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾಲವೂ ನಾಟಕದ ಕಥೆ ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವೂ ಸರಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೇ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು: ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕಾಲೈಕ್ಯ ಸ್ಥಳೈಕ್ಯ, ಎಂಬುವು ನಾಟಕರಚನೆಯ ಸಮ್ಮತ ತತ್ವಗಳಾದವು (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೭೪). [ಕಾಲ + ಐಕ್ಯ]

ಕಾಲೊರಸು (ನಾ). "ಕಾಲು ಒರಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಸುವ ತೆಂಗಿನ ನಾರಿನ ಚಾಪೆ" (Door-mat. ಇಂಕನಿ).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಒರಸು$_2$]

ಕಾಲೊಳ್ಪು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಉದ್ದ; ವಿಸ್ತಾರ (?): ಗಿರಿಗೆ ಮೆಳ ಸಿನ್ದಂ ಕಿಱಿದಕ್ಕ ಕಾಲೊಳ್ಪು ನಾಲ್ವರಲಳವಿಗ ಕಿಱಿದುಮಕ್ಕ ತುರಗಂ ಬೆಟ್ಟದಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕವಳಯಮುಂ ಭೂವಳಯದಿನತ್ತ ಪಿರಿದುಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೦೦; 982). [?]

ಕಾಲೋಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ; ಸಮಯೋಚಿತವಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ: ಮಾಟ್ಪುದು ಕಾಲೋಚಿತ ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ ದೊಳೊಂದಂ ಕಾರ್ಯಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಪ್ಪುದನಾ ಪ್ರೋಕ್ತಮನುಂತೆ ರಾಭಸಿಕ ವಾಕ್ಪಾತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ದರ್ಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೭೩). (ನಾ). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಮಯ; ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ: ಕಾಲೋಚಿತ ಕ್ಕೈದಿದಾ ತೃಣವೇ ಪರ್ವತವಲ್ಲವೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬). ೩. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದದ್ದು: ವೇದವ್ಯಾಸ ಮುನಿವರಂ ಬಂದು . . . ಕಾಲೋಚಿತವನಱಿತು ಹಯಮೇಧವಿಧಿಯಂ ತನಗೆ ಸೂಚಿಸೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫೫).
[ಕಾಲ + ಉಚಿತ]

ಕಾಲೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಅಕ್ಷಿಣಿ ಆಗಾಮಿ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೪–೬೩; 1663); ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಕಲ ಕೊಠಾರ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿಯೇನುಂಟಾದ ಸಕಲಾಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨–೧೬೬; 1667). [?]

ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ, ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಸಮುದ್ರ: ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿಯಂತೆ ಪರಿನಿಷ್ಕೃತ ಪುಷ್ಕರಾರ್ಧಮುಮಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮ ಭೂಮಿಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦–೧೦೫ ವ). **ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ**: ೨. [ಜೈನ] ಧಾತಕೀ ದ್ವೀಪ ಪುಷ್ಕರ ದ್ವೀಪಗಳ ನಡುವಣ ಸಮುದ್ರ: ಅಗಱೂ ಭಾಗಂ ಲವಣಾಬ್ಧಿಗೆ ಗುಣ್ಪಿನ ತಿಣ್ಪು ನೆಗಟ್ಟ ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿಗೆ ನೀರ ತೆಳ್ಪು ದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿಗೆ ದೊರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೫). [ಕಾಲ + ಉದಕ + ವಾರ್ಧಿ]

ಕಾಲೋನಿ 'ಕಾಲನಿ' ನೋ.

ಕಾಲೋರಗ, ಕಾಳೋರಗ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕರಿಯನಾಗ: (ಕಿ). **ಕಾಳೋರಗ**: ಕಡಂಗಿ ಕಾಳೋರಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ ಸಾಸಿಗನವಿವೇಕಿ ಸೀತೆಯಂ ದಶಕಂಠಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೬೧). ಹಾಳೂರೊಳಗೊಂದು ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿದ್ದೆಹೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬದುಕಿಹೆ] ನೆಂದು ಹೋದರೆ ಕಾಳೋರಗ ಬಂದು ಕಡಿಯಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ. ೭೪–೩೨೮). [ಕಾಲ್$_2$ + ಉರಗ]

ಕಾಲೋಹಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಕಾಯಾವರೋಹಣ. ೨. ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಲೋಹಣದ ಸಾಹಿಯಾಣದ ಚೀನದ ಮಹಾಚೀನದ ಪಟ್ಟಿಯ ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಪಟ್ಟಾವಟ್ಟಿಯ . . . ಪುಟ್ಟಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೯೧ ವ);
[< ಸಂ. ಕಾಯಾವರೋಹಣ]

ಕಾಲ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೮–೭೬೨). [?]

ಕಾಲ್ಕಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟು, —ಬಂಧಿಸು: ಸಂಸಾರ ಬಲು ಖೊಟ್ಟ ಅದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಕಟ್ಟ (ಪುರಂದ. ೨–೫೭–೩). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_1$**: ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ಕಾಲು ಹಿಡಿ: ಇಂಪಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೋ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕೈಮುಗಿದು ಕಾಲು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವುದರಿಂದಲೋ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅವ ಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ . . . ನಾಶಮಾಡಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಚಭಾ. ೩೪೦); ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೇ ಕಾಲುಕಟ್ಟಿದ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕೀಳು, ಕಾಲುಕೀಳು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು; ಹೊರಟು ಹೋಗು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿರುಗಾಳಿ ಮೈದೋರಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ್ಕೀಳುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವು ನಿಂತಿವೆ (ಬಂಗಾಹ. ೫೭). **ಕಾಲುಕೀಳು**: ಮನೆತನವೇ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಕಾಲುಕೀಳಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣ್ಣಿಮ. ೧೩೬); ನಾವೀಗ ಜತೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕೀಳತೊಡಗಿದ್ದೆವು (ಹೇಮಂತ. ೩೦೨); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಧೃತಿಗುಂದಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲು ಕಿತ್ತೋಡಿದ (ಬಿದುರೆ. ೩೩). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೀಳು (< ಕೀಟ್$_1$)]

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ 'ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಪ್ಪಳಿಸು, —ಜಿಗಿ: (ಕಿ). ೨. ಕಾಲು ಕುಸಿದುಬೀಳು; ಕುಕ್ಕರಿಸು: ಬಲ್ಪಳಿದು ನಿಂದಿರಲಾಜದೆ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಭೋಂಕೆನೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೮–೭೭ ವ).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಕುಪ್ಪಳಿಸು]

ಕಾಲ್ಕೆದರು, ಕಾಲುಕೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕೆದರು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕೆಣಕು, —ಕೆರಳಿಸು: ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆದರಿ ಗರಿಯ ಪಸರಿಸಿ ತಮ್ಮ ತಲೆಯ ಬಿದಿರಿಸಿ . . . ಬಳಲ್ವ ಕಳಹಂಸ ಕಂಗೆಸೆ ದಿರ್ದವು (ನವಮೋ. ೮–೩೨). **ಕಾಲುಕೆದರು**: ೧. ಕಾಲುಕೆದರಿ ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವ ಗೂಳಿ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೬೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆದರು (< ಕೆದಱ್)]

ಕಾಲ್ಕೆರೆ, ಕಾಲುಕೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕಾಲ್ಕೆದರು ೨: ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಾಲುಕೆರೆ**: ಬಹುಮಂದಿ ಮಹಾರಥಿಕರೂನಿಂತು ಜಯಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಾಲುಕೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೩೫);

ಆ ಪಾಳಯಗಾರರು ಕಾಲುಕೆರೆದು ಜಗಳವಾಡಿದರು (ಒ ಡೆ ಕ. ೪); ಇಂಗ್ಲೀಷರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಅಂಥ ಕಾಲು ಕೆರೆಯುವ ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೫).

ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳತೆಗೆ = ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗು: ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಲ್ಕೆರೆದು ಜಗಳ ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆರೆ$_1$]

ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು, ಕಾಲ್ಗೆರಹು (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟುವ ಕೆರ; ಎಕ್ಕಡ: ಕಣ್ಣಪ್ಪನಿಂದಾ ಪೊತ್ತು ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪೊರಸೊರಸಿ ನೆಜ್ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಸುಲಿದಿರ್ದ ಕಲೆಗಳ ಚಂದದಿಂ (ಬಸಪು. ೩೮–೫೬). **ಕಾಲ್ಗೆರಹು**: ದುರುಳನೆಮ್ಮಂ ಕಾಣುತವೆ ಕಾಲ್ಗೆರಹಿನಲಿ ಮುಚ್ಚಿದನು ಮಾಂಸವನು (ಬಸಪು. ೫೭–೩).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆರ್ಪು]

ಕಾಲ್ಕೆಲಸ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ: ಬುದ್ಧಿಯ ಕೆಲಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ತೋಳು ಕೆಲಸ ಮಧ್ಯಮ; ಕಾಲ್ಕೆಲಸ ಹೆಗಲಕೆಲಸಗಳು ಅಧಮ (ವಚಭಾ. ೩೩೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕಾಲ್ಕೈದು (ನಾ). ಕಾಲನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು; ಕೋಳಿ; ಚರಣಾಯುಧ: ಅಳ್ಕಿಸುವ ಹುಲಿಯಳಿವ ಪೇಳುವದೆನೆ ಕೂಗುತಿದೆ ಕಾಲ್ಕೈದು ಸುಸಿಲೊರೆಯೆ ನೆಲ್ಲೂರ ಕರೆದು (ಕಾಲೂರ. ೮೯–೧೭೨).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕಾಲ್ಕೋ 'ಕಾಲ್ಗೋ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_1$ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_2$ 'ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್, ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಾದೋದಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ನಡುವಣ ಭಾಗಮಂ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಂಡು [ಬಿಟ್ಟಬಾವಿ] (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೮೭–೨೮; ?). **ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್**: ಕೈಯಲು ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೩೪–೧೪; 13ನೆಯ ಶತ).

[ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_2$ (< ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೊರಡು: ಮುಟ್ಟುವ ಫಣಿ ಹುಲಿ ಕರಡಿ ಸಿಂಹದ ಬಾಯ ಕಟ್ಟು ಬೇಂಟೆಯ ಪಡೆ ಮುರುಹೆ ಬೆಟ್ಟುವ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಲ್ಗೆದಾಳ್ದಡಗಟ್ಟುವ ಬೇಡರೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು, ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸರಪಣಿ; ಸಂಕೋಲೆ: "ಸಂಕಲೆ ಹಿಂಜೀರಂ ನಿಗಳಂ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟುಗಳೊಳಂದುಕಾಭಿಖ್ಯಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೮–೩೬). "ನಿಗಳಃ, ಪಾದಬಂಧಃ . . . – ಈ ೫ ಆನೆಯ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೩೭–೭೦). **ಕಾಲುಕಟ್ಟು$_2$**: ೨. ಕಣಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕವಚ; ಜಂಘಾ ಕವಚ: ಕಂಬಳಿಯ ಚಡ್ಡಿ ಕಾಲುಕಟ್ಟು ತುಪ್ಪಟದ ಜೋಡು (ಆರ್ಯಕ. ೧). ೩. (ಆಲಂ) ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ: (ಕಿ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುವೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ: ಮೇಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಪಸುರ್ವಟ್ಟೆಯ ವೊಲ್ಗಿಲಿಗಳ್ಸುಱಿಯೆ ಗಗನದೊಳ್ ಪಚ್ಚೆಯ ನುಣ್ಗಲ್ಗಟ್ಟಿನ ಜಗಲಿ ವೊಲಿರೆ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟೆಯ ಮಡಿಗಳೆಸೆದುವೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೧೭). [ಕಾಲ್$_2$ + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾಲ್ಗಡ, ಕಾಲಕಡು (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ; ಹಾಯ್ಗಡ: (ಕಿ). **ಕಾಲಕಡು**: ಮಹಾನದಿಗಳು ಕಾಲಕಡುವಾಗಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೩೨–೧೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡ$_2$]

ಕಾಲ್ಗಡಗ, ಕಾಲುಕಡಗ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ; ಕಾಲಬಳೆ: ಕುಂಡಲಯುಗ ಮುತ್ತು ಕಾಲ್ಗಡಗಮಂದುಗೆ ಕಂಕಣ ಕಿಂಕಿಣೀಗಣಂ . . . ತನಗೊಡಂಬಡೆ (ಅಜಿಪು. ೫–೬೨). **ಕಾಲುಕಡಗ**: ಚಿಂನ ಕಾಲುಕಡಗಂಗಳನಳವಡಿಸಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೫೩–೧೮); ಕತ್ತೆಗೆಯಾಕೆ ಕಾಲುಕಡಗ (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡಗ]

ಕಾಲ್ಗಡೆಯ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಗಡಗ: ಉಗ್ಗಡದ ಝುಲ್ಲರಿ ಫೇನದಿಂದ ಲುರಗೆಜ್ಜೆ ಕಾಲ್ಗಡೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಗಡಗ, ಲ್ಕಡಹ] ಬೊಬ್ಬುಳಿಕೆ ಮೊರಹುಗಳಿಂದಲಲಗು ಮೀನಿಂದೆ ಹಲ್ಲಣವೆನಿಪ್ಪ (ಭಾವಚಿಂ. ೮–೩).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕಡೆಯ$_1$ (< ಕಡೆ$_4$)]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ, ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಎಳೆದು ಬೀಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗ. ೨. ಬಂಧನ. 'ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ' ಪರಾ. **ಕಾಲಕಣ್ಣಿ**: ೧. ಕೆಲರೀಶ್ವರನ ಲೀಲೆಯಿದೆಂದು ಹೇಳುವರು ಮೂಲಭೂತವೆನಿಪ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯ ಕಾಲಕಣ್ಣಿಯದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು (ಅಮೃತ. ೫–೪೮). **ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ**: ೧. "ಕಾಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲು] ಕಣ್ಣಿಗಳು ವಟರಂ ವಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨–೫); ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ, ಮಾಯಾಪಾಶದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿಯೊಳು ಸಿಲ್ಕಿ ಕಾಮಂಗೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ಅದವ. ೧೧–೧೯); ಶಕುನಿಯೊಡ್ಡಿದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಣಿಕೆ]ಯೊಳಾರು ಬೀಳರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೨೫); ಆಯಾಸ ಕೃತ್ಯದ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೨–೧–೯); ಸಲೆ ಕಾಲುಕಣ್ಣಿ ತಡಿಕೆ ಸೆಳೆಗೋಲಿನ ಬಲು ನಾಯಕರೊದಗಿದರು (ಹರಿಸಾಂ. ೧–೬೬). ೩. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ದಾವಣಿ: (ಕಿ). **ಕಾಲುಗಣ್ಣಿ**: ೧. ನೀವಿನ್ನು ಮುಂದೆ ಆ ಗಂಗರಾಜನ ಕವಡಿಕೆಯ ಕಾಲುಗಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಲುಕುವಂತಿಲ್ಲ (ವೀರಬಂ. ೫೪). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ**: ೧. ವಿರಹಿವಿಹಂಗದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಗಳೋ ಸ್ಮರ ಗುಣಿಸುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೊ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೫); ಹೆಬ್ಬಲೆ ತೆರೆಸೀರೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಹಬ್ಬುಗೆವಲೆಗಳ ಹೊಱೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭–೪೩). ಬಲ್ಮುಡಿ ಬಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಪಜ್ಜೆಗಳಾ ತೊಡರಲು ದೊಪ್ಪನೆ ಕೆಡೆದರು ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿ ತೊಡರಿ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಹುಲ್ಲೆಗಳು (ಭರಚ. ೪೮–೭೮); ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿಯಲಿ ದಿಗ್ಗಜ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಮುಂಗುಲಿಯ ಬೋನಿಗೆ ಹುಲಿಯ ಮಱಿದಕ್ಕುವದೇ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮–೬೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕಣ್ಣಿ]

ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ, ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿಯ ಬಲೆ; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಕುಣಿಕೆಯ ಬಲೆ: ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಹೊಡೆವಲೆ ಹೊಸೆದ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿವಲೆ ತೆಳ್ಳುವಲೆ ಪುರಿಯೊಕ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೧೮). **ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆ**: ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳುರುಳ್ವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ಕಾಲ್ಕಣ್ಣಿವಲೆಗಳಂಟು ಕಣಿಯಿಂ (ಅನಂಚ. ೧೨–೧೨೯)ಗ [ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆಯಿಸು: ಅವರ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಧಾರಪೂರ್ವಕಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿಸಿ ಕೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩೨; 1112).

[ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚು$_1$, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆ: ಇದಿರ್ಗೊಳ್ವುದು ಕಾಲ್ಗರ್ಚುವುದುದಾತ್ತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿರಿಪುದರ್ಚಿಪುದೆಱಗಿರ್ಪುದು (ಆದಿಪು. ೪–೯೬); ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಕಇ. II, ೧೩–೩೪; 1115); ನೀಂ ಗಳ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯನೀರುಮೆಂ ಬಿವೀ ನಿಖಿಳ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೧); ಆ ಜಾಹ್ನವೀ ಸಿಂಧುವೀತನ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಿನ ನೀರೆನಲ್ (ಜಗವಿ. ೮–೯೪). **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು**: ನಾಗಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಿಗರ್ಗೆ ಕಾಲ್ಗಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟ ಅಡಕೆಯ ತೋಂಟಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬೫–೪೬; 1028). [ಕಾಲ್$_1$ + ಕರ್ಚು$_1$ (< ಕಟ್ಟು)]

ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₂, ಕಾಲುಗಚ್ಚು, ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂ (ನಾ). ೧. ಪಾದ ತೊಳೆದ ನೀರು; ಪಾದೋದಕ. ೨. ಪಾದತೊಳೆದು ಮಾಡುವ ಪಾದಪೂಜೆ: ದಾಮೋದರ ಸೆಟ್ಟಿಯೊರ್ಗೆ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ ಕಾಲ್ಗರ್ಚಾಗಿ ದಾನಂಗೊಂಡಂ (ಎಇ. XIX, ೨೧೯–೭; 1307); ಕಾಲ್ಗರ್ಚು ಕೈಧಾರೆಯಾಗಿ ಪಡೆದು (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೨; 1147); ಭೂಮಿಯುಂ ಕಾಲ್ಗರ್ಚು ಕೈಧಾರೆಯಂ ಕೊಂಡು . . . ಎರಡುಂ ಕೆಱೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೦–೬೪; 1212). **ಕಾಲುಗಚ್ಚು**. 'ಕಾಲುಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಲ್ಗಚ್ಚು₂**. 'ಕಾಲ್ಗಚ್ಚುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಕಾಲ್ಗರ್ಚು₁]

ಕಾಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಬುಡವನ್ನು ಕೊಯ್ಯು. ೨. ಕಾಲುವೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡು, —ಹಾಯಿಸು. ೧,೨: ಪಳಿಯುಂಟು ವಸ್ತ್ರ ಭೇದನದೊಳವಿಚಾರತ್ವದಳವಡಿಕೆಯುಂಟು ಮೃಗಕುಲದೊಳೀಕ್ಷಿ ಪಡೆ ಕಾಲ್ಗಳೆವುದುಂಟಚ್ಚ ಶಿರಪಚ್ಚೆಯೊಳು (ರೇವಣ. ೩–೫).

[ಕಾಲ್₁ + ಕಳೆ₁; ಕಾಲ್₂ + ಕಳೆ₁]

ಕಾಲ್ಗಾಪು, ಕಾಲುಗಾಹು, ಕಾಲ್ಗಾಹು (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಬಲ; ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಸುತ್ತಿಱಿದ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಕಡಿತಲೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೫೫ ವ); ಕಾಲ್ಗಾಪು ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್. . .ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೩); ಕೊಂಡಾಡುವ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನ ಗಂಡರ್ಕನಱಿಸಿ ಕೆದಱಿ ನಿಟಲೆನೆ ಮುಱಿವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೪). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ರಕ್ಷಣೆ; ಬೆಂಗಾವಲು: ಲೋಹಖುರವಾಹಂ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲ್ಗಾಪಿನೊಳ್ ಬರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೧); ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟೆ ನೆರೆದುವು (ವೀರೇಚ. ೨–೨೮); ಕಾಲ್ಗಾಪಿನಣಿವೆರಸು ನಿಂದ ಜಾವದ ಮದಗಜಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೯–೫೬ ವ). **ಕಾಲುಗಾಹು**: ೨. ಇವರೆಲ್ಲರು ಮಾಯೆಯ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಸರಮಾಲೆ ಕಾಣಾ (ಅವಚಂ. ೭–೨೩); ತಿರುಹಿ ಬಿಸುಟುವು ಕಾಲುಗಾಹಿನ ತುರಗವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭೭); ಕೇಳಸುಳನೇ ಕಾಲುಗಾಹಿನ ಯುಕ್ತಿಯಾವುದೆನೆ (ವೀಶೈಪು. ೫–೧೪–೧೦). **ಕಾಲ್ಗಾಹು**: ೨. ಸಕಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವಂತರು ಅವರ ಕಾಲ್ಗಾಹಿನ ಬಿಲ್ಲಮೂಲೂರ್ಪಿಬ್ಬರು ಹೊಲಿಯ ಜಂಗುಲಿ ಸಹಿತ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೬೬; 1382). [ಕಾಲ್₁ + ಕಾಪು]

ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು 'ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಕುಟ್ಟು, —ಮಿದಿ: ಕುಟ್ಟ ಖಡಿವೊಟ್ಟ ಶಿರಚರಣ ಮೆದೆಯೊಟ್ಟನಗ್ರಹದೊಳಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಕಾಲ್ಗುಟ್ಟಿ[ಟ್ಟಿ]ಯಂತೆಇಟ್ಟ ಕೊಂತಗಳಿಂದ ಘಟ್ಟಿಸಿ (ಜಿನಮು. ೨೭–೧೨). [ಕಾಲ್₁ + ಕುಟ್ಟು₁]

ಕಾಲ್ಗುಣ, ಕಾಲಗುಣ, ಕಾಲುಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಗುಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಗಮನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ: ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಹುಡುಗಿಯ ಕಾಲ್ಗುಣ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಆ ದಿನ ದೇವಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೩೨). **ಕಾಲಗುಣ₁**: ೨. ಮನೆಹೊಕ್ಕ ಗಳಿಗೆಯ ಫಲವೋ, ಅಲ್ಲ ಅವಳ ಕಾಲಗುಣವೋ ತಿಳಿಯದು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೭). **ಕಾಲುಗುಣ**: ೨. ಆಕೆಯ ಕಾಲುಗುಣದಿಂದಾಗಿ . . . ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದವರೆಗೂ ಏರಿದನು (ಬಾಗಿನ. ೫೧). [ಕಾಲ್₁ + ಗುಣ]

ಕಾಲ್ಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ಒತ್ತು; ಕಾಲಾಡಿಸು: ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳೊಳ್ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬–೨೮ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡು: ಅವನೀವಂತುಟ ನೀಯದಂತುಟನದಂ ಬಲ್ಲಂತು ಕಾಲ್ಗುತ್ತಿ ನೋಡು (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೬).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುತ್ತು₁]

ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ, ಕಾಲುಕುಬುಸ, ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕುಪ್ಪಸ; ಕಾಲಿನ ಕವಚ; ಪೈಜಾಮ; ಷರಾಯಿ: ಕನತ್ಕನಕ ಕವಚಮಂ ತೊಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗುಪ್ಪಸಮನಿಟ್ಟು ಸೀಸಕಮಂ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ). **ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ**: ೨. ಕಾಲುಚೀಲ; ಕಾಲುಮುಚ್ಚಿಗೆ: ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸದವರು ಬರುವರು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫–೨೯). **ಕಾಲುಕುಬುಸ**: ೨. ಅವಳು . . . ಕಾಲಿಗೆ ಕಾಲುಕುಬುಸ ತೊಡಿಸಿ ಬೂಟು ಹಾಕಿದ್ದಳು (ಜೇಮಂತ. ೨೧೮). **ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ**: ೧. ಚೆಂಗಾವಿಯ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದೇ ಬಣ್ಣದ ಕಾಲ್ಕುಪ್ಪಸ (ತುಂಗಭ. ೨).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು: ಇದೆ ಸೋಮವಲ್ಲಿ ಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮೊಲದ ಕಾಲ್ಗುಱುಹು (ಭಾವಚಿಂ. ೫–೧೦).

[ಕಾಲ್₁ + ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು)]

ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸು, ಕಾಲುಗೆಡಿಸು, ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು; ಕಾಲಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಡುಗಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸು; ಧೈರ್ಯಗುಂದಿಸು: ಸಿಲ್ಕಿದವರಂ ಸೀಳ್ದು ಕಂಡರಂ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿ ಪೊಡೆದು ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ಪೇಱಿ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ); ಬಯ್ದು ಬಾಯ್ದಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೆಡಿಸಿದರ್ಭೂರಿ ವಿಪ್ರೋತ್ತಮರನು (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧–೨೦). **ಕಾಲುಗೆಡಿಸು**: ಕುಸುರಿದಱಿದು ಕಾಲುಗೆಡಿಸಿ ವಸುಧೇಶನ ಮನ್ನೆಯರು ತುರುಕರನು ದೆಸೆಬಲಿಗೊಟ್ಟರು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೧೦೯). **ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸು**: ಅಗ್ಗಳಮಾಗಿ ಕಾಲ್ಗಿಡಿಸಲು . . . ನೆಲೆಗಿಡಿಸಲುಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಲುಂ ಬಲ್ಲೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩–೨೩ ವ).

[ಕಾಲ್ಗೆಡು + – ಇಸು₃]

ಕಾಲ್ಗೆಡು, ಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಸೋಲು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ನಿತ್ರಾಣವಾಗು: ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು, ಬೆಸನಿಯಂತೆ ಪೆಂಪಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೫); ನಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಯೊಳ್ ತನ್ನಾರ್ಪಿನಂ ಹುಲ್ಲೆಯನಱಸಿಯವಂ ಕಾಣದೆ . . . ಬೆಳ್ಳೆರಳೆ ಪರವಶಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುದಾಗಳ್ (ನಳಚಂ. ೭೨); ತುರಗಂ ದಡದಡಿಸಿ ನಡೆಯಲಾಱದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೨೭); ಕಾನೊಳಹೊಕ್ಕು ಕಾಲ್ಗೆಡದೆ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨–೭೩). **ಕಾಲುಗೆಡು**: ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಕಾಲುಗೆಟ್ಟರಲ್ಲಾ ಭೂಸುರಾದಿಗಳು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪–೪೧೬). ಈ ರಸಮಂ . . . ಅಲ್ಲದ ರಸಮಂ ಕೊಳ್ಳೆ ಕಾಲುಗೆಡೆ[ಡು]ಗು ಜ್ವರನಿಚಯ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೨); ಭಾವೆಯರಿಗೆ ಸೋಲದವರಾರು ಸುರಜಾಲ ಮುನಿ ನಿಕರದೊಳು ಸೋಲದವರಾರು ದಿಗುಪಾಲರೊಳುಮವರ್ನೋಡಿ ಕಾಲುಗೆಡದವರಾರು (ನವಮೋ. ೧೭–೫೩). [ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡು₁]

ಕಾಲ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಈ ತೆರದಿ ಕಾಲ್ಗೆಡೆದ ಮದನನ ಮಾತಿಗತಿಸಂತೋಷಬಟ್ಟು (ಜೀವಂಚ. ೪–೭೦).

[ಕಾಲ್₁ + ಕೆಡೆ₁]

ಕಾಲ್ಗೆರಹು 'ಕಾಲ್ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿಯ ಗೆರೆ; ಪಾದರೇಖೆ: ಬಾನೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ; ಏವಂ ಬಾಂದೊಱೆ . . . ಮೆಯ್ಯುಲಿ, ಕಯ್ಯೋಡು, ಕಾಲ್ಗೆರೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್₁ + ಗೆರೆ]

ಕಾಲ್ಗೊರಸು, ಕಾಲುಗೊರಸು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಗೊರಸು; ಖುರ: ಅದರ ಕಾಲ್ಗೊರಸು ಮುದುರಿ ಬಿತ್ತು ಅದೂ ಬಿತ್ತು; ತನ್ನ ಸವಾರರನ್ನೂ ಬೀಳಿಸಿತು (ಗಲಿಪ್ರ. ೩೬). **ಕಾಲುಗೊರಸು**: "ಶಫಂ, ಖುರಃ" – ೨ ಕುದುರೆಯ ಕಾಲುಗೊರಸಿನ ಹೆಸರು. (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೬).

[ಕಾಲ್₁ + ಗೊರಸು]

ಕಾಲ್ಗೊಲಿ, ಕಾಲುಗೊಲೆ (ನಾ). ತುಳಿದು ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕಾಲ್ಬಳಿಕದ ಕೊಲೆ: ಬೀದಿವರ್ತುಳಾಕೃತಿಗಳ ರಿಪುಬಲವನು ಭೇದಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೊಲೆಗಳಲಿ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಲುವೆವು (ಕಂಸವಿ. ೪-೪೧); ಜೌಪಟದೆಱಪಾಟದೊಳ್ಕದುರಂ ತೊಡರ ಕಯ್ಯೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮಯ್ಯೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಲ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕಾಲುಗೊಲೆ**: ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ವಿಗಡ ಳಂ ತುಳಿದಾತಿಡಿದಿದಿರಾದ ಪಟುಭಟರ (ಕುಮ್ಮಾಸ್ತ್ರ. ೬-೧೬); ಕಾಲುಗೊಲೆಯಲಿ ಕೊಂಡುವೈದಾಜೀಳಂ ಲಕ್ಷವನು (ಶೋಗಯ. ೨೧-೧೪). [ಕಾಲ್[1] + ಕೊಲೆ]

ಕಾಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ; ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು: (೬).
[ಕಾಲ್[1] + ಕೊಳ್[1]]

ಕಾಲ್ಗೊಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು: (೬).
[ಕಾಲ್ಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಕಾಲ್ಗೋ, ಕಾಲ್ಯೋ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು, —ಸೇರಿಸು: ನಯದಿಂದಂ ಬರಿದಂತೆಯುಂ ಕಡಿದು ತಂದಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ನಿಱಿಸಿ ಕಾಲ್ಗೋದಂತೆಯುಂ ನೆರ್ಪುದಂತೆಯುಮಿರ್ಕುರಂ ಜನ ಬಾಲರೂಪಮರ್ದೆಗೆಯೊಳ್ ಮುಂ ಕಂಡಗಲ್ದರ್ದರಾ (ಶಾಂತಪು.೧೧೦-೨೫). ೨. ಮೇಲೇರಿ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸವಾರಿ ಮಾಡು: "ಕಾಲಿದು, ವಾಹನ ವನ್ನು ಏರು" (ಪಂಠಾಮಾ. ೯೦೪); ಪೊಗಡವಿದಿರು ಕೊರಲ ಬಳಗಳೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದು ಪರಿಯುಸುವ ರಸತ್ಕಾರುಗುರುಮಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ); ಕಾಲ್ಗೋದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೧೧); ಇನ್ನುಂ ನೀಂ ಅಪೇಕ್ಷಪೂರ್ವಾನನದೊಳ್ ಕಾ ಲ್ಗೋ ಲೆಯ ದಿನ್ನುಂ ನಿಜಕುಲಕಿತ ಮಹಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈದೀಡದಿನ್ನುಂ . . . ಕಾದದೇಕಿರ್ದೆ (ಜ ಗ ವಿ. ೧೩-೬೦). ೩. ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆಯೆ ಬರು; ಹಿಂದಾಲಿಸು; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಅಟ್ಟಿಬರು: ತಱಯೆಱಳ್ ಜೌದಂತನಿನ್ನಾನೆಗೆ ಮಲೆದೊಡೆ ವೈಹಾಳಿಯೊಳ್ ದಿಗ್ಗಜಂ ದೆಂಬಱಿಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದೊಡಿ ಕಟ್ಟಿಣಕದ ಮದದೊಳ್ ಕರ್ದೊಳ ಕಾ ದ ರೂಡುಂ ಸು ಟಿ ದೋ ಡಿ ತ್ತಾ ದೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೨-೬೦). **ಕಾಲ್ಯೋ**: ೧. ತಂದೆಲರ್ ಮೈಮರೆದಂಗಂ ಹಂಬಲಿಸುತಿದೆ ಹೊತ್ತು ಕಾಲ್ಯೋದು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂಬರವ ದಾರಿಯಂ ತುಳಿಯುತು ಕಡಂಗಿ (ಕಾಲಾರ. ೧೫೧-೬೬೨). [ಕಾಲ್[1] + ಕೋ]

ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಕಾಲುಚೀಲ (ನಾ). ಕಾಲುಕುಪ್ಪಸ: ಕಠಿಯ ಕಾಲ್ಚೀಲ ಗಳೂ . . . ಪಾದಗಳೂ ಎಮ್ಮ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೨೫೩). **ಕಾಲು ಚೀಲ**: ಕಾಲುಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು, ಪರಾಯನ್ನು ಮೊಣಕಾಲ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ರಂಗಸ. ೨೪).
[ಕಾಲ್[1] + ಚೀಲ]

ಕಾಲ್ಚೆಂಡು (ನಾ). (ಕ್ರೆ ಕೆಸೆದು) ಕಾಲಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆಡುವ, ಚರ್ಮದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಗಾಳಿ ತುಂಬಿದ ಚೆಂಡು: ಕಾಲ್ಚೆಂಡ ನಾಡಿದರ್ (ಕಪ್ಪಳ್ಳ. ೧೧); ಕಾಲ್ಚೆಂಡುಗಳನೂದಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ನೇಡಿಯೋಗದು ನವಗೆಂದೆ (ಹಂಪ್ರವೀ. ೯೫-೭೭).
[ಕಾಲ್[1] + ಚೆಂಡು]

ಕಾಲ್ತಿದೆ (ನಾ). ಒದ್ದಾಟನ ಹೆಸರು: ವಿಜಯನಾಯಗರಾ ಮಗನ್ ಕಾಲ್ತಿದೆ (ವಿಜ. IX, ೧೭-೬; ೪೦೦). [?]

ಕಾಲ್ತುಳಿತ 'ಕಾಲ್ಬುಳಿತ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೆಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೇಳಿಸು; ಓಡಿಸು: (೬).
[ಕಾಲ್ತೆಗೆ (< ಕಾಲ್ತೆಗೆ) + ಇಸ್ಸು]

ಕಾಲ್ತೆಗೆ 'ಕಾಲ್ತೆಗೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡಕು 'ಕಾಲ್ಬೊಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಾಲ್ತೊಡರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು: ಅಱುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ತೊಡರುದೆಂಬ ನಾನ್ನುಡಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾದು ದೆಂದು ರಾಗಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೭-೬). [ಕಾಲ್[1] + ತೊಡರ್[1]]

ಕಾಲ್ತೊರೆ (ನಾ). ತೊರೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಭಾಗದಷ್ಟು ತೂಕ: (೬).
[ಕಾಲ್[1] + ತೊಲೆ]

ಕಾಲ್ತೊಳೆ 'ಕಾಲ್ಬೊಳೆ' ನೋ.

ಕಾಲ್ತಳೆ[1], ಕಾಲುದಳ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತಳ; ಅಂಗಾಲು: ಕಾಲ್ತಳದೂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಲ್ಬುದಿಯೊ]ಕೊಡೆಯಲ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಮಗಳಾತಂಗೆಗೆ ಸೋಲ್ತಪನೆ (ಕೃಷ್ಣಭಾ. ೭-೪೧). [ಕಾಲ್[1] + ತಳ (= ತಲ)]

ಕಾಲ್ತಳೆ[2], ಕಾಲುದಳ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೇನೆ; ಪದಾತಿ; ಸೈನ್ಯ: "ಕಾಲ್ದಲ" (ಪ್ರಕಣ್ಣ). **ಕಾಲುದಳ**: ಕಟ್ಟೊಟ್ಟಿಕೆಯಂ ಭಕ್ಷಾರಕುಮಮಂ ಕಾಲುದಳವೋ× × × ಪೆ ಬಲ್ಲಂ ಇನ್ನುಂ ನರಗನವನೆ ನಾಳುವುದೆನ್ನ (ನಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೭-೫; ೪೭೭). [ಕಾಲ್[1] + ದಳ]

ಕಾಲ್ದಾರಿ, ಕಾಲುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ದಡಗಿಯಿಂದ ಹೋಗುವದ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ದಾರಿ. ೨. ಜನ ನಡೆದು ನಡೆದು ತಾನಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ದಾರಿ: ಜನರಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಾಲ್ದಾರಿಗಳಿಲ್ಲದ ಭವ್ಯವಾದ ರಾಜರಸ್ತೆ (ವಾಸ್ತ್ಯಲ್ಕ. ೫೯). **ಕಾಲುದಾರಿ**: ಗಣಪತಿತೋಟದ ಕಾಲುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ (ಕಪ್ಪ.ಸ. ೧೭೮); ಕಾಲುಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ವನಪ್ರದೇಶವನ್ನು ದಾಟಿದಳು (ಕ್ರೀರಾಯು. ೨೧೫). [ಕಾಲ್[1] + ದಾರಿ]

ಕಾಲ್ಬುದಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ: ಉರ್ವರಿಯೊಳ್ ತಳ್ತ ಕಾಲ್ಬುದಿ (ಕಬುಕಾ. ೨-೭೯); ಸಗ್ಗಳಿಯ ನೀರಿಂದೆ ಕಾಲ್ಬುದಿಯೊಳ್ ಬಸಿವ ನೆತ್ತರಂ ತೊಳೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೫೫). [ಕಾಲ್[1] + ತುದಿ]

ಕಾಲ್ಬುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟು: ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳಕಿರಿಸು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ಬುಳಿಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿತದಿಂ] ಖಂಡಕರ್ಕರಿಯಾದವೆ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೧). [ಕಾಲ್[1] + ತುಳಿ[1] (< ತುಜಿ)]

ಕಾಲ್ತುಳಿ, ಕಾಲುದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ತುಳಿತ; ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ: ಗಜಘಟೆಯು ಕಾಲ್ತುಳಿಗೆ ಜೆಡೆಯಜಿಗಿಜಿಗಳಾದವು ವಾಸುಗಿಯ (ಹೂರಾ. ೬-೩೨-೪); ಪಡೆಯ ಕಾಲ್ತುಳಿಗಾಗಿ ಗಿಡುಬಳ್ಳಿ ಕಿರ್ಮ್ಮರ ಪುಂಯಾಗೆ (ಕಂಸವಿ.೧೨-೬); ಕಾಲ್ತುಳಿಯೊಳಿಲಾಗೆ ತೊಡ್ತ್ಯಳಿದುಳಿವಂ ರಣರಂಗ ಭೈರವಂ ಗೋವಿನ್ದ್ಯೆ (ಸೌಇಇ. XX. ೪೭-೨೮; ?). ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು: ಕರಡಿಯ ಮಧುಳಕರಳದ ಮರುತನ ಕಾಲ್ತುಳಿ ಯಿವೆಂಬ ಪೂವಂ ಬಿಟ್ಟಾ ಗಿರಿಸುತೆ ಮನಃಕುಸುಮದಿಂ ಪರಮನ ನೇಕಾಂತ ಧೂಪಿಯೊಳ್ ಪೂಜಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿ.೬-೧೭). **ಕಾಲುದುಳಿ**: ೧. ವಿಗಡ ಭೀಮನ ಕಾಲುದುಳಿ ಕೆಂಪಿಸಿತು ಕಾನನವ(ಶಾನ್ಯಾ. ೧೧-೬); ವನವನು ಭಾಸಿಸಮಾಡುತ ಕಾಲುದುಳಿಯಲಿ (ವಿಠಾನ. ೧೦-೬೨-೬).
[ಕಾಲ್[1] + ತುಳಿ[1] (< ತುಜಿ)]

ಕಾಲ್ತುಳಿತ, ಕಾಲ್ತುಳಿತ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುವಿಕೆ; ಹಿಂಸಿಸುವಿಕೆ: ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಗಾಣದೊಳಕಿರಿಸು ಹಿಂಡಿ ರಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕಾಸಿ ಕಾಲ್ತುಳಿತದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಯಲುಂ]ಖಂಡ ಕರ್ಕರಿಯಾದವೆ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೧). **ಕಾಲ್ತುಳಿತ**: ೨. ಓಡಾಟ: ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ತುಳಿತದಿಂ ಹಟ್ಟಿ ಮನೆ ತುಂಬಿತ್ತು (ಕಾಬಾರ. ೪೩-೧೧ಚ).
[ಕಾಲ್[1] + ತುಳಿತ]

ಕಾಲ್ತುಱುಗಲ್ (ನಾ). (?) : ಅತಿಶಯವಾಯ್ತು ಕಾಲ್ತುಱು[ಪಾಠಾಂ. ಕಾದುಱು]ಗಲಿಟ್ಟ ಕಮಾಯ್ತುರಡಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಡಿಸು ಕಟ್ಟಡಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾಕ. ೬೧). [?]

ಕಾಲ್ದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳಿ, ಕಾಲುದೂಳು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ದೂಳು; ಕಾಲುಗಳು ಎಬ್ಬಿಸಿದ ದೂಳು: ಹೂಳಿತಂಬುಧಿ ಕಪಿಬಲದ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೬-೫೭). ೨. ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಕಾಲುದೂಳಿನಿಂದ ಬರುವ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ. ೩. ಹೆರವರ ಕಣ್ಣನಂಜಿನಿಂದಾಗುವ (ಮಕ್ಕಳ) ಹೊಟ್ಟೆನೋವು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪಾದಧೂಳಿ; ಚರಣರಜ: ಮಹಾತ್ಮರ ಕಾಲ್ದೂಳಿಯಿಂದ ಈ ಮಂದಿರ ಪವಿತ್ರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕಾಲುದೂಳಿ**: (ಕ). **ಕಾಲುದೂಳು**: (ಕ). [ಕಾಲ್$_1$ + ದೂಳಿ]

ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_1$, ಕಾಲುತೆಗೆ, ಕಾಲ್ತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು; ಹೊರಟುಹೋಗು: ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೆ ಬಿಳ್ದಿನಂ ಮಿಗೆ ಸಾಲ್ದೆಗೆದುದು ವಿಹಗವೀಧಿ ಮುಗಿಯುತ್ತಬ್ಬಂ ಜೋಲ್ದುವು (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮); ಕಾಳೆಗ ಕಳುಕಿ ಕಾಲ್ದೆಗೆದ ಫೌಜನು ಕಂಡು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೨೨); ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜನ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಿಲ್ದಾಣ ಬರುತ್ತಲೇ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೧೪೨). **ಕಾಲುತೆಗೆ**: ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲಾ ಗಡಗಡ ನಡುಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಕಾಲುತೆಗೆಯುತ್ತವೆ. (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). **ಕಾಲ್ತೆಗೆ**: ಗೆಳತಿಯರು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆದರು (ಹೂಬಿಸಿ. ೩); ಹೋಗುವಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಕಾಲ್ತೆಗೆವಾಸೆಯಿಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಮೇಲನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಲ್ಲುವಾಸೆಯೆನಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_2$ (ನಾ). ನಡಗೆ; ಗತಿ: ನಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ಸೋಲ್ತಂತೆ ನಿಲ್ವ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಂಬರಂ ವಿಟಮಾರ್ಗಮಂ ತೋರ್ಪ ಬಗೆಯೊಳ್ ಕೆಲಕೆಲಂಬರಂ . . . ಮರುಳ್ಮಾಡುತ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೫).

[< ಕಾಲ್ದೆಗೆ$_1$]

ಕಾಲ್ದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಎಡೆ; ಕಾಲಿನ ಬಳಿ: ಸುತ್ತಿನುಂಗುರ ಮದ್ದು ಮಣಿ ಯಂತ್ರಗಳ ತಂದು ತೆತ್ತಿಸಿದರು ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೩). ೨. ಕೆಳಭಾಗ; ಅಡಿ: ಆ ಪುಟದ ಕಾಲ್ದೆಸೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೧೩೫).

[ಕಾಲ್$_1$ + ದೆಸೆ]

ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ತೊಡಕಿಕೊಳ್ಳು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳು: ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೮); ತೊಳಲುತರಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿದಂತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕು$_1$ (< ತೊಡಂಕು$_1$)]

ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_2$, ಕಾಲ್ತೊಡಕು (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದು; ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡರಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಲ್ದೊಡಕಿನ ಕರುಳ್ಗಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯೊಳ್ ಕೊಜ್ಜಿದು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೫). ೨. (ಆಲಂ) ಅಡ್ಡಿ; ತೊಂದರೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧ; ವಿಘ್ನ. ೩. (ಆಲಂ) ತಡ; ವಿಳಂಬ: ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಪೆನೆನುತ ಬೇಗದೊಳರ್ತಿಗೆಡಸದೆ ಘನಕುಚೆಯೆ ಬಾಯೆನುತ ಕಾಲ್ದೊಡಕೇಕೆ ಮಗುಳೆನುತ (ಬಸಪು. ೫-೩೧). **ಕಾಲ್ತೊಡಕು**: ೧. ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನ ದಿವ್ಯಪಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ತೊಡಕೇ, ಇಲ್ಲವೇ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಚೋದಕ ಶಕ್ತಿಯೋ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೭ ಪ್ರಸ್ತಾವ). ೨. ವಿಸಂಗತವಾದ ವರ್ಣನೆ ವಿವರಣೆಗಳು ಬಂದರೆ . . . ತುಂಬಾ ಕಾಲ್ತೊಡಕಾಗುವುಮ (ಕಥಕ. ೭೯).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಕು$_2$ (< ತೊಡಂಕು$_2$)

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ (ನಾ). ೧. = ಕಾಲ್ದೊಡಕು$_2$. ೨. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ; ಬಿರುದಿನ ಕಾಳ್ಬಳೆ. 'ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡರ್$_2$]

ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಬಿರುದಿನ) ಕಾಲ್ಬಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸು: ಮಹಾಶೇಷನ ಒಳ್ಗಾಸೆಯುಟ್ಟು ಸುರನರಭುಜಂಗರುಗಳಸುಗಳ್ಗೊಂಬ ಕಾಲ್ದೊಡರ್ಗಟ್ಟಿ ನಡೆತಂದು (ಚಿಬಪು. ೩೧-೯).

[ಕಾಲ್ದೊಡರ್ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ (ನಾ). "ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, —ತೊಡುವ ವಸ್ತುಗಳು (ಪಾದರಕ್ಷೆ, ಕಾಲ್ಚೀಲ, ಮೊ.) ಕಾಲ್ದೊಡಿಗೆ" (Foot-gear. ಇಂಕನಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಡಿಗೆ]

ಕಾಲ್ದೊಱೆ (ನಾ). ಕಾಲ್ನಡೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ಕಾಲುಹೊಳೆ; ಚಿಕ್ಕಹೊಳೆ: ಪೆರ್ದೊಱೆ ಕಾಲ್ದೊಱೆಯುಂ ಕಿಱಿದೊಱೆ ಪುಱಿಲ್ದೊಱೆಯುಮಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೧-೨೬).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಕಾಲ್ದೊಳಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಾಡಿಸು; ಕಾಲಿಡು: ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ ಹುಲ್ಲ ಕಚ್ಚಿದ ಖಳನ ತರುಗಿರಿ ಶಿಖರದಲಿ ಕಾಲ್ದೊಳಸಿದನ ವಲ್ಮೀಕ ಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೨೮).

[ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳಸು$_1$]

ಕಾಲ್ದೊಳೆ, ಕಾಲುತೊಳೆ, ಕಾಲ್ತೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆ: ಮಾನಿನಿ ಪತಿಯ ಕಾಲ್ದೊಳೆದು (ತಿರುರ. ೭-೧೨); ಪೊಂಬಡಿಗವ ಸಾರ್ಚಿ ಬಿಸಿನೀರ ಗಿಂಡಿಯೊಳ್ ತಂದು ಕಾಲ್ದೊಳೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೯೯). **ಕಾಲುತೊಳೆ**: ೧. ನವವಧು ಮುತ್ತಯ್ದೆಯರ ಕಾಲುತೊಳೆದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದಳು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡು: ಅವರು ಕಾಲುತೊಳೆಯಲು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. (ರೂಢಿ). **ಕಾಲ್ತೊಳೆ**: ೧. ಎಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ತೊಳೆವರೆಲ್ಲರುಂ ಕಾಲ್ಪಿಡಿವರು (ಕಾಲೂರ. ೭೫-೧೩೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ತೊಳೆ$_1$]

ಕಾಲ್ನಡೆ, ಕಾಲುನಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ: ಮುನ್ನಿರ್ದ ಪರಿಯಲೆರ್ದು ಕೈವಿಡಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ . . . ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೨-೪೩); ಆನೆಯನಿಳಿದು ತಾಂ ಲೋಕಪಾಲನು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳಿದಿರ್ವಂದು (ಬಸಪು. ೫-೧೭); ವಿಮಾನವಿಳಿದು ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳು ಮಾಗಧರಾಜ ಒಡೆಯನೊತ್ತಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದನು (ಭರಚ. ೨೫-೫೧); ಆ ಬಿಜ್ಜಳಂ ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳೈತಂದು ಬಸವನರಮನೆಯ ಪುಗಲು (ಚಿಬಪು. ೬-೨೪). ೨. ದನ, ಕರು, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದ ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿ: ಹಲವು ಕಾಲ್ನಡೆ ಇವನಿಗುಂಟೆಲೊ (ಕವಿಪು. ೧೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ್ನಡೆಗಳು ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಾನೂರು. ೮೯); ಹಸು, ಎತ್ತು, ಎಮ್ಮೆ, ಕೋಣ, ಆಡು, ಕುರಿ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಲ್ನಡೆಗಳನ್ನೂ ಸಾಕಿದನು (ಭತ್ರಶಿ. ೧೩೭). **ಕಾಲುನಡೆ**: ೧. ಇಳಿದು ದಂಡಿಗೆಯಿಂದ ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಬಂದನು ಕಾಲುನಡೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೮); ಅಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದರಿವರು ಮೂವರು ಕಾಲುನಡೆಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೪ ೧೪).

[ಕಾಲ್$_1$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ನಿಗಳ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲಂದುಗೆ. ೨. (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ, —ಬೇಡಿ. ೧, ೨: ಕಟ್ಟಾಳು ಕಾಮದೇವನ ತಾತ್ಪರಿಯದ ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬಂಧಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟು ದುಂಟಾದೊಡೆಲ್ಲರ ಜಗಳ್ದುಳಿವುದೆಂದಿಟ್ಟರು ಕಾಲ್ನಿಗಳವನು (ಮೋಹತ. ೨೩-೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ನಿಗಳ]

ಕಾಲ್ಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪಡೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯ; ಕಾಲ್ಬಲ; ಪದಾತಿಗಳ ಪಡೆ: ಸುಮನಸರು ಕಾಲ್ಪಡೆಯ ಕೆಡಹಿದರೇನನೆಂಬೆ (ದೇವಿಪ್ರ. ೨೧).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಗು). ೧. ಕಲ್ಪಿತವಾದ; ಸತ್ಯವಲ್ಲದ: ನಮಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಪಂಚವಾದರೋ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೧); ಇದು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರ (ಯಕ್ಸಾರ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಹೊಸದಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವವನು; ನಿರ್ಮಾಪಕ: ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಆ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಹೊಸ ನಿರ್ಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ (Inventor) ಇವರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಎಂತಹ ಪ್ರಗತಿಯುಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು (ಭೌತವಿ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಕಾಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲು ಕೀಳು; ಓಡಿಹೋಗು: ಬಿಸುಸುಯ್ವುತ್ತಿರೆ ಬೆರ್ಚಿ ಕಾಲ್ಪರಿಯೆ . . . ಝೋಂಪಿಸೆ ಕಷ್ಟಂ ಜಯಯಾತ್ರೆಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨–೨೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿ (ಗು). ೧. ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುವ; ವಿಧಾಯಕವಾದ; ಮತಾಚರಣೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ; ಆಚಾರ ನಿಯಮದ: (ಕ). (ನಾ). ೨. ಭಾರತದ ವಾಯವ್ಯಪ್ರಾಂತದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಕಾಲ್ಪಿಯ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ (ಕ). [< ಸಂ. ಕಾಲ್ಪ]

ಕಾಲ್ಪಿಡಿ 'ಕಾಲ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಬೆರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಕಾಲ್ಪಿಲ್ಲಿ ಚಲಪಿಲ್ಲಿ ಕೈಬಳೆಯ ದನಿಯಲಿ (ಬಳ್ಳಾಬಿ. ೧೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕಾಲ್ಪೀಠ (ನಾ). ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ; ಕಾಲ್ಮಣೆ: ರಾಮಣೀಯಕ ರತ್ನಖಚಿತವ ಸುಕಾಲ್ಪೀಠವಾ ಮಂಡದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಾರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೧೪–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೀಠ]

ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ, ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ, ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಿರುದಿನ ಬಳೆ: ಅಂದಿಗೆ ಪೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಬಿರುದಿನ ಕಾಲ್ಪೆಂಡೆ (ವಿದಾಕೃ. ೨೭–೧). **ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲಪೆಂಡೆಯ ಝಣ ಝಣರೆನಲೆಯ್ತಂದು ಗೌಳದೇಶದ ಭೂವರನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧–೮). **ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯ**: ಕಾಲುಪೆಂಡೆಯವ ಧರಿಸಿ (ಕರಿಕ. ೧೬–೯). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೆಂಡೆ]

ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ (?): ತಳೆದು ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಪರಜೆ]ಯ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟೆಯನೆಳಲಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದು ಗುಳವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೫); ಕಾಲ್ಪೊರಜೆ ಪೊಕ್ಕುಳ ಘಂಟೆ ಗುಳ ತಳಸಂಕಲೆ . . . ಚಿನ್ನದ ಪೊರಜೆ ಮೊದಲಾದವು ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೬೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊರಜೆ]

ಕಾಲ್ಪೋಲಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ; ಪಗೋಡ ನಾಣ್ಯದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ: ಇದು ಸೂರ್ತಿ ವರಹ, ಇದು ಸೂರ್ತಿ ಹಣ, ಇದು ಕಾಲ್‌ಪೋಲಿ ರೂಪಾಯಿನ್ ಚಿಲ್ಲರೆ . . . ಇಂಥ ಸಣ್ಣ ನಾಣ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಒಬ್ಬ ಎಂದಿಗೆ ಎಣಿಸಿ ಪೂರೈಸುವುದು (ಅದೂಟ. ೧೦). [?]

ಕಾಲ್ಪಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಬಡಿ, —ಹೊಡೆ: ದನ ಒಮ್ಮೆ ಕಾಲ್ಪಡಿಯಿತು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಕಥಾಸಾರ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಪಲ, ಕಾಲುಬಲ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಪಡೆ: ವಿಜಾಪುರದ ಬಾದಶಹನು ೪೦ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಪಲ ಮುಂತಾದ ಯುದ್ಧ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೧೮). **ಕಾಲುಬಲ**: (ಕ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ]

ಕಾಲ್ಪಳೆ, ಕಾಲುಬಳೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಾಲ್ಗಡಗ: (ಕ). **ಕಾಲುಬಳೆ**: ಕಾಲುಸರ, ಕಾಲುಬಳೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲೆಮಂ. ೩೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಳೆ]

ಕಾಲ್ಪಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಬೀಸುಗಾಲು ಹಾಕು; ದಾಟುಗಾಲು ಹಾಕು: ಒತ್ತರಿಸಿ ನಡವುತ್ತ ಕಾಲ್ಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಪೆ] ಚ್ಚುತ್ತ ಒದೆವುತ . . . ತಪ್ಪುದಡಿಯಿಡುತ (ಬಸಪು. ೩೮–೧೭). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಿಚ್ಚು]

ಕಾಲ್ಪಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮೊದಲಾದ ವಾಹನಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾಲಿಂದ ಒತ್ತಿ ವಾಹನವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಸಾಧನ; ಬ್ರೇಕು: ಮೋಟರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಪಿರಿ – ಇವೆರಡು ಮೋಟರು ಬಂಡಿಯ ಬೇರೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೯); ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಕೈಬಿರಿ ಮತ್ತು ಕಾಲ್ಪಿರಿ (Foot-brake) ಗಳಿಂದ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೨೪). [ಕಾಲ್ + ಬಿರಿ$_2$ (< ಬಿಱಿ)]

ಕಾಲ್ಪೀಳು, ಕಾಲುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲು ಹಿಡಿ; ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಕಂಡವರ ಕಾಲ್ಪಿದ್ದು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತರ ಗಂಡನ ಮನಿ ನಿನಗ ಬಿಡದವ್ವ ತಂಗಿ (ಶರೀಫ. ೨೧); ಒಂದು ದಿನದ ಕೃಪಣತೆಯನ್ನು ಅವರೂ ತೋರಿಸಲಿ. ನೀನೂ ತೋರಿಸು. ಕಾಲುಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಜಯಂತ. ೩೨೯). ೨. ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗು: ನಡೆದೂ ನಡೆದೂ ಕಾಲುಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಱ್)]

ಕಾಲ್ಪೆರಳು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಬೆರಳು: "ಪಿಲ್ಲಿಃ = ಬೆಕ್ಕುಂ; ಹೆಣ್ಗಳ ಕಾಲ್ಪೆರಳುಂಗರಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೪೯); ಅವನ ಕಾಲ್ಪೆರಳುಗಳ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಜಳ ಒಸರುತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೭೮). [ಕಾಲ್$_1$+ ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಾಲ್ಪೇಗ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ವೇಗ; ನಡಗೆಯ ವೇಗ: ಕರುಣವನೆ ಪಡೆದು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಲ್ಪೇಗವೆರಸಿ ತಿರುತಿರುಗಿ ನೋಡುತೆ ಪಾಳೆಯಂಬುಗುವ ಸುರರ ಸೇನೆಯ ಸಡಗರಂಗಂಡು (ಚಿಬಪು. ೪೯–೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಗ]

ಕಾಲ್ಪೇಡಿ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಕಿಸುವ ಸಂಕೋಲೆ: ಅವಳು ಮನೆವಾಳ್ತೆಯ ಕಾಲ್ಪೇಡಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬೇಕು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೧); ಕಮ್ಮಾರನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಕಾಲ್ಪೇಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಡಿ]

ಕಾಲ್ಭಂಟ (ನಾ). ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: ಕಾಲ್ಭಂಟರ ಶರೀರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣಲಾರದೆ ತತ್ತರ ಬೀಳುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. I, ೧೮೩ ಭಾರತವಚನ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಭಂಟ]

ಕಾಲ್ಮಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಗುಚು, —ತಿರುಗಿಸು; ಅಡಿ ಮೇಲಾಗಿಸು: ಈ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಸಪರ್ಯೆಗೆ ಪ್ರಸನ್ನೆಯಾದಳೆನೆ ಕಣ್ದೆಱೆದು ಕೆಯ್ಯಲುಗಿ ಕಾಲ್ಮಗುಟ್ಟಿ ಸುಯ್ದಾಡಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫–೧೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಗಟ್ಟು]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$, ಕಾಲುಮಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು: ರಾತ್ರಿ ಕಾಲ್ಮಡ್ಯಾಕ ಅಂತ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬಂದೆ (ಗೀಚುಗೆ. ೯). **ಕಾಲುಮಡಿ$_1$**: ೧. ಕಾಲು ಮಡಿದು ಕುಳಿತುಕೊ (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_2$, ಕಾಲುಮಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮಡಿಚುವಿಕೆ: ಕೂಡದಲೆ ಬಳಲಿಂದ ಕಾಲ್ಮಡಿಯೂಡಿ ಕುಳಿತಿಹ ಗಜದಿರವನು ನೋಡಲೈದಿದ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರನುಜರೊಡಗೂಡಿ (ಜಿರಾಮಾ. ೭೫–೧೬). **ಕಾಲುಮಡಿ$_2$**: ೨. (ಆಲಂ) ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ: ಕಾಲುಮಡಿ ಬಂದಿದಾವ ಬಾಗಿಲ ತೆಠೀರಿ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೬). [< ಕಾಲ್ಮಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮಡಿ$_3$ (ನಾ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯ ತಳಭಾಗ; ಅಟ್ಟೆ: ಅವರ ಅರೆಬೂಟ್ಸುಗಳಿಗೆ ಕಾಲ್ಮಡಿ (Sole)ಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೪೮).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಮಡಿ ?]

ಕಾಲ್ಮಣೆ, ಕಾಲುಮಣೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಪೀಠ: "ಹಂಗುಳಿಯೆನೆ ಕಾಲ್ಮಣೆ" (ಚತುನಿ. II, ೯೪). ಚಿತ್ತರದ ಕಾಲ್ಮಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತರದಿಂ ಹತ್ತ ಹತ್ತರದೊಳ್ ಕುಳಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೧-೧೬); ಒಂದು ಧನುಸ್ಸು ಕೆಲವು ಬಾಣಗಳು ಕಾಲ್ಮಣೆಯ ಮೇಲಿವೆ (ಆರ್ಯಕ. ೭೩). **ಕಾಲುಮಣೆ**: ೧. ನಟ್ಟನಡುವೆ ಹೊನ್ನ ಕಾಲುಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ದಟ್ಟೈಸಿ ದರ್ಭೆಯ ಹೂವ (ಭರಚ. ೧೭-೫); ಮಾಯಾದೇವಿಯು ಕಾಲುಮಣೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಓಲೆಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಓದುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ತುಂಗಭ. ೧೧೩); ಮುದುಕ . . . ಕಾಲುಮಣೆಯ ತಳದಿಂದ ಎರಡು ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆನಾ. ೬೫). ೨. ಕಾಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಮಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: ನಾನು ಕಾಲುಮಣೆಯು ತಮ್ಮ ಮಹಾಪಾದ ಪೀಠಕೆ ತಮ್ಮಡಿಗಳು ಮುಟ್ಟದೊಡನೆ ಅರಳಿ ಕಮಲವಾದೆನು (ಅರಳು. ೪೭೦).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಮಣೆ]

ಕಾಲ್ಮಧು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೪೩೫). [?]

ಕಾಲ್ಮರೆ, ಕಾಲುಮರೆ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ಕಾಲ್ಮರೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳು ನೆಡುವುದಿಲ್ಲ (ನವವಿ. ೨೬); ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವರನಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಕಾಲ್ಮರೆಯಲ್ಲ, ಮೊಚ್ಚೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ ೧೪೭); ನನ್ನ ಕಾಲ್ಮರೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದುವು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೧). **ಕಾಲುಮರೆ**: (ಕಿ).. [ಕಾಲ್$_1$ + ಮರೆ$_2$ (< ಮಱೆ$_2$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲನ್ನು ಮುರಿ, —ತುಂಡುಮಾಡು. ೨. ಕಾಲು ಮುರಿದುಹೋಗು, —ತುಂಡಾಗು: ಮರದಿಂದ ಬಿದ್ದು ಕಾಲ್ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_2$ (< ಮುಱಿ$_1$)]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಒತ್ತು; ಪಾದಸೇವೆಮಾಡು (?): ಒಪ್ಪುತಿಹ ಪಾಲ್ಗಡಲ ತೆರೆಗಳ ತೆಪ್ಪದೊಳು ಫಣಿವಾಸನೊರಗೊರಗಿಪ್ಪ ಪ್ರಯೋಗದೊಳೊಲಿದು ಶ್ರೀ ತೊಳಸಿಯರು ಕಾಲ್ಮುರಿಯೆ (ದೇವಿಮ. ೧-೬). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ಮುರಿ$_3$ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒಡವೆ; ರುಳಿ: ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಕಾಪು ಕಾಲ್ಮುರಿ ಕೈಕಡಗ ತೋಳ್ಬಂದಿಗಳನ್ನು ಸಹ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಜುಂಡ. ೧೨೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರಿ$_3$]

ಕಾಲ್ಮುರುಕ (ನಾ). ಕಾಲು ಮುರಿದು ಹೋದವನು; ಹೆಳವ: ಎಂತೆಂತಾ ದೇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅಂತರಾಟ ಕಾಲ್ಮುರುಕ ದೇವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸವೇ? (ಗಾದೆ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕ)]

ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲಿಂದ ಮೆಟ್ಟು; ತುಳಿ; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಆರಮೆ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟದರೆ ಪೊಂಪಳಿಯದಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೩೭-೪೧). ೨. ಗೆಲ್ಲು; ಸಾಧಿಸು: ಕಾಲನ ಕಲಿಯ ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಗುರಿಯಲೆಡೆಗಟ್ಟುವಡೆ ಮೋಕ್ಷದ ಸಿರಿಯ ಕಾಲ್ಮೆಟ್ಟುವಡೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ತುರಿಯದಾಖಂಡಾಶಯದ ಬೆಂಬಲವನೊದಗಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೩-೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಮೆಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಸಮಯವು ಒದಗಿ ಬಂದಿರುವ; ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ. ೨. ಆಯಾ ಋತುವಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ: (ಕಿ). ೩. ಹಿತಕರವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ; ಮಂಗಲಕರವಾದ. ೪. ಬೆಳಗಿನ; ಪ್ರಾತಃಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಳಗು; ಪ್ರಾತಃಕಾಲ: ಕಾಲ್ಯದೊಳಗಾ ವಿಭೀಷಣಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದಣ್ಣನೆಡೆಗೈದಿ (ವೆಂಕಾಕಾ. ೬-೩-೧). ೬. ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯ: ಪೋಟ್ತರೆಯೊಳುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಕಾಲ್ಯಮಂ ತೀರ್ಚಿ (ಅದ್ಭುತ. ೩೯-೧೯); ಜಳಕಂಗೈದು ಕಾಲ್ಯಮನಾಗಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೭-೪). [?]

ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕರ್ಮ: ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮೂಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕಾಲ್ಯಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುರಾವಿ. ೧೦೦). [ಕಾಲ್ಯ + ಕೃತ್ಯ]

ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, —ಉದಯಿಸುವಿಕೆ, —ಉದಯ: ರಾಗಾಭ್ಯುದಯಮನೊಳಕೆಯ್ದೆಯ್ದೆ ಸಾಫಲ್ಯಮಂ ಕಣ್ಗರದಿತ್ತಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಾಲ್ಯಪ್ರಭವದಿನಕನತ್ಕಾಂತಿಯೆಂಬಂದದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೮). [ಕಾಲ್ಯ + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಲ್ವಂತ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು: ಕಣ್ವಂತಂ, ಕಾಲ್ವಂತಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಲ್$_1$ + -ವಂತ]

ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಲುದಾರಿ: ಹೊಂನ್ನೊಜೆಯ ಪಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆಯಿಂ ತೆಂಕಲಿರ್ದ್ದ ಬೆಳ್ಗುಪ್ಪೆ ಆ ಕುಪ್ಪೆಯಿಂ ಸೈತು ಬಡಗಲ್ ಲಪ್ಪೆಯನ ಕಟ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೨೬-೯೭; 1206); ಬಟ್ಟೆಯ ಪಳ್ಳದೊಳ್ ಪಲವೊಜಂತೆಗಳಾದುವು ಕಾಡೊಳಿರ್ದ ಕಾಲ್ವಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಮೆಯ್ದುವುವು ನೀರ್ನೆಲೆಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೯೩). **ಕಾಲುವಟ್ಟೆ**: "ವರ್ತ್ಮನಿ, ಏಕಪದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ಕೆಟ್ಟತು ಕಾರ್ಯ ತುರುಕದಂಡಿಗೆ ಕಾಲುವಟ್ಟೆಯಾದುದು ಕರ್ಣಾಟ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೬೭).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು: ನಡೆದನಿಂದ್ರನ ಸಮ್ಮುಖಕೆ ಕಾಲ್ವಡೆದ ಸುರಗಿರಿಯಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೧-೧೮).
[ಕಾಲ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹರಿ: ರಾಜಬೀದಿಯ ಇರ್ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ವರಿವ ಅನೇಕ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೩೪). [ಕಾಲ್$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಹರಿಯಿಸು: ತರದಿಂ ಪೊಂಬಾಟೆಗಳ್ ಪಣ್ಗೊಲೆಗಳುಗುವ ಪೆರ್ವಾಡಿನಿಂ ತೆಂಗುಗಳ್ ಕಾಯ್ವಿರಿಪಿಂ ಬರ್ಪಂಬುವಿಂ ಮಾವುಗಳೆಸೆವ ರಸಾಸಾರದಿಂ ಕರ್ವುಗಳ್ಸುರ್ವುರ ಸೋಂಕಿಂದೊಕ್ಕ ಸಾಱಿಂ ಬಳೆದು ಬಳಿವಂತೆಲ್ಲ ವೊಂದಾಗಿಯಾ ನಾಗರಿಖಂಡ ಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಕಾಲ್ವರಿಯಿಸೆ ಬೆಳೆಗುಂ ಕೂಡೆ ಕೇದಾರ ವರ್ಗಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೩೬-೭೩; 1174). [ಕಾಲ್ವರಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಲ್ವಲಗೆ (ನಾ). = ಕಾಲ್ಮಣೆ ೧: ಮಿಸುನಿಯ ಕಾಲ್ವಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪೆಣ್ಮೇನ ಬಸಿಱ ಬಗಿವೆನೆಂದೆನುತ ಅಸಿಧಾರೆಯಲಿ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಯ ಬಗಿಯಲು (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೦). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಲ್ವಲೆ, ಕಾಲುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕಾಲ್ವಲೆಗೆ ಬಲ್ಲಿದ ಚಮರಿಯಮಿಗ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಂತೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೮). **ಕಾಲುವಲೆ**: ತೊಡಕುವಲೆ ತೋಱುವಲೆ ತೊಟ್ಟವಲೆ ಗೂಟವಲೆ ಕಣ್ಣಿವಲೆ ಕಾಲುವಲೆಯ (ಹಡಕಾ. ೫-೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲೆ]

ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವುಳ್ಳವನು; ವೇಗಶಾಲಿ: ಪರಿಕಾಱರೊಳೀತಂ ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದಂ (ಶಮದ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಲ್ವಲ್ಲಿದನಾ ವೇಗಾಯಿಲನಿಂದ . . . ಅಟ್ಟರುವ ಒಪ್ಪನಿರೂಪದ ಓಲೆಯ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೮-೧). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಲ್ಲಿದ]

ಕಾಲ್ವಳಿ 'ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲುವಳಿ, ಕಾಲುವಳ್ಳಿ, ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ, ಕಾಲ್ವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ: ಬೆಳಸಿಂದೂರೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳ್ ನೆಲೆ ಮಾಡಂಗಳಿನೊಪ್ಪೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೫); ನಾಡೊಳ್ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಲವೃತ್ತಿ ಕರ್ಬೂರ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿ (ಎಇ. XIII, ೩೦-೪೫; 1204); ಅಳವಟ್ಟೆರ್ಪ ಪೊಬಲ್ಗಳಿಂ ಸುರುಚಿರ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಂ ರಂಜಿಪಗ್ಗಳ ಕಾಲ್ವಳ್ಳಿಗಳಿಂ ಪುರಂಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೫). **ಕಾಲುಪಳ್ಳಿ**: ತಗ್ಗಿಳೂರಿತಿ ವಿಖ್ಯಾತ ಕಾಲುಪಳ್ಳೀಯುತಸ್ಯಚ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೭೧; 1424). **ಕಾಲುವಳಿ**: ವಡ್ಡ ಶಾಂತಿಗ್ರಾಮದ ಕಾಲುವಳಿಯಪ್ಪ ಕೋರವಂಗಲದ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೧-೫೪; 1173); ತಂತಂನ ಕಾಲುವಳಿಗಳುಗೂಡಿದ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೦; 1261); ಹೊಂಗನೂರಗ್ರಾಮ . . . ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕಾಲುವಳಿಗಳೂ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೭-೩; 1564). **ಕಾಲುವಳ್ಳಿ**: ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣದ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟ ಬೆಳೆದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೧-೮೬೫); ಕಲುಕಣಿ ನಾಡ ಬೆಳ್ಳೂರ ವಿತ್ತಿಯ ಬೆಳ್ಳೂರು ಆ ಕಾಲುವಳ್ಳಿಗಳು ಹಾಲೆ ಹಾಲು ಮಾವಿನ ಕೆರೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೧೯; 1261). **ಕಾಲುಹಳ್ಳಿ**: ನಿಬ್ಬಯಲ ಮಹಾಜನಂಗಳಿಗೆ ಗೆಗ್ಗನಹಾಳನೂ ಪ್ರವಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಲುಹಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೫೨-೮; 1259). **ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿ**: ನೆಗಟ್ಟ ನಾಗೇಂದ್ರ ಯಕ್ಷೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರ ಪುರಂಗಳ್ ಭೋಗದಿಂ ಸಂಪದದಿನೆಸಕದಿಂದೆನ್ನ ಕಾಲ್ಪಳ್ಳಿಗಂ ಬಂದಪುವೇ (ಜಗವಿ. ೧೬-೭೫). **ಕಾಲ್ವಳಿ**: ಕಡಲೂರ ಗ್ರಾಮವಂದೂ . . . ಮೈದನ ಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮವಂದೂ ಅಂತೂ ಕಾಲ್ವಳಿಗ್ರಾಮ ಮೂರು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೬-೬೬; 1396). 'ಕಾಲೂರ್' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಲ್ವಟಿ (ನಾ). ಸಾರಿಸುವಿಕೆ; ಸಾರಣೆ: ಪನ್ನೀರ ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ ಕತ್ತುರಿಯ ಕಾಲ್ವಟಿಗಳಿಂ ಕಪ್ಪುರವಳುಕಿನ ಕಡೆಗಳಿಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೧೭ವ). [ಕಾಲ್$_1$ + ಬಟ್ಟಿ$_2$]

ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾರಿಸು; ಸಾರಣೆ ಮಾಡು; ಲೇಪಿಸು: ಕಮನೀಯ ಭಿತ್ತಿಭಾಗಂಗಳಂ ಕುಂಕುಮ ರಸದಿಂ ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ವಂತೆ . . . ಪಸರಿಸುವೆಳವಿಸಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೮೫); ಪೂವಲಿಗೆಯ್ವ ರಂಗವಲಿಯಿಕ್ಕುವ ಕಾಲ್ವಟಿಗೊಳ್ವ ಬಾಯಿನಂದೀವುವ (ವರ್ಧಪು. ೭-೩). [ಕಾಲ್ವಟಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಲ್ವಾಯ್, ಕಾರ್ವೆ$_1$, ಕಾಲಿವೆ, ಕಾಲುವೆ, ಕಾಲ್ವೆ, ಕಾವಲಿ$_3$, ಕಾವಲ್ಯೆ$_2$, ಕಾವುಲಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಗ್ಗು, —ತೋಡು: ಬಿಡುಜಡೆಯನೆ ಪರಿವ ಕಾಲ್ವಾಯಿಂ ಪುರರಮೆಯ ಪಸುರುಡೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ ರಾಜಿಪಾರವೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೨-೧೪); ಸುಯ್ವಾ ಕಡಲಾ ಕಾಲ್ವಾಯ ಮೇಲಿನ್ ತಣ್ಪನ್ ತರ್ಪಾಪೇರಡಿ ಬಾರಯ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೦೬೪); ಸಾಲಿಡೆಸಸ್ ತನತುಗ್ರಕಾಲ್ವಾಯನ್, ಪೊಸನಾವಿಕ ಗೊಂದು ಎರ್ದೆನಡುಕಮ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೮-೮೩೦). **ಕಾರ್ವೆ**: ಮಾವಿನ ಚವುಡಕಾರ್ವೆಯಂತೆಂಕ ನಿಡುಗೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬-೩೬; 1210). **ಕಾಲಿವೆ**: "ಗಿಡುಮರಕ್ಕೆಱೆವ ನೀರಕಾಲಿವೆಗಳು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬); ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ಕಾಲಿವೆ ಹರಿಸಿ ಶುಕ್ರವಾದ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೪); ಊರ ಗುದ್ದಲಿ ತಂದು ನಾಡು ಕಾಲಿವೆ ತೆಗೆದ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲುವೆ**: ಪರೆದು ಪರಿವ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂ . . . ಮೆಱೆವುದು (ತಿರುರ. ೨-೭); ಗಗನಗಂಗೆಯ ಬಹಳ ಕಾಲುವೆಗಳೊ ಪತಾಕೆಗಳೊ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೪); ಮಂದಾಕಿನಿ . . . ನಂದನದೊಳು ಬಂದು ಪರಿದಾಡುವ ಚೆಲುವಿಂದೆ ಕಾಲುವೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೭); ನೀಲಾದ್ರಿ ಶಿಖರದಿಂದಿಳಿವ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಕಾಲುವೆಯೆನೆ ಭದ್ರಗಜದ ಮೇಲು ಕಪೋಲದೆ ಸುರಿವ ಮದಕೆ. (ಕಂನವಿ. ೨೩-೧೦೩); ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ತೋಡಿ, ಹೊಳೆಯ ನೀರೆಲ್ಲಾ ಹಟ್ಟಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು (ಮಣಿಸ. ೯೫). **ಕಾಲ್ವೆ**: "ಕಾಲೆಂದು ಕಾಲ್ವೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೨); "ಕಾಲ್ವೆಯೆನೆ ಕುಲ್ಯ" (ಕಶರ. ೨೩); ಭೋರೆನೆ ಬಂದು ಕೀರಶಿಶುಗಳ್ ನೆಱೆ ತೂಗಿ ಜಗುಳ್ದು ಕಾಲ್ವೆಯಾ ಪೂರದೊಳೆಯ್ದೆ ಬಿಟ್ಟು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯೧). **ಕಾವಲಿ$_3$**: ಕಾವಲಿಯ ದಾಂಟುವನಿತಕೆ ನೆಲಕಪ್ಪಳಿಸಿದೊಲು ಬಿದ್ದು (ಫ್ರೌಢರಾ. ೧೦-೩೧); ಕೆರೆಯೊಳಗಿಂದ ಎರಡು ಕಾವಲಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದಿದ್ದಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. I, ೧೩); ಅದಕ್ಕೆ ಬಿಡುಗಾವಲಿಯ ನೀರಿನ ಹೊರ್ತು ಕಾವಲಿ ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯); ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕಾವಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲು ತೊಳಕೊಂಡು (ಕುಮುದಿ. ೫). **ಕಾವಲ್ಯೆ**: ರಕ್ತದ ಕಾವಲೆಗಳು ಹರಿದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೦). **ಕಾವುಲಿ**: ಬಾವುಲಿ ಇಟಕೊಂಡು ಕಾವುಲಿ ತಿದ್ದುವ ಗಾಳಿ ಬಂದತ್ತ ಬಳುಕುವ ನನ ತಮ್ಮ ಬಾಳೆಯೆಲೆಗಿಂತ ಬಲು ಚೆಲುವ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೬೭).

[ಕಾಲ್$_2$ + ಬಾಯ್. / ತಮಿ. ಕಾಲ್‌ವಾಯ್, ವಾಯಕ್ಕಾಲ್; ಮಲ. ವಾಯ್‌ಕ್ಕಾಲ್; ತುಳು. ಕಾಲಿವೆ; ತೆಲು. ಕಾಲವ, ಕಾಲುವ]

ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಕಾಲುವಿಡಿ, ಕಾಲುಹಿಡಿ, ಕಾಲ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿ: ಕೊಡಹಿ ಬಿಸುಟನು ಕೇಸರಿಯ ಕಾಲ್ಲಿಡಿದು ಸೀಳಿದ ಕರಿಗಳನು ಬೆಂಬಿಡದೆ ಹಿಡಿದಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಶಾರ್ದೂಲ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೦). ೨. ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: "ಮೊಟ್ಟು . . . ಕಾಲ್ವಿಡಿ, ಮಣಿ, ಮೆಯ್ಸಿಕ್ಕು – ಈ ೯ ನಮಸ್ಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೦); ಲಲ್ಲಯಿಪ ಕಾಲ್ವಿಡಿವೆಂಬುದನಿಂಬುಕೆಯ್ವಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೪೩); ನಲವಿಂ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ತಿಳಿಸಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೧); ನಲ್ಲಳೆ! ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ವಿಡಿದಪೆಂ ತಿಳಿ ಮೌನಮಿದೇಕೆ (ಶಮದ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಲುವಿಡಿ**: ೧. ಜಡಿದು ಝುಂಕಿಸಿ ಪೊಡೆಯ ಬಂದೊಡೆ ಕಾಲುವಿಡಿವಂತೆ ಅಡಿವಿಡಿದು ಪೊಡವಿಗೆ ಕೆಡಹಿ ತಾ ಹಿಡಿದೆಳೆವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). **ಕಾಲುಹಿಡಿ**: ೧. ದಮ್ಮಯ್ಯಾ ಎಂದು ಅವಳ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮಾತು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತೋ (ಮೂರುದಾ. ೨೫೦); ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲು ಹಿಡಿ (ಗಾದೆ). **ಕಾಲ್ಪಿಡಿ**: ಕಾಲ್ಪಿಡಿದು ಹಿರಿಯರಂ ನುಡಿದು ಪೊರಮಟ್ಟಂ (ಕಾಲೂರ. ೫೯-೯೬).

ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ = ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕರೆವುದೆಂದು ಕಾಲ್ವಿಡಿಸಿಕೊಳ್ವುದದೆಂದು (ಪಂಪಾಶ. ೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾಲ್ವಿಡಿತ (ನಾ). ಕಾಲುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ; ಶರಣಾಗತಿ: ನುಡಿ ನೋಟ ಬಾಯ್ಗೂಟ ಬೈದಾಟ ಕಲಹ ಕಾಲ್ವಿಡಿತವಿಲ್ಲದ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಡುರಸಿಕರು ಲೇಸುಮಾಡರೆಂದೊರ್ವಳು ನುಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೯೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪಿಡಿತ]

ಕಾಲ್ವೆ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾಲ್ವೇಂಟೆ (ನಾ). (ವಾಹನವನ್ನೇರದೆ) ಓಡಾಡಿ ಆಡುವ ಬೇಟೆ. 'ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. [ಕಾಲ್$_1$ + ಬೇಂಟೆ]

ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱ (ನಾ). (ವಾಹನವಿಲ್ಲದೆ) ಓಡಾಡಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು: ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳ ಕಂಧರಪಾಶವಿಡಿದು ನಿಗಳವ ತಾಳ್ದ ಕಾಲ್ವೇಂಟೆಕಾಱರು ಕೂಡಿ ಮೃಗಯಾತ್ರೆಗೆ ತೆರಳಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೬). [ಕಾಲ್ವೇಂಟೆ + -ಕಾಱ]

ಕಾಲ್ಕೊಣೆ, ಕಾಲ್ಕೊಣೆ(ನಾ). ೧. (ತನ್ನ)ಕಾಲಿನ ಜವಾಬುದಾರಿ; ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ; ಕಾಲಿನ ದುಡುಕು ಕೆಲಸದಿಂದ ಬರುವ ಹೊಣೆ, —ನಿಶ್ಚಯ: ತಲೆ ಪೋಪುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಲ್ಕೊಣೆಯೆಂಬ ಧರೆಯ ನಾಳ್ವದಿ ಕಪ್ಪದಾದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೩). **ಕಾಲ್ಕೊಣೆ** : (೬).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಕೊಣೆ$_2$]

ಕಾಲ್ಕೊನಲ್ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯ ಪ್ರವಾಹ: ಕಣಕಾಗ್ರಭಾಗದಿಂ ಭೋರಿಸಿ ಸೋರ್ವ ಪಾಲ್ಕೊನಲೆ ಕಾಲ್ಕೊನಲಾಗೆ ಜಲಪ್ರವಾಹಮಂ ಪಾರದೆ ಸಂತತಂ ಬೆಳೆಯುರ್ತ್ತ ಮಹಾಕಳಕಲು ಪ್ರಸಿದ್ಧಕೇದಾರ ಸಮೂಹದಿಂ (ಕುಸುಸಾ. ೨-೨೫). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊನಲ್]

ಕಾಲ್ಪೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಏಟು; ಒದೆತ; ಪಾದಾಭಿಘಾತ: ನೀಱಯ ಕಾಲ್ಪೊಯ್ದುನಸುಗೆ ತಳತ್ರಾಂತಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩.೫೧).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಯ್ಲು]

ಕಾಲ್ಪೊಳೆ, ಕಾಲುವೊಳೆ, ಕಾಲುಹೊಳೆ, ಕಾಲ್ಪೊಂಳೆ (ನಾ). ಕಾಲು ನಡಗೆಯಿಂದ ದಾಟಬಹುದಾದ ಹೊಳೆ; ತೀರ ತೆಳ್ಳಗೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ: ಕೊಳಲಿ ನೀರೊಗಾಗಳತೇಳುತ.ಜಲಧಿ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯೆಂಬ ಧಂಡರ ಮುಳಿದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುನ್ಮಾದ್ರೀ. ೫-೪೪); ಮಜಜವೆ ಬಲಿದುದು ವಿಮಲ ಲಜ್ಜಾಶರಧಿ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯಾಯ್ತು ಬಜ್ಜೆಸಲಱಯೆ ಈವರೆನ ದೇಹದಂತಸ್ತಾಪವೆದಪೆನೆಂದು (ಜಿ ವಂ ಚ. ೧೦-೩೫); ಕರದಿಯೇಳಿನು ಸುಜ್ಞವ ವೈಶ್ಯಾನರಿಗೆ ಕಾಲ್ಕೊಳೆ ಗಣ್ಯವೇ (ಕೂ ೧ ಗ ಯ. ೨೫-೪೦). **ಕಾಲುವೊಳೆ** : ಕಾಲುವೊಳೆಗೇಳಪಿಪತಿ ಹಜಾಗೋಲು (ಕುನ್ಮಾದ್ರೀ. ೧೦-೫೧); ಮಳೆಗಾಲದೊಳಗೆ ಬೇಸಗೆಯೊಳು ಕಾಲುವೊಳೆಯಾದುದೆಂಬ ಲಿಂದೆಯನು ತಳೆಯದೆ. ೪ ಳುಗಳಿಗಳೆಯುಗಲದ ಜಲರಾಯುವನ್ನು (ಮೋಹಪ. ೨-೬೮); ಕಾಲುಮ[ನ್ಹಿ]ಗೆಗೇಳೆ ಹರಿಗೋಲೇರನುತ ಸೂರಿಯೊಳ್ಕೂಲ ಕಜ್ಜಿದರು (ತುರಂಗ. ೬೩-೩೦). **ಕಾಲುಹೊಳೆ** : ಉಭಯ ಬಲದಗ್ಗಳದ ಕರುಷವಿಷಾದವಾರಿ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಾಯ್ತು (ಕುನ್ಮಾದ್ರೀ. ೧೩-೫೧); ಯಾದವ ಬಲ ಮಹಾಬ್ಧಿಯ ಕಾಲುಹೊಳೆಯಂದದಲಿ ದಾಂಟುವೆನು (ಕೋಗಪು. ೨೩-೨೪); ಸ್ಥಿರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಮುಂದೆ ಮಹಾ ಪರ್ವತವೂ ಒಂದು ಪರಮಾಣು; ಮಹಾಸಾಗರ ಒಂದು ಕಾಲುಹೊಳೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). **ಕಾಲ್ಹೊಂಳೆ** : ಳಲದು ಮಳೆಗಾಲವನು ಬಲುನದಿಗಳು ತೆಗೆದು ಕಾಲ್ಹೊಳೆಗಳಾಗಿರೆ (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೪-೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಳೆ$_4$]

ಕಾಲ್ಗೊಜ್ಜಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಭಾರ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಭಾರ: ಮುಸಗಿ ಸಂದನಿಸಿ ಬರ್ಪ ಸೊರ್ಕಾನಿಗಳ ಕಾಲ್ಗೊಜ್ಜಿಗೆ ನೆಲಸೊಂದಿಸೆಗೊಲೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೪೮). [ಕಾಲ್$_1$ + ಪೊಜ್ಜಿ]

ಕಾಲ್ಭಾಂಶ್ಯ (ನಾ). ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಕಾಲುಭಾಗದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಮಹಾದ್ವೀಪ ಹಜಾಗಲೀ ಸಹಿಂದು ಬಿಸ್ತರಿಸಿಕ್ಕ ಜಲಜವಳಗಾ ಬಂಡಮುಕ್ಕೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಹ ಏಾರ್ಧ ಭೂಸಂಖ್ಯೆಯಂ ಮೇಲೆ ಕಾಲ್ಭಾಂಶ್ಯಕ್ಕೆ ಕೆರ್ದಿ ತೋಱುರಂ (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೨). [ಕಾಲ್$_3$ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕಾಲ್ಸರ, ಕಾಲುಸರ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಸರ, —ಸರಪಣಿ: ಅಂದಿಗೆ ಕಾಲ್ಸರ ಗಗ್ಗರ [ಸ್ಗಾಂಧಿ. ೧೨೬-೧೭). **ಕಾಲುಸರ**: ಗೆಜ್ಜೆ, ಕಾಲುಸರ. ಕಾಲುಬಳೆ, ಪಾದಗೆ . . . ಡಾಬು ಸೊಡಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಲಪಾಂ. ೩೪). [ಕಾಲ್$_1$ + ಸರ್ಪ]

ಕಾಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಕಾಲುವೆಯಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ: ಮೆಲ್ಲರಿ ಸೂಳ್ಪರಿ ಮುಗಿಲೊಳ್ಸಲ್ಸರಿ ತೆಳ್ಪಲಿ ಕರಂಪೊಸಲ್ಸರಿಯಿಪ ಬಂಬಲ್ಸರಿ ಬಲ್ಸರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸಾಲ್ಸರಿ ಸಲೆ ಸುರಿದು ಕಜ್ಜಿದುವಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೨); ಜಡಿಮಳೆ ಜಪ್ಪಿತು . . . ಸಾಲ್ಸರಿ ಸೂಳ್ಪರಿ ಕಾಲ್ಸರಿ ಸುರಿದವು ಉಧೋ ಉಧೋ (ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂ. ೫೨). [ಕಾಲ್$_1$ + ಸರ್ಪ]

ಕಾಲ್ಲೊಲಪು (ನಾ). ಕಾಲು ಸೋತುಹೋಗುವಿಕೆ(?): ನೆಜಿಸುಱು ಬೇಂಟೆಯುಮನಾಹತದಾಮಿಷಭೂರದಿಂದೆ ಚೀರ್ಗರೆಯುತುಮುಂತೆ ಕಾಲ್ಲೊಲಪಿನಿಂ[ಪಾಣಾಂ. ಯುತೆ ಮಾಂಸವಾಂತಲೊಲಪಿನಿಂ] ಬರುತಿರ್ದನ ದೋರ್ವ ಲುಬ್ಧಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೨೧; ಸುಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೪ ನೋಡಿ).

[ಕಾಲ್$_1$ + ಸಿಲಲಪು?]

ಕಾಲ್ಲೊಣೆ 'ಕಾಲ್ಕೊಣೆ' ನೋಡಿ.

ಕಾಲ್ಲೊಳೆ 'ಕಾಲ್ಕೊಳೆ' ನೋಡಿ.

ಕಾವ್, **ಕಾವ್ಯ** (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಎಳಗೂಸೆಬ್ಬಿತ್ತು ಕಾವ್ಕಾವೆನೆ (೮೬ಭಾವ. ೪-೨೧). **ಕಾವ್ಯ**: ಕೊಡಿಗೆಯ ಮಜ್ಜ . . . ಕಾಗೆಯಂದದಿ ಕಾವು ಕಾವಿಂದಜಜುವುದೆ (ಬಸವ. ೩-೭೯). [?]

ಕಾವ (ನಾ). ಕಾವು; ಮನ್ಮಥ: "ಇಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ ಮಿಾಂಬಟ ಬಿಗೆಯಂ . . . ಅಲರ್ದಾಲ್ಲನೆಂದು ಕಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬); ಪತ್ತಿ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾವನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩); ಆ ಕಶಿವರ್ತ್ಮರ್ ನೆಗಜ್ದು ಕಾವನ ಮಾಸನಳಂಬೆಲೆಷಿಪ್ಪಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೪೪); ತಿರ್ದುವಂತೆ ಕಾವಂ ತನ್ನ ಪೂವಿನಂಬಂ (ಪ ಪ್ರ ಕಾ. ೧-೪೩); ಕಾವನ ಮುಂಗೈಯ ಗಿಳಿಯಂತೆ ನುಡಿದುಜೆ ಕಾವನ ಬಿಲ್ಲೀಯಲ ಪಿಡಿದು ಕಾವನ ರಥವಾಜಿ ಭೂಂಜಿಸದಂತೆ ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಪೋ ಚ ತ. ೨-೪೩).

ಕಾವನಂಬು = ಕಾಮಬಾಣ: ಆವನ ಕಾವನಂದಿಗೆ ಮೆಯ್ಕೊಡ್ಡಿಸಿ ಸೆಳದು (ಕಂಪಂ. ೯-೫೬). **ಕಾವನಗೆಲ್ದ** = ಕಾಮನ ಗೆಲವು; ಮದನ ವಿಜಯ: ಕಾವನ ಗೆಲ್ದಲಂ ಮಜಿಯುತಿರ್ಪುದು (ಕಬ್ಬ ಕಾ. ೩.೫೯). **ಕಾವಪಯ್ಯ, ಕಾವನ್ಯಯ** = ಕಾಮನ ತಂದೆ; ವಿಷ್ಣು: "ಅಲ ರೊಡಿಯಂ . . . ಕಾರಿಷಡಲಂ, ಕಾವಯ್ಯಂ – ಆ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ್" (ಆಕಾಶ. ೨-೯); ಕಾವನಯ್ಯ ಬಂದ ಕಾಣೆರೇನೆ (ತುರಂಪ. ೧-೧೪೦-೪); "ಕಾವರೆಗಣ್ಣಂ ಕಾವನ್ಯೆಯನುಂ ಕಾರಿಷಡಲಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೪). **ಕಾವನರಸಿ** = ಮನ್ಮಥನ ಹೆಂಡತಿ; ರತಿ: ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆವು ಕಾವನರಸಿಗೆ ಸರಿಬಪ್ಪ ಪುಂದರೀಕಾಕ್ಷಿಯರುಗಳ (ಕಂ ಪ ವಿ. ೧೦-೧೨). [< ಸಂ. ಕಾಮ]

ಕಾವಂಚಿ, ಕಾಂಚಿ, ಕಾಂಚಿ, ಕಾಮಂಚಿ, ಕಾಮಂಚಿ, ಕಾವುಂಚಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು: (೬). **ಕಾಂಚಿ**$_2$: ೧. (೬). ಕಾಚಿ: ೧. 'ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆ; ಕೆಂವುಗುಳ್ಳ; ಹಬ್ಬುಗುಳ್ಳ: ಮನೆ ಹಿತ್ತಲು ಕಾಚಿ ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಮಾವು ಹುಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೭೬-೩೨; 1415). **ಕಾಮಂಚಿ** : (೬). **ಕಾಮುಂಚಿ** : (೬). **ಕಾವುಂಜಿ** : "ಭೂತಿಕ, ಭೂತ್ಪೃಣ" (ನಾಚಂಗ. ೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾವಟ್ಟ; ಮಲ. ಕಾವಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಾವಂಚಿ]

ಕಾವಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋಡಿ.

ಕಾವಗೆಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಕಲಹ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸುರತ: ಭಾವಿಸಿ ಪಯೋಧರಮನೊಂಕಿದವರುಂಟೆ ಯೀ ಕಾವಗಲಹದ ಭಟರ ಭಾವವಿದು ಜೋದ್ಮಂ (ಚಿಬಿಪ್ರ. ೧೦-೬೮). [ಕಾವ + ಕಲಹ]

ಕಾವಗವುಂಡ, ಕಾವಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊರ್ಪ ಜನಕ್ಕೆ ಜಗಲಿ ಭಂಡಿಯೆಸಪ್ಪರ ಆಜಿಮಜ್ಜಿಯಿಟ್ಟಲ್ಲೊಕ್ಕಂಡ ಕಾವಗವುಂಡಂ (ಕಾ. I, ೨೪-೧೩; 1148). **ಕಾವಗೌಡ** : ಭುವನಂ ಬಣ್ಪಿಸ ಕಾವಗೌಡ ವಿಭುವಿಂ[ದಂ] (ಕಾ. I, ೨೪-೧೩; 1148).

[ಕಾವ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾವಗೌಡ 'ಕಾವಗವುಂಡ' ನೋಡಿ.

ಕಾವಚಿಕ (ನಾ). ೧. ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಯೋಧ: ಮಾವಟಗರಂಬು ಚಾಪವ ಪಿಡಿದ ದೈತ್ಯರುಂ ಕಾವಚಿಕರಸಿಚಕ್ರ ತೋಮರ ಗದಾಯುಧವ ಪಿಡಿದ ಸಾಸಿರ ರಕ್ಕಸರ್ (ಭರಭ. ೬-೬೩). ೨. ಕವಚ ಧರಿಸಿದ ಯೋಧರ ಸಮೂಹ: "ಕಾವಚಿಕಂ ಕವಚಿಗಣಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೩೨). [ಸಂ.]

ಕಾವಜಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಮನ ಜಾತ್ರೆ; ಕಾಮೋತ್ಸವ: ಕೂಡಿ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದ ಸಮಸುಖದ ನೆರವಿಯಿದು ಕಾವಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಸುರತಸಿದ್ಧಾಂಜನವ ಬಯಸಿ ಭಜನೆಗೆ ಬೀಳ್ವರೋಯೆನಲ್ ಕಣ್ಗೆಸೆದರು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೬೦). [ಕಾವ + ಜಾತ್ರೆ]

ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೮). [?]

ಕಾವಟೆ (ನಾ). (?): ಚಟುಳಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕಾವಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇವಟೆ, ಕೆವತಟೆ. ಕೆಪಸಟೆ, ಕವಚೆಟೆ] ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕಾವಡ (ನಾ). ಬಣ್ಣದ ಅಂಚು, —ದಡಿ: (ಎಸಮೈ. I, ೩೦). [?]

ಕಾವಡಿ, ಕಾಗಡಿ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಭಾರ ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಉಗ್ಗ, ಕಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವ, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ತರುವ ಬಿದಿರಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು; ಅಡ್ಡೆ: ಕಾವಡಿಯ ಕಂಬಿಯೊಳು ಘನಪಾತ್ರೆಗಳನಿರಿಸಿ (ಓಹಿರ. ೧೫೪-೧೧); ಧೂಪದ ಕಾವಡಿಯಂ ಪೊತ್ತಿರದೆ ಚೆಚ್ಚರಂ ಬರೆ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೦೩); ಕಾವಡಿಯ ಪೊತ್ತರ್ಗೆ ಸನಯದಿಂ ಮಾರ್ಗವಂ ಬಿಡಿಯೆಂಬ ವರ್ಕೆಲರ್ (ಆರಾಚ. ೩-೮); ಕಡು ಮುದುಕ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟಾಂ ಪೊತ್ತು ತಿರುಗುತಲಿ (ಆನಂಠಾ. ೨-೩-೧೦); ಕಿರಿಚುತಿದೆ ಕಳ್ಳ ಕಾವಡಿ ಕೇಳು ಬಳಿಯೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೪-೪೬); ಗವಳಿಗರು ಹಾಲುಮೊಸರಿನ ಕಾವಡಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು (ಮಂಜುಕ. ೭). ೨. "ಅಡ್ಡೆಯ ಬುಟ್ಟಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಬಲ್ಗೆಣಸುಗಳನು ಕಾವಡಿಯೊಳಿಟ್ಟೈತರ್ಪ (ರೇವಣ. ೪-೧೧). ೩. ತೂಗುಯ್ಯಾಲೆ. **ಕಾಗಡಿ**: ೧. ಕಾಗಡಿಯ ಪೊತ್ತು ಯಾತ್ರೆಯ ತಿರುಗುವದದೇಕೆ (ತಿರುಶ. ೭-೩೧). ೩. ಹಜಾರದ ಕಾಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ನಾಲ್ಕಮ. ೧೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕಾವಡ]

ಕಾವಡಿಗಾಱ (ನಾ). ಕಾವಡಿ ಹೊರುವವನು; ಕಂಬಿಕಾರ: ಸುರಗಿಗಟ್ಟುವರಂತೆ ಅಮಳ್ವಡಿಗೀಱುವರಂತೆ ಕಾವಡಿಗಾಱನಂತೆ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿವರಂತೆ ಮುನ್ನಿನ ದರ್ಶನಮುಂ ನಿಃಶಂಕೆಯುಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಲೇಸುಮಾಡುವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪).

[ಕಾವಡಿ$_1$ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾವಡಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಇವು ಪೂರ್ವಕಾಲದ ತೆರಿಗೆಗಳು :– ಮನೆತೆರಿಗೆ . . . ಕಾವಡಿತೆರಿಗೆ, ಮಾರಿಕೆ, ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳ, ಉಬ್ಬೆಕಾಣಿಕೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩).

[ಕಾವಡಿ$_1$ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕಾವಣ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಂದರ; ಚಪ್ಪರ: "ಕಾವಣಮಂತದು ಕಾಯಮಾನಮಂಬುದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೯); "ಕಾವಣಮೆಂದುಂ ಪಂದರೆಂದುಂ ಚಪ್ಪರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೦-೪೦೬); ನನೆಯ ಪಂದರುಮಂ ತಳಿರ ಕಾವಣಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ ವ); ಸಂಪಗೆಯ ಜೊಂಪದ ಚಂಪೆಯದೊಳಂ ಕಂಪನಪ್ಪಿರವಂತಿಯ ಕಾವಣಂಗಳೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೮); ಕರುಳ ಕಾವಣ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಿಜ] ಮಜ್ಜೆಮಾಂಸದ ಹೊರಳಿಯಲಿ ಹೊದೆಸಿದುದು ನೆಲ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೩೮). ೨. ತೋಪು: ಮಾವುಗಳ ಕಾವಣದೊಳ್ ನೆಲೆವೀಡುವಿಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೨೩). ೩. (ಆಲಂ) ಹೆಣಿಗೆ: ರಣದೊಳಂಜಿಸಿ ಸೆರೆನರದ ಕಾವಣದೊಳಗೆ ಕೈಯೂಱಿ ಮಿಗೆ ಹಳವೆಣನ ಹೊಲಸಿಗೆ ಹೇಸಿ ಹರಿದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೧೨); ಉಸುರ ಬಿಡೆ ಹೊಱಬೀಳ್ವನೊಳದೆಗೆದುಸುರಿನಲಿ ಮುಳುಗುವನು ಮೂಗಿನ ಕಸುಮಳದ ಕಾವಣ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ದ ಕಲಿತ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಶರಧಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪). [< ಸಂ. ಕಾಯಮಾನ]

ಕಾವಣ$_2$ 'ಕಾವಳ' ನೋ.

ಕಾವಣ$_3$ (ನಾ). (?): ತಮ್ಮ ಕಾವಣ ಆಢಾಪನವಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನಗಲ್. ೨೪೯-೧೪; ?). [?]

ಕಾವಣ$_4$ 'ಕಾವಣ್ಣ' ನೋ.

ಕಾವಣ್ಣ, ಕಾವಣ$_4$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮೂಕಿಯರ ಕಾವಣ್ಣಂಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ಏಳು (ಇಆ. XVIII, ೪೦-೩೮; 999); ಪೊಂನಂಣನವರ ಮಕ್ಕಳು ಕಾವಣ್ಣನವರು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೮-೯; 1319). **ಕಾವಣ$_4$**: ಕಾವಣದಂಡೇಶ್ವರನುಂ ಪ್ರಭುತೇಜಿರಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನುಂ (ಕಇಆ. ೭೪-೧೨-೧೯; 1170); ಸಂದಗಸ್ತ್ಯಕುಲಜಂ ದಂಡಾಧಿಪಂ ಕಾವಣಂ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೫೦-೨೭; ?); ದಾಸಿ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಸುತನು ಕಾವಣ ಸೆಟ್ಟಿ (ಕಕುಲ. ೫-೩೧; ?). [ಕಾವ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾವದೇವ (ನಾ). ೧. ಕಾಮದೇವ; ಮನ್ಮಥ: ಇಂತು ಕಾವದೇವನುಂ ಬಸಂತನುಂ ರೂಢಿವೆತ್ತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೫). ೨. ಕದಂಬ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾದಂಬಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಚಂದಾವುರದ ತೈಲಪದೇವನ ಮಗ ಕಾವದೇವನ ಪೆಂಪೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೩-೨; 1000). [ಕಾವ$_2$ + ದೇವ]

ಕಾವಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). ಕಾಮನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು; ಕಾಮಾಂತಕ: ಜನರುಗಳ ಕಾಮ ಕಾವಧ್ವಂಸಿ ಕರುಣಸಾಗರ ಮೂರ್ತಿ (ನವಮೋ ೨೨-೬೫). 'ಕಾಮಧ್ವಂಸಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಮಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕಾವರ$_1$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಮದ; ಅಹಂಕಾರ: ನಾವುಗಳು ಈ ನರನ ಭಾವವನು ತಿಳಿಯದಲೆ ಕಾವರದಿ ನಿಂದಿಸಿದೊ (ಯಜೋರ. ೪೬); ಬಿಡದೊಂದು ಯೋಜನಕ್ಕಾ ವಿರೋಧಿಯ ರಥವ ನೀವು ನೋಡುವ ತೆರದಿಂದೆಚ್ಚು ರಿಪುವಿನ ಕಾವರ ಬಿಡಿಸಿದೆನೊ (ಕರ್ಣಾಕಾ. ೩೧). [?. / ತೆಲು. ಕಾವರ]

ಕಾವರ್ಯ, ಕಾವುರ, ಕಾಹುರ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೋಧ; ಕೋಪ. ೨. ಉದ್ವೇಗ; ರಭಸ; ಆವೇಶ: ಕಾಮಲಂಪಟದಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲಗಳಿಗೆಯೂ ಕಾವರಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದವರು ಪಲಕೆಲರುಂಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೫೭). **ಕಾವುರ**: ೧. "ಕಾವುರಮೆನೆ ಕೋಪಮೆಂದು ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೩೨). **ಕಾಹುರ$_1$**: ೧. ಸರಳಹರಹಿನ ಹೂಟವನು ಕಾಹುರದ ಕಡುಹಿನಲೊದೆದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ್ದುರವಣಿಸಿದನು ಪಾರ್ಥನೀತನ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೦); ತರನಿಧಿಯ ಸಲಿಲವನು ಮೊಗೆ ದುಬ್ಬರಿಸುವೌರ್ವಾನಳನವೊಲು ಕಾಹುರದೊಳಂತಃಪುರದೊಳಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಶೋಕಾಗ್ನಿ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೧); ಕಮಲಜನ ಕಾಹುರವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಮಲನಾಭನು ನಗುತಲೆಂದನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೭-೨೪); ಪುಷ್ಕಲಂ ಕಾಹುರದಿನೆಂಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೮). ೩. ಉದ್ವೇಗವುಳ್ಳವನು; ದುಡುಕುವವನು: ನೀವತಿಮೋಹದಲಿ ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಬಿದ್ದರೆ ಕಾಹುರರು ಕೌರವರ ಕೆಡಿಸುವರೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೧೬); ಎಲೆಲೆ ಕಣೆಗಳಿವೆಲ್ಲಿಯವೊ ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಹುರರಾರೊ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧); ಭೋಗಿಸುವ ಸನ್ಮೋಹಿಗಳಿಗಿದು ಸೇವ್ಯ ಮಿಕ್ಕಿನ ಕಾಹುರರು ತಾವೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಣಯವ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೩-೧೬). ೪. ಸಂಭ್ರಮ; ಕಾತರ: ಕೃಷ್ಣನಲಿ ಹರಹಿಕೊಳುತಿದೆ ಜನನಿಕರ ಕಾಹುರದ ನೆರವಿಯದಂತಿರಲಿ ಮುನಿವರರು ಮುಗ್ಧರೆ ನೀವಿದಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಲೇಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮೦-೭). [< ಕವ್ವರೆ?]

ಕಾವರವೇರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಭ್ರಮಿಸು; ಸಡಗರಿಸು: ಮೈಪುಳಕವೇರಿ, ಕಣ್ಣು ಕಾವರವೇರಿ ಹರ್ಷಾತಿರೇಕದಿಂದಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಬೆಳಗು. ೨೬). [ಕಾವರ್$_2$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾವರಾಯ (ನಾ). ಕಾಮರಾಜ; ಮನ್ಮಥ: ಕಾವರಾಯನಳಿಕುಳ ರವದ ಭೇರಿಯಂ ಪೊಯ್ಸುತ್ತೆ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೭); ಕಾವರಾಯನ ಪಟ್ಟದಾನೆಯೆಂದೆನಲಾ ಭಾವಕಿ . . . ಒಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ ೯-೩೭). [ಕಾವ್$_2$ + ರಾಯ]

ಕಾವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾತರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು: ಎತ್ತಣ ಭೀತಿಯೆಂಬಯೆಡೆಗೊಳ್ಳದೆ ಕಾವರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳೀತನಾತ್ಮ ಪತಿಯೆಂಬವೊಲಿರ್ದಪುದು (ನಳಚಂ. ೨೭೪). ೨. ರಭಸವೇರು; ಆವೇಶಹೊಂದು: ಮಾಯಾವರಾಹನ ಸೃಜಿಸಿ . . . ವಲ್ಮೀಕವನು ಮಱೆಗೊಂಡು ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸಿ (ಅನಂರಾ. ೩-೩-೧೮); ಅಸ್ತ್ರ ಮಾವರಿಸಿ ಕಾವರಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸುತ (ಜಿನಮು. ೩೩-೨೫).

[ಕಾವರ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಲ್$_1$, ಕಾವಲು (ನಾ). ೧. ಕಾಪು; ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ; ಕಾಯುವಿಕೆ: ಕುಪ್ಪೆ ಒದೆಯ ಕೊಸಿಗ ಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಎನಾದಿಪೆರು ರಾದರು ಸಮಣರು . . . ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨-೫೭; 9ನೆಯ ಶತ); ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾವಲ್ಗಳಂ ಬಲಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೧೭). ೨. ಕಾಯುವವನು; ಕಾಪಿನ ಆಳು; ಕಾವಲುಗಾರ: ಕಾವಲಾ ಆಯದಿಕಳುಳ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೨-೩; 750); ಪಾರ್ವಂ ಕಂಡೀ ಕಾವಲ್ ಕೂಸಂ ಕೊಂದುದಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಮೆಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೯-೮); ಕಾವಲರಂ ಬಯ್ದು ಪೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೩೦); ತುಱುಗಳನ್ ಕಾವಲರನ್ ಇಱಿದೊನ್ ಇವನ್ ಎಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧-೧೨). ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಮೀಸಲಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩). **ಕಾವಲು**: ೧. ನಿನ್ನ ಮಹಾಮನೆಯ ಕಾವಲ ಬಂಟ ನಾನೆಂಬುದ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಮಥರೆಲ್ಲರು ಬಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೨೩೧-೧೦೪೫); ಪುರದ ಬಾಗಿಲಿಗರಮನೆಗೆ ತತ್ಪುರದ ಕೇರಿಗಳೊಳಗೆ ಕಾವಲನಿರಿಸಿ ಹೊಕ್ಕರು (ತೊರರಾ. ೨-೫-೩೧); ಜಗವ ಜಯಿಸುವತಿ ಬಲಾಢ್ಯರ ಕಾವಲು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೮); ದೊಡ್ಡವರ ಕಾವಲಿದ್ದುದ ರಿಂದ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು (ಕಳಹು. ೭೭); ಕುರುಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ದೈವದ ಕಾವಲು (ಗಾದೆ). ೨. ಎಲ್ಲರು ಕಾವಲಾದರು ಕಾಮನ ಕಂಮ್ಮಟಕ್ಕೆ (ನಗೆಮಾ. ೧೫). ೩. ದನಗಳು ಕಾವಲಿಗೆ ಮೇಯಲು ಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಕಾವಲಿಟ್ಟಸ್ಥಳ; ಸೆರೆಮನೆ: ವಸುದೇವ ನೆಂಬವ ಪಿತನಂತೆ ಕಾವಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆನಂತೆ ಮಾವಗಂಜಿಲ್ಲಿ ತಂದರಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೦-೩).

ಕಾವಲಂದಿರು = ಕಾವಲುಗಾರರು: ಬಾಗಿಲ ಕಾವಲಂದಿರಮ್ಮಿಳೆ ಗೊರಸಿ ಸಾರಿದಂ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ತುರಂಗ. ೭೬-೪೮). ಕಾವಲಮನೆ = ಸೆರೆಮನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ: ರಾಣುವೆಯರಿತ್ತ ಕಾವಲಮನೆಗೆ ಯೇಸುವಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ಗೋಲ್ಗೊಥಾ. ೯-೨೪೧). ಕಾವಲಿನವ = ಕಾವಲುಗಾರ: ನನ್ನ ಕಾವಲಿನವರೂ ನನ್ನ ಮರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಾರರು (ಮಣಿಸ. ೪೪).

[ಕಾ$_1$ + -ಅಲ್$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾವಲ್; ತೆಲು. ಕಾವಲಿ]

ಕಾವಲ್$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೌಜಲ್‌ಮರ . . . ಕಾವಲ್ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಪರಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೮-೩೧೯). [?]

ಕಾವಲಿ$_1$, ಕಾವಲೆ$_3$ (ನಾ). ೧. (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ. ೨. ಮಾಳದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಅನುಕುಗಾಣ ಕಾವಲಿ ವೊಲಗಾಜ ಹೊಜಗಾಜವೊ ಸುಂಕ ಕಾಣಿಕೆ ಕಡ್ಡಾಯ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೨೮-೧೩; 1406); ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿ ಸುಂಕಯೆಲೆ ತಱಗು . . . ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ ೧೨೯-೮೪; 1521). **ಕಾವಲೆ$_3$**: ೨. ಕಬಿನಾಲೆ ಕಾಲುಪಚ್ಚೆ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾವಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಂಕ ಸ್ವಾಮ್ಯ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಸಹ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಳವ. ೧೨೧-೧೬೦; 1424). [?]

ಕಾವಲಿ$_2$, ಕಾವಲೆ$_1$ (ನಾ). ಬಾಣಲಿ; ಹುರಿಯುವ ಹೆಂಚು: "ಕಂದುಃ, ಸ್ವೇದನಿಕಾ-೨ ಕಾವಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೮); "ಕಂದು ಸ್ವೇದನಿಕೆಯದೆಂದರೆ ಕಾವಲಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪); ಕಾಯ್ದುಂ ಕಾವಲಿಗಳೊಳ್ ಪೆರ್ಮರನಾಗೆ ತಾಳಿಸುವರುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೫ವ); ಮೇಳಿಸಿ ಜೀವಾವಳಿಗಳ ತಾಳಿಸುವರನಚ್ಚಗೆಂಡದೊಳ್ ಕಾವಲಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೬); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿ ಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಕಾವಲಿಯೊಳು ಹಾಕಿ ಹುರಿಸುವ ಯಮನು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೧೧); ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯ ದೋಸೆ ತೂತು, ನಮ್ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಯೇ ತೂತು (ಗಾದೆ). **ಕಾವಲೆ$_1$**: ತನ್ನಂಗಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ತೊಳಗುವಾ ಕಾಯ್ದು ಕಬ್ಬುನದ ಕಾವಲೆಯಲ್ಲಿ (ಆರಾಚ. ೮-೭೫); ತೆಗೆ ತಿಲವನೌಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಗಳ . . . ದೋಸೆಗಳ ಕಾವಲೆ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಗಳನು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯).

[← ಪ್ರಾ. ಕಾಹಲ್ಲೀ. / ಸಂ. ಖಲ್ಲಿಕಾ]

ಕಾವಲಿ$_3$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿಡು; ಪಹರೆಯಲ್ಲಿಡು: ಕಾವಲಿಕ್ಕಿಹ ನೆಱೆಯನೆಮ್ಮನು ಈವನದೊಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೯).

[ಕಾವಲ್$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕಾವಲಿಗ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾಱ: ಒಳಸಂಚಿನವರಾಗಿರುವ ಶಂಕೆ ಯಿಂದ . . . ಕಾವಲಿಗರು ಚೆನ್ನರಂಗರನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ದಾಟಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾಗ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫೬-೧೧). [ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇಗ]

ಕಾವಲಿದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಉಪ್ಪಿನ ಮಾಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಉಪಿನ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪ್ರತೇಕಂ ಪಣ ೫ ಉಪ್ಪು ಕೊಳಗ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೫-೩೭; 1679); ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಪಂಚಕಾರುಕ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೧; 1291); ಅಲೆ ದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಸುಂಕ ಕಾವಲಿದೆಱೆ ಅಡಿದೆಱೆ (ಎಕ. III. ಕೃಷ್ಣರಾ. ೮೧-೧೦; 1407). [ಕಾವಲಿ$_1$ + ತೆಱೆ$_3$]

ಕಾವಲು 'ಕಾವಲ್$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲುಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ಇರುವ ಸ್ಥಳ; ಸುಂಕದ ಕಟ್ಟೆ; ಉಕ್ಕಡ: ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದ್ಕೇ ಅಲ್ಲ, ಎರಡು ಕಾವಲು ಕಟ್ಟೆ ಅವೆ (ಪ್ರಣಸ. ೭). [ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕಟ್ಟೆ]

ಕಾವಲುಗಾರ 'ಕಾವಲುಗಾಱ' ನೋ.

ಕಾವಲುಗಾಱ, ಕಾವಲುಗಾರ (ನಾ). ಕಾಪಿನ ಆಳು; ಪಹರೆ ಯವನು: ದ್ವಾರೆ ಒಂಭತ್ತದಕೆ ಬಲು ಮೊನೆಗಾಱರಾದಾಳುಗಳ ಕಾವಲು ಗಾಱರನು ಮಾಡಿ (ಹರಿಸಾ. ೮೯). **ಕಾವಲುಗಾರ**: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ಗಾರರು ಪಹರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೨೯); ಇದ್ದ ಕಾವಲು ಗಾರರೂ ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತಿರುವರು (ವಾಠಾಕೃ. ೪೩).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕಾವಲುಗುದುರೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ನಿಂತ ಕುದುರೆ: ಕಾ[ಪಾಠಾಂ ಆ]ವಲುಗು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ದುರೆಗಳೆಯ್ತಂದು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರ ಮುಸುಕಿ ಕವಿಯಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೦೨).

[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕಾವಲುದಳ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ.
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ದಳ$_2$ (= ದಲ)]

ಕಾವಲುನಾಯಿ (ನಾ). ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಾಯುವ ನಾಯಿ: ಕನ್ನಡದ ಕಾವಲುನಾಯಿ ನಾನು (ಕಒಸಾ. ೭೮).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾವಲುಪಡೆ (ನಾ). "ಕಾವಲಾಗಿರುವ ಸೈನ್ಯ ದಳ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೨).
[ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್$_1$) + ಪಡೆ$_2$]

ಕಾವಲೆ$_1$ 'ಕಾವಲ್ಲಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_2$ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_3$ 'ಕಾವಲ್ಲಿ$_1$' ನೋ.

ಕಾವಲೆ$_4$ (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಆಸೆ (?): ಮೂವತ್ತಿರ್ಕೋಟಿಯನಂತಾವ ಗಮನುದಿನದಿನಡಕಿಕೊಂಡುಂ ಮತ್ತಾ ಕಾವಲೆಯದು ನೆಱೆಯದೆ ದುರ್ಭಾವೆ ಕರಂ ಬೇಡಿಯಟ್ಟಿದಳ್ ಮಱುದೆವಸಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕವಲೈ]

ಕಾವಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡು; ಪಹರೆಮಾಡು; ಕಾವಲಿರು: ಬಾಗಿಲ್ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿ ಶ್ರೀದ್ವಾರದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತಿರುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೪-೪); ಬಿಡ್ಡುಗತ್ತಿಯ ಕುದುರೆಯವರು ಕಾವಲ್ಗುಡುತ್ತ ನಡೆದರು (ಸವತಿ. ೧೮೭). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವಲ್ಜನ (ನಾ). = ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕಿ). [ಕಾವಲ್$_1$ + ಜನ]

ಕಾವವಗೆಯ (ನಾ). ಕಾಮನ ವೈರಿ; ಶಿವ: ಕಾವವಗೆಯನ ರೂಪಮಂ ಕಂದೆಱೆದು ನೋಡಿ . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ನಮಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯-೪೦). [ಕಾವ$_2$ + ಪಗೆ + -ಅ$_7$]

ಕಾವಳ$_1$, ಕಾವಣ$_2$, ಕಾವುಳ$_1$, ಗಾವಳ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಲೆ; ಮಬ್ಬು; ಅಂಧಕಾರ: ನೀಂ ಸೆಟ್ಟಿಯ ರೂಪಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಸತ್ಯವತಿಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಕಾವಳದೊಳ್ ನುಡಿಯುತ್ತುಮಿರೆಂದು ಅಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. ೯೮-೯); ದಿವಸೋಳ್ಕಸಂಕುಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಿಟ್ಟುವುಣ್ಮೆದುದು ಕಾವಳಕೊಂಡುವು ರಕ್ತವೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪); ಕಾವಳ ವಂಜಿಸುವುದೇ ಇನನ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೬-೫೧); ಕಾವಳ ಕದುಬಿತಿನಮಂಡಲವನು (ತೊರರಾ. ೩-೫-೯); ಕಾವಳ ಕವಿಯೆ ದೀಪಕೇಂ ಮುಪ್ಪಹುದೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೫); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾವಳ ಕಳೆದು ಬೆಳಕು ತುಂಬಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ಅನಾಥೆ. ೧೬೪). **ಕಾವಣ$_2$**: ೨. ಮಂಜು: ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಪೂರಾ ಚಳಿ ಆಗ್ತದೆ. ಕಾವಣ ಬಿದ್ದರೂ ಬೀಳಬೈದು (ಮಲೆಮ. ೨೫೫). **ಕಾವುಳ$_1$**: ೧. ಅವಿರಳಮಾಗೆ ಕವಿದ ಕಾವುಳಮಂ ಸೇನಾರಜೋಜಾಳಮೆಂದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೮ ವ); ಅಸವಸದಿಂದಿನ ನುಳಿದೊಡೆ ದೆಸೆ ಕಾವುಳ ಮಸಗಿ ಮಾನಿನಿಗೆ ಮಧು ಮಱುಕಂ ಸಸಿ ಬಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೪೦); ಕವಿವ ಕಾವುಳಂ ಕಯ್ದುಗಳ ಪೊಸಮಸೆಯ ಪೊಗರ ಕಾಳಿಮಂಗಳ ಕರ್ಪೆಂದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೪೪ ವ). **ಗಾವಳ**: ೧. (ಕಿ).
[ದೇ?. ॥ ತೆಲು. ಕಾವಿರಿ, ಕಾವುರೆ = ಕಪ್ಪುಹೊಗೆ, ಹೊಗೆಯಂತೆ ಇರುವ ವಸ್ತು. / ಮರಾ. ಕಾಹುರಾ = ಕತ್ತಲೆ]

ಕಾವಳ$_2$, ಕಾವುಳ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಗಳ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. **ಕಾವುಳ$_2$**: ಮತ್ತಮಾ ರಾಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಡುವಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವರ್ಜ್ಯಂಗಳಂ ತೊಱೆದು ಜನ್ಯಜನಕಂಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗೊಳಿಸಿ ಕಾವುಳ, ಬಬ್ಬೋಳ ನಾರಾಟ, ಮಿಶ್ರವೆಂಬಚತುರ್ವಿಧ ಸ್ವರಂಗಳಿಂದುರುಳಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [?]

ಕಾವಳಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಗವಿಸು: ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗವಿಸಿ ಮಾಯದಿಂ (ನವಮೋ. ೧೧-೨೮). [ಕಾವಳ$_1$ + ಕವಿಸು]

ಕಾವಳಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ದಿಗ್ಬಂಧನಂಗಳಗೈದು ಶಶಿಯ ಮಂಡಲಕೆ ಕಾವಳಗೈಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೧೩).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೈಸು (< ಕೆಯ್ಸು)]

ಕಾವಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಗು; ಮರೆಮಾಡಿಕೊ: ಗಂಡರ ವಂಚಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಾವಳಗೊಂಡಾರುಮಱಿಯದೆ ತೆಱದಿ . . . ಪಾದರಕೆ ನಡೆವ ಮರುಳ್ವೆಂಡಿರ ತಂಡಮೊಪ್ಪಿದುದು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೯೭).
[ಕಾವಳ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾವಳಸ್ತಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪೂರುಬ್ಬಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕಾ ಹಾಕೊರ್ಬ್ಬ ಚಿಞ್ಚವೃಕ್ಷ ತಟಾಕದ ಹಾಕೊರ್ಬ್ಬ ಕಾವಳಸ್ತಾಣ (ಇಆ. VII, ೧೭೩-೨; 481 ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಾವಳಿಯರುಣುಗಯ್ಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮ ನೊಟಮ್ಬರಸನ ಮಲ್ಲಪನ್ನಱ ಕಾದು ಮಣ್ಣಱ ಕೊನ್ದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೪೮-೧; 980). [?]

ಕಾವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತಲಿಸು; ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು: ಸಿಡಿಲೆಱಗಿದಂತೆ ನಂಜೇಱಿದಂತೆ ಸಂಜೆ ಕಾವಳಿಸಿದಂತೆ ರಾಯಂ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೯-೧೧); ಕೌಶಿಕನ ಕಾವಳಿಸಿದ ಕಣ್ಗಳಿಂದ ಹರಳ್ಚುವ ಅಂಜನಾದ್ರಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೆತ್ತಿ ಬೀಸಾಡಿಬಿಡದಿರೆನು (ಮಂತ್ರಶ. ೨೧-೭). ೨. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಹಾವಳಿಸಿಧೂವಳಿಸಿ ಕಾವಳಿಸಿದಹಿತರೊಳೆ ಗಾವರಿಸಿಯರಚುತಿಹ ಭೀಮನತಿ ಭೀತಿಗಂ ಗೋವರಿದು (ಜಿನಮು. ೨೦-೩೦). [ಕಾವಳ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾವಳೆ (ನಾ). ಕಾವಲು ಕಾಪಿನ ಗಡಿ: ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಗಳಿಗೆ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳೆ ಕಾವಳೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿ ನಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೫೬; 1407).
[< ಕಾವಲ್$_1$]

ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಕಾವಲಿ; (ಉಪ್ಪಿನ) ಮಾಳ: ಚಂದ್ರಪ್ರಭದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ. . .ಬಿಟ್ಟ ಮೊಗೆ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆ ನಿವೇಸಣವೆರಡು ಪೂವಿನ ತೋಂಟಮೊಂದು ಗಾಣಮೊಂದು ಕಾವಟಮೊಂದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೧-೬೮; 1125). [< ಕಾವಲಿ$_1$]

ಕಾವಾಕುಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಕೂಲ, ಕಾವಾಕುಳ, ಕಾವಾಕೂಳ (ನಾ). ಹಳದಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮-೯೫೧). **ಕಾವಾಕುಳ**: (ಕಿ). **ಕಾವಾಕೂಳ**: ಕಾವಾಕೂಳ, ಕಾವಾಕೂಲ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮-೯೫೧). [?]

ಕಾವಾಕೂಳ 'ಕಾವಾಕೂಲ' ನೋ.

ಕಾವಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾವು ಇಳಿ; ಉಷ್ಣತೆ ಇಲ್ಲವಾಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಅಪ್ಪು ಬೆರಸಿದ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿದರೆ ಅದು ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊತ್ತಬಲ್ಲುಡೇ ಕಾವಾಱಿದ ಕಾಷ್ಠದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪-೫೩).
[ಕಾವ್ವು (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಆಱು$_1$]

ಕಾವಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು; ಜಾದು ಕಲ್ಲು: "ಜಾದು ಕಲ್ಲೆನೆ ಕಾವಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೩); ಕುಂಬಾರರ ಮಣ್ಣು, ಕಾವಿ, ಪೀವಡಿ ಮುಂತಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೭). ೨. ಒಂದು ಬಣ್ಣ: ಕಾವಿಯಕಲ್ಲನರೆದು ಬಣ್ಣಮಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೬-೬); ಹಳದಿ ಕಪ್ಪೆಳಗಾಯಿ ಬಿಳಿಗಾವಿ ಗಾವಿ ಎಳಗಾವಿ ಹೆಗ್ಗಾವಿ ತಳಿರಗಾವಿಗಳ ಪೊಳೆವ ನಾನಾ ಬಣ್ಣಗಳೊಪ್ಪಿ ಮೆಱೆವ (ಹಮದ್ವಿ. ೮೨). 'ಚಂದ್ರಗಾವಿ' ಪರಾ. ೩. ಕಾವಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ: ಓದಿ ಬೂದಿಯ ಪೂಸಿ ತೇದು ಕಾವಿಯ ಹೊದೆದು ಹೋಹಾತ ಯೋಗಿಯೆನಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯೪)

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಕಕ್ಕ ಕಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ . . . ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನಡೆದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೫೩); ಸಂಜೆಗಿರಣ ನೆಯ್ದಿರುವ ಕಾವಿ ಆ ಮೇಘ ಲಿಂಗಕೆಂದು (ನೆಲಮು. ೩೪); ಮೈಮೇಲಿದ್ದುದು ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ (ಕವಿಸೋ. ೩).

ಕಾವಿಯ ಸೀರೆ = ಕಾವಿಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ: "ಕಾತ್ಯಾಯನಿ – ಅವಳೊರ್ವಳು ಒಪ್ಪಚ್ಚಿ ಮುದುಕಿಯಾಗಿ ಕಾವಿಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟವಳು ಅಥವಾ ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕಾವಿ]

ಕಾವಿಕಲ್ಲು 'ಕಾವಿಗಲ್' ನೋ.

ಕಾವಿಖಣಿ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು; ಜಾದುಕಲ್ಲು: ಮಾಂಸವೆಂದಡೆ ಕಾವಿಖಣಿಯಂತಿಪ್ಪುದು (ಉದ್ಯೋಪ್ರ. ೫–೨೩–೧೫). [ಕಾವಿ + ಖಣಿ (< ಕಣ್ಣಿ)]

ಕಾವಿಗಲ್, ಕಾವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಕಲ್ಲು; ಗೈರಿಕ; ಜಾದು: ಬೆಟ್ಟುಗಳ ತಪ್ಪಲೊಳಿರ್ಪ ಅರಿದಳ ಕಾವಿಗಲ್ಗಳಿಂದಣ್ಪಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಂ. ೬೨–೧). **ಕಾವಿಕಲ್ಲು**: ಆ ಆನೆಯ ನೆತ್ತರದಿಂದ ನೆನೆದು ಕಾವಿಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ಇರಲು (ಕೃವಾಭೀ. ೧೪೮); ಶಂಖವನು ಕಾವಿಕಲ್ಲನು ಅರೆದು ಮೊಲೆಹಾಲಿಂ ನಸ್ಯಮಂ ಮಾಳ್ಪುದು (ಸಕವೈ. ೧೯೧). [ಕಾವಿ + ಕಲ್$_3$]

ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ: "ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಗೆ, ಒಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾವು ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಇಟ್ಟಿಗೆ; ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ" (Fire-brick. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಇಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯಸು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; ಕಾಮಿಸು: ದೇವಗುರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆ ಮುಕ್ತಿಯ. ಕಾವಿಸುವದಲ್ಲದೆಯು ಪ್ರತಿಯಾಗೀವುದಿಂ ನ್ನೊಂದಿಲ್ಲವು (ಜಿನಸಾ. ೧೧). [< ಕಾಮಿಸು]

ಕಾವು$_1$ 'ಕಾಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_2$ 'ಕಾಯ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕಾವು$_3$, ಕಾಮು (ನಾ). ೧. ದಂಟು; ನಾಳ; ದೇಟು: ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಂ ತುದಿಗೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ವ ತೆಜದಿಂ ಸೀಳ್ದಂ ಜರಾಸಂಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೨೭); ಮಾವಿನ ಹೂವಿನ ಕಾವಿನ ಠಾವಿನ ಮೊದಲಿಂದೆ ತೀವಿದಳಿಗಳ (ಗಿರಿಕ. ೨–೩೮); ತಾವರೆಗಾವೊಳಾಗಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗದಱೀರೆಳೆಯೇಱಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೨–೧೭); ದಾವಶಿಖಿಯ ಮೇಲಿಕ್ಕಿದ ಜೋಳದ ಕಾವುಗಳಂತೆ ಪೊಗೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩–೭೨). ೨. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ: ಎಡದ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಪೊಳೆಪ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕಾವಿನ ಚಾಮರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೦೮); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦); ತನ್ನ ವಂಶ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨–೪೫); ಪಿಡಿದ ತ್ರಿಶೂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ನಂಬಿರ. ೬–೧೭); ಮತ್ತಕಾಶಿನಿಯರ ದಿಟ್ಟ ಶಂಖದ ಕಾವ ತೆತ್ತಿಸಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨–೪೬); ಉಕ್ಕಿನ ಕೊಡಲಿಯಾದರೂ ಕಡಿಯಲು ಕಾವು ಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೩. ಅಂಚು; ದಡ; ಕರೆ: ರಾಮೇಶ್ವರದ ಸೇತುವಿನ ಕಾವಿನೊಳ್ ಪಾಳ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ತುರಂಗ. ೧೯–೪೮). **ಕಾಮು**: ೧. "ನಾಳಃ, ನಾಳಾ – ೨ ನಾಳಂ. ತಾವರೆ, ನೈದಿಲೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ದಂಟುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು. ತಾವರೆ ಕಾಮುಗಳನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಮ್ಪು; ತೆಲು. ಕಾಮು; ಗೊಂಡಿ. ಕಾಮೇ; ಕುವಿ. ಕಂಬ, ಕಾಂಬ]

ಕಾವು$_4$ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ಎರಡು ಕಾವಿನೆಳೆಯೊಳ್ತನ್ನಮ್ಮೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಮೂಗಂ ಮಣ್ಣುತೋಣ್ಟ ಕಣ್ಟಗೊಳ್ವನ್ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೪–೯; 907). [?]

ಕಾವ್ಯು$_5$ 'ಕಾವ್' ನೋ.

ಕಾವುಂಜೆ 'ಕಾವಂಚಿ' ನೋ.

ಕಾವುಕಟ್ಟು (ನಾ). ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟು; ರಕ್ಷಾಬಂಧನ: ಹೊಲಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೂ ನಾಲ್ಕು ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲು ನಡಿಸಿ ಕಾವುಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡು (ಬೆಳುಮ. ೪೯).

[ಕಾವು$_1$ (< ಕಾಪು$_1$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಾವುಕವುದಿ (ನಾ). "ಚಹದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗಿಟ್ಟಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕವುದಿ" (Tea-Cose. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕವುದಿ$_2$]

ಕಾವುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣು ನೋವು; ಉರಿಗಣ್ಣು: ಕಾವುಗಂಣು, ಉಷ್ಣಗಂಣು, ನೀರುಗಂಣು (ಪಿಸುರು ಇಲ್ಲದ) ಒಣ ಕಣ್ಣುನೋವು (Xerophthalmia. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಾವುಜೇಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು: ಕಾವಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಜೇಡುಮಣ್ಣು; ಕಾವುಜೇಡು (Fire-clay. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಜೇಡು]

ಕಾವುತೆರೆ (ನಾ). ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ: "ಬೆಂಕಿಯ ಕಾವನ್ನು ತಡೆಯುವ ತೆರೆ; ಕಾವುತೆರೆ" (Fire-screen. ಇಂಕನಿ).

[ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ತೆರೆ$_2$]

ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಶಾಖ ಕೊಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೃತಕವಾದ ಉಪಕರಣ: "ಹಕ್ಕಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮರಿ ಮಾಡುವುದು, ಕಾಲಕ್ಕೆಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು, ಏಕಾಣುಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದು – ಈ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೃತಕ ಶಾಖೋಪಕರಣ; ಕಾವುಪೆಟ್ಟಿಗೆ" (Incubator. ಇಂಕನಿ). [ಕಾವ್ಯು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲು, ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಸಳೆ; ಬಾಯಿಬಸಲೆ; ಉಪೋದಕಿ: "ಕಲಂಬೀ, ಉಪೋದಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಡಕೀ], ಮೂಲಕಂ, ಹಿಲಮೋಚಿಕಾ, ವಾಸ್ತುಕಂ, ಈ ಐದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಬಚ್ಚಲಸೊಪ್ಪು, ಕಾವು ಬಚ್ಚಲು, ಮೂಲಂಗಿ, ಚಿಲಿಕೆಸೊಪ್ಪು, ಚಕ್ರವರ್ತಿಸೊಪ್ಪು, ಈ ತರಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೦). **ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ**: (ಕಿ). [?]

ಕಾವುಬಚ್ಚಲೆ 'ಕಾವುಬಚ್ಚಲು' ನೋ.

ಕಾವುರ 'ಕಾವರ' ನೋ.

ಕಾವುಲಿ 'ಕಾಲ್ವಾಯ್' ನೋ.

ಕಾವುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೇಟು ಅಥವಾ ನಾಳವನ್ನು ಹಿಡಿ: ನೀಳಾಬ್ಜದ ಕಾವು ವಿಡಿದು ಕುಣಿದಳದೊರ್ವಳ್ (ಜಗವಿ. ೫–೨೨). [ಕಾವ್ಯು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕಾವುಳ$_1$ 'ಕಾವಳ$_1$' ನೋ.

ಕಾವುಳ$_2$ 'ಕಾವಳ$_2$' ನೋ.

ಕಾವುಳಗವಿ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತಲೆ ಮುಸುಕು; ಕತ್ತಲೆ ಕವಿ: ಮೊಗವೊಣಗಿ ಕಣ್ಕಂದಿ ಕಾವುಳಗವಿದೊಡಂ (ಆದರ. ೧೪೮–೮).

[ಕಾವುಳ$_1$ (< ಕಾವಳ$_1$) + ಕವಿ$_1$]

ಕಾವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು, ಸುತ್ತು ಹಾಕಿಸುವುದು, ಏರಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದು, ಇಳಿಸುವುದು, ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಓಡಿಸುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ: (ಕಿ).

ಕಾವೆ ತಿರುಗಿಸು = ಕುದುರೆಯನ್ನು ಓಡಿಸಿ, ತಿರುಗಿಸಿ, ಪಳಗಿಸು.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಾವಾ]

ಕಾವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು: ಕಾವೇರೀ ಕಪಿನೀ ಶ್ರೀ ನದೀಭಿಃ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೭, ೧೩-೧೩; 550); ಕಾವೇರಿಯಿಂದಮಾ ಗೋದಾವರಿವರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೭); ಕಾವೇರಿ ಸೋಂಕಿದರ ಪಾಪಮಂ ಸೋವೇರಿ ಕಾವೇರಿ ಸಕಲ ಸಸ್ಯಾದಿಯಂ ಕಾವೇರಿ ಹರಿದಳಾ ದೇಶದೊಳು ಹರಭಕ್ತಿರಸನಂತೆ (ಮಾದರ. ೩೧೮-೧); ಪರಿವ ಕಾವೇರಿಯ ಮಧ್ಯೋರ್ವಿ ಯೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲುತೆ (ಕಂನವಿ. ೭-೯೮). [ಸಂ. ಕಾವೇರೀ]

ಕಾವೇರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ. ೨. ಉತ್ಸಾಹ ಅಥವಾ ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ: ಮೀನಾಕ್ಷಿ ಕಲ್ಯಾಣ, ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಕಾಳಗಗಳಂಥ ತುಂಬ ಕಾವೇರಿಕೆಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೬೦). ೩. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟಾಗುವಿಕೆ.
[ಕಾವೇರು + – ಇಕೆ]

ಕಾವೇರು 'ಕಾಹೇಱು' ನೋ.

ಕಾವೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಶಿಲ್ಪಿಯ ಹೆಸರು: ವಾಸ್ತುವಿ (ದ್ಯಾ) ಧರಂ ಕಾವೋಜನ ಬರಪ (ಇಅ. XIII, ೯೩-೪೦; 1084).
[ಕಾವ + ಓಜ (< ಒವಱು)]

ಕಾವ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವ್ ಕಾವೆಂದು ಕೂಗು: ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವ್ಗುಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ ನಡುಹಗಲೊಳಗೆ ಕಾಣಬಹುದು (ಸಬೀಗೀ. ೫೮-೧). [ಕಾವ್ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಾವ್ಯ (ನಾ). ೧. ರಮಣೀಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳ ಗುಂಪು; ಕಬ್ಬ; ಕವಿತೆ: ಕವಿ ಭಾವ ಕೃತಾನೇಕ ಪ್ರವಿಭಾಗ ವಿವಿಕ್ತ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗಂ ಕಾವ್ಯಂ ಸವಿಶೇಷ ಶಬ್ದರಚನಂ ವಿವಿಧಾರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿವರ್ತಿತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೨); ಇರೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂಗಳ್ ತತ್ಪರತೆಯಿನದು ಕಾವ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೩೦); ಈ ಕಾವ್ಯಮಂ ಪೇಟ್ಟ್ ಕೇಳ್ವರೊಳಜ್ಞಾನಭರಂ ಕಿಡಲ್ಸುಖಭರಂ ಕೈಕೊಳ್ಗುವಾತ್ಯಂತಿಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೨); ಕಾವ್ಯಮಿದು ಭುವನದೊಳ್ ಸಕಲ ಜನದಿಂದ ಸುಶ್ರಾವ್ಯ ಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೈವಿಭಾ. ೧-೪). ೨. ಶುಕ್ರ: ಕಾವ್ಯನು ಕೇಂದ್ರತುಂಗದಿ ಧರಣಿಸುತ ಮೃಗವೇಱಿ ನಿಂದಿರೆ . . . ಪುತ್ರೋದಯಗಳಾದುವು ಭೂಪ ದಶರಥಗೆ (ಕಾಶಿರಾ. ೧-೬೬). ೩. ಕಾವ್ಯಕರ್ತ; ಕವಿ (?): ಪಂಡಿ ತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ಪೋಹದ ಪಂಡಿತಂ ಶಿವಯೆಮ್ಮ ಸಿರಿಪತಿ ಪಂಡಿತಯ್ಯನು ನಿಮ್ಮ ಕಾವ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಯ]ನು (ಬಸಪು. ೯-೪೩). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಂತಿರುವವನು; ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠ: ಭವ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಕಲಕಳಾಕೋವಿದಂ ಕಾವ್ಯಕಂಜಾಸನ ನೆನ್ದಾನನ್ದದಿನ್ದಂ ಪೊಗಳೆ (ಎಕ. II, ೯-೩೬; 4100).
[ಕಾವ್ಯ + ಕಂಜಾಸನ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ: "ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರನೆನೆ ಕವಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೬).
[ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತಾರ]

ಕಾವ್ಯಕರ್ತೃ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಕರ್ತಾರ: (ಕ). [ಕಾವ್ಯ + ಕರ್ತೃ]

ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆ; ಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥ: ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಕೃತಿಮಾಡುವ ಕಲೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗುವದು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಕೃತಿ ಕಾವ್ಯಕೃತಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೨೯). [ಕಾವ್ಯ + ಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಗಾಯನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹಾಡುವುದು, —ರಾಗ ಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು: ಟಳಕರಿರುವಾಗ ಕಾವ್ಯಗಾಯನದ ಪರಂಪರೆ ಇನ್ನೂ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [ಕಾವ್ಯ + ಗಾಯನ]

ಕಾವ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಖಿಲ ತರ್ಕಜ್ಞಂ ಕಾವ್ಯಜ್ಞಂ ದೈವಜ್ಞಂ (ಶಾಸಪ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯನಾಮ (ನಾ). ಕವಿ ಕಾವ್ಯರಚಿಸುವಾಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಸರು: "ಕಾವ್ಯಾನಂದ" ಎಂಬುದು ಕರ್ತೃ ಪುರಾಣಿಕ ಸಿದ್ಧಯ್ಯನವರ ಕಾವ್ಯನಾಮ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫೬). [ಕಾವ್ಯ + ನಾಮ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, —ಪ್ರಜ್ಞೆ: ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದಾಸರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೧). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯರಚನೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು, —ಉದಾಹರಿಸುವುದು. ೧,೨: ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱುತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತ ಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರಯೋಗ]

ಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣ (ನಾ). ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಲಿಪಿಗಣತಾಲೇಖ್ಯಕಾವ್ಯಪ್ರವೀಣಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೭-೧೬). [ಕಾವ್ಯ + ಪ್ರವೀಣ]

ಕಾವ್ಯಬಂಧ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಚನೆ, —ಶಯ್ಯೆ: ಬೆರಸಿರೆ ಸಮಾಸ ದೊಳ್ ಬಂಧುರಮಾಗದು ಕಾವ್ಯಬಂಧಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೊಳ್ ಪೊರೆ ಕೊಳ್ವ ಪದವಿಶೇಷ್ಯಾಂತರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೦). [ಕಾವ್ಯ + ಬಂಧ]

ಕಾವ್ಯಮಯ (ಗು). ಕಾವ್ಯಪ್ರಚುರವಾದ; ಕಾವ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಇಂಥ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡಿ ಗನೂ ಓದಿ ಆನಂದ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಶಮಪಾಂ. ೧೨೮). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯಮಲ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷ; ಕಾವ್ಯದಪದ, ವಾಕ್ಯ, ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ದೋಷ. 'ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾವ್ಯ + ಮಲ$_3$]

ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆ: ಇದು ಕಾವ್ಯಮಲವ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ವಾಕ್ಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ದೋಷಾನುಕೀರ್ತನ ಪ್ರಕರಣಂ ದ್ವಿತೀಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪). [ಕಾವ್ಯಮಲ + ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಮರ್ಮ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ರಹಸ್ಯ, —ತಿರುಳು: ಸುಕವಿಯೆ ಬಲ್ಲನು ಮಿಕ್ಕವರರಿಯರು ಸುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯಮರ್ಮವನು (ಇಂಚಾಪ. ೬೭-೨೫). [ಕಾವ್ಯ + ಮರ್ಮ]

ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ, —ಜಿಜ್ಞಾಸೆ; ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಕಾವ್ಯದ ತಿರುಳನ್ನೂ, ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕ್ರಮವೇ ಮೊದಲಾದುವನ್ನೂ ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ (Poetics) ಎಲ್ಲ ಲಲಿತಕಲೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನೆ ವಿಷಯವಾಗಿರುವುದು (ಭಾರಮೀ. ೮). [ಕಾವ್ಯ + ಮೀಮಾಂಸೆ]

ಕಾವ್ಯರೇಖೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, —ಮಟ್ಟ: ನಿಕಷಮಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಬುಧರಿರ್ದು ನೋಟ್ಬುದು ಪುರಾತನ ನೂತನ ಕಾವ್ಯ ರೇಖೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭). [ಕಾವ್ಯ + ರೇಖೆ].

ಕಾವ್ಯಲಿಂಗ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವರ ಸಮರ್ಥನೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನವು ಬೆರೆಯಲ್ಕೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗವು (ಕುವಲ. ೧೧೪-೬೦); "ಸಹೃದಯರು ಒಪ್ಪುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂದಿಗ್ಧವೋ ಅಸಂಭಾವ್ಯವೋ ಆದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದರೆ ಕಾವ್ಯಲಿಂಗಾಲಂಕಾರವಾಗುವುದು" ಲಕ್ಷ್ಯ:– ಬಾಣಂ ವಲ್ಲಭನಕ್ಕು ಮೆಂದು ಪಡೆದಾ ವಾಗ್ದೇವಿಗಭ್ಯೋದ್ಭವಂ ಜಾಣಂ ಬಾಣೆಯೆನಿಪ್ಪದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಮುನ್ನಿತ್ತನೆಂದಂದು ಪೋ ಮಾಣನ್ನನೃಕವಿಸ್ತುತಿವ್ಯಸನಮಂ ವಾಗ್ಜಾತಚಾತುರ್ಯಗೀರ್ವಾಣಂ ತಾನೆನೆ ಸಂದ ಬಾಣನೆ ವಲಂ ವಂದ್ಯಂ ಪೆಜರ್ ವಂದ್ಯರೇ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೮೪). [ಸಂ.]

ಕಾವ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಷಯ: ಆಧುನಿಕ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದವು (ನವ್ಯಕಾ. ೨೪).
[ಕಾವ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಕಾವ್ಯವಾಚನ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದುವುದು: ಈ ದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಾಚನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಾವ್ಯ + ವಾಚನ]

ಕಾವ್ಯವಿದ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಜ್ಞ: ರಸವತ್ಕಾವ್ಯವಿದರ್ ಪುರಾತನ ರೊಳಾದಂ[ಪಾಠಾಂ. ದೊಳಾರಂ] ಪೂಣ್ಕೆಯಿಂ ಪೇಟ್ದು ಜೋಯಿಸಗಬ್ಬಂ ಗಳನೆಯ್ದೆ ರಂಜಿಸದರಾರ್ (ಜಾತಕಿ. ೨೪-೪೧). [ಸಂ. ಕಾವ್ಯವಿದ್]

ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಆಧಿಪತ್ಯ; ಪ್ರಭುತ್ವ: ನಮ್ಮೀ ಚತುರ್ಮುಖ ಜಗತ್ ಕರ್ತೃ ತಾಂ ತನ್ನಲೀಲೆಯ ಕಾವ್ಯಸತ್ತೆಯ ಬೃಹತ್ ಕೃತಿಗಳಂ ಸೃಷ್ಟಿಸೆ ವಸುಂಧರೆಯೊಳಂತೆಯೇ ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳಂ ಪುಟ್ಟಿಪನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩-೬೦). [ಕಾವ್ಯ + ಸತ್ತೆ]

ಕಾವ್ಯಸಮಯ (ನಾ). = ಕವಿಸಮಯ: ಅವುದಶೇಷಲೋಕ ವಿಷಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ತಖಿಳಾಗಮಾರ್ಥಮುಂ ಭಾವಿಪೊಡಲ್ತು ಸತ್ಕವಿ ಪರಂಪರೆಯಿಂ ಪರಿಗೀತಮಾಗಿ ನಿಷ್ಕೇವಳಮಾದ ರೂಢಿವಶದಿಂ ಸಲೆ ಸಲ್ವುದಿದಲ್ತೆ . . . ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಸಮಯ]

ಕಾವ್ಯಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಕವಿತ್ವದ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯುವ ತನ್ಮಯತೆ: ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯಿಂ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಮುಕುಂದನೆನ್ನ ಬಗೆಯೊಳ್ ನಿಲೆ (ಜಗವಿ. ೧-೧೭); ಕಾವ್ಯ ಸಮಾಧಿಯ ಧ್ಯಾನ – ಧಾರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದರ್ಶನವು ಕಾವ್ಯಯೋಗವೆನಿಸುವುದು (ಸಾಹಿವಿ. ೧).
[ಕಾವ್ಯ + ಸಮಾಧಿ]

ಕಾವ್ಯಸ್ತವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವಿಕೆ; ಕಾವ್ಯದ ಶ್ಲಾಘನೆ: ಮಿಡುಕದು ಖಳರಸನೆ ಸುಕವಿ ಕಾವ್ಯಸ್ತವ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ಥಳ]ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪೧). [ಕಾವ್ಯ + ಸ್ತವ]

ಕಾವ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಅವಯವ ಅಥವಾ ಭಾಗ: ರಸಂಗಳ್ . . . ಕಾವ್ಯಾಂಗಕ್ಕೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯಾರೂಪಂಗಳು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೯೩). ೨. ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಕಾವ್ಯಸಾಮಗ್ರಿ: ಕವಿಯು . . . ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಾಂಗ ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಆತನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯು ಗುರುತರ ವಾದುದು (ಭಾರದ. ೪೪೪). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂಗ$_2$]

ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಂತರಾಳ, —ತಿರುಳು: ಹಲ ವೋದುಗರಾದ ಕನ್ನಡ ರಸಿಕರು ಕಾವ್ಯಾಂತರಾಳವನ್ನು ಅರ್ಥವಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಹರಕೆ). [ಕಾವ್ಯ + ಅಂತರಾಳ (= ಅಂತರಾಲ)]

ಕಾವ್ಯಾನಂದ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಆನಂದ: ಕಾವ್ಯಾ ನಂದವು ಬರಿಯ ದೇವಸದೃಶ ವಿರಾಮ ಲೀಲೆಯಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೧೧೨).
[ಕಾವ್ಯ + ಆನಂದ]

ಕಾವ್ಯಾನುಭವ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅನುಭವ; ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರಸಾನುಭವ: ಇವು ಕಾವ್ಯದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ ಯಲು ಬರುವಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾವ್ಯಾನುಭವವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ (ನವ್ಯಕಾ. ೭೫). [ಕಾವ್ಯ + ಅನುಭವ]

ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಅಣಕ; ಕಾವ್ಯವಾಗಿರದೆ ಕಾವ್ಯದ ವೇಷವನ್ನು ತೊಟ್ಟ ರಚನೆ: ಅನುಭಾವ ಆನಂದ ಸಮರಸಭಕ್ತಿಯಿಂ ದುಂಟಾದದ್ದೇ ಕಾವ್ಯ; ಉಳಿದದ್ದು ಕಾವ್ಯಾಭಾಸ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨).
[ಕಾವ್ಯ + ಅಭಾಸ]

ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂ ಪಿರಿದಾದ ಕಜ್ಜಮಪ್ಪುದೆಂಬುದಂ ಪೇಟ್ದು ಕಿಱಿದಾದ ಕಜ್ಜಮಪ್ಪುದಂ ಪೇಟ್ವುದೇನೆಂಬ ಕೈಮುತಿಕನ್ಯಾಯದಿಂ ಪೇಱೆಯದು ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆನಿಪುದು. ಎಂತೆನೆ – ಸೆಣಸಿ ಮಹಿಶೂರಭಟರೊಳ್ ಪೊಣರ್ದಱಿದರ್ ಪೊಲಬುಗೆಟ್ಟು ಮಾಯಿಮರಾಟರ್ ಮಣಿದರ್ಮೊಗ ಲರುಮೆನೆಯಿಂ ಬಣಗುಗಳೀ ಕೆಳದಿಮಧುರೆದೊರೆಗಳ ಪಾಡೇಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೫೮). [ಕಾವ್ಯ + ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ]

ಕಾವ್ಯಾಲಂಕೃತಿ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಲಂಕಾರ: (ಕಿ).
[ಕಾವ್ಯ + ಅಲಂಕೃತಿ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕ (ನಾ). = ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ೨: ಕರ್ಣಾಟಕದಿಂ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕಮಂ ವಿರಚಿಸುವೆಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩).
[ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕ]

ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪರಿಶೀಲನೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೨. ಕಾವ್ಯದ ಗುಣ, ರೀತಿ, ಅಲಂಕಾರ, ಕವಿಸಮಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಾಗವರ್ಮನು ಬರೆದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ನಾಗವರ್ಮ ಪ್ರಣೀತಮಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯವ. ೪೨೩ ವ). [ಕಾವ್ಯ + ಅವಲೋಕನ]

ಕಾವ್ವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಚಿಹುಲ್ಲು; ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು: "ಕಾಳುಗಬ್ಬೀ ಷೀಕೆ ಕಾಶಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ಪದೆದೆಳಸಿತ್ತಾರಯ್ದು ನೋಡ ದಂತಸ್ಸಾರತೆಯಂ ಕಾಶ ಕಣಿಶಮಂ ಶುಕಶಾಬಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೬೯); ಕಾಶಂಗಳೆಂಬ ತೃಣವಿಶೇಷಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೨-೨೧); "ಕಚ್ಛಲಂ – ಕಾಶ, ದರ್ಭೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೧). ೩. ಕಾಚಿಹುಲ್ಲಿನ ಹೂವು. [ಸಂ.]

ಕಾಶಕಬ್ಬು 'ಕಾಶಗಬ್ಬು' ನೋ.

ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕಾಶಕಬ್ಬು (ನಾ). = ಕಾಶ ೨: "ಇಕ್ಷು, ಶರಾ – ಕಾಶ ಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ" (ಓಷಧಿ. ೧೩). **ಕಾಶಕಬ್ಬು**: "ಇಕ್ಷಾರಃ — ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕಾಶಕಬ್ಬು, ನಾಳಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೩).
[ಕಾಶ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಶವರ್ಗ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾರರು: ಕರಿ ಹುಡುಗ ಕೊಡಮೊಗೆ ತಿಂಮ ದೊಡ ಚೆಂನ ಸಹಾ ಮೂವರಿಂದ ಸಲುವ ಕಾಶವರ್ಗದ ತೆರು ಯೀ ಅರು ಮಂದಿಗೂ ಹರುಗೋಲತ್ತೆರು ಸಹಾ ಬಿಟಿಧೆವೇ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೩-೨೮; 1671). [ಕಾಶ + ವರ್ಗ]

ಕಾಶಳ (ನಾ). ಕಂಚಿನ ತಾಳ: ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂ ಕಾಶಳಂ ಮಾಡುವರುಂ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಸಾಲೆ ಮುಡಿವರುಂ ಸಿಡಿಲ ಪೊಡೆಸೆಂಡು ತೊಡೆವರುಂ (ಎಕ. X, ಬಾಗೆಪ. ೩೫-೩; 1250). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯತಾಲ]

ಕಾಶಾಂಬರ (ನಾ). = ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ: ಧುರದೊಳು ಬೊಂಮನ್ರಿಪಾಳಕಂ ಮುಳಿಸಿನಿಂ ಖಳ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈ ನೀಡೆ ನಿರ್ಬರದಿಂ ಶಾತ್ರವಮಂಡಳೇಶ ನಿವಹಕ್ಕಾಭೀಳ ಕಾಳಾಲಯಂ ಶರಣಾಶಾಂಬರವಂಬರಂ ಜಳದಿ ಲಿಂಗಾ ಲಿಂಗನಂ ಸದ್ಗುಹಾಂತರವಾಸಂ ಜಡೆ ದಂಡುಮಂಡಿತಶಿರಂ ಕಾಶಾಂಬರಂ ಖರ್ಪ್ಪರ (ಕಇ. IV, ೧-೪೦; 1204). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಾಂಬರ]

ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ; ಕೌಪೀನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆ: ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ, ಕಸೆಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯಕರ್ಪಟ]

ಕಾಶಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಹೊಳೆಯುವ; ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ. ೨. ಕಾಣುವ; ತೋರುವ. [ಸಂ. ಕಾಶಿನ್]

ಕಾಶಿ$_2$ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥ; ವಾರಣಾಶಿ: ಶ್ರೀ ಮಹಾಕಾಶಿಯೊಳು ತತ್ಪುರಧಾಮ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ (ಬಸಪು. ೫೩-೫೬); ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೂ ಶನೀಶ್ವರ ಬಿಡದು (ಗಾದೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಶಿ$_3$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶಿಕಾಗದ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿ ಕಾಗದ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_1$ + ಕಾಗದ]

ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಯಿಂದ ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ತುಂಬಿ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಗಿಂಡಿ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಕುಪ್ಪೆ. / ತಮಿ. ಕಾಶಿಕ್ಕುಪ್ಪೆ]

ಕಾಶಿಕೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕಾಶಿಕಾ, ಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಮಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧). [ಸಂ. ಕಾಶಿಕಾ]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊರಳ ಸರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳಿ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ತಾಲಿ$_1$]

ಕಾಶಿತಾಲಿ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶಿಕುಪ್ಪೆ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ತಾಲಿ$_3$]

ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುಂಬೆಯ ಹೂವು: ಗೋಕರ್ಣ ದೇವ ಕಣಗಲ ಎಕ್ಕೆಹೂ ಕಾಶಿತುಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೮-೯೨). [ಕಾಶಿ$_2$ + ತುಂಬೆ]

ಕಾಶಿದಾರ (ನಾ). ಕಾಶಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಪವಿತ್ರದಾರ: ಅವರು ಕಾಶಿದಾರ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ದಾರ$_1$]

ಕಾಶಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ನಾಥ]

ಕಾಶಿಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಯ ರೇಶ್ಮೆಬಟ್ಟೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಶ್ಮೆ: (ಕ). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಪಟ್ಟೆ]

ಕಾಶಿಬಿಂದು (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆ: ಈ ಕರಿಯ ಗುಡ್ಡನ್ನು ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲವೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ಪಾರದರ್ಶಕ ಪಟಲದ ಹಿಂದೆ ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಗುಂಡಾದ ತೆರೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾಶಿಬಿಂದು ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಿಮ್ಮದೃ. ೧೦೫). [< ಕಾಚ$_1$ + ಬಿಂದು]

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಯಾತ್ರೆ. ೨. ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಅಳಿಯನಾಗುವ ವರನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಸುವ ಹತ್ತಾರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ನಡಗೆ: ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ, ಹತ್ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಸೊಂಟ ಮುರಿಯಾ (ಗಾದೆ).

ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆಹೋಗು = ದೂರ ಹೊರಟು ಹೋಗು; ಮಾಯವಾಗು: ಅವೆಲ್ಲಾ ಇದ್ರೇ ನಿನ್ನ ವ್ರತ, ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು. ಅವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಎಂದೋ ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗೋವು (ಹೇಮಕೂ. ೫). [ಕಾಶಿ$_2$ + ಯಾತ್ರೆ]

ಕಾಶೆ$_1$ 'ಕಾಸೆ$_1$' ನೋ.

ಕಾಶೆ$_2$ (ನಾ). = ಕಾಶ ೨: ಕುಶ ಕಾಶೆಯೆಂದಿವಜೊಳ್ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೫-೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಮರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಸೀವನ್ನಿ ಮರ; ಶೀವನೆಯ ಮರ. ೨. ಕುಂಬಳದ ಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಶ್ಮರೀ, ಮಧುಪರ್ಣಕಾ . . . ೭ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೫). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಶ್ಮರಿಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ: "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರಿಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರ್ಯ]

ಕಾಶ್ಮರ್ಯ (ನಾ). = ಕಾಶ್ಮರಿ: "ಸೀವನ್ನಿ ಕಾಶ್ಮರ್ಯಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕಾಶ್ಮೀರ ಬಾಹ್ಲಿಕ . . . ಕೇರಳ ಮುಖಾಪಾರ ದೇಶಂಗಳೊಳೆಸೆವ ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (ಬಸಪು. ೬-೧೯); ಕಾಶ್ಮೀರಪ್ರಭು ಕಪೋತಶ್ಯೇನ ಪರಾಕು (ಯಾದಮ. ೩-೧ ವ). ೨. ನೆಲದಾವರೆ ಗೆಡ್ಡೆ. ೩. ಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ; ಕುಂಕುಮದ ಹೂ: ಲಲನಾ ಮುಖೇಂದು ಲಾವಣ್ಯ ಲೀಲೆಯ ಪಡೆವ ಬಣ್ಣದಿಂ ಕಂಪಿಂದೇನಲೆದುದೊ ಬಯ್ಯುಗದಂತಿರೆ ತಲೆಗೇಱುವ ಕುಸುಮ ನಿಚಯಮಂ ಕಾಶ್ಮೀರಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೧-೧೨೮); ಕ್ಷೀರದೊಳೆಸೆವಂತಿರೆ ಕಾಶ್ಮೀರಮನೊಡಗೂಡಿ ಪೆಪ್ಪನಿಟ್ಟಾ ಮೊಸರಂ ಸೀರೆಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೨). ೪. ಕುಂಕುಮ: ಮಲಯಜ ಕಾಶ್ಮೀರ ರಸದಿಂ ಜಿನೇಂದ್ರನನಾರಾಧಿಸಿದಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೨-೫); ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತದ್ಗಜ ವಕ್ತ್ರರಕ್ತ ಕಾಶ್ಮೀರ ವಿಲೇಪಮಂ ನೆಱಪಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೧೩; 1122); ಸಾರಣೆಗೆಯ್ದ ಮೃಗೋದ್ಭವದಿಂದೆಯ್ದೆ ಕಾರಣದೆಗೆದ ಕಾಶ್ಮೀರದೆ . . . ಕೇರಿಕೇರಿಗಳು ಕಂಗೆಸೆದವು (ತ್ರಿಭುವಿ. ೫-೮); ಅಮಳ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಕತ್ತುರಿಯ ನವ ಪಂಕದಿಂ ಭೂವರನಂ ಪದೆದಿಟ್ಟರು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. ೩. ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮಂ . . . ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ ಕಾಳೇಯಂ ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೮೯); "ಕಾಳೇಯ ಮೆನಲು ಕಾಶ್ಮೀರಜಂ" (ಮಂಗರಾ.೯೯-೨೨). [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಮೀರಜಳ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬೆರಸಿದ ನೀರು; ಕುಂಕುಮ ದ್ರವ: ಅರ್ಚಿಸಿದನೊ ಬಳರಿಪು ಕಾಶ್ಮೀರಜಳದಿನಂಗಜರಿಪುವಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೬೭). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಜಳ (= ಜಲ)]

ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಹೊಲ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ತಿಪ್ಪೆಸುಂಕಗಾಣದಲಿ ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ಇದಿನಿಸುವಂ ನಿರ್ವ್ವಾಣದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ (ಸೌಇ. IX-i, ೨೩೫-೧೬; 1130). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಭೂಮಿ]

ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಬಣ್ಣ; ಕುಂಕುಮದ ಲೇಪ: ಪೂಸಿದ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮುಂ ಉಟ್ಟ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರರುಚಿಯುಂ ತೊಟ್ಟ ಪದ್ಮರಾಗಾಭರಣ ಕಿರಣಂಗಳುಂ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದಂತೆ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧ ವ); ಶತಮುಖ ಶ್ರೀವಕ್ತ್ರ ಕಾಶ್ಮೀರರಾಗಮಿದೆಂಬೇಟ್ಟೆಯನಾಂತು ರಕ್ತ ರುಚಿಯಿಂ ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಚಂದ್ರೋದಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೧೦೪). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ರಾಗ]

ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ನಾ). ಶೈವಮತದ ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶೈವಮತದಲ್ಲಿ ನಾವು ಎಂಟು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ೧) ದ್ವೈತ ಪಾಶುಪತ. ೨) ದ್ವೈತ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩) ದ್ವೈತಾ ದ್ವೈತ ಲಕುಲೀಶ ಪಾಶುಪತ . . . ೮) ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ (ಧಾರದ. ೨೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರ + ಶೈವ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿ (ಗು). ೧. ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, —ತಯಾರಾದ. 'ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕಾಶ್ಮೀರದ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರೀ]

ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ಶಾಲು: ನಿಮ್ಮ ಬದುಕು ಕಾಶ್ಮೀರಿಶಾಲು, ಅದು ಅಲ್ಲ ತೇಪೆ ಕವುದೆ (ಹೃದಸ. ೭೪-೧೦). [ಕಾಶ್ಮೀರಿ + ಶಾಲು]

ಕಾಶ್ಯ$_1$ (ನಾ). ತೇಜ; ಪ್ರಕಾಶ: ತೇಜೋವಾಚಕಮಪ್ಪ ಕಾಶ್ಯಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಶ್ಯಪನಂ, ಕಾಶ್ಯಪ ಪ್ರಕಾಶ್ಯಮಂ] ಪಾಲಿಸುವುದಱಿಂ ಕಾಶ್ಯಪನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೭೫ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಶ]

ಕಾಶ್ಯ2 (ನಾ). ಹೆಂಡ; ಮದ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪ (ಗು). ೧. ಕಶ್ಯಪನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿ: ಸುಮೇಘ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿ ಆಂಗಿರಸ . . . ಕಪಿಲ, ಕಾಶ್ಯಪ . . . ಉಪಮನ್ಯು ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಾಶೀತಿ ಸಹಸ್ರ ಋಷಿಗಳಿಗನಂತಾಶ್ರಯಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೬). ೩. ಕಣಾದ ಮುನಿ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕಶ್ಯಪಗೋತ್ರ: ಸ್ಮರರಿಪು ಪುಟ್ಟಿ ಧಾರಿಣಿಗೆ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರವಿದೇಂ ಪವಿತ್ರಮೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೫).
[ಕಾಶ್ಯಪ + ಗೋತ್ರ]

ಕಾಶ್ಯಪಿ1 (ನಾ). ೧. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗ. ೨. ಅರುಣ. ೩. ಗರುಡ. [ಸಂ.]

ಕಾಶ್ಯಪಿ2 (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಪೃಥ್ವಿ: "ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯಿಳೆಯು ಕಾಶ್ಯಪಿ ಮೇದಿನಿ . . . ಎನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೮-೧).
[ಸಂ. ಕಾಶ್ಯಪೀ]

ಕಾಷಾಯ (ಗು). ೧. ಕಾವಿಬಣ್ಣದ; ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ: ಅರುಣ ಕಿರಣ ನಿಕಾಯ ಕಾಂತಿಯ ತರುಣತೆಯ ಕಾಷಾಯ ಕಾಂತಿಯ ಕರ ನಿಶಾಕರ ಪೂರ್ಣಬಿಂಬದ ಪರಿಯ ಮುಖಸಿರಿಯ (ಗಗತಾ. ೨-೭). (ನಾ). ೨. ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯವೇಂ ತಪಸು? ಗೃಹಲೋಕ ನಿರ್ವಾಹ ವೇಷ ತಾಳದ ತಪಸು, ಕಠಿಣತರ ತಪಸು (ಮಂಕುಕ. ೬೧೨). ೩. [ಜೈನ] ಕಷಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದು: ಶ್ರೇಯೋರ್ತ್ಥಿಗೆ ಕಾಷಾಯಂಗಳ ಹೇಯತ್ವಮಂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟಂ ಮಾಡಿದಪಂ (ಉಸಾರ. ೩೦೮). [ಸಂ.]

ಕಾಷಾಯಧಾರಿ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: "ಕಾವಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು, ಸಂನ್ಯಾಸಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೩).
[ಸಂ. ಕಾಷಾಯಧಾರಿನ್]

ಕಾಷಾಯವಸನ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: (ಕಿ). [ಕಾಷಾಯ + ವಸನ]

ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ: ಕಾಷಾಯವಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಉಚಿತ ನಿತ್ಯ ಸಾಧನ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೬೧). [ಕಾಷಾಯ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕಾಷ್ಟ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠ1: ಕಾಷ್ಟ ಬೆಂದು ಕರಿಯಾದ ತೆಱದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೮೫-೬೯೬); ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಟವನಸ್ತಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೬). [< ಸಂ. ಕಾಷ್ಠ]

ಕಾಷ್ಠ1 'ಕಾಷ್ಠೆ' ನೋ.

ಕಾಷ್ಠ2 (ನಾ). ೧. ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆ; ಸೌದೆ: "ಕಾಷ್ಠ ವಡುಗಬ್ಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೯); ಅಪ್ಪುವಿನ ಯೋಗದ ಕಾಷ್ಠ ಹೊತ್ತುವಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭-೨೪); ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂದನಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ . . . ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೮೦). ೨. ಚಿಲಕ; ಮೊಳೆ; ಕೀಲು. ೩. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ. ೪. (ಆಲಂ) ತೆಳ್ಳಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೆಳುವು; ಕೃಶತೆ: "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ . . . ಮೂರ್ಖ ದಿಕ್ ಕೃಶಮಿವುಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿದಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೩೪). [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ (ನಾ). = ಕಾಷ್ಠಬಾಟೆ: "ಶುಕ್ಲಕದಳೀ – ಕಾಷ್ಠಕದಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೯). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಕದಳಿ (=ಕದಲಿ)]

ಕಾಷ್ಠಕುದ್ದಾಲ (ನಾ). ಮರದ ಗುದ್ದಲಿ, —ಸಲಕೆ: "ಹಡಗಿನೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ನೀರನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಹಾಕುವ ಒಂದು ಮರದ ಮೊರಗುದ್ದಲಿ, ಎಲೆಗುದ್ದಲಿ" (ಸಂಕನಿ. ೭೧೪).
[ಕಾಷ್ಠ2 + ಕುದ್ದಾಲ]

ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಜ್ಯೋತಿರ್ದ್ರುಮಃ – ಕಾಷ್ಠಜ್ಯೋತಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೩). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಜ್ಯೋತಿ]

ಕಾಷ್ಠತಕ್ಷಕ (ನಾ). ಬಡಗಿ; ಮರಗೆಲಸದವನು. [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಠತರಂಗ (ನಾ). ಮರದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದಲೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯ: ಪರದೇಶದವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ವಾದ್ಯಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ . . . ಪಿಯನೊ, ಕಾಷ್ಠತರಂಗ, ಮುಂತಾದುವು ಎಷ್ಟೋ ಬಂದಿವೆ (ಗಾನಕ. ೧೦೧).
[ಕಾಷ್ಠ2 + ತರಂಗ]

ಕಾಷ್ಠಬಾಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಮರಬಾಳೆ: "ರಂಭಾ–ಬಾಟೆ, ಕಾಷ್ಠಬಾಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೩). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಬಾಟೆ]

ಕಾಷ್ಠಭಾರ (ನಾ). ಸೌದೆಯ ಹೊರೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊರೆ: ಆ ಪೊಟಲೊಳ್ ಕಾಷ್ಠಭಾರಂಗಳಂ ತಂದು ಮಾಱಿ (ಶಾಂಶಿಪು. ೯-೪೬ ವ); ಈಗ ನೋಡಲಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೭). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಭಾರ]

ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ (ನಾ). ೧. ಸೌದೆಯ ಚಿಂತೆ (?). ೨. ಹತ್ತು ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತನುವ್ಯಸನ, ರಾಜ್ಯವ್ಯಸನ . . . ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನಗಳೆಂಬ ದಶವ್ಯಸನಗಳಿಂ ಹಸಗೆಟ್ಟು (ವಿವೇಕ. ೨೪೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಿರರ್ಥಕವಾದ ಚಿಂತೆ; ಒಣತರಲೆ: ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಕಾಷ್ಠವ್ಯಸನ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ (ಮರಳಿ. ೩೭). [ಕಾಷ್ಠ2 + ವ್ಯಸನ]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬರ (ನಾ). ದಿಕ್ಕುಗಳೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿವುಳ್ಳವನು; ದಿಗಂಬರ: ಅಪ್ರೌಢರಂತಿರೆ ಕಾಷ್ಠಾಂಬರನಾಗಿ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ವಂಶಂಗೆಟ್ಟು ನಾಣ್ಗೆಟ್ಟ ದುಶ್ಚರಿತಂಗಾನತೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕುಲಮಂ ನೀಂ ನೀರೊಳಿಂತರ್ದುವೋ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೪೭). [ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠ1 + ಅಂಬರ)]

ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನಿ (ನಾ). ದೋಣಿ ಅಥವಾ ಹಡಗಿನಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಮೊಗೆದು ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮರದ ಪಾತ್ರೆ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾಂಬುವಾಹಿನೀ]

ಕಾಷ್ಠಾಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗರು (?): "ಕ್ರಿಮಿಘ್ನಃ – ಕಾಷ್ಠಾಗುರುಃ" (ಓಷಧಿ. ೩೩). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಅಗುರು]

ಕಾಷ್ಠಾಘಾತ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಏಟು: ಕಾಷ್ಠಾಘಾತದಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩-೧೦). [ಕಾಷ್ಠ2 + ಅಘಾತ]

ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನ (ನಾ). ಉತ್ಕಟಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಸನ, —ಸಂಕಟ: ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು . . . ಹಾಯಾಗಿರದೆ ಪುನಃ ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಏಕೆ ಬರಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೧); ಬದುಕಿದಷ್ಟು ದಿನ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಕಾಷ್ಠಾವ್ಯಸನವೇಕೆ (ಭಾರದ. ೪೬೪).
[ಸಂ. (ಕಾಷ್ಠಾ + ವ್ಯಸನ)]

ಕಾಷ್ಠಾಹರಣ (ನಾ). ಸೌದೆಯನ್ನು ತರುವಿಕೆ: ಪರರ ಉಪವಾಸ ನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಷ್ಠಾಹರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಕೂಡದೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹವನು ಪಾಮರನಾಗುವನು (ಕಪಾಕುಂ. ೯).
[ಕಾಷ್ಠ2 + ಆಹರಣ]

ಕಾಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಮರದ ತುಂಡು; ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಚೂರು: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಿಕಾ]

ಕಾಷ್ಠೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಗಿಡ. ೨. ಎಕ್ಕದಗಿಡ.
[ಸಂ. ಕಾಷ್ಠೀಲಾ]

ಕಾಷ್ಠೆ, ಕಾಷ್ಠ1 (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಧ್ಯೇಯ. ೨. ತುತ್ತತುದಿ; ಕೊನೆ; ಅತಿರೇಕ. 'ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ' ಪರಾ. ೩. ದಿಕ್ಕು; ದಿಶೆ: "ಆಶೆದಿಕ್ಕಶುಭಕಾಷ್ಠೆ ಗೋದಿಶೆಯೆನಲು ದಿಕ್ಕಿಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮). ೪. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಗಡಿ; ಸರಹದ್ದು.

೫. ಹದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹದಿನೆಂಟು ಸಲ ರೆಪ್ಪೆ ಯಾಡಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲ. ೧೦. ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ವೆಂದೂ ಉಂಟು: "ನಿಮಿಷ ೧೮ ಆದೊಡೆ ಅದು ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆ ಯೆನಿಸುವುದು" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬-೨೯); "ಆಷ್ಟಾದಶಕ್ಕಿತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಮೇಷಮದು ಕಾಷ್ಠೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೫೩); ನಿಮಿಷಗಳು ಹದಿನೈದಾದಡೆ ಒಂದು ಕಾಷ್ಠೆಯಹುದೆಂಬುದು (ದಶಬಲ. ೬೨-೬); "ಕಕ್ಷೆಯೆಯ ನಿಕ್ಕುವಸಿತಲ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗದೊಳಗೊಂದು ಭಾಗವೇ ತೃಟಿ ... ಎಂಟಾಗಲೊಂದು ಲವವೆನಿಸುವುದು. ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ನಿಮೇಷ ವೆನಿಸುವುದು ಮತ್ತೆ ಹದಿನೈದಾಗಲೊಂ ದು ಕಾಷ್ಠೆಯೆನಿಸುವದು. (ವಿವೇಕ. ೬೨೦). ೬. ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆ. ೭. ಅನುಕೂಲವಾಗುವಿಕೆ. ೮. ಸ್ಪಷ್ಟತೆ; ವ್ಯಕ್ತತೆ. ೯. (ಹೂವಿನಂತೆ) ಅರಳಿರುವುದು: "ವೃಕ್ಷಮೆಯೊಳು ಕಾಲದೊಳು ಭೇದದೊಳು ವಿಳಸತದೊಳು ಪ್ರೋತ್ಫ್ಲದಿಂ ಕಾಷ್ಠೆಯೆಂಬುದು (ಮಂ ಗ ರಾ . ೧೪೪-೨೫); "ಅನುಕೂಲೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾಲಾಂತರ ವೇದೋದ್ಭಾವಿತ ಮೂಹ್ಯ ದಿಕ್ಕ್ರಿಯಮುವಂ ಕಾಷ್ಠಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೩೪). **ಕಾಷ್ಠೆ** : ಪ್ರ. "ಪದಿನೆಂಟು ನಿಮಿಷ ಕಾಷ್ಠಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು. ೬-೨೯). [ಸಂ. ಕಾಷ್ಠಾ]

ಕಾಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ: ಬಿಲ್ಲುರಿಯ ಕಾಷ್ಣಿ ಕಡುಗೊಂಡಂತ ಪ್ರಹಾರಮಂ ಪಲ್ಮಾರೆಯುತ (ಕೃ ಮಿ ಭಾ. ೧೨-೩೩). ೨. ಅರ್ಜುನನ ಮಗ; ಬಭ್ರುವಾಹನ ೧, ೨: ಕಾಷ್ಣಿ ಕಾಷ್ಣಿಗಳ್ಕಡುಹಿಂದೆ ಕಾದಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೦). [ಸಂ.]

ಕಾಷ್ಣ್ಣಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀಂ ಪರಪುಟ್ಟಿನಂದೆ ನೋಡಿಗಳಿದೆಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ತನುಕಾಷ್ಣ್ಣಿಮ ಸೂಚಕಮಪ್ಪಲ್ಲದೆ (ಜಗದ. ೧೭-೪೧). [ಸಂ.]

ಕಾಸ (ನಾ). ೧. ಅರಳುವಿಕೆ; ವಿಕಾಸ. ೨. ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಕಾಶ. ೩. ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟನ: (೬). [< ಸಂ. ಕಾಶ.]

ಕಾಸ್ಯ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಉಬ್ಬಸ: "ಕ್ಷವಥು, ಕಾಸ ಈ-೨ ಕೆಮ್ಮು" (ಜಲಾಯು. ೯೪-೪೪೭). ೨. ಉಬ್ಬಸ ರೋಗ; ದಮ್ಮುರೋಗ: "ಖಾಸ – ಕಾಸ, ಖುರ – ಖುರ" (ಕವಿದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಅನಂದ ಭೈರವಿಯ ಮಾತ್ರೆ... ಕಾಸ, ಶ್ವಾಸ, ಕ್ರಿದೋಷಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿದ್ಯೆಂ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕಾಸ್ಯ 'ಖಾಸ್ಯ' ನೋ.

ಕಾಸಂಟೆ 'ಕಾಸಟೆ' ನೋ.

ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿಂಗಿತಲೆ ಪಣ್ಣಾರನ್ನೆ ಕಾಸಂಪಳ್ಳಿಯಾ ಸಮಭಾಗಮಾನ್ ... ಗೋಪಾಲಾದೇವರ್ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೪; ೩೩ಬಿ ಶತ). [ಕಾಸಂ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಾಸಗಾರ (ನಾ). = ಕಾಸದಾರ: (೪). [?]

ಕಾಸಗಿ 'ಖಾಸಗಿ' ನೋ.

ಕಾಸಗ್ಗಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕೂಳೆ; ಕೋಲಿ; ಕಸ: "ಕೋಲಿ, ಕಸ" (ಜಾಪಕೋ. ೩೭); ಕಾಸಗಿ ಅರಸಿಲಿಳ್ಳೆ ನಾಲ್ಕು ಉಳು ಬಂದಿವೆ (ಜಂಪ್ರಿ). [?]

ಕಾಸಪ್ಪಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕ ಶ್ರೇಣಿ; ಕೆರು ದೇಗು: "ಭೃಗುಜಕ್ಕೆ ಕಾಸಪ್ಪಿಲ್ಲೆ ಕಿಜುದೇಗಿಸಿಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [< ಸಂ. ಕಾಸಗ್ನಿಲೆ]

ಕಾಸಜಿತ್ತು (ಗು). ೧. ಕಾಸರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಂಟಕ ಶ್ರೇಣಿ; ಕಾಸಪ್ಪಿಲ್ಲೆ; ಕೆರುದೇಗು: (೬). [< ಸಂ. ಕಾಸಜಿತ್]

ಕಾಸಟೆ, ಕಾಸಂಟೆ, ಖಾಸಟೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ (?); "ಕೇಳು ತರಗಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ" (ರಲಾವ. ಕೂಡಿ): ಸಾಸಿರ ಪೊಗೆಯ್ದಂ ಟಱ ಕಾಸಟಿಮಂದೊಂದು ಲಕ್ಷಗೆಯ್ದುದಿರ್ದಕ್ಕಂ ಮಾಸರಮುಡಿಯಲೆಂದಧಿಕ ವಿಕ್ರಾಸದಿನುಡಿಲಿಕ್ಕಿ ನೆಱೆಯೆ ಬಿಯಮಂ ಮೆಱೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪); ಬರೆದಯಿಂ ತೆಂಕ ಪೋಪ ಭಣ್ಡಕ್ಕೆ ಕಾಸಟಿಪ ಮಳವೆ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೯೫-೧೬; ೧೦೭೬); ಪತ್ತಿಯ ಮಳವಿಗೆ ವಿಶ ಕಾಸಟಂ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿಶ ತವರದಡೆಗೆ ವಿಶ (ಕಇ. ೧೧೫-೧೯-೩೧; ೧೦೭೨). ಕಾಸಂಟೆ: ಪತ್ತಿಯ ಮಳವಿಗೆ ವಿಶ ಕಾಸಂಟಿ ಕೊಡಿಗೆಗೆ ವಿಶ (ಕಇ. ೧೦೪-೮೩; ೧೦೭೮). ಖಾಸಟೆ: ಖಾಸಟದ ಮಳವಿ ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೊನ್ದು (ಎಇ. XIX, ೧೯೯-೨೯; ೧೦೭೯). [< ಸಂ. ಕಾರ್ಪಾಸಪಟ?]

ಕಾಸಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಹೀನವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು; ಅಲ್ಪಬೆಲೆ: ಎಲ್ಲೆವ ಕಾಸಡೇವ ನಾಲ್ಕು ಪೇರೂಕಾಯಿ ಅದವು (ನಿಸಗ. ೧೦೨); ಈ ಕಾಸಡೆ ಜನ ನಿನಗೇನ ಸುಖ ಕೊಟ್ಟಾವ (ಜಾಪಕೋ. ೪೫).

[← ಪ್ರಾ. ಕಸ್ಪಟ = ಕೆಸ, ತುಚ್ಛವಸ್ತು]

ಕಾಸದಾರ, ಕಾಸುದಾರ, ಕಾಸ್ತಾರ, ಕಾಸ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಸೇವಕ, —ಆಳು; ಕುದುರೆ ಲಾಯದವನು: ಮಲಗಿ ಜಿಪ್ಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದ ಕಾಸದಾರನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು (ಪಾಳಿಗಾ. ೫೯); ನನ್ನ ಕಾಸದಾರರೂ ಸಾರಥಿಗಳೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕೆಳಗಿರಲಿ (ವಡಭಾ. ೧೯೪). **ಕಾಸುದಾರ**: ೧. ಕಾಸುದಾರರ ಎಡೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ಪಾಳಿಗಾ. ೧೨). **ಕಾಸ್ತಾರ**: ೧. ಸುಮಾರು ೨೦೦-೩೦೦ ಕುದುರೆಗಳು ಇರಬಹುದು. ಒಂದೊಂದರ ಬಳಿಯ ಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನು ಕಾಸ್ತಾರನು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ (ಭಾಬಲಾ. ೫೪); ಕುದುರೆಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಸ್ತಾರರುರರು (ಇಷಚೆ. ೧೩೭). ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾಧೀನನಾದವನು; ಗುಲಾಮ: ನಾನೇನು ಅವಳ ಕಾಸ್ತಾರ ಕೆಟ್ಟುಹೋದೆನೇ ಅವಳ ಸಮಯ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ (ಯೂಸ. ೧೩೩); ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಸರದಾರ ಮನೆಹೆಂಡತಿ ಕಾಸ್ತಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಾಸ್ತಾರ**: ೨. ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಕಾನ್ಜಾನಿಗಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಅಬಾರ್ಯರು ಸುತರಾಂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಸಬಸಾ. ೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾಸ್ದಾರ್; ಮರಾ. ಖಾಸದಾರ್, ಖಾಸ್ತಾರ್]

ಕಾಸದೈಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಬೇೞಕೆಯೆ ತೆತ್ತಿಸಿದ ತೋಮರದ ತೋರಡೊಂಗಲ ತೊಂಡಬಡಿಗೆಯ ಗಂಡರ್ ದಾವನೆಯ ಕಾಸದೈಸೆಯ ಪಂಡಾರಿಯ ಕಾರಿಯ ತುಱುಪಿನ ... ಸುಭಟ ಪಿಟಕಂ ನಿಡಿಲ ರ್ದ್ಯನಿಯಂತೆ (ಮಹಾಪ. ೧೨-೨೦೭). [?]

ಕಾಸಡೆ (ನಾ). = ಕಾಸದೈಸೆ: ಬಿರುದರ ಬೆನ್ನ ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ಗಂಡರ ದಾವನೆ ವೀರಭಂಟಿಯಪ್ಪರ ಗುದಿ ಬಿಲ್ಲ ಜೀವಣಿಕೆ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಸಡೆ ಯಂಬು ದೊಂಬಾಸ್ತ್ರ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ ಸಹಸ್ರ ಮಿದಿರಾದಡಂ (ಮಹಾಪ. ೧೧-೧೩೬). [< ಕಾಸದೈಸೆ]

ಕಾಸಮರ್ದರ್ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಎಲಹುರಿ: ಕಾಸಮರ್ದವ ಸಾರಕವಿದ್ದು ಕ್ರಿಮಿ ಕಾಸ ಕಫದ ಲೇಷ ಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೮-೯೪ ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ, 'ಕಾಸರು' ನೋ.

ಕಾಸರ್ಕ (ನಾ). ಕೋಣ: "ಮಹಿಷ... ಕಾಸರ, ಉಲಾಮಃ—ಈ ೫ ಕೋಣ" (ಹ ಶಾ ಯು. ೩೮-೭೪); "ಮಹಿಷಂ ಕಾಸರಂ... ಕೋಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೧೦). [ಸಂ.]

ಕಾಸರ್ $_3$ (ನಾ). ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: ಉರು ಕಾಸರಕೆ ತೆರಳಿದರಂದು ದೇಶವ ಬಿಟ್ಟು ಪಾಂಡವರೂ (ಜಿನಧಾ. ೩೯ ಸೂಚನೆ). 'ಕಾಸರದೇವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸರದೇವಿ (ನಾ). ವನದೇವಿ: ಸಂತಸವನಾಂತು ಕಾಸರದೇವಿಯರು ಸಂಪ್ರೀತಿಯೊಳಗೈದಿದರು ನಿಜರೂಪಾಂತು ಧರ್ಮಜನೆಡೆಗೆ ಸಭೆಯೊಳಗಂದು (ಜಿನಧಾ. ೪೯-೪). [ಕಾಸರ್ $_3$ + ದೇವಿ]

ಕಾಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ದೊಡ್ಡ ಸಿವನ್ನಿಮರ: "ಕಾಶ್ಮರ್ಯಃ –ಕಾಸರಿ, ದೊಡ್ಡಸಿವನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕಾಶ್ಮರೀ]

ಕಾಸರಿ $_2$ (ನಾ). ಎ ಮ್ಮೆ: "ಮಹಿಷಿ ಕಾಸರಿಯೆನಲ್ಕೆಮ್ಮೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭). [ಸಂ. ಕಾಸರೀ]

ಕಾಸರಿಕೆ, ಕಾಚರಿಕೆ, ಕಾಸಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮೊಗಚಾಳ; ಮಂಗರವಳ್ಳಿ: "ಗಂಡೀರಃ, ಸಮಷ್ಟಿಲಾ – ಈ ೨ ಕಾಸರಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨); "ಪಿಶಾಚಿಕಾ–ಕಾಸರಿಕೆ, ನಸುಗನ್ನಿ, ಮರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೯೮). **ಕಾಚರಿಕೆ**: ಕಾಚರಿಕೆ ಬೀಜ . . . ಮೊಸರಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲೊಡೆದು ಬೀಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೯). **ಕಾಸಲಿಕೆ**: ಅದರಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪತರು ಕಾಸಲಿಕೆಯಾದುದಲ (ನಿಘಾಗ. ೪-೧೭-೭). [?]

ಕಾಸರಿಗ 'ಕಾಸರ್ಕ' ನೋ.

ಕಾಸರು, ಕಾಸರ್ $_1$ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊದಿಕೆಯುಳ್ಳ, ದುಂಡಗಿರುವ, ಅರಸಿನ ಬಣ್ಣದ ವಿಷಫಲಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, ವಿಷವೃಕ್ಷ; ಕಾರಸ್ಕರ: ಇಲ್ಲಣ, ಸುಣ್ಣ, ಅರಿದಳ ಕಾಸರ ಕೊನರು ಇವಂ ನಿಂಬೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರದು ಪೂಸಲು ಕೆಂಬಾವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೭೮). **ಕಾಸರ**: (ಕ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಂಜಿರೈ; ಕಾಂಜಿರ; ಮಲ. ಕಾಞ್ಞೀರ; ತುಳು. ಕಾಯರ್, ಕಾಯೆರ್]

ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಸರುಗುಪ್ಪೆಯ ದಾಱೀಯಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೬-೭; 960). [ಕಾಸರು + ಕುಪ್ಪೆ)]

ಕಾಸರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಜ್ಜ ಅಮ್ಮ ಕಾಸರೂರಾಳಿಗೆಯೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೨; 780).

[ಕಾಸರು ? + ಊರ್]

ಕಾಸರ್ಕ, ಕಾಸರಿಗ (ನಾ). = ಕಾಸರು: (ಕ). **ಕಾಸರಿಗ**: ಸುರತರುವಿನೊಳು ಬೀಜವೇ ಕಾಸರಿಗನಾಯ್ತು (ನಿಘಾಗ. ೭-೪-೧೨).

ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದನಿಗೆ = ಕಾಸರು ಮರದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ, ಪರೋಪಜೀವಿಯಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದರು ಗಿಡ: ಕಾಸರ್ಕನ ಬಂದನಿಗೆ ಕೆಲವು ಲೇಪಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ).

[< ಸಂ. ಕಾರಸ್ಕರ]

ಕಾಸರ್ಕಣ (ನಾ). = ಕಾಸರು: ಕಾಸರ್ಕಣ (ಕಾರೊ) ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ. ಕಟ್ಟಿಗೆ – ಬೈ, ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗ. ೩೭). [< ಕಾಸರ್ಕ]

ಕಾಸಲಿಕೆ 'ಕಾಸರಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಸವಿಸಿಬಡು 'ಕಸವಿಸಿಬಡು' ನೋ.

ಕಾಸಾ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಕಾಸಾದಂಡ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ಕೋಲು: ಶತಪ್ರಭೆ ಕುಡಿವರಿವ ಸುಲಿ ಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಕ ಗಜೇಶನಂ ಕಂಡ (ಶಂಕದಾ. ೧೦-೭೩). [< ಸಂ. ಕಶಾದಂಡ]

ಕಾಸಾಯ (ನಾ). ಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ; ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ: "ಕಾಷಾಯ – ಕಾಸಾಯ" (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ]

ಕಾಸಾರ್ $_1$ (ನಾ). ಕಂಚುಗಾರ; ಬೋಗಾರ; ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಕಾಸಾರರು:– ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಜೈನರಿಗೆ ಕಾಸಾರರೆಂತಲೂ, ಬೋಗಾರರೆಂತಲೂ, ತಾಂಬುಟಿಗಾರರೆಂತಲೂ ಹೆಸರು ಹೇಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೫೫). [< ಸಂ. ಕಾಂಸ್ಯಕಾರ]

ಕಾಸಾರ್ $_2$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಸರೋವರ: ಮದವನ್ಮಾತಂಗಮಂ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜಲಧಿಯಂ ಸಾರಕಾಸಾರಮಂ . . . ಸ್ವಪ್ನದೊಳ್ ಕಾಂತೆ ಕಂಡಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೫); ಕಾಸಾರದ ಪರಿಕರದೊಳ್ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವಂತೆವಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೬); ಸುಲಿ ಸೀರೆಗಳನೆಂಬಗ್ಗಳಿಕೆ ಕಾಸಾರದಲಿ ಕರಗಿತೆ ಸುಯೋಧನ ಎಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೮); ನಿಸ್ತೋಯ ಕಾಸಾರದೊಲ್ ರಿಕ್ತಮಾನಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೨).

[ಸಂ.]

ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಸರೋವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ನಳ ಚರಿತ್ರ ಕರುಣರಸವನ್ನು ಕಾಸಾರಗೊಳಿಸಿತು (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೭).

[ಕಾಸಾರ್ $_2$ + ಕೊಳ್ $_1$ + –ಇಸು $_3$]

ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಕೊಳ ಕುಂಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾಸಾರಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರ" (Limnology. ಇಂಕನ). [ಕಾಸಾರ್ $_2$ + ಜೀವಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕಾಸಾವೀಶಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಾವೀಸಿ 'ಕಸವಿಸಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿ $_1$ 'ಕಾಸೆ $_1$' ನೋ.

ಕಾಸಿ $_2$ 'ಕಾಸೆ $_2$' ನೋ.

ಕಾಸಿ $_3$ (ನಾ). = ಕಾಸಿಗ: ಕುಲಜಾತರಹ ಕಾರುಕಂ ಬಡಗಿ ಕರೆಗೆರೆವ ಕಂಚುಗಾಱಂ ಕಾಸಿಯಕ್ಕಸಾಲೆಯರೆನಿಪಯಭಿಧಾನದೀ (ನವಮೋ. ೨-೩೨). 'ಕಾಸಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಸಿ $_4$ (ನಾ). ಕಾಶೀಕ್ಷೇತ್ರ, —ಪಟ್ಟಣ: ಅಸಿವರುಣಿಗಳಾ ಕಾಸಿಯ ಪುರವನು ಮುಸುಕಿ ಕಾದಿರುವಂದದಲಿ (ನವಮೋ. ೫-೪೩); ಕಾಸೀಗಿ ಹೋಗಲಕ ಏಸೊಂದು ದಿನಬೇಕ . . . ತವರೂರ ಮನಿಯಾಗ ಕಾಸಿ ಕುಂತಾಳ ಹಡೆದವ್ವ (ಗರತಿ. ೫೪). [< ಸಂ. ಕಾಶೀ]

ಕಾಸಿ $_5$ (ನಾ). (?): ಜಲಗೈವ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಕಂಠೀರವ ನೆಲಜೀಪ್ಸ ಕಾಸಿಯ ಭೂತ ಕೆಲಮೃಗ ಪಕ್ಷಿಯಿಂದೆಸೆಯಿತು ದ್ವೈವತಾಚಲ ದ್ವಾರಕೆಯ ಬಾಹ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೩-೪). [?]

ಕಾಸಿಕಜ್ಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಸಿಕಜ್ಜನ ಬೆಸದೊಸಿರಿ × ಜ್ಜೆಯ ಪಳ್ಳಿಯೊ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂರ್-೧೯-೨; 907). [?]

ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ 'ಕಾಸಿಕಾವಡಿ' ನೋ.

ಕಾಸಿಕಾವಡಿ, ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ (ನಾ). ಕಾಶಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ತರುವ ಕಾವಡಿ: (ಕ). **ಕಾಸಿಕಾಗಡಿ**: (ಕ). [ಕಾಸಿ $_4$ + ಕಾವಡಿ]

ಕಾಸಿಗ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ; ಶಿಲ್ಪಿ: ಅಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರದಜೊಳಗೆ ಕಾಸಿಗಂಗೆ ಎರೆ ಆಱು ಮತ್ತರ್ ಕಿಸುಕಾಡು ಆಱುಮತ್ತರ್ (ಸೌಇ. XI–i, ೬೦–೧೧; 931); ಬೆಸಗೆಯ್ದೊಂ ಕೊಯತೂರ ಕಾಸಿಗಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಬಹುಗುಣತೇಜನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೬೨-೭; 950); ಚಾಮುಂಡರಾಯಂ ಬರೆದಂ ಕಾಸಿಗ ಬಮ್ಮೋಜಂ ಕಂಡರಿಸಿದಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೨೦೭–೫೮; 1124). [?]

ಕಾಸಿಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ: ಕಾಶಾಕರ್ಪಟ, ಕಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಸೆ]ಗಪ್ಪಡ (ಶಮದ. ೨೯೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಾಸಿ $_2$ (< ಕಾಸೆ) + ಕಪ್ಪಡ]

ಕಾಸಿನಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಾಸಿನಸರ, ಸರದಾಳಿಗಿಡ್ಡಿ (ಮೈಡಿಗ. ೬-೧೧೦). [?]

ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಂಬಡಾ-ಅಂಬಟೆ, ಪುಳ್ಳಂಪುಣಸೆ, ಅಗುಳುಕುಂಠಿ, ಕಾಸಿನಸೇವಂತಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೪). [?]

ಕಾಸಿನಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಡಿಗ. ೨೧-೬೯). [?]

ಕಾಸಿವಾಲ್? (ನಾ). (?): ಭರಡೊಳ್ಳುವ ಕಾಲ್ಚಳ ಪಲಶಾಲ್ಮಗಂತಿರೆ ಕಾಸಿವಾಲ್ಮಮದಾಗೆ ಸರಭದವೊಲು ನರಹರಿ ಭೆರ್ಜಸುತ ಕೇಸರಿಯ ನಜ್ಜೈಸಿದಪಾಂತ (ಪರ್ಸಾಂ. ೪-೪೪). [?]

ಕಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಯಿಸು ; ಕಾಸು : ಸೀರೆಯೊಳ್ ಮಾಸರಮಾಗೆ ಸೇವಗೆಯಂತೊತ್ತಿ ಸಿತೋದಕದಿಂದೆ ಮತ್ತದಂ ಕಾಸಿಸಿ ಮಾಜ್ಜಿಲಂ ಲಂತ್ತುಗೆಯನೀ ತೆಱದಿಂ (ರೋಷಕಾಪ. ೯-೧೪) ; ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೆತ್ತ ಲೋಹದ ಸಿಸಿತ ಕೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತಿಗಿಸು (ಬಸವ. ೫೦-೬೯).

[ಕಾಸು + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಚಹುಲ್ಲು, ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ಮೈಡಿಗ. ೨೬-೫೦).

[ಕಾಸ್ಯಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಾಸಿಸೀಸೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣ ಗಂಧಕಾಮ್ಲಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲವಣ ; ಅನ್ನಭೇದಿ : "ತುಂಬುರಂ-ಕಾಸಿಸ" (ಓಷಧಿ. ೭೧) ; ಅರಿದಾಳಂ ಬೆಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮರಗು ಕೇರ್ದ ಮಳವನೊಂದರೆ ತಿಲತೈಲದೊಳಿಟ್ಟುತೊರೆಸುಗೆ ತುರಗಕ್ಕೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ತಳ ರುಜಿಯುಂ (ರೋಗಕಾಪ. ೯-೨೪೪). ಹಿಸ್ಪಲಿ: ಕಾಸೀಸ, ವಿಲಾವಾಲುಳ - ಇವಿಷ್ಟನು ಪ್ರತ್ಯೇಳ ಎರಡು ವರಹಕೊಳವ ಜೂರ್ತಿಗಿ ಹಾಕಿ ಎತ್ತಿ ಉಳಿಯೆ ಕಾಸಿ ಮಂಡೆಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ರೋಮ ನಾಶವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಕಾಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬಿಸಿಮಾಡು ; ಬೇಯಿಸು ; ಕರಗಿಸು : "ಕಾಸು-ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾವ್ರುದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಬ್ದಾಂ) ; ಆ ತಪಸ್ವಿಯೀಜಿರ್ದ ತಿಲೆಯಂ ಕಾಸುವುದೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೧-೩೧) ; ಕರಂ ಕರವಾಳೊಡನೆಯರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಮಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ಬೆಲ್ಲದ್ದುದು (ಪಂಚಭಾ. ೧೧-೧೪೧) ; ನಾಯ ಬಾಲವುಂ ಕಾಸಿ ತಿರ್ದಿದೊಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದು (ಪಂಚತಂ. ೧೦೫-೨) ; ಒಮ್ಮೆ ಕಾಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಕರಗಿಸಿ ಒಮ್ಮೆ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟು ಎನ್ನವುದದ ಮೋಹವ ಕಳೆದನಯ್ಯ (ಚೆನ್ನವ. ೧೪೧) ; ಕರಗಿ ಕಾಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯನು ಬೇಜಾರಿಸಿ ಶುದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮವನು ಕಂಡಶಿಷದಂತಿರೆ ಲೆಸವ ಶಿವನನು ಕಂಡನು (ಉದ್ಭಾಳ. ೬-೧೬) ; ತಪಿವಾಲ ಕಾಸಿದಂತಿಹು ದಾತ್ಮರಿಸಿಕನ ಅನುಭವ ಕುಲಸತಿಯರೊಳು (ಭರಚ. ೫-೧೧).

[ಕಾಯ್ + -ಸು]

ಕಾಸು$_2$, ಕಾಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ತಾವ್ರುದ ಸಣ್ಣನಾಣ್ಯ : "ಕಾಸು-ದಾಹೇ, ವಿವಧೇ ಚ (ತಾವ್ರುದ ನಾಣ್ಯ)" (ಶಬ್ದಾಂ) ; ಈಶ ಲಾಂಛನವ ಜೊತ್ತು ಕಾಸಿಗಾಗಿ ಕಾರ್ಯಜ್ಞವ ಬೇಡುವವನೆಲ್ಲ (ಪೋಲಿ ಮಾ. ೯೫-೩೭೯) ; ಅವರ್ಗಳಿತ್ತ ಕಾಸಿಂಂಗಿಗಳ್ ಗೋರಿಸಮಂ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಂಡೊರೆಂಂತಿರೆ ಬರ್ಪರು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೪) ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರನಂತೆ ಕಾಸಿಗೆ ಮನಮುತ್ತನೆಂದು (ವೀರವಿ. ೨-೪೪) ; ಹುಟ್ಟುಳುರುದ ಕಾಸ ನೀಡಿ (ಕವಿಸೂಕ. ೩೯). ೨. ದುಡ್ಡು ; ಹಣ : ನಾಲ್ಕು ಕಾಸು ತರದ ನಿಮ್ಮ ಸತ್ಯವೆಂದರೇನು (ರಂಗರೋಪ. ೧೦೦) ; ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ) ; ಕಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕಜ್ಜಾಯ (ಗಾದೆ). **ಕಾಸಿಟ್ಟು** : ೧. ಪೀಜಾಧಮ! ಕುಶಿಳ ಪುತ್ರಗೆ ಯಾಚಿಸಿ ಧನಕೊಡುವೆನೆಂದು ಬೆಗಳುತ ಬಂದು ಕಾಚಿಂದನು ಕೊಡದೆಯರುತಿಳ್ (ಹಚಮ. ೯೧).

ಕಾಸಿನ ಸರ = ಒಂದು ಕೊರಳ ಆಭರಣ ; ಕಾಸಿನ ಆಕಾರದ ಬಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಚು ; ತೆಲು. ಕಾಸು]

ಕಾಸು$_3$ (ನಾ). ನೆಲವು ; ಕಾವಡಿ ; ಕಾಡಿ : "ಭಾರಯ ಸ್ಪಿಗಿ, ವಿಹಂಗಕಾ-ಈ ೨ ಕಾ(ಚ)ಸಿನ ಕಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೭೬) ; ಕಾಸು ವಿಹಂಗಳಯದಶ್ವವೊಟ್ಟಿಯಕ್ಕು" (ಪಂರಗಾ. ೩೬-೨೬) ; ಪಾಪದ ನೇಜ್ಜಳಂ ಪೊಸೆವ ಕಾಲಮನೊಪ್ಪಿರೆ ಮಾಜ್ಪ ಕಲ್ಲಿಯಂ ಕಾಸಿನ ಕಂದಿಯಂ ಸವಿವ ಮಾರ್ಗಮಂ ಗಜಾಗಟ್ಟುಗಿರ್ಪ (ಜಗವ. ೧೬-೧೩) ; ಕಡವಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಂಂಗಜಾ ಕೂಡಗೆಯೆಂಂದವೈದೆ ಕಾಸಿ(ಪಾಠಾಂ. ನಿ) ನೊಳ್ಗಡಣದ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು ಕಾಸನದೊಳ್ (ಸೂತ್ರಸಂ. ೩-೧೬೮). [< ಸಂ. ಕಾಚ]

ಕಾಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಭರ್ಜಿ; ಭಲ್ಲೆ.

[ಸಂ. ಕಾಸೂ]

ಕಾಸುದಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಎಳ್ಳಷ್ಟು ತಿಳಿ (?) ; "ಅರಿ" (ಪ್ರಭಕ್ಷ) : ವಾಸವ - ಶಂಕರ ವಾರುಕಾಸನರಂ ಮೋಸಗೆಯ್ದು ಮಾಧವನರಿವಂ ಕಾಸುರಿಯ ದೆಳೆಯ ಗೋವಳರೊಸಕರಿಶಲ್ ನುಡಿದರಿಕಿಲ್ಕೆ ಬಲ್ಮಿಗಳಿಂದಂ (ನಡಿಗೊ. ೯-೧೪). [?]

ಕಾಸುವೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಸು ಹಾಗು ಅದರ ಎಂಟನೆಯೊಂದು ಭಾಗ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಹಣ : ಯಾವದೊಂದು ಕಾಸುವೀಸದ ತೆಗೆದನೂ ಇಲ್ಲ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೬೮ ; 1169) ; ಕಾಸುವೀಸಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಯ ದಾಸನೆಂದು ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ (ಪುರಂದ. ೧೧೧೦-೬) ; ಅಂದಾಯ ಮನಸ್ಸಿದ್ದ ಪೆಜಕೊಂದು ಕಾಸುವೀಸವನೊಪ್ಪಲಿಂ (ಅ ಪ್ರ ತಿ. ೧೧೫-೩) ; ಕಾಸುವೀಸದ ಆಸೆಗೋಸುಗ ಘಾಸಿಮಾಡಿ ವಿಟರನು (ಕರಲೀ. ೩೬೪-೪).

[ಕಾಸು + ವೀಸ]

ಕಾಸುಳಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ: ರೋಹಿಣೀ ಸಂಧಿಯ ಕೆಳಗಿರೆ ಕಾ(ಸೂ)ಸುಳಿ ಪೆಸರದಳೆ (ಅಶ್ವತಾ. ೯-೫೨). [?]

ಕಾಸುಳ್ಳಿ, ಕಾಂಸುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ತುರುವೆಗಿಡ : "ತುಱುವೆ ತೇಡಾಸ್ತ್ರ ಕಾಸು(ಪಾಠಾಂ. ಪು)ಳಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾರ. ೩೯-೨೬).

ಕಾಂಸುಳಿ : (೫). [?]

ಕಾಸೂರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಾಚ್ಕೆಜಿಯರಾಣ ಎರ್ಮ್ಮಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಸತ್ರುನ್ತ್ರ ಕಾಸೂರಿನ್ತ್ (ಎಳ. X (೩), ಚಂತಾಮ. ೩೪-೬ ; ೩೬೮ ಶತ). [?]

ಕಾಸ್ಕೆ$_1$, ಕಾಶ್ಕಿ, ಕಾಶ್ಕೆ, ಕಾಸ್ಕಿ, ಗಾಸ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಉಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತ್ರ : ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಜನ್ಮವಿರಮಂ ಪೆಗಲೊಳ್ ತೆಗದಿಕ್ಕಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೫ ಕಾಪ್ರಶ್ನ) ; ಕಾಸೆಯನುಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟನಸಿವಾಗಿರಲಿಟ್ಟು ಲಲಾಟಪಟ್ಟದೊಳ್ (ಪೆದುಪು. ೧೧-೧೩೬) ; ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟುಯ ಕಾಸೆ ತೋಱುವ ಕನಕದುಡಿತೀನವ ವಿರಾಜಿಸುತ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫) ; ನಿನ್ನ ವಿಲಾಸದ ನಡಿಗೆ ಧರಣಿಯು ಕಾಸೆ ಮೀಸೆಯನುಳ್ಳ ಕಲಿಗಳು ಸೇರಲು (ಕುರಾಂಂ. ೩೦-೨೪). ೨. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ವಸ್ತ್ರ ; ಕಟಿವಸ್ತ್ರ : ತೊಡೆಪಲ್ಲಣವೆರಸಿ ಕಾಸೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಭೂಪಾಕ್ಕೃತಿವೆತ್ತು ನಿಂದ (ಮೇಕಾತ. ೧೧-೬೩) ; ಪಟ್ಟೆಯ ಚಲ್ಲಣ ಪಂಚವರ್ಣದ ಕಾಸೆ ಬೆಳ್ಳಮುತ್ತಿನ ಮೊಲೆ ಗಟ್ಟುಬ್ಬ (ಭರಚ. ೧೩-೫೯) ; ಒಡಲ ಭಸಿತೋದ್ಧೂಳನದ ಕೆಂಜಡೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾ ವಿಳಲ್ಪದ ಜಡಿವ ಮಣಿಕಂಂಠದಲ ಶಡುಗೆದ್ದ ತಳಿಗಾಸೆ ಉಡಿಗೆ ಬಹಿರ್ವಾಸದ ಶತಪ್ರಭೆ ಕುಡಿವವಲ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಯ್ಯೊಳು ಪಿಡಿದ ಕಾಸಾದಂಡದಧಿಳ ಗಣೇಶನಂ ಕಂಡ ಅರಸನು (ಕಂಕಾಪ. ೧೧-೭೩).

ಕಾಸ್ಕಿ : ೨. ಕಾದಿದರ್ ಕಟ್ಟಬೆದೆಭಟ್ಟಿ ಬಿಗಿದಿಟ್ಟ ನೆರಿ ಕಾಶಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೩-೪೧). **ಕಾಶಿ** : ೧. ಚಿತ್ರಮಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆಯಂ ಳೆಗೈದು ರಾಜಿತಮಾದ ಕಾಶಿಗಳನಟ್ಟು (ಕಂಚಿದಾ. ೨-೪೭). ೨. ಪೆರ್ದುಂಬುಲು ಉಡಿಜಲ್ಲಿಯುಟ್ಟು ಕಾಶಿಯ ಸಬಳಿಗರು ಕೋಲಾಹಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಬಂಧ. ೯೫). **ಕಾಸಿ** : ೧. ಚರ್ಮದ ಕಿತ್ತು ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕರುಳ ಕಾಸಿಯಾಗುಟ್ಟು (ಶ್ರೀಧರ. ೧೧೨). ಭೃಮರ ವರ್ಣದ ಕಾಸಿ ಪೈದೊಡೆಯ ಕುಪ್ಪಸದಿ (ಶ್ರುಬು. ೪-೭೮); ಸೆಣಗ ಜೋಡಿಸಿಯುಳಿಕಿ ಕಾಸಿಯ ಬಿಗಿದುಟ್ಟು (ಸನತ್ಸನ. ೧೬-೯). **ಗಾಸ್ಕೆ** : ೧. ಸುಂದರ ಹೊಸದುಟ್ಟಿಬಿದ ಗಾಸಿಯ ಜಡದೆಯರು (ಕರ್ಣಾಭಿ. ೧೮೩). ೨. ಅಸಮ ಗಾಸಿಯ ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯ ಗಳದ ರುದ್ರತ್ವಕ್ಕಿ (ಸುಚಿಭ. ೧೩).

[< ಕಾಚ್ಚ]

ಕಾಸ್ಕೆ, ಕಾಸ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವಿಯ ಬಟ್ಟೆ ; ಕಾಷಾಯ ವಸ್ತ್ರ : ಮಹಾಪದ್ಮನಂ ಕಿಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಕಾಸಿಗಳಂ ಕಳೆಯೆನೆಂದು ಹಾದಿನ ಸೇಲೆಗಳ ನುಟ್ಟು (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬-೬) ; ತಲೆಗಿದಿಯುಟ್ಟು ಕಾಸಿಯಂ (ಚೇಷಾಂ. ೪೯-೬೨) ; ಕಾಸಿಯನಳಿದು ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಏನಗೆ ವಧುವಾಡಿನಯ್ಯ (ಭಸವ. ೭೪-೬೨) ; ಜಡೆಗೊಂಡ ಬಿಡಲಂ ತಾನೆ ಬಿಡಿಸಿ ಕಾಸಿಯಂ ಕಳೆಯಿಸಿದಾಗಳ್ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಸಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಬಂಸಂರಿ. ೪-೪೨ ಪ). **ಕಾಸ್ಕಿ** : ಕಾಸಿಯನುಟ್ಟು ತ್ರಿಪುಣ್ಡ್ರಮನಿಟ್ಟು (ವಿಕ್ರ. X, ಚಂತಾಮ. ೩೪-೩ ; ೪೨೨) ; ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್ಣುಂ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಯುಂ ... ತೊಟ್ಟ ಕಾಸಿಯುಂ ಬೆರಸು [ಜಂಸಿಯೊಳಗೆ ಹೊರಸು ಬಂದಿರ್ಕಂತೆ ಬರ್ಪುದುಂ] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೫). ೧. ಕಾಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಶಿ] ಕಂಡಡಿಯೇಕೆ ಅಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). ೨. ಕಾಷಾಯ ಬಣ್ಣ ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣಕ್ಕ 'ಕಾಸಿಮೊಚ್ಚೆಯ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕಾಷಾಯ. / ತಮಿ. ಕಾಶ್ಕೆಯುಡ್ಡೆ = ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ]

ಕಾಸಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟು ; ಪಲವು ಬಟ್ಟೆಗಳನು ಮಟ್ಟಿನು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಧಾಟಿಕೆ ಕಾಸಿಗಟ್ಟಿನು (ಗಿತಗೋ. ೪೯-೫).

[ಕಾಸಿ + ಕಟ್ಟು]

ಕಾಸಿಮೊಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಮೊಚ್ಚೆ,—ಜೋಡು : ಕಟ್ಟಿದ ಜವದಾಡಿಯ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕಾಸಿ ಮೊಚ್ಚೆಯದ ಬಿಟ್ಟ ಜಿಡೆಯ ಗೊಂಡೆಯದ ಖಾನ ಮಲುಳಲಿಂಬೆಗಿದರೋಲಗದೊಳು (ಕುರಾಖಾಂ. ೧೪-೩೬).

[ಕಾಸಿ + ಮೊಚ್ಚೆಯ]

ಕಾಸ್ತಾರ 'ಕಾಸದಾರ'ನೋ.

ಕಾಸ್ತಾರ 'ಕಾಸದಾರ' ನೋ.

ಕಾಸ್ಮೀರ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ : ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ ಕಾಸ್ಮೀರಭೂಮಿ ಮತ್ತ ತಿ (ಸಾಇ. IX-i, ೨೨೫-೧೧ ; 1130). [ಸಂ. ಕಾಶ್ಮೀರಭೂಮಿ]

ಕಾಹ (ನಾ). ಕಾಯುವಿಕೆ ; ಕಾವು ; ಕಾವಲು : ಸುಡುಗಾಡ ಕಾಹವೆಂದೆನದಲ ಪಂಥಮಂ ನುಡಿದು ಪೇಳಿನೆ (ಜಡಕಾ. ೧೧-೩೬). 'ಕಾಹು' ಪರಾ. [ಕಾ + -ಹ್ಯ]

ಕಾಹಕೆ (ನಾ). "ಸಂರಕ್ಷಕ ; ಪಾಲಕ ; ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ" (ಕಸ್ತೂಕರ) ; ಉಲಿವ ಭಟ್ಟರ ಏಲಿಸಿದನು ಸಮವೆಲಿನ ಹೊಗಳುವಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ನಾ]ಹಕರ ಳಳಕಳವ ನಭಕೊತ್ತಿದನು ಕಹಕಾರವಳೆ ಕೋಟಿಸುತ ತಲೆ ಮುಸುಕಿನಲಿ ಕಾಂದೊಡಲಿನ ತಳತ ದಿಗುಡದ ಮೋಜಿಯಲಿ ಕುದುಕುಲಭಯಂಕರದೆನಿದಿಪನು (ಶುಬ್ಯಾಶ. ೩೧-೫೨). [ಕಾಹ + -ಕ್ಕ]

ಕಾಹಲ, ಕಾಹಳ, ಕಾಹಳ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದುವಾದ್ಯ ; ಕಹಳೆ ; ಕಾಳೆ : ವಂಕ ಕಂಬ ಕಾಹಲಾದಿ ನಿಮಿಶ್ರಂ ಸುಶಿರಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕರ್ತ್ಪಪ್ರ. ೨೪೩).

ಕಾಹಳೆ : ಮರ್ದಳೆ ಝಲ್ಲರಿ ಮುಳಂದ ತಾಳ ಕಾಹಳೆ ಶಂಖನಂಕ ವೀಣಾ ಸ್ವರಂಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೨೮) ; ಕಾಹಳೆ ಬಹುವಿಧ ವಾದ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೩-೨) ; ಆಜ ತನ್ನೊಡಲೊಡಪಿಡತ ಮಾಯಾ ದೇಹಿಯಿಂಬೆ . . . ದೊಡಳಳಿಪೆ ತನ್ನ ಸ್ಪಿ ಯಗಳ ಕಾಹಳೆವೆ ಕಾಮಪ್ರತಾಪದ ಮೇಹಳೆವೆ ಮನಮುಳನ ಕಠಧಿಯೆ ಎನುತ ಸೈಪಡೆದ (ನಿಘಾಗ. ೯-೧೬-೩೪). **ಕಾಹಳೆ** : ಮೊಳಗಲುದ್ದಾಮ ಜಯ ಕಾಹಳೀ ದುಂದುಭಿಗಳಬ್ಬರಿಂ (ತೇಷಾಂ. ೧೪-೬೨). [ಸಂ.]

ಕಾಹಳೆ, ಕಾಹಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕಾಹಲ : (ಕ). ೨. ದೊಡ್ಡಭೇರಿ, —ನಗಾರಿ. **ಕಾಹಳೆ** : ೧. ಕಕ್ಕಂಜಲ್ಲಿಂದ್ರಂ ಬಿಗಿದ ಪೊಸ್ಕಕಾಹಳೆ ಯೆಂದಿನಮೆಸಿದಂ ಮೃಗಾಂಕಸರ್ಧೋದಯದೊಳ್ (ಅಪಂಪ. ೬-೮೦). [ಸಂ. ಕಾಹಲಾ]

ಕಾಹಳೆ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಬಂಡೆಯಿಜೆ ಚಂಡೆ ಕಾಹಳೆ ಯೆಬಳ್ಳಳ್ಳಮಕ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಂಡೆಕಾಳೆಯಿಜೆ ಕಳವಳಳಕ್ಕುಂ] " (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). [?]

ಕಾಹಳ್ಕೆ (ನಾ). ಧರ್ಮದರ್ಶಿ (?) : ಕುಡಿಸುವೆಜೀಯ್ಯಂ ಅಯ್ಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ [ಟಾ]ಮುವೆಯ ಕಾಹಳಗಳ ಕೈಯಲು × × × ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸಾಇ. XV, ೭೨-೫೭ ; 1186). [?]

ಕಾಹಳ್ಕೆ 'ಕಾಹಲ' ನೋ.

ಕಾಹಳೆ 'ಕಾಹಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹಿ, ಕಾಯಿ, ಕಾಹಿ (ನಾ). ಕಾಯುವವನು ; ಕಾವಲುಗಾರ ; ರಕ್ಷಕ. 'ಕಟುಗಾಹಿ','ತುಟುಗಾಹಿ','ಮಸಣಗಾಹಿ' ಪರಾ. **ಕಾಯಿ** : 'ತುಟುಗಾಯಿ' ಪರಾ. [ಕಾಯ್ (< ಕಾವು) + -ಇ]

ಕಾಹಿಗ (ನಾ). = ಕಾಹಿ : ಅಲ್ಲಿರ್ದ ಕಾಹಿಗರ ಗೆಲ್ದುರುಳಿಸುತ್ತ (ಬಾಲಭಾ. ೪-೧೯). [ಕಾಹ್ಯು (< ಕಾವ್ಯು) + -ಇಗ]

ಕಾಹಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕಲಿಸಿಂದ ನೊಳಗಾಗಿ ಕಾಹಿನಾಡಯ್ವರ್ಗಿ ಮಸ್ತ್ರಾನಾಲ್ವತ್ತು (ಸಾಇ. IX-i, ೧೧೧-೫೪ ; 1045). [ಕಾಹಿ ? + ನಾಡು]

ಕಾಹಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಕಾಹು$_1$ 'ಕಾವು' ನೋ.

ಕಾಹು$_2$ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಸುಂಕ ; ರಕ್ಷಣಾಶುಲ್ಕ (?) : ತಿಮುಡಿಜೆ ಕುಲು ಕುಳಾಯ ಒಳಗಾಗಿ ಕಾಹಂ ಪಡೆದು (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೦-೩೯ ; 1096). ರಾಹುತಗೌಡಂಗೆ ಬಿದಿರೂರಲು ಪಸವೊಂದರೆ ಕಾಹ ಕಾರುಣ್ಯಗೆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟರ್ಕ್ಕು(ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೩೧-೧೦ ; 1124) ; ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಕಾಹು ಮೆದಲು ಆ ಬಾಳ ಸ್ವಾನಕ್ಕೆ ಉಳ್ಳಂಥಾ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯ (ಸಾಇ. IX-ii, ೪೧೭-೧೧ ; 1377). [< ಕಾವ್ಯು]

ಕಾಹುಂ$_3$ 'ಕಾಯ್ವು' ನೋ.

ಕಾಹುರ್ಕ 'ಕಾವರ್ತ್ತ' ನೋ.

ಕಾಹುರ್ತ 'ಕಾಬ್ಬುರ' ನೋ.

ಕಾಹುರತೆ (ನಾ). ಉದ್ವೇಗ ; ರಭಸ ; ಆಧಿಕ್ಯ : ಆದನಾಕಾಪಕರ ಕಾಹುರತೆ ಹೊಸತಾಯ್ತು (ಶುಬ್ಯಾಶು. ೧೧-೪೦).

[ಕಾಹುರ್ (< ಕಾವರ್ತ್ತ) + -ತೆ]

ಕಾಹೇಲು, ಕಾವೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವು ಏರು ; ಉಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಝಳ ತಾಗಿ ಕಳೆಕಾಯ . . . ಅಷ್ಟಿಗಳು ಕಾಹೇಲಿ (ತಿವಗಿ. ೧೧೯) ; ನಲಿನಲಿದು ಕಾಸಿ ಪದಪಾಕಮಂ ನೋಡುತಂ ಕಾಹೇಲುತಿರೆ ಸೀದುವೆಂದು ಬೇಱಾರಿಯಿಸಂ ಅಹಾ ಇದೆಸ್ಯವಂಗೆ (ಕಣ್ಣಿರ. ೧೩೬-೧) ;

ಸಂದುಕಾಸಲು ಕರಗಿ ಕಬ್ಬುನಂ ಕಾಹೇಱುವಂದದಿಂ(ಸೋಪುಚ. ೩-೫೬); ರೋಷಜ್ವಾಲೆ ಹೊದಿಸಿತು ವದನವನು ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಹೇಱಿದವು ಪಾರ್ಥಂ ಗೊಂದು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧). ೨. ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕೆರಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ಒದೆದನಳಲನು ರೋಮ ಹರುಷವ ಹೊದೆದು ಹೊರೆ ಹೆಚ್ಚಿದನು ಕಾಹೇಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೦); ಕೇಳಿ ಕಾಹೇಱಿದಂ ಮೀಱಿದಂ ಸಾರಿದಂ ಕಾಳಗಮನುಬ್ಬಿನಿಂ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೦). ಕಾವೇರು: ೧. ಯೌವನದ ರಕ್ತ ಕಾವೇರಿ ಕಾತ್ಯೂಷಾಳ ಸುಂದರ ವದನ ಕೆಂಪಾಯಿತು (ಪುನರು. ೭೦). ೩. ಉದ್ವೇಗ ಉಂಟಾಗು; ಆವೇಶ ತುಂಬು: ದೇಶಕ್ಕೂ ಕಾವೇರಿದ ಕಾಲವದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೫). [ಕಾಹ್ಯು$_3$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$) + ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)]

ಕಾಹೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ 'ಕಾಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಳ್$_2$ 'ಕಾಟ್$_3$' ನೋ.

ಕಾಳ$_1$ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಿ; ನೀಚ: ಖೂಳರು, ಮೂಳರು, ಕಾಳರು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭-೧೯). [ಕಾಳು (< ಕಾಟ್$_1$) + -ಅ$_7$]

ಕಾಳ$_2$ 'ಕಾಲ' ನೋ.

ಕಾಳಂಕ$_1$ (ನಾ). ಕಳ್ಳದಾರಿ; ಕಾಡು ಪ್ರದೇಶ: ಸುಂಕವನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಕಾಳಂಕದಲಿ ಪೋಗುತಿರೆ ಮಾರ್ಗತಪ್ಪಿ . . . ಭಾಸ್ಕರ ನುದಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಂಕದವರ ಕೈಯ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ವಿಸಾಸು. ೩೮-೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕಾಳಂಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೊಳೆ; ಮಾಲಿನ್ಯ. ೩. ಕಪ್ಪು. 'ಕಾಳಂಕಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಲಂಕ]

ಕಾಳಂಕಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ಕಪ್ಪು ಉಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಶಿವತಂತ್ರ ಜಾಲಾನುಭವಿಗಳಂ ಕಾಳಂಕಧರ ಸಮಯ ನಿಷ್ಠಾತುರರ ನೋಡಿ ತಾಳಿದೆಂ ಸಂತಸವನು (ಏಕೋಪು. ೨-೬೯). [ಸಂ. ಕಾಲಂಕಧರ]

ಕಾಳಂಗೆಯ್ 'ಕಾಲಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿ 'ಕಾಳಾಂಜಿ$_2$' ನೋ.

ಕಾಳಂಜಿಯಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ರೇಚನೀ-ಕಾಳಂಜಿಯ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೦). [?]

ಕಾಳಂಜಿವಿಡಿ 'ಕಾಳಾಂಜಿವಿಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಠ 'ಕಾಲಕಂಠ' ನೋ.

ಕಾಳಕಂಧರ 'ಕಾಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಕಾಳಕತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಕನ್ನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಙ್ಗ ರಾನಿಱಿದೋಡಿಸಿ (ಎಕ. X. ಮಾಲೂರು. ೯೬-೧; 750). [?]

ಕಾಳಕೂಟ 'ಕಾಲಕೂಟ' ನೋ.

ಕಾಳಕೂಟಪ್ರಭವ (ನಾ). ಕಾಲಕೂಟ ವಿಷಕ್ಕೆ ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟುದು, —ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಕಾಳಕೂಟ ಪ್ರಭವ ಮಾಗಿಯುಂ ಅಮೃತೋದಯಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪೪ ವ). [ಕಾಳಕೂಟ (= ಕಾಲಕೂಟ) + ಪ್ರಭವ]

ಕಾಳಕೃತಾಂತ (ನಾ). ಕಾಲಯಮ; ಪ್ರಳಯ ರುದ್ರ: ಅಂತರಂ ಧುರಧರೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ವೆಡೆಗೆ ಕಾಳ ಕೃತಾಂತನೆನುತ್ತ ಬಣ್ಣಿಕುಂ ವರ ವಿಬುಧವ್ರಜಂ (ಎಇ. IV, ೧-೬೮; 1204). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಕೃತಾಂತ]

ಕಾಳಗ 'ಕಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲು 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗತ್ತಲೆ 'ಕಾಲಗತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗದಾಯ (ನಾ). ಯುದ್ಧದ ಖರ್ಚನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ; ಯುದ್ಧದ ತೆರಿಗೆ: ಕಾಳಗದಾಯಂ ಪೊಂಗೆ ವೀಸ ೨ ಪೂರೊಟಗೆ ಮಾಱಿದ ಭಂಡಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜುಂಕ ಬಿಲುಕೊಡೆ ವಡ್ಡರಾವುಳ ಮೂಲೆಗೆ ಬಳ್ಳ ೧ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೦-೪೯; 1120). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ದಾಯ$_1$]

ಕಾಳಗವಲಗೆ 'ಕಾಳೆಗವಲಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧಮಾಡು: ಬೌದ್ಧರು ತಾವು ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕಾಳಗಮಾಡಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಿಂಹಳದ್ವೀಪವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ನೌಕಾಸೇನೆಯನ್ನು . . . ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕವಿಕ. ೩೩). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಆಡು$_1$]

ಕಾಳಗವೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಯುದ್ಧವಾಗು; ಕದನವಾಗು: ಜಗತ್ಸಿಂಹ ಮಾನಸಿಂಹ ಇವರಿಬ್ಬರೊಳಗೆ ಕಾಳಗವೆಸಗಿ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧-೧೮). [ಕಾಳಗ (< ಕಾಳೆಗ) + ಎಸಗು]

ಕಾಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆವೆಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಾಳಗಾಱ (ನಾ). (?): ಅಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನು ಮದಿಗೋವಿಂದನು ಕಾಳಗಾಱರು ತುಱುವ ಹಿಡಿದು ಕಾದಲ್ಲಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೭೯-೮; 1295). [?]

ಕಾಳಗೊಲ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕಾಳಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?): ಅಲ್ಲಿ ಮನ್ನೆಯ ನಿಬನ್ದದ ಕಿಱುದೆಱೆಗಳಾವು ವೆನ್ದಡೆ ಮನೆವಣಂ ಪಿರಿಯ ರವಣಂ ಧನಬಳಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಚು ಮೇಂಟಿ ಗಣ್ಡುಗ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೩೬; 1074); ರುದ್ರಮಯ್ಯಂಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರುಂ ಕಾಳಗೊಲ್ಚು ಮೇಂಟೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರು (ಕಇ. II, ೧೦-೨೩; 1080). [?]

ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಕಾಲಯಮನ ಜಟ್ಟಿ: ಭೈರ ಬೊಮ್ಮ ರಕ್ಕಸ ಕಾಳಜಟ್ಟಿಗ ಬೀರ ಬೇತಾಳರಾರೊಳರು . . . ಅರಾದೊಡಮಡ್ಡಾ ಬರಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೮). [ಕಾಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ಜಟ್ಟಿಗ]

ಕಾಳಜಿ (ನಾ). ೧. (ಉಕ) ಗೊಡವೆ; ಚಿಂತೆ: ಮಾಡುವವ ನಾನು; ನಿಮಗ್ಯಾತರ ಕಾಳಜಿ (ಕಭವಿ. II, ೨೫); *ಗೋದಾವರಿಗೆ ಯಾವ ಕಾಳಜಿಯೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೯೮); ಅದರ ಕಾಳಜಿ ನನಗಿರಲಿ (ಮನೋನಂ. ೪೭). ೨. ಜೋಪಾನ; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಆಸ್ಥೆ; ಎಚ್ಚರ; ನಿಗ: ಅವಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾದಿಟ್ಟ ಕೆಲವು ನನ್ನ ಹಳೆಯ ಪತ್ರಗಳೂ . . . ಸಿಕ್ಕಿದವು (ಸಾಲಂಸಾ. ೧೧೫); ಒಳ್ಳೇ ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದೆವು (ಮೇದಿಮ. ೨೦೪); ತುಂಬ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟತಲ್ಲವೆ? . . . ತುಸು ಕಾಳಜಿಯಿಂದ ಕಾಲು ಹಾಕು (ಮೂರುದಾ. ೧೨೪). ೩. ಆರೈಕೆ: ಎಲ್ಲಾ ನಾನೇ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಳಜಿ ನೋಡಿಕೊಂಡೆ (ವೈನಿ. ೨೧೩).

ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊ = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಜಾಗರೂಕವಾಗಿರು: ವೈದ್ಯರೇ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ವಿಶೇಷ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೨). ೨. ಆರೈಕೆ ಮಾಡು: ಹಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೩೨); ಶ್ರೀಕಾಂತ ಬೇಗ ಸುಧಾರಿಸಬಹುದು. ಅನಂತರ ನಾವು ಅವನ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಳಜಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಮುಕ್ತಿ. ೧೩೨).

ಕಾಳಜಿಮಾಡು = ೧. ಎಚ್ಚರವಹಿಸು : ಹೇಳಿದರು ತಮ್ಮ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕುರಿ ಹಿಂಡ ಕಾಳಜಿಯ ಮಾಡಿ ಕಾಯ್ರೆಂದು (ನಾಡಪ. ೬೦). ೨. ಚಿಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಡ. ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಕನಸಿ. ೬೮); ಆ ಬಗ್ಗೆ ಗುಲ್ಲಪ್ಪಯ್ಯನು ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೬೧). [← ಮರಾ. ಕಾಳಜೀ]

ಕಾಳಜೀರಿಗೆ 'ಕಾಳ್ಜೀರಿಗೆ' ನೋ.

ಕಾಳತನ 'ಕಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಾಳದಂಡ 'ಕಾಲದಂಡ' ನೋ.

ಕಾಳನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಚಿರಕಾಲದ ನಿದ್ದೆ ; ಸಾವು ; ಮರಣ : ವಿಷವು ಕೂಡ . . . ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಲ ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಆದು ಅವಳನ್ನು ಕಾಳನಿದ್ರೆಗೈಯುವಂತೆ ಮಾಡಿತು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೨-೩). [ಕಾಳ್ಳ (= ಕಾಲ) + ನಿದ್ರೆ]

ಕಾಳಬಜ್ಜರಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಭರ್ಜಿ, —ಖಡ್ಗ (?) : ಪ್ರಸವಾಲಯದೊಳ್ ಜಗತೀ ಪ್ರಸವಾಭಾರಕ್ಕೆ ಕಿಟ್ಟು ಕೆಲದೊಳ್ಸಾರ್ಚಿರ್ದಸಿಲತೆಗೆ ಕಾಳ ಬಜ್ಜರಿವೆಸರಾಯ್ತಂದಿಂಗೆ ಕೃಷ್ಣನಂಗಚ್ಛವಿಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೮೩). [ಕಾಳ್ಳ$_1$ (= ಕಾಲ) + ಬಜ್ಜರಿ]

ಕಾಳಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ : ಸರ್ಕಸ್ ನೋಡಹೋಗುವ ಕಾಳಬುದ್ಧಿಯು ಏಕೆ ಬಂತೆಂದು ಹಲುಬಿದಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೫೧). [ಕಾಳ$_1$ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಾಳಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಪುರು ದಂಣ್ಣ[ಲ್ಲೊಲ್ಲೆ]ಯರ ಮಗಳ್ ಕಾಳಬ್ಬೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೬ ; 897). [ಕಾಳ್ಳ (= ಕಾಲ) + ಅಬ್ಬೆ]

ಕಾಳಭ (ನಾ). ಆನೆಯಮರಿ ; ಮರಿಯಾನೆ : ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಗಜೇಂದ್ರ ಪದದೊಳ್ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಕಾಳಭಂ (ಬಾಧಪು. ೧-೫೫). [ಸಂ. ಕಾಲಭ]

ಕಾಳಮರ್ತ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ; ನೀಚಮಾನವ : ಮತ್ತೆ ಲಾಗಿನ ಅಣ್ಣಗಳು ಸಜ್ಜನಗಳ್ಳರು, ಮುಯ್ಯಬಂಧುಗಳು, ಕಾಳಮರ್ತ್ಯರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕಾಳ$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಮರ್ತ್ಯ]

ಕಾಳಮಾಳೆ 'ಕಳ್ಳಿಮಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಕಾಳಮೇಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಮೋಡ ; ಕರಿಮೋಡ : ಕಾಳಮೇಳಮಂದಿರದ ಜಾಳಂದರದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸೂಳೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಯೆಂಭತ್ತುನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಮಿಂಡಗಾಱರು (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧೦೮-೧೬). [ಕಾಳ್ಳ (= ಕಾಲ) + ಮೇಳ]

ಕಾಳಯಮ 'ಕಾಲಯಮ' ನೋ.

ಕಾಳಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತೆರಡನೆಯದು : ಮತ್ತಮಾ ವರುಷವೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕಾಳಯುಕ್ತಿ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದರವತ್ತು ತೆರನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕಾಲಯುಕ್ತಿ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸ ; ಕ್ರೂರ ರಾಕ್ಷಸ : ಮಸಿಯಂ ಪುಂಜಿಸಿದಂತುಟಪ್ಪ ತನು ನೀಳಾಂಭೋಧರಂ ದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಸಮಿಂಚುಗ್ರವಿಲೋಚನಂ ದಿವಿಜಗೋಪಂ ಕಾರೊ ಮೇಣ್ ಕಾಳರಕ್ಕಸನೋ ಪೇಟ್ಟೆನೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೬); ತುರಗಾಕಾರದೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸನೆ ಮೂಱುಂ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗಲೆಟ್ಟರುತಿರ್ಪಂತೆ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಕಾಳ್ಳ$_2$ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸ]

ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ರಾಕ್ಷಸಿ ; ಕ್ರೂರಳಾದ ರಾಕ್ಷಸಿ : ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಮಗುವ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರ ಜಾಟಳದ ಹುರಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗಿತ್ತು (ಅದವ. ೩೨); ದೇವತೆ ನೀಂ ಬೆಸನಾರ್ಗ್ಗೆ ಮಾಣದೆ ಕರೆವೆಗೆ ಕಾಳರಕ್ಕಸಿ ನಾಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೬-೧೯). [ಕಾಳ್ಳ (= ಕಾಲ) + ರಕ್ಕಸಿ]

ಕಾಳರಸು (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟರಾಜ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ. 'ಕಾಳರಸುಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಾಳ$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಅರಸು$_3$]

ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟರೀತಿಯಿಂದ ಆಳು, —ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ ನಡೆಯಿಸು : ಕೂಳು ಇಲ್ಲದ ಬಾಳು ವೇಳೆಗಿಲ್ಲದ ಆಳು ಕಾಳರಸುಗೆಯ್ವ ದೊರೆತನವು ಇವು ಮೂಱು ಹಾಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೯). [ಕಾಳರಸು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಾಳರಾಜ 'ಕಾಲರಾಜ' ನೋ.

ಕಾಳರಾತ್ರಿ 'ಕಾಲರಾತ್ರಿ' ನೋ.

ಕಾಳವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಣನ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆಸರು : ದಿನಕರ ತನೂಜಂ . . . ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟ್ಟದ ಬಿಲ್ಲಂ ಕೆಂದಳದೊಳಮರೆ ನೀವಿ ಜೇಪೊಡೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೫ ವ); ನಡೆಕೋಲ್ವರಮುಂದಂಬುರ ದೆಡೆಯಂ ಪುಣ್ಗೂರ್ತು ಕಾಳವಟ್ಟದ ಕೊಪ್ಪಂ ಪಿಡಿದು ನೆಱಲ್ಕರ್ಕಸುತಂ ಗಿಡಿಗಂ ಪೊಯೆ ನೊಂದ ಭುಜಗನಿರ್ಪಂತಿರ್ದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೮). ೨. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ : ಚಂಡಶಾಸನಂ. . . ಮಗುಳ್ದಿಕ್ಕಿ ವಟ್ಟ ಸೈಪಾರಿಸೆ ಕಂಡ ಭೂರಣದ ರೂಪಿಸಿದಂ ಪೊಯ್ದೆ ಕಾಳವಟ್ಟದಿಂ ಪೋರಗದಿಂದೆ ಪೊಯ್ದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೧); ಕಡಿತಲೆಗಾಱರಲಗಲಿ ನೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ತಾ]ಳವಟಮವಿತ ಮುಳಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಱದಿಱುವ ಬಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಱೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕಾಲವಟ್ಟ. / ಸಂ. ಕಾಲಪೃಷ್ಠ]

ಕಾಳಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಸಂಚು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಂಚು : ಪ್ರಜಾರಾಜ್ಯವೆಂಬುದು ನಾಯಕ. . . ಕೃತ್ರಿಮಿಗಳ ಕಾಳಸಂಚು ಪಿತೂರಿಗಳಿಗೆಚಿನ್ನದ ಗವಸಣಿಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ. (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೧೯). [< ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಸಂಚು]

ಕಾಳಸಂತೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಪೇಟೆ; ಕಳ್ಳತನದ ವ್ಯಾಪಾರ; ಅಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸುವ ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ : ಇಮ್ಮಡಿ ಮುಮ್ಮಡಿ. . . ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕಾಳಸಂಸೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಜನತೆ ಮುಂದಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦); ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಪೌಂಡಿನಂತೆ ಉಳಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಕಾಳಸಂತೆಯ ಪಂಜಾಬಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮನೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಂತೆ ಕಳಿಸುತ್ತ ಬಂದೆ (ಹೊಸಕ್ತಿ. ೨೩೪). [ಕಾಳ್ಳ (= ಕಾಲ) + ಸಂತೆ]

ಕಾಳಸಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು ; ಸೇರುವೆಯಾಗು : ಅಮರ್ದಪ್ಪು ಕಾಳಸಂಬಡೆದಿರೆ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚು ತೊಳೆದಂತೆ ಬೆಮರ್ ತಿಳಿದೇಟ್ಟೆ (ಅನಂಪು. ೮-೫೨). [ಕಾಳಸ (< ಕಾಳಸೆ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕಾಳಸರ್ಪ 'ಕಾಲಸರ್ಪ' ನೋ.

ಕಾಳಸೆ, ಕಳಾಸ, ಕಳಾಸು, ಕಾಳಸ, ಕಾಳಾಸ(ನಾ). ೧. ಹತ್ತುಗೆ ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ ; ಬೆಸುಗೆ : ಒಡನೊಡನಪ್ಪಿದರ್ ಭರದ ಕಾಳಸೆಯಂತಿರೆ ತಮ್ಮೊಳಿರ್ವರುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಮಿಱುಗುವ ತೋರಹಾರಮುಮನಪ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಡ್ಡಮೆಂಬ ಬೇಸಱೊಳೆ ಕಟ್ಟಲೊಲ್ಲದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೫). ೨. ಗಾಢತ್ವ ; ನಿರ್ಭರತೆ : ಸೊಪ್ಪಡಗಿರ್ದ ಕಾದಲನ ತಳ್ಪಿನ ಕಾಳಸೆಗಾಱೆ ಪೊಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೭); ಪಡೆದಮರ್ದಪ್ಪಿದಪ್ಪುಗಳ ಕಾಳಸೆಗಳ್ ಸಮಸಂದು ವಜ್ರಲೇಪದೊಳೆಣೆಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೫). ಕಳಾಸ : ೧. ವಾಸಿ ಬೀತುದು ಛಲದನಿಲದ ಕಳಾಸ ಸೋತುದು ಕರ್ಣನಲಿ ಹಿರಿದಾಸೆಯಾಯಿತು ಕೃಷ್ಣ ಕರುಣಿಸು ಕರ್ಣನಾರೆಂದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೨೫). ೩. ಕೀಲಣೆ ; ಜೋಡಣೆ : ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ ಜೀವಂ ಸುಖದ ಜೀವ ಕಳೆಯ ಕಳಾಸದ ಕುಣಿಕೆ ಕಳಳ್ಳಿ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ವ).

೪. [ಸಂಗೀತ] ಮೇಳವಾಗುವಿಕೆ : ಮದ್ದಳೆಯಂದ ಜಲವು ಕತ್ತರವ ಕೆಳಾಸನೆಜೀಯು ಮದ್ದಳೆಗ ಕೇಣಿ (ಭರತ. ೧೨-೬೮) ; ಪದತಳದೊಳ್ ತಾಳಮಂ ಬೀಸರಂಬೋಗಲೀಯದೆ ಸೆಜೆಪಿಡಿದು ರೂಪು ನೇರು . . . ಕೈಮಜಿಳ್ ಕೆಳಸ ಕಮಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ (ರಾಜಕೇ. ೫-೧೯ ಪ) ; ಜತಿಲಯ ತಾರೀಕಿ ಗಮಬಳಂ ಯತತೋಪು ಳೆಳಸ ಧಾತು. . .ಸುತಾಲದ ಮಾರ್ಗವಿಪ್ಪುವಂತಿ ಚತುರತ್ವದಿಂದಿಳನುಂಗಳನೂಹಿಸುತಾಡಿ ತೋಱಿದರ್ (ಚಕ್ರದೇ. ೧೩೩). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯ ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಳಕಾಶ್ರ ದೃಷ್ಟಿಗಳಂ ಳಳಾಸುಮಂ ಸಸಿನೆ ತೋಱುತ್ತೆ (ಆರಾಡ. ೪-೬೭) ; ಚಿಂದು ಜಳ್ಳಡಿ ಕೋಲ ಜಾರಿಗಳ್ ಮೊಸೆಗಾಲ್ ಳಳಾಸ ಕೈಮರೆ ತಿವಿಡೆ ಮಡುಕುಮುಳ್ಳಿನಿ ಛೇದಂಗಳಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯದಲಲಾಜನಂ (ಚಿಬಪ. ೩-೨೯) ; ಪಾದಜಾರಿಗಳ ಲಘುಚರಣ ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಳಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ವಿನ್ಯಾಜಿಸೆ ನಗಜಾಧವಂ ತೋಱಿದಂ ತಾಂಡವನಮು (ಚಿಬಪ. ೫೦-೫೩). **ಳೆಳಾಸು** : ೩. ಳಟ್ಟಿಗೆ ಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಳಡೆಯಲ್ಲಿ ಳಳಾಸು ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುರುತಿಡ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಿಚ್ಚಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೧೧). **ಕಾಳಿಸೆ** : ೩. ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಳೆಯುಮಿಜಿಲ್ದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಪೊಸದೆಸೆಯಂ ನುಡಿಗೆಳೆಂ ಪೊಸಯಿಸ ಬಲ್ಮೆಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಂ ಕವಿ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೯) ; ಬೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಳಕಟಿ ಸಲಗೆಯ ತೆಗೆದು ಕಾಳಸದ ತಂಡತಂಡದ ಹಲಗೆಯಂ ಕೆಲಕ್ಕಿರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪); ಕೀವಿನ ಕಲ್ಲಳಗೆ ಜೆಲುವ ಕಾಸ್ಪಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಸಂ]ಗಳಲಡಲು ಮಾಡಿ ಬೇಗದೊಳಿಸೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೫೫). **ಕಾಳಾನಿ** : ೧. ಮಾಯಾವ್ಯೆಸಿಳದ ಸಮ್ಮೋಹನದ ಕಾಳಾನವ್ಯಜೀವರೆನ್ನನಜೀವರು (ಉವ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೮) ; ಶಿವಶಿವಾ ಕಾಳಾಸ ತಪ್ಪದ ಳಳವಿನೆಸುಗೆಯ ಚಿತ್ರ ಲೇಸೆಂದ (ತೊರಣ. ೪-೪೩). ೩. ಕಾಗೆಕಿರಿಯಾ ಗಿರಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾಜದೆ ಬಿಜ್ಜ ಡಾಳಕತನದೊಳೋಡುವನು ಕಾಳಾನವ ಮಾಡಿಸೆಂದು ಬಂಧಿಸಿದ ಮರಾಳಾನವ ಕಪಟದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೧). ೪. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಪಿಪ್ರಯೋಗತ್ವಂ = ದಿಟವುಪಟಪವ್ಪ (ವ್ಯತ್ಯವಜ ಕಾಳಾ ಮನುಳ್ಳುದು) (ಶಕಾಶಾ. ೩೧-೧೦) ; ಸೊಂಪಿನೊಳಂ ಕಾಳಾನ ಕೈಗುಡಲು . . . ಬಾಸುವ ಕೊಳಲಪಿಗೆ (ಆ ಪಾ ಭ. ೧೪೨-೪) ; ಬಾಗುಡೊಳ್ಕರ ವಿವರ ಕಾಳಾನ ಕಮ್ಮವಣೆ ಲೋಲಂಗಿತನುತ ಪದ್ಧ ಸಾಳಂಗ ಸಂಕೀರ್ತಮಂ . . . ಹಾಡಿ (ಜ ಚ ಕಾ. ೬-೬). ೫. ಹಿಮ್ಮುಟ್ಟುತೆ ಕಡುಸೊಗಸಂ ಕಾಳಾನದಿಂದುತೆ (ಭೃಂಗೀಶ. ೧೪-೨).

[← ಪ್ರಾ. ಕಲಸ, ಕಲಸಿಯಾ = ವಾದ್ಯವಿಶೇಷ]

ಕಾಳಿಸೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೆಸುಗೆಹೊಂದು : ರಸೆ ಪತ್ತಿತ್ತೆತ್ತ ಮಾಳಾಜದೊಳಲಲಥಂ ಧಾಮಿಣೆಚಕ್ರದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದಿಸಂ ಮಂದಯಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೫); ವಜ್ರಮೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯ ತಳದೊಳ್ ಕಾಳಸೆಗೊಂದು. . .ಮೇಗೆ ನೀಳ್ದು . . . ಮಹೇಂದರಮಾಗಿರ್ಪಿಂ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳಂ (ಸುಳುಪು. ೧೧-೫೦೨); ಕರ್ಪು ಕಾಳಸೆಗೊಂಡ ತಮಾಳಮಾಳೆಗಳ್(ಅನಂಪು ೧-೯೦೮). ೨. ಕೇಲಿಸು ; ಜೋಡಣೆಯಾಗು : ಸುಸುಳಲ್ ಬಾರದು ಸಪ್ತಸ್ವರಮು ಪರೂಢಿಕ್ಕೆಂದುಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಳಸೆಗೊಂಡಾಗಸದೊಳ್ . . . ಳನಕಳಕೋಟಾ ಮಂಡಲಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗದ. ೯-೨೪). [ಕಾಳಿಸೆ + ಕೊಳ್.]

ಕಾಳಿಸ್ಕಂಧ 'ಕಾಲಸ್ಕಂಧ' ನೋ.

ಕಾಳಿಹಸ್ತ (ನಾ). ಯಮನ ಕೈ ; ಮೃತ್ಯುವಿನ ಹಸ್ತ : ಕುಡುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತಮಪ್ಪ ಕಾಳಹಸ್ತ ಮಲ್ಲದೆ. . .ಕೇಶಹಸ್ತ ಮಳ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬); ಕಾಳಹಸ್ತದಿನವಳ ಕುಟಿಲತೆಯ ಕೇಶ ಹಸ್ತವನಿಳ್ದು ಕಳ್ಮಲಿಳೆ ಕುಕ್ಕಿದನ್ (ಕ್ರೀಡಾಮಾ. ೧೧೫-೩೬). [ಕಾಳ್(= ಕಾಲ)+ಹಸ್ತ]

ಕಾಳೆಹೊಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : "ಳನಳ – ಉಸ್ಸುತ್ತ, ಯಲಹುರಿ . . . ಕಾಳಹೊಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೦). [?]

ಕಾಳಾಂಜೆ 'ಕಾಣಾಜೆ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನ 'ಕಾಲಾಂಜನ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು : "ನೀಲಾಂಜನೀ–ಕಾಳಾಂಜನಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೮). [?]

ಕಾಳಾಂಜೆ, 'ಕಾಣಾಜೆ' ನೋ.

ಕಾಳಾಂಜ್ಜೆ, ಕಾಂಜೆ (ನಾ). ೧. ಪನ್ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ ; ಸುಗಂಧದ ರಸಪಾತ್ರೆ : "ರಸಪಾತ್ರೆಯೆಸೆ ಕಾಳಾಂಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಗಾ ೭೯); ರಂಜಿಪ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ರನ್ನವೆಸದ ಕಾಳಾಂಜೆ ಕರ್ಪೂರಳಂಡಂ ಮಂಜುಳ ಗಂಧೋದಳಕಾಡಿದವರ್ಗಳ . . . ಎಯ್ದುರುರು (ನೇಮಚಕ. ೩೪-೧೦); ಳರಗಳಾಂಜೆ ಕೈಪಿಡಿ ಬಾ ಸಗಳಿಗೆ ಬಂಧುರಪಾಲವಟ್ಟ ಜಾಮರದ . . . ನಾರಿಯಳ್ಕೈದಿರರು (ಳಂಪವಿ. ೯-೭೮). ೨. ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪೀಕದಾನಿ : "ಡವಳೆ ಕಾಳಾಂಜೆ" (ಕ ಪ ಡ. ಪರಿ. ೨) ; ಭಾಳಾಕ್ಷನವ್ಯೆರಿಯ ಳೂಳೆಗದವರಿಂದೆ ಪಿಡಿದ ಕಾಳಾಂಜೆಯಪೊಲುಜಾಡದೆ ಳುಸುಮಸಂಜಾಳಗಳಿಳಿತಿಕಪಲ್ಲಕ್ಕಿ(ಅಂಚಿಪ.೨-೧೫); ಜಾಮರದ ದರ್ಪಾಜದ ಕಾಳಾಂಜೆಯ ಪೆರೆದಿಗಳ್ ಸಹಿತ ಪುಷ್ಪವಳೇಜಿಂ (ಬಿಚಿಂ. ೧೩-೬); ಳರಗ ಕಾಳಾಂಜೆ (ಬಸವ. ೧೨-೪) ; ಜಾಮರ ಸೀಗುರಿಯ ಳನ್ಮಡಿಯ ಕಾಳಂಜೆಯ ಸುಗಂಧದ ಕಡಪದಬಲೆಯರು (ತೊರಣ. ೧-೧೪-೨೧); ಅವರುಗುಳ್ವ ಕಾಳಾಂಜಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆಂ (ಏ ಕೋ ಚಿ ಪು. ೧-೧೩). **ಕಾಳಿಂಜೆ** : ೧. ಪಂಚಾಮ್ಯುತವ ಕಾಡಿದುವುದಿಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಕಂಚು. . .ಕಾಳಂಜ್ಜೆ[ಪಾಠಾಂ. ದಿ]ಯ ಪಿಡಿದಿಹರಲ್ಲಿ (ತೊರಂ. ೩-೧೩೬-೮). ೩. "ಕಾಳಂಜೆ ಪೀಕತಾನಿ" (ಳಕರ. ೨೨) ; ಕಾಳಂಜೆಯ ಪಿಡಿವೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ (ಶ್ರಸಕೀ. ೧೬-೨) ; ವೀಳ್ಯದ ಮಡುವು ಕಾಳಂಜೆಪಿಡಿದು (ಸಪಾವೀ. ೧೧-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಾಳಾಞ್ಞಿ ; ತೆಲು. ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಕಾಳಾಂಜೆಗೆ (ನಾ). = ಕಾಳಾಂಜ್ಜೆ ೧ : ಕುಡಿನೀರು ವೀಳ್ಯ ಕಾಳಾಂಜೆಗೆ ಚಮರ . . . ವಿಜ್ಜಣವ ಪಿಡಿದೆಬಲಾದೆ ನಂದಿರೆ ಮಿಂದವೆಂಗಳು (ನೇಮಚಕ. ೨೬-೯). [< ಕಾಳಾಂಜೆ]

ಕಾಳಾಂಜೆವಿಡಿ, ಕಾಳಂಜೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಂಜೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ನಿರುತ ಕಾಳಾಂಜೆವಿಡಿಯ ಸುರಪರ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಮು ಪಿಡಿಯೆ (ಚಿಬಪ. ೨-೩೧). **ಕಾಳಂಜೆವಿಡಿ**: ಚಾಮರವರ್ಕೇರಿಂದಂ ಧಾರಿಸಲ್ ಕರ್ಪುರಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಮಿಂದಂ ಕಾಳಂಜೆವಿಡಿದಿರಲ್ (ಸಿದ್ಧಕ್ಷಾ. ೧-೩೦). [ಕಾಳಾಂಜ್ಜೆ + ಪಿಡಿ.]

ಕಾಳಾಂಜೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ಳಶ್ಚಾಜ ಜನ :–ಕಾಳಾಂಜೆಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೬೯). [ಕಾಳಾಂಜ್ಜೆ + ಸೊಪ್ಪು.]

ಕಾಳಾಂದರ (ನಾ). (?) : ಬಾಲಳುಮಾರ ಶ್ರೌಷಧಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಳಂಪೊಕ್ಕತ್ತು. ಕಾಳಾಂದರ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳಂದರ, ಳಂಕಾಂದರ, ಕಾಳಿಂದರ] ದಿಂದತ್ತತ್ತರಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಜಸ್ಪ.ವ. ೪. ೧೦೬). 'ಕಾಳಿಂದರ' ಪರಾ. [< ಕಾಲಾಂತರ?]

ಕಾಳಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ಕರ್ಪ್ಪುತತ್ತ್ವಲೆ ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ : ಕೂನ್ಮವರ್ತ್ಮ ಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ. ಅದು ತೊಡೆದು ಹೋದುಮತ್ತು. ಬಳಿಕ ಕಾಳಾಂಧಕಾರ [ಪಾಠಾಂ. ಧರ] ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತೊಂದು ಕೆಲವು ಕಾಲ . . . ಬಳಿಕ ಮಹಾಪ್ರಳಾಖಡ ಬೆಳಗು (ಅವಚಿ. ೧೪೩-೬೫).

[ಕಾಳ್ಕ (= ಕಾಲ) + ಅಂಧಕಾರ]

ಕಾಳಾಂಬುವಾಹ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮೋಡ; ಕಪ್ಪು ಮೋಡ: ಅಬ್ಜಬಿಕಾಸಪ್ರವಹಾಪಮಂ ಕಾಳಾಂಬುವಾಹಮೊರ್ವಂದಲೆ ಕಳೆವ ಕೆಜಿಂ (ಕಾಂತಿಪು.೧೧-೨೨). [ಕಾಳ್ಕ (= ಕಾಲ) + ಅಂಬುವಾಹ]

ಕಾಳಾಕಳು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಸು : ಆಕಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಕಳು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಹೊಸುಗ. ೧೫೫).
[ಕಾಳ್$_2$ (= ಕಾಲ) + ಆಕಳು (< ಆಕಳ್)]

ಕಾಳಾಗರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ ದುರಾಲೋಚನೆ ದ್ರೋಹಗಳ ನಾರುವ ಕಸದಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಗಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦–೨೧). [ಕಾಳಾಗು (< ಕಾಟಾಗು) + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಗು 'ಕಾಟಾಗು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗುರು 'ಕಾಲಾಗುರು' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಗ್ನಿರುದ್ರ 'ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರ' ನೋ.

ಕಾಳಾಡು (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಡು; ಅಡವಿ ಮೇಕೆ : ಮೂರು ಸುರಿಯ ಕುಡಿದು ಆಡಗಿಸಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು ಕಾಳಾಡ ಕಣ್ಣ ಕಿತ್ತು ಯೆರಳೆಯ ತಿರುಳ ತಿಂದು ದಿನವ ಕಳಿದುಳಿದವನೆನ್ನ ಗುರುವು (ಮಧುವ. ೩೧–೨೦); ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲ ಕಂಬಳಿಯ ಕುಱಿ ಕುಡಿಯುತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೧೦೬–೧೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಱ್$_1$) + ಆಡು$_3$]

ಕಾಳಾಪಾಣಿ 'ಕಾಲಾಪಾನಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಮುಖ (ನಾ). ೧. ಶೈವಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪಂಥ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ : ಕಾಳಾಮುಖ ತಪೋಧನ ಸಕಱ ಕಳಾರಕ್ಷಾ ಪ್ರವೀಣರ್ (ಸೌಇಇ. VI, ೫೭೧–೨೨; 1070); ಕೆಲಬರಾ ಪಾಶುಪತರಾ ಕೆಲರು ಶೈವರಾ ಕೆಲಬರಾ ಕಾಳಾಮುಖದ ಮಹೇಶ್ವರರು (ಏಕೈಪು. ೨–೮–೧೭); ಪಾಶುಪತ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಲಕುಲೀಶ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಶಿವ ಭಕ್ತಿಪಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಭೇದಗಳು (ಭಾರದ. ೩೦೬). ೨. ಕಾಳಾಮುಖ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಭುಜಂಗವಳಿ ಕಾಳಾಮುಖಂ ನೈಷ್ಠಿಕ ತಪೋಧನನೆ ನಡೆಯಿಸುವ (ಕಇಅ. ೨೨–೭–೩೭; 1083); ಗವಱೀಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಶಿವನೆ ಕಾಳಾಮುಖನಾಗವತರಿಸಿದನಿನ್ತೆಂಬಂತಿಹಲಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭–೧೯; 1084); ಶೈವ ಸೈವೆಜಗಾದ ಪಾಶುಪತಿ ಪದವನಱಿಯ ಕಾಳಾಮುಖ ಕಂಗೆಟ್ಟ ಮಹಾವ್ರತಿ ಮದವೇಱಿದ (ಚೆನ್ನಸಾ. ೧೭೬); ಲಾಕುಳ ಅಥವಾ ಪಾಶುಪತರಿಗೆ ಕಾಳಾಮುಖರೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ (ಕಕಾಅ. ೧೨೮). [?]

ಕಾಳಾಯಸ 'ಕಾಲಾಯಸ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸ 'ಕಾಳಸೆ' ನೋ.

ಕಾಳಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲಿ ಕಾಳಾಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಶಿ]ಸಿದ ಪವನನ ಸಮಾಧಿವಿಳಾಸನೆಸೆದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೬೯). [ಕಾಳಾಸ (< ಕಾಳಸೆ) + –ಇಸು$_3$]

ಕಾಳಾಹಿ 'ಕಾಲಾಹಿ' ನೋ.

ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯ ಹಾವಿನಂತಿರುವ ಜಡೆ; ಕರಿನಾಗನಂತಿರುವ ಹೆರಳು. ೨. ಕರಿಯ ನಾಗನಂತಿರುವ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು : ವಾಣಿಯ ಪರಮ ಕಲ್ಯಾಣಿಯ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯ (ಜಾಗಕು. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ); ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯ ಸಂಗದೊಳು ಬಾಳುವಂತೊಂದುದಿನ ಮಾಡೆನಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೪–೧೮); ಕಲಕೀರ ವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೩).
[ಕಾಳಾಹಿ (= ಕಾಲಾಹಿ) + ವೇಣಿ]

ಕಾಳಿ$_1$ (ನಾ). ಆತುರ; ಕಾತರ : (ಕ). [?]

ಕಾಳಿ$_2$ 'ಕಾಲಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗ 'ಕಾಲಿಂಗ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ನಾಗರ ಹಾವು. 'ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ ಸೋಲೆ' ಪರಾ.
[ಕಾಳಿಂಗ (= ಕಾಲಿಂಗ) + ನಾಗರ]

ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗರಹಾವಿನ ಪೊರೆ : ರಸಾಂಜನ, ನೀಲಾಂಜನ, ಕೋಷ್ಠ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ರಕ್ತಚಂದನ, ಪೀತ ರೋಹಿಣಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಾಳಿಂಗನಾಗರಸೋಲೆ—ಈ ಎಂಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨ ವರಹ ತೂಕ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೮೩). [ಕಾಳಿಂಗನಾಗರ + ಸೋಲೆ]

ಕಾಳಿಂದರ (ನಾ). (?) : ಆ ಎಂದಾಲಿಸುತಿರ್ದ ಬಾಲಕುಮಾರ ಪ್ರಹುಧವಿಗಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಂದರ ಪೊಕ್ಕು ಆ ಕಾಳಿಂ [ಪಾಶಾಂ. ಳಾಂ]ದರ ದಿಂದತ್ತಲಾರು ಬಲ್ಲರೊ (ಚನ್ನವ. ೮೬–೬). 'ಕಾಲಾಂದರ' ಪರಾ. [?]

ಕಾಳಿಂದಿ 'ಕಾಲಿಂದಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿವೈರಿ 'ಕಾಲಿಂದಿವೈರಿ' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದಿಸಹಜಾತ 'ಕಾಲಿಂದಿಸಹಜಾತ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಕರ್ಷಣ 'ಕಾಲಿಂದೀಕರ್ಷಣ$_1$' ನೋ.

ಕಾಳಿಂದೀಸೋದರ 'ಕಾಲಿಂದೀಸೋದರ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕ (ನಾ). = ಕಾಲಿಕೆ : ಚಂದ್ರನ ಕಳಂಕು ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಬೆಳಗಿನ ಕಳೆಯಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಳಿಕವ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬಂತೆ (ಸರ್ವವ. ೧೨೮–೬೫೨). [< ಸಂ. ಕಾಲಿಕಾ]

ಕಾಳಿಕೆ 'ಕಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಕೆಗಾಱು (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಕಕ್ಕು; ರಕ್ತಕಾರು : ರಾವುತರ್ ತರತರದ ಕೈಖಡ್ಗವೆರಸಿದೀಳೆ ಮೇಗೆ ರಥಿಕಾಳಿ ಕಾಳಿಕೆಗಾ [ಪಾಶಾಂ. ಕಾ]ಱಿ ಜೀವನಂಬೋಗಿ (ಚಿಬಪು. ೩೨–೭).
[ಕಾಳಿಕೆ (= ಕಾಲಿಕೆ) + ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್)]

ಕಾಳಿಗ (ನಾ). ಕರಿಯ ನಾಗ; ಕಾಳಿಂಗ ಸರ್ಪ : ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಕಾಳ್ಗರಡಿಯ ವಿಸವನುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫–೯೧).
[< ಸಂ. ಕಾಲಿಂಗ]

ಕಾಳಿಗನಾಗ (ನಾ). = ಕಾಳಿಗ : ಕಾಳಿಗನಾಗನಂ ನಗುವ ಕೈಯಿಂ . . . ಹರ್ಷಜನಕಂ ತಾನಾಯ್ತೊ ವನ್ಯದ್ವಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೧೧೯); ಕಾಳಿಗ ನಾಗನಂತೆ ಮುಡಿ ಬಂದುದು ತುಂಗಕಟೀತಟಂಬರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೮).
[ಕಾಳಿಗ + ನಾಗ]

ಕಾಳಿಜ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಜಿ 'ಕಲಿಜ' ನೋ.

ಕಾಳಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳುತುಂಬು; ಕಾಳುಕೂಡು : ಗಾಳಿಯಿಂದ ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಕಾಳಿಡಿದ ಕಾಂಚನವರ್ಣದ ತೆನೆಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟು . . . ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ ಕಿರಣಗಳೂ ನಿನ್ನವೇ ಅಲ್ಲವೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೮೨). [ಕಾಳು$_3$ (< ಕಾಱ್$_3$) + ಇಡಿ$_1$]

ಕಾಳಿನಾಥ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಪತಿ; ಶಿವ : ಲೋಲನಾಗಿ ಸುನಾದದಿಂ ಶ್ರೀಕಾಳಿನಾಥನು ಮೆಚ್ಚಿ . . . ಕನಕಾಸನವನತಿವಿಭವದಿಂ ಕೊಡಲು (ಬಸಪು. ೫೦–೧೫). [< ಸಂ. ಕಾಲೀನಾಥ]

ಕಾಳಿಮ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಮೆ 'ಕಾಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕಾಳಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಸರ್ಪದ ಹೆಸರು. 'ಕಾಳಿಯಮಡು', 'ಕಾಳಿಯಮಥನ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕಾಲಿಯ]

ಕಾಳಿಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಾವುಣ್ಡ ಕಾಳಿಯಣ್ಣಜ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಜ್ಗಱ್ಡ (ಎಕ. XII, ಸಿರಾ. ೩೩–೧೪; 948).
[ಕಾಳಿ ? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಾಳಿಯಮಡು (ನಾ). ಕಾಳಿಯಸರ್ಪ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಯಮುನಾ ನದಿಯ ಮಡು : ಕಾಳಿಯಮಡುವ ಕಲಕಿದ ಕಾರಣ ಕಾಲು ನೊಂದಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೪-೩). [ಕಾಳಿಯ + ಮಡು]

ಕಾಳಿಯಮಥನ (ನಾ). ಕಾಳಿಯ ಸರ್ಪವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಕೃಷ್ಣ : ಕಮಲದಳನಯನ ಕಾಳಿಯಮಥನ . . . ಕಾವುದೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೮). [ಕಾಳಿಯ + ಮಥನ]

ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "(ಮ)ಮೇಚಕ :- ಕಾಳಿಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೧೧೫). [ಕಾಳ್ಳಿ$_2$ (= ಕಾಲಿ) + ಸೊಪ್ಪು]

ಕಾಳು$_1$ 'ಕಾಟ್ಟ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಳು$_2$ 'ಕಾಟ್ಟ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಳು$_3$ 'ಕಾಟ್ಟ್$_3$ ನೋ.

ಕಾಳುಕ (ನಾ). (?) : ಶಸ್ತ್ರಪಾಷಾಣಾಯುಧಾದಿ ವರ್ಷ ವಿಷಾಗ್ನಿ ಕಾಳುಕಾದಿ ಪರಘಾತಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೩ ವ). [< ಸಂ. ಕಾಲಕ ?]

ಕಾಳುಕಡಿ 'ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ, ಕಾಳುಕಡಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹುಲ್ಲು: ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಯ ತಿಂದ ದನಗಳ ಕೂಳಿಗೋಸುಗ ಮಾರಲೇನ್ (ಕಎಪು. ೧೮) ; ಗೌಡನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಾಪೋಲೀ. ೨೦೮). **ಕಾಳುಕಡಿ** : ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಾಳುಕಡಿಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨) ; ಮನೆಗಳಲಿ ಕೊಡಲು ಕಾಳುಕಡಿ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು (ನವರಾ. II, ೨೬) ; ಉಳಿದ ಹಾಳುಬಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಳುಕಡಿಯು ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ (ನಾದಲೀ. ೩೨-೧೯). [ಕಾಳ್ಳು$_2$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_2$) + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಾಳುಕಾಳು 'ಕಾಳ್ಕಾಳ್' ನೋ.

ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗ (ನಾ). ಕೇಡಿಗ; ಕೆಟ್ಟವನು ; ನೀಚ : ಸುರಾಸುರ ಮಾನವ ಗಿದಱಿಂದವಾಳಿಸಿ ಕಾಳುಗರಾದರು ನಿನಗಿದ ಹೇಳಲದೆ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೩-೪) ; ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೀಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇಲಿಯಂ ಕಳಿದವನಾಂ (ಶಂಕಕಂ. ೧೦೨). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + -ಗ$_3$]

ಕಾಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಿನಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಹಳುಕು ಆಗು : ಉಪ್ಪನ್ನು ಕಡಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಾವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಸಾಬೂನು ಕಾಳುಗಟ್ಟುತ್ತ ಬರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೧).
[ಕಾಳ್ಳು$_2$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_2$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಾಳುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಖಡ್ಗ (?) : ಆಳ ಸಂಹರಿಸುತ್ತ ರಾಕ್ಷಸ ಕಾಳುಗತ್ತಿಯ ತಿರುಪಿಯಿಡಲು (ಸಂಭಪ. ೭-೪೨).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಕತ್ತಿ]

ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಕುಂಟಣಿ : ಬೊಮ್ಮನನಾದೊಡಂ ಮರುಳ್‌ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಂಟಣಿಯರಾರುಮನೇಳಿಸಿ ಕಾಡದಿರ್ಪರೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು ೮-೩೭೬). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಕುಂಟಣಿ]

ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಡುಹಳ್ಳಿ ; ಕುಗ್ರಾಮ : ಕಲಿಯುಗದೊಳಗೆ ಉಪದೇಶವ ಮಾಡುವ ಕಾಳುಗುಱಿಕೆ ಮಕ್ಕಳನೇನೆಂಬೆ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೭೨-೩೧೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಕುಱಿಕೆ]

ಕಾಳುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ಹಾಲುಂಬ ಹಂಸವನು ಹೋಲಬಲ್ಲನೆ ಯೋಗಿ ಮೇಲಣ ಪದವನಱಿಯದಿರೆ ಗಿಳಿಯೋದಿ ಕಾಳುಗೆಟ್ಟಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೦).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಕೆಡು$_1$]

ಕಾಳುಗೆಡೆ 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೆಲಸ 'ಕಾಳ್ಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕಾಳುಗೊಡವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೨೫-೪೭೩).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಗೊಡವಿ]

ಕಾಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಪಾಲಾಗಿಸು ; ನಾಶಪಡಿಸು (?) : ಶೈಲಶಿಖರದೊಳುಳ್ಳ ದೊರೆಗಳ ಕಾಳುಗೊಳೆ ಬಳಿಕುತ್ತರದಿ [ಪಾಠಾಂ. ತಾಳು ಬಾಗಿಲ ಕುತ್ತದಲಿ] ಕಾಲಾಳು ಹೊಕ್ಕುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೭-೩೮). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಾಳುತನ 'ಕಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಕಾಳುದೇಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೇಹ ; ಹೀನನಾದ ಶರೀರ : ಕಾಳುದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳು ಜೀವ ಹುಟ್ಟಿ ಅಪ್ಯಾಯನವಡಗದು, ಸಂದೇಹ ಹಿಂಗದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೩-೧೭).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ದೇಹ]

ಕಾಳುದೊತ್ತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾಸಿ ; ನೀಚ ತೊತ್ತು : ಕಷ್ಟವ ಬಗೆದ ಕೈಕೆಯ ಕಾಳುದೊತ್ತಿರ ಜಗಳದಲಿ ಹೊಯ್ಯುವೆನು ಬಾಯನು (ತೊರರಾ. ೨-೩-೯). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ತೊತ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ಕಾಳುನುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತನಾಡು ; ಸುಳ್ಳಾಡು ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳು : ಕ್ಷೀರಮಂ ಸೇವಿಸುವನೇ ಮದನಾರಿಯೆಂದುಂ ಕಾಳು ನುಡಿದೆ ವಿಕಾರಿ ತರುವಲಿ ನೀನೆ ಕುಡಿದೆಯೊ ನಿನ್ನ ಸಂಗಡದ ವಾರಿಗೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆಯೊ (ಬಸಪು. ೧೪-೨೬). [ಕಾಳು$_1$ + (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ 'ಕಾಳ್ನುಡಿ' ನೋ.

ಕಾಳುಬೇಡ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಬೇಡ; ಹೀನನಾದ ವ್ಯಾಧ : ಕಾಳುಬೇಡನೊಂದು ಕಪಿಯ ಕಾಯ್ದು ಕಾಯ್ದು ಕಣ್ಣುಗೆಟ್ಟು (ಅವಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೪). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಬೇಡ$_1$]

ಕಾಳುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ : ಕಾಳುಮತಿಗಳಿಗಿನಿತು ಬುದ್ಧಿಯ ಹೇಳಿದರೆ ಫಲವೇನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೭೩). [ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಮತಿ]

ಕಾಳುಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡಿಸು ; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು : ಪೇಳಿದೆನೀ ಕೃತಿಯಂ ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ಕೇಳುವ ರಸಿಕಕೋವಿದರು ಕಾಳುಮಾಡಿಸಲೀಯದೆ ತಪ್ಪ ತಿದ್ದಿಯೆ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಅಂಜಚ. ೧-೧೦೩). [ಕಾಳುಮಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಳುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೌರವ ಬಾಳಲಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೫) ; ಇಂದ್ರಾರಿ ಮೊದಲೇ ಕಾಳುಮಾಡಿದನಕಟ ಕೊಲ್ಲದೆ ಖೂಳನಾದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೧) ; ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲಮಿಲ್ಲ ಕಾಳು ಮಾಡುವುದಂತರಂಗವ ಹಾಳು ಮಾಳ್ಪುದು (ಶಂಕದಾ. ೮-೪೯) ; ಹೇಳದಿರು ಮುರಮಥನ ನೀ ಮಿಗೆ ಕಾಳುಮಾಡಿದೆ ಕದನವನು (ಕೋಗಯ. ೧೭-೭೫).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕಾಳುಮಾತು 'ಕಾಳ್ಮಾತು' ನೋ.

ಕಾಳುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ. ೨. ದುಷ್ಟ ವರ್ತನೆ : ಕಾಳುಮಾರ್ಗವನಿಲ್ಲಿ ಮಾಳ್ಪಾಭೀಳ ವಿಕ್ರಮನಾದೊಡಾಗಲಿ ಬೀಳ ಹೊಡೆದುಱಿ ಕೆಡಹಿದಲ್ಲದೆ ಹೋಗೆ (ಬಸಪು. ೧೮-೪೪).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಮಾರ್ಗ]

ಕಾಳುಮುಂಡೆ (ನಾ). ನೀಚ ಸ್ತ್ರೀ ; ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು : ಹಾಲು ಹಸುಳೆಯನಿಂತು ಭಂಗಿಸಿ . . . ಅಡವಿಯನು ಹೊಗಿಸುವ ಕಾಳು ಮುಂಡೆಯನೇನನೆಂಬೆನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೩೯).
[ಕಾಳು$_1$ (< ಕಾಟ್ಟ್$_1$) + ಮುಂಡೆ]

ಕಾಳುಮೂಳಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ: ಕಾಡುವ ಕಾಳುಮೂಳರ ವಿಧಿ ಎನಗಾಯ್ತು (ರೇ ಮಾ. ೧೯೮-೬೯); ಕಾಳು ಮೂಳರ... ಬಾಳರಧರಮರ ಕೀಳು ಮಾತಿಂಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಜಪಪ. ೨೧-೨೩) ; ಕಾಳುಮೂಳನಲಾ ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಮೇಲುಗಾಣನಲಾ (ಶುನ್ಯಾಂ. ೨-೨೫); ನಿಮ್ಮಡಿಯಂಘ್ರಿಬಲವರೆಲು . . . ಕಾಳುಮೂಳ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಗಿನ ಖಂಡಿಯದ ಭಯವೆವುದು (ನಿಭಾಗ. ೩-೫-೨).

[ಕಾಳು (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಮೂಳ]

ಕಾಳುಯಕ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಳು ಯಕ್ಲೆ (ಕೋಟುಂಬಿ) – ಸಾಧಾರಣ ವೃಕ್ಷ; ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳಿದು; ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಅಳಾಗ. ೩೮). [?]

ಕಾಳುರಿ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು; ದಾವಾನಲ: ಅಳರುಷಿಸಿದನಂಗೈತಳಕೆ ಕುದಿದು ಕವಿವ ಕಾಳುರಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೨೪).

[ಕಾಳು (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಉರಿ]

ಕಾಳುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಹತ್ತು: ಬಾಲೆ ಬಿದ್ದಳು ಬಾಳೆ ಕಾಳುರಿಗೊಂಡು ಕೆಡುವಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೪).

[ಕಾಳುರಿ + ಕೊಳ್]

ಕಾಳುವಗೆದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಕೇಶವ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಹೊಂಸೆಯ ಮಾವು ಆರಟಕಂಡ ಎಳ್ಳಗದ್ದೆ ಬಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಾಳುವಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗದ್ದೆ ಮೂಡಿ ೧೨ (ಎಇ. XXVII, ೨೪-೪೧; 1256). [ಕಾಳುವ್ಯ + ಗದ್ದೆ (< ಗಲ್ದ್ಞ್)]

ಕಾಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊಸರಾಟ (?): ಆಗಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವೆ ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಕಾಳುವಿಡಿಯೇಕೆ? ಕೊಂಡು ಹೋಗು ಶಿವಶಿವ ಸಮರ್ಪಣಂ (ಸುನುಗೂ. ೯೪). [?]

ಕಾಳುವಿಷಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಾನಕ್ತಿ, —ಭೋಗಾನಕ್ತಿ: ಕಾಳುವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸುಡಿವುತ್ತ . . . ಮಜಿಸಿ ನೋಳಗಿದ್ದು ಆಜುಕ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಅಜ್ಞಗಳಿರಾ ನೀವು ಕೇಳಲೊ (ಲಿಂಗವ. ೨೨-೨೬); ಕಾಳುವಿಷಯದ ವಿಧಿಯ ದಾಳಾದೂಳಿಯಲಿ ಹತವಾಗಿ ಕಾಲಕಾಲಾಯಲಿ ಬೀಳಲಿಲ್ಲವೆಪ್ಪ ಸುಳ್ಳುತಿಗಳು ಕೇಳುವುದು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು (ಶ್ರಭುಲಿ. ೧೧-೧).

[ಕಾಳು (< ಕಾಜ್ಞ್) + ವಿಷಯ]

ಕಾಳುಶಾಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಾಪ; ಕ್ರೂರವಾದ ಶಾಪ: ವಿಪ್ರನ ಕಾಳುಶಾಪದ ಫಲವಶಾ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದ್ದಂದ (ಕುನ್ಯಾಳ. ೯-೧೨).

[ಕಾಳು (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಶಾಪ]

ಕಾಳೆ 'ಕಪ್ಪಕೆ' ನೋ.

ಕಾಳೆಗ, ಕಾಳಗ (ನಾ). ಕಾದಾಟ; ಯುದ್ಧ; ಕಲಹ: "ಸಮಿತಿ ಸಂಗ್ರಾಮಂ ರಣಂ . . . ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗ ರಾ. ೮೫-೨೮); ಆದಿತ್ಯಕುಮಾರನ್ ತಿರುವೂರ ಕಾಳೆಗದೊಳೆಜಿದು ಸುರಲೋಕಂ ಪೋದನ್ (ಎಇ. XII, ಮಧ್ವಗಿ. ೧೧೧-೨; 750); ಕಾಳೆಗಕೆ ನಡವುತ್ತ (ಎಇ. XIV, ೧೪೭-೨; 875); ಮಹಾಭೂರರತರಂ ಕಾಳೆಗಮಾ ಗಿರ್ಕ್ಕಂ ಮಂ ಬೆಲ್ಮೊಡ್ಡಿದೆ (ನಮ್ಮಾಕಾ. ೧೪೯-೧೧೦); ಕಾಮಿಸ್ಸ ಕಾಳೆಗಮಂ ಪೆಜಗಿರ್ದು ನೋಡಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೯); ಕರ್ಣನ ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾಂ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುನ್ಯಾಳ. ೫-೨೧); ಧೀರೋದಾತ್ತ ಹರಿಹರೊಳು ಕಾಳೆಗ ಕಂದರ್ಪ ನಿಮಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ವೀಜಿತ. ೬-೬). **ಕಾಳೆಗೆ**: ಒಡನೆ ಕಾಳೆಗ ಬಯಸಿದ ಘೋಟಿಯಲಿಲ್ಲಪ್ಪೆಜಿಂಗಿಗೆ ಮಾಬ್ಬಳಂ ದಿಡೆ ಕಡಿಕೆಯ್ದಾ ನೆಂಂಕೆ ಕಿಡೆ (ಎಇ. II. ೧೩೮-೬; 940); ಒಲಗಂ ಲೇಸು ಕಾಳೆಗಮುದಿದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೭೦); ಹಲಸೂರ ಕಾಳೆಗದಲು ತನ್ನ ಧುರಮಂ ಸ್ವಾಮಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲು (ಎಇ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೨-೬; 1120); ಪಾಂಜಾಲ ಕೊಸಿಸಿ ಬಂದ ಕಾಳೆಗಕೆ (ಕುನ್ಯಾಆ. ೬೦೫. ೧೪-೭೭); ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿ ಕಾಳೆಗಗಳು ಪೆರೆಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆನಪಲಿ (ಕಂಪವಿ. ೬-೧೪೭).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕಾಳಪ, ಕಾಳ್ಕೆಯ; ಕುಳು. ಕಾಳಗ; ತೆಲು. ಗಾಳಕುಡು]

ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಹೋರಾಡು: ಎನ್ನೊಳ್ ಕಾಳೆಗಂಗೆಯ್ದೊಡೀ ನರನೆಂದಾತನ ದೋಷಮಂ ನೆನೆಯದಾದಂ ಕೇರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪಾರಿಶ್ಯಂಯೋ (ಕಬಾಕ. ೮-೭೦).

[ಕಾಳೆಗ + ಕೆಯ್]

ಕಾಳೆಗಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು: ಬಭ್ರುವಾಹನನೊಡನೆ ಕಾಳೆಗಂಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಗು] ಡುವೆನಾಂ (ಶ್ರೀಮಭಾ. ೨೩-೯).

[ಕಾಳೆಗ + ಕೊಡು]

ಕಾಳೆಗವಲಗೆ, ಕಾಳಗವಲಗೆ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ: "ಅತ್ಯಪರಂ = ಕಾಳೆಗವಲಗೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕಾಳೆಗವಲಗೆ**: "ಕಾಳೆಗವಲಗೆ ಯೆಸೆ ಪೆದ್ದವ್ವೆ" (ಕಪಪ ೨೬). [ಕಾಳೆಗ + ಪಲಗೆ]

ಕಾಳೆಗವಲ್ಕೆ (ನಾ). ರಣಭೇರಿ: ಸೂಳ್ಪಡೆ ಕಾಳೆಗವಲ್ಕೆಗಳ್ ಮುಂತಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೨೪). [ಕಾಳೆಗ + ಪಲ್ಕೆ]

ಕಾಳೆದೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬ್ಬುದಯ; ಕ್ರೂರಮನಸ್ಸು: ಏನು ಚೋದ್ಯ ವಿದಯ್ಯ ತಾಮಸಿಯ ಕಾಳೆದೆಯೊಳಸುರಾಗವುದಿಸಿದೊಲು ತಿಂಗಳಿನ ಬೆಳಕಿದಾಯ್ತು (ಗೋಕುನಿ. ೧-೧೮).

[ಕಾಳ್ಯ (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಎದೆ (< ಎರ್ದ)]

ಕಾಳೆಯಂಯಿಗ (ನಾ). ಕಲಿಯುಗ: ವ್ಯಾಪ್ತವೊಳ್ಳೆರುನ್ನತ ಜಗತ್ಪತ್ಯಕ್ಷ ಧರ್ಮಾಧಿಪತಿವತೆ ಕಾಳೆಯಯುಗಾವತಾರಿಣಿ ಧರಿತ್ರೀಜಾತೆ ಭಾಸ್ವತ್ಪತ್ರವಿತ್ರತೆ ತೇಜಕ್ಕುನರುಕ್ಕ ಗೌಂ ಧರೀಣ ಸಾವಿತ್ರಿಯಂಬೀ ಮಹೋನ್ನತಿಯಂ ಸಂದನಗರ್ಚ್ಚಿ ರೂಪಗುಣದಿಂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಿಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಕಳಲ. ೭-೧೬; 1019). [ಕಾಳೆಯ (= ಕಾಲೆಯ) + ಯುಗ]

ಕಾಳೆಮ್ಮೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಎಮ್ಮೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಮ್ಮೆ: ಕಾಳೆಮ್ಮೆಯ ಕಜೆ ಯ ಲಾಗಿ ಹಾಲು ರೋಹಿತವಾಗಿ ದಿಬ್ಬಿತ್ತು . . . ಕ್ರೋಣತವಳಿದು ಹೋಗಲಾಗಿ ಹಾಲು ಹೆಪ್ಪಾಯ್ತು (ಮೇಲಾಮಾ. ೨೨೩-೨೭೬); ಹೋರದ ದೊನಕ್ಕೆ ಬೇಳೆಯ ತೊಗೆಯೂಗಿ ಕಾಳೆಮ್ಮೆ ಕರೆದ ಹಯನಾಗಿ ಬೆಳಲುಮೇಳ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೭). [ಕಾಳ್ಯ (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಎಮ್ಮೆ (< ಎಮ್ಮರ್)]

ಕಾಳೆವಾಳೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಾಳೆ; ಕಾಲ ಕದಳಿ: ಕಾಳೆವಾಳೆ ಹೂವಿಗೆ ಕೆಮ್ಮುಣ್ಣಾ ಮೆತ್ತಿ ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದು ಹಿಂಡಿ ಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೨, ೨೨೬).

[< ಕಾಳ (= ಕಾಲ) + ಬಾಳೆ (< ಬಾಜಿ)]

ಕಾಳೆವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಹಳೆ ಊದಿಸು; ಉಗ್ರಗಿಡಿಸು: ಅವರೊರುಪಿಂ ಸೊಬಗಿಂ ಗುಣದಿಂ ಪೊಣರ್ವನ್ನಿಳೇ ಮಹಾದೇವಿಯೊಳೆಂದು ಕಾಳವಿಡಿಸುತ್ತ (ಪಜ್ಜನ. ೯-೧೦೭). [ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ) + ವಿಡಿಸು]

ಕಾಳೆಯ 'ಕಾಲೆಯ' ನೋ.

ಕಾಳೆಂಜಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಜರೆ; ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಗವ್ವು: ಜಜೆಯಿಂದುರ್ಚಿದ ಕೂರಲಿಗಿನಿಸಿ ಕಕ್ಕೊರವರ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಿದೊಡೆ ಮದನನಲ್ಲಯೆ ಸಾರ್ಚಿದ ಕಾಳಜಿಗಳಂತೆ ಪುಬ್ಬುಗಳೆಸೆಗುಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೨೫). [ಕಾಳ್ಯ (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಜಜ್ಜಿ]

ಕಾಳೋದಕವಾರ್ಧಿ 'ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ' ನೋ.

ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕಾಲೋದಕವಾರ್ಧಿ: ಧಾತಕೀ ಷಂಡದ್ವೀಪಮದನೆಂಟು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಗಲದಿಂ ಸುತ್ತಿರ್ದುದು ಕಾಳೋದಕಸಮುದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ವ).

[ಕಾಳ್ಯ (= ಕಾಲ) + ಉದಕ + ಸಮುದ್ರ]

ಕಾಳೋರಗ 'ಕಾಲೋರಗ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಶೋಕದ ಕಾಳ್ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅವಳಂಗದ ಹೇಮಕಾಂತಿ ಕಂದಿ ಕುಂದಿತು (ಎರಸೆ. ೩).

[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕಾಳ್ಕರಡಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕರಡಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಕರಡಿ: ಹಸಿದ ಹುಲಿಯ ಬೆಸಲಾದ ಕಾಳ್ಕರಡಿಯ ವಿಸವನುಗುಳ್ವ ಕಾಳಿಗನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೫-೯೧). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕರಡಿ]

ಕಾಳ್ಕಾಳ್, ಕಾಳುಕಾಳು (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: ಇತ್ತ ಕಂಸನಾ ಕೂಸುಗಳ ಕಾಳ್ಕಾಳೆಂಬ ದನಿಗೇಳ್ದಿಲಿಯುಲಿಪುಗೇಳ್ವ ಬೆಕ್ಕಿನಂತೆ ಬೊಕ್ಕನೆ ಪಾಱಿ ಪಾಯ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೯ ವ). **ಕಾಳುಕಾಳು**: ಕಾಳುಕಾಳೆನೆ ಅಳುವ ಶಿಶುಗಳ ದನಿಯ ಕೇಳುತ ಬಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩). [?]

ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕುರಿ; ಅಡವಿಯ ಕುರಿ: ನರಿತೋಳ ಪಕ್ಕಿ ಕಾಳ್ಕುಱಿ ಮಱಿ ಮೊಲ ಮುಳ್ಪಂದಿ ಪುಲ್ಲೆ ಕರಡಿಗಳಂ . . . ಉಱೆ ಪಿಡಿದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೫೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕುಱಿ$_2$]

ಕಾಳ್ಕೆಯ್ (ನಾ). ಕಾಡುಹೊಲ ಅಥವಾ ಕಾಡುಗದ್ದೆ: ಕರ್ವಿನ ತೋಂಟ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಗದ್ಯಾಣ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರ್ಗೆ ಧರಣಂ ಕಾಳ್ಕೆಯ್ಗೆ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಪಣಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೭೭-೨೭; 997).

[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕೆಯ್$_4$]

ಕಾಳ್ಕೋಣ 'ಕಾಟ್ಕೋಣ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಕೋಳಿ 'ಕಾಟ್ಕೋಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಡಲು (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಸಮುದ್ರ (?): ಮಾಯವೆಂಬ ಮೊಸಳೆ ಬಂದು ಬಾಯಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಮೋಹವೆಂಬ ನೊರೆತೊರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು. ಲೋಭಮೆಂಬ ಕಾಳ್ಗಡಲು ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಸರ್ವವ. ೧೫೨-೭೨೮). [ಕಾಳ್$_2$ (< ಕಾಟ್$_3$) + ಕಡಲು (< ಕಡಲ್)]

ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ 'ಕಾಟ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗಳಪ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು: ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೋಲಾಹಲ ಕಲಾಪವೆದ್ದುದು ಒಬ್ಬ ಹುಚ್ಚನ ಕಾಳ್ಗಳಪದ ಸಮಾಚಾರದಿಂದ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೬೦-೨೧).

[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಗಳಪ (< ಗಟಪ)]

ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು 'ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡುಹರಟೆ ಹರಟು; ವೃಥಾ ಮಾತಾಡು; ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಮುನ್ನುಳ್ಳುದು ಮನಟಮಟಿಸಿ . . . ವಿಷ್ಣುಪದದಿಂದಾದಳೆಂಬುದನುವಱಿದಿರ್ದು ವಂಚಿಸಿ ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಕಾಳ್ಗೆಡಹುತಿರಲಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ೧೧೧-೪).

[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕೆಡಹು (ಕೆಡಪು)]

ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹರಟೆ; ಗೊಡ್ಡುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ಅವಹೇಳನ: ಈವಗೆಯ ಕಾಳ್ಗೆಡಹಿನ ಸೊರಹುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುತ್ತಿರುವುದೂ . . . ಮಹಾಪಾತಕವಾಗಿರುವುದು (ಮಂತ್ರಶ. ೭೬-೮). [< ಕಾಳ್ಗೆಡಹು$_1$]

ಕಾಳ್ಗೆಡೆ 'ಕಾಟ್ಗೆಡೆ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಯಜು (?): ಕೆಳೆಯಂಗಾಶ್ರಿತನಾದವಂಗೆರೆದವಂಗಿಪ್ಪರಂಗೆ ಶಿಷ್ಟಂಗೆ ಮಾ(ಮೊ?)ರ್ಕಳ ಮೆಂಬಂತಿರೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಬೊಳೆದರ್ಕೆ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಪಣ್ತೆ ಭೂತಳಮಂ ಮೋದುವ ಮಾಮರಂ ತಳಿಯೆ ಕೂಳ್ವೇಶ್ಯೋಪಭೋಗಂ ನದೀಸಲಿಲಂ ಕಾಳ್ಗೆಯಜೆಂ ಸ್ವಕೀಯ ಧನಮೆಂ ಬೀರಂ ಮಹಾದಾನಿಯೊ (ಕಕುಲ. ೭-೧೪; 1019). [?]

ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ 'ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಗೆಲಸ, ಕಾಳುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೀಳುಕೆಲಸ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ದೂದಟ್ಟ ಸೌಂದರನಂಬಿ ಕಾಳ್ಗೆಲಸಮಂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡಿಸಿದ (ಕುಮಾಪು. ೪-೧೦೩). **ಕಾಳುಗೆಲಸ**: ಜಾಳು ಮಾತೆಂದರೆ ನಲಿನಲಿದು ನುಡಿವರು. ಕಾಳುಗೆಲಸವೆಂದಡೆ ನಲಿನಲಿದು ಮಾಡುವರು, ಶ್ರೀಗುರುಸೇವೆಯೆಂದಡೆ ನಿತ್ಯ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯೆಂದಡೆ ಅಳಲುವರು, ಬಳಲುವರು (ಪದಗೋ. ೧೧೩-೨೩೦); ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುಪುತ . . . ಕೀಳಾಳಿನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೨೬-೫೮). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಕೆಲಸ]

ಕಾಳ್ಗೈತ 'ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ' ನೋ.

ಕಾಳ್ತನ, ಕಾಳತನ, ಕಾಳುತನ (ನಾ). ಕಾಡುತನ; ಹುಂಬತನ; ಒರಟು: ನಿನ್ನನು ತರಣಿಸುತ ಕೊಲಬಲ್ಲನೇ ಕಾಳ್ತನವಿದೇಕೆಂದ (ತೊರರಾ. ೪-೧೧-೧೧). **ಕಾಳತನ**: ಏಕೆ ಲಾಭದ ಲೋಭದರಗುಲಿ ಕಾಳತನಗಳು ಅಳಿಯವು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೮೯). **ಕಾಳುತನ**: ಕಾಳುತನು [ನ]ವಳಿದು ಪೂಜಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ . . . ತನ್ನಾಲಯಕೆ ಪೋದ ನೃಪನು (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೪೪). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + -ತನ]

ಕಾಳ್ತುಱು 'ಕಾಟ್ತುಱು' ನೋ.

ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡು (ನಾ). ಕಾಡುಹಸುಗಳ ಹಿಂಡು: ಚಂಡನ ದಂಡು ವೋಡಿದುದು ಕಾಳ್ತುಱುವಿಂಡುಗಳೋಡುವಂತೆವೊಲ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೪೪). [ಕಾಳ್ತುಱು (< ಕಾಟ್ತುಱು) + ಪಿಂಡು$_2$]

ಕಾಳ್ದಿವಿ (ನಾ). ಕಾಡುದ್ವೀಪ (?): ಕಾಳ್ದಿವಿಗಳೆರಡು ಬದಿ ಗಗನ ಭುವನವೆ ಗೃಹವು ಏಳೆಂಟಱಿಪ್ಪತ್ತೇಳು ಪಕ್ಕ ಆಳಲಿಕೆ ಮೂರ್ಬೀದಿ ಆಱು ಪ್ರಾಣದೊಳಿಹುದು ಏಳು ಮುಖದಿ ಸಂಬಾಳುತಿಹುದು (ಅವಚಂ. ೩೦೨-೧೩೧೯). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ದಿವಿ]

ಕಾಳ್ನಾಯಿ (ನಾ). ಕಾಡುನಾಯಿ; ಅಡವಿನಾಯಿ: ಮೆಱೆವ ಖಡ್ಗಿಯ ಮೃಗಯೆಯ್ವಂದಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮೊಱೆವ ಶರಭ ರಾಮ ಕಡವ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೦-೫೫); ಮಾರ್ಗದೊಳಗೊಂದು ಕರಿ ಕಾಳ್ನಾಯಿ ಮುಂದಕಂ ಪೋಗುತಿರಲು (ತುರಂಗ. ೯೬-೮).

[ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕಾಳ್ನುಡಿ, ಕಾಳುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಗೊಡ್ಡುಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು: ಉಚ್ಚಾವಚಮಪ್ಪ ಕಾಳ್ನುಡಿಯದಂತಿರಲಂತಿರಲಿ (ಶತಕ. ೫೦-೭೦); ಅವನೊಳಾದೊಡಂ ಕುಮತಿ ಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱು ತಿರ್ದೊಡೆ (ಅಪಶ. ೬೦); ಒಚ್ಚತನ ಕೆಡೆದೊಗೆದು ಕಾಳ್ನುಡಿಯ ಬಳಿವಿಡಿದು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೧-೨೮೦). **ಕಾಳುನುಡಿ$_2$**: ಕಾಳುನುಡಿಗಳ ನುಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳುಮಾಡಿದನೆನಗೆ] ಮುನಿಪತಿ ಕಾಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೌಳಿ, ಠೌಳಿ] ಕಾಱನಲಾ ಸುಡೀ ಗರ್ಭಾಳಿಗಳನೆಂದಬಲೆ ಹೊಸೆದಳು ಬಸುಱನೊಡೆ ಮುಱಿದು (ಸಂಭಪ. ೧೫-೪೫); ಕಾಳುನುಡಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನಕಥೆಯನು (ರಾಮವಿ. ೧-೧೦೬). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಾಳ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಅಡವಿಯ ಹಂದಿ; ಕಾಡುಮಿಕ: ಗಾಯವಡೆದ ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೯); ಏರ್ದಳೆದು ನೊಂದ ಕಾಟ್ಪಂದಿಯಂತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೪೨); ಕಾಳ್ಪಂದಿಯಿರುಳು ಗೆಳಸನೆಲ್ಲವನಗೆದು ಮುಗಿಸೆ (ಕಾಲೂರ. ೫೩-೮೩). [ಕಾಳ್$_1$ (< ಕಾಟ್$_1$) + ಪಂದಿ]

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಲಸು 'ಕಾಟ್ಪಲಸು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಸು (ನಾ). ಕಾಡಿ ಹುಸು ; ಕಾಡಾಕಳು : ಬೇಡುತಿ ಬೀಳ್ದ ಕಾಳ್ಪಸುಗಳಂ (ಚಿಟಿಪ. ೪೬-೨೬). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಪಸು]

ಕಾಳ್ಪುರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪುರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ತುಂಬಿ ಹರಿ, —ಸೂಸಿಹರಿ : ರಕ್ತದಾಳಿಗಬ್ಬುಗಳೆಲೆಯ... ನಾಂತು ಕಾಳ್ಪುರವಿಡುವ ತಿರದಿಂದಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮೬೦). [ಕಾಳ್ಪುರ (< ಕಾಟ್ಪುರ) + ಇಡು]

ಕಾಳ್ಪೂರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನ ಹೆಣ್ಣು ; ಬೇಡಿಕಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ; ನೀಚಸ್ತ್ರೀ : ಜೋಳಪಾಂಪೆ ರಯೊಳಗಡೊಳರಲ್ ಕಾಳ್ಪೆಣ್ಗಳೆಯ್ದುವರವ ಳಯ ಸುಲಿದು (ಕಾಬಾಪ. ೧೩೪-೨೮೭). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಪೆಣ್]

ಕಾಳ್ಪೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ : ಸೌಮಿತ್ರಿ ವೈದೇಹಿಯುಂ ಕೊಂಡು...ಹರಿಪಿದಂ ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿಗೊಂದಿಸಲವೆಗದಿಂದಾ ರಥವನು(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧). [ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿ (< ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ) + ಕೊಳ್]

ಕಾಳ್ಪುದುಕು (ನಾ). ಕಾಡು ಜೀವನ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಬದುಕು : ಕಾಳ್ಪುಮಕು ಕಡುಪಲಯ ಕರಡಿ ಬಾಳಿದ ಬದುಕು(ಕಾಬಾಸಾರ. ೧೨೯-೨೬೧).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಬದುಕು = (< ಬರ್ದುಕ್ಕು)]

ಕಾಳ್ಪಯದ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡ; ಒರಟನಾದ ವ್ಯಾಧ : ಎತ್ತಣ ಕಟಿಯೆತ್ತಣ ಕಾಳ್ಪಯದವಗಾಮಂ (ಕಬಕಂ. ೪-೯೩).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಬಿಯದ]

ಕಾಳ್ಪಕ್ಕು 'ಕಾಟ್ಪಕ್ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೆಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಬೆಗೆ; ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು, ದಾವಾನಲ : ಜಗದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಕಾಳ್ಪೆಗೆ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಅಮಗಾಂ. ೪೯).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಬೆಗೆ]

ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೇಡತಿ, —ಬೇಡರ ಹೆಂಗುಸು : ಕರ್ಬೆನ್ನ ಹೊಸ ಕರುವೊಂ ಕಾಡಿಗೆಯು ರೂಹೊ ಎನಲೆಸೆದರು ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿಯರು (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೭-೬೨) ; ಇದುಳೆ ತಿರುಳ್ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ ಕತ್ತುರಿಗಂಧಿನ ಕಾಳ್ಪೇಡಿತಿ ನಡತಂದದಿಯಂ ಸಭೆಯಂ ಹೊಕ್ಕಳ್ (ಜಯಚಂ. ೨-೨೧). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಬೇಡಿತಿ]

ಕಾಳ್ಪೊಜಂಗ (ನಾ). ಕಾಡು ವಿಟ ; ಒರಟುಸ್ವಭಾವದ ವಿಟ : ಮತ್ತ ಮೆರ್ದಳ್ ಕೈತವಂ ಕೈವಿಕ್ಕ ಕಾಳ್ಪೊಜಂಗನ ಮಾತಾಗಿ ಕಡುಳನಲ್ಲು (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬೪ ವ). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಪೊಜಂಗ]

ಕಾಳ್ಪಂದಿ (ನಾ). ಕಾಡುಮಂದಿ ; ಒರಟುಜನ : ದೀವ ಚಿತ್ಕೈಸಂ ನೆರೆದ ಕಾಳ್ಮಂದಿಯಿಂದಿಂತೆಂದುದೆಂದಾದ ವೃತ್ತಾಂತದಂದಮಂ ಪೇಳ್ದಡೆ (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೭-೫). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮಂದಿ]

ಕಾಳ್ಪೆರ್ ; ಕಾಮರ (ನಾ). ಕಾಡುಮರ : ಕಳ್ಪವೃಕ್ಷದ ಸಸಿ ಕಾಳ್ಪರ ನಪ್ಪುದೆ ಬಲ್ಪಿನಿಡೆಯ ನಿನ್ನ ಕುವರಾ ಅಲ್ಪಗುಣಗಳ್ ಕೈವಿಡವನೆ (ಭರಚಿ. ೨೫-೨೫). ಕಾಮರ : ಮಾಕಂದವನಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಡುಳೊಪ್ಪಿ ಕೆಂದ ಕಾಮರಕೆ ಕುಡಿ ನೀಡುವೊಲು (ನಾಗಚ. ೯-೬).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮರ]

ಕಾಳ್ಪೆರಿ(ನಾ). ಕಾಡುಬೆಂಕೆ: ಕರಿರಿಪು ಮತ್ತರಂ ಮದಮೆ ದಂತಿ...ಅಸಿ ಕಾಳ್ಪೆರಿಳಿದಂಭಮೆ ಕರಡಿ(ಕಬಕಂ.೩-೨೮); ಮದಿಪು ಕಾಳ್ಪೆರಿಯಂತೆಲು ಬ್ಬರಂ ಪರಿದಾಡುದು(ಕುವಾಳ. ೪-೨೦೬). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮೆರ್ಪ]

ಕಾಳ್ಮಾತು, ಕಾಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು ; ವ್ಯರ್ಥಮಾತು : ಅಪ್ಪಮರ್ಪಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಶಿವನಪ್ಪುವೆಂಬ 'ಕಾಳ್ಮತ್ತುಗಳುಮಂ... ಕೇಳ್ದ ವರ್ಗಿ ದುರ್ಗತಿಯಂಕುಮೆಂಬ ಭಾಸ್ಕರದೇವನಮದ್ಯೋತಿಸಿ (ಪ್ರಸಿದ. ೩೭-೧೩೨ ವ). **ಕಾಳುಮಾತು** : ಲಿಂಗಭಕ್ತಸಾದಲ್ಲಿ ಸಂಜಲಲಂದು ... ಅತ್ಯಂಗೆ ಮತ್ಯರ್ ಕೈಲಾಸವೆಂಬ 'ಕಾಳುಮಾತಿಲ್ಲ (ಸರಾವ. ೩೭-೩೫೯); ಕಾಳುಮಾತುಗಳನ್ನಡಿಸಿ ಪೇಳಿಕೆ ಪಾಮಿಗೆ ಹವಣಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೯-೫೮). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮಾತು]

ಕಾಳ್ಮನಿಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ; ಕೇಳುಮನುಸ್ಯ : ಪಾಳ್ಮೊಗದ ಕಾಳ್ಮನಿಸರುಂ (ವೃಷಭ. ೩೫-೫೫ ವ).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮಾನಿಸ]

ಕಾಳ್ಮಗ್ 'ಕಾಟ್ಮಗ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಮಿಡುಳ್ (ನಾ). ಕಠಿಯಮೆದುಳು (?) : ಏಜೀಂಗ್ಮಬಿಜ್ಜಹಜಿಯಂದ ಕಾಳ್ಮಿಡುಳ್ ಪೆತ್ತಿಹುಂದೊಡೆದಿಂಬುಂ ದಿಸಿಗ್ದೆ ಸಸ ಸುವಿಸಿಗಂ (ಮುಬಂದಾ. X, ೨೪೮-೨೫; ೧೭೫). ; ಪಿಂಡುಗೊಂಡು ಜೊಂಡೇಳ್ದ ಕಾಳ್ಮಿಡುಳ ಕೋಳ್ಗೆಸಱಿಂದ (ರಾಜಶೇ ೫-೧೭೦ ವ).

[ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಮಿಡುಳ್]

ಕಾಳ್ಪಟ್ಟಿ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೊನಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೊನಲು 'ಕಾಟ್ಪೊನಲ್' ನೋ.

ಕಾಳ್ಪೈತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಕೇಳು ಹೆಂಗಸು : ಪರೀಕ್ಷಿಪೋದೀ ಗಳೀಗಳಿಪ ಕಾಳ್ಪತಿಯರ್ಕಳಿವರೆನ್ತು ಪೋಲ್ಪಂ (ಎಳ. VII, ೨೬೮೫. ೫-೨೬ ; ೧೨೧೮). [ಕಾಳ್ + (< ಕಾಱು) + ಸತಿ]

ಕಾಱು, ಕಾರು, ಕಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಕಕ್ಕು ; ವಮನಮಾಡು ; ವಾಂತಿಮಾಡು : ಕಂತಿದೀಕ ಮಧುವಂ ನೆಜ್ ಕಾಱಿದನ್ಮೆದಿಂದಂದಂ ನೆರೆದುವ ಕಕ್ಕೂಱಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧೩); ಕಾರ್ದುವಕ್ಷಿಗಳ್ ಅರುಣಕಿಯನುಗ್ರ ಕೋಪದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ವಾರಿದಂ ... ಮಿಗೆ ನಡುಗುತ್ತೊಳ್ಳು ತಾಮುಂಡುದಂ ದಲ್ವಡದಿರಿಗಳ್ ಕಾರ್ದವೊಲ್ ಪೆರ್ಚುಗೆ ಬಿಡೆ ಸುರಿಂಡು (ಜಂದ್ರಭ್ರ. ೧೧-೪೨). **ಕಾರ್ಪು** : ೧. ಜೀವಜೀವನದ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಕಾರಿತ್ತು ವಿಪಕ್ಷಸಾದ (ಆಕಳು. ೪೪೪); ಸ್ರಯಾಣಿಕರಾರೋ ಕಾರಿ ಕೊಂಡು ಹೊಲಸು ಮಾಡಿದ ಜಾಗ (ಮಸರುದಾ. ೧೮೫). **ಕಾಱು** : ಕಣ್ಣ ನೀರಿಜ್ಜುವು ಬಾಳಿರ್ದಾ ಜಲುವಜ್ಜುಸಲಾಜದೆ ಕಾಲುವಂತೆ ವೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಪದ್ಯಕ್ಕ); ಜಲಸುಂಡು ಕಾಜಿದವೊಲಾ ಜ್ಯೆತ್ರಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಮೆಳಕ್ (ಗದಾಯು. ೬-೭) ; ಎಸಕಿ ಪಸಿವಾಡೊಡಂ ಮೇದಿಪುಯೆಳ್ ಕಾಜಿರ್ದ ಕೊಡಸುಂಬರೆ ನರರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೦); ಕಣ್ಣಾಲಿ ಕಾಜಿದವರುಣವಾರಿಗಳ್ (ಶುವ್ಯಾವಿ. ೭-೬೪); ಪುಱರ್ಗಂದುಮಂಡಲ ಗರಳಮುಯ ಕಾಮುದಿಯ ಕಾಱುವಡೆ ... ಬದುಳಬುಡವೆಡೆ (ತೀರಥ. ೩-೨೬).

[ದೇ. ತಮಿ. ಕಾಳೆ; ಮಲ. ಕಾಲು; ತುಳು. ಕಾರು; ತೆಲು. ಕಾಯುಯು, ಗ್ರಾಯುಯು]

-ಕಾಜಿ, -ಕಾರ್, -ಗಾರ್, -ಗಾಜಿ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು, ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಇವಜಕೊಳ್ ವ್ಯವಹರಿಪಂ ಮಾಡುವನಪನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಜಿಗಾಜಿಂಗಳ್ ಸಂಭವಿಕುಂ" (ಕವಿದ. ೧೫೯); ಪಗೆಕಾಜಂ, ಬಗೆ ಕಾಜಂ... ನಡೆವಳೆಕಾಜಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೧ ಉಪಾ); ಕಾಜಿ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಪಗೆಕಾಜಿ, ನುಡಿಕಾಜಿ (ಕೃವಿಡಿ ೧೪).

-ಕಾರ್$_1$: ಓಲೆಯನ್ನು ತರುವ ವೃತ್ತಿಯವನು = ಓಲೆಕಾರ (ಓಲೆ + -ಕಾರ) (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩೭). -ಗಾರ್$_1$: 'ಕಂಚುಗಾರ' ಪರಾ. -ಗಾಱ : ಮಾಲೆಗಾಱಂ, ಕಂಚಗಾಱಂ, ಬಳೆಗಾಱಂ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಾಱಗೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಕ್ಕ ಳಾರೆಂದೊಡೆ ಕಾಱಗೊಡೆಯನುಂ ಕನಕಗಾವನುಂ ಬಿಳಿಯಾಚಾರಿಯು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೮ ; 915). [?]

ಕಾಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆಗಂ ಬೊಂದುರಿಗಂಕಾಱಿ ಕಿಱುವೀಳೆಕೊಯ್ಕಂ(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ಶೂದ್ರಕ).[?]

ಕಾಱಿಸು, ಕಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕಕ್ಕಿಸು : ಮುನ್ನ ಮಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಱಿಸುವೆನೊ (ಗದಾಯು. ೬-೧೭) ; ಕಾಱಿಸುವೆನಿವನಸುವನಿವ ಮೈದೋಱಿ ನಿಂದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೦); ಕಾಱಿಸುವೆನಮರರಂ ಜಯಿಸಿದುದನೆನುತೆ (ಚಿಬಪು. ೪೯-೫೧) ; ಅಂಬಿನ ತುದಿಗೇಱಿಸಿದ ಪೊಟ್ಟಣದುಪ್ಪಲಿಂಬಾದ ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱಿಸುತ . . . ಎಚ್ಚು ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೪). **ಕಾರಿಸು** : ತಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕಾರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೮) [ಕಾಱ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕಾಱು$_1$ 'ಕಾಱ್' ನೋ.

ಕಾಱು$_2$, ಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಉಳುವ ನೇಗಿಲ ಬುಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ ; ಗುಳ. 'ಕಾಱುದೆಱೆ' ಪರಾ. ಕಾರ್ಯ. 'ಆರುಕಾರು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಱು ; ತೆಲು. ಕಱ್ಱು]

ಕಾಱುಗಿಡಿ (ನಾ). ಕಾರುವ ಕಿಡಿ ; ಸಿಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ : ಏಱಿದವು ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಖಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲ ಗಲದಲಿ ನೆಲ ಕಡಿಖಂಡಮಯವಾಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೧೩).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಕಿಡಿ]

ಕಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನೇಗಿಲ ತೆರಿಗೆ: ಅಡ್ಡದೆಱೆ ಕಾಱುದೆಱೆ ನಾಱ್ಗ[ದ್ಯಾ]ಣ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೧-೭ ; 913).

[ಕಾಱು$_2$ + ತೆಱೆ]

ಕಾಱುಮದ್ದು (ನಾ). ವಾಂತಿಮಾಡಿಸುವ ಮದ್ದು : ಸೂಱೆಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳರಿಗೆ ಮಾಱಿದರು ಪಟ್ಟಣವನಕಟಾ ಕಾಱುಮದ್ದಿಗೆ ಹೋಹುದೇ ಕೈಮಸಕವವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೮).

[ಕಾಱು$_1$ (< ಕಾಱ್) + ಮದ್ದು (< ಮರ್ದು)]

ಕಾಱೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕೊರಳ ಬಂದಿ : ಅರಿಸಿನದಂತೆ ಮೆಯ್ವತ್ತಿ ಪಿಣಿವರ್, ಕಾಱೆಯಂತೆ ಕೊರಲಂ ಪತ್ತಿ ಕೊಯ್ವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೩). ಕಾಱೆ ಕಂಕಣ ತೋಳಬಂದಿ ಸೂಡಗಗಳಿಂ ಹಾರ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಮುತ್ತಿನೇಕಾವಳಿಯ ನೇವುರಂ ಪಾಯ ವಟ್ಟ (ಲಶಿಚಂ. ೩೧-೬೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಱೈ ; ಮಲ. ಕಾಱ ; ತುಳು. ಕಾರೆ]

ಕಾಱ್$_1$, ಕಾಳ್$_1$, ಕಾಳು$_1$, ಕಾಱು$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚು', 'ಕಾಱ್ಪುರ' ಪರಾ. ೨. ಕೆಟ್ಟದ್ದು ; ಕೀಳಾದುದು ; ದುಷ್ಟವಾದುದು. 'ಕಾಱಾಗು' ಪರಾ. ಕಾಳ್$_1$. 'ಕಾಳ್ಕುಱು', 'ಕಾಳ್ನಾಯಿ' ಪರಾ. ಕಾಳು$_1$: ೨. ಕಾಳುದೇಹದೊಳಗೊಂದು ಕೀಳಜೀವ ಹುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿ ಅಪ್ಯಾಯನವಡ ಗದು (ವಚಸಂ. ೪೫-೬೩) ; ಕಾಳನಾಡದಿರವ್ವ ಸತ್ಯವ ಪಾಲಿಸದೆ (ಸಂಭಪ. ೫-೪೭) ; ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳಹೋಗು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೬); ಸಿರಿಯಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ ಕಾಳುಮಾಡುವು ದಂತರಂಗವ (ಶಂಕದಾ. ೮-೪೯). ಕಾಱು$_1$. 'ಕಾಱುಗಬ್ಬು' ಪರಾ. [< ಕಾಡು]

ಕಾಱ್$_2$, ಕಾಳ್$_2$, ಕಾಱು$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೀಜ ; ಧಾನ್ಯ. 'ಕಾಱಬಾಱ' ಪರಾ. ಕಾಳ್$_2$: ದೇಶದೊಳಗೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷವಿದ್ದು ಕಾಳು ಬಹಳ ತುಟ್ಟಿಯಾದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೫); ಉಳುವೆನಾ ಭೂಮಿಯನು ಹೊರುವೆನಾ ಹೇರನ್ನು ತುಳಿದು ಕಡ್ಡಿಯ ಕಾಳ ವಿಂಗಡಿಸುವೆ (ಕಪಪು. ೪-೩೧) ; ಜಳ್ಳು ತೂರಿ ಕಾಳು ತುಂಬಿ (ರೂಢಿ). ೨. ಕಣ ; ಹಳುಕು. 'ಕಾಳುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ಕಾಱು$_2$: ೧. ಕಾಱು, ಕುಱು, ತುಱು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಕಾಱುಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಱ್ = ಗಟ್ಟಿ, ಗಟ್ಟಿತನ ; ತುಳು. ಕಾಳು ; ಕೊಡ. ಕಾಳ್]

ಕಾಱ್$_3$, ಕಾಳ್$_2$, ಕಾಳು$_3$ (ನಾ). ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು. 'ಕಾಱ್ಪಿಟ್ಟು', 'ಕಾಱ್ಪೊಡೆ' ಪರಾ. ಕಾಳ್$_2$: "ಕರಿದು ಕಾಳ್ಕರಿಯೆನಲ್ಕೆ ತಿಳಿಯೆ ಕರ್ಪೆಂದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೦). ಕಾಳು$_3$: ರಾತ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆ - ಕಾಳು ಕವಿದಿತ್ತು (ಮೇದಿಮ. ೮೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಾಱ್ ; ಕೊಡ. ಕಾರ್ ./ ಸಂ. ಕಾಲ]

ಕಾಱಬಾಱ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕಾದು ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳು ಪಡೆಯುವವನು : (ಕಿ). [?]

ಕಾಱಾಗು, ಕಾಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಇಂದಿನ ಬಂದಾಕಾಱಾದ ವಾಱ್ತೆಗೊಂಡೊಡೆ ಪಾಱಾದುದು ಮನಮು ಮೆರ್ದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೧). ೨. ತೊಂದರೆಕೊಡು ; ವೈರಿಯಾಗು ; ದುಷ್ಟವಾಗು : ಎಳವೆಱೆಯಂತೆ ವಕ್ರನಾಗಿ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕಾಱಾಗಿ ಮುಳ್ಮೊನೆಯಂತೆ ಕ್ರೂರನಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫). **ಕಾಳಾಗು** : ೧. "ಕಾಳಾದುದೆನಲ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟು ಪೋದುದುಮಕ್ಕುಂ" (ಭಾರನಿ. ೧೯) ; ಅಂಗ ಲಿಂಗವಾದರೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಪ್ಪುದೆ (ಆದವ. ೯೨) ; ಏಳು ಕೌರವರಾಯ . . . ಜಲದೊಳಗಾಳುವರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು ನಿನ್ನಲಿ ಗರುವ ಶಶಿವಂಶ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫-೧೪) ; ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬೀಳಾಯ್ತು ತೇರ್ ಕುದುರೆ ಕಾಳಾಯ್ತು (ಪಾರಸಿ. ೧೨-೨೮೧). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾಗು : ಮೇಲುಗಾಳೆಗನಮ್ಮದೀಸಱ ಮೇಲೆ ತೆಗೆಸುವುದತಿ ಮಥನದಲಿ ಕಾಳಹುದು ಬಳಿಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧) ; ಪರಿಪರಿಯ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ನಿಕರದಲರಿದರಾತನ ಕೊರಳ ನೊರೆ ನೆತ್ತರನ ಕಾಣವು ಕೈದು ಕಾಳಾದವು ಮಹಾದೇವ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೨೯). [ಕಾಱ್$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಕಾಱು$_1$ 'ಕಾಱ್$_1$' ನೋ.

ಕಾಱು$_2$ 'ಕಾಱ್$_2$' ನೋ.

ಕಾಱುಗ (ನಾ). ಕಾಳಿನ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಕಾಱುಗಂ, ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ, ಮಣ್ಣುಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕಾಱ್$_2$ + ಉಗ]

ಕಾಱ್ಕದೇವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಱ್ಕದೇವಯ್ಯ ರನ್ವಯದೊಳ್ ಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ್ಬ್ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಮವಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೭ ; 918). [ಕಾಱ್ಕ$_0$ + ದೇವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಾಱ್ಕಬ್ಬ 'ಕಾಱ್ಗಬ್ಬ' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕಿಚ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕಿರ್ಚು 'ಕಾಱ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಾಱ್ಕುರುಳ್, ಕಾಕುಳ್ಳು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆರಣಿ : ದಾವಣಿ ಗೂಂಟಮಂ ಪೊಡೆವ ಕಾಱ್ಕುರುಳಂ ಪರಿದಾಯ್ವ ಪೇರ್ಗಳಂ ಠಾವಱಿ ದೊಟ್ಟಿಲೊಟ್ಟುವ . . . ಡೋಲಿಗರಿಂದೆಸೆದಂ (ದಶಕು. ೪-೭೮). 'ಕಾಡುಕುರುಳು' ಪರಾ. ಕಾಕುಳ್ಳು : ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು, ಕಾಕುಳ್ಳು, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦). [ಕಾಱ್$_1$ + ಕುರುಳ್$_2$]

ಕಾಟ್ಕೋಣ, ಕಾಳ್ಕೋಣ (ನಾ). ಕಾಡು ಕೋಣ; ವನ ಮಹಿಷ: ಕಾಟ್ಕೋಣಂಗಳ್ ತರಳತರಶ್ವಸಿತವಿಲುಳಿತಘ್ರಾಣಂಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೪೧). **ಕಾಳ್ಕೋಣ**: ಮಲ್ಲರೊಳ್ ಮಲೆದು ಪೊಱಮಟ್ಟ ಕಾಳರಕ್ಕಸ ರಂತಿರ್ಪ ಕಾಳ್ಕೋಣಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಕಾಳ್ಕೋಣನ ತಲೆಗಳನೋಸರಿಸದೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬೇಸಱದೈತರ್ಪ ಬೇಡರಿರ್ದರು ಮಹಿಷಾಸುರ ಬಹುರೂಪಿನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೯); ಕಾಳ್ಕೋಣಗಳು ಮಸಗಿ ಸದೆವ ಕೋಡಿನ್ನಖಿಳ ನಾದದಿ ಬಿದಿರಡೆವ ಚೀತ್ಕಾರದಿಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಕಾಳ್ಕೋಣನೆಸೆಕಮನೆ ಪೊಯ್ದಾಡುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೫೪).

[ಕಾಟ್$_1$ + ಕೋಣ]

ಕಾಟ್ಕೋಳಿ, ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ; ಅಡವಿಯ ಕೋಳಿ: ಪುಲಿಯಿಲಿ ಕಾಡೆಮ್ಮೆ ಕಾಟ್ಕೋಳಿಯೆಂಬೀ ತಿರಿಕವ್ರಾತಂಗಳೊಳ್ ಸಂಭವಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೭). **ಕಾಳ್ಕೋಳಿ**: ಕಂಕ ಕೊಕ್ಕರೆ ಶುಕಂ ಕಾಳ್ಕೋಳಿ (ಯಾದಮು. ೪-೫೩). 'ಕಾಡುಕೋಳಿ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್$_1$ + ಕೋಳಿ]

ಕಾಟ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ, ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ (ನಾ). ಕಾಡು ಕಾವ್ಯ; ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಕಾವ್ಯ: ಕಾವ್ಯಜ್ಞರಿಂ ಕಲ್ಲದಚ್ಚಿಗದಿಂ ಕಟ್ಟದ ಕೆಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಂಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೫). **ಕಾಳ್ಗಬ್ಬ**: ತಮ್ಮ ನೆಗಳ್ತೆಗನುಸಾರಿಯಾಗಿರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾಳ್ಗಬ್ಬಂಗಳೆಂದು ಬಗೆದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೪-೯). **ಕಾಟ್ಕಬ್ಬ**: ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡೂಟ್ವನೊರ್ವಂ (ಲೀಲಾವ ೧-೪೦); ಬಾಯಿಗೆ ವಂದುದಂ ಪೇಟ್ವುದಱಿಂ ಕಾಟ್ಕಬ್ಬಮೆನಿಕುವೆಂತುಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೧). [ಕಾಟ್$_1$ + ಕಬ್ಬ]

ಕಾಟ್ಗಬ್ಬು, ಕಾಟುಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕಾಡು ಕಬ್ಬು; ಕಾಗಬ್ಬು; ಇಷೀಕೆ: ಕಬ್ಬೆಂಬಭಿಧಾನಂ ಕಾಟ್ಗಬ್ಬಿಂಗಂ ನೆಗಟ್ದ ಮೆಲ್ವ ಕಬ್ಬಿಂಗಂ ಕೇಳುರ್ಬರೆಯೊಳಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೦). **ಕಾಟುಗಬ್ಬು**: "ಕಾಟುಗಬ್ಬೀಷೀಕೆ ಕಾಶಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯).

[ಕಾಟ್ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕಾಟ್ಗರಡ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಹುಲ್ಲು: ಮಸಗಿರ್ದ ಲೋಹಿತಾಶ್ವ ಪ್ರಸರಂ ಕಾಟ್ಗರಡಮೆಲ್ಲಂ ಮೇಯೆ (ಜಗವಿ. ೧೭-೬೩).

[ಕಾಟ್$_1$ + ಕರಡ]

ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು, ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಂಕಿ; ದಾವಾನಲ: ಎಳವರನಂ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿರದಳುರಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೭೧); ಕೋಪಿಯ ಹೃದಯದಂತುರಿವ ಕಾಟ್ಗಿಚ್ಚಿನಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೫೩). 'ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು' ಪರಾ. **ಕಾಳುಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳುಕಿಚ್ಚೆದ್ದಡವಿಯನು ಕುಡಿನಾಲಗೆಯೊಳಳವಡಿಸಿ ದಳ್ಳುರಿ ಜ್ವಾಲೆತಗ್ಗಿದವೋಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೦). **ಕಾಳುಗಿಚ್ಚು**: ಕರಡದ ಬಣಬೆ ಸಿಕ್ಕಿತು ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನಬಾಯ ಬಗರಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೮); ಕಾಳುಗಿಚ್ಚಿನ ವೇಡೆಯಲಿ ವನಜಾಲ ಬೇವುತ್ತಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೨-೩-೨೨). **ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು**: ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿನಿಂ ಬೇವಂಗೆ ತಂಪಿನ ಸೋನೆಯ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತೆ ಮಾಣ್ಬರೆ (ಬಸರ. ೪-೨೯); ಉಱಿವ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ಸಿಲ್ಕಿದ ಗಱಿ ನೆಱೆಯದಂಚೆವೊಲಾದರು (ಸಾನಂಚ ೭-೪೨ ; ತರುಗಳನುರುಹಿ ಕಾಳ್ಕಿಚ್ಚು [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಳೆಗಳನು] ಗದಗದಿಸೆ (ನಳಚ. ೬-೭). **ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು**: ಗೋಳ್ಗುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚು ತಗುಳ್ವಲ್ಲಿ ಸಂದು ಹಾಸಿದ ಕಾಸಿದಱೆಗಲ್ಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಚ. ೪-೧೨೫ ರ); ಹತ್ತಿಯ ಹೇಱುಗಳ ತಂದಡವಿಯೊಳಗಿಡಲೂಱಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚದನು ನುಂಗಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧); ಸುದ್ದಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಂತೆ ಊರಲ್ಲಿ ಹರಡಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೪೧). **ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು**: "ವನವಹ್ನಿಃ, ದವಃ, ದಾವಃ - ಈ ಮೂಱು ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೦); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಉರಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಕೊಳ್ಳಿಗಳನೊಂದೆಡೆಯೊಳೊಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೫-೩೦); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟಿ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯಮತಿಭಯದಿಂ . . . ನಾಟ್ಕಡೆ ವೋಪಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೮); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚಿಗಂಜಿದಾತಂ ಪೆರ್ಮಡುವಂ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಬಾಟ್ಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೬); ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು - ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚು**: ಪೊಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ನೆಗೆದಕಾಟ್ಕಿರ್ಚಮರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫-೨೭); ವಿಳಯ ಕಾಲದ ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚಿನ ಬೇಗೆ ಸಾರ್ವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೬); ಕಾಟ್ಕಿರ್ಚಿನನ್ನನದು ಮುಚ್ಚದುದು ಕ್ರೂರಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯೭). [ಕಾಟ್$_1$ + ಕಿಚ್ಚು]

ಕಾಟ್ಗಿಡು (ನಾ). ಕಾಡು ಗಿಡ. 'ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್' ನೋ.

ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್ (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಡದ ಬೇರು: ನೀರ್ಮ್ಮಡುದಾಣಂ, ಕಾಟ್ಗಿಡುವೇರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕಾಟ್ಗಿಡು + ಬೇರ್]

ಕಾಟ್ಗುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವೃಥಾ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: ಅದಿರದಿದಿರ್ಚಿನಿನ್ದರಿ × × ನೆನೆಪಾಯಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಣ್ಡಮುಂ ಕುದುರೆಯಯೆಂಬಿವುಂ ಬೆರಸಿ ಬೀಟ್ವದು ಮೇಣದಿರೆ × ದೆದ್ದು ಕಾಟ್ಗುದಿಗೊಳೆ ತಾನೆ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೧೨ ; 982). [ಕಾಟ್$_1$ + ಕುದಿಗೊಳ್]

ಕಾಟ್ಗೆಡೆ, ಕಾಳುಗೆಡೆ, ಕಾಳ್ಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗೊಡ್ಡು ಮಾತಾಡು; ಕೆಟ್ಟ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಉಳ್ಳಾತಂ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದೊಡಮೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂಬರೆಯ್ದೆ ಬಡವಂ ಪಿರಿದಂ ಒಳ್ಳಿತ್ತಂ ನುಡಿದೊಡದಂ ಪೊಲ್ಲೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೧೫); ಕುಟಿಳಾಳಾಪದೆ ಪಿಂದೆ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದು ಮುಂದಾ ಸತ್ಕವೀಂದ್ರರ್ಕಳುಬ್ಬಟೆಯಂ ಕಂಡು ಕನಲ್ದು (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೩); ನಿನ್ನಂ ಗೆಲ್ದಲ್ಲದೆ ಕಾಟ್ಗೆಡೆದೆನಾದೊಡೀ ಬಿಲ್ ಊಱುಂಗೋಲಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೯); ಕಡೆಗಣಿಪ ನಾರುಮಂ ಕಾಟ್ಗೆಡೆವಂ ಖಳನಿವನೊಳಾಂತು ಬರ್ದುಕುವುದುಂಟೇ (ನೀತಿಮಂ. I, ೩೨೧). **ಕಾಳುಗೆಡೆ**: ಕಾಳುಗೆಡೆಯದೆ ಹೋಗಿ ನೀವೆಂದನು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೦); ಸತ್ಯದ ಹುರುಳನಱಿಯದೆ ಕಾಳುಗೆಡೆದರೆ ಕಾರ್ಯವೆಂತಹುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೧೭); ಕಾಳುಗೆಡದಪಳೇನನಿವಳಿವ ಳೆಂದ ಮಾತುಗಳ ಕೇಳಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೨೭); ಕಾಳುಗೆಡೆಯದಿರೆಲವೊ ಹಲಬರ ಕೂಡೆ ಗೆಡೆವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೩-೬೮). **ಕಾಳ್ಗೆಡೆ**: ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು ನರಿಗಳಂತೆ ಜಿನುಗಿ ಕಾಳ್ಗೆಡೆವ ಕರ್ಮಿಗಳ ಮಾತಿಂಗುಮ್ಮಳಿಸಿ (ಬಸರ. ೮-೧೦೨ ; ಎಲೆದೋಷಿ ನೀನಿಂತು ಕಾಳ್ಗೆಡೆದು ನರಕಕ್ಕಿಳಿವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೮೭); ಬಾಯ್ಬಡಿಕರೈ ಕಾಳ್ಗೆಡೆದಡೇನಹುದೆನುತ ಹೊಕ್ಕನು ಭೀಮನುರವಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೭).

[ಕಾಟ್$_1$ + ಕೆಡೆ$_2$]

ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ, ಕಾಳ್ಗೈತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕೃತ್ಯ: "ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತಮೆಂದು ದುಷ್ಕೃತ್ಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೩೦-೬೪೦); "ಕಾಟ್ಗೆಯ್ತಮೆನಲಕೃತ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೮೧). **ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತ**: ಕಯ್ಮಿಂಚಿ ಕೃತವಾಗಿ ಹೋದ ಕಾಳ್ಗೆಯ್ತದ ನಡೆವಳಿಕೆಯನ್ನು . . . ವರದಿಯೊಪ್ಪಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೨೬-೧೬). **ಕಾಳ್ಗೈತ**: "ಕಾಳ್ಗೈತಮೆನೆ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೩); ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ಕಾಲ್ಗಾಣದಾದನಾ ಕಾಳ್ಗೈತ ಕಳ್ಳುತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೨೬). [ಕಾಟ್$_1$ + ಕೆಯ್ತ]

ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ, ಕಾಳಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಜೀರಿಗೆ; ಕಹಿಜೀರಿಗೆ: ಜೀರಗೆ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂ ಕಾಟ್ಜೀರಗೆ ಕರಿಯೆಳ್ಗಳೆಂಬಿವಂ ಪೂಸು ಗಜಕ್ಷೀರದೊಳರೆದಾನನ ಪಂಕೇರುಹಮಂ ಬಂಗುಪಿಂಗುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೮೮). **ಕಾಳಜೀರಿಗೆ**: "ಉಪಕುಂಚಿಕೆ - ಕಾಳಜೀರಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೩). 'ಕಾಡುಜೀರಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್$_1$ + ಜೀರಗೆ]

ಕಾಟ್ತುಱು, ಕಾಳ್ತುಱು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಸು; ಕಾಡಾಕಳು: ಕಾಟ್ತುಱು ಮಸಗಿದಂತೆ ಮಸಗಿದ ದುರ್ದರ ಧನುರ್ದರ ಬಲಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೨ ವ); ಕಾಟ್ತುಱುಗಳಂ ಸಮುಚ್ಚಾದಿಪಯದಿರ್ಪಿತ್ತಿ ದಂತೆಯುಂ (ಠೀಲಾವ. ೫-೧೦೦); ಕಾಟ್ತುಱು ಮಸಗಿದವೊಲ್ತೊಡ್ಡಿದುದು ಕುರುಸೈನ್ಯಂ (ಕಮುದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಾಳ್ತುಱು.** 'ಕಾಳ್ತುಱು ವಿಂದು' ನೋಡಿ. [ಕಾಟ್+ತುಱು]

ಕಾಟ್ಕೊಂಡೆ (ನಾ). ಕಹಿಹೊಂಡೆ; ಕಾಗೆದೊಂಡೆ: ನೆಲಮಾವಂ ನೆಲದೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಿ ಮಿಟಲಂ ಕಾಟ್ಕೊಂಡೆಯುಂ ನಿಂದಿ . . . ಇಂತಿ ವೆಲ್ಲಮು ಸಮಂ ಕೂಡಿಟ್ಟು (ಮಮದ. ೧೬-೫೯).
[ಕಾಟ್+ ಕೊಂಡೆ]

ಕಾಟ್ಮುಗ್ಗಿ (ನಾ). ನುಗ್ಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಾಡುನುಗ್ಗೆ: ಮೂಡಲ ಕಾಟ್ಮುಗ್ಗಿಯ ಪಿಲ್ಕು ಬಡಗ ಪೋಗಿ ಬೆಳ್ಕೊಲೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೇರಾಟ್ಟಿ ಪಳ್ಕಂದಿದು ಪೋಗಿ ಸಿರಿಯ ಪಳ್ಕಮೊಳ್ಪುಡ (ಸೌಂಇ. IX-i, ೩೮-೧; 10ನೆಯ ಶತ); ಅವಿತ ಮೊಲೆವಾಲಿಂದಂ ಭಾವಿಸಿ ಕಾಟ್ಮುಗ್ಗಿಯೆಸೆವ ರಸಮಂ ಕುದಿಸಲ್ ಗೋವಿನ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಮಮದ. ೧೩-೭೬). [ಕಾಟ್+ ನುಗ್ಗಿ (< ನುಗ್ಗೆ)]

ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ. 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ' ನೋಡಿ.

ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹತ್ತಿ: ನಯನದೊಳಿಳ್ಕುಗೆ ಕಾಟ್ಪತ್ತಿಯ ಬೇರುಮಂ (ಠೀವೀರೇಶ. ೯-೭೪). [ಕಾಟ್+ ಪತ್ತಿ (< ಪಟ್ಟು)]

ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿ, ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ, ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಆಡವಿಯ ಹತ್ತಿ; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆವ ಹತ್ತಿ: ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೊಜೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಠೀಲಾವ. ೭-೬೪ ವ). **ಕಾಳ್ಪತ್ತಿ:** ಕಾಳೆಯ ನಾಯಕಸ[ಖೀ]ರದಾನಣ್ಣನಕಾಳ್ಪತ್ತಿಯ ಸ್ರ್ವ್ಗ್ ಟಾ]ಧಾ ಪರಿಹಾರ ಮಪ್ಪ ಕರಿಯರ ಕೇಸಿಯ ಹಡುವಣಸಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಣ ಮತ್ತಳ್ಳಿಯ್ಕಂ ಕಾಲ್ವಣಾರಿಗಿಕಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೫೦-೨ : 1156). **ಕಾಟ್ಪತ್ತಿ:** ಕಾಡಾವುಮೂರಾವುಂ ಕಾಟ್ಪತ್ತಿಯುಂ ಪತ್ತಿಯುಂ . . . ಎಂತು ಲೋಕದೊಳಿಳವ . . . ಅಂತು ತಿರಿಕರುಂ ಸಿರಿವಂತರುಮೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೯೧). 'ಕಾಡುಪತ್ತಿ' ಪರಾ. [ಕಾಟ್+ ಪಟ್ಟು]

ಕಾಟ್ಪಲಸು (ನಾ). ಕಾಡು ಹಲಸು: ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯುಮೂರೆಮ್ಮೆಯುಂ ಕಾಟ್ಪಲಸುಂ ಊರ ಪಲಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೬೮).
[ಕಾಟ್+ ಪಲಸು]

ಕಾಟ್ಪು (ನಾ). ಕಾಯ್ಪು (?): ಕರಂ ಕಾಟ್ಪಿನಿಂ ಕೈಮಿಗುತುಂ ಬಂದತ್ಪದೊಂದಮ್ಮತಮಪದಿದಮೊಳ್ಪಂ ನಿಮೇಳಂ ನಿದಾಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೫). ℙ 'ಕಾಯ್ಪಿನಿಂ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೇ. [< ಕಾಯ್ಪು?]

ಕಾಟ್ಪುರ, ಕಾಹುರ್ಕ, ಕಾಳ್ಪುರ, ಕಾಳ್ಪುರ, ಕಾಟ್ಪೂರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಕಾಡಿನ ತೊರೆ: "ಕಾಟ್ಪುರಮೆಂದು ಕಾಡ ಹೊಳ್" (ಕಪಾಸ. ೯-೧೫೭); "ಕಾಟ್ಪುರಮೆ ಕಾಡ ಪೊಳಲಿ ನಿಳಿರ್ದಂ" (ಕಾಳಿಕ. ೯೪); ಉಗ್ರಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚದುರಿಗಿಡಿ ನುಂಗಿ ದಿಕ್ಕ ಕುಡಿದ್ ಪಿಬಸಿತ್ತರ ಕಾಟ್ಪುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೮); ನಯಿನಂ ಕಾಟ್ಪುರಂ ಮಾಡೆ ಕಾರುಣ್ಯರಸಸ್ರೋತಂಗಳಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೧೩); ಕಾಟ್ಪುರಮಾದಂ ಕಿಡೆ ವೆರ್ ಬಿರ್ದಂ ಅಜಿದುದು ಬಹಳಾ ಸಾರಮುಂ ನೀರದಿಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೧); ಗಂಧ ಜಲವಾಹಿನಿ ಕಾಟ್ಪುರಮಾದ ಗಂಗೆಯುಂ ಜಗುವೆಯುಮೆಂದಿನಂ ಮೆಜ್ಜಿದುದು (ಅಸಂಪು. ೫-೬೮). **ಕಾಹುರ್ಕ:** ಕರದ ಕದಪಿನ ಕಂಬಿಯು ಕಾಹುರದ ಕಂಪಸದ ಕೊರಳ ದಿಕ್ಕುಗಿಳ್ಳಗಳಾಸರಮೆ (ತೀರಕಾ. ೬-೧೫-೬೬).

ಕಾಳ್ಪುರ: ಸನ್ನಾಸದ ವಿಶ್ರಮಂ ದಯೆಯಂ ಕಾಳ್ಪುರಮದು (ಎಳ. VII, ೬ಕಾಂ. ೩೪೨-೬೯, 1050); ಅರುಣಾಂಬುಧಾರೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಲ್ (ಅಧ್ಯಟಿ. ೪-೧೧೯); ತಪಿ ಮೋಹರಸ ಮನದೊಳಗೆ ಕಾಳ್ಪುರವಾಗೆ ಸಾರ್ದಳಾ ರೋಹಿಣಿದೇವಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೫೭); ಮದನಾಗ್ನಿಯಂ ಪೊಗೆವ ಪಸಿಯ ದಿಸಿಪಸರದ ಪಸರಿಸಿದ ಪೊಗೆ ಸುರಿವಂತೆ ಕಾಳ್ಪುರಮಾಗಿ ಕಣ್ಣಾರೆಗಿವಿತರೆ (ಗಿಜ ಕೀ. ೭-೨೨ ವ). **ಕಾಳ್ಪೊರೆ:** ಕಪ್ಪುರದ ಕಾಳಾವದೊಳು ಪಣಿತಗಿರ್ಗಳ್ ಕಾಳ್ಪೂರದೊಳು ಮಾಂಗೊನರಿ ನಿರ್ಪಜಿ ಜೆಯಳಿಗೆ (ಠೀಮಿಸಂ. ೧೨-೫). **ಕಾಟ್ಪೂರ:** ವಾಹಿಕೀತಿರವಿಂ ಮೀಂಗಳಿದಿರೇಱಿದುವು ಪುಗುವ ಕಾಟ್ಪೂರಮಂತದು ದೀಟ್ಟಿಯಂದದಿಂ (ಅಸಂಪು. ೯-೧೩೬ ಲ). [ಕಾಟ್+ ಪುರ್]

ಕಾಟ್ಪುರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ; ಮಹಾಪ್ರವಾಹವಾಗು: ಬಾಸ್ಪಂ ಕಾಟ್ಪುರಂಗೊಂಡ ವಕ್ತ್ರಸರೋಜಂ (ಕುಸುಸಾ. ೧೩-೧೦೬). [ಕಾಟ್ಪುರ+ ಕೊಳ್[1]]

ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಹೊನೆಯಂತೆ ಹರಿ; ಸೂಸಿ ಹರಿ: ತೆಳ್ಗನಿ ತೀವಿ ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿವ ಲಾವಣ್ಯರಸವ ಬರಿವೊನಲಂ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟು ಕೆಡೆಗೆಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಂತರೆ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೯೪). [ಕಾಟ್ಪುರ + ಪರಿ[1]]

ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೂಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಸು: ಗೀತಾಮೃತಸಾರಪೂರಮಂ ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿಯಿಪ (ಧರ್ಮಪ. ೧೪-೮೫ ವ). [ಕಾಟ್ಪುರಂಬರಿ + -ಇಸು[3]]

ಕಾಟ್ಪುರವೇಟ್ಟ್ (ಕ್ರಿ). ಮಹಾಪ್ರವಾಹ ಉಂಟಾಗು; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿ: ಕಾಟ್ಪುರವೇಟ್ಟ್ ಪಾಲಮಯಮುಂ ಜಸಮುಂ ಜಿನಮಜ್ಜನಂಗಳಂ ಮಾಟ್ಪ . . . ಬಯಂಕಳೆಯಾಮುಮ್ ಜಿನವಕ್ತ್ರಗೆ (ಅರಿಷ್ಟ. ೩-೨೫).
[ಕಾಟ್ಪುರ + ವಟ್ಟ್]

ಕಾಟ್ಪೂರ 'ಕಾಟ್ಪುರ' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪೆಸಱ್ (ನಾ). ಕಾಡು ಹೆಸರು: ಬಿರಸಮುರ್ವಿವಳ್ಳಿಯೊಳಿಗಿಶ್ವರಿಯಂ ಕಾಟ್ಪೆಸಱನೀ ಕಷಾಯಂ ಕೆಡಿಕುಂ ಜ್ವರಮಂ (ಕಳ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೮). [ಕಾಟ್+ ಪೆಸಱ್]

ಕಾಟ್ಪೊಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಪ್ರವಾಹ: ಳಿಲಂಗಿದ ತಮಾಲಮೆಂಬ ಕಾಟ್ಪೊಣ್ಣೆಮಂ ಪಾಯ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೨೯).
[ಕಾಟ್+ ಪೊಣ್ಣೆ]

ಕಾಟ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಪ್ಪುಒಡಲು: ಸೀಳ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಾಟ್ಪೊಡೆ [ಪಾಕಾ. ೬೭] (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಾಟ್+ ಪೊಡೆ]

ಕಾಟ್ಪೊನ್ನೆಲ್ 'ಕಾಟ್ಪೊನ್ನೆಲ್' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪೊಲ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಹೊಲ; ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ: ಪದದು ಮೆಯ್ಯೞಿಯಲ್ತಂಕಿಜ್ಜ ಕಾಟ್ಪೊಲಂ ನಸಿಕೊನಿವೋಗೆ ಭಿಲ್ಲತಿ ಬಲ್ಲೆಜ ಗಾಗಿರೆ (ಪ ಕಳ. ೫-೭೯); ಮಂರಾಟ್ಪಿತ್ತೀಷನಂ ಐಂದು ಕಾಟ್ಪೊಲ ದೊಳ್ಪಟ್ಟು ಪೊರಳ್ಮುಂ (ಅಕ್ಕಪ. ೨೫-೩). [ಕಾಟ್+ ಪೊಲ]

ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕಾಟ್ಪಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪಿಪ್ಪು 'ಕಟ್ಪಿಪ್ಪು' ನೋ.

ಕಾಟ್ಪಿಕ್ಕು, ಕಾಳ್ಪಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಕಾಡುಕೊತ್ತಿ: ಗೋವಿನವಹಲೊಳ್ ಕಾಟ್ಪಿಕ್ಕು ಕಂಠೀರವೆಗೆ ಸಿಲ್ಕುವೆಡೆ ಕೊಡಗ . . . ನೆರೆದಿರ್ದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೫೧); ಕಾಟ್ಪಿಕ್ಕಿಗೂಡುವವೋಲ್ ತುಯ್ಯಲಂ (ಅಸಂಪು. ೧೦-೬೦). **ಕಾಳ್ಪಿಕ್ಕು:** ಗಂಡಿರಲೆ ಕಡವೆ ಕಾಳ್ಪಿಕ್ಕು ಕರವಂಗಿ ಸಾರಂಗ ಮೊಲ ಮುಚ್ಚು ಮುಸುಗಳಿದೆಡೆಕೊಂದವು ಜಾಯಿಲಗಳು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೨೬-೯೦). [ಕಾಟ್+ ಪಿಕ್ಕು]

ಕಾಟ್ಟೆಱಣೆ (ನಾ). = ಕಾಟ್ಟುರುಳ್ : ಕಟ್ಟಾಱಿದ ಪುಳ್ಳಿಗಳಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊದಳಿಗಳನೆಯ್ದೆ ಕಾಟ್ಟೆಱಣಿಗಳಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಱಿಸಿರೆಗಳಂ ಬೆಟ್ಟಾಗಿರೆ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತಿರಿವಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೭೨).

[ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಬೆಱಣೆ]

ಕಾಟ್ಟೆಸನ (ನಾ). ಹಾಳು ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚ ಕೃತ್ಯ : ಶಕ್ಕು ಟೌಳಿಗಂ ಬಸಗಡಿದೀಟ್ಟ ಕಾಟ್ಟೆಸನದಟ್ಟುಳಿಗಂ ಪುಗದಂತಿರೆಲ್ಲರಂ ಪೊಸಯಿಸಿ ಕಾರ್ತವೀರ್ಯನೆಸಕಂ ಬಡೆದಂ ದೊಡದೇವಭೂವರಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೧೫). [ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಬೆಸನ]

ಕಾಟ್ಮನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನ; ಕೀಳುಮನಸ್ಸು : ಅಸತೀಪ್ರಿಯ ನೀನದೇಕೆ ಕೆಯ್ದಿಡಿದೆಯೊ ನಿನ್ನ ಕಾಟ್ಮನದ ಕೆಯ್ದಿಡಿದಾಕೆಯುಮೆಲ್ಲಿಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಂದವಳ್ ನುಡಿವುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೪).

[ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಮನ]

ಕಾಟ್ಮೀಗ, ಕಾಳ್ಮಿಗ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗ : ಕುಡಿದಿಟ್ಟ ದೆಡೆಗೊಂಡು ಕಾಟ್ಮೀಗಗಳೆನಿತೆನಿತೊ . . . ಪಾವನಮಾದುವಾ ರಾಮನಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩–೫೪). **ಕಾಳ್ಮಿಗ** : ೨. ಕಾಡುಜಂಕೆ : ಇಂತಪ್ಪಶ್ವ ಮುಂಟಾಗಿರೆ . . . ಈಶಾತ್ಮಜಂ ಕೇಕಿರಥಂ ತಾನಪ್ಪನೇ ಕಾಳ್ಮಿಗದೆ ಗಮಿಪನೆ ಸಂತತಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨–೧೦೬).

[ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಮಿಗ]

ಕಾಟ್ಮೃಗ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೃಗ : "ಪಶುಃ, ಶ್ವಾಪದಃ –ಈ ೨ (ಬೆಳ್ಮಿಗ) ಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಟ್ಮೃಗಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯–೮೦). [ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಮೃಗ]

ಕಾಟ್ಮೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಣಸು; ಅಡವಿ ಮೆಣಸು : ಮುಳ್ಳುತ್ತವಂಕೊಲೆ ಕಾಟ್ಮೆಣಸಿಂಗಳಂ ಕೊಸಗು ಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ ಬಿದಿರ್ಕಮ್ಮರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೩).

[ಕಾಟ್ಟು + ಮೆಣಸು (< ಮೆಟಸು)]

ಕಾಟ್ಮೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕಾಡುಮೊಲ್ಲೆ : ಕಾಟ್ಮೊಲ್ಲೆಯ ಬೀಜರಾಜಿಗಳ ನುಂಗುವುದುಣ್ಬುದು ಮೇಗೆ (ಖಮದ. ೧೪–೩೦).

[ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಮೊಲ್ಲೆ]

ಕಾಟ್ಟಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ, ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ; ಅಡವಿಯ ಹಾದಿ : ಕಾಟ್ಟಟ್ಟೆಯ ಬೆಂಚರವಟ್ಟಿಗೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ಬರ್ಪ ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭–೪). **ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆ.** 'ಕಾಳ್ಬಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆ** : ಸೈನ್ಯಮನದಂ ಕಂಡುಟ್ಟುದಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಜಯಂ ಕಾಮನ್ಯಪಾಳ ನೋಡಿದನವಂ ಬೆಂಗೊಟ್ಟು ಕಾಳ್ವಟ್ಟೆಯಿಂ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೭ ; 1167). **ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆ** : ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಸುಲಿದು ಪಾಂಥ ರ್ಕಳಂ (ದಿವ್ಯಸೂ. ೯–೪೦) ; ಎಟ್ಟಟ್ಟೆ ಕಾಟ್ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತಳರ್ದರ್ ಗಂಡರ ಗಂಡ ಪಾಂಡ್ಯಸಿತಿಯರ್ ನೀಂ ದಾಟಿ ಮಾಟ್ಟನ್ನೆಗಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೬–೬). [ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಾಟ್ಟೀರೆ (ನಾ). ಕಾಡಹೀರೆ; ಕಹಿಹೀರೆ: ಘಟಯಿಸಿತಿದು ಕಾಟ್ಟೀರೆಯ ಪಟು ವಿಷವೆಂದಂಜಬೇಡ (ಖಮದ. ೨–೪೪). [ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಪೀರೆ]

ಕಾಟ್ಟೊನಲ್, ಕಾಹೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲ್, ಕಾಳ್ವೊನಲು (ನಾ). = ಕಾಟ್ಪುರ : ಕೆನ್ನೀರ್ಗಳ ಕಾಟ್ಟೊನಲ್ ಮಸಗಿ ಕೂಡಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೮). **ಕಾಹೊನಲ್** : ಕಂಬನಿಯ ಕಾಹೊನಲೊಳದ್ದುವ ಕುಮಾರನಂ (ಹಚಕಾ. ೧೧–೧೧) ; ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾಹೊನಲ ನೀಸಾಡುವಂತೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೪೭); ಕಾಹೊನಲಿಂದಂ ಶೈಲಂ ಗಳು ಮುಳುಗುತ್ತಿರಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ರ. ೧೦–೧೩). **ಕಾಳ್ವೊನಲ್** : ಕಾಳ್ವೊನಲೊಳೆಡೆಯುಂಡ ಬಗೆಯಿಂದ ನಿಲದೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೮–೨೭೧). **ಕಾಳ್ವೊನಲ್** : ಬಿಱುಗಾಳಿಯ ಗಾಸಿಗಂ ಕಾಲ್ವೊ[ಳ್ವೊ]ನಲ ಕಡು ಪಿಂಗಂ . . . ಕೋಡದೆ ಕೊಂಕದೆ (ಗಿರಿಕ. ೯–೫೮ ವ). **ಕಾಳ್ವೊನಲು** : ಹಗಲು ಉರಿದಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದು ಕಾಳ್ವೊನಲುಗಳ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು (ಮಣಿಸ. ೭೪). [ಕಾಟ್ಟು$_1$ + ಪೊನಲ್]

*

ಕಿಂಕರ$_1$ (ನಾ). ಚಿಂತೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಮನಸಿಗೇನು ಕಿಂಕರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಮ್ಮಾ. ಮಹಿಮನನ್ನು ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ (ಅರಗಿ. ೭೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಕಾರ]

ಕಿಂಕರ$_2$ (ನಾ). ಆಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ತಂದೆ ಚಿತ್ತೈಸುವುದು ಕಿಂಕರನ ಬಿನ್ನಪಂ (ನಂಬಿರ. ೧–೭೬); ನಮ್ಮಳೊಬ್ಬರು ನಿನಗೆ ಸೋತಡೆ ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ವರು ನಿನಗೆ ಕಿಂಕರರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೫–೪೬); ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಿಂಕರರಾಗಿ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಜಗತ್ತೆ ಕಿಂಕರವಾಗುವುದು (ಕುಟುಂಬ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರಣ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ: ಎಱಗಿದ ಕೊಂಬೆಱಲ್ವಕಿವಿ . . . ಕುಂಭದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿದ ಪುಷ್ಕರಂ ನೆಗೞ್ವ ಕಿಂಕರಣಂ ಬೆರಸಿಂದ್ರವಂದಿತಂಗೆಱಗಿದ ದಿವ್ಯದಂತಿ (ಅನಂಪು. ೫–೨೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರತೆ (ನಾ). ೧. ಆಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ: ಪದವಂ ಸುಖಾಶ್ರುವಿಂ ತೊಳೆದು . . . ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಳೆದು (ತಿರುರ. ೧೧–೬); ಕರುಣಾಬ್ಧಿಯಪ್ಪ ಶಂಕರನಂ ಕಿಂಕರತೆಯಿಂ ಶರಣ್ಬೊಕ್ಕು (ಶಬಶಂ. ೪–೯೯ವ). ಮನಸಿಜನ ಕಿಂಕರತೆಯಂ ತಾಳ್ದು ಮಾನಿನೀಜನರನೊಲ್ಲದ ನಾವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೧–೬–೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ಕೊರತೆ; ದೈನ್ಯ: ವರಲತಾಂಗದೆ ವರ ಲತೆಗೆ ಕಿಂಕರತೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸುತ ಬಂದಳು ಕಾಂತನಿದ್ದೆಡೆಗೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫–೭). [ಸಂ. ಕಿಂಕರತಾ]

ಕಿಂಕರತ್ವ (ನಾ). = ಕಿಂಕರತೆ [ಸಂ.]

ಕಿಂಕರದೋಱು (ಕ್ರಿ). ದಾಸ್ಯ ಉಂಟಾಗು; ದೈನ್ಯತೋರು: ಆಡುವ ಆಟ ತಪ್ಪಿ, ಅದು ಆಟದವನ ಕಿಂಕರದೋಱಿದ ಮತ್ತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಮತ್ತೆ ಆಲಾಗು ಬಂದಿತ್ತೆಂಬ ದಿಮ್ಮು ಮನುಜರುಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೮–೩೫೧). [ಕಿಂಕರ$_1$ + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಿಂಕರಭಾವ (ನಾ). ಸೇವಕನಂತೆ ಇರುವಿಕೆ; ದಾಸ್ಯಭಾವ; ದೈನ್ಯ: ಇಂತೀತನೊಳ್ ತೊಟ್ಟ ಕಿಂಕರಭಾವಂ ನಮಗಕ್ಕಿಗೊಟ್ಟು ಮಡಗೂಱುಣ್ಬಂದಮಂ ಪೋಲದೇ (ಆದಿಪು. ೧೪–೩೨).

[ಕಿಂಕರ$_1$ + ಭಾವ]

ಕಿಂಕರವಾಣ (ನಾ). ನಮ್ರತೆ; ಸೇವಾಭಾವ: ಮನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರವಾಣವ ಬಿಡದೆ ಲಿಂಗಜಂಗಮ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ (ಅಖಂಡೇ. ೮೪–೮೦). [< ಸಂ. ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ]

ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸೇವಕವೃತ್ತಿ; ದಾಸ್ಯ: ಬಸವನ ರೀತಿ ರೀತಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿ ವೃತ್ತಿ (ಬಸರ. ೮–೨); ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲು (ನವಮೋ. ೧೨–೬೦). [ಕಿಂಕರ$_2$ + ವೃತ್ತಿ]

ಕಿಂಕರವೆಸ (ನಾ). ಊಳಿಗದ ಬೆಸ; ಆಳಿನ ಕೆಲಸ. 'ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಕಿಂಕರ$_2$ + ಬೆಸ]

ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸಮಾಡು: ಆಳಾಗಿದುಡಿ: ಭುವನಪಾಲಕನುನ್ನತಮೂರ್ತಿ ಕೌಸ್ತುಭಾಭರಣನೆನಿಪ್ಪ ವಿಷ್ಣು ದನಗಾಯನೆ ನಂದನ ಕಂದನಾಗಿ ಕಿಂಕರವೆಸಗೆಯ್ಯನೆ ನರನ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಪೃಥಾತನೂಭವರ್ನಿರವಿಸೆ ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹಿರಿಗನಾಗಿ ಪೋಗನೇ (ಧರ್ಮಪ. ೨–೬೩).

[ಕಿಂಕರವೆಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಂಕರಿ (ನಾ). ಸೇವಕನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರೀ]

ಕಿಂಕರೆ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು; ದಾಸಿ. [ಸಂ. ಕಿಂಕರಾ]

ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢ (ನಾ). ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯದವನು; ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವವನು: ದೈತ್ಯಸ್ಕಂಧದೊಳಿರ್ದ ಸಂಕರ್ಷಣಂ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾಗಿ ಪೋಗುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗವಿ. ೪–೫೪ವ); ಭೀಮಸಿಂಹನು ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾಮೂಢನಾದನು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೧–೧೭).

[ಸಂ. (ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾ + ಮೂಢ)]

ಕಿಂಕಲ 'ಕಿಂಕಿಲ' ನೋ.

ಕಿಂಕಾಪು, ಕಿಂಕಾಬು, ಕಿಂಖಾಪು, ಕಿನ್‌ಕಾಪು, ಕಿನಕಾಪು, ಕಿನಕಾಬು, ಕಿನಖಾಪು, ಕಿನಕಾಫ, ಕೀನ್‌ಕಾಪು (ನಾ). ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ನೆಯ್ದ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆ: ಆ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಿಂಕಾಪಿನ ಮೆತ್ತೆಗಳು ಇದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಯ ೧೪೭); ಹೊನ್ನಪಂಜರ, ಅಲ್ಲಿ ಒಳ ಹೊರಗು ಕಿಂಕಾಪು (ನಡಬಂ. ೪೦). **ಕಿಂಕಾಬು**: ಮಹಮ್ಮದನು . . . ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ಕಿಂಕಾಬಿನ ಉಡಿಗೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಪೈಗಂಬ. ೧೦೮). **ಕಿಂಖಾಪು**: ೧. ಕಿಂಖಾಪಿನ ಛತ್ರಿ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೯–೬; 1847); ಮೇಲು ಶಾಲ್ಪಾಗು ಕಿಂಖಾಪುಗಳಲಂಕರಿಸಿ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೪–೩). **ಕಿನ್‌ಕಾಪು**: ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಮೇಲುದನ್ನು ಹೊದ್ದು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೫೮); ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕಿನ್‌ಕಾಪಿನ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ತಲೆಗೆ (ಆಳೌಕ.೬೮). **ಕಿನಕಾಪು**: (ಕಿ). **ಕಿನಕಾಬು**: ಮಹಾರಾಣಿ ಕಿನಕಾಬು ಮೆತ್ತೆಹಾಕಿದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೦೨). **ಕಿನಕಾಫ**: ರೇಶಿಮೆ, ಊರ್ಣ, ಮಶ್ರು, ಕಿನಕಾಫ ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಡಿಗಳು ಅಂದವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ (ಮಂಜುಕ. ೮). **ಕಿನಖಾಪು**: ಕಿನಖಾಪಿನ ಪರದೆಗಳನ್ನು ತೂಗಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೪). **ಕೀನ್‌ಕಾಪು**: ಕೀನ್‌ಕಾಪುಗಳನ್ನೂ ಥಳಥಳಿಸುವ ಕತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ (ಗುಣಸಾ. ೬೮).

[← ಪಾರ. ಕಿನ್‌ಖಾಬ್; ಮರಾ. ಕಿನಖಾಪ್]

ಕಿಂಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಕಾರ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ; ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಆಭರಣ: "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆನಲ್ಕುಸಿರ್ವ ಕಿಱುಘಂಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೩೦); ಸಂಪಗೆಯಲರ ಕಿಂಕಣಿಗಳೊಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟೆಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಕಿಂಕಿಣಿಯ ಗೆಜ್ಜೆಯ ರವದ (ಹಡಕಾ. ೪–೧೨); ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಕುಣಿಯೆ ಪರಿವಂಬೆ ಗಾಲಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯–೪೮೯). ೨. ಕಿಣಿಕಿಣಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದ, —ನಾದ: ಕಾಲ್ಗೆಜ್ಜೆ ನೇವುರ ಬಳೆಯಹೊಂದೊಡವುಗಳ ಕಿಂಕಿಣಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫–೪೩); ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕುಚ್ಚಿನಿಂದ ಗಲಿರುಗಲಿರೆಂದು ಕಿಂಕಿಣಿನಾದ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೪೨೨). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀ]

ಕಿಂಕಿಣಿ$_2$ (ನಾ). (?): ಪಿಡಿದಗ್ಗಿಗ ಕಿಂಕಿಣಿ ಬುಟ್ಟು ಕರ್ಣ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೫–೨೭; 1104). [?]

ಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ನಾದ: ಸಿಂಜಾನಮಣಿಕಿಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೭ ವ). [ಸಂ. (ಕಿಂಕಿಣೀ + ಕ್ವಣಿತ)]

ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಮ; ಕಿರುಗಜ್ಜೆಗಳುಳ್ಳ ನಡುಕಟ್ಟು: ಕಟತಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕ್ಯಮಣಿ ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಮಂ ತಗುಳ್ಚಿ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೫ ವ). [ಸಂ. ಕಿಂಕಿಣೀದಾಮಾ]

ಕಂಕಿಣೀರವ (ನಾ). = ಕಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಣಿ ನೂಪುರಯುಗಮಣಿ ಕಂಕಿಣರವಂ ನೆಗೆಚೆ (ಅಪಭಾ. ೫–೭೨). [ಸಂ. (ಕಂಕಿಣೀ + ರವ)]

ಕಂಕಿಣೀರುತಿ (ನಾ). = ಕಂಕಿಣೀಕ್ವಣಿತ : ಮಂಜುಮಂಜೀರ ಕಂಕಣ ಕಂಕಿಣೀರುತಿ ಪೊಕ್ಕ್ . . . ಮುರಾರಿ ಕೈಪಿಡಿಗಾಡಿದಂ (ಜಗದ. ೩–೫೩).

[ಸಂ. (ಕಂಕಿಣೀ + ರುತಿ)]

**ಕಂಕಿನಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

**ಕಂಕಿನಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಂಕಿರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ. ೨. ಕೊಗಿಲೆ. ೩. ದುಂಬಿ. ೪. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ. [ಸಂ.]

ಕಂಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ. ೨. ಕೋಗಿಲೆ. ೩. ಮನ್ಮಥ. ೪. ಅಕೋಕವೃಕ್ಷ : ಪುರಜನಮಬ್ಬಿಯಂ ಮುಡಿವ ಕೂಡೆ ತುಬುಂಬುವ ಕಂಕಿರಾತಕೇಟಾರದಿಂದೆ . . . ಪಿಕಂಗಿತಾರುತಿಕ ದಿಙ್ಮುಖಮೂಡುದು ತನ್ನಹೊತ್ತವಂ (ಆ ದಿ ಪು. ೭–೧೧೩); ಕಂಕಿರಾತಪ್ರಸೂನಪ್ರತಿಮಂ ಪೀತಾಂಬರಂ ರಂಜಿಸುವಿನಂ (ಜಗದ. ೨–೮೯). ೫. ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟಿ : "ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ ಕಂಕಿರಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೩೭); ಮಾತೇನೊ ಕಂಕಿರಾತಂ ಪೂತಂತಿ ಕಿರಾತಸೇನೆ ಪುಕ್ಕುಡೆ ಶರಸಂಘಾತದ ನವಿದೋಳ್ಕುರಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪–೪೯). [ಸಂ.]

**ಕಂಕಿರಿ 'ಕಿನಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಕಂಕಿರಿಯೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ತಳ್ಳುಂಕ ಪಡು; ಭಯಗೊಳ್ಳು: ಜಗುಳುವ ಲಜ್ಜೆ ಹಾಱುವ ಧೈರ್ಯ ಕಂಕಿರಿಯೊಗೆವ ವದನ ನಟ್ಟ ದಿಟ್ಟ ನೆಗೆವ ಪುಳಕವನ್ಮುನ್ನ ಸೆದೆ ಕರಗುವ ಬಗೆಯೊಪ್ಪಿತಾ ಪ್ರಿಯತಮೆಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨–೫೪). [ಕಂಕರಿ (< ಕಿನಿಕಿ) + ಒಗೆ,]

**ಕಂಕಿರಿವೋಗು 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ನೋ.

ಕಂಕಿಲ, ಕಂಕಲ (ನಾ). ೧. ದೈನ್ಯವುಳ್ಳವನು; ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಂಕರ ವೃತ್ತಿಯವನು : ಹಮ್ಮಿನ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸಂಬಂಧ ಬಿಟ್ಟು ಕಂಕಿಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕರ] ಕಿಂಕಿಲ ಕಿಂಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕರ]ನಾಗಿರಬೇಕು (ಬಸವ. ೪೬೮); ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟು ನಾಣುಗೆಟ್ಟು ಕಂಕಲನಾಗಿರಬೇಕು (ಚೆನ್ನಬ. ೧೫೭). ೨. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರಳ, ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕಿಲ, ಲಿಂಗದ ವಾರ್ತೆ ಏನಗೇಳೆ ಹೇಳಾ (ಅ ಪ ಕಂ. ೨೬ಹ–೧೨೬೬); ಕಂಕರರ ಮನೆಯಲ್ಲು ಕಂಕಿಲನನು ಅನು ಹಾರುತಿಪ್ಪನು (ಬಸವ. ೪೬೫); ಘನಮಹಿಮ ಕರುಣಿಸೆನುತ್ತ ಕಿಂಕಿಲ ಸಹಿತ ಬಿನ್ನಪ ಮಾಡುತಿರ್ದನು ರಾಮನಲ್ಲಮಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩–೪೬). ೩. ಬಿಳಿಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). ಕಂಕಲ : ೨. ಕಂಕಲದಿಂದಾ ಏಮ್ಮ ಶರಣರ ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕುದ ನುಂಡಿಪ್ಪ ಕಂಕರ ನಾನು (ಪಡಗೂರ. ೧–೧೪೦); ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಕಂಕಲವನಱುದು ಕರವ ಬೀಸುವಲ್ಲಿ ತುತ್ತಾರದ ಕೀಟವ ನಱುದು (ಸ ವ ಸ. ೪೪–೬); ಇದಿರೆದ್ದು ವಂದಿಸಿ ಕೈ ಮುಗಿದು ನಡನಡುಗಿ ಕಂಕಲನಾಗಿ . . . ಭಯಭಕ್ತಿ ಭೃತ್ಯಾಚಾರದಾಗಿರಬಲ್ಲರೆ ಅದು ಭಕ್ತ (ಅಡಂಂ. ೨೨೩–೧೧೧೦). [< ಸಂ. ಕಂಕರ]

ಕಂಕಿಲಿಸು, ಕಂಬಿಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು : ಜೊಳ್ಳ ಬೈಯ್ಯಂ ಕಂಳ ಕಂಕಿಲಿಸಿ ನುಡಿಸುತಿದೆ (ಸಮಗೀ. ೫೧–೧೫). **ಕಂಬಿಲಿಸು** : ಕವಿಗಳೊ ಹಕ್ಕಿಗಳಿದ್ದಂತೆ . . . ಕೀರುವರು, ಗಳಪುವರು, ಕಂಬಲಿಸುವರು ಹಕ್ಕಿ ಗಳಂತೆ (ಸಾಹಿ. ೬೬). [← ಮರಾ. ಕಂಕಳೇ]

ಕಂಕುವರ್ಣಣ (ನಾ). ೧. ಸೇವಾವೃತ್ತಿ; ಭೃತ್ಯ ಭಾವ : ಆಹುದಹುದು ಕಂಕುವರ್ಣಣ! ಮಳು! ಭಾಪು! ಬಲ್ಲವರು ಬಲ್ಲೆವೆಂದು ಬರೆ ಲಿಂಗವಂತರ ಮಹಿಮೆಯ ಹಿಂಗಿರದೇಡಾ? (ಅವಚಿ. ೨೪೭–೧೧೨೬). ೨. ದೈನ್ಯ; ನಮ್ರತೆ : ರಂಗಮಂಟಪದೊಳ್ ಪೊರಳ್ದು ಪೊಡಳಂಸಲಾಜದೆ ಕಂಕುವರ್ಣಣಂ ಕೈವಿಳ್ದು ಮಱುಗಿ ಮಱುಗಿ ಮೊಱೆಯಿಟ್ಟು (ಸಂಬರ. ೧೨–೪೩); ಭೀತಿಯಿಂದೆಡಿಗಾಡಿದಂ ಕಂಕುವರ್ಣಣಮಂ ತೋೞಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೪೬). 'ಕಂಕುವರ್ಣಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ೩. ಏನುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋಚದವನು. 'ಕಂಕುವರ್ಣತೆ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಕಂಕುವರ್ಣಣ = ಕಂಕರ, ಸೇವಕ]

ಕಂಕುವರ್ಣಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು : ಪೃಥ್ವೀಶ್ವರಂ ಬಂದೆನ್ನ ಮನೆಗರಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ನೀಡೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂ ಕಂಕುವರ್ಣಣಂಗೆಯ್ದಪ್ಪ ನಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೭೮–೩೩); ಜಕ್ಕವರ್ತಿಯ ಮಗಳಾ ದೊಡಂ ಪೆಱಗೆರ್ ಕಂಕುವರ್ಣಣಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಧಗದ ೪೨–೩೦ ಜಾವುಂಡ).

[ಕಂಕುವರ್ಣಣ + ಕೆಯ್,]

ಕಂಕುವರ್ಣಣತೆ (ನಾ). ಏನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ಅಸಹಾಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ; ದಿಙ್ಮೂಢತೆ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ : ಟಂಕಾಲ್ಪಧ್ವನಿಯಂ ಕಂಕುವರ್ಣಣತೆಯನೆಯ್ದುವರ್ ಮುಖಗಳ್ (ಗರಿಳ. ೯–೩೬). [ಸಂ. ಕಂಕುವರ್ಣಣತಾ]

ಕಂಕುವರ್ಣಣಪ್ರವಣ(ನಾ). ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾದವನು; ಕಿಂಕರಭಾವದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಕಂಕುವರ್ಣಣಪ್ರವಣರೆಂಬರ್ ಬರ್ಪಿನಂ ಕಾಣು . . . ಬಂದರ್ಶ್ಯಮಂ ಯಕ್ಷಂ ಕೊಟ್ಟಂ ರಾಘವನ ಚರಣಕ್ಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೩೧). [ಕಂಕುವರ್ಣಣ + ಪ್ರವಣ]

ಕಂಕುವರ್ಣಣವಾಕ್ಕೆ (ನಾ). ದೈನ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತು; ನಮ್ರವಾದ ನುಡಿ : ಶರಣಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಳಕ್ಕೆ ಭಯಭಕ್ತಿಭರಿತ ಕಂಕುವರ್ಣಣ ವಾಕ್ಕಮಂಡಿತವದನಮಂಬಲನಾಗಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಭಕ್ತರಂಕಂಡು (ಬಸರ. ೯–೧). [ಕಂಕುವರ್ಣಣ + ವಾಕ್ಕ]

ಕಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಳಲು; ಚಿಂತೆ; ಸಂಕಟ : ನೀವು ಕೊರಗಿ ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕಂಕೃತಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ (ವಡಭಾ. ೩೧೧); ಅವಳು ತಂಡೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಂಕೃತಿಯುಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾತನಾಡಿದೆ ಇರುತ್ತಿರಲ್ಲಿ (ಕವಿಕ. ೨೪); ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಯಾವ ಕಂಕೃತಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆದರಿಂದ ಬಹು ಕಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಬಎಧ. II, ೩೧೧). 'ಕಂಕೃ' ಪರಾ.

ಕಂಕೃತಿಯಾಗು = ಸಂಕಟವಾಗು; ಚಿಂತೆಯಾಗು : ಮನಸ್ಸು ಗೇನಾದರೂ ಕಂಕೃತಿಯಾದರೆ ಗ್ಯಾನ್ಗಟ್ಟಲೆ ವಿಸ್ಕಿ ಹೀರಬೇಕೆ (ಯೇಧಭಿ. ೨೬). [ಸಂ. ಕಂಕೃತಿ = ಸೇವೆ]

ಕಂಕೊಳೆ 'ಕಂಕೊಟೆ' ನೋ.

ಕಂಕೊಟಿ, ಕಂಕೊಳೆ (ನಾ). ೧. ರಾಡಿ; ಕದಡು; ಕೆಸರು: ಕರಿಘಟೆಯ ನುಂಡಿಯ ಬಡಬಿಡಿದೆದ್ದಂ ಕಂಕೊಟಿಮಾಬ್ಬುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦೨); ಕೆಡದ ರಥಂಗಳ್ಪೆಟ್ಟಿಡೆಯೆಳಲ್ ಕಂಕೊಟಿಯಾಗಿ ಪಿತ್ತಕತ್ತಿತ್ತರೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿ ರೊಪಱಯಂತಾಗದಂತಿರ್ದ ವೀರಭಟರಗುವರಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೦ ವ); "ಹಿಂಸೆ, ತೊಂದರೆ, ಸಂಕಟ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೃತಿ). **ಕಂಕೊಳೆ**: ೨. ಆಳವು; ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಪೊಡರ್ದಂಬಲಮಂ ಕಂಕೊಳೆ ಮಾ[ಜ್ಜಿ ಡೆಗಣ ಮೆ] ಸಿರಲಾಶ ಮಿಸಿಸಿದುದು ಮುಯಿಸು ಧದ್ರಾಂಕುಶ[ನಾ] (ಪಂಪಭಾ. ೧–೬೩). ೩. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ; ಕಷ್ಟಪರಿಸ್ಥಿತಿ: ಮೊಲೆಯ ಬಿಂಕಮ ನೋೞಿಕೆ ಕಂಕೊಳೆಯಾಗಿ ನೋಱ್ಪುದರ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಮೊಳೆಯೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩–೧೨). [ಕೆಟ್ಟ್ + ಕೊಟ್ಟೆ]

ಕಂಬಿಲಿಸು 'ಕಂಕಿಲಿಸು' ನೋ.

ಕಂಬಾಪು 'ಕಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿಂಗಹನ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದುದು. ೨. ಕೊಂಚವೂ ಕಠಿಣವಲ್ಲುದುದು: ಕಿಂಗಹನವೀ ರಣವೆನುತ ಶಲ್ಯಾನುಜನು ಮಾರಾಂತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೬೯). [ಸಂ. ಕಿಂಗಹನಂ]

ಕಿಂಗಿಣಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಯ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕುಕ್ಕುರು ಡುಮುಡುಮು ಪಾವುಂಜೆಯ ಜೀನು ಡಕ್ಕೆ ನಾಡಾನಕ ಚಂಪೆ ಜಿಕ್ಕ ಕಿಂಗಿಣಿ ತಕ್ಕೆಟ ತೋಕಿಟ ದಿಕ್ಕಿಟ ತೋಂಗಿ ತೋಂಗಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೧-೧೦೩). [?]

ಕಿಂಗುನಿ (ನಾ). (?): ಮೂಜನೆಯ ವರಿಸಕೆ ಪ ೩ ಬಡಕಬೆ ನೂಜಕೆ ಪ ೨ ಕಿಂಗುನಿ ನೂಜಕೆ ಪ ೧ . . . ಯೆಂದೆಂದಿಗುಂ ನೂಜಕ್ಕೆ ಪಳಯಿಗುದಗೆ ಮರಿಯಾದೆಯಲಿ ವುತ್ತು ಸಿದ್ದಾಯವನು ಕಲಮೇಲೆ ಮಡಗುವರು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೭೨-೨೧; 1100). [?]

ಕಿಂಚ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ವಂಚನೆ ಬೇಡವು ಯಂದೆವಾವಿಯತಪ್ಪದಿರೆಂದೆ ಕಿಂಚನು ಆಗದಿರೆಂದೆ ಕುಮಂತ್ರನೆನಿಸದಿರೆಂದೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೨೭-೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಜ]

ಕಿಂಚನ (ನಾ). ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪ; ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ: ಪಂಚಶರಪಿತನಾದ ತನ್ನಲಿ ವಂಚನೆಯ ಬಿಟ್ಟರಿಸಿ ಚಿತ್ತವ ಕಿಂಚನವನೊಳಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರ್ದು . . . ಐದುವರು ಮತ್ಸುಖವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದವನು; ಅಲ್ಪಜ್ಞ: ಪರಮೇಶ್ವರಾ ನಾವು ಕಿಂಚಿಜ್ಞರಯ್ಯ ನಿನ್ನುರುಮಹಿಮೆಯಂ ಬಲ್ಲೆವೇ (ವೀಶೈಪು. ೩-೬-೩೭); ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನೀಂ ಕಿಂಚಿಜ್ಞನಪ್ಪೆ ನಾಂ ಚಂದ್ರಮೌಳಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೦-೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್ಜ್ಞ]

ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನುಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಲ್ಪಜ್ಞಾನ: ಒಂದೇ ವಸ್ತು ಅವಸ್ಥಾತ್ರಯ, ಕಿಂಚಿಜ್ಞತ್ವ ಹೊಂದಿ ಜೀವನೆನಿಸಿತ್ತಯ್ಯ (ವಚರ. ೭೨). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿಜ್ಜ್ಞತ್ವ]

ಕಿಂಚಿತ, ಕಿಂಚಿತು, ಕಿಂಚಿತ್ತ, ಕಿಂಚಿತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಕಿಂಚಿತದಲ್ಲಿ ವಂಚನೆಯೇನು (ಗಾದೆ). **ಕಿಂಚಿತು** (ಗು). ೨. ಕೊಂಚವಾದ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದ: ಕಿಂಚಿತು ಗೀತವೊಂದನಂತ ಕೋಟಿ ಜಪ (ಬಸವ. ೨೭೫). **ಕಿಂಚಿತ್ತ**: ೧. ಪೇಳುವೆನು ಕಿಂಚಿತ್ತದಲಿ ಯಿದಲಾಲಿಪುದು (ಜಿನಭಾ. ೧೮-೧೦). **ಕಿಂಚಿತ್ತು**: ೧. ಅಂತಕನ ದೂತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ದಯವಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೧); ರಾಮನು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೆದರಲಿಲ್ಲ (ಕುಮಾಸಾಂ. ೩೯). [< ಸಂ. ಕಿಂಚಿತ್]

ಕಿಂಚಿತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ: ಸುಗ್ರೀವನುಮಣುವನುಂ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರರವರಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ದೇವರೆಮ್ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಚಿತ್ರಕೂಟದೊಳಿರ್ಪುದು (ಕಗವಿ. ೮೯-೧೮). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚಿತ್ತ 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿತ್ತು 'ಕಿಂಚಿತ' ನೋ.

ಕಿಂಚಿದೂನ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಕಡಮೆಯಾದ: ಓಂಕಾರದ ಶಂಖನಾದಕಿಂತ ಕಿಂಚಿದೂನಾ (ನಾದಲೀ. ೮೪-೬). (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಮೆಯಾದವನು: ಮುಕ್ತಜೀವನಪ್ಪೊಡೇಕ ಪ್ರಕಾರನುಮನಾಕಾರನು[ಮ]ಶರೀರಾಕಾರದಿಂ ಕಿಂಚಿದೂನನುಂ ಅನುಪಮಾನನುಂ . . . ಅಕ್ಷಯನುಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪ ವ).

[ಸಂ. (ಕಿಂಚಿತ್ + ಊನ)]

ಕಿಂಚುಲಕ, ಕಿಂಚುಳಕ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಹುಳು; ಎರೆಹುಳು: "ಕಿಂಚುಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕಮೆನಲು ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗಠಾ. ೧೨೨-೮); "ಮಹೀಲತಾ, ಗಂಡೂಪದಃ, ಕಿಂಚುಲಕಃ— ೩ ಎರುಬು ಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಾವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿಯಂಥಾ ಕೆಂಪುಹುಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪). **ಕಿಂಚುಳಕ**: ೧. "ಗಂಡೂಪದ, ಕಿಂಚುಳಕಃ – ಈ ೨ ನಾಯೊಳಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯-೩೯). ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ; ಒಂದು ಜಲಚರ: ಮಕರ ಕರ್ಕಟ ಕಮಠ ಶಾಳೂರ ಕಿಂಚುಳಕನಿಕರದಿಂ . . . ಮುಖ್ಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ಕಿಂಚುಳಕ 'ಕಿಂಚುಲಕ' ನೋ.

ಕಿಂಜಲ್ಕ, ಕಿಂಜಳ್ಕ (ನಾ). ಕಮಲ ಮೊದಲಾದ ಹೂವುಗಳ ಕೇಸರ; ಹೂವಿನ ಕುಸುರು: "ಕೇಸರಮದು ಕಿಂಜಲ್ಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ ೨೫-೨೧); "ಕಿಂಜಲ್ಕಃ, ಕೇಸರಃ – ೨ ತಾವರೆ ಹೂವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಅಥವಾ ಯಾವ ಹುವ್ವಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇರುವ ಕುಸುರುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು; ಹುವ್ವಿನ ತಿರುಳುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೧); ಬಕ ಕುರರಪಕ್ಷವಿಕ್ಷಿಪ್ತಕಂಜ ಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣ ತಟಾಕ ಪ್ರಕರ ಸರೋನಿಕರ ರಂಜಿತಾಶಾವಳಯಂ (ಆದಿಪು. ೧-೫೮); ವಿಳಸತ್ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕಪುಂಜಾವಿಳ ಕಾಳಿಂದೀ ನದೀತೀರಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೮-೪); ಪರೆದು ಪುದಿಯೆ ಕಿಂಜಲ್ಕಂಗಳ್ ಜಲರುಹದಲರ್ಗಳದೇಂ ಜಲಜಲಿಸಿದುವೊ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೧). **ಕಿಂಜಳ್ಕ**: ಕೆದಱುವ ಕಿಂಜಳ್ಕದಿನಾದುದು ಸರೋವರಂ ಕಪಿಶಜಳಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೧೬). [ಸಂ.]

ಕಿಂಜಳಕ (ನಾ). ೮ ಕಿಂಚುಲಕ ೨: ಜಲದಂತಿ ಮಕರ ಪಾಠೀನ ಕಿಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಚ] ಳಕ ಶಂಖ ಕಮಲಾವರ್ತಫೇನಂಗಳಾಕುಳಿತ ಕಲ್ಲೋಲಮಾಲಾಜಾಲವೆಲ್ಲಾ (ಗುಭಚ. ೧-೧೭). [<ಸಂ. ಕಿಂಚುಲಕ]

ಕಿಂಜಳ್ಕ 'ಕಿಂಜಲ್ಕ' ನೋ.

ಕಿಂಡಿ, ಖಿಂಡಿ (ನಾ). ತೂತು; ರಂಧ್ರ; ಕಂಡಿ: ಆ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿನಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಗಾಳಿಯು (ಅಂಬಿಕೆ. ೨೯); ಆಕಾಶಗಂಗೆಯ ಕಿಂಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಕೆಳಗಿಣುಕಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ತಿರೆ ರವಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಅವಕಾಶವಲ್ಲ (ಪ್ರವಾತೋ. ೫೮); ಆ ಕಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳುತ್ತ ತಲೆಯನ್ನು ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಚಾಚಿದನು (ಕಪಪು. ೨-೭೫). **ಖಿಂಡಿ**: ಐರಣೇಗುಡ್ಡ . . . ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಮೈಲುದ್ದ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಡುವೆ ಕೆಲವು ಮೈಲುಗಳವರೆಗೆ ಖಿಂಡಿಯುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೮); ಬಸವಂತಿ . . . ಈ ಗುಪಿತಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣ ಖಿಂಡಿ ಕೆಡವಿದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೭). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಿಂಡಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ನಡುವೆ ಸಂದುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದದಿರುವ ಹಲ್ಲು: (ಕಿ).

[ಕಿಂಡಿ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕಿಂತಾನ (ನಾ). ಗೋಣಿಯಂತಿರುವ ಒರಟುಬಟ್ಟೆ: ೮, ಕಿಂತಾನ; ೯. ಕೆಲಿಕಾ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೧).

[← ಮರಾ. ಕಿಂತಾನ; ಅರ. ಕತಾನ, ಕಂತಾನ]

ಕಿಂತು (ನಾ). ೧. ದೋಷ: ಕಿಂತು ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾಮಿ ಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಶ್ರೀಲಕುಮಿಕಾಂತ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೩-೪). ೨. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ; ಸಂದೇಹ: ಸಂತೈಸಲಾರದೆ ಆ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಕಿಂತು ಮನದಿಂದಲಿ ಹೋಗಲಾಡಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೦೧); ನಿನ್ನ ಜಡೆಯೂ ಬೆನ್ನಲಿ ಪೊತ್ತು ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಕಿಂತುವ ಬಿಟ್ಟು ಅಚ್ಛಿನ್ನ ಮನದಲಿ ನಿನ್ನ ಪೊಗಳುವೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೭೧). [ಸಂ. ಕಿಂತು = ಆದರೆ]

ಕಿಂದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ವೀಣೆ ಕಿಂದರಿ ಒಂದೇ; ಖಂಜರಿ ಒಂದರಿ ಒಂದೆ – ಪಳಗಿದ ಕೈಗೆ (ಶಿಲಾಲ. ೨೬). [< ಕಿನ್ನರೀ ?]

ಕಿಂಪಚ (ನಾ). ತನ್ನ ಊಟಕ್ಕೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವನು; ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಚಾನ (ನಾ). ಕಿಂಪಚ: "ಕದರ್ಯಃ, ದಿ(ಹಿ)ನಃ, ಕೀನಾಶಃ, ಕಿಂಪಚಾನಃ, ಮಿತಂಪಚಃ – ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೯೨). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕ (ಗು). ೧. ಪಕ್ವವಲ್ಲದ; ಬಲಿಯದ. (ನಾ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಅಡುಗೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ; ಕಾಂಜೀರ; ಕಾರಸ್ಕರ ವೃಕ್ಷ; ಆ ಮರದ ಹಣ್ಣು: ದುರಿತಾನುಗತಮದನುಭಾಗಮೆನಿಪ್ಪುದು ಶರ್ಕರಾದಿ ಕಿಂಪಾಕದುರ್ವಿಪಾಕ ಪ್ರಭಾವ ಶಕ್ತಿಪ್ರತಿಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮–೩೦); ಆ ನುಡಿಯೊಳೊಗೆದ ಕರುಣಾರಸಮೆ ಕಲುಷ ಕಿಂಪಾಕ ಬೀಜಮನಂಕುರಿತಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೯–೧೧ ವ). ೩. ಜೀರಿಗೆ: "ಕಿಂಪಾಕಮೆನೆ ತಾಂ ಜೀರಿಕೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೫). ೪. (ಆಲಂ) ಮೂಢ; ಮೂರ್ಖ; ಅಪ್ರಬುದ್ಧ. [ಸಂ.]

ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದ ಪರಿಣಾಮ; ಮರಣರೂಪವಾದ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ: ಎನ್ನನುಡಿಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಪರಿಪಾಕಪಥ್ಯಮಿದನವಜ್ಞೆಗೆಯ್ವುದುಂ ನಿರಾಕರಿಸುವುದುಂ ಕಿಂಪಾಕ ಪರಿಪಾಕ ನೀಕಾಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೮ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ಪರಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪಾಕಫಲ, ಕಿಂಪಾಕಫಳ (ನಾ). ಕಿಂಪಾಕ ವೃಕ್ಷದ ಹಣ್ಣು: ಕಿಂಪಾಕಫಲಂಗಳ ರಸದಿಂಪದು ತುದಿಯೊಳಱಿವನೆಂತುಂತರ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೯–೨); ಸವಿ ಬಣ್ಣಂ ಕಂಪುಂ ತೀವಿದ ಕಿಂಪಾಕಫಲಂ ತಿಂದವನಂ ಕೊಲ್ವುದು (ಸೌನಂದ. ೯–೪೮). **ಕಿಂಪಾಕಫಳ**: ಪಾಕದೊಳತಿವಿಷಮಂ ಕಿಂಪಾಕಫಳಪ್ರತಿಮಮಖಿಳವಿಷಯಸುಖಂ (ಆದಿಪು. ೪–೭೪). [ಕಿಂಪಾಕ + ಫಲ]

ಕಿಂಪಾಕಫಳ 'ಕಿಂಪಾಕಫಲ' ನೋ.

ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಂಪಾಕಪರಿಪಾಕ. ೨. ಕಿಂಪಾಕ ಫಲದಂತೆ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುಡು: ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಂಗಳುಂ . . . ಕ್ರಿಯಾವಸಾನವಿರಸಂಗಳುಂ ಕಿಂಪಾಕವಿಪಾಕಂಗಳುಂ (ಆಜಿಪು. ೮–೨ ವ). [ಕಿಂಪಾಕ + ವಿಪಾಕ]

ಕಿಂಪುರುಷ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತಲೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯಮುಖ ಕುದುರೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ವಿಧದ ದೇವತೆ; ಕಿನ್ನರ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ – ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೮೨); "ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರ ಶ್ವಾಸ್ಯರೆನೆಮಯೂರರ್ಗೆ ನಿಜನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೭–೧೭); ಸುರರು ಖಚರರು ಕಿನ್ನರರು ಕಿಂಪುರುಷರು . . . ಎಸೆದರು ರೋಮ ರೋಮದ ಕುಳಿಯ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯–೫೯); ಕಿನ್ನರ ವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂದಂ . . . ಒಪ್ಪಿದತ್ತಾ ಮಹಾಲಿಂಗದಾಸ್ಥಾನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮–೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತ (ನಾ). ಕಿಂಪುರುಷರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ: ಇದು ತಪಸ್ಸಿದ್ಧಿಕರವಾದ ಹೇಮಕೂಟವೆಂಬ ಕಿಂಪುರುಷಪರ್ವತವಲ್ಲವೆ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೧). [ಕಿಂಪುರುಷ + ಪರ್ವತ]

ಕಿಂಬಹುನಾ (ಅ). ಬಹಳ ಹೇಳುವುದೇನು; ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವುದೇಕೆ: ಕಿಂಬಹುನಾ ಬಣ್ಣಿಪ್ಪನಾವಂ ನಿರುಪಮ ನಿಜ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಚಂದ್ರನಾಥಾ (ಧರ್ಮನಾ. ೫–೬೪); ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಿಂಬಹುನಾ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು ಶತ್ರುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ (ಕರ್ಣಪಿ. ೧೨೫)

[P ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಕಿಂ', 'ಬಹುನಾ' ಇವು ಬಿನ್ನ ಪದಗಳು]

ಕಿಂವದಂತಿ (ನಾ). ಜನರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಮಾತು, —ಸುದ್ದಿ; ಗಾಳಿ ಮಾತು: "ಆ ಜನಶ್ರುತಿ ಕಿಂವದಂತಿಯೆನೆ ಪಲರ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬–೩); ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕಿಂವದಂತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನಾನದನ್ನು ಇಷ್ಟರತನಕ ನಂಬಿರಲಿಲ್ಲ (ಕರುಕಾ. ೫೩); ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ . . . ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ಕಿಂವದಂತಿ ಉಂಟು (ಸಂಗೀಚಂ. ೨೬೮). [ಸಂ. ಕಿಂವದಂತೀ]

ಕಿಂವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಯಾರ ಸಮಾಚಾರ: ಕಿಂವಾರ್ತೆಯೆಂದಾರವಾರ್ತೆಯೆಂಬರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ. ಕಿಂವಾರ್ತಾ]

ಕಿಂಶಾರ (ನಾ). = ಕಿಂಶಾರು. "ಕಣಿಶಮೆನೆ ಬೆಳೆದ ತೆನೆ ಕಿಂಶಾರಮೆನೆ ಸುಂಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೩). [< ಸಂ. ಕಿಂಶಾರು]

ಕಿಂಶಾರು (ನಾ). ತೆನೆಯ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿರುವ ಸುಂಕು, —ಮುಳ್ಳು; ಊಬು: "ಧಾನ್ಯಶೂಕಂ, ಕಿಂಶಾರು – ಈ ೨ × × × (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೫); "ಕಿಂಶಾರುಃ, ಸಸ್ಯಶೂಕಂ – ೨ ಧಾನ್ಯದ ಸುಂಕು, ಧಾನ್ಯದ ಮುಳ್ಳು, ಭತ್ತದ ಊಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಸಂ.]

ಕಿಂಶುಕ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಮರ: "ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಃ, ಪಲಾಶಃ, ಕಿಂಶುಕಃ, ತ್ರಿಪತ್ರಕಃ – ಈ ೪ ಮುಟ್ಟುಗದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೪); ನವಪ್ರಸೂನಕಾಂತಾರಕ ಕಿಂಶುಕದ್ರುಮಯುಗಕ್ಕೆ . . . ಎಣಿಯೆಂಬಿನ ಮಣ್ಮಿ ಕಾದಿದರ್ (ಗದಾಯು. ೮–೧೭); ವಸಂತ ಸಮಯ ಕಿಂಶುಕೋಪಮನಖಮುಖದಿನತ್ಯಾಸುರಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೭–೨೦); ಕಿಂಶುಕವಿಟಪಿಯನಳುರ್ವ ದಾವ ಪಾವಕನಂತೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩–೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕಿಂಸಾರು (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಸರ: "ಸರಗಳಾಗಿ ಕೋದಲ್ಲಿ ಕಿಂಸಾರುಮೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮–೩). [?]

ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಕುನಿ ಚತುಷ್ಪಾತ್ ನಾಗ ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಿರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಕಿಕಿಯ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೦–೧೨೧೨). [?]

ಕಿಕೀದಿವ (ನಾ). = ಕಿಕೀದಿವಿ. [ಸಂ.]

ಕಿಕೀದಿವಿ (ನಾ). ಹಂಗನ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ: "ಚಾಷಃ, ಕಿಕೀದಿವಿಃ – ಈ ೨ ಹಂಗನ ಹಕ್ಕೀ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮); ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕು ಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೭೨). [ಸಂ.]

ಕಿಕ್ಕಣ್ 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರೆ ಮೊಗಂದಿಱುಗಿ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಗ್ಗಣ್ಣಿಡುವ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೩–೧೧).

[ಕಿಕ್ಕಣ್ (< ಕಿಟ್ಗಣ್) + ಇಡು$_1$]

ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದವನು; ಬಂಧು; ಅವಿಭಕ್ತಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯ: ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಿಕ್ಕರರೆಲ್ಲರೂ ಕಾರಣರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೫೦). [?]

ಕಿಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಮೈಯನ್ನು ಮುದುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (ಕಿ). ೨. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟವಾಗು: (ಕಿ). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ತುಂಬಿ ಸೂಸು: (ಕಿ). 'ಕಿಕ್ಕಿಱು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಕ್ಕಿಂದ 'ಕಿಚ್ಚಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ 'ಕಿಚ್ಚಿಂದ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿ, 'ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ, ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರ್ಕಿ 'ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು; ಕೆರಳು (?) : ಬಲೆ ಕಿಕ್ಕಿಗೆ ತೊಡರುತ ಸೊಕ್ಕುತ ರಕ್ತವ ಕಳ್ಕುತ ಮೃಗಗಳು ದಿಕ್ಕನು ನೋಡುತ ಝಕ್ಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಕಿಕ್ಕಿರಿಗೊಳ್ಳುತಲಿ ದಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೂಗುತ ಪಕ್ಕದೊಳಾರುಳುತ (ಹಮಚ. ೧೯). [ಕಿಕ್ಕಿರಿ+ ಕೊಳ್ಳು(< ಕೊಳ್)]

ಕಿಕ್ಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗೇಲಿ; ತಮಾಷೆ; ಆಪಹಾಸ್ಯ : ತಾಡಪ್ರನ ಆಜಂಕಾರವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಸೆಟ್ಟರು (ದೇವಪು. ೯೨). ೨. (ಕರಾ) ಕಚಕುಳಿ : ಮಗುವನ್ನು ಕಿಕ್ಕಿಲಿ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿದ (ಡೂಢಿ). [?]

ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ, ಕಿಕ್ಕಿರಿ, ಕಿಕ್ಕುರಿ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗಿರು; ಸಾಂದ್ರವಾಗಿರು : ಜಳಲ್ಲಜಾಂಗಿಯರ ಕೊಂಕಿದ ತೋಳ ಮೊದಲ್ಗೆ ತಿದಿ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿದ ಕುಚಕ್ಕೆ ಕಜ್ಜರಿದು (ಅಸಂಪು. ೧-೫೩); ಪೊಣ್ಮುವ ಮೊಲೆಯ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿದ ತೆಂಗಾಯ್ಕೊಲೆಯ (ಜಬಪು. ೩೭-೪೩); ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿದ ಪೆರ್ಗೂನೆಗಳಂದ ಎಸೆವ ಚೆಂದಂಗಾಯ್ಗಳ್ (ಪೈಮಾಭಾ. ೩-೨೬); ಅರಸು ಮಕ್ಕಳ ಮೊತ್ತ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿದೆಸೆದುದು (ಕಂಪಪು. ೭-೧೨). ಕಿಕ್ಕಿರಿ : ಜನವು ಊರೇ ಹಿಸಿದು ಹೊಗುವಂತೆ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ಬಿಟ್ಟತ್ತು (ವಚಭಾ. ೩೭); ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಂಜೆ ಊರಿನ ಶ್ರಾವಕರೆಲ್ಲ ಕಿಕ್ಕಿರಿದರು (ಬಾಸಚಂ. ೧೦). △ ಕಿಕ್ಕೆರಿ : ವರಮುಖನಗರ್ ಕಾಂತರ್ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿರಿಯುಂ ಬಂದದೆಂಬ ತೆರದಿರ್ದರಿಂ (ಸೌಸಂದ. ೧೧೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆಜ; ತೆಲು. ಕಿಕ್ಕಜು, ಕಿಕ್ಕಿಜುಂಡು]

ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಕಕ್ಕಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಾಲಿಯತ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜುತಂ ನಾಯಂ ಕರೆವುತ (ಬಸವ. ೨೦-೧೩).

[ಕಿಕ್ಕು + ಇಜ್ಜು]

ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು : ಸುಭಗಂ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿದೆದ್ದು... ಬಗೆ ಮನಮುಜುಗದ ಗಂಡಗರ್ವದಿರ್ದಿಸಿ ಮೂಲೆಗೊಳಿಪುಮಯ್ಯ, ಲಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೨೪). [< ಕಿಜ್ಜಿಕಿಜ್ಜಿ]

ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜೀ, ಕಿಕ್ಕಿರಿ (ನಾ). ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ಸಾಂದ್ರತೆ : ಗಳಿ ದಾರವಂದ ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ ಪೂರ್ಣವೀ ನಾಲ್ಕು ಕಳಿಗಳ ಮಾಳ್ಪರು ಕೆಲರು (ಧರಪ. ೬೮-೭೪). ಕಿಕ್ಕಿರಿ : ಕಿಕ್ಕಿರಿ ತುಂಬಿದೆ ಭೂಮಿಯಂ ಕಣಜ ಕಳ್ಳಸಬಡುತಿದೆ ಬೊಕ್ಕಸಬೊಡಲು (ಗರಿ. ೬೦-೧೧); ಜಾತ್ರೆಗೆ ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದಿದ್ದರು (ಡೂಢಿ).

ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಪಲವುಂ ಕೆಜದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳಿಂದಂ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜಿದಿರ್ದ ನಂದನವನದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೯-೫); ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ ತಗುಳ್ದು ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜಿದಿರ್ದ ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳ್ (ವಂಪಭಾ. ೧೩-೩೨); ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜಿದ ಮುಗಿಲ್ಗಳ್ವಿಲ್ಲದಿರವು ನಿರಭ್ರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೬೨); ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜದು ಮಣಿತೋರಣ ಸತಾಂತಿಕದೊಳ್ (ಅಸಂಪು. ೧೦-೨೪); ಬಳಲಿ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜದು[ದ]ವನದೊಳಗಾಗಗ ಲೋಡಿದನು (ಶುಮ್ಯಾಕ. ೬೦೫. ೨೬-೭೬). [< ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ]

ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗು; ಸಾಂದ್ರವಾಗು : ನಿತಂದಿನಿಯರ ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶದ ನಡುವೆ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗೊಂಡು ತುಂಬಿದ ಮೊಲೆಗಳ್ ಚಮರರ ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂಬಾದುವು (ಜಯಕು. ೧೧-೫೩); ಜೋದರೋಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗೊಂಡೆದ್ದುದುದು (ಶ್ರೀಪಾಂ. ೧೩-೬೪).

[ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ + ಕೊಳ್]

ಕಿಕ್ಕಿಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು (?) : ಆ ಸದ್ವಿವೇಕ ದಲ್ಲಿ ನೋಹಮೆಂಬ ಪಡಕ್ಷರಿ ಮಂತ್ರವನೆ ಕಿಕ್ಕಿಜಿಸಲು ಆ ಮಂತ್ರವು ಸದ್ವಿವೇಕ ಜಲದಲ್ಲಿ ನಿಪತಿಯಾಗಿ . . . ಜಲವೆ ಉಳಿಯುಂ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೧೩೪-೫); ಮುನ್ನುಸುರ್ದ ಭಕ್ತಮಾಹೇಶರೊಂದಂಗೊಳಿಪುನ್ನತಂ ಶಿವಲಿಂಗದೊಳ್ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಸುತೆಯದನ್ನು ಸ್ಥೂಲಾಂಗದಲಿ ನೆಲೆಗೊಸೆ (ಜೋರಾಬ. ೧೨-೬೪). [ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ + ಇಸು]

ಕಿಕ್ಕು(ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಚೀರುದನಿ. 'ಕಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಗ್ಗೆ (ಗು). ಕಿರಿದಾದ; ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಮೋಟಾದ : ಮರುಳೆ ಪೇಡದಗ್ಗಿಯನ್ನು ಬಗಲೊಳಗೆ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಕಿಗ್ಗೆ (ಪಾಠಾಂ. ಕಿಜಯ) ಮೆಳೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಡೆ (ವಂಕಾಠಾ. ೨-೪-೪೫). [< ಕಿಟ್ಟು]

ಕಿಗ್ಗೆಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಟುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗೆಣಾರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಾರಿ : ಉಡಿಯಂದೀಳ್ದು ಕೊಂಡ ಕಿಗ್ಗಣಾರಿಯನ್ನ ನುಡಿದಿಡು (ಚಟ್ಟಲ. ೨೯-೯). [< ಕಿಱಿದು + ಕತ್ತಾರಿ]

ಕಿಗ್ಗಡಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣ ಕಡಲನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಣ್ಣ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಆಗು : ಕಿಗ್ಗಡಲಿಟ್ಟು ಪಡುದುಷ ಕೊಡಗಿಸಿ ಕೊಡಗಿತಾಂಬುನಿಧಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೂಸ. ೬.೦೫. ಪಂ. ೨೯೪). [< ಕಿಱುಗಡಲ್ + ಇಡು,]

ಕಿಗ್ಗಡಲು 'ಕಿಱುಗಡಲ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗೆಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ; ಕೆಳಭಾಗ : ಸೋಂಕಿ ತಳ್ಕಲವಡಕುದು ಸುಯ್ಯನೆಯಂ ಮುಂಳಿಂದು ಪರಿದು ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ಅಂಳಿರವಡೆದ ಪೂಗಿದು ವ್ಯಳ್ಳಂಕವೆಗೆ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಿಪದಂತಾಯ್ತು (ಮೇಹತ. ೨೮-೨೦); ಮುಡಿಮೊಲೆಯ ಪೊಱಮಾಜ ದಿಙ್ಮುಖಂ ವೆಗ್ಗಳಸಲೆಕೆಂದು ಬೊಮ್ಮನಂ ಜಱಿವುತ್ತೆ ಕಿಗ್ಗಡೆಯ ತೊಡಗಳಂ ನುಸ್ಸುಮಾಡುತ್ತೊರ್ವ ದಿಗ್ಗಜಹಿತ ಮಯನಸ ಭರ್ಗನಂ ಕಾಣುತ್ತೆ ಬಗ್ಗುಬರಿರ್ದರ್ಯಯಾದಳು (ಜಬಪು. ೧೯-೨೬). [< ಕೆಱು + ಕಡೆ]

ಕಿಗ್ಗಣ್ 'ಕಿಟ್ಟಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು 'ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಟಣ್' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗೆಳ್ 'ಕಿಗ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಗ್ಗೆಳ್ಕ (ಗು). ಬಹಳ ಹಳೆಯ; ಓಬರಾಯನ ಕಾಲದ : "ಕಿಗ್ಗಳ – ಜರ್ಜರಿ, ಹಳೆಯ" (ಜಾತಕೋ. ೩೭); ಎಲ್ಲಿಯದೋ ಒಂದು ಕಿಗ್ಗಳ ನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಕಥೆ ತೆಗೆದ (ಡೂಢಿ). [?]

ಕಿಗ್ಗಳೆದೈವ (ನಾ). ಕೇಳುದೈವ; ತುಚ್ಛವಾದ ದೇವತೆ : ಕಿಗ್ಗಳ ದೈವದ ಬಹುವೆಗ್ಗಳ ಮುರಿವಂತೆ ಅಗ್ಗಳೆಯನೆಂದು ನಂದಿದೆ ಕಗ್ಗೊಡರಾಯ ಮಂಗಳ ಸೌಖ್ಯವರೀಯಲಿ (ಅದಿಪು. ೨-೫೫).

[ಕಿಗ್ಗಳ್ಕ (< ಕಿಗ್ಗುಳ) + ದೈವ]

ಕಿಗ್ಗಾಡು (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡಗಳಿರುವ ಕಾಡು; ಸಣ್ಣಕಾಡು : ಕಿಗ್ಗಾಡು, ಕುರುಚಲುಕಾಡು (spinney. ೧೮೮೨).

[< ಕಿಱುಪು + ಕಾಡ್ಮು]

ಕಿಗ್ಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೇಳು ಬೆಲೆಯ ಕಾಣಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ೨. (ಆಲಂ) ನಿಕೃಷ್ಟ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು : ಈ ಕಂಗಾಲೂರ ಗೌಡನ ಕಿಗ್ಗಾಣಿ ಸಭಾಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರ ಹಾಯಬೇಕು (ಪಾಠಾಂ. ೬೬). [< ಕಿಱುಪು + ಕಾಣಿ]

ಕಿಗ್ಗಾರಣಿ (ನಾ). (ಗೋಡೆಯ) ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಬಳಿಯುವುದು; ಕೆಳಭಾಗದ ಕಾರಣಿ : ಸುರಪರ್ಕ್ಕದ ಭಿತ್ತಿಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊರ್ವ ತರಳ ಸಿಂಧೂರದಿಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ೩]ಗ್ಗಾರಣಿಯ ಬೆಲುವ ವಿರಚಿಸಲ್ (ವಂಕಾಠಾ. ೧-೨೧-೬). [< ಕೆಱು + ಕಾರಣಿ]

ಕಿಗ್ಗಾಳಿ, ಕಿರ್ಗಾಳಿ, ಕೀಳುಗಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಬರುವ ಗಾಳಿ. ℙ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗ ಅಥವಾ ಬೇಟೆಗಾರನ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ: ಮೇಗಾಳಿಯಿಂ ದೂರದಿಂ ತೋಱಿತ್ತನೊಡ್ಡಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯಿಂ ಬಂಡಿಯಿಂದಿಳುಹಿ ಹುಲಿಯ ಹಾರಯಿಸಿ (ಹಡಕಾ. ೫-೩೦); ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದಿಗೆ ಸೇರುವುದೇ ದಿಕ್ಕು ರೇವೆನ್ನುವರಿವು ತಮಗಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿ ಗೊಂದಲ ವೇತಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೨-೫೦); ಹುಲಿ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಗೆ ಬಂತು (ಶಬ್ದವಿ. ೬); "ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಮೃಗದ ಮೇಲಿಂದ ಬೇಟೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೇಗಾಳಿಯೆಂದೂ, ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಯಿಂದ ಆ ಮೃಗದ ಕಡೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಗೆ ಕಿಗ್ಗಾಳಿಯೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಸಂಭಾನೆ. ೨೧೫). 'ಮೇಗಾಳಿ' ಪರಾ. **ಕಿರ್ಗಾಳಿ**: ಪೊಸಗಂಪಾ ದೊಡಮಕ್ಕುಮೆಂದೆ ಪೆಱರಿಂ ಕಿರ್ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಾ]ಳಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೮೯). **ಕೀಳುಗಾಳಿ**: ಆ ಕೀಳುಗಾಳಿಯೊಳು ಮೇಲಣಯ್ಯನ ಮಹಾಶ್ರೀಕಳೇವರದೆಲರು ಶುದ್ಧನೆನಿಸಲು ನೃಪನನಾ ಕಂಬಿಕಾಱ ಹೊನ್ನಯ್ಯ ನಮ್ಮಯ್ಯನು (ವೀಶೈಪು. ೮-೧ ೩೭).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕವನು: ಈತರೆಲೆ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರಶ್ವಿನಿ ದೇವರಿವರೆಂದು (ಸಂಭಪ. ೬-೪೪); ಆತನಿಂ ಕಿಗ್ಗಿಱಿಯರೇಳ್ವರು ತಾತ ಬರಲಿಕೆ ಜನನಗಂಡರು (ಸಂಭಪ. ೮-೨೬).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಕಿಱಿಯ]

ಕಿಗ್ಗುಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬೆಟ್ಟ; ಕಿರಿಯ ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗುಡ್ಡ ಕಿಗ್ಗುಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯಮೋ(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗುಡ್ಡ$_2$]

ಕಿಗ್ಗುಲಜ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೆಳಜಾತಿಯವನು: ಕಿಗ್ಗುಲಜರಾವ ದರುಶನದೊಳಿರಲುರುಳಿದರ್ಗೆ ತಗ್ಗಿಸಂಬೋಳಿ ನುಡಿಯಲಿ ಬೇಕು (ಚೋರಬ. ೧೦-೭). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಕುಲಜ]

ಕಿಗ್ಗುಳ, ಕಿಗ್ಗಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಮಟ್ಟ; ತಗ್ಗು; ತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು. ೨. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಹೀನತನ; ನೀಚಸ್ವಭಾವ. **ಕಿಗ್ಗಳ$_1$**: ೧. ಸರಸ ವೆಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ ಹೊರಸು ಕಿಗ್ಗಳ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೦೬). ೨. ಹಿಗ್ಗು ಬಡವಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಸಿಗ್ಗು ಸೂಳೆಗೆಹೊಲ್ಲ ನುಗ್ಗಿಯ ಹೂಗೆ ಮಳೆಹೊಲ್ಲ ದುರ್ಜನರ ಕಿಗ್ಗಳವೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೨೮). (ಗು). ೩. ತುಚ್ಛವಾಗಿರುವ; ಹೀನವಾದ: ಕಿಗ್ಗಳ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಕೋಕಿಲಕಂಠ ಕಾವ್ಯಮಾಡಬಹುದಲ್ಲಾ (ಬಾಬಲ. ೫೦); ಏತಕ್ಕೂ ಬಾರದ ಕಿಗ್ಗಳ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೪೩). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಕುಳ?]

ಕಿಚ, ಕಿಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಧ್ವನಿ. 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಿಚಿ**. 'ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಕಿಚಿಕಿಚಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಳೆಯಾಗಿ ಬೀದಿಯೆಲ್ಲ ಕಿಚಿಕಿಚಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಚಿಕಿಚಿ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚುಕಿಚ್ಚು]

ಕಿಚಕ್, ಕಿಚಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ. **ಕಿಚಿಕ**: ಕಿಚಿಕ ಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಕ್ತಟಮನೊಡೆಯುತೆ (ಸಂರಾಣಂ. ೧೬೪).

ಕಿಚಕೆನ್ನು = ಕಿಚಕ್ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕಿಚಕೆನ್ನುವಂತೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಓಡಿದನು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಚಗುಟ್ಟು, ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು, ಕಿಚುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಿ ಕಿಚಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡು: (ಕಿ). **ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು**: (ಕಿ). **ಕಿಚುಗುಟ್ಟು**: ಭೂತಪ್ರೇತ ಪಿಶಾಚಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ಮಾಂಸವನ್ನು ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತ ಕಿಚು ಕಿಚು ಗುಟ್ಟುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದವು (ಕಲಾಧ. ೧೦೯). [ಕಿಚ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಚಡಿ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಟಲೆಮಾಡು; ಚುಡಾಯಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರಿ ತನಗಿಂತ ಕಿರಿಯನಾದ ನಾಣಿಯನ್ನು ಪ್ರಲೋಭಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕಿಚಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪ್ರಶ್ನೆ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ); ಯಾಕೆ ನೀವು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಎಂಥೆಂಥದೋ ಮಾತನಾಡುವುದು? ಕಿಚಾಯಿಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೭).

[← ಮರಾ. ಕಿಚಾವಣೇಂ]

ಕಿಚಿಕ 'ಕಿಚಕ್' ನೋ.

ಕಿಚಿ 'ಕಿಚ' ನೋ.

ಕಿಚಿಕಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ; ಹೇಕರಿಸು; ಹೇಷಾ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: "ಕಿಚಿಕಿಲ್ - ಹೇಷಿತೇ" (ಶಮಧಾ); ಹಯ ತಾಂ . . . ಸೊಮ್ಮುವೆರ್ಚಿ ದೊಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಿಚಿಕಿಲ್ದು ಬಿಮ್ಮನೆ ನಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦-೨೩). [?]

ಕಿಚಿಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚುಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಶಬ್ದಮಾಡು (?): ಪರಿಘದಿಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪುತ ಕೆಲರ ಕರವಾಳದುರಗಲಿಂ ಕತ್ತರಿಸಿ . . . ಪುಟನೆಗೆದು ಭೂತಳಕೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಿ ಕಿಚುಕಿರಿವುತಾ ನಿಂತು ನಿಟ್ಟಿಸದೆ ಕಂಗಳ ಮುಚ್ಚಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೧೯-೧೮). [ಕಿಚಕ್ + ಇರಿ$_1$ (< ಇಱಿ$_1$)]

ಕಿಚುಗುಟ್ಟು 'ಕಿಚಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಕುರಿ (ನಾ). (?): ಕಿಚ್ಚಕುರಿಗಳ ಕೈಯ್ಯಮಾಂಸವು ಹೆಚ್ಚುವಂದದಿ ಸಕಲ ದಾನವರೊಚ್ಚೆ ಹೊತ್ತಿನೊಳೆಸೆವ ಬಲ ಮೋಹರಿಸಿ ಬರುತಿರಲು (ದೇವೀಮ. ೮-೧೪). [?]

ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಆಡಿಗಣ್ಣ ಕಿಚ್ಚಚ್ಚಿಗನೆಯಲರುಣಿಸ ತೊಡವಿಡಿಗ ಮಿಗಗೈಯ್ಯ . . . ಪೊರೆಗೆಮ್ಮನು (ನವಮೋ. ೩೩-೧). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಚ್ಚಿ$_5$ + -ಇಗ]

ಕಿಚ್ಚಡಿ, ಕಿಚಡಿ, ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_2$, ಖಿಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ, ಬೇಳೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಹಾಲನೇಮ, ಹಾಲಕೆನೆಯ ನೇಮ, ಕೆನೆತಪ್ಪಿದ ಬಳಿಕ ಕಿಚ್ಚಡಿಯ ನೇಮ (ಬಸವ. ೨೩೨); ಹೆಸರ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಶಾಲ್ಯಾನ್ನ ಸದ್ಯೋಘೃತ ಹಸನಾದ ದೋಸೆಯುಂಡಲಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೨೯); ಕಿಚಡಿ ಬೋನವು ಪಚ್ಚಡಿ ತಾಳಿಲು (ಶರಲೀ. ೮೭-೧೮); ಕಿವುಡ ಕಿಚ್ಚಡಿ ಬೇಡಿದರೆ ಗವುಡ ಹಚ್ಚಡ ಬೇಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ಗೊಜ್ಜು: ಹೆರಳೇಕಾಯಿ ರಸಮಂ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು, ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸು ಹಾಳಿತವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ, ಇಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಮೆಂತ್ಯ ಸಾಸುವೆ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಸಹ ಹಾಕಿ, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಗ್ಗರಿಸಿ, ಆ ಕಿಚ್ಚಡಿಯಂ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೩೩೩). **ಕಿಚಡಿ**: ೧. ಅರಮನೆಯ ಅನೆಗಳಿಗೆ ಕಿಚಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೫೮). ೩. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ನುಚ್ಚನ್ನಾಗಲಿ ಸಬ್ಬಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಗೋವಿನ ಜೋಳದ ಕಿಚಡಿ, ಮಾಂಸ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು (ಮೇದಿಮ. ೧೩೭); ಕಾರು ಹಾಯ್ದರೆ ಬಾಯ್ಗೆ ಸಿಡಿವುದು ಕೆಂಪು ಗೋಧಿಯ ಕಿಚಡಿಯು (ನೆಲಮು. ೧೨). ೪. ಮುದ್ದೆ ಮುದ್ದೆಯಾದ ಅನ್ನ: ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತೋ ಏನೋ, ಅನ್ನ ಕಿಚಡಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಚ್ಚಿಡಿ$_2$**: ೧. ಹುಗ್ಗಿ ಕಿಚ್ಚಡಿಯೆಱೆಯಪ್ಪ ಸೇವಗೆ ಹಿಂಡಿ ಗುಗ್ಗರಿ ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ (ಭರಚ. ೨೦-೧೨೮). **ಖಿಚಡಿ**: ೫. (ಆಲಂ) ನಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು: ನಾ ಮ್ಯಾಲೆ ನೀ ಮ್ಯಾಲೆ! ಎಲ್ಲಾ ಖಿಚಡಿ ಆಗೇದ ಖಿಚಡಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೧೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಚ್ಚಡಿ; ತೆಲು. ಕಿಚ್ಚಿಡಿ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಚಡೀ; ಪ್ರಾ. ಖಿಚ್ಚ]

ಕಿಚ್ಚಜಿಣಿ (ನಾ). = ಕಿಚ್ಚು ಡಿ. 'ಕಿಚ್ಚಜಿಗೆಸಜ್ಜು' ಪರಾ. [< ಕಿಚ್ಚು ಡಿ]

ಕಿಚ್ಚಜಿಗೆಸಜ್ಜು (ನಾ). ಕಿಚ್ಚುಡಿಯ ಗೊಬ್ಬು (?) : ಕಾಪಿದ ಕಿಚ್ಚಜಿಗೆಸ ಜ್ಜಿಂಗೊಳು ಸಾಸುವೆ ಕಲ್ಲುಪ್ಪು (ಅಕ್ಕಸ್ಯೆ. ೧೩–೧೬). [ಕಿಚ್ಚಜಿ + ಕೆಸಜ್ಜು]

ಕಿಚ್ಚಜಿ ಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚು ಅಳಿದು ಹೋಗು; ಬೆಂಕಿ ಆರು: ಕಾಲೂರ ಕಿಚ್ಚಳಿದ ಕೆಚ್ಚಿನಲ್ ಸಮ್ಯರ್ಧಬಾಳ್ಕೆಯಂ ಕರೆಗುಂ (ಕಾಲೂರ. ೮೮–೧೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಕಿಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಾಗು : ಪಡೆದುದಂ ಉಸುರಿದಳ್ ಬಾಳ್ವರೆದ ಕಿಚ್ಚಾದುದಳಲು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೨–೨೪೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಆಗು$_1$]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡಿಸು; ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿಸು : ಹಿಂಗದಾ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿಸಲ್ ಧಗಧಗೆಯಂತಯಲ್ (ಜಪಚ. ೬–೧೯).

[ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು + –ಇಸು$_5$]

ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು, —ಹಾಕು : ಕಳುನಡುವಿರುಳದೆ ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿ ಪೂಜಿಸಂಟ (ಸಾ ಪೃ ಭಾ. ೨೩–೫); ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕಿದರು ತಲೆ ಕಾಲ್ಗಳೆಡೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೪–೪೧). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಕ್ಕು]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದ ತುಂಬಿರು; ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗು : ಕಿಚ್ಚಿಡಿದ ಮನೆಯಾಯ್ತು ಮಸಿಯಳಲ್ ಬಗೆಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭–೨೧೯). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡಿ$_3$]

ಕಿಚ್ಚಿಡ್ಡಿ 'ಕಿಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಚ್ಚಿಕ್ಕು : ನುಚ್ಚೂಜುಗೆಯ್ದುದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುಡಲುಂ ಕ್ರಿಯರಮನುರಿಪಲುಂ, ಕೀಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿಡಲುಂ . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿ (ಕಾಂಚಿ. ೮–೭೨ ನ); ಬಹೆನೆಂದೆಣೆಕಿ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟಿಯಲ್ತೆ (ಶಾ ಬಲ ರ. ೧೭೪–೪೦೧); ನಾನಂತಂತ . . . ಆ ಮನೆಗೆ ಕಿಚ್ಚಿಡಲಿಲ್ಲ (ಪುಸರು. ೨೩೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಇಡು$_1$]

ಕಿಚ್ಚು$_1$, **ಕಿರ್ಚು, ಕಿಚ್ಚು** (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ : ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಳ್ತುದ ನೀಜನಗುಚ್ಚರಿಬಟ್ಟುದನೆ ನುಡಿಯುತಿರ್ಪುದುನಿಚ್ಚಂ(ಇಳ. XX, ೭೦–೧೪; ೩೭೫ ಕತ); ಕೀಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚು ಪುಟ್ಟ ಧೋಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೬); ಕಿಚ್ಚಿದ್ದೊಡೆ ಬಾಸಿ ತೋಡುವವರ್ (ಸಮಪ. ೬–೯೦); ಆಡುವ ಕಿಚ್ಚಿನ್ನ ಬಹುದೆ ಮನೆಯಂ ಸುಡುವಾಗ(ವಡಸಾಂ. ೭೨–೬೯ ಅಂಬಿಕಾ); ಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಬೇಗೆಯಲಿ ಬೆಂದೆನೆವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೧೫–೧); ಹರನ ನಯನದಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಕಾಡದು ಪುರವನಾ ಖಾತಿಯಲಿ ಭೇದಿಸಿ (ಉವ್ಯಾಕ. ೬–೪೨). ೨. ಸೆಕೆ; ತಾಪ; ದಗೆ : ಏಱೋಗದಿನಾದೆದೊಂದು ಕಿಚ್ಚಂದಳುರಲ್ಕು ಗಲ್ದುವು ರಥಾಂಗಯುಗಂಗಳ್ (ಕಾಂಪೂ. ೧೧೦); ನಂದಿತು ಬೆಳದಿಂಗಳ್ ಕಿಚ್ಚು ಖಾಪಿಷ್ಠ ಚಂದ್ರಮನಸ್ತ್ರಮಿಸಿದನು (ಮೀ ಚ ಹ ತ. ೨೭–೬೪). ೩. (ಆಲಂ) ಎದೆಗುದಿ; ಸಂಕಟ: ಜುಗಳ ಮಹಿಳೆಯಂಬ ಕಿಚ್ಚುಗಾದರಂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಅದು ಬರಲೀಕಾದದ್ದು ನ್ಯಾಯ (ಹೊಸಕ್ಷೇ. ೩೩). △ ಕಿರ್ಚು: ೧."ಕರ್ತೃಗೇರಿಳೆಯಂ ಬಗೆವೊಡಮಂಗಳ...ಎನಲಗ್ನಿಯಭಿಧಾನಂಗಳ್" (ಶಬರಂ. ೩೯–೩೫); ಕಿಚ್ಚೆಟ್ಟ ಕರ್ತೃಮದಗ್ರಸೋಕಶಿಪಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೬೧); ಕರ್ತು ಮಟ್ಟಿದ ತುಪ್ಪದಂತೆ ಬಲ್ಪುಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೬೯); ಶ್ಮಶಾನಂ ಕಿರ್ತಂ ನಂದಿಸ ತೆಱನಾಗಿ ತೋಱುತಿರೆ ನೋಡಲಾ (ನಿಶಿ. ೪–೧೧೫); ನೀರೊಳ್ ಕಿರ್ತು ಜುರ್ಜುಗುವೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩–೧). △ ಕಿಟ್ಟು : ೧. ಬಾಡುಮಕ್ಕಿಗಳುಂ ಬೀಯವೆ, ಪುಳ್ಳಿ ಯುಕ್ಕಿರ್ದಂ ಕಿಟ್ಟುರಿಯವೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೭೮).

ಕರ್ತುಕಾಯಿಸು = ಬೆಂಕಿ ಕಾಯಿಸು : ನಾನ್ ಮೆಚ್ಚೆನ್ ಇಲ್ಲ ದಾಸಿಗೆ ಕರ್ತುಕಾಯಿಸುವ ಮುಕ್ಕನನ್ (ಅಕ್ಕಶ್ಯಾ. ೫೦–೫೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕಿಚ್ಚು; ಕೊಡ. ತಿರ್ತ್; ತೆಲು. ಚಿಚ್ಚು; ಕೋಡ. ಕಿಚ್; ನಾಯ್ಕಿ. ಪರ್ಜಿ. ಕಿಚ್; ಕುರುಖ್. ಚಿಚ್ಚ್; ಮಲ್ತೊ. ಚಿಚು]

ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು (ಕೆಂಡವನ್ನು) ಕಟ್ಟು : ಕಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಲುಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಉಷ್ಣ (ಸಶಬ್ದ. ೧೬೫).

[ಕಿಚ್ಚು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ್, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೊರಗಿ ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿಂ ನಿಶ್ಚಮುಂ ಕಾಪದರ್ ಕರ್ಪಳಿದಿ ಪಟ್ಟಿಯಾ ಹುಲಿಯೊಂದು . . . ಮಿಂಚುತೆ ಕಣ್ಣ ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೮–೨೬೪). ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿಂ : ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿನ ರಾಣಿ ಕರುಣ ದೊಳೆಚ್ಚರಿಪಿದಳು ಲೋಕಕೆ (ಕಂಂ. ೨೪–೫).

[ಕಿಚ್ಚು + ಕಣ್]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿ, ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ; ಶಿವ: ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಿನ ತಪವಳವುದು ಪೂಗೋಲೊಳಿಕ್ಕುವ ಮನ್ಮಥ ಪೀಡಿಸಲು (ಮೇಚಕ. ೫–೧೪). ಕಿಚ್ಚು ಕಜ್ಜೊಳಾಂಗೆ ಆತಂ, ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣಾಂ (ಕಲ್ಯಾಸು. ೩೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಸಮರದವನು ನೋಡಲು ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣನು ಸಹಿತ ಸುರಕುಲವಶ್ಯಕೊಂಡುದು (ಮಾಚಾರಾ. ೫–೩೬).

ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣಿ : "ಗೊಂಡವಳಯಗಿಯ ದೇಸಿಗನೆಂದುಂ ಪೆಱ್ಮೊಡೆಯ ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣಿನೆನುತ್ತುಂ . . . ಮುಪ್ಪುರವರಿಯಂ" (ಕಿಷ್ಕಂ. ೧೬).

[ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ್ + –ಇ$_4$]

ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣು 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ್' ಪರಾ.

ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯುಂಡವನು; ಬೆಂಕಿಹಾಳುವವನು : ಮನೆಮಾರುಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿಯಿಟ್ಟವ್ವ ಕಿಚ್ಚುಗಾರ (ಪುಸರು. ೩೯೭).

[ಕಿಚ್ಚು + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ)]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ. 'ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱು' ಪರಾ. [ಕಿಚ್ಚು + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕೆದರು, —ಬೆಲ್ಲು ಹರುಷ : ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿಗೆದಱುವ ಸೀಲಮುಖ ಕೊಚ್ಚಲಿಳಧರವಯವವನು (ಉವ್ಯಾಮ್ರೋ. ೧೨–೨೧). [ಕಿಚ್ಚುಗಿಡಿ + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್)]

ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಚ್ಚಿಕ್ಕು : ಮಮಕಾರಂಗಳಂ ಮುಂದುಗಿಡಿಸಿ, ಲೋಕದ ನಚ್ಚು ಮಚ್ಚುಗಳ ಕಿಚ್ಚುಗುತ್ತಿ (ಭಸವ. ೩೭–೨೨).

[ಕಿಚ್ಚು + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕಿಚ್ಚುಗೊಳ್ಳಣ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ : ಕಿಚ್ಚುಗೊಳ್ಳಣಮುಂ ಧಲ್ಲಾತಕಂ ಚಿತ್ರಕ ನರುವಲು ಮಾಣಾರ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಪುರಣಮಿಂತುಂ ಪಾವಕಾಖ್ಯಂ? (ನಾಸಾರ. ೧೩೩). [?]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕೋಟೆ : ಕಿಚ್ಚುಗೋಂಟಿಯಂ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಡಿಗೊಂದಾನೆ ಮುಟ್ಟಿಬಂದೊಡಿಡದಿರದೆ ಹಿಂದುದಪ್ಪುತ್ತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೧೫೭). [ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಂಟೆ]

ಕಿಚ್ಚುಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಬಾಣ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಉತ್ತ ಮಾಣಾರದೊಳು . . . ಅಗ್ನಿಯೊಳು ಕಿಚ್ಚುಗೋಲ್ ಲೊಳುದಿವಿಸ್ಫುರಿಯೊಳು ಖಾಪಕಳಮೆನಿಕ್ಕು : (ಜುಂಗಾರ. ೧೫೩–೬೨).

[ಕಿಚ್ಚು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವೊಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಮಿಂಚು (ನಾ). ಕಿಚ್ಚಿನ ಬೆಳಕು; ಬೆಂಕಿಯ ಮಿನುಗು : ಒಡನೆ 'ಡಂ' ಎಂಬೊಳಿಕರ್ ಕಿಚ್ಚು ಮಿಂಚಿನ ಗುಂಡು (ಕಾಲೂರ. ೪೬–೧೬೬). [ಕಿಚ್ಚು + ಮಿಂಚು$_3$]

ಕಿಚ್ಚುವುಗು, ಕಿಚ್ಚುವೊಗು, ಕಿಚ್ಚುಪೊಗು, ಕಿರ್ಚುವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಜೋಗು; ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡು : ದಿಕಾರಿ ಬೆ ಸಂ ಮುಚ್ಚ ಕಿಚ್ಚುವೊಳ್ಕಡೆ ಏಜಿಸಿದ ಕಲ್ಲ (ಸೌಾಸ. IX–i, ೩೫–೯ ; ೧೦೬ಡು ೭೫(.

ಕಿಚ್ಚು ಪೊಗು: ಕಿಚ್ಚುಪೊಳ್ಳು ಸುರಲೋಪಮೆಜುಡೊನ್ (ಸೌಇ.IX–i, ೯–೬ ; ೨೯ನೆಯ ಕತೆ). **ಕಿಚ್ಚು ಪೊಗು :** ತವೆ ಜವದಿಂದೆ ಕಿಚ್ಚುಪೊಗ ಲಜ್ಜಾದೆ ನಂಜುದಿನಲ್ಯೊದಿರ್ಪ್ಪುದರ್ಕ್ಕುಗೆ ಪೆಜತೆನೊ (ಕಾಪಂಂಗು. ೭೦). **ಕಿರ್ಚುವೊಗು :** ಕಂಡತಿಗೆ ಕೊರ್ಪಾತನತ್ತೆಯೊಡನೆ ಕಿರ್ಚುವೊಕ್ಕ ನೆಂಬ ನಾಣ್ಣುದಿಯಂ ನನ್ನ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೬೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕಿಚ್ಚು ಪೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿಚ್ಚುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಚ್ಚನ್ನು ಬಿಡು ; ಬೆಂಕಿಯಾರು : ಪುಚ್ಚೆಯಂ ಕಿಚ್ಚುಳಿದ ಪೊಸಮ್ಮೆಯಂ ತರಿದಂ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೧೬–೨೪೧).

[ಕಿಚ್ಚು + ಉಳಿ (< ಉಲಿ)]

ಕಿಚ್ಚೆಲ್ಟಿಂ, ಕಿರ್ಚೇಲ್ಟಿಂ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟು ; ಅಗ್ನಿಭುಂಟಾಗು: ನೀರೊಳ್ ಕಿಚ್ಚೆಲ್ಟಿಪ್ಪಿಡೆತಱಂ ಬಾರಿಸುವರ್ (ಸಮಕ. ೩–೬೫) ; ತಿಳಿಲತ್ಯಂಬಡಿದರ್ ವಂಶ ಮೆಱೆಯಲ್ ಕಿಚ್ಚೆಲ್ದರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೮). **ಕಿರ್ಚೇಲ್ಪಂ :** ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪದಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಂತಾಗು, —ತಪ್ಪಸಾಗು : ಅವಂ ಕಂಡು ಕಿನಿಸಿ ಕಿರ್ಚಿಲ್ದಿವೆಲ್ಲವಂ ಪೋಜಿಗೆ ಬಸುಟು ಬನ್ನಿ ಮಂ ಬುಮಂ (ಸಂಪಳಾ. ೧–೧೩೦ ಪ) ; ಅಳವಲ್ಲದ ಮುಳಿದು ಕೆಳರ್ದು ಕಿರ್ದಾರ್ದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಗದಾಯು. ೪–೪೩).

[ಕಿಚ್ಚು + ಏಲ್ಟು]

ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಹಾಕು, —ಹುಟ್ಟು : ಕೆಲಸಮಂ ಬಿಟ್ಟಿವಸು ತರಗೆಗೆ ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟಿ (ಕಾಲಂಜ. ೭೭–೧೪೩). [ಕಿಚ್ಚು + ಒಟ್ಟು]

ಕಿಜಮತ್ತು 'ಕೆದ್ಮತ್ತು' ನೋ.

ಕಿಟಕೆ (ನಾ). (?) : ಕಟಕನ ಮುಟ್ಟು ಘಾತಕನ ಸ್ನೇಹ (ಅಂಬನ. ೬೯).

[< ಕಟಕ?]

ಕಿಟಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ 'ಕಿಡಕಿಬಾವಲಿ' ನೋ.

ಕಿಟಲಿ, ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಚಹ ಅಥವಾ ಕಾಫಿಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ : ಚಹಕ್ಕೆ ಹಾಲು ಬೇಡ . . . ಕಿಟಲಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ದಳು (ರಕ್ತರಕ್ಷ. ೨೩೭). **ಕಿಟ್ಟಿ :** ಚಹಾ ತುಂಬಿದ ಕಿಟ್ಟಿ, ಬಿಸ್ಕಿಟು ಬಂಡಲುಗಳು ಬಂದುವು (ಚೀರಾಸಾ. ೧೭). [← ಇಂ. Kettle]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿಟಕಿಟ, ಕಿಟಕಿಟಿ, ಕಿಟಪಿಟ, ಕಿಟಪಿಟಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ೧. ಕೆರು ಕುಳ ; ಕರಕರೆ ; ಉಪಟಳ : ನನಗೆ ಅತ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಿಟಕಿಟ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ತೋಡಿಹಿ. ೨೯); ಗೋಪಿಯ ಸಂಕಟಪೊಂದು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಕಿಟಕಿಟ ಇನ್ನೊಂದು (ಫಲಪು. ೫) ; ಕುಟ್ಟಿದರ ಕುಟ್ಟಿವ್ವ ಕಿಟಕಿಟಿ ಹಚ್ಚಿಟ್ಟಾಡ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೯೨) ; ಕೊಸಿಗೆ ಜ್ವರ, ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿಟಪಿಟ ಸಾಕು ಸಾಕಾಗಿದೆ (ಸಂಡಿಂ. ೨). ೨. ಕಾರ್ಪಣ್ಯ; ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಿತಿ : ಈ ಹಸದಿಂದ ಅವರ ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವಹಣ ಕಿಟಪಿಟಿಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಃ ಒಂದುಕಾಸೂ ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೪). [?]

ಕಿಟ್ಟ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಎಳ್ಳಲ; ಸೂಕರ : ನವಿಲ ಳಲಾಪಮಂ ಕಿಟ್ಟಮು ರಾಡಿಯಂ (ಅಜ್ಜಿಪು. ೨–೮೯); ಹರನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮ ಕಿಟ ಘೋರ ಕೇಸರಿ ಮುಖ್ಯ ರೂಪುಗಳನಾಂತು (ಚಿಬಪ. ೩೩–೧೭); ಪೂಡೆ ಕಿಟಮುಂ ಕಡಿ ಕರಿಯಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೪೩). [ಪಂ.]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಹರಳು, —ರತ್ನ.

[← ತುಳು. ಕಿಟ]

ಕಿಟಿಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಟಿಕಿಟಿ 'ಕಟಕಟಿ' ನೋ.

ಕಿಟುಳು (ನಾ). (?) : ಒತ್ತರಿಪುದು ದೋಷ ಕಾಣುವದೆಂಬಲ್ಲಿ ವಿತ್ತರಿಸುವ ಕಿಟುಳೆನು (ಅರಸಾ. ೨೫೫–೫). [?]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಗೋಲಿಯಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಜ್ಜುಗ : ಕಿಟ್ಟಿಂದ ಹೊಡೆದು ಲೊಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ (ಗಾದೆ). [?]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳ ಜಂಗು ; ತುಕ್ಕು ; ಕೆಲುಬು : "ಮಳಮಳಮಂ ಪೊದಱ್ದೊಗೆದ ಕಿಟ್ಟಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೮–೬೫) ; ಅಂಕು ಕೊಟ್ಟಿಗಂಬ ಕಿಟ್ಟಮುದುರೆ ಪಕು ವಗಣ್ಣಾವೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕೆಲರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೧–೬೭ ಪ) ; ಕಾಳಿಯ ಕಿಟ್ಟವ ಳಿಕೆದೊಡೆ ಕುಂದಣ ಕೀಳು ಚಿನ್ನದೊಳಾಗುವಂತೆ (ಪಾಗಳು. ೧೧–೬) ; ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ ಉಕ್ಕ ಮವದಿಸಿಪುವು ಕಿಟ್ಟಗಳ ಳಕೆದು (ಮಂಕುಶ. ೬೧೦) ; ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟದ ಡರ್ಣಾವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ . . . ಹುರಿದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩೭೭–೩೦ ಟೀಕೆ) ; ಅಕರಂಜೆ ಹೊನ್ನು ಎಲ್ಲವು ; ಕಿಟ್ಟ ಇಸಿಲ್ಲ (ಸಪಕಾ. ೪–೨). ೨. ಮನುಷ್ಯನ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಲ : "ವರ್ಚಸಿ . . . ಕಿಟ್ಟಂ, ವಿಟ್, ವಿಷ್ಣಾ, ಪುರಿಷಂ, ಶಮಲಂ, ಮಲಂ – ಈ ೧೩ವಿ ಷ್ಠೆ" (ಹಲಾಯು.೧೦೫–೧೫). ೩. ತೆಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಟ್ಟಿ ಸಗಣಿ. ೪. ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಗಸಿ, —ಮಷ್ಟಿ : ಲೋಷ್ಟ ದೊಳು ಹೂಟಿದೊಂಬುಗಳಂತೆ ಕಿಟ್ಟದೊಳು ಹೆಟ್ಟಿ (ಕಬ್ಬುಂ. ೯೦). ೫. "ಒಡಕು ಪಾತ್ರೆಗೆ ಹಾಕುವ ತೇಪೆ" (ಕಸ್ತೂ. ೦. ೨೦೧).

ಕಿಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆ = ಸಗಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ, ಬಣ್ಣಬಳಿದ ಬೊಬೆ.

[ಸಂ.]

ಕಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣ. 'ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕಿಟ್ಟಕೀಳ್ (ನಾ). (ಕಿಟ್ಟದಂತೆ) ಕೀರ ಕೀಳಾದವನು; ಅತ್ಯಂತ ನಿಕೃಷ್ಟನಾದವನು : ಕಿಟ್ಟಕೀಳ ಸ್ಪಿಶನೇ ಅದರೂ ಡ್ರೂಡದ ಬಗೆಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಲೂ ಎದಗೊಳ್ಳಲಾರನು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೬೯–೧೬).

[ಕಿಟ್ಟ + ಕೀಳ್ (< ಕೀಲು)]

ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿ ; ಜಂಗು ಕಿನ್ನು : ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಕಬ್ಬಿಣಕೆ ಪುಟಿವ ಹಾಕಸೊ (ಪ್ರಂದ. ೨–೨೬–೬) ; ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟದ ಲೋಹ ಪಾಲೆ ಸುಟ್ಟು ವಿಂಗಡ ಮಾಡುವಂತೆ (ಜಗದಾ. ೩೩೭). [ಕಿಟ್ಟ + ಕಟ್ಟು]

ಕಿಟ್ಟಗುಳಿ, ಕಿಟ್ಟುಗಳ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ದ್ರವ (?) : ಬಿಡದೆ ಪ್ಪಾರ ಒಂಭತ್ತರೊಳು ಪೊಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ . . . ಇದರೆ ಕುದಿವ ಕಿಟ್ಟುಗುಳವ ಬಡಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಟ್ಟುಗಳವರೆಡರು]ಕುಡಿಸುತಿಪ್ಪರ್ (ಪಾಸಂಚ. ೬–೧೦೩ ರ). **ಕಿಟ್ಟುಗೆಳೆ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕಿಟ್ಟುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳ್ಳಲಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟಗೂಡಿದ ಚಿನ್ನ ಕೀಳಾಯ್ತು ಕಾಳಿಕೆ ಕಿಟ್ಟವಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಲಾದುದು (ಭರಚಿ. ೬೮–೩೫).

[ಕಿಟ್ಟ + ಕೂಡು]

ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಿಟ್ಟಪಳ್ಳಿ . . . ತುಜು ಗೊಳೊಳ್ ಚ[ಕ್ಕ]ಮಾರಯ್ಯ ಸತ್ತ (ಎಳ. IX, ಕಾಸಕಾ. ೪೮–೬ ; ೪೭೦).

[ಕಿಟ್ಟ೦ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಿಟ್ಟಮೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ; ಮೈಲಿಗೆ: ಪುಸಿ ಕಿಟ್ಟಮೆಯಂ ಮಾಟ್ಟುಂಬಸದಂ ಕಿಟ್ಟಮೆಯನ್ನೆಯ್ದಲ ಳಕುಗುಮತ್ತಂತೆಸಗುಂ ತನ್ನಂ ತೆಳ್ಳಾವು ಸೋಂಕ ತೆಂದಱ್ದು ಜಾರೆ ತೆರಪಂ ಪಡೆಗುಂ (ಮಚಪ. ೮–೪೮). [ಕಿಟ್ಟ + –ಅಮೆ]

ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ : ಗೋಪೇರು ಬಂದು ವಿನ್ನಸ್ಸು ಮೂರು ವರೋ ಕಿಟ್ಟಯ್ಯ (ವಾದೀಕ. ೨೩). [ಕಿಟ್ಟ + ಅಯ್ಯ]

ಕಿಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು ; ಮದ : ಕಟ್ಟಾಜೆಗೆ ಕಿಟ್ಟಳೆಮದುದೇ ಮಾನಿಯುಮಿದಿರ್ಲ್ಪುದೆನಾರ್ಪದೆವರೆಗೆ (ಅರ್ಧಕೇ. ೬–೮೪ ಪ). [?]

ಕಿಟ್ಟಾಲಯ (ನಾ). ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ: "ಕಿಟ್ಟಾಲಯಂ ಪಕ್ಷ್ಯಳದ ಮನೆಯಂತಿಕ್ಕುಂ" (ಪುಂಗವ. ೫೮–೯). [ಕಿಟ್ಟ + ಆಲಯ]

ಕಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೈ, ಕವಿ ಅಥವಾ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹತ್ತಿತ್ತಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆ: (೪). [?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟ್ಟ]

ಕಿಟ್ಟು$_1$, ಗಿಟ್ಟು, ಗೀಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಸೋಂಕು; ಮುಟ್ಟು; ಘಟ್ಟಿಸು: "ಕಿಟ್ಟು = ಸ್ಪರ್ಶನೇ" (ಶಮಖಾ); ಬಿಲ್ಲಿಕ್ಕೊಳ್ಳುದುರೆ ಕುದುರೆಯೊಳ್ ಕಿಟ್ಟ ಅತಿ ತುಮುಲ ಕಾಳಿಗ ಪೆಟ್ಟಿ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೧–೫; ೪೦೦); ಎರಡು ದಣ್ಣು ಕಿಟ್ಟ ಎಱೆಯುತ್ತಿರೆ ನಾಗ ಗುಟ್ಟರಸರ್ . . . ಪರಿರತೆಱೆದು ಸತ್ತೊಡೆ (ವಿಕ್ರ. X, ಕೂಡಲಾಲ. ೩೦೦–೦; ೪೪೦); ಮೂಲೋತ್ತರಪ್ರಕೃತಿಗಳೊಳ್ ಸರ್ವಜಘನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೊದಲ್ಗಟ್ಟ . . . ಸಮುಯೋತ್ಪಾನುತ್ಪಮಧಿನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿವರಂ ಪರಿವರ್ದಿಪ್ಪದೆ ಕಿಟ್ಟುವುದಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಳುವಮ. ೬–೬ ವ); ಕಿಟ್ಟಿಸಱಿತೊಡಂ ಆ ಱಾ ಯ ದೊಡಂ ಕಿಟ್ಟಿ ಸುದಡೆ (ಶಾ ಮಾ ಶ್ವ . ೧೪–೨೧). ೨. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ಬತ್ತಲೆಯಂ ಬಟ್ಟೆಗಳಂ ಪುದಿಯದೊಡೂಂ ಮತ್ತಂ ಕಟ್ಟದೊಡಂ ಕೊಡ್ಗಳ ಲೇಪನಂಗಳ್ ನಾಗಳ್ ಸೊಬಗಂ ಪಟ್ಟೂದಲಿಂತಹುದೈ ಪೇಳ್ ಸೊಬಗಾ (ಶಾಪಂದ. ೯–೨೬). ೩. ಕೈಗೆ ಬರು; ದೊರಕು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ಪುಟ್ಟಬಂದಡೆ ಬಂದುಂ ಪೊಕ್ಕಳಂ ಕಂಡಱಿಗುಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಂದಿರದಂತೆ ಕಿಟ್ಟದ ಸಲಲಕ್ಷವೆಂದಡೆ ಗಳನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡುವುಂ ಬೀಸರದೆ (ಪದಬ. ೫–೨೩). ಗಿಟ್ಟಿಸು: ೧. ಅವನ ಹಲ್ಲುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆವೆ (೪). ೩. ಎಂದಿದ್ದರೂ ಮಡುವೆಯ ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಇವೆ; ಕಾಯುಬುರುಡೆ ಗಿಟ್ಟುತ್ತೆ (ಸಂಚಿಹೆ. ೫); ಹಿತ್ತಲು ಕಡೆಯ ಮಾರುಳಿಪ್ಪಯಲ್ಲಿಯೆ ಅವರಿಗೆ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟಿ ಪ್ತಿ ದ್ದುದು (ಮಲಸು. ೪೩೭). ೪. ನಪ್ಪವಾಗದಿರು: ಊರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಗಿಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದೆ (೦೩೨). ಗೀಟ್ಟಿ$_1$: ೩. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ಗೀಟಿತಯ್ಯ ನಿನಗೆ (೦೩೨).

ಕಿಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು; ಬಿಗಿದು ಕೊಳ್ಳು: ಹಲ್ಲುಕಿಟ್ಟಿ ತೊಂಡು ಹೋಗಿರುವ ಗುರುವಿನ ಬಾಯನ್ನು ಬೀಗದ ಕೈಹಾಕಿಯೆ ಮೀಟು ತೆರೆದು (ಕಾಮಾಂ. IV, ೫೧). ಗಿಟ್ಟದವ = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಕೈಲಾಗದವನು; ಅಪ್ರಯೋಜಕ: (ದಕ. ೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಗಿಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕಿಟ್ಟು]

ಕಿಟ್ಟ್ಯೂ (ನಾ). = ಕಿಟ್ಟು$_3$: "ಕಿಟ್ಟು – ಕಿಟ್ಟ್ಯೂ = ಲೋಹದ ಹೆಟ್ಟಿ" (ತಪ್ಪಕೋ. ೬). 'ಕಿಟ್ಟು/ಗಟ್ಟುನ' ಪರ್ಯಾ. [< ಕಿಟ್ಟು$_3$]

ಕಿಟ್ಟುಗಬ್ಬುನ (ನಾ). ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ: ಕಿಟ್ಟುಕಿಡ ಕಿಟ್ಟು ಗಬ್ಬುನಮೆಟ್ಟುಸಿರೆ ಮುಟ್ಟ ತನ್ನ ಕರದಿಂ ಪೊಸ್ತಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪುಡಿಯಂ ಲೋಕಕ್ಕರ್ಪುರುಷಿದನರರೆ ಕರುಮಿ ಖರಳಸಿದ್ಧಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರಭು. ೧೧–೪೧).

[ಕಿಟ್ಟು$_3$ + ಕಬ್ಬುನ (< ಕರ್ಪೂರ)]

ಕಿಟ್ಟುಗಲ್ 'ಕಿಟ್ಟುಗುಲ್' ನೋ.

ಕಿಟ್ಟೆ 'ಕಿಟಲಿ' ನೋ.

ಕಿಡಕೆ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಡಕಿನಡಳು (ನಾ). ಕಿಟಿಕೆಗೆ ಇರುವ ಮಡಿಸುವ ಬಾಗಿಲಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, —ಒಂದು ಹಲಗೆ: (೪). [ಕಿಡಕಿ (< ಕಿಡಿಕೆ) + ಪಡಳು]

ಕಿಡಕೆಡಾವಲಿ, ಕಿಟಕಿಬಾವಲಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (೪). ಕಿಟಿಕಿಬಾವಲಿ: (೪).

[← ಮರಾ. ಖಿಂಡಕಬಾಳ]

ಕಿಡಬುಡಿಕೆ (ನಾ). ಬುಡುಬುಡಿಕೆ; ಬುಡುಬುಡಿಕೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ: ಹೃದಯ ಕಡಬುಡಿಕೆಯಾಗಿ ಬಾರದುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೧೭೪). [?]

ಕಿಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಸಕಪರ್ಯ ಎಣ್ಬನೂಱಅಯ್ವತ್ತೆನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ತ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಿಡಲಿಗಧಿಪಾಕ್ಕನ್ ಎಱೆಯಮ್ಮಂ[ಪ] ವುದಿ ತೊಜುಗೊಳಿಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತಿದ್ದಾನ್ (ಸೌಂಇ. XI–i, ೧೯–೬ ; ೫೫೨).

[?]

ಕಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿಯ ಚೂರು; ಅಗ್ನಿಯ ಕಣ; ಸ್ಫುಲಿಂಗ: "ಸ್ಫುಲಿಂಗಂ, ಕಣಃ – ಈ ೨ ಕಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨–೬೭); "ಕಿಡಿ ಯೊಳಗೆ ಕಳಂ ಸ್ಫುಲಿಂಗಮೆಂಬಿಕ್ಕುಂ" (ಪುಂಗಾರಾ. ೧೪–೮); "ಕಿಡಿ ಬೆಂಕೆ ಕಳಡೊಳಂ" (ಕಠಕ. ೨೪); ಅಳುವರ್ ಕೊಸರಿದಂ ಕೆಱ್ ಕಿಡಿಯಂ ಕೆಂಡಮಃನುಗುಟ್ ಮುಳಿದಂ (ಅದಿಪು. ೧೨–೮೬); ಕಬ್ಬಿನ ಕಿಡಿಯಂದದೆ . . . ಪಿಡುಕುವನ್ನೆಂ ಕಂಡೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೨೨); ಕಿಚ್ಚುಂ ಕಿಡಿಯು ಮಾಗಿ ಕಾದುತ್ತುಮಿರೆ (ಭರ್ಮಾಭ್ಯು. ೧–೨೦೯,); ಅಱಿಯದವರೊಡನೆ ಸಂಗವ ನೂಡಿದರೆ ಕಬ್ಬುಂಹೊಯ್ವುಂ ಕಿಡಿಯ ಕೊಂಬಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯–೬); ಕಿಡಿ ತಿಱಾವಾದೊಡೆ ಸುಡದೆ ಕಾನನವನು (ಅಂಚಿಪ. ೬–೩೩); ಕಿಡಗಳು ಕಂಗಳಲಿ ಕಾಣುತ (ಸಂಭವ. ೬–೩೬); ತಣ್ಣನೆ ಳಲ್ಲಾದ ರೇನಂತೆ ಹೊಡಿದರೆ ಸಿಡಿಯದೆ ಕಿಡಿಯೊಡಲಿಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೨–೫೦). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಟ್ಟವಾನನೆ; ದುರ್ವಾನನೆ: ಚರಂಡಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಿಡ ಬಹಳ ಬರುತ್ತಿದೆ (೦೩೨).

ಕಿಡಿಕಿಡಿಕೆದಲು = ೧. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರು. ೨. ಕೋಪಿಸು: ಕಿಡಿ ಕಿಡಿ ಕೆದಲ್ದಡೆ ಎನಗೆ ಹಸಿವು ತೃಷೆ ಆಡಗಿತೆಂಬಿನೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೪–೫). ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು = ಆಯಿಯಾಗಿ ಕೋಪಿಸು: ಕಿ ರಾ ತ ರಾ ಜಂ . . . ಮುಖದು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ (ಭರ್ಮಾಭ್ಯು. ೬–೧೪); ಜವನ ಗಂಟಲ ಮುನ್ನ ಕಿರುಹುವೆನೆನುತ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಖಾತಿಯಲಿ (ಕುಮ್ಮಾ. ೬೦೫. ೨೬–೨೭); ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ ಭುಗುಭುಗಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿ ಯಾದನು (ಜೈಮಭಾ. ೨೨–೪೪). ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗು, ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೇಗು, ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗು = ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗು: ಅದಕಡಿಸಿ ಭೀಮಸೇನಂ ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಮೀಸೆಯಂ ಕಡದು (ಗದಾಯು. ೬–೧೬ ವ); ವಿಶ್ವಂ ನುಡಿದ ಶಿವನಿಂದೆಗೆ ಭವಾಣಿ ಮುಖದು ಕನಲು ಕಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿ ವೋಗೆ (ನಿರಂಜ. ೯–೧೧೪ ವ); ಎನಲು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ತೋಜಾಬದರೆ ಎನುತ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧೬–೪೩); ಆವರಂ ಭೋಂಕನೆ ಳೆಟ್ಟದಿ ರೊಳ್ ಕಂಡು ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಳೆರ್ವಿವಿಲ್ಲಾನಂತೆಂದಂ (ಭಬ್ಬಾ. ೩೨೮); ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪವ ತಾಳೆ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೇಗಿ ಳೆಂಗಿದಿಗಣ್ಣ ಜೆಱಿದ (ಶಿಸಾಚ. ೬–೭೮); ಕೋಕಿಪಡಿಂ ಕಿಡಿಗಿಡಿವೋಗುತ್ತುಕೋಪೆರ್ದರೆ ನೊವರ್ಂ ಪಿಡಿದು ಪಿಡಿಪಂಡಂಗೊಯ್ವು (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧–೪೭ ವ).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕಿಡಿ]

ಕಿಡಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಜಾರೆ; ಹಾದರಗಿತ್ತಿ: ಬಂಧುಳ, ಬಂಧಕೀಪುತ್ರ – ಈ ೨ ಕಿಡಿಕಿಯುಮಗಂ (ಹಲಾಯು. ೮೨–೬೪೭); ಗೊರವಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಬ್ಗನೆಯರ ಮುಂಡೆಯ . . . ಕಿಡಿಕಿಯ ಸಾಡಿಯರ ಮುಂದಂ ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮಡಿತ. ೪–೨೬). [?]

ಕಿಡಿಕ್ಕಿ 'ಕಿಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಡಿಕೆ, ಕಿಟಿಕಿ, ಕಿಡಕೆ, ಕಿಡಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷ; ವಾತಾಯನ: ಅಡಿಕೆ ಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಕಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೦); ಅಡಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು ಬಂಗಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ; ಕಿಡಕೆ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಶುಷಮಿ. ೧೯); ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಕಿಡಿಕೆಯ ಹೊರಗೆಹೋಯಿತು (ಪರಚಿ. ೪).

ಕಿಟಕಿ : ಇರುಳಿನಲ್ಲಿಂದುವೀಯುಪ್ಪರಿಗೆ ಕಿಟಕಿಯೊಳಗಿರದೊಳ್ಳು ಪೋಪಾಗ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧-೩೭); ಅದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಂತಃಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕಿಟಕಿ (ಸಾಹಿಪ್ರ. ೧೧). **ಕಿಟಕಿ** : ಬೆಳಕಿಗೆಂದಿರುಳಲ್ಲಿ ತೆರೆಯೆ ಕಿಟಕಿ ಗಾಳಿಯನೀಸದೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೬೮-೧೨೦); ಕಿಟಕಿಯಲಿಣಕು ವನಗೆವೊಗದಂತೆ (ಹೃದಸ. ೧೩-೫); ಗುಹೆಯ ಹೊರಮುಖದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ಕಿಟಕಿ ಇದೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ಪರಿ. ೧). **ಕಿಡಕಿ** : ಎರಡು ಘಳಿಗೆ ಕಿಡಕಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ (ಉರಾಚ. ೧೭); ಶ್ರೀಮಂತರು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಿಡಕಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದದಿಂದ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕಗದ್ಯ. II, ೪೯). **ಕಿಡಿಕ್ಕಿ** : ಕೈಲಾಸದ ಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಕಿಡಿಕಿಗಳೂ ಬಹು ರಮಣೀಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೮೫).

[← ಪ್ರಾ. ಖಡಕ್ಕೀ, ಖಡಕ್ಕಿಅ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಡಕಿ]

ಕಿಡಿಗಂಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಹಾರಲು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ : ಕಿಡಿಗಂಡಿ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಿಡಿಹಾರಲು ಸ್ಥಳಬಿಡುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಲೋಹದ ಗೋಳಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪಕರಣ (ಭೌತವಿ. ೩೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕಿಡಿಗಣ್, ಕಿಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧.(ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ) ಶಿವನ ಕಣ್ಣು. ೨. (ಕೋಪದಿಂದ) ಕಿಡಿಯನ್ನು ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೊರಳ . . . ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಗಳ ಹೆಬ್ಬಲ್ಲ ಬಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯ ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). **ಕಿಡಿಗಣ್ಣು** : ೧. ಮೃಡನ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿನಿಂದೊಗೆದು ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಮದೊಳಿಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೬); ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆರೆಯದಂದದೊಳುಜಿ ಮುದ್ರಿಸಿ (ಮೋಹತ.೨೧-೨೯). [ಕಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಣ್ಣು ಉಳ್ಳವಳು : ಕೆಣಕಿದರೆ ಅವಳೂ ಕಿಡಿಗಣ್ಣಿ ಹೊನ್ನಾಲೂ ಮರೆತಾರೆ ಮನೆಯ ಮುರಿದಾಳು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯೬).

[ಕಿಡಿಗಣ್ + - ಇ$_2$]

ಕಿಡಿಗಣ್ಣು 'ಕಿಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಡಿಗರೆ 'ಕಿಡಿಗಱೆ' ನೋ.

ಕಿಡಿಗಱೆ, ಕಿಡಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು, —ಸೂಸು : ಮೇಲೆ ಮೇಲುಬ್ಬೇಳ್ವ ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಳ ಕಿಡಿಗಱೆವ ಬಿಡುಗಣ್ಣಾಲಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೨೦); ಕಂಗಳೊಳು ಕಿಡಿಗಱೆದು ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ವೆಂಕಾರಾ ೫ ೯-೨೦). **ಕಿಡಿಗರೆ** : ಅವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗರೆಯುತ್ತಿರಲು ಅಂಬರವನ್ನು ತುಂಬಿ ಹರಡಿದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ (ಭಾಮಣಿ. ೩೧). [ಕಿಡಿ + ಕಱೆ$_1$]

ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹಾರಿಸು; ಬೆಂಕಿ ಹುಟ್ಟಿಸು : ಮಹಾವೈಷ್ಣವಾಸ್ತ್ರಮಂ ಗಾಂಗೇಯಂ ತೊಟ್ಟಿಸುವುದುಮೆರಡುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಯೆ ಪೋರ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೨); ತಗರೆರಡುಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿದಂತಾಗೆ ಪೋರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೨-೧೩); ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರ್ ತಾಗಿ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟಿ ಕಾದಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೯೬ ವ); ನಿಶಾಚರವ ಕೋಪೋಗ್ರಾನಳಂ ಪೊತ್ತು ತುಂಪೊಗೆಯುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುತುಂ ಮಸೆಯುತುಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪೦). [ಕಿಡಿ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಡಿಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹರಡು; ಬೆಂಕಿ ಸುರಿಸು : ಅಂಬಿನ ಧಾರೆ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೫೭); ಆಲಿಯಲಿ ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಜನನಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಳಿದಳಿವಿಂಗೆ ಝುಡಿದನು ಬಾಳ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೫); ಅಬ್ಧಿಪಂ ಕಣ್ಗಳೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದಱಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೪೧); ನಿಡುಗಣ್ಗಳ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಿಡಿಗೆದರ್ದುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೩೭).

[ಕಿಡಿ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್)]

ಕಿಡಿಗೇಡಿ 'ಕಿಡುಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಧೆ ಕೊಡುವಿಕೆ : ಕಾಮನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನವನ್ನು ತಡೆಯಬಲ್ಲೆಯಾ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫೮. ೨. ತುಂಟತನ; ಉಲಕೋಚಿತನ; ಕಿಲಾಡಿತನ : ಬಾಬೂ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದಿಂದ ಬೀದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೭೮); ನನ್ನ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬಲಗಡೆ ತೋಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಚಿವುಟಿದಳು (ವೈನಿ. ೧೦).

[ಕಿಡಿಗೇಡಿ (< ಕಿಡುಗೇಡಿ) + -ತನ]

ಕಿಡಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಯಂಥ ಮಾತು; ಉಗ್ರವಾದ ನುಡಿ; ಕಟೂಕ್ತಿ : ಆ ಸಿಡುಕುನೋಟ ಬೇಸರದ ಕಿಡಿನುಡಿ . . . ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೭೩); ಕೆಲವು ಕಿಡಿನುಡಿಗಳಿಂದ ಆತನು ಅಕ್ಕನ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿದ್ದಾನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೪೩). [ಕಿಡಿ + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟುವ ಬೆಂಕಿ : ಬಿಧಿರಿಗೆ ಬಿದಿರ ತಿಕ್ಕಿ ಉದುರಿತ್ತು ಕಿಡಿಬೆಂಕಿ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೫೯). [ಕಿಡಿ + ಬೆಂಕಿ]

ಕಿಡಿಬೆಣೆ (ನಾ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಬೆಣೆ, —ಗಿಡಿ : ಮೋಟಾರ್ ವಾಹನದಲ್ಲಿ ಕಿಡಿಗಂಡಿಯು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರದೆ ಕಿಡಿಬೆಣೆಯೆಂದು (Spark Plug) ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಉಪಕರಣವನ್ನು ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಭೌತವಿ. ೩೪೦). [ಕಿಡಿ + ಬೆಣೆ]

ಕಿಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗುಟ್ಟು; ಕಿಡಿಯಾಗಿರು : ಬಹುದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಒಳಗಿಂದೊಳಗೇ ಕಿಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆತನ ರೋಷವು ಒಮ್ಮೆಗೇ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಚಿತಸ. ೧೧೮). [ಕಿಡಿ + ಆಡು$_1$]

ಕಿಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಯನ್ನು ಕಾರು; ಕಿಡಿ ಸೂಸು : ನಡುವಗಲ ಬಿಸಿಲಳುರೆ ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೪); ಕೋಪ ಕಿಡಿಯಿಡಲಾಗ ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೫-೯೪); ಚಿತ್ತದೊಳ್ಕಿಡಿಯಿಡುವ ಕಡುಗೋಪದುರಿ ಮೆಯ್ಯೊಳಿರದೆ ಪೊಜಮಡುವುದೋ ಕಂಗಳಿಂದೆನೆ ಕೆಂಪಡರ್ದಾಲಿಗಳ್ ಭಯಂಕರಮಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೬). [ಕಿಡಿ + ಇಡು$_1$]

ಕಿಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿ ಹುಟ್ಟು; ಬೆಂಕಿ ಏಳು : ಭುಗುಭುಗಿಸಿ ಪೊಗೆವೆರಸಿ ಕಿಡಿಯೊಡೆದು ದಳ್ಳುರಿಯು ಮಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ಪರ್ಬುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೬-೫೦).

[ಕಿಡಿ + ಒಡೆ$_1$]

ಕಿಡಿವಣ್ಣ (ನಾ). ಕಿಡಿಯ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೩). [ಕಿಡಿ + ಬಣ್ಣ]

ಕಿಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಹೊರಸೂಸು, —ಚಿಮ್ಮು : ಕರದಸಿಗಳ್ ಪಳಂ[ಚೆ]ಕಿಡಿವಿಟ್ಟೊಗೆದೊಳ್ಗಿಡಿ ತಾರಕಾಳಿಯಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೧); ಕಿಡಿವಿಡೆ ಪಳಂಚುವ ಕಯ್ದುಗಳ ಕರ್ಕಶ ಖಣತ್ಕೃತಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೧-೪೬ ವ). [ಕಿಡಿ + ಬಿಡು$_1$]

ಕಿಡಿವೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಬೀಳು; ಬೆಂಕಿ ಬೀಳು.

ಕಿಡಿವೀಱ್ತರ್ = ಕಿಡಿಗಳು ಉದುರಿಬೀಳು : ಎರಬ್ಬಡೆಯಾನೆಗಳಾನೆಯೊಳ್ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲೊಳೆ ತಾಗಿದಂತೆ ಕಿಡಿವೀಱ್ತರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಬೀಱ್ತರೆ] ತಾಗೆ ರದಂ ರದಂಗಳೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೭೫). [ಕಿಡಿ + ಬೀಱ್$_1$]

ಕಿಡಿವು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು(?) : ಬೂವಣ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಬೇಗೆಯ ಸಾಹಣೆಯ ಧಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯ ಕಾಳೆಗ ಕಿಡಿವಿ ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತ (ಎಕ. IX, ಹಿರಿಯೂ. ೩೦-೬; ಸು. 1100). [< ಕೆಡಪು]

ಕಿಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ಕಿಡಿಯನ್ನು ತಾಳು : ಅಖಿಲಾದ್ರಿಗಳ್ . . . ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದವೋಲ್ ಕಿಡಿವೆತ್ತುವನೋಕಹವ್ರಜಂ ಮರುಟಿದುವು (ದಶಕು. ೪-೨೨). [ಕಿಡಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕಿಡಿಸು 'ಕೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಡಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರು; ಬೆಂಕಿಯ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಸೂಸು: ನಿನ್ನಾಳ್ವನೆನ್ನಯ ತಪಗೆಡಿಪಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ಕಿಡಿಸುರಿವಕ್ಷಿಯಂದುರುಹಿದೆ (ನೇಮಚ. ೯–೨೪). [ಕಿಡಿ + ಸುರಿ.]

ಕಿಡಿಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲು: ನಳುಕಿಪ್ಪೆಂಬುಗಳು ಕಿಡಿ ಸೂಸಿದವು (ಶಾಮ್ಯ. ೨೦–೧೪); ಕಾಯ್ವುವೆತ್ತು ಕಣ್ಗಾಡಿ ಕಿಡಿಸೂಸಿ ನೋಡಿದುದು (ಜಯಕ. ೪–೬). [ಕಿಡಿ + ಸೂಸು.]

ಕಿಡಿಹೊರಳಿ (ನಾ). ಕಿಡಿಗಳ ಗುಂಪು; ಅಗ್ನಿಕಣಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಪೋರದ ಮೊರಹುಗಳ ಬಾಯಧಾರೆಗಳ ಕಿಡಿಹೊರಳಿಗಳ ಹೊಗರಂಬು ಹೊಕ್ಕವು ಪಾಂಡುಸೈನ್ಯದಲಿ (ಶಾನ್ಯಾಡ್ರೋ. ೨–೫೫).
[ಕಿಡಿ + ಹೊರಳಿ]

ಕಿಡು 'ಕೆಡು'₁ ನೋ.

ಕಿಡುಳ 'ಕೆಡುಳ' ನೋ.

ಕಿಡುಳುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡುವಂತೆ ಕುಟ್ಟು; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗು: "ಕಿಡುಳುಟ್ಟು (ಕಿಡು + ಉಟ್ಟು) –ಸಂಘಟ್ಟನೇ" (ಕಮಧಾ).
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಉಟ್ಟು₂]

ಕಿಡುಗೇಡಿ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ತುಂಟ; ಉಲಲಕೋಟಿ; ಕಿಲಾಡಿ: ನಮಗಿ ಪ್ರಿಯವಾದವರನ್ನು ಕಾಡಿ ನಗದಿರ್ಕೆಂದೂ ಕಿಡುಗೇಡಿ ಮನಸ್ಸು ಲವಲವಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾಂಸ. ೪೬). **ಕಿಡಿಗೇಡಿ**: ೧. ಓಡಿಹೋದರೆ ನಿಶ್ಚ ಕಿಡಿಗೆಡಿ ರಿಂಗನ ಬಿಡದೀಡಿ (ಭುಜಂ. ೪–೪–೨) ಅದಕ್ಕೇ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ನನಗೆ ತುಂಟ, ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೇದಿಮು. ೨) ; ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ಮೀರಾ ಹಿಸೋಡುವ ಎದ್ದು ಏಂಕಾ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಳು (ಜೊಸಚ. ೩). ೨. ಬಹಳ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು, —ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು: ಕಲ್ಯಾರ ವೆಂಟೂ ಕಳ್ಳಂಬಂ ಕಿಡಿಗೇಡಿ ನೋಡುತಿಪ ಬಾರಯ್ಯ ಈಗ ತೋರಯ್ಯ (ಭುಜಂ. ೬–೧೫–೭) ; ಅವನು ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಲ್ಪಭಾವಗಳೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಬ. ೬೨).
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು,) + ಕೇಡಿ]

ಕಿಡುತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಿವಾರಣೆಯಾಗು: ಕಿಡುತಂದುದು ಮಂದಮೆಯಮ ಸುಡಿಯ ಕೊದಲ್ ಏಂಗೆಳೋಯ್ತು . . . ಶ್ರೀವತ್ಸಕೃಮಮೊರ್ (ಹಂರ್ತ್ರ. ೪–೨).
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ತರ್]

ಕಿಡುದೆಸೆ (ನಾ). ದುರವಸ್ಥೆ; ದುಸ್ಥಿತಿ: ಪಲವರೆ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಡುಮಂತಸಕ್ಕೆಡೆಗುಡಿದರ್ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೧೦೧೦) ; " ಕಂಬಾಗಿರೆಯುತ ಕಿಡುದೆಸೆಯೊಡದಿದುದಿಮತೆ (ಚಕ್ರಸ್ಯ. ೫೩).
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ದೆಸೆ]

ಕಿಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನೋಟ; ಕೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿ: ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಸುಖವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕಡೆ ಕಿಡುನೋಟ ದಿಂದ ಯಾರೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರೀ. ೧೧೧)
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ನೋಟ]

ಕಿಡುಪುಳ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕೀಟ: ವಾಮಹದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಳುಳಿವುತ್ತಾ ಸಸಿಯಂ ಕಿಡುಪುಳವಂ ಕೊಲ್ವಂತೆ ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨–೫೬). [ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪುಳ (< ಪುಟು)]

ಕಿಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು; ಹಾಳಾಗು: ಕಿರ್ಚಿದ ಸಂತೋಷದಿನಾದಿ ಮಾಡಿ ಕಿಡುವೋದ್ದೆ ಖೂಳ (ಆಂದ್ರಳ್ಳು. ೧೬–೨೪).
[ಕಿಡು (< ಕೆಡು) + ಪೋಗು,]

ಕಿಣ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜಡ್ಡು; ದಡ್ಡು; ಗಾಯದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ: ಮಣಿಭೂಷಣ ಭರದಿಂ ತನು ಕಿಣಮಪ್ಪುದೆಲೇ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಲ ಗುಣಭೂಷಣಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೬–೪೩) ; ಅವಲವಲ ಮೇಲೆ ಕಲೆಗಳ್ ಸಮುಸುಗುಂ ಕಿಣ (ಕಣ್ಣಿಂಮಂಬ ಪೆಸರುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೫೬); ಬಿಲ್ಲುರುವಿನ ಘಾತಜಾತಕಿಣ ಮೊತ್ತೆ (ಜಾಕುಂತ. ೩೭–೬೪). ೨. ಹುಣ್ಣಿನ ಒಣಗಿದ ಕಲೆ. [ಸಂ.]

ಕಿಣಕರ (ಗು). ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟಿಸುವಂಥ; ಕಿಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಮಣಿಸುಂಮಂ ವಿಭೂಷಣ ಸಮುಜ್ಜ್ವಯಂ ಸಹಜತಮಂ ವಪು ಕಿಣಕರಮುಂ ನಿರರ್ಥಮುಮರ್ತ್ಯತೆಯೊಳ್ ಸಲೆ ಪೊತ್ತೆನೆಂಬುದೊಂದಿಗೆ ಮನಕ್ಕೆ ವಂದುದೆನೆ (ಆಂದ್ರಪು. ೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಕಿಣಯಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಣಯಿಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮೇ (ಇಆ. VII, ೨೧೩–೫೮ ; ೧೦೬೫ ಕತ).

ಕಿಣಿ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ.
ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎನ್ನು = ಗೆಜ್ಜೆಯಂತೆ ಶಬ್ದಮಾಡು: (ಕ).

ಕಿಣ್ಕೆ 'ಕೇನಿ' ನೋ.

ಕಿಣ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ೧. ಬರೆಹಗಾರ: "ಕಿಣ–ಕರಣೆ (ಬರಹಗಾರ)" (ಕ.ಕು.ನಾ. ೨೩೮). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು–ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ, ಪ್ರಭು (ತುಳುನಾ. ೧೮೪).
[< ಸಂ. ಕರಣಿನ್]

ಕಿಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಣಿಕಿಣಿ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: (ಕ).
[ಕಿಣಿ + ಕುಟ್ಟು,]

ಕಿಣಿಮಿಣಿ (ನಾ). ಗೆಜ್ಜೆಯ ಶಬ್ದ: ಕುಂದಣಗೆಜ್ಜೆ ವೇವಲ ಕಿಡಮಿಣಿಯೆನಿಪ ಬಂದರು ಬಂದು ಲಲಿಮಿ ರಾಣಿಯರು (ಭರಹ. ೪೬–೭೬). [ಕಿಣಿ, + ಮಿಣಿ]

ಕಿಣಿವಲ್ 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕಿಣಿಹಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಶ್ಚಿಮತಃ ಕಿಣಿಹಿ(ಳ) ಗ್ರಾಮಃ (ಇಆ. XII, ೨೬೬–೫೫ ; ೪೭೭).

ಕಿಣಿಹ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಶ್ವತ್ಥ ರೇಣಡಿಗಿಡ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ).

ಕಿಣ್ಣ, (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಾನಪಾತ್ರೆ, —ಬಟ್ಟಲು: ಏನ್ನೇರಿದನೊ ಕುಡಿಯಲೀಯದೊಡೇ ಸಲಂ ನಿನ್ನ ಮಿರುಮುರಿಕಿಯ ಕಿಣ್ಣದಿಪಾನಮಂ (ಗಳಿಂ. ೨೯–೫೦). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಣ್ಣ ; ಕುಳು. ಕಿಣ್ಣೊ]

ಕಿಣ್ಣಂ (ನಾ). ಚಿಣ್ಣ ; ಹುಡುಗ : ಅವಳು ಅಂದೇ ಈ ಕಿಣ್ಣನಿಗೆ ಮನ ತೆತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಡಾ. III, ೧೧೩೫) ; ನನ್ನ ಒಡೆಯ ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿಣ್ಣನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಜುಲಿಕಾ. ೩). [← ಕೊಡ. ಕಿಣ್ಣ]

ಕಿಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಯಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಳಿ ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ವಸ್ತು : (ಕ). ೨. ಮದ್ಯದ ಮುಚ್ಚಳ. ೩. ಮದ್ಯ ತಯಾರಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ, —ಮಡಕೆ : "ಕಿಣ್ಣಂ, ನಗ್ಗಹೂ – ೨ ಮದ್ಯದ ಹಿಪ್ಪುಯಲ್ಲೂ ಮದ್ಯವ ಮಾಡುವ ದೋಣಿಯಲ್ಲೂ ಪರ್ಶಿಸುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂಕ. ೨೬೪).
[ಸಂ.]

ಕಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ದೋಷ : ಪ್ರಥಮದಲಾದ ಮೋಹ ಸಾತ್ಮಿಕವಾದಡೆ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ ? ಜೀವರನೊಪ್ಪದ ಬೆಟಗೈ ಕಿತವೇಕಯ್ಯ ? ಜನ್ಮಮಲ್ಲಿ ಕಾಣ್ಬಗಿ ದೇವರ ದೇವನೆನಿಂದಿಗೆ ಬಿಡದ ನೇಹಕ್ಕೆ ಕಿತ ವೇಕೆ ? (ಮಹಾದೇ. ೧೦೯–೨೪೫). [?]

ಕಿತವೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪರಾಧಮಾಡು : ಕಿತಗೆಯ್ಯಂತೆ ಪಾವಂ ಕರದಿ ಪಿಡಿದು ಸಲೆ (ಲಿಂಗಪು. ೨೪–೧). [ಕಿತ + ಕೆಯ್,]

ಕಿತಬಿ (ನಾ). ಇಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಸಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ; ಕಿತಾಪತಿ: ಸಾಲಿ ಹುಡುಗ್ರು ಇಲ್ಲದ 'ಕಿತಬಿ' ಮಾಡಬಾರದು (ರಾಯಚಾ. ೧೮೫); ಈ ಊರ ಜನ ಭಾಳ ಕಿತಬಿಯವರು (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೩೬); ಒಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ . . . ಏನೋ ಕಿತಬಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೫೯). [?]

ಕಿತಮ (ಗು). ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ: (ಕಿ). [< ಕೃತ್ರಿಮ?]

ಕಿತವ (ನಾ). ೧. ಜೂಜುಗಾರ: "ಕಿತವಃ, ದ್ಯೂತಕಾರಃ – ಈ ೨ ಜೂದುಗಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೪); "ದ್ಯೂತಕರನೆನೆ ಕಿತವನೆನೆ ಜೂಜುಗಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೪). ೨. ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಅಗ್ನಿಮುಖನೆಂಬ ಪರದಂಗಮಾತನ ಪರದಿತಿ ಶಕುನಿಗಂ ಮೃದುಮತಿಪೆಸರ ಸುತನಾಗಿ ಕಿತವನಾಗೆ ಪೊಱಮಡಿಸಿ ಕಱಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫–೪೩ ವ); ಬಂದಿಕಾಱನಥಮಂ ಕಿತವಂ ಮನೆಗಳ್ಳಂ (ದಶಕು. ೮–೧೯೯); ಯುವತಿಯರು ಗಾಯಕರು ಕಿತವರು [ಪಾಠಾಂ. ಕವಿಗಳು] ತವತವಗೆ ಕೈವಾರಿಸುವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪–೬೫); ಜನ್ನದಸುವಂ ಪಸುವಂ ಕವರ್ವ ಕಿತವರೆಂತಂತು ಬಲ್ಪಿಂ ಕೊಂಡುಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪–೭). ೩. ದತ್ತೂರ; "ಮದ್ದುಗುಣಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕಿತವಸೌಜನ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರನ ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಸುಜನತೆ: ಸಾಲ್ಗುಮೀ ಕಿತವ ಸೌಜನ್ಯಮೆಲವೋ ವನಾಲಯಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೮–೨೨೩). [ಕಿತವ + ಸೌಜನ್ಯ]

ಕಿತವಿ (ನಾ). ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾರ್ತಿ: ಕಿತವಿ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಯಿದೆಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಗೆ ತಂಬುಲಮಂ ಪಿಡಿ ಕೆಮ್ಮಗೆಮ್ಮೊಳೇಂ ಸಿತಗೆಯಿದಾವ ಮಾತು (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೧೨). [ಸಂ. ಕಿತವೀ]

ಕಿತಾಪ್, ಕಿತಾಬು (ನಾ). ೧. ಬಿರುದು; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ಮೂರು ಲೋಕದ ಗಂಡನೆಂದು ಕಿತಾಪ್ ಮಾಡೋ ಸಾರಥಿ (ದುಶ್ಶಾಕ. ೭). ೨. ಪುಸ್ತಕ: (ಕಿ). **ಕಿತಾಬು**: ೧. ಅವನಿಗೆ ಬಾದಶಾಹನು ಅಸದ ಖಾನ (ಹುಲಿಯಂಥ ಮನುಷ್ಯ) ಎಂಬ ಕಿತಾಬು ಕೊಟ್ಟು (ಕಭಾಗ. ೩೫೩); 'ರಾಜಾ ಜಗದೇವ್' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೪); ಬಹದರನೆಂದು ಕಿತಾಬುಕೊಟ್ಟು (ಹೈದರ. ೬೯).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿತಾಬ್]

ಕಿತಾಪತಿ, ಕಿತಾಪತ್ತು (ನಾ). ಸಲ್ಲದ ಕಾರಭಾರ; ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇಂತಹ ಕಿತಾಪತಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಏಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೯೬); ಆ ನಾಗಕ್ಕಂದೇ ಎಲ್ಲ ಕಿತಾಪತಿ (ಮಲೆಮ. ೬೯೩); ನೀವು ಏನೋ ಕಿತಾಪತಿ ಹೂಡಿದಿರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೪). **ಕಿತಾಪತ್ತು**: ಆ ಗುರುರಾಜರಾಯರೇನಾದರೂ ಕಿತಾಪತ್ತು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆಯೆ (ಮರಳಿ. ೧೨೫). [← ಹಿಂ. ಕಿತಾಬತ್; ಮರಾ. ಕಿತಾಬತೀ]

ಕಿತಾಪತಿಗಾರ (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಡಿಗೇಡಿ: ಆ ಕಿತಾಪತಿಗಾರ ಮತ್ತೆಂತಹ ಸುದ್ದಿ ತರುತ್ತಾನೋ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೧).

[ಕಿತಾಪತಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕಿತಾಪತ್ತು 'ಕಿತಾಪತಿ' ನೋ.

ಕಿತಾಬು 'ಕಿತಾಪ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತ$_1$ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಎಳೆಪ್ರಾಯದ ನಲ್ಲ: ಮನೋಭವನಿವಂ ಪೊಸ ಸುಗ್ಗಿಯೊಳಾದದೊಂದು ಕಿತ್ತನಿವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೭). [< ಕಿಱಿದು]

ಕಿತ್ತ$_2$ 'ಕೀಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಂಗಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೆರಪುರೇ ಕಿತ್ತಙ್ಗಾಡಿ ನಾಮ ತತ್ರ ಶಪ್ಪದ್ಯಪೆದ್ಕಂದ ನಾಯ್ಗಗೃಹಮಧ್ಯೇ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೧೪, ೧೦–೬; 729). [< ಕಿಱಿದು + ಅಂಗಾಡಿ]

ಕಿತ್ತಂಬು (ನಾ). ಕಿರಿದಾದ ಬಾಣ: ಮಹೀಭುಜರೆತ್ತಮೆಚ್ಚ ಕಿತ್ತಂಬು ಗಳೆತ್ತಮವ್ವಳಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೪೨); ಕಿತ್ತಂಬಿನ ಬಡಪಮಿದೆನಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನಂಬಂ ಕಱಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೭೦).

[< ಕಿಱಿದು + ಅಂಬು$_2$]

ಕಿತ್ತಟ 'ಕಿತ್ತಡ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಬದಿ; ಕೆಳಭಾಗ: ಬಡಗಿ ಕರಿಯನ ಮನೆ ಕಿತ್ತಟ್ಟನ ಕೊಲ್ಲಿ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡವಳಗೆ ಉಳೀನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಗಾ ಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೩). [< ಕೀಟ್ + ತಟ್ಟು$_2$]

ಕಿತ್ತಡ, ಕಿತ್ತಟ (ನಾ). ೧. ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಅಸಮಾಧಾನ: "ಕಿಸುರೆಂದೆನೆ ಕಿತ್ತಡಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬); ಚಿತ್ತದನುಮಾನ ಮೊಗದೊಳು ತೋಱುತಿದೆ ಮುಖಂ ಕಿತ್ತಡವನಾಲಿಂಗಿಸುತ್ತಿದೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೩೮); ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪದಲಿ ಜನಿಸಿದ ರುದ್ರನಿಂ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯುವೆಂದವಳಾದಳಾ ಸತಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೪); ಮುನಿಪನ ಕಿತ್ತಡದ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿಯಂದತ್ಯಧಿಕ ಭಯಭಗ್ನರಾದೆವಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೧–೧೦–೪೦). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ತಮ್ಮನ ಕೈಯ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಂಡೊಡೆನ್ನ ನುಡಿ ಕಿತ್ತಡ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಟ್ತಡ]ಮಕ್ಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೨೧ ವ); ಪೋದಿರುಳಿನ ಕಿತ್ತಡಮಂ ಮೂದಲೆಯಾಗಿಂತು ನುಡಿದೊಡೆ (ಯಶೋಚ. ೨–೭೦); ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಕಿತ್ತಡವ ನೀವಱಿಯಿರೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೨೯). ೩. ತಪಸ್ಸು; ವ್ರತ: "ವ್ರತಂ ಕಿತ್ತಡಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೬). ೪. ಅಲರು; ಪುಷ್ಪ; "ಹೂ; ಕುಸುಮ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕಿತ್ತಟ**: ೨. ಕಿತ್ತಟ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ದಲಮರೇಂದ್ರನಿನ ವಂಶೋತ್ತಮನ ಸಹಭವನ ಗೆಲವಿನ ಹತ್ತುಗೆಯ ಹಮ್ಮೈಸುತಿದ್ದನು [ಪಾಠಾಂ. ಹಂಲಿಸುತಿರ್ದನು] ಹರಕೆಗಳ ಬಳಿಯ (ತೊರರಾ. ೬–೪೪–೨೦). [?]

ಕಿತ್ತಡಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ; ಕಿರಿದಾದ ಅಡಿ: ವಡೆದುವೆ ನಮ್ಮುನ್ನತಿಯಂ ಮಡದಿಯ ಪಾದಾಶ್ರಿತಂಗಳಾಗಿಯುಮಿಂತೀ ಮಡಮುಂ ಬೆರಲ್ಗಳುಂ ಕಿತ್ತಡಿಯುಮೆನುತ್ತುರ್ವಿದಂತೆ ಮೇಂಗಾಲೆಸೆಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೨೯); ಸುಂದರ ಜಪಾನಿಯ ಜವ್ವನೆಯಂತೆ ನನಗೂ ಕಿತ್ತಡಿಗಳನ್ನೇಕೆ ದಯಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಗಾಪು. ೯). ೨. ಚಿಕ್ಕಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿಸ್ವಾಮಿ. ೩. ಋಷಿ; ಮುನಿ; ವ್ರತಿ: "ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೨ ಉದಾ); "ಕಿತ್ತಡಿ = ವ್ರತಿ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಜೋಗಿ ಕಿತ್ತಡಿಯೆನುತುಂ ತಾಂ ತವಸಿ ರಿಸಿಯುಮೆನೆ ಋಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೭); ಮಡದೊಳೊಂದುವುದೆತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆನಿಪ್ಪ ತೊಳಪ್ಪುವಾ ಮಡದೊಳೊಂದಿಯೆ ನಿಂದ ಕಿತ್ತಡಿಗಳ್ಗೆ ನಿತ್ಯನಿಯಾಮದಿಂ ಪೊಡೆವಡಿಂ ಗಡಿಮೆಂದು . . . ಸಾಱುವ ಮಾಟ್ಕೆಯಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೨೬); ಕಿತ್ತಡಿಗಳ ರೂಪುಗೊಂಡವನ ಮುಂದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಜೀವಸಂ. ೧೬೩–೨೯ ವ); ಜಸಂಬೆತ್ತ ಕಿತ್ತಡಿಯರ್ಗೆ ತೆತ್ತಿಗನಪ್ಪಂ (ನಳವಿ. ೧೪೦). 'ಕಿತ್ತಯ್ಯ' ಪರಾ.

[< ಕಿಱಿದು + ಅಡಿ$_1$]

ಕಿತ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧಮ್ಮದ ಮೇಣ್ಟ ಮಗ ಅಮಟಮ್ ಕಿತ್ತಣ್ಣನ್ ಅವ[ನಾ] (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಪುಂಗನೂ. ೧೯೭–೭; 9ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕಿತ್ತನಾಸ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗು; ಕೊಯ್ದುಹಾಕಿದ ಮೂಗು. 'ಕಿತ್ತನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ತನಾಸಾ]

ಕಿತ್ತನಾಸಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು; ಕೊಯ್ದ ಮೂಗಿನವನು: ಕಡುಗೆಲಸಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಚಲವಾದಿ, ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೃ]ತ್ತನಾಸಿ, ಕಡುಚಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿತ್ತನಾಸ + -ಇ$_3$]

ಕಿತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮ (?): ಕಾರಣಮಿಲ್ಲ ಜಗದ್ಕ್ಕಾಕಾರಂ ಪರಮಂಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕಿತ್ತಮ್ಮಿದಂ ದೂರಂ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತವಿಚಾರಂ ವಿಷಯಾರ್ಥಿಗೆಂಬುದಂ ಮಾಡುವಿರೇ (ಅದಿಪು. ೮-೧೦೨); "ಅಪಸೆಗರ್" (ಅದಿಪು. ೪೦೫). [< ಕೃತ್ರಿಮ?]

ಕಿತ್ತಯ್ಯ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸ್ವಾಮಿ; ಮರಿ ಸ್ವಾಮಿ : ಆನಲ್ತ ನಂದ ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯನೆನ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೧೭); ಕಿತ್ತಯ್ಯ ಪೆಂಡ ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಿದಿರಂಳಂ ಪಗಲುಮೇದುತ್ತುಮಿರಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೨) ; ಕಮ್ಮ ಮಗವಪ್ಪ ಕಿತ್ತಯಂಗಳ ಸಾರೆ (ಜೀವಸಂ. ೯೧-೬೫ ವ). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ನಾಗಣ್ಣಾ ಕಿತ್ತಯ್ಯ ದೇವರ ಬಜ್ಜಿಸಿದರ್ (ಎಳ. II, ೫೫-೧ ; ೯೦೦). [< ಕೆಜುದು + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿತ್ತರಸೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಸ್ಸ ಅರಸ × × ನ್ನತುಮುಂಗೆಳ ಳಳ್ಳಜಾಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತರಸಂ ವಜಿಗಟ್ಟಿನ ಮಗ ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೭ ; ೭೨೨). [< ಕೆಜುದು + ಅರಸ್$_1$]

ಕಿತ್ತಲಾಟ (ನಾ). ಕಿತ್ತಾಟ; ಜಗಳ : ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಲಾಟ ಅಂಂಥವಾಗುವದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಶಪ್ರಸ ೬. ೧೧೨); ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಜೊತೆಗೆ ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಕಿತ್ತಲಾಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ (ತಂಗಾಳ್ಳ. ೫೦೫). [ಕಿತ್ತಲ್ ? + ಆಟ]

ಕಿತ್ತಲೆ$_1$ 'ಕಿತ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆ$_2$ 'ಕಿತ್ತಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಲೆಕಡಲೆ 'ಕಿತ್ತಲೆ' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತಳೆ 'ಕಿತ್ತಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆ 'ಕಿತ್ತಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ, ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ, ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣ : ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸಿರೆಯು ಕೆಲಬೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ ಕೆಂಬರಲ ಉತ್ತಮ ದೊಲೆಯು (ಅಂಂಬಾಂ. ೩೪-೩೦). **ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿ** : ಗಾಡಿಪಡೆವಾ ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಸಿರೆಯನುಟ್ಟು ನ್ನತ್ತ ಯೌವನೆಯರೆಯ್ದುದರು (ರಾಮಪ. ೭-೧೦೧). **ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ** : ಮುತ್ತಿನ ಮೈದೊಡನಿನ ಮೇಲು ಮುಸುಕಿನ ಕಿತ್ತುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿತ್ತಳೆ]ಗಾವಿಯಂಬರದಿಂ ಒತ್ತುವ ತಾರೆ ಸಂಧ್ಯಾರುಣಡೊಳು ಪಿಂದ ಕತ್ತಲೆವೆಣ್ಣಂತಿರೆಸಿದಳು (ನೇಮಿಸೋ. ೧೪-೪೨). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ) + ಕಾವಿ]

ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಿಂಬೆ ಗಜಪಿಂಬೆ ಕಿರಿಂಬೆ ಸಕ್ಕರೆನಿಂಬೆ ಕಿತ್ತಳೆನಿಂಬೆ ಬಿಲ್ಲಿನಿಂಬೆ . . . ಮೂಳವನಿಂಬೆ ಎಂದು ಇವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೪). [ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ) + ನಿಂಬೆ]

ಕಿತ್ತಾಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಚೆ ಮರ : ಕುತ್ತಳಳ್, ಕುತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಾಜೆ, ಕಿತ್ತಾಜಂ (ಕಮದ. ಪ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಜುದು + ಆಜೆ$_1$]

ಕಿತ್ತಾಟ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಜ್ಜಾಟ. [< ಕಿತ್ತಾಡು]

ಕಿತ್ತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಗಳವಾಡು; ಕಜ್ಜಾಡು : ಸಣ್ಣದೊಂದು ಮಾತಿಗೆ ಕಿತ್ತಾಡಿದ್ದು (ಸಡಿತಾ. I, ೫೩೪); ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟದಕೆಲ್ಲ ಕಿತ್ತಾಡರಾದು (ಕೂಡಿ). [ಕಿತ್ತು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕಿತ್ತಾತ (ನಾ). ಕಿರಿಯವನು : ಕೆಜುಯ ಆತಂ, ಕಿತ್ತಾತಂ (ಶಾಪಾಧಿ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಜುದು + ಆತ]

ಕಿತ್ತಾನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾರಿನ ಬಟ್ಟೆ : (ಆ).
[← ಅರ. ಕತ್ತಾನ್, ಕತ್ತಾನ್ ; ಮಹಾ. ಕಿತಾನ್]

ಕಿತ್ತಾನಾರು (ನಾ). ಸಣಬಿನ ನಾರು ; ಪುಂಡಿಯ ನಾರು : "ಪುಂಡಿ ನಾರು, ಸಣಬು, ಕಿತ್ತಾನಾರು" (Hemp. ೨೦೪೩). [ಕಿತ್ತಾನ್ + ನಾರು$_1$]

ಕಿತ್ತಾವಾರ (ಆ). ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ; ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ : (ಆ).
[← ಹಿಂ. ಕಿತ್ತಾವಾರ್]

ಕಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಸ್ಮಾರಕ (?) : ತಾನು ತಂದೆಯ ಸಂಶ್ರಾತ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಆತನ ಕೆಜುಯ ತಂದೆ ತಂಮನಾಯಕನೂ ಆತನ ತಂಮ ಬೊಂಮಂಣ ನಾಯಕನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಂಡು ಆತನಿಜ್ಜಿ ಕಿತ್ತಿಯನು ಮಾಡಿ ಆತನ ವೀರಗಲ್ಲನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೊ (ಇಂ. I, ೩೫-೧೨ ; ೧೯೮).
[← ಪ್ರಾ. ಕಿತ್ತಿ < ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮುತ್ತುಳ ರು ಕಿತ್ತಿಯಗವುಂಡ[ನ]ಮಗರ್ ನಡುಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯರ್ (ಔ ಇ ಇ. IX–i, ೩೧೧-೬ ; 11ನೆಯ ಶತ).
[ಕಿತ್ತಿಯಂ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕಿತ್ತಿಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಇಲಿ ; ಸಣ್ಣ ಇಲಿ : ಬಯಲ್ಮಲಿಯ ಕಿತ್ತಿಲಿಯು ನಜಿಯಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊಕ್ಕಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೮).
[< ಕೆಜುದು + ಇಲಿ$_1$]

ಕಿತ್ತಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು ; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಯಿಸು : ಬಿಜ್ಜಳನು ಬಸವನ ಇಬ್ಬರು ಜೀವದ ಗೆಳೆಯರ ಕಣ್ಣು ಕಿತ್ತಿದ್ದೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಳಳಗಣ. ೯೩). [ಕಿತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿತ್ತಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಕಿಚ್ಚಿಂ ಬನ್ನಿಸಿ ಬೈರಿನೆಯ್ದೆ ಜಯಮಂ ಸೇನಾಪತಿಂ ಗಾತ್ರಗಂ ಮಾಜ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಂ ತುಜ್ಜಾಜಿಸಂಗೊಳ್ಳಿಸ್ಸೆಗಂ ಕಾದಿ ತಾಂ ಬೆಜ್ಜುಂ ಕಿತ್ತಿಸಿ ಸತ್ತುದಳ್ಕೆ ರಣದೊಳ್ ಬಾಸಿಸ್ವರು ಕೊಂಗ ನಾಡೆಜ್ಜುತ್ತುಂ ದುರುಗೆಯ್ವನೆಜ್ಜಿದಂ ಕಲ್ಕಾಟಿಸ್ದುಂ ಗೋವಿನ್ದರ (ಎಳ. XIV, ಯುಡತಿಯ. ೩೧-೯ ; ೯೦೦). [?]

ಕಿತ್ತಿಳೆ 'ಕಿತ್ತಿಳೆ' ನೋ.

ಕಿತ್ತಿಳೆ, ಕಿತ್ತಲೆ, ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿತ್ತಿಳೆ (ನಾ). ಈಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು ; ನಾರಂಗಿ ಫಲ : "ಕಿತ್ತಿಡಿ, ಕಿತ್ತಿಳೆ" (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೨ ಅಂದಾ); ನಂದ ಕಿತ್ತಿಳೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಚಿ ಬೇಕಿನ ಪಣ್ಣೊಳಗುಂಟೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೩೭); ಬಾಜಿಯ ಬಜಿರ್‌ದಿಂದ ಕಿತ್ತಿಳೆಯ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೩೦) ; ಸದ್ಯಃಕ್ಪಾರಂ ಕಿತ್ತಿಳೆಗೆ ತಾಸೀರಂ ತುಪವಿಷವುದಾ ತವ ಕ್ಕೇ ರಾಜ್ಯಂ (ಜಯದ. ೨-೯೯); ಮಂಜಳ ಫಲೋಜ್ಜ್ವಂಡಮಾದ ಕಿತ್ತಿಳೆಯಂ (ಅ ದ್ಯ ಟ. ೩-೮೧); ಮಾದಲ ಕಿತ್ತಿಳೆಯಗಿಲ್ ನಾರಗ ಸಂಪಗೆ ರಸದಾಳ ಕಿರಿವಾಳಂಬದ ಸಾಲ್ಗಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಜಯಚಾ. ೧೫-೪೩) ; ತೆಂಗು ಳೌಂಗು ಜೀರಿಗೆ ಕಿತ್ತಿಳೆ (ಚಲುವ. ೧೧-೨೧) ; ಕೆಲುದು ಈಗೆ, ಕಿತ್ತಿಳೆ (ಕಬ್ಬಾಸು ೩೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿತ್ತಳೆ**: ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಳೆ . . . ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು (ವ್ಯವಪ್ರ. ೫೯). **ಕಿತ್ತಳೆ**: ಕಿತ್ತಳೆ ಳದಲೆ ನಾರಂಗ ಫಲಂ (ವೈ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೬ ; ೧೪೭). **ಕಿತ್ತಳೆ** : ತೆಂಗಾಯ ಹಲಬು ಕಿತ್ತಳೆ ಮಾವು ಮಾದಲ ಭೃಂಗಾಯವಣ್ಣಳು (ಮೋಹನ. ೪-೬೨) ; ರಸಪೂರಿತಮಾದ ಕಿತ್ತಳೆ ನವನವು ಮುಸುಕಿಕೊಂಂಡಿಹುವು (ಳಂಪ ವಿ. ೩-೪೩). **ಕಿತ್ತಿಳೆ** : ಜಂಬೀರ ಖರ್ಜೂರ ಕಿತ್ತಿಳೆ ಮಾತುಳಂಗ (ಜೈ ಬಿ ಭಾ. ೧೯-೬) ; ಕಿತ್ತಳೆಹಣ್ಣಿನ ಸವಿರಸದಂತಿರುವುದ್ಕಮ ಜಲ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ . . . ಕಿತ್ತಳೆಗೆಜ್ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂಸವಿ. ೨-೫೨).
[< ಕೆಜುದು + ಈಗೆ]

ಕಿತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು ; ಮೀಟಿ ತೆಗೆ ; ಉತ್ಪಾಟಿಸು : ಭರದಿಂದ ಕಿತ್ತ ಭವದ ತರುವಿಪ ಪೆಸರನ್ನು ಇರಗೆಡದಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಿಸಾಸ ೨೨-೫); ಲೆಕ್ಕುನವೆಂದರೆ ಹುಡುಗಿಕೊಂಂಡು ಳುತಿದ್ದ ದೋಷವನ್ನು ಕಿತ್ತ ಮೇಲೆ ತರುವುದು (ಆ ಖ್ಯಾ ೧ ಗ. ೧೧೭ ಟೀಕೆ); ಸಾನುವ್ಯಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮಾರುತ ತಾಮ ಧರಿಯಿಂ ಕಿತ್ತಿಯೊಗಿದರೆ (ರಘುವಂ. ೦೮೮).

ಕಿತ್ತಿಕೊಳ್ = ೧. ತೆಗೆದುಹಾಕು ; ಕೀಳು : ಆಸುರದ ಜಡೆಯೇಕೆ ಕೇಶವನು ಕಿತ್ತಿಕೊಳಲೇಕೆ ತ್ರೈಮಲದ ಆಶೆ ಬಿಡದನಕ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೭೩). ೨. ಕಸಿದುಕೊ ; ಅಪಹರಿಸು : ತಾಯಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಮೊರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ದೂರದಲ್ಲಿಟ್ಟು (ದೇವಿಚೌ. ೨). ಕಿತ್ತಿಹಾಕು = ತೆಗೆದು ಒಗೆ ; (ದಾಖಲಿನಿಂದ) ವಜಾಮಾಡು : ನನ್ನ ಮಗನ ಹೆಸರು ಕಿತ್ತಿಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ . . . ಅರ್ಜಿ ಕೊಡತೀನಿ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೪).

[< ಕೀಟ್]

ಕಿತ್ತು$_3$ 'ಕೀಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿತ್ತು$_4$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ಮಿಜುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ ಗಮಕಂ ಕೊದಳ್ ಪೊದಟ್ಟಿಸೆವ ನಯಂ ಬೆಡಂಗು ಬಿಗಿ ಪೊಟ್ಟಜೆಕೂಂಕು ಪವಣ್ ಪ್ರಯೋಗಮೇನೆಸೆದುವೊ ಪೇಟಿಮೆಂಬಿನೆಗ ಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೊಳೆ ಪಾಡಿಯಾಡಿ ರಂಜಿಸಿತೊ ಸಭಾ ಜನಂಗಳ ಮನಂಗಳನಾ ದಿವಿಜಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦). [?]

ಕಿತ್ತುಮಿಣಿ (ನಾ). = ಕಿತಾಪತಿ : ಮಾಡೋ ಕಿತ್ತುಮಿಣಿಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ ಬುಟ್ಟು ಮಳ್ಳಿಹಂಗೆ ನಿಂತು ಕೊಂಡವ್ಳಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕ್ಕ (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೯). [?]

ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೇಲುಸಿರು ; ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುವ ಉಸಿರು : ಆಡಿಸುವ ತೋಳ್ತೇರಯ್ವ ಬಾಯ್ ತಪ್ಪಿ ಬರ್ಪರೆವಾತುಣ್ಮುವ ಕಿತ್ತುಸಿರ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೬೧). [< ಕಿಱಿದು + ಉಸಿರ್$_2$]

ಕಿತ್ತುಳಿಗಾವಿ 'ಕಿತ್ತಿಳೆಗಾವಿ' ನೋ.

ಕಿತ್ತೂರ್, ಕಿತ್ತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕಿತ್ತೂರಾ ವೆಳ್ಮಾದದಾ ಧರ್ಮಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳಾ ಶಿಷ್ಯರ್ (ಎಕ. II, ೨೪-೧; 700); ಕಿತ್ತೂರವಯ್ಯರು ಕಾದನ್ದೆಯರ್ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೮; 9ನೆಯ ಶತ); ಅಸಗಕಾಡಚನ ಮಗ ಕಾಡವಾಸ ಕಿತ್ತೂರ ತುಱುಗೊಳೊಳು ಕಾದಿ (ಎಕ. XI, ಜಗಳೂ ೧೩-೨ ; 1010). **ಕಿತ್ತೂರು** : ಪುಣ್ಯತಿಥಿಯೊಳು ಕಿತ್ತೂರು ಮೂವತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾಡ (ಇಆ. XI, ೨೭೪-೩೧ ; 1080).

[< ಕಿಱಿದು + ಊರ್]

ಕಿತ್ತೂರು 'ಕಿತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕಿತ್ತೆ (ನಾ). ಅನುಕರಣೆಗಾಗಿ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದ ; ಮಾದರಿ ಲಿಪಿ ; ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ : ನಾನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನು ತೀಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವರ ಪ್ರಬಲವಾದ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾಲಚ. ೧೪) ; ಸತ್ಪುರುಷರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕಿತ್ತೆಯನ್ನೇ ನನ್ನ ಮನವು ತೀಡಲಿ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೦೮).

ಕಿತ್ತೇತೀಡು = ಅಕ್ಷರಶಃ ಅನುಕರಿಸು : ಆತ ಅಕ್ಷರಶಃ ಅವನಪ್ಪನ ಕಿತ್ತೇ ತೀಡತಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕಿತ್ಆ ; ಮರಾ. ಕಿತ್ತಾ]

ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು : ಕಿತ್ತಡಿ, ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕಿತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿಱಿದು + ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್)]

ಕಿತ್ತೆಱಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಕಿತ್ತೆಱಿಲ ಪಡುಣ ಪೇರೊಟ್ಟೆಯಿಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೪ ; 915). [?]

ಕಿದ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೆಳದಂಡೆ (?) : ಮುದ್ದೆಯಾ ಹಿಟ್ಟೇಗೆ ಮುದಿಗುರಿಯ ಬಾಡೀಗೆ ದಿಡ್ಡೇ ಪುರದೋಳ ಬಲುಮೇಗೆ ನನ ಸಿದ್ದ ಕಿದ್ದಂಡೇಲಿ ಬಾಯ ಬಿಟ್ಟಾನೊ (ಹಳ್ಳಿಪ. ೭೬). [< ಕಿಟ್ + ದಂಡೆ$_3$]

ಕಿದ್ದಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಕಿದ್ದಸೆಶೂಲೆ (ನಾ). ಸಂಧಿವಾತ ರೋಗ; ವಾಯುರೋಗ : ಕಿದ್ದಸೆಯ ಶೂಲೆ, ಅಳ್ಳೆಶೂಲೆ (ವಿವೈವಿ. ೫೮).

[ಕಿದ್ದಸೆ (< ಕಿದ್ದೆಸೆ) + ಶೂಲೆ]

ಕಿದ್ದೆಸೆ, ಕಿದ್ದಸೆ, ಖಿದ್ದಿಸೆ (ನಾ). ದೇಹದ ಕೀಲು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ರೋಗ; ಸಂಧಿವಾತ; ವಾಯುರೋಗ : ಪೊನ್ನಗನ್ನೆಯ ರಸಮಂ ಕೊಂಡಾಡ ಪಾಲೊಳುಱೆ ಮಱುಗಿಸಿ ಹಿಂಗು ಸಮೇತಂ ಕುಡಿಯಿಸೆ ಕಿದ್ದೆಸೆ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೋಡಿ ಪೋಗದೇಂ ನಿಂದಪುದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೩). **ಕಿದ್ದಸೆ** : ಹೊರನೆಲಾವರೆಯಂ ಸಿದ್ಧದಿನದಲ್ಲರೆದು . . . ತ್ರಿಕಟಕವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಕಿದ್ದಸೆ ಕೆಡುಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೯೮). **ಖಿದ್ದಿಸೆ** : ಖಿದ್ದಿಸೆ ನಷ್ಕೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವು ಹೊದ್ದಿ ನೋಯಿಸುವುವು ಕೂಣೆ (ಭರಚ. ೭-೨೬). [< ಸಂ. ಗೃಧ್ರಸೀ]

ಕಿದ್ಮತ್ತು, ಕಿಜಮತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ ; ಚಾಕರಿ : ವರುಷವರುಷಕ್ಕೂ ಹಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಸೂಲುಮಾಡಿ . . . ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯೆಂಬುದಾಗಿ ನಂ ಮನಸಿನಲ್ಲು ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇತ್ತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪) ; ನಂಮ ಇರಾದೆ ಸರಕಾರದ ಕಿದ್ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕು ಯಂಬುದೇ ಹೊರ್ತು ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೫). **ಕಿಜಮತ್ತು** : ಅದು ಯಾವತ್ತು ಆ ಕಪಿತಾನ್ ಸಾಹೇಬರ ಕಾಗದಗಳಿಂದ ತಂಮ ಕಿಜಮತ್ತಿಗೆ ಜಾಹೇರಾಗಿ ಇದ್ದಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೪).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿಡ್‌ಮತ್ ; ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್]

ಕಿನ್ (ಗು). ಕೆಳಗು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ : ಒಲೆಗುಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಟ್ ಕಿನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬). 'ಕಿನ್ನೀರ್', 'ಕಿನ್ನೆಲ' ಪರಾ. [< ಕೆಟಗು]

ಕಿನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನ (ನಾ). ಸಿಟ್ಟು ; ಕೋಪ : ತವ, ಕಿನ, ಹನ, ಬಿನ್ನವ, ಒಪ್ಪ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಕಾಬು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನಖಾಫ 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕಿನರ (ನಾ). ಬಾವಿ (?) : ಮೂಡ ಹೆಬ್ಬಿದಱು ಅಲ್ಲಿ ಮೂ × × × ಮೂಡಣ ಕಿನರಲು ಅಲ್ಲಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬೪-೧೦೦ ; 1112).

[?. / ತಮಿ. ಕಿನಱು ; ಮಲ. ಕಿಣಱು]

ಕಿನಸಿಗೆ 'ಕಿನಿಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿನಾರ, ಕಿನಾರಿ, ಕಿನಾರು, ಕಿನಾರೆ (ನಾ). ದಂಡೆ ; ದಡ ; ಅಂಚು : "ಕಿನಾರ-ದಡಿ" (ಜಾನಕೋ ೩೭). **ಕಿನಾರಿ** : ಭದ್ರಾಹೊಳೆಯ ಕಿನಾರಿಯ ತಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ (ನಡೆದಾ. II, ೮೫೮). **ಕಿನಾರು** : ಇನ್ನೊಂದು ಕಿನಾರಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಚಿಕರಾ. ೪೧೫). **ಕಿನಾರೆ** : ಕಡಲ ಕಿನಾರೆಯಿಂದಲೇ . . . ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೬೫); ಹೊಳೆ ಕಿನಾರೆಯಲ್ಲೇ . . . ವಾಸವಾಗಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು (ಕೆಲನೆ. ೧೪೭). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಕಿನಾರ್]

ಕಿನಾರಿ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರು 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾರೆ 'ಕಿನಾರ' ನೋ.

ಕಿನಾಸಿ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ ; ಕಂಜೂಷಿ : ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಏನೆಂತಾಳೆ ಗೊತ್ತೇ ? "ಕಿನಾಸಿ ಕಿಪ್ಪಲಲ್ಲಾದರೂ ಇದ್ದೇನು, ಧಾರಾಳಗಾರರ ಮನೇಲಿ ಇರಲಾರೆ" (ನನ್ನೂರು. ೨೪೪). [?]

ಕಿನಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ರೇಗು ; ಸಿಟ್ಟಾಗು ; ಕೋಪಿಸು : ಮುನಿವಂಗೆ ಮುನಿಯದಿರು ಕಿನಿವಂಗೆ ಕಿನಿಯದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೪೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿನ ; ಮಲ. ಚಿನಿ ; ತೆಲು. ಕಿನಿ]

ಕಿನಿಕಿನಿ$_1$, ಕಿಂಕಿನಿ, ಕಿಂಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ. 'ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. **ಕಿಂಕಿನಿ**: ೧. 'ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು' ಪರಾ. **ಕಿಂಕಿರಿ**: ೧. 'ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು' ಪರಾ. ೨. ತಳ್ಳಂಕ; ಭಯ: 'ಕಿಂಕಿರಿಯೊಗೆ' ಪರಾ. [< ಕಿನಿ]

ಕಿನಿಕಿನಿ$_2$ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ; ಕೆಚ್ಚನೆ: ಕಾರ್ಬೊನ್ ಕಣವೇ ಕೆಂಬೊನ್ನಾಗಿ ಕಿನಿಕಿನಿ ಕದಿರುವದು (ಅರಳು. ೨೬೩). [< ಕಿನಿಕಿನಿ$_1$]

ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು, ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು; ಬಹಳ ಕೋಪಿಸು: ರೋಷದಿಂ ಕಿನಿಕಿನಿವೋಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೨೫೫). **ಕಿಂಕಿನಿವೋಗು**: ಮನದ ಮುನಿಸೊರ್ಮ್ಮೆಯು ಮಡಂಗದೊಳಗೊಳಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೨೬ ವ); ಕಣ್ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ... ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪತಿ ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿನಿವೋದಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೩೭). **ಕಿಂಕಿರಿವೋಗು**: ಇರ್ವರ್ಮಕ್ಕಳಂ ಪೆತ್ತು ಕೊಂತಿ ಸಂತಸದಂತಮನೆಯ್ದಿರ್ಪುದುಮತ್ತ... ಗಾಂಧಾರಿ ಕೇಳ್ದು ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮ ವ); ಸುಱಿವಳಿಗಳ ಬಳಗದ ದನಿಗೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿಱಿ[ರಿ]ವೋದಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪); ವಾಯುಭೂತಿ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭ ವ). [ಕಿನಿಕಿನಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿನಿಕೆ 'ಕೀನಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕಿನಿಸಂಬಲಿ? (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆ (?): ಬನದಬ್ಬೆ ಬಳರಿಬಾದುಮೆ ಕಿನಿಸಂಬಲಿ ಜಲದಜಕ್ಕಿ ಜಾತ್ರೆಯ ದೈವಂ ಮನೆದೈವಮೆಂದಿ ವಿನಿತುಂ ಜಿನಭಕ್ತಂಗೆಡದ[ಕಾಲ]ಕೆರ್ಪಿಂ ಕಷ್ಟಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೪೭-೧೦). [?]

ಕಿನಿಸಾನು (ಕ್ರಿ). = ಕಿನಿಸಾಳು: ಹುಲಿಯವನೊಂದು ಎತ್ತ ಹಿಡಿದುಂಡಿತ್ತು ಒಲ್ಲದಿಹ ಪಣ್ಕಾಯ್ಗೆ ಕಿನಿಸಾಂತುದೆನಲು (ಕಾಲೂರ. ೮೦-೧೪೯). [ಕಿನಿಸ್ಸು$_2$ + ಆನು$_1$ (< ಆನ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪತಾಳು: ತಾಳಿಕೊಂಡಾ ಕೊಲೆಗೆ ಕಿನಿಸಾಳದಲೆ ... ಚಿಂತಿಸಿದ ಮರುತಭವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೧೫).
[ಕಿನಿಸ್ಸು$_2$ + ಆಳು$_1$ (< ಆಳ್$_1$)]

ಕಿನಿಸಿಗೆ, ಕಿನಸಿಗೆ (ನಾ). ಕೋಪ; ಕೆರಳಿಕೆ: ನಿಂತೂ ನಿಂತೂ ಬೇಜಾರಾಗಿ ಹಿಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಎತ್ತಿ ಇಟ್ಟು ತನ್ನ ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೪೨೧); ಕೀಟವೊಂದು... ಬಿಡದೆ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು; ಅದು ಮೊದಲು ಕಿನಿಸಿಗೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಬರುಬರುತ್ತಾ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಜೋಗುಳದುಲಿಯಂತಾಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೯೭). **ಕಿನಸಿಗೆ**: ಚಿನ್ನಮ್ಮನಿಗೆ ಏನೊ ಒಂದು ತರಹದ ಕಿನಸಿಗೆಯಾಗಿ ಒಂದೆರಡು ಸಾರಿ ಕಿರಿಗೆಯಿಂದ ಪರಿಕಾರಕ್ಕೆಪುನಃ ದಾಟಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೯೩). [ಕಿನಿಸು$_1$ + -ಇಗೆ]

ಕಿನಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಕೆರಳು; ಕೋಪಿಸು: "ಕಿನಿಸು - ಕೋಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಜಿನದತ್ತೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೨೫); ಮನಮಱಿದಂಜಿ ಬೆರ್ಚಿ ಬೆಸಕೆಯ್ ನಿಜವಲ್ಲಭನೇನನೆಂದೊಡಂ ಕಿನಿಸದಿರ್ (ಆದಿಪು. ೪-೫೬); ನಿರ್ವಿನಿಸಿ ಕಿನಿಸಿದಳವಳ್ ದಿನಪನುದಯದೊಳ್ ಕಾಯ್ದಳರ್ಕಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೪); ಅಳಲ್ದುರಗನೋನೊಂದ ಪೆರ್ಬುಲಿಯೊ ಕಿನಿಸಿದೆಕ್ಕಲನೊ ಪಸಿದೈತಂದ ಪೆರ್ಮಾರಿಯೋ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೩೫). [ಕಿನಿ + -ಸ್ಸು$_2$]

ಕಿನಿಸ್ಸು$_2$ (ನಾ). ಮುನಿಸು; ಕೋಪ; ರೇಗು: "ಕಿನಿಸು ಕ್ರೋಧದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೧); "ಕಿನಿಸುಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ಪು ಸೆಣಸೆನೆ ಕೋಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೭); ಎನ್ನ ನೆತ್ತಿಯೊಳುರಿ ಮಸಗಿದಂತಾಗೆ ಕಿನಿಸು ಕಯ್ಗಣ್ಮೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೨); ಯತಿಗಳಿಗೆ ಕಿನಿಸೇತಕವರೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೧೫); ಮುನಿಸು ಹರಿಸಕೆ ಕಲಹ ಸರಸದ ಕಿನಿಸುಗಳ ತುಂಗೋರು ಜಂಘೆಯ ವನಜಮುಖಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೮-೫೫); ಕಿನಿಸಿಂ ಕಿಚ್ಚಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೩). [< ಕಿನಿಸು$_1$]

ಕಿನಿಸುಮಾತು (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ಮಾತು; ಕೋಪದ ನುಡಿ: ಆಕೆ ಎಂದೂ ಕಿನಿಸುಮಾತನ್ನು ನುಡಿದವಳಲ್ಲ (ಹಾಹುತ್ತ. ೬೪).
[ಕಿನಿಸು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿನಿಸುವೋದು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸು; ಕೆರಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪದೇಶಮಾಡು: ಎಮ್ಮನುಡಿ ಮುನಿಗೆ ಕಿನಿಸುವೋದರೆಂಬ ನುಡಿಯನೆ ಪೋಲ್ತುದಱಿಂದಮಿದಂ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳವಧರಿಸಿ... ನೆಗೞ್ವುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೨ ವ). [ಕಿನಿಸ್ಸು$_2$ + ಓದು$_1$]

ಕಿನಿಸೇಱು (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟಗೇಳು; ಕೋಪ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ನೃಪತಿ ಕರವಾಳ ಜಡಿದು ಕಿನಿಸೇಱಿ (ಭೈರವೇ. ೧-೨೨೭). [ಕಿನಿಸ್ಸು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕಿನ್ನ (ಗು). ೧. ದುಃಖಗೊಂಡ: ಪೆಱನಾಡೆಱಿಯಂ ನಿನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಬನ್ನಂಬಡೆದು ಕಿನ್ನನಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೮೯). (ನಾ). ೨. ವ್ಯಸನ; ದುಃಖ. ೩. ವ್ಯಸನಗೊಂಡವನು; ದುಃಖಿ: "ಕಿನ್ನ - ಖಿನ್ನ = ದುಃಖಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭); ಫಣಾರತ್ನವೀಯೆನಲು ಕಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆಯಿತ್ತನು (ಪ್ರಭುಪು. ೭-೧೧೨). [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕಿನ್ನದನಿ (ನಾ). ಖಿನ್ನವಾದ ಧ್ವನಿ; ದೀನವಾಣಿ: ನೆಗೆವ ರೋಮಾಂಚ ಮುಣ್ಮುವ ಬೆಮರ್ ನಡುಪ ಮೈಯೊಗುವ ಕಂಬನಿ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ, ಭಿ]ನ್ನದನಿ ವಿವರ್ಣಮನಾಂತ ಮೊಗಂ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೦). [ಕಿನ್ನ + ದನ್ನಿ]

ಕಿನ್ನರ (ನಾ). = ಕಿಂಪುರುಷ: "ಕಿನ್ನರಃ, ಕಿಂಪುರುಷಃ, ಮಯುಃ, ಅಶ್ವಮುಖಃ - ಈ ೪ ಕಿನ್ನರರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); ಯಾರೈ ನೀನು ನಿನಗಾಗಸದಲಿರವೇನಸುರನೋ ಕಿನ್ನರನೊ ನಿರ್ಜರನೊ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೩೬); ನರರು ತಿಳಿಯಲ್ಕಳವೆ ಸುರಕಿನ್ನರರಱಿಯದವನಾ (ಗಗತಾ. ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಕಿನ್ನರಕದಂಬಕ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಸಮೂಹ: ಕತ್ತುರಿಯ ಮೃಗವಿವು ಚಮರಿಯಿವು ಕಿನ್ನರ ಕದಂಬಕವಿವು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೧).
[ಕಿನ್ನರ + ಕದಂಬಕ]

ಕಿನ್ನರಗೇಯ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಗಾಯನ: ಕಿನ್ನರಗೇಯ ನಿಸ್ವನಂ ಭಜಿಯಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೧-೪೧). [ಕಿನ್ನರ + ಗೇಯ]

ಕಿನ್ನರಪತಿ (ನಾ). ಕಿನ್ನರರ ಒಡೆಯ; ಕುಬೇರ: "ಪೊನ್ನೆಱಿಯ ತಿಸುಳಿಗೆಳೆಯಂ ಕಿನ್ನರಪತಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧). [ಕಿನ್ನರ + ಪತ್ನಿ]

ಕಿನ್ನರಭಾವೆ (ನಾ). ಕಿನ್ನರ ಸ್ತ್ರೀ: ದೇವಸತಿ ಗಡ ಈಕೆ ಕಿನ್ನರಭಾವೆ ಗಡ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩೦-೧೨). [ಕಿನ್ನರ + ಭಾವೆ]

ಕಿನ್ನರಮಿಥುನ (ನಾ). ಕಿನ್ನರದ್ವಯ; ಕಿನ್ನರ ದಂಪತಿ: ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಮನವನಿಪಾಲತನಯಂ ಕಂಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೭); ತಳಿತ ಕಿನ್ನರಮಿಥುನಸುಖ ಪರಿಮಿಳಿತ ಗೀತ ಶ್ರವಣಸನ್ನುತಪುಳಿನಸುಪ್ತಮರಾಳವೆಸೆದುದು ಗಜಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೭). [ಕಿನ್ನರ + ಮಿಥುನ]

ಕಿನ್ನರವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯ ಕಿಂಪುರುಷರಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೪೧ವ); ಸಖಿಯೊಬ್ಬಳು ಕಿನ್ನರವೀಣೆಯಿಂದ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಸುನಾದಗಳ ಹೊನ್ ಸೆಳೆಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಸುತ್ತಿರಲು (ತುಂಗಭ. ೮೧). [ಕಿನ್ನರ + ವೀಣೆ]

ಕಿನ್ನರಸ್ವರ (ನಾ). ಕಿನ್ನರನ ಧ್ವನಿ; ಮಧುರವಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ: ಆಗುಳುಶುಂಠಿ ನುಗ್ಗೆಬೇರು... ಆಡಿನ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹಾಕಿ ತುಪ್ಪ ನಿಲಲಟ್ಟು ಸೇವಿಸೆ ಕಿನ್ನರಸ್ವರಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೨೬೧).
[ಕಿನ್ನರ + ಸ್ವರ]

ಕಿನ್ನರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿನ್ನರ ಸ್ತ್ರೀ: ಕಿನ್ನರಿಯಿಂಚರಂಬಿಡಿದು ನುಣ್ಣರದಿಂ ಸವಿ ಸೂಸೆ ಪಾಡುವಾ ಕಿನ್ನರಿಯಂಕದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨–೪೦); ಪರಿಸರದೊಳ್ ಸಂಚುವೆತ್ತಿಂಚರದಿಂ ತನ್ನ ಚೆನ್ನ ಕಿನ್ನರಿಯೊಳ್ ಶ್ರುತಿಗೂಡಿ ಪಾಡುವ ಕಿನ್ನರಿಯ ಸರಸ ಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಬಶಂ. ೩–೩೫ ವ). ೨. ಒಂದು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯ: ವೀಣೆಯನುರ್ದುತುಂ ಮಿಱುಪ ಕಿನ್ನರಿಯಿಂಚರಮಂ ನೆಗಟ್ಟುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೮೪); ನುಡಿಸುವ ವೀಣೆ ಕಿನ್ನರಿ ಸ್ವರಮಂಡಲ ತಂಬೂರಿ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ನಾದ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬–೪೬); ಕೋಣನಿದಿರಿಗೆ ಕಿನ್ನರೀ ಮೀಟದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧–೨೧೫–೧೫); ಕಿನ್ನರಿಯ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಕಿನ್ನರಿಯ ಬಾರಿಸಲು ಕುನ್ನಿ ಹಸು ಮರೆತು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೪–೩೫). [ಸಂ. ಕಿನ್ನರೀ]

ಕಿನ್ನರಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಕಿನ್ನರಿವಾದ್ಯದ ಬುರುಡೆ: (ಕಿ).
[ಕಿನ್ನರಿ + ಕಾಯ್ಕ್ (< ಕಾಯ್ಕ್)]

ಕಿನ್ನರಿಕೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ ... ಕಿನ್ನರಿಕೆ ... ವಸಂತ ಬಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [ಸಂ. ಕಿನ್ನರಿಕಾ]

ಕಿನ್ನರಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕಿನ್ನರಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವಿಕೆ; ಕಿನ್ನರಿವಾದನ: "ಮೊರೆ (ಮುರೆ) – ಭ್ರಮರಾದಿ ನಿನದೇ, ಕಿನ್ನರಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಶಮಧಾ). [ಕಿನ್ನರಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು (?): ಪೂರ್ವತಃ ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩–೯; ?). 'ಕಿನ್ನರಿಗಲ್' ಪರಾ. [ಕಿನ್ನರಿ$_0$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕಿನ್ನರಿಗಲ್, ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಹೊಲದ ಸೀಮೆ ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಗುರುತಿನ ಕಲ್ಲು; ಕಿನ್ನರಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ ಕಲ್ಲು; ಗಡಿಗಲ್ಲು: ನಿಱಿಸಿದ ಕಿಂನರಿಗಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೧೯–೫೧; 948); ಈಶಾನ್ಯದ ಸೀಮೆ ಇಟ್ಟಗೆಯ ಹಾಳ ಹೊಲದ ಬಡಗಣ ಹೊರೆಯ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ (ಎಇ. XVI, ೪೮–೫೯; 1149). **ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು**: ಮೇರೆಯಲ್ನಟ್ಟ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫–೫೦; 1062); ಪಡುವಣ [ಬ]ದುವಿನ ಕೊತ್ತುರೊಳಗಣ ಉಳಿಮುಖದ ಕಿಂನ್ನರಿಗಲ್ಲು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೪–೩೬; 1112). 'ಕಿನ್ನರಿಕ್ಷೇತ್ರ' ಪರಾ. [ಕಿನ್ನರಿ + ಕಲ್$_3$]

ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲು 'ಕಿನ್ನರಿಗಲ್' ನೋ.

ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ (ನಾ). = ಕಿನ್ನರವೀಣೆ: ತುಂಬುರವೀಣೆ ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ (ಆದವ. ೩೮). [ಕಿನ್ನರಿ + ವೀಣೆ]

ಕಿನ್ನಾಡು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನಾಡು; ಪಾತಾಳಲೋಕ: ಎಲರುಣಿಗಳ್ ಕಿನ್ನಾಡ ಬಿಲಂಬೊಕ್ಕವು (ಜಯಕಾ. ೭–೧೨). [< ಕೆಟಗು + ನಾಡು]

ಕಿನ್ನಿಟ್ಟ (ನಾ). ಇಟ್ಟಯ ಕೆಳಗು, —ಕೆಳಭಾಗ: "ಕೀಱೇರಿ, ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಿನ್ನೆಲಂ, ಕಿನ್ನಿಟ್ಟ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೮ ಪ್ರಯೋ).
[< ಕೆಟಗು + ಇಟ್ಟ$_2$]

ಕಿನ್ನೀರ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನೀರು; ತಳದ ಜಲ: ಕಿನಾದೇಶಕ್ಕೆ – ಕಿನ್ನೀರ್, ಕಿನ್ನೆಲಂ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಟಗು + ನೀರ್$_1$]

ಕಿನ್ನೀರ್ಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ತಳದ ನೀರು ಕಾಣು; ಬತ್ತಿಹೋಗು: ಮುನ್ನೀರ್ ಕಿನ್ನೀರ್ಗಂಡತ್ತಿದೇನದ್ಭುತಮೊ ಶತಮಖಂ ಮಾಟ್ಪ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨–೧೩೭). [ಕಿನ್ನೀರ್ + ಕಾಣ್]

ಕಿನ್ನೂರಿ (ನಾ). = ಕಿನ್ನರಿ ೨: ತಂದನ್ನತಾನ ಎಂದು ಕೈಯಲಿ ಕಿನ್ನೂರಿಧರಿಸಿ (ವಿಸ್ತೋಸು. ೬೯–೧); ತಾಯಿಮಕ್ಕಳ ನುಡಿಯು ತಾಳ ಬಾರಿಸಿದಾಂಗ ಜೋಡಿ ಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡಿದಾಂಗ (ಗರತಿ. ೧೦–೫೨). [< ಸಂ. ಕಿನ್ನರೀ]

ಕಿನ್ನೆಲ 'ಕಿಟ್ನೆಲ' ನೋ.

ಕಿಪಣಾಸಿ (ನಾ). ಊಟದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃಪಣತೆಯುಳ್ಳವನು; ಪರಮ ಲೋಭಿ; ಜಿಪುಣ: ಆಯಮ್ಮ ಎಂಜಲ ಕೈಲಿ ಕಾಗೆ ಹೊಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ... ಭಾರಿ ಕಿಪಣಾಸಿ (ಅಭಿಮಾ. ೬೬). [< ಸಂ. ಕೃಪಣಾಶಿನ್ ?]

ಕಿಪಾತು (ನಾ). ಅಪಮಾನ; ಫಜೀತಿ: ಅ ಡ್ರೈವರ್ ರಾಜು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೆಟ್ಟು ಕಿಪಾತೆದ್ದು ಹೋಗಿ ಲದ್ದಿಯಾಗಿದೆ (ಮರ್ಯಾದೆ. ೮೨).
[← ಅರ. ಖಿಪ್ಪತ್; ಮರಾ. ಖಿಪತ]

ಕಿಪ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಓಡಾಡು; ಹರಿದಾಡು: ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯ ಕಟ್ಟಣೆಯರದಿ ಕಿಪ್ಪರಿವುತಾಡಿದ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಣೆಯರಲಿ ಕುಬುಬಿಱಿದು ಕಾದಿದ]ಕಣುಗುಱುಹಿನಸುರರ ಪಚಾರಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೫–೮–೪೮). [< ಕಿಱ್ + ಪರಿ$_1$]

ಕಿಪ್ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಆಡುವಟ್ಟಿಗಳ ತಡಂಗಳ ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳುಂ ನೆಣದ ಕೆಱೆಗಳುಂ ಕಿಪ್ಪಳಿಸಿದ ಕುರುಳ್ಗಳುಂ ಕುಣಿದಾಡುವ ಮರುಳ್ಗಳುಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೫೯ ವ). [?]

ಕಿಪ್ಪಾಳಿ (ನಾ). (ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯ) ಕೆಳಗಿನ ಹಾಳಿ, —ಭಾಗ: ಕಿಪ್ಪಾಳಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲನು (ಕಸಾಪ. I, ೧೩೧; 1916).
[< ಕೆಟಗು + ಪಾಳಿ$_1$]

ಕಿಫಾಯತಿ, ಕಿಫಾಯತು (ನಾ). ಲಾಭ; ಫಾಯದೆ: ದವುಡು ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಕಿಫಾಯತಿ ... ಸಿಕ್ಕೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೯೨); ದುಡ್ಡಿದ್ದವರಿಗೆ ಕುಳಿತಲ್ಲಿ ಕಿಫಾಯತಿಯ ದಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿಯೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಜಾರುದಾ. ೧೫೨). **ಕಿಫಾಯತು**: ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಿಫಾಯತು ಕೂಡಿ ಬರುವ ಹಾಗೆಯೂ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೯).
[← ಅರ. ಕಿಫಾಯತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿಫಾಯತೀ].

ಕಿಫಾಯತು 'ಕಿಫಾಯತಿ' ನೋ.

ಕಿಬಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ). ಮನೆಯ ಹೊರ ಅಂಚು; ಬದಿ: ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಕಿಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತರೆ ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುವುದು ಸಹಜ (ರೂಢಿ). [< ಕೆಟಗು + ಬಳಿ$_3$ (< ಬಱಿ)]

ಕಿಬ್ಬಂಡೆ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಬಂಡೆ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ ಹೆಗ್ಗುಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯಮೋ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩–೩೫೪).
[< ಕಿಱಿದು + ಬಂಡೆ]

ಕಿಬ್ಬದಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬರಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿರು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸಿಱು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುರ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುಱ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಸುಱು 'ಕಿಟ್ಬಸಿಱ್' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಬಾಗು; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು: ಒಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ ಮೇಲುಬ್ಬಸ ಬಡುತಲಿ ಕಿಬ್ಬಾ(ಬ್ಬಾ)ದಿಗೀರಿಕೊಂಡಬ್ಬಬ್ಬಾ ಎನುತಲಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೦೬). [< ಕೆಟಗು + ಬಾಗು$_1$]

ಕಿಬ್ಬಿ, ಕಿಬ್ಬೆ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು; ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ, —ತಟ: ಕೆಱೆಯ ಕಿಬ್ಬಿಯಲಿ ಶ್ರೀಕಲಿದೇವರಿಗೆ ... ಬಿಟ್ಟ ಗರ್ದ್ದೆ (ಎಕ. XX, ಚಳ್ಳಕೆ. ೨೧–೪೧; 1087); ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ... ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೫ ಪು ೧೫೦; 1761); ಅಟ್ಟಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳಗೆ (ಗೋಹಾಡು. ೯–೪೪); ಪಾತಾಳ ದಾಳಿಕೆ ಬಾಯ ತೆರೆದಂತಿರ್ದ ಕಿಬ್ಬಿದರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮–೧೭೬).

ಕಿಬ್ಬೆ: ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಬ್ಬೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೫; 1677); ಕೊತ್ತಿಗನ ಮೊರಟೆಯ ಪಡುವಚಾರಿ ಕಿಬ್ಬೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಮುಖವಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪-೧೩೨; 1686). [?]

ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಕಿಬ್ಬಿಯಂತಹ ಬಾಯಿ(?): ಆ ರಕ್ಕಸಿಯ ಕಿಬ್ಬಿವಾಯ್ ಬಳೆದತ್ತವನ ತನುಗೆ ತಕ್ಕಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೪-೩೦೧). [ಕಿಬ್ಬಿ + ಬಾಯ್]

ಕಿಬ್ಬೆ 'ಕಿಬ್ಬಿ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟ ಕಿಬ್ಬೆಟ್ಟ... ಹೆಬ್ಬಂಡೆ, ಕಿಬ್ಬಂಡೆಗಳ ತಂಡದಾಯಮೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೫೩-೩೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಬೆಟ್ಟ]

ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಬ್ಬೆಹೊಲ (?): ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ತೆಂಕಲು ಕಿಬ್ಬೆಹೊಲದಲು ಕಲ್ಲುವಂದೂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೬-೮೨; 1396). [ಕಿಬ್ಬೆ + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಱ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊಡೆ 'ಕಿಳ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಬ್ಬೊನಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ, —ತೊರೆ: ಬಲಿದುಸುರ ಬಿಸುಸುಯಿಲ ಹಬ್ಬಿದ ಕಳಕಳದ ಕಂಬನಿಯ ಕಿಬ್ಬೊನಲಿಳಿವ ಕದಪಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮುಖದೊಳೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೫). [< ಕಿಱಿದು + ಪೊನಲು (< ಪೊನಲ್)]

ಕಿಮಟ (ನಾ). ಕಿಟ್ಟ; ಆವರಣ; ಪದರ: ಕಾಲದ ಕಿಮಟ (Crust) ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ವಿಚಿತ್ರವೇ ಬಂದಂತೆ (ಕಶಾಅ. ೨೫). [?]

ಕಿಮಟ್ಟಕಾಲಿಯ(ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವತೋಕೂಡ ಕುನಿಯ್ಯುರಿ ಕಿಮಟ್ಟಕಾಲಿಯ ಸೀಮಾ (ಇಅ. XIV, ೫೪-೧೦೪; 944?). [?]

ಕಿಮಿ$_1$ 'ಕಿವಿ$_2$' ನೋ.

ಕಿಮಿ$_2$ 'ಕಿವಿ$_3$' ನೋ.

ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು 'ಕಿವಿಕೆಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಮಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಮುಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣವಾಚಕ ಶಬ್ದ.

ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನು = ಸದ್ದುಮಾಡು: ಅವನು ಕಿಮುಕ್ ಎನ್ನದೆ ತೆಪ್ಪಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ).

ಕಿಮುಳ್ 'ಕಿಮುಱ್' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ಚು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ 'ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ' ನೋ.

ಕಿಮುಱ್, ಕಿಮುಳ್ (ನಾ). ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕಿವುಚಿದುದು: 'ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ' ಪರಾ. **ಕಿಮುಳ್**: "ಕರಂ ಕಿಮುಳೆ ಚಿಕ್ಕಣದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೯೩). [?]

ಕಿಮುಟ್ಟು, ಕಿಮಚು, ಕಿಮುಳ್ಚು, ಕಿವಿಚು, ಕಿವುಚು, ಕಿವುಟ್ಟು ಗಿವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಸುಕು; ಹಿಂಡು: "ಕಿಮುಟ್ಟು – ಹಸ್ತಮರ್ದನೇ" (ಶಮಧಾ); "ನಯಮಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿದನೊಳ್ ಕಿಮುಟ್ಟಿದಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೮೯); ಪಂಕಜಂಗಳನವಿಧೇಯ ವೀರಶಿರಮೆಂದು ಕಿಮುಟ್ಟಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೯); ಕೀಡೆಯಂ ಕಿಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೀ ಚಾಣೂರನೇಕೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೫೮); ಕಿಮುಟ್ಟಿದ ತಳಿರಂತೆ ನೊಂದು (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ನುಣುಪುಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು: "ಕಿಮುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಚಿಕ್ಕಣ ಮಾಗಿ[ಚಿಕ್ಕಣೆಯಾಗಿ]ಮಾಡಿದಂ" (ಶಮದ. ಕಿ. ೩೪).

ಕಿಮಚು: (ಕಿ). **ಕಿಮುಳ್ಚು**: ೧. ವಿರಹದಿಂದುರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಚಿದ ತಳಿರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೫). **ಕಿವಿಚು**: ೧. ಬಿಸಿ ನೀರನೆಱೆದು ಕಿವಿಚಿದ ಪುಲ್ಲಸೊಜ್ಜಿಗೆಯ ರಸದೊಳಗೆ ಅರದಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಂಗೂಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೬); ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಹುಣಿಸೆಯ ಹಣ್ಣನೂ ಕಿವಿಚಿ ಶರ್ಕರವೆರಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೭೩); ಹೆಂಡತಿಯ ಕುತ್ತಿಗೆ ಕಿವಿಚಿ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಅಂತ ಗಂಧದ ಮರದಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟನಂತೆ (ನಡೆದಾ. II, ೫೨೦). **ಕಿವುಚು**: ೧. ಕಳಿದ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣ ತೊಳೆಗಳಂ ಸಲೆಕಿವುಚಿ ಹಿಳಿದ ರಸದಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೫೭); ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಯುತಿರುವವರ ಕರುಳು ಕಿವುಚುವ ಚೀರಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ (ಧರ್ಮರೆ. ೨೨); ದೇಸಾಯರು ಮುಖ ಕಿವುಚಿದ್ದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಘಪ್ಪ ಮುಂದುವರಿದನು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೦೨). **ಕಿವುಟ್ಟು**: ೧. "ಉಪಮರ್ದಃ, ವಿಪ್ರಕಾರಃ – ೨ ಕಿವು(ಮು)ಟ್ಟುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೭-೮೪); ಕಿವುಟ್ಟಿ ಪೀರ್ವಮೊಲೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯). **ಗಿವುಚು**: ೧. ಹುಣಸೆ ಹುಳಿಯನ್ನು ೧ ಕಪ್ಪು ನೀರಲ್ಲಿ ಗಿವುಚಿ ಸೋಸಬೇಕು. (ಅಡುಸೌ. ೧೦೯); ಈ ಕರುಳು ಅಲೆ ಅಲೆಯಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಗಿವುಚುವುದೂ ಉಂಟು. (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫೨). [ಕಿಮುಱ್ + -ಚು]

ಕಿಮುಟ್ದುಱಿ, ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ; ಮುದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ತುಳಿ: "ಕಿಮುಟ್ದುಱಿದನೆಂದು ಸಣ್ಣಮಾಗಿ ತುಱಿದಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಲವಣಿಯಂ ಕಿಮುಟ್ದುಱಿದುವೇಟ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೧). **ಕಿಮುಳ್ದುಳಿ**: ವಾಮಪಾದದಿಂದ ಕಿಮುಳ್ದುಳಿವುತ್ತ... ಕೊಂದನಾ ವೀರೇಶಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೫೭). [ಕಿಮುಱ್ + ತುಱಿ$_1$]

ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ; ಕ್ರಯ: ಅಮಲ್‌ದಾರುಗಳು ಜಪ್ತಿ ನೋಟಿಸಿನ ಕಿಮ್ಮತ್ತನ್ನು ಹರಾಜಿನ ಖರ್ಚನ್ನು ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೩); ಹೆಚ್ಚೆಚ್ಚು ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ಸೀರೆಗಳು (ಮೋಹಿನಿ. ೬೩). ೨. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ: ಆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೩೩); ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತಿಲ್ಲ... ಈ ಜನ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತಿ. ೬). [← ಅರ. ಕೀಮತ್; ಮರಾ. ಕಿಮ್ಮತ್]

ಕಿಮ್ಮೀರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶ: ಕಿಮ್ಮೀರ ದ್ರಾವಿಡ ನೃಪರೆಲ್ಲರು (ಜಿನರಾ. ೮-೭೫). ೨. ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ತದ್ವನಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ದೈತ್ಯಂ ಕಿಮ್ಮೀರಂ... ಅಡ್ಡಮಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೬ವ); ಇಟ್ಟೊರಸಿ ಹುಡಿಯಲಿ ಹೂಳಿದನು ಕಿಮ್ಮೀರದಾನವನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೩೪). [< ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರ]

ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ (ನಾ). ಕಿಮ್ಮೀರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: ಕಿಮ್ಮೀರವೈರಿ ಮುಟ್ಟಿವಂದಾಗಳ್... ರಾಜಾಧಿರಾಜನಂ ಪರಾಭವಂ ಬಡಿಸದಿರೆಂದು ಬಲದೇವಂ ಬಾರಿಸೆ ವಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭ ವ). [ಕಿಮ್ಮೀರ + ವೈರಿ]

ಕಿಮ್ಮೆನ್ನು (ಕ್ರಿ). ಇದಿರಾಡು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ನಿನ್ನ ಮೈದುನರೆಂದು ನುಡಿವಾಗ ನಮಗೆ ಕಿಮ್ಮೆನ್ನಬಾರದ ತೇಜವಿಹುದು (ಭರಚ. ೭೮-೭೨). [ಕಿಂ + ಎನ್ನು (< ಎನ್)]

ಕಿಮ್ಸನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಱಿಯದೆ ಬಂದೆವು ಕಿಮ್ಸನ್ ಪರಿಹರಿಸಯ್ಯ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೧); ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಗೆ ಕಿಮ್ಸನ್ ಕೂರ್ಮಾವತಾರಗೆ ಭಿಮ್ಸನ್ (ಪುರಂದ. ೨-೫೯-೩). [?]

ಕಿರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕಿರ್ ಎನ್ನು= ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು; ಚೀರು; ಆನೆಯಂತೆ ಕಿಳಿರು. ಕಿರ್‌ಕಿರ್, ಕಿರ್ಕಿರ್ = ೧. ಬಾಗಿಲು, ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತೆರೆಯುವಾಗ ಇಲ್ಲವೇ ಮುಚ್ಚುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಧ್ವನಿ: ಕೆಂಬಿತ್ತನುಗಿಯುತುಂಡಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳ್ ಸಿಳ್ಳಿ ತುಂಡು ಕಿರ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀರ್ಕಿರ್]ರೆಂಬ ಮಱುಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪); ತೂಗುಂದೆನೆಯಂ ತಱ್ಕೈಸಿ ಕಿರ್ಕಿರೆನುತೆಡೆಗೆಸಱೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂಕ್ತಿಸು ೪-೬೭). [?]

ಕಿರ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಮಿಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ: ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಹಕ್ಕಲ್ಲಾ ಕುಂಮರಿ ಕೊಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕ ಕಾಡಾರಂಭ ಮುಂತಾಗಿಯೇನ್ನು ಉಂಟಾದನ್ನು ಅನುಭವಿಶಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨; 1392). [?]

ಕಿರಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ: ಕಿರಕುಂ ತುಱುಯುಂ ತದ್ದುಂ ವಿಷಮುಂ ತೊನ್ನುಂ . . . ಕುತ್ತಂಗಳ್ (ಪಸಾರ. ೧೦೨-೧೫). [?. / ತಮಿ. ಚಿರಙ್ಗು. ಮಲ. ಶಿರಙ್ಙು]

ಕಿರಕುಳ 'ಕಿಱುಕುಳ' ನೋ.

ಕಿರಗಣಿ, ಕಿರಗಣೆ, ಕಿರಗುಣಿ, ಕಿರುಗುಣಿ (ನಾ). ಅಗಲ ಕಡಿಮೆ ಇರುವ ಸೀರೆ; ಕಿರಿಗೆ; ಪರಿಕಾರ: ತನ್ನ ಕಿರಗಣಿಯ ದಾರ ಬಿಚ್ಚಿ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದಳು (ಅಬೋಲೀ. ೯). **ಕಿರುಗಣಿ**: ಆಗ ಇನ್ನೂ ಕಿರುಗಣಿ ಉಟ್ಟು ನಲಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಳೆಯ ಬಾಲೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೧೨); ರಾಕ್ಷಸ ವೇಷಗಳು . . . ಕಥಕ್ಕಳಿ ವೇಷಗಳಂತೆಯೂ ಸ್ಥಳೀಯ ದೆವ್ವಗಳಂತೆಯೂ ಕಿರಗಣಿ ತೊಡುತ್ತಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೧೦). **ಕಿರಗುಣಿ**: ಹುಡಿಗಿಗೆ ಒಂದು ಕಿರಗುಣಿ ತಂದಿವ್ದೇವೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿರುಗುಣಿ**: ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳ ಕೂಡಿಯಾಡುತಿರೆ ಕಿರುಗುಣಿಯ ನಕ್ಕರಿಂ ಕಂಚುಕವ ತೊಡಿಸುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೭-೩೨). [← ಮರಾ. ಕಿರಗುಣೀ]

ಕಿರಗಣೆ 'ಕಿರಗಣಿ' ನೋ.

ಕಿರಗುಣಿ 'ಕಿರಗಣಿ' ನೋ.

ಕಿರಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.

ಕಿರಣ$_1$ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಕದಿರು; ಕಾಂತಿ; ಮರೀಚಿ; ಮಯೂಖ: ಪಸರಿಪಿನಕಿರಣಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೮); ಹರನಿಂದುರ್ವಿಗೆ ದೈವವೇ? ಕಿರಣಕಿಂದುಂಬಿಟ್ಟು ಸೊಂಪುಂಟೆ? (ಸೋಮೇಶ. ೬).

ಕಿರಣ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ಎರಚುವಿಕೆ; ಪ್ರಸರಣ. 'ಕಿರಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. = ಕಿರಣಾಗಮ: ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ಕಿರಣ, ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರದ. ೭೨). [< ಸಂ. ಕೀರ್ಣ]

ಕಿರಣ$_3$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಯವದ ಹೆಸರು: "ಬಾಹ್ಯದೊಳಗಣ ಕಲೆಗಳ್ಗೆ ಕಿರಣಮೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೬೬ ವ). [?]

ಕಿರಣಲಹರಿ (ನಾ). ಬೆಳಕಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಭೆ: ಧರೆಗೆ ಬಂದನು ಸೂರ್ಯನಾಥನ ಕಿರಣಲಹರಿಯ ಹೊಯ್ಲಿನಲಿ ಸರಸಿರುಹಮುಖಿ ಬೆಚ್ಚಿದಳು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೩-೧೮ . [ಕಿರಣ$_1$ + ಲಹರಿ$_1$]

ಕಿರಣಾಗಮ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಮತದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಮಿಕಾಗಮ . . . ಕಿರಣಾಗಮ ವಾತುಲಾಗಮವೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ದಿವ್ಯಾಗಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೮). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆಗಮ]

ಕಿರಣಾವಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಪಂಕ್ತಿ, —ಸಾಲು; ಕಾಂತಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಇವರ ಹಾಸ್ಯವು ಅದೃಷ್ಟಿಯ ಕಿರಣಾವಲಿಯು (ವಿಚಾಮಂ. ೧೦೨). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆವಲಿ]

ಕಿರಣಾಳಿ (ನಾ). = ಕಿರಣಾವಲಿ: ರವಿ ಕಿರಣಾಳಿಗಳ್ ಧ್ವಜ ಪಟಾಳಿಯ ತಿಂತಿಣಿಯಿಂದಮುರ್ಚಲಾಜವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೦). [ಕಿರಣ$_1$ + ಆಳಿ$_4$ (= ಆಲಿ$_4$)]

ಕಿರಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ಪಸರಿಸು: ಶರಣರ ದಾಸರ ಕರುಣೆ ಕಿರಣಿಸುವಂತೆ ಕೂಗುವೆಯಾ ಹೇಳು ಕೋಗಿಲೇ (ಗರಿ. ೨೮); ಒಂದೇ ಬಿಂದುವು ಸುತ್ತು ಕಡೆಗೂ ಒತ್ತಿ ಕಿರಣಿಸಿ ಮೊತ್ತವಾಗಿದೆ (ಜೀವಲ. ೧೬). ೨. (ಮನಸ್ಸಿಗೆ) ತೋರು; ಹೊಳೆ; ಸ್ಫುರಿಸು: ಶರಣ ಭಾವದಲಿ ಕಿರಣಿಸಿಹುದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯ ಸ್ಮರಣ (ನಿಲಮು. ೩೬). [ಕಿರಣ$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿರಮಂಜಿ, ಕಿರುಮಿಂಜಿ, ಕಿರುಮಂಜಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ: ಈ ವಾಯುವು ಕಿರಮಂಜಿ ಬಣ್ಣದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಉರಿಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೬); ಜೋತಾಡುವ ಇಸ್ತ್ರೀಯ ಅಸ್ತ್ರವಾಡದ ಸರ್‌ಗೋಲ ಅದ ಕಿರಮಂಜೀ ಬಂಣದ ಪಾಟಲೋಣ (ದೀಪಹ. I, ೨೪). **ಕಿರಮಿಂಜಿ**: ಆಸ್ಮಾನಿ ಬಣ್ಣ, ಕಿರಮಿಂಜಿ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೦). **ಕಿರುಮಂಜಿ**: ಮೆಕ್ಸಿಕೋ, ಮೊ. ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಾಸುಕಳ್ಳಿಯ ಜಾತಿಯ ಗಿಡಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯಿಸಿ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಹುಳುವಿನ ಒಡಲು ಕಿರುಮಂಜಿ (Cochineal. ಇಂಕನಿ). [← ಇಂ. Crimson]

ಕಿರಮಿಂಜಿ 'ಕಿರಮಂಜಿ' ನೋ.

ಕಿರಯ (ನಾ). ಕ್ರಯ; ಬೆಲೆ: (ಕ). [< ಸಂ. ಕ್ರಯ]

ಕಿರಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕೂಗು: ಮಂಚಗಳು ಕಿರಲುತ್ತವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೨೦೧). [< ಕೀಱು ?]

ಕಿರಲ್ಲು (ನಾ). ಚೀತ್ಕಾರ; ಚೀರುವಿಕೆ: ಮೇಖಳೆಯ ಕಿರಲನ್ನು ಕೇಳಿ ಸದನದ ಕಾಪಿನಾಳು ಅರಸುತ್ತ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಎಡೆಗೆ ಬಂದನು (ಅಳೌಕ. ೧೫೪). [< ಕಿರಲು$_1$]

ಕಿರಸೆ 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಸ್ತಾನ 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ನೋ.

ಕಿರಾಣಿ (ನಾ). ದಿನಸಿ; ಧಾನ್ಯ: ಬಣಜಿಗನು ಕಿರಾಣಿಯ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಹಲವು ತರದ ಬೀಜಗಳನ್ನೂ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೨); ಜೋಳ, ಉದ್ದು, ಹೆಸರು, ಮುಂತಾದ ಕಿರಾಣಿ ಸಾಮಾನುಗಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೧); ಅನೇಕ ಕಿರಾಣಿಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಮಲೆನಾ. ೨೦).

ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ = ದಿನಸಿ ಅಂಗಡಿ: ಮನೆಯ ಮುಂದೆಯೆ ಒಂದು ಕಿರಾಣಿ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ (ಚಂದ್ರತಾ. ೨೧). [← ಮರಾ. ಕಿರಾಣಾ; ಹಿಂ. ಕಿರಾನಾ]

ಕಿರಾಣಿಜೀನಸು (ನಾ). ಕಿರಾಣಿ ದಿನಸಿ: ಕಿರಾಣಿ ಜೀನಸು – ಅಂದರೆ ಮಣೇರಿ ಅಥವಾ ಸ್ಟೇಶನರಿ ಸಾಮಾನುಗಳೂ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭). [ಕಿರಾಣಿ + ಜೀನಸು]

ಕಿರಾತ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನ; ಬೇಡ; ಶಬರ: ಅಸಂಖ್ಯಾತರ್ ಕಿರಾತರ್ ನೆರೆದು ನಿಖಿಲ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಸೂಱೆಗೊಂಡರ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೪-೩೫). ೨. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿರಾಯಿತ. 'ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಗಿಡ್ಡ; ಕುಳ್ಳ.

೪. ಚಿಕ್ಕ ವೈಯವನು; ಬಡಕಲು ಶರೀರದ ಗಿಡ್ಡಾಳು : "ಕಿಱು ಯೊಡಲವನಂ ಪ್ರಶ್ನಿಯಂಬಱುದು, ಕಿರಾತನುಂ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೧೫೬); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡ ಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪೨). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕ (ನಾ.). = ಕಿರಾತ. [ಸಂ.]

ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ (ನಾ.). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಚಿರಾಯಿತ ಕಡ್ಡಿ : ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿ, ಪಿತ್ತಪಾಪಟ ... ಇವನ್ನು ಮುಳ್ಳಾಲು ತೊಲೆಯಂತೆ ಜಜ್ಜಿಹಾಕಿ (ಮಸಿಮ. ೨೫). [ಕಿರಾತ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕಿರಾತಕಿತ್ತ (ನಾ.). = ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ : (ಕ). [ಸಂ.]

ಕಿರಾತವಡೆ (ನಾ). ಬೇಡರ ಸೈನ್ಯ : ಕಿರಾತರ ಸಮೂಹ : ಗುರುವಂ ಧ್ವಗಂಗೆರೆ ನೃಪರಂ ಕಿರಾತವಡೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೬–೬೫). [ಕಿರಾತ + ಪಡೆ]

ಕಿರಾತಸತಿ (ನಾ). ಬೇಡರ ಹೆಂಗಸು ; ಪೆಡಿತಿ; ಶಬರಿ : ಪಾಡಿದರ್ ಮದವಪಿಯರ್ ಕಿರಾತಸತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೫–೯೨). [ಕಿರಾತ + ಸತಿ]

ಕಿರಾತಿ (ನಾ.). = ಕಿರಾತಸತಿ : (ಕ). [ಸಂ. ಕಿರಾತೀ]

ಕಿರಾತೆ (ನಾ.). = ಕಿರಾತಸತಿ : ಎಸಕ್ತಿನಿತ್ತಂಬುಜ ಪತ್ರನೇಕ್ರಯಾ ಳಸ ಸ್ತನಂಗಳ್ ಬಳೆಗುಂ ಕಿರಾತೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೯). [ಕಿರಾತ + –ಎ]

ಕಿರಾಯ (ನಾ). ಬಾಡಿಗೆ ; ಕೂಲಿ : (ಕ).
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕಿರಾಯಾ]

ಕಿರಾಯತಿ (ನಾ). ಸೀಮೆ; ಪ್ರದೇಶ (?) : ಕೊಡಾನುಪುರ ಸಿಗಹಳ್ಳಿ ನಂದಿಹಳ್ಳಿ ಸುತ್ತ ಕಿರಾಯತಿಗೆಳ್ದ ಸುದ್ದಿಮುಟ್ಟಿ ಮುಂದಿ ಬಂಕಣ್ಣ ನಡು ಕಟ್ಟಿ (ಯೋಗಿಗ. ೨೨೩). [?]

ಕಿರಾಲುಬೋಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಎರಡು ಕಿರಾಲು ಬೋಗಿಯ ಸೋಟಿಯನ್ನು ಧೃಡಮರ ... ಖಂಡಿದೆ (ಪಚಪಂ. ೯೨). [?]

ಕಿರಾಲೆ (ನಾ). (?) : ಭವಭೀತಿ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಕಂಥರಂಗಳವಯಕ ಮುಳ್ಳ ಕಿರಾಲೆಯಾದಿಯೊಳಿಶ ವಿವರದಲಿ ಸಂಳಲ್ಪವೆಂಬ ತೊಡೆಯ ಸೋಗ ಸಪರಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨೫). [?]

ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಬೋಳಿಸು; ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆ; ಕ್ಷೌರಮಾಡು : "ಕಿರಿ – ವಪನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತು ಗ್ರಂಥಾ ಚ (ದಾರದ ಗಂಟು)" (ಕಮಧಾ); ಕಡೆಯದೆ ಮುಂ ಕಿರಿದ ಶಿರಂ ಜಡೆಗಟ್ಟಿಲ್ಲಾರದೆಂದು ಬೋಜಿಸಿ ಬೋದಂ ಳುಡೆ ಕೊಂಡನವಂ ತಪಮಂ ಗೆಡಗೊಂಡಿರೆ ದಂಡು ಬೂದಿ ಸೂರೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೩೧ ಪ್ರಯೋ). 'ತಲೆಗಿರಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಬಿಳ್ಳಿ ; ಮಲ. ಚಿರೆ ; ತುಳು. ಕಿರೆ]

ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಕಿಸಿ, —ತೆರೆ : ಕಿಜ್ಜೆಂದು ಮುನ್ನೆಱಜದ ಕೋಡಂ ನೋಡಿ ಪಲ್ಲಂ ಕಿಱಿದಿರುದಿಯದರವಂ ಪಿಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬–೧೯೫); ಪುರಿಕಿಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಳಂ ಕಿಱಿದಿರುದು (ದಶಕು. ೨–೭೭); ಬರುಬರಿಗೆ ಕಂಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲಂ ಕಿರಿದು ಪುರುಗಿಸುತೆ ಮೊಗವಂ (ಚಿಬಸ. ೨–೨೭); ಬಲ್ಲಿದ ಖಾನರು ಚಿಗಿದು ಬಿಟ್ಟಾಕ್ಷಣ ಹಲ್ಲ ಕಿರಿದರಗಳೊಳಗೆ (ಅಂಸವಿ. ೧೪–೭೯). 'ಪಲ್ಲಿರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿರಿ]

ಕಿರಿ ಕೆಱ್ಸು ನೋ.

ಕಿರಿ (ನಾ). ದಾರದ ಗಂಟು : "ಕಿರಿ – ಪವನೇ (ಬೋಳಿಸು), ತಂತು ಗ್ರಂಥಾ ಚ (ದಾರದಗಂಟು)" (ಕಮಧಾ). [?]

ಕಿರಿ (ನಾ). ಹಂದಿ; ವರಾಹ: "ಕಿರಿ – ಪವನೇ, ತಂತು ಗ್ರಂಥಿ ವರಾಹಯೋಃ [ಪಾಣಾಂ. ಗ್ರಂಥಾ ಚ] (ಕಮಧಾ. ಸ); ಹರಿ ಕೀಲಾದ್ರಿ ಯೊಳ್ಧರುತಿರೂಪಿನ ಮೂಳ ದಾನವ ಪಾಂಗಿನ ಸೂಳರಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೪೬). [ಸಂ.]

ಕಿರಿಂಜಿಲ್ಲು (ನಾ). ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಟ್ಟಿ : "ಕಿರಿಂಜಿಲ್ಲು ಅಥವಾ ಕಿರಿಂಜಿಲ್ಲು ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಜಟ್ಟಿ. ಕಿರಿಂಜಿಲ್ಲು ಎಂಬುದೆ ಕುದ್ದವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ" (ನಾಡೋಜ. ೩೩ ಅಡಿ). [?]

ಕಿರಿವಿಲಾದಿಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ (?) : ಕಿರಿವಿಲಾದಿಚೂರ್ಣ :– ಏಲಕ್ಕಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಳ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ ಕುಂಠಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣು, ಪೆಲ್ಲಿಹಟ್ಟು ಇವಂ ಸಮಸಾರಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಅಕ್ಕಿಗಟ್ಟು ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಲು ವಾತಜ್ವರ ಮಾಜ್ಯುಂ (ವಿಸ್ಮಿವಿ. ೧೫೫). [ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸು) + ವಿಲಾದಿಚೂರ್ಣ]

ಕಿರಿಕಿರಿ 'ಕಿಱಿಕಿಱಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಕಿರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು : ಹಬ್ಬ ಕ್ಕಾದರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಅವರ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಕಿರಿಕಿರಿಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಸೂಪಸ. ೨೪೧). [ಕಿರಿಕಿರಿ (< ಕಿಱಿಕಿಱಿ) + ಪಡು]

ಕಿರಿಕುಂಬಳೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕುಕುಂಬಳ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ : (ಕ). [ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕುಂಬಳ]

ಕಿರಿಕೊಂಬು 'ಕಿರಿಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರಿಗಂಚಿ (ನಾ). ಧಾರೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ; ಮುಹೂರ್ತದ ಮರುದಿನದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಇಲ್ಲಿಗೆ ಧಾರೆಯ ದಿನದ ಮದುವೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಮೂರನೆಯ ದಿನ ಕಿರಿಗಂಚಿ (ನಮ್ಮೂರು. ೧೧೧). 'ಮರಿಗಂಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ; ಕಂಕಣಿ; ಗೆಜ್ಜೆ : (ಕ). 'ಕಿಱು ಗಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಗಂಟೆ]

ಕಿರಿಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಡಲೆ; ಸಣ್ಣ ಕಡಲೆ : (ಕ).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕಡಲೆ]

ಕಿರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು ; ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿನ್ : ಕಣ್ಣುಗಳು ಕಿರಿಗಣ್ಣಾಗಿ ನೋಡಲು ಖಿಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು (ಕನ್ನಡ್ಯ. ೧೧೨).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕಿರಿಗನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ೧. "ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು" (ಗಂಗಾಮ. ಅಣ). ೨. "ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ಅಣ). [ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕನ್ನಿಕೆ]

ಕಿರಿಗರಕೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈದಿಗ. ೪೦–೩೦೦). [?]

ಕಿರಿಗೂದಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೂದಲು ; ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು : ಸಿಂಹದ ... ಮೋರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಿರಿಗೂದಲು ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೬).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕೂದಲು (< ಕೂದಲೆ)]

ಕಿರಿಗೆ 'ಕಿಱುಗೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಗೊಂಬು, ಕಿರಿಕೊಂಬು, ಕಿರ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೋಡು, —ಶೃಂಗ : (ಕ). ೨. ಸಣ್ಣ ಕೊಂಬೆ, —ಗೆಲ್ಲು ; ಟೊಂಗೆ : (ಕ).
ಕಿರಿಕೊಂಬು : ೨. (ಕ). **ಕಿರ್ಕೊಂಬು** : ೨. "ಕಂಕಣಂಬು, ಕರ್ಕೊಂಬು – ಸಣ್ಣ ಟೊಂಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ಅಣ).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕೊಂಬು]

ಕಿರಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು ; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸು : ಜಗದಗಲವನ್ನು ಕಿರಿಗೊಳಿಸಿ ... ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಕ್ಕ ಕುಟುಂಬಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಠೈಲಾಗಿ ಖಿಜವಾಗಿ ಇಂದಿನ ಕಾಮ ಧೇನುವಲ್ಲವೆ? (ಮುಂಗಾಷ. ೩೧).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕೊಳ್ಳ್ + –ಇಸು]

ಕಿರಿಗೊರಳು (ನಾ). ಕಿರು ಧ್ವನಿ; ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿ : (ಕ).
[ಕಿರಿ (< ಕಿಱ್ಸಿ) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕಿರಿಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೭–೧೩೭೭). **ಕಿರಿಗೋಳಿ**: ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೇವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ಮೈಔಗಿ. ೩೬–೭೨೪). [ಕಿರಿ$_3$(< ಕಿಱ್ಱು$_2$)+ ಗೋಣಿ$_1$]

ಕಿರಿಗೋಳಿ 'ಕಿರಿಗೋಣಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಹೀರ, ಕಿರಿಚರಿಪ್ಪೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೨–೮೩೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಚರಿಪ್ಪೆ?]

ಕಿರಿಚಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ನೆರ್ವಾಳಿ, ಕಿರಿಚಳ್ಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೫೪). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಚಳ್ಳೆ]

ಕಿರಿಚಾಟ, ಕಿರುಚಾಟ (ನಾ). ಕೂಗಾಟ; ಅರಚುವಿಕೆ: ಹಾಟೀಲು, ಹಾಡಿದ ಹಾಡು, ಬಾನುಲಿದ ಕಿರಿಚಾಟ (ಅರಳು. ೪೨೬). **ಕಿರುಚಾಟ**: ನಿನ್ನ ಕಿರುಚಾಟ ನಿಲ್ಲಿಸು (ಶಾಲೆಮ. ೬೮); ಆಗ ಅವನ ಕಿರುಚಾಟ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ದೀಪದ. ೬೦). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱಿಚು) + ಆಟ]

ಕಿರಿಚು 'ಕಿಱಿಚು' ನೋ.

ಕಿರಿಚುನಗೆ (ನಾ). ಅರಚುವ ನಗೆ; ವಿಕಟಹಾಸ: ಅವಳ ತಾರಸ್ವರದ ನಗೆ ಇತರರ ವಿಕಾರವಾದ ಕಿರಿಚುನಗೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಕಿರಿಚು (< ಕಿಱಿಚು) + ನಗೆ]

ಕಿರಿಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಲಿಗಿಡ: ಕಸ್ತೂರಿಜಾಲಿ, ಕಸ್ತೂರಿ ಗೊಬ್ಬಳಿ, ಕಿರಿಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧–೧೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಜಾಲಿ$_1$]

ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕೊತ್ತಲ ಒಳ ಮನೆಯ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ಕಟ್ಟಾರ ಸುತ್ತ ಕಿರಿಜಿಡ್ಡಿ ಬಡಿದಾರ ತಾಯಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೮). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$)+ ಜಿಡ್ಡಿ]

ಕಿರಿಟೆ (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡುವ ಜೀರುಂಡೆ; ಚಿಮ್ಮುಂಡೆ: ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ವೇಳೆ ಕಿರಿಟೆಗಳು ಕಿರಿಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜಿಂಕೆಯ ಸವಾರಿ ಬಂತು (ಮಣಿಸ. ೯೨).

[← ಮರಾ. ಖಿರೀಟ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೊಣ]

ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಭಾರಂಗಿ, ಕಿರಿತಗ್ಗಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೦).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ತಗ್ಗಿ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರಿತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತನ; ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತನ: ತನ್ನ ಕಿರಿತನದಕಲ್ಪನೆ ಆನಂದನಿಗೆ ಆಯಿತು (ಮುರುಕು. ೫೩). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + –ತನ]

ಕಿರಿತಮ್ಮ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತಮ್ಮ; ಸಹೋದರರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನು: (ಕಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ತಮ್ಮ]

ಕಿರಿತುರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸಣ್ಣ ತುರುಚಿ: ಸಣ್ಣ ತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೩೧).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ತುರಚಿ (< ತುಱುಚೆ)]

ಕಿರಿತೂತು (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತು (?): ವಾಮನರಾಯರ ಕಿರಿತೂತಿನಿಂದ ನರಸಿಂಗಭಟ್ಟ ಹೆದರಿ ದೂರವಾದ (ಮರಳಿ. ೬೬). [?]

ಕಿರಿದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ: (ಕಿ).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿದು 'ಕಿಱಿದು' ನೋ.

ಕಿರಿನಳ್ಳು (ನಾ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ನರಳುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣ ನರಳಾಟ: ಸಾಯೋತನಕ ಕಿರಿನಳ್ಳು ನರಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೇನು (ಬೆಳುಮ. ೧೪೭).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ನಳ್ಳು$_0$ (<ನರಳು$_2$)]

ಕಿರಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ, ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಮಾಂಸಖಂಡ; ಸಣ್ಣನಾಲಗೆ: (ಕಿ).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ನಾಲಗೆ]

ಕಿರಿನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳು ಮಾತಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನ್ನು ನುಡಿ: (ಕಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರಿನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ದಾಸರ ಕಿರಿನುಡಿಗಳು ಕೆಲವುಸಲ ಕಿಡಿಯಂತೆ ಸಿಡಿಯುತ್ತವೆ (ತವನಿ. ೧೭೦). ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯ ಮಾತು: (ಕಿ). ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಮಾತು; ಸಣ್ಣಮಾತು; ಕೀಳುನುಡಿ. 'ಕಿರುನುಡಿ' ಪರಾ.

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರಿನೋಟ 'ಕಿಱಿನೋಟ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಂಚೆ; ಸಣ್ಣಪಂಚೆ: ಈತ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಕಿರಿಪಂಚೆಯ ಸಹಿತವಾಗಿ ನೀರಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೩).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$)+ ಪಂಚೆ]

ಕಿರಿಪಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಾರಿ: ಗಾಡಿಯ ಕಿರಿಪಾರಿ ಮುರಿದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಪಾರಿ$_1$]

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿ 'ಕಿಱಿಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಱಿಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ: ಆಡುಸೋಗೆ ಬೇರು, ಕಹಿಪಡವಲ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಕಿರಿಪಂಚಮೂಲ, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೨೬).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಪಂಚಮೂಲ]

ಕಿರಿಪಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪಡಲ: ಕಾಕಮಂಚಿ, ಮೊಳಲುಬದನೆ, ಕಿರೀಪಡಲ, ಪಡಲ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಪಡಲ$_1$]

ಕಿರಿಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಶಮೀರಃ, ಅಲ್ಪಾ ಶಮೀ – ೨ ಕಿರಿಬನ್ನೀಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೮).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿರಿಬಿದಿರು (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಕಿರಿಬಿದಿರು (ಮೈಔಗಿ. ೨೯–೫೬೭). 'ಹೆಬ್ಬಿದಿರು' ಪರಾ.

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಬಿದಿರು (< ಬಿದಿರ್$_2$)]

ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು 'ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರಿಬೆರಳು$_1$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬೆರಳು; ಕನಿಷ್ಠಿಕೆ: ಕಿರಿಬೆರಳ ಪಕ್ಕದ್ದೇ ಉಂಗುರ ಬೆರಳು (ರೂಢಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಬೆರಳು (< ಬೆರಲ್)]

ಕಿರಿಬೆರಳು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಣ್ಣತುರಚಿ, ಕಿರಿತುರಚಿ, ಕಿರಿಬೆರಳು (ಮೈಔಗಿ. ೭೫–೧೫೩೧). [?]

ಕಿರಿಬೊಟ್ಟು, ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ೧. = ಕಿರಿಬೆರಳು. ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ವರ್ತುಳಾಕಾರದ ಅಲಂಕಾರ ಬಟ್ಟು: (ಕಿ). **ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು**: ೧. ಕಿರಿಬೆಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಿಗಿಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮಡಿಶಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೬೭–೬).

[ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ಬೊಟ್ಟು$_1$]

ಕಿರಿಮೆ (ನಾ). ಕಿರಿತನ; ಸಣ್ಣತನ: ಕಲೆಯ ಹಿರಿಮೆ ಇಲ್ಲವೆ ಕಿರಿಮೆ ಅದು ಹೇಳುವ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಆ ಹೇಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಧಿಸಿರುವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಹೊಂದಿದೆ (ಜಾನಗೀ. ೨). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + – ಮೆ$_1$]

ಕಿರಿಯಗುರು 'ಕಿಱಿಯಗರು' ನೋ.

ಕಿರಿಯನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ; ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡ: (ಕಿ). [ಕಿರಿ$_3$ (< ಕಿಱ್ಱು$_2$) + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿರಿಯಮ್ಮ 'ಕಿಱಿಯಮ್ಮ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಯ್ಯ 'ಕಿಱಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕಿರಿಯಾತು, ಚಿರಾಯತ, ಚಿರಾಯಿತ, ಚಿರ್ಯಾತ (ನಾ). ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಕಿರಾತಕಡ್ಡಿ. (೬). **ಚಿರಾಯತ:** ವನಪತ್ತಕಾ (ಚರಾಯತ) . . . ಪತ್ತನಾಕಕ (ಅಚ್ಚಾಂಗ. ೧೩೪–೩೬); "ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ, ನೀಲಿ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಒಂದು ಸಸ್ಯ ಜಾತಿ; ಚಿರಾಯತ; ಕಿರಿ ಯಾತು ಗಿಡ" (Gentian. ಇಂಕಾ). **ಚಿರಾಯಿತ:** ಚಿರಾಯತ, ನೆಲಬೇವು . . . ಮೊಲೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೇದು (ಸಶಬ್ದ. ೨೫); ಚಿರಾಯತದ ಪುಡಿ ೬ ತೊಲ (ಗ್ರಾಮಾಸ. ೧೪೨). **ಚಿರ್ಯಾತ:** (೬)

[←ಮರಾ. ಕಿರಾತಕ. < ಸಂ. ಕಿರಾತ]

ಕಿರಿಯಿಸು, ಕಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸು; ಬೋಳಿಸು: ಅಲ್ಲಿ ಬಜಿಯಂಂ ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಯಿಸಿ ದಿನಸಮನಲಸದೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳನಂತು ಗಾವಲನಳ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೯೪). **ಕಿರಿಸ್ಸು:** ತಲೆಯಂ ಕಿರಿಕಿ ಕರಿಯ ಕೋವಣಮನುದಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೦–೧೧). [ಕಿರಿ + –ಇಸ್ಸು]

ಕಿರಿವಕ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹಂದಿಯ ಮುಖ; ವರಾಹ ಮುಖ. ೨. ವರಾಹಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕಿರವಕ್ತ್ರನುಗ್ರ ಶಿಖಿವಕ್ತ್ರಂ . . . ರುರುವಕ್ತ್ರನೆಂಬರೆಸಿದರಿಕ್ಕೇಶ್ವರಾಸ್ಥಾನದೊಳ್" (ರಾಜಕೀ. ೧೪–೧೫೪).

[ಕಿರಿ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕಿರಿವಾತು 'ಕಿಱಿಮಾತು' ನೋ.

ಕಿರಿವಿ 'ಗಿರವಿ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೀಸೆ (ನಾ). [ಛಂದ] ಸೀಸಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ☞ ಸೀಸ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ ಒಂದೊಂದು ಭಾಗ ವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದ್ಯ ಪ್ರಕಾರ: ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಿರಿಸೀಸದ ಎರಡು ಪದ್ಯಗಳಾಗಿ ವಿಭಿಸಿ ಇಡಬಹುದು (ಛಂದೋವಿ. ೨೦೩).

[ಕಿರಿ (< ಕಿಱಿ) + ಸೀಸ]

ಕಿರಿಸು 'ಕಿರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕಿರಿಸ್ಸು 'ಕಿರಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿರಿಸೆ, ಕಿರಸೆ, ಕಿರಿಸ್ಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ: ಬಿಲ್ಲಂಬು ಜವದಾಡೆ ಕಿರಿಸಗಳಾ ಗ್ಬಹದಲ್ಲಿಷ್ಟವುರಿಮಾಡಿಯಂತೆ (ಭರತ. ೨೦–೧೩೨). ಖಂಡೆಯ ಕಿರಿಸೆ ಕಳಾರಿ (ಭರತ. ೬೩–೧೦). **ಕಿರಸೆ:** ಕಿರಸೆ . . . ಜವದಾಡಿಗಳೆಂಬ ಬತ್ತಿಸಾಯುಧಂಗಳಂ (ವಿಕ್ರಮ. ೨೬೨). **ಕಿರಿಸ್ಸು:** ವಿರಾಜನ ಕಿರಿಸನು ಪಿಡಿದ ಭೂಳುಜನು ಳಳಿಂಗ (ನಾಗಚಂ. ೧೨–೬೫). [← ಹಿಂ. ಕಿರಚ್, ಕಿರ್ಚ್ < ಸಂ. ಕೃತಿ]

ಕಿರಿಸ್ತಾನ, ಕಿರಸ್ತಾನ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ರಿಸ್ತ ಮತೀಯ: ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕಿರಸ್ತಾನರಾಗೋಡೀ ನಿಜ (ಮಾಗಗಾದ. ೨೫೫); ನೆಸಿಗೆ ಏನು ಕಿರಸ್ತಾನರವಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದಳಕೆ (ಜಪಸಕ್ಷಿ. ೫೧). (ಗು). ೨. ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ರೈಸ್ತ ಜಾತಿಯ: ಕಿರಿಸ್ತಾನರ ಹುಡುಗಿಯ ಹಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಎಳೆ. ೧). **ಕಿರಸ್ತಾನ:** ೨. ನನಗೊಬ್ಬ ಕಿರಸ್ತಾನ ಗೆಳೆಯರಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಗಾಪ. ೭೨).

[← ಹಿಂ. ಕ್ರಿಸ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕಿರಿಸ್ತಾನ < ಇಂ. Christian]

ಕಿರಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಜೀವಂತೀ, ಜೀವಿನೀ, ಜೀವಾ, ಜೀವಕಿಯೂ, ಮಧುಪ್ರಿಯಾ – ೫ ಕಿರಿಹಾಲೆಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೭). [ಕಿರಿ (< ಕಿಱಿ) + ಹಾಲೆ (< ಪಾಲ್ಕ)]

ಕಿರಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕಹುಲ್ಲು: (೬).

[ಕಿರಿ (< ಕಿಱಿ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಗಿನ ಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ: "ಪಕ್ಕಟಿ, ನಾಭೀದಧ: – ಹೊಕ್ಕಳು ಕೆಳಗಣ ಕಿರಿಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೫). [ಕಿರಿ (< ಕಿಱಿ) + ಹೊಟ್ಟೆ (< ಪೊಟ್ಟೆ)]

ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಲ್ಹೊನ್ನೆ, ಕಿರಿಹೊನ್ನೆ, ಕಲ್ಪೊನ್ನೆ, ಹರಳುಹೊನ್ನೆ, ಬೊಟ್ಟಿ, ಇರ್ಪೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೧೬–೨೦೬).

[ಕಿರಿ (< ಕಿಱಿ) + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕಿರೀಟ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ; ಮಕುಟ; ಮುಡಿ: "ಉತ್ಕೃಷ್ಟಂ ಕಿರೀಟಮಾ ಕೋಟೀರ ಮೆಂದೆಸಲು ಮಕುಟಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಸ. ೯೯–೧೯); ಆಮರಕಿರೀಟಮಂಡಿತಶಿರಂ ಚಾರುಚರಿತ್ರ ನಿರುಪಮಭಾಳತಿಲಿಪತ್ರ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧–೨). ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ: ತನ್ನ ಗಂಡ ತುಂಬಾ ಒಡವೆಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಿರೀಟ ಬಂದಂತೆ (ಡೂಡಸ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕಿರೀಟಧಾರಣೆ (ನಾ). ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ: ಈ ದೇವಾಲಯದ ರಂಗಮಂಟಪಕವನ್ನು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ಕಿರೀಟಧಾರಣೆಯ ಮಹೋತ್ಸವದ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ . . . ಕಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೫೦೭).

[ಕಿರೀಟ + ಧಾರಣೆ]

ಕಿರೀಟಯೋಗ (ನಾ). ಆರಸನಾಗುವ ಯೋಗ: ನಮ್ಮ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಇರ್ಪುದೆಂದರ್ ಅಂತಳ ಕಿರೀಟಯೋಗಂ (ಅಂಧ್ರಸ. ೧೩).

[ಕಿರೀಟ + ಯೋಗ]

ಕಿರೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೨. ಇಂದ್ರ. ೩. ಅರ್ಜುನ: ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದ ಕಿರೀಟಿಯುಮೆನ್ನ ಮುನಸಕ್ಕಿಳಿಕೊಂದ ಭೀಮಮುಮೊಗಂ (ಗದಾಯು. ೫–೨೫); ಕಿರೀಟಿಯನಳವಿಸಲಿ ಕಂಡಿದಿರು ಬಂದನು ನಗುತ ಶತಮನ್ಯು (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೭–೮೩). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೆಂಗನೆಹಕ್ಕಿ: "ಮೌಳಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ವ್ಯಾಕುಳಿ] ಕಿರೀಟಿ ಚಾಪಲಂ ಕೊಟ್ಟುಮಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೪); "ಚಾಪಕಿ, ಕಿರೀದಿಪಿ – ೨ ಹಂಗನ ಹಕ್ಕಿಗೇ ಹೆಸರು; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಅಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಲಪಕ್ಷಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೮). [< ಸಂ. ಕಿರೀಟಿನ್]

ಕಿರೀದಡ (ನಾ). (?) : ಆ ವೀರಾಗ್ರಗಣ್ಯನು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಹಾಗೆ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿ ಕಿರೀದಡದ ಹಾಗೆ ಮಯೂರದೆಯಿಂದ ನಿಂತು (ಕ ವಾ ಭಗ. ೧೧೦); ಆಗ ಈ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಿರೀದಡದ ಹಾಗೆ ತಡೆಯುವುದ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸಮರ್ಥನಾದ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನುಂಟೆ (ಕ ವಾನಾ. ೧೫೭). [?]

ಕಿರೀಲುಳಿಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರೀಲುಳಿಪೆ, ಹುಳಿ, ಮುದ್ದಿನಕೋಡುಸೊಪ್ಪು, ಸಣ್ಣಗೂಗೆ (ಮೈಟಿಗಿ. ೯–೧೨೬). [?]

ಕಿರು 'ಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರುಂಜೆಗೆ (ನಾ). ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಹೆಡೆದ ಮಗ (?) : ಎಮ್ಮ ಸೆಟ್ಟಿತಿ ಜಯಾವತಿ ಬೆಸಲೆಯಾದಲ್ಲಿ ಕಿರುಂಜೆಗನಂ ಪೆತ್ತಕಾರುಮನಜಯಲೀಯದೆ ಪೆಲುಮಪೆರೊಂಕಂಗಂಗಿರ್ಪೊರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೧೩). [?]

ಕಿರುಕಣ್ 'ಕಿರುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ಕಿರುಕರಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: ಬೆಳುಗಾರ ಕರ್ಪೂರ ಪಿತ್ತಲಿರಳ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಕಿರುಕರಂಜಿಯ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಉಂಡೆಯ ಮಾಡಿ . . . ತೇದು ಲೇಪಂ ಮಾಡುವುದು (ವಿಷ್ಣು. ೧೫೦).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಕರಂಜಿ (< ಕರಂಜ)]

ಕಿರುಕಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಿತ್ತಳೆ, ಕಿರುಕಿತ್ತಳೆ . . . ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುನಿಳರಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ಕಿತ್ತಳೆ (< ಕಿತ್ತಿಳೆ)]

ಕಿರುಕುಣಿ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.

ಕಿರುಕುಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಕುಳ$_1$ 'ಕಿಱುಕುಳ$_1$' ನೋ.

ಕಿರುಕುಳ$_2$ 'ಕಿಱುಕುಳ$_2$' ನೋ.

ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಹುಟ್ಟದಂದಿನಿಂದ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರು . . . ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೨೫೪); ತಾನು ಅವನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೩). [ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು. 'ಕಿರುಕುಳಗುಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ.

[ಕಿರುಕುಳ$_2$ (< ಕಿಱುಕುಳ$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿರುಕೊಳ 'ಕಿಱುಕುಳ$_2$' ನೋ.

ಕಿರುಕೋಣೆ 'ಕಿರುಗೋಣೆ' ನೋ.

ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ 'ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ನಸುಗತ್ತಲೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ಕತ್ತಲೆ: "ಅವತಮಸಂ – ೧ ಕ್ಷೀಣೇಧ್ವಾಂತೇ – ಕ್ಷೀಣವಾದ ಕತ್ತಲೆ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ – ಕಿರುಗತ್ತಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕತ್ತಲೆ (< ಕಱ್ತಲೆ)]

ಕಿರುಗತ್ತಿ 'ಕಿಱುಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕಿರುಗಬ್ಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯ: ಶ್ಲೋಕದೊಳಗಡಕವಾದ ಕಿರುಗಬ್ಬವು (ನಾಡೋಜ. ೩೪೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಬ್ಬ$_1$]

ಕಿರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ 'ಕಿಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಣಿಕೆ: ಬಡವನ ಈ ಕಿರುಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಾವು ದಯವಿಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕಿರುಗಾಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಳಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬೀಸುವಗಾಳಿ: ಮೆಯ್ಗಾಪ್ಯಾಯನಂಬಡಿಪ ಕಿರುಗಾಳಿ ಸುಳಿವುದುಂ (ಸಂಸಪ. ೨೮–೧೨೮).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗಾಳಿ$_1$]

ಕಿರುಗಿಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ: ಇನಿತು ಕಿರುಗಿಡದೊಳೆನಿತು ಹಿರಿಹೂವು (ಅನಿಕೇ. ೨೩–೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ (ನಾ). ಕಿರುಚಾಟ: ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲಿರುವ ವಿಶ್ವದ ಕಿರುಗುಟ್ಟಾಟ ಗುಂಯಿಗುಟ್ಟಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೮).

[ಕಿರುಗುಟ್ಟು + ಆಟ]

ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಕಿರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಳಾಡಿಸು: ಸುಮ್ಮನೆ ಕಾಲತಳ್ಳಿ ಆ ರಾಮಣ್ಣನ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಸಬಹುದು (ರಂಟರ. ೧೮).

[ಕಿರುಗುಟ್ಟು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಿರುಗುಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರುಚು; ಚೀರು; ಗೋಳಾಡು: ಆ ನೋವು ತಡೆಯಲಾರದೇ ಕರಡಿ ಕಿರುಗುಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩); ಗುಲಾಮರು ಕಿರುಗುಟ್ಟಿಹೋದರು (ಪೈಗಂಬ. ೧೫೨). ೨. (ಬಾಗಿಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡು. **ಕಿರ್ಗುಟ್ಟು**: ೧. ಕಿರ್ಗುಟ್ಟುತೆ ಮುಂದಟ್ಟಿ ಪೆಡಂಮುಟ್ಟುತೆ ಸೂಕರನಡರ್ದು ಸಾರ್ದುದು ಮೆಳೆಯಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೨).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿರುಗುಡಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಸಣ್ಣಗೂಡು, —ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿನ ಶೈಲಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂದರೆ. . . ಲಲಿತವಾದ ಕಿರುಗುಡಿ Niche)ಗಳಲ್ಲೂ ಕುಂದಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೭೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗುಡಿ$_1$]

ಕಿರುಗುಡು (ಕ್ರಿ). 'ಕಿರ್' ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಗೊಬ್ಬರದ ಭಾರದಿಂದ ಅದರ ಚಕ್ರಗಳು ಕಿರುಗುಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೨೭೬).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು)]

ಕಿರುಗುಣಿ$_1$ 'ಕಿರಗಣಿ' ನೋ.

ಕಿರುಗುಣಿ$_2$ 'ಕಿಱುಗುಣಿ' ನೋ.

ಕಿರುಗುಡ್ಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ: ದೈಲನ್ನು ದಾಟಿ ಕಿರುಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಿ ಆ ಬದಿಗೆ ಇಳಿದು ಹೋದುದನ್ನು ಕರಿಯನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೨೧). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಗುಡ್ಡ$_2$]

ಕಿರುಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕುಪ್ಪಸ; ಸಣ್ಣ ರವಿಕೆ: ಕಿರುಗುಪ್ಪಸದ ಕಂದುಗೂದಲಿನ ನೀಲಿನೇತ್ರಗಳ ಏಳು ವರ್ಷದ ಅವಳ ಮಗಳು (ಪುನರು. ೧೪೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕಿರುಗುರುಟಿಗೆ, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿರುಗುರಟಿಗೆಯ ಬೇರು . . . ಕಾಳಾಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲರೆದು ಮೂರು ದಿನಗಳು ಕುಡಿಯೆ ಪಕ್ಕೆಶೂಲೆ ಹರ (ವೈದ್ಯವಿ. ೧೫೨). **ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ**: ಅಡುಸೋಗೆ ಸೊಪ್ಪು, ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು, ಕಿರುಗುರಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು. . . ಝೂರ್ಣಂಗೆಯ್ದು (ಸಕವೈ. ೨೨೬). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕುರುಟಿಗೆ]

ಕಿರುಗುಳ್ಳ 'ಕಿಱುಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಿರುಗೆ 'ಕಿಱುಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕಿರುಗೆಯ್ಮೆ 'ಕಿಱುಗೆಯ್ಮೆ' ನೋ.

ಕಿರುಗೈ 'ಕಿಱುಗೈ' ನೋ.

ಕಿರುಗೋಣಿ 'ಕಿಱುಗೋಣಿ' ನೋ.

ಕಿರುಗೋಣೆ, ಕಿರುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕೋಣೆ: ಏಸುನುಡಿಗಳ ಮಾರ್ದನಿಗಳ ಕಿರುಗೋಣೆಗಳಿಂದ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧–೧೧). **ಕಿರುಕೋಣೆ**: ಅವನು ಕಿರುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲಂಗಿಯನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ (ಪುನರು. ೩೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಕೋಣೆ$_1$]

ಕಿರುಗೋಳಿ 'ಕಿಱುಗೋಣಿ' ನೋ.

ಕಿರುಚಲು 'ಕುರುಚಲು' ನೋ.

ಕಿರುಚಾಟ 'ಕಿರಿಚಾಟ' ನೋ.

ಕಿರುಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗಾಡು: "ನಾಯಿ ತಪ್ಪುಮಾಡಿತು" ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಕಿರುಚಾಡಿದರು (ಶಾಲೆಮ. ೨೦೬); ಕಿರುಚಾಡುತ್ತ ಇವರನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು (ನನ್ನಜೊ. ೫೮). [ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + ಆಡು$_1$]

ಕಿರುಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅರಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೂಗಿಸು: ಛಡಿ ಹಿಡಿದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಿರುಚಿಸುವ ಬೋಧನ ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿ . . . ನೂತನಕ್ರಮ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೫೬).

[ಕಿರುಚು (< ಕಿಱುಚು) + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಿರುಚು 'ಕಿಱುಚು' ನೋ.

ಕಿರುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರೆಯದವಳು; ನವತರುಣಿ: ಕಿರುಜವ್ವನೆಯರರೆಬರು ರಾಯಸೆಜ್ಜೆಗೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ನಿಂತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೩–೬).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಜವ್ವನೆ]

ಕಿರುಟಿಗ, ಕಿರುಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಲಿಂಗಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕ). **ಕಿರುಟಿಗೆ**: (ಕ). [?]

ಕಿರುಟಿಗೆ 'ಕಿರುಟಿಗ' ನೋ.

ಕಿರುಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಡಕ್ಕೆ; ಚಿಕ್ಕ ಡಕ್ಕೆ: ತನ್ನ ಕಿರುತ [ಡ]ಕ್ಕೆಯ ತಾಳಕ್ಕನುವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಡೆದಾ. I, ೪೩೩).

[ಕಿರು (< ಕಿಱು$_2$) + ಡಕ್ಕೆ]

ಕಿರುಡೊಳ್ಳು 'ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಕಿರುತಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ; ಕಿರಿಯ ತಮ್ಮ: ಕಿರುತಮ್ಮಂಬೆರಸೀ ಚತುಃಶ್ರುತಿಗೆ ವೇದಾರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶಂ . . . ಮೆರೆಸಲ್ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೧–೪).

ಕಿರುತಾರಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಕ್ಷತ್ರ: ಈ ಕಿರುತಾರಗೆಯೇ ಅರುಂಧತಿ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ತಾರಗೆ]

ಕಿರುತಾಳೆ 'ಕಿಱುದಾಱೆ' ನೋ.

ಕಿರುತೊರೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಳೆ; ಸಣ್ಣನದಿ: ಕಡಲು ಕಿರುತೊರೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ಏನು ಸಿಕ್ಕೀತು? (ಬೆತಂಬಾ. ೫).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ತೊರೆ$_2$ (< ತೊಱೆ$_2$)]

ಕಿರುತ್ತಿರುವನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿರುತ್ತಿರುವ ನೂರಳಿವಿನೋಳ್ ಪಂಡಿ ಪೊದಱ ಎಮ್ಮೆ ತುಱುಗೊಳೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೪೨–೪; ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕಿರುದಂಗಿ 'ಕಿಱುದಂಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುದನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: "ಕಲಂ ವಿಂಕತೇ – ಕಿರುದನಿಯಂ ಮಾಡಿದಪುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೯೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು)+ ದನ್ನಿ]

ಕಿರುದಾರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಕಾಲ್ದಾರಿ: ಕಾವೇರಿ ತೋಟದ ಕಿರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ದಾರಿ$_1$]

ಕಿರುದಿನ್ನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ; ಮೊರಡಿ: ಅದೊಂದು ಕಿರುದಿನ್ನೆ; ಭರದಿಂದ ಏರುತಲಿದ್ದೆವು (ಚಿಂದುಟಿ. ೧೪).
[ಕಿರು (< ಕಿಱು) + ದಿನ್ನೆ]

ಕಿರುದುರುಚಿ (ನಾ). ತುರುಚೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ತುರುಚಿ (< ತುಱುಚೆ)]

ಕಿರುದೆಂಗು 'ಕಿಱುದೆಂಗು' ನೋ.

ಕಿರುದೆರೆ 'ಕಿಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿರುದೆಱೆ 'ಕಿಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿರುದೇಂಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿರುದೇಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿರುನಗೆ 'ಕಿಱುನಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುನಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆ; ಸಣ್ಣನಡಿಗೆ: "ಲಿಟ್ . . . ಲೇಷ್ಟವ್ಯಂ, ಈ ೭ ಕಿರುನಡೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ನಡೆ$_2$]

ಕಿರುನಡೆವಂತ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಡೆಯುಳ್ಳವನು; ಚಿಕ್ಕನಡಗೆಯವನು: "ಲೇಶನ್ . . . ಲಿಷ್ಟವಾನ್ ಈ ೫ ಕಿರುನಡೆವಂತಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೨೩). [ಕಿರುನಡೆ + –ವಂತ]

ಕಿರುನಾಲಗೆ 'ಕಿಱುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಿಮಿತ್ತ: ಎಲ್ಲರ ಕೊರಗಿನಲ್ಲೂ ಕಿರುನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಆ ಹಿರಿಯ ನಿಮಿತ್ತ ಅನುಕಂಪದಿಂದ ಕರುಣಿಸಿದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೧೭). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ನಿಮಿತ್ತ]

ಕಿರುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಳುಮಾತನಾಡು; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾತನಾಡು. ೨. ಸಣ್ಣ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು; ಮೆಲ್ಲಗೆ ನುಡಿ: ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿಯಂತಿನಿದಾಗಿ ನೀನದನೆ ನುಡಿದೆಂದು ಯೇಸು ಕಿರುನುಡಿದಂ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೫–೧೨೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ನುಡಿ$_1$]

ಕಿರುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮಾತು; ದೀರ್ಘವಲ್ಲದ ಮಾತು: ಸರ್ವಜ್ಞನ ಕಿರುನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅವಿತುಕೊಂಡಿದೆ (ತವನಿ. ೨೬). ೨. ಸಣ್ಣದನಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದ ಮಾತು: (ಕಿ). ೩. ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತು; ಅಗೌರವದ ನುಡಿ; ಸಣ್ಣಮಾತು: (ಕಿ). 'ಕಿರಿನುಡಿ$_2$' ಪರಾ. [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ 'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಪುಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಪುಟ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನ ಪುಟಪಾಕ: ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣಮಾಡಲು ಶುದ್ಧ ಸಿಂಧೂರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೫).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಪುಟ$_2$]

ಕಿರುಪೊರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೊರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕಟ್ಟು: ಪೊರೆಯಂ ಕೊಳಲ್ಬಂದರೆಲ್ಲಂ ಕೆಲದ ಕಿರುಪೊರೆಗಳಂ ಮಾರುಗೊಂಡು (ಕಗವಿ. ೯೧ ರಾಜಾವಳಿಕಥೆ). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಪೊರೆ$_1$ (< ಪೊಱೆ$_5$)]

ಕಿರುಬ 'ಕಿಱುಬ$_1$' ನೋ.

ಕಿರುಬಂಡಿ 'ಕಿಱುವಂಡಿ' ನೋ.

ಕಿರುಬತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಭತ್ತ; ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ: "ಅಣುಃ, ೧ ವ್ರೀಹಿಭೇದಃ, ಕಿರುಭತ್ತ, ಸಣ್ಣಭತ್ತ, ಜೀರಿಗೆ ಸಂಭಾರದ ಭತ್ತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೦). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಬತ್ತ$_1$]

ಕಿರುಬಯಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಆಸೆ; ಅಲ್ಪಬಯಕೆ: ಮತ್ತೇಕೆ ಮನಸಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಬರಬಾರದು ಎನ್ನುವ ಕಿರುಬಯಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಬಯಕೆ$_2$]

ಕಿರುಬಲೆ 'ಕಿಱುವಲೆ' ನೋ.

ಕಿರುಬಾಗಿಲು 'ಕಿಱುವಾಗಿಲು' ನೋ.

ಕಿರುಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಸಣ್ಣಹುಡುಗ: ಕೊಲುವೆಯಾದರು ಒಮ್ಮೆ ಕಳುಹಿಕೊಡು; ಮರಳುವೆನು ಮೊಲೆಯುಣಿಸಿ, ಕಿರುಬಾಲನಾಹೆ ದಿಟವಮ್ಮಾ (ಕಎಪು. ೩೩). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಬಾಲ್ಯ]

ಕಿರುಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಬುಲಿ ಸುರಸುರಿಗೆ ಈ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ರಸ ಒಂದು ಮಾನವಂ ಹಿಂಡಿ (ಸಕವೈ. ೭೦). **ಕಿರುಹುಲಿ**: ನೆಲಾವರೆ ಬೇರು . . . ಹೆಬ್ಬುಲಿ, ಕಿರುಹುಲಿ ಬೇರು . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜಜ್ಜಿ ಜೇನುತುಪ್ಪದಲ್ಲಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೫೫). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಪುಲಿ (< ಪೂಲಿ?)]

ಕಿರುಬೆಮರು 'ಕಿಱುಬೆಮರ್' ನೋ.

ಕಿರುಬೆವರು 'ಕಿಱುಬೆಮರ್' ನೋ.

ಕಿರುಬೇರು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಬೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪಾಧಾರ: ನೆಚ್ಚಿಕೆಯ ಕಿರುಬೇರ ನಾವೊಂದು ಕಾಣುವೊಡೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೦೧–೧೩೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕಿರುಮಂಜಿ 'ಕಿರಮಂಜಿ' ನೋ.

ಕಿರುಮಂಜಿ ಆಜ್ವಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಮಂಜಿ ಆಜ್ವಾನ, ಕಾಡುಆಜ್ವಾನ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೧೯). [?]

ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: (ದಕ್ಷಿಣಯುರೋಪಿನಲ್ಲೂ, ಉತ್ತರ ಆಫ್ರಿಕದಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುವ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಕರ್ಮಿಸ್‌ಹುಳು; ಕಿರುಮಂಜಿಹುಳು (Kermes. ಇಂಕನಿ). [ಕಿರುಮಂಜಿ (< ಕಿರಮಂಜಿ) + ಹುಳು (< ಪುಱು)]

ಕಿರುಮಗು 'ಕಿಱುವಗು' ನೋ.

ಕಿರುಮನೆ 'ಕಿಱುಮನೆ' ನೋ.

ಕಿರುಮೆಣಸು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು; ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ: ಕಿರುಮೆಣಸಂತೆ ಬಲು ಕಾರವಿಹನೀತ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭–೧೨).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಕಿರುಮೊರಡಿ 'ಕಿಱುಮೊರಡಿ' ನೋ.

ಕಿರುವಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಾದ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಕಾಂತನ ಕಳುಹಲು ಕಿರುವಡಿಗಳನಿಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಗುತ (ಕರಿಕ. ೭೬-೭).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಅಡಿ$_1$]

ಕಿರುವಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಣೆ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಒಂದೊಂದು ಸೆಜ್ಜೆಯ ಸುಖಾಸನದ ಮುಮ್ಮೊಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುವಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊನ್ನ ಪಿಂಜರಿಯ ತಳಿಗೆ ತಾಂಬಣಗಳಲ್ಲಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೩-೧).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಮಣೆ]

ಕಿರುವರದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪರದ; ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ, ಗೋಣಿಯ ತಟ್ಟು, ಸೀರೆ, ದುಪ್ಪಟ ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಕಿರುವರದರ ಪಟಗೃಹಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವುವು (ಬರುಗಂ. ೧೨-೭).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಪರದ]

ಕಿರುವರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುವೊಸಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉತ್ಸವ: ನೆರಮನೆಯೊಳೆಂದು ಕಿರುವೊಸಗೆ ಬಾಗಿಲ ತೆಗೆದು ಕರೆವ ತಾರೆನಲೊಡನೆ ಬಿದ್ದಣಂ ಬಂತು (ಕಾಲೂರ. ೩೭-೪೨). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಒಸಗೆ]

ಕಿರುಶಿವನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಚಂಗ ನೀಲರ ಕೋಷ್ಠ, ಕಿರುಶಿವನೀಬೇರು ಈ ಮೂರನು ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಲೇಪಂಗೈಯಲು ಉಪದಂಶ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೬).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಶಿವನಿ (< ಸಿವನ್ನಿ)]

ಕಿರುಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿರುಸಾಲೆ ಬೇರು, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿ ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೫). [?]

ಕಿರುಸುತ್ತು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದು; ಎಳೆಯದು: "ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರುಸುತ್ತಿನೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೯); ವರನಿಗೆ ಈ ಕನ್ಯೆ ಕಿರಿಸುತ್ತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಸುತ್ತು$_2$]

ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಂಚ,—ಪೀಠ: ವಿರೂಪಾಕ್ಷಯ್ಯ . . . ಮುಂತಾದವರು ಸುಖಾಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಿರುಸೆಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೨-೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಸೆಜ್ಜೆ$_2$]

ಕಿರುಸೊಡರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಅರಿಲರಲ ಕಿರುಸೊಡರ್ ಮೇಲೆಣಿಕೆ ನಡೆವಳಿಯ ನೆಲದೊಳೇಂ ಪಸೆಯೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೬-೧೧೪). [ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಸೊಡರ್]

ಕಿರುಹರೆಯ 'ಕಿಱುವರೆಯ' ನೋ.

ಕಿರುಹಾಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಹಾಲೆಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಕಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಹಾಲ್ಕೆ (< ಪಾಲ್ಕೆ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕಿರುಹುಲಿ 'ಕಿರುಬುಲಿ' ನೋ.

ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ, ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪುಸ್ತಕ; ಪುಸ್ತಿಕೆ: ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ದೊರಕಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೭೪೦); ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತ (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧). **ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ**: ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದ್ವಿಗುಣವೂ ಆಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆಂದು (ಪರಜೀ. III, ಮುನ್ನುಡಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಹೊತ್ತಗೆ (< ಪೊತ್ತಗೆ)]

ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆ 'ಕಿರುಹೊತ್ತಗೆ' ನೋ.

ಕಿರುಳ 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರುಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಉಳಿ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ: (ಕಿ).
[ಕಿರು (< ಕಿಱ್ಱು) + ಉಳಿ$_2$]

ಕಿರುಳು 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರೆ$_1$ 'ಕೀರೆ' ನೋ.

ಕಿರೆ$_2$ (ನಾ). ಆಣೆ; ಶಪಥ: ನೀನು ಕದ್ದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಕಿರೆಮಾಡಿ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ ?]

ಕಿರ್ಕಿಜೋಡು (ನಾ). ಕಿರ್‌ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಜೋಡು; ಗಿರಕಿ ಜೋಡು: ಮೂರು ವರ್ಷದ ಮೇಲೆ ಮದುವೆ ಜೋಡು ಮುಟ್ಟ ಬಾರದು ಅಂತ ಮಾವಯ್ಯ ಹೊಸ 'ಕಿರ್ಕಿ'ಜೋಡು ಮಾಡಿಸಿದ (ನನ್ನೂರು. ೨೧೯). [ಕಿರ್ಕಿ$_0$ + ಜೋಡು]

ಕಿರ್ಕಿರಿ 'ಕಿಱುಕಿಱು' ನೋ.

ಕಿರ್ಕೊಳ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನ ಕೊಳ; ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳ: ಪುಲಿಕಡ್ಡ ಅರಸರ್ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕಿರ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗ ಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱುದು ವಿಱ್ದೊಂ (ಎಕ. XVI. ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೧; 775).
[< ಕೆಱಗು + ಕೊಳ$_2$]

ಕಿರ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಱ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ 'ಕಿಱ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು; ಓರೆಯಾಗಿ ನೋಡು: ಮಿಕ್ಕು ಪುಗಲಿತ್ತು ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕುತ್ತೊಳಪೊಕ್ಕ ಜಾಯಿಲನ ಬಡನಡುವಂ ಚಕ್ಕನೆ ತುಂಡಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೫). **ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು**: ಕಂಡು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡಿತ್ತು ನಾಲ್ದೆಸೆಯನು (ಹಚಕಾ. ೬-೫); ಮೌನವ ಹಿಡಿದಧೋಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಕೆಲ ಬಲನ ಬಿಡದೆ ನೋಡುತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೮೧); ದಾಡೆಯಂ ಮಸೆದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ನೋಡುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೯).
[ಕಿರ್ಗಣ್ (< ಕಿಱ್ಗಣ್) + ಇಕ್ಕು]

ಕಿರ್ಗಯ್ 'ಕಿಱುಗೈ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗುಂದು; ಕೆಳಗೈಯಾಗು; ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ಸೆಡೆದೆನುಡುಗಿದೆಂ ಮಾಸಿದೆಂ ಸೂಸಿದೆಂ ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾದೆಂ ಕಂದಿದೆಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೫); "ಕೈಕಿರಿದು ಆಗು; ಕೈ (ಮುರಿದವನಂತೆ) ಆಗು" (ರಕ್ಷಾಶ. ಕೋಶ). [ಕಿರ್ಗಯ್ (< ಕಿಱುಗೈ) + ಆಗು$_1$]

ಕಿರ್ಗಲ್ 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಾಳಿ 'ಕಿಗ್ಗಾಳಿ' ನೋ.

ಕಿರ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಒರಪು: "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದು ಒಱಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕಿರ್ಗಿಯೆಂದೊರಪು" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೭೬). ೨. ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ: (ಕಿ). [?]

ಕಿರ್ಗು$_1$ 'ಕಿಱ್ಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಜಮೀನು (?): ತಟಾಕತತಿಯ ಕಿರ್ಗಿನೊಳ್ ಬಳೆದ ಶಾಲಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೦-೮೧).
[< ಕೆಱಗು]

ಕಿರ್ಗೇರಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೇರಿ: ಮಾರುಡಿಗೆಯೆಂಬಾ ಪುರದ ಕಿರ್ಗೇರಿಯೊಳು (ಸಾನಂಚ. ೯-೩೭). [< ಕೆಱಗು + ಕೇರಿ]

ಕಿರ್ಗೊಂಬು 'ಕಿಱುಗೊಂಬು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚು 'ಕಿಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ; ಪಾವಕಾಸ್ತ್ರ; ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರ: ಮಿಕ್ಕುಂ ಮೀಱಿಯುಂ ಪರಿತರ್ಪ ಕಿರ್ಚುಂಗೋಲಂ ಚೆಚ್ಚರದೊಳ್ ತನ್ನೊಂದು . . . ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲಿಂ ಕಾಲ್ದೊಳೆಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೫).
[ಕಿರ್ಚು (< ಕಿಚ್ಚು) + ಕೋಲ್$_1$]

ಕಿರ್ಚುಗಣ್ಣ 'ಕಿಚ್ಚುಗಣ್ಣ' ನೋ.

ಕಿರ್ಚುವೊಗು 'ಕಿಚ್ಚುವುಗು' ನೋ.

ಕಿರ್ಚೇಟ್ 'ಕಿಚ್ಚೇಟ್' ನೋ.

ಕಿರ್ತು 'ಕೀಟ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿರ್ದಿ, ಖಿರದ್$_1$, ಖಿರ್ದಿ (ನಾ). ೧. ದಿನವಹಿ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ. ೨. ಆಯ ವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡುವ ಪುಸ್ತಕ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ಲೆಕ್ಕಮಾಡಿ ಕಿರ್ದಿ ಬರೆಯಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ (ಗಂಗಾಳ. ೬೭); ಆ ವರ್ಷದ ಖಾತೆ ಕಿರ್ದಿಗಳು ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ (ಶರಚ. ೭೩೧); ಊಟಮಾಡಿ ದಿನದ ಕಿರ್ದಿಖಾತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವರು (ಗುರುಪ್ರ ೧). **ಖಿರದ್$_1$**: ೨. ಆಫೀಸಿನ ವರ್ಗಖಿರದಿಗಳನ್ನವನು ತನಿಖೆ ಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೨೬೪). **ಖಿರ್ದಿ$_2$**: ೨. ಶಾನುಭೋಗ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನವರು ಮನೆಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಖಾತೆಖಿರ್ದಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ದುಂಬಿಕ. ೪೯); ಆದರೆ ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಾನುಭೋಗರು ಉಳಿದದ್ದು ಖಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕ ದಿಂದಲ್ಲ, ಹುಲಿಯ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ (ಅಲೆಮ. ೬೪); ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖಿರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೧೬೪).

ಕಿರ್ದಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಸನುಮಾಡು: ಸಾಲ ವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಹೊಲವನ್ನು ಕಿರ್ದಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬). [← ಮರಾ. ಕಿರ್ದಿ; ಪಾರ. ಕರ್ದ್]

ಕಿರ್ಬರಿ 'ಕಿಟ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬಲ್ಲಗಿ, ಬಲಿಗಿ, ಕಿರ್ಬಲ್ಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೩-೧೨೯). [?]

ಕಿರ್ಬಸಿಱ್ 'ಕಿಟ್ಬಸಿರ್' ನೋ.

ಕಿರ್ಮೀರ (ಗು). ೧. ಮಿಶ್ರವರ್ಣವುಳ್ಳ; ಚುಕ್ಕೆಚುಕ್ಕೆಯಾದ; ಶಬಲ ವಾದ (ನಾ). ೨. ಮಿಶ್ರವರ್ಣ. 'ಕಿರ್ಮೀರತೆ' ಪರಾ. ೩. ಭೀಮ ನಿಂದ ಹತನಾದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ. 'ಕಿಮ್ಮೀರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕಿರ್ಮೀರತೆ (ನಾ). ಅನೇಕ ವರ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ; ಶಬಳತೆ: ಕಣ್ಣೆನಗೆ ತತ್ತರಿಸಿತಾ ಶತಶತಶತಂ ಸಹಸ್ರರೀತಿಯ ವರ್ಣಕಿರ್ಮೀರತೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೩-೧೩೮). [ಸಂ. ಕಿರ್ಮೀರತಾ]

ಕಿರ್ರನೆ (ಅ). ಕಿರ್ ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಕೂಗಿ ಕಿರ್ರನೆ ಕರಿಯು ಕರಮೇಲಾಗಿ ಬಂದಪ್ಪಳಿಸಿ ನುಲಿನುಲಿಯಾಗಿ ಸುಂಡಿಲ ಸುತ್ತಿ (ಜಿನಭಾ. ೭೨-೨೫). [ಕಿರ್ + – ಅನ್$_1$]

ಕಿರ್ಲು 'ಕಿಱುಳ' ನೋ.

ಕಿರ್ಸಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಿರ್ಸಲ – ಇಮಾರತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [?]

ಕಿಲ್$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (ಕಿ).

ಕಿಲ್$_2$ (ನಾ). = ಕಿಳ್: ಖಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬಿ] ಳ್ವಂ ಕಿಲ್[ಪಾಠಾಂ. ಳ್] (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಲ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಸಂತೋಷದ ನಗುವಿನ ಅನುಕರಣ. 'ಕಿಲಕಿಲ' ಪರಾ.

ಕಿಲ$_2$ (ಗು). ಕೆಟ್ಟುಹೋದ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ; ಭಗ್ನವಾದ; ನಷ್ಟ ವಾದ; ಮುರಿದ; ನಿಂತುಹೋದ: ಶ್ರೀ ಭೈರವ ದೇವರ ಸಂನಧಿಯ ಸಂತೆ ಕಿಲವಾಗಿರಲಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕಟ್ಟಳೆಯನಿಕ್ಕಿ ದೇವದಾಯ ಹೊಱಗಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದೇವದಾಯದ ಸಂತೆಯಾದಾಯಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೨-೮; 1530). [< ಸಂ. ಖಿಲ]

ಕಿಲ$_3$ (ನಾ). ಆಟ; ವಿಲಾಸ: "ಕುಣುಕು – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕಿಲೇ ಚ (ಆಡು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತ ಹಸ್ತ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧, ಅಂಜಲಿ . . . ೧೬. ಕಿಲಕ (ಅಭಾನೃ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಂಚಿತ, ಕಿಳಕಿಂಚಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ; ಸಿಟ್ಟು, ಕಣ್ಣೀರು, ಸಂತೋಷ, ನಾಚಿಕೆ, ಒಣನಗು, ಭಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣ: ಆತನಿನಾದ ಬೇಟಮಭಿಜಾತತೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ಟೊಂದು ಧೈರ್ಯವಂತಾತನಿನಾದ ಭೀತಿ ನಿಜಬಾಲ್ಯದೊಳುಣ್ಮಿದ ಲಜ್ಜೆ ಹೃತ್ಸಮುದ್ಭೂತನಿನಾದ ಸೊರ್ಕು ಸುಚರಿತ್ರತೆಯಿಂ ಸಮಸಂದ ಸೌಷ್ಠವಂ ಚೇತದೊಳುಣ್ಮೆ ಕನ್ನೆ ತಳೆದಳ್ ಕಿಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ಕಿಂಚಿತ ಭಾವ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೨೨). **ಕಿಳಕಿಂಚಿತ**: ಜಳಕೇಳಿಯೊಳಧಿಪ ನನೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿದುದಂತಃಪುರೀಜನಂಗಳ ಲೀಲಾ ಕಿಳಕಿಂಚಿತ ಲಲಿತವಿಹೃದ್ವಿ ಳಾಸ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿವಿಭ್ರಮಾದಿಗುಣಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆ (ನಾ). ಕಿಲಕಿಂಚಿತವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು: ಇವಳುಂ ಕಿಲಕಿಂಚಿತೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ವಿಟಂ ನುಡಿಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೮ ವ). [ಕಿಲಕಿಂಚಿತ + –ಎ$_2$]

ಕಿಲಕಿಲ, ಕಿಲಿಕಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ ಅಥವಾ ನಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ಪರಾ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಕೂಗಾಟ. ೩. ಕಳಕಳ; ಜನರ ಕೂಗಾಟ; ಗದ್ದಲ. **ಕಿಲಿಕಿಲಿ**: ೩. ಆ ಗದ್ದಲವೋ ಆ ಕಿಲಿಕಿಲಿಯೋ ಅದೊಂದು ಸಾಹಿತ್ಯಸಂಮೇಲನ (ಮುಂಗಾಪು. ೫೨). [ಸಂ.]

ಕಿಲಕಿಲಗುಟ್ಟು, ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿಲಕಿಲನಗು: (ಕಿ). ೨. ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಸದ್ದುಮಾಡು: (ಕಿ). **ಕಿಲಿಕಿಲಿಗುಟ್ಟು**: (ಕಿ). [ಕಿಲಕಿಲ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಲಕಿಲಾರವ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ ಧ್ವನಿ: ದಳದ ಬಂಭಾರವಂ ರಣ ಕಿಲಕಿಲಾರವಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪). [ಸಂ. (ಕಿಲಕಿಲಾ + ರವ)]

ಕಿಲಕಿಲನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ, ಖಿಲಖಿಲನೆ (ಅ). ಕಿಲಕಿಲವೆಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿ; ಕಳಕಳಿಸಿ; ಗಹಗಹಿಸಿ: "ಬಂಧುಗಳ ಮಾತಿರಲಿ! ಹಂದಿ ಕೋಳಿಗಳು ಬಳಿಸಂದು ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗರೇ×ಮೊಂಡನೆಂದು?(ಕಎಪು. ೪೨); ಲಲಿತ ಮಾತ್ರ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಗುತ್ತಾ ಒಳಗೆ ಓಡಿದಳು (ಅಲಹೂ. ೪೬); **ಕಿಳಕಿಳನೆ**: ಚಳಿಲನೆ, ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳಗಳನೆ, ಕಿಳಕಿಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಲಖಿಲನೆ**: ಈ ಸ್ನೇಹಮಯವಾದ ತಿರಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆಗೆ ಏನೋ ಕೌತುಕದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಅವಳು ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಗತೊಡಗಿದಳು (ಎರಸೆ. ೧೭); ಎಲ್ಲರೂ ಖಿಲಖಿಲನೆ ನಕ್ಕರು (ಝಾರಾಣಿ. ೩೬). [ಕಿಲಕಿಲ + –ಅನ್$_1$]

ಕಿಲಕೀರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕಿಲಕೀರೆ ಸಮೂಲದ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಇಂಗುವೆರಸಿ ಕೊಡಲು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೭೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. [?]

ಕಿಲಬಿಲ 'ಕಿಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಕಿಲಬು 'ಕಿಲುಂಬು' ನೋ.

ಕಿಲಾಟ (ನಾ). ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಹಾಲು; ಹಾಲುಖೋವ. [ಸಂ.]

ಕಿಲಾಡಿ, ಖಿಲಾಡಿ (ನಾ). ತುಂಟ; ಕಿಡಿಗೇಡಿ; ಚೇಷ್ಟೆಗಾರ: ಬೊಗ್ರನೆಂಬವ ದೊಡ್ಡ ಕಿಲಾಡಿಯಂತೆ (ರಕ್ತರೂ. ೭೨); ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗ ದಂತೆ ಕದ್ದುನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಆ ಕಿಲಾಡಿಗಳು (ನಾಪೋಲಿ. ೧೮೫). **ಖಿಲಾಡಿ**: ಪೋಲಿಯೋ, ಖಿಲಾಡಿಯೋ . . . ಛೆ! ಛೆ! ಅಂಥವರ ಸಹವಾಸ ಶೀಲಾ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆಯೆ? (ಅನ್ನಪೂ. ೫೭); ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಖಿಲಾಡಿಗಳಿಗೆ ಇಂತಹ ಒಂದು ಬೇಟೆ ಸಿಕ್ಕಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯದಿರಲು ಮನಸ್ಸು ಬಂದೀತೇ? (ಕೆಲಕ. ೮೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಲಾಡೀ]

ಕಿಲಾಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಚೇಷ್ಟೆ; ತುಂಟಾಟ. ೨. ಚಾತುರ್ಯ: ಅವರು ಯಾವ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕಿಲಾಡಿತನವಿಲ್ಲದೇ ಬಡತನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು (ಅವತಂ. ೩). [ಕಿಲಾಡಿ + -ತನ]

ಕಿಲಾಪ, ಕಿಲಾಪು (ನಾ). ವ್ಯಾಜ್ಯ; ಜಗಳ: ನೀ ಕೂತಿ, ಹೋಗಿ ಹೆಂಗಸರ ಡಬ್ಬಾಗ, ಊರಾಗಿನ ಕಿಲಾಪ ಮಾಡಿಕೋತ (ದೀಪನ. ೧೩೮); ನಾಲಗೆ ... ಊರ ಕಿಲಾಪದ 'ರನಿಂಗ್ ಕಾಮೆಂಟರಿ' ನಡೆಸಿರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. II, ೩). **ಕಿಲಾಪು**: ಅವನ ಹಾಗೂ ವಸೂ ಸಂಬಂಧಿ ಏನಾದರೂ ಜಮಾಸಿತೆ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದರ ಕಿಲಾಪು ಮಾಡಿದ (ದೀಪಹ. II, ೨೧೪). [← ಅರ. ಖಿಲಾಫ್]

ಕಿಲಾಪು 'ಕಿಲಾಪ' ನೋ.

ಕಿಲಾರ 'ಕೀಲಾರ' ನೋ.

ಕಿಲಾರಿ, ಕಿಲ್ಲಾರಿ, ಖಿಲಾರಿ (ನಾ). ದನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಕಿಲಾರಿ ಎತ್ತು ಅವನನ್ನು ಇರಿಯಿತು (ಬಾಬಲ. ೯). **ಕಿಲ್ಲಾರಿ**: ಸೋಮಪ್ಪದೇಸಾಯರು ಒಳ್ಳೆಯವೆರಡು ಕಿಲ್ಲಾರಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿರುವರು (ಜನಜೀ. ೧೩೭). **ಖಿಲಾರಿ**: ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊರಟೇ ... ಧಣಗರೇ ಖಿಲಾರೀ ...ಎಂಬ ಎಂಟು ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗ. ೫೭). [← ಮರಾ. ಖಿಲಾರೀ]

ಕಿಲಾಸ, ಕಿಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಚೆಬ್ಬು: "ಕಿಲಾಸಂ, ಸಿಧ್ಮ -೨ ಸಿಬ್ಬದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೯). ೨. ತುರಿಗಜ್ಜಿ. ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗ; ತೊನ್ನು. **ಕಿಳಾಸ**: ೧. "ಕಿಳಾಸಂ ಸಿಧ್ಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೩-೭೫). [ಸಂ.]

ಕಿಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಬ್ಬುಳ್ಳವನು: "ಕಿಲಾಸೀನ್, ಸಿಧ್ಮಲಃ-೨ ಸಿಬ್ಬವೆಂಬ ಚರ್ಮದೋಷವಾದ ಮಟ್ಟೆಗಳುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೨). ೨. ತುರಿಗಜ್ಜಿಯುಳ್ಳವನು. ೩. ಕುಷ್ಠರೋಗಿ; ತೊನ್ನುಬಡಿಕ. [< ಸಂ. ಕಿಲಾಸಿನ್]

ಕಿಲಿಂಜ (ನಾ). ೧. ಚಾಪೆ. ೨. ಮರದ ತೆಳುಹಲಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಡ್ಡತೆರೆ; ತಡಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕಿಲಿಂಜಕ, ಕಿಳಿಂಜಕ (ನಾ). = ಕಿಲಿಂಜ. **ಕಿಳಿಂಜಕೆ**: "ಕಟಂ ಕಿಳಿಂಜಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯-೨೭). [ಸಂ.]

ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತ, ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ (ನಾ). = ಕಿಲಕಿಂಚಿತ: ಕರಂಜಾನಿ ಬಾಷ್ಪ ವಾರಿಗಜಿವಳ್ಳೊಗ ನೋಡಿದೊಡಂತೆ ನಾಣ್ಚುವಳ್ ಪೀನಕುಚಾಂಚಲಂ ದೆಗೆಯೆ ಕೋಪಿಪಳಪ್ಪಿದೊಡೊಲ್ದು ನಕ್ಕಪಳ್ ತಾನದಱಿಂದೆ ಸಂದ ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತಮಂಚಿತಮೆನ್ನ ನಲ್ಲಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೨೭). **ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತ**: ಸಂತೋಷ ರೋಷ ಭಯ ನಯ ಚಿಂತಾದಿಗಳಣಮೆ ನೆಱೆಯೆ ಕಿಳಿಕಿಂಚಿತಂ (ರಸರ. ೧-೨೮ ಸೂಚನೆ). [< ಸಂ. ಕಿಲಕಿಂಚಿತತ್]

ಕಿಲಿಕಿಲಾಯತ, ಕಿಳಕಿಳಾಯತ (ಗು). ಕಿಲಕಿಲ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಕಲುಮರನ ಕೈದುಗಳ ಜಂಘಾಕಲಿತಗಾಢದ ಗತಿಯ ಗರ್ವದ ಕಿಲಕಿಲಾಯತ ರವದ ಭಟರುಬ್ಬಿಸಿದರಿನಸುತನ (ತೋರಠಾ. ೪-೩-೧). **ಕಿಳಕಿಳಾಯತ**: ಕಪಿಗಳ ಕಿಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಕಿಳಾಯತರವದಿ ಮೃಗ ಸಂಕುಳದ ಕಳಕಳದಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೭). [ಸಂ. ಕಿಲಕಿಲಾಯಿತ]

ಕಿಲಿಕಿಲಿ 'ಕಿಲಕಿಲ' ನೋ.

ಕಿಲಿಬಿಲಿ, ಕಿಲಬಿಲ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಶಬ್ದ: ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ ೫-೮೭); ಬಿರುಕು ಬಿರುಕಿಗೂ ಗುಬ್ಬಿಯ ಮನಿಹಾಳು, ಭಾವಿಯೊಳ್ಗು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಧನ (ಅರಳು. ೨೬೮). ೨. ಕಳಕಳ; ಗವುಜು; ಗದ್ದಲ: ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ನೆರೆದು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಗಿಮ ೭೧); ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಾಲದ ಮಾತು, ಕಾಡುಜನರ ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಇದ್ದಂತೆ (ವಿಚಾಮಂ. ೧); ಹತ್ತುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಹತ್ತುಮೋರೆಮಾಡಿ ನೀನು ಕಿಲಿಬಿಲಿ ಹಚ್ಚಿದೆಯೆಂದರೆ ನೋಡು (ಜನನಾ. ೭೩). **ಕಿಲಬಿಲ**: ೧. ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಹಾಲಕ್ಕಿಯ ಕಿಲಬಿಲವು ಕೇಳುತಿರುವುದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೮). [< ಕಿಲ$_1$]

ಕಿಲಿಬಿಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಲಿಪಿಲಿ ಸದ್ದುಮಾಡು; ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟು: ಕುಲುಕುಲನೆ ನಗುತ ಕಿಲಿಬಿಲಿಸಿ ಉಲಿದು ಕಲರವವು ಮೂಡಿತಿಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೨). [ಕಿಲಿಬಿಲಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಲುಂಬು, ಕಿಲಬು, ಕಿಲುಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ; ಕಾಳಿಕೆ: "ಕಿಲುಂಬೆಂದು ಕಾಳಿಕೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೭೮); ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಿಯರೊಳ್ಮನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಟ್ಟಂಗೆ ... ಪರತ್ರೆಯಱಿಗುಂ ಶೌಚಂ ಕಿಲುಂಬಳ್ಕುಂ (ಮದತಿ ೯-೧); ಕಿಸುವಿಂ ಜಿನರೂಪಂ ಮಾಡಿಸಿ ಪೂಜಿಸೆಯುಂ ಕಿಲುಂಬು ಮಾಣದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೭೧); ಕಿಲುಂಬಳ್ಕುಂ ಜಸಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨-೨); ಕೀಸಿ ಕಿಲುಂಬಂ ಕಾಂತಿ ವಡೆದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೧). **ಕಿಲಬು**: ಕಿಲದಿನ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಹುಳೀ ಕಲಸಿ ಉಣ್ಣಬಹುದೇ (ಗಾದೆ). **ಕಿಲುಬ್ಬು**: "ಕಿಲುಬೆಂದೆನೆ ಕಾಳಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ ೧೯೩); ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿ ನೂರಾ ಒಂದು ಕುಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಿಲುಬು ಹೋಯಿತ್ತು (ಚನ್ನವ. ೩೧-೨); ಅಮ್ರ ಮುಟ್ಟಲು ಕಿಲುಬಳಿದು ಹೊಳೆವ ಹೊಸ ತಾಮ್ರವರ್ಣ ದೊಳೆಸೆವ (ಭರತ. ೨೨-೪೯); ಪಾತ್ರಂಗಳನು ಕಿಲುಬಿನ ಕಜ್ಜಿತೋಱದಂ ತಾದರದಿಂದಲಸದೆ ತೊಳೆವುದಂದಂದು (ಹದಿಬ. ೮-೨೪); ನಾಡ ಕಿಲುಬಾವುದೂ ಕಲೆಗಂಟದು (ನಡೆದಾ. I, 457).

ಕಿಲುಂಬುನಾಱು = ಹೊಲಸುವಾಸನೆ ಹೊರಡು; ದುರ್ಗಂಧ ಹೊಡೆ: ಪೂಜಿಸೆಯುಂ ಕಿಲುಂಬುನಾರ್ವುದನೆಂತುಂ ಬಿಸುಡದು (ಸೂಕ್ತಿಸು ೧೬-೫೭); ಮಣಕಿನ ರಾಸಿ ಮೆಯ್ಯ ಮಲದೊಟ್ಟಲು ನೋಡೆ ಕಿಲುಂಬುನಾರ್ಪ ಬಾದಣದನಿಗೊತ್ತು ಬತ್ತಲೆಯಪ್ಪುತೆನಿಸರ್ಗಿಗೆಗ್ಗುಗೊಂಡು ಪಟ್ಟಣಿಗರಿದೇಕೆ ಪೋದಪರೊ ಪೇಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೫೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಳಿಮ್ಬು, ಚಿಳಿಮ್ಬು; ಮಲ. ಕಿಳರ್ಪು, ಕಿಳಾವು, ಕಳಿಮ್ಬು; ಕೋಲಾ. ಕಿಲ್ಮೆ; ತುಳು. ಕಿಲಿಂಬು, ಕಿಲುಂಬು, ಕಿಲ್ಬು, ಕಿಲೆಂಬು; ತೆಲು. ಚಿಲುಮು, ಕಿಲುಮು]

ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು, ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಲುಬು ಹಿಡಿ; ಕೊಳೆಯಾಗು; ಕಲಂಕಿತವಾಗು: ವಿರೋಧಿ ಭೂಪರ ಯಶೋನಿವಹಂ ಪಿರಿದುಂ ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟಿದುದು (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೦-೯; 1278). **ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟು**: ಹಳಸದು ಕೊಳೆಯದು ಹುಳಿಗಟ್ಟ ಕೊಳ್ಳದು ಕಿಲುಬುಗಟ್ಟದು ರುಚಿಗೆಡದು ... ಅಮಳ ಸುಭಾಷಿತ ರಸವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೨-೧೦೦). [ಕಿಲುಂಬು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಲುಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು: ಕರಂಗಳಡಂಗಿ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡ ಕನ್ನಡಿಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಭಾನುವಳಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೬); ಜಲಮಿರ್ಪ ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದಾ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದ ದೆಸೆಯೊಳರ್ದುದೆ ಪೇಳ್ಗುಂ (ಗದಾಯು. ೯-೧೦); ವಿಧು ವಿಖ್ಯಾತಿ ಕಿಲುಂಬುಗೊಳ್ಗುಮಪವಾದಾತೋದ್ಯನಾದಂ ದಿಶಾವಧಿಯಂ ದಾಂಟುಗುಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೨-೫೯); ಪೊಲೆಯಂ ಪಡೆದ ಸುವರ್ಣ ಕಿಲುಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದ ತಾಮ್ರ ಮಕ್ಕುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೫-೧೦). [ಕಿಲುಂಬು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಲುಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಲುಂಬುಗಟ್ಟು: ಎಡೆವಱಿಯದೆ ಕಣ್ಬನಿ ಪನಿತೆಡೆಗಳ್ ಪಸುರೇಱಿ ನಸು ಕಿಲುಂಬೇಱಿದ ಕನ್ನಡಿಯ ವಿಲಾಸಮನೇಂ ಕನ್ನಡಿಸಿದುವೊ ಕಪೋಳಯುಗಳಮಾ ಕೋಮಳೆಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೪); ಕಿಲುಂಬೇಱದ ವಕ್ತ್ರದರ್ಪಣಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೩-೮೩). [ಕಿಲುಂಬ್ಬು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಲುಬ (ನಾ). ಕಳಂಕಿತ; ದೋಷಿ: ಅಂಥ ಮುತ್ತಿನಂಥ ಹುಡುಗ ಆ ಕೆಲುಬನ ಜೊಟ್ಟೆರಿ ಯಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿದನೊ (ಬೆಳುಮ. ೨೬೩).

[ಕೆಲುಬು (< ಕೆಲುಂಬು) + –ಅ್]

ಕೆಲುಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲುಬು ಹತ್ತು, —ಹಿಡಿ: ಸಂಚಿಯಿಲ್ಲದ ವೀಳೆ ಮಂಡಲವಿಲ್ಲದ ಖಡ್ಗ ವಂಚಕೆಯಲಿಹಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಕೆಲುಬಿಡಿದ ಕೆಂಚ ನಂತಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩೩). [ಕೆಲುಬು (< ಕೆಲುಂಬು) + ಇಡ್ಡು]

ಕೆಲುಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಿಸು; ಕಳಂಕಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಅವನ ಆಕೆ–ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಕೆಲುಬಿಸುತ್ತವೆ (ಧೂಮಮು. ೧೩). [ಕೆಲುಬು + –ಇಸ್ಸು]

ಕೆಲುಬು, ಕೆಲುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟಗಟ್ಟು; ಕೊಳೆಯಾಗು; ಕಳಂಕಿತವಾಗು: ಆಶ್ಮತಾಪ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪೀರಾಗಲಿ ಹುಳಿಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು . . . ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಕೆಲುಬಿ ವಿಷವಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೩೬); ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಂತೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲುಬುವುದಿಲ್ಲ (ಆಮಸಾ. ೪೨). [< ಕೆಲುಂಬು]

ಕೆಲುಬು, 'ಕೆಲುಂಬು' ನೋ.

ಕೆಲುಬುಗಟ್ಟು 'ಕೆಲುಂಬುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೆಲುಬುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲುಬು ಇಲ್ಲವಾಗು; ಕೊಳೆ ಇಲ್ಲದಾಗು: ರಸ್ನಗನ್ನಡಿಯನು ಬೆಳಗೆ ಕೆಲುಬುಗುಂದಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತೋಱುವಂತಿರುದು (ಜ್ಞಾನಚಿ. ೧–೪೬). [ಕೆಲುಬು (< ಕೆಲುಂಬು) + ಕುಂದು]

ಕೆಲುಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲುಬು ಕಾಣಿಸು; ಕಳಂಕವುಂಟಾಗು: ಉಜ್ವಲ ನಿರ್ಮಾತ್ಸರ ವಂಶ ಮುಖರಕೆ ಕೆಲುಬುದೋಱದಲೇ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ಅಮುಚೇ; ಅಕಚೆಲೆ) (ತೀರ್ಥರಾ. ೧–೧೫–೧೩). [ಕೆಲುಬು (< ಕೆಲುಂಬು) + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕೆಲುಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಲುಬಿಡಿ: ನಮ್ಮ ಪಟುಭಟರ ಕೂರಸಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲುಬು ಹಿಡಿದಿಲ್ಲ (ಹಂರ್ಪ್ರಸ. ೪೬). [ಕೆಲುಬು (< ಕೆಲುಂಬು) + ಹಿಡಿ (< ಹಿಡ್ಡಿ)]

ಕೆಲೆದಾರ 'ಕೆಲ್ದಾರ್' ನೋ.

ಕೆಲೊಗ್ರಾಂ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗ್ರಾಂ: ತೊಲ, ಸೇರುಗಳು ಹೋಗಿ ಈಗ ಕೆಲೊಗ್ರಾಂ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಇಂ. Kilogramme]

ಕೆಲೊಮೀಟರು (ನಾ). ಉದ್ದಳತೆಯ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮೀಟರು: ಸುಮಾರು ಐದು ಕೆಲೋಮೀಟರು ಒಂದು ಮೈಲಿ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Kilometer]

ಕೆಲೊಲೀಟರ್ (ನಾ). ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಲೀಟರು: ಸಾವಿರ ಲೀಟರು ಅಳತೆ, ಕೆಲೊಲೀಟರ್ (Kilolitre. ಇಂಳಿ). [← ಇಂ. Kilolitre]

ಕೆಲೊವ್ಯಾಟು (ನಾ). ವಿದ್ಯುತ್ತಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ವ್ಯಾಟು. [← ಇಂ. Kilowatt]

ಕೆಲೊಸೈಕಲ್ (ನಾ). ಧ್ವನಿತರಂಗಗಳ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಮಾನ (ಒಂದು ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕಂಪನ). [← ಇಂ. Kilocycle]

ಕೆಲ್ಪಿಷ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆ; ಕಳಂಕ; ಪಾಪ: ಪಕಡೆಂಟುಂ ಕೆಲ್ಪಿಷ ಗಳ್ಕಡಿ ಕಿಡದ ಗುಣಂ ಪೊರ್ದ (ಆ ದಿಪು. ೧–೨); ಪರದ್ರವ್ಯಮಂ ಕೆಲ್ಪಿಷಮೆಂದು ಮುಟ್ಟಿ (ಭಪಕ. ೪–೪೭); ನಿನ್ನ ಸಂಗತಿಯೊಳ್ ಕೆಲ್ಪಿಷಂ ಕಡುವುದೇ (ಆ ಗವಿ. ೬೪–೬೪); ಶಸ್ತ್ರಧಾರಾಪರಮತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ತೊಳೆವುದು ಧನದ ಕೆಲ್ಪಿಷವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯಿ. ೧೫–೨೧). ೨. ರೋಗ: (ಕ).

೩. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ: (ಕ). ೪.(ಆಲಂ) ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಧಾರ್ಷ್ಟರಾಷ್ಟ್ರರ ಕೆಲ್ಪಿಷಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು, ಪಾಂಡವರು ಸಂಧಿಯನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವರು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೨೬) ; ಚತುರ್ವಿಧಾಯಾಸಮರೇಂದ್ರ ಸಮುದಯಂ . . . ಪಾರಿಷಾತ್ಮರ್ಕಲೋಕಭಾಷಭಯೋಗ್ಯ ಕೆಲ್ಪಿಷರೊಡನೆ ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲ್ದುಂ (ಅವಿಪ. ೬–೧೧ ಪ). 'ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ: ಎರಡುಂ ಕೆಲಪೊಳಂ ವಾಕನಭಯೋಗ್ಯಂ ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕಾಪ್ರಧೂರೇಗಳ ಗಂಧರ್ವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೬ ಪ); ಅಭಯೋಗ್ಯಂ ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ ಪ್ರಮುಖ ಸಪ್ತನೇತಿ ಸಂದಣಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೭–೧೯); ಎಜಗಿರುದಾನುಂ ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ ಪ್ರಕರಂ ಜೀಯುಮುಮಂ (ಪಂರ್ಪ್ರಪು. ೪–೬೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಕೆಲ್ಪಿಷ, ಕೆಲ್ಪಿಷ (ನಾ). = ಕೆಲ್ಪಿಷ ೧: ಕೆಲ್ಪಿಷವ ಳೆದು ರಾಜಸವ ಕೊಳೆದು ಸಂತಸದ ಸೆಲೆಯ ತಾರ (ಪಾಸಸ. ೨೫–೧೦); ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ತನ್ನ ಮಗನೊಡನೆ ಬಂದು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ ಕೆಲ್ಪಿಷವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಪದಪ. ೧೮೪). **ಕೆಲ್ಪಿಷ** : (ಕ). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಿಷ]

ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ, ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ (ನಾ). = ಕೆಲ್ಪಿಷ ೧: ಆತ್ಮರಕ್ಷಾಭಯೋಗ್ಯ ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕಾ ಪರಿವಾರ ಪರೀತರಾಗಿ (ಶಾಂ ಕಿಪು. ೧೦–೩ ಪ).

ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕ : ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕಾಶ್ಚ ಅಂತ್ಯವಾಸಸ್ಥಾನೀಯಾ ಕೆಲ್ಪಿಷಿಕರುಮೆಂದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೦). [< ಸಂ. ಕಲ್ಪಿಷಿಕ]

ಕೆಲ್ಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ತೊರಕ್ಕಿ, ನುರಿಲಿ, ಕೆಲ್ಲಂಗಿ, ಜಾಲ್‌ಮೂಗ್ರ ಎನ್ನೆಮರ (ಮೈಪಿಗಿ. ೪೫–೨೬೨). [?]

ಕೆಲ್ಲತ್ತು, ಪಿಲ್ಲತ್ತು (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕ ಪೂರ್ಣಾಂಕ; ಉಡುಗೊರೆ: ವೀರಪ್ರಸ್ಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನು ಕೆಲ್ಲತ್ತು ಮುಂತಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೧೧೩). **ಪಿಲ್ಲತ್ತು** : ಸಂಗತಿ ಕಲಿತು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಪಿಲ್ಲತ್ತು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾದಿಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಒಂದು ಗಿಳಿಯ ಹಿಡಿಯತು (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೫); ಇಂದು ನಮ್ಮ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರು ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಪಿಲ್ಲತ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಪಂಸಪದ ಸಹಿತವಾದ ಬಿರುದನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದರು (ಇಬರು. ೬೧); ಎಷ್ಟೋ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆತನ ಕೈಚಳಕಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಪಿಲ್ಲತ್ತುಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ್ದರಂತೆ (ರಾಯಚ. ೫೫). [← ಮರಾ. ಪಿಲ್ಲತ್ ; ಅರ. ಪಿಲಅತ್]

ಕೆಲ್ಲಾರಿ 'ಕೆಲಾರಿ' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲು (ನಾ). ಬೆಂಕಿ (?): ಕಲ್ಲೂಳಗಿಪ್ಪ ಕೆಲ್ಲಿನಂತೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ಹೇಳುವೆ (ಮೋಕಾಮ. ೬೯–೨೨೪). [?]

ಕೆಲ್ಲೆ, ಪಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಕೋಟೆ; ದುರ್ಗ: ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಏಳು ಜರಡಿ ಕಂಡೆ (ಪರಂದ. ೩–೧೨–೪) ; ಆಯಾ ಕೆಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಿಪ್ಪಿದಿದ್ದಾಗ (ಸಹಾವಂ. II, ೧೭) ; ಎರಡು ಕೆಲ್ಲೆಗಳಿಮ್ಮೆ ಒಂದು ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಪಕಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ಇವೆ (ವಿವರ್ಗ. ೨). **ಪಿಲ್ಲೆ** : ಪಿರಿಯಾ ಪಟ್ಟಣದ ಪಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವನೂರ ಗ್ರಾಮದ (ಹೂಗಳ್ಳ. ೩೦೬). [← ಕೊ. ಅರ. ಕೆಲಾ ; ಮರಾ. ಕಿಲ್ಲಾ. / ತುಳು. ಕೆಲ್ಲೆ ; ತೆಲು. ಪಿಲ್ಲಾ]

ಕೆಲ್ಲೆಳಕೆೇರಿ (ನಾ). ಆಡಳಿತದ ಹದಿನೆಂಟು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಟೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಚೇರಿ: ದಿವಾನ್‌ಕಳೆೇರಿ, ಕೆಲ್ಲಳಕೆೇರಿ, ಕಟ್ಟಳಕೆೇರಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೬೪).

[ಕೆಲ್ಲೆ + ಕಳೆೇರಿ (< ಕಚೇರಿ)]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರ, ಕಿಲೆದಾರ, ಕಿಲ್ಲೇದಾರ, ಖಿಲ್ಲೇದಾರ(ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಸೇನಾಪತಿ; ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ: ಕಿಲ್ಲೆದಾರರು ಕೊತ್ವಾಲರುಂ ನಾಳೆ ಬರುವ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಸರಬರಾಯಿಯಂ ತುಸ ಪುಚಾರಿಪ್ಪದಂತೆಸಗ ಬೇಳು (ಅಜಾವಿ. ೩೧–೩೯); ಬಾದಶಾಹ ಸಂತದಿನ ಕಿಲ್ಲೆದಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನೌಕರ ನಿಂತರು (ಹೈದರ. ೨೪). **ಕಿಲೆ ದಾರ:** ೧. ಕಿಲೆದಾರನಿಕೆ ದೇವಣ್ಣನ ಪಾಯಬಟ್ಟಗಾರನಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೧೯–೩ : 1811). **ಕಿಲ್ಲೇದಾರ:** ೨. ಪೋಲೀಸರ ಮೇಲಧಿಕಾರಿ; ಫೌಜ್‌ದಾರ: ಜಯರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಕಡೆ ಮತ್ತು ಕಿಲ್ಲೇದಾರರ (Police Inspector) ಕಡೆ ಕಿರುಗಿ (ಸಣತ. ೪೨); ಅರಸ್ಕೊರು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಿಲ್ಲೇದಾರರಾಗಿ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದ್ರಂತೆ (ಜೆಂಗಳ್ಳ. ೧೧೦). **ಖಿಲ್ಲೇದಾರ:** ೧. ಬಾಗಲಕ ಖಿಲ್ಲೇದಾರನು (ಪಾಳಿಗ. ೪೩).

[ಕಿಲ್ಲೆ + –ದಾರ್ಯ. / ಅರ. ಕಿಲ್ಲಾದಾರ್]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ (ನಾ). = ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕ: ನವಾಬರ ಅಧೀನವಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರು ಕಿಲ್ಲೆದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಹೈದರ. ೧೦೪). [←ಹಿಂ. ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿ]

ಕಿಲ್ಲೆದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿಯ ಅಧಿಕಾರ: ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಕೋಟೆ ಕಿಲ್ಲೇದಾರಿಕೆಯಂನು ಯಜೆಪಾಲ್ಯ ನಾಡ ಮಂಜುರ ಅಪ್ಪಯ್ಯಗೆ ನೇಮಿಸಿ (ರಾಚೀಂದ್ರ. ೧೫೫). [ಕಿಲ್ಲೇದಾರ (< ಕಿಲ್ಲೆದಾರ) + –ಇಕೆ]

ಕಿಲ್ಲರಾಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕಿಲ್ಲರಾಯ ಮನ್ನಲಂ (ಇಳ. VIII, ಗಸಾ–೨ ; ೪೪೪ ಕೃಶಾ). [?]

ಕಿಲ್ವಿಷ 'ಕಿಲ್ಬಿಷ' ನೋ.

ಕಿಲ್ವಿಷಿಕ 'ಕಿಲ್ಬಿಷಿಕ' ನೋ.

ಕಿವರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ ವಸ್ತು: ಚಳಿಯುಸುವ ಚಾಮರಂಗಳ ಕರಮಿಸವ ಕರ್ನಚಾಮರಂಗಳಯೆಲಲಿಕ್ಕಿದ ದೂವಯದ ನಿವಳಂಗಳ ಗಿಚ್ಚುಳಂಗಳ ಪೊಸ ಕಿವರಕಂಗಳ ಜಾಯಿಲಮಿಸಿ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂಗಳವೇಲ್ದ (ಮಹಾನೇ. ೧೨–೩೩ ವ). [?]

ಕಿವರಿತನ (ನಾ). ಜಿಪುಣತನ; ಕೃಪಣತನ (?): ಅವಳೇ ಕಿವರಿತನಕ್ಕಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೊಗಳ್ವೊಗೆ (ಕು ಸು ಮಾ. ೧೧–೧೫೪ ವ). 'ಕಿವಿಲುತನ' ಪರಾ. [ಕಿವರಿ ? + –ತನ]

ಕಿವಿ$_1$, ಕಿಮಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳು; ಆವಧರಿಸು: ನಕುಲನು ಆದಾವುದನ್ನು ಕಿವಿಯಿಡೆ ವೀರವಾಣಿ ನೀಡು ಮೊಗಿಯ ಹೋದನು (ಯ ಶ್ವ ಸ್ವ. ೨). **ಕಿಮಿ$_1$:** ೨. ಕೇಳಿಸು: ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಂತಮ್ಮಲಂ ಪಾತುಶಾಹಂಗೆ ಕಿಮಿದಾಗಳ್ (ಕಳಶ್ಯ. ೯–೪೨). [< ಕಿವಿ$_1$]

ಕಿವಿ$_2$ 'ಕೀಲ್' ನೋ.

ಕಿವಿ$_3$, ಕಿಮಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ; ಕರ್ಣ: "ಕರ್ಣಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕಿವಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦–೧೪); ಕಿವಿಗಂ ಮನಕ್ಕಂ ಸೊಗಯಿಸುವಂತಪ್ಪ ಗೀತಮುಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಜ್ಜಾ. ೫೦–೨); ಕಿವಿಗಿನಿದುಂ ನೃಪಂಗೆ ಹಿತಮುಂ ನುಡಿಯೆಲ್ಲಿಯುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪ ಭಾ. ೭–೪೦); ಮುನ್ನಂ ಬಂದ ಕಿವಿಯಂದಂ ಬಲಂಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೊರಿತ್ತು (ಭರ್ಮಾಮ್ಯ. ೩–೧೦೯); ಲಗ್ನಿಗರಿ ನಾಯಕರ ಕಿವಿಗಳು ನೆಗ್ಗಿದವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦–೬); ಕಿವಿಕತ್ತ ಮೂಳೆ ಬೇರಿ ನುಗ್ಗ ಹೆದರುವರೇ? (ಗಾಡಿ); ಕಿವಿಕೇಳದಿದ್ದರೆ ಕೈಮಗುಚಬೇ? (ಗಾಡಿ). ೨. ತುಬಾಕಿಯ ಮದ್ದುತುಂಬುವ ಗುಣಿ; ತೋಪಿನ ಗುಳಿ. ೩. ದಾರದ ಕುಕ್ಕುಡಿಯ ಹಿಡಿಕೆ. ೪. ಬಾಣಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹಿಡಿ. ೫. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಕಿವಿಗಳರಡಱ ನಾಮಂ (ಸ್ವಕಾ. ೯–೨). **ಕಿಮಿ$_3$, 'ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು' ಪರಾ.** ಕಿವಿಗೆಯ್ದುಸು= ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಳೆ ದೇವಕಿಯಳ್ಳೆಯನಪ್ಪ ಪಡೊಳ ದೇವರ ಕಿವಿಗೆಯ್ದುಸುವಂ (ಅರ್ಜನೇ. ೪–೩೧ ವ). ಕಿವಿಗೆಯ್ದು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಜಗಳಮುದಿಸಿಸಾನುಂ ತ್ರಿಪುರಹರನ ಕಿವಿಗೆಯ್ದುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫–೧೪೨); ಉಲಿವ ವಿಮಾನಕಿಂಕಿಯ ಮೆಲ್ಲುಲಿಗಳ್ ಕಿವಿಗೆಯ್ದು (ಚಾಂಪ್ರ. ೪–೬೪). ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು = ಕೇಳಿಸು; ಕೇಳ್ ಬರು: ಒಂದು ಮಧುರಗಾನವು ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಅರ್ಜುಕ. ೭೫); ಈ ಮಾತು ಹಿಡಿಂಬನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಪಡಭಾ. ೩೮). ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟು = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಈ ಸುದ್ದಿ ಹಿರಿಯರ ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ರಾಷ). ಕಿವಿಗೆವರ್ = ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ನೂಪುರಗಳ ವಿತ್ತಂ ಕಿವಿಗವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೧೬). ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು = (ಸಮಾಚಾರವನ್ನು) ಅರುಹು; ನಿವೇದಿಸು: ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು (ರಾಷ). ಕಿವಿ ಹಿಗುರು. ೩. ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಪುರವಾಗು: ಸೆಂಳಬರಿಮಣಿಸ ಕಿವಿ ನಿಗುರಿದವು (ಮೂರುಜ. ೧೫೯); ಆ ಮಾತು ಕೇಳಲು ನನ್ನ ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿತು (ರಾಷ). ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಿಗಾಗು= ಕಿವಿನಿಮಿರು: ಆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಅವನ ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟಿಗಾದವು (ರಾಷ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲಿಡು, ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕು = ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: ಒಡೆಯನ ಕಿವಿಯ ಮೇರಿದಡೆ ಅವನು ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಷ); ಪರಿಷ್ಕಿತಿಯ ಅವಮಾನಲೆಂದು ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆ ವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದರು (ರಾಷ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ಕೇಳು; ಗಮನಿಸು: ಅಯ್ಯೋ! ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಹುಡುಗರು ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆಯೇ? (ರಾಷ). ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್ = ಕಿವಿಯ ಬುಡ: "ಕರ್ಣಮೂಲಂ, ಜೂಳಿಕಾ – ಈ ೨ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲ್" (ಕಲಾಯು. ೩೬–೬೪). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕು= ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕು: (ಕ). ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ = ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕೇಳುವವಳು: "ಶ್ರೋತ್ರಿಕ = ಕಿವಿಯುಳ್ಳಾಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೧೨). ಕಿವಿವರೆಂ, ಕಿವಿವರೆ = ಕಿವಿಯವರೆಗೆ, —ತನಕ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ: ಮದವನಳಿಪಾ ದೇವವಧುಗಳಂ ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ಸಂಮೋದದಿಂದೆಸುವ ರಸದಾಳಿ ವಿಲ್ಲೊಲ್ ಎನಲ್ಕೆ (ಪಜ್ಜಾ. ೪–೭೩); ಬೇಡ ಕಾಣುತ್ತೆ, ಪೆಗ್ಗಡೆಮೊಟ್ಟು ಕಿವಿವರಂ ತೆಗೆದು ನಡುನೆತ್ತಿಯೊಡೆಯುತ್ತೆಯಂ (ರಾಭಾಗಾ. ೧೭–೬೯); ನಾಯಕಿಕ ಕಿವಿವರೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಡಿಯ] ತೆಗಹನ ಶ್ಯಾಯ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೦–೨) ; ಅಗಿದು ಕಿವಿವರಾಗಿ ಬಾಣವನಗಲಿಸುತ ಬಿಲ್ಲುಟಿಯೆ (ತೀರಾಲಿ. ೩–೩೭); ಕಿವಿವರೆಗೆ ಕರಾಂಗುಲಿಗೂಡಿ ಬಾಣವ ತೂಡಿ ಬಿಡುತ (ಕಂಪವಿ. ೨೯–೬೫). ಕಿವಿಸೋಲು = ಹೇಳಿಕೆ ಮಾತು ಕೇಳು; ಬೇರೆಯವರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗು: ಕೆಂಡಕಂ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿ ಸೋತು ಅವನು ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ಬೇರೆಯಾದನು (ರಾಷ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿವಿ; ಕೊಡ. ಕಿವಿ; ತುಳು. ಚಿವಿ; ಕೋಲಾ. ಕೆವಿ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೆವ್; ಕುಱು. ಪೆಬ್ಡಾ]

ಕಿವಿಕಚ್ಚು 'ಕಿವಿಗಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿವಿಕುಣಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕುಣಿ, —ಒಳಭಾಗ; ಕರ್ಣ ರಂಧ್ರ: ಕಾಡಗಚ್ಚಿಮೊಳ ಮುಜುಗಿವಿಕ್ಕೋರಲುವ ಮ್ಲೆಗಳೆನೆ ಸಂಂದತ್ತ ಪಾಸಿಂಪಬಲ್ಸನವು ಕಿವಿಕುಣಿಗಳಾವರಿ (ಜಿಠಾಮಾ. ೨೫೬–೨೦).

[ಕಿವಿ + ಕುಣಿ (< ಕುಱಿ)]

ಕಿವಿಕೆಡಿಸು, ಕಿಮಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕಿವಿಗೆಡು' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಿವಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಿ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಕಿವಿಕಡಿಸು ಅಂದರೆ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಡು ಎಂದರ್ಥ (ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೫೩).

ಕಿವಿಗೆಡಿಸು : ೨. ಕುಮಂತ್ರಮಂ ಬೋಧಿಸಿ ಕಿವಿಗೆಡಿಸಿ ದೂರುತ್ತು ಮಿಂತೆಂದರ್ (ಕೆಳನೃ. ೬–೨೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೆಡಿಸು]

ಕಿವಿಕೊಡು 'ಕಿವಿಗೊಡು' ನೋ.

ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$, ಕಿವಿಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಪಿಸುಮಾತನ್ನಾಡು : ಪಂಡಿತೆಯೊಡನೊರ್ವ ಗಾಯಕಿ ಕಿವಿಗಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನುಡಿದಳೊಂದು ಮಾತ (ಭರಚ. ೬–೨). **ಕಿವಿಕಚ್ಚು** : ೧. ಕಾವೇರಿಯೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಿವಿಕಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ರಾಜೀವಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಂಡಿದ್ದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦೨); ಇಂಥ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಭೂ ಮಂತ್ರಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಕಿವಿಕಚ್ಚುವ ಉಪದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ ಹೋಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೭೪). ೨. ಚಾಡಿಹೇಳು : ಬಿರುಸುನಗೆಯು ದೂರ್ತರ ಕೈಮ, ಕುಹಕಿಗಳ ಕೊಂಡೆ, ಕಿವಿಕಚ್ಚುವವರ ಅನ್ನ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪–೯).

ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡು = ಚಾಡಿಹೇಳು : ಕಾರಖೂನ ಬಂದು ನಮ್ಮವರೊಡನೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ . . . ಕಿವಿಕಚ್ಚಾಡಿ ಹೋದದ್ದುಂಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೦).

[ಕಿವಿ$_3$ + ಕಚ್ಚು$_1$ (< ಕರ್ಚು$_1$)]

ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತನ್ನಾಡುವಿಕೆ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಿಕೆ : ಇದೇನಿಷ್ಟು ಬೇಗನೆಯೇ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಕಿವಿಗಚ್ಚಿನವಸರದ ಗುಟ್ಟಿನ ಮನ್ತಣಕ್ಕೆ ಒಳಸೇರಿಕೊಂಡಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೮–೨). [< ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮರೆ : ಚಳಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಮೈಯನ್ನು ಕೈಗವಸು, ಚರ್ಮದ ಹೆಜ್ಜೆ ತೊಡಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲೇಬೇಕು (ಏಳಜೀ. ೮೮).

[ಕಿವಿ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕಿವಿಗಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಕೊನೆ; ಕಿವಿದುದಿ: ಕೋಲ ತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಛಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೪೦); ಪೂರಾಯ ಚಾಪದ ಬೆರಳ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೨೮). 'ಕಿವಿಗಡೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ$_3$ + ಗಡಿ$_1$]

ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು (ನಾ). (ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೂಡಿ) ಕಿವಿಯ ಕೊನೆತನಕ ಎಳೆದ ಬಾಣ; ಆಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆದ ಬಾಣ : ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲ ತೆಗಹಿನೊಳೊದಗಿದರು ದುಶ್ಶಾಸನಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨–೭೪).

[ಕಿವಿಗಡಿ$_2$ + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕಿವಿಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿಗೋಲು : ಬಿಗಿದ ಬಿಲುಗಳ ತಿರುವೆರಳ ಬೊಬ್ಬೆಗಳ ಕಿವಗಡಿಯಂಬುಗಳಿನಾಳುಗಳ ದೇವನ ತಜುಬಿದರು ಕೌರವ ಸಹೋದರರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೧–೧೬). [ಕಿವಿಗಡಿ$_2$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕಿವಿಗಡೆ (ನಾ). = ಕಿವಿಗಡಿ : ಕಿವಿಗಡೆಗೆ ತೆಗೆದೆಚ್ಚನೈದಂಬುಗಳನಿದಿರಾಗಿ ಭೂಮಿಜೆಯ ಸುತನ ಮೇಲೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೫೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕಡೆ$_2$]

ಕಿವಿಗಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವಿಯ ಗಡ್ಡೆ, —ಬುಡ; ಕರ್ಣಮೂಲ : (ಕಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಗಡ್ಡೆ$_1$]

ಕಿವಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಹಾಳಾಗು; ಕಿವುಡು ಬೀಳು; ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕು : ಜಡಿವ ನಿಸ್ಸಾಳದಲಿ ಜಗ ಕಿವಿಗೆಡೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೨೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೆಡು$_1$]

ಕಿವಿಗೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿ ಬರು; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗು : ಬಲವೃಂದದದ್ಭುತ ನಿನದ ಕಿವಿಗೇಳಿಸಿತು ರಘುಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೨–೬–೧೮). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೇಳು; ತಿಳಿಸು : ನಾಳಿಗಿನನುದಯದಲಿ ವಿಮಲ ವಿಶಾಲನೇತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸದಿರಾನೇಕೆನುತ ಕಾರ್ಮುಕವನೊದಱಿಸಿದ (ತೊರರಾ. ೩–೧೧–೫೪); ಲಿಂಗರಾಜನಿಗೆ ಗುಟ್ಟಿನ ವರದಿಯನ್ನು ಕಿವಿಗೇಳಿಸ ತೊಡಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೦–೧೪). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೇಳಿಸು]

ಕಿವಿಗೊಡು, ಕಿವಿಕೊಡು, ಕಿವಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟುಕೇಳು, —ಆಲಿಸು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಗಮನಿಸು, —ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಶಿವನಿಂದೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದೆನೆ (ಬಸಪು. ೪೫–೨೦); ಮೊಮ್ಮಂದಿರುಗಳಳಲಿನ ಘನತೆಯನು ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದು ನನೆದುದಂತಃಕರಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೨೪); ಸವಿನಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಯಾವನು ತಾನೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಇದ್ದಾನು? (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩). **ಕಿವಿಕೊಡು** : ನೀನು ನನ್ನ ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಕೊಡದೆ ಹೋದೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦). **ಕಿವಿಗುಡು** : ಮಂದಮತಿಗಳ ನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೪–೪೮); ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕಿವಿಗುಡದವರಾರು ಮನ್ನಾಥ ಪೇಳು ಮೇಲ್ಗತೆಯ (ಮೋಹತ. ೬–೧); ಇದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗುಡುವರೆಂತೀಗಳೆನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫೬); ಪೊಲ ನುಡಿಗೆ ಕಿವಿಗುಡದೆ ಸಜ್ಜನರೊಲಿದು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧–೪೬).

[ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕೊಪ್ಪು, —ಒಂದು ಆಭರಣ : ಮುಗಿಲಲ್ಲಾಡುವ ಬಾವಿಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಪ್ಪು ಓಲೆಕೊಪ್ಪು ಚಳತುಂಬು (ಗರಿ. ೧೦೬–೯). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಪ್ಪು$_2$]

ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು : ಇದ್ದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮದ್ದುಕುಟಿಲದ ಮಾಯಕಾತಿಯರಿದ್ದೆಸೆಯ ಕಿವಿಗೊಯ್ಕಿಯರು ಮೂಳಿಯರು ಮುಕ್ಕಿಯರು (ತೊರರಾ. ೫–೨–೩೪).

[ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಯ್ಕಿ]

ಕಿವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳು; ಆಲಿಸು : ಪೇಳ್ವುದು ಮದನ ಪರಾಜಯ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕೇಳ್ವುದು ಭವ್ಯ ಸಂಕುಲರು ತೂಳ್ವುದು ಕರ್ಮದರಿಮಗನೆನೆ ಕಿವಿಗೊಳ್ವುದೇನಿದಚ್ಚರಿಯೆ (ವರ್ಧಚ. ೧೩೯); ನಿನ್ನೀನುಡಿಗಳೆಮಗೆ ಕಿವಿಗೊಳವೇಟ್ಕುಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿವಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೇಳಿಸು; ಶ್ರುತಪಡಿಸು : ಪಿರಿಯರು ಪೇಳಿದುದನೆ ಕೃತಿಗೈದಾನು ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿದೆನು (ಹದಿಬ. ೧–೫೧). ೨. ಕೇಳು; ಆಲಿಸು; ಚಿತ್ತವಿಸು : ನಾರದಾದಿಗಳೊಗ್ಗೊರಲೊಳು ನಲಿನಲಿದು ಪಾಡುವ ಗಾನವ ಕಿವಿಗೊಳಿಸೊಮ್ಮೆ (ಗೀತಗೋ. ೪–೨); ಧರ್ಮಪುತ್ರನುಮಾವಾರ್ತೆಯಂ ಕಿವಿಗೊಳಿಸಿ ಮನದೊಳ್ಕಡುನೊಂದು (ಭಾರಶಾಂ. ೧–೨). [ಕಿವಿಗೊಳ್ + –ಇಸು$_3$]

ಕಿವಿಚಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ; ಮೇಲ್ಗಿವಿ : ಹುಲಿಯು ಹಂದಿಯ ಕಿವಿಚಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಹಿಡಿದು ಅದರ ಓಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೧೨೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಟ್ಟೆ$_2$]

ಕಿವಿಚಾಚು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು : ಚಾಡಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅವಳು ಯಾವಾಗಲು ಕಿವಿಚಾಚುವವಳೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಾಚು$_1$]

ಕಿವಿಚಾಟು (ನಾ). ಹಲವು ಬಾರಿ ಕೇಳಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವುದು : ನಿಮ್ಮ ಮಾತೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಕಿವಿಚಾಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚಾಟು ?]

ಕಿವಿಚು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿವಿಚುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಡವೆ ತೊಡಿಸಲು) ಕಿವಿಯ ಅಂಚಿಗೆ ರಂಧ್ರಮಾಡು, —ತೂತುಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಮಗುವಿಗೆ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿ ಮುರುವು ತೊಡಿಸಿದೆವು (ರೂಢಿ). ೨. = ಕಿವಿಗಚ್ಚು$_1$ ೧ : ಇನ್ನೂ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಗಂಡನ ಕಿವಿಚುಚ್ಚಿದಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೭೩). [ಕಿವಿ$_3$ + ಚುಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸು; ಕೇಳಿಸು : ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸುರಮನುಮುನಿಗಳು ಯೋಗಿಗಳ್ ಪುಗಬಾರದಲ್ಲಿ ಪೋಗಿ ನೈಶಾಚರಿ ಪೊಕ್ಕಭಾಗವ ಕಿವಿದಾಗಿಸು ಮತ್ಪಾಣನಾಥ (ಮೋಹತ. ೨೯–೩೯). [ಕಿವಿದಾಗು + –ಇಸು$_3$]

ಕಿವಿದಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೋಕು; ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿದಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಅಂದೆಂದ ಮಾತಾಗ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಂತಾಗಿ] (ತಿರುರ. ೮-೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಂಗು$_1$)]

ಕಿವಿದಾರೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಅಂಚು; ಕರ್ಣಧಾರೆ: ಅಚ್ಚಸಾದಿನಲಿ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು ಕಿವಿದಾರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ] ಮುಸುರಿದ ಮೃಗಮದದ ಸೊಬಗನಡಿಯಿಟ್ಟನಪ್ರತಿಮನಾದಯ್ಯನು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ದಾರೆ$_3$]

ಕಿವಿದುಡಿಗೆ, ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ: "ಪವಿತ್ರವೆನೆ ಕಿವಿದುಡಿಗೆ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೮೪). **ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ**: "ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ ಮುಂಡಂ ಕಡುಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತುಡಿಗೆ (< ತುಡುಗೆ)]

ಕಿವಿದೆರೆ$_1$ 'ಕಿವಿದೆಱೆ$_1$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆರೆ$_2$ 'ಕಿವಿದೆಱೆ$_2$' ನೋ.

ಕಿವಿದೆಱಪು (ನಾ). ಕಿವಿ ತೆರೆಯುವಿಕೆ; ಆಲಿಸುವಿಕೆ: ಕೊಳವಲಾವಗೆ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಯರೊಳಾಹಳರವವನು ಕೊರಲಿಂದಾ ಬಳಯಿಸಿ ಬಾಲೆ ಕಾಂತನ ಕಿವಿದೆಱಪಿಗೆ ಪುಳಕಕೆ ತೂಳವೆತ್ತಿದಳು (ವರ್ಧಚ. ೫-೮೯). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱಪು]

ಕಿವಿದೆಱೆ$_1$, ಕಿವಿದೆರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗಳನ್ನು ತೆರೆ; ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು: ಕೇಣವಂ ತೊಱೆದು ಪುರುಡಿಸುವವರಂ ಜಱೆದು ಕಿವಿದೆಱೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮). **ಕಿವಿದೆರೆ$_1$**: ಆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲ ಕಿವಿದೆರೆದು ಕೇಳತೊಡಗಿದರು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೬೯); ನೆರೆಹೊರೆಯವರೆನುವಾಕೆಯ ವಿಷಯಕೆ ಕಿವಿದೆರೆದಾಲಿಸು ಮೊದಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೩-೫೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_1$]

ಕಿವಿದೆಱೆ$_2$, ಕಿವಿದೆರೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ; ಕರ್ಣಪಟಲ: ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿವಿದೆಱೆಗೆ ಬೀಳದ ಮುನ್ನ ಹಮ್ಮೈಸಿ ಬಿದ್ದಳಂಗನೆ ಧರೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೬). **ಕಿವಿದೆರೆ$_2$**: ಎದೆಯನೊಮ್ಮೆ ಮೆಟ್ಟಿನಲಿದು ಕಿವಿದೆರೆಯನು ಒಡೆಯುತ (ಪಾಂಚಜ. ೧೦); ಕಿವಿದೆರೆಗೆ ಬಡಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲೊಂದು . . . ರಸಸಾಮ್ಯತೆಯು ಕಂಡು ಬರತೊಡಗಿತು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೭೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೆಱೆ$_2$]

ಕಿವಿದೊಡವು (ನಾ). = ಕಿವಿದುಡಿಗೆ: ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಕಿವಿದೊಡವಂ ಸೀಸಕಂದಾಳ್ದು ಕಾಲಾಳ್ಗಡಣಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾಯುಧಮನಮಮ ಬಂದತ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೦). [ಕಿವಿ$_3$ + ತೊಡವು]

ಕಿವಿದೊಡಿಗೆ 'ಕಿವಿದುಡಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿವಿನುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿಮಾತು; ರಹಸ್ಯ: ಬಿದ್ದ ಕಿವಿನುಡಿ ಬಾಯ್ಗಳಿಂ ಬೆಳೆದು (ಕಾಲೂರ. ೧೦೬-೨೧೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ನುಡಿ$_3$]

ಕಿವಿಬಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ತೆರೆ ಒಡೆದುಹೋಗು, —ಸೀಳು: ಚೀರಾಟಗಳು ಕೂಗಾಟಗಳು ಕಿವಿಬಿರಿಯುವಂತಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೧೮೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬಿರಿ$_1$]

ಕಿವಿಬೇನೆ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ನೋವು; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಕಿವಿಬೇನೆಗೆ-ಅಂಬಿಲ, ಸೈಂಧವ ಲವಣ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕೆ ಕಿವಿಬೇನೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೩೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಬೇನೆ]

ಕಿವಿಮಾತು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಪಿಸುಮಾತು: ಎಲಗೆ ಬಾ ಕಿವಿಮಾತನಾಡುವೆನೆನುತಲಿ ಬಲು ಮುದ್ದುಗಳಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುತ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯೩-೫); ಹಡದವ್ನ ಕಿವಿಮಾತ ನೆನಪಾಗಿ (ಜನಗೀ. ೭೩-೨೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮಾತು$_1$]

ಕಿವಿಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳದಂತೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚು: ರಜಕನುದ್ದಂಡದೊಳ್ನುಡಿಯೆ ಕಿವಿಮುಚ್ಚಿಕೊಳುತೆಯ್ದಿದೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮುಚ್ಚು$_1$]

ಕಿವಿಮೂಳ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿವಿಯವನು; ಕಿವಿಹರಕ: ಪಲ್ಗಳಿಂದಾ ದನುಜರ ಕುಡಿಮೂಗನುರೆ ಕಚ್ಚ ಕಿವಿಗಳಂ ಕಿಳ್ತು ಕೈಯೊಡನೆ ಕಿವಿಮೂಳ ಮೂಕೊಱೆಯರಂ ಮಾಡಿ (ಚಿಬಪು. ೩೨-೩೭). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳ (< ಮೂಱ)]

ಕಿವಿಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಹರಕು ಕಿವಿಯುಳ್ಳವಳು; ಕಿವಿಹರಕಿ: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳಿಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳೆಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಱತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). ೨. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಆಭರಣವಿಲ್ಲದವಳು; ಬೋಳುಕಿವಿಯವಳು: (ಕಿ). [ಕಿವಿ$_3$ + ಮೂಳಿ (< ಮೂಱಿ)]

ಕಿವಿಮೂಳೆ (ನಾ). = ಕಿವಿಮೂಳಿ ೧: ಕಡುಕಿವಿಮೂಳೆಯರ [ಪಾಠಾಂ. ಮೂಳಿಯರ, ಮೂಳುಗಳ] ಮೂಕೊಱತಿಯರ ಸಮ್ಮೇಳದಿಂದಿರ್ದಳು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೩೧). [ಕಿವಿ + ಮೂಳೆ (< ಮೂಱಿ)]

ಕಿವಿಯಳತೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸುವಷ್ಟುದೂರ, —ಅಂತರ: ಅವರ ಮಾತಾಟವಂ ಕಿವಿಯಳತೆಯೊಳೆ ಕೇಳ್ವೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೧-೧೧೩). 'ಕಣ್ಣಳತೆ' ಪರಾ. [ಕಿವಿ$_3$ + ಅಳತೆ]

ಕಿವಿಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗು; ಕಿವಿ ತಣಿ; ಕಿವಿ ತುಂಬು.

ಕಿವಿಯಾರೆ = ೧. ಕಿವಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತುಂಬುವಂತೆ; ಕಿವಿ ತಣಿಯುವಂತೆ: ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಱನೆಂಬರ ಮಾತಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದು ಕಿವಿವೇಟಂಗೊಂಡು (ಪಂಠಾಮಾ. ೮-೧೨); ಹೇಳು ಹೇಳಿನ್ನೊಮ್ಮೆ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೇಳುವೆನು ಕಿವಿಯಾರೆ ಕರ್ಣನ ಕಾಳೆಗಕೆ ನಾವ್ ಸಾರಥಿಗಳೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧). ೨. ಸ್ವತಃ ತನ್ನ ಕಿವಿಯಿಂದಲೇ: ಶಿವಶರಣರೊಳಗೊಳಗೆ ಬಿಸು ಸುಯ್ವುದಂ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳ್ದೆ (ಚಿಬಪು. ೩-೧೪); ನಾನೇ ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ದೌಲತ್. ೬೩); ಕಿವಿಯಾರೆ ಕೇಳುವ ವರೆಗೆ ಯಾರನ್ನೂ ತಪ್ಪುಗಾರರೆಂದು ಎಣಿಸುವವನಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೫). [ಕಿವಿ$_3$ + ಆರ್$_2$]

ಕಿವಿಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಗೊಡು: ಭಾವಿಸಿ ವಂದಿಜನಂ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳುಪಹಾಸ ಲವಮನೊಡರಿಸೆ ಕಿವಿಯಿತ್ತಾ ವಚನಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೦); ಒಂದೊಂದನವುಂಕಿ ನೊಂಕಿ ಪತ್ತಿ ಕಿವಿಯಿತ್ತೊಱಲ್ದು ಕೇಳ್ವ. . . ಕ್ರೂರ ಮೃಗ ನಿವಹಮುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦-೧). [ಕಿವಿ$_3$ + ಈ$_2$]

ಕಿವಿಯೂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು; ಬೋಧಿಸು: ಗುರಿಯಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕಿವಿಯೂದಿ ಹೊರಳಿಸುತ ತಾನೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹಾಡಿದಾಕೆ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೪೦-೩). ೨. ಚುಚ್ಚಿಕೊಡು; ಚಾಡಿಹೇಳು; ಚಿತಾವಣೆಮಾಡು: ಕಿಟ್ಟಿಯ ಕಿವಿಯೂದಿ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನೇ ವರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಗಂಮಾಯಿ. ೩೩); ಆಗ ಮುದುಕಿ ಟಳಕರ ಕಿವಿಯೂದಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವಿತುಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಯತ್ನ ನಡೆಸಿದಳು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೩೮). [ಕಿವಿ$_3$ + ಊದು$_1$]

ಕಿವಿಯೇಱು (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಗಾಯ; ಕರ್ಣಶೂಲೆ: ಎಂದುವುಂ ಕೇಳದಕ್ಕರ ತನ್ನ ಕಿವಿದಾಗೆ ನೊಂದು ಹವ್ವನೆ ಹಾಱಿ ಮಱುಗಿ ಕಿವಿಯೇಱಾಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆ ತಾನೇಱಾಗೆ] (ತಿರುರ ೮-೬). [ಕಿವಿ$_3$ + ಏಱು$_2$ (< ಏಱ್$_2$)]

ಕಿವಿಯೊಂಟಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂಟಿ: ಮುಟ್ಟುವುದೆಮಿಂಚಿ ಕಿವಿಯೊಂಟಿಯೊಳ್ಪಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೮-೩೨೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕಿವಿಯೊಗು 'ಕಿವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕಿವಿಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವಿಚಾಚು: ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ಮೋಹಿಯಾದೊಡೆ ಶಬ್ದಜಾಲಂಗಳಿಗೆ ಕಿವಿಯೊಡ್ಡದಿರಬೇಕು (ಆದವ. ೧೨). [ಕಿವಿ$_3$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕವಿಯೋಲೆ (ನಾ). ಕವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಓಲೆ, —ಆಭರಣ; ಕರ್ಣಪತ್ರ: "ತಾಳಕಳಿ, ತಾಳಪತ್ರಂ(ಕರ್ಣಪತ್ರಂ)–ಈ ೨ ಕವಿಯೋಲೆ" (ಶ ಲಾ ಮಾ. ೧೧–೪೦೨); ಕನಸಿನೊಳಾವನಾಂ ಮಜ್ಜೆದು ಪಿಡ್ಡಿಗೆ ಯುತ್ತರೆ ಬಂದುವಂದು ಕೆಮ್ಮನೆ ಕವಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಜುಪಂ ಬರವಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೪); ಕವಿಗಳ ಲಿಲೆ ಗಂಗೆಗವಿಯೋಲೆ ನವೀಭವ ಶಾಲೆ . . . ಮಣಿಗಳಾಗರ ಮುಂಬಸೆದತ್ತು ಸಾಗರಂ (ಸೂ ೬ ಸ– ೨–೬೭); ತಳರುಡಿಗೆ ಹೊಮ್ಮುಗದ ಸಂಮರದೊಳು ರವಿಕೆ ಮಂಜುಳ ಕೇತಕೀದಳದ ಕವಿಯೋಲೆ (ನಂದಿಮ. ೧೩–೨೬). [ಕವ್ಯಿ + ಓಲೆ]

ಕವಿರು(ನಾ). ಮಿನುಸು ಮೊದಲಾದಜಲಜಕರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಕ್ಕಾಸಾಂಗ: ಜಲಜರ ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ ಕವಿರುಗಳ (gills) ಮೂಲಳ ನಾಳಗಳಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೀಟಪ್ರ. ೩೩). [?]

ಕವಿರಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮದುವಂಗನಾಡದೊರೆ ಕವಿರಿಯಮ್ಮಂಗಳ್ ಜಾಂಗಳದ ಬಸದಿಯೊಳ್ ಪನ್ನೆರಡಂ ನೋಂತು ಮುದಿಪಿದರ್ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೦–೭; ೧೦೮೨). [ಕವಿರಿ + ಅಯ್ಯ೩]

ಕವಿಲುತನ (ನಾ). ಕೆಳ್ತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಆ ಕೊಂಟಣಿಯ ಕವಿಲುತನಮಂ ಕಂಡು ಕಂಟಣಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧–೭೫ ಪ). 'ಕೆವರಿತನ' ಪರಾ. [?]

ಕವಿಚ್ಚೆ (ನಾ). ಕವಿಯ ಆಭರಣ, —ಓಡನೆ: ಕಳೆಯೆಂತೆನಲ್ ಸದ್ಭಕ್ತಿಸಂತತಿಯ ಕವಿವಚ್ಚಮಪ್ಪಂತವೋಲೆವೆಳ್ತನಿಹಸರ್ಪದಿಸಕದಿಂದೆ (ಅರಾಡ. ೧–೬೪). [ಕವ್ಯಿ + ಪಚ್ಚ೪೩]

ಕವಿವರೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆ; ಕರ್ಣಾಂತವಾಗಿ ಸೆಳೆ: ಗೆಲವಾಂತು ಕವಿವರೆದಿಗೆದಚ್ಚ ಶರಲೋಕ್ಕಳ ಬಾಡಿದಂದಲಿಲ್ಕರನ (ಮೋಹಶ. ೭–೩೭); ಕವಿವರೆದಿಗೆದಿಚ್ಚ ತಾಗಿದನವ ಪುಷ್ಪಶರನ (ಮೋಹಶ. ೩೫–೧೯). [ಕವಿವರೆ + ತೆಗೆ]

ಕವಿವರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಸುಮಾತಾಡು: ಅವಸರವಾಗೆ ಪಾರ್ದುರ ಕವಿವರ್ಚುವ ಸಂಗರವಾಗೆ ನೋಡಿ ಬೆರ್ಚುವೆ ಪತಿಯರ್ಥಮಂ ಕಳೆಲೊಡರ್ಚುವ ಮತ್ತಿಗೆ ದಂಡನಾಯಕರ್ (ಎಳ. VII, ಕಿಕಾಂ. ೧೩೭–೨೫ ; ೧೧೪). [ಕವ್ಯಿ + ಪರ್ಚು೧]

ಕವಿವಳೆ(ನಾ). ಕವಿಯ ಸಮಿಾಪ,—ಪ್ರದೇಶ: ಕವಿವಳೆಯಮೋಜಿಗಳ ಮುಸ್ಸಿಯ ಬವಿಗಳ ಕಡೆಗಣ್ಣ ಸನ್ನೆಯ ನವಡಿಗ್ಗೆಗಳ್ . . . ರಣದವ ಳದಲಿ ಕಳವಳಿಸುರ್ದುರ್ದು ಕೂಡಿ ನ್ಯಸ ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೨). [ಕವ್ಯಿ + ಬಳ್ಳಿ (< ಬಚ್ಚು)]

ಕವಿವಾಲೆ(ನಾ). ಕವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಹಾಲೆ: ಓಲೆ ಮನ್ಮಥನ ಮಹೋರಥಕ್ಕಶ್ವದ ಗಾಲಿಯಂತಾಗಲಂತದಲ ಮೇಲಿಟ್ಟ ಮಿಸುನವಿತ್ತಿಗೆಯೆಂದೆನೆ ಕವಿವಾಲೆಯೊಟ್ಟಿದುವಾ ಸತಿಗೆ (ಶ್ರೀಕಾಲ. ೩–೩೧). [ಕವ್ಯಿ + ಪಾಲ್ಕ೪]

ಕವಿವುಗು 'ಕವಿವೊಗು' ನೋ.

ಕವಿವೆಹು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಕವಿವಕ್ತಂದಿಂದಮಿಮ್ಮೊಳ್ ತೊಡದಿಱಂದಮೆಮಂಬನ್ನರಂ ಕೇಳ್ದಿಲ್ಲಿಂ ದುವರಂಬೊಲ್ ಜೋದ್ಧಮೇ (ಅಜಿಂತ. ೧೩–೭೪). [ಕವ್ಯಿ + ಪೆಜ್ಜು]

ಕವಿವೇಟ (ನಾ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ; ಕೇಳುವ ಆಸಕ್ತಿ : ಅವಲೋಕನದಿಂ ದಾಗರ್ದಿಂ ಕವಿವೇಟಮು ನುಂಟುಮಾಡುವಚ್ಚರಿಗೆಯಾದವಳಿಯ ಕರ್ಣಯುಗಳಕ್ಕವತಂಸೋ ತ್ಪಲಮಿನಿಪ್ಪವೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಣರ್ಗ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩–೪೧); ಕವಿವೇಟದಿಂ ಭಾಳಾಕ್ಷ ನಮಗೊಲಿದೆ (ದೀಕ್ಷಾಮೋ. ೪೪–೨); ಕಕ್ಕೆಟದಿಂ ಕವಿವೇಟವಿಗ್ಗಳಕೆ (ಬ ಸಪು. ೪೫–೨); ಉಕ್ಕಿದಾ ಕವಿವೇಟ ಕಕ್ಕೆಟಕ್ಕೆ ತಂದುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೫೮). 'ಕಕ್ಕೆಟ್ಟ' ಪರಾ. [ಕವ್ಯಿ + ಬೆಟ್ಟು]

ಕವಿವೇಟಿಂಗೊಳ್, ಕವಿವೇಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಮೋಹ ಹೊಂದು : ಗಂಡರೊಳ್ ನೀಲಸಿಂಬನ ಮಾತಂ ಕವಿಯರೆ ಕೇಳ್ದು ಕವಿವೇಟಿಗೊಂಡು ಕಣ್ಮಾರ್ದನಂ ಕರಿಯಂ ನೋಡಿದ ಳಾಕೆ (ರಸರ. ೧–೨೯). **ಕವಿವೇಟಿಗೊಳ್** : ಪಾಂಡುಕುಮಾರನ ಕೊಂತಿಯ ಮಜ್ಜೆವ ವಿಲಾಸವಿಭ್ರಮುವ ನೆರೆ ಕೇಳ ಕವಿವೇಟಿಗೊಂಡು (ಶೇಮುಸಂ. ೫–೧೮). [ಕವಿವೇಟ + ಕೊಳ್೧]

ಕವಿವೇಟಿಗೊಳ್ 'ಕವಿವೇಟಿಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕವಿವೊಗು, ಕವಿಯೊಗು, ಕವಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಕವಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕವಿಯನ್ನು ಸೇರು: ಇಂಪನಾಲ್ಕ ಗೇಯಂ ಕವಿವೊಕ್ಕೊಂದಂ (ಜಂಬೂಸ. ೪–೩೦); ಅನುನಯದೆ ಪೇಟ್ಟಿಂ ಪದಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಕವಿವೊಳ್ಕುರಿಲ್ಲ ತನ್ಮುಖರವಿರನಾ (ಕಾದಂಪು. ೪೫೪); ವಿಕಾಂತದೊಳ್ ನಾರದಂ ಬಳಳ್ಕಳ್ವಗ್ಗವತಂಸದಂತೆ ಕವಿವೊಳ್ಕೆಗ್ಗಾನಾನುಮಂ ಪರ್ಚದಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೬೯). **ಕವಿಯೊಗು** : ಕಳಿಲ್ಪ್ರಯೋಗ್ ಮಂದ್ರತೆಯಂ ತಗುಳ್ಚಿ ಕವಿಯೊಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೪–೬೯). **ಕವಿವುಗು** : ಅನಿವಾಣಾನಿವಾಸಾರ್ಪಿತಗೆ ಕವಿವುಗೆ ಪಂಡಿತೆಗೆ ನುಡಿದ ನಲ್ಲಣ ನುಡಿ (ಅರಿಷ. ೪–೩೬); ಕವಿವುಗದದಲಂತ್ಯಪ್ರಶರಂ ವಜ್ರಾಯುಧನಾ (ಶಾಂತಿ. ೪–೬೬); ಕಿಳರ್ ಗೋಳೀಗೆಯ ದನಿ ಕವಿವುಗದ ಮುನ್ನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ಪ). [ಕವ್ಯಿ + ಪೊಗು೨]

ಕವಿಶೂಲೆ(ನಾ). ಕವಿ ಬೇನೆ, —ನೋವು : ಹೊಟ್ಟೆನೋವಿನಿಂದಂದೋ ಕವಿಶೂಲೆಯಿಂದಲೋ ಕರಿಟಕೆಳ್ಳು ವ ಮೂರುತಿಂಗಳ್ ಮಗು (ಹುಬ್ಬು.ಹು. ೧೪). [ಕವ್ಯಿ + ಶೂಲೆ]

ಕವಿಸೆವಿ(ನಾ). ಕವಿಗೆ ಹಿತವಾದದ್ದು,—ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು : ಕವಿಸವಿ ದನ ಕಣ್ಮವಿ ರೂಪವದರಿಂದಿಲೆ ಗಣವಡಂಗ ನಿನ್ನುಬ್ಬಿಡಂದೆ ಸಾವಳ್ (ಯಶೋಚಿ. ೨–೫೨). [ಕವ್ಯಿ + ಸವ್ಯಿ]

ಕವಿಹರಕ (ನಾ). ಕವಿ ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವವನು; ಹರಿದುಹೋದ ಕವಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಂದಿನಿಂದ ಏಳುಮುದ್ದೆಗೆ ಕವಿಹರಕ ಎಂಬ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರನ್ನು ನನ್ನೂರಿನವರು ಕಟ್ಟಿದರು (ಸಣ್ಣೂರು. ೩೧೧). [ಕವ್ಯಿ + ಹರಕ್ಕ (< ಹರಿ)]

ಕವಿಹರಕಿ (ನಾ), ಹರಕುಕವಿಯವಳು: (ಕ). [ಕವಿಹರಕ + –ಇ೩]

ಕವಿಹಿಂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕವಿಯನ್ನು ನುಲಿಚು : ಗುರುಗಳು ಹುಡುಗ ನನ್ನು ಕವಿಹಿಂಡಿ ಕಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಿರುಗಿಸು : ಇದು ಏನ್ನ ಮಾತ್ಲಲ್ಲ . . . ಯಜಮಾನಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕವಿಹಿಂಡಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಮಣಮ. ೬೮); ಮುಂದೆ ಯಾರೇನು ಕವಿ ಹಿಂಡಿದರೋ . . . ಅಂತೂ ಈ ಭಟ್ಟಿಯಿಂ ತಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ (ಮೂಲಬಾ. ೧೫೨). [ಕವ್ಯಿ + ಹಿಂಡು (< ಹಿಂಡು)]

ಕವಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕವಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು; ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಬಲಾತ್ಕರಿಸು : ಕವಿಹಿಡಿಯಂದರೆ ಕಿವ್ಮಾ ಅಥವಾ ಒತ್ತಾಯವಡಿಸು (ಗೋಯಾತ್ರೆ. ೫೩). [ಕವ್ಯಿ + ಹಿಡಿ (< ಹಿಡಿ)]

ಕವುಂಡ, ಕವುಡ (ನಾ). ಕವಿ ಕೇಳಿಸದವನು; ಕೆಪ್ಪ; ಬಧಿರ: ಕೂನ ದೇಹನಾಗದೆ ವಿಳಿಕಾಗನಾಗದೆ ಕವುಂಡನೆಯಾಗದೆ (ಪಂಪಾ. ೭೫). **ಕವುಡ** : "ವಿಡಿ, ಬಧಿರ–ಈ ೨ ಕವುಡಂ" (ಜಲಾಯು. ೧೧೦–೪೫೫); ಕವುಡಂ ಪಂಗುಮ ಮೂಕಂ (ವಡ್ಡಾ.ರಾ.೯–೨); ಕವುಡಂಗೇಕಾಂತವಂ ಪೇಳು ಪವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬–೯ ಟೀಕೆ); ಕವಿ ಬಲಿಯದಿರೆ ಕವುಡನಾಗಿಯೆಬರ್ಪ (ಶಿಂಪ. ೧೫೫–೩೬); ಕವುಡರಂ ಕರೆವಂದದಿಂದಾಂ ಕರೆ ಯಲು (ಬಸಪು. ೧೮–೧೪೮); ಕವುಡ ಯಜಮಾನಗೆ ಮೂಗ ಬಂಟ (ಗಾದೆ); ಕವುಡನಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕವುಡು + –ಅ೩]

ಕಿವುಂಡು, ಕಿವುಡು (ನಾ). ೧. ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ: ಪಸಿವ ಸಂಕಟದಿಂ ಕಿವುಂಡು ಕಣ್ಗಳ್ತಲೆಗಳೊತ್ತಿ (ಸಂಸಪ. ೨೧-೪). 'ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್' ಪರಾ. **ಕಿವುಡು**: ೧. ಕಿವುಡು, ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಅವನೊಂದು ಕಿವುಡು (ರೂಢಿ). 'ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ' ಪರಾ.

ಕಿವುಡಾಗು = ಕಿವಿ ಕೇಳದಂತಾಗು, —ಗಡಚಿಕ್ಕು: ದಿಗುಮಂಡಲಂ ಕಿವುಡಾಗೆ ಬಹುವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ (ಬಸಪು. ೫-೧೪); ಚಾಪ ಟಂಕಾರಂ ಜಗತ್ತ್ರಯದೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ ಕಿವುಡಾದು ವಷ್ಟದಿಗ್ದಂತಿಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆವಿಡು; ಕೋಲಾ. ಕೆವ್ರ; ತೊದ. ಕ್ಯುಡ್; ತೆಲು. ಚೆವುಡು]

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು, ಕಿವುಡುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಲ್ಲುಲಿಯ ಸಡಗರಮೆಲ್ಲಾ ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಂಡುವಡಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೫೧). **ಕಿವುಡುವಡಿಸು**: ಪರುಷತರ ಶರಭ ಕೇಸರಿವಿರಾವದಿಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತಂ ದೆಸೆಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೬); ಫಣಾಮಂಡಳಮಂ ಪಸರಿಸಿ ಮಸಗಿ ಮೊರೆದು ದೆಸೆಗಳಂ ಕಿವುಡುವಡಿಸುತ್ತುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೪-೬೮ ವ). [ಕಿವುಂಡುವಡು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಿವುಂಡುವಡು, ಕಿವುಡುವಡು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್. 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ಪರಾ. **ಕಿವುಡುವಡು**: ಬೀಸುವ ಜಂಝಾ ಮಾರುತ ರುತಿಯಿಂ ಭುವನಮದೋರಂತಿರೆ ಕಿವುಡುವಟ್ಟುವಾ ಸರಿವಟ್ಟೆಯೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೨೯). [ಕಿವುಂಡು + ಪಡು$_1$]

ಕಿವುಚು 'ಕಿಮುಟ್ಚು' ನೋ.

ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ತನಿವಾಲಿನೊಳಗೆ ಭಾವನೆಗೆಯ್ದು ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನಿನಿಸು ಕೆನೆವೆರಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಕಿವುಚನು ಗೆಯ್ದು ಹಂಚಿನೊಳು ನಸು ತುಪ್ಪವೆಱೆದು ಬೇಯಿಸಲದುವೆ ಕಿವುಚುರೊಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೮).

[ಕಿವುಚು (< ಕಿಮುಟ್ಚು) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕಿವುಡ 'ಕಿವುಂಡ' ನೋ.

ಕಿವುಡಿ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದವಳು; ಬಧಿರೆ: ಒಳಗಣ ಕಿವುಡಿಯರ್ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡವಳಂ ಪೆಱಗಣ್ಗೆ ನೂಂಕಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೨); ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೧ ವ).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಚೆವಿಡಿ]

ಕಿವುಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕಿವುಡುತನ: ಹೇಳಿದನು ಬಳಿಕವಗೆ ತಾ ತಂದೂಳಿಗದ ಪೂರ್ವಾಪರವನದ ಕೇಳಿದನು ಕಿವುಡಿಕೆಯ ಕೊಸರಿನ ಕೊನರ್ಗ ಕೋಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೦). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಇಕೆ]

ಕಿವುಡು 'ಕಿವುಂಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವುಡನ ಮುಂದೆ ನುಡಿಸಿದ ಕಿನ್ನರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ವ್ಯರ್ಥ ಶ್ರಮ: ಸತ್ತ್ವಮತಿ ಆ ಪೂಜ್ಯನೆನ್ನನಿರ್ಯಾತನಕೆ ಪೇಳ್ದೆಲ್ಲಮುಂ ನೀತಿಯುಂ ಕಿವುಡುಕಿನ್ನರಿಯಾಯ್ತು . . . ರಾವಣಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೬-೪೨೮). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿನ್ನರಿ]

ಕಿವುಡುಕೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗ (ನಾ). ಕಿವುಡ; ಬಧಿರ: ಸುಲಲಿತಸ್ವರದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮಣಿದಲೆಯನೊಲೆವ ಫಣಿರಾಜನಂದದಿ ಕಿವುಡುಗರ ತಲೆಯಲುಗುವುದೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೯). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ಗ$_3$]

ಕಿವುಡುಗಾಯಿ (ನಾ). ನೀರು ಇಮರಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ; ಅಲುಗಾಡಿಸಿದರೆ ಸದ್ದು ಮಾಡದ ಕಾಯಿ: ಕಿವುಡುಗಾಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕಿವುಡುಗಿವಿ (ನಾ). ಕೇಳದ ಕಿವಿ; ಕಿವುಡಾದ ಕಿವಿ: ಉರುಳುರುಳು ಹಗಲಿರುಳು ಎಲೆ ಧರಣಿ, ನಿಷ್ಕರುಣಿ . . . ಕಿವುಡುಗಿವಿಯನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲರೆದೆಗಳ ಚುಚ್ಚಿ (ಪಾಂಚಜ. ೨೬). [ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕಿವಿ$_3$]

ಕಿವುಡುಗೇಳು 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿ ಕೇಳದಾಗು; ಕಿವುಡಾಗು: ದೆಸೆ ಕಿವುಡುಗೊಳೆ ಮೊಳಗೆ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿವುಡಾಗಿಸು: ಕಿವಿ ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸುತಿಹ ಆ ರಾವಗಳನೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಮೆಲ್ಲುಸಿರಿಂದ ಮುಳುಗಿಸಿಡುವೆ (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧೦-೧೩). [ಕಿವುಡುಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕಿವುಡುತನ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಬಧಿರತೆ.

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + -ತನ]

ಕಿವುಡುವಡಿಸು 'ಕಿವುಂಡುವಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವಡು 'ಕಿವುಂಡುವಡು' ನೋ.

ಕಿವುಡುವೀಟ್ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕಿವುಡುವೀಟ್ವುನಂ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ್ ಪಱೆ ಮೊಳಗಿದವು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೮೨); ತೂರ್ಯಾಶ್ವರ್ಯನಾದೋತ್ಕಟದೆ ಕಿವುಡುವೀಟಲ್ ದಿಶಾಚಕ್ರವಾಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೪).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಬೀಟ್$_1$]

ಕಿವುಡುವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಕೆಲರ್ ಕಣ್ ಕಾಣದಾದರ್ ಕೆಲರ್ ಕಿವುಡುವೋದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೨-೩೦೮).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಪೋಗು$_1$]

ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳಿಸು: ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನೂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಇತರ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕಿವುಡೆಬ್ಬಿಸುವಂತೆ ಬಡಿಯುತ್ತಲೂ . . . ಘೋರವಾಗಿ ಅರಚುತ್ತಲೂ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩೯).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಬ್ಬಿಸು (< ಎಟ್ಟಿಸು)]

ಕಿವುಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ಧಂಧಣಂ ಧಳಧಳಧಳಂ ಧಳಧ್ವನಿಗೆ ಫಣಿಪ ದಿಕ್ಕರಿಗಳ ಶಿರಂ ಧಿಮ್ಮೆನುತ್ತೆ ಕಿವುಡೆಸೆಯಲು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೧).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಎಸೆ$_1$]

ಕಿವುಡೇಳು (ಕ್ರಿ). = ಕಿವುಡುಗೊಳ್: ರೋದನವ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಕಿವಿ ಕಿವುಡೆದ್ದು ಹೋಗಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೫).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು] + ಏಳು$_1$ (< ಏಟ್$_1$]

ಕಿವುಡೋದು (ನಾ). (ಕಿವುಡನಂತೆ) ಸದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಸಾಗುವ ಓದು: "ಕುರುಡೋದು" ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಕಿವುಡೋದು ಎಂಬ ಮಾತು ರೂಢಿಯಾಗುವುದಗತ್ಯ (ಸಾಹಿಸಂ. ೭೩).

[ಕಿವುಡು (< ಕಿವುಂಡು) + ಓದು$_2$]

ಕಿವುಟ್ (ನಾ). ಕಿವುಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ಪರಾ. [< ಕಿವುಡು]

ಕಿವುಟೆ (ಅ). ಕಿವುಚುವಂತೆ: ಸಂಸಪ್ತಕ ಬಲಮನೆಲ್ಲಮನಳಱೆ ಪೆಳಱೆ ಕಿವುಟೆದುಟಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦ ವ). [< ಕಿಮುಟ್]

ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್, ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್, ಕಿವುಡುಕೇಳ್, ಕಿವುಡುಗೇಳು, ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳಿಸದಂತಿರು; ಗಮನಿಸದಿರು; ಮಾತನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಕಡುಕೆಯ್ದು ದಿವ್ಯದ ನುಡಿಗೆ ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್ದು ಕುಡಿದು ನೀರಂ ಭೀಮಂ . . . ಕೆಡೆದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨).

ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ : ನೆಱೆಗಿವುಡರಂತೆ ಕಿವುಂಡುಗೇಳ್ದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯-೨). **ಕಿವುಡುಕೇಳ್** : ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ದವನೊಡನೆ ಮಗನ ಹಿಂದೆಯೆನಡೆದ (ಹಬ್ಬಿರ. ೨೨-೧೨೪). **ಕಿವುಡುಗೇಳು** : ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ವದನವ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ ಹರಿಯ ನುಡಿಗಳಕಿವುಡುಗೇಳುತ್ತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೧೫). **ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್** : ಕಿವುಡು ಕೇಳ್ವನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ವಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿವುಟ್ + ಕೇಳ್]

ಕಿವುಟ್ಗೇಳ್ 'ಕಿವುಟ್ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕಿವುಟ್ಟು 'ಕಿಮುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿಶೋರ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಯದ ; ಎಳೆ ಹರೆಯದ ; ಶೈಶವದ ; ಮರಿಯಾದ : ತಮ್ಮೊಡನೆ ನಲಿದಾಡುವ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಕಳಭಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೫ ವ). (ನಾ). ೨. (ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ) ಮರಿ; ಪೋತಕ : ಪಂಜರಗತ ಕುಂಜರಾರಾತಿ ಕಿಶೋರಕೇಸರಿಗಳನೆ ತರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೩೨). ೩. ಕುದುರೆ ಮರಿ: "ಮಱಿಗುದುರೆ ಪೋತಂ ಕಿಶೋರ ಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೨). ೪. ಹದಿನೈದು ವರ್ಷದೊಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದ ಹುಡುಗ : ಬಂದಳ್ ಮುದುಕಿಯೋರ್ವಳಾ ತಾಣಕ್ಕೆ ಕಿಶೋರ ಭರತನನಾಂತು ಕೌಂಕುಳಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦-೫೪೦) [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಕ (ನಾ). ೧. = ಕಿಶೋರ ೨ : ಪಂಜರಸ್ಥಿತ ಮದಕೇಸರಿ ಕಿಶೋರಕದಂತೆ ಗೆಯ್ದಖಿಳವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ಸುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೩೩). ೨. = ಕಿಶೋರ ೩ : "ಪೋತಃ, ಕಿಶೋರಕಃ – ಈ ೨ ಮಱಿಗುದುರೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೨-೨೮೬) ; ಸೇರಿದುವು ದಂತ ಪಂಜ್ತಿ . . . ಅದಱ ಸಂದಂಶಂಗಳ್ ಕ್ಷೀರರುಚಿಯಾದೊಡದನವಧರಿಸುಗೆ ಕಿಶೋರಕಂಗೆ ಸಪ್ತಮಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬-೮). [ಸಂ.]

ಕಿಶೋರಶಶಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೧೪). [ಕಿಶೋರ + ಶಶಿ]

ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಎಳೆತನ; ಬಾಲ್ಯ : ಶೈಶವ ಅಥವಾ ಕಿಶೋರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವವರ ಸ್ಥಿತಿಯ ದುರುಪಯೋಗವು ನಡೆಯದಂತೆ . . . ಅವರಿಗೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ದೊರೆಯುವುದು (ಭಾಧಾನ. IV, ೨೩).

[ಕಿಶೋರ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕಿಶೋರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ; ಕುಮಾರಿ : ಬಾಲಿಕೆ ಕಿಶೋರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ತರುಣಿಯೂ ಆದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೭೪) ; ಸರಸಿಯು ಇನ್ನೂ ಕಿಶೋರಿ (ತುಂಬಿಕೂ. ೩೭). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೆಣ್ಣು ಮರಿ. [ಸಂ. ಕಿಶೋರೀ]

ಕಿಷ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದ, ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು ; ಕಿಷ್ಕಿಂಧ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕಿಕ್ಕಿರಿದು : ತೆರಳಿತು ದಂಡು ನಿಸ್ಸಾಳ ಸೂಳೈಸಲಂಬರಭೂಮಿ ಕಿಷ್ಕಿಂದವಾಗಿ (ಭರಚ. ೪೬-೨). **ಕಿಕ್ಕಿಂದ** : ೩. ಗುಂಪು ; ಸಂದಣಿ ; ಸಮೂಹ : "ಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಾ. ೧೦೬); "ಕಿಕ್ಕಿಂದಮೆನೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ ೨೪) ; ನೋಡಲ್ಕೆ ಭೀಮರೂಪಾಕಾರಮಾಗಿ ಗಿರಿತರುಗುಲ್ಮ ಕಿಕ್ಕಿಂದದಿಂ ರಾಜಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨-೫). **ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ** : ೧. "ಕಿಷ್ಕಿಂಧ – ಕಿಕ್ಕಿಂದೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).

[< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧ]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ವಾಲಿ, ಸುಗ್ರೀವರ ರಾಜಧಾನಿ. ೩. ಒಂದು ಆನೆಯ ಹೆಸರು : ದಿಕ್ಕರಿಯನಧಃಕರಿಸುವ ತಕ್ಕಿನ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಮೆಂಬ ನಿಜವಾರಣಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೫). ೪. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾದದ್ದು ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು : ಗಗನಚುಂಬಿಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಕಿಷ್ಕಿಂಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವೆಂತಲೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧) ; ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತನ್ನ ಮುಪ್ಪಿನ ತಾಯಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಕಿಷ್ಕಿಂಧದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ (ನಾ). = ಕಿಷ್ಕಿಂಧ : ಮನೆ ಅಷ್ಟು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಓರಣವಾಗಿತ್ತು (ದೂರಸ. ೧೦೧). [ಸಂ. ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ]

ಕಿಷ್ಕು (ಗು). ೧. ಕೀಳ ; ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಮುಂದೋಳು: ಚತುರ ಕಳೆಯುಳ್ಳಾತ ಚತುರರೇಖನೊ ಸಾಧು ಚತುರ ಕಿಷ್ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಷ್ಕಿ]ಚತುಃಸಮಂ ಚತುರ್ದಂಷ್ಟ. . . ರಘುನಾಥ (ವೆಂಕರಾ. ೫-೧೧-೪೩). ೩. ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆ : ಅಂಗುಳಿ "ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕಾದರೊಂದು ಕಿಷ್ಕುವೆನಿಸುಪುದು" (ವಿವೇಕ. ೩೦೦). ೪. [ಜೈನ] ಎರಡು ಮೊಳಗಳ ಅಳತೆ : "ಎರಡು ಮೊಳಗಳಿಂದ ಕಿಷ್ಕು, ಎರಡು ಕಿಷ್ಕುಗಳಿಂದ ದಂಡ" (ಜೈನಪ. ೩೦೮). ೫. ಒಂದು ಗೇಣು. [ಸಂ.]

ಕಿಸ 'ಕಿಸಿ' ನೋ.

ಕಿಸಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಶ್ರೀಮುದ್ರೆಗಿಡ, ತುತ್ತಿ, ಕಿಸಂಗಿ, ತುರುಬೀಗಿಡ, ಗಿಡುತಿಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೬). [?]

ಕಿಸಕದ (ನಾ). ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲು : ಕಳ್ಳಂಗಡಿಯ ಕಿಸಕದದಿ ಕೊಂಚ ಮುನ್ನಂ ಮಬ್ಬಿನಲಿ ಮರಸಿ ಯಕ್ಷನೊಲೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನಂ ಹೆಗಲಲ್ಲಿ ಕೊಡವೆತ್ತಿ ಬಂದನ್ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೨೧-೩೧). [< ಕಿಸಿ$_1$ + ಕದ]

ಕಿಸಕಾಯ್ (ನಾ). ಕಸುರುಗಾಯಿ ; ಹೀಚು (?) : ಮೊದಲಚ್ಚಿಗವನ ದೇವೊಳ್ಪುದೊಗದು ಕಿಸಕಾಯನೊಳಗು ಪೊಜಗಾಗಿ ಮಗುಳ್ಚಿದ ತೆರದಿ ನಿರ್ದುದು ಸ್ಪರ್ಶದ ಯೋನಿಗಳೊಳಗೆ ನೆಲಸುವುವು ಜೀವಂಗಳು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೦-೩). [< ಕಸುಗಾಯ್ ?]

ಕಿಸಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ; ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ : ಆಕೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ನಕ್ಕಳು (ರೂಢಿ) ; ಹಿರಿಯರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಕಿಸಕ್ಕನೆ ಏನಾದರೂ ಅಂದುಬಿಡಬೇಡ (ರೂಢಿ). [ಕಿಸಕ್$_0$ + –ಅನೆ$_1$]

ಕಿಸಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧ ; ತೋಪಡ ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು ; ಹತ್ತರಿ : ಕಬ್ಬಿಣದ ತರತರದ ಜೀನಸಗಳು . . . ೧೩ ಉಳಿಗಳು. ೧೪ ಕಿಸಣಿಗಳು. ೧೫ ಗುದ್ದಲಿಗಳು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦೧).

[← ಮರಾ. ಕಿಸಣೀ]

ಕಿಸಮು (ನಾ). ಬಗೆ ; ಪ್ರಕಾರ ; ಬೇಧ. 'ಕಿಸಮುವಾರು' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್]

ಕಿಸಮುವಾರು (ಗು). ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಿದ, —ಹೊಂದಿಸಿದ : ಸಸ್ಯಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕಿಸಮುವಾರು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೋಮುವಾರು' ಪರಾ.

[← ಅರ. ಕಿಸ್ಮ್‌ವಾರ್]

ಕಿಸಯ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಸಿಗೆ ಕಿಸಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇಸಿಯ] ಕೆಲನುಂಟೇ ? ನಿಶ್ಚಯದ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಉಭಯದ ತಟ್ಟುಮುಟ್ಟೆಂಬೀ ಗುಟ್ಟಿನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬-೨೭). [?]

ಕಿಸರು$_1$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸರು$_2$ 'ಕಿಸುರ್$_2$' ನೋ.

ಕಿಸರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ (?) : ಕದಪಿನೊಳುಣ್ಮೆ ಬೆಮರು ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳೊಳುದಯಿಸೆ ಕಿಸರೆ ಕೇತು ಲಲಾಟದೊಳೊದವೆ ತನೂರು ಹಮುಣ್ಮೆ ಭಯಂಕರತಳಮಾಗೆ ಭ್ರುಕುಟಿ (ಕುಮುರಾ. ೧೭-೧೭).

[< ಕಿಸುರ್$_3$?]

ಕಿಸಲಯ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ: "ಪೊಸದಳಿರೆನೆ ಪಲ್ಲವಮೆನೆ ಕಿಸಲಯಮೆನೆ . . . ಸದೃಶಾರ್ಥಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧–೯); ಕುಸುಮಂ ಸ್ಮಿತಮಳಿನಯನಂ ಕಿಸಲಯಮಧುರಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೪). ತಮ್ಮ ತನುಲತೆಗಳಂ ಕಿಸಲಯಾಭರಣಂಗಳಿನಲಂಕರಿಪಲಂಪನಾಂತು (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೧೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕಿಸಲಾಟ (ನಾ). ಕಿಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ: ಸಾರಂಗನಾಟ ನವುಲಾಟ ಡೊಂಬರ ಚೆನ್ನಿ ಲಾಗ ತಪ್ಪಿದರೆ ಕಿಸಲಾಟೋ (ಕಜಾಗೀ. ೬೩).

[< ಕಿಸಿ$_1$ + ಆಟ]

ಕಿಸವಾಯ್ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸವಾಯ 'ಕಿಸಿವಾಯ' ನೋ.

ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯಕರವಾದದ್ದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ತರುವಂಥದ್ದು (?): ಅದೇ ಈಗೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆಗ್‌ಕೊಂಡು ಕೂತದಂತೆ (ಕಾನೂರು. ೫೭೫); ಏನಾದರೂ ಒಂದಾದರೆ ಕಿಸಾಕೊಳ್ಳಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತಕ್ಕಗೆ (ಮಲೆಮ. ೭೯೭). 'ಕಿಸುಗುಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಾನ (ನಾ). ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ; ಕೃಷಿಕ: ಕಿಸಾನರು ತೆರಿಗೆ ಗೇಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಡದಿಹುದನ್ನು ಕಂಡು ಆಡಳಿತಗಾರರೂ, ಜಮೀನ್ದಾರರೂ ಸುಮ್ಮನಿರಲಿಲ್ಲ (ಕೊದಿನ. ೬೯).

[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಿಸಾನ್; ಮರಾ. ಕಿಸಾಣ. / ಪ್ರಾ. ಕಿಸಿವಣ್ಣಾ; ಸಂ. ಕೃಷಾಣ]

ಕಿಸಾಮತಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ: ಏನ್ರೆಪ್ಪಾ, ನೀವು ಮಾಡಿದ್ದು ಕಿಸಾಮತಿ (ಮಿಂಚಿಹು. ೭). 'ಕರಾಮತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸಿ$_1$, ಕಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಗಲವಾಗಿಸು; ಹಿಗ್ಗಿಸು; ತೆರೆ: "ಕಿಸಿ–ವಿಕಸನೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಿಸಿದ ಪಲ್ಗಳದರಳ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿದ ಪಚ್ಚಳದರಳ್ದ]ನಾಸಾಪುಟದ ನಲಿದುಪ್ಪರಿಸಿದಾನನದ (ತೊರರಾ. ೬–೪೯–೮); ಗಾಯವಡೆದಂಗಜನ ಬಾಣಕೆ ಬಾಯ ಕಿಸಿದಾಯಾಸಗೊಂಬುದೆ ಮಾಯೆ ಕೇಳೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨–೭೮); ಎಂದು ಬಾಯಂ ಕಿಸಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೭–೨೮); ತಂಗೊಳ ತಳ ಬರಿದು ಬರದ ಗದ್ದೆಯಂತೆ ಕಿಸಿಯುತ್ತಿದೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟದೆ ಮೋಡಕೆ (ಚಂಡೆಮ. ೫೪–೨೧). **ಕಿಸು$_1$**: ವಸುಧೆಯವರೆಲ್ಲರು ಬಾಯ ಕಿಸುವುತ್ತಿದ್ದರು (ಮನುಗುಂ. ೫೧).

[?. / ತುಳು. ಕಿಸು, ಕಿಸಿ]

ಕಿಸಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕೈಲಾಗು; ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗು: ಅಸಲೆ ಸುಳ್ಳೆನೆ ಬಡ್ಡಿಯ ಪೆಸರ್ಗೊಳ್ಳದ ಪರಿ ಮನವೇ ಪುಸಿಯನೆ ತದ್ವಾಸನೆಯೇಂ ಕಿಸಿಯುವುದು (ಕೈಕವ. ೧–೬೫–೩); ಇದು ನನಗೆ ಕಿಸಿಯದ ಕೆಲಸ (ಬಾಳಹೊ. ೫೦). ೨. ಸಾಧಿಸು: ಅವನೇನು ಮಹಾ ಕಿಸಿದದ್ದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕಿಸಿಕಿಲ್ 'ಕಸಕಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಸಿಗಾಲು, ಕಿಸಗಾಲು, ಕಿಸುಗಾಲು (ನಾ). ಅಗಲವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗಲಿಸಿದ ಕಾಲು: ಅವನು ಕಿಸಿಗಾಲು ಮಾಡಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿಸಗಾಲು**: (ಕ). **ಕಿಸುಗಾಲು**: "ಪ್ರಜ್ಞುಃ, ಪ್ರಗತಜಾನುಕಃ–ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ದೂರವಾಗಿ ಅಗಲವಾದ ಮೊಳಕಾಲುಳ್ಳವನ ಹೆಸರು. ಕಿಸುಗಾಲವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಕಿಸಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕಿಸಿಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸಿವಾಯ್, ಕಿಸವಾಯ್, ಕಿಸಿಬಾಯಿ, ಕಿಸುಬಾಯಿ, ಕಿಸುವಾಯ್$_2$ (ನಾ). ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿ; ತೆರೆದ ಬಾಯಿ; ಹಲ್ಲು ಕಿರಿದಬಾಯಿ. 'ಕಿಸಿವಾಯ' ಪರಾ. **ಕಿಸಿವಾಯ್**: ಹೇಳಿದ್ದೇ ಹೇಳೋ ಕಿಸವಾಯ ದಾಸಯ್ಯ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸಿಬಾಯಿ**: (ಕ). **ಕಿಸುಬಾಯಿ**: ಕಿಸುಬಾಯಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತದೆ (ಸರಸ. ೪೮). **ಕಿಸುವಾಯ್$_2$**. 'ಕಿಸುವಾಯ$_1$' ಪರಾ. [ಕಿಸಿ$_1$ + ಬಾಯ್]

ಕಿಸಿವಾಯ, ಕಿಸವಾಯ, ಕಿಸುವಾಯ$_1$ (ನಾ). (ಮೂರ್ಖತನದ ಸೂಚನೆಯಾಗಿ) ಕಿಸಿದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳವನು; ಹಲ್ಲುಕಿರಿದ ಬಾಯಿಯವನು; ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ: ಭಕ್ತಿಯನಱಿಯದ ಕಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ವಾಯರಿಗೇಕೆ ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಪ್ರಿಯ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ಎಂದೆ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೪–೧೦). **ಕಿಸವಾಯ**: ಕಿಸವಾಯನ ಕಂಡರೆ ಬಿಡದೇ ಬೇಹಾರ (ಗಾದೆ). **ಕಿಸುವಾಯ$_1$**. ಮೇಲಿನ ಶೂನ್ಯಸಂ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕಿಸಿವಾಯ್ + –ಅ$_7$]

ಕಿಸು$_1$ 'ಕಿಸಿ$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_2$ 'ಕೇಸು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸು$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಅರುಣತೆ: "ಕಿಸುವೆನೆ ಕೆಂಪುಂ ತಾಮ್ರಮುಂ" (ಚತುನಿ. II, ೪೧); "ಕೇಸಂ ಕಿಸು . . . ಕೆಂಕಮೆನ್ನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಲೋಹ; ತಾಮ್ರ: "ತಾಮ್ರಂ, ಶುಲ್ಪಂ, ಉದುಂಬರಂ – ಈ ೩ ಕಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೨೮–೧೬); ದೇವನಾ ಪೀಠಮಾನ್ ಕಿಸುವಿನೆ ಕಟಿ ಬೆಳ್ಳಿಯಾ ಕೊಡೆಯಾನೇಱಿಸಿ(ಯೆ) (ಇಆ. X, ೧೦೩–೭; 8ನೆಯ ಶತ); ಕಿಸುವೆರಸಿದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವೆರಸಿದೆಣ್ಣೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೩೪); ಕಿಸುವುಂ ಸೀಸಮುಮಪ್ಪವಲೋಹ ಬೆರಸಿ ನಿಜ ನಿರ್ಮಳಿಕೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ ಮಳಿನಂ ಮಾಳ್ಪಂತೆ (ಪಸಾರ. ೬೨೧–೧೫). 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಕೆಂಪು ಭೂಮಿ; ಕೆಬ್ಬೆ; ಮಸಾರಿ: ಒಂದು ಮತ್ತರ್ಕಿಸುವುಂ ನಡೆವುದು (ಎಇ. XV, ೩೩೨–೨೮; 1028); ತೋಂಟದ ಭೂಮಿಯೆಳ್ಪೆತ್ತಱ ಕೋಲಲು ಮತ್ತರು ೪೪ ಕಿಸುವಿನ ಭೂಮಿಮತ್ತರು ೬೪ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೮೮–೯; 1053); ಹಿಟ್ಟಿನ ಹಳ್ಳಿಯಲು ಬಿಟ್ಟ ಕಿಸುವಿನ ಮತ್ತರೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೯೮–೨೭; 1119). ೪. ಕೆಂಪುರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ: ಚರಣಕಮಲಕೆ ಮಿಸುಪ ಕಿಸುಗಳ ಸುರಿದು ಭಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಮದೇಪು. ೨–೬೯). ೫. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು; ಕೋಪ. 'ಕಿಸುದೋಱು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಸುಕಟ್ಟು 'ಕಿಸುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಣ್ಣು 'ಕಿಸುಗಣ್ಣು$_1$' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸುಕಾಯಿ (ನಾ). = ಕಿಸುಗಾಡು ೧: ಕರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ ೪೦ ಕಿಸುಕಾಯಿ ಮತ್ತರ್ ೧೩ (ಕಇಆ. ೪೮–೫–೩೪; 973).

[< ಕಿಸುಕೆಯ್ ?]

ಕಿಸುಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಡಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬–೯೨೪). [?]

ಕಿಸುಕು (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕೀಚು: ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ . . . ಹಲ್ಲಿನೊಳಗಣ ಕಿಸುಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨–೩–೫೩ ವ). [?]

ಕಿಸುಕುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕುಱಿಕೆ ಮರಗಱುಕೆ ಕವಲುಂ . . . ಕಿಱುಮಾಲೆ ನೂಲೆ ಕಿಸುಕುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸುರಿ]ನೆಱೆದೀ ಚಿಕ್ಕಣಿಕೆ ಮಾನಿಸಿ ಕಸಕೆ ಕಲ್ವುಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೨೯). [?]

ಕಿಸುಕುಳ 'ಕಿಸುಗುಳ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಗಂಟು (ನಾ). ಕೊಳೆಗಂಟು (?): ಹತ್ತಿರಕೆ ಬರಕೂಡದಂದದಿ ಕೆತ್ತ ಕಿಸುಕುಳಗಂಟಿಸೆವ ವಿಧಕಿತ್ತಲತ್ತಳಿರುವ ಮಹಾಸ್ಥಾವರ ಶರೀರಗಳು (ವಿವೇಭ. ೯–೫೧). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + ಗಂಟು]

ಕಿಸುಕುಳಿತ್ತ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಕೀಳುತನ; ನೀಚತನ: ಸಜನೆ ಅವನ ಕೆಡಕಿ ನೋಡಿ ಕಿಸುಕುಳಿತ್ತ ತೋರುಹುದು ಒಸೆದು ಅವರುತಿಯೆ ಸ್ವಸ್ಥ ಕರಣರಪ್ಪರೇ (ಸಾಸಾ. ೭೪–೪). [ಕಿಸುಕುಳ (< ಕಿಸುಗುಳ) + –ತ್ತ]

ಕಿಸುಕುಳಿ 'ಕಿಸುಗುಳಿ' ನೋ.

ಕಿಸುಕುಳಿಗೆ 'ಕಿಸುಗುರಿ' ನೋ.

ಕಿಸುಕೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಹೊಲ; ಕೆಬ್ಬೆ ಹೊಲ; ಮಸಾರಿ ಭೂಮಿ: ಹಣ್ಮಮರ್ತ್ತರ್ ಕಿಸುಕೆಯ್ಗಂ (ಸೌಇ. XI–ii, ೧೩೮–೨೬ ; 1120). [ಕಿಸು + ಕೆಯ್²]

ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಟ್ಟು: ಕಿಸುಗಡಿಗಿಲ, ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಟ್ಟು (ಕಮಡ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ತಾಮ್ರ ಬೆರಕೆಯಾದುದು: ಪರದರಿಂಂತು ಕಿಸುಗಟ್ಟುಮಂ ಳಳ್ಳ ಚ್ಚು [ಪಾಶಾಂ. ಕಂಚು]ಮಂ ಮಾಣ್ಮೊರೆಗಂ ತೂಕಳ್ಕಂ ಬರ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಳ್ವರಂತೆ ಸುಖಹೇತುವಪ್ಪ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳ್ಕೆಗಟ್ಟುಮ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೩೬). **ಕಿಸುಳಿಟ್ಟು**: ೨. ಎಸಕ ಜನಮುಜ್ರೆ ಸಮವಾರವರಿಂ ಸಲೆ ಕೊಯ್ದ ಜಾತರೂಪವಪೆರೆ ರಂಜಿಸಿ ಬಲಿಶ್ವವಾದ ಮುಳಿಂ ಕಿಸುಳ್ಪಟ್ಟಂ ಪೋಲ್ತುದಾ ತಪೋಧನನ ಮನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬–೨೦). [ಕಿಸು + ಕಟ್ಟು²]

ಕಿಸುಗಣ್, ಕಿಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಗುರ್ಣಾರ್ಜವಮೊಂತೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆಂದಿರ್ಪ ಸುಬೋಧನಂಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಣಸರಿಸಿದಾ [ಪಾಶಾಂ. ಮುಳಿಸಿಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆದ] ತೆಱದಿನಮ್ಮಳೆಗರ ನುದಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೪) ; ಕುಡುದಾಡೆ ಮಿಂಚು ಕಿಸುಗಣ್ ಸಿದಿರೆನೆ (ಜಗಂ. ೪–೫೪) ; ಕಾಮನ ಕಿಸುಗಣ್ಣಲಂದಿರದು ಬಿಯೊಗಿಗೆ ಸಂಳಲಿದೀಯ ಮಂತರಂತಿಗುಪಕಗರವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೦೬) ; ಕಿಸುಗಣ್ಣಿಂದ ಪೊಡಮಟ್ಟಿರಂತಪ್ಪಿರಂ(ಕೇಮಸಂ.೨೩–೩೦); ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕಿಸುಗಣ್ ಬೆದಱುನೋಟವು ಕಾರಿಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೬). **ಕಿಸುಗಣ್ಣು** : ೧. ಛಿತಕೋಪದಯಮೆಂಬುದು ಕೆಲವರು ಕಿಸುಗಣ್ಣಾಗ ಬಹುದು (ಶಾಹೋಚ. ೩೩೩). ೨. (ಅಲಂ) ಕೋಪ ; ಕ್ರೋಧ: "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಿಸಿನೆಲ್ಲ ಕೋಪಮಂದೊಪ್ಪುಗು" (ಆಕರ. ೨೪). [ಕಿಸು + ಕಣ್]

ಕಿಸುಗಡಿಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಡಗಿಲೆ : ಕಿಸುನಂಜೆ, ಕಿಸುಗಡಿಗಿಲೆ (ಭಾಷಾಧೂ. ೧೫೪ ಅದಾ) ; ಕಿಸುಗಡಿಗಿಲೆ, ಕಿಸುಗಲ್ಲು, ಕಿಸುಗಟ್ಟು, ಕಿಸುವೊನಲ್, ಕಿಸುವೊನ್, ಕಿಸುನಂಜೆ (ಕಮಡ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ).

[ಕಿಸು + ಕಡಿಗಿಲೆ]

ಕಿಸುಗಣ್ಣು, ಕಿಸುಕಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು ; ರೇಗು ; ಕೋಪಿಸು : "ಕಿಸುಗಣ್ಣೆದನೆಂದು ಕೋಪಿಸಿದಂ" (ಕಮಡ. ಪರ. ೨) ; "ಕಿಸುಗಣ್ಣೆದನೆಂದೆ ಕೋಪಿಸಿ ಪೋಡಿದನೆಂಬ ಪಾಂಗು (ಚಕಾಪ. II, ೧೦೭); ಪರವಾನಿತೆಯರ ದೆಸೆಗೆ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆದಂತೆ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದು ನೊಗಯಿಸುವ ಸೌಜಾಂಜನೇಯನ ಕಣ್ಮಕೆಂಬಲರಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೪); ಜಾಮಲಮಿಳ್ಕುವ ದೇವಾಜಿಯಾನಿಜ ಮಣಿಕೆಂಕಣಧ್ವನಿ ಗೊನಲ್ವವರಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ನೋಡುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩–೧೫); ಕೆರಳ ಮದಗಜವೆಯ್ದೆ ಸೆಣಸಲ್ಕೆ ಸಿಂಗವಂ ಕರೆದಂತೆ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫–೨೫); ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ನೋಡಿದಿನೆ ಮಾಮಸಳಂ ಮುಗಿದನೆ (ವೃಷಪ. ೨೬–೩೪). **ಕಿಸುಳಿಣ್ಣು** : ಮತ್ತಂ ಕಿಸುಳಿಣ್ಣ ನೋಟ್ಟಾನೆಂದಂದುಪೋದಪುವಲ್ತೆ ನೆತ್ತಿಯಂ ಮಲೆಯವರ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯–೩೪ ; 1402) ; ಮುನಿಯುಂ ಕಿಸುಳಿಣ್ಣುವರೊಸೆದು ನಗುವರಿರ್ಪಿನಿತೆ ಪೆಱರ ಮುನಿಸುಂ ಮೆಚ್ಚುಂ ಮುನಿಯಿಸೆ ಮುನಿದ ಜನಂ ಹರ್ಷಗಾಗಿ ಹರ್ಷಂಗಗ ವೈಷಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೩೩–೩೩ ; 1068). [ಕಿಸುಗಣ್ + –ಱು]

ಕಿಸುಗಣ್ಣು, (ನಾ). ಮುನಿಸು ; ಕೋಪ ; ಕ್ರೋಧ : "ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕಾಯ್ದು ಸೆಣಸಿನೆ ಕೊಸಱಂ" (ಆಚಾಂ. ೧೪೭) ; "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರ ಸೊರಸು ಕಾಯ್ದು ಕೂಸಂ ಮುಳಿಸು ಕಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಣೆನಿ ಳನಲ್ಲೆ ಪೆಸರಳ್ಕು" (ಅಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೨); ಕಿಸುಗಣ್ಣು ಕೈಗಣ್ಮಲು (ಕೇಷಪಾ. ೪೫–೩೭). [< ಕಿಸುಗಣ್ಣು]

ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು ಳ್ಳವನು : ಕಾಮಿಸಿಭಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಂ ಭೀಮಬಳಂ ಕಾಡಮರೆಸನುಚಿತೋದಾರಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೧–೯). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿನೆಂದೆನಲ್ " (ಕರ್ಣಾ.೨೬). ಪುಗಿಲ್‌ಪುಗಿಲೆಂದು ಬಿಡೆ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿನ ಜಡಿಕಳ್ಳಗಿದು (ಶೀಲಾವ. ೧೪–೭೫ ವ). 'ಕೆಂಗಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [ಕಿಸುಗಣ್ + –ಇ¹]

ಕಿಸುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು (?) : ಅಸುಗೊಳ್ಳೆಂದು ದೆಸನೆ ಬೇಡಾಳಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣ ಪೋದನಾಯಿಡಿಗೆ (ತರ್ಕಾಂ. ೧೦–೪೨).

[ಕಿಸುಗಣ್ + –ಇ]

ಕಿಸುಗಣ್ಣು 'ಕಿಸುಗಣ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಣ್ಣೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು ; ಕೋಪದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರು : ಉತ್ಕೋಪ ಹೊಂಕ್ಕತಿಯಂ ಮಾಡುತುಮೌಂಡುಗಟ್ಟಿ ಕಿಸುಗಣ್ಣಟ್ಟಿಡ್ಡುತಂ ರಂಜಿಸಲಂ (ಜಗಂ. ೩–೬೦). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಇಡು]

ಕಿಸುಗಣ್ಣೆಱಿದು (ನಾ). ಕೆಂಗಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ; ಕೆರಳದ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆಯುವುದು : ಸಿಡಿಲ್ಕಂಬಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣೆಱಿದುಂ ಮರುಜ್ಯಾಸಮೆಂಬ ವಿಚಿತ್ರಾಂಬರಮೊಂದುಂ ಚಿನ್ನಮಿಳಿಯುಂ ಅಸುಗೊಳ್ಕೆಂದುಂ ಕರಾಳವೆನಲ್ ಗರ್ಜಿಸಿದತ್ತ ಗದ್ದಿನಿಯರಂ ಕಾರಿಂಬ ಮಾರಿದ್ಯಪಂ (ಜಗಂ. ೪–೨೨). [ಕಿಸುಗಣ್ + ಎಱಿದು]

ಕಿಸುಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣ; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ : ಪುಸಿದು ಕನಲ್ದ ರಾಹುವಿನ ದಾಡೆಯ ಕಾರ್ಮೊನೆ ಸೋಂಕದೊಮ್ಮೆಯುಂ ಕಿಸುಗದಿರಿಂದಿ ಕಂದಿ ಕಡಲೊಳ್ಬಿದ್ದಾಂ ದ್ವಿಜರಾಜ ತೇಜಮಂ ಪಸ ಗೆದಿರಲ್ಕೆ (ಚಳವಿ. ೧–೬). [ಕಿಸು + ಕದಿರ್]

ಕಿಸುಗಲ್, ಕಿಸುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ; ಕೆಂಪು ರತ್ನ; ಪದ್ಮರಾಗ; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಆರುಣಾತ್ಮಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಪದ್ಮರಾಗ ಮಣಿ" (ಪಸ್ಪಕೋ. ೨೯–೧೦) ; "ಳುರುವಿಂದಮೆಳ್ಳು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನ ವರಲೆನಲ್" (ಅಬ್ಬಕ್ಕ. ೪೩) ; ರಸರಸದ ಬಾವಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬೇಱಿ ಕಿಸುಗಲ್ಲಳ ರಜದ ಕಡವರಮು ತೊಱಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦) ; ಎಸೆವ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ತೇಜಃಪ್ರಸರಂ ದಾವಾಗ್ನಿ ಶಂಕೆಯಂ ಮನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕಾಂತಿ. ೩–೬೩) ; ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಂ ಕಿಸುಗಲ್ ಮರೆನೆಲ್ಲಮವಿಮ್ಮಾವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧) ; ಚಂದ್ರಮಂಡಲಮೆನಿದುಮ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಬಟ್ಟಸಾಡಿಯ ಪಾಂಗಿಂ (ಜಮಸ್ಪ. ೩–೬೯). **ಕಿಸುಗಲ್ಲು** : "ಒಪ್ಪುವುದು ಕಿಸುಗಲ್ಲುಂ ಪದ್ಮರಾಗಕ್ಕೆ" (ಆಕರ. ೩೪). [ಕಿಸು + ಕಲ್ಲ್]

ಕಿಸುಗಲ್ಲು 'ಕಿಸುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಸುಗಾಡು, ಕಿಸುಕಾಡು, ಕಿಸ್ಕಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಾಡು; ಕೆಬ್ಬೆ ಭೂಮಿ; ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ : ಕಿಸುಗಾಡ ನೆಲಂಗಳಿಳ ದಱರ ಬಣ್ಣಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುಂ ವಿರಹಿಗಳ ಮನಮನಿಲಿಸುವಂತೆ ಜಲಜಲನಿತ ಪರವ[ಜ]ರಿ ವೊನಲ್ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫ವ) ; ಕಿಸುಗಾಡುಮಂ ನೆಗ್ಗಿಲ್ಯಾಮಮುಂ ಪಡುವಲ್ಲಮುಂ ಮಣಲುಮಂ (ಶೀಲಾವ. ೬–೨೦). **ಕಿಸುಕಾಡು** : ಮೂಜುಂ ನಿಜುಗಲ್ಲಜ್ಜಿಸಿ ಕಲ್ಲೊಜ್ಜಿಯಂತಾಗ್ರಾಗೆ ಕಿಸುಕಾಡನೆತುಂ ಕೆಯ್ಪಟ್ಟತ್ತು (ಎಳ. XII, ಸಂಜಸಾ. ೨೪೯–೯೪; 904); ಎರೆಯ ಕೆಯ್ವ ಇಪ್ಪರ್ತ್ತೆಯ್ವು ಕಿಸುಕಾಡು ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಅನ್ತಾ ರಾಜಮಾನ ಅಯ್ವತ್ತು ಮತ್ತರಾ (ಸೌಇ. IX–i, ೩೦–೧೦ ; 931) ;

ಮುಂಳಯ್ಮಗೇರಿಯ ಶತದ ಕಿಸುಕಾಡು ತೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಾ. II, ೯-೨೦ ; 1075) ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಿಂ ಮೂಡ ಕಿಸುಕಾಡ ಕೆಯ ಪುತ್ತರು ಇಪ್ಪತ್ತು (ಕಾಖ. ೭೦-೧೩-೩೧ ; 1088). ೨. (ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತು, ಎಂಬ) ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ನಾಟಕ ಧಾತ್ರೀತಿಲಕಮಖಿಲ ಜನವಿಖ್ಯಾತಂ ಕಿಸುಕಾಡ ನಾಡು ನೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪-೧೪). 'ಕೆಂಗಾಡು' ಪರಾ. ಕಿಸ್ಕಾಡು. 'ಕಿಸ್ಕಾಡೆಳ್ವತ್ತು' ಪರಾ.

ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸು ಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತು, ಕಿಸ್ಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತು = ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತುವಂ ಬಾಗಿನಾಡಿಪ್ಪತ್ತುವಂ (ಎಳ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೩೧ ; 950) ; ಕಿಸು ಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತಱ ಬಳಿಯ ಬಾದುಬೈಯ ಪಾಳನವರ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೩-೨೬ ; 1075) ; ಶ್ರೀಮದ್ಗಙ್ಗಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತುವಂ ಅಳ್ದು ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. IV, ೭೭-೧೧ ; 1101) ; ಕಿಸು ಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೪-೬೪ ; 948). ಶ್ರೀಮದ್ಗಙ್ಗಾದೇವಿಯರ್ ಕಿಸುಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತುಂ . . . ಅಳುತ್ತಮಿರೆ (ಇಆ. XVIII, ೨೬೪-೧೪೨ ; 994) ; ಸಿಂಗನದೇವರ್ ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡಿಪ್ಪತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಜಂಬ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೦-೭ ; 1070) ; ಕಿಸ್ಕಾಡಿಪ್ಪತ್ತುಱ ಬಾಗಡಗೆಯೆಳ್ವತ್ತುಱ ಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರಭುಗಳು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೦೩-೧೦ ; 1166).

[ಕಿಸ್ಕು + ಕಾಡು]

ಕಿಸುಗಾಲು 'ಕಿಸಿಗಾಲು' ನೋ.

ಕಿಸುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರಂ ಕಿಸುಗುಡ್ಡೆಯ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ . . . ಅಳುತ್ತುಮಿಟ್ಟುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೨-೨೯ ; 1054). [ಕಿಸ್ಕು + ಗುಂಡಿ ?]

ಕಿಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಿಸುಮಾತಾಡು ; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು : (೬).

[ಕಿಸ್ಕು + ಕುಟ್ಟು]

ಕಿಸುಗುಳಿ, ಕಿಸುಕುಳ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು ; ಹೇಸಿಗೆ ; ಮಲ : "ಅನಿರ್ಮಲಂ ಕಿಸುಗುಳಂ" (ಕರ್ನಾಪ್ರ. ೬೨) ; ಪಕುಲಿವ ತೊಗಲೊಳ್ ಕೀವಿದ ಕಿಸುಗುಳಮೆನಿಸಿರ್ ತು ಪ್ಪ ನಂ ನೀರಂ ಸಂಕಿಸದುಂಡು (ಸಮಬ. ೧೪-೭) ; ಉಗ್ರವ್ಯಾಧಿ ದುರ್ಗಂಧಮರ್ಮಿಸುಗುಂ ಪೀಸು ಪತಂ [ಸಪದೇಂ] ಕರಂ ಕಿಸುಗುಳಂ ಕಾಯಂ (ಶುಪ್ರಪ್ರ. ೧೩-೪೯) ; ಕೆಲ ದೊಳರ್ದ ಕಿಸುಗುಳಮಂ ಕಂಡೀವ್ಯಸುವ ಜೀವಂ ಪರಿಭಾವಿಸನೇಕೊ ದಲನಳಿದು ಕುಜ್ಜ ದ ಮಡಲಂ (ಧರ್ಮಾನಾ. ೫-೯೮) ; ವಿಣ್ಮೂತ್ರಾಸಾರದ ಕಿಸುಗುಳದ ಮಳೆಗಱೆಯಿತ್ತು ಸತ್ಪದಲಿ (ವಿಧಾನ. ೧೦-೯೪-೩೧). ೨. ಹೇಯವಾದುದು ; ತುಚ್ಛವಸ್ತು ; ಕ್ಷುದ್ರ : ನವವಿಧವಾವೃತ ಪೂತ ದ್ರವತ್ವಗಾವೃತ ವಿಮಿಶ್ರಮಂಜೂಸಿಸಜಸವಧುವಂ . . . ಮೆರ್ಯು ಗೆ ಯೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಾದಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೬) ; ಪೆಣ್‌ತಪ್ಪಿ ನಡೆಯೆ ಚಿಃ ಕಿಸುಗುಳಮೆಂದುಚಿಸುವುದೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೬) ; ಲೆಲೆವೆಂಡಿ ಬಗೆವೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳಮಲ್ತೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೮೨-೧). ೩. ಹೇಸಿ ಮನುಷ್ಯ ; ಹೊಲಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನೀಚ : ಎಸಕಿಳಿಪವು ಕೊಳಿವ ಪಡುಳಿಗಳಿಂತಱ ದುರ್ಗಂಧಮವರ ಮೆಯ್ಯ ಸಿಗಾರ್ತ್ಯನುಪಮಪಾತಿಲಂ ಪಟುಗಟ್ಟದ ನಾತಮಂ ಪೋಲವವರದೇಂ ಕಿಸುಗುಳರೋ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೦) ; ಪಳೆಯಂ ಸೈರಿಪಂಗೆ . . . ಕಿಸುಗುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಳೈ]ನಪ್ಪಂಗಂ ಸೂಳೆಸುಖಂ ಸಲ್ವುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಲ್ವು]ದಲ್ತೆ (ಮಪಡಿ. ೧೦-೭೭) ; ಪುಸಿನುಡಿವನ ಕಿಸುಗುಳನ ಬಸಿಗಗ ಬದಿಗನಿಪವನ ಒಸೆದು ಕೂಡ ಆಗದು ತಂಗಿ (ಅಂಬಿಚ. ೬-೧೫೪).

ಕಿಸುಕುಳಿ : ೧. ಮೂಜು ಕಿಸುಕುಳಿಕಾಗಿ ಘಟಿವ ಕೊರೆಪಡೆ . . . ರಾಮೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ (ಎಲೇಶ್ವ. ೬೪) ; ಕತ್ತೆ ಭಕ್ಷನಾದರೆ ಕಿಸುಕುಳವ ತಿಂಬುದ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಬಸವ. ೫೬) ; ಒಂದು ಲಜ್ಜೆಗೆ ಕೈಯಂ ಜಗುಜ್ಜು ಕಿಸುಕುಳದ ಮೇಲೆ ಬಿಜ್ಜೊಡೆ (ಚೆನ್ನಬ. ೧೬೧-೧೪ ವ) ; ಮೂತ್ರನನಿಮಲದ ಕಿಸುಕುಳದ ಹುಳುವಾಗಿ (ಏಕಾನಾ. ೬-೧೪-೨೮). ೨. ಕಿಸುಕುಳದ ಬಹಿರಂಗದಿಚ್ಛೆಯ ಬೆಸನದಲಿ ಬೀಯಸದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೫೮). ೩. ಹುಸುಕಲ ಭಕ್ತ ಕಿಸುಕುಳರ ಬರಕ್ತ ಇವು ಹುಸಿ ಎಂದೆ (ಮಲೇಮಾ. ೫೭-೨೬೮) ; ಈ ಮಾಸಿನಲಿ ಕಿಸುಕುಳರನೆಬ್ಬೆ ಪೊಗಳ್ವುದು ಪೊಸವಣಿಯಂ ಕಳೆದು ಗಾಜ ನುತಿಪವೊಲಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೧೩-೬೪). ೪. ಪಾಪ : ಹಿಸುಣತೆಗೆ ಹಿಗ್ಗಿ ಮಿಗೆ ಕಿಸುಕುಳದೊಳಿಗ್ಗಿ ಸಂತಸವಟ್ಟು (ಮಡಿವಿ. ೧೧-೧೬). ೫. ನಿಂದಕ ; ಆಪಾದಿಸುವವನು : "ಕಿಸುಕುಳ ೧. ನಿಂದಿಸುವವ. ೨. ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವವ" (ಗಂಗಾಮ. ೪೬). [?]

ಕಿಸುಗುಳಂಗಲಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಸಿಗೆ ಮಾಡು; ಹೊಲಿಗಲಸು; ಕೊಳಕು ಮಾಡು : ನೀ ಹಸುಳೆ ಮುಂದಱಯೆ . ಮೇಲೆ ಕಿಸುಗುಳಂಗಲಸದಿರು ಈ ಸಭೆಯೊಳ್ಳೆಲ್ಲಮ್ಮನಸಬಳರ ಮಾಡಿ ಮಾನಾಭಮಾನಂಗೊಂಡು ನುಸುಳ ಬಂದೆಯ ಸಾಕು (ಸಂಗಾರಾ. ೭-೧೫೫). [ಕಿಸುಗುಳ + ಅಲಸ್ಮು]

ಕಿಸುಗುಳತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಹೀನತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ತೆಱದಂತಿಸುಗುಳ ತನಮಂ ಪೆಱತರ್ದುದನೆಗ್ಗತನಮಂ... ಅಱಿವುಳ್ಳಂ ಕಾಣಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮಡಪ. ೧೦-೪೯) ; ಬರಿದೆ ಸದ್ಬ್ರಾಂಬಿಯಿಂದೆ ಕಿಸುಗುಳತನಂ ಬೀಡ ಪೋಗಿರೊಡೆ (ಆರಾಪ. ೧೩-೧೯). [ಕಿಸುಗುಳ + -ತನ]

ಕಿಸುಗುಳಿ, ಕಿಸುಕುಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಸು ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕೊಳಕ ; ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೊಸ ಪೈತಡೆಂರಿಸಿ ಜಾತಿ ಪ್ರಸೂನಮಂ ಪಂಚಪಣ್ಣುವಂ ಮದುಳಮುಮಂ ಬಿಸುನೀರಿಂ ಪುಸುಗೆ ತಾಂ ಕಿಸುಗುಳಿ ಯಪ್ಪವಳ ಭಗದ ಗಂಧಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೨) ; ಕಿಸುಗುಳಿ ಬೇಡ ಪ್ರೀನಿಸೆವೆಂದಂಬೆರಡಂ ತೊಡುವಾ ಪತಾಕೆಯೆಮ್ಮನುವೆರೆದೊಂದೆ ಜೀವಮೆಸು (ಸೂಕ್ತಿ. ೩-೨೨೯). **ಕಿಸುಕುಳಿ** : ಅಶನವ್ಯಸನಗಳೊಂದು ಹಸುವು ನಿದ್ರೆಗಳೊಂದು ಕಿಸುಕುಳಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನಿನಗೆ ಉಲವಂದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೦೨-೧೧) ; ಕಡುನಿದ್ರೆಗಡ್ಡೆಯೇಂ ಕಿಸುಕುಳ ಕುಂಥಕ್ಕರ್ಣ ನೊಡವುಟ್ಟದಳೋ ಹಡೆದುಂಬ ಸೂಳೆಯೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೫೦).

[ಕಿಸುಗುಳ + -ಇ]

ಕಿಸುಗುಳಿಗೆ, ಕಿಸುಕುಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕಿಸುಗುಳಿ : ಭೀತಂ ಲೋಚಂ ಶಠಂ ನಿರ್ಗುಣಿ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಂ ಪಾಪಿ ಕಳ್ಳಂ (ಮಡಪ. ೬-೧೪) ; ಕುಲಹೀನಂ ಕೊಸ್ಟಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ಪರದೇಶಿ ವಿತ್ತಹೀನಂ ಕುತ್ಸಿಗಂಗುಳಿ ಯಕ್ಕೆ ಜೈನಕೆ ಜಿನಪೂಳಯಕ್ಕೊಯ್ದೊಯ್ದಂ ರವಿ ಲೇಸುಮಾಳ್ಪನೆ(ಸಮಬ. ೪-೩೧) ; ಅಳ್ಳಸಿಬೇಡರ್ಕಳ್‌ಶಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ ವಿಕಾರಿಜಡನಾಲಿಲಜಜ್ಜುರಿ(ಲೀಲಾವ. ೩-೬೪) ; ಕುಬ್ಜಂ ಕಿಸುಗುಳಿಗಂ (ಪಾಪಪು. ೬-೫೯). **ಕಿಸುಕುಳಿಗೆ** : ೨. ಆಚಾರಹೀನನ ; ಪಾಪಿಷ್ಠ ; ಕ್ಷುದ್ರ : ಜೊಳ್ಳ ಮಣ್ಣಿನೊಳಲ್ಲದೆ . . . ಬೆರೆಯಲಬ್ಬುದೆ ಮುಕ್ತಿಯುಂ ಕಿಸುಕುಳಿಗನಂ ಬೆರೆಯನೆಮ್ಮ ಕುಂಥೀಶ್ವರನ ಬೆಸಗಂಡಂತು (ಮಡಪ. ೨೪-೩೧). [ಕಿಸುಗುಳ + -ಇಗ]

ಕಿಸುಗುಳೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಕೊಳಕ ; ಕ್ಷುದ್ರೆ : ಕಿಸುಗುಳೆ ಕಳ್ಳೆ ಮೂರ್ಖೆ ಶಠೆ ಪಾಪಿ ಕುರೂಪಿಯುತ್ಕತ್ವಾದಿ . . . ದುರಾತ್ಮೆಯಪ್ಪ ವಧು ಸಜ್ಜನಮೇ (ಮಡಪ. ೮-೬) ; ಮಿಾಂಬೆಲಸು ನಾರ್ಪಮೆಯ್ಯುಂ . . . ನುರಿವಯುಜಜಳಕ್ಕಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಗೆಯೂಂ ಪರ್ಯಂ ಬಳಸುವವೆಂದೊಡಿಂತು ಕಿಸುಗುಳೆಯೊಳೇರೇ (ಸು ಕು ಮೂ. ೪-೫೯) ; ಗಂಡಿನಿರೊಡೆಗ್ಗಾದುವ . . . ಕಿಸುಗುಳೆಯರನಲಾವೊಡೆ ಪೋಲಿವುದೆ ಧರ್ಮರತ್ನಾಕರೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೭೪). [ಕಿಸುಗುಳ + -ಎ]

ಕಿಸುಜಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜಡೆ; ಕೆಂಜಡೆ: ಪಿಸುಣಂ ಪೇಳ್ದೊಡೆ ಕಿಸುಜಡೆವೞೊ ಕೆಂಪಾಕಾಂ. ೧೦, ೬]ಸುಜಡೆಯುಂ ಬೂದಿ ಕೞ್ತ್ತ [ಕಾಕಾಂ. ೫೫]ಟಂ ದೊಕ್ಕಣಮುಂ(ಜಗದಂ. ೫–೫೩). [ಕಿಸು + ಜಡೆ]

ಕಿಸುದಳಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು; ಕೆಂದಳಿರು: ಕಿಸುಸಂಜೆ, ಕಿಸುದಳಿರ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೩೮೩ ಪ್ರಯೋ) [ಕಿಸು + ತಳಿರ್]

ಕಿಸುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಮುನಿಸುದೋರು; ಕೋಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು: ಹಸಿವಾಮಿಷಂ ಮಿಕ್ಕ ಕೃಷಿ ನಿದ್ರಿಯಾ ಲಸ್ಯ ವ್ಯಸನವಿಷಧ್ವರ್ಗ ವಿಂದ್ರಿಯತತಿ ನುಸುಳು ತಾತತ್ಪ್ರಯಂ ಕಿಸುದೋಱರ್ ಮತ್ಸರಂ ದೆಸೆ ಹತ್ತಱೊಳು ಸುಳಿಯಲಮ್ಮವವನಂ (ಸಾನಂಚ. ೧–೫೪).

[ಕಿಸು + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕಿಸುಪು (ನಾ). ಕೆಸುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ದೆಸರಂ ಪೊಸ ಕಿಸುಪಂ ಕರ್ಪಂ ಪೊನ್ಮೊಗಲಂ ಪಳುಕಂ ಪಾಕಿಪ ಕಿಮ್ಮಳಿ ತನು ಮಿನುಗಿಂದ (ಅಜ್ಜಪ್ರ. ೭–೩). [ಕಿಸು + –ಪ್ಪು]

ಕಿಸುಪೇಜು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಚಗಾಗು: ಕಿಱಲ್ಗು ಕಿಸುಪೇಱಿದ ಕೇಳರಕಾಮುಪಾಶದಿಂ ಕೊಲ್ವ ವೊಲ್ಗ ದಾನೊಗೊಲೆಯಂ . . . ಕಾಡಿ ಕೊಲಲಕ್ಕುಮೆ ನಿನ್ನ ಪದಾಬ್ಜ ದಾಸನಂ (೮ೇಶಾ. ೧೪–೬೬). [ಕಿಸುಪು + ಏಜು$_1$ (< ಏಜ್$_1$)]

ಕಿಸುಬಾಯಿ 'ಕಿಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕಿಸುಬಾಸುಳ್(ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಬಾಸುಂಡೆ; ಕೆಂಪು ಬಾಸಾಳ: ಪ್ರಾಣ ನಿತಂಬವತಿಗೆ . . . ಅದ ತರೆರುಹಕ್ಷತದ ಕಿಸುಬಾಸುಳ್ಗಳಿಪ್ಪ ಸವಿಸ್ಪರದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಮೈದೆ ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೪೧).

[ಕಿಸು + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುಱ್)]

ಕಿಸುಬಿಸುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಗ್ನಿ: ಪೊಸಕಿಸುಬಿಸು ಮಯ್ಯಂ ಕಱ್ಞಾಪಿನಮರ್ದುಣಿಸರಿಪಂ(ಅಜ್ಜದೇ. ೧–೨).

[ಕಿಸು + ಬಿಸುಮೆಯ್ಯ]

ಕಿಸುಭಾಗ್ಯ (ನಾ). "ಮಹಾಭಾಗ್ಯ" (ಬಾಳಿ. ಕೋಶ): ಆ ಕಸಿಗಿ ಗಳಾದರೂ ಏರಿರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಆರ್ಜವಿದೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಯಾವ ಕಿಸುಭಾಗ್ಯಕ್ಕೆ (ಬಾಳಿ. ೪೮). [ಕಿಸು ? + ಭಾಗ್ಯ]

ಕಿಸುಮಟೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ದೇವಬೆಯುಱ್ ಕಿಸು ಮಟೆಯುಮ್ ಜಕಳಬಲ (ಮೈಅರಿ. ೧೭೩, ೪೭–೬ ; ?).

[ಕಿಸು + ಅಟೆ (< ಅಟ್ಟೆ)] ;

ಕಿಸುಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹಳದಿ ಮಿಶ್ರಭೂಮಿ: ಅಂತು ಕಿಸುಮೊಗೆ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ಮತ್ತರು ೭೩ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೮೯–೪ ; 1200).

[ಕಿಸು + ಮೊಗೆ]

ಕಿಸುರ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯವಾಗಿರು; ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿರು: "ಕಿಸುರ್ –ಅಸಹ್ಯಭಾವೇ" (ಶಬ್ದಾ). ೨. ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಹೇಸು: ಕಿಸುರ್ವರ್ಯ್, ಕಿಸುರ್ವರ್ಯ್ (ಕಜ್ಜಾಸು. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಸುರ್$_2$, ಕೆಸರು$_3$, ಕೆಸುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೇಸಿಗೆ; ಅಸಹ್ಯತೆ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: "ಕಿಸುರಿಂದೆನಿ ಕಿತ್ತಡಮಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೬). ೨. ದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಅಪ್ರಿಯತೆ: ಎಮ್ಮ ಕಿಸುರ್ ಪಿಂಗುಗಗಲ್ವೆಡೆ ಯೊಳ್ ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮೆಮಮಗಮಿಂ ಲತೆಗಳಿರಾ (ಅದಿಪ. ೧೧–೧೩); ಎನ್ನೊಳಾದ ಕಿಸುರೆನ್ನೊಡವೋಪುದಿದೊಳ್ಕತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೧); ಜಯಾಸಿಪೊಗರಿಬಂಸಿ ಕಿಸುರಮಸಿಯಳ್ಕರಮಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೪–೨೧). ೧, ೨ : ಕಿಸುರ ಕಸಗಳೆದುತ್ತಿಸಿ ಪೊಸ ಸಬಗೆ [ಪಾಕಾಂ. ಬಸೆ]ಯಂ ಪೂಸಿ ರಾಗರಸದಿಂ ಪೊಕ್ಕಂ ಪುಸಿದಱವಿಂದಿರ ಬೇಟಂ ದಿಸುಱೆರ್ದರ್ಯಂ ಸ್ಮರನೆ ಪುಗುವವೊಲ್ ಪೊಸಮನೆಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೧೪೯).

೩. ವಿರೋಧ; ವಿಘ್ನ : ಕಿಸುರಂ ಮಾಱ್ಪೊಡೆಬರ್ಕೆ ಕಾಸಿನವರೊಂ ದಱ್ಞಾತ್ಪನಂತಂತೆ ನಾಲ್ವೆಸೆಯಂ ನೋೞ್ಪುದುಂ (ಜಗದಂ. ೬–೬೩). ೪. ಎಂಜಲು; ದೋಷ. 'ಕಣ್ಣಿಸುರ್' ಪರಾ. ಜ್ಞ. ಜಗೆಳ; ಕಲಹ. 'ಕಿಸುರೆಳಪ' ಪರಾ. ಕೆಸರ್$_3$: ೪. ಕಸುವಿನ ಕಂಸನ ಕೊಂದ ಹಾರಣ ಕಿಸರು ತಾನಿತೆ ನಿನಗೆ ರಂಗಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩–೧೦–೪).

ಕಿಸುರು$_3$: ಪಸುಧಾಗ್ರಗಣ್ಯಗುತ್ತಮದ ನಾರಿಯ ನಾವುಟಿಸು ಗೆ ಮಾಳ್ಪಾಗ ನೀನೊಂದು ಕಿಸುರ ಹಣ್ಣುದಿರ್ (ಭರತ. ೫೫–೧೧೩). ೨. ಗಸಡಿ ಮರ್ಜಾನಮುಬಿಶ್ವಾಸಂ ಪರಾಭವಂ ಕಿಸುರು ಗಾವಲ್ ಬಂದಿ . . . ಉಸಿರಲೀನಾ ಚಿನ್ನಬಸವಪ್ರಭ ರಾಜ್ಯಡೊಳ್ ಮಿಸುಳ್ವ (ಚಿಬಸ. ೬–೪೦) ; ಇವರ ಕಿಸುರಿಗೆ ಲೇಪ್ಯಾಳೆ ಹೋಗಿ ಸಿಕ್ಕುಹಾಕಿಕೊಳ್ತೀರಿ (ಮಲಿಮ. ೪೦೬). [< ಕಿಸುರ್$_1$]

ಕಿಸುರ್$_3$, ಕಿಸುಱು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. ೨. ತಾಮ್ರ : ಪಲ್ಲವಾ ಧರಿಯ ಕೆಂದುಟಿಯ ರಂಗಿನಂತು ಕಿಸುರಂ ರಂಜಿಸಿಯುಂ . . . ಲೋಹ ಕಾರರ ಮಣಿಯಂ (ಅಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೧೪). ಕೆಸುರು$_3$: ೧. ಸೂರ್ಯನು ಅತ್ತ ಕಿಸುರುರದ ಕರ್ಬಾರುರ ಮರೆಯೊಳಿಹನತ್ತ (ವಿಕೀಗಿ. ೨೭–೧೦). [?]

ಕಿಸುರಂಬಲಿ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ಅಂಬಲಿ : ಮುಂದೆಸಿದಮ್ಮತಮಂ ಕುಸಿದು ಕಿಸುಱಿರ್ತಂಬಲಿಗೆ ಬಾಯ ದಿಡುವಂತೆ ಕೆಲಗವಗಳುಸಿರ್ದರ್ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಾ. ೩೭–೫).

[ಕಿಸುರ್$_1$ + ಅಂಬಲಿ$_1$]

ಕಿಸುರವನು (ನಾ). ಕಿರುಚಿ ಕೇಸರಿಯುವ ಮಗು; ರಗಳೆ ಮಗು : ಪೀಲಿಯುಟ್ಟಿಗೆಗೈವ ತರಿಯುಯ್ಕಾಲೆಯಾಡುವ ಕಿಸುರವಳ್ಗಳ ನೇಲು ಗೊಂದಿಯ ತೊಟ್ಟಿಕೂಳ್ಪಟ್ಟಿರಿ ಜೋಗುಳತ . . . ಲೀಲೆಗಾತಿಯರೆ ನೆದಿಪರ್ (ನಂಪೇಷ. ೫–೬). [< ಕೇಸರ + ಮಗು (< ಮಗ?)]

ಕಿಸುರಳಿಪೆ (ನಾ). ಕಲಹವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ; ಕಲಹಪ್ರಿಯ : ದಂಡಪಾಣಿ ಪೊಕ್ಕಂ ಕಿಸುರಳಪಂ ಪಿಱಣ ಪಸರಿಗಂ ನೈಪಸಭೆಯಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೩–೧೯). [ಕಿಸುರ್$_3$ + ಅಳಿಪೆ]

ಕಿಸುರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚುತಾಳು; ಕರುಬು; ಮತ್ಸರಿಸು : ಸಂತ ನುಮಿಪರ್ಪರವು ಕಾಪಟೀಕಂ ಕಿಸುರಾಂಗುರ ಮಸಿವ . . . ಜಲರಂ ತಜ್ಞಾವ ಸಮರಮಂ ನೋಡಲೆಳಸುವ ಕಣ್ಣು ಸಿಂಗರಂ ನಾರದಂಗೆ (ಸೋಮಚ. ೧–೨೯). [ಕಿಸುರ್$_1$ + ಆನ್$_1$]

ಕಿಸುರು$_1$, ಕೆಸರು$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೀಜು ; ಪಿಚ್ಚು ; ಪಿಸುರು; ಕೊಳೆ : ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣಿಮೊಳಗಣ ಕಿಸುರು (ಬಾಹುಬಲಿ. ೨–೩–೫೩ ವ). ಕೆಸರು$_1$: ಕಿಸರು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನುಸಿ ಮುಕ್ತುತ್ಪತೆ (ಕೂಡಿ). [< ಕಿಸುರ್$_2$?]

ಕಿಸುರ್$_3$ 'ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_3$ 'ಕಿಸುರ್' ನೋ.

ಕಿಸುರು$_4$ (ನಾ). (?) : ಬಂದುಡಿನ್ನೆಯು ವಾಸಿ ಕಿಸುಱಿರ್ತನು ಕೆಂದಳಿದ ಮೇಲ್ದುಱವಿನೇ ತೆಗೆದೆಯಂದು ಸಳಲೋತ್ಪವದಿ ಕಂದರ್ಪನ ಕರದು ತಂದು ಮಿಂದಳಾ ಪೊಲಿತಾರದನತ್ಯಾನಂದದಲಿ (ಸಾಳ್ವಾ. ೧೪–೪೧). [?]

ಕಿಸುರುಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪಿಚ್ಚುಗಟ್ಟಿಬ್ಬನ ಕಣ್ಣು ; ಪಿಸುರುಗಣ್ಣು : ನೀರುಗಣ್ಣು ಕಾರುಗಣ್ಣು ಜುಳುಗಣ್ಣು ಕಿಸುರುಗಣ್ಣು ಮಂಜುಗಣ್ಣು (ಶಸಾ. ೩೨೪). [ಕಿಸುರು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್ಣ್)]

ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟಿ; ಕಲಹಪ್ರಿಯೆ : ಉತ್ತರಾಪಾಥ ದೊಳು ಸುಖಿಯಾಗಿಯೂರರಸಾಳುತಿರ್ಪಳಾ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆಯ್ವ ತತ್ಪರಿಚಿಗರಿಗಳಂಬಾ ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರು ಪಥಕ್ಕಳ್ತಯಾ ಶಥಧಾತ್ಮಾತ್ಮ ತತ್ಪಥಿಯೊಳಕರ್ತಕರ್ತಿಯಿತ್ತ ಕಿಸುರುಗಾರ್ತಿಯೆ (ವೀಚೈಸ. ೪–೨೧–೧೯).

[ಕಿಸುರು$_3$ (< ಕಿಸುರ್$_2$) + ಆರ್ತಿ]

ಕೆಸುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆರುಚಿ ಕೀಸರಿಡು: ಐದು ತಿಂಗಳ ಕೂಸಂ ಗೊರ್ಕಲ್‌ನೀಯಿಂಬ ದೇವತೆ ಪಿಡಿದೊಡಾ ಕೂಸು ಮೆಯ್ಯೊಣಗುಗುಂ, ಮೈ ಬಣ್ಣಾವಳ್ಕು. ಕಿಸುಬ[ರು]ಗುಟ್ಟುಗುಂ ಅಗುಳಿಸುಗುಂ ಕಣ್ಣಾನೀರ ಸುರಿಸುಗುಂ (ಬಾಲಚಿ. ೧೩೯-೧೪೪). [< ಕೀಸರ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಸುರುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು: ಪಸಿದ ಹಾರುವನಾಗಿ ಭಾಮೆಯೊಳಸನಮಂ ಪಡೆಯುಣಾತ ಮದುವೆಗೆ ಸಸಿಮುಬಿಯರೆಟ್ಟಿನಕಣ್ಣಿದ ತಿನಲು ಭೂತವನೆ ಕಿಸುಬ[ರು]ಗೊಂದಿರಿ ನೀವು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೮-೬೮). [ಕಿಸುರ್ಕು (< ಕಿಸುರ್) + ಕೊಳ್]

ಕೆಸುರುಮಂತ್ರ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಮಂತ್ರ: ಕೂಸಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೋ ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಸುರುಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ (ಕೂಡಿ). [ಕೆಸುರ್ಕು (< ಕೆಸುರ್) + ಮಂತ್ರ]

ಕೆಸುರೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಕೋಪವೇರು; ಸಿಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗು: ದುರ್ಮೋಧನನು ಕರ್ಣಗಿಂ ಸಾರಥ್ಯವನ್ಕೆಸಗಿ . . . ಎಂದು ಶಲ್ಯನೊಡನೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದನ್ನಾಲಿಸಿದ ಶಲ್ಯನಿಗೆ ಸೈರಿಸಲಾರದೆ ಕೆಸುರೇರುತ್ತದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೮೮). [ಕೆಸುರ್$_2$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಸುರೇರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪೇರು; ಕೆಂಪಾಗು: ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಗೊಜ್ಜಿಗನ ಕಣ್ಣು ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಿಸುರೇರದಿರಲಿಲ್ಲ (ನಾಡೋಜ. ೩೩೧). [ಕೆಸುರ್$_1$ + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಸುಕೊಡಲ್ (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯ ದೇಹ; ಮತ್ಸರ ತುಂಬಿದ ನೆಲ್ಲು: ಕೆಸುಕೊಡಲ ಬಾಲ್ಕ್ಯಯಂ ಬೆಳಗದಿಲ್ಲಿಶ್ವಂ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೦೭-೩೧೬). [ಕೆಸುರ್$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಸುರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). =ಕೆಸುರುಗೊಳ್: ಜಗಡೊಡನಳ್ತು ನಳ್ಳು ವಿಳ್ತಕ್ಕೆ ಕೆಸುರ್ವಡುದುಗ್ರ ವಿರಕೆಂದಗಿಯದಣಕ್ಕೆ ಉಯ್ಯಲೆಯದಿಂಕ್ಕೆಪಯಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ ಬಾಳ್ವುಂ (ಸಂಸಪ. ೧೦-೧೦). [ಕೆಸುರ್$_1$ + ಪಡು$_1$]

ಕೆಸುರ್ವೇರ್, ಕೆಸುರ್ವೇರು (ನಾ). ೧. ಮರವೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ; ಮಬ್ಬು ಕವಿಸುವ ಒಂದು ಮದ್ದು: "ಕೆಸುರ್ವೇರಿನ ಮರುಜೆಯೌಷಧಂ" (ಚಕ್ರವ. ೧೦೪); ಇದುತ್ತಲ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನನ ನೀಲಕಾಂಡಪಟುಮಿಂತಿದು ಚಕ್ರಯುಗಕ್ಕೆಗಲ್ಚಲಿಕ್ಕಿದ ಕಿಸುರ್ವೇರ[ಪಾತಾಂ. ರ್ವಕ್ಕೆ]ಳರ್ಚೋಗೆಯೆಸಿಪ್ಪಿನ ಮಾಯ್ವು, ಮಹತ್ತಮಂ ತಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೧೯); ಹೊಕ್ಕಿಸಿದ ಕಿಸುವೇರದ ಕಾರ್ಬೋಗೆ ಚಿತ್ತದಲಿ ಸುಳಿಗೊಂಡುದು (ಅತ್ತಿಮಾ. ೧೩-೯). **ಕೆಸುರ್ವೇರಿಂ**: ಅವರ ಅಪ್ಪನು ಮಿತ್ರರು ಬಾಂಧವರು ಕೆಸುರ್ವೇರಿನ ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುವರೇನು (ವಿಗಡ. ೧೯). [ಕೆಸುರ್$_1$ + ವೇರ್]

ಕೆಸುವಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ: ಕೆಸುವೊನ್, ಕೆಸುಸಂಜೆ (ಕಮಚ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಸು + ಅಂಚೆ$_1$]

ಕೆಸುವಣ್, ಕೆಸುವಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹೆಣ್ಣು : ಕೆಸುವಣ್ಮನುಸುರ್ದರ್ ನಾಗರಂಗಂ ತಿರವರ್ ಪೊದಲ್ಪಿಸೆವ ಮಾವು (ಜಗದಿ. ೨-೧೫); ಕೆಸುವಣ್ಮನುಸುಕೆ ತೋರ್ವರ್ ನಾರಂಗ ಜಂಬೀರಮಿಶಿಲಂ ನಾಡೆ ಸಾರ್ವ ಕಾಲಂ ಕುಂದವು (ಚಟಪ. ೧೧-೩೩). **ಕೆಸುವೆಣ್ಣು** : ಕಳ್ಳುಳ್ಳಗಳ ದಾರಿ ಮೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯ ಕೆಸುವಣ್ಣೂ (ಕಾಲಾರ. ೩೧-೨೫). [ಕೆಸು + ಪಣ್]

ಕೆಸುವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : "ಕೆಸುವಣ್ಣಮೆನಲು ಕೆಂಬಣ್ಣವದು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೭೦) ; ಕಾಡಕಮುದ್ಭತ ಧೂಳಿಯಿಂದ ಮಾಗಸ ಕೆಸುವಣ್ಣನಾಗೆ (ಪಮ್ಮಟಿಸ. ೩-೫೦). [ಕೆಸು + ಬಣ್ಣ]

ಕೆಸುವಣ್ಣು 'ಕೆಸುವಣ್' ನೋ.

ಕೆಸುವಲಗೆ (ನಾ). ತಾಮ್ರದ ಹಲಗೆ; ತಾಮ್ರಪಟ: ಕೆಸುವಲಗೆಗಳಿಂ ಬರೆದಿಕ್ಕಿದ ಶಾಸನತೇ ದೊರೆಯಾದುದುವೊ . . . ಎಳೆವೇಗಳ್ಗ (ಪಲ್ಲಿಚಿ. ೩-೩೦). [ಕೆಸು + ಪಲಗೆ]

ಕೆಸುವಾಯ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ ; ಕೆಂಪಣ್ಣಾವುಳ್ಳ ಬಾಯಿ: ಸಸಿಮೊಗದ ಕೆಸುವಾಯ ಪುಸಿದಡುವಿನರಿಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭-೨೩). [ಕೆಸು + ಬಾಯ್]

ಕೆಸುವಾಯ್$_2$ 'ಕೆಸಿವಾಯ್' ನೋ.

ಕೆಸುವಾಯು 'ಕೆಸಿವಾಯು' ನೋ.

ಕೆಸುವಾಯ್$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನ ; ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಕೆಸುವಾಯರ ರವಿ ಕಮಯ್ಕನಾಯಕಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರಗ್ರ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೯-೬ ; 1082); ಭೂದೇವ ಲಲಾಮಂ ಕೆಸುವಾಯರ ಕುಳತಿಳಕಂ ರೂಪಭುಷಪತಾಕಂ (ಕಇ. V, ೩೬-೧೧ ; 1147). [?]

ಕೆಸುವಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಈಕಾನ್ಯದ ಕೆಸುವಾಲಿಯಿಂದೆ ನಿನ್ದಳಿಲ್ದಿನ್ದೆ ಒಟ್ಟಿಯಿಂದೆ ಅಗ್ನೇಯದ ಎಲಂಟೆ ಕೂಡ್ಪಿಯಿಂದೆ (ಎಳ. X (೩), ಚಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೦ ; 850). [?]

ಕೆಸುವುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಡಿ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ : ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಳಿಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇತದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕೆಸುವುಡಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ಪ). [ಕೆಸು + ಪುಡಿ]

ಕೆಸುವೊನ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಲೋಹ; ತಾಮ್ರ : ಕುರುಬಲಳ್ಕೆ ಮಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲೂರಿವಂತೆ ಮೊರೆದು ಪರವ ತನ್ನ ಕೆಸುವೊನ್ನ ರಥಮುಂ ಧ್ವಜಂಕಠಾರಮುಗೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೯೬ ಪ); ಸಾರಮಿಶಿಷ್ಟಕ್ಷತರಕೆಯ ಬೀರಂ ಸೈಂಧವ ಸಮಸ್ತಿಕಂ ಪಱಸಾರಿಂದೊರಂತಿರೆ ಕೆಸುವೊನ್ನೊಳ್ ಜಾರಿಸಿ ಕೊಂಡಿಟ್ಟೆ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಷ. ೯-೬೮) ; ಪೊನ್ಕೆಂಬ ಪೆಸರೊಳಾ ಕರ್ಮಾರ್ನ್ಯಂ ಕೆಸುವೊನ್ನುಮೆಯ್ದು ಲಾಕುಲಮೆ (ಸಮಚ. ೧-೭೬) ; ಕೆಸುವೊನ್ನ ಹೆಗ್ಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಗಾರ್ಜುನನ ಬಾಣಸಕೊಂದು ಚರುವಿಗೆಯೊಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೩). [ಕೆಸು + ಪೊನ್]

ಕೆಸುವೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹೊಳೆ ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಪ್ರವಾಹ: ಕೆಸುವೊನಲ್, ಕೆಸುವೊನ್, ಕೆಸುಸಂಜೆ (ಕಮಚ. ೧೪೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಸು + ಪೊನಲ್]

ಕೆಸುವೊನ್ನ (ನಾ). ತಾಮ್ರವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಕೆಸುವೊನ್ನಂ, ಬೆಂಬೊನ್ನಂ, ಕೆಜ್ಜನೆ + ಪೊನ್ ಅವಂಗೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೆಸುವೊನ್ + -ಅ]

ಕೆಸುವೊಳೆಲ್ 'ಕೆಸುವೊಟಲ್' ನೋ.

ಕೆಸುವೊಟಲ್, ಕೆಸುವೊಳೆಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ಪಟ್ಟದ ಕಲ್ಲು : ಕೆಸುವೊಳಲ್ ಮಹಾನಗ (ರೇ) ವಿಖ್ಯಾತ (ತೇ) ಸ್ಥಿತ್ಯಾ (ಇಆ. VII, ೨೨೦-೨೧; 659); ಅದಱೊಳಗಂ ಕೆಸುವೊಟಲಾ ವಿದಿತಮಹಾಕೊಱನಸಗರದಾ ಪುಗಿಗಿಱಿಯಾ ಸದಭಸ್ತುತಮಪ್ಪುಂ ಕುಂದದ ಸಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕಳ್ವಡದ ಕಿಱುಳ್ (ಕದಂ. ೧೧-೩೭). **ಕೆ ಸು ವೊ ಳ ಲ್**: ಸಿಂಗಣದೇವರ್ಕ್ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡೆವರತ್ತುಮಂ ಕಿಸುವೊಳಲಾಜುಂ ಬಾಡಮುಮಂ . . . ಅಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇ. XI-i, ೧೧೦-೪ ; 1070) ; ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಸುವೊಳಲ್ ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವದ ಹೆಸರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೭೦). [ಕೆಸು + ಪೊಟಲ್]

ಕೆಸುಸಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಸಾಯಂಕಾಲ; ಕೆಂಬೆಳಗಿನ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ: ಕೆಸುಸಂಜೆವೆರಸು ಕಜ್ಜಲಿ ಪಸರಿಪ್ಪದೆಸಾ ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪುಂ ಘ್ರುಕುಟಿ ಪ್ರಸರಾಂಧಕಾರಮುಂ ದಿಸೆದಿಸೆಗಿಸೆದುವೆ (ಅಭಿಷ. ೧೪-೪೩) ;

ಕಿಸುಸಂಜೆಯ ನವರಾಗದ ರುಚಿ ಮುಸುಕಿ ಮಸುಳನಾಗಿ ತಮಂ ಮೇಲಾಗೆ (ಶಾಂತಿ. ೪-೬೩); ಕೀರಟಿಚಿತ್ಪಶಿಖಯಂ ಕಿಸುಸಂಜೆಯ ದಾಗೆ (ಉದ್ಯು. ೩-೧೯); ಕಣ್ಣಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ.೧೯೩); ತೊಂತೆವಾಯ್ದಜೆ ಕಿಸುಸಂಜೆವೀಡ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೦೩); ಕೋಪದಿಂ ಕಣ್ಣಾಂ ಗುಸುಗುಳುವ ತೆಱದಿ ಕಿಸುಸಂಜೆಯನು ಏಂದಿಸಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೫೧). [ಕಿಸ್ಸು + ಸಂಜೆ]

ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾಯಂಕಾಲದ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಕೂಡಿರು, —ಬೆರೆತಿರು : ಕಿಸುಸಂಜೆವೊರೆದ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಸರಿಸಿದಪುದೆನಿಸಿ ರಾಮ ಚಂದ್ರಂ . . . ಪಸರಿಸಿ ನಯನಪ್ರಭೆ ರಂಜಿಸೆ (ಪಂಂಮಾ. ೧೦-೬೪). [ಕಿಸುಸಂಜೆ + ಪೊರೆ]

ಕಿಸುಸೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ನೆರ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಕಿಸುಸೆರೆ ಪರಿದರೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ (ಪಂಂಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಕಿಸುಸೆರೆ ಪುಟ್ಟು ವಿಟ್ಟು ಕಿಡುಗಣ್ ನಸು ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸೆ . . . ಭುಗುಟಿಯುಗ್ಗಮದುರ್ವಿಸಿ ಕೋಪಮುಗ್ಗಿ ಕಂಪಿಸುಸಿರಿಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೯೯); ಕಿಸುಸೆರೆಯ ಕಜ್ಜಾ ತೋರೆ ಭುಜ ಸೂತ್ರಿಸಿದವೊಲು ಬೆಲುವಾದ ಅವಯವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೯-೩). [ಕಿಸ್ಸು + ಸೆರೆ]

ಕಿಸುಸೆರೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ನರ ಹರಡು ; ನರದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಪ್ರಸರಿಸು : ನೀಳ್ದುಂ ಬೆಳ್ಪುಮನೆಳಕೊಂಡು ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಅರಿವು. ೬-೯ ಪ); ಹರಿವಂಬಕಿತು ಕಣ್ ಕಿಸುಸೆರೆವರಿಯೆ . . . ಮುಳಿದಂತೆದಂ (ಪಂಂಮಾ. ೪-೬೯); ಕಿಸುಸೆರೆವರಿದರ್ದಿಪ್ಪಯುಗ್ಮಂ ಪಯೋಜಜಿಸ್ಪಾಂಂ ತಾಮ್ರಾಭಪೋಷ್ಮಂ (ಅರ್ಹನೀ. ೬-೧೭). [ಕಿಸುಸೆರೆ + ಪರ್]

ಕಿಸುಸೇಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆ, —ಸೀರೆ : ಅವನ ಬಟ್ಟೆ ಸೆಳೆತೆಗೆದು, ಕಿಸುಸೇಲೆಯಂ ಹೊದಿಸಿ, ಮುಳ್ಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಳುಟವಂ ಮುಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಲಾಷ್ಟಾ. ೯-೨೪೪). [ಕಿಸ್ಸು + ಸೇಲೆ]

ಕಿಸೆ, ಕಿಶೆ, ಪಿಸೆ (ನಾ). (ಉಳ್ಳೆ) ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಚೀಲದಂತೆ ಹೊಲಿದು ಮಾಡಿದ ಜೇಬು; ಬೊಕ್ಕಣ : ಕಿಸೆಯಿಂದ ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಪೌಲಶಾ. ೬೪); ಅವರ ಕಿಸೆ ಬರಿದಾದಾಗ ಯಾರೂ ಕರೆದು ಮಾತನಾಡಿಸುವವರಿಲ್ಲ(ಕಾವೇರಿ.೧೩). ಕಿಶೆ : ರಾಚಪ್ಪ ಕಿಶೆಯಿಂದ ಕಾಕಾ ಅವರ ಕಾಗದ ತೆಗೆದು (ದೀಪಕ. I, ೧೦೨). ಪಿಸೆ : ಸಂಸ್ಥಾನೀಕರೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಪಿಸೇದಾಗ ಬಿದ್ದರು (ಸಮುಚರಿ. ೫೨೬).

ಕಿಸೆಗೆಹಾಕು, ಕಿಸೆಗಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ಅಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ ; ವಶವರ್ತಿಯಾಗುವಿ ಮಾಡಿಕೊ : ಎಂಥೆಂಥವರನ್ನೋ ಕಿಸೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ, ಇವರು ಯಾವ ಗಿಡದ ತೊಪ್ಪಲು? (ರಂಭಾ); ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಜಪ್ತಿ ವಾರಂಟು ಹೊರಟೊಡನೆ ವಾರಂಟನ್ನು ಜಾರಿಮಾಡುವ ಅಮಲಿನರನ್ನು ಗೌದರು ತಮ್ಮ ಕಿಸೆಗಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೪೭).

[← ಪಾರ. ಕೀಸಾ ; ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿಸಾ]

ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ (ನಾ). ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚಿಕ್ಕಗಡಿಯಾರ: ಕೈಗಡಿಯಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಿಸೆಗಡಿಯಾರ ದೊಡ್ಡದು (ರಂಭಾ).

[ಕಿಸೆ + ಗಡಿಯಾರ]

ಕಿಸೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಜೇಬು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಳವು ಮಾಡುವವನು ; ಜೇಬು ಗಳ್ಳ : ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳರ ಹಾವಳಿಯಿದೆ (ಅಳಿ. ೨) ; ತಾನೂ ಕಿಸೆಗಳ್ಳನಾದರೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹಣಸಂಪಾದನೆಯಾದೀತು (ಸ್ವಸ್ಥಜೀ. ೨೧೬). [ಕಿಸೆ + ಕಳ್ಳ]

ಕಿಸ್ಸಾಡು 'ಕಿಸುಗಾಡು' ನೋ.

ಕಿಸ್ಕಾರ 'ಕಿಸ್ಕಾರ' ನೋ.

ಕಿಸ್ಕಾರೆ, ಕಿಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕೇವಲ ಗಿಡ; ಕೇವಲು : ಕಿಸ್ಕಾರ ದಾಸವಾಳದ ಹೂಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದ್ದರು (ಕುಡಿಕ. ೬೫); ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಿಸ್ಕಾರ ಹೂವೊಂದು ತೇಲುತ್ತ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಮೈಮನಾ. ೫೫). ಕಿಸ್ಕಾರೆ : ಕಾಂಕಣ್ಣು . . . ಕಿಸ್ಕಾರದ ಹಣ್ಣು, ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣು ಗಳಿವೆ (ಸ್ವಸ್ಥಜೀ. ೧೩). [?]

ಕಿಸ್ತು, ಪಿಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಕಂತಿನ ಮೊಲಕ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಂತು. ೨. ಕಂದಾಯದ ಹಣ. 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ಪರಾ. ಪಿಸ್ತು : ೨. ತಲಬದ ತಾಲ್ಕಿಟಿನಾರಭ್ಯಾಸಾಲ್ಲಿಯಾನುಯೆರಂಡು ಪಿಸ್ತಿನ ಮೇರ್ಗಳಿಗೆ (ಮೈಶಾರಿ. ೧೯೩೮. ೨೬-೧೭; 1890); ಆದರೆ ಸರ್ಕಾರದವರು ಕೇಳಿದಾಗ ಪಿಸ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ (ಗ್ರಾಮಾಸ. ೬೯).

[← ಅರ. ಕಿಸ್ತ್ ; ಮರಾ. ಪಿಸ್ತ್]

ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ, ಪಿಸ್ತುಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕಂದಾಯದ ಹಣವನ್ನು ಕಂತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾವತಿಮಾಡುವ ಕ್ರಮ. ೨. ಹಾಗೆ ನಮೂದಿಸಿದ ಕರಾರು ಪತ್ರ: (ರೈಸ್ಗ. ೫೫೩); ಆಯಾ ವರುಷದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲಾಗುವಂತೆ ಅಪ್ಪಜೆ ದಯಪಾಲಿಸಬೇಕು (ಋಶಾಮಂ. IV, ೬೨). ಪಿಸ್ತುಬಂದಿ : ಪಿಸ್ತುಬಂದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಸೂಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೬). [← ಮರಾ. ಪಿಸ್ತು ಬಂದೀ]

ಕಿಸ್ತುಬಾಕಿ(ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಬಾಕಿ; ಕಂತುಗಳ ಬಾಕಿ: ಕಿಸ್ತು ಬಾಕಿ ಉಳಿದದೆ ಸುಸ್ತಿ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು (ರಂಭಾ). [ಕಿಸ್ತು + ಬಾಕಿ]

ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ನಾ). ಕಂದಾಯ ಹಣದ ಕಂತಿನ ವಸೂಲಿ: ಮಾಹೆವಾರಿ ಜಮಾಬರ್ಜು ಲೆಕ್ಕದ ತಯಾರಿ ಮತ್ತು ಕಿಸ್ತುವಸೂಲಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). [ಕಿಸ್ತು + ವಸೂಲಿ]

ಕಿಸ್ಸೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಡಿಗ. ೪೭-೧೨೫). [?]

ಕಿಳ್ (ನಾ). ಹಾಳು ನೆಲ : ಬಿಳ್ಳಂ [ಪಾಕಾಂ. ಬಿಲ್ಲ, ಬಿಳ್ಳ] – ಕಿಳ್ [ಪಾಕಾಂ. ಕಿಲ್, ಬಿಳ್] (ಕಮದ. ೨೯೧ ಪ್ರಯೋ); *ಕಿಳ್ (ದಿಳ್)– ಬಿಲ್ಲ = ಹಾಳ್ನೆಲ್ (ತಲ್ಲಕೋ. ೬). [?]

ಕಿಳಿಕೆ (ನಾ). ಸುಳ್ಳುಗಾರ; ವಚನ ಭ್ರಷ್ಟ (?) : ಇಳಿಯ ಪಾಲನ ನಾನು ಕಾಡೊಳು ಬಳಲಿಸಿದೆ ವಿಧವಿಧ ಶ್ರಮೆಯ ಅಳಲಿದಿನು ಸತ್ಯ ವಾದಿಯು ಕಿಳಿಕನಾದಗಲೆ (ಕಮಚಿ. ೧೪೧). [?]

ಕಿಳಿಕೆಂಬಿತೆ 'ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತೆ' ನೋ.

ಕಿಳಿಕೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ ; ಕಳವಳ : ಕಿಟಿಗಳ ಕಿಳಿಕಿಳಾಯತ ರವದಿ ಮೃಗಸಂಕುಳದ ಕಳಕಳದಿ . . . ಅಮ್ಮುತವಾಯ್ತು ವನದಹನ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೫೭). [< ಸಂ. ಕಿಲಕಿಲಾ]

ಕಿಳಿಕೆಳ್ಳ 'ಕಿಳಿಗಿಳಿ' ನೋ.

ಕಿಳಿನಿಲ (ನಾ). ಕಾಲ ಕೆಳಗಿನ ನೆಲ : ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದಂ ಕಿಳ ನಿಲಮಂ [ಪಾಕಾಂ. ಕೆಳನೆಲಸಿ] ನಹಿಂದ್ರಾಲಯಕ್ಕೊತ್ತೆ (ಜಗವ. ೪-೪೭). [< ಕಿಳ್ನೆಲ]

ಕಿಳಾಸ 'ಕೆಲಾಸ' ನೋ.

ಕಿಳಿಂಜಕ 'ಕಿಲಿಂಜಕ' ನೋ.

ಕಿಳಿಕಿಂಬಿತೆ 'ಕಿಲಿಕಿಂಚಿತೆ' ನೋ.

ಕಿಳಿಗಿಳಿ, ಕಿಳಕಿಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ವಂದನಮಂ ಕಿಳಿಗಿಳಮಂ ಚಂದನ ಜಾಣಳ್ಳ ಜಳಿಳ ಪನ್ನವಳಗಿಯು ಸನ್ಮಡೆಗಡಗಿಳಿ ರಮಸೊನ್ದರೆ ಸಮಿಪದೆ ಕೊಣ್ಣ ವೀರಣಣ್ಣಾ (ಸೌಇಸ. IX–i, ೧೧೪–೬೬ ; 1107). ಕಿಳಕಿಳ್ಳ : ಕಿಳಕಿಳಪ್ರಜ್ಞಾತ ದುರ್ಗಾಧಿಪಂ (ಪೀಮಪು. ೧-೨೪); ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭ ಕಿಳಕಿಳನ್ನ ಜನನುತ ಜೂಡಾಮಣಿ ಕಶಿಪ್ರಭುವೆಂದಿಗಿತಿಕಯ ವಂಣಾಲ (ಶಾಂತೀಪು. ೨-೪೨). [?]

ಕಿಳಿತ್ರಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಲಾಲಿತ ಗಮಕ ಭಜಾವಣೆಮಾಗಿಚ್ಛ ವಿಯೊ ಕಿಳಿತ್ರಮಮೆಸೆದಿರೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತಿರೆ ಕೇಳುತ್ತಿದಂ ರಾಮ ಚಂದ್ರನ ಗೀತವನು (ಕುಮುಂಡಾ. ೧೧-೧೨). [?]

ಕಿಳಿರ್$_1$ 'ಕಿಳಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕಿಳಿರ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಮಿರು : ಎಳೆಯಳ ಸೆಳೆವೊಳ್ನಡುವುಂ ಸೆಳೆಮಂಚಮು ಮೊಡನೆ ಸೆಳೆಯೆ ಪುರ್ವುಂ ಕುರುಳುಂ ಕಿಳಿರೆ ನಿತಂಬದ್ರವಮುಂ ಗಳರವಮುಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೨೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಿಳರ್; ಮಲ. ಕಿಳರ]

ಕಿಳಿರ್$_3$ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ಸಿಟ್ಟಾಗು : "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. ೩೬).

[< ಕೆಳರ್$_2$?]

ಕಿಳಿರು$_1$ 'ಕಿಳಿಱು$_1$' ನೋ.

ಕಿಳಿರು$_2$ 'ಕಿಳಿಱು$_2$' ನೋ.

ಕಿಳಿಲ್ 'ಕೀಱಿಲ್' ನೋ.

ಕಿಳಿಲನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಚಳಿಲನೆ, ಕಿಳಿಲನೆ, ಗಳ ಗಳನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕಿಳಿಱು$_1$, **ಕಿಳಿರ್**$_1$, **ಕಿಳಿರು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆ; ಹೇಷಾರವ ಮಾಡು : "ಕಿಳಿಱು – ಹಯಘೋಷೇ" (ಶಮಧಾ); ತೊಳಗೆ ಪೊನ್ನರಥಂ ರಥ ವಾಜಿಗಳ್ ಕಿಳಿಱೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೯); ಕಿಳಿಱೆ ಹಯಂಗಳ್ ಗರ್ಜಿಸೆ ಜಳದನಿಭಂಗಳ್ ಗಜಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೫ ಪ್ರಯೋ); ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ . . . ಕಿಳಿಱೆ ಹಯಂ ಪತಿಗೆ ವಿಜಯಮಂ ಸೂಚಿಸುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೪೫); ಕಿಳಿರ್ದು ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳುಂ (ಪಾರಸಿ. ೨-೨೩). **ಕಿಳಿರ್**$_1$: "ಕಿಳಿರ್ – ಹಯಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕಿಳಿರ್ವಶ್ವಂಗಳ ನಿನದಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೫); ಕಿಳಿರ್ವಂತೆ ಹೊಯ್ದಟ್ಟೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡಾ ಕುದುರೆ ಶಿಬಿರದತ್ತೋಡಿದತ್ತು (ಶೇಷರಾ. ೯೫-೮೧). **ಕಿಳಿರು**$_1$: ಸಾನು ರಾಗದೊಳು ಕಿಳಿರಲು ದೈತ್ಯರೆಡಹುವರು . . . ಇಂತು ಕಾಳಗದೊಳ ಸುರರಂ ಪಾಳ್ಗೈವುದಾ ತುರಗವು (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೮೦). [?]

ಕಿಳಿಱು$_2$, **ಕಿಳಿರು**$_2$ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ; ಹೇಷಾರವ : ಕಿಳಿರ [ಱ]ಬ್ಬರದಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಲ್ವಬ್ಬರದಿಂ] ತೀವಿದುದಾಶಾಂತರಮಂ ಜವ ದಿಂದೆ ಗರುಡನಂ ತರ್ಜಿಪವೋಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೫೨). **ಕಿಳಿರು**$_2$: ನಂಬಿದರೂಳಿಗಿ ಎಂದು ಸಾರೆ, ಬಿಳಿಕುದುರೆಯ ಕಿಳಿರಿನ ಡಂಗುರವೆ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೧-೮). [< ಕಿಳಿಱು$_1$]

ಕಿಳುವದುವ 'ಕೀಱ್ವದುವ' ನೋ.

ಕಿಳುವಳಿ (ನಾ). (ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ) ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ; ಉಪ ಗ್ರಾಮ : ಆ ಗ್ರಾಮಕೆ ಸಲುವ ಕಿಳುವಳಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಚತುಸೀಮೆಗೆ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೮೩-೧೦; 1528). [?]

ಕಿಳುಹೊಲ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಹೊಲ : ಅಱುವತೊಕ್ಕಲ್ ಕಿಳುಹೊಲ ಆದಿಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುದು (ಕಇ. IV, ೧೬-೩; ?). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಪೊಲ]

ಕಿಳ್ಕಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕವಿ; ಹೀನನಾದ ಕವಿ : ಉದಗ್ರಸ್ಫುರತ್ಕವಿ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಟಪ್ರಭಾವಮನದಂ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ಕಬ್ಬಿಗಂ ಗುಪ್ತಿಗೈದವ ರಾತ್ಮೀಯಕೃತಿಪ್ರಭಾವತೆಯನಾದಂ ತೋರ್ಪವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೯).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಕಬ್ಬಿಗ]

ಕಿಳ್ಕಯ್ದು 'ಕೀಱ್ಕೈದು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಕುಳಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ : ಈ ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವವು ಮಹಾನರಕದ ಕಿಳ್ಕುಳಿಯ ತಳಕ್ಕೆ ತಲೆಕೆಳಕಾಗಿ ಬೀಳುವ ವಿಪರ್ಯಯಕ್ಕೂ ಸಮರ್ಥವಹುದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೮೪-೨೪).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಕುಳ್ಳಿ (< ಕುಱ್$_2$]

ಕಿಳ್ಗಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಸನ್ದ ಕಿಳ್ಗಿಳಮಂ ದೋರ್ವಳ ದಿಂದೆ ಪತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. XX. ೮೭-೪೩; ?). [< ಕಿಳಗಿಳ]

ಕಿಳ್ಜಂತೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಜಂತೆ : ಕೇತಕಿಯ ದಳದ ಕಿಳ್ಜಂತೆಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೧). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಜಂತೆ]

ಕಿಳ್ತು 'ಕೀಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಕಿಳ್ದನಿ (ನಾ). ಕೆಳದನಿ; ಕುಗ್ಗಿದ ದನಿ : ಆರತ ಗಂಟಲ ಕಿಳ್ದನಿಯಿಂದ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೩-೪). [< ಕಿಱ್$_2$ + ದನಿ$_2$]

ಕಿಳ್ದಾಳಿಗೆ (ನಾ). ತಾಳಿಗೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಅಂಗುಳಿನ ಕೆಳಭಾಗ : ಒರಸಿದೊಡೆ ಬರಿಯಂ ಕೊಱೆವ ಉಗುಳ್ದೊಡೆ ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಳ್ದಾಳಿ ಗೆಯೊಳ್ನಾಂಟುವ ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ಗಾಣಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ವ).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ತಾಳಿಗೆ]

ಕಿಳ್ನಡೆ (ನಾ). ಕೀಳುನಡೆ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ : ಆವನೊಳಾದೊಡಂ ಕುಮತಿ ಕಾಳ್ನುಡಿ ಕಿಳ್ನಡೆ ತೋಱುತಿರ್ದೊಡೆ (ಅಪಶ. ೬೦).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ನಡೆ$_2$]

ಕಿಳ್ನೆಲ 'ಕಿಱ್ನೆಲ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಱ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪರಜು (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಚು; ಕೆಳಗಿನ ಖಡ್ಗಧಾರೆ : ಸುಲಿಪಲ್ ಘಲಿಲ್ಲೆನುಗೆ ಬಾಳಿನ ಕಿಳ್ಪರಜಿಂದೆ ಮೋದದಿರ್ಪನೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೨-೩೬; 1162). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಪರಜು]

ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಱ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಱ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಪೋಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಾನ (?) : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಳ್ಪ್ರಭು ಮಡಲೂರ ಪೊಲ್ಲಗಾವುಂಡಂಗೆ ಹಿರಿಯರಸರ ಬೊಮ್ಮಿದೇವರಸರು ಕಿ[ಳ್ಪೋ]ಗು ನಡಿಸಿದ ಮರ್ಯಾದೆ (ಕಇ. IV, ೪೮-೪೩; 1247). [?]

ಕಿಳ್ಬರಿ 'ಕಿಱ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೂಲೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೂಲೆ, —ಕೊನೆ : ಆ ವೇದಿಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಿಳ್ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೭-೨೩).

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಮೂಲೆ]

ಕಿಳ್ಮೊಗ 'ಕಿಱ್ಮೊಗ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಮೊಳೆ, ಕೀಳ್ಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊಳೆ, —ಗೂಟ : ನೆಗಪಿ ನೆಟ್ಟ ಘನ ತ್ರಿಶೂಲದ ಕೆಲದೊಳಿಳಿಪಿದಂಬಿನ ಪೊದೆಯ ಸಾರ್ಚಿ ನಿಲಿಸಿದ ಶರಾಸನದ ಕಿಳ್ಮೊಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳ್ಮೊಳೆ]ಯೊಳಿಳಿಪಿದ ಪಾಱುಂಬಳೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). **ಕೀಳ್ಮೊಳೆ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[< ಕಿಱ್$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಸರ (ನಾ). = ಕಿಳ್ದನಿ : (ಕಿಳ್ಸರದಿಂದ,) ಅಪ್ಪಣೆ. (ಹೋಗುವನು.) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೬೬-೨೧). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಸರ$_3$]

ಕಿಳ್ಸೆರಗು 'ಕಿಱ್ಸೆಱಂಗು' ನೋ.

ಕಿಳ್ಸೆರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನರ, —ರಕ್ತನಾಳ : ಅರಿದಾಳ ಪಾಟಲಂ ಕಿಳ್ಸೆರೆ ರಕ್ತಂ ಮಂಜುಮೊಳೆ . . . ಮಧುವಿಲೋಚನಂಗಳ್ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧-೨೩). [< ಕಿಱ್$_2$ + ಸೆರೆ$_2$]

ಕಿಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಚಿತ್ರವಾಹನ ಪೊನ್ಬುಚ್ಛಾಳೆ ಕಿಳ್ಳಂ ನಾಗಣ್ಣನಧಿಕಾರಿಗಳಾಗೆ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೨; 675). [?]

ಕಿಳ್ಳಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸಿಮ್ಮನೂರ ಕಿಳ್ಳಮ್ಮನ ಅಣ್ಣುಗಿಯ ರಟ್ಟಗನ ಬೆದೆ ಮೆಟ್ಟಿಯಾಲಮ್ಮಾನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೧೩; 800). [ಕಿಳ್ಳ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಿಳ್ಳಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೊಇಚಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ತ್ರಿಯೆನ್ತೆನ್ದಡೆ ಕಿಳ್ಳಯ್ಯವುವರೊರುಮಿಱ್ಪುಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೩-೩; 900).
[ಕಿಳ್ಳ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಳ್ಳಾಣಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನಾಣ್ಯ: ಕೇಣಿಯನಿತ್ತು ತನ್ನೊಡಲನೊಪ್ಪಿಸಿ ನಾಡ ವಿಟರ್ಗೆವೊಂದ ದುಗ್ಗಾಣಿಗೆ ಲಕ್ಕ ಜೀವದಭಿಮಾನವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಕಿಳ್ಳಾಣಿಯ ಮುದ್ರೆಯಂತಿಹಪರಕ್ಕುರೆ ಸಲ್ಲದ ವೇಸಿಗರ್ಥಮಂ ಪ್ರಾಣಮನಿಕ್ಕಿಯಕ್ಕಟ ವೃಥಾ ಕೆಡುವಂ ಕೆಡುಕಂ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ನೀತಿಸಾ. ೬೯೪). [< ಕೀಳಾಣಿ]

ಕಿಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಚೇಷ್ಟೆ; ಕಿಲಾಡಿತನ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇದೆಲ್ಲ ಕಿಳ್ಳಿ ಬಂದಿರೋದು ಅವರಪ್ಪ ಆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರಿಯಿಂದ (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೧೦); ಜನರು ಇಂಥ ಕಿಳ್ಳೀ ಮಾಡುವದು ಸರಿಯಾದ್ದಲ್ಲ (ಮೋಹಿನೀ. ೮); ನಮಗೂ ಕಿಳ್ಳಿ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಚಂದುಟ. ೪೨).
[< ಕಿಳ್ಳು ?]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ, ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ: ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡವ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗುವನು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನ ಹಿಂದೆ ಸೂತ್ರಧಾರ (ಅರಳು. ೪೭೧); ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟದ ಹಿಂದಿರುವ ಸೂತ್ರಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ (ಚೇನಧಾ. ೭೪). ೨. ಇಂತಹ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು, —ಕುಣಿಸುವವನು: ಕಿಳ್ಳಿಕೇತನು ಗೊಂದೆ ಕುಣಿಸುವೊಲು ಕುಣಿಸುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೧೩-೫); ದಾಸರ ಆಟ, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರ ಆಟ . . . ಮನೋರಂಜಕ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ಜನಜೀ. ೩೦). ೩. "ಕಿಡಿಗೇಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮); ಪಂಗಡಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡೆದ್ದಿಸಲು ಹೂಡಿದ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರಾಟವಿದು (ಜನನಾ. ೧೨). **ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ**: ೨. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ಕಿಳ್ಳೀಕೇತನ ಆಟವಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೨೫). **ಕಿಳ್ಳೆಕೇತ**: ೧. ಇದೆಂತ ಕಿಳ್ಳೇಕೇತರ ಮದುವೆ? (ಬೆಳುಮ. ೨೦೬). [ಕಿಳ್ಳಿ + ಕೇತ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನ (ನಾ). ಹುಡುಗಾಟ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇವು ಪರಟೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತತನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಹರಟೆಗಳಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. X, ಮೆಚ್ಚಿಗಮಾತು). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + -ತನ]

ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಪಿಳ್ಳೆಗಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಆಲೆದಾಡಿ ಕುಳ್ಳು-ಸೊದೆಗಳ ತಂದು ಕಿಳ್ಳಿಕೇತಾಟದಲಿ ಕಲೆಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಇಕ್ಕಿ (ಬಾಸಿಗ. ೨೬-೬). [ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ + ಆಟ$_1$]

ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಚಿವುಟು; ಗಿಲ್ಲು. 'ಕಿಳ್ಳಿ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಳ್ಳು; ತೆಲು. ಗಿಲ್ಲು; ತುಳು. ಕಿಣ್ಣ್]

ಕಿಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಪಿಚ್ಚು; ಸಿಳ್ಳು; ಕಿಸರು: ಕಿಳ್ಳ ಮಡು ಕಣ್ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೮); ಮಲಮೂತ್ರ ರಕ್ತ ಸಿಬಳು ಕಿಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಹಲವು ಲಾಲಸ ಗುಗ್ಗೆಗಳಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಿ. ೧೭-೩೦). 'ಸಿಳ್ಳು' ಪರಾ. [?]

ಕಿಳ್ಳೀಕೇತ 'ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ' ನೋ.

ಕಿಱಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?): ತಾಗಿದ ಗಜಾಸುರನಂ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಚಮ್ಮವಂ ಸಜಸಜಿ ಸಜನೆ ಸೀಳ್ದು ಬಿದಿರ್ಗಯಾಡುತ ಪುಟುಟಹ ಕುಟಹ ಕುನಟ ಕಿಱಟಕಿಱಟವೆಂಬ ವಾದ್ಯದಿಂ ನಟಯ್ಸಿ ನಾಟ್ಯವಾಡಿದ ಮಹೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೭೦-೨೩; 1235). [?]

ಕಿಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುಂಬು; ಗಿಡಿ; ದಟ್ಟಣಿಸು: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ತೊಂಡಿಲುರವಕೆಯ ಪಜ್ಜಳದೊಡಿಗೆಯೊಳ್ಕಿಱುದಾ ಸಜ್ಜಿವನೆಯ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸೆಳೆಕೊಂಡರುಜ್ಜುಗವೆಂಗಳರ್ತಿ[illegible]ಳು (ಧರಚ. ೧೩-೧೦೦). ೨. ಅಡಗಿಹೋಗು; ಕುಸಿ: ಬಱುದಾದುದು ಜಲಧಿಜಲಂ ಕಿಱುದಿರ್ದುದು ಮೇರು ನಿನ್ನ ಭರದಿಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೬). 'ಕಿಕ್ಕಿಱು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಱು]

ಕಿಱು$_2$, ಕಿರಿ$_3$ (ಗು). 'ಕಿಱುದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕಿಱುಯೆಸಳು' ಪರಾ. **ಕಿರಿ$_3$**. 'ಕಿರಿಬೆಟ್ಟು', 'ಕಿರಿಮೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱುದು]

ಕಿಱುಕಿಱು, ಕಿರಿಕಿರಿ, ಕಿರ್ಕಿರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದ. 'ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಿರಿಕಿರಿ**: ೨. ಕಿರುಕುಳ; ಕಾಟ; ಕಿಟಕಿಟ: ಹೊಸ ಹೆಂಡತಿಯ ಕಿರಿಕಿರಿಯೂ ಉಪದ್ರವವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮೋಹಿನಿ. ೧೪); ಅವಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕಿರಿಕಿರಿ (ನಡವಾ. II, ೧೨೦೦). ೩. ಅಸ್ವಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾಡುವ ನರಳಾಟ: (ಕ). **ಕಿರ್ಕಿರಿ**: (ಕ).

ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡು = ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆಕೊಡು: ಕೂಸು ಅತ್ತು ಕಿರಿಕಿರಿ ಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ ಭಟ್ಟರ ರಾಮರಕ್ಷಾ ಅಂಗಾರವು ಅದನ್ನು ಶಾಂತ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೨೫); ಮರಲೀಧರನು ಕಿರಿಕಿರಿಮಾಡ ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಾಗ (ಜೀವಪ್ರ. ೨).
[? ./ ತುಳು. ಕಿರಿಕಿರಿ]

ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿಕಿರಿ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕಿರುಗುಟ್ಟು: ಚೀಱು ಕಿಱುಕಿಱುಗುಟ್ಟುತಟ್ಟಳವಾಱು ಬಿದ್ದನು ಹಲುಗಿರಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೫); ಎಸುವ ಜೋದರ ನಾಳಿಯಂಬಿಗೆ ಕುಸಿದು ಕಿಱುಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸಿಕಿಱುದು ಗಿರಿ]ಗುಟ್ಟೆ ಹಲುಗಳ ಹಸರಿಸಿದವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ ಭಲ್ಲುಕವ್ರಾತ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೮). [ಕಿಱುಕಿಱು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕಿಱುಗುಳ್ಳ 'ಕಿಱುಯಗುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕಿಱುಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಗು; ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಹಸುಗೂಸು: ಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ಗೂಸಾದೊಡೆ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಮುಱುಯಲಿಱುವನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೭೩). ೨. ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗಿ; ಬಾಲಿಕೆ: ಕಿಱುಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱುಮಾತನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಆವ ಕಱುವುದು ತನ್ನ ತಾನಿಱುದು ಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧೪).
[< ಕಿಱುದು + ಕೂಸು]

ಕಿಱುಗೆ$_1$, ಕಿರಿಗೆ, ಕಿರುಗೆ, ಕಿಱುಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸೀರೆ; ಬಾಲಕಿಯರು ಉಡುವ ಸೀರೆ: ನಿಗಳವುಂಗುರ ಗೆಜ್ಜೆ ಪೊನ್ನಂದುಗೆ ಪವಳಮುಂ ಮುತ್ತು ಪೊಚ್ಚ ಕಿಱುಗೆ ಜವಿಕೆಯುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಸ ಜವಕಿಗೆ ಕಿಱುಗೆಯುಂ] (ಬಸಪು. ೧೪-೧೫). **ಕಿರಿಗೆ**: ಎರಡು ಕಿರಿಗೆ ತೊಗೋ ಅಂತ ಕೈಯೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟಾಗ (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೭); ಅವಳು . . . ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಕಿರಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊದೆದಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪). **ಕಿರುಗೆ**: ಕಿನ್ನುಡೀ ಕಿರುಗೆಜ್ಜೀ ಕಿರುಗೆ ನಾಗರಸುತ್ತು (ನಾಪದ. ೨೦). **ಕಿಱುಗೆ**: ಉಟ್ಟುದಂತುದಯರಾಗದ ಕಿಱುಗೆಯಂತೆಡದ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯೊಳು ರುಧಿರವಿಳಿಯಿತ್ತು (ವೀರೈಪು. ೪-೨೧-೧೧). [?]

ಕಿಱುಗೆ$_2$ (ನಾ). = ಕೆರ್ಗಿ: "ಕಿಱುಗೆ = ಒಜಪು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ, ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: ಕಾಲಲಿ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ ನೀಲದ ಬಾವುಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧-೧೧). **ಕಿರಿಗೆಜ್ಜೆ**: (ಕ). 'ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [< ಕಿಱುದು + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕಿಱುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದು ಮಾಡು; ತೆಗಳು; ನಿಂದಿಸು: ನಿಮಗೆಮ್ಮ ಮಾಡಿದಪಕಾರಮಾವುದಕ್ರಮದಿನೆಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬರಲ್ಕಕ್ಕುಮೆ ಪೇಱುಮೆಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಮಾತು ಕಿಱುಗೆಯ್ದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿವಿಗೆಯ್ದೆ] ಚಿತ್ತವಿತ್ತಿಂತೆಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೪). [< ಕಿಱುದು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕಿಱುಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗದ್ದೆ; ಸಣ್ಣಗದ್ದೆ(?) : ನಾಯಕರ ಕಿಱುಗೆ ಹೊಲನ ಕಡನ ಮುದಿಹೊಲಕೆ (ಎಕ. XV, ಹೂಳೆನ. ೮೦–೧; 1417).

[ಕಿಱುಗೆ? + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕಿಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು (?): ಬಲಹರನ ಚರಣದಂಡದ ತಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱು [ಪಾಠಾಂ. ನೆಱು]ಗೊಂಡೆಱಲ್ವ ಬಾಂದೊಱುಯೆಲರಿಂ ದೊಲೆದುದು ವಿಷ್ಣುಕುಮಾರನ ಗೆಲವಂ ಕಂಡಮರರೊಸೆದು ಕಟ್ಟದ ಗುಡಿವೊಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬–೩೪). [< ಕಿಱುದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುಚು, ಕಿರಚು, ಕಿರಿಚು, ಕಿರುಚು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಚೀರು; ಅರಚು : ನಗದಿರ್ ಬಾಯ್ಕಡಿಗೊಳ್ಳದಿರ್ ಕಿಱುಚದಿರ್(ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೬). **ಕಿರಚು** : ಆ ಪ್ರಾಣಿಯು ಅಂಬಾ ಎಂದು ಕಿರಚ ಹತ್ತಿತ್ತು (ಬಂಗಾಹ. ೪೧); ಕಿರಚಬೇಡ . . . ನಾನೇ ದೊರೆ, ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆ (ಪಾಶ್ಚಾಪು. ೧೨೯). **ಕಿರಿಚು** : ಹುಡುಗರು ಎದ್ದುನಿಂತುಕೊಂಡು 'ನಮಸ್ಕಾರ ಸಾರ್' ಎಂದು ಕಿರಿಚಿದರು (ರಂಗಳ. ೩೧). **ಕಿರುಚು** : ಆ ಬೆಕ್ಕು ಬಹುಹೊತ್ತು ಕಿರುಚಿ ಒರಟೊರಟಾಗಿ ಸುತ್ತಾಡಿ, ಪರಚಿ, ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಆಗುಳಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೪೨೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕಿಱಾವು]

ಕಿಱುದು, ಕಿರಿದು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು; ಸ್ವಲ್ಪವಾದದ್ದು; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾದುದು : ಕಿಱುದಱೊಳ್ ಪಿರಿದುಮರ್ಥಮನಱುಪಲ್ ನೆಱೆವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೫); ನಿಮಗನಿಬರ್ಗಂ ಕಿಱುದೆಯಾಯುಷ್ಯಮೆಂದು ಪೇಱ್ದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೦–೨೪); ಕಿಱುದನಱುವುದಂ ನುಡಿವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೩೬); ಬಗೆ ಕಿಱುದು ಮಾತು ಪಿರಿದೆನೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧–೩೧); ಹೂತು ಹಿಗ್ಗುವ ಪುಳಕರಾಜಿಗೆ ದೇಹ ಕಿಱುದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨). (ಗು). ೨. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣ : ನಾಣುಮಂ ಕಿಱುದು ಜಾಣುಮನಱ್ಕಱಜನೀವ ಚುಂಬನಂ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೬); ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗಮುಂಟು ಕಿಱುದೋದುಗಳೊಳ್ ಕಿಱುದುಂಟು ಬಲ್ಮೆ (ಗದಾಯು. ೧–೫೦); ಕಿಱುದಾಲೋಕನ ಚಂದ್ರಿಕಾಪ್ರಸರದಿಂ. . .ಕಿಱುದಾಂದೋಳಿತ ಮೌಳಿಯಂ (ಅನಂಪು. ೬–೫೭); ಪಾಂಡವರು ಕುರುಭೂಮಿನಿವಾಸಕೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು ಕಿಱುದು ದಳಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧–೧೮). **ಕಿರಿದು** : "ಪುಟ್ಟ, ಚುಟ್ಟ – ಅಲ್ಪೀಭಾವೇ, ಕಿರದರೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫೬); ಅಲ್ಪವೊ ಭೂಮವೊ ಹಿರಿದೋ ಕಿರಿದೋ (ಅನಿಕೇ. ೩೧–೧); ಆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಮನೆ ತುಂಬ ಕಿರಿದು (ರೂಢಿ).

ಕಿಱುಕಿಱುದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಾಯ್ವೆಱ್ಚಯೊಡನೆ ಕಿಱುಕಿಱುದೆ ನಂಜನೂಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೬–೨೪); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಿಱುಕಿಱುದನೆಱೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬ ವ); ಕಿಱುಕಿಱುದೆ ಮೆಟ್ಟ ಮುಂದಂ ಕಿಱುಕಿಱುದನೆ ಸಾರ್ಚಿ ತಮ್ಮ ಗದೆಗಳನಾಗಳ್ ಕಿಱುಕಿಱುದೆ ತಿರುಪಿ (ಗದಾಯು.೮–೭); ಕಡಿದು ಕಿಱುಕಿಱುದನೆಲುವಂ ಪುಡಿಗುಟ್ಟಸಿ(ಯಶೋಚ. ೪–೧೯); ಗುಹೇಶ್ವರನ ಲಿಂಗವ ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗೆ ನೆನೆದರೆ ಹಿರಿಹಿರಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವುದು ನೋಡಾ ಮಜಹು (ಅವಚಂ. ೨೨೯–೧೦೩೬). ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗು = ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕದಾಗು : ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗಿರೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಱೆ ಕೊಱೆದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೬೯); ಪದಂಗಳ್ ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗಿಯಂದ ಮಾಗಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦–೧). ಕಿಱುಕಿಱುಯ = ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ; ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ : ಕಿಱುಕಿಱುಯವಾಗಿ ನಿನ್ನಂ ತಱುತಱುದಡಗಿಂಡೆಯಂ ತಗುಳ್ದಾಡುವೆನೊ (ಬಂಹರಿ. ೮–೧೨); ಕಿಱುಕಿಱುಯ ಸಮಯಗಳನೆಬ್ಬಟ್ಟೆ (ಬಸಪು.೫೨–೩೦). ಕಿಱುದಂತರ = ಸ್ವಲ್ಪದೂರ: ಸತಿಯ ಪೆಜಗೆ ಕಿಱುದಂತರದೊಳ್ ಕೈಲಾಸನೆಂಬ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೧೯); ಕಿಱುದಂತರಮಂ ಬಂದ ಬಂಧು ಜನರುಮಂ . . . ಮಗುಟಲ್ ಪೇಱ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೨). ಕಿಱುದಂತರಂ = ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದವರೆಗೆ : ಎಮ್ಮಂ ಕಿಱುದಂತರಂ ಕಳಿಪಿ ಮಗುೞ್ವೆ ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೩೩); ಕಿಂಕರತ್ರಯಂ ಕಿಱುದಂತರಂ ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೨–೩); ಪೂರ್ವದಿಶಾಮುಖನಾಗಿ ಕಿಱುದಂತರಂ ನಡೆದು ಬಂದು (ಬಸರ. ೨–೪೭). ಕಿಱುದ ಆಡು = ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳು; ತೆಗಳು; ನಿಂದಿಸು : ಉಪಕಾರವಂ ಕಿಱುದ ಆಡಿದವನೋ (ಬಸಪು. ೪೦–೪೨). ಕಿಱುದಾಗಿ = ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ : ಸಾಯಬಯಸಿದೆ ಮಗನೆ ವಿಧಿ ನನಗಾಯುಷವ ಕಿಱುದಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬೧೩. ಪರಿ. ೨೭೯). ಕಿಱುದಾಗಿಸು = ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಮಾಡು : ಪಿರಿದಾದ ತಳಿ ಮೇರುವೆಗಳನಡಸಿಯೆ ಕಿಱುದಾಗಿಸಿದ ದುರ್ಗವನು (ಕಂನವಿ. ೧೬–೩೪). ಕಿಱುದಾನುಂ = ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ : ಸಮನಿಸಿರೆ ಕೆಂಪು ಕಿಱುದಾನುಮಱುಗೆ ಸೌಗಂಧಿಕಾಖ್ಯಮದೆ ಕಲ್ಹಾರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫–೨೩); ಕಿಱುದಾನುಂ ಪೊಟ್ಟುಮಲ್ಲಶ್ರಮದೆ ಪೊಣರ್ದು (ಜಗವಿ. ೪–೩೮). ಕಿಱುದಾನುಂಬೇಗಂ = ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು : ಎಂದು ಕಿಱುದಾನುಂ ಬೇಗಮಱು ಮರುಳಾದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೨ ವ). ಕಿರಿದಾನುಂಬೇಗದಿಂ = ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ : ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಾಗಳೆ ಬಂದು ಬಲಿಬಂಧನನ ತಲೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರೆ ಕಿಱುದಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦ ವ). ಕಿಱುದುಕಾಲ, ಕಿರಿದುಗಾಲ = ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು : ಇಳೆಯೊಳಿನ್ನುಂ ಕಿಱುದು ಕಾಲವ ಬಳಸಬೇಹುದು (ಬಸಪು. ೨೦–೮); ತನ್ನ ನಿಜಗಾಣುತಿಹ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಕಿರಿದುಗಾಲಮ್ಮಿಲ್ಲಿಯಿರಿಸಿ ಕೊಳಲಿಚ್ಛೈಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೮೯–೩೫). ಕಿಱುದುಗೊಳ್ = ಕೊಂಚ ತೆಗೆದುಕೊ; ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊ : ತುಱುವೆಯ ಕಾಯ್ಗಳುಮಂ . . . ಶರ್ಕರೆಯಿಂ ನೆಱೆ ತಿಂದು ಬಿಸಿಯನೀರಂ ಕಿಱುದುಗೊಳಲ್ಕಱಿಯದುಱುಗುಮೇ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಖಮದ. ೧೪–೪೨). ಕಿಱುದುದಿನ = ಕೆಲವುದಿನ : ಒಂದಿನಿತು ತಳುವಿಲ್ಲ ಹೇಳಲು ಕಿಱುದುದಿನವೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೪–೬೯). ಕಿಱುದು ಪೊಟ್ಟು = ಕೊಂಚಕಾಲದವರೆಗೆ; ಕೆಲಹೊತ್ತು : ಆಂಕೆಗೊಂಡು ಕಿಱುದು ಪೊಟ್ಟು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೭೦ ವ); ಅಸ್ಪಂದನೇತ್ರದಿಂ ಕಿಱುದು ಪೊಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತುಮಿರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೨–೫೫ ವ). ಕಿಱುದುಬೇಗಂ = ಕಿಱುದುಪೊಟ್ಟು: ಕಿಱುದು ಬೇಗಮಿರ್ದಾರಾಧನೆಯಂ ವಕ್ಖಾಣಿಸುವುದಂ ಕೇಳ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩–೭); ಜಗುಲಿಯ ಮೇಗಣ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸದಳಿಂಬದ ಮೇಗೆ ಕಿಱುದು ಬೇಗಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೭೧ವ); ದವನಕನೇಕಾಗ್ರಮನನಾಗಿ ಕಿಱುದು ಬೇಗಮದನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೩೬–೧೪). ಕಿಱುದೆಡೆ = ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥಳ; ಕೆಲವು ಭಾಗ; ಕೆಲವು ಅಂತರ : ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಸಿವಿಗೆಯನೇಱಿ ಮಹೀಪಾಲರೇಱಡಿಯಂ ವಿಯಚ್ಚರರೇಱಡಿಯನುಯ್ದುಂ ಬಱಿಯಂ ಸುರಾಸುರರ್ ಕಿಱುದೆಡೆಯನುಯ್ಯೆ (ಜಾವುಂಪು. ೫೩–೧೬); ಕಿಱುದೆಡೆಯ ದಂಡರತ್ನದಿಂ ತೊಡೆಯಿಸಿ ಕಳೆದು (ಅಜಿಪು. ೯–೩೪ ವ); ಕಿಱುದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆಪೋಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೧೦); ಬಂದು ಕಿಱುದೆಡೆಯ ನಡೆ ವಿಜಯನಾಗೆಂದು ತನುವನು ತಡವಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪–೫೩). ಕಿಱುಯ = ೧. ಚಿಕ್ಕವನು; ಸಣ್ಣವನು; ಕಡಮೆ ವಯಸ್ಸಿನವನು : ಕಿಱುಯಂ ಮುತ್ತಂ ಧನದಂ ಬಱುಯಂ ತೊಱೆದಂ ಗೃಹಸ್ಥನೆನ್ನದೆ ಮುಂಬಿಟ್ಟಱಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ್ಪ ಜವನ (ಅಪಿಪು. ೪–೭೭); ಅವರಿನ್ದಂ ಕಿಱುಯರ್ಲ್ಲಾಕುಳದ ಸಿದ್ಧಾನ್ತ ನಯವೇದಿಗಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೫–೮೦; 980); ನಿಮ್ಮ ಕಿಱುಯಗುಡ್ಡಂ ವಾಯುಭೂತಿಯಾಯಿರ್ದನೆ (ಸುಕುಮಾ.೪–೨೩ ವ); ಹಿರಿಯನಲಿ ಜನಕಂಗೆ ಮೋಹವು ಕಿಱುಯನಲಿ ಕಡುಮೋಹ ಜನನಿಗೆ ನಿರುತ ಮರುಚಲು ಮಗನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೧೩. ಪರಿ. ೩೧೧).

ಕೆಱಯೇಗು ಕ್ರಿ. ಕೆಳೆಮಟ್ಟಿದವನು; ಹೀನ; ಕೇಳ; ಅಲ್ಪ: ಪೆಜರಂ ಪೊಗಟ್ಟಿಪೆಯೆಮ್ಮಂ ಕಿಱಿಯರ್ ಮಾಡಿದಪೆಯೆಲವೊ ಸಂಜಯ (ಗದಾಯು. ೬-೫೬.); ಎನ್ನಿಂದ ಕಿಱಿಯರಿಲ್ಲ, ಕಿವಭಕ್ತರಿಂದ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೭ಳ); ವರಧರ್ಮವನುತ್ತಮವಂ ಸ್ಥಿರವನಿಲ್ಲಿಂ ಕೇಳಲೊಲ್ಲಿ ದಾತನೆ ಕಿಱಿಯಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೭ಗ). ಕಿಱಿಯಂದು = ಚಿಕ್ಕಂದು; ಬಾಲ್ಯಕಾಲ: ಕಿಱಿಯಂದಿಂದಿತ್ತ ನಡಪಿದೊಡಿಸಿದ ದಾದಿಯೆಪ್ಪಿಪ್ಪ ದಱಂ (ಅದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ತೊೞಗದೆ ಗೋವ್ಗಾಪ ಕಿಱಿಯಂದಿನ ಗೋವಿಕೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ತಳಿಪಿಮದಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಕಿಱಿಯಂದು ತಂದೆ ಬಗ್ಗಿಸಲಱಯನೆ ತಾಯ್ ಜಡಿದು ತಿಳಿಪಲಱಯಳೆ (ಸುಳುನಾ. ೩-೬೩); ಮಗನಂ ಕಿಱಿಯಂದಿಂ ತೊಡಗಿ ಶಿಕ್ಷಿತನಿದರ್ದಱಿ ಪಿಂತಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೩); ಕಿಱಿಯಂದೆನಗೆ ಕತಿಯಳಿದು ಪೊರೆವರಿಲ್ಲದೆ (ಪಜ್ಜಣಾ. ೧೩-೪); ಕಿಱಿಯರ್ಕೋಲು = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದ ಕೋಲು: ಮಕಿಱಿಯಕ್ಕೆಯ ೩ ಂಗಸ ಕಟ್ಟಿ ಯಲು ಕಿಱಿಯ ಕೋಲಲು ಮುಱಲು ಮತ್ತರ್ ಗಜ್ಜಿಯುಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ವಿಷ. II, ೬೫-೨೨; ೧೭ನೆಯ ಕತ). ಕಿರಿಯವಂ, ಕಿಱಿಯವನಿಪ = ಚಿಕ್ಕವನು: ಈ ಕಿಱಿಯವನಲ್ಲಮದೆ ಕೆಡೆಸುಡಿದ ನಪ್ಪೆಂದಂ ಜೆಱೆ ಸರಿಸುವುದು (ಪಂಚಭಾ. ೬-೬೧). ಕಿಱಿಯರ್ಕ್ಕ, ಕಿಱಿಯಳ್, ಕಿಱಿಯಳು = ಚಿಕ್ಕವಳು; ಕಿರಿವಯಸ್ಸಿನವಳು: ಈಗಳೇ ಕಿಱಿಯರ್ಕ್ಕ ನಮಗೊಂದುಮನಿಂತುಟೆನ್ನ್ (ಅದಿಪು. ೬-೨೬); ಕಿಱಿಯರ್ಕ್ಕ್ . . . ಮೆಱ್ಪನೆಂಂದುಮುಖಿ ಜಂದನೆಯೆಂಬರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೫-೪೫); ಅಜಿಪರಂ ಕಿಱಿಯರ್ಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಂಬ ಮಗಳಂ ಪಡೆದು (ಅದಿಪು. ೪-೪೪ ವ), ದುರ್ಮಾರ್ಥನಿಂ ಕಿಱಿಯರ್ಕ್ಕ ದುಶ್ಚಳೆಯೆಂಬಂತೆ (ಕಮದ. ೧೫೧ ಪ್ರಯೋ); ಕಿಱಿಯಳೆವೆಂದಿನ್ನುವಂ ನೀಂ ಬಜ್ಜದೆ ಕಾಡದಿರು (ಬಸವ. ೧೪-೨೨). ಕಿಱಿಯಾತ = ಚಿಕ್ಕವನು: ಕಿಱಿಯಾತನೆ ಪರಿವಾರಕ್ಕಮರಸಂಗಮಱುಗಲಾಗಿ ಬಳಿಯೆ (ಜಾವಂಪು. ೩೬-೮); ಕಿಱಿಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರಗತಿವರಣಾಮದಿಂ . . . ಉನ್ಮತ್ತನಾದಂ (ಸುಳುನಾ. ೨-೫೭ ವ). ಕಿಱಿವಿರಿಯರ್ = ಕೆರಿಯರು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರು; ಚಿಕ್ಕವರು ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡವರು: ತುಱಲಲ ಪರಕೆಯು ಸಮಾನಸ್ಥಿತಿಪ್ರಿಯಂ ಕಿಱಿವಿರಿಯರಲಾದು ಪೊಡವಟ್ಟು ಪರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ವ).

[ದೇ. ಱ ತಮಿ. ಱಿಪಿಯರು; ಮಲ. ಱಿಲ್ಯ, ಱಿಲ್ಲು, ಱಿಲು; ಕುಳು. ಕಿರಿ, ಕಿರು; ಕೊಡ. ಕಿರ್ಕ; ತೆಲು. ಱಿಲು; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್]

ಕೆಱಯೇಗು (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು; ಭಾರಂಗಿ: ಸುರದುಂಬಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಮರಿಚಂ ಕಿಱಯೇಗು ಗರ್ದುಗಿನೆರೆಯೆಂಬವಿವುಂ ಬೆರಸಿ (ಜಮದ. ೭-೬೨). 'ಕೆಱುಯೇಗು' ಪರಾ. [< ಕಿಱುದು + ತೇಗ್ಚು]

ಕೆಱಯೊಡೊಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೊಟ್ಟಿಲು: ಸಿಂಗಾರದಬುದಿನ ಕೆಳದಿಯರ ಕೈವೇಣಿ ಱಿಯೊಡೊಟ್ಟಿಲಿನ ಬೊಂಬೆಗಳ (ಋತ್ಯಾಭ. ೫-೭೪).

[< ಕಿಱುದು + ತೊಟ್ಟಿಲು (< ತೊಟ್ಟಿಲ್)]

ಕೆಱಯನೇಱುಲು (ನಾ). ನೇರಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಳೆ: "ಕಾಳವಲ್ಲಭಾ- ಕಿಱಿನೇಱಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೨).

[< ಕಿಱುದು + ನೇಱುಲು (< ನೇಱುಲ್)]

ಕೆಱಯನೋಟ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವುದು; ಒರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಱಿಯನೋಟ ವಿಟಿಂಗಿಗೆ ಅರಿತೋಟ ವಿದು ಪಳಕೆಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೩). 'ಕೆಱುನೋಟ' ಪರಾ. [< ಕಿಱುದು + ನೋಟ]

ಕೆಱಪಿಲ್ಲಿ, ಕೆರಿಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪಿಲ್ಲಿ; ಸಣ್ಣ ಕಾಲುಂಗುರ: ಕೆಱಪಿಲ್ಲಿಯನು ಇಟ್ಟು ವಾಚಪತಿಪಿತನೆಂಂಬೆ ಮೆಂಟಿಕಿಯೊ (ವಿಸಾಸು. ೫೪-೬.).

ಕೆರಿಪಿಲ್ಲಿ: ಚಂದದಲಿ ಮಿಂಾಲು ಕಿಂಪಿಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮಂದಗಮನೆಗೆ ಒಟ್ಟಿದವು (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪-೧೬); ಇಚ್ಚುರದ ಕಿರಿಪಿಲ್ಲಿಯಾ ದೃಲ್ಲಿ ಶೃಂಗರಿಸಿ (ಇಸಮು. ೪೩-೨೬). [< ಕಿಱುದು + ಪಿಲ್ಲಿ]

ಕೆಱುಪು, ಕೆಱುಪು, ಕೆಱುಪು (ಕ್ರಿ). ತುರುಕು; ಒಳಸೇರಿಸು: ಎಱಗದರಾತಿ ರಾಯ ×× ಯೊ ಱಿ ಯೊಳ್ ಪರಪೆಱಂಕೆಯಿಪ್ಪಿನಂ ಕಿಱಿಪಿ ಧುಕಾಸಿಯಂ ಜಸಮನೆಕ್ಕ ಸೆಯಾನೆಯ ಕೋ× ಗೊಂಬಿನೊಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಿಕ್ರಾ. XII, ಶುಮಸೂ. ೬೮-೧೩; ೧೬೦); ಅಸುಖ್ರುಮು ಪಾಂಡ್ಯ ನೃಪಾಳರೆಕ್ಕ ಜಳದಿಂ ಏಗರೊಡಿ ಸುಜ್ಜಿಂದಿನಂ ಮಸೆದಂ ಬಿಲ್ಲಮಮಸ್ತ್ರ ಕಾಣ ತಳದೊಳು ಭೋರೆಂದಿನಂ ಖೈತುಗಿಸ್ರಸ್ಯತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಕೋಷದೊಳ್ಳಿ ಅಪುವಂ ಭುಕ್ಕಂದಿನಂ ಕೂಳುರ್ ದಳ್ಳಿನೆ ಬಲ್ಲಾಳ್ ನೃಪಾಳಕಂ ಪಿಱಭುಜ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪಾಸಿಯಂ (ವಿಕ್ರ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೬-೧೪; ೧೨೪); ಕೆಱುಪುವ ಗೇಣ ಕೇಣಮಿವರಿಂ ನವಯೌವನವೊಗ್ಗಮಾಯ್ತು (ಪುಸ್ತಪ್ರ. ೨-೬೧). **ಕೆಱುಪಹು**: ೧. ಹಜಾಗಂಡಿಂದಾಕಸೇವನಂದುಲಿವನ ಬಾಯೊಜಯಾಗಲ ಲ್ಮಂರಲಗಂ ಕಿಱಿಪಡೆ ಮಾಣ್ದನಪ ಜಬ್ಬುಣಂ (ಕಾ. I, ೨೫-೪೬; ೧೮೬). ೨. ತಿವಿ; ಕುಟ್ಟು; ಚುಚ್ಚು: ಕಱಾರಿಯ ಕೋಲಿಂ ಮುಂದಣ ರೆತ್ತಸ್ರಧಂಭಮಂ ಕಿಱಿಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿಯಿ, ಕಿಱಿಪಿ] ಸೋರಲಿಕುತುಂ (ಸಂಬಸ. ೪-೯೬). ೩. ನಿಗುರು; ನಿಮಿರು: ಕುಸಿದ ಪಿಂದೊಗೆದೊಡ್ಡಿದ ಕಂದವೇಱಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಸಿಕಿತ್ತಿದೇಳ ಚರಣಂ . . . ಒಪ್ಪೆ ಕಿವಿಗಳ್ ಕಿಱಿಪುತ್ತಿರೆ ಪಾಯ್ದು ದೇವಕಳಿವಿದ ಕಳುಪಟ್ಟ ಕೇಸರಪೊಲಿರ್ದುದು ಕೇಸರಿ ಕುಂಭಿಕುಂಭಧಟೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೨೧); "ಸಣ್ಣ ದ್ದಾಗು" (ಲೀಲಾವ. ೬೮೪). **ಕೆಱುಪು**: ೧. ಅರಿದಿದುರರ ಬಾಯೊಳೆ ಸುರಿಗೆಯಂ ಕಿಱುವಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩, ೩೬-೨೯; ೧೦೫). ೨. ಕಿಱುವುದ ಕಪಿ ಕಡುವೊಗರಂ ಪೆಱುವ ಮೊಗಂ ಸರ್ಬುರ್ದರ್ದ ವಾಳಾಗ್ರಂ ಮುಂಕುಱು ವಾಯ್ದು ತವಕಮಿಪ್ಪುವ ಕುದುರೆಗಳಾರ್ದಾಟ್ಟರ್ ಸು ಧ ಟರ್ (ದಶಕು. ೨-೧೪). ೩. ವಕ್ರವಾಗು; ಗಂಟುಱ್ಚು: ಅಜಿಪದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ಕಿಱುವಿದ ಕುಡುವರ್ಗ ಕರ್ಚಿದೌಱರ್ದ ಬರ್ಜ್ (ಕಾನ್ವಾವ. ೪೩೦); ಕೊರಲಸರೆ ಱಗಿ ಬೆಮರುಕ್ತಿರೆ ಕಳ್ಳೆಚ್ಚನಾಗೆ . . . ಪೆರ್ದು ಕಿಱುವೆ ಕಡುಪಿಂ ಕುರುಪಕ್ಕ ಭೀಷ್ಮಗೆ ಕಿಪಿ ಕಿಂಕಿಸಿಪೋದಂ (ಬಂಕಾ. ೧೧-೩೩); ನಿಗುಂದಿಸೆ ಮನೋಮಯಂದಂ ಕಿಱುಪಿ ಬೊಬ್ಬೆಗೊಂಡಿ ರ್ದರುಂ ತಗುಳ್ದೊಡಲ ಸಾರ್ದರ್ (ಅಸಂಪು. ೫-೧೪). [ಕಿಱ್ + -ಪು]

ಕೆಱುಪ್ಪು, ಕೆಱುವ್ಪು (ನಾ). ಕತ್ತಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕತ್ತಿಯಿಂದ ತಿವಿಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ (?): ದೊಣೆಯಿಲ್ಲದ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ ದನ್ನಣಿಸಿಲ್ಲದ ಕಿಱ್ಪಾಕಾಂ. ಱು)ಪು ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದರಸು ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದ ನೃಪನೊಲಾಸಿಸಿಕಯಿಲ್ಲದ ಜಳ್ಳ ನಕ್ಕೆ ನೊಗಯಿಸದಪುದೇ (ಆ ಚಿ ಚ. ೬-೪೭). **ಕೆಱುಪ್ಪು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕಿಱುಪ್ಪು]

ಕೆಱುಬಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಲ; ಸಣ್ಣಬಾಲ: ಹತ್ತುಸಾಸಿರ ಕೆಱ್ಱು ಕತ್ತಿನಲಿ ಕಿಱಿಬಾಲ ತುತ್ತಿನೆ ಹಿಡಿಯು ತುರುತಿಯದು ಕವಿಗಳಿದರ್ಥ ವಮು ಪೇಳ್(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೬). [< ಕಿಱುದು + ಬಾಲ್]

ಕೆಱುಮಾತು, ಕೆರಿವಾತು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಮಾತು; ಅಡಕ ವಾದ ಮಾತು. ೨. ಕೇಳುಮಾತು: ಕಿಱುಗೂಸ ಹೋಗುವುದು ಕಿಱುಮಾನಾಡುವುದು ಕಱು ಸತ್ತ ಅವ ಕಱಿವುದು ತನ್ನ ತಾನಱುದು ಕೊಂಂಡಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧). **ಕೆರಿವಾತು**: ೧. ಕಿರಿವಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿ ಅರ್ಥ (ಸಾಹಿನ. ೭೫); ತಿವಿದು ಅಡಿದ ಕಿರಿವಾತು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮ ಕಾರಕವಾಗಿದ್ದು ನಾಟಿಕಕಾರನ ಕುಶಲತೆಲೆ ಆದರಲ್ಲಿ ವೈಕ್ಕವಾಗಿದೆ (ಕವಿನಿ. ೧೦೯). [< ಕಿಱುದು + ಮಾತ್ಸು]

ಕಿಱಿಮಿಾನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಮಿಾನು: ಗುಂಡಿ ನೀರೊಳಗೆ ಕಿಱಿಮಿಾನ ಹೆಜ್ಜೆಯನು ಕಂಡಾತನಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯೮).
[< ಕಿಱಿದು + ಮಿಾನ್$_3$]

ಕಿಱಿಯ ಏಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಕ್ಕ (ನಾ). ಅಕ್ಕಂದಿರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯವಳು: ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರೈವರು ಒಬ್ಬನ ಅರಸಿಯರು ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾಕೆಯ] ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯ ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨–೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕ$_1$]

ಕಿಱಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಅಕ್ಕರ ವೃತ್ತದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ವಿಷ್ಣುಗಣಗಳು ಕೊನೆಗೊಂದು ರುದ್ರಗಣವೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಮಪಾದಗಳುಳ್ಳ ವೃತ್ತ: ಪೊಡೆಯಲರವರಿರ್ವರ್ ಮೊದಲೊಳಿರ್ಕೆ ಜಡೆಯ ಶಂಕರ ನೊರ್ವಂ ತುದಿಯೊಳಿರ್ಕೆ ಮಡದಿ ಕೇಳ್ ಮೂಱೆ ಗಣಮೆಸೆದಿರ್ಕೆ ಗಡ ಕಿಱಿಯಕ್ಕರಕ್ಕಿದೆ ಲಕ್ಷಣಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೮).
[< ಕಿಱಿದು + ಅಕ್ಕರ$_2$]

ಕಿಱಿಯಗರು, ಕಿರಿಯಗುರು (ನಾ). ಅಗುರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಶಿಂಶಪೆ" (ನಾಚರಾ. ೬). **ಕಿರಿಯಗುರು**: ಪರಿಮಳದೆಣ್ಣೆಯಿಂ ತೇದ ಕಿರಿಯಗುರ ಗಂಧವಂ ಧರಿಸಿದರೆ . . . ಚರ್ಮದೋಷಂಗಳಂ ಹೋಗ ಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಳವೈ. ೪೨). [< ಕಿಱಿದು + ಅಗರು]

ಕಿಱಿಯಗುಳ್ಳ, ಕಿಱಿಗುಳ್ಳ (ನಾ). = ಕಿಱುಗುಳ್ಳ: "ಕುಂಭ – ದಂತಿ, ಕರಿಯ ಸಿವನ್ನಿ, ಕಿಱಿಯ ಗುಳ್ಳ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). **ಕಿಱಿಗುಳ್ಳ**: (ಕ).
[< ಕಿಱಿದು + ಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಗೋರಂಟೆ, ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ (ನಾ). ಗೋರಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಚಿಕ್ಕಗೋರಂಟೆ: "ಸಹೆ, ಕುಮಾರಿ" (ನಾಚರಾ. ೬) **ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ**: "ಕುರಂಟಾ, ಕುರಂಡಾ – ಕಿಱಿಯಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [< ಕಿಱಿದು + ಗೋರಂಟೆ]

ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು, ಕಿಱಿಯತೂಬರ, ಕಿಱಿಯತೂಬರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಕತಿಂದುಕ – ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು" (ಓಷಧಿ. ೩೦). **ಕಿಱಿಯತೂಬರ**: "ಕಾಕತಿಂದುಃ, ಕಾಕಸ್ಫೂರ್ಜಃ– ಈ ಯೆರಡು ಕಿಱಿಯತೂಬರ" (ಓಷಧಿ. ೩೨). **ಕಿಱಿಯತೂಬರು**: "ಕಾಕತುಂಡಕಾ – ಕಿಱಿಯತೂಬರು" (ಓಷಧಿ. ೩೨).
[< ಕಿಱಿದು + ತುಂಬುರು$_1$]

ಕಿಱಿಯತೂಬರ 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯತೂಬರು 'ಕಿಱಿಯತುಂಬುರು' ನೋ.

ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಕಪಿಲಾ – ಕಿಱಿಯದ್ರಾಕ್ಷಿ (ಓಷಧಿ. ೨೧). [< ಕಿಱಿದು + ದ್ರಾಕ್ಷಿ (< ದ್ರಾಕ್ಷೆ)]

ಕಿಱಿಯನೆಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗುಳ್ಳ; ನೆಲಬದನೆ: "ವಿದಾರಿ, ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ, ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ, ಕ್ರೋಷ್ಟಿ" (ನಾಚರಾ. ೬).
[< ಕಿಱಿದು + ನೆಲಗುಳ್ಳ]

ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬನ್ನಿಮರ: "ಅಲ್ಪಶಮಿಾ, ಶಮಿಾರ – ಕಿಱಿಯಬನ್ನಿ" (ನಾಚರಾ. ೬). [< ಕಿಱಿದು + ಬನ್ನಿ$_1$]

ಕಿಱಿಯಬೆೈ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತಾಯಿ; ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ: ಈತಂ ಮನೆಯ ಕಿಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕಿಱಿಯಬೆೈ ಜಡದೊಡೆ ಮುಳಿದು ಬಂದೊಂ (ಜಾವುಂಪು. ೮೯–೭); ಕಿಱಿಯಯ್ಯಂ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ ಪಗಲ್ ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಕಿಱಿಯಬೆೈ (ಜಾತಕಿ. ೩–೬); ನಿನಗಾಂ ಕಿಱಿಯಬೆೈ ಯೆಂದು ಪೇಳ್ದು (ನಳಚಂ. ೫೭೩). [< ಕಿಱಿದು + ಅಬೆೈ$_1$]

ಕಿಱಿಯಮಾವುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂಸೆಯ ವೆಟ್ಟತ್ತಜ ಬಟಿಯ ಪಿರಿಯ ಮಾವುಡೆಗೆಯೊನ್ದು ಕಿಱಿಯಮಾವುಡೆ ಯೊನ್ದನ್ತು ಬಾಡವೆರಡು (ಕಇಅ. ೬೯–೨–೫೬; 1056).
[< ಕಿಱಿದು + ಮಾವುಡೆ]

ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು: ಕಿಱಿಯಮುಗುಳಿಯ ಪೆಮ್ಮಾಡಿಗೊಣ್ಡಜ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೀಟ್ಪಣ್ಣ ಇನ್ನೂಱು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩–೮; 899 ?).
[< ಕಿಱಿದು + ಮುಗುಳಿ]

ಕಿಱಿಯಮ್ಮ, ಕಿರಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ: ಅಖಿಳ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯೊಳ್ ದಂತಿಗನ ಪುತ್ರಕಂ ರಾಜ್ಯಾನ್ತರಮಾದನ್ದು ಕನ್ನರಂ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ಸನ್ತಾನದೊಳಿಟ್ಟ ಬಟಿಕ್ಕ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯–೪೩; 947); ಆತನ ಕಿಱಿಯಮ್ಮಂ ವಿಶಾಖಭೂತಿಯುಮಲ್ಲಿಯೆ ಪುಟ್ಟಿದನ್ (ಜಾವುಂಪು. ೨೭–೧೬). **ಕಿರಿಯಮ್ಮ**: ದಾಣರಾಜರಾ ಕಿರಿಯಮ್ಮಂ ಗಳಯಿರಡಿ ಅಳ್ವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರ್ಕೊಟ್ಟೊದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೭–೫, ೨ನೆಯ ಶತ). [< ಕಿಱಿದು + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕಿಱಿಯಯ್ಯ, ಕಿರಿಯಯ್ಯ (ನಾ). = ಕಿಱಿಯಮ್ಮ: ಪಗಲೊಳ್ ತಂದೆ ದಿವಾಕರಂ ಜನನಿ ಶುಕ್ರಂ . . . ಕಿಱಿಯಯ್ಯ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಂ (ಜಾತಕಿ. ೩–೬). **ಕಿರಿಯಯ್ಯ**: ಭೀಮಂ ನಿನಗೆ ಪಿರಿಯಯ್ಯನಹನೆ ಸಹದೇವ ನಕುಲರ್ . . . ಕಿರಿಯಯ್ಯಗಳೆ (ಅರುಣ. ೧೯–೧೮).
[< ಕಿಱಿದು + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕಿಱಿಯಯಾಲಕ್ಕಿ 'ಕಿಱಿಯೇಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯರಸಿ, ಕಿರಿಯರಸಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕರಾಣಿ; ಕಿರಿಯರಾಣಿ: ಕಿಱಿಯಕ್ಕನ ಕೂಡುವರೆ ಹಿರಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ, ಹಿರಿಯರಸಿಯ ಕೂಡುವರೆ ಕಿಱಿಯರಸಿ ಕುಂಟಣಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೨೨–೧೩); ಸೇರಿದವು ಪೂರ್ಣಾಂಶ ಭಾಗಗಳು ಹಿರಿಯರಸಿ ಕಿಱಿಯರಸಿಯವರಿಬ್ಬರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧–೭–೫೮); **ಕಿರಿಯರಸಿ**: ಪಿರಿದು ನಾರಿಯರಿದ್ದಡೇನ್ ಕಿರಿಯರಸಿಯಲ್ಲಿಹುದಾಪ್ತ ಮೋಹೋತ್ಕರುಷಂ (ಅನಂರಾ. ೨–೧–೨೭).
[< ಕಿಱಿದು + ಅರಸಿ]

ಕಿಱಿಯಸಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮೂಲ್ಯ ಪುಷ್ಪಾ – ಕಿಱಿಯ ಸಣಬು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೪). [< ಕಿಱಿದು + ಸಣಬು]

ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಹಾನಿಂದಿ – ಕಿಱಿಯಸಿವನ್ನಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬). [< ಕಿಱಿದು + ಸಿವನ್ನಿ]

ಕಿಱಿಯಹಾದರಿ (ನಾ). ಪಾದರಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಮಧು ಸ್ರವಾ – ಕಿಱಿಯ ಹಾದರಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೦).
[< ಕಿಱಿದು + ಹಾದರಿ (< ಪಾದರಿ$_2$)]

ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ (ನಾ). ಹಾಲೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಜೀವಂತಿ, ಜೀವನಿ, ಜೀವೆ, ಜೀವನೀಯೆ, ಮಧುಸ್ರುವೆ – ಈ ೫ ಕಿಱಿಯಹಾಲೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೧). [< ಕಿಱಿದು + ಹಾಲೆ$_1$ (< ಪಾಲೆ$_2$)]

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ 'ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ, ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಂದರೋದ್ಭವಾ – ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೨೫). **ಕಿಱಿಯಹಿಟ್ಟಳಿಕ**: "ಚತುಷ್ಪತೀ – ಕಿಱಿಯ ಹಿಟ್ಟಳಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೫೪). [< ಕಿಱಿದು + ಹಿಟ್ಟಳಿಕೆ]

ಕಿಱಿಯೀಚಲು 'ಕಿಱೀಚಲ್' ನೋ.

ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭೂಬದರೀ – ಕಿಱಿಯೆಲಚಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೩). [< ಕಿಱಿದು + ಏಲಚಿ]

ಕೆಱಯೆಲವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕೋಚನ" (ಪಾಚಿರಾ. ೬). [< ಕೆಱಮು + ಎಲವ]

ಕೆಱಯೆಸಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು; ಸಣ್ಣದಳ: ಜಾದರಿಯ ಹರ್ಷ ಖಧಿಯಂ ಮಾಧವಿಯ ಮಹಾ ವಿಡಗ್ಧ ಗುರುಕಂಳರನಂ ಕೇದಗೆಯ ಕೆಱಯೆಸಳ ಪುಕ್ಕಾದ್ಧಿಕನಂ ಕಂಡೆನ್ನ ಕರಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಕವಿಚ. III, ೬೯೭ ತಿವದಕಾಸಾಕ್ಕಳ್).

[< ಕೆಱಮು + ಎಸಳು (< ಎಸಱ್‌)]

ಕೆಱಯೆಲಕ್ಕೆ, ಕೆಱಯೆಲಕ್ಕೆ, ಕೆಱಯೆಯೂಲಕ್ಕೆ (ನಾ). ಎಲಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅಱಪಕುಂಚಿತಾ, ತುತ್ಯಾ, ಕೋರಂಕಾ, ತ್ರಿಪುಟಾ, ತುಟಿ – ಈ ೬ ಕೆಱಯೆಲಕ್ಕೆಯೆಂಬರು" (ಪಾಚಿರಾ. ೧೧೧); "ಏರವಕುಲಿ – ಕೆಱಯೆಲಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). **ಕೆಱಯೆಲಕ್ಕೆ** : "ಕೋರಾಂಗಿ – ಕೆಱಯ ಎಲಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ ೪೧). **ಕೆಱಯೆಯೂಲಕ್ಕೆ** : "ಅಱಪಕುಂಚಿ – ಕೆಱಯ ಯೂಲಕ್ಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [< ಕೆಱಮು + ಎಲಕ್ಕೆ]

ಕೆಱಯೊಡೞ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಶರೀರ; ಕೃಶವಾಗಿಯೂ, ಗಿಡ್ಡಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶರೀರ: "ಕೆಱಯೊಡಲವನಂ ಪೃಶ್ನಿಯೆಂಬುದು, ಕರಾತನುವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೮೦–೪೫೬).

[< ಕೆಱಮು + ಒಡಲ್]

ಕೆಱುವಂಚೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಂಚೆ: ಪರಪರಿಯ ತೊಡವುಗಳು ಧೇನು ಸಂಕುಲ ದಿವ್ಯಮರಕತದ ಗಾಡಿಗಳಿಳಿಕೆವ ಕೆಱುವಂಚಗಳು ಬರು ತಿಮ್ಮುವ (ಪರಮ. ೬–೫೬). [< ಕೆಱಮು + ಮಂಚ]

ಕೆಱುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಲ್ಪಜಾರು, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪಾರಾಗು: ಸಂಸಪ್ತಕ ನಿಕುರುಂಬಮೊಳಗೊವರುಮಂ ಕೆಱುವೀಱಲೀಯದೆ ರಸಮಂ ಕೆಲ್ಮೂತೆಂತಾನುಂ ಕೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೧೦ ವ); "ಕಡಮೆಯಾಗು" (ಪಂಪಭಾ. ಕೀಪಕ). ೨. ಕಡಮೆಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕೊರತೆಯಾಗು. [< ಕೆಱುಮು+ ಬೀಱು (< ಬೀಱ್‌)]

ಕೆಱುವೆಂಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸರೋವರ: ಆಪಾರದುಗ್ಧ ಸಾಗರದೆ ವಿಹಾರ ಪಂಚೆ ಕೆಱು[ಪಾಲಾ. ಱು]ವೆಂಚೆಯು ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಪಿಱವುದೇ (ವೃಷಪ. ೪–೧೦). [< ಕೆಱುಮು + ಬೆಂಚೆ]

ಕೆಱುವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು; ಮಂದಪ್ರಕಾಶ: ಮೊದಲು ಕೆಱು ವೆಳಗು ನಳುರೇಖೆ ಸುಮನಸಾನಂದಳರದಿಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುದು ಮತ್ತಾ ಸುಧಾಸೂತಿಯ (ವಂಶಾಧಾ. ೫–೬–೨). 'ಕೆಱುವೆಳಗು' ಪರಾ.

[< ಕೆಱುಮು + ಬೆಳಗು]

ಕೆಱುಹು 'ಕೆಱುವು' ನೋ.

ಕೆಱೋಚಲ್, ಕೆರೀಚಲು, ಕೆಱುಯೀಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಈಚಲು: (೬). **ಕೆರೀಚಲು** : (ವೈದಿಗಿ. ೬೧–೧೩೬). **ಕೆಱುಯೀಚಲು** : "ಪರಾಪರಂ – ಕೆಱುಯೀಚಲು" (ಓಷಧಿ. ೯೩). [< ಕೆಱಮು + ಈಚಲ್‌ (< ಈಂಚಲ್‌)]

ಕೆಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತು (ಭೂತಕೃ), ಕೆತ್ತುಂ (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಕವಿದಿಕ್ಕು: ತೆಱೆಯದೆ ಮುಸ್ಸಿ ಕೆತ್ತ ಪಡಿಗಳ್ ನವಸೌರಭಮುಮಕ್ಕೆ ಸೊಕ್ಕಳಂ ತೆಱೆದು ಪುರ್ಕಿತೋರಣಗಣಂಗಳುದಗ್ರ ವಿಮಾನರಾಜಿಯೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೨–೬೩); ಅವನೆರ್ದೆ ಪಡಿದೆಱೆದಿನವೋದರಿಯ ಪಡಿಯನಾನತಿ ಕೆತ್ತುಳ್ (ಪಂಂಪಾಭಾ. ೧೦–೮); ಬಾಗಿಲಂ ತೆಱು ತೆಱೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ವಿಕ. II, ೩೫೧–೧೮; 1119); ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೊಡಿ ಪಡಿಯಂ ಕೆಱುರ್ಪರ್ . . . ತತ್ಪುರೀಜನದ (ಪರಿಷಾ. ೬–೫೫); ಇತ್ತ ಲೋಕದ ಳಂಗಳೆವಗಳು ಕೆತ್ತವು (ಉಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧೯–೬೨). ೨. ಆವರಿಸು; ತುಂಬು; ಮುಸುರು; ಮುಸುಕು: ಮಾರ್ಗಣಾಘದಿಂ ಮೇಳಮಾಗಲಮಂ ಕೆತ್ತು ಪುಗಲೀಯದೆ (ಜಗವ ೧೫–೫ ವ); ಬೀದಿಯ ತೆಱು ಕೆತ್ತುವ ಹೊತ್ತ ಸರಕಿನ ಬಹಳ ಬಂಡಿಗಳ (ಉಮ್ಮಾಗ. ೪–೧೬); ಆಗಸದ ಬಟ್ಟೆಯಂ ಕೆತ್ತುವಂ ದಿಗಂತಮಂ ತುಂದಿವುಂ ಬಾಣಂಗಳು (ಜೈವಿಭಾ. ೨೬–೬೫). ೩. (ಆಲಂ) ಮೌನವಾಗು; ಬಾಯಿಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ ವಿವಿಧ ಪಾದ್ಧರ ಕೆತ್ತ ಬಾಯ್ಗಳ್ ಪಾಕಳರ (ಉಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧–೧೧); ಕಾಲ್ದಿಡಿದರ್ಪ ತನಯನಂ ಮೊಗನೋಡಿ ಮಾತಾಡಿಸದೆ ಬೆಡಗುವಡೆದಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಿಹ ವಿಜಯನ ಬಗೆಯಂ ಪೇೞ್ದಿಸಿ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೬–೫೦). ೪. ನಡುವೆಯೊಡ್ಡು, —ತಡೆ: "ತೆಱು – ವ್ಯವಧಾನೇ (ನಡುವೆ ಬರು)" (ಕವಪಥಾ). ೫. (?) : ಒದವಿರಕೆ(ಪಾಚಾಂ. ಕೆ)ತ್ತ ಕಂಳಡ(ಪಾಚಾಂ. ಗೊಂಳಣು) ಪುವಿಗಸಱವುರ ಲಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಕಳಕ್ಕರ ಗತಿ ನಾಟಿಳಾಭಿನಯಮಾಯ್ತನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೯೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಱು]

ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ = ೧. ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರು; ಕವಿದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡರೆ ಬಿಡಿಸುವೆನು . . . ಅಹಿತೋಡರನ (ಉಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೪–೪೫). ೨. ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡಿರು; ಮೌನವಾಗಿರು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡರೆ ನುಡಿಸಿದನು ಳಲಿರ್ಕಣನವಪಾಸನ (ಉಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೧–೧೫); ಬೆರಗುವಡೆದವನಂತೆ ಕೆತ್ತುಕೊಂಡು ನಿಂತುಬಿಟ್ಟ (ಬಮರೆ. ೮೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಬೀಱು]

ಕೆಱುಂ, ಕೆಱು (ನಾ). 'ಕೆಱುವು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. 'ಕೆಱುಗಂಟೆ', 'ಕೆಱುನಗೆ' ಪರಾ. **ಕೆಱು** : 'ಕೆಱುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [< ಕೆಱುವು]

ಕೆಱುಕಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೆಱುಕಬೆ ಸರ್ಗ್ಗತನ ಬಾಣಾಸಿಗೆಯಾಕೆಯ . . . ಪಟ್ಟಿಯಕ್ಕಯಂ (ಎಕ. VIII, ಪಗಡ. ೪೫–೫; 950).

[ಕೆಱುಕ್ಕ + ಅಬೆ (< ಅಕ್ಕೆ)]

ಕೆಱುಕಸೆಲೆ 'ಕೆಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೆಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಕೆರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಂತಸ್ಸಂಜ್ಞಿತಾ – ಕೆಱುಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ" (ಓ ಷಧಿ. ೬). **ಕೆಱುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ** : ಕೆರುಗಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಬೇರು . . . ಆಸಿನ ಹಾಲಿನಿಂದ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧). [ಕೆಱುಂ + ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ]

ಕೆಱುಕಾಗಾಮನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ವನವಾಸಿ ಮಂಡಲೇ ಎಡೆವೊಱಲಭಾಗೇ ಕೆಱುಕಾಗಾಮನಿನಾಮ ಗ್ರಾಮ ಸ್ಯ ಭೋಗ . . . ದತ್ತಃ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬೬–೨೪ ; 694). [?]

ಕೆಱುಕಾಂತ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕಾಂತ, —ಗಂಡ: ಪಱು ಕನಘಟ ಸಾಸಿರದಾಹು ಪಿತನೆನ್ನ ಕೆಱುಕಾಂತನೆಳೆಳು ಕಾದುತಿಹನು (ನೋಚಿತ. ೬೫–೬೮). [ಕೆಱುಂ + ಕಾಂತ್]

ಕೆಱುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ದಟ್ಟವಾಗು; ಪುಷ್ಪವಾಗು: ಕೆಱುಗೊಂಬು ನಳಿದಿನ್ನುಂ ಕೆಱುಕಿದ ತೊಡೆಗೆಜ್ಜಲದಿ ಬಾಲಂ ತೆಱುಮ್ಮೆ ಮೞೆಯೆ . . . ಳಱಿವೆಮ್ಮೆಯ ಏಂದು ಪಳ್ಳಪಳ್ಳಯೆಸೆಗುಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೪–೬೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಬೀಱು]

ಕೆಱುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೀಚು; ಗೀರು. ೨. (ಬರೆದುದನ್ನು) ತೊಡೆದು ಹಾಕು; ಹೊಡೆದುಹಾಕು: (೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆಱುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕೆಱುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಗಿಜುಕು]

ಕೆಱುಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಗಸೆನ ಗೊರವ ಕೆಱುಕುನ್ದಮುಳ್ಳನಸನಂ ನೋನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೭೦–೬ ; 906). [ಕೆಱುಂ + ಕುಂದ್]

ಕೆಱುಕುಡ (ನಾ). = ಕೆಱುಕುಳ್ಳ್ : ಕಾಡಿಕೆಯುನ್ಮಾಣ ಪರಿಧಾನ . . . ದಂಡಾಯ ತವ್ವಡಿಯೊಳಗಾದ ನಮಸ್ತ ಕೆಱುಕುಡವ್ವಲಂ ಇಲ್ಲಾಳಿದೇವಂ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೯–೮೮ ; 1117). [< ಕೆಱುಕುಳ್ಳ]

ಕೆಱುಗುಣಿ 'ಕೆಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕೆಱುಗುಣಿಕೆ 'ಕೆಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕೆಱುಗುಣಿಕ್ಕೆ 'ಕೆಱುಗುಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕೆಱುಕುಪ್ಪಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱುಕುಪ್ಪಟೂರ ಗ್ರಾಮಮ(ಮ್) (ಶಾ. II, ೧–೧೦ ; 600). [ಕೆಱು + ಕುಪ್ಪಟೂರ್]

ಕೆಱುಕುಳು, ಕೆರಕುಳ್, ಕೆರುಕುಳ್, ಕೆಱುಕುಳ್ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲದ ದೆವನು; ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ : "ಕೂಡನಿಂದುಂ ಕೆಱುಕುಳ[ಪಾತಾಂ. ೪] ನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಾ. ೧೪–೩೬) **ಕೆರಕುಳ್** : "ಕೆರುಕುಳ – ಕಡಿಮೆ, ಹೀನ, ಚಿಲ್ಲರೆ" (ಜಾತಕಕಾ. ೩೭). **ಕೆರುಕುಳ್**$_1$: ೧. ಈ ನಿಸ್ಸ ನ್ನಾಲ್ಕರು ತಮ್ಮಂದಿರು, ಇವರೇನು ಕೆರುಕುಳರೆ (ಪಾಪಕ. ೫). (ಗು). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ : ಕೆರುಕುಳ ದೈವಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸ ಬಾರದು (ವಡಶಾ. II, ೩೭೨); ಎಂತಹ ಕೆರುಕುಳ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ದರೂ . . . ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನವಿರಬೇಕು (ಯಜ್ಞಕ್ಷ. ೧೩೫). **ಕೆಱುಕುಳ್ಳೆ** : ೧. "ಕೆಱುಕುಳರೆನೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ್" (ಭಾರಥ. ೪೭) ; ಕೋಟೆ ಬೊಗೆ ಕಂಬಿಯಲುಗುವ ಕೆಱುಕುಳ ಬೊಱಂಗರುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೭ ವ) ; ಕೆಱುಕುಳಸೋಲ್ ಪಡೆದ ಗೆಲ್ಲದಿಂದಂ ಪಿರಿಯ ನೊಳ್ ಪಡೆವ ಸೋಲಮುತ್ತಮಂ (ಕಾಂತಿವಿ. ೪–೧೫೦ ವ) ; ಈ ವೃದ್ಧಂ ಕೆಱುಕುಳರವ್ವಲ್ ಕಾರಣಿಕನಾಗದೆವೇಳ್ಕುಂ (ಸಂಬರ. ೬–೬೦) ; ಕೆಱುಕುಳದು ನಿವವ್ವಲ್ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದು (ಉಪ್ಪಾದ್ಯೂ. ೧೫–೧೩) ; ನಿನ್ನನುಜ ರೇಂ ಕೆಱುಕುಳರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೨೫). **೩. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಹೀನ ವಾದುದು; ಅಲ್ಪವಾದುದ್ದು** : ಧನವ ಬೇಡಿದ ಬರಿ ಕೆಱುಕುಳದನಿ ಯನು ಬೇಡಿದ (ಸಂಭಕ. ೧೦–೨೧) ; ನವಮಿಗೆ ಸಳಲ ಧರಣೀ ಕ್ಷತ್ರವರ್ಗದ ವಿಷಯ ಕೆಱುಕುಳದ (ಕುಮ್ಮಾಸ. ೩–೬) ; ಎಮ್ಮ ಸಾಲೆಯೊಳ್ ಕೆಱು ಕುಳದ ಬಡವು ಕುದುರೆಗಳ್ ಸಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟುವೆನ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೭). ಕೆಱುಕುಳ ನೌಕರ = ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ : ಗೌಡಕುಲಕರ್ಣ ಯವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ತಳವಾರ, ಹಡಲು ಮುಂತಾದ ಕೆಱುಕುಳ ನೌಕರರು ಇತುತ್ತಾರೆ (ವಿಡಪ. ೬೨). ಕೆಱುಕುಳ ದೈವ = ಕ್ಷು ದ್ರ ದೈ ವ ತೆ : ಕೆಱುಕುಳದೈವಕ್ಕೆ ಕು ಱಿ ಯ ನಿ ಕ್ಕೆ ಹೆ ಂ ಡ ಸಲಿವರೆಂದಾಡುವರು (ಬ ಸವ. ೫೬೧). ಕೆಱುಕುಳವೆ = ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸ ; ಪೇಳ್ಗೆಲಸ : ಈತಂ ಮನೆಯ ಕೆಱುಕುಳವೆಸನಂ ಮಾಡದಿರೆ ತನ್ನ ಕೆಲಾಯಲ್ಪೆ ಜಡಿದೊಡೆ (ಜಾವಾಂಪ. ೪೯–೬). [ಕೆಱು + ಕುಲ]

ಕೆಱುಕುಸರೆ 'ಕೆಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೆಱುಕುಸಾಲೆ, ಕೆರುಕಸಾಲೆ, ಕೆರುಕುಸಾಲೆ, ಕೆಱುಕುಸಲೆ, ಕೆರ ಕಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : "ತುಂಡುಲಿಲಿಯಃ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷಃ – ಈ ೨ ಕೆಱುಕುಸಾಲೆ" (ಶಾಚಂದ್ರ. ೧೧೧) ; "ಕೆಱುಕು ಸಾ ಲೆ ಯು ಮ ದ ಕ್ಕು ಂ ಸಿರುತಂ ತಾಂ ಮೇಳ್ಗನಾದಿ ಸಿರಿ ಶೀರಿಷಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); "ನೀರದದೆವಂ ತಂದುಲಿಲಿಯಳಂ ಮುದಿಪ್ಪವೆನೆ ಕೆಱುಕು ಸಾಲೆಯಳ್ಳುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೪೨–೪೦) ; ಕೆಱುಕುಸಾಲೆಯುಮನಾಗಳೆ ಳಕ್ಕೊಳೆ ಕುಡುಗೆ ಮಧುವಿನಿಶ್ರಿತದಿಂದಂ (ಅ ಕ್ಕ ಕಾ. ೧೨೩–೪). **ಕೆರುಕೆಸಾಲೆ** : "ಮು(ನಿ)ಕಂ – ಕೆರುಕೆಸಾಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬) ; ಲವಂಗದಿಯಂ ಲೋಲತರ ಕೆರುಕಸಾಲೆಯ ಪುಂಡಿ ತುಂಬ ಬಸಳೆಯ ಭೃಂಗಿ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಸಮ ನೂ (ಮ ಹಾ ವಿ. ೧೧–೬೫) ; ಕೆರುಕಸಾಲೆಯ ರಸವಂ ಸಕ್ಕರೆಯುಂ ಕೂಡಿ ನಸ್ಯಂ ಮಾಡುವುದು (ಸಕ್ಕ. ೧೪೧). **ಕೆರುಕೆಸಾಲೆ** : "ಮೇಘನಾಥಃ – ಕೆರುಕುಸಾಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೯) ; ಕೆರುಕುಸಾಲೆ ಬೇರಿನಲೆ ಪಡಲಂ ಶರ್ಕರೆ . . . ಕಷಾಯಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತಮಂ ಪೊರ ತ್ತಡಗಿದಿಂ (ಶಲ್ಯಾಕಾ. ೫–೮) ; ಬಾಕೆಯುಗೆಟ್ಟೆಯ ರಸ ಕೆರುಕುಸಾಲೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಸಹ ಕೂಡಿ ಶರ್ಕರೆವೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಚ್ರ ಪರಿಹಾರ ಮಕ್ಕುಂ (ಸಕ್ಕ. ೬೭) ; ಕೆರುಕುಸಾಲೆಯ ಬೀಜವಂ ಪೀರಲ್ಪರಿದು ಕಿಚ್ಚೊಟ್ಟಿಗೆ ಪೊಸ ಮೂತ್ರ ಬಿದುವುದು (ವಿಕ್ಕಿ. ೬೪). **ಕೆಱುಕುಸೆಲೆ** : ನೆಜೆ ಪೊರಸುಗೆ ಕಾವಲಿಯಂ ಕೆಱುಕುಸಲೆಯ ಬೇರಿಂಗಳ್ (ಬೋಕೋಪ. ೪–೯). **ಕೆರೆಕಸಾಲೆ** : ಸೊಪ್ಪುಗಳು : ಪೊನ್ನಗಂಟು, ಕೆರಕಸಾಲೆ, ಬಳದಂಟು (ಸಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [< ಕೆಱುದು + ಕುಸಾಲೆ]

ಕೆಱುಕುಳ್ಳೆ$_1$ 'ಕೆಱುಕುಲ' ನೋ.

ಕೆಱುಕುಳ್ಳೆ, ಕೆರಕೋಳೆ, ಕೆರುಕುಳ್ಳ, ಕೆರುಕೊಳ, ಕುರುಕುಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಚಿಲ್ಲರೆ ತೆರಿಗೆ : ಕೆಱುದೆಱೆ ಕೆಱುಕುಳ ದಾಯದ್ರವ್ಯಮ (ಎಇ. XIII. ೧೬೧–೬೫; 1015); ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಗಾಣದೆಱೆ ಸಮಸ್ತ ಕೆಱುಕುಳ ಕೆಱೆಯಾರಾಟ . . . ಕೊಱುರು (ಸೌ ಇ ಇ. IX–ii, ೩೨೪–೬ ; 1197) ; ಮಗ್ಗದೆಱೆ ಆಡುದೆಱೆ . . . ಮುಮ್ಮನಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಱುಕುಳಂಗಳು (ಪೈಆರಿ. ೧೯೪, ೨೬–೭ ; 1270); ನಿಷ್ಠಾಯ, ಹೊದಲೆ . . . ಮುಂತಾದ ಕೆಱುಕುಳವನು ಬಿಟ್ಟು (ಸೈಆರಿ. ೧೯೭, ೫೨–೬ ; 1337). ೨. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕವುಟ್ಟು ವಸ್ತು, —ಚಿಲ್ಲರೆ ಸಾಮಗ್ರಿ : ಅಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲ ಅರಿಸಿನ ಮೊದಲಾಗಿ ಕೆಱುಕುಳವೆಲ್ಲವಂ ಪಸಾರಕ್ಕೊಂದೊಂದೆ ಕೂಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬಂರಾ. X, ೨೬೯–೭೩ ; 1229). **ಕೆರಕೋಳೆ** : ೨. ಊರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಿರಕೋಳ ಅಂಗಡಿ ಇದೆ (ದಿಡ). ೩. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ : ಕಿರಕೋಳೆ ಹಾಗೂ ಹೋಳ ವ್ಯಾಪಾರ (ದೂಡ). **ಕೆರುಕುಳ್ಳ** : ೧. ಕಿರು ಳಾಧಿಪೊನ್ನುಮಲ್ಲಮನ್ಹಾಗಿ (ಪೌಇಇ. XI–i, ೨೮೬–೩೬ ; 1045). ೨. ಪತ್ರವಳಿಯ ಎಲೆ, ಅರಬಾಳದ ಕಾಯಿ, ಕವಳೀಹಣ್ಣು – ಇಂಥ ಕೆರುಕುಳ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ಕಳಾಗ. ೫೪). ೪. ತೊಂದರೆ; ಕಾಟ; ಪೀಡೆ : ಇಲ್ಲದ ಕೆರುಕುಳ ಕೊಡೀರದರಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗು ಪಸ್ಸೀಮರು (ವೀರಮಗ. ೬೫); ಒತ್ತಾಯಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬರೀ ಕೆರುಕುಳ ಮಾತ್ರ ವಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಕ್ಷಿದ. ೩೮೪); ತಮ್ಮಾಜಿಯ ಕಿರುಕುಳಕ್ಕೆ ರಮಾಳಕ್ಕ ಬಹಳ ಬೇಸತ್ತಿದ್ದರು (ವೀಪಚಿ. II, ೪೬). ೫. ಕಸಕಸಡ್ಡಿ ; ಗಿಡುಗಂಟು (?) : ಬಲವಾದ ಮರಗಳಂ ಬಿತ್ತಿ ಮೇಲಿನಿವ ಕೆರುಕುಳಂಗಳಂ ಸವರಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III, ೨). **ಕೆರುಕೊಳ** : ೧. ಅರಮನೆ ತೋಟಮಾದಿಗಳೂ ಉಂಡಿಗೆಯ ಕೆರುಕೊಳ ಸಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೩೩–೫೬ ; 1408). **ಕುರುಕುಳ್ಳ** : ೧. ಶ್ರೀವಲಯಪ್ಪವರು ಕೂಡಿ ಅಳ್ವಾರ ಜೀವರ ಕಯ್ಯಂ ಕಯ್ಯಕ್ಕಿಂದು ಕುರುಕುಳ್ಳವಂ ಪಡಿಯಲುಂ ಅಳ್ವಾರಸೇವೆಯು ಮಾಡಿ (ಎಇ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೪೬–೨೦ ; 1471).

ಕೆರುಕುಳ್ಳಮಾರಾಟ = ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರ : ಈ ಐದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳ ಮಾರಾಟ, ಕೆರುಕುಳ ಮಾ ರಾ ಟ, ಈ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಮಾರಾಟವೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಆ ಛಾ ಗೆ. ೭೮). ಕೆರುಕುಳ ರೆಡೆ = ಸಾಂದರ್ಭಿಕರೆಡೆ ; ಚಿಲ್ಲರೆ ರೆಡೆ : ಕೆರುಕುಳ ರಜಯನ್ಮಾಗಲೀ ಹಕ್ಕಿನ ರೆಡೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಆವರು ಎಂದೂ ತೆರಿದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗಕೊ.ಗಒ.೧೩೫). [ಕೆಱು + ಕುಳ್ಳ]

ಕೆಱುಕುಳಾಯ (ನಾ). ಕೆರುಕುಳ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ: ಕೆಱುದೆಱೆ ಕೆಱುಕುಳಾಯಂ ಪಾಯದ್ರವ್ಯಮಂ (ಬೋ ೦ಳ ಕಾ. ೧೯೩, ಬಂಕಾಪುರ. ೩–೧೯ ; 1062) ; ಕಾಣಿಕೆ ಕೆಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತ (ಬೋ೦ಳಕಾ. ೧೯೩೭, ೫೨ಥಗಿ.೩–೩೭ ; 1108) ; ಕೆಱುಕುಳಾಯದಾಯ ಸಹಿತ (ಇಆ. V, ೪೭–೪೨ ; 1187). [ಕೆಱುಕುಳ್ಳ + ಆಯ್ಕ]

ಕಿಱುಕೂಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಕೂಡಲೂರನ್ನಾಮಧೇಯಮಪಲ್ಲೀ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೮, ೧೧-೧೦ ; 5ನೆಯ ಶತ). [ಕಿಱ್ಱು + ಕೂಡಲೂರು]

ಕಿಱುಕೆ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಆವರಿಸುವಿಕೆ: ಉಣ್ಕೆ, ಪಣ್ಕೆ, ಕಿಱುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಱಿಕೆ], ತಿಱುಕೆ, ಪೊಱುಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್ಱು + -ಕೆ]

ಕಿಱುಕೆಱೆ 'ಕಿಱುಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಕೊಣ್ಣಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಱಿನಾ ಸಂಗತ ಮಹಾಪಥನಿಂಬ ಪ್ರದೇಶಾತುದವಕ್ಕೊಲ್ ಕಿಱುಕೊಣ್ಡಿನ್ದ ತಟಾಕ... ಪೂರ್ವ್ವಭಾಗ ಇರ್ಗರೆ ನದೀ ಗತ್ವಾಸೇವನದ್ಯೇವದಕ್ಷಿಣಸೀಮಾ (ಎಕ.III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೭ ; 715 ?). [?]

ಕಿಱುಗಂಟೆ, ಕಿಱುಘಂಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟೆ; ಚಿಕ್ಕಗಂಟೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: ಪುಂಡರೀಕದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯಿಂದೆ ಸಹಕಾರದ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಚೆಲ್ವು ವೆತ್ತುದು... ವಂದನಮಾಲಕಾವೃತಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೧೩); ಉಲಿಯಲು ಕಾಂಚೀದಾಮದಾ ಕಿಱುಗಂಟೆ ಲಲನೆ ನಡೆದಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೧-೩೧); ಅಂದುಗೆಗಳ ಝುಣತ್ಕೃತಿ... ಮೇಖಳೆಯ ಚೆಂದದ ಕಿಱುಗಂಟೆಯದನಿ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೪೭). **ಕಿಱುಘಂಟೆ**: "ಕಿಂಕಿಣಿಯೆಂಬುದು ಕಿಱುಘಂಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬); ಕುಱುಹಿನ ಪಟ ಕಿಱುಘಂಟೆ ಪುಲಿಯ ಬಾಲ ಮೆಱೆಯೆ ಗಡೆಯರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯೊಳೆ]ಯ್ತಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬೫). [ಕಿಱ್ಱು + ಗಂಟೆ$_2$]

ಕಿಱುಗಂದ (ನಾ). ಎಳೆಯಮಗು; ಹಸುಗೂಸು: ಕಂದಂಗಳ್ ಮಱುಕದ ಕಿಱುಗಂದಂಗಳ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳಂ ಮೂದಲಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೫೪). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಂದ$_1$]

ಕಿಱುಗಂಬ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಂಬ: ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪೊಸಗಂಬಂಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಱುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಂಬ]

ಕಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟಿಗೆ, —ಕೋಲು. 'ಇಡಿಗಿಱುಗಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕಿಱ್ಱು + ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಟ್ಟು (ನಾ). ತಿಳಿಯಾದ ಕಟ್ಟು, —ಸಾರ: ಸರಿನೀರು ಸರಿ ಮೊಸರು ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಗಳ ತುರುವಲೇಲಕ್ಕಿ ತದುಕಿನ ಚಿಗುರ ಕಿಱುಗಟ್ಟು ವೆರಸಿ ನೀರೋಗರವ ಹಾಕಲದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಪೂಜ್ಯ ತಕ್ರೋದನ ಕಣಾ (ಸೂಪಶಾ. ೩-೨೭). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಿಱುಗಡಲ್, ಕಿಗ್ಗಡಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಸಮುದ್ರ: ಬಂದಪುದು ಮುನಿಪನೊಡನೆಯದೊಂದು ವಿಯನ್ನದಿಯ ಕಿಱುಗಡಲ್ ಕೌತುಕಮೆಂ ಬಂದದೆ ದುಗುಲದ ಕೌಪೀನಂ ದಂಡಾಗ್ರದೊಳದೊಂದು ಯತಿಪತಿಗೆಸೆಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೯). **ಕಿಗ್ಗಡಲು**: ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕ್ತದ ಹೊನಲಲಿ (ಬಸವ. ೭೦೫); ತೇಜಿಯ ಕಡಿಕುಗಳು ಕುಣಿದಾಡಿದವು ಕಿಗ್ಗಡಲ ರಕುತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧೧). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಡಲ್$_2$]

ಕಿಱುಗಡಸಿಗ 'ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು: "ತಿಕ್ತ-ದರಸಿ, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೮). **ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ**: ಶುಂಠಿವಾದಕ್ಕಿ ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ ಅಗುಳು ಶುಂಠಿ... ಇದರ ಕಷಾಯದಿಂದ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೩); ಕಿರುಗಡಸಿಗೆ, ಜೀರಿಗೆ... ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೬೩). **ಕಿಱುಗಡಸಿಗ**: "ಕಟಿ-ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಕಿಱುಗಡಸಿಗ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸುವೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಡಸಿಗೆ]

ಕಿಱುಗಣ್, ಕಿರುಕಣ್, ಕಿರುಗಣ್ಣು$_1$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು: ಹೊಗೆ ಮೊಗದ ಕಿಱು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ... ವಿಗಡನೆದ್ದನು (ಕುವ್ಯಾಸ.೧೪-೧೦೧). **ಕಿರುಕಣ್**: ಈ ಹಿರಿಕಿವಿಯನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ ಈ ಕಿರುಕಂಗಳ ನಾನೇ ಬಗೆದೆ (ಗಣೇಶ. ೫-೧೨೯). **ಕಿರುಗಣ್ಣು$_1$**: ನಸುನಗುತ ಕಿರುಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಕರಿಕ. ೧೧೬-೪); ಕಿರುಗಣ್ಣು ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಣ್]

ಕಿಱುಗಣೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಕಣೆ ಕಣೆಯ ಹಳಚಿದವು ಮಾರ್ಗಣೆ ಕಣೆಯ ಕಡಿದವು ಕವಿಯ ಕಣೆ ಕಿಱುಗಣೆಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೪). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಣೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಣೆ$_2$ (ನಾ). ಸೀರೆ; ಸೀರೆಯ ನಿರಿ (?): ಆ ಯುವತಿ ತನ್ನಯ ಗೆಳೆಯರಿಂಗರುಹಿಸದೆ ಕಿಱುಗಣೆ ಸೀಳಿ ಶಿವಗೀಯೆ (ಸಂಭಪ. ೩೩-೧೪). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಣೆ$_3$ (< ಕಣಯ$_1$)]

ಕಿಱುಗಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕಿರಿದಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನೀಂ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲವಮೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಲೋಧ್ರಿಗೆ ಮೊಲ್ಲೆಗೆ ಸಿಂಧುವಾರ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಿಱುಗಣ್ಚೆ ಮೆಟ್ಟ ಜಡಿದೂಳ್ದುವು ಕೋಗಿಲೆ ತಲ್ಲತಾಗ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೮೩). 'ಕಡೆಗಣ್ಚು' ಪರಾ. [ಕಿಱುಗಣ್ + -ಚು]

ಕಿಱುಗತ್ತಿ, ಕಿರುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ; ಚೂರಿ: ಕಿಱುಗತ್ತಿಗಳ ಸರಪಣಿಯ ಕಶಾದಂಡಂಗಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ಹೊಡೆಯಲು (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೯-೩೦); ಪಲತೆಱದ ಬಿರುದುಗಳ್ ಕಿಱುಗತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಡೆ]ಗಳ್ ನೆಲಕ್ಕಲೆವ ಝುಲ್ಲಿಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೫೦). **ಕಿರುಗತ್ತಿ**: ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಿರುಗತ್ತಿ (ಆರ್ಯಕ. ೫೩); ಕಿರುಗತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಮಧುಕರನ ಕೈ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಗುರುತು ಇದೆಯಲ್ಲವೆ? (ಕೃತಕೈ. ೧೬೮). [ಕಿಱ್ಱು + ಕತ್ತಿ]

ಕಿಱುಗನ್ನೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕನ್ಯೆ; ಬಾಲಿಕೆ: ಕಿಱುಗನ್ನೆಯನು ಕೂಡಿದವನಾತಗೆ ಮುನ್ನ ಗುಣದೋಷಗಳ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೭-೧೨). [ಕಿಱ್ಱು + ಕನ್ನೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಪ್ಪೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪೆ: ನಿನ್ನ ಪುಸಿವು ಕೆಟ್ಟು ಬಲಮಪ್ಪನ್ನೆವರಂ ಕಿಱುಗಪ್ಪೆಗಳಂ ತಿನುತಿರೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೪-೧೦). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಕಿಱುಗಲ್, ಕಿರ್ಗಲ್, ಕಿಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು; ಸಣ್ಣಕಲ್ಲು: ಪೆಟ್ಟಿಗಳುಂ ಕಿಱುಗಲ್ಗಳುಮೊತ್ತೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ವೆಯಾದಯ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೦-೨); ಒಣಬಟ್ಟೆಯ ಕಿಱುಗಲ್ಲ ಬಡಿಯ ಕೋಳಿಂದಂ ಕಾಲ್ ಕೆಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೯); ಕಿಱುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಱೊಳ್ ಮೊಳೆ ಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಿಡುಕುಱೆಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). **ಕಿರ್ಗಲ್**: ಪೆಣ್ಗಳಿಟ್ಟ ಕಿರ್ಗಲ್ಗಳನೊಂದಿನಿತ್ತೊಲೆದು ತಪ್ಪುತೆ ಕಾಡಿದುದೊಂದು ಕೋಡಗಂ (ಕವಿಚ. II, ೨೭೪, ರಾಮನಾಥ ವಿಲಾಸ). **ಕಿಱುಗಲ್ಲು**: ಎಲವವೇ ಸುರಭೂಜ ಗೊಡ್ಡಾಕಳೆ ಸುಪರ್ವ ಸುಧೇನು... ಕಿಱುಗಲ್ಲೇ ಮಹಾಮೇರು (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಲ್$_3$]

ಕಿಱುಗಲ್ಲು 'ಕಿಱುಗಲ್' ನೋ.

ಕಿಱುಗಳಮೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬತ್ತ; ಸಣ್ಣನೆಲ್ಲು: ಪೊಸ ಮಾವಿನ ತೋಂಟಂ ಕಿಱುಗಳಮೆಯ ರಸದಾಳಿಯ ಬೆಳೆವೊಲನೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಕಳಮೆ (< ಕಱಮೆ)]

ಕಿಱುಗಳವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ವಂದಃ—ಕಿಱುಗಳವಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೫). [?]

ಕಿಱುಗಾಣ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಾಣ; ಚಿಕ್ಕಗಾಣ: ಕಿಱಿದುಗಾಣ, ಕಿಱುಗಾಣ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್ಱು + ಗಾಣ$_3$]

ಕೆಱುಗಾಯ್(ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಸಣ್ಣ ಕಾಯಿ: ಕೆಱುಗಾಯ್ಮಳಿಂ ಕೊರೆದ ದೊರೆಗಳಿಂ . . . ಅಮ್ಮನೊಪ್ಪುಗುಂ (೧೦೪. ೩–೩೩).

[ಕೆಱು + ಕಾಯ್]

ಕೆಱುಗಾಲ (ನಾ). ಬಿಕ್ಕುಂದು; ಬಾಲ್ಯ: ಕ್ಕಿಕವ ವಿನೋದದ ಹರಯ ದೊಳು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯನಾಚರಿಸುವಂ ಬುದ್ಧಿಯನೆಱಾವ ಕೆಱುಗಾಲ ನಾಗಿಂತು ಪರಮ ಮಹೇಶ್ವರರೆನೊಲವಿಂ ಪರಮೇಂದ್ರಕಾಣ್ಪಂ (ಬಸವ. ೩–೪೧). [ಕೆಱು + ಕಾಲ]

ಕೆಱುಗಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಹಳೆ: ನಱವ ವಾದ್ಯ ಜೇಗಟೆ ಕೆಱುಗಾಳೆ ೨ (ಸೌಇ. IX–ii, ೪೭೦–೫೮ ; 1482). 'ಕೆಗ್ಗಾಳೆ' ಪರಾ.

[ಕೆಱು + ಕಾಳೆ (< ಕಹಳೆ)]

ಕೆಱುಗಿಡಿ(ನಾ). ಬಿಕ್ಕ ಕೆಡಿ; ಅಗ್ನಿಕಣ: ಸೋನೆಗಳಾಗಿ ಸುರಿವ ಕೆಱು ಗಿಡಿಗಳ ತುಷಾರದಿಂದೆ ಧಗಧಗನೆ ಪೊತ್ತುವ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಾಲೆ . . . ಡಾವಳಿಸೆ (ಜೈಮಭಾ. ೪–೩೦). [ಕೆಱು + ಕಿಡಿ]

ಕೆಱುಗಿರಿ (ನಾ). ಬಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡ: "ತಟಂ ನಿತಂಬಂ ಗಿರಿಯ ಹೊರೆಯಕ್ಕುಂ ಕೆಱುಗಿರಿ ಪಾದಮಕ್ಕುಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೩೦–೨). [ಕೆಱು + ಗಿರಿ]

ಕೆಱುಗುಂಡು (ನಾ). ಬಿಕ್ಕ ಗುಂಡು; ಸಣ್ಣ ಗುಂಡನೆಯ ಕಲ್ಲು: ನೀಂ ಕೆಱುಗುಂಡನೆತ್ತುವಂತೆತ್ತಿದ ಬನ್ನಮಂ ಬಗೆಗೆ ತಂದು ಕುಬೇರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಮೀಕ್ಷಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಿರ್ಬುರಲ್ಕಳ್ದಲದಿನೋಳಾಳಿ ಯಾಡುವಿನಂ (ಪಂಂಪಾನಾ. ೧೪–೨೦೦). [ಕೆಱು + ಗುಂಡು]

ಕೆಱುಗುಂಬ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಡಕೆ, —ಗಡಿಗೆ: ತೋಟಿಗಿಯ್ಮೆ ಯೊಳಿಸಿವ ಕೆಱುಗುಂಬದ ನೀರಿಂ ತುಂಬುದಿರ್ . . . ಸೊಂದಿಲೊಳ್ ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ಸುಱಾವ ಸೊರ್ಕಾದೆಗಳಂ (ಚಿಕವ. ೧೦೪–೪).

[ಕೆಱು + ಕುಂಬ]

ಕೆಱುಗುಣಿ, ಕೆರುಕುಣಿ, ಕೆರುಗುಣ್ಣಿ, ಕೆಱುಕುಣಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕುಣಿ, —ತಗ್ಗು ; ಬಿಕ್ಕ ಗುಣಿ. ೨. ಒಳ ಅಂಗಿ: "ಶಾಟಿಕ, ಶಾಟಿ" (ನಾಚರಾ. ೬). **ಕೆರುಕುಣಿ** : ೧. ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ತೊರೆಯ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿನ ಶಾಂತವಾದ ಕೆರುಕುಣಿಗಳು ನೀಲ ಕನ್ನಡಿಗಳು (ಅಡಿಕೂ. ೧೬೨). **ಕೆರುಗುಣ್ಣಿ** : ೩. ಸಮಾಧಿಯ ಅಥವಾ ಗೋರಿಯ ಒಳ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನಿಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ: (೬). **ಕೆಱುಕುಣಿ** : ೧. ಚೋಳಂಗೆ ಮಣ್ಣಂ ಪೊತ್ತು ಪೊತ್ತೊತ್ತಿದ ತಲೆಯ ಕೆಱುಕುಣಿಗ ಳಂದದಲಿ (ಬಸವ. ೩೮–೫೬). [ಕೆಱು + ಕುಣಿ (< ಕುಱಿ)]

ಕೆಱುಗುಣಿಕೆ, ಕೆಱುಕುಣಿಕೆ, ಕೆಱುಕುಣಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆರುಬೆರಳು ; ಸಣ್ಣಬೆರಳು: ಮುಣಿಯರ್ ಕಮ್ಮ ಪಕ್ಷಿನ ಹಸ್ತದ್ವಯದು ಬೆರಲುಮನೆಡದ ಕೆಱುಗುಣಿಕೆಯುಮಂ ತೋಱೆ ಪರಿಪೋಗೆ (ಹಾ ವಂ ಪು. ೭೭–೧೨) ; ಇಂತೀ ಜನ ಮೆಚ್ಚ ನಡೆದವರ ಎಡಪಾದದ ಕೆಱುಗಣಿಕೆ ನೆಲೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡು (ವಡಕಾ. I, ೩೧೦) ; ಹುಸಿದೊಡೆ ಕೆಱುಗ(ಕಾಕಾ. ೪೦)ಡೆಗೆ ಸುಡುಗು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭–೧೩); ಅಂಗಜನದೊಂದೆ ಕೆಱುಗುಣಿಕೆಯಿಂದೆ ಗೆಲ್ದಿಸೆ ಪತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೩–೪೧). **ಕೆಱುಕುಣಿಕೆ** : ಮಣಿಬಂಧನದಿಂದಂ ಕೆಱುಕುಣಿಕೆವರಂ ಕರಭಮಂ ಬುದಕ್ಕುಂ (ಪ ಸ್ತು ಕೋ. ೬೮–೯) ; ಅಂತೊರ್ವರೊರ್ವರ ಕೆಱುಕುಣಿ ಕೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚಭಾ. ೩–೭೫ ಪ) ; ನಾಗೇಂದ್ರ ಫಣವೆಂಬೆನೆ? ಪಾರ್ವತಿಯ ಕೆಱುಕುಣಿಕೆಯ ಮುದ್ರಿಕೆ ಯಾಯತ್ತು (ಬ ಸ ವ. ೧೭೬) ; ಕೆಱುಕುಣಿಕೆ ನೆಲ ಮುಟ್ಟದಾ ಮಹಿಳೆ ವಿಧವೆ (ವೀಪ್ರಪು. ೪–೨೬–೩೩). **ಕೆಱು ಕುಣಿ ಕ್ಕೆ** : ಎಸ್ಪೆಡಗುಂ ಕೆಱುಕುಣಿಕ್ಕೆಯ ಮಡಿಯೊಪ್ಪಿಂ ನೋಳ್ಪಮೆಂದು (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೧೯).

[ಕೆಱು + ಕುಣಿಕ್ಕೆ]

ಕೆಱುಗುಳ್ಳೆ, ಕೆರುಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಗುಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಸಣ್ಣಗುಳ್ಳ: "ಕಾಲಳಕಂದಂ – ಕೆಱುಗುಳ್ಳೆ" (ಓ ಪ ಧಿ. ೩೧) ; ಕೆಱುಗುಳ್ಳದೊಳಕ್ಕುಳ ಬೀಜಮಂ ಸಮಂತಕರ್ ಸುಳುಹಜದ್ಯುಮ್ನೆಯಿಂ ಧಾವಿಸಿ (ಜಮದ. ೭–೨೩); "ಬ್ಯಹಕೇದ್ಯಯಂ – ಕೆಗ್ಗುಳ್ಳೆ, ಕೆಱುಗುಳ್ಳೆ" (ಪಾಹಪ್ರ. ೨–೨–೬೦). **ಕೆರುಗುಳ್ಳೆ** : ಕರುಗುಳ್ಳದ ಬೇರು . . . ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಅಪ್ಪಾವ ಕೇಷವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕಪ್ರ. ೬೪). [< ಕೆಱು + ಗುಳ್ಳೆ]

ಕೆಱುಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಬಿಕ್ಕ ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪೂರ ವಿಶ್ವಮಂ ಜೋಳಗಾವುಣ್ಮನುಂ ಕೆಱುಕೂಡಲ್ ಜಾಳುಳ್ಳಾಭರಣ ಗಾವುಣ್ಮನುಂ . . . ಮುಮ್ಮಡಿ ಜೋಳಗಾವುಣ್ಮನುಂ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಕ. IX, ನಲಮಂ. ೧–೧೫ ; 1029). [?]

ಕೆಱುಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಮಗು ; ಬಿಕ್ಕ ಮಗು ; ಹೆಸುಗೂಸು : ಒಂದು ಕೆಱುಗೂಸು ಕೊಲಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಡಿಯಲ್ಕೆಂದು ಬಂದೊಡೆ (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೧೦೦–೪) ; ಕೆಱುಗೂಸುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೬೯). ಕೆಱುಗೂಸಿನಪಂತೆ ತೊಳಪ ತಾರಾಗಣಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧–೯) ; ತನ್ನ ವಂಶಮುರಿಗೆ ನಿಲಲೆಂದು ತಂದು ಕೆಱು ಗೂಸುಗಳಂ . . . ಕೈಯೆಡೆಯೋಲೆವೊಲ್ (ಉ ದ್ಧ ಟ. ೯–೩೦). ೨. ಬಿಕ್ಕಹುಡುಗ, —ಬಾಲಿಕೆ : ಭೋಗಿಕತ್ಯಜ್ಞಯನುಳಿದ ಕೆಱು ಗೂಸುಗಳುಂ (ಪಸಾರ. ೪೩೧–೧೨). [ಕೆಱು + ಕೂಸು]

ಕೆಱುಗೂಸುತನ(ನಾ). ೧. ಬಿಕ್ಕುಂದು; ಬಾಲ್ಯ : (೪). ೨. ಮಕ್ಕ ಳಾಟಿಕೆ ; ಹುಡುಗತನ : ಕೆಱುಗೂಸುತನದೊಳಾಜಿಯನಱಯಮೆ ಯಂದಾನಿಮಡಿಬರ್ದಂ ಕ್ಷಮಯಂಪುಡೆಂದಱಗಿದನಱವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧–೫೪). [ಕೆಱುಗೂಸು + ತನ]

ಕೆಱುಗೂಳಿ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಸಣ್ಣಬುಟ್ಟಿ : ಕೆಯ್ಯೊಡೆ ಗಾಳಂ ಕೆಱುಗೂಳಿ ದೀಸುವಲೆ ಬೆಳ್ಳಾರಂ (ಕಬಕಂ. ೩–೨೩).

[ಕೆಱು + ಕೂಳಿ]

ಕೆಱುಗೆ 'ಕೆಱುಗೆ,' ನೋ.

ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆ, ಕೆರುಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ ; ಕಿಂಕಿಣಿ : "ಕಿಂಕಿಣೀ, ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ – ಱ ೨ ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೩೩) ; ಅಡ್ಡಣ ದೊಳ್ಪಡ್ಡಮಾಗೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆಯ ಪದಗಳೆಸಳಂ (ಭಬ್ಬಾರಾ. ೪೪) ; ಜಡವ ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆಗಳ ದಿಸುಪಿನಲುಡೆಯ ಬದ್ಧನಿಗಾರ (ಅವ್ಯಾಳ. ೬–೧೨) ; ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಮೇಖಲೆಯಂದುಗೆ ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆಯ . . . ಸಿಂಗರೆ ಮೊಪ್ಪುವಾ ಬಾಲಕಿಗೆ (ಜಯಭಾ. ೫–೨೧). **ಕೆರುಗೆಜ್ಜೆ** : "ಕ್ಷುದ್ರ ಘಂಟಿಕಾ – ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆ" (ಶಾಕಶ್ಯ. ೨೪೦); ಕೋಳಿಯ ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರುಗೆಜ್ಜೆ ಯೀಕೆ (ಇಂಜಾಪ್ರ. ೯೫–೬). 'ಕೆಱುಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [ಕೆಱು + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಕೆಱುಗೆಮ್ಮು(ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆಮ್ಮು; ಬಿಡುಗೆಮ್ಮು; ಹುಡಿಗೆಮ್ಮು: ಕೆಱುಗೆಮ್ಮು ಪುಟ್ಟುವಡೆ ಪುಟ್ಟು ಗು ದಾತ್ಮ ಬಲ ಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೬–೧). [ಕೆಱು + ಕೆಮ್ಮು]

ಕೆಱುಗೆಯ್ಮೆ, ಕೆರುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸ. ೨. ಕೇಳುಕೆಲಸ : ಜಾರ್ಕರ್ ಜನದೊಳಿಲ್ಲಿಂ ಕೇಡಾಂ ಳೆಲನಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಕೆಱುಗೆಯ್ಮೆಗಳೊಳ್ ನಾನಕ್ಕೆ ಕಳರ ಮೆಗಮಮಂ ಕಾಣದೆ ಜಗಮಱತುಮಿರ್ಕೆ ಕಡುಸಂತಸದೊಳ್ (ಚಿಕವ. ೧೧–೯೭). **ಕೆರುಗೆಯೆಮ್ಮ** : ೧. ಸೇನೆಯನೆನಗೆಕೊಡುರ . . . ಬರಿದೆ ದಡಯುದಿರ್ ಮೀಸಲಾಗಿಪುದಾ ಕೆರುಗೆಯ್ಮ. ನಮ್ಮಂಜ ಮೆನ್ನ ಕಿಂಕರರಿಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೭–೧೬೮). [ಕೆಱು + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕೆಱುಗೆಱೆ, ಕೆಱುಕೆಱೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೆರೆ ; ಬಿಕ್ಕಕೆರೆ : ಸುರಿಗೆಯ ಮಹತ್ವವನೊಡೆಯೊಡಿ ಸವುದ್ರದ ಭಾಸುರತೆಯನಡವಿಯ ಕೆಱುಗೆಱೆ . . . ಧರದಿಂ ಪಡೆಯಲ್ಬಯಸುವವೋಲ್ (ವೀರೇಚ. ೧–೬೪).

ಕಿಱುಕೆಱೆ: ಅನ್ತೆ ಬಳಿ ಪುಣುಶೆಯ ಆಳರಿಯ ಕಿಱುಕೆಱೆಯೆ ಅನ್ತೆ ಪೋಗಿ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೪೨–೬೯; 900); ಹಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಕಱೆಗಂ ತತ್ಸೀಮಾನ್ತರದೊಳುಳ್ಳ ಕಿಱುಕೆಱೆಗಳ್ಗಂ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೪೮–೧೦; 907); ಮಳೆಹಳ್ಳಿಯ ಮುಂದಣ ಕಿಱುಕೆಱೆಯಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೦, ೩೩–೩೧; 1100). [ಕಿಱ್ಱು + ಕೆಱೆ]

ಕಿಱುಗೇಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಸಣ್ಣ ಗೇಕಿನಗೆಡ್ಡೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಮೃಣಾಲೇಷ್ಟಃ – ಕಿಱುಗೇಕು (ರು)" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮).
[ಕಿಱ್ಱು + ಗೇಕು]

ಕಿಱುಗೇಣ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕತ್ತಿ; ಕಿರುಗತ್ತಿ: ಮದನನ ಕಟ್ಟಿದ ಕಿಱುಗೇಣದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩–೩೬); ಸಚ್ಚರಿತಮೆ ಬೋಳೆಯಂಬು ಕಿಱುಗೇಣ್ ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಕರಾಸಿ (ಶಬಕಂ. ೩–೨೬).
[ಕಿಱ್ಱು + ಗೇಣ್$_2$]

ಕಿಱುಗೈ, ಕಿರುಗೈ, ಕಿರ್ಗಯ್ (ನಾ). ಪುಟ್ಟಕೈ; ಸಣ್ಣಕೈ: ಪಾವಸೆಯಂ ಪೆಜನೂಂಕುವ ಪೊಸಕೆಂದಾವರೆಯೆನೆ ಕಿಱುಗೈಯಿಂ ಮೇಲುದನೋವದೆ ನೂಂಕಿ (ಜಯಕಾ. ೨–೩೭). **ಕಿರುಗೈ**: ತನ್ನ ಬಿಳಿಯ ಕಿರುಗೈಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಪುನರು. ೪೧). **ಕಿರ್ಗಯ್**. 'ಕಿರ್ಗಯ್ಯಾಗು' ಪರಾ. [ಕಿಱ್ಱು + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕಿಱುಗೊಂಕು (ನಾ). ನಸು ಕೊಂಕು; ಸಣ್ಣಡೊಂಕು: ತಳ್ತ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಕಿಱುಗೊಂಕುಗೊಂಕಿದ ಪೊನಲ್ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೫); ಸರೋಜವನದಿಂ ಶಾಳಿವನಕ್ಕೆ ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳಂ ನೆರೆದು ಮುರಿದು ಕಿಱುಗೊಂಕು ಕೊಂಕಿ ಪೊನಲ್ತೊನಲನಟ್ಟಿ ಪರಿವ ಬಳ್ಳಿಪೊನಲ್ಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦–೫೭ ವ). [ಕಿಱ್ಱು + ಕೊಂಕ್ಕು]

ಕಿಱುಗೊಂಬು, ಕಿರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಸಣ್ಣರೆಂಬೆ; ಚಿಕ್ಕ ಕೊಂಬೆ: ಅರ್ಚಿಸಿದ ಭೂತಲದೊಳ್ ಪಾಲ್ಕರದ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಚಾವುಂಪು. ೯೦); ಪೆರ್ಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಕಿಱುಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ ಆಲದ ಮರನೆಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೫); ಮಿನುಗುವ ಕೊಂಬಿನಚ್ಚು ಕಿಱುಗೊಂಬಿನ ತಳ್ತರಗೀಲ್ . . . ಕಣ್ಣೆ ಚೆಲ್ವೆನೆ ನಡೆತಂದು ವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಟ್ತಿಯ ತೇರ್ಗಳೆತ್ತಲುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೧೩). **ಕಿರ್ಗೊಂಬು**: ಕಿರ್ಗೊಂಬು ಕೂರ್ದಾಡೆ ಷಟ್ಪದಝುಂಕಾರಮದಗ್ರ ಡಿಂಡಿಮ ರವಂ ತಾನಾಗೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨–೬೨). [ಕಿಱ್ಱು + ಕೊಂಬ್ಬು]

ಕಿಱುಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಿಗುರು; ಸಣ್ಣ ಕೊನರು: ನುಣ್ಗೊನರ್ ಕಿಱುಗೊನರ್ ನಸುಬಲ್ಗೊನರೆಂಬಿವೇಟ್ಟಿವೆತ್ತು (ಜಗವಿ. ೧೪–೨೬).
[ಕಿಱ್ಱು + ಕೊನರ್$_2$]

ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ತೆಣ್ಕ ಮೈಯರಸಿ ಕಿಱುಗೊಲ್ಲಿಯುಳ್ ಪೊಕ್ಕು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೧, ೧೦–೧೮೨; 967).
[ಕಿಱ್ಱು + ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುಗೊಳಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಳಗು; ಸಣ್ಣಗೊರಸು: ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಕಿಱುಗೊಳಗುಗಳ ಥಳಥಳಿಪ ವದನದ ತರಳ ನಯನದ . . . ಹೊಸಜವ್ವನದ ಹೊಮ್ಮಱ ಹೊಳಕಿತಿದಿರನಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೮–೧೫).
[ಕಿಱ್ಱು + ಕೊಳಗು]

ಕಿಱುಗೋಣಿ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಕಿರುಗೋಣಿ, ಕಿರುಗೋಳಿ (ನಾ). ಗೋಣಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: "ತುಷಪರ್ಣಿ ಕಿಱುಗೋಣಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫–೪೭); ಕುಡು ಚೊಕ್ಕಣಿಕೆಯ ಕೂಡಮೃತಲತೆಯನಲ್ಲ ದೊಡಂತಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕಿಱುಗೋ(ಳಿ)ಣಿಯುಮಂ ಪ್ರಣುತಯಶಂ ಕೊಡುವುದುಪವಿಷಂ (ಖಮದ. ೨–೪೯). **ಕಿರಿಗೋಳಿ**: ಪೀಲಾಲದ ಮರ, ಕಿರಿಗೋಳಿ, ಜೀವಿ, ಪಿನಪಾಲ (ಮೈಔಗಿ. ೩೬–೬೨೪).

ಕಿರುಗೋಣಿ: ಕಿರುಗೋಣಿಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಯ ನೆನೆಯಿಕ್ಕಿ ಆರೆದು ಗುಳಿಗೆಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೬೦). **ಕಿರುಗೋಳಿ**: ಮೈ ಬಾತರೆ ಕಿರುಗೋಳಿಯ ಸೊಪ್ಪಂ ಬಿಸಿಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ವೈವಿ ೧೨೮).
[ಕಿಱ್ಱು + ಗೋಳಿ$_2$]

ಕಿಱುಚೇಣ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಚಾಣ; ಸಣ್ಣ ಉಳಿ: ಕಿಱುಕಿಱುದಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಕರ್ಮ ಕೆಡೆ ಮನೆ ತೆಜಪಹುದಾತ್ಮಗಾತ್ಮನೊಳು ಕಿಱುಚೇಣದಿಂದೊಬ್ಬ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕಲ್ಲ ತಱುದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡುವಂತೆ (ಧರಚ. ೧೮–೪೭). [ಕಿಱ್ಱು + ಚೇಣ]

ಕಿಱುಜಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಜಡೆ; ಸಣ್ಣಜಡೆ: ಸಂಗಡಿಸಿದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳ ತೊಂಗಲ್ಗಳಿನೊಪ್ಪೆ ಜಾನುಚಂಕ್ರಮಣಂ ಹರ್ಮ್ಯಾಂಗಣದೊಳೆಂದು ಸಳಿಗುಮೊ . . . ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೫೭); ಕಿಱುಜಡೆಯ ಮಡವಿಡಿದ ತುಱುಬಿನೊಳ್ತಳ್ತ ಬಾಂದೊಱೆಯನಳವಡಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ.೨೧–೫೭); ಅಲೋಲಮಾದ ಕಿಱುಜಡೆಗಳಿಂ . . . ಬಾಲಕಂ ನೋಳ್ಪ ಸಭೆಯಂ ವಿಸ್ಮಯಾರ್ಣವದೊಳದ್ದಿದಂ (ಚಿಬಪು. ೪–೨೮).
[ಕಿಱ್ಱು + ಜಡೆ]

ಕಿಱುಜವೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಜವೆಗೋಧಿ: "ಯವ್ಯ, ಷ್ಟಕ್ಕ – ಜವೆ, ಕಿಱುಜವೆ ಅಱುವತ್ತು ದಿನಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಬಹ . . . ಭೂಮಿ" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಜವ್ವೆ]

ಕಿಱುಜವ್ವನ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯ; ಚಿಕ್ಕಹರಯ. 'ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗ' ಪರಾ. [ಕಿಱ್ಱು + ಜವ್ವನ]

ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು; ಚಿಕ್ಕ ಹರಯದವನು: ನೋಱ್ಬುದು ಬಟ್ಟವಿಡಿದೆತ್ತರ್ಪಾ ಕಿಱುಜವ್ವನಿಗರಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೫–೧೫). [ಕಿಱುಜವ್ವನ + –ಇಗ]

ಕಿಱುಜೋಡೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಜಾರೆ, —ಮಿಂಡೆ: ನಸುನಾಂಟದ ತನ್ನಱಾಂಕಮಂ ತನುರುಹದೇಟ್ಟಿಯಿಂದೆಳಸಿ ನೋಡುತದೇಂ ಕಿಱುಜೋಡೆ ಪೋದಳೋ (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೬).
[ಕಿಱ್ಱು + ಜೋಡೆ]

ಕಿಱುಡೊಳ್ಳು, ಕಿರುಡೊಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿರುಹೊಟ್ಟೆ: ಛಂದವೆನಿಪ ಸ್ತ್ರಿವಳಿಗಳ ಕಿಱುಡೋಳು[ಡೊಳ್ಳು] ಚೆಲುವಿಕೆಯ . . . ದೇವಕೀಸುತ ಸೆಳೆದ ಕಣ್ಮನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೧–೧೧–೯). **ಕಿರುಡೊಳ್ಳು**: ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಅಡಿಹೊಟ್ಟೆ: ಕಿರುಡೊಳ್ಳಿಗೆ ಉರಗನ ಸುತ್ತಿದಾತನೆ ಮೆರೆವ ಪಾಶಾಂಕುಶಧರನೆ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೭೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಡೊಳ್ಳು]

ಕಿಱುತೆರೆ 'ಕಿಱುದೆರೆ' ನೋ.

ಕಿಱುತೇಗು 'ಕಿಱುದೇಗು' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗಿ 'ಕಿಱುದಂಗೆ' ನೋ.

ಕಿಱುದಂಗೆ, ಕಿಱುದಂಗಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ತಂಗಿ; ತಂಗಿಯರಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವಳು: "ಕಿಱುದಂಗೆಯೆಂದು ಒಡಹುಟ್ಟಿದಳ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೩); ಕಾಯ್ಪಿನೊಳೆಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪೆತ್ತಿ ಬಯ್ವ ಕಿಱುದಂಗೆಯ ಕಣ್ಮೊಳೆ ಕೀಱು ಕಲ್ಪಿಪಣ್ಣನ ಬಿಯಕಿಲ್ಲದವ್ವಳಿಪ ತಮ್ಮನ (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೦೫). **ಕಿಱುದಂಗಿ**: "ಕಿಱುದಂಗಿಯೆಂದು ತಾನೊಡಹುಟ್ಟಿದಳ್ಗೆ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೭೦). [ಕಿಱ್ಱು + ತಂಗೆ]

ಕಿಱುದಳಿರ್ (ನಾ). = ಕಿಱುಗೊನರ್: ಕಿಱುದಳಿರಂ ಗೆಲ್ವಧರದ ಚಿಕ್ಕೆರಲೆಯ ಸೋಲಿಪ ನಗೆಗಣ್ಣ (ಜಯಕಾ. ೩–೨೨); ಪಚ್ಚೆಗುಪ್ಪಸಂ ಕಿಱುದಳಿರಾಂತ ಚಲ್ಲಣಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದೊ ತತ್ಕಿರಾತರಾ (ಶಬಕಂ. ೩–೨೬). [ಕಿಱ್ಱು + ತಳಿರ್$_2$]

ಕೆಱುದಾಡೆ(ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋರೆಹಲ್ಲು; ಚಿಕ್ಕದಾಡೆ: ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕೆಱುದಾಡೆಗಳ ಥಳಥಳ ಕವಿಸಿ... ದಾನವಸತಿಯರ್ದ್ದರೆದೊಂದು ತಾಣದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೫-೨೯). [ಕೆಱು + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೆಱುದಾರ(ನಾ).ಚಿಕ್ಕದಾರ; ಸಣ್ಣಎಳೆ:ಇರುಹುಜಿಯ ಕೆಱುದಾರವಂ ಬಿಗಿದರಳ ಸರವಂ ಳಟ್ಟುವಂ (ಜಸಪ. ೪೭-೩೦). [ಕೆಱು + ದಾರ್]

ಕೆಱುದಾಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತಾಲಿ, —ಪದಕ: ಕದಂಪುಗಳೊಳಿಟ್ಟ ಕಾಡಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಕೊರೆಲೊಳ್ ಳಟ್ಟುದ... ಕೆಱುದಾಲಿಯುಂ (ಚಕವಂ. ೧೫೬-೨೧). [ಕೆಱು + ತಾಲಿ]

ಕೆಱುದಾಱ್ಪೊ, ಕೆರುತಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳೆಮರ: "ತಾಲಿ" (ನಾಚರಾ. ೬). **ಕೆರುತಾಳೆ**: "ಹಿಂತಾಲಸಹಿತಾ – ಕೆರು ತಾಳೆಗಿಡದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೩). [ಕೆಱು + ತಾಱ್ಪ್]

ಕೆಱುದಿನ(ನಾ). ಕೆಲವು ದಿನ; ಕೆಲಕಾಲ: ಇಂತು ಕೆಱುದಿನವು ಸವೆಯೆ (ಜಸಪ. ೨೭-೨೧). [ಕೆಱು + ದಿನ]

ಕೆಱುದಿನೆ (ನಾ). = ಕೆಱುದಿನ: ಕೆಱುದಿನಪಡೊಳು ಒಡಲೊಳ್ ಶಿಶುವುದಯಿಸಿ ಬಳೆಯುತ್ತಿರಲ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೦). [ಕೆಱು + ದಿವಸ]

ಕೆಱುಂಬೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದುಂಬಿ; ಮರಿದುಂಬಿ: ಮನಸಿಜ ನೆಂಬಂಕದ ಬಿಲ್ತಾಱಂ... ತ್ಸ್ನಿಪಿಲ್ಲಿಂ ಕೆಱುಂಬಂದಿಯ ತಿರುವಂ ಚಿಂದಳಿರ್ಗ್ಪೊಡೆಯಂ ನನೆಯ ಶರಂಗಳಂಪಿಸಿದ ಕಾಂಚನವನರುಹ ವಿಸ್ಫರಮನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೦). [ಕೆಱು + ತುಂಬಿ]

ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳು 'ಕೆಱುದುಪ್ಪುಱ್' ನೋ.

ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸು(ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪುಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸುಗೆ: ಅಸಕಂಟಿಯ ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸಂ ಪರಿಸಿದನೀಱುದರ್ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೨). [ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳು (< ಕೆಱುದುಪ್ಪುಱ್) + ವಾಸ್ಯು]

ಕೆಱುದುಪ್ಪುಱ್, ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತುಪ್ಪುಳು; ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪಟ: ಕಂಕೊಸಕಂಬದೊಳ್ಗಂದ ಮಱಿಯ ಕೊರಲ ಕೆಱುದುಪ್ಪುಱಂ ಜಂಜುಮುಖದಿನಳ್ಳೆಗೆಯ್ದು (ಯಶಾಪ. ೩-೧೦೫ ವ). **ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳು**. 'ಕೆಱುದುಪ್ಪುಳುವಾಸು' ಪರಾ. [ಕೆಱು + ತುಪ್ಪುಱ್]

ಕೆಱುದುಱುಚಿ (ನಾ). ತುರುಚಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕೆ). [ಕೆಱು + ತುಱುಚಿ (< ತುಱುಚಿ)]

ಕೆಱುದೂಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣದೂಳು; ಕಣಕಣವಾದ ದೂಳು: ಸರಿಯೆಂಬ ಬಿಸುಪೆಂಬ ಗುಣಗಳಿವೆರಡಾ ಕೆಱುದೂಳಗಂಟಾದ ದೂಳು (ಭರತ. ೬೮-೩೨). [ಕೆಱು + ದೂಳು]

ಕೆಱುದೆರಗು, ಕೆಱುದೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ (?): "ಪರ್ಣಗಿ – ಮುತ್ತುಗ, ಕೆಱುದೆಂಗು" (ಓಷಧಿ. ೯೦); ವರ ಮಂಜಿಷ್ಠಿಗೆ ... ಳ್ಳೋಷಧಿಗಂಗ ಹಿಂಗು ಕೆಱುದೆಗೆ [ಪಾಕಾಂ. ದೀಪ್ತಿ]ಬಂತಿವಂ ಕೂಡಿ ಸರಿಗೂಡಾಷ್ಟಮೂರೆಯೆ (ಖಮಪ್ರ. ೯-೬). **ಕೆರುದೆಂಗು**: ಕೆರುದೆಂಗು, ನೆಲಬೇವು, ದೇವ್ಯ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ... ಖಜೋರ ಇವಂ ಸಮೂನಂಗೊಂಡು (ಸಕಸ್ವ. ೧೭೬). [< ಕೆಱುದೆಗು]

ಕೆಱುದೆರೆ, ಕೆಱುದೆರೆ, ಕೆಱುತೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಅಲೆ; ಚಿಕ್ಕ ತರಂಗ: ಕಾಳಿಂದಿಯಕೆಱುದೆರೆಯೋಳಿಯೆಡೆವರಿಸಲ್ಕನೆ(ಲ್ಕೆನೆ(ಉಕ್ಕಟಿ ೨-೧೪); ಹೊಗರ ಹೊರೆಯು ಕೆಱುದೆರೆಯ ನೂಕುಗಳ ತಳತ ತುಪಾರಧಾರದ ಸೊಗಸ ಸೇರಿಸಿ ಮಂದಮಾರುತವಸ್ಪಿದನು ಮಗನ (ಶುವ್ಯಾ.೧೦-೪೪); ತವಳಿಗಳ ಕೆಱುದೆರೆಯ ಕಂಧರದ ಕಂಬುವಿನ... ಬಗೆಯಭೇದಮಂ ಳುಬುಹಿದುವೊಡರಿದನೆಲ್ (ಜೈಮುಭಾ. ೩೦-೬); ಮಂದವಾಯುವಿನಲೆ ಗೇಳುವ ಕೆಱುದೆರೆಯಂದೊಪ್ಪುದುವು ಸರಸಿಗಳು (ಕಂಪವಿ. ೫-೧೧೧).

ಕೆಱುದೆರೆ : ಎಲೆ ಮೇಲುರುಳುತ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿಯ ಕವಿಲಳಿ ಕೆಱುದೆರೆ ಹಾಕಿತ್ತು (ಛಾವನಗ. ೩೪). **ಕೆಱುತೆರೆ**: ಅಲಗ ರುಳಿಪ ಪಂತೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣವು ಸಲೆ ಕೆಱುತೆರೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಹೊಳೆದಾಡುತಿಹುದು (ಕಂಪವಿ. ೫-೪೪). [ಕೆಱು + ತೆರೆ]

ಕೆಱುದೆಱ್ಪೆ, ಕೆರುದೆಱ್ಪೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣತೆರಿಗೆ; ಚಿಲ್ಲರೆ ತೆರಿಗೆ: ಪಣ್ಣೆ ರಾಟ್ಟು ಕೆಱುದೆಱ್ಪೆಯುಮ್ಮೆದು ಪಳ್ಳಳ್ಳಾಪನ್ಮರು ×× (ಎಳ. XII, ಸಿದಾ. ೧೩೩-೯ ; 788) ; ಸ್ಥಾನದ ಪನ್ನೆರಡು ಕೆಱುದೆಱ್ಪೆಯಂ ಬಿಟ್ಟರ್(ಎಳ. ೫, ಮುಳಬಾ. ೫೧-೧ ; 950) ; ತೆಱೆಯಂ ಕೆಱುದೆಱೆಯಂ ಪೊಳೆತೆಱೆಯಂ ಮಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ತೆಱೆಯಂ ದೇವರ್ತೆಱವಱೆಳ್ಯುಂ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೩-೪೬ ; 1079). **ಕೆಱುದೆಱ್ಪೆ**: ಸಿದ್ಧಾಯಂ ಕೆರುದೆಱೆಕ್ಕುಸುಳಂ ದಾಯದ ದ್ರಮ್ಮ ಮನಿವಣ ದಣ್ಮಾಯಂ (ಕಸಾ. I, ೧೭-೩೪ ; 1055). [ಕೆಱು + ತೆಱೆ]

ಕೆಱುದೇಗ 'ಕೆಱುದೆಗು' ನೋ.

ಕೆಱುದೆಗು, ಕೆರುದೇಂಗು, ಕೆರುದೆಗು, ಕೆಱುತೇಗು, ಕೆಱುದೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಮರ; ಭಾರಂಗಿ: "ಸ್ವಸು ಬ್ಯಗುಜೆ ಕಾಸಱ್ನ ಕೆಱುದೇ[ಪಾಕಾಂ. ದೇಂ]ಗೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಧಾ. ೪೨-೬೮) ; "ಭಾರಙ್ಗೀ –ಕೆಱುದೇಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೧) ; ಶುಂಠಿ ಕೆಱುದೇಗಮೆಂಬಂತಿಂತಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುಗೆ (ಕೋಳಿಕಾಪ್ರ. ೯-೨೩೬). **ಕೆರುದೇಂಗು** : ಮೇಲಿನ ಮಂಗರಾ. ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೆರುದೇಗು**: "ಹಂಬಕಾ... ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಗಂಟು ಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ ಗಂಧಿಕದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಕೆರುದೇಗು ಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೧). **ಕೆಱುತೇಗು**: "ಹಂಬಕಾ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿ, ಪದ್ಮಾ, ಭಾರ್ಗಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಯಷ್ಟಿಕಾ, ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ, ಬಾಲೇಯ ಶಾಕ, ಬರ್ಬರಿ, ವಂಡಕ ಈ ೯ ಕೆಱುತೇಗು" (ಪಾಚಾಂ. ೧೦೯). **ಕೆಱುದೇಗ** : "ಮಹಾಬರ್ಬರಿ – ಕೆಱುದೇಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೮). [ಕೆಱು + ತೇಗು]

ಕೆಱುದೊಡೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಿನ ಹರೆಯಿನಿಂದ ಮೊಳಕಾಲವರೆಗಿನ ಭಾಗ; ಜಂಘೆ: "ಪ್ರಸ್ತಾ, ಜಂಘಾ – ಈ ೨ ಕೆಱುದೊಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೬೬೧) ; ಅಡಿಯಂ ಕೆಱುದೊಡೆಯಂ ಪರ್ದೊಡೆಯಂ ಪೊಱವಾಱಿನುಡಿಯನುರಮಂ ಮುಯ್ದಂ (ಗಜಾಯು. ೪-೧೫೫) ; ವಿಸುತ ಜಘನಾಶ್ರಯಂ ಜೊಲಿಲ್ಲ ನಲೆ ಕೆಱುದೊಡೆಗೆ ಗಿಗಳಮಿಕ್ಕಿದ ಗಜಮೆಂಬ ನೆಗಂ ಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಂದು ನೋಡಿದಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೧೬) ; ಹಿಮ್ಮುಟ್ಟಿದನು ಕತೆಯವ ತಿರುಳಿ ಕೆಱುದೊಡೆಗೆ (ಶುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨). ೨. ಮೊಳಕಾಲ ಮೇಲಿನ ಭಾಗ; ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಇಂಬುವಡೆ ಮೊಳ್ಕೊಡೆ ನಳ್ಳರವದ್ದಿ (?) ತಾನೆ ಪೋ ಕೆಱುದೊಡೆಯೊಳು ಧಾತ್ರಿ ಪೊಗಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೮) ; ಕೆಱುದೊಡೆಯ ಳಡುನ ಣ್ಬಾಳ್ಕಳ್ಗೊಳ್ ನೆಱೆಪೊಳೆಯೆ (ಅಜಪ. ೪-೭) ; ಧರಿತ್ರಿಯ ಭಾಗವನು ಬೇರಿಡದಡ ಪೀ ಮುಜುದಾಗಳನುವಾಮುಖ ಳಕ್ಕಾ ಗದೆ ಪಿನ್ನ ಕೆಱುದೊಡೆಗೆ [ಪಾಕಾಂ. ತೊಡೆಗಳಿಗೆ] (ಶುವ್ಯಾಗ. ೬-೧೫). [ಕೆಱು + ತೊಡೆ]

ಕೆಱುದೊಱೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹೊಳೆ; ಸಣ್ಣನದಿ. ೨. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿ: ಶ್ರೀವೈಮುಮ್ಮು ಮಕಾರಾಕ್ಕಾಱುದೊಱೆ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಆಗೆ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದೆ (ಎಳ. X, ಬಾಗೆಪ. ೬೨-೬; 900) ; ಮಧುರಾನ್ತಕ ಚೋಳನ ಸೈನ್ಯಮೆಲ್ಲಮಂ ಕೆಱುದೊಱೆ ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವನಮಳ್ಳುಱೆ ಳಂ ರಸಿ ಯಂದಡುತ್ಸ ತತ್ತಳಾಕಟಪೊಟ್ಟೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨, ೬೫-೧೦ ; 1025) ; ಎಸೆವ ಕೆಱುದೊಱೆದಡಿಯೊಳ್ ಮುಕ್ಕುಟ್ಟೆಯೆಂಬ ವಿಸ್ತಗ್ರಾಮಂ (ಎಇ. XII, ೨೬೪-೧೩೦ ; 1077). 'ಪೆರ್ದೊಱೆ' ಪರಾ. [ಕೆಱು + ತೊಱ್ಕೆ]

ಕಿಱುದೋಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣತೋಟ; ಚಿಕ್ಕತೋಟ: ಕಿಱುದೋಟಂ ಕಡವಳ್ಳಿ ಬೀಳುಮನೆ . . . ದುರ್ಮಾರ್ಗರೊಳ್ ಸ್ನೇಹಮುಂ ಬಱ್ಗೈಯಂ ಸುಱಿದಂತೆಲ್ಲೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೬).
[ಕಿಱ್ಱು + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕಿಱುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತೆಱ್ಕೈಪೆರ್ಮ್ಮಿದ್ದಿಲ್ ಪೆಱ್ಪನನ್ದಿಯ ಕಿಱುನನ್ದಿಯ ಸೊಡಲಯದಾ ಮೂಱುಂ ಕುದಿದಾ ಒಱ್ಪೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೭; 850). [?]

ಕಿಱುನಗೆ, ಕಿರುನಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಗೆ; ನಸುನಗೆ; ಮುಗುಳ್ನಗೆ: ಅಲರ್ದ ಮೊಗದ ಕಿಱುನಗೆ (ಆದಿಪು. ೮-೩೯); ಕಿಱುನಗೆ ಲೋಳೆವಾಯ ತೊದಳೊಂದಿದ ನಾಲ್ಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೯); ಹಿಂದಣಿಱುದ ಕರ್ಣನ ನೋಡಿ ಮುಖದಲಿ ಕಿಱುನಗೆಯ ಕೇವಱಸಿ ನುಡಿದನು ಬೆರಳನೊಲೆ ದೊಲೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ತಲೆವಾಗಿ ಕಿಱುನಗೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೊಡನೆ (ಧರಚ. ೯-೭೭). **ಕಿರುನಗೆ**: 'ಹಂಚಿಕೆ ಹೇಗಿದೆ' ಕಿರುನಗೆಯಿಂದ ಎಂದ ಕೊತವಾಲ (ಕೊತಕಾ. ೨). [ಕಿಱ್ಱು + ನಗೆ]

ಕಿಱುನಗೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ನಸುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಮಂದಸ್ಮಿತದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡು: ಪರೆದಡರ್ದ ಧೂಳಿ ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿದ ತೊದಳೊದವೆ ನುಡಿವ ನುಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮); ಕಿಱುನಗೆವೆರಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು ಮತ್ತೆ ಮನುವಂಶಂಗೆ ವಲ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೩೨). [ಕಿಱುನಗೆ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕಿಱುನಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೊಂಟ; ತೆಳ್ಳನೆಯ ನಡು; ಅಸಿನಡು: ಗಜದ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮಱಸಿಂಹ ನಿಂದ ರೀತಿಯೊಳು ಪೊಜವಾಱಗಳು ಕಿಱುನಡುವೆಮ್ಮ ಭೂಪಗೆ ಮೆಱೆವುವು (ಧರಚ. ೬-೬೬).
[ಕಿಱ್ಱು + ನಡು$_2$]

ಕಿಱುನನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗು: ಎಡ್ಡಮಾದ ಪಡ್ಡಳಿಯ ಕಿಱುನನೆಯ ಕೊನೆ ತರಂದಿದಿದು ತೋಱೆ (ಜಗವಿ. ೬-೧೬೨). [ಕಿಱ್ಱು + ನನೆ$_3$]

ಕಿಱುನವಣೆ (ನಾ). ನವಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಅಣು" (ನಾಚರಾ. ಕ.). [ಕಿಱ್ಱು + ನವಣೆ]

ಕಿಱುನಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ನಾಯಿ; ನಾಯಿಮರಿ: ಬಳಿಸಂದುವಾ ಶಬರನಾಯಕನಂ ಕಿಱುನಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೭); ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧. ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್ಱು + ನಾಯ್]

ಕಿಱುನಾಲಿಗೆ, ಕಿರುನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲೊಳಗೆ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಜೋತಾಡುವ ಒಂದು ಮಾಂಸ ಪಿಂಡ. ೨. ಗಂಟಲು ಉಬ್ಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಬಂದೆಱಗಲವನನಳಲಿಸುವ ಕಿಱುನಾಲಿಗೆಯನೂ ನೆರೆ ಮಾಣಿಸುತ್ತೆ ಪೊರೆದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೧೧-೩೬). **ಕಿರುನಾಲಗೆ**: ೨. ಹೆಚ್ಚು ಶೀತವಾದರೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬೀಳು = ಕಿರುನಾಲಿಗೆ ಉಬ್ಬಿ ತೊಂದರೆಯಾಗು: ಅತನಿಗೆ ಕಿರುನಾಲಗೆ ಬಿದ್ದು ಕೆಮ್ಮು ಜಾಸ್ತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕಿಱ್ಱು + ನಾಲಿಗೆ]

ಕಿಱುನಿಱು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗೊಂಚಲು; ಸಣ್ಣಗುಚ್ಛ: ಕಿಱುನಿಱುಯೊಳೆ ಕಿಱುದೆಲೆಗಳ ತುಱುಗಿದ ಚೆಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣುಱುಯೆನೆ ನಿಱುಗೊಂಡಿರೆ ನಿಱು ನಿಱುಗನ ನಿಱುದಳಿರ ನಿಱುಯನಱುಯೆಂ ಪೊಗಟಲ್ (ಆದಿಪು. ೬-೯೮). [ಕಿಱ್ಱು + ನಿಱ್ಱು$_2$]

ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಱುನೀರಿಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಮ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೮-೧೬; 450).
[ಕಿಱ್ಱು + ನೀರಿಲ್ಲಿ ?]

ಕಿಱುನೆಕ್ಕು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪನೂಕಲು; ಚಿಕ್ಕ ತಿವಿತ: ಒದೆದುಗಿದಲ್ಲದೇಂ ಪಿಡಿವಳೇ ಸೆಜಗಂ . . . ಬೀದಿಯೊಳ್ ಬಗಿದು ಮುಂದಲೆಯೊಳ್ ಕಿಱುನೆಕ್ಕನಿಕ್ಕಿದಲ್ಲದೆ ಮಱೆದಾಕೆ ನಕ್ಕಱುವಳೇ ಸುಡುವಳ್ ಗಳ ಗಾಳುಗಂಡನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೦). [ಕಿಱ್ಱು + ನೆಕ್ಕು$_2$]

ಕಿಱುನೆರವು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವು; ಅಲ್ಪ ಸಹಾಯ: ಕೆಂಗೆಯ ಹನುಮಂ ಕಿಱುನೆರವಿಂಗೆಳಸದೆ ವಿಜಯಪುರದ ಶಾಹನ ದಱಮಂ ಬೆಂಗೊಂಡು . . . ಇಂಗಿಸಿದಂ ಗಡಿಗಳವರ ಸಂಗರರಸಮಂ (ಚಕವಿ. ೨-೯೨). [ಕಿಱ್ಱು + ನೆರವು]

ಕಿಱುನೆಲ್ (ನಾ). ಬತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕಿರುಬತ್ತ: ದೊರೆ ಕೊಳೆ ಶ್ರವಣದೆ ಕಿಱುನೆಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ನಿಲು] ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಬೆಳೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೯-೪೫). [ಕಿಱ್ಱು + ನೆಲ್]

ಕಿಱುನೆಲ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಅಱೆಲೆಗಾಲ ಪಡುವಣ ಪೇರೊಱ್ಪೆಯಂ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕಿಱುನೆಲದ ಪಡುವಣ ಒಱ್ಪೆಯಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೨೬; 915). [?]

ಕಿಱುನೆಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ನಿಲವು; ಕಡಮೆ ಎತ್ತರ: ಕಿಱುನೆಲೆಯ ಲತಾಲಲಿತೆಗೆ ತಿಱುದುಕೊಳಲ್ಕಪ್ಪಸಾರ್ಕೆಯೊಳ್ಗೊಂಬುಗಳೊಳ್ ತುಱುಗಿದ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕಿಱುಮಿಡಿಯಿಂದೆಸೆದುದಸದಳಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೨); ಆ ಕುಮಾರಿಯೇದೊರೆಯಳೆನೆ ಕಿಱುನೆಲೆ ನಿಱುದಲೆ ಬೆಳರ್ವಾಯಿ ತುಱುಗೆಮಗಣ್ಬೆಳೆವ ಕುಚಯುಗಂ ತನ್ಮಧ್ಯಂ ನಱುಗಂಪುವೊರೆದ ತಾವರೆಯಱುಕೆಯ ತನಿಗಂಪೆ ಸುಯ್ಯೆ ಕಂಪಾಸತಿಯಂ (ಕಇ. I, ೨೫-೫೦; 1186); ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್, ಕಿಱುನೆಲೆ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್ಱು + ನೆಲೆ]

ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ, ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೆಲ್ಲಿ: "ಭೂಮ್ಯಾಮಲಕ-ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೩); ಕಿಱುಗೂಸು, ಕಿಱುನೆಲ್ಲಿ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ**: ಕಿರುನೆಲ್ಲಿಯಂ ಸಮೂಲವಂ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂಡೆಗೆ ಒತ್ತಲು ಕಣ್ಣುರಿ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೪). [ಕಿಱ್ಱು + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕಿಱುನೇಸಱು (ನಾ). ಅದೇ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯ; ಎಳನೇಸರು; ಬಾಲಸೂರ್ಯ (ದಾಸಪ. ಕ. ೧೩೨-೩).
[ಕಿಱ್ಱು + ನೇಸಱು (< ನೇಸಱೆ)]

ಕಿಱುನೇಱುಲ್ (ನಾ). ನೇರಿಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಳೆ (?): "ಧನಪ್ರಿಯಂ – ಕಿಱುನೇಱುಲ್" (ಓಷಧಿ. ೮೦).
[ಕಿಱ್ಱು + ನೇಱುಲ್]

ಕಿಱುನೊಳ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣನೊಣ. ೨. ಕಿರುಜೇನಿನ ನೊಣ: ಒತ್ತುಗಟ್ಟಿದ ಕಿಱುನೊಱ[ಳ]ನ ಸವಿಜೇನ ಸಜ್ಜನಿಂಬನಿಯನೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೦-೨೯). [ಕಿಱ್ಱು + ನೊಳ].

ಕಿಱುನೋಟ (ನಾ). ನಸುನೋಟ; ಓರೆನೋಟ: ನಸುನಗೆಯ ಕಿಱುನೋಟ ಲಲ್ಲೆ ವಿಭ್ರಮದೋಜೆ ಪುಸಿ ಮುಳಿಸು ಮೂದಲಿಕೆ ಮುದ್ದು ಕೊಸರುವ ಮೋಡಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೬). [ಕಿಱ್ಱು + ನೋಟ]

ಕಿಱುಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಣ್ಣ ದೇಹದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಹ್ರಸ್ವ ಕಿಱುಪಕ್ಷಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯).
[ಕಿಱ್ಱು + ಪಕ್ಷಿ]

ಕಿಱುಪನ್ನೆ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದವರೆಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸಣ್ಣಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೂದಲು: ಕತ್ತುರಿಗೆರೆ ಮೀಸೆ ಕಿಱುಪ[ಪಾಠಾಂ.ಸ]ನ್ನೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವೆತ್ತ ಮೊಗವ ನೋಡಿ ನೋಡಿ (ಧರಚ. ೪೧-೭೭).
[ಕಿಱ್ಱು + ಪನ್ನೆ$_2$]

ಕಿಱುಪರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುಪರವಿಯೊಡೆಯ ಬೆಗ್ಗರ್ಜ್ಜುರಿನಳೆ ಇಬ್ಬರ ಸಹಿ ಮಲ್ಲಪರಿಯೊಡನೆ ತಾಗಿ ಕಾದಿ ಸಗ್ಗಿಯಾದನು (ಎಕ್ಷ. xi, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೯೨; ೪೦೦).

ಕಿಱುಪಾಸಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೊಗಲೂರ್ವಿ ಸಯೇ ಕಿಱುಪಾಸಾಣೆ ನಾಮಧೇಯ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ(ಎಇ. VIII, ೧೪೮–೬; ೬೭೮ ಕತ).

[ಕಿಱ್ಱು + ಪಾಸಾಣ?]

ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಪಿಲ್ಲಿ; ಕಾಲ್ಬೆರಳಿಗಿಡುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ನಗುತ ಪಾದಾಂಗುಲಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿಯಱಿಕ್ಕಿದರು (ಕಂಸವ. ೨೪–೨೫). **ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ**: ಮುತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಗಳಂ ಕೂಡಿದ ವೀರ ಮುದ್ರಿಕೆ ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ ಜೊಬ್ಬಿಲಿಗಳಪಟ್ಟು (ಸೌಂದಂ. ೨೧೨–೩); ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಅ ಭ ರ ಣ ಗ ಳ ಂ ದ ರೆ . . . ಪಿಲ್ಲಿ, ಮಂಟಿಕೆ, ಕಿರುಪಿಲ್ಲಿ (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೨). **'ಕಿಱುಪಿಲ್ಲಿ'** ಪರಾ. [ಕಿಱ್ಱು + ಪಿಲ್ಲಿ$_{1}$]

ಕಿಱುಪು$_{1}$ **'ಕಿಱುಪು'** ನೋ.

ಕಿಱುಪು$_{2}$ **'ಕಿಱುಪು'** ನೋ.

ಕಿಱುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೊಂಬೆ, —ಮೂರ್ತಿ: ಎತ್ತ ಸದ್ಮಂಡಿ ಶತವನಾಯ್ದೆ ಕೊಂಡೊಂದು ಕಿಱುಪುತ್ತಳೆಯ ಮಾಡಿ . . . ತಂದಿರಿಸಿದಂ ಸುಗ್ಗನ್ವೆಯವರಡೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧–೪೬).

[ಕಿಱ್ಱು + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಲಿ)]

ಕಿಱುಬ$_{1}$, **ಕಿರುಬ** (ನಾ). ಹುಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಕಾಡು ಮೃಗ; ನಾಯಿ ಹುಲಿ: "ಚಿತ್ರವ್ಯಾಘ್ರ, ಚಿತ್ರಕಾಯಃ –ಱಿಯೆರಡುಂ ಕಿಱುಬ" (ಒಷಧಿ. ೫೬); ಕುಱುಬನೋ ಇವ ಮನುಜ ರೂಪಮಂ ಮಱೆಗೊಂಡ ಕಿಱುಬನೋ (ಸೌಂದಪು. ೪–೬೩). **ಕಿರುಬ**: ನಮ್ಮ ಊರ ಸುತ್ತ ಕಿರುಬನ ಕಾಟ ಜಾಸ್ತಿ (ಜಂಗೂರು. ೧೯); ಕಿರುಬ ತೋಳ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಮೃಗಗಳು (ಆಡು. ೪); ಕ್ಯಕ್ಕಿಳೆ ಮಳೆ ಕಿರುಬ ಹಿಡಿದಂತೆ (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ಕೊಡ. ಕೀರ್ಮನ್; ಕೋಲಾ. ಕಿರ್ಬನ್]

ಕಿಱುಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಕೆರಿಯ; ಚಿಕ್ಕವನು: ಅದಱಿಳಿಳ್ಳುಟ್ಟದ ಗಂಡ ರೆಲ್ಲಮತಿವರರಂ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಂ ವಿಶಾಪದ ಸೀಮೆಗಳ್ ಕಿಱುಬರೆಲ್ಲಂ ಪಂಡಿತರ್ (ಅಪಂಪ. ೧೧–೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಕಿಱುಬನೊಡನೆನೆಂದು ಕೈದಿಗೆದು ಕಾದಿದೊಡೆ ಬೆಜಿದಲಿರಾ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಶಬಪ. ೪೦–೧೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿಱುಪ್ಪ; ಮಲ. ಚಿಱುಪ್ಪ]

ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ 'ಕಿಱುವಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಬನ್ನಿ (ನಾ). ಬನ್ನಿಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: "ಶುಭ್ರಾ-ಕೋಚನ, ಕಿಱುಬನ್ನಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೪). [ಕಿಱ್ಱು + ಬನ್ನಿ$_{11}$]

ಕಿಱುಬಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೈನ್ಯ; ಸಣ್ಣಪಡೆ: ಹಬ್ಬಲದೊಡಱಿಂತು ಕಿಱು ಬಲ ಬವರಕಾನುವಡೆ (ಕಂಸವ. ೧೭–೨೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಬಲ]

ಕಿಱುಬಾವಲು (ನಾ). ಜಿರಳೆ; ಜೊಂಡಿಗ: "ಪರೋಷ್ಣೀ, ಶೈಲ ಪಾಯಕಾ – ಈ ೨ ಕಿಱುಬಾವಲು" (ನಾಷಧ. ೧೧೫).

[ಕಿಱ್ಱು + ಬಾವಲು]

ಕಿಱುಬಿದಿರು 'ಕಿಱುವಿದಿರ್' ನೋ.

ಕಿಱುಬಿಯದಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಬೇಡಿತಿ; ಬೇಡರ ತರುಣಿ: ಕಿಱುಬಿಯದಿ ಪತಿಯನೇಂ ನಗಿಸಿದಳೊ (ಉದ್ಭಟ. ೨–೯೧).

[ಕಿಱ್ಱು + ಬಿಯದಿ]

ಕಿಱುಬುಣುಸೆ 'ಕಿಱುವುಣಿಸೆ' ನೋ.

ಕಿಱುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ; ಕ್ಷುದ್ರಬುದ್ಧಿ: ಆತನ ಸತಿಯು ಕಿಱುಬುದ್ಧಿಗಳ ಕಲಿತು ತವರೂರೊಳಿರ್ಪುತಿರೆ . . . ಸುರತವನೆಸಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨–೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಬುದ್ಧಿ]

ಕಿಱುಬುಲಿ 'ಕಿಱುವುಲಿ' ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಟ್ಟು 'ಕಿಱುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕಿಱುಬೆಮರ್, ಕಿರುಬೆಮರು, ಕಿರುಬೆವರು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆವರು; ನ ಸು ಬೆ ವ ರು : ಮೊಗರ್ಕೂ ತುಜುಗಿದ ಕಿಱು ಬೆ ಮ ರ ಡೆ ರ ಮನಂಗೊಳಿಪುದುರೋ (ಶಾಂತವು. ೪–೨೪); ಕಿಱುಬೆಮರುಗುವಾತ್ಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೮೫); ಓಸರಿಸಿ ಕಿಱುಬೆಮರಂಡಲು ಖಲಿಸುವ ವಾರುವತ ನೀರಿದು (ನಳಚ. ೭–೭); ತಿನ್ನ ಗಮನಕೆ ಕಿಱುಬೆಮರಿಡುವ ಪಂಕರುಹ ಮುಖಿಯರ್ಕೈದಿದರು (ಕಂಸವ. ೨೧–೩೦). **ಕಿರುಬೆಮರು**: ಕಿರುಬೆಮರ ತಡೆಯುಸಿರ ಕರುಣಾಸ್ಪದೆಯಾಗಿ (ಮಂತ್ರಿಕ. ೫೯–೧೫). **ಕಿರುಬೆವರು**: ಬೆಟ್ಟವನು ಹತ್ತುತ್ತ ಕಿರುಬೆವರು ಬೆವರುತ್ತ ನಡೆನಡೆಗೆ ಕಂಬು ನುಡಿಸುತ್ತ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೩). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆವರ್$_{3}$]

ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು (ನಾ). ನಸುಬಿಳುಪು; ಸ್ವಲ್ಪಬಿಳುಪು: ತುರಗವರ್ಣಂ . . . ಕಿಱುಬೆಳ್ಪು [ಪಾಠಾ. ಕಿಱುಬಿಳುಪು] ದೋಱ್ ನೀಲಂ (ಮಂಗಶಾ. ೪೧–೧೪). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆಳ್ಪು]

ಕಿಱುಬೋರಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೋರಿ; ಹೋರಿಕರು: "ಪತ್ತಮನೆ ಕಿಱು ಬೋರಿ" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೋರಿ$_{1}$]

ಕಿಱುಮಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗ; ಎಳೆಯ ಶಿಶು: ಕಿಱುಮಗನೆಂದಱ್ದು . . . ಮೊಲೆಯುಂಡಪನೋ (ಅರ್ಥಸಾ. ೧–೧೧೧). [ಕಿಱ್ಱು + ಮಗ]

ಕಿಱುಮಗಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಗಳು; ಕಿರಿಯ ಮಗಳು: ಬೆಜಗಂ ವಟ್ಟಳು ಕೀಡ್ಡಾರಿಲೆ ಕಿಱುಮಗಳೆಯಿನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೬೪).

[ಕಿಱ್ಱು + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕಿಱುಮನೆ, ಕಿರುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ಕಿಱುಮನೆ ಪೆರ್ಮನೆಯನ್ನದುಣಲ್ ತಳ್ಕ ಮನೆಗಳಂ ಯಥಾಶ್ರಮವಿಧಿಂ ಪುಗುತ್ತುಂ (ಪಡ್ತಾರಾ. ೪೬–೨). ೨. ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: ಕರುಣಿಸಿ ಕಿಱುಮನೆಯೊಳಗೊಯ್ದು ರಿಸಿರುತಿರೆ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂ ಬಱಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಧರ ಶಿಷ್ಟ . . . ಪೊಳಪುದುಂ (ಧರ್ಮಸ. ೧೦–೭೫). **ಕಿರುಮನೆ**: ೨. ಕಿರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ದ ನಸುಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ತಿವನನ್ನು ನೋಡಿದೆ (ರಾಮಾಶ್ರಿ. ೧೧೬); ಕಿರುಮನೆಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದೆ (ಜಂಗಾಕ್ಷ. ೧೯).

[ಕಿಱ್ಱು + ಮನೆ]

ಕಿಱುಮರ್ಕಟ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಂಗ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಕಪಿ: ಲಂಳ್ ಸುರಾಸುರರಿಂಗಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತಾಱಿಂಗೆ ಪೋಗದಿರ್ ಕಿಱುಮರ್ಕಟ ನುಟ್ಟು ದೆಪಪ್ಪ ಕುಂದು ತಾಂ ಬಾರದೆ (ಕಱಿಕ. ೪೮).

[ಕಿಱ್ಱು + ಮರ್ಕಟ]

ಕಿಱುಮಾಡ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಹಡಿ, —ಉಪ್ಪರಿಗೆ: ಪೊಱವಂದು ಪಿಂದು ಕೆಳೆಯರ್ಕಳೊಂದಿ ತಾಂ ಕಿಱುಮಾಡವೇಱಿ ನೆಲೆಯೊಂದಱಲ್ಲಿ (ಚಳಸಂ. ೬–೧೯೫). [ಕಿಱ್ಱು + ಮಾಡ$_{1}$]

ಕಿಱುಮಾನಿಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ: ಭೂರಿ ಸಂ ವರ ರಿಕೆಯ ನೋಡಲಂಜ್ಯದೆಯಂ ಸುರನಾಥ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿದನು ಉರಗೇಂದ್ರ ಪಾತಾಳದೆ ಮಱಸಿದ ಮಿಕ್ಕ ಕಿಱುಮಾನಿಸರ ಪಾಡೇನು (ಕಂಸವ. ೬–೨೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಮಾನಿಸ]

ಕಿಱುಮಾಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು: ತೆನಗ್ಗಾಳ ಕೆಱೆಯ ಕೆಮುರುಗಗೆಱೆಯ ಪಡಗಾಯ್ ಸನ್ನು ಕಿಱುಮಾಮಿ ಪಂಕಮೆಮರಿರ ಕೆಱೆಯ (ಎಇ. IV, ಎಚಿಷೂ. ೬೦–೭೪; ೮೫೦). [ಕಿಱ್ಱು + ಮಾಮಿ$_{2}$]

ಕಿಱುಮಿಂಚು (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಿಂಚು; ಎಳೆಯ ಮಿಂಚು: ಕಾರ್ಗಾಲದ ಕರಿಯ ಮುಗಿಲ ಹೊಱೆಯೊಳು ಹರಿದಾಡುವ ಕಿಱುಮಿಂಚಿನ ತೆಱದಿ (ಜಯಭಾ. ೫–೨).

[ಕಿಱ್ಱು + ಮಿಂಚು]

ಕೆಂಪುಮಿಂಡ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪಾಯದ ವಿಟ; ತರುಣ ವಿಟ: ಪಾದರಿಯ ಪೂದುಜುಂಜಿನ ಪೊಸಬನೊಪ್ಪದಂ ಕೇದಗೆಯ ಮಸುಪೆಸಳ ಕೆಂಪುಮಿಂಡನೊಪ್ಪದಂ (ಪ್ರಭುರ. ೫-೪). [ಕೆಂಪು + ಮಿಂಡ್ಕ]

ಕೆಂಪುಮಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮಿಡಿ; ಹೀಚು: ನನೆಯು ಕೊನೆಯುತಿರೆ ಏಣಾದಿರಿ ಮುಗುಳ ಬಿರಿ ಮುಗುಳ ಮಿಡಿಯ ಕೆಂಪು ಮಿಡಿಯ (ಪಂಚಭಾ. ೫-೫ ವ); ತುಟಿಗಿಡ ತಳಿರಿಂ ನನೆಯಿಂ ಕೆಂಪುಮಿಡಿಯಿಂದೆ ಸೆದುಪನದಳಂ ಮಾಳ್ಕಂದಂ (ಕಾಶ್ಯಾವ. ೩೬೨). [ಕೆಂಪು + ಮಿಡಿ]

ಕೆಂಪುಮಿನಾನ್, ಕೆಂಪುಮೀನು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಮೀನು; ಚಿಕ್ಕಮೀನು. ೨. ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಮೀನು: "ನಳಮೀನಃ, ಬಿಳಿಚಿಮಿ—ಈ ೨ ಕೆಂಪು ಮೀನು" (ಜ ಆ ಯು. ೧೦೪-೩೬); "ಬಿಳಿಚಿಮಿನೆನಲು ನಳಮೀನನೆನೆ ಕೆಂಪುಮೀನ ಪೆಸರಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೩); ಎರಗೆಜಗುವ ಕೆಂಪುಮೀನಂತಿರೆ ಕನ್ನಾಮಿಪಳೆ ರಾಜಾನುರುಂಬಂ ಬಂದಿರೆ ಬಯಸಿ (ಕಾಂಂಕ್ತ. ೫-೭೩); ಕೆಂಪುಮೀನಂಗಳ್ವಲ್ಲುಮಂ ನೆಱೆಯೆ ತಿಂಪು (ಪಂಚತಂ. ೮೩-೮). ಕೆಂಪುಮೀನು: "ಕೆಂಪುಮೀನ್ಗಳ್ಗೆ ಕೆಂಪುಮೀನು" (ಹಿಷಧಿ. ೩೩). [ಕೆಂಪು + ಮೀನ್ಸ್]

ಕೆಂಪುಮಿನಾಸು 'ಕೆಂಪುಮಿನಾನ್' ನೋ.

ಕೆಂಪುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೋಡ; ಸಣ್ಣ ಮೋಡ: ಶಶಿಕಳೆಯ ಮುಜುಗರಂ ಮುಳ್ಕುಳಿಪಿಡೆಗಾಣ್ಕೆ ಕೆಂಪುಮುಗಿಲ ಜವರಿಗಳವೆಪಾಸಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೬೩ ವ); ಪೆರ್ದಿದಿರ ತುದಿ ತಾಗಿ ಪಡಿದ ಕೆಂಪುಮುಗಿಲ್ಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨ ವ); ಗಱಿಮಾಡಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಂಪುಮುಗಿಲಿರೆ ಜಲದ ಪೀಲಿಗಿರಿ ನೆಗೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೫). [ಕೆಂಪು + ಮುಗಿಲ್]

ಕೆಂಪುಮುಗುಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗು: ಮುಡಿಯೊಳ್ ಜೋಲಿರ್ದುದಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೆಂಪುಮುಗುಳ್ಗಳೆಯಂ (ಜಗದ. ೧೪-೧೦೯); ಕೆಂಪುಮುಗುಳ್ಗುಂಡಿಯಂ ತಕ್ಕೆಯ ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ ನನೆಯೆಂಬುಗಳ್ಕೆಯೊಳ್ ಬ್ಬಿರಿದಿರೆ . . . ಗಾಳುವಣ್ಣಳೀಂ ಮೆಱೆದರೊ (ಅನಂತ. ೭-೧೭); ಕೆಂಪು ಮುಗುಳ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಂದಂ ಮಿಱುಗುವ ಕೆಂದಳಿರ ಹರಿಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೪). [ಕೆಂಪು + ಮುಗುಳ್ಕ್]

ಕೆಂಪುಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಕಶಕಾರೀ– ಕೆಂಪು ಮುಷ್ಟಿ" (ಹಿಷಧಿ. ೧೩೧). [ಕೆಂಪು + ಮುಷ್ಟಿ]

ಕೆಂಪುಮುಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮುಳ್ಳು; ಸಣ್ಣಮುಳ್ಳು: ಪೂವಲರಿದಱಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯಂ ಕೆಂಪುಮುಳ್ಗಳ್ ಬಜಿಸಿದ್ದೆಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಕಾದಂಂಗು. ೩೩). [ಕೆಂಪು + ಮುಳ್ಕ]

ಕೆಂಪುಮುಜುಕ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂದ; ಅಲ್ಪ ಸೊಗಸು (?): ಕೆಂಪುಮುಜುಕನಾಗಿ ನಿರಿ ಕಕ್ಕುಜೆಯಂತಿರೆ ಬಾಗಱಡ್ಡಿ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ಮಂ ನೆರೆಮಾಡಿಪಿದಳು ಗಿರಿಸುತೆಯೆಱಿಯಂಗಱ ಬಿಲ್ವುಸಪ್ತ ಕಲ್ಪಕದಿಂದಂ (ಕಾಶಿ. I, ೨೪-೪೭ ; 1198); ಕಿಸುಗಲ್ಲೊಳ್ ಮಾಡಿದುದಾಗಿಯುಂ ಕಮಲದಲಜ್ಜಾಯಿಯುಂ ಮಕರಕತುಬಿಯುಂ ರಚಿಸಿಗೆಯ್ದು ಬಳದಂತೆ ಕೆಂಪುಮುಜುಕನಾಗಿಯುಂ (ರೇಣಾವ. ೬-೧೧೧ ವ). [?]

ಕೆಂಪುಮೃಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮೃಗ; ಮೃಗದ ಮರಿ: ಮಾರ್ಮಲಿವ ಮೃಗಗಳ್ ನಾ ಯಿಗಳು ತುಡುಕಿವ ಸೆಳವು ಕೆಂಪುಮೃಗಾವಳಿಯ (ತೊರಣಾ. ೬-೬೧೫). [ಕೆಂಪು + ಮೃಗ]

ಕೆಂಪುಮೆಳ್ಕೆ (ನಾ). ಮೆಳ್ಕೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಲವಣಂ ನಲು ವಲ ಬೇರ್ . . . ಲಿಹಿಕ್ಕೆ ಕೆಂಪುಮೆಳ್ಗಳಿಂದಪನೆರೆದು ತಕ್ಕದೊಳ್ ಪೂಸುವುದು (ಶೋಕೋಪ. ೯-೧೯೭). [ಕೆಂಪು + ಮೆಳ್ಕೆ]

ಕೆಂಪುಮೆಯ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹ; ಕುಳ್ಳಶರೀರ. 'ಕೆಂಪುಮೆಯ್ಯ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು + ಮೆಯ್]

ಕೆಂಪುಮೆಯ್ಯ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಕುಳ್ಳ; ವಾಮನ: ದಿವಿಜರ್ ಸ್ವಾರ್ಥಿಸಿ ಕೆಂಪುಮೆಯ್ಯನಾದೆ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೨೮). [ಕೆಂಪುಮೆಯ್ + ಅ]

ಕೆಂಪುಮೆಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೆಳೆ, —ಪೊದೆ: ಕೆಂಪುಮೆಳೆಯ ತಾಮೇದ ಗೋವಿನ ಪರಿಯು ತಾನಾಗಿ ಇರವಿನಂತಿಹುದು (ಸಂಳಕ. ಪರಿ. ೨-೬೩). [ಕೆಂಪು + ಮೆಳೆ (< ಮೆಱೆ)]

ಕೆಂಪುಮೊಗ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮುಖ; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಬಾಡಿದ ಮುಖ. 'ಕೆಂಪುಮೊಗಂಗೆಳ್ಗಳ್' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು + ಮೊಗ]

ಕೆಂಪುಮೊಗಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಖವನ್ನು ಚಿಕ್ಕದು ಮಾಡು: ಮುಖ ಬಾಡು: ಅಣ್ಮಿಗಂ ವಸಂತಕಂ ಕೆಂಪುಮೊಗಂಗೊಂಡು ಪಿಡುಸುಯ್ಯುತ್ತೆ (ಚಳಿವಿ. ೬-೧೩೬ ವ). [ಕೆಂಪುಮೊಗ + ಕೊಳ್]

ಕೆಂಪುಮೊನೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕತುದಿ; ಹರಿತವಾದ ತುದಿ: ಆಗೆ ಮೂಡು ವಂದದಿಂ ತೆಕ್ಕೆಗೊಂಡುಂ ಕೆಂಪುಮೊನೆಯ ಸೆಲೆಗಳೆಡಿಕೆ ಜೆಱಿದಿರೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೩) ; ಕೆಂಪುಮೊನೆಯ ಮುಗುಳಂಬುಗಳ ಸೈಗೞಿದಮು (ಕುವಾಲ್ರೋ. ೫-೫೪). [ಕೆಂಪು + ಮೊನೆ]

ಕೆಂಪುಮೊರಡಿ, ಕೆರುಮೊರಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಗುಡ್ಡ; ಸಣ್ಣಬಿರ್ಬು, —ದಿಣ್ಣೆ: ಸೋನೆಯ ಕೊರಲ್ಗಳ ಪುದುವಿನ ಕೆಂಪುಮೊರಡಿಯನ್ನನಾದೊಂ ಖಡರಂ (ಕಾಂಂಕ್ತ. ೫-೫೯); ವನಭೂರುಹದ ನೆಳಲಮಿಗೆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪಲ್ಲವ ವ್ರಾತ ಚಾರುಚಾಮರ ಕೆಂಪುಮೊರಡಿ ವಿಸ್ತಾರಪೀಠವು (ಕುವಾಲ. ೫೧-೪). **ಕೆರುಮೊರಡಿ**: ಉರಿವಿನ ಸಮಾರಂಭತ್ತಟಿಗ ಕೆರುಮರುಡ್ರಿಮೊರಡಿ ಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣು ಆಣ್ಮಳಲ್ಲಾ ಮುದರಿಯಾರುವಳೊಯೆಂಬಂತೆ ಕೆಳ್ಪಿಲ್ಲಿದವು ಕೆದರಿ (ನಪಮೋ. ೨೯-೬೨). [ಕೆಂಪು + ಮೊರಡಿ]

ಕೆಂಪುಮೊಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮೊಲೆ; ಸಣ್ಣಮೊಲೆ: ಕೆಂಪುಮೊಲೆಯ ಚೆಲ್ವು ಪೊಂಗೊಡದ ಬಿಲ್ವಂ ತಳೆಯೆ (ಅಜಪು. ೪-೭) ; ಬಾಲೆಯರುರ ದೊಳ್ ಕೆಂಪುಮೊಲೆ ಮೇಲುದು ನಸುದೊಲಗೆ ತೋರ್ಪ ತೆಱದಂ (ಜಗದ. ೪-೬೩). [ಕೆಂಪು + ಮೊಲೆ]

ಕೆಂಪುಮೋಹ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಮೋಹ; ಅಲ್ಪ ಪ್ರೀತಿ: ಕೆಂಪುಮೋಹವ ಮಾಡಿದಂಗನೆಯರ ಹದಿನಾಲು ಸಾವಿರವನುಳ್ಳವನು ದೂಱಿಗೆಡಿಸ ದಾಡಿದನು ಹಾದರವನು(ಭರತಾನಾ. ೨೫-೯೬). [ಕೆಂಪು + ಮೋಹ]

ಕೆಂಪುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಉರಮರಿನಾಡ ಮೇಗೆ ವಪ್ಪೊಡೆ ಕೆಂಪುರ ವಿಯನ್ಮನ್ಗಳಾರನಾನ್ ಬರೆ (ಮೃಶಾ. ೧೯೩, ೬೩-೨ ; ೩೫೮ ಶತ). [ಕೆಂಪು + ಊರ್]

ಕೆಂಪುವಂಗಕ್ಕೆರ್ಜಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು (?): ದೆಗೆಗಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿಮದೂರ ಪೂಲ ಮೆರೆ ಮೂಡ್ಗಡೆದೆ ಎಲವೆ ಕೆಂಪುವಜ್ಜಕ್ಕೆರ್ಜಱಿಎ ತೆಂಕಾ ಆವರಿಲ್ಕ ಮುಗಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿನ್ನಿಸ್ಸದುಗಲ್ಲಿ (ಎಳ. X (೬), ಚಕ್ಕಿಬ. ೧೦೬-೬೩ ; ೩೫೦). [ಕೆಂಪುವಂಗರ್ಂ + ಕೆಱೆ]

ಕೆಂಪುವಂಡಿ, ಕೆರುಬಂಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಂಡಿ; ಸಣ್ಣಬಂಡಿ: ಕೆಂಪು ವಂಡಿಯೊಳಿರ್ದ ನಂಬಿಯಣ್ಣನಲ್ಲಿಗೆ ಸೊ ಕ್ಕಿ ದಾನೆ . . . ಬಂದು (ನಂಬಿ ೧. ೨-೩೭), **ಕೆರುಬಂಡಿ**: ಅವಳು . . . ಕೆರುಬಂಡಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆರಿದಳು (ಕುಸರು. ೩೩೮). [ಕೆಂಪು + ಬಂಡಿ]

ಕೆಂಪುವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕೆ; ಚಿಕ್ಕ ಪಕ್ಷಿ: ಬಿಲ್ವರೆಯೆ ಪರ್ದಗಳಿಗೆ ಸುರುಳ್ದು ಪೀಱ್ದ ಕೆಂಪುವಕ್ಕತೊಲುಗ್ರವಿರೋಧಿನಾಯಕರ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೧೧೨). [ಕೆಂಪು + ಪಕ್ಕ]

ಕೆಂಪುವಕ್ಕಿವಿಂಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಸುಟಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಟಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಲುಗಲಂ ಕೆಂಪುವಕ್ಕಿ ವಿಂಡೆಂದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೪). [ಕೆಂಪುವಕ್ಕಿ + ಹಿಂಡು]

ಕಿಱುವಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಕ್ಕೆಹಲಸು: ಪರೀಕ್ಷಿತಂಗೆ ಮುಂದಡಸಿದುದೊಂದು ಸರ್ಪ ಕಿಱುವಕ್ಕೆಯ ಪಣ್ಣನೊಳಿರ್ದು ಮಾತನಂ ಮಡುಹದೆ? (ಕಜಕೆಂ. ೨೭). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಬಕ್ಕೆ]

ಕಿಱುವಗು, ಕಿರುಮಗು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಬಾಲಕ. **ಕಿರುಮಗು**: ಅಡಿಗೆಮನೆ ಕಾಯುತಿದೆ ಕಿರುಮಕ್ಕಳಳುತಿಹರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೭-೩೯೮).

ಕಿರುವಕ್ಕಳ್ (ಬಹುವ): ಕಿಱುವಕ್ಕಳುಮಾ ಮೂಗರುಮಱುಪಲ್ಕಱುವರ್ ವಿವೇಕಮಂ ಮಾತುಗಳಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೯). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಮಗು]

ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನಡಿಯಿಡುವ ಕಿಱುವಜ್ಜೆ (ಸೌಂದಪು. ೩-೧೦). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪಜ್ಜೆ]

ಕಿಱುವಟೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಆಲದಮರ: ಆ ಪಳ್ಳದಿಂ ಮೂಡಣ ಕಿಱುವಟೆ ತೆಂಕ ಬಣ್ಣಲ್ವಱಲ ಸೊಣೆ ಅನ್ತೆತೆಂಕ ಅತ್ತಯೋಡು ಪಳ್ಳಂ (ಎಇ. X, ೬೭-೯೨; 872). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ವಟೆ?]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆ, ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ. 'ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಱುಬಟ್ಟೆ**: ೨. ಅಡ್ಡದಾರಿ; ಅಪಮಾರ್ಗ: ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಿಱುಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಕಾಡು ಹೊಕ್ಕು, ಕಮರಿಯ ಬಿದ್ದು ಬಳಲುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಘನವ. ೪೦).

[ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಚಂಡವಿಕ್ರಮನಾಗಹನದ ಕಿಱುವಟ್ಟೆಗೊಂಡೆಯ್ದುದನಾ ಕ್ಷಣಕೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೯).

[ಕಿಱುವಟ್ಟೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕಿಱುವಡಿ (ನಾ). ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಪ್ರಾಯ. 'ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ' ಪರಾ.

[? . / ತಮಿ. ಚಿಱುವಟ್ಟ, ಚಿಱುವಡ]

ಕಿಱುವಡಿಗಾಲ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಕಾಲ; ಬಾಲ್ಯ: ಒಡನಾಗಳೆನಿಬರ್ ಕಿಱುವಡಿಗಾಲದ ಕೆಳೆಯರೆನಿಬರೆಡವರೆಯದ ತನ್ನೆಡೆಗಳೆನಿಬರ್ ಪಸಾಯಂಬಡೆವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧); ಕಿಱುವಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ರೆ] ಗಾಲದಂದುಬಿದೆನೋಪಳನಾನವಳಂದೆ ಗಂಡರಂ ಪಱುವೊಱನಾ[ಪಾಠಾಂ. ಸಾ]ಗೆ ಮಾಡುವಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೪). [ಕಿಱುವಡಿ + ಕಾಲ$_1$]

ಕಿಱುವದ (ನಾ). ಕೊಂಚ ಹದವಾದುದು; ನಸು ಮಾಗಿದುದು; ಸ್ವಲ್ಪ ಪಕ್ವವಾದುದು; ಕಿಱುವದದ ಕಟಮೆಯೊಳ್ ಪೂತೊಱಗಿದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಲಲರ ರಜಮಮರ್ದಿರೆ ಪಣ್ತುಱುವ ತೆನೆದುಱುಗಲೆಂದಗಿದೆಱಗುವ ಗಿಳಿವಿಂಡು ಬಂಜೆವಡಿಪುದು ಬಗೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೪).

[ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪದ$_1$]

ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು: ಆಲಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟೆಎ ಕಿಱುವದಿಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟೆಎ ಕಱುದಕ್ಕಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟೆಎ (ಇಅ. XVIII, ೩೬೮-೨೫; 3ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [ಕಿಱುವದಿ + ಕಾಲ್$_2$]

ಕಿಱುವನಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹನಿ; ತುಂತುರು: "ಪೃಷಿತಂ ಪೃಷತಮೆನೆ ಕೆದರ್ದ ಕಿಱುವನಿಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೫); ನೀಟ್ಟ ತೆಳ್ನಾಲಗೆಯಿಂ ಸಾಲಿಕ್ಕುತುಂ ಲೋಳೆಯ ಕಿಱುವನಿಯಂ ಯಾನದಿಂ ಕಾರ್ಶ್ಯ ಮಧ್ಯಂ ಮಿಗೆ ಬೀಱಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೪); ಬಲುವಿಷದ ಕಿಱುವನಿಯ ಹಾವಿನ ಮಳೆಗೆ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಲಿ ತನ್ನಯ ದಳಕೆ ಹಿಡಿದನು ಕೊಡೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೩-೪೦). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪನ್ನಿ]

ಕಿಱುವರಣಿ (ನಾ). (?): ಕಡೆದ ಚುಂಬಿತಗಳಪ್ಪ ಕಿಱುವರಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳ್ತುಂಬಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವ (ಏಕೋಪು. ೩-೧೮). [?]

ಕಿಱುವರಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹರಳು; ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲು: ತಲೆದುಡುಗೆಯ ಮಾಣಿಕದ ಕಿಱುವರಲ್ಗಳಂತಿರ್ದ ಸಹಕಾರಕೋರಕಂಗಳೊಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೩). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪರಲ್]

ಕಿಱುವರೆಯ, ಕಿರುವರೆಯ, ಕಿರುಹರೆಯ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು; ಸಣ್ಣಪ್ರಾಯ: ಕಿಱುವರೆಯದ ಶುಭಲಕ್ಷಣದಱಕೆಯ ಸತ್ಕುಲದ ಮರ್ತ್ಯಯುಗಲಮಂ ತಾಸಱಸಲ್ . . . ಪೊಱಮಟ್ಟಂ (ಯಶೋಧ. ೧-೪೩); ಕಲಿಸಿದವನೋ ಕಾಮತಂತ್ರವನೊಲಿಸಿದವನೋ ಕಿಱುವರೆಯದಲಿ ಸಲಿಸಿದವನೋ ಮುನ್ನ ನೀನೆನ್ನವರ ಸಲಿಗೆಗಳ (ಬಸಪು. ೪೦-೪೦). **ಕಿರುವರೆಯ**: ೨. ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದವನು: ಪರಿಕಿಸಲು ರೂಪುರೇಖೆಯೊಳೊಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲ ಕಿರುವರೆಯನಾತ ಸಮಪ್ರಾಯಸ್ತನೀತ (ನವಮೋ. ೨೭-೩೭). **ಕಿರುಹರೆಯ**: ೧. ಯಜಮಾನನ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಿರುಹರೆಯದ ಗಡ್ಡವಿಲ್ಲದ ಒಕ್ಕಣ್ಣಿನ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ . . . ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೦೧).

[ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪರೆಯ]

ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿರುಬಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಚಿಕ್ಕ ಬಲೆ: ಕಿಱುವಲೆ, ಕಿಱುನಾಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ); ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆರ್ವಲೆ . . . ಎನಿಪ್ಪುವೆಸೆದುದಾ ಬೇಂಟೆಗರೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩-೨೪). **ಕಿರುಬಲೆ**: ಕಿರುಬಲೆ ಹೆಬ್ಬಲೆ ಮಿಣಿಯು ಹುಲಿಯ ಬೋನು . . . ಮುಂತಾದ ಸಾಧನದಿಂದ ತೆರಳಿದರಾ ಬೇಟೆಯವರು (ಸೌಗಂಪ. ೨-೩೦). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕಿಱುವಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಳೆ; ತುಂತುರು ಮಳೆ: ಎಸೆವ ಲಿಂಗಾಂಗಣಕೆ ಸಮ್ಮಾರ್ಜಿಸುವ ಕಿಱುವಳೆ . . . ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿ ನಡೆತಪ್ಪ ಹೊಸಪರಿಯ ಸಸ್ಯಂಗಳುಂ (ಬಸಪು. ೧೯-೬೯).

[ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕಿಱುವಳ್ಳ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳ; ಸಣ್ಣಕುಂಟೆ; ಪಲ್ವಲ: ಕೊಳಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಹಂಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೬). ಕಿಱುವಳ್ಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಱುವಳಂ] ಕ್ಷೀರನೀರಾರಮಂ . . . ಮೆಚ್ಚದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪಳ್ಳ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ: ನಾವಱಯೆ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೆಂಬ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೭-೩); ವರ ಕಾಸಿ ಕೇತಾರ ಹಂಪೆ ಪರ್ವತ ಮುಖ್ಯ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಕೆಣೆಯಲ್ಲಿದು ಧರೆಯಱಯೆ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಯಿಂದೆನಲ್ಕೆ (ರಾಘಶ. ೧೫-೫೦). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಆಱದೊಱನದೀ ದಕ್ಷಿಣತಟೇ ತಾಮರಮುಗೆ ಪಾನುಂಗಲ ಕಿಱುವಳ್ಳಿ ಬಾಳವೂರು ಇತ್ಯೇತೇಷಾಂ ಗ್ರಾಮಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ (ಎಇ. V, ೨೦೪-೬೮; 757). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ; ಚಿಕ್ಕ ಲತೆ: ಕಿಱುವೊಱೆಯನಾನಲಱಯದ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯ್ತು ಬಲ್ಗಾಯ್ ಪೊಱೆಯೇ (ಚಕವಿ. ೪-೬).

[ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕಿಱುವಱಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮರಿ; ಎಳೆಯ ಮರಿ: ಗಱ ನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವಱಱಿಗಳನಿಱುಂಕಿ ಪಕ್ಷದೊಳೆ ಪಾಱಲಾಱದೆ ಪಿರಿದುಂ ಮಱುಗುವ ಮರಿಗಳಿಗಳ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯೮). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಮಱಿ]

ಕಿಱುವಱುಗುಲ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹರುಗೋಲು; ಸಣ್ಣ ದ್ರೋಣಿ: ಪೊಸಪೂರದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಸುಱುವ ಕಿಱುವಱುಗುಲೆನಿಸಿ ತುಱುಗೆಮೆಯ ತೆರ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೊಳಂಗೊಳ್ವ ಕಣ್ಣೀರೊಡನೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ತರಳ ತಾರಕಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬-೪೧ ವ). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಪಱುಗುಲ್ (< ಪಱುಗೋಲ್)]

ಕಿಱುವಾಗಿಲು, ಕಿರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲು; ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು: ವೈಡೂರ್ಯವೆಸಕಮಾಂತಿರುವ ಕಿಱುವಾಗಿಲುಗಳಡಿಗಡಿಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪). **ಕಿರುಬಾಗಿಲು**: ಬಿಗಿದರು ಬೀಗವ ಕಿರುಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಕವಿಸೋ. ೧೫-೧೭). [ಕಿಱ್ಱು$_2$ + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕೆಱುವಾಸಿಸಿಕ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪ ಮನುಷ್ಯ: ಪಶರಿಸಿ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪಸಹಶ್ರದಿನಾಸವದಿಸುತಿರ್ಪುದು ಕಿಱುವಾಸಿಸಿಕರ್ಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಜದೊಳೆ ಸುಲಭಮುಮಿದಂ ಮದನಲಾಭವಮಾಗಳ್ (ಕಾದಂಂಬ.೨೨). [ಕಿಱು + ಮಾಸಿಸಿಕ]

ಕೆಱುವಾಯ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಾಯಿ: ಕೆಯ್ಯಿರಿಸಿ ಕಿಱುವಾಯ್ಗೆಯ್ದು ಜೋಲ್ಮಾಲಗೆದೋರ್ದು ಪಾಡುವುದುಮೊಳ್ಕೆತ್ತಲ್ತು (ಅಮೃತ. ೨೪–೨೮). [ಕಿಱು + ಬಾಯ್]

ಕೆಱುವಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕುಲ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಮಲ್ಲಿಯೆ[ಂ]ಗ್ಗಣ್ಣಾಗ್ಗವುಱ್ಱುಗಳಂ ಹನ್ನಸು ಕಿಱುವಿಟ್ಟು ಆಱುವಕ್ಕೊಳ್ಳಲು ಎಸ್ತವರೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದು (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೬೩–೪೦; 1113). [ಕಿಱು? + ಪಿಟ್ಟು]

ಕೆಱುವಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಸಂಕೋಚದಿಂದ) ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ಸುರತ ಡೆಡೆಯೊಳ್ಪಮರುತ್ತಿರ್ದನ್ನೆಗಂ ಮೆಯ್ಯವಿರ್ ಸ್ಖೆಕರದನ್ನೆಗಂ ನರಸಿಃಹಾನನೆ ಕಿಱುವಿಡಿ[ಡ]ದನ್ನೆಗ[ಜಾ ಕಾಂ. ಕಿಱುವಿಡಿದಳ್ಳೆಗ]ಂ . . . ಪುರುಷ ನಾಥನುಂ ಪೇಱ್ದಂತು ನಂಬುವಂ ಕೂರ್ಕಳೆಂದು ಸಿರೀರುಹದಳ ನೇತ್ರೆ (ಮಪು. ೧೧–೫೫). [?]

ಕೆಱುವಿದಿರ್, ಕೆಱುಬಿದಿರು (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಿದಿರು; ಚಿಕ್ಕ ಬಿದಿರು: ಕಿಱುವಿದಿರ್, ಕಿಱುವೆ (ಕಮಡ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಱುಬಿದಿರು**: ಕಿಱುಬಿದಿರುಗಳ ಕಂಟಿಕಗಳು ನೆಯ್ದುಕೊಂಡಿಱುಹೆಗೆ ದಾರಿಯು ಕೊಡದೆ ಮುಸುಕಿಹುವು (ಕಂಪಪು. ೧೯–೪೫). [ಕಿಱು + ಬಿದಿರ್ಕ್ಕು]

ಕೆಱುವಿಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪಿಲಿ; ಚಿಕ್ಕ ನವಿಲುಗರಿ: ಕಿಱುವಿಲಿ ಕಣ್ಣಿಜಿಯೆ ಸೋಗೆಗೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೭–೧೪೯); ಶಿಂಬಮಾಲೆಯ ಕಿಱು ವಿಲಿಯ ಪೆಂಚಿಯದ ಕೆಲಬುಂದಮೊಱಂ (ಜಗದ. ೪–೮೦ ವ); ನೆಲಿಕಿರಂಗ ನೇಲುವ ಬಣ್ಣದುಡೆ ಕಿಱುವಿಲಿಯಿ ದಂಡೆ ಪಣೆಯೊಳ ಮರಿರೆ (ಬಂಹರಿ. ೯–೧೪). [ಕಿಱು + ಪಿಲಿ]

ಕೆಱುವಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಛೀರುಂಡಂ ಪೊಱಮು ಕಾಗೆಗಂಬೊಂದುಂಗಂ ಕಾಱು ಕಿಱುವಿಲೆ ಕೊಱ್ಮುಂ ಕೆರಂಜಂ ಹರಡೆ (ಶಾವ್ಯಕಾ. ೧೦೪೩ ಕೂಪ್ರಳ). [?]

ಕೆಱುವು (ನಾ). ಕಿರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವಿಕೆ (?): ನಿಲಲ ನೋಡಲು ಲಕ್ಷಯೋಜನದಳತೆಯುಲ್ಲಿಹ ಮೇರುಗಿರಿ ನಿಚ್ಚಳದಲಿಳೆ ಹದಿನಾಲ್ಕ ಧರಿಸುವುದರಿದೆ ಕಿಱುವಿನೊಳು ಸುಲಲಿತದ ಸಾಸಿರದ ಸಂಖ್ಯೆಯನೊಳಿದು ಧರಿಸಿಹೆವಿನುತಲಲ್ಲಿಯ ವಿಲಸದುಪಪನ ಕಂಟಿಕ ಗಳಿಪ್ಪಿಹವು ಫಲಭರದಿ (ಕೋಗಪು. ೪–೫೦). [ಕಿಱು + -ವು]

ಕೆಱುವುಣುಸೆ, ಕೆಱುಬುಣುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುವುಣುಸೆಯ ಬಯಲ್ಕೆಮ್ಮ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೦–೫; 958). **ಕೆಱುಬುಣುಸೆ**: ಮೇಲಣ ಕಿಱುಬುಣುಸೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ (ಎಇ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೫–೭೨; 1667). [ಕಿಱು + ಪುಣುಸೆ]

ಕೆಱುವುಲಿ, ಕೆಱುಬುಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹುಲಿ; ಚಿರತೆ; ಕೆರುಬ: ಅವಜ್ಞ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನೆರಿನಂ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ ಜುಗುಡಿ ಜೂಡಾಡುವ ಕಿಱುವುಲಿ [ಜಾ ಕಾಂ. ಜುಗುಜಂಗಿ ಜಾಜುವ ಕಿಱುಬುಳ್ಳಿ]ಗಳುಮಂ (ಸಂಬಿರ. ೧೪–೯); ಕಿಱುವುಲಿಯ ಜೋಡಂ ತೊಟ್ಟಿಂತಿರಿಟ್ಟಿಳ ಮಾಗೆಯುಂ (ಅಪಂಪ. ೨–೨೪ ವ). ಕೆಱುಬುಲಿ: "ತರಕ್ಷು, ಮೃಗಾದನ° (ನಾಗ ಕಾ. ೬); ಕಿಱುಬುಲಿ ಜೋಡಿನಕ್ಕಿದವೊಲು ಮುಗಡೊಳು ತುಱುಪದ ಬಿಂದು ಸಂದಿಸಿ ನೆಜಿ ಮಾವುತರೇಜಿ ಬಂದರಂದಾನೆಯ ತಱುಬಿ ನಿಂದಾತ್ಮಾವೇಕಾಗಿ (ಅಪಂಪ. ೨–೩೪).

ಕೆಱುವುಸೊರು, ಕೆಱುವುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಾಡ ನಾಜ್ಗಾಮುಣ್ಡಾಂ ಕಿಱುವುಸವೂರುಮಂ ಳಲ್ಕಾಡುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೧೩–೧೪; 910). **ಕಿಱುವುಸೂರ್**: ಕಿಱುವುಸೂರ್ ಪೆರ್ಗ್ಗಲಿಯದ ಬಜಱಿತ ಗಾವುಣ್ಡನ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩–೪; ೨೩). [? + ಊರು (< ಊರ್)]

ಕೆಱುವೆಂಚೆ (ನಾ). = ಕೆಱುವಳ್ಳ: ಆಹಾರ ದುಗ್ಧಾಗರದೆ ವಿಹಾರಿ ಪಂಚೆ ಕಿಱು[ಖಾಕಾಂ. ೫೫]ವೆಂಚೆಯ ವಾರಿಗೆ ಚಿತ್ತ ಮೀ ವುದೇ (ವೃಸವಿ. ೮–೧೦). [ಕಿಱು + ಬೆಂಚೆ]

ಕೆಱುವೆಟ್ಟು, ಕೆಱುಬೆಟ್ಟು, ಕೆಱುಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬೆಟ್ಟು; ಗುಡ್ಡ: ಕಿಱುಬೆಟ್ಟುನೆಳ್ ಪುಟ್ಟದ ಬೆವು ಬೊಬ್ಬುಲಿಗಳ್ಕ (ಅಬಾ. ೫೪). **ಕೆಱುಬೆಟ್ಟೆ**: ಲಗ್ಗೆಯ ರಥ ಹರಿವಾಗ . . . ಕಿಱುಬೆಟ್ಟ ಬಡಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗಾಗಿ ನೆಲಸಮವಾಯ್ತು (ಛ ಪ ಚ. ೩೬–೫೩). **ಕೆಱುಬೆಟ್ಟು**: "ಸಾದಾಃ, ಪ್ರತ್ಯಂತಪರ್ವತಾ – ಈ ತ್ರಿಕೆಲದ ಕಿಱುಬೆಟ್ಟುಗಳ್" (ಜಲಾಯು. ೨೮–೧೩). [ಕಿಱು + ಬೆಟ್ಟು]

ಕೆಱುವೆಣ್ಣ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಣ್ಣು; ತರುಣಿ: ಮಿಱುಗುವ ಮಿಸುನಿಯಂದಿನೆ ರಂಜಿಸಿತಾ ಕಿಱುವೆಣ್ಣ ರಮ್ಯ ನಾಸಿಕವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩–೬೬).

ಕಿಱುವೆಂಡಿರ್ (ಬಹುವ): ಕಿಱುವೆಂಡಿರ ಕೇಳಿಗೆ ಸಮೆದ ಮಣಿರಾಟಲೆದಿಂದಿಂಬುವೆತ್ತು ವಸಂತರಾಜನ ವಿಳಾಸಮಂಟಪದಂತೆ (ರಾಚಕೇ. ೪–೫ ವ). [ಕಿಱು + ಪೆಣ್]

ಕೆಱುವೆಲೆಲ್, ಕೆರುಬೆರಳು, ಕೆಱುವೆರಲು, ಕೆಱುವೆರಳ್, ಕೆಱುವೆರಲು. (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆರಳು; ಕಿಬ್ಬೆರಳು: ಕಿಱುವರಲುಸುರಿಂದೆ ಬೈತಲೆ ದೆಗೆದಾಗ ಮಱಜುಮಂಡಿಗುರುಳ ಮಾಣಾಗಿ ತುಱುಬುಕ್ಕಿ ದರು (ಮೇಚಕ. ೩೬–೨೯); ಎಳದುಪ್ಪುಳಮಂ ಸೋದಿಸಲೆನುತೊರ್ವಳ್ ಕಿಱುವೆರ ಲುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂ ಕರ್ಬುಳ್ತಿರೆ (ಜಯಾಕಾ. ೧೨–೬೧); ಕಿಱುವೆರಲಿಂ ಗೋವರ್ಧನಗಿರಿಯಂ ಧರಿಯಿಸಿದ ಪೆರ್ಮೆಯಿಕ್ಕೆಮ (ಪಪ್ರಸಂ. ೧೫೫–೧೧೭). **ಕೆರುಬೆರಳು**: ಆವಳು . . . ಕೆರುಬೆರಳ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ಬರಹವನ್ನು ತಿದ್ದಿದಳು (ಬಡುರಿ. ೧೬೦). **ಕೆಱುವೆರಲು**: ಆದು ಶಿವಿಯ ಕಿಱುವೆರಲಿಗುಂಗುರವಾಗಲು (ಚಿಬಪ. ೭–೧). **ಕೆಱುವೆರಳ್**: ಅಳವಲ್ಲ ಕಿಱುವೆರಳ ಮೊನೆಸತ್ಕಿಯೆಂಪಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಾರಾ. ೯೫–೯); ಮಾಮಬಡೊಳಿಪ್ಪ ನಿರ್ಣಾಮಮಂ ತೆಗೆದು ಕಿಱುವೆರಳುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು (ಕೃಷ್ಣಮಿಳಾ. ೩೦–೩೯). **ಕೆಱುವೆರಲು**: ಕೋ ಮುಮ್ರಿತೆಯ ನೀನೆಂದು . . . ಶಿಖನಂದನನ ಕಿಱುವೆರಳಿಗಿಟ್ಟು (ತೊರಾ. ೨–೪೫); ಮೇಲಿನಿದ ವೀಣೆಯನಱಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾ ಕ್ಕುತಿಯ ಕಿಱುವೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮಿಡಿದು (ಸಾಳ್ವಾಾ. ೪–೬). [ಕಿಱು + ವೆರಲ್]

ಕೆಱುವೆರಲು 'ಕೆಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕೆಱುವೆರಳ್ 'ಕೆಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕೆಱುವೆರಲು 'ಕೆಱುವೆರಲ್' ನೋ.

ಕೆಱುವೆಲರ್. (ನಾ). ನಸುಗಾಳಿ; ಮೆಲುಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ: ಕಮ್ಮಲಗರ್ಳಂ ಸೂಜ್ ವಿಡುತೆ ಕಿಱುವೆಲರೊಳೆತ್ತಲ್ತುಂ ಸಾರಿಸುತೆ (ಅೈಮಾಳ. ೮–೩) ; ತಮ್ಮತ್ತಣಂ ಕಿಱುವೆಲರಂ ನೋಳ್ಕೆ (ಅಮೃತ. ೧–೫). [ಕಿಱು + ವೆಲರ್]

ಕೆಱುವೆಸೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸ; ಸುಲಭ ಕಾರ್ಯ (?): ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯೋದಯದಿಂದಮಿವೆಸನಾಗಿಯುಮಿಂತಿದು ಕಿಱುವೆಸನಂಗೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಿನ್ನವಿಂ (ಶಾಂತಪು. ೬–೫೯). [ಕಿಱು + ವೆಸ್ಸ]

ಕಿಱುವೆಸಳ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಎಸಳು; (ಹೂವಿನ) ಸಣ್ಣ ದಳ: ಬೆಳುಪು ನೆಱೆಯದ ಕಿಱುವೆಸಳ ನೆಯ್ದಿಲುಗಳೀ ಮಡದಿಯ ಕುಡಿತೆಗಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪-೨೫). [ಕಿಱ್ಱು + ಎಸಳ್ (< ಎಸಱ್)]

ಕಿಱುವೆಳಗು (ನಾ). ನಸುಬೆಳಕು; ಸ್ವಲ್ಪಹೊಳಪು: ಕಾಲುಗುರ್ಗಳ ಕಿಱುವೆಳಗು ಕೆದಱಿ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ಕುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣ್ಗೆಸೆದಿರ್ಕುಂ] (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆಳಗ್ಱು]

ಕಿಱುವೆಳ್ಗುಂದೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಗುನ್ದೂರುಂ ಕಿಱುವೆಳ್ಗುಂದೂರುಂ ಸತ್ತಿಯೂರುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೫೫-೭; 970). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆಳ್ಗುಂದೂರ್]

ಕಿಱುವೆಳ್ದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು; ನಸುಬೆಳುದಿಂಗಳು: ಮಿಱುಪ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನುಣ್ಬೆಳಗು ಕಿಱುವೆಳ್ದಿಂಗಳಂ ಕಱೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ವ). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆಳ್ದಿಂಗಳ್]

ಕಿಱುವೆಳ್ಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಿಳಿಯ ಮೋಡ: ಭಗಣಂ ಬಳಸಿರೆ ಕಿಱುವೆಳ್ಮುಗಿಲೊಪ್ಪುವ ತೆಱದೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೆಳ್ಮುಗಿಲ್]

ಕಿಱುವೆಱೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ನಗೆಗಣ್ಣೆಯ್ದುಲ ನಮರ್ದಪ್ಪಿದ ಕಿಱುವೆಱೆಯೋ . . . ಎನೆ ಕಣ್ಬಗೆಗೊಪ್ಪಂಬಡೆದುದು ನೊಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೯); ಮಿಱುಪ ಕಿಱುವೆಱೆಯ ಬಾಂದೊಱೆಯ (ರೇವಣ. ೧೦೩-೧); ನೆಱೆವೆಱೆಮೊಗದೊಳ್ ಪೊಣ್ಮೆಸೆ ಕಿಱುವೆಱೆ ಸಿರಿ ವೆಣ್ಣನೊಲ್ದು ಚಿಕದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೫-೯). [ಕಿಱ್ಱು + ಪೆಱೆ]

ಕಿಱುವೆಟ್ನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಱುವೆಟ್ನಗರಾ ಪನ್ನಿರ್ವರ್ಗಂ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೩; 800). [?]

ಕಿಱುವೇಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ; ಸಣ್ಣಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬೇಟೆ (?): ಬಲ್ಮೆಗಂ ಬಸನಕ್ಕಂ ಸವಿಯಪ್ಪ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯುಂ ಪೆರ್ವೇಂಟೆಯುಮಲ್ಲದುಱಿದ ಬೇಂಟೆಯಂ ಬೇಂಟೆಯೆನ್ನೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಕಿಱುವೇಂಟೆಯ ನಾಯ್ಗಳಿಂದಮಟ್ಟು ಪಟ್ಟ ಪೆಣ್ಮೊಲನಂತೆ ಭಯಮನೆಡಗವಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೋಟಮೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೨ ವ); ಪೆರ್ವೇಂಟೆ ಕಿಱುವೇಂಟೆಯಾವರವೇಂಟೆಯೆನಲ್ ಮೂಱುವೇಂಟೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದಿರ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೫). [ಕಿಱ್ಱು + ಬೇಂಟೆ]

ಕಿಱುವೊಱೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೊರೆ; ಅಲ್ಪಭಾರ: ಕಿಱುವೊಱೆಯನಾನ ಲಱಿಯದ ಕಿಱುವಳ್ಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕಾಯ್ತ ಬಲ್ಗಾಯ್ ಪೊಱೆಯೇ (ಚಿಕವಿ. ೪-೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಪೊಱೆ]

ಕಿಱುಸುಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಪರಿಕಿಸದೀ ಧರ್ಮ್ಮದೊಳರಸರ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರಧರ್ಮ್ಮಂ ಬಣ್ಣಗೆಯೆಂದರೆವೀಸಮನಳಿಪಿಕೊಣ್ಡವಂ ಚಣ್ಡಾಳ (ಎಇ. XXVII, ೧೫-೫೯; 1114); ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣ ಕಿಱುಸುಂಕ ಗರಡಮಂ ಬಣ್ಣಗೆಯಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೩೫-೩೬; ?). [ಕಿಱ್ಱು + ಸುಂಕ]

ಕಿಱುಸುರಿಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಚಿಕ್ಕಕತ್ತಿ: ಪುಗುವಾಗಳ್ ಜವನಂತುಟು ಕಿಱುಸುರಿಗೆಯೊಂದನಾರ್ಪಿಂ ಬಲಗೈಯ್ಯಿಂ ತಳೆದು ಪೊಕ್ಕು (ದಶಕು. ೮-೩೨೭). [ಕಿಱ್ಱು + ಸುರಿಗೆ]

ಕಿಱುಸೂಜಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಸೂಜಿ; ಚಿಕ್ಕಸೂಜಿ: ಕಾಮಂ ಕಿಱುಸೂಜಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳೋ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೬). [ಕಿಱ್ಱು + ಸೂಜಿ]

ಕಿಱುಸೋದರ (ನಾ). ಕಿರಿಯ ಸಹೋದರ; ತಮ್ಮ: ಕಿಱುಸೋದರಂ ಕೂಡಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೪, ೧೩-೩; 1036). [ಕಿಱ್ಱು + ಸೋದರ]

ಕಿಱುಳ, ಕಿರುಳ, ಕಿರುಳು, ಕಿರ್ಲು, ಕಿಱುಳು (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕದು; ಮರಿ: ಗಱುವೊಯ್ಯದ ಕಣ್ದೆಱೆಯದ ಕಿಱುಳಂ ತನ್ನೊಡೆದ ತತ್ತಿಯೊಳ್ ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಮಡಲದೊಂದು ಶರಭಂ ಬಿಱುತೋಡಿತು ಸತ್ವನಿಧಿಯ ಶೈಶವಮಿಳಿದೇ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩). ೨. ಕಿರಿಯ; ಮಗು: ಚಿತ್ತದ ಲಂಪಿನಿಂ ಕಿಱುಳನಂತಿರಲೆನ್ನಯ ಮಾಯ್ದ ಕಾಲ್ಗಳಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಱುತಮಿರ್ದನ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೧೮); ಆದಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡರೆಲ್ಲಮತಿವೀರರ್ . . . ಕಿಱುಳ[ಪಾಠಾಂ. ಬ]ರೆಲ್ಲಂ ಪಂಡಿತರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೧೨). **ಕಿರುಳ**: ೨. ಕಿರುಳರಂ ಪಡೆಯೆ ಭೂವರನು ಮಮನರಸಿಯುಂ ಪರಮೇಷ್ಠಿಯಂ ಪೂಜೆಗೆಯ್ದು (ದಿಲೀಚ. ೧-೨೫); ನೀಂಗೈದ ಕಜ್ಜಮಂ ಕಿರುಳರೆಸಗುವರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೯-೩೮೦). **ಕಿರುಳು**: ೩. ಮೊಳಕೆ; ಮೊಳೆ; ಅಂಕುರ: ಕೂಳೆಗೆ ಕಿರುಳು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕಿರ್ಲು**: ಕರು, ಕುನ್ನಿ, ಮರಿ . . . ಕಿರ್ಲು, ಪಡ್ಡೆ, ಮಗು, ಹುಡುಗ (ಕಂನುಹು. ೮೧). **ಕಿಱುಳು**: ಪೂತನಿಯಂತೆ . . . ಮಾಕಾಳಿ ನೆಱೆದ ಕಾಕಾಕಾರದಿಂ ಬಂದೆಱಗೆ ಹೊಱಜಗಲಿಯಲಿ ಮಲಗಿದ ಕಿಱುಳೆ ಹೊಡೆದೊತ್ತಿದನು ನಖ ಮುಖ ಪಕ್ಕವೆದೆ ಮುಱಿಯೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೪೨). [?. / ತಮಿ. ಚಿಱುವಲ್]

ಕಿಱುಳೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವಳು; ಹುಡುಗಿ: ಕಿಱುಳೆಯತಿಮುಗ್ಧಮತಿ ಮುಂದಱಿಯದವಳ್ ಸೂಡೆ ಮಾಲೆಯಂ (ಮಹಾನೇ. ೫-೩೮). [ಕಿಱುಳ + -ಎ$_2$]

ಕಿಱ್$_1$ 'ಕೀಱ್$_1$' ನೋ.

ಕಿಱ್$_2$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕೆಱಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ. 'ಕಿಱ್ಕಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕೆಱಗು]

ಕಿಱಂಗು (ನಾ). ಗೆಣಸು: "ಕಿಱಂಗೆನೆ ಗೆಱಸುಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಱಙ್ಗು; ತುಳು. ಕಿರೆಂಗ್, ಕೆರೆಂಗ್]

ಕಿಱಗೆ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ (?): ಉಞ್ಚತ್ತರ್ಮ್ಮಾ ಕೆಱೆಯಾ ಕಿಱಗೆ ಮತ್ತ ಕ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಇರ್ಮತ್ತರ್ತೋಣ್ಟಮುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೯; ೨ನೆಯ ಶತ). [< ಕೆಱಗೆ?]

ಕಿಱಲಸುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಕುಮ್ಬಿಸೆಯಂ ಕಟ್ಟಱ್ಗಿನ್ದರನುಮ್ಮಾರಮಯ್ಯನುಕಿಱಲಸುಱ್ಗೊದೊಳ್ರಾಜಮಾರಮಯ್ಯ ತ್ತಲ್ಕೆಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೬; 876). [?]

ಕಿಱಲೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶಿವಮೂರ ಮಣಲೆ ಅರಸ ಕೂಮ್ಯಡಿ ಕಿಱಲೆನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XIV, ೨೫೨-೩; 750). [ಕಿಱಲ್$_0$ + ನಾಡು]

ಕಿಱವ, ಕಳವ, ಕೆಱವ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವನು; ಮುದುಕ: "ಕಿಱವನೆನೆ ಮುದುಪಂ" (ಸಂಜೀವ. ೪). **ಕಳವ**: ಕಳವರ್ಕಳ ನಂಟರ್ದಂ ನಡೆಯಂ ಕೆಟ್ಟದಾರಿಯೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೨-೨೬). **ಕೆಱವ**: "ಕೆಱವನೆಂದು ಮುದುಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಓ ಕೆಱವ, ತೆಯ್ ರೆಸಿಯ! ಸುದ್ದಿಯೇನೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೯೧೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಱವ]

ಕಿಱವಿ, ಕೆಱವಿ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವಳು; ಮುದುಕಿ: ಇವಳ್ ಕಿಱವಿಯನಳವಿಗೆಳಸದೆ ತನ್ನಱಿವಿಂಗಂಗವಿಸಿದಪಳಿದಂ ತವಿಪೆನೆಂದು ಪೂಣ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೪೭ ವ). **ಕೆಱವಿ**: ನಮ್ಮ ಕೆಱವಿ ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ ಭಾರ್ಗವಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬೯೮). [ಕಿಱವ + -ಇ$_2$]

ಕಿಱೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಊರಮ್ಮೂಡಣ ಕಿಱೂರ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ಪಿರಿಯ ಪಾನೆಯೊಳಱುಗಣ್ಡುಗಂ ಮಣ್ಣುಮ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೨೭-೧೩; 929). [?]

ಕಿಟ್ಟಾಳ್ 'ಕೀಟ್ಟಾಳ್' ನೋ.

ಕಿಟ್ಟಿನೇ (ನಾ). ಒಂದು ಹೊಳೆಯ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೇ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವ ಕಿಟ್ಟಿನೇನದೀಸೇತುಂ ಬನ್ಧಯಿತ್ವಾ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೬; 713). [?]

ಕಿಟ್ಟಿಪು (ಕ್ರಿ). = ಕಿಟ್ಟಿಸು: ನೃಪತಿ ತಱಿಸಂದಪವರ್ಗಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸಮನಿಸಿದಂದದಿಂ ಕಿಟ್ಟಿಪಿದಂ ಕುಟಿಲಾಳಕಜಾಳಕಂಗಳಂ (ಅನಂಪು. ೯-೭೨). [ಕಿಟ್ಟ್$_1$ (< ಕೀಟ್ಟ್$_1$) + -ಪು$_2$]

ಕಿಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಿಸು; ಕೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಟ್ಟಿರ್ದಂಬಂ ಮುನೀಶನಿಳೇಶನಿಂ ಕಿಟ್ಟಿಸೆ ಸರಲಿಂ ಮುನ್ನ ತದ್ದ್ವಾರದಿಂದಸು ಪೋಪುದುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೧೫). [ಕಿಟ್ಟ್$_1$ (< ಕೀಟ್ಟ್$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕಿಟು (ನಾ). ನೆಲದ ತುಂಡು (?): ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿಯ ಕಿಟು ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೩೩-೪; ?).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟು = ತುಂಡು, ಚೂರು]

ಕಿಟ್ಟೆ (ಅ). ಕೆಳಗೆ: ಮೇಲೂರಾ ಕಿಟ್ಟೆ ಪದಿರ್ಕಣ್ಡುಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿಂ ದತ್ತವ್ಯ [ವಾನ್] (ಎಕ. IX, ದೊಡ್ಡಬ. ೬೭-೧೪; 459). [< ಕೀಟ್ಟ್$_2$]

ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು, ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು, ಕಿರ್ಗಟ್ಟು, ಕೀಳ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ಕಟ್ಟು; ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿ: ಕಿಟ್ಟಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿಟ್ಕಣೆ, ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು, ಕಿಟ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಗ್ಗಟ್ಟು**: ಕೇತಕೀ ದಳದ ಕೂರಲಗಂ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನೊಳಳವಡಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೭-೭೨ ವ); ಶೂಲಂ ಡಮರುಮಸಿಫಳಕ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನೆಸೆವ ಬಾವುಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬); ಕಿಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಕಠಾರಿಯ ಹೆಗಲಡಾಯುಧದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೪೩); ಮಿಸುಪ ಕೇದಗಿಯೆಸಳ ಕಿಗ್ಗಟ್ಟ ಕಟ್ಟ ರಂಜಿಸುವ ಪೂದೇರನು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೬). **ಕಿರ್ಗಟ್ಟು**: ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ಸುರಗಿಯ ಕಟ್ಟದ ಚಿಂದರಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). **ಕೀಳ್ಗಟ್ಟು**: ಕೀಳ್ಗಟ್ಟಿನ ಘೇಣಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿರ್ಗಟ್ಟಿನ ನೇಣಂ] ಕಿತ್ತು ತೊಡೆಯಂ ಕುಯ್ದು ಕೊಡಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೫ ವ). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕಟ್ಟು$_3$]

ಕಿಟ್ಕಡಲ್ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ: ಕಿಟ್ಟಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿಟ್ಕಣೆ, ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು, ಕಿಟ್ಕಡಲ್ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕಡಲ್$_1$]

ಕಿಟ್ಕಣೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗಣೆ, —ಕೋಲು (?): ಕಿಟ್ಟಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿಟ್ಕಣೆ, ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕಣೆ$_2$ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಕಿಟ್ಕನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ಬೀರ ನೊಟಮ್ಬ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಿಟ್ಕನಾಡ ಪಿರಿಯ ಬದಿರೂರ ಕಲ್ನಡುಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪-೨೧, 930). [ಕಿಟ್ಕ$_0$ + ನಾಡು]

ಕಿಟ್ಕವಲ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕವಲು,—ರೆಂಬೆ: ಕಿಟ್ಟಾದೇಶಕ್ಕೆ- . . . ಕಿಟ್ಕವಲ್, ಕಿಟ್ಕಣೆ, (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕವಲ್$_2$]

ಕಿಟ್ಕವಳಿಗೆ (ನಾ). (ನಮ್ರವಾಗಿ) ಕೆಳಗೆ ಹಿಡಿದ ಕರಂಡಕ: ಕವಿತೆಗೆ ವಾಗ್ದೇವತೆ ಕಿಟ್ಕವಳಿಗೆವಿಡುವಂತೆ ತಂಬುಲಂದೀವಿದ ಪೊಂಗ ವಳಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಂಬಿಕೆಗವಟಯ್ಸಿದಳೊರ್ವಳಿಂದ್ರವಧು ತಂಬುಲಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೮೦). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕವಳಿಗೆ$_2$]

ಕಿಟ್ಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕಿಟ್ಕುಂದ ಮಣ್ಡಲಕ ತನಯಯಾ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೦೮, ೮; 700). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕುಂದ$_3$]

ಕಿಟ್ಕೆಱೆ, ಕೀಳ್ಕೆಱೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗು; ಕೆರೆಯ ಕೆಳಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವುದು: ಕಿಟ್ಕೆಱೆಗುಡಗ ತಾಣಮ್ ನೊಕ್ಕಿಗೋಡುಮಣ ಲಕ್ಕಿಯಸ್ಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೦೮, ೧೦; 700); ಕಟ್ಟಗ್ಗೆಱೆಯ ಕಿಟ್ಕೆಱೆ ಪೋಗಿ ಅಕ್ಷರಕಲ್ಲ ಮೇಗೆ (ಎಕ. II, ೩೫-೫; 800); ನಿಪ್ಪಳ್ಕೆ ಕಿಟ್ಕೆಱೆ ಮೂನೂಱುಗಣ್ಡುಗಂ ರಾಜಮಾನವಱ್ಕೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೪೩; 943); ಸಂತಂ ಕಿಟ್ಕಱೆಗಳೊಳೋ ರಂತಿರೆ ಕೆಯ್ಗಾವವಳ್ದಿರಂ ನೋಟ್ಪುವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೩). **ಕೀಳ್ಕೆಱೆ**: ಒಳಗೆಱೆ ಕೀಳ್ಕೆಱೆಯ ಕಳನಿಸಳ್ ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಸೌಇಇ. IX-i; ೨೪-೪೩; 936). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕೆಱೆ]

ಕಿಟ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೊಂಬೆ; ತಳದ ಕೊಂಬೆ: ಕಿಟ್ಟಾದೇಶಕ್ಕೆ—ಕಿಟ್ಕೊಂಬು, ಕಿಟ್ಕವಲ್, ಕಿಟ್ಕಣೆ (ಶಮದ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋ).
[ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕೊಂಬು$_1$]

ಕಿಟ್ಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ 'ಕಿಗ್ಗ' ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಶಾನ್ತರಸ [ಪೃ]ಥುವೀ ರಾಜ್ಯದುಳ್ ಕಿಟ್ಗ ಬಟರಿಱ್ಗೆ ಬೆಸಗೆಯ್ವಲ್ಲಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೦-೨; 700). [?]

ಕಿಟ್ಗಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್, ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು, ಕಿಗ್ಗಣ್, ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು, ಕಿರ್ಗಣ್, ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಳಮೊಗವಾಗಿ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಳಗಣ್ಣು: ಮನಂಗೊಂಡು ನಿನ್ನನೆ ಕಿಟ್ಗಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತಿರ್ಪನವಂ ಚೇರಮ್ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೪); ಮುಂದೆ ಬಂದವ್ವಳಿಸುತ್ತುಂ ಕುಕ್ಕುರಂಗಳ್ ತೆಗೆಯೆ ಮಿಗೆ ಬಳಲ್ದೊಯ್ಯನಂತಂತೆ ಕಿಟ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗ]ಣ್ಣೊಳೆ ನೋಡುತ್ತ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೮). **ಕಿಕ್ಕಣ್**: ಕೆಲದಿನಿಯನನೋವದೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದೊಲವಿನೊಡನೆ ಬೆರೆವಾ ನಸುನಾಣಿಂ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಪ ಬೆಡಗನದೇನಂ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಯಕಾ. ೮-೪೩); ಅರಸನಾರೋಗಿಸುತಿದ್ದು ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದ ಅರಸಿಯರುಗಳ ನೋಡಿದನು (ಭರಚ. ೪-೧೦೨). **ಕಿಕ್ಕಣ್ಣು**: ಪಾಲ್ಗಡಲನೊಳಗವಗಾಹವಾಗೆ ಮಿಗೆ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಂಬನಿ ದುಂಬಿ ದೇವೇಂದ್ರ ಬಂದ ಪಸುರ್ಮೆಯ್ಯನೆಡೆಗೆ (ಏಕೋಪು. ೧೧-೭೬). **ಕಿಗ್ಗಣ್**: ಮಳೆಯಿಂದ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಮೈಮುಱಿದು ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದೆ ಕಂಡಾಳ್ಗಳಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೬); ಮದಗಜದ ಪೊರಜು ಪೊಯ್ದೇಟ್ವ ದೊಡ್ಡಮಾರ್ಗದ ಕಿಣಂಗಳಂ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣೊಳ್ ಪದನತ ನೃಪರೀಕ್ಷಿಸೆ (ಅನಂಪು. ೨-೯). **ಕಿಗ್ಗಣ್ಣು**: ಕಱುವಳಿದ ತಾಣಕ್ಕೆ ಧೇನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು . . . ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂ ಕಱುವ ನೋಡಿ (ಮನುರ. ೨೧೯-೩); ತಾಯಾನನವ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೭); ಅರಸ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿಯೂ ನೋಡದವನಂತೆ ಅಕೆಯ ಸರಸಲೀಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸಿದ (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೩೧). **ಕಿರ್ಗಣ್**. 'ಕಿರ್ಗಣ್ಣಿಕ್ಕು' ಪರಾ. **ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು**: ೨. ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡುವುದು; ತಿರಸ್ಕಾರ ದೃಷ್ಟಿ: ಅವನ ಪೂರ್ವ ಸಮಾಜದವರಿಗೆ ಕೀಳ್ಗಣ್ಣಿದ್ದಿರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೯೯). [ಕಿಟ್ಟ್$_2$ + ಕಣ್]

ಕಿಟ್ಗಾನದೇವ (ನಾ). ಕಿಟ್ಗ ಎಂಬ ಊರಿನ ದೇವತೆ (?): ಕಿಟ್ಗಾನ ದೇವಕೆ ಎಲ್ಲಮಾನ್ ಸರ್ವ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೮-೫; 675). [ಕಿಟ್ಗ + ದೇವ]

ಕಿಟ್ಗಾನೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಕಿಟ್ಗಾನದೇವ: ಕಿಟ್ಗಾನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರ ಪರಿವರಿಯ ಭಂತಮುಂ ಕವಿಲೆಯ ಪಾಲುಮೆಟ್ಟುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೨; 675). [ಕಿಟ್ಗ + ಈಶ್ವರ]

ಕಿಟ್ಗು, ಕಿರ್ಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರು; ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರು; ಕುಳ್ಳಾಗು; ಕುಗ್ಗು: "ಕಿಟ್ಗುದನೆಂದು ಗುಜ್ಜಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). **ಕಿರ್ಗು$_1$**: ಸಿಂಹಾಸನದಿಕ್ಕೆಲದೊಳಂ ಕಿರ್ಗಿದುವಾಗಿರ್ದ ಮಣಿಮಯ ಭದ್ರಾಸನ ದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೯ ವ); ಭದ್ರಾಸನಯುಗಂಗಳಿನಿತಾನುಂ ಕಿರ್ಗಿದ ವಾಗಿ ಸಮೆದು ಶೋಭಾಸ್ಪದಮಾದವು (ಮಹಾನೇ. ೮-೧೦೬); ನುರ್ಗಿದು ದೆನೆ ತರ್ಗಿದುದೆನೆ ಕಿರ್ಗಿದುದೆನೆ ಜರ್ಗುವಿಟ್ಟುದೆನೆ ಪೆರ್ಗತ್ತಾವೊರ್ಗದ ಪೆರ್ಗಳವೆನೆ . . . ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೮). [?]

ಕಿಙ್ಕಂಕಿ, ಕೀಳ್ಸಂಟೆ, ಕೀಟ್ಸಂಟೆ, ಕೀಟ್ಸ್ಕೊಂಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಕಳ್ಳಿ, —ಕುಣಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, —ಬಲಿದಾನ. ☞ ಬಿಡೆಯುನ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಆತನ ಆಪ್ತಿತನು ತನ್ನ ಯಜಮಾನನ ಹೆಣದ ಕೆಳಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೂಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಮಯಿಮಗ್ಕಿನ ಅಗರಯ್ಯಂ ಪ್ರತಿಮಾಗ್ಗರ್ಪೆಮ್ಮನಡಿಗೆ ಕಿಙ್ಕಂತ್ಕೆಯಾದಂ (ವೀ. III, ತಿರುಮ. ೧೧-೯; ೪೨೧); ಆತನ ಬೆಳವಡಿಡ ಅಲ್ಲಗಂ ಕಿಙ್ಕಂತ್ಕೆಯಾಗಿ (ವೀ. XI, ಪಾವಣ. ೧೧೯-೬; ೪೨೦). **ಕೀಳ್ಸಂಟೆ** : ಈ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಕೀಳ್ಸಂಟೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇತ್ತು. ಇದು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೀರ ಆತ್ಮಹತ್ಯಾಪದ್ಧತಿ (ಪ್ರವಾಸ. I, ೩೧೨); ಸಾವಿರಾರು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳೂ, ಕೀಳ್ಸಂಟೆ, ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರ ಪದ್ಧತಿ ಗಳೂ . . . ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ. (ಪಂಚಾಂಶ, ೧೪೪). **ಕೀಟ್ಸಂಟೆ** : ಆರಪನಂ ಹಾಮಿನಿ ನುರಿವುಟ್ಟಿಬ್ಬುದಂ ಕಣ್ಣಾ ಕಿಙ್ಕಂತ್ಕೆಯಾಗಲ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೧೧-೧೯ ; ೨೨೫). **ಕೀಟ್ಸ್ಕೊಂಟೆ** : ಮಯ್ಯಮ್ಮ ಕೀಟ್ಸೊನ್ಸೆಯನಾ ಸತ್ಕಿತ್ತೆ . . . ಕೊಟ್ಟುದು ಕಲ್ಲಾದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೦-೯ ; ೨೨೫). [ಕಿಙ್ಕ್ + ಕುಂಟೆ (< ಕುಂಟ್ಟಿ)]

ಕಿಙ್ಕಿಣ್ಣವೆಸೆ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನವರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ; ಊಳಿಗದ ಕೆಲಸ : ಪುಂಸುವ ಬೀಸುವ ಮಡಿಯಂ ಪಾಸುವ ಪೀಗ್ರಗಡಿಯಲ್ಲಿಪಿವ ಕಿಙ್ಕಿಣ್ಣವೆಸೊಳ್ ವಾಸಂತಂ ವಿಟಗ್ಗಾದುದು . . . ಅಬಲೆಯರೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೧೪೦). [ಕಿಙ್ಕ್ + ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವೆಸೆ]

ಕಿಙ್ಚು 'ಕೆಚ್ಚು' ನೋ.

ಕಿಙ್ಚಿ 'ಕೀಚ್' ಪರಾ.

ಕಿಙ್ಚಿಜಾಳಿಜೊತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು(?) : ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯಾನೊಳಗಾಗಿ ಒಡೆಯ ದೊಡ್ಡವಾಡಿಯ ಕಿಙ್ಚಣಾಳಿಜೊತ್ತಿ ಧರ್ಮಾರಿಗೆ ಬಲ್ಯುಪಹಾರಕ್ಕೆ ದೇವದೋಗಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದು (ಎಳ. IX (೩), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೨–೫೧ ; ೪೭೮). [?]

ಕಿಙ್ಚಿಲೆ, ಕಿತ್ತಲೆ, ಕೀಳುದಲೆ, ಕೆಳಂದಲೆ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದತಲೆ; ಕುಗ್ಗಿದ ತಲೆ ; ಸೋಲು : ತುಱುಪಟ್ಟಿಯೆಲ್ಲಂ ಕಿಙ್ಚಲಿಯುಂ ಕಿಱಂ ದಲೆಯುಂ ಕಳ್ಳಿ ಯುಂ ಕಳಿಯುಮಾದಪುದಿದೇನುಂ ಸಂಭವ್ಯಮಿ (ವೀರಾವ. ೫೫-೧೪೪). **ಕಿತ್ತಲ್ಲೆ** : ಕತ್ತಲೆ ಕಿತ್ತಲೆಯಗಳೆ ಚಂದ್ರಮಂ ಕಂದೆ ಉಳಿಕಿ ಸೇನೆ ನೆಲೆ ಕಣ್ಮಡಿಲೆಱಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಷಿಲಮಂ ಬಂದರ ವಿಂದ ಬಂದ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೧೫೫). ಕೀಳುದಲೆ. 'ಕೀಳುದಲೆಗೊಳ್' ಪರಾ. ಕೆಳಂದಲೆ : ಕೆಳಂದಲೆಯಂ ಗಿರಿ ಪೊರ್ದುವಾನೀಗಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೮-೫೨).

ಕಿತ್ತಲೆಕಡದೆ = ಅಪ್ಪವ್ಯಸ್ತ ; ಎಕ್ಕಸಕ್ಕ ; ಜೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ : ಮಹಾರಾಜಂ ಕಂಡು ಜೋರ್ತ್ತಂಬಟ್ಟು ಕಿತ್ತಲೆಕಡದಲೆಯಂ ಮಾಡಿಯುಗಳ ಲ್ಲೇಳ್ದು ಪರಿೞಿಸಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೬೪ ಪ). ಕಿತ್ತಲೆಕಟದಲೆಯಾಗು, ಕಿತ್ತಲೆಕಟಂದಲೆಯಾಗು = ಅವ್ಯವಸ್ಥವಾಗು ; ಜೆ ಲ್ಲಾ ಪಿ ಲ್ಲಿ ಯಾಗು: ಪುರಮಂ ಪೆರಿದ ಮಿತ್ತಿ ಮಱೆಂದ್ರಸಿರ್ದೊಡಂತೋಡಲೊಡಚರ್ಗ ಕಿತ್ತಲೆಕಟಂದಲೆಯಾದಪುದೀ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೦೩); ಇರ ದೋಡಿ ಬರುತ್ತಿರ್ದುದಾಕಳಿಕ ಭಯದಿಂದೆ ಕಿತ್ತಲೆಕಟಂದಲೆಯಾಗಿ ತದೀಯ ಭೂಜನಂ (ಋಸುಮ. ೧೧-೨); ಪೆಯ್ಯಲಾಗಲಿ ಕೆಯ್ಯ ನಿಟ್ಟುದೀ ತೊಱಸಿದ ಪಾಗಿ ಕಿತ್ತಲೆಕಟಂದಲೆಯಾದುದು ಕೂಡಿಪಟ್ಟಣಂ (ಅಕಂಪ. ೧೧-೭೩); ಬೆಟ್ಟುಗಳ ಮೂಲಶಿಖಾತಳ ಸಂಧಿಬಿಟ್ಟುವಾಕುಳತೆಯ ನಾಲ್ಕು ಕಿತ್ತಲೆಕಟಂದಲೆಯಾದುದು ತಗಿದಿಗ್ಗಜಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ ೫-೭೬); ಅಂತು ಘಾತಿಶತುಷ್ಟಯಮಂಬ ಕಟ್ಟಲೆಕಟ್ಟಲೆ ಕೀಟಂದಲೆಯಾಗಿ ನಿರವಶೇಷಂ ಪಡೆದುಲೊಡಂ (ಅಕಂಪ. ೯-೧೧೯ ಪ). [ಕಿಙ್ಕ್ + ಕಲ್ಲ್]

ಕಿಙ್ಕುಱೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಙ್ಕುಱೂರಲ್ ವಿಣ್ಣಂರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟೂ ಪೆಯ್ದಂಗಳ್ ಕಿಙುಕುದಲೂರಮೆಮ್ ಕೆಱೆಯ ಕೆೞಗು (ಪೃಚಿಂ. ೧೯೧೦, ೧೯-೧೯ ; ೨೨೬ ಪ). [ಕಿಙ್ಕು + ಊರ್]

ಕಿಙ್ಕುಡಿ, ಕೀಳುನುಡಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಾತು ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮಾತು ; ಹೀನವಾದ ನುಡಿ: ಎಱು ಭವದ ಕೇಡದಱಸುವ ಕಿಙ್ಕುಡಿಯಂ ನುಡಿದಳ್ (ಯಶೋಧ. ೩-೧೨). ಕೀಳುನುಡಿ : ಪೌರಿಜನ ಜಾಳಿಸುವ ಕಲಬಗಳಲಿ ಬಿಱುನಾಲಿಗೆಯ ಬೈಗುಳಲಿ ಮುನಿಯನು ಕೀಳು ನುಡಿಯಲಿ ಜಱೆವುಕಿರ್ದುದು (ತಿರಣಾ. ೧-೯-೪೩). [ಕಿಙ್ಕ್ + ನುಡಿ]

ಕಿಙ್ಕೆಲ್ಲ, ಕಿನ್ನೆಲ, ಕಿಳ್ಳೆಲ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ನೆಲ : ಪೀಠಿಕೆ ತೋರ್ದಡೆಯೊಳಂಬಿಟ್ಟು ಬಾೞ್ದಲೀಲಂ ಕಿಙ್ಕೆಲಂ ಲೋಗರೆತುಂ ಬನಮಂ ಕಂಡರಲ್ದು (ಅಪ್ಪಚ. ೪೦-೩೨). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ ; ಅಧೋಲೋಕ ; ಪಾತಾಳ: ಮೃತ್ಯುವೂ ಆ ಕಾಳರಾತ್ರಿಯಂ ಪಿಡಿಗೆ ಕಿಙ್ಕೆಲ ದೊಳ್ ಎಂದುಂ (ಅಕ್ಷತ್ರಿ. ೫೨೫) ; ಆ ಜ್ಞನನ್ ಮರ್ತ್ತಮಾಡಿ ಕಿಙ್ಕೆಲದೆ ಕಳಿಪದೊಳ್ ಪುಗಿಸಿ ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಗಡ. ೩೦). ಕಿಙ್ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಲಿರ್ದ ಬೀಜಪೊಯ್ದುನಿಂದಾಳ್ ಕುಡಿಯನಟಱಿರ್ದನ್ (ಬಡ್ಡಕ್ರ. ೧೪-೩೭೦). **ಕಿನ್ನೆಲ** : ೧. ಕಿನ್ನರ್, ಕಿನ್ನಲಂ (ಕವಿರ. ೧೭೬ ಪ್ರಯೋಗ.) ; ವಿಲಲಿತ್ತು ಸುರಿದು ಪೀಠಿಕೆನ್ನೆಲದಂತಿರೆ ಪರಿದು ಪುದಿಯೆ (ವೀಜಾವ. ೫-೭೧) ; ಅರುಹೋದಯಕಳಿವಿರಳಿಸಿ ಕರಂ ಪರಳಲಿಪದ ಕಿನ್ನೆಲದೊಳಗೆಱಂದುರುೞ್ದ ಸಮಸ್ತಮಹಾರಥ ತುರಗ ಪದಾತಿ ಮತಂಗಮುದ (ಜಯಾಶಾ. ೭-೨೧). ೨. ಕಿನ್ನೆಲದ ನಾಗರೀಂ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕಟ್ಟದೊಡಂ (ಧಾಮಶ್ರ. ೧೭೧-೯) ; ಜನ್ಮಗುದುರೆಯ ನಂದು ಕಿನ್ನೆಲಕೆ ಕಱಬನುಯ್ದದನರಸುಗಂ (ತ್ರಿ ರಾಪ. ೪-೩). **ಕಿಳ್ಳೆಲ** : ೧. "ಕಿನ್ನೆಲ ಕಿಳ್ಳೆಲದೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೬). ೨. ತಗುಬು ನೆರೆ ಕಿಳ್ಳೆಲದ ಬೀಡಿಂಗೆ ನೀಸು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೩-೫೩ ಗ).

[ಕಿಙ್ಕ್ + ನೆಲ]

ಕಿಙ್ಕೆಲ್ಲೆ, ಕೀಟ್ಸೆಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಆ ವಿಮಳಾಪುರೀ ವಿಪುಳಗೋಪುರಶಾಖಯ [ರತ್ನರಾಜ] ಶೋಭಾವಹ ಭೂಮಿಳಾವೃಜದ ಕಿಙ್ಕೆಲೆಯೊಪ್ಪುವ ಹಂಸವಾಹನಾವೃತ್ಯಕ ಪಂಥಳಿಳಾವಯಂ ನಾಡವುನ ದೃವಿಳತ್ತೆ (ಋಸುಮ. ೩-೫೩). ೨. ಕೆಳವಟ್ಟ ; ಆಡಿನವಟ್ಟ : ಪೆಲ ಮಾಡದ ಪೊ ಸದೆ ೯ ನಿಯ ನೆಲೆಮಾಡದ ಸುರವಿಮಾನಮೆಯ್ದಲಾಂ ಕಿಙ್ಕೆಲ್ಲೆಗಾಂ. ಕಿಳ್ಳೆಲ) ಯಾದುವಱೞ ಕೆಜದಿಂ ನೆಲೆಯಾದುವ ಸಳಲಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೭೮). **ಕೀಟ್ಸೆಲ್ಲೆ** : ತೊಳ ಗುವ ತೋರ ಕಣ್ಮಲಗಳ್ . . . ಲಕ್ಷತ್ರಿಂತಟಂ ಕಿಳಪೊಂದಿದಲ್ಲಿ ಸತ್ತುರುಷ ಲಕ್ಷಣಮೆಂಬ ಕವಪ್ಪಸಿದ್ದಿ ಕೀಟ್ಸೆಲೆಯಿಸಿತ್ತಿನುತ್ತಬಲೆ ಱುಂದಿಸಿದಳ್ ನಿಜಮೂರ್ತಿಚಿತ್ರಮಂ (ದಶಕು. ೧೦-೫೩).

[ಕಿಙ್ಕ್ + ನೆಲೆ]

ಕಿಙ್ಕಿಡಿಯಱಿ (ನಾ). ದ್ವಾರಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಪ್ರತೀಹಾರಿ : ಆಱಿಪೆ ಮೊದಲಗರ್ಗ ಕಿಙ್ಕಡಿಯಱ ರವರಧಿಕಂಗೆ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಜಂತಿ. ೧೧-೧೬ಳ).

[ಕಿಙ್ಕ್ + ಪಡಿಯಱ]

ಕಿಚ್ಚಿಡಿಸು, ಕೆಳ್ಪಡಿಸು, ಕೆಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀಳ್ಪಡಿಸು, ಕೀಟ್ಪಡಿಸು, ಕೀಟ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆನಿಸು ; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು ; ಸೋಲಿಸು ; ಮಿಗಾರು : ಯಾಗವಸಾನ ಮಹಾಂಬೋಧಿವೇಲಾ ಕಳ್ಳೊಲವಿಲಾಸ ಸಮುಲ್ಲಾಸ್ಯಪ್ರತಿಭಾಸಮುಮಂ ಕಿಙ್ಪಡಿಸಿದ್ ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನ ಸಭಾ ಮಂಡಳಂ (ಜಂತಿ. ೬-೬೬ಪ). **ಕೆಳ್ಪಡಿಸು** : ಸಂದಣಿಸಿದ ವೃಕ್ಷ ಮೆಯ್ಯನಿಂದಂ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಕೆಳ್ಪಡಿಸಿದುವು (ಯೋಜಿಪ. ೪-೫೬).

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು : ಬೇಟದಲಿ ಬೀಳ್ಮಾಡಿ ಕಲೆಗಳ ಕೂಟದಲಿ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಸರ್ವಸ್ವವನು ನೆಱೆ ಕವರಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ಆಯತದೊಳಿಂದ್ರಾರ್ಕ ಹರಸಖಾಶ್ವಂಗಳಂ ಕೀಳ್ಪಡಿಸುತ . . . ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೫). **ಕೀಳ್ವಡಿಸು** : ಬಂದತ್ತು ನಳಿನಸಖ ಸುರಪರ ರಥಗಳಂ ಕೀಳ್ವಡಿಸಿ ರಥಸೈನ್ಯಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೬). **ಕೀಬ್ಪಡಿಸು** : ಪಾರಸಿಕನಂ ಪಱಿದು ಪಾರಿಯಾತ್ರನನುಱಿದು ಹೂಣನಂ ಕೀಬ್ಪಡಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೮೪); ಶ್ರೀಯಂ ಮದೀಯಂ ಪ್ರಿಯಾಬ್ಜಿನಿಯ ತೊಱ್ತುಱಿ ಮಾಡಿ ಕೀಬ್ಪಡಿಸಿದಂ ತಾನೆಂದು ಕಾಯ್ದಂತೆ (ಅನಂಪು. ೭-೫೬); ಮಡದಿಯ ಸೆಳೆನಡು ತನ್ನಯ ಬಡತನದಿಂ ಹರಿಯ ಮಧ್ಯಮಂ ನಯದಿಂ ಕೀಬ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದು (ದಶಕು. ೬-೩೭); ಸೊರ್ಕಾಳ್ಗಳ ಬಂಬಲ್ಪೊಬ್ಬೆಯಂ ಕೀಬ್ಪಡಿಸಿ ಢಮಢಮಧ್ವಾನಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೨). **ಕೀಬ್ವಡಿಸು**: ಚಿಕದೇವರಾಯನಡಿಯಂ ಸಾರ್ದ ದೊರೆಗಳ್ಮುಂತಾಂತಮ್ಮ ಪಗೆಗಳಂ ಕೀಬ್ವಡಿಸಿರ್ದಂತೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨೦-೩). [ಕಿಬ್ಪಡು + -ಇಸ್ಕು$_3$]

ಕಿಬ್ಪಡು, ಕೀಳ್ಪಡು, ಕೀಬ್ಪಡು, ಕೀಬ್ವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗು; ಸೋಲು; ನೈಚ್ಯಭಾವವನ್ನು ತಳೆ: ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದೆನ್ನೀ ಭೋಗಮೆ ಭೋಗಮೆಳೆಗೆ ಕಿಬ್ಪಟ್ಟ ಫಣೀಂದ್ರಾಭೋಗಂ ಭೋಗಮೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೨); ವರನಾಗಕನ್ನೆಯರ್ . . . ಕಿಬ್ಪಟ್ಟು ಪೋಗಿ ಪೊಕ್ಕರ್ ನೆಲನಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೭೭). **ಕೀಳ್ಪಡು** : ಸಿಂಹದ ಮುಪ್ಪೂ ಈ ಗಾಂಗೇಯರ ಮುಪ್ಪೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೆ? ವನಮಾತಂಗಗಳಿಂದಲೂ ವೈರಿಚತುರಂಗಬಲಗಳಿಂದಲೂ ಕೀಳ್ಪಡುವುದೆ? (ಭಾಮಣಿ. ೧೬). **ಕೀಬ್ಪಡು** : ಮಾರ್ಕೊಂಡು ನೀವಿನ್ನು ಕೀಬ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಖೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೭); ಒಂದುಱಿದುದಿಲ್ಲೆನೆ ಕೊಟ್ಟನಿಳಾಧಿನಾಥಂ . . . ಸಲೆ ಕೀಬ್ಪಡೆ ಕಲ್ಪಭೂರುಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦೩). **ಕೀಬ್ವಡು** : ಇವನಂಶುಮಾಲೆ ಕೀಬ್ವಡೆ ಬಲುಗೈಯ ಬಾಳ ಪೊಳೆಪಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೪). [ಕಿಱ್$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕಿಬ್ಪರೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಪದರ; ಕೆಳಗಿನ ಪೊರೆ: ಕಿಬ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಬ್ವರಿ]ರೆ ಬಿಂಬಿಸಲ್ (ಶಮದ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್$_2$ + ಪರೆ$_4$ (< ಪೊರೆ$_2$)]

ಕಿಱ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ, ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ, ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕಿಱ್ಪೊಡೆ: (ಕ). **ಕಿಬ್ಪೊಟ್ಟೆ** : ಇಲಿಹಿಕ್ಕೆಯನ್ನು ನೀರೊಳಗರೆದು ಕಿಬ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಸೆ ಮೂತ್ರ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೭೫). **ಕಿಳ್ಪೊಟ್ಟೆ** : ಮಱಿಯಮರ್ದಿರೆ ಕಿಳ್ಪೊ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಪೊ]ಟ್ಟೆಯೊಳ್. . . ನಾಳೀಜಂಘಂ ಕರಂ ಪಲ್ದೆಱೆದು ನಡುಗಿ ಹಱ್ಱೆಂದು ಪುರ್ಬಿಕ್ಕಿತಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೯). **ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆ** : "ಕೀಱ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ . . . ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೫೬); ಒರ್ಕಯ್, ಇರ್ಪ್ಪಾನಿ, ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕಿಱ್$_2$ + ಪೊಟ್ಟೆ$_1$]

ಕಿಱ್ಪೊಡೆ, ಕಿಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀಳ್ಪೊಡೆ, ಕೀಱ್ಪೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಹೊಕ್ಕುಳ ಕೆಳಭಾಗ; ವಸ್ತಿ: ಕಿಱ್ಪೊಡೆ ಮೇಗಾಲ್ ವೆರಲುಂಗುಟಂ ಬರಿ . . . ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತುವನುರ್ಚಿ ಪೋದುವಿಸೆ ತತ್ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೭); ಕಿಱ್ಕೆಱೆ, ಕಿಱ್ಪೊಡೆ, ಮೇಂಗೆಯ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೯ ಉದಾ); ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಲೋಕಮಂ ಕಿಱ್ಪೊಡೆಯೊಳ್ ತಳೆದಾ ವಿಷ್ಣು (ಜಗವಿ. ೧-೪೫); ಕಿಱ್ಪೊಡೆ ರಸಭಾವಮಿರ್ಪೆಡೆ ಮುಖಂ ಸುರತೋತ್ಸವ ಗೋಮಿನೀ ಮುಖಂ (ಶಮದ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಿಳ್ಪೊಡೆ** : ನಡು ಹೊಂಗಿ ಕಿಳ್ಪೊಡೆಯದೊಪ್ಪದಿಂ ಹಿಗ್ಗುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧-೧೦೯); ಕಿಳ್ಪೊಡೆ ತ್ರಿವಳಿಗಳಂ ಬೀಳ್ಕೊಡೆ (ಬಸರ. ೧೦-೯೭) **ಕೀಳ್ಪೊಡೆ** : ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಮಂ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯೊಳಾಂತ ಕೋವಿದೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೪-೩೫); ತನ್ನ ಕೀಳ್ಪೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಬೈತಿಟ್ಟು . . . ಮರೆಯಿಸುತ್ತಲಿರುವುದು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೭೯). **ಕೀಱ್ಪೊಡೆ** : "ಕೀಱ್ಪೊಡೆಯೆನೆ ಕೀಱ್ಪೊಟ್ಟೆಗೆ. . . ಪೆಸರ್" (ಚತುನಿ. II, ೨೫೬). [ಕಿಱ್$_2$ + ಪೊಡೆ$_2$]

ಕಿಬ್ಬಗೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು; ಹೀನವಾದ ಮನ: ಇಂತು ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸುತ ಬಲ್ಬಗೆಯಿಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ವ ಮುನಿಯ ಕಿಬ್ಬಗೆಗೆ ನಕ್ಕು (ಅದ್ಭುತ. ೧೦-೧). [ಕಿಱ್$_2$ + ಬಗೆ$_2$]

ಕಿಬ್ಬಯಲ್, ಕಿಬ್ಬಯಲ್, ಕೀಳ್ಬಯಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಬಯಲು; ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಬಯಲು: ದಾಸನೂರ ಕೆಱೆಯ ಕಿಬ್ಬಯಲ ಸ್ವಲ್ಪನ್ನದೀ ಜಲಾಶಯಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೫-೪೯; 634). **ಕಿಬ್ಬಯಲ್** : ಹೊನ್ನುಡಿಕೆ ದೇವಿಗೆ ಗದ್ದೆ ಕಿಬ್ಬಯಲ ಮರುವಿನ ಇಂನೆಸಱ ನಟ್ಟಕಲ್ಲಿಂದ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨-೪೧; 1229). **ಕೀಳ್ಬಯಲು** : ಬಿಂಬಸೆಟ್ಟಯ ಕೆಱೆಯ ಕೋಡಿಯ ಕೀಳ್ಬಯಲು (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೧; 1159). [ಕಿಱ್$_2$ + ಬಯಲ್]

ಕಿಬ್ಬರಿ, ಕಿಬ್ಬದಿ, ಕಿಬ್ಬರಿ, ಕಿರ್ಬರಿ, ಕಿಳ್ಬರಿ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಪಕ್ಕೆ; ಅಳ್ಳೆ. ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಪಕ್ಕ: ಕಿಬ್ಬರಿಗಳೊಳ್ ಬೆಳೆದಸುಗೆಯ ಬನಮನಿರ್ಕೆಮಾಡಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೪); ಅಂಜನಗಿರಿಯೆಡೆಯ ಕಿಬ್ಬರಿಯ ಪಱುವೊಳ್ ಸರವಿವೋಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೩). **ಕಿಬ್ಬದಿ** : ೧. ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನನಿಬ್ಬರದ ಕೂರಂಬಿನಲಿ ತನುವಿಬ್ಬರಿವ ವೊಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೨೧); ಒದೆವುತ್ತಡಸಿ ಕಿಬ್ಬದಿಗಳನು ತಿವಿವುತ ಹಿಡಿದು . . . ತಂದರು ರಾಯನೋಲಗಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೫-೬); ಸಾಲಿಗನು ಬಂದು ಎಳೆವಾಗ ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲು ಮುಱಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೯೧). ೨. ಪರ್ವತದ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಶಿಖರವು ಜರಿದು ಬಿದ್ದರೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೧). **ಕಿಬ್ಬರಿ** : ೧. ತೊಡೆ ಕಡಿವೋಗೆ . . . ಕಿಬ್ಬರಿಯಿಬ್ಬಗಿಯಾಗೆ (ಎಕ, XV, ಬೇಲೂರು. ೩೬೧-೨; 1200); ಜಾಯಿಲನ ಕಿಬ್ಬರಿಗೊಱೆವ ಹಂದಿ (ಸೋಮಚ. ೩-೭); ರಿಪುಭಟ ನುರವನುದರವನೆಡಬಲದ ಕಿಬ್ಬರಿಯನೆಚ್ಚನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೫೩); ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕಿಬ್ಬರಿ ಪಱಿದು ಕರುಳುರ್ಚಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೨೮). **ಕಿರ್ಬರಿ** : ೧. ಪೊಡೆವರ್ದೆ ಪೊಯ್ವ ಕಿರ್ಬರಿ ಸಿಡುಂಬಿನ ಮುಳ್ಗಳ ಗಾಯಮಂಗದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೮). **ಕಿಳ್ಬರಿ** : ೧. ಶಿಶುಬಿಂಬಂ ತನ್ನಯ ಕಱೆಯಂ ಉರದಿಂ ಕಿಳ್ಬರಿಗೊತ್ತರಿಸಲ್ಕದು ಕರಮೊಪ್ಪುವವೊಲ್ (ಜಯಕಾ. ೫-೧೦). [ಕಿಱ್$_2$ + ಬರಿ$_3$]

ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್, ಕಿಬ್ಬಸಿರು, ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್, ಕಿಬ್ಬಸಿಱು, ಕಿಬ್ಬಸುರ್, ಕಿಬ್ಬಸುಱ್, ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ಕಿರ್ಬಸಿಱ್ (ನಾ). ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ: ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ ಕಿಬ್ಬ [ಪಾಠಾಂ. ಬರ್]ಸಿರ್ತಿದಿಯವೊಲಾಗೆ . . . ಜವಂಗೆ ಬಿರ್ದನಿಕ್ಕಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೭೩). **ಕಿಬ್ಬಸಿರು** : ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ತೋಳು ಮುಸುಕಿಲ್ಲದ ಎದೆ ಮರೆಯಿಲ್ಲದ ಕಿಬ್ಬಸಿರು . . . ಕಂಡು ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೊಂಡ (ನಿರಾಭ. ೨೦ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಕಿಬ್ಬಸಿಱ್** : ಕರಂ ಬಱಿಲ್ದು ಕಂಪನಮೆಡೆಗೊಂಡು ಕಿಬ್ಬಸಿಱ ನೀಳ್ದ ನವಿರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ. . . ಮೃಗಪ್ರಕರಮಿರ್ದುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೮). **ಕಿಬ್ಬಸಿಱು** : "ಕಿಬ್ಬಸಿಱು ವಸ್ತಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೮-೧೬); ಆ ನಗರದ ಕಿಬ್ಬಸಿಱಿನ ಕದದ ನೆಗಹೆಂಟುಗಾವುದ (ಭರಚ. ೨೯-೫೭). **ಕಿಬ್ಬಸುರ್** : ಈ ಬೇರಂ ಅಕ್ಕಿಗಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ತೇದು ಕಿಬ್ಬಸುರಂ ಪೂಸಲು ಮೂತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೩). **ಕಿಬ್ಬಸುಱ್** : ಕೋಡಗಂಗಳು . . . ಕಿಬ್ಬಸುಱ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಲೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೯-೪). **ಕಿಬ್ಬಸುಱು** : "ನಾಭೇರಧಃ, ವಸ್ತಿಃ - ನಾಭೀ ಕೆಳಗಣ ಕಿಬ್ಬಸುಱು, ವಸ್ತಿ ಎನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೧);

ಮನೆಯ ಮೈಗಳೊಳಿರೆವೆತ್ತಿರ್ದುವು ಬಿಸಿರುತ ಮೊಸೆಗುತ್ತುಗಳ್ ಕೆಟ್ಟಸುಜಿಸರೆ ಜೊಲಿದವ್ವೆ ಕರುಳುಗಳು (ಕುವಾಡ್ರೋ. ೧೪-೯); ತೋಳ ಮೊದಲು ಕೊರಳು ಕೆಟ್ಟ ಸುಜಿ ಪೊಕ್ಕುಳು (ಚಂದ್ರಶಾಂ. ೯-೧೧). ಕೆರ್ಬಸಿಜ್ಞ್ : ಕಬರ್[ಫಾರಾ. ಧ್ಚ]ಸಿತ್ತಿರಿಯವೊಲಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿತ. ೧೧-೭೩). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಬಸಿಜ್ಞ್]

ಕೆಟ್ಟಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳೆಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಕೆಳಮಟ್ಟದ್ದಾಗು; ಹೀನವಾಗು : ಮಣಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಣಿಯ ದಿದಿನ ಪೋಲೆ ನಿಮಿಜಿ ಪಾನಿದ ಕಾರೋ ಹಣದಿಂ ಸ್ಪರ್ಪೆಂದ್ರಪ್ರಭನಾಗಣಮೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ಕಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೧). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಮಣ್ಣಿ]

ಕೆಟ್ಟಿದ, ಕೇಳ್ದೆದ, ಕೇಟ್ಟಿದ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮದೋದಕ: ಕಳಿವ ಕೆಟ್ಟದದೊಳ್ಕೊನಲೊಳ್ ಸುಯ್ಯಾಜರ ಪರ್ಸೊರೆದುಂ . . . ಆಜಿದಂ ಕಾಡಾನೆಗಳಾಡೆ ಪೋದುದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫). ಕೇಳ್ಮದ : ಹೊಡೆದಿನಲೊಗೆದಕೇಳ್ಮದಮೇಲುಮದಗಳನೊಗೆದ ಪಿಂಗಳನೇತ್ರಯುಗನಡು ಬಂದುದೊಂದಡಿಗೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧). ಕೇಟ್ಟಿದ : ಭೋಂಕೆಂದು ಸುರಿವ ಕೇಟ್ಟಿದದ ಪೂರದಿಂ (ಅಜಂಪು. ೨-೨೪ವ). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಮದ್ಗ್]

ಕೆಟ್ಟಾಡು, ಕೇಳು ಮಾ ಡು, ಕೇಳ್ಮಾಡು, ಕೇಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೇಳೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೀನಗೊಳಿಸು : "ಕಿ[ಫಾರಾ. ಕೇ] ಟ್ಟ್ಮಾದಿದುದಿನೆ ಪಜಿಯ ದು" (ಶಕುಂ. II, ೨೨). ಕೇಳುಮಾಡು : ೧. ಕಾಲವಾವನಾನಾ ಪರಿಯಲಿ ಕೇಳುಮಾಡದು (ಕುಮ್ಮಾ. ೧-೨೦); ಕಾಲವಾತನ ಕೇಳುಮಾಡಿತು (ವಕಥ. ೬-೧). ಕೆಳ್ಳಾಡು : ೧. ತದಪತ್ಯಂ ದೊರೆವೆಕ್ಷಾ[ಧ್ಚ]ಸ್ರಿಪರಂ ಕೇಳ್ಮಾಡಿ (ಕಾ. II, ೨೩-೬ ; ?); ದೇವ, ನಿಮ್ಮನಾದಾರಿಸದ ಮನುಜನ ಕೈ ಅರ ಕೈಯಂ ಕೇಳ್ಮಾಡದು (ಬಸ ೬-೧೦೫). ಕೇಟ್ಟಾಡು : ೧. ಸುಯೋಧನನೊಡ್ಡೂಲಗಮಂಬ್ರನೋಲಗಮುಮಂ ಕೇಟ್ಟಾಡಿ ಕಣ್ಮುಲ್ಲಿಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೯); ತನ್ನ ಪಾಡುವಿಂಡರದಿಂದೆಮ್ಮ ಪಾಟಮಂ ಕೇಟ್ಟಾಡಿದಳಿವಳಿಂ ಮುಖಿಯಂ (ರಾಜವಿಜ. ೩೩೪). ೨. ಕೆಳಗೆ ಮಾಡು; ಕೆಳಗೆ ತೋರಿಸು : ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕಂ ನಿಧಿಸ್ಥಾನಮೀ ಪದಮೆಂಬಂತಿರೆ ಬೆಮರೆಲ್ಲಂ ದಿಗಳಿಂ ಕೇಟ್ಟಾಡಿ . . . ಪದಾಬ್ಜಮಂ ತೋಲುವೆ (ಪಜ್ಜ್ವಂ. ೧೪-೪೪) [ಕೆಜ್ಞ್ + ಮಾಡು]

ಕೆಟ್ಟಿಗ್ಗೆ, ಕೆಳ್ಗಿಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖದ ಕೆಳಭಾಗ. ೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದ ಮುಖ. ೩. ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿಸಿದವನು : ಇಂತಾದಿದ ಜಾನಪಿಯ ಮಾತಂ ಕೇಳ್ದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ ಮಜುಗುತೆ ಕೆಟ್ಟಿಗ್ಗನಾಗಿ ನಿಂದಿಳ್ದುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೬-೨೨). ಕೆಳ್ಗಿಗೆ : ೩. ರಂಗನಾಥ (ಕೆಳ್ಗಿಗನಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವನು) (ಬಟ್ಟಅ. ೩೫-೨೫). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಮೊಗ್ಗ]

ಕೆಟ್ಟಾಳ್ 'ಕೇಟಾಳ್' ನೋ.

ಕೆಟ್ಟುಲಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಿಟ್ಟುಲಿಯ ಮಮ್ಮ ಅಣಾಕ್ಕರಸರ ಮಗ ಕಲಿಗಣ್ಣಂ (ಎಕ.VI, ೪೮೮ರು. ೧೪೦-೧ ; ೩೧೨). [?]

ಕೆಟ್ಟಿರಿ (ನಾ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿವ ಮಳೆ (?) : ಆಗಲ್ಪೊಯ್ದ ಜಂದ್ರ ಮಂಡಲದಗೆಗಳವೊಲ್ ಕಾರಮುಗಿಲ ಕಿಟ್ಟಿರಿಗಳವೊಲ್ ಸೊಗಯಿಸಿದುವು ಬೆಳ್ಳಾಡಿ ಗೆಂಡಿಬೊಂಡಿಬೊಳ್ ಕಂಬಳಂಬರೊಳ್ ಪರ್ಪಿಡಿಗಳ್ (ಅಜಂಪು. ೬-೬). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಸರ್ಪಿ]

ಕೆಟ್ಟಿಸ್ಪಿಂಗು, ಕೆಳ್ಪಿರಗು (ನಾ). ಕೆಳಸೆರಗು ; ಸೆರಗಿನ ಕೆಳತುದಿ : ಬಾಷ್ಪವಾರಿಯಂ ಕನ್ನುತ್ತರಿಗೆಯ ಕಿಟ್ಟಿಸ್ಪಿಂಗಿನಿಂ ತೊಡೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೫). ಕೆಳ್ಪಿರಗು : ಕೆಳ್ಪಿರಗಿನ್ನಿತ್ತಿ ಬಾಯ್ಬೆ ತುರುಕಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗುವಳು (ಬಟ್ಟಅ. ೧೩೬-೪). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಸೆಜಂಗು]

ಕೆಟ್ಟಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ನೆರೆ: ಕಿಟ್ಟಿಜ್ಜಿಯ ಪೀಗಗು ಪೋಗಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಜ್ಜವ ಕಾಟದೊಳ್ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಆಜಿಯ ಮೇರೆ ನಿನ್ಮೈದಲ್ಲಾ ಸುರುಳ್ದುದನ್ ಕಾಣ್ಪನಯ್ (ಬಡ್ಡಕ್ರ. ೯-೧೦೪ವ). [ಕೆಜ್ಞ್ + ಸೆಜ್ಜಿ]

ಕೆಣ್ಪಿ, ಕೆಮ್ಪಿ, ಕೆಂಪಿ (ಭೂತಕ್ಕನ್ನು). ಕೆಂಪ್ಪು (ಭೂತಕನ್ನುಂ). ಕೆಂಪು ಆಗು ; ಕೆಂಪು ತು ಂ ಬು : "ಕೆಂ-ರಕ್ತ ಪಕ್ಷೇ (ಕೆಂಪು ತುಂಬುಂ)" (ಕವಿಧಾ); ಬಾಯಂದ ಕೆಯಿದ ಪಿಣನಲ್ತೆ ಕುಡಿದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೃಪಣಂ (ರೇಣಾಸ. ೧೫-೫೦); ಗಜಿ ಕಿಟ್ಟ ಕೆಡ ಬಾನಲಿ ಕೆಲಂದಿಂ ದೀಧ್ವನ್ಯಮ ಪ್ರೌದಲ್ಗೇ ಕೆಲಂ ದೇಸಜುತುಂ (ವರ್ಧಮ. ೧೧-೬೪); ತದ್ವಿಪಂ ನೆಲಸಿರಲ್ ಪುಣ್ಯಾಗಿ ಕೆತಿರ್ದೊಡಂ ಬಾತುಂ ಬಾಧಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬-೧೧೧); ಆ ಗಾಯದೆಡೆ ಕೆಂಪ ಹುಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹುಳು ಮುಸುಜಿ ತಿನಲು (ವೀಕೃಪ. ೪-೧೯-೪೧); ಕಿಡದಲಿ ಹಿಮ ಹೊಲ್ಲ ಕೆತಿರುವ ವ್ರಣ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬ವ). ಕೆಮ್ಪಿ : ಇಂತಪ್ಪ ತುರಿಯ ಹುಗುಳು ಗಳಿಂದಮೆಯ ಕಿವಿಯ ಹೊರಟುಂ (ವೀಕೃಪ. ೪-೨೫-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೀ ; ಮಲ. ಚೆಳ್ಳ, ಚೀನ್ನು ; ಕೊಡ. ಕೆಯ್ ; ತುಳು. ಕೆವ್ ; ತೆಲು. ಚೆಳ್ಳು, ಜವುಳು, ಚಮುಳು ; ಕೋಲಾ. ಸಿವ್ಕೆ ; ಬ್ರಾಹುಳಿ. ಕೆಚ್ಚ್]

ಕೆಣ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ ; (ಕೆಲವು) ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೂಗು.

ಕೇಕೇ ಎಮ್ಮ = ಕೇಕೇ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು : ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಇರಿಗಳು ಕೇಕೇ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿ ನಿದ್ದೆ ಕೆಡಿಸಿದವು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೇಕೇ ; ತೆಲು. ಗಿಗಿಗ]

ಕೇಕ (ಗು). ಕಠಿನವಾದ; ದಟ್ಟವಾದ.'ಕೇಕಾರಣ್ಯ' ಪರಾ.[<ಕೇಕಸ]

ಕೇಕಸ (ಗು). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ; ಕಠಿಣವಾದ ; ಒತ್ತಾದ. (ನಾ). ೨. ಮುಳಿ ; ಎಲುವು : ಮಜ್ಜೆಸೀನವಿಡಿದರ್ದ ಕೇಕಸಂ ಕರುಳು ಪಲಲಂ ತೊವಲು ನಾಡಿಗಳು ಕಿವಿ . . . ರೋದಂಗವಕ್ಕೆ ಭಯಂಕರ ಮಾದುದು (ಮಲ್ಲಜ. ೯-೫೦). [ಸಂ.]

ಕೇಕಸು (ನಾ). = ಕೇಕಸ : "ಕೇಕಸು ವಜ್ರಮೆಸಲೆಲು ವಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೭-೪). [< ಸಂ. ಕೇಕಸ]

ಕೇಕಾಟವಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಡವಿ ; ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು : ಕುವರ ಕೇಳ್ ತನುವೆಂಬ ಕೇಕಾಟವಿಯಲೆಯೊಡಾಡುತೆಚ್ಚರ ಜನಗೆಡದಹಂಕಾರ ಮೆಂಬಾ ಗಿರಿಯನೇರಿರದೆ ಭವದ ಲಜ್ಜೆಯ ಗುಳಿಗೆ ಕೆಡೆಯದೆ (ಗಗಸಾ. ೧೩-೧೩). [ಕೇಕ + ಆಟವಿ]

ಕೇಕಾರಣ್ಯ (ನಾ). = ಕೇಕಾಟವಿ : ಆ ಮಿ ತಾ ಹ್ಲಾ ದ ಕ ರ ನಾದ ಮಗನ ಕೇಕಾರಣ್ಯ [ಫಾಠಾಂ. ಮಗನಸಾರಣ್ಯ]ಕೆಂತು ಳ್ಳು ಪುವೆ (ವೆಂಗಾಶಾ. ೨-೬೨). [ಕೇಕ + ಅರಣ್ಯ]

ಕೇಕು (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ : "ಗೇಹರಡಲಂ ಮೂಳ ಮೊಳ ನೆರಡ ಅ[ರ್]ಕೇಕು" (ಪಾಸಾ. ೧೩೬-೪). [< ಸಂ. ಕಿಷ್ಕು]

ಕೇಕೆಲ್ (ನಾ). (?) : ಕರಂ ಚಿಚ್ಚೆಯರಾಗಿಯಂ ಪಿಚ್ಚೆಯರಲ್ಲದೆ ನುಚ್ಚೂಜುಗೆಯ್ತುದಿಂ ಮಧುವಂ ಸುಡಲುಂ ತ್ರಿಪುರಸುಮರಿಪಲುಂ, ಕೇಕೆಲೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಿದಲುಂ ಕಣ್ಣ ಪಾಪಿಗಳಕ್ಕೆ ಮಾಜಿ ಪೂಮಾಜಲುಂ ಬಲ್ಲ ವರಾಗಿ ಮಿಡಿಸನ ಪರಿಚಾರಕೆಯರಂಬಿತ್ತುವಂತೆ ಪೂವನೆತ್ತುವ ಪುಸ್ತಲಾವಿಶಾ ಚಕುತ್ಪಥದೊಳ್ (ಕಾಂತಿಪು. ೪-೬೨ ವ). [?]

ಕೇಚಕ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಬಿದಿರು : "ಗಾಳಿಯ ಪುದುವಿಂ ಧ್ವನಿಯಿಸುವ ವೇಣು ಕೇಚಕವಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೬-೧೯); ಮೊಱಗೆ ಚಿರೀ ಭೇರಿಗಳ್ ಬಯ್ದು ಪಾಡಿಸುವಂ ಕೇಚಕ ಗಾಯಕಪ್ರಕರದಿಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕತೇಜಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಜ. ೧೧-೩೬);

ಪುಳಿಂದಿ ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದಿಂಚರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗೂಡುವಂತೆಸೆವ ಪವನ ಪೂರಿತ ಕೀಚಕರಂಧ್ರ ನಿನದಕ್ಕೆ ಪೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲುಂಬಿ ನಲಿವ ಫಣಿಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಮಾರ್ಗಣ ವೃಕ್ಷ: "ನಾರಾಚದೊಳು ಕೀಚಕದೊಳಂ ಮಾರ್ಗಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೪); "ರಕ್ತಪುಷ್ಪ - ಕೀಚಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೫); ಸೊಡಲಿ ಬೆಂಡುಗ ಸೀಗೆ ಗದುಗು ಕೀಚಕದೊಟ್ಟ ಗೊಡಕಿಲು ಕಾರೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ಗಿಡುಮುಳ್ಳುವೆಳೆಗಣ ಗಡಣದಿಂದಾ ಕಾಡು . . . ರಾಜಿಪುದು (ರಾಮವಿ. ೧೫-೬೦). ೩. ವಿರಾಟರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿದ್ದು ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಾಮಾಂಧಂ ಕೀಚಕನಾಟಿಸಿ ಗಂಧರ್ವರಿನಟಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೀಚಕವೈರಿ (ನಾ). ಕೀಚಕನ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: ನೀ ಬರಹೇಳು ಕೀಚಕವೈರಿಯನು ಪಡಿಸಣವ ನೋಡಲಿ ಭೂರಿಬಾಣದ ಸವಿಯನೆಂದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೨). [ಕೀಚಕ + ವೈರಿ]

ಕೀಚಕಾಂತಕ (ನಾ). = ಕೀಚಕ ವೈರಿ: ಅವಂ ಬೇಡಿಕೊಳಲೊಪ್ಪಿದಂ ಕೀಚಕಾಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೫).
[ಕೀಚಕ + ಅಂತಕ]

ಕೀಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ನೀರು ಕೋಳಿ: "ಕ್ರುಜ್, ಕ್ರೌಂಚಃ - ೨ ಕೀಚ[ಪಾಠಾಂ.ಲ]ಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೦).
[< ಕೀಚಲು ? + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೀಚಲು (ನಾ). ಕೀಚುವ ಧ್ವನಿ; ಚೀರುದನಿ; ಕೀರಲುದನಿ. 'ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕೀಚು$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿಚಕಿಚ ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಕೂಗು: ಕೆಲತೆರದ ಇರುಳುಹಕ್ಕಿಗಳು ಈ ವೈಹಾಳಿಗರನ್ನು ಕಂಡೋ ಏನೋ ಕಿರಿಚು - ಕೀಚಲುಗುಟ್ಟುತಿದ್ದವು (ವೀರಬಂ. ೨೧). [ಕೀಚಲು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೀಚಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೫-೬೮೦). [?]

ಕೀಚು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಕೂಗುವ ಧ್ವನಿ; ಚೀರುದನಿ: ಬಾವಲಿಯ ಕೀಚು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ದುರ್ಗಂಧಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಯನಿತ್ತು ಪಡಿಸುಡಿಗೊಟ್ಟಿತು (ನಡೆಬಂ. ೧೦೦).

ಕೀಚುಪಾಚು = ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೂಗಾಟ: ಹುಲು ನರಾಧಮ ನಗ್ಗಳಿಕೆಯನು ಹಲುಗಿರಿದು ಬೆರೆತಾಡುತಿರ್ಪುದು ನಿಲಲಿ ಸಾಕೀ ಕೀಚು ಪಾಚು ಅದಕಿಲ್ಲಿ ಠಾವಹುದೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೬-೨-೭೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕೀಚು]

ಕೀಚು$_2$, ಖೀಜು (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕೊಳೆ, —ಕಿಟ್ಟ: ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೀಚು ಕೂರುವುದಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೫). ಖೀಜು: ಕಚ್ಚೆಯಿದುಚ್ಚೆಯ ಗಡಿಗೆ . . . ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳೆಯು ಖೀಜನ ಕೂಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). [? . / ತಮಿ. ಚಿಕ್ಕು, ಚೀಕ್ಕೈ]

ಕೀಚು$_3$ (ನಾ). ಕಳಪೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದು (?): ಅದರೊಳಿಡುವಡೆ ಮೊದಲು ತಾವನು ಚದರಿಸುವದ್ಯಾಕಿನ್ನು ಬಾಳ್ಕೆಗೆ ಸದನವಿರದಲೆ ಕೀಚು ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಳ ಮಾಡಿದರೇ ವದಗುವದೆ ತಮಗೀಗ ರಾಜ್ಯದ ಪದವಿ (ಜಿನಭಾ. ೬೩-೫೧). [?]

ಕೀಚು$_4$ (ನಾ). ಕೃಶ; ಒಣಕಲು. 'ಕೀಚುಗಾಯಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಚುಗಾಯಿ (ನಾ). ಕೃಶವಾದದ್ದು; ಒಣಕಲಾದದ್ದು; ಬಡಕಲು: ಒಣಗಿ ಮುರುಟದ ಭಾಗೀರಥಿಯ ಕೀಚುಗಾಯಿ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಮಡಿಯುಡಿಸಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೩). [ಕೀಚು$_4$ + ಕಾಯ್ಕಿ]

ಕೀಚುಬಾಲ (ನಾ). ಕೃಶವಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ: ಈಗ ನೀವು ಕೀಚುಬಾಲದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುವುದಂ ಕಂಡು (ಕೃವಾಆ. ೭೦).

ಕೀಚುಬಾಲದಹಕ್ಕಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕ - ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). [?]

ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (ನಾ). ಕೀಚಲು ಧ್ವನಿಯ ಸಿಳ್ಳು: ನಾಟಕ ಶಾಲೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೀಚುಸಿಳ್ಳು (Catcall. ಇಂಕನಿ). [ಕೀಚು$_1$ + ಸಿಳ್ಳು$_1$]

ಕೀಜೆಗ 'ಗೀಜಗ' ನೋ.

ಕೀಟ$_1$ (ನಾ). ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕಿಟ್ಟ]

ಕೀಟ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕೀಡೆ; ಕ್ರಿಮಿ: "ಕ್ರಿಮಿಃ, ಕೀಟಃ, ನೀಲಂಗುಃ, ಪುಲ್ಲಕಃ - ಈ ೪ ಪು (ಹು) ಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೪); ಇಂದ್ರನುಪಾಯದೊಳಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಕೀಟಂಗಳ್ ಕರ್ಣನೆರಡುಂ ತೊಡೆಯುಮಂ . . . ಅತ್ತಮಿತ್ತಮುರ್ಚಿ ಪೋಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ ವ); ನೆಗೆದಡ್ಡಂಬಾಜುವ ಕೀಟಗಣಕ್ಕಳಿವಪ್ಪುದೆಂದು ಬೀಸದೆ ತೋಳಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೭); ಸಲಗನ ಸೊಂಡಿಲ ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಕೆಣಕಿದ ಕೀಟವೇ (ಸುಗುಗಂ. ೬-೬); ಕೀಟ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಕಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ಷುದ್ರ ಜೀವಿ; ಅಲ್ಪವ್ಯಕ್ತಿ: ನರಕೀಟದ್ವಯಸಂಗರಕ್ಕೆ ಖಚರೇಂದ್ರಾಧೀಶನಿಂತೇಕೆ ಕಾತರನ ಪ್ಪೊಂ ಗಡಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೮).
[ಸಂ.]

ಕೀಟಕ$_1$ (ನಾ). ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೀಟಲೆಗಾರ; ಕೆಡುಕ: ಕೀಟಕಜನರ ಮಾತುಕೇಳಿ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಸೊಂಟಕಟ್ಟ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೇನು (ವಾಗ್ದೇವಿ. ೧೬೮); ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಕೀಟಕರು ಇವನನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೆಲ್ಲ . . . ಕಟೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಬೆಳುಮ. ೪೦). [?]

ಕೀಟಕ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕೀಟ್ಯ ೧: ಕ್ರಿಮಿಯ ಸಮೂಹ, ಕೀಟಕದ ಕೋಟಾರ (ಆದವ. ೩೪); ಅನುಭಾವಿಗಳ ಸಂಗ ಕೀಟಕಭ್ರಮರವಾದಂತೆ (ಅಖಂಡೇ. ೨೯೧-೫೭); ದೋಷಕೀಟಕ ಕೊರೆದು ಒಣಗಿದುವು ಹಲಕೆಲವು (ಮಾನಸ. ೭-೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಕನಿಷ್ಠ: ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೂಳಿಗದ ಕೀಟಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೀಟಕತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಟಲೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; "ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೬). [ಕೀಟಕ$_1$ + -ತನ]

ಕೀಟಕಸನ್ನಿಪಾತ (ನಾ). ಸನ್ನಿಪಾತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಸಮಸ್ತ ಕೀಟಕವೆಂಬುದು ತಲೆಯ ಮೆದುಳೊಳು ಹುಟ್ಟ ತಲೆಕೆಡುವುದುಂ ತಲೆ ಬಾತು ಮೆದುಳಿಂದ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತಿಂತ್ರಿಣಿ ತೊಡೆದು ಸುರಿವುದು ಕೀಟಕ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ (ವಿವೈವಿ. ೧೯೦). [ಕೀಟಕ$_0$ + ಸನ್ನಿಪಾತ]

ಕೀಟಲೆ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ; ಉಪದ್ರವ: ರಾಜಣ್ಣ ಕೀಟಲೆ ನಡೆಸಿದ್ದ (ಮರಳಿ. ೯೭); ಗಿರಿಜಳ ಪ್ರವೇಶ ಏನೋ ಕೀಟಲೆ ಮಾಡಿರಬೇಕು (ಪದ್ಮಸ. ೮೩); ಗುರುವನ್ನು ಕೀಟಲೆಮಾಡಿ ಅಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೊಂ. ೭೨). [?]

ಕೀಟಲೆಮಾತು (ನಾ). ಚೇಷ್ಟೆಯ ಮಾತು; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನದ ಮಾತು: ಮಾತೂ ಆಡಿಸಿದ್ದೆ ಕೀಟಲೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೨೧).
[ಕೀಟಲೆ + ಮಾತು$_1$]

ಕೀಟಾಣು (ನಾ). ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವಿ; ಅಣುಜೀವಿ: ಕೀಟಾಣುಗಳಿಂದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಮತ್ತು ಕೊಳೆಯುವಿಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೩). [ಕೀಟ್ಯ + ಅಣು]

ಕೀಟಾಹಾರಿ (ಗು). ಕೀಟಗಳನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ; ಕೀಟಭಕ್ಷಕ: ಕೆಲವು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳನ್ನು . . . ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೀಟಾಹಾರಿ ಅಥವಾ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಸಸ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೪). [ಸಂ. ಕೀಟಾಹಾರಿನ್]

ಕೀಟು$_1$ (ನಾ). ಅನಾದರ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಜುಗುಪ್ಸೆ: (ಕ). [← ತೆಲು. ಕೀಟು]

ಕೀಟು$_2$ (ಗು). ಚೀಟು; ಕೊಂಚ; ನಸು; ಸ್ವಲ್ಪ; ತುಸು. [?]

ಕೀಡಿ 'ಕೀಡೆ' ನೋ.

ಕೀಡಿಗ 'ಕೇಡಿಗ' ನೋ.

ಕೀಡು (ನಾ). ಹಾಳು; ನಾಶ: ಕೀಡಾದರುರಗ ಸುತನಿಷುಘಾಯ ಕಂಗಮಂ ಚಾಚಿ ಸೌಗಂಧಿಯರು (ಜಿನಮು. ೪-೪೯). [< ಕೇಡು ?]

ಕೀಡೆ, ಕೀಡಿ (ನಾ). ಹುಳು; ಕೀಟ: ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹ. ೧೧೯); ಮಿಡುಕಿ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕೀಡೆವೊಲಾದರ್ (ದಶಕು. ೪-೨೨); ಕೀಡೆಯೂ ಸೂಳೆಯೂ ನೋಡಲೆ ರಡೊಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೯೦). **ಕೀಡಿ**: ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಗನಾಗದೆ ಅಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೪೧); ಕಾಡಪತ್ರೆಯನಾ ಕೀಡಿ ತಿಂದಿರವೆ? (ಸಮಾವ. ೨೦); ಅದವಬಲ ಪೆರ್ಚಿನಿಂ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳ್ ಬಿಟ್ಟ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಡಿಯಂ ನೆನೆಯಿಸುವಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೭ ವ); ಕೀಡಿ ತುಂಬಿಯ ಬಿಡದೆ ನೆನೆದೊಡೆ ನೋಡಲಾಕ್ಷಣ ತುಂಬಿಯಾಗದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೫೯); ಕೀಡಿಯನು ಕೊಂದ ಮಾಂಡವ್ಯನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತ್ತು ಶೂಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೮೫). [< ಸಂ. ಕೀಟ]

ಕೀಣ$_1$ 'ಕೇಣ$_1$' ನೋ.

ಕೀಣ$_2$ (ನಾ). "ತೋಳಿನೊಣಗಣ ತಲೆಯ ನಳಿಗೆ ಕೀಣವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಅಶ್ವಟೀ. ೬೦-೫). [?]

ಕೀಣಿ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಣೆ 'ಕೀನಿ' ನೋ.

ಕೀಣ್ಬರಿ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಇಚ್ಛೆ; ಕೀಳಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ದೇವ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕೀಣ್ಬರಿಯಂ ಮಾಡುವರಲ್ಲ ನಿನ್ನನುಚರರ್ ನಿರ್ವಾಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತೀ (ನಿರ್ವಾಮಾ. ೧೫). [< ಕೀಳ್$_2$ + ಪರಿ$_3$]

ಕೀತ 'ಕೀ$_1$' ಪರಾ.

ಕೀತು$_1$ (ನಾ). ತುಂಡು; ಸೀಳು; ಚೂರು: ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಾಳೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ . . . ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಂದು ದೂರ ನಿಂತನು (ಕಾನೂರು. ೯೬); ಒಂದು ಬಾಳೆ ಎಲೆಯ ಕೀತಿನಲ್ಲಿ (ಮರಮ ೭೧); ಅಂಗಿ ಅರಿವೆಗಳೆಲ್ಲ ಹರಿದು ಕೀತಾಗಿದ್ದವು (ಮುಗಿಯು. ೬೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು; ಕೊಡ. ಕಿಟ; ತುಳು. ಕೀತು]

ಕೀತು$_2$ 'ಕೀ$_1$' ಪರಾ.

ಕೀತ್ಕೃತಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚಾಟ; ಕೀಚಲು: ಶಾಖಾಚರ ಕೀತ್ಕೃತಿ ವಿಹಗ ಸಮುತ್ಕರ ಚೀತ್ಕೃತಿ ತೀವಿ ವಿಪಿನದೊಳ್ ಬಿಡದೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೨). [ಸಂ.]

ಕೀನ್‌ಕಾಪು 'ಕಿಂಕಾಪು' ನೋ.

ಕೀನ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ: ಬಾತ ಕೆಕ್ಕೆಯ ಬಲು ಮಕ್ಕರಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಓತಿದಲೆಯ ಕೀನ ದನಿಯ . . . ಭೂತವೆ ನಡೆತಪ್ಪಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೫). ೨. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ: "ಕಿಱಿದು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೩೮). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೀನಾಶ (ಗು). ೧. ಕಿರಿಯ; ಚಿಕ್ಕ. (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ. ೩. ಯಮ: "ಕೀನಾಶಂ ಕೃತಾಂತನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦); ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಿಂದೆ ಪುಗುಗುಂ ಕೀನಾಶನಾವಾಸಮಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೪೦); ಕಱೆದಂ ನಂಜಿನ ಮಱೆಯಂ ಕಱೆವಂದದೆ ವಿಳಯಸಮಯದೊಳ್ ಕೀನಾಶಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦೮). ೪. ಬೇಸಾಯ: (ಕ). ೫. ಬೇಸಾಯಗಾರ. ೬. ಜಿಪುಣ; ಕೃಪಣ; ಲೋಭಿ: "ಕದರ್ಯಃ, ದಿ(ಹಿ)ನಃ, ಕೀನಾಶಃ . . . ಈ ೫ ಲೋಭಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨). ೭. ಮಾಂಸಾಹಾರಿ; ಮಾಂಸಜೀವಿ. ೮. ಕಿಂಕರ; ಸೇವಕ. ೯. ರೋಗಿ; ಅತಿ ರೋಗವುಳ್ಳವನು: "ಅತಿರೋಗಿ ಭೃತ್ಯ ಲುಬ್ಧಂ ತತಮಾಂಸಾಹಾರಿ ನಾಲ್ಕು ಕೀನಾಶಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೧೯); "ಯಮಂ ಸರುಜಂ ಕಿಂಕರ ಮಾಂಸಜೀವಿ ಕೃಪಣಂ ಕೀನಾಶ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೯೩). [ಸಂ.]

ಕೀನಾಶನಗರಿ (ನಾ). ಯಮನ ಪಟ್ಟಣ: ಖರದೂಷಣ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕಡುಗಲಿ ರಘುಪ್ರವರ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ). [ಕೀನಾಶ + ನಗರಿ]

ಕೀನಾಶನಾಶ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕೀನಾಶ ದಂಡೋದ್ದಂಡಹತಿಗೆ ವಿನಾಶವೆಯ್ದುವವರ್ ಪ್ರತಿಯೆ ಕೀನಾಶನಾಶಂಗೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೨೨). [ಕೀನಾಶ + ನಾಶ]

ಕೀನಾಶಪಾಶ (ನಾ). ಯಮಪಾಶ: ನಿನ್ನೀ ಕೇಶಪಾಶಂ ಕುರುಕುಲ ಪತಿಗಾಯ್ತಲ್ತೆ ಕೀನಾಶಪಾಶಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೯). [ಕೀನಾಶ + ಪಾಶ]

ಕೀನಾಶ ಲುಲಾಯ (ನಾ). ಯಮನ ಕೋಣ: ಕೀನಾಶಲುಲಾಯ ಶ್ರೇಷ್ಠನೊಳ್ ತಾಗಿದ ರಣಗಣನಾರೇಖೆಯೆಂಬಂತು ರೇಖಾವಲಿ ಪೀನ ಸ್ಕಂಧದೊಳ್ ತಳ್ತಿರೆಯಿರೆ (ಜಗವಿ. ೫-೩೫). [ಕೀನಾಶ + ಲುಲಾಯ]

ಕೀನಾಸ (ನಾ). ದರಿದ್ರ; ಕ್ಷುದ್ರ. 'ಕೀನಾಸಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೀನಾಶ]

ಕೀನಾಸಿ (ನಾ). ದರಿದ್ರೆ; ಅಯೋಗ್ಯೆ; ಕ್ಷುದ್ರೆ: ಹೀನರೊಡನೆ ಮೇಳಂ ತನಗಲ್ಲದೆಯಾನಂದಿಪರೊಡನಾಡಲ್ ಬಲ್ಲಳೆ ಕೀನಾಸಿಗೆ ತನಗೇ ಕೋರಗೆಯೆಂಬ ಬಲುಮೆವಾತು (ಜಯಕಾ. ೧೪-೪೫). [ಕೀನಾಸ + -ಇ$_2$]

ಕೀನಿ, ಕಿಣ್ಣಿ$_2$, ಕೀಣಿ, ಕೀಣೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳೆ; ಕಿಟ್ಟ; ಹೊಲಸು: "ನೆರೆ ಕೀನಿ ದಂತಮಲಮೆಂದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೫); ಪಲ್ಗಳೊಳಿರ್ದಾ ಕೀನಿಯುಮಂ ಪೂಸಲೊಡಂ . . . ಸರ್ಪಕುಳದ ವಿಷಮಿರದಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೮-೪೩). **ಕಿಣ್ಣಿ$_2$**: "ಕಿಣಿಯೆಂದು ದಂತಮಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೫೦೭); ಹಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಿಣಿ ಸುಳಿದರೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೯-೧೬). **ಕೀಣಿ**: ಬಸೆ ಶುಕ್ಲಂ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು ಕೀಣಿ ಕೊಳೆ ಸಿಂಬುಳ್ ಸಿಳ್ಳುಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೪೯); ಹಾವು ಕಚ್ಚಿದ ತಾವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಹಲ್ಲ ಕೀಣಿಯಂ ಪೂಸೆ ನಿರ್ವಿಷ (ವಿವೈವಿ. ೯೩). **ಕೀಣೆ**: ಕಟ್ಟಿದ ಪಲ್ಗಳಿಟ್ಟೆಡೆಯ ಕೀಣೆಗಳಿಂ ಕೊಱೆನಾರ್ವ ಬಾಯ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೮೪). [?]

ಕೀನಿಕೆ, ಕಿನಿಕೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಕೊಳೆ; ಕೀಚು; ಕಿಟ್ಟ: ನೊರೆ ಸುರಿವ ಬಾಯ್ಕೀನಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಯಕಿಪಿವಲ್ಲು] ಹಡಿಕೆಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೩). **ಕಿನಿಕೆ**: ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಿನಿಕೆ, ಉರದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸದ ಗ್ರಂಥಿ, ಒಳಗೆ ಕರುಳಿನ ಜಾಳಿಗೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿಱಿದು ಕಿನಿಕೆ ಹತ್ತಿದ ಹಲ್ಗಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೩); ಇರದೆ ಕಿನಿಕೆ ಹಲ್ಲ ದಾಳಿಂಬ ಬೀಜವೆಂದರರೆ ಸಿಂಬುಳಮೂಗ ಸಂಪಗೆಯರಳೆಂದು (ಷತಿಲ. ೨-೫೪). [ಕೀನಿ + -ಇಕೆ]

ಕೀನಿವಲ್, ಕಿಣಿವಲ್, ಕಿನಿವಲ್ಲು, ಕೀಣಿವಲ್ಲು, ಕೀನಿವಲ್ಲು (ನಾ). ಕಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿದ ಹಲ್ಲು; ಕೀಚು ಹಲ್ಲು: ಪೊಕ್ಕ ಕದಂಪು ಪತ್ತಿಪೆಡಗೊಂಡ ಕೊರಲ್‌ಪುಣಿಚೆರ್ದ ಕೀನಿವಲ್ ಪೊಕ್ಕಡಗಿರ್ದ ಕಣ್ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮). **ಕಿಣಿವಲ್**: ಕಱುಕು ಪತ್ತಿದ ಪುರ್ಬಿಂ ಬಾಯ್ಗಡಸಿದ ಕಿಣಿವಲ್ಲಿಂ (ದಶಕು. ೫-೨೭); ಪುಳಿಚೆದ್ದ ಕಿಣಿವಲ್ಲ ಪುರುಷಾಧಮರುಂ (ವೃಷವಿ. ೩೫-೫೫); ವಂಚಕರು . . . ಕಿಣಿವಲ್ಲಂ ಚಂಡಿಗಳ್ ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರ್ (ಮದೇಪು. ೨೪-೨೭). **ಕಿನಿವಲ್ಲು**: ಗುಂಚ ಗುಂಡಿಗೆಯ ಕಿನಿ[ಪಾಠಾಂ. ಸಿ]ವಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಬೆನ್ನಿನಿಂ ಚರಿಗೆಗೊಂಡು (ಸೋಮಚ. ೪-೪೧). **ಕೀಣಿವಲ್ಲು**: ಹಸಿದೊಡಲು ತರೆದ ತಲೆ ಕೀಣಿವಲ್ಲುಂ ಹಡಿಕೆಯೆಸೆವ ಬಾಯ್ (ರಾಘಚ. ೧೩-೪೬). **ಕೀನಿವಲ್ಲು**: ಹಱುಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ . . . ಕಿಱುಕುಲರು ಬಂದರು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯). [ಕೀನಿ + ಪಲ್]

ಕೀನಿವಲ್ಲು 'ಕೀನಿವಲ್' ನೋ.

ಕೀಮು 'ಕೀವು' ನೋ.

ಕೀಯಾವಾಡಿ (ನಾ). ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ 'ಯ' ಒತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ (ಯ್) ಗುರುತು; ಯಕಾರದ ಒತ್ತು: ಯಕಾರದ ನಡುವಿನ ಭಾಗವೇ 'ಯ'ವೊತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು . . . ಈ ಒತ್ತಿಗೆ "ಕೀಯಾವಾಡಿ" ಎಂತಲೂ ಹೆಸರಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೩೧). [← ತೆಲು. ಕಿಯ್ಯವಡಿ]

ಕೀರ್ (ನಾ). ಗಿಳಿ: ಕೀಲ, ಕೀಲ್; ಮೀನ, ಮೀನ್; ಕೀರ, ಕೀರ್; ನೀರ, ನೀರ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕೀರ]

ಕೀರ$_1$ (ನಾ). ಮುಂಗುಸಿ; ಮುಂಗುಲಿ: ಮುಂಗಲಿ, ಮುಂಗಸಿ, ಕೀರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀರಿ; ಕೊಡ. ಕಿರಿ; ಕುಇ. ಕಿರ್ಪೆನಿ; ಕುವಿ. ಕ್ರಾಂಡು]

ಕೀರ$_2$, ಕೀಲ$_1$ (ನಾ). ಹಾಲು; ಕ್ಷೀರ: "ಕೀರಂ ಕ್ಷೀರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬); "ಕ್ಷೀರದೊಳೆ ಕೀರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೬). **ಕೀಲ$_1$**: ಕೀಲಾದ ಎಮ್ಮೆ ಕರುವುಂಡೊ, ಕೀಲಾದ ಎಮ್ಮೆಗೆ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಸರಪಾಣಿ ದಾವಣಿ ಮೆಟ್ಟಲಾ ಹಾಲ ಕರೆಯೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರ$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿ; ಗಿಣಿ; ಶುಕ: ವಸಂತದೊಳ್ಮದನಕೇಳೀ ಸೂತ್ರಮಂ ಪಾರದೋದಿದ ಕೀರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೭); ಪಾಱುವ ಕೀರ ಮಾಲೆ . . . ಪಚ್ಚೆಯ ತೋರಣದಂತೆ ರಂಜಿಕುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೬). ೨. ಮಾಂಸ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೀರಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಬೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ . . . ಕಿಱುವೀಳೆ ಕೊಯ್ಕಂ ಕೀರಂಜಂ ಹರಡೆ ಸುರಗಿ ಗಿಡಿ ಪೆರ್ಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೩ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಕೀರಕಸಾಲೆ 'ಕಿಱುಕುಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೀರಣ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರಣಿಗೆಲಸ 'ಕೀಲಣಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕೀರಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀರತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು; ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರತಿವಡೆದಿರ್ದ ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನ ಮೂರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨). [ಕೀರತಿ (< ಕೀರುತಿ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀರಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಕ್ಕು: ಪುನಗಿನ ಬೆಕ್ಕು, ಜವಾಜಿ ಬೆಕ್ಕು, ಕೀರಬೆಕ್ಕು, ಕಬ್ಬುಬೆಕ್ಕು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೯). [ಕೀರ$_1$ + ಬೆಕ್ಕು]

ಕೀರರವ (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ; ಶುಕವಾಣಿ: ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೀರರವದಿಂ ಪೊಗಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೧). [ಕೀರ$_3$ + ರವ$_1$]

ಕೀರಲು, ಕೀರ್ಲು (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಚುವಿಕೆಯುಳ್ಳದ್ದು; ಕರ್ಕಶವಾದುದು(?): ಅವನ ಧ್ವನಿ ಕೀರಲಾಗಿ ಕಿವಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆನಾ. ೩೭). ೨. (ಗು). ಕರ್ಕಶವಾದ: ಕೀರಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). **ಕೀರ್ಲು**: ಕೀರ್ಲುವಾಣಿರಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದಾಗ (ನಡೆದಾ. II, ೮೬೩). [ಕೀರು$_1$ (< ಕೀಱು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೀರಲುಧ್ವನಿ (ನಾ). ಕಿರಿಚುವ ಧ್ವನಿ: ಮೋಹನಾಬಾಯಿಯವರು . . . ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೀರಲುಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು (ರಾಯಕ. ೫೭). [ಕೀರಲು + ಧ್ವನಿ]

ಕೀರವಱು (ನಾ). ಗಿಳಿಯ ಮರಿ: ಪಾರಿವಗಳ ದಸಿ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱುಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೪೩). [ಕೀರ$_3$ + ಮಱು]

ಕೀರವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಗಿಳಿಯ ಧ್ವನಿ, —ಮಾತು. ೨. ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾದ) ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವಳು: ಕಲಕೀರವಾಣಿಯರ್ ಕಾಳಾಹಿವೇಣಿಯರ್ ಕಲಭಮದದಾನೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಭೈರವಿ, ಕೀರವಾಣಿ, ಪೂರ್ಣಷಡ್ಜಂ . . . ಷಣ್ಮುಖಪ್ರಿಯ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೪೮); ಕೀರವಾಣಿಯ ಆಲಾಪನೆಯ ಲಹರಿಯೊಂದು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಹಂಸದ. ೯). [ಕೀರ$_3$ + ವಾಣಿ$_1$]

ಕೀರವೃಂದ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಕೀರವೃಂದಂ ಕಳಕೂಜಿತಾನುಮಿತ ಮಾದುದು ಶಾಡ್ವಲಗಂಧಶಾಲಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ ೨-೭). [ಕೀರ$_3$ + ವೃಂದ]

ಕೀರಾರ 'ಕೀಲಾರ' ನೋ.

ಕೀರಾಲಾಪೆ (ನಾ). ಗಿಳಿಯಂತೆ (ಮಧುರವಾಗಿ) ಮಾತನಾಡುವವಳು: ಕೀರಾಲಾಪೆ . . . ನೀಂ ಪಾಲಿಸಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೭೭).

[ಸಂ. ಕೀರಾಲಾಪಾ (ಕೀರ + ಆಲಾಪ + -)]

ಕೀರಾವಳಿ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಹಿಂಡು: ಶಾಳೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಱುವ ಕೀರಾವಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೩). [ಕೀರ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$]

ಕೀರಾಳಿ (ನಾ). = ಕೀರಾವಳಿ: ಪೋಗವುರುವತ್ಕೀರಾಳಿ ಕೇದಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೬); ತನ್ನಿನಿಯಳ್ಗಂ ಕರೆದಿತ್ತದಂ ತಣಿಪುಗುಂ ಕೀರಾಳಿ ಮಾಕಂದದೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೯). [ಕೀರ$_3$ + ಆಳಿ$_4$ (< ಅಲಿ$_4$)]

ಕೀರಿತಿ 'ಕೀರುತಿ' ನೋ.

ಕೀರು$_1$ 'ಕೀಱು$_1$' ನೋ.

ಕೀರು$_2$ 'ಕೀಱು$_2$' ನೋ.

ಕೀರು$_3$ 'ಕೀಱು$_3$' ನೋ.

ಕೀರು$_4$, ಖೀರು (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಗೆ, ರವೆ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಾದಾಮಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಬೇಯಿಸಿಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ: ಕೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಬಾದಾಮಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಂತೆ (ನಮ್ಮೂರ. ೫); ಜಿಲೇಬಿ, ಜಾಂಗೀರ್ . . . ಕೀರು, ಖಾರದ ಎರಡು ತಿಂಡಿ (ರೂಪಸಂ. ೧೬). **ಖೀರು**: ಸೈತಾನನಡುಗೆಗೆ ಚೀರೋಟ ಖೀರು (ನಡೆಬಂ. ೧೦೪); ಖೀರು ಪೂರಿ ಅಂದಿನ ಮುಖ್ಯ ಭೋಜನ (ಸ್ವಪ್ನದ. ೧೩೩); ಖೀರು ಸುರಿಯುತ್ತ ಮೂರ್ತಿಯು ಆಡಿದನು (ಕನಕೆ. ೮೦). [←ಪ್ರಾ. ಖೀರ < ಸಂ. ಕ್ಷೀರ]

ಕೀರುತಿ, ಕೀರತಿ, ಕೀರಿತಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆ; ಖ್ಯಾತಿ; ಯಶ: ಆರತಿ ಹೊರಟಾವು ಕೀರುತಿ ಉಳ್ಳೋಳ್ಗೆ (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೬); ನಾಡಿನ ಕೀರುತಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾಗಿ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತಹ ದಂತಗಳು (ಚಿಂದುಟಿ. ೩೬). **ಕೀರತಿ**. 'ಕೀರತಿವಡೆ' ಪರಾ. **ಕೀರಿತಿ**: "ಕೀರಿತಿ (ಕೀರುತಿ) – ಕೀರ್ತಿ = ಯಶಸ್ಸು" (ತದ್ಭಕೋ. ೭). [< ಸಂ. ಕೀರ್ತಿ]

ಕೀರೆ, ಕೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ ಸೊಪ್ಪು: ಕೀರೆಯೊಳಗೆ ಮೇಲೋಗರಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಇಳ. ೩೩-೪); ಪಲಿಕ್ಕುವ ಕೀರೆಗಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೩೦ರಂ, ಸೀರೆಗಂ) ಬರಿಸಿೞೋಗರಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ (ನಂಬರ. ೨-೬೨); ಕೀರೆ ಸರುವಲ ಚಕ್ಕ ಪತ್ರಸೋರೆ ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಬೇಱಬೇಱೆ ಉತ್ತರಿಸಿ (ಸಾಸಕಾ. ೪-೧೩); ಕೀರುಳ್ಳಿ ತಿಂದು ಇರಗೆಹೂಡದು, ಕೀರೇ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರುಹೊಯ್ಕ ಗೊಡದು (ಗಾಡ). **ಕೆರೆ** : (೬).

ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು = ಕೀರೆಯೆಸೊಪ್ಪು: "ತುಂಡಲಿಯ, ಅಲ್ಪಮಾರಿಷ – ಕೀರೇಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೬); ಚಕ್ಕೋತ, ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು ಇವು ಜ್ವರಬಂದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೭ ಟೀಕ್ಷ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೀರ್ಪ್ಪು; ಮಲ. ಚೀರ; ತೆಲು. ಕೀರ, ಕೀರೆ]

ಕೀರೋತ್ಕಾರ (ನಾ). ಗಿಳಿಗಳ ಚಿಲ್ಪರಿಕೆ, —ಧ್ವನಿ: ಕೀರೋತ್ಕಾರದಿಂ ಚಕ್ರವಾಕಂಬುಳಚಿತ್ಕಾರದಿನುತ್ಕಂಠಾಪಿಕಾಪಿಕುಳ ಸ್ಫಾಕಾರದಿಂ . . . ಉಂಟುಮಪ್ಪುದು ಬನಂ ಕರ್ಣಾಮೃತಾಸಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೪೪-೧೫೨).

[ಕೀರ್ತ + ಉತ್ಕಾರ]

ಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕೆದರಿದ; ಚೆಲ್ಲಿದ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದ: ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀರ್ಣದರ್ಭಾಸೂಲಾ . . . ಸಮುದ್ರಂ (ರಾಜೇಂ. ೧-೯೦). ೨. ತುಂಬಿದ; ಮುಸುಕಿದ; ಆವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಅಂಚತಬಾರುಕೀರ್ಣ ಪರ್ಣಾಯುಧ ಪಾಳಿ ತೋರಣ ವಿರಾಜತವಂ . . . ರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ . . . (ಕಾಪಿಪ. ೬-೪); ಇದು ಮದಳ್ಳಂಗ ಕೀರ್ಣ ಕುಸುಮೋತ್ಕರ ರಸ್ಯಲಸಾಪಿಬನಂ (ಜಾಪಂಕ. ೩-೨). ೩. ಮರೆಯಾದ; ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ; ಗುಟ್ಟಾದ; ಗೌಪ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೪. ನಂದಣಿ: "ಆಚತಂ, ಪಚತಂ . . . ಕೀರ್ಣಂ ಸಂಕುಲಂ . . . ಪೂರ್ಣಂ – ಈ ೯ ನಂದಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಣ್ಣನ್ ಗಜ್ಜಪುರ ಮುರ್ ದುಗ್ಗಮೂರಪ್ಪರಡಿಯಂ . . . ಎಱುದುಬ್ಬಿಸ್ಪೋರ್ ಎಳ್ (ಎಳ. IX, ದೇವನ. ೭೪-೬; 780). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಣ್ಣ]

ಕೀರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವಿಕೆ; ಹೇಳಿಕೆ; ಉಲ್ಲೇಖ. 'ಸದಕೀರ್ತನೆ' ಪರಾ. ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ; ಪ್ರಶಂಸೆ; ಗುಣಗಾನ: "ಸ್ತುತಿ ಕೀರ್ತನಂ ಸ್ತವಂ ಸ್ತೋತ್ರಮೀಡಾ ಶ್ಲಾಘೆಯೆನಿಸಲು ಕೊಂಡಾಡೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩). ೩. ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಳ್ಳ ಪುರಾಣಪ್ರಸಂಗ, —ಹರಿಕಥೆ: ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಅದೇ ಆಸ್ಥಳೇ ಕೀರ್ತನಗಳಿಗೆ ಬಳಸತೊಡದಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). ೪. ದೇವಾಲಯ ಮುಂತಾದ ಕಟ್ಟಡ; ಕಲಾತ್ಮಕ ಕೃತಿ: ಕೊಣ್ಣಕುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತನಮ್ಮರ್ಗೊಸಾಸಿಯ ಪಿಱಿಪಿದಾ ಕೀರ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೨೦೬-೧೩; 751). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್, ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡು: ಅಂಘ್ರಿಗೆ ಮಣಿದೊಲವಿಂ ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್ಯುತಿರ್ದರ್ (ಕುಶಲ. ೧-೮೪). **ಕೀರ್ತನಗೆಯೆ** : ಧಾತ್ರಿತಳಂ ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತನಿಗೆಯ್ಯುಂ ಜಯದುತ್ತರಂಗನಂ (ಎಳ. VII, ತಿವನೊ. ೯೭-೭ : 1113).

[ಕೀರ್ತನ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀರ್ತನಕಾರ 'ಕೀರ್ತನಗಾರ' ನೋ.

ಕೀರ್ತನಗಾರ, ಕೀರ್ತನಕಾರ (ನಾ). ಹರಿಕಥೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡುವವನು: ಹಟದಿ ಕೀರ್ತನಗಾರ ಬೆವರೊರೆಸಿಕಂಡು ಹಿಂದೆ ಸರಿದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ (ಸಖೀಗೀ. ೭೩-೭). **ಕೀರ್ತನಕಾರ** : ಆ ಕೀರ್ತನಕಾರನದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಂಠ, ಅವನು ಹೇಳುವ ಹಾಡುಗಳೂ ಮಧುರ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೭೮). [ಕೀರ್ತನ + – ಕಾರ್ಕ (< –ಕಾಱ)]

ಕೀರ್ತನಗೆಯ್ 'ಕೀರ್ತನಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀರ್ತನೀಯ (ಗು). ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಲ್ಲೇಖನೀಯ; ಶ್ಲಾಘ್ಯ: ಊರ್ಜಿತಲ್ಲದುದು ಕೀರ್ತನೀಯಮೆ? [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. = ಕೀರ್ತನ ೨: ಕೀರ್ತನೆಗೆ ಸಂದ ನಂದ್ಯಾವರ್ತದ ಪೆರ್ಜಂದಿ ಪೆರ್ಜಗಂ ವೈಡೂರ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೪-೧೩); ಆತನ ಸರಸ ಕೀರ್ತನೆಗೊಲಿದು ಚಿತ್ತದೊಳು (ಬಸವ. ೩೦-೭); ನಾಲಗೆಗೆ ಭವದೆಡಿಯ ಕೀರ್ತನೆ ಕೀರಿಸರಿ (ಗಗಸಾ. ೧೭-೬೩); ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಕೀರ್ತನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕಿತೇ (ಗಾಡ). ೨. ದೇವರ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಹಾಡು; ದೇವರನಾಮ: ಇವನು ಜೀವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲೇ ನಿಂತು . . . ಕೀರ್ತನೆಗೆ ತೊಡಗಿದ (ಭಾಸದ. ೨೯೨); ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡಿದ ಮೇಲೆ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪). ೩. ಕೀರ್ತಿ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತನಾ]

ಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ವರದಿ; ಪ್ರಸ್ತಾಪ. ೨. ಯಶಸ್ಸು; ಖ್ಯಾತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: "ಒಗೆ ಜಸ ಕೀರ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಶಬೀಂ. ೨೫೬); ಆಕ್ಷಯ ಕೀರ್ತಿ ಕುನ್ಕಳ ವಾರ್ಧಿಯಂ ಮೀಲಲು ನೋಸ್ತು ಧಕ್ಕಿಯುರ್ (ಎಳ. II, ೨೧-೬; 700); ಕೀರ್ತಿಗೆ ತಾವೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತಿರಲು (ತಿಮು. ೯-೧೫); ಕಾಯುವಿದಳೆವುದಗ್ಗದ ಕೀರ್ತಿಯುಳವುದು (ಶಾಪ್ಪಾಲು. ೯-೭೩). ೩. ಮನೆ; ಕಟ್ಟಡ; ಸೌಧ. 'ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ' ಪರಾ. ೪. [ಜೈನ] ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೈನೇ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀರ್ತಿಯೆಂಬುದು ಪರಮಕೀರ್ತಿಯಪ್ಪರ್ಹದ್ದೈನ ತತ್ವಮಂ ಭಾವಿಸಿ . . . ತಪಮೊಳಕೊಗದೊಡೆ ದಿವ್ಯ ವಿಜಯ ಪರಮಾನಪರಮಕೀರ್ತಿಯಂ ತನಗೆ ಮಾಜ್ಯಂ (ಜಾವೃಂತ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಕಾಮ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯ ಬಯಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: ರಾಗದ್ವೇಷಮಲ್ಲದೆಯುಂ ಕೀರ್ತಿಕಾಮ ನಲ್ಲದೆಯುಂ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೧-೨೧); ಗಣಪತಿ ಕೀರ್ತಿಕಾಮನಾಗಿ ಬಂದವನಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರು ಅರಿತಿಲ್ಲವೆ (ಹೊಸ್ಕಿ. ೩೮). [ಕೀರ್ತಿ + ಕಾಮ]

ಕೀರ್ತಿಗಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹೆಸರು: ಇನಗೇಗೆ ಕೀರ್ತಿಗತೇಳ್ಗಳ್ಳಿ ಸುಗಿಗುಂ ವಿದ್ವಿತ್ಪಭೂಮಂಡಲಂ (ಎಇ. XVI, ೩೫೮-೪೦, 11ನೆಯ ಶತ).

[ಕೀರ್ತಿ + –ಗ$_2$]

ಕೀರ್ತಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹೆಸರು: ಚಿತ್ರವಳ್ಳಿಯ ಕೀರ್ತಿಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಮಿಣ್ಣಗಾವುಣ್ಣಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೭೨-೬; 1084).

[ಕೀರ್ತಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೀರ್ತಿದೇಹಿ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೇ ದೇಹವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು: ಕೀರ್ತಿದೇಹಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಮರಣ? (ಸೂರ್ಯಶಾ. ೧೫-೫). 'ಕೀರ್ತಿಶೇಷ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿದೇಹಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಪರ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಯಶಸ್ಸನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು: ಕೀರ್ತಿಪರರಾಗಿ ಬಾಳ್ದರ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಂತಿರಲಿರಿಸುವೆಂದು ಪೇಳಲ್ಬಮುಳಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೫-೬೪). [ಕೀರ್ತಿ + ಪರ್ಕ]

ಕೀರ್ತಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಬಳೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ತಳ ಕಾಂಬುಜನಾಳಂ ಶುತ್ತನಂಬುಜಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಮನಸುಳಂಬಿಸೆ ನಿತಂಬಿನಿ ಳೆಯೂರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ನಾಡೆ ಸೊಗಯಿಸಿರ್ದರ್ (ಜಾಂತಿಪು. ೮-೧೯); ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ದಿಗ್ವಿಜರದನಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಮುಖಮಾಗಿ (ಪಂಂರಾಮಾ. ೧-೧೪೧); ಕೀರ್ತಿಮುಖವ ತೊಳಕೊಳು ತೊಡಿಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೪೦); ಕತೆಯ ಸನ್ನಮೂಡಿರ್ಗೆ ಕಾವ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಮುಖವನ್ನು ಳ್ಟಿದಂತಾಗಿ (ಸಾಹಿವಿ. ೧೦೮).

೨. ಕೀರ್ತಿಯ ಮುಖ, —ಮುಂಭಾಗ, —ಕುಡಿ. ೧, ೨: ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂ ಕೀರ್ತಿಮುಖಂಬೊಲೇನೆಸೆದುದೋ ದಿಗ್ದಂತಿದಂತಂ ಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೬). ೩. ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾ ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪ; ಸಿಂಹಲಲಾಟ: ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ರೇಖೆಯ ಭವನಿಕೆಯ ಮುಂದಣ ಕೀರ್ತಿಮುಖದ ಸಿಂಹಾ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೩-೨೪). ೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮುನ್ನಧರೆಯೊಳು ಸಂದ ರವಿಸುತ ಕೀರ್ತಿ ಮುಖ ಸಿಬಿ ಕಂದವಾಹನರು (ಬಸಪು. ೧೮-೧೯).

ಕೀರ್ತಿ + ಮುಖ]

ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ, ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯಂ ಮಣ್ಡಳೇಸ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೧-೪೨; 1109); **ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ**: ಬಸದಿಯ ರಾವಚನ್ದ್ರ ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೫೦-೨೪; 968). [ಕೀರ್ತಿ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಹಂಬಲು; ಕೀರ್ತಿಯ ಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಸುಕತೆ, —ಅತಿಶಯ ಆಸಕ್ತಿ: ಧನದಾಶೆಯೋ ಕೀರ್ತಿಲಾಲಸೆಯೋ . . . ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಗುರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಲಾಲಸೆ]

ಕೀರ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು; ಯಶಸ್ವಿಯಾದವನು: (ಕಿ). [ಕೀರ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕೀರ್ತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು; ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆ: ದೀನಾರ್ತ್ಥಿಗಂ ಬಡವರ್ಗ್ಗೆಜೆದರ್ಗಿತ್ತು ಕೀರ್ತ್ತಿವಡೆದ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೦-೨೬; 1108); ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಲಿ ಕೀರ್ತಿವಡೆದ ಕಂಠೀರವ ಸಕ್ಕರೆವಿಲ್ಲನರೂಪ (ಕಂನವಿ. ೨೬-೩೯). [ಕೀರ್ತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಱ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡಿಶುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತನ (ಎಇ. XXI, ೩೪-೧೧; 731). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ್]

ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಒಡೆಯ; ಯಶೋವಂತ: ಧನಿಕನು ರಾಜಪೂಜ್ಯನು ಕೀರ್ತಿವಲ್ಲಭನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೧೫).

[ಕೀರ್ತಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತ (ನಾ). ಬಹಳ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಸಂಗ್ರಾಮ ಗರುಡಂ ಮನುಜಮಾನ್ಧಾತಂ ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೮; 1074). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಖ್ಯಾತ]

ಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ (ಗು). ಬಹಳ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ; ವಿಪುಲ ಯಶವುಳ್ಳ: ಸಮರ ಕರಾಳ ದೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನಕೀರ್ತಿವಿಶಾಲ ಧೀರ ಶಿಖಂಡಿ ಸಹಿತಾ ದ್ರುಪದನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೪೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಶಾಲ]

ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವನು; ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದವನು: ತಾರಾಪತಿವತ್ ಕೀರ್ತಿವಿಹಾರಾ . . . ದೂರೀಕೃತ ಬಲವಿಸ್ತಾರಾ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೩೫). [ಕೀರ್ತಿ + ವಿಹಾರ]

ಕೀರ್ತಿವೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಮನ್ನಿಸಿ ತರಹೇಳಿ ಕೀರ್ತಿ ವೀರವ ಚಕ್ರಿ ಕನ್ನೆಯ ಬಳಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಚಿನ್ನದ ಬಹಳ ಮುತ್ತಿನ ಸೆರಗಿನ ಸೀರೆ ಚೆನ್ನೆಯರರಸಿಗೊಪ್ಪಿದುದು (ಭರಚ. ೩೮-೮೪). ೬[?]

ಕೀರ್ತಿವೆಱು (ನಾ). ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆ; ಹೊಗಳಿಕೆಯನ್ನು ಗಳಿಸು: ಪುಣ್ಯವಹುದು ಪವಿತ್ರ ಭಕ್ತಿ ಸುಶೀಲರಪ್ಪರು ಕೀರ್ತಿವೆತ್ತಿಹರು (ಬಸಪು. ೫೪-೮೫). [ಕೀರ್ತಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ (ಗು). ಖ್ಯಾತ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ಕೀರ್ತಿವಂತ: ಪಂಚನಾದ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ . . . ಇಬ್ಬರು ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾಗುವರೆಂದು ಹರಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೩). [ಸಂ. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿನ್]

ಕೀರ್ತಿಶೇಷ (ಗು). ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದ; ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಹೋದ; ಸತ್ತ: ಮಾದ್ರಿಯು . . . ಪತಿಯೊಡನೆ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಿ ಕೀರ್ತಿಶೇಷಳಾದಳು (ವಚಭಾ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕೀರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು: "ಕೀರ್ತಿಸುವರ್ಣನೇ" (ಶಮಧಾ); ಅರಸುಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಾಯ್ಕೇಳ್ದರೆಂದು . . . ಧರಣಿತಳಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೪-೪೯); ಕೂರ್ತು ಕೀರ್ತಿಸುವುದುರ್ವೀ ಮಂಡಲಂ ದುರ್ಗನಾ (ಪಂಚತಂ. ೧೧-೮); ರುಕ್ಮಿಣಿಯರಸನನು ಕೀರ್ತಿಸುತ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೪೪ ಓರಿಇ.); ತಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸೆ ನಲ್ಮೆಯೊಲ್ಮೆ ಕಡುಚಾಗಂ ಕೂಡೆ ಸಂಭಾಷಣಂ ನಿಮ್ಮಂ ಕೀರ್ತಿಸಲಡ್ಡಮೋಜೆ ಬಡಚಾಗಂ ಮೌನಮೀ ಭೂಮಿಪರ್ (ರತ್ನಾಶ. ೭೭). [ಕೀರ್ತನ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನ ಗುರುತಿಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಬ; ಗೆಲ್ಲಗಂಬ: ಈ ಸಿಂಧುವ ತೀರದೊಳ್ ನಿಱಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸ್ತಂಭಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೬). [ಕೀರ್ತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೀರ್ತೆಯ್ಯ 'ಕೀರ್ತಿಯಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಆರು ವರ್ಷಗಳೂ...ಪ್ರತ್ಯಾಗಮನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು (ಆರ್ಯಧ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಿನ್]

ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತ (ನಾ). ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ತನ್ನಂ ಸತತಂ ಕೂರ್ತಿತ್ತುಕೊಂಡಂ ಗುಣನಿಧಿ ಗುಣವರ್ಮಂಗೆ ಕೀರ್ತ್ಯನ್ವಿತಂ ಸತ್ಕೃತಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯಂ . . . ಶಾಂತಿವರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨).

[ಕೀರ್ತಿ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತ (ನಾ). ೧. ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೨. ಮಹಡಿಯಿಂದ ಎತ್ತರವಾದುದು ೧, ೨: ಇದು ಪದ್ಮಾವಸಥಂ ದಿವಾಕರನವೊಲ್ ಕೀರ್ತ್ಯುನ್ನತಂ ಪಾತ್ರದಾನದವೊಲ್ . . . ತಾನೆನಿಪನ್ನೆಗಂ ಹರಿಹರಶ್ರೀಗೇಹಮಂ ಮಾಡಿದಂ ಭೂಪಾಳನ ದಂಡನಾಥ ತಿಳಕಂ ಪೋಲಾಳ್ವದಂಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೨೫-೭೫; 1224).

[ಕೀರ್ತಿ + ಉನ್ನತ]

ಕೀರ್ಲು 'ಕೀರಲು' ನೋ.

ಕೀಲ್, ಕೀಲಿ$_1$, ಕೀಲು (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ: ಕೀಲೊಳೆ ಕಿಚ್ಚು ಪುಟ್ಟಿ ಭೋರ್ಗರೆದುರಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೬); ನಮ್ಮ ಬಲಂ ಕೀಲ್ಕಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತೆ ಕಟಕುಟಮಾಗಿರ್ದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೬-೨೦); ಧುರದೊಳಸಿಲತೆಯನುಚ್ಚಿದೊಡರಿನೃಪಯುವತಿಯರ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣದಾ ಕೀಲ್ತರತರದಿನುಚ್ಚಿದವು ನಿಜಕರ ಖಳ್ಗಮವರ್ಕ್ಕೆ ಕೀಲೆ ಶಾನ್ತರ ನೃಪತೀ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫-೨೦; 1077); ಬಿಲ್ ಕೆಟ್ಟವರ್ ಕೀಲಂ ತಡವರಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೬೫); ಅಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲ್ ಮುಱಿದು (ಇಹರ. ೪೩-೧); ಕೀಲ ತೆಗೆಯಚ್ಚುಗಳ ಹೆರೆ ಬಲುಗಾಲಿಗಳ ಜೋಡಿಸು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೨); ಹಡಗಿಗಹ ಹೆಮ್ಮರವ ಕೀಲಿಗೇಂ ಕಡಿದಪರೆ (ಹಬ್ಬಿರ. ೧೮-೧೮). ೨. (ಬಾಗಿಲು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಹಾಕುವ) ಬೀಗ. 'ಕೀಲ್ಗಳೆ' ಪರಾ. ಕೀಲಿ$_1$: ೧. ಕೀಲಿ ಸಡಲಿ ಪುರ ಬೇವುದ ಕಂಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೭೮೯). ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಹಾಕಿರಿ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೧); ಮುಂದಿನ ಕೋಣೆಯ ಕೀಲಿ ಮುರಿದಿತ್ತು (ಕೊತಕಾ. ೩೩). ೩. ಗಡಿಯಾರ, ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಕೀಲು, —ಸುರುಳಿ: ಕೀಲಿ ಮಿಡಿಯೆ ಮಂಚದೊತ್ತಿಗೆ ಬಂದು ಪಾಂಚಾಳಿಕೆಗಳು ನಿಂದುತವಗೆ ವೀಳೆಯಗೊಡುತಾಲವಟ್ಟವಿಕ್ಕಲು (ಭರಚ. ೧೧-೪೭); ಗೋಡೆ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕೀಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೀಲು : ೧. ಮೊಗಲರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕೀಲು ಸಡಿಲಿತು (ಛತ್ರಶಿ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯ; ಮರ್ಮ; ಗುಟ್ಟು: ಕಾಮವ ಸುಟ್ಟು ಹೋಮವನುರುಹಿ ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರ ಕೀಲನಱಿಯ ಬಲ್ಲೊಡೆ ಯೋಗಿಯಾದಡೇನು ಭೋಗಿಯಾದಡೇನು (ಅವಚಂ. ೭೫-೩೩೪); ತೊಡಕಿನ ಕೀಲನಱಿದೊಡನೆ ಮಾಡುವಲಾಲನೆಯಱಿವವನೆ ವೈದ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯೧-೯); ಕಾಲವ ಕಾಲವೆನಬೇಡ ಧರ್ಮದ ಕೀಲು ಬೇಱೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೫); ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಉದ್ಧಾರದ ಕೀಲು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ಬೆಟ್ಟ ಹೊ. ೯೭). ೪. ಬೆಂಕಿ: ಅವನೊರ್ವಂ ಪ್ರಾಣವಸ್ತುವೆಂಬಿನಱಲೋಭದಿಂ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿಕೊಂಡಿಹನೊ ಆ ಪಾಪಿಷ್ಟಂ ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇವಾಲಯಮಂ ಸುಡುವ ನೋಪಾದಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೬); ಕೀಲಿಂಗೆ ದೇಗುಲವನಳಿವ ದರ್ಪದಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೦). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲ$_1$ 'ಕೀರ$_2$' ನೋ.

ಕೀಲ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗೂಟ; ಅಗುಳಿ; ಬೆಣೆ; ಮೊಳೆ; ಕಡಾಣಿ. ೨. ಕಂಬ; ಸ್ತಂಭ. ೩. ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ. 'ಕೀಲಾಯುಧ' ಪರಾ. ೪. ಕೀಲಕವೆಂಬ ಪರ್ವತ. ೫. ಅರಗು. ೬. ಬೆಂಕಿ. ೭. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಜ್ವಾಲಾಸುರಂ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೀಲಪ್ರಪುಂಜಗಳ ಸಾಲಿಡುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೦-೨೨). ೮. ಹದ; ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಅನುಭಾವದ ಕೀಲವನಾರು ಅಱಿಯರಲ್ಲ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೧-೧೦); ನಾಲಗೆಯ ಕೀಲವನು ಶೀಲದಲಿ ತಾನಱಿದು ಶೂಲವದು ರುಚಿಯು ಎಂದಿಹನು ಮುದಿಯಲಿ ಬಾಲನಂತಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೧೬). ೯. ಹಿಡಿತ; ಅಂಕೆ: ಅವರು ಬಿಟ್ಟ ಎಂಜಲನ್ನುಣ್ಣುವೆ . . . ಅವರ ಕೀಲದಲ್ಲಿರುವೆ (ಪರಮ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಕೀಲಂಗಿ (ನಾ). ಕೊಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಅಂಗಿ (?): ಅಚ್ಚಮುದ್ದಂಗಿ ವಜ್ರದ ಕೀಲಂಗಿ ಮಾರಿವೋ ನಿನ್ನ ಮೈಯಂಗಿ ಕಂದಯ್ಯ ಮದ್ದೂರ ಸಂತೆ ಮಳಿಗೇಲಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೯).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಅಂಗ್ಯಿ]

ಕೀಲಕ, ಕೀಳಕ (ನಾ). ೧. ಅಗುಳಿ; ಗೂಟ; ಮೊಳೆ: "ಸ್ಥಾಣು ರುದ್ರನುಂ ಕೀಲಕಮುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೮-೫). ೨. ಕೊಡತಿ; ಸುತ್ತಿಗೆ: ಕೊಡತಿ ಕೀಲಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೮). ೩. ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ: (ಕಿ). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಡಮರು ಧ್ವಾನದಿಂದೊಡೆದಜಾಂಡಮಂ ಕೀಲಕಾದಿಗಳ ಪದಹತಿಯಿಂದೆ ನುರ್ಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೫). ೫. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯದು: ಪ್ರಭವ ವಿಭವ . . . ಕೀಲಕ, ಸೌಮ್ಯ . . . ಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನ್ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). ೬. ಬೆಂಕಿಯ ದೊಡ್ಡ ಜ್ವಾಲೆ: "ಉರಿಯ ಪೆರ್ಜ್ವಾಲೆ ಕೀಲಕಮೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೮). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೀಲಕ . . . ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ.೮೦). ೮. ರಹಸ್ಯ; ಗುಟ್ಟು: ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಾ ರಾಜಯೋಗದ ಕೀಲಕವನೆಲ್ಲವನು (ಗಗತಾ. ೨೦-೧೦೧). ೯. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷ: "ಲಾಕ್ಷ ಕೃಶಾನು ಧಾತ್ರಿಧರ ಕಾಷ್ಠಗಳೆಂಬಿವು ಕೀಲಕಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೨); "ಅರಗಗ್ನಿ ಕೀಲು ಗಿರಿ ವತ್ಸರವೈದುಂ ಕೀಲಕಾಖ್ಯಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೨೫). **ಕೀಳಕ** : ೧. "ಧ್ರುವಕಃ . . . ಕೀಳಕಃ – ಈ ೬ ಗುಡಿಯಗೂಂಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೭). [ಸಂ.]

ಕೀಲಕಡಗ (ನಾ). ಬಿಚ್ಚಲು ಬರುವ ಕಡಗ: ಕೀಲಕಡಗ ಹಸ್ತಕಡಗ ಹೀರಾವಳಿ ಡಾಳಿಸುತಿಹ ಸಿಂಹಕಡಗ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೯).

[ಕೀಲ$_2$ + ಕಡಗ]

ಕೀಲಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಕಡ್ಡಿ, —ಕೊಂಡಿ: ಕುಂದಣದ ಕೀಲಕಡ್ಡಿಯ ಮಣಿಯಂ ಕೈಯಿಂದ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೦೯-೧೨).

[ಕೀಲ$_2$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೀಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೀಲಿನ ಅಗುಳಿ; ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ತಾವಾಳ: ಕೀಲಗುಳಿಯ ಸದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೭೯).

[ಕೀಲ್ + ಅಗುಳಿ (< ಅಗ್ಗಳಿ$_1$)]

ಕೀಲಚ್ಚು (ನಾ). ಕೀಲು ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಚ್ಚು; ರಥದ ಇರಚು: ವಾರಣಂಗಳ ಗುಳವ ಜೋಡಿಸಿ ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರಯುಗವನಾರೈದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬಳೆ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಹೆರೆಯನು ಬಳಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೫); ವಾರುವಂಗಳ ಪೂಡಿ ಕೀಲಚ್ಚು ಬಳೆ ಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಸಿಂಧಮಂ ನೆಗಪಿ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೫೩). [ಕೀಲ್ + ಅಚ್ಚು$_1$]

ಕೀಲಜ್ಞಾನ (ನಾ). ರಹಸ್ಯದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಮರ್ಮಜ್ಞಾನ: ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣುಮಣ್ಣೆಂಬ ಮೂಱು ಸಂಕಲೆಯ ಕೀಲಜ್ಞಾನ ಚೀರಣದಿಂದ ತಡೆಗಡಿದು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ (ಘನವ. ೭೩-೬೨). [ಕೀಲ$_2$ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೀಲಣ, ಕೀರಣ, ಕೀರಣಿ, ಕೀರಣೆ, ಕೀಲಣಿ, ಕೀಲಣೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಲಿಸುವಿಕೆ; ಜೋಡಣೆ; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಂಧ: ಬಂದಿ ಕೀಲಣದ ಹೊಂಬಳೆ ಕಡಗ . . . ಕಂಕಣದವೋಲೆ (ಹಚಕಾ. ೪-೧೨); ಒದೆದು ಮಕುಟವ ಕಳಚಿದನು ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಳು ಕೆದಱೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೩); ಹೊನ್ನರನ್ನದ ಕೀಲಣದ ಹಲ್ಲಣದ ಹಯ ಹದಿನೇಳು ಕೋಟಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೭); ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ಕೀಲಣದ ಮಣಿಗಣದ (ನಿಭಾಗ. ೪-೪-೧೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೧೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ಕಾಳೋರಗನ ನಿದ್ರೆಯನು ಕೆಡಿಸಿ ಬದುಕುವ ಕೀಲಣದ ಗಾರುಡಿಗರಾರುಂಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೧೩). **ಕೀರಣ**: ೧. ಕೀರಣದ ಪೊಸ ಪೊನ್ನ ಮಣಿಗೆಲಸದಿಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೬); ವಜ್ರಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನ ಕೀರಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೬-೭); ಮಣಿ ಪೂರಣೋರಣದ ಕೀರ [ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಣದ ಮಕುಟದಿಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೧೫). **ಕೀರಣಿ**. 'ಕೀರಣಿಗೆಲಸ' ಪರಾ **ಕೀರಣೆ** : ೧. ಕೀರಣೆಯ ಕೆಲಸಗತಿಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿ (ವೀಶೈಪು. ೮-೨೦-೨೬). **ಕೀಲಣಿ** : ೧. ಇಟ್ಟಣಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯಲಹರಿಯ ಮುತ್ತಿನೊಟ್ಟಜೆಯ ಕೀಲಣಿಯ ಗಾಡಿಯಿಂದ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೩೩). **ಕೀಲಣೆ** : ೧. ಮಿಸುನಿಯ ಕಂಬದಿಂದಖಿಳ ರತ್ನದ ಕೀಲಣೆಯಿಂ ಪ್ರವಾಳಮೆಣ್ದೆಸೆಗಳ ಕೂಟದಿಂ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೧೫); ನೀಲದ ಪೊಳೆವ ಪರಲ್ಗಳ ಕೀಲಣೆಯಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೭); ತರತರದ ಕೀಲಣೆಯ ಹೊಂಗೆಲಸದ ಸುರೇಖೆಗಳ ಕೊರಳ ಹೀರಾವಳಿಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೧೦); ಎಲೆ ಮುನಿಪ ದಯೆಯಿಂ ಬಿಡಿಸು ಮಕ್ಕಳ ಕೀಲಣೆಯನೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೩೨). ೨. ಇಷ್ಟಲಿಂಗದ ಕೀಲಣೆಯನಱಿದಲ್ಲದಾಗದು ಹೇಳುವೊಡೆ ಶಿವಭಕ್ತಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೫೩); ಜಗವನಱಿವ ಚಮತ್ಕೃತಿಯ ಕೀಲಣೆಯ ಬಲ್ಲವನೆ (ಸ್ವರೂವಾ. ೨-೧).

ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ = ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸಮಾಡಿದ ಉಡಿದಾರ: ಹಾರಪದಕ ಹತ್ತಕಟ್ಟು ಕೀಲಣೆಯುಡಿದಾರ ಮುತ್ತಿನ ಸರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೩೯). ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ, —ಉತ್ತರೀಯ: ಕಿತ್ತಳೆಗಾವಿಯ ಹೀರೆಯ ಕೀಲಣೆಯುತ್ತರಿಕೆಯ . . . ಉನ್ಮತ್ತಯವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೨೦).

[< ಸಂ. ಕೀಲನ]

ಕೀಲಣಿ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣಿಕೆ, ಕೀಲಣಿಗೆ (ನಾ). ಆಯಕಟ್ಟು; ರಚನೆ; ಬಂಧ: ಶುಕ್ರನು ಸರ್ವಜ್ಞನಂ ಜಾಣ್ಣುಡಿಯ ಕೀಲ[ಪಾಠಾಂ. ಲೆ]ಣಿಕೆಯಿಂ ಗೆಲಿದನು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೧೪). **ಕೀಲಣಿಗೆ**: ಪೇಳಿದ ತತ್ವಾನುಭವ ರಹಸ್ಯದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಬಗೆ ಸುಲಲಿತದಿಂ ನಿನ್ನ ಮನಂಬುಗದಿರಲೂ (ಕಲ್ಯಾಣೇ. ೮೫); ಜನಕನೃಪಾಲಜೆಯ ಹದನೇನು ಹವಣಿನ ಕೀಲಣಿಗೆ ತಾನೇನು ನುಡಿ ನೀನಂಜಬೇಡ (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೫); ಭಾಗವತಧರ್ಮದ ಕೀಲಣಿಗೆ ಗಾಧಾರಭೂತನು ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೦-೩೦).

[ಕೀಲಣ + -ಇಕೆ]

ಕೀಲಣಿಗೆ 'ಕೀಲಣಿಕೆ' ನೋ

ಕೀಲಣೆ 'ಕೀಲಣ' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೆಯ್, ಕೀಲಣೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆತ್ತು; ಜೋಡಿಸು: ಪೆರ್ಗಾಲ ಹೊಂದೊಂಬನು ನೆಗಹೆ ಕೀಲಣೆಗೆಯ್ದು ಸುವರ್ಣವೇತಂಡ ಶುಂಡಾಲದೆ ಸುರಿದುದು ಸಲಿಲ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೫). **ಕೀಲಣೆಗೈ**: ಕೀಲಣೆಗೈದ ಬಜ್ಜರದ ನಡುವೊಪ್ಪುವಿಂದ್ರನೀಲದ (ಚೇರಮ. ೫-೩೬).

[ಕೀಲಣೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೆಲಸ, ಕೀರಣಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ; ಕುಂದಣದ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಕಾಲಕುಪ್ಪಸ ಕಸೆ ಮೊಲೆಗಟ್ಟು ಜಡೆ ರತ್ನಕೀಲಣೆಗೆಲಸದೊಡ್ಯಾಣ (ಭರಚ. ೫೦-೮೧). **ಕೀರಣಿಗೆಲಸ**: ಕೀರಣಿಗೆಲಸದ ಹದಿನಾಱು ಕಂಭಗಳ ಚೇರಡಿ ಮದನ ಕೈಯಿಂದ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ನಾಗಕು. ೨೭-೧೬).

[ಕೀಲಣೆ(< ಕೀಲಣ) + ಕೆಲಸ)]

ಕೀಲಣೆಗೈ 'ಕೀಲಣೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸಲ್ಪಡು; ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಡು. 'ಕೀಲಣಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಪೊಳಿವ ಕೀಲಣೆಗೊಳಿಸದುಱುಮಾಣಿಕಂ ವಿಂದಗಳೆಯದೊಳುಮುತ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೧೯). [ಕೀಲಣೆಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲಣೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೀಲಣೆಗೊಳ್: ಕಡೆದೊಡ್ಡಿದಂತೆ ಪಚ್ಚಳ ಮೇಲೆ ಕಿ[ೀ]ಲಣೆವಡೆದಂತೆ ನಡುತೆಜಪಾಗಿ ವೊಡನೆ ನೇವರಿಸಿದಂತೆರ್ದೆ ಸುಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೮-೪೬). [ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಲಣೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕಟ್ಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗು; ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕು: ಪಗೆವರಿಂದೆ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತು ಸಾಯುತಿರ್ದೆಮ್ಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೦ ವ); ಬಿಟ್ಟರನೆತ್ತಿ ಕೀಲಣೆವೆತ್ತರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು. ೭-೨೦೪ ವ).

[ಕೀಲಣೆ (< ಕೀಲಣ) + ಪೆಱು$_1$]

ಕೀಲನ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: ಕೀಲನ ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾರಣ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾನ ಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರ ವೇದನಾ ರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕೀಲಬೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲಸ (ನಾ). ಹಾಲು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತಾಳಿಸಿದ ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವು: "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರಡರಲಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ, ನಾ]ಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩).

[< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕೀಲಸಾಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕೀಲಸಾಗರ ಸಂಜೀವಿನಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಲ ಸವಿಯ ರೊಟ್ಟಿಗಳ ನೀಲಕುಂತಳೆಯರು ನಗುತಾಗ ನರಸಭೂವಾಲನಿಗೆಡೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೮೮).

[ಕೀಲ$_1$ (< ಕೀರ$_2$) + ಸಾಗರ$_3$]

ಕೀಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ಅದ್ಭುತ ನಟ ನಿಟಿಲಾಲೋಲ ಕೀಲಾಕ್ಷಿವೋಲ್ ದಳ್ಳಿಸೆ ಕೋಪಾರಕ್ತ ನೇತ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦). [ಕೀಲ$_2$ + ಅಕ್ಷಿ]

ಕೀಲಾಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ - ಈ ೨ ಕ್ಷೀರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೯). 'ಕೀಲಸ' ಪರಾ. [?]

ಕೀಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ಕೀಲ ಪರ್ವತ; ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇರುವವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಪರ್ವತಗಳು: ಇಳಾತಳ . . . ಕಾಲವಶದೊಳು ತಳಮಳಗೊಂಬುದೆಂದಿಶ್ವ ಕರ್ಮಷ್ಠಕಿ[ೀ]ಲಾದ್ರಿಗಳನು ಜಡಿದು (ನವಮೋ. ೨-೧೪). [ಕೀಲ$_2$ + ಅದ್ರಿ]

ಕೀಲಾಯುಧ (ನಾ). ಈಟಿ; ಭಲ್ಲೆ; ಭರ್ಜಿ: ಎಸೆವ ಕೀಲಾಯುಧ ಬಲಿದ ಅಡ್ಡದೊಲೆ ಕಣ್ಗಸೆದುವು ತೆನೆಯ ಸಂದಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೨೨).

[ಕೀಲ$_2$ + ಆಯುಧ]

ಕೀಲಾರ, ಕಿಲಾರ, ಕೀರಾರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಮನೆ; ಹೈನುಶಾಲೆ; ಗೋಶಾಲೆ: ಚಂದ್ರಮತೀ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕೀಲಾರದ ಧೇನುಗಳಂ . . . ಕೊಂಡು ಪೋದಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ); ಕೀಲಾರಮುಂ ನ್ಯಾಯದಿಂ ಸುಂಕಂಗೊಂಡು ನಡಯಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೮-೨೨); ಕಳ್ಳರ್ ಒಂದು ಕೀಲಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಹೋದರಿಂದೆಲೆದೇವ (ಬಸರ. ೯-೧೦೭); ಗೋವಿಂದನ ಹಿಡಿಯಾಳ ಹಿಡಿದು ತಂದೆಂದಿನಂದದಿ ನಿನ್ನ ಕೀಲಾರದ ಗೊಂದೆಗಳನು ಕಾಯಿಸುವೆವು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೬-೯೦); ಊಟಕೆ ಕೀಲಾರ ನೃಪಗೇಹದೊಳು ಮೂಱು ಕೋಟಿ ಗೋವುಗಳು ಕಱೆವುವು (ಭರಚ. ೧೬-೯೯); ಗೋಮಹಿಷಿ ಕುಲದ ಕೀಲಾರ ಬಿಡದೆಯ್ದುತೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). **ಕಿಲಾರ**: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಿಲಾರಗಳ ಕರುವಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲು . . . ತಕ್ಕವರನ್ನಿರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆಯೇ (ಕೃವಾಸ. ೧೦). **ಕೀರಾರ**: "ಕ್ಷೀರಾಗಾರ - ಕೀರಾರ, ಕೀಲಾರ" (ಶಮದ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೀಲಾರಂ ಕೀರಾರಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೮ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರ]

ಕೀಲಾರಿ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು; ಗೋವಳ; ತುರುಗಾಹಿ: "ಕೀಲಾರಿಯಂ ಗೋವಿಂದನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೦೭); "ಕೀಲಾರಿ ಗೋವಿಂದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೧೦); ಕರೆಸಿದನು ಕೀಲಾರಿಗಳನಾದರಿಸಿ ಹಟ್ಟಿಯ ತುಱುಗಳೆಲ್ಲವ ತರಿಸಿ ನೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೫). ೨. ಹಾಲು ಮಾರುವವನು: "ಕೀಲಾರಿ - ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ = ಹಾಲು ವ್ಯಾಪಾರಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೭).

[ಕೀಲಾರ + -ಇ$_3$]

ಕೀಲಾರಿಗ (ನಾ). = ಕೀಲಾರಿ: ಈ ಕೊಲೆ ಪಡೆವಾತಂ ಚಂದ್ರವಾಹನನ ಕೀಲಾರಿಗಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೊನ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೫ ವ).

[ಕೀಲಾರ + -ಇಗ$_3$]

ಕೀಲಾಲ (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: "ರಕ್ತದೊಳು ಕೀಲಾಲವೆಂದೆ ನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೨೧); ಅನವರತ ನಿಹತ ನರಕರಿ ತುರಗ ನಿಕುರಂಬ ಕೀಲಾಲ ಕಲ್ಲೋಲ ಪ್ರವರ್ತನಾನೇಕ ನದನದೀಪ್ರವಾಹ ಬಾಹುಳ್ಯ ದುಸ್ತರಾವತರಣ ಮಾರ್ಗಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ). ೨. ನೀರು; ಜಲ: "ನೆತ್ತರದಲ್ಲಿಯುಂ ನೀರಲ್ಲಿಯುಂ ಕೀಲಾಲ ಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); ವೃಷ್ಟಿಯೊಳೊಗೆದ ಕೀಲಾಲವು ಸಮುದ್ರ ಹೊಗುವ ನದಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪುಗಳಲೆಸೆವ ಒಗುಮಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೧೧೪); ಭೂಮಿ ಕೀಲಾಲಾಗ್ನಿ ಪವನಂ ವ್ಯೋಮ ಆದಿತ್ಯೇಂದು (ಶಂಕದಾ. ೧-೧). ೩. ಸಿಹಿಯಾದ ಪಾನೀಯ; ಅಮೃತ. 'ಕೀಲಾಲಪ' ಪರಾ. ೪. ಜೇನುತುಪ್ಪ.

ಙ. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ. ೬. ಕುದುರೆಯು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ, —ಕೆನೆತ; ವಾಜಿಧ್ವನಿ: "ಜಲ ವಾಜಿಧ್ವನಿ ರಕ್ತ ಲೋಹಿತವು ಕೇಲಾಲಾಖ್ಯೆ" (ಶಾಖಾಂ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕೇಲಾಲಜ (ನಾ). ೧. ರಕ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮಾಂಸ. ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಕಮಲ. 'ಕೇಲಾಲಜಾರಿ' ಪರಾ. ೩. ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಬೆಂಕಿ. 'ಕೇಲಾಲಜ ಲೋಚನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೇಲಾಲಜಲ (ನಾ). ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತಜಲ: ಮೃಗಯಾಪತಿಯಂತೆ ಕೇಲಾಲಜಲದೊಳೋಲಾಡುವ ಲಲಾಮಯುವಿಂ (?) (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೫೯ ಪ್ರಪ್ರತಿ). [ಕೇಲಾಲ + ಜಲ]

ಕೇಲಾಲಜಲೋಚನ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಕಾಂಚೀಪುರಿಯೊಳ್ ಕೇಲಾಲಜಲೋಚನ ಮತಲೋಲಂ ರಾಜೇಂದ್ರಜೋಳಧರ್ಮ (ಪಮ್ಮಸಂ. ೩-೨). [ಕೇಲಾಲಜ + ಲೋಚನ]

ಕೇಲಾಲಜಾರಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ವೈರಿ; ಚಂದ್ರ: ಕೇಲಾಲಜಾರಿ ಪ್ರಕಾಶ ಮುಂಬರಿದು ತುಂದುಳಿ ನಭೋಮಂಡಲವನು (ನಿಸಾಪು. ೫-೮). [ಕೇಲಾಲಜ + ಅರಿ]

ಕೇಲಾಲಜೋದ್ಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೇಲಾಲಜೋದ್ಭವ ನೀಂ ದೇವ ಪೂಸುಷ್ಕಜಾಲ ರಾಕ್ಷಸ ಸರ್ವರಂ ಸೃಜಿಸಿ (೨೯೪ಪ. ೬-೧೮-೮೪): [ಕೇಲಾಲಜ + ಉದ್ಭವ]

ಕೇಲಾಲಜಿ (ನಾ). ೧. ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡುವವನು; ದೇವತೆ. ೨. ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವವನು, —ಪಿಶಾಚಿ; ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೨: ಕೇಲಾಲಜ ವಕ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕೇಲಾಲಪಜಕ್ಕೆನಗೆ ಕಾಕಪಕ್ಷಧರಿಯೊಳ್ ಸಾಮವಳ್ಳಿದಕಾರ್ಯಮುಂ (ಜಗಪ. ೫-೬೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಕೇಲಾವಳಿ (ನಾ). ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಸಮೂಹ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆಗಳ ಸಾಲು: ಚಳತಿಮ್ಮಕಾಲೋಲ ಕೇಲಾವಳಿ ಸಂಜಾತೇಂದ್ರ ಗೋಪ ಪ್ರಸರವಿಸರದರ್ಚಿಷಣಂ ಪಶ್ಚಿಮ ಶಾಖಿಪ ಪಾತೋಜ್ಜ್ವಲಂಧಿತಂ ಬಂದುದು ವಿಧಿ ತರುವಾತ್ಮತಮಂ ಪರ್ವಗ್ರಾಸಳನೆಂಬಂತಲ್ಲಿ ಕಾಲಂ (ಹಂರ್ಪ. ೪-೨೪). [ಕೇಲ್ಲು + ಅವಳಿ (= ಆವಳಿ)]

ಕೇಲಿ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲಿ (ನಾ). ಕೇಳಿ; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು (?): ಕರಿಡೇವ್ಯಂದ ದೊಳಾಯ ಕರ್ಪುರಮುಖಾಂತರಂಗೊಳ್ಳತ್ತಿ ಪಳಕರುಹಾಕಳೆದೊಳಕ್ಕೆ ಗೋಣವಹಪಡಿಳ್ಳಾಟ್ಟಿಸು ಕಂಠೀರವೋತ್ಕೃರದೊಳ್ ಕೋಡಗ ಮಾಥವೀ ಲತೆಯೊಳಂ ಕರ್ಬಳ್ಳಿ ಚೆಂಬೊಂಗಳೊಳ್ಕೆರೆದರ್ಪಿಸಂತಿರೆ ಕರ್ಬುನಂ ಸಳಲ ಭೂವಾರೀಕರೊಳ್ಕೋಲಿಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೨). [?]

ಕೇಲಿಕೆ (ನಾ). ರಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮೊಳೆ: (೪). [< ಸಂ. ಕೀಲಿಕಾ]

ಕೇಲಿಕೆಯ್, ಕೇಲಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬೀಗವನ್ನು ತೆರೆಯುವ ಸಾಧನ; ಬೀಗದಕ್ಕೆ: (೪). ಕೇಲಿಕ್ಕೆ: ಕರಿಕರುಣವಂಬಂಧ ಕೇಲಿಕ್ಕೆ ದೊರಕಿತು (ಜಗದಾ. ೩೩); ಕೇಲಿಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೩೦); ಸ್ವರ್ಗವು ಇಲ್ಲೇ ಈ ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಹಿಂದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ನಾನದರ ಕೇಲಿಕ್ಕೆ ಳಕೆದುಕೊಂಡಿರುವೆ (ಪ್ರವಾತೀ. ೭೦).

[ಕೇಲಿ (< ಕೇಲ್) + ಕೆಯ್/ಕ್ಕೆ]

ಕೇಲಿಕ್ಕೆ 'ಕೇಲಿಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೇಲಿಕೊಡು,ಕೇಲುಕೊಡು(ಕ್ರಿ).೧.ಯಂತ್ರನಡೆಯುವಂತೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಕೇಲನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡು, —ಸುತ್ತು: ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಕೇಲಿಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಅದು ನಿಲ್ಲುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ (ವೀಚಿಪ್ರ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರೇರಿಸು: ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದವರಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ಆಪ್ರಸಾ. ೯೧); ನಾವು ಕೀಲಿಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಡೆಯುವ ಕಾಲವಿದಲ್ಲ (ಸೂಸಕ್ಷಿ. ೩೯೦). ಕೇಲುಕೊಡು: ೧. ಬಿಡಿಸುವ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಜೋರಾಗಿ ಕೇಲು (winding) ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ಶಬಿಂಪ್ರ. II, ೨೧೦). [ಕೇಲಿ (< ಕೇಲ್) + ಕೊಡು]

ಕೇಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ಯಂತ್ರ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ) ಕೇಲು ಜೋಡಿಸು: ಬಡಿಗ ದೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಬೆಡಗಿನ ಕೇಲಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿಯೆ ಸೂತ್ರವನು ನರ್ತಿಸುವ ಬೊಂಬೆಯೊಳು ಬಡಿಗ ತಾಪಿಹನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೪). [ಕೇಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೇಲಿಗೆ (ನಾ). ಬೆಸ್ತರವನು; ಮೀನು ಗಾರ: "ಈರ್ಮಗಾರಂ ಕೇಲಿಗನೆನಿಕ್ಕು" (ಮುಂಗಾ. ೧೧೨-೬); ಪೇಟೆಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪೊಲೆಯ ಮಾಡಿಗೆ ಕೇಲಿಗ ಡೊಂಬ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೦೨); ಮಜ್ಜೆಯ ರಸವೆಸರಾಗೆ ಕೇಲಿಗನ ಹೆಂಡತಿ ಶಾಂ . . . ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪಿನಂ ದೆಸೆಮುಸಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿದಳ್ (ಧ ಮರ್ಮ ಮೃ. ೧೧-೧೦೨ ಆಡಿಸಿ); ಕೆಲರ್ ಶೀಡಕುಲ ದೊಳ್ಪುಟ್ಟಿ . . . ಪೊಲೆಯರುಂ ಮಾದಿಗರುಂ ಕೇಲಿಗರುಮಿನಿ (ಶ್ರಾವಣ. ೩೪-೨). [ಕೇಲ್ + -ಇಗ]

ಕೇಲಿತ (ಗು). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಿದ; ಹೊಂದಿಸಿದ: ಆ ನಿಬಿಲ ರಾಜ ಕೀರ್ತಿಕೇತನ ಹರಿಸಿಲ ಮದಾಳಿಮಾಲಾಪರಿಚುಂಬಿತ ಚರಣಾರವಿಂದಂ (ಹಂರಾಮ. ೩-೧೭ ವ); ಕಪೋಲ ಮೂಲ ಕೇಲಿತ ವಾಮಳಕ ಶತಪತ್ರಿಯುಂ (ಆಂಧ್ರಭಾ. ೩-೫೦ ವ); ಆ ಸಟ್ಟಿ ಮಸ್ತಕ ಕೇಲಿತಾಮಳ ಹಸ್ತನಾಗಿ . . . ಎಱಗಿ (ಬಸವ. ೨೪-೪). ೨. ನಾಟಿದ; ಚುಚ್ಚಿದ: ಆತನ ವಿಷಮ ಶರಕೇಲಿತಾಗಳಿಂ ಕೀರ್ತಿತಮಂದಂತಮಂಗಳ್ಗೆ ನಟ್ಟು ನಿಂದುವು (ಕಾ ದಂ ಉ. ೭೭೦). ೩. ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ. (ನಾ). ೪. [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಸಂಹನನ ನಾಮ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅರ್ಧನಾರಾಚ ಕೀಲಿತಮೆಂದೀ ನಾಲ್ಕು ಸಂಹನನಮುಂ (ಕಾ ಶ್ರ ಟೀ. ೧೩೬-೮); ಕೀಲಿತ ಸಂಹನನ:—ಈ ಕರ್ಸೋದಯದಿಂದ ಎಲುವುಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಜೋಡಿಸುವ ಕೀಲುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುವು (ಜೈಸಿಸ. ೩೭೪). [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಸು, ಕೇಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಉಂಗುಟಿಂಗಳೊಳ್ ಮಿಂಚಿಂ ಕೀಲಿತದಂತೆ ತೊಳಗಿ ಪೊಳೆದ . . . ಪಾದನಖಮಂಗಳ್ (ಕಂಭಾಭಾ. ೨-೩೪ ವ); ಮೇಲ್ಸಟ್ಟಿನೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ಚೆಂದನದ ಪೊಟ್ಟಣಗಳಂ (ಮೀ ೪ ಮಾ. ೨೩೭-೨೪೯); ಸ್ಫಟಿಸಿಂಬ ಸೊನ್ನಾರಂ ಕೀಲಿಸಲಿರೆದೊಪ್ಪುವ ಪೊಸ ಚಿನ್ನದ ತಗಡಿನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೫೩). ೨. ನಡು; ನಾಟು; ಚುಚ್ಚು: ಸ್ವಯಂಗ್ರಂ ತಲ್ಲರದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ (ಶಾವ್ಯಸಾ. ೩೭೪ ಪ್ರಪ್ರತಿ); ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕಣ್ಪಸಲಂಚಿ ಮನ ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೀಲಿಸೆ (ಅವಿಪ. ೨-೪೨); ಕಬ್ಬುದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನ ನಿಬ್ಬರದ ಕಳಿಂದಿಸಲಿ (ಪ್ರಭು ಲೀ. ೫-೨೧); ಅಳದೆಷ್ಟ ನೂಱಾಣಿ ಮಗ್ಗುಲ ಕೆಲಳಿ ಕೀಲಿಸಿ (ಶುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೬); ಛಳಿರ ದೇಹದ ಕೀಲಿಸಿದ ಜೊಸ ಮಸೆಯ ಸರಳಿಂದಸುರ ಕಡುಮುಳಿದು (ಕಾ ಶಿ ರಾ. ೧೪-೧೬). ೩. ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆ: ಈ ವಿಯಚ್ಛರನ ಕೂರಿದರಿಲ್ಲ ಳಿಬುತ್ತು ಕೀಲಿಸಲ್ಬಳ್ಳರಿದಿಂದಂ (ವೀಪಿಪ್ರ. ೪-೩೦); ಎನ್ನ ವಿಮಾನಮೀ ಪುರದ ಮೇಲೆ ಪೋಗದೆ ಕೀಲಿಸಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೪೪); ಉಸುರು ಪ್ರಾಣಾ ಪಾಯವಂ ಕೀಲಿಸುವರು ಸು ಜ್ಞಾ ನ ಯೋ ಗ್ಯರು (ಪ್ರಭುಲಿ ೧೧-೨); ಹಡಗನ್ನು ಕೀಲಿಸಿ, ತುಮುರನು ತೀಲಿಸಿ (ಆಪಪ್ರ. ೨೬); ಕದಗಳಿಗೆ ಕಂದರನು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟು ಕೀಲಿಸುವರು (ಪ್ರಾಕ್ಷಿತಾ. ೧೪).

೪. ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರು; ದಟ್ಟಣಿಸು; ಇಟ್ಟಣಿಸು: ಕದಪು ಕೈಯಲಿ ಕೀಲಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨); ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ ಗವಾಕ್ಷರಂಧ್ರದ ಭಿತ್ತಿಯಲಿ ನೆಜಿ ಕೀಲಿಸಿರ್ದರು . . . ಕೂಡೆ ನೋಟಕರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೬೦). ಕೀಲೈಸು: ೨. ಸ್ತ್ರೀಯರುಗಳಲ್ಲಿ ನಯನವು ಕಾಮವಿಕಾರದ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಕೀಲೈಸಿ (ವಚಶಾ. I, ೧೪೮). [ಕೀಲ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೀಲು 'ಕೀಲ್' ನೋ.

ಕೀಲುಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಬೆಣೆ, —ಗೂಟ: "ಗುಡಿದಮೆನೆ ಕೀಲುಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫). [< ಸಂ. ಕೀಲಕ]

ಕೀಲುಕಾಲು (ನಾ). ಕೀಲಿರುವ ಕಾಲು; ತಿರುಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಕಾಲು (?): ಕೆಳಗಡೆ ಕೀಲುಕಾಲುಗಳು, ಮೇಲ್ಗಡೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೀಲುಕುಳಿ (ನಾ). ಎಲುವುಗಳ ಸೇರುವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಇನ್ನೊಂದರ ಕುಳಿ: "(ಭುಜದ ಚಪ್ಪಟೆಯ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ, ಕಪಾಳದ ಎಲುಬಿನಲ್ಲೂ) ಕೀಲು ಏರ್ಪಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಳೆಯ ತುದಿಯನ್ನು ಒಳಕೊಳ್ಳುವ ಅಳವಿಲ್ಲದ ಕುಳಿ; ಕೀಲುಕುಳಿ" (Glenoid. ಇಂಕನಿ).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕುಳಿ$_2$ (< ಕುಟ್$_2$)]

ಕೀಲುಕೂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿರುಗಣಿ, —ಕೀಲು: (ಕಿ).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೂಟ$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಜಾಲದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟವು ಭೂಮಿಗೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ ಕೀಲುಕೊಟ್ಟಂತೆ ನಿಂತಿರುವ ರಾಕ್ಷಸನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ರಾಜಮಾ. ೬೨).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೀಲುಕೊಡು$_2$ 'ಕೀಲಿಕೊಡು' ನೋ.

ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ನೆತ್ತಿಗಲ್ಲು; ಕಮಾನಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಕಲ್ಲು. ೨. (ಆಲಂ) ಆಧಾರ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು: ಶಾಪವೃತ್ತಾಂತವೇ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಕಥೆಯ ಕೀಲುಗಲ್ಲು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩೮).

[ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೀಲುಗೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಗೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲುಬೊಂಬೆ 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ನೋ.

ಕೀಲುಸೇತುವೆ (ನಾ). ಯಾಂತ್ರಿಕ ಜೋಡಣೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯಲೂ, ಹಾಕಲೂ ಬರುವ ಸೇತುವೆ: "(ಒಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸೆಳೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ತಡೆ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಅಥವಾ ನಾಲೆಯ ನದಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ದೋಣಿ, ಮೊದಲಾದವು ಹೋಗಲು ತೆರಪುಕೊಡುವ) ಕೀಲುಸೇತುವೆ; ಎತ್ತು ಸೇತುವೆ; ಎಳೆಸೇತುವೆ (Draw-bridge. ಇಂಕನಿ). [ಕೀಲು (< ಕೀಲ್) + ಸೇತುವೆ]

ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೊಂಬಾಳೆ (?): ದೂರ ಹೋಗ್ಯವನೆ ನಿನಗಂಡ ಕಂದಮ್ಮ ಕೀಲುಹೊಂಬಾಳೆ ತರುವೋಕೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೫೨). [ಕೀಲು ? + ಹೊಂಬಾಳೆ]

ಕೀಲುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಳಿ; ಚಮ್ಮಾರನ ಉಳಿ (?): ಹೊನ್ನ ಜೊತ್ತಗೆ ಹೊರಜೆಯ ತೆಕ್ಕೆ ಪೆಗಲೊಳು ರನ್ನವಾವುಗೆ ಕಂಕುಳೆಡೆಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಕೀಲುಳಿ ಕಣ್ಗೆಸೆಯಲು ಕಡುಚೆನ್ನಿಗನಾ ಚಿತ್ತಭವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೩೦). [ಕೀಲ್$_0$ + ಉಳಿ$_2$]

ಕೀಲೆ$_1$ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಗಡೆಗೆ (?): ಪೊಲಪುಣಸೆ ಎವ ಕೀಲೆ ಅನ್ತೆ ಪೊಯಿ ಏ (ಇಅ. XII, ೧೬-೪; 735). [< ಕೀಟ್$_2$?]

ಕೀಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ: ಹಾಲಿನೊಳಿಲ್ಲವಾ ಮೇಲೆ ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಲ್ಲವದನು ಕೀಲೆಯಿಂ ಕಾಸಿ ತುಪ್ಪವ ಮಾಡಲದರಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ (ಅರಸಾ. ೨೨೫-೫). ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ; ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆ: ಹಸ್ತದಿ ಮಣಿಯದ ಕಾಲಾನಲ ಕೀಲೆಯ ರೋಚಿಶ್ಚಯವೊ . . . ಎನೆ ಕಡುಗೆಂಪಿನ ಗುಣನಿಧಯಾದ (ಭಕ್ತಿಸ. II, ೪). [< ಸಂ. ಕೀಲ]

ಕೀಲೆಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಿಕೊಂಡಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಎಣಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಜೋಡಿಗೆ. ೨. ಒಗಟು; ಸಮಸ್ಯೆ: ಈ ಯಾಶ್ವರಂಗೆ ಲೀಲಾಸಂಬಂಧಮಂ ಕೀಲೆಣಿಕೆಯಿಂ ಪೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾ: ತಂಗದಿರನ್ನೆಯ್ಯನೆ ತಾಯೋರಗಿತ್ತಿಯ ಸೊಸೆಯ ತಂಗಿಯ ನಡುವಣ ಮಾವನ ತಮ್ಮನ ಪತಿಯ ಬೀಗನೆ (ಭಕ್ತಿಸ. II, ೧೫).

[ಕೀಲ್ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೀಲೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಯಂತ್ರದ ಕೀಲುಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಎಣ್ಣೆ: ಎಂಜಿನು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಅದರ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಕೀಲೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಸುರಿಯಲಿಕ್ಕು . . . ಏರ್ಪಾಡುಗಳು ಇವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೮). ೨. "ಮರ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊ.ನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ಇಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಅಂಟುದ್ರವ. ಡಾಂಬರೆಣ್ಣೆ, ಕೀಲೆಣ್ಣೆ, ಟಾರೆಣ್ಣೆ, ಟಾರು" (Tar. ಇಂಕನಿ).

[ಕೀಲ್ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೀಲೈಸು 'ಕೀಲಿಸು' ನೋ.

ಕೀಲೊಂಟಿ (ನಾ). ಕೀಲು ಇರುವ ಒಂಟಿ; ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ನಡುವಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಡಿದಾರ, ಕಿವಿಗೆ ಕೀಲೊಂಟಿ, ಮುರುಗಳ ಅಲಂಕಾರವುಳ್ಳ ಹಲವರು (ಜಾರುದಾ. ೩೩).

[ಕೀಲ್ + ಒಂಟಿ$_2$]

ಕೀಲ್ಕಂಬ (ನಾ). ಆಧಾರಸ್ತಂಭ; ಮೂಲಸ್ತಂಭ: ಅಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೊಂದೆ ಕೀಲ್ಕಂಬ ತಾನಾಗಿ ರಾಜಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೨೮).

[ಕೀಲ್ + ಕಂಬ$_1$]

ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆ (ನಾ). = ಕೀಲಿಕೆಯ್: ಕದಕಗಳಿಯನು ಬಿಗಿದು ಬೊಮ್ಮಗುಡಿಯೊಳಗಿರಲಿ ಅದರ ಕೀಲ್ಕುಂಚಿಕೆಯ ಹೊರಕೆಸೆಯೆ ಸಾಕು (ಮಂಕುಕ. ೪೧). [ಕೀಲ್ + ಕುಂಚಿಕೆ$_2$]

ಕೀಲ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಲುಗಳ ಜೋಡಣೆ, —ಕಟ್ಟು: ನಾರಾಚ ವಿದ್ಧಮುಮಪ್ಪೆಲ್ಗಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯ ನಾರಾಚ ಸಂಹನನಮುಮಂ . . . ಕೀಲ್ಗಟ್ಟನುಳ್ಳ ಪಂಚಮಸಂಹನಮುಮಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬).

[ಕೀಲ್ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೀಲ್ಗದ (ನಾ). ಅಗುಳಿಯಿರುವ ಬಾಗಿಲು; ಕೀಲು ಜೋಡಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು: ಕೀಲ್ಗದವನೊಯ್ಯನೆ ಕೆಲಸರಿಯಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೮೩-೨೨).

[ಕೀಲ್ + ಕದ (< ಕದವು)]

ಕೀಲ್ಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೀಲು ಕಳಚಿಹೋಗು; ಮಂತ್ರಿಯಿಲ್ಲದನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕೀಲ್ಗಳೆದ ಜಂತ್ರದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೦೬). ೨. ಬೀಗವನ್ನು ತೆಗೆ: ತತ್ಕೊಳದಿ ಮೈದೊಳೆದು . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಕೀಲ್ಗಳೆವುತೆ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೫). [ಕೀಲ್ + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಲ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರಕೊಡು; ಬಿಗಿದು ಕೂಡಿಸು; ಮೊಳೆ ನಾಟಿಸು: ಪತ್ತಿದ ಮೈಗೆ ಸಡಿಲ್ಗುಮೆಂದು ಕೀಲ್ಗುಡುವವೊಲಾಗೆ ತೋಳ ಬಿಗಿಪು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೭ ಶೂದ್ರಕ); ನಿಲ್ಲದೆಲ್ವಂ ನಟ್ಟು ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟಂತಿರ್ದ ವಜ್ರ ಕಂಟಕಂಗಳ್ವೆರಸು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ವ); ಕೀಲ್ಗೊಟ್ಟ ಬೆಡಂಗ ನೀಯೆ ಪುಳಕಂ ತೋಳ್ ತಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೧೧-೬೦).

[ಕೀಲ್ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೀಲ್ಕೊಂಬೆ, ಕೀಲುಗೊಂಬೆ(ನಾ). ೧. ಕೀಲಿ ಕೊಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸುವ ಬೊಂಬೆ; ಯಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಕೊಂಬೆಯೋಲಿರ್ದುದಾನಿ ಒಂದರಸ್ಯೂರ್ ಚಣಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೯-೬೫೪). **ಕೀಲುಗೊಂಬೆ**: ೧. ಹೆಂಗಸಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಯ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಷ್ಟು ಲಾಭವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಯೋಚಿಸಿ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೬೨); ವಾಸಂತಿ ಕೀಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಅವಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ತೇಜೋಪ್ರ. ೯೦). ೨. "ಯಃಕ್ತ್ರಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯಯಂತ್ರ" (Robot. ಇಂಗ್ಲಿ). 'ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ' ಪರಾ. [ಕೀಲ್ + ಗೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಕಳಚಿ ದಾಯುಧದಾಯತದ ಕೀಲ್ಕೊಳಿಪರು ಬಿಜ್ಜಕ್ಕೆ ಳುಂತವ ಳಕೆದು ಕಾವನು ಕೊಡಿಸುತಿರ್ದುದು ಸೇನೆಯೆರಡಱಲಿ (ಕುಮ್ಮಳಿ. ೫-೩೬); ಸಾಲ್ಕೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕದಿಂಡಿಗಳ ಕೀಲ್ಕೊಳಿಸಿ ಪಿಮಿಟಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಕುಚ್ಚುಗಳ (ರಾಜಕೀ. ೪-೫೮). [ಕೀಲ್ + ಕೊಳ್ + -ಇಸು]

ಕೀಲ್ಹೆಗೆ(ಕ್ರಿ). ಕೀಲನ್ನು ಕಳಚು; ಕಡಾಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆ: ರಥಾಂಗಂ ಕೀಲ್ಹೆಗೆದವೊಲಗಲೆ ಸಾರ್ದುರ್ ಕೊಡಿದುವಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೬೮).

[ಕೀಲ್ + ತೆಗೆ]

ಕೀಲ್ಬೊಂಬೆ, ಕೀಲಬೊಂಬೆ, ಕೀಲುಬೊಂಬೆ(ನಾ). = ಕೀಲ್ಕೊಂಬೆ: ಕೀಲ್ಕೊಂಬೆಯಾಟದಂತಾಗುತ್ತು ಸುರಬಿರಂಟಿಯರ ಸಂಘಂ(ಧರಣಿ. ೧-೨೯). **ಕೀಲಲುಬೊಂಬೆ**: ಬಾಲೆಯರು ಹಿಡಿದಾಡುವೊಲ್ಕಿಕ ಕೀಲಲೊಂಬೆಯಂ ನದಜುದಿಗೆಯಂ ಬಾಲೆ ತಂದಪಳು (ಬಸವ. ೧೪-೪). **ಕೀಲುಬೊಂಬೆ**: ಹೆಂಡತಿಯೆಂದರೆ . . . ಒಂದು ಕೀಲು ಬೊಂಬೆ. ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಕೀಲುಗೂಂ. ೧೧). [ಕೀಲ್ + ಬೊಂಬೆ]

ಕೀಲ್ವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಹರಿಸು, —ಸುರಿಸು (?): ಓರೋರ್ವರಂ ಗೆಲ್ವಮುಂಗೆಲ್ವದಾಸುರದ ಪ್ರತಿಶಾತ್ತ ಮೇಲ್ವರಿಸಿ ಕೀಲ್ವರಿಸಿ ಸೂಸಿದರ್ ಬೀಸಿದರ್ ಗೂಡಿದರ್ ಸುತ್ತಲಿದರ ದಳವ ಧಾಳಧೂಳಿಯಲಿ (ಜಸಮು. ೧೬-೨೫). [< ಕೀಲ್ವರಿಸು?]

ಕೀವಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೀವು ತುಂಬಿ ನಾರುವಿಕೆ; ಕೀವಿನ ದುರ್ನಾತ: ಅತಿಗಳ ಬಲ್ವೆಣವಂ ಬಗುಳುತ್ತೆ ಸುಟ್ಟು ಕೀವಡಿಗೆ [ಹಾಣಾಂ. ಕೀವಡುತ್ತೆ] ತಗುಳ್ವಿನಂ ತೆಗೆವ ನಾಯ್ಗುರ್ಗುರಿಸುರ್ಪರ್ . . . ಬೇಡವಳ್ಳಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೪೧). [ಕೀವು + ಪಡಿಗೆ]

ಕೀವಿಲಿ, ಕೀವಿಲಿ (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ; ಹೇಸಿಕೆಯಾದ; ಕೊಳಕಾದ (?): ನೀವೇನೆಂದಿತಪ್ಪರ ಕೀವಿಲ ಚರಣದ್ವಯಂಗಳಂ ಮೆಲ್ಲಿಸೆ ಸಚ್ಚಾವದಿಸೊತ್ತು ತ್ತಿರಿಸಿ ನೀವಜಿಯಿರೆ ಚಪಳಕಾದಿದಾಟವು ನಿನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಹೇಸಿಯಾದವನು; ಕೇಳ; ಕೊಳಕ: ಈ ವಿಧದಿಂದಮೆಸಗಿದ್ಧಮುಂ ಮೂತ್ರಮುಮಂ ಸೇವಿಸಿ ಮೆಯ್ಯಂ ಪೂಸುವ ಕೀವಿಲನಾತ್ಮನಿಸಿ ಪೇಳ್ದು ಗೆಯ್ದರ್ ಮೂರ್ಧರ್ (ಸಮಚ. ೧೨-೨೧). **ಕೀವಿಲಿ**: ಆಂ ಕ್ರಾಪಕನಪ್ಪುದಱಂ ಕೀವಿಲಿ ನಿನಗೊಂದು ಕಂಟಕಂ ಪೊಮ್ಮುಗಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೯). [?]

ಕೀವಿಲಿ 'ಕೀವಿಲ' ನೋ.

ಕೀವು, ಕೀಮು (ನಾ). ಹುಣ್ಣಿನೊಳಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ರಸಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟು ಹಳದಿದ್ರವವಾದ ರಕ್ತ: ಕಿಱುಬುಬು ಕೀವು ಕೆರಂಕಳ್ಯಗಂಬುಬು (ಅಜಿಪು ೬-೫೪); ಎಲುಬಿನ ತಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಪಡಿಕೆ ಸುಡಲೀ ದೇಹವ (ಮಹಾದೇ. ೪-೧೩); ಬಸಿದಪುದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀವುಂ ರಸಿಗೆಯುಂ (ಯಶೋಚಿ. ೪-೬೩); ಭಾವಜನನ್ಮುವಿನ ದಿನದಿ ಉಂಡವರಿಗೆ ಕೀವಿನೊಳಗೆ ಹಾಕಿ ಉದಿಸುವ ಯಮನು (ಪ್ರಭಂಂ. ೧-೧೪೪-೪). **ಕೀಮು**: (ತು). [ಕೀಲ್ + -ವು]

ಕೀವುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೀವು ತುಂಬು; ಕೀವಾಗು; ಕೀತುಕೊಳ್ಳು: ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ . . . ಗಾಯವಾಗಿ ಕೀವುಗಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೨೪). [ಕೀವು + ಕಟ್ಟು]

ಕೀವುಗಿನಿ (ನಾ). ಕೀವುತುಂಬಿದ ಕಿವಿ; ಕೀತುಕೊಂಡ ಕಿವಿ: ಮುದುಕರಂತೆ ಲೋಳೆಸುರಿವ ಬಾಯುಂ ಕೀವುಗಿನಿಯವರಂತೆ ಕೀವು ಸುರಿವ ಕಿವಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫). [ಕೀವು + ಕಿವ್ವಿ]

ಕೀಶ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: "ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೊಡಿಗಳ್ಕೆ ಪಸರಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರ. ೪೪-೯); ಕೀಶಲಲ ದೊರ್ದಲ ಶಿಖಾಪರಿಣಾಸನವೊಂ ರಘುಪತಿಯ ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀಸತಿಯ ಸೀಮಂತವೋ . . . ಎನಲಾ ಸುಗ್ರೀಗೆ ಬೆಜಗ ಬೀರಿದುದಾ ಮಹಾಸೇತು (ತೊರಣಾ. ೬-೬೫); ಅಶಿಸುವದಿದ ಬಳಸಲೆಂದರೆ ಕೀಶದಂದದಿ ವಿಷಯಭೂಜ ನವೇಷದಲ್ಲೀ ಮಾನಸಾಣಾಪಯಲಿ ಕಿರುಗುವುದು (ವಿವೇಧ. ೧೧-೯); ಕೂನ್ಯಮಂ ನೋರ್ಪಳ್ಕಂತೆ ಳಕ್ಕೆ ರೆದನಾ ಕೀಶವೀರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೫-೬೪೯). [ಸಂ.]

ಕೀಶೇಶ(ನಾ). ೧. ಕಪಿಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಸುಗ್ರೀವ. ೩. ಶ್ರೀರಾಮ: ಕಾಶಕಶ್ರದ ಪರಮ ವರಚಕ್ಷವೀರ ಸುಶ್ಲೇಷಮಂ ಪಾಲಿಪುದು ರವಿ ಕೋಟಿ ಸಂಕಾಶ ಕೀಶೇಶ ವರದಾಯಕ (ದುರಿಪ. ೧೫-೧).

[ಕೀಶ + ಈಶ]

ಕೀಶಕರ್ಣಿ(ನಾ). ಉತ್ತರಣಿ; ಉತ್ತರಾಣಿ: (ಕ).

[ಸಂ. ಕೀಶಕರ್ಣಿ]

ಕೀಸರೆ, ಕೀಸರು(ನಾ). ಬೇಸರ ತರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿರುವ ಅಪ್ರಿಯ ಶಬ್ದ; ಗಲಾಟೆ; ಚೀರಾಟ: ಏಮ್ಮದಂತೊ ಕೀಸರವಾಯ್ತು (ವೈಕ್ಕಾ. ೧೧). **ಕೀಸರು**: ಏನಾಗಿದ್ದಿತು – ಕೀಸರೆದ್ದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಪೋರಗಿಗೆ ಖ್ಯಾಮುಕಾ. ೨೬).

ಕೀಸರಬಾಸರ, ಕೀಸರುಬಾಸರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತಂಬೂರಿ ತುಂಬಿಪ್ಪ ಕೀಸರಬಾಸರ ಬೇಸರ ಬಂದ್ಯೈತಿ (ಸಖೀಗೀ. ೪೨-೫); ಅವುಗಳ ಕೀಸರು ಬಾಸರು ಹಿಡಿಸುವ ಭಯದ ಅರಳುಬಿಕೆ ಆ ಇಡಿಯ ಗುಡ್ಡವನ್ನೇ ನಡುಗಿಸಿತ್ತು (ಬಸಸಾ. ೩೧). [?]

ಕೀಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇಸರ ತರುವಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದಮಾಡು; ಕಿರಿಚಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ಇನ್ನ ಬಾಯುವಿಕೆ ಕೀಸರಿಟ್ಟತು (ಕುಂಬಿಂ. ೪); ಅಳ್ಳ ಸತ್ತುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೀಯೇ ಕೀಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಅತ್ತಸು (ಹಯಂತ. ೨೬೩); ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಬಿಡಿಸಿದುದಂದ ಮಗು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೀಸರಿಟ್ಟತು (ಕಾಗಕ. ೬೨); ತಾರತಮ್ಯ ವಿನಯವಾಗಿ ಕೀಸರಿಡುವ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರುಳಿಟ್ಟ ಗೆಲುವ ಳಳೆ ಮಳೆಯೆಂಡೆಯಂದರು (ಚಂತಪ್ರ. ೩೫). [ಕೀಸರ + ಇಡು,]

ಕೀಸರು 'ಕೀಸರೆ' ನೋ.

ಕೀಸರ್ಕು (ನಾ). ಕಸಕಡ್ಡಿ; (ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ) ಕಸ: ಹುಸುರು ತರಕಾರಿ, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಕೋಳಿಯೂ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿ ಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಳಿದ ಕಸಕೀಸರುಗಳನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಎಸೆಯದೆ ಅವುಗಳ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಬಾಲಶ್ರ. III, ೧೮೭೬).

[< ಕಸರು ?]

ಕೀಸರುಹಿಡಿ(ಕ್ರಿ). ಬೇಸರು ಹಿಡಿ; ಬೇಜಾರಾಗು (?): ನೆತ್ತಿಗೇರಿದ ಜೋತಿಯವರ ಸಿಟ್ಟು . . . ಇಳಿದಿತ್ತಾದರೂ ಜೀವಕ್ಕೇನೋ ಕೀಸರು ಹಿಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು (ಮುರುಗಾ. ೧೧).

[ಕೀಸರು (< ಕೀಸರ) + ಹಿಡಿ (< ಪಿಡಿ)]

ಕೀಸಲು (ನಾ). ಪದರ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿನ ಕೀಸಲುಹಾಳೆಗಳಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೪೯೬).
[ಕೀಸು$_1$ + – ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಕೀಸು$_1$, ಕಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೆಳುವುಗೊಳಿಸು: ಕೃಶಗೊಳಿಸು; ಹೆರೆ: "ಕೀಸು – ಕೃಶಿಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ವನದೊಳ್ ವನೇಚರಂ ತನತ್ತು ಬಿಲ್ಲಾನದನಂತು ಕೀಸುಗುಂ [ಪಾಠಾಂ. ವಂ] (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೫೯); ಬಿಲ್ಗೀಸುವ ಬಾಣಮಂ ತಿರುಪಿ ತಿರ್ದುವ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೬); ಬಿಲ್ಲಂ ಕೀಸಿದಂ ಬಡಗಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ); ಮುಗಿಲಲಿ ರವಿ ಶಶಿಯ ಕೀಸೆ ಸಿಡಿವ ಕಿಡಿಯೋ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೭–೨೬); ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩). ೨. ಕೊರೆ; ಕೆತ್ತು; ಕೆರೆ: ಮಲ್ಲರಂತೆ ಪೋರುವರ್ ಲೇಖಕನಂತೆ ಕೀಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೩); ಗಾಳ ದೊಳಿಟ್ಟು ಪಿಟುವ ಕೀಸಿ ಸಾಸಿವೆಯಂ ಬಟುವ (ವರ್ಧಪು. ೧೧–೪೬ ವ); ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣ ಕಂಬಿಯಲಿ ಕೀಸುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಹೊಡೆದುನೋಡಿದ ಳೊತ್ತಿ ಕೀಸಿ ನೋಡಿದಳಡಸಿ ಕೊಱೆದು ನೋಡಿದಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೪); ಕೀಸಿ ಸೀಳಿದ ನವಿಲ ಲಾವುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೩೭); ಕಾಸಿದೆಣ್ಣೆಯ ಪೊಯಿಲ್ಗೆ ಪಟುಭಟರ ಮೈದೊಗಲ್ ಕೀಸಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೨–೩೪). ೩. ಉಜ್ಜು; ತಿಕ್ಕು; ಒರೆ: ಕೀಸೆ ಕಿಲುಬಂ ಕಾಂತಿವಡೆದ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಮಾಸಲಂ ತೊಳೆಯೆ ಮಡಿಯಾದ ದುವ್ವಟದಂತೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೨೧); ಚಿನ್ನ ಕೀಸದೆ ಬಣ್ಣಲೆಕ್ಕವನು ಲೇಸಾಗಿ ತಿಳಿಯೆಪೇಳುವ ಚಿನ್ನವರದರು ಕೌಶಲತೆಯೊಳೊಪ್ಪಿಹರು (ಕವಿಚ. II, ೩೫೮ ಭುಜಬಲಿಚರಿತೆ); ರವಿಯನಂದಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು . . . ಸಾಣವಾಯೊಳು ಸವೆಯೆ ಕೀಸುವ ಪದದೊಳುದಯಂ ಬಡೆದ ಪಾಂಗಿನ (ಅಂಜಚ. ೧–೭೪). ೪. ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ತೆಗೆ; ಎಳೆದುಬಿಡು; ಬಾಣಬಿಡು: ದನುಜ ಕೀಸಿದ ಕೋಲ ಕಡಿತದೊಳೊಬ್ಬನುಳಿದನೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೩–೧೧); ಮಾಯೆ ದಾನವೇಶ್ವರ ನೊರ್ವ ಕೀಸಿದ ಕೋಲಿನಂತುಳಿದ (ನಾಗಕು. ೨೪–೯೪). ೫. ಕೆರೆ; ಬೋಳಿಸು. 'ಕೀಸುಮಂಡೆ' ಪರಾ. ಕಿಸು: ೧. ನಾರಿಯಂ ಕಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಸಿ] ನರಗಳಂ ಸೀಳೆ ಹೆಡೆಗಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦–೩೩).

ಕೀಸಿಕೊಳ್ = ಕೆತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೊರಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಸೂರ್ಯಂ ಸರಣ್ಯೆಯಂ ಕೂರ್ತವಳ ಕಾದಲ್ಮೆಗಾ ತನ್ನಮೆಯ್ಯನೇ ಕೀಸಿಕೊಂಡಂ (ಸೌನಂದ. ೭–೨೬). ಕೀಸಿವೋಗು = ತೆಳ್ಳಗಾಗು; ನಮೆ; ಕೃಶವಾಗು; ಬಡವಾಗು: ನಲ್ಲೆಯಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಬಿಕ್ಕಿದಂ ಬಿಲ್ಲಂತೆ ಕೀಸಿವೋದಂ (ಸೌನಂದ. ೭–೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಯ್, ಚೀವು; ಮಲ. ಚೀವು; ತೊದ. ಕಿಚ್]

ಕೀಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸೀಳು, —ಸುರುಳಿ; ಸುತ್ತೋಲೆ; ಕರ್ಣಪತ್ರ: "ಕೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ, ಕರ್ಣಪತ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). 'ಕೀಸೋಲೆ' ಪರಾ. ೨. ಕೆತ್ತಿದ, ತೆಗೆದ ಭಾಗ; ಸಿಗುರು; ಚೆಕ್ಕೆ: ಲುಂಗೀಸಾಬು . . . ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಬಿದರಿನ ಕೀಸುಗಳನ್ನು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡ (ಮಲೆಮ. ೨೮೪). [< ಕೀಸು$_1$]

ಕೀಸುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಣಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕು: ಬೇಸಱಿಸುವಂಗ ಜಾಗ್ನಿಯ ಕೇಸುರಿ ಕೊಳೆ ಕಱಿದ ಪತಿಯ ವಿರಹದಿನಾಗಳ್ ಕೀಸುಗಳೆದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೮). [ಕೀಸು$_2$? + ಕಳೆ$_1$]

ಕೀಸುಮಂಡೆ (ನಾ). ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ; ಬೋಳುಮಂಡೆ: ವಾರಿ ಶಿಖಿ ತುಱುಬು ಮುಂಜುಟ್ಟು ನಡುವಣ ಶಿಖಿಯು ಚಾರುಮಕುಟಂ ಕೀಸುಮಂಡೆ ಕುಸುಮಾಕಲಿತ ಮೂಱುಬೆರಳಿಂ ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ ಸಿತಭಸಿತ ತಿಲಕ (ಗುರುಚಾ. ೩–೪೯). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಂಡೆ]

ಕೀಸುವಣೆ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಈಸು; ಕೂಬರ: "ಕೂಬರಮೆನಲ್ ಕೀಸುವಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೫). [ಕೀಸು$_1$ + ಮಣೆ]

ಕೀಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಎಳೆಯುವ ಬಲೆ (?): ಕೀಸುವಲೆ ಕೊಂಬುವಲೆ ಹಿಡಿಗಣ್ಣಿವಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦–೧೯).
[ಕೀಸು$_1$ + ಬಲೆ]

ಕೀಸುವಲ್ಲು (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಹಲ್ಲು; ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಚಾಚಿದ ಹಲ್ಲು (?): ಒಲೆದ ನಡು ಮೊಜಗಾಲು ಮುದುಡುಗಿವಿ ಬೀಟೆಗೈಸಲೆ ಕೀಸುವಲ್ಲು (ವೀಶೈಪು. ೩–೯–೧೬).
[ಕೀಸು$_0$ + ಪಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಕೀಸುಳಿ (ನಾ). ೧. (ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ) ಕೆತ್ತನೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಉಳಿ. ೨. ಹತ್ತರಿ; ತೋಪಡ; ಉಜ್ಜುಗೊರಡು: ಸಮಸ್ತ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೀಸುಳಿಗೆ ತಗಲುವ ಸಿಗುರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಹುದು (ನಾಡೋಜ. ೩೫೧).
[ಕೀಸು$_1$ + ಉಳಿ$_5$]

ಕೀಸುಳಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೀಸುಳಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಪಡೆ, —ನುಣುಪಾಗು, —ನಯವಾಗು: ಬಾಹ್ಯಾಂಗವೂ ಕೂಡ ಕೀಸುಳಿವಡೆದು ದೋಷದ ಸೆಕ್ಕೆ ಉಗುರಿಗೂ ಸಿಲುಕದಂತಾಗಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೬೩). [ಕೀಸುಳಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೀಸೋಲೆ (ನಾ). = ಕೀಸು ೨: ಕೀಸೋಲೆಯ ಕಾಚಿನುಂಗುರದ ಚುಂಚಿಯ ಬಂದಿಯರೆಮ್ಮ ನಲ್ಲೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮–೪೦೦).
[ಕೀಸು$_2$ + ಓಲೆ]

ಕೀಳ್$_1$ 'ಕೀಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_2$ 'ಕೀಟ್$_2$' ನೋ.

ಕೀಳ್$_3$, ಕೀಳು$_3$ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕರು: "ಕೀಳೆಂದು ಕಂದೆಂದು ಗೋವತ್ಸಂ" (ಕಶಸಾ. ೭–೧೩೦). ಕೀಳು$_3$: "ಕೀಳುಂ ಕುಂದುಂ ನಿರುತಂ ಗೋವತ್ಸಂ ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೮೬); ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆಯದು ಕಾಣಾ ರಾಮನಾಥ (ದೇದಾಪ್ರ. ೯–೨); ಕೀಳಿಂಗಲ್ಲದೆ ಹಯನ ಕಱೆವುದೆ (ಬಸವ. ೩೫೯). [?]

ಕೀಳ್$_4$, ಕೀಳ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ: (ಕಿ). ಕೀಳ: ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳುವನ ಕೀಳವದು ಕರಲೇಸು ಹೇಳಿದರೆ ಕೇಳದಿರುವವನ ಮಾಳಿಗೆಯು ಕೀಳಗು ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೫೭). "ಗುಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರ" (ಸರ್ವಜ್ಞ. ಕೋಶ). [< ಕೀಟಿಲ್?]

ಕೀಳ$_1$ 'ಕೀಳ್$_4$' ನೋ.

ಕೀಳ$_2$ 'ಕೀಟ' ನೋ.

ಕೀಳಕ 'ಕೀಲಕ' ನೋ.

ಕೀಳಕುಲ (ನಾ). ಕೆಳಜಾತಿ; ಹೀನವಂಶ: ಅಳಿವೆಣ್ಣು – ಕೀಳಕುಲದವಳು (ಗಂಗಾಮ. ೨೧). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಕುಲ]

ಕೀಳಜನ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಜನ; ನೀಚಜನ: "ಪ್ರಾಕೃತ – ಕೀಳಜನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೨೪). [ಕೀಳ$_2$ (< ಕೀಟ) + ಜನ]

ಕೀಳರಿಮೆ (ನಾ). ತಾನು ಕಡಿಮೆಯವನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಆ ಆಸೆ ಅವನ ಕೀಳರಿಮೆಯನ್ನೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುಣಿಯಹತ್ತಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೬); ತಿಮ್ಮನ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೀಳರಿಮೆ ಬಂದರೆ ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೩೯).
[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಟ್$_2$) + ಅರಿಮೆ$_0$]

ಕೀಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದಾಗು; ಕಳಪೆಯಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಕಾಳಗದ ನಲ್ಮೆಯಿಂದೀಳಿಗೆಯ ಕಯ್‌ತಪ್ಪಿ ಕೀಳಾಯ್ತು ನಾಡು (ಕಾಲೂರ. ೩೯–೪೬). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಟ್$_2$) + ಆಗು$_1$]

ಕೇಳಾಣಿ (ನಾ). ಕಳಪೆಯ ಚಿನ್ನ; ಮಿಶ್ರಲೋಹ: ಅಷಗಪಜಯ ವಿಲ್ಲಲೇ ಕೇಳಾಣ ಟಂಕಮೊಳಿಲ್ಲಲೇ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೧-೪೪).
[ಕೇಳ್ಕ್(< ಕೇಟ್ಟು್) + ಅಣಿ?]

ಕೇಳಾದಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯ ಕಟ್ಟೆ; ಗುಡಿಸಲಿನ ಮುಂಭಾಗ(?): ತಿವಥಕ್ಕರಂ ಕಾಣದೆ ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಬಂದೊಬ್ಬ ಜೈನನ ಕೇಳಾದಿಗೆಯೊಳಿರ್ದ ನಿತ್ಯನೇಮವಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರ್ದಲ್ಲಿ (ನಾಚಂದ್ರ. ೧೭೮-೧೩) [ಕೇಳ್ + ಆದಿಗೆ]

ಕೇಳಾರಂಭ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತ ವೃತ್ತಿ; ಕೇಳು ವ್ಯವಸಾಯ: ತಾಕಾಂಕೆಪೆ ಜಲಬಿಡದು ಭೂಮಿಯು ಮೇಲೆ ಸೀಳಬಲ್ಲವ ಕೇಳ್ದು ನಿನಗೆ ಕೇಳಾರಂಭ ಬೇಡೆಂದು ವಿಶ್ಲೇಕ ಹೇರಾಳಂಬ ಕರೆದು ಬೊಬ್ಬಿಅದ (ಮೋಹಪ. ೩೮-೪೪). [ಕೇಳ್ + ಆರಂಭ]

ಕೇಳಾಳ್ 'ಕೇಟಾಳ್' ನೋ.

ಕೇಳಾಳು 'ಕೇಟಾಳ್' ನೋ.

ಕೇಳಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಿಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆರುಗುಟ್ಟಿಸು: ದಿಗಿಭಮ ನೊತ್ತಿ ಕೇಳಿಪಪಗಳ್ದ ಕೇಸರೀವೀಲವಾಯ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೪೫; 1122); ಉಡಿವಂ ಜಕ್ಕವರ್ತಿಕಳ್ಳಿಪಂ ಜನನಾದಿದ್ದ(ಗ್ಳ)ಂತಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕೇಳಿಪಿಪಂ (ಈಷ. IV, ೧-೬೫; 1704). [ಕೇಳಿಡು + -ಇಸು]

ಕೇಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಅರಚು; ಕೂಗು; ಕೆರಚು: ಕೇಳಿಡುವ ಗಂಟಲಂ ಮುಱಿದನೊರ್ವಂಗೆ ನಿರ್ಘೃಣನೆನ್ನ ತಂದೆಯಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೪೨); ಶರಧ್ವನಿಂ ನೂಱಾನ್ಮೂಱಱತ್ಕುತ್ಕವದಿಂ ಕೇಳಿಟ್ಟು ಪೇೞ್ದಲಿಪನೆಗಂ ಧರಣಿಯಂ ಪೊಯ್ದನೊರ್ ತೂಂಪುವೋಗಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೩); ಕೇಳಿಡಿಲಿಕ್ಕಿ ಕಟ್ಟದ ಮದದಂತಿಯಂ ಬಿಡದೆ ಕೇಳಿಡಿ ಕೇಳಿಡಿಸಿ ಕೊಡೆಂಬಿಕ್ಕಿ (ಜಾತಾಂ. ೧೯೬೫); ಕೇಸರೀಲೋರ್ವರ್ ಪಸುವಿನಂತಿರ್ದ ದಶಮುಖಂ ಕೇಳಿಟ್ಟಿರಲೆ (ಶುಕ್ಯಾಸ್ಯ. ೫-೫೫ನ); ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಳಮಳಗೊಂಡು ... ಕೇಳಿಟ್ಟು ಕರೆದ ಮೇಲೆ (ಜಯಂತ. ೨೬೯). [?]

ಕೇಳಿಡ್ಡು 'ಕೇಟಿಡು' ನೋ.

ಕೇಳಿಲ್ 'ಕೇಟಿಲ್' ನೋ.

ಕೇಳಿಲು 'ಕೇಟಿಲ್' ನೋ.

ಕೇಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಿತ್ತು ತೆಗೆಸು: ಕೇಳಿಸಿದ ನರಮನೆಯ ಜೇಮದ ತಾಳಮರ ಹದಿನಾಲ್ಕನಧ್ವರ ಶಾಲೆಯಿದಿರಲಿ ತೋರಣಸ್ತಂಭಂಗಳಹಪದಂ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೮); ಳಕೆ ಕೇಳಿಸಿ ಆಯತ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೨೩೫). ೨. ಅಗೆಸು; ತೋಡಿಸು: ಒಂದು ಬಾವಿ ಕೇಳಿಸಿದರು (ಚಂಗಾಲಿ. ೧೧). ೩. (ಆಲಂ)ಕವಿಯನ್ನು ಕೊರೆ; ಕವುಡುಗೊಳಿಸು: ಬಯಲಾಟದ ಚಂದಮದ್ದಳೆ ಸಿಸಿಮಾದ ಹಾಡುಗಳೂ ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಭ್ರಾಮಾಸ. ೨೪೮). [ಕೇಳ್ + (< ಕೇಟ್ಟು್) + -ಇಸು]

ಕೇಳ್ವು1 'ಕೇಟ್ಟು್'1 ನೋ.

ಕೇಳ್ವು2 'ಕೇಟ್ಟು್'2 ನೋ.

ಕೇಳ್ವು3 (ನಾ). (ಕಣ್ಣಿನ) ಮಲ; ಪಿಸುರು (?): ನೀಯಂದ ಕುತ್ಕಿಳಿ ದೊಡ್ಡಿದ ಮೊಳಕಾಲ್ ಸನಾಕ್ಷಿ ರೂಢಿದುಗಂಧಂಗಳ್ ಕೊಳೆನಾರ್ಪೊಡೆ ಕೇಳುಂ ಕಾಲ್ಮೊಳೆಯದ ಮಜಿಯರಿದು ಮೂಱು ಸಂವತ್ಸರಮಂ (ಅಕ್ಕಶಾ. XIV ಪರಿ); ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಳು ಕಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯು ಮರಿಗೆ ಮೂರುವರುಷಕ್ಕೆ ಅಳವು ಕಟ್ಟಿದು (ಅಕ್ಕಟೇ. ೬೬-೧೦). [?]

ಕೇಳುಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ನೀಚಕರ್ಮ: ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪ ಕೇಳುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ (ಜಗದಾ. ೨೧೩). [ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ಕರ್ಮ]

ಕೇಳುಕಳೆ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ಕಳೆ; ಕಳಪೆ ಕಸ: ಕೇಳುಕಳೆಯ ಕಿತ್ತು ಪಿಸುಟು (ವಿಸೀಗೀ. ೧೧-೧೫).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ಕಳೆ]

ಕೇಳುಕೋಟೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಕೋಟೆ; ಕೋಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ: ಕೇಳುಕೋಟೆಯೊಳಿಬ್ಬ ಅಗಸಾಲ ಸತ್ತರೆ ಮೇಲುಕೋಟೆಯೊಳಿಬ್ಬ ಅಗಸತಿ ಅಳುವಳು (ಪುಕಂದ. ೫-೧೨-೬).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕೇಳುಗೆ (ನಾ). ಕೇಳಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ: ಹಾಳುಗನಾಂ ಕಾಳುಗನಾಂ ಕೇಳುಗನಾಂ ಏಳು ಬೇರಿಯಂ ಳಕಪದನಾಂ (ತಂಳಳ. ೧೦೨). [ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + -ಗ್ಳ]

ಕೇಳುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗಣಿಸುವ ನೋಟ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ದೃಷ್ಟಿ: ಈ ಮನೆಲಿ ಏನ್ನನ್ನ ಕೇಳುಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೋಕೆ ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ತಂಕಪ್ಪ. ೧೮೬). ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ: ಈ ರಪದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ... ಹಚ್ಚೆ ಕೇಳುಗಣ್ಣು ತೀರ್ಗುಂ (ವಿದ್ಯವಿ. ೫೩).
[ಕೇಳ್ಕು(< ಕೇಟ್ಟು್) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೇಳುಗಯ್ಯ 'ಕೇಳ್ಕಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೇಳುಗಾಲುವೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಾಲುವೆ; ತಳಗಾಲುವೆ: ಚತುಸೀಮೆ ಕಾಲುವಳಿ ಕೇಳುಗಾಲುವ ... ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೆಱದ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದೂಗಿ. ೩೬-೧೪; 1577).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ಕಾಲುವೆ (< ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ಕೇಳುಗಾಳಿ 'ಕೇಗ್ಳಾಳಿ' ನೋ.

ಕೇಳುಗೊರವ (ನಾ). ಕೇಳುತರಗತಿಯ ಗೊರವ; ಅಲ್ಪನಾದ ಶೈವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಕೇಳು ಕಿಲ್ಬಿಷವಿವು ನಮಗೆ ಭೂಸಾಲ ಮುಟ್ಟಲು ಬಾರದೆಲಾ ಕೇಳುಗೊರವಂ ಮೆಲುತ ಕೊಟ್ಟಿಂಬಲ ಕಡಲೆಯಿಂದ (ಜನಪ. ೩೬-೩೭). [ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ಗೊರವ]

ಕೇಳುಗೊಳಿಸು (ನಾ). ಕೇಳಾಗಿ ಮಾಡು; ಅವಮಾನಿಸು: ನಾವು ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೀ ಳಲು ಗೊಳಿಸಿರುವೆವು, ಕೇಳುಗೊಳಿಸಿರುವೆವು (ವಿಜಾಮಂ. ೬೩). [ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್2) + ಕೊಳ್1 + -ಇಸು]

ಕೇಳುಜಾತಿ 'ಕೇಟ್ಟಾತಿ' ನೋ.

ಕೇಳುದನಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದನಿ; ತಗ್ಗಿದ ದನಿ: ಜೇಡನು ಬಳಿ ಳವನು ನಡೆದು ಹೋದುದನಾಜಾ ಕೇಳುದನಿಯಲಿ (ಇಂಗೀತ. ೪೫-೧೦).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ದನಿ]

ಕೇಳುದರ್ಜೆ (ನಾ). ಹೀನತರಗತಿ; ಕೆಳಗಿನ ಮೆಟ್ಟಿ: ಹರಿದಾಸರ ಅನುಭವದ ನುಡಿಗಳಾದ ಪದಗಳಿಂದರೆ ಕೇಳುದರ್ಜೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಪದ ವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಂಗೆ ... ಬೇಡಿಯಿತು (ಜಗದಾ. ೧೪೬); ನಗರದ ಕೇಳುದರ್ಜೆಯ ವಿಟ – ವಿದೂಷಕ – ಲಂಪಟರಿಗೆ ಅದು ವಿಹಾರ ಸ್ಥಾನ (ಬಾಣಾಳಿ. ೧೫೩).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ದರ್ಜೆ]

ಕೇಳುದಲೆ 'ಕೇಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ಕೇಳುದಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ) ತಲೆತಗ್ಗಿಸು; ಕೆಳ ಮೊಗವಾಗು: ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತ ಲೀಲೆಯನು ಹೇಳುವಡೆ ಶಗವಾನ ನಂತ ಕೋಟಿಗಳು ಕೇಳುದಲೆಗೊಂಡವು (ನಾಪಾ. ೩-೪-೧೦).
[ಕೇಳುದಲೆ (< ಕೆಟ್ಟಲೆ) + ಕೊಳ್1]

ಕೇಳುದನಿ (ನಾ). ಕೇಳುವುಟ್ಟಿ; ದೀನಾವಸ್ಥೆ: ಕೇಳುದನಿಯವರೆ ಸುದ್ಧರಿಸದವ ಹೊಲಿಯ (ಗಿಂಪಾ. ೧೬-೬).
[ಕೇಳ್ಕು (< ಕೇಟ್ಟು್) + ದನಿ]

ಕೀಳುದಾನ (ನಾ). ೧. ಅವಾಕ್ಯದಾನ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಸುರಿಯುವ ಮಣ್ಣೋದಕ : ಓಲಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರ್ಪ ಕರಗಳ ಕೀಳುದಾನದಿನೆಸವ ತುಂಬಿಯುಂ ಲೋಳಘಟದರ ರತ್ನ ಭೂಷಣಕ್ಕೆಸ ರಜದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹುಡಿಯುಂ (ಸಂಭವ. ೨೪–೬). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ದಾನ]

ಕೀಳುದೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಸ್ಥಳ; ಕೆಳಭಾಗ : ಕಟಿ ಮೊದಲಾದ ಕೀಳುದೆಸೆಯೆಲ್ಲಿ ಸಂದಿನ ಭೇದ (ಸರ್ವಜ. ೫೧–೧೧೧). ೨. ಹೀನಾವಸ್ಥೆ; ದುರವಸ್ಥೆ. [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ದೆಸೆ]

ಕೀಳುನಾಡು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ನಾಡು; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ನಡುನಾಡು ಮೇಲ್ನಾಡು ಕೀಳುನಾಡೆಂಬ ಮುಪ್ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಹೆಸ್ಮಗಗೆ ತಡೆಯುಂಟೆ ನಿನಗೆ (ಭರತ. ೪೪–೬೬). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ನಾಡು]

ಕೀಳುನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕು; ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲು: ಆ ಸೆಟ್ಟಿಕಾಱ ಮಾದಂಣಸೆಟ್ಟಿ ಉಡುವರ ಬಳಿಯ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ಕೀಳು ನಿಂದು ಬಾಳುವ ತಂನ ಕುಟುಂಬ ವಿಟ್ಟಲ ಮೊದಲಾದ ಆಳಿಯಂದಿರು ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊ ಟ್ಟರು (ಸೌಇಪ. IX–ii, ೪೨೬–೨೦ ; 1400). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ನಿಲ್]

ಕೀಳುನುಡಿ 'ಕೀಟ್ಟುಡಿ' ನೋ.

ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವುಟ್ಟು ಬೆಳೆ; ಬಿಲ್ಲರೆ ಬೆಳೆ (?) : ಬಾಳೆ ಬದನೆ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ ಕೃಷ್ಣಾ ತಾಷ್ಮ ಮುಂತಾದ (ಎಳ. VII, ಶಿವನೊ. ೭೧–೨೨ ; 1451). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಪಚ್ಚೆ]

ಕೀಳುಪಾಯ (ನಾ). ಕೆಳ ಪಾಯ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು (?) : ಈ ಕಸಬೇರಿ ಹಿಂದೆ ಕೀಳುಪಾಯ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವ ದೈವದಗದ್ದೆ ಆಯಾತಚರ ಗದ್ದೆಯಂಬವಾಗಿಯರುವ ದೇವರಾಯ (ಎಳ. V, ಅರಸು. ೨೧೪–೨ ; 1817). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಪಾಯ]

ಕೀಳುಪೈರು (ನಾ). = ಕೀಳು ಪಚ್ಚೆ : ಈ ಸಲ ಕೀಳುಪೈರನ್ನು ಜಾಕೋಡೋ ಮೇಲುಪೈರನ್ನು ಜಾ ಕೋ ಡೋ ಎಂದು ಕೇಳಡರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩೫). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಪೈರು (< ಪಯರ್)]

ಕೀಳುಫಲ (ನಾ). ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಫಲ; ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಫಲ: ಕಾಲ ಫಲ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮವಡೇರಿಗೆಯ ಸತ್ಕರ್ಮ ಸಿದ್ಧಿಯು ಮೇಲೆ ಕರ್ಮವಡ ತಾನಳಿಲದ ಕಲಿಪಿಲೆ ಮಾಡಿ ಕೀಳುಫಲವಪ್ಪದು (ಸಂಭವ. ೪–೫೩). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಫಲ]

ಕೀಳುಬಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು; ಕೆಡುಕು ಬಗೆ: ಇದರಿಂದ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಳುಬಗೆಯಬೇಡ (ಜಯಂತ. ೨೦). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಬಗೆ]

ಕೀಳುಮಂದಿ (ನಾ). = ಕೀಳುಜನ : ಬೀದಿಯ ಕೀಳುಮಂದಿಯ ನಡುವೆ . . . ಅರಸಿಯರು ಅಳುತ್ತ ಹೊರಕೊರಡಬೇಕಾಯಿತು (ಭಾಮಿನಿ. ೧೫೬). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಮಂದಿ]

ಕೀಳುಮಟ್ಟ 'ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೀಳುಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ತುಚ್ಛನಾದ ಮನ್ನೆಯ; ಕ್ಷುದ್ರಮಾನವ: ದೆವನು : ಕೈಲಾಸದಂತಹ ಮೇಲುಮರ್ಗಮಪೆಮಗಿರಲ್ಕೀಕೆ ಕೀಳು ಮನ್ನೆಯರಂತೆ ವನದುರ್ಗದೊಳಿಗಿರಲೆಕೀಕೆ (ಬಸವ. ೧೬–೭೯). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೀಳುಮಾಡು 'ಕೀಟ್ಟುಡು' ನೋ.

ಕೀಳುಮಾತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟುಮಾತು : ನೀಚತನದ ಮಾತು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಮಾತು : ಹುಳಿರಥಮರ ಕೀಳುಮಾತಿಂಗೆಳೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸವ. ೨೧–೨೩). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಮಾತು]

ಕೀಳುಮೇಲು 'ಕೀಟ್ಮೀಲ್' ನೋ.

ಕೀಳುಲೋಕ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ: ಮಂಗಳವನು ಕಳುಹಲಿ ಬರುವವುಮಂಗಳವನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕೀಳುಲೋಕಕೆಳಕುಹಲಿ (ಪಾರಸ. ೧೧–೨೩). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಲೋಕ]

ಕೀಳುವಳಿ (ನಾ). ಉಪಗ್ರಾಮ; ಕಿರುವಳ್ಳಿ (?) : ಶ್ರೀ ಜಂನ ಕೇಶವ ಪೂರಮೆಂಬ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಗ್ರಾಮವನೂ ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕೀಳುವಳಿ ಆ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಹಳಪಳಿ ಮುಂತ್ಕಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಮ್ಮು ಸಯತವಾಗಿ (ಸೌಇಪ. IX–ii, ೬೦೫–೬ ; 1563).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಪಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ)]

ಕೀಳುವಾಸಿ (ನಾ). ತಗ್ಗುನಿಲೆ; ಇಳಿವರಿ: ಆದರ ಮೀರಿಂದ ದೇಶ ವಿದೇಶಗಳು ತಮ್ಮು ವ್ಯಾಪಾರಗಳ ಮೇಲುವಾಸಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೋ, ಕೀಳುವಾಸಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, 1555). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ವಾಸಿ]

ಕೀಳುಹಣ್ಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಹಣ್ಣೆ]

ಕೀಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೀಳೂರು ಅಜ್ಜಿಯರು ಹಜ್ಜಗೆ . . . ಗಾವುಗ್ಗವ್ಯತ್ಯಯುಮುಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವನೊ. ೧೦–೫೧ ; 1085). ಮೂಡಲು ಕೀಳೂರ ಹಳ್ಳವನ್ತ ಬರಲು (ಎಳ. VII, ಶಿವನೊ. ೪–೭೯ ; 1177).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಊರು (< ಊರ್)]

ಕೀಳೊಳಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಳವುಟ್ಟದ ಜಾಕರಿ : ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ನೀನೊಬ್ಬ ಕೀಳೊಳಿಗದ ಕೀಲುಕವು ಮಾತ್ರ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೧–೫೧).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಊಳಿಗ (< ಊಟ್ಟುಗ್ಳ)]

ಕೀಳೆಲೆ 'ಕೀಟ್ಟಿಲೆ' ನೋ.

ಕೀಳೆಳೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿ; ಅಧೋಲೋಕ; ಪಾತಾಳ: ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂ ಕೂಡಿ ಬೇಳುವುದು ಕೇಳುವುದೇ ಕೀಳೆಳೆಯೊಳ್ ನಿನ್ನ ಕವಿ ತಾಗಿ (ಪಾರಸ. ೨೪–೫೪೪). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಎಳೆ]

ಕೀಳೇರಿ 'ಕೀಟ್ಟೇರಿ' ನೋ.

ಕೀಳೊಳ್ಕಲು 'ಕೀಟ್ಟೊಳ್ಕಲ್' ನೋ.

ಕೀಳೊಡಲು (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಕೆಳಹೊಟ್ಟೆ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ : ಕಡುಗವಸುಗಿದು ತನ್ನಯ ಕೀಳೊಡಲಾ ಬಗಿದ ಕರುಳ ನೀವೆನೆನುತಾಗಳೆಸೊಳು ಬಗೆದನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೭೧).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಒಡಲ್]

ಕೀಳೊರೆ, (ನಾ). ಕೆಳಾದ ಹೇಳಿಕೆ, —ಮಾತು; ಕೆಟ್ಟನುಡಿ : ಕೀಳೊರೆಯ ನುಡಿಯ ಬಳಿಯಪ್ಪದಂ (ಕಾಲಾರ. ೧೨೪ ೩೬).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಒರೆ]

ಕೀಳೊರೆ (ನಾ). ಕೆಳಾದ ಒರೆ, —ಕತ್ತಿಯ ಕೊಣೆ : ಬಾಕೊಂಡು ಕೀಳೊರೆಯೊಳ್ ದೊರ್ದಾಂ ಪೊಳೆಸೆಯದಿದುವೆ (ಕಾಲಾರ. ೧೨೪–೨೬೧).

[ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಒರೆ (< ಒಜ್ಜಿ)]

ಕೀಳ್ಕಂಬಿ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣದ ಕೆಂಬಿ : ಬಜಾಗಡಗ ಕೀಳ್ಕಂಬಿ ದುಳ್ಳುಡಿಯುಬಾಗುಗ ಗಡಿಯಂಣ ಪೊಗವದಂಗಳು ತುರಗ ವದನದ ಕೊಪ್ಪಿದುಳ್ಳರೆಲು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪–೪೮). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಕಂಬಿ]

ಕೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೀಳುವಿಕೆ; ಉತ್ಪಾಟನೆ : °ಲುಂಡ – ಅಪನಯನಕೇ, ಕೀಳ್ಕೆಯೊಳ್ ° (ಕಾಕಕ್ಕೆ. ೧೧). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + –ಕೆ]

ಕೀಳ್ಗೆಳಗು (ನಾ). ತೀರ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ : ಅದರ ಕೀಳ್ಗೆಳಗಣ ಕಲ್ಲೋ ವಯಲಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೪೩–೧೪). [ಕೀಳ್ + (< ಕೀಟ್ಟು) + ಕೆಳಗು]

ಕೀಳ್ಕೆಱೆ 'ಕಿಟ್ಕೆಱೆ' ನೋ

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟ (ನಾ). (?): ಕತ್ತಲೆ ಕಿಟ್ತಲೆ ಕಿಟಂದಲೆಯಾಗೆ ಪೊಱಗು ಮೊಳಗುಂ ಕೀಳ್ಗಟ್ಟಯಂತೆಸೆವ ಬೆಟ್ಟಂಗೆ ಬಳೆಗವನಿಕ್ಕಿದ ಬೀಟ್ವ ಕಂಡಿಗಳಂ ಪೆಣದ ಪೇರಟ್ಟೆಯೊಟ್ಟಲಿಂ ಮುರ್ಚಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [?]

ಕೀಳ್ಗಟ್ಟು 'ಕಿಟ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಡೆ; ಕೆಳಭಾಗ: "ಅಧಃ = ಕೀಳ್ಗಡೆಯಲ್ಲಿ" (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೮೧ ವ); ಒಡನೆ ಕೀಳ್ಗಡೆ ತಂತಿಯೊಳು ಬಲಗೈವೆರಳೊಡರಿಸೆ ಪಾಡಿದಳೊಲಿದು (ಭರಚ. ೧೧-೩).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಕಡೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನುಸಿಗಳಿಗೆ ಕೀಳ್ಗಣ್ಣಿ ಸುಗ್ರೀವ ಜಾಂಬವ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೩-೪೨೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಕಣ್ + -ಚು]

ಕೀಳ್ಗಣ್ಣು 'ಕಿಟ್ಗಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುಂಟೆ 'ಕಿಟ್ಗುಂಠೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನರಳು: ದಯೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡುಂ ಕೀಳ್ಗುದಿವರನಾ ಕೀಳಿಲಿಂ ಬಳಿಕೆ ರೂಢಿಸುತೆ ಪಾಸಟಕೆಯಂ ಪುದುವಿನಾ ನಣ್ಪಿನೆಲ್ಲರುಮಂ ಕವಿ ಸತ್ಯಲೋಕದೊಳಾಳ್ವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೨-೩೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೀಳ್ಗೆಯ್, ಕೀಳುಗಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳುಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅವಮಾನಿಸು: ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ; ಕೀಳ್ಗೆಯ್ದವರೂ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಮಂಗಾಪು. ೪೨). **ಕೀಳುಗಯ್ಯು**: ಇದು ಅವನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೇನು ಕೀಳುಗಯ್ಯುವುದಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೦).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲು: ಸಮೀರದುತ್ಕಟದಿ ಕಿರುಮರುಡಿಚಯ ನೆಲವೆಣ್ಣು ಅಣ್ಣೆಕಲ್ಲಾ ಮುದದಿಯಾಡುವಳೊಯಂಬಂತೆ ಕೀಳ್ಚೆಲ್ಲಿದವು (ನವಮೋ. ೨೯-೬೨).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಚೆಲ್ಲು (< ಚೆಲ್)]

ಕೀಳ್ತರಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು: ಮಹಾಪಾತಕಿಗಳಾದವರಂ ಬನ್ನಂಬಡಿಸಿ, ಕಣ್ಮೂಗು ತುಟಿ ಕಿವಿ ಕೈಕಾಲ್ಮುಂತಾದುವಂ ಕೀಳ್ತರಿದು ಕೊಯ್ದು ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೪-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ತರಿ$_1$ (< ತಱಿ$_1$)]

ಕೀಳ್ತು 'ಕೀಱ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೀಳ್ದಾರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ಹೀನಮಾರ್ಗ: ಕೀಳ್ದಾರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೆ ಇದ್ದೀತು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ದಾರಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಾಯಿ; ಹೀನವಾದ ನಾಯಿ: ಕೀಳ್ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೫). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ನಾಯ್]

ಕೀಳ್ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೀಳೆಣಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಕುಲಜರೂ . . . ಹಿತರೂ ಆದವರನ್ನು ಈ ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದಿಸಿ ಕೀಳ್ನುಡಿದೆಯಲ್ಲ (ಭಾಮಣಿ. ೧೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೀಳ್ನೆಲ (ನಾ). = ಕೀಳೆಳೆ: ಬಾಳ್ವೊಲದೆ ಮೇಲ್ನೆಲದ ಪುರುಳನೆಣಿಸಿದ ದೊಡ್ಡನಾಳ್ದು ಕೀಳ್ನೆಲದ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೇನ ಮಾಳ್ಪಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೫೫-೩೪೧). 'ಮೇಲ್ನೆಲ' ಪರಾ.

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ನೆಲ]

ಕೀಳ್ನೋಟ (ನಾ). ಕೆಳಗಿರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಳನೋಟ; ಅಧೋದೃಷ್ಟಿ: ಅಲಿಗಳ ಕೀಳ್ನೋಟದೊಲಹಿನ ಮೌಳಿಯುಬ್ಬೆಯ ಸೂಲದುಗುಡದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಜಡಮನದಲಿದ್ದನು ಕೌರವರರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೧). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ನೋಟ]

ಕೀಳ್ಪಡಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೋಲಿಕೆ; ಹೀನೋಪಮೆ: ಮೊಗಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೊಳ್ನುಡಿಗೆ ಮನೋಜ್ಞ ಕೀರಶಿಶು ಕರ್ಪು ಕುರುಳ್ಗೆಳದುಂಬಿವಿಂಡು ಕೀಳ್ಪಡಿಯೆನಲೆಂತು ಬಣ್ಣಿಸುವೆನಾ ಸುಕುಮಾರಿಯಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೮೫).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಪಡಿ$_7$]

ಕೀಳ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪಡು 'ಕಿಟ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಹೀನಜನ್ಮಿ: ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟ ನೀನೆಂದು ತೋರಿ ಬರೆ ಎಂದುಂ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೩-೧೧೧೬).

[ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು + -ಇ$_2$]

ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ; ನೀಚ ಜನನ: ತಾನಾಕೆ ಹೆಣ್ಣ ಬಲು ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ನಾಚಿಯಾಳೆನ್ನ ಕೀಳ್ಪುಟ್ಟಂಗೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೩೪-೧೧೩೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಪುಟ್ಟು$_2$]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಹೆಣ್ಣು; ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣೊಳೊಂದಿರೆ ಕಾಮವಶತೆಯಲಿ ಕಳೆದವೆಂಭತ್ತೆಂಟು ವರ್ಷಂಗಳು ತದೀಯ ನಿವಾಸದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೧೫). **ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು**: ಪೊಡವಿ ಹೊರುವುದೆ ಶಿವಶಿವಾ ಕಳುಗುಡಿವ ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣಿನಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದ ದೋಷಿಯನೆನ್ನನೆಂದನು ಮಱುಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ದು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೦); ಏಕಿಂತು ಮೈಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುವೆ? ಆಸೆಬುರುಕಿ, ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು (ಚಂದ್ರಸ. ೩೧).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಪೆಣ್]

ಕೀಳ್ಪೆಣ್ಣು 'ಕೀಳ್ಪೆಣ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಟ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಪಯಕೆ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಬಯಕೆ: ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಕೀಳ್ಪಯಕೆಗಳೂ ಕೆರಳುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪುನರು. ೨೪೭).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಬಯಕೆ]

ಕೀಳ್ಪಯಲು 'ಕಿಟ್ಪಯಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಟ್ಟ, ಕೀಳುಮಟ್ಟ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಹೀನದರ್ಜೆ; ಕೆಳದರ್ಜೆ: ವೃತ್ತಿಕೌಶಲ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳ್ಮಟ್ಟದ್ದಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೭೬). **ಕೀಳುಮಟ್ಟ**: ನಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕೇವಲ ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಜನರಂಜನೆಗೆ ಇಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೪).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಮಟ್ಟ]

ಕೀಳ್ಮದ 'ಕಿಟ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮನ 'ಕೀಟ್ಮನ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಲೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಬೆಟ್ಟ: ಮಲೆಯಂ ಕೀಳ್ಮಲೆಮಾಡಿ ಸಾಂತಳಿಗೆಯಂ ನಿಶ್ಚಿಂತದಿಂದಾಳ್ವಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೧-೧೮; 1149). [ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಮಲೆ$_2$]

ಕೀಳ್ಮಾಡು 'ಕಿಟ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ 'ಕೀಳ್ವಾನಿಸ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೆ 'ಕೀಟ್ಮೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೇಲು 'ಕೀಟ್ಮೇಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ಮೊಳೆ 'ಕಿಳ್ಮೊಳೆ' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟಲ್ 'ಕೀಟ್ವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ದಾರಿ: ವಡ್ಡರಾವುಳ[ದ] ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕಮನ್ (ಎಇ. XIX, ೧೮೮-೧೨; 1079); ನಡೆಗೊಂಡನಡವಿ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೫೩). ೨. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ನೀಚ ಮಾರ್ಗ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ: ಎನ್ನಸವತಿಯಂ ಕುಟಿಲಮಾರ್ಗದಳ ಕೀಳ್ವಟ್ಟೆಯಂಗನೆಯ ತಲೆಯೇಱಿಸಿದೆ (ವೀಶೃಪು. ೫-೨೦-೧).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೀಳ್ವಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಳ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವರ್ಣ; ಹೀನಕುಲ: ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣು (ವಿಗಡ. ೧೨-೫); ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಣ್ಣದ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ಅವರು ತುಂಬ ದೊಡ್ಡವರು (ಸವತಿ. ೨೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಕೀಳ್ವರಿಜು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೂಪ: ಕಾವ್ಯಕರುಣಾರಸದ ಲಹರಿಯ ಹರಿಯ ಸಿರಿಯ ಕರಪದ್ಮ ಚುಂಬನಕೆ ನಿನ್ನ ಕೀಳ್ವರಿಜಳಿದು ಮತ್ತೆ ಹೃದಯದ ಲಸದ್ರೂಪಂ ಮೆರೆಯದಿಹುದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೧೧೫-೮೯).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಪರಿಜು]

ಕೀಳ್ವಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಂಶ; ಹೀನವಾದ ಕುಲ: ನಾನು ಅಂತಹ ಕೀಳ್ವಳಿಯ ಮಲಿನಾಂಗನೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೫-೧೬).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಬಳಿ$_3$ (< ಬಱ್$_3$)]

ಕೀಳ್ವಾನಿಸ, ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ (ನಾ). ಕೀಳು ಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಕೀಳ್ವಾನಿಸರಶ್ರಾಂತಮುಗುಳ್ವ ಶರಾವಂಬೊಲ ಮರ್ದ ವೇಶ್ಯಾಧರಮಂ ತಳ್ವದೆ ಚುಂಬಿಸಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೮೦); ಕೀಳ್ವಾನಿಸಂಬೊಲೊಡನೀತನೀ ತೊರವೆಲ್ಲಿ? (ಸೌನಂದ. ೬-೧೯). **ಕೀಳ್ಮಾನಿಸ**: ಕರುಬುವರ್ ಕೀಳ್ಮಾನಿಸರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೨-೨೯೩).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$) + ಮಾನಿಸ]

ಕೀಳ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕಡಿಮೆ ಬೆಳಕು; ಮಂದಕಾಂತಿ: ಮಹಾವಾನರನ ಮೆಯ್ನೆಳಲ್ ಕೇಳ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರಂ ಕರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಸು ಬಿಳ್ಚಿದುದು ಕಾಂತಿಯೊಂದಕೆ ಪುಟ್ಟದಾ ಛಾಯೆಯಿನ್ನೊಂದು ಕೀಳ್ವೆಳಗಿಗಿನಿತೆ ಬೆಳ್ಪೇರ್ವವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೨-೩೨೯).

[ಕೀಳ್$_2$ (< ಕೀಱ್$_2$)+ ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೀಱಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿರಿಚು; ಕೂಗು: ಏಱಿ ನೆಲಪಂ ಮನಂ ಬಿಡೆ ತೋಱುವ ನೂಱೆಂಟು ತೆಱದ ನೆಲಪಿನ ಕಾಲಂ ಕೀಱಿಡದೆ ಶಂಕೆಯಿಂದಂ[ಪಾಠಾಂ. ಯಿಲ್ಲದೆ] ಬೇಱೊಂದಂ ನೆನೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೯). ೨. ಮೊಳಗು; ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಲವಿಂ ಚೀಱುವ ಕಹಳೆಗಳುಲಿಯೆನೆ ಕೀಱಿಡುತೆ ಮೆಱೆದವೆಳೆಗೋಗಿಲೆಗಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೨೮). [ಕೀಱು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಱಿಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಗೀರು; ಗೆರೆಯಿಡು; ರೇಖಿಸು: ಉಗುರಿಂ ಕೀಱಿಟ್ಟ ಗಂಧಂ (ದಶಕು. ೬-೧೦೯). [ಕೀಱು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಱಿದು (ಅ). ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ; ಆಕೀರ್ಣವಾಗಿ; ಹರಡಿಕೊಂಡು: ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಕೀಱಿದೆಂಬುದಾ ಕೀರ್ಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೧). [?]

ಕೀಱು$_1$, ಕೀರು$_1$, ಚೀರು, ಚೀಱ್, ಚೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಅರಚು; ಅಬ್ಬರಿಸು: ತಂಡದೆ ಕೀಱಿ ಸಾಱುವ ಪಲರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರ ಮಾತುಗಳ್ ಮನಂಗೊಂಡಿರೆ (ಪಂಪಭಾ.೧೦-೪೯); ಶುನಕಂಗಳ್...ಉದ್ದಮಪ್ಪುದನಡರ್ದೇಱಿ ಕೀಱಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರೆ ಪೆರ್ಮಱೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೦); ಅಱುದಿಂಗಳ ಮೇಲಾಱುದಿನಮಾಗೆಯುಂ ಮಱೆ ಕೀಱಿ ಜಗಕ್ಕೆಯ್ದೆ ಕಱೆಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೭೧); ಕಪಿ ಕೀಱಿದವು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೬). **ಕೀರು$_1$**: ಆ ಮಿಗಂ . . . ಉದ್ದಾಮಗರದಿಂ ನೊಂದು ಕೀರಿದುದಡವಿ ತಲ್ಲಣಿಸೆ (ಸಂರಾಣಂ. ೬೮). **ಚೀರು**: ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆಯ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳು ಚಿಟ್ಟನೆ ಚೀರಿದಳು (ಭಾರತಿ. ೨೧); ಆಶ್ಚರ್ಯಭಯಗಳಿಂದ ನಾನು ಚೀರಿದೆ (ಬಾಣ ಆ. ೩೮೮); ಆ ಮಗು ಇಲಿಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಹೆದರಿ ಚೀರಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಶಿಕ್ಷದ. ೮೦). **ಚೀಱ್**: ನೆವವಿಲ್ಲದೆ ನಗುವ ಬಾಯ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕಿ ಪೀರ್ವ ಪಸಿದೊಡೆ ಚೀರ್ವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫೦); ಬಂದು ಕಾಲ್ಗೆಱಗಿದೊಡೆ ಚೀರ್ದುಸುತನಂ ಬೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦). **ಚೀಱು**: "ಚೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಱು = ಭಯಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ. ಮ); ಮಂದಿ ಬಾಯಾಱುತ್ತ ಚೀಱುತ್ತ ಗೋಳಿಡುತ್ತಳುತೆದ್ದು ನಡೆದುದೇವಣ್ಣಿಸುವೆನು (ಹಚಕಾ. ೯-೧೯); ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೋಲ್ ಚೀಱಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೫); ಕೆಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಂತೆ ಚೀಱುವರ್ ಜಾಱುವರ್ (ಚೆಬಪು. ೧೬-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು; ತುಳು. ಕೀರು; ಕೋಟ. ಕಿರಿ; ತೊದ. ಕಿರ್ಚ್; ತೆಲು. ಚೀಱು]

ಕೀಱು$_2$, ಕೀರು$_2$ (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು; ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಳ್ಳು: "ಕೀಱು – ಆಗ್ರಹ, ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು (ಅಳಿಸಿ ಬಿಡು)" (ಶಮಧಾ). **ಕೀರು$_2$**: "ಮುನಿ; ಮುಳಿ; ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಾಗು" (ಕಂನುಹು. ೯೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚೀಱು, ಚಿಱುಕ್ಕು; ಕೋಟ. ಚಿರ್ವ; ತೊದ. ಕಿರ್ಕ; ತೆಲು. ಚಿಱ್ಱು]

ಕೀಱು$_3$, ಕೀಳು$_3$, ಗೀರು$_1$, ಗೀಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಜ್ಜು; ಒರಸು; ತಿಕ್ಕು: "ಕೀಱು-ಆಗ್ರಹ, ಭಯಧ್ವನಿ, ಪ್ರಮಾರ್ಜನೇಷು" (ಅಳಿಸಿಬಿಡು) (ಶಮಧಾ); ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳನೂಱಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕೀಱಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪೩). ೨. ಚುಚ್ಚು; ತಿವಿ; ಕೊರೆ: ಪಾಱುವ ವಿಮಾನದಣಿವಿಣಿಗಾಱದೆ ಮೇಘಾಳಿದೇವರದನಂಬರದೊಳ್ ಕೀಱಿ ನಿಱಿಸಿದವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೧); ಮೂಱು ಬಾಣದಲರಿಯ ದೇಹವ ಕೀಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೮); ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೀಱಿ ತುಱುಗಿ ತುಂಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೩. ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆ ಎಳೆ; ಗೀಚು: ಚೌಕಮಂ ಕೀಱುತುಂ ತೆಗೆದಾಚ್ಛಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಳ ಪಟಮಕ್ಕುಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೭೬); ಮಿಸುಪೊಂದೆರಳ್ಗೆಱೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೀಱಿದ ರೇಖೆಯೆಂಬಿನಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೬-೯೫). ೪. ಒರೆದು ನೋಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳು: ಕೀಱಿಕೊಂಡು ಗುಣಮಂ ಕಳೆಗಲ್ಲಿಯ ದೋಷಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೧); ಆತ್ಮತತ್ವವಿದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮನೆ ಕೀಱಿ ಕಂಡೈ (ಅದಿಪು. ೧೩-೮೫); ಗುಹೆಗಳನು ಹೊಕ್ಕು ಕೀಱಿ ರನ್ನಂಗಳನು ಪಡೆದು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೧); ಬೇಱುಡುಗೊಱೆಯ ತಮ್ಮತ್ಯಾಜಿಯರಿಗೆಂದು ಕೀಱಿ ಕೊಟ್ಟನು ಹರಿಸದೊಳು (ಭರಚ. ೩೩-೬೨). ೫. ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಬಲವಂತ ಮಾಡು: ಎನಿತು ಕೀಱಿ ನುಡಿದೊಡಂ ಚರಿಗೆ ಮಾಡಲೊಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೬); ಅದೇನೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸಗೊಳಲಿಂತೆಂದಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧ ವ); ಇದೇತರ್ಕಬ್ತಪೆಯೆಂದು ಕೀಱಿ ಬೆಸೆಗೊಳೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೦೨-೪೨ ವ); ಅಕ್ಕಱಿನೊಳವಳನು ಕೀಱಿ ಕೇಳ್ದಡೆ ಪೇಳ್ದಳಿಂತೆಂದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯-೩೪); ನೆವನಾವುದು ಈ ಚಿಂತೆಗೆ ಎಂದಾಗ ಯುವತಿಯ ಕೀಱಿ ಕೇಳಿದನು (ಚ್ಛಾನಚ. ೨-೬೯). ೬. ಸೂಚಿಸು; ಸುಳುವುಗೊಡು; ತೋರಿಸು: ಒರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನ ನಾಯಂ ಮೊಲನ ಸರುವಂ ತೋಱಿ ಕೀಱಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೮೪ವ);

ಈತಾ ವರುಣದಿಕ್ಪಿನ ಜಲಧಿಯ ಪ್ರಭಾಸೇಂದ್ರನಾದರಿಸೆಂದು ಕೇಱಿ ತೋಱಿದರು (ಧರ್ಮ. ೬೮-೨೪). ೭. ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಇತ್ತುಂ ತೆತ್ತುಂ ಬಾಜ್ಪ ಮಂಡಲಮಲ್ಲದೆ ಕೇಱಿಯುಂ ಮೀಱಿಯುಂ ನೆಗೞ್ತ ಮಂಡಲಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೭ ವ); ಮಲಯದೆ ಮೀಱಿ ಕೇಱಿ ತರೆದೋಱಿದ ಕಪ್ಪ ಮಪ್ಪಿತ್ತು ಬಂದು (ಸೌಂದಾ. IX-i, ೯೫-೧೬ ; 1041) ; ಮಂದರ ಕಂದರಮೆಂದೀ ಸಂದಿಗದಿಂ ಮೀಱಿ ನೂತನಂ ಕೇಱಿ ನಿಱ್ಪಸ್ಕಂದನಮಂ ಕೊಂಡಱೆಗೆ ಧರದಿಂದೆಱಿಗುಂ (ಪಂಂಮಾ. ೧-೧೧೫). ಕೇರಿಯ್ : ೧. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಾಗದವ ಹೂರು ಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರಿಯಾಯಿತು (ಅಂಬಾಣಾ. ೬೯); ತಿರಿಯನೆ ಕೀರು ತುಂಗಳಿದಿ ಲಜ್ಜೆ ಮಿಗುವರಯಾತಿ (ಭವಿಷ್ಯ. ೫೪-೨೨). ಗೀರಿು : ೧. ಕಜ್ಜಿಗೀರಿದ ಶಬ್ದ (ಮುನಿಮಾ. ೧). ೨. ಹಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠವಂ ನಖದಿಂ ಗೀರುವಹು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೨-೧೪); ಅವನ ಮೊಳಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀರಿದ ಗಾಯಗಳಿ ದ್ದುವು (ಮುನಿಸ. ೧೫೫); ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿ ಗೊಡೆಯನ್ನು ಗೀರಿ ಕೊಂಡಿತ್ತು (ಕಾಬರ್ಡಾ. ೧೧). ೩. ಕಮಲಲತವನೀರಿಂಜನು ವೈದವ್ಯ ರೇಖೆಯ ಪಡೆಯ ಮಧ್ಯದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೪-೧೧-೧೦೪). ಗೀಱಿು : ೧. ನಖದೊಳು ರೇಖೆ ಗೀಱಿದೆಯ್ದುವ ಕುಲ್ಮಷಪಕ್ಷಿಸೆ (ಜನಮು. ೫-೧). ೨. ಮೂಱು ಕಾಲಲ್ ನಿಂತು ಗೀಱಿ ತಿಂಬುದು ಮರಿಸ(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೦೫೬).

[ದೇ.] ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಱು ; ಕೊಡ. ಗಿಱ್ ; ತುಳು. ಕಿರು, ಗಿರು ; ತೆಲು. ಗೀಱು]

ಕೇಱ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು ; ಕದವಿಕ್ಕು : ನೇಗಱ್ ಪಡುವುದುಂ ಪುರದ ಬಾಗಿಲ ಪಡಿ ಕೇಱುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೨); ಬಡಗವಾಗಿಲ ಕೇಱುದಗಳಿನ ಪಡಿಮೊಗದ ದಾಡಿದನು (ಅಜ್ಜಾಸ. ೫-೨೫). [< ಕೀಱು.]

ಕೇಱ್ಪು (ನಾ). (?) : ಗಗಳಿನೆಲ್ಲು ಸ ಕ ಲೆಳ್ಳಗಳ ಪ ಜ ಆನ್ಮೂ ಗ ೧೦೪ ಪ ಕ ಕಂ ಕೀಱುಂ ಕೊಳಿದಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಬ ಗ ಳ ಪ ಕ (ಎಳ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೧೬ : 1298). [?]

ಕೇಱುಗಂಧ, ಗೀರುಗಂಧ (ನಾ). ಗೆರೆಯಾಕಾರದ ಗಂಧ : ತೊಟ್ಟ ಪೊಸಗುಪ್ಪಸದ ಚೆಲ್ಲಿನ ಇಟ್ಟ ಕೀಱುಗಂಧದ ರಮ್ಯತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೪). ಗೀರುಗೆಂಧ : ಕಪ್ಪುರಂ ಕಿಲಕಿಟ್ಟು ಪೂಸರ ಮುಡಿದು ಗೀರುಗಂಧವನು ಧರಿಸಿ (ಸಪರೋ. ೧೩-೬೩). [ಕೇಱ್ಪು + ಗಂಧ]

ಕೇಱ್ಪು, ಕೇಱ್ಪು, ಕೇಳ್ಪು, ಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆತ್ತು, ಕೆರ್ತು, ಕೆಱ್ತು, ಕೇಱ್ತು (ಭೂತಕೃ) ; ಕೆತ್ತುವುದು, ಕೆರ್ತುವುದು, ಕೆಳ್ತುವುದು, ಕೆಱ್ತುವುದು, ಕೇಱ್ತುವುದು (ಭೂತನಿಷ್ಠೃ). ತೆಗೆದು ಹಾಕು ; ಮೀಟಿ ಎಬ್ಬಿಸು ; ನಿರ್ಮೂಲಿಸು ; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು : "ಕೇಱ್ – ಉತ್ಪಾಟನೇ" (ಕ ಮ ಧಾ) ; "ಕೆಱ್ತುದೆನೆ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದುದು" (ಸಂಜೀವ. ೬) ; ಶ್ರೀದುರಿತಾಭಧಾಮ್ಯಪಮಾನ್ ಕೇಱ್ತಲಜ್ಜೆ ಪೊಡೆದ ಜ್ಞಾನ ಶೈಲೇನ್ದ್ರ ಮಾನ್ (ಎಳ. II, ೧೨-೧೫ ; 700) ; ಬಾಳಂ ಕೆಱ್ತು ನಡದು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೧೧ ; 890) ; ಮಹಾಶಿರೆಯಂ ಕೆಱ್ತಿತ್ತಿಕೊಂದು (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೫೬-೨೩) ; ನೆಲನಂ ನುಂಗುವ ಮೇರುವಂ ಪಿಡಿದು ಕೇಱ್ತಾಜಗದೇಂದ್ರಂಗಳಂ ಜಲದಿಂ ಕಟ್ಟುವ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦) ; ಅಲುಗಾಡುವ ಹಲ್ಲಂ ದುಷ್ಕನಪ್ಪ ಮಂತ್ರಿಯಂ ಬೇರ್ವೆರಸಿ ಕೇಱುದೇ ಸುಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨೨) ; ಕಸವುಂ ಕೆಱ್ತಲ್ಲದೆ ಪೊಸ ಸಸಗಳ್ ಕೞ್ಕೊಳ್ವವೆ (ಸೂ ಕ ಸು. ೧-೫೬). ಕೆಲ್ಪ್ : ನಾಲಗೆಯನ್ ಕೆಱಿಲ್ಪಿನಾ (ಎಳ. IX, ೧೯-೪ ; 800) ; ಅರ್ಜುನನಾಗಳ್ ಬೇರ್ವೆರಸು ಕೆಱಿಲ್ಪ ಬಗೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೩) ; ಶ್ರೀದಶೇಂದ್ರಾರ್ಜಿತಕೀರ್ತಿಯ ಮೆರ್ಮೆ ಕೆಱಿ ಪೋಯ್ತಾಧೀಗ ದಿಕ್ಕಾಲರೊಡ್ಡಿದ ಸೈನ್ಯೋ ದ್ಧತಿ ಮತ್ತಮೊರ್ಮೆ ಕೆಱಿ ಕೇಳ್ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಯ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧೬) ; ಕೋಟ್ಯಳ್ಳಂ ಜೆಳ್ಳನೆ ಕೆಱಿ (ಜಗದಿ. ೬-೫೫). ಕೇಲ್ಪ್ : ದುರಾಚಾರ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದುದು ನಿತ್ಯಂ (ಕಬ್ಬಾಕ. ೫೬) ; ಅಬುಜದ ನಾಳವ ನಾನೆ ಕೇಲ್ವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೪೧) ; ಯಮನ ದಾಡೆಯ ಕೇಲ್ವ ದಡಿಗದ್ದೆಳ್ಕಳ ಕಾಹು (ನೇಮಚ. ೩೩-೧೮). ಕೇಳ್ಪು : ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ರಾಗೆ ಕೇಳುವರು ಜನರ ಕೋಣನ ಕೊಡಿದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೦) ; ಮಂದ ರಾಭಧಗಿರಿಯ ಕೇಳಲು ದೇವದಾನವರೆರಡು ಬಲ (ಸಂಧಿ. ೫-೧೫) ; ಕಿರಿ ಮಸಗೆ ಕೆತ್ತೆತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರಗ. ೧-೪-೬೨) ; ಜಾಡಿಗಳ ಹೇಳುವುದಲ್ಲ ನುಡಿದಾಡುವ ನಾಲಿಗೆ ಕೇಳುವರಲ್ಲಿ (ಧುರಂದ. ೨-೩೯-೭). [ದೇ.] ತಮಿ. ಕೇಟ್ಟು, ಕೇಳ್ ; ಮಲ. ಕೇಳ್]

ಕೇಱ್ಪ್, ಕೇಳ್ಪ್, ಕೇಳ್ಳು, ಗೀಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗು ; ಕೆಳಗಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಕೆಳಮಟ್ಟ ; ಹೀನಸ್ಥಿತಿ ; ಅವನತಿ ; ಹೀನತೆ : "ಕೀಳ್ ನಿಪ್ಪಲ್ಲಿಯೆ ಅಧರಮಧಮಧಸ್ತಂಗಳೆಂಬಿಂವತ್ಕಂ" (ಮುಂಗಾ. ೧೫೫-೬೧) ; ಕಾಂಚನಕಳಿಕೆ ಸಮಾನರೆ ಮನಜರಲ್ಲ ಕೀಳ್ಕೇ ಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೬). ೨. ನೀಚ ; ಊಳಿಗ. ೩. ಕೆಳಜಾತಿ ; ಹೀನಕುಲ ; ಅಧಮವರ್ಗ. ೪. ಒರೆಗೆಟ್ಟು ಚಿನ್ನ ; ಕಳಪೆ ಧಂಗಾರ : "ಕೀಟಿಂದು ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಧಂಗಾರಮುಂ . . . ಕೆಳಗು ಮಕ್ಕುಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). ೫. ಕುದುರೆಯ ಬಾಯೊಳಿಗೆ ಇಡುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬಿ ; ಕಡಿವಾಣ : "ಕೀಟಿಂದು . . . ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; ಕುದುರೆಯಿಂದಿಳಿದು ಪಲ್ಲಣಮಂ . . . ಕೀಟುಮಂ ಕಟ್ಟಿದು (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೧೬೨-೩೦) ; ಕೀಟುಂ ಕರ್ಬು ಪುಡಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ದುವು ನಟ್ಟನ ಕಾಂಭೋಜನಾಜಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೯೪) ; ಕಾಂಚನಕಳಿಕ ಖಲಿನಾಗ್ರ ಸಂಲಗ್ನರ್ಬರ್ದರ್ ಧರದಿಂದಂ ಕೀಟ ನೇಣಂ ಕೆಗೆದು ಬರೆ (ಕಾಂಂಮಾ. ೪೫೧) ; ಈ ಕೀಟುಂ ಪಲ್ಲಣಮುಮೀಗಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೬). ೩, ೫. ಕವಿ ಪೊಜಗಿರೆ ಕೀಟಿಳಗಿರೆಯುವಿರೆಳಮಂ ತುರಗ ಮುಖಮೊಂ ನ್ಯಪಮಂ ದಿರೂಪ (ಕಮದ. ೧೧೯ ಪ್ರಯೋ) ; "ಕೀಟಿಂದುಂ ದೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಧಂಗಾರಮುಂ, ತುರಗಮುಖದ ಲೋಹಮುಂ, ಕ್ಷೀಣಳುಲನುಂ ಕೆಳಗು ಮಕ್ಕುಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ತುರಗದಾಸ್ಯದ ಕೀಟಿಳಹೊಳು ಕೆಳಗೆ ದುಷ್ಟುಲ ದೊಳಿಗೆಗೆಟ್ಟು ಧಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಕೀಟಿಸಿನುಗುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೯). ಕೇಲ್ಪ್ : ೧. "ಳುಪ್ರಿಯಮೆನೆ ಜಳಸ್ಯನ್ನಮೆಲಬತಿಕೇಲದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೬೧) ; ಅವಿಲಂಬಮಳಳಭೇದಮಧಮಂ ಪರೆ ಕೇಳ್ವುದು ಕೀಲ್ದೆಳ್ತು ಶಿಕ್ಷು" (ನಾನಾರ್ಥ. ೧೫೦) ; ಪರಾನ್ನದೆ ಕೇಳಹುದು ರಾಜಾನ್ನವಿದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೩. ೬-೨೪). ೫. ಮರುಳು ಕುದುರೆಯ ಬಾಯ ಕೇಳ್ವಡಿದು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಕಾಲಾಜ್ಞ. ೭೭). ೬. ತೆಗ್ಗು ; ತೆಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ : ದುಮುಕಿದನ್ ಕುಟ್ಟಿಮದಿನಾಕೆತ್ತರದ ಕೇಳ್ಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೦-೨೧). ಕೇಳ್ಳು : ೧. "ಕೇಳಗಿನೊಳುತ್ತುದರೆನಾಯೆಳಗಿರ್ಸ ಕಟ್ಟುನಗಳೂ ಮೇಲಲ್ಲದವನೊಳುತ್ತಾನದೊಳೂ ಕೇಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫೫) ; ಕೇಳ ಮೇಲನೆಲಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳಲು ಕಾಳೆಗವೆ (ಮೋ ೧೮ ಮಾ. ೧೧-೬೫) ; ಸಪತಿಯ ಕೇಳ ತೊತ್ತಪ್ಪೆನು (ಸಂಧಿ. ೫-೪೭) ; ಕೇಳು ಮೇಲು ಮೇಲು ಕೇಳಾಗಿ ನಡೆವುದು ಕಾಲ ವೆಗ್ಗಳವಾಯತು (ಧುರಂ. ೧-೧೬-೧) ; ಕಾಳೆಮ್ಮ ಹಸುರ ತೊಜದು ತಾ ಕೇಳಿನ ಕೂಳ ಮಿದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦೩). ೨. ಈ ನಾಯಳನ ಕೇಳನಲ್ಲಿ ಕದನಕ್ಕೆ ತೆರಳುವುದೆಂದರೆ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಶಾಖಾತ್ಪಿದ್ದರು (ಅಮಾಸಂ.೬೫) ; ಅವನ ಕೇಳನಲ್ಲಿ ನಾನು ಇರಲಾರೆ (ರಾಷಿ). ೩. ಖಂಳರಧಮರ ಕೇಳುಮಾತಿಂ ಗೇಕೆ ಮರುಳಾದ್ಯೆ (ಬಸವ. ೨೧-೨೬) ; ಪೊಲೆಯರಿಗೆ ಕೇಳಾದ ಪೊಲೆಯರಿಗೆ ಶಿವಭಕ್ತ ಮಹಿಮೆಯದಳವಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿಕೆ (ಬಸವ. ೫೬-೪೯);

ಕೀಳುಗಂಟ ಚವುಡಿಗಳ ಸಂತೆಯು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೮–೧೨); ವಾನರರ್ ನೀನಾಡುವನಿತು ಕೀಳುಗಳಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೨–೨೫); ಕೀಳ ಕೆಣಕ ಬೇಡ ಮೇಗಾಲು ತುರಿಸಬೇಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಸಿದ್ಧರಂತೆ ಲಯಮನಜಿಯದೆ ಓರೆಯಂ ಕೀಳನೊಳಕೊಳ್ಳದೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭–೫೪ ವ); ಕೀಳು ಬೆರಸೆ ಸುವರ್ಣ ರಾಜಮಕುಟವಹಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೪–೪). ೫. ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಕೆಹಲ್ಲಣಮುರ ತಾಪಣೆಗೂಡಿದ ಕವಿಯ ಕೀಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ತುರಗವನೇಜಿ (ಅಂಜಚ. ೬–೮೦); ಕೀಳ ಬಗೆಯದೆ ಕೆರಳಿ ಹೊಯ್ದವು ಕಾಲಲಿಳೆಯನು ಕುದುರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೬). **ಗೀಳ್ಯು**: ೧. ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಚನ ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮರನಂ ಗಾಳಿಯ ದೂಳಿಯಂ . . . ಬಣ್ಣಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗೀಳು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೩); ಕಡ್ಡಿಗಿಂತಲೂ ಗೀಳಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೬).

ಗೀಳುಮಾಡು = "ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡಿಮೆಮಾಡು": (ಜಾನಕೋ. ೪೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೀಟ್; ತುಳು. ಕೀಳು; ತೆಲು. ಕ್ರೀ]

ಕೀಟ, ಕೀಳ್ಯ (ನಾ). ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ (ಮನುಷ್ಯ): ಎಡೆದಿಡದೆ ದುಃಖಗಳೊತ್ತುತಿರೆ ಬಾಟ ನೀಳ್ಪನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ವನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ, ಕೀಟನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭–೩೯೯). **ಕೀಳ್ಯ**: ಉರೆ ಲಜ್ಜೆಗೆಡಿಪ ಕೀಳವ ದೈವವೆಂದು ಭಜಿಸದೆ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೭೪–೭೬).

[ಕೀಟ್ಯ್ + –ಅ$_7$]

ಕೀಟರಸು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಅರಸು; ನಾಡಾಡಿ ದೊರೆ; ಕ್ಷುದ್ರರಾಜ: ಏಂ ದೆಸೆದೆಸೆಯ ಬಾಟ್ಗೆಟ್ಟ ಕೀಟರಸುಗಳ್ ಖೋಡಿಗಳಾಗರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೫–೧). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಅರಸ್ಯು]

ಕೀಟಾಗಿಸು (ನಾ). ಹೀನಗೊಳಿಸು; ತುಚ್ಛಗೊಳಿಸು: ಕೀಟಾಗಿಜಿಸಿದಳೊರ್ವಳ್ ವಿಧುಮಂಡಳಮಂ ತಳ್ತಿಜಿದು ಚಪಲ ಚಪಲಾಲತಿಯಿಂ (ಅನಂಪು. ೧೪–೬೧). [ಕೀಟಾಗು + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕೀಟಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆಯಾಗು; ಹೀನವಾಗು; ನಿಕೃಷ್ಟವೆನಿಸು: ಒಂದಜೊಳಂ ಕೀಟಾದೊಡೆ ತನಗೆ ಪರದ ಸುಖಮದು ಕಿಡುಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೮೭); ನಿಜ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕೀಟಾಗಿ ಬಗೆದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪–೮). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಆಗು$_1$]

ಕೀಟಾಳ್, ಕಿಟಾಳ್, ಕೀಳಾಳ್, ಕೀಳಾಳು, ಕೀಟಾಳು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದ ಆಳು; ಅಡಿಯಾಳು: "ಕೀಟಾಳೆ ಬದಗನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೨); "ಕೀಟಾಳೆ ತಾಂ ಬದಿಗನಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬); ನಕುಳಮಂ ಅಂಕವಣಿಯುಂ ಬಾಳುಂ ಬಾರುಂ . . . ಒರ್ವ ಕೀಟಾಳಿಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫೪ವ); ಸಿರಿಯೊಡೆಯಂ ಕೀಟಾಳಾಗಿರಲಜಿವನೆ ಪರಿಸುತಂ ಕಿರೀಟಿಯ ರಥಮಂ (ಸಮಪ. ೮–೧೩೯). **ಕೀಟಾಳ್**: ದುದ್ದಅ ಅರಸರಾಳ್ವಬನ್ದಾರ್ನ್ನಾಯ ಕರ್ಗ್ಗೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿಟಾಳ್ಗೆ ಕೂಟುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧–೧೦; 903). **ಕೀಳಾಳ್**: ಮದ್ವಲ್ಲಭರ್ ನಿನ್ನ ಕೀಳಾಳೋಳಿಂಗೆಣೆಯಲ್ಲರೇಕೆ ಮುನಿವೈ ನೀಂ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨೧–೩೭; 1160); ಆಳುವ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೀಳಾಳಾದ (ನಗಮಾ. ೪೫); ಕೀಳಾಳ್ಗಳೆಯ್ದಿ ಸುವೀರರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಾಳೆತ್ತಿ ಕೈಯೊಳು ಕೊಟ್ಟು (ಅನಂಚ. ೧೭–೮೫); ಊಳಿಗದವರ ಕೀಳಾಳ್ಗಳ ದುರಾಶೆ, ದುರಾಲೋಚನೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೦–೧೯). **ಕೀಳಾಳು**: ಇಂತು ಆಳಿನಾಳಿನ ಕೀಳಾಳಿನ ಅಂತಃಸ್ಥವನಾರಿಗೂ ಅಜಿಯ ಬಾರದು (ಸಿದ್ಧವ.ಕ. ೫೫–೧೭೮); ಕಾಳುಗೆಲಸಂಗಳಿಗೆ ಕಳುಹುತ ಸೂಳೆಯೆಡೆಗೆಡೆಯಾಡಿಸುತ ಕೀಳಾಳಿನಂದದಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರಲಿಂತು (ಬಸಪು. ೨೬ ೫೭).

ಕೀಟಾಳು: ಕೀಟಾಳಿನ ಕೈಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೫–೯); ಕೈದುವಂ ಕೀಟಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ದಶಕು. ೫–೪೭ ವ).

ಕೀಟಾಳವಂ = ಕೀಟಾಳ್: ಬಾಲಚೂತಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು ಚಿತ್ತಭವನ ಕೀಟಾಳವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೪೪). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಆಳ್$_2$]

ಕೀಟಾಳು 'ಕೀಟಾಳ್' ನೋ.

ಕೀಟಿಡು, ಕೀಳಿಡ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಕೀಟಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯಂತೆ ಬಾಯಂ ಪೊಳಕಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬). **ಕೀಳಿಡ್ಯು**: ಪಿರಿಯವಪ್ಪೇಳು ಪಿರಿಯಾಡ ಪೋರಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಕೀಳಿಟ್ಟಲೆದು ಪಲ್ಲಣಂಗಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸಿ (ಬಂಹರಿ. ೪–೩೩ವ). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೀಟಿಲ್, ಕಿಳಿಲು, ಕೀಳಿಲ್, ಕೀಳಿಲು (ನಾ). ೧. ಕೀಳು ಮನೆ; ಸೇವಕರು ವಾಸಮಾಡುವ ಕೀಳಾದ ಮನೆ: ಪೆಜನಿಕ್ಕುಂ ಗೂಟೊಳಂ ಕೀಟಿಲೊಳಳವಿಗೆಟ್ಟರ್ಪ ನಿಮ್ಮಿರ್ಪುದರ್ಕಂ ಮಱುಗುತ್ತಿರ್ಪಳ್ಗೆ ನೋಡಾದಟಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮–೭೧). ೨. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ; ಮೊಗಸಾಲೆ; ಪಡಸಾಲೆ: ಮನೆಕವರ್ತೆವೋಗೆ ಪೆಜರ ಕೀಟಿಲೊಳ್ ಸಾರ್ದೆಮ್ಮಬ್ಬೆಯುಂ ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯುಂ ಬದಗುಗೆಯ್ದುಣುತಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬–೫); ಪಡುವಳ್ ಕೀಟಿಲೊಳೆಮ್ಮ ತೊಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬). ೩. ಕೆಳಮುಖ; ಜೋತು ಬೀಳುವುದು: ಸೋಱುವ ಜೊಲ್ಲೊಸರರ್ಬಿಯ ಮೊದಲಾಗೆ, ಜೊಬ್ಬೆಯ ನೀಟದ ತಳರ್ನಾಲಗೆ ಕೀಟಿಲಾಗೆ, ಕೆಸುವೆಟ್ಟನ ಗವಿಯನನುಕರಿಪ ಬಾಯಂ ತೆಱೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೨೯). **ಕಿಳಿಲು**: ನಿನ್ನವರ ಕಿಳಿಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೀಳಿಲ] ಕಾಯ್ದಿರ್ಪ ಸುಕೃತವನು ತಪ್ಪದೆ ಕೊಡು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೦೯). **ಕೀಳಿಲ್**: ೨. ಎಳಸಿ ಕೀಳಿಲೊಳು ಹಿತ್ತಿಲೊಳು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೊತ್ತುಗಳೊಳು (ಹಚಕಾ. ೪–೩೧); ಎಂಜಲ್ಗಳಂ ತಿಂದು ಕೀಳಿಲೊಳ್ಪಟ್ಟುಂ ಕಣ್ಬಟ್ಟುಂ ನಾಣ್ಗಟ್ಟುಂ (ಬಂಹರಿ. ೭೩–೧೬); ಕೀಳಿಲಲಿ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು ಮಾಯೆಯ ವೇಳೆಯನು ಕಾಯ್ದಿರ್ದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭–೫೧); ಮಗಳ ಮಾಳಿಗೆಗಿಂತ ಮಗನ ಕೀಳಿಲೆ ಲೇಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಇವರನಂಗಡಿಯ ತಡಿಕೆಯ ಕೀಳಿಲ ಕೆಳಗಿಱಿದೊಡೆ ದಣ್ಡಮುಂ ದೋಷಮುಮಿಲ್ಲ (ಎಕ. XV, ೭೯–೨೬; 1050). **ಕೀಳಿಲು**: ೨. ವಿಪ್ರಂಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ ತಂದೆಯಂತವರ ಕೀಳಿಲಿನೊಳ್ ಸೈತಾಗಿ ಮಜಿ ಮಾಡಿಪಟ್ಟಿರಿಸಿ (ನಿಂಬರ. ೧೨೫–೧೫); ಮಂದಿರದ ಮುಂದೆಸೆಯ ಕೀಳಿಲೊಳೊಂದಿಯಾಕೆಯ ದನಿಯನಾಲಿಸುತಿಪ್ಪ (ಬಸಪು. ೪೨–೨೯); ಕಳ ಬಂದರು ಕಳ್ಳರು ಕೀಳಿಲ ಮಜಿಯಲಿರ್ದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು (ಶಿವಗೀ. ೬೯೦). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಇಲ್$_1$]

ಕೀಟಿಳೆ (ನಾ). = ಕೀಳೆಳೆ: ಮೇಣೋರ್ಮೆ ಕೀಟಿಳೆಗೆ ದಾಟಿಯಿಡುತೆ ಪಾಯ್ದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೯–೨೧). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಇಳೆ]

ಕೀಟಿ (ಅ). ಕೆಳಗೆ; ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ: ಮೇಲೂರ ಕೆಜಿ ಕೀಟಿ ಪಧಿಕಣ್ಡುಗಂ ವ್ರೀಹಿ ಭೂಮಿದತ್ತವ್ಯ ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಭಿಸ್ಸರ್ವ್ವ ಪರಿಹಾರ್ಯೆ (ಇಆ. V, ೧೩೬–೪; 454). [< ಕೀಟ್ಯ್]

ಕೀಟಿಲೆ, ಕೀಳೆಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಎಲೆ: ಧರೆ ಪೊಗೆಯಿಡುವೊಡೆ ಪುಲ್ ಸುರ್ಬುರುಗೊಂಡೆಳದಳಸಿ ಮೇಣ್ತಳಿರ್ತೆಸೆದಿರೆ ಮೇಣ್ ತರದಿಂ ಕೀಟಿಲೆ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಮೇಣ್ ಕೆಳಗೆರಡು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೫–೧೨); ಅಲರ್ದಲರಿಂದುಗುತುಂ ಕೀಟಿಲೆಯೊಳ್ ಮಧುಮಿಶ್ರತದ್ರಜಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೭೦). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಎಸಳು: (ಕಿ). **ಕೀಳೆಲೆ**: ೧. ಎಲರಲಪಿಂ ತೆಱಂಬೊಳೆವ ಕೀಳೆಲೆ ಸೋಂಕೆ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡದಿಂದ ಸುಲಲಿತ ಚೂತಪಕ್ವ ಫಳದಿಂದುಗುತಿರ್ಪ್ಪ ರಸಪ್ರವಾಹಮಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೨೬; 1057). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೀಟೆಸಳ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನದಳ, —ಪಕಳೆ: ಕುವಳೆಯಂಗಳ್ ಕೀಟೆಸಳ್ಗಳೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪–೨೯ವ). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಎಸಳ್ (< ಎಸಟ್)]

ಕೀಟೆಸಳ್ವಟಿ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ದಳದ ಅಂಚು: ಕೇಸರದೊಳ್ ನಲವಿಂ ಪೊರಳ್ದು ನೀಳ್ದೆಱಗಿದ ಕೀಟೆಸಳ್ವಟಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಜಾಱಿ ಪರಾಗ ಪುಂಜದೊಳ್ ಪರಿವಡಿಸಿತ್ತು ಭೃಂಗಶಿಶು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೭–೬೦). [ಕೀಟೆಸಳ್ + ಬಟ್ಟಿ]

ಕೀಟೇರಿ, ಕೀಳೇರಿ (ನಾ). ೧. ಏರಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಏರಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಜಮೀನು: ಬಳಿಕೆಱೆಯ ಕೀಟೇರಿಯ ದೇರುಂಗಾಲಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ, ೧೮೩–೧೦; 977); ಕೀಟೇರಿ, ಕೀಟ್ಪೊಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೀಳೇರಿ**: ೧. ಪೊಸಗೆಱೆಯ ಕೀಳೇರಿಯ ಪೂವಿನ ತೋಂಟವೊಂದು (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೫–೮೪; 1077); ಕೆಱೆಯ ಕೀಳೇರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮ ಹತ್ತು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ, ೭೪–೬; 1139); ಕೆಱೆಯ ಕೀಳೇರಿಯ ಗದ್ದೆಯನಿತುಮಂ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೩೮–೫೨; 1160); ಗಂಗ ಸಮುದ್ರದ ಕೀಳೇರಿಯ ತೋಟ (ಎಕ. II, ೩೨೭–೮೦; 1181); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಹಳ್ಳದಲು ಕೀಳೇರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೪೦–೩೩; 1419). ೨. ಕೆಳಗಿನ ಏರಿ: ಕೆಱೆಯನು ಕಟ್ಟಿ ತೂಬನೂ ಯಿಕ್ಕಿ ಕೀಳೇರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡುಕಟ್ಟನೂ ಕಟ್ಟಿ ತಿದ್ದಿದ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. X (s), ಕೋಲಾರ. ೩೧೧–೮; 17ನೆಯ ಶತ). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಏರಿ$_1$]

ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್, ಕೀಳೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ಕೈ ಕೆಳಗಿನ ಆಳು; ಜೀತದ ಆಳು; ಆಳುಮಗ: ಬಳಿಕೆ ಕಾಡಾಯಮಂ ನೋಡಿಯುಂ ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಮೊನ್ದು ತೋಂಟಮುಮಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೩; 992); ಅವರ ಕೀಟೊಕ್ಕಲುಟ್ಟ ಬರಿಸಂ ಪೆಟ್ಟ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ ಪದಿನಯ್ದರವೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೭೭–೨೯; 992). **ಕೀಳೊಕ್ಕಲು**: ಗ ೧೭೦ ಕೀಳೊಕ್ಕಲಿಂ ಗ ೩೦ ವುಧಯಂ ಗ ೨೦೦ ತೆಱುವರು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೧೮–೧೦; 1379). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಒಕ್ಕಲ್$_2$]

ಕೀಟ್ಕೈದು, ಕಿಳ್ಕಯ್ದು (ನಾ). ಸೆಳೆದ ಆಯುಧ; ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ. 'ಕೀಟ್ಕೈದುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಿಳ್ಕಯ್ದು**: ಕಿಳ್ಕಯ್ದುವಿಡಿದು ಕಾವಲಿರುವನು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೧–೧೬). [ಕೀಟ್$_1$ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕೀಟ್ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ಕಡೆ ತೀರೆ ಕಟ್ಟಿದಲಗಿಂ ಮಣಿಯದೆ ಕೀಟ್ಕೈದುಗೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ಕಿಳ್ಕೈದಿಮಿಂದು, ಕಿಟ್ಕೈದೆವಂದು] ಕಡುಮುಳಿಸಿಂ ಬಿಲ್ಲಣಿ ತಳ್ತಿಱಿಯುತ್ತಿರ್ದುದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೭೦). [ಕೀಟ್ಕೈದು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೀಟ್ಗುಂಟೆ 'ಕಿಟ್ಗುಂಠೆ' ನೋ.

ಕೀಟ್ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ೧, ೨: ಇಱನೇಹಂ ತಾಣ ದೀವಿಗೆಯೊಳ್ ಕೀಟ್ಗೈಮೆ ಕರ್ಮ್ಮಜರೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭–೨೫). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಗೈಮೆ (< ಗೆಯ್ಮೆ)]

ಕೀಟ್ಜಾತಿ, ಕೀಳುಜಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೀನಕುಲ; ಕೆಳಜಾತಿ. ೨. ಹೀನಕುಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮನ್ನಣೆವಡೆದ ಕೀಟ್ಜಾತಿಯಂತೆ ಪೂಜೆವಡೆದ ವ್ಯಂತರಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೨೫). **ಕೀಳುಜಾತಿ**: ೧. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ತಲೆಯನರಿವುದು ಚಾಳಿಯೋ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಬಸಪು. ೨೮–೩೨); ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ . . . ಅನೇಕ ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯಗಳೂ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೩). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಜಾತಿ]

ಕೀಟ್ತನ (ನಾ). ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನತೆ; ನೀಚತನ: ಇನ್ತೋಱ್ಪೆ ನಿನ್ನ ಪೆರ್ಮನೆಯ ಪುಟ್ಟನ್; ಇಲ್ಲ ಪೆರ್ಕುಡಿಗೊಗೆದ ನಿನ್ನ ಕೀಟ್ತನಮನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨–೨೯). [ಕೀಟ್ಯ್ + –ತನ]

ಕೀಟ್ತರವಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡಿಪಾಯ (?): ಅದಱ ವಿಳಾಸ ಭಾಸುರ ಸಭಾಭವನಕ್ಕೆ ವಿತಾನಮಾಯ್ತು ಸಗ್ಗದ ಸುಖದೊಳ್ಪೊದಱ್ಕೆ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಕೀಟ್ತರವಟ್ಟಮಾದುದಗ್ಗದ ಭವನಾಮರಾಲಯದ ಮೆಯ್ಸಿರಿ (ಅನಂಪು. ೧೧–೫). [?]

ಕೀಟ್ನೆಲೆ 'ಕಿಟ್ನೆಲೆ' ನೋ.

ಕೀಟ್ಪಡಿಸು 'ಕಿಟ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ಕೀಟ್ಪಡು 'ಕಿಟ್ಪಡು' ನೋ.

ಕೀಟ್ಪೊಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೀಟ್ಪೋಗು (?): ಧರಣೀ ಚಕ್ರಮನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಬಗೆಯದಿರ್ವಿದ್ವೇಷಮಂ ನಮ್ಮನ್ನೈವರ ನಿನ್ನಾಳ್ವೆಸಕೆಯ್ಸಿ ಕೊಳ್ನೆನೆಯದಿರ್ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಟ್ಪೊಕ್ಕಿನೊಳ್ತೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರದೆಮ್ಮೆಂದುದನಿಂಬುಕೆಯ್ (ಗದಾಯು. ೭–೪೪). [ಕೀಟ್ + ಪೊಕ್ಕು$_1$]

ಕೀಟ್ಪೊಟ್ಟೆ 'ಕಿಟ್ಪೊಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೀಟ್ಪೊಡೆ 'ಕಿಟ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೀಟ್ಪೋಗು (ನಾ). ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿ; ನೀಚವಾದ ಆಚರಣೆ: ಕೀಟ್ಪೋಗಿನ ನೃಪರಂದದೆ ಮೆಟ್ಪಟ್ಟೋಡದಿರವೇಱು ನೀಂ ಧುರಧರೆಯೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೫–೮೩). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಪೋಗ್ಯು$_2$]

ಕೀಟ್ಪಗೆ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ರೀತಿ: ಇಂತೀ ಕೀಟ್ಪಗೆ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ ತಾನ್ ಸಗ್ಗದ ಪೊಸದೊರೆ ಪುಡುಕಿರ್ಪನ್ ತಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೭–೧೨೨). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಬಗ್ಯೆ$_2$]

ಕೀಟ್ಮಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಾಗು; ಶರಣಾಗು: ಬಳಾಕಾವರ್ತರಳ್ಕುತ್ತೆ ಕೀಟ್ಮಣಿದಿನ್ನೆಂದುದನೆಂಬೆವೆಂದೆಱಗಿದರ್ ಚಕ್ರೇಶ ಪಾದಾಬ್ಜದೊಳೆ (ಆದಿಪು. ೧೩–೬೭); ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮ ಭೂಮಿಗೆ ಕಿ[ಕೀ]ಟ್ಮಣಿಯದಿದೆನೆ ಪೋಲೆ ನಿಮಿರೆ ಪಾಸಿದ ಕಾರೋಹಣದಿಂ ನೃಪೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣ ಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦–೭೧); ಬಗೆವಿರೇ ನೀಂ, ಈ ಪೊಸದೇವರ್ಕಳಿದಿರಲ್ಲಿ ಅಳ್ಕಿ ನಾನ್ ಕೀಟ್ಮಣಿದಪೆನ್ ಎಂದು? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೦–೧೧೦೭). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಮಣಿ$_1$]

ಕೀಟ್ಮದ 'ಕಿಟ್ಮದ' ನೋ.

ಕೀಟ್ಮನ, ಕೀಳ್ಮನ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುಭಾವನೆ; ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸು: ವಾಸವವೈರಿ ಮತ್ತೆ ಮಗುಟ್ಟೆನ್ನೊಳೆ ಕೀಟ್ಮನದಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳ್ವೆನದರ್ಥಿ] ಪುಟ್ಟೆಯಭ್ಯಾಸ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಿರದೆ ಬರ್ಕುಮೆನುತ್ತಮೆ ತಕ್ಕೆವಂದು ಕೈಲಾಸಮನಂತಮಾಯ್ತೆನೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೧೩೯). **ಕೀಳ್ಮನ**: ೨. ಕೀಳುಮನಸ್ಸಿನವನು; ನೀಚ: ನೀನಿಂತು ಕೀಳ್ಮನನ್ ಎಂದರಿದೆನಿಲ್ಲಿನ್ನೆಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೮೨–೨೦೮). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಮನ]

ಕೀಟ್ಮರ (ನಾ). ಹೀನ ವರ್ಗದ ಮರ; ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮರ: ಮೇಲ್ಮರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೀಟ್ಮರನಿಲ್ಲ (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೫೮). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಮರ]

ಕೀಟ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ತಿಕ್ಕು; ಅಲಗನ್ನು ಮಸೆ (?): ಕುಸುಮಕೋದಂಡನ ವಶೀಕರಣಕಾಂಡಂ ಕೀಟ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟು ಗಱಿಗಟ್ಟಿ ತಿರ್ದಿ ಕಣ್ಣತವಕಮಂ ಕಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸುವ ರೂಪಿಂಗೆ (ಅನಂಪು. ೧೧–೨೭ವ). [ಕೀಟ್ಯ್ + ಮಸೆಯಿಡು]

ಕೀಟ್ಮಾಡು 'ಕಿಟ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೇಜ್ಮಿ, ಕೇಳ್ಮಿ(ನಾ). ಕೇಳುತನ; ಹೀನತನ; ಕೆಳಮಟ್ಟ : ಸಳಲ ಹೇಯಾಸ್ಪದಮಪ್ಪೆನ್ನ ಕೇಜ್ಮಿಯುಮನಿತಿಸಿ (ಚಳು. ೩೬). **ಕೇಳ್ಮೆ**: ಜನ್ಮದಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹಿರಿಮೆ ಅಥವಾ ಕೇಳ್ಮೆಯು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಯಶ್ಚಸ್ತ. ೧೪೦). [ಕೇಜ್ಞ + -ಮ್ಮೆ]

ಕೇಜ್ಮೆಲ್, ಕೇಳ್ಮೆಲು, ಕೇಜುಮೇಲು (ನಾ). ಕೆಳಗಿನವು, ಮೇಲಿನದು; ಹೀನತೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮತೆ : ಅಖಿಜೊಳೆ ಸಮಾನರೆ ಮನುಜರಲ್ತಾ ಕೇಜ್ಮೆಲಿಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೩೬). **ಕೇಳ್ಮೆಲು**: ತಪ್ಪುವುಗಳ ನೆಲದ ಕೇಳ್ಮೆಲನೆಡನಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೫೬). **ಕೇಜುಮೇಲು**: ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಕೇಜುಮೇಲೆಂಬುದಿಲ್ಲ (ಡೂಡಿ). 'ಮೇಲುಕೀಳು' ಪರಾ. [ಕೇಜ್ಞ + ಮೇಲ್]

ಕೇಜ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಮೊನೆ; ಕೆಳತುದಿ : ಎಱಗಿದರಂ ತಳ್ತು ಬಾಳ ಕೇಜ್ಮೊನೆಯಿಂ ತಳ್ತಜದಱಿದುಬ್ಬರಮೆಂದಿವನಱಿ ದಿಱಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೨). [ಕೇಜ್ಞ + ಮೊನೆ]

ಕೇಜ್ವಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ (?) : ಪೆಸರಂ ದಯೆಗೆಯ್ದುಂ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟ ವಜ ಕುದುರೆ ಕೊಡೆ ಆಳ ಪಜ್ಜವಳೆ ಉಸ್ಸಾನ್ತಿಗಳಿಗೆ ಕೇಜ್ವಟ್ಟೆ ಅಡ್ಡಣಿಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜಚಿನ್ನವ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX-೬, ೧೧-೧೪೪ ; 11ಪೆಯ ಕತ್ತ). [< ಕೇಜ್ವಟ್ಟಲ್ ?]

ಕೇಜ್ವಿಟ್ಟಲ್, ಕೇಳ್ವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). = ಕೇಜ್ವಿಟ್ಟೆ : ತಳಗೆ ಕೇಜ್ವಟ್ಟಲ ಲಡ್ಡಣಿಗೆ (ಮೈಎಂ. ೧೯೩, ೪೮-೧೫೫ ; 960). **ಕೇಳ್ವೆಟ್ಟಿಲ್** : ಕುಂಡಂ ತಿಗಿಗೆ ಕೇಳ್ವೆಟ್ಟಿಲ್ (ಸೌಇ. ೧೯೩, ಪುಂಗಸೂ. ೨೦೮-೧೫ ; ?). [?]

ಕೇಜ್ವಿಡಿಸು 'ಕೆಜ್ವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಕೇಜ್ವಿಡು 'ಕೆಜ್ವಿಡು' ನೋ.

ಕೇಜ್ವಿದುವ, ಕೆಳುವದುವ (ನಾ). ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಬದುವು, —ಕಟ್ಟೆ; ಕೆಳಗಿನ ಬದುವು (?) : ಕೇತಕಿಯ ಕಂಟವಲಗೆ[ಪಾಶಾಂ. ಕಂಠದಲಗೆ] ಗಳಂ ಕುರವಕದ ಕೇಜ್ವದುವಂಗಳಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳಸಾಲ್ಗಳಿಂ . . . ತಜ್ಞೆವತಾಗಮಪ್ರಸಿದ್ಧಲಕಾಮಂಟಮಂ ಪೊಕ್ಕಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೫೭ ನ).

ಕೇಳುವದುವ : ಕೇತಕಿಯ ಕಂಠವಲಗೆಗಳಂ ಕುರುವಕದ ಕೇಳುವದುವಂಗಳಂ ಮಂದಾರದ ಮೊಳಸಾಲ್ಗಳಿಂ (ಪಾಂಡ್ಯ. ೧೦-೧೧೭ ನ).

[ಕೇಜ್ಞ್ + ಬದುವ (< ಬದುವು)]

ಕೇಜ್ವಿಬಿ (ನಾ). ಕೀಳುಹಾದಿ; ನೀಚಮಾರ್ಗ : ಏರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಳಳ್ ಕೇಜ್ವಿಬಿಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ ಹಾಮಿಂದುಮಟಿಯರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫-೨೯೧). [ಕೇಜ್ಞ + ಬಜ್ಞಿ]

ಕೇಜ್ವಾಳ್, ಕೆಜ್ವಾಳ್ (ನಾ). (ಬರೆಯಿಂದ) ಕೆತ್ತ ಕತ್ತಿ; ಹಿಂದ ಕತ್ತಿ; ಬಿಜ್ಜುಗತ್ತಿ. 'ಕೇಜ್ವಾಳ' ಪರಾ. **ಕೇಜ್ವಾಳ್** : ಕಜ್ವಾಳವಲ್ ಮಲ್ಲನೆ ಕರತಳಪದ್ಮಂಗಳಂ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳನಂಡೊತ್ತು ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೮೦). [ಕೇಜ್ಞ್ + ಬಾಳ್]

ಕೇಜ್ವಾಳ (ನಾ). ಬಿಜ್ಜುಗತ್ತಿಯವನು; ಅಂಗರಕ್ಷಕ : ಕೆಯ್ಯಾಳರ್ದಱಲಿಗಿ ಕೋಲುಮಂ ಕಟ್ಟದಲಗುಮಂ ದೂರಾಂತರದೊಳ್ ಕೇಜ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಯ ನೀಡುತ್ತುಂ (ಅಪಂಪ. ೧೧-೩೭ ನ); ಪಳ್ಳದ ಕೇಜ್ವಾಳನ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ದರ್ ಬಾಳಂ ಕೊಂಡು (ಜಗದ. ೨-೪೦).

[ಕೇಜ್ವಾಳ್ + -ಅ್]

ಕೇಜ್ವಿರಿ (ನಾ). ಕಡಮೆಯೇಗ್ಯತೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ (?) : ಕಜ್ ಸೊಲಮನಱಜಯಂ ಪರವರ್ ಸುರವಧುಗಳಿಗೆವರ್ಪಾದಂ ತೊಡರ್ದಾತಂ ಮೇಱ್ ಸುರನಕ್ಕೆಮ ಬಲದ ಪವರ್ ಸರಿ ಕೇಜ್ವಿರಿಗೆ ವಾರನಹಿತ ಕೃತಾಂತಂ (ಶಾ ವ್ಯಾ ನ. ೭೫); ಲಯಕಾರ ವರ್ಜಿತ ವೃತ್ಯಾನಾತ್ ಪರತಸ್ಸಕಾರಸ್ಯ ಜಕಾರಾದೇಶೋ ಭವತಿ . . . ಕೇಳ್ಸರಂ – ಕೇಳ್ಸಂ (ಭಾ ಪಾ ಭೂ. ೬೨). "ನಿಕ್ಕ ಪ್ಪ ಕ್ಕೂ ನಮ, ಅಲ್ಪಕ್ಕೂ ನಮ" (ಪ್ರಭಾಕೃ. ೫೦೩). [ಕೇಜ್ಞ್ + ಸರಿ]

ಕೇಜ್ಸೊಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸೊಲ್ಲು; ಕೀಳುಮಾತು; ಕೀಳುನುಡಿ : ಸಕ್ಕೋಱಱಕುಳಲಯಂ . . . ಕಜ್ಸೊಲಂ, ಮುಳ್ಸೆಂಗಂಗು, ಕಳ್ಳವಿಗೆ, ಕಟಿಸ್ಸೊಲ್ಲಿಗೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೇಜ್ಞ್ + ಸೊಲ್ಲು (< ಸೊಲ್)]

*

ಕು

ಕು (ನಾ). ಭೂಮಿ ; ಪೃಥ್ವಿ. 'ಕುಜನ್ಮಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಕ(ನಾ).(?): ಬಂಳ ದೀರುವಮನೆಯಂಕಾಕೆಯರಾಡುಅರವಮನೆಯ ಕೋ ಡಣವಾಗ ಕುಂಕಗಳ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಾರವ್ಯ (ಕಸ್ನಾಶಾ. ೩೩೨). [?]

ಕುಂಕಣ (ನಾ). ಸ್ತನ (?) : ಬಿಳುಪೇಱುತು ಮೊಗ ತಿಳುಪೇಱುತು ಕೆನ್ನೆ ಹೊಳಪೇಱುತು ಕುಡಿನೋಟ ಕಳೆಯೇಱುತು ಕೋಮಲಕಾಯ ಕುಂಕಣ ಬೆಳೆಯೇಱುತು ನೀಱಿಯೊಳು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೧). [?]

ಕುಂಕರೆ (ನಾ). (?) : ಮಂಳುಮಾಡುತಿಪ್ಪ ಮಾಯೆ ಹತ್ತು ಶಂಕೆಯ ಶಂಕೆಗಾಜ ಶತ್ರು ಮಿತ್ರರಿಬ್ಬರಿಗಾಧಾರವೆಂದು ಕುಂಕರದಿಪ್ಪಕ್ಕೊಂದು ಕೋಟಿ ಪಾಶವು ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟು ಓಂಕಾರದೊಳಗೆ ಬೆರೆದು ಓಂಕಾರದೀ ಜಗವ ಎತ್ತಿ ಮೆಱ್ವುದೋ ಎಂದು (ಕಶಕ. ೨೧೫-೫). [?]

ಕುಂಕುಮ

ಕುಂಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಂಕಿಆನೆ 'ಕುಮಕೆಆನೆ' ನೋ.

ಕುಂಕಿ ಜಮಿಮಾನು 'ಕುಮಕೆಜಮಿಮನು' ನೋ.

ಕುಂಕು$_1$ 'ಕೊಂಕು' ನೋ.

ಕುಂಕ್ಕು 'ಕೂಂಕ್ಕು' ನೋ.

ಕುಂಕುಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ : "ಕುಂಕುಮಂ, ಘಸ್ಮಣ. . . ಜಾಪಕಂ – ಈ ೭ ಕುಂಕುಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೩೮೯); "ಜಾಪಕಮದಾರೋಹಿತಕಂ ಘಸಣ ಮೆನೆ ಕುಂಕುಮನುಂ" (ಮಂಗಸಾ. ೯೯-೩೨) ; ಕುಂಕುಮಂ (ಸಿಂಧಿಪ್ರ) ; ಸಣ್ಣಗಿಡ . . . ಕಾಯಂಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಹೊರಡುತ್ತದೆ (ಕಳಾಗೆ. ೩೮).

೨. ಹೆಂಗಸರು ಹಣೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಂಬಣ್ಣದವುಡಿ: ಬೆಳಗುವ ಚಂದನದಕ್ಷಂ ತಿಳಿಗುವ ಕುಂಕುಮದ ತಳ್ಕಿನಂ ಕರಮಿಸಿದಂ (ಕಾಪಂಂಥ. ೨೯); ಕುಂಕುಮದ ಕಡಿದು ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ (ಪುಷ್ಪದ. ೪-೨೩); ಹಣೆ ತುಂಬ ಚಂದ್ರನಂತಹ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೭.೭). ೪. ಗೋಧಿಯ ತೆನೆಯ ಕಾಳೆಲ್ಲ ಕೆಂಪು ಹುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಶ್ಯಾದಿ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು ಕಾಯುವ ಧಾನ್ಯಗಳು... ಬರುವುವು (ಕೃ ವಿ ಪ್ರ. ೫೩). ೫. (ಆಲಂ) ಮುತ್ತೈದ್ತಿತನ; ಸೌಮಂಗಲ್ಯ: ಪಿನ್ನೆ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಅಯುಷ್ಯ ಕೇಳು (ಬಬ್ಬೂಹು. ೫೪). 'ಕುಂಕುಮಬಲ' ಪರಾ. ೬. (ಆಲಂ) ತಿಲಕಪ್ರಾಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ದೇಶಜಾಂಡೆ ವಾಸನ ರಾಯ ರೆಂದರೆ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಂಕುಮವಾಗಿದ್ದರು (ಮುಜ್ಜು. ೯).

ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚು = ೧. ಹಣೆಗೆ ಕುಂಕುಮ ಇಡು. ೨. ಮದುವೆಯ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡು: ನೀಲವ್ವನಿಗೆ ಕಳ್ಳು ಗಿರಿಯವರು ಈಗಾಗಲೆ ಬಂದು ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ (ರಂಗಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಹೂ; ಕೇಸರ. (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೫-೨೬). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಕೇಸರ]

ಕುಂಕುಮಗಾರಣಿ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದಿಂದ ಗೋಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಳಿದ ಕಾರಣಿ,—ಪಟ್ಟಿ: ಚೆನ್ನಾದ ಕುಂಕುಮಗಾರಣಿಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಪಿಡಿದುದಾಸ್ಥಾನ (ಸಂವಿ. ೯-೧೧).

[ಕುಂಕುಮ + ಕಾರಣಿ]

ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣದ ಕಾಸೆ: ಬಿಡಿದುಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿ ಕುಂಕುಮಗಾಸೆ ತೊಡಿದ ದಿವ್ಯಭೂಷಣವ (ಕಂಪಂ. ೨೩-೦೩). [ಕುಂಕುಮ + ಕಾಸ್ತಿ]

ಕುಂಕುಮಪಂಕೆ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ಕಡಿದು, —ನೀರು: ಮೆಯ್ಯೊಡೆದ ಹರಿದ್ರಾಪ್ರವಮುಂ, ಕುಂಕುಮಪಂಕಮುಂ, ಬಿಂಳಂಬಡೆಯೆ (ಜಗ. ೪-೪೦ ವ). [ಕುಂಕುಮ + ಪಂಕ]

ಕುಂಕುಮಬಲ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸೌಭಾಗ್ಯ; ಮುತ್ತೈದ್ತಿತನ: ಆಕೆಗಾದರೋ ತನ್ನ ಕುಂಕುಮಬಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ವನನ್ನು ಕಾಣುವ ಹಂಬಲ (ಕುಂಕುಮ. ೯೯). [ಕುಂಕುಮ + ಬಲ]

ಕುಂಕುಮರಸ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮಪಂಕ: ತನ್ನಧರದ ರಾಗದೊಳ್ ಪೊರೆದುದಂ ಮಧುವಂ ಬೆಱಗಾಗಿ ನೋಡುತುಂ ಮಧುರಸಮಲ್ತು ಕುಂಕುಮರಸಂ ದಿಟಮೆಂದು ಬಜಾಕ್ಕೆ ತನ್ನ ತನ್ನಧರಗಿ ಸುಗಂಧದಿಂ ತಿಳಿದು ಸೇರಿಸಿದಳ್ ಮಧುವಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೯೬೩ ಕೂಡ್ಲಕ).

[ಕುಂಕುಮ + ರಸ]

ಕುಂಕುಮರಾಗ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಪ್ರತಿಕೇತನಮಾಗಮ ಸಂತಸ್ವನೆನೆಸ್ಪಿನೆಂದು ದಿನಪಂ ರಕ್ತತ್ವದಿಂ ಪೋಗೆ ರಾಗಮ ತತ್ಕುಂಕುಮರಾಗಮಾಯಮುದಪರಾಲಂಕಾರವಿಸ್ತಾರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೦). [ಕುಂಕುಮ + ರಾಗ]

ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸ (ನಾ). ಕುಂಕುಮದ ತೋಟ್ಟಿ, —ಅಲಂಕಾರ: ಭಯವಶವಿಮುಕ್ತ ಭೂಪಶಿಂತಯ ಕೇರಳಕಾಮಿನೀಮುಖಶ್ರೀ ನೃಪ ನೇನಿಯ ಪಾದರಜವಿನಂದೆನಯುತ್ತ ಕುಂಕುಮವಿಳಾಸಮಂ ತಾಳ್ದಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕುಂಕುಮಶೈಲ (ನಾ). ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸುಗಂಧಶಿಖಿ... ಕುಂಕುಮಶೈಲ... ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋತ್ಕ ವಿಭುಳವೆಂಬ ಕೇಲಕಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪಡವೆ (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಕುಂಕುಮ + ಶೈಲ]

ಕುಂಕುಮಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತು; ಲೇಪ. ೨. ಕುಂಕುಮದ ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಶ್ರೀ ವೃತ್ತ ಕುಚ ಕುಂಕುಮಾಂಕನಂ ಕಂಡಪೆನಲಾ (ಜೈಮಭಾ. ೪-೬೩).

[ಕುಂಕುಮ + ಅಂಕ]

ಕುಂಕುಮೋದಕ (ನಾ). ಕುಂಕುಮ ಕದಡಿದ ನೀರು: ದಿಸೆವೆಣ್ಣಳ ರತ್ನವಿಭೂಷಣಾಂಕುರವೃತ್ಪಳಿಯ ಕುಂಕುಮೋದಕದ ನಿಂಬಿಕೆ ಸಂಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪). [ಕುಂಕುಮ + ಉದಕ್ಕ]

ಕುಂಕುವ (ನಾ). = ಕುಂಕುಮ: "ಕುಂಕುಮ-ಕುಂಕುವ" (ಕವಿದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ); ಎಳವೆರಿದರ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುವದಿಂದೊರೆದಿದ ಕೆಂದಾವರೆ ಹೂಗಳಂ ತಳೆದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦); ಪುಡಿಯ ಕಪ್ಪುರಿ ಕುಂಕುವ ಕಪ್ಪುರವುಡಿ ದಿಡುಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದೊಡನೆ ಪಿಡಿಹೊನ್ನ ಸೂಯ್ಯ ಬಿಟ್ಟರಿಕ್ಕಿ ಬದಂಗಡಿಗರತೀವ ಮೋದದಲಿ(ಮೋಹಕ. ೪೨-೩೮). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮ]

ಕುಂಕುವ ಬೇರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: ನವಪಾಟಲ ಸದ್ಮಕಂ ಕುಂಕುವಬೇರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಂಕುಮಬೇರ]

ಕುಂಕೆ 'ಗೊಂಕೆ' ನೋ.

ಕುಂಗಿ (ನಾ). ಮಿಾನು ಗಾರ: "ಕುಂಗರ್-ಬೆಸದವರ್" ಪದೆವುದೇನು? (ಕವಿದ. ಪಂ. ೨); ದಿನವು ನೀರನು ಧುಮುಕುವಂಥ ಕುಂಗನು... ಕೊಳ ತುತ್ತು; ಮನ ಮರೆಯೆ ಕುಡಿಯಲು ಗುಟುಕು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬-೩). [?]

ಕುಂಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಳುಗು; ಅದ್ದು: ಇಂಥಂ ಬಾರದೆ ಮಾಣ್ದಪಿನ್ನೆವರಿಸ್ಪೀಂ ಕಾರುಳ್ ಪೋಗಿ ಕಾಮನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನಿಟ್ಟುದಪ್ಪ ಮಗಳೇ ಕಾ ಟ್ರಾ ರಿದೊಳ್ ಕುಂಗಿ ಮಿಂಚಿನ ಕಣ್ಣೆಱೆಜೆಗಾದ ದೊರ್ಮಾರಿಯೆ ಭಸ್ಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೧ಳ). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಬೆಚ್ಚುಕಾಡುತ ಬೆರಸು ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಕುಂಗಿ ಕುಣಪ್ಪುತಲಾಡುತ (ಮುರುಡಾ. ೨-೧೧); ಕುಂಗಿದ್ದವನನ್ನು ನುಂಗ ನೋಡುವುದು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಙ್ಕು; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು, ಕುಂಚು, ಗುಂಕು, ಗೂಕು]

ಕುಂಗು (ನಾ). ಸದ್ದಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನೀರವತೆ; ಮೌನ: (ಚಪ್ರಾಪ್ರ. ೬. I, ೩೫). [< ಕುಂಗು,]

ಕುಂಗಿ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: ಕುದುಳಮುಡಿಯಂ ದಂತಮನುರೆದುಂ ಕು[ಂ]ಗಿಯನೂರುಂ ಬೆರಳಂ ದೇಸುರಕಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸತಿಯರ್ವ್ವರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿಯಂ ಸಭೆಯೊಳು (ಸ್ಪಾ ೩೨. IX-೫, ೧೧೪-೪೨; 1057).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಕು; ಮಲ. ಕೊಙ್ಕ; ಕೂಡ. ಕಂಗುರಿ]

ಕುಂಚ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಮಂಜರಿ: ಅಚ್ಚಕಿಯಾಗಿ ಹಬ್ಬದ ಬಳ್ಳಿಗಳ್ ಅಮಿತ ಕುಂಚಂಗಳು ಭೂರಿ ಪುಷ್ಪತಮಾಗೆ (ಪಾಗಂಧಿ. ೩-೪೪). ೨. ನವಿಲುಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೂರ್ಚೆಕೆ, —ಕುಂಚಿಗೆ: "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರತ್ನಕಂ. ೫); ಕುಂಚಮುಂ ಗಂಧಿಗೆಯುಮುಂ ಪಿಡಿದು ಬರ್ಪೊನಂ (ಪಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೧೯-೧೪); ಕುಂಚಮುಂ ದೋಷಮೆಂಬೊಡೆ ಕುಂಚಮಪ್ಪುದು ಪೀಲಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೦೯); ಕುಂಚದ ಕಪ್ಪಕ್ಕರುಂ ಕರಟಿನ ವಿಡಂಗರುಂ (ಪಾಗಿಪ್ರ. ೨೫೪-೨೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚವರಿ; ಚಾಮರ: "ಕುಂಚಮೆನೆ ಚಾಮರಂ" (ಕಪ್ರ. ೨೬); ಸಿವಿಗೆ ತಲೆದುಜುಗಲೊಡನೆ ನಿಳ್ಪುವ ಕುಂಚಂ ಲಲಿವೆಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೯); ತತ್ಪ್ರಸ್ರಮಥಂಗೆ ದಿಟಮದ ಕಣ್ಮಾಯದ ಕುಂಚದಂತಿರೆನಿಗಾದತ್ತಾಗ್ಳ್ (ಶಾಂಪು. ೯೦೩);

ಕಡುಮಳಿದು ಕೈಯ ಕುಂಚಮಂ ಬೇಗಬೇಗಂ ಬೀಸಲೊಡನೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೪) ; ಮಂಗಳ ಕುಂಚ ಕಾಳಾಂಜಿ ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಪೆಂಗಳೇಜಿ ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ವೋಹತ. ೩೬-೬೯). ೪. ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಬಣ್ಣತುಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೂದಲಿನ ಕುಚ್ಚು : ಕುಂಚವನ್ನಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಜಂತಾ ಕಲಾಕಾರರ . . . ನಿರ್ಮಾಣ ತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೨೫) ; ಕುಂಚದ ನಾಲ್ಕೇ ಎಳೆತಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರಶಿಲ್ಪಿ . . . ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೩). ೫. ಉಜ್ಜಿ ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ : ಸಾಬೂನಿನ ನೀರು ಹಾಕಿ ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೪೪) ; ಪಡಿಯಚ್ಚುಗಳ ಮುಖಭಾಗವನ್ನು ಕುಂಚದಿಂದ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಬೇಕು (ಮುದ್ರಕ. ೫೭). ೬. ಅಣಸು ; ಗೊಣಸು : ಕೋಡಿಗೂ ಫಳಾ ಫಳಾ ಹೊಳೆಯೋ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಕುಂಚ ಹಾಕಿ, ಬಣ್ಣದ ಕುಚ್ಚು ನೇತು ಬಿಟ್ಟಿರ್ತಾರೊ (ಮಲೆಮ. ೧೭೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಞ್ಚ ; ತುಳು. ಕುಂಚ ; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕುಂಚಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಚಾಮರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊ : ಕುಂಚಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಕೆಲದೊಳಡಪಂಬಿಡಿದಿರ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರ ನಾಯಕರ್ ಸೊಗಯಿಸಿದರ್ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೪). [ಕುಂಚ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಂಚಕ (ಗು). ಬಾಗಿದ ; ವಕ್ರವಾದ ; ಮುರುಟಿದ : (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಟಿಗ, ಕುಂಚಡಿಗ, ಕುಂಚಿಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು : ನೂಜೊಂದು ಮನೆಯ ಕುಂಚಟಿಗ ನಾಯಕರು ಸಕಲ ನಾಯಕರಂ ಕರೆಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೧೯ ; 1310) ; ಕುಂಬಾರರು, ಕುಂಚಟಿಗರು, ಉಪ್ಪಾರರು . . . ಮೊದಲಾದವರಿಗೆಲ್ಲ ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ (ರಂಗಕ. ೮೭). ೨. ತೊಗರಿಬೇಳೆ ಮಾಡಿ ಮಾರುವವನು : (ಕಿ). **ಕುಂಚಡಿಗ** : ೧. "ನೆಜಿ ಪಂಚಮಂ ಪದ್ಯನಕ್ಕು ಸಾದಂ ವೃಷಲನಜಿ ಕುಂಚಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಗನವದ್ಯಂ" (ಮಂಗಠಾ. ೧೧೦-೬). **ಕುಂಚಿಟಿಗ** : ೧. ಹಳೆಯ ಹಳಿಯ ಕುಂಚಿಟಿಗರ ಪಾರಿಕಲ್ಲ ದಾಸನ ಮಗ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭-೧೨ ; 1673). [? + -ಇಗ]

ಕುಂಚಡಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಣಿಗೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ನವಿಲುಗರಿಯದೊಂದೆ, —ಕೂರ್ಚ : ತಂಡತಂಡದಿಂ ಮುನಿಗಳ ಕೆಯ್ಯ ಕುಂಚಣಿಗೆ ಚಾಂದ್ರಮಸೀದಳ ಕುಂಡಿತಾಳಿ ತಜ್ಜಿನಭವನಕ್ಕೆ ದುಗ್ಧನಿಧಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪೊಟ್ಟಣವಾರಿ ಕಟ್ಟಿದತ್ತೆನಿಸಿದುದು (ಅನಂಪು. ೩-೩೧).

[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ ?]

ಕುಂಚನ (ನಾ). ತಿರುಪು ; ಬಾಗು : ಮಂದ, ಮಧ್ಯ, ವೇಗ, ಕುಂಚನ, ಉಚ್ಛೂನನ, ಸ್ತಂಭನ, ದೀರ್ಘಭೇದಂಗಳಿಂ ರವವಿಕಲ್ಪಂಗಳಂ ತೋಜಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಚನ್ಮಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಡುವೆ ಬಾಗಿದುದು ; ಬಾಗಿದ ನಡುವುಳ್ಳದು. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪದತಲಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪತಿತಾಗ್ರಂ . . . ಕುಂಚನ್ಮಧ್ಯಂ ಸತಿಯೆ ತಿರಶ್ಚೀನಮಾಜು ಪದತಳಭೇದಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧೨೦). [ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮಧ್ಯ)]

ಕುಂಚನ್ಮೂಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಏಳು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಂಯುತ . . . ಕುಂಚನ್ಮೂಲ, ಪ್ರಸೃತ ಈ ಏಳು ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೧೧೩ ವ).

[ಸಂ. (ಕುಂಚತ್ + ಮೂಲ)]

ಕುಂಚವಡಿಗ, ಕುಂಚವಡುಗ (ನಾ). ಕುಂಚವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು ; ಚಾಮರ ಬೀಸುವ ಆಳು : ಕುಂಚವಡಿಗಂ ಪುಲ್ಲವಡಿಗಂ (ಶಮದ. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಚವಡುಗ** : ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯನುಂ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಬಿಬ್ಬಯ್ಯನುಂ ರನ್ನಿಯಬ್ಬೆಯುಂ (ಎಇ. XV, ೩೩೪-೧೨ ; 1040) ; ಸಿರಿವುರದ ಸಿರಿವಾಗಿಲಂ ಕುಂಚವಡುಗ ದಾಸಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದುದಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೫-೧೫ ; 1042).

[ಕುಂಚ + -ವಡಿಗ]

ಕುಂಚವಡುಗ 'ಕುಂಚವಡಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಂಚಿಗೆ$_1$: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುಂಚೀ]

ಕುಂಚಿ$_2$, ಕುಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ಕುಚ್ಚು ; ಗೊಂಚಲು : ಆಗಳೆ ಕರಂಗಿಸಿದ ಮಸಿಯ ಕುಂಚಿಗಳೆನಿಸಿ ನೊಸಲಂ ಮುಸುಂಕಿದಳಕವಲ್ಲರಿಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೬೩ ವ). ೨. = ಕುಂಚ ೨ : ಎಂತು ನುಡಿವೆನಿದರ ಚೆಲುವ ? ಕಂತು ತನ್ನ ತೋಷಕಿರವುಗೊಡಲು ತಾನೆ ಕುಂಚಿ ಹಿಡಿದನೆನಲೆ (ಮಾಂದಳಿ. ೫೧) ; ತಿಮ್ಮನನ್ನೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಸಿಂಹನ ಕುಂಚಿಗೆ ಬೊಮ್ಮನ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ (ತಿಂಮತ. ೭). **ಕುಂಜಿ$_1$** : ೨. ಬರಿಸಿ ಕೈಯೊಳು ಕುಂಜಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೯೩-೧೭). [< ಕುಂಚ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_1$, ಕುಂಚಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಚ ೪ : ಈ ಲೇಖನಿಗಳಲ್ಲದೆ ಕುಂಚಿಕೆಗಳೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿದ್ದುವು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೪). **ಕುಂಚಿಗೆ$_2$** : ೧. "ಕುಂಚಮೆನಲ್ ಕುಂಚಿಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೫) ; "ಕುಂಚಿಗೆ-ಕೂರ್ಚಿಕಾ = ಸಣ್ಣಕುಂಚ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮) ; ರುಚಿರೋಜ್ವಲಾಂಗಮಂ ಬಿಡದಮೃತಾಂಶು ರಶ್ಮಿಗಳ ಕುಂಚಿಗೆಯಿಂದಮೆ ಕರ್ಚಿ ಪಾಜದಂ ದೊಡೆದರೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೬೭) ; ಬಸವನ ಚರ್ಮವಂ ತಟ್ಟಾಗಿ ಹೊದ್ದು ಆ ಬಸವನ ಬಾಲಮಂ ಯಂತ್ರಮುಟ್ಟಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಾಗಿ ಪಿಡಿದು ಆ ಬಸವನ ಹೆಸರ ಬಸದಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಅವಚಂ. ೧೫೮-೭೨೧) ; ಕುಂಚಿಗೆಯನವಂ ಬೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೯೬). ೨. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ, —ಕುಂಚ : (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ]

ಕುಂಚಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬೀಗದಕೈ ; ಕೀಲಿಕೈ : ಈ ತೆರದ ವಿಚಾರ ಕುಂಚಿಕೆಯು ಹೃದಯ ಕವಾಟವನ್ನು ತೆರೆದು (ಜೀವಸೌ. ೨೭-೧೭).

[ಸಂ. ಕುಂಚಿಕಾ]

ಕುಂಚಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ, —ಜಾತಿ : (ಎಸಮೈ. XXXI, ೧) ; ವಕ್ಕಲತನದವರ್ರು ಕುಂಚಿಗರ್ರು ಕಡಮೆ ಜನಸಹ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೯-೨೫ ; 1717). [?]

ಕುಂಚಿಗೆ$_1$ (ನಾ). (ಕೂಸಿನ) ತಲೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವ ಕಸೆಗಳುಳ್ಳ ಕುಲಾಯಿ ; ಕೊಪ್ಪೆ ; ಗೊಪ್ಪೆ ; ಗೊಂಗಡಿ : ಮತ್ತೆ ಕರೆಯಲು ಒಂದು ಕುಂಚಿಗೆಯಂ ಪತಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಗಲು (ಬೈರಸೂ. ೩೮೮) ; ಕುಂಚಿಗೆಯು ಚಂದ ಶಿಶುವಿಂಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೯೨) ; ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫-೫೬) ; ಕೂಸು ಕುಂಚಿಗೆ ತಿಂತು ಹಾಸಿಗಿ ನೆಲ ತಿಂತು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೭೪) ; ಕೂಸಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಬಿಂದಲಿ ಜರದ ಕುಂಚಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ತಂದಿದ್ದರು (ವೈನಿ. ೨೦೦).

[← ಪ್ರಾ. ಕುಂಚಿಯಾ]

ಕುಂಚಿಗೆ$_2$ 'ಕುಂಚಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಚಿಟಿಗ 'ಕುಂಚಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಚಿತ1 (ನಾ). ಕೀಳ್ಪಟ್ಟದವನು; ತುಚ್ಛನಾದವನು : ಕುಟಿಲ ಕುಹಕರಲ ಕುಂಚಿತರ . . . ಹಿಂ ಡು ನೆರೆ ದಾಗ (ಬಸವ. ೫೧-೫೪); ಕುಂಚಿತನು ನಾನು ನಿನ್ನೊಡನೆಯುಜ್ಜಾಸನದಿಂದ ಡನುಕ್ಯವಿಯಿಂದ ಕಾದಿ ಮಿಗಿಲಪ್ಪ ವರವಂ ಬಾಗುರೇ ಪಡೆದೆ (ವೀಚ್ಚಿ. ೩-೧೮-೪೦).

[< ಸಂ. ಕುಂಚಿತ?]

ಕುಂಚಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ; ವಕ್ರವಾದ; ಮುದುಡಿದ; ಉಗ್ಗಿದ; ಸಂಕೋಚವಾದ : ಕುಂಚಿತ ಪೂರ್ವಕಾಯಾನುಪಶ್ಲಾತ ಜರಾಧ್ವಕೋತ್ಪಮಾಗನಂಗಾಚಿತ ಕುಂಚುಕಂ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೮೩) ; ಕಣ್ಣಮ್ಮನ ಹುಬ್ಬುಗಳು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಕುಂಚಿತವಾದವು (ಜಲೇಖಾ. ೫೫). (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈ; ಕಾಲು, ಕೊರಳು, ಕಣ್ಣು, ಪಾದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಮ, ನಿವೃತ್ತ . . . ಕುಂಚಿತ . . . ಈ ಒಂಬತ್ತುಂ ಕೊರಲಭೇದಂಗಳ್ (ಅಸ್ಯಕಂ. ೨-೧೧೪ ವ); ಸಮಮಿಘಿನಿ ನಿಮಿರ್ವ ಕುಂಚಿತಮಮರ್ವ ಪಳಂಚಿವ ಸಮಂಚಿತಳ್ಪೂಲಿತ ತಳ್ಪಮೆದುಱುಗಲ ನೆಳಲೊಳ್ ಮುಖಳಮಳ ಮಯೂಷಪಾಂಬುವೀಚಿ ಚಲಿಪವೊಲೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುಂಚಿತಕರಣ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿಯ ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಬಲಸ್ಯ ಮೇಲ್ಮೊಗವಾಗುತ್ತಲಸದೆಯಲಪದ್ಮಮಾಗಿ ಯಿಡಬರಯೊಳ್ಕೆಡಗೆಗಾಲದಗ್ರತಳದಿಂ ಚಲಿಸಲ್ಪಡು ಕುಂಚಿತಾಖ್ಯ ಕರಣಮೆಂಬಿತ್ತುಂ (ಅಸ್ಯಕಂ. ೪-೧೧೫). [ಕುಂಚಿತ್ಯ + ಕರಣ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶ (ನಾ). ಸುಳಿಗುರುಳು; ಉಂಗುರುಗೂದಲು. 'ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ' ಪರಾ. [ಕುಂಚಿತ್ಯ + ಕೇಶ]

ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಉಂಗುರುಗೂದಲಿನ ಜಡೆ,—ಸಮೂಹ: ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚಿತಕೇಶ ಪಾಶಾಕೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಪ್ರಧಾನ ನಿಹಿತ ಹಿತನೆನಿಸಿದ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨) ; ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶಂ . . . ನಿಂಚದಂತಿಮಪ್ಪಿರೇ ಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೫೫). [ಕುಂಚಿತಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕುಂಚಿತಾಂಗುಲಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬೆರಳು; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಬೆರಳು: (೬). [ಕುಂಚಿತ + ಅಂಗುಲಿ]

ಕುಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುಂಚದಿಂದ) ಬರೆ, —ರೇಖಿಸು; ಚಿತ್ರಿಸು: ಹರಿಹರಿದೆಯಿ ಮಾತ್ಮನಾತ್ಮಲ್ಲವನ್ನೂ . . . ಕುಂಚಿಸಿದ ಲೇಖಾಪಯೇ ರಕ್ಷಾಜಿಯ ಚಿತ್ತವಿಕಾರವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ (ಸಂಜೀಂಡ. ೧೬೪).

[ಕುಂಚ + -ಇಸ್ಸು]

ಕುಂಚು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಬಾಗು.

ಕುಂಚದವ = ಯಾರಿಗೂ ಕುಗ್ಗದವನು, —ಬಾಗದವನು: "ಅದಟ" (ಚಕ್ರೇ. ೬. ೧, ೬೦). [< ಕುಪ್ಪ + -ಚು]

ಕುಂಚ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಗಳು ಕವಿದ ಸ್ಥಳ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಗೃಹ: ಅಶೋಕಂಜಂಗಳ್ಕೊಳ್ ಭೂವಿವರ ಕೆಹರದೊಳ್ . . . ಕೂಡಿ ಕೊಬಲ್ಲರ್ (ಪಂಂಪಾ. ೯-೧೩೭); ಮಲ್ಲಿಗವಲ್ಲಿಯ ಕುಂಜ ಪುಂಜ ರಂಜಕಮಾಡೂಂದು ಮುಖಗೆಳ್ತಲ್ಲಮದ ಪೊಜಜಲಯಂದ ತೋಂಟದೊಳ್ (ಅಮಾತ್ಯ. ೧೪೮-೬). ೨. ಆನೆಯ ಕೆಳದವದೆ, —ಕೋರೆ; ಹಸ್ತಿ ದಂತ. ೪. ಗವಿ; ಗುಹೆ. 'ಕುಂಜೋಪಾಂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಜನ (ನಾ). ಹೊದರು; ಪೊದರು : "ಕುಂಜಃ, ಕುಂಜಾಃ, ಕುಂಜನಂ– ಈ ೩ ಹೊದರ್" (ಶಾಶಬ್ಧ. ೬೫). [?]

ಕುಂಜರ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಗಜ : "ಳಂ ವಾರಣಂ ಕುಂಭ ಕುಂಜರಂ. . . ನಾಗಮಾನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೪); ದಿವಿಜರ ಕುಂಜರಗಿರಿ ಸಾನುವನ ನಿಳಿಂಜಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಂಜರನಾದಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೫-೫೧); ಕಂಜಸಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಜರ ಬಂದು ಮಂದಿರದವರೆಲ್ಲ ಕೊಂದಿತ್ತು (ಮುಧಗ. ೨೨-೬೨); ಹಿಂಡನಗಲಿ ಹಿಗಿದಡಿದ ಕುಂಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧ್ಯನ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೬೮-೬೧೩); ಪವಮಾನಜನು ತಿರು ಗಿಟ್ಟಣಿಸೆ ನೇ ನಾಂ ಬುಜಕೆ ಕುಂಜರನಾದನ್ನ (ಉವ್ವಾಳಿ. ೫-೬). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ಗಜಾಸುರ. 'ಕುಂಜರಾರಿ' ಪರಾ. ೩. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಉತ್ತಮ : ಜಿನರಾಜಕುಂಜರಂಗಳ್ ನೀರಾಜನ ವಿಧಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೬೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಕರ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು : "ಕುಂಜರಕರೇಟಿ ಕುಂಡಾ" (ಜಲಾಯು. ೧೬೪-೩೦). [ಕುಂಜರ + ಕರ್ಕ]

ಕುಂಜರಕುಳ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ : ಕುಂಜರಕುಳ ಮಿತ್ತಲಿತ್ತ (ಶಾಂಪು. ೧೧೫). [ಕುಂಜರ + ಕುಳ (= ಕುಲ)]

ಕುಂಜರಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಮಂದವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳವಳು; ಗಜಗಮನೆ: ಕುಂಜರಗಮನೆಯೆ ಗುಣಯುತಮಂಜರ ಮದಕುಂಜರಂಗಳ್ ಕೊಡಪಸಹಿತಮಂ ಅಂಜದೆ ಮಾಡಿರು (ಹಮ್ಮಿರ. ೨-೯೦).

[ಸಂ. ಕುಂಜರಗಮನಾ (ಕುಂಜರ + ಗಮನ + -ಎ)]

ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಗಮನೆ: ಮದವತ್ಕುಂಜರಗಾಮಿನಿ . . . ಕೊಯ್ದೂಕೊಸಿದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ (ಶಾಶ್ವತ. ೮-೮೩).

[ಸಂ. ಕುಂಜರಗಾಮಿನೀ]

ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸಮೂಹ; ಗಜಸೈನ್ಯದ ಸಾಲು : ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿಯಶ್ವಬಲಂ . . . ಬರುತ್ತಮಿರೆ (ಪಂಂಪಾ. ೧೫-೧).

[ಸಂ. ಕುಂಜರಘಟಾವಲಿ (ಕುಂಜರ + ಘಟಾ + ಆವಲಿ)]

ಕುಂಜರಾರಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಜರಾರಿ : ಪಂಜರವಿಮುಕ್ತ ಕುಂಜರಾರಾತಿಯಂತೆ (ಪುಸ್ತವಿ. ೪-೬೦ ವ). [ಕುಂಜರ + ಆರಾತಿ]

ಕುಂಜರಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಸಂಜೀವಕಳ ನೀನೆನಿಸಿಕಂಜಬೊಡಂ ಕುಂಜರಾರಿ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬-೪). ೨. ಗಜಾಸುರನ ವೈರಿ ; ಶಿವ : ಕುಂಜರಾರಂಗಣ ಪ್ರಸಾದವ ನೆಂಜಲೆಂಜಲಿದೆಂದು ಪಾಪಕ್ಕಂಜದೆಂದಿರಿ (ಬಸವ. ೫೬-೩೨). ೩. ಶರಭ.

[ಕುಂಜರ + ಅರಿ]

ಕುಂಜರಾಶನ (ನಾ). ಆರಿಳಿಮರ; ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಜರಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಎಂಭತ್ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕುಂಜರಾಸನ . . . ಆರ್ಘಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳಂದು (ವಿವೇಕ. ೧೪೯).

[ಕುಂಜರ + ಆಸನ]

ಕುಂಜಲ (ನಾ). ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ: (೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಜವನ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿ ಮಂಟಪಗಳ ತೋಟ: ಉದ್ಯಾನದ ಮಧ್ಯೆ ಕುಂಜವನವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯೇ . . . ಬಕ್ಕದೊಂದು ಕೊಳವಿತ್ತು (ಆಶ್ವಮ. ೭೩). [ಕುಂಜ + ವನ]

ಕುಂಜಿ, 'ಕುಂಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕುಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ : "ಶಕುಂಜಿಕಾ– ಕುಂಜಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). [?]

ಕುಂಜಿ (ನಾ). ಮಗು; ಶಿಶು: ಅಸುರ ತನ್ನ ಸುತನ ಕೊಲ್ಲಿಸ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಆಟ್ಟ ಅಡವಿಯೊಳ್ ವಿಷವನಿಟ್ಟು ಭೂಜಾನಂಗಳ್ ಮಾಡಿ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತಲೇ ಕುಂಜಿ ತಿಳಿದ ಜಟ್ಟಿ ಹಾಂಗೆ (ಭುರಂಧ. ೪-೭೬).

[ದೇ.॥ ತಮಿ. ಕುಞ್ಞು; ಮಲ. ಕುನ್ನು ; ತುಳು. ಕಿಞ್ಞಾ ; ಕುಞ್ಞಾ]

ಕುಂಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ಅಮೂಖ್ಯ – ಕುಂಜಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕುಂಜು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಹಾರು; ಕುಣಿ: (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೬); ಎಜಗದರಾತಿ ಭೂಭುಜರ್ಗೆ ವಿಷ್ಣು ನೃಪಾಳನ ಸೂನು ಮೇಘದಿಂ ಪೊಱ ಮಡದಟ್ಟಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ . . . ಉರ್ವ್ವಿದ ಕೋಪದೆ ಕುಂಜಿ ಕಂಬದಿಂ ಪೊಱಮಡದಾ ನೃಸಿಂಹನೆನಿಪಂ ನರಸಿಂಹನೃಪಂ ಪ್ರತಾಪದಿಂ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೧೬–೩೩; 1202). [? . / ತಮಿ. ಕುನಿ]

ಕುಂಜೋಪಾಂತ (ನಾ). ಹೊದರಿನ ಅಂಚು, —ದಂಡೆ, —ಸಮೀಪ: ಧನದ ನಗಂ ತನಗಟ್ಟಿದೊಡೆ ರಾಯಭಾರಿತನಂ ಬಂದಂತಿ ರ್ಪುವಿದಱ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೧೫). [ಕುಂಜ + ಉಪಾಂತ]

ಕುಂಟ$_1$ (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವನು; ಒಂದೇ ಕಾಲುಳ್ಳವನು: "ಏಕಾಂಘ್ರಿಯೆನೆ ಕುಂಟನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೬); ಕುರುಡರುಮಂ ಕುಂಟರುಮಂ ತಿರಿಕರುಮಂ ಕಂಡೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೫೫); ಕಾಲಿ ರ್ದೊಡೆ ಕುಂಟರಪ್ಪರೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೩); ಪವಣ್ಗೆ ನಿಮಿರ್ದರ್ ಗುಜ್ಜರ್ಕರಂ ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟುವು ಕುಂಟು (ಬಂಹರಿ. ೯–೨೫); ಕಾಲಿಂ ಕುಂಟಂ, ಕಯ್ಯಿಂ ಮೋಟಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಟನಿಗೆ ಎಂಟು ಚೇಷ್ಟೆ ಕುರುಡನಿಗೆ ನಾನಾ ಚೇಷ್ಟೆ (ಗಾದೆ).

[ಕುಂಟ್ಯು (< ಕೂಂಟ್ಯು) + –ಅ$_7$]

ಕುಂಟ್ಯ (ಗು). ೧. ದಡ್ಡ; ಮಂದ. ೨. ಅಶಕ್ತ: "ಕುಂಠ – ಕುಂಟ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಂಟದೇವತೆ' ಪರಾ. ೩. ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ; ಅಸಮರ್ಪಕ. 'ಕುಂಟಚಾಕರಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಠ]

ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ 'ಕೂಂಟ್ಯು$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂಟಗ 'ಕುಂಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಟಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಣಸು: ಕುಂಟಗೆಣಸು, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು (ಮೈಟಿಗಿ. ೩೧–೫೯೪). [< ಕುಂಟ್ಯು + ಗೆಣಸು (< ಗೆಟಸು)]

ಕುಂಟಚಾಕರಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯದ ಕೆಲಸ; ನಡು ನಡುವೆ ನಿಂತು ಹೋಗುವ ಚಾಕರಿ: ಅವಳೂ ಈ ಕುಂಟ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದೆಂದೇ ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ದಾಸಹು. ೩೨). [ಕುಂಟ್ಯ + ಚಾಕರಿ]

ಕುಂಟಜವಾಬು (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳು ಉತ್ತರ; ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲದ ಜವಾಬು, —ವಿವರಣೆ: ಆತನು ನಿನ್ನೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದಕ್ಕೆ ಏನೋ ಒಂದು ಕುಂಟಜವಾಬು ಹೇಳಿದ (ರೂಢಿ). 'ಕುಂಟುನೆಪ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಟಕಾದ ಉತ್ತರ: ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಬಹುದೆಂದು ಕುಂಟ ಜವಾಬು ಕೊಟ್ಟ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಟ್ಯ + ಜವಾಬು]

ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿ, ಕುಂಟಲಿ, ಕುಂಟಿಣಿ, ಕುಂಠಣಿ, ಕೂಂಟಣಿ, ಕೂಟಣಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಭಿಚಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವ ದಾಸಿ; ತಲೆಹಿಡುಕಿ: "ಶಂಫಳಿ ಕುಟ್ಟನಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕುಂಟಣಿಗೆ ನಾಮ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೪); "ನಿರುತಂ ದೂದವಿ ಕುಂಟಣಿಕರ ಮಕ್ಕಭಿಸಾರಿಕಾಭಿದಾನದಿನೆಂದುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೭); ಓರ್ವಳ್ ಕುಂಟಣಿಯುಪರೋಧಕ್ಕೆ ಪಿರಿದೀವ ಮುದುಪನನುಱಿಯಲಂಜಿ ತನ್ನ ಬೇಸಱಂ ತನ್ನ ಸಬ್ಬವದಾಕೆಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೯ ವ); ಮಾತನಱಿಯದ ಸೂಳೆ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಬೈದಳೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೧೩೨); ಕರೆಯದೆ ಕಾಡಿ ಕುಂಟಣಿಸುವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ನೊಣ ಗಚ್ಚಿತಿಂಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೨–೧೦೬); ಜಗವು ಕುಂಟಣಿಯಿಂದ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೬). ೨. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ: ಧವಳಾರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳೆ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕರುಳಿಲ್ಲದಾತ ಕುಂಟಣಿಯಾದ ನೋಡಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೯೯–೪೪೫); ಹರಿಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಝುಗೆ ಸುರಾಂಗನೆಯರಿಗೆ ಸುಭಟವ್ರಜಕೆ ಕುಂಟಣಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೭). ೩. ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ; ತಲೆಹಿಡುಕತನ: ಶಿವಲಿಂಗಂ ಜಂಗಮ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಕುಂಟ [ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿಯಂ ನಡೆಯಲೆಂದು (ನಂಬಿರ. ೧೨–೯೫); ನಂಬಿ ಕೆಳೆ ಬಲ್ಲಳನೆ ಕುಂಟ[ಪಾಠಾಂ. ಠ]ಣಿ ಸಾಂಬ ನಿಮ್ಮಂ ನಗಿಸುವಂ ಕಲಿಯೆಂಬನು (ಬಸಪು. ೯–೪೧); ಬಳೆದೊಡಿಪ ಕುಂಟಣಿಯ ನಡೆಯಿಸುವ ಮುದಿವೆಣ್ಗಳು (ಚಿಬಪು. ೪೭–೪೨). **ಕುಂಟಲಿ**: ೧. ಅವಳು ಕುಂಟಲಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಹೋದಂತೆ ವೇತನವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೩೭); ತುಂಟಸವತಿಯ ಸೊಂಟ ಮುರಿಹೊಡೆದ . . . ಕುಂಟಲಿಯರ ಹಾದಿಯನು ಕಡಿದ (ಶರೀಫ. ೫೦–೫೦). **ಕುಂಟಣಿ**: ೧. ಗೊರತಿಯ ಕಂತಿಯ ಕುಂಟಣಿಯರ . . . ಮುಂದಂ ನುಡಿಯ ಲೀಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದತಿ. ೮–೨೬); ತನುವ ನೋಯ್ಗೊಡದಿರೆನುತಾಗ ಮುದಿ ಕುಂಟಣಿಯು ಬೋಧಿಸಿದಳಾತ್ಮಭವೆಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೬–೫೦). ೨. ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದವನ ನಂಬಿಗೆ ಕುಂಟಣಿಯಾದವನ (ಬಸವ. ೫೦೩); ಶಿವನ ಕುಂಟಣಿಯ ಬಾಚರಸ ಬಾರೆಂದು (ರಾಘಚ. ೧೫–೯೨). **ಕುಂಠಣಿ**: ೧. "ಕುಂಠಣಿ, ಶಂಫಲಿ ಈ ೨ ಕುಂಠಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭); ತನ್ನ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕುಂಠಣಿಯಹ ಬಿನ್ನಣವ ಕೇಳಿ (ಗುರುಬೋ. ೧೧೬). ೨. ಸಂಕಲೆ ಪರವೆಯರಿಗೆ ಕುಂಠಣಿಯಾದ ಹರನೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೫–೨೩). **ಕೂಂಟಣಿ**: ೧. "ಕುಟ್ಟನೀ, ಶಂಫಳೀ, ಚುಂಡೀ–ಈ ೩ ಕೂಂಟಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧–೩೩೮). **ಕೂಟಣಿ**: (ಕಿ).

ಕುಂಟಣಿಮಾಡು = ಕುಂಟಣಿಯಾಗಿ ನಿಯಮಿಸು: ದೇವನಂ ತನಗೆ ಕುಂಟಣಿಮಾಡಿ. . .ತೋಱುವಂತೆ (ನಂಬಿರ. ೨–೭). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಂಟಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ.

ಕುಂಟಣಿಕೆಯಾಟ = ಕುಂಟಿ, ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟಾಟ: (ಕಿ). [ಕುಂಟ್ಯು$_1$ + ?]

ಕುಂಟಣಿಗ, ಕುಂಟಲಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೨: ಕುಂಟಣಿಗನೊಡ ನಂಡಲೆದು ಬೇಡೆನಲು (ಬಸಪು. ೪೦–೨೫); ಕುಪಿತ ಮಾನಸನ ಖೂಳನ ಕುಂಟಣಿಗನ ಮಹ ಕಪಟಜೀವಿಯ . . . ಸತತ ಕೃಪೆಮಾಡಿ ಸಲಹೆನ್ನನು (ಪ್ರಭುಪು. ೯–೧೧೬). **ಕುಂಟಲಿಗ**: ನಮಗೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲವು ಮುನಿಯದೆ ಬಿಡದು ಎಂದು ಆ ಕುಂಟಲಿಗರು ಚಿಂತಿಪರು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬–೪); ಶಾಸ್ತ್ರಿಯೂ . . . ಲೀಲಾವತಿಯೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕುಂಟಲಿಗರಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿದರು (ಮೋಹಬ. ೪೭೨). [ಕುಂಟಣಿ + –ಇಗ]

ಕುಂಟಣಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಕುಂಟಣಿಗಾತಿಯರು ಪೇಳಿರುವ ಸಂಕೇತಮಂಟಪಂಗಳಿಗೆ ವಂಟವಂಟಯಾಗಿ ಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೬–೧೫).

[ಕುಂಟಣಿ + –ಗಾರ (< –ಕಾಱ) + –ತ್ತಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ, ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: (ಕಿ). **ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ**: "ಕುಟ್ಟನಿ–ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೯); ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿಯ ಉಪದ್ರ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ**: ಒಬ್ಬ ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮುಖಾಂತರ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು (ಮೇದಿಮ. ೪೬); ನೀನು ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಎಡಹೆ. ೬೬). **ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ**: ಪುರಾಣವ ಹೇಳುವರೆಲ್ಲ ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿಯ ಮಕ್ಕಳು (ವಚಶಾ. I, ೩೬೦).

[ಕುಂಟಣಿಗ + – ಇತ್ತಿ]

ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೌತ್ಯ ನಡೆಸು: ಆಯ್ಯಗಳಾಟವೆ ಕುಂಟಣಿಗೆಯ್ವುದಿದಯ್ಯಗಳಿರವೇ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಯ್ವುದು (ಉದ್ಯದೇ. ೫-೩೨). [ಕುಂಟಣಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕುಂಟಣಿತನ, ಕುಂಠಣಿತನ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೩: ತರಳನಿನಗೆ ಚೆಲ್ವಪರವೆಯ ತಂದೀವ ಪಿರಿದು ಕುಂಟಣಿತನವನು ಮಾಳ್ಪ ಇರವೆಮಗಲ್ಲದಿನ್ನಾರಿಗೆ ಸಲ್ವದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೨-೧೪); ರತ್ನಾಜಿಯ ಮನೋರಥದ ಸಫಲತೆಗೆ ಕುಂಟಣಿತನದ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತೆ ಸಂಗಿಯ ಸಹಾಯವೂ ಕುಟಿಲ ದೇವತೆಗಳ ಕುತಂತ್ರವೂ ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೫೯). **ಕುಂಠಣಿತನ**: ಹಡಪವ ಹಿಡಿದು ಕುಂಠಣಿತನವ ನಡಸಿ (ಗುರುಬೋ. ೭೪). [ಕುಂಟಣಿ + -ತನ]

ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟು, ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ ೧: ಪೂತಿಗಂಧಿಯೆಂಬ ಕಿಸುಕುಳಂ ನಾರ್ಪ ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಸುಗುಳಿಮಂ ನಾರ್ಪ ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟಾದಳ್] (ಜೀವಸಂ. ೮-೨೬ ವ). **ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು**: ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟೆ ಕೂರಿಸಿದ ಕಾದಲನಂ ಬಿಸುಡೆಂದು ಕೀಱಿ ಬಾಯುಂಟೆನಗೆಂದು ಬಗ್ಗಿಸುವೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೬೪). [ಕುಂಟಣಿ + ತೊಟ್ಟು]

ಕುಂಟಣಿನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸಮಾಡು; ತಲೆಹಿಡುಕನಾಗು: ಮನಮೊಸೆದು ಕುಂಟಣಿನಡೆದನಿಂದುಧರನೆಂಬ ನುಡಿಯೊಡನೆ (ಕಲಿಕಾ. ೩೦೦-೧೨). [ಕುಂಟಣಿ + ನಡೆ$_1$]

ಕುಂಟಣಿಮನೆ 'ಕುಂಟಣಿವನೆ' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿಮಾತು 'ಕುಂಟಣಿವಾತು' ನೋ.

ಕುಂಟಣಿವದಿರ್ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥ, —ಶ್ಲೇಷೆ: ಬಡತನವೆಂಬುದು ಸತಿಯರ ನಡುವಿನೊಳ್ . . . ಕೋಳ್ನುಡಿ ಕುಂಟಣಿವದಿರೊ[ಪಾಠಾಂ. ಲೊ]ಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾನಾಡೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ.೧-೩೭). [ಕುಂಟಣಿ + ಪದಿರ್]

ಕುಂಟಣಿವನೆ, ಕುಂಟಣಿಮನೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ಮನೆ: "ತಾಹೆಯೆಂದುಂ ತಾಪೆಯೆಂದುಂ ಕುಂಟಣಿವನೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೫-೫೧೬). **ಕುಂಟಣಿಮನೆ**: (ಕಿ). [ಕುಂಟಣಿ + ಮನೆ]

ಕುಂಟಣಿವಾತು, ಕುಂಟಣಿಮಾತು (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಮಾತು; ತಲೆಹಿಡುಕತನದ ಮಾತು: ಕಡೆಗಣ್ ಕುಂಟಣಿವಾತು ದೂದವಿ ಮನಂ ತಾಯ್ತುಂದೆ ಬಲ್ಗೆಯ್ತುಮೊಳ್ದೊಡವಂದಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೬). **ಕುಂಟಣಿಮಾತು**: ಕಲವಿಂಕನ ಕುಂಟಣಿಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕೋಪಗೊಂಡಂತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೫). [ಕುಂಟಣಿ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿಯ ವಿದ್ಯೆ; ತಲೆಹಿಡುಕ ವಿದ್ಯೆ: ಕುಂಟಣಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತಳಾದ ಆ ಹೆಣ್ಣು (ನಂಜುಂಡ. ೭೫). [ಕುಂಟಣಿ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಂಟಣಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಟಣಿ ನಡೆ: ನಂಬಿಗೆ ಕುಂಟಣಿವೋದ [ಪಾಠಾಂ. ಯಾದ]ಪರಿಗಳಂ ನಂಬಿಗೆ ಸೂಱೆಯನಿತ್ತ ಪರಿಗಳಂ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೧೪). [ಕುಂಟಣಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಕುಂಟದೇವತೆ (ನಾ). ದುರ್ಬಲವಾದದೇವತೆ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕುಂಟದೇವತೆ ಸೇರಿ ಮನೆಯವರ್ಗಾಪನೆನ್ನದೆ ಸೂನು ತೀರಿದೆಡೆ (ಬಸಪು. ೪೮-೧೮). [ಕುಂಟ್ಯ + ದೇವತೆ]

ಕುಂಟನಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು, —ವ್ರಣ: ಅವನ ಮೊಣಕಾಲಿನ ರೋಮಮಯವಾದ ಮಾಂಸಖಂಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಟನ ಹುಣ್ಣು ಇದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಇದ್ದಲನ್ನು ತೇದು ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕರಿಯ ಮದ್ದು ಬಳಿದಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೩). [ಕುಂಟ್ಯ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕುಂಟನೇರಳೆ, ಕುಂಟುನೇರಳೆ (ನಾ). ನೇರಳೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಕಿ). **ಕುಂಟುನೇರಳೆ**: ಕುಂಟುನೇರಳೆ, ಗುಡ್ಡನೇರಳೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೩-೩೩೫). [< ಕುಂಟ್ಯು + ನೇರಳೆ (< ನೇಱಿಲೆ)]

ಕುಂಟಮುರುವ (ನಾ). ಕುಂಟ; ಅಂಗಹೀನ: ಕಾಲಿದ್ದವರು ಕಾಶಿಗೆ ಹೋದರೆ ನೀನೆಲ್ಲಿ ಹೋದೀ ಕುಂಟಮುರುವ? (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟ$_1$ + ಮುರುವ (< ಮುಱುವ)]

ಕುಂಟಲ (ಗು). ಕುಂಟುವ; ಕುಂಟಾದ: ಕುಂಟಲ ಎತ್ತೊಂದು ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಗಿಯಾಸ, ಬೇಗಂಗಿಯಾಸರ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿತು (ನೂರಜ. ೫). [ಕುಂಟ$_1$ + ಅಲ$_0$ (< -ಅಲ್ಯು$_2$)]

ಕುಂಟಲಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲತನ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸ: (ಕಿ). [ಕುಂಟಲ$_0$ (< ಕುಂಟಣಿ) + -ತನ]

ಕುಂಟಲಪಿ 'ಕುಂಟಹಲಪಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಲಿಗ 'ಕುಂಟಣಿಗ' ನೋ.

ಕುಂಟವೆರಲ್ (ನಾ). ಮೊಂಡಾದ ಬೆರಳು; ಮುರುಟಿದ ಬೆರಲು: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕುಂಟವೆರಲಾತಂ ತನ್ನ ಬೆರಲುಂ ಸಯ್ತಾದೊಡೆ ಕೃತಾಂಜಲಿಯಾದಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೦೮-೧೦). [ಕುಂಟ$_1$ + ಬೆರಲ್]

ಕುಂಟಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಸುಳ್ಳು ಸಮಾಚಾರ; ಜೊಳ್ಳುಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಬಂದು ಮನೆಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿರಲು ಕುಂಟಸುದ್ದ ನೀನಾಡಿದ್ಯಲ್ಲೋ ಪ್ರಾಣಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೭-೩). [ಕುಂಟ್ಯ + ಸುದ್ದಿ]

ಕುಂಟಹಲಪಿ, ಕುಂಟಲಪಿ (ನಾ). ಕುಂಟುತ್ತ ಕಲ್ಲಿನ ಬಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಾಲಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಒಂದು ಆಟ; ಕುಂಟೆಬಿಲ್ಲೆ; ಕುಂಟಂಪಿಲ್ಲಿ: (ಕಿ). **ಕುಂಟಲಪಿ**: ಆ ಕುಂಟಲಪಿಯಾಟದ ಕುಣಿತ ಎಂಥದು! (ಕನಕೆ. ೯೫); ತಾನು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಿಸಿಲುನೆಳಲಾಟ, ಕುಂಟಲಪಿ, ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಾಲೆಯಾಟಗಳನ್ನು ಆಡಿದ್ದಳು (ಬರಹಾ. ೧೨೩); ಲಲಿತ ಗೌರಿ ಕುಂಟಲಪಿ ಆಡಿದರು (ಕಪಪು. ೧-೨೫). [ಕುಂಟ$_1$ + ಹಲಪಿ (< ಹಲಿಪೆ)]

ಕುಂಟಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಬಸಲೆಸೊಪ್ಪು, ತೊಂಡೆಸೊಪ್ಪು, ಕುಂಟಳದ ಸೊಪ್ಪು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೫). [?]

ಕುಂಟಾಟ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟುತ್ತ ಮುಟ್ಟುವ ಆಟ; ಕುಂಟುಮುಟ್ಟಾಟ: ಹುಡುಗರು ಸಂಜೆಯಹೊತ್ತು ಕುಂಟಾಟವಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨.(ಆಲಂ) ಶಿಥಿಲತೆ; ಆಲಸ್ಯ; ದುರ್ಬಲತೆ: ಮನಸ್ಸಿನ ಹರಿದಾಟ, ಪ್ರಾಣದ ಎಳೆದಾಟ, ಶರೀರದ ಕುಂಟಾಟ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ . . . ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಬಾಳಬ. ೨೧). [ಕುಂಟ್ಯು$_1$(< ಕೂಂಟ್ಯು$_1$) + ಆಟ]

ಕುಂಟಿ$_1$, ಕೂಂಟಿ (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದವಳು; ಹೆಳವಿ: ನಿನ್ನ ತಂಗೆವಿರ್ ಕುಂಟಿಯುಂ ಕುರುಡಿಯುಂ ಕಿವುಡಿಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೧೩೧ ವ); ಕುರುಡಿ ಕುಂಟಿ ಕುಣಿ ಕೂನೆ ಕುಭಾಷಿಣಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೬೦೪-೧೯). **ಕೊಂಟಿ**: ತನ್ಮಿಥುನಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದರೊರ್ಕಣ್ಗುರುಡಿಯುಂ ಪೊರಂಡಿಯುಂ ಕೂಂಟಿಯುಂ ಪೆಟವೆಯುಂ ಕುಷ್ಠಿನಿಯುಂ ಕುಬ್ಜೆಯಮಪ್ಪ ಮಗಳ್ದಿರಜುವರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೬೬ವ). [ಕುಂಟ$_1$ + -ಇ$_2$]

ಕುಂಟ್ಯ 'ಕುಂಟ್ಯೆ' ನೋ.

ಕುಂಟ್ಯ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ (?): ಭುತನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಜಾಮರು ವಾಲಗಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು ಮುಡಿಸಿ ಮತ್ತು ತಂಮ ಕುಂಟಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ವಾಲಗಾ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೪; 1700). [?]

ಕುಂಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಣ್ಟಿಯೊಳ್ ಕುಣಿವಂ[ಜೆ] ಗಳದ್ಭುತ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೩ ; 1006). [?]

ಕುಂಟಿಗ, ಕುಂಟಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಕುಷಿಗ : (ಕಿ). **ಕುಂಟಿಗ** : ಜುಟ್ಟುವೆಬಳ್ಳಿ . . . ಕುಂಟಗ (ಮೈಔಗಿ. ೬೦-೧೨೧೫). [?]

ಕುಂಟಿಗೆ (ನಾ). "ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ; ಸುಣ್ಣದ ಹರಳು" (ಸರ್ವಜ್ಞ-ಕೋಶ) : ಅಟ್ಟರಾವಾಡಿಗನ ಸುಟ್ಟಹರು ಕುಂಟಿಗೆಯ ಹುಟ್ಟಿಯ ಮೂಗ ಹರಿದರೀ ಮೂರು ಭವಗೆಟ್ಟು ಕೂಡಿದರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬೨). [ಕುಂಟ್ಟೆ + -ಇಗೆ ?]

ಕುಂಟಿಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಿಣಿಗಿತ್ತಿ 'ಕುಂಟಣಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟಿತ (ಗು). = ಕುಂಠಿತ : ಅಜ್ಞಾನ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಗಳಿಂದ ಅದರ ಓಜಸ್ಸು ಕುಂಟಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೫).

[< ಸಂ. ಕುಂಠಿತ]

ಕುಂಟಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಟುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಗೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವನನ್ನು ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಂಟಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). ೨. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮುರಿ ; ಭಂಗಮಾಡು (?) : ನಿನ್ನಪ್ಪ ಮುಂದೆಂದ ಭಾಷೆಯಂ ಕುಂಟಿಸಿದನು (ಶುರಂಗ. ೭೪-೨೭).

[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂಟು$_1$ 'ಕೂಂಟು$_1$' ನೋ.

ಕುಂಟು$_2$ 'ಕೂಂಟು$_2$' ನೋ.

ಕುಂಟು$_3$ (ನಾ). (ಕರಾ). ಗಿಡ್ಡ ; ಮೋಟ : ಎಕ್ಕೆಗಿಡ ಬಿಲ್ವಮರಕ್ಕಿಂತ ಕುಂಟು (ರೂಢಿ). [< ಕುಱು$_1$]

ಕುಂಟುಕಾಲು 'ಕುಂಟುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುಂಟುಗಾಲ್, ಕುಂಟುಕಾಲು, ಕುಂಟುಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುವ ಕಾಲು ; ಊನವಾದ ಕಾಲು : ಕುಂಟುಗಾಲೊಡೆದೋರಂತಿರೆ ಸೋರ್ವ ರಕ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೪). **ಕುಂಟುಕಾಲು** : "ಶ್ರೋಣಃ - ಪಂಗುಃ . . . ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಕುಂಟನ ಹೆಸರುಗಳು ; ಕುಂಟುಕಾಲುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). **ಕುಂಟುಗಾಲು** : (ಕಿ).

[ಕುಂಟು$_2$ < ಕೂಂಟು$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕುಂಟುಗಾಲ (ನಾ). ಕಾಲು ಕುಂಟಾದವನು : "ಖೋಡಃ ಖಂಜಃ ಈ ೨ ಕುಂಟುಗಾಲವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯) ; ಕುರಿಕಾಯೋನು ಕುಂಟುಗಾಲ (ಗಾದೆ) ; ಕುಂಟುಗಾಲನನ್ನು ನಂಬಿ ಪಯಣ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟುಗಾಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಂಟುಗಾಲು 'ಕುಂಟುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುಂಟುತನ (ನಾ). ಕುಂಟಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕುಂಟು : ಅನಿಸಿದಷ್ಟು ಮಾತು ಎಣಿಸಿ ಹೇಳಲು ಬರದು ಬುದ್ಧಿಗಿದು ಎಂದಿಗೂ ಕುಂಟು ತನವು (ನನಲ್ಲ. ೧೬-೬೫).

[ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + -ತನ]

ಕುಂಟುದನಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ಧ್ವನಿ ; ತೊದಲು : ಪಂಜರಬದ್ಧ ವಾದ ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆಬೆಪ್ಪು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ, ಕುಂಟುದನಿ ಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದನು (ಪುನರು ೧೫೮).

[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದನಿ]

ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ತಡವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ; ಊನದೃಷ್ಟಿ : ಕಾಣಿಸಿತು ಕುಂಟುದಿಟ್ಟಿಯ ಗೂನುಗಣ್ಣಿಗದೊ ಗೆಂಟರೊಳ್ ಜ್ಯೋತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೩-೩೧೧).

[ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$) + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕುಂಟುನೆಪ, ಕುಂಟುನೆವ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನೆಪ ; ಸಮರ್ಪಕ ವಲ್ಲದ ಕಾರಣ : ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಸಿಕ್ಕರೆ ಮತ್ತೆ ಬರಬಹುದು (ಮಹಾಗ. ೪೩) ; ಕೇವಲ 'ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲ'ವೆಂಬ ಒಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಂದೊಡ್ಡಬಾರದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೮೮) ; ಬಡಿದಾಟಕ್ಕೊಂದು ಕುಂಟುನೆಪ ಬೇಕಲ್ಲ ? (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೧೬೮). **ಕುಂಟುನೆವ** : ಹಲವೆಂಟು ಕುಂಟುನೆವಗಳನ್ನು ಮುಂದೊಡ್ಡಿ ಅವನ ಸಹವಾಸ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೧೦೮). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ನೆಪ]

ಕುಂಟುನೆವ 'ಕುಂಟುನೆಪ' ನೋ.

ಕುಂಟುನೇರಳೆ 'ಕುಂಟನೇರಳೆ' ನೋ.

ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ, ಕುಂಟಹಂತಿ (ನಾ). ೧. (ದಸ್ತೈವಜು ಮೊದ ಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ನಡು ನಡುವೆಸೇರಿಸಿದ ಸಾಲು : "ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ ಬರೆ" (Interline. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಕರಾ) ಷರತ್ತು : ಆ ಪತ್ರದ ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಕುಂಟುಹಂತಿ** : ೩. ಮೊಟಕು ಸಾಲು ; ಸಣ್ಣಪಂಕ್ತಿ : ಇದರೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಕುಂಟುಹಂತಿ ಯೊಂದಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೨೭೪). [ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಪಂಕ್ತಿ]

ಕುಂಟುಮದ್ದು (ನಾ). ನೆಪಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವ ಔಷಧಿ ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ಮದ್ದು : ಕುಂಟುಮದ್ದು ಕೊಡುವ ಬೂಟಾಟದವರಿಗೆಲ್ಲ ಔತಣ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿರುವಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೯).

[ಕುಂಟು$_2$ (< ಕೂಂಟು$_2$) + ಮದ್ದು)]

ಕುಂಟುಹಂತಿ 'ಕುಂಟುಪಂಕ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಭೂಮಿಯ ಬೆದೆಯನಱಿದು ಎತ್ತು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ನೊಗ . . . ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದು ಹರಗಿ (ವಚಶಾ. II, ೭೬) ; ನೊಗವು ನೇಗಿಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ಶಕಟ ಜೊತ್ತಿಗೆ ಘಂಟೆ ಬಾಸಿಗ (ಸಂಭಪ. ೩೨-೩೩) ; ಕೋಲು ಕುಂಟೆಯ ಪೊತ್ತಡಿಲ್ಲಂ ಮೇಲೆ ಸಮಿಧೆಯ ತಂದಡಿಲ್ಲಂ (ಮದೇಪು. ೪-೨೮) ; ದೊಡ್ಡ ಕುಂಟೆಯಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ಹರಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೫) ; ರೆಂಟೆ, ಕುಂಟೆ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೮). 'ಎಡೆಕುಂಟೆ', 'ಹೆಗ್ಗುಂಟೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣ್ಟೆ ; ತೆಲು. ಗುಂಟ]

ಕುಂಟೆ$_2$, ಕುಂಟ್ಟೆ$_2$, ಕೂಂಟೆ$_1$ (ನಾ). ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಕುಳಿ, —ಗುಣಿ ; ಕಟ್ಟೆ : "ಕುಂಟೆಯಲ್ಪಸರಸಿ" (ಕಶರ. ೨೫) ; ಮೂಱು ಪುಣುಸೆಯ ಕುಣ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೧-೨೦ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಮನೆಭಾವಿ ಕುಂಟೆ ಬೆಟ್ಟುಯಿಂತೀ ಸರ್ವಸ್ವವ . . . ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೪-೧೦ ; 1049) ; ಕೆಱೆ ಕುಂಟೆ ಕೊಣನು ಅಬೆ ಅಚುಕಟು (ಎಕ. X (S), ಕೊಲಾರ, ೩೦೪-೧೪ ; 17ನೆಯ ಶತ) ; ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ತೋರುವ ಕುಂಟೆಯ ಜಲವನ್ನು ಕದಡಿದಾಗ ಅಡಿಯ ಕಷ್ಟಲ ಮೇಲೆ ಬರುವಂತೆ (ನನ್ನರ. ೬೬). ೨. ಬಿಳೀ ಮಗ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (ಎಸಮೈ. VIII, ೯). **ಕುಂಟ್ಟೆ** : ೧. ಎಂಟಾರು ಲೋಕ ಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲ ವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೦೨). **ಕೂಂಟೆ**$_1$: ೧. ಪೊಲಮೇರೆ ವಾಯುವ್ಯದ ಮಿದಿಯ ಮೇಗಣ ಚಾಲದಿನ್ದೆ ಬೆಳೆದನ್ನೆ ಪುಣುಸೆಯಿನ್ದೆ ನಕ್ಕಿ ಕೂಣ್ಟೆಯಿಂದೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೯ ; 850) ; ಕಡವಿನ ಕೂಂಟೆಯಿಂ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಬನ್ದು ಇಲಿಯಿನ್ದೆಯ ಮರನುಂ ಪುತ್ತುಂ ಮೇರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೯-೪೭ ; 1057) ; ಹೊಲೆಯರ ಕೂಂಟೆವೊಳಗಾಗಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೭, ಸಿಂಧಗಿ. ೩೯-೭ ; ?). [< ಕೊಂಡ]

ಕುಂಟೆ$_3$, ಕೂಂಟೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದ: ತುಮ್ಬಕುಣ್ಟೆ ರೇವುಕುಣ್ಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮–೩೫; 875); ಪಾಣಕುಂಟ್ಟೆಯ ಕಣುವೆ ಅದಜತದನಾನ್ತರ ಸೂರಕುಂಟೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೨೯; 11ನೆಯ ಶತ); ಒಡಗುಂಟೆ ಸವತರಗುಂಟೆ ಹುಲಿಯ ಕುಂಟೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೧೦–೩೧; 1341). **ಕೂಂಟೆ$_2$.** 'ಎಲಂಚೆಕೂಂಟೆ' ಪರಾ. [< ಕುಂಟೆ$_2$?]

ಕುಂಟೆ$_4$, ಕೊಂಟು (ನಾ). ಕೊರಡು; ಮರದ ತುಂಡು; ಗುದ್ದೆ: ಅವ ಬಳಿಯೊಳೆನ್ನದೆ ಕೊಂಡದ ಕುಂಟೆಯಾ ಉರಿಯಂತಕನೆಂಬ ದೇವಗೆ ಮಿಳ್ತು ಕಾರ್ತಿಕದೊಳಗೆತ್ತಿದ ದೀವಳಿಗೆಯ ತೆಜನಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮–೮೮); ಒಂದು ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮರದ ಕುಂಟೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬನು ಕೂತು (ಗೌರಕ. ೪); ಒಲೆಗೆ ಕಚ್ಚಿದ್ದ ಭಾರಿ ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಮುಂದೆ ನೂಕಿ, ಬೆಂಕಿ ಬೆಳಗುವವರೆಗೂ ಉಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೫೮೧); ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಮುದುಕಿ, ಒಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಂಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಂಟು**: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗಮೆಯ್ತಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮಿಪ ಶರಣರನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂದು ಕೊಂಟನೊಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊಂಟನೊಳ್]ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನೋಡಿ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುತಂ (ಅನೀರ. ೭೫–೧೬). [?]

ಕುಂಟೆಕೋಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಕೋಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಜಡಸ್ವಭಾವದವನು; ಸೋಮಾರಿ: ಒಳ್ಳೆ ಕುಂಟೆಕೋಣನ ಹಾಗೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಯಮುನಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೫೩). [ಕುಂಟೆ$_2$ + ಕೋಣ]

ಕುಂಟೆಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಟುನೆಪ; ದುರುದ್ದೇಶ (?): ನಂಟುತನದ ಸಲುಗೆಯ ತೋಱ್ ತಾವೊಂದು ಕುಂಟೆಣಿಕೆಯೊಳು ಕಾರ್ಯವನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರಲಂಜಿಸಿ ನುಡಿದೆವು (ಭರಚ. ೩೩–೬೮). [ಕುಂಟ$_2$+ಎಣಿಕೆ]

ಕುಂಟೆತ್ತು (ನಾ). ಕಾಲು ಊನವಾದ ಎತ್ತು; ಕುಂಟುವ ಎತ್ತು: ಕುಂಟೆತ್ತಿಗೆ ಕೊಳಕುನೀರೇ ಪಂಚಾಮೃತ (ಗಾದೆ); ನೆಂಟ ನೆಂಟಗೆ ಮಾರಿ, ಕುಂಟೆತ್ತು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಮಾರಿ (ಗಾದೆ). [ಕುಂಟು+ ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಱು$_1$)]

ಕುಂಠ (ನಾ). ೧. ಮಂದ; ಆಲಸಿ; ಸೋಮಾರಿ: "ಕುಂಠಃ, ಮಂದಃ –ಈ ೨ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಗೆಯ್ವಂ (ಹಲಾಯು. ೬೩–೨೨೭). (ಗು). ೨. ಮಂದವಾದ; ಮೊಂಡಾದ: ಕಳಿಕೆಗರ್ಚಿದ ಕಷಾಯಕಂಠಮಾದ ಕಳಕಂಠದ ಕುಂಠಕಂಠಮುಮಂ ಶ್ರುತಿಪಥಕ್ಕತಿಥಿಮಾಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬–೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕುಂಠಣಿತನ 'ಕುಂಟಣಿತನ' ನೋ.

ಕುಂಠಭಾವ (ನಾ). ಮಂದತನ; ಮಾಂದ್ಯ; ಆಲಸ್ಯ: ಪ್ರೇಮದ ವೈಕುಂಠ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕುಂಠಭಾವದಿಂದ ಕುಂಟುತ್ತ ಕುಂಟುತ್ತ ಅವನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೭). [ಕುಂಠ + ಭಾವ]

ಕುಂಠಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಮೊಟಕಾದ: ಕುಂಠಿತಮಾಗಿಯುಂ ಗೂಢಮಾಗಿಯುಂ ಪಾಡುವುದಾಗದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೪–೨೩). ೨. ನಿಂತು ಹೋದ; ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ: ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಬಹುವಾಗಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೯೬); ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಜೀವಾತು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಅವರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುಂಠಿತವಾಗುವುದು (ಅಡುಸೌ. ೬೧). ೩. ಮಂದವಾದ; ಬುದ್ಧಿಹೀನವಾದ: (ಕಿ). ೪. ಮುಸುಕಿದ; ಮುಚ್ಚಿದ: "ರೂಷಿತಂ, ಕುಂಠಿತಂ – ಈ ೨ ಮುಸುಕಿದುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೩). ೫. ಮಂಕು ಹಿಡಿದ; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತವಾದ; ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಮೊಟಕುಮಾಡು: ಸಂಸತ್ತಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಈ ಅನುಚ್ಛೇದದಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕ ಯಾವುದಾಗಲಿ ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೩೭). [ಕುಂಠಿತ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠಿತತನ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಮೊಟಕು: ಮಿಶನರಿಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಉಂಟಾದ ಕುಂಠಿತತನವನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬಹಳ ಚಿರಡಿಗೇಳುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೨೯). [ಕುಂಠಿತ + –ತನ]

ಕುಂಠಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭಂಗಪಡಿಸು; ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸು: ಕಂಟಕ ಯಮನವರು ಕುಂಠಿಸುತ್ತೆಳೆವಾಗ ನೆಂಟ ಪುರಂದರ ವಿಠಲೆನ್ನು ಪ್ರಾಣಿ (ಪುರಂದ. ೧–೪೭–೩). [< ಕುಂಠಿತ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಂಠೀಕರಣ (ನಾ). ಕುಂಠಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ; ಮೊಂಡುಮಾಡುವಿಕೆ: "ಟಿಬ್ಬರಿಸು–ಕುಂಠೀಕರಣೇ (ಮೊಂಡುಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಣಿ: ಘನ ಕುಂಡವ ಡಮರುಗ ವೇದಿಕೆಯಂ (ವೀರೇಚ. ೧–೬೮); ಹೋಮದ ಕುಂಡ ಲಂಕಾನಗರಿ ದನುಜರ ತಲೆಗಳಾಹುತಿಯು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೧೧). ೨. ಮಡಕೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಳೀ, ಚರುಃ . . . ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಹಲಾಯು ೫೨–೧೫೯); ಆಳು ಲಿಂಗಗಿಡಕ್ಕೆ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ನೀರುಹುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೧). ೩. ಮಣ್ಣುತುಂಬಿ ಸಣ್ಣಸಸಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಕುಂಟೆ; ಕೊಳ; ಜಲಾಶಯ: "ಕುಂಟೆಯೆನೆ ಕಟ್ಟೆಯೆನೆ ಕುಂಡಮಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೭); ಉರು ಕುಂಡದೊಳ್ ಮಿಂದು ತಾಂ ಶುಚಿಯಾಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೧–೭೫); ಕುಂಡದ ನೀರನು ಬಳಸುವಡರಿದೆಂದು ಕೊಂಡಾಡಿ ಸಖಿಯರು ನಡೆಯೆ (ಕಾಮಕ. ೪–೬೩); ಜನಗಳು ಗಂಗಾನದಿ, ಸಿಂಧೂನದಿ ಕುಂಡಗಳಿಂದಲೂ (ಪುರುಚ. ೮೨); ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಚ್ಛಜಲದ ಕುಂಡವಿತ್ತು (ಬಾಣಅ.೩೮೬). ೫. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ: "ಕುಕ್ಷಿ ಕುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾಜಠರ ಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬–೧೩). ೬. ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿದಮಗ: ಗಂಡನಿರಲು ಪಾಣ್ಬೆಗೆ ಪುಟ್ಟಿದವನವ ಕುಂಡನಲ್ಲೊಳ್ಗುಣವಿರಲು . . . ಕುಂಡಕುಲೋತ್ತಂಸನಮ್ಮ (ಕುರುಸಾಂ. ೩೨–೧೩೫); ಪುರುಷ ನುಳ್ಳವಳೂ ಜಾರತೆಯಿಂದ ಪಡದ ಸುತನೇ ಕುಂಡನು (ವೀಶ್ವಪು. ೭–೨೦); "ಕುಂಡಃ–ಗಂಡನಿರುವಾಗ ಪರಪುರುಷನಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಾತಂ" (ಹಲಾಯು ೬೪–೨೩೧ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡ$_2$ (ನಾ). (?): ಹೊದಕೆಗ ೨೦ ತೂಕದ ಕುಂಡ ಮೊಟವಣಗ ೩ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಿಕೆ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮–೬೦; 1778). [?]

ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ: ಮೆಲ್ಲೆದೆಯವರಿಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಕೃತಿ ಚೆಲ್ಲೆಗಾತಿಯ ಲಲ್ಲೆವಾತು ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯವರಿಗೆ ಕುಂಡಕ್ರಿಯೆ ಧರೆಯೆಲ್ಲಕೆ ಪೊಸಜೇನಸೋನೆ (ನಾಗಕು. ೧–೭೬). [< ಗುಂಡ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಡಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಣ್ಡಗುಡಿ ಅಸಗಗೊಸಸಿ ಸುರರೊಳೆ ಕೂಡೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೭, ೧೪೪–೫; ?). [?]

ಕುಂಡಗೋಲಕ, ಕುಂಡಗೋಳಕ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ; ಅಂಬಲಿ. ೨. ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಗೋಲಕ. **ಕುಂಡಗೋಳಕ**: ೨. ರಂಡೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಕುಂಡಗೋಳಕರು ರಾಯರು ನಿನ್ನಿಂದೈ (ಪುರಂದ. ೧–೧೬೫–೧); ಕುಂಡಗೋಳಕರಿಂಗೆ . . . ಹೇಳದಿರು ಮಜ್ಜಿದೀ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೨–೨); ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನೂ, ಕುಂಡಗೋಳಕರಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನೂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗುವರು (ಕೃವಾಉ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಗೋಳಕ 'ಕುಂಡಗೋಲಕ' ನೋ.

ಕುಂಡಣಿ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: "ಕುಂಡಣಿ (ಳಿ) – ಕುಂಡಲಿನ್ –ಸರ್ಪ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರಿಸು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕುಂಡರಿಸು ಅವಳ್ನ (ಸರ್ವಮಂ. ೪೩). [< ಕುಳ್ಳಿರಿಸು]

ಕುಂಡರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳ್ಳಿರು: ಅಂವಾ ಅಲ್ಲೆ ತಂಬಾಕ ಶೇದಿಕೊಂತ ಕುಂಡರಾವ (ನಡೆದಾ. I, ೨೬೨). [< ಕುಳ್ಳಿರ್]

ಕುಂಡಲ, ಕುಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಆಭರಣ: "ಕುಂಡಲಂ ಕಡುಕುಗಂಟಿಗಳು ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯–೨೩); ಕದಪಂ ಮೋದುವ ಕುಂಡಲದ್ವಿತಯಮಂ ಚೆಲ್ವಾಗೆ (ಜಗವಿ. ೩–೧೬); ತರಣಿಯಂತಿಹ ಕುಂಡಲಂಗಳ ಮರೆಯದೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಯೊಳಿಟ್ಟನು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧–೯). ೨. ಕುಣಿಕೆ; ಹಗ್ಗದ ಮಲಕು. ೩. ಬರಹದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಆವರಣ ಚಿಹ್ನೆ; ಕಂಸ: (ಕಿ). ೪. ವರ್ತುಳ; ಸುತ್ತು. 'ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ' ಪರಾ. **ಕುಂಡಳ**: ೧. "ಕುಂಡಳಂ, ಕರ್ಣವೇಷ್ಟನಂ –೨. ಕುಂಡಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧–೪೦೨); ಬೇಡಿದನಾ ಸಹಜಕವಚಮಂ ಕುಂಡಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: (ಕಿ). [ಕುಂಡಲ + ದೀಕ್ಷಿತ]

ಕುಂಡಲಪಂಡಿತ (ನಾ). ೧. ತನಗೆ ದೊರೆತ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯ ಗುರುತಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪಂಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೇವಲ ತೋರಿಕೆಗೆ ಕುಂಡಲ ಧರಿಸಿದವನು; ಪಾಂಡಿತ್ಯ ವಿಲ್ಲದವನು; ಆಡಂಬರದ ಪಂಡಿತ: (ಕಿ). [ಕುಂಡಲ + ಪಂಡಿತ]

ಕುಂಡಲಯುಗ (ನಾ). ಕುಂಡಲಗಳ ಜೊತೆ: ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಯೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ); ಪುಲಿಯುಗುರ್ ಮಣಿಕಿಂಕಿಣಿ ಗೆಜ್ಜೆ ರಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಯುಗ (ಅಜಿಪು. ೪–೬೨). [ಕುಂಡಲ + ಯುಗ]

ಕುಂಡಲವಾಡಿ (ನಾ). ಎತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಯೆತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೊರಟಿ, ಮೂಡಲು, ಕುಂಡಲುವಾಡಿ, ಜವಾರಿ . . . ಆ ಜಾತಿಗಳುಂಟು (ಕಭಾಗೆ. ೫೫). [?]

ಕುಂಡಲಾಕೃತಿ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರ; ಸುರುಳಿ: ನೇತ್ರ ಶ್ರವಣನು ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯಗೊಂಡಂತೆ ಪಳುಕಿನ ಸುಕೋಂಟೆಯಸೆಗು (ನವಮೋ. ೨–೨೪); ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯಾದ ಖೇಚರಿಚಂಡ ಮುದ್ರಾ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು . . . ಅರಿದೈ (ಗಗತಾ. ೧೨–೬೨). [ಕುಂಡಲ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಂಡಲಿ$_1$, ಕುಂಡಳಿ (ಗು). ೧. ಕುಂಡಲಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ: ೨. ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾದ: (ಕಿ). ೩. ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಹಾವು: "ಕುಂಡಲೀ, ಜಿಹ್ಮಗಃ – ಈ ೨ ತೆಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿದ ಹಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫–೧೯); ಕುಂಡಲಿಯ ಹಾವೆದ್ದು ಕೋಡಗವ ಒಂದೆ ಬಾರಿ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೧೧೨); ಕುಂಡಲಿಯನು ತಡಿಗೆಳತಂದು ಫಣದೊಳು ತಾಂಡವಗೈದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೨–೧೦೪). ೪. ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: ವಿಷಮಧಾರಿ, ಕುಂಡಲಿ, ನಾಯಿತೆಕ್ಕಿಲೆ (ಮೈ ಔ ಗಿ. ೨೨–೪೧೭); ಕಂಡಕಂಡುದನೆಲ್ಲ ಹಿಂಡಿ ಭಂಡಾಗದಲೆ ಕುಂಡಲಿಯು ಇಪ್ಪಗಿಡವೊಂದವಂಗಕ್ಕೆ ಹಿಂಡಿ ನೋಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೭೫); ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು. . . ಕುಂಡಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಕಷಾಯ ಹಾಕಿಕೊಡಲು (ಸಕವೈ. ೧೧೦). ೫. ಭ್ರಮರ; ದುಂಬಿ: ಕೀಡಿ ಕುಂಡಲಿಯಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತೆನ್ನ ಶ್ರೀ ಗುರುವಿನುಪದೇಶ (ಅಖಂಡೇ. ೨೦–೧೦); ಕುಂಡಲಿ ಕೀಟಕನ ತಂದು ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಕೀಟಕನಂಗವಳಿದು ಕುಂಡಲಿಯಾದ ತೆಜದಂತೆ (ದಾಸೋಸಂ. ೪). **ಕುಂಡಳಿ**: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನ್]

ಕುಂಡಲಿ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಡಲನಿ: ಕುಂಡಲಿಯ ಭೇದದ ಕಂದನಾಡಿಯ ನಡುವೆ ಮಂಡಿಸುತಿರ್ಪ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿರವೆ ಕಂಡಿಹುದು ಸುಳುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೪); ಭಾಸುರದ ನಾಭಿಕಂದದಲಧೋಮುಖದ ಕುಂಡಲಿಯನೂರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ನೆಗಹಿ (ನವಮೋ. ೬–೨೬). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನಿಶ್ಚಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಹನ್ನೆರಡು ಮನೆಗಳ ರೇಖಾಕೃತಿ; ಜಾತಕ: ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಕುಂಡಲಿ ಹಾಕಿಕೊಡೋದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೪೮); ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು . . . ಕುಂಡಲಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು (ಗಾಳಿಗು. ೧೧). [ಸಂ. ಕುಂಡಲೀ]

ಕುಂಡಲಿಗ (ನಾ). ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಕುಂಡಲಿಗನ ಕೀಟಕನಂತೆ ಮೈಮಣ್ಣಾಗದಂತೆ ಇದ್ದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೧೯೮–೯೭); ಕುಂಡಲಿಗನೊಂದು ಕೀಡೆಯ ತಂದು ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡಿತಲ್ಲ (ಬಸಹೆ. ೧೧೯). [ಕುಂಡಲಿ + –ಗ್ಯ]

ಕುಂಡಲಿತ (ಗು). ಗುಂಡಗೆ ಮಾಡಿದ; ವರ್ತುಳಾಕಾರವಾಗಿಸಿದ: ಅಂತು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡ ಚಂಡಕಿರಣನಂತೆ ಕುಂಡಲಿತ ಕೋದಂಡನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೬೨ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪರೂಪವಾಗಿ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಕ್ತಿ; ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ರೂಪ: ನಾಡೀಕಂದದಿಂ ತಾನುಳಿದಧೋ ಭಾಗದಲಿಯುಗಳಾಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣದೊಳಲ್ಲಿಹದು ಕುಂಡಲಿನಿ ವಾಸವದೂ (ಗಗತಾ. ೯–೧೩); ನಿನ್ನ ಗುರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿನ್ನ ಕುಂಡಲಿನಿ ಜಾಗ್ರತವಾಗಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೧೧೫). ೨. [ಯೋಗ] ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಪತಿ, ಕುಂಡಲಿನಿ, ಮಾಯೆ, ಪಶು, ಪಾಶ, ಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಷಟ್ಪದಾರ್ಥಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೭೨). [ಸಂ. ಕುಂಡಲಿನೀ]

ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಶಾಕ್ತಯೋಗದಿಂದ ಸರ್ಪರೂಪಿಣಿಯಾದ ಕುಂಡಲಿನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲಿನ ಚಕ್ರದವರೆಗೆ ಒಯ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ ಶಕ್ತಿಪಂಥ ಪತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೬). [ಕುಂಡಲಿನಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ (ನಾ). ಕುಂಡಲಿ ಚಕ್ರದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ, —ಸಾಧನ: ಕುಂಡಲಿನೀಚಾಲನ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಈ ಮುದ್ರೆಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನೀ + ಚಾಲನ)]

ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಡಲಿನಿ: ಪಿಂಡವೇ ಕುಂಡಲಿ ಶಕ್ತಿ (ಅವಚಂ. ೬೯–೩೦೨); ಲಲನೆ ಕುಂಡಲಿಶಕ್ತಿಯೆಳನು ಭೇದನಮಾಡಿ ಮಲಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಮೂರನು ಗೆಲ್ದು (ವೇದಾಂಪ. ೩–೧೨–೬). [ಕುಂಡಲಿ + ಶಕ್ತಿ]

ಕುಂಡಲೀಕರಣ (ನಾ). ಗುಂಡಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ವರ್ತುಲವಾಗಿರುವುದು; ವೃತ್ತವನ್ನು ರಚಿಸುವುದು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ: "ಗುಡಿಕಟ್ಟು – ವರ್ಣಪೂರರೇಖಾಯಾಂ (ಕುಂಡಲೀಕರಣಂ)" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಈ ಮಣಿಪುರಿ ಶಾಖೆಯನ್ನು "ಕುಂಡಲೀನೃತ್ಯ"ವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಅಭಾನೃ. ೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಲೀಶ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆದಿಶೇಷ. 'ಕುಂಡಲೀಶ ಶಯನ' ಪರಾ. [ಕುಂಡಲಿ + ಈಶ]

ಕುಂಡಲೀಶಶಯನ (ನಾ). ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದವನು; ವಿಷ್ಣು : (ಪ). [ಕುಂಡಲೀಶ + ಶಯನ]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕುಂಡಲೀಶ. 'ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕುಂಡಲಿನ್ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲ (ನಾ). ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನೇ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ಶಿವ : ಕುಂಡಲೀಶ್ವರಕುಂಡಲಾರ್ಚಕ ಮಂಡನಂ ಮತ್ತೆ ಮುಸುಟಿ ಜಾವುಂಡರಾಯನೆನಲು(ಜಿಸಪು. ೬೨-೧). [ಸಂ. (ಕುಂಡಲೀಶ್ವರ + ಕುಂಡಲ)]

ಕುಂಡಲು (ನಾ). = ಕುಂಡಲ : "ಕುಂಡಲು (ಕೊಂಡಲು) – ಕುಂಡಲ" (ಕನ್ನಕೋಶ. ೪). [< ಕುಂಡಲ]

ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞ : ಕುಂಡಲೇಷ್ಟಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ನಕ್ಷತ್ರೇಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಂ ಯಥಾಲಾಭವಾಗಿ ಮಾಳ್ಪಲ್ಲಿ (ವಿಷೇಕ. ೧೩೪). [ಕುಂಡಲ + ಇಷ್ಟಿ]

ಕುಂಡಳಿ 'ಕುಂಡಲಿ' ನೋ.

ಕುಂಡಳಿ 'ಕುಂಡಲಿ' ನೋ.

ಕುಂಡಿ$_1$ 'ಕುಂಡೆ' ನೋ.

ಕುಂಡಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು : (ಪ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿತಾ]

ಕುಂಡಿ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ಕುಂಡವನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. 'ಕುಂಡಿಕರ್ಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನ್]

ಕುಂಡಿಕೆ$_1$, ಕುಂಡಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ತುದಿಯ ಗೊಂಡೆ ; ಮೋಡೆ. **ಕುಂಡಿಗೆ : ಬಾಳೆಗೊನೆಯ ಕುಂಡಿಗೆಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ "ಪೊಂಡೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರು** (ಪಾತ್ರಿಸು. ೪೫). [<– ತುಳು. ಕುಂಡಿಗೆ]

ಕುಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ).=ಕುಂಡಿ: "ಕುಂಡಿಕಾ, ಕಮಂಡುಳು–ಈ ೨ ಗುಂಡಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮–೨೫೭); ರಂಭಾಸಾಂ ಕುಂಡಿಕೆ ದಂಡ ಪರ್ಜನ್ಯಶ್ರಗಳ ಧರಿಸಿ ನಾರಸೀರೆಯನುಟ್ಟು (ಕಾತಿಂದ. ೧–೪೫). [ಸಂ. ಕುಂಡಿಕಾ]

ಕುಂಡಿಗೆ 'ಕುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಂಡಿನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಶ್ರಿಸಿ ಸುನ್ನಕ್ಕೊಳ್ಳಿ × × × ದಿ ಬನ್ದು ಕುಣ್ಡಿನ ದೊಳ್ ಕು(ಶು)ದಿ (ಇಆ. XVIII, ೩೩೫–೩೬ ; ೩೩೮ ಶಕ). ೨. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೩. ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ : (ಪ). [ಸಂ.]

ಕುಂಡಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಾಂಡೆ ಕುಂಡಿನಿಯಕ್ಕಳ್ಳ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧–೧೧). [< ಸಂ. ಕುಂಡಿನೀ?]

ಕುಂಡಿವಾಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು : ಉದಕಪೂರ್ವಕಂ ಕುಣ್ಡವಾಟಿಕ ಗ್ರಾಮೇಣದತ್ತಃ (ಇಆ. VII, ೧೬೨–೧೬ ; ೭೭೮). [?]

ಕುಂಡಿಶರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗೌತಮಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಿಶರ್ಮ್ಮನ ಎಳ್ಕಂಡಿ (ಇಆ. VII, ೧೪೭–೪೭ ; ೬೬೮). [ಕುಂಡಿ + ಶರ್ಮ]

ಕುಂಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಮೂಡಾಯ್ನೋಡಿರೀರಲಿಪಿ ತಾಟಿಪಿ ಕೆತಾಂಪಿನ್ಮೊಲ್ಲಿಎ ಪೋಗಿ ಕುಣ್ಡು ಸೋಮಿಎ ಕಗ್ಗಲ್ಲಾಜಿ ಆಜಿ ಗಲ್ಲಿ . . . ಕೂಡಿತ್ತುನಿಮೆ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೫–೫೩ ; ೭೩೦). [?]

ಕುಂಡೆ$_1$, ಕುಂಡಿ (ನಾ). ೧. ನಿತಂಬ ; ತಿಕ ; ಪಿರ್ರೆ ; ಅಂಡು: "ಕಟಿ ಸಾನು ಪ್ರೋಥ[ಪಾತಾಂ. ತಂ] ಯುಗಂ ಕುಂಡೆಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪–೧೬); ಅಡಿನ ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಕೋಡಗ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೋಡಗದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿರಿಯಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟದಳು (ಸುಂಕಮಂ. ೭೪) ; ಕುಂಡೆಗಳನ್ದಲ್ಲಾದಿಸುತ್ತಂ ಮುಂಡುಗಾಜನು ದಸರಿದೇವನ ಬಳಿವಿಡುಸಾರ್ದಂ (ಬಸವ. ೬೮–೧೪) ; ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುಡನ ಕೋಲು ಕಳಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭.೨೪) ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ಬಡಗಿ ಮಳ್ಳಕುಂಡೆ ತಕ್ಕಿತ್ತಡೆ (ಗಾಡಿ) ; ಕುಂಡೇಮೆಲೆ ಹೊಡೆದರೆ ದವಡೇಹಲ್ಲುಉದುರಿತು (ಗಾಡಿ). ೨. ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತಳ : ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಾದ ವಂಗಿ (ಧಾಪ). **ಕುಂಡಿ** : ಉಂಡುಮೇಲೆ ಬಾಯಿ ತೊಳೆಯೋ ದಿಲ್ಲವೋ ನಿವು ಕುಂಡಿಗೆ ನೀರೆರೆದೋದಿಲ್ಲ (ಬಜ್ಜಾರಾ. ೭–೧೧೪) ; ಮಸ್ಸಿ ಮತ್ತು ಓಸ್ಟ್ರಿನ್ . . . ಕುಂಡಿ ಊರುವ ವೇಳೆಗೆ, ದ್ವಾರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದರ್ಶಯದಾರ್ ಕಾಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪುಪರು. ೪೫೮).

ಕುಂಡೆಯಳುಬು = ಜಘನ ಕೂಪಃ : "ಕುಳಂಧರಃ, ಜಘನಕೂಪಃ – – ಈ ೨ ಕುಂಡೆಯ ಕುಚಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೬೫೯). ಕುಂಡೆಯೊರು = ಕುಳಿತುಕೊಂ : ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮುದುಕ ಬಂದು . . . ತಾನೂ ಕುಂಡೆಯೂರಿದ (ಮೂಸುದಾ. ೧೬೬). ಕುಂಡಿಸೀಳು = (ಉಳಿ) (ಅಕ್ಷರದ) ಹೊಕ್ಕಳ ಸೀಳು: 'ದ' ಕುಂಡಿ ಸೀಳದರೆ 'ಧ' ಮಹಾಪ್ರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ (ಧಾಪ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಣ್ಡೆ ; ತುಳು. ಉಲ್ಲಿಗೆ ; ತೆಲು. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಂಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಕುಂಡ್ಡಿ : ನಾಯಿ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರು ಒಂದೇ ಹೊಲು ಕುಂಡದ ಕುಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಅನ್ನದಾ. ೫೮). [< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕುಂಡೆಚಣ್ಣ (ನಾ). ಕುಂಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಬಿಗಿಯಾದ ಗಿಡ್ಡ ಚಣ್ಣ : (ಪ). [ಕುಂಡೆ + ಚಣ್ಣ (< ಚಡ್ಡಣ)]

ಕುಂಡೆಹಡಕ (ನಾ). ಸಣ್ಣತಿ ಮೈಭುನದವನು : (ಪ).

[ಕುಂಡೆ + ಹಡಕ]

ಕುಂಡೋದರ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭೂತದ ಹೆಸರು : (ಪ).

[ಕುಂಡ ? + ಉದರ]

ಕುಂತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಈಟಿ; ಭರ್ಜಿ: "ಕುಂತಮೆಸಲು ಸಬಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮–೬೭) ; ಸಬಳು ಕುಂತ ಕಲಿಕತ ಕರೀರನಾಗಿದರ ದಿಂದಕೊಳಿಸಿದ ಶಕಲಿಂದುಮಿನ ಸುತ ಪಂಡಳ ಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೪–೬೩೪) ; ಕುಂಪದೆ ಉತ್ಪೀಡಾದಿ ನಪೋಂತ ಕೈಗೆದಿರ್ದ ಸುಭಟತತಿ ಖಡರಬಲಭ್ಯಾಂಕಿಯಂಪ್ರಸಿಸಂ ಜಪಯಿಸೆ (ಜಗದ. ೭–೫೬) ; ಸಬಳದ ಸೆಜ್ಜಹದ ಕುಂತದ ಹಪಳದ ಉದುರಿಗಾಳಿಗದ ದಿಂನಣ ದೊಳು(೦)ನ್ಮತಿಕೆದಡಿದ (ಸೌಇಇ. IX–೫ ; ೬೪೩–೨೦ ; ೧೨೭೬) ; ಖಡುಗ ತೋಮರ ಪರಶುಗಳ ಕಳ್ಳಡಿಯ ಕುಂತದ ಪಿಂದಿನಾಳದ ಕಡುಗಲಿಗಳುಜಿ ಮಗ್ಗಿದರು (ಉವ್ಯಾಭಿ. ೪–೬೮) ; ಹರಿಗೆ ತೋಮರ ಕುಂತ ಖಡ್ಗಾದಿ ಕೈದುಗಳ (ನವಪೀಕ. ೧೨–೪೦). ೨. ಚೆಳ್ಳಪ್ರಾಣಿ ; ಕೀಟ: (ಪ). [ಸಂ.]

ಕುಂತಗಾಣಿ (ನಾ). ಕುಂತವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: "ಪ್ರಾಸಿಳಃ, ಕೌಂಲಿತಿಳಃ –ಈ ೨ ಕುಂತಗಾಣಿ" (ಪಾಚಿರಾ. ೧೩೪).

[ಕುಂತ + –ಗಾಣಿ]

ಕುಂತಣ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ಕೇಶ : ಆ ನಾಡ ನಡುವೆ ಭೂಸತಿಯ ಕುಂತಣದಂತೆ ತಾನುಜೆ ಕಣ್ಮೊಪ್ಪುತಿರ್ಪುದು ಮಾಣಿಕ ಕುಂತಣ ಜನಪದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨–೬೬) ; ಕಡುಗಪ್ಪುದಳೆದು ಕವಲದು ಕುಂತಣಂ (ನಕೋವಿ. ೬–೬೯). ೨. ಕುಂತಳದೇಶ : ಇನ್ನೀ ವಿಕುಂತಣದೇಶಳ್ಕುನ್ನತ ನಾಜಾರ್ಕ್ಕವರ್ಕ್ಕ ರಾ ಯನ ಜಾರ್ಕ್ಕಂ (ಮುಂಬಡಾ. ೧೪೧೫, ೩೩೭–೧ ; 17ನೆಯಶತ) ; ಎನೆ ನಸುನಗುತ ಕುಂತಣದೇಶಾಧಿಪನನುನಯದಿಂ ಕರೆದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭–೧೪೯). [< ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕುಂತಣಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುಂತಳದೇಶಕ್ಕೆ ಭೂಷಣವಾದವನು; —ಭೂಷಣನಾದವನು: ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪ್ರಣವ ಮೂರುತಿ ನಿತ್ಯಮಾ ಕುಂತಣಲಲಾಮಂ ಶ್ರೀಕರಂ ನಮಗೀಗೆ ಸಂತಸವ (ಶಂಕದಾ. ೧೦–೧).
[ಕುಂತಣ + ಲಲಾಮ]

ಕುಂತಲ, ಕುಂತಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ತಲೆಗೂದಲು: ಸೋಗೆ ನವಿಲ್ ಬಟಲ್ಮುಡಿಗೆ ಭೃಂಗಂ ಕುಂತಲಕ್ಕೆ . . . ಎಳಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೨೦). ೨. ಮುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೇಶಬಂಧ: "ವೇಣೀ, ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಃ, ಕುಂತಳಃ, ಕಬರೀ – ಈ ೪ ಮುಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೭–೩೭೬); "ಆ ಕಬರಿ ಕುಂತಳಂ ವೇಣಿ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮೆನಲಾ ಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೬). ೩. ಒಂದು ದೇಶ; ಕರ್ಣಾಟಕದ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶ: ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ "ಕುಂತಲ"ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨). **ಕುಂತಳ$_1$**: ೧. ನಂದನಾವಳಿಗಳಂ ಬಳಸಿರ್ದ ಮದಾಳಿಸಂಕುಲಂಗಳೆ ವಿಷಯಾಂಗನಾ ಲುಳಿತ ಕುಂತಳದಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೫೩); ಅಳಿಕುಲ ನೀಲ ಕುಟಲಕುಂತಳನುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೭); ಏಟುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಱಂ ತಲೆವೂಸೆ ಕುಟಿಳ ಕುಂತಳಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೫೧); ಕುಂತಳಂ ಕೊರ್ದಿ ಕವಲ್ತು ಕುಡಿ ನಿಮಿರುತಿರೆ (ಬಸರ. ೧–೧೧೫). ೩. ಕರ್ಣಾಟ ಕೋಶಲಮಂದಭದ್ರ ಕುಂತಳ ಮಹಾಚೀನಕ ವಿದೇಹ (ಚಿಬಪು. ೬–೫೦); ಧರಣೀಕಾಂತೆಗೆ ಕುಂತಳಂ ಬೊಲೆಸೆಗುಂ ತಾಂ ಕುಂತಳಂ (ಸಕವೈ. ೧–೪). [ಸಂ.]

ಕುಂತಲಮೇಘ (ನಾ). ಕೂದಲಂತೆ ಕಾಣುವ ಮೋಡ: "ಕೂದಲಿನಂತೆ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆಗಳಂತೆ, ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಗಳುಳ್ಳ ಮೇಘದ ರೂಪು: ಕುಂತಲಮೇಘ" (Cirrus. ಇಂಕನಿ).
[ಕುಂತಲ + ಮೇಘ]

ಕುಂತಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಜಡೆ; ಹೆಳಲು: "ಕುಂತಲ ಹಸ್ತ – ಹೆರಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೮೭). [ಕುಂತಲ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಲು (ನಾ). = ಕುಂತ: ಮುಂದೆ ಫಿರ್ಯಾದಿ ಪರದ ದೊಂದೀ ಗುಂಪಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರಿಯಾದ ಕುಂತಲನ್ನು ನಾವು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು (ಮುಸುಗ. ೧೩೪). [< ಕುಂತ]

ಕುಂತಹಸ್ತ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು: ಅನೇಕ ನೇತ್ರಪಟ್ಟಿಕಾ ಸಟಾಲ ಸರಲ ಕುಂತಹಸ್ತಮಹಾಹಯಾರೋಹಂ . . . ಇದು ಲಾಟಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩–೪೫ ವ). [ಕುಂತ$_3$ + ಹಸ್ತ]

ಕುಂತಳ$_1$ 'ಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಂತಳ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ (?): ಅಡ್ಡಣೆ, ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು, ಕುಂತಳ (ಮೈಔಗಿ. ೫೯–೧೧೭೬). [?]

ಕುಂತಳದೇಶ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗುರುಳಿನ ಸ್ಥಳ; ಮುಂದಲೆ: ಜಳಧಿ ವ್ಯಾವೇಷ್ಟಿತೋರ್ವೀಮಹಿಳೆಗೆ ವಿಳಸಲ್ಲೋಳ ಭಾಳಸ್ಥಳೀ ಕುಂತಳದೇಶಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಂತಿರಲೆಸೆವ ಲಸತ್ಕುಂತಳಕ್ಷೋಣಿಗೆ (ಎಇ. XIV, ೨೭೦; 1116). ೨. ಕುಂತಲವೆಂಬ ನಾಡು: ಭರತಮಹೀಕಾನ್ತೆಯ ಕುಂತಳ ದಂತೆಸೆವುತಿರ್ದ್ದ ಕುಂತಳದೇಶದ ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಯಿಂ ತೆಂಕಲ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯೬–೯; 1176); ದೇಶಂಗಳೊಳಗೆ ಕುಂತಳದೇಶಮೆ ಮಿಗಿಲ್ (ಶಾಸಪ. ೮೬–೧೧; 1179).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ದೇಶ]

ಕುಂತಳಭರ (ನಾ). = ಕುಂತಲಹಸ್ತ: ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಸುಮಮನಾಂತ ಕುಂತಳಭರಂ (ಜಗವಿ. ೨–೭೧).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ಭರ]

ಕುಂತಳವಿಷಯ (ನಾ). = ಕುಂತಳದೇಶ: ಅನುಪಮರವನಿಪರನ್ಯಾ ವನಿಪ ಶ್ರೀಕುಂತ[ಳ][ಕ್ಕೆ]ಕೈನಿದಿ ನಿಜಾವನಿಗೆ ತೆಗೆಯಲ್ತತದೀಯಾವನಿ ಕುಂತಳ ವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಪೆಸರ್ವೆತ್ತೆಸೆಗುಂ (ಕಇಅ. ೨–೨–೨೨; 1058).
[ಕುಂತಳ$_1$ (= ಕುಂತಲ) + ವಿಷಯ]

ಕುಂತಳಿಕೆ (ನಾ). "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಪೊನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪದ್ಮರಾಗದಪಚ್ಚೆಯ ಗಿಳಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆ ಯಂಚೆಯ ಕುಂತಳಿಕೆಯ ಮಾಟ್ಕೆಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ತೀವಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೭ ವ). [← ಪ್ರಾ. ಕುಂತ = ಗಿಳಿ]

ಕುಂತಾಕುಂತಿ (ನಾ). ಕುಂತಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ: ಕುಂತಾಕುಂತಿಯುಂ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಟ್ಗಾಖಟ್ಗಿಯುಮಾದ ಕಾಳೆಗದ (ಅನಂಪು. ೧೪–೨ ವ). [ಕುಂತ + ಕುಂತ]

ಕುಂತಾಗ್ರ (ನಾ). ಈಟಿಯ ತುದಿ; ಕುಂತಾಯುಧದ ಮೊನೆ: ಕುಣಿವ ಕುಂತಾಗ್ರದಲಿ ಜೋಲುವ ಹಿಣಿಲುಗರುಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೪). [ಕುಂತ + ಅಗ್ರ]

ಕುಂತಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ತಾಚಾರ್ಯ ಲಿಖಿತಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೩೫; 750). [ಕುಂತ$_0$ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಂತಾಹತಿ (ನಾ). ಈಟಿಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು: ನೆರೆದ ತಿಮಿರಂ ನಿಶಾಕರ ಕರ ಕುಂತಾಹುತಿಗೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮–೨೯).
[ಕುಂತ + ಆಹತಿ]

ಕುಂತಿರ್ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿರು 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕುಂತಿ ಹುಲ್ಲು . . . ಬಿಳೀ ದೊಡ್ಡಕಾಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೭–೫೧೭).
[ಕುಂತಿ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂತು$_1$ 'ಕುಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕುಂತು$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂಥು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ: ಕುಂಥು ಘಣ ಮತ್ಕುಣ ದಂಶಮಶಕಲಿಕ್ಷಾಯೂಕ ಪಿಪೀಲಿಕಾದೇಹಿಕಂ . . . ಸಪಾದ ಕೀಟಕಾದಿ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). ೨. ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳನೆಯವನು: ಕುಂಥು. . . ವರ್ಧಮಾನ ರೆಂಬಿರ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತೀರ್ಥಂಕರರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೪೨೦–೧೪).
[ಸಂ.]

ಕುಂದ$_1$ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕುಂದ$_2$ 'ಕುಂದು$_3$' ನೋ.

ಕುಂದ$_3$, ಕುಂದಿ$_2$, ಗುಂದ, ಗುಂದೆ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಗುಡ್ಡ: ಗುಣವಪ್ಪ ಕುಂದೇಱಿ ನಿಂದವರ ಕೋಪಂ ಕ್ಷಣಮಪ್ಪೊಡಂ ತಾಳಲರಿದು (ಕುಱಳ್. ೧–೩–೯). **ಕುಂದಿ$_2$**. 'ಆನೆಗುಂದಿ' ಪರಾ. **ಗುಂದ**: ೧. (ಕರಾ) ಹೊಯಿಗೆ ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಗೇರುಗಿಡ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊಂಡ' ಪರಾ. ೨. ಮರಳುದಿನ್ನೆ: ಗುಂದದ ಮೇಲೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಎಷ್ಟು ದಿವಸ ಉಳಿದೀತು (ರೂಢಿ). **ಗುಂದೆ**: ನಿರ್ಜನವಾದ ಆ ಗುಂದೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತ ಆ ನಗುವಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಲೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೨೨೬); ಗುಂದೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಲೆದು ಸುರಗೀಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ, ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ದೇವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ . . . ಎನಿಸಿರಬೇಕು (ಆಬೋಲೀ. ೧೫).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ನು; ಮಲ. ಕುನ್ನು, ಕುಱು; ಕೊಡ. ಕುಂಡೀ; ತುಳು. ಗುಡ್ಡೆ; ತೆಲು. ಕೊಂಡ; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಂಡಿ]

ಕುಂದ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಮೊಲ್ಲೆ; ಕೋಲು ಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಕುಂದಮೆನೆ ಮೊಲ್ಲೆ" (ಮುಂಗರಾ. ೩೪–೨೩); ವಿದಳತ್ಯಂದ ಶಶಾಂಕ ಶಂಖಧವಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೭೨); ಆ ಕುಂದದಳ ಧವಳ ಲೋಚನನಿಯ ಲಾವಣ್ಯಾನುಭಾಸೇದಿ ಸಮುಪಸದಿರೆ ಸಾವು ಸಮುಪಸುಗುಂ (ಪಂಂಭಾಮಾ. ೯–೧೬೦ ವ); ವಿರಹಿಯನಳಅಸಿದುದು ಮುದಿತ ಮಧುಪ ವ್ಯಂದಂ ಕುಂದಂ (ಪುಸ್ತಪು. ೬–೪೨); ಕುಂದಪುಷ್ಪ ಆಥವಾ ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸುವುದಂದಿ (ಸಳವೈ. ೧೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಸಸ್ಯ. ೩. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ, ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಛಪ, ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ, ನೀಲ, ವರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೦೬). [ಸಂ.]

ಕುಂದಕ, ಕುಂದುಕ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಲುಕಳ್: ಕುಟಲ ಕುಂದಕ ಕದಱಿದ ಶಿವಯೋಗಿ ಶಿಟಲಾಕ್ಷನಕ್ಕುಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯೪); ಗೌರವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂದಕವಬ್ಬನೆ? (ದೊಲಕ್ಷ. ೨೪). ೨. ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ: ಇದು ನಮ್ಮ ಶಯಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ಮತ್ತು ಇತರ ಮಕ್ಕಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಸ್ಥಿಗೆ ಕುಂದಕ ತರುವಂಥದು (ಠಂಗಳ. ೧೫). **ಕುಂದುಕ**: ೨. ಮಂದಮತಿಯು ತೊಡಗಿಬಂದು ಹೊಂ ಮ್ಮುಗದಿಂ ಇಂದು ಈ ವನದೊಳು ಕುಂದುಕವದಾಯ್ತು (ಹಮಚಿ. ೨೬). [ಕುಂದು + –ಕ/–ಕ್ಕ/ತಮಿ. ಕುನ್ನಗ; ತೆಲು. ಕುಂದಿಕ]

ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಲ, ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಳ(ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗು: ಕುಂದ ಕುಟ್ಟಿಲದಂತಿರ್ಪ ಪಲ್ಲಳ್ (ಆದ್ಯಪ. ೧೧–೨೪). **ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಳ**: ವನಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತೆಯ ಕಾಂತವದನಕಾಳಿಯವೊಲ್ ಕೊಯಿಸಿತು ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಳ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ಲ) ನಿಳರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨–೬೫); ಕುಂದ ಕುಟ್ಟಿಳ ಪೋಲ್ವ ದಂತಕಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ (ನವಮೋ. ೬–೧೨).

[ಕುಂದ್ಯ + ಕುಟ್ಟಿಲ]

ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಳ 'ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಲ' ನೋ.

ಕುಂದಗಂಧಿ(ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಂದಗಂಧಿಯ ವದನಕುಚಗಿರಿವಂದು ಛಂದನಿಳಿಪ್ಪುದೆಳೆವಜೆಯಿಂ ದವಕಿ ಕಾಂತಿಯೊಳೆಸೆವುದಬಳೆಯ ಮಿಸುಪ ಸೊಸಲು (ಬಸವ. ೪–೩೮).

[ಸಂ. (ಕುಂದ + ಗಂಧ + –ಿ)]

ಕುಂದಗಾಮುಂಡ, ಕುಂದಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆಜ್ಜಾಣ ಉತ್ತಮಾಮುಣ್ಡಾರಂ ಕುಂದಗಾಮುಣ್ಡಾರುಂ (ಎಳ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦–೨೧; 800). **ಕುಂದಗಾವುಂಡ** : ಕುನ್ನವಗಾವುಣ್ಣನ ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ದು (ಎಳ. VII, ಕೊನ್ನೂ. ೨೩–೪; 934).

[ಕುಂದ್ಯ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುಂದಗಾಲು (ನಾ). ಕುಂಟುಗಾಲು; ಊನವಾದ ಕಾಲು: (ಕ).

[ಕುಂದ್ಯ (< ಕುಂಮ್ಯ) + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕುಂದಗಾವುಂಡ 'ಕುಂದಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಕುಂದಗೆಸೇವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುನ್ನಗೆಸೇವೆಯ ಕಲಿಯನ್ಮ (ಎಳ. VIII, ಸೊಸಲು. ೧೦–೧೩; 800). [?]

ಕುಂದಚ್ಚಾರಿಯೆ(ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿ: ಆತ್ಮೀಯಮ್ಮಿತಿಯಂ ಪಳಂಚಲೆದು ಕುಂದಚ್ಚಾರಿಯೆಯಂ ಮಿಕ್ಕು (ಹಂಪ್ರಪು. ೧–೩೩).

[ಕುಂದ್ಯ + ಛಾಯೆ]

ಕುಂದಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಂಕೆಯನ ಮಗಂ ಕುನ್ನಪ್ಪೆ ನಿಡು ಗುನ್ನಗೆ ಪಂಕೆರಡುಮಾನಾಳ್ತಿಟ್ಟು ಬಂಕೆಯಂಗೆ ಧರ್ಮಮಕ್ಕೆನ್ದು ಕುನ್ದಪ್ಪಿಯುಂ ರಾಜನುಂಮಿಟ್ಟು . . . ಅಯ್ಯತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯ ಗೊಟ್ಟಮ್ (ಶಾಸ. I, ೧೫–೯; ೨೩ನೆಯ ಶಕ). [?]

ಕುಂದಣ, ಕುಂದನ, ಕುಂದಳ, ಕುಂದಾಣ$_1$ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ಕೆಲಸ, —ಕೆಚ್ಚುವ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣದ ಗೊಂಡೆಯೆಸೆ ತಾವರೆಯ ಕೊಕದಂತಿರಿಸೆವ ಪೊಳಲ ಪಾಟಾಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧–೨೭). ೨. ಜೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನ; ಆಭರಂಜಿ: ಕುಂದಣಂ ದೊರಕೊಳ್ಳದೀ ಪುರುಷ ರತ್ನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದ. ೧೨–೩೭); ಚಿನ್ನದ ಕಳಶ ಕುಂದಣದ ಬೆಳಗಿರಿ ಹೊಸಹೊನ್ನ ದಾಮರೆಗಳ ಮಿಗುಸು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬–೫೩); ಕುಂದಣದುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನವರತ್ನದಿಂದಾದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೫–೩); ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನು ಕುಂದಣದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದ್ದ ರತ್ನದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಜಡಭಾ. ೨೫೨). **ಕುಂದನ**: ೨. ತೀಳು ಚಿನ್ನವ ಬೆರಸಿ ಕುಂದನವನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಡುವುದನಲು (ಭಕ್ತಸ. III, ೨೬). **ಕುಂದಳ**: ೨. ಕುಂದಳದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಂ (ಉಮಾಕಾ. ೮). **ಕುಂದಾಣ** : ೨. ಕುಂದಾಣ ಬಂಕಿಂ ಧರಿಸಿತ್ತ ಭೂಷಣಕೆ ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ಯಾಣಿಯಾಗಿರುತಿಹನಾತ್ಮ (ಭರಚ. ೬೪–೧೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ನನ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಂದನ]

ಕುಂದಣಗಟ್ಟು (ನಾ). ಜೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿದುದು, —ಕೂಡಿಸಿದುದು: ಈ ಕೀರ್ತಿ ಶುಂಂಭದ ಸೂಚಿಗಗಳ್ಳನ್ನು . . . ಕುಂದಣಗಟ್ಟಿನ ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಳ. ೧೪೪–೨೬).

[ಕುಂದಣ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕುಂದಣಗಾರ (ನಾ). ಕುಂದಣಕೆಲಸದವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಕುಂದಣಗಾರನ ಕೆಲಸ (ರಾಛ). [ಕುಂದಣ + –ಗಾರ (< –ಕಾರ)]

ಕುಂದಣಗುಸುರಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ: ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಾದ್ಭುತ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ (ಬೆಟ್ಟಳ. ೧೦೮–೧೦); ಕುಂದಣಗುಸುರಿಯ ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಸೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದರು (ಸವಚ. ೯೭).

[ಕುಂದಣ + ಕುಸುರಿ]

ಕುಂದಣಗೆಲಸ (ನಾ). = ಕುಂದಣಗುಸುರಿ: ಕನ್ನಮನೆಗೊಡ್ಡಾಡ್ಡದ ಕುಸುರಿಗೆಲಸವನ್ನೊ . . . ಅಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿ ಮೂಡಿಸಬೇಕು (ಸವಚ. III ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕುಂದಣ + ಕೆಲಸ]

ಕುಂದಣವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಚಿನ್ನದ ಬಾಳೆ.

ಕುಂದನವಾಳೆಮೊಡೆ = ಕುಂದನವಾಳೆಯಂತಿರುವ ತೊಡೆ: ಕುಂದನವಾಳೆಮೊಡೆಯುಯಂದುಮುಬಿಯು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪–೪೮).

[ಕುಂದಣ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಜೆ)]

ಕುಂದಣವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಒಪ್ಪವಿಡು; ಶೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕಾಂತಿಕೊಡು: ಹರವಾದ ಎದೆ, ಬೆಳ್ಳಂಬೆಳಗಿಂ ಧರಪಂಕ್ತಿ ... ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಿದ್ದವು (ಕಕ್ಕಹಾ. ೭೫). [ಕುಂದಣ + ಇಡು,]

ಕುಂದಣಿ, ಕುಂದಳಿ, ಕುಂದಾಣ$_2$, **ಕುಂದಾಣಿ** (ನಾ). ೧. ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತಳಿಸುವಾಗ ಹೊರಗೆ ಕಾಳು ಸಿಡಿದು ಹೋಗದಂತೆ ಇಡುವ ಸಾಧನ; ಬಾವಾಡು; ಕುದುರು; ಬಾಯೋಡು: ಪಿಡಿದಿಡಿ ಡದುರುಗವನೇ ಪಿರಿಯಕುಂದಣಿ ಮಾಡಿ . . . ಮರನ ತಱಿಯೊಳಕಗಳ ಮಾಡತಿಶರಭಕ್ಷದಿಂದಬ್ಬ ಮಿದಿದರು (ಕಂಕರಾ. ೯–೪೭). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ವೀರ ರಾಮನಾಥ ದೇವರಸರು ಕುಂದಣಿಯ ಬೀಡಿನಲು ಸು ಖ ರಾ ಜ್ಯ ಂ ಗೆ ಯು ಕ್ತಿ ರೆ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂಸಂ. ೨೬–೬; 1787). **ಕುಂದಳಿ**: "ಕುಂದಳಿಯೆನಲ್ಕಾವೊತ್ತು ಗುಂದಣಿ" (ಮಂಗಕಾ. ೩೧–೨೦). **ಕುಂದಾಣ್ಕ**: ೧. (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೧೫).

ಕುಂದಾಣಿ : ಕಿ. ಮರದ ಒರಳು : "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒರ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನ್ದಾಣಿ; ತೆಲು. ಕುಂದಿ, ಕುಂದಿನಿ]

ಕುಂದಣಿಕೆ, ಕುಂದಣಿಗೆ, ಕುಂದಳಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಂದಣಿ ೧ : ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಕುಂದಣಿಗಳಳವಿಟ್ಟು ಥಳಥಳಿಪ ಬಜ್ಜರದೊನಪಿಗಳ ಪಿಡಿದು (ವಂಕಾರಾ. ೫-೬-೪೩). **ಕುಂದಣಿಗೆ** : ಚಂದ್ರ ಮಾರ್ತಾಂಡರನು ನಂದಿಸಿಯೇ ಪರಪೇಷ ಕುಂದಣಿ ನಿಶ್ಚಬರುತಿರಲು ಜಗವೆಲ್ಲ ಕುಂದಣಿಗೆ ಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೪); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಸಣ್ಣಗೆಯೊರೆಲ್ಲ ಹಿಮಾಂಶು ಮಂಡಳವನ್ನು ಕುಂದಣಿಗೆ ಮಾಡಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೪). **ಕುಂದಳಿಗೆ** : "ಕುಂದಳಿಗೆ, ಕುಂದಾಣಿ = ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಒರ್ಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೭).

[ಕುಂದಣ + -ಕೆ]

ಕುಂದಣಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುನ್ದತೂರ ತುಜು ಗೊಳಿಕಾನ್ತಿಜುದು (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ.೨೪೪-೬; ೮೯೦). [? + ಊರ್]

ಕುಂದನ 'ಕುಂದಣ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದನರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಳಲಾಗಿ ನಡದು ಕುಂದನರೆಯಂ ಮುಡಿದಲು ಚೌಮುಖಿ ಬಳಿಯ ನಿಟ್ಟಿಳಲು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೇ. ೧೨೬-೧೦ ; ?). [?]

ಕುಂದನಾಡು, ಕುಂದುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಹೆಸರು : ಕುನ್ದನಾಡ ಮೂವತ್ತಱ ಮೊರಲ ಮಾರಹೂರ ಎಡಿನಾಡೆಚ್ಚರ ಬಳಿಯ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ ೭-೧೦ ; ೧೦೭೨). **ಕುಂದುನಾಡು** : ಗಂಗವಾಡಿಚ್ಛಾನ್ನವಿತಿ ಸಹಸ್ರ ಮದ್ಯ ಪಿಟ್ಟಿನ ಕುನ್ದುನಾಡು ಎಪ್ಪತ್ತರ ತಕುಮಧ್ಯೆ (ಇಂ. VIII, ೯೫ ; 555) ; ಬಾಣವಾಡಿಯ ಮಗ ಎಗರ ಬಾವಂ ಕುಂದುನಾಡ ಸರ್ವಕರಿನಲಿ ತು ಲು ಪಾ ರಿ ಪಿ ನಲಿ ಖಿದ (ಎಳ. III, ಮಳವ. ೪೬-೪ ; 1187). [ಕುಂದ್ಯ + ನಾಡು]

ಕುಂದಮ 'ಕುಂದಮ್ಮ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಂದಮರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪಂಥಿರ್ಚ್ಚಾನಿರಮುಮಂ ಸಾನ್ತ್ಯ ಳಿ ಸಾ ಸಿ ರ ಮು ಮಂ ರಂ (ಇಂ. V, ೧೬-೨೩ ; 1019) ; ಶ್ರೀಮದಿಂಬಾವ ದೆಱಂಗಡೆವರ ಮಗಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕುಂದಮರಸರ ಪಾದಪಂಕಜಭೃಂಗಮರೆ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೪೧-೫; 1030).

[ಕುಂದಮ (< ಕುಂದಮ್ಮ) + ಅರಸ]

ಕುಂದಮ್ಮ, ಕುಂದಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕುಂದಮ್ಮ ಶಂಕಾಭನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕಾಲಿಯುಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧ ; 800). **ಕುಂದಮ** : ಮಂಜ್ಜಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕಂಪ್ಪ ಗುಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂ ಬಂದು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೪-೬ ; 1033). [ಕುಂದ್ಯ + ಅಮ್ಮ]

ಕುಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುನ್ದಯ್ಯಂ ನೆಳ್ಳ್ಯಿ ನಾಡಾಳ್ (ಎಳ. X, ಚಂಗಾಮ. ೩೬-೨ ; 885) ; ಕುನ್ದಯ್ಯ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಚಾ ನಿರವುನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೩-೪ ; 1073).

[ಕುಂದ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಕುಂದರಕಡ್ಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ : (ಮೃ ಔ ಗಿ. ೪೬-೧೯೯). [ಕುಂದರ + ಕಡ್ಡಿ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕುಂದರಗೆ, ಕುಂದುರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಬೆಳ್ಗಲಿ ಮೂನೂಱುಮೂಂಕಳನ್ನುರಗೆ ಎಬ್ಬತ್ತುಮೂಂ ಕುನ್ದೂರಯಮ್ಮೂ ಱುಮೂಂ (ಕಾ. I, ೧೫೫-೬; ಸು- 866). **ಕುಂದುರಗೆ** : ಕುಂದುರಗೆಯ ಜಿನಮಂದಿರಮುನುಂ (ಸೌಇಇ. XI-೫, ೧೦೩-೩೪ ; 1070). [?]

ಕುಂದರದನೆ (ನಾ). ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಂತೆ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವಳು : ಕುಂದರದನೆಯರು ಬಯಸುತ ಬರೆ (ವಂಕಾರಾ. ೩-೬-೧೪).

[ಸಂ. ಕುಂದರದನಾ (ಕುಂದ + ರದನ + -)]

ಕುಂದರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು; ಸುಗಂಧ ಮಾವು : ಬಾಳೆ ಹೊಂಬಾಳೆ ಕುಂದರಮಾವುಯರ್ಯಾಮ್ರವು ತಾಳೆ ಹೊಂಬಾಳೆ ಕರ್ಜೂರ ಭೂನಸಾರ (ಗುಭಚ. ೮-೨೩).

[ಕುಂದರ್ಯ + ಮಾವು]

ಕುಂದರ್ಕುಜುಕೆ, ಕುಂದಲಗುಜುಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕರಡಿಕುಜುಕೆ ಮೇಲ ಕಾರಡೆ ಎ ಪಿಗ್ಗಸಲೆ ಕುನ್ದಕ್ಕುರ್ಚ್ಚಿ ಜುಕೆಯಿ ಮೂಡ್ಯೆ ಒಜ್ಜಿಎ (ಎಳ. X (S), ಚಳ್ಳಕ. ೬೬-೨೧ ; 850). **ಕುಂದಲಗುಜುಕೆ** : ಮಳಲೂರ ಸ್ವಳದ ಕುಂದಲುಗುಜುಕೆಯ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ (ಎಳ. X, ಶಿಡ್ಲಳಿ. ೬೯-೬ ; 1573).

[ಕುಂದರ? + ಕುಜುಕೆ]

ಕುಂದಲಗುಜುಕೆ 'ಕುಂದರ್ಕುಜುಕೆ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದವಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಲಗಾಜರ ಳಿನ್ದವಾಸಿಯ ಮಗಂ ಮರಮ್ಮವರೆದ ಕಿಕಿತನ್ (ಎಳ.VIII, ಸೊರಬ.೨೨-೧೦; 800). [?]

ಕುಂದವಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರದರ ಬೀಳಿಯ ಬಾಡ ಕುನ್ದವಿಗೆ (ಇಂ. IV, ೨೦೯-೩೪ ; 1075). [?]

ಕುಂದಳಿ 'ಕುಂದಣ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಳಿಗೆ 'ಕುಂದಣಿಕೆ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುನ್ದಶಕ್ತಿನ್ಯಾಮ ರಾಜಾ ಭೂತ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೩-೬ ; ೩೫ನೆ ಶತ). [?]

ಕುಂದಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಮರುಱುಂ ಕುನ್ದಾಡಿಯ ನೆಲವಗುಡಿಪದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟಮಣ್ಣು ಇರ್ಪಜ್ಜುಗ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೮; ೮೭೦). [?]

ಕುಂದಾಣ್ಣ 'ಕುಂದಣ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಾಣ್ಣ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಾಣಿ 'ಕುಂದಣಿ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಿ (ನಾ). (?) : ಆತನ ಮಗನಪ್ಪ ಮುಳಿಂದಿಯ ಕೊಂದ ಕುಂದಿಯ ಭೀಮುಂ ಆತನ ಮಗನಪ್ಪ ಶಿಕ್ಕಮಾದಿತ್ಯದೇವನಂ (ಗದಾಯು. ೫-೬ ಪ). [?]

ಕುಂದ್ಯ 'ಕುಂದ್ಯ' ನೋಡಿ.

ಕುಂದಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪೊನೆಯೊಳ್ ಳುನ್ನಿಗ ನಿನ್ನ ನೆನ್ದು ಪೆಜಂನ್ಕೆದೆವಜ್ಜಿಪರ್ (ಎಂ. XV, ೩೩೧-೭ ; 1078) ; ಪಡೆದಂ ಳುನ್ನಿಗನೊಳ್ಳಪೆದಂ ನಡು[ನಾ][ಡೆ] ತಿಕ್ಕ್ಯವೀರ ಮಹಿಮೆಗಳಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೪ ; 1034). [?]

ಕುಂದಿಡು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಹೊರಿಸು ; ದೋಷಾರೋಪಮಾಡು ; ನಿಂದಿಸು : ನೋಡದೆ ವಿನೂತನ ಕವಿತೆಯೆಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜಱಬದೊಡೆ ಪೇಳ್ವವನೊಳಾವದೂಷಿಯಂ (ಚೈ೨ಬಾಪಾ. ೧-೬).

[ಕುಂದು + ಇಡು]

ಕುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು ; ತಗ್ಗಿಸು ; ಕೊರಗಿಸು ; ಕಡಮೆ ಮಾಡು ; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು : ತೇಜಮಂ ಕುಂದಿಸಿ ತಾನೆಯುಗ್ಗಳಮಾಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೬-೫) ; ಮುಂ ತೊಟ್ಟಬಣದನುಗಿದು ಕುಂದಿಸಿದಂ ಭಯದಿಂ ಕರ್ಕಾನೆಂದು ಲೋಕಂ ನಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯೯); ವಿರೋಧಭವನೋಚಗತ ಗ್ರಹಮಾ ಶ್ಯತೀಯ ಭಾಗಮನದು ತನ್ನ ನೊಂದು ಳುದುನಾಯುವಿನೊಳ್ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಕುಂದಿಳುಂ (ಜಾತಕ. ೮-೪);

ತನುವಂ ತಪದೊಳ್ಕುಂದಿಸಿ ವನಿತೆಯರಂ ತೊಜೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೮೪); ಒಂದು ಕಲಶದೊಳೆರಡು ರಸವನು ಕುಂದಿಸದೆ ತಾ ಬೆರಸಿಸುಧೆ ಸುರವೃಂದಕೆಜೆದನು ಸುರೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಸಂಭಪ. ೬-೧೫). ೨. ನಾಶವಾಗು: ಮುಗುಧ ಭಟಜೀವವು ಕುಂದಿಸಿದುದಾ ಭ್ರಮರ ಪರಿಮಳ ಚಂಪಕೋರ್ವಿಯಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೬-೮೫). [ಕುಂದು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಕೊರಗು; ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಕುಂದು-ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿಯ ಖಚರರ್ . . . ದೇಹ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಕುಂದುವರುಂ ಪೆರ್ಚುವರುಮಲ್ಲ (ಆದಿಪು. ೯-೧೨೧ ವ); ದಿವದಿವಸಂಗಳಿಂ ಕುಂದುವುವಲ್ಲದೆ ಬಳೆಯವಾಯುವುಂ ವಪುವುಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೯); ಕಲಿಕಾಳೋದ್ರೇಕ ಮನುಜರಜಿವು ಪೋಯ್ತಾರ್ಪು ಕುಂದಿತ್ತು ಶೌಚಂ ತೊಲಗಿತ್ತು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೭-೭; 1055); ಶಿಶುವಿನ ಸಹಸ ಕುಂದದೆನುತ್ತ ಖತಿಯಲಿ ಮಿಹಿರಸುತನಡಹಾಯ್ದು ತಡೆದನು ಮತ್ತೆ ಬಾಲಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧); ಧಾತು ಕುಂದಿದರೂ ಮಾತು ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬಾಡು; ಒಣಗು; ಬತ್ತು: ಕಂದಿಕುಂದಿದುದೇಕೀ ಲಲಿತಾಂಗಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೫); ಮಾಗಿಯ ತೊಜೆಯಂತೆ ಕುಂದಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪೨); ರಾಯ ಮನವೊಲಿದೇಜಿಸಿದರೇಜುವುದು ದೊರೆ ಮನಮುಜಿಯೆ ಕುಂದುವುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೪); ಚಂದಿರನೊಳಗೆ ಕಪ್ಪುಂಟು ಬೆಳ್ದಿಂಗಳು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡಿ]ಹುದೋ ನಿರ್ಮಲವೋ (ಭರಚ. ೧-೧೦). ೩. ತಪ್ಪು: ನೀಮುಂ ತಾಮುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರೆ ಕಿಸುಜುಂ ಕಲಹಮುಮೆಂದುಂ ಕುಂದದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮ ವ); ಮೊದಲೊಳಜಗಣಂ ಕುಂದದೆ ಬರ್ಕೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೪೨); ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಒನ್ದು ನನ್ದಾದೀವಿಗೆ ಚನ್ದ್ರ ಸೂರ್ಯ್ಯ ಕೃತಂ ಕುನ್ದದೆ ನಡೆವನ್ತಾಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೪-೧; 1024); ಕುಂದದಿವರ್ ಪೇಟ್ಟೋದಿಂಗೊಂದುಮೊಗಂ ನೆಜೆಯದೆಂದು ಬಹುಮುಖನಾದಂ ಸಂದ ಪಿತಾಮಹನೆನೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೭); ಗೋವಿಂದ ತನ್ನಯ ಪೀತಾಂಬರವ ಕುಂದದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಪೊದಿಸಿದೊಲಿರುವುದು ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನ ಕಳಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುನ್ಮು; ಮಲ. ಕುಜು; ತುಳು. ಕುಂದು; ಕೊಡ. ಕೊರು]

ಕುಂದು$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿಲ್ಲಿಸು; ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಇಡು: ಅನ್ತೆಗೆಯ್ವೆನೆನ್ದು ಆಣೆ ಪತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತ್ರಿಪುರಾಂತಕದೇವರ ಬಳಿ ನೀರಂ ಕುಡಿದೀ ಪಡಿಯಲ್ ಶಾಸನಮಂ ಕುಂದುವನ್ತಾಗಿಯೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದನಾಕ್ರಮದಲೆ ಮಲೆಯಾಟ ಪಂಡಿತದೇವರುಂ ತಾನುವಿಟ್ಟು . . . ಹೊಟಲಲುಂ ಶಾಸನಮಂ ನಿಲಿಸಿದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೯-೨೭; 1104). [?]

ಕುಂದು$_3$, ಕುಂತು$_2$, ಕುಂದ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ; ದೋಷ; ಕಲಂಕ: ಕುಂದುಂ ಕಳಂಕಮುಂ ಹರಿಣಾಂಕನೊಳ್ (ಎಇ. XIII, ೩೩೨-೪೩; 929); ಬಲಿಯಂ ವಾಮನ ರೂಪದಿಂದಮೆ ವಲಂ ಮುಂ ಬೇಡಿದೆಂ ಭೂರಿ ಭೂತಲಮಂ ಕುಂದೆನಗಾಯ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೨೦); ಅಜಿಯದು ಕಪ್ಪೆ ಸಾಗರಮನಂಬುಧಿಗಂತದು ಕುಂದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೭); ರನ್ನದ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನಲವಿಂ ನೋಡಿದವಂಗೆ ಕುಂದದೇನಾದಪುದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭); ಅವ ಶರದಲಿ ಕೊಜತೆ ನಿನ್ನವರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೫೬); ಕಂದು ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಸುವೃತ್ತದಿಂದೆಸೆವ ತನಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೯); ಇದು ಅವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಕುಂದು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೦೬). ೨. ಕೀಳಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು: ಮೆಣಸು ಹುಳಿತಡೆ ಜೋಳದಿಂ ಕುಂದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೧೯). ೩. ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಸೆಲೆ: "ಕುಂದು ಕ್ಷಯೇ, ಪಶುರೋಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಕುಂದಾದಾವಿನಂತೆ ಕಾಲಂ ಬಡಿವ ಪುರಜನಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬). **ಕುಂತು$_2$**: ೧. ಆ ದ್ವಿಜವಂಶಕೆ ಕುಂತಾಯಿತೆಂದು ಕೋಪದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೬-೨೭); ಸಕಲ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಸೇವೆಯಂ ಕುಂತಾಗದಂತೆ ಮಾಡಲು (ಚೇರಮ. ೬-೩೪); ಕುಂತು ನನ್ನದು ತೇಜ ನಿನಗೆಂದ ಮೇಲೆ ಕೋಪಾಂತರವೇನಣ್ಣ (ಭರಚ. ೫೧-೧೦೧); ಕುಂತಿಲ್ಲದಲೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆವೆತ್ತು ದಾನವನ ತಾಂ ತಲೆಯ ತಜಿದು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೪೦); ಈ ಕಾಂತೆಯಂ ಸಲಹಿದೊಡೆ ಕುಂತಹುದೆ ಮಾಯಾಂತಕನೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೫-೧೫೭). **ಕುಂದ$_3$**. ೧. 'ಕುಂದಗಾಲು' ಪರಾ.

ಕುಂದುಕೊರತೆ = ಅರೆಕೊರೆ: ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೨೮). ಕುಂದುತರು = ಕಲಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ದೋಷತರು: ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳಿ ಜ್ಯೋತಿಷಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಂದುತಂದನು (ರೂಢಿ). ಕುಂದುನಿಂದೆ = ಕೊರತೆ ಹಾಗೂ ದೂಷಣೆ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ: ಅಂದುವಿಂದಾವಾವ ಕಾಲದೊಳೆಂದುವುಂ ತಾಂ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳೊಂದುವಿಲ್ಲದ ಮಂದಮಹಿಮಾನಂದದಿಂದಿರ್ಪ (ಬಸಪು.೧೯-೩೧). ಕುಂದುಪೆರ್ಚು, ಕುಂದುಹೆಚ್ಚು = ಕಡಮೆ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚು; ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ: ಕುಂದು ಪೆರ್ಚುಗಳಿಗೆ ಕೊಸರದೆ ಕರ್ಣನುಮಂದವನೊಳ್ ಕಾದಿದನು (ಕರ್ಣವೃ. ೬-೨); ಶಿಷ್ಯನ ಕುಂದುಹೆಚ್ಚುಗಳಾರದೆಂಬುದ ಪೇಳು ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೯); ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಡುಪಂಥದ ಕಂದು ಕಸರಿನ ಕಲಿಮನದ ಕಡುಹಿಂದ ಕಯ್ದುಡುಕಿದರು (ತೊರರಾ. ೪-೩-೬); ಕುಂದುಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದ ಕಂದಿನೊಳಂದದ . . . ಶಾಂತ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರಭೇಂದು ಮುನಿಪಗೆಜಗುವೆನು (ಅಂಜಚ. ೧-೫೫). [< ಕುಂದು$_1$]

ಕುಂದು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ತೊರೆಯ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿ ಕುನ್ದೆಮ್ಬು ತೊಜೆ ಮೇರೆ (ಇಆ. XI; ೧೨೭-೧೨; 803). [?]

ಕುಂದು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಕುಂದುರುಕ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂದುಂಗೋಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಂದುಂಗೋಳಂ ಕಾಡಲೂರಿಟ್ಟಗೆ (ಎಇ. XIII, ೪೭-೬೭; 1112). [?]

ಕುಂದುಕ 'ಕುಂದಕ' ನೋ.

ಕುಂದುಕೇರು (ಕ್ರಿ). ದನಗಳಿಗೆ ಕುಂದುರೋಗ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಮೊರದಲ್ಲಿ ಬೂದಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೇರು, —ತೂರು: (ಎಸಮೈ. XV, ೪೧). [ಕುಂದು$_3$ + ಕೇರು$_1$ (< ಕೇಜು)]

ಕುಂದುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕಲಂಕವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ದೋಷ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡು: ವಾರಿನಿಧಿ ಮುನಿ ಕುಡಿದ ಕಪಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆ ಪೊಡೆ ಸೇರಿತೀ ಪುರ ಸಿರಿಯನೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಳೆ$_1$]

ಕುಂದುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೋಷಕಂಡು ಬರು; ಕೊರತೆ ತೋರಿ ಬರು: ಕುಂತೀದೇವಿ ನೋನುವುದೆಂಬ ವಿವರವನು ಅಂದದಲಿ ವಿರಚಿಪುದು ಲೋಕವು ಕುಂದುಗಾಣದ ತೆಜದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೨೦-೧೨೩). ೨. ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣು; ಕಲಂಕ ಹೊರಿಸು (?): ಕಿರೀಟಭೀಮರ ಕುಂದುಗಾಬುದು ಲೋಕ ನಮ್ಮನು ತೆಗೆದು ಹಿಂಗಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೪). [ಕುಂದು$_3$ + ಕಾಣ್]

ಕುಂದುಗುಲ (ನಾ). ಕೀಳುಜಾತಿ; ಹೀನಕುಲ: ಹಂದೆ ಭಟರೊಳು ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ ಹೊಲ್ಲ ಕುಂದುಗುಲದವಳ ತರ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೬). [ಕುಂದು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುಂದುಗೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಷಡಾವಶ್ಯಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳ್ ಕುಂದುಗೆಯಿಲ್ಲದುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). [ಕುಂದು$_1$ + – ಗೆ]

ಕುಂದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು; ಸೊರಗು; ಕುಂದು: ಇನ ಮಂಡಲಮಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ನುಂಗೆ ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದುಗೊಂಡಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೩೦). [ಕುಂದು$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಂದುನಾಡು 'ಕುಂದನಾಡು' ನೋ.

ಕುಂದುರಗೆ 'ಕುಂದರಗೆ' ನೋ.

ಕುಂದುರು$_1$ 'ಕುಂದೂರು' ನೋ.

ಕುಂದುರು$_2$ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: ಕರಜಂ ಕುಂದುರು ಜಟಿಮಾಂಸಿ ರುಜೆಯಿವಂ ಸವನೆಗೊಂಡು ದೇಹಮನಿಂಬಾಗಿರೆ ಧೂಪಿಸಿದಂದು ಮನೋಹರ ಗಂಧಂ ತಾನದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೨೯); ಮಳಯರುಹಂ ಕುಂದುರು ಕಪಿಜಳದ ನಖಂ . . . ಜಳಮನರೆ ದೂಡಿ ಮಾಡುಗೆ ವಿಳಾಸದಿಂ ಧೂಪವರ್ತಿಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೩೨); "ಕಣ್ಣಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಣಲಿಗೆ]ಯ ಹುಲ್ಲಬೇರ್" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ ಬೇರು, —ಗೆಡ್ಡೆ: "ವಹಗಂಧಃ – ಕುಂದುರುಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಕುಂದುರುಕಿ (ನಾ). ಆನೆಬೇಲ; ಸಲ್ಲಕಿ: "ತದುಕಿನ ಗಿಡ, ಆನೆಬೇಲ" ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕುಂದುರುಕೀ]

ಕುಂದುರುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೇಳು: ಕುಂದುರುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಗುರುಚ] ರಕ್ತಪುಚ್ಛ, ಎಮ್ಮೆಚೇಳು, ಶುಕ್ಲಕೀಟ ಎಂದು ಚೇಳುಗಳು ನಾಲ್ಕುತೆಱ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೯೦). [?]

ಕುಂದುರುಷ್ಕ (ನಾ). = ಕುಂದುರುಕ: "ಹೇಲಾಖ್ಯಂ, ಮುಕುಂದಃ, ಕುಂದಃ, ಕುಂದುರುಃ – ಈ ೪ ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೦); "ಮುಕುಂದಃ – ಕುಂದುರುಷ್ಕ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). ಕಾಳಾಗರು ಕರ್ಕೊಳ . . . ಚಂದನ ಲವಂಗ ಕುಂದುರುಷ್ಕಾದಿ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಸಹಿತನಾಗಿ (ಅಜಿಪು. ೪-೭೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂದುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ತನು ಭೋಗಾಯುಷ್ಯಂಗಳ್ ಮನುಷ್ಯರೊಳ್ ಕುಂದುವಡೆಗುಮವಸರ್ಪಣದೊಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೫೮). [ಕುಂದು$_3$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕುಂದುಹ (ನಾ). ಕುಂದುವಿಕೆ: "ನಷ್ಟಚೇಷ್ಟತೆ – ಚೇಷ್ಟೆಗುಂದುಹ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕುಂದು$_1$ + –ಹ$_2$]

ಕುಂದೂರು, ಕುಂದುರು$_1$, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನನ್ನಿಯ ಗಂಗನ ಪರಿ ಬನ್ದು ಬೆಳ್ಗೆಱೆಯುಂ ಕುನ್ದೂರು ಮುನಿಱಿದು ಹೋಗೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೫೫-೨; 880); ಕರಡಿಹಾಬ ಅಬರಿಗುಪ್ಪೆ ಕುಂದೂರು ಬಾಳ ಸಮುದ್ರ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦೪-೨೬; 1130). **ಕುಂದುರು$_1$**: ಬೆಳ್ವೊಲ ಮೂನೂಱುಮಂ ಪುರಿಗೆಱೆ ಮೂನೂಱುಮಂ ಕುಂ(ನ್ದು)ರಯ್ನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತುಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೬; 1007). [ಕುಂದ$_3$? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ: (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೯). [?]

ಕುಂದೇಲು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಅಳತೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಕಡಮೆಯಾಗುವುದು; ಕೊರೆ. [← ತುಳು. ಕುಂದೆಲು]

ಕುಂದೊಂದು (ಕ್ರಿ). ದೋಷ ಸೇರು; ಕಳಂಕಹತ್ತು; "ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕುಂದು$_3$ + ಒಂದು$_1$]

ಕುಂದ್ರಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ: ಕುಂದ್ರಿಕಾಯಿ ಹಿಂಡಿಗೆಗೆ ನೂರರವರೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕುಂದ್ರಿ]

ಕುಂಪಟಿ, ಕುಪ್ಪಟೆ, ಕುಪ್ಪಡಿ, ಕುಮಟಿ, ಕುಮುಟಿ, ಕುಮ್ಮಟ, ಕುಮ್ಮಟೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಗೆ: ವರ್ತುಳ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದ ತೃಣಪರ್ಣ ಕುಂಪಟಿ ಮುಂತಾದವನೆಲ್ಲವನೂ (ತುಜುಗಾ. ೯-೩೮); ಅನಿಲ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಪಟಿಯಂತೆ ಗುಣದೋಷಂಗಳ ವಿಚಾರಿಸದಿಪ್ಪುದು ಸದೃಕ್ತ ನಿರವು (ಡಬೊಮ್ಮ. ೪೭); ತಂಪಾದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುವ ಮನುಜ ಕುಂಪಟ ಮೈಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಬನೇನೋ (ವಿಸಾಸು. ೪೭-೧). **ಕುಪ್ಪಟೆ**: ೧. ಕುಪ್ಪಟೆಯೊಳಗೆ ತಾವರೆಗೆಡ್ಡೆ ಹುಟ್ಟುವುದೇ (ಬಸಪು. ೩೦-೨೮); ದಪ್ಪನಣುಗನ ಬಲದ ಮಸ್ತಕದ ಮೇಲಪ್ಪಳಿಸಿದ ಬಿಸಿಲ್ಗಡಿಗೆ ಕುಪ್ಪಟೆಯಾದುದುರುವೀರುಹ ಕಳಿತಿರ್ದ ತಪ್ಪಲ ತಜಗೆಲೆಯಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೪); **ಕುಪ್ಪಡಿ**: ೧. 'ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ' ಪರಾ. **ಕುಮಟಿ**: ೧. ಕುಮಟಿಯ ಮುಂದೆ ಹಸಿಯ ದಾರದ ಚೂರೇನಾದರೂ ಬಿದ್ದಿದೆಯೋ ಏನೋ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨). **ಕುಮುಟಿ**: ೨. (ಕರಾ) ಕಬ್ಬಿಣದ ಒಲೆ; ಕರಿಒಲೆ. **ಕುಮ್ಮಟ್ಟಿ$_2$**: (ಕಿ). **ಕುಮ್ಮಟೆ$_1$**: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಕುಮ್ಬಲ್, ಕುಮ್ಮಲ್; ತೆಲು. ಕುಂಪಟಿ]

ಕುಂಪಣಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ, ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದವರು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯ: ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೫ ಯಲ್ಲಿ ೧೮,೫೦೦ ಕುಂಪಣಿ ರೂಪಾಯಿಗಳು . . . ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೨ ಸ್ಥಿರವಾರದಲ್ಲಿ ೭,೦೪೪ ರಾಜಾರೂಪಾಯಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬೯). **ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ**: ಶಾಂಭಟರ ಕಡೆಯಿಂದಾ ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ ೪೦೦ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಯಿರುವ ಭಟಮಾನ್ಯ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೩-೧೦; 1885).

[ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ರೂಪಾಯಿ]

ಕುಂಪಣಿಸರಕಾರ, ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಕಂಪನಿಯ ಆಡಳಿತ: ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದ ಮೇಲೆ ಜನರಿಗೆ . . . ಕ್ಷೇಮ ಲಭಿಸಿತಂತೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೧೭); 'ಕುಂಪಣಿ' ಸರಕಾರವು ವ್ಯಾಪಾರದೊಡನೆ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈಹಾಕಿ ದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದಿತು (ಕನ್ನಜಾ. ೮೬). **ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ**: ಕುಂಪೆನಿ ಸರ್ಕಾರದವರಿಗಾಗಲಿ ಎರಡೆಣಿಸದೆ ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಮರಾ. ೪೬).

[ಕುಂಪಣಿ (< ಕಂಪನಿ) + ಸರಕಾರ]

ಕುಂಪನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆ 'ಕುಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿ 'ಕಂಪನಿ' ನೋ.

ಕುಂಪೆನಿಸರ್ಕಾರ 'ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರ' ನೋ.

ಕುಂಪೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಪೊಳೆ – ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಹಾಕುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೩೮).

[< ಕುಂಪೋಲಿ ?]

ಕುಂಪೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಕುಂಪೋಲಿ . . . ಕಬ್ಬಿಣದ ಮರ (ಮೈಔಗಿ. ೭೦-೧೩೩೫). [?]

ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹತ್ತಿ, ಆಂಜಿ, ಕುಂಪ್ಪಹತ್ತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೯೧). [?]

ಕುಂಫಣಿರೂಪಾಯಿ 'ಕುಂಪಣಿರೂಪಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಂಬ$_1$ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ಕಟ್ಟುವಮರ; ಕೂವೆಮರ: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಮ್ಬು]

ಕುಂಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆ; ಕಲಶ; ಕುಂಭ: "ಕುಂಭ - ಕುಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಜಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ); ಉರಿನೀರು ಕುಂಬದಂತೆ ಆಗಬಲ್ಲಡೆ ಕಾಯಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ ತರು ಧರಿಸಿದ ನೀರು ಉರಿಯಂತಾಗಬಲ್ಲದೆ ಭಾವಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೪-೪೪೭). ೨. ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗೆ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಮಾಡುವ ಅನ್ನ: ಚಿಗುರಿಕ್ಕಿ ಚಟ್ಟರಿದು ಕುಂಬಮನಿಂಚಿ ಬುತ್ತಿಗೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಿ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೨೦). ೩. ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ: ಬಿತ್ತುವ ಮ ೩ ನೆ ಕುಂಬ ಕತ್ತಿವರು ಬಿತ್ತುವ ಮೂ ೧ (ಸೌಇಎ. ಮಂಗಳೂರು. ೮೬೫-೧೩; 1312); ೨೦ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕುಂಬ (ಕಭಾಗೆ. ೨೯೦). 'ಗುಂಬ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭ]

ಕುಂಬ$_3$ (ನಾ). "ಯಾಗಶಾಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ಬೇಲಿ". (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [< ಸಂ. ಕುಂಬಾ]

ಕುಂಬ$_4$ (ನಾ). ದಡ್ಡ; ಶುಂಭ (?): ಪೊಂಗೆಳ್ಗಂಡುಗಮಂಗೆಮಗೆ ಹಣ ವಡ್ರುವೀಸ ಕಾಣಿಗೆನ ಕುಂಬಂಗೆ ತಿಳಿವಂತು ಪೇಳಿಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೦-೧). [?]

ಕುಂಬಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಕ. 'ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭಕ]

ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಾಯು, —ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ಅಂತು ಪೊರುವಾಯ್ದುಂ ಕುಂಬಕಂಬಾಯ್ದು ಮೇಡಿಸಿಯುಂ ಱೋಡಿಸಿಯುಂ ಏಱಿಸಿಯುಂ ಬಂದಾಡಿಯುಂ ಮಿಡುಕಾಡಿಯುಂ ಪಾಱುಗೆಡೆವ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳರ ಗೆಡೆವೊಕ್ಕಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೦ ವ). [ಕುಂಬಕ + ಪಾಯ್]

ಕುಂಬಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಬಳೆಗಾಱಂ, ಕುಂಬಗಾಱಂ, ಸುಣ್ಣಗಾಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಂಬ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕುಂಬಗಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ: ಅಸಮಾನಂ ಕುಂಬಗಾಱಸಾಲೆಯೊಳಿರ್ದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೮). [ಕುಂಬಗಾಱ + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬತಳ, ಕುಂಬದಳ, ಕುಂಭತಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ನೆತ್ತಿ, —ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕರಿಕುಂಭಸ್ಥಳಮೆ ಕುಂಬತಳಮೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೯); ಮಾಱಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕೆ ಪಾಯ್ದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೩); ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಮಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೪). **ಕುಂಬದಳ**: "ಕುಂಬದಳಂ ಗಜಮಸ್ತಕಾಹ್ವಯಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೯). **ಕುಂಭತಳ**: "ಕುಂಭತಳಮೆಂದು ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ" (ಕಶಸಾ. ೬-೯೦). [< ಸಂ. ಕುಂಭಸ್ಥಲ]

ಕುಂಬದಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಬಯಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಲಕ್ತಕ ನಗರ ಕುಮ್ಬಯಿಜನಾಮ ಗ್ರಾಮ ಮಾರ್ಗ್ಗ ಮಧ್ಯೆ (ಇಅ. VII, ೨೧೩-೭೮; 5ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಂಬರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬರವೆಸ, ಕುಂಬಾರವೆಸ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ: ಆ ಧಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪನಿನೀರ ತುಂಬಿದ ಕುಂಬರವೆಸದ ಕಡಾಯಿಯೊಳಗೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೨೦). **ಕುಂಬಾರವೆಸ**: ಮಾರ್ತ್ತಾಂಡ ದೇವರ ದೇಗುಲದ ಕುಂಬಾರವೆಸನ ಹಿಡಿಸಲಿಸುವ ಕಂಚಿಕಂಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೬೫; 1042). [ಕುಂಬರ (< ಕುಂಬಱ) + ಬೆಸ$_1$]

ಕುಂಬಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಭಕಾಶಿ (ಕುಂಭಾಶಿ): ಸೊಂಪುವೆತ್ತ ವೊಳಲೊಳು ಕುಂಬಶಿಕೆಯೊಳು ಮಾಡಿದಂ ಜಿನಗೇಹಂಗಳ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೪-೬; 950). [?]

ಕುಂಬಸಾಕ (ನಾ). ಕುದಿನೀರಿನ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಮೈ ತುಂಬ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತು ಉಗಿಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಕುಂಭಶಾಖ]

ಕುಂಬಳ (ನಾ). ೧. ತರಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮತ್ತು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಕೂಷ್ಮಾಂಡ: "ಕರ್ಕಾರು, ಕೂಷ್ಮಾಂಡಃ - ಈ ೨ ಕುಂಬಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೬); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫ ವ); ಅಳೆಯೊಳರೆದು . . . ಜಳಜದ ಕುಂಬಳದ ಸವುಂತೆಯನಿತಱ ಬೀಜಂಗಳೊಳೊಂದಱ ಬಿತ್ತಂ ಕುಡಿಗಳುಂಬಮಾಗಿರ್ದ ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೪); ಪಱಗಬ್ಬಮೆಲ್ಲಮಂ ಠಕ್ಕಿಸಿ ತಿಂದು [ಪಾಠಾಂ. ರಕ್ಕಸಿ ತಿಂದ] ಕುಂಬಳದ ಮಾಱ್ಕೆಯ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಸಾಸಿಗಂಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೩೬); ಅಡಿಯಿಡಲು ಮದವಾರಣದ ಕಾಲಡಿಯ ಕುಂಬಳದಂತೆ ರಕ್ಕಸ ಗಡಣವಜಿಗಿಜಿಯಾಗದಿರದು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೩೧); ಕೂಷ್ಮಾಂಡ - ಕುಂಬಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಕುಂಬಳಂ ಗುಡಕೆ ಗುಳುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೩ ೦). ೨. ಇಸ್ಪೇಟಿನ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಬದಾಮ್: ಕುಂಬಳ ರಾಜನಿಗೆ ಕಾಳಾವರ ರಾಣಿ ಹೇಗೆ ಜೊತೆ? ವಾಪಸು ತೆಗೆದುಕೊ (ಗಾಳಿಪ. ೨೫). [< ಪ್ರಾ. ಕುಂಭಂಡ; ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡ. / ತುಳು. ಕುಂಬ್ಡೊ; ತೆಲು. ಗುಮ್ಮಡಿ]

ಕುಂಬಳಕಾಯ್, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಬಳ ೧: ಎಣ್ಣೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಱೆತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕುಂಬಳಕಾಯಿ**: ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗೆ ಕಬ್ಬುನದ ಕಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರೆ ಕೊಳೆವುದಲ್ಲದೆ ಬಲುಹಾಗ ಬಲ್ಲುದೆ (ಬಸವ. ೯೨); ಕುಂಬಳಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಹಿಗುಂಬಳ ಮತ್ತು ಬೂದುಗುಂಬಳವೆಂಬ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ (ತರಬೆ. ೨೪); ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಕಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಹೆಗಲುಮುಟ್ಟಿನೋಡಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡದು; ದೊಡ್ಡವರು: ಅವನೇನು ಮಹಾಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಸೊನ್ನೆ: ಅವನಿಗೆ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [ಕುಂಬಳ + ಕಾಯ್$_4$]

ಕುಂಬಳಕಾಯಿ 'ಕುಂಬಳಕಾಯ್' ನೋ.

ಕುಂಬಳಗಿಡ (ನಾ). = ಕುಂಬಳಬಳ್ಳಿ: "ಕೂಷ್ಮಾಂಡಕಃ, ಕರ್ಕಾರುಃ -ಈ ೨ ಕುಂಬಳಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯). [ಕುಂಬಳ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಂಬಳಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೭೬). [ಕುಂಬಳ$_0$ + ಮರ]

ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳಕಾಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಕುಂಬಳಸಂಡಿಗೆಯ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹುರಿದು (ಭೀಮಸೂ. ೨೭). [ಕುಂಬಳ + ಸಂಡಿಗೆ (< ಸಂಡಗೆ]

ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳದ ಬುರುಡೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: ಕುಂಬಳಸೊಟ್ಟೆಯ ಋಷಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು? (ನಲದ. ೫೭). [ಕುಂಬಳ + ಸೊಟ್ಟೆ]

ಕುಂಬಳಿ (ನಾ). ಕೂಲಿ; ದಿನಗೂಲಿ: ಕೂಲಿ ಕುಂಬಳಿಯವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯ ಭಂಡಾರ ಹಣೆಯೊಳಗಿತ್ತೋ ಕಂಬನಿ ಕುಡಿಯುವ ಹುಂಬ ಬಾಯಿಲೆ ಮೈದುಂಬಿದಂತುಧೊ ಉಧೊ ಎನ್ನುತಲಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೧೬). [< ಕಂಬಳ?]

ಕುಂಬಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ತತ್ಕಾಲೀ – ನರುವಲು, ಭಂಜಿ, ಕುಂಬಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [?]

ಕುಂಬಱ, ಕುಂಬರ, ಕುಂಬಾರ, ಕುಂಬಾಱ, ಕುಂಭಾರ, ಕುಬಾರ, ಕುಮ್ಮರ, ಕುಮ್ಮಾರ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಭಕಾರ; ಕುಲಾಲ: "ಬಾಂಬರ್ಕಳಾ ಕುಂಬಱರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೩); "ಕೊವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಱಂ" (ಚತುನಿ. ೧೦೪); ಕುಂಬಱನಂ ಕೂಡಿರ್ಪನೀಶನೆಂದಿಂತಾಡುವರಱಿವಿಲ್ಲದವರ್ಗಳ್ (ಸಮಪ. ೯–೩೦); ಕಮ್ಮಱಂ ಕುಂಬಱಂ (ಶಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಲೋಕದೊಳಗೆ ಕುಂಬಱನ ಚಕ್ರಂ ಕೂರ್ತುಕೋಲಿಂ ಕುಲಾಲನೇ ತಿರುಗಿಸಲ್ ತಿರುಗುವುದೊ ತನ್ನ ತಾಂ ತಿರುಗುತಿಹುದೋ (ವೀಶೈಪು. ೪–೫–೫೦); ಕುಂಬಱನ ಚಕ್ರಂ ಬೋಲ್ ಭರಂಗೆಯ್ದು ಕಣ್ ತಿರುಗುತ್ತ (ರಸರ. ೪–೧೯೦); ಕುಂಬಮಂ ಮಾಡುವಂ ಕುಂಬಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬರ**: ಕುಂಬವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಕುಂಬರನು, ಕುಂಬಾರನು; ಅದೊಂದು ಜಾತಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹೊನುಗ. ೮೭). 'ಕುಂಬರವೆಸ' ಪರಾ. **ಕುಂಬಾರ**: ಹಾಲೆ ಬೇಲೂರು ಕುಂಬಾರರ ಹುಂಡಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೩, ೪೮–೧೭; 1666); ಕಾಲಕೆಳಗಿನ ನೆಲ ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರುಗತೊಡಗಿತು (ಬಾಣಅ. ೯೯); ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ವರ್ಷ ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ (ಗಾದೆ). **ಕುಂಬಾಱ**: ಕುಂಬಾಱರ್ಗ್ಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೫೬; 1085); ಕುಂಬಾಱನ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ ಮಿದಿಹಕ್ಕೆವಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೭೭); ಕುಂಬಾಱಂ, ಕುಂಬಱಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೭ ಉದಾ); ಬೆನ ಊರ ಕುಂಬಾಱ ಮಹಬಳದೇವನ ಮಗ(ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೧–೧೬; 1473). **ಕುಂಭಾರ**. 'ಕುಂಭಾರ ಗೊಡಿಗಿ' ಪರಾ. **ಕುಬಾರ**: ಕುಬಾರನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಗೆಂದು ವಿತತ ಸದ್‌ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಶೃಂಗರಿಸಿ ಭಜಿಪ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ನಿಜದೋಱುತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪–೪೨). **ಕುಮ್ಮರ**: ಆ ದೇವರಿಗೆ ಸಲುವ ಹಳಿಗಳ ಅಡೆದೆರೆ ಮಗ್ಗದೆರೆ ಕುಂಮ್ಮರ ಗಾಣಿಗರ ನಾಯಿಂದರ ದೆರೆ (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೧೨–೧೮; 1383). **ಕುಮ್ಮಾರ**: ಮಡಕೆ ತಯಾರಿಸುವವರು– ಕುಂಬಾರ (ಕುಮ್ಮಾರ), ಕೂಸವನ್ (ತುಳುನಾ. ೧೭೩).

[< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾರ]

ಕುಂಬಱಗೋಲ್ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನು ತಿಗುರಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೋಲು: ಭರದಿಂ ತೆಱಂದಿರಿವಾ ತಿಹುರಿಯ ಮೇಲಿರದಿಟ್ಟು ಕುಂಬಱಗೋಲಾ ಪರಿಯೆಸೆ ಗಜವೆಡೆಯಾದಶ್ವನ ಮೇಲೆ ಪಿರಿದೊಪ್ಪದನು ವಾಹಕನು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೨). [ಕುಂಬಱ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಂಬಱಿತಿ, ಕುಂಬಾರತಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ಹೆಂಗಸು: ಕುಂಬಱಿತಿ ಕಮ್ಮಱಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಂಬಾರತಿ**: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಱ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಂಬಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ; ಹುಳುಹತ್ತು: ಮರ ಕುಂಬಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು; ಕೆಡು: ನನ್ನ ತಲೆ ಕುಂಬಾದಂತೆ ನಿನ್ನದೂ ಆಗಬೇಕೇನು? (ಔದಾಉ. ೨೧೯); ಹಾಗೆಲ್ಲ ಓದಿದರೆ ಬುರುಡೆ ಕುಂಬಾದೀತು (ಮೊಪಮ. ೨೪). [ಕುಂಬ್ಬು$_4$ + ಆಗು$_1$]

ಕುಂಬಾರ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಕುಂಬಾರನ ಮೂಲಕ ನಡೆಸುವ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ: ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಕುಂಬಾರಕ್ರಿಯೆ" ಎಂಬ ಧರ್ಮಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ನಡಾವಳಿ ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಂಬಾರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ವಂದು ಪಾದವನ್ನು ಮಡುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದದಿಂದ ನಿಂತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೂಗುವುದು, ಅದು ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿಯಂದೂ ಸಂಮತವೂ (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೪೪). [ಕುಂಬಾರ್$_0$ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಱಿತಿ: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕುಂಬಾರಗೇಣಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಆಯ: ಕುಂಬಾರಗೇಣಿ ಎಂಬ ಬಾಬು ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಈಗ್ಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೪೯). [ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಗೇಣಿ (< ಕೇಣಿ)]

ಕುಂಬಾರಜಬ್ಬು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುಂಬಾರತನ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಉದ್ಯೋಗ, —ವೃತ್ತಿ: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ತನ]

ಕುಂಬಾರತಿ 'ಕುಂಬಱಿತಿ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಮಾಳಿ (ನಾ). = ಕುಂಬಾಱಿತಿ: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಮಾಳಿ]

ಕುಂಬಾರವೆಸ 'ಕುಂಬರವೆಸ' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮೊದಲಾದುವು: ಕಳಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತಸ್ವಾಮಿಯವರ ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ನಿಂನ ಹೋಬಳಿಗಡಿಗಳಿಂದ ಚಪ್ಪರ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಅಡಿಗಬ್ಬು ಕುಂಬಾರಸ್ವರೂಪು ಯಲೆ ಕಾಯಿ ಮೇಲೊಗರ ಹುಳು ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಹಣ ಮುಟ್ಟದ ಸೋಪಸ್ಕರವಂನು ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೮, ೪೬–೫; 1711).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಸ್ವರೂಪು]

ಕುಂಬಾರಹುಳ 'ಕುಂಬಾರಹುಳು' ನೋ.

ಕುಂಬಾರಹುಳು, ಕುಂಬಾರಹುಳ (ನಾ). ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಣ್ಣುಹುಳು: ಕೆಸರಿನೊಳಗಾಡುತಿಹ ಕುಂಬಾರ ಹುಳುವಿನಂತೆಸೆದು ಲೌಕಿಕವ ಸೋಂಕಿಯು ಸೋಂಕದಂತಿರುವ (ಕೈಕವ. ೫–೬೯–೧); ಕೆಸರೊಳಗೆ ಕುಂಬಾರಹುಳುಯಿಹುದೆಸೆವುದದು ತಾ ಸ್ವಸ್ಥ [ಪಾಠಾಂ. ಸ್ವಚ್ಛ] ವಾಗಿಯೆ ಬಸಿವ ಬುರುದೆಯು ಅಂಟದಲೆ ಇದ್ದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨೨–೫೩). **ಕುಂಬಾರಹುಳ**: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + ಹುಳು (< ಪುಟು)]

ಕುಂಬಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ: (ಕಿ).

[ಕುಂಬಾರ (< ಕುಂಬಱ) + –ಇಕೆ]

ಕುಂಬಾರು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಮಗ ಜೇರ್ಮಿ ಗಡಗಡ ಕುಂಬಾರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಪರಾವ. ೫೭). [?]

ಕುಂಬಾಱ 'ಕುಂಬಱ' ನೋ.

ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸದ ಮನೆ: ಇರ್ವರ್ಕೂಡಿ ಬಟ್ಟೆವೋಗುತ್ತೊಂದೂರ ಕುಂಬಾಱಸಾಲೆಯೊಳ್ ನಿದ್ದೆಗೆಯ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೪೨ ವ). [ಕುಂಬಾಱ (< ಕುಂಬಱ) + ಸಾಲೆ]

ಕುಂಬಾಱುದೆಱೆ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ ವೃತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಚರದಾಯ ಅಡತೆಱೆ ಕುಂಬಾಱುದೆಱೆ ಬಿನುಗು ಬೆಸ ಒಕ್ಕಲು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮–೨೦; 1488). [ಕುಂಬಾಱ್$_0$ + ತೆಱೆ]

ಕುಂಬಿ$_1$ 'ಕುಂಬೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಂಬ್ಯಿ 'ಕುಂಬ್ಯು' ನೋ.

ಕುಂಬ್ಯಿ 'ಕುಣಬಿ' ನೋ.

ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಪಿಗಳಬ್ಬರ ದುಬ್ಬರಣೆ ಕಾಶ್ಯಪಿಯ ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೭೫).
[ಕುಂಬಿಕ್ಕು + -ಇಸ್ಯು]

ಕುಂಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಶರಣಾಗು: ಜ್ವರಮಾದರಂತೆ ಕುಂಬಿಕ್ಕುವರಸನುಮಂ ಮಗುವಿನಂತೆ ಪೊರಳ್ವರಸಿಯರುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೬); ಬೀರರ್ಬಿರುದನುಳಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕೆ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ಭೂಪರ್ಮದವಂ ಬಿಟ್ಟಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೫-೮; 1171); ಕಣ್ದೋಜ್ ಮೊಗಮಂ ಸುತ್ತಿ ಕುಂಬಿಕ್ಕುತುಂ ಪರಿವ ಕಡುಗಂದಿಗಲಿಗಳುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೩೪); ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ತಿರುರ. ೫-೧೩); ಕುಣಿದು ಕುಕಿಲಿಱಿದು ಕುಂಬಿಕ್ಕಿ ಚರಣದಲಿ ಬಿದ್ದಬಾಲಕನ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೭೧). ೨. ಕುಸಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸರಿ. 'ಕುಂಬಿಕ್ಕಿಸು' ಪರಾ. [ಕುಂಬ್ಯು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಂಬಿಗ (ನಾ). ಮಡಕೆ, ಗಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: "ಕಮ್ಮಿಗಂ ಕರ್ಮಕರ್ತಾ ಕುಂಬಿಗಂ ಕುಂಭಕರ್ತಾ ನಾತ್ರಜಾತಿಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೨ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಂಬ$_1$ + -ಇಗ]

ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಂಬಿಟ್ಟಗೆ ಚಂ[ಡೇ]ಸ್ವರಕ್ಕೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೧೮; 1077). [?]

ಕುಂಬಿಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಣಿ; ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು: ಲಾಕುಳ ಹೊಗೆಯೆ ಕಾಲ್ ಕುಂಬಿಡೆ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೩); ಗುರು ನಿರಂಜನ ಗಾನಳುಂಬದಿಂ ಕುಂಬಿಡುವೆನು (ಪಾಸೋಪು. ೮-೧); ಯತ್ವಿಜರಂ ತುಱುಲ್ಗೆಯ್ದುಂ ಸಧ್ಯರಂ ಕುಂಬಿಟ್ಟುಂ ಕುಂಬಿಡುವುದು ಜಗವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೮-೬); ಹಣದ ಗಂಟಿದ್ದರೆ ಕುಣಿದು ಕುಂಬಿಡುವುದು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೬-೬೮). [ಕುಂಬ್ಯು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕುಂಬಿಡ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಮೊರೆ; ಧ್ವನಿಮಾಡು (?): ವೀರ ಬೊಂಬುಳಿಯ ಬೊಗ್ಗಿನೊಗ್ಗುಗಳ ನೆಱ್ ಕುಂಬಿಡುವ ಕೊಂಬುಗಳ ರಣದಿತ್ತಿರಿಯ ಮೌರಿ ಹಲಹಲವು ರೀತಿರೀತಿಯ . . . ರಭಸವಡಸಿ ಬೆಳೆದಂಬರವನಿಂಬುಗೊಳುತಿರಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೩೨). [← ತಮಿ. ಕೂಪ್ಪಿಡು]

ಕುಂಬಿನಿ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: ಕಿಚ್ಚ ಕಾಱುಸುತ ಕುಂಬಿನಿ ನಡುಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಚ್ಚು ಶರಗಳ ತುಂಬಿದರೂರೊಳಗಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೧೪); ಕುಂಬಿನಿಯೊಳೆಮ್ಮ ಕುಲದೆ ತಿಲಾಂಬುವ ಮುಂದಕಟ ಕುಡುವನಾವ ನೆನುತ್ತುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೯೪-೧೫೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]

ಕುಂಬಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕವಳ (ಕುಂಬಿಯ) ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಾಯಿಯನ್ನು ದನಗಳು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೭). [← ಮರಾ. ಕುಂಬಯಾ (< ಸಂ. ಕುಂಭೀ)]

ಕುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ (ತಾಳಹಾಕಿಕೊಂಡು) ಕುಣಿ(?): ಆಡುವ ಡಕ್ಕೆ ವಾಜಿಸುವ ನೋಡುವ ಸಂಗಡಮೊಪ್ಪೆ ರಾಗಮಂ ಪಾಡುವ ತಳ್ತು ಕುಂಬಿಸುವ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಯ ನಂಟು ನೋಟ್ಪ ಮಾತಾಡುವ . . . ಭಾವದಿಂ ಗಾಡಿಯನಾಂತ ಪುತ್ತಳಿಗಳಾ ಕರುಮಾಡದೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೪೯). [ಕುಂಬ್ಯು$_2$ + -ಇಸ್ಯು]

ಕುಂಬಿಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುಂಸಿ: ಕುಮ್ಬಿಸೆಯಂ ಕಟ್ಟಜ್ಗಿನ್ದರನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೫-೫; 876); ಕುಂಬಿಸೆಯಂ ಸಾಸಿರ್ವರ ಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ತಿತಿಯೆನ್ತೆನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೮೩-೧೦; 941); ಮಾಯನಾಯ್ಕನು . . . ಕುಂಬಿಸೆಯ ಬೀರರ್ಸನ ಮೇಲೆ (ಸೌಇಇ. XV, ೨೩೧-೩; 1183). [?]

ಕುಂಬ್ಯು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಲು; ಒಲೆದಾಡು: ತೆರೆಯಿಂ ಕುಂಬುವ ಭೈತ್ರಮಂ ಧರದೆ ಬಿಣ್ಗುಣ್ಡಿಕ್ಕಿ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ಸಂವರಿಪಂತೆ (ಹೈಆಸಿ. ೧೧-೭೬; ೧೦೫೮); ಅವನಿ ನಡುಗೆ ದಿಕ್ಕುಂಭಿಗಳ್ ಕುಂಬುತುಂ ಘೀಳಿಡೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೮೩). ೨. ಬಾಗು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೮೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಮ್]

ಕುಂಬ್ಯು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಣಿ: ಆದ ಪರಮಾನಂದದಿಂ ಕುಂಬಿ ಕುಣಿವುತ್ತ (ವಾಗೀರ. ೨೭೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಮ್ಮಿ, ಕೊಮ್ಮಿ; ಮಲ. ಕುಮ್ಮಿ]

ಕುಂಬ್ಯು$_3$, ಕುಂಬ್ಯಿ (ನಾ). ಬಾಗುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ: "ತುಱುಲೆಂದು ಮೊಱ್ಗೆಂದು ಕುಂಬೆಂದು ಯೆಱಗೆಂದು ಬಳಿಕ ಮಣಿಯೆನೆ ನಮಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೩೩). ಕುಂಬ್ಯಿ: "ಕುಂಬಿಯೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಕೊದಗುಗುಂ" (ಕಶರ. ೨೫). [< ಕುಂಬ್ಯು$_1$]

ಕುಂಬ್ಯು$_4$ (ನಾ). ೧. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯಿಸುವಿಕೆ; ಹುಳುಕು; ಕುಟ್ಟೆ: ಮರಕ್ಕೆ ಕುಂಬು ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದುದು; ದುರ್ಬಲ; ತೇಗಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ, ಜೋಗಿಗಿಂತ ಕುಂಬು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). 'ಕುಂಬಾಗು' ಪರಾ.
[ದೇ.‖ ಕೊಡ. ಕುಂಬೀ; ತುಳು. ಕುಂಬು]

ಕುಂಬ್ಯು$_5$ 'ಕೊಂಬ್ಯು$_2$' ನೋ.

ಕುಂಬೆ$_1$, ಕುಂಬಿ$_1$ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಳಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿದ ದಿಂಡು; ಗೋಡೆಯ ತಲೆಕಟ್ಟಡ; ಬಡು: ಯಾಗಶಾಲೆಯಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕುಂಬೆಯಂ ಬಲಿದು ಹಂದರಂಕಟ್ಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೪). ಕುಂಬಿ$_1$: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆಯ ಕುಂಬೀ ಮೇಲೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೧೨); ಎಲ್ಲರೂ ಮಿಟ್ಟು ಮಿಸುಕದೆ ಕುಂಬಿಗಳ ಮರೆಗೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತದ್ದನ್ನು . . . ನೋಡಿದೆ (ಮೇದಿಮ. ೧೬); ಕುಂಬೀಯ ಮ್ಯಾಲೀನ ದುಂಡ ಶಾವಂತಿಗ್ಹೂವ ಹೂ ಬಾಡಿದಾಗೊಮ್ಮೆ ನೆನೆಯವ್ವ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬).
[ದೇ ‖ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ; ತುಳು. ಕುಬಳ್; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮ]

ಕುಂಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಂಬೆ, ಕಲ್ಲರಿಗೆ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೬೩). [?]

ಕುಂಬ್ರಿಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಐದಾರೇಳು ಕುಂಬ್ರಿಹುಳುಗಳೂ ಕೊಡ್ಲಿಹುಳುಗಳೂ ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ನೆಗೆದು ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೂ ಅವಳಮೈಮೇಲೆಯೂ ಹರಿದಾಡತೊಡಗಿದುವು (ಮಲೆಮ. ೫೮೯).
[ಕುಂಬ್ರಿ$_0$ + ಹುಳು (< ಪುಱು)]

ಕುಂಭ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ; ಕಲಶ: "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಘಃ -ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಒಂದು ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ನಾನಾ ವರ್ಣದ ಕುಂಭಗಳಿಗೆಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಅನ್ಯವ ಕಲ್ಪಿಸಲುಂಟೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬-೧೯); ಮೇಘ ಕುಂಭಗಳಿಂದಭಿಷೇಕಮಂಗೈದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೯೨). ೨. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರೋಣಗಳ ಅಳತೆ. ೩. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ-ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ" (ಹಲಾಯು ೩೬-೬೩); ಕುಂಭಿಕುಂಭದ ಸಮುಕ್ತಾ ಫಲಂಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೩೯). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ; ಧೂಪದ ಗಿಡ. ೫. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಬರಹೇಳ್ ನಿಶುಂಭನಂ ಕುಂಭನಂ ಲಂಭನಂ(ಚಿಬಪು.೪೭-೨೧).

೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕುಂಭರಾಶಿ: ಹಿಮಾಂಶುಗೃಹದೊಳ್ ಸುರೇಜ್ಯನಿರೆ ಪುತ್ರವಿತ್ತಾಂಗನಾ ಸಮುತ್ಥವಿಭವಂ ಸುಬುದ್ಧಿ ಸುಖಿ ಕುಂಭದೊಳ್ ಕೂಡೆ ತತ್ಸಮಾನ ಫಲಭಾಗಿ (ಜಾತತಿ. ೧೬-೨೮). 'ಕುಂಭಯೋಗ', 'ಕುಂಭಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆಳೆದು ಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಬಾಯನ್ನೂ ಮೂಗಿನ ಹೊರಳೆಗಳನ್ನೂ ಬಲಗೈ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: "ನಾಸಿಕದಿಂ ನಿಂದಾನಿಲಂ ಕುಂಭಕಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೪). ಕುಂಭಕ ಸಂರೇಚಕ ಪೂರಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೩); ವನರುಹವಿಷ್ಟರಂ ರುಚಿರ ರೇಚಕಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯಾಮನಮಿರೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫); ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಮನುಗುಂ. ೧೮-೯೨); ರೇಚಕಂ ಪೂರಕಂ ಕುಂಭಕ ವಿಧಾನದಿಂ ಪ್ರಾಣಂಗಳಂ ಸ್ತಂಭಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೬-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ; ರಾವಣನ ತಮ್ಮ: ಅಗುರ್ವಿನಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಈ ಧರಣಿಗೆ ದಂತವಕ್ರನೆನಿಸಿರ್ದುದನಾನಱಿವೆಂ (ಜಗವಿ. ೧-೭೦); ಎಬ್ಬಿಸಿದನಾ ಸುರಗಣಭಯಂಕರ ಕುಂಭಕರ್ಣನನಾ ದಶಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬ ಸೂಚನೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿದ್ದೆಬಡಕ; ಮಿತಿಮೀರಿ ನಿದ್ದೆಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುಂಭಕರ್ಣನ ಯೋಗ್ಯತೆ ನನಗಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಂತು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸವೂ ನನಗಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆ (ನಾ). (ಉಲ್ಬಣಾವಸ್ಥೆಯ) ಕಾಮಾಲೆ ರೋಗ: ಕಾಮಾಲೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಮಾಡಿದರ ಶೋಫೆಯುಂಟಾಗಿ ಕುಂಭಕಾಮಿಲೆಯಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭಕಾಮಲಾ]

ಕುಂಭಕಾರ (ನಾ). = ಕುಂಬಾರ: ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ಕುಂಭಕಾರ, (ಶಬ್ದಾನು. ೮ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷ: ಕುಂಭಕಾರಿ, ಪ್ರಿಯಂಗು ... ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು ಬೀಜಗಳಂ ಬಿತ್ತಲು ಹುಟ್ಟುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೨೫-೮). [?]

ಕುಂಭಕೂಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭದ ತುದಿ: ಕನಲ್ವ ಕಿಡಿವಣ್ಣದ ಕಣ್ ಬೆಳಗೆಂಪನಾವಗಂ ಬೀಱುವ ಕರ್ಣಮೊಡ್ಡಿ ಕಡೆದಂದದೊಳೊಂದಿದ ಕುಂಭ ಕೂಟದುತ್ತಾಱಿಲನೇಕಮುನ್ನತಿಯಿದಾನಱಿವಾನೆಯೊಳಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೩). [ಕುಂಭ + ಕೂಟ]

ಕುಂಭಕೊಳು (ನಾ). ಮಾರಿದೇವತೆಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಮುನ್ನ ಹಳ್ಳಿಯ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯಿಂದಲೂ ತಂದು ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಮೊಸರನ್ನ. ℙ ಹೀಗೆ ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮದ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಬೇವಿನ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ನಡುವೆ ಊರಲಾಗುತ್ತದೆ; ಕಾಯಿ ಕರ್ಪೂರಾದಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬಲಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಎಸಮೈ. XVII, ೨೫). [ಕುಂಭ + ಕೂಳು (< ಕೂಱ್)]

ಕುಂಭಕೋಣ (ನಾ). ೧. (ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿಯ) ಒಂದು ಊರು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಅವನು ಕುಂಭಕೋಣ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಹಣವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಗಾಱ (ನಾ). ಕುಂಭಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಕುಂಬಾರ: ಕುಂಭಗಾಱಂ, ಮಣಿಗಾಱಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಂಭ + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಂಭಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಅದೇಂ ಪಳಂಚಲೆದುದೊ ರಾಜರಾಜಸಭೆ ಕುಂಭಜನೀಂಟದ ತೋಯ ರಾಶಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೭೪); ಕಡಲ ಕಡೆದರು ಸುರಾಸುರರು ... ಕುಡಿದನದನು ತಪಸಿನಿಂದ ಕುಂಭಜನು (ಮಂಕುಕ. ೨೫೯). ೩. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: "ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವ, ಅಗಸ್ತ್ಯಋಷಿ, ದ್ರೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೮). [ಸಂ.]

ಕುಂಭತಟ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ: ಕುಂಭತಟಂ ಕುಳಭೂಧರಂಗಳಂತಳವಡೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). [ಕುಂಭ + ತಟ]

ಕುಂಭತಳ 'ಕುಂಬತಳ' ನೋ.

ಕುಂಭದಳನ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು: ಸಮಸ್ತರಿಪುನೃಪ ಕುಂಭಿ ಕುಂಭದಳನ ಪಂಚಾಸ್ಯ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೭೮-೧. 1022). [ಕುಂಭ + ದಳನ (= ದಲನ)]

ಕುಂಭದಾಸಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹೊರುವವಳು; ಘಟಚೇಟಿ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ; ಜಾರೆ; ಸೂಳೆ: ನಾನೇನೂ ಯಾವುದೋ ಸ್ನಾನ ಘಟ್ಟದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಕುಂಭದಾಸಿಯಲ್ಲ (ಹತ್ತುಮ. ೩೭). [ಸಂ. ಕುಂಭದಾಸೀ]

ಕುಂಭದ್ರೋಣ (ನಾ). ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಸುರಿದಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುವುದು; ಧಾರಾಕಾರವಾದುದು: ಜಲ ಕುಂಭಮುಮನಾಂತು ಮೇರು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕುಂಭದ್ರೋಣದಂತೆ ಮಳೆಗರೆವೊಲು (ನವಮೋ. ೨೨-೨೫); ಬಿರುಗಾಳಿಯೆದ್ದು ಕುಂಭದ್ರೋಣದಂತೆ ಮಳೆ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು (ಗುಣಸಾ. ೬೩). [ಕುಂಭ + ದ್ರೋಣ]

ಕುಂಭಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭ ಲಾಂಛನವನ್ನುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಧ್ವಜ: ಶೋಣಾಶ್ವಂಗಳ್ ರಜತರಥಮಂ ಪೂಡೆ ಕುಂಭಧ್ವಜಂ ಗೀರ್ವಾಣಾವಾಸಂಬರಮಡರೆ ... ಬಿಲ್ಗೆ ಜಾಣಂ ದ್ರೋಣಂ ನಿಂದಂ ಮಸಗಿ ತಿರುಪುತ್ತೊಂದು ಕೂರಂಬನಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೬). ೨. ಕುಂಭಲಾಂಛನದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ. [ಕುಂಭ + ಧ್ವಜ]

ಕುಂಭಭವ (ನಾ). = ಕುಂಭಜ ೨: ಮಿಗೆ ಯೋಜಿಪುದಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಕುಂಭಭವನಾಗಿ ಶರಧಿಪಾನವನೆಸಗಿದಾ ಆಜತಿಯವೊಲು (ವೀಶೈಪು. ೭-೯-೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭಭೇದನ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೀಳುವುದು: ಸಮದೇಭ ಕುಂಭಭೇದನ ಸಮಯೋಗ್ರನಖಂಗೆ ಹರಿಗೆ ಮೃಗರಿಪುವೆಸರುತ್ತಮಿಕೆಯೆ (ಗದಾಯು. ೨-೨). [ಕುಂಭ + ಭೇದನ]

ಕುಂಭಮೇಳ (ನಾ). ಗುರು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಹರಿದ್ವಾರ ಪ್ರಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದೊಡ್ಡಜಾತ್ರೆ: ಭೂಗೋಳಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿಹುದು ಬೇತಾಳ, ಆದರೂ ತಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಕುಂಭಮೇಳ (ನೆಲಮು. ೧೫). [ಕುಂಭ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಕುಂಭಯೋಗ (ನಾ). ಕುಂಭಕದ ಯೋಗ, —ಕ್ರಿಯೆ: ಉಳಿದ ಸ್ಥಾಪನ ಸನ್ನಿಧಿಕರೂ ಅರ್ಚನಮೆಂಬ ಮೂಜು ಉಪಚಾರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯೋಜಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಕುಂಭಯೋಗದಿಂದಂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೯-೨೩). [ಕುಂಭ + ಯೋಗ]

ಕುಂಭರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು: ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕುಂಭರಾಶಿಗೆ ಸೇರಿದವು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೨೬). [ಕುಂಭ + ರಾಶಿ]

ಕುಂಭವಾದ್ಯ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಾದ್ಯ ದಂತೆ ಬಾರಿಸುವ ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡ ; ಘಟವಾದ್ಯ : (೬); "ಗುಮಟೀ ವಾದ್ಯ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೪). [ಕುಂಭ + ವಾದ್ಯ]

ಕುಂಭಶಾಖಿ (ನಾ). ಮಡಕೆಯಿಂದ ಶಾಖಿಕೊಡುವಿಕೆ : ವಾತರೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ತೈಲ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ದೇಹನಸ, ಪಾನ ಮುಂತಾದ ಸ್ನೇಹ ವಿಧಿಗಳನ್ನೂ ಕುಂಭಶಾಖಿ ಮುಂತಾದುದರಿಂದ ಸ್ವೇದನವಿಧಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೩೪). [ಕುಂಭ + ಶಾಖಿ]

ಕುಂಭಶಿರ (ನಾ). ಕುಂಬದಂತಹ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು ; ಗಜಾನನ : ಲಂಬೋದರಗಣೇಶ ತರ ಕೋ ದರ ಕುಂಭಶಿರಂಗಣೇಶ ಬಿಂಬಾಧರ (ಗಣೇಶ ಸ–೧೨). [ಕುಂಭ + ಶಿರ]

ಕುಂಭಶ್ರವಣ (ನಾ). = ಕುಂಭಕರ್ಣ : ೧. ಅವರೊಳತಿ ಬಲಯುತನು ಕುಂಭಶ್ರವಣನೂ (ಉತ್ತರಾ. ೨–೧೨). [ಕುಂಭ + ಶ್ರವಣ]

ಕುಂಭಸಂಭವ (ನಾ). ೧. ಅಗಸ್ತ್ಯ : ಧಗಂ ಏಮವ್ರ್ಯಂ ಕಡಲೊಳ್ ಸಂಗತಮೆನೆ ಕುಂಭಸಂಭವ ವ್ಯತಿಕರದಿಂ (ಪುಷ್ಪಕ. ೧೧–೧೪). ೨. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : ಕುಂಭಸಂಭವನನಶ್ವತ್ಥಾಮನೆಂದು ಪೆಸರಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೪೪). [ಕುಂಭ + ಸಂಭವ]

ಕುಂಭಸ್ಥಲ, ಕುಂಭಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಾಗಿ ಉಬ್ಬರುವ ಭಾಗ. **ಕುಂಭಸ್ಥಳ** : "ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಃ, ಕುಂಭಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ. ಎರಡು ಕುಂಭಸ್ಥಳದ ನಡು ದಿದುಮೊಂಬುದು" (ಕಲಾಶಾ. ೩೬–೩೩) ; ವೈರಿ ಭೀಮದ್ರಿರದ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕೆ ಪಂಡಮುಖ (ಉದ್ಯಾಪ. ೧೯–೪). [ಕುಂಭ + ಸ್ಥಲ]

ಕುಂಭಸ್ಥಳ 'ಕುಂಭಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಂಭಾಂಬು (ನಾ). ಕೊಡದಲ್ಲಿಯ ನೀರು : ಕುಂಭಾಂಬುವಿಂದಂಬು ಧಿಜಂ . . . ಪಿಂದು (ಜಗನಿ. ೧–೧೯). [ಕುಂಭ + ಅಂಬು]

ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ : ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಆಯಿತು (ಸಂಗೀತ. ೭). [ಕುಂಭ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕುಂಭಾರ 'ಕುಂಬಉ' ನೋ.

ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿ (ನಾ). ಕುಂಬಾರರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ : ಧಾರೆಯನೆರದು ಕೊಟ್ಟ ಕುಂಭಾರಗೊಡಿಗಿಯ ಹತ್ತು ಖಂಡುಗ ಭೂಮಿಯು (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೨–೯ ; 1407).

[ಕುಂಭಾರ (< ಕುಂಬಉ + ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡುಂಗೆಯ್ಮೆ)]

ಕುಂಭಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆ : "ಕಳ ವಾರಣಂ ಕುಂಭ ಕುಂಜರಂ ಸಿಂಧುರಂ . . . ಆನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೧) ; ಅವತಕುಂಭ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಖರ್ವಾರಿಜಪಟುಭುಜದಂಡಂ . . . ಪ್ರತಾಪ ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೭–೧) ; ಕುಂಭಗಳು ತಲೆಯನೂಡುತೆ ಕೆಡೆದುವು (ಕಾತಿಪು. ೨೦–೪೨). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಉಗ್ರ, ವ್ಯಕಾಸ್ಯ, ಗ್ರಾಹ, ಕುಂಭಿ, ಸಕ್ಷ್ಯವೆಬ್ಬೆದು ಮುಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೦).

[< ಸಂ. ಕುಂಭಾ]

ಕುಂಭ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟಲುವೆಂಬ ಸಸ್ಯ ; ಕಿರಿಯ ತಿವಿನಿ ಮರ. ೨. ಮಡಕೆ ; ಪಾತ್ರೆ : "ಉಖಾ, ಸ್ಥಾಲೀ, ಚರುಃ, ಕುಂಭೀ, ಪಿಠರಂ, ಕುಂಡಂ – ಈ ೬ ಮಡಕೆ" (ಕಲಾಶಾ. ೫೨–೧೫೯) ೩. ಕಾಳು ತುಂಬಿಡುವ ಪಾತ್ರೆ : (೬). [ಸಂ. ಕುಂಭೀ]

ಕುಂಭಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಸಸ್ಯ ; ಅಂತರಗಂಗೆ : "ವಾರಿಪರ್ಣ, ಕುಂಭಿಕೆ, ಅಂತರವಲ್ಲಿ" (ಶಾಚಿಶಾ. ೬).

[ಸಂ. ಕುಂಭಿಕಾ]

ಕುಂಭಿನಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ ; ಭೂಮಿ ; ಪೃಥ್ವಿ : ಕ್ಷಮೆಯೊಳ್ ಕುಂಭಿನಿಯಂ ಗಭೀರತೆಯೊಳಂಭೋರಾಶಿಯಂ . . . ಈತಂ ವೆಜೆ ಪೊಲ್ಲಂ (ಪೌಷಾ. XI–ii, ೧೨–೪೧ ; 1044) ; ಕುಂಭಿನಿಯ ತಿರುಗಿ ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥವ ಮಿಂದಡೇನು (ವೀಪಾವ. ೪೭–೨೪). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ. ೧, ೨ : ನರಳಕರಾತಮಂ ಪಿತೃರಿನಿಯುಮಾಜವಿಳಿ ಜನಿತ ಬಾಧೆಗಳಂ ಸಂಹರಿಸಿ ಯಮುನುವಲೆಯಂ ಮಾಡಿರಿಪಿದನಾ ರಾಜಕುಂಜರಂ ಕುಂಭಿನಿಯ (ಜಪ್ರಪು. ೧೧–೪೨). [ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀ]

ಕುಂಭಿನಿಧರ (ನಾ). = ಕುಂಭಿನೀಧರ. 'ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಂಭಿನೀಧರ]

ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ : ಕಂಭು ಕುಂಭಿನಿಧರಾತ್ಮಜೆಗುಸುರಲು (ಸವಪೂ. ೨೫–೨೬). [ಕುಂಭಿನಿಧರ + ಆತ್ಮಜೆ]

ಕುಂಭಿನೀಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದುದು ; ಪರ್ವತ : ಕುಂಭಿನೀಧರವರತನೂಭವಾನನಪತ್ನಿಪ್ರಣ . . . ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ಪ್ರಸನ್ನ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೧೫–೧), [ಸಂ.]

ಕುಂಭಿನೊಸಲು (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಣೆ. ೨. ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಹಣೆ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಹಣೆ : ಅಳಕ ನಿಚಮದ ಕುಂಭಿನೊಸಲಿನ . . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋಱಿಂದ (ಉತ್ತಾಭೀ. ೩–೭೭).

[ಕುಂಭಿ + ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್)]

ಕುಂಭಿಪಾಕ (ನಾ). = ಕುಂಭೀಪಾಕ : ಅಮಂಗಳೆಯಾದ ವಿಧವೆಯು ಪರಪುರುಷರ ಸಂಗಗಳಾಡರೆ ಅವಳು . . . ಕುಂಭಿಪಾಕವೆಂಬ ನರಳ ಡೊಳು ಯಾತನೆಯನನುಭವಿಸುವಳು (ಳಳಮಾ. ೧೦೪–೬). [< ಸಂ. ಕುಂಭೀಪಾಕ]

ಕುಂಭಿಪಾತಕ (ನಾ). = ಕುಂಭಿಪಾಕ : ಆಚಾರವಿದು, ಪ್ರಸಾದವೆಂದ ಱಿಯದಿದ್ದರೆ ಕುಂಭಿಪಾತಕ ನಾಯಕನರಕ (ಬಸವ. ೬೬೭).

[ಕುಂಭಿ + ಪಾತಕ]

ಕುಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂಭಕ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾನಿಲವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸು ; ಒಳಗೆಳೆದುಕೊಂಡ ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆದಿಡಿ : ಕರಣ ಕುಂಭಿಸುವಲ್ಲಿ ಯೇ ಓಂಕಾರ ಒಡಗೂಡುವುದಯ್ಯಾ (ಕಸವ. ೬೬–೫೨) ; ರೇಚಿಸುತ ಪೂರಿಸುತ ಕುಂಭಿಸುತಾಚರಣಕರಣಿಸುವ ಪಥವ (ಏಕಾಗ. ೧೧–೩೧–೬೦) ; ಪ್ರಾಣವಾಯುವ ಪಾಸಾಪುಟದೊಳು ತಡೆದು ಕುಂಭಿಸಿ (ಕೃಕಪ. ೪–೧). [ಕುಂಭ + ಇಸು]

ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿದ (ಆರು ದಿನಗಳಿಗೆ ಸಾಲುವಷ್ಟು) ಧಾನ್ಯ. ೨. ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ ವನ್ನು ಒಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟವನು : ಸಂಗ್ರಹಕಾರರನ್ನು ಋತುಲಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯರೆಂದೂ, ತ್ರ್ಯಾಹಿಕರೆಂದೂ, ಅಶ್ವಸ್ತನರೆಂದೂ . . . ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿದವನು ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯನು (ಕುಂಭೀಧಾನ್ಯಕನು) (ಅರ್ಥಪ್ರ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಆನೆ ; ಮಹಾಗಜ : ಅಂಭಃ ಕುಂಭೀನ ಕುಂಭೀನಸ ಮಳರ ಮಹಾಕೂರ್ಮ ಕೀರ್ತೋರ್ಮಿಮಾಲಾಶ್ಯಂಭತ್ (ರಾಜಕೀ. ೧–೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀನಸ (ನಾ). ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ಉರಗಂ ಸರಿಸೃಪಂ ಕುಂಭೀನಸಂ ಭೋಗಿ ಮರುತಾಶನಂ . . . ಎನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೫–೧೧) ; ಆ ಕುಂಭೀನಸನ ಸಂದಂಭಮಂ ಕೆಂಡು ಮರ್ಕಿಲನಂ ನೋಡೆ (ಜಗನಿ. ೩–೪೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀಪಾಕ (ನಾ). ಅವಗೆಯೊಳಿಗಿನ ಮಡಕೆಗಳಂತೆ ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವ ಒಂದು ನರಕ: ಆಪತ್ತು ವರಸು ಮೃಗಯಾವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮಜಗುವವಪಶುಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಶಾಕ್ಷಾಪನ್ನರ್ ಮಜು ಗುವರ್ ಶರಂತರದುಮರೊಳ್ (ಹಂಪಶಾ. ೭–೧೦೨). ಅಣ್ಣಾನಾಜ್ಞೆಯಂ ಮಿಱಿ ನಡೆಯೆ ಕುಂಭೀಪಾಕಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೧೧). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೀರ (ನಾ). ಮೊಸಳೆ: "ಕುಂಭೀರಃ, ನಕ್ರಃ – ಈ ೨ ಮೊಸಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮–೬೪); ಮತ್ತಂ ಕುಂಜರ ಕುಂಭೀರಕುಲಂ (ಅವಿಮ. ೧೪–೯೩); ಕಾದುವು ಬಿಸಿಲಂ . . . ಕುಂಭೀರಕಮಠ ಕರ್ಕಟಂಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೨). [ಸಂ.]

ಕುಂಭೋದಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಂಭಜ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಕುಂಭ ರಾಶಿ: ಒಂದರೆ ಕುಂಭೋದಯದೊಳ್ ತೊಱಲ್ವ ಧನಂ ದುಃಖಾರ್ಜನಸ್ಯಂ ಶಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೨೦). [ಕುಂಭ + ಉದಯ]

ಕುಂಭೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ ಶ್ರೀರಾಮ ನೋಲಗಕೆ ಬರುತುಮಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦–೧೩). ೨. ದ್ರೋಣ: ಜಾಪಪಿದ್ಯಾಬಲದೊಳ್ ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೬೪).

[ಕುಂಭ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಂಯ್, ಕುಂಯಿ, ಕುಂಯ್ಕು, ಕೊಂಯಿ (ನಾ). ನೋವಿನಿಂದ ನಾಯಿಗಳು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ಕುಂಯಿ. 'ಕುಂಯಿಗುಡು' ಪರಾ. ಕುಂಯ್ಕಿ : (ಕ). ಕೊಂಯಿ : (ಕ). [?]

ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು, ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಂಯ್ ಕುಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು. ೨.(ಆಲಂ) ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ತೀರ ಮೆಲ್ಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡು: ಸುಬ್ಬನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದವ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿ "ಇಲ್ಲ-ಇಲ್ಲ ನಾನದಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದೇ ಅಲ್ಲ" ಎಂದು ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟಿದ (ಮೂಕರು. ೧೯೦). ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟಿಸು: (ಕ). [ಕುಂಯ್ + ಕುಟ್ಟು]

ಕುಂಯಿ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಟ್ಟು 'ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಂಯಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಂಯ್‌ಗುಟ್ಟು: ಕರಿಮರಿನಾಯಿ ಕುಂಯಿ ಗುಡುತ್ತಿತ್ತು ಭಟ್ಟರಬಾಯಿ ಬಟಿಗುಡುತ್ತಿತ್ತು (ಗಂ. ೪೪–೧). [ಕುಂಯಿ(< ಕುಂಯ್) + ಕುಡು, (< ಕೊಡು,)]

ಕುಂಱಿ, ಕುಯಿಾ (ನಾ). ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆ: ಕುಱಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಆಡುವವರನ್ನು ಕುಱಿಂಗರೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾ.ಏ.ವಿ. ೧೩೭). **ಕುಯಿಾ**: ಕುಯಿಂಗರು ಆಡುವ ಕುಯಿಾ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಗೊಂಡಿ, ತುಳು ಒರಾಒನ್ ಭಾಷೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩೪). [?]

ಕುಱಂದುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಮಾರಾಧನೆಗೆ ಕುಱವರು ಕಿಱುನಗರದ ಗವ್ವಡುಗಳ ಕೈಯ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೪೬–೯; ?). [?]

ಕುಱಂಬಿಗಾರ (ನಾ). ಹಡಗು ನಡೆಸುವವನು; ಕರ್ಣಧಾರ: ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಬಂದರದಲ್ಲಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಕುಱಂಬಿಗಾರರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೇಮಿಸುವಮೂ . . . ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ. ೧೧೦). [< ಕೂಱಂಬಿ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಱರ (ನಾ). ೧. ಮೊಂಡುಗೈ. ೨. ಮೊಂಡುಗೈಯುಳ್ಳವನು: ೩. ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಱವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಯೋರೇಕೋ ಗ್ರಾಮಃ ಕುಱವಾಡಿ ಕ್ರಿಕತಾಳ್ಳಸ್ತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳೆ (ಮೈಆರ್. ೧೯೩೫, ೪೦–೫೬; ೨೨1). [?]

ಕುಱವಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರ ಕವಿ; ಅಧಮಕವಿ: ದುಷ್ಕವಿ: ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಮಹಾಪಿಪಮು ಮತಿಯಿಂದೆ ದೋಷಾಖಾಮಿಷನುಸಿ ಪೊದಿಪಿಪುಲ್ಲೆ ಕುಱವಿ ಬಕಂಗಳ್ (ಅವಿಪ. ೧–೩೨); ತಾಮೇಂ ಗಣಧರಿಯರೆ ಕುಱವಿಗಳ್ (ಪಿಪ್ಪಪು. ೧–೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಱಾಕಾಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕಾಲ; ಶುಭವಲ್ಲದ ಸಮಯ. [ಸಂ.]

ಕುಱಾವ್ಯ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯಕಾವ್ಯ; ಅಧಮಕಾವ್ಯ; ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯ: ಆದು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾವ್ಯವಲ್ಲಿ, ಕುಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಶಬ್ದಿ. II, ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಕಿಲ್, ಕುಕಿಲು, ಕುಕ್ಕಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಗಿಲೆಯಂತೆ ಕೂಗು; ಬಗ್ಗಿಸು: "ಕುಕಿಲ್ – ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಿಛೇದೇ ಜ" (ಕಮರಾ); "ಕುಕಿಲ್ದು ದೆಂಬುಂ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆಂದುಂ ಕೋಕಿಲಾಲಾಪಂ"(ಕಕಸಾ. ೧೦–೨೦೮); ಕುಕಿಲ್ದು ಕೋಗಿಲೆಯೆ ಪಾಡುವ ತುಂಬಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೪); ಕಳರವದಿಂ ಕುಕಿಲ್ದು ಮಱಿಕೋಗಿಲೆ (ಪಪಕಾ. ೧–೨೬); ಪೊಱಿಪೆ ಕುಕಿಲ್ದು ಪಾಡುವ ಪಾಸೆಕಕ್ಕಿಗಳ ಗಜಬಜದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪–೬). ೨. ಕೆರಿಚು; ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಗು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಯುವ ಕುಕಿಲ್ದು ದಿಕ್ಕುಲಿಪ ತೆಗಸುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೯೦); ವೈಡೂರ್ಯರತ್ನಮಂ ತರ್ಪನನೆಬ್ಬಿಟ್ಟು ಖಲನಿಂದುಬ್ಬು ಕಲ್ಲಂದಿಟ್ಟು ಕುಕಿಲ್ದರ್ದು ಬಜ್ಜಿದೆ ನೋಡ ಪಳಜಱಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೩೫); ಕೂಡೆ ಕುಕಿಲ್ದು ಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಹಗಳರುಣನನೋಡಿಮರ್ ಗಸಡಿಗೊಳ್ಳುವು ನಭದೊಳ್ (ಸೂತ್ರಿಸು. ೬–೨೧ಗ್) ' ಕೆಲ್ಲು: ೧. ಕುಕಿಲುವಾ ಬೈತ್ತಲಾಸಿ ದುಃಖ್ಖಿತಿಯ ಕಂಡು ಗಿ ೩–೭೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯಿಲ್ ; ಕುಟುಲ್ ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕಿಲ್, ಕುಕಿಲ, ಕುಕಿಲ್ಲು, ಕುಕ್ಕಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೋಗಿಲೆ: "ಕುಕಿಲ್ – ಕೋಕಿಲಸ್ವನೇ, ಪಕ್ಷಛೇದೇ ಜ" (ಕಮಧಾ). ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ: ಕೋರೆಕಳ್ಳೆ ಕುಕಿಲಿನ್ನವು ಕೋಗಿಲೆ (ಅಪಂವ. ೯–೭೭). **ಕುಕಿಲ** : ೧. ಲಾವುಗೆ ಹಕಿಜೆ ಗೌಜು ಬಟ್ಟಿಧ ಕುಕಿಲ [ಪಾಶಾ. ಹೊಚ್ಚೆ] ತುಱುವೆಗಣ್ಣಂ ಹಂಸೆ ರಾಗಧರನೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಗಳ ದಮಿಯಂ ಕರೆಯಲು (ಜಚಕಾ. ೫–೪೨); ಕುಕಿಲ ಸಾರವ ಕಾಳರಿವು ಜಾತಕ ಭರದ್ವಾಜಾದಿ ಪಕ್ಷಪ್ರಕರ ದಿದ್ದುದು (ಕವ್ಯಾಲ. ೨೦–೫೩). **ಕುಕಿಲ್ಲು**: ೨. "ಕುಕಿಲೆ ನಲ್ಮಿದವ ಕೋಗಿಲೆಯು ದಿಸಿ" (ಕಪ. ೨೫); ಕುಕಿಲು ಕರಗುವುದೇಕೆ ವಿರಹ ವಿಸ್ಮೃತಿಗೆ (೧೯೭೦. ೨೧–೧೫); ಕೋಕಿಲೆ ಕುಕಿಲು ನವಿರಿಗೆ ಕೇಕೆ, ಭೃಂಗಕ್ಕೆ ಗುಂಗು ಗುಂಗುಂಗಾನ – ವಿಕತಾನ (ಅರಳು. ೧೪೬–೧). **ಕುಕ್ಕಿಲ್**. 'ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು' ಪರಾ. [< ಕುಕಿಲ್]

ಕುಕಿಲ 'ಕುಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಕಿಲಿಡು, ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ).=ಕುಕಿಲ್: ೧. ಟುವ್ವಿಯುವ ಕುಕಿಲಿಡುವ ಗಾನವೊನಪ್ಪ (ಪೆಂಕುಮ. ೩). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು**: ೨. ಸಪಸವಿದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಡುವರಾನಂದದಿಂ (ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ. ೨–೨೦). [ಕುಕಿಲ್ + ಇಡು,]

ಕುಕಿಲಿಜಿ, ಕುಕ್ಕಿಲಿಜಿ (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕುಣಿತುತಂ ಕುಕಿಲಿಜಿವುತಂ ಪರ್ವಕೊವುರ್ತಕಂ (ಬಪರ. ೧–೩೬); ಫಡ ನೋಡಾದೊಡೆ ಮೊಡಿಂದಿತಿಳದಂದಿಂ ತಿರು ಪಿ ಕರಂ ಕುಕಿಲಿಜಿದು (ವೀರೇಶ. ೨–೩೭); ಜೆಟ್ಟಿ ಹೆಳ್ಳಳಿಗೊಂದು ಕುಕಿಲಿಜಿದು ಪಿಟ್ಟಪಾರುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪ. ೧೫–೬೨). **ಕುಕ್ಕಿಲಿಜಿ**: ಮಧುರವಣ್ಣಳ ಸಪದು ಕುಕ್ಕಿಲಿಜಿದಿರಿದು ತನುಮದವೆಜಿ ದಣಿಸ್ಪವ ಮುದ್ದು ನುಡಿಗಳ್ (ರಣ್ಣಾಗ. ೨–೨೯). [ಕುಕಿಲ್ + ಇಜಿ,]

ಕುಕಿಲ್ಲು 'ಕುಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಕಿಲ್ಲು 'ಕುಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಕುಂದರ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಟಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಿರ್ರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕುಳಿ: "ಹೆಂಗಸರ ಪಿರ್ರೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಗುಳಿಗಳು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕುಕುಮಾಲಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಂಗಿ: ಹುಡುಗರು ಹಾಕು ಹೂವಿನಂಗಿ ವೀರರ್ಹಾಕು ಚಿಲಿಕತ್ತಿನಂಗಿ ಕೊಮರಾಮ್ಹಾಕು ಕುಕುಮಾಲಂಗಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೫-೬). [? + ಅಂಗ್ಗಿ]

ಕುಕುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; ದಶಾರ್ಹವೆಂಬ ದೇಶ: ನೇಪಾಳ ಕುಂತಳ ಕುಕುರ ಬರ್ಬರ ಚೋಳ ಪಾಂಡ್ಯ . . . ಕರ್ಣಾಟ (ಬಸಪು. ೬-೧೮); ಲಾಟ ಪಾಂಚಾಳ ವೈದರ್ಭ ಕುರು ಕುಕುರ ಕರಹಾಟ . . . ಕರ್ಣಾಟ (ಚಿಬಪು. ೬-೬೦). ೨. ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: "ಕುಕುರ" ಹೆಸರು ಅಂಧಕ ವೃಷ್ಣಿಕುಲ ಮೊದನೆ ಹೊಸೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜನ ವಿಂಧ್ಯೆಯಿಂದ ಗುಜರಾಥದವರೆಗೆ ಇದ್ದರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಕುಕುರಾದ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗ.೧೩-೨೨೭). [?]

ಕುಕೂಣ (ನಾ). ಕಡ್ಡಿ ತಾಗುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ನೋವು: "ಕುಕೂಣವೆಂದರೆ ಕಡ್ಡಿ ತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವು" (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಲ, ಕುಕೂಳ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟು, ಉಮ್ಮಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಬೆಂಕಿ; ತುಷಾಗ್ನಿ. ೨. ದಕ್ಕು ದಸಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಕುಣಿ: "ವರ್ಕು ಬೆರಸಿದ ಕುಟಿಯಲ್ಲಿಯುಂ [ಉ]ಮಿ ವೆರಸಿದ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಕೂಲಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧); "ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ದಕ್ಕುಳ್ಳ ಕುಟಿಯುಮಿವೆರಸು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳು ಸಲೆ ಕುಕೂಲಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೮). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಸಾನು. **ಕುಕೂಳ**: ೧. "ತುಷವಹ್ನಿಯುಂ ಕುಕೂಳ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೨೭-೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಕೂಳ 'ಕುಕೂಲ' ನೋ.

ಕುಕೃತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಪಾಪಕರ್ಮ: ರಾಮಸೇವೆಯೊಳರ್ದು ನೀಂಗೈದ ಕುಕೃತಮಂ ತವಿಸುವೆನು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೦-೨೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. 'ಕಳ್ಳಕುಕ್ಕನ ಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ: ಅಕ್ಕ ಅಪ್ಪಾ ಮಗಳೆ ಚಿಕ್ಕವ್ವ ಎಂದೆನುತ ಅಕ್ಕಱಾಂ ಕರೆದು ಮಿಗೆ ಭೋಗಿಸುತ್ತಲಿಹ ಕುಕ್ಕ ನಿನಗೇಕೆ ಶಿವಪೂಜೆ (ಗುರುದೋ. ೧೩೪-೧೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಲ್, ಕುಕ್ಕ; ತೆಲು. ಕುಕ್ಕ. / ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕಟ (ನಾ). ಕಲಿಂಗ ಪಕ್ಷಿ: "ಕಳಿಂಗಃ, ಧಂಗಃ, ಧೂಮ್ರಾಟಃ - ೩ ಕುಕ್ಕಟ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೭). [← ತೆಲು. ಕೂಕಟಮೂಗ]

ಕುಕ್ಕಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ ಕಪ್ಪುರ ಸೆಟ್ಟಿ ಚಿಲುವ ಬೆಳವ ಕುಕ್ಕಟಿಗ ಕಲುಕುಟಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). [?]

ಕುಕ್ಕಡಿ, ಕುಕ್ಕುಡಿ (ನಾ). ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ನೂತು ಕದಿರಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಎಳೆಯ ಉಂಡೆ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪವಾಗಿಯೂ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ದಾರದ ಸುತ್ತು: ಇವನ ವಿಮಾನವು . . . ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಎರಡೂ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಾಗಿಯೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಪ್ಪಾಗಿಯೂ ಇರುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೫); ಅವನ ಗಿಡ್ಡ ದೇಹ, ಕುಕ್ಕಡಿಯಂತೆ ಏಳುವ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಸ್ನಾಯುಗಳು (ಮೇದಿಮ.೩೯-೯೫). ೨. ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ಏಟು ಬಿದ್ದಾಗ ರಟ್ಟೆಯ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಡಗೆ ಏಳುವ ಬಾವು, —ಊತ: "ಬಡಿದ ಬಾವು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುಕ್ಕುಡಿ**: ೧. ಸಣ್ಣನ್ನ ಕುಕ್ಕುಡಿ ಕನ್ನೇರ ಹಿಡಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಕಂಕಣ ತಿರುಪೂತ ಸುತ್ತ್ಯಾರ ಪನ್ನಂಗಧರನ ಸುರಗೀಯ (ಲೋಕಗೀ. ೩೧-೧೫).

ಕುಕ್ಕುಡಿ ಏಳು = ತೋಳಿನ ಸ್ನಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಾವು ಬರು: (ಕ). [?]

ಕುಕ್ಕಣಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನಾಯ್ (ನಾ). = ಕುಕ್ಕ$_2$: ಜೀವದ ಹೆಣನ ಮನೆಮಜ್ಜೆಯಲಿರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಬಂದು ಕಚ್ಚೀತೆಂದು ಕುಕ್ಕನಾಯಂತೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಪ್ಪವಂಗೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೧೬). [ಕುಕ್ಕ$_2$ + ನಾಯ್]

ಕುಕ್ಕನೂರ್, ಕುಕ್ಕನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಿಜಾಧಿಕಾರದ ಮಹಾಗ್ರಹಾರಂ ಕುಕ್ಕನೂರ್ಗೆ ವಿಜಯಂಗೆಯ್ದು (ಕಇಅ. ೭೫-೧೨-೪೪; 1170). **ಕುಕ್ಕನೂರು**: ತೈತ್ರೀಯ ಶಾಖಾಯ ಕುಕ್ಕನೂರುನಾಮ ಗ್ರಾಮವಾಸ್ತವ್ಯಾಯ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೩; 951); ಪುರಿಗೆಜ್ಜೆ ಮೂನೂಱುಮಂ . . . ಕುಕ್ಕನೂರು ಮೂವತ್ತುಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೮-೬; 1007). [ಕುಕ್ಕನ + ಊರ್]

ಕುಕ್ಕನೂರು 'ಕುಕ್ಕನೂರ್' ನೋ.

ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡು (ನಾ). ಕುಕ್ಕನೂರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ವಿಕ್ರಮ ಚೋಳ ಮಣ್ಡಲದ ಕುಕ್ಕನೂರ್ನಾಡುನಾಱ್ಗಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧೯-೯; 1079). [ಕುಕ್ಕನೂರ್ + ನಾಡ]

ಕುಕ್ಕರ್ (ನಾ). ಆವಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇಗನೆ ಬೇಯುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಡುಗೆಪಾತ್ರೆ: ಕುಕ್ಕರ್ ಮಾದರಿ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಆವಿಯ ಶಾಖದಿಂದ ಬೇಯಿಸಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೫೩); ವೆಂಕಟರಾಯ ಕುಕ್ಕರ್ ಮೇಲೆ ಅಡಿಗೆಗಿಟ್ಟು ತನ್ನ 'ಕ್ಲಬ್'ಗೆ ಹೋಗುವ ವಾಡಿಕೆ (ತಾಯಿಕ. ೧೪). [← ಇಂ. Cooker]

ಕುಕ್ಕರ್$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕರಿಕನಾಡ ಬಿದಿರ್ಕಲ್ಲಾಳ್ದ ಕುಕ್ಕರ ಪಾಟಿಕ್ಕಾಜಿ ನಾಡಿಯರ್ ತುರಿದು(ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ.೩೬-೩; 750). [?]

ಕುಕ್ಕರ್$_2$, **ಕೊಕ್ಕರ್**$_2$ (ನಾ). ೧. ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಗಕ್ಕನೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೊಕ್ಕರ್**$_2$: ೧. ಗೌಡರು ಕೊಕ್ಕರ ಕುಳಿತು ಗೋಳೋ ಎಂದು ಅತ್ತರು (ಚಿಗುಬ. ೫). [? ./ ತಮಿ. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕರ್$_3$, **ಕುಕ್ಕಲ** (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಹೀನವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೊರಗಣ ಮಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಅಱಿವ ನೀಡಾಡಲೇಕೆ ಅಲ್ಪಸುಖಕ್ಕೆಮಚ್ಚಿ ಕುಕ್ಕರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಕುರ]ನಂತೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸಾಯಲೇಕೆ (ವಚಸಂ. ೭೫-೮೪). **ಕುಕ್ಕಲ**. 'ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರ]

ಕುಕ್ಕರಗಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು, ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮಡಿಚಿಕೊಂಡು ತುದಿಗಾಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಹುಕ್ಕದ ಕೊಳವೆಯನ್ನು ಸೇದುತ್ತಾ ಉಗಿಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೧೧೫); ಒಬ್ಬನು ಕೆಳಗಡೆ ಕುಕ್ಕರಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಿನ ಪುಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೀ. ೬೪). **ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು**: ಹಾಕಿದ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂತು ಯೋಚಿಸಿದ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೯).

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು : ಅನೆ ಅದನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ . . . ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲಲ್ಲಿ ಕುಸಿದುಬಿದ್ದಿತು (ಹತ್ತುಮ. ೪೬).
[ಕುಕ್ಕುರ್ಕ₂ + ಕಾಲು₁ (< ಕಾಲ್₁)]

ಕುಕ್ಕರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕುಕ್ಕಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸು ; ಎತ್ತಿ ಅಪ್ಪಳಿಸು : ಜಾರಿದ ಕಾಲು ನಿಲ್ಲದೆ ದೇಹವನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯಿತು (ರತ್ನಧ್ವ. ೨೫೦) ; ನನ್ನನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕಾಟನಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿದು ಕೂಡಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೩೬೦) ; ದರದರನೆ ಅವಳ ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಕರಬಡಿದರೂ ಆಕೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಾಗೆಕ. ೫೫). ೨. (ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಕೂತಿರು : ನಾವು ಕುಕ್ಕರಬಡಿಯೋದು, ಇಸ್ಪೀಟು ಆಡೋದು, ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳೋದು ಎಲ್ಲಾ (ಚಂಗೂಲಿ. ೭೬). [ಕುಕ್ಕರ್ಕ₂ + ಬಡಿ₁]

ಕುಕ್ಕರಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕುಕ್ಕರಬಡಿ ೧ : ಸೊಕ್ಕಿದ ದೈತ್ಯರನು ತಿವಿದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಅವರ ಕುಕ್ಕರಹಾಕಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಸಾಗೀಸಿ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೭೨). [ಕುಕ್ಕರ್ಕ₂ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು₁)]

ಕುಕ್ಕರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ. ೨. ಕೀಳು ಹೆಂಗಸು : ಅಗೇ ಕದಿಯೋ ತಕ್ಕನಿಗೆ ಬೆಳೇ ಕದಿಯೊ ಕುಕ್ಕರಿ (ಚಕರಾ. ೭೦೧).
[ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕರಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಱುಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕರು (ನಾ). ಕುಳಿತಿರುವುದು (?) : ಮಕ್ಕಳ ಶಿರೋಮಣಿಯೆ ನುಡಿಯೇಕೆ ಮೌನದೋಳ್ಕುಕ್ಕರುಂ ತನ್ನೋಡಲ ಲಾಲಿಸುವೆ ಪಾಲಿಸುವೆ ತಕ್ಕುದನು ವಂಚಿಸದೆ ಪೇಳೆನೆಲ್ಕುಸುರಿದನು ಚಿತ್ತದೊಳ್ನೆಲೆಗೊಂಡುದಂ (ತುರಂಗ. ೨೩-೧೯). [?]

ಕುಕ್ಕಲ 'ಕುಕ್ಕರ₃' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು (ಉಕ) : ಪ್ಲೇಗನೆ ಪೋಗಿಸು ಮಾರಿಯೇ ತಾಗದ ಪೊಲ್ಸಿಡುಬಂ ಹೊಡೆ ನೀಗುತೆ ಯಂಪ್ಲುಯಂಜವಂ ತೊಡೆ ನೀಗಿಸು ಕುಕ್ಕಲಗೆಂಬಲಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೨-೯೩).
[ಕುಕ್ಕಲ (< ಕುಕ್ಕರ₃) + ಕೆಂಬಲು (< ಕೆಮ್ಮಲು)]

ಕುಕ್ಕಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಬೂತ : ಹಕ್ಕಿಗಳು : ಕೋಳಿ, ಕಾಗೆ, ಗುಬ್ಬಿ, ಕುಕ್ಕಲಿ, ಮೈನ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೦). 'ಕುಕ್ಕುಳಿ₆' ಪರಾ. [?. / ತಮಿ. ಕುಕ್ಕಿಲ್]

ಕುಕ್ಕಲು₁ (ನಾ). ಕುಕ್ಕುವುದು; ಕುಕ್ಕಿದ ನೋವು : ಓಡೋಡಿ ರೂಢಿ ಅವನಿಗೆ. ನನಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಕ್ಕಲು ಹಿಡಿಯಿತು (ಚಂದುಟಿ. ೫೧).
[ಕುಕ್ಕು₂ + – ಅಲು (< – ಅಲ್₂)]

ಕುಕ್ಕಲು₂ 'ಕುಕ್ಕುಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಸನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕುಕ್ಕಸನಾಡ ಕಿಱಿಯ ಸಾಲೆಯೂರಂ ಬಸದಿಗಿತ್ತಂ (ಎಇ.VIII, ನಗರ. ೪೫-೧೦ ; 950).
[ಕುಕ್ಕಸ₀ + ನಾಡು]

ಕುಕ್ಕಿ 'ಕುಕ್ಕೆ₂' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಟಿಗ. ೬೦-೧೨೦೧).
[ಕುಕ್ಕಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುಕ್ಕಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕಿ ತಿವಿ; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ : ಇಳಿಯಾ ಬಗದು ರಸಾತಳಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಪೋಗಿ ಖಳನ ಕುಕ್ಕಿರಿದು ಕೋಲಾಹಲವೆಬ್ಬಿಸಿ ನೆಲಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ (ಏಸ್ತೋಸು. ೧-೫) ; ಮತ್ತ ಮಾತಂಗ ಸೊಕ್ಕೊಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕಿರಿದೆಲ್ಲವ ಬೀಗಿಸುತ (ಜಿನಮು. ೯-೨೪). [ಕುಕ್ಕು₁ + ಇರಿ₂ (< ಇಱಿ₁)]

ಕುಕ್ಕಿಲ್ 'ಕುಕಿಲ್₂' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಡು 'ಕುಕಿಲಿಡು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಱಿ 'ಕುಕಿಲಿಱಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತೆ ಕುಕ್ಕಿಲಿಲೆಯೆಂದು ಯಿರದೆ ಕೂಗುತ್ತ (ನವಮೋ. ೧೦-೬೨). [< ಕುಕಿಲ್₂]

ಕುಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕಣ್ಣು) ಕೋರೈಸು ; ಕುಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹಿರಿಯಾಸೆಗಳ ಸೆಳಕು ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸಲಿಲ್ಲ (ಪಿಪಾಸೆ. ೪೮). ೨. ಚುಚ್ಚಿಸು : ಹಚ್ಚೆ ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬಹು ರೂಢಿ. ಗಂಡಸರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಕುಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು (ನಾಪದ. ೧೩೧). [ಕುಕ್ಕು₁ + –ಇಸು₃]

ಕುಕ್ಕಿಱಿ 'ಕೂಕಿಱಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು₁ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚು ; ಕುಟ್ಟು ; ತಿವಿ : ಕುಕ್ಕಿದನುರುಶರಾಗ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೮-೫೦) ; ಸಿಕ್ಕಲು ಸೆಳೆವರು ಸೆಳೆದೊಳಹುಗುವರು ಕುಕ್ಕಲು ಕುಕ್ಕಿ ಕಡಿವರು (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೯). ೨. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು : ಕಾಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಕೊಕ್ಕಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೬). ೩. ಹೇನು, ಕೂರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು (ಉಗುರಿಂದ) ಒರೆ ; ಹಿಸುಕಿ ಕೊಲ್ಲು : "ಚಂಡುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). ೪. (ಪ್ರಖರವಾದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸು : ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿದ್ದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಂಗುರಂಗಿನ ಸುಂದರ ಸಂಪುಟ (ಸುವಸಂ. ೪) ; ಮಿಂಚಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೨).
[ದೇ. ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಕ್ಕು]

ಕುಕ್ಕು₂ (ಕ್ರಿ). ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಸುಕು : "ಕುಕ್ಕು – ವಸ್ತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ, ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ) ; "ವಸ್ತ್ರವ ಜಲದೊಳು ಒಗೆವಲ್ಲಿ ಚಂಡುಘಾತದೊಳು ಯೂಕಂಗಳಂ ಮಿಗೆ ಸಂಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೦). [< ಕುಸುಕು ?]

ಕುಕ್ಕು₃ 'ಕುಲುಕು₁' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು₄ 'ಕುಟ್ಟಿಗ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕು₅ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬರು; ಗುಂಪಾಗಿ ಬರು : "ಕುಕ್ಕೆನೆ ದಿಂಡಿವಿಡಿದು ಬಪ್ಪುದುಮಕ್ಕು" (ರನ್ನಕಂ. ೩). [?]

ಕುಕ್ಕು₆ 'ಕೊಕ್ಕು₃' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆ ಭೂಮಿಯ . . . ಕುಕ್ಕುಂಬಾ[ಳ] ಪೊಲದ ಸಂದಿನಲೀ ಶಾನ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌಇ. XX,೧೮-೪೨ ; 980) ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ವಳಯೇ ಕುಕ್ಕುಂಬಾಳು ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾ (ಮುಂಬರಾ. X, ೧೯೭-೧೯ ; 1097). [?]

ಕುಕ್ಕುಟಿ₁ (ನಾ). ೧. ಹುಂಜ ; ಕೋಳಿ : "ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ – ಈ ೪ ಕೋಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪) ; ಆ ಶುಂಡಾಲಂ ಸತ್ತು ಕಾಗೆಯಾಗಿ ತನ್ನಂತಿನೆ ಸತ್ತೆಸಡಿ ಕುಕ್ಕುಟನಾಯ್ತು (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೫-೩೭ ವ) ; ಕಡಂಗಿ ಕೂಗಿದುದು ವಾಗಳು ಕುಕ್ಕುಟನೊಂದು ನಿಷ್ಟಟಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೨೭). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ : ಕರ್ಪೂ ಬೆಳ್ಪಿನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಪರೆದಿರೆ ಮುಷ್ಕಾಪಾನಮುಮರುಣಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಕುಕ್ಕುಟಾಖ್ಯಂ ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೭). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ತಂದಿಟ್ಟು, ಕುಕ್ಕುಟ, ಉಪ್ಪಾಲ (ಮೈಟಿಗ. ೫೨-೧೦೩೮). ೪. ಮೋಸ ; ಕಪಟ : ನಾಡಾಡಿಯನಾಡುವರೊಳ್ ಕೂಡುವೊಡದು ದೋಷಮಲ್ಲಮದು ಕುಕ್ಕುಟಮಂ ಮಾಡುವರೊಳ್ ನಂಬುಗೆಯಂ ಕೂಡಿದೊಡೇನಾನುಮೊಂದು ದೋಷಂ ಸಾರ್ಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೫). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಜ್ಞಾನ, —ಬೆಳಕು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನ (?) : ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂಗಳೇನಾದವೊ ಕೂಡಲಸಂಗಮ ದೇವಾ ನಿಮ್ಮನಱಿಯದ ಜ್ಞಾನವೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಞಾನ (ಬಸವ. ೬೯೮). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಜ್ಞಾನ]

ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ (ನಾ). ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಔಷಧಿ ಒಳಗೇ ಬೆಂದು ಹದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು (?) : ಬಿಲ್ಲೆಮಾಡಿ, ಹೊಸ ಮುಚ್ಚಳದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮೇಲೊಂದು ಮುಚ್ಚಳವಂ ಮುಚ್ಚಿ, ಅದರ ಸಂದಿಗೆ ಸೇರಮಣ್ಣಂ ಕೊಟ್ಟು ಕುಕ್ಕುಟಪುಟ ಹಾಕುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೩). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಪುಟ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಟಸರ್ಪ (ನಾ). ಸರ್ಪದಂತೆ ತಲೆ, ಕೋಳಿಯಂತೆ ಮೈ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಕುಕ್ಕುಟಸರ್ಪಸಂಕುಳಮಸಂಖ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೨೩೪-೮ ; 1180). [ಕುಕ್ಕುಟ$_1$ + ಸರ್ಪ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಂಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ: (ಕ). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಅಂಡ$_2$]

ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೨. [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕುಕ್ಕುಟಾಸನ ಮಲಧಾರಿ ದೇವರ ಶಿಷ್ಯರೆನಿಪ ಪೆಂಪಿಂಗೆ (ಎಕ. II, ೭೩-೩೧ ; 1118) ; ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಶುವು ಇಕ್ಕಿದ ಕುಕ್ಕುಟಾಸನವ ತೆಗೆಯದು ಶೀತ – ಉಷ್ಣ ವೆಂದೆನ್ನದು . . . ಉಗ್ರತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಪ್ಪುದು (ಘನವ. ೨೩-೧೯) ; ಕುಕ್ಕುಟಾಸನದಿಂದ ಮೂಲರೋಗಗಳುಂಟಾಗಿ, ವಾತಕರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಮಾಂದ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೯). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಸನ]

ಕುಕ್ಕುಟಾಹವ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಚೂರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಾಡಿಸುವುದು; ಕೋಳಿಕಾಳೆಗ: ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಕ್ಕುಟಾಹವವ ನೋಡುತುಂ (ನಂಬರ. ೩-೫೩). [ಕುಕ್ಕುಟ + ಆಹವ]

ಕುಕ್ಕುಟ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಮಾಯೆ : "ಈರ್ಷ್ಯಾ, ಕುಹನಾ, ದಂಭಃ, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರ್ಯ, ಕರ್ಕ[ಕುಕ್ಕುಟಃ . . . ಶಠಕಲ್ಪನಾ – ಈ ೧೦ ಮಾಯೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೩). ೨. ಕೋಳಿ : (ಕ). ೩. ಕಳಿಂಗ ಎಂಬ ಹಕ್ಕಿ : "ಹೊಳೆಯೊಳಗಾಡುವ ಕುಕ್ಕುಟಯೆಂಬ ಹಕ್ಕಿ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟ, ಕುಕ್ಕುಟೀ]

ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ (ನಾ). ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ: ಉನ್ನತ ಕುಕ್ಕುಟೇಶ್ವರ ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಜಿನಭಕ್ತಿ ಪೋಗಿ ಕಾಣ್ಬನ್ನೆಗಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೮ ; 1008). [ಕುಕ್ಕುಟ$_0$ + ಈಶ್ವರ]

ಕುಕ್ಕುಡಿ 'ಕುಕ್ಕಡಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಭ (ನಾ). ಕಾಡುಕೋಳಿ : ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ . . . ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಲೊಕ್ಕಿಗನು ಹುಡಿಕೀಲುಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ತೋಟದೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಜೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೨). [?]

ಕುಕ್ಕುರ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ; ಶ್ವಾನ : "ಕುಕ್ಕುರನೆನಲ್ ಶುನಕನೊಳ್" (ಕಶರ. ೨೬) ; [ಕುಕ್ಕುರ] [ಪಾಶಾಂ. ಶರಭಂ]ವರಾಹ ಭಯದಾಯಿ . . . ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೨೪) ; ಕುಕ್ಕುರ ಕೊಬ್ಬೆ ಹುಲಿಯಹುದೆ (ಕೌಶಿಂಾ. ೨೨-೪೧) ; ಬಾಯಿ ಬಿಗಿದ ಕುಕ್ಕುರನಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೪-೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದಗಿಡ; ಮಾಚಿ ಪತ್ರೆ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಆಜಾನ, ಕಾಂಭೋಜ . . . ಕುಕ್ಕುರ . . . ಮಾಗಧ (ಅಶ್ವಶ್ಥಾ. XII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ : ಕರಹಟದೊಳ್ ಬೇಂಟೆಯ ಕುಕ್ಕುರಿಯಾದಳ್ ಸತ್ತು ಚಂದ್ರಮತಿಯುಂ (ಯಶೋಧ. ೩-೩೮). [ಸಂ. ಕುಕ್ಕುರೀ]

ಕುಕ್ಕುರಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಱಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರು$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಢಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯಾನಕ ಚಂಪೆ ಕಿಂಕಿಣಿ ಡೌಡೆ ಕುಕ್ಕುರು ತುಡುಮು ರಿಂಚೆಯವಾ . . . ಕೇಳಿಸಿದರು (ಧರಚ. ೧೨-೪೦). [?]

ಕುಕ್ಕುರು$_2$ (ನಾ). (?) : ಮಕ್ಕಳು ಮನೆಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಯನಗೆ ತಕ್ಕ ಹೆಂಡತಿ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ರೊಕ್ಕವ ದಿನ ನೋಡಿಕೊಂಬಾ ಯಮ ಕುಕ್ಕುರಲಿರು ಶೀಳುಯಂಬಾ (ಚಿದಾವ. ೩೨-೪). [?]

ಕುಕ್ಕುರುಕಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುರುಗಾಲು 'ಕುಕ್ಕರಗಾಲು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕಲು, ಕುಕ್ಕಲು$_2$ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ. 'ಕುಕ್ಕುಲೋಟ' ಪರಾ. **ಕುಕ್ಕಲು$_2$** : ಕುಕ್ಕಲು ಓಟ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು (ಕೆಲನಿ. ೨೬೯). [< ಕುಲುಕ್ಕು$_3$]

ಕುಕ್ಕುಲೋಟ(ನಾ).ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಓಡುವಿಕೆ: ಕಪ್ಪು ಕುದುರೆಗಳು ಕುಕ್ಕುಲೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದುವು (ಪುನರು. ೪೪೦). [ಕುಕ್ಕುಲು + ಓಟ]

ಕುಕ್ಕೆಳ 'ಕುಕ್ಕುಟ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು 'ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಹ (ನಾ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ತಳಮಳ : (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೨೪). [ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ (< ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿ) + –ಹ್ಯ]

ಕುಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿದುಬೀಳು (?) : ಸುಳಿವ ಹುಲ್ಲೆಯ ಸೋಹಿನಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದರೆ ಕುಕ್ಕುರನ ಕೈಯಲಿ ತಳುವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೨) ; ಕಂಡೆನಿವರವರೆರಡು ಥಟ್ಟನಲಿ ತುದಿವೆರಳ ಕಂಬನಿಯ ಬಳಸಿದ ಬೆದಱುಗಳ ಕುಕ್ಕುಳಿಸಿದುತ್ಸಾಹದ ವಿಘಾತಿಯ ನಟ್ಟ ಚಿಂತೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೩೯). [ಕುಕ್ಕುಱಿಸು ?]

ಕುಕ್ಕುಳ್ಳುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕುಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ನಿರವದ್ಯವೆನಿಸಿದ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯಂ ಕುಕ್ಕುಱಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮದಜ್ಜಕ್ಕೆಯರ ಭೀಮ ಪರಾಕ್ರಮ ನೆರಡನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೧೪ ; 1015). [?]

ಕುಕ್ಕುಱಿಸು, ಕುಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ).೧. ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಬಂದು ಮುಂದೆ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೯) ; ಬೇರ್ಗೆಡೆದೆತ್ತಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೫) ; ತಲೆವಾಗದ ಚಾಗಿಗಳಿಲ್ಲ ತಳ್ತು ಕುಕ್ಕುಱಿಸದ ವೀರರಿಲ್ಲ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೪) ; ಬೇನೆಯಿಂ ಧೂಳಿಡುತುಂ ಶೈಲಾಗ್ರದೊಳ್ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಮಱುಕದಿಂದೀಂಬ ಸಿಂಹಿ (ಅನಂಪು. ೧೨-೬೨) ; ಬಾಲಮಂ ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆಯೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಱಿಸಿದಾನೆಯಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೮-೩೫ ವ) ; ತಱುಮಿಂಡಿಯರು ನಡೆತಂದರು ತವಕ ಕುಕ್ಕುಱಿಸುತ ನೃಪನ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ (ಧರಚ. ೧೨-೧೨೯). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕೂರಿಸು ; ಕುಸಿದು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಶುನಕಂಗಳಂ ಮೈದಡವಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ[ಪಾಶಾಂ. ಳಿಸಿ] (ಲಶಚಿಂ. ೨೩-೧೫) ; ತೋಳ್ಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕುಕ್ಕುಱಿಸಲೊಡನೆ ಡೊಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟೆ ಇಬ್ಬಗಿಯಾಗಿ (ವೀಕೈಪು. ೩-೪-೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು ; ಒಡೆದು ಹಾಕು : ಇಱುದು ಮೇಣ್ ರಿಪುರಾಯರನು ಕುಕ್ಕುಱಿಸುವರೆ ರಾಧೇಯನಂತಿರಲುಱುವ ನೊಬ್ಬನೆ ಬೇಕುದಲ್ಲದಡಿಲ್ಲ ಜಯವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೩೩).

ಕುಕ್ಕರಿಸು : ೧. ಕುಣಿವ ಕುದುರೆಗಳುರಕೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಕುಕ್ಕರಿಸಿದವು ಭೀತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೪) ; ಮುಗ್ಗರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಆನೆಗಳೂ, ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬೀಳುವ ಕುದುರೆಗಳೂ (ಕೃವಾಕ. ೧೭೬) ; ಅವನು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೯೫). ೨. ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡಕರಿಸುತ್ತ ಕರಿಗಳ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಡುಗಳ ಕೀಳುತ (ಶರಲೀ. ೫೫೯-೨೪) ; ಮಕ್ಕಳ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮನೆಯವರು ಮಠದಲ್ಲಾದರೂ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಬಂದರೆ ಇವರ ಕಾಟ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕೂಲಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೯). ೪. ಕುಳ್ಳಿರು; ಕೂತುಕೊ : ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಕ್ಕರಿಸು, ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). ೫. (ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅಕ್ಕಸದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಕುಕ್ಕಿ ಇಡು; ಕುಕ್ಕು : "ಇಕ್ಕರಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮).

[? + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕುಕ್ಕುಟಿ, ಕುಕ್ಕುಳ (ನಾ). ಕುದಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ಪರಾ. **ಕುಕ್ಕುಳೆ.** 'ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ, ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ, ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ, ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಕತಕ ಕುದಿ; ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಕುರು ಮಾಗಧರ ಬಲಂ ಕೂಡೆ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿವಿನೆಗಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೫೯). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿ :** ೨. ಭವದ ಬೇಗೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕರಣಂ ಕಾಹೇರಿ ಹರಣಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು (ಬಸರ. ೨-೫೭). **ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿ :** ೧. ಪೊಯ್ಯಲದುಬುತದೆ ಸುಣ್ಣವದು ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿಯುತಿರಲು (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೭-೩೯). ೨. ಮುಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಅಱಿದು ತೆಱೆದಲ್ಲಿ ಮಱೆದು ಇಂತೀ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವರಿಗುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೯-೪೩೩) ; ತಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಕ್ಕುಳಗುದಿವುತ್ತ (ಸರ್ವವ. ೧೨೦-೬೨೦). **ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿ :** ೧. ಕುಲನಗಂಗಳ್ಕುಸಿಯೆ...ಜಲಧಿ ಕುಕ್ಕುಳ್ಕುದಿಯೆ (ವೀರರ. ೬೦-೩೩೬). **ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ :** ೧. ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂಟ್ಗುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩) ; ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿವ ವಜ್ರದ ಮೂಷೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕರಗಿಸುವುದುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). ೨. ಎನಿತಂ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿದಪೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೭೧) ; ಕಂತು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿದುರ್ಕದೊಳಗೊಳಗೆ ಬೇವ ಹೃದಯಮಂ ಪದವಡಿಸಲಾಱದೆ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೯ ವ). **ಕೊಕ್ಕಟಿಗುದಿ :** ೨. ಸುದಂತಿಯ ನೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಿಡಲಾಱದೆ ನೀಂ ಬೆಳಬೆಂಜನನಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವೆನೆಂದು ಕೊಕ್ಕುಟಿಗುದಿವೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೨೯). **ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ:** ಅಲ್ಲಿಯುಂ ಪಡೆಯಲಱಿಯದೆ ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿದು ಬಲ್ಲಂತೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡುವೆನೆಂದು ಬಸವಳಿದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೭).

[ಕುಕ್ಕುಟಿ + ಕುದಿ$_1$]

ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಸು, ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಸಂಕಟಪಡಿಸು : ಸಂಸೃತಿಯ ದುಃಖದೊಳಾತ್ಮನನಳ್ಕಿ ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿಯಿಕುಮೆಂದು ಭಾವಿಸಿದಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೧೩೦). **ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸು :** ೨. ಇಂತು ಜಗತ್ರಯಮಂ ನಿಜಪ್ರತಾಪದಿಂ ಕುಕ್ಕುಳಂಗುದಿಸುವ ವಿಕ್ರಮಶೀಲನಪ್ಪ ತಾರಕಾಸುರನುರವಣೆಯಂ ಸೈರಿಸಲಾಱದೆ ನಾಗರ್ಕಳುಂ ನರರುಂ ನಿರ್ಜರರುಂ ಕಿನ್ನರಸ್ತೋಮಮುಂ ಕಿಂಪುರುಷ ವ್ರಜಮುಂ ನೆರೆದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫ ವ).

[ಕುಕ್ಕುಟಿ + ಕುದಿಸು]

ಕುಕ್ಕುಟಿಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಟಿಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕುಕ್ಕೂಕೂ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣಶಬ್ದ : ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋಟಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧) ; ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂಬ ನಾದಂ ನೆಗಟೆ... ಕೂಗಿತಾ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೩೦). [?]

ಕುಕ್ಕೊಬಾಳ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ಹಸುಗೂಸು: "ಅರೀದ ಹುಡುಗಿ ಅಂದರೇನು ಕುಕ್ಕೂಬಾಳ ಏನು" ಎಂದು ನುಡಿದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕಳು (ಪಾತರ. ೮೭) ; ನನಗೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಿದೆಯಮ್ಮಾ ನಾನು, ನೀವು ತಿಳಕೊಂಡಂತೆ ಇನ್ನೂ ಕುಕ್ಕೂಬಾಳನಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೧).

[← ಮರಾ. ಕುಕುಬಾಳ]

ಕುಕ್ಕೆ$_1$ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಹೆಣ್ಣೆದ ಬುಟ್ಟಿ; ಮಂಕರಿ; ಹೆಡಿಗೆ: ಹೂವ ಕೊಯಿದ ಕುಕ್ಕೆ ಹಱಿದು (ಅಂಬಿವ. ೧೯) ; ಫಲವಸ್ತು ನಿಚಯದಿಂ ಮೆಟ್ಟಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕೆ ಸೋಪಸ್ಕರದಾ (ಪರಶು. ೮-೧೩) ; ಅವರೇಕಾಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುಕ್ಕೆಗೆ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪) ; ನನಗೂ ನಿನಗೂ ವಿಶ್ವಾಸ, ಮೀನ ಕುಕ್ಕೇಲಿ ಕೈಹಾಕಬೇಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ಕೊಡ. ಕಿಕ್ ; ತುಳು. ಕುಕ್ಕೆ]

ಕುಕ್ಕೆ$_2$, ಕುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಕುಕ್ಷಿ: "ಕುಕ್ಕೆ ಕುಕ್ಷಿಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭೨) ; "ಇತ್ವಕ್ಕೆತ್ವಂ – ಅತಸಿ – ಅಗಸೆ, ಅಷ್ಟಮಿ – ಅಟ್ಟವೆ ; ಕುಕ್ಷಿ – ಕುಕ್ಕೆ ;" (ಶಮದ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಕ್ಕಿ :** "ಕುಕ್ಕಿಯೆಂದು ಕುಕ್ಷಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೪-೪೯೫) ; ಲೆಕ್ಕಕೆ ನಿಲುಕದ ಲಕ್ಕುಮಿಯರಸನು ಕುಕ್ಕಿಯೊಳಾಳುವ ಭುವನಗಳ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೮-೯). [< ಸಂ. ಕುಕ್ಷಿ]

ಕುಕ್ಕೆಕೊರಮ (ನಾ). ಕೊರಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೆಣೆಯುವ ಕೊರಮ: (ಕಿ). [ಕುಕ್ಕೆ$_1$ + ಕೊರಮ (< ಕೊಱಮ)]

ಕುಕ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಕೂವೆಯ ಕಂಬ: ಹಿರಿದಹ ಅಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಡಗು ಬರುತಿರಲಾಗಿ ಹಡಗಿನ ಕುಕ್ಕೊಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕರಡಿ ಬಂದಿತ್ತು (ಸುಂಕಬಂ. ೧೬). [< ಕೂವೆಕಂಬ]

ಕುಕ್ಕೋಟ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ; ಕುಲುಕುತ್ತ ಓಡುವಿಕೆ: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿಂಗಾಲೊಂದನ್ನು ತುಸು ಎತ್ತಿ ಕುಕ್ಕೋಟ ಓಡುತ್ತಾ (ಮಲೆಮ. ೧೭೩) ; ತಟ್ಟೂ ಕುದುರೆಯ ಕುಕ್ಕೋಟದ ನಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು (ಧರ್ಮಸೆ. ೩೨).

[ಕುಕ್ಕು$_3$ (< ಕುಲುಕು$_1$) + ಓಟ]

ಕುಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಸಾಧನೆಯಾದನಂತರ ನರ್ತಕರು ನಿಜವಾದ ಕುಕ್ರಿ (ಕತ್ತಿ) ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೩೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಅಸ್ಸಾಮಿನ "ಕುಕ್ರಿ" ನೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಾಧನೆಯೂ ಕುಶಲತೆಯೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೩೦).

[← ಮರಾ. ಕುಕುರಿ ; ಹಿಂ. ಕುಕಡೀ]

ಕುಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಯ; ಅಶುಭವಾದಕ್ಷಣ : ಯಾವ ಕುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ಲೇಖನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಕೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಳೋ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಡಲು; ಹೊಟ್ಟೆ; ಜಠರ : "ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂ(ದ)ಡಃ, ಕುಕ್ಷಿಃ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧); ಜಗವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನಗಣಿತನು (ಬಸವ. ೫೩೬) ; ಕುಕ್ಷಿ ಇಲ್ಲದಿರೆ ಬಾಯಿ ಉಣ್ಣಬಲ್ಲುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೯೮-೩೯೦). ೨. ಒಳಭಾಗ; ಗುಹೆ: ಹಿಮಗಿರಿಯ ಕುಕ್ಷಿಯಲಿ ಪುದಿದ ನಾನಾ ದ್ರೋಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕಿರಾತಪುಳಿಂದ ನಿಚಯವ ಸದೆದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೯). ೩. ಪೊಳ್ಳಾದ ಭಾಗ; ಟೊಳ್ಳು. [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ಉದರಂಭರಿ; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಕ; ಲೋಭಿ; ಸ್ವಾರ್ಥಿ: ಕುಕ್ಷಿಂಭರಿಗಳೆಂದೊಗೆದ ನುತಿಯ ವಿಷಮಂ ಪೀರ್ದು ಹುಟ್ಟಿನ ಗತಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗುವ ಮದನನೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ನಿಲಿಸುವುದು (ವಿವೇಭ. ೪-೬೨೮). [ಸಂ.]

ಕುಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕುಕ್ಷಿಕಂ ಚಿನುಕುರುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕ್ಷಿ ಚಿನುಕಲ್ಲಿ]" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯). [?]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾಸಸ್ಥಳ: ಇಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಭಾಸಿರ ದುರ್ಗಭೂಮಿಗಳಿಂದಂ ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ); ಎಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾಸಿರಂ ಏಱ್ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಂಗಳಿನೆಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಭಾಸಿರ ದುರ್ಗಾದಿಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೧೦-೧ ವ).

[ಕುಕ್ಷಿ+ ನಿವಾಸ]

ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿ (ನಾ). ಗುಹಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು: ಪ್ರತ್ಯಂತ ನಿವಾಸಿಗಳಪ್ಪೇಱ್ನೂಱು ಕುಕ್ಷಿನಿವಾಸಿಗಳುಮೆಱ್ಪತ್ತಿರ್ಭ್ಭಾಸಿರ ದುರ್ಗ್ಗಾಟವಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩೮). [ಕುಕ್ಷಿ + ನಿವಾಸಿ]

ಕುಕ್ಷಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ರೋಗ; ಉದರಶೂಲೆ (?): ವಿಷೂಚಿಯ ನಾಡಿಯೂ ಕುಕ್ಷಿರೋಗದ ನಾಡಿಯೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಗೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ನಡೆವುದು (ಸಕವೈ. ೧೨).

[ಕುಕ್ಷಿ + ರೋಗ]

ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು, —ಕೆಡುವುದು: ಆ ಆಯುಷ್ಮಂತನಿಗೆ ಕುಕ್ಷಿವಿಕಾರದ ಕಾಯಿಲೆ (ಬುದ್ಧಪ. ೧೪೮).

[ಕುಕ್ಷಿ + ವಿಕಾರ]

ಕುಗುರು (ಕ್ರಿ). ತೂಕಡಿಸು; ನಿದ್ದೆಮಾಡು: ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕರ್ಮವೂ ನಿಂತು ಅವಳು ಕುಗುರುವಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೬೭೫); ಕಿರಿಗೊಂಡ ಗಾತ್ರದಿಂ ಮುದುರುದೊದ್ದೆಯ ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಕುಗುರಿತು ಹಕ್ಕಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬನೇರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨-೫೬); ಗದ್ಗದಿಸಿತು ಸ್ವರವು ಕುಗುರಿತು ಚಕ್ಷುವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೨-೮೫); ಕೆಳಗೆ ಕೆರೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಕ ಕುಗುರುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೨).

ಕುಗುರುಹತ್ತು = ಜೊಂಪು ಹತ್ತು; ತೂಕಡಿಕೆ ಬರು: ತಿಮ್ಮಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕುಗುರಹತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೨೫೩). [?]

ಕುಗುರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ತೂಕಡಿಸುವ ಕಣ್ಣು; ನಿದ್ದೆಗಣ್ಣು: ಸಾಕಿಷ್ಟು ಸುಲಿದುದು ಬಿಡು ಮೆಟ್ಟುಗತ್ತಿಯ ಸಣ್ಣನೆ ಕುಗುರುಗಣ್ಣವಳೆ (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೨೬-೪). [ಕುಗುರು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುಗ್ಗಟೆ 'ಕೂಗಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗಿಸು 'ಕುಟ್ಟಿಸು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_1$ 'ಕುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ಕುಸಿತ; ಕೊರತೆ; ಅವನತಿ: ಬಾಳಿನ ಕುಗ್ಗನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತಿಹುದೀ ನಲ್ಮೆಯ ಸಂದೇಶ (ಭಾವಗೀ. ೩೫).

[< ಕುಟ್ಟು]

ಕುಗ್ಗು$_3$ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ಗುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಡಿ; ಸದೆಬಡಿ: ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವಾದ ಚಂಪತರಾಯನನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕುಗ್ಗು ಬಡಿಯಬಹುದು (ಧಾರ್ಮಿಕೇ. ೯೧).

[ಕುಗ್ಗು$_1$ (< ಕುಟ್ಟು) + ಬಡಿ$_1$]

ಕುಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಗ್ರಹ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹ; ದುಷ್ಟ ಗ್ರಹ: ಕುಗ್ರಹಾದಿ ಭಯಗ್ರಹಾರಿ ಶುಭಗ್ರಹಣ ಬುಧವಾಗ್ರುಚರ ಸಮಗ್ರಚನ ನಿರತೋಗ್ರಭಕ್ತಿ ಸಮಗ್ರ ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೭). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರಕದಿರುವ ಹಳ್ಳಿ; ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕಾಲೂರು: ಆತನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆವುದೋ ಒಂದು ಕುಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ . . . ಬಡವನಂತೆ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಪಿಶಾಪ. ೧೩). ೨. (ಅನ್ನಕ್ಕೆ) ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಗುರುತ್ವಗೆಡುವರ್ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕುಗ್ರಾಮವಾಗೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಮೀಣ; ಹಳ್ಳಿಯ ಗಮಾರ: ಮೂರ್ಖ ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿ! ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟ (ಗಾಳಿಪ. ೧೮).

[< ಸಂ. ಕುಗ್ರಾಮವಾಸಿನ್]

ಕುಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಕೀಳು ಅನ್ನ; ಕದನ್ನ. 'ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ೨. ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಡಿಸು: ಅಗ್ರಹಾರದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಾನ್ಯಂಗಳ ಕುಗ್ರಾಸವಡಿಸಬೇಡೆಂದ (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೧).

[ಕುಗ್ರಾಸ + ಪಡಿಸು]

ಕುಘಲ್‌ಗಡ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೋಟೆ (?): ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ರಾಜ ಬಲವಂತ, ಖಿಲ್ಲೆಯು ಬಹಳ ಕುಘಲ್‌ಗಡವಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೭). [?]

ಕುಚ (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ: "ಉರಸಿಜಃ, ಕುಚಃ, ವಕ್ಷೋರುಹಃ, ಪಯೋಧರಃ, ಸ್ತನಃ –ಈ ೫ ಮೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨); ದ್ರೌಪದೀ ಕುಚಕುಂಭಾರ್ಪಿತ ಕುಂಕುಮದ್ರವ ವಿಲಿಪ್ತೋರಸ್ಥಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೫); ಕಚಕುಚಭರಮಸಿಯ ನಡುಗೆ (ಅಜಿಪು. ೨-೪೩); ಸುರಭಿಯ ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳ ಬೆರಗಂ ಬೆರಲಿಳಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೦೯). ೨. ಯೌವನ; ಹರೆಯ: "ನೆಱೆ ಜವ್ವನ ಕುಚಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೦); "ಜವ್ವನಮೆನಲ್ಕೆ ಕುಚಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಕುಚಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಚಂದನ. ೨. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ. [ಸಂ.]

ಕುಚಕ್ರಿ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರಿ; ಮೋಸಗಾರ (?): ಹರಿಹರಸಿಂಹನನ್ನು ಕಂಡ ಕುಚಕ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಕ್ರವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲು ಹೈಗೈ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಭವವಾಯಿತು (ಜಮಿನ್ದಾ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಕುಚಕ್ರಿನ್]

ಕುಚಚೂಚುಕ (ನಾ). ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು: ನಸು ಸುರ್ಕಿದ ಕುಚಚೂಚುಕಂ ಬೆಳರ್ತಧರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೯); ತ್ರಿವಳಿಗಳೊಳ್ಪುಮಂ ಕುಚಚೂಚುಕಂಗಳ ಬಣ್ಣಮುಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೩).

[ಕುಚ + ಚೂಚುಕ]

ಕುಚಮುಖ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: "ಕುಚಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃತಂ, ಶಿಖಾ –ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨).

[ಕುಚ + ಮುಖ]

ಕುಚರ (ಗು). ೧. ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವ. 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸಾಗುವ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳ. ೩. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ. ೪. ದೋಷಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ; ದೋಷೈಕದೃಷ್ಟಿಯಾದ; ರಂಧ್ರಾನ್ವೇಷಿಯಾದ. (ನಾ). ೫. ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯವನು; ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಳಾಶಯಃ –ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫); "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಕುಚರಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರ: ಕುಚ್ಚೆ ಮಂಥರೆ ಬರಿಯ ಹುಲುನೆವಂ ಮೂಡುವುದೆ ಲೋಕ ಲಾವಣ್ಯ ನಿಧಿ ಮಾತೆ ಕೈಕೆಯ ಮನದಿ ಕುಚರಬುದ್ಧಿಯ ಕುರೂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೧-೫೨೧). [ಕುಚರ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಲೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯವಳು: ಪ್ರತಿದಿನವು ಕುಚಲೆಯಾಗಿರೆ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಗೆ ಅವಳಿರುತಿಹಳು ಬಂದಾ ಪತಿಯ ಮೇಲೆಯು ಬೀಳಲೊಲ್ಲಳು ಯೇನ ಮಾಡಿದರೆ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೭-೭೪). [ಸಂ. ಕುಚಲಾ]

ಕುಚಾಂತರ (ನಾ). ಮೊಲೆಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ,—ಸ್ಥಳ: ಕುಚಾಂತರದೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ಮೋಹವಲ್ಲಿಗೆ ಬಿದಿ ತಿರ್ದಿ ಸುತ್ತಿಸಿದ ನೀರ್ಗೆಣೆಯಾದುದು ಬಾಷ್ಪಮೋಪಳಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೨). [ಕುಚ + ಅಂತರ]

ಕುಚಾಗ್ರ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಕರ್ಪು ಕುಚಾಗ್ರದೊಳ್ ಮನಂಗೊಳಿಸದೆ (ಅಜಿಪು. ೩-೧೭). [ಕುಚ + ಅಗ್ರ]

ಕುಚಾನನ (ನಾ). = ಕುಚಚೂಚುಕ: ಪೀನ ಕುಚಾನನದೊಳ್ ಕರ್ಪು ಆನನದೊಳ್ ಬೆಳ್ಪು ತೋಱೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೩೩). [ಕುಚ + ಆನನ]

ಕುಚಾಯಿ$_1$ 'ಕುಜಾಯ' ನೋ.

ಕುಚಾಯಿ$_2$ (ನಾ). ತುರಾಯಿ: ನಂಜನಗೂಡ ನಂಜಯ್ಯನಿಗೀಗ ಮಗ್ಗಿನ ಕುಚಾಯಿ ಕಟ್ಟತೀನಿ ತಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೭೫). [?]

ಕುಚಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಕೆಟ್ಟಚಾಳಿ; ಹೀನಾಚಾರ: ಖುದ್ರಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೬). ೨. ಕೆಟ್ಟಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕಿ). ೩. ನಿಂದೆ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಕುಚಾಳೀ]

ಕುಚಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಕುಚಿತವಾದ. ೨. ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ: ನೆಗಟ್ಟ ನಮ್ಮಿಯೆಡವರಿದೇವಂಗೆ ಕುಚಿತ ಮನ್ನೆಯರ್ ದೊರೆಯೆ (ಎಕ. VII, ಚಿನ್ನಗಿ. ೩೮-೧೭: 1149 ?); ಮಾದೇವ ಸ್ವರೂಪಂಗೆ ಕುಚಿತಕೊಜತೆಯ ಕುಂದು ನಿಂದೆವೊಱಿಸಲ್ಕೆ ಜನನವೈಕಾರವಂ ತೊಡರ್ಚಿದ ತೊಡಕಿದೇನೆಂಬ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೪-೪೯); ಕುಚಿತ ಖಚರನ ನೆವದಿ ಯಾದವನಿಚಯ ದೊಡನೈತಂದು (ಕೋಗಯ. ೧೬-೨೮). (ನಾ). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ: ಎಣಿಕೆಯ ತನುಗುಣವಿಡಿದಾಡುವವನಲ್ಲ ಕ್ಷಣಿಕರ ಕುಚಿತರ ನೆರವಿಗೆ ನಾಚುವ (ಶಿವಗೀ. ೬೩೬); ಪಾಪಕೆಡೆಯಾಡದಿರು ಕುಚಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಜನ]ರೊಡನಾಡದಿರು (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೪೮); ಧರ್ಮದ್ವೇಷಿಗಳು ಘಾತಕರು ಕುಚಿತರು (ಅನಂರಾ. ೧-೫-೯). [?]

ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಕುಂದಿನೀಶನೆ ಕೇಳು ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ಬಿಟ್ಟು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮-೧೭); ಕುಚಿತಬುದ್ಧಿಯ ತನ್ನ ಮನದೊಳು ಮಡಗದೆ ವಚಿಸಿದ ಖಳರಾಯನೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೩೩-೧೩). [ಕುಚಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚಿತಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿ; ಹೀನಮಾರ್ಗ: ಹಲವು ದೈವಂಗಳ ಹಲುಬಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಕುಚಿತ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ ತಲೆಬಾಲಗೆಟ್ಟು ತಲ್ಲಣಿಸಿ (ಶತಸಾಂ. ೧೧-೬೦). [ಕುಚಿತ + ಮಾರ್ಗ]

ಕುಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಮನುಷ್ಯ: ನೀವೊಡೆಯ ನಾನಾಳು ಶುಚಿದನುಭಾವಿ ನೀವು ಕುಚಿತ್ತನಾಂ (ಬಸಪು. ೨೨-೬೧). ೩. ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಮಂದಮತಿ: ಜಗದಲ್ಲಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ತಾ ಸತ್ತೆನೆಂದು ಎಚ್ಚತ್ತು ಅಳುವ ಕುಚಿತ್ತನಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಡವಳಿಕೆ; ಅನಾಚಾರ: ಲಿಂಗ ಮುಟ್ಟದ ಬಳಿಕ ಕುಚಿತ್ತಾಚಾರವಾಗದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಅನ್ಯವನಱಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೧೩೭). [ಕುಚಿತ್ತ + ಆಚಾರ]

ಕುಚುಕುಚು, ಕುಜುಬುಜು, ಕುಸಕುಸ, ಕುಸುಕುಸು (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಳದಂತೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದರ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಪಿಸುದನಿ: ಜನರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕುಜುಬುಜು**: ೧. ಆಕೆಯ ಸುತ್ತು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಗಂಮಾಯಿ. ೧೩೬). ೨. (ಆಲಂ) ಆರೋಪಣೆ; ಅಪವಾದ: ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಓಣಿಯ ಮಂದಿ ಕುಜುಬುಜು ಮಾಡುತಾರೆ ಗಿರಿಜಕ್ಕಾ (ಪಾತರ. ೧೬೩). **ಕುಸಕುಸ**. ೧: (ಕಿ). **ಕುಸುಕುಸು**. ೧: (ಕಿ).

ಕುಚುಕುಚುಮಾಡು = ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಂಬಿಗೆಯಿಂದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕುಚುಕುಚುಮಾಡಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿ . . . ಹೊರಗೆ ತೂರಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೯೦). 'ಗುಜುಗುಜು' ಪರಾ.

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಜುಕುಜು]

ಕುಚೇಲ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಚಿಂದಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು. ೩. ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲ್ಯಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿದು ಕುಚೇಲನ ತೆಜನಂತೆ ಅವಲಕ್ಕಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೪೧-೬). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು: ಬಾಯ್ಬಡಿಕನ ಕುಚೇಷ್ಟಕನ ಕಾಮುಕನ ಹಿಂಸಕನ ಡಾಂಭಿಕನ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೯). [ಸಂ.]

ಕುಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕುತಂತ್ರ; ದುಷ್ಟಯೋಜನೆ: ಕುಚೇಷ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಚೋದ್ಯ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಕಿಡುಗೇಡಿತನ: ದುರ್ಮತಿಗಳಿವದಿರ ಕುಚೇಷ್ಟೆಯನೆಮ್ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಱದು ಕಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೮); ಪದುಮಾವತಿ ಮಾಳ್ಪ ಕುಚೇಷ್ಟೆಗಂಗಮಂ ತೆತ್ತು (ಕಱಕಂ. ೮೨); ಇದನ್ನು ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಲು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗರೋ. ೧೭೬). [ಸಂ. ಕುಚೇಷ್ಟಾ]

ಕುಚೋದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ: ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಕಾಸಕ್ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಕುಚೋದ್ಯಮಾಡಿ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಲೆನಾ. ೫೪); ಪೂಜಾರಿ ಈಗ ಬಂದಿದ್ದರೆ . . . ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಬಾಣಅ. ೯೨); ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕುಚೋದ್ಯ ತೇಲಿ ಬಿಟ್ಟಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). ೨. ಕಿಡುಗೇಡಿತನ; ಕಿಲಾಡಿತನ: ಕುಚೋದ್ಯದ ಅರಸನಿಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೩. ಚಾಡಿ ಹೇಳುವಿಕೆ. ೪. ದೂಷಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ. ೬. ಅಸಂಗತವಾದ ಹೇಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕುಚೋದ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ಕಿಲಾಡಿ: ನಾಟಕಮಂಡಳಿಯೆಂದರೆ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರರ ಗುಂಪೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಪ್ರಚಾರವಾಗಿದೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೩೦); ಆ ಊರಿನ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕುಚೋದ್ಯಗಾರನು ಉಪದೇಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫). [ಕುಚೋದ್ಯ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಚ್ಚ$_1$ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ಕುರುಡ; ಅಂಧಕ: "ಕಡುಗುರುಡ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೮೪). [?]

ಕುಚ್ಚ$_2$ 'ಕುಚ್ಚು$_3$' ನೋ.

ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ದಿನ್ಕೆ ಐದ್ಪಕ್ಕಾ ಸೇರು ಕುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಬೇಕು ನಿದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ದು, ನಿನ್ಹಿಡ್ತಿ ದುಡಿಬ್ಯಾಡ್ದು, ಇನ್ಯಾರು ದುಡಿಯೋರು (ಪಂಜಪು. ೧೨). [ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಯಿಸು) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಚ್ಚಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಅಣಕ; ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ಹೀಯಾಳಿಕೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: ಹಿರಿಯಡ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಆ ಕಾವೇರಿ ಪುನಃ ಶೀಂತ್ರಿ ಕುಚ್ಚಣಿಕೆ ತೆಗೆದಾಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯).
[ಕುಚ್ಚಣಿ + -ಇಕೆ. / ತುಳು. ಕುಚ್ಚಣಿಗೆ]

ಕುಚ್ಚಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ತಂದೆಯನ್ನು ಆತನಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸರದಿಂದ ಕುಚ್ಚಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಯಮದೂ. ೫೩).
[ಕುಚ್ಚಣಿ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಚ್ಚಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತಿರಸ್ಕಾರ; ನಿಂದೆ: ಜೈಲನ್ನು ಸೇರಿ ವಾಸಿಸುವುದು ಅತ್ತೇಮನೆಯ ಕುಚ್ಚಣೆ ಕೇಳಿ ಬದುಕುವುದೂ ಒಂದೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರಷ್ಟೆ (ಯಮದೂ. ೨೮). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸನ]

ಕುಚ್ಚಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಿಡ್ಡ; ಮೋಟ. [← ತುಳು. ಕುಚ್ಚಿ]

ಕುಚ್ಚಿತ, ಕುಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ಕುತ್ಸಿತ; ಕೀಳಾದ; ಕೆಟ್ಟ: ಕುಚ್ಚಿತ ಮನದಾಮಿಷಮಂ ಬೆಚ್ಚಿಸುವೊಡೆ (ಷಡಕಂ. ೨೪). 'ಕುಚ್ಚಿತದೈವ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹೀನವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ಮಚ್ಚರಂಗಳು ಕುಚ್ಚಿತಂಗಳು ಮುಚ್ಚುಮಜ್ಜೆಗಳ ಕೆಚ್ಚುಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೧); ಕುಟಿಲ ಕುಚ್ಚಿತ ಧೂರ್ತ ದುರ್ಜನವಟಮಟಗತನ ಕಪಟ ಕಳವಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೫೪); ಕುಚ್ಚಿತದೆ ಗರುಡ ಮಧುಕೈಟಭಾದ್ಯರ ಗೆಲ್ದ ತೆಱನಲ್ಲಂ (ಚಿಬಪು. ೨೫-೩೬); ಕುಚ್ಚಿತದ ವ್ಯಾಧಿಯೊಳ್ ಸತ್ತ ಕಱುವಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೬೨); ಕುಚ್ಚಿತ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆ ಕೆಚ್ಚಿದೆ ಯಮಭಟರು ಚೆಚ್ಚೆ ಬಟ್ಟಯಮಾಡಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಭಂಗಬಡಿಪರು (ವಿಸಾಸು. ೨೧-೧). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ; ದುಷ್ಟ: ಕ್ರೂರರು ಕುಟಿಲಕುಚ್ಚಿತ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ್ತ]ರು (ಭೈರವೇ. ೧-೬೧); ಪಚ್ಚೆಯ ವರ್ಣನೆ ಕುಚ್ಚಿತ ನಾಶನೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ (ಜಿನರಾ. ೧೦-೬೭); ಕುಚ್ಚಿತ ರೊಡನಾಡಿ ಗುಣವನರಸಿದರುಂಟೇ (ನೀತಿಸಾ. ೫೩೦). **ಕುಚ್ಛಿತ**: ೧. ಕುಚ್ಛಿತ ಗುಣವನೆಲ್ಲವ ಜಱಿಯಬೇಕು (ಶಿವಗೀ. ೯೨೫). ೩. ಇಚ್ಛೆಯ ನುಡಿದು ಕುಚ್ಛಿತನಾಗಿ ಬರಿ ವಿರಕ್ತನಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊರೆದು . . . ಕಾಳು ಮೂಳರಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ವಿರಕ್ತಿ (ಘನವ. ೬೨-೬೧); ಕುಚ್ಛಿತನ ಸೊಲ್ಲು ಕರ್ಣಕೆ ಬೀಳದಾಯಿತೆ (ವಿದಾಕೃ. ೯೨-೮).
[< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತ]

ಕುಚ್ಚಿತದೈವ (ನಾ). ಹೀನದೈವ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕರ್ತಾರನ ಪೂಜಿಸಿ ಕು[ಚ್ಚಿ]ತ[ಪಾಠಾಂ. ಚಿತ, ಚಿತ್ತ] ದೈವಕ್ಕೆ ಜಗುವರು (ಬಸವ. ೬೧೬). [ಕುಚ್ಚಿತ + ದೈವ]

ಕುಚ್ಚಿತಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿ; ದುಷ್ಟಯೋಚನೆ; ಕೀಳು ಮನಸ್ಸು: ಅವನೊಳಂತಪ್ಪ ಕುಚ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯೆದೆಯೊಳೆಳ್ಳೆನಿತಿಲ್ಲವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೫೫). [ಕುಚ್ಚಿತ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಚ್ಚು$_1$ 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಹೊಯ್ಯು: ಮುಂಗೈಮೇಲೆ ಹಚ್ಚೆಕುಚ್ಚಿದ್ದ ಜೋಗಿಜಡೆಯ ಕರ್ನೀಲಿಬಣ್ಣವು . . . ಅವಳ ಮೈಬಣ್ಣವನ್ನು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೮೧೮). [?]

ಕುಚ್ಚು$_3$, ಕುಚ್ಚ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕೊಱೆವ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆ ಕುಚ್ಚು ಹಣ್ಣಲು ಬಸಿಗ ಗಿಱಿಲು ಬಂಗಡೆ . . . ಆನೆ ಮೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೫). **ಕುಚ್ಚ$_2$**: ಗಱಿಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನ್ ಪಾವುಮೀನ್ ಕಿಱುಮೀನ್ ಕೆಂಗಱೆಯಬ್ಬಿ ಕುಚ್ಚ ಲತಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೫); ವರಹಸ್ತದೊಳು ಕುಚ್ಚಮಂ ಪಿಡಿದು ನಡಿಯೆ (ನವಮೋ. ೧೭-೫೭). [? . / ತುಳು. ಕುಜ್ಜಿ]

ಕುಚ್ಚು$_4$ (ನಾ). ೧. ಗೊಂಚಲು, ಗುಚ್ಛ; ಗೊಂಡೆ: ಪೊಸಮುತ್ತು ವಣಿಗಳ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೫); ಹತ್ತಿದರೊರ್ವರೊಂದೊಂದು ಪಲ್ಲಕಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ್ ಮೆಱೆಯೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫); ನೀಲದ ಸರ ಮಾಣಿಕದ ಕುಚ್ಚು (ಕಂನವಿ. ೬-೬೮); ಎಷ್ಟು ಕುಚ್ಚು ಹೂವು ಕೊಡಲಿ ತಾಯಿ (ನಡೆದಾ. II, ೯೩೨). ೨. ಜಡೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಗೊಂಡೆ: ಅವಳು ತನ್ನ ಜಡೆಗೆ ಬಿಲ್ಲೆ ಹಾಗು ಕುಚ್ಚು ಹಾಕಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಚ್ಚು; ತೆಲು. ಕುಚ್ಚು. / ಸಂ. ಗುಚ್ಛ]

ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಚ್ಛವಾಗಿ ಕಟ್ಟು; ಗೊಂಚಲುಮಾಡು: ಈ ಕೋಟಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೋಣಿಸಿ ವಿಧಾಯಕನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಕುಚ್ಚುಗಟ್ಟಿ, ಈ ಮುಳ್ಳಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬಾತನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟರು (ಕನ್ನನು. I, ೩೦೩). [ಕುಚ್ಚು$_4$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಸುಣ್ಣ, ಬಣ್ಣ ಬಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒರಟಾದ ಕುಂಚ: ಗಾರೆಯವನು ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಂದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬಿರುಸಾದ ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕುಂಚ: ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುದುರೆಯ ಜವಿಯ ಕುಚ್ಚುಮಟ್ಟೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. I, ೨೨೩).
[ಕುಚ್ಚು$_4$ + ಮಟ್ಟೆ ?]

ಕುಚ್ಛಿತ 'ಕುಚ್ಚಿತ' ನೋ.

ಕುಜ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಗಿಡು; ಮರ: "ಕುಟಮೆನಲು ಕುಜಮೆನಲು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧-೧); ಕುಜಂಗಳಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ ಭಯಂಬೆರಸೊಳಱೆ ನೆಗೆದುದಾ ಪನಕರಿ ಶರಭ ಕಿಶೋರ ಕಂಠಗರ್ಜನೆ ಬನದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೧); ಬಾಳ ಚಂದನ ಕುಜದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನೆಸೆದಿರ್ದೊಡಂ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧). ೩. ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಅಂಗಾರಕ: ವರ ವೃಷಭನಂತೆ ಶೃಂಗಾಂಕಿತಂ ಪರಮ ಮಂಗಳನಂತೆ ಕುಜನಾಮದಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವೆತ್ತೊಂದು ವಟವೃಕ್ಷವು (ನವಮೋ. ೮-೩೮); ಕುಜಗ್ರಹ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಆಕಾಶ. ೧೯). ೪. ಕೀಳುಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬೇಡ; ಕಿರಾತ. ೫. ನಿಷ್ಠುರದ ಮಾತು; ಒರಟುಮಾತು; ಕೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸು: (ಕಿ); "ಗಾಢೋಕ್ತಿ ಕುಜಾತ ಮಂಗಳ ಪುಳಿಂದರುಮಿಂತು ಕುಜಾಖ್ಯೆ" (ನಾನಾರ. ೨೧); "ನಿಷ್ಠುರ ತರು ಕುಜ ಶಬರಾರ್ಧಾಷ್ಟಮಿ ಕುಜ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕುಜನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ದುಷ್ಟ: ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿಹ ಕುಜನರಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೫); ನಲಿಯರು ಕುಜನರು ರಸಿಕರು ನಲಿವಂತೆ ಕವಿಯ ಸುಭಾಷಿತ ಕೇಳಿ (ಇಂಚಾಪ. ೬೬-೧೭).
[ಸಂ.]

ಕುಜನತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಅಜನಜಡನೆಂದು ನುಡಿವುದು ಕುಜನತೆ ಜಡಜಾತಜಾತನೆಂತಜಡನವಂ . . . ಫಲನಂ ಖಲನಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೭). [ಸಂ. ಕುಜನತಾ]

ಕುಜನಾರಿಷ್ಟ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ದಿನನಾಥಂ ಸುರಪನ ದೆಸೆಯಲ್ಲೆಸೆದಂ ವರ ತಿಮಿರಾಳಿಯನೋಡಿಪ ಕುಜನಾರಿಷ್ಟಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೨೫). [ಕುಜನ + ಅರಿಷ್ಟ]

ಕುಜನೋಪದ್ರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಜನರಿಗೆ ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಜನಿಸಿದನು ವೈರಿಗಿರಿವಜ್ರದಂಡನು . . . ಕುಜನೋಪದ್ರನು (ನವಮೋ. ೩-೧೧). ೨. ದುಷ್ಟರಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವವನು.
[ಕುಜನ + ಉಪದ್ರ]

ಕುಜನ್ಮಳ (ಗು). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೧, ೨ : ವಿಪರೀತನಲ್ಲದ ಕುಜನ್ಮನಲ್ಲದ ಕಲ್ಪನಿಸ್ಪೃಹೆಂಬುದು . . . ಧರೆ ಮುನ್ಮನ ನಾಗದೇನವನಂ (ಎಳ. V, ಆರಣ್ಯ. ೩೮–೩೦ ; 1171).

[ಸಂ.]

ಕುಜರಾಜಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಗುಂಪು : ಜಾತಕಿಯರ್ದಾಕೋಕಿಯ ಸಮಿಾಪದೊಳಿರ್ದ . . . ಕುಜರಾಜಿಯನೋವದೆ ಕಿಚ್ಚಿನಿಲ್ಲ (ಪಂಡಾಮಾ. ೧೧–೧೪೪). [ಕುಜ + ರಾಜಿ]

ಕುಜವಾರ (ನಾ). ಮಂಗಳವಾರ. [ಕುಜ + ವಾರ್]

ಕುಜಾಗ್ರ (ನಾ). ಮರದ ತುದಿ : ದ್ವಿಜನಂದು ಮುನಿದೀಕ್ಷಿತಿದೊಡಾ ಸತಿಯಿಂದಳಿಲೆ ಮರುಳೆ ಕುಜಾಗ್ರದ ವಿಪಗನಲ್ಲಿ ಎಂದು (ಕುವ್ಯಾಹ. ೧೫–೪). [ಕುಜ + ಅಗ್ರ]

ಕುಜಾತ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು : ಕುಜಾತಂ ಧೂಳಿಜಾಳಂ ದಿಗಂಬರ ಸಾಂಗತ್ಯಮನುಪ್ಪಳೆಯುಂ ಬಜಿಳಂ ಸದ್ವರ್ತನಂಬೆತ್ತುದು (ಪಾಪ್ತಿಕ. ೫–೪೨). ೨. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : ವಸಂತಮನಾಂತ ಕುಜಾತಪಲ್ಲವ ಪ್ರಸರದಿಂ (ಶಾಂಪು. ೭೧೯) ; ವಿನಮಿತ ಜಾತ ಕುಜಾತಸಮೂಹಂ (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೧–೫೫ ೮). ೩. ಅಂಗಾರಕ ; ಮಂಗಳ ಗ್ರಹ. ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ; ಸ್ಯಂದನ ವೃಕ್ಷ : (೬).

[ಸಂ.]

ಕುಜಾತಜಟೆ (ನಾ). ಮರದ ಬೀಳಿಲು : "ಕುಳ್ಳಿತ್ ಕುಜಾತಜಟೆ ಮೂಲಂ ಚೀಲಪೂಗಾಂಬುಕಂ ಪ್ಲಾಂ ಸದ್ಯುಣನೇತ್ರನುಳ್ಳ" (ನಾನಾರ. ೬೬). [ಕುಜಾತ + ಜಟೆ]

ಕುಜಾತವಿವರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ವ್ಯಾಪಕವುಳ್ಳದ್ದು ; ಆಲದಮರ : "ಮದನೋಜ್ಜಿತಪ್ಪ ಮದಂ ಕುಜಾತವಿವರಂ ನಾದಂ ವಟಾಖ್ಯನಮುಂ" (ನಾನಾರ. ೯೬).

[ಕುಜಾತ + ವಿವರ]

ಕುಜಾತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಕುಲ ; ಹೀನಕುಲ. 'ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಜಾತಿಸಮೃದ್ಧ (ಗು). ೧. ಮರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬಿದ. ೨. ಹೀನಕುಲದವರಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ೧, ೨ : ಅವನಂ . . . ಕುಜಾತಿ ಸಮೃದ್ಧಮಾಗಿಯುಂ ದ್ವಿಜಾತಿಮನೋಜ್ಞಮುಂ ಪರಿಗತ ಕಬರೀಪಪ ಯುಕ್ತಮಾಗಿಯುಮವಿಗೃಹಸವಾಗ್ರಸ್ಥಳಮುಂ (ರಾಜತ. ೫–೭೪ ವ).

[ಕುಜಾತಿ + ಸಮೃದ್ಧ]

ಕುಜಾತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸೀತೆ : ರತಿಗಸು ಸಾರಾ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ತೋಡು ಕುಜಾತೆಗೆ ಪಾಟ ನೋಡರುಂಧತಿಗೆ ವಾಸ ವಾಂಗನೆಗೆ ಪಾಸಟ ಜಾಗಲಿದೇಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಳ. VIII, ಸಗರ. ೪೭–೧೧೩ ; 1063). [ಸಂ. ಕುಜಾತಾ]

ಕುಜಾಯ, ಕುಜಾಯಿ,, ಕುಜಾಯಿ (ನಾ). ಕೂಜ ; ಹೂಜೆ ; ಕಳಸ : ಹಡಸ ಕನ್ನಡಿಯು ಮುಖವಾಡ ಕುಜಾಯಮುಂ ಕುಡಿಪು (ಸವನೋ. ೫–೪೩) ; ಮಿರುಗುವ ಹೊನ್ನ ಕುಜಾಯದೊಳಗೆ ತುಂಬಿ (ಜ್ಞಾನಸ. ೬೯–೮೮). **ಕುಜಾಯಿ** : ಪಾತ್ರಾದೀನಾಂ – ಕುಜಾಯಿ ಕೊಳಗಪಾತ್ರೆಗಳ (ಪಾಣಟಲ. ೨–೬–೨೬ ವ) ; ಪಕ್ಕೀರಿನ ಕುಜಾಯಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೪೦–೮). **ಕುಜಾಯಿ** : ಸವಸಿಹ ಗುಂಡು ಚಂಬುಗಳು ಬಿಂದಿಗೆ ತಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟಲು ಕುಜಾಯಿಗಳನು (ಕೃಷ್ಣ ವಿ. ೨–೪೬). 'ಕೂಜ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ ; ಪಾರ್. ಕುಜಾಹಾ]

ಕುಜಾಯಿ 'ಕುಜಾಯ' ನೋ.

ಕುಜುಬುಜು 'ಕುಚುಕುಚು' ನೋ.

ಕುಜೆ (ನಾ). ೧. ಭೂದೇವಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ. ೨. ಕುತ್ತಿತವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳವಳು ; ಕೇಳು ಹೆಂಗಸು ; ಹೀನೆ : ಚಪಲೆ ಜಂಜಲಿ ಜೋಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಬಲವಾದಿ ಕುಟಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ವಷ್ಟೆ ಕುಲ ಗೆಡಿ (ಪ್ರಬೋಧಾ. ೫–೬೧). [ಸಂ. ಕುಜಾ]

ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿ (ನಾ). ಮರಗಳ ಹುಟ್ಟು, —ಬೆಳೆ : ನವರತ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಬೆಟ್ಟುಗಳಲಿಳೆ ಕುಜೋತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಕಾಡುಗಳ್ . . . ಸುಖೋತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಪೀಡುಂಕರ್ಮಂ (ಶ್ರುತಕೀ. ೯–೧೨). [ಕುಜ + ಉತ್ಪತ್ತಿ]

ಕುಜ್ಜ, ಗುಜ್ಜ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ ; ಕೆಳಗಿಳಿದ. 'ಕುಬ್ಜಮುಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಳ್ಳ ; ಗಿಡ್ಡ ; ವಾಮನ : ಕಡುಗುಜ್ಜಂ . . . ನೋಟ್ಟಿಪ್ಪೊಡೆ ವಿಕಟಾಂಗಂ ನಿಳ್ಕಪ್ಪಕಳ್ಳಂ ಮನುಜಂ (ಲೋ ಕೋ ಸ. ೧೧–೩೪). **ಗುಜ್ಜ** : "ಗಡುಳ, ಕುಜ್ಜ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೯೦–೪೬) ; "ಕಿಜ್ಜಿದಂ = ಗುಜ್ಜಂ" (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೧) ; ಪಡಿಯರಂತಜ್ಜರ ಗುಜ್ಜರಂತೆ ಮನದಣಿಯಗರಂತೆ ಮೇಳದವರಂತೆ ನೆರೆದೋಲಗಿಸುಂ (ಜಾಂತಿ. ೬–೧೧೯) ; ಅಂತಪ್ಪ ಕಾಲೆಡೆಗಳೊಳ್ ನುಗುಳ್ದ ಗುಜ್ಜರಿಂ (ಅಪಸಿ. ೪–೬) ; ಮೊಸಳೆ ಪಾಯ್ದು ನರಪತಿಯ ವಿಮಾನದ ಗುಜ್ಜ ನಿಳ್ಕೆ ಪಿಡಿದತ್ತು (ಯಶೋಧ. ೩–೪೪).

[←ಪ್ರಾ. ಕುಜ್ಜ, ಖುಜ್ಜ < ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಜ್ಜಮುಖ (ನಾ). ಮುಖವನ್ನು ಬಾಗಿಸಿದವನು; ಕೆಳಮೊಗವಾದವನು : ಕುಜ್ಜಮುಖನಾಗಿ ಪಾರಿಕಶಿಟ್ಟ . . . ಅದಯ್ಯನಂ ಕರೆಸುಕುಂ (ಕ್ರಮಿಯ. ೮–೬೪). [ಕುಜ್ಜ + ಮುಖ]

ಕುಜ್ಜೆ (ನಾ). "ಪಕ್ಕವಾಗದ ಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕಡಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂ.ಕೋ. ೨೧೪). 'ಗುಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಜ್ಜೆ]

ಕುಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವವಳು ; ಗಿಡ್ಡಿ ; ಕುಬ್ಜೆ : ಕಡುಕೆಜ್ಜೆನೆ ಕಡುಗರಿಯಳ್ ಕಡುಧಿರಿಯಳ್ ಕರಮಿ ಕುಜ್ಜೆ ಮೀಣ್ ಕರಮಿಯಳ್ ... ಕಪ್ಪೆಯವಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೬೦). [ಕುಜ್ಜ + –ಎ]

ಕುಟ್ಟ,, ಕೂಟ್ಟ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದು ; ಕುಕ್ಕುವುದು. 'ಮರಕುಟ', 'ಸರಕುಟ' ಪರಾ. ಕೂಟ್ಟ. 'ಮರಕೂಟ', 'ಸರಕೂಟ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು,]

ಕುಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕೊಡ ; ಕಲಶ : "ಕಳಶ, ಕುಟಪ, ಕುಂಭ, ನಿಧಿಪ —ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೬೦). ೨. ಮನೆ : "ಅಗಾರ . . . ಗೇಹಂ, ಕುಟಿ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೬೧೬). ೩. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ : "ವೃಕ್ಷಃ . . . ಕುಟಃ, ಅಧ್ರಿಃ, ಗಿರಿಜ . . . ಪಾದಪಃ—ಈ ೧೪ ಮರಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೩). ೪. ಕಲ್ಲು ಒಡೆಯುವಸುತ್ತಿಗೆ : (೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಂಕಳ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಛಾವಣಿ; ಚಪ್ಪರ. ೨. ಕೊಟ್ಟಿಗೆ : (೪). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಕ್ಕ, 'ಕುಟಿಕ್ಕ' ನೋ.

ಕುಟಿಕ್ಕ 'ಕುಟಿಳ್ಕ' ನೋ.

ಕುಟಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು; ಗುಟಕರಿಸುವವನು. 'ಮಳೆ ಗುಟಿಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಟುಕ್ಕು + –ಅ್]

ಕುಟಿಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಂಬ; ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ. ೨. ಗಳೆಯಿಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು : "ನೇಗಿಲ ಕುಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೦೮೨). ೩. ಒಂದು ದೇಶ: ವೃಷಭದೇವನು . . . ಸಂಶಂಸುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಿಕ . . . ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಕು (ಕ್ರಿ). ಒತ್ತಿತುಂಬು ; ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ತುರುಕು ; ಗಿಡಿ : "ಕುಟಿಕು–ಗಾಢಪೂರಣೇ (ಹೆಜ್ಜಾಗ ತುಂಬು)" (ಕವಿಧಾ). [?]

ಕುಟಜ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ —ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೦); "ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧); ಅಲರ್ದುವು ಕುಟಜಂಗಳ್ ಪೂತುವಿಂಬಪ್ಪಿನಂ ಕಂದಲಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೫೫); ಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣದ ಕುಟ್ಮಳೌಘವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಕ (ನಾ). = ಕುಟಜ: "ಕುಟಜಕ – ಕೊಡಸಿಗೆ" (ಶಮದ. ೨೮೨ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಲೇಹ್ಯ: ಕುಟಜಾದಿಲೇಹ್ಯ – ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಕ್ಕೆ ೧೦೦ ಹಲ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಧಾನ್ಯಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷವಿರಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೯೬). [ಕುಟಜ + ಆದಿ + ಲೇಹ್ಯ]

ಕುಟನ್ನಟ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ತಿಗಡೆ ಮರ: "ಕುಟನ್ನಟಂ ಪಳವಕ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯-೩೬); "ಕುಟನ್ನಟ ಮೆನಲ್ ಸೀರಸನಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು; ತುಂಗಮುಸ್ತೆ; ಗೇಕು; ಗಿಕ್ಕು. ೩. ಲವಂಗ. [ಸಂ.]

ಕುಟರ 'ಕುಟಾರೆ' ನೋ.

ಕುಟರಿ 'ಕುಟ್ಟರಿ' ನೋ.

ಕುಟರು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ. ೨. ಗುಡಾರ; ಡೇರೆ. [ಸಂ.]

ಕುಟಹಾರಿ (ನಾ). ನೀರು ತರುವ ದಾಸಿ; ತೊತ್ತು: ಕುಟಹಾರಿ ಚೈಟಂ ಚೇಟ ದಾಸಿಯೆನೆ ತೊತ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೪). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರೀ]

ಕುಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿ: "ಪೋಟಾ, ಚೇಟಾ, ಚೇಟೀ, ದಾಸೀ, ಕುಟಹಾರಿಕಾ – ಈ ೫ ತೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೮). [ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟಾಯಿಸು 'ಕೊಟಾಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಟಾರೆ, ಕುಟರ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸನಿಕೆ: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟಾರೆ ಮಣ್ಣು ಕಡಿಯದ ರೈತರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಟರ**: ೨. ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಸಾಧನ; ಕೊಡಲಿ: ವಟವೃಕ್ಷವನೂಂಕೆ ಪತಿತವಾಗುವುದೇನೋ ಕುಟರದಿಂ ಕಡಿಯಲುಬೇಕು (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೩-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಟಿ$_1$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಬೊಕ್ಕೆ; ಕಣ್ಣುಕುಟಿಕೆ: ಮೈಲಿಗೆ ಗಣ್ಣೊ ವಾತದಿಂ ಬಲಿದ ಕಣ್ಣೊ ಕುಟಿಯಗಣ್ಣೊ . . . ಕಣ್ಣಿದಕೆ ನಾಂ ತಿಳಿಯೆನೇನಂ ಮರ್ದನೆನುತ (ಮಹಾವಿ. ೭-೫೧). 'ಕುಟಿಕೆ' ಪರಾ. [< ಕುಟಿಕೆ ?]

ಕುಟಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿದುದು; ತಿರುವು. ೨. ಗುಡಿಸಿಲು; ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಗೃಹಂ ಭವನಂ ನಿಕೇತನಂ ಕುಟಿ ಕುಲಂ ಶಾಲೆ . . . ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೭); ರತಿಕಾಂತನೇಳ್ಗೆಯ ವರಕುಟಿ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೮); ಕುಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕಿರುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾನೊಂಟಿ ಅಲೆಯುತಿದ್ದೆ (ಪಲಾನ. ೭೩). ೩. ಹೊಗೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ. ೪. ಹೂವಿನ ತುರಾಯಿ. [ಸಂ. ಕುಟಿ. ಕುಟೀ]

ಕುಟಿಕ$_1$, ಕುಟಕ$_1$, ಕುಟುಕ$_1$ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವವನು; ಕುಕ್ಕುವವನು. 'ಕಲ್ಕುಟಿಕ', 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ$_1$' ಪರಾ. **ಕುಟಿಕ$_1$**. 'ಕಲ್ಲುಕುಟಕ' ಪರಾ. **ಕುಟುಕ$_1$**. 'ಕಲ್ಲುಕುಟುಕ' ಪರಾ. [< ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಕ]

ಕುಟಿಕ$_2$, ಕುಟಕ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡುವವನು; ಎರೆಯುವವನು. 'ನೀರ್ಕುಟಿಕ$_2$' ಪರಾ. **ಕುಟಿಕ$_2$**. 'ಕೆಯ್ಗುಟಕ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಕೆ, ಕುಟಿಗೆ (ನಾ). ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕಣ್ಕುಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುಟಿಗೆ**: ಸ್ತನಗಳು ಕುಟಿಗೆ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯಿರಲು ದೂರಯಿರಲು ಅತ್ಯಂತ ತೋರವಾಗಿಯಿರಲು ಬಿದ್ದುಯಿರಲು ಶುಭವಲ್ಲ (ಸಾಮುಲ. ೧೨೬-೧೮). [< ಸಂ. ಗುಟಿಕಾ]

ಕುಟಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಚುಚ್ಚು; ಕುಟುಕು (?): ಕುಟಿಕರಿಸುವ ಮಾತು ಕಟಕಿಯಾಗಿಹುದು (ಕರಿಕ. ೪೩-೭). [?]

-ಕುಟಿಗ$_1$ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವನೀತ ನಿವಜೊಳೆಂಬಲ್ಲಿ ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೧); ಕುಟಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಕಲ್ಕುಟಿಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಿಗಂ, ಮರಕುಟಿಗಂ, ಕಜುಕುಟಿಗಂ, ಕಟ್ತಿಕುಟಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಗ]

ಕುಟಿಗ$_2$ (ನಾ). = ಕುಟಿಕ$_2$. 'ನೀರ್ಕುಟಿಗ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟಿಗೆ 'ಕುಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಟಿಲ, ಕುಟಿಳ (ಗು). ೧. ಕೊಂಕಿದ; ಬಾಗಿದ; ನೇರವಲ್ಲದ: "ಭಂಗುರ ಮರಾಳಂ ಭುಗ್ನಮಾವಿದ್ಧಮೂರ್ಮಿಮತ್ ಕುಂಚಿತಂ ಕುಟಿಲಂ ನತಂ . . . ಎನಲು ಪೊರೆದ ಕೊಂಕಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೭). ೨. ಉಂಗುರುಂಗುರಾದ; ಗುಂಗುರಾದ. 'ಕುಟಿಲ ಕುಂತಲ' ಪರಾ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೪. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ಕುಟಿಲದ ವಸ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ಅದನೆಸೆದು ಪ್ರಾಣವ ಬೆರಸದನ್ನಕ್ಕ (ವೋಳಿಮಾ. ೧೧೭-೪೬೦); ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ – ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ತರತರದ ಭಾವಜಟಿಲತೆಯ ಜಾಲ ಜೇಡನ ಕುಟಿಲದೊಳ್ ಜೀವಪುಳು ಸಿಲ್ಕಿದೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೧೪೩). ೫. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟಿ: ಅಟಮಟಗಂ ಗಾಳುವಿವಂ ಕುಟಿಲಂ ಲಂಪಟನೆನಿಪ್ಪವಂ ಮಾನಿಸನೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೬); ಕುಟಿಲನುಂ ಶಠನುಮವಂ (ಜಾತತಿ. ೨೦-೯); ಕುಟಿಲನ ಭಕ್ತಿ ಕಿಸುಕುಳನ ವಿರಕ್ತಿ (ಸರ್ವವ. ೧೧೯-೬೧೫). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕುಟಿಲ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಜೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). **ಕುಟಿಳ**: ಕುಟಿಳ ಮೃದು ಘನಸ್ನಿಗ್ಧಕೇಶಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲ, ಕುಟಿಲಕುಂತಳ, ಕುಟಿಳಕುಂತಳ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು; ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳು; ಸುರುಳಿ ಕೂದಲು: ಚೆಂದುಟಿ ಹವಳವು ಸುಲಿಪಲ್ಲು ಧವಳವು ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಲವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೯-೮೫). **ಕುಟಿಲಕುಂತಳ**: ನೀಲವು ಕುಟಿಲಕುಂತಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೮೮-೨೭). **ಕುಟಿಳಕುಂತಳ**: ಆಡ ಪಾಲೊಳಿಂಬಾಗಿರಲೇ ಟುದಿನಂ ರಸಾಂಜನಂ ಬೆರಸದಜಿಂ ತಲೆವೂಸೆ ಕುಟಿಳಕುಂತಳಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೧). [ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ]

ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳವಳು: ಕುಮುದ ದಳಾಕ್ಷಿಯಂ ಕುಟಿಲಕುಂತಲೆಯಂ (ದಮಸ್ವ. ೩-೧೨೮). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಕುಂತಲಾ (ಕುಟಿಲ + ಕುಂತಲ + -ಎ$_2$)]

ಕುಟಿಲಕೋವಿದ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ; ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ: ಸೆಜೆಯ ಕಳವಿನ ಕಾಲು ಕೀಲ್ಗಳನಾರುಬಲ್ಲರು ಕುಟಿಲ ಕೋವಿದರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೨೧). [ಕುಟಿಲ + ಕೋವಿದ]

ಕುಟಿಲಗರ್ಭ (ಗು). ಒಳಗೆ ಮೋಸವನ್ನುಳ್ಳ; ಕಪಟವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ: ವನಿತೆ ನಿಮ್ಮೊಡನೆಂತು ತೊಳಲುವಳನವರತ ಗಿರಿಗುಹೆಯ ಘಟ್ಟವನೆನುತ ನುಡಿದಳು ಕುಟಿಲಗರ್ಭದ ಗುಣದ ಬೆಳವಿಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೨). [ಕುಟಿಲ + ಗರ್ಭ]

ಕುಟಿಲಗಾಮಿ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ಹಾವು. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ದುರ್ಮಾರ್ಗಿ. ೧, ೨: ನಾಡಿಗರೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕುಟಿಲಗಾಮಿಗಳಲ್ತು ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೨೨). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಗಾಮಿನ್]

ಕುಟಿಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ವಂಚಕಿ. [ಕುಟಿಲ + -ಕಾಱ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಟಿಲತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಕುಟಿಲ + -ತನ]

ಕುಟಿಲತೆ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಟಿಲತಾ]

ಕುಟಿಲತ್ವ (ನಾ). = ಕುಟಿಲತನ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಟಿಲಭಾವ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು: "ಕೊಂಕು ಬಿಂಕು" (ಚತುನಿ ಕಿ. I, ೮). ೨. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ. [ಕುಟಿಲ + ಭಾವ್ಯ]

ಕುಟಿಲವಿದ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಆ ಯುವತಿಯರು . . . ಕುಟಿಲವಿದ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ತನ]ದಿ ಮಾಯೆಗಳ ಹಣ್ಣುವರು (ನಳಚ. ೩-೨೩). [ಕುಟಿಲ + ವಿದ್ಯ]

ಕುಟಿಲಾಂಗ (ನಾ). ಮೋಸವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ರೀತಿ; ವಂಚನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಉಪಾಯ: ಬರಿಯ ಬೇಟದತಿ ಕುಟಿಲಾಂಗದೊಲವುಗಳ ವಾರನಾರೀಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬). [ಕುಟಿಲ + ಅಂಗ$_1$]

ಕುಟಿಲಾಲಕ, ಕುಟಿಳಾಳಕ (ನಾ). = ಕುಟಿಲಕುಂತಲ: ರೋದನ ಮುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮೆ ಕುಟಿಲಾಲಕಮಂ ಪಿಡಿದೀಟ್ಟು ತಂದು ಮಂಡೋದರಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೦೩). **ಕುಟಿಳಾಳಕ**: ನಾಂದಾಱಿಸಲ್ಕೆ ಪರಪಿದ ಕುಟಿಳಾಳಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ದ ಶೀತೋದಕಮೆನೆ ಕರ್ಬುರಿತವಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೩). [ಕುಟಿಲ + ಅಲಕ]

ಕುಟಿಲಾಶಯ, ಕುಟಿಳಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ವಕ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿ: (ಕಿ). **ಕುಟಿಳಾಶಯ**: ೨. ವಕ್ರಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಚರಃ, ಕುಟಿಳಾಶಯಃ - ಈ ೨ ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೩೫). [ಕುಟಿಲ + ಆಶಯ]

ಕುಟಿಲಾಳಕಿ, ಕುಟಿಳಾಳಕಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುಟಿಲಾಳಕಿಯ ಚಂದ್ರಮುಖಿಯ ವರವಟಫಲಾಧರೆಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೩-೬). **ಕುಟಿಳಾಳಕಿ**: ಅರೆಬರ್ ಕುಟಿಳಾಳಕಿಗೊಲ್ದು ಕಂಕಣಂಗಳ ನಿಟ್ಟರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೫೬). [< ಸಂ. ಕುಟಿಲಾಲಕಾ]

ಕುಟಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ಕಪಟಸ್ವಭಾವದವಳು: ದಿಟ್ಟಿಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಟಿಲೆ ಕಂಟಕಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ. ಕುಟಿಲಾ]

ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರ (ನಾ). ಕುಟಿಲತೆಯುನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವವನು; ಅತಿವಂಚಕ: ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಿಲೋದ್ಧಾರರ್ ಪರಮಾರ್ಥಮಾರ್ಗ ಕಂಟಕರೂಪರ್. . . ಷಡ್ವಿಧ ಚೋರರ್ ನಡೆತಂದರಿರದೆ ಬೇಹಿಗೆ ಬೇಗಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೧೦). [ಕುಟಿಲ + ಉದ್ಧಾರ]

ಕುಟಿಳ 'ಕುಟಿಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಕುಂತಳ 'ಕುಟಿಲಕುಂತಲ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಶಯ 'ಕುಟಿಲಾಶಯ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕ 'ಕುಟಿಲಾಲಕ' ನೋ.

ಕುಟಿಳಾಳಕಿ 'ಕುಟಿಲಾಳಕಿ' ನೋ.

ಕುಟೀಚಕ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂನ್ಯಾಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಮಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವವನು: "ಆ ಯತಿಗಳೊಳು ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಿಯಾಗಿ ತ್ರಿದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರ ಕಾಷಾಯಾಂಬರ ಪಾದುಕೆಗಳುಳ್ಳಾತನಾಗಿ . . . ಸ್ವಜಾತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಪುತ್ರ ಬಂಧ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಮಂ ಪಡೆದು ಭುಂಜಿಸಿ ಶಿವಯೋಗಿಯಾಗಿರ್ಪಾತನೇ ಕುಟೀಚಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಿವೇಕ. ೧೪೫). ೨. ಊರೂರು ಸುತ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟೀರ (ನಾ). ಗುಡಿಸಿಲು; ಜೋಪಡಿ; ಸಣ್ಣಮನೆ: ನಾಳೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ನನ್ನ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಬರಬಲ್ಲೆಯಾ ತಂಗಿ (ಬಾಣಅ. ೪೦೪); ಎಡಬದಿಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕುಟೀರವೊಂದಿದೆ (ಪುನರು. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಕುಟೀರಕ (ನಾ). = ಕುಟೀರ: ಎಱಗಿರ್ದುವು ಷಟ್ಪದಂಗಳುತ್ಕೇಸರ ಕೋಟಿ ಸಂಕಟ ಕುಶೇಶಯ [ಕೋ]ಶ ಕುಟೀರಕಂಗಳೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೭). [ಸಂ.]

ಕುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಹಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುಸಾದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಶಬ್ದ: (ಕಿ).

ಕುಟುಂಗಕ (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಲತಾಮಂಟಪ. ೨. ಚಪ್ಪರ; ಹಂದರ. ೩. ಗುಡಿಸಲು. ೪. ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನ; ವಂಶ. ೨. ಮನೆಯೊಳಗಿರುವ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಿಕರು; ಸಂಸಾರ: ಸಿಲ್ಕದ ವಿರೋಧಿ ಕುಟುಂಬಮಿಱುಂಬುಗೊಂಡಡಂಗದ ಖಳರನ್ಯಮಂಡಳದೊಳಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೫೫); ಇವಂ ತನ್ನಯ ಕುಟುಂಬಮಂ ಸಲಹಲಾಱದೆ ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಂ (ಚಿಬಪು. ೫೬-೩೮); ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುಟುಂಬವೇ ಮೊದಲ ಶಾಲೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೮೩). ೩. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ತಮ್ಮ 'ಕುಟುಂಬ' ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹುಡುಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೬೫); ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಚಂದಾಯಮ್ಮಣ್ಣಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು (ಒಡೆಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಭರಣ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ಪೋಷಣೆ: ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷು ಕಲಿತಿದ್ದು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬಭರಣಕ್ಕೆಂದು (ರಾಮಾನೆ. ೮೩). [ಕುಟುಂಬ + ಭರಣ]

ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುರುತು: ಅವನು ತಕ್ಷಣವೆ ಕುಟುಂಬಲಾಂಛನ ತುತ್ತತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ . . . ಜೋಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೭). [ಕುಟುಂಬ + ಲಾಂಛನ]

ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೯೨). [ಕುಟುಂಬ + ವತ್ಸಲ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಸನ (ನಾ). ಕುಟುಂಬದ ವ್ಯಸನ: ಹುಸಿಯದಾಪ್ತನ ಬಹುಕುಟುಂಬವ್ಯಸನವುಳ್ಳನ ಮಾಳ್ಪುದೈ ಭಂಡಾರರಕ್ಷಕನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೦). [ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಸನ]

ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಯಜಮಾನ: "ಅಭ್ಯಾಗಾರಿಕಃ, ಕುಟುಂಬವ್ಯಾಪೃತಃ–ಈ ೨ ಮನೆವಾರ್ತೆಯೊಳಿರ್ಪವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯–೨೦೨).
[ಕುಟುಂಬ + ವ್ಯಾಪೃತ]

ಕುಟುಂಬಸ್ಥ (ನಾ). ಗೃಹಸ್ಥ; ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟುಂಬವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟುಂಬವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ; ಗೃಹಸ್ಥ: ಕುಟುಂಬಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೩). ೨. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪೋಷಿಸುವವನು: "ವ್ಯಾಪೃತಂ ಕುಟುಂಬಿಯೆನಲ್ಕೆ ಮನೆವಾರ್ತೆಯುಳ್ಳನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯–೧೨). ೩. ಕೃಷಿಕ; ಭೂಮಿ ಸಾಗುಮಾಡುವ ಒಕ್ಕಲಿಗ: "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಃ . . . ಕುಟುಂಬೀ– ಈ ೫ ಗೆಯ್ವೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೪–೪೨೦); "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯಮಾಳ್ಪೊಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯–೧); ಕ್ರೋಶದ್ವಿಕ್ರೋಶ ಸೀಮಾಭಾಗ ಯೋಜನ ಪಂಚಶತ ಕುಟುಂಬಿ ಕುಲಾವಿರ್ಭಾವಿತಾಧಮೋತ್ತಮ ಭೇದಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮–೬೩ ವ). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನ್]

ಕುಟುಂಬಿಕ (ನಾ).= ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಿಕನು ಅವನಿಗೆ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ . . . ಒಂದು ಪರ್ಣಶಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟುಂಬಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕುಟುಂಬಿ ೧: ತುಂಬಿದ ಮನೆಯು ಕಿಚ್ಚಿಂದಾವರಿಸಿಯುಂಗೊಳಲೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಟುಂಬಿಗನು ಮಡದಿಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದುವಂ ಬಿಟ್ಟು ತಾನುಳಿದೋಡುವಂತೆ (ವಿವೇಕ. ೧೫). ೨. = ಕುಟುಂಬಿ ೩: ಮಳೆಯ ಬರವನಾರಯ್ವ ಕುಟುಂಬಿಗನಂತೆ (ಪಸಾರ. ೬೩೭–೧೪); ಕುಟುಂಬಿಗನಿಂತೆಂದನೆಮ್ಮಯ್ಯನಯ್ಯನಾದಿಯಾಗಿ ಯಾಕೆಯ್ಯನುಳುವೆವು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೬ ವ). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿಕ]

ಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). ಮನೆಯ ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿ; ಹೆಂಡತಿ: ದೇವಿಲನೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕೂಟಂಗಂ ಆತನ ಕುಟುಂಬಿನಿ ವಸುಮತಿಗಂ ಧನಶ್ರೀಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಆದಿಪು. ೩–೩೮ ವ); ನೀಂ ಬೇವಾದೊಡೆ ನಿನ್ನ ಕುಟುಂಬಿನಿಯುಂ ಕಯ್ಪೆ ಸೊರೆಯ ಕುಡಿಯೇಂ ಮಿಡಿಯೇನೆಂಬಂತೆ ದರಸಿಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೮). [ಸಂ. ಕುಟುಂಬಿನೀ]

ಕುಟುಕ$_1$ 'ಕುಟಕ$_1$' ನೋ.

ಕುಟುಕ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು (?): ತೊಡಚಿಯಟ್ಟಿದುದನು ನೀರೊಳು ಕೆಡೆದುದದುಯೆಂಬಾಗ ಕುಟುಕನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುದದೊರ್ಮೆ ಮತ್ತಾ ಖಗನು ಬಂದೆಱಗೆ ಬಿಡುವುದೆ ಕುಟುಕನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭–೮೪). [< ಕುಟುಕು ?]

ಕುಟುಕಿಸು, ಗುಟುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗು; ಕುಡಿ: (ಕಿ). **ಗುಟುಕಿಸು**: "ಢಲಕೀತಿ ಗುಟುಕಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೫೦); ನುಂಗುವಾಗ ಒಂದು ಗುಟುಕಿಸುವಾಗ ಎರಡು (ವಚಶಾ. II, ೨೪೭); ಪುಟದ ಸಕ್ಕರೆಯನು ತನಿವಾಲಿನೊಳು ಸೂಸಿ ಗುಟುಕಿಸುವಂತೆ ಸಂಗೀತಾ (ಧರಚ. ೨೫–೧೨). [ಕುಟುಕ್ಕು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕುಟುಕು$_1$, ಕಟುಕು$_1$, ಕುಡುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ಪಿಕಾಳಿ ಕುಟುಕಲ್ ಸೊನೆ ಬಿಂದುಗಳೊಪ್ಪುವಾಮ್ರ ಧಾತ್ರೀಜದಿಂ (ದಶಕು. ೬–೮); ನೇಲ್ವ ನೆಲವಿನೊಳ್ ಮೊಸರ್ಗಂದಲಂ ಕಂಡು ಕಡೆಗೋಲಂ ನೆಗಪಿ ಕುಟುಕುವಿನಂ (ಚಿಕವಂ. ೬೯–೧೦); ತಮಟೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರೇಟನು ಕುಟುಕಿ ಆಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯).

ಕಟುಕು$_1$: ಮುದಿಸೂಳೆಗೊಬ್ಬ ಎಳೆಸೂಳೆ ಕಟುಕಿದಳು (ಜೀವಲ. ೪೪); ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೂ ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೆ? ಎಂಬ ಅಸಮಾಧಾನ ಅವಳ ಅಂತರಂಗವನ್ನೇನೂ ಕಟುಕದಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೪). **ಕುಡುಕು**$_1$: "ಕುಡುಕು – ಚಂಡುಘಾತನೇ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು)" ಧಾನ್ಯಾದಿ ದ್ರವ್ಯೇ ಚ (ಗುಟುಕು)" (ಶಮಧಾ); ಆ ತರುವಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಹಣ್ಣುಹುಟ್ಟಿ ಅಪ್ಪುವಿನ ಪಕ್ಷಿ ಬಂದು ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಡುಕಲಾಗಿ (ವಚಸಂ. ೫೫೮–೧೪); ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಕಿ ಸವಿದುಟಿಯಂ (ಜಯಕಾ. ೮–೪೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಡುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಡುಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಪುನಿ; ಕೊಡ. ಕೊಟ್ಟೆ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೊರ್ಕ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಡ್ಕ್]

ಕುಟುಕ್ಕು$_2$, ಕುಟುಕ್ಕು, ಕುಡುಕ್ಕು$_3$, ಗುಟಕು, ಗುಟುಕು (ನಾ). ೧. ತುತ್ತು; ಒಂದು ಸಲ ಬಾಯಿತುಂಬ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಆಹಾರ; ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮರಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಚಂಚುವಿನಿಂದ ನೀಡುವ ತುತ್ತು: ಅಂತಾತನೆನಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕುದಂ ತನಗಶನಮಂ ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಮಿರೆಯಿರೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೩೬); ತಾಯಿಯಿತ್ತ ಕುಟುಕಕೊಂಡು (ಅವರೇ. ೩೦); ಹಂಸೆಗೆ ಪಾಲ್ಗುಡಿಸೆಂಬ ಕೀರಂಗೆ ಕುಟುಕನಿಕ್ಕೆಂಬ (ನಂಬರ. ೧೪–೩೬). ೨. ಒಂದುಸಲ ಕುಡಿಯುವಷ್ಟು: ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಟುಕು ನೀರೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕುಟುಕ್ಕು**: ೧. ಸವಳದೆ ಕುಟುಕ್ಕಿನೊಳಗಿಂದ್ರವಾರುಣಿಯ ಬೇರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦–೫೩). **ಕುಡುಕ್ಕು**$_3$: ೧. ಮಱುದಿವಸಂ ತತ್ತಿಗಳಂಪೆತ್ತು ಬಱಿಕ್ಕೆ ನಿಜಪ್ರಾಣೇಶ್ವರನುಂ ತಾನುಂ ಕುಡುಕಂ ಕೊಳಲಡವಿಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦–೪); ತಾಯ ಬಾಯ ಕುಡುಕಂ ಕೊಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೨ ವ); ಉಕ್ಕೆವದಿಂ ಕುಡುಕೆಂದು ತಂದು ಚಂಚೂವಿವರಕ್ಕೆ ಮಾಣಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೩). **ಗುಟಕು**: ೨. ಆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಟಕು ನೀರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಗುಟುಕು**: ೧. ಆಶೆಯೆಂಬ ಗು[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಟುಕನಿಕ್ಕಿ ಹೇಸದೆಕೊಂದೆಯಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೬–೨೧); ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು ತಾವರೆಯ ಬೀಜವ ಗುಟುಕಿಕ್ಕಿಕೊಂಬಂತೆ (ಧರಚ. ೧೧–೭೬); ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಗುಟುಕ ಸೆಳೆವಗಿಳಿವಱಿಗಳ ರೀತಿಯ ಕಂಡಳಾ ಕಾಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೪–೪೭).
[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗುಟುಕ, ಗುಟುಕು; ತೆಲು. ಗುಟಕ, ಗುಟುಕು, ಗುಡುಕ್ಕು. / ಮರಾ. ಗುಟಕಾ]

ಕುಟುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳ್, ಕುಡುಕುಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕುಟುಕು; ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು; ತುತ್ತುಗೊಳ್ಳು; ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸು: ನೇಸರ್ಮೂಡಲೊಡನೆ ಗೂಡುಗಳಿಂಗಿಳಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಕುಟುಕುಗೊಳಲೆಂದು ಪೋಗೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೦). ೨. ನುಂಗು: ಸಾರ್ತಂದಗಲ್ಲ ಲುರ್ಚಿದ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಕುಟುಕುಗೊಳ್ವ ಕೋಕದ್ವಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೧೩೪); ಮನುಜರಂ ತಡೆಗಡಿದು ಕುಟುಕುಗೊಂಬೆನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದೊಳು (ಘೋರಾಸು. ೩–೮). **ಕುಡುಕುಗೊಳ್**: ೧. ಕುಡುಕುಗೊಳ ವೋಪ ಶಕುನಿಗಳೊಡವೋಗಲ್ ಜನಕನಾಱದಿರ್ದೊಡಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೫೧). **ಕುಡುಕುಗೊಳು**: ೧. ಕುಡುಕು ಗೊಳುತಿರ್ಪ ಪಕ್ಕಿವಿಂಡಂ (ನಳಚಂ. ೫೨೬); ಸಿಡಿದ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳನಾಯಿದು ಕುಡುಕುಗೊಂಡವು ಕಾಗೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫–೩೩). [ಕುಟುಕ್ಕು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಟುಕುಜೀವ (ನಾ). ಈಗಲೋ ಆಗಲೋ ಹಾರಿಹೋಗಲಿರುವ ಜೀವ; ಕುಟುಕುಟು ಎನ್ನುತ್ತಿರುವ ಜೀವ: ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕುಟುಕುಜೀವ ಅಂಟಕೊಂಡಿತ್ತು; ಉಸಿರಾಡುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೩೧೭); ಸಮಸ್ತ ಪಂಡಿತರೂ . . . ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಟುಕುಜೀವವನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಧಜ್ಯೋತಿ. ೭೧).
[ಕುಟುಕ್ಕು$_2$ + ಜೀವ]

ಕುಟುಕುದಂಬುಲ, ಕುಡುಕುದಂಬುಲ, ಗುಟುಕುತಂಬುಲ (ನಾ). ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಟ್ಟು ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ; ಕುಟುಕು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ: ಲಲನೆ ಬಂದಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕುಟುಕುದಂಬುಲವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೨-೭೦); ಲವಲವಿಕೆಯೊಳೀವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಮೆಂಬುದವರೊಳೊಪ್ಪಿರ್ದುದು (ನಾಗಕು. ೫-೨೧); ನೆರವ ನೇಹಂಗೈವ ಕುಟುಕುದಂಬುಲಕೆ ಬಾಯ್ದೆಱೆವ (ನಂದಿಮಾ. ೨೩-೨೩). **ಕುಡುಕುದಂಬುಲ**: ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲಮಂ ಸವಿಯಂ ತಟ್ಟುವ ತನಿಗಲೆಯುಪಚರದಿಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೫೩); ನುಣ್ಗಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಬಾಯೊಳು ಬಾಯನಿಟ್ಟು ಕುಡುಕುದಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೪೭). **ಗುಟುಕುತಂಬುಲ**: ರಂಜಿಪ ರತಿಯೊಳು ಗುಟುಕುತಂಬುಲ ರುಚಿ ಸಂಜೀವನವೆಂದು ತಿಳಿದು (ಮೋಹತ. ೪-೧೦); ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಮುಡಿವಿಡಿದು ಗುಟುಕುತಂಬುಲವಿಕ್ಕಿ ಜಿಹ್ವೆಯಿಂ ದುಣಿಸಬಲ್ಲೆನು (ಗುಧಚ. ೯-೨೮). [ಕುಟುಕ್ಕು + ತಂಬುಲ]

ಕುಟುಕುಮಾತು (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಕಟಕಿ: ತನ್ನ ಕುಟುಕುಮಾತು ಹಿಂಬದಿಯ ಟೀಕೆ ಸಾಗಿಸಿದ್ದ ನಂಜುಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೧೫೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಚುಚ್ಚುವ ಮುಳ್ಳು. ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಕಿರಿಕಿರಿ: "ನನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಿಮಗೆ ಕುಟುಕುಮುಳ್ಳಾಗಿದೆಯೇನಪ್ಪಾ?" ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೫). [ಕುಟುಕು$_1$ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್)]

ಕುಟುಕ್ಕು 'ಕುಟುಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಟುಪು (ನಾ). (?): ಸಿಡಿಲ ಪೊಡಪು ಘುಡುಘುಡಿಸುತ ಮಿಂಚಿನ ಕುಟುಪು ಮೋಡದಿ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆದು ಬಿಡದೆ ಸುರಿವ ಮಳೆಯಲಿ ತರುಮೂಲದಿ ತಡೆದಿರ್ದನಾ ಮುನಿರಾಜ (ಅನಂಚ. ೪-೫೧). [?]

ಕುಟುರವಕ್ಕಿ (ನಾ). 'ಕುಟುರ್' ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಪಾರಿವಾಳ (?): ಸಳವಂ ಕುಟುರವಕ್ಕಿಯಂ ಬಿಡದಿರದೆ ಬೆಂಬತ್ತು ತೆಳ್ಪಟ್ಟುತೊಡೆವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೯-೫೬೪). [<ಕುಟುರ್ರು$_2$+ ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟುರ್ರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಾರಿವಾಳದ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಾರಾಯಣ ಆಕೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಕ್ಕೇ ಕುಟುರುತ್ತಿದ್ದ (ರಂಗವ. ೨೩). [?]

ಕುಟುರ್ರು$_2$, ಗುಟರು, ಗುಟುರ್ರು$_2$, ಗುಟ್ಟರು (ನಾ). ೧. ಪಾರಿವಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು: ಮಾಡಿನ ಸೂರಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಕಾಗೆ ಕುಟುರು ಹಾಕಿದಾಗಲೇ "ಏಕೋ ಅಪಶಕುನದ ಸೂಚನೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ" ಎಂಬ ಭಯ ಅವನನ್ನು ಆವರಿಸಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬೭). ೨. ಎತ್ತು ಅಥವಾ ಹೋರಿಯ ಡುರುಕು. **ಗುಟರು**: ೨. ಬಸವಣ್ಣನ ಮುಂದೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿಸಲು ಅದು ಅದನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿ ಗುಟರು ಹಾಕಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೧೫೩). **ಗುಟುರ್ರು$_2$**: ೨. ಗುಟುರು ಹಾಕುವಂತೆ ಹೂಂಕಾರ ಮಾಡಿದನು (ಎಳೆಕ. ೨೫); ಮೃಗಶಿರ 'ಮಳೆ ಬಿದ್ದರೆ ಮುದಿಯೆತ್ತು ಗುಟುರು ಹಾಕುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ). **ಗುಟ್ಟರು**. 'ಗುಟ್ಟರಿಕೆ' ಪರಾ. [? . / ತುಳು. ಕುಟ್ರು]

ಕುಟುರ್ರು$_3$ (ನಾ). ಉಬ್ಬಿದ ಕೆನ್ನೆ; ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕುಟುರು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಟ್ಟಕ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಸುವ ಸಂಖ್ಯೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಣಿತ: ಈಗ ನಾವು ಬೀಜಗಣಿತವೆಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಗುಪ್ತನು ಕುಟ್ಟಕವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ (ಗಣಿಚ. ೨೪೧). ೩. ಪುಡಿಮಾಡುವುದು: ಕುಟ್ಟಕ ಎಂದರೆ ಪುಡಿಮಾಡುವುದು (ಗಣಿಚ. ೨೪೧). ೪. ಪುಡಿಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕಿ: ಎಲೆಗಳಿಂದೆಯುಂ ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿಗಳಿಂದೆಯುಂ ಪಲ್ಗಳಿಂದಂ ಸುಲಿದ ಧಾನ್ಯಂಗಳಿಂದೆಯುಂ. . .ದೇಹಧಾರಣೆಯ ನೆಸಗುತ್ತಂ (ಭಾರಶಾಂ. ೧೭-೧೧೫); ಪಟ್ಟಣದಹಾದೀಲಿಕುಟ್ಟಕ್ಕಿತೊಳ್ಸೋಳೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ದುಗ್ಧಬೀಜ – ಹಾಲುಗುಂಬಳ, ಕುಟ್ಟಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಟ್ಟಣ, ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$, ಕುಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). (ಎಲೆ ಅಡಕೆಯನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವ (ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ) ಸಾಧನ. **ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$**: "ಕುಟ್ಟಣಿ, ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಲಬತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಮೋಟು ಹಾರೆಯಂತಹ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ" (Pestle. ಇಂಕನಿ). **ಕುಟ್ಟಾಣಿ**: ಎಲೆ ಅಡಿಕೆಯ ಕುಟ್ಟಾಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಅವಳು ಒಳಗೋಡಿದ್ದಳು (ಅಲ್ಪವಿ. ೧೩೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನ]

ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಣಿ$_2$ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ. [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟನೀ, ಕುಟ್ಟನೀ]

ಕುಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಟ್ಟಣ: ಮುದುಕನು ಕುಟ್ಟಣಿಗೆಯಿಂದ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕುಟ್ಟಣಿ$_1$ + -ಗೆ]

ಕುಟ್ಟನ (ನಾ). ೧. ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಕುಟ್ಟನ . . . ದುರ್ಭೋಗ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತತೀವ್ರ ವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧); ನಿಲಿಸೀ ರಂಗದ್ವಾರಕೆ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ ಬರ್ಕುಮವರನೀ ಯಾನೆಯ ಕೈಗೊಲೆ ಕೋಟ್ಗಳಿಱತದಿಂ ಪದತಲ ಕುಟ್ಟನದಿಂದಮಱುವನೆಯ್ದಿಸು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಮಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಿಕೆಯ ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಶೃಂಗಾರ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಕರನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿರೋಧವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಅದಯಾಲಿಂಗನ ದಂತಚ್ಛದ ಕೇಶಗ್ರಹಣಮತನುಕೇಳೀ ವಿಭವಂ ಮೃದು ಕಠಿನಾತ್ಮಕಮಂತದು ಸುದತಿಗೆ ಕುಟ್ಟಮಿತಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೭೨). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟರಿ, ಕುಟರಿ (ನಾ). ಕುಪ್ಪೆ; ರಾಶಿ; ಗುಪ್ಪೆ: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಬಾರದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೧); ಹೊಟ್ಟಿನ ಕುಟ್ಟರಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಪೂಜೆಮಾಡಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೨). **ಕುಟರಿ**: ಹೊಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಕುಟರಿ . . . ಮುಳಗಲಕಂಟಿ ಮುಂತಾದ ಗಡಿಗಳಿದ್ದರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೫). [< ಕುತ್ತಱಿ ?]

ಕುಟ್ಟವಳಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟುವಳಿ (?): ಈ ಗ್ರಾಮಗಳು ರೇಖೆಪ್ರಮಾಣಿಗೆ ನಷ್ಟವಾದ ಸಂಬಂಧ ರೂಪುವಮಾಡಿ ಕುಟ್ಟವಳಿಯಮಾಡಿಕೊಂಡ ಈ ಇಂನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರಹನನೂ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೧೨೩; 1641). [?]

ಕುಟ್ಟಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಟಹಾರಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಟಹಾರಿಕಾ]

ಕುಟ್ಟಾಣಿ 'ಕುಟ್ಟಣ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿ$_1$ (ನಾ). ಮಗು; ಹುಡುಗ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲ ಉರಾಳ್ಚಿ ಕೆಱೂರ್ಗೊಳೆ ಅ × × × ಕುಟ್ಟಿ ಬಾಗೆ ಊರೇಱುನುಳ್ಳೆಱದು ವಿಬ್ದೂರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೯-೪; 780); ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಈ ಭಿಲ್ಲರ ಕುಟ್ಟಿಗಳ ಹೆಮ್ಮೆ ಹಾರಾಟಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಕೋಟಿಚ. ೩೨). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುಟ್ಟಿ]

ಕುಟ್ಟಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಕ್ಕಗೂಟ; ಬೆಣೆ; ಚಿಣ್ಣಿ: ಆ ತೂತುಗಳೊಳಗೆ ಅಡ್ಡ ಸೇರುವಂತೆ ನಾಲ್ಕೈದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೋಲುಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗಿಯಲು ಬೇರೆ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ 'ಕುಟ್ಟಿ'ಗಳು (ರಕ್ತರೂ. ೨). 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಟ್ಟಿ]

-ಕುಟ್ಟಿ3 (ನಾ). = -ಕುಟಿಗ1. 'ಮರಕುಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು1 + -ಇ2]

ಕುಟ್ಟಿಕೆ1 (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕುಟ್ಟು1 + -ಇಕೆ]

ಕುಟ್ಟಿಕೆ2, ಕುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ದೇಹದ ಒಂದು ಭಾಗ: ನವಮಾಸದೊಳಗೆ ಮಧ್ಯಂ ಧವಳಚ್ಛವಿಯಾಗೆ ಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮವೆರಡುಂ ಧವಳಂಗಳಾಗೆ ಕುಟ್ಟಿಕೆಲವು, ನಿಡಿಯವು (ಅಶ್ವವೈ. ೫-೧೦); ತಳದೊಳು ಕುಟ್ಟಿಕೆಯೊಳು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣನೀರು ಬಿಡುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೨೧ ಟೀಕು). **ಕುಟ್ಟಿಗೆ**: ಬಿದಿರದು ಮೈಯನಣಂ ತಾಂ . . . ಕುಟ್ಟಿಗೆಯಂ ತಾಂ ಬಲಿವುತಿರ್ದಡಂತದು ಮರಣಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭-೬೫). [?]

ಕುಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಲಾಗ ಹಾಕುವುದು: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚಂಡು . . . ನಿಡುಗವಣೆ ಕೆಡಹು ಕುಟ್ಟಿಗನಾದಿ ಯಾದವ ಗಡ ವಿನೋದದಲಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೨). [?]

ಕುಟ್ಟಿಗೆ 'ಕುಟ್ಟಿಕೆ2' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿಚಾತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ; ಜಕ್ಕಿಣಿ. 'ಕುಟ್ಟಿಚಾತ ವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟ್ಟಿಚ್ಚಾತ್ತ]

ಕುಟ್ಟಿಚಾತವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಕಣ್ಕಟ್ಟು: (ಕಿ). [ಕುಟ್ಟಿಚಾತ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಟ್ಟಿತ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದ; ಚೂರುಮಾಡಿದ. ೨. ಚಪ್ಪಟೆಗೊಳಿಸಿದ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಿತತೋರಣ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವ ತೋರಣ; ಹಲಗೆ ತೋರಣ: ಇದರ ಕುಟ್ಟಿತತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೪೭). [ಕುಟ್ಟಿತ + ತೋರಣ]

ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ, ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲು: ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ 'ಕುಟ್ಟಿದೊಣ್ಣೆ' ಆಡುವರು (ಹೋರಾಟ. ೨). **ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆ**: ಈ ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆಯ ಬಡಿದಾಟವು ಕ್ರಿಕೇಟಂತೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಗೋಪಾಲಕರು ಈ ಆಟವನ್ನು ಆಡಿದರೆ ಕುಟ್ಟಿದಾಣೆಯಂತೆ (ಕುಟ್ಟಿದೊ. ೩೪). [ಕುಟ್ಟಿ2 + ದೊಣ್ಣೆ]

ಕುಟ್ಟಿನಿ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿ: ಕುಟ್ಟಿನಿ ಕೆಯ್ಗಳಂ ಮುಜಿದು ಬಯ್ದಳ ನಂಗನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೫೦); ಕೆಳೆಯಿಂ ಮನೆವಾಟ್ತಿಗೆಯ್ಗೆ ಮೇಣೀ ವನುಮಕ್ಕೆ ಪಟ್ಕೆಯೊಳೆ ಪಟ್ಟರೆ ಕುಟ್ಟಿನಿಯಟ್ಟದಿರ್ಕುಮೇ (ಚಿಕವಿ. ೬-೯೬). [ಸಂ. ಕುಟ್ಟಿನೀ]

ಕುಟ್ಟಿಮ (ನಾ). ಸಮಮಾಡಿದ ನೆಲ; ನೆಲಗಟ್ಟು; ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ ನೆಲಗಟ್ಟು: "ಕುಟ್ಟಿಮಂ, ಬದ್ಧ ಭೂಮಿಕಂ -ಈ ೨ ನೆಲಗಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯); ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಕುಟ್ಟಿಮ ಸಂಕ್ರಾಂತ ಮೌಕ್ತಿಕಧಾಮಾಭಿರಾಮದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೭ವ); ಹರಿ ನೀಳರತ್ನ ಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಡುವ ತನೂಭವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೧೮); ಮರಕತಮಣಿ ಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೮-೯೬). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಟಿಮಂಬೊರೆ (ಕ್ರಿ). ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ರಚಿಸು: ದೇವಕಾರುಕಂ ಪರುಷದಜಿಯಿಂ ಕುಟ್ಟಿಮಂಬೊರೆದು ತಾರಾಳಿಯಿಂ ಮಿಱುಪ ಕುಡ್ಯಮ ನೊಡರ್ಚಿ (ಮದೇಪು. ೧-೩೦). [ಕುಟ್ಟಿಮ + ಪೊರೆ2]

ಕುಟ್ಟಿಮತಂತ್ರ (ನಾ). ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ . . . ತುಲಾಯೋಗ ಕುಟ್ಟಿಮತಂತ್ರ ಸರ್ವಶೇಖರಮಹಾವಿದ್ಯೆ ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕುಟ್ಟಿಮ + ತಂತ್ರ]

ಕುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೊಡೆಯಿಸು: ಕುಟ್ಟಿಸಿದಂ ವೆಂಟಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ಮ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಘೋರ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕೈ ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿಸುವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೫-೩); ಕುಟ್ಟಿಸಿದನಾನಂದ ಭೇರಿಯಂ ರಾಮಚಂದ್ರಮನು (ಜಿರಾಮಾ. ೩೨೯-೬).

[ಕುಟ್ಟು1 + -ಇಸು3]

ಕುಟ್ಟು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಗುದ್ದು; ಚಚ್ಚು; ಬಾರಿಸು: "ಕುಟ್ಟು - ತಾಡನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸುಭಟರಟ್ಟೆಗಳನೆಟ್ಟಿಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟುವ ತೊಂಡು ಮರುಳ್ಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ಕಟ್ಟು ಕುಟ್ಟು ಕಡಿ ಸೀಳ್ ಕೊಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೩೯); ನಿಶ್ಶಂಕನೆಂತಹ ಬಲ್ಲಿದರನಜಿಯಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟುವನು (ಬಸಪು. ೨೧-೧೫); ಮಸ್ತಕದಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಗದೆಯ ಗಾಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೨-೭೩); ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಳಾಹಳಿಸುವೆನು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೮೪). ೨. ಹೇಳು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸು: ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಜರು ದೊರೆಗಳ ನಾಮವ ಕುಟ್ಟಿ ಕಾಣಿಸಿದರೇ ನೆಂಬೆ (ಭರಚ. ೩೯-೨೦). 'ಗೊಣಗುಟ್ಟು', 'ಬುಸುಗುಟ್ಟು', 'ಮಾತುಗುಟ್ಟು', 'ವಟಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೩. ಏತ, ಒನಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಏಟುಹಾಕಿ; ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆ: ಬಿಡದುಯ್ಯಂ ಕುಟ್ಟಿ ಪದೆದಕ್ಕಿಯನಱಸುವ ಬೆಳ್ಪನುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳೆಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣಿ ಭೋ ಇವ ಕುಟ್ಟಲೇಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೯-೩); ಒಣಗಿಸಿ ಕುಟ್ಟಲ್ ನುಚ್ಚಾಗದಂತೆ (ದಶಕು. ೧೨-೧೧೯); ಬಿದಿರಕ್ಕಿಯನು ತಂದು ಕುಟ್ಟಿಯೋಗರವಟ್ಟು (ನೇಮಿಸಂ. ೨-೯೭); ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋದರೂ ಕುಟ್ಟೋದು ತಪ್ಪದು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕುಟ್ಟು]

ಕುಟ್ಟು2 (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಿ ಕೊಲೆ ಕುಟ್ಟು ಕಳವುಗಳ್ (ತುರಂಗ. ೯೧-೭). ೨. ಅಜೀರ್ಣ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಿಂದ ಕರುಳಿನಲ್ಲಾಗುವ ನೋವು; ಕಚ್ಚು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಪುಡಿ; ಚೂರ್ಣ. [< ಕುಟ್ಟು1]

ಕುಟ್ಟುವನಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಹನಿ; ಜಡಿಮಳೆ: ಮರಕತದ ಮಳೆ ಗಜಿಯೆ ಮಾಣಿಕದ ಹನಿ ಹನಿಯೆ . . . ಗೋಮೇಧಿಕದ ಕುಟ್ಟುವನಿ ಬೀಳೆ ಹರಿನೀಲರತ್ನಂಗಳಾ ಸರಿ ಕುಟ್ಟಿ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಯ ಬೆಳ್ಸರಿ ಹುಯ್ಯೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೩೪). [ಕುಟ್ಟು1 + ಪನ್ನಿ2]

ಕುಟ್ಟುಹ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ. 'ಪಲ್ಗುಟ್ಟುಹ', 'ಪೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುಹ' ಪರಾ. [ಕುಟ್ಟು2 + -ಹ2]

ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕರುಳು ಹಿಸುಕಿದಂತಾಗಿ ನೋವಾಗು: ನಕ್ಕು ನಕ್ಕು ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿಯಿತು (ಎರಸೆ. ೬೪); ಸ್ವೇಶನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ದತ್ತೂನ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುಟ್ಟುಹಿಡಿದಂತಾಯಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫೦). [ಕುಟ್ಟು2 + ಹಿಡಿ1 (< ಪಿಡಿ1)]

ಕುಟ್ಟೆ, ಕಟ್ಟೆ3 (ನಾ). ೧. ಮರವನ್ನು ಕೊರೆದು ಹುಡಿಮಾಡುವ ಹುಳು: ವಿಷಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾದರೆ ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿದಹಾಗೆ; ಅಂಥ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಎಸೆದರೂ ಅದನ್ನು ಒಳಗಿಂದ ಕುಟ್ಟೆ ತಿಂದು ಲೊಡ್ಡು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೨೫); ಕೂತದ್ದು ಕುಟ್ಟೆ ಗೇದದ್ದು ಚೇಗು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ನಾಶವಾಗು ವಿಕೆ: ರಾಜಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೇ ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಬಾಣಅ. ೩೪೫). **ಕಟ್ಟೆ3**: ೧. ಬಿದಿರಿಗೆ ಕಟ್ಟೆ ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ).

ಕುಟ್ಟೆಹುಡಿ = ಕುಟ್ಟೆಹುಳು ಹಿಡಿದು ಉದುರುವ ಪುಡಿ.

[← ತುಳು. ಕುಟ್ಟೆ]

ಕುಟ್ಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಟೊಳ್ಳಾಗು; ಲೊಡ್ಡಾಗು: ಬಲ್ಲವಗೀ ತನು ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ ಕುಟ್ಟೆಗೊಂಡಲ್ಲವೈಯೆಂದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರಚ. ೭೬-೩೪). [ಕುಟ್ಟೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಟ್ಟೆಗೋಲ್ (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟ (?): "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಅ] ಟ್ಟೆಗೋಲ್ ಬಾರಡಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೩). [ಕುಟ್ಟೆ ? + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಟ್ಟೆಫೈಸಲು (ನಾ). ಪೂರ್ತಿ ತೀರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ: ಹೀಗಿಯೆ ಆದಲ್ಲಿ ಮುಂದರಿದಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುಟ್ಟೆಫೈಸಲು (ಮಣ್ಣನಂ. ೫೮). [ಕುಟ್ಟೆ ? + ಫೈಸಲ್]

ಕುಟ್ಟೆವುಟು, ಕುಟ್ಟೆಹುಳು (ನಾ). = ಕುಟ್ಟೆ$_1$: ಕುಟ್ಟೆವುಟು ಕೊಜ್ಜೆ ದೊಡೊಂದಕ್ಕರಮಾಗಿ ತೋರ್ಪಂತೆ ಏನಾನುಮೊಂದಜವೊ ಲೊಂದಪ್ಪುದು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೩೫); ನಿನ್ನಟ್ಟೆಯಲ್ಲು ಕುಟ್ಟೆವುಟುಗಳ್ಗೆ . . . ಹೋಟ್ಗೆಯಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೧). **ಕುಟ್ಟೆಹುಳು**: ಚಿಂತೆ ಅವನನ್ನು ಕುಟ್ಟೆಹುಳುವಿನಂತೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮಗಮಾಂ. ೯೬). [ಕುಟ್ಟೆ + ಪುಟು]

ಕುಟ್ಟೆಹುಳು 'ಕುಟ್ಟೆವುಟು' ನೋ.

ಕುಟ್ಟೊರಳು (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು; ಕಲಬತ್ತು; ಕುಟ್ಟಣಿ: ಕುಟ್ಟೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಿಗಾಗಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸುಣ್ಣ ಎಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಕುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆಮ. ೭೫೧). [ಕುಟ್ಟು$_1$ + ಒರಳು$_2$ (< ಒರಲ್$_1$)]

ಕುಟ್ಮಲ, ಕುಟ್ಮಳ (ನಾ). ೧. ಅರಳುಮೊಗ್ಗು; ನನೆ; ಮುಗುಳು: ಕುಂಕುಮದ ಕುಟ್ಮಲದ ಪದಕದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೬); ಆದೆ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟ್ಮಲಂ ಸಂಗಗೆಂದೆನುತೆ (ಬಸರ. ೩-೨೫). ೨. [ಛಂದ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಾಗುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಕುಟ್ಮಲಮೆಂಬ ವನಮಯೂರಂ – ಭಜಸನಗಗಂ ಯತಿ ಪಂಚಮದೊಳ್ ಅಥವಾ ವಾರುಧಿಯೊಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨-೧೭೫). **ಕುಟ್ಮಳ**: ೧. "ಸಜ್ಜ ಕಮುಂ ಮುಗುಳು ಮೊಗ್ಗೆ ಕುಟ್ಮಳಮದು ತಾಂ" (ಕವಿಕಂ. ೭೪); ಕುಟ್ಮಳೌಘವಾದುದು ಕುಟಜಂಗಳೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೬); ದಿವಿಜನದಿಯ ಕೈರವಂಗಳ ಕುಟ್ಮಳಾವಳಿಗಳೋ (ಹಚಕಾ. ೩-೭೯). [ಸಂ.]

ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ ೨: ಅಂಬುಜರಿಪು ದ್ಯುಮಣಿಮಾರುತಬಲಾರಿ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಯುಗಂ ವಿರತಿ ಪಂಚಮ ದೊಳಿರ್ದಂದಂಬುರುಹ ಲೋಲನಯನೇ . . . ಕುಟ್ಮಲಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೨). [ಕುಟ್ಮಲ + ಮಯೂರ]

ಕುಟ್ಮಲ್ಯ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ: ಕೊಲೆದಿವ್ಯಂ . . . ಅಬ್ಜಕರ್ಣಿಕೆ ಗೃಹಂ ಕುಟ್ಮಲ್ಯ ಕೋಶಾಹ್ವಯಂ (ನಾನಾರ. ೫೩). [?]

ಕುಟ್ಮಳ 'ಕುಟ್ಮಲ' ನೋ.

ಕುಟ್ಮಳಿತ (ಗು). ಮೊಗ್ಗಾದ; ಮುಕುಳಿತ; ಮೊಗ್ಗಿನಿಂದ ಅರಳಿದ: ಲೋಲಲೋಚನದಬಳಾ ತಿಳಕಾಲೋಕನದಿಂ ಕುಟ್ಮಳಿತಂ ಮಾಡುವುದು ತಿಳಕಮಂ ನೃಪತಿಳಕಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೫೩); ಕುಟ್ಮಳಿತ ಕೇತಕಿ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗಡ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೩೧). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಲಿತ]

ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತ (ಗು). = ಕುಟ್ಮಳಿತ: ಪ್ರಿಯೆಯ ಮುಖಚಂದ್ರಬಿಂಬಂ . . . ತತ್ಪ್ರಿಯಾನನ ಪಯೋಜಮಂ ಕುಟ್ಮಳೀಕೃತಂ ಮಾಡಿದುದೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೨). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಮಲೀಕೃತ]

ಕುಠ (ನಾ). ಮರ; ವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕುಠರ (ನಾ). ಮೊಸರು ಕಡೆಯುವ ಕಂಬ; ಕುಣಿಕೆಯ ಹಗ್ಗವನ್ನುಳ್ಳ ಕಡೆಗೋಲ ಕಂಬ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾಕು (ನಾ). ಮರಕುಟುಕ ಹಕ್ಕಿ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿ: "ಪರಶ್ವಧಃ, ಕುಠಾರಃ, ಪರಶುಃ, ಸ್ವಧಿತಿಃ – ಈ ೪ ಕೊಡಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೦). ೨. ಗುದ್ದಲಿ; ಸಲಿಕೆ: ಮಾರಿಯಾದರೆ ಗಿರಿಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಠಾರರಾದರೊ ವಿಧಿಯಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬೇರು ಸಹ ತರುತಿರ್ದರಧಟರು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ವಜ್ರನದೋರ್ದಂಡಂಗಳಂ ಕುಠಾರಾಯುಧದಿಂ . . . ತಱಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೪); ಬಿಲ್ಲುತೀರು . . . ಕುಠಾರ . . . ಖೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮರಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದಲುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೨). ೪. (ಆಲಂ) ಒರಟ; ಕ್ರೂರ: ಚಿತ್ತದ ಸಮತೆಯನು ಬೀಳ್ಕೊಡು ಕುಠಾರನ ಯಮನ ಕಾಣಿಸಿ ಕರುಣಿಸೆಂದಳು ಕಾಂತೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೪೪); ಈ ಕುಠಾರಂಗೇಕೆ ಸಿಲುಕಿದೆನೇಕೆ ವಿಧಿಯೇ ಕೊಲ್ಲದುಳುಹಿದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಕ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ; ಪರಶು: ಮುನಿ ಮುನಿದು ಪೀರ್ದುದಂ ರಾಜವಂಶಕುಠಾರಕನ ಕನಲ್ಕೆಗೆ ನೆಲಂ ಬಿಟ್ಟುದಂ . . . ನೆನೆನೆನೆದು ನಿಟ್ಟುಸಿರ್ವಿಟ್ಟು ಸುಯ್ವಂತುದಧಿ ತೆರೆ ಪೆರ್ಚುಗೆಯೊಳಿರ್ದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಪರಶುಧರ. ೨. ವಿನಾಯಕ; ಗಣೇಶ: "ಹೇರಂಬನೇಕದಂತಂ ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರ ಧರನಾಖುರಥನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೭). ೩. ಪರಶುರಾಮ. [ಸಂ.]

ಕುಠಾರಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಕುಠಾರಿಯ ಕಾವಿನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸೊಂಟವನ್ನು ಆನಿಸಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೦). [< ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕುಠಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ದ್ವಾರ ಪಾಲಕರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಠಾರಿನ್]

ಕುಠೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕುಡ$_1$ 'ಕುಟು' ನೋ.

ಕುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದುಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ, ಪಾಲೆ, ಕೊಡಮುರ್ಕ" (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕುಡಗ$_1$ (ನಾ) ಕೊಡಗು ನಾಡಿನ ನಿವಾಸಿ; ಕೊಡಗ: ಕುಡಗರು ತುಳುವರು ತೊಡವರು ಬಡಗರು ತೆಂಕಣ ಕೊಂಕಣ ಕಡಲವರು (ಅರಳು. ೩೦೪-೭). [< ಕೊಡಗ]

ಕುಡಗ$_2$ (ನಾ). ಕೊಡಲಿ (?): ತೂಳ್ದಿದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ತೊಟ್ಟೆವೊಂದೆಂ [ಕೋರಿ] ಪರ × × × ಪಾಲಕಂ ಕರ್ಚ್ಚಿದ ಕುಡಗದಿನ್ದಂ ರಾಮನೆನ್ದಾ ಜಳನಿಧಿಯ ಗಭೀರತ್ವ × × × ವಂಶೋತ್ತಮನೆನಿಪ ಮಹಾದೇವ ದಣ್ಡಾಧಿನಾಥ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೦೭-೨೮; 1138). [?]

ಕುಡಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾರೇಗಿಡ; ಕಗ್ಗಲಿ: (ಕಿ). [?]

ಕುಡಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡತರ್ಗನಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ; ಕದರು ಮಲ್ಲಿಗೆ: (ಕಿ). [?]

ಕುಡತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡತಿ, ಕುಡತಾ, ಕುಡುತ, ಕುಡುತ್ತೆ$_3$, ಕುಡ್ತ, ಕುಡ್ತಾ, ಕುರ್ತಾ (ನಾ). ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವ (ಅಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತೊಡುವ) ತೋಳಿಲ್ಲದ ಗಿಡ್ಡಂಗಿ; ಜಾಕೆಟ್ಟು; ವಾಸ್ಕೋಟು: ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದು ಕುಡತಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಳ್ಳಬೇ. ೨); ನಿಲುವಂಗಿಯ ಗುಂಡಿಗಳು ತೆರೆದಿದ್ದುದರಿಂದ . . . ಒಳಗಿನ ಕುಡತಿಯೂ ಪೈರಣೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಸ್ಮಶಾವೈ. ೨).

ಕುಡತಾ: ನೋಡು ಬೀಗರಾಯಾ, ನಿನ್ನ ಆ ಕುಡತಾ, ಪಂಚೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೭೨). **ಕುಡುತ**: ನಂಜನು ತಲೆಗೆ ಕೆಂಪು ವಸ್ತ್ರ ಸುತ್ತಿ ಕಪ್ಪು ಕುಡುತ ಧರಿಸಿ (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೧). **ಕುಡುತ್ತೆ**: ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಕುಡುತೆಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವಾಜನರ ಒಡ್ಡಣೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೩೦-೧೧). **ಕುಡ್ತ**: ಹಾರಾಡುವ ಕುಡ್ತಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಅಭಾನ್ಯ. ೧೧೯). **ಕುಡ್ತಾ**: ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ . . . ವಜ್ರಕವಚ, ತೊಗಲು ಕುಡ್ತಾ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೯). **ಕುರ್ತಾ**: ಉದ್ದಕ್ಕೆ ನೆರಿಗೆ ಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕುರ್ತಾ, ಒಂದು ಸುರವಾಲ್ (ಅಭಾನ್ಯ. ೮೯).

[← ಪಾರ. ಕುರ್ತಾ ; ಮರಾ. ಕುಡತೀ ; ಹಿಂ. ಕುಡತಾ]

ಕುಡಬ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: "ಒಂದು ಸೊಲಿಗೆಯೇ ನಿಕುಂಜ, ಅದು ನಾಲ್ಕಾಗಲೊಂದು ಕುಡಬ" (ವಿವೇಕ. ೭); ಶಾಲ್ಯಾದಿ ವಪನಯೋಗ್ಯಂ ಭೂಮಿ ತ್ರಿ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಾ ವಪನಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಂ ತ್ರಿಂಶ ಕುಡಬ ಸಮ್ಮಿತಂ . . . ದತ್ತಂ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೪೭-೪೭ ; 762). [< ಸಂ. ಕುಡವ]

ಕುಡಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡಲುರ್ 'ಕುಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕುಡಲೂರ್, ಕುಡಲುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅರಟ್ಟಿ × × ರಮ್ಮಗನ್ದಿರ್ ಸಿಙ್ಗಂ ದೀಕ್ಷೆ ಬೀಳಾದು ಅರಟ್ಟಿತೀರರ್ ಕುಡಲೂರದ ಗೊಟ್ಟೆಮಡಿ ಒಡೆಯಂ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು ೨೫-೪; 750). **ಕುಡಲುರ್**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೊಲೆನಾಡ ಕುಡಲುರ ನಿಗಳಙ್ಕಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ವಪರಿವು ಪಯ್ದನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೫ ; 1037). [< ಕೂಡಲ್ ? + ಊರ್]

ಕುಡವ$_1$ (ನಾ). ಕೊಡಗು ನಾಡಿನವನು; ಕೊಡವ; ಕೊಡಗ: ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಕುಡುಮಲೆ ನಾಡು ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡವರು, ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೬). [< ಕೊಡವ]

ಕುಡವ$_2$ (ನಾ). = ಕುಡಬ: "೪ ಪಲ = ೧ ಕುಡವ (ಅರ್ಧಸೇರು)" (ಸಕವೈ. XIII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); "೩೨ ತೊಲಿಗೆ ೧ ಆಠವಾ, ೩ ಆಠವಕ್ಕೆ ೧ ಕುಡವ, ೨೦ ಕುಡವಕ್ಕೆ ೧ ಖಂಡಗ (ಕಭಾಗ ೨೯೦). [ಸಂ.]

ಕುಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕುಡವಲೆ, ಹೆತ್ತರಿಮುಳ್ಳು, ಮುಳ್ಳುತಾರೆ, ಗಜಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೩೭-೭೩೯). [?]

ಕುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪಾನಮಾಡು; ಸೇವಿಸು: "ಕುಡಿ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮಧಾ); ಉಣ್ಬುದಿಲ್ಲ ಕುಡಿವುದಿಲ್ಲುಪವಾಸಂ ಗೆಯ್ದಿರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೬); ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋಟ್ದಾರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೧೩); ಘೋರವಿಷಮಂ ಕುಡಿದು ಬದುಕುವರಾರ್ (ಬಸಪು. ೫೮-೫೭); ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಕುಡಿ ದಡರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೨೬); ಕುಡಿಯುವ ಪಾನಕದಲ್ಲಿ ಕಡ್ಡಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕುಡಿ ; ತೆಲು. ಕುಡು]

ಕುಡಿ$_2$, **ಕೊಡಿ**$_1$ (ನಾ). ೧. ತುದಿ; ಮೊನೆ: ಅಂಜನಾದೇವಿ ತಡೆಯದೆ ನೆಲನನುಂಗುಟದ ಕುಡಿಯೊಳು ಬರೆದು (ಅಂಜಚ. ೭-೮೩); ಅಂಬಿನಕುಡಿಗೆ ನೆಱೆಯದ ರಕ್ತಜಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೮); ಸಿಡಿಲಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ ಕುಡಿಯ ನಾಲಗೆ ಚಾಚಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೮-೬). ೨. ಬಳ್ಳಿಯ ತುದಿ; ಚಿಗುರು: "ಕುಡಿ-ಪಾನೇ, ವಲ್ಲ್ಯಗ್ರೇಚ (ಬಳ್ಳಿಯ ಕುಡಿ)" (ಶಮಧಾ); ನಿಮಿರ್ದ ಕುಡಿಯೊಳ್ ಗಿಳಿ ಪಾಯ್ದುತ್ತೆನಿಸಿ ಸತಿಗೆ ತಂಬುಲಮಿತ್ತಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨); ಜಡೆಗಳೊ ಹೊಸ ಹೊಸ ಹವಳದ ಕುಡಿಗಳೊ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೪೬); ಬಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕುಡಿಯೊಡೆದು (ಭರಡ. ೪೯-೧೧೦). ೩. ವಂಶ; ಮನೆತನ; ಮಕ್ಕಳು: ಪೆರ್ಕುಡಿಯ ಮಕ್ಕಳಿರ್ ನೀಮೆ ಇಂತಾಡುವೊಡೆ ಕೀಟ್ಗಳೇನಪ್ಪರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೨-೮೩೧). **ಕೊಡಿ**$_1$: ೨. 'ಕೊಡಿಯೆಲೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೊಡಿಗೆ ವಕ್ಕಳು ವಡೆಯದೊಡೇಂ ಬಂಜೆಯಂ ನ್ರಿಪರ್ದಂಡಿಪರೆ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೫೮ ; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ ; ತೆಲು. ಕೊಡಿ]

ಕುಡಿ$_3$ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲು: ಒಕ್ಕಲುತನದ ಆರಂಭವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಅರ್ಥವು ಕುಡಿ ಅಥವಾ ಕುಡು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. (ತುಳುನಾ. ೪೩). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಿ]

ಕುಡಿಂಗೆರಿ, ಕುಡಿಗೆರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂಡ ಕುಡಿಂಗೆರಿಯ ಸೀಮೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೨೮; 1031). **ಕುಡಿಗೆರಿ**: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತ ಱೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೨೭ ; 1027). [?]

ಕುಡಿಕೆ, ಕುಡುಕ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವವನು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವನು: ಈ ಕಾವಲುದಂಡಿನ ಕೆಡುಕ ಕುಡಿಕರ ಜತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೫-೮). **ಕುಡುಕ**: ಕುಡುಕರಿಗೆ ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೨೨); ಕುಡಿಯದೆ ಹೋದರು ಕುಡುಕ ನೀನೆಂದರೆ ಕುಡುಕನಾಗುವುದೊಳ್ಳಿತ್ತೆಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೦-೩೭); ಅಲ್ಲಿ ಕುಡುಕರು, ಜೂಜುಗಾರರು, ಕಳ್ಳರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು (ಬಾಣಅ. ೧೫೨).

[ಕುಡಿ$_1$ + -ಕ$_2$]

ಕುಡಿಕತನ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವ ಚಟ; ಕುಡಿತದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಒಡಕು ಹಣೆಯಿದು ಕೆಡುಕು ಗ್ರಹವಿದು ಕುಡಿಕತನದಾ ಫಲವಿದು (ಕಎಪು. ೧೮). [ಕುಡಿಕ + -ತನ]

ಕುಡಿಕೆ$_1$, **ಕುಡುಕೆ** (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರೆ; ಗಿಂಡಿ; ಗಿಣ್ಣಿಲು: ಗಡಿಗೆಗುಡುವನ ನುಂಗಿತ್ತು ಅಡಿಯಲಿರ್ದ ಕುಡಿಕೆ ಆ ಉಭಯವ ನುಂಗಿತ್ತು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮-೧೮೫); ಭರಣಿ ಸುಣ್ಣದ ಕುಡಿಕೆ ಮಣಿವುಪಕರಣ ತತಿ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨); ತಿಳಿದುಪ್ಪದೊಳಗೆಯೇಲಕ್ಕಿಯನರೆದು ಕುಡಿಕೆಯೊಳಗೆ ತೊಡೆದಿರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೦); ಕುಡಿಕೆ ನೀರನು ನಂಬಿ ತುಂಬಿದ ಕೊಡವನೊಡೆಹೊಯ್ದಂತೆ (ಕೋಗಯ. ೧೫-೨೦); ಕೂತು ಉಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಡುಕೆ**: ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಗಮ ಮನದಲ್ಲಿ ತೂತಿನ ಕುಡುಕೆಯ ಆಸೆ. ಇದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ನಗೆಮಾ. ೩೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡುಕ್ಕೈ ; ಮಲ. ಕುಡುಕ, ಕುಡುವ ; ತುಳು. ಕುಡ್ಕಿ, ಕುಡ್ಕೆ, ಗುಡ್ಕೆ ; ಕೊಡ. ಕುಡಿಕೆ ; ತೆಲು. ಕುಡಕ, ಕುಡುಕ]

ಕುಡಿಕ್ಕೆ$_2$ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆ; ತೊಡಕು (?): ಮಾತಿಂಗೆ ಮಾತ ಕೊಟ್ಟು ನೀತಿ ನಿರ್ಣಯವಱಿಯದೆ ಜ್ಞಾತೃ, ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞೇಯವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ತೂಗಾಡುತಿಪ್ಪರ ಕಂಡು ಅದೇತಕ್ಕೆ ಬಾತೆ ಎಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೮-೧೪೯). [< ಕುಣಿಕೆ ?]

ಕುಡಿಕೆಬಿರುಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದಿನ ಬಾಣಬಿರುಸು: (ಕ).

[ಕುಡಿಕೆ$_1$ + ಬಿರುಸು (< ಬಿಱುಸು)]

ಕುಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾಗು, —ಗಂಟು ಕಟ್ಟು, —ಕರಿಕುಗಟ್ಟು: ದೀಪ ಇಷ್ಟೇಕೆ ಮಸುಕಾಯಿತು ? ಬತ್ತಿ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದೆಯೇನೋ ನೋಡು (ರೂಢಿ). ೨. (ಕರಾ) ಕೆಲವು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮೀಸಲುಗಟ್ಟು: ಯಾರೂ ಕದಿಯಬಾರದೆಂದು ಹಣ್ಣಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಕುಡಿಗಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕುಡಿಗಣ್, ಕುಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕುಡಿಗಂಗಳಿಂದವನ ಮೊಗದಿಂಗಿತವನಾರೈವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೬). **ಕುಡಿಗಣ್ಣು**: ಮೈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಕುಡಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಈ ಹಣ್ಣಿಗೆ ರಸಗೂಡಿಸು ಬಂದು (ಹೃದಸ. ೨೧-೧೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಕುಡಿಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿಗಪ್ಪು 'ಕುಡಿಗರ್ಪು' ನೋ.

ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಮೇಲ್ಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಗರಿಕೆ, ಕುಡಿಗರಿಕೆ (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೨೧). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಕುಡಿಗರ್ಪು, ಕುಡಿಗಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ: ಕುಚವಾಂತುವು ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ತುದಿ]ಗರ್ಪಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೭). **ಕುಡಿಗಪ್ಪು**: ೨. (ದೀಪದ) ಕುಡಿಯ ಕಪ್ಪು: ಮಂಗಳಾರತಿಯ ಕುಡಿಗಪ್ಪಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದಂಜನಮನೆಚ್ಚಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೦೯). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕರ್ಪು]

ಕುಡಿಗು 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಂಶಕೆಡು; ಭವನಾಶವಾಗು. [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೆಡು]

ಕುಡಿಗೆರಿ 'ಕುಡಿಂಗೆರಿ' ನೋ.

ಕುಡಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತುದಿ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುದ್ಧಿ: ಜಲಗಳಂ ಕುಡಿಗೈಗಳಿನೊಯ್ದುತಂದು ಮುಂಗುಡುವುವು ಹಸ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೭೩). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕುಡಿಗೊನರ್ (ನಾ). ಚಿಗುರಿನ ತುದಿ; ಪಲ್ಲವಾಗ್ರ: ಸುಳಿಗಾಳಿಗೆ ಬಿಡದೆ ನರ್ತಿಪ ಲತೆಗಳ ಕುಡಿಗೊನರ ನುಣ್ಬೊಗರನೇ ಮಿಂಚೆಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೫). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಬೆಳೆ: ಮೆಲ್ಪುಗೊಂಡುದು ಸರಂ ಕುಡಿಗೊಂಡುದು ಕುಂತಳೋತ್ಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೭-೫೪); ಸುಮಂತ್ರಮುಖದಲಿ ಫಲಿಸುವುದೆ ಸುತಲಾಭವನ್ವಯ ಲಲಿತ ಲತೆ ಕುಡಿಗೊಂಬುದೇ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೫); ತೊಳಗಿ ನುಣ್ಪಣೆಯೊಳ್ ಕುಡಿಗೊಂಡು ಪುರ್ಬಿನೊಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೩); ಹಿಮಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕುಡಿಗೊಂಡ ಶಾಂತ ತಂಗದಿರ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅರಳು. ೫-೧೪). [ಕುಡಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಮ್ಮಟಿಗೆಯ ಕೊನೆ, —ತುದಿ: ಬೆರಳ ಕುಡಿಚಮ್ಮಟಿಗೆಯಲಿ ಸೂಚಿಸಿದನರ್ಜುನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೮). [ಕುಡಿ$_2$ + ಚಮ್ಮಟಿಗೆ]

ಕುಡಿಚಾಟ (ನಾ). ಚಾಟಿಯ ತುದಿ: ಬಾರು ಕೋಲಿನ ಕುಡಿಚಾಟ ಏಟು ತಿಂದ ಗಂಗ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ಸಣ್ಣದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ (ನದೀಪ. ೨೪). [ಕುಡಿ$_2$ + ಚಾಟ]

ಕುಡಿಚಿ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಚಟವುಳ್ಳವಳು; ಕುಡಿತದ ವ್ಯಸನವುಳ್ಳವಳು: ಇಲ್ಲಿ ಮೇಗೆ ಬಿದ್ದುದು ಕಪ್ಪೆಯೆಂಡು ನಾಯ್ಗೆರಗಿ ಪೋಜೋಗಮ್ಮ ಬಾಳು ಬಾಳೆನುತದೊರ್ವಳ್ ಕುಡಿಚಿ ಸೂಳೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಚಿಬಪು.೧೦-೭೪). [ಕುಡಿ$_1$ + -ಚಿ]

ಕುಡಿತ (ನಾ). (ಹೆಂಡ) ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿಯುವುದು: ಕುಡಿತ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರವಾದ ಒಂದು ದುರಭ್ಯಾಸ (ರೂಢಿ). [ಕುಡಿ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕುಡಿತೆ, ಕುಡುತೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು; ಬೊಗಸೆ; ಸೇರೆ: "ಪ್ರಸೃತಿ-ಅದು ಕುಡಿತೆ(ಬೊಗಸೆ)" (ನಾಚಿರಾ.೧೨೨); "ಅಂಗುಳಿ ಮಡಿದ ಕುಡಿತೆಯ ಪ್ರಸೃತಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೮೩); ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂಬುಧಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೨೩೯ ಶೂದ್ರಕ); ಕುಡಿತೆಯ ನೀರಂತುಗಲುಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕುಂಟೆನಗೆ ಲವಣ ವಾರ್ಧಿಯ ನೀರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೮೭); ಆರೈದು ಒಂದು ಕುಡಿತೆ ಉದಕವನೆಱೆವ (ಅವಚಂ. ೧೨೩-೫೫೮); ಕುಡಿತೆಯೆರಡಱೊಳರ್ಘ್ಯಜಲವನು ಹಿಡಿದು ಹಾಯ್ಕುವ ಸಮಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೩); ಮುಕುಂದನ ಚರಿತ ಪೀಯೂಷವನು ಕಿವಿಗಳ ಕುಡಿತೆಯಲಿ ತುಂಬಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫೪). ೨. ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಗುಟುಕು; ಪಾನ: "ಪಾನಂ, ಪಾನಕಂ -ಈ ೨ ಕುಡಿತೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೦೮); ನಡತೆಯಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಕುಡಿತೆಯಿಂ ಜಲದುರ್ಗ ಕಡುಗಲಿಗಳ ಕೋಪಗಳ ಕಿಡಿಯೊಳು ವನದುರ್ಗವಡಗಿತು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೨). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಸೇರಿನ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಅಂಶ: ಪದಿನಾಱು ಕುಡಿತೆಯ ಕೊಳಗದೊಳವಱ ನಾಲ್ಕುಂ ಕೊಳಗಮೆಂಬುದೊಂದು ದ್ರೋಣ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೬-೯ ವ); ಎಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ ಕರೆದರೂ ಎರಡು ಕುಡಿತೆ ಹಾಲು ಬೇಡವೆ (ಮುಗಿಯು. ೨೨). ೪. ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕುವ ಬಾನಿ; ಕಲಗಚ್ಚಿನ ಪಾತ್ರೆ: ಕುಡಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಸುರೆ ನೀರು ಹಾಕು, ಎಮ್ಮೆಕುಡಿಯಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡುತೆ$_1$**: ೧. ಕುಡುತೆಗೆ ವಂದ ಜಂಹ್ನು ಸುತೆಯಲ್ಲದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೩೮; 1136); ಕುಡುತೆಯೊಳೊಮ್ಮೆ ಗುಜ್ಜುಗೊರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕುಡಿಪಾರಿತು . . . ಎನುತಂದು ವಾರ್ಧಿಯಂ ಜಡಿವವೊಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮); ಸಂಸಾರ ಮಹಾಂಬುಧಿಯಂ ನೀಂ ಶರಣೆಂಬವನೊಳೊಂದು ಕುಡುತೆಯ ಕೊನೆಗಂ ಸಂಶಯಮೇಂ ನೆಱೆಯದ ತೆಱದಿಂ ಸಂತೋಷಿಸುಗುಮಲ್ತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೪೧); ಕುಡುತೆಯ ನೀರು ಸೋರುವ ತೆಱದಿಂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೩೮). ೩. ಅಮ್ರಿತಪಡಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಕುಡುತೆ ೧ (ಎಕ. VI, ಮೂಡುಗೆ. ೬೯-೫; 1285); ಭತ್ರಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡುತೆ ೨ಕ್ಕೆ ತಾರ ೫ (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಮಂಗಳೂರು. ೪೬೫-೩೩; 1312); ಅಕ್ಕಿ ಹಾನೆ ೨ ಕುಡುತೆ ೨ ಆ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ಎಇ. VIII, ೧೩೨-೩೦; 1586); ಒಂದು ತೊಲೆ ತುಲಸಿ ಎಲೆಯನ್ನು ೨ ಕುಡುತೆ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುದಿಸಿ ಅರ್ಧ ಕುಡುತೆಗೆ ಬತ್ತಿಸಿ (ಮನೆಮ. ೨೫); ವಿದುರನ ಒಂದು ಕುಡುತೆ ಹಾಲು ಕಾಲುವೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು (ಕಭವಿ. I, ೨೭೩). [ಕುಡಿ$_1$ + -ತೆ]

ಕುಡಿತೆಗಣ್, ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು, ಕುಡುತೆಗಣ್ (ನಾ). ಬೊಗಸೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು (?): ಕಿಱುವೆಸಳ ನೆಯ್ದಿಲುಗಳೀ ಮಡದಿಯ ಕುಡಿತೆಗಂಗಳಿಗೆ ಪಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೪-೨೫); ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಚಪಲೆಯುಂಗುರವಿಡಿಯ ನಡುವಿನ ನೀಱೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೯). **ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು**: ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣಲಿ ಮೊಗೆದು ಸೂಸಿದಳಖಿಳ ಭೂಮಿಪರ (ಜೀವಂಚ. ೮-೬೭); ಅವಳ ಸುಂದರವಾದ ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣುಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರಗತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೪೦). **ಕುಡುತೆಗಣ್**: ಕುಡುತೆಗಂಗಳೆ ತಂಗಿ ಕುದುರೆ ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಸಡಗರದಿ ನುಡಿಯಲ್ಕೆ ಸತ್ಯಭಾಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೦೯). [ಕುಡಿತೆ + ಕಣ್]

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣು 'ಕುಡಿತೆಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣೋಟ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ: ಕುಡಿತೆಗಣ್ಣೋಟದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳಂ ಪೊಣ್ಮಿಸುತ್ತ (ಸೌಂದಪು. ೧೩-೫೦). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ನೋಟ]

ಕುಡಿತೆಗಣ್ಬೆಳಗು (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ: ಕುಡಿತೆಗಣ್ಬೆಳಗುಗಂಡಿದೆ ಜೊನ್ನಮೆಂದು ಬಾಯ್ಬಿಡುವ ಕಣ್ಗದಿರ್ವಕ್ಕಿಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೫). [ಕುಡಿತೆಗಣ್ + ಬೆಳಗ್ಸು]

ಕುಡಿತೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊ: ಮಱೆದೊಗೊಂಡು ಕುಡಿದನಾದಡೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೨೫). [ಕುಡಿತೆ +

ಕುಡಿತೆವೊನ್ (ನಾ). ಸೇರೆ (ತುಂಬ) ಚಿನ್ನ; ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ಹೊನ್ನು: ಮುದ್ರೆಗಳನೊಡೆದು ಕುಡಿತೆವೊಂಗಳಂ ಮೃಥಭಕ್ತರ ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳಿಕೊಳು ಸುರಿದು (ಬಸ. ೮-೩೨).

[ಕುಡಿತೆ + ಪೊನ್]

ಕುಡಿತಿಯಂ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೀಠೂರ ವಿಷಯೇ ಕುಡಿತಿಯನ್ಯಾಮಃ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨, ೧೧೧೮; ೪೦೧). [?]

ಕುಡಿದಳಿರ್ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯ (ಕುಡಿಯ) ಕೊನೆಗಿರುವ ಚಿಗುರು: ಎಳೆವಿಸಲಂ ಪವಳದ ಕುಡಿದಳಿರಂ ಮಾಣಿಕದ ಬೆಳಗಿನಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ನಳಿನಭವನವೆನೆ (ಇವಂಪು. ೪೧೫).

ಕುಡಿದೋಜು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಹೆಜ್ಜು; ಕುಡಿಯಿಡು: ಕರುಜಲತೆ ಕುಡಿದೋಜ್ ಮೆಲ್ಲಡೆ (ತೊರಕಾ. ೪-೩-೨೪).

[ಕುಡಿ + ತೋಜು$_1$ (< ತೋಜ್)]

ಕುಡಿನ 'ಕುಡಿನು' ನೋ.

ಕುಡಿನುಗು (ನಾ). ಮುಗುಳ್ನಗು; ಮಂದಹಾಸ: ಅವರು ಕುಡಿನಗು ವಮ್ಮ ನಗುತ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಜಗನ್ನಾಥರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡಿದರು (ಒಂಟಿದ. ೨೨೩). [ಕುಡಿ + ನಗು$_3$]

ಕುಡಿನಾಲಗೆ, ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿ ನಾಲಗೆ: ಕುಡಿನಾಲಗೆ ಮೂಗಿನ ತುದಿ ಕುಡಿವುರ್ವೆಂದಿವಜೆ ಕಾದಿರ್ದಡೆ . . . ಇಷುತುವಕ್ಷ್ಯಂ (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೨೨೩); ಕಾಳೋರಗನ ಕುಡಿನಾಲಗೆಯವೋಲೆಸೆದುದಂಕುಳ ಭಟಜಿ ಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಕುವಾದ್ರೋ. ೬-೫೩). **ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ**: ದಾಲಳನಂಳ್ರಪಲ್ಲವದ ರುಧಿರಮಂ ಕುಡಿನಾಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗೆಗಳಿಂದೆ ಸೊಗಸಿ ಲೇಹಂಗ್ಯೆದುವು (ಶೈಬಿಭಾ. ೨೮-೩೭); ತನ್ನಿರಸಮಂ ಪಾಂಕಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಕುಡಿನಾಲಿಗೆಯಿಂ ಸವಿದು (ಶಾಲಾಶ್ಮ. ೨-೭೪ ವ). [ಕುಡಿ + ನಾಲಗೆ]

ಕುಡಿನಾಲಿಗೆ 'ಕುಡಿನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕುಡಿನಿಂಕಾ (ನಾ). ಒಳ್ಳಲ ಹಕ್ಕುಬ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದವರು: ಆ ಈಶವ ದೇವರ ದೇವದಾನದವೂರು ಮರಕಾಡನನು ಕುಡಿನಿಂಕಾ ದೇವದಾನವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಮಕ್ಕಳು ಕಪ್ಪದಿ . . . ಸಂತಾನಗಾಮಿಯಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವರು (ಎಳ. III, ಮಂತ್ರ. ೭೦-೧೩; ೧೨೭೬).

[← ತಮಿ. ಕುಡಿನಿಙ್ಙಾ]

ಕುಡಿನಿಮಿರ್, **ಕುಡಿನಿಮಿರು** (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯಿಡು; ಚಿಗುರು; ಬೆಳೆ; ಹೆಚ್ಚು: ನೆಲ್ಲಿವನೆಯ ಸಿರಿಮಂಜರಿಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಬಳ್ಳಿವರಿದ ನೇಹಂ ಕುಡಿನಿಮಿರೆ (ಗಿರಿ. ೨-೧೦೫ ವ). **ಕುಡಿನಿಮಿರು** : ಹಿಮದ ಗಿರಿಯಲಿ ಸುಳಿದನು ಕುಡಿನಿಮಿರಿ ತೆರೆಗಳ ತುಳಿದನು (ಹೊಂಗಳು. ೨-೧೬).

[ಕುಡಿ + ನಿಮಿರ್]

ಕುಡಿನಿಮಿರು 'ಕುಡಿನಿಮಿರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನೀರ್, **ಕುಡಿನೀರು** (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಕುಡಿನೀರೆಲ್ಲುವ ಪೊಲ್ ಪ್ರಪಾಪ್ರಮಥಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೪೪); ಅಱಟ್ಟಗೆಯೊಳ್ ಕುಡಿನೀರೆಱೆವ ಬೆಡಂಗಿಯರ ಭಾವಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಸೂತ್ರಸಾ. ೪-೨೪). ಕುಡಿನೀರಗುತ್ತಿಗೆಯನಾತವಂ ಯಾದೇಪತಿ (ವೀರವಿ. ೧-೪೭). **ಕುಡಿನೀರು** : ಪಡೆಗಡಲು ಕುಡಿನೀರು ಪೆಱೆ ನೀರಡಿಸಿದುದು ಪಾಷಕಷ ಶರಾವಳಿ (ಕುವಾದ್ರೋ. ೯-೩೩); ದಾರುಣ ಕಿದಾಘಡುಬ್ಬಿಯನು ಭಂಜಿಸುವ ಕುಡಿನೀರು ಮೊದ ನಾನಾ ಪಾನಭೇದಮಂ . . . ಉಸುರುವೆನು (ಸೂಪಕಾ. ೨ ಪುಣಾ ಬಂತ್ಯೆ . . . ಜಡಿಸುಳೆ ಸುರಿಪೊಲ್ ಬಿರುಮಳೆ ಬರುತ್ತೈಡಿದೀ ಜಡಿಸು ನೆಲ ಒಣಗಿದ ನೆಲಕೆರೆಪೊಲ್ [ಕವಪ. ೨೮-೨] ಶಿ ನೆಲ ಕುಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$] [?]

ಕುಡಿನೀರು 'ಕುಡಿನೀರ್' ನೋ.

ಕುಡಿನು, ಕುಡಿಗು, ಕುಡಿನ, ಕೂಡಿನ (ನಾ). ನೇಗಿಲಿನ ಪಾಳ; ಕುಡಿನೇಗಿಲು (?): "ಕುಶಿರಮಿನ ಪಾಳಮಿನ ಕುಳು ಕರ್ಚಯಿನ ಕುಡಿನು [ಪಾಠಾಂ. ಗು] " (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). **ಕುಡಿಗು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕುಡಿನ** : "ಕುಟಿಳ, ನಿರಿಷ, ಹಲ, ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ] ಡಿನ" (ಪಾಠಾಂ. ೬). **ಕೂಡಿನಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕುಡಿನೇಣ್ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ : ಸಾರಥಿ ಕಡಿಯಣದ ಕುಡಿನೇಣ ಕೊಂಡನು ತಿರುಪಿದನು ರಥದ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧-೪).

[ಕುಡಿ$_2$ + ನೇಣ್]

ಕುಡಿನೊರೆ (ನಾ). ತುದಿಗೆ ಬಂದ ನೊರೆ; ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೊರೆ: ಕುಡಿನೊರೆಯ ಕಟವಾಯ ಮೋರೆಯನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೫೩).

[ಕುಡಿ + ನೊರೆ]

ಕುಡಿನೋಟ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯ ನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ; ಅಪಾಂಗ ದೃಷ್ಟಿ: ಬಗಸೆಗಣ್ ಕುಡಿನೋಟದೆಸಮಮು ಪೊಸಗಡಿಯಂ ತೆಗೆಯೆ (ಪಜ್ಜಕಾ. ೩-೩೧); ದೈವದಪೆತ್ತಲೊಲಿದಿಹುದತ್ತ ವಿಜಯಶ್ರೀಯ ಕುಡಿನೋಟ (ಕುವಾದ್ರೋ. ೪-೨); ಎಸೆವ ಸಸಿವದನದೊಳ್ಕುಡಿನೋಟ ದೊಳೆ . . . ಒಬ್ಬರ್ದರ್ಶಕಣ್ಣಳಿಯ (ಶೈಬಿಭಾ. ೬-೨೬); ಕುಡಿನೋಟ ಬೀರುತ ತಾಯಿಗೆ ತೋರುತ ಬಳಿ ನಿಂದು ಮನ ಸೆಳೆದಪಳು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೮-೨೬). [ಕುಡಿ + ನೋಟ]

ಕುಡಿಪಟೆಯ (ನಾ). ವಂಶದ ದೊಡಲಿಗ; ಪೂರ್ವಜ; ಹಿಕೆಯ ತಲೆಮಾರಿನವನು: ಕುಲಮೊಸೆದ ಕುಡಿಪಟೆಯರೋ ದೇವತೆಗಳ್ (ಅಂತಿಗೀ. ೪೨-೬೭). [ಕುಡಿ + ಪಟೆಯ]

ಕುಡಿಪು, ಕುಡಿಹು (ನಾ). ಕುಡಿತೆ; ಪಾನ (?) : ಕುಡುತೆಯೊಳಮೈ ಗುಜ್ಜುಗೂರವಂ ಕುಡಿಯಲ್ ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಪು] ಡಿಪಾಱುತು (ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೮). **ಕುಡಿಹು**. 'ಕಳ್ಳುಡಿಹುತನ' ಪರಾ.

[ಕುಡಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುಡಿಬತ್ತಿ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಬತ್ತಿಯ ತುದಿ: ಶರಣಬಸವ ಬಂದು ವರಗ ಅರಿಸಿಣ ಹಚ್ಚಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕುಡಿಬತ್ತಿ ಬೆಳಗಿದನ (ಶೋಳಗಿ. ೪೪).

[ಕುಡಿ + ಬತ್ತಿ]

ಕುಡಿಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಗ್ರಬಾಳೆಯೆಲೆ; ಸುಳಿಬಾಳೆ: ಕುಡಿಬಾಳೆಯು ಕಡುಬಿಲಿಗೆ ಬಾಡಿ, ನೀರುಂಡ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗಾಗಲು ಕುಡಿಬಾಳೆ ಗೊಪ್ಪೆ ಬಿದುವಂತೆ (ಕನ್ನಡಾ. ೬೧). [ಕುಡಿ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕುಡಿಬಿದಿರ್ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕುಡಿ, —ತುದಿ; ಳಲೆಲೆ: ಪೊಸ ಬೈಯ ಸಿಪ್ಪುಗಳೊಳ್ ಕಜುಕಿಱುದಪೆಳೆಯ ಕುಡಿಬಿದಿರ ಕುಡಿಯ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯುಮಾರುದಿನ ಮೆಣಸುಗದಲೆಯ ಪುಡಿಯೊಡನೆ ಸಿದಲ್ದಲ್ಲಪಲ್ಲಡಿಗೆಯ ಬಕ್ಕಣಂಗಳಂ ಸವಿಸವಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೭ ವ).

[ಕುಡಿ$_2$ + ಬಿದಿರ್$_2$]

ಕುಡಿಮಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕುಲು ಮಗ: ಎಸಿದಱನೊರ್ವ ಭಕ್ತಂ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಒಕ್ಕಿಗಂ] ವಸುಧೆಗೊಪ್ಪುವ ಮಜಾದೇವ ನೊಕ್ಕಲ ಮಗಂ (ಇಂರ. ೧೦-೫) ; 'ಉತ್ತೆಮ ವೃವಸಾಯ, ಮಧ್ಯಮ ವ್ಯಾಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ' ಎಂದೂ ರೈತರೇ ಶಿವನ ಕುಡಿಮಗ ಅವರೇ ನಾಡಿನ ಬಾಳು (ಬೆಳಮು. ೧೯೦). [ಕುಡಿ + ಮಗ]

ಕುಡಿಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮಡಿಚು, —ಮಣಿಸು : ಕಡು ಗಾಸಿ ಚಿಮ್ಮಾದಿ ಕುಡಿಮಗುಚಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೊಡೆದಡಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಡಿಸಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೧೩). [ಕುಡಿ + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಕುಡಿಮಿಂಚು (ನಾ). (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿಯಂತಿರುವ ಮಿಂಚು; ಕುಡಿಯೊಡೆವ ಮಿಂಚು: ದಂತಾಂಕುಶಾಲಂ ಕುಡಿಮಿಂಚಂ ಬೀಜ್ (ಪಂಂಪಮಾ. ೨-೬೫); ನೆನೆದುಮಿದನೆಸಕು ಬಾಲಳಕ್ಕೆನಸುಂ ಕುಡಿಮಿಂಚು ನಿಮುರ್ದ ಕೆಮ್ಮುಗಿರಿವಂ (ಶುಷಮಾ. ೬-೪೬); ಕುಡಿಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆದು ಹೋಗಿಹ ಯತಿಗಳ ಬೆಡಗ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದನು (ಭರತ. ೩-೧೨೯). [ಕುಡಿ + ಮಿಂಚು]

ಕುಡಿಮಿನುಗು (ನಾ). ತುದಿಯ ಮಿಂಚು, —ಹೊಳಪು: ಫಣ ಶರೀರದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಕುಡಿಮಿನುಗುಗಳ ದಾಡೆಗಳ (ತೋರಾ. ೬-೫೩-೪೩). [ಕುಡಿ + ಮಿನುಗು]

ಕುಡಿಮಿಸೆ (ನಾ). ಮಿಸೆಯ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಕುಡಿಮಿಸೆ ಕುಣಿದವು ಸುಯ್ಲು ಹೊಗೆ ಮಸಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೨-೧೦); ಕುಡಿಮಿಸೆ ಕುಣಿದು ನಾಸಿಕದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಿಡಿಗಳನಕ್ಷಿ ಮುಳ್ಳುಳಿಸೆ (ಮೋಹನ. ೩೩-೨೨); ಚಾಟಯಂತೆ ಹುರಿಗೈದ ಕುಡಿಮಿಸೆಯ ತೇಜಃ ಪುಂಜ ಮುಖದ ಅಧಿಕಾರಿ (ಪುಸರು. ೩೧೦). [ಕುಡಿ + ಮಿಸೆ]

ಕುಡಿಮುಂಜೆಜಿಂಗು (ನಾ). ಮುಂಜೆರಿಗಿನ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಬೆನ್ನಪೊಂಗರ ಕುಡಿಮುಂಜೆಜಿಂಗು ಕಿಡುಬಯ್ತುಲಿ ಬಾರ್ತಿರುಂ (ಅಕಂಥ. ೯-೪೯). [ಕುಡಿ + ಮುಂಜೆಜಿಂಗು]

ಕುಡಿಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವೀರವೂರಮಾಳ್ಪ ಪೊಟ್ಟಿಯರಾ ಕುಡಿಮುದ್ದನ್ ಮೇರೆಯುಳ್ಳಿಱುದು ವಿಜ್ಞಾನ್ (ಎಳ. V, ಪಶ್ಚಿರಾ. ೨೦೯-೫; ೭೨೦). [?]

ಕುಡಿಮುಸುಗು (ನಾ). ಮುಸುಕಿನ ತುದಿ; ಹೆಂಗಸರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊದೆಯುವ ಸೆರಗು; ತಲೆ ಮುಸುಗು: (ಕ). [ಕುಡಿ + ಮುಸುಗು]

ಕುಡಿಮೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ತುದಿ; ಶುತ್ತುದಿ: ಕುಡಿಮೊನೆಯೇಱಿಪತಿಯ ನಾಲಗೆ ಗಡಣವುದಿವೆದನೆ ಕೃಪಾಣದ ಕಡುಹು ಕೌತುಳವಾಯ್ತು ಬಂಡೆಯಕಾಜ ಮೋಹರದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೬); ಕುಡಿಮೊನೆಯ ಪದಮುಮಬದಲೊದಬುವ ಕಿಡಿಯ . . . ಶಕ್ತಿಯಲಿಟ್ಟ ನವನೀತ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೬೬). [ಕುಡಿ + ಮೊನೆ]

ಕುಡಿಯ, ಕುಡಿಯ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗ; ಒಕ್ಕಲುಮಗ: ಪರದಾರ್ಗಾ ಪಾರರ್ಗಾಯರಶರ್ಗಾ ಕುಡಿಯರಪ್ಪನಲ್ವರ್ಗಾಗಳ್ (ಕವಿರಾ.೧-೬೫); ಶುಡುದರ ಜೇಷಮ್ಮನ ಮಗಂ ಮಾಳಮ್ಮ ಕುಡಿಯರಯರ್ಜುನ ತಾಯ್ವ ರಜ್ಜುರಿದಿ ಪರದಾನ (ಶಾಇಶಿ. IX-i, ೫೭-೬; 922); ಕುಡಿಯರಾಧರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮಪೆಂಡೊಡೆ (ಎಇ. VI, ತಿಗಾ-೬; 1037); ಕುಡಿಯರುಳುವಳ್ಳಗಂ ಕಂಬಾದ ಪೊಲಗಳಿಂದ (ಜಯುಶಾ. ೧-೩೭); ಕುಡಿಯು ರಂದದಿ ಪೆಣ್ಣು ಕೊಂಡಿದ್ದು ಕೊಡುವುದು ನಡೆಯು ರಾಜರಿಗೆ (ಭರತ. ೩೭-೩೩). **ಕುಡಿಯ**: ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿಕಾಜರು ಅನ್ಯಂಟರ ಬಳಿಯ ಸಂಳರಸಿಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಕುಡಿಯರ ಬಳಿಯ ನಾರಣಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮೂಲ ಶಾಸನದ ಕೃಮ (ಶಾಇಶಿ. IX-iii, ೪೪೯-೪; 1444).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮುಲ. ಕುಡಿಯಾನ್; ಕೊಡ. ಕುಡಿ = ಈಡಿಗ ರವನು; ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವನು]

ಕುಡಿಯಳ್ಳೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ಜಳ್ಳೆಯ ತುದಿ: ತೊಡೆ ಸಂಂಳಲೆಯಿಕ್ಕಿದವೋಲ್ ಕುಡಿಯಳ್ಳೆಗಳಿಂದೆ ಸುರಿದುವಿಕ್ಕಿಲಕೆ ಕರುಳ್ (ಕವಪ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಅಳ್ಳೆಕುಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ + ಅಳ್ಳೆ]

ಕುಡಿಯಾರವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಈಣಿಯಳಲ್ಕುಂ ನೂಱುಂ ಕುಡಿಯಾರವಿಯೆಬ್ಬತ್ತುಂ ಕರಿವಿಡಿ ಮೂವತ್ತುಂ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೨೦-೫; 1045). [?]

ಕುಡಿಯಿಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಡು; ಬೆಳೆ; ಹಬ್ಬು: ಮುದಂ ಕುಡಿಯಿಳ್ಳೆ ಭಕ್ತಿ ಧಾನಿಕ ತಲೆದೋಱಾ (ದಶಕು. ೫-೭೬). [ಕುಡಿ + ಇಳ್ಳು]

ಕುಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದು ಧೀರಂಕಿಟ್ಟತ್ತೆಡಿಯಿಟ್ಟತ್ತಾಹ ಕೀರ್ತಿಲತೆ (ನಿರೀ. ೩-೬೪); ಶಶಿಯ ತಕ್ಕಾದಿಗಳ್ಳ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುವೆಂದಿನಂ ಪಸರಿಸಿ ದಂತಕಾಂತಿ ಸಭೆಯಂ ಬೆಳಗುಶ್ರಿರಲ್ (ಶುಸುಮಾ. ೨-೨೮); ಸರಳು ಕೀರಲು ತೀರದಸುರನ ಕೆರೆಯಮಂ ಕುಡಿಯಿಟ್ಟುದಿವನಬ್ಬರಣೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯೋ. ೧೬-೩೯). [ಕುಡಿ + ಇಡು]

ಕುಡಿಯಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಚಾಚು; ಕುಡಿಚಾಚು; ಬೆಳೆ: ಬಳಿಳವ ಗೋರಿದನು ಕುಡಿಯಿಱಿದ (ಪಾರಾಂ. ಗುದಿಯಿಱಿದು) ಬಾಲದ ಗೋರೆಯಲಿ ತಳಮಗುಬದನು ತೋರಣದ ಸಾಲುಗಳ (ತೋರಾ. ೫-೭-೧೩). [ಕುಡಿ + ಇಱಿ]

ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಕುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಕರಿಕು, —ಕೆಟ್ಟ: ಕುಡಿಯಿಲ್ಲಣವನೊರಸಿ ಸೊಡರನುಜ್ಜಳಿಸಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೦-೧೪೦). [ಕುಡಿ + ಇಲ್ಲಣ]

ಕುಡಿಯಿಸು, ಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾನ ಮಾಡಿಸು: ಕುಡಿ ಕಳ್ಳನೆಂದು ಕರೆಸಿಸಿ ಕುಡಿಯುಸುವರ್ ಲೋಹರಸಮ ನೆದೆಗಡಗುಸುವನಂ (ಅದಿಪು. ೫-೪೬); ಕುಡಿತೊಳೆ ತಂದು ನೀರಿಂ . . . ಜಂಂಬುಫಲಿದಿಂ ಕುಡಿಯಿಸುತ (ಶಾಂಂಪು. ೨೧೨); ಅಳಿದಿಂದುಳಿಯ ಬರ್ದಿಗೆಯಳಿಯಂ ಕುಡಿಯಿಸಿದರೆಂಬ ತೆಜದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೭೭). **ಕುಡಿಸು**: ಕುದುರೆಯಂ ನೀರಂ ಕುಡಿಸಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೦-೯); ಅಸಮ ವಿಷಮಂ ಕುಡಿಸಿ ಕೊಂಡಕೆನೆಂದು (ಬಸವ. ೫೮-೪೨); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ಸಿನ್ನೆ ರಳುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಲಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೬೮). [ಕುಡಿ + -ಇಸು]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ್ (ನಾ). = ಕುಡಿಯ: ಧನದ ಧಾನ್ಯದ ಸೊಮ್ಮಿನ ಸೊಕ್ಕಿಸಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಳಲೊಮ್ಮ ನಮ್ಮೊಳಿಂಬ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳಿ ನ್ನೂರ್ಗಳೊಪ್ಪುಗು (ಸಾಇಇ. IX-i, ೨೯೭-೧೨ ; 1177).

[ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲ್]

ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: "ಅಧೀಶ, ಮಕಾಕೂಡ್ರ – ಈ ೨ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗಂ" (ಹಲಾಮು. ೯೬-೪೩); ನೊನ್ನಲಿಗೆಯೊಳಿಪ್ಪುವಿಪರ ಕುಡಿಯೊಕ್ಕಲಿಗರ ರಂಜಿಸುವ ಗರ್ಭಗಳಿಂದುದಿಸಿ (ಚಿಬಪ. ೫೯-೧೧). [ಕುಡಿಯ + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕುಡಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: ಸಳರು ನೆಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಕುಡಿಯೊಡೆದು ಹೊರವಾಗಿ ಹುವ್ವ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಕೊಡಬೇಕು (ಸಪಚ. ೨೫). [ಕುಡಿ + ಒಡೆ]

ಕುಡಿಯೊಣಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಳ್ಳಿಯ) ಕುಡಿ ಬತ್ತಿಹೋಗು, —ಬಾಡು: ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿಯೊಣಗಿತ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೩). ೨. ವಂಶ ನಿಂತುಹೋಗು, —ನಾಶವಾಗು: ಇದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಸತ್ತು ಅವರ ವಂಶದ ಕುಡಿಯೊಣಗಿದೆ (ಕಾಡಿ). [ಕುಡಿ + ಒಣಗು]

ಕುಡಿಯ್ಕೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅರಿಅರ್ಪಸ್ಸಿನ್ಪರ್ಪರು ತೊಱ್ಕಾರಾಟ್ಟಿಳುವೆಕ್ಕೆಯಮುವಲಿಱ್ಕಿಗಳು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತು ಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ ಕುಡಿಯ್ಕುಱ್ಱ × × × ಲು × × ದನ್ ಇಟ್ಟು (ಎಇ. IV, ಗುಂಬ್ಳು ಪೇ. ೯೮-೬ ; 730. [?]

ಕುಡಿರು (ಕ್ರಿ). (?): ನಡೆಯು (ನಡೆ)ವು ಮಹಾನದಿ ಕಡಿಯ ಅರಳೆಯ ಮರನಡಿಯ ಕುಳಿಲ್ದಳ್ ಕಿಳುಡಿಗಳ್ವುದು ಸಾಂಗಿಕಮಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಗಗಾ. ೪-೬೭). [ಕು]

ಕುಡಿಲು (ನಾ). ಕುಡಿ; ಸುಳಿ: "ಪಲ್ಲವ, ಕಿಸಲಯಂ – ೨ ತಳಿರ ಹೆಸರುಗಳು. ಎಳತಾದ ಎಲೆ, ಚಿಗುರು ಚಿಗುರೆಲೆಗಳೂ ಕೂಡಿರುವ ಕುಡಿಲು, ಮರದ ಸುಳಿ" (ನಿಘಂಟು, ೧೧). [ಕುಡಿ + –ಲು?]

ಕುಡಿಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸಿನ್ನಾಳಿ ಕುಡಿಲೂರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದ (ಎಕ್. III, ತಿರುಮ. ೯೩–೩ ; ೩೩೬). [?]

ಕುಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರನ್ನು ತಾಳು. ೨. ಬೆಳೆ; ವರ್ಧಿಸು: ಹೀಗೆ ನಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಶಂಕನುವಿನ ವಂಶವು ಕುಡಿವಡೆದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂತು (ವಡಭಾ. ೯). [ಕುಡಿ + ಪಡೆ]

ಕುಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: "ಕರ್ಪಾದಿನಿ ಕುಡಿವರಿದುದು" (ಪಡಿಯ. ೪೦); ಹೃದಯದೊಳಂಕುರಿಸಿ ಮುಖಾಗ್ರದಿಂದೆ ಕುಡಿವರಿವ ಕೋಪ ವಿಷಲತೆಯ ತಳಿತುದು ಪೂತುದೆನಲ್ (ಜಗವ. ೧೧–೩೪); ಮಿಸುಪ ಗಾಡಿಯ ಲತೆಗಳ್ದೆದೆ ಕುಡಿವರಿವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೨೫); ಸತ್ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕುಡಿವರಿದು ಬೆಳೆದುದು (ಶ ವ್ಯಾ ಅ. ಓರಿಂ. ೯–೫೫). ೨. ಉತ್ಪೆ ಹರಿ: ಆನಂದಾಶ್ರು ಕುಡಿವರಿವುತ್ತಿಲ್ಲಯ್ತೆರೆ (ವಿಕ್ರಾಂತಾ. ೫–೧೧–೧೫); ಜಾಗರದಿ ರಸದತ್ತೆ ಕುಡಿವರಿವ ಧನದೊಳಗೆ ಹಿಂಜರಿದು ಮತ ಸತ್ಕಥೆಪೆಗೊಡುವುದು (ಮಲಿದೇ. ೪೬). [ಕುಡಿ + ಪರಿ]

ಕುಡಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಒಡ್ಡಿದರು ದಡವಲೆಯ ಸಿಡಿಲಲೆ ಕಡ್ಡಿವಲೆ ಕುಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ವಲೆಯನಗಲಲೆ ಜಡ್ಡಜಿಸಿದರು ಬೀಸುವಲೆ ಬೆಕ್ಕಾರ (ತೊರಣ. ೩–೩೨–೧೨). [ಕುಡಿ + ಬಲೆ]

ಕುಡಿವಾಲ್₁, ಕುಡಿವಾಲು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹಾಲು: ಇಡೆ ತಿಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲಾ ಮಿಸುವರಿಲ್ಲ ನಿನಗೆ . . . ದಿಡದೆಜ್ಜೆ ಪೀರ್ ಕುಡಿವಾಲ್ಗಳೆಜ್ಜೆ ಬೆಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೧೭). ಕೆಡಿವಾಲು: ಅಡಿಯ ಉಂಗುಟದಿಂದ ಮುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಕುಡಿವಾಲಿನಂದದಿ ರಾಮರಾಮಾ ಮಿಸಲ ತೊರೆಯೂಗಿ ಈ ಸಲ ಬಂದಿದೆ ಸೂಸಲು ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಮಾ (ಸೂರ್ಯಬಾ. ೦೫–೪). [ಕುಡಿ + ಪಾಲ್₁]

ಕುಡಿವಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಲದ ತುದಿ, —ಕೊನೆ: ಇಱುಂಕಿದ ಕೆಜ್ಜೆ ಲಿತ್ತಮಿತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆಸೆಯ (ಪಂಚಥಾ. ೮–೧೦೩); ಕರಂ ಕುಡಿವಾಲಮಿತ್ತಿ ಪಾಲ್ ಮೆಲಿಗಳವಿಜ್ಜು ಗಲ್ಲಲನುಗಳ್ ಪರಿತಂದುವು (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೧೫೬); ಕುಡಿವಾಲಂ ನೆಲನಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋಪೋ ದ್ರೇಕದಿಂ ದಿಟ್ಟಿಗಳ್ ಕಿಡಿಯಂ ಸಾಲಿಡೆ (ಎಕ್. XI, ದಾವಣ. ೨೫–೧೩ ; ೧೨೭); ಕುಡಿವಾಲಮಪ್ಪಳಲೊಗೆದ ತುಂತುಱ್ ಜಗತ್ಕೆ ಕಡೆಗಾಲಮಂ ಮಾಡಲು (ಚಂಪ. ೨೧–೫). ೨. ಚೂಪಾದ ಬಾಲವುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ಕುಡಿವಾಲದ ಕೊಳ್ಳಿವಾಲದ ಬೆಳ್ಳನ ಶಿಡುಗಲ ಬಲು ಕುಳ್ಳುರಿನಾ ಮಿಡಿಗಿರುಳಳಗನ ಬಿಡು ತಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿದರು ದಿಟದರು (ರಾಮಪಾ. ೧೫–೬೮). [ಕುಡಿ + ಬಾಲ]

ಕುಡಿವಾಲು 'ಕುಡಿವಾಲ್' ನೋ.

ಕುಡಿವಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಒಕ್ಕಲಾಗಿ ಬಾಳು; ದಾಸನಾಗು: ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಿಂ ಗುಡಿಗೆಟ್ಟಿಂ ಶಿವನೇ ಕುಡಿವಾಳ್ದಂ ಕುಡಿವಾಳ್ದಂ ಹರನೇ (ತಿರುನಾ. ೨೨೦–೧೯). [ಕುಡಿ + ವಾಳ್₂ (< ವಾಱುಂ)]

ಕುಡಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡಿಯಿಕ್ಕು: ಪಲಕಿಲ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಱುಗಲ್ಬನ್ನಿವಣ ಪಿಲ್ಲದ ಕಳ್ಳು ಬೇರು ಕುಡಿಯುಟ್ಟ ಪರಂಜಾವಕಟದೊಳ್ ಪರಿದಪುದೆಂಬ ವೊಲ್ ಎಸೆದತ್ತು ಸಂದ್ಯಾರಾಗಂ (ಕಾಂಪಂ. ೨೬೬). [ಕುಡಿ + ಬಿಡು]

ಕುಡಿವುರ್ವು, ಕುಡಿಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬಿನ ಕೊನೆ. ೨. ಎಸಳಾದ ಹುಬ್ಬು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಕುಡಿವುರಿನ ಕರ್ಪುಗಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೯೯); ಕುಡುನೋಟದ ಕುಡಿವುರಿನೊಳ್ ವರ್ತಿ (ರಾ ಮಾ ಶ್ರೀ. ೩೧–೨೫).

ಕುಡಿಹುಬ್ಬು: ಕೆದಜುವಲೆಗಳ ತೋರಭಾರದ ಮದದ ಕುಡಿಹು [ಪಾ ಹಾ ೦. ಮೈಯು]ಬ್ಬುಗಳ ಭಗ್ನರಸದುಭುತದ ಖಳರಜ್ಜದಿರಿದಿರಲೆ (ತೊರಣ. ೩–೩೪); ಕಕ್ಕೆಂಡದಂತಾಗೆ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಧೂಮಲತೆಯಂ ಬೊಲಿರೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೩–೩೩); ಅಳುತಳಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಯಂಗಳ ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬೆರಪಿನೆಳಲಂಗ (ಗಡಪ. ೦೫).

[ಕುಡಿ + ಪುರ್ವು]

ಕುಡಿವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಜಕ್ಕಯೊಜ್ಜೆ ನಾಟ್ಯೂವುಣ್ಣು ಗೆಯ್ಯುಕ್ಕಿರೆ ಸಣ್ಣುವರ ಳಲಿಗಂ ಬೆಗ್ಗೆಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯ ಸಜ್ಜಿಗರ ಕುಡಿವುಳ್ಳಂ ಕೊಡಂಗೆಯೊಗ್ಗೆರ್ ಪೆಗ್ಗರ್ಡಿತನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ವಿಕ್ರ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೨೧೯–೧೬ ; ೩೧೨). [?]

ಕುಡಿವೆರಲ್ (ನಾ). ಬೆರಳಿನ ತುದಿ; ತುದಿಬೆರಳು: ನಂದನನುತ್ಸಂಗದೊಳಿರ್ದೊಂದೈದೆರಡೊಂಬತ್ತೆಂದು ಕೊದಲ್‌ಸೆವನಮೊರೆದೊಂದೆ ಕುಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡು]ವೆರಲಿಂದಮುದೆಂದೆಣಿಸುಗುಮೆನ್ನ ಕೊರಲ ಹಾರದ ಮುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩–೫೦); ಸುಂದಪ್ಪುಗಳಂ ಕುಡಿ[ದಿ]ವೆರಲಿಂ ತಾನೆಸಕುಂ. ಮಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಅಜಪು. ೧೦–೫೩). [ಕುಡಿ + ಬೆರಲ್]

ಕುಡಿವೆರಸು (ಆ). ತುದಿ ಸೆರಿತವಾಗಿ; ಕುಡಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಪೂದಳೆದುದಿಪ ಪುರಿಗ ಕುಡಿವೆರಸು ತೂಕದನೊಳಕೊಂದ ಹಾಡ್ಕ ಸೊಳ್ಳುಮುಳ್ಳಳಿವಿದಂತಿರ್ದಿರವು (ಕಾಂಪಂ. ೬೫೯).

[ಕುಡಿ + ಬೆರಸು]

ಕುಡಿವೆಳೆಗು (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು; ಬೆಳಕಿನ ಕುಡಿ; ಕಿರಣ: ಐಳ್ಳನ ಐಳ್ಳನ ಮಹಾದೈಳ್ಳನ ಭಾವ ಮಂಚನ ಕುಡಿವೆಳಗಿನ ಸಂಚದ ಸಂಚಲದ ಸಂಚಾರ ಸಂಜರಿಸುವ ಸರದಂತೆ (ಮೇ ೧ ಮಾ. ೧೧೬–೫೯೭); ಸಂಜುವ ಸೊಡರ ಕುಡಿವೆಳಗಿನಂತೆ (ವರ್ಧಮಪು. ೧೦–೫೦ ವ); ದಿಗುವೆಳಗಂದದ ಕುಡಿವೆಳಗ ಕುಡಿಯಿಂ ದದರುತಿರ್ದುದು ತಿಮಿರಲತೆ ಜಗಗ (ಅನಾದ್ಯಪ್ರ. ೧೫–೩೬).

[ಕುಡಿ + ಬೆಳಗು]

ಕುಡಿಸು, 'ಕುಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸ್ಸು 'ಕೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕುಡಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಕಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು; ಹೊರಳು. 'ಒಗ್ಗುರಿಯಿಸ್' ಪರಾ. [ಕುಡು + –ಇಸ್ಸು]

ಕುಡಿಹ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಕುಡಿಯುವುದು; ಕುಡಿತ. 'ಕುಡಿಹ' ಪರಾ. [ಕುಡಿ + –ಹ್ಕ]

ಕುಡಿಹಿ, ಕುಡುಹಿ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವವನು; ಕುಡುಕ: ಇಂತೀ ಕ್ರಿವಿಧ ಕುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತ ಅ ಸಗರಿಕರಿರಿಸಿ ಸತ್ಕಂತಾಯಿಳು (ವೀಚಿಕ್ಕ. ೧೩೯). **ಕುಡುಹಿ**: ತನ್ನ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕೈಯಿಂದ ಒಡೆಯರ ಪಾದವಂ ತೊಳೆಯಿಸಿ ಆ ತೊಳೆದಿರ ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆಯ್ದಿದು ತೀರ್ಥವೆಂದು ಕೊಂಬ ಕುಡುಹಿಯ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೩೫೫–೨) ; ಕೊಡತಕಾಗುಡುಹಿಗಳ ಕೈ ಬೆಳೆದುದು (ತೊರಣ. ೬–೨೫–೨೧). ೨. ದಡ್ಡ; ಅವಿವೇಕಿ: ಬಾರಲೆ ಕುಡುಹಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ ಕೆಡದಡೇನಹುದಿತ್ತಲಿದೆ ಕೊಳ್ಳೆಸುತ ಮೋಷದಲಿ ಒಡಲ ಪಟ್ಟಿನ ಭಾಗದೆಯಲಿ (ಭಭಾಗ. ೬–೧೦–೨೯). [ಕುಡಿ + –ಹ್ಕಿ]

ಕುಡಿಹುಬ್ಬು 'ಕುಡಿವುರ್ವು' ನೋ.

ಕುಡಿಹೊಳೆಹು (ನಾ). = ಕುಡಿವೆಳಗು: ಕಂಗಳಲಿ ಕುಡಿಹೊಳೆಹು ಹುಬ್ಬಿನ ಹೊಂಗಿನಲಿ ಭಂಜಜಡೆ (ಸಂಭಪ. ೨೯–೨೫).

[ಕುಡಿ + ಹೊಳೆಹು (< ಪೊಳೆವು)]

ಕುಡು₁ 'ಕೊಡು₂' ನೋ.

ಕುಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಏಟುಕೊಡು; ಹೊಡೆ; ಬಾರಿಸು: ಕಸೆಯ ನಿನಿಸಱುಪಿ ಕುಡೆ ಲಂಘಿಸಿದುದು ಪನ್ನೆರಡುಯೋಜನಂಬರಮಿನ್ನೇವೆಸಗೊಳ್ವುದೊಕಡು ವೇಗದಿನಸಕಳಿದುದು ಮನಮುಮಂ ತುರಂಗಮ ರತ್ನಂ(ಆದಿಪು.೧೩-೩೯).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಟ್ಟು; ತುಳು. ಕೊರು; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕುಡು$_3$ (ನಾ). ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕು: "ಕುಡು-ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಡೊಂಕಾದ)" (ಶಮಧಾ); "ಕುಡು ಕೊಂಕದಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೪); ಕುಡು + ಇಲ್ಲ = ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುದಾಡೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಡ; ಮಲ. ಕೋಡ್ಡ; ತೆಲು. ಕೊವಲಿ]

ಕುಡುಂಗಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ತಱುಬುಲ್ಲು" (ನಾಚಿ ರಾ. ಕಿ). ೨. = ಕುಟುಂಗಕ: "ಕುಡುಂಗಕ – ಕುಟುಂಗಕ = ಹುಲ್ಲುಹೊದಕೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೬). [< ಸಂ. ಕುಟುಂಗಕ]

ಕುಡುಕ 'ಕುಡಿಕ' ನೋ.

ಕುಡುಕಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಇಡು; ಗುಟುಕು ಕೊಡು: ಅಂಗ ಕಾಂತಿಯಂ ತಾಂ ಕುಡುಕಿಕ್ಕುವಂ ಯುವತಿನೇತ್ರಚಕೋರಚಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪುನೇ. ೪-೧೩೬); ತಂಬುಲವ ಕುಡುಕಿಕ್ಕೆನುತ ಕಾತರದಿಂದವಳು ಬರಾಸಾಂ. ೨೬-೪೯). [ಕುಡುಕ್ಕು$_3$ (< ಕುಟುಕ್ಕು$_2$) + ಇಕ್ಕು]

ಕುಡಕು$_1$ 'ಕುಟುಕು$_1$' ನೋ.

ಕುಡುಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟುಕು ಕೊಡು; ಗುಟುಕು ನೀಡು: "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ತು]ಡುಕು – ಈಷತ್‌ಪ್ರದಾನೇ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ರಧಾವನೆ]" (ಶಮಧಾ. ನ). [< ಕುಟುಕ್ಕು$_1$]

ಕುಡುಕ್ಕು$_3$ 'ಕುಟುಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಡುಕ್ಕು$_4$ (ಗು). ಕುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದ; ಕುಡುಕತನವುಳ್ಳ: ಕುಡುಕುಮನವಿತ್ತೀಚೆ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಎಡವುತಿದೆ ಪತನವ ನಿವಾರಿಸವ್ವ (ಅರಳು. ೩೫೯-೭). [ಕುಡಿ$_1$ + -ಕು]

ಕುಡುಕುಂದಱಿ 'ಕಡುಕುಂದಱಿ' ನೋ.

ಕುಡುಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಡುಕಿಕ್ಕು: ನೇಱಿಲ ಪೊಸದೋರೆಯನಿ ಮ್ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣಂ ತರಿಸಿ ಕುಡುಕುಗೊಡಲು ಹಸಿದಿರ್ದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೩); ಶರಭಂಗಳ ಹಸುಳೆಗಳ್ಗೆ ತತ್ಸಿಂಗದೊಡಲ ಖಂಡವ ತೆಗೆದು ಕುಡುಕುಗೊಡುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೨೭).
[ಕುಡುಕ್ಕು$_3$ (< ಕುಟುಕ್ಕು$_2$) + ಕೊಡು]

ಕುಡುಕುಗೊಳ್ 'ಕುಟುಕುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಡುಕುದಂಬುಲ 'ಕುಟುಕುದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕುಡುಕೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಡುಕೂರ ಭಚಲದೋರಯ್ಯನ ಮಗಂ ಮಾರಯ್ಯಂ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೫೦-೪; 987); ಮುದ್ದೆ ದಂಣಾಯಕರು ಕುಡುಕೂರ ಕೋಟೇಶ್ವರ ದೇವರಲ್ಲಿ . . . ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೪; 1376).
[ಕುಡುಕ್ಕು$_0$ + ಊರ್]

ಕುಡುಕೆ 'ಕುಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಡುಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ; ಬಾಗಿರುವ ಕತ್ತಿ: "(ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುವ) ಬಾಗುಕತ್ತಿ ಕುಡಗತ್ತಿ." (Scimitar. ಇಂಕನಿ). [ಕುಡು$_3$ + ಕತ್ತಿ]

ಕುಡುಗರ್ಬು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕಬ್ಬು; ನೇರವಾಗಿಲ್ಲದ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆ: ಬಡವನಿತ್ತ ಜ್ಯೋತಿಯ ಕಾಂತಿ ದೀಪಿಸದೆ ಕರಿದಹುದೆ ಸೈತವಹ ಕರ್ಬು ಯಿನಿದಾಗಿ ಕುಡುಗರ್ಬು ಮತ್ತೆ ತಾ ಪಿರಿಯ ಕಹಿಯಹುದೆ (ಷತಿಲ. ೧-೧೯). [ಕುಡು$_3$ + ಕರ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕುಡುಗಲ್ 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಹು; ಒದರು: ನಾವು ಆರು ಜನ ಇದ್ದೆವಲ್ಲ ಆದರೂ ನೋಡು ನಮ್ಮಿಂದ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೇಸಲ ಕೈಕಾಲು ಕುಡುಗಿದುದು, ನಾನೆಲ್ಲೋ ಅವರೆಲ್ಲೊ (ಮುಂಗಾಮು. ೮೬). [?]

ಕುಡುಗುರುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೂದಲು; ಉಂಗುರುಗೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಲ: ಕುಡುಗುರುಳೆಂಬ ತಂಬೆಲರ ಬೆಂಬಿಡಿದಿಂ ಪೊಸ ವೇಟಮೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿಡಿದೆಳಮಾಮರಂ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೯).
[ಕುಡು$_3$ + ಕುರುಳ್]

ಕುಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕುಡುಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೈ; ಡೊಂಕುಗೈ: ಅಚ್ಚರಿ ಯೆಟ್ಟಜಾಗೆ ಕೆಲರ್ಗೆ ಪೆಟಗಾಲ್ ಕೆಲರ್ಗೆ ಕುಡುಗೆಯ್ (ಅದ್ಭುತ. ೨೫-೨೫). [ಕುಡು$_3$ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಡುಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ದಾನಮಾಡುವಿಕೆ: ಪಗೆಗಳ್ ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಾದೆ ನೇಹಿಗರ್ ಬಂದು ಸೇರೆಯುಂ ಮೊಗಮಂ ತಿರುಪಿರ್ದಿಲ್ಲಂ ಅಧಟಂ ಕುಡುಗೆಯ್ತದಿಂ (ಸೌನಂದ. ೨-೫).
[ಕುಡು$_1$ + ಗೆಯ್ತ$_1$ (< ಕೆಯ್ತ)]

ಕುಡುಗೊರಳು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೊರಳು; ಬಾಗಿದ ಕತ್ತು: ಕಿವಿವರೆಗೆಳೆದೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಳ್ ಕಡುನೊಂದು ಕೆಡೆದೊಂದು ಬನದ ಕುರಂಗಿ ಪ್ರಿಯನ ದರ್ಶನ ತನಗಿನ್ನು ದುರ್ಲಭವೆಂದು ನೋಡಿತು ಕುಡುಗೊರಳಾಗಿ (ಗಾಥಾಸ. ೬-೯೪).
[ಕುಡು$_3$ + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡಲು, ಕುಡುಗಲ್, ಕುಡುಗಲು, ಕುಡುಗೋಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಧಾರೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ: "ಲವಿತ್ರಂ, ದಾತ್ರಂ – ಈ ೨ ಕುಡುಗೋಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩); ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಗಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭); ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೇರ್ಗೆ ಕುಡುಗೋಲ್ಗೊಂಬ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಅರಿಕ. ೧೭೭-೧೧); ಎನ್ನಯ ಬೇರೊಳೇಕೆ ಕುಡುಗೋಲಿಡುವೈ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೦-೩೭). **ಕುಡಲು**: ಕೃಷಿಕನ ಕಳೆಕೊಯ್ಯುವ ಕುಡಲು ಬೀಳುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೆಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆಯ್ಕೆಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು (ನಿಬಂಧ. I, ೨೩೧). **ಕುಡುಗಲ್**: ಈ ಚಕ್ರಲೋಹ ಖಂಡಕ್ಕಂ ಕುಡುಗಲ್ಗಮೆಜಗಿಮೆಂಬೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೨೧ ವ). **ಕುಡುಗಲು**: ಒನಿಕೆ ಕಂಬಳಿ ಕುಡುಗಲು (ವೀಶ್ವಪು. ೮-೫-೫೬). **ಕುಡುಗೋಲು**: ಕೊಡಲಿ ಕತ್ತಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸುತ್ತಿಗೆ . . . ಮೊದಲಾದಾಯುಧಂಗಳ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೩೦-೧೧); ಕುಡುಗೋಲ ಸುಳಿಯದೇ ಮಸೆಯಿಸುವ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧-೨೪); ಪಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೦); ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುಡುಗೋಲು ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಡು$_3$+ ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಡುಗೋಲು 'ಕುಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ಕುಡುಗೋವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಮೀನು (?): ಬೆಟ್ಟ ಆಯ್ಯನವರಿಗೆ ವ್ರಿತ್ತಿ ೨೧ ಕ್ಕಂ ಕಾರತುಂಡಿನ ಕುಡುಗೋವಿನಲ್ಲಿ ಮೂನೂರ ಆಡಕೆಯ ಮರ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೫-೩೩; ?). [?]

ಕುಡುತ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತಲೆ (ನಾ). ಖಾತೆ; ಪಟ್ಟಿ: ಪ್ರತಿವರುಷದಲೂ ನಡವ ಬತ್ತದ ಕುಡುತಲೆ ಭೂಮಿಯ ವಿವರ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೨೬-೧೪; 1375). [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲೆ]

ಕುಡುತೆ¸ 'ಕುಡಿತೆ' ನೋ.

ಕುಡುತ್ತೆ (ನಾ). ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು : ಬಿಡುದಲೆಯ ಬೆಂಡಿದ್ದ ಕಂಗಳ ಜಡಿವ ಪಡಿದಾಡಿಗಳ ಕುಬ್ಜನ ಕುಡುತ್ತೆಯಾ. ಕೆ[ಗಳ ಕಡುಗಟ್ಟ]ದೌದಿನ ಜಡಿವ ತೋಳುಗಳ (ವಿಜಾಗ. ೧೦—೧೧—೩೧). [ಕುಡ್ಕು + -ತೆ]

ಕುಡುತೆ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುಡುತೆಗಣ್ 'ಕುಡಿತಿಗಣ್' ನೋ.

ಕುಡುದಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋಲು ; ಬಾಗಿದ ದೊಣ್ಣೆ ; ಗಿಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ : ಕುಜು, ಬಿಜು, ಕುಡು ಎಂಬವರ್ಕೆ – ಕುಜುಗಿಡಂ, ಕುಜುಪಡ್ಡಿ . . . ಕುಡುವೆಜ್, ಕುಡುದಾಡಿ, ಕುಡುಮಿಂಡು ಕುಡು[ಪಾಠಾಂ. ಅ]ದಡಿ (ಕವಿದ. ೬. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಡ್ಕು + ದಡಿ]

ಕುಡುದಾಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಕೋರೆಹಲ್ಲು : ಪೊಳೆದುಳ್ಳುವ ಕುಡು ದಾಡೆಯು ಪೊಳಪು(ಪಂಪಭಾ. ೬—೫೯); ಕುಡುದಾಡಿಗಳ್ ಸೊಗಯಿಪೆಳ್ತಲ ವಂದಿಪೊಲೊಳ್ಳಿಲಿಕ್ಕಿಂದಂ (ಪೇಮಪು. ೧೧—೧೫೭) ; ಕುಡುದಾಡಿಮಿಂಡು ಕಿಸುಗರ್ ಸಿಡಿವಿತ್ (ಜಗವ. ೪—೫೪); ಕುಳಿಕಿಸ ಕುಡುದಾಡಿಗೆ ಮೂರಿಪಟ್ಟ ಮೂರಿಗೆ ಮಾಜಾಂಬ್ . . . ಕಡುಗಲಿ (ಕಾ. I, ೨೫—೪೫ ; ೧೧೮) ; ಕುಡುದಾಡಿಯಿಂ ಬೇಡವಡೆಯೊಡಲ್ಗಾದಿಱಿಂವುತ (ಜಜಕಾ. ೬—೮).

[ಕುಡ್ಕು + ದಾಡೆ]

ಕುಡುನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕುನೋಟ ; ಓರೆನೋಟ : ಕಡೆಗಣ್ಗೊಗರ ಕು ಡು ನೋ ಟ ದಿಂ ನೋಡಿ ಪೆಱಸೊಗದ ನಗೆಮೊನ್ನಮಂ ಕೂಡಿ (ಶಾಮಾಶ್ವ. ೯—೧೫೫). [ಕುಡ್ಕು + ನೋಟ]

ಕುಡುಪು, ಕುಡುವು, ಕುಡುಹು (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕು ; ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕುಡುಪುವಾಲ' ಪರಾ. ೨. ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು ; ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುವ ಬಿಲ್ಲು, —ಕಮಾಸು ; ವಾದನದಂಡ : ಕುಡುಪಂ ಕಯ್ಯಂ ಜತಿಯೊಳ್ ತಡಕಡವರೆ ವಾದಕಂಗೆ ಪುರಿಂ ಜತಿಯಂ ಕೊಡರದೆ ನಡಿಯಿಸಿ ಪುವರದೆ ಕುಡುವನೆ ನರ್ತಕಿಯ ಸಧೆಗೆ ವಾದಕಿಯಾದಳ್ (ಅದಿಪು. ೯—೩೨); ಕರಂ ಯಿತಿಧಾತುಮಳರ್ಪಬಾಹುಜೋಳಾಡೆ ಕೂಡೆಳುಡುಪುಂ ಬೆರಲುಂ ಕೃತಳಾದ್ರಿಕೂಟದೊಳ್ ಬಾಜಿಸುವಂ ಜಸಂಬಡೆಯ ಕಿನ್ನರನಂತೆ ನರೇಂದ್ರನಂದನಂ (ಅರ್ಜುನ. ೪—೫೦) ; ಜಂದ್ರಕಾಂತದ ಕುಡುಪಿಂ . . .ಧ್ರಕ್ಕೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದರ್ (ಜಾಪು. ೬—೮೯); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕೃತಕಿತಮನ್ನ ? (ಗಿಪಿಂ. ೫೬—೪). ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನವನ್ನು ಲೇಪಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಡಿಗೆಡ್ಡಿ ; ಅಂಜನಶಲಾಕೆ : ಎಡಗಣ್ಣೊಳ್ಪೆಟ್ಟದಂ ಜನಸೊಡರಂಬಡೆದ ಬಲದ ಕಣ್ಣೊಳ್ಪೆಟ್ಟದೆ ಕುಡುಪಂ ಪಿಡಿದು ಗವಾಕ್ಷಕ್ಕೊರ್ವರ್ ನಡೆರ್ ನೋಡೆಲ್ಲಿವಿನಯುಕಲಾಲ್ಪಂಳ್ಪಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬—೪). **ಕುಡುವು** : ೨. ಕೋಡಣ – ವರ್ಸ್ಯಂ ಹೋಕಂ, ವಾದ್ಯದ ಕುಡುವುಂ (ಕಾಕ್ಯ ೩೪). **ಕುಡುಹು** : ೨. ಶರೀರಮವಾದ್ಯಂ ನಾಲಗೆ ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ವಾಜಕರನಾತ್ಮಂ (ಕವಿದ. ೩೪ ವೃತ್ತ) ; ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಹುಗಳಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲುಜಳವಾಂದ ಭೇರಿಯಂ (ಕವಾದ್ಯಪ್ರ. ೧—೪೬). ೩. ಅಂಜನ :– ಮೆಣಸು, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಅಳಲೆಕಾಯಿ ಬೀಜ ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದರೆದು ಕುಡುಹ ಮಾಡಿ ನೆಲಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೆದು ಹಚ್ಚಲು ರಕ್ತಪಿತ್ತ . . . ರಕ್ತದೋಷ ಸಹ ಮಾಣ್ಪುಂ (ಸಕವೈ. ೧೮೩) ; ಆಡಿನಮೂತ್ರದಿಂದಾ ಸನ್ನನಾಗಿ ಅರಮ ಅಂಜನ ಕುಡುಹುಗಳಂ ಮಾಡಿ (ವಿಷವ. ೧೨—೧). ೪. ಬರೆ ಹಾಕುವ ಕುಡಿ : ಕಾಯ್ದು ಕರ್ಬುನದ ಕುಡುಹುಗಳಿಂ ಕಿವಿಮೂಗಿನೊಳ್ ಹರಿಯುಸುವುದುಂ (ಕಾತೀಕ್ಷ. ೯—೧೧೦ ಪ); ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯಿಂದ ಕುಡುಹ ಕಾಸಿ ಬರೆವುದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷೆಯಂ ಹಾ ಕುವುದಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವಪು. ೫೯—೨). ೫. ಹೆತ್ತಿಯನ್ನು ಎಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಬಿಲ್ಲಿನ ಹುರಿಯನ್ನು ಬಡಿಯುವ ಕೋಲು : "ವೀಸಯೆಸಲು ಬಿಲ್ಲು ಕಿಱುಸೋರ್ದ್ದಕೋಧ್ರಿಸೆ ಕುಡುಹು" (ಮಂಗಣ. ೬೧—೮೧). [ಕುಡ್ಕು + -ಪು]

ಕುಡುಪುವಾಲ (ನಾ). ಡೊಂಕುಬಾಲ ; ವಕ್ರವಾದ ಬಾಲ : ನಡು ಪೀಳ್ದ ಜಂಘೆ ಕುಡುಪುವಾಲ ಮೆಱೆಯಲಂಬೊಡೆಸೆದಿವು ಹಾಯಿಲಗಳು (ಕುಂಸಾಂ. ೨೬—೪೦). [ಕುಡುಪು + ಬಾಲ]

ಕುಡುಬ (ನಾ). ಒಂದು ಆಳತೆ ; ಪ್ರಸ್ಥದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು: "ಕುಡುಬ – ಕುಡುವ (ಪ) " (ತದ್ಭಕೋ. ೪); ಹೋಡಶಿಕೆ ಕುಡುಬ ಪ್ರಸ್ಥ ಆಢಕ ದ್ರೋಣ ಮಾಶ ಖಾರಿಗವ್ವಿ ಚತುರ್ಗುಣಿತಂ ಗಳವ ಮೊದಲಾದುವ ಮಾನಪ್ರಮಾಣಮುಳ್ಳಂ (ಪಸಾರ. ೧೯೯—೧೧) ; ಪ್ರಸ್ತದಲಿ ನಾಲ್ಕಱಲಿ ವಂದು ಭಾಗ ಕುಡುಬನೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಬುದು ಇದು ಮಗಧ ದೇಶದ ಕೊಳಗದ ಪ್ರಮಾಣ (ಭಾಸ್ಥಕ ೭೪—೫); ಮೂರ್ಸಾವಿರದ ಅರ್ನೂಱುಕುಡುಬವಿನಸೊದು (ವೀಕೃತಿ. ೭—೧೦—೬೧).[<ಸಂ. ಕುಡುವ]

ಕುಡುಬಿ (ನಾ). ೧. ತುಳುನಾಡಿನ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಇತರ ನಾಮಧೇಯಗಳು – ಇನ್ನಿತರರಲ್ಲಿ ಒಡಾರಿ . . . ಕೊಡಿಯ, ಕುಡುಬಿ, ಕೊಟ್ಟಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಟುಂದಿಳ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ತುಳುನಾ. ೧೧೪) ; ಮೂಲದ ಶಿಖರಿಗೆ ಹೊಟ ಹಕ್ಕಿಯ ಕುಡುಬಿಯೊಟ್ಟಿನ ಬೇಟೆ ಯಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ಪಿಂಗಾಲಿ. ೨೫). ೨. ಮಲೆನಾಡಿನ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡದವನು : ಕಾಡು ಮತ್ತು ಗಿರಿಜನರು – . . .ಳ್ಳಿರು. . .ಕುಡಿಯ, ಕುಡುಬ, ಮುಲಿಸ್ (ತುಳುನಾ. ೧೬೨). [?]

ಕುಡುಬಿಲ್ಲು 'ಕುಡುವಿಲ್ ' ನೋ.

ಕುಡುಮಿಂಜು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಮಿಂಚು ; ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚು : ಕುಡುಮಿಂಜಂ ಮಸಿದನ್ನಿರಲ್ಪು ಪಲರೊಳ್ಳಂರಿರ್ ಮನಂಗೊಂಡು ಬಂದೊಡಂ (ಅದಿಪು. ೩—೧೨) ; ನಭೋಂಗಣಕ್ಕೊಗೆದಳಂಕು ಕುಡುಮಿಂಜಿದೊಂದೆಂದನಂ (ಶಾಪು. ೬೬) ; ಕುಡಿಮಿಂಡುಂ ಸುರ ಧನುವುಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡು (ಪೇಮಪು. ೯—೧೨೨) ; ಪೊಳೆವ ಪೇತ್ಕಾಂಜಲಂ ಕುಡುಮಿಂಜಿನಂತಿಗೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯—೫೧). [ಕುಡ್ಕು + ಮಿಂಚ್ಕು]

ಕುಡುಮೆ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ದಾನ : ಪಾತ್ರಕ್ಕಿತ್ತಂ ಕುಡುಮೆಯಂ ಮಾಡಂ ತಾನಪೇಕ್ಷನೆನಸಂ (ನೌಸಂದ. ೩—೧೩).

[ಕುಡು, (< ಕುಡುವು) + -ಮೆ]

ಕುಡುಮೆಮೆಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮಂಕಾಡಿ ಕರ್ಬುರ ಕುರುಬು ಕಸುಂಬೇಡಿ ಚಿನ್ನಬೆಳ್ಳಿ. ಕೂಳ ಕಂಚು ತಾಮ್ರ ಹಲ ಇವು ತೂಗಿ ಮೂರುವಂತ ಪಿವರಿಗಳು : ಆಸಿಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕುಡುಮೆಟ್ಟು (ಭಾಸ್ಥಕ. ೭೮—೬). [?]

ಕುಡುವ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಮಗ ; ವ್ಯವಸಾಯಗಾರ ; ರೈತ : "ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಕುಡುವ, ಆರಂಥಗಾರ, ರೈತ" (ಕಂಸುಹು. ೦೦). ೨. ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಪಸಾನಮಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಕಾಮತ, ನಾಯಕ, ಕಿಣಿ . . . ಕುಡುವ, ಶ್ಯಾನು ಭಾಗ (ತುಳುನಾ. ೧೯೪). 'ಕುಡಿಯ' ಪರಾ. [ಕುಡ್ಕು + -ವ]

ಕುಡುವಾವುಜ (ನಾ). ಕುಡುಬಿಂದಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಕಂಗಾವುಜ, ಪಟಾವುಜ, ಕುಡುವಾವುಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಡುಬಾಹುಜ] ಆಡಾವುಜವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ತೆಱದ ಅವುಜಮಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೧). [ಕುಡುವು (< ಕುಡುಪು) + ಆವುಜ]

ಕುಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಕತ್ತಿ ; ಕುಡು ಗೋ ಲು : ಪರ್ಪದ ಪೂಜ್ಯತೆ ಬಯಲಾಯ್ತ್ತೇ ಕುಡುವಾಳಿನ್ ಬಿದಿ ಕೊಯ್ವುತ್ತೇ (ಕಾಲಾ. ೬೫—೧). [ಕುಡ್ಕು + ವಾಳ್ಕ್ಕ]

ಕುಡುವಿಲ್, ಕುಡುಬಿಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರಚಾಪ: ಅತನ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜೀವಜಿಗೆ ದಿಗುರ್ತ್ತಂತೆ ಕಣ್ಮುಳುಕಿಸುವು (ಕಾದಂಬ. ೬೭೦); ಏಜಿ ನಗುವಸಿದ ಸಿಂಗಿಯನೇಜಿಸಿ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಡನೆ ಬರೆ ಕಂದರ್ಪಂ ನೀಜಿ ಮುಗಿಲ್ಮೊರೆಯೊಳ್ ಮಯ್ಯೋಜುವ ಶಕ್ತಿಕಳೆಯ ಗಾಡಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದಳ್ (ಪಂ ರಾಪು. ೬-೪೦). **ಕುಡುಬಿಲ್ಲು**: ಕುಡುಬಿಲ್ಲು ಬಾಗಿದ ಮೆಯ್ಯ . . . ಸ್ಥವಿರಿಯಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಕೈಕೆ ನಡೆದಳ್ ಬಳಿಗೆ (ಶ್ರಿರಾಪು. ೨೧-೫೪೩).

[ಕುಡು$_{೩}$ + ಬಿಲ್$_{2}$]

ಕುಡುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಕೊಂಕಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: "ಇಂಗೋಲ್ಲಿಲ್ಲಂ . . . ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಏಸರಲಂ, ಗಿಳಿದೇರಂ – ಇವು ೧೩ ಕಾಮದೇವಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಾಸ. ೨-೧೩); "ಪೆಜಿಗೊಡೆಯಂ ಪೆಜ್ಜಡೆಯಂ ನೆಜಿ ಬಂದುಣಿವೆರ್ದಯ ಸುಗ್ಗಿಗೆಳೆಯಂ ತಾನ್ಪೆಸರಲ ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಜಡವಗೆ ಪಿರಿದಿಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲ ಕಾವ ಪಿಂಂಬಜವಿಗೆಯಂ" (ಕವಿಂ. ೨೬); ಕುಡುವಿಲ್ಲನೆಚ್ಚ ಸರಲುಂ ನಡದು ದಲಂ ದೊರ್ವನೆರ್ದಯಂ (ಕಾ ವ್ಯಾ ವಿ. ೨೦೯); ಕುಡುವಿಲ್ಲಗೆನೆಯ ಅಂಳಿಪಿಯರಸನ ಪಿಟ್ಟು ಮಡದಿಯನ್ಯರಿಗಯುವರೆ (ಪ್ರಭಂಕ. ೩-೪೦); ಕೋಕಿಮುದು ಬಿಲ್ ಅವಂಗೆ ಆತಂ ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ ಮಸೆದಿರಿಸಿದ ಕಡುಕೂರ್ಪರಲ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೭-೪೧). [ಕುಡುವಿಲ್ + ಅ$_{೯}$]

ಕುಡುವು 'ಕುಡುವು' ನೋ.

ಕುಡುವುಗುರ್ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಉಗುರು; ವಕ್ರನಖ: ಕುಡುವುಗುರಿಂದೆಬ್ಬುಂಡಿಯ ಗಂಟು ಸದಿರಿಸಿ ಗಂಧಕ್ಕೆಲಮಂ ಕುದಿತೆಯೊಳಾಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೩೧). [ಕುಡು$_{೩}$ + ಉಗುರ್]

ಕುಡುವುರ್ವು, ಕುಡುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು; ಡೊಂಕು ಹುಬ್ಬು: ಆಲಿಪಿದುದು ರೌದ್ರರಸಮಂ ಏಜಿಸಿದ ಕುಡುವುರ್ವ ಕರ್ಚಿದೊಡು ರ್ದಿದ ಬಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೨೬); ವಿಜುಗುವ ಕುಡುವುರ್ವಿಂಗೆ ತಾನಾಕ್ಷುಣಾಪಂ ದೊರೆಯುಂ (ನಿರಿ. ೪-೧೫೩); ಕೊಂಕಿಗೆ ಕುಡು ಎಂಬಾದೇಶಂ ಕುಡುವುರ್ವಿಗೆ, ಕುಡುಗೋಲ್, ಕುಡುವೆಜ್ಜೆ (ಕವಿದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಡುವುರ್ವಿಗೆ ಕರ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಳಗೆಮ್ಮೆ (ಪಪ್ಪರಾ. ೬-೬೦). **ಕುಡುಹುಬ್ಬು**: ಕಬ್ಬುವಿಲ್ಲಿಗಳ ಕೊಂಕನೇಳಿಸುವಾ ಕುಡುಹುಬ್ಬುಗಳಿಂ ಪೊಮಡದಾ (ಪ್ರಭಂಕ. ೪-೪೭).

[ಕುಡು$_{೩}$ + ಪುರ್ವು]

ಕುಡುವೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದ ಚಂದ್ರ; ಖಂಡಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಕುಡುವೆಜ್ಜೆ ತೋಪರ ಕುಡುದಾಡೆ (ಕವಿದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಡು$_{೩}$ + ಪೆಜ್ಜೆ]

ಕುಡುವೆಜ್ಜೆದಲೆಯ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕಡುಪಿಂದವೆ ಮೂವಳಸಂ ಮುತ್ತಿದ ಕುಡುವೆಜ್ಜೆ ಪಲೆಯನ ಭಾಳಾಂಬಕ್ಕೆಯರಿ ಸುಡುವಂದದಿನಳಿಯರ್ದುದು ವಿರಹಜ್ವರಂ (ಜಯಾಕಾ. ೪-೩೧). [ಕುಡುವೆಜ್ಜೆ + ತಲೆ$_{1}$ + ಅ$_{೯}$]

ಕುಡುಹಿ 'ಕುಡಿಪಿ' ನೋ.

ಕುಡುಹಿನೆಸ್ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ಹೆಂಗಸು; ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವಳು: ನಡೆ ದಡದಡಿಸುತ ನುಡಿ ತದಬಡಿಸುತ ಪಿಡಿದೆ ಬೈವುತ ಬೀಡಿ ನವರ ಕೆದಪುತ ಕೈಯಡಕೆಲೆಯ ನಡೆದುದಲ್ಲಿ ಕುಡಿನೆಸಕ್ಕಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಉಂಡಾಸಾಂ. ೪೧-೬೧). [ಕುಡುಪಿ (< ಕುಡಿಪಿ) + ಪೆಣ್]

ಕುಡುಹು 'ಕುಡುವು' ನೋ.

ಕುಡುಹುಬ್ಬು 'ಕುಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ಕುಡಿಯ 'ಕುಡಿಯ' ನೋ.

ಕುಡ್ಡ (ನಾ). "ಕುಡುಂಬಳ ಹಕ್ಕೆ; ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕೆ; ಕೌಜಲು" (ಸಂಕೀಪ್ರ. ೧೩೦). [?]

ಕುಡ್ಡ ಗುರಿಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಎಳ್ಳು; ಕಾಡುಗುರಿಯೆಳ್ಳು: (ಪ). [ಕುಡ್ಡ + ಗುರಿ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಡ್ಡಬುರ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡುಹಕ್ಕೆ: (ಪ). [ಕುಡ್ಡ + ಬುರ್ಗಿ]

ಕುಡ್ಡಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಂದುಬಣ್ಣದ ನೀರುಹಕ್ಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: (ಪ).

[ಕುಡ್ಡ + ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ]

ಕುಡ್ಡೆ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ನೀಲರತ್ನದೊಲೆ ಪಚ್ಚೆ ಘಸಣಂತೆ ಮೇಲ್ಕಾರೆ ಧರ್ಮ್ಮಂ ಕುಡ್ಡೆ ಪಿರಿ ಪವಳದ ಲೋಸ ಬಿಳು ಗುಯ್ಗು ನಿಸಲು (ಪ್ರಬಂಪು. ೬-೬೪). [< ಸಂ. ಕುಡ್ಯ]

ಕುಡ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಜಮಾನಿನ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾಖಲೆ, —ರಿಕಾರ್ಡು; ಖಾತೆ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ರಿಕಾರ್ಡು ಮಾಡಿದ ಹಕ್ಕು. 'ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ಬಲು' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕುಡ್ತಲ್]

ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ಬಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಡ್ತಲೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡುವುದು: ಕ್ರಾಮನ ವ್ಯವಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾನಂಬ್ರ ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ, ಗಡಿಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಕುಡ್ತಲೆತಬ್ಬಿಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗೇಣ ಚಿಟು ಬರೆಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಒಂದಲ್ಲ ನೂರು ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಅವರ ಸಹಾಯ ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು (ಕಬಳೆ. ೧೧೩).

[ಕುಡ್ತಲೆ + ತಬ್ಬಿಲು]

ಕುಡ್ಮಲ (ನಾ). = ಕುಟ್ಮಲ. [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಯೆ (ನಾ). ಗೋಡೆ: ಇಳಾಸುತಂ ಸುತಪೋಗ್ರ ತೀಕ್ಷ್ಣಗು ಲಗ್ನದೊಳೆ ಮರಣಂ ನಗಾಗ್ರ ಕುಡ್ಯಶಿಖಿ ಪ್ರಶಾತದಿನಕ್ಕು (ಜಾತಕ.೨೩-೧೯೯). [ಸಂ.]

ಕುಡ್ಲಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ; ರಕ್ತಾತಿಸಾರವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿನಗಿಡ, ಕೊಡಪುಬಳಿ, ಕುಡ್ಲಾಲು, ಕೊಜುರ್, ಕಬಿಕೊಡ್ಡಿಗೆ ಗಿಡ; ಕುರ್ಚ (ಪೈ.ವಿಗಿ. ೪೪-೪೬).

ಕುಣ (ನಾ). ಹೂಬಿಡುವಿಕೆ; ಫಲಬಿಡುವ ವೇಳೆ (?): ನವಳುಣಂಗಳ್ ಪಾಂದು ಕುವಲಯುಮುಬ್ಬಿಸುತಲಿರಳಿದ ಚಾಂದಳಂ ಪಡ್ಪಳಂ ದಶದಳಂ (ಲಂಗಪು. ೯-೧೫). [?]

ಕುಣಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸೊಪ್ಪು: (ಪ). [?]

ಕುಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ; ಶವ: ಕೊತ್ತಳದೊಳೊಕ್ಕೊಪ್ಪ ತೆನೆಯ ಸಂದಿಗಳೊಳ್ ಸಂದಡಸಿ ನೀಲ್ವ ವೀರಭಟ ಕುಣಪಂಗಳಂ (ಅಜಂಪು.೧೧-೪೪); ಪೊಳಲ ಪಿರ್ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಕುಣಪಮಂ ತಂದಿರಿಸಲುಳಯದೆಡೆಯಾಡು ತಿರ್ದುದು ಜನಂ (ಜೈಮಭಾ. ೫-೬೧); ಜೌದೆಸಿಗೆ ಕುಣಪಗಳೇಡಾಡಿ (ಕಂಪಿ. ೧೪-೧೧೪). ೨. ದುರ್ಗಂಧ; ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ. [ಸಂ.]

ಕುಣಪಭೂಮಿ (ನಾ). ಮಸಣ; ಸುಡುಗಾಡು; ಶ್ಮಶಾನ: ಕುಣಪ ಭೂಮಿಯ ವಾಸಿಯಾದರು ಪತಿಯ ಮೂಜಗಳೆ (ಜಾವಿಸ. ೨೧).

[ಕುಣಪ + ಭೂಮಿ]

ಕುಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ (?): ಇತ್ತರದ ಬಿಸ್ಕಿಳಿ ಕಾಲ ಸಂಕಲೆಯ ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳಕಿಗೆ ಬಜ್ಜಕಾಂಬಳೆಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತಿಗೆಯು ಮುಂಡಿಗೆಯು ಲಾಗು ಕುಣಪಾಣಿ ಕಳೆಯು ಉತ್ತುಂಗ ಪಟ್ಟಿಯದ ಬಿರಿದು ಪೆರಂಕುಶದ (ಲಕ್ಷ್ಮಿಶಾ. ೬-೩-೬). [?]

ಕುಣಬಿ, ಕುಂಬ್ಯಿ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ, —ಪಂಗಡ : ಒಕ್ಕಲತನದ ಜಾತಿಗಳು : ಇವರಲ್ಲಿ ಮರಾಠೀ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕೊಂಕಣೀ ಕುಣಬೀಯೆಂಬಯೆರಡುವೊಳಭೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ. (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೭). **ಕುಂಬ್ಯಿ** : ಬಿನಿಯ, ಭಟ್ಟಿಯರು, ಕುಂಬಿಯರು ಸುತರರು(ಬೇಸಾಯಗಾರರು). . . ಈ ಮತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೨೮೮). [← ಮರಾ. ಕುಣಬೀ]

ಕುಣಬಿಮಣಿ (ನಾ). (?) : ಪ್ರೇಮಜಲದಿ ಕುಣಬಿಮಣಿಯು (ಕೋಹಿನೂ. ೫೪). [?]

ಕುಣಿಸಿಡು (ಕ್ರಿ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಸೇಡಿನ ಮನೋಭಾವ ತಾಳು : ಕುಣಕಾಲಿ ರತ್ನಾಳಿ ಕುಣಸಿಟ್ಟು ಮನಗ್ಯಾಳೊ ಎಣಿಸುವರ್ಯಾರು (ಜನಗೀ. ೬೯). [ಕುಣಸು (< ಕುನಸು) + ಇಡು$_1$]

ಕುಣಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುಣಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆದಾಡು ; ಹಾರಾಡು ; ಜಿಗಿದಾಡು ; ನಲಿದಾಡು ; ತೊನೆ : ಮನದುತ್ಸವದಿಂ ಕುಣಿವಂತನಿಲಾಹತ ಕೇತನಾಳಿ ಸೊಗಯಿ ಸುತಿರ್ಕುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೧) ; ಇರದನುರಾಗದಿಂ ಕುಣಿಯುತಿರ್ಪ ವೊಲಿರ್ದುದು ವೀಚಿಬಾಹುಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೨೮) ; ಇಂದುಮೌಳಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕುಣಿವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭) ; ಪೊಸಜಡೆ ಮಿಂಚುವೋಲ್ ಕುಣಿವ ಕುಂಡಲಂ (ದಶಕು ೨-೩) ; ಕುಡಿಮೀಸೆ ಕುಣಿದವು (ಮೋಹತ. ೧೨-೧೦). ೨. ನರ್ತಿಸು : "ಕುಣಿ - ನರ್ತನೇ" (ಶಮಧಾ) ; ಬಱಿದೆ ಕುಣಿವಂಗೆ ಮತ್ತಂ ಪಱಿಯವನುಂ ಕೂಡಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೮) ; ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೪); ಕುಣಿಯಲಾರದ ಸೂಳೆ ನೆಲ ಡೊಂಕೆಂದಳು (ಗಾದೆ).

ಕುಣಿಕುಣಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ದೂರದೊಳು ಪೂದೋಟಮಂ ಕಂಡು ಪೊಡಮಟ್ಟು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಸಂತಸಮನೆಡೆಗೊಂಡು (ಬಸರ. ೩-೧೪) ; ಬಾಲಕನು ಬಳಲಿದನು ಸಮರದ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಣಿಕುಣಿದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೧). ಕುಣಿದಾಡಿಸು = ಕುಣಿದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಗೆದಾಡಿಸು : ನೆರೆನೆರೆದು ಕುಣಿದಾಡಿಸುತ ನಿಜಪುರದ ಕಡೆಗೋಟೆಯ ಕವಾಟದ ಹೊಜಗೆ ತಂದಲ್ಲಿಂದ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದೆಬ್ಬಿದರು ಕಪಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೩೧). ಕುಣಿದಾಡು = ನೆಗೆದಾಡು ; ನರ್ತಿಸು : ನಾರದನೆಯ್ದೆ ನೋಡಿ ಬಾನೊಳ್ಕುಣಿದಾಡೆ ದೇವತತಿ ನೋಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯); ಎನ್ನ ಮನದೊಳಗೆ ಕುಣಿದಾಡು ಕೂಡಲಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೯೮); ಸರಸ್ವತೀದೇವಿ ಕುಣಿದಾಡೆ ಎನ್ನ ನಾಲಿಗೆ ಮೇಲೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯೨-೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣಿ ; ಮಲ. ಕುನಿ ; ತೆಲು. ಗುನಿಯು, ಗುನುಚು]

ಕುಣಿ$_2$ 'ಕುಱ್ಯಿ' ನೋ.

ಕುಣಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾದ ಕೈಯನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಮೊಂಡು ಕೈಯುಳ್ಳವನು : "ಕುಕುರಃ, ಕುಣಿಃ - ಈ ೨ ಕೈಯಿಲ್ಲದ ಹೆಳವನ ಹೆಸರುಗಳು ; ಚೊಟ್ಟಕೈಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). ೨. ಒಂದು ವನಸ್ಪತಿ ; ನಂದಿಮರ : "ತುನ್ನಃ, ಕುಬೇರಃ, ಕುಣಿಃ, ಕಚ್ಚಃ, ಕಾಂತಲಕಃ, ನಂದಿವೃಕ್ಷಃ - ಈ ೬ ನಂದಿಯೆಂಬುವ ಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಕೈಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಾಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಕುಂಟ ; ಹೆಳವ ; ಮೋಟ : "ಕೈಕಾಲು ಮೋಟನಾದಂ ಕುಣಿಕ ನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬). [ಸಂ.]

ಕುಣಿಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಬೆನಕ ನಿಮ್ಮವ್ವಾಗೆ ಬೆಳ್ಳೀಯ ಶಿವದಾರ ಕುಣಿಕಾಲು ಚವಲೀ ಕೊನೆ ಮುಡಿಯೊ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೩೧). [ಕುಣಿ$_1$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕುಣಿಕಿಲ್ 'ಕುನಿಕಿಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ$_1$, ಕುಳಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಗುಣಿ ; ತಗ್ಗು ; ಗುಳಿ : "ಕುಕುಂದರ = ಹೊಜವಾಜಲಿ ಇದ್ದ ಕುಣಿಕೆಗಳೆರಡು." (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕುಳಿಕೆ$_2$**. 'ಕಣ್ಗುಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುಱ್ಯಿ$_2$) + -ಕೆ]

ಕುಣಿಕೆ$_2$ 'ಕುಳಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಣಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ಬೆರಳು. 'ಕಿರುಕುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ$_4$ (ನಾ). ಕೊನೆ ; ತುದಿ : ಸುರಿವ ಕಣ್ಣಿನ ಕುಣಿಕೆಗಳನಾ ಕರತಳದಿ ನೆಱೆ ಮುಚ್ಚಲ್ (ಬಸಪು.೧೮-೬೨); ಫಣಿತಲ್ಪ ಸೂರ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತ ನಿನ್ನಯ ಕಣ್ಣ ಕುಣಿಕೆಯೊಳಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೨). 'ಕುಣಿಕೆನೋಟ' ಪರಾ. [?]

ಕುಣಿಕೆ$_5$ (ನಾ). ಗೋಲಿ ; ಗುಂಡು ; ಗುಳಿಗೆ ; ಗುಡ್ಡೆ : (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಗುಣಿಕಾ]

ಕುಣಿಕೆ$_6$ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : "ಖುಲಾಬಂ - ಕುಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೮). [?]

ಕುಣಿಕೆಗಾಱ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು ; ಸೂತ್ರಧಾರ : ಹೂಹೆಗಳು ಹೊಯ್ದಾಡವೇ ನಿರ್ವಾಹಸೂತ್ರದ ಕುಣಿಕೆ ಗಾಱನ ಗಾಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೯).

[ಕುಣಿಕೆ$_2$ (< ಕುಳಿಕೆ$_1$) + -ಕಾಱ]

ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿಕೆಹಾಕು ; ಉರುಳುಹಾಕಿ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು : ಈಯನರ್ಥವ ಕುಣಿಕೆಗೊಳಿಸಿದ ನೀ ಸಹಿತ ನಿನ್ನೆಣೆಗಳಹ ಸೈಂಧವನನೀ ರಾಧೇಯ ಶಕುನಿಗಳ ರಣದೊಳಗೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಮಾರ್ಗಣದ ಧಾರೆಗೆ ವೀರನಾರಾಯಣನೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಡುವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೮).

[ಕುಣಿಕೆ$_2$ (< ಕುಳಿಕೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಣಿಕೆನೋಟ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಿನ ನೋಟ ; ಅಪಾಂಗದೃಷ್ಟಿ ; ಕುಡಿನೋಟ : ನನ್ನನ್ನು ಕುಡಿನೋಟದಿಂದ ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದ ಕದ್ದು ಕದ್ದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಈಗ ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ಅಂತೀರಿ (ಸುವಸಂ. ೩೧) ; ಅವನನ್ನು ಕುಣಿಕೆನೋಟದಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬೆಳುಮ. ೨೭೫). [ಕುಣಿಕೆ$_4$ + ನೋಟ]

ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (ನಾ). ಕುಣಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಹುರಿ : ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ನೂಲುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡಹಾಯುವುದು ; ಹಾಸು ನೂಲೆಳೆಗಳನ್ನೆತ್ತುವ ಕುಣಿಕೆಹುರಿ (Lease. ಇಂಕನಿ).

[ಕುಣಿಕೆ$_2$ (< ಕುಳಿಕೆ$_1$) + ಹುರಿ$_3$ (< ಪುರಿ$_3$)]

ಕುಣಿಕೋಲ್, ಕುಣಿಕೋಲು (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಾಗ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು ; ಕೋಲಾಟದ ಕೋಲು : ಮುಂದೊಂದೂರ ಸಮೀಪದೊಳಾಡುವ ಮಕ್ಕಳು ಕುಣಿಕೋಲಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೬೬ ವ). **ಕುಣಿಕೋಲು** : ೨. ಕುಣಿಸುವ ಕೋಲು ; ಕೋತಿ, ಕರಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವವನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು : ಕಬ್ಬಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೂದಲು ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾಂವ ಬಂದಾನ . . . ಕರಡಿಯನಾಡಿಸುತ ನಿಂದಾನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೪-೨). [ಕುಣಿ$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಣಿಕೋಲು 'ಕುಣಿಕೋಲ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಣ್ಣು 'ಕುಱಿಕಣ್' ನೋ.

ಕುಣಿಗಲ್ಲ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ಗಲ್ಲ ; ಪಚ್ಚುಬಿದ್ದ ಕೆನ್ನೆ : ಕಂಭ ಬಾಲೆಯೆಂದ ಕೊರಡುದೊಡೆಗಳಿಗೆಯೆಂಬ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಕುಣಿಗಲ್ಲಕೆ (ಚಿದಾವ. ೩೮-೭). [ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುಱ್ಯಿ$_2$) + ಗಲ್ಲ]

ಕುಣಿಗಾಳು (ನಾ). ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿದ ಕಾಳು; ಹಗೇವಿನ ಧಾನ್ಯ: (ಕಿ).

[ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ) + ಕಾಳು$_2$ (< ಕಾಟ್)]

ಕುಣಿಚು (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕು; ತಪಶೀಲು ವಿಚಾರಿಸು: ಕುಣಿಚಿ ಕೇಳ ಹೋದರೆ, ಕೇಳಿದವರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಾರೆಂದು ಅಪ್ರಮೇಯನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆ ಏನು ಗತಿ (ಮುಸುಗ. ೧೨೧). [?]

ಕುಣಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಣಿಯುವಿಕೆ; ನರ್ತನ: ಮಾಂಗಲ್ಯವಾದ್ಯದ ಕುಣಿತ [ಪಾಠಾಂ. ಹ]ದಲಿ ನೆಲ ಕುಸಿಯೆ ಹೊಕ್ಕರು ಜನಕನರಮನೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೪೩); ಕುರುಳ್ಗಳ ಕುಣಿತಕ್ಕಂಗೋದ್ಭವನು ಮಾಡಿದ ನವರಂಗಸ್ಥಲವೋ ಎನೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೯); ಕುಣಿತಂ - ಕುಣಿವುದು (ಶಬ್ದಾನು ೫೭೯ ಪ್ರಯೋ); ಮೇಳಕ್ಕೆ ತಗುವಂಥ ಕುಣಿತವಕಲಿಸಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧-೪೫). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೆಜಿಯ ಬಯಲಗದ್ದೆ ಕುಣಿತನ ಗದ್ದೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ೫೩೬-೩೦; 137 ?). [ಕುಣಿ$_1$ + -ತ್ಯ]

ಕುಣಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ನರ್ತನಮಾಡು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪೀ ಕೋರೆ ನೋಟಂಗಳಂ ಬಸಗೆಯ್ದೊಲ್ವೆನೊ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೬).

[ಕುಣಿ$_1$ + ತರ್]

ಕುಣಿನರಿ (ನಾ). ಬಿಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ನರಿ; ಗುಳ್ಳೆನರಿ; ಜಂಬುಕ: (ಕಿ).

[ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ$_2$) + ನರಿ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟ್ಟಿನರಿ]

ಕುಣಿನೀರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರು: ಕೂಪ ದೂರೆಂದು ಹಳುಗನ ಬಚ್ಚಲ ಕುಣಿನೀರ ತಂದೆ (ಬಜ್ಜರಾ. ೭-೨೦).

[ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ) + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕುಣಿಪ, ಕುಣುಪ (ನಾ). = ಕುಣಪ: ನಿಶಿತಶರಮೊಂದರಿಂದೆ ಕೊಣಪನ ಮಸ್ತಕವನರಿಯಲಂತವನಸುವು ಕ್ಷೋಣಿಪನ ಯಮನಗರಮಂ ಸಾರ್ದ ವಿತ್ತಲೀ ಹೂಣಿ ಸವರುತಿರ್ದ ಕುಣಿಪ ತಾಂ ಕೆಡೆದತ್ತು ಯನಿತರಿಂ ಮೇಲೆ ಕೇಳಾ (ಘೋರಾಸು. ೩೮-೩೧). **ಕುಣುಪ**: ಬೆರಳ್ಗಳಂ ಕರ್ಚಿ ಪುತ್ತೇರ್ವವಲ್ಕಾರ್ವವಲ್ಕರುಣ ಕುಣುಪನದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗಳಿ]ಳೆಗೆವಿನಿನ್ನೆರ ವಿನಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೪-೬೦). [< ಸಂ. ಕುಣಪ]

ಕುಣಿಯಿಸು 'ಕುಣಿಸು' ನೋ.

ಕುಣಿಲು (ನಾ). ನಾಳಿಕೆ; ನಾಳ; ಕೊಳವೆ: ಮಳೆನೀರು ಒಂದು ಕುಣಿಲಿನ (Funnel) ಮೂಲಕ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೦೩೭). [?]

ಕುಣಿಲ್ವಾಱು (ಕ್ರಿ). (?): "ಕುಣಿದು ಹಾರು" (ಪಂಠಾಮಾ. ಕೋಶ); ಇರ್ವಲದ ಕಡಿತಲೆಕಾಜರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ತಾಗಿ ನಿರ್ಘಾತವುಪ್ಪರಂ ತಾಳವಟ್ಟಮವಿತಮುಱಿತಮೆಂಬ ಪಲವುಂ ತೆಜದಿಱಿವ ಬಿನ್ನಣದೊಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಳುಂ ತಟ್ಟುಂ ಪೊಯ್ಯೆ ಕಡಿಖಂಡವಾದ ಮೆಯ್ಯುಂ ಕುಣಿಲ್ವಾಱುವ ಮುಂಡಮುಂ ಮುಂಡುವೋದ ಕಯ್ಯುಂ... ಅಗುರ್ವು ವಡೆಯೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [?]

ಕುಣಿವೇರು (ನಾ). ಗುಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರು; ಆಳವಾಗಿ ಹೋದ ಬೇರು; ತಾಯಿ ಬೇರು: ಪಾದಪದ ಕುಣಿವೇರು ಮೃದುತಮ ಮೇದಿನಿಯ ತಳಭಾಗವನ್ನುರೆ ಭೇದಿಸುವ ತೆರದಿಂದ (ರಘುವಂ. ೮೮).

[ಕುಣ್ಣಿ (< ಕುಟ್ಟಿ$_2$) + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಕುಣಿಸ (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷಿಕೂಟದ ಮೇಲಣ ಹುಬ್ಬು ಭ್ರೂ ಎರಡು ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ಭ್ರೂಪಟ ಕಿವಿಯ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಕಾಣಿಸಲು ಕುಣಿಸ ಕುಣಿಸದ ಶುಕ್ಲ ಭಾಗದ ನಡುವಣ ರೇಖೆ ಕಾಶಯ (ಅಶ್ವಟೀ. ೫೯-೯). [?]

ಕುಣಿಸು, ಕುಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಣಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶಿವನಿಳಯದೊಳಗೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ಕುಣಿಸೆ ಕುಣಿವಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೨). ೨. ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಆಡಿಸು; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯಿಸು: ಕುಣಿಸಿ ನಗನೇ ಕವಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ನುಳಿದವರ (ಕು ವ್ಯಾ ಆ. ೧-೧೭); ಓರಂತೆ ಜಗದ ಜೀವರ ಕುಣಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರಿ (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೮); ಕಪೀ ಕುಣಿಸಿ ಕಲ್ಲು ಕರಗಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಬಡನಡು ಕಡುನಿತಂಬಗಳ ಬಿಡದೆ ಬಳುಕೆ ಕುಣಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನ ಮುದ್ದು ಮಡದಿ ರನ್ನೆಯರೈದಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೧-೭೫). **ಕುಣಿಯಿಸು**: ೧. ಕಪಟ ನರ್ತಕಿಯರಿರ್ವರುಂ ನಾಟಕಶಾಲೆಯೊಳ್ ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಕುಣಿಯಿಸಲ್ತಗುಳ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೬೪-೧೩). ೩. ಅಂಕುಶಗಳ ಕುಣಿಯಿಸುತ ಬಿಡದೆ ಜೋದರಂಕವಾನೆಯ ಮಸ್ತಕದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೮). [ಕುಣಿ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಣಿಹ (ನಾ). = ಕುಣಿತ: "ರಿಂಗಣಮೆನ್ನಲ್ ನಿರುತ ಕುಣಿಹ ಮದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೯); "ಕುಣಿಹಕ್ಕೆ ರಿಂಗಣಂ ನಚ್ಚಣಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೫೯); ಆತನ ಕುಣಿಹವನು ಕುಂದಿಸುವೆನಿಂದಿನ ರಣದೊಳಗೆ ಸಾಕೆನಿಸುವೆನು ಸಂಸಾರತರ ಸುಖವ (ತೊರರಾ. ೪-೩-೪); ಈ ಕುಣಿಹದೆ ಕೋಪಂ ಸಾರಿಪೆನೆಂದು ಪಾಡುವುದಂತವಿದರೊಡನೀ ಸೂಟ್ಗೆ ನೀರಂ ಪಾಡಿಮೆಂಬುದುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪ ವ). [ಕುಣಿ$_1$ + -ಹ್ಯ]

ಕುಣುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಲ್ಲು: ರಾಚಮಲ್ಲ ಗಾಮುಂಡನುಂ . . . ಬಿಳ್ಗೆಱೆಯೊಡೆಯರುಂ ಮೊದಲಾಗೆ ಎಬ್ಬದಿಮ್ಬರು[ಂ]ಕುಣಿಂಗಿಲಯ್ನೂರ್ಬ್ಬರುಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೬೮; 812); ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ ಸಟ್ನೆಮೂನೂಱುಂ ಕುಣುಂಗಿಲಯ್ನೂಱುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೪; 900 ?). [?]

ಕುಣುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಪುಡಿಮಾಡು; ತಳಿಸು: "ಕುಣುಕು - ಮುಸಲಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ); ಒನಕೆವಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಕುಣುಕಿದ ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ಕೈರದಂಬುಲವನ್ನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೧-೧೬); ಆ ಮೂರು ದಿನದ ದಂಡನಾಯಕತ್ವದ ಅಧಿಕಾರ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಭಾರವು ನಿನ್ನನ್ನೊತ್ತಿ ಕುಣುಕಿ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ಹಾಸ್ಯರಸವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಂಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩೮-೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುಣುಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೀಲು; ಅಗುಳಿ: "ಕುಣುಕು - ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ಕುಟ್ಟು), ಕೀಲೇ ಚ (ಅಗುಳಿ)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಗುಳಿಗೆ (?): ಕೋಣಿಯೊಳು ಕನಕದಾಸನ ನೆರಳು ಅನಕ ಏನು ಬಲಿಸಿದೆಯೊ ಔಷಧಿಯ ಕುಣುಕ ನೀನಿದ್ದರೆ ಕನಕ ಪ್ರಾಣ ತೆರಳುವ ತನಕ ಶ್ರೀನಿಧೇ ಆದಿಕೇಶವ ಎನ್ನ ಜನಕ (ಕನಕ. ೮-೩). [?]

ಕುಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ; ತುಣ್ಣೆ: ಸೋಮ ರಾಜಭ × ರವೆಲ್ಲಕೆನಲ್ವೆರಲು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕುಂಣೆಕಟ್ಟೆಂದು ನುಡಿದ ರಪ್ಪಡೆ ಸ್ಥಾನಗೊರ್ವ್ವಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೯೫-೭; ?).

[← ತುಳು. ಕುಣ್ಣೆ]

ಕುಣ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಕುಸಿ: (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೭೭).

[?. / ತಮಿ. ಕುಣುಕ್ಕು]

ಕುತಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಜಚಿಹ್ನೆ: ರಣಗಟ್ಟೆಗೆ ಉಳ್ಳ ದಂಡಿಗೆ ಸತ್ತಿಗೆ ಕುಂಚ ಕು[ತ]ಂಜಿ ಮಲಗಾ ಮೂಡೆ ಜಂಬುವಿನಂ ಅಂಕ ಎಂಕನಾಂ ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಕಇ. I, ೬೪-೨೬; 1484).

[?. / ತಮಿ. ಕುಞ್ಚಿ = ರಾಜಚಿಹ್ನೆ, ಚವರಿ]

ಕುತಂತ್ರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ; ಮೋಸದ ಹೂಟ; ಸಂಚು: ಇಂತೆಂದು ಮರುಮರುಗಿ ಬೊಂಕು ತಲೆ; ಪರತಂತ್ರ ತಾಂ ತೋರದಿರೆ, —ಕುತಂತ್ರಕೆ ಶರಣು ಬಂದು (ಕಎಪು. ೪೨-೪); ಪಶುಪತಿಯು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತುರುಕರಿಗೆ ವಶಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಕುತಂತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೮೨). [ಸಂ.]

ಕುತಂತ್ರಗಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕೆಟ್ಟ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ತಂತ್ರಗಾರನನ್ನು ಕುತಂತ್ರಗಾರ ಜಯಿಸಿದ (ಗಾದೆ).
[ಕುತಂತ್ರ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಜ)]

ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಟ್ಟಸಂಚನ್ನು ಹೂಡುವಿಕೆ: ತನ್ನ ಗನ್ನಗತಕದ ಕುತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಹಸ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೪-೯). [ಕುತಂತ್ರಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕುತಕುತ, ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ನೀರು ಕುತಕುತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ. (ರೂಢಿ). **ಕೊತಕೊತ**: ಗಂಜಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತನಿ, ಕುತಣಿ, ಕುತ್ತಣಿ, ಕುತ್ತನಿ, ಕುತ್ತಿನಿ, ಕುತ್ನಿ, ಕುದುನಿ (ನಾ). ಅರ್ಧ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ರೇಶ್ಮೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಸಾಟೀನು ಬಟ್ಟೆ: ಕುತನಿ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು ಹಣಿಮ್ಯಾಗ ಕುಂಕುಮವಿಟ್ಟು ವಾಲಿಕೊಪ್ಪ ಕಿವಿಯಾಗಿಟ್ಟು ಒನಪದಿಂದ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೯); ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತನಿಯ ಹೆಡೆದಂಥ ನಾರಿ ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣ ರವಿಚಿನ್ನ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೧೨); ರತನ ಕಮಳದ್ಹೂವ ಕುತನಿಯ ಕುಬ್ಬಸ ಜತನ ಮಾಡಿಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭-೭೮); ಬೆಟ್ಟ ತೊಟ್ಟಾವ ಕುತನಿಯ ಅಂಗಿ ಹಸಿರು ನೋಡು ತಂಗಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೧೧-೫). **ಕುತಣಿ**: (ಕಿ). **ಕುತ್ತಣಿ**: (ಕಿ). **ಕುತ್ತನಿ**: ಕರಿಯ ಕುತ್ತನಿಯ ಕಂಚುಕದೊಟ್ಟ ತೋಳಿನಿಂದರವಿಂದಾಕ್ಷನು ತುಡುಕುತಿರೆ ಕರಿಯ ಮರಿಯನು ಮುದ್ದಿಪ ಕರೇಣುವಿನಂತೆ ಕರವ ನೀಡಿದಳು ಯಶೋದೆ (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೧-೧೧೨). **ಕುತ್ತಿನಿ**: ಕುತ್ತಿನಿ ಚಲ್ಲಣದಟ್ಟಿಯ ಬಿಗಿದು (ಕರಿಕ. ೧೬-೮); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಕುತ್ತಿನಿಯ ಪರದೆಯನ್ನು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಹೊದಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೭). **ಕುತ್ನಿ**. 'ಕುತ್ನಿದಿಂಬು' ಪರಾ. **ಕುದುನಿ**: ಪಟ್ಟಿಸೀರೇನುಟ್ಟು ಕುದುನೀ ಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟೊರಾಮರಾ ಮಡದೀ ಸೀತಮ್ಮ ತಾಯಿಗೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೩).
[← ಅರ. ಖುತ್ನೀ; ಪಾರ. ಕುತ್ತಾನ್; ಮರಾ. ಕುತನೀ, ಖುತನೀ]

ಕುತನಿತಡಿ (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಡಿ, —ಜೀನು: ಹಸುರು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಚಾವುಡಿ ಕುದುರಿಗೆ ಬಿಗಿ ಅಂದಾಳೊ ಕುತನಿತಡಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಮೇಲಾಡು ಬೆಳ್ಳಿಗಾವ ಕೊಡಿ ಬಿರಸು ಬಾಣ ಹಾರತಾವ ಕಿಡಿಕಿಡಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೭). [ಕುತನಿ + ತಡಿ$_4$]

ಕುತನೀಗಾದಿ (ನಾ). ಕುತನಿ ಬಟ್ಟೆ ಹೊದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಗಾದಿ, —ಹಾಸಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಮನಿ ಹಿತ್ತಲದೊಳಗ ನಾಯಿಕುನ್ನಿ ಹುಟ್ಟೇದ ಅಂತ ಅದಕ್ಕ ಈ ಕುತನೀಗಾದೀಮ್ಯಾಲೆ ಕೂಡಿಸೂದೇ? (ಕಾಗಕ. ೮೦).
[ಕುತನಿ + ಗಾದಿ]

ಕುತಪ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಆಚರಿಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧಾಂಗವಾದ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ (೧೫ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ) ಎಂಟನೆಯ ಭಾಗ. ೩. ಅಪರಾಹ್ನ; ಸಂಜೆ. ೪. ಬೊಗಸೆ; ಅಂಜಲಿ. ೫. ವ್ರತ ಭ್ರಷ್ಟವಾದುದು; ಕೆಟ್ಟುಹೋದ ತಪಸ್ಸು. ೬. ದರ್ಭೆ: "ಅಪರಾಹ್ನ ದರ್ಭೆಯಂಜಳಿ ವ್ರತಹೀನಮುಂ ಕುತಪಮೆಂದೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೦೮). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. 'ಕುತಪಿ' ಪರಾ. ೮. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕ. 'ಕುತಪಪ್ರತತಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಪಕಾಲ (ನಾ). ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲ: ದಿವಸಕ್ಕೆ ಎಂಟನೇ ಭಾಗವೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನು ಮಂದಗತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂತಹ ಸಮಯವು ಕುತಪಕಾಲವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕೃವಾಅ. ೧೪೭). [ಕುತಪ + ಕಾಲ]

ಕುತಪಪ್ರತತಿ (ನಾ). ಗಾಯಕ, ವಾದಕ ಮತ್ತು ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹ: ವೈಣಿಕ ಪಾಣಿವಿಕ ವಾಂಶಿಕ ಮಾರ್ದಂಗಿಕ ಗಾಯಕ ನರ್ತಕಾದಿ ಕುತಪಪ್ರತತಿಯುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೫ ವ). [ಕುತಪ + ಪ್ರತತಿ]

ಕುತಪಿ (ನಾ). ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾಜಿಸುವವನು; ವಾದ್ಯಗಾರ: ಪರಿಪೂರ್ಣಭಾವರಸಮಂ ಸಂಗೀತಮಂ ತೋಜಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಲೋರಂತೆ ಸಮಸ್ತದೇವ ಕುತಪಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪಿತ]ವ್ಯೂಹಂ ತೆರಳ್ದಿರ್ದುದು (ಆದಿಪು. ೯-೧೨). [ಸಂ. ಕುತಪಿನ್]

ಕುತರ್ಕ (ನಾ). ತಪ್ಪಾದ ವಾದ; ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದ ತರ್ಕ, —ಚರ್ಚೆ: ಪರಸಮಯಿಗಳ ದರ್ಪಮಂ ಸಂಹರಿಪ ಭಾಷೆ ಕುತರ್ಕದಿಂ ಮತ್ಸರಿಪ ಪರವಾದಿಗಳನೊಮ್ಮೆಯು ಸೋಲಿಸುವ ಭಾಷೆ (ಬಸಪು. ೬-೪); ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವ ತರ್ಕ, ದುಸ್ತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರವುಂಟು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುತಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ತಾಪ; ಜನರ ಸಂತಾಪ, —ಬಳಲಿಕೆ. 'ಕುತಾಪವಿದಾರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುತಾಪವಿದಾರಿ (ಗು). ಭೂಮಿಯ ತಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ; ಜನರ ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ: ಜನ ಸುಖಕಾರಿ ಭಾಸುರ ವಿಚಾರಿ ಕುತಾಪವಿದಾರಿ . . . ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೫೫).
[ಸಂ. ಕುತಾಪವಿದಾರಿನ್]

ಕುತಾಪಿ (ಗು). ೧. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಲೋಕಪೀಡಕ; ಲೋಕಕಂಟಕ: ಹೋಹ ಬಟ್ಟೆಯಲೊಂದು ಮಾಯೆಯಿದ್ದುದ ಕಂಡೆ. ಠಾಣಾಂತರ ಹೇಳಿತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಗುಹೇಶ್ವರನ ಕರಣಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ (ಅವಚಂ. ೫೬-೨೩೯); ಅಪರಾಧತತಿಗಳು ಸುಕೃತ ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೫); ನೆರೆಯಸ್ತಮಯದೊಳು ಕುತಾಪಿ ಸಂಜನಿಸುವನು (ನವಮೋ. ೧೪-೪೭). [ಸಂ. ಕುತಾಪಿನ್]

ಕುತಾರ್ಕಿಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ತರ್ಕವನ್ನು ಹೂಡುವವನು; ತಪ್ಪುವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಈ ರಾಯಭಾರದೊಡನೆ ಇಂಡಿಯಾ ದೇಶದ ಕುತಾರ್ಕಿಕನೊಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುತೀರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಗುರು; ದುಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಕ. ೨. ದುಷ್ಟ ಮತ; ಹೀನವಾದ ಮತ: ಪಸರಿಸಿದ ಕುತೀರ್ಥಧ್ವಾಂತಮಂ ತೂಳ್ದಿ (ಅಜಿಪು. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಕುತು (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ.
[< ಸಂ. ಕುತೂ]

ಕುತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ; ಬೆರಗು; ವಿಸ್ಮಯ: ಭುವನ ರಚನೆಯೆನಿತು ಕುತುಕಮೆನುತ ಜನಕೆ ಸಾರುತುಂ (ನಿವೇದ. ೬೦-೭): ಅಂತೆಅಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲೆ ಆಗಲೇ ಕೆರಳುತಿತ್ತು ಕುತುಕ (ಭಾರಂಗ. ೫೭-೧೬).

೨. ಕುತೂಹಲ; ಆತುರ; ಉತ್ಸಾಹ: ಓಸರಿಸದೆ ಕುತುಕಭಾವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದೆಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೭೨); ಕುತುಕದೇಚ್ಛೆಯಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೬೨); ರಾಜ್ಯಲಾಭದ ಪಿರಿಯ ಸುದ್ದಿಯನಾಕೆಗರುಹುವ ಕುತುಕದಿಂ ಬಂದು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುತುಕು (ನಾ). = ಕುಟುಕು: ಖಾತಿಯ ತಾಳಿ ಶೂಲದಿಂದ ಕುತಕ ಲಾಕ್ಷಣ (ದೇವೀಪ್ರ. ೬೭). [< ಕುಟುಕು$_1$]

ಕುತುಪ (ನಾ). ೧. ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಎಣ್ಣೆಚೀಲ. ೨. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ. 'ಕುತುಪ ಕಾಲ' ಪರಾ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಗಾಯಕ ಅಥವಾ ವಾದಕರ ಸಮೂಹ: ಆದರೆ ಇವನು ಹೇಳಿದ ಕೆಲವು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯ ಕುತುಪ ಅಥವಾ ಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಜಾವಾ ಬಲಿದ್ವೀಪಗಳ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದೂ ನೋಡಬಹುದು (ಭಾರದ. ೫೩೮). [ಸಂ.]

ಕುತುಪಕಾಲ (ನಾ). = ಕುತಪಕಾಲ: ಮುನಿಯ ಕರೆಯೌ ಕುತುಪ ಕಾಲದ ನೆನಹ ನೋಡಲು ಕಾಲ ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಅದುವೆ ಫಲವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩-೩೮); ಆದೊಡೆ ಕುತುಪಕಾಲಮಂ ಬಿಡುವೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೮). [ಕುತುಪ + ಕಾಲ]

ಕುತುಪಿ (ನಾ). ಜಗಳ; ಕಲಹ; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಈ ದಿವಸ ನಿಮ್ಮ ಕುತುಪಿ ತೀರಿತು ಇನ್ನುಮುಂ ನಮಗೆ ನಿಮಗೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯). [?]

ಕುತುಬಿ (ನಾ). (ಮುಸಲ್‌ಮಾನರು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶುಕ್ರವಾರದ ದಿನ ಮಾಡುವ) ಸ್ತೋತ್ರ, —ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, —ಪ್ರವಚನ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುತ್ಬಾ; ಅರ. ಕುತ್ಬಾಹ್; ಪಾರ. ಕತೀಬೀ]

ಕುತುಮೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುತುಮೂರ್ ಬೋಯಸ್ಯ ಭಾರಧ್ವಾಜಗೋತ್ರ (ಇಆ. VII, ೧೮೮-೪೪; 668). [?]

ಕುತೂಲ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಹತ್ತಿ; ಚಿಂದಿಬಟ್ಟೆ (?): ನಿಜಕುತೂಲರೋಮಚ್ಛೇದದಾದ್ವೀಪ ಸಮುದ್ರಂಗಳ್ ಎಣಿಸೆ ಪಡುವುದಱಿಂ ದ್ವಿತೀಯಮುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲ, ಕುತೂಹಳ (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚರಿ; ವಿಸ್ಮಯ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೨. ಆತುರ; ಹಂಬಲ; ತವಕ: ಅವರ ತಾಳ್ಮೆ ದೊಡ್ಡದು, ನನ್ನ ಆತುರ ಕುತೂಹಲ ಚಿಕ್ಕದು (ದ್ರಾವಿವಿ. XI, ಮೊದಲಮಾತು); ಏಕೆ ಅತ್ತದ್ದು ಎಂದು ಕೇಳಲೂ ಇಲ್ಲ. ತಿಳಿಯದ ಕುತೂಹಲವನ್ನೂ ತೋರಿರಲಿಲ್ಲ (ತೇಮೋಡ. ೧೧೮). ೩. ಅಸಮಾಧಾನ; ತಳಮಳ; ವಿಕ್ಷೇಪ: ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಪತಿಯಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ತಂದು ದೇವಿ ನಿಜೋದ್ಯಾನದ ಪಾರಿಜಾತ ತರುವಂ ಕೈಕೊಂಡಳುತ್ಸಾಹದಿಂ ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಲತಿ ಕುತೂಹಲಾಕುಲಿತೆಯಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೩-೫೦ ವ). ೪. ಆಟ; ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ: (ಕಿ). ೫. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ. ೬. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಕುತೂಹಲರಾಗದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ 'ಅವರ ಕೂಡ' ಎಂಬ ಹಾಡಿನಿಂದ (ಸಂಗೀತ. ೨೯). **ಕುತೂಹಳೆ.** 'ಕುತೂಹಳಿಸು' ಪರಾ.

ಕುತೂಹಲನಾಗು = ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಓದುಗನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವನು ಕುತೂಹಲನಾಗದಿದ್ದರೆ ಬಲುಬೇಗನೆ ಬೇರು ಸತ್ತ ಮರವಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜೀವನ. ೨ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕುತೂಹಲಕಾರಿ (ಗು). ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ: ಆದರೆ ಚಿಕ್ಕ ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಪದ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೩೬೯).

[ಸಂ. ಕುತೂಹಲಕಾರಿನ್]

ಕುತೂಹಲಿ (ನಾ). ಕುತೂಹಲವುಳ್ಳವನು; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವುಳ್ಳವನು: ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕುತೂಹಲಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ. ೨೫೫).

[ಸಂ. ಕುತೂಹಲಿನ್]

ಕುತೂಹಳೆ 'ಕುತೂಹಲ' ನೋ.

ಕುತೂಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸು; ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸು: ರತಿಯೊ ಮೇಣಿಂತೀಕೆ ಶಕ್ರನ ಸತಿಯೊ... ಎಂದತಿ ಕುತೂಹಳಿಸುತ್ತ ಬಂದಳು ಕೈಕೆಯಾಸಭೆಗೆ (ಕುಮುರಾ. ೨-೫೯). [ಕುತೂಹಳ (= ಕುತೂಹಲ) + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ಕೀಲ, ಕುತ್ಕೀಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಕೀಲಿನಂತಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಪ್ರಿಯಹಂಸೀಯುತ ಹಂಸನಾದೆಯ ಮಹಾಕುತ್ಕೀಲ ಕೂಟ ಪ್ರಭೇದೆಯ (ಆದಿಪು. ೧-೫೪). **ಕುತ್ಕೀಳ:** ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಭೀಮಂ ಕೆಡೆದಂ ಧರೆ ನಡುಗೆ ನೀಳಕುತ್ಕೀಳಂಬೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೫).

[< ಸಂ. ಕೂತ್ಕೀಲ]

ಕುತ್ಕೀಳ 'ಕುತ್ಕೀಲ' ನೋ.

ಕುತ್ತ, ಕುತ್ತು$_3$ (ನಾ). ೧. ನ್ಯೂನತೆ; ಕೊರತೆ; ತಪ್ಪು; ದೋಷ: ಕುತ್ತವೆಣಿಸಿ ಕೋಪಗೊಳದೆ ಕೂರ್ತಿವರೆಮ್ಮ ತೆತ್ತಿಗರೆಂದೆರ್ದೆಗೊಳಿಸಿ (ಹದಿಬ. ೪-೨೧); ಆ ಹೃದಯ ತಾನು ಮಾತ್ರ ನಿರಾಶೆಯ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾವಗೀ. ೩೭೯). ೨. ಬೇನೆ; ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: "ರುಜಾ, ಉಪತಾಪಃ, ತಾಪಃ, ವ್ಯಾಧಿಃ, ರೋಗಃ, ಗದಃ, ಆಮಯಃ – ಈ ೭ ಕುತ್ತದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯); ನಮ್ಮ ದಂಡಕ ರಿಸಿಯ ಕುತ್ತಮನೆಂತು ಬಲ್ಲೆಯಂತೆ ತೀರ್ಚೆಂದುಂ ಪೇಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೧-೨೩); ಎಡೆವೆತ್ತೂರ್ಮೆಯೆಮುಪ್ಪು ಕುತ್ತದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟೊತ್ತೆ (ಆದಿಪು. ೭-೩೮); ಮಗಂ ಮುಪ್ಪಿನೊಳ್ ಪೆಂಡತಿ ಕುತ್ತದೊಳ್ ಫಲಮಂ ತೋರ್ಪಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೮); ನಾಡ ಮದ್ದಂ ತಿಂದು ಕುತ್ತ ಕೆಡದಿರಬಹುದೆ (ಹಚಕಾ. ೧೧-೨೪); ನಿಮ್ಮ ಚಿತ್ತದೊಳೊತ್ತರಿಸಿದ ಚಿತ್ತಭವನ ಕುತ್ತಮಿದು ಸತ್ತೊಡಲ್ಲದೆ ಸವೆಯದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೮೪ ವ); ಅರಿಸಿನ ಕುತ್ತದವನಿಗೆ ಲೋಕವೇ ಹಳದಿ (ಗಾದೆ). ೩. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಅಪಾಯ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು; ಗಂಡಾಂತರ: ಸಂಸಾರದೊಳಾದ ಬಡತನದ ಕುತ್ತದ ತಿರಿಗುತ್ತದ ರಾಜಬಾಧೆಯ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫); ಏಕೆ ನವಗೀಕೆಯ ಕುತ್ತಮೆನುತ್ತೆ ಚಿತ್ತದೊಳ್ . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಕಂಡಳದೊಂದುಪಾಯಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪); ಅರೆಚಣದೊಳು ನಾನು ಮಿತ್ತುವಿನಿಂದಿತ್ತ ಹಾರಿದೆ ತಪ್ಪಿತು ಕುತ್ತ (ಇಂಚಾಪ. ೪೦-೮೭). **ಕುತ್ತು$_3$:** ೩. ಕೆಡಿಪುವೊನು ಕೊಳ್ವೊನು ಪಙ್ಚಮಹಾಪತಕನಕ್ಕೆ ಒಕ್ಕಲುಳಿದುಣ್ಡು ಕಾದುವೊಂಗಿದು ಕಣ್ಗೆಟ್ಟು ತೊಟ್ಟುಕ್ತುವ[ಕ್ಕೆ] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೧೦; 800); ಆ ಮನೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕುತ್ತು ಬಂದಿತ್ತು (ದಕ್ಷಿನ. ೧೧೦); ಸ್ವಧರ್ಮದ ಪವಿತ್ರ ಸಂಕಲ್ಪದ ಆಚರಣೆಯು ಅಲ್ಪವಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತುಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಪಾರುಗಾಣಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೮೬).

ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮೆ = ರೋಗದ ಕೊಮ್ಮೆ, —ಓಡೆ: ನಿನ್ನಱಿತು ಅಱಿದೆನೆಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದಕೊಮ್ಮೆ ನೀ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೦-೩೯೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱ್ಱು; ತುಳು. ಕುತ್ತ]

ಕುತ್ತಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಗುಳಿ, ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ$_2$ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಕುತ್ತವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ರೋಗಿ: ಬಟ್ಟಿವೋಪ ಕುತ್ತಂಗುಳಿಯಂತೆ ಸೇದೆಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೬೯); ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ–ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಲಂಡಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುತ್ತಗುಳಿ: "ವ್ಯಾಧಿತ – ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳುಂ" (ನೀತಿವಾ. ೭-೧೦); ಕುತ್ತಗುಳಿಗಳಪ್ಪ ಗ್ಲಾನರ್ಗ್ಗ ಮಾಟ್ಪ ವೈಯಾವೃತ್ತಮುಂ (ಪಸಾರ. ೭೬೮-೧೧). **ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ$_2$**: ಕುತ್ತುಂಗುಳಿಗಂ ಗರ್ಭಮದೊತ್ತಂಬ ದಿನಕ್ಕುಮಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಲ್ ಜೀವಂ ಮತ್ತೆ ಪಟುಮರ್ದನುಂಡುಂ ಪೆತ್ತಪಳೇ ಜೀವನಲ್ಲಿ ನೆಲಸದೊಡೆಂತು (ಸಮಪ. ೧೨-೩೮). [ಕುತ್ತ + –ಕುಳಿ$_3$]

ಕುತ್ತಂಗೊಳ್, ಕುತ್ತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೋಗ ಪೀಡಿತನಾಗು; ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾಗು: ಗಂಡುಡೆಯುಡಿಪರ್ ಪೆಣ್ಣಂ ಗಂಡುಮನೋರಂದದಿಂದೆ ಪೆಣ್ಣುಡೆಯುಡಿಪರ್ ತಂಡದೆ ತಿರಿವರ್ ಕುತ್ತಂಗೊಂಡುಬರ್ದುಂಕಿ ದೊಡೆ ದೇವಿ ಕಾದಳೆನುತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೯-೧೨೦). **ಕುತ್ತಗೊಳ್**: ಕು [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತು]ತ್ತಂಗೊಂಡವ ಕಳವಳಿಸಿ ತನ್ನೊತ್ತಿಲಿದ್ದರ ಹಳಿವ ವೋಲ್ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೯-೯). ೨. ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗು. 'ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುತ್ತಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ಬೇನೆ ಬೀಳು; ರೋಗಪೀಡಿತನಾಗು: ಮಠದೊಳ್ ಪೊನ್ನಂ ಪೂಟ್ಟು ಪಲವುಕಾಲಮಿರ್ದು ಕುತ್ತಂಬಟ್ಟಾರ್ಥಧ್ಯಾನದಿಂ ಸತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೨-೨೨). [ಕುತ್ತ + ಪಡು$_1$]

ಕುತ್ತಗುಳಿ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳ್ 'ಕುತ್ತಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುತ್ತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧೆಗೊಳಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ನೋಯಿಸು: ಗುರುವು ಅಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ, ಉಳಿವನೂ ಅಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಅಳಿದನು ಉಳಿದನು ಎಂದು ಕುತ್ತಗೊಳಿಸುತಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೭೧). [ಕುತ್ತಗೊಳ್ + – ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಟ್ಟ (ನಾ). ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಸಣ್ಣಅಟ್ಟ; ಹೊಗೆಯಟ್ಟ: ತನ್ನ ಬಾಯಿಯನ್ನೇ ತೆರೆದು ಕುತ್ತಟ್ಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ (ಮೊಮಗು. ೫೦). [< ಕುಜ್ಜು$_2$ + ಅಟ್ಟ$_1$]

ಕುತ್ತಟ್ಟುಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಿಜುದೆಜೆಯು ಮೃದು ಪಳ್ಳಾಳ್ಗಾಪನ್ದರು ಎಚ್ಚು ಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಟ್ಟುಗಾಮುಣ್ಡರುಮ್ (ಎಕ. XVI, ಸಿಠಾ. ೧೨೩-೧೧; 788). [ಕುತ್ತಟ್ಟು$_0$ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕುತ್ತಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಹೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಪಾದ: ಒರ್ಮೊದಲ್, ಇರ್ಮೆಯ್, ಕುತ್ತಡಿ (ಶಮದ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಕುಜ್ಜು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕುತ್ತಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). (ನೋವಿನಿಂದ) ಚಿಕ್ಕ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡು; ಪುಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು: ಕಿಜುಗಲ್ಲೊಳ್ ಕೆಸಜೊಳ್ ಮೊಳೆಕೊರಡುಗಳೊಳ್ ಮುಳ್ಳೊಳಿಡುಕುಜೆಡೆಗಳೊಳಂ ಪಾಯ್ದುಱದೆ ಕೊಳಗುಗಳಾ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱಿದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯನಿಡುವೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). [ಕುತ್ತಡಿ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಣಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿ 'ಕುತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಸು 'ಕುಸ್ತರಿಸು' ನೋ.

ಕುತ್ತರಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಹೋಗು; ಸುಸ್ತು ಬೀಳು (?): ಕುದುರೆಯು ವಿಜಯಪಾಲನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಡದೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕುತ್ತರಿಹೋಗದೆ . . . ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕೋಹಿನೂ. ೪೬). [ಕುತ್ತರಿ ? + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕುತ್ತರೆ 'ಕುತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತವಳ, ಕುತ್ತಾಳ (ನಾ). ೧. ದೋಷಿ; ಆಪಾದಿತ: ಮದ್ಯಪಾನರತಂ ಕುತ್ತವಳಂ ವಿಕಾರಿ ಬಧಿರಂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದ ಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). ೨. ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತ; ರೋಗಿ. **ಕುತ್ತಾಳ**: ೨. ಮುದುಕನಂ ಕುತ್ತಾಳನಂ ಪೊತ್ತ ಪೆಣನುಮಂ ಪದೆದು ನೋಡಿದುದರಿಂದಮೆ ತಿಳಿಯದಿರವಿನ ಜಗದ ಬಗೆಯ ನಿರದೆ ತಿಳಿತಿಳಿಯುತ್ತೆ ಮತ್ತವಂ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಿದಿಗುದಿಯುತೆ (ಸೌನಂದ. ೨-೬೪). [ಕುತ್ತ + –ವಳ]

ಕುತ್ತವೆಳಗು (ನಾ). ಕಂಬದೀಪ; ದೀಪದ ಕಂಭ: ಶುಚಿರ್ಭೂತರಾಗಿ ಚಕ್ಕುಲಿಯಂತೆ ಪಿಟ್ಟನಿಂ ಬಟ್ಟತುವಾಗಿ ಬರೆದವಱ ಮೇಲೆ ಸರುಗದ ಮುದ್ದೆಗಳನಿಟ್ಟು ದೇವರ ಮೊಗವರಮನೆಲ್ಲರುಮುಣಲವೇಳ್ಕೆಂದೆಲ್ಲರುಂ ಉಂಡು ಕುತ್ತವ[ವೆ]ಳಗಮಿಕ್ಕಲುವೇಳ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೯೩೪-೩). [← ತಮಿ. ಕುತ್ತವೆಳಕ್ಕು]

ಕುತ್ತಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಅಳತೆ (?): ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ . . . ಕಿತ್ತೀಳೆ, ಕುತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಶಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕುತ್ತು$_4$ + ಅಳೆ$_1$]

ಕುತ್ತಱಿ, ಕುತ್ತರಿ, ಕುತ್ತರೆ, ಕುತ್ತುರೆ (ನಾ). (ಹುಲ್ಲಿನ) ಮೆದೆ, —ರಾಶಿ, ಬಣಬೆ: ಅಳಸುಗಳ ಕುತ್ತಱಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೂರಿಗೆಯ ಲಡ್ಡಿಗೆಯ ಬೆಟ್ಟಂಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೯). **ಕುತ್ತರಿ**: ಹುಲ್ಲು ಕುತ್ತರಿಯನ್ನು ನೋಡುವಾಗಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಸೂಡಿಯಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಮರಮ. ೪೨). **ಕುತ್ತರೆ**: ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲಾನೇ ಕುತ್ತರೆ ಬೆಳೆದ್ಹಾಗೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತದೆ (ಮಲೆಮ. ೩೮೩); ಹುಲ್ಲ ಕುತ್ತರೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಬೆಂಕಿ ಬಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೩೧). **ಕುತ್ತುರೆ**: ಮಾರಿ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದು ಕುತ್ತುರೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಲಸಿನ ತರಗು (ಮಲೆಮ. ೫೬).

ಕುತ್ತರೆಹಾಕು = ಮೆದೆ ಮಾಡು; ಓರಣವಾಗಿ ಬಣಬೆ ಒಟ್ಟು: ಕುತ್ತರೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ದೂರದ ನೆರೆಯುವಕನೊಬ್ಬ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸುಬ್ಬಮ್ಮನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನು (ಕಾನೂರು. ೫೬೫). [?]

ಕುತ್ತಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆದು ಹಾಳುಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು (?): ಕತ್ತುರಿಮಿಗಮಂ ಪಂದಿಯ ಮುತ್ತಂ ಪೊಂಬುಲಿಯ ತೊವಲನಾನೆಯ ಕೊಂಬಂ ಕುತ್ತಱಿಸದಡಸಿ ಪಿಡಿದುಗಿದೆತ್ತಿದುವಂ ಪತಿಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಟ್ಟಂ ತೆಂದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೮). [ಕುತ್ತಱಿ ? + –ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾರ: ಸುತ್ತುಗೆಯೊತ್ತಂ ಬಡಿಯುತ್ತಿರ್ದ ಗಣಂಗಳ ಮೊತ್ತದ ಮಕುಟಂಗಳ ಕುತ್ತಾರಕ್ಕೆತ್ತಂ ಹೊತ್ತು ತಳರ್ತ ಸಿಲತೆಗಳ ಕವಿದೆಡೆಗಿಡಿದಡಸಿದ ದೀಪಾವಳಿಯೆಸೆವಾ . . . ಬೆಳತಿಗೆವೆಳಗಿ ನೊಳತಿ ಮಂಗಳಮಯವೆತ್ತಿರ್ದಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೧೬). [ಕುತ್ತು$_4$+ ಆರ$_2$]

ಕುತ್ತಾಳ 'ಕುತ್ತವಳ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮರ ಕಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡ ಬುಡದ ತುಂಡು: ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವ; ಆದರೆ 'ಮುಳ್ಳು ಚುಚ್ಚಿತು, ಕುತ್ತಿ ಕಂತಿತು – ಎಂದು ದೂರ ಬೇಡಿ' ಎಂದು ನುಡಿದರು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೨೯). 'ಮೆಳಿಗುತ್ತಿ' ಪರಾ. ೨. ಮಗು; ಕೂಸು. 'ಎಳಗುತ್ತಿ' 'ಕುತ್ತಿಮರಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಜ್ಜಿ, ಕುತ್ತಿ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ). ದ್ರವವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ಕುಡುತೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಅಳತೆ: ಇದು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಕುತ್ತಿ ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟೀತು (ಈಕಥ. ೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುತ್ತಿ = ಸೀಸೆ, ಭರಣಿ; ತುಳು. ಕುತ್ತಿ]

ಕುತ್ತಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ). ಸರ್ಕಾರದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮರವನ್ನು ಕಡಿಯಲು ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ, —ರುಸುಮು: ಕುತ್ತಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟದೆ ಸರ್ಕಾರದ ಮರ ಕಡಿದರೆ ಪಟೇಲರು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟಾರೆ? (ರೂಢಿ).

[ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಕಾಣಿಕೆ . / ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗಾಣಿಕೆ]

ಕುತ್ತಿಕೋಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಟ್ಟಡ ಬೀಳದಂತೆ ಕೊಡುವ ಆನಿಕೆ. [← ತುಳು. ಕುತ್ತಿಗೋಲು, ಕುತ್ಕೋಲು]

ಕುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತು; ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ವಗೆ ಕರುಣವೇ ಇಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೫೬-೬); ವರದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂಬುದು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಹಗ್ಗವೇ ಸರಿ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೨); ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಯುವ ಊರಲ್ಲಿ ಸುಲಿದು ಬಿಟ್ಟದ್ದೇ ಗುಣ (ಗಾದೆ); ಚಿನ್ನದ ಚೂರಿ ಎಂದು ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ (ಗಾದೆ).

ಕುತ್ತಿಗೆ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು = (ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಂಡು ಕಲ್ಲಿನಂತೆ) ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯಾದ ವಸ್ತು; ಹೊರೆಯಾದ ವಸ್ತು: ಹೆಂಡತಿಯು ಬಳಿಕೆನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗುಂಡಕಲ್ಲಂತಾದಳು (ಕಎಪು. ೧೯-೨೫). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರು = ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರು; ಗಂಡಾಂತರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಈಗ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ = ಮೋಸಮಾಡು: ಅವನು ನಂಬಿಸಿ ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ದ (ರೂಢಿ). ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕು = ಕೊರಳು ಹಿಸುಕು; ಕತ್ತು ಹಿಸುಕು; ಪ್ರಾಣತೆಗೆ: ಅವನು ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಕ್ಕಿಲ್; ತೆಲು. ಕುತಿಕ, ಕುತಿಕೆ, ಕುತ್ತಿಕ, ಕುತ್ತು, ಕುತ್ತುಕ, ಗೊಂತು, ಗೊಂತುಕ; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುತ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ 'ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕ, ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು. ೨. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ದ್ರೋಹಿ: 'ರಾಮಾಚಾರಿ'ಯಂಥ ಕುತ್ತಿಗೆಗೊಯ್ಕರ ... ಆಸೆಗೆ ಅಂತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲವೇ? (ತಿಡುಗು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುತ್ತಿಗೆಕೊಯ್ಕ**: ೨. ಕುತ್ತಿಗೆ ಕೊಯ್ಕರು ಇವರಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೩). [ಕುತ್ತಿಗೆ + ಕೊಯ್ಕ]

ಕುತ್ತಿಡು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚುಚ್ಚು; ನಾಟುವಂತೆ ಹೊಡೆ: ಗೋತ್ರ ಭೇದಿ ಸುತನ ಹೆಂಡಿರ ಮಗನ ಮಾತುಳನಾದವನ ಕತ್ತಲೆಯಲಿ ಪೋಗಿ ಕುತ್ತಿಟ್ಟವನ ಮೈಯ ಸುತ್ತಿ ಬಾಧಿಸುತಿಪ್ಪನ ... ಕರೆದು ತಾರೆ ಸಖೀ (ಕನಕ. ೬೪-೨). [ಕುತ್ತು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕುತ್ತಿನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಮರಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಮಗು; ಕೂಸು. ೨. ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಡಿಸುವುದು: "ಚಿಕ್ಕ ಮಗು, ಮಕ್ಕಳಾಡಿಸುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). 'ಕೂಸುಮರಿ' ಪರಾ.

[ಕುತ್ತಿ$_1$ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕುತ್ತಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಘಾತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು; ಕೊರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರು (?): ನೂಂಕಿಬರೆ ನುಣ್ಮಲರ್ವೆಳಗಿಂ ಕುತ್ತಿರೆ ತಡಿ ಸಡಿಲ್ದು ತಮಮಭ್ರತಟಾಕಂ ಕಣ್ಗೆ ಬಳಸಲಾಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೭-೭೫).

[ಕುತ್ತು$_1$ + ಇರ್]

ಕುತ್ತಿರಿ 'ಕುತ್ತಿಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತಿಸಿಱು (ನಾ). ಕುತ್ತುವ ಕೋಡು; ಚುಚ್ಚುವ ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಹಂದಿಯ ಕೋಡು, —ಕೋರೆ: ಕೊಂತಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕುತ್ತಿಸಿಱಿಂದಂ ಕರುಳ್ ಮಾಲೆಗಳ ನೆಲದೊಳ್ ಸುರಿಯೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೭-೧೩). [ಕುತ್ತು$_1$ + ?]

ಕುತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚುಚ್ಚಿಸು; ತಿವಿಯಿಸು.

ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ = ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊ; ಇರಿಯಿಸಿಕೊ; ತಿವಿಯಿಸಿಕೊ: ಒತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವುದೆಂದುಱಿಯವೇಟ್ಟಪಳೋ ... ಕುತ್ತದೊಳಾದ ಚುಚ್ಚುಗಲೆಯೇ ಎದೆಗಗ್ಗಳ ಕಪ್ಪು ಕಾಡಿ ಮೇಣ್ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡುವೇ ನುಡಿವ ಕುಂಟಣಿಯಂ ಜವನೊಯ್ಯದಾದನೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೧೯); ಬಯಿಚೆಯ ನಾಯ್ಕ ಸೋಯಿದೇವನ ಕುತ್ತಿ ಕುತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೮-೮; 1282).

[ಕುತ್ತು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುತ್ತಿಱಿ, ಕುತ್ತಿರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುತ್ತುವಂತೆ ಇರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ತಣ್ಣೆಲರ್ಗೇಟ್ವತರಂಗ ಶ್ರೀಕರಾಸಾರದ ಮಂಜು ಸುತ್ತಿಱಿದು ಕುತ್ತಿಱಿಯುತ್ತಿರೆ (ಅನಂಪು. ೪-೨೦); ಕಿಟ್ಸಿಱಿಯ ಪೆಣಗು ಪೋರಾಟದೊಳ್ ಕುತ್ತಿಱಿವ ಕಾಟದೊಳ್. . .ನಿನ್ನೊಡಲ್ ಸುರುಳ್ವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೆನಯ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೯-೧೮೪). ೨. ಚುಚ್ಚಿ ಗಾಯವಾಗು; ತಿವಿತದಿಂದ ನೋಯು: ಕೊಳಗುಗಳ್ ಸಲೆ ಕುತ್ತಿಱಿದೊಡೆ ಕುತ್ತಡಿಯನಿಡುವೊಡದು ತಳರೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧). **ಕುತ್ತಿರಿ**: ೧. ರಥಿಕರ ಕುತ್ತಿರಿದು ರಾಜರ ಬಲತ್ವಮರಿದು (ಜಿನಮು. ೭-೧೮). [ಕುತ್ತು$_1$+ಇಱಿ$_1$]

ಕುತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಚೂಪಾದ ಸಾಧನದಿಂದ) ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ; ತಿವಿ: ಕೊಂತಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದಂ ಕರುಳ್ಗಳಂ ಸೋರೆ ಕುತ್ತುವುದುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೮); ವಿಸ್ಫುರಿತ ಸಿವಾಗಮಂ ಸುರಿಗೆಯಾಗಿರೆ ಪಾಪವನೊತ್ತಿ ಕುತ್ತಿ ನಿಪರಮಿಱಿದು (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೮-೭೧; 943); ಮೇದಿನಿಯನೆತ್ತಿದಾದಿವರಾಹನಂತೆ ದರಿಗಳಂ ಕೋಡೊಳ್ ಕುತ್ತಿಯೆತ್ತಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧); ಮುಳ್ಳುಗುತ್ತುವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಗುಳು ತಾವರೆ] ತೆಜಹಿಲ್ಲದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಘನವು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೨೧-೪೭); ಲೋಗರಿಂದವೆ ಕೊಲಿಸದಿರು ನೀ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡಹು ಕಠಾರಿಯಿದೆಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೧೮). ೨. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ; ಚಚ್ಚು: "ಕುತ್ತು – ಘಾತನೇ (ಹೊಡೆ)" (ಶಮಧಾ); ಭುಜಾದಂಡದಿಂ ಕೆಲರಂ ಕುತ್ತಿಯುಮೆತ್ತಿಯುಂ ಪೊಣಱಿಯುಂ ಪೊಯ್ದುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೨); ಎಲ್ವೆಲ್ಲಂ ನುರ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಲ್ಚಿಟಲೆನೆ ಕುರ್ಗುತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಕುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೦); ವೈರಿ ಸೇನೆಯ ಕುತ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೦). ೩. ತುರುಕು; ಸೆಕ್ಕು; ಸಿಕ್ಕಿಸು; ಸೇರಿಸು: ಮಡಗಿಡಲೆಂದು ಪುತ್ತಿನೊಳಗೊಯ್ಯನೆ ಕುತ್ತಿದ ಕಯ್ಯನಾಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೪೦); ಮುಡಿಯೊಳಾಗಡೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೇತಕೀದಳಂ . . . ಅದೇನೆಸೆದತ್ತೊ ಪೆಂಡಿರಾ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೧೯). ೪. ಕುಕ್ಕು; ಕೋರೈಸು: ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವ ಚೆಲ್ಲಮನಾಡಿ [ಧೂರ್ತನೆನ್ನ ಕೈಯಂ ಕೊಂಡೆನ್ನ ಕಣ್ಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆ ಸೊಕ್ಕಿ . . .] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೧೧); ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ನುಡಿಯಿದೆಲ್ಲಂ ಮಿಥ್ಯೆಯೆಂದಿವರ ಕಣ್ಣಕುತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಿ]ದ ತೆಜದಿ ನುಡಿದ ಲಂಡೆಯನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೬-೫೮); ಎತ್ತಿದ ಚಳಯ ವೃತ್ತತೆಯ ನೋಳ್ಪೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಕುತ್ತಿದುವೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೬೭). ೫. ಊರು; ನೆಡು; ನಾಟು: ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರೆವರೆ ಮುಂದೆ ಕುತ್ತಿದ ಕೋಲು ಸಲ್ಲದು (ಸಂಬರ. ೧೮-೪); ಷಷ್ಠಿ ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಅನ್ನದ ಪಲ್ಲಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಸಮಸ್ತರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿ ಚಿನ್ನದ ಹೆದೆಯುಳ್ಳ ಅಕ್ಷಯ ಸಟ್ಟುಗ ಕುತ್ತುವುದು (ತುಳುನಾ. ೧೧೯); ಮುರಿದು ಹೋದ ಬೇಲಿಯನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಸರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮುಗಿಯು. ೨೪೫). ೬. ಬಾಗು; ಕುಸಿ: ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ವಿಶಾಳಂಬರಿವ ಕರಡಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೮ ವ); ತಲೆಯ ಕುತ್ತಿ ನೆಲನ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರ ದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೪೪); ಒಯ್ಯನೆ ಲಜ್ಜಾಭಾರದಿಂ ಕುತ್ತಿದ ತಲೆಯನಣಂ ಕುತ್ತುವಂತೆತ್ತಲಾಜಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೭೭); ಎಱಗಿ ತಲೆಯಂ ಕುತ್ತಿ ಬಱುಗೈಗಳಿಂದಂದು ಗರಗರನೆ ತುಱಿಸುತಂ ಸ್ಕಂಧಾದಿಯ (ಸಾನಂಚ. ೨-೭೭); ಜೀಮೂತವಾಹನ ಫಣಿಶಂಖಚೂಡಂಗೆ ಕುತ್ತಿ ತನ್ನೊಡಲ ಬಾಡಗರುತ್ಮನಿಗಿತ್ತು (ಮೋಹತ. ೫-೫೩); ಬತ್ತಿದುದು ಸಾಗರವ್ರಾತ ಮಹಿಪನ ಕೊರಲ್ ಕುತ್ತಿದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೦).

೭. ತೊಡು; ಧರಿಸು: ಹರದನ ಬಡ್ಡಿಗೊಟ್ಟೊಡಪೆ ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜದೇಱ್ಗೆ ನಾಣ್ಬೆರುದಿನ ಚಿತ್ರವಿದ್ದೆ ಕವಿಪಂಡಿತರೋದುವ ಕೊಂಕು . . . ತೋರ್ಪರಂತವಂ ಕರಹದ ಸೂಳೆ ಸುತ್ತುವಳೊ ಕುತ್ತುವಳೋ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೀವಳೋ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯). ೮. ಕೊಯ್ಯು; ಬಿಡಿಸು: "ತಿಱುದನೆಂದು ಕುತ್ತಿದನಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೯).

ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿಕೇಳು = ಕೆದಕಿ ಕೆದಕಿ ಕೇಳು; ತಿರುಗಿ ತಿರುಗಿ ಕೇಳು: ದೊರೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕುತ್ತಿಕುತ್ತಿ ಕೇಳಿ, ರಾಣಿ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು (ಹತ್ತುಮ. ೭೩). ಕುತ್ತಿಕೊಳು, ಕುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ತಿವಿದುಕೊಳ್ಳು; ಇರಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೆತ್ತುಕೊಂಡಾ ನಾಚಿಕೆಗೆ ನೆಱೆ ಕುತ್ತಿಕೊಳಬೇಕೆಂಬ ಗಾದೆಯನಿತ್ತ ಹೊದ್ದಿಸಬೇಡ ನಾವಂಜುವೆವು ಕಾಳಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೨೫); ಅತ್ತೆ ಕೈಕೆಯ ಬಯಕೆ ಸೇರಿತೆ ಕುತ್ತಿಕೊಂಬರೆ ಕಾಣೆನಲಗನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೧೭-೫೪). ೨. ಸೆಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು; ತುರುಕಿಕೊಳ್ಳು: ರಾಮಪ್ಪ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕುತ್ತಿಕೊಂಡು ಧೈರ್ಯವಾಂತ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೨೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱ್ಱು; ಮಲ. ಕುತ್ತು; ಕೊಡ. ಕುತ್ತ್]

ಕುತ್ತು₂ (ನಾ). ಬಡಿತ; ಹೊಡೆತ; ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಒಡಲೊಳ್ ಚಮ್ಮಟಿಗೆಗುತ್ತುಗಳುಮಂ ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೧). 'ಅಳ್ಳೆಗುತ್ತು,' 'ಮೊನೆಗುತ್ತು' ಪರಾ. [< ಕುತ್ತು₁]

ಕುತ್ತು₃ 'ಕುತ್ತ' ನೋ.

ಕುತ್ತು₄ (ನಾ). ಕುಱು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕುತ್ತೆಸಱ್' ಪರಾ. [< ಕುಱು₂]

ಕುತ್ತುಂಗಱಿ (ನಾ). ೧. ಬಡಿಯುವ ಗರಿ; ಬೀಸುವ ರೆಕ್ಕೆ: (ಕಿ). ೨. ಚುಚ್ಚುವ ಗರಿ, —ರೇಕು, —ದಳ: ವಿದ್ಯಾಧರ ವಧೂಜನದ ಸೋರ್ಮುಡಿಯಿಂ ಸೂಸಿದ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ತುಱುಂಗಲುಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೨-೧೩ ವ); ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳಂ ಕುತ್ತಿ ಕೇಶದ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಕೇಸರದ ಕಿಸುವುಡಿಯಂ ಕೆದಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೫೫ ವ); ತನ್ನ ಬೆಳ್ವೆಳಗನುಗುಳ್ವ ಸೆಳ್ಳುಗುರೆಂಬ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಗಳ್ ಪತ್ತೆಸಾರ್ಚಿ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೯ ವ); ಎತ್ತುಂಗೋಲ್, ಕುತ್ತುಂಗಱಿ, ಪೊತ್ತುಂಗೊರಡು, ಪುಟ್ಟುಂಗುರುಡಂ (ಶಮದ. ೧೭೦ ಪ್ರಯೋ); "ಗಱಿಗಟ್ಟಿದ ಈಟಿ" (ಶಮದ. ನ. ೧೫೧ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಕೇದಗೆಯ ಎಸಳಿನ ಆಕಾರದ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಹಂಸತಿಳಕದ ಪೆಱೆಯ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯ ಮತ್ತಂ ಪಲತೆಱದ ಪೆಸರ ಪಚ್ಚಮಂ ಸಮೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦); ತಿಳಕದ ಹಂಸತಿಳಕ ಮುಮಂ ಕುರವಕದ ಕುತ್ತುಂಗಱಿಯುಮಂ ಮಾಂದಳಿರ ಪೊಂದಳಿರುಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೧೪ ವ). [ಕುತ್ತು₁ + ಗಱಿ]

ಕುತ್ತುಂಗುಳಿ₁ (ನಾ). ಹೊಡೆಯುವುದೇ ಶೀಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಬಡಿಯುವವನು; ಹಿಂಸಕ: ಗುಳಿಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅಟಂಗುಳಿ . . . ಕುತ್ತುಂ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ತಂ]ಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುತ್ತು₁ + -ಕುಳ್ಳಿ₃]

ಕುತ್ತುಂಗುಳ್ಳಿ₂ 'ಕುತ್ತಂಗುಳಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ, ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿ (?): ಜೇಮರಸಂ . . . ಪಲವು ಬಾಡಂಗಳಂ ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿಯನಣುಗುಜೀವಿತ ದಿನಾಳುತ್ತವಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩-೬; 1067); ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ ಭತ್ತಗಾವೆಯೊಳಗಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಲವೆರಡಱುನೂಱುಮಂ . . . ಆಳುತ್ತಮಿರ್ದು (ಎಇ. XVIII, ೧೯೧-೫; 1104).

ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ: ಸರ್ವಾಯ ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಆ ನಾಡುವಟ್ಟದೊಳಗಲ್ಲದೆ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವ್ವಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಿಗೆ ಪಿಂಡದಾನವಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೨-೧೩; 1261); ಅಂತು ನಾಡುವಡವಲ್ಲದೇ ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುತ್ತಗೆ ಪಿಂಡಾದಾನ ಸರ್ವಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೯೮-೬೭; 1278). [?]

ಕುತ್ತುಕೋವಿ (ನಾ). ಮದ್ದನ್ನು ಕುತ್ತಿ ಹೊಡೆಯುವ ಕೋವಿ; ಗುಂಡನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಬಂದೂಕು; ತೋಪು; ತುಬಾಕಿ: "ಹಾರಿಸುವ ತುಬಾಕಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೯). [ಕುತ್ತು₁ + ಕೋವಿ₁]

ಕುತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಬಡಿತ. ೨. ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದ ಸ್ಥಿತಿ: (ಕಿ). ೩. ತಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ; ಬಾಗುವಿಕೆ. 'ತಲೆಗುತ್ತುಗೆ' ಪರಾ.

[ಕುತ್ತು₁ + -ಗೆ]

ಕುತ್ತುಗೋಲು (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಲು; ಬೆಸೆಗೋಲು; ತೋರುಗೋಲು: ಕಮ್ಮಾರನು ಕುತ್ತುಗೋಲಿನಿಂದ ಕುತ್ತಿ ಬಡಿಯಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಕುತ್ತು₂ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕುತ್ತುದಲೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ತಲೆ; ಕೆಳಮುಖವಾದ ತಲೆ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಬಲಿದ ಭೀತಿಯ ಕುತ್ತುದಲೆಗಳಲಿಳೆಯಪತಿಗಳು ಸತಿಯ ಬಯ್ಯುತ ಮುಳಿಯುತಿರ್ದರು (ಜೀವಂಚ. ೯-೧೮); ಅಧರ್ಮದ ಕುತ್ತುದಲೆ ನೆಗಹಿದುದು ಸತ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೬೯).

[ಕುತ್ತು₁ + ತಲೆ₁]

ಕುತ್ತುನವಿರ್ (ನಾ). ನಿಮಿರಿದ ನವಿರು; ಪುಳಕಗೊಂಡ ರೋಮ: ವ್ಯಾಲಂಬದಿಂ ಮೆಲ್ಲನೊಳ್ಗೊತ್ತುತ್ತುಂ ಪರೆದಿರ್ದ ಕುತ್ತುನವಿರಂ ದಿಗ್ಭಿತ್ತಿಯಂ ಬೆರ್ಚೆ ನೋಡುತ್ತುತ್ತುಂಗ ನಿತಂಬೆ ಬಂದಳಿರುಳೊಳ್ ಜಾರೋಪಭೋಗಾಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೪). [ಕುತ್ತು₁ + ನವಿರ್]

ಕುತ್ತುಪೆನ (ನಾ). ಜಗಳ; ಹೋರಾಟ; ಕದನ (?): "ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ತ್ತುಪೆನಂ = ಬೆಗಳಂ (ಜಗಳಂ)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). [?]

ಕುತ್ತುಮೇಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗುಳವನ್ನೂ ಈಸನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಅಡ್ಡಕೋಲು; ಕುಳಮೇಣಿ. [ಕುತ್ತು? + ಮೇಳಿ (< ಮೇಣಿ)]

ಕುತ್ತುರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಪರಿ ಮುರಿದಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಸರಿಯಂ ಹೊದಱಂ ಪುಗಿಸೆರ್ಬಾನಟ್ಟು ನಿಲ್ ಸರಳಿಸಲಿತ್ತು ಕುತ್ತುರಿಸುಗಂ ಕುಳನುರ್ಕುಳಿದಂದವುಂಕಿ ಪೆರ್ದರಿಯೊಳಡಂಗಿ ಸಂದಣಿಸೆ ಸಾ × × ಸು ಸಾರೆನುತಿರ್ಪ ಬೇಡರುಬ್ಬರ ಕಿರದೊಂದನೊಂದೆಡಪುತಾಕುಳಮಾಯ್ತು ಮೃಗೀ ಮೃಗವ್ರಜಂ (ಮಹಾನೇ. ೨-೧೩). [? + -ಇಸ್ಸು₃]

ಕುತ್ತುರು 'ಕುತ್ತುಱ್' ನೋ.

ಕುತ್ತುರೆ 'ಕುತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೆಟ್ಟು ಪಡೆ; ಏಟು ತಿನ್ನು: ನನೆಯಂಬಂ ಪಿಡಿಗಿತ್ತು ಕುತ್ತುವಡೆದಾ ಕಾಮಾರ್ತನಂ ತನ್ನ ನಚ್ಚಿನೆ ಬಾಳಿಂ ಮುಳಿದಟ್ಟ (ಅಜಿಪು. ೬-೨೮); ಕುತ್ತುವಡೆದಂತೆ ನೊಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೭ ವ).

[ಕುತ್ತು₂ + ಪಡೆ₁]

ಕುತ್ತುವಾರೆ (ನಾ). ತಿವಿಯುವ ಹಾರೆ; ಕುತ್ತುವ ಅಂಕುಶ: ಕುತ್ತುವಾರೆಯ ಬಗೆಯದಾನೆಗಳಿತ್ತ ಮುರಿದವು ಸಿಂಹನಾದಕೆ ಮತ್ತಗಜ ಮೊಗದಿರುಹಿದವು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೩೮). [ಕುತ್ತು₁ + ಆರೆ₃]

ಕುತ್ತುವಿತ್ತಿ 'ಕುತ್ತುಂಬಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಸಿರು, ಕುತ್ತುಸುರು (ನಾ). ಮೇಲುಸಿರು; ಏದುಸಿರು: ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಎರಡು ಮೃತಪಶುಗಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದು ನಡುವೆ ಆರ್ಕ ಸಿಕ್ಕು ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಬಂಗಾಹೆ. ೭೧);

ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕುತ್ತುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬಸಚ. ೧೬೮); ಕಟ್ಟಿಳಲಿನ ಕುತ್ತುಸಿರು (ಬಳುಪು. ೩೪೪). **ಕುತ್ತುಸುರು** : ಸಮ್ಮ ನೆತ್ತಿಗಳನ್ನೊತ್ತಿ ಹಿಡುಕುತ್ತಿರಲು ಮಾಗಾಲ ಬಂದು ಕುತ್ತುಸುರ್ತಾಡಿ ಸುವೆಬ್ಬಸ್ತರೇಕೆಂದು (ಆ ರ ಳು. ೩೩೦-೧೩); ಇಪ್ಪು ಕುತ್ತುಸುರು ಬಿಟಕೋತ ಯಾಳ ಮಾತಾಡ್ತಿರಿ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೨೬). [ಕುತ್ತು + ಉಸಿರು, ೬ (< ಉಸಿರ್ವ)]

ಕುತ್ತುಸುರು 'ಕುತ್ತುಸಿರು' ನೋ.

ಕುತ್ತುಜ್ಞ್, ಕುತ್ತುರು, ಕುತ್ತುಱು (ನಾ). ಪೊದರು; ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ : "ಕುತ್ತುಜ್ಞಿಂದ ಪೊದಜ್ಞಂ" (ಕಶಾಸಾ. ೫-೮೦); "ಕುತ್ತು ಜ್ಞಿಂದಿನೆ ಪೊದಜ್ಞಂ" (ಕಬೆಕಂ. ೫೬); ಕುಜಿಯುಂ ಳು ತ್ತು ಱುಂ ಬಿಟ್ಟುಮುಂ ಘಟ್ಟಮುಂ (ಪಂಕಾಮಾ. ೧-೪೧ ಪ); ದಿಂಟಿಯ ದರಿಯ ಳುಜಿಯು ಕುತ್ತುಜ್ಞ ಕುಜಾವರ್ಪಮು ಳಂದದಜ ಬಜಿವಿಡಿದು (೮೯ಾವ. ೬-೪೦); ಕುತ್ತುಱೊಳ್ ಪುದುಗಿರ್ದ ಪುಲಿ ಪೊಜಮದಱ್ ಳಂ ಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೪); ಬಲೆಗಳನೊಡ್ಡಿಯುಂ ಕುತ್ತುಱಂ ನೋಡಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೪). **ಕುತ್ತುರು**: ಆಗ ಕುತ್ತುರೊಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಹುಲಿಯೊಂದು ಹೊರಮಟ್ಟಿತು (ಬ ದು ರೆ. ೧೫೫). **ಕುತ್ತುಱು** : ಕುತ್ತುಜಾಗದಿರ್ ಹೆಮ್ಮೆಳಿಗಳ ಸುಡುತ (ಹಡಕಾ. ೧೦-೫); ಈಳ್ ಯಿಟ್ಟಿಜೆಯುಂ ತಿಂಳಕದ ತೆರಳ್ಳಯುಂ ಆಸುಗೆಯ ಕುತ್ತುಱುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೭೪ ಪ); ಕೊಳ್ಳ ಕುತ್ತುಱುಗಳಂ ಹೆಮ್ಮರಂಗಳು ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೭-೪೩); ಬಿಡದೆ ಕುತ್ತುಱುಗಳಂ ಸೋಸಿದರ್ತೀವಿದರ್ ಗಿಡಗಳ್ ಪೊದರ್ಗಳ್ಗಿಂದೆದ್ದಿಸಿರುದ್ದಿಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೭). [?]

ಕುತ್ತುಱು 'ಕುತ್ತುಜ್ಞ' ನೋ.

ಕುತ್ತುಱುಗುಜಿ (ನಾ). ಪೊದರು ಬೆಳೆದ ಗುಣಿ; ಪೊದೆ ಬೆಳೆದ ಹಳ್ಳ : ಮೊಲೆ ಪೊಣರ್ದಿಟ್ಟು ರೋಮುಲತೆ ಬಟ್ಟೆ ನಿತಂಬಮಲುಂಬು ನಾಭಿ ಕುತ್ತುಱುಗುಜಿ (ಕಾಸ್ಮಾ. ೬೧೭ ಕೂಡ್ಯಕ).

[ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಜ್ಞ್) + ಗುಜ್ಜಿ]

ಕುತ್ತುಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ಬೆಳೆ; ಪೊದರಾಗು : ಕುತ್ತುಱು ಗೊಂಡ ಗುಲ್ಮಂಗಳ ನಡುವಣೊಳ್ ಅಕ್ಕರಿಗಳ ಸಾಲ್ ಸಿಲ್ಕುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೩೯ ಪ). [ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಜ್ಞ್) + ಕೊಳ್ಳ್]

ಕುತ್ತುಱುವೆಳೆ (ನಾ). ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೆಳೆ; ಕಂಟಿ ಮೆಳೆ : ದಿಕ್ಕ ಬಿದಿರು ಮುಳ್ಳುತ್ತಳೆ ಕಗ್ಗಲಿ ಕತ್ತಲಿ ಕಳ್ಳಿ ಕಾಜಿಗಳ ಕುತ್ತುಱು ವೆಳೆಗಳಿಂದಿದಾ ಕಾನನಮತ್ತು ದರ್ಗುವನಾ ಬಲಕೆ (ಕರಾಕಾಂ. ೨೬-೫೬).

[ಕುತ್ತುಱು (< ಕುತ್ತುಜ್ಞ್) + ಮೆಳೆ]

ಕುತ್ತೆ (ನಾ). ರೋಗವು ಳ್ಳವಳು; ಕಾಯಿಲೆ ಇರುವವಳು. 'ಬಟ್ಟೆಗುತ್ತೆ' ಪರಾ. [ಕುತ್ತ್ + -ಎ]

ಕುತ್ತೆರ್ದೆ (ನಾ). ಕೆರದಾದ ಎದೆ; ಚಿಕ್ಕ ಎದೆ : ಎನ್ನ ಕುತ್ತೆರ್ದೆ ಗೊಳಗಳ್ಳಮ ಖರ್ವತನುವ ಕರುಣಾ ಹಸ್ತಂ (ವಸ್ತವಂ. ೪-೬೧).

[ಕುತ್ತು + ಎರ್ದೆ]

ಕುತ್ತೆಸರ್, ಕುತ್ತೆಸರು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು : ನೀರೆಱಲಿಂ ಸಕಿತ್ಯಾಟಕದ ಕಥರಾಳ ಕುತ್ತೆಸರ ಪಿನಾವೊಲಿ ರ್ದುದು (ಕಾವ್ಯಾನಾ. ೬೯೭). **ಕುತ್ತೆಸರು**: ೨. (ಆಲಂ) ಒಳಗುದಿ; ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ : ನಿರಾಕರಿಯ ಕಾವಳ ಬಂದು ಮುಕ್ತಿ ಕುತ್ತೆಸರು ಪಡುವಂತಾಯಿತು (ವೈಶಿ. ೧೬೦). [< ಕುದಿ + ಎಸರ್]

ಕುತ್ತೆಸರು 'ಕುತ್ತೆಸರ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳ್ 'ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಳು 'ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬ್' ನೋ.

ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬ್, ಕುತ್ತೆಸಳ್, ಕುತ್ತೆಸಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳು; ಚಿಕ್ಕ ದಳ, —ರೇಕು : ಕಱುಮಱುಡುಗೊಂಡ ಬಂದನೊಳಗಿಗೆ ಪೊದಲ್ದಾಡಿರ್ದ ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬುಱುವ ದೊಳೆಯ್ದ ಮೆಯ್ಯರೆದು (ಹಂವ್ಯಪ್ರ. ೭-೬೦); ಓದುವುದಲಾದ ಕೆದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬೀಲೆಯನೆತ್ತಿ ಪಟ್ಟಿಸಲ್ಬವಳಗೆ ಯಾಗೆ ಭೃಂಗ ವಿಟರಾಜಿ ಮನೋಜ್ಞ ವೀರವೈತ್ತಿಯಂ (ಅಪಂಪ. ೧-೯೧); ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬಿಂ ತೀವಿದ ಪೊಂಗೆದ ಗೆಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೩೧). **ಕುತ್ತೆಸಳ್** : ಕಿತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತಳೆ, ಕುತ್ತೆಸಳ್ (ಕಮದ. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕುತ್ತೆಸಳು**: ದಳಪತಿ ಕೆಂಪನಡಾದಲೆಯು ಕುತ್ತೆಸಳೂ ಆಷ್ಟಾಯುಧವಾಗಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೬೯). 'ನಿಪ್ಪೆಸಲ್ಬ್' ನೋ. [ಕುತ್ತ್ + ಎಸಲ್ಬ್]

ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬೋಳೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಎಸಳುಗಳ ಓಳೆ, —ಸಾಲು : ನೀಳ್ವ ಸೆಳ್ಳುಗರ್ಗಾಳ್ಗಳ ಬೆಳ್ಪು ಕೆದಗೆಯ ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬೋಲೆಯನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦). [ಕುತ್ತೆಸಲ್ಬ್ + ಓಳೆ]

ಕುತ್ಕೋಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ರೋಗಿ. [←ತುಳು. ಕುತ್ಟಿ, ಕುತ್ಟೊಟಿ]

ಕುತ್ಕೋಲೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಓಲೆಗರಿಯ ಜೂರು, —ತುಂಡು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ತಗುಲಿರುವ ಕುತ್ಕೋಲೆಯುರಿಯಂ ಧೂಳಿಯಾಡಿಸಿದ ಹಲೆಯವು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೫-೧೪). [ಕುತ್ತು + ಓಲೆ]

ಕುತ್ಕಿದಿಂಬು (ನಾ). ಕುತನಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಿಂಬು; ಸಾಟೀನು ದಿಂಬು : ಸ್ವಲ್ಪಲಿಂಗಳ ಕುತ್ಕಿದಿಂಬನ ತಲ್ಲ (ಬಜ್ಜಿ. ೫೪-೨೦).

[ಕುತ್ಕಿ (< ಕುತನ) + ದಿಂಬು]

ಕುತ್ಕಾಸು (ನಾ). ಲಗಾಮು; ಕಡಿವಾಣ (?) : ಆಧರದಜ ಲೆಕ್ಕಾ ಚಿ ಪಟ್ಟಾದ ಮೂಲೆ ಹುವ್ವ ೧ ಕೊಂಡಿಮಲೆ. ೨. ಕುತ್ತಾಸು ಹಗ್ಗ ೧ ಇದಕ್ಕೆ ಭಂಡೆ ೧ ನಾಲಗೆ (ಎಳ. XIV, ಸಂಜಸ. ೨೯೩; 1847). [?]

ಕುತ್ಸನ (ನಾ). ಜರೆಯುವಿಕೆ; ನಿಂದಿಸುವಿಕೆ; ದೂಷಣೆ : "ಕುತ್ಸನ ವೆಂದರ ಜರೆಯುವಿಕೆ" (ಜೊಸಾಗ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತ (ಗು). ೧. ದೂಷಿತವಾದ; ನಿಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಉತ್ಪಿತಬುದ್ಧಿಂದಿನಂ ಪ್ರತಿವತ್ಸರಮಾ ಕ್ರಮದಿ ಶಿಲು ಗಳಾಜ್ಞಮನಱಬಂದಂ (ಜಗದಂ. ೨-೫೫). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆ; ನಿಂದೆ; ಜಾಡಿ : "ಪಿಸುಣೆಂದಿನೆ ಕುತ್ಸಿತಂ" (ಕವೀಂ. ೨೫೫); ಬಿಸುಟು . . . ಳುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಳುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೂಷಣಂಗಳಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧-೪೩). ೩. ನಿಂದ್ಯವಾದ ವಸ್ತು; ಕೆಟ್ಟ ಪದಾರ್ಥ : ಆಕೆಲಳೊಳ ಸ್ಮಗಾಲ . . . ಖರಮುಖಂಗಳನನುಳಿಸುವ ಮಹಾಭೀಭತ್ಸು ಕುತ್ಸಿತೋತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ಪ). ೪. ದುಷ್ಟ; ನೀಚ; ಕೆಡುಕ; ಹೀನ : "ಕುತ್ಸಿತನೆನಲ್ ಕೆಡುಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೭); ಸಮಸ್ತ ಮುನಿಜನದ ನಡುವಿತ್ಕಿಂಯೆನಲ್ಕುಂದು ನುಡಿದು ಹುನಿಸಂತಾಗಿ ಕುತ್ಸಿತನ ನೀತಿಂದನು (ಹಡಕಾ. ೮-೬೪). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೀಳು ನೋಟ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಕೆಟ್ಟಭಾವನೆ : ಕೆಲರು ಈಸಸ್ಥಿಂದ ಕುತ್ಸಿತದೃಷ್ಟಿಯಪದು ಆಗಿದ್ದರೂ (ಕರ್ನಾಟ. ೬೨೬). [ಕುತ್ಸಿತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಧರ್ಮ; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರ; ನಿಂದಾಸ್ಪದವಾದ ನಡವಳಿ : ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವುದು ಕುತ್ಸಿತಧರ್ಮ (ವಚಕಾ. ೧೯೪). [ಕುತ್ಸಿತ + ಧರ್ಮ]

ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿ (ನಾ). ಹೀನಯೋನಿ; ನೀಚೆಜನ್ಮ; ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಕ್ರಿಮಿ ಮೊದಲಾದ ತಿರ್ಯಗ್ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭ : ಮತ್ಸರಮಂ ಜಿನ ಮತದೊಳ್ ವತ್ಸಲತೆಯುಮಂಟುಮಾಡಿ ಕುಮುಕಡೊಳಮುದರ ಕುತ್ಸಿತಯೋನಿಗಳೊಳ್ . . . ತಿರಿಕರುತಿರ್ದರ್ (ಪಂಂಪಾ. ೧೫-೪೧).

[ಕುತ್ಸಿತ + ಯೋನಿ]

ಕುತ್ಸಿತತ್ವ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ನೀಚತೆ: ಕ್ಷುಧ್ರಾದಿ ಬಹುದುಃಖೋ ದ್ರೇಕಮುಂ ಕುತ್ಸಿತತ್ವಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ವೃತ್ತಿ; ಹೀನಕಾರ್ಯ: ಎನ್ನನಿವಂ ಕುತ್ಸಿತವೃತ್ತಿ ಕಷ್ಟಮಿದು ಬೇಡೆಂದೆಂಗುಮೋ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೨).
[ಕುತ್ಸಿತ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಚಾರ; ಹೀನವಾದ ನಡತೆ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವಮ; ದುರಾಚಾರಿ: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೪೧ ವ). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಚಾರ]

ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಹೀನವಾದ ಆಹಾರ: ಅಲ್ಪಾ ಹಾರದಿಂದಲೂ ಕುತ್ಸಿತಾಹಾರದಿಂದಲೂ ರೋಗವು ತಲೆದೋರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ (ಬೆನ್ನಬೇ. ೬೮). [ಕುತ್ಸಿತ + ಆಹಾರ]

ಕುತ್ಸಿತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ದುಷ್ಟೆ; ನೀಚೆ: ಕುಟಳೆ ಕುಮಾರ್ಗ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಕಷ್ಟೆಯಂಬಟಮಟಕಾರ್ತ್ತಿಯರ್ಸ್ಸತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX. ೨೪೮-೪೧; 1228); ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ಕಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [< ಸಂ. ಕುತ್ಸಿತಾ]

ಕುತ್ಸೆ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ; ತೆಗಳಿಕೆ. [ಸಂ. ಕುತ್ಸಾ]

ಕುಥ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊದಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ಚಿತ್ರದ ಕಂಬಳಿ; ಜೂಲು: "ಕುಥಮಾಸ್ತ್ರಾರಣಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೮೮-೩೬); "ಮಕ್ಕುದಂ ಕುಥಂ ವರ್ಣನಿವರ್ತಮೆನೆ ಮಗ್ಗುಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೬). ೨. ಬಣ್ಣದಬಟ್ಟೆ; ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಳಿ: ಮಡಿಸಿಟ್ಟಾಂತ ಕುಥಂಗಳಂ ನೃಪವರಂಗಿತ್ತುಂ ಭಟಂ ಕಾಣ್ಕೆಯಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೬-೩೮). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ಕುಶ; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿಃ, ದರ್ಭಃ, ಕುಥಃ, ಕುಶಃ – ಈ ೪ ಕುಶೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೩೭); "ಬರ್ಹಿಃ ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). [ಸಂ.]

ಕುಥೆ (ನಾ).= ಕುಥ: "ವರ್ಣಃ, ಪರಿಸ್ತೋಮಃ, ಕುಥಃ, ಕುಥಾ, ವಮತಂ –ಈ ೫ ಪರಿಸ್ತೋಮಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೩). [ಸಂ. ಕುಥಾ]

ಕುದನಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಾರೆತ್ತಿಗಳ ಮಗನ್ ಧೊಲ ಅವನ್ ವಿಜಸಿತ್ತಿರಾ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಕುದನಗರುಳ್ ಎಱಿದು ಸರ್ಗ್ಗ ಪುಕ್ಕುದುನ್ (ಎಕ. X (s), ಚಿಂತಾಮ. ೧೬೬-೭; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುದರತ್ತು (ನಾ). ೧. ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿ; ಈಶ್ವರೀ ಶಕ್ತಿ. ೨. ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹಗೆತನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುದರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಯೇನಾದರೂ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ಇರಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುದರತ್; ಅರ. ಕುದೂರತ್]

ಕುದರಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉರಿಮಂಡಲ ಹಾವು; ಕನ್ನಡಿ ಹಾವು. [?]

ಕುದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ, —ನೋಟ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮತ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮರ್ದಿತಮದ ಕುದರ್ಶನ [ಪಾಠಾಂ. ಕುದರುಶನ] ವಾಚ (ಬಸಪು. ೩೬-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯು; ಮರಳು; ಶಾಖದಿಂದ ಉಕ್ಕು: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯); ಲಲಾಟಂ ತಪತಪ ನಾಂಶುವಿಂ ಸರೋವರ ಜಲಮೋರಂತಿರೆ ಕಾಯ್ಗೊಂಡದನೀರಂತಿರೆ ಕುದಿದತ್ತು ಪೊಳೆಯೆ ಜಲಚರನಿಕರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೪೮); ಕಾಯ್ದೆಸರೊಳ್ ಕೂಟ್ಟುದಿವಂತೆ ಕುದಿದುವನಿಮಿಷತತಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧); ಅಶ್ರು ಧಾರಾಳಿ ಕಪೋಲದೊಳ್ ಕುದಿದು ಬತ್ತಿದುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮೯); ಉಕ್ಕಿದುದು ತನಿವೀರರಸ ಕುದಿದುಕ್ಕಿ ಹರಿದುದು ರೌದ್ರರಸ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೭). ೨. (ಆಲಂ) ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋಯು; ಸಂಕಟಪಡು; ದುಃಖದಿಂದ ತಳಮಳಗೊಳ್ಳು: "ಕುದಿ – ಸಂತಾಪೇ" (ಶಮಧಾ); ಇನ್ನೆಂತಕ್ಕುಮೊ ಪೇಱ್ ಬಿದಿಯೆಂದಂತರದೊಳ್ ಮಱುಗಿ ಕುದಿದು ಬೆದೆಬೆದೆ ಬೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೨೦); ನರಪರ ಸೇವೆಯೊಳ್ ಕುದಿಯದಿಂತು ಬರ್ದುಂಕಿದೆನ್ನೆ (ಪಂಪಾಶ ೨೩); ಹೆದಱೆ ಸಿರಿಯಾಳಂ ಹೃದಯದಲಿ ಬೆದಬೆದನೆ ಕುದಿವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೪-೯೬); ಅತ್ತಿಮಬ್ಬೆಯ ತಾಯ್ಗರುಳು ಕುದಿಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೬). ೩. (ಆಲಂ) ರೋಷದಿಂದ ಜ್ವಲಿಸು; ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳು: ರಥಮಂ ಪುದಿದು ಕುದಿದು ಬರೆ ಕೆಲರೆ ಭಟರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೮); ಒಡನೆಯ ನಾಯಕರ್ಕ್ಕುದಿದು ತಾಗುಮೆ × × × ಮಟ್ಟವಕ್ಕದೊಡ್ಡು ಪುಣ್ಬಡುವಿನವಿಟ್ಟುಸನ್ದುಸವ ಕಟ್ಟಱಿದಲ್ಲಿಗೆ ನೂಂಕಿ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೪೮; 982). ೪. (ಆಲಂ) ತವಕಿಸು; ಹಂಬಲಿಸು; ತಾಪಪಡು: ಸರಸತಿಯನಬಲೆಯಂ ಗೋಣ್ಮುರಿಗೊಂಡರ್ಥಕ್ಕೆ ಕುದಿದು ನೋಯಿಸುವವನಕ್ಕರಿಗನೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೦); ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯದು ನೆಲ ನೆಱೆ ಕುದಿವ ಕುರುಡನ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೫). ೫. ಬಹಳ ಗರ್ವಪಡು; ಸೊಕ್ಕು; ದುರಹಂಕಾರ ತಾಳು: ಕುದಿದುರ್ಕಲ್ವೇಡ ಮುನ್ನೆಮ್ಮನು ವಱಿಯದುದಾಸೀನದಿಂ ಕಾದಿಯಾಂ ಸೋಲ್ತುದ ಮೋಘಂ ಪೋಗು ಪೋಗು (ದಶಕು. ೨-೨೭). ೬. ಔಚಿತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾತನಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು; ಚಡಪಡಿಸು: ಮೋಱೆಯಿಲ್ಲ ಘವಿಲ್ಲೊಳ್ಪಿಲ್ಲಜನಿಲ್ಲ ಪರತ್ರೆಯಿಲ್ಲ ಜೀವನುಮಿಲ್ಲೆಂದಱಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕುದಿವರ್ ತೆಱ[ತಱು] ವಲಿತನದಿಂದೆ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೆಲರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೭). ೫. ಅಸೂಯೆಪಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ತಾಳು; ಕರುಬು: ಭೀಮಸೇನನು ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನೆನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಕುದಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ವಚಭಾ. ೨೭).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊದಿ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತು]

ಕುದಿ$_2$, ಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುದಿತ$_2$' ಪರಾ. ಗುದಿ$_1$: ೨. ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟು, —ತುಳಿ: (ಕಿ).

ಕುದಿಕುದಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಂ ಕುದುರೆ ನೂಜಱೊಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವೆನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿರಿದು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳೇಕ ಬಹುತ್ವ ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುದಿ]

ಕುದಿ$_3$ (ನಾ). ಮರಳುವಿಕೆ; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯುವಿಕೆ; ಕುದಿತ: ಕೂಟ್ಟುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ ಕೂಡೆ ತತ್ತಱಗುದಿಯುತ್ತುಮಿರ್ಪ ಕುದಿಯೊಳ್ ಸಿಡಿದಲ್ಲಿಯ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩); ಕುದಿಬರಲೊಯ್ಯನೆ ಮೇಲುರ್ಚಿದ ನೊರೆಯಂ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟು (ದಶಕು. ೧೨-೧೨೨); ಕುದಿಬಂದಾಗ ಕಮ್ಮನ ಹಾಲಹುಯಿದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೪೦); ಹಸಿವು ಎಸರೇರಿ ಕುದಿಬಂದು ಉಕ್ಕಿಹೋಗಲಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೨೯-೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ: "ಮನಸ್ತಾಪ ಪಚನಗಳೊಳೆಸೆಗು ಕುದಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೯). ೩. ಹಂಬಲ; ತವಕ. 'ಎದೆಗುದ್ದಿ' ಪರಾ. ೪. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಅಸೂಯೆ; ಮತ್ಸರ. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. ೫. ರೇಗುವಿಕೆ; ರೋಷ; ಆಕ್ರೋಶ. 'ಕುದಿತ' ಪರಾ. [< ಕುದಿ$_1$]

ಕುದಿ$_4$ (ನಾ). ೬. ಅವಧಿ; ವಾಯಿದೆ. 'ಕುದಿಜ್ವರ' ಪರಾ.
[← ತುಳು. ಕುದಿ]

ಕುದಿಕ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನವನು; ಅಸೂಯೆಪಡುವವನು. 'ಕುದಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_2$ + -ಕ$_2$]

ಕುದಿಕತನ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ; ಅಸೂಯೆ: ಕಾಮ ಮೊದಲಿನಿಂದಂ ತನ್ನೊಳುದಯವೆಂಬುದ ನಱಿದು ಬಲ್ಲ ಭವನು ಕುದಿಕತನದಿಂ ಕೊಂದನದಕಾತನವರೊಳಾಂ ಕದನಮಂ ಕೈಗೆಯ್ಯದೇಗೆಯ್ವೆನು (ಮನೋವಿ. ೧-೧೧). ೨. ಅತ್ಯಾಶೆ; ದುರಾಶೆ: ದೇಶದೇಶಂಗಳೆಲ್ಲವ ತಿರುಗಿ . . . ಕುದಿಕತನದೆ ಅಸೆಗೆಯ್ದುದರಮಂ ಪೊರೆದು ಚರಿಪರ ಕಂಡು ಹೇಸಿ ನಸುನಗುತ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೧೭೪). [ಕುದಿಕ + -ತನ]

ಕುದಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಉರಿಗಣ್ಣು: ಕುದಿಗಣ್ಣೊಳೆನ್ನಾಳ್ದನ ಸುಟ್ಟು ನನಗೊಂದು ಬದುಕಿನ ತೆಱನ ಪೇಳ್ದಪಿರೇ (ಮೋಹತ. ೮-೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುದಿಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕಾಯಿಸು; ಮರಳಿಸು. ೨. ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯಿಸು: ಹದಿನಾಱು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಗಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಘುಳುಘುಳು ಘುಳುಘುಳು ಧ್ವನಿತಂಗೊಳದೊಳು ತನುತಾಪದಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೯-೪೨).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕಾಸು$_1$ (< ಕಾಯಿಸು$_1$)]

ಕುದಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಮಿತಿಮೀರಿದ ಸಂಕಟವನ್ನನು ಭವಿಸು; ಬಹಳ ವ್ಯಸನಪಡು; ಬೇಯು: ವೈರ ನಟ್ಟುದನು ತಿಳಿದು ವಿದುರಾದಿಗಳ್ ಕುದಿಗುಟ್ಟದರು ಹೃದಯದೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೧೧-೧೦).
[ಕುದಿ$_2$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುದಿಗುಣಿ (ನಾ). ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಕುಣಿ, —ಗುಳಿ, —ಹೊಂಡ: ಸುಣ್ಣ ಕುದಿಗುಣಿಯೊಳಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬೆಂದಂತೆ (ಶರಚ. ೩೦೩).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕುಣಿ$_2$ (< ಕುಱಿ$_2$)]

ಕುದಿಗೂಳು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಕೂಳು; ಬೆಂದ ಅನ್ನ: ಎಸರಿನಲ್ಲಿ ತಳಪಳನೆ ಮರಳುತ್ತಿರುವ ಅನ್ನದ ಅಗುಳು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಕುದಿಗೂಳಿನಂತೆಸೆವ ಶುಕಿಗಾಶುಕಂ ಮಗುಳ್ದಿಂತೆಂದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೬-೧೧).
[ಕುದಿ$_1$ + ಕೂಳು (< ಕೂಱ್$_1$)]

ಕುದಿಗೆ (ನಾ). = ಕುದಿ$_2$: (ಕಿ). [ಕುದಿ$_1$ + ಕಿಗೆ]

ಕುದಿಗೊಳ್, ಕುದಿಗೊಳು, ಕುದಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯು; ಮರಳು; ತಳಪಳನೆ ಕಾಯು: ವಿದಿತಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ ರಘುಕುಳದಹನೋಗ್ರೇಷುವಿಂ ಕಾಯ್ದು ತಿಣ್ಣಂ ಕುದಿಗೊಣ್ಡಟ್ಟುತ್ತು . . . ಲವಣಾಮ್ಬೋಧಿಯಂ ಪೋಲಿಸಲ್ವೇಡ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೧೩; ಸು. 890); ನೀರುರಿಯೆ ಪೊಗೆಯೆ ಕುದಿಗೊಳೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦); ಪೊಕ್ಕ ಪೂಗೊಳಂ ಪಾಡಟಿದೈದೆ ಕಾಯ್ದು ಕುದಿಗೊಂಡುಹು . . . ನೀಱೆಯ ಮೆಯ್ಯಬೆಂಕೆಯಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೧೪); ಓಗರದೆಸರಂತೆ ಕುದಿಗೊಂಡುವು ಸಪ್ತಸಾಗರ (ಮೋಹತ. ೩೫-೪೫). **ಕುದಿಗೊಳು**: ೨. ಸಂಕಟಪಡು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೋಯು; ಸಂತಪಿಸು: ಕುದಿಗೊಳಬೇಡ ದುಃಖವ ಬಿಸುಡೆಂದು ಪ್ರೇಮದಿ ಪೇಳ್ದ ವಾಮಲೋಚನೆಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೮೬). **ಕುದಿಗೊಳ್ಳು**: ೨. ಲಲನೆ ಕುದಿಗೊಳ್ಳದಿರು (ನವಮೋ. ೨೭-೩೫). [ಕುದಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುದಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು: ಕಡು ಹಸನಾಗಿ ಬೆಂದ ಕುಂಬಳಕಾಯ . . . ಹಾಕಿ ಮೊಂದೆರಡು ಕುದಿಗೊಳಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸೂಪಶಾ. ೫-೯). ೨. ಕಷ್ಟಪಡಿಸು; ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ನೋಯಿಸು: ಮೂಲೋಕದವರುಗಳ ಕಟ್ಟ ಮೋಹಪಾಶದಲಿ ಕೆಡಹಿ ಕುದಿಗೊಳಿಪದಿಟ್ಟತನಮೇನಾದುದು (ನವಮೋ. ೭-೧೯). [ಕುದಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುದಿಗೊಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಗೊಳ್ಳು 'ಕುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುದಿಜ್ವರ (ನಾ). ಅವಧಿ ಜ್ವರ; ವಾಯಿದೆ ಜ್ವರ. [ಕುದಿ$_4$ + ಜ್ವರ]

ಕುದಿತ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆತುರ; ತವಕ; ಹಂಬಲ: ಅರಸ ನಿನ್ನಯ ಕೊರಳ ಕಡಿತಕೆ ಸರಳು ಕುದಿತದಲೆನಗೆ ತನಗೆಂದೊಱಲುತಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೩). ೩. ಸಂತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ನೋವು: ಎದೆಯೊಡೆವ ಅಳು; ಕುದಿತ, ಮಿಡಿತ; ನರಳಕೆ; ಬೇನೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೩). ೪. ಕ್ರೋಧ; ರೋಷ: ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವಂತೆ ಮುಖ ಕೆಂಪೇರಿತ್ತು (ರಾಗಿಣಿ. ೧೪೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ತ್ವ]

ಕುದಿತ$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಹಾರುವಿಕೆ; ಕುಣಿಯುವಿಕೆ. 'ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುದಿ$_2$ + -ತ್ವ]

ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಭರತನಾಟ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಚಲನೆಗಳಾದ ಅಡವುಗಳ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಅಡವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ೧. ತಟ್ಟು ೨. ಮೆಟ್ಟು . . . ೫. ಕುದಿತಮೆಟ್ಟು . . . ೧೦. ನಡೈ (ಅಭಾನೃ. ೩೨). [ಕುದಿತ್ವ + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಕುದಿನೀರು (ನಾ). ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು; ಮರಳುವ ನೀರು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುದಿನೀರಿನ ಹೊಳೆಯನ್ನೂ ಕತ್ತಿಯೆಲೆಯ ಕಾಡನ್ನೂ ಕಂಡನು (ವಚಭಾ. ೩೮೯); 'ಟೀ' ತಯಾರಿಕೆಗೆಂದು ಕುದಿನೀರು ತರಲು ಹೋದರು (ಪುನರು. ೨೦೭). [ಕುದಿ$_1$ + ನೀರು (< ನೀರ್$_1$)]

ಕುದಿಪ, ಕುದಿಹ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಬಹಳ ಬಿಸಿಯಾಗುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಂತಸ್ತಾಪ; ಮನಸ್ತಾಪ; ವ್ಯಥೆ; ಬೇಗುದಿ: ಮನದ ಮಱುಕಮುಮನೆರ್ದೆಯ ಕು[ದಿ]ಪಮುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೩ ವ); ಈಗಳಿಂತಿನಿತೊಂದಾದ ವಿಷಾದಮುಂ ಕುದಿ[ಪ]ಮುಂ ಮಾತೇಂ ಪೊದಳ್ದೆನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮೋದಯಮೆಂದು ಬಾಯಱಿದು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತೆಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨); ಕುದಿಪಂ, ಕುದಿಪಂಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೨ ಪ್ರಯೋ). ೩. ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಉತ್ಕಟವಾದ ಇಚ್ಛೆ; ಭಾವಾವೇಶ; ತಳಮಳ: ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಕುದಿಪಮಡಂಗದೆಟ್ಟು ಸರಿದರ್ ತ್ವರಿತಂ ಸಲೆ ಸಂದ ಜಾರೆಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೦). **ಕುದಿಹ**: ೩. ಮುದುಕಿ ಮಿಂಡನ ಮೆಚ್ಚಿ ಕುದಿಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಹದದ ತೆಂಗಾಯ ನರಿ ತಿಂದು ಓಗಡಿನ ಬೆದಱು ಪಿಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೬೩). ೪. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆ; ಜಂಜಾಟ: ಹೆದಱೆದೆಯ ಬೇಡನಂ ಬೋಳೈಸಿ . . . ನುಡಿಸಿ ಕೇಳಲು ಪೇಳ್ವ ಕುದಿಹವೇಕದಿದೆನ್ನದೆಲ್ಲಾ ಕಿರಾತಸಂಕುಲದ ಗುಱಿ ನೆರೆದುದಿಂದು (ಹಚಕಾ. ೬-೧೯). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕುದಿಪಲ್, ಕುದುಪಲ್ (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಬೇಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ: "ಕ್ವಥೆ - ಪಾಕೇ, ಕುದಿಪು[ಪ]ಲೊಳ್ ಕ್ವಥಂ, ಕ್ವಥಿ . . . ಕ್ವಥಿತವ್ಯಂ, ಈ ೧೦ ಕುದಿಪು[ಪ]ಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೮). **ಕುದುಪಲ್**. 'ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕುದಿಪ + -ಅಲ್$_2$]

ಕುದಿಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ನೀರು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮರಳಿಸಲು ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ: "ಕುದಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕುದಿಪಾತ್ರೆ" (Boiler. ಇಂಕನಿ).
[ಕುದಿ$_1$ + ಪಾತ್ರೆ]

ಕುದಿಪು (ನಾ). ೧. ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ಕುದಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ಉತ್ಕಟತೆ; ತೀವ್ರತೆ; ದಾರುಣತೆ: ನಿಂದುಣಿಸಿ ನಿಂದೊಡಲದೊಂದು ತಿನಿಸಿಂ ತೃಷೆಯದೊಂದು ಕುದಿಪಿಂ . . . ದುಃಖದೊಳೆ ಬೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೭). [ಕುದಿ$_1$ + -ಪು]

ಕುದಿಬೇನೆ (ನಾ). ದಾರುಣವಾದ ರೋಗ; ತೀವ್ರವಾದ ವಿಪತ್ತು; —ಯಾತನೆ: ವಿಶ್ವದ ಎರಡನೆ ಸಮಷ್ಠಿ ಕುದಿಬೇನೆ ಅದೆ ತಾನೆ ಹಬ್ಬಿತ್ತು ಸುತ್ತ (ಇಂಚಾಜ. ೩೩–೫೫). [ಕುದಿ + ಬೇನೆ]

ಕುದಿಯಹರಿವ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ನಸ್ಸಿತೊಳಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪೆರ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಬಲ್ಲಳಂದೆ ಮೂನೂಱುವಂ ಕೋಗಳೆಯ ಯ್ನೂಱುವಂ ಕದಂಬಳಿಗೆ ಸಾಯರಮುಮಂ ಕುದಿಯಹರಿವಮೆಟ್ಟ ತ್ತುಮಂ . . . ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೮೧–೧೧; ೧೦೬೨). [?]

ಕುದಿಯಿಸು, ಕುಚ್ಚು,, ಕುದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರಳಿಸು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸು; ಬೇಯಿಸು: ಅಂತು ಪಟಲಿಯೆ ಳಕ್ಕಳಗಲ್ದುಂ ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪೆಲ್ಲಂ ಕುದಿಯಿಸೆ ತತ್ಪಳಗಿಗುದಿಯು ಗೆಟ್ಟುದಿಗಿನೊಳ್ (ಕಾಂತಿಪು. ೭–೯೫ನ); ಬಾಜಿಯ ದಿಂದಿನ ತಿರು ಳೊಳ್ ಮುತ್ತಾಕ್ಷತೆ ಮೂಱಮಂ ಸುನ್ನಮುಮಂ ಬೆರಸಿ ಹದನಱಿದು ಕುದಿಯಿಸೆ (ಲೋಕವಿ. ೪–೧೯); ಒಲೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾಸಿ ಕುದಿಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೫). **ಕುಚ್ಚು**,: ಕುಚ್ಚುವ ಪಾಕದಲಿಬೇಯಲಿಬ್ಬರೆ ಒಳತೆ (ನೇಮಿನಾ. ೨೩೬–೬); ಮುದು ಕಿ ಳು ಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿನ್ನ ಬೇ ಕಾ ಯಿತು (ಮಲೆಮ. ೬೩೩); ಹಸುವಿನ ವೇದಾಂತವನ್ನು ಕುಚ್ಚಿ ಹಸಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ನೀಡುವದು (ವಿಜಾಮಂ. ೩೩). **ಕುದಿಸು**: ಕುದಿಸಿವುದಕ್ಕೂದಿಳಿಲದು ಬೀಸುತೊಗೆದು (ಬಸಪ್ರ. ೩೬–೪೭); ಭೂಮಿ ಫಲಗುಣದಿಂ ಮುನಿದೊಳಗೆ ಕಾರಿನ ಕರ್ಪಿನು ತಾರೆಳುತದಲಿ ಕುದಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪–೭೫); ಹು ಳಿ ಹೋ ಗೆ ಹಂ ತೆ ಕುದಿಸಿ [ಪಾಕಾಂ. ೮೫ನಿ]ಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೩–೯). [ಕುದಿ + -ಇಸು]

ಕುದಿರ್,, ಕುದಿರು,, ಕುದುರ್,, ಕುದುರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ದಬ್ಬೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಣಜ; ಕುತ್ತಿ; ಗಳಗೆ: "ಕುಱಿಯಳಂ ಕುದಿರಱಿಗೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೯–೨೬); ಕುದಿರ ರೂಪಿನ ದೈವದೊಳಂ ಕೇರೋವೆಯೊಳ್ನೆಲೆ ಮಾಡದೊಳ್ . . . ವಂಚಿಸಿ ಪಾಣ್ಡವೊಳಾಡುವರ್ (ಮಾಚಿ. ೯–೨೩); ಕುದಿ[ರನಿತೆನಿತು ಕುಱುವಡವಿಯಂ ಕಡಿದ ಪಲಸಿತೆ ಕೆಸರೆಗೆವಂತೆ (ಚೆಪಸಂ. ೪೯–೧೪೮); ಕುದಿರೊಳ್ ಕಳ್ಳವಿಕ್ಕಿಸಿ (ಯಶೋಧ. ೪–೨೦); ರೇಫಾಂತಕ್ಕೆ – ಕನ ಗರ್ಳ್ . . . ಕದಿರ್ಳ್, ಕುದಿರ್ಳ್ (ಕಮಪ್ರ. ೪೨ ಪ್ರಯೋಗ). **ಕುದಿರು**,: ೧. "ಕುಸೂಲಂ, ಧಾನ್ಯ, ಕೊಷ್ಠಕಂ – ಈ ೩ ಕುದಿಲು [ರು] " (ಹಲಾಯು. ೫೨–೧೫೨); ಕುದಿರುಗಳಲ್ಲಿ ೪,೦೦೦ ಕ್ಕಂದುಗ ಗಳಷ್ಟು ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು (ಸುಗುಗಂ. ೮೪–೨). **ಕುದುರ್**,: ೧. "ಪಾತಿ = ಕುದುರ್ " (ಶಾಶಕ್ಕ. ೧೬೬). **ಕುದುರ್ಬು**: ೨. ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒರಳುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅವು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದುಹೋಗದಂತೆ ಇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಿದಿರಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಟಕಟೆ; ಬಿದಿರುಸುತ್ತು; ಕುಂದಣಿಗೆ: (೬). ೩. ಬಿಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊಡ ಬದಿಗೆ ಹೊರಳಿ ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ಹುರಿಹಗ್ಗದಂತಹ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳ್ಳಿ; ಸಿಂಬೆ: (೬). [< ಸಂ. ಕೃದರ]

ಕುದಿರ್ಕ್ಕು, ಕುದಿರ್ಬು, ಕುದುರು, (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾದ ಭೂಮಿ; ಹಳ್ಳ: (೬). ೨. ನದಿಯ ಪಾತ್ರ: (೬). ೩. ಹೊಳೆ; ತೊರೆ: (೬).

ಕುದಿರು: (೬). **ಕುದುರುಂ**: ೧. ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟುಗಳೊಡ್ಡಿರೊಂದು ಕುದುರಿಗೆ ಕೆಡವು ಸೆಡೆಳ್ ತಿರಸ್ಕೃತಿಗೆ (ತ್ರಿಲೋಮಾ. ೮೪೧–೬೯೬). 'ಕಣ್ಣುಕುದುರು' ಪರಾ. ೪. ನದಿಯಲ್ಲಿರುವ ನ ಡು ಗ ಡ್ಡೆ, —ಸಣ್ಣ ದ್ವೀಪ; ನದೀಮುಖಭೂಮಿ: ಹೆಂಮಾಡಿಯ ಗಡಿಂ ಪಡುವಲು ಹೊಳೆಯಿಂ ತೆಂಕಲು ಕುದುರು ಸಹವಾಗಿ ಮೂಡಬೆಳಕೂರ್ ಪ ತು ನೀ ಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೯–೧೧; 1510); ಎತ್ತು . . . ನದಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ಕುದುರಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯಲು ಹೋಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೪೬೩); ಇಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರು ಇದೆ (ಬಾಆಗಿ. ೪೪).

[?. / ತುಳು. ಕುದುರು = ಸಣ್ಣದ್ವೀಪ, ಮರಳದಿಣ್ಕೆ]

ಕುದಿರು, 'ಕುದಿರ್,' ನೋ.

ಕುದಿರ್ಬು, 'ಕುದಿರ್,' ನೋ.

ಕುದಿರ್ಬು, (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಅಳತೆ; ೩೫ ಕಳಂಜುಗಳ ಅಳತೆ: ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫ ಕುಲಾಯ ೬ ಶ್ರೀಗಂಧದ[ಚಕ್ಕೆ ೧೬ ಕರ್ಪೂರದ ಕುದಿರು ೬ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೧೧ ಕುಂಕುಮದ ಹೂ ಕಳಂಜು ೧೬೦ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೪; 1537). [← ತಮಿ. ಕುದಿರು]

ಕುದಿರೆ 'ಕುದುರೆ' ನೋ.

ಕುದಿಲ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾರಿನಂಥ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ; ಹುಳಿಗೆ: ಬಸಲೆಸೊಪ್ಪಿನ ಕುದಿಲ ತುಂಬಾ ರುಚಿ (ರೂಢಿ). [< ಕುದಿ, / ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್, ಕೊದ್ದೆಲ್]

ಕುದಿಸಾಧನ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳನ್ನು) ಕುದಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ, —ಉಪಕರಣ; ಪಾತ್ರೆ: "ಬಾಯ್ಲರ್" ಕುದಿಸಾಧನಗಳು (ಭಾಧಾಸ. ೫೯.). [ಕುದಿ + ಸಾಧನ]

ಕುದಿಸು 'ಕುದಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕುದಿಸುಣ್ಣ (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಸುಣ್ಣ: ಕುದಿಸುಣ್ಣವಿದ್ದರೆ ಕೊಡು (ರೂಢಿ). 'ಕೆನೆಸುಣ್ಣ', 'ಪುಡಿಸುಣ್ಣ' ಪರಾ. [ಕುದಿ + ಸುಣ್ಣ]

ಕುದಿಹ 'ಕುದಿಪ' ನೋ.

ಕುದಿಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕುದಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಆವನು ಕುದಿಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕುರುವನ ಮೇಲೆ ಆರಗಳಿಯುಟ್ಟನು (ಮಸೆಸ. ೧೯). [ಕುದಿ + ಹಿಟ್ಟು (< ಹಿಟ್ಟು)]

ಕುದುಂಬಳು (ನಾ). ಕವುಜುಗ ಹಕ್ಕಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕುದುಂಬಳು, ಕೌಜಲು, ನೀಡ್ಕೋಗೆ, ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳು ನೆಲದಮೇಲೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಸ್ವಪ್ನಕೂ. ೧೩). [← ತುಳು. ಕುದುಂಬುಲು]

ಕುದುಕಲ್, ಕುದುಕಲು (ನಾ). ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಕುದಿಸುವಿಕೆ; ಬೇಯಿಸುವಿಕೆ. 'ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. **ಕುದುಕಲು**: "ಕುಡಲು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೩೧). [< ಕುದಿ, + -ಕಲ್ಲ್]

ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಲು ಕುದುಕಲಕ್ಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುದುಕಲ್ + ಅಕ್ಕಿ,]

ಕುದುಕೆಲು 'ಕುದುಕಲ್' ನೋ.

ಕುದುಕ್ಕು, (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮನುಷ್ಯ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಜೋರಾಗಿ ನಡೆ; ಉಸ್ಕೊಗೆಟ ಓಡು. ೨. ಕುಳ್ಳುಲೋಚಿದಲ್ಲಿ ಓಡಿಸು; ಜೋರಾಗಿ ನಡೆಯಿಸು: ಬಡಗಿಯರಳ್ ಪೇಪಾಡ್ರಿ ಕುಸುಮುವ ಮುಡಿಯಶಾಪಸಿ ಕರವ ಮೋಟನೆ ಕುದುಕುವನೆ ಮದಗಜವ ನೆಂದನು ನ್ಹಾನದತ್ಸನ್ನಶಾ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೯–೫). 'ಕುದುಕುದರಿ' ಪರಾ. ೩. ಕುಲುಕು; ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಒದರು; ಜಾಡಿಸು; ಕೊಡವು: ಮಕ್ಕಳಜ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಮೊದಲು ಔಷಧಿಯ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುದುಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಳು (ರೂಢಿ); ಕುಡುರಿ ಮಲಗಿದಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಮೈಯನ್ನು ಕುದುಕಿತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುದಕ್ಕು = ಜೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಝುಮ್ಮು ಪಡೆ]

ಕುದುಳ್ಕು (ನಾ). ಕುಳ್ಳುಜೋಟ; ಕುಳ್ಕೋಟ; ವೇಗವಾದ ನಡೆ: ಹದಿಬದೆಯು ಸಾತನ್ನ ಕದರಿಸದೆ ಆಣತಿಯ ಕುದುಳಿಸಲಿ ಹೊಗಿ ಪೇಟುವೊಳು ಮೊರ ಮಾರಿ ಒದಗಿಸಿದಳೊಟು ಜಂಗಮುಳೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೭-೩೯). [< ಕುದುಳ್ಕು.]

ಕುದುಳುವರಿ (ನಾ). ಕುಳ್ಕೋಟದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಿಕೆ; ಕುಲುಕಾಟದೊಡನೆ ನುಂಗುವಿಯುವಿಕೆ: ಕುದುಳುವರಿಯಲಿ ಪರದು ಪೇರೊಟದಲಿ ಪರದೊಡಿಪುತ್ತ ಲಾಯಾಗಿರ ಬಳಲುತೊಯ್ಕನಿ ನಡದು (ಬಸವ. ೨೬-೩೬). [ಕುದುಳ್ಕು + ಪರ್ಕ್.]

ಕುದುಳುಳಿ, ಕುದುಗುಳಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯಾಕುಲಮನಸ್ಸಿನವನು; ಚಿತ್ತಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕುದುಳುಳಿ ಧೀತ (ಚತ್ತ) ನಾರ್ತವಚನಂ ಗಳಿತಾಕ್ರುಮಿಷಣ್ಣಂ (ಲೋ ಕೋ ೯ಪ. ೧೦-೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಮತ್ಸರಿಸುವವನು; ಅಸೂಯಾಪರನು; ದ್ರೋಹಬುದ್ಧಿಯವನು: ಕುದುಳುಳಿ ಬಾಸವಂ ಪಜಬವೋಹನ ವಿದ್ಯದ ಭೇದ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಂದೊದವಿಸಿ ಮೋಹವಂ ಹೃದಯದೊಳ್ (ಜಂದ್ರಪು. ೫-೫); ; ಮೊದಲಳೆದ ನಿನ್ನವರು ನಿನ್ನಧ್ಯುದಯವನು ಸೇರುವರೆ ಕೌರವ ರದರೊಳಗ್ಗದ ಕರ್ಣಿಕಳು ನಿ ಜಯದ್ರಥಾದಿಗಳು ಕುದುಳುಳಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೬). ೩. ಆವೇಶವುಳ್ಳವನು; ರಭಸವೇರಿದವನು: ಸದರವೀ ಹೊತ್ತಿನುತ ಗೆಲವನ ಕುದುಳುಳಿಗಳುರವಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋಣ. ೧೦-೩೦). (ಗು). ೪. ದ್ವೇಷಿಸುವ; ವೈರವನ್ನು ತಾಳುವ; ರೋಷ ಹೊಂದುವ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳುವ: ಪದವಡ್ಡುರ ನಸುಚಿಗದಮಾತ್ತುದ ನುಸುರ್ವ ಕುದುಳುಳಿ ಏಕಾಂ ಪದವನಱುಯದಲಬಲೆಯೊಳೊಳೆದಗುವತಿ ನೀಚನಾಡಿದುದನಾಡುತ್ತಿರ್ದ ಳಲಗುರುವನಂ (ಜಸವ. ೬-೩). **ಕುದುಗುಳಿ**: ಜ. ಅತ್ಯಾತುರತೆಯ; ದುರಾಶೆಯ; ತಿಂದಿಪೋತತನದ; ತೀವ್ರಾಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳ: ಕೆಲರ್ ಕುದುಗುಳಿ ರಕ್ಕಸರ್ ಬಸುಗೆಗಳ್ಕರ ಸುಗ್ಗ ಮಹಾಗಜಂಗಳಂ ಚಡುಗಿರ್ದಿಡೆ ನುಂಗಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಕುಡಿದರ್ ಬಸು ನೆತ್ತರ ಕಾಲ್ವುರಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೭-೮೧). [< ಕುದಿ + -ಉಳಿ]

ಕುದುಳುಳಿಗೆ (ನಾ). (ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ) ಕುದಿಯುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ದ್ವೇಷ ಬುದ್ಧಿಯವನು: ಬಲದಲಾಳುವ ಕುದುಳುಳಿಗ ಕಪಿಭಟ ಸಮೂಹ ಕದಳದಜಿಪದನು (ತಿರಥಾ. ೬-೩೦-೬೬). [ಕುದುಳುಳಿ + -ಗ್ಕ]

ಕುದುಳುಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಿತಪಿಸು; ಬೇಯು; ಮತ್ಸರಗೊಳ್ಳು: ಕುಟಲಾತ್ಮವಾಲಿಸುತೆ ಕುದುಳುಳಿಗೊಳುತ್ತ (ಕಬಬ್ಬಲು. ೧-೭೭). [ಕುದುಳುಳಿ + ಕೊಳು(< ಕೊಳ್ಳು)]

ಕುದುಳುಳಿತನ, ಕುದುಗುಳಿತನ (ನಾ). ತವಕ; ತೀವ್ರವಾದ ಬಯಕೆ; ಹಂಬಲ: ಸದಮಲಮನಂ ಭೂಷಿತಾ ನೀನ ನಟ್ಟನಡು ವಿರ್ಯ್ ಕುದುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಳಿತನದಿನೀಯೆಡೆಗೆ ಪೊಲ್ಲದುವಂದೆ ಎಂಬುದುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೭-೨೨). **ಕುದುಗುಳಿತನ**: ಮೃದು ಮಧುರಾಸ್ಪತ ಚಿತ್ತವಿದಂದಿಂ ಕುದುಗುಳಿತನವನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಂತರ ಪುದಿದು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೪-೧೭). [ಕುದುಳುಳಿ + -ತನ]

ಕುದುಗ್ಕು, ಕುದ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಆಡಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಹೋಗು; ಹುದುಗು: ಉದುಗಿದಗ್ನಿಯೊಳ್ ನೀನು ಕುದುಗಿಪೋಗಾಲಯೆನಗೆ ವದಗೂದಾ ದೈಯ್ಯಂ ದುಃಖ ಮದನೊಸಗಿನೆ (ಹಮಚ. ೬೭) ; ಆದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಹೃದಯತಾಪದಿ ಕೋಳ ಕುದುಗೀ ಮಾಡಿದೆನಮ್ಮ ಮದಗಜಯಾನೆ (ಹಮಚ. ೧೫೧). [ಹುದುಗು ?]

ಕುದುಗ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕಟಪಡು: ಸಂತಪಿಸು; ಬಹಳವಾಗಿ ಶೋಕಿಸು: ವದಗಿತಲ್ಲಿಲಿ ಕಾಂತೆ ಮದನಪಿತದಯ ತಪ್ಪಿ ಚದುರೆ ಕೇಳಿಸುತಾಗ ಕುದುಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರ (ಹಮಚ. ೨೦೬). [< ಕುದಿ.]

ಕುದುಗುಳಿ 'ಕುದುಳುಳಿ' ನೋ.

ಕುದುಗುಳಿತನ 'ಕುದುಳುಳಿತನ' ನೋ.

ಕುದುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಪುನ್ನಾಡು ವಿಷಯವೇ ಕುದುಗೂರ್ನಾರ್ದೊಳ್ (ಇಆ. XVIII, ೧೯೮-೧೩; ೭೭ನೆ ಶತ).

[ಕುದುಗು ? + ಊರ್]

ಕುದುನಿ 'ಕುತನಿ' ನೋ.

ಕುದುಪಲ್ 'ಕುದಿಪಲ್' ನೋ.

ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಯಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಅಕ್ಕಿ; ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ; ಕುಚ್ಚಿಗೆ ಅಕ್ಕಿ: ಉದ್ದಿನ ಬಿಳಿಯ ಬೇಳೆಯ ಳಕ್ಕೊಳಕೆಯು ಮತ್ತದಱ ಸರಿ ಬೀಸಿದಕ್ಕಿಯಂ ಹಿಟ್ಟು ಸರಿಗುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬೆರೆಸಿಕೊಂಡಾ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯಪ್ಪಿನೊಳು (ಸಾಸಪಾ. ೧-೭೧); ಮುದುಳಕಾಡುವ ಸರಸ ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ (ಗೌಮಜ್ಞಿ. ೧೩); ನಾಯಿಬೇಲದ ಸೊಪ್ಪು ಒಂಱು ಒಳೆಹಿಡಿಯನ್ನು ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಸಹ ಅರೆದು (ಸಕವೈ. ೨೦೮).

[ಕುದುಪಲ್ (< ಕುದಿಪಲ್) + ಅಕ್ಕಿ]

ಕುದುರ್[1] **ಕುದಿರ್**[1] ನೋ.

ಕುದುರ್[2]**, ಕುದುರ್ಕು** (ನಾ). ಗೂಡೆ: "ಕೇರು ಕುದುರಿನಿ ನೋಡಿ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೮); ಕುದುರೆಗೆಸು ತೊಳೆದೆಯೂ ಕೆಸಬು ಮಾಜ್ಪುದೆ (ಬಸವ. ೨೩೦). **ಕುದುರ್ಕು**: "ಮತ್ತಿಗೆ ಗೂಡೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨).

[?]

ಕುದುರಾಜಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮ್ಮತಿ, —ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ನಾವಾಗಿ ನಂಮ ಕುದುರಾಜಿಯಿಂದ ಬರದುಕೊಟ ಕಾಬ್ರದ ಜಯರೀಕೆ (ನ್ಯೆಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯-೨೪ ; ೧೭೦೪).

[< ಕುದ್ದು+ರಾಜಿ]

ಕುದುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು ; ಏರ್ಪಡಿಸು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು : ಅಕ್ಕ ವಹಿಸಲ್ಕ ಕುದುರಿಸಿಕಳು (ಕಾವಿಕಾಂ. ೬). ೨. ಒದಗಿಸು ; ದೊರಕಿಸು : ಸಾಧುತಿ ನಸುಗಸೆಯ ನೋಟದೊಳೆ ಕುದುರಿಸುತ ನರ್ಘರ್ಯವನೊಳಿಗೆ (ಪುರಿದೇ. ೪೭-೧೦) ; ನಿಮ್ಮ ಅಲ್ಪ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕಾದರೂ ಕಷುಬು ಕುದುರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ (ಮಚಿಶ. ೬೩). ೩. ಬೆಳೆಸು; ಹೆಚ್ಚಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ವಿಲ್ಲೆಹೊಂದಿಸು : ಸ್ವಂತ ಬಲದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು; ಕುದುರಿಸಿದರು (ಪಚಭಾ. ೨೬೧) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವುದು ಪ್ರಥಮ ಕರ್ತವ್ಯ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೫೪) ; ಆಭ್ಯಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕುದುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದೀತು (ಸಾಸಮಗ. IV, ೨೦೫).

[ಕುದುರು + -ಇಸ್ನು]

ಕುದುರು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಬರು; ಸ್ಥಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬರು; ನೆಟ್ಟಗಾಗು; ಸರಿಹೊಂದು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಕುದುರುವುದೆಂತು ಈಯನ್ನವಸ್ಥೆಯು ಪಾಡು (ಮಂಕಿಪ. ೧೮) ; ಪಠಶುರ ಕುದುರಿದ ಮೇಲೆ . . . ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದ (ಕಂಬಹಾ. ೬೩) ; ಸರದಾರರ ಜಾತಳಗಳನ್ನು ತಂದು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೂ ಯಾವುದೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಕುದುರಲಿಲ್ಲ (ಭೂಗಾಡಿ. ೩೦). ೨. ಒದಗು; ಏರ್ಪಡು: ನಿನ್ನನೋಡು ತಿರಿ ಕುದುರುವುದರಿಯ (ಗಣಕ. ೪-೧೧) ; ಅವರಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕುದುರಿತು (ಯೋಥಪ. ೫೨). ೩. ಬೆಳೆ ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು ; ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು : ವರದಪ್ಪನಾಯಕನ ರತ್ನ ವ್ಯಾಪಾರ ಕುದುರಿ ಕೊಟಿ ಹೊನ್ನು ವರಮಾನ ಬಂದಿತ್ತು (ಕಂಮಳಕ. ೪) ; ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಆ ವೇಳೆ ಗಾಗಲೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದುರಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. (ದ್ರಾವಿವಿ. ೭೪).

ಕುಲೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಆದೊಂದು ಕುಲೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾಟವಂತೆ. ಆ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಾಗಿದರೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಗುವುದು (ಕಂಬಹು. ೭೪).
[? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕುಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ: ಹಿಮಕರ ಕುಲೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧).
[ಕುಲ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಲೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನೃಪಕುಲೋದ್ದಾಮ ಜನಮೇಜಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬೦). [ಕುಲ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕುಲೋದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). [ಕುಲ + ಉದ್ಧಾರಕ]

ಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಶಶಿಕುಲೋದ್ಭವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನ ಕುದುರೆ ಗಡ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨). ೨. ಕುಲೀನ; ಕುಲಜ. [ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಲೋದ್ಭೂತ (ನಾ). ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕುಲೋದ್ಭೂತರುಂ ತತ್ವವೇದಿಗಳುಂ ಮನೆವಾಟನಾಸೆವಡಲಾಗದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಕುಲ + ಉದ್ಭೂತ]

ಕುಲೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ಅಭ್ಯುದಯ,— ಏಳಿಗೆ: ಕನಕ ಶಾಂತಿ ಕುಲೋನ್ನತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೬).
[ಕುಲ + ಉನ್ನತಿ]

ಕುಲೋರ್ವೀಧರ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲೋರ್ವೀಧರಮೇಟುಂ ದ್ವೀಪವೇಟುಂ ಬೆರಸು (ಜಗವಿ. ೩-೬೩). [ಕುಲ + ಉರ್ವೀಧರ]

ಕುಲ್ಮಾಷ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೨. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಲಸಂದಿ; ಕಾಡುದ್ದು: "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ – ಕಾಡುದ್ದು ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ ೨ ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಕೆರೆತೊರೆ ಬೆಂಚೆ ಕುಲ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕುಮಾಪು. ೨-೪); ನದನದಿ ಕುಲ್ಯ ಜಲಪೂರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧-೬). ೨. ಕಂದಕ, ಅಗಳು. ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ದ್ರೋಣ.
[< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಲಜ; ಕುಲೀನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದಿವಸದಾಯವ್ಯಯ ಸಂಭಾಷಣಂಗಳಿಂ ಕುಲ್ಯರಂ ಸೌಶೀಲ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). ೩. ಕುಟುಂಬದ ಯೋಗಕ್ಷೇವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೪. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ—ಈ ೪ ಎಲ್ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು ಕುಲ್ಯರು ಬಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೭). [?]

ಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: "ಉನ್ನತ ಕುಲದ ಕಾಂತೆಯುಂ ಕುಲ್ಯೆಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೬). ೨. ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳ: "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕುಲ್ಯಾ; ದ್ವೀಪವತೀ, ಸರಿತ್, ರೋಧೋವಕ್ತ್ರಾ—ಈ ೨೧ ತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೪). ೩. ಕಂದಕ; ಅಗಳು. ೪. ಬದನಿಕೆಗಿಡ; ಗುಳ್ಳ. ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಕುಲವಧು ನದಿಮೋಹಂ ರಮಾರಣ್ಯ ಕುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ಕುಲ್ಲರೆಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕದಿರ್ದುವೆನೆಂದು (ಲಿಂಗಪು. ೧-೨೨). ೨. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯವನು: ತಿಳಿದವರ್ ತಿಳುಪಬೇಹುದು ಕುಲ್ಲರಾದರಿಗೆ (ವಿವೇಭ. ೮-೫೩). (ಗು). ೩. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. ೪. ಕಿರಿಯ; ಕನಿಷ್ಠ. ೫. ನೀಚ; ಅಧಮ. [< ಸಂ. ಖುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲತನ, ಖುಲ್ಲತನ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಸೊಲ್ಲು ಬಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೇಳುವ ಕುಲ್ಲತನ ಬಲ್ಲತನವನೊಲ್ಲ ಆರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ (ಮಧುವ. ೫೫). ೨. ಸಂಕೋಚ: ಕುಲ್ಲತನವೇಕುಳಿದ ಪಣ್ಣಮನದಣಿಯುಂಡು . . . ಸುಖಿಸುವುದೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೮). **ಖುಲ್ಲತನ**: ೧. ಎನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಖುಲ್ಲತನ ಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೫೫-೨೯೧); ಖುಲ್ಲತನದಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷದಲಲ್ಲಮನೆ ತಾ ಬಂದನೈಸಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೮); ಬೆನ್ನಿತ್ತು ಓಡಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಖುಲ್ಲತನಕ್ಕಿಳಿದು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೫-೧೬). [ಕುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕುಲ್ಲಾ, ಖುಲ್ಲ$_2$, **ಖುಲ್ಲಾ** (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ತೆರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಟವಾದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ: (ಕಿ). **ಖುಲ್ಲ**$_2$: ಮೊಹರು ಮಾಡಿ ಶಿರೂವ ಪ್ರಕಾರ ಖುಲ್ಲ ತಸದೀಕು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೫೭-೩೨; 1055). **ಖುಲ್ಲಾ**: ಪೋಲೀಸ್ ಚೌಕಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೀಲಿ ಖುಲ್ಲಾ ಆಗಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಬರಿದಾದ; ಶೂನ್ಯವಾದ: ಧುಂಡೋಜಿಗೆ ಏನೇನೊ ಬಾರದು, ತಲೆಯಂತೂ ಖುಲ್ಲಾ (ಅರರೋ. ೨೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾ]

ಕುಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಅಲ್ಲದೊಸ್ತವ ಬಯಸಿ ಕುಲ್ಲಿ ತಾ ಪೋದಂತೆ . . . ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ ನಾನಪರಾಧಿಯು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೦೦-೩).
[ಕುಲ್ಲ + -ಇ$_2$]

ಕುಲ್ಲು$_1$ 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಲ್ಲು ಅದು ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲು (ಸುನೀತ. ೫೦); ಯಾರಾದರೂ...ಕುಲ್ಲು ನುಡಿದಾರು ಎಂದು ಅವನಂತಹಬಗೆಯವರು ಯೋಚಿಸುವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಸವತಿ. ೯೦). [< ಕುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲು$_3$ (ಗು). ಒಟ್ಟು; ಎಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ. [← ಹಿಂ. ಕುಲ್]

ಕುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆ ಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧-೧೪೫).
[< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುವಂಶ (ನಾ). ಹೀನ ವಂಶ; ಕೀಳು ಕುಲ: ಆರಿಗಾವುದು ದೇಶವಾ ಸಂಸ್ಕಾರವವರಿಗೆ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಗೊಲೆಯಲ್ಲಾ ಕುದೇಶ ಕುವಂಶ ಸಂಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುವಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕುವತ್ತು, ಕುವ್ವತ್ತು, ಕೂವತ್ತು, ಕೋತ್ತ, ಕೋತ್ತು, ಖುವತ್ತು (ನಾ). ೧. ತಾಕತ್ತು; ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ತಮ್ಮ ಬೆವರ ಹನಿಯಿಂದ ಗಳಿಸೋ ಕುವತ್ತು ತಮಗೆ ಇಲ್ಲ (ನಡುಮ ೧೦೫); ತಿಕೀಟ ಕೊಳ್ಳೋ ಕುವತ್ತಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ದರ್ಶನ. ೧೯). **ಕುವ್ವತ್ತು**: ನನ್ನ ತಡವೋ ಕುವ್ವತ್ತು ಯಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಪರಿಲ. ೧೩). **ಕೂವತ್ತು**: ಅವರ ಕೂವತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಧೈರ್ಯವು ಬಹಳ (ಧಾರ್ಮಿತೇ. ೨೩೨); ನೀವು ಬೇಡೋ ಅಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡೋ ಕೂವತ್ತು ನಮ್ಮದಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೦೧). **ಕೋತ್ತ**: ಕೋತ ಇದ್ದರ ನಿಮ್ಮ ಓಣಿಯವರು (ಮನೆಬೆ. ೧೯). **ಕೋತ್ತು**: "ಶಕ್ತಿ, ತ್ರಾಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಖುವತ್ತು**: ೨. ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳುದು; ಬಲಶಾಲಿ: ತಿಂದು 'ಖುವತ್ತಾಗಿ' ಇದ್ದವು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೯೪). [← ಅರ. ಕುವ್ವತ್]

ಕುದುರೆಕಿವಿಮರ (ನಾ). = ಕುದುರೆಕಿವಿಗನ ಮರ : (ಕಿ).
[ಕುದುರೆ + ಕಿವಿ$_2$ + ಮರ]

ಕುದುರೆಗಂಡಿ (ನಾ). (ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ) ಕುದುರೆ ನುಗ್ಗುವಷ್ಟು ಅವಕಾಶವುಳ್ಳ ಕಂಡಿ, —ರಂಧ್ರ : ಭೂಮಾನಮುಮಂ ಪುಗುವ ಪೊಱಮಡುವ ನೀರಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಱಪುಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಆನಂಪು. ೧೧–೮೨ ವ).
[ಕುದುರೆ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕುದುರೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕುದುರೆ ಬರದಂತೆ ನಟ್ಟಕಲ್ಲು (?) : ಗುಗ್ಗುರಿ ಗಲ್ಗುಂಡುಗಲ್ಲು ಮೊರಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಗುದುರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರ ದೊಳ್ಳಾಲಾಡ ಬಾರದು ಬಲದುರ್ಗವದಿಳೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೯೬).
[ಕುದುರೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕುದುರೆಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು; ಅಶ್ವಚೋರ: ಆ ಕುದುರೆಗಳ್ಳನಂ ತೋಱು ತೋಱೆನುತ ನಡೆತಂದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೨೧).
[ಕುದುರೆ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕುದುರೆಗಾಡಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹೂಡಿದ ಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ : ಹವಾಸೇವನೆಗೆಂದು ಕುದುರೆಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ನಾಡಿಗೇ. ೫೧). [ಕುದುರೆ + ಗಾಡಿ$_2$]

ಕುದುರೆಗಾಪು, ಕುದುರೆಗಾಹು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, —ಕಾವಲು : ಕುದುರೆಗಾಪಿನ ಭಟರ ಕಣ್ಗೆ ಬಲ್ಗತ್ತಲೆಗಳಂ ದೂಳ್ಗಳಂ ಕವಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೨). **ಕುದುರೆಗಾಹು** : ಕುದುರೆಗಾಹಿನ ಚತುರ್ಬಲಂ ಕಂಡು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೧೩). [ಕುದುರೆ + ಕಾಪು]

ಕುದುರೆಗಾಲ್, ಕುದುರೆಕಾಲ್, ಕುದುರೆಗಾಲು (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಕಾಲು. ೨. ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಡುವ ಹೆಜ್ಜೆ ; ತುದಿಗಾಲು (?). 'ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು' ಪರಾ. **ಕುದುರೆಕಾಲ್** : ೨. ಕಡುಭರದಿ ಹತ್ತಿ ಕೋಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುದುರೆ ಕಾಲಿಡುವುದಂ ಕಂಡೆಕ್ಕಟಗಳೊಳಗಣಂ ಬಂದು ಕೆಡೆವಂತೆ ಹುಯ್ದು ಬೀಳ್ವಾಗಳಾ ಕಾಲ್ಗಳಂ ತೆನೆಗಳೊಳ್ಕಟ್ಟಿ ಬಿಗಿಯೆ ಬಿಡದೆ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಜೋಲುತ್ತಮಿರ್ದು (ಸಮ್ಮಕೌ. ೮–೩೩). **ಕುದುರೆಗಾಲು** : ೨. ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದ ವೀರರು 'ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನು' ಇಡುವುದೇ ತಡ, ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಾಪಿನವರು ಕಂಡು ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಂದು ಅವರನ್ನು . . . ನೂಕಿಬಿಡುವರು (ಕರ್ಣಾಜ. ೩೮). ೩. ಕತ್ತಿವರಸೆಯ ಒಂದು ಬಗೆ : ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದೂ ಭ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಲೀಲೆಯಿಂದ ಯಾವ ಸಾಧನೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದು ಕುದುರೆಗಾಲು ಎಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೪–೨೮). [ಕುದುರೆ + ಕಾಲ್$_1$]

ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಗಾಲನ್ನಿಡು; ಕುದುರೆಯಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಇಡು : ಕುದುರೆಗಾಲಿಕ್ಕುತ್ತುಂ ಲತೆಯಂತೆ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ . . . ಪರವಶಮಾದಂತೆ ಜಡನಾಗುತ್ತುಮಿರಲಾಗದೆಂಬೀ ಮೂವತ್ತೆರಡು ದೋಷಂಗಳಿಂ ಪಿಂಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೩೬). [ಕುದುರೆಗಾಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕುದುರೆಗಾಲು 'ಕುದುರೆಗಾಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾವಲ್, ಕುದುರೆಗಾವಲು (ನಾ). ೧. = ಕುದುರೆಗಾಪು : ಕುದುರೆಗಾವಲ ಸುಭಟರನಿತರೊಳೊದಗಿ ಬಂದು ಕದಳೀದ್ರುಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ತುರಗಮಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦–೯) ; ಕುದುರೆಗಾವಲೊಳಿರ್ದ ವೀರತಾಮ್ರಧ್ವಜನ ಮಂತ್ರಿ ನಕುಲಧ್ವಜಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫–೯). **ಕುದುರೆಗಾವಲು** : ೨. "ಕುದುರೆಯ ತಳಿ ಎಬ್ಬಿಸುವ ಸ್ಥಳ, ಅಶ್ವವರ್ಧನಶಾಲೆ, ಕುದುರೆಗಾವಲು" (Stud-farm. ಇಂಕನಿ).
[ಕುದುರೆ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಕುದುರೆಗಾವಲು 'ಕುದುರೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಹು 'ಕುದುರೆಗಾಪು' ನೋ.

ಕುದುರೆಗಾಳೆಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಸಬಳದ ಸಲ್ಲೆಹದ ಕುಂತದ ಹಥಳದ ಕುದುರೆಗಾಳೆಗದ ಬಿಂನಣ ದೊಳುನ್ನತಿಕೆವಡೆದ... ಸಬಳತ್ರಿನೇತ್ರ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೩೪೩–೨೦; 1226).
[ಕುದುರೆ + ಕಾಳೆಗ]

ಕುದುರೆಗಾಱ 'ಕುದುರೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕಾಳದೀರ್ಘಿಕಾ – ಕುದುರೆಗೊಳಗನ ಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೩೧).
[ಕುದುರೆ + ಕೊಳಗ + ಗಿಡು]

ಕುದುರೆಜಮೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜವಿ, ಕುದುರೆಜಮೆ, ಕುದುರೆಜವೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದ ಕೂದಲು : ಆಕೆಯ ಕೂದಲು ಕುದುರೆಜವಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕುದುರೆಜಮೆ** : (ಕಿ). **ಕುದುರೆಜವೆ** : (ಕಿ). [ಕುದುರೆ + ಜವಿ]

ಕುದುರೆಜವೆ 'ಕುದುರೆಜವಿ' ನೋ.

ಕುದುರೆಜೂಜು (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳ ಜೂಜು, —ಪಂದ್ಯ, —ಓಟದ ಸ್ಪರ್ಧೆ : ಆ ಜನರು ಜೀವನರಸಿಕರಾಗಿದ್ದರು ; ಕುದುರೆ ಜೂಜನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೬೭). [ಕುದುರೆ + ಜೂಜು]

ಕುದುರೆನಗೆ (ನಾ). (ತಿರಸ್ಕಾರ ಸೂಚಕವಾಗಿ) ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತದಂತೆ ನಗುವುದು : ಕುದುರೆನಗೆ ನಕ್ಕನಸುರಂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯೦–೨೨). [ಕುದುರೆ + ನಗೆ]

ಕುದುರೆಬಚ್ಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಚಪ್ಪಟೆಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳೊಡನೆ ಆಡುವ ಒಂದು ಆಟ : (ಕಿ).
[ಕುದುರೆ + ಬಚ್ಚ]

ಕುದುರೆಬಾಲದ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ ; ಹಸುರು ರಿಬ್ಬನ್ ಗಿಡ ; ಕುದುರೆ ಬಾಲಪಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೭೭–೧೫೭೨).
[ಕುದುರೆ + ಬಾಲ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುದುರೆಬೆಡಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಡಸುವುದರಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಕುದುರೆ ಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಣ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಕುದುರೆಬೆಡಗನ್ ಅರ್ತ್ತಂಬರೀಸ್ ಬಿಲ್ಲಜಾಣನ್ ಈ ಮಿಾಯಸ್ (ಪಾರಸಿ. ೩–೧೨). [ಕುದುರೆ + ಬೆಡಗ (< ಬೆಡಂಗ)]

ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ, ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವ ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ ; ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕುದುರೆ ಮಸಾಲೆ, ಊಸರ್ನ್ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಔಗಿ. ೫೩–೧೦೫೫). **ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ**: (ಕಿ).
[ಕುದುರೆ + ಮಸಾಲೆ]

ಕುದುರೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; (ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕುಳಿತು) ಸವಾರಿಮಾಡು : ಮೇಯುವೆತ್ತಿನ ಬೆನ್ನ ಕುದುರೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಕೋ (ಕಾಲೂರ. ೫೩–೮೨). [ಕುದುರೆ + ಮಾಡು$_1$]

ಕುದುರೆಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಮುಖ. ೨. ಕುದುರೆಯ ಮುಖದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು ; ಪಶ್ಚಿಮ ಘಟ್ಟದ ಒಂದು ಭಾಗ : ಕುದುರೆಮುಖದ ಗಣಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). [ಕುದುರೆ + ಮುಖ]

ಕುದುರೆಮೊಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮುಖ.
ಕುದುರೆಮೊಗದವ = ಕುದುರೆಯ ಮುಖವುಳ್ಳವನು : ಕತ್ತೆ ಮೊಗ ಕುದುರೆಮೊಗದವರ ದೇಶಂಗಳಂ ಕಂಡನಾ ಕಲಿಪಾರ್ಥನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬–೨೦). [ಕುದುರೆ + ಮೊಗ]

ಕುದುರೆಯಾಟ (ನಾ). ಕೋಲು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ (ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಂತೆ) ಕುಳಿತು ಆಡುವ ಮಕ್ಕಳ ಒಂದು ಆಟ: ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಟ ಆಡುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ) [ಕುದುರೆ + ಆಟ]

ಕುದುರೆಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯ ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಮರಗುದುರೆಯಲಿ ಮರವ ಮರೆತು ಮಕ್ಕಳು ಕುದುರೆಯಾಡುವೊಲು ಕೆಲಸವಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯನರಿಯಂ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೧೦೧). [ಕುದುರೆ + ಆಡು$_1$]

ಕುದುರೆರಾಹುತ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಸವಾರ, —ರಾವುತ; ಅಶ್ವದಳದವನು: (ಕಿ). [ಕುದುರೆ + ರಾಹುತ]

ಕುದುರೆವರದ (ನಾ). ಕುದುರೆವ್ಯಾಪಾರಿ: ನಲಿದರು ರಾಯಭಾರಿಗಳು ಸಹಣಿಗಳಂದುಲಿದರಾ ಕುದುರೆವರದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೭೭). [ಕುದುರೆ + ಪರದ]

ಕುದುರೆವಳೆಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ತುಂಟತನವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ; ತಂಗುಪಟ್ಟಿ: "ವಳೆಯೆ ನಲ್ಕುದುರೆವಳೆಯಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೨). [ಕುದುರೆ + ವಳೆಯ]

ಕುದುರೆವಾಹನ (ನಾ). ೧. ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕುದುರೆ. ೨. ಇಂತಹ ವಾಹನದ ಮೇಲೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನಿರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ: ಇಂದು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆವಾಹನ (ರೂಢಿ). 'ಗರುಡವಾಹನ' ಪರಾ. [ಕುದುರೆ + ವಾಹನ]

ಕುದುರೇಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಕುದುರೆ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುದುರೇಮಸಾಲೆ 'ಕುದುರೆಮಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕುದುವು$_1$ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿನ ಕುದಿತ; ಅತಿಯಾದ ಬಯಕೆ; ಆಸೆ – ಆಕಾಂಕ್ಷೆ: ನಾಡುನಾಡಿನ ಜೀತ ಜೀವಿಕೆ ಇವರ ಕುದುವಿಗೆ ಸೆರೆಗಳು ಇವರ ಹೆಜ್ಜೆಯ ನೊಗದ ಭಾರಕೆ ಬೆವರುತಾತ್ಮವು ಕುಸಿವುವು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೪೪). [< ಕುದಿ$_1$ + -ವು]

ಕುದುವು$_2$ (ನಾ). ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಇಡುವ ವಸ್ತು; ಒತ್ತೆ; ಈಡು; ಅಡವು; ಅಡಮಾನ: (ರೀವ್). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುದುವೈ; ತೆಲು. ಕುದವ, ಕುದುವ]

ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಾಂತ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಉದಾಹರಣೆ: ತದುಪನ್ಯಸ್ತಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಾನರ್ಥಕ ವಚನ ರಚನಾಪ್ರಳಾಪಮಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲವಾದ ನೋಟ: (ಕಿ). ೨. (ನೋಟದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ) ಕೆಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಟ್ಟಕಣ್ಣು: (ಕಿ). ೩. ಕೆಟ್ಟಜ್ಞಾನ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ: ಜನಿತ ಕುದೃಷ್ಟಿ ಭ್ರಮ ಮತಿಘನಮೋಹ ತಮಃಪಟಾವೃತಂ ಜಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೩೦). ೪. ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರವುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟವಾದ ಮತಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದವನು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುದೆ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆ; ಕಟ್ಟು; ಬಂಧನ: (ಕಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುದೈ, ಕುದೆ; ಮಲ. ಕುದೆ]

ಕುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿತನ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಲ, ಕುದ್ದಾಳ (ನಾ). ೧. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕೂ[ಕು]ದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩); ಧರೆ ಕುದ್ದಾಲಹತಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ಕರಂತಾಂ ಪೆತ್ತಳಿಂತೆನ್ನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೩೧); ಕುದ್ದಾಲದಿಂದ ಗರ್ತಂ ಗೈಯಲ್ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೪೧); ಕಾಡಿನೊಳ್ ಕಂದಮೂಲವನಗೆಯೆ ಕುದ್ದಾಲವೊಂದಿರಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯-೩೭೮). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ: "ಕೋವಿದಾರಃ, ಚಮರಿಕಃ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರಕಃ – ಈ ೪ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹೂವ್ವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨); ಉನ್ನತದ ಕುದ್ದಾಲ ಕಪ್ಪುರಚೆನ್ನ ಮುತ್ತುಗವಗಿಲು ನಾನಾವರ್ಣದುತ್ತಮ ತರುಗಳಿಂ ದೆಸೆದುದು ಮಹೋದ್ಯಾನ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೧೩-೪); ಮಿನುಗುವ ಕುದ್ದಾಲ ಮಾಧವಿ ಕಲ್ಹಾರ ಅನುಪಮ ಸಪ್ತಪರ್ಣಗಳ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೬೦). **ಕುದ್ದಾಳ**: ೧. "ಗೋದಾರಣಂ ಕುದ್ದಾಳಮೆನಲು ಗುದ್ದಲಿ ಹಾರೆ ಭೇದಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೨); ಕಾಡವರಾಯ ಕುಜ ಕುದ್ದಾಳ ಜಗದ ಗೋಪಾಳ ಪಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೫೧-೪; 1324); ಭವದ ಜಾಳಮೂಲಕ್ಕೆ ಕುದ್ದಾಳನಾಗುತ್ತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೧-೧೪). ೨. ಆಲವಂಬಟ್ಟೆ ತಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಬೇಲಿದೊಬ್ಬುಲಿ ಬಕುಳ ಶಮಿ ಕುದ್ದಾಳ ಗುಗ್ಗುಳ ಹೊನ್ನೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೮). [ಸಂ.]

ಕುದ್ದಾಳ 'ಕುದ್ದಾಲ' ನೋ.

ಕುದ್ದಾಳಿ (ನಾ). ಗುದ್ದಲಿ: ಭೌಮನೆನಲಿಳೆಮಣ್ಣು ನೀನು ಸುಭೌಮನಂಮ್ರುತ ಕುರಿತು ಅಗಿವಂತಾ ಮಹಾಕುದ್ದಾಳಿಯಂಗಾಂಗವನು ಕೊಚ್ಚಿಡುವ (ಪಶುಭಾ. ೨೩-೪೦). [< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕುದ್ರ, ಕುದ್ದರ, ಕುದ್ದಲ, ಖುದ್ದರ, ಖುದ್ರ (ಗು). (ಉಕ) ೧. ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ. 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದರ**. ೨. 'ಕುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಕುದ್ದಲ**: ೩. ಕರುಬು; ಅಸೂಯೆ: ಕುದ್ದಲವು ಕಡೆಗೆಟ್ಟು ಗದ್ದ ಗದ್ದಲ ಮುಣಗಿ ಸದ್ದು ಸದ್ದಾತು ಶಿವನಾಮ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೩೨). **ಖುದ್ದರ**. 'ಖುದ್ದರಗೇಡಿ' ಪರಾ. **ಖುದ್ರ**. 'ಖುದ್ರಗೇಡಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರ]

ಕುದ್ರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭಂಗಿ: ಸ್ವರತತಿ ವಾದ್ಯದೊಳ್ ನೆಗಟ್ . . . ಸರಿಪಮತಂಬಿತಂತತಿ ವಿಕುದ್ರಕ ಕುದ್ರಕಮೆಂಬ ಭೇದದೊಳ್ ಪರಿಣತಿ ರಂಜಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ನರ್ತಿಸಿದರ್ ಪೊಸ ದೇಸೆಕಾರ್ತಿಯರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೧). [?]

ಕುದ್ರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದರಗೇಡಿ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ, ಖುದ್ದರಗೇಡಿ, ಖುದ್ರಗೇಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವನು; ಅತಿದುಷ್ಟ; ಧೂರ್ತ; ಬೇರೆಯವರ ಏಳಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕರುಬುವವನು: ಅವನಂಥ ಕುದ್ರಗೇಡಿ ಮೂರುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದರೂ ಸಿಗನು (ರೂಢಿ). ೨. ತುಂಟ; ಕಿಡುಗೇಡಿ: ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೋತಿಪಟ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟವನು ಯಾವನೊ ರಸಿಕ ಅನುಭವಿಕನೆ ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಲು ಕುದ್ರಗೇಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬). **ಕುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೧. ಕುದ್ದರಗೇಡಿಗಳು ಸಜ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲದ ದೋಷವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ**: ೧. "ಕುದ್ದಲಗೇಡಿ – ಅಸೂಯೆಪಡುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೮). 'ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. **ಖುದ್ದರಗೇಡಿ**: ೨. ಭಂಗಾರದಂಥಾ ಸಂಸಾರ ಆಗೂದನ್ನ ನೋಡದ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅದು (ದೀಪನಿ. ೧೫೩); ಮಹಾ ಖುದ್ದರಗೇಡಿ ಅಂವಾ! . . . ಅವಗ ನನಗ ಆಗತದ (ಆಮನಿ. ೮೫).

ಖುದ್ರಗೇಡಿ: ೧. ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿದ ಭಾವ ನಾನುಟ್ಟು ಬರುವಾಗ ಖುದ್ರಗೇಡಿ ನೆಗ್ಗೆಣ್ಣ ಕುದಿವೋಳಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೭೯೮); ಖುದ್ರಗೇಡಿಯೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಇಂಥ ಕುಚಾಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದಿಯಾ? (ಪವಶೀ. ೧೩೬).
[ಕುದ್ರ + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕುದ್ರಗೇಡಿತನ, ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಅಸೂಯೆ ಪಡುವಿಕೆ; ಕರುಬುವಿಕೆ: "ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೮). **ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ**: ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಒಣ ಕುದ್ದಲಗೇಡಿತನ ಒಣ ದಿಮಾಕ ಇಲ್ಲಾ ನೋಡಿರಿ (ಸಿವಛಾ. ೧೧೪). [ಕುದ್ರಗೇಡಿ + -ತನ]

ಕುದ್ರಾಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷದ ಹಾವು: ಅದು ಕುದ್ರಾಳ. ಕುದ್ರಾಳ ಅಂದರೆ ಬಹಳ ವಿಷದ ಹಾವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಕಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತಿದ್ದ ಅಪ್ಪ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫). [?]

ಕುಧರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: "ಧರಮದ್ರಿ ಕುಧರಂ . . . ಗೋತ್ರಮೆನಲು ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೯–೧); ಅನೋಕಹ ನಿಕುರುಂಬಮಂ . . . ಕುಧರದ ಸುತ್ತಲೊಟ್ಟ ಸುಡುವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೮–೩೪); ವಿಜಯಾರ್ಧಕುಧರದಂತೆ ಅಶೇಷ ವಿದ್ಯಾಧರ ನಿವಾಸಮುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೩೦ ವ). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಕೆಟ್ಟವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿರುವವನು. ೧, ೨: ಹರನಂತೆ ಕಾನನಾಂತ ಕರದ್ರಿಯಂತೆ ಕುಧರರು ದಿವಿಜರಂದದಿ ವಿಶೇಷಭುಕ್ತರು ಶೀತಕರನಂತೆ ದೋಷಿಗಳು (ಹಡಕಾ. ೫–೪). [ಸಂ.]

ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಪಾರ್ವತಿಯೇ ಅರ್ಧಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರ; ಶಿವ: ನಗರದ ಮಧ್ಯ . . . ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಧವನಮಿದೆ (ನವಮೋ. ೨–೬೨).
[ಸಂ. (ಕುಧರಜಾ + ಅರ್ಧಾಂಗ)]

ಕುಧರಜೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು; ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ; ಗಿರಿಜೆ. 'ಕುಧರಜಾರ್ಧಾಂಗ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಕುಧರಜಾ]

ಕುಧರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಗಿರಿವಾಸ: ಮಧುಸೂದನ ಮಾರಮಣ ಮನೋಹರ ವಿಧಿಶಿವವಂದ್ಯ ವಿಶ್ವೇಶ. . .ಕುಧರಸ್ಥ ಕುಶಲವಿಡೆನ್ನ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೨–೭). ೨. ಬೆಳ್ಳಿಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನು; ಶಿವ. [ಸಂ.]

ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು. ೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ. ೩. ಶಿವ: ಕುಂಜರಭಂಜನ ಶೌರ್ಯ ಸಮಂಜಸ ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೩೨).
[ಸಂ. ಕುಧರಾಗ್ರವಾಸಿನ್]

ಕುಧರಾರಿ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಶತ್ರು; ಇಂದ್ರ: ಕುಧರಾರಿಸುತ ವೈರಿಪಿತನಸ್ತಮಿಸಲವರು ಶಯನಕ್ಕೆ ಶಾವ ಕೇಳೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೬೮).
[ಕುಧರ + ಅರಿ$_6$]

ಕುಧವ (ನಾ). ಭೂಪತಿ; ರಾಜ: ಕುಧವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೦–೪೧). [ಕ್ಯು$_2$ + ಧವ]

ಕುಧ್ರ (ನಾ). = ಕುಧರ: "ಅಚಳಃ, ಶಿಲೋಚ್ಚಯಃ . . . ಧರಃ, ಅದ್ರಿಃ, ಕುಧ್ರಃ – ಈ ೧೪ ಬೆಟ್ಟ" (ಹಲಾಯು. ೨೭–೧೧); "ಕುಧ್ರ, ಕುಧರಂ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕುನಖ (ನಾ). ೧. ಉಗುರು ಒಣಗಿ, ಕಪ್ಪಾಗಿ ಒರಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ. ೨. ವಕ್ರವಾದ ಹಾಗು ಒರಟಾದ ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳವನು: ಬಸೆಮೂಗಂ ಪಿತೃವಿತ್ತಭೋಗಿ ಕುನಖಂ ಮೆಲ್ಪಿಂದೆ ಬಲ್ಪಿಂದೆ ಸಾಧಿಸೆ ಸಾಧ್ಯಂ . . . ಧನುರ್ಗೇಹಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೯). [ಸಂ.]

ಕುನಖಿ (ನಾ). ಕುನಖವೆಂಬ ರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುನಖಿ [ಶಕ್ತ್ಯಂಕಂ] ಶಿರೋಭಾಗದೊಳ್ ಕಲೆಯುಳ್ಳಂ . . . ಮೇಷಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೧); ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೧೦೭). [ಸಂ. ಕುನಖಿನ್]

ಕುನಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಪಾಷಾಣ; ಕೆಂಪು ಹರಿದಳ; ಮಣಿಶಿಲೆ (ಕ). ೨. ಕೀಳು ಮಟ್ಟದ ನಟಿ. [< ಸಂ. ಕುನಟೀ]

ಕುನಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: ಮುನಿನಾಥ ನನಗೆ ಪೇಳಿದನು ಕುನಯವಲ್ಲವು ವಚನವ ನೀ ನಂಬು ಜಿನನ ನಿರೂಪದೆ ಎಂದು (ಜ್ಞಾನಚಿ. ೭–೪೪). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನೀತಿ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ; ದುರ್ನೀತಿ: ಕುನಯಕಾನನದವಸಿಖಿ ಎನುತ ನಿಶ್ಚಯ ನಯದಿಂದ (ಅನುಪ್ರೇ. ೫೫). [ಸಂ.]

ಕುನಯಕರ್ಮ (ನಾ). ದುರ್ನೀತಿಯ ಕರ್ಮ; ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ: ಜನಜನಿತ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಾತೆನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸಿದ ಕುನಯಕರ್ಮಪಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮನೆಯೆ ನಾನಾಗಿಹೆನು ಮಂತ್ರಿಯೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೧೦–೮೭).
[ಕುನಯ + ಕರ್ಮ]

ಕುನಯೋಪಪತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತತ್ತ್ವದ ಉಪಪತ್ತಿ; ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ; ದುಷ್ಟಮತದ ಯುಕ್ತಿ: ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪಣಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂತರಮನೇಕ ಕುನಯೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗೆಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮–೧೩೪ ವ).
[ಕುನಯ + ಉಪಪತ್ತಿ]

ಕುನರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ; ತುಚ್ಛನಾದ ಮನುಷ್ಯ. 'ಕುನರ ರೂಪು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುನರರೂಪು (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮನುಷ್ಯರೂಪ; ತುಚ್ಛವಾದ ಮಾನವ ದೇಹ: ವಿಪ್ರದುರುಳರುಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕುನರರೂಪಿಂಗೆ ಪುರಹರದೀಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡಿದನು (ವಿಕೋಪು. ೯–೫೪). [ಕುನರ + ರೂಪು]

ಕುನಸು, ಕುನಿಸ್ಯು, ಕುಣಸು, ಕುನುಸು (ನಾ). ಬದ್ಧದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ; ಸೇಡು: ಬಹು ಕುನಸಿನಿಂ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ತಾಳಿರ್ದಂತೆ ದಶರಥನು . . . ಭೀಕರ ರವದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ರಘುವಂ. ೧೭–೬೪); ಆದರೆ ಈ ಗೌರವವನ್ನು ಕುನಸಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಯವನರ ಮುಂದೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಠಿಣವಾಗಿರುವುದು (ಮಾಧವ. ೪); ಈ ದೇವಿಯು ನಮ್ಮಂತೆ . . . ಮುನಿಸಿಗೂ ಕುನಸಿಗೂ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೩೭೦). **ಕುನಿಸ್ಯು**: ಅದು ಬಹಳ ಕುನಸಿನ ಹುಳ . . . ಮುಂದಿನ ಸಲ ಅದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಹಾಯಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೬೦). **ಕುಣಸು**. 'ಕುಣಸಿಡು' ಪರಾ. **ಕುನುಸು**: ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು ಹೆಮ್ಮೆ ಮರೆತು ಹೋಯಿತು ಕುನುಸು (ಕನ್ನಜಾ. ೨೯೨).
[← ಹಿಂ. ಖನುಸ್; ಮರಾ. ಖುನ್ನಸ್, ಖುನಸ್]

ಕುನಾಶಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಪೊದೆ; ನಸುಗುನ್ನಿ: "ಯಾಸಃ, ಯವಾಸಃ, ದುಸ್ಪರ್ಶ, ಧನ್ವಯಾಸಃ, ಕುನಾಶಕಃ . . . ದುರಾಲಭಾ – ೧೦ ತೀಟಕಸಂಧಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೬).
[ಸಂ.]

ಕುನಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ತಗ್ಗು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರು; ಸುರುಟು; ಅಡಗು: "ಕುನಿ – ಆಕುಂಚನೇ, ವಕ್ರಭೂಮೌ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮನಮಿರೆ ಪುರ್ಬಿನ ಕೊನೆಯೊಳ್ ಮನದೊಳಗಿರೆ ವಾಯು ಕರಣತತಿ ವಾಯುವಿನೊಳ್ ಕುನಿದಿರೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮುನಿದರೆ] ಪದ್ಮಾಸನದೊಳ್ ತನುವಿರೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾತ್ಮಚಿಂತೆಯೊಳಿರ್ದಂ (ಯಶೋಧ. ೪–೧೩);

ಎನೆವೊಳ್ಕಳಿಗನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಂ ದಳ್ಳಿಸುವ ಕುಖ್ಖದ ಕಿಚ್ಚಿನೆ ಬೆಲ್ವ ನುಂಗಿ ಪೊಂಗಿಹುದು (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೧೧–೨೩ಒ). ೨. ಬಾಗು; ಮಣಿ; ತಲೆವಾಗು: ನಲಿದು ಕೊರಲೆತ್ತಿ ಕುನಿದು ಳು ಕಿ ಲಿ ಜಿ ದು ಸುಳಿದಳು ಬಳಿಸಂದು (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೨); ಕಂದು ನೀಡಾಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ (ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾ. ೧೩೭–೨೩); ಸರಸಿಜದಿಲೆಗೊಡೆಯಂ ವಿಡಿದರಸನ ಪೀರ್ವೆರ್ ಯುಸೆ ನಿಂದು ಕುನಿದಾಂತೊರ್ವರ್ (ಆಪಂಪ. ೬–೪೩); ಹತ್ತುಮಾರು ಹಿಂದೆ ನಂದು ಕುನಿದು ಕುಳಿತರು (ಹುಲಿಹಾ. ೧೧೯). ೩. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಅಳುಕು: ಕುನಿದಿಂದುತನಕ ನಮ್ಮಖ್ಯಾಜಗೆಲಿಗಿ ಮೇದಿನಿ ವಡೆದರ್ಗಾರಿಂದೆಮ್ಮ ಜನಕನ ತವಗೀಯಿಕೆಂಬಂಕರವರಹೊ ಜಿನದೀಕ್ಷೆ ಸದರವೆಯಿಂದ (ಭರತ. ೬೫–೧೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುನ]

ಕುನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಗುಣಿಬಿದ್ದ ನೆಲ; ತಗ್ಗು; ಜೊಂಕುನೆಲ; ಕುಳಿಬಿದ್ದನೆಲ: "ಕುಣಿ-ಅಳಂಜಣೇ, ವಕ್ರಭೂಮಿ" ಜ" (ಕಮಧಾ). ೨. "ಸಣ್ಣ ಕೈದೋಟ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨). ೩. "ಮೂಲೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೨). [< ಕುಣಿ]

ಕುನಿ, ಗುನಿ, (ನಾ). ೧. ಜೋಳ, ರಾಗಿ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಳಿನ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು, —ಮುಸುಕು: ರಾಗಿಯನ್ನು ಬಡಿದು ಕಾಳು ಬಿಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಕೊಸೆಗೂ ಬಿಡದ ಕುನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಗಿ ಉ ಳಿ ಯು ತ್ತ ದೆ (ಸಣ್ಣಕು. ೨೩೫ ಬಪ್ಪಣ). ೨. ಒಕ್ಕೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಉಡು ಸಹಿತವಾದ ಧಾನ್ಯ: ಕುಣಿ ತುಳಿಸದೇಳು (ರೂಪ). 'ಬಡಗುನಿ' ಪರಾ. **ಗುನಿ** : ೧. 'ಗುನಿದೊಣ್ಣೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಗು; ಬತ್ತ್ರದ ಹೊಟ್ಟು: (೬). [?]

ಕುನಿಕಿಲ್, ಕುಣಿಕಿಲ್, ಕುನಿಕಿಲು (ನಾ). ಚೀಲ; ಸಂಚಿ; ಪಿತ್ತಿ: ಮುಜುಂಯ ಕುನಿಕಿಲದಲಿ ಮೇಲಣ ಪಿಜಿಂಯನೊಡನೆಯೊಡಗೊಳ್ಳು (ಬಸವ. ೫೫–೨೪); ತೊಗಲ ಕುನಿಕಿಲ ಬಂಡಿಗಳಲಾದರಿದು ಹೊಳ್ಕರು ರಕ್ಷಸರು (ಉಪ್ಪಾಭ. ೫–೬೦). **ಕುಣಿಕೆಲ್** : ಕುಣಿಕೆಲ್ಲಾಲಿ ನೊಗಂ ಪಲ್ಲುಣಿಯಚ್ಚಿನಸೊಂದನೊಂದು ತೆ ಜಿ ಯ ದ ಕೆಜಿಂ ಗಳಕೆಯ ಬಂಡಿಯನೊಡೆವವೊಲ್ (ಅರ್ಜುನ. ೬–೭೭); ವಿವಿಧ ಶಾಖಾವಳಿಯ ಮೋಡದ ಬಿಗಿದ ಕುಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಕಿಕಿಲ ಳಕವಿಯಿಕ್ಕಿಯ ಕೊಳ ರಾಶಿಯ (ಉಪ್ಪಾಭ. ೧೧–೩೫). **ಕುನಿಕೆಲು** : ಕಲಿಂಜದಲ ಮೂವತ್ತು ಕುನಿಕಲು ತಲೆಗಳನು ತಜ್ಜುಮೊಟ್ಟು ತರುತಿರೆ ತಲೆಯದೊಂದತಿರಲ್ತ ಪಂಕದಿ ತೊಯ್ಯು ದಿರಿದಲು (ಬಸವ. ೨೭–೩೭); ಕಡಿಕಡಿದು ಕುನಿಕಲ ಲೊಟ್ಟಿಕ್ಕಿದಿವು ರಕ್ತಪಿಶಾಚಿಗಳು (ತೊರ. ೬–೩೩–೧೩). [?]

ಕುನಿಕೆಲು 'ಕುನಿಕೆಲ್' ನೋ.

ಕುನಿಯ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಂತು (?): ಕುನಿಯನ ಪೆಜನಂ ಪಾಲ್ಕಿಳಿಮನಗುಜ್ಜಿದನಡಿಸಿ ಕಡಿದು ಮಣ್ಣಂ ಸು (ಸ)ಣ್ಣಂ ಸವುರಿಸಿ ಶಲ್ಯಮಂ ಮಣ್ಣಿನೆ ಮೆತ್ತಂತರಿಸಿ ಬಯ್ದು ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿಕೆಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೨೮). [?]

ಕುನಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ತಗ್ಗು; ಬಾಗು; ವಿನಮತವಾಗು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ವಿಧೇಯನಾಗು: ಮುಖಿಸಿದನೆಮ್ಮನಳಂ ಬೇಕೇದೆನಸದಿರಂಬುಜಪದದೇ ಕುನಿಸಿದೆನಾಗುಜಪದನೇ (ಕುವಾಂ. ೩೬); ಜನಗಳ್ಗೊಂಡೊಡನುಲ್ಲಿಯೊಂಟು ಜಲಮಂ ನೋಡಲ್ಕಲಜಿ ಬ್ಯಮಿರ್ದಿ ಕುನಿಸುತ್ತಂ ಶುಕ್ಲತಾಳಿಸಿಮುತ್ತು ಮುಕುಶರ್ಸಂಯೊಪ್ಪವಾನಂದಮಂ (ವ್ಯಸನಮ. ೬–೪೯). ೨. ಬಾಗು ವಂತೆಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಧೇಯನಾಗಿಸು. ೩. (ಆಲಂ) ಪಿನ್ನವಾಗಿಸು; ವ್ಯಸನದಿಂದ ಉಗ್ಗಿಸು: ತನ್ನ ಅವಿ ಚಾರಿತ ಕಾರ್ಯವಿದು ಈ ದುರವಸ್ಥೆಗಿಯಿಸಿತಲ್ಲಾ ಎಂಬಿಜೆಕೆ ಅವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕುನಿಸುತ್ತಲೇಗಿತ್ತು (ಪಾರ್ಸ. ೬೮). [ಕುನ್ನಿ + –ಇಸು]

ಕುನಿಸ್ಸು 'ಕುನಿಸು' ನೋ.

ಕುನೀಲ (ನಾ). ನಸುನೀಲ ಬಣ್ಣವನ್ನುಳ್ಳ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ ಮಣಿ: ಇದುವೆ ತೇಜೋವಂತೋಳಮಿದುವೆ ಕಾಂತಾಢ್ಯಯಿದು ಕುನೀಲ ನಾಡು ಕುಶಲಂಗಳಿಗೆ ಬೀಡು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೬–೯–೬). [ಸಂ.]

ಕುನುಂಗಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ☞ ಈಗಿನ ಕುಣಿಗಲು: ಕುನಂಗಿಲಂಬುಧರುಂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗೆ (ಇಳ. XII, ೧೬–೪ (ಬ); 765); ಕುನುಂಗಿಲ್ ನಾಮದೇಶಂ (ವಿಕ್ರ. XII, ಗುದ್ಯ. ೬೧–೬೫; 812). 'ಕುಣುಂಗಿಲ್' ಪರಾ. [?]

ಕುನುಂಗು, ಕುನುಗು, ಕುಲಿಗು, ಕುಲುಂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: "ಕುನುಂಗು – ಸಂಕೋಚಣೇ (ಕುಗ್ಗು) " (ಕಮಧಾ); ಮಿಣುವವೆಂಬ ಮಾಂಡಳಿಕರೀಯದ[ಲ್ಲಿ]ಂಬದಟರ್ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ದೋಲ್ಪುವೆಂಬ ಪೂಣಿಗರಡಂ[ಳ್ಕು]ನುಂಗಿ ಸಿಡಿಲ್ದು ಜೋಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೫); ಬೆಕ್ಕಂ ಕಂಡಿರಿಯಂತಿರುಸಿಳಿಳಂಗಿದು ಕುನುಂಗಿ ತತ್ಪುಭಾವ್ಯಂತರದೊಳ್ ಮೂರ್ಕೊಳ್ಪದೆ ಮಾನುರಿಯದೆ ಮಿಡುಕದಿರ್ದರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨–೨೦); ಕುನುಂಗಿ ಪಿಂಗದ ಪರಮಂಡಲಂ ನಡುಗಿ ಕಪ್ಪಮಾಗಿಯದ ವೈರಿ ರಾಯ ರಾರ್ (ವಿಕ್ರ. V, ೧೬–೧೧; 1161); ಕೇಳವದೊಲ್ಲನುಂಗಿ ನಿರ ಯಂ ಜೊಳುರೆ ಕುನುಂಗುವಧರ್ಮಾರ್ಗವಲಾ (ಕೃಷ್ಣ್ಯಬ. ೬–೪). ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ಪೊಡರ್ದುದ್ದಂ ನೆಗೆದು ಕುನುಂಗಿ ಧರದಿಂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಯುರ್ದಿ (ಕಂಚಿಕಂ. ೪೬–೫); ದಿಕ್ಕ್ರಿಗಳ್ ಕುರ್ದಿ ಕುನುಂಗೆ (ಕಾಂತಿಕ್ಕ. ೧೪–೧೭); ತಡಿಯೊಳ್ ಮಿಗೆ ನಿಂದು ಕುನುಂಗಿ ಕೂಪ ವಾಯಂ ಮಿಗೆ ನೋಡಿ (ದಶಕು. ೧೪–೧೫); ಅಂತು ಕುನುಂಗಿ ಕುಂಬಿತ್ತಂ ಬರುತ್ತ ಮಿಪರಸ್ಪಿಗಂ (ವ್ಯಸನ. ೨೯–೧೩೦ ವ). ೩. ಜೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಕೊಂಕಾಗು: ಕುನುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಲ ನುಣ್ಮುಡಿ ಬಿ ಜ್ಞಾ ದು ಡಿ (ಜಯಂತಿ. ೩–೨೫). **ಕುನುಗು** : ೧. ನಿಂದ ಕಂಡೆ ಬಿನದಿರಿದೆ ಕುನುಗಿ ಅಡಗಿ ಇರುವ ಕಾರೊಳ್ (ಬಾಹುಗ. ೨೪); ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕುನುಗಿ ಜುಣುಗುವಂತೆ ಹೆದಹೆದರಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನು. ೩೬೩). 'ಕುಂಗು' ಪರಾ. **ಕುಲಿಗು** : ೪. ರೊಪುಗೆಡು: ರಕ್ಷಸ್ಸಯೂರ್ = ನೆತ್ತರು ಬಸಿದ ದೆಸೆಯಿಂದ. ಪಾಂಡು = ಬೆಳ್ಳಾಗುವನು. ಹಿನರೂಪ = ಕುಲಿಗಿ ಹೋಗು ವನು (ಬಾಹುಬಿ. ೨–೪–೨೪ ವ). **ಕುಲುಂಗು** : ಜ. ಕುಗ್ಗಿಸು: " ಕುಲುಂಗು – ಕಡಿಮೆಮಾಡು " (ಗಂಗಾಮ. ೯೧). [< ಕುಣಿ]

ಕುನುಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಗ್ಗಿಸು: ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮೋಚಕಾಲಿಗೆ ಕುನುಂಗಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಮಲೆನು. ೬೧೬). [ಕುನುಗು (< ಕುನುಂಗು) + –ಇಸು]

ಕುನುಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುನುಸು 'ಕುನಸು' ನೋ.

ಕುನ್ನ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೆಣ್ಣು; ಮರಿಹೆಣ್ಣು: (೬). [?]

ಕುನ್ನಿ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಮುರಿದ. 'ಕುನ್ನಿಗೆಯ್' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣ]

ಕುನ್ನಿಗೆಯ್ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೈ; ಮುರಿದ ಕೈ: ಕರಮರಿಡುಂ ಪಜುವುದುಮಾ ಕರದಿಂದಂ ತನ್ನ ಕುನ್ನಿಗೆಯ್ಯಂಕೆ ಕೊಂಡುದ್ದುರ ರಥ ಚಕ್ರ ದಿನಿಟ್ಟಂ ತಿರಿಪಿ ನರ್ದು ಯಕನೂ ಜನಕ್ಕೋ ಹಿಸಿ ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೧೦೩). [ಕುನ್ನಿ0 + ಕೆಯ್]

ಕುನ್ನಿ1 (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ ಮರಿ; ನಾಯಿ: ಬಲ್ಸಂದುವಾ ಕಲಲ ನಾಯಕರಂ ಕಲುವಾಯ ಕುನ್ನಿಗಳ್ (ಶಾಂಭವ. ೧೩೩); ಆ ಅನ್ನಿಗಳಂ ತಮ್ಮ ಕಿಲ್ತ್ರಿಕ್ಕನಾಳದೊಳ್ ಪೊಡಚ್ಚಿಕೊಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೦–೪);

ನೀಂ ಕೊಟ್ಟ ಕುನ್ನಿ ಬೆಳೆವೆಳೆಯೆ ನಾಯಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೨); ತನ್ನ ತಾನಱಿಯದಿರುವವನು ಹಾಳೂರ ಕುನ್ನಿಯಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೧೧); ಕುನ್ನಿ ಹೊಡೆವುದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣದ ಕೋಲೇಕೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೦). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮರಿ: ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ಅನುಭಾವ ಬಂದ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗವ ಮಾಡುವ ಹಂದಿಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೮೪೧). ೩. ಗಂಡುಕೂಸು; ಮಗ; ಚಿಕ್ಕಹುಡುಗ: ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೭೫೨). ೪. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕೀಳ; ಹೀನ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಮೂರ್ಖ: ನಿಮ್ಮ ದಾನವನುಂಡು ಅನ್ಯರ ಹೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೧೧೫-೭೩); ಅನ್ಯಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿ ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಕುನ್ನಿಗಳನೇನೆಂಬೆನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೨೫೧); ಕೆಡೆಬೀಳ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕುನ್ನಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೦); ಕುನ್ನಿ ಬರಿದೇ ಬಯಸಿ ಬಯಲಿಗೆ . . . ಬನ್ನ ಬಡುವನು (ಅಮೃತ. ೨-೯). (ಗು). ೫. ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. 'ಕುನ್ನಿಮಾನವ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಞ್ಚು; ಮಲ. ಕುಞ್ಞಿ; ಕೊಡ. ಕುಞ್ಞಿ; ತೆಲು. ಗುನ್ನ, ಕೂನ; ಕೊಲಾ. ಕುನ]

ಕುನ್ನಿ₂, ಕುನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುಲಗಂಜಿ ಗಿಡ; ರಕ್ತಗುಂಜೆ. 'ನಸುಗುನ್ನಿ' ಪರಾ. ಕುನ್ನೆ. 'ನಸುಗುನ್ನೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ನಿ; ಮಲ. ಕುನ್ನಿ; ತೆಲು. ಗುರಿಜೆ. / ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಕುನ್ನಿಜನ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಜನ; ಕೀಳುಜನ; ಅಧಮ ಮನುಷ್ಯ: ತನ್ನ ದಾನವನಪಹರಿಸಿ ಕೊಂಡನ್ಯರಿತ್ತುದಕಡ್ಡಬೀಳುವ ಕುನ್ನಿಜನರ [ಪಾಠಾಂ. ಧನ್ಯರುಗಳ]ಱುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರುಷ ಪರಿಯಂತ ಖಿನ್ನವಹ ವಿಷ್ಠೆಯೊಳು ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಹರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೯೩).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ಜನ]

ಕುನ್ನಿನರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನರಿ; "ಕಪ್ಪಲ್ನರಿ": (ಕಿ).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ನರಿ]

ಕುನ್ನಿಮಾನವ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುನ್ನಿಮಾನವರಂತೆ ಇನ್ನಿವರ ಕಾರ್ಯವು (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೬-೯); ಉನ್ನತ ನಿಮ್ಮ ಮಹಿಮೆ ಈ ಜಗದ ಕುನ್ನಿಮಾನವರೇನು ಅರಿವರು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨-೯೨). [ಕುನ್ನಿ₁ + ಮಾನವ]

ಕುನ್ನಿಮೂಱ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ತಿಳಿಗೇಡಿ; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ರಾವಣನಂ . . . ಈ ಕುಱುವಾನಸರೀ ಮುದುಮಂಕಡರೀ ಬಾನ ಬನ್ನದ ಕುನ್ನಿಮೂಱರ್ ಬೋಱರ್ ಆಃ ಚಿಃ ಕೊಂದರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩-೪).

[ಕುನ್ನಿ₁ + ಮೂಱ]

ಕುನ್ನೀರು (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರು: ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕುನ್ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಬೇಕೆ ಬೇಡವೇ? (ಕಲನೆ. ೧೫೦); ಹೌದ್ಹೌದು, ಕುನ್ನೀರು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಸಾಕು (ಪುನರು. ೪೫೫). [< ಕುಡಿನೀರ್]

ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಕೊಳ: ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುನ್ನೀರುಕೊಳ ಕಟ್ಟಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಳೆಯ ನಾಲೆಯಿಂದ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಯೋಚನೆ (ಕಲನೆ. ೧೫೦).

[ಕುನ್ನೀರು + ಕೊಳ]

ಕುನ್ನೆ 'ಕುನ್ನಿ₂' ನೋ.

ಕುನ್ನೇರಿಳೆ (ನಾ). ನಾಯಿನೇರಿಳೆ ಮರ; ಸಣ್ಣ ನೇರಿಲೆಹಣ್ಣಿನ ಮರ: ಕಾಲುದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಕುನ್ನೇರಿಳೆಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು . . . ಒಂದು ಕುದುರೆ (ಮಳೆಮ. ೪೨೦). 'ನಾಯಿನೇರಿಳೆ' ಪರಾ. [ಕುನ್ನಿ₁ + ನೇರಿಳೆ (< ನೇಱಿಲ್)]

ಕುಪಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ವಸ್ತು: ತ್ರಿಫಲೆ ಬಜೆ ಬೆಲ್ಲ ಸುಣ್ಣ ಕುಪಂಡ ಸದೆಗುಪ್ಪೆ ಜಟಾಮಾಂಸಿ ಹಿಂಗು ಇವೆಲ್ಲವಂ ಸರಿಗೂಡಿ (ಅಶ್ವವೈ. ೧೩-೬). [?]

ಕುಪಣಪುರ 'ಕೊಪಣಪುರ' ನೋ.

ಕುಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು; ಭೂಪಾಲಕ; ರಾಜ: "ನೃಪತಿ ರಾಟ್ ರಾಜಂ ನರಾಮರಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಕುಪತಿ . . . ಪ್ರಜಾಧಿಪನೆನಲ್ಕರಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧); ಕುಪತಿಯ ತಪವಂ ನೋಡುವೊಡಪರಿಮಿತಂ ಪರಮನಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಬಂದಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯).

[ಕು₂ + ಪತಿ]

ಕುಪಥ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೨. ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮತ; ಪಾಷಂಡ ಮತ: ಕುಪಥ ಮಲವಿಲಯನಂ ಪಂಚಪರಮ ಗುರುಭಕ್ತಿನಿರತನಾಗೃಹಚಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೪); ಸುಕೃತ ಧರ್ಮ ವಿರೋಧಿಗಳು ಕುಪಥಾಲವಾಲಂಗಳು ಕುತಾಪಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೬). [ಸಂ.]

ಕುಪಥ್ಯ (ನಾ). (ರೋಗಿಗೆ) ಹಿತಕರವಲ್ಲದ ಆಹಾರ; ಅಪಥ್ಯವಾದ ತಿನಿಸು: ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತರೋಗಿಯು ಕುಪಥ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ವೈದ್ಯರು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿರಲಿ (ತುಳಸಿ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಕುಪರಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟರೀತಿ, —ನಡತೆ; ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರ; ದುರ್ವರ್ತನೆ: ನಾ ಮತ್ತೆ ಕುಪರಿಯನಱಿಯೆನು (ಬಸಪು. ೨೮-೧೬); ಆವಗಂ ಕುಪರಿಗಳನಾಡುತ ತೀವಿ ದುರ್ಜನರಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಗುತ ಬರು ತಿರಲು (ಬಸಪು. ೩೨-೫೫). [ಕು₀ + ಪರಿ₃]

ಕುಪಾಕ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವುದು; ಅರೆ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಕೆಟ್ಟ ಅಡಿಗೆ: ಆಕಾಶದುರಿ ನೆಲದ ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಯಲ ನೀರ ತುಂಬಿಯಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಾಕಿ ಮೂಱುನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿವುತ್ತಿದ್ದೀತು. ಕುಪಾಕವನಱಿದು ನೀರಹೊಯ್ದು ಗಂಜಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಬಿಬ್ಬಬಾ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ; ಕೋಪಗೊಂಡ; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ. 'ಕುಪಿತ ಫಣಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಸಿಟ್ಟು: ಮಿಡುಮಿಡನೆ ಮಿಡುಕುತ ಕುಪಿತದಿಂ ಘುಡಿಘುಡಿಸಿ ಮೆಱೆಮಿಂಡನೆಂದನು. (ಬಸಪು. ೨೬-೧೫); ಕುಪಿತದಿ ಕೊಡೆನೆಂದರೇನ ಮಾಡುವೆಯೆಂದು ಚಪಳೆ ನುಡಿದಳೆದೆದಟ್ಟಿ (ಭರಚ. ೪೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಪಿತಫಣಿ (ನಾ). ಕೆರಳಿದ ಹಾವು: ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಕುಪಿತಫಣಿ ಹಲು ಮೊರೆದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೫೫). [ಕುಪಿತ + ಫಣಿ]

ಕುಪಿತಮತಿ (ಗು). ೧. ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ: ಕುಪಿತಮತಿ ಸಂಜಿಯುಂ ಸರಿಸೃಪಮುಂ ವಿಹಗಮುಮಹೀಂದ್ರಮುಂ ದ್ವಿಪರಿಪುವುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦೧). (ನಾ). ೨. ಸಿಡುಕಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಪಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರತಾಯ್ಗಳು ಕುಪಿತ ಮತಿಗಳು ಖೂಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕುಪಿತ + ಮತಿ]

ಕುಪಿತಾಕೃತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನ ಆಕೃತಿ, —ರೂಪ: ವಿಪರೀತಂ ತರುತತಿಯವೊಲಪರಾಗಂ ಶುದ್ಧಭೂಮಿವೊಲ್ಪದ್ಮಿನಿವೋಲುಪ ಗತವಿಭ್ರಮರಹಿತಂ ಕುಪಿತಾಕೃತಿಯೆಂಬುದುಪಮೆ ಸಂಧಾನಾಂಕಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೮೩). [ಕುಪಿತ + ಆಕೃತಿ]

ಕುಪಿತೆ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವಳು; ಸಿಡುಕಿ; ಕೋಪಿಷ್ಟೆ: ಚಪಲೆ ಚಂಚಲೆ ಚಾಟುವತಿ ಚಂಡಿ ಭಲವಾದಿ ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ(ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧).

[ಸಂ. ಕುಪಿತಾ]

ಕುಪುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪೂಯ (ಗು). ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ತುಚ್ಛ: "ಕುತ್ಸಿತಂ ಕುಪೂಯಂ ಯಾಪ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೮-೫೯). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ಪ$_1$ 'ಕೊಪ್ಪ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಕುಪ್ಪರ್ಮದರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯುಂ (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೪೬; 725); ಸಾವಿರ ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಣ್ಣದ ಸಾಮ್ಯಮಮುಗಿನ ಕಾಡಮ್ಮನುಂ ಎಱೆಗ ನಾಗನುಂ ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೬; 908); ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೇ ಬಿತ್ತಿದೆ. ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ; ಕೊಳಕೆ ಹೊತ್ತಿ ಹೋಯ್ತು (ಗಾದೆ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪನ್]

ಕುಪ್ಪ$_3$ (ನಾ). (?): ತಮಾಳದ ಪರಿವೆತ್ತ ಜೋಳಪರಿತಳ್ತದಿರ್ಮುತ್ತೆಯ ಕುಪ್ಪಮೊಪ್ಪಿತೋಱಿದುವು ಮನೋಜರಾಜ ಶಿಬಿರಂಗಳಿವೆಂಬಿನೆಗಂ ವನಾಳಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೬೨). [?]

ಕುಪ್ಪಂಮಣಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅಣ್ಣನ ದಣ್ಡ ಕೆಳಗೆಯ್ದ ಕುಪ್ಪಂಮಣಲಿಯುಳ್ ಅಯ್ಗುಳ ಬೆದೆಮಣ್ಣು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೫-೨೧; 897). [ಕುಪ್ಪ$_3$ + ಮಣಲಿ ?]

ಕುಪ್ಪಕುಱಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಪಗರಣಮಣ್ಮು ಮೆಚ್ಚು ಪನಿಘೃಷ್ಟಿಯೆ ಬೂದಿಯಿ(ಂ) ಬೊಟ್ಟು ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಕುಪ್ಪಕುಱಿ ಮುತ್ತರ ಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಱು ಶೌಚಗುಣಮತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೆನಿಪೇಳ ಪುಣ್ಡರಂ ತೆಗಳ್ವುದುವಾರ ಚಾರುಚರಿತ್ರಪ್ರಭೆಯಿಂ ಪಡೆವಳ ತ್ರೈಲನ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೩೩; 1008); ಜಿನಭಕ್ತಂ ಹರಿಕಾಂತನಂತೆ ಮುಯ್ವಂ ನೋಡದೆ ಕುಪ್ಪಕುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಯಾಡುವ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೭೭). [?]

ಕುಪ್ಪಗಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡೆ, ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ, ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮಂಣ್ಡಳಿಕಂ ಕುಂದಮಂಗೆ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆಯ ಬಯಲಂ ಕಳಂಬಂದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೭; 1033). **ಕುಪ್ಪಗಡೆ**: ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟ ಕುಪ್ಪಗಡೆಯಂ ಬರ್ಮ್ಮಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೧೨; 1034). **ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿ**: ಪಯಿನಾಸರದ ವಿಠ್ಠಪ್ಪ ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡಿಯ ಬೀಡು ಕಣಿಯ ನಾಗಂಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೬೫; 1368). **ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ**: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಭು ಬಮ್ಮಗಾವುಂಡನುಂ ಬಿಲಗಾವುಂಡನುಂ . . . ಪಾಂಡಿಯೂರ್ಗಂ ಕುಪ್ಪಗೆಡೆಗಂ . . . ಗಾವುಣ್ಡುಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರ್ದ್ದು (ಕಇ. IV, ೧೧-೬೦; 1121). [ಕುಪ್ಪ$_1$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಪ್ಪಗೆಡೆ 'ಕುಪ್ಪಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಟ (ನಾ). ಹಾರಾಟ; ನೆಗೆತ; ಎಗರುವಿಕೆ: ಕುದುರೆಯ ಕುಪ್ಪಟ ಘನವಾಯಿತು ಅನೆಯ ಹರಿದಾಟ ನಿಲಬಾರದು (ವಡಸಂ. ೪೧೨-೭೯). [ಕುಪ್ಪು$_2$+ ಆಟ ?]

ಕುಪ್ಪಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ: "ಅಂಗಾರಧಾನಿಕೆ - ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಡಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧). [ಕುಪ್ಪಡಿ (< ಕುಂಪಟಿ) + -ಗೆ]

ಕುಪ್ಪಣ 'ಕುಪ್ಪಣ್ಣ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಣ್ಣ, ಕುಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಣ್ಣನ ದೇಗುಲದ ಮಹಾದೇವರ್ಗೆ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೨; 874). **ಕುಪ್ಪಣ**: ಕುಪ್ಪಣಕಾದಿ ಸತ್ತುಸಗ್ಗಿಯಾದ (ಎಕ.X, ಬೌರಿಂಗ.೪೭-೫; ಸು.970). [ಕುಪ್ಪ$_2$ + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕುಪ್ಪಯ್ಯ, ಕುಪ್ಪೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಯ್ಯನುಂ ಚನ್ದನುಂ ಬಿಕ್ಕಿಯುಂ ತಮುತ್ತಮೂವರುಂ ಕಲ್ಲನಿಱಿಸಿದರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೪-೭; 973). **ಕುಪ್ಪೆಯ**: ಪುರಿಗೆಱೆನಾಡ ಕುಪ್ಪೆಯನಾಳೆ (ಕಇ. I, ೧೩-೫; 865). [ಕುಪ್ಪ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕುಪ್ಪರಿಸು, ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_2$, ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಎರಡು ಪಾದಗಳನ್ನೂ ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟು) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ; ಕುಣಿ; ಥಟ್ಟನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು; ಪುಟನೆಗೆ: ಅರುಣಜಲಧಿಯ ನೊರೆಯೆನೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪರಿಸಿದವು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೧೫೧); ದುಃಖ ಶರಧಿ ಗಸಂಖ್ಯಾತ ಯೋಜನದಿಂದವುಕ್ಕಿನ ಶಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಗುಕ್ಕುಗುಕ್ಕೆಂಬ ಶಬ್ದದಿ ಮರಮರಳಿಯು ಕುಪ್ಪರಿಸಲು ರಕ್ತಮಯವು (ಪೂಜ್ಯಚ. ೨-೩೦); ಮದಕರಿಗಳಂತೆ ತೋರಿಸುತ ಹೊಳೆಯುತ್ತ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಣಿದು (ಕರಿಕ. ೬೪-೨). ೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತು: ಬಾರಿಸಿತು ಬಲು ತಿಮಿರ ಘೋರಾಕಾರದಲಿ ಶತಕೋಟ ರಾಹು ಶರೀರದುರು ಕಾಳಿಕೆಯ ವೊಲು ಕುಪ್ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಸಿತುರ್ವರೆಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೩೭). ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಎಸೆ; ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಕ್ಕರಿಸು: (ಕ). ೪. ಕುಸಿ; ಜರಿದು ಬೀಳು: ಲಾಸ್ಯದ ಕರತಳದ ಕಂತುಕವೊಯೆನಲುಪ್ಪರಿಸಿ ಕುಪ್ಪರಿಸುತ್ತಲಿರ್ದುದು ಗಿರಿ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೧೮); ಈ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾದ ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಮಂದಿರವೇ ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದಂತಾಗಿದೆ (ಮಣಿಮ. ೩೩೯); ನನ್ನ ಧೈರ್ಯದ ಕಳಸವು ಕುಪ್ಪರಿಸುವುದೆಂದು ಹೀಗೆ ಕೇಳುವೆಯಾ? (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೪೯); ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ, ಗಿಮಿಗಿಮಿ ಗಾಣವಾಡಿಸಿತು ಗಾಳಿ ನೆನೆನೆನೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು (ನೆಲಮು. ೧೪). **ಕೊಪ್ಪರಿಸು**$_2$: ೧. ನಿಲುವ ತಾಗುವ ಜಿಗಿದು ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಭೀಮನಂ ತಲೆಬಿರಿಯೆ ಪೊಯ್ದು ಕೆಡೆ ಚಿಮ್ಮಿದಂ (ತುರಂಗ. ೭೫-೪೬). ೪. ಖೋಡಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದುದು ಧೈರ್ಯವನೀಡಿ ಱಿದುದಪದೆಸೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೩೭); ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿಯಲು ಹೋಗಿ ದೊಪ್ಪನೆ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ ಬಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೦). **ಖೊಪ್ಪರಿಸು**$_2$: ೧. ಕಂಡವರಾರು ಸೇನಾನಿವಹದ ಪಾಡೆ ಕರ್ಣನ ಖಾತಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೪೧); ತೇಜಿಯ ಚಳಚಮತ್ಕೃತ ಖುರದ ಹೊಯ್ಲುಗಳೊಳಗೆ ಕಿಡಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿದವು (ತೊರರಾ. ೬-೫೧-೩); ದುರುಳ ಶುಂಭಾನುಜಕಬಂಧವು . . . ಗಿರಿಯವೊಲು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಕೆಡೆದುದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೩-೬೨). [ಕುಪ್ಪರು + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪರು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಹಾರು. 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು]

ಕುಪ್ಪರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸರಕು; ಅದರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ(?): ನಾಲ್ಕುನಾಡ ಸುಂಕಮಂ ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯ್ಯಾದೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆಂತಂದೊಡೆ ಆಡಕೆಲಕ್ಗಕ್ಗೆ ವೀಸ ೧೦ ಉಂಬಳಂ ಕೊಡಿಗೆ ಪಣ ೨ ವಿ ೫ ಕುಪ್ಪರೆಗೆ ಪಣ ೧ ವಿ ೫ (ಕಇಆ. ೧೧೫-೧೯-೨೮; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಲು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರ. 'ಕುಪ್ಪಲು ಮಣ್ಣು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್ = (ಗೊಬ್ಬರದ) ರಾಶಿ, ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಲುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಮಣ್ಣು: ನಿಸ್ಸಾರವಾದ ಮಣ್ಣು ಆಸನದ್ವಾರದ ಮೂಲಕ ಕುಪ್ಪಲುಮಣ್ಣಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯೧). [ಕುಪ್ಪಲು + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕುಪ್ಪಶಿ (ನಾ). (?): ಪೂರ್ವ್ವ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಸನಮೆಂತೆಂದೊಡೆ . . . ಕುಪ್ಪಶಿಗೆ ಪಣ ೧ ವಿ ೫ ಕಪ್ಪುರ ಬಿಸಿಗೆಗೆ ಪಣ ೨ ವಿ ೫ ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರ ಬಿಸಿಗೆ ವಿ ೬ (ಕಇಆ. ೧೧೬-೨೦-೩೨; ?). [?]

ಕುಪ್ಪಸ, ಕುಪುಸ, ಕುಪ್ಪುಸ, ಕುಬಸ, ಕುಬುಸ (ನಾ). ೧. ರವಕೆ; ಕಂಚುಕ: "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ಶಿಬಿರಂಕಷಃ – ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧–೬೯); "ಕಂಚುಕಂ ಚೋಳಕಂ ಕುಪ್ಪುಸಂ ಬಾಚಟಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೨೪); ಚಿನ್ನದ ಸವಂಗಮುಪೂರ್ವದ ನೊಜ್ಜಿಯಂ ಪವಣ್ಣದೆದ ಸುವರ್ಣಪಾಶವದ ಕುಪ್ಪಸಮೊಪ್ಪೆ ಬೆಡಂಗ ನಾಲ್ತು ... ವಿಶಾಸದ ಸೂಕೆಯೊಡಿಪ ತೋಲ್ಬಂದರ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೦೩); ಒಜೆವೆರಿಪಿಡೆಱುಂ ಕುಪ್ಪಸವೆರಿಪದ ಮಿಾಹಮುಂ . . . ಎಂತುಂ ಲೆಕಕ್ಕಲ್ಲದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೪); ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸ ದೇಶ ಹಾರ ಓಲೆಯು ಬೇಡ (ಅವಖ. ೩೩–೫); ಪೀರಿಯ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು ದೇವಿಯೂ ಅನುಜರೂಪ ಬರುವರು (ಆರ್ಯಾಶ. ೨). ೨. ಕವಚ; ಕಂಚುಕ: ತೊಟ್ಟ ಪೊಳ್ಪಕೊಸ ಕುಪ್ಪಸವೊಪ್ಪ ಮನಾನೆ . . . ವೇತ್ರಧರಂ ಜನತಾ ಮನೋಹರಂ (ದಶಕು. ೭–೧೧೧); ಬಡಿಕೊಲುಗಳಕ್ಕೆಡವ ನುರು ಹಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸವ ಮೇಳವಿಸಿ ಹೊಜವಂಟಿನವೀಪಾಲ ದೇಂಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨೩–೮); ಮೊದಲಿರ್ದ ಮುದ್ರೆಯಂ ಸಂಘಟಿಸಿ ಕುಪ್ಪಸದ ಸೆಱಿಗಿಸೆಳ್ತೊಟ್ಟ (ಕ್ರಿಮಿಶಾ. ೩೦–೩೪). **ಕುಪುಸೆ**: ೧. ಹರಿಶೀ ಕಂಳಾ ಕಮಲಾದೇವಿ ಒಂಕೇ ಬಾಪೂರೀಕಿಟ್ಟನೊಳಗೇ ಕುಪುಸಾವೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೫೩). **ಕುಪ್ಪುಸೆ**: ೧. ಕುಪ್ಪುಸದೊಳಂಬುವೆಯ ಚೆಂಡ ನೊಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದಂ (ಚಪು. ೧೦–೭೫). ೨. ತೊಡೆವರಂ ಪರ್ಕಿರ್ದ ಕುಪ್ಪುಸವಪೆಸೆಯಲೆಯ್ದಂದು . . . ದಿನ್ನ ವಿಸೆ ಪಡಿ [ಯ]ರನು (ಉಮಾಶಾ. ೨–೧೦೩); ಕಯಿಯ ಕಂಬಯು ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಲ್ಲಾಯಿಸ್ಕಿ . . . ಕೊಡಗರ ಪರಿವಾರ ಬಂದುದು (ಅಂಶಾ. ೩೦–೬೪); ಕುಪ್ಪುಸ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗಂಧಸರ ಮೇಲ್ಮಯ್ಯ ಕವಚವಾಗಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ ಹೆಂಗಸರು ತೊಡುವ ವಸನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಿತೆ (ಸಮ್ಮಸಾ. ೧೯೪). **ಕುಬಸೆ**: ೧. ಅಳ್ಳ ತಂಗಿರ ಬಣ್ಣ ಅವರೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ ಕುಬಸದ ಬಣ್ಣ ಕುತ್ತಾಗಿಯ (ತಲ್ಲಿಯ. ೧೧೨). **ಕುಬುಸೆ**: ೧. ಪೊಡವಿಯೊಳು ಪರಹಿತದ ಪಣ್ಣಾವಳಿಯನುಟ್ಟು ಕೊಡುವ ದಾನಗಳೆಂಬೊ ಕುಬುಸ ತೊಟ್ಟು (ಪುರಂದ. ೧–೬೪–೩); ರೇತಿಯ ಜರತಾರಿಯ ಸೀರೆ ಕುಬುಸ ಗಳು (ಅಶ್ವಮ. ೧೧೯). ೩. ಹಾಲಿನ ಪೊರೆ: "ಪಿಯರ್ಕ್ಕಳ, ಮುಳ್ಳ ಕಂಚುಳ – ೨ ಪೊರೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಲಿನ ಹೆಸರು . . . ಕುಬುಸವಂ ತೊರೆದ ಹೊಸ ಹಾವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೫).

ಕುಪ್ಪುಸಸಮಾಜ, ಕುಬುಸಸಮಾಜ= ಮೊದಲಸಲ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದವಳಿಗೆ ಐದು ಅಥವಾ ಆರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತನವಿಕ್ಕಿ, ಹೂಮುಡಿಸಿ, ಹೊಸಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡು, —ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸು: ಅಂದು ಆಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುಪ್ಪಸಸಮಾಜ ಆರತಿಮಾಡಿದಳು (ವೈಶಾ. ೧೧೯೯); ಇಂದಿರಕ್ಕಂಗೆ 'ಕುಬುಸ' ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕರಿಂದ ಬಂದ ಅಮಂತ್ರಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಮಧಪೆ. ೪೫). [← ಪ್ರಾ. ಕುಪ್ಪಾಸ (< ಸಂ. ಕೂರ್ಪಾಸ)]

ಕುಪ್ಪಸಕಾಕಿಬಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳೆ; ಕುಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳೆ: (ಕ). [ಕುಪ್ಪಸ? + ಕಾಕ್ಕಿ + ಬಳ್ಳೆ]

ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ 'ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ, ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕರುಭಃ – ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಲಷಧ. ೨೦). **ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ**: "ಕೊಟ್ಟಾಲ – ಕುಪ್ಪಸಗಣಿಕೆ" (ಲಷಧ. ೬೪). [ಕುಪ್ಪಸ? + ಗಣಿಕೆ]

ಕುಪ್ಪಸಿಗೆ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ಕಂಚುಕಧಾರಿ: "ಬಳಸಿಗಂ – ಕುಪ್ಪಸಿಗಂ" (ಕವಿದ. ಸ. ೩೩ ಆಡು). 'ಬಳಸಿಗೆ' ಪರಾ. [ಕುಪ್ಪಸ + -ಇಗ?]

ಕುಪ್ಪಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಪ್ಪಸೋಗೆಯ ಕೊಪ್ಪಣಕ ಉಷಲೆಯೋದೆಯಮ × ಗೆ ಕೆಂಟ್ಟಿದು (ಎಕ. III, ಸಂಜಸ. ೬೮–೪; ೪೫). [ಕುಪ್ಪ + ಸೋಗೆ]

ಕುಪ್ಪೆಳೆ (ನಾ). ಬೊಕ್ಕೆ; ಬೊಬ್ಬೆ; ಗುಳ್ಳೆ. 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ಕಮು. ಕೊಪ್ಪಳ]

ಕುಪ್ಪಳಿ (ನಾ). ರಾಶಿ; ಗುಂಪು; ಗುಡ್ಡೆ; ಸಮೂಹ: ಎರಡುಂ ಕಿರಾತಬಳಮಾಗಳ್ ಕಾದಿದುದಸ್ತ್ರವಾರಿ ಧಾರಾವಳಿ ಕಂಂಡೊಳ್ ಪರಿಯ ಮುಂದದ ಕುಪ್ಪಳಿ ತೈಲಮಪ್ಪನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೯೪); ಬಲ್ಲರುಳ ಬಣಂಬೆ ಕಾಳಿಜದ ಕುಪ್ಪಳಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬–೧೨); ಕರಿಳ ಕುಪ್ಪಳಿ ಕಾಳಿಜದ ಹೆಮ್ಮರದಿ ಕೆನ್ನೆ ಕ್ಕಿರಿನ ಮಡು (ತೊರಣಾ. ೬–೪೫–೬೧). 'ಕುಪ್ಪೆಯ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ಕಮು. ಕುಪ್ಪಲ್]

ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಜಿಗಿಯುವಿಕೆ: "ರಂಭೆಯ, ರಂಭಣಂ, ರಂಭೆಗೆಯಂಯಂ, ರಂಭ್ಭಣಂ – ಈ ೫ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆ" (ಶಾಶಕ್ಕ. ೯೧); ಆ ಕುಪ್ಪಳಿಕೆಗೆ ನಿಡ ಗೆಂಡಸಿಗ ಕಾವು ಮುಂದು ಚಟ ಚಟ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಭಸಂ. ೩೫೬). [? + -ಇಕೆ]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗು: ಕರು ಕೊ ಕೊಳ್ಳ ಕ್ಕು ರ್ವಿ ಜೊಳ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ನೆಡಂದೆಱಲ್ ಸೂಸೆ (ಜಗವಿ. ೬–೫೭); ಉದಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದವು ರಥ (ಕುವ್ಯಾಡ್ರೂ.೧.೧೦–೧೧); ಕಪ್ಪಿನ ದೇಹಗಳ್ಗೀದು ಮುನ್ನೂಱಾಸೆಗೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುವು ಭೂಮಿಯಲಿ (ಅಂಪಾ. ೧೪–೭೭); ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ವೊಳಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೦ ವ). ೨. ರಾಶಿಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆ ಹಾಕು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: "ಕುಪ್ಪಳಿಸು – ರಾಶಿ (ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು)" (ಕವಭಾಗ); ಸಿದಿಲ ಕಡಿಗಳಂತಪ್ಪ ಕೆಂಡಂಗಳಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಗ್ಗುಳಮಂ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯೆ (ಒಹಿರ. ೧೫೩–೧೯). [ಕುಪ್ಪಳಿ + -ಇಸು]

ಕುಪ್ಪಳಿಸ್ಸು, ಕುಪ್ಪುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು; ನೆಗೆದು ದಾಟು; ಜಿಗಿ: "ಕುಪ್ಪಸಳಿಸೆತೆಸಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ದಾಂಟಿದುದಕ್ಕುಂ" (ಭಾರಾ. ೯); "ಕುಪ್ಪಳಿಪುದೆಸೆ ಹಾರುವುದು" (ಶಕ. ೩೫); ಕುರುಳ್ಳ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತಂಬಂ ಪಿಂತಂಬಮಂ ನೋಡಿ ಭೋರಂಕಸೆ ಸಿಂಹದ್ವಾಯಿಂದಂ ಗರ್ಜಿಸ (ವಿಕ್ರ. XI, ಚತ್ರದು. ೩೪–೧೯; 1124); ತೆಮಂಳ್ದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂದುಗೆಯ ತೊಡರ ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬಜ್ಜಂಲಿಗಂ ಸಂಟಿಬ್ಬರೆ ಮಚಗಿ ಸಜ್ಜಾದು ನೆಗೆದು ಕವ್ವಣಿ ಕವಿದ ಸೊಕ್ಕಿನ ಸೊವಡಿಂಗಂ (ಅಪಂಪ. ೨–೨೯ ವ); ಕಳಚಿ ಹಾಸುವನ್ಬುರಿಸಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ನುಬ್ಬರಿಸಲಪ್ಪಳಿಸಿ] ಕಂಠೀರವನ ಮೇಲಾಗೆ ಏಲುಕೆ ದವ್ವಿ . . . ಕಪ್ಪಾಗಲು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩–೭೭); ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಆಡುತಿರುವ ಕೆಸರು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಕರು. ೨೯೬). ೨. ಆವರಿಸು; ಕವಿ; ಮುತ್ತಿತ್ತು: ಚಂದ್ರಕಾಂತದೊಡ್ಡುಂಗಲ್ಲಳ ಕಾಂ ಂ ಹೆಯ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂತವಿದರಮಾಗಿ ಪೂಸ ಚತರಿಂತಿಯರು ಬಾಳ್ಗೊಂಂಡಪೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೬೪ ವ); ಆಗಸಕೆ ಪಾರದ ನೀರಡಮಟ್ಟದಿಗ್ವಧೂಳಲೆ ಕುಚ ಮಂಡಲಳ್ಳಮರ್ದ ನೂಕ್ಕುದುಕೊಲದ ಮೇಲಾಲುದಾಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದಗ್ರ ಮಂಜಂ . . . ಮಾಘಮಾಸದೊಳ್ (ಉಭಚಕ. ೪–೬೫); ಯಾರೋ ಬಂದ್ರುವೆಂದು ಸುದ್ದಿ ವಶಾರ ಕಂಂಬ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ (ರಂಗಸ. ೨೬೯). ೩. ಕುಸಿ; ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ಜರಿದುಬೀಳು: ಹಳಗೆ ಗಡಿಯನು ಮೇಲೆವಾಯ್ದ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತರಿಬಲ ಘಾಯ ಘಾಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೬); ದಿಗ್ಗಜಂ ದೆಂಡಡಿಸೆ ಕೂರ್ಮರ ಕುಪ್ಪಳಿಪಂದ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತು ರಂ ಗ. ೪೨–೨೬); ಏಲ್ಲಲೂ ಸಹ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಉರ್ಚಿಯಂ ಮೇಲೆ ಕುಪ್ಪಳಿದಳು (ಸವಗೀ. ೬).

೪. ಜಾರಿಬೀಳು; ಸೂಸು: ನರಹಱಿದರೆ ಕರುಳು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ನಾ ಧೃತಿಗೆಡೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೯೧); ಮಣಿಹಾರಂ ಘಳಿಲೆನೆ ತಾಗಿ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೪-೭೪); ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಶರಹತಿಯಿಂ ಜಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನನಾದೃತನದಱ ಪಿಳ್ಕು ಮಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊಱೆವೋಗಿ ಕೂಡೆ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಿನಂ(ಮಹಾನೇ. ೭-೬೮); ಒಡ್ಡೊಡ್ಡೊಡ್ಡೆನುತೊಡ್ಡಿ ಮೇಳದವಳ್ ಕುಂಕುಮವಾರಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸೆ ಪೊಯ್ದಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಡವಡವ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಪಂದಿಸು; ಮಿಡುಕು; ತುಡಿ: ಖಳನಸು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದುದು ಕಳವಳದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೨೬); ತಪ್ಪುವುದೊ ತಾಗುವುದೊ ಎಂದೆದೆ ಕುಪ್ಪಳಿಪ ದೇವಕಿಯ ಚರಣಕೆ ದೊಪ್ಪನೆಱಗೆಂ ದೊಯಿದು ಸಂತಸವೆಱಗಿಸಿದನೊಲಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೭೬). ೬. ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು: ಕಡುಪಿಂದಾ ಕಾಕನಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದೆಡೆಯಿದಾ ಪೂತನೀರಕ್ತಮಂ ಪೀರ್ದೆಡೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨೩). ಕುಪ್ಪುಳಿಸು: ೧. ಕೆಳರ್ದ್ದ ಕಿಶೋರ ಕೇಸರಿಗೆ ಕೋಳ್ಮಸಗಿರ್ದ್ದ ವಿಶೋರಗಂಗೆ ಕುಪ್ಪುಳಿಸಿ ಕುನುಂಗಿ ಪಾಯ್ವ × × ಗರ್ಜ್ಜಿಸುತಿಪ್ಪ ಜವಂಗೋರ್ಪ್ಪಡಗ್ಗಳಮೆನೆ ಕೊಂದು ಕೂಗುವನರಾತಿಬಳಂ ತಲೆದೋಱೆ ಬಮ್ಮಿಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೩೨; 1118). 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ಪರಾ.

[? + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಳಿಸು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ ದ್ರವದಿಂದ (ಚರ್ಮ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಸುಡು; ಬೊಬ್ಬೆಯೆಬ್ಬಿಸು. ೨. ಬೊಬ್ಬೆಯೇಳು; ಗುಳ್ಳೆಯೇಳು: (ಕಿ). ೩. ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾಗು; ಕಳಿತು ಹೋಗು: ಬಿಸಿಲಿನ ಜಳಕ್ಕೆ ಬಾಳೇಹಣ್ಣು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪಳ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಳೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಗಂ ಬಿದಿಯಮ್ಮಂ ಕುಪ್ಪಳೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಗೋಸಹಸ್ರಕೆ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮-೧; 950). [ಕುಪ್ಪಳ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಬೆಳ್ಳಿಮಾಣಿಯ ಶ್ರೀ ಗಾಮುಣ್ಡರುಂ ಕುಪ್ಪಾಲ್ಮಾದವರುಂ(ಎಕ. III, ಶ್ರಿರಂಗ. ೧೬೦-೨೦; 800).

[< ಕೊಪ್ಪಲ್ ?]

ಕುಪ್ಪಿ$_1$ ಕುಪ್ಪೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಚರ್ಮದ ಕೋಶ; ಬತ್ತಳಿಕೆ: ಹೊಸ ಹೊದೆಗಟ್ಟುವಂಬುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಯನಾವರಿಪಾರ್ದ್ರಜಾಳಮಂ ಪಸರಿಪ . . . ಪುಳಿಂದ ಸಂಕುಳದ ಪೆರ್ಕಣದಿಂದೆಸೆದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೪). ೨. ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ, ಲೋಹ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ; ಹೂಜಿ; ಸೀಸೆ: "ಕುಪ್ಪಿ (ಕುಪ್ಪಿಗೆ) - ಕೂಪೀ - ಬಾಟ್ಲಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ರೂಪ್ಯದ ಕುಪ್ಪಿಗಳೊಳಂ, ಪಳಿಕಿನ ಪುಡಿಕೆಗಳೊಳಂ . . . ತೀವಿದೆನಿತಾನುಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮಂ ಪಿಡಿದು (ಜಗವಿ. ೬-೧೮ ವ); ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ ಗಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು (ವಿವೈವಿ. ೪೫); ಒಂದು ಕುಪ್ಪಿ ಸಾರಾಯಿ ತರಿಸಲು ಮನೆಯೊಡೆಯನು ಮರೆತಿರಲಿಲ್ಲ (ಧೂಮಮ. ೪೨). ಕುಪ್ಪೆ$_3$. 'ಕಳ್ಳಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೂಪೀ]

ಕುಪ್ಪಿ$_2$ 'ಕುಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಪ್ಪಿ$_3$, ಕುಪ್ಪೆ$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಬಿಳಿಕೊಮ್ಮೆ, ಬಿಳಿ ಉಪ್ಪಿ ಎಲೆ, ಆಡುಸೋಗೆ, ಹಾಲುಕೊರಟಿಗೆ, ಕುಪ್ಪಿಎಲೆ.... ಇವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸ ಸೇ ೧ ರಂತೆ (ಸಕವೈ. ೪೪೫ ಪರಿ). ಕುಪ್ಪೆ$_4$. 'ಕುಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕಟ್ಟುಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ: (ಕಿ).

[ಕುಪ್ಪಿ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಹಾರು; ಲಂಘಿಸು; ನಲಿದು ಮುದುವಿಕ್ಕಿ ಗುಮ್ಮಡಿಗೆಲವಂ ಪೆರ್ಗರಡಿಯಂತೆ ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕಿ ಕರಂ ಕೆಲೆವಂ ಕಣ್ಣಪ್ಪಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೭-೧೩೭). [ಕುಪ್ಪು$_3$ + ಇಕ್ಕು]

ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: ತುಪ್ಪಕೇರೆ, ಕುಪ್ಪಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೨-೨೨). [ಕುಪ್ಪಿ$_3$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಪ್ಪಿ$_1$: ಕಾಜಿನ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಲಿಪ್ಪ ನೀರೆಣ್ಣೆಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೬೧-೬೦೧); ರಸಾಯನದ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ತನಿವಣ್ಣಂ ತಿಱಿಯಲ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೮೦); ಚತುರ್ವಲ ತುಮುಲೋಚ್ಚಾವಚನಾದದಿನಾದಂ ತೀವಿದ ಕುಪ್ಪಿಗೆವೊಲಾದುದಬ್ಜಭವಾಂಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೨-೯); ಪನಿನೀರ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯಾಂತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೯). ೨. ಕೊಳವೆ: ಕದಳೀಗರ್ಭದೆ ವಿರಚಿಸಿ ಮದನಂ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಲ್ಲಿ ಕುಳಿರ್ವ ಮರ್ದಂ ತೀವಿದನಡಕಲಿಟ್ಟನವನೆನಿಸಿದುವೆಸೆವ ಸಿತೇಕ್ಷುದಂಡ ಮಂಡಲಿ ಬನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೩). ೩. ಬಾಣದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುವ ಚೂಪಾದ ಮೊನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಹೊದಿಕೆ, —ಮೊನೆಯಾದ ಅಲಗು: ಬಿಸಿಬಿಸಿಯ ಬೋಳೆಗಳ ತಳಪದ ರಸುಮೆಗಳ ಕವಲಂಬುಗಳ ಡಾಳಿಸುವ ಕಣಲಿಗೆಯಲಗುಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯ ಕೋಲುಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೪೪-೯). ೪. ಮುತ್ತು, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಚಿನ್ನದ ಮುಚ್ಚಳ, —ಹೊದಿಕೆ, —ಸಂಪುಟ: ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಯ ಮಣಿಯಂ ತಂದು ಕುಪ್ಪಿಗೆಯನಿಕ್ಕಿ ವೆಜ್ಜಂ ಮಾಡಿ ನರದ ನೇಣಿಂದೆ ಹಸಮಾಡಿದ ಎಕ್ಕಾವಳಿಗಳಂ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೪); ಕೊರಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳ ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಹಾಕಿಸಿ, ಜೊತೆಗೆ ಗೌರಿಶಂಕರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಹಾರ . . . ಅರ್ಪಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೮೧೪). ೫. ಹೆಂಗಸರು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ, ಅರ್ಧಗೋಳಾಕಾರದ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ, —ಕರ್ಣಾಭರಣ: ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆಗಳೆಂದರೆ ಕುಪ್ಪಿಗೆ, ಬುಗುಡಿಕಾಯಿ, ಜಡೆಹೂವು (ನನ್ನೂರು. ೭೨). ೬. ದೇಹದ ಒಂದು ಅವಯವ; ಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲಿನಚಿಪ್ಪು; ಮಂಡಿಚಿಪ್ಪು (?): ಸಂಚಿತವಾಗಿ ಕುಪ್ಪಿಗೆಯುಂ ಕೂರ್ಚೆಯುಮೂರ್ಧ್ವಜಾನುಮಂಜರಿಯೊಳು (ಅಶ್ವವೈ. ೧-೨೮). ೭. ಪಾತ್ರೆಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮುಚ್ಚಳ, —ಬಿರಡೆ: ಮಿಸುನಿಕರುಶ[ಕ]ಲಶಂಗಳೊಳು ಸರಸರಸದುಂಬಿ ಸಸಿನೆ ನೀಲದ ಕುಪ್ಪೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೨೪-೨೪).

[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ]

ಕುಪ್ಪಿಗೆ ಮಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ: (ಕಿ).

[ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಮಾತ್ರೆ (ನಾ). ಭರಣಿ, ಹೂಜಿ ಅಥವಾ ಸೀಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಔಷಧದ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ: (ಕಿ).

[ಕುಪ್ಪಿ$_3$ + ಮಾತ್ರೆ]

ಕುಪ್ಪಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಗಂಟಲೊಳ್ ದೊಡ್ಡವೆಣನಡ್ಡಂ ಸಿಲ್ಕೆ ಮೆಲ್ಕಂ ಮಗುಚ್ಚುವುದುಂ ನೆತ್ತರುಂ ನೆಣನುಂ ಕರುಳುಂ ಕಬ್ಬಸಮುಮೆಲ್ವುಮಡಗುಮೊಡಗಲಸಿ ಸುರಿದು ಮುಂದೆ ಕುಪ್ಪಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಮಾನಸರಂ ತೆಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಗಪಿ] (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೭). [ಕುಪ್ಪು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: (ಕಿ).

[ಕುಪ್ಪು$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಪ್ಪು1, ಗುಪ್ಪು1 (ಕ್ರಿ). ೧. ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಪ್ಪೆಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆ ಕೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗಿಸು: "ಕುಪ್ಪು – ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಗುಪ್ಪು1**: ೨. "ಮರೆಯಾಗಿರು, ಮುಚ್ಚಿರು, ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿರು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ]

ಕುಪ್ಪು2, ಗುಪ್ಪು2 (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರು; ನೆಗೆ; ಕುಣಿ: ತಿಂದು ತೇಗಿ ತೇಗಿ ತೂಗಿ ಕೆಲೆಗಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ಬಿ ಕೊರ್ಬಿ ನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧–೧೨೮ ವ); ಕುಪ್ಪುವ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ಗುರುಳ ನೊಯ್ಯನೆ ಸೇರಿಸು (ಉದ್ಭಟ. ೨–೫೧). ೨. ಕದಕ್ಕದಿಸು; ಅದಿರು; ಕಂಪಿಸು: ಕುಣಿವುತ್ತಿದ್ದುವು ಮೊಲೆ ಕುಪ್ಪುತಿದ್ದುವು ತುಟಿ ಪೆಣೆವುತಿದ್ದುವು ದುಂಡುದೋಳು (ಭರಚ. ೪೧–೭೭). **ಗುಪ್ಪು2**: "ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೩೦೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪುಱು; ತುಳು. ಗುಪ್ಪು = ಚೆಲ್ಲು]

ಕುಪ್ಪು3 (ನಾ). ಹಾರುವಿಕೆ; ನೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕುಣಿತ. 'ಕುಪ್ಪಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಕುಪ್ಪು2]

ಕುಪ್ಪು4, ಗುಪ್ಪು3 (ನಾ). ೧. ಉಬ್ಬಾದ ವಸ್ತು; ಡುಬ್ಬ. ೨. ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆ, —ಉಂಡೆ. 'ಒಲೆಗುಪ್ಪು' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಗುಂಡಗೆ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಡ್ಡೆ: "ಕುಪ್ಪು–ಪುಂಜೀಕರಣೇ (ರಾಶಿಮಾಡು), ರೋಗಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಪುಂಜೀಕರಣ ಲಂಘನಾಮಯಭೇದಗಳೊಳು ಕುಪ್ಪು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೧). **ಗುಪ್ಪು3**: ೨. ಒಲೆಯ ಗುಪ್ಪುಗಳಂತೆ ಮೂರು ದಿಣ್ಣೆಗಳಿವೆ. (ಅಲಿಮಾ. ೪); ಆರು ಒಲೆಗಳಿಗೆ ಇಡಲೆಂದು ಹದಿನೆಂಟು ಗುಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಪಾತ್ರೆ ಇರಿಸಲು ಚೌಕವಾಗಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡಿದರು (ಮೂಲಾನ. ೧೦೯). [?]

ಕುಪ್ಪುಟೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಟಲ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಅಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ ಕುಪ್ಪುಟೂರಾ ಸಾಸಿರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗುಂ ಸಾಲೆ ಅಚನ್ದ್ರತಾರಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫–೯; 890 ?); ಶ್ರೀಮತು ಕುಪ್ಪುಟೂರಟ್ಟಾಣಾನ್ತರಕ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೨–೨; ?). [? + ಊರು3 (< ಊರ್)]

ಕುಪ್ಪುಸ ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಗಣಿಯ ಮೇಲಿನ ಮಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆ; ತಿಪ್ಪೆಮಣ್ಣು: ಕುಪ್ಪುಳದ ಮೇಲೆ ನಾಯಿಕೊಡೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [< ಕುಪ್ಪೆ1]

ಕುಪ್ಪುಳಿಸು 'ಕುಪ್ಪಳಿಸು2' ನೋ.

ಕುಪ್ಪುಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸದಾ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಸಂಬಾರಕಾಗೆ; ಭರದ್ವಾಜಪಕ್ಷಿ: ಈ ದಿನ ಅನಂತ ಒಂದು ಕುಪ್ಪುಳುವನ್ನು ಹೊಡೆದ (ರೂಢಿ).

[← ತುಳು. ಕುಪುಳು, ಕುಪ್ಪು]

ಕುಪ್ಪೆ1, ಕುಂಪೆ, ಕುಪ್ಪಿ2, ಗುಂಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ1, ಗೊಪ್ಪೆ1 (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ಒಟ್ಟಲು; ಸಮೂಹ: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ತೊಲ್ಮೊಜಡಿಎ ಕಲ್ಕುಪ್ಪೆಎ ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩–೨೮; 550); ಕಸಕುಪ್ಪೆಯೊಳ್ ತಾಮರೆ ಮೂಡಿದುದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೫–೨೦); ಧಾನ್ಯದ ಕುಪ್ಪೆ ಮೇಲಿಟ್ಟ ವರಜಲಪಾತ್ರೆ ಸೊಗಸಲು (ವರ್ಧಚ. ೫–೪೭); ಚಪಲ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಒಪ್ಪವಡೆದು ಕುಳಿತಿರ್ದರು ಹಣ ಹೊನ್ನ ಕುಪ್ಪೆಯ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು (ಮೋಹತ. ೩–೨೭). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು; ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಒಟ್ಟಲು; ತಿಪ್ಪೆ: "ಗೊಬ್ಬರದ ರಾಶಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧); ಖಳ ನೊಳವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆ [ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪೆ, ಮಪ್ಪೆ, ಕೆನ್ನೆ] ವರಮೆಂಬವೊಲಾಂಬರಮುಂಟೆ ನಿನ್ನದೊಂದಳವು (ಪಂಪಭಾ. ೨–೬೦); ಪುಟುವಿಂಗೆ ಕುಪ್ಪೆವರಂ (ಅನಂಪು. ೧೩–೮೪). 'ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ದಿಣ್ಣೆ; ತೆವರು. 'ಜಾರು ಗುಪ್ಪೆ' ಪರಾ. **ಕುಂಪೆ**: ೧. ಕಾಗೆಯ ಬಳಗದಂತೆಯುಂ ಕಪ್ಪೆಯ ಕುಂಪೆಯಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೨೩–೧೩೨). **ಕುಪ್ಪಿ2**: ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಬೂದನನಂ ಧರೆಯಕಲ್ಲ ಕುಪ್ಪಿ (ಎಇ. XV, ೯೮–೨೫; 1074). **ಗುಂಪೆ**: ಅದರಿಂದ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಉಸುಬಿನ ಗುಂಪೆ ಉಂಟಾಗುವದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮); ಕಲ್ಲುಗುಂಪೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಓಣಿ (ರಕ್ತರೂ. ೩). **ಗುಪ್ಪೆ1**: ಅಡಕೆಯ ಗುಪ್ಪೆಯಷ್ಟಾಭರಣಗಳುಂಟು (ಭರಚ. ೮೦–೧೩); ಯಾರ್ರೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಸದ ಗುಪ್ಪೆ ಹಾಕಿರೋರು (ರಂಗವ. ೩೧); ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿದ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಪ್ಪೆ (ನವ್ಯಧ್ವ. ೫); ಈ ಬಿಳಿಯ ಮೋಡಗಳು ಮರಳಿನ ಗುಪ್ಪೆಗಳ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ (ರಾಕ್ಷಮು. ೪೩). **ಗೊಪ್ಪೆ1**: ೨. ಸ್ನೇಹಿತನಿದ್ದ ಗೊಪ್ಪೆಯನುಪಪತಿ ಬಂದು ನೇಹದಿ ನೋಡಲೆಂದಗೆಯೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮–೨೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪೈ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ಕುಪ್ಪೆ, ಗುಪ್ಪೆ; ಕೊಡ. ಕಪ್ಪಿ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ; ಪರ್ಜಿ. ಗೊಂಡಿ. ಕುಪ್ಪ; ಕುಇ. ಕುಪ; ಕುವಿ. ಕೂಪ; ಮಲ್ತೊ. ಕೊಪ]

ಕುಪ್ಪೆ2 'ಕೊಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ3 'ಕುಪ್ಪಿ1' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆ4 'ಕುಪ್ಪಿ3' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಹಾಕು; ಗುಡ್ಡೆಮಾಡು: ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ತರಗೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೂಡಿಸು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ1 + ಕೂಡಿಸು1]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕುಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಬೀಳು: ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಷ್ಠವನಗ್ನಿ ಮೋಹಿಸೆ ಕುಪ್ಪೆಗೆಡೆವುದು ಭಸ್ಮ (ಗಗತಾ. ೧೬–೪೬).

[ಕುಪ್ಪೆ1 + ಕೆಡೆ1]

ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು; ಗುಡ್ಡೆಹಾಕು: ಅವಳ್ ಕದುಬಿಂ ಕರುಮಾಡಮನೇಱಿಯೆಮ್ಮಂಗಳದೊಳ್ ಪೊಮ್ಮಟೆಗಱಿದಪ್ಪುದು ಗುಡಿಸಿ ಕುಪ್ಪೆಗೆಯ್ವಂ ಬರ್ಪುದೆಂಬುದುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬–೨೩೭ ವ).

[ಕುಪ್ಪೆ1 + ಕೆಯ್1]

ಕುಪ್ಪೆಗೊಳ್, ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗು: ಕೆಲದೊಳ್ಕುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ಮಾಣಿಕಂಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಡನೆ ಬಾಳಕನ ಮೆಯ್ವೆಗಳು ದಳವೇಱಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪–೯೫ ವ). **ಗುಪ್ಪೆಗೊಳ್**: ಮಡುಗಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತರ ಪೆರ್ವೊನಲಿಂ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಗುಪ್ಪೆಗೊಂಡ ದೊಂಡೆಗರುಳ್ಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೧೨೦ ವ). [ಕುಪ್ಪೆ1 + ಕೊಳ್1]

ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಸಹಾಕಲು ಮಾಡಿರುವ ಬಾನಿ; ಕಸದ ತೊಟ್ಟಿ: ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯ ಮರೆಯಿಂದೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಈಚೆಗೆ ಬಂದನು (ಕಾಬಝಾ. ೩೧); ಮನೆಯ ಕಸಮುಸುರೆಗಳನ್ನು ಕುಪ್ಪೆತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಕುಪ್ಪೆ1 + ತೊಟ್ಟಿ2]

ಕುಪ್ಪೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ . . . ಮಯ್ದುನ ಗೊಮ್ಮಯ್ಯಗೆ ಕುಪ್ಪೆನಾಡ × ಪ್ಪನಾಡ ಮಣಲೂರೆಂಬಗ್ರಹಾರದ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೬೪–೬; 976).

[ಕುಪ್ಪೆ0 + ನಾಡು]

ಕುಪ್ಪೆಮಣಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿಗೆಯುಳ್ಳ ಮಣಿ: ನವಿತ್ರಿಭಾಗವುಂಗಿದು ದೆಳ್ಳತ್ತುಗಳ ಪವನಸುತ ಪೊಂಗೇದಿಗೆಯನು ತರತರಕೆಟ್ಟು ಸವಿನಯದಿ ಪೆಱದುವುದರಾಗ್ರವನು ಕುಪ್ಪೆ ಮಣಿಗಣದ ಕುಚ್ಯಂಗಳಮರ್ಚೆ (ಪಪವೋ. ೧೩-೪೫). [< ಕುಪ್ಪಿಗೆ + ಮಣಿ]

ಕುಪ್ಪೆಯ 'ಕುಪ್ಪಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಪ್ಪೆಯರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಧವಳ ಪಡ್ಮನಾಳಂಗಾರ ಅಹಸಾದಿಕ್ಕ ಶ್ರೀಮಚ್ಚುಕ್ಕೆಯರಸಱ್ಗೆ ಎರಿಗೆಲ್ ನಾಡನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೨-೧೧ ; ೪೮೧). [ಕುಪ್ಪೆಯು (< ಕುಪ್ಪಯ್ಯ) + ಅರಸ]

ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಳ್ಳು (?): "ಪಪಿತ್ರಾ – ಕುಪ್ಪೆಯೆಳ್ಳು, ಪುತ್ರಜೀವಿ " (ಬಿಷಧ. ೯೧). [ಕುಪ್ಪೆ + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ನೆಗೆ; ಜಿಗಿ: ವಿರಹಿಗೆ ಬೇಗೆಯಂ ಪ್ರಿಯಗೆರ ರಾಗಮನಾಗಿಸುಗುಂ ಬನಂಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ . . . ಕುಪ್ಪೆವಾಯ್ವ ಳಪ ಮಂಡಿ ಮುಱುಂಗುವ ಜಳ್ಕಪಕ್ಕಿ (ಸೂಕ್ಷ ಸು. ೪-೪೧). [< ಕುಪ್ಪು + ಪಾಯ್][1]

ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಉಪ್ಪಿಗಿದದ ಸೊಪ್ಪು, —ಎಲೆ: ಪಾಂತ ವೀರಚಸಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಮೂರುದುಡ್ಡು ತಂಕಳವನ್ನು ಸೇವಿಸೆ ಧರಿಯಾಗುವುದು, ಪ್ರಯತ್ನಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೧೫). [ಕುಪ್ಪೆ (< ಕುಪ್ಪು) + ಸೊಪ್ಪು][2]

ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತ ಕುಬೇತಾಯಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ; ಕುಪ್ಪೆಯ ತಾಯಿತ: ಬೆಲಸಾದ ಚಂದ್ರಹಾರಂ ಶಿವದಾರ ಕುಪ್ಪೇವುತಾಯಿತವನು (ಸಿದ್ದ ಕಾ. ೧೧-೧೨). **ಕುಬೇತಾಯಿತ**: ಶಿವದಾಕ್ಕೆ ಪೋದಸಿದ ಬಂಗಾರದ ಕುಬೇತಾಯಿತಗಳು ಕತ್ತಿನ ಮೇಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಬಿಬ್ಬಹೊ. ೧೩). [ಕುಪ್ಪೇವು? + ತಾಯಿತ]

ಕುಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಲೋಹ; ತಾಮ್ರ, ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹ: "ಕುಪ್ಯಂ – ಆ ದೆಳ್ಳ ಬಂಗಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೀರೆಯದು. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಂಚು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪೆಸರು " (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೦). ೨. ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾಣ್ಯ, ಪಾತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು: "ಆಅಸಟ್ಟಸಂಬುದು ಹೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯಂ; ಈ ಱಡೆ ಮೆ ಕುಪ್ಪವೆಂಬುದು" (ಜ ಆ ಯು. ೧೪-೮೧); " ವಸುಧಾಶತಮಾಗಿರ್ದ ಧನವುಪಕುಪ್ಪ ತದನ್ನಂ ಕುಪ್ಪವಂಕ್ಕು " (ಮಂಗಗಾ. ೧೭-೧೫); ಆತಥಯುಮಂ ತವುಗೆ ಜಯಂಪತಿ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಕುಪ್ಪಸಾರಾದಿ ಧನತತಿಯಂಕೊತ್ತು (ಅದಿಪು. ೧೨-೬೬); ಇರೆ ಕುಪ್ಪ ನಿವೇಶನ ಧವರಾ ಧಾನ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮುಖ್ಯವೆಂದಿವು . . . ಪರಿಮಾಣ ಪರಿಗ್ರಹವ್ಯತಕ್ಕ ವಿಚಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೬). ೩. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಭರಣಗಳ ಹೊರತು ಇತರ ಎಲ್ಲ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ, ಧಾವಳಿ, ಗಂಧ, ಕುಂಕುಮ ಮೊದಲಾದುದು: "ಕುಪ್ಯ – ಕ್ಕಾವು ಕಾರ್ಪಾಸ ಕೌಶೇಯ ಚಂದನ ಕುಂಕುಮಾದಿ ಕುಪ್ಯಮುಂ " (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೮೨). 'ಆಕುಪ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ಪರ್ಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದ ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಚರ್ಚೆ; ಕುತರ್ಕ. 'ಕುಪ್ಪತರ್ಕಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ಪತರ್ಕಿಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಾದಿಸುವವನು; ಕುತರ್ಕ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟತಾರ್ಕಿಕ: ಕುಪ್ಪತರ್ಕಗನಾವನಾದೊಡೆ ಭೂಪ್ರಚರನಾಗ್ಯೆದೆ ತಿರ್ತಿಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಭಕ್ತನೆಂತಹನು (ಬಸಪು. ೪೩-೬೨). [< ಸಂ. ಕುಪ್ರತಾರ್ಕಿಕ]

ಕುಪ್ರಬೋಧೆ (ನಾ). ಸದೋಷವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನ; ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ; ತಪ್ಪುಭಾವನೆ. 'ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧ]

ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು; ತಪ್ಪುತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು: ಅಶ್ರತ ಮನಜ ಶಿವಮಹಿಮೆಯಂ ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮರಿರ ಕೇಳಲ್ಬಾಪ್ಪುದೇ ನಿಮಗೆ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೧). [ಸಂ. ಕುಪ್ರಬೋಧಾತ್ಮನ್]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಗು). ಕೆಟ್ಟಹೆಸರು ಬಂದ; ಅಪಖ್ಯಾತಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿಗೊಳಗಾದ: ನಗರದ ಒಂದು ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೋಟಲಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೆಂದು ಪೋಲೀಸರು ಅವಕೆಳ ಜನರನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ದೂರಪ. ೧೧). 'ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು; ಅಪಕೀರ್ತಿ; ಅಪಯಶಸ್ಸು: ಮುಯಿಳ ಕಾದಿರವು – ಸಹಿಷ್ಣುತೆಗಾಗಿ ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗಳಿಸಿದವನು ಕೂಡ ಧೀರತೆಯಿಂದ ಶರ್ವಹಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದ (ಪ್ರಕಾಸಾ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕುಪ್ರಿಯ (ಗು). ಪ್ರಿಯವಲ್ಲದ; ಅಹಿತವಾದ: (ಪ). [ಸಂ.]

ಕುಬಳು, ಕುಬುಳು (ಕ್ರಿ). (ಕುಡುಗೋಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ) ಕೆತ್ತು, —ಕುಳ್ಳು: (ಪ). **ಕುಬುಳು**: (ಪ). [?]

ಕುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ; ಕಲ್ಲುಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಾರ್ಗ; ಕಾಡುದಾರಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುರ್ಮಾರ್ಗ. ೧,೨: ಅರು ಬಲ್ಲರು ಶಿವೊಗದ ನೆಲೆಯ . . . ಅಪ್ಪ ಕುಬಟ್ಟೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಯಾರ್ಡ್ಯದ ದುಷ್ಟ ಮೃಗಂಗಳೆಬ್ಬಿಸ್ಯ ಕೊಂದು ಅಪ್ಪ ಮದಕರಿಯನಸಟ್ಟಿಟ್ಟು ಧಕ್ಷಿಸಿ ನಪ್ಪವಾಗಿ ಹೋದ ಹೊಲೆಯಂಗಳ್ಗದೆ (ಶಿವಗಂ. ೯೫೧). [ಕ್ಕು ? + ಬಟ್ಟೆ]

ಕುಬಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬಾಜಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಸಮಂಳ್ಳಳ ರಿಕ್ಕೊಡೆ ಕಾಜಗೊಡೆಯನುಂ . . . ಳು ಬಾ ಜಾರಿಯು (ಎಳೆ. III, ಪಂಚಪ. ೧೩೯-೯ ; ೩೧೨ ?). [ಕುಬು + ಆಜಾರಿ]

ಕುಬಾಯಿ (ನಾ). ಗಾಜು, ಪಿಂಗಾಣಿ ಅಥವಾ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾತ್ರೆ; ಜಾಡಿ; ಹೂಜಿ: ದೊಡ್ಡ ಅಂಡುಬಾವಿನ ಕುಬಾಯಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಪಶ್ಮಿರುಗಳಂ ತುಂಬಿ (ಸೌಗಂ. ೪೦೭-೬೨).

[< ಸಂ. ಕೂಪಿಕಾ ?]

ಕುಬಾಳು (ನಾ). ಜಾವನೆಯ ತುದಿ, —ಶಿಖರ: ಮನೆಯ ಕುಬಾಳಿ ನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲಮಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕಂಬಹಾ. ೬೦). [← ತುಳು. ಕುಬಳ್]

ಕುಬಿಬಿಱಿ 'ಕುಬುಬಿಱಿ' ನೋ.

ಕುಬುಕು 'ಕುಬಕು' ನೋ

ಕುಬುಜ (ನಾ). ಕುಬ್ಜ; ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ: ಕುಬುಜವಾಮನ ವಿಳ್ಳತಿ ವಿಗ್ರಹದ ಕೂಲಹಸ್ತದ ಬಹುವಿಧಾಯುಧ ಜಾಲದೃಢ್ಯಿಯ ಭೂತ ಭೀತಾಳಿ (ನಳಭಗ. ೪-೨-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜ]

ಕುಬುಜೆಸು (ಕ್ರಿ). ದೇಹವನ್ನು ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸಿ ಕುಳ್ಳುಮಾಡು; ಬಾಗು: ಕಾರಡಿಳೆ ಮೃಗಮಂಬನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ನಿಡದಿಯುಟ್ಟು ಕುಬುಜು ಕುಬುಜಿಸಿ ಕುಗ್ಗಿ [ಜಾಹಾಂ. ಕುಬಿದು ಕುಬುಜಿಸೆ ಕುಗ್ಗಿ]ದಂಡಿಸೋಟಂ ಕರಂ ಸಂಧಾನದೊಳಂ ಮಗ್ಗಿ (ಕಬ್ಬಂರ. ದ. ೧೨೬-೨೩).

[ಕುಬುಜ + -ಇಸ್ಯ್]

ಕುಬುಜೆ (ನಾ). ಕುಬ್ಜೆ; ಕುಳ್ಳಿ: ನಿಗುಬಡಿವನು ಕುಬುಜೆಯು ಳಳೆಬರವ (ನಳಭಗ. ೩-೨-೨೩); ಅಂದಿಗೆ ಕುಬುಜೆಯಾದಾರಿಸಿದ ಬೆಂದ (ಚಕವ. ೬-೪೦). [< ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿ; ದುರ್ಮತಿ: ಕಡೆಯ ಪಾಳ್ಪೇಗುಲ ದೊಳದನೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರಿ ಕುಬುದ್ಧಿಯರ ಸಂಗದಿಸಿ(ಬಸವ. ೬೨–೫೨). ೨. ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ: ಕುಜಬಾಸನಸನನೆ ಕುಬುದ್ಧಿಯಾಕೆ ಕಟ್ಟಬಾಕೆಯ ದುಷ್ಪನನೆ (ಕಬಸ. ೫–೧೯). [ಸಂ.]

ಕುಬುಬಿಱಿ, ಕುಬುಬಿಱು, ಕುಬ್ಬಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕುಬುಬು ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಬೊಬ್ಬಿಡು: ಅಟ್ಟ ಕುಣಿಯಲು ಕುಬುದಿಱಿದು ತಲೆಯೊಬ್ಬಲನು ತೂಹಿದನು (ತೊರಣ. ೩–೬–೧೩); ಪುಕ್ಕ ಪಾಣಪನಧಿಕೆ ವಿರಹಿಗಳ ಕೊಡದೆ ಕುಬುದಿಱಿದಿಕೆ ಯುಱೆ ಮನಕೆತಿ ತಾಪವಿಕ್ಕತ್ತಿನೇರಿಲ್ಲೆ (ಕಂಪ. ೯–೧೪); ಕುಬುದಿಱಿದು ಪೋಯೆಂದಾರ್ದ್ರ ಖತಿ ಮಕಗಂತೆ (ಭೋ ೧ ರಾ ಸು. ೧೧–೭). **ಕುಬಿಬಿಱಿ** : ಕುಲಿರಯೆಂಬಾಲಿಸತ ಕುಬಿದಿಱಿಯುಯತ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನು ತಱಿದು ದಿಸುಪಲಿ (ಕರ್ಣಪ. ೬–೨೪); ಉಭಯ ಬಲದಲಿ ಹೂಣಿಯ ಪಟುಭಟರಾಗ ಕುದಿದಿಱಿದುದಬ್ಬರಗೈದು . . . ಇಱಿದಾಡಿದರು (ಕಂಪವಿ. ೧೯–೬೧). **ಕುಬ್ಬಿಱಿ** : ವಾಂಜಾತ್ಮಾಜಕರ್ಕಳಾರ್ಥದಿಸಿ ಕುಬ್ಬಿಱುದು ಪುಟಿನೆಗೆದು ಕುಕಿರಿಱಿದರು (ವಿಕ್ರಪ್ರ. ೩–೧೬–೧೦).

ಕುಬುಬಿಱಿದಾಡು = ಬೊಬ್ಬಿಡು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಾಡು: ಬಳಿಕತ್ತಲಿಕ್ಕಿತು ಕುಣಿದು ಕುಬುದಿಱಿದಾಡಿ ಭೈರವಗಣ ದಿವೇಂದ್ರ ಕುಮಾರರಬಲ (ತೊರಣ. ೩–೬–೯). [ಕುಬುಬು + ಇಱಿ]

ಕುಬುಬು, ಕುಬುಬೂ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕುಬುಬೆನುತ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದನಗ್ರ ಪ್ರಬಲ ವಾನರರಾಜನಿರಿನಲೆ (ಉವ್ಯಾಳ. ೩೬–೧೩); ಇರ್ವರುಂ ಮತ್ತೆ ಮೈವಣಱಿದೊಱಗಿದಂತಿರ್ದು ಕುಬುದಿಂದು ಕೂಡ ಭೂಮಿಯುತ್ತುದ್ದರೇವೊಗಳಂಗ (ವೀಕೃತಿ. ೬–೮–೪೧); **ಕುಬುಬೂ** : ಮನುಳಂಗಳಂಬಬ್ಬಳಿಗೊಂಡು ವರ್ಕಿಸುವ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊಲ್ಲಱಗೆವೆಂದು ಕು ಬು ಬೂ ಯೆಂ ದು ಬೊಬ್ಬಿರುತಿಹವದೆಲ್ಲಿಹಳಿಗಳೆ (ಅಂಜಚ. ೬–೧೫೩).

ಕುಬುಕುಬುಬು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ವ್ಯಸಭೀಕ ಭೆಱಿಸುತೊಮ್ಮೆ ಹೂಂಕಾರಗೊಡಲಿಕಾತಾಕವೊಡೆದಂತೆ ಕುಬುಕುಬುಬೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುದು (ಸಿಂಗಣ. ೩–೧೫).

ಕುಬುಬೂ 'ಕುಬುಬು' ನೋ.

ಕುಬುಸ 'ಕುಪ್ಪಸ' ನೋ.

ಕುಬೇತಾಯಿತ 'ಕುಪ್ಪೆವುತಾಯಿತ' ನೋ.

ಕುಬೇರ (ನಾ). ೧. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ಧನಪತಿ: "ಧನಪತಯಕ್ಷ ಶ್ರೀದಂ . . . ಧನದಂ ಕುಬೇರ ನಕಳಾಧಿನಾಯಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮–೪೬); "ಸುರರಾಜನಗ್ನಿಕಾಲಂ ನಿರುತಿವರುಣನಾ ವರುತಂ ಕುಬೇರಭಕಂ ದಿಶಾಧಿಪರು" (ಮಂಗಣಾ. ೧೭–೧೪); "ಆ ಕುಬೇ [ಪಾತಾಂ. ವೇ]ರಂ ಪೊಸ್ಮೊಡೆಯ" (ಛಪ್ಪಳ್ಳ. ೧೫೫). ೨. ದುಷ್ಟರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ ಮಾಡುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕ್ರೂರರ್ಕ್ಕುತ್ಕೃಷ್ಟರೊಳಿದ್ದು ತಾನೆ ಕ್ರೌರಿಸುವ ಕಾರಣದಿ ಹರಿಗೆ ಕುಬೇರನೆಂಬೊರು (ಹರಿವಂ. ೧೪–೩೮). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧೂಪ: ಕಪಿವ ಕುಬೇರಧೂಪದ ಕಪಿಲ್ಯೊಗೆಯುಂ ನವಮೀಳವಮಾಲಿಕಾ ತಿವಹಮೆಗೆತ್ತು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೧). ೪. (ಆಲಂ) ಧನಿಕ; ಶ್ರೀಮಂತ: ನಿನ್ನ ಜೆಲುವಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ಕುಬೇರರ ಮಾನಭಂಗವಾಗಿದೆಯೋ (ರಕ್ತಕ್ಷ. ೩೭).

ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತು = ಬಹಳ ಸಂಪತ್ತು; ಅತುಳೈಶ್ವರ್ಯ: ಅವಳೊಡನೆ ಕುಬೇರನ ಸಂಪತ್ತೇ ಬರುವುದೆಂದೂ ಉದ್ಘಸಿದನು (ಕಾಲಾಖ. ೪ ಅಶಾಸಾರ). [ಸಂ.]

ಕುಬೇರಕಾಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಳಿ ಬಂದು ಸೇರುವ) ಒಂದು ಅಕ್ಷಯ ಭಂಡಾರ, —ಕೋಶ: ಕುಬೇರಕಾಂತ ಮೆಂಬ ತವದ ಭಂಡಾರಮುಂ (ಅಂಪ. ೧೫–೬ ವ).

[ಕುಬೇರ + ಕಾಂತ]

ಕುಬೇರದಳ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಸೈನ್ಯ: ಇಂದ್ರದಳ ಅಗ್ನಿದಳ ಯಮದಳ ಕುಬೇರದಳ ಈಶಾನ್ಯದಳ . . . ಕುಬೇರದಳವೆಱಲು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಾಗಿಸ (ಪದಗೋ. ೨–೩೦೭). [ಕುಬೇರ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ರಾಜಧಾನಿ: ಅಲಕಾಪುರಿ: "ಅಲಕಾ – ಕುಬೇರಪಟ್ಟಣಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೫೬). [ಕುಬೇರ + ಪಟ್ಟಣ]

ಕುಬೇರಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಬೇರನ ಮಗ; ನಳಕೂಬರ. ೨. (ಆಲಂ) ಸಿರಿವಂತ; ವೈಶ್ಯರ್ಯವಂತ: ಅಲ್ಲ ರಾಯ್ಸೀ, ಬ್ಲೇಕ್ ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಇವೋನಾಗ ತಮ್ಮಂಥ ಕುಬೇರಪುತ್ರರಿಗೇನು ಕೊರತೇ ಅಂದೆ (ಲಂಕಳ. ೭). [ಕುಬೇರ + ಪುತ್ರ]

ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ಆಧಿಪತ್ಯದ ಬೆಟ್ಟ; ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ: ಕೇವಲಿ ಕುಬೇರಾದ್ರೀಂದ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟದಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧೬–೭೮). [ಕುಬೇರ + ಅದ್ರಿ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಬೇರೀಶತಂತ್ರ (ನಾ). [ತಂತ್ರಶಾ] ವಿಜಯಾಗಮದ ಎಂಟು ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಜಯಾಖ್ಯತ್ರ . . . ಕುಬೇರೀಶ ತಂತ್ರ, ವಿಮಲಾಶತಂತ್ರ, ಮಹಾಪೌರಕತಂತ್ರವೆಂದು ವಿಜಯಾಗಮದಿಂಟು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ಕುಬೇರ + ಈಶ + ತಂತ್ರ]

ಕುಬೋಧಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವನು; ದುಷ್ಟ ಬೋಧಕ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುಬೋಧನೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಉಪದೇಶ; ದುಷ್ಟ ಬೋಧನೆ: (ಕ).

[ಸಂ. ಕುಬೋಧನ]

ಕುಬ್ಜ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡಾದ; ಮೋಟಾದ; ಎತ್ತರ ವಲ್ಲದ: "ಖರ್ವಂ ಕುಬ್ಜಮಾತಂ ತಾನದೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ಹ್ರಸ್ವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೪–೩೭). ೨. ಗೂನಾದ; ಗೂನುಬೆನ್ನಿನ. 'ಕುಬ್ಜ ದೇಹ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಗೂನುಬೆನ್ನಿನವನು; ಕೂನ: "ಗಡುಳ, ಕುಬ್ಜ – ಈ ೨ ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦–೪೫೭); ಕುಬ್ಜ ವಾಮನ ಬಧಿರ ಮೂಕ ಕಿರಾತೋನ್ಮತ್ತ ಜಡಜನಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪–೫೪ ವ); ಕುನಬಿ ಕುಬ್ಜ, ಕುಬೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನು . . . ಉಜ್ಜವಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಾಬರನು ಆಜ್ಞೆಯಂ ಮಹೀಕಂರಿಗಂಗ ವಲ್ಲಿಂದ (ಉವ್ಯಾಳು. ೩–೧೦೭). ೪. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ: "ಕುಬ್ಜಂ ಗುಜ್ಜನೆಂದಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪–೬); ಆತ ಹರ್ಷದಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವಮ್ಮನ್ನತರುವಾಗಿ ಕುಬ್ಜರುಮಾಗಿ ಲೀಲೆಯಿಂದೆಸೆದಪರು (ಆರಾಹ. ೧೭–೧೪). ೫. ಕೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ: "ಭು[ಪಾತಾಂ. ಳ] ಗ್ನಮುಂ ವಾಮನವದ್ವಿತಯಂ ಕುಬ್ಜಮಿಕ್ಕುಂ" (ಪಾಸಾರ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕ (ನಾ). ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ವಾಮನ. 'ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಬ್ಜಕಸಂಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೊಂಬತ್ತೂರು ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಬ್ಜಕ ಸಂಸ್ಥಾನ: ಈ ಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಕುಬ್ಜದೇಹ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದು (ಜೈಸಿ. ೩೭೩).

[ಕುಬ್ಜಕ + ಸಂಸ್ಥಾನ]

ಕುಬ್ಜಕಿ (ನಾ). ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳು ಬಳಿಕ ವಿಪಂಚಿಕೆ . . . ಕುಬ್ಜಕಿ . . . ಕಾಲಕಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೩೩೬). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಕೀ]

ಕುಬ್ಜಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಂಬು, —ಗಿಡ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿ (?) : "ಕಂಟಕಾಶ್ಮ ಕುಬ್ಜಕಾ" (ಓಷಧಿ. ೨೩).
[ಸಂ. ಕುಬ್ಜಕಾ]

ಕುಬ್ಜತನು (ನಾ). ಕುಳ್ಳು ದೇಹದವನು ; ಗಿಡ್ಡ ; ವಾಮನ : ಪ್ರಿಯವಾದಿ ಕುಬ್ಜತನು ರಾಜದ್ವಾರದೊಳಗ್ಗಂ . . . ನ್ಯಯಗ್ರೋದ್ಯವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭–೬). [ಕುಬ್ಜ + ತನು]

ಕುಬ್ಜತೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಗೂನು ; ವಕ್ರತೆ. ೨. ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ : ತೊಸ್ಸ ಬೆಳ್ಗಲಿಪಿಡಿದ ಕಠ್ರತೆಯ ಕುಬ್ಜತೆಯ ಗೂಳಿಹಿಜಲಿನಪೋಲು ಗೂನುವುಟ್ಟದ ಬೆನ್ನ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೧–೫೨೫). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜತಾ]

ಕುಬ್ಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಬ್ಜೆ : ಕುಬ್ಜಿಕೆಯ ಕಟಿಕಟಿಯ ಕಣಕಘಾತ ಕಟುಕತನಗ ದಶರಥ ಪ್ರಾಣಪಕ್ಷಿ ತೇರಂಕಿರ್ದುದಂ ಕಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೬–೫೮೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸುಳುಮೂರಪೆಂಬನೊರ್ವಂ ವಿಶ್ರಸೂನು ಕುಬ್ಜಿ [ಪಾಠಂ. ಬ್ಜಾ] ಕೆಯೊಳರ್ಮ (ಪಡ್ಡಕ. ೧೧೧–೧೫೩). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿದವಳು ; ಗೂನಿ : (೬). ೨. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಮಥುರಾಪುರಾಧ್ಯರನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಪ ಬಗೆಯಂ ಕುಬ್ಜೆಯೆಂಬ ಸ್ಮೈರಂಧ್ರಿ ನಡೆತರೆ (ಜಗ. ೬–೧೭ ಪ) ; ತರುಣಿ ನಲು ನೀನದಾರಿಗೆ ಪರಿಮಳವು ನೀಂ ಹೇಗಸಲಿಂ ಮುಂತಹರ ನಿಮಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಿಯೆಂದಳು ಕುಬ್ಜೆ ನಸುನಗುತೆ (ಅಕ್ಕಿರ. ೬–೫೦). [ಸಂ. ಕುಬ್ಜಾ]

ಕುಬ್ಬ (ನಾ). ಅರ್ಧಗೋಲಾಕಾರದ ಗೋಪುರದಂತಹ ರಚನೆ ; ಗುಮ್ಮಟ : ಡೊರೆಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷರ ಸಮಾಧಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ 'ಕುಬ್ಬ' (ಗುಮ್ಮಟ) ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಪದ್ಧತಿ (ಇನ್ಸಾಸಂ. ೧೪೨). [← ಹಿಂ. ಕುಬ್ಬಾ]

ಕುಬ್ಬಾಟೆ (ನಾ). ಆಹಂಭಾವದ ವರ್ತನೆ ; ಗತ್ತಿನ ನಡವಳಿ : ಇಬ್ಬಾಯಿ ಇವ್ವನ ಕುಬ್ಬಾಟ ಬಹಳ (ಗಾದೆ). [ಕುಬ್ಬ್ಯಂ + ಆಟ]

ಕುಬ್ಬಿಜೀ 'ಕುಬುಬಿಜಿ' ನೋ.

ಕುಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಲ್ಲದವಳು ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನೆ : ಕುರೂಪಿ ಕು ಭಾಗ್ಯೆ ಕು ಶೀಲೆ . . . ಎಂಬಿನುಬಿಕ್ಕಾಕ್ಷಿಯರ್ಸ್ಯತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧ ; ೧೨೨೦). [ಸಂ. ಕುಭಾಗ್ಯಾ]

ಕುಭಾಷಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವನು : ಇತರೇತರ ಕುಭಾಷಿಯ ಕೂಡೆ ಮಕ್ಕಿಂಯ ಶರಣಾಗಂ ಮಾಡಬಹುದಿದೆ (ಬಸವ. ೫೬–೪೭). [ಸಂ. ಕುಭಾಷಿನ್]

ಕುಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಾತು ; ನಿಂದೆಯ ನುಡಿ ; ಬೈಗಳು : ಕ್ರೂರ ಕುಭಾಷೆ ಕುಹಕ ಬಿಡದನ್ಯಳ ಕೀನೆತ್ತಲು ತಿನವೆತ್ತಲು ಹೋಗತ್ತ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ೧೫೧) ; ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯದಲಿ ತಲೆಯ ತೆಲುವನವಳ ಕುಭಾಷೆಗೆ ಮುಳಿವರು ನಾವಲ್ಲ ಸೈರಿಸು (ಕು ವ್ಯಾ ವಿ. ೯–೨೪). ೨. ಕೆಟ್ಟಭಾಷೆ ; ಕೆಟ್ಟಆಣೆ. ೩. ಅಲ್ಪವಾದ ಭಾಷೆ ; ಅನಾಗರಿಕ ಭಾಷೆ. [ಸಂ. ಕುಭಾಷಾ]

ಕುಭಾಷ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವಿವರಣೆ : ಬಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ . . . ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ (ನಾ). ರಾಜರ ಮಂಡಲ, —ಸಮೂಹ : ತ್ಯಕ್ತ ಯುಕ್ತಕ್ರಮಳಕ ಕುಭೃಚ್ಚಕ್ರ ಬೆದ ಪ್ರಯೋದಂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಭೂಪಂ ಬೆಳಗುಗೆ (ವಿಕ್ರಾ. IV, ಸಾಗಮಂ. ೬೬–೯; ೧೧೪೬). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಚಕ್ರ)]

ಕುಭೃತ್ಕುಳ (ನಾ). ರಾಜರ ಕುಲ, —ವಂಶ : ಎಸಿದಂ ಕತ್ತುಳ ದೊಳ್ ವಿಜಿತಾರಿ ಕುಭೃತ್ಕುಳಕಾದಿತ್ಯಮಹಿತ ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ವಿಕ್ರಾ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೪೯–೧೪೪ ; ೧೧೩೨). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಕುಲ]

ಕುಭೃತ್ಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ಶಿಖರ ; ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡು : ಇವನಿಂದಂ ಕಂಡಿನೀಲಂ ಕಡಲಕಡೆಯನೆಲೀಲಂ ಕುಭೃತ್ಕುಟಿಮಂ . . . ಎನುತ್ತುಂ ಯಕೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೆಯ್ದುರ್ಚುವಿನಂ (ವಿಕ್ರಾ. VIII, ಶಿವಪೂ. ೬೪–೬ ; ೧೧೭೨). ೨. ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ ; ಸಪ್ತಪರ್ವತಗಳು. [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಕೂಟ)]

ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ (ನಾ). ಪರ್ವತರಾಜನ ಮಗಳು ; ಪಾರ್ವತಿ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯೊಳಾನಿತೆಗರುಂಭವಿಗೆ ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗೆ ದೊರೆ ರೇವಕಲ್ಪೆಯೆಂಬಲ್ ಪೆಸರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦–೨) ; ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆಗೆರುನ್ಮತಿಗೆ ರತಿಗೆ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಯೊಳೇನುನಾತೊಮಿಗಿರಿಸಿ ನೆಗಡ್ಡಲ ವಿಭೂತಿಯ ಜಾವುಜ್ಜಾಕಲ್ಪೆಗಜ್ಜ ದೊರೆಯೇ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೩೪–೧೪ ; ೧೦೮೭).
[ಸಂ. ಕುಭೃಜ್ಜಾತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಜಾತಾ)]

ಕುಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಭೂಧರ ; ಪರ್ವತ ; ಬೆಟ್ಟ ; ಬಲವನ್ನಡದ ಗಜಾಸುರ ಕುಭೃನ್ನಡಾಶಶಿ ಸಮುದ್ಯನ್ನುಕ್ತಿದಾಯಕ (ಪಡ್ಡಕ. ೬–೧). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳುವವನು ; ರಾಜ : ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಕಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಳಕಖಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾ ಜಲದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [< ಸಂ. ಕುಭೃತ್]

ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತದ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. ರಾಜರ ಪಂಗಡ. ೧, ೨ : ಈ ಮಂಜಾಪುಂ ಕುಭೃತ್ಪಕ್ಷ ವಿಚ್ಛೇದನನಾಗಿಯುಂ ವಜ್ರಧರನಲ್ತು (ಜಗ. ೯–೧೦ ಪ). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಪಕ್ಷ)]

ಕುಭೃತ್ಸಂಗ (ನಾ). ರಾಜರ ಸಂಗ, —ಸಹವಾಸ : ಕಲಿಮಲಿನ ಕುಭೃತ್ಕಂಗದ ಕಳಂಕಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಭೂಮಂಡಲಕಖಿಯ ಖಡ್ಗಧಾರಾ ಜಲದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಲೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ಸಂಗ)]

ಕುಭೃತ್ಸುತೆ (ನಾ). ೧. ಕುಭೃಜ್ಜಾತೆ : ಕಡಿಯದೊಳಗಗ್ಗಳದವಧರಿಸುತೆ . . . ಕುಭೃತ್ಸುತೆ ಗಂಗೆ ದಕ್ಷಸುತೆ ಭವಸಹಿಯರ್ ಸಮಸಪ್ತದಳೆ ಮಲ್ಲಪ ಸುತೆಯೊಳ್ (ಅಜಿತ. ೧–೭೧). [ಸಂ. ಕುಭೃತ್ಸುತಾ (ಕುಭೃತ್ + ಸುತಾ)]

ಕುಭೃದ್ವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಅರಸನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು ; ರಾಜಪ್ರಿಯ : ಬುಧಂ ಬಾಸಪೊಳಿದೊಡಾಪ್ತ ವಚಸನಗ್ರಾಹಂ ಕುಭೃಪಿಶಾಂ. ಸಜ್ಜೆದ್ವಲ್ಲಭಳಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೨೪). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕುಭೃನ್ನಾತ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ ; ಗುಡ್ಡ. ೨. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜನಾದವನು ; ಸಣ್ಣರಾಜ. ೧, ೨ : ಜಿಕಂಠದಿಂದಿರ್ದ್ದ ಖಿಂಡ ಮಕಾಬಾಹುವ ತೀನನೆಲೆ ಳಕೆಗುವೆ ಪಾಂಡ್ಯಂ ಕುಭೃನ್ನಾತ್ಮನಕ್ಕುರ್ ಮೆಲೇ ಹೊಯ್ಗಳ ಮೀರುವಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂ ಮಾಜು ರ್ದ ರ್ ದಿಗ್ವಿಂತಿ ದಂತಮಂ (ವಿಕ್ರ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧–೨೨ ; ೧೧೬೦). [ಸಂ.]

ಕುಭೃನ್ನಿಕಾಯ (ನಾ). ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಕರಕಾಯಾತ ಕುಭೃಂಗಕಾಯವೆಳಗಿಳ್ಕುಂ ತಪ್ಪ ಪ್ರಿಯ್ದೆಳಪೊಳ್ ಹರಿಯಳ್ಕುರ್ಂ ನಿರಿಗೆಯ್ವ ತಾಯವನೆಯುಖಳ್ಕುಂ . . . ಅಂಘೋಧಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆ (ಕಾ. IV, ೧–೧೦ ; ೧೨೦೪). [ಸಂ. (ಕುಭೃತ್ + ನಿಕಾಯ)]

ಕುಮಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಿಸಿಲಿ ಗಿಡ ; ಕುಟಜ ; ಕೊಡಸಿಗೆ : "ಕುಂಟಜಂ ಕುಮಂಜನಮಳ್ಳು" (ಮುಂಗರಾ. ೯೯–೨೨). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಮಞ್ಞಮ್, ಕುಮಞ್ಞಾನ್]

ಕುಮಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆ; ದುರ್ಬೋಧನೆ: ದನುಜವೈರಿ ಕುಮಂತ್ರದಲಿ ಬೊಪ್ಪನೊಳು ಖಾತಿಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೪೦); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಱೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಮಂತ್ರ; ಇತರರಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಮಂತ್ರ: ಘುಡುಘುಡಿಸಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೀಗಳೆ ಪಡೆವೆನೆನುತಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರ ಕುಮಂತ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂತ್ರ] ಮಾಯಾರಿ (ಬಸಪು. ೫೦-೭೮). ೩. ಕುತಂತ್ರ; ಕಪಟ: ಕೊಡನ ಮಗನ ಕುಮಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತಕಾ ನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮); ಎನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕುಮಂತ್ರ [ಪಾಠಾಂ. ಮಂತ್ರ] ಕುಡಿವರಿದ ಭೇದವ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಆಡುತಿಪ್ಪೆನಯ್ಯ (ಘನವ. ೩೫); ಕುಮಂತ್ರ ಪಾಪದೊಳಳಿದನೀ ಮಂತ್ರಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೮). [ಸಂ.]

ಕುಮಂತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮಂತ್ರಿ; ದುಷ್ಟ ಸಚಿವ. ೨. ಕುತಂತ್ರಿ; ಕಪಟಿ: ದುರುಳರೀ ಕೌರವರು ನೀವತಿ ಗರುವರವದಿರು ಪಾಪಕರ್ಮರು ಪರಮ ಪುಣ್ಯರು ನೀವು ತನ್ನವದಿರು ಕುಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೭೨). [ಸಂ. ಕುಮಂತ್ರಿನ್]

ಕುಮಂದಾನ (ನಾ). ದುರ್ಗಾಧಿಪತಿ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ: ಕಿಲ್ಲೆ ಕಚೇರಿ ಕುಮಂದಾನ ನಿಟ್ರೆ ಪುಟ್ಟ ಬಸವೈಯನು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಚವಕಟ್ಟು ಗುಬ್ಬಿ ಕದ ಸಹ ಮಾಡಿಶಿ ಒಪ್ಪಿಶಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೭೫-೧; ?). [← ಇಂ. Commandant]

ಕುಮಕಿ$_1$ 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮಕಿ$_2$, ಕುಂಕಿ, ಕುಮುಕಿ, ಕುಮ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯಗಾರನ ನೆರವಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಮಾನ್ಯಮಾಡಿದ ಸಹಾಯಕ ಭೂಮಿ: "ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವ ಜಮೀನಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಿ ಭೂಮಿ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೨೧). 'ಕುಮಕಿಹಕ್ಕು' ಪರಾ. (ಗು). ೨. ಸಹಾಯದ; ನೆರವಿನ. 'ಕುಮಕಿಆನೆ' ಪರಾ. ಕುಂಕಿ: ೨. 'ಕುಂಕಿಆನೆ' ಪರಾ. ಕುಮುಕಿ: ೧. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ – ಕಾನ, ಬಾಜೆ, ಕುಮುಕಿ, ದರ್ಕಾಸ್ತು, ತೋಡು, ಕೆರೆ ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಗಳೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಪಾಠ (ಕರುಕ. ೬). ಕುಮ್ಕಿ: ೧. ಸೆಟ್ಟರು ತಮ್ಮ ಜಾಗದ ಕುಮ್ಕಿ ಎಂದು ಸುತ್ತಲೂ ಐದಾರು ಮೈಲುಗಳಷ್ಟು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಿನಂ. ೧೫).

ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು = ಕುಮಕಿ ಹಕ್ಕು: ಸಮೀಪದ ರೈತರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಮುಕಿಯ ಹಕ್ಕು ಸೇರಿರಲೂಬಹುದು (ಚಿಗುಕ. ೨೨೯). [← ಹಿಂ. ಕುಮಕೀ]

ಕುಮಕಿ$_3$ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ಏಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಏಟು: ಎರಡೂ ಎತ್ತಿನ ಡುಬ್ಬಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಏಕ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಮಕಿ ಹೊಡೆದರು (ಬೆಳಭಾ. ೧೪೫); ಈಜುಗಾರರು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಮಕಿ ಹೊಡೆದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಕುಮಕಾ]

ಕುಮಕಿಆನೆ, ಕುಂಕಿಆನೆ (ನಾ). ಮಿಕ್ಕ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಪಳಗಿಸಿರುವ ಆನೆ; ಒತ್ತಾನೆ; ಸಹಾಯಕ ಆನೆ: ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಕುಮಕಿಆನೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ಕುಂಕಿಆನೆ: ಎಂಟು ಹತ್ತುದಿನ ಅವು... ಸೊರಗಿ ಹೆದರಿ ನಿಸ್ತೇಜವಾದಮೇಲೆ ಕುಂಕಿಆನೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಗ್ಗ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೫). [ಕುಮಕ್ಕಿ$_2$ + ಆನೆ$_1$]

ಕುಮಕಿಜಮೀನು (ನಾ). ಕುಮಕಿ ನೆಲ; ಹಿಡುವಳಿ ಭೂಮಿಗೆ ನೂರು ಗಜಗಳ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಸರ್ಕಾರಿ ಭೂಮಿ: ಆರಂಭಗಾರನ ಕುಮಕಿಜಮೀನು (ರೂಢಿ). [ಕುಮಕ್ಕಿ$_2$ + ಜಮೀನು]

ಕುಮಕಿಹಕ್ಕು (ನಾ). ಕುಮಕಿ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, —ಒಡೆತನ: ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳೂ ರಾಯರ ಕುಮಕಿ ಹಕ್ಕಿನವು (ಕರುಕ. ೧). [ಕುಮಕ್ಕಿ$_2$ + ಹಕ್ಕು$_2$]

ಕುಮಕು, ಕುಮಕಿ$_1$, ಕುಮಕ್ಕು, ಕುಮುಕು, ಕುಮ್ಮಕ್, ಕುಮ್ಮಕು, ಕುಮ್ಮಕ್ಕು, ಖುಮ್ಮಕ್ಕು (ನಾ). ಸಹಾಯ; ನೆರವು; ಒತ್ತಾಸೆ: ಕಿಲ್ಲೇದಾರರು ಸಲಾಂ ಹೊಡೆದು ತಳವಾರರನ್ನೂ ಅಠಾವಣೆಯವರನ್ನೂ ಕುಮಕಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹುಕುಂ ಜಾರಿಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು (ಸಕತೆ. ೮೪); ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಮಂತರ ಕಡೆ ಪರಶುರಾಂ ಭಾವುಯವರ ಕುಮಕು ಪೂರಾ ಇದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೭). ಕುಮಕಿ: ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರನು ಸೇನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಂಮನವರ್ರಿಗೆ ಕುಮಕಿ ಹೊರಟ ಸ್ಥಳ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೪೨-೩; ಸು. 1842). ಕುಮಕ್ಕು: ಯಾವಾಗಲೂ ಕುಮಕ್ಕು ಮಾಡುವುದು ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯ ಕೆಲಸವಾಗಿರುವುದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೫೨). ಕುಮುಕು: ನಾನು ಕೆಲವು ಕೊಡಗರಂನು ನಿಂಮ ಕುಮುಕಿಗೆ ಸಾಕಾರಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪). ಕುಮ್ಮಕ್: ಗ್ರಾಮದ ಬೇಲಿಯನ್ನಾದರೂ ಊರು ಬಾಗಿಲನ್ನಾದರೂ ದುರಸ್ತು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಮ್ಮಕ್ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಪಟೇಲನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). ಕುಮ್ಮಕು: ಇಂಗ್ರೇಜ ಕುಂಪನಿ ಸಂಗಡ ಲಡಾಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕುಮ್ಮಕು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಫೌಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಪಾಲು ಈಗ ತಮ್ಮ ಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಇದ್ದೀರಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೯). ಕುಮ್ಮಕ್ಕು: ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಜನರನ್ನು ಕುಮ್ಮಕ್ಕು ಕೊಡುವ ಹಕ್ಕನ್ನು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೧); ಅಮಲ್ದಾರರೇ ಕುಮ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂಬ ಹಿಗ್ಗಿಕೆ (ಕೆಲನೆ. ೨೧೩); ಅವನು ಇವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕುಮ್ಮಕ್ಕು (ಕೂಲಿ. ೧೩). ಖುಮ್ಮಕ್ಕು: ಊರಿನ ಸಿವಾಸಾರದೋರೆಲ್ಲಾ ಖುಮ್ಮಕ್ಕು ಅವನ್ಗೆ (ದೆಯ್ಯಮ. ೨೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ತುರ್ಕಿ. ಕುಮಕ್]

ಕುಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮಚಟು 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮತ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಮತ; ದುಷ್ಟಮತ: ನೀಡುತ್ತುಂ ಕುಮತಕ್ಕೆ ತೇಜದಱಿವಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೭೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. [ಸಂ.]

ಕುಮತನಿರತೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವಳು; ದುಷ್ಟ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು: ಪ್ರಮದೋತ್ತಮೆಗೆ... ಗಂಡನ ಧರ್ಮಮೆ ಧರ್ಮಂ ಭರ್ತೃವ ತತ್ತ್ವಮೆ ತತ್ತ್ವಂ ಕುಮತನಿರತೆಯೇಂ ಕುಲವಧುವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯). [ಸಂ. ಕುಮತನಿರತಾ]

ಕುಮತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಭಾವನೆ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ. ೨. ದುಷ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಮತಿ: ಆ ವರ್ಣಚತುಷ್ಕಮಂ ಕುಮತಿಗಳ್ ತತ್‌ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಮುನ್ನ ಪುಟ್ಟಿದುವೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩); ಕ್ಷಮೆಗೆ ಸೇರುವರಲ್ಲ ಮೂರ್ಖರು ಕುಮತಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨). ೩. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲೊಂದು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ, —ಅರಿವು: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗಮತಿಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). ೪. ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕೂಲಿ, ಕುಮತಿ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೮೨). [ಸಂ.]

ಕುಮತಿತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಕುಬುದ್ಧಿತನ: ಕುಮತಿತನದಲಿ ಮಾಡಿ ಸದ್ಕಾರ್ಯವ ಕೆಡದವರಾರು (ಕಾಗ. ೫-೬೩). [ಕುಮತಿ + -ತನ]

ಕುಮರ್ಕ 'ಕುವರ್ಕ' ನೋ.

ಕುಮರ್ಕ 'ಕುಮ್ಮರ್ಕ' ನೋ.

ಕುಮರಂಕಭೀಮ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರ ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಿಪುರಾಯ ಕುವರ ಟಂಗಾಜಂ ಬಸ್ಸನಂಕಳಾಜಂ ಕುಮರಂಕಭೀಮಂ ನಯನಾಭರಾಮಂ ಕುವರ ವೇಣ್ಕಾಳುಜಂಗಂ ಸಾಹಸಮಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ (ಸೌಇ. XX, ೭೧-೯; ೧೦೨).

[ಕುಮ್ಮರ (< ಕುವರ್ಕ) + ಅಂಕ್ಕ + ಭೀಮ]

ಕುಮರಿ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕುಮರಿಪೈರು (ನಾ). ಕಾಡನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ ಪೈರು: ಈ ಸಲದ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಪೈರಿನ ರಾಗಿ ಬೆಳೆ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಮರಿ (< ಕುಮ್ಮರಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಕುಮರಿವ್ಯಾತ (ನಾ). ಬಾಲಕಿಯರ ತಂಡ; ಕುವರಿಯರ ಸಮೂಹ: ನಿಕೆ ಬೀದಿಲಾಡೊ ಕುಮರಿವ್ಯಾತಳ್ತದೇಂ ಬಂದುದೋ (ಹಸ್ತಿಮಾ. ೧-೧೩). [ಕುಮ್ಮಿ (< ಕುವರಿ) + ವ್ರಾತ]

ಕುಮುಲು (ನಾ). ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿಯುವುದು; ಒಳಗುದಿ: ಹಸಿದ ಹೆಬ್ಬುಲಿಗೆ ವಶಮಾದಪರೊಕೆ... ದಸಿಯ ಕುಮುಲೊಳಿಸಿ ನೋಡಿದರೊಕೆ ಹಸಿವೆ ತೃಷೆಗಳೇಳೆ ಸಮಮಾಡಿದರೊಕೆ ವೃಷಭಾಕ್ಷನಾಮ ವಿಜಯೊಪಿಲ್ಲ ಎನ್ನ ಅಸುವೆ ನಿನ್ನನು ಪಾದಬಿಸಜಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸುವೆ (ನೋಟ್ಸದೀ. ೨೩೫-೨೨). [< ಕುಮುಲು]

ಕುಮಾನುಷತ್ವ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮ; ಕ್ಷುದ್ರ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ: ಅಪಾತ್ರದಾನಂ... ಅಂತರ್ದ್ವೀಪಕರಗಳೊಳ್ ಕುಮಾನುಷತ್ವಮುಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕುಮಾನುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾನುಷತ್ವ. ೨. ದುಷ್ಟ ಮನುಷ್ಯ; ಕೆಟ್ಟವನು: ನೀಚರು ಕುಲಹೀನರು ಕುಮಾನುಷ್ಯರ್ ರಾಜ್ಯಾಧಿಪರಪ್ಪರು (ಕಾವಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಕುಮಾನುಷ್ಯ]

ಕುಮಾಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾಯೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಇರುಳು ಹಗಲುಂ ಬಿಡದೆ ಕಾಮಿನಿಯರ ಕುಮಾಯೆಗಳಿಗೆ ತೊಡಕಿ ಕಡು ಮರುಳುಗೊಂಡು (ಜಸಪ. ೪೧-೬). [ಸಂ. ಕುಮಾಯಾ]

ಕುಮಾರ (ನಾ). ೧. ಐದುವರ್ಷದೊಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ. ೨. ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯದವನು; ಯುವಕ; ತರುಣ. 'ಕೌಮಾರ' ಪರಾ. ೩. ಮಗ; ಪುತ್ರ. 'ಅರಸುಕುಮಾರ' ಪರಾ. ೪. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಯುವರಾಜ; ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ: "ಕುಮಾರಿ, ಭರ್ತೃದಾರಿಕೆ - ೨ ಯುವ ರಾಜ, ಯುವರಾಜನಿಂದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೬). ೫. ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: "ಗೌರೀಪುತ್ರಃ, ಷಡ್ಮುಖಃ... ಕುಮಾರಃ, ಸೇನಾನೀ... ಶರಜನ್ಮಾ -ಈ ೨೦ ಆರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೦); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕುಮಾರನ ಮಯೂರವುಂ ಕೊಂಡದ ಸೋಗಿನೆಲ್ಲಿ (ಪುಸ್ತವ. ೯-೨೧ ಪ); ಈ ಕುಮಾರಂ ಕುಮಾರನಂತೆ ಚತುರ್ದಶಿ ವಿದ್ಯೆಯೊಳಂ ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿ ಕಲೆಗಳೊಳುಂ ಪ್ರವೀಣನಾಗಲ್ (ಅ ದ್ಭು ತ. ೫-೧೬). ೬. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ವರುಣವೃಕ್ಷ: ಕುರನುಮಾವು, ಕುಮಾರ. (ಮೈಡಿಗಿ. ೭೧-೨೨೪). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರ: ಕ್ರೂರಗ್ರಹವರ್ಗದೊಳ್ ಸಂಧಾಕರಿಗಳ್ ಮುತ್ತಾರ್ಕ್ಕಧಿಕಂ ನೋಡೆ ಕುಮಾರಕನಾಕ್ಷ ವಿಜಯ (ಜಾತಕ. ೭-೯); ಗೋಚರ ಕುಮಾರಕರೊಡನೆ ಆಡಿ (ಜಗದಿ. ೪-೫೨ ಪ). ೨. ರಾಜಕುಮಾರ; ಯುವರಾಜ: ಸಂಕುಮಾರಕಂ ಕುಮಾರಕ ನೆಂದಾ ಜಯವಧುಗನಂತಪೆರ್ಯರ್ಗಂ ಪ್ರಿಯನಾಪೆಮೊ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೭). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ದನ: ಕಿಡಿ, ವರಡಾ, ಸೇತುಂ, ತಿಕ್ಕೆಕಾಳು, ಕುಮಾರಕಃ - ೫ ವಸಲೆಗಳಿಡಿ, ಮದವಸಲೆಗಿಡಿ, ಉಲಿಮಿರಿಬಸಲೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರಕಾಲ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ಪ್ರಾಯ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು: ರಾಮಂಗೆಯ್ತತ್ತು ವರ್ಷಂ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಸುಖಮಿರ್ದರ್ (ಗಸಾ. ೩೬; ಜಾವಂಪು); ಆ ಚಂದ್ರವಾಹನ ಚರಣಾಮಾಹಾಳ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಂದನನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಕುಮಾರಕಾಲದೊಳ್ ತಪಶ್ಶ್ರೀಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೫೩ ಪ); ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿ ... ಪದಿನೆಂಟು ಲಕ್ಷ ಪೂರ್ವ ಕುಮಾರಕಾಲಂ ಪೋಗೆ ಮಹಾಮಾಂಡಳಿಕನಾಗಿ (ಜಪಮಂ. ೧೩-೬೨ ಪ).

[ಕುಮಾರ + ಕಾಲ]

ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ, ಕೊಮಾರಗದ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ಷಣ್ಮುಖನ ಗುರುತುಳ್ಳ ಗದ್ಯಾಣ (?). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಯುವರಾಜರಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ (?): ದೇವಿದೆಜಿ ಆಡೆಗಳ್ಳರ್ಗ್ಯ ಕಾಣಿಕೆ ಸೇಸಿ ದಿರ್ದ್ದಂ ಬೀಯ ಮೊದಲಾಗೆ ಕುಮಾರ ಗ ದ್ಯಾ ಣಂ ಕುಮಿ ದೆಜಿ ಕಿಱು ಕುಳಾಯಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಸಲ್ಗೆ (ಎಳ. VIII, ಸಗಡ. ೩೬-೧೫೬; ೧೦೭೭). 'ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ಕೊಮಾರಗದ್ಯಾಣ: ೨. ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯ ಆಡನೂರಪಳ್ಳಿಸ್ಥರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗೆ ಏಳೆಂಗಾಡಿಳ ಸಾಯಿರದ ಕೊಮಾರಗದ್ಯಾಣಮುಮನಣುಂಗಿ ನೊಳಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೩೦-೫; ೯೬೪).

[ಕುಮಾರ + ಗದ್ಯಾಣ]

ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಉದುರೆಯ ಸೇಸೆ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವರ್ಮ (ಮೈಇ. ೧೯೪೦, ೩-೨೫; ೧೨೦೬); ಉದುರೆಯು ಸೇಸೆ ಗ ಜ ಪ ಕಾ ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ಪ ಶಿ ಜಾ ಶಿ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೪೪-೬೫; ೧೨೩೦).

[ಕುಮಾರ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ಕುಮಾರಗುರು (ನಾ). ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ತಂದೆ; ಶಿವ: (ಕ).

[ಕುಮಾರ + ಗುರು]

ಕುಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರತೆ 'ಕುಮಾರ್ತೆ' ನೋ.

ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರರಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಗಜದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅಯ್ಯನಿಂಗಂ ಸರಣಾಗತವಜ್ರಪಂಜರಂ ಕುಮಾರದಿಕ್ಕುಂಜರಂಪರಬಿದ್ಯಾಧಿಕಂ (ಸೌಇ. XX, ೭೧-೧೧; ೧೦೨).

[ಕುಮಾರ + ದಿಕ್ಕುಂಜರ]

ಕುಮಾರವಾಸ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲು; ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಾಯಕಿಯರು - ಬಳಿಕ ಹದಿನೆಂಟಿಂಗಳ ಮೊದಲಾಗಿ ಒಂದಂಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಮಾದ ಪರಿಮಾಣ ಕೃಮದಿಂದಿರು ಜಾತಿವಾಸ... ಕುಮಾರವಾಸ... ಧುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಱದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಜ್ಞತು (ವಿವೇಕ. ೨೬೭). [ಕುಮಾರ + ವಾಸ]

ಕುಮಾರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ವೃತ್ತಿ; ಯುವರಾಜನ ಅಧಿಕಾರ: ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಮುಮಂ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಸುಕಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೮–೨೨; 1057); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತಂ ಜೋಟಯರಸಂ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಪೊಟ್ಟೆಯೂರನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಇ. XVI, ೮೩–೮; 1067); ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿರ್ಚ್ಛಾಸಿರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಂ ದೇಶಂಗಳ ಕುಮಾರವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಳ್ದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೧–೬೪; 1148). [ಕುಮಾರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಮಾರಶ್ರವಣ (ನಾ). ಬೌದ್ಧ ಅಥವಾ ಜೈನ ಬಾಲಯತಿ: ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂಬೊಂ ಕುಮಾರಶ್ರವಣನಾಗಿ ಸಮಸ್ತಾಗಮಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೭). [ಕುಮಾರ + ಶ್ರವಣ$_1$]

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಸ್ಕಂದ; ಷಣ್ಮುಖ; ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ: (ಕಿ). [ಕುಮಾರ + ಸ್ವಾಮಿ]

ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರನ ಏಳಿಗೆ; ಯುವರಾಜನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಅವರು ರಾಜ್ಯವನೊಡ್ಡಿ ಸೋತವೊಲೆವಗೆ ಪಣಬೇಱಿಲ್ಲ ಹರ್ಷೋತ್ಸವ ಕುಮಾರಾಭ್ಯುದಯ ವಿಜಯ ಶ್ರವಣ ಸುಖಮಿಗಲು ಎವಗೆ ಮನವಾಯ್ತೊಡ್ಡು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೯–೧೨). [ಕುಮಾರ + ಅಭ್ಯುದಯ]

ಕುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಒಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ; ಕನ್ಯೆ. ೨. ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಂಗಸು, —ಯುವತಿ: ನೋಡೆ ಕುಮಾರಿಯ ಬಳ್ಕುವ ಮಧ್ಯಂ ನಾಡೆ ಮನೋಜ್ಞಂ ಪೊಗಟಲಸಾಧ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). ೩. ಮಗಳು. 'ಅರಸುಕುಮಾರಿ' ಪರಾ. ೪. ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟೆಗಿಡ: "ಸಹಾ, ಕುಮಾರೀ, ತರಣಿ–೩ ಸಣ್ಣ ಗೋರಂಟೆ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಹೆಜ್ಜಾಜಿ: ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸುರಹೊನ್ನೆಯತಿಮುಕ್ತ ಇರುವಂತಿ ಮೊಲ್ಲೆ ಕುಮಾರಿ ಸುರಗಿ ಸಂಪಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫–೭೮). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಲೋಯಿಸರ: "ಲೋಯಿಸರಮದು ಕುಮಾರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೯–೨೯); ತ್ರಿದಿನಂ ಕುಮಾರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಶಂಖಚೂರ್ಣಮಂ ಸದ್ಯಃಕ್ಷಾರದ ನೀರೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ಪೂಸಿದೊಡಂ ಪುದಿದೊಡನೆ ತೋರ್ಪ ನರವುಲಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೩೧). ೭. ದುರ್ಗೆಯ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: (ಕಿ).

ಕುಮಾರಿಯಬೇರ್, ಕುಮಾರಿಯಬೇರು = ಲೋಯಿಸರದ ಬೇರು: ಸುಟ್ಟು ಕುಮಾರಿಯಬೇರಂ ಘಟ್ಟಿಸಿ ಪಿಟಿದದಱ ರಸಮನೊಬ್ಬಳದನಿತಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಿತಹಸಿತಲವದೆ(ಲೆ) ಕಟ್ಟುಗೆ ಕೊರಲೊಳಗೆ ತುರಗದ ಜ್ವರ ಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩–೭); ಉರಿಧಗೆ ತಾಪಕ್ಕೆ–ಕುಮಾರಿಯ ಬೇರನ್ನು ಪುಟವನಿಕ್ಕಿ ರಸವ ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು . . . ಪಾನವ ಮಾಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀ]

ಕುಮಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಮಾರಿ ೧: "ಕನ್ನೆಕುಮಾರಿಕೆ ಕನ್ನಿಕೆ . . . ಅಕ್ಕುಮವಳ್ ಸಂಪನ್ನ ಋತುವಾಗದನ್ನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩–೧೦). ೨. = ಕುಮಾರಿ ೨: ಆ ಸಮರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹದಿನೈದು – ಹದಿನಾರು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಕುಮಾರಿಕೆಯು . . . ಓಡುತ್ತೋಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ್ದಳು (ಅಂಬಿಕೆ. ೩). ೩. ಭಾರತವರ್ಷದ ಒಂಬತ್ತು ಖಂಡಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಜಂಬೂದ್ವೀಪ. ೪. = ಕುಮಾರಿ ೬: ಕುಮಾರಿಗೆ[ಕೆ]ಯ ಕಳ್ಳಿಯ ಬೂದಿಯ(ಯೆ)ಕೆಗೆಳ್ಳೆರದೆಳಗಾಯ್ಗೆ ಪಥ್ಯಲವಣಕ್ಕೆ ತೊಳಂಚೆ ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೨೭). [ಸಂ. ಕುಮಾರಿಕಾ]

ಕುಮಾರಿತಿ, ಕುಮಾರತಿ, ಕುಮಾರ್ತಿ, ಕೊಮಾರತಿ, ಕೊಮಾರತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿ: ಹಾಳು ಮೊಱಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಬಸುಱಿ ಬಾಣಂತಿ ಕುಮಾರಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಮಾರಿ] ಕೊಡಗೂಸೆಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿಂಬ ತಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರಗಾವಿಲ ಅಂತರಬೆಂತರ . . . ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱುಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೭). ೨. ಮಗಳು; ಪುತ್ರಿ: ರಂಗಪನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಮಾರಿತಿಕೊಂಡಂ ಮನವರು (ಎಕ. XV, ಅರಕ. ೧೦೬–೧೧೧; 1665). ೩. ಅರಸನ ಮಗಳು; ರಾಜಕುಮಾರಿ: ಮನಗೊಂಬ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣ ಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನವತಂದರು ಕುಮಾರಿತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೩–೧೧). ಕುಮಾರತಿ: ೨. ಯಮನ ದಾಡೆಯ ಕೀಳ್ವ ದಡಿಗ ದೈತ್ಯರ ಕಾಹು ಮಮ ಕುಮಾರತಿಯ ಗೋಪುರಕೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೭); ಕುಲಗೇಡಿಯಹ ಕುಮಾರತಿಯುದಿಪಳು (ಚಿಬಪು. ೫೮–೯). ಕುಮಾರ್ತಿ: ೨. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಮಾರ್ತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸಾರಿ ನೋಡಿ ಬಂದು ಬಿಡಬಹುದಲ್ಲಾ? (ಸವತಿ. ೧೯೩). ಕೊಮಾರತಿ: ಚಿಕ್ಕದೇವರಾಜವಡೆಯ್ಯೆಯಿನವರ ಕೊಮಾರತಿ ಕೆಂಪದೇವಾಜಿ ಅಮ್ಮಂಣಿಯವರು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೮–೪; 1719); ತಮ್ಮ (ಎಳಂದೂರ ಹಿರಿರಾವು ರಾಜ ಒಡೆಯನ) ಕೊಮಾರತಿ ದೇವೀರಮ್ಮಣ್ಣಿ (ಸಕವೈ. VI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕೊಮಾರತ್ತಿ: ವಿರುಪಂಣನಾಯಕರ ಕೊಮಾರತ್ತಿಯು ಯಾಕೇರಿಯ ಭತ್ತದ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ (ಎಕ. III, ತೀರ್ಥಹ. ೯೭–೧೦; 1615). [ಕುಮಾರ + –ಇತಿ$_1$ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರ (ನಾ). ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ ಭೂಶಿರ: (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪–೧೧೫). [ಸಂ. ಕುಮಾರೀಭೂಶಿರಸ್ (ಕುಮಾರೀ + ಭೂಶಿರಸ್)]

ಕುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟದಾರಿ, —ಮಾರ್ಗ. ೨. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುಷ್ಟವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗವಿರೆ ನೀನನುಸರಿಸಿದೆ ಕುಮಾರ್ಗವಂ (ಬಸವು. ೬೦–೩೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯರೀತಿ: ಸುಕಥಾಳಾಪಮನೋತು ಪೇಟ್ವುದು . . . ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾಮಾರ್ಗಮಂ . . . ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಮಾರ್ಗೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆಯವಳು; ದುರ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವಳು: ಕುಟಿಳೆ ಕುಮಾರ್ಗ್ಗೆ ಕುತ್ಸಿತೆ . . . ಎಂಬಟಮಟ ಕಾರ್ತ್ತಿಯಸ್ಸರ್ತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮–೪೧; 1128). [ಸಂ. ಕುಮಾರ್ಗಾ]

ಕುಮಾರ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕುಮಾರ್ತೆ, ಕುಮಾರತೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ; ಕುಮಾರಿತಿ. ೨. ಮಗಳು. ಕುಮಾರತೆ: (ಕಿ). [< ಕುಮಾರಿತೆ]

ಕುಮುಂಜಾನ (ನಾ). ಒಂದು ಧೂಪದ್ರವ್ಯ; ಧೂಪದಾನಿ; ಧೂಪಾರತಿ (?): ಕಸ್ತೂರಿ ಕಣಂಜು ೧ ತಟ್ಟು ಪುನುಗು ಕಣಂಜು ೧ ಪಂನೀರು ಚೆಂಬು ಹಲ ೧ ತಿರುಮಲೆ ಜೋಡು ೪ ಧೂಪಕೆ ಕುಮುಂಜಾನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೮೯–೩೯; 1513). [?]

ಕುಮುಕಿ 'ಕುಮಕ್ಕಿ$_2$' ನೋ.

ಕುಮುಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಕುಮುಟಿ 'ಕುಂಪಟಿ' ನೋ.

ಕುಮುಟ್ಟು₁ (ಶ್ರೆ). ೧. (ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ) ಬೆಚ್ಚಿ ಬೀಳು; ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನಡುಗು: ಕುಮುಟಿ ಕಣ್ಣಿರಯ ಕಂಡೆ ನಿನ್ನಂ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೯೭–೬೨); ನಿದ್ದೆ ಯೊಳೆತಕೊಂ ಮಗು ಕುಮುಟುತ್ತಿದೆ ಹುಟ್ಟಸ್ವಪ್ನಕೆ ಹುಬ್ಬುಸಿ ಸೆಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೮). ೨. "ಜಿಗಿ, ನೆಗೆ" (ಕಪಿಗಳಾ. ೧೬೨). ೩. ಬಸವಳಿ; ವಶಕಪ್ಪು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು.

ಕುಮುಟುವೀಳು = ೧. ಬೆಚ್ಚಿ ಬೀಳು; ಹೆದರು: ಪಾಪಕ್ಕಳ್ಕಿದ ಸುದ್ದಿಕೇಳ ಮ್ಮೆಲಿಗೆಗೊಂಡವನಂತೆ ಕುಮುಟಿವಿದ್ದು ಹೇಳಿದ (ಮಕೇ. ೭೪); ಒಮ್ಮೆಗೆ ಕುಮುಟಿವಿದ್ದರು ವಾ ಮ ನ ರಾ ಯರು (ಮಕೇ. ೧೫೬); ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುತ್ತ, ಮೈ ಬೆವರಿ, ಕುಮುಟಿ ಬಿದ್ದು, ಚಿನ್ನಮ್ಮ ತಟಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೂ (ಮಲಮ. ೧೯). ೨. ಕಸುವುಗುಂದು; ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕುಸಿದು ಬೀಳು; ವಶ ತಪ್ಪಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ಅವರು ಬೆಸ್ಸಗೊಂದು ಇಳಿಮೆಯೇ ಬಿಟ್ಟರು, ಹೂವಯ್ಯನು ಅಯ್ಯೋ ಎಂದು ಕುಮುಟಿ ಬಿದ್ದನು (ಕಾನೂರು. ೧೫೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಮ್ಬುಟ್ಟಿ = ಜೆಗೆಯುವುದು]

ಕುಮುಟ್ಟು 'ಕಮಟು' ನೋ.

ಕುಮುದ₁ (ನಾ). ೧. ಜನರ ಸಂತೋಷ; ಪ್ರಜಾಹರ್ಷ: ಉತ್ತಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕುಮುದಕ್ಕೆ ಗರ್ಭರಿಗುಣಕ್ಕೆ ಸತ್ಪವ್ಯಕ್ತಿ ಗತಿ ××× ಸ್ಮತಿಗೆ ಕಂಠವಿಲಾಸ್ಯಯಮಾಗಿ ಪೆಮ್ಮಕ್ಕಯಂ ಪೆತ್ತುದಿಪ್ಪು ದೊಂದು ಕೆಜೆಯಂ ನೆಜೆಳ್ಪಟ್ಟಿಸಿ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೧–೯೦; 1160); ಕಮಲಾಕರನಿಯ್ದೆಲೊಡಂಕಮಲಾಕರನಿಯ್ದಲಾಗಿ ಕುಮುದಂ ಕುಮುದಂ (ಪಮ್ಮಿಂ. ೩–೧೪). ೨. ಸಂತೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅ ನ ಂ ತೋ ಷ: ಳು ಮು ದ ದಿಂ ಪ್ರಕಿಳೂದಿಂ ವಿಜಾತಿಗಳ ಸಂಗಮದಿಂದ ಜಡಚೇತನೋಪಾಯದಿಂ ಭಂಗ ಸಮಿ ಯಂ ದಿ ಪ ರ್ತಾವರಿಗೊಳ ಪತಿಯಹರ್ನಾನುಳಲಿಯ ಸತ್ಕುಲರಮಯ . . . ನಾಥನಗರಿಯೊಂದಮಲಶ್ರೀಕೆಯಲ್ಲವೆಂದಿಸಿದಳ ಚೆಲ್ವ ಪೆಣ್ಣು ಧೂಳುಜನ ಕಣ್ಣು (ಧಾವಲ. ೩–೧೫).

[< ಸಂ. ಕುಮುದ್, ಕುಮುದಾ]

ಕುಮುದ್ವ (ನಾ). ೧. ಬೆಳಿಯ ನೈದಿಲೆ: "ಕೈರವಂ, ಕುಮುದಂ– ಈ ೨ ಬಿಳಿಯ ನೆದ್ದು ಲ್ಲಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨–೫೯); ತಳಿರಂ ಪೂರ್ಣ ತಟಾಕಮಂ ಕುಮುದಮಂ ದೀವರ್ಪಳಂ ತುಂದಿಯಂ ಕಿಳಿಯಲ್ ಸ್ಪಷ್ಟದಿ ಲೀಪಲ್ಕೆ (ಸೋಮೇಶ. ೬೯): ೨. ಕಪ್ಪುನೈದಿಲೆ; ನೀಲೋತ್ಪಲ: "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನೆ ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲುಮ ಕಲ್ಲಾರಂ ಸುಗಂಧಿಳಂ ಕೆನ್ನೈದಿಲೆಯಿಳ್ಳು ಕಪ್ಪೇರಿದ್ದ ನೈದಿಲಿಗೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಕುಮುದ ಮೆಂದಾಧ್ಯಾನಮುಳ್ಳುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪–೧೬). ೩. ಕೆಂಪುತಾವರೆ; ಕೆಂದಾವರೆ. ೪. ಕಪ್ಪೂರ. ೫. ಕಪಿಲವರ್ಣ; ಕಂದುಬಣ್ಣ. ೬. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು. ೭. ನೀರು; ಜಲ. ೮. ಸಿಂಹ; ಕೇಸರಿ. ೯. ಕಣ್ಣು; ನಯನ. ೧೦. ಕೊಳ; ಸರಸ್ಸು. ೧೧. ಧನ; ಹಣ. ೧೨. ಕಠಿನತೆ; ನಿಷ್ಕುರತೆ; ಕ್ರೌರ್ಯ; ಕಠೋರ: ಕುಮುದಸಖವರ ಳಲಾಧರಣ ಪಾವನಳರಣ ಕುಮುದ ಖಳವನಮಹಾದಾವ ದೇವರಡೇವ (ಜಿಬಿ. ೪–೧). ದಿಗ್ಗಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಐರಾವತ, ಪುಂಡರೀಕ, ಕುಮುದ, ವಾಮನ, ಪುಷ್ಪದಂತ, ಸಾರ್ವಭೌಮ, ಸುಪ್ರತೀಕ– ಈ ೮ ಮಹಾಡಿಂ ಕ್ರಮದಿಂದರ್ ದಿಸೆಯಾನೆಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೪–೧೦೯); ಪೆಱಮಾದುಪಧ್ರಮೂರನೆಯೊಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟುಮು ಪುಂಡರೀಕಮಟ್ಟುಮು ಕುಮುದಂ ತಡೂಗಿಡೆದುದಂಜನಂ: . . ಇರೆದಾಲಿಸಿ ತತ್ಪಟಿಹ ಪ್ರಾಣಾ ಧಮಂ (ಪಕ್ಷ್ಮಿ. ೫–೪). ೧೪. ತಿಂಗಳು; ಚಂದ್ರ: ಕುಮುದಾರ್ಜವಪ್ಪ ಶ್ರೀತೀತ್ರ ಸನ್ಮತ ಗಾತ್ರ ಸು ಪವಿತ್ರ ಸಚ್ಚರಿತ್ರ (ಜಿಬಿ. ೪–೧). ೧೫. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಗತಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುಮುದಾಕೃತಿಯ ರಚನೆ, —ಶಿಲ್ಪ. ೧೬. ಇಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಅನುಷ್ಕ – ಕುಮುದ" (ಓ ಷ ಧಿ. ೪). ೧೭. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ವಾನರ: ನಳ ನೀಲ ಕುಮುದ ಶತಬಲಿಗಳಯಂಬೆಂಬ ಕಪಿಗಳ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲಮಂ (ಕೈವಾ. ೩೧–೯). ೧೮. ಒಬ್ಬ ಅಪ್ಸರವೃತ್ತಿಯ ಹೆಸರು: ಅಖಲದ್ಯತಿಯಂ ಘನಸೌಭ್ಯಯಂಮಂದಿತನೆಮಂದಿರೆ ಕೇಳ್ ವಪ್ಪತೇ ಕುಮುದಂ (ಭಂಡೂರಂಟಿ. ೨–೨೯); ಸಯುಗಂ ಕುಮುದಂ ಚಿಕಲಾಂಬಕಿಯಿಂತಪರಾಧಮನಾಗಿದನಲ್ಲನ ಮೊಱ್ಪಪದಂ ನುಡಿದಳ್ (ಕೈ ವಿ ಡಿ. ೬೯). ೧೯. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾಚಲಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸುಗಂಧಿಖಿಲ . . . ಕುಮುದ . . . ಪಾರಿಜಾತವೆಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕುಲಾ ಚಲಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತ ವಿಭುಲೆ ತ್ತೀಲಳ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿ ನಲ್ಲಿಹವು (ವಿಕೇಳ. ೨೧೫). ೨೦. [ಜೈನ] ಜಿನನಿಗೆ ಆವಾಸವಾದ ರುಚಕವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದ ಎಂಟು ಶಿಖರಗಳ ಲ್ಲೊಂದು: ತನ್ಮಹೀಧರ ವರುಚಾಶಾ ವಿಕೇಷಕಳಾಗಿರ್ದ ಲೋಹಿತಾಕ್ಷ . . . ಕುಮುದ . . . ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಗಜ ಚತುಃಕೂಟಂ ಗಳೊಂ (ಅದಿಪು. ೬–೩ ವ). ೨೧. [ಜೈನ] ಕಾಲಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದು ಗಣನೆ, —ಲೆಕ್ಕ: ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಪಕ್ಷವು ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ. . . ಎಂದಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈಸಿದ. ೩೦೬); "ಶಶಿಯೊಳಾಕಾಗಜಮೊಳು ಭೂಮಿಯುಜಮೊಳು ಕಮಲ ದೊಳು . . . ಕುಮುದ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪–೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸತಕ್ಕವನು; ಚಂದ್ರ. ೨. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ರಾಜ. ೧,೨: ಉದಯಾಗಿರಥಂ ಕಾಂತ್ಯಾಸ್ಪದನುದಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಡಲಂಅಕುಮುದ ಕರಂ ಮೃದುತರ ಕರಂಗಳಿಂದತಿಮುದವನಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಮಿಂತೀ ರಾಜಂ (ಆದಿಪು.೩–೧೦೯). [ಸಂ.(೧ ಕುಮುದ+ ಕರ; ೨ ಕು+ ಮುದಕರ?)]

ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ, ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ; ಭೂಚಂಪಕ: (೪). **ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ** : (ಮೈಡಿಗ. ೪೮–೬೩).

[ಕುಮುದ್ವ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕುಮುದಗೆಡ್ಡೆ 'ಕುಮುದಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕುಮುದನಾಥ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ಚಂದ್ರ: ಕುಮುದನಾಥನು ಬಂದ ನೀತ್ಯಾನಂದನು ಬಂದ ಜಾರುಬಯಾರ ಬಂದ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೪–೫೮). [ಕುಮುದ್ವ + ನಾಥ]

ಕುಮುದಪತ್ರಾಭ (ಗು). ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ದಳಕ್ಕೆ ಸದೃಶ ವಾದ: (೪). [ಸಂ.]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಚಂದ್ರ: "ಸಂಧಾಸಮಕಿ, ತಾಮಾಯಿದೆ ಕುಮುದಪ್ರಿಯಃ" (ಧಕಂಧಿ. ೧–೪೭).

[ಕುಮುದ್ವ + ಪ್ರಿಯ]

ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಪ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶ; ಬೆಳದಿಂಗಳು; ಕುಮುದಪ್ರಿಯಾತಕರಂ ನಾವ್ಕ ಮಂಜಳಗಾಗ್ರಾಮ್ಯಮೆನೆಯುಮಿಷ್ಟವಿವತಳ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೫೩). [ಕುಮುದಪ್ರಿಯ + ಆತಪ]

ಕುಮುದಬಂಧು (ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಬಂಧು ; ಚಂದ್ರ : "ಇಂದು ಜೈವಾತೃಕಂ . . . ಕುಮುದಬಂಧು . . . ದ್ವಿಜರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶು ವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಬಂಧು]

ಕುಮುದಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕುಮುದಬಂಧು : "ಹಿಮಾಂಶುಃ, ಚಂದ್ರಮಾಃ, ಇಂದುಃ, ಕುಮುದಬಾಂಧವಃ . . . ಕ್ಷಪಾಕರಃ – ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಬಾಂಧವ]

ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಲ್ಪ, —ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ (?) : ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದವಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ನೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೫೧). [ಕುಮುದ್ಯ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಮುದವನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ವಿನಿಮೀಳಿತ ಕುಮುದವನಂ ಜನಿತೋನ್ಮೀಲಾರವಿಂದವನಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ ದಿನಕರನುದಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೨).

[ಕುಮುದ್ಯ + ವನ]

ಕುಮುದಬ್ರಾತ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಭೂಮಿಯ (ಜನರ) ಸಂತೋಷದ ಆಧಿಕ್ಯ. ೧, ೨ : ರಿಪು ಭೂಪಾಳ ತಮೌಘ ಮೋಡೆ ಕುಮುದಬ್ರಾತಂ ಕರಂ ಪೆರ್ಚೆ ತದ್ರಿಪುಕಾಂತಾ ಮುಖಪಂಕಜಂ ಕೊರಗೆ . . . ನೃಪನೇ ಸೋಮನೆನಲ್ಕೆ ಬಿಜ್ಜಳಮಹೀಪಾಲಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೯೨-೧೩ ; 1168).

[ಸಂ. (ಕುಮುದ + ವ್ರಾತ ; ಕು + ಮುದವ್ರಾತ)]

ಕುಮುದವೈರಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು ; ಸೂರ್ಯ : (ಕಿ).

[ಕುಮುದ್ಯ + ವೈರಿ]

ಕುಮುದಶೋಭಿ (ಗು). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಹೂಗಳಿಂದ ಶೋಭಿತವಾದ. ೨. ಕುಮುದವೆಂಬ ದಿಗ್ಗಜದಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ. ೩. ಕುಮುದನೆಂಬ ಕಪಿ ಮುಖ್ಯನಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ. ೧, ೨, ೩ : ನಿರುತಂ ಕುಮುದ ಶೋಭಿ ನೈಯತ್ಯದಂತೆ ವಾನರಸೈನ್ಯದಂತೆ . . . ತತ್ಸರಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೧).

[< ಸಂ. ಕುಮುದಶೋಭಿನ್]

ಕುಮುದಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಚಂದ್ರ : ಸೋಮ ಶೇಖರ ಘಸ್ಮರಾಭರಣ . . . ಕುಮುದಸಖ ಗೋಪಧೂಮ ಧ್ವಜಾಕ್ಷ ದುರಿತವ ಪಱಿದು ಪಾಲಿಪುದು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೧).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಸಖ]

ಕುಮುದಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕಾಲಗಣನೆ : ಎರಡು ದಶಕಗಳಿಂದ ಒಂದು ಮಾಸವು . . . ಇದೇ ರೀತಿ ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ ಗುಣಿತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . . ಎಂಬಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೬).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಅಂಗ್ಯ]

ಕುಮುದಾಕರ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ : ದಿವಸಕರ [ಸಂತಾಪಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರಕುನ್ಮುಖತೆಯೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧) ; ಸಲ್ಲಲಿತ ಮೃದುಮೃಣಾಳದಂಡಂಗಳೆನಿಪ ಕಮಲಷಂಡಂಗಳುಂ ವಿರಹಿಜನ ಭೀಕರಂಗಳೆನಿಸುವ ಕುಮುದಾಕರಂಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೨ ವ). ೨. ನೈದಿಲೆಗಳ ಅಥವಾ ಕಮಲಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ. ೩. ಕುಮುದಗಳು ತುಂಬಿರುವ ಸರೋವರ, —ಕೊಳ. [ಕುಮುದ್ಯ + ಆಕರ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ ಕುಟಿಲದಾನವಶಿಕ್ಷ ಕುಮುದಾಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿವಾಹನ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೮). [ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷ]

ಕುಮುದಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ಕಮಲಾಕ್ಷಿ : ಕೈರವದ ಸಬಳಮನೊಪ್ಪವಿಡಿವ ಕುಮುದಾಕ್ಷಿಯರಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೧೧ ವ).

[ಸಂ. ಕುಮುದಾಕ್ಷೀ (ಕುಮುದ + ಅಕ್ಷಿ + -)]

ಕುಮುದಾನಂದನ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು ; ಚಂದ್ರ : ಕುಮುದದಳಚ್ಛವಿ ಕುಮುದಾನಂದನನ ಪರಾಜಿತಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಶಿಶುರಾಜಂ ದಲೆನೆ ಸಂದುಪರಿಪೂರ್ಣೇಂದು ವಿಲಾಸ ದಿನದೇಂ ಪೊದಳ್ದೊದವಿದನೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಆನಂದನ]

ಕುಮುದಾಪ್ತ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಎನ್ನಂ ಪಡೆದಂಬುಜಮಂ ಮುನ್ನಂ ಮುಗಿಯಿಪ ಮೃಗಾಂಕನಂ ಜಯಿಸೆಂದಾ ಕನ್ನೆಯ ಮೊಗಕ್ಕೆ ಕಡು ಚೆಲ್ವಂ ನಳಿನಜನೀಯೆ ಕುಂದುಗುಂ ಕುಮುದಾಪ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೮). [ಕುಮುದ್ಯ + ಅಪ್ತ]

ಕುಮುದಾಭೋಗ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರ, —ಅರಳುವಿಕೆ : ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಸಕಲಧರಣಿಭೃನ್ಮಸ್ತಕನ್ಯಸ್ತಮಾಗಿರ್ಪಿನ ಮುಚ್ಚಂಡ ಪ್ರತಾಪೋದಯ ಮರಿ ಕುಮುದಾಭೋಗ ವಿಧ್ವಂಸಿಯಾಗಿರ್ಪಿನಮುದ್ಯನ್ಮಂಡಲಾಗ್ರಂ . . . ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಂಡ ದೇವಂ (ಜಗವಿ. ೧-೪). [ಕುಮುದ್ಯ + ಅಭೋಗ]

ಕುಮುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಶತ್ರು ; ಸೂರ್ಯ : (ಕಿ). ೨. [ಛಂದ] ಮಧ್ಯ ಗುರುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣದ ಹೆಸರು ; ರವಿಗಣ ; ಜಗಣ (∪-∪) : ಪಾವಕಾಮರಗಣಾನಲಂ ಲಗಂ ದಿವಿಜ ಚಂದ್ರ ಕುಮುದಾರಿಪಾವಕಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಕೋಮಲಾಂಗಿ ಕೇಳ್ ದಿವಿಜ ಕಲ್ಪಲತೆಯಾಯ್ತು ನಾಮದಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೭).

[ಕುಮುದ್ಯ + ಅರಿ]

ಕುಮುದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ ; ಕಿರಿಯ ಶಿವನಿಮರ. ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಬೀಜಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಮುದಿಕಾ]

ಕುಮುದಿನಿ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ನೈದಿಲೆಬಳ್ಳಿ ; ನೈದಿಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ : "ಕಮಳಿನಿ ಬಿಸಜನಿ ಕುಮುದಿನಿ ಕುಮು(ದ್ವತಿಯದುಂ)" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೫-೨೩) ; ತಾರಾವಳಿಯಲರ್ಚಲಾರ್ಕುಮೆ ಭಾವಿಸೆ ಹಿಮಕಿರಣನಂತೆವೊಲ್ ಕುಮುದಿನಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೪). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ ; ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ರಾಶಿ. ೩. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರದೇಶ : (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಮುದಿನೀ]

ಕುಮುದಿನೀಕಾಂತ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು.

[ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಕಾಂತ)]

ಕುಮುದಿನೀಪತಿ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ಪರಿಮಳದ ಪಾವುಡ ದಿನಳಿಗಳ ಕರೆಸಿದವು ತಾವರೆಗಳೆನೆ ಕಾತರಲತಾಂಗಿಯ ಸುಯ್ಲು ತಾಗಿತು ಕುಮುದಿನೀಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೫೬). [ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಪತಿ)]

ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವ (ನಾ). = ಕುಮುದ ಬಂಧು : ನಿಖಿಲಲೋಕ ನಿದ್ರಾಮಂಗಲ ಕಲಶದಂತೆ ಕುಮುದಿನೀಬಾಂಧವಂ ಗಗನಾಂಗಣ ದೊಳೆಸೆಯೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೮೪). [ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಬಾಂಧವ)]

ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರ (ನಾ). ಕುಮುದಿನಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು, —ಚಂದ್ರ : ಕಮಲಿನಿಗೆ ಕಮಲಬಂಧುಗೆ ಕುಮುದಿನಿಗಾ ಕುಮುದಿನೀಶ್ವರಂಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೫). [ಸಂ. (ಕುಮುದಿನೀ + ಈಶ್ವರ)]

ಕುಮುದ್ವತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಸ್ಥಳ; ಸರೋವರ. 'ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳ' ಪರಾ. ೨. ನೈದಿಲೆಹೂಗಳ ಸಮೂಹ, —ರಾತಿ : (ಕ). ೩. ಮಯೂರಧ್ವಜನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ : ಶಿಖಿಧ್ವಜನ ಸತಿ ಕುಮುದ್ವತಿ ಸುಡಿಸಲೆತಿನಿಯದಿಂದೆ ಪತಿಗೆ(ಕೃಷ್ಣಾಶ್ವ. ೩೬-೫೫). ೪. ರಾಮನ ಮಗನಾದ ಕುಶನ ಹೆಂಡತಿ. ೫. ಶಕುಂತಿರಿ ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲು ಭೂಮಿ, —ಶಿಬ್ಬಿ : ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ, ಅಭಯವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಮುನಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವುವು (ಕಳುಮಾ. ೨೪೪-೬). ೬. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : (ಕ). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತಿ]

ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳು ತುಂಬಿದ ಕೊಳಗಳ ಸಮೂಹ: ಬಳಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಾಕಳಗಳಂ . . . ಕಮುಳಾಳಕರದಿಂ ಕುಮುದ್ವತೀಕುಳದಿನದೀಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೊ ಸತತಂ ಬನವಾಸಿವಂಂಡಳಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೮-೫ ; 1150). [ಸಂ. ಕುಮುದ್ವತೀಕುಲ]

ಕುಮುಲಿಕೆ (ನಾ). ಜ್ಯಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಳಗೊಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಉರಯುವಿಕೆ; ಕನಲುವಿಕೆ; "ಕನಲುರಿ; ಕುಮುಲಿಕೆ" (Smoulder. ೫೦೪೨). [ಕುಮುಲು + ಇಕೆ]

ಕುಮುಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರಿ : ನಾನೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಡಗಿಸುವ ಸಂಗಾಡೊಳಗಿರ್ದನಾಗೆ ಬರ್ದರಿ ಹೀತಗ್ಗೆ ದೊಳಕ್ಕು ಮುಲ್ಲೀ ಅಗ್ನಿಯನುರುಹಿದಂತಾಗಿ (ಪಕ್ಷಾಶ. ೧೫-೨೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದ ಭಾವ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೇ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿರು; ಕುದಿ : ಅಂತರಂಗದ ಗವಾಕ್ಷಗಳ ತೆರೆದಿಲಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ಕುಮುಲದು, ಹೊಗೆಗೊತ್ತ ವಾತ್ಮವನು (ಮಂಕುಶ. ೫೫೭). [← ತೆಲು. ಕುಮುಲು]

ಕುಮೆರಿಬೆತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ : ಜಿಮ್ಮುದೆತ್ತ, ಕುಮೆರಿ ಬೆತ್ತ (ಮೃಡಿಗಾ. ೧೫-೨೮೦). [ಕುಮ್ಮಿ + ಬೆತ್ತ]

ಕುಮ್ಮಿ 'ಕುಮ್ಮೆ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮೆಟ್ಟಿ 'ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮೆಳ್ 'ಕುಮಳು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಳು 'ಕುಮಳು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಳ್ತು 'ಕುಮಳು' ನೋ.

ಕುಮ್ಮರಿಗಿದಱಿ(ಕ್ರಿ). (?): ಬಮ್ಮಸಿಜಿಪದೆ ಕುಮ್ಮರಿದಱಿದಂದದವಾಯ್ತು (ಮೂಂಕಾ. ೧೯೬೩. ಜಾನಗಲ್. ೯೦-೧೬ ; ?). ☞ 'ಕುಮ್ಮರಿದಱಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?

ಕುಮ್ಮಚಟ್ಟು, ಕಮಚಟು, ಕುಮ್ಮೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನೆಗೆದು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಕುಂಡಿಗೆ ತಗುಲುವಂತೆ ಒದೆದು ಕೊಂಡು ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು : ಈ ಮ್ಮಚಟ್ಟು ಹಾಕಿ ತಗಡಿ ಮಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೊ ನೋಡುವ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಮಂಡಿಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೦). **ಕುಮಚಟ್ಟು** : "ಕುಮ್ಮುವುದು, ನೆಗೆಯುವ ಒಂದು ರೀತಿ" (ಸಿರಿಕಾ. ೧೩೧). **ಕುಮ್ಮೆಟ್ಟಿ** : ಮುಳಂದಯ್ಯನಿಗೆ ವಿಷೀಲ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕುರ್ಚಿಟ್ಟ ಹೊಡೆದು ಸಕ್ಕೆದ್ದನು (ಮರೆಮು. ೧೬೬). [ಕುಮ್ಮಿ + ಚಟ್ಟು/ಂ]

ಕುಮ್ಮಟೆ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಟ್ಟೆ 'ಕುಂಪಟೆ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮುಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಿಯುರೇ ನೆಲಕುಳ್ಳ ತುಮ್ಮುಟೆ ಮರದ ಮೇಲಿಂದುರುಳ್ದುದೀಗೀ ಧುರದೊಳೆದುರಾಗುವರೆ ಹೊಡರೆ ಸ್ಯಕಿಗೆ ಕಡ್ಡಿರ ತರಿವಿರೆ (ವಿಕ್ರಾಶ. ೬೯-೪೬). [?]

ಕುಮ್ಮುಟಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಮ್ಮುಟಿ ಮರದ ಕಾಯಿನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಉದುರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಕುಮ್ಮುಟಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವಂತೆ (ಮರವೇರಿದವರನ್ನು) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸು: ಮುಂದ ಜಾತಕಳ್ಳ ಕುಮ್ಮುಟಿಗರೆದ ಕಾಲದ ಕಂಡಿತಗಿದವೊರೆದು ಫಲವೇನಳ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ ಕೊಂದು ಕೀರ್ತಿ ಯು ಲೀ ಮೆರೆವಿಹನವರಿಗ ನಿನ್ನನು ತರಿಯದಿರುವರೆ ಧರ್ಮಾನ್ಗೆ ಯೆಳಿಲಿರವ ಶೇಷಾವತಾರ ಮಹಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ದಾಳು (ಜನಭಾ. ೬೩-೪೬).

[ಕುಮ್ಮುಟ್ಟಿ + ಕರ್ಚ್ (< ಕಱ್ಚ್)]

ಕುಮ್ಮುಣ್ಣಿ (ನಾ). ಪುರುಷರ ಜನನಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ : (ಕ). 'ಅಮ್ಮಣ್ಣಿ' ಪರಾ.

ಕುಮ್ಮರ 'ಕುಂಬಲ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮರಿ, ಕುಮರ್ಕ, ಕುಮರಿ, ಕುಮ್ಮಿಲ (ನಾ). ೧. ಆಡವಿಯ ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಸುಟ್ಟು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಭೂಮಿ; ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಕುಮ್ಮರಿಯಂ ನುಡಿದಂದು ಕಡಿದಿಟ್ಟದ ಮರಂಗಳ ಮೇಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೭-೨೦) ; ತೆಂಕಲು ಕಡಿದ ಕುಮರಿಂ ಹೊಜಗಾಗಿ (ವಿಕ್ರ. II, ೭೩-೪೬ ; 1118) ; ದಂಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ ವೆಸರಡುಮಂ ಕೊಂಡಡುಮಂ (೧೯೦೫. ೬-೨೦) ; ಮಾರಡೋನನ ಕುಂಮರಿಯಾದಿಯಾಗಿ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕಡೂರು. ೬೪-೭೧ ; 1191) ; ತಲೆದ ಹೊಸ ಕುಮ್ಮರಿಯೊಳಗೆ ರಥ ಹರಿಯಬಲ್ಲುದೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೨೩). **ಕುಮರ್ಕ** : ೧. ಕುದುರ ಹಡುವ ಕುಮರಕ್ಕೊಳಗೆ ಅಂಜ ಉದುರಲ ಕೆಯಲಿ (ಸೌಂಇ. IX-ii, ೬೨೦-೪೬ ; 1546). **ಕುಮರಿ** : ೧. ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಡು ಹಲಸು (ವಿಕ್ರ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬ ; 1404) ; ಕಡಿದಲ್ಲಿ ಕುಮರಿಯ ಜಾಣ ಪೀನಡುಬಿಯ ನುಡಿದೀಗ ಜಾತಿ ಒಳ್ಳತಿಯ (ಜ್ಞಾಶಕ. ೧೩-೧೫) ; ನಿಮಿಷದಲಿ ಸಮುರದ ದಾನವನು ಮುಳ್ಳುಜಾತಿಲನು ಕುಮರಿಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಹೊಗುವಂತೆ (ಮೂಲಾರಾ. ೬-೩೩) ; ಕುಮರಿ ದೆಳೆಯುವವರು ಕುದಿಯರು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೯). ೨. "ಹಾರಳ, ಸಾವೆ ಮೊದಲಾದ ಶಿಳ್ಳೆಕ್ಕಾಕರವಾದ ದೆಳೆಯೂ ಕೂಡ ವೊಂದೊಂದು ವರುಷ ಮಾತ್ರ ಆಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬೀಜು ಬಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡದೇಇಾಗಲಿವ ಭೂಮಿ ಯಾವುದೊ ಅಂತಹ ಭೂಮಿಗೆ ಕುಮರಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವುದು" (ಭೂಮಿಶ. ೩೩). **ಕುಮ್ಮಿಲ** : ೧. ಗುಡಿಸಿದುಪ್ಪೊಳಗಣ ಕುಂಬುಜದಪ್ಪೊಳಗಣ ಕಂದಲ ಬೀಜವಂ (ಸೌಂಇ. IV, ೨೬೨-೫ ; 1564).

ಕುಮರಿಯ ಕೃಷಿ = ಕುಮ್ಮರಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷಿ, —ಸಾಗುವಳಿ : ಕುಮರಿಯಕೃಷಿ ಮಾಡಿದರು (ಒಡ್ಡಾಲ. ೩೧). ಕುಮ್ಮರಿಯಗಡಿಕ = ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದಂತೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಡಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ಬತ್ತ ೯ ನಾಯ ಧಂಗಳಿವೆ ಲೆಕ್ಕವೆನಲು ಕುಮ್ಮರಿಯ ಗಡಿತಮಂ ಮಾಡುವೆನು (ತುರಂಗ. ೩೫-೩೩).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕುಮರಂ ; ತುಳು. ಕುಮರ್, ಕುಮೇರ್]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನ ಮರಗಿಡಗಳನ್ನು ಕಡಿದಂತೆ ಕಡಿ, —ನೆಲರು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡವು; ನಾಶಮಾಡು: ಪರಕು ತರಿಕಳೆರದಂ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿವೊಲೊಡವೆ ಕಡಿಯೆ ರಥಿಗಳ್ ರಥದಿಂ ಧರೆಗಿಳಿದು ವಿರಥರತಿರಥರರೆಬರ್ ಮೇಲ್ಕಾಯ್ದು ರಥಿಗಳಂ ಸುರಿಗಿಜರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೮) ; ಸವಂಂತು ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂದ ಮಾಯ್ತು (ತೀಮಾಪು. ೧೨-೩೨೦) ; ಕಳೆದುರುಳಿವ ಗಜದಂತೆ ಕೈಕಾಲ್ಗಾಲಗಳೆನಾ ನೆಲನೊಪ್ಪಿದುದು ಕಳಲೆ ಕದಲೆ ಮೊಗವಾಳೆ ಬಲ್ಲಿಸಿಕಲ ಹಲವ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿದಂತೆ (ತೀಮಾಸಂ. ೨೬-೬೧). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿ]

ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ (ನಾ). ೧. ಕುಮ್ಮರಿಯ ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದು, —ಸವರುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೆಡಹುವಿಕೆ, —ನಾಶಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಜಗವ ಹೂಡುವ ಹೊರವ ಬಲುಗೈಯಗಧರಂಗೀ ಸೃಷ್ಟರ ಕುಜಿವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತಕಾವುದು ಬೇಳು ಭಜಹತ್ತ್ವ (ಕವ್ಯಾಸ. ೧೦—೧೦). [ಕುಮ್ಮರಿ + ಕಡಿತ]

ಕುಮ್ಮರಿದಜೀತ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿತ: ಬಜಿಯ ಬಿಂಗದ ಮಾತೆ ಕಾರ್ಯದ ಹೊಜಿಗೆ ತಾನಂತಹುದೆ ಕುಮ್ಮರಿದಜೀತವೆಜೆ ಕಡಿದದೆದರ ಮರರು ಕೊಡಿಸಂಬ್ಯೆಯಲಿ (ಅತ್ತಣ. ೩—೪೯). [ಕುಮ್ಮರಿ + ತಜೀತ]

ಕುಮ್ಮುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಸುರಿ; ಬಗ್ಗಿಸು: ಸುಮನಸರ್ . . . ಬೆಲ್ಲಂಗಳ್ ಬಿರಿತಿ ಧರಿಗೆ ಉಮ್ಮರಿಸಿ ಧರ ಧಾಂಡಮೋ . . . ಮಿಣಜಿತಿಂದ್ರನ ದಿಶಾವನಿತೆ ಧರಿಸರ ಸಿಂದೂರ ಬೊಟ್ಟಿನೆ ಶಶಾಂಕ (ಕವಿಚ. III, ೨೧ ಡುಳ್ಳಂಗ); ಕಂರಿಶಿರದ ಹರಿವಜಗಗಳಲಿ ಉಮ್ಮರಿಸಿ ಭೋಜನಗೈಪು (ಆದಂಣ. ೬-೨೨—೧೪). ೨. ತುಂಬು; ಗಿಡಿ; ತುರುಕು: ಎಲೆ ತಂಬಾ ಬಡಿಸಿಕೊಂಬು ವಾಳವಾಗಿ ಒಂದಗುಳವನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಬಿನ್ನಾಗಿ ಉಮ್ಮರಿಸುತ್ತಾಳೆ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೧೭). [?. / ತೆಲು. ಉಮ್ಮರಿಂಚು, ಉಮ್ಮರಿಂಚು]

ಕುಮ್ಮುಱಿ 'ಕುಮ್ಮರಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮೂರ 'ಕುಂಬಳಿ' ನೋ.

ಕುಮ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯೊಡನೆ ಹಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ, —ಕುಣಿತ: ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯ ಪದ್ಧತಿಗಳವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ – ರಾಸ . . . ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟ, ಸುಗ್ಗಿ ಯ ಕುಣಿತ – ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದವು (ಭಾದ. ೫೬). ಳು ಮ್ಮಿಯಂ ಇನ್ನೊಂದು ಜನಪ್ರಿಯ ಜಾನಪದದ ನೃತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ತಮಿಳುನಾಡು ಮತ್ತು ಕೇರಳ ಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಭಾರತಾ. ೧೫೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಮ್ಮಿ]

ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ (ನಾ). = ಕುಮ್ಮಿ: ಆಂಧ್ರ ದೇಶದಲ್ಲೂ ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲೂ . . . ಕೇರಳದಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಕುಮ್ಮಿಯಾಟ ಕೋಲಾಟಗಳೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ (ಆಶಾಸ್ಯ. ೧೧೩). [ಕುಮ್ಮಿ + ಆಟ]

ಕುಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟಿಹಾಕು; ಪುಡಿಮಾಡಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು: ಅಲ್ಲಿ ಬಲಾಢಮನು 'ಪೊಳ್ಳಜ ನಾಮಂತರ' ನ್ನಟ್ಟಿದುದು 'ಅರಿಗ'ನ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕುಮ್ಮಿಸಲೆಂದು (ನಾಡೋಜ. ೧೬೪).

[ಕುಮ್ಮು + –ಇಸು]

ಕುಮ್ಮು$_1$, **ಗುಮ್ಮು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧.(ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟು; ತೊಳಸು; ತಳಿಸು: "ಕುಮ್ಮುಂ – ಮುಸಲ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಕಮಧಾ); ಗಟ್ಟು ಗೋದುವೆಯ ನಾಲ್ ಬಳ್ಳಮಂ ನೆನಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಹೊಟ್ಟು ಹಾರುವ ತೆಜದಿ (ಸೂಪಕಾ. ೧-೯); ಸುಣ್ಣವನು ಕುಮ್ಮಿ (ಮರುಚಾ. ೩—೮೭); ಕುಮ್ಮಿದಂ ಕುಮ್ಮಿದಪಂ (ಕವ್ಯಾಸ. ೪೭೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ನಿಶ್ಚಕ್ತಿಯಿಂದ) ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು; ಕುಳ್ಳಿರಿ ಬೀಳು; ಕುಸಿ: ಕೆಮ್ಮಿ ಕುಮ್ಮಿದೊಡೆ ತೋಳೊಳೆ ಜೀವವಿಯೋಗವಪ್ಪುದೆಂದಿರದೆರ್ದೆಗಳ್ವೆದತ್ತಳಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪—೧೦೦); ಕೆಮ್ಮಿ ಗೂಹಿಗುಟ್ಟಿ ಶಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುದಿ ಕುಳ್ಳುಜ್ಜಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿಕುಳ್ಳೆಯೊಳದ್ದುನೆಜೆ ಮುಮುರಿ (ಪಂಡೊರ. ೩-೧೨). ೩. ಇರಿ; ತಿವಿ; ಹಾಯು: ತಿವಿದು ಕಡುಬಿಂ ಕೆಡಸಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ (ನಿರಿ. ೨-೧೦೫ ವ); ಗದೆಯೊ ಳೆಱಗುವನೊಮ್ಮೆ ಪಟ್ಟುಹೂಲದಲಿಳಿಯುಮೊಮ್ಮೆ ವನೆಮೊಮ್ಮೆ (ಆದಂಣ. ೧—೫—೬೭). ೪. ಜಜ್ಜು; ಪುಡಿಪುಡಿಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಹಮ್ಮುಗಾಱಿಯಿಂದ ಲಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಿಟ್ಟುತ ಕುಮ್ಮುತಲವನ ಗರ್ವವನು (ಜೈಸಂಚ. ೫—೪೬).

ಗುಮ್ಮು$_1$: ೩. ಬೊಮ್ಮವಜಂದಿಜಿನೆಂದು ಕರ್ಮವನು ಬಿಟ್ಟುಹರಿ ಕಿನ್ನೆಯಲಿ ಹರಿಣ ಹೊಡೆಯಲ್ಕೆ ಹಿಡಿದವನು ಗುಮ್ಮುಕೊಂಡಂತೆ (ಸರ್ಗಜ್ಞ. ೧೩೫); ಪವನಜನ ಗುಮ್ಮಿಂದ ಗದೆಯಗ್ರಹೊಳ್ ಕುರುನೃಪಂ (ಶುರಂಗ. ೬—೪೫); ಆನೆಯನ್ನು ಮಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಗುಮ್ಮುವ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಪಟ್ಟಣೋಂ. ೧೯೪). ೫. ಹರಿದು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಸುರಕಂಡೋಹಕವಕಿಸಿ ತೊಡನೊಡನೆ ಗುಮ್ಮಿದುದು ಗಾ ವ ಗಗನವಳಯದಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೧೧-೪); ಕಲ್ಪಾವಸಾನ ನಾಲಗೆಗಳುಜುಬಬುಗಳ ಗುಮ್ಮುವ ಳಕಾಗಳ ಗುಜುಬಿದಲಿ ಭೂಗರ್ಗರೆವ ಕೂಲ ಮಹೋಗ್ರ ತೆಜದಲಿ (ತೊರಾ. ೬—೪೯—೬೫). ೬. ಒತ್ತರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಬರು: ಪೆತ್ತೆಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆಲೊಡಿಳಗದ್ದಿ ಗುಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದಿರಿ (ಭಕಚ. ೪೫—೧೨); ಗುಮ್ಮಿತ್ತು ಕಂಬನಿ ಸ್ಪಷ್ಟಗೆ (ಭಕಚ. ೬೧—೨೯). ೭. ಸಂಭೋಗಿಸು: ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಮ್ಮುವ ಕ್ಷಾನ (ಗಾದ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಮ್ಮು]

ಕುಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). (ಒನಕೆಯಿಂದ) ಕುಟ್ಟುವುದು; ಒನಕೆಯ ಪೆಟ್ಟು: (೪). [< ಕುಮ್ಮು$_1$]

ಕುಯ್ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕುಯಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಉಪಕರಣ; ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಾಧನ: (೪). ೨. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ತಾಯಿತ, —ಕಾವು, —ರಕ್ಷೆ: ನಿಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಮತಂಗಳತಿಪಾಪ . . . ಅಥವನು ನಿಮ್ಮ ದೈವಲಬ್ಧ ಮಂತ್ರಕುಯಂತ್ರ ಕುಟಿಲಾರಾಧನೆಗಳು (ಬಸವ. ೫೧—೫೫). [ಸಂ.]

ಕುಯಂತ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಯಂತ್ರ ಶಿಲ್ಪಿ: (೪). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಯಂತ್ರಜಾಲಕ: (೪). ೩. ಕುಟಿಲೋಪಾಯವನ್ನು ಹೂಡುವವನು; ಒಳಸೊಚ್ಚುಗಾರ: ಶಿವತತ್ವಾನುಭವ ವಾರಿಧಿ ಖಂಡತಾದಿ ಕಯಂಂತ್ರಕ . . . ಜಯ ಬಸವ (ಬಸವ. ೨೭—೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಯಕಳ, ಕುವಳ, ಕುಂಕಳ, ಕೊಯಕಳ, ಕೊಯ್ಯಳ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಕುಯಕಳ ಕುಹಕಂ" (ಕಮಧ. ಪಂ. ೨); ಕಂಸನಿಸ[ಪಾಶಾಂ. ನುಂ]ಗುವ ಕುಯಕಳ ಕೊಳ್ಳುಮ ಪರಾಕ್ರಮೋನ್ನತ ನಿನ್ನಂ (ಅರ್ಧಪಿ. ೯—೫೧); ಕುಯಳಕಿನಾ ವಿದರ್ಭಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯ ನಾಂತಂಕಿಗೆ ಬಂದ ಭೂಸುರವೃಯವಮಂದು (ಅಮಾಸ. ೯೫); ಕುಯಳ ಕುತ್ಸಿತವಾಸಿ ರೋಷ ಕೋಳಂ ಮೋಹಭಯಂಗಳಂ ತಾಳಲಾರ್ಪನೆ ಮಹಾ ದೇವ (ಪಾರ್ಶಭಾ. ೧—೫೯). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯ; ಗೇಲಿ; ಉಡಿಪಾರ್ದ್ಯ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ. **ಕುವಳ್**: ೧. (೪). **ಕೊಳಕ್**: ೩. ಕುಹಕ; ಕಪಟ; ಮೋಸಗಾರ: ನಲಿಕ್ಷಕಳ ಬೆಸಸಿಂದ ಪೇಳ್ದ ಕಬ್ಬವನು ಸಲ್ಲಕ್ಷಣವು ದೆಂದೆ ಭಾವಿಪರು ಸತ್ಪುರುಷರಂ ಕೂಳಿರಿದ ಖರದಶೆಗಳ (ತೊರಾಭ. ೧-೧೩); ಕುಳಕ ನಾರದನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಸುಮವ ತಂದು ಹಾಕಿದ ಮೋಡಿಯಿಂದು (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ೪೩). **ಕೊಯಿಕೆ**: ೧. "ಕೊಯಕಳೆ ಕುಹಕಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೮೬); "ಕುಹಕಕ್ಕೆ – ಕುಚೇಷ್ಟೆಗೆ, ಕೊಯಕಳ – ಕೊಯಕಳಂದಾಗುವುದು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೦ ಟೀಕ್ಕ). ೪. ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾದುದು: ಕೊಯಕಳೆಂಬಿಪ ಕೂರ್ಮಂವರಾಹ ವೇಷಗಳ ಲಯವನೆಯಿಪ್ಪಿಸಿದಂ ಪಡಾನನಂ (ಆದ್ಯರಾ. ೬—೩೩). **ಕೊಯ್ಯುಃ**: ೩. ಕೊಯ್ಯರಲಿ ಹೆಂಗಳ್ಮರಲಿ . . . ನಿನ್ನ ಮಃಟಿಮೆಯ ನಾಶವಾಡುವಲಿ ಬಗುಳುವುದು (ತೊರಾ. ೬—೪೭—೨೨); ಕಳ್ಳ ಹಾದರಿಗ ಕೊಯ್ಯು ದವಡೆ ಬಾಜಾರಂಸುಖರಿನೆಲ್ಲಿ (ಬಜ್ಜಣಾ. ೮—೪೨).

ಕುಯಕಳಮಾಡು = ಗೇಲಿಮಾಡು; ಕುಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು: ಅಂತತಿಕ್ಯೋಗ್ರಧಮಂ ಮುಖವರ್ಯನೆಲೆ ಧರಾಕಾಂತ ನೀನೆಮ್ಮ ನುಡಿಯಂ ಕುಯಕಳ ಮಾಡಿದುದರಿಂ ತತ್ತ್ವಮೂಢನಾಗದಿರಮಂ ಪೊರೆ ಯುತ್ತಿರೆಂದು ಕಾಪವನಿತ್ತನು (ಶೀತಕಾ. ೧೨—೨೨). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕುಯಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಲುಗಾರ, ಕುಯ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವವನು. ೨. ಬೆಳೆ ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಟಾವು ಮಾಡುವವನು: ಬೆಳೆಯೇನೋ ಬೇಕಾವ ಹಾಗಿದೆ, ಕುಯಲುಗಾರರು ಕಡಿಮೆ. (ಕಒಸಾ. ೫೦). **ಕುಯ್ಲುಗಾರ**: ಗದ್ದೆ ಕುಯ್ಲುಗಾರರಿಗೆ ಕೂಲಿ ಕೊಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಕುಯಲು (ಕೊಯ್ಲು) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕುಯಿ$_1$ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿ$_2$ 'ಕುಂಯ್' ನೋ.

ಕುಯಿಕೀರೆ 'ಕೊಯಿಕೀರೆ' ನೋ.

ಕುಯಿಲಾಳು 'ಕೊಯಿಲಾಳು' ನೋ.

ಕುಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯಿಾ 'ಕುಈ' ನೋ.

ಕುಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯುಕ್ತಿ, ಕುತಂತ್ರ; ಒಳಸಂಚು: ಕುಯುಕ್ತಿಗಳುಳಿದು ನೀತಿಯನುಳುಹಿಕೊಳ್ಳಾ (ಬಸಪು. ೪೦-೩೬); ಕೇಡಿಂಗೆ ಮನದಂದು ಕುಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಭಟರಱುವರಂ ಬೇಹಿಗೆ ಕಳಿಸಿದೊಡೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೯); ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಯುಕ್ತಿಯ ಹುಸಿನಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೪೯). [ಸಂ.]

ಕುಯುಕ್ತಿವಂತ (ನಾ). ಕುಯುಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಕುತಂತ್ರಿ: ಅವರೆಂಥ ಪೆದ್ದರಂತೀರಿ ಜೊತೆಗೆ ಗುಳ್ಳೆನರಿಯಂಥ ಕುಯುಕ್ತಿವಂತರು (ಪುನರು. ೨೪೫).
[ಕುಯುಕ್ತಿ + -ವಂತ]

ಕುಯೋನಿ (ನಾ). ೧. ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಯೋನಿ. ೨. ಕೆಟ್ಟ ಹುಟ್ಟು; ಕೀಳು ಜನ್ಮ: ನೀನತಿಲೋಭದೊಳಿಲ್ಲಿ ಕುಯೋನಿಯೊಳಜಗರನಾದೆ (ಆದಿಪು. ೨-೧೬); ಕುಯೋನಿಯೊಳ್ತಿರಿದು ಪೋದುವು ಕಾಲಮನಂತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೨); ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿಱುವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಕುಯ್ಗುರಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕುಯ್ಗುಱಿ 'ಕೊಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕುಯ್ಯಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಯವಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಿಪ್ಪೇಶ್ವರ ದೇವರ ಕೆಯ್ಯಿಕುಯ್ಯವಳದಿಂ ಪಡುವ ಚಿಗುರವಳದಿಂ ಮೂಡ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೫೩; 948). [?]

ಕುಯ್ಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕುಯ್ಯೋ (ಅ). ದುಃಖವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: (ಕಿ). ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ, ಕೊಯ್ಯೋಮೊರ್ರೋ = ದುಃಖಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶರಣಾಗತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಎಂಟು ಮಂದಿಯೂ ಬಂದು ಅಜ್ಜನೆದುರು ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ ಎಂದರು (ದಾನಚಿಂ. ೨೪); ಕಛೇರಿಗೆ ಬಂದು ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ ಎಂದು ಗೋಳಾಡುವುದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವ (ಸಾಹೇಬ್. ೩೯೬). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕುಯ್ಯೋಮರ್ರೋ]

ಕುಯ್ಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾರ 'ಕುಯಲುಗಾರ' ನೋ.

ಕುಯ್ಲುಗಾಲ (ನಾ). ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕಟಾವು ಮಾಡುವ ಕಾಲ; ಸುಗ್ಗಿಕಾಲ: ಕುಯ್ಲುಗಾಲ, ಮ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆಳುಗಳು ಸಿಕ್ಕೋದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೨೧೯). [ಕುಯ್ಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಕಾಲ]

ಕುರ$_1$ 'ಕುರು$_1$' ನೋ.

ಕುರ$_2$ (ನಾ). ಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: "ಖುರ - ಕುರ" (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುರಪುಟ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖುರ]

ಕುರಊರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುರವಿಷಯೇ ಪೆರಟಿಭೋಗೇ ಕುರಊರ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೫, ೪೦-೧೬; ?).
[ಕುರ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕುರಂಗ$_1$ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಗ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ; ಹುಲ್ಲೆ: "ಏಣಃ, ಕುರಂಗಃ, ಹರಿಣಃ, ಮೃಗಃ, ಈ ೪ ಹುಲ್ಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೭೬); ಸಂಗಳಿಸಲ್ವೇಟ್ಕುಮೆ ಮಾತಂಗ ವಿರೋಧಿಗೆ ಕುರಂಗ ಸಂಗರಧರೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೭); ಕುರಂಗದವೋಲ್ ತೂರ್ಣಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಂ . . . ಎನಿಸಿತ್ತಾ ರಾಜವಾಜಿದ್ವಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೨); ಹರಿ ಮಾರ್ಜಾರ ಕುರಂಗ ಗಂಡಕ (ಯಾದವ. ೪೫೪); ತುರಂಗಕ್ಕೂ ಕುರಂಗಕ್ಕೂ ಸಮವೋ? (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಾಂಚಾಳ ಮತ್ಸ್ಯ ಕುರಂಗವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಬಂಗಾಳ (ಬಸಪು. ೬-೧೮). ೩. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿಹ್ನೆ. 'ಕುರಂಗಧರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರಂಗಕ (ನಾ). = ಕುರಂಗ$_2$: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗತನು (ಗು). ಜಿಂಕೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ತಾಳಿದ; ಜಿಂಕೆಯಂತೆ ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ: ಕುರಂಗತನು ಮಾರೀಚನಭಿನಯಿಸಿದನು ತನ್ನ ಪಾತ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧-೯೮). [ಕುರಂಗ$_2$ + ತನ್ನು]

ಕುರಂಗಧರ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಆಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ತುಂಗ ತರಂಗ ಗಾಂಗ ಜಲಸಂಗ ಕುರಂಗಧರೋತ್ತಮಾಂಗ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಕುರಂಗನಾಭಿ (ನಾ). ಮೃಗನಾಭಿ; ಕಸ್ತೂರಿ: ಕುರಂಗನಾಭಿಯನು ರೋಜಕೆ ಲೇಪಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೦೭). [ಕುರಂಗ$_2$ + ನಾಭಿ]

ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಬಾಳಮೃಣಾಳ ಸೂತ್ರಮಂ ಕಳಶ ಕುಚಾಂತರ ಸ್ಥಳದೊಳಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ ಕುರಂಗನೇತ್ರೆಯಾ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯).
[ಸಂ. ಕುರಂಗನೇತ್ರಾ (ಕುರಂಗ + ನೇತ್ರ + -)]

ಕುರಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಅರ್ಘ್ಯಮುಮನಿತ್ತು ಮಂತ್ರೋಕ್ತದಿಂ . . . ಕ್ಷಾರದ ಸುಘಟಿಕೆಯ ಕುರಂಗಮುದ್ರೆಯಲೆತ್ತಿ ವಾಮಕರದೊಳಿರಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೨೨).
[ಕುರಂಗ$_2$ + ಮುದ್ರೆ]

ಕುರಂಗರಿಪು (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಶತ್ರು; ಹುಲಿ: "ಸುರುಚಿರಾಂಗಂ ದ್ವೀಪ ಪುಂಡರೀಕಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಶಾರ್ದೂಲಂ ಚಮೂರವೆನೆ ಹುಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭); [ಉರಗಿಯನೆಯ್] ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಕುರಂಗರಿಪು ಬೆಕ್ಕು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೪೬).
[ಕುರಂಗ$_2$ + ರಿಪು]

ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ನಾ). = ಕುರಂಗನೇತ್ರೆ: ಉಂಗುರವಿದ ನೀನಂಗುಲಿಗಿಡುತಲಿ ಸಿಂಗರಿಸುವುದು ಕುರಂಗಾಂಬಕಿ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧. ಅಡಿಟಿ).
[ಸಂ. ಕುರಂಗಾಂಬಕೀ (ಕುರಂಗ + ಅಂಬಕ + -)]

ಕುರಂಗು, ಕೊರಂಗಿ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಕೋಡಗ; ಕಪಿ. 'ಕುರಂಗು ಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕೊರಂಗಿ**: "ಕಪಿಃ . . . ವನೌಕಃ -೯ ಕೋತೀ ಹೆಸರುಗಳು, ಕಪಿ, ಕೊರಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೪).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕುರಂಗುಕಟ್ಟು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಬಿಗಿಯಾದ ಕಟ್ಟು; ಕೋಡಗ ಗಟ್ಟು: ಕಯ್ಯಾಲುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕುರಂಗುಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಿಗಿದು, ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದೆವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೦-೯).
[ಕುರಂಗು + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕುರಂಜಿ$_1$ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಜಿ$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೌಶಿಕಿ, ವೇಳಾವಳಿ, ಶುದ್ಧಾವಳಿ . . . ಕುರಂಜಿ . . . ಸಯಸೋಧರೆಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತುನಾಲ್ಕು ರಾಗಂಗಳೇ ಭಾಷಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪); ಪರಮಲಲಿತ ಕುರಂಜಿ ಲಲಿತಕುರಂಜಿ ಮಂಗಳ ಸರಸತರ ಮೋಹನದ ರಾಗಂಗಳಲಿ ಪಾಡಿದರು (ಯಾದವ. ೧೧-೪೪).
[ಸಂ. ಕುರಂಜೀ]

ಕುರಂಜೆ (ನಾ). = ಕುರಂಜಿ$_2$: ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತರಾಗಂಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ಕುರಂಜೆ, ಆಹರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಱು ರಾಗಂಗಳೇ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಿ[ಳ]ಕೆಯಿಂದಧುನಾತನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪುವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [< ಕುರಂಜಿ$_2$]

ಕುರಂಟೆ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಹೂವಿನ ಗೋರಂಟಿಗಿಡ: "ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ -ಈ ೨ ಗೋರಂಟ" (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೪); ಪಲಾಶ ಚಂಪಕ ಕುರಂಟಕ (ಯಾದವ. ೧-೩೫); ಪ್ರಿಯಾಳು ಕುರಂಟಕ ಕೋವಿದಾರ . . . ವೃಕ್ಷಂಗಳು ಸುಮನಸಭರಿತಂಗಳಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತಲಿತ್ತು (ಪುರಾವಿ. ೯೬). ೨. ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆ ಹೂವಿನ ಗಿಡ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ ಕಿಂಕಿರಾತಂ ಕುರಂಟಕಂ ಬಿಳಿಯ ಗೋರಟೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಕುರಂಟಕೆ (ನಾ). = ಕುರಂಟಕ: ಚಾರುಲತಾ ತಕ್ಕೋಲ . . . ಕುರಂಟಕಾ ಕುಜಕವಿದ್ದ ಸಿಂಧುವಾರಾಶೋಕ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೪-೭); ಕುರಂಟಕೆ, ಮುಳ್ಳುಗೋರಂಟಿ, ಮುಳ್ಳುಮದರಂಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೯೯).
[ಸಂ. ಕುರಂಟಕಾ]

ಕುರಂಟಿಗೆ, ಕುರಟಿಕೆ, ಕುರಟಿಗೆ, ಕುರುಟಿಕೆ, ಕುರುಟಿಗೆ, ಕುರುಡಿಗೆ$_2$, ಕೊರಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಅಜಶೃಂಗಿ; ವಿಷಾಣಿ: ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಜಂ[ರಂ]ಟಿಗೆ ಯೊಳ್ಳಿದಪ್ಪ ಸದ್ದಲರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮದ. ೮-೪೫). **ಕುರಟಿಕೆ**: (ಕಿ). **ಕುರಟಿಗೆ**: (ಕಿ). **ಕುರುಟಿಕೆ**: 'ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುರುಟಿಗೆ**: "ಅಜಶೃಂಗಿ, ವಿಷಾಣಿ -ಈ ೨ ಕುರುಟಿಗೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೦೦); ಕುರುಟಿಗೆಯಿಂಗುಳಂ ತವಸಿಯೆರ್ಕೆಯ ಪಾಲ್ . . . ಅಮರೇಂದ್ರವಾಣಿಯೆನಿಪ್ಪಿವನೆಣ್ಣೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೧೪); ಎರದ ಹಣ್ಣು ಕುರುಟಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಹೂವಿನ ಬಾಡು . . . ಆಗಮದೊಳ್ನಿಸದಮಪ್ಪೆಲ್ಲಾ ಕಂದಮೂಲ ಕದಿರ ಶಾಕಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಗಳಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೫-೩); ಕುರುಟಿಗೆ ಕುಮಾರಿ ಯೊಶ್ವರಿವೆರಸಿರೆ (ಖಮದ. ೫-೭೦). **ಕುರುಡಿಗೆ**: ಕರಿಲೊಕ್ಕಿರಸ, ಕುರುಡಿಗೆರಸ . . . ಇವುಗಳ ಮೂರು ಮಾನಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲ ೧ ಮಾನ (ವಿವೈವಿ. ೭೨). **ಕೊರಟಿಗೆ**: ಕೊರಟಿಗೆ ಸೊಪ್ಪು ಮುರುಗದ ಚಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಬೇರು (ವಾತಾಚಿ. ೨೨-೨); ಆಲ, ಎಕ್ಕ, ಹೊಂಗೆ, ಮಾವು, ಕೊರಟಿಗೆ, ಉತ್ತರಣೆ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ದಂತಧಾವನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೯); ಗುಲಾಬಿ, ಕೊರಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳು (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೨೯). [?]

ಕುರಂದ 'ಕುರುಂದ' ನೋ.

ಕುರಂಭ (ನಾ). (?): ಕುರಂಭದ ಸಂಚಾರ ರಂಭದ ಕೇಡು (ನಗಮಾ. ೨೦). [?]

ಕುರಕಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಮದಮತ್ತ ಕುರಕಪಕ್ಷಿ ತನ್ನ ಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಮರೀಚ ಪಲ್ಲವಗಳನ್ನು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಬಾಣಆ. ೧೬೪). [ಕುರಕ$_0$ + ಪಕ್ಷಿ]

ಕುರಕಿಸು, ಕುರಿಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡಿಸು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು: ಹರಕು ಬಟ್ಟೆಯನುಟ್ಟು ಇರುವೆವು ನೀನೋಡು ಕರುಣದಿಂದೀಗ ಕುರಕಿಸದಿರುಯೆಮ್ಮ (ಹಮಚ. ೪೮). **ಕುರಿಕಿಸು**: ಕುರಿಕಿಸಿ ನಡೆಯುತ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡುತ (ಹಮಚ. ೨೨). [ಕುರಕು + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕುರಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯು; ವ್ಯಥೆಪಡು. 'ಕುರಕಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕುರಕುರಿ, ಕುರುಕುರಿ, ಕುರುಕುರು$_1$ (ನಾ). ೧. ತಕರಾರು; ಕಿರಿಕಿರಿ; ತಂಟೆ. **ಕುರುಕುರಿ**: ೧. ಈ ಸಲ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುರುಕುರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ವೈನಿ. ೧೧೨). **ಕುರುಕುರು$_1$**: ೧. ತಿರುಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುರುಕುರು ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೭). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ: ಅವನ ಕುರುಕುರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕುರಕುರಿಮಾಡು = ತಕರಾರು ಮಾಡು; ಅಸಮ್ಮತಿ ತೋರಿಸು: ಪರಕೀಯರಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಏನೂ ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ತಮ್ಮವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನವರಾಗಿ ದುಡಿಯಲು ಕುರಕುರಿ ಮಾಡುವರು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೫೩). [← ಮರಾ. ಕುರಕುರ]

ಕುರಗ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಮತ್ತು ಕಮ್ಮಾರರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡಿಗಲ್ಲು; ಅದ್ದಗಣಿ: (ಕಿ). [?]

ಕುರಚಿ 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರಚಿಕಾಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮರಗಳ ಕಾಡು; ಪೊದರಕಾಡು: (ಕಿ).
[ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡ್ಸು$_2$]

ಕುರಚಿಗಿಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಿಡ; ಪೊದರು: (ಕಿ).
[ಕುರಚಿ (< ಕುಱುಚು) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರಡಿ$_1$ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ; ಶಾವಿಗೆ ಸಂಡಿಗೆ: ಶಾವೀಗಿ ಸೈದಾನ ಮಾವಿನುಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲ ಕುರಡೀಯ ಇಡವೂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೬೩).
[← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರಡಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಕುರಡೀಕುಠಾರ 'ಕುರುಡೀಕುಠಾರ' ನೋ.

ಕುರಣಿ, ಕುರುಣಿ$_1$ (ನಾ). ಉಣ್ಣೆಯ ಹುರಿ: ಕಂಬಳಿಯ ಕುರಣಿಗಳು ಅವನ ಮೈಗೆ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ನಟ್ಟವು (ಬಾಬಲ. ೩೭); ತುರುಬಿನಾಗೆರಡು ಕುರಣೀಯ ಕಟಗೊಂಡು (ಕನ್ನಜಾ. ೬೨). **ಕುರುಣಿ$_1$**: "ಕೂದಲು ಕಟ್ಟುವ ಮೂರು ಕಾಲ ಉಣ್ಣೆಯ ಎಳೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). [?]

ಕುರತಿರುಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಚಂದ್ರಶೂರ: ಕುರ್ತಿಗೆ ಕುರತಿರುಗಿ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೯೯೨). [?]

ಕುರಪುಟ (ನಾ). ಗೊರಸು; ಖುರಪುಟ: ಕುದುರೆಯ ಕುರಪುಟಗಾತದಿ ಇರ್ದುದು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೦-೫; 1157).
[< ಸಂ. ಖುರಪುಟ]

ಕುರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ: ಕುರಮಾವು, ಕುಮಾರ (ಮೈಔಗಿ. ೬೧–೧೨೨೮). [?]

ಕುರರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ; ಮರಕೂಟವಕ್ಕಿ: "ಉತ್ಕ್ರೋಶಃ, ಕುರರಃ –ಈ ೨ ಮರಕೂಟವಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೯೬); ಬಕ ಕುರರ ಪಕ್ಷ ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಂಜಕಿಂಜಲ್ಕ ಪುಂಜಪಿಂಜರಿತಾ ಚ್ಛೋದಕ ಪರಿಪೂರ್ಣತಟಾಕ ಪ್ರಕಟ (ಆದಿಪು. ೧–೫೭); ಮರಿಚ ವ್ಯಾಕೀರ್ಣಪರ್ಣಂ ಕುರರತನುವಂ . . . ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೯). [ಸಂ.]

ಕುರರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಕುರರ, —ಕುರವಹಕ್ಕಿ: ಮೊರೆಯಿಡುತಿರ್ದು ದವನ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನಂ ಬೆದಱಿ ಕುರರೀಗಣಂಗಳ ತೆಱದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬–೫೨); ಕಂಕವರ್ತಕ ಕುರರೀಪ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂದೆ ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೫–೭೨); ಕರೆಯ ಮೇಲ್ಗಡೆ ನಭದಿ ಹಾರಿಯುಂ ಮೀನಿಗೆರಗುವ ಮುನ್ನ ನಿಲ್ಲುವ ಕುರರಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೦–೬೮). ೨. ಹೆಣ್ಣು ಕುರಿ: "ಏಡಕೆ, ಮೇಷಿ, ಕುಱಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಸಂ. ಕುರರೀ]

ಕುರವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಶಬ್ದ; ಕಿರಿಚಲು ಶಬ್ದ: ಕಾಯ್ದಿರ್ಕುಱಿಂ ದಿರ್ಕುಱಿಸೆ ಕುರವದಿಂ ಕೂಡೆ ನೆತ್ತರ್ ತೆರಳ್ದುಣ್ಮುವಿನಂ ಮೈಯೆಲ್ಲಮಂ ಜರ್ಜರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೩೫). ೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಇರ್ವರುಂ ತೆಂಕಣಕುರವದೊಳ್ ಮೂಱು ಪಳಿತೋಪಮಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬–೭೧ ವ); ಮಂದರದಿಶಾನನದುತ್ತರ ಕುರವದೊಳು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯–೩). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಲಚರ ಪಕ್ಷಿ: "ಚಕೋರಹಾರೀತ ಕುರವ ಕಾರಂಡವ ಲಾವಕ ಜೀವಂಜೀವಕ ಶಾರಿಕಾದಿಗಳ್ ವಿಹಗಜಾತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩–೨೧). ೪. = ಕುರವಕ. [ಸಂ.]

ಕುರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕುರವಂಜಿ ನೃತ್ಯವು ಸಂಪದ್ಭರಿತ ಕಲಾತ್ಮಕ ನೃತ್ಯಮಾರ್ಗ (ಭಾರಜಾ. ೧೨೪). [ಕುರವಂಜಿ (< ಕೊಱವಂಜಿ) + ನೃತ್ಯ]

ಕುರವಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಹೂವಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೋರಂಟೆ; ಮದರಂಗಿ ಗಿಡ: "ರಕ್ತಂ ಕುರವಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೮–೩೪); ಉನ್ನತ ಕುಚತಟಘಾತದೊಳೆ ಕುರವಕಂಗಳಂ ಪುಷ್ಪಿತಂಗಳಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೦ ವ); ಮರುಗದ ಮಡಿಯೊಳ್ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಚೆಲ್ಲೆಂಬ ಕುರವಕವನಪ್ಪಿ ಅಂಕುರಿಸೆಂಬ (ನಂಬಿರ. ೧೪–೩೮); ಸುರಗಿ ಶ್ಯಾವಂತಿ ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕುರವಕ ವಕುಳ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೨–೨೩). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪಿಕ ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕೋರ ಸಾರಸ ಹಂಸ ಬಕ ಕುರವಕ ಕಾರಂಡ ಶುಕ ನೀಲಕಂಠ . . . ನಿಕರದಿಂದದು ಸೊಗಯಿಪುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೫೧). [ಸಂ.]

ಕುರವಿ$_1$ (ನಾ). ಗುಬ್ಬಚ್ಚಿ; ಗುಬ್ಬಿ: ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡಕೂಡಿ ಕುರವಿ ಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೫೩ ವ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕುರವಿ]

ಕುರವಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಕಾರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಕವುರಿ ಕುರವಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫–೧೪). [?]

ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ (?): ಮಟ್ಟ ಅಗಿವಂಥ ಮರನು, ಇದಕೆ ಕುರಳಿಗದ್ದಿಗೆಯೆಂಬ ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೨–೩೧). [ಕುರಳ್$_0$ + ಗದ್ದಿಗೆ$_3$]

ಕುರಳು 'ಕುರುಳ್$_2$' ನೋ.

ಕುರಾಡ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಡುವ ದಸಿ; ಗೂಟ: ನವರತ್ನದ ಗೋಡೆ ರದದ ಕುರಾಡಗಳ ವಿರಳ ಫಲವಸ್ತುಗಳ ಧವಳೇಕ್ಷುದಂಡ ರಂಭಾಸ್ತಂಭವಾ ದಿವ್ಯಭವನಗಂಭಗಳೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ.೨೨–೭೩). [← ಮರಾ. ಖುರಾಟ]

ಕುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಕುರಾನು, ಕುರಾನ್, ಖುರಾನ್, ಖುರಾಣ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ: ಸಕಲವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು . . . ಬೈಬಲನ್ನು, ಕುರಾನನ್ನು, ಜೈನಬೌದ್ಧರ . . . ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸೀಖರ ಗ್ರಂಥಸಾಹೇಬ ವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩). **ಕುರಾನ್**: ಮೌಲ್ವಿ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಮುಂದೆ ಕುರಾನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಮದುವೆಯಾಗಿ (ಬಂಕಮ. ೨೨೪); ಈ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುರಾನ್ (ನಗೆಹೊ. ೬೭). **ಖುರಾನ್**: ಖುರಾನ್ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅವರು ಓದಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು . . . ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು (ಪೈಮಹ. ೨೩). **ಖುರಾಣ**: (ಕಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಕುರಾನ್]

ಕುರಿ$_1$ 'ಕುಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುರಿ$_2$ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು; ಡೊಂಕಾಗು: ಜೋಲ್ದ ಪುರ್ಬು ಕುಳಿದಕ್ಷಿಯುಗಂ ತುಟಿಯಾರ್ದ್ರ ಬೋಡ ಬಾಯ್ತೆರೆ . . . ಸೆರೆಮಸ ಗಿರ್ದಕಾಲ್ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಮು]ರಿದ ಬೆನ್ನು (ಧರ್ಮಪ. ೩–೨೬). [?]

ಕುರಿ$_3$ 'ಕುಱಿ$_3$' ನೋ.

ಕುರಿಕಾರ (ನಾ). ಗುರಿಕಾರ (?): ಇದೆ ಬಾಳುವವನು ಕೂಡಂಬೆಲಾ ಭಯಿರಣ ಕುರಿಕಾರ ಕಾಂತುಮೆ ಲಂಟರು (ಸೌಇಎ. ೧೯೨೯, ಕಾರ್‌ಕಲ್. ೫೨೪–೨೪, ೨೫; 1456). [?]

ಕುರಿಕಿಸು 'ಕುರಕಿಸು' ನೋ.

ಕುರಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕುರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಿಕಿರಿ; ಬೇಸರ; ವ್ಯಥೆ; ಅಸಮಾಧಾನ: ಏನ ಕಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಈಗ ಕುರಿಕುರಿ ಯಾಕ (ಬಾಂಡಾಯ.೧೭). ೨. ಕುತೂ ಹಲ; ಔತ್ಸುಕ್ಯ; ಉತ್ಕಂಠೆ: ಪಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶೋಧಮಾಡುವ ಕುರಿಕುರಿಯಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೆ ಈ ಕೆಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಯಸು ತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೫). [ಪ್ರಾ. ಕುರುಕುರಿಅ; ಮರಾ. ಖರಖುರೀ]

ಕುರಿಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುರಿಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುರಿಗಳ್ಳ 'ಕುಱುಗಳ್ಳ' ನೋ.

ಕುರಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು; ಕುರುಬ: ಕುರಿಗಾಯಿ ಬರುವುದನೆ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುವಷ್ಟೆ (ಮೂರುನಾ. ೧೨೬–೯೦೦). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ಕಾಯ್ಯಿ (< ಕಾಹಿ)]

ಕುರಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೯–೧೫೨). [?]

ಕುರಿಗೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯–೫೬೦). [?]

ಕುರಿಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಕೊಲೆ: ಸಂತೆಮಾಳದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಂಸದಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಕುರಿಗೊಲೆಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಹಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವರ ಕೊಲೆ; ಭೀಕರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ಮತ್ತೇತಕಿತರರಂ ನೂಂಕುತಿರ್ಪರು ಬರಿದೆ ಕುರಿ ಗೊಲೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೮೮–೧೯೫). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱಿ$_3$) + ಕೊಲೆ]

ಕುರಿಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರಿತನ 'ಕುಱುತನ' ನೋ.

ಕುರಿತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಯಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಕಂಮಾಱ ತೆಱಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಗೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೪; 1521). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱ್ಱಿ$_3$) + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕುರಿದರಿ 'ಕುಱುದಱ್ಱಿ$_1$' ನೋ.

ಕುರಿಪಾಣಿ (ನಾ). (?): ದಿವ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸುವಸನಗಳು ಸಹ ನವ್ಯಭೂಷಣವಿರಲಿ ಸಜ್ಜನ ಸೇವ್ಯರಹ ಮುನಿವರರು ಕುರಿಪಾಣಿಗಳು ಬಂದಿರಲಿ (ಅರಾಮಾ. ೨-೨-೭). [?]

ಕುರಿಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ, —ಹಂಬು: (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೨೫). [ಕುರಿ ? + ಬಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂದ ಬುದ್ಧಿ; ಸ್ವಂತ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ: ಇದು ಜನರ ಕುರಿಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯). [ಕುರಿ$_3$ (< ಕುಱ್ಱಿ$_3$) + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ; ಚೊಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳಿ: ಮುಂಗೈಗೆ ಒಂದೊಂದು ಸೇರು ಕುರಿಬೆಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆಗಳು (ಸುವಸಂ. ೫೩). [<ಖುರೆ + ಬೆಳ್ಳಿ]

ಕುರಿಹಿಂಡು 'ಕುಱುವಿಂಡು' ನೋ.

ಕುರು$_1$, ಕುರ$_1$, ಕುರುವು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೀವು, ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮೈಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ,—ಗಡ್ಡೆ: "ಕುರು ಗಡುವೆನಿಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨); ಕ್ಷಾರಗುಡಂಗಳನೆ ತೊಡೆಯೆ ಮೇಣ್ ಕುಱು[ರು]ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೬೦); ಕುರುವೊಂದೇಟಲ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಸೈರಿಸಬಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೮೩); ಕರಗುಗುಮೇಱ್ಪೊರೆಯೆನಿಪ್ಪ ಕುರುವುಂ ಕ್ಷಣದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೭೧); ಜ್ವರವದೆಯ್ದೆ ಕುರುವದೆಯ್ದೆ ಗ್ರಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯವದಲ್ಲಿ (ಸಾನಂಡ. ೯-೧೬೯ ರ). ೨. (ಆಲಂ) ನಿರಂತರವಾದ ವೇದನೆ: ಎಂತುಂ ಕುಱು[ರು]ಪೋದುದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೧). **ಕುರ$_1$**: ೧. ಕಂಕುಳೊಳಗಿನ ಕುರಸಲ್ಲ ಕೊಂಕಣಿಗರನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೮); ಕುರದ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಮೂಡಿದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕುರುವು$_1$**: ೧. ಮರವು ಮಗುವಿಗೆ ಹೊಲ್ಲ ಕುರುವು ಕುಂಡೆಗೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೪); ಕುರುವಿನಷ್ಟು ನೋವಿಲ್ಲ, ನೋಡ ಬರುವ ನಾರಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ = ಕಷ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಕಷ್ಟ: ಕುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬೊಕ್ಕೆ ಎದ್ದಂತಾಗಿ ಸಂಕಟ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ನಮ್ಮೂರ. ೧೨೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರು; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಕುಱುಪು; ನಾಯ್ಕಿ. ಕುರುಪ್; ಪರ್ಜಿ. ಕುರ್; ಕುವಿ. ಕೂರು]

ಕುರು$_2$ 'ಕುಱು$_2$' ನೋ.

ಕುರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಪಕ್ವವಾದ ಓದನ. ೨. ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊರೆ; ಕೌರವ ಪಾಂಡವರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಪುರುಷ. 'ಕುರುವಂಶ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಗೌಳಸಾಂಧ್ರ ಕಳಿಂಗ ಕುರುನೇಪಾಳ ನಿಷಧ ವಿದರ್ಭಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಸಾಕೇತನಗರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೧೮); ಕುರುಧರಣೀವರತರು ಕುಠಾರ ಪರಾಕು (ಯಾದವ. ೩-೧ ವ). ೪. ಕುರುವಂಶದ ದೊರೆಗಳು; ಕೌರವರು. 'ಕುರುವೈರಿ' ಪರಾ. ೫. ಕುರುದೇಶದ ಜನ. [ಸಂ.]

ಕುರುಂಕುರುಂ, ಕುರುಕುರು$_2$ (ನಾ). ಕರಿದ ಅಥವಾ ಹುರಿದ ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅವನು ಕುರುಂ ಕುರುಂ ಎಂದು ಚಕ್ಕುಲಿ ತಿಂದ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಕುರು$_2$**: ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು, ಕುರುಕುರು ತಿಂದು ಹೊರಜಗ ಮರೆಯಿರಿ (ನೆಲಮು. ೧೩). [?]

ಕುರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು (?): ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾವಲರಲರಂಜೆಗಳ್ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗಕುರಂಗ ಪುರುಳಿಗಿಳಿನಳಿನಮನಂಗೊಳಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಡ. ೧-೧೦೯). [?]

ಕುರುಂಜಿಗೆ, ಕುರುಚಿಗೆ, ಕುರುಜಿಗೆ (ನಾ). ೧. ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ನೆಲದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಹರಿತವಾದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ಉಜ್ಜಾರಿ; ಕೆತ್ತುವಾರೆ: ಕುಡನಂ ಕುಳಿನಂ ಕುರುಂಜಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಂದಿ]ಯಂ ಕುಡರೆಂದುಂ ಪೆಱರ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೫-೧೬); ಕುಡುಗೋಲಂ ಕೂರಿಗೆಯಂ ಕೊಡಲಿ ಕುರುಂಜಿಗೆಯನಗಳ್ವ ಹರಗುವ ಕುಡಿನಂ ಬಡಿವಿರಿಸುವ ಮುಟ್ಟಂ ಕುಡಲಾಗದು ಪೆಱರ್ಗೆ ಮಾಱಲಾಗದು ಜೈನರು (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೫೧-೭). ೨. ಕಾವಲಿಯಿಂದ ದೋಸೆ, ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಮಗಚುವ ಕೈ; ಖಡಚಿ. **ಕುರುಚಿಗೆ**: ೧. ಎರಡುಸಾರಿ ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಡಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತೆಮಟೆಯನ್ನು ಕುರುಚಿಗೆಯಿಂದ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇವನ ರಟ್ಟೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದವು (ಬೆಳುಮ. ೨೬೯). **ಕುರುಜಿಗೆ**: ೧. ಕುರುಜಿಗೆಯಾಕಾರದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೧೧೮-೪); ಕುರುಜಿಗೆಯ ಈಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಪಿದಡೆ (ಕಗವಿ. ೧೫೧-೨೬). [?]

ಕುರುಂದ, ಕುರಂಗ$_1$, ಕುರಂಜಿ$_1$, ಕುರಂದ (ನಾ). ಬಹುಗಟ್ಟಿಯಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ನೀಲಿ, ಬೂದು, ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಲ್ಲು; ಕುರುವಿಂದ: ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲು ಅಲೂಮಿನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಇದು ಮೇಲಿನ ರತ್ನಜಾತಿವರ್ಗದೊಳಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೫). **ಕುರಂಗ$_2$**: "ಕುರುಂದ; ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು" (Corundum. ಇಂಕನಿ). **ಕುರಂಜಿ$_1$**: (ಕಿ). **ಕುರಂದ**: ಕುರಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿ (ಮುಂಬಯಿ. ಕಿ. ೪-೧೫೮).

ಕುರಂಗದಕಲ್ಲು = ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು: "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗಟ್ಟಿಕಲ್ಲು; ಕುರಂಗದ ಕಲ್ಲು: ಮಸೆಗಲ್ಲು; ಸಾಣೆಯ ಕಲ್ಲು" (Burr. ಇಂಕನಿ).

[?. / ತಮಿ. ಕುರುನ್ದ; ತೆಲು. ಕುರವಿಂದ, ಕೋರಿನ್ದ. / ಸಂ. ಕರುವಿಂದ; ಮರಾ. ಕುರನ್ದ]

ಕುರುಂಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಳೆ 'ಕುರುಂಬಾಳೆ' ನೋ.

ಕುರುಂಬಾಳೆ, ಕುರುಂಬಳೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗಿನ ಹೂಗಳ ಗೊಂಚಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕವಚ; ಹೊಂಬಾಳೆ: ಕುರುಂಬಾಳೆಯನ್ನು ತಂದು ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಂಬಳೆ**: ಕುರುಂಬಳೆ ಕರಿಕು ಹಲ್ಲು ತಿಕ್ಕಲು ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ). [?]

ಕುರುಂಬಿಕೆ (ನಾ). ಕುರುಬನ ಸ್ಥಿತಿ; ಕುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ಅಥವಾ ಮೇಯಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಕುರಿಸಾಕಣೆ: ತಮಿಳರೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಟ್ಟಿಕಾರ ದನಕಾರರೇ ಆಗಿದ್ದರು. ಆ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯೂ ಕುರುಂಬಿಕೆಯೆ ಎಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೭). [ಕುರುಂಬ (< ಕುಱುಂಬ) + -ಇಕೆ]

ಕುರುಂಬು 'ಕುಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕುರುಂಬೆ, ಕುರುಬು$_1$, ಕುರುಬೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ; ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ: (ಕಿ). **ಕುರುಬು$_2$**: ಅದಿನ್ನೂ ಕುರುಬು, ಎಳನೀರಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕುರುಬೆ**: ಚಾರು ಚುಂಬಕವು ನಾರಿಕೇಳದ ಕುರುಬೆಯಂತೆಸೆಯೆ (ಯಾದವ. ೪-೨೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬೈ; ಮಲ. ಕುರುಮ್ಬ; ತುಳು. ಕರುಕ್ಕು]

ಕುರುಕಲ್ (?) (?) : ಭೂಮಿ ಪರ್ವಿದಂತೆ ಸೀಗೆಪುಟ್ಟಿಯನಳವನಂತೆ ಮೊಳಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಸೆ] ಕುರುಕಲ್ಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ]ಕ್ಕುವ ಪಯಣದಂತಿರ್ದೀಡು ನೃತ್ಯದಂತೆ ತಾಳ . . . ಮತ್ತಮೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ಮರದುಜುಗಲ್ಗಳೊಳಗೆ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). [?]

ಕುರುಕಲು 'ಕುಱುಕಲು' ನೋ.

ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ (ನಾ). ಕುರುಂಕುರುಂ ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ತಿನಿಸು; ಹುರಿಗಾಳು ಮೊದಲಾದ ತಿಂಡಿ : ಬಾಯಿ ಚಪಲರಿಗೆ ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿಯ ಆಸೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಕಲು (< ಕುಱುಕಲು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕು$_1$ 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುರುಕು$_2$, ಕುಲುಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಮೆಲ್ಲನೆಹೇಳು; ಗುಣುಗುಟ್ಟು; ಗುಂಯಿಗಟ್ಟು : ". . . ದಯಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂ ಕರಗಿಪುದೆನ್ನನೆಂದೊಸೆದು ನೀಂ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೆ ಹಂಪೆಯಾಳ್ದನೆ" ಎಂದು ಕುರುಕುತ್ತಿರುವನು (ತುಂಗಭ. ೧೬). **ಕುಲುಕು$_2$** : ಎಷ್ಟಾದಡಂ ಜಪವನುಲುಕುತಂ ಕುಲುಕುತಂ (ಷತಿಲ. ೫-೬೫); ಲಲನೆಯರೊಡನೆ ನಕ್ಕಾಡುತ ಜಪಗಳ ಕುಲುಕುವಗೆಲ್ಲಿಯ ಮೋಕ್ಷ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೧೨೭). [?]

ಕುರುಕುತಿಂಡಿ (ನಾ). = ಕುರುಕಲು ತಿಂಡಿ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುಕುತಿಂಡಿಯೆಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಕು$_1$ (< ಕುಱುಂಕು) + ತಿಂಡಿ]

ಕುರುಕುಪದ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಾಡು; ಗುಯ್ಗುಟ್ಟುವ ಗೀತ : ನಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಮಾಲೆ ಒಡ್ಡರು ಹೇಳುವ ಕುರುಕುಪದವೂ ಅಲ್ಲ (ಕಒಸಾ. XXIV, ಪೀಠಿಕೆ); ಕಾಯಿ ಕೊಯ್ಯುತ್ತ ಕುರುಕುಪದವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಇಣಿನೋ. ೧೪). [ಕುರುಕು$_2$ + ಪದ$_2$]

ಕುರುಕುರಿ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರಿರೋಗ, ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ (ನಾ). ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದರರೋಗ : (ಕಿ). **ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ** : (ಕಿ).

[ಕುರುಕುರಿ ? + ರೋಗ]

ಕುರುಕುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಾಧಿಸು; ಪೀಡಿಸು : ಬಂಕೆಯನ ಕಡೆಯ ಪತ್ರವನ್ನೀಕ್ಷಿಸಿದ ಮೇಲೆ . . . ಎದೆಯನ್ನು ಕುಕ್ಕಿ ಕುರುಕುರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಲು ಬಗೆಯ ಸಂಶಯಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಸಿ ಹೋಗಿದ್ದುವು (ವೀರಬಂ. ೯೬).

[ಕುರುಕುರು$_1$ (ಕುರಕುರಿ) + -ಇಸು$_3$]

ಕುರುಕುರು$_1$ 'ಕುರಕುರಿ' ನೋ.

ಕುರುಕುರು$_2$ 'ಕುರುಂಕುರುಂ' ನೋ.

ಕುರುಕುರುಕಾರ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ; ಸೊನ್ನಗಾರ : "ಐರಣಿಕಂ ಕುರುಕುರುಕಾರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೫-೮೦). [?]

ಕುರುಕುಲ, ಕುರುಕುಳ (ನಾ). ಕುರುವಂಶ : ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಣ ಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೭). 'ಕುರುಕುಲಲಲಾಮ' ಪರಾ. **ಕುರುಕುಳ** : ಕುರುಕುಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯನೇನುಂ ಮಾಡದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೭ ವ). [ಕುರು$_3$ + ಕುಲ]

ಕುರುಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). ಕುರುಕುಲಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರ ಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಕುರುವಂಶಶ್ರೇಷ್ಠ : ಕುರುಕುಲಲಲಾಮನಪ್ಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕೀರ್ತಿಯೇ ಬಿರ್ದುವಂದಂತೆಸೆವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೩೭ ವ). [ಕುರುಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಕೌರವವಂಶದ ಮುಂದಾಳು; ಕೌರವರಾಜ : ಕುರುಕುಲಾಗ್ರಣಿಗಳ ಸುಸನ್ಮಾನವನು ಕೈಕೊಳುತ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೬೦). [ಕುರುಕುಲ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಕುರುಕುಳ 'ಕುರುಕುಲ' ನೋ.

ಕುರುಕ್ಷಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದಟ್ಟಿಗವಾಡಿಯ ಕುರುಕ್ಷನ್ದಟ್ಟಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೪; 997). [?]

ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಕೌರವರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆದ ಪ್ರದೇಶ, —ಯುದ್ಧಭೂಮಿ: ನರರಥಂ ತೂಳ್ದಾ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಿಂಪಡುವೆಣ್ಗಾವುದು ಪೋಗೆ ಪೋಗಡಿಸುವೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦೨-೫). ೨. ಒಂದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ; ತೀರ್ಥಸ್ಥಳ : ಇದಂ ಕಾಯದೆ ಕಾಯ್ವ ಪಾಪಿಗಂ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರೋರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ ವಾರಣಾಸಿಯೊಳೆಕ್ಕೋಟಿ ಮುನೀಂದ್ರರಂ . . . ಕೊನ್ದದೊನ್ದಯಸಂ ಸಾರುಗುಂ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೪೨-೪೬; 1229). ೩. (ಆಲಂ) ತಿಕ್ಕಾಟ; ಜಗಳ; ಘರ್ಷಣೆ : ರಮೆಯ ಕೈಹಿಡಿದ ದಿನದಿಂದಲೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ ಆರಂಭವಾಯಿತು (ಹೂಹಣ್ಣು. ೯). ೪. (ಆಲಂ) ಕಲಹಕ್ಷೇತ್ರ; ರಣರಂಗ : ಒಂದು ವಾರದ್ಲಿಂದ ಅವರ ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕುರು$_3$ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕುರುಗಂಟು 'ಕುಱುಗಂಟು' ನೋ.

ಕುರುಗಡ್ಡ 'ಕುಱುಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಕುರುಗಣ್ 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುರುಗು 'ಕುಟ್ಗು' ನೋ.

ಕುರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಿಡಿ; ಚಿಮ್ಮು : ಅಂದೆಲ್ಲಾ ನನಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಕುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ಸಾವಿಸ. ೩೭).

[ಕುರು$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುರುಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : "ಬಂಧಕಾರೀ-ಕುರುಗುಡಿಯ ಹಣ್ಣು" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). [?]

ಕುರುಗೆರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಗೆರೆ; ರೇಖೆ : ಗಂಗೆ ಮೊದಲಾದ ತೊರೆಗಳುಂ ಕೊಂಕಿದೊಂದೊಂದು ಕುರುಗೆರೆಗಳಂತಿರೆ ಕಾಣ್ಬುವೇನೆಂಬೆನು (ಶೇಷರಾ. ೮-೪೪). [ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಗೆರೆ]

ಕುರುಚಲು (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣದಾದ; ಚಿಕ್ಕ : ಮರಳ ರಾಶಿಯ ಮೇಲಿನ ಕುರುಚಲು ಕಡಲು-ಪೊದೆಗಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩). (ನಾ). ೨. ಗಿಡಗಂಟಿ; ಪೊದರು; ಗುಲ್ಮ : ಕುರುಚಲುಗಿಡ ಬೆಳೆದು ಕಾಲಿಡಲಾಗದಂತೆ ಕಲ್ಮುಳ್ಳು ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿರುವ (ನಡೆದಾ. II, ೯೫೯); ಕುರುಚಲಿನಂತೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಗಡ್ಡ, ಕೆದರಿದ ತಲೆ ಕೂದಲು (ಬೆಂದಜೀ. ೫೭). [ಕುರುಚು + - ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕುರುಚಲುಗೂದಲು (ನಾ). ಪೊದೆಯಂತೆ ಬೆಳೆದ ಗಿಡ್ಡ ಕೂದಲು : ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿದ್ದ ಕುರುಚಲುಗೂದಲ, . . . ಹೆಂಗಸು ಬಹು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೪೦).

[ಕುರುಚಲು + ಕೂದಲು (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕುರುಚಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಚು 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುರುಚುಕಾಡು (ನಾ). ಗಿಡಗಂಟಿಗಳ ಕಾಡು; ಸಣ್ಣಕಾಡು : ಕೆನ್ನೆಗಡ್ಡದ ಕುರುಚುಕಾಡಿನ ಮೇಡಿನೊಲು ಮುಡಿಯೆದ್ದಿರೆ (ಗಣೇಶ. ೭೩-೧೪). [ಕುರುಚು (< ಕುಱುಚು) + ಕಾಡು$_2$]

ಕುರುಚುಜಂಪೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಕುರುಚು ಜಂಪೆ (ಯನಳ. ೪೮). [ಕುರುಚು + ಜಂಪೆ]

ಕುರುಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಜ್ವರಕ್ಕೆ . . . ನೆಲಗುಳ್ಳ ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ . . . ಕುರುಚೆ . . . ಅಲಸಂಧಿ ಇವನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಸಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೪೩). [?]

ಕುರುಜ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಜಾತ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೌರವ: "ಕುರುಜಾತನೆನಲು ಕೌರವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೨).
[ಕುರು$_3$ + ಜಾತ]

ಕುರುಜಾತು (ನಾ). "ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬). [< ಸಂ. ?]

ಕುರುಜಿಗೆ 'ಕುರುಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಜು, ಕುರಜು, ಕುರಿಜು, ಕುರುಜ, ಕುರುಜೆ, ಕುರ್ಜು, ಗುರಜೆ (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಥವಾ ರಾಜರು, ವಧೂವರರನ್ನು ಕೂರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಮಂಟಪ: ಪುರದೊಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ ನವ ಕುರುಜುಗಳ್ ಮಹಾಮೇರುವೆಗಳುಂ ಮೆಜ್ಜೆದುವು (ಚಿಬಪು. ೫-೪); ಸಜ್ಜಿಯೂಡಿನ ಬಿಜ್ಜಿಸುಗಟ್ಟಿ ರಚಿಸಿದ ಕುರುಜೆಂಬಂತೆ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ); ಅಂತರದೊಳಿರ್ಪ ಪೊಸ ಕುರುಜು ಕಣ್ಗೊಂಡುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪-೫೨). ೨. (ಉಪ್ಪರಿಗೆ, ಕೋಟೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ) ಗೋಪುರ; ಸಣ್ಣ ಮಂಟಪ; ಅಟ್ಟಳೆ: ಕರಮೆಸೆದುವು ಕುರುಜುಗಳು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೨೨); ಕುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿಳಿದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯನವಳು (ಮೋಹತ. ೨೮-೬); ಎತ್ತಿದ ಮಣಿಮಯ ಕುರುಜುಗಳೊಳು ಚೆಲುವೆತ್ತವು ವೀಥಿಗಳು (ನಾಗಕು. ೨೯-೨೬); ಮನೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಪೊನ್ನ ಕುರುಜುಗಳ್ ಘನಮಂಡಲವನಡರ್ದಾಗ ದಿನಕರ ಕಿರಣದೊಡನೆ ತರ್ಕಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೨೦-೧೬); ದೊರೆಯಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಊರೊಳಗಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕುರುಜುಗಳೆದ್ದವು ಪಲವು (ಜ್ಞಾನಚ. ೪೦-೫); ಬುರುಜು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕುರುಜು ಆದರೂ ಕಟ್ಟಬಾರದೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಕರ್ಪೂರವನ್ನು ತೂಗುವ ಒಂದು ಮಾನ: ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪೧೧ ಕಸ್ತೂರಿ ಕಳಂಜು ೫೦೧ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532); ಹವಳಕ್ಕೆ ಕಣಜ, ಮುತ್ತಿಗೆ ಚವೂ, ಪಚ್ಚೆಗೆ ರತಿ, ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಮುಂಜಾಡಿ, ಕರ್ಪುರ ಕುರುಜು . . . ಇವು ತೂಗಿ ಮಾಜುವಂತ ವಿವರಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೮-೧). ೪. (ಬತ್ತೇರಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ) ರಾಶಿ; ಗುಡ್ಡೆ; ಒಟ್ಟಿಲು: ಪರಿಪರಿಯ ಪೂಸರಗಳನು ಕರ್ಪುರದ ಕುರುಜುಗಳಾಂತು . . . ಸತಿಯರೈದಿದರು (ಸನತ್ಕು. ೫-೫೯); ನವಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸುಲಲಿತವಹ ಕುರುಜೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿನೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). **ಕುರಜು**: ೨. ಪದಾತಿಸಮೇತ ವೀಥೀಪ್ರಸ್ತಾರ ಕುರಜು ಮರಗುಡಿ ಮಕರಚಕ್ರ ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦-೪೫; 1235). **ಕುರಿಜು**: ೨. ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರತನಕಲಿ ಗುಡಿತೋರಣ ಪಲ್ಲವ ತಳೆ ಛತ್ರ ಕುರಿಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರುಬೊ] ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸುತಾನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೫). **ಕುರುಜ**: ೧. ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿದ್ದುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕುರುಜ ಸಿಂಗಾರಿಸಿರ್ದುವು ಕೆಲಬಲದಿ (ಭರಚ. ೩೬-೨೫). **ಕುರುಜೆ**: ೨. ಕಡುಜುರಿನ ತೊನೆ ವಸಿಯ ಕೊಡೆಗಳ ಸಿಡಿಲ ಬಡಿಗೆಯ ಕಡಿಕುಯಂತ್ರದ ಬಿಡದ ಕುರುಜೆಯ ಹಿಂಡು ತುದಿಯಲಿ ತುಂಬೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬-೪೦). **ಕುರ್ಜು**: 'ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಗುರಜೆ**: ೨. "ಕುರುಜು . . . ಬುರುಜು, ಅಟ್ಟ, ಮಂಡಪ, ಗುರಜೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೨೬).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕುರುಜಿ, ಗುರ್ಜಿ. ತೆಲು. ಕುರುಜು]

ಕುರುಜುತೋರಣ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಜಿರುವ ತೋರಣ: ಸೋಮಸೂರ್ಯವೀಥಿಗಳೊಳು ಕುರುಜು ತೋರಣಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ಕೇತು ಪೂಮಾಲೆಗಳಿಂದಲಿ ಸುರಪುರವನು ನಗುತಿಹುದು (ಜಿನರಾ. ೯-೯೭). [ಕುರುಜು + ತೋರಣ]

ಕುರುಜುಮಾಡ (ನಾ). ಕುರುಜಿನ ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಕುರುಜುಕಟ್ಟಿದ ಮಹಡಿ: ಗಗನದೊಳ್ ಬರುತಿರ್ದ ನಮಿರಾಜ ನೋಡಿದ ನೆಗೆದ ತೋರಣಗುಡಿಗಳನು ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕುರುಜುಮಾಡಗಳ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟಕದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬-೭೪). [ಕುರುಜು + ಮಾಡ$_1$]

ಕುರುಜುಮುತ್ತು (ನಾ). ಗುಮ್ಮಟದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮುತ್ತು: ದಾರುವರ್ಮನು ರಾಜದ್ವಾರವನ್ನು ಕುರುಜುಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೨). [ಕುರುಜು + ಮುತ್ತು$_2$]

ಕುರುಜೆ 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಪರಪುಟಂ ನವಿಲು ಶಿಖಿ ಬಕ ಕ್ರೌಂಚ ಗೀಜಿಗಂ ಕುರುಟಿ ಲಾವುಜೆ (ಮರುಚಾ. ೧-೨೯). [?]

ಕುರುಟಿಕೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಹುಳದ ಭಾದೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ; ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜ – ಕುರುಟಿಗಿನ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೮೮). ೨. "ಗಿರಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ" (ಪಂಡಿತ).

ಕುರಟಿಗನಬೀಜ: "ಇಂದ್ರಯವ = ಕುರಟಿಗನ ಬೀಜ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೨). [?]

ಕುರುಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಟು (ನಾ). (ಕರಾ) (ಧಾನ್ಯದ) ಒಂದು ಅಳತೆ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಡಿ. [← ತುಳು. ಕುರುಂಟು]

ಕುರುಡ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು; ಅಂಧ: "ಅಂಧನೆನೆ ಕುರುಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೫); ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಬೆತ್ತವೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೫); ಕುರುಡಂಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂ ತೋಜುಹವುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೬-೧೦); ಕುರುಡಂ ಲಾವಗೆ ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೧-೨೬); ಏಕೆ ಕನ್ನಡಿ ಕುರುಡರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೩೬); ಬಳ್ಳಿಗುರುಡರು ಕೂಡಿ ಹಳ್ಳವನು ಬಿದ್ದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯); ಕುರುಡನಿಗೆ ಹಗಲೇನು ಇರುಳೇನು (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನಿ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು: ಮಾರ್ಗಂದಪ್ಪಿದ ಕುರುಡರನಜದ ಬಟ್ಟೆಗುಯ್ವರೆ ಪಿರಿಯರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೧). [ಕುರುಡು + -ಅ$_7$]

ಕುರುಡಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಮೇಲಿನ ಸಿಪ್ಪೆ ಮಾತ್ರ ಸುಲಿದು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳಸದಿರುವ ಅಕ್ಕಿ: ಒಂದಿಬ್ಬೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕುರುಡಕ್ಕಿಯಾದವು ಸಾಕಣ್ಣಾ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆಲಸ (ನಾಪದ. ೮೯). [ಕುರುಡು + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುರುಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾಗು; ಅಂಧತ್ವ ಉಂಟಾಗು: ಕುರುಡಾಗೆ ಕಣ್ಗಳೆರಡುಂ ಚರಣಂಗಳ್ ಪಜ್ಜಿದು ಬೀಟ್ ತೊನ್ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೧). [ಕುರುಡು + ಆಗು$_1$]

ಕುರುಡಾವು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಹಸು; ಕುರುಡಾದ ಹಸು: ಊರಾವುಗಳೋಡುವುದಂ ಕಂಡು ಕುರುಡಾವುಂ ಓಡಿತೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೩೫). [ಕುರುಡು + ಆವು]

ಕುರುಡಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವಳು; ಅಂಧೆ: ಕುರುಡಿ ಜೋಳಮಂ ಕುಟ್ಟುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪); ಕುರುಡಿ, ಕಿವುಡಿ, ಗುಜ್ಜಿ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೯೧ ಅಡಿಟಿ); 'ಹಣ ಹಗುರ' ಅಂತ ಕುರುಡಿ ತರೋದಕ್ಕಾದೀತೆ (ಬೆಳುಮ. ೩೧); ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆಯಾದರೆ ಮನೆ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮೂಲ (ಗಾದೆ).

ಕುರುಡಿಯ ಪುಳು = ಕುರುಡೀ ಕುಠಾರ: ಇದಿರ ಕುರುಡಿಯ ಪುಳುವನೊಂದನು ಬಿದಿರ ಹೊಳವೊಳಗಿರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೬-೩೬).
[ಕುರುಡ + -ಇ$_2$]

ಕುರುಡಿಗೆ$_1$, ಕುರುಡುಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸಂಡಿಗೆ: ಚಕ್ಷುವಿಗೆ ಚಣಯಿಗೆಯಾಕಾರ . . . ಜಿಹ್ವಕ್ಕೆ ಕುರುಡಿಗೆಯಾಕಾಕೃತಿ (ಪಸಾರ. ೧೮೭–೪); ಸಣ್ಣಾದ ಮಾಲೂದಿ ಎಣ್ಣೆ ಹೋಳಿಗೆ ಲಡ್ಡುಗಿ ಬಣ್ಣೀನ ಕುರುಡಿಗೆ ಉಗೆದಪ್ಪಳ ಮಿತ್ರೆಯರು ಅಣಿಮಾಡಿ ಕಳುಹಿದರು ಭತ್ರಕ್ಕೆ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೭–೩೩). **ಕುರುಡುಗೆ**: ಸಾವಿನಿ ಸಕ್ಕರಿ ಲಿಂಬಿಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಕುರುಡುಗಿ ನೀಡಾಕ ಭೂಮಕ್ಯಾರ್ಯಾರು ಬರಬೇಕ (ಲೋಕಗೀ. ೫೦–೧೮).

[← ಮರಾ. ಕುರವಡ್ಯಾ, ಕುರೋಡ್ಯಾ]

ಕುರುಡಿಗೆ$_2$ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕುರುಡೀಕುಠಾರ, ಕುರಡೀಕುಠಾರ (ನಾ). ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರಂಧ್ರದ ಗೂಡನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಣಜದ ಹುಳ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭ್ರಮರ: ಕುರುಡೀಕುಠಾರಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪವಾಗಲೀ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥವಾಗಲಿ ಸಿಕ್ಕರೆ. . .ಅದು ಮಿಕ್ಕ ಹುಳಗಳಿಗೆ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೮೬). **ಕುರಡೀಕುಠಾರ**: ಈ ಕುರಡೀಕುಠಾರದ ಹುಳದ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಹಸುರು ಹುಳುವು ಕುರಡೀಕುಠಾರದ ಹುಳದ ಭಯದಿಂದ ಅದರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಾನೂ ಕುರಡೀ ಕುಠಾರವೇ ಆಗುವುದು (ಭಾಮೃತ. ೪೩೩).

[← ಮರಾ. ಕುರ್ಡೂಕಟಾರನಾ]

ಕುರುಡಿಹಣ್ಣಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯–೧೪೦೫). [ಕುರುಡಿ$_0$ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುರುಡು, ಕುರುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣುಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿ ಹೀನತೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕುಮಾರನೆರಡುಂ ಕಣ್ಗಳುಮನೊಡೆದು ಕುರುಡಂ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯–೨೦). ೨. ಅಂಧವಾದುದು; ದೃಷ್ಟಿಶೂನ್ಯವಾದುದು: ವಂದಿ ಕುರುಡು ಕುಂಟಿಂ ದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬); ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆ ಕುನ್ನಿಗಳು ಕುರುಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೮೬). ೩. ಕುರುಡ: ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫–೨೬). ೪. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನ; ಅವಿವೇಕ; ಮೂರ್ಖತನ: ಕುರುಡಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೯೭). **ಕುರುಳ್ಳು**: ೨. ಕಡಗಿ ಕಣ್ಕುರುಳಾಗಿವುಳ್ಳ ವಿಗಡ ಮಹಂತನು ಮುನ್ನಲಿಂಗವ ಎಡವಿದೊಡೆ (ಬಸಪು. ೮–೧೧).

ಕುರುಡಾಗು= ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಣ್ಕುರುಡಾದೊಡೇನೊ ಕುರುಡಾಗಲೆವೇಟ್ಟುದೆ ನಿಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೯೧); ಅವನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ದನ ಬಡಿವಂತೆ ಬಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಡು; ತುಳು. ಕುರುಡು; ತೆಲು. ಗ್ರುಡ್ಡಿ; ಗ್ರುಡ್ಡು]

ಕುರುಡುಕವಡೆ (ನಾ). ೧. ತೂತು ಬಿದ್ದ ಕವಡೆ. ೨. ಬಳಸದ ಕವಡೆ. ೩. ಚಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: ನಿಮಗೇನು ವರಹವೆಂದರೆ ಕುರುಡು ಕವಡೆಯೇನು? (ಮಂತ್ರಶ. ೩೧–೧೦); ನಿನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯನ್ನಾದರೂ ಬಡ್ಡಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದೆ (ಕವಿಕ. ೫); ಒಂದು ಕುರುಡುಕವಡೆಯಷ್ಟು ಪುರಸ್ಕಾರವೂ ನನಗೆ ದೊರೆತಿಲ್ಲ (ಝಾರಾಣಿ. ೩೫೮). [ಕುರುಡು + ಕವಡೆ]

ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ (ನಾ). ೧. ಸವೆದು ಹೋದ ನಾಣ್ಯ; ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ಹಣ: ನೀನು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬರುವ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಕಾಂಚಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೪೨೫). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸಂಪತ್ತು; ನಿರ್ದಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ: ಕುರುಡು ಕಾಂಚಾಣಾ ಕುಣಿಯುತಲಿತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದವರ ತುಳಿಯುತ್ತಲಿತ್ತೊ (ನಾದಲೀ. ೩೮–೧). [ಕುರುಡು + ಕಾಂಚಾಣ$_1$]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೫–೨೭೪). **ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ**: ಸಂಕೀರ್ಣ – ತೊಗರಿ, ಹೊಂಗೆ, ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ, ಕಕ್ಕಿ, ತಂಗಡಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).

[ಕುರುಡು + ಗಜ್ಜಿಗ (< ಗರ್ದುಗು)]

ಕುರುಡುಗಜ್ಜಿಗೆ 'ಕುರುಡುಗಜ್ಗಿಗ' ನೋ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೋಟವಿಲ್ಲದ ಕಣ್ಣು; ದೃಷ್ಟಿರಹಿತ ನೇತ್ರ.

ಕುರುಡುಗಣ್ಣುಮಾಡು = ನೋಡದಿರು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ನಮ್ಮ ಕೌಟುಂಬಿಕ ದುರ್ದೆಸೆಯತ್ತ ಕುರುಡುಗಣ್ಣು ಮಾಡಿ (ಹುಜ್ಜಾಟ. ೧). [ಕುರುಡು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕುರುಡುಗತ್ತಲು 'ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕುರುಡುಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಡಿಹಕ್ಕಿ: ಅವನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಪಟಪಟನೆ ಸದ್ದಾಗಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕೂಗಿ ಕೊಂಡಿತು . . . ಅವನು ಅನುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೊಂದು ಕುರುಡುಗಪ್ಪಟೆಹಕ್ಕಿ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೦೭).

[ಕುರುಡು + ಕಪ್ಪಟ್ಟೆ (< ಕಪ್ಪಡ್ಡಿ) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕುರುಡುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಧತ್ವವನ್ನು ನೀಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆ: ತಿರುಳುಗೊಂಡ ಮನಗಳೇ ಕುರುಡುಗಳೆದ ದಿನಗಳೇ ಜಾರಿಹೋದ ಕನಸುಗಳೇ (ನಾದಲೀ. ೧೫–೨೪). [ಕುರುಡು + ಕಳೆ$_1$]

ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆ, ಕುರುಡುಗತ್ತಲು (ನಾ). ಕುರುಡುಗೊಳಿಸುವ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ; ಗಾಢಾಂಧಕಾರ: ಇರುಳ ಬಾನಿನೊಳೆಸೆವ ಚಿನ್ನ ಚುಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಕುರುಡುಗಳ್ತಲೆಯ ಕಲ್ಮೆಯ್ಗೆ ಕಿಡಿಕಿಡಿ ನವಿರ್ ಕೆತ್ತಿಸುವ ಮಿಂಚುಂಬುಳುಗಳಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೧–೮೬).

ಕುರುಡುಗತ್ತಲು: ಕುರುಡುಗತ್ತಲುಳ್ಳನಾಡು ಸೂರ್ಯನಿರದ ಕಪ್ಪು ಗಾಡು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೩೧–೧೦). [ಕುರುಡು + ಕಳ್ತಲೆ (< ಕಟ್ತಲೆ)]

ಕುರುಡುಗಾಜು (ನಾ). ಕಾಣಿಸದ ಗಾಜು; ಮಸುಕಾದ ಕನ್ನಡಿ: ಆ ಕಣ್ಣು ಎಂದಾರೆ ಈ ಕಣ್ಣು ತಾಗಿದರೆ ಗೊಂಬಿ ಮೂಡದ ಕುರುಡುಗಾಜಾಗಿರೆ (ಸಖೀಗೀ. ೩೧–೭೪೨). [ಕುರುಡು + ಗಾಜು (< ಕಾಜು)]

ಕುರುಡುಗಾಸು (ನಾ). = ಕುರುಡುಕಾಂಚಾಣ: ಅವನ ಬಳಿ ಒಂದು ಕುರುಡುಗಾಸೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುರುಡು + ಕಾಸ್ಯು]

ಕುರುಡುಗೆ 'ಕುರುಡಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕುರುಡುಗೈಯು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣುಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡು; ಕುರುಡುಗೊಳಿಸು: ಕಂಗಳಂ ಕುರುಡುಗೈಯುವ ತೆರದಿ ಉರಿಯುತಿಹುದರಮನೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೬೫). [ಕುರುಡು + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಷ್ಟು ಇಲ್ಲಷ್ಟು ಖಂಡಖಂಡವಾಗಿ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ. ೨. ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸುರಿವ ಚಿತ್ತೆಮಳೆ: ಕುರುಡುಚಿತ್ತೆ ಹುಯ್ದ ಕಡೆಗೇ ಹುಯ್ಯುತ್ತೆ (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + ಚಿತ್ತೆ]

ಕುರುಡುತನ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ; ಅಂಧತ್ವ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿಡುಬುರೋಗದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕುರುಡುತನ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಅವಿವೇಕ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ೩. (ಆಲಂ) ಅಸಡ್ಡೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಔದಾಸೀನ್ಯ. ೨, ೩: ಅವನ ಕುರುಡುತನದಿಂದ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಶತ್ರುಗಳ ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕುರುಡು + –ತನ]

ಕುರುಡುದರಬಾರು, ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು (ನಾ). ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಆಳಿಕೆ; ಅಂಧೇರಿ ದರ್ಬಾರು : ತೊಗಲುಖ ಮಹಮ್ಮದನ ಕುರುಡು ದರಬಾರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಲ್ಲ ಕಷ್ಟಕೊಳ್ಳಗಾದರು (ರಂಗ). ಕೊಟ್ಟೋರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಇಲ್ಲವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಕುರುಡುದರಬಾರು ನಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ಮಂಜ. ೩ಆ). **ಕುರುಡುಂದರ್ಬಾರು** : ಕುರುಡುದರ್ಬಾರಿನಿಂದ ಕುರುಡುಕಾಸಿಗೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ (ರಂಪಿ).

[ಕುರುಡು + ದರಬಾರು]

ಕುರುಡುದರ್ಬಾರು 'ಕುರುಡುದರಬಾರು' ನೋ.

ಕುರುಡುನಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡ. (ಸೃಡಿಗಿ. ೩೯-೭೩೭). [?]

ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ, ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಂಬುವುದು; ಮೂಢನಂಬಿಕೆ; ಮೂಢ ವಿಶ್ವಾಸ : ಕೇವಲ ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆಯಾಗಲಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶರಣತೆಯಾಗಲಿ ಅಪ್ಪು ಪ್ರಭಾವದಂರಲಾರವು (ಶಿಪ್ಪಡ. ೩೧೧). ಹಿಂದಿಂದಿಂದ ಬಂದ ಕುರುಡು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಬೇರು ಸಹಿತ ಕಿತ್ತು ಹೋಗದೆ (ಶಪಸು. ೬-೩೬).

ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ : ಕುರುಡುನಂಬುಗೆಗಳನ್ನ ಅವರೊಳಗೆ ಮನೆ ಮಾಡಗೊಟ್ಟಿನ್ (ಬದ್ದಪ್ರ. ೧೪-೨೫೫). [ಕುರುಡು + ನಂಬಿಕೆ]

ಕುರುಡುನಂಬುಗೆ 'ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆ' ನೋ.

ಕುರುಡುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸನ್ನಿ, —ವಿಷಮಜ್ವರ. ೨. ಕುರುಡು ಸನ್ನಿಯಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕುರುಡುಸನ್ನಿ ಬಗುಳುವನ್ನಿಗಳ ಮೂಗಹೊತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಗಂಟಲು ಗಳಿಗೆ ಮದ್ದಿರಿದರೆ ಸಾಲದು (ನಡಿದಾ. I, ೪೩೮). [ಕುರುಡು + ಸನ್ನಿ]

ಕುರುಣಿ 'ಕುರಣಿ' ನೋ.

ಕುರುಣ್ಣಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದಒಂದು ಆಳತೆ : ಕಲ್ಲು ಕೊಡಸಿಗೆ ತೆರುವ ಸುಳಿ ಗೋಡು ಕುರುಡಿಮಕಿ ಮೇಲುವಾಸಿ(ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥದ. ೩-೧; 1640).

[← ತಮಿ. ಕುಱುಣ್ಣಿ]

ಕುರುಣ್ಣೆ, ಕುರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. (ಪಶು, ಪಕ್ಷಿಗಳ) ಮರಿ; ಕರು; ಶಿಶು, ಪೋತ : ಪೋತಾನಾಂ—ಶುರುಣೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವುದುಂ (ತಸನವ್ಯ. ೪೪); ಸುರಿತ ಮದಧಾರೆ ಮಂಜಿನ ದೊರೆಯಿನಿಸುವ ದಂತ ಮಿದಿದ ಮೆಯ್ಗರ್ಪವಟ್ಟರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ್ಲಳಿಕ್ಕಿದ ಕುರುಣೆಗಳೆ ನೆ ಳಂಗಳರ್ದುವಾ ಗಿರಿತಟೋರ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೨); ಕುರುಣೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುವ ಪೋತಜಮೆಂದಿವ ಗರ್ಭಜಸ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೨೪೪-೩೧); ಪುಲಿಯ ಮಜ್ಜಿಸಿಂಗದ ಕಜಾಗಳೆಳ್ಳಲನ ಕುರುಣೆಗಳಂತಿವನು ಕೊಂದು ಪೊಳಲಿಗೆ ಪೋದ ಬೇಡರ ನೆರಿವಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಶಾಳ್ವಭಾ. ೬-೭). (ಗು). ೨. ಎಳೆಯ; ಎಳಸಾದ. 'ಕುರುಣೆವಜೀ' ಪರಾ. **ಕುರುಳ್ಳಿ** : ೩. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕವಗುಂ : ಜಠಗಳನೇಳ್ ಜೊಡಿವರಿ ಧಂಡರಿ ಬಾಹಿರಠಜ್ಜರಿರ ಶಾಳು ನಂದನ ಕುರುಳ್ [ಪಾತಾಂ. ಕೂಖ] ಕುಚಕಿಯನೇಳ್ ಕೊಂಡಾಡುವಿರಿ (೨೪೨೯. ೧೦-೩೯-೩೨).

[ಪೋ. ? ತಮಿ. ಕುರುಳ್ಳೆ; ತುಳು. ಕುಲೆರ]

ಕುರುಣ್ಣೆ (ನಾ). (ಇಲಿ, ನಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಪಿಟ್ಟೆ; ಹಿಜಿಕೆ : ಮುಂದಿಂದಂದಂ ಬಂಜೆಯೆರಡುಂ ಮದನಪಲಂಬಂ ಪೇಳ ದಾಳಯುಂ ಕೂಡಿರಲಂಕದನರೆದುಂ ಗೋತದಿಂ ಕುಡಿಸುಂ ಕುರುಣೆಯು ಪಮುನದಿಲಿಯ ವಿಷಮಂ ಕಳಗುಂ(ಪಮುದ.೧೨-೫೫). [ತುಳು. ಕುರುಣಿ]

ಕುರುಣೆವಜೀ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಿ; ಪೋತ : ಪೆರ್ಮರದ ನಟ್ಟಿ ಗೊಂಚಿನ ಕವಲ್ದಲೆಯೊಳ್ಪಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡುಗೊಂಡಿರ್ದ ಕುರುಣೆ [ಪಾತಾಂ. ಪುಂ] ವಲಂಗಳ್ಗೆ ಕುಟುಂಕನಿಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೭).

[ಕುರುಣೆ + ಮಜಿ]

ಕುರುಪೆ, ಕುರ್ದೆ (ನಾ). ಹಳೇಪೈಕ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗ ಅಥವಾ ಹುಡುಗಿ : ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕುರುದೆಗಳೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ಕುರುದೆಗಳು ಎಂಟು ಅಥವಾ ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿದೊಡನೆ ಅವರೂ ಸಹ ಜೀತದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೯); ತಮ್ಮ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳ ಕುರುದೆಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಪೀಂಚಲು ವಿಜಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ಮಲೆಮಾ. ೧೩೬). **ಕುರ್ದೆ** : ಈ ಹೊತ್ತಲ್ಲಿ ಈ ಕುರ್ದೆಯೇನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫೪). 'ಕುರುಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಕುರುಂಪು, ಕುಱಚ್ಚಿ = ಮಗು]

ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯ : ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊದರಂತೆ ನಡೆನಡೆ ನಡುಗುವ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೧ ಪ).

[ಕುರು + ಧ್ವಜಿನಿ]

ಕುರುಪಕೆಜೀ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ತತಃ ಪ್ರಾಗ್ಭಾಸ್ಕಾನೇಜೀಲ್ಲಿ ತತಃ ಕುರುಪಕೆಜೀ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೩೩-೩೪ ; 694).

[ಕುರುಪ್ಪ + ಕೆಜೀ]

ಕುರುಪತಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಒಡೆಯ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಕುರುಪತಿ ನಿನ್ನ ಪೊಳ್ಳ ಕೊಜಿಗಳ್ಕೊಡಲಾಗಿರೆ ಬತ್ತಿಜ್ಜಿವು (ಗದಾಯು. ೬-೧೩); ಕುರುಪತಿಯಂ ವಿಷ್ಣು ಬೇಡಿದಂ ಧರೆಯರೆಯಂ (ಕಮದ. ೬೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುರು + ಪತಿ]

ಕುರುಪದ (ನಾ). ಕುರುಕುಪದ : ಈ ತಿರುಪೆಯವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಅಡೆಂದೆ ಕುರುಪದ (ರೂಢಿ).

[ಕುರು (< ಕುಱ್ಱು) + ಪದ್ಯ]

ಕುರುಪಾಟ (ನಾ). ಗುರಿ ತಾಗುವಿಕೆ, —ನಾಟುವಿಕೆ : ಕೋಟಿ ಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂದಿನ ಕುರುಪಾಟವನೇನ ಪೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೧-೨೬); ಬೋಳಂದಿನ ಕುರುಪಾಟದೇರಿಗೆಯನು ತಳಲಾರದೆ ಭಟ ತತಿಯುಂ (ಜ್ಞಾಪಕ. ೫೩೭). [ಕುರುಪ್ಪು (< ಕುಱುಪು) + ಆಟ]

ಕುರುಪಿ 'ಕುರುಪ್ಪೆ' ನೋ.

ಕುರುಪ್ಪು, ಕುರುಹ್ಮು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕೊಂಳು ನರಳಿಂ ಹೊಸೆವ ಚಕ್ರದಿಂದಿಡುವ ಕುರುಪಿಂ . . . ಕೊಜ್ಜೆವ ರೌರವದ ನರಕಂ ಭಯಂಕರಮಾದುದು (ಪಜ್ಜಕಾ. ೪-೩೮). **ಕುರುಹ್ಮು** : ಶಸ್ತ್ರ; ಆಯುಧ : "ಶಸ್ತ್ರಂ ಕುರು[ಪ್ಪಾಕಾಂ. ಕೂಖ] ಹಕ್ಕು" (ಮಂಗಣ. ೧೧೩-೪). [?]

ಕುರುಪ್ಪು 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಪೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃ (ತ) ಉತ್ತರಂ ಗತ್ವಾ ಕು(ಕ್ಷ)ರುಪೂರಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಕ(ಕ್ಷ)ಣ್ಣಾ ಉಪ್ಪರಗ್ರಾಮಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೫೨-೩೧ ; ೨೩೮ು ಶತ).

[ಕುರುಪ್ಪು (< ಕುಱುಪು) + ಊರು (< ಊರ್)]

ಕುರುಪೆ, ಕುರುಪಿ, ಮುರಪೆ, ಮುರಿ (ನಾ). ೧. ಕುರುಚಿಗೆ; ಉಜ್ಜು ಗೋರಿ : ನಾಲ್ಕುದಿನ ಬಿಟ್ಟಿರೋ, ಕಳ ತುಂಬಿ ಬಿದುತ್ತದೆ. ಕುರುಪೆ ಹಿಡಿದು ಕೆತ್ತುತ್ತ ಇರಬೇಕು (ಗಾಅಪ. ೧೦೩); ಚಿಕ್ಕ ಕುರುಪೆ ಯಿಂದ ಪೊದೆಗಳನ್ನು ಕೀಳತೊಡಗಿದಳು (ಮಣ್ಣೆಮ. ೨೦). ೩. ಪಿಡಚಿ; ಮಗುಚುಗ್ಗೆ; ಹಲ್ಲೆ : ಮೋಸೆಯನ್ನು ಕುರುಪೆಯಿಂದ ಮಗುಚ ಹಾಳು (ರೂಢಿ). **ಕುರುಪಿ** : ಆಕೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜೋಳದ ಹೊಲದ ಕಡೆ ನಡೆದಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು (ಜೋಳಚಿ. ೨೦); ಮೂಲದರೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. ೫೬); ಕೈಯಾಗಿನ ಕುರುಪಿ ಹಾಂಗ (ಅಗಸ್ಟ್. ೫೯).

ಖುರಪೆ: ಹೊಳೆ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಅಂಡು ಹಿಡಿಸಹಿತ ಖುರಪೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಖುರಪೆಯಂತೆ ಮಣಿದ ಭಾಗವು ಕಾರವಾಡದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ (ಕಭಾ.ಗೆ. ೧೬). **ಖುರ್ಪಿ**: ೧. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಖ್ಯಗಳೆಯ ಸಾಮಾನು ನೇಗಲು . . . ಖುರ್ಪಿ (ಕಭಾಗೆ. ೨೬೪). [< ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ ; ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಕುರಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). ಕೃಪೆ ; ದಯೆ : (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕುರುಪ್ರಭು (ನಾ). ಕುರುದೇಶದ ಒಡೆಯ, —ರಾಜ ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಕುರುಪ್ರಭು ಕಂಡಂ ಶರಜಾಲ ಜರ್ಜರಿತ ಗಾತ್ರ ತ್ರಾಣನಂ ದ್ರೋಣನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೪೭). [ಕುರು$_3$ + ಪ್ರಭು]

ಕುರುಬ 'ಕುಱುಂಬ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತಿ 'ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ, ಕುರುಬಗಿತಿ (ನಾ). ಕುರಿಮಂದೆಯನ್ನು ಕಾಯುವವಳು ; ಕುರುಬ ಜಾತಿಯವಳು ; ಕುರುಬಿತ್ತಿ : ಮನುಜರೆಂಬುವ ಕುರಿಯ ಮಂದೆಯನು ಕಾಯುವಾ ಓ ಕುರುಬಗಿತ್ತಿ (ಪಾಂಚಜ. ೨೭). **ಕುರುಬಗಿತಿ** : (ಕಿ). [ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕುರುಬತನ (ನಾ). ೧. ಕುರುಬನ ವೃತ್ತಿ, —ಕೆಲಸ : (ಕಿ). ೨. ಹಟಮಾರಿತನ ; ಒರಟುತನ ; ತಿಳಿಗೇಡಿತನ : (ಕಿ).
[ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + -ತನ]

ಕುರುಬನಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಕಿ). [ಕುರುಬ ? + ಗಡ್ಡೆ$_2$]

ಕುರುಬಹೆಗ್ಗಡೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : (ಕಿ).
[ಕುರುಬ$_1$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಹೆಗ್ಗಡೆ (< ಪೆರ್ಗಡೆ)]

ಕುರುಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು ; ಹಿಂದಿನ ಬಾಗಿಲು ; ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು : ಕಳ್ಳ ಕುರುಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮನೆಹೊಕ್ಕ (ರೂಢಿ).
[ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಬಾಗಿಲು (< ಬಾಗಿಲ್)]

ಕುರುಬಾಣ 'ಕುಱುಬಾಣ' ನೋ.

ಕುರುಬಾನಿ (ನಾ). ಬಲಿ ಕೊಡುವುದು ; ನಿವಾಳಿಸುವುದು : ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆ . . . ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಕುರುಬಾನಿ - ಕಾಫರರ ಕೊಲೆ - ನಮಾಜು ಇತ್ಯಾದಿ ಅತಿರೇಕಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು (ಭಾರದ. ೪೫೮).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕುರಬಾನೀ ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಕುರುಬಿತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬಿತ್ತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುರುಬು$_1$ ಕುಱುಂಬು$_1$' ನೋ.

ಕುರುಬು$_2$ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುಬೆ 'ಕುರುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುರುರಂಗ (ನಾ). = ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ : ಕುರುರಂಗದ ಶರಶಯ್ಯೆಯಲಿ ಭೀಷ್ಮನು ಮಲಗಿದನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೩). [ಕುರು$_3$ + ರಂಗ]

ಕುರುರಾಯ (ನಾ). = ಕುರುಭೂಪಾಲ : ರವಿಸೂನು . . . ಮನೋನುರಾಗದಲೈದಿದನು ಕುರುರಾಯನೋಲಗವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೨). [ಕುರು$_3$ + ರಾಯ]

ಕುರುಲು (ನಾ). ಗುಂಗುರು ತಲೆಕೂದಲು ; ಕುರುಳು ; ಕೇಶಗುಚ್ಛ : ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಲ ಶ್ವಪಚಾಧಮನೊಳತ್ಯಂತ ಶುಚಿಯ . . . ಅಱಿದೊರೆದು ನೋಡಲೇಂ (ಮದೇಪು. ೨೯-೯) ; ಅರಲುಗಳ ಕೆಚ್ಚಿರ್ದ್ದ ವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೮೩). [< ಸಂ. ಕುರಲ]

ಕುರುವ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುರುವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕುರುವಕ (ನಾ). = ಕುರವಕ : ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಾವನ್ನ ಕುರುವಕ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಭಾಸುರ ನಾಗವಲ್ಲಿ ಕದಂಬ (ಭೈರವೇ. ೧-೭೬); ಕುರುವಕದೊಳಂಕುರದ ಕುಟ್ಮಳದೊಳಲ್ಲಮಂ ಸಂಪಗೆಬಿರಿಮುಗುಳ ಪೂವಸೆಯೊಳಲ್ಲಮಂ (ಅಪ್ರಭು. ೩೯) ; ಕುಂದ, ಕುರುವಕ, ಕುಟಜ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದಿಬ್ಬಣಗಳೂ ಬಂದಿದ್ದವು (ಕಮಕ. ೮೨). [< ಸಂ. ಕುರವಕ]

ಕುರುವಗೆಯ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ : ಗುಣಶಾಸನ ದಿನಾಳಕ್ಕರಿಗವೃತ್ತಿ ಮತ್ತರಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನೆಯೊಂದು ಕುರುವಗೆಯ್ಮತ್ತರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XX, ೬-೨೮ ; 1012).
[ಕುರುವ (< ಕುಱುವ$_1$) + ಕೆಯ್$_3$]

ಕುರುವಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ದಣ್ಡಿಗಾಯಿಗಙ್ಗಕುರುವಬ್ಬೆಗ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗ ದಸವರ್ಮ್ಮಗಾಯಿಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೧೪ ; 951). [ಕುರು$_3$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕುರುವರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುರುವರನ ಮಗ ಚಿಕು ಶಂಭುವನಯ್ದೆ ನೀಱ ಎಡೆನಾಣ್ಡೆಟ್ಟತ್ತು ಆಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೦-೧೪ ; 951). [?]

ಕುರುವಾಯಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ : ಮರಗಳನ್ನೇ ಕೊರೆದು ಕೊರೆದು ಅವನ್ನು ಕೊಂದು ಬಿಡುವ ದೊಡ್ಡ ಕುರುವಾಯಿ (Beetle)ಗಳನ್ನು ಕಂಡಿರುವೆವು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೦೮೫). [ಕುರು$_0$ (< ಕೂರ್$_2$) + ಬಾಯ್ + -ಇ$_3$]

ಕುರುವಾಳು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ ; ಸಣ್ಣ ಕಠಾರಿ : ತುಂಬಿಲ್ಲ ಕೋವಿಯಂ ಕುರುವಾಳ ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಲೂರ. ೯೫-೧೮೯).
[ಕುರು$_2$ (< ಕುಱು$_2$) + ಬಾಳು$_3$ (< ಬಾಳ್$_3$)]

ಕುರುವಿಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೮).
[?]

ಕುರುವಿಂದ (ನಾ). ಪಾದರಸದಿಂದ ಆದ ಒಂದು ಅದಿರು, —ಇಂಗಲೀಕ : ೧. "ಹಿಂಗುಳಂ ಹಂಸಪಾದಮನೆ ಕುರುವಿಂದವೆನ ಲಿಂಗಲೀಕಂ" (ಮಂಗಠಾ. ೩೧-೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಕೊನ್ನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ ; ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ : "ಮಸ್ತಕಃ ಕುರುವಿಂದಃ, ಭದ್ರಾ, ಜಳದಃ -ಈ ೪ ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨-೪೬೮) ; ಕುರುವಿಂದಂ ಕಟುಕತ್ರಯುಮುರು ಕಡಸಿಗೆಯೆಂಬಿವಂ ಸುನಿಂಬೆಯ ರಸದಿಂದರೆದು ಕುಡಿಸುವುದು (ಖಮದ. ೨-೧೭೧). ೩. ಕೆಂಪು ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : "ಕುರುವಿಂದಮಕ್ಕು ಕಿಸುಗಲ್ ಕೆಂಬರಲ್ ರನ್ನವರಲೆನಲ್" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೪೭) ; ವರವಜ್ರದ ಮುಂಡಿಗೆ ದಾಡೆಗಳಾ ಕುರುವಿಂದದ ಕೀಳ್ಮೇಲ್ಗಟ್ಟುಗಳೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೪) ; ಕುರುವಿಂದ ಖಚಿತ ಕರುಮಾಡುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೭-೨೭); ಕುರುವಿಂದ ವೆಂಬ ಕೆಂಪು ರತ್ನವು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೬-೩೨). ೪. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು : ತ್ರಿಕೂಟ, ಕುರುವಿಂದ . . . ನಿಷಧ ವೆಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳೇ . . . ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿವೇಕ. ೨೧೪). ೫. ಕುರುಂದ ಕಲ್ಲು. [?]

ಕುರುವಿಂದಕ (ನಾ). ಕೆಂಪುರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಕುರುವಿಂದಕಂ ಮೆಱೆಯೆ ಪಾದಾಂತ್ಯ ಪೆಚ್ಚುವುದು (ರತ್ನಶಾ. ೧೧-೧೭). [ಸಂ.]

ಕುರುವಿಸ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಪಲ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ ; ಏಳುನೂರು ಗ್ರೇನ್ ತೂಕದ ಚಿನ್ನ : (ಕಿ). [?]

ಕುರುವು$_1$ 'ಕುರು$_1$' ನೋ.

ಕುರುವು$_2$ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುವೆ¹ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೆ: ಬುಟ್ಟಿ ಕುರುವೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ 'ರಿಂದರು' ಬೀಳಲು, 'ಮನೆ ಬೀಳಲು' ಈ ಆಡಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ (ದಂಬಾ. ೧೪). [← ತುಳು. ಕುರುವೆ]

ಕುರುವೆ 'ಕುಜುವ' ನೋ.

ಕುರುವೇರು, ಕುರುವೇಲು (ನಾ). ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: "ಪಾಲಂ, ಶ್ರೀವಿಕರಂ . . . ಲಾಮಂಚದಲ್ಲಿ ಭೇದ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಳು ವೆ ರು ಯೆಂ ದು ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೩). **ಕುರುವೇಲು**: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಲಾಮಂಚ, ಪರ್ವಾಪ್ತಕೆ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕುರುವೇಲು . . . ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿಕೊಡಲು (ಸಕಪ್ಯ. ೨೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಱುವೇರ್; ತೆಲು. ಕುರುವೇರು]

ಕುರುವೇಲು 'ಕುರುವೇರು' ನೋ.

ಕುರುವ್ಯೆರಿ (ನಾ). ಕೌರವರ ಶತ್ರು; ಭೀಮಸೇನ: "ಕುರುವ್ಯೆರಿ ವಾಯುಪುತ್ರಂ ವ್ಯಕೋದರಕಿರಸಿಲು ಭೀಮನಕ್ಕುಂ" (ಸುಂಗಾ. ೭೯-೩).

ಕುರುಶಾಖ (ನಾ). ಕುರುವಂಶದ ಮರಿ; ಕೌರವ: ಕುರುವಂಶನರಂ ಕೊಂದಂ ಕುರುಶಾಖಾನುಜನ ನೆತ್ತರಂ ಕುಡಿದಂ (ಗದಾಯು. ೧೦೬೯).

[ಕುರು + ಶಾಖ]

ಕುರುಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನ' ನೋ.

ಕುರುಹ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು¹ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುರುಹು² 'ಕುರುಬೆ¹' ನೋ.

ಕುರುಳ್¹, ಕುರುಳು (ನಾ). ಕೂದಲು; ಸುರುಳಿಗೂದಲು; ಮುಂಗುರುಲು; ಗುಂಗುರುಗೂದಲು: ನಡು ನಡುಗಲ್ಕೆ ಪುರ್ವಿ ಪೊಡರಲ್ಕೆ ಕುರುಳ್ ಮಿಲರಲ್ಕೆ (ಪಂಪ ಪಾ. ೭-೮೯); ನೊಸಲೊಳ್ ಕುರುಳುಯ್ಯಲಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೩೩೮); ಅಳಿಗುರುಳ್. ಪಾವರಿಮೊಗದ ಪೊಳೆವರಳುಗಂಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೨); ಓರ್ವಳ್ ಕೊಂಕುಗುರುಳ್ ಬಿಂಕದ ರಂಭೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೨೯). **ಕುರುಳು**¹: ಕುರುಳಲ್ಲಿ ಕೂಳ ಕಟ್ಟಿ ಕೂಡಲ ಕೋಧಿಪಬಹುದೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಡಮಾ. ೭೩-೭೦೦); ಕುರುಳ ಬೆಂಬಲ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಸೌಂದಪ. ೩-೩೩); ಮಂಡೆಯ ಕುರುಳ ಹಿಳ್ಕುವರೊಂದು ಕೆಲರು ಪೂದಂಡೆಯ ಮುಡಿಸುವರ್ ಕೆಲರು (ಮೋಹಪ. ೨೭-೩೪); ಇಂದೀವರಾಕ್ಷಿಯ ಕುರುಳ ನೇವರಿಸುತ (ಕಂಪದಿ. ೧೧-೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರುಳ್, ಕೂರುಳ್; ತುಳು. ಕುರುಂಡಿ; ತೆಲು. ಕುರುಳು]

ಕುರುಳ್², ಕುರುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಸಗಣಿ; ಬೆರಣಿ: (೬).

ಕುರುಳ್ಳು: "ಗೋಮಯಯದ ಪಿಂಡದೊಳ್ಕುರುಳು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೨); ಕುರುಳಾಂಬಿಸತಿಪ್ಪ ಗುರುಪತ್ನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ಕೃವಾಲ. ೩೯); ಒಲೆ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಕುರುಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ರಾಶಿ (ಹೆಂಗಳಿ. ೧೫೩). [?]

ಕುರುಳ್, ಕುರುಳ್ಳು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಮಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಕುರುಳ-ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂತಿ ಜಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರನುಡಿಸುವುದು (ಸಂಗೀತ. ೨೬). **ಕುರುಳ್ಳು**. 'ಕುರುಳುವಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುರುಳಕಾಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಗೌರವದ ಬಿಜ್ಜೆ; ಶೀರ್ಷಾಭರಣ; ತಲೆಯೊಡವೆ (?): ಪರಸ್ಪರಕರಂ ಪಲಂಕಲೆಯಿ ಬಂದಡೆ ವಿಕ್ರಮ ಚಕ್ರ ತಂನನಾದರಿಸಿ ಪ್[ಳಾ]ಸದಿಂ ಧವಳ ಶಂಖಮನಗ್ಗದ ಧಾ[ರೆ]ಗಾಳಿಯಂ ಬಿರುದಿನ ನಾಮಮಂ ಕುರುಳ ಕಾಂತ್ಯಮನೊಡ್ಡಿ ರವಾಕ್ಕಲಿದ್ದಡೆ ದಚ್ಚ ರಿಯೆನೆ ಪೆತ್ತ ಪೆಂಪಿನಳವಾರಳವಿಲ್ಲ ರದಣ್ಣನಾಥನ (ಸೌಇ. XX, ೭೪-೧೪; 1112). [?]

ಕುರುಳಿಪಾವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಿಮಳ ನರ್ಮ್ಮದಾ ನದಿಯು[ಕ್ರ]ರುಳಪಾವೆಯ ಜಿನನಂ ವಿಮಳಂ ಕಾಣ್ಬನೆಗಂ ಕೊಳವೆ ತೊಜಿದಿದು ಸನ್ದಪ್ರವ್ರಜಾಜನ್ಮನ್ಗಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೬; 1008). [?]

ಕುರುಳಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಕುಡಿಕೆ: "ಲವಳುಟಂ ಕುರುಳಿಯಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೨೪); ಬಾಗಿಲಲೊಂದು ಮುಷ್ಟಿ ಕೂಳುಮನೊಂದು ಕುರುಳೆಯೆಳಲುದಕಮುಂ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಕೀಡುತ್ತಂ ಬರಲ್ (ಚಿಣ್ಣಾಸ್ಪ. ೯-೩ ಪ). [← ತಮಿ. ಕುಱುಳಿ ?]

ಕುರುಳ್ಳಿ 'ಕುರುಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಕುರುಳ್ಕಿ (ನಾ). ಸುಕ್ಕು; ಮುದುಡು: 'ಕುರುಳಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಸಂರುಳಿ ?]

ಕುರುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕಾಗು; ಮುದುಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೀಡಿವಲ್ ಪೊಳ್ತಡಗಿರ್ದ ಕಣ್ ಕುರುಳಿಗೊಂಡಿರೆಬಿತ್ತ ದಾಯ್ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮); ಅಂಭ್ರಾತ್ರೇಷದಿಂದಂ ಕುಸಿದು ಕುರುಳಿಗೊಂಡುರಿ ದಾನಾಂಬುವಿಂ ತಿವಿದುದೆಂಬನ್ನಂ ಜಗನ್ಮಂಡಲವೆಡಿಗೆ ಬಂದತ್ತು ಮತ್ತೇಭವ್ಯಂದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೮-೯). [ಕುರುಳ್ + ಕೊಳ್¹,]

ಕುರುಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂದಲುಉಕೊಡು; ಮುಡಿಕೊಡು. ೨. ಬೆರಣಿಗಳನ್ನು ಇಡು: ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟು ಕುರುಳಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯನ್ ತೋರ್ದಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫೧-೧೦). [ಕುರುಳ್ + ಇಡು,]

ಕುರುಳು¹ 'ಕುರುಳ್¹' ನೋ.

ಕುರುಳು² 'ಕುರುಡು' ನೋ.

ಕುರುಳು³ 'ಕುರುಳ್³' ನೋ.

ಕುರುಳು⁴ 'ಕುರುಳ್' ನೋ.

ಕುರುಳುಗೂದಲು 'ಕುರುಳ್ಗೂದಲ್' ನೋ.

ಕುರುಳುಮಳೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಗಮಕ: ಆಹತ ಅಂದೋಳಿತ ಲೀನ ಕಂಪಿತ ಕುರುಳುವಳಿ ಮೊದಲಾದ ಗಮಕಂಗಳಂ ಜಮತ್ಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ವಿಮಳಾ. ೭೪). [ಕುರುಳು,(< ಕುರುಳ) + -ಮಳೆ?]

ಕುರುಳೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರು ಗೂದಲುಳ್ಳವಳು: ರಸಗಾನಲೋಲೆಲಲಿಕಮಧ್ಯೆಯೊರ್ವಳ್ . . . ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳೆ ಬಂದುದಾ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೩೬). [ಕುರುಳ್¹ + -ಎ,]

ಕುರುಳೋಲೆ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ಸಾಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಕುರುಕೋಳಯಿಂ ಬಗೆಗೊಳಿದುಡೋರಂತೆ ಮಿಸುಪ ಪಗೆಮೊಗವಂವಳಾ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೭೭); ಕುನುಂಗಿತು ಕುರುಳೋಲೆ (ಜಯಭಾ. ೩-೨೫). [ಕುರುಳ್¹ + ಓಲೆ]

ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕೇಶಬಂಧ: ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿಯಿವಾ ರಜವ ಳಳಿಲಾಸಿಯರಿಂದ ಕೊಡಿಸುವ ಕುರುಳ್ಕಟ್ಟ ಸಡಿಲ್ವುದಿಗೆ ಬಿಗಿದುಡಿಸುವ (ಸಪಪೋ. ೭-೩೩). [ಕುರುಳ್¹ + ಕಟ್ಟು,]

ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಬಾಯನೊಡೆಬಡಿ ಮಿಸಗೀರ್ ಕುರುಳ್ಗೊಯ್ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೪೪). [ಕುರುಳ್¹ + ಕೊಯ್]

ಕುರುಳ್ದು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಝಳಪಿಸು, —ತಿರುಗಿಸು: "ಕುರುಳ್ದು – ಶಸ್ತ್ರ ಸಂಚಾಲನೆ" (ಕಮಧಾ); ಪೊಟ್ಟಳಿಸಿ ಗೇಣಂ ಕಿತ್ತರ್ ತೂಜಿಟ್ಟೆ ನಿಜ್ಜಿರೆಡಾದಿ ಕುರುಳ್ದಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಮುಂತುಂ ಪಿಂತುಮಂ ನೋಡಿ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೪೨-೧೯; 1124); ನಳಳ್ಳೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ದಿ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿ. ೬-೫೫ ವ); ಒಱೆಗಳದು ಕುರುಳ್ದುವ ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿಂ (ರಾಜಶೆ. ೧೩-೭೭ ಪ); ಗುಪ್ತಕೋಶದಿಂದ ಬರಸೆಳೆದೆತ್ತಿ ಪಲಗನ್ನು ಕುರುಳ್ದಿ ಅಧಿಪರುಸುತ್ತ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೮೮-೧೩). [?]

ಕುರುಳ್ದುಂ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಓರಣಗೊಳಿಸು, —ಸರಿಪಡಿಸು: ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಮೊಗಮನ್ನೋಡಿ ಕುರುಳ್ದಿದ್ದೆ (ನವಮೋ. ೧೩-೩೬). [ಕುರುಳ್+ತಿದ್ದು (<ತಿದುರ್)]

ಕುರುಳ್ದಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರು ಗೂದಲು ಳ್ಳ ತಲೆ: ಳಂದಪ್ಪಾ ಕುರುಳ್ದಲೆಯವನಕಸುಬಿ ಶುಕ್ಲಸಾರಥಿಳ್ಗುಂ ಕುತ್ಸಂ (ಚಾತಪ. ೨-೨೪). [ಕುರುಳ್+ತಲೆ]

ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಕೂದಲಿನ ತೊಂಗಲು; ಕೇಶರಾಶಿ: ಚೆಲ್ವನಾಪಮೊಳುಜ್ ಪುಱುಗುವ ಕುರುಳ್ದೊಂಗಲ . . . ಳ್ಪುಱ ಚೆಲ್ವಂದೆ ಳಕ್ಕೆಸೆದುರ್ದುಂ (ಜೈವಿಧಾ. ೧೯-೬೫). [ಕುರುಳ್+ತೊಂಗಲ್]

ಕುರುಳ್ಪೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕೇಶರಾಶಿ ಮಾಡು: ಮಜೆ ದೊಡವಕ್ಕೆ ಕುರುಳ್ಪೆರಸಿ ಜಡೆಮುಡಿ ರಚಿಸಿ ಪೂ ಮುಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೨೬-೬೨). [ಕುರುಳ್+ಪೆರಸು]

ಕುರುಳ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂದಲನ್ನು ಹಿಡಿ: ಸುರಿಯೆ ಬೆಮರ್ ಕುರುಳ್ಪಿದುಮುತ್ತುಗಳಂ ಮಜ್ಜದುಂಬಿ ಕಾಱಂವಂತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೦); ಕುರುಳ್ದಿಡುವತದರ ಸುಧೆಯಂ ಪೀರಂ ಳಳುವದೀರಂಭೂ (ಜೆಬಾಮ. ೧೯-೬೭). [ಕುರುಳ್+ಪಿಡಿ]

ಕುರೂಪ (ನಾ). ೧. ಅಂದಗೇಡಿತನ; ಕುರೂಪತನ: ಸಂಜಾರಿಯು ಅಂದದ ಮೆಳ್ಳುಗೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ, ಅಡಗಿದುದು ಅವಳ ಕುರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಕಂಪ (ಮೂರು ದಾ. ೧೧೩). ೨. ಅಂದಗೇಡಿಯಾದವನು; ಕುರೂಪಿ: ಈ ಚಾರುರೂಪ ಲಲಿತ ವನೇಚರಿಯರ್ಕಲೀ ಕುರೂಪರೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಿರಾದೋಷನಾ ಬಿದಿ ವೇದಜಜೋಚಿತವ್ಯತ್ಯಯವದಿಂತು ಕನ್ನಡಿಸುವನೇ (ಚಿಪ್ಪತ. ೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಕುರೂಪತೆ (ನಾ). ಅಂದಗೇಡಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುರೂಪವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮನ್ಮಸಿ ಕುರೂಪತೆಗೆ ತಾನೆಲ್ಲಿ (ತ್ರೀಣಾಮ. ೨೪-೬೨). [ಸಂ. ಕುರೂಪತಾ]

ಕುರೂಪಿ (ಗು). ೧. ರೂಪುಗೆಟ್ಟು; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ರೂಪಹೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುಸ್ಸಿತೆ ಕುರೂಪಿ ಕುಭಾಗ್ಯೆ . . . ಎಂಬಪಟಿ ಶಾರ್ತ್ಯಿಯರ್ ಸತಿಯರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೮೮-೯೧; 1228). ಕಾಂತೆಯರು ತಾವಂಗಹೀನಂಗೆಯ್ದು ಸಿಕ್ಕುವರಯ್ಯ ಬಳಿಕ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲು (ಬಸವ. ೧೯-೬೯); ಕಮಲು ಅಕ್ರತಿಮ ಸುಂದರಿಯಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಸೀತಾಹರ. ೪೪). [ಸಂ. ಕುರೂಪಿನ್]

ಕುರೂಪಿತನ (ನಾ). ೧ ಕುರೂಪತೆ: ಬಿಡದೆ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪು ಬೇಕಾದೆಡೆ ನೆನೆವುನಾ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಜ್ಜೆಡವ ನೀವು ಧರಿಸಲಡಗುವುದೀ ಕುರೂಪಿತನ (ಸಳಚ. ೬-೨೦). [ಕುರೂಪಿ + -ತನ]

ಕುರೂಪು (ನಾ). = ಕುರೂಪತೆ: "ಕೊಂಳು ಕುರೂಪು ದೊರ್ಕ್ಕಿತಿತುಂ ವಿಳಿಬಾಹ್ಯಯಂ" (ಪಾಪಾರ. ೧೫೭). [< ಸಂ. ಕುರೂಪ]

ಕುರೆ, ಕುರೊ (ನಾ). ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಶಬ್ದ. ಕುರೆಕುರೆ, ಕುರೊಕುರೊ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ).

ಕುರೆ 'ಮುರೆ' ನೋ.

ಕುರೊ 'ಕುರೆ,' ನೋ.

ಕುರ್ಕ (ನಾ). ಕೆರುಬು; ಚಿರಕೆ; ಚರ್ಚ್: ಪಾಳ್ ಕುರ್ಕನೊಂದು ನನ್ನ ಮೇಲಿಗರಿ ಪರಚಿ ಗಂಟಲ್ಮಾರಿದುಕೊಲಿಳಿಯುತಿತ್ತು (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯); ರಾತ್ರಿ ಹೊರಗೇ ಉಳಿದರೆ ಕುರ್ಕವೋ ಹುಲಿಯೋ ಹಿಡಿಯ ತಿಂದೀತು (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧೭); ಹುಲಿ, ಕರಡಿ, ಕುರ್ಕ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೨). [← ತಮಿ. ಕುಱುಕ್ಕೈ = ಹುಲಿ]

ಕುರ್ಕರ (ನಾ). ನಾಯಿ; ಶ್ವಾನ: ಭರದಿ ಕುರ್ಕರರನಟ್ಟಿ ಬರೆ ವರಾಹಂ ಭಯದಿ . . . ಕೂಪಪಲಿ ದಿದ್ದು (ರಾಭಶ. ೧೧-೬೦). [< ಸಂ. ಕುರ್ಕುರ]

ಕುರ್ಕಿಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬುಟ್ಟಿ; ಮುಂಕರಿ: ನಾಕ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ನೀವು ಒಂದೊಂದು ಕುರ್ಕಿಲು ಕರಗೆಲೆ ತರದಿದ್ದರೆ . . . ಹೊಗಿಡತ ಬೇಕಾದೀತು (ಪಠಾವ. ೧೮೯). [← ತುಳು. ಕುರ್ಕಿಲ್]

ಕುರ್ಕುಶ 'ಕೊಕ್ಕುಶ' ನೋ.

ಕುರ್ಕುಟೆ (ನಾ). ಕೋಳಿ. 'ಕುರ್ಕುಟೆಹಾಂ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುಟೆಹಾಂ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಶರೀರ ಹಾಗೂ ಹಾವಿನ ತಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸರ್ಪ: ಆಕಥಯಂಳರ ಕುರ್ಕುಟಾಹಾಂ[ಪಾಠಾಂ.ಕ್ಕುಳ್]ಬಿಾದ್ಯಾ[ಹ್ಯಾ]ಗ್ರಹ ಸಗ್ರಹದೊಳೀಂ (ಆಪಪ್ರ.೧೧೧-೧೧ ಪ). [ಕುರ್ಕುಟ + ಆಹಿ]

ಕುರ್ಕುರ (ನಾ). = ಕುರ್ಕರ: ಕುರ್ಕುರಂಗಳ ಜಟ್ಟೆ ಮಂಜ ಸುಪ್ಪಕ್ಕಿಗೆ ಅಮ್ಮತಾನ್ಮನಕ್ಕೆ ಸಲಹಿದಡೂ ಹಯುಂಗಿಂ ಚಿತ್ತವಸಿಳ್ಳುವುದೇ ರಿಟ (ಸರ್ಪನ. ೩೫-೫೬ಗ); ವರಾಹನೊಂದು ಸುಳಿಯೆ ಕಂಡವನದಜ ಮೇಲೆ ಕುರ್ಕುರ[ಪಾಠಾಂ. ಕುಳ್ಕುರ]ನ ಬಿಡೆ (ಪ್ರಾಧೂರಾ. ೧೬-೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನ ಸು ಗು ಸ್ಸಿ" (ಪಾಮದ. ೪೧೪): ಕುರ್ಕುರನ ಬೀಜ ಮಂಡಂ ಸಕ್ಕರೆ ತಿಲಂ . . . ಕಿಡುಗುಮದಱಿಂದೆ ವಿಷಂ (ಪಾಮದ. ೧೩-೬೫). [ಸಂ.]

ಕುರ್ಕುರಧ್ವನಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಬೊಗುಳುವಿಕೆ: "ಬಗುಳ್ – ಳು ಕುರ್ಕುರಧ್ವನಿ; ಸಾರಥೇಃ" (ಕಮಧಾ). [ಕುರ್ಕುರ+ಧ್ವನಿ]

ಕುರ್ಕುರಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: "ಶಾಯೀ = ಕುರ್ಕುರಿಯುಂ, ಮಲಯಾಕಿಯುಂ" (ಶಾಶಬ್ದ. ೧೫೯). [ಸಂ. ಕುರ್ಕುರೀ]

ಕುರ್ಕುರಿರೋಗ 'ಕುರುಕುರಿರೋಗ' ನೋ.

ಕುರ್ಕುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೊಟ್ಟಿ: ಕ್ಷೀರ ನಾರಿಗೆಯುಮ್ಮತ ಫಲ ಕುರ್ಕುಣಿಕೊರೊಟ್ಟಿ ಕರ್ಜೂರ ವಡೆಗಡುಬು (ಚರಮ.೧೦-೨೪). [ಕುರ್ಕು+ರೊಟ್ಟಿ]

ಕುರ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಮೀನು. [← ಮರಾ. ಕುರ್ಕೇ]

ಕುರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಬೂಕುಗಸರಸಿ ಪರಮಬ್ಬಯೊಳುತ್ತರೆ ಕುರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಡ್ಡ ತಮ್ಮುಕ್ಕಿರ್ದೊರ್ ತುಜುಗಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ಪರ್ (ಎಳ. IV, ಜುಸಾಪ್ರ. ೯೨-೬; 920). [?]

ಕುರ್ಗಿಸು 'ಕುಲ್ಗಿಸು' ನೋ.

ಕುರ್ಗು[1] 'ಕುಲ್ಗು' ನೋ.

ಕುರ್ಗು[2] (ನಾ). ದೇಹ ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳತನ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಸೊಗಯಿಪ ಶರೀರ ಕುರ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗ್ಗಿ]ನೊಳು ಕುರಬಿನೊಳು ಕೂಡಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೧೧). [< ಕುರ್ಗು[1]]

ಕುರ್ಚಿ$_1$, ಖುರ್ಚಿ, ಖುರ್ಚೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ, —ಆಸನ: ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿಯ ಪೀಠದೆ ಸುಖದಾಸನವಂ ಕೊಂಡಿಹ ಮಾಟದಿ (ಗಣೇಶ. ೨–೩೧); ಮೇಜು ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಶರೀರದಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರವು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೬); ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ . . . ಮೂರು ಕುರ್ಚಿಗಳಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೩೧). **ಖುರ್ಚಿ**: ವ್ಯಾಸ ತನ್ನ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ (ನಿರ್ದೋಷಿ. ೧೬೬); ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಗುತ್ತಾ ಖುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾ, ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ರಾಯಕ. ೬೬); ನಾನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೆ (ಚೆಂದುಟಿ. ೮೭). **ಖುರ್ಚೆ**: ಮಂಚ, ಖುರ್ಚೆ, ಮೇಜು, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೋಡಿರಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೩). [← ಅರ. ಕುರ್ಸೀ]

ಕುರ್ಚಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ನದಿಯ ಮೀನು ಅಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದ ಕಾಣೆ, ಕುರ್ಚಿ, ಬೈಗೆ, ಬೂತಾಯಿ ಎಲ್ಲ ಪಡುಕರೆಯ ಮೊಗೇರತಿಯರು ತಂದಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೮). [← ತುಳು. ಕುರ್ಚಿ]

ಕುರ್ಚಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೊಡಚಗ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪–೮೬೬). [?]

ಕುರ್ಚಿಮಂಚ (ನಾ). "ಮಂಚವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗುವ ಕುರ್ಚಿ; ಕುರ್ಚಿಮಂಚ" (Chair-bed. ಇಂಕನಿ). [ಕುರ್ಚಿ$_1$ + ಮಂಚ]

ಕುರ್ಜು 'ಕುರುಜು' ನೋ.

ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಟ್ಟಣೆಯ ಕಲ್ಲು; ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಅಟ್ಟಣೆ: ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ದೊಂಬರು ಬಂದು ಕುರ್ಜುಗಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಗಣೆ ಹಾಕಿ ದೋಣು ಬಾರಿಸಿ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೪೨).

[ಕುರ್ಜು (< ಕುರುಜು) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕುರ್ಣೆ (ನಾ). ಬೊಬ್ಬುಳಿ ಮರ; ಜಾಲಿಮರ. 'ಕಪ್ಪುಕುರ್ಣೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುರ್ತಾ 'ಕುಡತಿ' ನೋ.

ಕುರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕುರ್ತಿಕೆ, ಕುರತಿರುಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦–೯೯೨). [?]

ಕುರ್ದೆ 'ಕುರುದೆ' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ್ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನಿಸಾತ 'ಕುರ್ನೀಸಾತು' ನೋ.

ಕುರ್ನೀಸಾತು, ಕುರ್ನಿಸಾತ್, ಕುರ್ನಿಸಾತ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಅಲಿಯು ಕುರ್ನೀಸಾತು ಮಾಡಿ (ದೌಲತ್. ೩೩). **ಕುರ್ನಿಸಾತ್**: ಕರಿಲಿಭಕ್ಷನು ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿದನು (ದೌಲತ್. ೧೧೧); ಅವರಿಗೆ ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿ (ಹಂಸಾ. ೧೬೯). **ಕುರ್ನಿಸಾತ**: ಅವರು ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರಿಗೆ ಬಗ್ಗಿ ಕುರ್ನಿಸಾತ ಮಾಡಲವಶ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡಿ. ೧೦೯).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕುರ್ನಿಸಾತ್; ತುರ್ಕಿ. ಕೋರ್ನಿಶಾತ್]

ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ (ನಾ). ಸಲಾಮು; ನಮಸ್ಕಾರ: ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರು ಸುಲ್ತಾನರಿಗೆ ಕುರ್ಬಾನೀಸ್ ಮಾಡಿ ಸಭೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದರು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೬). [?]

ಕುರ್ವ 'ಕುಱುವ' ನೋ.

ಕುರ್ವಾಣ (ಗು). ಮಾಡುವ; ರಚಿಸುವ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುರ್ವಾಣತೆ (ನಾ). ಮಾಡುವಿಕೆ. 'ಕಿಂಕುರ್ವಾಣತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕುರ್ವಾಣತಾ]

ಕುರ್ವು 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕುಲ, ಕುಳ್$_5$ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭–೨೩೯). ೨. ವಂಶ; ಜಾತಿ: "ಸಮಾನವಹ ಜಾತಿಗಳ ಸಮೂಹವು ಕುಲಂಯೆನಿಸುಗುಂ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫); "ಅನ್ವಯಂ ಕುಲಂ ಗೋತ್ರ ಮಭಿಜನಮೆನಲು ವಂಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೪–೨); ಏಂಗಳ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಂಗಳಾಂತು ಮಾರ್ಮಲೆವನನಟ್ಟ ತಿಂಬುವೆ . . . ನಿಮ್ಮ ಕುಲವಾಕುಲಮಂ ನಿಮಗುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೨೧); ಕುಲವನಱಸದಿರಿಂ ಭೋ ಕುಲದಿಂದ ಮುನ್ನೇನಾದಿರಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೫೯೦); ತನ್ನಿನಿಯನ ತಾಯ್ತಂದೆಯ ಕುಲಗಳನುನ್ನತಿಗೈದು (ಹದಿಬ. ೨–೧೧); ಕುಲವನ್ನು ನಾಲಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಸುವಸಂ. ೨೩); ಕುಲ ಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ, ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನ; ಉದಾತ್ತವಾದ ವಂಶ. 'ಕುಲಜೆ' ಪರಾ. ೪. ವಾಸಸ್ಥಳ; ಮನೆ: (ಕಿ). **ಕುಳ್$_5$**: ೨. ಆದಿ ಕುಳಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಮೂಲಿಗ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೭೨–೧೧); ನಿಮ್ಮ ಮಾರಾಜರ ಕುಳಕೆ ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಊಳಿಗದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೮೦–೧೪). ೪. ಹುಟ್ಟೂರ ಶಿವಾಚಾರದವರ ಕುಳಗಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೮–೧೭). ೫. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟೇಲರು . . . ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಕುಳ (ದೂರಸ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಕರ, ಕುಲಕರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮನು: "ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಗಳಿಗೆ ಕುಲಂಕರರೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. ಈ ಕುಲಂಕರರು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಜನರು (ಜೈನಪ. ೨೬). **ಕುಲಕರ**: ಕುಳಧರನುಂ ಕುಲಕರನುಂ ಕುಳತಿಳಕನುಮೆನಿಸಿದ ನಾಭಿರಾಜಂಗೆ (ಆದಿಪು. ೬–೭೯). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಗೆಡು, ಕುಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಜಾತಿ ಕೆಡು; ಕುಲವಿಲ್ಲದಾಗು; ಭ್ರಷ್ಟನಾಗು: ಬಾಲನಂ ಕೊಲುವುದು ಸತಿಯನೀವುದು ಕುಲಂಗೆಟ್ಟು ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನೆಯಲುಂಬುದು (ಬಸಪು. ೨೮–೩೨). **ಕುಲಗೆಡು**: ೧. ಲಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟೆನು ನಾಣುಗೆಟ್ಟೆನು ಕುಲಗೆಟ್ಟೆನು (ಬಸವ. ೫೨೨); ಕುಲಗೆಟ್ಟು ವಿಪ್ರಾಚಾರಮಂ ನೆಱೆಬಿಟ್ಟು (ಬಸಪು. ೫೫–೩); ಕುಲಗೆಟ್ಟವರ ಚಿಂತೆ ಒಳಗಿರ್ಪರಂತಲ್ಲ ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಶಿವನ ಮಱೆಹೊಕ್ಕು ಋಷಿಗಳು ಕುಲವಾದರಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯). ೨. ಹಾಳಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಈ ಶಾಲೆಗೆ ನಾವು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಇದು ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಹೋಯ್ತು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕಾವೇರಿ. ೮೯). [ಕುಲ + ಕೆಡು]

ಕುಲಂಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ: "ಗಂಧಮೂಲಃ – ಕುಲಂಜ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲಂಜ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಲಕ, ಕುಳಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಸತ್ಕುಲ ಪ್ರಸೂತವಾದುದು. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಕಾಗೆ ತೂಬರೆ ಮರ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಡುವಲಬಳ್ಳಿ: "ಕುಲಕಂ ಪಟೋಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೩೬); "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು ಕುಲಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೪). ೪. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದೇ ಕರ್ತೃ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ (ಏಕಾನ್ವಯವಾದ) ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪದ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ: ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳುಂಟು: ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಮತ್ತು ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಮುಕ್ತಕ, ಸಂದಾನಿತಕ, ವಿಶೇಷಕ, ಕಲಾಪಕ, ಕುಲಕಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪೧). **ಕುಳಕ**: ೪. ಇಡುಕುಂಗಬ್ಬಂ ಮುಕ್ತಕ ಮೊಡಂಬಡಲ್ ನೆಗೞೆ ಪಲವುಮೇಕಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ಪಡೆಗುಂ ಕುಳಕಾಖ್ಯೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೧). [ಸಂ.]

ಕುಲಕಂಟಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವನು; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಅಪಕೀರ್ತಿ ತರುವವನು: ಒಬ್ಬಿಬ್ಬ ಕುಲಕಂಟಕರೂ ಅವರ ಜೊತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೫). [ಕುಲ + ಕಂಟಕ]

ಕುಲಕಂಟಕತನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ತರುವಿಕೆ: ಇದನ್ನೇಕೆ ನೀವು ನಡೆಯಗೊಡಬಾರದು? ಇದು ಕುಲಕಂಟಕತನ (ಮಣ್ಣಿಮ. ೨೬೯). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ತನ]

ಕುಲಕಂಟಕಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಮುಳ್ಳಿನಂತಿರುವವಳು: ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೊಳೆ ಬಾವಿ ಬೀಳಬಾರದೇನೇ ಕುಲಕಂಟಕಿ (ಸುವಸಂ. ೧೮). [ಕುಲಕಂಟಕ + -ಇ$_2$]

ಕುಲಕರ 'ಕುಲಂಕರ' ನೋ.

ಕುಲಕರಣಿ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಕುಳಕರಣಿ, ಕೊಳಕರಣಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಕರಣಿಕನಾಗಿರುವವನು; ಶಾನುಭೋಗ: ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕುಲಕರಣಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೨೦); ಅಲ್ಲಿಯ ಕುಲಕರಣಿಯವರಾದ ಹಣಮಂತರಾಯ ಭೀಮರಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು (ಕಲಿಕು. ೧೭೬). **ಕುಲಕರ್ಣಿ**: ದೇಶಾಯಿ ದೇಶ ಕುಲಕರ್ಣಿ ನಾಡಕರ್ಣಿ (ಇಎ. ೧೯೫೦, ಹಾನಗಲ್. ೧೨೭-೬, 1735); ಗೌಡನ ಕೈಕೆಳಗೆ ಲೆಕ್ಕ ಬರೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕುಲಕರ್ಣಿ ಅಥವಾ ಶಾನುಭೋಗನು (ವಿಜಾಭೂ. ೫೪). **ಕುಳಕರಣಿ**: ಬರೆದಂ ಸೂಣ್ಡಿಯ ಕುಳಕರಣಿ ರಾವಪಯ್ಯ (ಎಇ. XV, ೯೧-೬೩; 1060). **ಕೊಳಕರಣಿ**: ಸರಸ್ವತಿಗ × × ಸಿ ಕೊಳಕರಣಿ ಕಾಳಿಯ ಬರದ ಕಣ್ಣರಿಸಿದೆ ಚೆಲು × × (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೭-೩೦, 1108). [ಕುಲ + ಕರಣಿ$_4$]

ಕುಲಕರ್ಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ಶಾನುಭೋಗನ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ: ತನ್ನ ಗಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಯಾಗಿದ್ದ (ಹೊಸಬೆ. ೧೦೩). [ಕುಲಕರ್ಣಿ (< ಕುಲಕರಣಿ) + -ಇಕೆ]

ಕುಲಕಲಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಲಂಕ ತರುವವಳು; ಅವನ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕುಲಕಲಂಕಿನಿಯೆಂದು ಜನರಿಂದ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ (ಅಂಬಿಕೆ. ೩೭). [ಕುಲ + ಕಲಂಕಿನಿ]

ಕುಲಕಸಬು, ಕುಲಕಸುಬು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಉದ್ಯೋಗ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವೃತ್ತಿ: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸು . . . ಹೇಗೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಕಸಬು (ದೇವಹಂ. ೧೫೧). **ಕುಲಕಸುಬು**: ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಸುಬುಗಳನ್ನು ಕುಲಕಸುಬುಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕುಟುಂಬಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳೆಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೬). [ಕುಲ + ಕಸಬು]

ಕುಲಕಸುಬು 'ಕುಲಕಸಬು' ನೋ.

ಕುಲಕಳಂಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು, —ಕಲಂಕ: ಕುಲಕಳಂಕರಾದ ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಇಲ್ಲದವನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಬಲ್ಲವನು (ವಚಭಾ. ೩೬). [ಕುಲ + ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಕುಲಕಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಲಕಸಬು: (ಕಿ). [ಕುಲ + ಕಾಯಕ]

ಕುಲಕುಧರ (ನಾ). ಕುಲಗಿರಿ: ಅಳುಕಲಜಾವುದೆ ಸಿಡಿಲ ಹೊಯ್ಲಲಿ ಕುಲಕುಧರ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೩೦). [ಕುಲ + ಕುಧರ]

ಕುಲಕೋಟಿ (ನಾ). ಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ಕುಲ; ಅನೇಕ ಪೀಳಿಗೆ, —ತಲೆಮಾರು: ಕಲಿಯುಗದೊಳು ಹರಿನಾಮವ ನೆನೆದರೆ ಕುಲಕೋಟಿಗಳುದ್ಧರಿಸುವುವು (ಪುರಂದ. ೩-೭೧ ಪಲ್ಲವಿ); ಮಾನವ ಕುಲಕೋಟಿ ಕೋಟಿಯುದ್ಧವ ಹೂಡಿ ಉದ್ಧಾರವಾಗಿದೆ ನೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೧-೯೪). [ಕುಲ + ಕೋಟಿ]

ಕುಲಕ್ಷತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ನಾಶ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು: ಈ ಸಮಯದತ್ತ ಲೆಜಗಿದೊಡೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೧); ಪ್ರತಿವಿದ್ಯೆಯನಾಕೆ ಕುಲಕ್ಷತಿಯಂ ಪತಿಗಪ್ಪ ಹಾನಿಯಂ ಬಗೆಯದೆ ದುರ್ಮತಿ ಕೊಟ್ಟಳ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೦-೧೯೩). [ಕುಲ + ಕ್ಷತಿ]

ಕುಲಕ್ಷಯ (ನಾ). = ಕುಲಕ್ಷತಿ: ಪರನಿಂದೆ ಗೃಹಕ್ಷಯ, ಯತಿನಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಯ (ಗಾದೆ). [ಕುಲ + ಕ್ಷಯ]

ಕುಲಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಮುಖ್ಯವಾದ ಏಳು ಪರ್ವತಗಳು. ℙ ಭರತ ಖಂಡದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಇರುವ ಏಳುಕುಲಗಿರಿಗಳು – ಮಹೇಂದ್ರ, ಮಲಯ, ಸಹ್ಯ, ಶುಕ್ತಿಮಾನ್, ಋಕ್ಷ, ವಿಂಧ್ಯ, ಪಾರಿಯಾತ್ರ: ಕರುಮಾಡಮಿಳಿಪುದು ಕುಲಗಿರಿಗಳ್ ಬಳಸಿನಿಂದ ಮಂದರಗಿರಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೯೪); ಕೀಳುವೆನು ಕುಲಗಿರಿಗಳನು ತೊಡೆವೆನು ಕೃತಾಂತನ ಭಾಳದಕ್ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೨೮). ೨. 'ಏಳು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ವಿರಾಮಂ ಕುಲಗಿರಿಯೊಳ್ ನಿಲೆನಾಕಿಗನೆಂದಂ ಲಲಿತಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೩). [ಕುಲ + ಗಿರಿ$_1$]

ಕುಲಗುರು (ನಾ). ಮನೆತನದ ಗುರು; ಕುಲಕ್ಕೇ ಗುರುವಾದವನು: ವಸಿಷ್ಠರು ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಕುಲಗುರುವಾಗಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗುರು$_2$]

ಕುಲಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದ ಮನೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮನೆ: (ಕಿ). ೨. ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಸತಿ; ತವರುಮನೆ: ಚೆಲ್ವಿನ ಕುಲಗೃಹಮುಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ವಸಂತಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೯೫ ವ). [ಕುಲ + ಗೃಹ]

ಕುಲಗೆಡಿಕ 'ಕುಲಗೆಡುಕ' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವಳು: ಅಪಸರಿಯರುಜಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಜೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). [ಕುಲಗೆಡಿಕ (< ಕುಲಗೆಡುಕ) + -ಎ$_2$]

ಕುಲಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಾತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು; ಕುಲಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಪಂಡಮುಖದ ಗಿರಿಯಗಂಹರದಲ್ಲಿ ಮುಂಚಿದರಯ್ದುವ ಹುಲಿಗಳ ಕಂಡೆ . . . ಹೊಕ್ಕು ಹುಲಿಯ ಕುಲಗೆಡಿಸಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೯೯-೭೪೧); ಸ್ವಾರ್ಥವು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನೀತಿಯನ್ನು ಕುಲಗೆಡಿಸುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ರಾಜವಂ. ೪೬); ತಮ್ಮ ನಾಟಕದ ಕಲೆಯನ್ನು ತಾವೇ ಕುಲಗೆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೨೦). [ಕುಲಗೆಡು (< ಕುಲಂಗೆಡು) + -ಇಸು$_3$]

ಕುಲಗೆಡು 'ಕುಲಂಗೆಡು' ನೋ.

ಕುಲಗೆಡುಕ, ಕುಲಗೆಡಿಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕುಲಗೇಡಿ: ಸುಡುಸುಡೆನ್ನನು ನಿಂದ್ಯನನು ಕುಲಗೆಡುಕನನು (ನಿಧಾಗ. ೬-೨-೩೦). **ಕುಲಗೆಡಿಕೆ**: ಶೂದ್ರಿಕಂ ಕುಲಗೆಡಿಕನಹ ಕೀಚಕನುನೆಜಿ ಕಡಿವಡೆದರು (ಬಸಪು. ೧೧-೫೧). [ಕುಲಗೆಡು + -ಕ$_3$]

ಕುಲಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕುಲನಾಶಕ: ನೋಡಲಾಗದು ಮಕ್ಕಳಿರ ಕುಲಗೇಡಿಗಳ ಕಪಟವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೬-೭೯); ಹೆಂಬೇಡಿ ನೀನೆಲವೊ ಕುಲಗೇಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೫೪); ಕುಚೋದ್ಯದ ಅರಸಗೆ ಕುಲಗೇಡಿ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಕುಲಗೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕುಹಕೆ ಕುಜೆ ತಡ್ಡೆ ಕುಲಗೇಡಿ . . . ತಾಮಸಿಯೆನಿಪ ವನಿತೆಯರ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಕುಲ + ಕೇಡಿ$_1$]

ಕುಲಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲಗೇಡಿ: ಪಿರಿದುಮ್ಮಳವನೆಮಗೆ ತಂದಕಟ ಕುಲಗೇಡಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಡಿಕ] ನಹರೆ ಕಂದ (ಬಸಪು. ೩-೫೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + -ಇಗ]

ಕುಲಗೇಡಿತನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಲಗೆಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ: "ವಿಜಾತಿ – ೧. ವಿಲಕ್ಷಣ. ೨. ಹಕ್ಕಿಗಳ ಜಾತಿ. ೩. ಕುಲಗೇಡಿತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೯). [ಕುಲಗೇಡಿ + –ತನ]

ಕುಲಗೇಹ (ನಾ).= ಕುಲಗೃಹ: ಮಲಯಾದ್ರಿಯೆ ಬಂ[ಪಾಠಾಂ. ದಲ್] ಹಿಮವಚ್ಛಂದನ ಮಹಿರುಹ ಸಮಿತಿಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೮೮); ಇದೂವೇಘಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಪ್ರಮದೆಗೆ ಕುಲಗೇಹಂ ಮತಿಶ್ರೀಗೆ ನೃತ್ಯಾಸ್ಪದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯–೧೩೦). [ಕುಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುಲ ಮತ್ತು ಗೋತ್ರ: ಯಾರಯಾರವೋ ಕುಲಗೋತ್ರಗಳು ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾದುವು(ಮೂರುದಾ.೧೪೧). ೨. ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವಂಶ: ಅವರ ಕುಲಗೋತ್ರದನ್ವಯಂಗಳುವೆರಸಿ (ನಂಬಿರ. ೭–೩೯); ನಡೆವುದೊಂದೇ ಭೂಮಿ ಕುಡಿವುದೊಂದೇ ನೀರು ಸುಡುವಗ್ನಿಯೊಂದೆ ಇರುತಿರಲು ಕುಲಗೋತ್ರ ನಡುವೆ ಎತ್ತಣದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೩೨). ೩. ಪೂರ್ವಾಪರ ವೃತ್ತಾಂತ: ಅವನ ಕುಲಗೋತ್ರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ಗೋತ್ರ]

ಕುಲಘ್ನ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಕುಲಘಾತಕ; ಕುಲಗೇಡಿ: ಈ ಕೌರವಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಕುಲಘ್ನನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧೫೪). [ಸಂ.]

ಕುಲಚರ್ಯೆ (ನಾ). ೧. = ಕುಲಾಚಾರ. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತು ಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಲಚರ್ಯೆಯುಂ ಗೃಹೀತೇಶಿತ್ವಮುಂ ಪ್ರಶಾಂತಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕುಲ + ಚರ್ಯೆ]

ಕುಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: "ಅಭಿಜಾತಃ, ಕುಲೀನಃ – ಈ ೨ ಕುಲಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪–೨೩೫); ಕುಲಜನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೩೮); ಸಿರಿಯನುಳ್ಳವನವನೆ ಕುಲಜನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವಳು; ಕುಲೀನೆ: ಬಡಗಿ ಮಾಚಲದೇವಿಯ ಕುಲಜೆಯ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು . . . ಕೂಳನಟ್ಟುಂಬವರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫೮೪); ಅಗಲರ್ ಸೂಳೆಯನಾಳರಾ ಕುಲಜೆಯಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪೬). [ಸಂ. ಕುಲಜಾ]

ಕುಲಟಾಂಗನೆ (ನಾ). ಹಾದರಮಾಡುವ ಹೆಣ್ಣು; ಜಾರೆ; ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ: ಲಲನಾಜನದೊಳು ಕುಲವಧು ಕುಲಟಾಂಗನೆ ವೇಶ್ಯೆಯೆಂದು ಮೂಱುಂ ತೆಱದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರಪ್ಪರ್ (ಮದತಿ.೮–೧); ಕುಲಟಾಂಗನೆಯರ್ಗೆ ಜವ್ವನದೇಟ್ಗೆ ಮೆಱೆಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭–೪). [ಸಂ. ಕುಲಟಾಂಗನಾ (ಕುಲಟಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಕುಲಟಾವಧು (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಶ್ರೀವಧುಕುಲಟಾವಧು ವೆಂಬೊಂದಧಮತೆ ತಳ್ತತ್ತು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೭೬). [ಸಂ. (ಕುಲಟಾ + ವಧು)]

ಕುಲಟೆ (ನಾ). = ಕುಲಟಾಂಗನೆ: ಆತನ ಪೆಂಡತಿ ದುರ್ಮತಿಯೆಂಬಳ್ ಕುಲಟೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೧–೬); ಕುಲವಧುವನೊಲ್ಲದಳಿಪಿಂ ಕುಲಟೆಯರೊಳ್ನೆಱೆದು (ಸಮಪ. ೫–೭೦); ದೇವೀಶಾಪದಿಂದ . . . ಅಡಿಗೆಯವಳಾಗಿ ಕುಲಟೆಯಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಬಂಕಿಮ. ೧೨೨). ೨. ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಷಂಡಾಲೀ–ಕುಲಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩). [ಸಂ. ಕುಲಟಾ]

ಕುಲತಿಲಕ, ಕುಳತಿಳಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣನಾದವನು: ಶ್ರೀ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಲತಿಲಕಂ (ಗದಾಯು. ೧–೭೪ ವ). **ಕುಳತಿಳಕ**: ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಳತಿಳಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಎಇ. XX, ೬–೭; 1012). [ಕುಲ + ತಿಲಕ]

ಕುಲತ್ಥ (ನಾ). ೧. ಹುರುಳಿ: ಕಳಮ ಷಷ್ಟಿಕಾ ವ್ರೀಹಿ ಯವ ಯಾವನಾಳ ಗೋಧೂಮಕಂಗು ಸ್ಯಾಮಾಕ ಕೋದ್ರವ . . . ಕುಲತ್ಥ[ಪಾಠಾಂ. ಳುತ್ಥ] ಮುದ್ಗ ಮಾಷರಾಜಮಾಷ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ವ). ೨. = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಲತ್ಥಿಕೆ (ನಾ). ಕಜ್ಜಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀಲವರ್ಣದ ಕಲ್ಲು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಿಕಾ]

ಕುಲಥಾಂಜನ (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥಿಕೆ: "ಚಕ್ಷುಷ್ಯೆ ಕುಲಾಲಿ ಕುಲತ್ಥಿಕೆ ಎಂದು, ಕುಲಥಾಂಜನ, ಕಂಬೆಳಗಿನ ಬೀಜಮೆಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಾಂಜನ]

ಕುಲದೀಪಕ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ದೀಪದಂತೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುವವನು; ಮನೆತನವನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು: ಕುಲದೀಪಕ ಎನಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟನಖಿಲಾವನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೧೦); ದೇವದೇವ ರಾಜಕುಲದೀಪಕನ ರೂಪು ಸೌಂದರ್ಯಮನೇನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ನಂಬಿರ. ೩–೧೯). [ಕುಲ + ದೀಪಕ]

ಕುಲದೂಷಣ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು ತರುವವನು; ಕುಲಕಂಟಕ: ಧನುಜೇಜ್ಯಂ ಕುಜಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲನಾಳಾಪದಿಂ ಧನನಾಶಂ ಕುಲದೂಷಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೯). [ಕುಲ + ದೂಷಣ]

ಕುಲದೇವತೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ದೇವತೆ; ವಂಶದೇವತೆ: ಕುಲದೇವತೆಯೆಂದು ಕೂರ್ತು ತಂತಮ್ಮಿಷ್ಟಫಲವ ಪಡೆವರೆನ್ನಿಂದ (ಹದಿಬ.೧–೪೧); ಪತಿಕುಲದೇವತೆಗಳು ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೪). [ಕುಲ + ದೇವತೆ]

ಕುಲದೇವರು (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಆ ಯಾದವರಿಗೆ ಕುಲದೇವರೆನಿಪ ನಾರಾಯಣನಾದಿಕಾರಣನು (ಹದಿಬ. ೧–೪); ಊರ ಕುಲದೇವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೪೫). [ಕುಲ + ದೇವರು]

ಕುಲದೇವಿ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವುವು – ೧. ಪ್ರಾಸಾದದೇವಿಯರು ೨. ಕುಲದೇವಿಯರು ೩. ಸಂಪ್ರದಾಯದೇವಿಯರು (ಭಾರದ. ೫೧೪). [ಕುಲ + ದೇವಿ]

ಕುಲದೈವ (ನಾ). = ಕುಲದೇವತೆ: ಅದು ಚಿತ್ತಜಂಗೆ ಕುಲದೈವಂ (ಆದಿಪು. ೨–೭೪); ಮನೆದೈವ, ಕುಲದೈವ ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮವರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೭೩); ಹರಸುತಿಹವು ಕುಲದೈವಗಳು (ನಲ್ಮೆ. ೭). [ಕುಲ + ದೈವ]

ಕುಲಧನ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಧನ, —ಆಸ್ತಿ: ಬಗೆಗೊಂಡ ಕುಲಧನಂ ಸಮದಗಜಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಮೆಂಬಿವಂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಆದಿಪು. ೧೨–೯೮). [ಕುಲ + ಧನ]

ಕುಲಧರ, ಕುಳಧರ (ನಾ). ೧. ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ೨. [ಜೈನ] ಮನು: ದಶಮಭಾಗಾಯುಷ್ಯನುಮಪ್ಪಗ್ರಿಮ ಕುಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಧರಂ ಪ್ರತಿಶ್ರುತಿಯೆಂಬಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫೨ ವ); ಆತನಿಂ ಬಱಿಯಂ ಮೂಱನೆಯ ಕುಲಧರಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂಬಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೭೧ವ). **ಕುಳಧರ**: ಕಮಳವದನಂ ಪಂಚಮ ಕುಳಧರಂ ಪುಟ್ಟಿ(ಆದಿಪು.೬–೫೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಲಧರ್ಮ (ನಾ). ವಂಶ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಧರ್ಮ; ಕುಲಾಚಾರ: ಎಲವೊ ಕುಲಧರ್ಮದಲಿ ಬಾಳುವುದಿಳೆಯೊಳನಿಬರು ಮೆಚ್ಚುವಂತಿರೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮–೬೭); ಪರರಸುದೆಗೆವುದೆ ಕುಲಧರ್ಮವಾಗಿರಲವನಿಗಿನ್ನುಪದೇಶವೇಕೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೭–೭೧). [ಕುಲ + ಧರ್ಮ]

ಕುಲಧ್ವಜ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಬಾವುಟದಂತಿರುವವನು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಕುಲಧ್ವಜ ಬೆಸಸು ನಿನ್ನವೊಲೀಪ್ರಜಾಪತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ನೋಂತರುಮೊಳರೇ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩).
[ಕುಲ + ಧ್ವಜ]

ಕುಲನಗ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲನಗವನಡರ್ವ ಜಲನಿಧಿಜಲಮಂ ಪಾಯ್ವ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೫೪); ಕುಲನಗಂ ಬೀಟ್ವಂತೆ ಬೇಱೊಂದು ದೈತ್ಯಕರಾಳಾಕೃತಿ ಬೀಱೆ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦). [ಕುಲ + ನಗ್ಯ]

ಕುಲನಾಮ (ನಾ). (ಉಕ) ಮನೆತನದ ಹೆಸರು; ಅಡ್ಡಹೆಸರು: ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಂಬುದು ಅವರ ಕುಲನಾಮ (ರೂಢಿ). [ಕುಲ + ನಾಮ]

ಕುಲನಾರಿ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಇವಳೇಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೊ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩).
[ಕುಲ + ನಾರ್ಯಿ]

ಕುಲನಾಶಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು, ಕುಲಘಾತಕ: ಇಳೆಗೆ ಕುಲದೀಪಕನುದಯಿಸಲು ಕುಲಮೊಡನೆ ವರ್ಧಿಸುವುದಾಗಳು ಬಳಿಕ ಕುಲನಾಶಕನು ಪುಟ್ಟಲು ಕುಲವಳಿದು ಪೋಕು (ಬಸಪು. ೩-೫೮). [ಕುಲ + ನಾಶಕ]

ಕುಲಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ, —ಮುಖ್ಯಸ್ಥ: ನೀಮಾಳ್ಗಳಿರಾನೆ ನಿಮ್ಮ ಕುಲಪತಿಯೆನ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೯೫). ೨. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ನವಸತಿ ಕೊಟ್ಟು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವ ಗುರು; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯ: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು . . . ನಿಮಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫); ತಕ್ಷಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಲಪತಿಗಳು ಜೀವಕನ ತಾಯಿತಂದೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಕೇಳಿದರು (ಹತ್ತು ಮ. ೧೦೨). ೩. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ; ಛಾನ್ಸಲರ್: ರಾಜ್ಯಪಾಲರೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಉಪಕುಲಪತಿ' ಪರಾ.
[ಕುಲ + ಪತಿ$_1$]

ಕುಲಪರಂಪರೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ರಮ ಪದ್ಧತಿ, —ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಮದುವೆ . . . ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಆಗತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಅವರ ಕುಲಪರಂಪರೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೮). [ಕುಲ + ಪರಂಪರೆ]

ಕುಲಪರಿಭವ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ: ಆತನ ಮನೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಿರ್ದು ಮಗನಂ ಪಡೆಯೆ ಸರ್ವದಯಿತ ನೆಮಗಿದು ಕುಲಪರಿಭವಮೆಂದು ಆ ಮಗನಂ . . . ಬಿಸುಟು ಬರ್ಪುದೆಂದಟ್ಟದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೧-೨೦). [ಕುಲ + ಪರಿಭವ]

ಕುಲಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಪರ್ವತಂಗಳ ಧರಾಚಕ್ರದ ಬಂಧನಂಗಳ ಬಿಗುಹು ಬಿಡೆ ಕಲಕಲುಂ ಸಕಲ ಸಿಂಧುಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೧). [ಕುಲ + ಪರ್ವತ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿ; ಕುಲಗೆಡುಕ: ಮಲೆಮಲೆದುರ್ಕಿ ಸೊರ್ಕಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಕುಲಪಾಂಸುಲನೀ ಶಿರೀಷ ಕೋಮಲೆಯ ವಿಲೋಲನೀಲಕಬರೀಭರಮಂ ತೆಗೆವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೭).
[ಕುಲ + ಪಾಂಸುಲ]

ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ, ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ (ನಾ). ಕುಲಗೇಡಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಕುಲಟೆ. **ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ**: "ಪುಂಶ್ಚಲಿ ಕುಲಟೆಯ ಸತಿ ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ ಬಂಧಕಿ ಜಾಜಿ ಪಾಪ್ಪೆ ಯಿತ್ವರಿಕೆಯವಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ ಕುಲಪಾಂಸುಲಾ]

ಕುಲಪಾಂಸುಳೆ 'ಕುಲಪಾಂಸುಲೆ' ನೋ.

ಕುಲಪಾಲನ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ಕುಲಪಾಲನಮೆಂಬುದು ಕುಲಧರ್ಮಮಂ ಪಿಡಿದು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂ ಪಾಲಿಸುವುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೩೮). [ಕುಲ + ಪಾಲನ]

ಕುಲಪಾಲಿಕೆ, ಕುಲಪಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಲದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು; ಸಾಧ್ವಿ; ಕುಲವನಿತೆ; ಪತಿವ್ರತೆ: "ಕುಲಪಾಲಿಕಾ, ಕುಲಸ್ತ್ರೀ . . . ಸಾಧ್ವೀ – ಈ ೫ ಪತಿವ್ರತೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೪೧); ಬಳಲಿದೆನೆನಗುಣಬಡಿಸೆಂದಲ್ಲಿರ್ದ ಕುಲಪಾಲಿಕೆ ಗುಸುರಿದನು (ಹದಿಬ. ೨-೩). **ಕುಲಪಾಳಿಕೆ**: "ಕುಲಪಾಳಿಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪). [ಸಂ. ಕುಲಪಾಲಿಕಾ]

ಕುಲಪಾಳಿಕೆ 'ಕುಲಪಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಲಪುತ್ರ (ನಾ). = ಕುಲಜ: ಕುಲಪುತ್ರನೋದಿ ತಿಳಿದು ನಡೆದಲ್ಲದೆ ಕುಲವನುದ್ಧರಿಸಲಱಿಯನು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರ]

ಕುಲಪುತ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲೀನೆ: ಕುಲಪುತ್ರಿಯೊಳ್ಗುವರನಿಗಿತ್ತ ಮಾತ್ರಕೆ ಕುಲಕೋಟಿಯನುದ್ಧರಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೫-೯). [ಕುಲ + ಪುತ್ರಿ]

ಕುಲಪುರೋಹಿತ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಪುರೋಹಿತ; ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ವಂಶಪುರೋಹಿತ: ದೊರೆ ಕುಲಪುರೋಹಿತರಿಂದೆ ಋಷಿ ಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೧). [ಕುಲ + ಪುರೋಹಿತ]

ಕುಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). = ಕುಲದೀಪಕ: ಪೊಗಟ್ಟಪುದು ಭುವನಂ ಕೌಂಡಿನ್ಯ ಕುಲಪ್ರದೀಪನಂ ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೮). [ಕುಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ಕುಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಧಾರ, —ರುಜುವಾತು: ಕುಲಪ್ರಮಾಣ ನಾಲಗೆ ಜಲಪ್ರಮಾಣ ತಾವರೆ (ಗಾದೆ).
[ಕುಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕುಲಭೂಭೃತ್ತು, ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ. 'ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ' ಪರಾ. **ಕುಳಭೂಭೃತ್ತು**: ಕುಳಭೂಭೃತ್ಕೂಟದೊಳ್ ಮಾಣಿಕದೆಳವಿಸಿಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೩-೧೩). [< ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃತ್]

ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು. ೨. ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸನ ಮಗಳು. ೧, ೨: ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಭಿನುತೆರಾಮೋತ್ಕಂಠೆ ವೈದೇಹಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಕುಂ ವಾಹಿನಿ ಸೀತೆ ಪೋಲ್ತುಭುವನಪ್ರಖ್ಯಾತೆಯಂ ಸೀತೆಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮).
[ಸಂ. ಕುಲಭೂಭೃದ್ಭವಾ (ಕುಲ + ಭೂಭೃತ್ + ಭವ + –)]

ಕುಲಭೇದ (ನಾ). ೧. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: "ಅನಲ ಹಿಮಾಂಶು ಶಂಖ ಕುಲಭೇದಗಳಿಂತಿವು ಪಾಂಚಜನ್ಯಮೆಂದೆನಿಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬). ೨. ಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸುವಿಕೆ: ಎಲುವಿಲ್ಲ ನಾಲಿಗೆಗೆ . . . ತೊಲೆಕಂಬವಿಲ್ಲ ಗಗನಕ್ಕೆ ದೇವರಲಿ ಕುಲಭೇದವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೭). [ಕುಲ + ಭೇದ]

ಕುಲಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಜಾತಿಕೆಟ್ಟವನು; ಕುಲಗೆಟ್ಟವನು: (ಕಿ). [ಕುಲ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕುಲಮಗ (ನಾ). ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಉಳಿದ ಹರಿಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು: ಅವಳಿಗೆ ಕುಲಮಗನೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಗನಂತೆ ತಂದೆಯ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುದಾರಳಾಗಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಪರಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಗನಂತೆನಡೆಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಎಸಮೈ. II, ೮).
[ಕುಲ + ಮಗ]

ಕುಲಮದ (ನಾ). ಕುಲದ ಹೆಮ್ಮೆ; ತಾನು ಮೇಲುಜಾತಿಯವನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರ: ಕುಲಮದಕ್ಕೆ ಹೋರಿ ಜಂಗಮಭೇದವ ಮಾಡುವೆ ಫಲವೇನು (ಬಸವ. ೨೮೪); ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದವ ನಗುವರನಱಿಯ ಕುಲಮದವೆಂಬ ಗರಹೊಡೆದು (ಅಮೃತ. ೨-೫೫). [ಕುಲ + ಮದ$_1$]

ಕುಲಮಹಿಷಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲಾಂಗನೆ. ೨. ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಮಡದಿ: ಕುಲಮಹಿಷಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗ ಮುಖದಲಿ ಗಳಿಸಿದರ್ಥವನುಂಡು ಕಾಲವ ಕಳೆವ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರು ಕಣಾ ಮಾಹಿಷಿಕರೆಂಬವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೯). [ಕುಲ + ಮಹಿಷಿ]

ಕುಲಮಾನಿನಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತ್ನಿ: ಮತ್ಸ್ಯನೆಂಬ ಪರದಂಗೆ ಜೈನೆಯೆಂಬ ಕುಲಮಾನಿನಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೦). [ಕುಲ + ಮಾನಿನಿ]

ಕುಲಮಾರೆ (ನಾ). ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆ: ಜೀತದ ಆಳುಗಳ ಮದುವೆಗೆ 'ಕುಲಮಾರೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). [?]

ಕುಲಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಲಮುದ್ದ ನೀನೀ ಕಯ್ಯ ಪೊಕ್ಕು ಕಾದೆನ್ದು ಬೆಸಸೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦-೬; ಸು. 800). [?]

ಕುಲಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲಯುತ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು; ಕುಲೀನ: ಕುಲಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೪೦). [ಕುಲ + ಯುತ]

ಕುಲರನ್ನ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ರತ್ನದಂತೆ ಇರುವವನು; ಕುಲಭೂಷಣ: ಎಲರು ತೀಡಿದೊಡಾನೆ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆಯ್ತರೆ ಕುಲರನ್ನ ನುಡಿಸೆ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೮-೨೯). [ಕುಲ + ರನ್ನ]

ಕುಲರಸಿಕ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೆ ರಸಿಕ; ಹುಟ್ಟುರಸಿಕ: ಕತ್ತೆಯಱಚಿದಡಲ್ಲಿ ತೊತ್ತು ಹಾಡಿದಡಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಕುಲರಸಿಕನಿರುವಲ್ಲಿ ಕಡುನಗೆಯ ಹುತ್ತು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೬). [ಕುಲ + ರಸಿಕ]

ಕುಲರಾಜ (ನಾ). ಕುಲೀನನಾದ ಅರಸು, —ರಾಜ: ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜಸಮಾಜಂ ಬೆರಸು ಆಡುವ ನೆವದೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ವ). [ಕುಲ + ರಾಜ]

ಕುಲಲಲಾಮ (ನಾ). = ಕುಲತಿಲಕ: ತೊಲಗದಿರಿ ತಮ್ಮಂದಿರಿರ ಕುರುಕುಲಲಲಾಮರುಜಗದೊಳತಿವೆಗ್ಗಳೆಯ ಸುಭಟರು ನೀವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೩೦). [ಕುಲ + ಲಲಾಮ]

ಕುಲವಧು, ಕುಳವಧು (ನಾ). ೧. = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲವಧು ಸಾಧ್ವಿ ಪತಿವ್ರತೆ . . . ಚರಿತ್ರವತಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪); ಪೇಸದೆ ದುರ್ಜನದೊಳಾದ ಪರಿಚಯಂ ಮಾಸಿಸಿ ಕಿಡಿಸುವವೊಲೊಪ್ಪುವ ಕುಲವಧುವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೧೧); ಇದು ಮತ್ತೋನ್ಮತ್ತ ಜಲ್ಪಂ ಕುಲವಧುವರ ಮಾತಲ್ತು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೧೬೯). ೨. ಹೆಂಡತಿ: ಮಹಾಸತಿ ತತ್ಸತಿಗೇಚಿಕಬ್ಬೆ ಕುಲವಧುವಾದಳ್ (ಕಇಆ. ೩-೨-೬೨; 1058); ಮಹಾದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಕನಕರತ್ನಂಗಳಂ ಕೊಡುವುದರಿದಲ್ಲ, ಕುಲವಧುವಂ ಕೊಡುವುದರಿದು ಎಂದು (ಬಸರ.೧೨-೭೧); ಸುಮ್ಮಾನವಳಿಯದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದು ಗುಣವಮ್ಮ ಕುಲವಧುಗೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭ ಅಡಿಟಿ). **ಕುಳವಧು:** ೧. "ಜಾಮಿ ಕುಳವಧೂ ಸ್ವಸೃನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯-೧೨೮). [ಸಂ. ಕುಲವಧೂ]

ಕುಲವನಿತೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಧರ್ಮಕ್ಕರ್ಥಕ್ಕತಿಥಿಗೆ ಪೆರ್ಮೆಯ ಪಿತೃಗಳ್ಗೆ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದುಂ ನಿರ್ಮಳ ಸಂತತಿಗಳ್ಗಕ್ಕೂರ್ಮೆಯ ಕುಲವನಿತೆ ಮುಖ್ಯವಾಕೆಯ ಪೂಜ್ಯಂ (ಮದತಿ. ೮-೫). [ಕುಲ + ವನಿತೆ]

ಕುಲವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಕುಲದ ಏಳಿಗೆ. ೨. ವಂಶವನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುವವನು: ಕುರುಸುತ ಕುರುಕುಲವರ್ಧನ . . . ಪೊರಳ್ಚಿ ಕೊಲಲೆಂದು ಬಂದ ಭೀಮಕಿರಾತಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೨). [ಕುಲ + ವರ್ಧನ]

ಕುಲವಳಿ 'ಕುಲವಱಿ' ನೋ.

ಕುಲವಱಿ (ನಾ). = ಕುಳದೆಱಿಗೆ: ಕಂಚಗಾಱದಾ ಕುಲವಱಿ ಆ ಚಂದ್ರಸ್ತಾವಿ ನಡ ಉತ್ತಿರೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೩-೧೩; 1103). [ಕುಲ + ವಱಿ (< ವರ್$_1$)]

ಕುಲವಱಿ, ಕುಲವಳಿ (ನಾ). ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಕ್ರಮ; ಅನ್ವಯಾಗತ ಕ್ರಮ: ವೈರಾಗ್ಯಮೆ ಕುಲವಱಿಯೆಂಬಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೩). **ಕುಲವಳಿ:** ಅವಂದಿರೆನಗೆ ಕುಲವಳಿಯ ಬಳಿದೊತ್ತಿರಪ್ಪುದಱಿಂದ (ನಂಬಿರ. ೬-೧೧೦). [ಕುಲ + ಬಱ್$_3$]

ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಲಚರ್ಯಕ್ರಿಯೆ: ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮದೊಳು ವಿಶುದ್ಧ ವೃತ್ತವಾಗಿ ನೆಗೞ್ವುದು ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೩). [ಸಂ. ಕುಲವಾಕ್ಕ್ರಿಯಾ]

ಕುಲವಾಡಿ, ಕುಳವಾಡಿ, ಕುಳುವಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಸೇವಕ, —ಆಳು: ಕುಲವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು ಸಾರುವುದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡುವರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೯). **ಕುಳವಾಡಿ:** ಕುಳವಾಡಿಗಳು ತಳವಾರರು ನೀರಗಂಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ . . . ಚಾಕರರು ಉಂಟು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೩); ಪಟೇಲ ಕುಳವಾಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು (ಇಣಿನೋ.೧೬). ೨. ಮನೆತನ; ವಂಶ: ಕುಳವಾಡಿ ಸಹಿತ ಹೆಸರು ಹೇಳಬೇಕು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೬೨). **ಕುಳುವಾಡಿ:** ೨. ನಿನ ಮಗ ಹೋಗ್ಯವನೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಕುಳುವಾಡಿ ಪೂಜೆಗೊಂಬಾಳೇ ತರಲಿಕ್ಕೆ (ಜಗೀತೆ. ೧೪). [?]

ಕುಲವಾಡಿಕೆ, ಕುಳವಾಡಿಕೆ (ನಾ). ಕುಳವಾಡಿ ವೃತ್ತಿ: ಇನಾಂತಿ ಜಮೀನು ಕುಲವಾಡಿಕೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟತ್ತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೬೬). **ಕುಳವಾಡಿಕೆ:** (ಕಿ). [ಕುಲವಾಡಿ + -ಇಕೆ]

ಕುಲವಿದೂಷಕ (ನಾ). ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವವನು, —ಕುಲಗೇಡಿ: ಕುಲವಿದೂಷಕನೇತಕೆದ್ದನೊ ಎಲೆಲೆ ಬಾದಾ ಕೆಟ್ಟೆ ವೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೨). [ಕುಲ + ವಿದೂಷಕ]

ಕುಲವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮನೆತನದ ವಿದ್ಯೆ; ವಂಶಾನುಗತವಾಗಿ ಬಂದ ವಿದ್ಯೆ: ಕುಲವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾಗಬೇಕಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೨೫). [ಕುಲ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಲವಿನಾಶಿ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಅಱಿಯದಾದೆನು ಕುಲವಿನಾಶಿಯೆಂಬುದ ಮುನ್ನ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೬-೩೬). [ಸಂ. ಕುಲವಿನಾಶಿನ್]

ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆ (ನಾ). ಕುಲಗೆಟ್ಟವಳು; ಕುಲಹೀನೆ: ಕುಲವಿಭ್ರಂಶೆಯರೊಳ್ ಮನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಱ್ಪಂಗೆ ಪೆಂಪೆಯ್ದುದು (ಮದತಿ. ೯-೧). [ಸಂ. ಕುಲವಿಭ್ರಂಶಾ (ಕುಲ + ವಿಭ್ರಂಶ + -)]

ಕುಲವಿಹೀನ (ನಾ). = ಕುಲಹೀನ: ಕುಲವಿಹೀನರು ಕನಿಷ್ಠರು ಕುಲಜರುತ್ತಮ ಪುರುಷರು (ಬಸಪು. ೪೦-೭೦). [ಕುಲ + ವಿಹೀನ]

ಕುಲವೀರ (ನಾ). ಆಜನ್ಮಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಹಲವನೋದಿದಡೇನು ಚೆಲುವನಾದಡದೇನು ಕುಲವೀರನೆನಿಸಿ ಫಲವೇನು ಲಿಂಗದ ಒಲುಮೆ ಇಲ್ಲದಲೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೧). [ಕುಲ + ವೀರ]

ಕುಲವೃದ್ಧ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯನಾದವನು; ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ: ಕುರುವೃದ್ಧಂ ಕುಲವೃದ್ಧಂ ಸರಿತ್ಸುತಂ ತಕ್ಕನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ಕುಲವೃದ್ಧರ ನುಡಿಯಂ ವಿಜಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೫ ವ). [ಕುಲ + ವೃದ್ಧ]

ಕುಲವೆಣ್ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಕುಲವಿದ್ಯಾದಿ ನಿಜಾನ್ವಯ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳ್ ತಜ್ಜಾತಿ ವಿದ್ಯೋತ್ಕರಂ ಕುಲವೆಣ್ಣೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೩); ಸುಜ್ಞಾನದೊಳ್ ಕೂಡಿದಾ ಕುಲವೆಣ್ಣಿಂಗೆಣೆಯಾವುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭). [ಕುಲ + ಪೆಣ್]

ಕುಲವೈರಿ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೇ ಶತ್ರು; ಜಾತಿವೈರಿ: ಕೊಲಿಸಿದರೆ ಕುಲವೈರಿ ಮಾರ್ಜಾಲನಪಕೀರ್ತಿ ಸಲದೆ ನಿನ್ನಂಥ ನರಕುಲರಾಣಿಗೆ (ಕಎಪು. ೩೩). [ಕುಲ + ವೈರಿ]

ಕುಲವ್ರತ (ನಾ). ಕುಲಾಚಾರ; ವಂಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದ ನಿಯಮ: ಪುರುವಂಶದವರಿಗೆ ವನನಿವಾಸವು ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕುಲವ್ರತ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೭). [ಕುಲ + ವ್ರತ]

ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲ ಶಿಲೋಚ್ಚಯವಿಳೆಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೪). [ಕುಲ + ಶಿಲೋಚ್ಚಯ]

ಕುಲಶೈಲ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲಶೈಲನಿಚಯದ ನೆತ್ತಿ ಬಿರಿಯಲು ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨). [ಕುಲ + ಶೈಲ]

ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಸೆಟ್ಟಿಗಳ ಮುಖಂಡ: (ಕಿ). [ಕುಲ + ಶ್ರೇಷ್ಠಿ]

ಕುಲಸಂಕರ (ನಾ). ಜಾತಿಗಳ ಕಲಬೆರಕೆ; ವರ್ಣಸಂಕರ: ಹೊಲೆಗಲಸಿ ಕುಲಸಂಕರವನಗ್ಗಲಿಸಿಯೀ ಕಲ್ಯಾಣಕಟಕವನಿಂತು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೨). [ಕುಲ + ಸಂಕರ]

ಕುಲಸಂಭವ (ನಾ). ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: (ಕಿ). [ಕುಲ+ಸಂಭವ]

ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಗು). ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ: ನಾರಿ ನರಕಕೆ ದಾರಿ ದುರ್ಜನಕಾರಿ ಕುಲಸಂಹಾರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೨೮). [ಸಂ. ಕುಲಸಂಹಾರಿನ್]

ಕುಲಸತಿ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಕುಲಸತಿ ಕುರೂಪಿಯಾದೊಡೆಯೇನು ಗುಣಮೆ ಕಾರಣ (ಸವಮೋ. ೭-೨೪). [ಕುಲ + ಸತಿ]

ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿ (ನಾ). ವಂಶದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ವಂಶವೃದ್ಧಿ: ಬಸಿರಾಂತ ಮತ್ಕುಲಸಮೃದ್ಧಿಕಾರಿಣಿಯ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯನುಳಿದೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೪-೧೫೫). [ಕುಲ + ಸಮೃದ್ಧಿ]

ಕುಲಸಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲನಾರಿ ಕುಲಸಾರಿಕೆಯೆನಲು ಪತಿವ್ರತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫). [ಸಂ. ಕುಲಸಾರಿಕಾ]

ಕುಲಸೂತಕ (ನಾ). ಕುಲದಿಂದ ಬಂದ ಮೈಲಿಗೆ; ಜಾತಿದೋಷ: ಎನ್ನ ಕುಲಸೂತಕವನಳಿದ ಬಸವಣ್ಣ (ವಚಸಂ. ೨೮೨-೨೬). [ಕುಲ + ಸೂತಕ]

ಕುಲಸ್ತ (ನಾ). = ಕುಲಸ್ಥ2: ಅವನ ಕುಲಸ್ತರಂತೂ ಹೇಳಲಸಾಧ್ಯ (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೬೩). [< ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥ]

ಕುಲಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: "ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿಯುಂ ಜಾಮಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥ1 (ನಾ). = ಕುಲತ್ಥ: "ಕುಲಸ್ಥ – ಹುರ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಲಸ್ಥ2 (ಗು). ೧. ಕುಲ ಅಥವಾ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕುಲೀನ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಲಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ; ಮೂಲಸ್ಥಾನ: ಕುಸುಮ ಚಂದನ . . . ಮೌಕ್ತಿಕ ರತ್ನಂಗಳು ಕುಲಸ್ಥಾನವಂ ಬಿಟ್ಟು ಯೋಗ್ಯವಾದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೩-೫೧೫). [ಕುಲ + ಸ್ಥಾನ]

ಕುಲಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕುಲೀನೆ; ಕುಲಜೆ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಲಸ್ಥಾ]

ಕುಲಹೀನ (ನಾ). ಹೀನಕುಲದವನು; ಕೀಳುಕುಲದವನು: ಭಕ್ತರಂ ಕುಲಹೀನರೆಂದು ದುರುಕ್ತಿಗಳನಿಂತಾಡಲಹುದೇ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೬); ಕುಲಹೀನನಲಿ ಗುಣವಜಸಲೇಕೆಂದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪೨). [ಕುಲ + ಹೀನ]

ಕುಲಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಕುಲನಾರಿ: ಉದಾತ್ತ ಕೀರ್ತಿಲಕ್ಷ್ಮೀ ವಿಭವಾಭಿರಾಮೆ ಗುಣಧಾಮೆ ಕುಲಾಂಗನೆ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪); ವಿಭವದ ಕಾಮಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಕುಲಾಂಗನೆ ವೆಂಣ್ಣಲಸೆಟ್ಟಿಕವ್ವೆ (ಕಇ. IV, ೧-೪; 1204). [ಕುಲ + ಅಂಗನೆ]

ಕುಲಾಂಗಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಯಾದವನು; ಕುಲನಾಶಕ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಸಿಬಳಿಯುವವನು: ಇಂಥ ಆತ್ಮಘಾತಕರಾದ ಕುಲಾಂಗಾರರನ್ನು ಕಂಡು ಬಲು ಕೆಡುಕೆನಿಸುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೮); ಈ ಕುಲಾಂಗಾರನನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡಬಾರದೆಂದು (ಮಾಡಿಮ. ೬೭); ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಧಮಾ, ಕುಲಾಂಗಾರ, ಭರತವಂಶದ ಕಲಂಕಸ್ವರೂಪನೆ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೧೩೦). [ಕುಲ + ಅಂಗಾರ]

ಕುಲಾಂತಕ, ಕುಳಾಂತಕ (ನಾ). ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು; ವಂಶವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವವನು: ಸಂತತಿ ನಡೆಯದಿರ್ದೊಡೆ ಕುಲಾಂತಕಂ ತಾನಾದಪೆಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೬). **ಕುಳಾಂತಕೆ**: ಕುರುಕುಳಾಂತಕಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ[ಕಲಿ]ಭೀಮರ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಕುಲ + ಅಂತಕ]

ಕುಲಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆ ಕುಲ; ಅಂತರ ಜಾತಿ. 'ಕುಲಾಂತರ ವಿವಾಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಲಾಂತರವಿವಾಹ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕುಲದವರ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ವಿವಾಹ; ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹ: "ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮನೆತನ, ಕುಲ, ಬುಡಕಟ್ಟು, ಜಾತಿ, ಮೊದಲಾದವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮದುವೆ; ಕುಲಾಂತರ, ಜಾತ್ಯಂತರ, —ವಿವಾಹ" (Intermarriage. ಇಂಕನಿ). [ಕುಲಾಂತರ + ವಿವಾಹ]

ಕುಲಾಚಲ, ಕುಳಾಚಳ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಪೆರ್ಗಡಲಂ ಪೀರ್ವ ಕುಲಾಚಲಂದಳೆದು ಪೊಯ್ಸಂಡಾಡುವ (ಶಬಶಂ. ೩-೧೯). **ಕುಳಾಚಳ**: ಕುಳಾಚಳದಂತೆ ನಭಮನಳ್ಳಿಱುವುತ್ತುಂಗ ಚೈತ್ಯ ಕುಲದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೪ ವ). [ಕುಲ + ಅಚಲ]

ಕುಲಾಚಾರ (ನಾ). ಕುಲಧರ್ಮ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಆರ್ಯಷಟ್ಕರ್ಮಂಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಱಿಯೆ ಪೇಟ್ದು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೩ ವ); ಅವನೊಳಿನ್ನಾವುದು ಕುಲಾಚಾರವಜಸುವುದೆ (ಇಹರ. ೩೭). [ಕುಲ + ಆಚಾರ]

ಕುಲಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಕುಲಪುರೋಹಿತ; ಕುಲಗುರು: ನಾವು ರಾಢೀಯ ಶ್ರೇಣಿಯವರು, ವಂಶದಲ್ಲಿ ಕುಲಾಚಾರ್ಯರು (ಕಪಾಕುಂ. ೩೩). [ಕುಲ + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕುಲಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಜಲಧಿ ಮೇರೆಯನೊದೆದು ಹಾಯಲಿ . . . ನಡೆದಾಡಲಿ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೨೩). [ಕುಲ + ಅದ್ರಿ]

ಕುಲಾಪಘಾತ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೇಡು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕು: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡಿಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯನೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ವಿದುರಂಗಱುಹಿದನು ಕರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೩). [ಕುಲ + ಅಪಘಾತ]

ಕುಲಾಪವಾದ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಪವಾದ, —ನಿಂದೆ: ಈ ದೊರೆಯ ಕುಲಾಪವಾದವಾಗೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೮); ಆತ್ಮಜರಿನಾದ ಕುಲಾಪವಾದ ಪರಾಭವದ ದಾವಾನಳದಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೦ ವ). [ಕುಲ + ಅಪವಾದ]

ಕುಲಾಬಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಉಯ್ಯಾಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಾಗಿ ಜಂತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ: ಜಂತಿಯ ಕುಲಾಬಿಯಿಂದ ಅಂಕಣದ ತೊಲೆಯವರೆಗೆ (ದೀಪಹ. II, ೯೭).

[← ಮರಾ. ಕುಲಾಬ್; ಹಿಂ. ಕುಲಾಬಾ]

ಕುಲಾಯ$_1$, ಕುಳಾಯ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ಗೂಡು: "ಕುಲಾಯಃ, ನೀಡಂ – ಈ ೨ ಗೂಡು" (ಹಲಾಯು. ೪೦–೮೭); ದೀಪದೇವಾಲಯದಿ ತಲೆದೋಱೆ ಖಗಚಯ ಕುಲಾಯಿಗಳ ಪೊರ್ದುತಲಿರೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೯–೨೬); ಖಗಚಯ ಪೊರ್ದಿದವು ಕುಲಾಯಗಳನು (ರಾಘಚ. ೭–೧೭). **ಕುಳಾಯ**: ತಳರ್ದು ಕುಳಾಯದಿಂ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಯ$_2$, ಕುಲಾಯಿ, ಕುಲಾವಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೋಪಿ; ತಲೆಯುಡಿಗೆ: "ಕುಲಾಯ :– ಗೂಡುಂ, ಟೋಪಿಯುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೬೬); ಅಂಗವಸ್ತ್ರ ೫, ಕುಲಾಯ ೬ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೫೫೧–೪; 1532). ೨. ಕೂಸಿನ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಟೋಪಿ: ಪಾಲ್ಗುಡಿಸಿ ಕುಂಚಿಗೆಯಂಗಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕುಲಾಯಮಂ ತೊಡಿಸಿ (ನವಮೋ. ೧೫–೫೬). **ಕುಲಾಯಿ**: ೧. ಶಿರದಿಚಿಂದಿ ಕುಲಾಯಿ ಕರ್ನದೊಳಿರುವ ಕುಂಡಲ (ಸನತ್ಕು. ೧೭–೧೩); ಕೆಲವು ಭೂಷಣ ದಟ್ಟಿ ಕುಲಾಯಿಯಳವಟ್ಟು ಕಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದನಾ ಕಾಮ (ಭರಚ. ೫೧–೩೨); ರಂಗು ಮಾಣಿಕದ ಕುಲಾಯಿ ಭೂಪಾಲಗೆ ಮಂಗಳೋತ್ಸವದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೨–೫೯). ೨. ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿನ ಅಂಗಿ ಕುಲಾಯಿ ಕೊಡು (ಕಪಪು. ೩–೭); ಮುದುಕಿ ಬೇಡ್ಯಾಳ ಕುಲಾಯಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೬೧). **ಕುಲಾವಿ**: ೧. ವಿಶಾಲವಕ್ಷಂ ಮೇಲ್ಕುಲಾವಿ ಪೈಠಣೆ (ವೀಶೈಪು. ೪–೧೨–೨೫); ಸೈನಿಕರು . . . ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಉಕ್ಕಿನ ಕುಲಾವಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ದಭಾಇ. ೧೦೩); ಮಂತ್ರಿಯು . . . ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಪಿಶಾಪ. ೧೨೭). ೨. ಕರೀಕುಲಾವಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದೌಲತ್. ೧೧೪); ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕೂಸೊಂದು ಅದರ ತಲೆಗೆ ಒಂದು ಮೇಣಗಟ್ಟಿದ ಕುಲಾವಿ (ರಾಮಾನೆ. ೧೧೦); ಕೂಸು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಲಾವಿ ಹೊಲಿಸಿದರು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳಾವಿ**: "ಶೀರ್ಷಕಂ – ಶೀರ್ಷಣ್ಯಂ – ಶಿರಸ್ತ್ರಂ – ೩ ತಲೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಲೋಹದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ, ತೊಗಲ ಟೋಪಿ, ಕುಳ್ಳಾವಿ ಮುಂತಾದ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣದ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೯).

[← ಅರ. ಕುಲ್ಲಾದ್; ಹಿಂ. ಕುಲಾಹ್]

ಕುಲಾಯಿ 'ಕುಲಾಯ್$_2$' ನೋ,

ಕುಲಾಯಿಸು, ಖುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ಒದಗಿ ಬರು: ನಿಮಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಂದರೆ ನಮಗೂ ಅದೃಷ್ಟ ಕುಲಾಯಿಸುವುದು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೫೮೯); ಸಾಹೇಬರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನತಮಸ್ತಕನಾಗಿ ಹೋದರೆ ಆಗ ಆತನ ಅದೃಷ್ಟವು ಕುಲಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೫೭). **ಖುಲಾಯಿಸು**: ಸದಾನ ಅದೃಷ್ಟ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಪೂ. ೩೫); ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟ ಸ್ವಲ್ಪ ಖುಲಾಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿತು (ಕೆಲನೆ. ೧೦೧).

[← ಹಿಂ. ಖುಲ್ನಾ]

ಕುಲಾಲ$_1$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಕುಲಾಲ ಕರನಿರ್ಭರಭ್ರಮಿತ ಚಕ್ರ ಲೀಲಾಯಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೭); ಕುಲಾಲನು ತಿಗರಿಗೆ ಮಣ್ಣಮಾಡಿ ಕೋಲಿನಿಂದ ತಿರುಹಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೧–೪೭೪ ಟೀಕು). [ಸಂ.]

ಕುಲಾಲ$_2$ (ನಾ). (?): ಶಿಲೆಯೊಳಗಿಪ್ಪ ಕುಲಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಲ ಹೀನನ] ಬೆಳಗಿ ತೊಳಗುವ ಆ ಮಲಿನರ ಮುಖವ ಕಂಡು ಮತ್ತೆ ದಿಂಗುವಿಡಿಯಲೇಕೋ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೪–೬೯೩). [?]

ಕುಲಾಲಕರಣ (ನಾ). ಕುಲಾಲನ ಉದ್ಯೋಗ; ಕುಂಬಾರನ ಕೆಲಸ: "ಬಾನ್ – ಕುಲಾಲಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ).

[ಕುಲಾಲ + ಕರಣ]

ಕುಲಾಲಗೇಹ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಮನೆ: ಪಂಜರಂ ಶುಕತತಿಯೊಳ್ಕುಲಾಲಗೇಹಂಗಳೊಳಂ ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿಗಳ ಧ್ವರದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮಹಾಹವಧ್ವನಿ ನಿಯತಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೧೧).

[ಕುಲಾಲ + ಗೇಹ]

ಕುಲಾಲಚಕ್ರ (ನಾ). ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ರ; ತಿಗುರಿ: ಕುಲಾಲಚಕ್ರಂ ತಿರಿವಂತಿರೆ ತಿರಿಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೯); ದಂಡಭ್ರಮಂ ಕುಲಾಲ ಚಕ್ರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯ ವ). [ಕುಲಾಲ + ಚಕ್ರ]

ಕುಲಾವಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕುಲಾಚಾರವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಕುಲಾವಧಿಯೆಂಬುದು ಕುಲಾಚಾರಮಂ ದರ್ಶನಕ್ಕವಿರುದ್ಧಮಾಗೆ ಕಾದು ನೆಗಟ್ಟುದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೫೮). [ಕುಲ + ಅವಧಿ]

ಕುಲಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: "ಹಾಲುಹುರುಳಿ ಕುಲಾಲಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪–೪೬). ೩. ಕುಳುತ್ಥಾಂಜನ. [ಸಂ. ಕುಲಾಲೀ]

ಕುಲಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್$_2$' ನೋ.

ಕುಲಾಸ್, ಖುಲಾಸ (ನಾ). ೧. ತೆರೆದುದು; ಪ್ರಕಟವಾದುದು: ಎಲ್ಲಾ ಅವತ್ತಿಗೆ ಕುಲಾಸ್ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೮೭). ೨. ಬಿಡುಗಡೆ; ಅನಿರ್ಬಂಧತೆ. ೩. ಆರಾಮ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಮಗಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕುಲಾಸಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಖುಲಾಸ**: ೧. ಅವರಿಗೆ ಪುನಃ ಖುಲಾಸ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨). ೪. ತೆರವು ಖಾಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: (ಕಿ). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖುಲಾಸ್; ಮರಾ. ಖುಲ್ಲಾಸ್]

–ಕುಲಿ$_1$ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು, ಕೆಡಿಸುವವನು, ಹಾಳುಮಾಡುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಅಱಗುಲಿ', 'ಮೀಂಗುಲಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕುಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳದ ಗಿಡ; "ಕಂಟಕ ಶ್ರೇಣಿ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುಲಿ$_3$ (ನಾ). ಕುಲವುಳ್ಳವನು; ಕುಲವಂತ; ಕುಲಜ: ಚೆಲುವಿರಲು ಸಿರಿಯಿಲ್ಲ ವಿದ್ಯದ ಬಲುಮೆಯಳ್ಳರೆ ರೂಪಭಾಗ್ಯವು ನೆಲಸಿತಾದರೆ ಕುಲವು ಕೂಡದು ಕುಲಿಗೆ ಬಲವಿಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೨–೩೯). [ಸಂ. ಕುಲಿನ್]

ಕುಲಿಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಚಿಹ್ನೆ; ಕೆಟ್ಟ ಲಾಂಛನ: ಅಲ್ಲಿ ಜಯಲಿಂಗಂ ತೃಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಸಾಧನಲಿಂಗಮುಱದೆಲ್ಲಂ ಕುಲಿಂಗಮೆಂದ ಱಿಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೧); ಏಣಾಜಿನಾದಿಕುಲಿಂಗಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಜಿನದೇಶಿಕವಾದ ದಿಗಂಬರತ್ವವೆಂಬ ಚಿಹ್ನೆಯಂ ಧರಿಸುವದೇ ಲಿಂಗವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಂಗಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನು: ಜೈನಾಗಮವಿದರಂ ಸಾರದೆ ವೋಗಿ ಕುಲಿಂಗಿಗಳನೀ ಜನಂ ಸೇವಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೩೫); ಪರಿಗ್ರಹದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂ ಪ್ರತಿದೈವಗಳಂ ಸಹ ಕುಲಿಂಗಿಗಳು ಉಂಟುಮಾಡುವರು (ಪುರುಚ. ೨೨೨). [ಸಂ. ಕುಲಿಂಗಿನ್]

ಕುಲಿಕ, ಕುಳಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು; ಅಷ್ಟಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕುಲಿಕಾಟೋಪಮನಂತಕಾರಭಟಿಯಂ . . . ಗೆಲೆವಂದೊರ್ಮೆಯೆ ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು ಬೆರಂಟುತ್ತುಂ ಮಹೀರಂಗವಂ (ಜಗವಿ. ೫–೩೬). ೩. "ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನು" (ಗಂಗಾಮ. ೯೧).

ಕುಳಿಕೆ: ೨. ದುರ್ಯೋಧನಂ ದಾಡೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕನಂತೆಯುಂ ಕೋಡುಡಿದ ಮದ ಹಸ್ತಿಯಂತೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೯ ವ); ಕುಳಿಕನ ಪಲ್ಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ ಮೋದಿದರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೯–೨೦); ಸಿಡಿಲ ಬಳಗಕೆ ಕುಳಿಕನ ಕುಡುದಾಡೆಗೆ ಮೂರಿವಿಟ್ಟ ಮಾರಿಗೆ (ಕಇ. I, ೨೫–೪೫; 1186). ೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ನವಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಹೊರತಾಗಿ, ಜಾತಕನಿಗೆ ಅಶುಭವನ್ನು ತರುವ ಒಂದು ಕ್ರೂರವಾದ ಉಪಗ್ರಹ; ಗುಳಿಗ: ಶನಿಯಂಗಾರಕರೊಳ್ಳಿದರೆನಿಸರ್ ಮತ್ತಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಟಿಗಿತ್ತಂ ಕುಳಿಕಂ ಜನಿಯಿಸುಗುತ್ಪಾತಂಗಳುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಕುಲಿ, ಖುಲಿಖುಲಿ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಕಲಕಲ; ಕಳಕಳ; ಜಯಘೋಷದ ಧ್ವನಿ: ಬೀಗಿ ಮುಂಬರಿದು ಕುಲಿಕುಲಿರವದಿ ತರುಣಿಯರ್ಕಾದಿದರ್ (ಜಿನಮು. ೩–೪೧); ಕುಲಿಶ ಬಾಣವನೆತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಪಾರ್ಥ ಕುಲಿಕುಲಿಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತ (ಜಿನಭಾ. ೭೫–೫೪). **ಖುಲಿಖುಲಿ**: ಬೆಟ್ಟಗಳನಿಟ್ಟಗ್ನಿಶರದಿ ತೂರಿಟ್ಟು ಖುಲಿಖುಲಿಯೆಂದು (ಜಿನಮು. ೧೭–೨೦). [?]

-ಕುಲಿಗ (ಪ್ರ). ಕೊಲ್ಲುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಮೀಂಗುಲಿಗ' ಪರಾ. [– ಕುಲಿ$_1$ + – ಗ]

ಕುಲಿಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲಿಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲಿಲಿ, ಕುಲಿಲು, ಕುಲುಲು (ನಾ). = ಕುಲಿಕುಲಿ: ಕೊಲಲು ಮಲತುನಿಲುತ ಕುಲಿಲಿಯೆಂಬ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಕಾಯುವುರಿದೋಡುರಿಯಲೆಂದು ಜೀವವಿರ್ದ ಮಾರಿಯಂತೆ (ಸಾನಂಚ. ೬–೩೬); ಖೋ ಕುಲಿಲಿ ಖೋ ಎಂದು ಬಂದನು (ಶರಲೀ. ೫೪೩–೭); ಕುಲಿಲೆನುತಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದು (ಮೋಳಿಪು. ೩–೧೧೦). **ಕುಲಿಲು**. 'ಕುಲಿಲಿಡು' ಪರಾ. **ಕುಲುಲು**. 'ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕುಲಿಲಿ]

ಕುಲಿಲಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳಕಳರವ ಮಾಡು; ಜಯಘೋಷ ಮಾಡು: ಕುಲಿಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಾಡುತಿಹರ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ದಿಗುವಳೆಯ ಕಂಪಿಸಲು (ಅಮುಸಾಂ. ೩–೧೧೪). [ಕುಲಿಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಇಡು$_1$]

ಕುಲಿಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲಿಶ, ಕುಳಿಶ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ; ವಜ್ರಾಯುಧ: "ಇಂದ್ರಾಯುಧಂ ದಂಭೋಳಿಯಶನಿ ಕುಲಿಶಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩–೫); ಅಂತು ಕುಲಿಶಾಭಿಘಾತದಿಂ ನೀಲಾಚಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ ಕೆಡೆದು (ಗದಾಯು. ೮–೨೬ವ); ಅವನಂ ಕರಸಿದನು ಮದನಗಿರಿಕುಲಿಶನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೬೦). ೨. ವಜ್ರ: ಮಾಣಿಕ ಮಣಿಗಂಭ ಕುಲಿಶದ ಕುಮುದವಟ್ಟಗೆ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲ್ನೆಲೆಯ ಮುಚ್ಚಳ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೫೧). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಶಾಲಃ; ಶಲಕಃ; ಕುಲಿಶಃ ರಾಜೀವಃ, ಲೋಹಿತಃ, ಪಲ್ಲವಕಃ – ಈ ೬ ಮತ್ಸ್ಯದಭೇದಂಗಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯–೩೨). ೪. [ಛಂದ] ಮೂರು ಲಘುವುಳ್ಳ ಅಕ್ಷರಗಣ; ನಗಣ: ಕುಲಿಶ ಭೂಯುಗ್ಮಂ ನೆಲಸಿದಂದಕ್ಕುಂ . . . ಸುಲಲಿತಂ ವೃತ್ತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೮೧). **ಕುಳಿಶ**: ೧. ಹಳ ಕುಳಿಶ ಶಂಖಚಕ್ರಲಾಂಛಿತಮಪ್ಪಡಿವಜ್ಜೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೭೬ ವ); ರಿಪುಗಿರಿಕುಳಿಶಂ (ನೇಮಿಪು. ೭–೨೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ. ೨. ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿನ್ನು, —ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳು: ಕುಲಿಶಗೊಂಡ ಮಹಾದ್ರಿಯಂತಕ್ಕುಳಿಸಿ ಜರಿದಳವಳಿದು ದಿಗ್ಗಜವಿಳೆಗೆ ಮುಂಗಾಲೂಱಿ (ನಿಭಾಗ. ೬–೧೦–೩೧). [ಕುಲಿಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಲಿಶಧರ, ಕುಳಿಶಧರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಧರ ಮರ್ಕಟದ ವೇಷವ ತಳೆದು ಕೀಳುವನದ್ರಿಗಳನೆನೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೬–೯); ಬಿಡು ಬಿಡೈ ನೀಂ ಕುಲಿಶಧರ ವೀರನೆಂದೆಂಬ ನುಡಿಯನು (ವೀಶೈಪು. ೩–೨೧–೧೦). ೨. = ಕುಲಿಶ ೪: ಕುಲಿಶಧರಾರ್ಕಯುಗಂಗಳ ಮುಂದಾ ಜಲಗಣಮೊಪ್ಪಿರೆ ಬಂದು ವಿರಾಮಂ ಕುಲಗಿರಿಯೊಳ್ನಿಲೆ . . . ಲಲಿತ ಪದಂ ಪೆಸರಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೩೩). **ಕುಳಿಶಧರ**: ೧. ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ವಂಶ ಚೂಡಾಮಣಿಯಂ ಕುಳಿಶಧರಂ ಪೊಗಟ್ದು (ಅಜಿಪು. ೫–೬). [ಸಂ.]

ಕುಲಿಶಧಾರಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಧಾರಿನ್]

ಕುಲಿಶಭೀತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಬೆದರಿಕೆ: ಜಲಧಿಯೊಳು ಜಂಗುಳಿಸಿ ಕುಧರಕೆ ಕುಲಿಶಭೀತಿಯ ಬೀಱಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧೯). [ಕುಲಿಶ + ಭೀತಿ]

ಕುಲಿಶವಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತ. ೨. ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಹಾರ: ಕುಲಿಶವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತಮೆಂಬ ದೃಢಮುಷ್ಟಿವಿಘಾತದಿನುಣ್ಮೆ ಪಾಯ್ವಿನಂ (ಜಗವಿ. ೪–೫೭). [ಕುಲಿಶ + ವಿಘಾತ]

ಕುಲಿಶಹತಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಟ್ಟು: ಕುಲಿಶಹತಿಯಲಿ ಕುಲಶಿಲೋಚ್ಚಯವಿಳೆಗೆ ಕೆಡೆವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೪) [ಕುಲಿಶ + ಹತಿ]

ಕುಲಿಶಹಸ್ತ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಇಂದ್ರ: (ಕಿ). [ಕುಲಿಶ + ಹಸ್ತ]

ಕುಲಿಶಾಯುಧ, ಕುಳಿಶಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಯುಧ: ತನ್ನ ಸಾಮಾನ್ಯಾಯುಧಮಂ ಕುಲಿಶಾಯುಧಮೆಂದು ಬಗೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೧೩೪ ವ). ೨. ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ: ಜಲ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ . . . ಕುಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಶಾಯುಧನರ್ಚಿಸೆ ತಳತಳ ತೊಳಗಿದುವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ಜಿನನಡಿದಳಿರೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೪). **ಕುಳಿಶಾಯುಧ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಲಿಶ + ಆಯುಧ]

ಕುಲಿಶಾವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಅನ್ಕಿಜ ಸುಲದಿ ಕಂಬು ಕಂಟ ಕುಲಿಶಾವನ ಶಿತ್ರಾ ನಂದಿಕೋಲು ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ನುಡಿಗೆ ಸಬಳ . . . ಮೊದಲಾದ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೪–೨೦; 1672). [?]

ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ: ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಿಳ್ಕುನಾರಿಯೊಳ್ ಕೋದು ಕದಂಪನೆಯ್ದೆ ಧನುವಂ ತೆಗೆದರ್ವಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ಧನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೭೫). **ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ**: ೧. ಪೊಳಲಿಚರೆಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರೊದಱಿದರ್ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರದಾರಕರ್ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೧೧–೨೦). ೨. ದೇವೇಂದ್ರ: ಸಿಂಹಾಸಂಧಿಯೊಳ್ ಬಾಲನಂ ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಿರಿದುಂ ವಿಭೂತಿವೆರಸಿಟ್ಟೇಂ ಸಂತಸಂಬಟ್ಟನೋ (ಆದಿಪು. ೭–೧೦೯). [ಕುಲಿಶ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಲಿಶಿ, ಕುಳಿಶಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರ: ಕುಲಿಶಿಯ ತೋಳ್ಗಳೊಳಮುರಸ್ಥಲದೊಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೨೦); ಪೌಲೋಮಿ ಬಂದಳ್ ಕುಲಿಶಿಗಪಜಯ ಶ್ರೀಯೆ ಬರ್ಪಂದದಿಂದಂ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೧). **ಕುಳಿಶಿ**: ಪಳಿಕಿನ ಕುಂಭದಿಂ ಕುಳಿಶಿ ಪೊಯ್ವ ಪಯೋರಸಧಾರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೨೬). [ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಲಿಸ (ನಾ). (?): ಬಸವಣ್ಣನಂಗದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಪ್ರಭುದೇವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆಯಲ್ಲಾ ಸಿಕ್ಕಿನಿನ್ನ ಕುಲಿಸದ ಹೊಲಸೇಕೆ ಅಡಗದು? (ಸರ್ವವ. ೫೯–೩೧೪). [?]

ಕುಲೀನ, ಕುಳೀನ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಸತ್ಕುಲಪ್ರಸೂತನಾದ: ಕುವರಿ ಕುಲೀನನಾದ ಪತಿಗೊಪ್ಪುವ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾಗಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೭-೯೭); ಸಪ್ತಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕುಲೀನನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೮). ೨. ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ: (ಕಿ). (ನಾ). ೩. ಕುಲಜ; ಜಾತಿವಂತ; ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವನು: ಮಾನೋನ್ನತ ನಿರವದ್ಯ ಕುಲೀನ ಮಹಾಪುರುಷ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೭); ಉತ್ತಮ ಕುಲೀನನತ್ಯಧಿಕ ವಿಪ್ರಂ (ಹಡಕಾ. ೧೦-೧೭); ಅತ್ತೆಮಾವ ಇರುವ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕುಲೀನರ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮ ಹಂಬಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೮).

ಕುಳೀನ: ೧. ಮಹಾದೇವಿಯುಮಖಿಲಾಂತಃಪುರಮುಂ ಕುಳೀನ ರಾಜಕಮುಂ ಸಾಮಂತರು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೦). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನತ್ವ (ನಾ). ಕುಲಜನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಲಗೌರವ. "ಕೌಲೀನ-ಕುಲೀನತ್ವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕುಲೀನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನ ನಡವಳಿಕೆ; ಸದಾಚಾರ. ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾವನಂ ಬಹುಲ ತಾನ್ವಿತಮಾಗಿಯುಂ ಅಶಿಶಿರ ಬಾಧಾವಳಂಬಮಲ್ತು, ವಿನೂತಜಾತಿಯುತ ಮಾಗಿಯುಂ ಕುಲೀನವೃತ್ತಿವರ್ತನಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೪೦ ವ).

[ಕುಲೀನ + ವೃತ್ತಿ]

ಕುಲೀನೆ (ನಾ). = ಕುಲಜೆ: ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ಕಾಣುತಾ ಕೇಕಯ ಕುಲೀನೆಯಾಕುಲೆಯಾದಳೆದೆಗರಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧-೪೭೧).

[ಸಂ. ಕುಲೀನಾ]

ಕುಲೀರ, ಕುಳೀರ (ನಾ). ೧. ಏಡಿ; ನಳ್ಳಿ: (ಕಿ). **ಕುಳೀರ**: ೧. "ಕುಳೀರಮದು ಕರ್ಕಿ ತರ್ಕಿಸಲ್ ಕರ್ಕಟಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೬); ಕುಳೀರದ ಪಿಶಿತಂ ಮಣೀಶಿಲೆ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೂವರಿದಾಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೭); ವಾರಾಶಿಯ ಮಣಿಗಣಮಂ ಕ್ರೂರ ಕುಳೀರಕ್ಕೆ ಸುಗಿದು ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕನೇಂ ತಾರನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೩೦). ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕರ್ಕ; ಕರ್ಕಾಟಕ: ಶುಕ್ರುವಾರ ದೊಳತ್ಯಂತ ಕುಳೀರ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕುಳೀರದೊಳ್ ಕಾಣ್ಬೊಡದಂ ವಿಧು (ಜಾತತಿ. ೬-೨೨); ಕುಳೀರ ರಾಶಿಯನನುವಿಂದಂ ಪೊರ್ದಿ ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಮನೊಡರ್ಚಿ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೬೭). [ಸಂ.]

ಕುಲುಂಕು 'ಕುಲುಕು$_1$' ನೋ.

ಕುಲುಂಗು 'ಕುನುಂಗು' ನೋ.

ಕುಲುಕಣೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲುಕಾಟ; ಕುಲುಕುವಿಕೆ. ೨. ಕೈ ಕುಲುಕುವುದು; ಹಸ್ತಲಾಘವ: ಅವನು . . . ಮೇಲೇಳದೆಯೆ ಕುಲುಕಣೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದನು (ಪುನರು. ೫೨೦).

[ಕುಲುಕು$_1$ + -ಅಣೆ$_4$]

ಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ತೂಗಾಟ: ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಜಂಪು ಹತ್ತಿದ ಹೆಗ್ಗಣದಯ್ಯನು (ಗುರುದಾ. ೨೨); ಬಂಡಿಯ ಕುಲುಕಾಟದಿಂದ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಅಲುಗಾಡುತ್ತ (ಪುನರು. ೫೫೬). ೨. = ಕುಲುಕಣೆ. ೨. [ಕುಲುಕು$_1$ + ಆಟ]

ಕುಲುಕಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು: ಗೇಬ್ರಿಯಲ್ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಯಹೂದಿಯೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಲುಕಾಡಿಸಿದ್ದನು (ನಿಬಂಧ. II, ೫೪). [ಕುಲುಕು$_1$ + ಆಡಿಸು]

ಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಆಗಾಗ ಸೀಸೆಯನ್ನು ಕುಲುಕಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು (ಅಡುಸೌ. ೪೫).

[ಕುಲುಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಲುಕು$_1$, ಕುಕ್ಕು$_3$, ಕುಲುಂಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒತ್ತಿ ತುಂಬು; ತುರುಕಿತುಂಬು: "ಕುಲುಕು - ಗಾಢ ಪೂರಣೇ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಂಬು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಅಲುಗಾಡಿಸು; ಹೊಯ್ದಾಡಿಸು: ತಾನೇ ಕೈಚಾಚಿ ಹಸ್ತವನ್ನು ಕುಲುಕುತ್ತ ನುಡಿದಳು (ಹೇಮಂತ. ೨೦೭); ಎಣ್ಣೆಯ ಪಸೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಲುಕಬಹುದು (ಅಡುಸೌ. ೪೩). ೩. ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸು; ಅಳ್ಳಾಡಿಸು: ಹುಡುಗರೆಲ್ಲರೂ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ನಗುವಿನಿಂದ ಕುಲುಕುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಬೆರಗಾದರು (ಸರ್ವಮಂ. ೯೩); ಕುದುರೆಗಳು ಓಡುವಾಗ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕುಲುಕುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಪಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆನಾ. ೭). ೪. ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಾಣ ತೋರು; ಒನಪುಮಾಡು: (ಕಿ). **ಕುಕ್ಕು$_3$**: ೪. ತಿವಿ; ಬಡಿ: . . . ಸೌದೆಯ ತುಸು ಕುಕ್ಕಿ ಅಲುಗಿಸುತಿದ್ದರೆ ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿವುದು ಬೇಗ (ಇಂಚಾಪ. ೧೨೭-೨೨). **ಕುಲುಂಕು**: ೩. ನಿಂದಿರು ಕುಲುಂಕದಿರೆ ರಂಕೆಗಳ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧-೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಲುಙ್ಗು, ಕುಲುಕ್ಕು; ಮಲ. ಕುಲ್ಗುಙ್ಗು, ತುಳು. ಕುರ್ಕ್; ಕೊಡ. ಕುಲಿಂಗ್, ಕುಲಿಕ್; ತೆಲು. ಕುಲುಕು]

ಕುಲುಕು$_2$ 'ಕುರುಕು$_2$' ನೋ.

ಕುಲುಕು$_3$ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ: ಗಾಡಿಯ ಕುಲುಕು ಅವರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೯). ೨. ಬಿನ್ನಾಣದಿಂದ ಮೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವಿಕೆ; ಒನಪು: ಒಂದು ಕುಲುಕಿಗೆ ಜಗವ ಕುಲುಕುತಿದ್ದಾ ದೇಹವಿಂದು ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗುತಿಹುದು (ನನ್ನರ. ೮); ಹರಯವು ಮೈಯನು ಮುಪ್ಪಿಗೊಪ್ಪಿಸುತಿಹುದು ಆದರೂ ಏತಕೀ ಕುಲುಕು (ಚಂದ್ರವೀ. ೬೪-೫೪). ೩. ಕುದುರೆಗಳ ನಡಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಕುಕ್ಕೋಟ. 'ಕುಲುಕೋಟ' ಪರಾ. [< ಕುಲುಕು$_1$]

ಕುಲುಕುಗಾತಿ (ನಾ). ಒಯ್ಯಾರಿ; ಒನಪುಗಾತಿ: (ಕಿ).

[ಕುಲುಕು$_3$ + -ಕಾತಿ$_2$]

ಕುಲುಕುಲು (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕುಲುಕುಲು ನಕ್ಕಿರಬಹುದು (ಮೋಹಿನಿ. ೯೬); ಒಳಹದುಳದಲಿ ಕುಲುಕುಲು ನಗುವ ಚುಮು ಚುಮು ನಸುಕಿನೊಲು (ಜೀವಲ. ೯).

ಕುಲಕೋಟ (ನಾ). ಕುಕ್ಕೋಟ; ಕುದುರೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದು: ನನ್ನ ಕುದುರೆಯು ಕುಲುಕೋಟಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೩೩); ಅವನು ಕುಲುಕೋಟದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೫೮).

[ಕುಲುಕು$_3$ + ಓಟ]

ಕುಲುಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಲುಮೆಕಂದಾಯ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರರ (ಕುಲುಮೆಯ) ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: (ಕಿ).

[ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕುಲುಮೆಗಾಱ (ನಾ). ಕಮ್ಮಾರ: ಕಲಹಕ್ಕೆ ಇದಿರಾಹ ಕುಲುಮೆಗಾಱರಿಗೇಕೆ ಮೂಱಕ್ಷರ ಒಲವರ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೮).

[ಕುಲುಮೆ (< ಕೊಲಿಮೆ) + -ಕಾಱ]

ಕುಲುಲು 'ಕುಲಿಲಿ' ನೋ.

ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಲಕಲ ಶಬ್ದಮಾಡು: ಎಲೆಲೆ ಬಾಬಾ ಕೆಟ್ಟವೆನುತವೆ ಕುಲುಲುಗುಟ್ಟುತ ಮೀಟಿ ಕೆಡಹಿದರಧಟರಾ ಧನುವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೩೨). [ಕುಲುಲು (< ಕುಲಿಲಿ) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಲುಸೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ್ಳಿ: ಕುಲುಸೆಯ ದುಗ್ಧದೊಳೆಂದಿರೆ ಪಲವುಂ ಸೂಟ್ ತೊಯ್ದು ಪೂಗ ಫಳಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೫). [?]

ಕುಲೆಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಅದೊಂದು ಕುಲೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ಕಾಟವಂತೆ. ಆ ಸೊಪ್ಪು ಕಾಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಾಗಿದರೆ ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಖಂಡಿತಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿ ಗೋಳಾಗುವುದು (ಕಂಬಹು. ೭೪).
[? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕುಲೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ: ಹಿಮಕರ ಕುಲೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧).
[ಕುಲ + ಇಂದ್ರ]

ಕುಲೋದ್ದಾಮ (ನಾ). ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು: ನೃಪಕುಲೋದ್ದಾಮ ಜನಮೇಜಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೬೦). [ಕುಲ + ಉದ್ದಾಮ]

ಕುಲೋದ್ಧಾರಕ (ನಾ). ಕುಲ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಏಳ್ಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). [ಕುಲ + ಉದ್ಧಾರಕ]

ಕುಲೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಶಶಿಕುಲೋದ್ಭವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ನೃಪನ ಕುದುರೆ ಗಡ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨). ೨. ಕುಲೀನ; ಕುಲಜ. [ಕುಲ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಲೋದ್ಭೂತ (ನಾ). ಕುಲೀನ; ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಕುಲೋದ್ಭೂತರುಂ ತತ್ವವೇದಿಗಳುಂ ಮನೆವಾಟನಾಸೆವಡಲಾಗದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೨ ವ). [ಕುಲ + ಉದ್ಭೂತ]

ಕುಲೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಕುಲದ ಅಭ್ಯುದಯ,— ಏಳಿಗೆ: ಕನಕ ಶಾಂತಿ ಕುಲೋನ್ನತಿ ಪುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೬).
[ಕುಲ + ಉನ್ನತಿ]

ಕುಲೋರ್ವೀಧರ (ನಾ). = ಕುಲಗಿರಿ: ಕುಲೋರ್ವೀಧರಮೇಟುಂ ದ್ವೀಪವೇಟುಂ ಬೆರಸು (ಜಗವಿ. ೩-೬೩). [ಕುಲ + ಉರ್ವೀಧರ]

ಕುಲ್ಮಾಷ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಗಂಜಿ. ೨. ಅರ್ಧ ಬೆಂದ ಧಾನ್ಯ. ೩. ಅಲಸಂದಿ; ಕಾಡುದ್ದು: "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ – ಕಾಡುದ್ದು ಎಂಬರು" (ಸಾಚಿರಾ. ಕಿ); "ಯಾವಕಃ, ಕುಲ್ಮಾಷಃ ೨ ಅಲಸಂದಿಗೆ ಕಾಳು, ಕಾಡುವುದ್ದಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_1$ (ನಾ). ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಕೆರೆತೊರೆ ಬೆಂಚೆ ಕುಲ್ಯಂಗಳಿಂ (ಕುಮಾಪು. ೨-೪); ನದನದಿ ಕುಲ್ಯ ಜಲಪೂರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧-೬). ೨. ಕಂದಕ, ಅಗಳು. ೩. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎಂಟು ದ್ರೋಣ.
[< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಯ$_2$ (ಗು). ೧. ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಲಜ; ಕುಲೀನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದಿವಸದಾಯವ್ಯಯ ಸಂಭಾಷಣಂಗಳಿಂ ಕುಲ್ಯರಂ ಸೌಶೀಲ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). ೩. ಕುಟುಂಬದ ಯೋಗಕ್ಷೇವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೪. ಮೂಳೆ; ಎಲುವು: "ಅಸ್ಥಿ, ಧಾತು, ಕೀಕಸಂ, ಕುಲ್ಯಂ—ಈ ೪ ಎಲ್ವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಕುಲ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಜನಾಂಗ: ಕತ್ತಿಗರು ಕುಲ್ಯರು ಬಿಲ್ಲರು ಎಂಬ ಕಾಡು ಜನರು ಗುಜರಾತ್ ದೇಶದ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೭೭). [?]

ಕುಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಲೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು: "ಉನ್ನತ ಕುಲದ ಕಾಂತೆಯುಂ ಕುಲ್ಯೆಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೬). ೨. ತೊರೆ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ; ಸಣ್ಣಹಳ್ಳ: "ಸಿಂಧುಃ . . . ಕುಲ್ಯಾ; ದ್ವೀಪವತೀ, ಸರಿತ್, ರೋಧೋವಕ್ತ್ರಾ—ಈ ೨೧ ತೊಜ್ಜೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೪). ೩. ಕಂದಕ; ಅಗಳು. ೪. ಬದನಿಕೆಗಿಡ; ಗುಳ್ಳ. ೫. ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಕುಲವಧು ನದಿಮೋಹಂ ರಮಾರಣ್ಯ ಕುಲ್ಯಾಭಿಧಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೪೩). [ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: ಕುಲ್ಲರೆಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕದಿರ್ದುವೆನೆಂದು (ಲಿಂಗಪು. ೧-೨೨). ೨. ಚಿಕ್ಕವನು; ಕಿರಿಯವನು: ತಿಳಿದವರ್ ತಿಳುಪಬೇಹುದು ಕುಲ್ಲರಾದರಿಗೆ (ವಿವೇಭ. ೮-೫೩). (ಗು). ೩. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. ೪. ಕಿರಿಯ; ಕನಿಷ್ಠ. ೫. ನೀಚ; ಅಧಮ. [< ಸಂ. ಖುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲತನ, ಖುಲ್ಲತನ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಸೊಲ್ಲು ಬಳ್ಳಿತ್ತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಹೇಳುವ ಕುಲ್ಲತನ ಬಲ್ಲತನವನೊಲ್ಲ ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಲಿಂಗ (ಮಧುವ. ೫೫). ೨. ಸಂಕೋಚ: ಕುಲ್ಲತನವೇಕುಳಿದ ಪಣ್ಣಮನದಣಿಯುಂಡು . . . ಸುಖಿಸುವುದೆನಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೫-೨೮). **ಖುಲ್ಲತನ**: ೧. ಎನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಖುಲ್ಲತನ ಬೇಡ (ಸರ್ವವ. ೫೫-೨೯೧); ಖುಲ್ಲತನದಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷದಲಲ್ಲಮನೆ ತಾ ಬಂದನೈಸಲೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೮); ಬೆನ್ನಿತ್ತು ಓಡಿ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಖುಲ್ಲತನಕ್ಕಿಳಿದು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೫-೧೬). [ಕುಲ್ಲ + -ತನ]

ಕುಲ್ಲಾ, ಖುಲ್ಲ$_2$, **ಖುಲ್ಲಾ** (ಗು). ೧. ತೆರೆದ; ತೆರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಪ್ರಕಟವಾದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ: (ಕಿ). **ಖುಲ್ಲ**$_2$: ಮೊಹರು ಮಾಡಿ ಶಿರೂವ ಪ್ರಕಾರ ಖುಲ್ಲ ತಸದೀಕು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೫೭-೩೨; 1055). **ಖುಲ್ಲಾ**: ಪೋಲೀಸ್ ಚೌಕಿಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ಕೀಲಿ ಖುಲ್ಲಾ ಆಗಲಿ (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಬರಿದಾದ; ಶೂನ್ಯವಾದ: ಧುಂಡೋಜಿಗೆ ಏನೇನೊ ಬಾರದು, ತಲೆಯಂತೂ ಖುಲ್ಲಾ (ಅರರೋ. ೨೫).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾ]

ಕುಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಚ ಹೆಂಗಸು: ಅಲ್ಲದೊಸ್ತವ ಬಯಸಿ ಕುಲ್ಲಿ ತಾ ಪೋದಂತೆ . . . ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲಿ ನಾನಪರಾಧಿಯು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೦೦-೩).
[ಕುಲ್ಲ + -ಇ$_2$]

ಕುಲ್ಲು$_1$ 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕುಲ್ಲು$_2$ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಲ್ಲು ಅದು ನಿನ್ನ ಸೊಲ್ಲು (ಸುನೀತ. ೫೦); ಯಾರಾದರೂ...ಕುಲ್ಲು ನುಡಿದಾರು ಎಂದು ಅವನಂತಹಬಗೆಯವರು ಯೋಚಿಸುವರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಸವತಿ. ೯೦). [< ಕುಲ್ಲ]

ಕುಲ್ಲು$_3$ (ಗು). ಒಟ್ಟು; ಎಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ. [← ಹಿಂ. ಕುಲ್]

ಕುಲ್ಲೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ; ಹಳ್ಳ; ಕಾಲುವೆ: ಸೆಳೆನೀರಿನ ಕುಲ್ಲೆಯೊಳೊಂದೇ ಭಲ್ಲೆಯೊಳೆಳೆ ಸಸಿಲೆಯನಿಕ್ಕಡಿಗೆಯ್ವ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧-೧೪೫).
[< ಸಂ. ಕುಲ್ಯಾ]

ಕುವಂಶ (ನಾ). ಹೀನ ವಂಶ; ಕೀಳು ಕುಲ: ಆರಿಗಾವುದು ದೇಶವಾ ಸಂಸ್ಕಾರವವರಿಗೆ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಬೇರುಗೊಲೆಯಲ್ಲಾ ಕುದೇಶ ಕುವಂಶ ಸಂಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೯). [ಸಂ.]

ಕುವಕ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕುವತ್ತು, ಕುವ್ವತ್ತು, ಕೂವತ್ತು, ಕೋತ್ತ$_3$, **ಕೋತ್ತು, ಖುವತ್ತು** (ನಾ). ೧. ತಾಕತ್ತು; ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ತ್ರಾಣ: ತಮ್ಮ ಬೆವರ ಹನಿಯಿಂದ ಗಳಿಸೋ ಕುವತ್ತು ತಮಗೆ ಇಲ್ಲ (ನಡುಮ ೧೦೫); ತಿಕೀಟ ಕೊಳ್ಳೋ ಕುವತ್ತಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ದರ್ಶನ. ೧೯). **ಕುವ್ವತ್ತು**: ನನ್ನ ತಡವೋ ಕುವ್ವತ್ತು ಯಾವನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಪರಿಲ. ೧೩). **ಕೂವತ್ತು**: ಅವರ ಕೂವತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಧೈರ್ಯವು ಬಹಳ (ಧಾರ್ಮಿತೇ. ೨೩೨); ನೀವು ಬೇಡೋ ಅಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡೋ ಕೂವತ್ತು ನಮ್ಮದಲ್ಲ (ಸಮಜೀ. ೨೦೧). **ಕೋತ್ತ**$_3$: ಕೋತ ಇದ್ದರ ನಿಮ್ಮ ಓಣಿಯವರು (ಮನೆಬೆ. ೧೯). **ಕೋತ್ತು**: "ಶಕ್ತಿ, ತ್ರಾಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಖುವತ್ತು**: ೨. ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳುದು; ಬಲಶಾಲಿ: ತಿಂದು 'ಖುವತ್ತಾಗಿ' ಇದ್ದವು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೯೪). [← ಅರ. ಕುವ್ವತ್]

ಕುವಧೂಳ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಹೆಂಡತಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟ ಪತ್ನಿಯುಳ್ಳವನು: ಧರಣೀ ಪುರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಲಿ ಬುಧಂ ಕೂಟ ಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತತ್ಕುಠರದ್ರವ್ಯನಿಷತ್ಕವಾದಿ ಕುವಧೂಳಂ (ಜಾತಕ.೧೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಕುವರ್$_1$ 'ಕೊವರ್' ನೋ.

ಕುವರ್$_2$, **ಕುಮರ್**$_1$; **ಕೊಮರ**, **ಕೊಮಾರ**$_1$, **ಕೊವರ್**$_2$, **ಕೋರ**$_1$, **ಗೊವರ** (ನಾ). ೧. ಮಗ; ಕುಮಾರ: ಕುವರಂ ವಂಶಕೆ ಭೂಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫); ತೊಲಗು ಕೆಲಸಾಲಿಲವೊ ರಕ್ಕಸಕುಲಪಾತಿಯು ಕುವರ ಸಾಯದೆ (ಳಿತಾಂ. ೨೬-೨೬). ೨. ತರುಣ; ಯುವಕ: ಅಂದರು ಬಾಗಿಲ ಕೆಳದಿಯರ್ ಕುಸುಮಕೋದಂಡಸಂತರಿರುವ ಕುವರನ (ಕಂಸವಿ. ೧೦-೨೪). ೩. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಆವರಂ ಮರಗೂಟ ಮಗಂ ನಂದಿಶ್ವರಂ ಬಗೆಯಲಱಯೊಗಂ ತಾನೆನ್ನಲಲ್" (ಕವಿಕ. ೨೧); ಗಿರಿಜೆ ಕುವರನಸಿತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಗುತಿರಲಾಗ (ಚಿಪು. ೬೮-೧೬). **ಕುಮರ್**$_1$: ೧. ತಲೆಗಳ ಉಟ್ಟಿಸಲಿಪಿದನು ಕುವರ(ಪೋಜಕ.೬೫-೧೫). **ಕೊಮರ**: ೧. ಶ್ರೀಗುರು ಸಿಂಗ್ಮಣ ನಾಯುಳ್ಳ ಕೊಮಾರನ ನರೊಪ ದಿಂದ (ಎಳ. II, ೬೮೬-೨ ; 1300); ಆ ಹೊಳೆಶ್ವರ್ಯೆಯ್ಕಗಳ ಕೊಮರ ಬೆಂನ ಹೊಟ್ಟೆ ರ್ಶ್ವ ರ್ಯೆಯ ಗಳ (ಎಳ. XI, ಹಿಂಠೂಮ. ೬-೭ ; 1592). **ಕೊಮಾರ್**$_1$: ೧. ರಾಯವೊಡೆಯರ ಕೊಮಾರ ಧನಂಜಯ ರಾಯ ವೊಡೆ ಯರು (ಎಳ. V, ಹಾಸಕ. ೧೩-೧೦ ; 1516); ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ರಾಜ್ಯೆಯನವರ ಕೊಮಾರ ರಂಗಪ್ಪ ರಾಜ್ಯೆಯ್ಕನ್ನ (ಎಳ. VII, ಶಿವನೊ. ೧೧-೬ ; ?). **ಕೊವರ್**$_2$: 'ಕೊವರಾಚಾರಿ' ಪರಾ. **ಕೋರ**$_1$: ೧. ಸಂಸಾರ ಸಾರನಿಸಿದಂ ಕೋರಂ (ಸೌಂಇ. IX-i, ೨೪೭-೨೪; 1147); ೨. ಕೋರನ ರೂಪೀ ರೂಪೆ ಸಾಲ್ಪುಂ ಜಗನುನೆಱಗಿಸಲ್ ವ್ಯರ್ಥಮೀ ಕೈ ದು ವೆಂ ದು (ಅ ನಂ ಪು. ೬-೨೨) ; ಕುಮಾರ – ಕೋರ, ಅವರ (ಕಮಚ. ೨೬ ಪ್ರಯೋ). **ಗೊವರ್**: ೩. ಪೊಸಮುದುವಳಮಾ ಕೊಳ್ವ ಗೊವರನುಂ ನಡದು (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕುವರಿ, **ಕುಮರಿ**$_2$, **ಕೊಮರಿ**, **ಕೊವರಿ**, **ಕೋರಿ**$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಗಳು; ಸುತೆ: ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನೇಱಲಿ ಕುವರಿಯ ಮನಸಿಂಗೆ ಬಪ್ಪಂತೆ ಸುದ್ದಿವೇಳ್ದಳು (ವೀಚಕ. ೨೩-೬) ; ಅಬುಜಜಂ ಮೊ ಮ್ಮಕ್ಕಂದಿರಿ ಕುವರಿ ಸುರಗಿಂಗೆ ಸತಿ (ಚಟವ. ೨-೫) ; ಕುವರನಾಡೊಡೆ ಬಂದ ಗುಣ ವೆನದರಿಂದ ಕುವರಿಯಾಡೊಡೆ ಬಂದೆನು (ಜಪಬ. ೫-೮). **ಕುಮರಿ**$_2$: ೨. ಕನ್ನೆ; ಕುಮಾರಿ : ನಡೆಪಳು ಕುಮರಿ ಗೀರ್ವಾಣರ ಮೊಗವ ನಿಟ್ಟಿಸದೆ (ವೀಚಕ. ೨೪-೨೬). **ಕೊಮರಿ**: ಕುಱುತು ನೋಡುವ ನೋಟದ ಕೊ ಮರಿಯ ಬಗೆಯೆಜಾತಿಜಳದೊಳಡಗಿಪುದು (ಜಪಬ. ೬-೧೬) ; ಕತ್ತಲೊಳ್ತಿದ್ದರು ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಕಾಂಬರು ಕೊಮರಿ ಸಮಂತು (ಗಾಥಾಸ. ೫-೧೫). **ಕೊವರಿ** : (ಕ). **ಕೋರಿ**$_2$: ಜಂದದಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ಕೋರಿಯಪಾಗಿ ಕಾಂತಿಯದೋ (ಸಪತ್ಯ. ೧-೨೧); ಹೊರಿ ಮೇಲೆ ಕುಹು ಕೋರಿಯ ನಾ ಕಂಡೆ ಊರುವಸಿಯಂತ ಸೊಕ ದವಳ (ಹಳ್ಳಬಾ. ೬೫-೬). [< ಸಂ. ಕುಮಾರಿ]

ಕುವರು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ತುಂಬು: ಮರುದಿನ ಬೆಂಕಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ನೆಲವೆಲ್ಲ ಕರಿಯಿಂದ ಕುವರಿತ್ತು. (ಬಾಳಿಗ. ೫೨).

[ದೇ. ಕ ತಮಿ. ಕುಮ ; ಮಲ. ಕುಮಿ, ಕುವಿಳ; ಕೊಲಾ. ಗುಮುರ್]

ಕುವಶೀಂದ್ರ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಮಗ; ಕುಮಾರಶ್ರೇಷ್ಠ: ಯಾದವಕುಲಲಾಲ ನವಿದ ಪೊಂದಿ ವರ್ಧಿಸ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ಕುವಶೀಂದ್ರ ಬಾರೆಂದು (ಸವನೋ. ೧೩-೪೨). [< ಸಂ. ಕುಮಾರೇಂದ್ರ]

ಕುವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಗು). ಕೆಟ್ಟ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಕಪ್ಪಾದ: ಕುವರ್ಣನಾಗೆ ನಮದಿಂತಱಯಂ... ದಷ್ಟನ ಸಾವು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೯). [ಸಂ.]

ಕುವಲ (ನಾ). ೧. ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಆದರ ಹಣ್ಣು: "ಕುವಲಂ, ಛಿಣಲಂ, ಸೌವೀರಂ, ಬದರಂ, ಕೋಲಂ, ಎಳಚಿಹಣ್ಣು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೫). ೨. ನೈದಿಲೆ: (ಕ). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯ, **ಕುವಳಯ** (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಕಮಲ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಕುವಲಯಕ್ಕಾಮನಂ ನಿಜತನು ಶ್ಯಾಮನಂ (ಕೃ ಮಭಾ. ೧೯-೨೨) ; ಕುವಲಯದಳದಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವನಾಂತು (ಛಾಸಾಕಾ. ೧). ೨. ಬಿಳಿಯ ಕಮಲ; ಬೆಳ್ವಾವರೆ: ಆಕಯ ಕಣ್ಣು ಬೆಳ್ವಗಲ್ ಪಸರಿಸೆ ತುಂಬಿಗಳ್ ಕುವಲಯಂಗಳ್ ಅರಳ್ವಂತೆ ಗೆತ್ತು ಮಕ್ಕೆಯುಂ ಮುಸುಜುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೩) ; ಕುವಲಯಳ್ಕಮ್ಮತಾಂಬು . . . ಬಿರಿಗೆಯಾಗಿ (ಪಂಪರ. ೧೪-೧೦೬) ; ಕುವಲಯ ಮಾಲೆಯ ಪೋಲ್ವುದು ನಯನವು, ಪೊಗಲ್ವುದು ಶಶಿಯನು ಮುಖವು (ಇಂಆಾಪ. ೧೭೪-೫೭). ೩. ಭೂಮಿಯ ಮಂಡಲಂ. ೫, ೩ : ಧರೆಯ ಮಂಡಲದಂತೆ ಕುವಲಯ ಯಾಸ್ತ್ರತದಿಂದೆ ನರಸಿ ಶೋಭಿಸುತಿರ್ದುದು (ಪಪಮೇ. ೪-೩೩). **ಕುವಳೆಯ**: ೧. "ನೀಲೋತ್ಪಲಂ, ಕುವಳಯಂ –ಱಂ ತಿರ್ಸ್ಯೆಯ್ಯುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯); ಹೊಗರು ಕುವಳಯ ಳಳೆಯ . . . ರವಿಯುದಯಾಚಳಕಳೆ ಬಂದ (ಕುಮ್ಮಾಕ. ೨-೧). ೧, ೨: ಕುವಳಯ ಬಾಂಧವಪಸಿನವಸಿ ಕುವಳಯಮಂ ಬೆಳಗಿ ಕುವಳಯಂ ಪೂಜಿಗೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯಪತಿ, **ಕುವಳಯಪತಿ** (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯ ಪತಿಯನುಳ್ಕ ಮೋದಯ ವಿಲಾಸಮೇ ನೊಪ್ಪುವಂದೋ (ಅಾಂಪು. ೯೧೪). **ಕುವಳೆಯಪತಿ**: ೨. ಭೂಮಂಡಲದ ಅಧಿಪತಿ, —ರಾಜ: ಕುವಳೆಯಪತಿಯೆಂಬ ಪಂಪೆಡೆಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೭). [ಕುವಲಯ + ಪತಿ]

ಕುವಲಯಸಖ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಗಳ ಮಿತ್ರ; ಚಂದ್ರ: ಕುವಲಯ ಸಖನಿಲ್ ವ್ಯವಧನೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨). [ಕುವಲಯ + ಸಖ]

ಕುವಲಯಾಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದು; ಕೆರೆ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಆ ಧಾರ ವಾ ದ ವ ನು. ೧, ೨ : ಅನಿಮಿಷಾಶ್ರಯ ಮೂರ್ತಿಯೆನೆ ಕುವಲಯಾಧಾರಿ ಕುವಲಯಾಧಾರಿಯು ಪೋಲ್ ವಸಮಾಲಿಯೆನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮುನಿ. ೧೫-೧೨). [ಸಂ. ಕುವಲಯಾಧಾರಿನ್]

ಕುವಲಯಿತ, **ಕುವಳಯಿತ** (ಗು). ಕುವಲಯ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನುಳ್ಳ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಯುವತೀ ನಿಳಲ ಚಳುಲ ಕಾಂತಿಕುವಲ ಯಿತಾದೀಧೀಧಾಗಸಂ (ಜಂದ್ರವ. ೪-೮೨). **ಕುವಳೆಯಿತೆ**: ಕಟ್ಟ ಬಾಳ್ಗಳ ಗೊಂ ದ ಣ ದೆಳ ಗುಗಳ ಬಳಗಂಗಳೊಳಾಗಸವಳಯಮೆಲ್ಲಂ ಕುವಳೆಯಿತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಪು. ೪-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣ ಕೇಶಿಪಲ್ಲಿ ಕೈಮುಗಿದು (ವೀಕೃತ. ೭-೬-೪). [ಸಂ. ಕುವಲಯೇಕ್ಷಣಾ (ಕುವಲಯ + ಈಕ್ಷಣ + –ಎ)]

ಕುವಲಾಲ, **ಕುವಳಾಲ**, **ಕೊವಳಲ** **ಕೋಳಾಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೋಲಾರ: ಕುವಲಾಲ ತ್ವಸಕಾರಕ್ಕೆ ಇಳವನ್ಪಟುವಪ್ಪ ಪುತ್ರಿಣಿ ಪಿರಿದನ್ನಾ ಮಲಿಪಿತಾ ಪ್ಪಟ್ಟ ಕಾಂ (ಸ್ಮಆರಿ. ೧೧೩೬, ೧-೨೯ ; 570). **ಕುವಳಾಲ**: ಪೊಳಲ್ ಕುವಳಾಲಮಾಂ (ಎಳ. VII, ಶಿವನೊ. ೪-೩೩ ; 1122).

ಕೊವಳಲ: ಕಾದುವಟ್ಟ ಕೊವಳಲದುಳ್ ಏಱಿದೋರ್ (ಎಕ. X, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೫; 750). **ಕೋಳಾಲ:** ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸದಿಂ ಕೋಳಾಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಸುಖದಿಂ ರಾಜ್ಯಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೯; 1122); ಕೋಳಾಲ ಗ್ರಾಮೇ (ಎಇ. VI, ೧೪-೭; ?); ಬಳಲಾಪುರ ಬೆಂಗಳೂರು ಕೋಳಾಲದಿಳೆ ಯಾಣ್ಮರುರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು (ಕಂಸವಿ. ೩-೯೨). [?]

ಕುವಲಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಲಪುರ, ಕುವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಲಪುರ, ಕೊವಳಾಳಪುರ, ಕೊವಳಾಟಿ, ಕೊಳಾಳಪುರ, ಕೋಳಾಲಪುರ, ಕೋಳಾಳಪುರ, ಕೋಟೂಲಪುರ (ನಾ). = ಕುವಲಾಲ: ಕುವಲಾಲಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೧೧-೪; 11ನೆಯ ಶತ). **ಕುವಳಾಲಪುರ:** ಕುವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲಂಗೆ (ಎಇ. VIII, ೫೮-೩; 1000). **ಕುವಳಾಳಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕುವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೩೫-೨; 930 ?). **ಕೊವಳಾಲಪುರ:** ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೮-೨; 856). ಕೊವಳಾಲಪುರವರೇಸ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೨೭-೩; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಳಪುರ:** ಕೊಙ್ಗುಣಿವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೊವಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫-೧; ಸು. 915). **ಕೊವಳಾಟಿ:** ವೊಟ್ಟರಾವ ಕೊವಳಾಟಿ ಮಹೇಶ್ವರದಿವಿಜಗ್ಗಟವಲ್ಲಹ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೬; 780). **ಕೊಳಾಳಪುರ:** ಕೊಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರ ನನ್ದಗಿರಿನಾಥ (ಇಆ. XIV, ೭೬-೩; 899). **ಕೋಳಾಲಪುರ:** ಕೋಳಾಲಪುರವರೇಶ್ವರನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸಿ. ೨೧೫-೧; 890). **ಕೋಳಾಳಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಂ ಕೋಳಾಳಪುರವರೇಶ್ವರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೩; 1055). **ಕೋಟೂಲಪುರ:** ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೋಟೂಲಪುರ ಪರಮೇಶ್ವರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೧; X-೧೪೨; 967).

[ಕುವಲಾಲ + ಪುರ$_3$]

ಕುವಲಿ, ಕುವಳಿ (ನಾ). ಎಲಚಿಗಿಡ; ಬೋರೆಗಿಡ; ಬದರೀವೃಕ್ಷ: "ಬದರೀ, ಕುವಲೀ, ಕರ್ಕಂಧೂ: -ಈ ೩ ಬೋರೆಗಿಡದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೨-೪೧). **ಕುವಳಿ:** "ಎರದ ತರು ಕರ್ಕಂಧು ಬದರಿ ಕುವಳಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧). 'ಕೋಲ್ಲಿ$_2$' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಕುವಲೀ]

ಕುವಳಯ 'ಕುವಲಯ' ನೋ.

ಕುವಳಯಪತಿ 'ಕುವಲಯಪತಿ' ನೋ.

ಕುವಳಯಬಂಧು (ನಾ). ೧. ಕುವಲಯಸಖ; ಚಂದ್ರ. ೨. ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಬಂಧುವಾದವನು. ೧, ೨: ಕುವಳಯಬಂಧುವಾಗಿಯುಮಿನಂ . . . ಉದಾತ್ತ ಸಂಭವನೆನಿಸಿರ್ದು ಮತ್ತಮವಿರುದ್ಧ ಗುಣೋನ್ನತನಾ[ದನಾ]ನೃಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೭).

[ಕುವಳಯ (= ಕುವಲಯ) + ಬಂಧು]

ಕುವಳಯಿತ 'ಕುವಲಯಿತ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕುವಳಾಲಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕುವಳಿ 'ಕುವಲಿ' ನೋ.

ಕುವಾಕ್ಛ್ರುತ (ನಾ). ಚಾಡಿಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವವನು: "ಕುವಾಕ್ಛ್ರುತನೆನಲು ಚಹಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ. (ಕುವಾಚ್ + ಶ್ರುತ]

ಕುವಾಡ (ನಾ). (?): ಹತ್ತರ ಹಸಿ(ಸು)ಗೆಯಲಚ್ಚಾದ ಪರಿಗಳ ನೀವೆತ್ತ ಬಲ್ಲಿರೋ! ಗಣಿತದ ಗುಣಿತ(ದ)ವ ನಾಲ್ಕು ಬಂದಡೆ ಕಳೆ, ಐದು ಬಂದಡೆ ನಂದಿ ಆಱು ಬಂದಡೆ ಜಾಗರ, ಏಳು ಬಂದಲ್ಲಿಗೈದು, ಜಾಣರೆಂಬುವರಿಗೆ ಕುವಾಡ ಸಿಮ್ಮಲಿಗೆಯ ಚನ್ನರಾಮನೆಂಬ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಜೂಜುಗೊಳ್ಳದು ನಿಲ್ಲು (ಸರ್ವವ. ೧೬೯-೭೯೯). [?]

ಕುವಾಡಯೋಗ, ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ (ನಾ). (?): ಕೂರ್ಮನ ಗತಿಯ ಕುವಾ[ಪಾಠಾಂ. ವ್ವಾ]ಡ ಯೋಗವು ಕುಹಕವಾದಿಗಳವಡದು (ಲಿಂಗಲೀ. ೩೭೧-೧೭). **ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುವಾಡ + ಯೋಗ]

ಕುವಾದ (ಗು). ೧. ಹೀಗಳೆಯುವ; ನಿಂದಿಸುವ: (ಕ). (ನಾ). ೨. ಕೆಟ್ಟಮಾತು; ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ: (ಕ). ೩. ಕೆಟ್ಟವಾದ; ಕುತರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕುವಾದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ವಿತಂಡವಾದಿ: ಗುಣವರ್ಮನೊಳ್ ಸಮಂ ಬರ್ಪವರಾರ್ ಕವಿತೆಯೊಳಂ ಗಮಕದೊಳಂ ಕುವಾದಿವಿಜಯದೊಳಮಮೃತವಾಗ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೬೪).

[ಸಂ. ಕುವಾದಿನ್]

ಕುವಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮಂದಸ್ವರಂ ಬೆರೆಯೆ ಕುವಿದು ನಿಜಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಸಾರ್ದುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೬); ಕುವಿದ ಬಗೆಯಳಲುರಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿವುದೊಮ್ಮೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೧-೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂ, ಕೂವು (ಕೂಲಿ); ತೆಲು. ಕೂಯ ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕುವಿಂದ (ನಾ). ನೆಯ್ಗೆ ಕೆಲಸದವನು; ನೇಕಾರ: ಸೌವರ್ಣಕರಾಗಿ ಕುವಿಂದರಾಗಿ . . . ಪುಟ್ಟುವರು (ಶೇಷಧ. ೧೮-೨೩). [ಸಂ.]

ಕುವಿಂದಕ (ನಾ). = ಕುವಿಂದ: "ತಂತುವಾಯಃ, ಕುವಿಂದಕ: -ಈ ೨ ಸಾಲಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೬); "ಸಾಳೆಯ ಕುವಿಂದಕನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ: "ಗಂಧಬಹುಳಾ-ಕಗ್ಗೊರಲೆ, ಕುವಿಕಿಲಗೆಡ್ಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೭). [ಕುವಿಕಿಲ್ಯ + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕುವಿಚಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಯೋಚನೆ; ದುಷ್ಟವಿಚಾರ: ಕುವಿಚಾರಗಳನ್ನೆ ಸುರಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ವಿಚಾಮಂ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುವಿಟ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಿಟ; ಕುತ್ಸಿತನಾದ ವಿಟ: ವಿಟನಱಿಗುಂ ಕುವಿಟಂ ಸ್ತ್ರೀರತರಹಸ್ಯದೊಳಗಱಿದಪನೇ (ಆದಿಪು. ೧-೨೦); ಆ ಕುವಿಟನಲ್ಲಿಂದೊಚ್ಚಿ ಹೊತ್ತಿಂಗಿಲ್ಲಿಗೆಯ್ತಂದು (ಬಸಪು. ೨೮-೪೨). [ಸಂ.]

ಕುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಿದ್ಯೆ; ದುಷ್ಟವಿದ್ಯೆ: ಖಳರು ಮೊದಲಲಿ ಕಲಿ ಮೊಳೆಯನಂಕುರಿಸುವ ಕುವಿದ್ಯಾಕಲಿತಮಾಯರು ಕರ್ಣಶಕುನಿಗಳವರ ಸಂಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೩೩). [ಸಂ. ಕುವಿದ್ಯಾ]

ಕುವಿಲಾಸಿ, ಕುವಿಳಾಸಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಲಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ದುರಾಚಾರಿ: (ಕ). **ಕುವಿಳಾಸಿ:** "ಕುಚರಂ ನಿಯತಹಾರಿ ಕುವಿಳಾಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಹಾರಿಕಂ ವಿಳಾಸಿ]ಯೆನೆ ವಕ್ರಿಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೩). [ಸಂ. ಕುವಿಲಾಸಿನ್]

ಕುವಿಳಾಸಿ 'ಕುವಿಲಾಸಿ' ನೋ.

ಕುವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ; ಜಾಲಗಾರನ ಬಲೆ: "ಆನಾಯಃ, ಜಾಳಃ, ಕುವೇಣೀ ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧಿನೀ-ಈ ೪ ಬಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೦); "ಬಲೆ ಕುವೇಣಿ ಜಾಲಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೩). ೨. ಮೀನಿನ ಬುಟ್ಟಿ. ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೆಣೆಯದ ಜಡೆ. [ಸಂ. ಕುವೇಣೀ]

ಕುವೇರ (ನಾ). = ಕುಬೇರ: "ಆ ಕುವೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ರಂ ಪೊನ್ನೊಡೆಯ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; "ನಂದಿವೃಕ್ಷ" (ಪಂಡಿತ). [ಸಂ.]

ಕುವೇರಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಸಿತಪಾಟಲಿ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿ ಗಿಡ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ]

ಕುವೇಷ (ನಾ). ಕುತ್ಸಿತವಾದ ವೇಷ; ಅಸಹ್ಯವಾದ ಉಡುಪು ತೊಡುಪು: ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕುವ್ವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕುವ್ವಾಡ, ಕೂವಾಡ (ನಾ). ಕುಚೇಷ್ಟೆ; ಕುಚೋದ್ಯ: ಕೂಳು ಹೆಚ್ಚಾದ್ರೆ ಕುವ್ವಾಡ ಹೆಚ್ಚಿತಂತೆ (ದಾ ಕೂಟ. ೮೨). **ಕೂವಾಡ**: "ಮಾಯನಂ, ಮಾಯಕಂ, ಈ ೨ ಮನದ ಕೂವಾಡಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೯೫).
[← ತೆಲು. ಕುವಾಡ, ಕುವ್ವಾಡ = ಮೋಸ, ನಟನೆ]

ಕುವ್ವಾಡಯೋಗ 'ಕುವಾಡಯೋಗ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ$_1$ 'ಕೂವೆ$_1$' ನೋ.

ಕುವ್ವೆ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಶ (ನಾ). ೧. ಹೋಮ ಹವನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೂಜಿಯಂತೆ ಮೊನೆಯುಳ್ಳ ಹುಲ್ಲು; ದರ್ಭೆ: "ಬರ್ಹಿಃ ಕುಶಂ ಕುಥಮೆನಲು ದರ್ಭೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ವಿವಾಹಗೇಹದಂತೆ ಸಮಿತ್ಕುಶ ಕುಸುಮ ಶಮೀಪಲಾಶೋಪ ಶೋಭಿತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೦೦); ಚರುಸಮಿಧೆ ಕುಶಗಳನು ಬೇಳುತ್ತಿರಲು (ಕೌಶಿಕಾ. ೧-೮೯). ೨. ನೀರು: "ಕುಶಮಪ್ಪು ಪಯ. . .ವಾರಿ ಘನರಸಮೆನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ೩. ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಶ್ರೀರಾಮನ ಹಿರಿಯಮಗನ ಹೆಸರು: ಕುಶನಳುತಿರ್ಪ ತನ್ನ ತಾಯಂ ಕಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೨೧); ಉರುತರ ಕ್ರೋಧವಿವಶಂ ಕುಶಂ ಕಡುವೇಗದಿಂ ಬಂದು (ಶೇಷರಾ. ೩೧-೧). ೫. [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಯಗಣ (∪ – –): ಕುಶಂವಾರ್ಧಿ ಪರ್ಯಾಯಮಕ್ಕುಂ ವಿರಾಮಂ ದಿಶಾಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ . . . ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಸಮಸ್ತಂ ಭುಜಂಗ ಪ್ರಯಾತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೭೭). [ಸಂ.]

ಕುಶಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಗಂಟು, —ಕಟ್ಟು: ಧರಿಸಿದ ಕಂಥೆಯ ಕುಶಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ರಾಜಿಸುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಶಲಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಿದ್ದಿ ವಿರಾಜಿಸುವ] ದಂಡ ಕರಮೆಸೆವ ಮುಂಗೈಯ ಜೋಳಿಗೆಯ (ಗುರುಚಾ. ೩-೪೦). [ಕುಶ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕುಸಜ (ನಾ). ತಾವರೆ; ಕಮಲ: ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಸ] ಜನಯನಂಗಳ ಸಮುಜ್ವಳ ದಶನ ಪಂಙ್ತಿಯ (ಬಸಪು. ೧೨-೫). [ಸಂ.]

ಕುಶತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಹದಿನಾರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕವಚಾಗಮವರಾಹತಂತ್ರ ಪಿಂಗಳಮತ, ಪಾಶಾಬಂಧ ಸಂಹಿತೆ, ದಂಡಧರತಂತ್ರ, ಕುಶ[ಪಾಠಾಂ. ಶುಕ]ತಂತ್ರ . . . ಆ ತೋದ್ಯವೆಂದು ಪ್ರೋದ್ಗೀತಾಗಮದ ಷೋಡಶಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕುಶ+ತಂತ್ರ]

ಕುಶದ (ನಾ). ಮುಗಿಲು; ಮೋಡ: ಭೋಂಕನೋಡಿ ಬಂದು ಕುಶದ ದಂತಾರ್ದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಯಿಂ (ಶೇಷರಾ. ೩೧-೨೭). [ಸಂ.]

ಕುಶದಳ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಎಸಳು; ಕುಶ ಎಂಬ ಹುಲ್ಲಿನ ಗರಿ: ಆ ಕುಶದಳಸವರ್ಣವರ್ಣಿಗೆ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಸುಮತಿಯೆಂದು ಹರಿ ಪೆಸರಿಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮೬). [ಕುಶ + ದಳ (=ದಲ)]

ಕುಶಧಿ (ನಾ). ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ: ಕುಶಧಿ ತನುಜಾನಾಥ ವಿಷಜಾತ ಜಾತನುತ ವಿಷಧರಾಭರಣ ವಿಷಧರ ಪಾಹಿಮಾಂ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೪೧); ಕುಶಧಿಯೊಳು ಚಕ್ರಮಂ ಬರೆದೆತ್ತುಮೆನೆ ಕೋಪ ಮಸಗಿ ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ನೆಗಪುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಚಾ. ೪-೧೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಶಬ್ದ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಶಬ್ದ: ವಿಲಾಸಮಂ ತೀರದೆ ಕುಶಬ್ದಮಂ ತಾರದೆ (ಮಂಗರಾ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಕುಶರ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳ, ಕುಶರ್ತ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಯೆಣ್ಣೇಮರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?]

ಕುಶಲ, ಕುಶಳ (ಗು). ೧. ಸರಿಯಾದ; ಯುಕ್ತವಾದ. ೨. ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ; ಸುಖಕರವಾದ. ೩. ಚತುರನಾದ; ಪ್ರವೀಣನಾದ (ನಾ). ೪. ಚತುರತೆ; ಚಾತುರ್ಯ: ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ಇದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸೆಯದನ್ನಕ್ಕ? ಕುಶಲದಲ್ಲಿ ರಸಿಕನಿದ್ದಡೇನು ಅದು ಎಸಗದನ್ನಕ್ಕ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೭-೪೬೦). ೫. ಚತುರನಾದವನು; ಬಲ್ಲವನು: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತನೆನಲ್ . . . ಬಲ್ಲವಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೩). ೬. ಕ್ಷೇಮ; ಸಂತೋಷ: ಶಿವಶಿವ ಕುಶಲವೇ ರುದ್ರಭಟ್ಟರೆ (ನಂಬರ. ೭-೩೩); ಮಂದಿರದ ಸುಕ್ಷೇಮ ಕುಶಲವನಂದು ಕೇಳಿದು ವೀಳೆಯವನಾ ಮಂದಿಗಿತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೨). ೭. ಸದ್ಗುಣ: (ಕಿ). ೮. ಸಮರ್ಪಕತೆ: (ಕಿ). ೯. ಚಿತ್ರದ ಪಟ್ಟಿ (?): ಹೊಸಲು ತಡೆದಾವು ಕುಸಿದು ಬಾರೆ ಹರಿಯಮ್ಮ . . . ಹೊಸಲೀಗೆ ಕುಶಲವ ಬಿಗಿಸ್ಯಾನು (ಕುಮಾಸಾಂ. ೨೫೯). **ಕುಶಳ**: ೬. ಕುಶಳಮೆ ಮಾತುಳಂಗೆ ಜಯವರ್ಮನೃಪಂಗೆ . . . ಕುಶಲಮೆ ದೇವ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೩೮). [ಸಂ.]

ಕುಶಲಕರ್ಮ (ನಾ). ಚಾತುರ್ಯದ ಕೆಲಸ; ನಯಗಾರಿಕೆಯ ಕೆಲಸ: ಶಬ್ದ, ರೇಖೆ ಬಣ್ಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಕಲಾನಿಪುಣನು ರಚಿಸಿದ ಕುಶಲಕರ್ಮದಲ್ಲಿ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬೯).
[ಕುಶಲ + ಕರ್ಮ]

ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕುಶಲಕರ್ಮ: ಜಿನಮಾತೃಗರ್ಭ ಸಂಶೋಧನಾದಿ ರಮಣೀರಹಸ್ಯ ಕುಶಲಕ್ರಿಯೆಗಂ ಬಿನದಕ್ಕಂ ಬೆಸಕಂ . . . ನೆರೆದು ನೆಗೞಿಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೫೯). [ಕುಶಲ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕುಶಲಗಾರ (ನಾ). ಚತುರನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತ; ಜಾಣ: (ಕಿ).
[ಕುಶಲ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)

ಕುಶಲಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಚತುರೆ; ಜಾಣೆ: (ಕಿ).
[ಕುಶಲಗಾರ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಶಲಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗು: ಕುಶಲಗೆಟ್ಟಾನೆಯಟ್ಟಿದರೂ ಜೈನಾಲಯ ವಶಕೆಯ್ದು ಬೇಡೆಂ ಬರಳಲಿ (ಭರಚ. ೬೧-೧೮). [ಕುಶಲ + ಕೆಡು$_1$]

ಕುಶಲಚಿತ್ರ (ನಾ). ನಯವಾಗಿ ಬರೆದ ಚಿತ್ರ; ಚೆಲುವಾದ ಚಿತ್ರ: ಹೇಮದ ರೂಪವಳಿದು ಸ್ವರೂಪವಡಗಿದಲ್ಲಿ ಕುಶಲಚಿತ್ರವೆಲ್ಲಿದ್ದಿತ್ತು (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೭-೬೬). [ಕುಶಲ + ಚಿತ್ರ]

ಕುಶಲತನ (ನಾ). ಜಾಣತನ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ: ವಿಮರ್ಶಕರು ಎತ್ತಬಹುದಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಲೇಖಕರು ತಾವೇ ಎತ್ತಿ ಕುಶಲತನದಿಂದ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೬೮). [ಕುಶಲ + -ತನ]

ಕುಶಲತೆ$_1$ (ನಾ). ನಿಪುಣತೆ; ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ: ಈಗ ನಿನ್ನ ಕೈಗಳ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಾಗು (ಅರ್ಕಮಾ. ೧೪).
[ಸಂ. ಕುಶಲತಾ]

ಕುಶಲತ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಕುಶಲತೆಯೆನಲ್ ಬಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೭). [ಕುಶ + ಲತೆ]

ಕುಶಲನಡೆ (ನಾ). ನಯವಾದ ನಡೆ: ಮಾರನಂಕದ ಮದವಾರಣಂಗಳ ಗತಿಯ ನಾಕಿಯ ಕುಶಲನಡೆ ಗಂಲಳ್ಳಿಯರಲ್ಲಿ ಕಾಣಾರಮು ಪೊರಮುಟ್ಟು ಪೋದಂತೆ ರಾಜಹಂಸಂಗಳು ಪೆರೆಸಾದುವು (ಸಪಮೋ. ೧೦-೪೬). [ಕುಶಲ + ನಡೆ]

ಕುಶಲಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಸಂತೋಷವರ್ತಮನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪತ್ರ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಪತ್ರ: ಈ ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಸುಬಪ್ರಸವವಾಗುವುದೋ ಆಗ ನನಗೆ ಕುಶಲಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕು (ಶಾಕುಂತ. ೫೫). [ಕುಶಲ + ಪತ್ರಿಕೆ]

ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಕೇಳುವುದು: ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಕಣ್ವರು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನಪೂರ್ವಕಳಾಗಿ ನಿನಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದುದರು (ಶಾಕುಂತ. ೬೫). [ಕುಶಲ + ಪ್ರಶ್ನ]

ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). = ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಶ್ರೀರಾಯು. ೧೫೫). [ಕುಶಲ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕುಶಲಮಂಟಪ (ನಾ). ಚಿತ್ರಗೆಲಸದ ಮಂಟಪ (?): ಅಸದೃಶ ಶ್ರೀ ಕುಶಲಮಂಟಪಾದಿ ಯುಕ್ತರಾಜಕಮಲಾಖ್ಯ ಪದ್ಮಕರಾಧಿರಾಮ ನೂತನೋಂಕಾರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ (ಎಕ್ಷ. ೫, ೧೬-೧೧; ೧೮೭೦). [ಕುಶಲ + ಮಂಟಪ]

ಕುಶಲವಸ್ತು (ನಾ). ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ವಸ್ತು: ಭಾರತದ ಕುಶಲವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳವರೂ ಬಯಸುವವರಾದರು (ಭಾರತ. ೬೭೭). [ಕುಶಲ + ವಸ್ತು]

ಕುಶಲವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರ: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯಂ ಬರಿಸಿ ಜಗನ್ಮತಿಸಂ ಸಂತೈಸಿ ಕುಶಲ ವಾರ್ತಾರಂಭರಮಂ ಮಿತವಪಡಿಸಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಕವಿರಾ. ೫-೮). [ಕುಶಲ + ವಾರ್ತೆ]

ಕುಶಲವಿದ್ಯ (ನಾ). ಜಾತಿಯರ್ದವ ವಿದ್ಯೆ; ಕುಶಲತೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಚಿತ್ರಕಲೆ ಮುಂತಾದುವು: ಕುಶಲವಿದ್ಯದಿ ಬದುಳುವಾತನು ವನುಧೆಯೊಳಗುತ್ತಮನು (ಭಾಶಿಾ. ೩೮-೩೬). [< ಸಂ. ಕುಶಲವಿದ್ಯಾ]

ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರದ ಮಾತುಕತೆ: ಅವನು ನೆಳ್ಳುದೋವನೊಡನೆ ಕುಶಲಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ತೊಡಗಿದನು (ಪ್ರಸರು. ೨೪೬). [ಕುಶಲ + ಸಂಭಾಷಣೆ]

ಕುಶಲಹಸ್ತ (ನಾ). ಹಸ್ತಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು: ವಿಶ್ವಶಿಲ್ಪದ ಕುಶಲ ಹಸ್ತನು ವಿಶ್ವರಕ್ಷೆಯ ಮಂತ್ರವಾದಿಯು (ಅಯ್ಯಾಸ. ೯-೨೬). [ಕುಶಲ + ಹಸ್ತ]

ಕುಶಲ್ಯ (ನಾ). ಜಾಣ್ಮೆ; ಚತುರೆ; ಬುದ್ಧಿಮತಿ: (ಕ). [ಕುಶಲ + -ಯ್ಯ]

ಕುಶಲ್ಯ (ಗು). ೧. ಚತುರನಾದ: ಕುಶಲ ವಿದ್ಯಾಳು ಬಿಡುವ ಸರಳಂತೆ (ಗೋಳುಪ. ೩೩). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೇಮವುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಕುಶಲಿನ್]

ಕುಶಲಿಕೆ (ನಾ). = ಕುಶಲತೆ: ಇವರೆಲ್ಲೂಗಾದಮನುಮಂಜಿತಮುಂ ಕುಶಲಿಕೆಮುಂ ನಂಬುಗೆಯುಮಾಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬-೨೦). [ಕುಶಲ + -ಇಕೆ]

ಕುಶಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ನಲಿಸು: ಕುಸುಮಿತ ಕುಸುಮಾಕರಯಿಂದು ನಲ್ಲಳ ಕುಶಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದ ರಾಯನೊಮ್ಮೆಮ್ಮೆ (ಭರಚ. ೧೦-೧೦). [ಕುಶಲ + -ಇಸ್ಯ್]

ಕುಶವ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: ಭಕ್ತನಿಪರಂ ನೋಡ ಪೆಸರೆಸೆದ ತಿರುನೀಲ ಕುಶವನೋರ್ವಡ (ತಿರುಕ ೬-೨೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಶವ; ತುಳು. ಕುಸವೆ]

ಕುಶಕಯನ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗುವವನು; ವಿಷ್ಣು: ದ್ವಾಪತಿಯೊಳು ಕುಶಕಯನನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಜೈಮಭಾ. ೫೯-೧೩). [ಕುಶ + ಶಯನ]

ಕುಶಸೂಚಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಕುಶಸೂಚಿ ತಾಗಿದ ಮೊಗದೊಳ್ ವ್ರಣಜರಣ ತೈಲವೆರೆಯುತೆ (ಶಾಕುಂತ. ೫೫-೯೨). [ಕುಶ + ಸೂಚಿ]

ಕುಶಳ 'ಕುಶಲ' ನೋ.

ಕುಶಾಂಕುರ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಮೊಳಕೆ, —ಮೊನೆ: ನಡೆಯುಂ ತ್ತೊಡನೆ ಕುಶಾಂಕುರಮುದಿಯೆಳ್ ತಾಗಿದುದೆನಿಪ್ಪ ನಿಂದಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೫೬-೪೭). [ಕುಶ + ಅಂಕುರ]

ಕುಶಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ದರ್ಭೆಯ ಮೊನೆ. ೨. (ಅಲಂ) ಬಹಳತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು; ಚುರುಕಾದುದು. 'ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ' ಪರಾ. [ಕುಶ + ಅಗ್ರ]

ಕುಶಾಗ್ರತೆ (ನಾ). (ಬುದ್ಧಿಯ) ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ: ಇಷ್ಟೊಸರ್ಗಲಗ್ನ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಮಂಗಳವನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಕುಶಾಗ್ರತೆ ಬಹಳ (ಗಂಮಾಯು. ೦೫). [ಸಂ. ಕುಶಾಗ್ರತಾ]

ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಬಹು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: "ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯೆನೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯುಳ್ಳವನೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಪುಂಗರಾ. ೬೨-೨೧); ಆರ್ ಗಳ ಗುಣಾರ್ಣವನಂತು ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೪); ಶೀಮುಖಾಯಕುಶಲನುಂ ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿಯುಮಪ್ಪುದಕೆರೇನುಂ ಸಂದೆಯಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೯೧-೧೩). [ಕುಶಾಗ್ರ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೨: ಆ ಪಿನ್ನ ಮಗಂದಿರ ನೋದಿನುವಲ್ಲಿ ಗೊಡಪೊಡನೆ ಬಂದವಂ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಕಲ್ಬುಂ ಮತ್ತ ಮಿವರ್ಕಳೇಗೆಯ್ವುಂ ಕಲಲಾಜರ್ (ಕಾಂಚಿಪು. ೬-೬೪ ವ); ಕುಶಾಗ್ರಮತಿಯಾದ ಹೈರದನು . . . ಏಕೂರಿ ನಡೆದಿದೆಯೆಂಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಒಡೆ. ೦೫). [ಕುಶಾಗ್ರ + ಮತಿ]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯ (ಗು). ೧. ದರ್ಭೆಯ ತುದಿಯಂತೆ ಹರಿತವಾದ. ೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ. 'ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೧: ಅಷ್ಟಗ್ರ ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಬುದ್ಧಿ ಸಮೃದ್ಧಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧಂ (ಆದಿಪು. ೨-೯ ವ). [ಕುಶಾಗ್ರೀಯ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಶಾಗ್ರೀಯಮತಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಗ್ರಬುದ್ಧಿ ೨: ಕುಶಾಗ್ರೀಯ ಮತಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿ- ೨ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯುನುಳ್ಳವಂ" (ಜಲಾಯು. ೬೧-೩೧). ಕುಶಾಗ್ರೀಯಮತಿ ಪ್ರಭಾವಂ ಬಲದೇವಂ ನಿಜಾನುಜ ಸಮೇತಂ ಗಮನೋದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೬೬ ವ). [ಕುಶಾಗ್ರೀಯ + ಮತಿ]

ಕುಶಾಮತ್ 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಕುಶಾಮತ್ತು, ಕುಶಾಮತ್, ಖುಷಾಮತಿ, ಖುಷಾಮತು (ನಾ). ೧. ಉಷಃ; ಮುಜ; ಮೋಜು: "ಅವರು ಕಿಂಪ್ಪರವಸ್ಸೆ ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗ್ತಾರಂತೆ." "ಅದೇ ಅಂತೆ ಕಣೋ, ಕುಶಾಮತ್ತು" (ಮುಕು ೧೬೭). ೨. ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಮುಖಸ್ತುತಿ: ಮಾಡುವುದು ಕುಶಾಮತ್ ಆಗುವುದು ಹುಷಾಮತ್ ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಮಲಾಮತ್ (ಗಾಡಿ). ಖುಷಾಮತಿ: ೨. ಬರಕಾಮುದ್ದೀನನು ಅವನನ್ನು 'ಖುಷಾಮತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ . . . ಮೀರ್‌ಸಾಹೆಬರೇ ಎಂದು ನುಡಿದನು (ಭುಸಾಡಿ. ೬೫೩). ಖುಷಾಮತು: (ಕ).

[← ಮರಾ. ಖುಷಾಮತ್; ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುಶಾಮದಿ]

ಕುಶಾರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ವ್ರತ (?) : ಪಾಪ ವಿನಾಶಕಾರಣ ಕುಶಾರಣಮಂ ಖಳಕರ್ಮಪಾವಕೋದ್ದೀಪನದಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆಯುಮಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೪೬-೪). [?]

ಕುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ 'ಕುಶಾಲುಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಕುಶಾಲು, ಕುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ್, ಖುಶಾಲ, ಖುಶಾಲು (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಹರ್ಷ : ಬೀಳುಕೊಡಲೈದಿದನು ಮಂತ್ರಿ ಕುಶಾಲಿ ನೊಳಗೆ (ಜಿನಭಾ. ೨೮-೧) ; ಅದಿಲಷಾಹಿಯು ಕುಶಾಲಿನಿಂದ ಸದರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಬಪ್ಪೆರು. ೮). ೨. ವಿನೋದ; ತಮಾಷೆ : ಕುಶಾಲಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ನಿಜಾ ಅಂತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೋಳಾ ಡ್ತಿಯಲ್ಲೋ (ಮಲೆಮ. ೬೦೧) ; ಪ್ರಭುಗಳು ಆಗ ಕುಶಾಲಿಗೆಂದ ಮಾತು ಸರ್ವಥಾ ನಿಜವಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೩). **ಕುಶಾಲ್** : ೨. ಕುಶಾಲ್ ಸಾಕು ಒಂದು ಪಾಡ್ದನ ಹೇಳು ಲಡ್ಮಕ್ಕ (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೬). **ಖುಶಾಲ್** : ೧. ಖುಶಾಲ್, ಹೋಗಿಬಾ (ಕಪ್ಪು ಹು. ೬೦-೨೫). **ಖುಶಾಲ** : ೩. ಕ್ಷೇಮ : "ಅಕ್ಕಾಸಾಹೇಬ, ಯಾವಾಗ ಬಂದಿರಿ ? ಎಲ್ಲಾ ಖುಶಾಲ ಹೌದಲ್ಲೊ ?" ಎಂದು ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೭). **ಖುಶಾಲು** : ೨. 'ಭಟ್ಟರೆ, ಕೋಪವೆ ? ಖುಶಾಲಿಗೆ ಎಂದೆನಲ್ಲವೆ ?' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಕೋದಂಡ. ೨೭) ; ಈಗ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಖುಶಾಲು ಮಾಡಿಯಾನು (ತ್ಯಾಗಮ ೧೭).

[ಮರಾ. ಖುಶಾಲ್ ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುಶ್‌ಹಾಲ್. / ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಶಾಲುತೋಪು (ನಾ). ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸಂತೋಷ ಪ್ರಕಟನೆ ಗಾಗಿ ಹಾರಿಸುವ ತೋಪು : ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷರ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಪ್ಪ ತ್ತೊಂದು ಕುಶಾಲುತೋಪುಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕುಶಾಲು + ತೋಪ್ಪು]

ಕುಶಾಲುಪಿರಂಗಿ, ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ (ನಾ). = ಕುಶಾಲುತೋಪು : (ಕಿ). **ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿ** : ಐದು ಕುಶಾಲ್‌ಫಿರಂಗಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ಮಹಾವಂ. I, ೩೭). [ಕುಶಾಲು + ಪಿರಂಗಿ]

ಕುಶಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಾಪೆ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ : ಈ ಕುಶಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊ (ಶಾಂತಲಾ. ೩೦೮). [ಕುಶ + ಆಸನ]

ಕುಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ಸಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಮ್ಮ ಮುಂದೋಡಿಸಿರೆ ಅಯ್ಯನಕುಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಎನೆ (ನಂಬಿರ. ೭-೬೪). ೨. ಕುಶನೆಂಬವನಬಾಣ. ೧, ೨ : ಜಗದೊಳ್ಕುಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕರಕೆ ಮೈಗೊಟ್ಟವರಂ ಮಿಗೆ ಪತಿತನಾಗ ದಿರ್ದಪನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೨೧). [ಸಂ. (ಕು + ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಕುಶ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕುಶಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹದ ಮಾಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣ. ೨. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ. [ಸಂ. ಕುಶೀ]

ಕುಶಿ$_2$ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಶಿಕ (ನಾ). ೧. ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ: "ಫಾಳಃ ಕುಶಿಕ ಉಚ್ಯತೇ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೧). ೨. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ತಾತ. 'ಕುಶಿಕತನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕುಶಿಕತನಯ (ನಾ). ಕುಶಿಕನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವಿಶ್ವಾ ಮಿತ್ರ : ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ, ಕುಶಿಕತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯-೩೫).

[ಕುಶಿಕ + ತನಯ]

ಕುಶಿಕೋದ್ಭವ (ನಾ). = ಕುಶಿಕತನಯ : ಋಷಿಗರ್ಘ್ಯಮಂ ಕೊಡಿಸಿ ಪಾಳಿಯಿಂದಡಿತಡಿಗೆ ಮಣಿಯೆ ಕುಶಿಕೋದ್ಭವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮-೧೩).

[ಕುಶಿಕ + ಉದ್ಭವ]

ಕುಶಿನಿ (ನಾ). ಹದ್ದು; ಗಿಡಗ : ಕುಶಿನಿ ಬಂದು ತನ್ನ ಮರಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಕೊಕ್ಕೊಕ್ಕೊ ಎನ್ನುವ ಹೇಂಟೆ (ನಮ್ಮನು. ೨). [?]

ಕುಶಿರ (ನಾ). ನೇಗಿಲ ಕುಡ, —ಗುಳ : "ಕುಶಿರಮೆನೆ ಪಾಳಮೆನೆ ಕುಟುಕುರ್ಣಯೆನೆ ಕುಡಿನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). ℙ ಇದು 'ಕುಶಿಕ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು. [?]

ಕುಶೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಭಾವ; ದುಶ್ಶೀಲ : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ ಕುಶೀಲ ಕುತ್ಸಿತಾಚಾರ ಕುವೇಷ ಕುದೃಷ್ಟಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೪೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಲವ (ನಾ). ೧. ಚಾರಣಕವಿ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ. ೨. ಅಭಿನಯ ಕಾರ; ನಟ : "ಶೈವಲಾಲೀ, ಶೈಲೂಷಃ; ಕುಶೀಲವಃ, . . . ನಟಃ – ಈ ೮ ನಟ್ಟವಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೮) ; ನಟನರ್ತನ ಗಾಯಕ ವಾದಕ ವಾಗ್ಜೀವನ ಕುಶೀಲವಾದಿಗಳೂ . . . ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಕೂಡದು (ಭಾರದ. ೩೬೧). [ಸಂ.]

ಕುಶೀಳೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶೀಲವುಳ್ಳವಳು; ದುರಾಚಾರಿಣಿ : ಕುಭಾಗ್ಯೆ ಕುಶೀಳೆ ಜಿಹ್ವಲಂಪಟೆ . . . ಎಂಬಟಮಟಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸತಿಯರೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪೮-೪೧ ; 1223). [< ಸಂ. ಕುಶೀಲಾ]

ಕುಶೂಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಣಜ : ಕುಶೂಲವೆಂದರೆ ಕಣಜವು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟ ಧಾನ್ಯ. ೨. ಕಣಜದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು : ತನ್ನ ತನ್ನವರ ಜೀವನಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೂರು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು ಕುಶೂಲಧಾನ್ಯನು (ಆರ್ಯಧ. ೮೬). [ಕುಶೂಲ + ಧಾನ್ಯ]

ಕುಶೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ದರ್ಭೆ : ಅಸಿಮಷಿ ಕುಶೆ (ಷು) ಪಿಡಿ ಪಿಡಿಕಲ್ ಕುಸಿಯುಂ ಮಗುಳ್ದೇನಿದು ಯೋಗಿಧರ್ಮಮೇ (ಶಬಶಂ. ೨-೧೦೮). ೨. ಮುಚ್ಚುವ ಹಲಗೆ : (ಕಿ). ೩. ಮರದ ತುಂಡು : (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಕುಶ]

ಕುಶೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕಡಿವಾಣದ ಹಗ್ಗ ; ವಾಘೆ ; ಲಗಾಮು : "ಕುಶೆ ರಶ್ಮಿಯೆನೆ ವಾಘೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧೩). [ಸಂ. ಕುಶಾ]

ಕುಶೇಶಯ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ : ಬುಧಕುಶೇಶಯೋದ್ಭೋಧಕರ ಲಸತ್ತಿಗ್ಮಕರಂ (ಆದಿಪು. ೬-೬೬) ; ಕುಶೇಶಯಂಗಳ್ಗೆ ನೀಡೆ ಕರಮಂ ಮಿತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೭) ; ಯದು ಕುಲವರಕುಶೇಶಯ ಭಾನು . . . ಹೊಕ್ಕನು ಹಸ್ತಿನಾಪುರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭ ಸೂಚನೆ). ೨. ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶಮಂ ಕುಶೇಶಯಗರ್ಭಂ ನೋಡಲ್ಕಳ್ಕಿ ಬಳ್ಕುತ್ತುಂ (ಜಗವಿ ೧-೪೭ ವ). [ಕುಶೇಶಯ + ಗರ್ಭ]

ಕುಶೇಶಯನಯನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಮಲಾಕ್ಷ; ಕೃಷ್ಣ : ರಂಜಿಸಿದಂ ಶೈಶವದೊಳಾ ಕುಶೇಶಯನಯನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩೪). [ಕುಶೇಶಯ + ನಯನ]

ಕುಶೇಶಯಲೋಚನ (ನಾ). = ಕುಶೇಶಯನಯನ : ಶೈಶವದೊಳ ಬಲೆಯರ್ಗೆ ಕುಶೇಶಯಲೋಚನನ ಮೂರ್ತಿ ಪಡೆದುದು ರಾಗಾವೇಶಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೧). [ಕುಶೇಶಯ + ಲೋಚನ]

ಕುಶೇಶಯಶರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಕಾಮ : ಈ ಶಶಿಮುಖಿಯುದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿನ್ನನೆ ಕ್ಲೇಶಪಡುವಳು ಕುಶೇಶಯ ಶರನಿಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟಿ). [ಕುಶೇಶಯ + ಶರ]

ಕುಶ್ರಮ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ; (ಲೋಕದ) ಆಯಾಸ: ಬೆಳೆಸಿರಿಯ ಭರಭಾರಿ ಕುಶ್ರಮಸಂಘ ವೈರಿ . . . ಕಾವೇರಿ ಭೋರ್ಗರೆದೆಸೆದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರೀ (ಗು). ೧. ಕುರೂಪಿಯಾದ; ಅಂದಗೇಡಿಯಾದ: ಆ ರೂಪವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತಳು ಈ ಕುಶ್ರೀ ಬಾಲಿಕೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೫). (ನಾ). ೨. ಕುರೂಪ; ಅಂದಗೇಡಿತನ: ಮುಕ್ಕಾಲಿಗಿಂತ ಮಿಕ್ಕು ಜನಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯ ಬೋಧವೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕುಶ್ರೀ ಎಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಪೀಡೆಗೊಡದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಕುಶ್ರುತ (ನಾ). ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನ: ಕುಮತಿ ಕುಶ್ರುತ ವಿಭಂಗ ಮತಿ ಶ್ರುತ ಅವಧಿ ಮನಃ ಪರ್ಯಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಜ್ಞಾನಮಷ್ಟವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್‌ಬಾಷ್, ಖುಷ್ಬಾಷ್ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ (?): ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ರೈತ ಪ್ರಜೆಗಳು ವರ್ತಕರು ಇತರ ಕುಷ್‌ಬಾಷ್ ಜನಗಳು ಲೈಸೆನ್ಸ್ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂದೂಖುಗಳನ್ನು . . . ಇಡಕೂಡದೆಂದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೫೭). **ಖುಷ್ಬಾಷ್**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೩). [?]

ಕುಷರಥ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: (ಮೈಔಗಿ. ೩೧-೬೦೩). [?]

ಕುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಷ್ಕಿ, ಖುಷ್ಕಿ (ನಾ). ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ಕಾಡಾರಂಬ: ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆ ಕುಷ್ಕಿ ಜಮೀನು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪ ನವರ ಕೈವಶವಾಯಿತು (ತಾಯಿಕ. ೬). **ಖುಷ್ಕಿ**: ನನಗೇ ನಲವತ್ತೈದು ಖುಷ್ಕಿ ಇದೆ (ಬೆಸ್ತಕ ೨೫); ಖುಷ್ಕಿಯ ನೆಲವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಇರಲಿ (ಮಹಾಗ. ೧೯೧). 'ತರಿ' ಪರಾ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಷ್ಕೀ]

ಕುಷ್ಕಿಸಾಗುವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲದ ಬೇಸಾಯ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೪).

[ಕುಷ್ಕಿ + ಸಾಗುವಳಿ]

ಕುಷ್ಟ (ನಾ). ೧. = ಕುಷ್ಠ: "ಪಾದಸ್ಫೋಟಃ ವಿಪಾದಿಕಾ ಈ ೨ ಕಾಲು ತಳವಡದಿಹ ಕುಷ್ಟದ ಪೆಸರು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೯). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುಷ್ಟರಾಗಿ ಹಸ್ತಪಾದ ನಷ್ಟರಾಗಿಯಿರಲು (ಸುಸಾರ. ೮೬-೫). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮ (ನಾ). ಗುಲ್ಮಕ್ಕೆ ಕುಷ್ಠಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೆರಕುಂ. ತುಱು ಕುಷ್ಟಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೬). [ಕುಷ್ಟ + ಗುಲ್ಮ]

ಕುಷ್ಟಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ; ಕುಂಟಿಗ; ಕುಷ್ಟಿಗನಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [?]

ಕುಷ್ಟೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟೆ. 'ಕುಷ್ಟೆವೀಱು' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ ?]

ಕುಷ್ಟೆವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟೆಹಿಡಿ; ಹುಳಿತುಹೋಗು: ಕುಷ್ಟೆವಿಟ್ಟಿ ಬಿದಿರಂತೆ ಕುಲಕ್ಷಯಮಾಗುಗುಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೬೦-೧೫; 897).

[ಕುಷ್ಟೆ + ಬೀಱು]

ಕುಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊನ್ನು ರೋಗ; ಶ್ವೇತರೋಗ; ಶ್ವಿತ್ರ: "ಕುಷ್ಠಮೆನೆ ತೊನ್ನು" (ಮಂಗರಾ.೧೧೩-೨); ಹರಿಯ ಕೈಯಲು ಹೋಗದಿಹ ದುರ್ಧರದ ಕುಷ್ಠವನಂತಪಹರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೪-೭೦); ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕುಷ್ಠ, ಅಪಸ್ಮಾರ . . . ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳು (ಸಕವೈ. ೨೨). ೨. ಕುಷ್ಠರೋಗವುಳ್ಳವನು: ಕುನಖಿ ಕುಷ್ಠ ಕುಶೀಲಕನು ಕುಬ್ಜನನು . . . ಉಪ್ಪವಡಿಸುವ ಸಮಯದೊಳಿನಿಬರನು ಕಾಣ್ಬುದು ಮಹೀಶರಿಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೦೭). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ಕೊಳಂಜ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ: ರಾಶ್ಮಿಕುಷ್ಠಂ ಬಜೆ ಪುಲಿಗಿಲಬೇರ್ ಪಿಪ್ಪಲೀಮೂಲಮಯ್ದುಪ್ಪೆರಡೋವಂ ಪಾಲೆ ಬೇವಿಂಗತಿಬಜೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧-೨೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಕುಷ್ಠಕಂದಃ - ಕುಷ್ಠಗಂಧಿ, ಚಿಕ್ಕೇಲಕ್ಕಿ ಹಸ್ತಿಕಂದ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [ಸಂ.]

ಕುಷ್ಠರೋಗ (ನಾ). = ಕುಷ್ಠ ೧: ಆ ತಪೋನಿಧಿ ಕುಷ್ಠರೋಗಪರೀತ ಬೀಭತ್ಸೆಯಲಿ ಹುದುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೪೪); ಕುಷ್ಠರೋಗದವರು ಮೆಟರುಗಂಟಿನ ರೋಗದವರು . . . ವಮನಯೋಗ್ಯರೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೨೫). [ಕುಷ್ಠ + ರೋಗ]

ಕುಷ್ಠಿ (ನಾ). ತೊನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಕುಷ್ಠರೋಗಿ: ಒಬ್ಬ ಕುಷ್ಠಿಯನ್ನೂ . . . ಗುಣಪಡಿಸಿ (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. IV ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಸಂ. ಕುಷ್ಠಿನ್]

ಕುಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ಕರುಳು; ಅಂತ್ರ: ರೋಮಾಜಿನ ಕುಷ್ಠಿಕೆಗಳ್ ಕೋಮಲವತಿರಭಸ [ವೇಗಮಾನ] ವಿಲಾಸೋದ್ದಾಮಂ ದಂಡನಿರಕ್ಷಣ ರಾಮಸಸಂ ವಿಷಮಮಾನ ನಯನೋತ್ಥಾನಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೧); ಸ್ಥೂಲಾಜಿನ ಕುಷ್ಠಿಕೆ ರೋಮಾಳಿಗಳಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೪೪).

[ಸಂ. ಕುಷ್ಠಿಕಾ]

ಕುಷ್ಮಾಂಡಕೆ (ನಾ). ಕುಂಬಳ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸ 'ಕುಸು' ನೋ.

ಕುಸಂಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಸಹವಾಸ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ, —ಸಂದಿ. ೨. ಅಶುಭವಾದ ಗ್ರಹಯೋಗ. ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಅಸಾಧುವಾದ ಸಂಧಿ. [ಸಂ.]

ಕುಸಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಅದರೊಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರವೂ ಕುಸಂಸ್ಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೩೮); ಎಷ್ಟೊಂದು ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಆ ಬಾಲಿಕೆಯರ ಮೇಲೆ (ಥೇಮ್ಸಗಂ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಕುಸಕ, ಕುಸುಕ್ಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆ (?): ಸುಕರ ಹೇಮದ ಕಲಶ ಝಲ್ಲಿಯ ನಿಕರದಿಂ ದಿವ್ಯಾಂಬರದಿ ಕೌತುಕವ ಬೀಱುದುವಾ ಪುರದ ಕುಸಕಗಳು ಕಂಗಳಿಗೆ (ಸನತ್ಕು. ೧೩-೩೦); ಮಾಳಿಗೆ ಕುಸಕ ಚಪ್ಪರ ಮನೆ ಮಾಡಗಳೋಳಿಯ ಮೇಲೆ ಬಾಲೆಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೯); ಇತ್ತರದೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಕುಸಕಗಳಿಂದತ್ಯಂತವೀಧಿ ಮೆಱೆದವು (ಅನಂಚ. ೨೫-೯೧). **ಕುಸುಕ್ಕ**: ಚಾರು ನೆಲೆವಾಡಗಳ ಕುಸುಕದ ಭಾರವಣೆ ಮಿಗೆ ನಗರವೆಸೆದಿರೆ ಕಂಡು ಬೆಱಗಾದ (ಮೈರಾಕಾ. ೧೨-೨೨); ಮುಂಗಡೆಯ ಬಾಗಿಲ್ವಾಡದೆಡೆಯ ಕುಸುಕದಲ್ಲಿ ನಿಂದಾ (ಭರಚ. ೩-೧೮). [?]

ಕುಸಕಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರಾದ ಛಾವಣಿ, —ಚಪ್ಪರ: ಒಪ್ಪುವ ಕುಸಕಚಪ್ಪರದಿ ಸತಿಯರಿರ್ದೊಪ್ಪುವನೇನ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಅನಂಚ. ೧೩-೪೨). [ಕುಸಕ + ಚಪ್ಪರ]

ಕುಸುಕುಸ 'ಕುಸು' ಪರಾ.

ಕುಸಗುಟ್ಟು 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಸಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿ; ಸೊಣಗ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕುಸಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು: ಕುಸಗೆ ಕುಸಗೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಮತ; ದುಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಕುಸಮಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಶರ] ಮದವೇದಂಡ ಕಂಠೀರವ ಬಸವ (ಬಸಪು. ೮-೧೯). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕಾಲ; ಅವೇಳೆ. [ಸಂ.]

ಕುಸರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ : ಬರಗಾಲದ ಆಹಾರ . . . ಬಿದಿರಕ್ಕಿ, ಗೋದಿಹಾರ್ಮೋನಿ, ೪ ಕುಸರಿ : ಆಡವಿ ರಾಜಾಗೀರ (ಅಥಾಗ. ೧೧ ಪಠ). [← ಮರಾ. ಕುಸರೆ]

ಕುಸಲ್ 'ಕುಸುಬಲು' ನೋ.

ಕುಸಲ (ನಾ). ೧. ಜಾತಿಯರ್ಯ; ಶೌರ್ಯ : "ಕುಸಲಮೆ ಶೌರ್ಯಂ" (ಹಚಾ. ೧೧೪೯); ವಸುಮತಿಯ ಶಿವಭಕ್ತ್ಯರ್ಚನಗಳ ಕುಸಲದೊಳ್ಮಾಡಿ ರವನು ನವಿಸ್ಮಾ ಮುಸಳಿನಿದ ಮತಿಗತಿಯಬಹುದೇ (ಪ್ರಭುಲಿಂ.೧೫-೧೩). ೨. ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ; ಚಿತ್ರಾರದ ಕೆಲಸ : ಹಸರ ಈ ಕಂಬಳಿಯ ಹಸರ ಗಂಗನ್ನ ಹಾಸ ಕುಸಲದಜ್ಜಳಿಗಿ ನಮುದಿಪ (ಲೋಕಗಣ. ೧೬-೪); ಕುಸಲದ ಗೆಜ್ಜೆ ಕೆವರಾಯ್ತು (ಕನ್ನಜಾ. ೪೭). ೩. ಸೌಖ್ಯ; ಸಂತೋಷ : "ಕುಸಲ-ಕುಶಲ = ಸೌಖ್ಯ, ಸಂತೋಷ" (ತಪ್ಪಕೋ. ೮); ಆ ಗುಬ್ಬಿ ಕುಸಲದ ನಗುವ ನಗತಾವ (ಗರಡಿ. ೬೬); ದಸರೆಗೆ ತವರಿಗೆ ಕುಸಲದಿ ನಾ ಹೋದೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೪). ೪. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ : ಕೇಳ್ದ ಕಡೆಲೆಲ್ಲಾ ಇದು ದೇವರ ಕುಸಲ, ಸೌಂತಿ ಕುಸಲ ಅಂತ್ಲೇ ಬಂಕ್ಯಣ್ಣಾ (ಹುಬ್ಬಹ. ೧೩೪). [< ಸಂ. ಕುಶಲ]

ಕುಸಲಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೆಹಸಪಡು; ನಲಿ : ಕುಸಲಂದೆತ್ತುಜೆ ಯಾಳುತಿರ್ದು ಪದಿನಾಡಾಖ್ಯಾತ ಭೂಭಾಗಮಂ (ಎಶ. IV, ಎಂಂದೂ. ೧-೪೨ ; 1654). [ಕುಸಲ + ಪೆಱು]

ಕುಸಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಶೌರ್ಯ ತೋರಿಸು : ಹಸೆಯ ಬರೆಯೋರು ಕುಸಲಿಸಿ ಬರಿದಮ್ಮ ಸಜ್ಜಮುಕ್ಕಿನ ಕಳೆ ಕೊಡಿ-ಈ ಮನೆಯ ಸಿಸು ಕುಳ್ಳಿರುವ ಜಗಲಿಗೆ (ಹಲ್ಮಿಜಾ. ೫೭). [ಕುಸಲ + -ಇಸ್ಸು]

ಕುಸಲೆ (ನಾ). ಚೆದುರೆ; ಚತುರೆಯಾದವಳು; ಕುಶಲೆ : ಬಿಸಲ ಕಳೆದು ಸಂಜೆವಣ್ ಉವಲಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆವ ದೆಲ್ಲಂಗಳನುಡಿಪ ಎಸಳಿದಿ ದುಗುಲನುಡಿಸಿದಿರೆಳವ್ಗಳ್ ಉಸಲೆ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯನು ಳಿದು (ಜಾಗಳ. ೨೬-೨೫). [< ಸಂ. ಕುಶಲಾ]

ಕುಸಳಿ (ನಾ). ಸಾಧು; ಸಂತ (?) : ಖಜ್ಜಸ್ಸುಟಿತ ನವ ಳರ್ಮಳ್ಳಂ ಯೋಗಿಸಿಯರ ಕುಸಳಿಯರೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಆ ಹಾರದಾನಕ್ಕಂ (ಎಶ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೧೭೦-೧೯ ; 1088). [?]

ಕುಸಾಲೆ, ಕುಸಲೆ, ಕಸಾಲೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು. 'ಕೆಱುಕುಸಾಲೆ' ಪರಾ. **ಕೆಸಲೆ** : (ಃ). **ಕಸಾಲ್ಪೆ**, 'ಕೆರುಕಸಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂದು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಕ್ಷೀಣಿಸು : "ಕುಸಿ ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟಶಲಾಕಾಯಾಂ ಡ" (ಕಮಧಾ); "ಕಜ್ಜದ ನೆಂದು ಕುಸಿದಂ" (ಕಮಪ. ಪರಿ. ೫); ಕಜ್ಜಮುಟ್ಟುಸಿರ್ ಕುಸಿದು . . . ಜೋಲ್ದವಧಿಮನ್ಮ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೪); ದೆಳ್ಳಂ ಕಂಡಿಲಿ ಯಂಕುಸಿರ್ ಕುಸಿದು ಳುಮಂಗಿ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೨೦); ಕುಸಿದ ಹರುಷದ ಕೊರಗಿದಾನವನ (ತೂಕಥ. ೬-೧೨-೧). ೨. ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಸೋಲು : ಅಹವದೊಳ್ ಕುಸಿದು ಪೆಱಪಿಂಗಿ ಪೇೞ್ ಮಾನವರೇ ನಿನ್ನೂಱು ವರ್ಷಮಂ ಬಜ್ಜಬರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೭೬); ಯುದ್ಧ ರಂಗದೊಳ್ ಕುಸಿಯದೆ (ಗದಾಯು. ೪-೫೯); ಕಳಾಜನಂ ಕಂಡ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಕುಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೫); ಕಲಿತನಂ ಪೊಣರ್ದಂಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯದಿರ್ಪುದೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೨-೪೦); ಮೇಲುಗ್ಗೈ ಕೀನಾಡೆ ಕುಸಿದರು ಪಾಂಡುತನಂದರು (ಕುಮ್ಮಾಸ. ೧೩-೭೦). ೩. ಜರಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ತಗ್ಗು : "ಕುಸಿಯೆನೆ ಜರಿದುದು" (ಧಾರಾ. ೫೩) ; ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಬಡಗಲು ನೆರೆದಿರಲಾ ದಿಸೆ ಕುಸಿದು ತೆಂಳ ನೆಗೆದೊಡೆ (ಸ ಪ ಪ. ೧೦-೧೧೧); ಜವಗುಂದಿ ತೆಲೆ ಕುಸಿದು ನಡೆಗೆಟ್ಟು (ಹ ಪ ಕಾ. ೧೨-೬); ಅವಸಿ ಕುಸಿದುದು ಪೆರೆದ ಸೇನೆಯ ಪಜಡಗೆ (ಉಮ್ಮಾದ್ರ್ಯ. ೯-೨೫); ಪಿನಿನಂಜ ದೆಳುತೆದೆ ಕುಸಿದ ತಲೆಯನು ನೆಗೆದು ನಲ್ಲಳ್ ಹೇಳು ಹೇಳೆಂದ (ನಾಳ್ಕಭಾ. ೯-೨೪); ಅವನ ಜಂಘಾಬಲವೆಗೆ ಕುಸಿದುಯುತು (ಳಂಬಹು. ೫೧); ನಿಂತ ಹಾಗೇ ಅಪ್ಪಾಜಿ ಕುಸಿದುಬಿಟ್ಟರು (ಚಕ್ಕದಿ. ೨೫೫). ೪. ತಗ್ಗಿಸು; ಜಾರಿಸು; ಬಾಗಿಸು : ಕೊರಲಂ ಕುಸಿಸುಂ ಕುಸ್ಮಮಕ್ಕಿರಿಸಿದ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮೋಜಿಯಂ ನೆಗಪುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬); ಅರಿಭೆಟೆ ಗಳುಕ್ಕುರಿಸೆ ಜಗ್ಗನೆ ಜರಿದು ನಿಂದವು ಕುಣವ ಕುದುರೆಗಳುರಿಳೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಕುಸಿದು ಳಕ್ಕ್ಯರಿಸಿದವು ಭೀಷ್ಮಯಲ (ಹಿಂದೂ. ೧೧-೧೭-೨). ೫. ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿರೊಡಿ ಸು : ಪರವ ಳಿಚಾಕ್ಷಂಗಳನೋಸರಿಸುಸುತ್ತುಂ ಪಿಮಿರ್ವ ಸುಯ್ಯಳಂ ಕುಸಿಯುತ್ತಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೦); ಅಪಕ್ಯಕ್ಷೆಯಂ ಕುಸಿದು ಮಾಡಿಸುವಯ್ಯುಮಣು ವ್ರತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೭). ೬. ಕೆಳು; ತೆಗೆ; ಉತ್ತಾಟಿಸು : ಪುಸಿಬನವನಮಂದು ಕೆಲದೂರ ಕುಸಿವರ್ ನಾಲಗೆಯನ್ಪಿಳ್ಳಲ್ಲೂರ್ (ಅದಿಪು. ೫-೭೭); ಪುಸಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾಲ್ಕಳ್ಳಿ ಯಾರಿಯುಮಮದ್ಯಕರಗಣ ಳಲ್ಲವ್ಯಕ್ತಮಂ ದೀರಂದಂ ಕುಸಿಗುಂ ಪುಸಿ ದೊಡವಂ ತಾಂ ಕುಸಿದಾಳ್ಗುಂ ಪೆಟ್ಟಿನುಗ್ರ ನರಕಾಗರವಡೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೦-೫). ೭. ಚಿಮ್ಮು; ಹೊಮ್ಮು (?) : ರಸದೊಳ ಮರ್ಕೆ ಬಿನ್ನಣದೊಳೆಟ್ಟಿಜೆ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯೊಳ್ ಜಲಂ ಕುಸಿವ ನಿಮುರ್ಚುವೋಜೆಯೊಳುದಾತ್ತತೆ . . . ಪೊಸಡಿಸೆ ಯೊಡಂದಿದ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ಪುವೆತ್ತೆಸೆದಿರೆ ಪೆಱ್ದುರಂಜಸದೆ (ಸು ಚ ಮಾ. ೧-೪೪). ೮. [ಗೆತೆತ] ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು : "ಆರಂಕು, ಮುಂಕು, ಕುಸಿ . . . ಇಂತಿಪತಂಕಂ ಗುಣಿಸೊಡಿಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧೧-೮).

ಕುಸಿಕುಸಿದು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ಕುಗ್ಗಿ ಕುಗ್ಗಿ; ಜರಿ ಜರಿದು : ಕುರು ಳುಲಿಲಲಂ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಪೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೬). ಕಾಲಿಡಲೆಡೆಯಲ್ಲದೆ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಕುಸಿಕುಸಿದು ಮುಂದು ವಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಭಾಮಿಣಿ. ೫೧). ೨. ಬಾಗಿಬಾಗಿ; ಹೊರಹೊರಳಿ : ಜಾರು ಜಲಸ್ಯನ ತ್ರಿಭಾಗದಿಂ ಕುಸಿಕುಸಿದನ್ನೀಕ್ಷಿಸುವಲ್ (ಕಾಂದಂಉ. ೪೪). ಕುಸಿದುಬೀಳು = ಕುಪ್ಪರಿಸಿ ಬೀಳು; ಉರುಳಿ ಬೀಳು; ಜರಿದು ಬೀಳು : ಉತ್ಸಾಹಭಂಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ದಾರಿಗಾಣದ ಶತಮಖಲ ಕುಸಿದುಬೀಳುವಂತಾಗಿತ್ತು (ಸ ಮ ಪ್ರ. ೧); ಕುಸಿದು ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಮಬಿಗಳು ಸುಟ್ಟು ಳಿತ್ಹಾಗಿ ಕಾಣುವ ಚಿಮಣಿಗಳು (ಯೋಧಪ. ೧) ; ಜಗಡೊಳಗೊಬ್ಬನು ಮೇಲೆದ್ದು ನಲಿವಂದು ಒಬ್ಬನು ಕುಸಿದು ಬೀಳುವನು (ಇಂಡಾಸ. ೭೩-೫೧).

[ದೇ ಃ ತುಳು. ಕುಸಿ ; ತೆಲು. ಕುದಿ]

ಕುಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜರಿಯುವುದು ; ಉತ್ಸಿಹ. 'ಕುಸಿ ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮನದ ಕುಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹಹೀನತೆ : "ಕುಸಿ ಇತಿ ಧಯೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೆ ಯಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಲಯಂ ಚೇತಸಃ" (ಕಬ್ದಾಸು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕುಸಿ]

ಕುಸಿ, (ನಾ). ೧. ಬಾಣಿಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಅಗುಳಿ : "ಕುಸಿ – ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ, ಕವಾಟ ಶಲಾಕಾಯಾಂ ಡ (ಆಗುಳಿ)" (ಕಮಧಾ). ೨. ಸಟ್ಟುಗ; ಸೌಟು (?) : ಕುಸಿಯಿಂಬ ಪುರಿಯೇಡಮಳಿಪಾಕಾವಲಿ ನುರಿಯಂ ಚಿಸಗೊಂಬರಾ ಪಿಡಿದಿರೆಯುಂ . . . ಜಗಳ್ಕೆ ಮಜಳಿಯಲ್ಲೆಂದಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೧-೪೪). ೩. (?) : ಬಸವನನು ಹೂಡಿದನು ಗಾಣದ ಕುಸಿಯಳಿಂದನು ಯಳ್ಳು ಹೊಯಿದನು ಹೊಸಕೊರೆಯ ಮಾಗಿದೆಳ್ಳ ಯಳ್ಳಿತ ಹಡಗಗಳಕುಂದಿ (ರೇಪಾಕಾ. ೩-೩೬). [< ಸಂ. ಕುಶಿ]

ಕುಸಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಕುಸಿಕ (ನಾ). ಉತ್ಪ್ರೇಹ ಕುಗ್ಗಿದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿ : ಕುಸಿಕಂ ಕುಸಿ ಇತಿ ಭಯೇನ ಲಜ್ಜಯಾ ವಾ ಉತ್ಸಾಹವಿಳಲಂ ಚೇತಃ ತದ್ವಾನ್ (ಕಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕುಸಿ + -ಕ್]

ಕುಸಿಕಿಜಿ 'ಕುಸುಕಿಜಿ' ನೋ.

ಕುಸಿಕು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸಿಗಾರ (ನಾ). ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕುಷಿಯಾದವನು: "ಹರ್ಷಿತಾ, ಹೃಷ್ಟಃ, ಹೃಷಕಃ ಈ 4 ಕುಸಿಗಾರಂ" (ಕಾರಕ್ಯ. ೬೧). [ಕುಸಿ (< ಖುಶಿ) + -ಗಾರ್ (< -ಕಾಜ)]

ಕುಸಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಅದುಮು; ಕೆಳಕ್ಕೊತ್ತು: ಒಡೆಯನ ಕುಸಿಗುಟ್ಟ ಪರಿರ ಹೆಟ್ಟಿಸಿ ನಾಡೆ ನುಡಿವುದರ್ಕಂ ಕುಸಿಗುಟ್ಟುವುದೆ ತಾನೆ ಶಿಷ್ಟರಿರೆ (ಭರತ. ೬೪–೭೧). [ಕುಸಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳು: ಪಟ್ಟುಳಿ ಮೂಗಿನ ಮರವುಲಪೆಟ್ಟಿಯ ಕುಸಿಗೊರಲ ಕೆಂಡುಡಿಲೆನಬರ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦); ಕುಸಿಗೊರಲಿಲಿಡೆದರ್ ಪೋಜಂಟ ಬೆರ್ ಬಾತ ಬಸಿಜಡಿಂಗಿದ ಜಳನಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೮); ಆದು ಕುಸಿಗೊರಲ್ (ಕಬದ. ೯೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿ + ಕೊರಲ್]

ಕುಸಿಗೊರಲ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತು ಳ್ಳವನು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಳಿನವನು: ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಉದಾ); ಜೆಱೆಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ (ಕಬದ. ೭೬ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೂರಿ (ಕಬ್ದಾನು. ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಅ]

ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ನಾ). ಕುಗ್ಗಿದ ಕತ್ತನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಗುಜ್ಜುಗೊರಲಿನವಳು: ಅವಳ್ ಕುಸಿಗೊರಲಿ(ಪಾಠಾಂ. ಲಿ) (ಕಬದ. ೯೯ ಪ್ರಯೋ); ಕುಸಿಗೊರಲಂ ಕುಸಿಗೊರಲಿ (ಕಬ್ದಾನು. ೩೨೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಸಿಗೊರಲ್ + -ಇ]

ಕುಸಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಒತ್ತಿಕ್ಕು: ಹೊಸಲ ಬಾಲೆಂದುವನು ಕರದಿಂ ಕುಸಿಗೊಳಿಸಿ ಜಾಜ್ವಲಿಯನೆಡೆಗೆಡೆಗೊಸರದೆದಂದು ಜಡಯೊಳ್ ಳಿಕತ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೯–೨೯). [ಕುಸಿ + ಕೊಳ್_1 + -ಇಸು]

ಕುಸಿತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಕುಸಿಬೀಳುವಿಕೆ; ಜರಿಯುವಿಕೆ: ಭೂಮಿಯು ಕುಸಿತದಿಂದಾಗಿ ಗೋಡೆ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೨. (ಧಾರಣೆ ವಾಸಿಯಲ್ಲಿ) ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಇಳಿತ: ಬೇಡಿಕೆ ಕಡಮೆಯಾದುದರಿಂದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಸಿತ ಕಂಡುಬಂತು (ರೂಢಿ). [ಕುಸಿ + -ತ್]

ಕುಸಿದಲೆ (ನಾ). ಭಾರದಿಂದ ಬಗ್ಗಿದ ತಲೆ; ಕುಸಿದ ತಲೆ: ಳಲದ ಹೂವಿನ ತೊಡಲೆಯೋ ಕುಸಿದಲೆಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಭಾರವೋ ನಿರ್ಮಳನ ಚಿತ್ತದ ಜಿಯೆ... ಕೈಗಳ ಉಳಿವುಪಾಯದ ಜೋಡ ತೊಟ್ಟುಬಲು ಪಾಂಡುಸುತನೆನೆ (ಕುಮ್ಮಾದ್ಭೂರ. ೧೬–೩೮). [ಕುಸಿ + ತಲೆ]

ಕುಸಿಪಿಷ್ಟ 'ಕುಸಿಪಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿದುಬೀಳು; ಜರಿದು ಬೀಳು; ಕುಪ್ಪರಿಸು: ಆದು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಡು. ೫–೧೨೮); ನಿನ್ನ ಜರಿತದ ಒಂದು ಮಗ್ಗುಲು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಕುಸಿದುಬಿತ್ತು (ಹಾಸುಪಾ. ೪೬–೫); ದೊಡ್ಡ ಕುತ್ತಿ ಸೊಳಗೆ ಕುಸಿದಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ಜಪಾಸ್ವಾ. ೫೦). [ಕುಸಿ + ಬೀಳ್ (< ಬೀಟ್ಟು_1)]

ಕುಸಿಯತರ (ನಾ). ಇಳಿಜಾರು ಭೂಮಿ (?) : ಕುಸಿಯರ ಅಡಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಳು ಕಂಬಳಗಡ್ಡೆ ಕುಸಿಯತರದ ಗದಿಗಳು ಜ ಒತ್ತಿನ ಕಂಬು ೧. (ಸ್ಕಾಇಇ. IX–ii, ೪೭೦–೪೬ ; 1482). [?]

ಕುಸಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಜಾಗಿರು; ಕುಳ್ಳಾಗು: ಹುಲ್ಲಿನ ಮಾಡು ಕುಸಿಯಾಗಿದ್ದು ದರಿಂದ ಜಗಲಿ ಕರುಜಗರಂಗಳ್ಳ ಳಿದಿದ್ದ ಅರಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೫೯). [ಕುಸಿ + ಆಗು]

ಕುಸಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸೋಲಿಸು: ವಾದಿಮದಗಜೇಂದ್ರಾನನ್ತನ್ನ ವಜ್ರ ನಾಂ ಕು ಡ (ಶ) ದಿಂ ಕುಸಿಯಿಸೆ (ಇಶ. VIII, ೨೧೬–೫೪ ; 10ನೆಯ ಶತ); ಅಜರಿಂ ಪಲವುಪಾಸಂಗಳ ನೋಡದೆ ದೇಹಮಂ ಕರಂ ಕುಸಿಯುಸುತುಂ(ಧರ್ಮಾಮೃ.೩-೨೬೮); ಬಳಳ ತೆರೆಯ ನಡಹರಿಯಂತ ಕುಸಿಯಿಸಿ ಜಲಜಗಂಧಿಯರು ತೋಱಿದರು (ಭರತ. ೧೩–೨೧); ಆಸಿಸಮಿವನ ಚಿತ್ತವ್ಯಸನ ನೊಲಂಗಿಗ ವಸುಧೆಯಸತಿಯ ರೆಳ್ದಿರನ್ನು ಳುಸಿಯುಸುವುದು (ಜಕಣಾ. ೧೦–೪೭). [ಕುಸಿ + -ಇಸು]

ಕುಸಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿಯುವಂತೆ ಒತ್ತು, —ಅದುಮು: ಮದಜಿಸ್ಯಂ ಭುಯಂಗಿಗಳಿಗೆ ನೆಲಕಕ್ಕಿ ಕೋಡಿರದುಮಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಪರಾರ್ (ಗದಾಯು. ೪–೨೦); ಪುಟಿವಾರ್ಕ್ಕಯಂ ಪೆಱ್ವಾರೀ ಪುಸಿವನಂ ಕುಸಿಯೊತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟಮೆಲ್ದುಂ ಬಳಸಿದ ದಸಿಯೊಳ್ತೆಗೆಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೫ ಪ). [ಕುಸಿ + ಒತ್ತು]

ಕುಸಿರಿ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಿರಿ, —ಸೌಭಾಗ್ಯ: ಅಸವಳ ದುಃಖಾಪಿ ಚಿತ್ತಾಂಗಿಯರು ಕಾಣುತಂ ಬಸವಳಿದು ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ಬಿದ್ದಳ್ಳುತ ... ಕುಸಿರಿಯುಸ್ಮೈಳಿಸುತ ಕಲೆ ಬಳರುಗಳ ಹೊಯ್ದುಸೋಳ್ಪಚಿಗಣ ಸರಂಗಳಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪರಿದಿಹುಕಿ (ಹುರಂಗ. ೮೨–೬೦). [ಕು_೨ + ಸಿರಿ]

ಕುಸಿರು 'ಕುಸುರಿ' ನೋ.

ಕುಸಿರುವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ಜಗಲಿ,—ವೇದಿಕೆ: ಹಸುರು ಮುರಿವಂಥೊಂದು ತರುವಿರ ಳು ಸಿರು ವೇ ದಿಕೆಯೆ ರುತ (ಚಂತಪ. ೧೪೮). [ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ) + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸಿರೆಲೆ (ನಾ). ನವಿರಾದ ಎಲೆ : ಸಸಿಯೊಂದು ಇಳಿಯಂತಿದೆ ಅದರ ಕುಸಿರೆಲೆಯ ತುಂಬ ಉಣ್ಣವ ಹೆಜ್ಜು (ಪಪ್ಪಕಾ. ೬೪).

[ಕುಸಿರು (< ಕುಸುರಿ) + ಎಲೆ]

ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ, ಳುಶಪಿಷ್ಟೆ, ಕುಸಿಬಿಷ್ಟೆ, ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಒಣಜಂಬು; ಒಣಡೆಮ್ಮೆ: ಕೆಸೆಮೊರು ಇಲ್ಲದೆ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು ಗಂಟಲಿಗೇ ಹೋಗುವ ದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಕುಸಿಪಿಷ್ಟೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಂಥವ ಜಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ (ಪಂಚರು. ೧೧೧). **ಕುಶಪಿಷ್ಟೆ** : "ದರ್ಪಜ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ, ಅಜಿಕ್ಷೆಯ, ತಿರಸ್ಕಾರ ಸ್ವಭಾವದ, ಕೆಟುಬಿವುರ್ಕೆಯ, ಕುಶಪಿಷ್ಟೆಯ" (supercilious. ೫೦೪೨). **ಕುಸಿಪಿಷ್ಟೆ** : ಬಹಳ 'ಕುಸಿಬಿಷ್ಟಿ ಯಾರು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಅವರು ಒಳ್ಳೆಯದು ಇಂತಹ ಹೆಜ್ಜುಗಳನ್ನೇ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೬೨). **ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ** : ಯಾರೋ ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ ಹಾಸ್ಪಿ ಆಗಿದೆ; ನಿಮ್ಮನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ (ರಂಗಣಾ. ೯೯). [< ಸಂ. ಕುಶ್ಪಿಷ್ಟ]

ಕುಸಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು; ಕುಗ್ಗು: ದಿಸೆಯಿಂದೆ ದಿಸೆಯಾವ ತಾಣಕ್ಕೆ ಹೊಡಿದ ಹೊಸಮಸೆವಕ್ಕೆ ಬಿಡ್ಡದಲಿ ಕುಸಿವೆಱ್ದು ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆಳವ ಕೀರ್ತಿಯಿ ರಂಜಿಸೆ ಕಾಮದೇವ ನಿಟ್ಟಿಸಿದ (ಮೋಚಪ. ೧೧–೬೬). [ಕುಸಿ + ಪೆಱ್ರು]

ಕುಸಿಹ (ನಾ).= ಕುಸಿತ: ಇವು ತಿಂಥಿಯ ಪಜ್ಯಾವ ವಿಳ್ಯಕಿಗಳ್ ಜಾಯಕೆಯೆಯ ತನ ಜನಪಯುವರದಿಂ ಬರ್ಪುದು... ವರ್ಧಕಿಯೆಯ ಬಳಿವ ಪಕ್ಷತೆಯೆಯ ಕುಸಿಹಂ ಸವಿನಕ್ಕತೆಯೆ ಕೆಡುವುದು (ಚಿಟಿಪ. ೫೯–೪೨). [ಕುಸಿ + -ಹ್]

ಕುಸಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸನ್ನ; ಬಳ್ಳಿ: ಜ್ವರದವರಿಗೆ ಪಥ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು ಹುರುಳಿಳಚ್ಚು... ಪಾಲುಸೊರೆ ಕುಸಿಹಾಲೆಹೊಪ್ಪ (ಸಕ್ಕ. ೧೦೨). [ಕುಸಿ + ಹಾಲ್ಕೆ]

ಕುಸೀದ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಬಡ್ಡಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ೨. ಬಡ್ಡಿ ಹಣದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: "ಕುಸೀದಂ, ವೃದ್ಧಿಜೀವನಂ – ಈ ತ ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬಾಳ್ವಂ" (ಜಲಾಯು. ೯೪–೪೯); "ಕುಸೀದನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಯುಂಬಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩–೧). ೩. ಹಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿ ಕೊಡುವ ಸಂಸ್ಥೆ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿವೆ. ಜನರು ಈ ಕುಸೀದಗಳಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಇಡಪಿಡುವರು (ಮತಂಒ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಕ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿಗೆ ಹಣ ಕೊಡುವವನು; ಸಾಲ ಕೊಡುವವನು: "ದ್ಯೂಗುಣಕಃ, ವಾರ್ಧುಷಿಕಃ, ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವಿ, ಕುಸೀದಕಃ –ಈ ೪ ಬಡ್ಡಿಗುಡುವವಂ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೩–೧೫); "ಕುಸೀದಕನು ವಾರ್ಧುಷಿಕ . . . ವೃದ್ಧ್ಯಾಜೀವನೆನೆ ಬಡ್ಡಿಗೊಡುವ ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩–೧). [ಸಂ.]

ಕುಸೀದಾಗಾರ (ನಾ). ಹಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಡ್ಡಿಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಬ್ಯಾಂಕು: ಕುಸೀದಾಗಾರ ಅಥವಾ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳು (ಭಾರದ. ೩೫೭). [ಕುಸೀದ + ಆಗಾರ]

ಕುಸೀದಿಕ (ನಾ). = ಕುಸೀದಕ: "ಕುಸೀದಿಕ – ಬಡ್ಡಿಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪನ್ನನಾದವನು" (ನಾಚರಾ. ೬). [ಸಂ.]

ಕುಸು, ಕುಸ, ಗುಸು, ಗುಸ (ನಾ). ಪಿಸುಮಾತನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. 'ಕುಸುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಸೆ. ಕುಸುಗುಟ್ಟು**' ಪರಾ. **ಗುಸ್ಸ**: (ಕ). **ಗುಸು**: (ಕ).

ಕುಸುಕುಸು, ಕುಸಕುಸ, ಗುಸಗುಸ, ಗುಸುಗುಸು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೆ ಕುಸುಕುಸು ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಂಡಿ). ಕುಸಕುಸ: (ಕ); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ . . . ಸ್ಕೂಲಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ ಎಲ್ಲರೂ ಗುಸಗುಸ (ಸ್ವಾವಿಸ್ಮೃ. ೧೬); ಸಸಿವದನೆಯರ ಮುಸಿಮುಸಿ ನಗೆಯ ಗುಸುಗುಸುಗಳೆಸರಿಲಂ (ಅನಂರಾ. ೧–೨೩–೨೬); ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಗುಸುಗುಸು ಗುಜಗುಜ (ಸುಪಸಂ. ೪೨); ಹೀಗೆ ಕದ್ದುಕದ್ದು ನೋಡಿ . . . ಗುಸುಗುಸು ಯಾಕೆ ಮಾತಾಡ್ತಿರಿ? (ಮೂಕರಾ. ೧೪೦).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಚುಕುಚು; ಮಲ. ತೆಲು. ಕುಸುಕುಸು; ತುಳು. ಕುಸುಕುಸು, ಗುಜುಗುಜ್ಜು, ಗುಜ್ಜುಗುಜ್ಜು, ಗುಸುಗುಸು]

ಕುಸುಂಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಂಕು, ಕುಸಿಕು, ಕುಸುಕ್ಕು, ಕುಸುಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಟ್ಟು; ಗುದ್ದು; ಬಾರಿಸು; ಹೊಡೆ: "ಕುಸುಕು, ಕುಸುಂಕು – ಘಾತನೇ" (ಕಮದಾ).

ಕುಸಿಕು: ೫. (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು) ಮೆತ್ತಗೆ ಕುಕ್ಕು; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು: ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಡಿಮಾಡುತ್ತೇವೆಂದು . . . ಒಂದೆರಡಾವ್ಯತ್ತಿ ಕುಸುಕಿ ಹಿಂಡುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ (ಆಯುರ್ಧ. ೧೦೨). **ಕುಸುಕ್ಕು**: ೧. ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿಕು ಕುಸುಕಿ ಕೆಡೆಮಿಟ್ಟೆ (ಹಡಕಾ. ೧೩–೧೦); ವನಕರಿಯವೊಲು ಬರೆ ಕೈಗೆ ಕೈಯಕ್ಕುಗೆಡೆ ತೆಗೆದನು ಕುಸುಕಿದನು ಯಿಳಿಗಳಿಲಿಗಿಳ್ದಂತೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨–೬೧); ಅಸಗಳಿಂದಿಱಿದು ಚಕ್ರ ದೊಳಿಟ್ಟು ಸಱಿದಿಂ ಕುಸುಕಿ (ಚಿಪಪು. ೪೪–೬೨); ಪಿನ್ನನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕುಸುಕಿ ತೀರಿಸುವೆನು (ಸು ಗು ಗಂ. ೬೧–೬). ೨. ಬೀಸುವೊಗೆದ ಕುಸುಳವ ಹಿಂದಿ ಹಿಳಿವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪–೨೯). ೩. ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು: ಬಿಸಿಲಿಂ ಳಳವಳಿ ಕುಸುಕಿ (ಹಮಚಿ. ೫೧); ವ್ಯಸನವ ಮಾಡದೆ ಮನದಿ ಕುಸುಳದಿರೆಲೆ ಪ್ರಿಯ ದಿಸೆಗೆಗ ಹೋಗುವೆ (ಹಮಚಿ. ೬೯). **ಕುಸುಗು**: ೪. ಜಾರು; ಜಾರಿಬೀಳು: ವಸುಧೆತಾಳಳಲೆಲ್ಲಿ ವ್ಯಸನ ಕಶ್ಯಾರ್ಣವದಿ ಕುಸುಗಿ ಮುಗುಗುತಲಿವರು (ಹಮಚಿ. ೨೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಚಕ್ಕು; ತುಳು. ಕುರ್ಕಾವುನಿ; ತೆಲು. ಗುಂಜು]

ಕುಸುಂಕುಱು, ಕುಸುಂಕಱು, ಕುಸುಳಱು, ಕುಸುಱುರು, ಕುಸುಱು ಕುಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಿಡುಬಳ್ಳಗಳಿಂದ ಬಿತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ; ಇಡುಕುರು; ಹೊದರು: ಕುಬ್ಜಾಮ್ರುಕುಜದ ಬೀಜ್ಯೊಂದಿನ ಪಸುರಲೆಯ ಕುಸುಂಕು ಜೊಳಕಿ . . . ಕಪಿವಜ್ಜಂ ಪೀಱಿಯಲೊಡನೆ (ಅರ್ಥಶೇ.೬–೪೦ ವ); ತಲೆಯುದ್ದಮಾಗಿ ತುಱುಗಿ ಬೆಳೆದೊಱಲಿ ರಾಜಶಾಸ್ತ್ರದ ಕುಸುಂಕು ಜೊಳಕಿಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೫–೪೨ ವ); ಸರಸಿಜಪತ್ರ ಕೋಟಿಯು ಕುಸುಂಕುಜಶಸ್ತ್ರ ಲೀದುಯ್ದು ಕಾಂತಕೊಳ್ ನೆರೆದು (ಜಂ ದ್ರ ಪು. ೯–೧೧೧). **ಕುಸುಂಕಱು**: ೧. ಎಸಳ ಕುಸುಂಕುಜೊಳ್ಕುಸುಂಬಿಟ್ಟು (ರಾಜಕೀ. ೩–೩೬ ವ); ಕಿತ್ತಿಸಳ ಕೇಸರದ ಕುಸುಂಕುಜೊಳಕ್ಕುಸುಂಕಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೨–೬೯ ವ). **ಕುಸುಳಱು**: ೧. ಇಡಿದಡರೆಳಂದ ಕುಸು ಳಲ್ ಕಡುಗಜ್ಜುಲೆ ತಲೆಯನೆತ್ತದೊತ್ತಿರಿಸದೆ (ಕಾಂ ಕಿತ. ೬–೧೧೪). **ಕುಸುಱುರು**: ೩. ಸಂದು; ಮೂಲೆ: ಮಸುಮತಿಯೊಳಗಿಱ್ಕಿಂಟು [ಂದ]ಸೆಗಳ ಕುಸುಱುರುಮನೆಯ್ದುಮಾಡದೆಮತ್ತಂ ಐ[೩]ರುಹಗರ್ಭಾಣ್ಣಕ್ಕಂ ಪಸರಿಸಿದುದು[೪೯]ರ್ ನೆಟ್ಟಿನನುಪಮ ಕವಿಯಾ (ಎಇ. X, ೧೫೯–೨೫; ೩೭೨). **ಕುಸುಱುಱು**: ೨. ಕಳ್ಳಬರ್ದನೆಂದು ಕೋಣೆಯಿಟ್ಟಡೆ ಕುಸುಱುಜಱೊಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೬೫). [?]

ಕುಸುಂಬ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಾ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬಿ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಂಬೆ, ಕುಸಂಬಿ, ಕುಸುಂಬ, ಕುಸುಂದಾ, ಕುಸುಂಬಿ, ಕುಸುಬಿ, ಕುಸುಬೆ, ಕುಸುಮೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅದರ ಬೀಜ: "ಕುಸುಂಭ–ಕುಸುಂಬೆ" (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಮೊಸರ ರಸದೊಳ್ ಕುಸುಂಬೆಯ ಪೊಸಪೂವಂ ಕರ್ಚಿ ಗಂಧಮಂ ತೆಗೆದಿರಲಾಜಿಸಿ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೬೨); ಜಪಾಪ್ರಸವದ ಕೆಂಪಂಬರಿಸಿ ಕುಸುಂಬೆಯನೂಡಿ ಲಸದ್ಭಿದ್ರುಮದ ರುಚಿಯನ್ನೊತ್ತಿ (ಜ ಯ ಕಾ. ೬–೨೬); ಮಿಸುಪ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಕುಸುಂಬೆಯು ಜಾಳಿ (ಗುರುಚಾ. ೬–೧೫). **ಕುಸೆಂಬಿ**: ೨. ಕುಸುಬೆ ಪೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಕೇಸರ ವರ್ಣ: ಕುಸುಂಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸುಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಪಕ್ರಿ. ೮೪). **ಕುಸುಂಬಿ**: ೧. "ಕುಸುಮೆ ಕುಸುಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫–೧೬); "ತಿಳಿಯಲು ಕುಸುಂಬಮೆಸೆ ಕುಸುಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೫); ಕಡೆಗೆ ಕುಸುಂಬ ರಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆಡಕ್ಕೆ ವಿಷವನ್ನು ಬೆರೆಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಆದುಶೇ. ೧೫೭); ಸೇವಂತಿಕೆ, ಕುಸುಂಬ, ಸಚ್ಚೆ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ (ಪಮ್ಮಸು. ೨೩೮). **ಕುಸುಂಬಾ**: ೨. ಕುಸುಂಬಾ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟು (ಭಕ್ತವಿಜಾ. ೪೯). **ಕುಸುಂಬಿ**: ೨. ಅಸ್ಸಾಗಿ ಬಣ್ಣ, ಕೆಂಪುಂಜಿ ಬಣ್ಣ, ಕುಸುಂಬಿ ಬಣ್ಣ, ಕಡೇಬಣ್ಣ (ಮುಂಬವ್ಯ. ೧೧೦). **ಕುಸುಬಿ**: ೧. ಕುಸುಂಬಿಯ ಹೂವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕುಸಂಬಿಯ ಬಣ್ಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೃಪಕ್ರಿ. ೮೪). **ಕುಸುಬೆ**: ೧. ಗೊದ್ದಾಕಡಲೆ ಎಳ್ಳು ಅಗಸೆ ಕುಸುಬೆ ಹೆಸರು ಉದ್ದು ತೊಗರಿ ಹುರುಳಲ್ಲ. ಮಂಜಾತ ಧಾನ್ಯಕ್ಕೆ (ಎಇ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫–೯೪; 1382); ಕುಸುಬೆಯಂ ಉರುವಿಂದದ ಕಡುರಂಗನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೫–೬೨); ಕುಸುಬೆಯಂ ಪಿಡಿದೊಳಿರಿಸಿ ಮೋಸಮಲ್ಲಳಸಂದೆಯೆಂಬರ್ (ಪರಮ. ೪–೩೬); ಜೀರಿಗೆ ಸು ಪ್ಪ ಕುಸುಬೆ ಅರಿಸಿನ (ಸೈಜಾ. ೧೯೩, ೨೮–೨೨ ; 1751); ಹೆಸರು ಉಸುಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹುರುಳಲಂ ರುಚಿ ನೋಡುತ್ತಾ (ಸೌಗ ೧೦. ೬೩–೧೧). **ಕುಸುಮೆ**: ೧. "ತಿಳಿಯಲ್ಕು ವಸ್ತಜಮನುತ ಪತ್ರಿಕಮತಿಸೀ ನಾಮಮುಮಂ ಕುಸುಮಂ ಕುಸುಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫–೧೬). [< ಸಂ. ಕುಸುಂಭ]

ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಬೀಜವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕುಸುಂಬೆಯೆಣ್ಣೆಯಂ ಕಾಸಿಗೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೨–೨೦).
[ಕುಸುಂಬೆ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: (ಕೆಂಕವಿಟ್ಟಳಿಸಿದ ಕುಚ್ಚುಗಳು ಕುಸುಂಬೆವಟ್ಟೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಗಳು) (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯–೯).
[ಕುಸುಂಬೆ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಕುಸುಂಭ (ನಾ). ೧. = ಕುಸುಂಬೆ ೧: ಚಣಕ ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಷಪ...ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬–೭೨ವ); ತಿಳಾತಸೀ ಕುಸುಂಭಾದಿ ದಿವ್ಯೌಷಧಿಗಳುಮಂ (ಜಾವುಂಪು. ೩೩). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಕಮಂಡಲು: "ಕುಸುಂಭಂ – ಕುಸುಂಭೇ ಬಣ್ಣದ ಹುವ್ವು, ಕಮಂಡಲವೆಂಬ ಪಾತ್ರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಕ$_1$ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸಾರಣೆಗಳಿಂ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂ ಕುಸುಕದಿಂದೋರಂತೆಸೆವ ಕುರುಜಿನಿಂ (ಪದ್ಮಠಾ. ೩–೪೦); ಕುಸುಮೋಪಹಾರ ಕುಸುಕ ಗುಡಿ ತೋರಣ ಮಿಸುಪ ಕನ್ನಡಿ ಕಳಸಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೮೭); ಬಿನ್ನಾಣದ ಸುಚಿತ್ರ ಪತ್ರದ ಕುಸುಕ ದೆಸಕದಿಂ ಮೆಱೆವ ಬಾಗಿಲ್ಗಳಿಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭–೬). [?]

ಕುಸುಕ$_2$ 'ಕುಸಕ' ನೋ.

ಕುಸುಕಹಜಾರ (ನಾ). "ಕೆತ್ತನೆಗೆಲಸದಚಾವಡಿ" (ರಾಮವಿ. ಅನುವಾದ): ಕುಸು [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ಕಹಜಾರ ದಿವಾಣ ಚಾವಡಿ ಪೊಸ ಕಿಸುಗಲ್ಲ ಹರ್ಮ್ಯತತಿಗಳಿಂ (ರಾಮವಿ. ೩–೧೨೭).
[ಕುಸುಕ$_1$ + ಹಜಾರ]

ಕುಸುಕಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕಿಱಿ, ಕುಸಿಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಗುದ್ದು; ಜಜ್ಜು; ಹೊಡೆ: ಕೆಸಱೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಹೊಸಸೀರೆ ಎಂದರೆ ಅದರ ಪಾಶ ಕುಸುಕಿಱಿಯದೆ ಮಾಣ್ಬುದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೯–೨೦೧); ಕುಸುಬಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ದೈತ್ಯನ ಕುಸುಕಿಱಿದು ತಿವಿತಿವಿದು ಕೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೧–೧೧); ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಲರ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಕೆಲರ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೩೮). **ಕುಸಿಕಿಱಿ**: ಇರದೆ ನೀವಾ ಬಂಡಿಯಂ ಕುಸಿಕಿಱಿದು ಬರಲೀಸದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೬–೨೯).
[ಕುಸುಕು$_1$ (< ಕುಸುಂಕು) + ಇಱು$_1$]

ಕುಸುಕು$_1$ 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಕು$_2$ (ನಾ). ಪ್ರಕಾರ; ಗತ್ತು (?): 'ದುಂದುಮಿ'ಯು ಹೋಳಿಯ ಪದದ ಒಂದು ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕುಸುಕು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩). [?]

ಕುಸುಕುರು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱು 'ಕುಸುಂಕುಱು' ನೋ.

ಕುಸುಕುಱುಕೋಣೆ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಕೋಣೆ; ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ: ಕಲ್ಲ ಕವಿಯ ಕುಸುಕುಱ ಕೋಣೆಗಳೊಳೊತ್ತುಗೊಂಡ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಮಾರ್ತಂಡಂ ಕ್ಷೀಣಮಾದುದಂ ಪೇಟ್ದು ಪೊಱಮಡಿಸಲ್ ಪರಿವ ಪೇಱಿಗರಂತೆ ಕೇಳೀ ಕಪೋತಂಗಳ್... ಸಾರೆಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ).
[ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಕೋಣೆ$_2$]

ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮ (ನಾ). ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮ; ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧರ್ಮ: ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ಪಲರುಂ ಪೂಜಿಸುವೆಸಗುವ ದೈವಮಂ ಮಹಾಧರ್ಮಮುಮಂ ಬಿಸುಟಹಹ ನೋಡ ಕೋಣೆಯ ಕುಸುಕುಱುಧರ್ಮಮನದೆಂತು ನಂಬಿದನೀತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೦೪).
[ಕುಸುಕುಱು (< ಕುಸುಂಕುಱು) + ಧರ್ಮ]

ಕುಸುಗಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಆಲುಕುರ ಕೆಱೆ ಕುಸುಗಕೆಱೆಯ ಪುಳುಂಸೆ ಆಳರಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೩–೬೦; 9ನೆಯ ಶತ).
[ಕುಸುಗ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಸುಗು 'ಕುಸುಂಕು' ನೋ.

ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಕುಸುಗುಟ್ಟು, ಗುಸುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಮ್ಮ ತಮ್ಮೊಳಗೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಪಿಸುಮಾತು ಹೇಳು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟು: (ಕ). **ಕುಸಗುಟ್ಟು**: (ಕ). **ಗುಸುಗುಟ್ಟು**: ಮತ್ತೊಬ್ಬಾಕೆ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿದಳು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೫೪); ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಗುಸುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ಗಲಾಟೆ. ೧೧೪). [ಕುಸು + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ 'ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕುಸುಬಲು, ಕುಸಲ್ (ನಾ). = ಕುದುಪಲ್: ಕುಟ್ಟೀದಕ್ಕಿಲ್ಲಾ ಕುಸುಬಲ ಬತ್ತಿಲ್ಲವೂ (ಹುಟ್ಟಹ. ೮೭); ಒಂದು ಸೇರು ಕುಸುಬಲಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಲು ಅದೆಷ್ಟು ಟನ್ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ನನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೫೯). **ಕುಸಲ್**. 'ಕುಸಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ.
[ಕುಸುಬು$_1$ (< ಕುಸುವು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕುಸುಬಿ$_1$ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬಿ$_2$ (ನಾ). ಆಡಂಬರದವಳು; ಒಯ್ಯಾರಿ (?): ಕುಟ್ಟಲಾರದ ಕುಸುಬಿ ಬೀಸಲಾರದ ಬೆಡಗಿ ಅಟ್ಟುಣ್ಣಲಾರ್ದ ಅರಬೆಡಗಿ ನೀನೀಗ ಬಟ್ಲು ಕೊಟ್ಟೇನು ತಿರಿದುಣ್ಣೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೪೦). [?]

ಕುಸುಬಿಷ್ಟೆ 'ಕುಸಿವಿಷ್ಟೆ' ನೋ.

ಕುಸುಬು$_1$ 'ಕುಸುವು$_1$' ನೋ.

ಕುಸುಬ್ಬು$_2$, ಕುಸುಮ್ಮು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ) ಒಗೆ; ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕು; ಕುಸುಕು: ವಸ್ತ್ರಮಂ ಕುಸುಬು [ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವಲ್ಲಿಯು ತಾಡನದೊಳು ಜನನದೊಳಗೊಗೆ (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). ೨. ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು; ಬಡಿ: ಸೆಳೆಹನಂ ಸೆಳೆದು ಕೆಡಪಿ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿಯೊತ್ತಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಸುಕಿಱಿದು ಪೊಸೆದು ಪೂಳ್ವ ಸಾಹಸಿತನಕೆ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ); ಘಲ್ಲಿಸಿ ಕುಸುಬಿ ಕುಕ್ಕುಱಿಸಿ ಕುಮ್ಮಿ ಕುಕ್ಕೆಯೊಳದ್ದು (ಪಿಂಡೋರ. ೨–೧೨); ಮೇಲುದ ಬರಸೆಳೆದು ತುಱುಬಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುಬಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨–೧೯). 'ಕುಸುಕು$_1$' ಪರಾ. **ಕುಸುಮ್ಮು$_1$**. 'ಕುಸುಮಾರೆ' ಪರಾ. [?]

ಕುಸುಬೆ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಹೂವು; ಅರಳು; ಪುಷ್ಪ: ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನ ತಾಂಬೂಲಾನುಲೇಪ[ನ] ವಿಭೂಷಣ ಸುರಭಿ ಕುಸುಮ ದಾಮಾದಿಗಳಿಂ ಸಂತಸಂಬಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೪೩ ವ); ಕುಸುಮಾಕ್ಷತ ಫಲಹಸ್ತಂ ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೧–೩೭); ಹರಿಚಂದನ ಕುಸುಮಂಗಳನಿರದ ಮರರ್ಸೂಸೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೧೨). ೨. ಹೂವಿನ ಎಸಳು, —ದಳ: "ಪುಷ್ಪಮುಕುಟ, ಹೂವಿನ ಕುಸುಮ" (ಪಾರಿನಿ. ೨೩). ೩. ಕಿತ್ತಲೆ, ನಿಂಬೆ ಮೊದಲಾದ ಹಣ್ಣುಗಳ ತೊಳೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಎಸಳು. ೪. ಹೆಂಗಸರ ಮುಟ್ಟು; ರಜಸ್ಸು. 'ಕುಸುಮರಕ್ತ' ಪರಾ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ಹೂವನ್ನು ಬಿಡುವ ಕಬ್ಬಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ಸಸ್ಯ; ಕಾಶಗಬ್ಬು: "ಇಕ್ಷುಶರಾ – ಕಾಶಗಬ್ಬು, ಕುಸುಮ" (ಓಷಧಿ. ೧೩). ೬. ಮುಟ್ಟಿನ ದೋಷ; ರಜೋದೋಷ: ಕರಿ ಆಡಿನ ಹಾಲು, ಗೋದಿಹಿಟ್ಟು ಮೂರು ದುಡ್ಡುತೂಕ... ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲಿಸಿ ಕೊಡಲು ಕುಸುಮ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೧ ಪರಿ). ೭. = ಕುಸುಮ ಷಟ್ಪದಿ: ಶರಕುಸುಮ ಭೋಗಭಾಮಿನಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ವಾರ್ಧ ಕಂಗಳೆಂದಾಱುತೆಱಂ...ಷಟ್ಪದಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೫–೨೦ ಅಡಿಟಿ).

೮. [ಛಂದ] ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಪ್ರತಿ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತ: "ಅಕ್ಕುಂ ಕುಸುಮಂ ತಜಜಂ ಲಗಮುಂ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಕಳಂಬ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಕಳಂಬನ ಕೇಳೀನಿಲಯದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಕುಸುಮ + ಕಳಂಬ (= ಕಲಂಬ)]

ಕುಸುಮಕುಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ರಾಶಿ, —ಮೊತ್ತ: ಕುಸುಮ ಕುಲಮಂ ಮುತ್ತಿ ಝೇಂಕರಿಪ ತುಂಬಿಯಿಂ (ತಿರುರ. ೨). [ಕುಸುಮ + ಕುಲ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲು: ಮೋಹರಾಜ ನುದ್ದಂಡ ಸೇನಾನಾಯಕರು ಮಂಡಲಪತಿ ನೋಡೆಂದು ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡವ ಪಿಡಿದನುವಾಗಿ (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೨೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ. 'ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ' ಪರಾ. [ಕುಸುಮ + ಕೋದಂಡ]

ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣ (ನಾ). (ತನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ) ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಭಯ ಅಥವಾ ದುಗುಡವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಅತಿಸುಂದರ: ಗುಂಡಾಕ್ರಿ ಭೈರವಿಯಿಂದ ಕುಸುಮಕೋದಂಡದಲ್ಲಣನ ಪಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೧-೮೦). [ಕುಸುಮಕೋದಂಡ + ತಲ್ಲಣ]

ಕುಸುಮಧನ್ವ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಬಂದಡರ್ದಂ ಜಯರವದೊಳಾ ಸುಧನ್ವಂ ತಿರಸ್ಕೃತ ಕುಸುಮ ಧನ್ವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪). [ಕುಸುಮ + ಧನ್ವ]

ಕುಸುಮಧೂಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಪರಾಗ: ವರ ಕುಸುಮಧೂಳಿಯಿಂ ಸಪಕ್ಷಪಳರಸದಿಂದೆ (ನವಮೋ. ೪-೨೫). [ಕುಸುಮ + ಧೂಳಿ (= ಧೂಲಿ)]

ಕುಸುಮಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಚಾಪ: ಮಲಂಗಿ ಸಿದ ಕುಸುಮಬಾಣಂಗಳಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೧೧ ವ). ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮಬಾಣನ ಪಿತನ ಪದಯುಗವನು ಭಜಿಸಲಿಕೆ (ಗಗತಾ. ೧೯-೨೦). [ಕುಸುಮ + ಬಾಣ]

ಕುಸುಮಭವ (ನಾ). ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಒಸೆದು ನಿದ್ರೆಯನಿತ್ತು ಲೋಕವ ಕುಸುಮಭವನುಳುಹಿದನು ಮಝು ಭಾಪೆನುತ ಬೆಱಗಾದ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦-೩೫). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಂಜರಿ (ನಾ). ಹೂಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಈತಂಗೀ ವ್ರತವಿರುದ್ಧಮಪ್ಪ ಕುಸುಮಮಂಜರಿಯೆಂತು ಬಂದುದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೫). [ಕುಸುಮ + ಮಂಜರಿ]

ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವವನು; ಮಾಲೆಗಾರ: ಕುಸುಮಮಾಲಿಕ ಹಾವಾಡಿಗರಿಂದೆಸೆವ ಹರದರ ಕೇರಿಗಳಲುಬ್ಬಿಸಿದನುಬ್ಬಿಱಿದಬ್ಬಱಿಸಿ ಕಪಿ ಹವ್ಯವಾಹನನ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೫೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಮಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳ ಸಾಲು: ಕುಸುಮಮಾಳಾ ರಾಮಮಾರಾಮಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨). ೨. ಹೂವಿನ ಮಾಲೆ; ಹೂಸರ. [ಕುಸುಮ + ಮಾಳೆ (= ಮಾಲೆ)]

ಕುಸುಮರಕ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ: ಮುಟ್ಟಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುವ ಕಾಯಿಲೆ: ಸಿಹಿ ಪಡವಲದ ಬೇರು ಮತ್ತು ನೇರಳೆ ಬೇರು ಇವು ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ರಸಹಿಂಡಿ ಅದನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಕುಸುಮ ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವೈ. ೪೩೦ ಪರಿ). [ಕುಸುಮ + ರಕ್ತ]

ಕುಸುಮರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳು; ಪರಾಗ: ತರುಶತದೊಳು ದಿರ್ವ ಕುಸುಮರಜದ ಮಂದೈಸಿ ನೆಗೆದ ಕೆಂಧೂಳಿಯಿಂದೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೩೯ ವ). [ಕುಸುಮ + ರಜ$_1$]

ಕುಸುಮರಸ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ರಸ; ಮಕರಂದ: ಅಱುವುದೇ ನೊಣ ಮಧು ಕುಸುಮರಸವ (ಬಸಪು. ೬೦-೪೩). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮರಸ ನಿರತಿಶಯಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ರಸ]

ಕುಸುಮವರ್ಷ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಆ ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಯುದಯದೊಳ್ . . . ಅಭಿನವ ಮೇರು ಮಂದಾರ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮವರ್ಷಮುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧ ವ). [ಕುಸುಮ + ವರ್ಷ$_1$]

ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ನಯನಯಂ ಕುಸುಮವಿಚಿತ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ಕಿ. ೨-೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮವಿಶಿಖ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ. ೨. = ಕುಸುಮಧನ್ವ: ಕುಸುಮವಿಶಿಖವಿಕಾರದೂರನು (ಬಸಪು. ೩೨-೨). [ಕುಸುಮ + ವಿಶಿಖ]

ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). = ಕುಸುಮವರ್ಷ: ಕುರುಬಲ ಸರಿಯೆ ಸುರಕುಲ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಿಯ ಸುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬). [ಕುಸುಮ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಕುಸುಮವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಹೂವಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ವೇದಿಕೆ, —ಜಗಲಿ: ಕುಸುಮವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ಪ ಚೈತ್ರನ ತೆಱದೆ (ನಂಬಿರ. ೩-೭೫). [ಕುಸುಮ + ವೇದಿಕೆ]

ಕುಸುಮಶರ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮವನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕುಸುಮಶರನುರವಣೆಯ ಗಾಯದಲೆಸುಗೆವಡೆದನು ಕೀಚಕನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩ ಸೂಚನೆ); ಕುಸುಮಶರನೆಂದು ನಿನಗಾರ್ಪೆಸರಿಟ್ಟರೊ (ಶಾಕುಂತ. ೩೭ ಅಡಿಟಿ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮವೃತ್ತ: ಸರಸಿರುಹದಳನಯನೆ ಕರಮೆಸೆವ ಕುಸುಮಶರ [ಪಾಠಾಂ. ರಸ] ನಿರತಿಶಯ ಮೆಂಬುದು ನಿತಾಂತಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೪). [ಕುಸುಮ + ಶರ]

ಕುಸುಮಶಿಳೀಮುಖ (ನಾ). ೧. ಕುಸುಮಬಾಣ; ಪುಷ್ಪಬಾಣ. ೨. ಹೂಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವ ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ಕುಸುಮಶಿಳೀಮುಖ ಪ್ರಚಾರಂ ವಿರಹಿತತಿಯೊಳಂ ಮಾಳತಿಯೊಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೫ ವ). ೩. = ಕುಸುಮಶರ ೧. [ಕುಸುಮ + ಶಿಳೀಮುಖ (= ಶಿಲೀಮುಖ)]

ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿ (ನಾ). [ಛಂದ] ಷಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಒಸೆಯೆ ಮೊದಲೆರಡು ನಾಲ್ಕೆಸೆವಯ್ದನೆಯ ಪದದೆ ದಶದಶ ಸುಮಾತ್ರೆ ಮೂಱಾಱನೆಯೊಳು ಮಿಸುಪ ಪದಿನೇಳು ಲಘು ರಸದಿನೆಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ಕುಸುಮಷಟ್ಪದಿಗಿಂತು ಕಮಲನಯನೇ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೨೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕುಸುಮ + ಷಟ್ಪದಿ]

ಕುಸುಮಸಂಕೋಚನ (ನಾ). ಹೂಗಳು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು: "ಕುಸುಮ ಸಂಕೋಚನದೊಳಿಲ್ಲಮೆಯೊಳಂ ಮುಗಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೧). [ಕುಸುಮ + ಸಂಕೋಚನ]

ಕುಸುಮಸಾಯಕ (ನಾ). = ಕುಸುಮಶರ: ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಚಣ್ಡ ದಣ್ಡನಾಯಕಂ ನೀತಿನಿತಂಬಿನೀ ಕುಸುಮಸಾಯಕಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೯-೧೯; 1095). [ಕುಸುಮ + ಸಾಯಕ]

ಕುಸುಮಸಾರ (ನಾ). = ಕುಸುಮರಸ: ತನ್ನ ಕೌಶಲದಿಂದ ಕುಸುಮ ಸಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೀರುವುದು ದುಂಬಿ (ರಾಕ್ಷಮು. ೩೧). [ಕುಸುಮ + ಸಾರ$_2$]

ಕುಸುಮಸ್ತಬಕ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛ: ಪೊಸತಲರ್ದ ಸಿಂಧುವಾರದ ಕುಸುಮಸ್ತಬಕಂಗಳಂದು . . . ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೪೧). [ಕುಸುಮ + ಸ್ತಬಕ]

ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮರ; ಹೂವಿನ ಮರ. ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿದಶ ಚಂದ್ರ ಹುತಾಶನಾನಿಲರುಂ ಲಗಂ ಪುದಿದುಕೊಂಡಿರೆ ವಿಶ್ರಮಂ ನಿಧಿಯೊಳ್ಪೆಡಂಗೊದವಿ ಬಂದಿರೆ . . . ಕುಸುಮಾಂಘ್ರಿಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಸುಮಾಪದಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೪೪). [ಕುಸುಮ + ಅಂಘ್ರಿಪ]

ಕುಸುಮಾಂಜನ (ನಾ). ಹಿತ್ತಾಳೆ ಭಸ್ಮದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಣ್ಣಿನ ಅಂಜನ: "ಪುಷ್ಪಂ, ಪುಷ್ಪಕೇತುಃ, ಪೌಷ್ಪಕಂ, ಕುಸುಮಾಂಜನಂ – ೩ ಕುಸುಮಾಂಜನದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೨). [ಕುಸುಮ + ಅಂಜನ]

ಕುಸುಮಾಕರ (ನಾ). ೧. ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸ್ಥಳ; ಪುಷ್ಪವಾಟಿ. ೨. ಹೂಗೊಂಚಲು. ೩. ವಸಂತ ಋತು: ಕುಸುಮಾಕರ ಸಮಯದೊಳತಿ ಮಸೃಣತರಂ ಚೂತಪೋತಕಂ ನನೆಯಿಂ ರಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಜಗವಿ. ೬-೬೪). [ಕುಸುಮ + ಆಕರ]

ಕುಸುಮಾಕೀರ್ಣ (ಗು). ಹೂವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ: ಕುಸುಮಾಕೀರ್ಣಮಾದ ಕರ್ಣಿಕಾರ ಲತೆಗಳುಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೨೦). [ಕುಸುಮ + ಆಕೀರ್ಣ]

ಕುಸುಮಾಪಚಯ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವುದು; ಬಿಡಿಸುವುದು, —ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು: ಪುನ್ನಾಗಲತಿಕೆಗಳುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ ಕುಸುಮಾಪಚಯ ಕ್ರೀಡಾವಿಳಾಸದಿಂ ತೊಟಲ್ವಲ್ಲಿ (ಆದಿಪು. ೧೧-೯೩ ವ). [ಕುಸುಮ + ಅಪಚಯ]

ಕುಸುಮಾಭ (ಗು). ಹೂವಿನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ; ಕುಸುಮಸದೃಶವಾದ: ವನಭೃತ್ಕುಂತಳೆಯಾ ಶಿರೀಷಕುಸುಮಾಭಾಂಗಕ್ಕೆ ಕಂದಂ . . . ಮಾಡಿದನಾವನಾತನೆ ವಲಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಾಮೋದ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುವಾಸನೆ, —ಕಂಪು; ಪರಿಮಳ: ಆಗಳಂತಃಪುರಕಾಂತಾ ಪ್ರಸಾಧನ ಕುಸುಮಾಮೋದಮತಿ ಪ್ರಮೋದಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೨೫ ವ). [ಕುಸುಮ + ಆಮೋದ]

ಕುಸುಮಾಯುಧ (ನಾ). ೧. ಹೂವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪುಷ್ಪಬಾಣ; ಕಾಮ: ಅತನ ರೂಪಸಂಪತ್ತಿಯಿಂ ಕುಸುಮಾಯುಧಂಗೆ ದುರ್ಜಯತ್ವಮಾದುದೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೯೧). ೨. (ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ) ಕಾಮ, —ಅನುರಾಗ (?): ಅಕೆಗೀಗಗಳೀಗಳಿಂದು ನಾಳೆ ಕುಸುಮಾಯುಧ ಪ್ರಥಮ ಪುಷ್ಪಿತಾಸಮಯಂ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೧೫). [ಕುಸುಮ + ಆಯುಧ]

ಕುಸುಮಾರೆ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವ ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ; ಗುದಿಗೆ: "ದ್ರುಘಣಃ, ಮುದ್ಗರಃ, ಘನಃ – ಈ ೩ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುಸುಮಾರೆ; ದೊಡ್ಡಹಾರೆ, ಗುದಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). [ಕುಸುಮ್ಮು$_1$ (< ಕುಸುಬ್ಬು$_2$) + ಆರೆ$_1$ (< ಪಾರೆ$_1$)]

ಕುಸುಮಾಸವ (ನಾ). ೧. = ಕುಸುಮರಸ: ಅಭಿನವ ಪಾರಿಜಾತ ಕುಸುಮಾಸವಮೊರ್ಮೊದಲುಣ್ಮೆ (ಆದಿಪು. ೨-೭೬); ನವಕುಸುಮಾಸವದೆ ಸೊಕ್ಕಿದಳಿನಿಯ ತೆಱದಿಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೪೫). ೨. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮದ್ಯ. [ಕುಸುಮ + ಆಸವ]

ಕುಸುಮಾಸಾರ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ: ಅಮರ ಕುಸುಮಾಸಾರಂ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಪೊದಟ್ಟುದು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೨). [ಕುಸುಮ + ಆಸಾರ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣ (ನಾ). ಹೂಗಳನ್ನು ಹಾಸುವುದು; ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆ: ಇದೋ . . . ಶಕುಂತಳೆಯು ಕುಸುಮಾಸ್ತರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶಿಲಾಫಲಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ, ಸಖಿಯರಿಂದ ಸಂತೈಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವಳು (ಶಾಕುಂತ. ೩೩-೧೯). [ಕುಸುಮ + ಆಸ್ತರಣ]

ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ನಿನ್ನ ವಿಗ್ರಹಕೆ ನಮಗಿಕ್ಷು ಚಾಪವಾಱಡಿವೆದೆ ಸಮಗ್ರ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೩೮); ತಪಭಂಗಕೆ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವನಣಿಗೈವನೊ ಮಾರಂ (ಮಾಂದಳಿ. ೪೯). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಆ ಸಸಿಯ ಕೋಗಿಲೆಯ ತುಂಬಿಯನಾ ಸರೋಜವ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕೈವೀಸಿದನು ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನೀ ಕೀಚಕನ ಕಗ್ಗೊಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೫೩). [ಕುಸುಮ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕುಸುಮಿತ (ಗು). ಹೂತ; ಹೂಬಿಟ್ಟ; ಪುಷ್ಪಿತ: ಕುಸುಮಿತ ಕದಂಬ ವೃಕ್ಷಂಬೊಲ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೫-೧೧); ಹರಿಣಧರಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂತಿರೆ ಕುಸುಮಿತ ಚೂತವಿತತಿ ಸೊಗಯಿಸಿತೆನಸುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೩೩); ಕುಸುಮಿತಾನೇಕ ಕುಸುಮವಲ್ಲರೀ ಪ್ರಸರವಿಸರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕುಸುಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೂವಾಗು; ಅರಳು; ವಿಕಸಿಸು: ಕುಸುಮಿಸಿದ ಕುಸುಮದೆಸಳ ಮಿಸುಗುವ ಪೊಸ ಪೊಸ ಪಸೆಯೊಳಸದಳ ಮೆಸೆಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೧೨ ವ); ಅನಿಮಿಷವಧು ಕತ್ತುರಿಗದಡಿನ ಚಳಯಂಗೊಟ್ಟಳಲ್ಲಿ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗಳ ತೆಳ್ಳನೆ ತಿಳಿದ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂಪು. ೬-೪೬). ೨. ಹೂವನ್ನು ಬಿಡು: ಉನ್ಮದ ಭೃಂಗಕುಳಕ್ಕೆ ಕಂಪುವೀಱುವ ಕುಸುಮಂಗಳಿಂ ಕುಸುಮಿಸಿತ್ತು . . . ಮನೋಜ ಮನೋರಥದ್ರುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ದುವುಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾಕ್ಷುಪಕುಜಾತ ವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಹೂಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ನೂಪುರಕ್ವಣಿತ ಸುಭಗ ವಾಮಪಾದಪ್ರಹರಣದೊಳಶೋಕತರುಗಳಂ ಕುಸುಮಿಸಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೩೦ ವ); ಧವಳ ಕಳಮಾಕ್ಷತಂಗಳಿನಳಕವಲ್ಲರಿಯಂ ಕುಸುಮಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೧೧೧ ವ). [ಕುಸುಮ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕುಸುಮ್ಮು$_1$ 'ಕುಸುಬ್ಬು$_2$' ನೋ.

ಕುಸುಮ್ಮು$_2$ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿಯದ ಬತ್ತ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು: ಕುಟ್ಟೀದ ಅಕ್ಕೀಲಿ ಕುಸುಮಾವ ತೆಗೆವಾಳು (ಜಳ್ಳಿಬಾ. ೫೩). [< ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆ$_1$ 'ಕುಸುಂಬೆ' ನೋ.

ಕುಸುಮೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟಾಗುವುದು; ರಜೋದರ್ಶನ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕುಸುಮೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೩೭). [< ಸಂ. ಕುಸುಮ]

ಕುಸುಮೆಜಾಡ್ಯ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿನ ರೋಗ; ಪ್ರದರರೋಗ: "ಪ್ರದರಃ —೧. ಮುರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಕುಸುಮೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಜಾಡ್ಯ. ೩. ಬಾಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೬). [ಕುಸುಮೆ$_2$ + ಜಾಡ್ಯ]

ಕುಸುಮೇಷು (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಬಾಣ: ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಗೆ ಪುರ್ವು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಕಣ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೩). ೨. ಹೂವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: ಆ ನಾಡು ದಿವಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೮). [ಕುಸುಮ + ಇಷು]

ಕುಳೀರಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು: ವಸಜಲಕೇತೀಯರ್ಥಿಜೊಡಿಯಂ . . . ಕುಬ್ಜಕರೀರ ಕುಳೀರ ಸಂಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೪). [ಕುಳೀರ (= ಕುಳೀರ) + ಸಂಭವ]

ಕುಳು 'ಕುಳ್ಳು' ನೋ.

ಕುಳುಂಬೆ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಗುಂಡಿ; ಕುಂಟೆ: ಜಳರಾಸಿಯಿರೆ ಕುಳುಂಬೆಯು ಪ್ರೀರಂ ಎಱೆವ (ಅವಿಧ. ೯-೧೦೮); ಅಸಮಬ್ಧದ ಕುಳುಂಬೆಯು ಪ್ರೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸೂಸುವಪ್ಪೆಗಂ(ಪಂಪಭಾ.೧೧೧-೧೩೬ಪ); ತಿಳಿವುದುಮಾ ಕದಡುವುದುಂ ಕುಳುಂಬೆಯೊಳ್ ನೆಗಱ್ದುಮದಧಿಯೊಳ್ ನೆಗಱ್ದುವುದೇ (ಕಾಂಬಾ. ೧೧-೯೫); ದಟ್ಟಡಾಡಿಸಿ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕುಳುಂಬೆಯ ಪಕ್ಕದ ಹೊದರಿನಲ್ಲಿ (ಮುಲಿಮು. ೬೧೩). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟುಮ್ಬು]

ಕುಳುಂಬೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಗಟ್ಟು; ಗುಂಡಿಯಂತಾಗು: ಕುಂಜರ ಗುರುಳುಂಬುಮಂಡಳದಿನಬ್ಬುಗು ತಂದುಂ ಕುಳುಂಬೆಗೊಂಡ ನೆತ್ತರ ಪೊಸವಣ್ಣೆಯೆಳ್ ಕೆಡಲಿ ಕಳ್ಳೆಸದಿರ್ದುವು . . . ಕೇಸಱಲ್ಗಯ ಬೀರದ ಬಿತ್ತುಗಳಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೧೦-೯೫).

[ಕುಳುಂಬೆ + ಕೊಳ್-೨]

ಕುಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಬಾರಿಯು ತ್ತಿರುವ ಕೆಡಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೆಡಿ (?): ಅಗುಳಿಲವು ಕುಳು[ಪಾಠಾಂ. ತ್]ಗಿಡಿಗಳು ಕೈಪುಗಳು (ಕವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೧); ಕುಳುಗಿಡಿಗಳಗ್ನಿಜನ ಮುಟ್ಟಿಯು ಬಳಲ್ದುರ್ ತರಿಸಿದವೊ ಪೇಳಿನಲೆಬಿದು ತಿವಿದನು ತೀವ್ರಕಟಿಯಲಿ ರಿಪುಜ ಮೂಪಕಯ್ಯ (ತೊಡಗ. ೬-೧೯-೩೬). [ಕುಳ್ಳು + ಕಿಡಿ]

ಕುಳುತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಕುಳುತ್ಥಂ – ಹುರುಳಿ" (ಶಾಶಬ್ದ. ೧೫೭); ತೀವಾರಕಿಳಕಳ ಮಸೂರಿಕಾ ಕುಳುತ್ಥ ಮುದ್ಗ ಮಾಷ . . . ಜೀರಕಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಅವಿಪ್ರ. ೩-೬೨ ವ).

[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಳುತ್ಥಕ (ನಾ). = ಕುಳುತ್ಥ: "ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೫-೧೪). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಕ]

ಕುಳುಪು (ನಾ). ತುಂಡು; ಶಕಲ; ಖಂಡ (?): ಸರಸಿಜಭವ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವ ಎರಕದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಿಳ್ಳ ಮೆಱಸಿವ ಕುಳುಪುಗಳೀ ಗಿರಿಯೊಳಿಟ್ಟಿದನೆಸೆ ತರಣೀಂದುತಾಂತವಲ್ಲಿ ಹುದುಂ (ಜ್ವಾಪ್ರಕ. ೧೮-೧೧೪). [?]

ಕುಳುಮೆ 'ಕುಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಳುಮೆತಾರ್ತಿ (ನಾ). "ಗರ್ಭಿಣಿ" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಡಿ): ತಂಗನ್ವ ನಿಗೆ ಪೂರಿ ಕುಳುಮೆತಾರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೬೨).

[ಕುಳುಮೆ (< ಕುಲಿಮೆ) + -ತಾರ್ತಿ]

ಕುಳುರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚರಿಸು; ತಿರುಗಾಡು (?): ಮೂಱುಲೋಕದಿ ತನ್ನ ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಪಾರುತ್ತ ಕುಳುರುತ್ತಾರತನು ಮಾರನುಪಪ್ರವ ಕಾಜಾವಿ ಗಾರಾಗಿಯುಂ ತೀರದ ದುಃಖವಪ್ಪೆದುವೆನು (ಪುಜ್ಯಹ.೧೧-೩೪). [?]

ಕುಳುವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳುವಾರು 'ಕುಳವಾರು' ನೋ.

ಕುಳೆ 'ಕೂಳೆ' ನೋ.

ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಆಡೊಂದು ಕುಳ್ಳ ಅಸಾಮಿ (ಅಸಾಮಿ. ೧೫). ಕಳ್ಳನ ನಂದಿದರೂ ಕುಳ್ಳನ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ). [ಕುಳ್ಳು+(< ಕುಜಳ) + -ಅ]

ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ (?): ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟಿಯಾಡುವೆವು ಮರದಲ್ಲಿ ಜಾರೆಂದೆಲ್ಲರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾಲೋಚಿಸುತಲೀ ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜಸಂಧಿ. ೭-೯).

[ಕುಳ್ಳ + ಕುಮ್ಮಟಿ (< ಕುಂಪಟ)]

ಕುಳ್ಳಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಬಂಜೆ ಕುಳ್ಳಿ ಕುಂಟೆಯವರುಗಳಂ ಕಂಡರೆ ಕಾರ್ಯನಾಶ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೮೫-೧೩).

[ಕುಳ್ಳ + -ಇ]

ಕುಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಬೆಲ್ಲದ) ಅಚ್ಚು: ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬ್ರಾತ್ಯಯ ಪಡ್ಪೆಯಂತಿರ ಬೇಕು ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕುಳ್ಳಿಯಂತಿರಬೇಕು (ವಚನ. ೫, ೧೯೩). [?]

ಕುಳ್ಳಿರ್, ಕುಳಿರ್[೧], **ಕುಳ್ಳಿರು** (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಕೆತ್ತಯ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ವಂದಿಸಿ ಭಗವರೆಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೬); ಮಂಡಮಯ ಹೇಮಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೪ ವ); ಧುರ್ವ್ಯಕ್ತಿಯರೆಲಿರಲು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧೦-೧೩); ಅರಸ್ಕಾದಿಮ್ಮನಾಸಿ ದೇಶ ಪೊಳಲು ಕುಳ್ಳಿರುತಂ (ಘನ್ಯಾಸ್ತ. ೬-೨೯); ಯುಯುತ್ಸು ಶಿಖಂಡಿ ಪ್ರತಿ ವಿಂದ್ಯಕರು ಪಾರ್ಥನನುಪಥರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕವ್ಯಾಕ. ೧೬-೬). ಕುಳಿರ್ಪ್ಪ: "ಕುಳಿರ್ – ಹುಟ್ಟುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳಿರ್)ಹೈಮೇ ಚ (ಶೀತಲವಾಗು)" (ಕಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು ಮಲ್ಲನೆಯು ತಮುವೆಲ್ಲ ಪುಲಕಾಂಬು (ನಗಕಾ. ೨-೨೨). ಕುಳಿರ್ಪು: ಧಾರುಣೀಪತಿ ಕುಳಿರ್ಪಿ ಪರಿವಾರ ಕುಳಿರಿ (ಕವ್ಯಾಗ. ೬-೧೧).

ಕುಳಿರಿಡಿಸು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಣಿಮಾಡು: ಬಂಧುಪುತ್ರಮವಾದು ದಿತ್ತ ಬಾ ದಕ್ಷಿಣಯೆಂದೊತ್ತಿಸೊಳು ಕುಳಿರಿಡಿಸಿ (ಭರಹ. ೪೭-೩೬).

[ಕುಳ್ + ಇರ್-]

ಕುಳ್ಳಿರಿಸು, ಕುಳಿರಿಸು[೧] (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ ಧೃತ್ಪರಿಕರೆಗಳಿಂ ಕುಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೨ ವ); ಬೊಪಳೆಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೬); ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ವಿನಯಮಲಿ (ತೊಡಗಾ. ೪-೬-೨೪). ಕುಳಿರಿಸಿ[೨]: ತೆಗೆದು ತಾ ಜಿಗಿಯಪ್ಪ ಕುಳಿರಿಸೆ (ಶಾತಿಕಾ. ೬೯-೨೩); ಬಳಿಬಂದರೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಚಕ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಭರಹ. ೬೯-೧೦೦).

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆಬಿಡಿತ್ತ ತಳ್ಳಿಸಿ ತನ್ನಯ ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಅಂಪಪ. ೯-೧೯೨).

[ಕುಳ್ಳಿರ್ + -ಇಸು]

ಕುಳ್ಳಿರು 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು[೧] 'ಕುಳ್ಳ' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು[೨] 'ಕುಜಳ' ನೋ.

ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮಲಿದ ಕುಪ್ಪೆ; —ಉಂಡೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪಡ್ಪತಿಯಂತೆ ಬೈಗುಳದ ಒಂದು ಲಹರಿಯವೆ ನಡೆದುಹೋಯ್ತು, ಅವಾಚ್ಯ–ಅಶ್ಲೀಲ ಭಾಷೆಯ ಕುಳ್ಳೆಗಳನ್ನ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿದ (ಮಲಿಮು. ೪೫೦). [< ಕುರುಳ್-೨?]

ಕುಳ್ಳೆಡೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎಡೆ, —ಜಾಗ; ಆಸನ: "ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಲಕರಣೆ, ಸ್ಥಳ (ಕುರ್ಚಿ, ಮನೆ, ಮೊ. ವು); ಆಸನ, ಪೀಠ, ಕುಳ್ಳೆಡೆ" (seat. ಇಂಕ); ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಬೆಮರಿಡಿದ ಹೊಗಸರಿಂದ ಕುಳ್ಳೆಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದುವು (ತೊಸು. ೨೫೪). [ಕುಳ್ + ಎಡೆ]

ಕುಸುರಿಕಡಗ (ನಾ). ಕುಸುರಿಗೆಲಸ ಮಾಡಿರುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಮೊಸರು ಮಾರುತ ಬಂದಳಾಕೆ ಕುಸುರಿಕಡಗದ ಗೊಲ್ಲಿತಿ (ನಾಪದ. ೨೧೪). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಡಗ$_1$]

ಕುಸುರಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳ್ಳು, ಜೀರಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಣ್ಣ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಸಕ್ಕರೆಪಾಕದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ: ರಾತ್ರಿ ಊಟಮಾಡಿ, ಕುಸುರಿಕಾಳು, ಎಳ್ಳು . . . ಮುಕ್ಕಿದ್ದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೨೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಳ್ಯು$_2$ (< ಕಾಳ್ಯ್$_2$)]

ಕುಸುರಿಕಿಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಿಡಿ, —ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ: ಕುಸುರಿಕಿಡಿಗಳು ಭುಗಿಲು ಭುಗಿಲೆನುತುಸುರಿಗುಬ್ಬಸ ಹುಟ್ಟಿ ಕಂಡವರಸುಗಳುಡುಗಿದುವಾರು ನಿಲುವರು ಶಕ್ತಿಯಿದಿರಿನಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨–೩೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಿಡಿ$_1$]

ಕುಸುರಿಖಂಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತುಂಡು; ಚೂರುಚೂರಾದ ಖಂಡ: ಬಿದಿರಿದಿರು ಕೊಯ್ದಲೆಗಳನು ಕಾಱಿದರು ಕರುಳನು ಕುಸುರಿಖಂಡದ ಕದಳಿಮೈಗಳ ಚೂಣಿ ಮಲಗಿತು ತಾಱುಥಟ್ಟಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭–೨೧). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಖಂಡ]

ಕುಸುರಿಗಂಡ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಖಂಡ: ಹಸಿಯ ತೊಗಲುಡಿಗೆ ಹಿಂಡಿಲುಗರುಳ ಚಲ್ಲಣಂ ಕುಸುರಿಗಂಡದ ತೊಂಗಲ್ . . . ಎಸೆಯೆ ಮಾಮಸಕದಿಂ . . . ಭೂತ ಭೇತಾಳರಾಡಿದರು (ಹಚಕಾ. ೧೨–೩೩); "ತೆಳುಮಾಂಸ ವಪೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕುಸುರಿ + ಕಂಡ$_1$]

ಕುಸುರಿಗರುಳು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕರುಳು; ತುಂಡಾದ ಕರುಳು: ಬಸಿವ ಹೊಸರುಧಿರಕ್ಕೆ ಜೋಲುವ ಕುಸುರಿಗರುಳಿಂದುದಿರುವಡಗಿನ ಬಸೆಗೆ ಬಂದೆಱಗಿದವುಲೂಕಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೪೫); ನೆರೆದು ಜಂಬುಕ ಗೃದ್ಧಸಂತತಿ . . . ಕುಸುರಿಗರುಳನು ಮೆದ್ದು ಸಲೆ ದಣಿದು (ಮೂಲರಾ. ೫–೩೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕುಸುರಿಗಾಯಿ, ಕುಸುರುಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ; ಹೀಚು; ಮಿಡಿ: (ಕಿ). **ಕುಸುರುಗಾಯಿ**: (ಕಿ). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕಾಯ್ಯ$_4$ (< ಕಾಯ್ಯ್$_4$)]

ಕುಸುರಿಗೆಲಸ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ, ಕುಸುರುಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ; ನಯನಾಜೂಕಿನ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಿಸುನಿಯ ತೊಡಿಗೆಯ ಬಿಟ್ಟು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯೧–೯); ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಮಣಿಪದಕಮನೊಪ್ಪುವ ಮುತ್ತಿನ ಸಮ ಹಾರಾವಳಿಯ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೪೬); ಒಳ್ಗನ್ನಡದ ಕಲೆಯೊ, ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಸಿಲೆಯೊ (ಹೊಂಗಳು. ೧೬–೧೦). **ಕುಸುರುಕೆಲಸ**: ಚಮತ್ಕಾರ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರವೈಖರಿ, ಕುಸುರುಕೆಲಸ – ಇವಾವುವೂ ಕಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆನಿಸವು (ಜಾನಗೀ. ೨). **ಕುಸುರುಗೆಲಸ**: ೨. ಚಿತ್ರಕಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಸೂತಿ ಕೆಲಸ: ಕುಸುರುಗೆಲಸದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಂಚುಳ್ಳ ಸೆರಗಿನ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನುಟ್ಟು (ದೂರಸ. ೮೬). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕುಸುರಿತಿರಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸುರಿದಱಿ: ಶಶಿಮುಖಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಮದ ವ್ಯಸನ ಭಾಳಾಗಿಹನು ಅವರನು ಕುಸುರಿತಿರಿದು ಯಮದೂತರೊಯ್ವುದ ನರಿಯರವರೆಂದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೨–೧೦). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಿರಿ$_2$ (< ತಿಱ್ಯ$_1$)]

ಕುಸುರಿದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುತುಂಡುಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಮುಂಗುಡಿಯ ಮೋಹರವ ಕುಸುರಿದಱಿದೆಲ್ಲರಂ ಕೊಂದು (ಹಚಕಾ. ೬–೧೬); ಕುಸುರಿದಱಿದಡಗಿನಂತೆವೊಲೆಸೆದುವು ತದ್ವನದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೭); ಕುಸುರಿದಱಿದೊಟ್ಟಿದನು ಕನಲಿದು ಕವಿವ ಕಪಿಬಲವ (ತೊರರಾ. ೬–೧೧–೧೭). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ತಱ್ಯ$_1$]

ಕುಸುರಿಮಾತು 'ಕುಸುರಿವಾತು' ನೋ.

ಕುಸುರಿವಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನುಡಿ; ನಾಜೂಕಿನ ಮಾತು: ಬಣ್ಣನೆಯ ಕುಸುರಿವಾತುಗಳಣ್ಣಂದಿರ ತೆಱದಿನನ್ನವಿನ್ನದೆನುತ್ತಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಱಿಯೆಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧–೭೦). **ಕುಸುರಿಮಾತು**: ಕಿವಿಮಾತು, ಕುಸುರಿಮಾತು, ಶ್ಲೇಷೋಕ್ತಿ, ವ್ಯಾಜೋಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಉಕ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳು . . . ಹರಟೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುವು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫). [ಕುಸುರಿ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕುಸುರಿವೆಸ (ನಾ). = ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಸುಂದರಮೆನಿಪ ಕುಸುರಿವೆಸದಿಂದರಮನೆ ಮಾಟ್ಪುದು ಮಯಂಗಮತಿವಿಸ್ಮಯಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧–೧೨೯); ಹೀರೆಯ ಪೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ನೇರಾಣಿಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೩೦); ಒಳಪೊಕ್ಕಳು ಮಿಸುನಿಯ ಕುಸುರಿವೆಸದ ಸಜ್ಜೆವನೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೮–೪). [ಕುಸುರಿ + ಬೆಸ್ಯ$_2$]

ಕುಸುರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಯಗೆಲಸಮಾಡು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಕೆಲಸಮಾಡು. ೨. ಚೂರುಮಾಡು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಕೊಚ್ಚು: ಕುಱಿದಲೆಯ ಹಂತಿಯ ಕುಸುರಿದೆಲುವಿನ ಕೋದಮಿಾನಂಗಡಿಯಲ್ಲೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫–೮). ೩. ಕುಸುಕು; ಕುಕ್ಕು; ಚಚ್ಚು: ಕರುಳ ತೆಗೆ ತಿನ್ನಡಗನೆನುತಬ್ಬರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನು ಕೊಟ್ಟ ದಾನವನುರವಣಿಸಿ ಕೀಚಕನ ಹೊಯ್ದನು ಹಿಡಿದು ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿ]ದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೧೬); ಮುಸುಡೆಡೆಗೆ ಮದವೇಱಿದಿಭಪತಿ ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ದೆಳೆಗುಂಬಳದವೊಲು ರಕ್ಕಸನ ನಿಜದಾಕಾರಕಾರಮವಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬–೨೪–೩೧). ೪. ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಒಮ್ಮಾನವನುಟ್ಟು ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರಿ ಕೂಳೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭–೭೭೧); "ಗಡಣಿಸಿ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಟೀಕೆ). ೫. ಮುಸುರು; ಮುತ್ತು: ಆ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳಗಿದಿರಾದೇಳುಂ ವೆಸವೆನಿಪ ಧೀರರನು ಕುಸುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಸುಕಿ] ಮುಂದಲೆಯ ಪಿಡಿದು ಕೊಚ್ಚಿ ಕೆಡಹಿದರಸಮಭಟರುಗಳೆನಿಪರು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೧೯–೨೧೦). ೬. ಬಾಗು; ಕುಗ್ಗು: ಕ್ರೋಧಾರ್ತಂ ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಂ ಸೆಡೆದು ಕುಸುರಿದಂ ಕುರ್ಗೆ ದಿಗ್ದಂತಿಜಾಲಂ (ಬೀಳವಂ. ೨೬). ೭. ಕಡೆಯಲ್ಪಡು; ಚಿತ್ರತವಾಗು: ಕನ್ನಡರ ಕೈವಾಡದಿಂದ್ರಜಾಲಕೆ ಕಲ್ಲು ಕುಸುರಿತು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೫–೧೦). [?]

ಕುಸುರು$_2$ 'ಕುಸುರಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಸುರುಕೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗಾಯಿ 'ಕುಸುರಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕುಸುರುಗೆಲಸ 'ಕುಸುರಿಗೆಲಸ' ನೋ.

ಕುಸುರೆಳ್ಳು (ನಾ). = ಕುಸುರಿಕಾಳು: ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಮೈತುಂಬ ತುಟತುಂಬ ಎದೆತುಂಬ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ಮೂಡುತಿದೆ (ಸಖಿಗೀ. ೨೩–೪೦೬); ಆಸೆಯ ಕುಸುರೆಳ್ಳು ತಿನಿಸುವರೆಲ್ಲರು ಬಂದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೭–೭೫); ಅವರೆಲ್ಲ . . . ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆಳ್ಳಿನ ಕರಂಡಕವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಾರಾಡಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೧೪). [ಕುಸುರು$_2$ (< ಕುಸುರಿ$_1$) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್)]

ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ, ಕುಸಲಕ್ಕಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕುದುಪಲಕ್ಕಿ: ಕರಾವಳಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಸುವಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಸಲಕ್ಕಿ**: (ಕಿ). **ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ**: ಎಷ್ಟು ದಿನವಾಯಿತೋ ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ತಿಂದು? ಹಲಸಿನ ಬೀಜದ ಹುಳಿ, ಕುಸುಬಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತುಪ್ಪ (ಸಾಹೇಬ್. ೨೫೧). [ಕುಸುವಲ್ಯು$_0$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕುಸುವು$_1$, ಕುಸುಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಬೇಯಿಸು; ಪಕ್ವಮಾಡು: ಒಂದು ತರಹ ಬೀಜವುಳ್ಳ ಕಾಯನ್ನು ಸಿಪ್ಪೆ ಸಮೇತ ಕುಸುವಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. 1, ೭); ಮನೆಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕುಸುವಿದ ಅವರೆಕಾಯನ್ನು ಸುಲಿದು ತಿಂದು ನಲಿದಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೪೪). **ಕುಸುಬು$_1$**: ಕುಸುಬಿದ ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). [?]

ಕುಸುವು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ಹುಲ್ಲು: (ಕಿ). [?]

ಕುಸೂಲ (ನಾ). ಕಣಜ; ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಉಗ್ರಾಣ: "ಕುಸೂಲ – ಕುಶೂಲ = ಕಣಜ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮); ಕುಸೂಲ ಮೆಂದೊಡಂ ಪಲ್ಯೋಪಮಮೆಂದೊಡಮೇಕಾರ್ಥಮೆಂದಱಿವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ಕುಸೂಲಗೃಹ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ; ಕೋಠಿ; ಕೋಟ್ಟಾರ: "ಅಂತರ್ಗೃಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಱಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨–೮೭). [ಕುಸೂಲ + ಗೃಹ]

ಕುಸೃತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚನೆ; ಮೋಸ: "ಕುಸೃತಿ ಮಾಯೆ ಕುಹಕ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩–೨೮). ೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಕುನೀತಿ: (ಕಿ). ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಮಾಟ; ಮಂತ್ರ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕುಸೃತಿಬಂಧ (ನಾ). ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಕಟ್ಟು; ತೊಡರು: ವಿಕೃತ ಘೋರ ಸಂಸಾರಮಿಂತಿದೇಂ ವೃಜಿನಬಂಧಮೋ ಕುಸೃತಿಬಂಧಸಂಬಂಧ ಮೆಂದದೇಂ ತಳೆದನೋ ಮುನಿಪ್ರವರನಾಗಳುದ್ವೇಗಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೬೧). [ಕುಸೃತಿ + ಬಂಧ]

ಕುಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು (?): ಮೊದೆಬಾಳಂ ಕುಸೆ ಗೇರ್‌ಪ್ಲವಂ ಬಸುರಿದಾವಲ್ಮಲಂ ಜಂಜಲಪ್ರದಮುಂ ಸಿಂಧುರ ಮಿಂಚುವತ್ತಿ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧–೫೬). [< ಸಂ. ಕುಶ?]

ಕುಸೆಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ; ಬಿನ್ನಾಣಗಿತ್ತಿ; "ವಿನೋದವುಳ್ಳವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಸವಿನುಡಿಯ ಸುಂದರಾಂಗಿ ಚೆಲ್ಲದ ಪುಲ್ಲೋಲ್ಲಾಸೆ ಕೊಸರಿನ ಕುಸೆಗಾತಿ ಇಂಗಿತವನಱಿವ ಭಂಗಾರದ ಪುತ್ರಿಕೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫–೫೩ ವ). [< ಕುಸುರಿಗಾತಿ]

ಕುಸ್ತ (ಗು). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ: ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಸಾಸನವ ಸುಕುಮಾರರೆಡೆಯ ಮಣಿಕುಸ್ತಸಿಂಹಾಸನಾಲಂಕೃತಾನಂದ ಮಿಗಿಲೆಸ್ತರವೇಳ್ಪುದಾ (ಜಿನಮು. ೧೭–೧೭); ಕುಪಿತಸ್ಥಳದಿ ವಿಸ್ತರದೆ ಕುಸ್ತಬಲಘಸ್ತದಿಂ ಭಸ್ತಕೆಡದು (ಜಿನಮು. ೧೭–೧೭). [< ಸಂ. ಕುಸ್ಥ]

ಕುಸ್ತರಣೆ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡುವಿಕೆ (?): ವಿಸ್ತರಿಸಲೇನದನು ನಿಮ್ಮ ಸಮಸ್ತಬಲನಯನೇಂದು ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದುದು ಕಾಣರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರಾಜಿಯಲಿ ಹಸ್ತಗಳ ಸೋಕುಗಳ ಕುಱುಹಿನ ಕುಸ್ತರಣೆಗಳ ಭ[ಪಾಠಾಂ. ದುಸ್ತರದ, ದುರ್ಭ]ಯದ ಕರವಿನ್ಯಸ್ತಗಿರಿತರುಗಳ ಸಗಾಢದಲಿದ್ದುದಾ ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬–೩೫–೩೭). [?]

ಕುಸ್ತರಿಸು, ಕುತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು; ಸಂತೈಸು: ನಿನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ಕೂರ್ಮೆಯಿಂ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಅಳ್ಮಂಗಾಸಱುದೋಱದಂತೆ (ವಿರೂಪಾ. ೭೦ ವ); ಅರಸ ಬಳಿಕಾ ರತುನವನು ನಿಜಶರಣನುರು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯನುಪಹರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಕರುಣಾಮೃತವ ಸುರಿದು (ತೊರರಾ. ೬–೨೮–೬೭); ಸೀತೆಗೆ ಗುರುತಾ ಕೊಡ ಕೊಡುತ್ತ ಕುಸ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಹನುಮಂತಾ (ವಾದಿಕೀ. ೧–೨೮–೧). ೨. ಉಪಚರಿಸು; ಆದರಿಸು: ಜಲಜಾಕ್ಷಿಯರ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ವಿಯೋಗವಾಂತಲರಂಬಗೆರ್ದೆಯನೊಡ್ಡುವರು (ಮೋಹತ. ೧೮–೨೬); ಹೆತ್ತಮ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಮತ್ತೇತಕಾಯಿತೆನೆ (ಶರಲೀ. ೪೮೫–೩); ಇತ್ತ ಬಾರೆಂದೆಡೆಯೊಳಾಸನವಿತ್ತು ಕುಸ್ತರಿಸುತಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೨೬–೧೮). ೩. ವಿವರಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: ಕೊರವಿತ್ತಿ ವೇಷವನು ಬಿತ್ತರದಿ ತಾಳುತ್ತ ಲಿರ್ಪನು ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಪೇಳಲ್ಕೆಯದನಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲೆನು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧–೧೮). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಕಂದರ್ಪ ಖಳನೊಡಲಿಂದೆ ಸುರಿವ ರಕ್ತಚಂದನ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ರತಿಯ ಹಿಂದಣ ನೋವ ಕುಸ್ತರಿಸಲು ನಾರದ ಬಂದಂಗಜನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೩–೩). ೫. ಕದಲಿಸು; ಅಲುಗಾಡಿಸು: ಮಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯದೇಹವ ಹೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಿದ ಪಾದಯುಗವ ಕುಸ್ತರಿಸುವರುಂಟೆ ಕುವರಿ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನಯ ಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮವಾನೈಸೆ (ಮೋಹತ. ೩೧–೪೧). ೬. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು; ತಣಿಸು: ಕುಸ್ತರಿಸುವುವಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಳಲ್ದ ಸಮಸ್ತರ ದೃಗುಯುಗಳಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವಚ್ಚರಿಯೆನೆ . . . ಕೆಱೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨–೩೫); ಬೇಡಿದುದ ಅಪರಿಮಿತಾಶ್ರಿತ ಜನರಿಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕುಸ್ತರಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೪–೭೧). ೭. ಕುಳ್ಳಿರಿಸು: ನೆಗಪಿ ಪರಿಯಂಕಾಗ್ರ ತಳ್ಪದೊಳೊಲ್ದು ಕುಸ್ತರಿಸಿ (ಮದೇಪು. ೫–೫೬); ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ ಕುಸ್ತರಿಸಿ ಬೋಳೈಸಿ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ (ಚೋರಬ. ೮–೨೧). **ಕುತ್ತರಿಸು**: ೧. ಕರಮೆಸೆವ ಸೋಗೆ ಚಿತ್ತದ ಬೇಗೆಯಂತಿರಾ ಪರವೆಗಾದುದು ದಯಾಪರ ವೇಗದಿಂದ ಲೊಡವೆರಸಿ ಕುತ್ತರಿಸೆಂದಳು (ಸೌಂದಪು. ೮–೭೮).

[? . / ತೆಲು. ಕುಸ್ತರಿಂಚು]

ಕುಸ್ತಿ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ: ಜನರು ಕುಸ್ತಿ ಕಸರತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸುವರು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೭೭); ಗರಡಿ, ಸಾಮು, ಕುಸ್ತಿ, ಕೋಲಾಟ ಮೊದಲಾದವುವನ್ನೂ ಸಾಮೂಹಿಕ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೩೮೬).

[← ಪಾರ. ಕುಶ್ತೀ]

ಕುಸ್ತಿಬಿಡು (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡಿಸು; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸು: (ಕಿ). [ಕುಸ್ತಿ + ಬಿಡು]

ಕುಸ್ತಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮಾಡು; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಮಾಡು: ಅವಳ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲೆಂದು ಹುಡುಗರು ಕುಸ್ತಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೯೩). [ಕುಸ್ತಿ + ಆಡು$_1$]

ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಕುಸ್ತಿಯಾಡು: ಆಗ ನಾನು ಸಂಗೀತದೊಡನೆ ಸ್ನೇಹದ ಕುಸ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ (ಗಾಳಿಪ. ೪೬).

[ಕುಸ್ತಿ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಕುಸ್ತು (ಕ್ರಿ). ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು (?): ಹಸ್ತವಲಯಗಳಂತೆ ಮುತ್ತಿನೊಂಟಿಗಳಂತೆ ನೆಸ್ತವಾಗಿಹ ಕರ್ನಪತ್ರಗಳ ವಕ್ಷರುಹ ವಿಸ್ತರವ ಪೋಲ್ವಬುಜನೇತ್ರೆಯರ ನೋಡಿ ತಂಮಿಚ್ಛಾನುಭಾವದಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸಲವನೀಶರಂಗಾಂಗವರ್ಣನೆಯು ಕುಸ್ತುದಿಲ್ಲಾವೆಡೆಗೆ ಲಾವಣ್ಯ ನದಿಯ ಸದ್ವಸ್ತುವಂತೆಸೆದಿರ್ದರೇವೇಳ್ವುದಾಶ್ಚರಿಯನಾ ಸಖಿಯರವನೀಶನೆ (ಜಿನಮು. ೪–೩೫). [?]

ಕುಸ್ತುಂಭರ (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ: "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧). [< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರಿ]

ಕುಸ್ತುಂಬರಿ (ನಾ). ಕೊತ್ತುಂಬರಿ; ಧನಿಯ: "ಕುಸ್ತುಂಬರಿಯೇ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ]

ಕುಸ್ತುಂಬುರು (ನಾ). = ಕುಸ್ತುಂಬರಿ: "ಕುಸ್ತುಂಬುರು, ಧಾನ್ಯಕಂ –ಈ ೨ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧–೪೬೩). [ಸಂ.]

ಕುಸ್ಥ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨–೨೨); "ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುಸ್ಥನೆಂದು ಹೆಸರು" (ಹಸಾರ. ೨೨–೨೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ಕುಹಕ (ನಾ). ೧. ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: ಕುಟಿಲ ಕುಹಕ ಕ್ರೋಧ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯೆ – ಇವನೆನ್ನ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಂದತ್ತ ತೆಗೆದು ಕಳೆಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೬); ಮತ್ತೊಂದು ಕುಹಕವನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ತಿರುರ. ೧೧); ದಿಟ್ಟೆಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಘಟ್ಟಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೬); ತಮ್ಮ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸರಾಫನು ಈ ಕುಹಕವನ್ನು ನಡೆಸಿರಬಹುದು (ವಿಧಿವೈ. ೩೧). ೨. ಮಾಯೆ; ಮಾಟ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಮಾಯೆ ಕುಹಕ ಕುಸೃತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೨೮). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ; ವಂಚಕ: ಅಪನಿಂದಾನ್ವಿತರಾತ್ಮಬೋಧ ಕುಹಕರ್ . . . ನೃಪರೊಳ್ ಮಾನ್ಯರೆನಿಪ್ಪರೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯); ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕು ಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ ೧೧೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಕತಂತ್ರ (ನಾ). ಮೋಸದ ತಂತ್ರ, —ಹಂಚಿಕೆ; ಕುಟಿಲೋಪಾಯ: ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಜಿಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀವ್ ಕೆಟ್ಟರಕಟ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬). [ಕುಹಕ + ತಂತ್ರ]

ಕುಹಕತನ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ವಂಚಕತನ: ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರದೋ ಕುಹಕತನವಿದೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಬಂಗಾಹೆ. ೬೦); ಕತ್ತಿನ ಕೊಂಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಹಕತನದ ವೈಯ್ಯಾರ ನಡೆಸಿದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೫). [ಕುಹಕ + –ತನ]

ಕುಹಕತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪಟತನ; ಮೋಸ. ೨. ಮಾಟಗಾರಿಕೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ: "ಕುಹಕತೆಯಂ ಕೊಂಡಾಡುವನಿಂದ್ರಜಾಲಿಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೬-೮೬). [ಸಂ. ಕುಹಕತಾ]

ಕುಹಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮೋಸದ ಬುದ್ಧಿ; ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿ: ನೀನಾ ನಳಿನಮುಖಿಯನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಂಬುದು ಗಳಹಿ ರಾವಣ ಕುಹಕಬುದ್ಧಿಗಳೇನು ಹಿತವಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೪). [ಕುಹಕ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕುಹಕವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಮೋಸವಿದ್ಯೆ; ಕಪಟವಿದ್ಯೆ: ನೀನವಿವೇಕಿತನದಲಿ ಮಗನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಸಾಕಿ ಕಲಿಸಿದೆ ಕುಟಿಲತನವನು ಕುಹಕವಿದ್ಯೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫). [ಕುಹಕ + ವಿದ್ಯೆ]

ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಮೋಸದ ವ್ಯವಹಾರ; ಕಪಟವರ್ತನೆ: ಕುಹಕವ್ಯಾಪಾರವ ಹೊದ್ದನಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೫-೩೮). [ಕುಹಕ + ವ್ಯಾಪಾರ]

ಕುಹಕಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿ: "ಮಾಯಿಕಂ ಕುಹಕಿ . . . ಮಾಯಾವಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೬). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅರು ಕುಹಕಿಗಳಾರು ದುರ್ಜನರಾರು ಖುಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೬); ನಿಮ್ಮ ಶತ್ರುರಾಜರು ಕುಹಕಿಗಳು, ಧರ್ಮದೂರರು (ರಾಜಸೂ. ೨). ೩. ಹುರುಡಿಗ; ಈರ್ಷ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು: "ಹುರುಡಿಗಂ ಕುಹಕಿಯೀರ್ಷ್ಯಾಳುವೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಸಂ. ಕುಹಕಿನ್]

ಕುಹಕೆ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ್ತಿ; ಬೂಟಾಟಿಕೆಯವಳು: ಕುಪಿತೆ ಕುತ್ಸಿತೆ ಕುಹಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ] ಕುಜೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಕುಹಕಾ]

ಕುಹಕೋಪಾಯ (ನಾ). = ಕುಹಕತಂತ್ರ: ಬಹುವಿಧದ ಕುಹಕೋಪಾಯಗಳನುಸಿರಲು (ವೆಂಕರಾ. ೨-೫-೭); ಸುಟ್ಟು ಕುಹಕೋಪಾಯ ಕೆಟ್ಟ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಕಎಪು. ೨-೧೮). [ಕುಹಕ + ಉಪಾಯ]

ಕುಹನ (ಗು). ೧. ಬೂಟಾಟಿಕೆಯ; ಮೋಸದ. ೨. ಅಸೂಯೆಯ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿನ. [ಸಂ.]

ಕುಹನೆ (ನಾ). ಬೂಟಾಟಿಕೆ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: "ಕುಹನಾ ಶಾಠ್ಯಂ ಡಂಭಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೪). [ಸಂ. ಕುಹನಾ]

ಕುಹರ (ನಾ). ೧. ಗವಿ; ಗುಹೆ: "ಗಿರಿಯ ಗುಹೆ ಕುಹರಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨); ಉದಯಗಿರಿಕಟಕ ಕುಹರ ಪರಿಕರ ನಿಶಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ವ). ೨. ತೂತು; ರಂಧ್ರ: "ಅವಟಂ ಛಿದ್ರಂ ಕುಹರಂ ವಿವರಂ ಶ್ವಬ್ರಂ ಬಿಲಂ ದರಂ ರಂಧ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೯-೬); ದಳ್ಳಿಸೆ ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆ ದೀರ್ಣಾನನ ಕುಹರಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೭೪); ಕುಹರಕರುವೆಯನಿಡುಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೭-೬೧೬). [ಸಂ.]

ಕುಹರಣ (ನಾ). ಸುರತಧ್ವನಿ; ಅಳಸು: ಸಹಕಾರಾಸಾರಾನೋಕಹದ ಮದಪಿಕ ನಿವಹ ಭಾಷಣಂಗಳುಮೆಸೆದುವು ಕಿನ್ನರ ಕುಹರಣದೊಡನೆ ಸೆಣಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೨); ಕಳಕೇಳೀ ತೀರ ಪಾರಾವತ ಕುಹರಣ ವಾಚಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಕುಹಳ$_1$ 'ಕುಹಳಿ' ನೋ.

ಕುಹಳ$_2$ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ: ಭರತಮಾತಂಗದ ತಿರಪು ಭಾಂಡಕ ಕುಹಳರ ಪರಿಯಿಂದಾಡುತಿರಲು ಹರ ಮೆಚ್ಚಿ ಹೋ ಹೋ ಭಾಪುರೆ ಪುರೆಯೆನೆ ಸುರಿದರ್ಪೂಮಳೆಯ ನಿರ್ಜರರು (ಭೈರಸೂ. ೨೫೮). [?]

ಕುಹಳಿ, ಕುಹಳ$_1$ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹೂವಿನ ಗೊಂಚಲು; ಹೊಂಬಾಳೆ: ನವಕುಹಳಿಯೊಜ್ಜೆಯುಗಿದ ಸುರಗಿಗಳ ಸುಗ್ಗಿಯ ಸೂಜ್ಜೆದೋಜ್ಜೆ ಪಂಚಾಯುಧಂ ಬಗೆಯೆ ಪಂಚಾಯುಧಂ ತಾನಲ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪); ಕುಟ್ಮಲಿತ ಕುಹಳಿ (?) ಯಂತಿರೆ ಹೆಟ್ಟುಗೆಯರ ತೆಳ್ಪುವಡೆದ ಜಠರದ ಪರಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸೆ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೦೦). **ಕುಹಳ**$_1$: ತಂಗಾಳಿಗೊಲೆವ ಕುಹಳದ ತೊಂಗಲನಾಂತೆಸೆದುಹಲ್ಲಿ ಪೂಗಮಹೀಜಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೧೬). [< ಸಂ. ಕುಹಲಿ]

ಕುಹು (ನಾ). ೧. ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: ಮಿಳಿಗಳಾದವು ಕುಹು ಸುತಾರಾವಳಿಗಳಮಳ ಪ್ರಣವವಾದುದು ಮೊಳೆಯ ಬಲುಚಮ್ಮಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೬). ೨. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಸ್ಫುರಿತ ಕುಹು ವಿಶ್ವೋದರಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೨). ೩. ಕೋಗಿಲೆಯ ಶಬ್ದ: ಕೋಗಿಲೆಯ ಕುಹು ಕೇಳಿ ಕಾಗೆ ಇನ್ನೆನಲೆ? (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತತ್ಪ್ರಸಾದ ಸಮಾಸಾದಿತ ಕುಹುಣ್ಡಿ ವಿಷಯ (ಇಆ. VII, ೪೪-೨೨; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕುಹುಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕಯೋಗ; ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಕಾಣಿಸದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯು ಸೇರಿರುವ ಯೋಗ. ೨. ಅಂತಹ ಯೋಗದಿಂದುಂಟಾಗುವ ಅನಿಷ್ಟ; ದೋಷ: ರಾಯಗದ್ದುಗೆಯೆರಿ ಅವಗೆ ಬಂದ ಕುಹ[ಹು]ಯೋಗವನೆ ನೂಕಿ . . . ಸುವರ್ಣಭಾಯದಂದದಿ ಒಪ್ಪುತಾ (ಕಥವಿ. I, ೬೭); ವ್ಯಾಸರಾಯ ಇಲ್ಲವೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥ – ಇವನು . . . ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಅಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿದ ಕುಹುಯೋಗವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದನು (ಕಸಾಚ. ೨೮೦). [ಕುಹು + ಯೋಗ]

ಕುಹೂ (ನಾ). ೧. = ಕುಹು ೧: "ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಚತುರ್ದಶಿಯಾಗಲೀ ಪಾಡ್ಯವಾಗಲೀ ಇರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಸೀನೀವಾಲಿಯೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಕಾಣಿಸಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ ಚಂದ್ರಕಲೆಯುಳ್ಳ ಅಂಥಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಕುಹೂ ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬). ೨. = ಕುಹು ೨: "ಶಶಿಯಡಗಲು ಕುಹೂಸಮಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೦). ೩. = ಕುಹು ೩: ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಕೋಗಿಲೆ ಕುಹೂ ಎನ್ನುವುದು (ತುಂಗಭ ೧೦೦). [ಸಂ.]

ಕುಹೂಯೋಗ (ನಾ). = ಕುಹುಯೋಗ : ಸುಯೋಗವಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಕುಹೂಯೋಗ (ಕೈಲಾಕ. ೭೬). [ಕುಹೂ + ಯೋಗ]

ಕುಹೂರಟ (ನಾ). = ಕುಹೂರವ ೧ : ಲೀಲೆಯಿಂ ನಟಿಸಿ ಕುಹೂರಟ ವಿಂಡಲ್ಲಿ ಆಳಾಪಿಸೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೫-೭೧); ಕೂಗುವ ಕುಹೂರಟಗಳು ನುಡಿವರೆ ಕೇಳಿ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೯-೧೬). [?]

ಕುಹೂರವ (ನಾ). ೧. ಕುಹೂ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುವ ಪಕ್ಷಿ; ಕೋಗಿಲೆ. ೨. ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ; ಕೂಜನ. [ಕುಹೂ + ರವ]

ಕುಹೇತು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹೇತು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಹೇತು : ತಂತಮ್ಮ ಮತದ ಕುಹೇತು ಕುದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದಮಿಂತು ಮೂವರೂ ಜೀವಾಭಾವಮನೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಜಾವುಂಪು. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕುಹೇತುಕ (ಗು). ದುಷ್ಟಹೇತುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಬಿಸುಟು ಮಿಥ್ಯಾ ಮಾರ್ಗಮಂ . . . ನಾನಾ ಕುಹೇತುಕ ಕುದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಮಾರ್ಗ ಕುತ್ಸಿತ ಕುಭಾಷ್ಯಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಕುಹೇಲಿಕಾಜಾಲ (ನಾ). ಹಿಮದ ಒಡ್ಡು; ಮಂಜಿನ ರಾಶಿ, —ಬಲೆ : ಆಧುನಿಕ ಗಿರಿನಗರ ದಾರ್ಜಿಲಿಂಗದ ಘನನಿಬಿಡ ಕುಹೇಲಿಕಾ ಜಾಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೫). [ಸಂ. (ಕುಹೇಲಿಕಾ + ಜಾಲ)]

ಕುಹೇಲಿಕೆ (ನಾ). ಮಂಜು; ಹಿಮ : ಆ ಗುರುತಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆಯೇ ಒಂದು ಕುಹೇಲಿಕೆ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅದೇ ಮಾಯೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೫೮). [ಸಂ. ಕುಹೇಲಿಕಾ]

ಕುಳ್, ಕುಳ್ಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತು, ಕುಳಿತ್ತು, ಕುಳಿದು, ಕುಳುತ್ತು, ಕುಳ್ತು, ಕುಳ್ಳಿತು, ಕುಳ್ಳಿದು, ಕೂತ$_1$, ಕೂತು$_1$ (ಭೂತನ್ಯೂ). ಆಸೀನನಾಗು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಬಳ್ಳುತ್ತುಮಳ್ಳುತ್ತುಮೋರಡಿ ಗೊರ್ಮೊರ್ಮೆ ಕುಳುತ್ತುಮೇಱುತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯); ಶ್ರೀಮದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಸಭಾಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೫೮-೧೧; 1324 ?); ಗದ್ದುಗೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬಟ್ಟಕರೆಯನು ಬಿಟ್ಟು (ಸಂಭಪ. ೩-೪೩); ವರದರಾಜ ದೇವರಿಗೆ ತಿರುನಾಳವುತ್ಸವಾ . . . ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ್ತು (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೧೯೧-೧೨; 1441); ಜಪದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು ಬುಧರು ಸಂದಣಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೩-೪೪); ಮಲಗಿ ಪರಮಾದರದಿ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ ಕುಳಿತು ಪಾಡಲು ನಿಲುವ (ಹಸಾರ. ೨-೫); ತೊಡೆತೊಡೆಸೋಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿತೊಲವಿಂ (ಬೀಳವಂ. ೨-೧೪೦); ಮುನಿವರರು ಶಿಷ್ಯಜನಜಾಲ ಪ್ರಶಿಷ್ಯಜನ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಳ್ತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೬-೩೨); ಒಂದು ಮಾತಾಡದೆಯೆ ಕುಳ್ತನ್ ಬಲ್ ಪೊಟ್ಟು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೬೫); ಕೂತುಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆ ಹಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). **ಕುಳ್ಳು$_1$** : ಅವರಿರ್ಬರ್ . . . ಉದ್ವಾಹ ನಿವಾಸದ ಪಸೆಗೆಯ್ತಂದು ಕುಳ್ಳಿದರ್ ನಲವಿಂದಂ (ನಳಚಂ. ೪೩೦); ಪಾಲುಣಲೆಂದು ಬಂದು ಗಿಳಿವಿಂಡುಗಳೀ ಕಮಲಸ್ಥಳಂಗಳಂ ಮೇಲೆ ಮುಸುಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿದಿರೆ (ಬಾಧಪು. ೧-೮೩).

ಕುಳಿತುಕುಳಿತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕುಳಿತು ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಬೇಸರ ಬಂದಿದ್ದೀತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೬೭); ಕುಳಿತುಕೊಳ್, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು, ಕೂತುಗೊಳ್ಳು = ಕುಳ್ಳಿರು : ಅರಸುಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಗದ್ದಿಗೆ, (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೦); ಎಂಟುದಿವಸ ನಾನು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂತುಗೊಂಡು (ಕೃವಾಉ. ೧೪೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಳಿರ್; ತುಳು. ಕುಳ್ಳು]

ಕುಳ್$_1$ 'ಕುಱು' ನೋ.

ಕುಳ್$_2$, ಕುಳು, ಗುಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ತೆರಿಗೆ; ಸುಂಕ : ನಾಲ್ವತ್ತು ಹೊಂನನೂ ಕುಳವ ಕಡಿದು ಆ ಹೊಂನಿಗೆ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಕುಂದಾಪು. ೫೫೩-೧೦; 1369); ಸರ್ವ್ವ ಆದಾಯವನೂ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಳಗಳ ಆಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಮೂವತ್ತ ಐದು ವರಹನ ಗ್ರಾಮ [ವ]ನೂ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨-೧೧; 1540). ೨. ಗೇಣಿದಾರ. 'ಕುಳನಷ್ಟ' ಪರಾ. **ಕುಳು** : ೧. ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರ ಪವಿತ್ರ ಒಳಗಾದ . . . ಧವಳಾರದ ಭಂಡಿ ಅಡುಗಬ್ಬಿನಭಂಡಿ ತುಪ್ಪದಳಮಿಳಿ ಕುಳು ನೂಲೊಳಗಾದವು ಕಟ್ಟುಗೂಳು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೭೧-೨೬; 1330). **ಗುಳ್ಳು$_2$** : ೧. ತುಪ್ಪದಳಮಿಳಿ ಗುಳು ನೂಲು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೬; 1298). [?]

ಕುಳ್$_3$ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಕೊಳಗ : ಪದಿನ್ಕುಳ ಪಾಱುಂ ಇದಂ ಪಡೆದೊರೀಶ್ವರದಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೪; 850). 'ಅಯ್ಗುಳ', 'ಒಕ್ಕುಳ' ಪರಾ. [< ಕೊಳಗ$_1$]

ಕುಳ್$_4$ (ನಾ). 'ಳ' ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ವರ್ಣ; (ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) ಳಕಾರ : ನೋಡುವೊಡೊಂದಕ್ಕರಮದು ಮಾಡುವೊಡುಚ್ಚರಣೆ ಗರಿದು ಮೂಱುಂ ತೆಱನಂ ಕೂಡೆ ಕವಿತತಿ ವಿಚಾರಿಸಬೇಡದಱಿಂ ಱಳಕುಳಕ್ಷಳಂಗಳನಿದಱೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೧-೩೨); ಕುಳದ ನಿಯಾಮದೊಳೆಂದುಂ ಕ್ಷಳಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರವಿಕಲ್ಪಮಿಲ್ಲ (ಶಮದ. ೫); ರಳಕುಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವರೊಳಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭರಚ. ೧-೮). 'ಕ್ಷಳ', 'ಱಳ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳ್$_5$ 'ಕುಲ' ನೋ.

ಕುಳಕ 'ಕುಲಕ' ನೋ.

ಕುಳಕರಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿ (ನಾ). ಕುಲಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಆಶ್ರಿತನಾದವನು; ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಒಂದು ವಂಶದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕಯ್ಯನವರು ಕುಳಕಾಳಾಂಚಿಯಾಗಿ ನಡಸಿಕೊಂಡು ಬಹ ಬೊಂಮಣ್ಣ ಹೆಗ್ಗಡೆಯಾತಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೬೬-೯; 1610). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕಾಳಾಂಚಿ]

ಕುಳಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಲದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಜನರನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಕಲೆಹಾಕು : ಕುಳಕೂಡಿಸಿ, ಪಂಚಾಯತ ಹಾಕಿಸಿ, ದಳವಾಯಿಗಳ ಚಾವಡಿಗೆ ಓಲೆ ಬರೆದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೫-೧೩). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಕೂಡಿಸು]

ಕುಳಚ್ಚ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು : "ಕುಳಚ್ಚಂ ವಿಮಳದ ಪೆಸಱ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೫-೨). [ಕುಳ್$_5$ (= ಕುಲ) + ಅಚ್ಚ$_1$]

ಕುಳತಿಳಕ 'ಕುಲತಿಲಕ' ನೋ.

ಕುಳತೆರಿಗೆ 'ಕುಳದೆಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕುಳತೆವಟ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಟ್ಟ, —ಕಂದಾಯ (?) : ನಾಗರಖಂಡೆಯದ ಎಪ್ಪತ್ತಱ ಒಳಗಣ ಮುಚ್ಚುಂಡಿಯ ಕುಳತೆವಟ್ಟ ಸಹಿತವಾಗಿ ವರಹ ಗ ೩೦ ಆ ಕಾಲುವಳಿ ಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಳವರಹ ಗ ೧೦ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೮೨-೭೪; 1368). [ಕುಳತ್ಕೆ + ವಟ್ಟ]

ಕುಳತೆಱಿಗೆ 'ಕುಳದೆಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕುಳದಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ತೆರಿಗೆ ಕಡಮೆಯಾಗು; ಸುಂಕ ತಗ್ಗಿಹೋಗು : ದೇವರ ಸುಂಕದ ಹೊಂನನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕುಳದಗ್ಗಿದ ಸಂಮಂಧ ತಗಡೂರು ನಾಡ-ಮಾಗಣಿಯ ಮಾಡುತಿದ ನಾಗರಸರು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೧೮-೧೨; 1491). [ಕುಳ್$_2$ + ತಗ್ಗು$_1$ (< ತಱ್ಗು)]

ಕುಳದೆಱಿಗೆ, ಕುಳತೆರಿಗೆ, ಕುಳತೆಱಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕುಲದ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ತೆರಿಗೆ: ನಾಯಂದರಿಗೆ ಕುಳದೆಱಿಗೆ ಸುಂಕಯೇನುಂಟಾದದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೨೬-೧೧; 1545). **ಕುಳತೆರಿಗೆ**: ರೈತನು ಜಮೀನು ಭಪಾವಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಕುಳತೆರಿಗೆ ಪಾಳುಭೂಮಿಯ ಸಾಗುವಳಿ ವಿಷಯ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭). **ಕುಳತೆಱಿಗೆ**: ನಾವಿಂದರಿಗೆ ಕುಳತೆಱಿಗೆ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೧೩-೭; 1545).

[ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ತೆಱಿಗೆ]

ಕುಳಧರ 'ಕುಲಧರ' ನೋ.

ಕುಳನಷ್ಟ (ನಾ). ರೈತನ ನಷ್ಟ; ಗೇಣಿದಾರನ ನಷ್ಟ; ಗುತ್ತಿಗೆದಾರನ ಹಾನಿ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭). [ಕುಳ್ಕ + ನಷ್ಟ]

ಕುಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುದುರೆ ಇನ್ದಿಱಿದು ನಡದಿಱಿದೊಟ್ಟಕೆಯ್ದು ಬಿಟ್ಟನ್ ಅವಗೆ ಬಾಳ್ಗಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟೊದು ಕುಳನೆಲ್ಲೂರ ಸವ್ವ ಪರಿಹಾರ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೫-೧೦; 780). [?]

ಕುಳಪು (ನಾ). ಕುಂದಣ: ಮಾಣಿಕವರಳೊಳು ವಜ್ರದ ಕುಳಪನು ಜಾಣಿಂದಲಜಸ್ವರ್ಣಕಾರ ಮಾಣದೆಯುರುಟಾಗಿ ತೆತ್ತಿಸಿ ಬೆಡ್ಡಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತದರ ದೃಷ್ಟಿಗಳು (ಜ್ಞಾನಚ. ೭-೪).

[← ಮರಾ. ಕುಲಪೀ, ಕುಲ್ಪೀ = ಬಂಧಿಸಿದ, ಕಟ್ಟಿದ]

ಕುಳಪಾಲು (ನಾ). ರೈತನ ಪಾಲು; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿದವನ ಭಾಗ: ನೀಉ ಕಟ್ಟಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ ಬೀಜವರಿಯ ಗದೆ ಹಸಿಗೆ ಕೂಳಗದಲು ಖಂಡುಗ ಗದೆಯ ಕುಳಪಾಲನು ಕಳದು ರಾಜಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಫಲವನು (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೦-೫; 1521).

[ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ಪಾಲ್ಲು$_2$ (< ಪಾಲ್)]

ಕುಳಬಿರಾಡ (ನಾ). ರೈತ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ: ತೋಟದ ವಕಲ ಪಾಲು ರಾಜಪಾಲು ಕುಳಬಿರಾಡ ಆನೀತಬಿರಾಡ ಸಹವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೪೨-೧೮; 1551); ಕುಳಬಿರಾಡದಿಂದ ಗ ೨॥೦ ಸುಂಕ ಕೊಡವೀಸ (ಎಕ. VIII (S), ಕುಂಸಿ. ೧-೧೯; 1721).

[ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ಬಿರಾಡ]

ಕುಳಭವನ (ನಾ). ತವರು ಮನೆ: ವಿನಯಕ್ಕಾಧಾರಭೂತಂ ಪತಿಹಿತ ಚರಿತಕ್ಕಾಶ್ರಯಂ ಸದ್ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಂ ಶೌಚಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಳಭವನಂ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೧೧; 1053). [ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ಭವನ]

ಕುಳಭೂಷಣೆ (ನಾ). ಕುಲಕ್ಕೆ ಭೂಷಣಳಾದವಳು; ವಂಶಕ್ಕೆ ಅಲಂಕಾರಪ್ರಾಯಳಾದವಳು: ನೆಗಟ್ದ ಗುಣಾಬ್ಧಿ ಸಿಂಗವಿಭುಗಂ ಕುಳಭೂಷಣೆಯಪ್ಪ ಬಾಗಳಬ್ಬೆಗವನೀತಳಂ ಪೊಗಳೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬-೨೫; 1118).

[ಸಂ. ಕುಲಭೂಷಣಾ (ಕುಲ + ಭೂಷಣ + -)]

ಕುಳಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕುಳಭವನ: ಪರ್ವಿದ ವಕ್ಷಮೀ ಕ್ಷಮಾತಳ ಕುಳಲಕ್ಷ್ಮಿಗಾಯ್ತು ಕುಳಮಂದಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೭).

[ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳರ್ಪಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಆಗ್ನೆಯದ ದೆಸೆಗೆ ಸೀಮೆ ಕುಳರ್ಪ್ಪಗೆಱೆಯ ಒಳಗಣ ಪಟ ಏಱಿಯೆ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೫೧-೫೫; 828). [ಕುಳರ್ಪ್ಪ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: ಕರಿಣ ದೇಹದ ಹುಲಿಯೆರಳೆ ನವಿಲರಗಿಳಿಗಳಾ ಕುಳವ ಲಾವಿಗೆ ಪುರುಳಿ . . . ಪಕ್ಕಿಗಳವಱೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೨೧).

[? . / ತಮಿ. ಕುಳವೈ]

ಕುಳವಡೆ (ನಾ). ಬೆಳೆ ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳವಾಡಿಗೆ ಕೊಡುವ ವೇತನ: ಕುಳವಡೆ ಸಾರಡೆ ದುಳಿರವಟ ಕಟಳೆವಟ ಏರಿ ಮೀನಬೆಲೆ ಸಂತೆ ಉಂಟಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಸಹ ಸೇರ್ಸಿ ಕೊಟ್ಟೆವು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೮; 1470). [ಕುಳ್ಕ + ಪಡಿ ?]

ಕುಳವರ್ತನೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂಬಳದ ಜತೆಗೆ ರೈತರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ಮಾಮೂಲು: (ಕಿ).

[ಕುಳ್ಕ (= ಕುಲ) + ವರ್ತನೆ]

ಕುಳವಧು 'ಕುಲವಧು' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಕೆ 'ಕುಲವಾಡಿಕೆ' ನೋ.

ಕುಳವಾಡಿಗ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿ: (ಕಿ).

[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ಗ್ಯ]

ಕುಳವಾಡಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಯ ಹೆಂಗಸು: (ಕಿ).

[ಕುಳವಾಡಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕುಳವಾಡಿತನ (ನಾ). = ಕುಲವಾಡಿಕೆ: (ಕಿ).

[ಕುಳವಾಡಿ (= ಕುಲವಾಡಿ) + -ತನ]

ಕುಳವಾರ್ 'ಕುಳವಾರ್ಲು$_2$' ನೋ.

ಕುಳವಾರಿ 'ಕುಳವಾರ್ಲು$_1$' ನೋ.

ಕುಳವಾರ್ಲು$_1$, ಕುಳವಾರಿ, ಕುಳುವಾರು (ನಾ). ೧. ಗಣನೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಮನೆತನ: ಮುಂದೆಯೂ ಹೀಗೆ ನಡೆದು ನಿನ್ನ ಮನೆತನವೊಂದು ಘಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಕುರುಕಾ. ೧೪೬). ೨. ಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗಿರಾಕಿ: ನನ್ನ ಖಾಯಂ ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೬); ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದ ಕೆಲವೊಂದು ಕುಳವಾರುಗಳಿಗೆ . . . ಭತ್ತ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭ್ರಾಂತಿಸು. ೪). **ಕುಳವಾರಿ**: ೧. ನಾವು ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿಗಳೆಂದು ಇವರಿಗೆ ತೋರಿಸೋಣ (ಹುಚ್ಚಮ. ೭೬). ೨. ಆ ಅಂಗಡಿಯವನಿಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕುಳವಾರಿ ಸಿಕ್ಕಿದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕುಳುವಾರು**: ೨. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದರ ನನ್ನ ಕುಳುವಾರುಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ (ಹರಿಕೋ. ೫೬). ೩. ಆಸಾಮಿ; ವ್ಯಕ್ತಿ: ಐತಾಳರು ಗಟ್ಟಿಕುಳುವಾರು (ಮರಮ. ೧೧೮). [← ತುಳು. ಕುಳವಾರ್]

ಕುಳವಾರ್ಲು$_2$, ಕುಳವಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ: ಕುಳವಾರು ಇಲ್ಲದೆ ಊರಿಗೆ ತಳವಾರ ಏನು ಮಾಡ್ಯಾನು (ಗಾದೆ); ತಳವಾರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾ ಕಟ್ಟದರೆ ಕುಳವಾರು ಹೋದೀತೋ (ಗಾದೆ). **ಕುಳವಾರ್**: "ಕುಳವಾರ್, ಕುಳವಾರು - ಜಮೀನಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ತಖ್ತೆಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ರೈತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ" (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭). [← ಮರಾ. ಕುಳವಾರೀ, ಕೂಳವಾರೀ]

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ 'ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟ' ನೋ.

ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟ, ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿ ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಮೀನಿನ ಲೆಕ್ಕ, —ತಃಖ್ತೆ: (ಕಿ). **ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟೆ**: ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ "ರೈತನಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಜಮೀನಿನ ವಿವರವಾದ" ಲೆಕ್ಕ (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭; ರೈಸ್‌ಗೆ. II, 554). [ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರ್ಲು$_2$) + ಚಿಟ್ಟ]

ಕುಳವಾರ್ಜಮಾಬಂದಿ (ನಾ). "ಪ್ರತಿರೈತನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ ಕಂದಾಯಗಳ ಒಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕ ನಿರ್ಧಾರ" (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭).

[ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರ್ಲು$_2$) + ಜಮಾಬಂದಿ]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟ, ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಚಿಟ್ಟ. (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೭). **ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ** : (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೪).
[ಕುಳವಾರ್ (< ಕುಳವಾರ್ಯ) + ಪಟ್ಟ]

ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟೆ 'ಕುಳವಾರ್ಪಟ್ಟ' ನೋ.

ಕುಳವಾಸಿಯ (ನಾ). = ಕುಳವಾರ್ಜಮಾಬಂದಿ (?) : ಈ ತೇರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹೊನ್ನ ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ಚಾವಡಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಪಾರುಪತ್ಯಗಾಜರು ಯೀ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳವಾಸಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮-೧೫ ; 1520). [ಕುಳ್ಯ + ವಾಸಿಯ ?]

ಕುಳವಿಡಿ (ನಾ). (?) : ಆವ ಸ್ಥಲವಂಗೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿ ಏನ ಹಿಡಿದಲ್ಲಿಯೂ ತಲೆವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಏನ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳವಿಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಪುರ ಮಹಾಗಿರಿಯ ಸುಟ್ಟಡೆ ಒಕ್ಕುಡಿತೆ ಬೂದಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಚಿತ್ತ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಸದ್ಭಕ್ತನ ಪರಮವಿರಕ್ತನಿರವು (ಸರ್ವವ. ೧೩೮-೬೮೩).
[?]

ಕುಳಸ್ಥಲ, ಕುಳಸ್ಥಳ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಶಿವ ದೀಕ್ಷೆಯಾದವನಿಗೆ ಭಾವಸ್ಥಲದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕೊನೆಯದಾದ ಭಕ್ತಸ್ಥಲದವರೆಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ಉದಯವಾಗುವ ಮೂವತ್ತಾರು ಸ್ಥಲಗಳು. ℙ ಈ ಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆರು ಬಗೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಿಃಪತಿತತ್ವ, ಪ್ರತಿತತ್ವ, ಸಕೀಲ, ಅಸಾಧ್ಯ, ನಿರುಪಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಕಾರವೆಂಬ ಆರು ಸ್ಥಲಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ : ಶಂಭು ಸೊಡ್ಡಳ ಮಹಂತರುಮಪ್ಪ ಮೂವತ್ತಾಱು ಕುಳಸ್ಥಲವಱಿದವಂಗೆ ಶರಣು ಶರಣೆಂಬೆ (ಸರ್ವವ. ೧೬೪-೭೮೦). **ಕುಳಸ್ಥಳ**: ೨. ವಿವರ : ನಾದ ಮುನ್ನವೋ ಬಿಂದು ಮುನ್ನವೊ ಕಾಯ ಮುನ್ನವೋ ಜೀವಕಾಯದ ಕುಳಸ್ಥಳಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ನೀವು ಹೇಳಿರೇ (ಅವಚಂ. ೧೪೪-೬೫೯) ; ಆದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಭಕ್ತ ಅನಾದಿವಿಡಿದು ಬಂದಾತನೆ ಜಂಗಮ ಆದಿಗುರು ಅನಾದಿಶಿಷ್ಯ ಈ ಉಭಯ ಕುಳಸ್ಥಳವ ಬಲ್ಲರೆ ಆತ ಲಿಂಗಸಂಬಂಧಿ (ಬಸವ. ೮೦೩) ; ಇಂತೀಭಕ್ತಿಯ ಕುಳಸ್ಥಳ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ವನಱಿಯದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎಂದಂತೆ ಎಂದರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಂದರು (ಮಡಿಮಾ. ೬೨-೯೧). [ಕುಳ್ಯ (= ಕುಲ) + ಸ್ಥಲ]

ಕುಳಸ್ಥಳ 'ಕುಳಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಂತ(ನಾ). ಕುಳದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಬೆರಲೆರಲ್ಕೊರಲ್ . . . ಮುಂಗೈ ಸರಲುಂ ಲಾಂತಮಿವಂ ಗ್ರಾಮ್ಯರಱಿಯದುಚ್ಚರಿಸುವರ್ ಕುಳಾಂತಭ್ರಮೆಯಿಂ (ಶಮದ. ೨೮). [ಕುಳ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಕುಳಾಂತಕ 'ಕುಲಾಂತಕ' ನೋ.

ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕುಲಮುಖ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂಭಾವನೆಯ ವಿನಾಯಿತಿ (?) : ಸೆಟ್ಟಿ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕುಳಾಗ್ರಶುದ್ಧಿಯ ಅಂಗಡಿ ಒಂದು ನೆಲೆದೆಱೆಯುಮಂ ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೩-೫೪ ; 1144). [ಕುಳಾಗ್ರ್ಯ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕುಳಾಗ್ರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ, —ಮುಖಂಡ : ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣಮೆರಮ್ಬರಗೆಯ ಕುಳಾ[ಗ್ರಿ] ಸೇನಬೋವ ಆಚಣ್ಣ (ಕಇಅ. ೭೩-೧೧-೩ ; 12ನೆಯ ಶತ).
[< ಸಂ. ಕುಲಾಗ್ರಿನ್]

ಕುಳಾಚಲ 'ಕುಲಾಚಲ' ನೋ.

ಕುಳಾಡಿ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟ್ಟು, —ವರಿಸೆ : ತಿರುಣ ಕುಳಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ] ಬಾಹುಗೆಣೆಸಂದ ಸುಬಾಹುಡೆ . . . ಪಟ್ಟಿ ಕತ್ತರೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಜಟ್ಟಿಗರ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೮). 'ತುಳಾಡಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳಾಪವಾದನ (ಗು). ಕುಲಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ ತರುವಂತಹ : ಸೈರಿಸದಳವಲ್ಲದಳುರ್ದು ಕುಳಾಪವಾದನದ ನುಡಿಯೆಯ್ತೆರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೦ ವ). [< ಸಂ. ಕುಲಾಪವಾದನಾ]

ಕುಳಾಯ 'ಕುಲಾಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಳಿ$_1$ 'ಕುಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿ$_2$ 'ಕುಟಿ$_2$' ನೋ.

-ಕುಳಿ$_3$, **-ಗುಳಿ**$_3$ (ಪ್ರ). ಇದು ಇವನ ಸ್ವಭಾವ ಅಥವಾ ಶೀಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರತ್ಯಯ : "ಉಕ ಕುಳಿಯಾಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮಿಕಮುಂ ಶೀಲಾದಿ ವಿಶ್ರುತಾರ್ಥದೊಳ್" (ಶಮದ. ೨೦೩) ; ಆಟಕುಳಿ, ಅಂಜುಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೪ ಉದಾ) ; ಕುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೋರ್ಕುಳಿ, ಓಡುಕುಳಿ, ಹುಡುಕುಳಿ, ಪಾಡುಕುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). **ಗುಳಿ**$_3$: ಒದವುದು ಗುಳಿ ಪ್ರತ್ಯಯಮದು ಪೂರ್ವದ ಬಿಂದುವೆರಸು ಶೀಲಗ್ರಹಣಾರ್ಥದೊಳ್ . . . ಆಟಂಗುಳಿ, ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಕುತ್ತಂಗುಳಿ (ಶಮದ. ೨೦೨ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿಕ 'ಕುಲಿಕ' ನೋ.

ಕುಳಿಕಾಹಿ (ನಾ). ಕುಳಿಕನೆಂಬ ಸರ್ಪ : ಬಱಸಿಡಿಲಬಳಗದಂತೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕಡುಪಿನಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೫-೧೫ ವ) ; ಅಂತು ಪೊರೆಗಳೆದ ಕುಳಿಕಾಹಿಯಂತಂತಃಶೃಂಖಳಂ ಖಳಂ ಕೆಳರ್ದು (ವರ್ಧಪು. ೮-೬೦ ವ).
[ಕುಳಿಕ (= ಕುಲಿಕ) + ಅಹಿ]

ಕುಳಿಕೆ$_1$, **ಕುಣಿಕೆ**$_2$ (ನಾ). ೧. ಜೀರುಗುಣಿಕೆ ; ಗಂಟು ; ಸರಗಂಟು ; ದಾರದ ಮಲಕು : ಬಳೆದ ನಿತಂಬದೆ ಕಾಂಚೀಕಳಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಲಣಮೆ ನೆಱೆಯದಿದೆಂದಗ್ಗಳಿಸಿ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಸೀರ್ಕು]ಳಿಕೆಗಳಿನೇಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸಿದು[ದೋ] ಸುಭಗೆಯಾದ ಸುದತಿಯ ಗರ್ಭಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೪೩) ; ಅಂಗವೆ ಸೆಜ್ಜೆ ಆಚಾರವೆ ಶಿವದಾರ ತ್ರಿಕರಣಶುದ್ಧವಾದುದೆ ಕುಳಿಕೆ ಈ ತ್ರಿವಿಧದ ಗುಣವನಱಿಯಬೇಕು (ಚಿನ್ನವ. ೭೩-೩) ; ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿಕೆ ಬಿಚ್ಚಿದ ಕರುವಿನಂತೆ ತಿರುಗುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು (ಮುಗಿಮ. ೧೧). **ಕುಣಿಕೆ**$_2$: ೧. ಅಱುಮಣಿಗೆ ದಾರವನೇಱಿಸಿ ಕುಣಿಕೆಗೆ ಮಣಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅಱಸುತ್ತಿದ್ದರಯ್ಯಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರು (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೧-೬) ; ಜಗದ್ವಂದ್ಯರೆಂದು ನುಡಿದು ನಡೆವರು ನೋಡಾ ಭವಬಂಧನದ ಕುಣಿಕೆಯ ಕಳೆಯಲಱಿಯರು ನೋಡಾ (ಅವಚಂ.೧೦೬-೪೮೩) ; ರನ್ನಮಂ ಕೆಪ್ಪಿನ ಕುಣಿಕೆಗಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು (ವಾಗೀರ. ೬೬-೧೦) ; ದೈವವಿಕ್ಕಿದ ಕೊರಳಕಣ್ಣಿಯ ಕುಣಿಕೆ ಯಾರಲಿ ಹಱಿವುದೈ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೪) ; ಕೊರಳದಾವಣಿಗೆ ಕುಣಿಕೆ ಬೇಕು (ಅರಳು. ೨೯೨-೭). ೨. (ಆಲಂ) ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಪವಣಿಕೆ, —ಬಂಧ : ರಸಮಂ ಭಾವಮುಮಂ ಕಾಳಸಮಂ ಕುಣಿಕೆಯುಮನಱಿದು ಕವಿಮಾರ್ಗದೊಳಂ (ಗದಾಯು. ೧-೩೯) ; ಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯದ ಕುಣಿಕೆಯನು ತಾ ಬಲ್ಲ ನಾರಾಯಣನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೭).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಟ್ಟೈಚ್ಚು, ಕುಳಚ್ಚು ; ತುಳು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೋಡಮು]

ಕುಳಿಕೆ$_2$ 'ಕುಣಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕುಳಿಕೋರಗ (ನಾ). = ಕುಳಿಕಾಹಿ : ಕೊನ್ತಂ ಕುಳಿಕೋರಗನ ಮುಖಾನ್ತಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೫೮-೭೬ ; 941).
[ಕುಳಿಕ + ಉರಗ]

ಕುಳಿಚು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಕುಳಿಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳಲಿ, ಕೊಳಚೆ] ಸೂಜಿಗನಗಲು ಹೆಲ್ಲರಂ ಬಂಕುರುಂ ಹಳಲೆ ಕಪ್ಪೆಗಳೊಱಲೆ . . . ಎಂಬ ಹೊಳೆವಳಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ತವಿಸುತಿಹ ಬೇಡರಂ ನೋಡಿದಂ ಭೂಪಾಲನು (ಹಡಕಾ. ೫-೪೬). [?]

ಕುಳಿತಟ್ಟೆ (ನಾ). "ರಸ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಿರುವಂತೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿಯಿರುವ ತಟ್ಟೆ" (well-dish. ಇಂಗ್ಲಿ).

[ಕುಳ್ಳಿ (< ಕುಜಿ) + ತಟ್ಟೆ]

ಕುಳಿಬೀಳು, ಗುಳಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗು ಬೀಳು; ಗುಣಿಯಾಗು: ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಸುಪ್ತಗಂಗೆಯ ಮೇಲಣ ಕುಳಿಬಿದ್ದ ಹಿಮದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಆಕಾಯದ ಮುಸ್ಸೂರಿನ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ವೀಚೇ. ೧೩); **ಗುಳಿಬೀಳು**: ನಗುವಾಗ ಎರಡೂ ಗಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಗುಳಿಬಿದ್ದು ಅವಳ ಬೆಲುಬಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕಳೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು (ತೇಜೋಚಿ. ೧೯).

[ಕುಳಿ (< ಕುಜಿ) + ಬೀಳು (< ಪೀಜ್)]

ಕುಳಿಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಬೆಟಲೆರಡರ ಬೇರಂ ಮೇಣ್ ಕುಳಿ [ಪಾಠಾಂ.ಗಳ್]ಮಾವು ಸಮುದ್ರದ ಫಲಮಿಲುಮಿಷ್ಟಿಯ ಪಣ್ಪಾಳಿಯಂ ಪಾನಮಾನಾಗಿಸೆ ಕಳೆಗುಂ ಜಂಗಮವಿಷಂಗಳಂ (ಮಯೂದ. ೧೩-೧೪೭). 'ಕೊಳಮಾವು' ಪರಾ. [ಕುಳ್ಳಿ + ಮಾವು]

ಕುಳಿವೆಮೆ, ಕುಳುವೆಮೆ(ನಾ). ಬಸಿರು; ಗರ್ಭ: ಪಿನ್ನೆ ಕೊಡೆಕದ ಬಾಧೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಬೊಜ್ಜಲು ಕುಳಿಮೆಮ್ಮೆ ಇಳಿದುಹೋಯಿತು (ನಡೆಪಾ. IJ, 1138).

ಕುಳುಮೆ. 'ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ' ಪರಾ. [?]

ಕುಳಿಯ (ನಾ). ಎಗ್ಗ; ಮೂಢ: "ನುಡಿಯಲ್ತೆಳಲ್ವಲಂ ಪಾಂಗಱಿಯದೆ ಕುಳಿಯಂ ಪೇಳ್ವುದಾಪೇಕಮೂಡಂ" (ಪಜ್ಜುಕೃತ. ೬೪-೪೦); ತಪ್ಪಂ ಮಜಸಿ ಪುಸಿಯುಡಿವ ಜಲುಜರ ತೆಜನಂ ಕಂಡಱಿಯದಂತು ಕುಳಿಯರುಮೊರೆದಿ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೯೩); ಕುಳಿಯಂ ಮಾಳಿಗೆ ಜಾಳಿಗೆ ತಳಿಗೆಯೆಱರ್ಪಳಸು ಬಳಸಿಗಂ ಮೊಳೆ ತಾಳಂ (ಕಮದ. ೨೬). [?]

ಕುಳಿಯೊಗು (ಕ್ರಿ). (?): "ಆಗಂತುಕರೆಮಂ=ಕುಳಿಯೊಕ್ಕು ಕೈಕೊಂಡ ಮಗನುಮೆಂಬಿನರೆಯೇ (ಒಂದಾನೊಂದು ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬಂದವನು)" (ನೀತಿವಾ. ೨೬-೦೩). [ಕುಳ್ಳಿ (< ಕುಡಿ) + ಪೊಗು (< ಪುಗು)]

ಕುಳಿರ್, (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗಿರು; ತಂಪಾಗಿರು: "ಕುಳಿರ ಮಱುಭೂದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ), ಹೈಮೇ ಜ (ಶೀತಳವಾಗು)" (ಕಮಧಾ); ಕುಳಿರ್ವ ತಿಣ್ಣನೆರನುಡುಗದೆ ತಳಿ ತಳರಿಂ ಪಾಸು (ಅದಿಪು. ೨-೧೪); ಕುಳಿರ್ವರರ್ದಿಂಗಳೆ ಪಸಿಯ ಮೇಲೊಱಗಿರ್ದ್ದರಿ (ಕಾಂದಪು. ೯೧೫); ಪೂವಿನಂ ಆಸನಕೇಳ್ದಂ ಕುಳಿರ್ವಾಲಿಗಳಿಗಮಲಾಪಿಂಗಂ ಕುಳಿರ್ಪೋಲ್ವ ನಂದನಕಂ (ಅಜಿತ. ೭೭೩); ಕುಳಿರ್ವ್ಯ ಸರೋಜ ಷಂಡ ಮಲರ್ದ್ದೊಪ್ಪುವ'ಮಲ್ಲಿಗೆ (ವಿಕ್ರ. XI, ಚತ್ಪದು. ೨೬-೨೭ ; 1205); ಕುಳಿರ್ವ್ಯ ಮಂಜಿನ ಪಗಲಂಗಳಂ (ಚಟಪ್ರ. ೮-೫) ; ಮೆಯ್ ಸೆಡಲಿ ನೆತ್ತ್ರ ಕುಳಿರ್ವ ಕಟ್ಟಿಸಳಕ್ಕೆ ನೀಲ್ ಬೆಂಳೆಯೆರ್ದಿಯಯ್ (ಅಂತಿಗೀ. ೭೩).

೨. ತಂಪಾಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು: ಕೈಸೋಂಕಿನೊಳ್ ಕಣ್ಮುಳಿರ್ ಪೊಳೆವ ಜಂದು ನಿಂದಿರ್ಪಿನಮಾಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೬-೫೦೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳರ್ ; ತುಳು. ಜೌ ; ಕೊಡ. ಕುಳ್]

ಕುಳಿರ್, 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್, ಕುಳಿರು (ನಾ). ೧. ಚಳಿ; ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ: "ಕುಳಿರಿನ ಶೈತ್ಯಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೧); ಚಳಿಗಳ್ಳ ಭೋಗಿಗಳರ್ ಕೂರ್ತಕಳಮೆಜ್ಜಳ ತುಂಗಳುಚಿಪಮಸಾರ್ದ್ರಯಿಂ ತದಾಕಳಕೋಷ್ಮವಿಂದೆ ಪರಿದಿರ್ದ ಕುಳಿರಂ ಕಳೆವರ್ (ಉ ದ್ಯ ಟ. ೪-೬೯); ಮೃಗಪ್ರತತಿ ಕುಳಿರಂ ಮಾಣ್ದು ಪಕಲವನ್ಮದು (ಪಂ ದಿ ಪು. ೨-೨೨). **೨.** ಹಿಮ; ಮಂಜು: ಭೆರ್ಮಕೆ ಕುಳಿರ್ಕಾಗಿರಿತ ಭೆರ್ಮಮಾಕವ (ಉ ದ್ಯ ಟ. ೪-೩೬); ಭಾಜಹರಿನೆಸೆದಂ ಕುಳಿರಾವರಿಸಿದ ಪರ್ವತಂಬೊಲುಜಿ ರಂಜಿಸುತಂ (ವೀರವಿ. ೩-೮೩); ಮುಸುಱದ ಕುಳಿರಿಮಳ್ ದೆಸೆಯಾಗಸಮಿಳೆ ದಿಟ್ಟಿವಡಿ ಯಂದುದೆಂತಾನುಂ ಕಾಣಿಸಲಾರ್ತುವಿಲ್ಲಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

ಕುಳಿರು : ೧. ಬಿಸಿರಿನಿಂದ ಅವರು ತ್ರಸ್ತರಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ ಚಳಿಗಾಲದ ಕುಳಿರಿನಿಂದ ಮುದುರುದಿಕೊಂಡಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕಕ್ಷ್ಯ. ೨೦೫) ; ಕುಳಿರಿನಂದ ಮೈ ಕುಟುಕಿದಾಗಲೇ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಆವಾರೋಗಾರವಾಗುವುದು (ಬಾಲಬ. ೭೫). **೨.** "ಕುಳಿರು ಹಿಮ" (ಅಕಶ. ೨೫) ; ಬಾಲೇರುದು ಮೊಳಂ ತಪದಪೀಡ್ಯಾಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯೊಳ್ ಕುದಿಗೊಂಡ ಕುಳಿರು ಮೇಲುಜ್ಜೊಡದಳ ದ್ಯೂಗಳಿಗಳಾಗಿರ್ದರ್ ಲೀಲೆಯನೆಗ ಬಜ್ಜೆಸಲು (ಮೋಚಪ್ರ. ೬-೫೧). 'ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕುಳಿರ್,]

ಕುಳಿರ್, (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ (?) : ಬರವಂ ಬಯಸುತೆ ಕುಳಿರಂ ರವಂ ಮಿಗೆ ಪತ್ತೆಸಾರುತಿಂಬವೆ ಜಕ್ಕಂ ಅಳುಗೊರೆದಯುವಂ ಸೂಚಿಸುತರುಹೋದಯುವಿತ್ತ್ ಲಾಗುತಿದೆ ರಿರಾಜ (ಗಿರಿ. ೪-೧೩೧).

[?]

ಕುಳಿರಿಸು, (ಕ್ರಿ).ಚಳಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಶೀತಬಾಧೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಎನ್ನಳಿಸುಖದೊಳಕ್ಕೆಮ್ಮೆಲ್ಲನ್ನ ಕಾಲ್ ಮಿಸುಳದಂತಿರೆ ಕರುಬಿ ಕುಳಿರಿಸಿದ ಪಜಯಿರದ ಮಂಜಿನೊಟ್ಟಲದೊಂದು (ಸಂಸಪ ೬೨-೧೯).

[ಕುಳಿರ್, + -ಇಸ್ಸು]

ಕುಳಿರಿಸ್ಸು 'ಕುಳ್ಳಿರಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿರು 'ಕುಳಿರ್,' ನೋ.

ಕುಳಿರುಕೊಳು 'ಕುಳಿರ್ಕೊಳು' ನೋ.

ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು 'ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕುಳಿರೆಲರ್ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ; ಶೀತಮಾರುತ: ಕುಳಿರೆಲರಾಲ ವಟ್ಟಲಿಗಳಂ (ಕಂಪವಿ. ೯-೬); ತಳರಿಂಬು ಕುಳಿರೆಲರಾಡಿದುದು (ನಾಗಚಂ. ೧೬). [ಕುಳಿರ್, + ಎಲರ್]

ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಾಂತಿ; ಶೀತಲವಾದ ಹೊಳಪು: ತಗುಳಿದುದು ಮುಗಿಲಿನಂಚಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿನೇರ್, ಶಶಿಯ ಚಳಗದಿಗಳ ಕುಳಿರ್ಕಾಂತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೦-೬). [ಕುಳಿರ್, + ಕಾಂತಿ]

ಕುಳಿರ್ಗೂಟೆ (ನಾ). ಹಿಮದ ರಾಶಿ; ಮಂಜಿನ ಸಮೂಹ: ಕರ್ಬುರೀಂಪ್ರಂ ಪಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಕಂಡನಾ ನೋಟಮಂ, ಬರಬಿಡದ ತೋಟಮಂ, ಬೆಟಿದ ದಿಗಿಗೆ ಕುಳಿರ್ಗೂಟೆಕಟಿಮಂ(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೪೯-೬೧).

[ಕುಳಿರ್, + ಕೂಟ]

ಕುಳಿರ್ಚೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ಪಿತಕೀತ ಕುಳಿತಪಲೆಂಬುದು ಪಿರಿ= ಕುಳಿರ್ಚೆಗೆ" (ಕಾಕಕ್ಕ. ೨೨).

[ಕುಳಿರ್, (< ಕುಳ್ರ್) + -ಚೆ]

ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್ 'ಕುಳಿರ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಗೊರಿಸು 'ಕುಳ್ಳಿರ್ಗೊರಿಸು' ನೋ.

ಕುಳಿರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಶೀತ ಗೊಳಿಸು: ಕಾಯ್ದುರಿವ ಭುವನಮಂ ವಿಜಯ ಯಕ್ಷಕರಸಮಿಂದಂ ತೊಳೆದಿಂಬುರು ಮರ್ಕ್ಕಂಗಿ ಕುಳಿರ್ಪಡಿಸಿ ಪೈ (ಜಗದಿ. ೬-೮೧); ಸಕಳಾವಯವಂ ಮುಸುಕಿ ಕುಳಿರ್ಪಡಿಸಿದುದು (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೭೬).

[ಕುಳಿರ್ಪಡು + -ಇಸ್ಸು]

ಕುಳಿರ್ಪಡು, ಕುಳಿರುಕೊಳು, ಕುಳಿರ್ಕೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಳಿಯಾಗು; ಶೀತಲವಾಗು: ಕುಳಿರ್ಪಟ್ಟ ಜಂದಸರಸಮನೆರ್ದಿಯೊಳಂ ಮಯ್ಯೊಳಂ ತಳ್ಳಲಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೮); ಹೈಮದಂತೆ ಕುಳಿರ್ಪಡುವ ತಪ್ತಸದಿಂ . . . ಅಂಗಚರ್ಚಿಯನೆಡೆವಿಡದೊಡ ರ್ಚಿಯುಂ (ಕಾಂದಪು. ೮೫೫); ಬಳಿಸಿಗಮೊಪ್ಪಿದುವು ಜಿನುಗಿ ಗಳಿಸಿ ಕುಳಿರ್ಪಡಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿ ಮಲೆದುದ್ದಂದಳೆದು ಫಲಮಾಗಿ ಪರಿದಡೆ ದಳಿಗಿ ಮಡುಗಿದು ಕರಿಗಿ ಜೂತಂಗಿಡಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೨೭);

೨. ತಣಿ ; ಸಂತುಷ್ಟ ವಾಗು ; ಹಿಗ್ಗು : ಕಾರಮುಗಿಲ್ದಿನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿಕೊರ್ಗುವಿನಂ ಕರ್ಮರಂಕ (ಪಂಡಾಮಾ. ೭-೧೪೭) ; ಮಹಾವಿಭವ ದಿಶರ್ದರ್ದಿ ಕುಳಿಕೊರ್ಗುವಿನಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೪-೧೦೯) ; ಮಗನ ಮುದ್ದುತನವಂ ಬಸವರಾಜಂ ಕಂಡು ಮನಂ ತಣಿದು ಕುಳಿಕೊರಿದಿ ಹಾರ್ದನಿ (ಬಸರ. ೧೧-೧೨೨) ; ಸಾರ್ವಿಯ ಸಖರು ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಕುಳಿಕೊರಿದಿರು ನೋಡಿ ಜನರ ಕಿವಿಗಳ್ ಮೊಗೆದಿರ್ದರ್ ಕೆಲರ್ ಕೆಲರ್ ಕಣ್ಗಳ್ ಮೊಗೆದಿರ್ದರ್ ಕೆಲರ್ ಕೆಲರ್ ಮನಂ ಮೊಗೆದಿರ್ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨೬-೧೦೦). ೩. ತಣಿಸು ; ತಂಪುಗೊಳಿಸು ; ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳಿಸು : ಶೀತಮಾರುತ ಬಂದು ಸತಿಯರೆದೆಯ ಪೊಕ್ಕ ಪೊಕ್ಕು ಕುಳಿಕೊರಿದಿದನು (ಅಸಂಚ. ೯-೧೨೬). **ಕುಳಿದುಕೊಳು** : ೧. ಮುಳುಗಿದನು ಮರಳ ಮೇಲೇಳಲೊಡದಿಪ ಕಡಲ ಕುಳಿದುಕೊಳುವ ತಣ್ಣನೆಯ ತಳಾತಳಕ್ಕಳ್ತಿ (ಶ್ರೀಪಾಮಾ. ೫೯-೩೩೦). **ಕುಳಿಕೊರೆಯು** : ೨. ಏಳುತಿಗಳ ಕಾಣುತಾಳುತಲೆ ಸಂತಪಡೊಳೇಳು ತಲೆಗಳ ಕುಳಿಕೊರೆಯುತಲೆ ಬರ್ದಿರಿಂದೇಳುತಲೆ . . . ಮೆಜ್ಯುತಿರಲ್ (ಭಾಷಚಂ. ೯-೪೧). [ಕುಳಿ^೨ + ಕೊಡು^೧]

ಕುಳಿಕೊರೆಯು 'ಕುಳಿಕೊರೆಡು' ನೋ.

ಕುಳಿಗರ್ದಿರ್, ಕುಳಿಗರಿದು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆರಣ; ಚಂದ್ರನ ಕೆರಣ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು. 'ಕುಳಿಗರ್ದಿರ' ಪರಾ. **ಕುಳಿಗರ್ದಿರು** : ಕುಳಿಗರ್ದಿರುಗಳ ಪಳವ ಪಳುಕ್ಕನ ತಳತಳಿಪ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೬೯). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಕದಿರ್^೨]

ಕುಳಿಗರ್ದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆರಣಗುಳ್ಳವನು; ಶೀತಕೆರಣ; ಚಂದ್ರ : ಕುಂದದ ಕುಳಿಗರ್ದಿರಂ . . . ಎಂಬಂದದಿನತಿ ವಿಧ್ಯಾಜ್ಞೆಯಿದಂ ರಾಜಪ್ರಭ ರಾಜಿಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೬೯). [ಕುಳಿಗರ್ದಿರ್ + -ಅ^೨]

ಕುಳಿಗರ್ದಿರು 'ಕುಳಿಗರ್ದಿರ್' ನೋ.

ಕುಳಿಗರ್ದಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಕೆರಣವನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಚಕೋರಪಕ್ಷಿ : ಕುಳಿಗರ್ದಿವಕ್ಕಿಯ ಕುಸುಮಾಹಾರಿಯ ಪೊಳೆವಿಮಾನ ಕಂಯ ಹಕ್ಕಿಯುವೋಲ್ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ ನಲಿದುವು ಧೂವರಕುಲಚಂದ್ರಮನ (ಜಯಕಾ. ೫-೫೮). [ಕುಳಿಗರ್ದಿರ್ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕುಳಿಗೆಯ್ 'ಕುಳಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆ 'ಕುಳಿಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆಹಜ್ಜೆ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು (ತಲೆಯಲ್ಲಿ)ಆಧರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಶಿಭೂಷಣ; ಶಿವ : ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆಹಜ್ಜನ ಮೇಲೆ ನೋವುತಂ ಪ್ರಭುದೇವ ಬಸವನೊಳು ಮಗುಳ್ದಂದನು.(ಪ್ರಭುತ. ೮-೯). [ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆ (< ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆ) + ಹಜ್ಜೆ (< ಪಜ್ಜೆ)]

ಕುಳಿಗೆಲ್, ಕುಳಿಗೆಲ್ಲು (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆ : "ಚಂದ್ರಗಲ್ ಕುಳಿಗೆಲ್ಲಿನೆಲೊಗೆಲ್ದಲ್" (ಚಪ್ರಾ. ೧೧೧); ಕುಳಿಗೆಲ್ಲ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ ಕರಗುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧); ಕುಳಿಗೆಲ್ಲ ಭದ್ರಭವನಂಗಳ ಶೃಂಗಾರವನಮೊಳಕೆ ಕೋಡಿಧಿಸುತಿರೆ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೧೬). **ಕುಳಿಗೆಲ್ಲು** : ಕುಳಿಗಲ್ಲಿನ ನುಣ್ಗುಳಕದ ಮೇಲುಜಿದ ಳವಡಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲಿನ ಪೊಳಿ (ಅಯ್ಯದೇ ೨-೪೦); ಅಂಗನೆಯರ ಪಾದದರುಣ ಮರೀಚಿ ಬೆಡಂಗುವಡೆದ ಕುಳಿಗಲ್ಲಾ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೨). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಕಲ್^೨]

ಕುಳಿಗೆಲ್ಲಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಕುಳಿಗೆಲ್ : ಏಱು ಂಜ ವ್ವನೆಯ ರಾದ ಗೋಪಿಯರ್ಗಳಿಗಲ್ಲಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೫). [ಕುಳಿಗಲ್ + ಅಜ್ಜೆ^೧]

ಕುಳಿಗೆಲ್ಲು 'ಕುಳಿಗಲ್' ನೋ.

ಕುಳಿಗಾಳಿ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ ; ಶೀತಮಾರುತ : ಕುಳಿಗಾಳಿ ಬೆಳಗೆಂಪು (ಕಮರ. ೪೩ ಪ್ರಯೋ); ತಡೆತಡೆದುಂ ಕುಳಿಗಾಳಿ ಸುಜಿಯಲ್ಕೊಡಂಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೦). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಗಾಳಿ^೧]

ಕುಳಿಗೆಯ್, ಕುಳಿಗಯ್ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆರಣ; ಚಂದ್ರ ಕೆರಣ. 'ಕುಳಿಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. **ಕುಳಿಗೆಯ್ಗೆ**. 'ಕುಳಿಗೆಯ್ಯ ಹಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [ಕುಳಿರ್^೨ + ಕೆಯ್^೨]

ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆ, ಕುಳಿಗೆಯ್ಯ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆರಣಗುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ : "ಚಂದ್ರ" (ಚಪ್ರಾ. ೬. ೧-೫೫). **ಕುಳಿಗೆಯ್ಕೆ** : 'ಕುಳಿಗೆಯ್ಯಹಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [ಕುಳಿಗೆಯ್ + -ಅ^೨]

ಕುಳಿಗೊರ್ಜ್, ಕುಳಿಕೊರ್ಜ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಂಪು ಹಿಡಿ; ತಣ್ಣಾಗಿರು : ಮಳೆಯೆಂದು ಹೆಚ್ಚದೆ ಗ್ರೀಷ್ಮವೆಂದಳೆಯದೆ ಜಲಚರಗಳಿಗಂಬುಗೊಡದೆ ಧಳಧಳಿಸುತ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಕುಳಿಗೊರ್ಜಂತಿರುದಾ ಕೊಳನು (ನಾಗಕು. ೧-೩೨). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು; ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ಪಡೆ; ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು. 'ಕುಳಿಗೊರಿಸು' ಪರಾ. **ಕುಳಿಕೊರ್ಜ್** : ೧. ಬಾಸಱಿ ತಪ್ಪ ಮಾತಱದಿನಿಂದು ಕುಳಿಕೊರ್ಗುತಿರ್ಪ ಪಾಂಡುಪದ್ಮಾಸನಂ ಪದಕ್ಕೆ ಧವಳಾತಪವಾರಣಂ ಶಿರಕ್ಕೆರಣ್ಮಾನಿತದೇವತಾಪ್ರತತಿ ತಾಂ ಸಮಳಟ್ಟು ದುದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೯-೧೬). ೨. ತೃಪ್ತ ಚಿಂತೆ ಕೈ ಮಿಗೆ ಹೃದಯಂ ಕುಳಿಕೊರಂತುಮಿರ್ದುದಿದೇಂ ಧೃತಿಯೋ ಮೃಗೇಂದ್ರನಾ (ವರ್ಧಮ. ೧೨-೬೫). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಕೊರ್^೨]

ಕುಳಿಗೊರೆ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೊಳ; ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ : ಮಗಮಗಿಪಲರ್ಗಳ್ ಕುಳಿಗೊರೆಳಂ . . . ಳ ಉನವೆಸೆಗುಂ (ಅಯ್ಯದೇ. ೨-೩೦). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಕೊರೆ^೨]

ಕುಳಿಗೊರಿಸು, ಕುಳಿಕೊರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು; ಶೈತ್ಯ ಗೊಳಿಸು. ೨. ಸಂತಸವುಂಟುಮಾಡು; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು : ಪೊಳೆವ ನುಣಿಕೆರೆಟಂ ಧರಿತ್ರೀತಲೊಲಲಾಟಂ ಕುಳಿಗೊರಿಸುವನೋಟಂ ಕೊಂಕಿದೊಳ್ಳುರ್ದಿನಾಟಂ (ಚಪ್ರ. ೩-೮೭). **ಕುಳಿಕೊರ್ಜಿಸು.** ೧, ೨ : ನನೆದರುಮಂ ಕುಳಿಕೊರಿಪ ಪೂಗೊಳನಂ ನೆಱೆಗೆಯ್ದು ನಲ್ಲಳಂ (ವರ್ಧಮ. ೪-೭೪). [ಕುಳಿರ್^೨ + -ಇಸು^೬]

ಕುಳಿಚಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಚಳಿ; ಅತಿ ಶೀತ : ಧೃತಿ ತಾಂ ಧಾಯೆಧಾಯೆಗಳಾಗಿ ರಾತುಮೊಲಲಿದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಚಳಿಗಳಂ ಸಯಂತ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಮಾ. ೨೩೮-೩೭). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಚಳಿ^೨]

ಕುಳಿದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ೧. ತಣ್ಣಗಿರುವ ತಿಂಗಳು; ಶೀತಲ ಚಂದ್ರ; ೨. ತಣ್ಣಗಿನ ಬೆಳ್ಳಂಗಳು : ನೀಲ್ದು ಳಟಯಂ ಖಡಿಲ ಖಡಿಲೆಂದು ಳರ್ಕರಸ್ಪನಂಗೆಯ್ದುದಾಭೀಳದೀಳ್ಗಳಖಡ್ಗಂ, ಳ ದಿಳಿಲ್ ಕುಳಿದಿಂಗಳ ಚಳ್ಪಮೆನವಂ (ಶ್ರೀಪಾಮಾ. ೪೩೪-೫೦೯). [ಕುಳಿರ್^೨ + ತಿಂಗಳ್]

ಕುಳಿನೋಟ (ನಾ). ತಂಪನ್ನು ಬೀರುವ ನೋಟ : ಕರುಣಾಮ್ಬು ಕಾಣ್ಬಿ ಕಲ್ಲೊಲಂಗಳಂ ಪೋಲ್ವ ಕುಳಿನೋಟಮುಂ (ಚಕವಂ. ೧೧೫). [ಕುಳಿರ್^೨ + ನೋಟ]

ಕುಳಿಪರ್ಣಿ 'ಕುಳಿವರ್ಣಿ' ನೋ.

ಕುಳಿಪಾರ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಚಳಿ ಹಾರಿಹೋಗು; ಶೀತ ಮಾಯವಾಗು : ಅಳ್ದಿರ್ದ ಪವ್ಪನಿ ಪಾರ್ಯು ಕುಳಿಪಾರ್ಪುದಿ (ಜಗದ ೧೭-೬೧). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಪಾರ್ಯು^೨]

ಕುಳಿಮರಸು (ಕ್ರಿ). ತಂಪು ಉಂಟಾಗು ; ಶೀತಲವಾಗು : ಬಳಿಕೆ ಪಿಂಗುವಂತೆ ನಿನಗಾಂ ಪಳ್ಪಾದಲ ತಾಳ್ಪ್ಯಂದದಿಂ ಸುಳಿಯಲೆಸೆಂ ಕುಳಿ ಮರಸಲ ತಂಬೆಲರಂ (ಕಾಕುಂತ. ೪೧-೬೨). [ಕುಳಿರ್^೨ + ಮರಸು^೨]

ಕುಳಿರ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ತಂಪು; ಶೈತ್ಯ. ೨. ದಯೆ; ಕರುಣೆ; ಸ್ನೇಹ. ೧, ೨ : ಜಳಧಿಗಳೊಂದನೆ ಸೇರಿಯುಮಱಿಯಿಸದೊಂದೊಡಲ ಬೇಗೆಯಿಂ ಘನಮಹಿಮಂ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ವರ್ತಿಸಲ್ ಮಱುಗಱುಗೆಯೊಳ ಱಿಗುಂ ಕುಳಿರ್ಮೆ ಸಾಧಾರಣಮೇ (ವಸ್ತವಂ. ೫೧).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + -ಮೆ$_1$. / ತಮಿ. ಕುಳಿರ್ಮೈ]

ಕುಳಿರ್ವನಿ, ಕುಳಿರ್ಪನಿ (ನಾ). ೧. ತಂಪಾದ ನೀರಿನ ಹನಿ, —ಜಲಬಿಂದು : ಕುಳಿರ್ವನಿಗಳಿಡಿದು ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ಶಶದಂಬುಜದಂತೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ತೀವಿ ನೋಳ್ಪರ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಫಲವಂಗೈವ ಕೃಷ್ಣನ ವದನಮನವಲೋಕಿಸರಮ್ಮ (ಕಗವಿ. ೭೮ ವಿಷ್ಣುಪು). **ಕುಳಿರ್ಪನಿ** : ೨. ಮಂಜಿನ ಹನಿ; ಹಿಮಬಿಂದು : ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ ಕರಡವುಲ್ ಬಿತ್ತರದ ಬಯಲ್ ಮಿಳಿರ್ದತ್ತು ಕುಳಿರ್ಪನಿಗಳಿಂದೆ, ತುರುಗೆಮೆಗಳಂ ಪೋಲ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೮-೧೩೮). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪನಿ$_2$]

ಕುಳಿರ್ವನೆ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಮನೆ; ಶೈತ್ಯಾಲಯ : "ಶೈತ್ಯಾಲಯಂ ಕುಳಿರ್ವನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಗೈ. ೨೨).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + ಮನೆ]

ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಣ್ಣನೆಯ ಹಳ್ಳ; ಶೀತಲ ನದಿ : ಬೇಗೆಯ ಬೆಂಕೆಗಳ್ಕಿ ಕುಳಿರ್ವಳ್ಳದೊಳಿರ್ದ ಮುದುಂಕಿಯೊಪ್ಪಿದಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೨೭). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಪಳ್ಳ]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ : "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿಯೆನಲ್ಕುಮೆ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಕರ. ೨೫); ಸಂಧ್ಯಮದೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಣುಗಿಯೊಡನೆ ಪಸೆನಿಂದು (ಭಾವಚಂ. ೯-೫೭).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಅಣುಗಿ (< ಅಣುಂಗಿ)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು, ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಹಿಮಗಿರಿ; ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತ : "ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟಿನೆ ಹಿಮಾದ್ರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯); ಶಿವನು . . . ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನಾತ್ಮಧವೆವೆರಸಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮಥಕುಳವೆರಸಿ ಬಿನದದಿಂದಿರಲು (ಸೌಂದಪು. ೮-೨೫); ಮಾರಾರಿಯುರಿಲಿಂಗವಾಗಿ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟನ ಕುಮಾರಿಯೆಡನರ್ಧನಾರೀಶತ್ವದಿಂದೊಳಗೆ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಂ. ೩-೧೫); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು ಮುನ್ನೀರ್ಗಟ್ಟಿಯ ನಡುವಣ ಇಳೆಯಾಣ್ಮರು ಬೇಗದಿಂದ ತಳರ್ದರೋಲಗಕೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೮-೩೦). **ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟು** : ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಕುವರಿಯ ಶ್ರೀಪದಯುಗನಳಿನ ಸುಗಂಧ (ಮೋಹಶ. ೭-೪೬); ಕುಳಿರುವೆಟ್ಟನ ಸುತ ಜಲನಿಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿಹನು (ಶಂನವಿ. ೧೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆಟ್ಟು$_2$]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳು (ನಾ). ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ : ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳ ತನುಕಾಂತಿ ಜಲದೊಳ್ ಮಿಂದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೩೨); ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟುಮಗಳುವೆರಸೆಳಸುವ ಮಱಿದಿಂಗಳಹಷ್ಟಂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಮ್ಮಂಗುಡಿಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೭-೩).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಮಗಳು (< ಮಗಳ್)]

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯ (ನಾ). ಹಿಮಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ; ಹಿಮವಂತ : (ಕ).

ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ = ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳು; ಪಾರ್ವತಿ : "ಉಮೆ ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟೆಱೆಯನಣುಗಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೩).

[ಕುಳಿರ್ವೆಟ್ಟು + ಎಱೆಯ]

ಕುಳಿರ್ವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಶೀತದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ತಣ್ಣಗಿರು : ಬಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕುಳಿರ್ವೆರಸಿದಱವಟ್ಟಗೆಯ ಸದನಂಗಳಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೯). [ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕುಳಿರ್ವೆಳಗೆ (ನಾ). ತಂಪು ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳವನು; ಚಂದ್ರ : "ಜೊನ್ನೊಡಲಂ . . . ಕುಳಿರ್ವೆಳಗಂ . . . ಕಟ್ಟಲೆವಣಿ, ತಿಂಗಳ್ -ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೩-೨೩); "ಕುಳಿರ್ವೆಳಗನು ಮಾಲಿವೆಳಗನುಱೆ ತಾಂ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೆಳೆಯ . . . ಚಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩).

[ಕುಳಿರ್$_3$ + ಬೆಳಗು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕುಳಿಲ್ (ನಾ). ಮರಗಳ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದಾಡುವ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ ಆಟ : "ಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳಿಲೆಂದು ಮರವಾಯ್ದು ಬಿನದಿಪುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೭-೫೫೩); ಪಾಜುಂಬಳೆ ಮರಗೆರಸಿ ಕುಳಿಲ್ಸೆಂಡು ಬಟ್ಟು ತಿಱುಕಲ್ಲು . . . ಇವನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲಲ್ಲಿಗಾಡುತುಂಬರಲ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೪). [?]

ಕುಳಿವುಗು 'ಕುಟುವೊಗು' ನೋ.

ಕುಳಿಶ 'ಕುಲಿಶ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಧರ 'ಕುಲಿಶಧರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಮನೆ. ೨. (ಆಲಂ) (ವಜ್ರದಮನೆಯಂತೆ) ಬಲವಾದ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಎರೆದ ಮನುಜಂಗೆ ಸುರ ಭೂಮಿರುಹಂ ಶರಣೆಂದವಂಗೆ ಕುಳಿಶಾಗಾರಂ . . . ಧುರದೊಳು ಪೊಣರ್ದಂಗೆ ಮಿತ್ರುರ್ ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. V, ಷನ್ನರಾ. ೧೪೮-೧೧ ; 1094).

[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಆಗಾರ]

ಕುಳಿಶಾಯುಧ 'ಕುಲಿಶಾಯುಧ' ನೋ

ಕುಳಿಶಾಶ್ಮ (ನಾ). ವಜ್ರದ ಕಲ್ಲು; ವಜ್ರಶಿಲೆ : ಇದಱ ಕುಂಜೋಪಾಂತಂ ಥಳಥಳಿಸಿ ಬೆಳಗೆ ಕುಳಿಶಾಶ್ಮಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೧೫).

[ಕುಳಿಶ (= ಕುಲಿಶ) + ಅಶ್ಮ]

ಕುಳಿಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕುಲಿಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕುಳಿಶಿ 'ಕುಲಿಶಿ' ನೋ.

ಕುಳಿಸ (ನಾ). ೧. ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಜ್ರ : ಮುತ್ತು ಪಚ್ಚೆ ವರಲ್ಗಳುಂ ಕುಳಿಸಮುಂ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಂದಿಲ್ಲದೊಂಬತ್ತುಂ ರನ್ನದ ಸುಣ್ಣದಿರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೬); ಚಳಿಸದಿರೆ ದಿಟ್ಟಿಯೊಳು ಚಿತ್ತವು ಕುಳಿಸದಂಕುಶ ಕುಂಭದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ ನಧದಿಂದವನಿಗಿಳಿತಂದುದು ದಿವಿಜಗಜವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೦). ೨. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧ : "ಕುಳಿಸ – ಕುಲಿಶ = ವಜ್ರಾಯುಧ" (ತದ್ಭವೋ. ೮) ; ಬೆಟ್ಟುವಗೆಯಂ ಪಗೆಯಿನಿಟ್ಟ ಕುಳಿಸದ ಕಡಿಕಂಡದಂತೊಪ್ಪುವಚ್ಚವಳಿಕಿನ ಗಂಡಶೈಲದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೩). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶ]

ಕುಳಿಸಿ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ : "ಬಿಡೌಜಂ ಕುಳಿಸಿ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೮); ಕುಳಿಸಿಯ ಜಯಂತನ ವಿಳಾಸಮು ಮನಿಳಿಕೆಯ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩೩ ರ). [< ಸಂ. ಕುಲಿಶಿನ್]

ಕುಳಿಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಗ್ಗುಬೀಳು; ಹಳ್ಳವಾಗು : ಕುಳ್ಳಿರೆಂದರೆ ನೆಲ ಕುಳಿಹೋಹುದೆ (ಬಸವ. ೨೪೧).

[ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (< ಕುಱ್ಱಿ$_2$) + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$]

ಕುಳೀನ 'ಕುಲೀನ' ನೋ.

ಕುಳೀರ 'ಕುಲೀರ' ನೋ.

ಕುಳೀರಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ಬಗೆಯ ದೇಶಿಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲೊಂದು : ಉರುತರ ಕುಳೀರಕಂ ಕಾತರ ವಿಶ್ಲಿಷ್ಟಾಖ್ಯ ಪಾರ್ಷ್ಣಿರೇಚಿತಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ಕುಳೀರಮಂದಿರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿ : ನಿಲೆ ಕುಜಂ . . . ಕುಳೀರಮಂದಿರದೊಳ್ ಅರ್ಥಯುತಂ ವಿಕಲೇಕ್ಷಣಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೩-೧೯). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಮಂದಿರ]

ಕುಳೀರಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕರ್ಕಾಟಕ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು: ವನಜಲಿಕೇಳಿಯರ್ಥಿಯೊಡೆಯಂ . . . ಕುಬ್ಜಶರೀರಿ ಕುಳೀರ ಸಂಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೪). [ಕುಳೀರ (= ಕುಲೀರ) + ಸಂಭವ]

ಕುಳು 'ಕುಳ್ಳ$_2$' ನೋ.

ಕುಳುಂಪೆ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಗುಂಡಿ; ಕುಂಟೆ: ಜಳರಾಸಿಯಿರೆ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂ ಎಱೆವ (ಆದಿಪು. ೯-೧೦೫); ಅನೆಮೆಟ್ಟದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೬ವ); ತಿಳಿವುದುಮಾ ಕದಡುವುದುಂ ಕುಳುಂಪೆಯೊಳ್ ನೆಗೞ್ದುಮುದಧಿಯೊಳ್ ನೆಗೞ್ದುಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೯೫); ದಟ್ಟಕಾಡಿನ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕುಳುಂಪೆಯ ಪಕ್ಕದ ಹೊದರಿನಲ್ಲಿ (ಮಲೆಮ. ೩೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟುಮ್ಬು]

ಕುಳುಂಪೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಗಟ್ಟು; ಗುಂಡಿಯಂತಾಗು: ಕುಂಜರ ಗುರುಕುಂಭಮಂಡಳದಿನಲ್ಲುಗು ತಂದು ಕುಳುಂಪೆಗೊಂಡ ನೆತ್ತರ ಪೊಸವಜ್ಜೆಯೊಳ್ ಕೆದಱ ಕಣ್ಗೆಸೆದರ್ದುವು . . . ಕೇಸರಿಯ ಬೀರದ ಬಿತ್ತುಗಳಂತೆ ಮುತ್ತುಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೦-೯೫).

[ಕುಳುಂಪೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಿಡಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿಡಿ (?): ಉಗುಳಿದವು ಕುಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ] ಗಿಡಿಗಳನು ಕೈದುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೪೧); ಕುಳುಗಿಡಿಗಳಗ್ನಿಜನ ಮುಷ್ಟಿಯ ಬಳಿಯಲವ ತರಿಸಿದವೊ ಪೇಳೆನಲೊಲೆದು ತಿವಿದನು ತೀವ್ರಪ್ರತಿಯಲಿ ರಿಪುಚ ಮೂಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೫೭). [ಕುಳ್ಳು + ಕಿಡಿ]

ಕುಳುತ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಕುಳುತ್ಥಂ – ಹುರುಳಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೭); ನೀವಾರತಿಳತಳ ಮಸೂರಿಕಾ ಕುಳುತ್ಥ ಮುದ್ಗ ಮಾಷ . . . ಜೀರಕಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೬-೭೨ ವ).

[< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥ]

ಕುಳುತ್ಥಕ (ನಾ). = ಕುಳುತ್ಥ: "ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೧೮). [< ಸಂ. ಕುಲತ್ಥಕ]

ಕುಳುಪು (ನಾ). ತುಂಡು; ಶಕಲ; ಖಂಡ (?): ಸರಸಿಜಭವ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರವ ಎರಕದಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮಿಕ್ಕ ಮೆಜ್ಜೆವ ಕುಳುಪುಗಳೀ ಗಿರಿಯೊಳೊಟ್ಟಿದನೆನೆ ತರಣೇಂದುಕಾಂತವಲ್ಲಿಹುದು (ಜ್ಞಾನಚಿ. ೧೦-೧೧೪). [?]

ಕುಳುಮೆ 'ಕುಳಿಮೆ' ನೋ.

ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ (ನಾ). "ಗರ್ಭಿಣಿ" (ಹುಲಿಹಾ. ಕೋಶ): ತಂಗವ್ವನಿಗೆ ಪೂವಿ ಕುಳುಮೆಕಾರ್ತಿ ಎಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿಯಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೩೬೨).

[ಕುಳುಮೆ (< ಕುಳಿಮೆ) + -ಕಾರ್ತಿ]

ಕುಳುರು (ಕ್ರಿ). ಸಂಚರಿಸು; ತಿರುಗಾಡು (?): ಮೂರುಲೋಕದಿ ತನ್ನ ಮನದಿಚ್ಛೆ ಬಂದಂತೆ ಹಾರುತ್ತ ಕುಳುರುತ್ತಾರವನು ಮಾರನುಪದ್ರವ ಕಾಱಾವೆ ಗಾರಾಗಿಯು ತೀರದ ದುಃಖವನೈದುವೆನು (ಪುಷ್ಪಚಿ. ೧೧-೮೪).

[?]

ಕುಳುವಾಡಿ 'ಕುಲವಾಡಿ' ನೋ.

ಕುಳುವಾರು 'ಕುಳವಾರು$_1$' ನೋ.

ಕುಳೆ 'ಕೂಳೆ$_2$' ನೋ.

ಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವನು; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಅದೊಂದು ಕುಳ್ಳ ಆಸಾಮಿ (ಆಸಾಮಿ. ೯೫). ಕಳ್ಳನ ನಂಬಿದರೂ ಕುಳ್ಳನ ನಂಬಬಾರದು (ಗಾದೆ). [ಕುಳ್ಳು$_2$ (< ಕುಱಳ್) + -ಅ$_7$]

ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಮರಕೋತಿ (?): ಕುಳ್ಳಕುಮ್ಮಟೆಯಾಡುವೆವು ಮರದಲ್ಲಿ ಬಾರೆಂದೆಲ್ಲರೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾಲೋಚಿಸುತಲೀ ಭೀಮ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜಿನಭಾ. ೭-೯).

[ಕುಳ್ಳ + ಕುಮ್ಮಟಿ$_1$ (< ಕುಂಪಟ)]

ಕುಳ್ಳಾವಿ 'ಕುಲಾಯ್ಯ$_2$' ನೋ.

ಕುಳ್ಳಿ$_1$ (ನಾ). ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಗಿಡ್ಡಿ; ಕುಬ್ಜೆ: ಬಂಜೆ ಕುಳ್ಳಿ ಕುಂಟಿಯವರುಗಳಂ ಕಂಡರೆ ಕಾರ್ಯನಾಶ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೮೫-೧೩).

[ಕುಳ್ಳ + -ಇ$_2$]

ಕುಳ್ಳಿ$_2$ (ನಾ). (ಬೆಲ್ಲದ) ಅಚ್ಚು: ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತಿರಬೇಕು ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕುಳ್ಳಿಯಂತಿರಬೇಕು (ವಚಶಾ. I, ೧೯೩). [?]

ಕುಳ್ಳಿರ್, ಕುಳಿರ್$_2$, ಕುಳ್ಳಿರು (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳುಮಂ . . . ವಂದಿಸಿ ಭಟಾರರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೯-೧೭); ಮಣಿಮಯ ಹೇಮಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫ ವ); ರುದ್ರಕನ್ನೆಯರೊಲಿದು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೩); ಅರಣ್ಯದಿದ್ರುಮಸಾನು ದೇಶದೊಳು ಕುಳ್ಳಿರುತಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೧೯); ಯುಯುತ್ಸು ಶಿಖಂಡಿ ಪ್ರತಿವಿಂದ್ಯಕರು ಪಾರ್ಥನನುಪಚರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೭). **ಕುಳಿರ್$_2$**: "ಕುಳಿರ್ – ಋಜುಭೇದೇ (ಬಗ್ಗು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್) ಹೈಮೇಚ (ಶೀತಲವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು ಮೆಲ್ಲನೆಯು ತನುವೆಲ್ಲ ಪುಲಕಿಸಲು (ಗಗಹಾ. ೨-೨೨). **ಕುಳ್ಳಿರು**: ಧಾರುಣೀಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದೆ ಪರಿವಾರ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೧೩).

ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅಣಿಮಾಡು: ಬಂದುದುತ್ತಮವಾದುದಿತ್ತ ಬಾ ದಕ್ಷಿಣಯೆಂದೊತ್ತಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಡಿಸಿ (ಭರಚ. ೯೭-೮೬).

[ಕುಳ್ + ಇರ್$_1$]

ಕುಳ್ಳಿರಿಸು, ಕುಳಿರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಿ ಭಟ್ಟಾರಕರ್ಗೆಱಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೧೨ ವ); ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೭); ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು ವಿನಯದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೪). **ಕುಳಿರಿಸು$_2$**: ತೆಗೆದು ತಾ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕುಳಿರಿಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೩); ಬಳಿಬಂದರೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಚಕ್ಕಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ಭರಚ. ೩೯-೧೦೦).

ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ತಲೆವಿಡಿದೆತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸಿ ತನ್ನಯ ತೊಡೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೯೨).

[ಕುಳ್ಳಿರ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕುಳ್ಳಿರು 'ಕುಳ್ಳಿರ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_1$ 'ಕುಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳು$_2$ 'ಕುಱಳ್' ನೋ.

ಕುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಮಲದ ಕುಪ್ಪೆ, —ಉಂಡೆ: ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೈಗುಳದ ಒಂದು ಲಡಾಯವೆ ನಡೆದುಹೋಯ್ತು, ಅವಾಚ್ಯ – ಅಶ್ಲೀಲ ಭಾಷೆಯ ಕುಳ್ಳೆಗಳನ್ನೆ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಸೆದಾಡಿ (ಮಲೆಮ. ೪೫೦). [< ಕುರುಳ್$_2$?]

ಕುಳ್ಳೆಡೆ (ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಎಡೆ, —ಜಾಗ; ಆಸನ: "ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಲಕರಣೆ, ಸ್ಥಳ (ಕುರ್ಚಿ, ಮಣೆ, ಮೊ. ವು); ಆಸನ, ಪೀಠ, ಕುಳ್ಳೆಡೆ" (Seat. ಇಂಕನ); ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ಬೆಮರಿಡಿದ ಹೆಂಗಸರಿಂದ ಕುಳ್ಳೆಡೆಗಳೆಲ್ಲ ಭರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದುವು (ಪುನರು. ೪೫೪). [ಕುಳ್$_3$ + ಎಡೆ$_3$]

ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಸಿಯಗೆಲ್ಲರಾಳ ಕುಱಕಾಲರಮನಾಳಿಯರ್ ರಣಾಲಿ ಅರಸರಲ್ಲಿನ್ಮುಳಿದು ಬನ್ದು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೪-೧; 780). [?]

ಕುಱವ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಳ್, ಕುಳ್ಳು$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಿಡ್ಡದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ತಮಿಳು ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಸಾಲಿನ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಜಾತಿ: ಕುಱಳ್ ಎಂದರೆ ಚಿಕ್ಕದು ಎಂದರ್ಥ . . . ಅದೇ ಕುಱಳ್ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ (ಕುಱಳ್. XII, ಪೀಠಿಕೆ). **ಕುಳ್ಳು$_2$**: ೧. ಆ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿಗಿಂತ ತೀರ ಕುಳ್ಳು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕುಱಳ್]

ಕುಱಿ$_1$, ಕುರಿ$_1$, ಕುಱು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಱಿತು, ಕುರಿತು, ಕುಱುತ್ತು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಗುರುತಿಸು; ಗುರುತುಮಾಡು: ಸ್ಮರನಂ ನೋಡಿದನೀತನೆ ಸಮುದ್ಯತ್ಕೋಪದಿಂ ದಕ್ಷನಧ್ವರಮಂ ಸುಟ್ಟವನೀತನೀತನೆ ಕುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಱು]ತ್ತೆಯ್ತಂದು ನಿಂದಂಧಕಾಸುರನಂ ಮೆಟ್ಟಿದನು (ಪಂಪಾಶ. ೨೭). ೨. ಗಮನಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ಲಿಂಗವ ಕುಱಿತಲ್ಲಿ ಅಂಗವ ಕುಱಿಯಬಾರದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೫-೪೫೩). ೩. ಉದ್ದೇಶಿಸು; ಗುರಿಯಿಡು; ಆಲೋಚಿಸು: ಆ ನಾಡವರ್ಗಳ್ ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಱಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತಮತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೮); ಈ ತೆಱದಿತಿಹಾಸ ಕಥೆಯನೊಪ್ಪಿಸೆ ಕುಱಿತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೧); ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳಂ ಕುಱಿತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂಗಳಂ . . . ಪೇೞ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೧-೧); ಉದಕಂಗಳುದಧಿಯಂಶಗಳೆಂದು ಕುಱಿವಂತೆ ಮೊದಲು ತಾ ಶಿವನಂಶವೆಂದು (ಷತಿಲ. ೫-೨೧). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಬಳಿ: ವರಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರ ರಸಮೆಂಬುದೊಂದನೆಯುಱೆ ಮೃದುಕೋಷ್ಠದೊಡಲಿಗೆ ಕುಱಿಯಲಾ ಮಾಂತವಾಗಿಯೆ ವಿರೇಚಿಸುವುದು (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೫). **ಕುರಿ$_1$**: ೨. ದೊಡ್ಡ ಚಾಮಪ್ಪನತ್ತ ಕುರಿವನು ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೬-೨೪). ೩. ಹರನನ್ನೂ ಹರಶರಣನನ್ನೂ ಕುರಿಯದ ಕವಿತೆ ಕಲಾಕೃತಿಯಾದರೇನು ಆಗದಿದ್ದರೇನು (ತುಂಗಭ. ೪೩). **ಕುಱು$_1$**: ೩. ಮಧ್ಯಮವರ್ತಿಗಳಂ ಕುಱುತ್ತು ತತ್ತ್ವ ನಿಶ್ಚಯೋಪಾಯಮಂ ಪೇೞ್ದಪರ್ (ತಸೂವೃ. ೮); ತನ್ನಂ ಕುಱುತ್ತು ಮಾಡಿದರನ್ನುಮನೌಷಧಮನೊಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೪೬); ಅಸಹಾಯಶೂರರ ಕಥಾಪ್ರಪಂಚಂಗಳನವರಂ ಕುಱುತ್ತು ಪೇಳ್ದ ಸುಭಾಷಿತಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಿರ್ದಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೬೬; 1186).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಗುಱಿ]

ಕುಱಿ$_2$, ಗುಱಿ, ಗುರಿ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: "ಕುಱಿ = ಕುಱಿಪು (ಕುಱುಪು)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕುಱಿಯೆನೆ ಕುಱುಪಿನೊಳು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೮). **ಗುಱಿ**: ೧. ಹಲವು ಮಾತಿನಲೇನು ಭೂಪತಿ ಕೆಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡಿದ ಬಲೆಗೆ ಬಂದನು ನೆತ್ತಸಾರಿಯ ಗುಱಿಯ ಗದ್ದುಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೫). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಈಡು: ನೆಗೞ್ದಪೊಗೞ್ತೆಗಂ ನೆಗೞ್ತೆಗಂ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೫ ವ); ಕೆಡದ ಜಸಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಗುಱಿಯಾದ ಚಲಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೧; 982); ಶಿವಶರಣರ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಎದ್ದರೆ ನಿಂದಕರೆ ಗುಱಿ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೯-೧೮); ಗುಱಿಯ ತಾಗದ ಕೋಲ ನ್ಯೂಜಾರನೆಸೆದೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೬). ೩. ಉದ್ದೇಶ: ಕೆಳೆಯುಂ ಗುಱಿಯುಂ ಗೊಟ್ಟೆಯುಮಳವಿಗೆ ಪಿರಿದಾಗೆ ತನಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನೊಳ್ ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಷಮುಮಳುಂಬಮೆನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾನಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೮); ಗುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರಿ] ನೆಱೆವಿನೆಗಂ ಸಯ್ತಿರಲಱಿಯದೆ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನನಱಿದುಂ ಪಾಪಕ್ಕೆಱಗಿ ನೆಗೞ್ಪಂದಮೇಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧-೧೮). ೪. ಸೀಮೆ; ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ: ವಜ್ರನಾಭಿ ಅಳವಿಂಗೆ ದಳಮುಂ ಅಱಿವಿಂಗೆ ಗುಱಿಯುಂ ಆಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಅದಿಪು. ೬-೨೨ ವ). **ಗುರಿ**: ೨. ಬಾಣದ ಗುರಿನೊಳದ ಮೇಲೆಯೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಹೆಡ್ಡನ ನೆರೆಹೀನಮೆಡ್ಡನ ಗುರಿಹೀನ (ಇಂಚಾಪ. ೯೭-೭೫); ದಾರಿಯೂ ಸಾಗದು, ಗುರಿಯೂ ಸಾಧಿಸದು (ದೀಪಹ. II, ೧೮೦).

[< ಕುಱಿ$_1$]

ಕುಱಿ$_3$, ಕುರಿ$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೈತುಂಬ ಉಣ್ಣೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಮೇಷ: "ಅವಿಃ, ಉರ್ಣಾಯಃ, ಉರಭ್ರಃ . . . ಮೇಷಃ, ಮೇಂಡಃ — ಈ ೮ ಕುಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೪); ಕುಱಿಯಂ ಕೊಂದು ಸುಟ್ಟು ತಿಂಬರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨-೧೯); ಕುಱಿ ನಡೆವ ಧೂಳು ಪರಿದೊಡೆ ಪೋಕುಂ ಸಿರಿಯೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೨-೭೭); ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಱಿ ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳಿರ ಮೇಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೧೨೯); ಕುಱಿಗಳೋಪಾದಿಯಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಱಗಣೆಲೆಯನೆ ಮೇದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೧೪); ದಕ್ಷನ ತಲೆಯ ಹೊಡೆದು ಹೋಮದೊಳಿಟ್ಟು ಕುಱಿಯ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೬). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಡ್ಡ; ದಡ್ಡ. 'ಕುಱಿತನ' ಪರಾ. **ಕುರಿ$_2$**: ೧. ಈ ಕಾವಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕುದುರೆ, ದನ, ಕುರಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಭೂರಣಿ. ೧೯೯); ನರ ಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರದವ ಕುರಿಹತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆದರಾನೇ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱೆ; ತುಳು. ಕುರಿ; ತೆಲು. ಗೊಱೆ; ಗೊಱ್ಱೆ]

ಕುಱಿಂದಿಗೆ (ನಾ). = ಕುರುವಿಂದ (?): ಜಳರೇಖೆಯುಮಂ ಬೆತ್ತಮುಮಂ ಕುಱಿಂದಿಗೆಯುಮಂ ಹರಿದ್ರಾರಾಗಮುಮಂ ಪೋಲ್ವ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಮಂದತರ ಕಷಾಯಂಗಳಿಂತೀ ನಾಲ್ಕುಮಾತ್ಮನಂ ದೇವ ಲೋಕದೊಳು ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದಿವ್ಯ ಸುಖಮನೂಡುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೫೭೫-೧೩). [?]

ಕುಱಿಂಬ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱಿಂಬಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರ್ಮ್ಮೆಳೆಯಪಳ್ಳಿ ಕುಱಿಪಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಕಲಿಪಟ್ಟೊಡೆಯ ಕುಱಿಂಬಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩೮-೭; 801).

[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕುಱಿಂಬದೆಱೆ (ನಾ). ಕುರುಬರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ, —ಕಂದಾಯ: ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕುಱಿಂಬದೆಱೆಯಂ ಪರಿಹಾರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩; ೩೮-೮; 801).

[ಕುಱಿಂಬ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕುಱಿಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕುಱಿಕೆ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱಿಗಳ್ಳ, ಕುರಿಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕದಿಯುವವನು: ಶೂದ್ರಿಕನು ಮುನ್ನ ವಸುಧೆಯೊಳು ಕುಱಿಗಳ್ಳನಾಗೆಬ್ಬಿಸಿದ ಶೂಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನು (ಬಸಪು. ೩೧-೨೩). **ಕುರಿಗಳ್ಳ**: ಕುರಿಗಳ್ಳರು ಕುರಿ ಕದ್ದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕುಱಿ$_3$ + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕುಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ) ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು; ಗುರಿಯಿಡು: ಧೀರಸತ್ವರಱಿದುಂ ಕುಱಿಗೊಂಡು ವಿಭಾಗಿಸರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೫). [ಕುಱಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱಿತಕುಂಟೆ, ಕುಱಿತಕೂಂಟೆ, ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕುರ್ತುಕೋಟೆ: ಇಟ್ಟಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ಬಡಗಲು ಕುಱಿತಕುಂಟೆಯ ಕೋಲೊಳ್ಪನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕೆಯ್ಯುಂ ಮಹಾಜನಂ . . . ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೮೧-೧೬; 1649).

ಕುಜುತಕೊಂಟೆ : ಶಾತ್ಕರ್ಣ ಸುದ್ದ ಪಶ್ಚಾಮಯುಮಾದಿತ್ಯವಾರದಂದು ಕುಜುತಕೊಣ್ಣೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನ[ದ] ದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೭–೧೦; ೫೪೦). **ಕುಜುತ್ತಕುಂಟೆ** : ಶ್ರೀಮತ್ ಕೋಳಿತಿಮ್ಮಿಡಿಗಳ್ಳಜುತ್ತ[ಕುಂಟೆ] ಆಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨–೭ ; ?). 'ಕೂಜುತ ಕುಂಟೆ' ಪಠಾ. [ಕುಜುತ್ಕ + ಕುಂಟೆ]

ಕೆುಜುತಕೊಂಟೆ 'ಕುಜುತಕುಂಟೆ' ನೋ.

ಕುಜುತನ, ಕುರಿತನ್ (ನಾ). ಕುರಿಯುತಿರುವಿಕೆ ; ಹೆಡ್ಡತನ ; ದಡ್ಡತನ : ಅಜ್ಞಯದವರನು ನಂಬಿ ಹಗೆಯಲಿ ತೆಜನಜಯದೊಡಗುವುದು ನಮ್ಮದು ಕುಜುತನವು (ತೊರಣಾ. ೪–೬–೨೪). **ಕುರಿತನ್** : "ಹೆಡ್ಡತನ; ಮಡ್ಡತನ" (ಜಾನಕೀರ. ೩.೪೧). [ಕುಜುತ್ಕ + –ತನ]

ಕುಜುದಲೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ತಲೆ : ಕೂರ ದಕ್ಷಸಹಜಳರಿಸಿ ತಲೆಹೋದು ದಕ್ಷಲ್ಲ ಕೀರಿಸಿದ ಕುಜುದಲೆಯ ಸಾಕ್ಷಿ ಸುರಾಳಿಯೊಳು (ಬಸವ. ೫೪–೫೧); ಮೆಜೆದವಿದರಿ ಕೋಣ ಕುಜುದಲೆ (ತೊರಣಾ. ೫–೨–೩೫).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಲೆ]

ಕುಜುದಲೆಗೆ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕೃಯವನು ; ದಕ್ಷಪ್ರಜ್ಞೆ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನು : ಕುಜುದಲೆಗೆ ಹೆಮ್ಮಾನು ಕೆಮ್ಮಾನು ಮುಳ್ಳಣ್ಣನಾರೆ ಏಜಲಂ. . . ಗಿಜಲಿಬಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆಯಯು ಮಿಾನ್ಗಳಂ (ಹಡಕಾ. ೫–೪೬). [ಕುಜುದಲೆ + ಗ್ಕ]

ಕುಜುದಜ್ಜಿ, ಕುರಿದರಿ (ಕ್ರಿ). ೧.ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು,—ಕಡಿದು ಹಾಕು. ೨. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು ; ಕಗ್ಗೊಲೆ ಮಾಡು : ಇಱುದು ಕಳ್ಳರವ್ಳಿಗಳ ಕುಜುದಜ್ಜಿದು ಭೂಸುರರೂರುಗಳ (ಕವ್ಯಾಲ. ೧೯–೯). **ಕುರಿದರಿ** : ೨. ಕುರಿದಂದು ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಳಿತುಳಿದು ಆ ರಾಜಪುತ್ರರೆನ್ ಕೊಂದರ್ (ಪಾರಿಸಾ. ೧೯–೩). [ಕುಜುತ್ಕ + ತಜ್ಜಿ]

ಕುಜುದಜ್ಜಿ(ನಾ). ೧. ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು. ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಗಳ ಒಟ್ಟಲು, —ರಾಶಿ. ೩. ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕರಿಯುವುದು ; ಕಗ್ಗೊಲೆ : ದೆಸೆದೆಸೆಗೊರಲಿ ಚಿಮ್ಮುವ ಜಹಲರಬು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಬರಲ್ಕೆದು ಕುಜುದಜಜ್ಜಿಯು ಮಾಡಿದನು (ಕವ್ಯಾವಿ. ೬–೧೦೨) ; ಇದಬೆಟ್ಟು ಕೊರಿದಜ್ಜಕ್ಕು ಕೂರಾಳ್ಗಳು ಕುಜುದಜ್ಜಿ ಕಡಿಬಂಡವಾಗೆ (ಭರಚ. ೫೭–೬೮); ಮಡಿದುವಾಣೆಗಳ್ಳೆನೆಗಳ್ಳುಜುದಜ್ಜಿವೊಲಾದರಲಿವೀರ ರ್ದೊಳ್ ರರೊಳ್ಳಾಥರನಂದನನ ಮುಂದೆ (ಕೃವಿಜಯಾ. ೨೨–೯೦).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಜ್ಜಿ]

ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿ(ಕ್ರಿ). ೧.ಕುರಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸು, —ತರಿ. ೨. ಕಗ್ಗೊಲೆಮಾಡು ; ಕೊಚ್ಚು : ನೆಗೆದು ಬರ್ಪ ವಿಷ ಪನ್ನಗನಂ ಪನ್ನತನೆಡೆಯೊಳಿಂಗಂ ತನ್ನಯ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರದಿಂದೆ ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿದಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೫–೨೦೫); ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಳ್ಳಿಲಳ್ಳಮಾಗುರ್ಚಿ ಮವಜ್ಜುಡಿದುವು ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿದುವು ಕಡುಪಿಂದಿಸೆ ವಿಬುಧ ವಪಜವನಳಳಹಂಸಂ (ಪಂಚಭಾ. ೪–೨೬); ಕೆಲರಂ ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂಧಿಸಂಧಿಯಂ ಸಜ್ಜಿಯೆಜ್ಜಿಯಂ (ಗದಾಯು.೬–೧೦); ಸರಲೊಳ್ ಕೊಲೆಕೊಲೆದು ನೆಲೆಯೆ ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿದಂ (ಕವ್ಯಾವಿ. ೨೫).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಜ್ಜಿ]

ಕುಜುದಜ್ಜಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). = ಕುಜುದಜ್ಜಿದಜ್ಜಿ : ಆಡಂ ಕೊಂದುಂ ಕುಜುದಜ್ಜಿಮಾಡಿದರಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮಜಿಯದೆ ಪೋಗಿದರ್ಪಾಡಂ ಳಟ್ಟಿದ ಮರನಂ ನೋಡಿರೆ ಮುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಮಿವರೆಂಬರ್ಪಾರ್ವರ್ (ಸಮುಪ. ೧೧೧–೧೧೩); ಕುತ್ತಿ ಕೊಂಡೆಂದಂ ಕುಜುದಜ್ಜಿಮಾಡಿ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೭–೬ ; 1216) ; ಸರಿಗರಳ್ಕ ಸರಾಪಿಕುದುರೆಸಹಿತೊತ್ತಿ ಕುಜುದಜ್ಜಿಮಾಡಿ (ಚಿಬಳ್ಳ. ೨೪–೨೧). [ಕುಜುದಜ್ಜಿ + ಮಾಡು]

ಕುಜುದಜ್ಜಿಯಾಗು (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕುರಿಯಂತೆ) ತುಂಡಾಗು ; ಖಂಡಖಂಡವಾಗು : ಯುದ್ಧದೊಳ್ ಕುಜುದಜ್ಜಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದುರಿ ಬಲಂಗಳೆ ಪೇಟಲಿ ಶಿನ್ನ ಪೇರಿಮಂ (ಗಜಾಯು. ೨–೭) ; ಇದಿರ್ದ ಭೋಟಬಾಯ್ಳರ್ಗಳೊಳೆಳ್ತುಳಲಿಬಲಿದು ಕು ಜು ದ ಜ್ಜಿ ಯಾ ದ ರ್ (ಕವ್ಯಾವ. ೫೪) ; ಅಸಿಪತ್ರವನದ ಕೂರಿರೆ ಅಸುಮದ ಕೊಸೆ ಕೊಯ್ದು ಕುಜುದಜ್ಜಿಯಾಸ್ಪರ್ (ಆಸಂಪು. ೯–೩೩) ; ಒಜ್ಜಿದ ರಕ್ತದ ಧಾರೆಯಿಂದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳು ಕುಜುದಜ್ಜಿಯಾದರೀರ್ವರಿಂದ (ವರ್ಧಮ. ೬–೧೩).

[ಕುಜುದಜ್ಜಿ + ಆಗು]

ಕುಜುದಜ್ಜಿಹಿ (ನಾ). ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವ-ವನು : ಸಾಲ ಕುಜುದಜ್ಜಿಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೂಲಿಗರ (ಕವ್ಯಾಂ. ೭–೧೫).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಜ್ಜಿಹ + –ಇ]

ಕುಜುದಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಕುರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಕುಜುಬ ಗೌಡಗಳಗೆ ಕುಜುದಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಾಯೆಂದು ಏಟಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೬೪೧–೧೫ ; 1557).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಜ್ಜಿಗೆ]

ಕುಜುದಿದೆಜ್ಜಿ, ಕುಜುದಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ಜ ಕುಜುದಿಜ್ಜಿಗೆ : ಕುಜುದಿಜ್ಜಿ ಮಾನ್ಯಂಗಳಿಂಗೆ ಎಂಡೆಗೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ.XV, ೫೮೧–೧೪ ; 12ನೆಯ ಶತ) ; ಹೊಲದಿಜ್ಜಿ ಕುಜುದಿಜ್ಜಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧–೪೫ ; ?). **ಕುಜುದಿದೆಜ್ಜಿ** : ಕಿತ್ತೆಯೂರೊಳಿಇದ ಅಟ್ಟದಿಜ್ಜಿಯಂ ಕುಜುದಿಜ್ಜಿಯಂ ಮುಟ್ಟು ಸಾಮಸ್ತ ದಿಜ್ಜಿಯ್ದುವಟ್ಟುಬ್ಬಿಯಂ (ವಿಕ್ರ. III, ಮಳಲಿ. ೩೦–೧೦ ; ೨೦೨).

[ಕುಜುತ್ಕ + ತಿಜ್ಜಿ]

ಕುಜುಪಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಹಟ್ಟಿ ; ರೊಪ್ಪ. ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೂರ್ಯರಗ್ರಹಣದೊಳು ಅರ್ಮ್ಮರಿಯ ಪಳಲ ಕುಜುಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕಲಿಪಟ್ಟೂರಿಯ ಕು ಜು ಂ ಬು ಗಾ ವ ಣ್ಣ ಂ ಗಂ (ಸೈಲಿ. ೧೯೨೩, ೩೮–೩ ; ೪೦೧). [ಕುಜುತ್ಕ + ಪಟ್ಟಿ]

ಕುಜುಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕುಜುಪಟ್ಟಿ : ಕಾಳರಳ್ಕಿಸಿ ನಾಂ ಕುಜುದಿದಿ ದೊಡೆಂದಿಕ್ಕಿಬಳ್ಕಿಜುಪಟ್ಟಿಗೆಯುಕ್ತ ತಿನಲಾಜದೆ ದೇವಗಿಗೆ ಮತ್ತಮಾದುದೆ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೬–೧೯). [ಕುಜುತ್ಕ + ಪಟ್ಟಿಗೆ ?]

ಕುಜುಪಿಡು, ಕುಜುಪಿಡು, ಕುಜುಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು : ಏಳ್ನನೋದಪೆಯನಱಿ ಕುಜುಪಿಡ ಬಗೆವೆ (ಅಂತಗೊ. ೧೫–೨೯೫). **ಕುಜುಪಿಡು** : ಬಂಧಿಸಿ ಕುಡುರಿಯ ಸಾಕೆದೆ ಕೊಂದಗೆ ಪಾಕಳಮಿಸಿಕ್ಕೊ ಕುಜುಪಿಡಲಱಿಯೊಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೧೧) ; ಬಂದು ಬೂತಾಟದ್[ಬಣ್ಣನೆ] ಯನು ಕಿವಿಗೊಂಡು ಕೇಳಿದೆ ಕುಜುಪಿಡದೆ (ಹದಿಬ. ೪–೪೪) ; ಪೊಸ ಬಗೆಗೆ ಪೊಸತೊಂದು ಕುಜುಪಿಟ್ಟು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೦–೪). ಕುಜುಪಿಂದು : ಕುಜುಪಿಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವ ಕುಜುಪಿಟ್ಟು ಅಜಿವ ಪರಿ ಇಸ್ಸೆಂತೊ (ಮೋಕಾ. ೩–೭) ; ಈ ಜೀವ ಪಳರವ ಕೂಡುವಳು ಕುಜುಪಿಟ್ಟು ತತ್ವದುಪಾಧಿ ಭೇದದಿರ್ (ವಿಜಗಾ. ೧೦–೯೩–೩೬).

[ಕುಜುಪು + ಇಡು]

ಕುಜುಪು, ಕುರುವು, ಕುರುವ್ಕು, ಕುರುಹ್ಕು, ಕುರುಹು, ಕುಜುವು, ಕುಜುವ್ಕು, ಕುಜುಹು (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ಕುಜುಪಂಗೆ ಪೆಟ್ಟಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕುಜುಪುಗಳಿಂದಮಿದು ಪರರ ದೋಷಂಗಳುಮಂ(ಅವಿರಾ. ೧–೬೨) ; ಮುಖಲೊಂದನಲ್ಲಿ ಕುಜುಪಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು (ಸುಳುನಾ. ೫–೩೩) ; ಕುಜುಪಂ ಮನ್ಮಾತ್ರೆ ಪೆಟ್ಟಾಟ್ಟಿದಳು (ಪಂರಾಪು. ೧೧–೧೬೮). ೨. ವರ್ಣನೆಯ ವಸ್ತು; ವಿಷಯ (?) : ತುಂದಿ ಗಿಳಿ ಪುರುಳಿ ಕೋಗಿಲೆ ಯೆಂದಿವುವೆರಸಮರತಕುಗಳಿಂದ್ರನ ಬೆಸದಿಂದಂ ಬಂದುವೆಂದೊಡು ಪವನಮಂ ಬಡ್ಡಸಲೆನಗೆ ನಾಡೆಯುಂ ಕುಜುಪಲ್ತ್ರೇ (ಅದಿಪು. ೬–೪೨).

ಕುರುಪ್ಪು : ೧. ಏನಾದರೂ ಕುರುಪು ಕೊಂಡೊಯ್ದರಾಯ್ತು (ಹಂದ್ರಸ. ೨೬) ; ಕುರುಪಿಟ್ಟು ಕರಪಿದರು ಕಪ್ಪೆಯನುಸುರಿದನು (ಕಗದ್ಯ. ೬೫). **ಕುರುವ್ಯ** : ೧. ಕುರುನ್ಯಸನಕುರುವ್ಯಂದಿನಿ ದೂರಪೋಗಿರಿದಾಗಿ ಸಂಕಯಗೊಳಿಪತ ಬರೆ ಸಂಜಯಂ ಕುರುವರಿದು (ಸ ರಂ ಗ. ೭೬–೫೦) ; ಹಾಗಲ್ಯಾತಯ ಹರಿಯೊ ಹಳ್ಳದ ನೀರ ಹಾಲೆಂದು ಕುಡಿದ ದೊರೆಮಗ ಟೋಣಾರ ಬಾವಿಯ ಕುರುವ ಹರಿದನು (ಜಾಪಪು. ೧೪೦). **ಕುರುಹು** : ೧. ಹರಪ ಸಂಜರ್ಶನದ ಲಾಭದ ಕುರುಹವಾದರು ತೋರದಿದೆ ಫಲದಾಶೆಯೆತ್ತಣದು (ಪಾವಸ. ೧೪). **ಕುರುಹು** : ೧. ತವಕಪಡನೇತಕೋ ಕುರುಹ ತೋರಲು ನಮಗೆ (ಮಂಳಳ. ೩೬) ; ಆ ಮಹಾ ಗೌರವದ ಕುರುಹು ಈ ನಮಸ್ಕಾರ (ಆ ಲ ಕೂ. ೩೪). **ಕುಱುಪು** : ೧. ಕುಱುಪಂ ಪುರಿವರ ಜರ್ಜ ತೋಜಿ ಬಗೆಯುಂ ಕಣ್ಮನ್ನೆಗಳ್ ಪೇಟ್ಟಿ (ಪಂಕಪಾ. ೪–೪೨) ; ಕಿಪಿಯೋಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಱುಪಂ ಬರೆದಂ (ಕಾದಂಂಬಾ. ೩೦೪) ; ಕುಱುಪ ಕಳುಪದೆ ಕೂರ್ಪರನೊಲಿದಿಟ್ಟದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭–೧೦). ೩. ಕೈರ್ತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಮೆಱೆ ನನೆಱೆ ಯಂಗನಾತನ ಕುಱುಪಿನ ಸುತನೆಱಿದರ್ಗೈ ಪಱೆಯೆಂಜಗಿದುವೊಲ್ ಕಱೆವಂ ಹೊಂಪಳೆಗಳನುಜದೆಜದವರ್ಗೈಜಗುತಿಪ್ಪ ಬಜಸಿಪಿರಿಸಿಪಂ (ಎಳ. XI, ದಾನಗ. ೨೫–೨೧ ; 1224). **ಕುಱುವು** : ೧. ಶರೀರದ ನೆಲವನೆಯುಲ್ಲಿದ್ದು ನೆರೆ ವಸ್ತು ವನ ಜ್ಞಾ ವುದಕ್ಕೆ ಕುಱುವಾವುದು (ವೀಳವಮಾ. ೫೩–೩೦) ; ಅಂದಾ ಭವದ ಸುಳ್ಳತವೊದಗಿತ್ತು ಎಂಬು ದಕಿದು ಕುಱುವಾಯ್ತು (ಪರಗಿ. ೧೦–೧). **ಕುಱುಹು** : ೧. ಅಱಿವ ತಲೆದೋಱದಲ್ಲದೆ ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾಗದು ಕುಱುಹು ನಷ್ಟವಾದಲ್ಲದೆ ಮಾಯೆ ಹಿಂಗದು (ಅ ವ ಚಂ. ೨೭೩–೧೨೫೭) ; ಎನಗೆ ಬರ್ಪುದಿಲೆ ಕುಱುಹೆಂಂಱು ಹೇಳಿಲೆ ದೇವ (ಪಂಂಬ. ೧–೭೮) ; ಅವರು ಕರೆದು ಕುಱುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಂಡು (ಶುಷ್ಕಾಸ್ರ. ೩–೩೮ ವ) ; ವ್ಯಾಧಿಯ ಪೆಸರಂ ಕುಱುಹಂ ಸಾಧರಲಾಱಂತೆ ಪೇಟ್ಟಿ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦–೧೩) ; ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು ಜನಕಱುವು ಕುಱುಪನು ಕಾಣೆ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೫–೪–೩೨). [ಕುಱ್ + ಪ್ಪು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಪ್ಪು]

ಕುಱುಬ 'ಕುಱುಂಬ್' ನೋ.

ಕುಱುಮನ (ನಾ). ೧. ಕುರಿಯ ಮನೆಸ್ಸು, —ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಪುಕ್ಕಲು ಮನೆಸ್ಸು; ಹೇಡಿಬುದ್ಧಿ : ಚಿತ್ರಸೇನನ ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದುಂ ಸಮರ ಹೊರ್ಪುಂ ಕುಱುಮನದ ಕುಬ್ಜಿಗಳಪೆನು ತೇಱಲಾದನು ಮಾಡಿರಭವ (ಕವ್ಯಾಕ. ೧೯–೧೪). ೩. ಮೂಢತ್ವಮನೆಸ್ಸು; ಹೆಡ್ಡತನ : ನೆಜಿ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯಲೊಪ್ಪದ ಕುಱುಮನಮಂ ಸುಡುವೆಂ (ಕಂಕಕಂ. ೫–೧೬). [ಕುಱ್ + ಮನ]

ಕುಱುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತುಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಿಸು : ಇಂತೆ ಪೆಜವುಮಾಱೆ ಕುಱುಪನೆ ಕುಱುಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬುಮುಂ (ಅವಿರಾ. ೧–೧೩೬) ; ಮತ್ತದನೆ ಪೋಲ್ವುದಂ ಕುಱುಪುಗಳಂ ಕುಱು ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಪೇಟ್ಟುಮು (ಅವಿರಾ. ೩–೧೨೬). [ಕುಱ್ + ಮಾಡು]

ಕುಱುಯಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ರೇವನಕೆಱೆಯ ಕೆಲಗಮ್ಮತ್ತರ್ ಗುಣ್ಡುಮೊಗೆಯಮ್ಮತ್ತರ್ ಮಂಜಿಯಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯಮತ್ತರ ಅಮ್ಮಟ್ಟಿಕಮ್ಮ ಕುಱುಯಪ (ಎಳ. VII, ಶಿವಪೂ. ೧೧೫–೧೪ ; ೨). [ಕುಱ್ ? + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ)]

ಕುಱುವಡವು (ನಾ). = ಕುಱುವಡ್ಡಿ : ಅರ್ಧಗರ್ಭದಮಂ ದಿಸುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗಟ್ಟದೆ ಸಸುಱುವದಂ ಕುಱುವಡವಂ ಪೊ [ಪಾಠಾಂ. ವಂಡಬೊ, ಕಡಂಬೊ]ದೆವರುಮಾಡಿರಲ್ಲಿಂದತ್ತ ಕಂಬಳತೀರ್ಥವೆಂಬುದಾದುದವರಂ ಶ್ವೇತಪಟೆರೆಂಬೊರಾದರ್ (ಪಜ್ಞಾರಾ. ೧೩–೧೪). [?]

ಕುಱುವಾನಿಸ (ನಾ). ಕುರಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯ ; ತಿಳಿಗೇಡಿ ; ದಡ್ಡ : ಕುಱುವಾನಿಸರ ಕುಯಂಬ್ರಿಗೆ ನಸುನಗ್ಯತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೨೧); ನೀನಾರವಂ ಮಲೆನಾಡೊಳ್ಕುಱುವಾನಿಸಂ (ಅಪ್ಪ. ೧೪೪–೬) ; ಕುಱುವಾನಿಸರೆಮ್ಮ ತಪ್ಪನೆಣಿಸಿದೊಡೇನಂಟು (ಹಾ ಲಾ ಸ್ಯ. ೨–೨೬) ; ಪಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಮರ್ಥರ್ ನೀಮೆ ವಲಂ ಪರವ ನೆಸ್ಪರೇನೊ ಎಂತಱಿವೀ ಮೈವುಮುಂ ಕುಱುವಾನಿಸನೆಂ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೬೬–೧೬).

[ಕುಱ್ + ಮಾನಿಸ (< ಮಾನಸ)]

ಕುಱುವಿಂಡು, ಕುರಿಂಡು (ನಾ). ೧. ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡು, —ಮಂದೆ : ಮಹಾಟವಿಯೊಳಾಡುತಿರ್ಪ ಕುಱುವಿಂಡು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ (ಪಂಚತಂ. ೭೬–೧೩) ; ಕುಱಿವಿಂಡಂ ತೋಳಂ ಪೊಳ್ತಂತೆ (ಧರ್ಮಾ ಮ್ಯ. ೭–೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹೇಡಿಗಳ ಗುಂಪು, —ನಮೂಹ : ಜಗವ ಹೊಡುವ ಹೊಣೆವ ಬಲುಗೈಯಗಧರಂಗಿರೆ ಸ್ಯಪರ ಕುಱುವಿಂಡುಗಳ ಕುಮ್ಮರಿಗಡಿಕಾವುದು ಬೇಕು ಭುಜತ್ವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೧೦). **ಕುರಿಹಿಂಡು** : ೧. ಕುರಿಹಿಂಡಿಗೆ ತೋಳ ಹಾರದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [ಕುಱ್ + ಹಿಂಡು]

ಕುಱುಹಿಂಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕುರಿಯ ಹಿಕ್ಕೆ, —ಮಲ : ಬಳ್ಳದೊಳ್ಕುಡ ಕುಱುಹಿಂಕ್ಕೆ ಮರಳು ಮರ ಮುಳ್ಳು ಮೊ ನೆಯು ಖಡ್ಗದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಭಾವಿಪೆದೊಡ್ಡಲ್ಲರುವನು ಶಿವ ಕಲ್ಲುಮನಿಯು ಬಯಸಿದನೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೯೩). [ಕುಱ್ + ಹಿಕ್ಕೆ (< ಪಿಕ್ಕೆ)]

ಕುಱ್ಱು 'ಕುಱ್ಱು' ನೋ.

ಕುಱ್ಱು, ಕುಱ್ರು (ಗು). ಸಣ್ಣದಾದ ; ಚಿಕ್ಕದಾದ : ಕಿಜಾರ್ಕ್ಕೆ ಕುಱ್ಱಂಟಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಾರಂ ಸ್ವರಮಡಸೆ ಪರಕ್ಕುತ್ಕಮಸ್ವರಂ ನಲೆ ಪರ ದೊಳ್ (ಕಮಡ. ೧೫೧). 'ಕುಱು ಗಡ್ಡೆ', 'ಕುಱು ಗೆಯ್', 'ಕುಱುದಡಿ' ಪರಾ. ಕುರುಂ. 'ಕುರುಗೆರೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ತಿ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱು ; ಕೂಡ. ಕೂರ ; ತೆಲು. ಕುರು]

ಕುಱುಂ (ನಾ). ಗುರುತು ; ಚಿಹ್ನೆ : ಅಯ್ಯಾಪ್ಪೊಳು ತಳದಿರಿದುವೆನೆ ರ್ಗ್ಗಿಅಂಪಿಸಿರಯ್ಯಮಾ ದ್ಯಾರಾಪತೀಪುರಿಕೆ ಕುಱುವೆಪಿಸಿ ಕುಱುಗೊಡದ ತಳದೊಳಿಗೆ ತಳರದಯಯ್ಯಾರ್ವ್ವರುಂ (ಸೌಾಇ. IX-i, ೨೫೬–೨೪ ; 1196).

[< ಕುಱುಪು]

ಕುಱುಂಕು, ಕುರಿಕು, ಕುರುಕು, ಕುಱುಕ್ಕು, ಕೊರಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಚ ಕೊಂಚವಾಗಿ ಕಿಟ್ಟಿ ತಿನ್ನು ; (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ) ಕುಕ್ಕಿ ತಿನ್ನು : "ಕುಱುಕು, ಕುಱುಂಕು—ಪಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಕಮಭಾ) ; ಹಕಡಳಿರ್ದ ತಾರೆಗಳಸಾಯ್ದು ಕುಱುಂಕುತುಂ ಉರದಯಾದ್ರಿಯನಳರ್ತೇಱಲಂದಂ (ಕುಸುವಾ. ೧೪–೨೧) ; ಸಣ್ಣ ಮಿಾಂಗಳಂ ಮಿಡಿಸಿಗಳಂ ಕುಱುಂಕಿ ಮಗುಱ್ಱುಂಟಱೆಯೆ ಡಜ್ಜನೆ ತೇಗಿ (ದಶಾ. ೯–೨೧) ; ವಾರ್ಧಳ ಬಳನಾಯ್ದುಱಲಿ ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ಱುಂಕುವ ಕಣ್ಣಂ ಮಿಱುಗುವ ಮಿಾನಿನ್ಮನೆಯೆನಿಂದಪುದೊ (ಧರ್ಮಾಶಾ. ೫–೧೬) ; ಕುಱುಂಕು ಕುಱುಳು (ಕಜ್ಜಾಸು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.). **ಕುರಿಕು** : "ಱಲಾ = ಜರಿ ಬಿಟ್ಟುಕೀಡಿ ಕುರಿಕಿ ದಪುದೆಂಂಬುದು" (ಶಾಶಬ್ಧ. ೫೦). **ಕುರುಕ್ಕು** : ಪರಸ್ಪರ ಹೊಡೆದಾಡು ತ್ತಿದ್ದವರು ಈಗ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಳುಳಿತು ಕಿಂಡಿ ಕುರುಳುತ್ತ . . . ಸರಸವಾದುತ್ತಿದ್ದರು (ಜುಂಕಾ. ೧೫೦). **ಕೆಱುಕುಕ್ಕು** : "ಳುಱುಕು, ಳುಱುಂಕು—ಪಾದನೇ (ತಿನ್ನು)" (ಕಮಭಾ) ; ಈಪಾಡಿದ ಕೂಳಂಬಲಿಯ ನಾಯ್ದು ಳುಱುಳುವ ಹೇಸಿ ದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ಪಿರಿಕ್ಕ ಕೆಡುಬೇಡ (ಬ ಸವ. ೫೫೬) ; ಬಾಂದೊಜ್ಯುಪರಶಬಿದೂಳೆಳಿಮಾಂಗುಱುಳುವ ಬಳನಂತಿರಿದ್ದುದಿಂದುವದಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ. ೭–೯೯) ; ಹುಱಿದರಳನು ಳುಱು ಳು ವ ನಂ ತಿ ದನ ಱು ಯಿಂ ದನು (ಯೋಗಾಂ. ೪–೩೩).

ಕೊರಕು: ಪರಭೃತಂಗಳು ತಳಿರಿದೆಂದೇ ಭರದಿ ಕೊರಕಲ್ಕರದಿ ಬಿಡಿಸಲು ತರುಣಪಲ್ಲವವೆಂದು ಬೆರಳನು ಕಚ್ಚೆ ಬೆದರುವರೂ (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೩-೩೫); ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಟ್ಟು ತಾನೂ ಒಂದು ಚೂರು ಕೊರಕುತ್ತಾ ಕುಳಿತಳು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೬೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಱಿ; ತೆಲು. ಕೊಱುಕು]

ಕುಱುಂಗೋಡು, ಕುಱುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುಗೋಡು: ಶ್ರೀಮದಱಿಬಲ್ಲ ದಾಗ್ರದುಂ ಕುಱುಂಗೋಡ ಮೂನೂರ್ವರ್ಮ್ಮಹಾಜನರುವೊಡೆತಿಱ್ದುದೇ ಕಮ್ಮನ ದೇಗುಲಕೆ ಕುಱುಂಗೋಡಪೊಲದೊಳಱುವತ್ತಿರ್ಮ್ಮತ್ತರ್ಕೆಯ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೫-೮; 947). **ಕುಱುಗೋಡು**: ಮೆಱ್ಪುದು ಕುಲಗಿರಿ ಕುಱುಗೋಡ ದುರ್ಗ್ಗವಾರ್ಗ್ಗಂ ದುರ್ಗ್ಗಂ (ಎಇ. XIV, ೨೭೧-೧೨೦; 1173); ತೆಲುಂಗ ಭೂಪಾಲನೇಳಿದಿಕ್ಕೆಯನೆ ಮಾಡುವುದೀ ಕುಱುಗೋಡ ಕೋಟೆ ತಾಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೬-೧೪; 1176). [?]

ಕುಱುಂಬ$_1$, ಕುರುಂಬ, ಕುರುಬ$_1$, ಕುಱಿಂಬ, ಕುಱಿಬ, ಕುಱುಬ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುರಿ ಸಾಕುವವನು; ಕುರಿಗಾಹಿ: ಕುಱುಂಬರ ಪಳ್ಳಿಗೆ ಪೋಗಿ ಕುಱಿಯಂ ಕಳ್ದು ತಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೭ ವ); ಕುಱುಂಬ ನರಸುಗಂಡಂತೆ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨); ಕುಱುಂಬನ ಕುತ್ತಕ್ಕೆ ಕುಱಿಯ ಪಿತ್ತಮೆ ಮರ್ದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೭-೫). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಮೂಢ: ಕುದುರೆಯೇರ್ದ ಕುಱುಂಬನಂತೆ ನಡುಗುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪). **ಕುರುಂಬ**: ೧. 'ಕುರುಂಬಿಕೆ' ಪರಾ. **ಕುರುಬ$_1$**: ೧. "ಜಾಬಾಲಃ, ಅಜಾಜೀವಿ -೨ ಕುರುಬನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭); ಈ ಪ್ರದೇಶ... ಕ್ರಮೇಣ ಕುರುಬರ ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪); ಕುರುಬನಿಲ್ಲದ ಕುರಿಯಹಿಂಡು ತೋಳನ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಬಹುದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೧); ಕುರಿ ಕೊಬ್ಬಿದಷ್ಟು ಕುರುಬನಿಗೆ ಲಾಭ (ಗಾದೆ). ೩. (ಉಕ) ಹಳಬ: ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುರುಬ = ಹಳಬ (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೭). **ಕುಱಿಂಬ**: ೧. ಸಿರಿವುರದಿನ್ದಿಟ್ಟಗೆಗೆ ಪೋದ ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣ ಕುಱಿಂಬನ ಕಲ್ಲ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೨೯-೨೭; 1010); ಅದಱ ಸೀಮೆ ಮೂಡಲು ಕುಱಿಂಬರ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರದ ಕೆಯಿ ತೆಂಕಲು ಕರಿಗ ಸೊವಣನ ಕೆಯಿ (ಕಕುಲ. ೧೦-೩೮); ಅಯ್ನೂಱು ಕುಱಿಂಬರ ಸೋಮನಾಲದ ಕೆಱೆಯಲು ಬಿಟ್ಟಗದ್ದೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೭-೭೪; 1187); **ಕುಱಿಬ**: ೧. ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕ ಕುಱಿಬರ್ಬಿಟ್ಟ ಬಿದಿರ ಕುಳಧರ್ಮ ನಡಿಹೆದೇಗುಲ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೭-೩೨; 988 ?); ನೂಲಪರ್ವ್ವಕ್ಕೆ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕುಱಿಬ ಸೇಣಿಗರೊಕ್ಕಲೊಕ್ಕಲು ವೀಸವಯ್ದಂ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦-೬೯; 1161); ಕುಱಿಬರಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ೧. (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪೭-೭; 13ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಬ$_1$**: ೧. ಹುಲು ಬೇಡಂ ಮುರವೈರಿಯಂ ಕುಱುಬನಾ ಶೂದ್ರೀಕನಂ... ಹತಮಾಡರೇ ಪಜೆಯೊಳಂ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತಂ ಹಾಗಿರಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧); ಆ ನಗರೇಱ ಸೀಮೆವೊಳಗಣ ಕುಱುಬರ ಕಾಳೆಯನ ಕೆಱೆಯನೂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೨೦; 1286). ೨. "ಕುಱುಬನೆನಲ್ ಮೂಢಚಿತ್ತನೆಂದಱಿಗೆಬುಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೧೫); ಅಱಿದೆನೆಂಬ ಕುಱುಬನ ನೋಡಾ (ವಚಶಾ. I, ೮೧); ಸುಭವ್ಯರಂ ಋ(ರು)ಷಿಯರ ನೆಱೆಸಾರದೆ ಸಾರ್ವರಟ್ಟು(ಥಿ)ರ್ಯಿಂ ಕುಱುಬನ(ರ)ನಜ್ಞನ(ರ)ಂ ಖಲರನನ್ಯವಧೂರತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೩೮-೯ ಪರಿ. ೧); ಕುಱುಬರೂರಲಿ ಗಾಜು ಮಾಣಿಕ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಮ್ಬು; ತುಳು. ಕೊಡ. ಕುರುಬೆ; ತೆಲು. ಕುರುಪ, ಕುರುಮ]

ಕುಱುಂಬ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: "ಕುಱುಂಬರೆಂದು ಅಡಂಗಾಯ್ತರೆಂದು ಕೊಟ್ಟವಳರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೧); "ಅಡಂಗಾಯ್ತರ್ಕುಱುಂಬರೆನೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೩೬); ಮಲೆಪರ್ ಮಾಱಾಂಪರಿಲ್ಲ ಕ್ರಮದಿನದಟರಾಟಂದರಿಲ್ಲುರ್ಕಿ ಬೇಡರ್ಚಲದಿಂ ಮಾರ್ಕೊಂಡರಿಲ್ಲೊಟ್ಟಜೆವೆರಡು ಕುಱುಬರ್ತ ಱುಂಬಿರ್ದರಿಲ್ಲ... ಭೂಮಂಡಳಮಾಜ್ಞಾಸಿದ್ಧಮಾದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮೦); ಮುಂತೆ ಪೆರುಮಳಲೆಂದು ಕುಱುಂಬರ್ ಗುಡಿಯನೆತ್ತೆ ಸಂತತಂ ಪರಿಜನಂ ನಲಿವುತ್ತೆ ಬೆಂಬತ್ತೆ (ನಂಬಿರ. ೧೧-೩೭). ೨. ಕೊಠಾರಿ; ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ: "ಕುಱುಂಬಂಗೆ ಪೆಸರೀಗ ಕೊಟ್ಟಾರಿಯೆಂದು" (ಕಶರ. ೧೨). [← ತಮಿ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬ$_3$ ಕುಱುಬ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಬಾರ; ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ ಮಾಡುವವನು: "ಬಾಂಬಂ = ಕುಱುಂಬಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕುಱುಬ$_2$**: "ಬಾಂಬರೆನೆ ಕೋವರೆನೆ ಕುಱುಬರ್" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ಕಿ. ೯೧).

[< ಕುಂಬಱ ?]

ಕುಱುಂಬ$_4$ 'ಕುಱುವ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬ$_5$ 'ಕುಱುಂಬು$_2$' ನೋ.

ಕುಱುಂಬಕೋಟೆ (ನಾ). ರಕ್ಷಕರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೋಟೆ: ಕುಱುಂಬ ಕೋಟೆ ಪೋಗದ ಪಗೆ ಇಲ್ಲದೇಂ ಪಿರಿದಿಂ ಬಾಹುಬಳನ್ನಳಿದನ್ತೆ ಗಣ್ಡನ (ಕಇಅ. ೪-೨-೧೨೫; 1058). [ಕುಱುಂಬ$_2$ + ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ)]

ಕುಱುಂಬರಾಯ (ನಾ). ಕುರುಬರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅರಸು, —ರಾಜ: ಮೊದಲೊಳ್ ಹರಿಹರ ಬುಕ್ಕರ್ ಮೊದಲೆನಿಸಿದರರಸುಗೆಗೆಯ್ದು ಪಸರಿಸಿ ಜಸಮಂ ಪದಪಿಂ ಕುಱುಂಬರಾಯರ್ ಪದಿಮೂವರ್ ಬರ್ದಿಲವೇಱಿ ಬಣ್ಣಂಬಡೆದರ್ (ಚಿಕವಿ. ೨-೧೩).

[ಕುಱುಂಬ$_1$ + ರಾಯ]

ಕುಱುಂಬಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಇರ್ವ್ವರುಂ ಸಟ್ಟಿಜ್ಜಗದರ್ ವಿಜಾರಸರುಂ ಪಲ್ಮಡಿಗೆ ಕುಱುಮ್ಬಿಡಿವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೧೬-೧೪; ಸು. 450). [?]

ಕುಱುಂಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತಿ, ಕುರುಬಿತ್ತಿ, ಕುಱುಬಿತಿ, ಕುಱುಬಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕುರುಬ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಕುರುಬರವಳು: ಮೇರಡಿಗಿತಿ, ಕುಱುಂಬಿತಿ, ತೆಲುಂಗಿತಿ (ಶಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಬಿತಿ**: ಭೈರವನಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಪಾರ್ವತಿ ಇರುತ್ತ ಆತ ಒಬ್ಬಳು ಕುರುಬಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಆ ಪ್ರಾಂತದ ಜಾನಪದ ಗೀತೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಜಾನಗೀ. ೬೯). **ಕುರುಬಿತ್ತಿ**: (ಕಿ). **ಕುಱುಬಿತಿ**: ಗಿಡುಮರದ ಕುಱುಬಿತಿಯ ಜವ್ವನದಂತೆ ನುಡಿಯಲಱಿಯದ ಮುಗ್ಧೆಯಾಗಿರ್ದೆನವ್ವಾ (ವಚಶಾ. I, ೨೪೨). **ಕುಱುಬಿತ್ತಿ**: ಅಂತದು ಪರಿಣತವಯಸ್ಯನಾಗಿಯಾ ಭಿಲ್ಲಪಳ್ಳಿಯ ಕುಱುಬಿತ್ತಿ ಕೌಸಂಬಿಪುರಕ್ಕೆ ಮೊಸರ ಮಾಱ ಪೋಗೆ ತಾಂ ಬೆಂಬಱಿಯೊಳ್ ಪೋಗಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫-೪೩ ವ). [ಕುಱುಂಬ$_1$ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕುಱುಂಬು$_1$, ಕುರುಂಬು, ಕುರುಬು$_1$ (ನಾ). ದ್ವೇಷ; ಅಸೂಯೆ: "ಅಸೂಯೆಯು ಕುಱುಂಬೆನಿಸುವುದು" (ಕಶರ. ೨೫); ನಿತ್ಯದಿಂದುಗೆ-ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು... ತಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬು, ಕುಱುಂಬಂ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಂಬು**: ಅವನ ಧೈರ್ಯವು ಅಪರ ಒಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿಯಿತು. ಅವರ ಕುರುಂಬನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಮೋಬಾದ. ೨೪). **ಕುರುಬು$_1$**: ನಾನಾವ ಮಾಟ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ? ನನ್ನ ಮೇಲೇಕೆ ನಿಮ್ಮ ಕುರುಬು! (ಚೆಂದುಟಿ. ೩೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱುಮ್ಬು]

ಕುಱುಂಬ್ಬು, ಕುಱುಂಬ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರ್ವತವಾಸಿ ಜನ: ಮಲೆ ತಲೆದೋಡದೆಂದುದಕೆ ಕೊಟ್ಟುದಱಗಮಡಂಗಿ ಬಂದೂ ಡೊಳ್ಳಲಿಗನ್ಗಱ್ಗ ಪೂಣ್ದುಮು ಕುಱುಂಬು ತಱುಂಬದೆ ಮಿಕ್ಕ ಕಪ್ಪು ಮಂಡಲಿಕರೆ ಮಿತ್ರ ಮಂಡಳಿಕರಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೯೦). **ಕುಱುಂಬ್ಯ**: ನಂದಿಯಭಿನವ ಕ್ರಿಯಂಬಳಕೆಂದುಜೆ ನಂದಿ ಪೆಗ್ಗಂದಿಗಟ್ಟ ನಲಿದು ಮುಂಬಿನೊಳ್ಕುನಿದ ಕುಱುಂಬರಿಂತಂತಾಡಿದಂ (ಧ್ವನ್ಯಲೋ. ೨೩೬). [?]

ಕುಱುಂಬುಗಾಱು(ನಾ). ಹಟವಾರಿ; ಮೊಂಡುತನವುಳ್ಳವನು:(೬). [ಕುಱುಂಬು + -ಗಾಱು (< -ಕಾಱು)]

ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ವಿಪರೀತಿಸು: ಪನ್ನೆರಡು ಯೋಜನಂ ನೀಳಂ ನವಯೋಜನವಗಲಮೆನೆ ಬಿಡಿಸಲ್ ಬೀಡಂ ನೆಲತಿಯ್ದಪೆ ಪಡೆವಳ [ಪನ್ನಿರಂ] ನೆಱೆಯೆ ಕುಱುಂಬುಗೊಳಿಸಿದ ನಾಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧೧-೪೯). [ಕುಱುಂಬುಗೊಳ್ + -ಇಸು]

ಕುಱುಂಬುಲ್ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಹುಲ್ಲು; ಎತ್ತರ ಬೆಳೆಯದ ಸಣ್ಣ ಹುಲ್ಲು: ಕೆಯ್ಯೊಲನೊಳ್ ಬೆಳೆದ ಕುಱುಂಬುಱ್ಱಂ ಕಿಟ್ಟು ದುಸುಡು ವಂತಿರೆ ಸೀತೆಯಂ ಬಿಡುವೆಂ ಎಂದೇ ಬಗೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨). [ಕುಱ್ಱು + ಪುಲ್]

ಕುಱುಂಬೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಱುಮ್ಮೂರ ಮಱಾಜನಂ ನೞಱಿಲ್ಗಱ್ಗಂ ಪದಿನಯ್ದುಂ ಗದ್ಯಾಣಮಂ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. X, ಚಂತಾಮ. ೪೭-೧೫; ೯೬೦). [ಕುಱುಂಬ್ಬು + ಊರುಂ (< ಊರ್)]

ಕುಱುಕ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣವನು; ಚಿಕ್ಕವನು; ಗಿಡ್ಡ: ಬಂದೊಱ್ಱ ಕುಱುಕನಿದ ಬರೆದನೆಕೆ ಕರಸಲವನನರಳಕಕೆ ನಿಶ್ಶಂಕೆಯುಂ ಬಂದನು (ವೀಕ್ಷಿತ. ೭-೪೪). ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕ; ಅಲ್ಪ: ಹಡಕಿಯ ಕೊಱಕನಿ ತೊಗಲ ಹೊದಿಕೆಯ ಹೊಱೆಯೊಳಗೆ ಅಱಿ ಕಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕುಱುಕರ ನೋಡಾ (ನೋಳಮ್ಬ. ೩೩-೧೬೯). [ಕುಱ್ಱು + -ಕ]

ಕುಱುಕಲು, ಕುರುಳು (ನಾ). ಮೆಲುಳು ಪಾಕಕೆ ತಿನ್ನುವ ತಿಂಡಿ; ಹುರಿಗಾಳು: ಕತ್ತುರಿಯ ಸುಟ್ಟರಳ ಕುಱುಕಲನುಗೆಯ್ದು ರೀ [ಪಾಶಾಂ. ಸುಟ್ಟು ಅರಳಂ ಮುಳ್ಳುವರೆ ನೆಱೆ, ನುರುಹಿ ಕುಱುಕಿದ ದುಂಟಿಯರಳಕನೆಱೆ ಕುಱ್ಱಗರುಳಗರಳಕ್ಕುವರೆ] (ಜ ಚ ಕಾ. ೪-೭೬). **ಕುರುಕಲು**: ಚಳಗಾಲಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಕುರುಕಲು ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನು (ಧಪ). 'ಕುರುಕಲುತಿಂಡಿ' ಪರಾ. [ಕುಱುಳ್ (< ಕುಱುಂಬು) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ವ್)]

ಕುಱುಕಿ, ಕುರಿಕ್ಕೆ, ಕುಱುಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕೆ, ಕುಱುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ (?): ಮೂಡ ಸೆಂಬಲತ್ತೂರ ಬೆಟ್ಟದ[ಕ್ಕಿ]ಜಗಣ ಪೇರಜ್ಜಿನ ತೆಂಕಣ ಕುಱುಕೆ (ಎಇ. X, ೬೬-೫೭ : ೪೪೭). **ಕುರಿಕ್ಕೆ**: "ಕೊಪ್ಪಲು, ಕುರಿಕೆ, ಉಪಗ್ರಾಮ ಎ" (ಪಮ್ಮಸು. ೨೪೧). **ಕುಱುಕೆ**: ಗನ × × × ಱು ಕುಱುಕೆ ಬರಾ × × × ತಂದು ತಂದೆಗೆ ಪರಾ (ಎಳ. X(೩), ಬಾಗೇಪ. ೧೦೫-೧; 15ನೆಯ ಶತ). **ಕುಱುಕ್ಕೆ**: ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಗ್ಗೆರೆ ಕುಱುಕೆಯಂ ಬಡಗ ಮತ್ತರು ಒಂದು ತೋಟ! (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೪೯ ; ೧೧೪೭). **ಕುಱುಕ್ಕಿ**: ನೀಯ ಮಂಗಲದ ಪೊಲಮೇರೆ ಇಸಾನದ ದೆಸೆ ನಡುಗಲ್ಲ ಅವ್ವಲ ಕಿಱ್ಕೆಯಿನ್ದಂ ಕಾರ್ಯ ಪೇರೊಟ್ಟಿಯೆ ಅರಕೆಱೆಯೆ ಪಿಟ್ಕೆ ಕುಱುಕಿಕ್ಕೆಯೆ (ಎಳ. X (೬), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೬; ೮೫೦). [← ತಮಿ. ಕುಱುಚ್ಚಿ]

ಕುಱುಕ್ಕು(ನಾ). = ಕುಱುಳಲು: ಸ್ಮರಗುಣನುವ ಸುದ್ದಗೆರೆಯೋ ಕುಱುಳುಗಳೋ ಎನಲಿಸಿದು ಬಾಜಿದವಱಗುರುಳೋಯಾ ಕೋದುಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಕರಾ. ೩-೬೫); ಲಕ್ಷ್ಮಣದೇವರು ತುಪ್ಪ ಪಂಚಾಮೃತ ಅಂದು ಅಡವಿಗೆ ಬಿಡ್ದಿಗಳಿಂದು ಕರ್ಪೂರ ವೀಳ್ಯವೆಂದು ಕುಱುಳು ಇಂದು (ಕವಕ. ೧೨-೧). [< ಕುಱುಂಕು]

ಕುಱುಳುಂದಾಜ್ಜನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುಳುಂದಾಜ್ಜನಾಡ ನಾಱ್ಕಾ ವ್ಗುಂ ಜೋಳಗಾವ್ಗುನುಂ ಪಿರಿಯ ಸೆತ್ತಮಿಶ್ಗಲದ ಪುಱ್ಕನೆವ್ಗುನುಂ (ಎಳ. IX, ನೆಲಮಂ. ೧-೧೪ ; ೧೨೨). [?]

ಕುಱುಳುಗಡಲೆ, ಕುರುಳುಗಡಲೆ (ನಾ). ಕುರುಳುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ: ಬಳಲು ಕಂಡರೆ ಕುಱುಳುಗಡಲೆಯ ಮೆಲುವರ್ಗೆ ನೀ ಹೋಗಿ ರಮಣಂಗೆನ್ನ ಹುಯ್ಯಲುಂ ತೀಯ ಬಿನ್ನಪಿಸು (ಕಾಶಿಕಾ. ೧೧-೪). **ಕುರುಳುಗಡಲೆ**: ಕುರುಳುಗಡಲೆಯಿಂದೆರೆ ಮಳ್ಳಗೆಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತ (ಧಪ). [ಕುಱುಳ್ಳು (< ಕುಱುಂಕು) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಳುಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೆರುಬೆರಳು: ಕಿಱಿಯ ಕಿನಿವಂ ಪ್ರಾಯ ದೊಳಂದುದಕ್ಕೆಂ ನುಡಿವುದಕವ ಬಲ್ಪನೊಳ್ಪೀ ಕುಱುಳುಣಿಕೆಗೆ ನೆಲೆಯೆಯ್ದ ಪೊಳ್ಪಱಿಸೊಂದೆಂ ಪೊಣರ್ಮಂ ನೋಡಲಾಗದೆ ಕೆನ್ನಂ (ಬಂಚಂರಿ. ೧೦-೩೩). 'ಕೆಱುಳುಣಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕುಱುಳ್ಳು + ಉಣಿಕ್ಕೆ]

ಕುಱುಳುಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟು: ಱಱ್ಱಾದಾಡಿ ಮೆಱಾದಾಡಿ ಕುಱುಳುಮೆಟ್ಟುತ್ತಾಡಿ ಕರ[ಱ್ಱಿ]ಕಂಠ ನಿಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯ ರಸದೊಳಕೋರಾಡಿ (ಲಿಂಗಾಪ. ೧೧-೨೧). [< ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟು]

ಕುಱುಳುಳಿ (ನಾ). ಗೌರವಕ್ಕುಗ್ಗಿಸುವವನು; ದೂಷಕ; ನಿಂದಕ: ಕುಳಿಪ್ಪತ್ಯಳ್ಳೆ – ಪೊಕ್ಕರಿಳಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪು ಱು ಳು ಳಿ] ಕುಱುಳಿಳಿ ಪೆಂಕಳೆ (ಕಮರ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು ? + -ಳಿ]

ಕುಱುಳುಱುಂ 'ಕುಱುಳುಱುಂ' ನೋ.

ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟು, ಕುಱುಳುಱು (ಆ). ಅತಿ ಸಣ್ಣಗೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ; ಮೆಲ್ಲಗೆ. 'ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕುಱುಳುಱುಂ**: 'ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಕುಱ್ಱು + ಱುಂ]

ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟು, ಕುಱು ಳು ಱು ಮೆ ಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಬಹಳ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆ: ಭೋರೆಂದು ಸುರಿವ ಕೀಱ್ಮಳೆದ ಪೂರದಿಂ ಕಾರ ಕಾವಣಮಂ ಜಱಯ್ತಾನಳಿತಾಪ್ತ ವಂತೆ ಕುಱುಳುಱುಂಮೆಟ್ಟ ನಡೆಯಿಸುತ್ತುಂ (ಅ ಸ ಪು. ೨-೨೯೮). **ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟು**: ಬಟ್ಟಿ ಗಾಣದೆ ದಿಙ್ಮಾಧರಾಗಿ ನಿಲಲುಂ ಸರಸರನಿ ಪೋಗಲುಮಱಿಯದೆ ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತುಮಿರ್ಪನಂ (ಅರ್ಧನಾ. ೭-೧೪೭); ಕೆನ್ನೆಯೆಗೆತ್ತ ಭಯಮುತ್ತು ಮತ್ತೆಂದುಂ ರೂಪಾಗಿ ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟ ಕೆಱಿದಂತರದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೨೪೭); ಮಱೆಯುತ್ತೆಳ್ತಱುತಂ ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟುತ್ತೆರಿಯನೆತ್ತ ತಾನೆಂದಿದಿರೆಂದಱಯದೆ ಯವೆ ಕಾಮವಿಕಾರಂ ನೆಱೆ ಪತ್ತ. ಸುರೇಂದ್ರಮಂತ್ರಿ ದಡದಡಿಸುತ್ತಂ (ಗರಿಗೆ. ೬-೧೨); ಕಿಱಿಬೆರೆಯಂ ನಡವುತ್ತಂ ನಿಂದಿರುತಂ ಕುಱುಳುಱು ಮೆಟ್ಟುತ ಬರ್ಪವರಂ ಮಿಗೆ ಬಗೆವುತ್ತಂ . . . ನಡೆದಂ ಪಾಪಾತುರನು (ವೀರೇಶ. ೧-೨೪) ; ಮಿಱಮಿಱನಾದ ಮೈ ಹೊಳಪಿಂದ ತೆಱೆಗಟ್ಟು ನಿಱಿದಿರ್ಪ ಹೊಂಗಾಸಿಯಂದ ಕುಱುಳುಱುಮೆಟ್ಟ ರಂಗದೊಳು ತಂಪಿನ ಬಯಲೊಱಿ ಹೊಳೆವಂತೆ ಹೊಳೆವರು (ಧರಚ. ೧೩-೧೧೧೧).

[ಕುಱುಳುಱುಂ + ಮೆಟ್ಟು]

ಕುಱುಕುಱುಕಡಲೆ (ನಾ). ತಿನ್ನುವಾಗ ಕುರುಕುರು ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕಡಲೆ; ಹುರಿಗಡಲೆ: ಹಜಕು ಹೋಳಿಗೆ ಲೇಸು ಮುಱುಕ ಹಪ್ಪಳ ಲೇಸು ಕುಱುಕುಱು ಕಡಲೆ ಬಲು ಲೇಸು ಪಾಯಸದ ಸುಱುಕು ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೦).

[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕಡಲೆ]

ಕುಱುಕುಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು; ಮಂದ ಗಮನದಿಂದ ನಡೆ: ಲಜ್ಜೆಯಿಂ ಕುಱುಕುಱುಗೊಂಡು ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ದೊಳ್ನಡೆಗಟ್ಕಿ ಮರಾಳನಾವಗಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೫೩).

[ಕುಱುಕುಱು (< ಕುಱುಕುಱುಂ) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಕುಱುಮೆಟ್ಟು 'ಕುಱುಕುಱುಂಮೆಟ್ಟು' ನೋ

ಕುಱುಕೆ$_1$ 'ಗುಱುಕು' ನೋ.

ಕುಱುಕೆ$_2$ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಕ್ಕಿ 'ಕುಱುಕಿ' ನೋ.

ಕುಱುಗಂಟು, ಕುರುಗಂಟು (ನಾ). ಸಣ್ಣಗಂಟು; ಚಿಕ್ಕಕಟ್ಟು: ಬಡವರ[ಮಾ]ರಿ ಪೆಂಪು ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಱುತ ಕುಱುಗಂಟು ನಂಟು ಹಲ್ಕಡಿವಿನಯಂ ಪ್ರಪಂಚ ಪುರುಷಾರ್ತ್ಥಮನರ್ತ್ಥಕಮೆಂಬ ನಾಡ ನಿಗ್ಗಡಿಗಳಗೆನ್ತು ಪೋಲಿಪೆನೋ ಕೇಶವದೇವನೊಳನ್ಯ ಮತ್ತ್ಯರ (ಸೌಇಇ. XV, ೪೮-೫; 1152); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಡುಗೋಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಂಟು**: ಕುರುಗಂಟನಾಂತ ವಲ್ಕಲದಿಂ ಸುಂದರಿಯ ತನು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯ ಪೊರೆದುದು (ಶಾಕುಂತ. ೯-೧೯). [ಕುಱ್ಱು + ಗಂಟು]

ಕುಱುಗಡ್ಡ, ಕುರುಗಡ್ಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಡ್ಡ; ಚಿಕ್ಕಗಡ್ಡ; ಮೋಟುಗಡ್ಡ: ಕುಱುಗಿಡಂ, ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಡ್ಡ**: ಕುರುಗಡ್ಡದ ನಿಡುಮೂಗಿನ ಮಂದ್ರಧ್ವನಿಯ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಪುನರು. ೩೦೧). [ಕುಱ್ಱು + ಗಡ್ಡ]

ಕುಱುಗಣ್, ಕುರುಗಣ್, ಕುಱುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಸಣ್ಣಕಣ್ಣು; ಚಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣು: ಕುಱುಗಣ್, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುರುಗಣ್**: ಕುರುಗಣ್ಗಳಾಟವಿದೆನಿತೊಂದು ಚಂದವು (ಚಂದ್ರವೀ. ೧೭೧-೮೪). **ಕುಱುಗಣ್ಣು**: ಕುಱುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ ಕಾಲ್ ಮಱೆ ಯಿಸುವುದು ಟೊಂಕ ಮುಱಿದ ಕತ್ತೆಯ ಕಾಲಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೩೯).

[ಕುಱ್ಱು$_2$ + ಕಣ್]

ಕುಱುಗಣಿ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ: (ಕಿ). ೨. ಕಡಮೆಯಾದ ಅಥವಾ ಗಿಡ್ಡವಾದ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೩. ಕುದಿತದಿಂದ ಅಥವಾ ಆವಿಯಾಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಮಂದವಾದ ದ್ರವವಸ್ತು,—ಘನೀಭೂತ ವಾದ ವಸ್ತು: (ಕಿ). ೪. ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯ ನೂಲು (ರೀವ್). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುಗು, ಕುಱ್ಕೆ; ಮಲ. ಕುಱು, ಕುಱ್ಕೆ]

ಕುಱುಗಣ್ಣು 'ಕುಱುಗಣ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗಯ್ಯ 'ಕುಱುಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕುಱುಗಲಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಕ್ಷುದ್ರ ಬಂಟ: ಪೊಜಗಣ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನ ಕುಱುಗಲಿಗಳ್ ನೆಱೆದು ತಾಗೆ ಮುನಿದನಿಲಸುತಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೦೦). [ಕುಱ್ಱು + ಕಲ್ಲಿ]

ಕುಱುಗಾಡು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಕಾಡು: ದರಿಯ ದಿಂಟೆಯ ಕುಱುಗಾಡ ಹಕ್ಕಲುಗಾಡ ಮರಗಾಡ ಬಲ್ಮೆಳೆಗಾಡ (ನಾಗಕು. ೧೩-೯).

[ಕುಱ್ಱು + ಕಾಡ್ಱು]

ಕುಱುಗಿಡ (ನಾ). ಕುರುಚಲು ಗಿಡ; ಸಣ್ಣಗಿಡ: ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಿಡಂ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱ್ಱು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕುಱುಗಿಣ್ಣು (ನಾ). ಕಬ್ಬು, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಂಡ ದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಗೆಣ್ಣು; ಪರ್ವ: (ಕಿ).

[ಕುಱ್ಱು$_2$ + ಗಿಣ್ಣು$_2$ (< ಗೆಣ್ಣು)]

ಕುಱುಗುಣಿ (ನಾ). ಮೋಟಾದ ಗೂಟ, —ಕೀಲು (?): ಉರಗ ನಾಳದ ಹೊರಜೆ ನವಸಾವಿರದ ಕುಱು [ಪಾ ಠಾ ಂ. ರಿ]ಗುಣಿಯಾಸುಗಳು ತಾವೆರಡು ಮಡಿ ತೊಂಬತ್ತುವೊಂದುಸಹಸ್ರದರ್ಧವದು ಪರಿಯ ನೊಗನದಱನಿತು ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸರಿಯೆನಿಪ ಮೇಲಚ್ಚು ಮಂಗಳತರವೆನಿಪ ನವರತ್ನರಚನೆಯ ಚಿತ್ರರಥವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೬೪).

[ಕುಱ್ಱು$_2$ + ಗುಣ್ಣಿ$_2$]

ಕುಱುಗೆಯ್, ಕುಱುಗಯ್, ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕೈ; ಗಿಡ್ಡಕೈ: (ಕಿ). ೨. ರಥದ ಮುಂಭಾಗ: "ಅಪಸ್ಕರಃ, ರಥಾಗ್ರಂ -ಈ ೨ ಕುಱುಗೆಯ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ. ಯ್ಯಿ]" (ಹಲಾಯು. ೭೪-೨೯೪); "ಅಕ್ಷೋಗ್ರಮೆನೆ ಕೀಲಪಸ್ಕರಂ ಕುಱುಗೆಯ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೫). **ಕುಱುಗಯ್**: ೧. "ಕುಱುಗಿಡಂ . . . ಕುಱುಗಯ್" (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). **ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ**: ೨. ಮೇಲಿನ ಹಲಾಯು ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱ್ಱು + ಕೆಯ್$_2$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯ, ಕುಱುಗಯ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೈಯುಳ್ಳವನು; ಮೊಂಡುಗೈಯವನು; ಮೋಟುಗಯ್ಯ: ಮೆಲ್ಲಡಿಯಂ ಕುಱುಗೆಯ್ಯಂ, ಬಿಸುಗದಿರಂ (ಭಾಷಾಭೂ.೧೩೧ ಉದಾ). **ಕುಱುಗಯ್ಯ**: ಕುಱುಗಯ್ಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱುಗೆಯ್ + -ಅ$_7$]

ಕುಱುಗೆಯ್ಯಿ 'ಕುಱುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಡು 'ಕುಱುಂಗೋಡು' ನೋ.

ಕುಱುಗೋಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕೋಲು; ಕಿರುದಡಿ: ಅಗ್ರಜಂ ಶರಧಿ ಯೊಳು ಮಡಿಯೆ ತಮ್ಮಂ ಅತಿಭಾಧೆಯಿಂ ಬೇಡೆ ಧನವನವರಣ್ಣನಾಕೃತಿ ಯೊಳ್ಳೆತಂದವನ ಭಕ್ತಿಯಾಕುಱು [ಪಾಠಾಂ. ತರು] ಗೋಲೊಳತನುರಿಪು ಸದೆದು ಬಯಲಾಗೆ ಮೆಱೆದಾ ಶಿವಪ್ರಿಯ ನಾಚಿಯಡಿಗೆ ಶರಣು (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೬). [ಕುಱ್ಱು + ಕೋಲ್$_1$]

ಕುಱುಚಾಳ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಆಳು; ಗಿಡ್ಡ: ಕೆಲರ್ ಕುಱುಚಾಳ್ಗಳ್ ಕೆಲರ್ ನಿಡುಮೊಗದವರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೨-೨೨). [ಕುಱುಚು + ಆಳ್$_2$]

ಕುಱುಚು, ಕುರಚಿ, ಕುರುಚು, ಕುಱುಜು, ಕುಱುಜೆ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ದಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ. (ಗು). ೨. ಸಣ್ಣದಾಗಿರುವ; ಚಿಕ್ಕ; ಗಿಡ್ಡ: ಕುಱುಚಾದ ಕಿವಿಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ ೧೨೮-೨೦). 'ಕುಱುಚಾಳ್' ಪರಾ. **ಕುರಚಿ**: ೨. 'ಕುರಚಿಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುರುಚು**: ೨. 'ಕುರುಚುಕಾಡು' ಪರಾ. **ಕುಱುಜು**: ೧. "ಕೂನೆಂದು ಕುಱುಜು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೪). ೩. ಗಿಡಗಂಟಿಗಳ ಸಮೂಹ; ಪೊದರು: ಮದನಿಯ ಪೊಸಮಾಲೆಗಳ ಮೆಳೆಗಳಿಂದರ್ದುಗಂಟಿಯ ಕುಱುಜುಗಳ ಕಳೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೨೨). **ಕುಱುಜೆ**: ೩. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಲತೆ ಗಿಡು ಕುಱುಜೆ ಪುಳುಪಾವು ಪಲ್ಲಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಕಣ್ಗೆ ಪಸರಿಸುತ (ಶಂಕದಾ. ೫-೧೫). [ಕುಱ್ಱು$_2$ + -ಚು. / ತೆಲು. ಕುಱುಜು]

ಕುಱುಜಂಗೆ, ಕುಱುಜಂಘೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕ ಪಾದ: ಎಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುವೆವೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವೆವದೆಲ್ಲಿ ಸಾರುವೆವೆನುತ ಕಳವಳದಲ್ಲಿಮಿಗೆ ಕುಱುಜಂಗೆ [ಪಾಠಾಂ.ಘೆ]ಯಂ ನಿಡುಜಂಘೆಗಳನಿಡುತ (ಬಸಪು.೨೫-೩೧). **ಕುಱುಜಂಘೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕುಱ್ಱು + ಜಂಗೆ]

ಕುಱುಜಂಘೆ 'ಕುಱುಜಂಗೆ' ನೋ.

ಕುಱುಜು 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುಱುಜೆ 'ಕುಱುಚು' ನೋ.

ಕುಱುಟ (ನಾ). ಹುಡುಗ; ಕಿರಿಯ: ಆ ಬಾಳಿಂಗೆ ಉಳ್ಳ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಣ್ಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಱುಟಗಳು ಸಹ ಜನ ಆ ಯೀಡು . . . ನಡದು ಬಹುದು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೧೦; 1377).

[ಕುಱುಂಟು$_0$ + -ಅ$_7$]

ಕುಱುತ್ತಕುಂಟೆ 'ಕುಱುತಕುಂಟೆ' ನೋ.

ಕುಱುದಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಬೆತ್ತ; ಚಿಕ್ಕದೊಣ್ಣೆ (?): ಕುಱುದಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಿಣ್ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಱು$_2$ + ದಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕುಳ್ಳು ತಡಿಕೆ; ಗಿಡ್ಡ ತಡಿಕೆ (?): ಕುಱುದಡ್ಡಿ, ಕುಱುಗಡ್ಡಂ (ಶಮದ. ಮ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_2$ + ದಡ್ಡಿ$_1$]

ಕುಱುದಱಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಚೂರು; ಸಣ್ಣನುಚ್ಚು, —ತರಿ: ಕುಱುದಱಿ, ಕುಱುಗಯ್ (ಶಮದ. ೧೮೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಕುಱು$_2$ + ತಱಿ$_2$]

ಕುಱುದಾರಿ (ನಾ). ಕಿರುದಾರಿ; ಚಿಕ್ಕಹಾದಿ: ಅದಱಿಂದೆ ಕುಱುದಾರಿ ವಿಡಿದಾಯ್ತು (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧-೨೧೪). [ಕುಱು$_2$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕುಱುದೆಱೆ 'ಕುಱುದೆಱೆ' ನೋ.

ಕುಱುದೊಡೆ (ನಾ). ಗುಜ್ಜು ತೊಡೆ; ಗಿಡ್ಡತೊಡೆ: ಕಂಬುಗ್ರೀವದ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಪೇರುರದ ಪಾರಿಜಾತೆ ಕುಱುದೊಡೆಯ ಕಾಮಧೇನು ಮೃದುತಳದ ಮಂದಯಾನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ).

[ಕುಱು$_2$ + ತೊಡೆ$_2$]

ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತತ(ತಃ) ಕುಱುಪಕೆಱೆ (ಇಅ. VII, ೩೦೨-೩೪; 694).

[ಕುಱುಪ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕುಱುಪಾಟ (ನಾ). ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವುದು: ಆ ಕುವರ ನೀಡಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಪೇಳುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೧೧); ಭಯವೆತ್ತಣದೆತ್ತಣದಾರ್ತರೌದ್ರಮೀ ತನುಸುಖದಾಸೆಯೆತ್ತಣದು ತೀವ್ರ ಪರೀಷಹಮೆತ್ತ ಮೋಹಮಲ್ಲನ ಕುಱುಪಾಟವೆತ್ತ ಪಲವುಂ ಕೊಸಱೀಕ ಪರಾಜಿತೇಶ್ವರಾ (ಅಪಶ. ೭೮); ಕೋಟೆಯೊನಲಿಯಂತಾದುದಂಬಿನ ಕುಱುಪಾಟವನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ನಾಗಕು. ೧೦-೨೬)

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱುಪು) + ಆಟ]

ಕುಱುಪಿಡು 'ಕುಱುಪಿಡು' ನೋ.

ಕುಱುಪು 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುಱುಪುಗೊಳ್, ಕುಱುಹುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಿಸು; ಗಮನಿಸು: ಗಿರೀಶ್ವರಂ . . . ನಾರದ ಮುನೀಶ್ವರನಱುಪಿ ಪೋದುದಂ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಗಿರಿಕ. ೫-೯ ವ); ಎಮ್ಮಯ ಠಾವುಗಳೆಂದು ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ದಶಕು. ೧-೩೪); ವಸಂತಕನವಳ ಮಗಳಿರವಂ ನಿರವಿಸಿ ಕುಱುಪುಗೊಂಡು (ಚಕವಿ. ೬-೧೧೦ ವ). **ಕುಱುಹುಗೊಳ್**: ಐಕ್ಯಂಗೆ ಕುಱುಹುಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ನಿರಾಳ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೨-೫೦); ಅಱಿಯದಱಸಿ ಮಱದು ಮಱುಗಿ ಕುಱುಹುಗೊಂಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಟ್ಟೆ]ನೆನ್ನ ಗುರುವೆ (ಹಂಪೆರ. ೭-೨೧); ಅಱಸಿಹೊಗಲಾ ಮ್ನಾಯ ನಿಕರಕೆ ತೆಱಹುಗುಡದ ಪರಸ್ವರೂಪನು ಕುಱುಹುಗೊಂಡರೆ ಮಂದಿವಾಳವೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೧೬).

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱುಪು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕುಱುಪುವೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತನ್ನು ಹೇಳು; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳು: ನವಭೂತಭಾಷೆಯಿಂ ಕುಱುಪುವೇಟ್ದು ತಾಮಡ್ಡಗವಿತೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಗದಾಯು. ೪-೪೧). ೨. ಸಂಕೇತಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳು: ವಿರಾಟ ನಾಟಕ ಶಾಲೆಯನೆ ಪೂರ್ವಸೂಚಿತಕ್ರಮದೊಳ್ ಕುಱುಪುವೇಟ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ವ); ತಡೆದೈ ವಂಚಕ ಕೂರ್ತ್ತನೊಲ್ಕುಱುಪುವೇಟ್ದೆಲ್ಲಿರ್ದೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೨೩).

[ಕುಱುಪು (< ಕುಱುಪು) + ಪೇಟ್]

ಕುಱುಪೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಕುರುಪನ್ನು ಹೊಂದು; ಗುರುತನ್ನು ಪಡೆ: ಮಿಱುಗುವ ಕಱೆಮಱೆಯಿಲ್ಲದ ಕುಱುಪೊಂದದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪನಂ ಜಾನಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೯೫). [ಕುಱುಪು (< ಕುಱುಪು) + ಒಂದು$_1$]

ಕುಱುಬ$_1$ 'ಕುಱುಂಬ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುಬ$_2$ 'ಕುಱುಂಬ$_2$' ನೋ.

ಕುಱುಬಾಣ, ಕುರುಬಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ; ಚಿಕ್ಕ ಬಾಣ (?): ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಕುಱುಬಾಣದೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಸಂಗಡಿಸುತ ಲೌಡಿಯನು ಪಿಂಗದೆ ಪಿಡಿದು ನೋಡಿದನು ಖಾನರ ಬಲುಜಂಗುಳಿಯನು ರಾಮನಾಥ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೩೭). **ಕುರುಬಾಣ**: ಆಗ ಯುದ್ಧ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ; ಗುದಿಗೆ, ದಡಿ . . . ಪಾಶಾಂಕುಶ, ತರವಾರಿ, ಕುರುಬಾಣ, ದಾಬೆ, ಕೃಪಾಣ (ನಂಜುಂಡ. ೧೩೧).

[ಕುಱು$_2$ + ಬಾಣ]

ಕುಱುಬಿತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುಱುಬಿತ್ತಿ 'ಕುಱುಂಬಿತಿ' ನೋ.

ಕುಱುಬುವಾಡು (ನಾ). ಕುರುಬರ ಹಾಡು (?): ಬೀದಿವಾಡಿಗೆ ತಾರೆಲೆಲೆ ತಾರೆಲೆಯೆಂಬ ಪೋದಿಂಗೆ ಕುಱುಬುವಾಡಿಂಗೆ ಗಿಱುಗಟೆಯು ಮೊದಲಾದ (ಏಕೋಪು. ೧-೩೩).

[ಕುಱುಬು$_0$ (< ಕುಱುಂಬ$_1$) + ಪಾಡು$_2$]

ಕುಱುಮನೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮನೆ: ಕುಱುಗಡ್ಡಂ, ಕುಱುಗಂಟು, ಕುಱುಮನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೬೯ ಪ್ರಯೋ). [ಕುಱು$_2$ + ಮನೆ]

ಕುಱುಮೆಂದುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರ್ವ್ವೆಯಲ ಕುಱುಮೆನ್ದುರ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನದಿ ಗಾಮುಣ್ಡಙ್ಗಣಿಗಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೧೧; 910). [?]

ಕುಱುವ$_1$, ಕುರುವ, ಕುರುವ್ವೆ, ಕುರ್ವ, ಕುಱವ, ಕುಱುಂಬ$_4$, ಕುಱುವು$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಪ್ರದೇಶ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ; ಅಂತರೀಪ: "ಅಂತರೀಪಮೆಂಬುದು ಸುತ್ತುಂಗಡಲ ಹರಿದ ಕುಱುವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೮); "ಅಂತರೀಪಂ ನೀರ ನಡುಕುಱುವಮೆನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩); ಪುಟ್ಟದಂ ಭಾಸುರ ತೇಜೋಭಾಸಿ ಸಿಂಧೂನದಿಯ ಕುಱುವದೊಳ್ ಸಿಂದನೆಂಬ ಕುಮಾರ (ಎಇ. III, ೨೩೨-೧೨; 1070); ನದೀಪತಿಯೊಳೊಂದು ಕಿಱಿದಾನುಂ ಕುಱುವಮಿರಲ್ ಅದಱ ಸಮೀಪದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೦೭ ವ); ಕುಲವು ಯದುಕುಲ ರಾಜ್ಯವೇ ಕಡಲೊಳ ಕುಱುವ ನಿನ್ನೋಟಗುಳಿತನ ದಳವ ಮಾಗಧ ಕಾಲ ಯವನರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೩೫); ಜನವವಿಲ್ಲದುದೊಂದು ಕುಱುವವ ಸಾರ್ದು ಮೂಱುದಿನ ವಿನುತನಿರ್ದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೪೭). ೨. ದಿಬ್ಬ; ಗುಡ್ಡ; ದಿಣ್ಣೆ: ಮೂಡಲು[ಹೊ]ನ ಕುಱುವದಲ್ಲಿ ತೋಂಟ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೫-೩೬; 1124); ನಡುವಣ ತುಂಬಿನ ಹಿರಿಯ ಕುಱುವದ ಮಾಡಲೇರಿಯ ತೋಟಗದ್ದೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೨೧-೧೪; 1240).

ಕುರುವ : ೧. ಕಡಲ್ ಪೊಯ್ವ ಆ ಅಯಸಕುರುವಮನ್ ಬಳಸುತ್ತ ತೇಲಾಡುತಿರ್ಪನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೩-೩೦೮); ಈ ಕಡಲ ಕುರುವದಲ್ಲಿ ನಾನಿರುತ್ತಿರುವಾಗ (ಬದುರೆ. ೧೪೯). ೨. ಕುರುವಗಳನೊಳಕೊಂಡ ಧರಣಿ ರನ್ನಗಳ ಮಳೆಗರೆದೊಡಂ ಸಂತಸಮನೀಯದೀಗ(ದಿಲೀಚ.೧-೫೫). **ಕುರುವ್ಯೆ** : ೧. "ಕುರುವೆ - ನಡುಗಡ್ಡೆ" (ಜಾನಕೋ. ೩೯). **ಕುರ್ವ** : ೧. ಪಡದರನಗಲ್ದುಕ್ಕುದೊಱೆಯೆಡೆಗುರ್ವವನಡರ್ದರ್ಭಕನ ಮಾಳ್ಕೆಗೆ ಸಂದೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೫-೧೩೧); ಅದಕೆ ಸಲುವ ಕುರ್ವಗಳ[ಹಿ]ರಿಯ ಕುರ್ವ[ಯೆ]ಕ್ಕೆ ಕುರ್ವ (ಸೌಇಇ. IV, ೨೫೫-೧೧; 1513); ಸಾಗರದ ನಡುವೆ ಕುರ್ವಕೆ ವರಹಯಂಗಳತಿವೇಗದಿಂದೈದಲ್(ಜೈಮಿಭಾ.೩೨-೨೫). **ಕುಱವ** : ೧. ಮಂದರದ ತೆಂಕಣ ಕುಱವದೊಳ್ ಮೂಱು ಪಳಿತೋಪ ಮಾಯುಷ್ಯರಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬-೭೧ ವ); ಮಂದರ ದಿಶಾನದುತ್ತರ ಕುಱವದೊಳು(ಶಾಸ್ತ್ರಟೀ. ೨೯-೩). ೩. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ . . . ಕಪ್ಪುರನ ಕುಱವದೊಳಗೆ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೮-೫೫; 1202). **ಕುಱುಂಬ್ಯ** : ೨. ವಾಸ್ತುವಿಭಾಗಕ್ಕೆಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಱುಂಬ ಗಳೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೮ ವ). **ಕುಱುವ್ಯು** : ೨. ಕುಱುವಿನೊಳಗೆ ಬಯಿರ ಕಣಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮೂಡೆ (ಕಇ. III, ೬-೧೭; 1348). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱ್ಯೆ]

ಕುಱುವ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಗುರುಗಳ ಮಗಳು ಕುಱುವರ ಬಾಗಿಯಕ್ಕದೇವರ ಗರ್ಭಗ್ರಿಹ ಸೊಖನಾಸಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾಣ ೧೫ (ಸೌಇಇ. XX, ೮೪-೫೨; 1123). [?]

ಕುಱುವಜ್ಜೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹೆಜ್ಜೆ; ಚಿಕ್ಕಪಾದ: ಕುಱುವಜ್ಜೆಗಳ ಫಣಫಣನಿಟ್ಟು ಬೇಱೊಂದು ಮುಱುಕದಿ ನಡೆದುದಾ ತುರಗ (ಧರಚ. ೨೯-೩೩); ಕುಱುವ [ಪಾಠಾಂ ಕಿಱುಪೆ]ಜ್ಜೆಗಳಿಡುತೆ ಮಲುಹಣಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೨೯-೮೬) [ಕುಱ್ಯು + ಪಜ್ಜೆ]

ಕುಱುವಡಿ$_1$ (ನಾ). = ಕುಱುವಜ್ಜೆ : ಕುಳಿಶ ಸಮಪಾಷಾಣನಿಕರಂಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಲಳುಕಿ ಕುಱುವಡಿಯಿಡುತ್ತಂ ಬಳಲುತ್ತೆ ಬರ್ಪ ವೃದ್ಧರ್ಕಳಂ ಕೈವಿಡಿದು (ಆರಾಚ. ೬-೩೦). [ಕುಱ್ಯು + ಅಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಮಡಿ; ಒಗೆದ ಚಿಕ್ಕ ವಸ್ತ್ರ: ಎಸೆಯೆ ಜಲದೇವತೆಗಳ್ ನಿಱುವಿಡಿದುಡಲ್ ನಿಮಿರ್ಚಿದ ಕುಱುವಡಿಯ ತರಂಗದಂತೆ ಬಂಬಲ್ದೆರೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೭); ಕುಱುವಡಿಯಂ ಪಡೆದೆನೆಂದಿರ್ಪ ಕಳ್ಳನಂತಪ್ಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೭ ವ). [ಕುಱ್ಯು + ಮಡಿ$_5$]

ಕುಱುವಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಸೇನೆ; ಸಣ್ಣದಂಡು: (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೧೮). [ಕುಱ್ಯು + ಪಡೆ$_4$]

ಕುಱುವತ್ತಿ 'ಕುಱುವರ್ತಿ' ನೋ.

ಕುಱುವನಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥವೆಸರಿಂ ಅಂಕವಲ ತಳವಿರ್ತ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಱುವನಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾತ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨-೫೬; 1260). [?]

ಕುಱುವರ್ತಿ, ಕುಱುವತ್ತಿ(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರುವತ್ತಿ: ಕುಱುವರ್ತ್ತಿಯೊಳ್ಪರಮಯೋಗ ನಿಯೋಗದೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೭; 1068). **ಕುಱುವತ್ತಿ** : ಪೆಜಾಯದ ಕುಱುವತ್ತಿ ಬೇಡಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೧೭-೧೨; 1010); ಕುಱುವತ್ತಿಯ ದಕ್ಷಿಣಂ ಸ್ವಪೂರ್ವ್ವಮೂಂವತ್ತಱು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೭-೧೦; 1220). [?]

ಕುಱುವಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕುಱುವಳೆ ವಿಷಯೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೧೦೮; 799). [?]

ಕುಱುವಳ್ಳ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳ; ಚಿಕ್ಕಕಾಲುವೆ: ಆ ರಾಮಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಟ್ಟನೆ ದಾಂಟಲ್ಕುಱುವಳ್ಳಮಾಯ್ತು ನಗುವುದಾ ವಾರಾಶಿಯಂ ಪೇರಗಟ್ಟ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩ ೫೧). [ಕುಱ್ಯು + ಪಳ್ಳ]

ಕುಱುವಿಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುರುಹನ್ನು ಹಿಡಿ; ಗುರುತು ಹಿಡಿ. ೨. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು: ಕುಱುವಿಡಿದು ಕಂಡಿಹನೆಂದಡೆ ಪುಣ್ಯವ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೧೦೨). [ಕುಱುವ್ಯು$_1$ (< ಕುಱುಪು) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿ; ಚಿಕ್ಕ ಮುಷ್ಟಿ. 'ಕುಱುವಿಡಿನಡು' ಪರಾ. [ಕುಱ್ಯು + ಪಿಡಿ$_2$]

ಕುಱುವಿಡಿನಡು (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಸೊಂಟ; ಅಸಿನಡು; ಪಿಡಿನಡು: ತುಱುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರವೆಲ್ಲ ಕೊಱವಿಯರಂದವ ಧರಿಸಿ ಕುಱುವಿಡಿನಡುವಿನ ಕುವರಿ ಕಾಣ್ಬಂದದಿ ದುರುದುಂಬಿಗಳು ಬಂದರಾಗ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೧-೫೨). [ಕುಱುವಿಡಿ$_2$ + ನಡ್ಯು]

ಕುಱುವ್ಯು$_1$ 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುಱುವ್ಯು$_2$ 'ಕುಱುವ್ಯ$_1$' ನೋ.

ಕುಱುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ: ನಂದನವನದ ಮಾಕಂದ ಭೂರುಹದ ಮಂದಚ್ಛಾಯೆಯೊಳ್ಬೀಸುವ ಕುಱುವೆಯ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಯೊಳಂ ಪಾಸುವ ಬಾಳಪ್ರವಾಳ ತಳ್ಪತಳದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೯ ವ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಱುವೈ]

ಕುಱುಹಂದಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಹಂದಿ; ಊರಹಂದಿ: ಕುಱು, ಹಂದಿ, ಕುನ್ನಿ, ಕುಱುಹಂದಿ, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದವು ಸಾಕಿದೊಡೆಯನ ಬಲ್ಲವು ಆರೆಮರುಳೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೫-೧೦೦). [ಕುಱ್ಯು + ಹಂದಿ (< ಪಂದಿ)]

ಕುಱುಹಿಡು 'ಕುಱುಪಿಡು' ನೋ.

ಕುಱುಹು 'ಕುಱುಪು' ನೋ.

ಕುಱುಹುಗಂಟು (ನಾ). ಗುರುತು ಗಂಟು (?): ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದೆ ಬೀಸುವ ಘಾಳಿಯ ಹಿಡಿದೆ ವೈಶಾಖದ ಬಿಸಿಲ ಹಿಡಿದೆ ಜಗವ ಹಾಸಿ ಕಟ್ಟಿದೆವೊಂದು ತಾರುಗಂಟುವೊಂದು ಜಿಗುಳು ಗಂಟು ವೊಂದು ಕುಱುಹುಗಂಟು (ಮನುಗುಂ. ೫೧). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಗಂಟು]

ಕುಱುಹುಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣು; ಗುರುತು ಹಿಡಿ: ತನ್ನನು ಕುಱುಹುಗಾಣವು ವೇದ ಶಿರವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೨೦-೬). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕಾಣ್]

ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸು; ಗುರುತನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕುಱುಹುಗಾಣಿಸದವಂ ಸುಮ್ಮನೇತಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೯). [ಕುಱುಹುಗಾಣ್ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕುಱುಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಾಳಾಗು; ರೂಪಕೆಡು: ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನ ಕುಱುಹುಗೊಂಡು ತ್ರಿವಿಧ ಕುಱುಹುಗೆಟ್ಟಿತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೬-೭೦೦); ಆಱುವು ಮಱೆಯಿತ್ತು ಕುಱುಹುಗೆಟ್ಟಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೬೮-೨೯೮). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕೆಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ತಿಳಿಸು; ಸುಳಿವುಕೊಡು: ಸಂಕೇತ ನಿಕೇತನದ ಕೂಟಣಿಗಳಲಿ ಕುಱುಹುಗೊಡದೆಡೆಯಾಟದವರಲಿ . . . ಆಱಸಿದನು ಮಱೆಯದೆ ಮಂದಗಾಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೦). [ಕುಱುಹು (< ಕುಱುಪು) + ಕೊಡು$_1$]

ಕುಱುಹುಗೊಳ್ 'ಕುಱುಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕುಱುಹುತೋಱು 'ಕುಱುಹುದೋಱು' ನೋ.

ಕುಲುಹುದಾಣ (ನಾ). ಗುರುತಿನ ತಾಣ; ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಾನ: "ಕಾಹುಯೆನೆ ಕಾವು ಮೇಣ್ ಕುಲುಹುದಾಣಮು [ಪಾಣಂ. ತಾಹುಯೆನೆ ತಾವುಮೇಣ್ದುಱುಹು ದಾಣ] ಮೆಱಿಕ್ಕು." (ಅಪ್ಪಕೃ. ೫೬).

[ಕುಲುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತಾಣ್]

ಕುಲುಹುದೊಜೆ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಕುಲುಹು ದೊಜೆಯಂತು ದೇಗ ಅಱವನಱಯಂತು ಪ್ರಾಣ ಹಕುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವವಾಶ ಮುಕ್ತಿಯ ಇರವು ನಿರವನುವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭).

[ಕುಲುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತೊಜೆ]

ಕುಲುಹುದೋಜು, ಕುಲುಹುತೋಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುರುತು ಕಾಣಿಸು; ಗೋಚರವಾಗು: ಆ ಪುತ್ತಳಿಯ.ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ-ಮಹಾಕಾಶವೆಂಬ ಕುಲುಹುದೋಱುತ್ತು (ಮೋ೧ ಮಾ. ೮-೨೬). ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು: ಕಾಳೋದರವೆಂಬ ಮಹಾತಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೀವಭಾವನೆಂಬ ಮಾಯೆ ಹುಟ್ಟಿ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಸ್ತು ಕುಲುಹುದೋಱುತ್ತು (ಮೋಸಾ. ೩-೯); ಕುಲುಹುದೋಜೆ ಕೈಷ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೩-೩೬). ಒಡನೆ ಪಿಡಿದ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಿಂ ಒಡೆಯನೆನೆ ಕುಲುಹುದೋಱುತುಂ (ಪಜ್ಞವಂ. ೭೩). **ಕುಲುಹುತೋಜು**: ೩. ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತೋರಿಸು; ತೋರಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಒಡೆಯರಿಗೆ ಕುಲುಹುತೋಜಾ ತಾ ಹಿರಿದಾಗಿ ಉಂಬ ಕಡುಗಲಿಯ ನೋಡಾ (ಮೋಸಾ. ೨೨-೮೫).

[ಕುಲುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ತೋಜು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕುಲುಹುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತು ಹಿಡಿ; ಪತ್ತೆಹಚ್ಚು: ಜ್ಞಾನ ಮುಳಿರದೊಳಗೆ ನೀ ರಿದಿ ತಾನು ತನ್ನ ಕುಲುಹುವಿಡಿದು ತಾನು ತನಗೆ ಅನ್ಯರಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭೇದವ ತಾನೆಯಱಿದು (ಶಿವಗಿ. ೪-೯); ಗುರುವ ಶಿಷ್ಯನವಗ್ರಹಿಸಿ ಶಿಷ್ಯನೆಂಬ ಭಾವಭೇದ ಹಱಿದು, ಉಭಯಗೆಟ್ಟ ನಿಲವ ಕುಲುಹುವಿಡಿಯ ಬಲ್ಲುದೇ (ಶಿವಗಿ. ೯೭-೪೬೧).

[ಕುಲುಹು (< ಕುಱಿಪು) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕುಲುಳ್ ಗೊಂಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಾಲ ತೆಂಕಣ – ಪಳ್ಳಮ್ ಕುಲುಳ್‌ಗೊಂಗಾಲಾ ಪಳ್ಳಮ್ ಕಂದಳ್ ಮೊದಲಿ (ಶೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೪೦-೧೦೯; 799). [?]

ಕುಲ್ಬಿ (ನಾ). ಕಳವಳ; ಗಾಬರಿ. 'ಕಲಿಕುಲ' ಪರಾ. [?]

ಕುಲ್ಬಿ 'ಕುಲು' ನೋ.

ಕುಲ್ಬಿ$_1$, ಕುಳ್ಳಿ$_1$, ಗುಟ್ಟಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಣಿ ಬೀಳು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿ; ಕುಸಿ: ಕುಟಿಯೆ ಪೊಱಂಡಾಗಿರೆಯುಂ ಕುಟಿದಿರೆಯುಂ ಬೆನ್ನ ನಿಷ್ಮಮಂ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೬); ಜೋಲ್ಲಪುಬುರ್ ಕುಟಿ ದಕ್ಷಿಯುಗಂ (ಧರ್ಮಾಪ. ೬-೯೩); ಅಳಿವಿನ ಮೋಹಮೆಂಬ ಕುಟಿದ್ರವ್ಯ ಮನೆಕತೆನತಕಿಳ್ಕು ಗುಮನಿತಕಿತೆ ಕುಟಿಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೬-೧೩ ವ). ೨. ತೋಡು; ಆಗಿ: "ಕುಟಿ – ಮನನೇ, ನಿಮ್ಮ ಭೂಮಿ ಚ" (ಕಮಭಾ). ೩. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: "ಕುಟಿದನೆನಲ್ ಕೃಶಕಾಗ ಮೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ.೨.೬೯); ಕ್ಷುಧಾತಿ ತೃಷಾರ್ತಿಯುಂ ಕುಟಿಯನಟಿಯುಂ ಕಂದುಂ ಕುಂದಂ (ಪಜ್ಞತ. ೧೨-೪೮). **ಕುಳ್ಳಿ** : ೧. ಬಸಿಕೊಡಸಿ ಬಾಸಿ ಬಲಳೊಲೆಯೆ ... ಕಣ್ ಕಳಿಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೦-೫೨); ವಳಗೆ ಉದ್ದ ಕುಳಿಯಾದ ಕಿವಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೯೬-೯). **ಗುಟ್ಟಿ**$_1$: ಪಳ್ಳಮುಂ ಕೊಳ್ಳಮುಮಾದೊಡಿಲ್ಲಿಂ ಬತ್ತಿದ ಮಹಾಸಮುದ್ರದಂತೆ ಸೇರಿತ್ತು ಗುಟ್ಟುದು ಮಳಲು ನೆಲವಾಯ್ತು (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೫೯ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟಿ; ತುಳು. ಗುರಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರುಂಲು, ಗ್ರೊಯ್ಯು]

ಕುಲ್ಬಿ$_2$, ಕುಣ್ಪಿ, ಕುಳ್ಳಿ, ಗುಣ್ಪಿ, ಗುಳ್ಳಿ, ಗುಟ್ಟುಂ (ನಾ). ಆಗಿದ ಗುಣಿ; ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ: "ಕುಟಿ – ಮನನೇ, ನಿಮ್ಮ ಭೂಮಿ ಚ" (ಕಮಭಾ); "ಕುಟಿ – ಆಗುಟ್ಟಿದೆ" (ಕಮಭಾ. ಪರಿ. ೧); ಕಡುಗಲ್ ಕುಟಿಯಿಂದಿಟ್ಟು ಪಡುವ ಬನ್ನ ಪಳ್ಳ (ಎಇ. X, ೬೬-೧; ೪೪೭); ಕುಟಿಗಳ ತೀವಿರೆ ನೋರೆಯಾಯ್ತು ನೆಲಂ (ಶಾನ್ಪಾ. ೪೬ ಕೂಡ್ಲಳ); ಆಗುಟ್ಟಿದ ದೆಲಾ ಕುಟಿಯೊಳಗೆ ನಿಲ್ದಿಗಂದಂತೆ (ಪಂಚಭೂ. ೧-೯೭); ಪೊನ್ನ ನೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂಡು ಕುಟಿಯಂ ಮುನ್ನನಂತೆ ಪೂಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೦-೧೬); ಆಜಿಪೊವಲ ಪಜಿಯ ಕುಟಿಯಂ ತೆಱಿದಂದಂ ಮೈಯ ನಾಕಂ (ಪುಟೋಚ. ೩-೬೯); ಕಾನು ಕರಿತಾಂ ಮುಪಿಸಿಂ ಮಾಡಿದ ಕುಟಿಯೆಂದಿಸೆ (ಪುಷ್ಪದ. ೬-೬೫). **ಕುಣ್ಪೆ**: ಕಲ್ಲು ಮರ ಮೊದಲಿ ಕುಣಿ ತೆವರಿದಿದ ಬೆತ್ತದೊಳು ಪೊಳ್ಕು (ಕ್ಷಗ್ಗಣ. ೪೫-೨೨); ತಗ್ಗಿದ ಕುಣಿಯೆಂದು ಅಗ್ಗನಾದಲು ಬೇಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫ಅ); ಕುಣಿ ಆಗಿಸಿದರೆ ಋಣ ತೀರ್ತಕೆ (ಗಾಡಿ). **ಕುಳ್ಳಿ** : "ಗರ್ತ, ಅವಟು – ಈ ೨ ಭೂಮಿಯ ಕುಳಿಯ ಪೆಸರು" (ನಾಬಂರಾ. ೯೪); ಮಣ್ಣಾಗಿ ಕುಳಿಯಾಗಿ ತೆವರಾಗಿ (ಪಿಂಡರ. ೧-೩); ವಿಷಯದ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಇಳ್ದಾಡ್ದಡೆ ಬಿದ್ದ ಸುಯೋಗಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೮); ಸಿಲುಕಿದವು ಮೃಗವಂಂತು ನಾನಾ ಬಲೆ ಗಳಲಿ ಕುಳಿಗಳಲಿ (ತಿಪರಾ. ೩-೬-೧೭); ಕುಳಿ ದರಿ ಪಳ್ಳ ಪೆರ್ಗಾಡು (ಅರಾಸಾಂ. ೪-೧). **ಗುಣ್ಪೆ**: ಗುಣುಯೆನವೆ ಪಿಟ್ಟಿನವೆ ಸಿಕ್ಕಿದಿಡೆ ಬೆಳೆದು (ಮುಂಕುಳ. ೧೬೩). 'ಗುಣಿಗಣ್ಣು', 'ಗುಣಿಗಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಗುಳ್ಳಿ**: ಹುಟ್ಟು ಗುರುಡನು ಕೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನ ಕೈವಿಡುದು ಬಟ್ಟಿಯಱಿಯದೆ ಗುಳಿಯ ಬಿದ್ದ ವನ ತೆಱನಹುದು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೯೦-೧೧); ಗುಳಿಗಳೊಳು ಗುಡ್ಡೆಗಳ ಮಱೆಗೆಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೩೬); ಗುಳಿಯಾದ ಕಾವಲಿಯ (ಸಂಸಾಕಾ. ೧-೬೬). **ಗುಟ್ಟಿ$_2$**: ಇಱಿಸಿರ್ ಪಿಗವೂಂ ಕೆಡವುಗ ಗುಟ್ಟಿ (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨); ಪಣ್ಣಳ ಸಾಲಿಂದೆನಸುಂ ಮೊದಲ್ ಗುಟ್ಟಿಗಳ್ಳಿಂ ತೀವಿ ತುಂದಿ (ಕುಸಮಾ. ೧-೯೫).

ಕುಳಿಯಸುಂಕ = ೧. ಒಂದೊಂದು ಮಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ. ೨. "ತೋಟದ ಬಾವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ" (ಕಶಾಲಾ. ೬೯೯); ಕುಳಿಯ ಸುಂಕದಾ ಕಾರಣದಿಂ ಬಿಟ್ಟ ತೋಟ ಬಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೮-೨೫; 1109). ಗುಣಿಗಿಳ್ಯು = ಹೆರಿಗೆಯಾದ ನಂತರ ಮಗುವಿನ ಚೀ ಲವನ್ನು (ನೆತ್ತಿ) ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿಡು: ಗುಣಿಗಿಕ್ಕಿ ದಿವಸವೆ ವಿಧಿಯಮ್ಮ ಬಂದು ಬರೆ ಯೋದು(ಸಹ್ನಾಕು. ೩೯೩). ಗುಣಿಸದೆಮಾಡು = ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾತಿಮಾಡು; ಗುಣಿಮಾಡು : (೪). ಮಾವಿನ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಗುಣಿಸದೆ ಮಾಡಿ ನೀರು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [< ಕುಱಿಪು]

ಕುಲುಕಣ್, ಗುಣಿಗಣ್ಣು, ಗುಳಿಗಣ್ಣು, ಗುಲುಗಣ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಕಣ್ಣು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಕಣ್ಣು : ವಿಭಾವಮಂಗತಿಭಿಲಂ ಕುಟಿಕಣ್ ನಡುಕಂ ಕಪೋಲವಾಗ್ಗೀನಗತಿತ್ವಭಾವಮುಭಾವಮಲ್ಲೆ ವಿವರ್ಣಕಾದಿಗಳ್ (ರಸರ.೪-೧೩೬). **ಗುಣಿಗಣ್ಣು** : (೪). **ಗುಳಿಗಣ್ಣು** : ಕಣ್ಮರೆರು ತುಂದಿದ ಗುಳಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮಗಳ ಪ್ರಶ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಗಿರಿಯಪ್ಪ ... ಗದ್ಗದದ್ವನಿಯಿಂದ (ಶಿಕೃಲಿ. ೧೬೫). **ಗುಲುಗಣ್**: ಕೆಲಗೆರೆ ಪೆಜಗಾಲ್ ಕೆಲಗೆರೆ ಕುಡುಗೆಯ್ ಗುಜಗಣ್ ಕೆಲಗೆರೆ (ಅಪ್ಪತ. ೨೫-೨೬). [ಕುಲ್ಬಿ$_2$ + ಕಣ್]

ಕುಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ; ಕುಗ್ಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಪೊಸವೇಟಕಾಜ ರೆರ್ದಪಗಳ್ ಪೊಸಕಾರ ಪೊಡಪ್ಪುಗಂಡ[ದೇಂ]ಕರಿತವದೇಂ ಕಲಂಕದು ವದೇಂ ಕುಟುಗೊಂದುವದೇಂ ಕಸಲ್ವುವೋ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೨೩); "ಧಧ್ವನಾಗು" (ಸಂಪಭಾ. ೪೩೪). [ಕುಲ್ಬಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_2$]

ಕುಟಿತೆವಲು (ನಾ). ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟು; ತಗ್ಗುದಿಬ್ಬ: "ಸ್ಖಪುಟಂ, ವಿಷಮೋನ್ನತಂ– ಈ ೨ ಕುಟಿತವಲು" (ಜಲಾಯು. ೧೨೪–೬೪).

[ಕುಟ್ಟಿ + ತೆವಲು]

ಕುಟಿನೊಸಲ್ (ನಾ). ಗುಳಿಬಿದ್ದ ನೊಸಲು; ಒಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಹಣೆ: ಪಱಿದಲೆ ಕುಟಿನೊಸಲುಗಣ್ಗೂಱಿವಾರ್ ಹಪ್ಪಳಿಕೆ ಮೂಗು ಮುರುಟಿದ ಕಿವಿ (ಯಶೋಗಿ. ೨–೬೪). [ಕುಟ್ಟಿ + ನೊಸಲ್]

ಕುಟಿವಟ್ಟು (ನಾ). ಗುಳಿ ಇರುವ ಬಟ್ಟಲು; ಕುಂದಣ (?): ತರ ತರದಿಂ ತುಱುಗಿದ ವಿವಿಧ ರತ್ನಮಯಮಪ್ಪ ಪೊನ್ನಕುಟಿವಟ್ಟುಗಳಿಂ ನಿರುಪಮ ಕನಕ ಸರೋಜಾಕರಮಲರ್ದಂತಿರ್ದುದಪ್ಪಾಸಪರಿವಾಸಂ (ಶುಕುಮಾ. ೧೧–೩೭); "ಗುಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಭರಣಗಳು" (?): (ಸುಕುಮಾ. ಕೋಡಿ). [ಕುಟ್ಟಿ + ವಟ್ಟು ?]

ಕುಟಿವಳ್ಳೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಹಳ್ಳ; ಆಳವಾದ ಹಳ್ಳ: ನೀರಜಿಯಿಂ ಪರುದಂತಿಱಿಯ ದರಿಯ ಕುಳಿಯ ಕುತ್ತುಜ ಕುಟಿವಳ್ಳಮಂ ಕಂಡದಱ ಬಱಿವಿಡದುಬೆಳೆದುಳ್ಳಯಶಮಂ:ಪುಲ್ಲ ಲೀಲಾವ ೬–೪೨)[ಕುಟ್ಟಿ+ಪಳ್ಳ]

ಕುಟಿವೊಗು 'ಕುಟಿವುಗು' ನೋ.

ಕುಟಿವೊಗು, ಕುಟಿವುಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಅಥವಾ ಮುಟ್ಟಾದ ಅನಂತರ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು; ಶುದ್ಧಿಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಜಳಜಾನನೆಗೆ ಕುಟಿವೊಗೆ . . . ಅನುರಾಗ ರಸದೋಳಾಳುಳಿಯಮಾತಿದುದಾಗಲಿಳ ಬಾಂಧವಜನಪದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೭–೭೬); ಅಱ್ಯತನಂ ಕುಟಿವೊಳ್ಕು ಕೊಂಡ ಜನದೆಗೆ . . . ಗೋಟಿಯರೆ ಮಿಯಾ ಲೊಲಬಿಂದೆಬಿದರ್ (ಅರ್ಹನೀ. ೭–೫೨). **ಕುಟಿವುಗು** : ಕುಟಿವುಗದೆ ನಾನ್ಗೆ ನಿನ್ನೊಡಲೊಳ್ ನೀನೋದಿ ಪುಗುವುದುಂ (ರೀಲಾವ. ೬–೬೯ ಪ).

[ಕುಟ್ಟಿ + ಪೊಗು]

ಕುಟಿವೊರ್ಕುಬ್ (ನಾ). ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ ಹೊಕ್ಕುಳು; ಒಳಕ್ಕಿಳಿದ ಹೊಕ್ಕುಳು: ವಪಿತೆಯ ತೆಳ್ಪಿಸಲಳತೆಯು ವಪಿತೆಯ ತನುರಸತಟಾಕ ಕುಟಿಯೆನೆ ಶಂಪ್ರತ್ಯಾನೆಯೆ ಕುಟಿವೊರ್ಕುಬ್ಬಿಸೆದುದು (ಜಗದಿ.೧೦–೨೮).

[ಕುಟ್ಟಿ + ಪೊರ್ಕುಬ್]

ಕುಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಾಗಿಸು; ಕೆಳಗುಮಾಡು: ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತಮು ನಿಳಿಸಿ ಕುಟಿಸಿ ನುಡಿದಲ್ಲಿಲ್ಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೪–೩). [ಕುಟ್ಟಿ+ -ಇಸ್ಮು]

ಕುಟು, ಕುಡ್ಡಿ, ಕುಳ್ಳಿ, ಕುಟ್ಟಿ, ಗುಳ್ಳಿ, ಗುಳ್ಳು, ಗುಟು (ನಾ). ೧. ಕುಂಟೆ, ನೇಗಿಲುಗಳ ಬಾಯಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಟ್ಟಿ, —ಹಲ್ಲು: "ಪಾಳಿ, ಕುಟಿರಿ– ಈ ೨ ಕುಟು" (ಜಲಾಯು. ೯೪–೨೪೧); ಧನ್ಯಕುಮಾರ ನೇಗಿಲ ಕೊಂಬಂ ಪಿಡಿದು ನೋಟ್ಟಿತ್ತುಗಳಂ ಪೊಡೆಯೆ ಕುಟುಪಿನ ಮೊನೆಯಂ ನಾಲ್ಕೆರಳಂ ನಾಂಟದ ಮುನ್ನಮೆ ಹೊನ್ನ ತುಂಡದ ಕಳಸಂ ಪೂಜಮಡೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೨–೧೬ ಪ). ೨. ಬರೆಹಾಕುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ: ದೋಷಿ ಪಿಡಿವಂತೆ ದಿವ್ಯದ ಕಾಸಿದ ಕುಟುವಂ ಕರಂಗಿ ಕಾಕೋದಗನಂ ಕೂಸು ಪಿಡಿವಂತೆ ಪಿಡಿದಂ (ಪಂಲಾಮಾ. ೯–೧೧೧). **ಕುಡ್ಡಿ**: ೧. ಕೊಡಚೆಗಾಡಿಂದೊನು ದೊಡ್ಡ ಸಾವುಳಾರ ಕೂರಿಗೆ ನೂರು ಕುಡ ನೂರು ಕೊಡಚೆಗಾಡ್ಡ ಆರಂಬದೆತ್ತು ಆಯ್ಕೂರು (ಪಾಪಪ.೩೧); ನೀವುನಮಗೆ ರೈತರಿಗೆ ಒಂದು ಹಳ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ಕುಡ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಬಲಭೀ. ೩೪೦). ೨. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ರೋಗ ವಡಸಿತೆಂದು ಉಬ್ಬುಕ್ಕನು ಕಬ್ಬುನದ ಕುಡ ಕಾಸಿ ಆದರಂಗಳ್ಗೆ ಬರೆ ಕೊಟ್ಟನಿ (ಮೋಮಾ. ೬೧ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಕುಳ್ಳಿ**: ೧. ನೇಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡು (ಎಸಮ್ಮ. XV, ೨೪); ನೇಗಿಲ ಕುಳಂ ದೊರೆಯ ಕತ್ತಿಯಂ ಕಿತ್ತಿಸೆದು (ಕೂಗಿರಿ. ೧೯–೫೯). ೨. ಕಿಸನ್ನನ ಎಡೆಗೆ ಕಾದ ಕುಳಿದಿಂದ ಇರಿದಂತಾಯಿತು (ಪೇ ಮಂ ಕೂ. ೫೩).

ಕುಟ್ಟಿ: ೧. "ಕುಟಂ (ಗು ಬಂ) – ನೇಗಿಲ್ಕಾಯ ಕರ್ಬನಂ" (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೧); ಪರರ ಮನೆಯ ಸೂಜಿಯ ಕೆಡಂ ಬಯಸುವ ಕೆಳ್ಕಗೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕುಟಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೫೪). **ಗುಳ್ಳಿ**: ೧. ನೇಗಿಲಗೃದ ಗುಳವನು (ವೀಕೃತಿ. ೪–೧೯–೪೧). **ಗುಳ್ಳು**: ೧. ಹಾರಿಗುಳು ಗುದ್ದಲಿಗಳ್ (ಜೀಮಂ. ೧೩೪–೧೧೫). **ಗುಟು**: "ನೇಗಿಲ ಗುಟುವಿವಲ್ಲಿ ಕೊಟು ಎಸುಗುಗ" (ಶಾಬಿಂ. ೬).

ಗುಳುವಿನಪೊಮ್ಮು = ಒಂದು ತೆರಿಗೆ; ನೇಗಿಲಿನ ಗುಳದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವತೆರಿಗೆ: ಇವ್ಯಪೊರ್ವಕಾಂದ ತೆರಿಗೆಗಳು: ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಪಾಪವಾರು, ಗು ಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು, ತೆರೆದಬಾಗಿಲ ಹೊನ್ನ (ಸಮ್ಮಸು. ೨೪೩); ಗುಳುವಿನ ಪೊಮ್ಮು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟು; ತುಳು. ಕೊರು; ಕೊಡ. ಕೊವ್; ತೆಲು. ಕಱ್ಱು; ಕುಱ್ಱು]

ಕುಟುವ (ನಾ): ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಟುವರುಂ ಬಿನಾಕಳ್ಳಿ ಗ್ಗಾಮುಱ್ಱುಗೆಯ್ಕ (ಎಳ. VIII, ಸೂರು. ೪೫೭–೯; ೪೭೭); ಕುಟುವರ ಗಾಯಿಗ ಹೊರವಯ್ಯಂ ಸತ್ತು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದ (ಎಳ. VIII, ಸೂರು, ೪೫೪–೫ ; ೪೭೨). 'ಕುಡುವ' ಪರಾ. [?]

ಕುಟ್ಟಿಸು, ಕುಗ್ಗಿಸು, ಕುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸು; ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಸು: (ಕ). **ಕುಂಗ್ಗಿಸು**: ೧. ಸಮಾಜಸನ್ನೇ ಕುಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಡಬಹುದೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭೀತಿಯೇ ಆ ಏಯಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು(ಪಾರ್ಶ್ವನಾ.೩೩೫). ೨. ಕುಂದಿಸು; ಪಿನ್ನಗೊಳಿಸು: ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು: ಪುತ್ರ ಕೋಳವು ಆರ್ಯಕನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿತು (ಆರ್ಯಕ. ೭೦). **ಕುಗಿಸು**: ೧. "ಕುಗಿಸು – ಸಂಕೋಚೇ" (ಕವಂಠ).

[ಕುಟ್ಟು + -ಇಸ್ಮು]

ಕುಟ್ಟು, ಕುಕ್ಕ್ಯು, ಕುಗ್ಗ್ಯು, ಕುರುಗು, ಕುರುಗ್, ಕುಗ್ರ್(ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಕೋಚವಾಗು; ಚಿಕ್ಕದಾಗು; ಕಡಿಮೆಯಾಗು: "ಕುಟ್ಟು (ಪಾಣಾ. ತರ್ಗ) – ಆಕುಂಚನೇ (ಕುಗು,)" (ಕವಪ್ರಾ). **ಕುಕ್ಕ್ಯು**: ಕಳ್ಳುಲತೆ ನಮಗಿಲ್ಲ ವೆಂದನಲ್ಲರಣಕಿತೆ ಕುಕ್ಕ್ಕದನು ತನಗಾಸೆಯಿಲ್ಲೆಂದು (ತುಕೃಗ. ೩೩–೪೦). **ಕುಗ್ಗ್ಯು**: ೨. ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು: ಕಾಲ್ಕಳಿಗಿ ಕುಗ್ಗಿ ಕೆಂಳಕಡೆಯಿಂ ನೆಜೆ ಪಿಟ್ಟ ಕೈಗೊಟ್ಟು ತಂದು ಬಿಜಯಂಗೆಯ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಾಸ. ೬–೨೮). ೩. ಕುಂದು; ಕೊರಗು; ಮ್ಲಾನವಾಗು: ವಾರಿಜವೃತ್ತ ಪತ್ರಿಗಳು ಕುಗ್ಗಿದುವು ಚಕೋರರ ನೀಲಾಲ್ಬ ಹಿಗ್ಗಿದವು (ನೇಮಚ. ೨೬–೨೩); ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಹಿಗ್ಗಿ ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿ . . . ಬದುಕೆ ಹೋಗುವ ಜನವೇ ಹೆಚ್ಚು (ಧರ್ಮಾಸಾ. ೧೦೬). **ಕುರುಗು**: ೧. ಸಮರಾಂಗಣಕೆ ವಿಮುಖವಾದನು ತಿರುಪಿದರೆ ಸರಿಯರಸರಲ್ ತಲೆ ಕುರುಗುವುದು (ಜಸಭಾ. ೬೭–೪೧). **ಕುಗುರ್**: ೧. ಸುರುಳ್ಳು ಕುಗಿರದ ಕಜಂಗಿದ ಪೇಚರಂಗಮಂ ಮೃಗಂಗಳುಮಿರದೆಯ್ದೆ ಬಂದು ಪಡಿಗೊಂದಿದವು (ಆದಿಪು. ೨–೫೧); ಮೇಘರಥಪಡಲಿಯುಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದೊಳಿತ್ತುವುದುಂ ಕುಗ್ಗಿರ್ದ ಧರೆಯ್ಕಲ್ಪತ ದಿವಮುಂ (ಜಾವ್ಯಂಪು. ೫೨); ನುಗ್ಗಾಗಿ ಚಿಟಿಲ್ಪಟಿಲೆನೆ ಕುಗರ್ತ್ತುಂ ನೆಲದೊಳೊರಸಿ ಮೇಲ್ಮುತ್ತುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೯೦); ತಲ್ಲಣಗೊಂದುದು ಕುಗಿರ ಕುಳ್ಕುಜಿಸಿ ಭೀತಿಯಿಂದುತಿರ್ದುದು (ನಿರೀ. ೧–೧೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱ್ಱು; ತುಳು. ಕುಗ್ಗು; ತೆಲು. ಕ್ರುಂಗು; ಕುಂಯಿ. ಕ್ರುಂಬು]

ಕುಟ್ಟಾಕ್ಕ್ಯಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು(?): ಕಱು ವದಿಕ್ಕ್ಯಾಲ್ ತನ್ನೊಟ್ಟಿಎ ಕುಟ್ಟಾಕ್ಕ್ಯಾಲ್ ತೆನ್ನೊಟ್ಟಿಎ (ಇಆ. XVII, ೨೨೮–೨೫ ; ೩೩೮ ಕತ).

[ಕುಟ್ಟಾ + ತಾಲ್ಕ್ಯಾ]

ಕೂ

ಕೂ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ: (ಕ). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗಿನ ಅನುಕರಣ ಪದ. 'ಕುಕ್ಕೂಕೂ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೂ]

ಕೂ$_2$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿ. ೨. ಭೂಮಿ; ನೆಲ: ಜ್ಯಾ, ಮಾ . . . ಭ್ರೂ, ಕೂ – ಎಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಏಕಾಕ್ಷರ ಶಬ್ದಂಗಳಿರ್ದ ತೆಱದಿಂ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪಡೆವುವು (ಶಮದ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕೂಂಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿದು ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮಣಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಕೂಂಕಿಱಿ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೯–೪೫; 1205). [ಕೂಂಕು + ಇಱಿ$_1$]

ಕೂಂಕು, ಕೂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರು; "ಕೂಂಕು – ಉತ್ಸರ್ಪಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಸುರಭಿಗಳ ತೊರೆದ ಮೊಲೆಗಳ ನುಣ್ಬವಱ ಮಱಿಗಳಂ ಪೋಗೆ ನೂಂಕಿ ಕೂಂಕಿ ಮೊಲೆಗಳನುಣ್ಬ ಕಿಶೋರ ಕೇಸರಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೧೫ ವ); ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಕೇಶಗ್ರಹಂಗೆಯ್ದು ತಂದಾ ಮೇಲ್ವಾಸಿನೊಳ್ ಕೂಂಕಿ ತನ್ನುಬ್ಬಿನಿಂದಂ (ಅನುಮು. ೭೦). ೨. ನುಗ್ಗು; ತಳ್ಳು; ದೂಡು: ಎಱಿದು ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕಿದರ್ ಕೂಂಕಿದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೮–೯೭); ತೊಡಂಕುವ ತೋಟಗ್ಗೆವ ಕೂಂಕುವ ನೆಱಿ ನೂಂಕುವೇಳ್ಗೆಯ ಬಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೮೪). ೩. ತಳ್ಳಿಹಾಕು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಳೆ: ಸಂಕಂ ಕೂಂಕುವ ಮುದ್ದು ಮೂಗೆಱಿಗೊರಲ್ ತಳ್ತಿರ್ಪ ಕಂದಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೨೦); ಪೃಥ್ವೀಭಾರಮಂ ಕೂಂಕಿ ಪಾಂಡು ಕುಮಾರರ್ಕಳನೋವಿದಂ ಕರುಣದಿಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನುಲ್ಲಾಸದಿಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೧–೫೭). **ಕೂಕು$_1$**: ೧. ಅಸುವನುಂ ಕೂಕುವನುಂ ಬೀಸುವನುಂ ಗಡಯೆ ನೆಗಟ್ಟ ತಕ್ಕಡಿಯೊಳೆನುತ್ತಾಸದೆಯುಂ ಕುಂಕದೆಯು ಬೀಸಂದೆಯು (ಎಕ. II, ೧೩೩–೧೩೧; 982). [?]

ಕೂಂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕೂಂಟಣಿದೊಟ್ಟು 'ಕುಂಟಣಿದೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೂಂಟಿ 'ಕುಂಟಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಂಟು, ಕುಂಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದೇ ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ ಹಾಕಿ ವಿಕಾರವಾಗಿ ನಡೆ; ವಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆ: "ಕೂಂಟು – ವಿಕೃತ ಗತೌ" (ಶಮಧಾ); ಕುಸಿಯುತ್ತುಂ ಕೂಂಟುತುಂ ನುಣ್ಮಟಲೊಳಡಿಗಳಂ ಪಾಸಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬–೪೭); ಕುಂದನೊಂದಿದ ದಂದುಗದೊಳ್ ಕೂಂಟಿ ನಡೆವ ಕಲಿಯುಂ ಕಲಿಯೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೬–೧೫). **ಕುಂಟು$_1$**: ೧. ನಡೆದು ಕುಂಟುತ್ತಿನಿತು ದೂರಂ ತುದಿಯ ಕಾಲಿಂದ (ಬಸಪು. ೪೩–೮೫). ೨. (ಆಲಂ) ತತ್ತರಿಸು; ಮುಗ್ಗರಿಸು; ತಡವರಿಸು: ಪೇಳ್ವೆನೆಂದರೆ ಜಿಹ್ವೆ ಕುಂಟುತಿರ್ದುದು (ಭರಚ. ೫೫–೭೧); ಕೆಲಸ ಕುಂಟುತ್ತಾಸಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕುಂಟು, ಕೊಂಟು; ಕೊಡ. ಕುಂಟ್; ತೆಲು. ಕುಂಟು; ಕೋಲಾ. ಕುಂಟ್]

ಕೂಂಟ್ಯು, ಕುಂಟ್ಯು (ನಾ). ಕುಂಟುವಿಕೆ; ಕುಂಟುತನ: ಸಹಜ ಧಾತುವುಂ ಭಾವಮಕ್ಕುಂ – ಸೊರ್ಕು, ದಾಂಟು, ಕೂಂಟು (ಶಮದ. ೨೧೩ ಪ್ರಯೋ); ಕೂಂಟು, ಕೂಂಟಣಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕುಂಟ್ಯು$_2$**: ಕುರುಡು ಕುಂಟೆಂದಲಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೬); ಕುಂಟರಪ್ಪವರ್ಗಂ ಕೆಟ್ಟುವು ಕುಂಟು ಕುರುಡರ್ ಕಂಡರ್ ಮಹಾವ್ಯಾಧಿ ಕೆಟ್ಟುವು (ಬಂಹರಿ. ೯–೨೫). [< ಕೂಂಟು$_1$]

ಕೂಂಟೆ$_1$ 'ಕುಂಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕೂಂಟೆ$_2$ 'ಕುಂಟೆ$_3$' ನೋ.

ಕೂಂಡೆ (ನಾ). ಗೂಡೆ (?): ಊರೂಡೆಯರ್ಗ್ಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಮ್ಮತ್ತರಿನ್ನೂಱು ಮನೆಗೆಣ್ಗಯ್ಯಗಲವಿರ್ಪ್ಪತ್ತೈಗೈನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ ಮೂರು ಸಾಶ್ವತ ಸುಂಕಂ ಗಾಣವೆಯಿಲಿಗೆ ಕೂಣ್ಡೆ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಪಡಿಯಳೆ ಯಜ್ಞದ ಲೊನ್ದು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಇ. XX, ೬–೩೪; 1012). [?./ ತಮಿ. ಕೂಡೈ]

ಕೂಂದಲ್, ಕೂಂದಲು, ಕೂದಲ್, ಕೂದಲು (ನಾ). ಕುರುಳು; ಕೇಶ; ರೋಮ: "ಚಿಕುರಂ ಕಚಂ . . . ಕೇಶಮಾವಾಳಮೆನೆ ಕೂಂದಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೫); ಇಂದ್ರವಲ್ಲಭೆಯ ವೇಣೀಭಾರಮಂ ಸಾರ್ಚಿ ಬೆರ್ಚಿದಳಗ್ರಾಂಗುಲಿಮಾಲೆ ಕೂಂದಲನೆ ಬಂದೊರ್ವಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೯೭); ವಿಲಸನ್ಮಂತ್ರಯುತಂ ಕೂಂದಲ ನೇಣಿಂ ಮುಸಲಮಂಥಮಂ ಪೊರೆವುದು (ಖಮದ. ೧೬–೯೨). **ಕೂಂದಲು**: ತಲೆಯಲಿ ಕರಿದು ಕೂಂದಲುಗಳೌಷಧಿಗಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೮–೭೮). **ಕೂದಲ್**: "ಕಚಃ – ಕೂದಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೯೪); ನಿಮ್ಮಯ ಮಗಳ ಕೂದಲತ್ಯಂತಮೃದು (ಮಾನರ. ೧೬೮). **ಕೂದಲು**: "ನವಿರೆಂದು ಕೂದಲು" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಬಾಲದ ಕೂದಲು ಸಿಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ವುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೫–೧೫ ವ); ಬಿಸುಡು ಚಕ್ರವ ನೆನ್ನ ಕಾಯದಲಿ ಅಳುಕಿ ಕೂದಲು ಹಱಿದುದಾದರೆ ಬಳಿಕ ನಾ ಡಿಂಗರಿಗನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೪೫); ತುಱುಕಱು ಕೂದಲು ತುಱುಬಿಗೆ ಸುತ್ತಿದರೆ ಎಣಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮುತ್ತೈಡೆಯರಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧–೧೭೯–೪); ತಲೆಯೆತ್ತೆ ಕೂದಲ ಸೆಳೆಕೊಳ್ವ ಮುಳ್ಳು (ಕಂನವಿ. ೧೮–೪೭); ಬೆಣ್ಣೆಯೊಳಗಿನ ಕೂದಲು ತೆಗೆದಂತೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನ್ದಲ್; ತುಳು. ಕುಜಲ್./ ಸಂ. ಕುಂತಲ]

ಕೂಂದಲು 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂಂಪು (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ಕುಟುಕು: ಯಾವ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣಾಗಿದೆ; ಯಾವುದನ್ನು ಕಾಗೆ ಕೂಂಪಿದೆ ಎಂದು ಹುಡುಕಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಮೊಮಗು. ೬೪). [?]

ಕೂಕ$_1$ 'ಕುಯಕ' ನೋ.

ಕೂಕ$_2$ (ನಾ). (?): ಕೂಕನೇಱಿದ ನೂಲ ಕೊಂಡು ತಂದು ಅದಱೊಳಗೆ ತೊಡರ್ದ ಗುರು ಲಘುತೆಯಂ ಶೋಧಿಸಲ್ಕುಂಟೆ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೫೮). [?]

ಕೂಕಂಬ$_1$ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂಕಂಬ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು (?): ಮತ್ತಮಾಂಸ ಮದುಱಿಯೆ ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಱಿಯೆ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯ ವ). [?]

ಕೂಕಂಭ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂಕಕಂದರ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮತ್ ನನ್ನಿಯ × × ಕೂಕಕನ್ದರ್ಪ ತರುಣೀವಿಳಾಸ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೭–೩; 975).

[ಕೂಕ$_0$ + ಕಂದರ್ಪ]

ಕೂಕಟಿ (ನಾ). ಜುಟ್ಟು; ಜಡೆ: ವಳೆಯದ ಕೂದಲು ಯಂಣೆಯ ತೊಡದ ಹಾಂಗೆಯಿರಲೂ ಕೂಕಟಿಯ ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ತೆಗದರೆ ಕೂದಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತು ಬಂದರಂ (ಅಶ್ವವೈ. ೭–೪೨ ಟೀಕೆ).

[← ತೆಲು. ಕೂಂಕಟಿ. / ಸಂ. ಕೂಟಕ]

ಕೂಕಣಿ, ಕುಕ್ಕಣಿ, ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$, ಕೂಗಣಿ, ಕೂಗಣೆ, ಕೂಗಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ: "ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಹೊಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). **ಕುಕ್ಕಣಿ**: ಮಳೆಯ, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿನ ಕುಕ್ಕಣಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಬೆಂದಜೀ. ೪). **ಕೂಗಟ್ಟೆ**$_2$. 'ಕೂಗಟೆಹುಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೂಗಣಿ**: ಈ ತೂತಿನೊಳಗೆ (ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಣದ) ಸಣ್ಣ ಕೂದಲುಗಳೂ ಖೈಯಾದ ಕೂಗಣಿಯು ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ.೬-೩೩೧). **ಕೂಗಣೆ**: "ಪಿಂಜೂಷ - ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಕೂಗಣೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೦೩). **ಕೂಗಳಿ**: "ಕೂಕಣಿ, ಕೂಗಳಿ = ಕೂಗಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಮ್ಬೈ; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರಂಗೆಡ್]

ಕೂಕತನ (ನಾ). ವಂಚಕತನ; ಮೋಸಗಾರಿಕೆ: ನೂಕಿದರು ಅವರಾಗ ಕೂಕತನದೊಳು ಬೇಗ ಲೋಕದೊಳಗೆಲ್ಲ ಕಂಡುದನು ನುಡಿದು ತಾನೇಕವಾಗಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬). [ಕೂಕ್ಕ$_2$ (< ಕುಯಕ) + -ತನ]

ಕೂಕರಿ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೀಳಾದವನು; ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ: ಗಾದೆ ಉಂಟು ಕೊಡಗರಲ್ಲಿ - ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆಣ, ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಚಿಕ್ಕ ಕೆಣ, ಕೂಕರೀನ ತಂದು ತಕ್ಕ ಎಂದರೆ ಮಂದಿ ಎದುರು ಮೈ ಕೆಣ (ಚಿಕರಾ. ೧೯೨). [< ಕುಕ್ಕಾರ]

ಕೂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಡುವ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿಱಿವ] ಕುಕಿಲ್ವ ಬಿಕ್ಕುಳಿಪ ತೇಗುವ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೦).

[ಕೂಕ್ಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಕಿಱಿ, ಕುಕ್ಕಿಱಿ (ಕ್ರಿ). ಕೂಗಾಡು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ತಳ್ಕಿಱಿದುಂ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದುಂ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರಮಿಟ್ಟುಂ ಕೂಕಿಱಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೮ವ); ಕೂಡೆ ಕೂಕಿಱಿದು ಗೋಕುಳಪಾಳಕರಾರ್ದಿಸಲ್ಕೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೪೧); ಬಿಲುವೊಯ್ದು ತೆಗೆ ನೆಱೆದು ಕೂಕಿಱಿದು [ಪಾಠಾಂ. ಕುಕಿಲಿಱಿದು] (ಹಚಕಾ. ೫-೪೧); ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣನಾಳ್ವ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ವ ಕಾಟಿಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫-೧೧); ಕೂಕಿಱಿದಾರ್ದು ನೋಡೆನುತ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೦೨-೧೩; 1294); ಆಕಾಶದೊಳು ಭೂತಕೋಟಿ ಕೂಕಿಱಿದುವು (ಭರಚ. ೩೬-೯೭). **ಕುಕ್ಕಿಱಿ**: ಕರಡೆ ಜಗ್ಗುಟಿ ಜರ್ಝರಿಗಳಿಂ ಕುಂಭಿ ಕುಕ್ಕಿಱಿದಾರ್ದ ಳುಂಬಮಾಗಿರೆ ಗಿರಿನಿತಂಬದೊಳು ರಾಕ್ಷಸರು ನೆರೆದಿರ್ದರು (ಕುಮುರಾ. ೭-೫೩). [ಕೂಕ್ಕು$_2$ + ಇಱಿ$_1$]

ಕೂಕು$_1$ 'ಕೂಂಕು' ನೋ.

ಕೂಕು$_2$ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಟ. 'ಕೂಕಿಡು', 'ಕೂಕಿಱಿ' ಪರಾ. [< ಕೂಗ್ಗು$_2$]

ಕೂಕು$_3$ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ; ದಿಬ್ಬ (?): ಪ್ರತಿ[ೀ]ಚಿ[ೀ]ದೆಸೆ ಪೆದ್ದಾಣ ಏವಾಯವ್ಯದೆಸೆ ಪೆಚ್ಚಿಣ್ಣಲೆನ್ಬಡಕಾಯ್ಕೂಕು ಉದಿ[ೀ]ಚಿ ದೆಸೆ ಕೆಱೆಯಿನ್ನೀಗ್ಗೊರೆ ಮುಟ್ಟಿ (ಎಕ. X (S), ಮುಳುಬಾ. ೩೨೮-೫೨; 650). [?]

ಕೂಕುಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂಕುಂಬಕಾಱ, ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಕರ್ಣಧಾರ; ನಾವಿಕ: "ಕರ್ಣಧಾರ, ನಾವಿಕ ಕೂಕುಂಬಕಾಱ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ]" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂಕುಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ) + -ಕಾಱ]

ಕೂಕುಂಬಿಕಾಱ 'ಕೂಕಂಬಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಗ (ನಾ). ನೀಚ; ದುಷ್ಟ (?): ಲೋಚಿನ ಲಾಲ್ಯರುಂ ಬತ್ತಲೆಯ ಬಾಹ್ಯರುಂ ಕುಂಚದ ಕೂಗ[ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳ]ರುಂ (ಆದರ.೧೪೮-೧). [?]

ಕೂಗಟ್ಟಿ$_1$ 'ಕೂಗಟ್ಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ. 'ಕೂಗಟೆವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಗಟೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$: ಗಳಪುವಕ್ಕಿ ಕೂಗಟೆವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿಯು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೪). [ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೂಗಟ್ಟೆ$_1$, ಕುಗ್ಗಟೆ, ಕೂಗಟ್ಟೆ$_1$ (ನಾ). ಅಂಟುವಾಳದ ಮರ: ಕೂಗಟೆಮರ, ಅಂಟುವಾಳ, ನೊರೆಕಾಯಿ (ಮೈ ಔ ಗಿ. ೬೮-೧೩೮೩). 'ಹೆಗ್ಗೂಗಟೆ' ಪರಾ. **ಕುಗ್ಗಟೆ**: (ಕ). **ಕೂಗಟ್ಟೆ**$_1$: ಮರಗಳು - ಪೆರಬೆ, ಕೂಗಟೆ (ಅಂಟವಾಳ), ಅಶೋಕ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬).

[← ತೆಲು. ಕೂಕುಡು, ಕುಂಕುಡು]

ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಟೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ತುಂಬಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು: ಕೂಗಟೆಹುಣ್ಣು ಆದರೆ ಜಾಗಟೆ ಬಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೂಗಟ್ಟೆ$_2$ (< ಕೂಕಣಿ) + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೂಗಣಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಣೆ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗರಿ, ಕೂಗಲಿ, ಕೂಗಲು, ಕೂಗುರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿಪಲ್ಯ, —ತರಕಾರಿ: ಪಾಗಲ್ಕೂಷ್ಮಾಂಡಂ ಮುಡುವಾಗಲ್ ಪೊಸತವರೆ ತೊಂಡೆ ಪಡಲಂ ಮೋಚಂ ಕೂಗರಿ ಬದನೆಯೆನಿಪ ಮೇಲೋಗರಮಂ ಪಲವನಿಕ್ಕಿದರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೧೦-೩೨); ಕುಂಬಳ ತೊಂಡೆ ಹಲಸು ಕೂಗರಿ ಹಡಲ ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಸಸಿ(ಸೂಪಶಾ.೪-೩೩); ಗುಳ್ಳಂ ಪಡಲಂ ಕೂಗರಿ . . . ಮಾಡಿದ ವೋಗರ (ನೀತಿಸಾ. ೬೪೪). **ಕೂಗಲಿ**: ಸಿಂಬೆ ಕೂಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು ನಿಂಬೆಯ ಕಳಿವಣ್ಣಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦). **ಕೂಗಲು**: ನಿಮ್ಮಕ್ಕನ ಊರ್‌ಹಾದಿ ತೋರೇನು ಭಾವಯ್ಯ ಗೋರಿ ಕಲ್ಲೊಡದು ಮಳೆಲೆದ್ದು ಅದರಾಚಿಕೆ ಹಾಗಲು ಹಬ್ಬಿ ಕುಡಿಹಬ್ಬಿ ಅದರಾಚಿಕೆ ಕೂಗಲು ಹಬ್ಬಿದನಿಹಬ್ಬಿ (ನಾಪದ. ೬೫). **ಕೂಗುರಿ**: "ಕೂಗುರಿ[ಪಾಠಾಂ. ತಿ]ಯವರೆಗಳು ವಲಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮); ಚಂಟೆ ಕೂಗುರಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯ ನೀಡಿ (ಶರಲೀ. ೫೦೯-೪). [?]

ಕೂಗಲಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಲು 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗಳ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಾಡಿನ ಮುಖ್ಯ ತೊಲೆ; ಬೆನ್ನುತೊಲೆ.

[← ತುಳು. ಕುಬಲ್, ಕುಬಳ್]

ಕೂಗಳತೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿದರೆ ಕೇಳುವಷ್ಟು ದೂರ: "ಗವ್ಯೂತಿ, ಕ್ರೋಶಯುಗ ಎರಡು ಕೂಗಳತೆಯ ಮಾರ್ಗ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಒಂದೇ ಕೂಗಳತೆ ವೈಕುಂಠ (ಪುರಂದ. ೨-೧೨೪-೧); ಕೂಗಳತೆಗೆ ಕೊಂಚವೋ ಇದಕ್ಕೆ ನೋಡು ನಾಗರಾಜನೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೋ (ವಾದಿಕೀ. I, ೧೪೨-೫); ಒಂದು ಕೂಗಳತೆಯ ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಬೇಕು (ಹಾಡುಹು. ೭೧). [ಕೂಗ್ಗು$_2$ + ಅಳತೆ]

ಕೂಗಳಿ 'ಕೂಕಣಿ' ನೋ.

ಕೂಗಾಟ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕೂಗಾಡುವಿಕೆ: ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯ ಮುಂಬರಿಯ ಕೂಗಾಟದಿಂ ಬಗ್ಗಿಸುತೆ ಮೆಱೆದುವಾ ವನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೫); ನಮ್ಮ ಸಂತೋಷದ ಕೂಗಾಟವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಶಾಲೆಮ. ೬). [< ಕೂಗಾಡು]

ಕೂಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು, —ಕೂಗು: ಇಂದ್ರರ್ ನಿಂದು ಕೂಗಾಡೆ ಮಾಡಿದನಾಸೇಚನಮಂ ಜಗತ್ಪತಿಗೆ (ಅನಂಪು. ೯-೫೭). ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗಾಡು: ಬಂದಿಯೊಡನೆ ಅವನು ಹುಚ್ಚಾಬಟ್ಟೆ ಕೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೮೬). [ಕೂಗ್ಗು$_2$ + ಅಡು$_1$]

ಕೂಗಿಡಿಸು (ನಾ). ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಗೋಳಾಡಿಸು: ಬೀದಿವರಿದು ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತ್ತು ಉಬ್ಬಕರನು (ಹಚಕಾ. ೬-೨೭); ತಾಗಿ ಗವಯನ ಗಜ ಗವಾಕ್ಷನ ಕೂಗಿಡಿಸಿ ಪರಿಭವಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೫); ಮನ್ನೆಯರ ಮಾರ್ಬಲ ನೆರೆ ಕೊಂದು ಕೂಗಿಡಿಸಿತು ಖಳರ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೬೨).

[ಕೂಗಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು, —ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಅರಚು: ಕೂಗಿಡೆಯಡೆ ದಱದಱಮೆಂದೆೞ್ದು ಪುಯ್ಯಲಿಡೆಯಡೆ ಕೊಲ್ಗುಂ ಕುಱ್ಱಿಯಂ ಕೊಲ್ವಂತಿರೆ (ಅಜಿಪು.೧೦-೨೮); ಗಜಮಾಂಸವನುರ್ಬ್ಬಿ ತಿಂದು ಕೂಗಿಡುವ ಮರುಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೧೦; 1033); ಮಂದ್ಯೆಪ ಪುಳಕದಿಂ ಕಳೆಯೇಱಿ ಕೂಗಿಡುತೆ (ಬಸರ. ೯-೨೪); ನಾಕಿ ಪ್ರಸರ ಕೂಗಿಡುತಿರಲಿಕಾಕ್ಷಣ ಬಿಸರುಹಾಕ್ಷನು ಬಂದು (ಸಂಭಪ. ೫-೧೦೬); ಬೆಡಗಿನ ನವಿಲು ಕೂಗಿಡುವ ಪಡಿಯಱವಕ್ಕಿ ಮೊಱೆವ ಪಱಮೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೩೩). [ಕೂಗ್ಯು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಜನ ಕೈಯ ಕೂಗಿಸಿದನು ತೀಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೬-೧೪); ಹೀಗೆ ಲೋಕವನ್ನು ಪೀಡಿಸಿ ಕೂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ರಾವಣ (ಕೂಗಿಸುವವನು) ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೪೦೪).

[ಕೂಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಅರಚು: "ಕೂಗು – ಉಚ್ಚೈ ಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕುಕ್ಕೂಕೂ ಎಂದು ಕೋಱಿ ಕೂಗಿದುವಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧); ತಳಾಱರೀತನಂ . . . ಕೊಂದು ಕೂಗಿದಪರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೭ ವ); ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೦೩ ವ); ಅರಗಿಳಿಯೆಂಬಂತೆ ನುಡಿವಳು ಕೋಕಿಲ ಸ್ವರದಿಂದೆ ಕೂಗುವಳೊಡನೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೧೪); ಮುಂಗೋಳಿಗಳಾಪುರದೊಳಗೆ ಕೂಗಿದವು (ಕಂನವಿ. ೯-೨೦೭); ನಾಯಿ ಕೂಗಿದರೆ ದೇವಲೋಕ ಹಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರಹೇಳು; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಗಿದರು (ರಾಯಕ. ೮೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂವು; ಮಲ. ಕೂಕು, ಕೂವು; ಕೊಡ. ಕೂ; ತೆಲು. ಕೂಯು; ನಾಯ್ಕಿ. ಕೂಗ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೂಯ್; ಗಡಬ. ಕೂಯ್, ಗೂಯ್]

ಕೂಗು$_2$ (ನಾ). ಕೂಗುವಿಕೆ; ಧ್ವನಿ: ಗುರು ಪ್ರಿಯನಂದನ ಕೂಗಡಂಗದಿರ್ದೊಡೆ ಬರ್ದುಕಾವುದಿರ್ ಪೊಡರ್ದೊಡೀಗಡೆ ಕೊಂದ ಪೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೩); ಅದಿರದ ವೀರರಿಲ್ಲಳಹಗುಂದದ ಮನ್ನೆಯರಿಲ್ಲ ಕೂಗಡಂಗದ ನರನಾಥರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೬; 1159); ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ರಿಪುಖಗಪತಿಗಳ್ ಕೂಗಡಗಿ ಬೀತ ಮಾವಿನ ಕೋಗಿಲೆಯೊಲ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಕುಂಬುತಿರ್ಪರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೮೫); ನರೀ ಕೂಗು ಗಿರೀ ಮುಟ್ಟೀತೇ (ಗಾದೆ). [< ಕೂಗು$_1$]

ಕೂಗುಗ (ನಾ). ಕೂಗುವವನು: "ಚಿಣಕಃ – ಕೂಗುಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೩೯). [ಕೂಗು$_1$ + -ಗ್$_2$]

ಕೂಗುದಾರಿ (ನಾ). = ಕೂಗಳತೆ: ಮರಂಗಳಾವಗಂ ಫಲಪುಷ್ಪಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಅರೆಕೂಗುದಾರಿಯುದ್ದಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ಚಕಬಿ. ೧೬); ಒಂದು ಕೂಗುದಾರಿ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ ಸರ್ಪಂಗಳು . . . ಮಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದವು (ಕೃವಾಅ. ೭೭). [ಕೂಗು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಗುಬಂಡೆ (ನಾ). = ಕೂಗಿದರೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವ ಬಂಡೆ: ಆ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೂಗುಬಂಡೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಗು$_1$ + ಬಂಡೆ]

ಕೂಗುಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವ ಮಾರಿದೇವತೆ: ಬೇಗ ಬಂದಳ ದೊರ್ವ ದಾನವಿ ಕೂಗುಮಾರಿಯ ತೆರದಿನರಚುತೆ ಬಹುವಿಕಾರದೊಳು (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೩-೨೫). ೨. = ಕೂಗುಬಂಡೆ. [ಕೂಗು$_1$ + ಮಾರಿ]

ಕೂಗುರಿ 'ಕೂಗರಿ' ನೋ.

ಕೂಗುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೂಗಿಡು: ಒಂದು ಕೂಗುಹಾಕು (ರೂಢಿ).

[ಕೂಗ್ಯು$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಯು$_1$)]

ಕೂಚ್ 'ಕೂಚು$_4$' ನೋ.

ಕೂಚ$_1$ 'ಕೂಚು$_1$' ನೋ.

ಕೂಚ$_2$ (ನಾ). ಕುಂಚ; ಕೂರ್ಚ: ಹಡಪ ಚಾಮರಗಿಂಡಿ ಸಗ್ಗಳೆ ಪಡಿಗ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೂಚ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಡು ಮಣಿಹ ಕಾಳಂಜಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೪-೫೮).

[< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂಚ$_3$ 'ಕೋಸ್ಯು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬದ ಕಲ್ಲು: ಕೋಟೆಯಮೇಲೆ . . . ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಕೂಚಗಲ್ಲು ಉರುಳಿಬಂದು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦).

[ಕೂಚ$_1$ (< ಕೂಚು$_1$) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೂಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ದಂಡು ಚಲಿಸು (?): ಈಗಲೆ ಲಷ್ಕರು ಕೂಚಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೭); ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚಾಗಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೯). [ಕೂಚು$_4$ + ಆಗು$_1$]

ಕೂಚಿ$_1$ 'ಕೋಸ್ಯು$_2$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_2$ 'ಕೂಚು$_4$' ನೋ.

ಕೂಚಿ$_3$ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಶಿಖರ; ಶಿರೋಬಿಂದು: ಸುದತಿಯರು ನಡೆತಂದರಿದಿರಿನೊಳು ಪರವೆನಾಚಿಯ ಜಗತ್ತ್ರಯವಶ್ಯದೌಷಧಿಯ ತಲೆಕೂಚಿಯ (ಸೌಂದಪು. ೭-೫೬). [? / ತಮಿ. ಕುಚ್ಚಿ]

ಕೂಚಿಪತ್ರ (ನಾ). ಆಧಾರಪತ್ರ ದಾಖಲೆ; "ವಿಷಯವನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ" (ಜೀವಸಂ.ಕೋಶ): ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲೆಂಬನಿತಗ್ಗಳಿಕ್ಕೆಯ ಮಹಾರತ್ನಂಗಳಾಗಳ್ ಕರಂ ಪಲವುಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಕೂಚಿಪತ್ರ ಸಹಿತಂ ಬಂದೊಕ್ಕುವಂ ಕಂಡು (ಜೀವಸಂ. ೧೯೭-೩೦). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಪತ್ರ]

ಕೂಚಿಪುಡಿ, ಕೂಚುಪುಡಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೂಚಿಪುಡಿ ನಾಟ್ಯ – ವಿಜಯನಗರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಈ ನಾಟ್ಯವು ಬಹಳ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೭೨). **ಕೂಚುಪುಡಿ**: ಕೂಚುಪುಡಿ, ಒಡಿಸ್ಸಿ ಮುಂತಾದ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೂ (ಭಾರದ. ೫೫೪). [?]

ಕೂಚಿಭಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಳಶಕ್ತಿಭಟರ ಶಿಷ್ಯ ಕೂಚಿಭಟರ್ಗ್ಗೆ ಧಗಿತಿ ಮಹಾ ಬೀವಂ ಭಗವತಿಯೆನ್ದಿನ್ತವರೊಳ್ ಐವರ್ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೮೩-೬; 977). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಭಟ]

ಕೂಚಿಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೊಳ್ ಕೂಚಿಭಟ್ಟಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರೆಯನೆಱೆದು ಬಿಟ್ಟು (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬; 1000). [ಕೂಚಿ$_3$ + ಭಟ್ಟಾರ]

ಕೂಚು$_1$, ಕೂಚ$_1$ (ನಾ). ತೊಲೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ; ಮನೆಯ ನಿಲುಗಂಬ; ಊರೆಗಂಬ: ಲೋಚನಾಂಜನಕಿಂಬು ಕೂಚುಗಳು ಮಾಳಿಗೆಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬೫); ಮಾರಿಗೆ ಒಂದು ಕೂಚು, ಮೊಳಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗುಜ್ಜು (ಗಾದೆ). **ಕೂಚ$_1$**: ಕಲ್ಲಿನ ದಿಂಡುಗಳನ್ನು ಕೂಚಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಎಳೆಯುವ ಕುದುರೆಗಳ (ಸವತಿ. ೭೮). 'ಗುಜ್ಜು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚ್ಯು 'ಕೋಸ್ಯು' ನೋ.

ಕೂಚ್ಯು$_3$ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು: ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಚಿ, ಕೋಚಿ] ಮಾಡಿತು ಮೇಲೆ ಸಾಸಿರ ಲೋಚನನ ಕಟಕದಲಿ ಸಂಧ್ಯಾಸೂಚನೆಯ ಲೆರಡಂಕ ತೆಗೆದವು ತಮದ ಮುಂಚಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೫-೩೦); ದಾನವಾಧೀಶ್ವರಂ ಕೂಚು [ಪಾಠಾಂ. ಚಿ] ಮಾಡಿಸಿ ತೆರಳ್ದಂ ಮಹಾ ವೇಗದಿಂದೆ ಸೇನೆ ನಡೆದುದು ವಿಷ್ಣುಲೋಕಂ ಬಿಡದದೇನೆಂಬೆನ್ನೆ (ಚಿಬಪು. ೨೪-೪೦). [?]

ಕೂಚ್ಯು$_4$, ಕೂಚ್, ಕೂಚಿ$_2$ (ನಾ). ಶಿಬಿರದಿಂದ ಸೈನ್ಯದ ರವಾನೆ; ದಂಡಿನ ಚಲನೆ: ಏನು ಹಾರಿಕೆಯ ದೌಡು ಇಡುವೆ ಆ ಚಿರಂತನದ ಕೂಚು (ಅರಳು. ೨೧೪); ಕೂಚು ಮಾಡುತ್ತ ಸ್ಕೌಟ್ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಸಾಗಿದೆವು (ವೈನಿ. ೬೨); ಮರು ದಿವಸ... ಚಾರರಿಗೆ ಕೂಚು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೧೬). **ಕೂಚ್**: ಆ ಜನ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹಣಿಕಿಹಾಕಿ ಮುಂದೆ ಕೂಚ್ ಮಾಡಿದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೩೫). **ಕೂಚಿ**$_2$: ಕೂಚಿಯಂ ನೇಮಿಸಿ ಮಹಾಬಲಕೆ... ರಾಕ್ಷಸೇಂದ್ರರೈತರೆ (ಚಿಬಪು. ೪೮-೨).

ಕೂಚುಮಾಡು = (ದಂಡಿನೊಡನೆ) ಪ್ರಯಾಣಮಾಡು: ಮುಂಬಯಿ ಫೌಜುಸಮೇತ ಕೂಚುಮಾಡಿ ಸುಲ್ತಾನ್ ಪೇಟೆ ಬಳಿಯೆ ಇಳುಕೊಂಡರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೩); ದಂಡನ್ನು ಕೂಚುಮಾಡಿ ಅವರ ರೂಬರು ಇಳಿದು ಲಡಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೂಚ್; ಪಾರ. ಕುಚ್]

ಕೂಚುಕೋಲು 'ಕೂಚುಗೋಲು' ನೋ.

ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ದಂತಿಯ ನಡಿಸು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿಸು ಭೂಕಾಂತರೆಲ್ಲರಂ ಕೂಚುಗೊಳಿಸು (ಸೌಂದರ. ೫-೧೩೨). [ಕೂಚ್ಯು + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕೂಚುಗೋಲು, ಕೂಚುಕೋಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲ ಚಿಲಕ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೊಕ್ಕೆ, —ಕೊಂಡಿ: (ಕ). **ಕೂಚುಕೋಲು**: (ಕ).

[ಕೂಚ್ಯು$_2$ (< ಕೋಸ್ಯು$_2$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$)]

ಕೂಚುನಗಾರಿ (ನಾ). ದಂಡಿನ ಕೂಚಿನಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ ನಗಾರಿ: ದಂಡಿನವರ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಕೂಚುನಗಾರಿ ಧರ್ಮಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭ ಉಪೋದ್ಘಾತ); ಕೂಚುನಗಾರಿಗೆ ಹುಕುಂ ಮಾಡಿದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). [ಕೂಚ್ಯು + ನಗಾರಿ]

ಕೂಚುಪುಡಿ 'ಕೂಚಿಪುಡಿ' ನೋ.

ಕೂಚುಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಚೆ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು. 'ಕೂಚೆಯಾಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೂಚೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು: ಕೂಚೆಯಾದುದು ಕೂಡೆ ಸಾಸಿರಲೋಚನನ ಕಟಕದಲಿ ಗುಡಿಗಳು ರಾಚಿ ಕೆಡೆದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೬-೧೦); ಕೂಚೆಯಾದುದು ಮತ್ತೆ ನಗರದೊಳೀಚೆಯಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕೆ ನಳನೃಪೋತ್ತಮನ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ಕೂಚೆ + ಆಗು$_1$]

ಕೂಜ, ಕೂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಹೂಜಿ: ಕೂಜದೊಳಗಿನ ನೀರು ಬಿಸಿಲು ಬಿದ್ದು ಕಾಮನಬಿಲ್ಲಿನ ಬಣ್ಣ ಗಳಿಂದ (ಕುಟುಂಸೌ. ೩೫); ಕುಡಿಯುವಾಗ ಕೂಜವನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ತಗಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೧೧). **ಕೂಜೆ**: ರನ್ನದ ಕೂಜೆಯ ಹರಿನೀಲದ ಪೊಸಬಿನ್ನಾಣದ ಕರಕವ (ಮದೇಪು. ೧೯-೪೪); ಕೂಜೆಯಿಂದಷ್ಟು ನೀರು ತೆಗೆದು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹನಿಸಿದ (ಏಕಾಂಗಿ. ೯೫).

[← ಮರಾ. ಕುಜಾ, ಕುಜ್ಯಾ; ಹಿಂ. ಕುಜ್ಜಾ; ಪಾರ. ಕುಜಾಹ್]

ಕೂಜನ (ನಾ). ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು; ಧ್ವನಿ: ವಿಹಗಕುಳಂಗಳಂ ನೆರಪಿ ಕೂಜನದೇಟ್ಗೆ ಮನೋಜರಾಜ್ಯಮಂ ಬಹಳಿಕೆಯಿಂದ ಮೂವಡಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೪೨); ಪಾರಿವದ ಕೂಜನದ ಸೊಗದ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳನು (ಅರುಣ. ೧೧); ಹಸಿರು ಹಾಸಿದೆ ಪಯಿರು ಈಸಿದೆ. ಸಾಕು, ನಿಲ್ಲಲಿ ಕೂಜನ (ಚಿಂತನ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿತ (ನಾ). = ಕೂಜನ: ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸಾರಸಂಗಳ ಕೂಜಿತಂ ಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೭); ಕಾದಲರ ಕಾಮಕೇಳಿ ಕೂಜಿತದೊಳ್ ಕೂಡಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೬ ವ); ಕಲ ಹಂಸಾಳಿಯ ಮದ ಮಂಜುಲತೆಯ ನೊಳಕೈದ ಕೂಜಿತಂ ನಿಮಿರ್ದುದು (ಮಾ ಧ ವಾ. ೨-೩೨೪). [ಸಂ.]

ಕೂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಕೂಗು; ಕುಕಿಲು: ಕೂಜಿಸಿದಳ್ ಲಾವಗೆಯ ಗೂಡನಲ್ಲಾಡಿದವೋಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೨೫); ಬನಂ ಗಳೊಳ್ ಮೊರೆವ ಮದಾಳಿ ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಗಿಲೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೧); ಆ ಜಾರೆ ವಿಲಸಿತ ಕಂಬುಕಂಠದಿಂ ಕೂಜಿಸಲಾ ಸ್ವರದಿಂಪು (ಪ್ರಭಂಜ. ೪-೧೦೪); ಒಸೆದು ಕೂಜಿಸುವ ಕೋಕಿಲರವಂ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೮); ಆಹಾರ, ವಿಹಾರ, ವಿಷಾದ, ವಿಕ್ರಾಂತಿಗೆ ನಿರಾವಲಂಬದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಾವು ಕೂಗಬಹುದು ಕೂಜಿಸಬಹುದು (ವಿಚಾಮಂ ೬).

[ಕೂಜನ + – ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕೂಜೆ 'ಕೂಜ' ನೋ.

ಕೂಟ್ಯ$_1$, ಕೂಟು (ನಾ). ೧. ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಕೆ; ಬೆರೆಯುವಿಕೆ; ಸಂಯೋಗ: ಕೂರ್ಮೆಯಿಂದಿರ್ವರುಮಿರ್ಪರ್ ಪಾಲ ನೀರ ಕೂಟದ ತೆಱದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೬೦); ನೋಟ ಸ್ಥಾವರ ಮಾಟ ಜಂಗಮ, ಕೂಟ ಕೂಡಲ ಚೆನ್ನಸಂಗನಲ್ಲಿ (ಶಿವಗೀ. ೧೯-೭೬). ೨. ರಾಶಿ; ಸಮುದಾಯ: "ರಾಶಿ, ಪುಂಜಮುತ್ಕರ[ಸ]ಮುಚ್ಚಯಂ ಕೂಟ ತಾಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೨೯); ಎಲುವೆ ಮನೆಯ ಕಸದ ಕೂಟಂ ಬಸೆಯೆ ತುಪ್ಪಂ ನಾಯ್ಗಳೆ ಪರಿವಾರಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೪೭); ಭಾಸುರ ಮಣಿಗಣ ನಾನಾಂಶು ಕೂಟಂ ಕಿರೀಟಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫). ೩. ಸಭೆ; ಮೇಳ: ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಂಗಡಮುಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳ ಕೂಟ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೭-೧೯). ೪. ನಾಲ್ಕಾರು ದಾರಿಗಳು ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮುಂದೆ ನಡೆದ... ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟದ (ಕೊತಕಾ. ೧೯). ೫. ಜೊತೆ; ಸಂಗ: ಅಲಂಪುವೆರಸಿದ ನೋಟಕ್ಕಮಿಂಬುವೆರಸಿದ ಕೂಟಕ್ಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೭ ವ); ಸಿತಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೬); ವ್ಯರ್ಥರುಗಳೊಡನಾಟ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲ ದರುಗಳ ಕೂಟ... ಅನರ್ಥಪಾರಂಪರೆಯಲೇ (ಕುವ್ಯಾಉ ೪-೫೬); ಗಿಳಿಯ ಗಿಡುಗನ ಕೂಟ ಮರಿಗೋಗಿಲೆಯ ಸಾಳ್ವನ ಸಖ್ಯ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೨); ನೋಟಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯ, ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಟ (ಗಾದೆ). ೬. ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ: "ಶ್ರೋತಂ... ಮೈಥುನಂ ಯಭಮೆನೆ ಕೂಟಮದು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೫); ಕೂಟದೊಳುಣ್ಮದ ಬೆಚ್ಚತಟ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚದುರಂಗಳ ಬದ್ದೆದಲ್ಲಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೨); ಕೂರ್ಪ ಪೆಂಡಿರ ಕೂಟದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಸುಳಿವ ವಿಟನಂ ನೋಟದೊಳವುಗಿಸಿ ಕೂಟದೊಳ್ ಕೊಸಱಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಕೂಟದಿ ನಾಗರಿಕನ ಮಱೆದೊರಗಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೮-೪೮). ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಸಭೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಮನೆದೆಱೆ ಮದುವೆದೆಱೆ... ಕೂಟಕಕನ್ದಿ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೦; 1069); ಮತ್ತಮಾ ಶಂಭೋಜಿಗೆ ಕಪ್ಪವಿತ್ತುಂಕೂಟಮಂ ಕಳಿಪಿ ಪೆಂಪುಗೆಯ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೧೫ವ).

ಕೂಟು: ೩. "ಗುಂಪು, ಕೂಟು, ಬಳಗ" (ಕಂನುಹು. ೮೩). ೪. ತಾಲೂಕು ಕಚೇರಿಯ ಕೂಟಗೆ ಕೆಲವರು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೧೦೪); ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ಊರ ಮಧ್ಯದ ಕೂಟಗೆ ನಿಂತು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾರಬೇಕು (ಅಪನಾ. ೭). ೬. ಶರಧಿಸಮಾನವೀಕ್ಷಿಸೆ ಗಂಭೀರದೊಳೊಪ್ಪುವ ಕೂಟ ನೇಳ್ಗೆಯೊಳು ದೊರೆ ಮಕರಧ್ವಜಂ (ಕಇ. IX, ೧-೬೬; 1204). ೮. ಅನೇಕ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೋಗರ: ಕೂಟು, ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ, ಚಿತ್ರಾನ್ನ . . . ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು (ರಂಗಕ. ೧೨೬).

[< ಕೂಡು ./ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಟ್ಟ; ತೆಲು. ಕೂಟ]

ಕೂಟ್ಯ 'ಗೂಂಟ' ನೋ.

ಕೂಟ್ಯ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದುದು; ನೆತ್ತಿ; ಶಿಖರ: "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ -ಈ ಮೂಱುಂ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೬-೧೨); "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨); ನಿಜ ಕೂಟಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ವ ಗಂಗಾಜಲದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೪); ಉತ್ತುಂಗ ಧ್ವಜ ತೋರಣಂಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಕೂಟಂಗಳಿಗೆಲ್ಲಂ ನಾಡೆ ಮನಂಗೊಳಿಪುವು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೯); ಅವಳು ಚತುಃಶೃಂಗಿ ಕೂಟವನ್ನು ದಾಟಿ . . . ಹೋಗಿದ್ದಳು (ಚಿಂದುಟಿ. ೫೩). ೨. ಚಲನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಚಲತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ. ೩. ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಕಪಟ; ಮೋಸ: "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ, ಕೂಟಂ . . . ವ್ಯಪದೇಶಃ -ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೪) ೪. ಹಡಗು; ದೋಣಿ. ೫. ನೇಗಿಲಿನ ಭಾಗ; ಕುಳ್ಳು. ೬. ಚಮ್ಮಟಿಗೆ; ಸುತ್ತಿಗೆ. ೭. (ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದವು) ಕೊಂಬು ಮುರಿದದ್ದು; ಕೊಂಬಿಲ್ಲದ್ದು: "ನಿರ್ಭಗ್ನಶೃಂಗನಕ್ಕುಂ ಕೂಟಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯-೫); "ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಮುಱಿದಿರೆ ಕೂಟವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೨). ೮. ಏಲಕ್ಕಿ. ೯. ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: "ಭೈತ್ರ ಮೇಖಲೆ ಯೋಗಂ ಕಪಟಂ ಸಮಂಗಳಿವು ಕೂಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೩). ೧೦. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. ೫ ವಧೂವರರ ಜನ್ಮಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹೊಂದಾವಣೆ ಯಾಗುವಂತೆ ನೋಡುವ ಕ್ರಮ: ಎಮ್ಮವರು ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಶುಭಲಗ್ನವೆನ್ನಿರಯ್ಯ, ರಾಶಿ ಕೂಟ ಋಣಸಂಬಂಧವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೮೩).

ಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಱೆಹೊಕ್ಕರೆ ಕಾವಕೂಟದನಾಯಕರಗಂಡ ಕಾಡನೂರಮಲ್ಲೆಯ ನಾಯಕನ ಮಗ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೧೮-೪; 1366). [ಸಂ.]

ಕೂಟಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. ಗೋಲ. ೩. ನೇಗಿಲ ಕುಳ. ೪. ಕುಳ ಹಾಗು ಈಸುಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ನೇಗಿಲ ಭಾಗ; ನೇಗಿಲ ದಿಂಡು. [ಸಂ.]

ಕೂಟಕುಳಿ (ನಾ). ಗುಂಪುಗೂಡುವ ಜನ; ನೆರವಿ: ಜನಮೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದಕ್ಕಟಣ್ಣರಿವರಿಂದೇವಂದರೇವೋದರೆಂಬಿನಮೇಂ ಪೋಪಮೆ ನಾಡ ಕೂಟಕುಳಿಗಳ್ಗೇದೋಸಮೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಮೆಂ] ಬನ್ನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫); "ತಾದಾತ್ವಿಕಬಲಸ್ಯ = ಕೂಟಕುಳಿಯಪ್ಪ ಬಲವನುಳ್ಳಂಗೆ ಆಗಳಹ ಬಲವನ್ನುಳ್ಳಂಗೆ" (ನೀತಿವಾ. ೩೧-೨೪); ಮೃಡನಿರ್ದಂತಿರೆ ಕೋಟಿ ಕೂಟಕುಳ[ಳಿ] ದೈವಕ್ಕಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ ನೀಂ ಕಿಡದಿರ್ (ಪಂಪಾಶ. ೬೨). [ಕೂಟ್ಯ + -ಕುಳಿ$_3$]

ಕೂಟಕೂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆರವಿಯಾಗು; ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರು; ಸಭೆ ಸೇರು: (*). [ಕೂಟ್ಯ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೂಟಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಧರಣೀಪುತ್ರ ನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲೆ ಬುಧಂ ಕೂಟಕ್ರಿಯಾವೇದಿ ತಸ್ಕರಂ . . . ಎನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೨೨). [ಕೂಟ್ಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೂಟಗಡೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗದ ಮುಕ್ತಾಯ; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯ ಅಂತ್ಯ: ಬಿಡುಮುಡಿ ಬಿಗುಹುಗುಂದಿದ ಮೊಲೆ ಬೆಳರ್ದುಟ ಬಿಡದೆ ಪೊಯ್ವಳ್ಳೆ ಕಂಪಿಸುವ ತೊಡೆಯೆಸೆದಿರೆ ಕೂಟಗಡೆಯ ವಾರಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ಬಂದವನ ನೋಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೫). [ಕೂಟ್ಯ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೂಟಗಾನ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ಗೀತೆ; ಮೇಳಗಾನ: ಗ್ರೀಕರು ತಮ್ಮ ರುದ್ರನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಮಾತ್ರ ಕೂಟಗಾನದೊಂದಿಗೆ ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೪೯). [ಕೂಟ್ಯ + ಗಾನ]

ಕೂಟಗೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂತರ್ಪಣೆ; ಸಮಾರಾಧನೆ: ಕೂಟಗೆಯ ಕೂಳ ನುಣ ಬಂದವರೆಲ್ಲರು ಅಜಾತನ ನಿಲವ ಬಲ್ಲರೆ? ಬೇಟದ ಕಣ್ಣಿನವರೆಲ್ಲರು ಸತ್ಸಂಗವ ಬಲ್ಲರೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬-೧೦೫); "ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ; ದಾಸೋಹ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [< ಕೂಟ್ಯ ?]

ಕೂಟಗೆ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಹಿಯಾದ ಔಷಧಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸುವ ಸಿಹಿ: ಅವನು ಕೂಟಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಔಷಧಿ ಕುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೂಟಚಾತುರ್ಯ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ ಚತುರತೆ: ನಿನ್ನೆ ಅವರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಂಡು ಬಂದ ಕೂಟಚಾತುರ್ಯ ಇಂದು ಕಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಅ. ೧೩೦). [ಕೂಟ್ಯ + ಚಾತುರ್ಯ]

ಕೂಟಣಿ 'ಕುಂಟಣಿ' ನೋ.

ಕೂಟಣಿಗ (ನಾ). = ಕುಂಟಣಿಗ: ಕೂಟಣಿಗರೊಡನಾಡಿ ಮಡಿಯ ದಿರಕಟ ಸಾರುವೆನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೧೦೦).

[ಕೂಟಣಿ (< ಕುಂಟಣಿ) + -ಇಗ]

ಕೂಟತರ್ಕ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರದ ತರ್ಕ; ಕುಯುಕ್ತಿ: (ಮೋಸ ಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೂಡಿದ) ಕೂಟತರ್ಕ, ಕುತರ್ಕ, ತರ್ಕಾಭಾಸ, ಸತ್ಯಾಭಾಸ (Sophism. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಟ್ಯ + ತರ್ಕ]

ಕೂಟತಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ತಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಟತಾನವೆಂದೂ ಶುದ್ಧತಾನವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಕೂಟತಾನದಲ್ಲಿ ವಕ್ರರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಮೇಳೈಕೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೮೯). [ಕೂಟ್ಯ + ತಾನ$_1$]

ಕೂಟದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮಿಶ್ರವಾಗು: ಹುಳಿದಾಳಿದ ಸಾಜು ಶಿಖರಣಿ ಬಹು ಕೂಟದಳೆದ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣ ಸವಿದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೩). [ಕೂಟ್ಯ + ತಳೆ$_1$]

ಕೂಟನಾಟ್ಯ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕ ನಾಟ್ಯ; ಮೇಳನೃತ್ಯ: ನಿಸರ್ಗದ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತುಂದಿಲರಾದ ಈ ಜನರು ಕೂಟನಾಟ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ . . . ನಿಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೪).

[ಕೂಟ್ಯ + ನಾಟ್ಯ]

ಕೂಟನೀತಿ (ನಾ). ಕಪಟ ವರ್ತನೆ; ಮೋಸದ ನಡತೆ: ಮೊಹಬತ್ ಖಾನನೆ ಜಹಂಗೀರನ ಬಂದಿಯಾಗುವಂತೆ ರಾಣಿ ಕೂಟನೀತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೃತಿಗೈದಳು (ನೂರಜ. ೫೪); ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೂಟನೀತಿ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಶಂಕರರಿಗೆನಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೨೨).

[ಕೂಟ್ಯ + ನೀತಿ]

ಕೂಟನೀತಿಜ್ಞ (ನಾ). ಕಪಟನೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; ಮೋಸದ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಈ ನೀತಿವಿಕಾಸಗೊಂಡಿದ್ದೂ ಕೂಡ ಕೂಟನೀತಿಜ್ಞರ ಕುತಂತ್ರಗಳ ಆಧಾರದಿಂದಲ್ಲ (ಶ್ರೀಷ್ಠಪ್ರ. ೧೭೫).

[ಸಂ.]

ಕೂಟಪತ್ರ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ; ಮೋಸದ ಪತ್ರ: "ಇದು ಕೂಟ ಪತ್ರವಿರಬೇಕು (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೨). [ಕೂಟ್ಯ + ಪತ್ರ]

ಕೂಟಪದ್ಯ (ನಾ). ಸಂದಿಗ್ಧಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದ್ಯ; ಗೂಢಾರ್ಥದ ಪದ್ಯ: ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಥವಾಗದ ಕೂಟಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರೆದವರೇ (ಸಾಹಿಜೀ. ೧೧೧). [ಕೂಟ್ಯ + ಪದ್ಯ]

ಕೂಟಪಾಕಳೆ (ನಾ). ೧. ಪಿತ್ತಜ್ವರ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜ್ವರ: ಮಾರ್ಬಲದಾನೆಗೆ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಕುದುರೆಗೆ ಕರ್ಣ ದೂಷಿಕೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೬೬); ಬೇಡರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ಅರಾತಿಮದ ದ್ವಿಪ ಕೂಟಪಾಕಳಂ ಯಾಚಕ ಯಾಚಿತಾರ್ಥ ಸುಸಮರ್ಥಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೯). [< ಸಂ. ಕೂಟಪಾಕಲ]

ಕೂಟಪಾಲಕೆ (ನಾ). ೧. = ಕೂಟಪಾಕಳೆ: (ಕ). ೨. ಕುಂಬಾರ; ಕುಲಾಲ. ೩. ಕುಂಬಾರನ ಆವಗೆ, —ಒಲೆ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಪ್ರಕರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ: ಮುಗಿಲಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ಕೂಟಪ್ರಕರದಿನ್ . . . ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿಂದ್ರಾದ್ರಿಯೆಂಬನ್ನೆಗಮೊಪ್ಪಂಬೆತ್ತುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೮೧). [ಕೂಟ್ಯ + ಪ್ರಕರ]

ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಒಗಟು; ಕಗ್ಗಂಟು: ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಇರುವಿಕೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಕೂಟ ಪ್ರಶ್ನೆ (ವಿಜಾಮಂ. ೬೨); ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಅವನೆದುರಿಗೆ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುತಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೬೨೦). ಇಂದಿನುತ್ತರ ಮುಂದೆ ಕೂಟಪ್ರಶ್ನೆ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೮). [ಕೂಟ್ಯ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೂಟಮಾನ$_1$ (ನಾ). ಮೋಸದ ಅಳತೆ ಅಥವಾ ತೂಕ: (ಕ). [ಕೂಟ್ಯ + ಮಾನ]

ಕೂಟಮಾನ$_2$ (ನಾ). ವಾದ್ಯಗಳ ಮೇಳ, —ಹೊಂದಾಣಿಕೆ: ರೂಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲವಣೆಯಡಪು ತಿರುಪು ಕೈಮಱೆಕಳಾಸ ಕೂಟಮಾನಂಗಳಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ರಸಭಾವಂದಪ್ಪದೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ವ). [ಕೂಟ$_1$ + ಮಾನ]

ಕೂಟಯಂತ್ರ (ನಾ). ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಯದಿಂದ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ, —ಬಲೆ, —ಬೋನು: "ಉನ್ಮಾಥಃ, ಕೂಟಯಂತ್ರಂ, ನಿರ್ಯಂತ್ರಣಂ – ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋನು]" (ಹಲಾಯು. ೧೨೯-೯೭). [ಕೂಟ್ಯ + ಯಂತ್ರ]

ಕೂಟಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಕಪಟದ ಉಪಾಯ; ಮೋಸದ ಯುಕ್ತಿ: ಕೃಷ್ಣನು ಅವನ ಕೂಟಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಭೀಷ್ಮಪ. ೧೬೦). [ಕೂಟ್ಯ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೂಟಯುದ್ಧ (ನಾ). ಕಪಟಯುದ್ಧ: ಪೊನ್ನಮಯ್ಯನಿಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ . . . ಗೊಚ್ಚಿಗನ ಕೂಟಯುದ್ಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾಸಚಂ. ೧೦೯). [ಕೂಟ್ಯ + ಯುದ್ಧ]

ಕೂಟಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ನಾಭಸ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಶಿಯಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ರಾಶಿಯವರೆಗಿರುವ ಏಳು ರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಕೂಟಯೋಗ" (ಜಾತಕಿ. ೧೩-೮ ಟೀಕೆ). [ಕೂಟ$_1$ + ಯೋಗ]

ಕೂಟಯೋಧಿ (ನಾ). ಕೂಟಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕಪಟ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು: ಆ ಕ್ರತುಪ್ರಯತ್ನಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಭಂಗಿಸೆ ಕೂಟಯೋಧಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೫-೧೭೬). [ಸಂ. ಕೂಟಯೋಧಿನ್]

ಕೂಟರಾಜ (ನಾ). ಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜ (?): ಕೂಟರಾಜನ ಗಾಡಿ ನಟರಾಜನ ನೋಡಿ ಚಿದಂಬರದಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೮೦-೯). [ಕೂಟ್ಯ + ರಾಜ]

ಕೂಟಲೇಖ (ನಾ). = ಕೂಟಪತ್ರ. 'ಕೂಟಲೇಖಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂಟಲೇಖಕರಣ (ನಾ). ಕಪಟ ಪತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆದು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ವರಪ್ರಯೋಗವಶದಿಂ ಕಳ್ಳೋಲೆಯಂ ವಂಚಿಸುವುದು ಕೂಟಲೇಖಕರಣಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೨೬-೧). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕರಣ]

ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕೂಟಲೇಖಕರಣ: ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರ ಕ್ರಮಮನುಗತಿಯಿಂ ಕೂಟಲೇಖಕ್ರಿಯಾವಿಜ್ಞಾನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೪). [ಕೂಟಲೇಖ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೂಟವಡೆ (ನಾ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಸೈನ್ಯ: ಇಂತು ಕೂಟವಡೆಯಂ ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸಿ ದಾಂಟಿಸಿ (ಚಕವಿ. ೨-೫೨). [ಕೂಟ$_1$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕೂಟವಾದ (ನಾ). ಕಪಟದ ವಾದ; ಸುಳ್ಳುವಾದ: ಅವನು ಯಥಾರೂಢಿಯ ಕೂಟವಾದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೩೭೪). [ಕೂಟ್ಯ + ವಾದ್ಯ]

ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೂರುಗದ ಮರ: ಬೀಱುತ್ತುವೇಱುತ್ತುವೆಂತಾನುಮೆಯ್ದಿ ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿಯನಡರ್ವನನಡಿಯಿಂದಾಮಸ್ತಕಂಬರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೧ ವ). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ . . . ಸುಮನವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳೊಡನೆ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [?]

ಕೂಟಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತಕ ಶಾಸನ; ನಕಲಿ ಶಾಸನ: ತಾಮ್ರ ಪಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೂಟಶಾಸನಗಳೂ ಆಗಿರುವುದುಂಟು (ಕಶಾಅ. ೩೬). [ಕೂಟ್ಯ + ಶಾಸನ]

ಕೂಟಸಂಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕೂಟಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ಅಸತ್ಯವಚೋನ್ವಿತ ಕೂಟಸಂಭವಂ (ಜಾತಕಿ. ೧೩-೧೮). [ಕೂಟ್ಯ + ಸಂಭವ]

ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆ (ನಾ). ತೊಡಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆ: ಸುಮ್ಮನೇ ಕೂಟಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಬೇಡಿರಿ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧೨೧). [ಕೂಟ್ಯ + ಸಮಸ್ಯೆ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ: ಕಪಟೋಪಾಯರು ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಯ ಜನರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೫೯). ೨. ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು: ಪಾಷಂಡಗಾತ್ಮ ವಿರಾಮಕಾರಿಗೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಾಮಧಾರಿಗೆ ಪಾರ್ಥಕೇಳ್ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೬); ಬಯಲಾಯ್ತು ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿಯ ಸಿರಿವೊಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೬). [ಕೂಟ್ಯ + ಸಾಕ್ಷಿ]

ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). = ಕೂಟಸಾಕ್ಷಿ: ಮಾನನಿಧಿಯೆನಿಸುವನ ತೀರ್ಥಸಂಗತನ ಸಲೆ ಕೂಟಸಾಕ್ಷ್ಯವಂ ನುಡಿಯದವನ . . . ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೬). [ಕೂಟ್ಯ + ಸಾಕ್ಷ್ಯ]

ಕೂಟಸ್ಥ (ಗು). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ; ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ. ೨. ಸಮೂಹದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ (ನಾ). ೩. ಮನೆತನದ ಮುಖಂಡ, —ಯಜಮಾನ. ೪. (ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ) ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಐಕ್ಯ: ಎನ್ನ ಅಲ್ಲಿಗಿಲ್ಲಿಗೆಳೆಯದೆ ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಕೂಟಸ್ಥವ ಮಾಡಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೩-೬೧೧). ೫. ಚಿತ್‌ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದವನು: ಅದೇತಕೆ ಅಯ್ಯಾ ಶಿವನೊಳಗೆ ಕೂಟಸ್ಥನಾದಹೆನೆಂಬ ಹಲುಬಾಟ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೯-೧); ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲದವನೋದು ಗಿಳಿ ಕಲಿತ ಪಾಠದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). ೬. ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಏಕಂ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನಿನ್ನಾಕಾರ ತ್ರಿತಯವಾದ ವಿಧುತೆ ಸಮಗ್ರಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೪). [ಸಂ.]

ಕೂಟಸ್ಥಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ: ಅಂಗಭವಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮನಭವಿ ಮಹೇಶ್ವರಂಗೆ . . . ಕೂಟಸ್ಥಲ ಭವಿ ಐಕ್ಯಂಗೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೨-೫೧೧).
[ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಲ]

ಕೂಟಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ದಾರಿಯ ಕೂಟ: ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಹೋಗಬೇಕಾದ ದಾರಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುವ ಕೂಟಸ್ಥಾನ ಬಂತು (ಮೂರುದಾ. ೮೮). ೨. ಸೇರುವಸ್ಥಳ: ಅವನು . . . ಅವರ ಆಟದ ಕೂಟಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೫).
[ಕೂಟ$_1$ + ಸ್ಥಾನ]

ಕೂಟಾಕ (ನಾ). ಸುತ್ತಿಗೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕುಟ್ಟಾಕ]

ಕೂಟಾಗಾರ (ನಾ). ಮನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಣೆ; ಶಯ್ಯಾಗಾರ: "ವಲಭಿ – ಕೂಟಾಗಾರ, ಮಲಗುವ ಮನೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೩). [ಕೂಟ$_3$ + ಆಗಾರ]

ಕೂಟಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೂಟದ ಅಥವಾ ಪಂಗಡದ ಆಚಾರ: ದೇಶಾಚಾರ, ಜಾತ್ಯಾಚಾರ . . . ಕುಲಾಚಾರ, ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ ತಿಳಿದು (ವಿವೇಕ.೧೮೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: (೧) ಮನೆದೆರಿಗೆ . . . (೧೦) ಕೂಟಾಚಾರ . . . ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಾಬುಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೪). [ಕೂಟ$_1$ + ಆಚಾರ]

ಕೂಟಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸಾಧನ; ಕಣಜ: ಅಂಗಳದಲ್ಲೊಂದು ಐನೂರು ಮುಡಿ 'ಕೂಟಾಯಿ' . . . ಚಿನ್ನದ ನೇವಳ – ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇತ್ತು ನೋಡಿ (ಪಳಮೆ. ೧೯).
[← ತುಳು. ಕೂಟಾಯಿ, ಕುಟಾಯಿ]

ಕೂಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೂಟಗಳ ಸಾಲು; ಶಿಖರಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಾಂಚನ ರುಚಿರ ಸುದರ್ಶನ ರಜತಾಂಕಿತ ವಿಚಿತ್ರ ಕೂಟಾವಳಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬೯). [ಕೂಟ$_3$ + ಆವಳಿ$_1$ (= ಆವಲಿ)]

ಕೂಟಾಳಿ (ನಾ). ಸಂಗಾತಿ; ಮೇಳಿಗ (?): ಗಳಗಳನೆ ಪೋಗಲಾಗದು ಚಿತ್ತವಿದ್ದೊಲಿರದಳುಕಿ ದ್ವಾರದಿ ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಹ ಜನರ ಸಮಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಿ ಸುಳಿದಾಡುವರೊ ಯಂಮ ಕೂಟಾಳಿಗಳು ವಳಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅಂತಸ್ತವಾಗಿರೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೪-೨೨). [ಕೂಟ$_1$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಟ (ನಾ). ಕೀಲು; ತಿರುಗಣಿ: ಬ್ರಿಟನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕೂಟಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಗಿಲು ತಿರುಗಿದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸದ್ದಾಗಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು.೧೧೬).
[< ಕೂಟ$_2$]

ಕೂಟಕೆ ತೆರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಕೂಡಿಕೆ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆತೆರಿಗೆ, ಹುಲ್ಲಹಣ . . . ಮಗ್ಗಕಂದಾಯ, ಕೂಟಕೆ ತೆರಿಗೆ, ಮದಿವೆ ತೆರಿಗೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೪೩). [ಕೂಟಕೆ$_0$ + ತೆರಿಗೆ (< ತೆಱಿಗೆ)]

ಕೂಟಗ (ನಾ). ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು; ವಿಟಪುರುಷ: ಜಾಟಗಾತಿಯರಿರವಿಗೆಳೆನಗೆಯಾಟದಿಂ ಬರುವಾಗಲೊಂದೆಡೆ ಕೂಟಗರು ಯೆಸೆದಿರ್ದರರಿದರು ಮಿತ್ರಪಂಚಕರು (ಜಿನಭಾ. ೮೦-೫೦).
[ಕೂಟ$_1$ + –ಇಗ]

ಕೂಟಗೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಟಗೇರು . . . ಕಂಕಣಗಾಳ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೭). [?]

ಕೂಟು 'ಕೂಟ$_1$' ನೋ.

ಕೂಟೆ$_1$ (ನಾ). ಸಂಘ; ಸಭೆ: ಅವರ ರಾಜ್ಯ ಕುಱುಬೂರ ಅಯ್ಯಗಳ ಕೂಟೆಗಳ ದರ್ಮ (ಎಕ. X, ಗೋರಿಬಿ. ೯-೧೫; 1409). [< ಕೂಟ$_1$]

ಕೂಟೆ$_2$ (ನಾ). = ಕೂಟ$_3$: ಹನ್ದರ ಹಣ ಹೊಲೆದೆಱೆ ಕೂಟೆ ವುಡ್ಡಿಗೆ ಕೊಳಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೫, ರಾಣಿಬೆ. ೬೬-೨೦; ?). [< ಕೂಟ$_3$]

ಕೂಟೋಪಾಯ (ನಾ). ಮೋಸದ ಉಪಾಯ; ಒಳಸಂಚು: (ಒಳ) ಸಂಚು, ಹೂಟ, ಪಿತೂರಿ, ತಂತ್ರ, ಮಸಲತ್ತು, ಕೂಟೋಪಾಯ (Scheme. ಇಂಕನಿ). 'ಕುಟಿಲೋಪಾಯ' ಪರಾ.
[ಕೂಟ$_3$ + ಉಪಾಯ]

ಕೂಡ, ಕೂಡೆ (ಅ). ೧. ಒಡನೆ; ಸಂಗಡ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ: ಮುನಿದೊಡಮ್ಮನ ಕೂಡ ಮುನಿಯಲಿ (ಬಸಪು. ೪೭-೨೮); ಕರಸಿ ಮಂತ್ರಿಪುರೋಹಿತರ ಕೂಡೊರೆದನೇಕಾಂತದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೧೮); ದುರ್ಜನರ ಕೂಡ ಒಡನಾಟ ಬಚ್ಚಲ ರೊಚ್ಚಿನಂತಿಹುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೦೯). ೨. ಸಹ: ವಿಜಯನಗರದಂಥ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿದ ಕಾಲಪುರುಷನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೫೯). **ಕೂಡೆ**: ೧. ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲದೊಳ್ ಕೂಡೆ ಬನ್ದ ಪೌಷದ ತಿಥಿಯೊಳ್ (ಇಆ.XII,೨೨೩-೪;929); ಗಾಣರ ಕಾಕಳಿ ಕೂಡೆ ಸೋರ್ವ ಮಾವಿನಸೊನೆ (ಆದಿಪು. ೧೩-೬); ದುಶ್ಯಾಸನ ಶಕುನಿ ದಿವಾಕರಾತ್ಮಜರ ಕೂಡೆ ಸುಯೋಧನನಳಿದನೆಂದೊಡೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೫); ಬೇಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ ಷಡುರಸದೂಟ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ (ಸಂಭಪ. ೧೭-೧೧೩); ಕುಲಹೇಡಿಯ ಕೂಡೆ ಸರಸವೇ (ಗಾದೆ). ೩. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಅಡವಿಯಂ ಕೂಡೆ ಕಾಳಿಂದಿಯೆತ್ತಂ ಪರ್ದಿತ್ತೆಂಬಂತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೫); ವಿಚಿತ್ರವನಾಳಿ ಕೂಡೆ ತಳ್ತೆಸೆದಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೬; 1042); ಶಾಂತಿಯ ಮಾಡ ಹೋದರೆ ಕೂಡೆ ಬೇತಾಳನಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೨೬); ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಹೇಳಿ ಕೈತಪ್ಪಾಗದಿರದು ನೃಪಾಲಕಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೨); ತಲೆಯ ಕಡಿ ಕೊಲ್ಲೆನುತ ಕವಿದುದು ಕೂಡೆ ಖಳನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೧).

ಕೂಡಣ = ಕೂಡಿರುವ; ಸಂಗಡದ; ಜೊತೆಯ: ಬೊಮ್ಮನ ಕೂಡಣ ಮುನಿಸಿಂ ಕೌಶಿಕಮುನಿ ಸಕಲವ ಹುಟ್ಟಿಸನೇಂ (ವೀರೇಚ. ೧-೩೦); ಅಸುರನನು ಕೊಂದವರ ಕೂಡಣ ಕಲಹ ಬೇಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೭-೩೭); ಸಿಂಗನ ಕೂಡಣ ಕಲಹದೆ ಕರಿಗಳ ಜಂಗುಳಿ ಜೀವಿಸಲಹುದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೮).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡ]

ಕೂಡಂಚು (ನಾ). ೧. "ಎರಡು ಚಾವಣಿ ಕಮಾನುಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಧಿಸಿ ಆದ ಅಂಚು (Groin. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ) ಸೇರಿಸಿದ ಅಂಚು: ಕೂಡಂಚಿನ ಸೀರೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೂಡು$_1$ + ಅಂಚು$_2$]

ಕೂಡಲ್, ಕೂಡಲು (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಜೊತೆ; ಸಂಗಮ: "ಸಂಭೇದಃ, ಸಂಗಮಃ, ಸಂಭೇದ್ಯಂ – ಈ೩ ಕೂಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೭); ಪಳದಾ ಕೂಡಲ್ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೭೫-೬೨; 776); ಸತಿ ಕಾಳಿಂದಿಯ ಸುರನದಿಯ ಕೂಡಲಂ ಪೋಲ್ತಿರ್ದಳ್ (ರಸರ. ೪-೧೮೦). **ಕೂಡಲು**: ೧. ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೫೮; 1007); ತೆಂಕಣಲು ತೊಜೆಯ ಕೂಡಲು (ಎಇ. XXI, ೨-೭೧; 1260); ಹೃದಯ ಹೃದಯಗಳ ಕೂಡಲಾಗುವುದು ದೇವಯಾತ್ರೆಗಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧೧). ೨. ಕೃಷ್ಣಾ ಹಾಗೂ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮಸ್ಥಾನ: ಎನ್ನ ಸುಖನಿಧಿಯೆ ಗುಣನಿಧಿಯೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗ (ಬಸರ. ೩-೭೩). [ಕೂಡು$_1$ + –ಅಲ್$_2$]

ಕೂಡಲಿ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲಿಯನಿಱಿದು ಬೇಡ . . . ಕೊಣ್ಡುಪೋಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೦೨-೪; 955). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೂಡಲೀ ರಾಮಾಭಟ್ಟರ ಮಕ್ಕಳು ಶಂಕರಭಟ್ಟರಿಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨-೯೦; 1641). [?]

ಕೂಡಲಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸಿ ಇಡು; ಕೂಡಿಡು: ಲುಬ್ಧಾರ್ಜಿತೈಶ್ವರ್ಯಮುಂ ಹೊಲೆಪಾಡಿಂದಲೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ಪೆರರ್ಗಂ ತಾನಾಗದೇ ಪೋಗುವೊಲ್ (ಸೋಮೇಶ. ೯೧). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ದ್ವೈತಾದ್ವೈತದೊಳಗೆ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಲಾಗದು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೮). ೩. ಈಡೇರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: "ಸಾಧಿಸಲು ಪಟ್ಟ ಬುದ್ಧಿಯುದ್ಯೋಗ (ಯತ್ನ ಎಲ್ಲವಂ ಕೂಡಲಿಕ್ಕುವ ಬುದ್ಧಿ)" (ನಾನಾರ. ಕಿ. ೧೪೮). [ಕೂಡಲ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಲಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೩–೨೨೬).
[ಕೂಡಲಿ$_0$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಕೂಡಲು 'ಕೂಡಲ್' ನೋ.

ಕೂಡಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಸಂಗಮವಾಗು: ಕೂಡಲುಗೊಂಡು ರಸ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿದು ಧರ್ಮಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಸಂಗಮವಾಗುವುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೩೪೯).
[ಕೂಡಲು (< ಕೂಡಲ್) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಡಲೂರ್, ಕೂಡಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮರುಕರ ವಿಷಯೇಗ್ರಾಮಂ ಕೂಡಲೂರನ್ನಾಮ ಸಂಜ್ಞಿತಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೮೮–೧೧; 475). **ಕೂಡಲೂರು**: ಪೆಕ್ಕಲಿಯ ಮುವಲ್ಪೊಗೆಯು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತುಮೂರ್ ನೆರಸಾಸನಮಾಗೆ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೮–೫; 750). [ಕೂಡಲ್ + ಊರ್]

ಕೂಡಲೂರು 'ಕೂಡಲೂರ್' ನೋ.

ಕೂಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಟ್ಟುಣ್ಡಿಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಿತುಮಂ . . . ಇತ್ತನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೧೫; 890). [?]

ಕೂಡಲೆ$_2$, ಕೂಡಲೇ (ಅ). ಸಂಗಡವೆ; ತಕ್ಷಣ; ಆಕ್ಷಣ: ಅವನನ್ನು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧೯); ಗೊನೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೩೭). **ಕೂಡಲೇ**: ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡಲೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೧–೧೪); ಅವರು ಕೂಡಲೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೬೨). [?]

ಕೂಡಲೇ 'ಕೂಡಲೆ$_2$' ನೋ.

ಕೂಡಲೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು; ರಾಶಿಹಾಕು; ಒಟ್ಟು: ಗುಲ್ಮವಂ ಕಡಿದು . . . ಒಣಗಿಸಿ ಅವಂ ಕೂಡಲೊಟ್ಟ (ಸರ್ವವ. ೧೦೫–೫೬೮). [ಕೂಡಲ್ + ಒಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಡಾಟ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಒಡನಾಟ: ಬೇಟ ಮನದಲಿ ನಗೆಯ ಮಧುರದ ನೋಟ ಕಣ್ಣಲಿ ಬಲಿದವರ ಕೂಡಾಟಗಳಲಿವರಿಬ್ಬರೊಂದೆನಿಸಿದರು ಜಗವಱಿಯೆ (ಸಂಭಪ. ೧೬–೧೧೩). [ಕೂಡು$_1$ + ಆಟ]

ಕೂಡಾಡಿ (ನಾ). ಒಡನಾಡಿ; ಸಂಗಾತಿ: "ಜೊತೆಗಾರ, ಸಂಗಾತಿ, ಸಂಗಡಿಗ, ಗೆಣೆಯ, ಕೂಡಾಡಿ, ಸಹಚರ" (Fellow. ಇಂಕನಿ).
[ಕೂಡು$_1$ + –ಆಡಿ$_1$]

ಕೂಡಾವಳಿ 'ಕೂಡುವಳಿ' ನೋ.

ಕೂಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೂಡಾಡಿ. 'ಕೂಡಾಳಿಕೆ' ಪರಾ.
[ಕೂಡು$_1$ + –ಆಳಿ$_3$]

ಕೂಡಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಹವಾಸ: ಕಾಕರ ಕಿನಿಸು ಕುಜನರ ಕೂಡಾಳಿಕೆ ಕೂಕೆ ಕೈಕೊ ಕೌಕಂಕನೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೫–೮೧).
[ಕೂಡಾಳಿ + –ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರುವೆ; ಬೆರಕೆ; ಸಂಗಮ; ಕೂಟ: ಮಹಾ ವೈದ್ಯನಾಥ ಅಯ್ಯರ್ ಮತ್ತು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಶಿವನ್ ಅವರದು ಹಿತವಾದ ಕೂಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೧೫); ಕರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಕುಡಿಸುವುದು ಇವೆರಡರ ಕೂಡಿಕೆ (ಅಡುಸೌ. ೯೧). ೨. ವಿಧವೆ ಅಥವಾ ಗಂಡನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಡನೆ ಮದುವೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಉಡಿಕೆ: ರಾಧಾದೇವಿಯು ಮದುವೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಂತಾಗದಿದ್ದರೂ ಕೂಡಿಕೆಯವಳಂತಾದರೂ ನನ್ನೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು ಧನ್ಯನಾಗುತ್ತಿದ್ದೆನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೬); ಬಾಡಿಗೇ ಮನೆ ಕೂಡಿಕೇ ನಂಟರು (ಗಾದೆ).

ಕೂಡಿಕೆಗಂಡ = ಕೂಡಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು: (ಕಿ). ಕೂಡಿಕೆ ಸಾಲು = ಕೂಡಿಕೆಯ ಪದ್ಧತಿ: (ಎಸಮೈ. I, ೫). ಕೂಡಿಕೆಹೆಂಡತಿ = ಪುನರ್ವಿವಾಹವಾದವಳು: (ಕಿ). [ಕೂಡು$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕೂಡಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಹಾಕು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು: ಪತ್ರೆಯನೆಲ್ಲವಂ ಕೂಡಿಕ್ಕಿ ತಾವದಱಲ್ಲಿ ಅನಲವನಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪು. ೪೩–೬೯).
[ಕೂಡು$_1$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಶೇಖರಣೆ: ಐದು ಲಕ್ಷ ಡಂಗಾಳಿ ಅಕ್ಕಿಯಂನು ಕೂಡಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೨). [< ಕೂಡಿಕೆ ?]

ಕೂಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕ್ಕು: ದೆಸೆಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಪರ್ಬಿ ಗಗನಂ ಕೂಡಿಟ್ಟವೋಲ್ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿಸೆ (ಗದಾಯು. ೬–೨೨); ದುಡ್ಡು ಕೂಡಿಟ್ಟು ಬಳಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಬಳಲಿ (ಪುರಂದ. ೨–೫೨–೧). ೨. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಜೋಡಿಸಿಡು: (ಕಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂಡಿನ 'ಕುಡಿನ' ನೋ.

ಕೂಡಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸು: ಮರುಭವದೊಳಪ್ಪೊಡಂ ನಿನ್ನಂ ಕೂಡಿರಿಸಿ ಕೊಳ್ವೆನಕ್ಕೆಂದು ನಿದಾನಂಗೆಯ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೮೯–೯); ಬೇಱಿರಿಸಿ ಕೂಡಿರಿಸಿ ನಿಮಗೆಯು ತೋಱಿದುದೆ ಮತ ನಿಮ್ಮ ನೇಮವ ಮೀಱ ಬಲ್ಲನೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯–೭೫). [ಕೂಡು$_1$ + ಇರಿಸು]

ಕೂಡಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಹೆಮ್ಮಲಗು ಬಿಳಿಯಾನೆ ಮಳಲಿ ಕೂಡಿಲು . . . ಮೀನ್ಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೫–೪೬). [?]

ಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಡು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು: ಹೊಸ ಹರೆಯದಲಿ ದ್ರವ್ಯವ ನೆಱೆ ಕೂಡಿಸು (ಮೋಹತ. ೧೮–೭೫); ಪ್ರಾಣವಿರುವಾಗ್ಗೆ ಕೂಡಿಸಿದ ಹಣ ಹೆಣವಾದ ಮೇಲೆ ಬಂದೀತೇ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಂದಿಸು; ಅನ್ವಯಿಸು: ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಜಾತಕಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). ೩. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಸೇರಿಸು: ಎರಡೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೪. ಕೂಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜೋಡಿಸು; ಬೆಸೆ; ಕೆಚ್ಚು: ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಸಂದು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ; ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮುಪ್ಪು ಬಂದರೆ ಮಣ್ಣು ಕೂಡಿಸುತ್ತದೆ (ಗಾದೆ).
[ಕೂಡು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದಾಗು; ಸೇರು; ಬೆರೆ; ಜೊತೆಯಾಗು: "ಕೂಡು – ಸಂಮೇಲನೇ" (ಶಮಧಾ); ಏಕವಾಕ್ಯಸಂಜಾತಗುಣಂ ತದೇಕ ವಚನಂಗಳೊಳಂ ದೊರೆವೆತ್ತು ಕೂಡುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೧೧೯); ಮಹಾ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೂಡುವಂತೇಟಕ್ಷೋಹಿಣೀ ಬಲಂ ಕೂಡಿ ನಡೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೯೫ವ); ಕೂಡಿದವು ಪುರ ಮೂಱು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭–೪೦); ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಬೇಡುವುದಲ್ಲ, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೮). ೨. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಉಂಟಾಗು: ಎಲ್ಲಿರ್ದೊಡಂ ಕೂಡದಾಗಳಣಂ ಕೂಡದು ಬಾಟ್ವ ಮಾತೆನಗೆ (ಆದಿಪು. ೩–೪೧); ಎನ್ನ ಮನೋರಥಂ ನೀಡಿರದೆ ಕೂಡಿದಪ್ಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೧೩); ಜಿನೇಂದ್ರಾರ್ಚನೆಯಂ ಮಾಡದೆ ಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್ ಬಯಸಿದೊಡೆ ಕೂಡಲಱಿಗುಮೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೪೯); ನೋಡುವೆವು ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಕೇಡು ಕಲಿಯುಗ ಬೀಜವೀಪರಿ ಕೂಡದೀ ಹೊತ್ತಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೨).

೩. ಸಂಭೋಗಿಸು; ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಾಡು: ತಾರದಿರ್ ಮೊಗಮನಿತ್ತೆ ನುತುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ ಕೂಡಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ); ದಿವ್ಯ ಮುನಿಯುಂ ಮೃಗಮಾಗಿ ಮರಲ್ದು ಕೂಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧); ನಲ್ಲರ ಕೂಡುವಾಸೆಯೆ ಬರ್ದುಕುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗದೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೨೮); ಮದನ ಜನಕ ತಾನು ಸೊಬಗುಳ್ಳನಾದರೆ ಮುದುಕಿ ಕುಬುಜೆಯನ್ನು ಕೂಡುವನೆ (ಪುರಂದ. ೨-೪೮-೧೩); ೪. ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಜೊತೆಮಾಡು: ನಿನ್ನಾಣ್ಮನಂ ನಿನ್ನೊಳಿಂದಿರದಾಂ ಕೂಡುವೆವು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೬); ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಭಯಮಂ ಕಳೆಯಲೆಂದಾ ಮಹಾಸತ್ವ ಸಂಪನ್ನನಂ ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕೂಡುವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೨-೧೧); ಕನ್ನಡಮಂ ಚಿಂತಿಸಿ ಕೂಡಲಾಱದಕ್ಕಟ ಮಿಸುಕದ ಸಕ್ಕದಮನಿಕ್ಕುವವನುಂ ಕವಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೧). ೫. ಒಪ್ಪು; ಶೋಭಿಸು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬೀ ಪೆಸರ್ ದೇವರದೇವಂ ಶ್ರೀಜಿನೇಂದ್ರಂ ಗಮರ್ಗುಮುಳಿದರೊಳ್ಕೂಡದಿಂತಪ್ಪ ನಾಮಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೦೪); ಜಾತಕ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೬. ಹಾಕು; ಒಟ್ಟು: ಫಲವ್ರಾತ ಮನಾ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ವರ್ಧಿಸು ಸರಭಿಲಸದ್ಧೂಪಮಂ ಕೂಡು ದೀಪೋದ್ಗಮಂ ಮಾಡು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೯೮). ೭. ಇಡು: ಪುತ್ರಂಗೆ ಜಾತಕರ್ಮವ ಮಾಡಿ ರಾಗದಿಂ ಬಸವನೆಂಬಭಿದಾನವಂ ಕೂಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮಾಡಿ] ಹರನಿತ್ತ ಪೆಸರೆ ವಂಶಾವಳಿಯ ಪೆಸರಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೪). ೮. ಬಂಧಿಸು; ಒಳಗೆ ಹಾಕು: ಅವಳನ್ನು ಕುಂಭಮೇರು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಬೀಗಹಾಕಿದನು (ಭಕ್ತಮಾ. ೨೮). ೯. [ಗಣಿತ] ಅಂಕಿಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಸು: "ಯುಕ್ತಂ, ಯುತ್ತಂ, ಮಿಶ್ರಂ, ಸಂಮಿಶ್ರಂ – ಈ ೪ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೩); "ಯುತಂ . . . ಸಹಿತಂ, ಕೂಡು, ಬತಂ – ಇಂತಿನಿತುಂ ಕೂಡೂದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೧೨ ವ); ಲಘುವ್ರಜಂಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಂದಂ ಕಮಂ ಕೂಡಿ (ಛಂದೋಂಬು. ೬-೨೬೩); ಗುಣಿಸಿ ಕೂಡಲು ಸಮಕೆ ಬಾರವು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೭-೬೦).

ಕೂಡದು = ಸರಿಹೋಗದು; ಯೋಗ್ಯವಾಗದು; ಸಾಧ್ಯವಾಗದು: ಅಚ್ಯುತಂಗಿನಿಸರ್ದೆನೋವೆಯಪ್ಪೊಡದು, ಕೂಡದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೨); ಅತಿಥಿಗಳೆಂದು ಬಂದರೆ ಮನೆಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ ಕೂಡದು ಎಂದೆ ಎನಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೭-೧೩). ಕೂಡದನ್ = ಕೂಡಿ ಇರಲು ಆಗದವನು; ವಿರಹಿ: ಕೂಡದರ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆ ಪವ್ವನೆ ಸೀಱೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦೦). ಕೂಡಬೀಳು = ಸೇರುವೆಯಾಗು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಸೇರು: ಇಷ್ಟೇ ಹಾಲು ಮಾರುತ್ತ ಹೋದರೆ ಕೈಯೊಳಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೂಡ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೯). ಕೂಡಹಾಕು = ಕೂಡಿಡು; ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಶೇಖರಿಸು: ಧರ್ಮಗುಪ್ತನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ವೈಶ್ಯನಿದ್ದನು. ಇವನು ಕಾಸಿಗೆಕಾಸು ಕೂಡಹಾಕುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. X, ೩). ಕೂಡಿಕೊಡು=ಕೂಡಿಸಿಕೊಡು; ಒದಗಿಸು: ಪರಿಚಾರಪಟುಗಳೆನಿಸುವ ತರುಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಂತಸದಿಂದಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯); ತುರಗದಳವ ಕೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಕರ್ಣಾಟವನಿರದೆ ಸಾಧಿಸು ಹೋಗೆಂದ (ಕಂನವಿ.೧೧-೮). ಕೂಡಿಕೊಳ್, ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು: ಸೈಪಿಂದಮೆ ಬಂದಿರೇ ಕುಶಲಮೇ ನಿಮಗೆಂದು . . . ಅನಿತುಮಂ ಪೆಸರ್ಗೊಂಡನೊ ಕೂಡಿಕೊಂಡನೊ (ಅಜಿಪು. ೬-೧೪); ತನ್ನನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಬರ್ಪರೆಲ್ಲರುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೪); ನಾಡಮನ್ನೆಯಗಿನ್ನೆಯರುಗಳ ಕೂಡಿಕೊಂಡೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕಲಹವ ಬೇಡಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ.೧-೫). ೨. ಕೂಡಿಕೆಯಾಗು; ಸ್ನೇಹಮಾಡು: ಹೆಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಆಕೆಯನಾರು ಕೂಡಿಕೊಂಡರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯-೩); ಸಮರಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಬದುಕುವ ರಣಭಂಡರನು ಕುದುಕುಳಿ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೂಡಿಕೊಂಬವಳಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೮). ಕೂಡಿಬರ್, ಕೂಡಿಬರು = ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ತಕ್ಕೆಡೆಗಳೊಳ್ ವೈವಾಹಿಕಂ ಕೂಡಿಬರ್ಪುದ ನಾಪೇಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಶಾಂತಿಪು.೨-೭೮); ಕೇಡು ಮಾಡಿದವು ವಿಧಿ ಕೂಡಿ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೬೧); ಅವಳಿಗೂ ಅವಳ ಗಂಡನಿಗೂ ಕೂಡಿ ಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮); ಇವರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಬರದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಡೆಯನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತೇನೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೦೮). ೨. ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬರು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರು: ಮೂವರುಮನಂತಬಲಂ ಬೆರಸು ಕೂಡಿಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೮ ವ); ಆದಿತ್ಯವಾರಮುತ್ತ ರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿವ್ಯತೀಪಾತಮುಂ ಕೂಡಿಬನ್ದಂದು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೫-೯; 1055); ಒಬ್ಬನೆಯೆ ಬರುವನೊ? ಕೂಡಿ ಬರುವನೊ? (ಚಂದ್ರಸ. ೧೦೦). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಕೈಗೂಡು: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೂಡು]

ಕೂಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು; ಆಸೀನನಾಗು: ಯಾವ ಕಿರಿಯನಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೧); ನೀನು ಮಾತಾಡಬೇಡ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೂಡು$_3$ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಜೊತೆ; ಕೂಟ: ಭಾವಿಸಲು ಗುರು ಭಕ್ತಿಯೇ ತಾ ಜೀವವೆಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ ನಿಜವಿಂತಾವಗಂ ನಾ ನಿನ್ನ ಕೂಡಿಂ ಗಾಸೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೪೫-೫). [< ಕೂಡು$_1$]

ಕೂಡು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಆಯಿ ಮಲತಿಗೆ ಕೂಡು ಗಂಚಿವು ಬ್ರಾ(ಂಹ್ಮ)ರಿಗೆ ಸಲುವ × × × ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮಾ(ಂ)ನ್ಯವನೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೮-೩೪; 1364); ಉಲುಪೆ ಉಡುಗೊಱೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಣ ಹಾಲು ಕೂಡು ಬಿಡಾರ ಅಂಗಜಾವಿಗೆ ಮದಾಱಿಕೆ ಸೇನ ಬೋಯಿಕೆ . . . ಮುಂತಾಗಿ ಏನುಳ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೨೬; 1419). [?]

ಕೂಡುಂಬಳಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ಉಂಬಳಿ: ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಪಾತ್ಸ್ಯಾವು ತಲೆದೂಗಿ ಕೂಡುಂಬಳಿಯಿತ್ತವರ್ಗೆ ಮೂಡಿದುಮ್ಮಳದೆ ಮೂಕೊಱೆಯ ವೀದಿಯ ಕಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನಾ ಪುರದ (ಕಂನವಿ. ೧೩-೬೪). [ಕೂಡು$_3$ + ಉಂಬಳಿ]

ಕೂಡುಕೊಂಡಿ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ; ಜೋಡಿಸುವ ಕೊಂಡಿ: "(ರೈಲುಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗೂಡಿಸುವ) ಕೂಡುಕೊಂಡಿ" (Coupling. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕೊಂಡಿ]

ಕೂಡುಗ(ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಲಗಃ, ಲಗಕಃ, ಲಗನ್–ಈ ೩ ಕೂಡುಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೮).

[ಕೂಡು$_1$ + –ಗ$_2$]

ಕೂಡುಗಂಬಿ (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗಳು) ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಬಿ: "ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ, ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, ಅಡ್ಡ ಕಂಬಿ, ಕೂಡುಗಂಬಿ" (Roost. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೂಡುಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಗಚ್ಚು, —ಗಾರೆ: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮೆಯ್ಯ್ಯ ಕೂಡುಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಕೂಡುನುಡಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಬಲ್ಲೆವಷ್ಟೆ (ಕನ್ನನು. I, ೩೪೨). [ಕೂಡು$_2$ + ಗಚ್ಚು$_2$]

ಕೂಡುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಸಂಬಂಧ: ಆ ಪಂಪೆಗೂ ಈ ಪಂಪನಿಗೂ ಹೆಸರಿನೊಳಗೇನಾದರೊಂದು ಕೂಡುಗಟ್ಟರಬಹುದೇ (ನಾಡೋಜ. ೭೫). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೂಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಅನೇಕ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳುದು; ಬಹುಮುಖವಾದುದು: ಕೂಡುಗಣ್ಣಿನ, ಸಂಯುಕ್ತನೇತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗ (Facet. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೂಡುಗಲಕ (ನಾ). ಒಗ್ಗಟನ್ನು ಮುರಿಯುವವನು; ಕೂಡಿದವರನ್ನು ಬಿಡಿಸುವವನು: ಕೂಡುಗಲಕರು ನಿಲ್ಲಿ ಇಹಪರಗೇಡಿಗರು ಹೆರಸಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೦). [ಕೂಡು$_1$ + ಕಲಕು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೂಡುಗೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸೇರಿಕೆ: "ಲಗುಃ ... ಲಾಗುಃ - ಈ ೯ ಕೂಡುಗೆಯುಂ ಮೇಷಾದಿ ರಾಶಿಗಳ ತೋರ್ಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೮). [ಕೂಡು$_1$ + -ಗೆ]

ಕೂಡುಗೆರೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುರಿದ ಒಂದು ಪದದ ಭಾಗವನ್ನು (ಮುಂದಿನ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಸೇರಿಸುವ ಸೂಚನೆಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಿಹ್ನೆ (-); ಕೂಡುಗೆರೆ" (Hyphen. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಗೆರೆ]

ಕೂಡುಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೂಡಿಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಸಂಯುಕ್ತಕಾರ್ಯ: (ಪತ್ರಿನಿ. ೪೭). [ಕೂಡು$_1$ + ಕೆಲಸ]

ಕೂಡುಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಓರಗೆಯ ಗೆಳೆಯ; ಸಂಗಡಿಗ; ಸಂಗಾತಿ: "ವಯಸ್ಯ, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಸವಯಸ್" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_2$ + ಗೆಳೆಯ (< ಕೆಳೆಯ)]

ಕೂಡುಜೀವಿ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಇರುವ ಜೀವಿ; ಸಂಗಾತಿ: "ಸಹಜೀವಿ, ಕೂಡುಜೀವಿ" (Symbion(t). ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_2$ + ಜೀವಿ]

ಕೂಡುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣು; ಸಹಭೋಜನಮಾಡು: ತಾನೆ ಬಸವನು ಶಿವನಿಗಿನ್ನಧಿಕಾನೆಯೆಂದ್ಕೂಡುಂಡು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೩೨-೨೩). [ಕೂಡ + ಉಣ್ಣು (< ಉಣ್)]

ಕೂಡುದಲೆ (ನಾ). ಕೈಗೂಡುವುದು; ನೆರವೇರಿಕೆ; ಜಯ; ಏಳಿಗೆ; ಅಭ್ಯುದಯ: (ಕಿ). [← ತಮಿ. ಕೂಡುದಲ್, ಕೂಡುದಲೈ]

ಕೂಡುದಾರಿ (ನಾ). ದಾರಿಗಳು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ: ಮೆರವಣಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾದುದರಿಂದ ಕೂಡುದಾರಿಯಲ್ಲೊಂದು ಸುಂದರವಾದ ಬಂಡಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು (ಪುನರು. ೪೩೯). [ಕೂಡು$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಾಮೂಹಿಕವಾದ ದೊಡ್ಡಿ; ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಡುವ ದೊಡ್ಡಿ: ಆ ಊರಲ್ಲಿದ್ದುದು ದೊಡ್ಡ ಸೆರೆಮನೆಯೇನಲ್ಲ ವಿಶಾಲವಾದ ಲಾಕಪ್ಪು, ಕೂಡುದೊಡ್ಡಿ (ಚಿರಸ್ಮ. ೨೪೧). [ಕೂಡು$_1$ + ದೊಡ್ಡಿ]

ಕೂಡುನುಡಿ (ನಾ). ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚುಪದಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಪದ; ಸಮಾಸ: ಎರಡು ನುಡಿಗಳು ಕೂಡಿ ಆಗುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಕೂಡುನುಡಿ' ಅಥವಾ ಸಮಾಸವೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಕಂನುಹು. ೩); ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ ಕೂಡುನುಡಿಯೆ ಹೊರತು ಅಖಂಡಪದವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೮೯). [ಕೂಡು$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೂಡುಪಾಲು (ನಾ). ಜೊತೆಯ ಪಾಲು; ಸಹಭಾಗ: "ದಾಯಾದ್ಯದ ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗ; ಸಹಭಾಗಿತ್ವ; ಸಹಸ್ವಾಮ್ಯ; ಕೂಡುಪಾಲು" (Coparcenary. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಪಾಲು$_2$ (< ಪಾಲ್$_2$)]

ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ (ನಾ). ಪಾಲುಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿರುವ, ಕೂಡು ಒಡೆತನದ ಬಂಡವಾಳ: "ಕೂಡುಬಂಡವಾಳ" (Joint-stock. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_3$ + ಬಂಡವಾಳ]

ಕೂಡುಬೆಣೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಬೆಣೆ: ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಎರಡು ತುಂಡುಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಜಾರಿ ಹೋಗದಂತೆ ಹಾಕಿದ ಸಣ್ಣ ಕೂಡುಬೆಣೆ (Joggle. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಬೆಣೆ]

ಕೂಡುಮಾತು (ನಾ). ಕೂಡಿ ಆಡುವ ಮಾತು; ಸಂಕಥೆ; ಸಲ್ಲಾಪ: "ಸಂಗೀತ ಸಂಕಥೆಯೆನಲ್ ಕೂಡುಮಾತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಕೂಡು$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೂಡುಮೊಳೆ (ನಾ). ಕೂಡಿಸುವ ಮೊಳೆ: "ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದಿಮ್ಮಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಮೊಳೆ, ಕೂಡುಮೊಳೆ" (Gudgeon. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_2$ + ಮೊಳೆ$_2$]

ಕೂಡುಲಗಾಮು (ನಾ). "ಒಂದು ಕುದುರೆಯ ಲಗಾಮನ್ನು ಮತ್ತೊಂದರ ಕಡಿವಾಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸುವ ಲಗಾಮು; ಕೂಡುಲಗಾಮು" (Check-rein. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_2$ + ಲಗಾಮು]

ಕೂಡುವಳಿ, ಕೂಡಾವಳಿ (ನಾ). ೧. = ಕೂಡಿಕೆ: ಮದುವೆಯೊ ಕೂಡುವಳಿಯೊ ಅದರ ಸಮಾಚಾರವೆನಗಿಲ್ಲ (ದೇವಿಚೌ. ೧೬೯). ೨. ಸಲುವಳಿ; ವ್ಯವಹಾರ. ಕೂಡಾವಳಿ: ೧. ಅವಳಿಗೆ ಸತ್ಯಾನಂದನೊಡನೆ ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೬೭); ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕೂಡಾವಳಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಮುನಿಯದಿರು (ಸಡೆದಾ. II, ೧೧೪೫). [ಕೂಡು$_1$ + -ವಳಿ$_1$]

ಕೂಡುಹ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ; ಸಂಗಮ: "ಮೇಲಕ, ಸಂಗ, ಸಂಗಮ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೂಡು$_1$ + -ಹ]

ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ (ನಾ). "ಎರಡು ಹಲಗೆ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆ, ಬಂಧಿನಿ (Cramp-iron. ಇಂಕನಿ); ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೂಡುಹಿಡಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ನೂಕುಚಕ್ರವೆಂಬಂತೆ ಧೀಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪುನರು. ೪೭೪). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡಿಕೆ]

ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ (ನಾ). ಜೊತೆ ಜಮೀನುದಾರ: "ಕೂಡುಹಿಡುವಳಿದಾರ, ಜೊತೆ ಬಾಡಿಗೆದಾರ" (Co-tenant. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಹಿಡುವಳಿದಾರ]

ಕೂಡೆ 'ಕೂಡ' ನೋ.

ಕೂಡೆವರ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರು; ಸಂಗಡಬರು: ವೃಕೋದರಂ ತನ್ನ ರಥಮನೇಱಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಡೆವಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೪೪ ವ); ತವಕದಿಂ ಬರುತ್ತುಂ ಕೂಡೆವರಲುಮಿರಲುಮಱಿಯದೆ ತಡಂಗಾಲ್ಗೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೭೬ ವ). [ಕೂಡೆ (< ಕೂಡ) + ಬರ್$_1$]

ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕೂಡೊಕ್ಕಲು (Co-tenancy. ಇಂಕನಿ). ೨. ಸಂಯುಕ್ತ ಕುಟುಂಬ; ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬ (Joint-family. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಡು$_1$ + ಒಕ್ಕಲು (< ಒಕ್ಕಲ್)]

ಕೂಡೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಒಲೆಗಳ ಕೂಟ; ಜೋಡೊಲೆ. ೨. ಕೂಡಿದ ಒಲೆ. 'ಕೋಡೊಲೆ' ಪರಾ. [ಕೂಡು$_1$ + ಒಲೆ$_4$]

ಕೂಣಿ 'ಕೂಳೆ$_1$' ನೋ.

ಕೂಣಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ; ಮುಗಿದ: ಮನಂ ಬೆಜಗಿನಿಂ ಮರವಟ್ಟರೆ ವಕ್ತ್ರಪಂಕಜಂ ಕೂಣಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದೆಸೆಯೆ (ದಶಕು. ೬-೧೪೯). ೨. ಸಂಕುಚಿತವಾದ; ಸಂಕೋಚಗೊಂಡ: ಕೂಣಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಡರ್ದು ನೋಡಲೊಡಂ (ದಶಕು ೧೨-೩೬). [ಸಂ.]

ಕೂಣಿಮೀನ್ (ನಾ). ಬಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮೀನು; ಬುಟ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಮೀನು: ತೊಟ್ಟನೆಯೆ ಮುಂದೋರ್ದುದೊಂದು ರಕ್ಕಸರ ಬೇಹಿನ ಚೂಣಿ, ಕಣ್ಪೊಲದ ಕೂಣಿಮೀನಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೧–೨೫೭).
[ಕೂಣಿ (< ಕೂಳೆ$_1$) + ಮೀನ್$_3$]

ಕೂಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು; ಮುಚ್ಚು; ಮುದುಡು (?): ಕೈಕರಣಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ಕಣ್ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಕಾ]ಣಿಸಿ ಬಿಡೆ ಮಣಿ ಭೂಷಾಳಿ ಮೈಸೋಂಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಪಿಂಗಲ್ ನಿಂದು . . . ಕಣ್ಗೆಡ್ಡಮಾದಳ್ (ಅನಂಪು. ೪–೯೩). [ಕೂಣನ್$_0$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೂಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚಿಬಿಡು; ಹೂತುಹಾಕು; ಮುಗಿಸಿಬಿಡು: ಸುಟ್ಟು ಕೂಣಿದರವನಿಯಮರರನಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದರು ಧಾರ್ಮಿಕರ (ನಿಭಾಗ. ೭–೨–೧೧). [?]

ಕೂತ$_1$ 'ಕೂರ್$_3$' ಪರಾ.

ಕೂತ$_2$ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂತ$_3$, ಕೂತು$_2$, ಕೂತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕುಣಿತ; ನರ್ತನ. 'ಕೂತಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕುಣಿಯುವವನು; ನರ್ತಕ. ೩. ನಟರಾಜ; ಶಿವ: ಇದುವೇನಿದುವೇನಂಬಲ ಕೂತರೆ . . . ಅಳಘಿಯ ಕೂತರೆ (ತಿರುನಾ. ೨೨೫–೧). **ಕೂತ್ತು$_2$**: ೧. 'ಕೂತುವಾಹನ' ಪರಾ. **ಕೂತ್ತು**: ೧. ದೇವನಾಟ್ಯಗಳಾದ ಕೂತ್ತು ಮತ್ತು ದಾಸಿ ಆಟ್ಟರಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ (ಭಾರದ. ೫೫೫).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂತ್ತು; ತೊದ. ಕುತ್]

ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೂವಿನಪುಲ್ಲಿ ಮಙ್ಗಲ ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಙ್ಗುನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩–೬; 890); ಕೂತನಿಡುನಲ್ಲೂರು (ಎಇ. I, ೩೫೦–೬; 900). [?]

ಕೂತಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಣಿ; ನರ್ತನ ಮಾಡು: ನಡದು ಕೂತಾಡುವರ ಕೂಡಿಸುತ್ತುಂ ತಿರುಗಿ ಒಡನೆ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಪೊಗುತ (ಕಳರ. ೮೦–೧೨). [ಕೂತ$_3$ + ಆಡು$_1$]

ಕೂತು$_1$ 'ಕೂರ್$_3$' ಪರಾ.

ಕೂತು$_2$ 'ಕೂತ$_3$' ನೋ.

ಕೂತುರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೂಲಿಕೆ: (ಕಿ). [?]

ಕೂತುವಾಹನ (ನಾ). ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಕುರುಜು; ಇದರ ಮುಂದೆ ನರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಜನರು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವರು: (ಕಿ). [ಕೂತ್ತು$_2$ (< ಕೂತ$_3$) + ವಾಹನ]

ಕೂತೂಹಲ (ನಾ). = ಕುತೂಹಲ: ಅಂತ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಮಹತಾಪಿ ನೋಲ್ ವೆಳಗಂ ಕಂಡಿಂತಿದೇನೆಂದು ಕೂತೂಹಲವ ನೋಳ್ಪ ಮನವಾಂತು (ಜಿನಮು. ೧೪–೨). [< ಸಂ. ಕುತೂಹಲ]

ಕೂತ್ತು 'ಕೂತ$_3$' ನೋ.

ಕೂದಲ್ 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂದಲು 'ಕೂಂದಲ್' ನೋ.

ಕೂನ್$_1$, ಕೂನು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂಂತು (ಭೂತಕೃ). ಬಾಗು; ಬಗ್ಗು ವಕ್ರವಾಗು: "ಕೂನ್ – ಆನಮೇ (ಬಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ); ಕೂನ್, ಪೇನ್, ಸೀನ್, ಆನ್, ನೋನ್, ಈನ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೦೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂನು$_1$**: ಆವನಿಗೆ ಬೆನ್ನು ಕೂನಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೂಂತುಕೊಳ್ = ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: "ರುಜಾಭುಗ್ನಃ, ನ್ಯುಬ್ಜಃ – ಕುತ್ತದಿಂದ ಕೂಂತುಗೊಂಡವನು" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂನು; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೂನು; ಕೊಡ. ಕೂನ್]

ಕೂನ್$_2$, ಕೂನು$_2$, ಗೂನು (ನಾ). ೧. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಉಬ್ಬಿರುವಿಕೆ; ಡೂಗು: ಅವನ ಬೆಂಗಡರಿ ಭಾರೈಪ ಕೂನ ಭಸ್ಮದಿ ಕಳದು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬–೩೦). **ಕೂನು$_2$**: ೧. "ಶರೀರ ಕುಗ್ಗಿನೊಳು ಕುಱುಪಿನೊಳು ಕೂನಿಗೆ ಪೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೧); ಕೂನ[ನು] ವೆರಸಿದ ಕುಬ್ಜಾಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬರೆ (ಮಹಾನೇ. ೭–೩೦ ವ); ನೃಪನ ಬೆನ್ನ ಕೂನಂ ನೀನು ಬಿಡಿಸಲಾವೇ ಸೋಲ್ತೆವೆನಲು (ವೀಶೈಪು. ೪–೯–೩೪); ನೃಪನಿಗಪ್ಪಿದ ಕೂನನಳಿದು (ಮದೇಪು. ೨೫–೧೫); ನಿನ್ನಯ ಕೂನನಿವ ಕಳೆಯೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೮–೪೫). ೨. ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು: ಅವಯವಂಗಳು ನೂನಕೂನವಿಲ್ಲದೆ (ಚನ್ನವ. ೧೧೩). **ಗೂನು**: ೧. ತಾತನದೇ ಕಣ್ಣು ಆಬ್ಬೆಯದೇ ಬಣ್ಣ ತಂದೆಯ ಹಾಗೆಯೆ ಗೂನು (ಇಂಚಾಪ. ೬೮–೨೮); ಕಂಕುಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಗಡಿಗೆ ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ ಗೂನು, ನೆಲದವರೆಗೂ ಬಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ದೇಶಾಂಕ. ೧೬). 'ಗೂನುಬೆನ್ನು' ಪರಾ.' [< ಕೂನ್$_1$]

ಕೂನ$_1$, ಗೂನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಬ್ಜತೆ: "ಕೂನ ಮೆಂದು ಕುಱುಜು" (ಕಶಸಾ. ೨೪–೫೧೩); ಧರೆ ಪೀರ್ಗುಯೆನೆ ಕೂನಮಾಗಿ ಪೂಚ್ಚರಿಸಿಯು ನಿಮಿರ್ದೆಳ್ದು ಪೊರಪೊರಳ್ದು ಕಡಿವೋಗಿ (ಸಂಸಪ. ೩೩–೩). ೨. ಕೂನು ಉಳ್ಳವನು; ಡೂಗ: ಮದನನದುವಂ ಬಿಸುಟು ಕೂನನುಂ ಕುಬ್ಜನುಮಾಗಿ ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭–೧೮೨ ವ). ೩. ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಕ್ರತೆ. 'ಕೂನಗೊರಡು' ಪರಾ. **ಗೂನ$_1$**: ೨. "ವಾಮನ – ಗೂನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೮೬). [ಕೂನ್$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕೂನ$_2$, ಕೂನು$_3$, ಖೂನ (ನಾ). ಗುರುತು; ಕುರುಹು; ಅಭಿಜ್ಞಾನ: "ಕುಱುಪು ಕೂನವೆನಿಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೬); ಮತ್ತಮದರ್ಕೊಂದು ಕೂನಮಂ ಪೇಟ್ದರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೨–೩ವ); ಕೂನವೇಂ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂನವೆಂ] ಕೂಸುವೆರೆಯದ ಜಾಡ್ಯನತಿ ಕೆಂಚನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೫೧); ಅವರಂ ಕುಱುಹು ಕೂನಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩–೩೮ವ). **ಕೂನು$_3$**: "ಕುಱುಪಿಂಗೆ ಕೂನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೩); "ಗುರುತಿನೊಳ್ ಕೂನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೨೬). **ಖೂನ**: ತುರೀಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆದು ಕೂಡಿದ ಜ್ಞಾನಿ ಬಲ್ಲ ಖೂನ (ಕಥವಿ. II, ೨೬೦); ಮರ್ಕಟನು ರಾಮನ ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ಖೂನದುಂಗುರ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಭುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನಾಕೆಗೆ ಆರುಹೆ (ರಘುವಂ. ೧೩೨).
[← ಮರಾ. ಖೂಣ್]

ಕೂನಗೊರಡು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಡು; ಕೊಂಕಾದ ಕೊರಡು: ಮುರುಡನಷ್ಟವಂಕಂ ಮೊದಲೊಣಗಿದ ಕೂನಗೊರಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨–೪೦). [ಕೂನ$_1$ + ಕೊರಡು (< ಕೊಱಂಡು)]

ಕೂನದೇಹ (ನಾ). ಗೂನುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರದೇಹಿ: ಪಂಗುಳನಾಗದೆ ಕೂನದೇಹನಾಗದೆ (ಪಂಪಾಶ. ೭೫). [ಕೂನ$_1$ + ದೇಹ]

ಕೂನಬೆನ್, ಕೂನುಬೆನ್ನು, ಗೂನುಬೆನ್ನು (ನಾ). ಕೂನಾದಬೆನ್ನು; ಡೂಗುಬೆನ್ನು: ಕುಱುಗಣ್ಣು ಕೂನಬೆನ್ (ಯಶೋಚ. ೨–೩೯); ಕೂನಬೆನ್ನ ಕುಗ್ಗಿದ ಕೊರಲ (ಚಿಬಪು. ೫೩–೨೨). **ಕೂನುಬೆನ್ನು**: ದೊಡ್ಡಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂ]ನುಬೆನ್ನಿನ ಆಡ್ಡಮೋಱೆಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ (ನಳಚ. ೬–೧೪). **ಗೂನುಬೆನ್ನು**: ಮೇಲಿನ ನಳಚ. ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೂನ$_1$ + ಬೆನ್]

ಕೂನಿ$_1$, ಗೂನಿ (ನಾ). ಕೂನುಬೆನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು: (ಕಿ). **ಗೂನಿ**: ಇವನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಹೆಂಗಸರು ಗೂನಿಯರು. ಇವರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಗೂನಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಪ್ರವಾಇ. II, ೩೫೪). [ಕೂನ್$_2$ + –ಇ$_2$]

ಕೂನ್ನಿ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಬಾನಿ; ಗಡಿಗೆ: ಏತದ ಕೂಣಿಯ ಘಾತದ ವಿಶ್ವದಂತೆ ಆವನ ನೀತಿಯ ಇರವು (ಸಂಳಬಂ. ೬೩); ಯಾತದ ಜಾಬಾಳದ ಕೂಣಿಯಂತೆ ಭವಜಾತದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಘಾಸಿಯಾದ ಮತ್ತೆ ನಿನಗಿನ್ನೆತರ ಭಾಷೆಯೋ (ಮೋಳಾಬಾ. ೪೮-೨೦೦); ಮುಸುರೆ ಕೂಣಿ (೮೨೨). [ದೇ. ॥ ಕಮು. ಕೂನ್ಕೆ; ತೆಲು. ಗೂನ]

ಕೂಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಪರಿಭಾವಿಸು: ಪರಹಿತ ಮಾನನರಕ್ಷಣೆ ಮಿಥ್ಯಾಪೇನರು ದುಷ್ಟಿತರುಗಳೆಂಬುವರು ಕೂಣಿಸಿ ನೋಡೆ ಮತ್ತಿಲ್ಲಿ (ಪಸರ್ವಾ. ೧-೫೪). [ಕೂನ್ನ + -ಇಸ್ಸು]

ಕೂನು$_1$ 'ಕೂನ್$_1$' ನೋ.

ಕೂನು$_2$ 'ಕೂನ್$_2$' ನೋ.

ಕೂನ್ನು 'ಕೂನ್ನ' ನೋ.

ಕೂನುಗಯ್ಯ (ನಾ). ಊನವಾದ ಕೈ; ವಕ್ರವಾದ ಕೈ: ಅರಿಮುಗಿ ದಿರ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳು ಏಮರ್ದಿತ್ತಿದ ಕೂನುಗಯ್ಯ ಮಾಸುರದರೆಗರ್ಚ ದೊಂಡುವರಸು (ಪಸರ. ೪-೧೯೧).

[ಕೂನ್ಯ (< ಕೂನ್$_2$) + ಕಯ್ಯ (< ಕೈ$_1$ಯ್)]

ಕೂನುಬೆನ್ನು 'ಕೂನಬೆನ್ನ' ನೋ.

ಕೂನೆ (ನಾ). = ಕೂನ್ನಿ: ಕುಟಲಗಳ ಮನೆ ಕಹಟಮಂದಿರಂ ... ಪುಟ ಮಾಯಗಳ ತಾಣಮೆಸಲ ಬೆನ್ನಿನ ಕೂನೆ ಪುಟಮಿಡಿದ ಪೊಂಬಣ್ಣ ವಸನ ಮನಲಂಕರಿಸಿ (ತಂಕಾರಾ. ೨-೫೭). [ಕೂನ್ಯ + -ಎ$_3$]

ಕೂನ್ಕೆ (ನಾ). ಬಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗಿರುವಿಕೆ: ಕೂನ್ಕೆ, ಪೀನ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೫೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂನ್$_1$ + -ಕೆ]

ಕೂಪ್ಪ 'ಕೂರ್ಪ್ಪ' ನೋ.

ಕೂಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗು; ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ: ರಾಮ ಪಕ್ಷಂ ... ಕೆಡಹುವುದು ಸತ್ವನಿಧಿ ಬಾಲಶಿ ಭರತನಂ ಕೂಪಕ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೬೧). ೨. ಬಾವಿ: "ಅಂಧಃ, ಕೂಪಃ – ಈ ೨ ಬಾವಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೬೭); ನೆರಿದಿಸುಕಿರೆ ತೋಲ್ಪುಲ್ಲಿಯಂತಿರದು ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಪುರಾಣ ಕೂಪದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೧); ಪರುಷದ ಜಲಂ ಸುಧಾರಸದ ಕೂಪಸಂಗಳಂ (ಪಂಬರ. ೧೯-೧೦೪); ಹೊಯಿಸಳ ಸೇನೆ ... ಕೂಪಂ ದಾಗಿ ವಾಪೀ ಕೂಪ ತಟಾಕಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇಕಾಯತು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೦೦). ೩. ಕೂವೆಯ ಕಂಬು; ಹಡಗಿನ ಸ್ತ್ರಂಭ. [ಸಂ.]

ಕೂಪಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ತೂತು; ಕಂಡಿ. ೩. ನದಿ ಅಥವಾ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಾಗಿ ತೋಡಿದ ಕುಳಿ. ೪. ಕೂವೆಯ ಕಂಬ, —ಮರ: "ಕೂಪಕಳ ಗುಣವ್ಯತ್ಯಕ್ಷಃ – ಈ ೨ ಕೂಪಕಳಂಬ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೬೩); "ಕೂಪಕಳ, ಗುಣವ್ಯತ್ಯಕ್ಷಃ – ೨ ಪಡಗಿನ ಮೇಲೆ ಧ್ವಜಪಟವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತಂಭದ ಪೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ, ಪಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಶಾಖ ರೂಢಾಂಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ೫. ನದಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ಅಥವಾ ಮರ. ೬. ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬುವ ತೊಗಲಿನ ಚೀಲ; ಬುದ್ದಲಿ. ೭. = ಕುಳಿಂದರ: "ಕೂಪಕಳಂ ಕುಳುಂದರ ಮೆರಡುಂ ಘಟಿತ ತ್ಯಕ್ಷಿಪದಂ" (ಪಸ್ಪಕೋ. ೭೯-೫). [ಸಂ.]

ಕೂಪತೆನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಕೂರ್ಮೆ; ಪ್ರೀತಿ: ಕೂಪತನದೊಳು ಕೈಮುಂ ಯೆ ಮೆಟ್ಟಿದ (ಭರಚ. ೪೩-೧೦೩); ಕೂಪತನದೊಳಡ್ಡಾಗಿಲಿ ಬಂದಪೆನೆಂದನ (ಭರಚ. ೫೦-೬೧).

[ಕೂಪ$_1$ (< ಕೂರ್ಪ್$_1$) + -ತನ]

ಕೂಪರ (ನಾ). = ಕೂಪಾರ: ಸತ್ಯವೊಂದೇ ಸೋಪಾನವು ಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಜನ್ಮದ ಕೂಪರಕ್ಕಿದು ನಾವೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೪). [< ಸಂ. ಕೂಪಾರ]

ಕೂಪಾರ (ನಾ). ಸಾಗರ; ಸಮುದ್ರ: ಆರಾತಿ ಸೈನ್ಯಕೂಪಾರದ ಪಾರಮಂ ತಡೆಯದೆಯ್ದುವೆನೆಂಬುದುಮಂತೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ ೮-೧೬); ವಿರಕ್ತಿಸಂ ... ಪೆರ್ಚಿದ ಕೂಪಾರಂ ಸಿಸಿಮುಗಳಾಗಲಾತ್ಮನಿರ್ದಂ (ಪಶಚಿ. ೧೬). [ಸಂ.]

ಕೂಪಾರಾರವ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಗರ್ಜನೆ: ವಿಳಯಾಪಳೋಡ್ಡಕ್ಷಿತ ಕೂಪಾರಾರವಂ ಜೀಱರೆಂದ್ರಂ ದಕ್ಷಾಧ್ವರಾತ್ಮಪೀತಕಮಂ ಪೊಯ್ದುಜ್ಜು (ಕಾಂತಿಪು. ೫-೪೫). [ಕೂಪಾರ + ಆರವ]

ಕೂಪಾರೋದಿತ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು; ತುತ್ಥೆ: "ಕೂಪಾರೋದಿತ ತುತ್ಥಿ" (ಮಂಗಾಣ. ೪೬-೯೨). [ಕೂಪಾರ + ಉದಿತ]

ಕೂಪಿ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳ; ಗುಳಿ. ೨. ಹೊಕ್ಕುಳ ಗುಳಿ; ನಾಭಿ ಕೂಪ. ೩. ಕುಪ್ಪಿ; ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ; ಮಸಿಕುಡಿಕೆ. ೪. ಎಣ್ಣೆಯ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೂಪಿಕ]

ಕೂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂ ಗು ಹಾಕು; ಕರೆ (?): ಪುಗಡೆಡಿಮಾಡು ಚಪ್ಪರಿಸು ರೂಪಿಡು ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಶಾ] ಪಿಡು ಳೂರ್ಪುದೋಜು (ಕಾವಾಪ. ೪೭೬). [← ಕಮು. ಕೂಪ್ಪಿದು]

ಕೂಪುರುಷ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುವ ಪುರುಷ (?): ವಿರಕ್ತಿಯೆಂಬ ಳಿನಲಿಂದ ಕೂಪುರುಷ ನೀನಾಗಿ (ಕಲ್ಯಕಾಂ.೨೨).[<ಕೂರ್ಪುರುಷ?]

ಕೂಬರ (ನಾ). ೧. ಬಂಡಿಯ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು; ಮೂಕು: "ಯುಗಂಧರೋದ್ಭೇದಲಲ್ಲಿ ಕೂಬರಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೭-೨೯); "ಕೂಬರಮೆನಲ್ಕೀಸು" (ಮುಗಾಣ. ೪೪-೨೫); ತೇರುಗಳ ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರಯುಗವನಾಧ್ಯೆದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೨೫); ಮಿಣ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬೆಳೆ ಮೊಳೆಯನಾಧ್ಯೆದು (ತೂಕರಾ. ೫-೬-೫). ೨. ಬಂಡಿ; ರಥ: ರಾಯನ್ಯೆನೊಡರಿಯರು ಸಕ ರಾಥನ ಕೂಬರವ ಬೆಂದಿಡೆದ್ಯೆತರುತ (ಅಪಂರಾ. ೨-೨-೧). [ಸಂ.]

ಕೂಬರಿ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆನ ಬಂಡಿ; ಗಾಡಿ: "ಆಷಃ ... ಕಂಬಳವಾಹ್ಯಂ, ಕೂಬರೀ – ಈ ೯ ರಥಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೨೪). [ಸಂ. ಕೂಬರೀ]

ಕೂಬೆ 'ಕೂವೆ$_1$' ನೋ.

ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು 'ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೂಮೆ$_1$ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂಮೆಮರ 'ಕೂವೆಮರ' ನೋ.

ಕೂರ್$_1$, ಕೂರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೂರ್ತ (ಭೂತಕೃ), ಕೂರ್ಪ (ಭವಿಕೃ). ೧. ಪ್ರೀತಿಸು; ಒಲವುತೋರು: "ಕೂರ್ – ಸ್ನೇಹೇ" (ಕಮಧಾ); ವಿರಹಿಣಿಯಪ್ಪದೆ ಕೂರ್ತ ನಲ್ಲಳ್ಗೆ (ಅದಿಪು. ೧೩-೧೨ ಪ); ಮುನ್ನೆನ್ನ ಕೂರದ ದಾಯಾದರ ಮಿಕ್ಕ ಪಂದರಿಗರಂ ಕಣ್ಣಾಜೆ ಕಂಡು (ಗವಾಯು. ೯-೨೯); ತಡೆದ್ಯೆ ವಂಡಳಿ ಕೂರ್ತವೊಲ್ಲರ್ ಉಜುಪು ವೇಱಱ್ಱಿದ್ದರ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೨೬); ಏರಿದಿವಂ ಳಲಿ ಕೂರೆ ಕೂರ್ಪ ನುಜುವಂ ನೀಜಂ ಳರಂ ಭಾವಳಂ (ಯೇಲಾಪ. ೨-೬೫); ಕೃತಿಗಾದಿರಾಧನ ಕೂರ್ತುರ್ ಕೇಳ್ದುದು ಕಾವ್ಯಕೃತನ ದೋಷವ ನೋಡದೇಡೆ (ಭರಚ.೧೧-೧೬). ೨. ಒಪ್ಪು: ಮೋಹಿಸು; ಮೆಚ್ಚು: ಏನಗೆ ಕೂಱುರದನಾ ಳಿಟಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಕೂರನ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೨-೨೬); ಈ ವಿನಯಶ್ಯಾರೊಳಗಾಗರೀರ್ ರುಜುಗುಣಕ್ಕಾರ್ಕ್ಯರಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೧೦); ನಿಸ್ಪೃಹೆಗೆ ಕೂರ್ಪರ್ ಕಾಂಕ್ಷಿತರೆರ್ಗಳೆ ಕೂರರ್ (ದರ್ಮಾಪ್ಯ. ೬-೪೩); ಪರಾಂಗನೆಗೆ ಕೂರ್ತುರ್ ಒಸದು ತಾಯಂ ಪೊಱೆವ ದೆಸಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೯). ಕೂರ್ಮು: ೧. ಳಟಕಾಟಿಯರು ಬಿಟ್ಟು ಸುಟಿಯೊಳೊಡಗಿ ಕೂರಿ ನೋಡಿ (ಶ್ರೀಧರೆ. ೨-೪೧); ಶತ್ರುವನು ಕೂರೆಂದು ಯೀಸು ರೂಪ ದೊಳಂದುನೀನೊರೆದುದಳಸರ್ಥವಾದವುದೆ ಇಂದು? (ಗಅಏಂ. ೧೯-೧೦).

ಕೂರಿದನ್ = ಪ್ರೀತಿಸದವನು; ವೈರಿ: ಕೂರದುಪದನೊಡ್ಡಿದಂ ಪಗೆಗೆ ಸಂತಸಮಾಗಿರೆ ಮಾರಿ ಸುಯ್ಯುಮೆ (ಪಂಪಭಾ.೬-೪); ಆತ್ಮಬಂಧುಜನಂ ಕೂರದರಾರುಮಿಲ್ಲ(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೨೨). ಕೂರಿದನ್ = ಸ್ನೇಹವುಳ್ಳವನು; ನೇಹಿಗ: ಕೂರಿದಿವನೆಂಬುದಾತ್ತ ಮನಸೆಂದಳೆಂಳಕಥಿರತ್ನನೆಂದಿದೆಂ ಪದುಳದನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಪುದು ಗೋ ೀನು ಗನಂ ಸಳಿಯವನೀತಳಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಗದ್ಯ. ೧೦೯-೧೬ ; 1047). ಕೂರ್ತ = ಪ್ರೀತಿಸಿದವನು; ಪ್ರಿಯಕರ; ನಲ್ಲ: ಒಲವಿಂದಿರ್ದೆ ಮುಟ್ಟ ಕೂರ್ತ ನೋಳೆನೆ ಕರ್ಣಂಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೦); ಶಿಷಿತವ ಬಿಟ್ಟು ಕೂರ್ತನಾಗಿ ಬಿದು ಭಾವಿಗೆಳೆ (ಪಗಮಾ. ೧೨). ಕೂರ್ತರ್ = ಪ್ರೇಯಸಿ; ಪ್ರಿಯೆ; ನಲ್ಲೆ : "ಕೂರ್ತರೆಂದು ಪ್ರೀತಿಪಟ್ಟಲ್ಲಿ ಪೆಸರ್" (ಕಸಾ. ೧೯-೩೦೪); "ಗುಣಕರುಗೊಂಡಳೆಂದೊಡಕ್ಕರ್ತರೆಂದೊಡೆ ಮೇಣೊಲ್ಲಳೆಂದೀ ಪೆಸರ ಕೂರ್ತಳ್ಗೆ ತಾನಿರಲ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಳ್ಳ. ೩೮). ಕೂರ್ಪವರ್ = ಪ್ರೀತಿಸುವವರು; ಪ್ರಿಯವಾದವರು: ಎನ್ನಣುಗಿಸಳೆ ಯಂಗೆನ್ನಂ ಮೇಗಿಲ್ಲ ಕೂರ್ಪವರ್ (ಅದಿಪು. ೪-೯೦); ಇವರೊಳಱಿಪುಗುಂ ಕೂರ್ಪವರೆಳ್ (ಗದಾಯು. ೯-೧೩); ಎಯ್ದೆ ಕೂರ್ಪರದೆ ಪೇಟ್ಟುದ ನಿಂದೆ ಕೇಳದಾನೆಗೇತಜ ವಿಧು (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೦); ಕೂರ್ಪವರ ನಾರಿನೂ ಕಾಕನು ಮಾದಾರಡೆನ್ನಯ್ಯನಲ್ಲದೆ(ಬಸವ. ೬೫೧).ಕೂರ್ಪವ್ವರ್= ಕೂರ್ತರ್ಳ್ : ಕೂರ್ಪವಳ ಸೊಲ್ಲು ಲೆಸಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೨೧).

[ದೇ. ೆ ತಮಿ. ಕೂರ್ ; ಮಲ. ಕೂರ್, ಕೂರು; ತೆಲು. ಕೂರಿಮಿ, ಕೂರಿಮ್]

ಕೂರ್$_{1}$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ಉಗ್ರವಾಗು: ಕೋಷವೆಸಱಿ ಕೂರ್ತು ನೋಡೆ ತಾಪಸನಂದಾ ಪಕ್ಕಗಸುವಡಗಿದುದು (ಹರಿಬ. ೩-೩೪). ೨. (ಕರಾ) ಗಿಡಿ; ತುಂಬು: ಉರಿಯೋ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪುಕೂದಿ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ೆ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರ್ ; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂರ್$_{2}$, **ಕೂರ್ಪು** (ಕ್ರಿ). **ಕೂರ್ಪೆ** (ಭೂತಕೃ), **ಕೂತು**(ಭೂತನ್ನಾ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು ; ಆಸೀನನಾಗು : (೨). **ಕೂರುಂ** : ಕೂರುವ ವೇಳೆ ಯೊಳಾವ ಮೆಳಕಾಲನು ಒಂಟಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತೆ (ಇಂಡಾಪ. ೨೬೪-೬೦) ; ನನಗೆ ಅವನನ್ನು ಮತ್ತನಾಡಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂರಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ದೀಪದ. ೪೦) ; ಕೂರುವುದು ನಿಲ್ಲುವುದು, ಹಿಂದಿರುಗುವುದು, ಈ ರೀತಿ ತರತರದ ಕುಣಿತಗಳಿಗುಸ್ತ್ರವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪೬) ; ಕೂತತಬೆಟ್ಟಗೆ ಒಂದೇ ಸ್ಟ್ರೋಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ನಾನು . . . ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದೆನು (ಕ್ಯಾಂಡಲ್ಸ್ viii, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಗಂಡನು ಕೂತು ಕೆಟ್ಟ, ಹೆಂಗಸು ತಿರುಗಿ ಕೆಟ್ಟಳು (ಗಾದೆ) ; ಕೂತು ತಿಂಬುವವನಿಗೆ ಕುಡಿಕೆಡಣ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೂರ್$_{3}$, **ಕೂರು**$_{1}$ (ನಾ). ಪ್ರೇಮ; ಪ್ರೀತಿ; ನಲ್ಲೆ : ಕೂರೊಳು ಸುಭಗಂ ಕುಳವಧು ವಾರಿಜಮುಖಿ ಮಾದಿಯಬ್ಬಿಗಂ ಪುಟ್ಟದಂ . . . ಮಾರಮಿಂಗನಾಹವಧೀರಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೬-೧೬ ; 1111) ; ಮಧ ವರ್ಕಳ ಕೂರೆಂಬ ಲತೆಯ ಬೇರ್ಗಳ್ಕೊರೆಂತಿಂತೆಂತಿವಂತೆ ನೀರಸಂದಾ ಪಡದೊಳ್ (ವೀರವಿ. ೯-೪೧). **ಕೂರುಂ**, 'ಕೂರುಗೊಳ್' ; ಪರಾ.

ಕೂರಿತುಗಿಡು = ಪ್ರೀತಿಕೆಡು : ಕೂರಿತುಗಿಟ್ಟ ಮನವ ಕೂರದುಳ್ಳ ಕೂರ್ಪುರ ಕದಂಬ ಭೃತ್ತಗಳಾಕಾರದಱಿದು ಕವಣಲ್ಲಿದೆ ಮಾಡಿದಳಾ ರಾಣಿ ರಮಣಾಗಗತಿರಯೊಳ್ (ಭರಹ. ೧೦-೬೦). [< ಕೂರ್]

ಕೂರ್$_{5}$, **ಕೂರು**$_{1}$ (ಗು). ೧. ಹರಿತವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೂರಂಬು', 'ಕೂರ್ಮೊನೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಕೂರಿಹ ಕಣಾಂಬು ಹಡಗೆಗಯಲಿ ಬಾಚದನು ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೯೧).

ಕೂರಿ$_{1}$: ೧. ಹಳ್ಳಿಗೊಬ್ಬರು ಮೆಚ್ಚಿ ಕಜುವ ಕಾಡೊಡೆ ಕೂರವುಳ್ಳ ವೀರನೆ ದಿಟದಿ ಕೊಳಗುಗಳಳೆ ನೀನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೬೦) ; ಕೂರಾದ ಬಿಸಿಲು ಬಡಿಯುತ್ತು (ಮಕ್ತು. ೨೩). ೨. ವಾರನಾರಿಯರನು ಭವಂಗಳು ಕೂಡ [ಣಾಂ. ಕ್ರೂರ]ವಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ದವಂಗಳೆ (ಬಸವ. ೪೦-೪೧) ; ಬಿಳುವಕ್ಕಿ ಬಿಱಿವನ ದನಿ ಏಗೆ ಕೂರ ಮಾಗಿರೆ ಕೊನರಿದುದು (ಹರಿಬ. ೨-೩೩). ೩. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಕೂರಾಳ್'; ಪರಾ. [< ಕೂರ್]

ಕೂರಿ$_{1}$ 'ಕೂರ್ಪ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಪ (ನಾ). ಅನ್ನ; ಆಹಾರ: "ಅಂಧ, ಕೂರಂ, ಭಕ್ಷಂ . . . ಆಹಾರ: – ಈ ೪ ಕೂರ್ಪಾ" (ಪಲಾಮು. ೫೩-೧೬೪); ಸಕಲ ಧಾನ್ಯದ ಕೂರನೂ ನೀಲು . . . ಅನು ಭವಿಸುವದೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೩೯-೧೬ ; 1534). 'ಕೂಟ್ಪ್'; ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂರಂಕುಶ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಕುಶ; ಮೊನೆಯಾದ ಸೃಣಿ: ಕೂರಂಕುಶವುಂ ಚಾರಿಮತುಮಾನಗೆಗನಭೋರಥರಾ ರಣದೊಳಕಡದು ನೂಂಕಿದರ್ (ಪಂಲಾಮು. ೧೫-೭೩); ಕೂರಂಕುಶದಾನೆಯು ಬೆಗಡು ಗೊಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಪ್ರೇ. ೩-೧೩) ; ಪೊಳೆವ ಕೂರಂಕುಶ ವುಂಬಾಗೆ ಪಲವಣ್ಣದೊಳಾರಲೆಯ ಸುರಧನುವಾ ತಳ ಲಾನೆ ಬಿರ್ದುದು ನೆಲಳೆ (ವರ್ಧಮಾಂ. ೬-೧೦೪). [ಕೂರ್ಕ್ + ಅಂಕುಶ]

ಕೂರಂಕುಸ (ನಾ). = ಕೂರಂಕುಶ: ಕೂರಂಕುಸದ ಪೊಳಪನಾ ತೋರುವಂ ವಜ್ರಜಂಘಂ (ಅದಿಪು. ೪-೨೫) ; ದೇವದಂತಿ ಶಿರೆದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂ ಚಾರನಕ್ರಮದಿಂದಾದಱುವತ್ತು ಸಾಲ್ವಪೊಳೆವಿಂ ಕಣ್ಗೂಸ್ಪೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೬) ; ಕರದೊಳ್ ಕೂರಂಕುಸಂಗಳ್ ಪೊಳೆಯೆ (ಜಗವ. ೭-೨೦). [ಕೂರ್ಕ್ + ಅಂಕುಸ]

ಕೂರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ : ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೊಡಂಗಂರಿ ನಂದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಳ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೯೯) ; ಮರೆ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಕ್ಕೆರಲೆ ಕೊಱಲ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರಿಡುವಿಕ್ಕಳ ಕಪಿ ಪಂದಿ (ಜಯಂಕಾ. ೧೫-೩೯). [?]

ಕೂರಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಂಬು; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಒಡನೆ ಸುರಿವ ಪಲವಂದದ ಕೂರಂಬುಗಳುಮಂ (ಆ ದಿಪು. ೧೩-೬೪); ಕೂರಂಬೊಂಧು ಬಂದು ನಡೆ ನೋಡಿಂ ಬಿದ್ದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೦೯) ; ಕೂರಂದಿಸಿಲಿ ಕೋದನು ಗಜದಮಸ್ತಕವ (ಅಷ್ಟಾಮ್ರೇ. ೩-೬೪) ; ಕಾವನ ಕೂರಂದಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯ ಭಾವದ ಜಱೆದು (ಕಂಪಪು. ೯-೨೦).

[ಕೂರ್ಕ್ + ಅಂಬ್ಬು]

ಕೂರಿಗೆ (ನಾ). = ಕೂರಂಗಿ : ಆಂ ಪೋಗಿ ಕೂರಿಗೆವಿಂಡಂ ಗಱವ್ಯೆರಿ ಪೊಳ್ತಗೊಂಬಪ್ರಳ್ಳಂಸನಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೪) ; ಕಡದೆಳೆ ಬಳ್ಳು ಕೊಂಡುಗು ಱಿ ಕೂರಗೆಯೆಂದಿವಪ್ಪೆದೆ ಕಾಪಿನೊಳ್ಳಡದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವದೆ ಬಂದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೩೯). [?]

ಕೂರತೆ (ನಾ). ಹರಿತ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೊಱಲ್‌ಕೂರತೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಪ. ೬). [ಕೂರ್$_{1}$ (< ಕೂರ್$_{5}$) + -ತೆ]

ಕೂರದಂಟು (ನಾ). ಬಲಿತದಂಟು, —ದಿಂಡು; "ಕಠಿಣವಾದ ದಂಟು" (ಕಬ್ಬಿಳ. ಕೋಶ): ಪರ್ಬುವ ಕನಲ್ಮೆಯೊಂ ಬಲ್ಲಿ ಕೂರ ದಂಟಾದಂತೆ ಪಿಡಿದ ಲಾ ಗು ಳ ಮುಂ ಅಂಜಿಕೆಯುಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಳಾ. ೩೧೦). [ಕೂರ್$_{1}$ (< ಕೂರ್$_{5}$) + ದಂಟು]

ಕೂರಪಂದಿ (ನಾ). ಕೂರ್ತವಾದ ಹಂದಿ; ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ : ಸಾರಂಗ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಕಡವೆ ನಾಲ್ಕತ್ತವಂಭತ್ತು ಹಂದಿ ಯಱಿಯು ಕರಡಿವಂದು ಕೂರಪಂದಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾಟ ಅರು (ರಾಚೇಂದ್ರ.೧೪೪). [ಕೂರ್ಕ್ + ಪಂದಿ]

ಕೂರಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಚುರುಕುಗೊಳಿಸು; ಹುರುಪುಗೊಳಿಸು: ಕೂರಿತುಗೆಟ್ಟಮನವ ಕೂರಮಾಳ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಕದಂಬ ಭಕ್ಷಗಳಾಹಾರ ವಱಿದು ಹವಣಱಿದೆಡೆಮಾಡಿದಳು (ಭರಚ. ೧೦-೩೧).
[ಕೂರ$_1$ (< ಕೂರ್$_5$) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೂರಲಗು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು; ಚೂಪಾದ ಬಾಣ: ಕೂರಲಗಿಂ ಗಿಱ್ಱನೆ ತೂಳ್ದು ಬೇಗಮಿಱಿದಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦೮); ಶಿವಚಿತ್ತವೆಂಬ ಕೂರಲಗ ಕೊಂಡು ಶರಣಾರ್ಥಿಯೆಂಬ ಶ್ರವವ ಕಲಿತರೆ (ಬಸವ. ೭೨೫); ಶೀಲವಂತರ ಕೈಯ ಕನ್ನಡಿ ಕಾಲಕಂಠನ ಕೂರಲಗು (ಬಸಪು. ೧-೩೩); ಗಳಹದಿರು ದಿಟ ವೀರನೇ ಕೂರಲಗಿನಲಿ ಮಾತಾಡು ಬಱಿನುಡಿ ಭಂಡತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಲಗ್ಯು]

ಕೂರಲಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗಿನಿಂದ ಗಾಯಗೊಳ್ಳು: ಮುಂದಿರ್ದ ಕಾಮಿನಿಯ ಚಾರುರೂಪವ ಕಂಡು ಕಾಮನ ಕೂರಲಗು ಗೊಂಡಂಗಜನ ಪರಿವಾರದಧಿದೇವತೆಯೊಡನೆ ಜಡನಾಗುತ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೧೦). [ಕೂರಲಗು + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರವ (ನಾ). (?): ದೇಹಾರದ, ರೆಂಚೆಯ, ಕೊಂಚೆಯದ, ಕೂರವದ, ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯ, ಗೊಲ್ಲಣಿಗೆಯ, ಮಂಡವಿಗೆಯ, ವಿಳಾಸ ನಿವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭ ವ). [?]

ಕೂರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೂರವಾಡಿ ಮೂನೂಱರ ಬಱಿಯ ಲೋಕಾಯ್ತವೊಱಲುಂಗುಣ್ಡೇರೊಳಿರ್ಪ್ಪತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕರಿಯ ಕೆಯ್ಯ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೧೭; 668).
[ಕೂರ$_0$ + ಪಾಡಿ$_1$]

ಕೂರಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕತ್ತಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಖಡ್ಗ: ತನ್ನ ಕೂರಸಿಯೊಳಡುರ್ತು ಕೊಂದಸಿಯಳಿ[ರ್ಕ]ಸಿಯೊಳ್ ಪಡೆಮಚ್ಚೆ ಗಂಡನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬); ಮಱಹೆಂಬ ಕೂರಸಿಗೆ ಗುಱಿಮಾಡಿದ ರಾರಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧವ. ೧೫೦); ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನು ನಿನ್ನ ರಕುತವ ಕುಡಿಸುವೆನು ಕೂರಸಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೩೮). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಸಿ$_8$]

ಕೂರಳಲ್ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಳಲು; ತೀವ್ರವಾದ ದುಃಖ: ನೆನೆ ನೆನೆದು ಪಾಡುವೆನು ಕಟ್ಟಳಲ ಕೂರಳಲ ಪಾಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೨೦-೧೪).
[ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಲ್$_2$ (< ಅಟಲ್$_2$)]

ಕೂರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೂಲೆ ಕತ್ತರಿಸು (?): ಆ ಕೆಱೆಯಲೂ ಆ ಗದ್ದೆಯ ಕೂರಳಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ ಕಂಬ ೧೦ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೯-೨೨; 1279). [ಕೂರ್$_5$ + ಅಳಿಸ್ಯು (< ಅಱಿಯಿಸು)]

ಕೂರಾಂಬು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಮೇಲಿನ ನೀರು; ಗಂಜಿ: "ಕೂರಾಂಬು ವುಷ್ಣಿಕೆ ಯವಾಗುವೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧).
[ಕೂರ$_2$ + ಅಂಬ್ಯು]

ಕೂರಾಟ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಆಟ; ಪ್ರಣಯಲೀಲೆ: ವಿರಹದ ನೆಲೆ ವೀಡೋಪರ ಕೂರಾಟದ ಕೊಸಱಿನ ಗೊತ್ತು (ಮಡಿಕ್ಯಾ. V, ೧೧೯೨; ಅಮರುಕ). [ಕೂರ್$_4$ + ಆಟ]

ಕೂರಾಡಮಂಚ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಚ: ಸೆಳೆಮಂಚ ಚಪ್ಪರಮಂಚ ಶಕುನಿಮಂಚ ನಳನಳಿಸುವ ತೂಗುಮಂಚ ತೊಳಪ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ರಾಡಮಂಚಗಳಾ ಸೆಜ್ಜೆಯ ನಿಳಯದೊಳಗೆ ಕಜ್ಜೆಸೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೪೮). [ಕೂರಾಡ$_0$ + ಮಂಚ]

ಕೂರಾನೆ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಆನೆ; ಉಗ್ರವಾದ ಆನೆ (?): ಲಕ್ಕ ಕಾಲಾಳ್ಳೆದು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆ ಮೇಲಿಕ್ಕುವ ಕೂರಾನೆ ನೂಱು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೬); ಕೂರಾನೆ ಹರಿವುದು ನಲ್ಲನೆಡೆಗೆ ಸೂಳೆಗೇರಿ ಯೊಳ್ಪರಿವ ಸೂಳೆವೊಲು (ಭರಚ. ೩೬-೭೪). [ಕೂರ್$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೂರಾಯುಧ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧ: ಪಕ್ಕಗಳಂತಿರೆ ಹರಿಗೆ ಕೂರಾಯುಧ ಚೊಕ್ಕಾಗಿ ಹಳಚುತೋಲೈಸಿ (ಭರಚ. ೫೦-೭೮).
[ಕೂರ್$_5$ + ಆಯುಧ]

ಕೂರಾಳ್, ಕೂರಾಳು (ನಾ). ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: "ಕೂರಾಳು ರ್ಕಾಳೆಂದುಂ ಧೀರರ್ ಬಲ್ಬಂಟನೆಂದು . . . ವೀರರ್ಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಕೂರಾಳಿಂ ಕೂರಾಳಂ . . . ವಾರಣದಿಂ ವಾರಣಮಂ ನಾರಾಯಣನಿಟ್ಟು ತವಿಸಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೬೦); ಕೂರಾಳ್ಗಂಗಡಿ ಕಾಜರು ಗಣಿಕೆಯರಾರೋಹಕರು (ಭರಚ. ೨೪-೮೫); ಇದಱೊಳ್ ಕೂರಾಳ ಬಗೆ ಪೇಟಲ್ಪಟ್ಟುದು (ಅಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೩). **ಕೂರಾಳು**: ಪಲವಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೂರಾಳು ತೇರುಗಳನು ನೆಲಕಿಕ್ಕಿದನು ನಿಮಿಷದೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೭೮); ಕೊಂಗು ಕೊಡಗು ಮಲೆಯಾಳ ತಿಗುಳ ದೇಶಂಗಳ ಕೂರಾಳುಗಳ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೪); ಕಂಸನ ಸಖರು ಮಿಗೆ ಕೂರಾಳು ಮಾಧವಗೆ ಮುನಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೧). [ಕೂರ್$_5$ + ಆಳ್$_3$]

ಕೂರಾಳು 'ಕೂರಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರಾಳ್ತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಗೇಣ್ವಾಯ್ಗೆ ವೀಱದೆ ಕೂರಾಳ್ತನವಣ್ಮುಮಣ್ಮಱಿಕೆಯಿಂ (ಶಮದ. ಮ. ೬೭ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೂರಾಳ್ + -ತನ]

ಕೂರಿಕೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನಚಾಗಿರುವಿಕೆ: ಏಱಿಸಿದ ಬಿಲುದಿರುವಿನಂಬಿನ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ, ತೋ]ರಿಕೆಯ ತುದಿವೆರಳುಗಳ ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯ ಕುಣಿವ ಮೀಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೮). [ಕೂರ್$_5$ + -ಇಕೆ]

ಕೂರಿಗೆ 'ಕೂಱಿಗೆ' ನೋ.

ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು, —ಭತ್ತ: ಗದ್ದೆಯ ನೆಲ್ಲು ಕೂರಿಗೆನೆಲ್ಲು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೪). [ಕೂರಿಗೆ$_0$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೂರಿಟ್ಟ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಈಟಿ, —ಭರ್ಜಿ: ಮಿಸುಪ ತೆಳ್ವಸುಱ ಮೇಲಡರ್ದ ಕೂನೆವಾಸೆ ಕೂರಿಟ್ಟ (ರೇವಣ. ೩-೫೯); ಎಸಳುಗಂಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯ ಕೂರಿಟ್ಟಿಯ ಮಿಸುಪ ಸೆಳ್ಳುಗುರ ಸುರಗಿಯ (ಕಂನವಿ. ೨೪-೮).
[ಕೂರ್$_5$ + ಇಟ್ಟ್$_2$]

ಕೂರಿತು 'ಕೂರಿತ್ತು' ನೋ.

ಕೂರಿತ್ತು, ಕೂರಿತು (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನೆಯಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಮುನ್ನ ಬಂದ ಕಿವಿಯಿಂದಂ ಬಱಿಕಂ ಬಂದ ಕೋಡು ಕೂರಿತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೮); ಆನೋವು ಕೂರಿತ್ತು, ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮೆ ಕೊಂಡೆಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವಱಿಗೆಯ್ಮೆ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೧-೧೧). **ಕೂರಿತು**: ಕೂರಿತಪ್ಪ ಬಾಳಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧); ಬಲ್ಲಿತ್ತಱ ಕೋಡು ಕೂರಿತು (ಆದಿಪು. ೧-೨೫); ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಯಂತೆ ಕೂರಿತಪ್ಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೬); ಕ್ಷಿತಿಯ ಕುಜನರ ಜಿಹ್ವೆ ಕಡುಕೂರಿತು (ತೊರರಾ. ೨-೨-೪೪).

ಕೂರಿದನ್ = ಕಡುಗಲಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕೂರಿದರಪ್ಪ ಧನುರ್ಧರ ಬೀರರ . . . ನಿರ್ದಾರಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦); ಪಜ್ರಮಂ ಖರಸಾಣೆ ಯಿಟ್ಟಂತೆ ಕೂರಿದನಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೭೮ ವ); ಆರದಟರ್ ಕೂರಿದರಾರ್ ಬೀರರದಾರೆನುತುಂ (ಜಯಕಾ. ೭-೧೬). **ಕೂರಿದವು, ಕೂರಿದುವು** = ಹರಿತವಾದುವು; ಮೊನೆಯಾದುವು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುವು: ತಿಕ್ಖಕಂ ಡೇಣ- ಕೂರಿದ[ಪಾಠಾಂ. ತ]ವಪ್ಪಂಬುಗಳಿಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೯-೫); ಎಲರಿಂದಳ್ಳಾಡುವೀ ಕೂರಿದವೆನಿಪೆಲೆಗಳ್ (ಬಾಧಪು. ೧-೭೯); ಕೂರಿದವಪ್ಪ ತ್ರಿಶೂಲದಮೇಲೆ ಕರ್ಮತ್ರಯಮಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ (ಪಸಾರ. ೯೨೪-೧೯); ಕೂರಿದುವಪ್ಪ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳಳ್ಳೆರ್ದೆಯೊಳ್ ತಡಮಾಡೆ (ಪಾಪಭಾ. ೪-೮೩).

ಕೂರಿಯಾಳ್ = ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಶೂರ : ಕಾಮಾರ್ತರುಪಕಾರಿ ರತಿಕುಶಲ ವಿಸ್ತಾರಿಯಲರ್ವಿಲ್ಲರಸನ ಸೇರಿಯೋಲೈಸುತಿಹ ಕೂರಿಯಾಳ್ಗಳು ನಡೆವ ದಾರಿ ಬಹು ಹೃದಯ ಸಂಚಾರಿ . . . ಸೂಳೆಗೇರಿಗೆಯ್ತಂದನರಸಂ (ಚೇರಮ. ೮-೫). [< ಕೂರ್$_5$]

ಕೂರಿಲಿ (ನಾ). ಹರಿತವಲ್ಲದುದು; ಮೊಂಡು: ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿಲಿವಾಯಗಿಲಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೂರಿಲಿ ಕುಡುಗೋಲ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೭). [ಕೂರ್$_5$+ -ಇಲಿ$_3$]

ಕೂರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಲಿಸು : ಕೂರಿ[ಸೆ] ಗುರು ಶುಶ್ರೂಷೆಯೊಳಾ ರಾಮನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪); ಕೂರಿಸಿ ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಂ ಕೂರದರಂ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು. ೧-೫); ಕೂರಿಸುವ ಕೂರ್ಪ ಮಾತಂ ಮಾರಿಗೆ ಕುಡು (ಯಶೋಚ. ೨-೬೩); ಕುಮಾರನ ಮಯೂರಮಂ ಕೂರಿಸಿದ ಸೋಗೆ ವೆಣ್ಣಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ); ಕೂರಿಸ ಬೇಡವಂಗೆಳಸಿ ಮುಂ ಬಸವಾದರ ಕಾಮದಾಹಮಂ ನಾರಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ರಸರ. ೧-೩೭). [ಕೂರ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕುಳ್ಳಿರಿಸು : ವಿಟನೋರೋರ್ವರ ಕುರಿತು ಕೂರಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ನೆಜೆ ಪೀಠವರ್ಧನಂ ಬೆಱಗಿನಿಚ್ಚೆಯನಾಡಲ್ (ಚೇರಮ. ೮-೩೭); ನಂಮ ಮಗನಿಗೆ ಪೆರಿಯಾ ಪಟ್ಟಣದ ದವಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಒಡಂಬಡಿಕೆಯಿಂದ ಕೂರಿಸು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩). [ಕೂರ್$_3$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂರು$_1$ 'ಕೂರ್$_1$' ನೋ.

ಕೂರು$_2$ 'ಕೂರ್$_3$' ನೋ.

ಕೂರು$_3$ 'ಕೂರ್$_4$' ನೋ.

ಕೂರು$_4$ 'ಕೂಱು$_1$' ನೋ.

ಕೂರು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ: ಇಪ್ಪಣ ಸುಗಂಧಗಳಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಕರ್ಪುರ ಕೂರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಹಾಗ ಪನ್ನೆ ಕುರು ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೮೦; 1382). [< ಕುರುಜು ?]

ಕೂರು$_6$ (ನಾ). ಕುಯ್ಲು; ಕೊಯಿಲು : ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯೊಳಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಾಚು : ಕೂರು (ತುದಿ) (Tenon. ಇಂಕನಿ). [?]

ಕೂರುಗಣೆ 'ಕೂರ್ಗಣೆ' ನೋ.

ಕೂರುಗುರ್, ಕೂರುಗುರು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರು; ಮೊನೆಯಾದ ನಖ: ಪೊಳೆವಂಕುಶದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೂರುಗುರ್ಗಳೊಳ್ . . . ಕೊಲ್ವರೆತ್ತಲುಂ ಮೃಗಪತಿಯೂಥಮಂ ಪಲಬರಾ ಬನದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯); ಕೂರುಗುರ ಹೊಯ್ಲ ತೋಳ್ಬಿಗುಹಳಿದ ಗುರುಕುಚಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೭೦); ಕೂರುಗುರಿಂದ ಸೀಳ್ದೆಲೆಯ ಮಡಿದು ಕೊಟ್ಟಳಾ ರಾಯಗೆ (ಭರಚ. ೧೦-೯೦). **ಕೂರುಗುರು**: ಕೂರುಗುರ ನಾಟಿಸಿ ಮೆಱೆದು (ಹರಿಸಾ. ೩೯); ಕಳಿಲೆಯ ನಖದಲಿ ಚಿವುಟಲಹುದು ಮುಂದೆ ಲಳಿಗೆ ಕೂರುಗುರಿಗಂಜುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧೧-೧೩); ಹರ ನೆಡದ ಕೂರುಗುರಿನಿಂದಜನ ಶಿರವರಿಯೆ (ಚಿಬಪು. ೧೮-೧೫); ಬೊಗರಿ ಮೊಲೆಗಳಿಗೆ ಕೂರುಗುರು ತಾಗಿದವೊ (ಕರಿಕ. ೫೫-೬). [ಕೂರ್$_5$ + ಉಗುರ್$_1$]

ಕೂರುಗುರು 'ಕೂರುಗುರ್' ನೋ.

ಕೂರುಗುರ್ಗಲೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕಲೆ, —ನಖಕ್ಷತ: ಕೂರುಗುರ್ಗಲೆಯಂ ನಲ್ಮೆಯೊಳೊಡರಿಸುತ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೬೧). [ಕೂರುಗುರ್ + ಕಲೆ$_2$]

ಕೂರುಗುರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಉಗುರಿನ ಕೊನೆ: ಕೂರುಗುರ್ಗೊನೆಯಿಂದೆ ಸೀಳಿದಳೊಂದು ಬೆಳ್ಳೆಲೆಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೩೩). [ಕೂರುಗುರ್ + ಕೊನೆ$_2$]

ಕೂರುಗೆಂಜಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕಾರೆ ಮಗ್ಗಾರೆ ಗೂಳವು ಮುಳ್ಳು ಬೊಬ್ಬುಲಿ ಕೂರುಗೆಂಜಿಗ ಮಂಡೆಸೀಗೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೩೫). [ಕೂರು$_0$ + ಕೆಂಜಿಗ$_1$ (< ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$)]

ಕೂರುಗೊಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇಹಗೊಳ್ಳು; ಪ್ರೇಮಮಾಡು; ಪ್ರೀತಿಸು : ತೋಱುತ ಮಜಸು ಚಕ್ರಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೂರುಗೊಂಡಿಹ ಹಂಸನಾಥಾ (ಭರಚ. ೧೩-೧೧೭). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರು : ಕೂರುಗೊಂಡೆಂಟು ಕರ್ಮವೆ ದ್ರವ್ಯ ಕರ್ಮ (ಭರಚ. ೬೭-೧೧೧). [ಕೂರು$_3$ (< ಕೂರ್$_4$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂರುಗೊಳ್$_2$ (ಕ್ರಿ). ಚಿಕ್ಕದಾಗು; ಸಂಕುಚಿಸು (?) : ಕುಳುತು ಕುಳುತು ದ್ರಿಷ್ಟಿ ಕೂರುಗೊಳುತಲೀರೆ (ಚಿದಾವ. ೯೨-೭). [?]

ಕೂರುಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಮ : ಕುಸಿಯನೇ ಕೂರುಮನು ಭಾರಕೆ ನಸಿಯನೇ ನಾಗೇಂದ್ರನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨-೧೯); ಕೂರುಮನಜಿಚೆ ದಿಗ್ಗಜ ದಿಕ್ಕು ದಿಗಲೆನೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೭). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಮ]

ಕೂರುಮೆ 'ಕೂರ್ಮೆ' ನೋ.

ಕೂರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಹರಿತವಾದ ಉಳಿ : ಕೊಡಲಿ ಕರವತಿಗೆ ಕೂರುಳಿ ಕವಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಳೆಕ್ಕವಡ]ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆಯಿಟ್ಟೆ ಗೂಡುಗಳು . . . ಸಿಂಹ ಪ್ರಕರವೆರಸಿ ನಡೆವರ ಕಂಡನು (ಹಚಕಾ. ೫-೯). [?]

ಕೂರೂಟ (ನಾ). (ಉಕ) ಪ್ರೀತಿಯ ಊಟ: ಅವನಿಗೀಗ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಒಂದು ತಾಯಿಯು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಕೂರೂಟವನ್ನು ಉಣ್ಣುವುದು, ಎರಡನೇದು ನಾಗರಿಕರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯುವುದು (ಗೌರಾಂಗ. ೧೪೧). [ಕೂರ್$_4$ + ಊಟ]

ಕೂರೆ 'ಕೂಱೆ' ನೋ.

ಕೂರೆಲೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಎಲೆ; ಚೂಪೆಲೆ : ಕೂರೆಲೆಗಳಬಾಯ್ದೆರೆಗೆ ಕೋರಯಿಸಿ ಮುಸುಂಕಿದಂತೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೪೧). [ಕೂರ್$_5$ + ಎಲೆ$_1$]

ಕೂರ್ಕಲಿ 'ಕೂರ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕೂರ್ಗಣೆ, ಕೂರುಗಣೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಣೆ; ಮೊನೆಯಾದ ಬಾಣ; ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ : ಅಣಂ ಬೆದಜದೆ ನಟ್ಟ ಕೂರ್ಗಣೆಯ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯಿಂದೆ ಬಱಲ್ದನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೫); ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತಿರೆ ಬಿಱಿದ ಪೊಂಬಾಳೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪); ನೆಟ್ಟುದು ಕೂರ್ಗಣೆ ಕುವರಿಯ ಹರಣ ಕಂಗೆಟ್ಟುದು (ಮೋಹತ. ೨೮-೧೫). **ಕೂರುಗಣೆ**: ತೋಱಿದವು ಬಳಿಕೀ ಖರಾರಿಯ ಕೂರು [ಪಾಠಾಂ. ತೂಱು]ಗಣೆ ರಿಪುಭಟರ ಚಾಪದ ಚೀಱಿಕೆಯ ಸರಿಸದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೨೦). [ಕೂರ್$_5$ + ಕಣೆ$_1$]

ಕೂರ್ಗಣೆವಳೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ: ಅಮರ್ತ್ಯ ಲುಬ್ಧಕರೆತ್ತಂ . . . ಕೂರ್ಗಣೆವಳೆಯಂ ಸುತ್ತಿಱಿದು ಕಱೆದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೪). [ಕೂರ್ಗಣೆ + ಮಳೆ (< ಮಱೆ)]

ಕೂರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೂರಸಿ : ಬಲ್ಮೊಲೆ, ಮೆಲ್ಲಡಿ, ಕೂರ್ಗತ್ತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂರ್$_5$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೂರ್ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿಗೆ; ಕಿರುಗತ್ತಿ : ಖಂಡಗಳ ನರಿದು ತಿನಲ್ ಕೂರ್ಗತ್ತಿಗೆಯಂ ಕೊಂಡದ್ಭುತ ರಾಕ್ಷಸಿಯರ ತಂಡಂ ಬರೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೮೨-೪೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಕತ್ತಿಗೆ]

ಕೂರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ ಪರಮಬ್ರೆಯಾಳುತಿರೆ ಕೂರ್ಗಲ್ಲ ಗಾವುಣ್ಡ. . . . ತುಜುಗೋಳ್ಕೂರ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತರ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂರು ೯೨–೫; ೨೨೦). [?]

ಕೂರ್ಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರಣಯ ಕಲಹ; ಪ್ರೇಮದ ಜಗಳ : ಎಸಗುಂ ಕೂರ್ಗಲಹದೊಳಾಲಿಮೊಗಸಿರಲಾತಳಿಕೆಗೆ 'ಪಿಡ್ಡರಲ್' (ಅಜ್ಜಪೀ. ೪–೨೫). [ಕೂರ್ಗ + ಕಲಹ]

ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂರ್ಕಲಿ (ನಾ). = ಕೂರಾಳ್ : ವಾಗಂದಿ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಹೋಹನ ಹಿಂದಣ ಕೂರ್ಗಲಿ ಕೂಡೆ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ತಾರ್ಗೊಂಡು ಬರುತಿದ್ದ ನೂರೇ (ಭರತ. ೪೪–೫೭). **ಕೂರ್ಕಲಿ** : ಬೇರ್ಕಯ್ದುರಿಬರನವರೊಳ್ ಕೂರ್ಕಲಿಗಳನಾತ್ಮ ನಿಳಿದೊಳ್ ಮಿಳ್ತವರಂ ತಾರ್ಕನಿಸಿದ ಸಮರ ಕೇಂಗೆ ನೂರ್ಕಡಿಗಡಿದಂ ನ್ಯಪಾಲಕಂ ರಿಪುಬಲಮಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಕೂರ್ಕ + ಕಲ್ಕಿ]

ಕೂರ್ಗರ್ಲ್ಲರೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು (?) : ಸಲಮಿಸ್ ಕಠಿಯೋರ್ ಕೂರ್ಗಲ್ಲರೆಯೊಳ್ ಪಿದ್ದರ್ ಸತ್ತರ್ (ಪಾರ್ಸ್ವ. ೩೬–೫೦). [ಕೂರ್ಕ + ಕಲ್ಲರೆ (< ಕಲ್ಲಱೆ)]

ಕೂರ್ಗಾಯ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಗಾಯ; ತೀವ್ರಗಾಯ : ಕೂರ್ಗಾಯವ ನೋಡೆಂದು ಕೋಲಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟದ (ನೇಮಚ. ೬೯–೧೨). [ಕೂರ್ಕ + ಗಾಯ]

ಕೂರ್ಗೆಯ್, ಕೂರ್ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಿತಮಾಡು; ಚೂಪುಮಾಡು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು. ೨. ಪ್ರೇತಿಮಾಡು; ಪ್ರೇಮಿಸು. ೧, ೨ : ಕೂರ್ಗಯ್ದುಡುಗಗಳಲ್ಲದಿಪ್ಪ (ಅಜ್ಜಪೀ. ೨–೧೬). **ಕೂರ್ಗೈ**: ೧. ಅಲರ್ವಿಲ್ಲಂ ಮುಳಿದಂಬು ಜಾತಶರಮಂ ಕೂರ್ಗೈದು ಮೂಲೋತ್ತಮಂ ಗೆಲಲ್ . . . ತೆರೆಸ್ತನಂ (ಚಳಿ. ೬–೧೪). [ಕೂರ್ಕ + ಕೆಯ್, ; ಕೂರ್ಕ + ಕೆಯ್]

ಕೂರ್ಗೆಲಸ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸ; ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ : ಕೈಕೆಯ ತಾತನೊದಿರಂ ಬೀರಂಟಿಯಾ ಯಾಗಸದಿಂ . . . ಬರುತಿರೆ . . . ಕೂರ್ಗೆಲಸದಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿಸಿದರ್ ಪಾರ್ಥಿವನೊಳುದಿಸುತ ಕರುಣೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨–೪೭೫). [ಕೂರ್ಕ + ಕೆಲಸ]

ಕೂರ್ಗೆ 'ಕೂರ್ಗಿಯ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಗೈದು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೈದು; ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧ : ಕಡುಕೂರ್ಗೈದುಗಳಿಂದ ಮಂದ್ರಿಕಶಿಣಾಂಗ ಕಬ್ಬರ ದೈತ್ಯಾಳಿ ಪೊಯ್ದೊಡಂ (ವಿಷ್ಣುವಿ. ೫–೫). [ಕೂರ್ಕ + ಕೈದು (< ಕೆಯ್ದು)]

ಕೂರ್ಗೊಂಬು (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊಂಬು; ಹರಿತವಾದ ಕೊಂಬು : ಕೂರ್ಗೊಂಬುದುದಿಗಳಿಂದೆ ಇರ್ಕಲದ ದಾನವರಭಿಲಾಷುತುಂ ಮುಜಾವುತುಂ (ತಟಪ. ೪೪–೧೪). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊಂಬು]

ಕೂರ್ಗೊನೆ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಕೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣಾಗ್ರವಾದ ತುದಿ : ಮಾರ್ಗವೆಂದಿರದು ಪಾತ್ರವ ಕಿದ್ದಿದೆಸು ಕಣ್ಣ ಕೂರ್ಗೊನೆಯೊಳ್ ನೋಡು ಸಾಳು (ಭರತ. ೧೨–೩೬). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊನೆ]

ಕೂರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗಿ ಚುಚ್ಚು; ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಾಟು; ಮೊನೆಗೊಳ್ಳು : ತನ್ನವಯವದೊಳು ತೋಡಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡಿರ್ದ ಶರವ (ನೇಮಚ. ೬೮–೫೪) ; ನ್ಯಪನ ತೀರ್ಗಲಾಗಿ ಕೂರ್ಗೊಂಡು ಮುತ್ತಿತು ಕರಾಳ (ಜೈಮಭಾ. ೪–೬೫) ; "ಪ್ರವೇಶಮಾದುಂ" (ಜೈಮಭಾ. ೬೬೪). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊಳ್]

ಕೂರ್ಗೊಳಗು(ನಾ). ಕರ್ಕಶವಾದ ಕೊಳಗು; ಬಿರುಸಾದಗೊರಸು : ಕೃಷ್ಣನ ಕಿಡಿಗಣಿಸಿ ಕೂರ್ಗೊಳಗು [ಪಾಠಾಂ. ಗೊರಲು] ಗಳಿಲೆ ಯೊಡೆಯಲಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೩೦–೩೮). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊಳಗು]

ಕೂರ್ಗೊರೆಡು (ನಾ). = ಕೂರ್ಗೊಂಬು : ಪಸು ಕೂರ್ಗೊರೆಡಿಂದೆ ಕೊಡೆತ್ತಿ . . . ಕೆಡೆವಂತೆ ಡಾಡಿದತ್ತು (ವರ್ಧಮಾ. ೬–೬) ; ಕೂರ್ಗೊರೆಡುಗಳ ಕವುಚೀರಿಯಕೆಯುತದ ನೋಡಿದವರೆದೆ ಬಿಜ್ಜಿವುತಿದ ತಾಗ್ದಿದಡೆನಸದುರೋ (ನಿಘಾಗ. ೫–೨–೧೪). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊಡೆಡ್ಡು]

ಕೂರ್ಗೊರೆಲ್ (ನಾ). = ಕೂರ್ಗರೆ : ದಿವ್ಯದೇಹ ಕೂರ್ಗೊರೆಲಿಂದೆ ಸೊಂದಿರೆ ಮೆಯ್ದಡವಿದನು (ನೇಮಚ. ೬೫–೫೦) ; ಕಕ್ಕಸರಿಸದನು ಹಗೆಯ ಕೂರ್ಗೊರೆಲ್ಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೬–೯೫). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊರೆಲ್]

ಕೂರ್ಗೊಲಗಾಱಿ (ನಾ). ಕೂರ್ಗಾನ ಬಲ್ಲುಗಾರ : ರಣಮಾರ್ಗದಿ ನಿಲಿಕಾಯುಧವೇಷನಿ ಬಣಗುಗಳ್ ಬಂದು ತನ್ನೊಡನೆ ಸೆಣಸಲು ಕೂರ್ಗೊಲಗಾಱಿ ಸುಂಕಳೆ ತಲೆವಣಗೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆಲ್ಲರನು (ನೇಮಚ. ೬೫–೧೬). [ಕೂರ್ಕ + ಕೊಲಗಾಱಿ (< ಕೊಲ್ಲಾಱಿ)]

ಕೂರ್ಗೋಱಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೋರೆ, —ದಾಡೆ : ತಮ್ಮ ಬಾಗಿದ ಕೂರ್ಗೋಱಿಗಳುದ್ದಂಲಿಗೆಂದಗೆವ ಕಾಲ್ಬಂದಿಯ ಮಂದೆಗಳಂ (ಚಳಿಪಂ. ೧೦೪–೧೧). [ಕೂರ್ಕ + ಕೋಱಿ]

ಕೂರ್ಚ (ನಾ). ೧. ಕುಚ್ಚು; ಗುಚ್ಛ. ೨. ತಲೆ; ಶಿರಸ್ಸು. ೩. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಣ ಸ್ಥಳ : "ಕುಬ್ಜಭೃಂಗವಲ್ಲಿಯಕ್ಕೃದಜ ನಡು ಕೂರ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪–೩). ೪. ಗಡ್ಡ ; ಮಿಸೆ : ಬಹು ಕುಂಚಿತಕೇಶಪಾಶನಾಲಂಬಿತ ಕೂರ್ಚಂ ಸಿಂಹದಂತಿಮುದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತಕ. ೧೯–೧೫). ೫. ಕವಲು; ವಿಭಾಗ : (೪). ೬. ಕುದುರೆ ಆಭರಣ ದನಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲ್ಭಾಗ : "ಕುಟು ನಡುಬವಲುಂ ಕ್ಷಪ್ರುಗಳ್ಳರ್ಚ್ಚಮಕ್ಕುಂ" (ನಾ ನಾ ೮೦) ; ಪಳಪಸ್ಪ(ತ್ಪ)ಮನಾ ಶ್ರಯಿಸಿದುರ್ಕಿ ಕೂರ್ಚಮಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅ ಕ್ಷ ಕಾ. ೯೮–೩೬). **'ಕೂರ್ಚರೋಗ'**,**'ಕೂರ್ಚರೋಮ'** ಪರಾ. ೬. ದರ್ಭೆ; ಹುಲ್ಲು. **'ಕೂರ್ಚಾಸನ'** ಪರಾ. ೮. ಕುಂಚ; ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಒರಟು ಕೂದಲು, ಜುಂಗು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗುಚ್ಛ : ಕೂರ್ಚಗಳು, ದಂತಧಾವನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು . . . ತುಂಬಿದ್ದ ಪ್ರಸಾಧನ ಸಂಪುಟ (ಪುಸರು. ೬೬). ೯. ಪೀಠ; ಆಸನ; ಕುರ್ಚಿ : ಕೂರ್ಚದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒರಗಿದನು (ಚಳಿಪಂ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕ (ನಾ). ೧. ಕುಂಚ; ಗುಚ್ಛ : (೪). ೨. ಬಾವುಟದ ತುದಿಗಿರುವ ಗೊಂಡೆ : (೪). ೩. ಗಡ್ಡ : "ಕೂರ್ಚಕಂ ಹನು ರೋಮಂ" (ಪಸ್ಪಕೋ. ೭೧–೨೨). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಚಕಲಾಪಿ, **ಕೂರ್ಚಕಳಾಪ** (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದ ಕೂದಲುಗಳ ಗುಚ್ಛ. ೨. ಗಡ್ಡವನ್ನುಳ್ಳವನು : ಲಂಬೋದರಂ ಲಂಬಕೂರ್ಚ ಕಲಾಪಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೨–೨). **ಕೂರ್ಚಕೇಳಾಪಿ** : ೨. ನಾಥಕೂಪಾವ ಲಂಬ ಕೂರ್ಚಕೇಳಾಪಂ (ಅವಧ. ೧೨–೧೫ ವ). [ಕೂರ್ಚ + ಕಲಾಪ್ಯ]

ಕೂರ್ಚಕೇಳಾಪ 'ಕೂರ್ಚಕಲಾಪ' ನೋ.

ಕೂರ್ಚರೋಗ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಒಂದು ರೋಗ : ತುರಗಪ ಕೂರ್ಚಸ್ಥಾನಾಂತರದೊಳಮಿಸಿ ಗಾಢ ಪ್ರವೇದನಂ ಪುಟ್ಟು ಭಯತುರುತಾಗಿ ಕುಂದಿ ನಡುಗುತ್ತಿರೆ ಕೂರ್ಚರೋಗಮೆಂದಲಪ್ಪುದದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೨೦–೭). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಗ]

ಕೂರ್ಚರೋಮ (ನಾ). ೧. ಪಶುಗಳ ಪಾದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು : ಕುಷ್ಮಿಕೆಯವು ನಿಡಿಯವು ಕೂರ್ಚರೋಮದಿಂ ದಶಮಾಸಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩೬–೧೧). ೨. "(ದುಂದುಳು ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ, ಪರಾಗ ಸಂಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ) ಸಣ್ಣ ಬಿರುಗೂದಲ ಕುಚ್ಚು" (scopa. ೨೦೪೨). [ಕೂರ್ಚ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ; ಜೀವಕ: "ಕೂರ್ಚಶೀರ್ಷ ಮಧುಕರಃ, ಶೃಂಗಃ, ಹ್ರಸ್ವಾಂಗಃ, ಜೀವಕಃ – ೫ ಜೀವಕವೆಂಬ ಔಷಧಿ; ಹಕ್ಕಿಶಿಳ್ಳೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೭).
[ಕೂರ್ಚ + ಶೀರ್ಷ]

ಕೂರ್ಚಾಲ, ಕೂರ್ಚಾಳ (ಗು). ಗಡ್ಡಮೀಸೆಗಳುಳ್ಳ: ಕೂರ್ಚಾಲ [ಪಾಠಾಂ. ಳ] ತುಂದಿಳ ಜರತ್ ಸಾಮಂತ ಸಂದೋಹಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೪-೯೧ ವ). **ಕೂರ್ಚಾಳ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚಲ]

ಕೂರ್ಚಾಸನ (ನಾ). ದರ್ಭಾಸನ; ಹುಲ್ಲಿನ ಚಾಪೆ: ಆ ಋಷಿಗಳ ಕೂರ್ಚಾಸನವೆಂಬ ಆಸನವು ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ್ದಿತ್ತೆಂದು . . . ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮). [ಕೂರ್ಚ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಚಾಳ 'ಕೂರ್ಚಾಲ' ನೋ.

ಕೂರ್ಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು; ಗಿಣ್ಣು: "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ-ಈ ೨ ಕ್ಷಿ(ಕಿ)ರಸಂ" (ಹಲಾಯು.೫೪-೧೬೯). ೨. ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ತಿಂಡಿ: "ತುಪ್ಪದುವು[ದವುಗು]ಗಳು ಕೂರ್ಚಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩). [ಸಂ. ಕೂರ್ಚಿಕಾ]

ಕೂರ್ಚೆ (ನಾ). ೧. ಗೊರಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿನಂತಿರುವ ಭಾಗ; ಕಿರುಗೊಳಗು: ಕಣ್ಪೊದಟ್ಟು ತೋಱುವೊಡೊಳವೊಕ್ಕು ನೀರನಡುರ್ದುಣ್ವೊಡೆ ಕೂರ್ಚೆಗಳಾರೆ ಕೋಟಿಯಾರೆವೊಲಿರೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೫); ಪಱಿಹತ್ತಮನಾಶ್ರಂಗೆಯ್ದು ಕೂರ್ಚೆಯೆಂಬುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೩೫). ೨. ಕುಚ್ಚು; ಗುಚ್ಛ: ಆ ಮುದುಕನು ಅಪೂರ್ವ ಕೌಶಲದಿಂದ ದರ್ಭೆಯ ಕೂರ್ಚೆಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ ಆ ಕ್ರೀಡಾ ಕಂದುಕವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೫೩). [< ಸಂ. ಕೂರ್ಚ]

ಕೂರ್ತ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ದನ (ನಾ). ೧. ಹಾರಾಟ; ಕುಣಿದಾಟ. ೨. ಆಟ; ಲೀಲೆ.
[ಸಂ.]

ಕೂರ್ದಸಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಸಿ; ಮೊನಚಾದ ಗೂಟ: ಅಸವಸದೊಳೆಯ್ದುತಿರೆ ಕೂರ್ದಸಿಯೊಂದಂಗಾಲೊಳೆಯ್ದೆ ಮೂಡಿದುದು (ವೃಷವಿ. ೨೯-೧೧೯); ಕೂರ್ದಸಿಯನಿಳುಹಿದಂತಾಯ್ತು ಕರ್ಣದೊಳಾಗ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦); ರಸಿಕನಲ್ಲದನ ಬರಿಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಕೂರ್ದಸಿಯ ಬಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೦). [ಕೂರ್$_5$ + ದಸಿ]

ಕೂರ್ದಾಡೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದಾಡೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೋರೆ ಹಲ್ಲು: ತೆಱೆದ ಬಾಯ್ ಕೂರ್ದಾಡೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೨೨); ಎಳವೆಱೆಯೊಗೆದಂತಿರ್ದ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಮೈವೆತ್ತಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೫); ಮೊಳೆಯೆ ಕೂರ್ದಾಡೆ ಕೆಂಗಣ್ಗಳಿಂ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುತ್ತಂ ಸೂಸೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೬೨); ಕುಡಿಮಿಂಚಿದೆಂಬಂತೆ ಕೂರ್ದಾಡೆ ತೋರೆ (ಕುಮಾಪು. ೩-೯೯).
[ಕೂರ್$_5$ + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೂರ್ದಾಲ (ನಾ). ೧. ಗುದ್ದಲಿ; ಸಲಿಕೆ; ಕುದ್ದಾಲ: "ಗೋದಾರಣಂ, ಕೂರ್ದ್ದಾಲಂ – ಈ ೨ ಗುದ್ದಲಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ: (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕುದ್ದಾಲ]

ಕೂರ್ದಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ: (ರೆಪ್ಪೆಯಾಡದ ತನ್ನ ಕೂರ್ದಿಟ್ಟೆಗೆ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತ) . . . ಶಿವಶಿವಾ! ಮಾಯೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಮಹಾದೊಡ್ಡಿತು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೬-೨). [ಕೂರ್$_5$ + ದಿಟ್ಟಿ]

ಕೂರ್ನಾಯ್ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ನಾಯಿ; ಉಗ್ರವಾದ ನಾಯಿ: ಭಿಲ್ಲಪ್ರಕರಮಡಸಿ ಕೂರ್ನಾಯ್ಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೦೧); ಕೂರ್ನಾಯ್ವೆರಸಿ ಶಬರರೊಂದಿಗೆ ಬಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧).
[ಕೂರ್$_5$ + ನಾಯ್. / ತುಳು. ಕೂರ್ನಾಯಿ]

ಕೂರ್ನಾಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾದ ನಾಲಗೆ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮಾತು: ಕರ್ಬು ಕಡಿದಂತಿಂದು ನೀನ್ ನುಡಿಯೆ ಏನೆಂಬನ್? ನಿನ್ನ ಕೂರ್ನಾಲಗೆಗೆ ನನ್ನ ಧೈರ್ಯಂ ಪೋಯ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೪-೪೭೨).
[ಕೂರ್$_5$ + ನಾಲಗೆ]

ಕೂರ್ನುಡಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನುಡಿ; ಉಗ್ರವಾದ ಮಾತು: ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣವ ಕರಗಿ ಹೊಯ್ದಂತಾದುದಯ್ ದಶರಥಗೆ ಕುಶಿಕತನಯನ ಪೇಳ್ದ ಕೂರ್ನುಡಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೯-೩೫). [ಕೂರ್$_5$+ ನುಡಿ$_2$]

ಕೂರ್ನೋವು (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋವು; ಅತಿಯಾತನೆ: ನಿನ್ನೊಲವು, ಚೆಲುವೆ, ನಿನಗೆ ಕಿಱಿದೇನುಮಲ್ಲದಾ ಕೂರ್ನೋವನಣಿಗೊಳಿಸಿ ಇರ್ಪುದವ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೯-೮೪೯). [ಕೂರ್$_5$ + ನೋವು]

ಕೂರ್ಪ$_1$, ಕೂಪ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಸುವವನು; ಪ್ರಿಯ; ಕಾದಲ; ನೇಹಿಗ: ಕೂರ್ಪರನಟ್ಟ ಅವರೋದುವ ಕ್ಷೇತ್ರದೆ ಬಳಸಿಯುಂ ನೋಡಿಸುವುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೬-೨೨); ಕೂರ್ಪರೊಳ್ ನುಡಿದೊಡಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ (ಆದಿಪು. ೩-೩೨); ಬಿಱುಸರಳ್ತಮ್ಮ ಕೂರ್ಪರ ಮೇಲೆ ಬರಲದಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತೊಱೆದುವಸುವಂ ಕೆಲವು ಪುಲ್ಲೆಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೦). **ಕೂಪ$_1$**: ಕೂಪರ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಟಜೀವಾಳ (ಬಸವ. ೩೬೬); ಕೂಪರಾರ್ ನೀನಲ್ಲದೆಮಗೆ (ಬಸಪು. ೨೩-೨೨).
[ಕೂರ್ಪು$_1$ + –ಅ$_7$]

ಕೂರ್ಪ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಕೂರ್ಚ(ರ್ಪ್ಪ)ವೆಂಬುದು ಎರಡುಹು(ಪು)ರ್ಬ್ಬಿನ ನಡು" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಕ್ಕೆ; ಗೆರಸೆ: "ಕೆ(ಗೆ) ರಸಿ (ಶಿ) ಕೂರ್ಪಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨). ೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಯ ಸುತ್ತಲಿನ ರೋಮ: "ವರಾಂಗಮೆನಲಂಗನೆಯ ಯೋನಿಯಕ್ಕ ದಜಂಕುರಂ ಶಿಖಮದಂಗು ತದ್ರೋಮಗಳು ಕೂರ್ಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪ$_3$ 'ಕೂರ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೂರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ: "ಕಪೋಣಿಃ, ಕೂರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಮೊ(ಟ)ಣಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೮-೩೭೯); "ಮೊಳಕೈ ಕಪೋಣಿ ಕೂರ್ಪರಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.೯೫-೯). ೨. ಮೊಣಕಾಲು: (ಕಿ).
[ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸ (ನಾ). ಕುಪ್ಪಸ; ಕಂಚುಕ: "ಕಂಚುಕಃ, ವಾರವಾಣಃ, ಕೂರ್ಪಾಸಃ, ನಿಚೋಳಕಃ – ಈ ೪ ಕುಪ್ಪಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮); ತಜ್ಜಂಗಮಂ ತೊಟ್ಟ ಕೂರ್ಪಾಸಮಂ ಪಿಡಿವುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೬೨); ಬೀಳ್ದಿರ್ಪಂ ತನುವೆಂಬ ಪಂದೊವಲ ಕೂರ್ಪಾಸಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು (ರತ್ನಾಶಾ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಾಸಕ (ನಾ). = ಕೂರ್ಪಾಸ: "ವಾರವಾಣಕಂ ಕಂಚುಕಂ ಕೂರ್ಪಾಸಕಂ ನಿಚೋಲಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೮-೨೧). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಪಿಡು (ನಾ). ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ಮಸೆ: ಕುಸುಮಬಾಣಮಂ ಪೊಸಗಂಪಿಂ ಕೂರ್ಪಿಡುವಂತೆ (ಗಿರಿಕ. ೫-೭೬ ವ). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_1$ (ನಾ). ಒಲವು; ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ: "ಕೂರ್ಪೊಱಲುಂ ಕಾದಲ್ಮೆಯೆನ್ನಲಿವು ಸುಸ್ನೇಹಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೩); ಕಾದಲರಾಡುವ ಕೂರ್ಪಿನ ಮಾತು ಹೆರರು ಕೇಳ ತಗವು (ರಾಮನ. ೨೩). [ಕೂರ್$_1$ + –ಪು$_1$]

ಕೂರ್ಪು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: "ಕೂರ್ಪು ಕೂರತೆಯೊಳ್ಪುದಿದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೭); ಸೂಜಿಯ ಕೂರ್ಪು ಕುಂಬಳದೊಳಡಂಗುವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಇವಳ ಕಡೆಗಣ್ಣೆಂಬೀ ಲೇಸಪ್ಪ ಕೂರ್ಪಿನ ಬಾಣದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೪); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಕೂರ್ಪು ಕೂಡುವ ತೆಱದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨); ನನಗಣಿಯ ಕೂರ್ಪುಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೭೦). ೨. ಕಲಿತನ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಬಲ್ಪುಂ ಕೂರ್ಪ್ಪುಮಾರ್ಪುಂ ನಿರಂತರಮೊಪ್ಪಲ್ (ಎಇ. XIII, ೩೨೯-೫; 927); ನಿನ್ನೊಂದೆ ಮೆಯ್ಯೊಳಾದ ಕೂರ್ಪು ಪಗೆವರ ದರ್ಪಮನದಿರ್ಪುದಲ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೫ ವ); ಕೂರ್ಪುಳ್ಳನಲ್ಲಂ ಗುಣಾನ್ವಿತನಂತಲ್ಲನೆನಿಪ್ಪನಂ ಪೊರೆಯವೇಡೇನಾದೊಡಂ ಭೂಭುಜಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೬-೨೨); ನಿನ್ನ ಕಲಿಗಳ ಕೂರ್ಪು (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೨೦). ೩. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ: ವಿನಯದ ಬೆಟ್ಟು ವೀರರಸದಾಗರವೊಪ್ಪಿನ ಕೂರ್ಪು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೭೨-೩೫; 1162). [ಕೂರ್$_5$ + -ಪು]

ಕೂರ್ಪುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮೊಂಡಾಗು: ಒಱೆಯೊಳಗಣ ಕೂರಸಿಯಂತೆ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ ಸೌಜನ್ಯಮನುಂಟುಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩). ೨. ಕಲಿತನ ಕುಂದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗು: ತನ್ನ ಪಕ್ಷಂ ಸತ್ತೊಡಂ ಮಾತು ಸಾಯದೆ ತೋರ್ಪುಗೆಟ್ಟೊಡಂ ಕೂರ್ಪುಗಿಡದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೨ ವ).
[ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು$_1$)]

ಕೂರ್ಪುಡುಗು (ಕ್ರಿ). = ಕೂರ್ಪುಗಿಡು: ದಡಿಗನ ಮಿಱ್ತುವಂ ಮಿದಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆನವೋಘಮೆಂದು ಕೂರ್ಪುಡುಗದೆ ಬಂದು ತಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೨); ಕಡುಗಾಯ್ದು ಶಿಲೆಗಳೊಳ್ ಕೂರ್ಪುಡುಗದ ಕೈದುಗಳೊಳೆಱಗಿ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೯). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಉಡುಗು$_1$]

ಕೂರ್ಪೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಲಿತನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು: ಸ್ಮರನಂ ಕೂರ್ಪೇಱಿಸಲ್ ಸಾರ್ದಲರ್ಗಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಱಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಱಿಸು]

ಕೂರ್ಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತವಾಗು; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಕಾಮನ ಶರಂ ಕೂರ್ಪೇಱೆ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುಚಾಪನ ಚಾಪಂ ಗೊಲೆಗೇಱೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೦); ಅಲರ್ಗಣೆ ಕಡು ಕೂರ್ಪೇಱಿರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೦-೭೮). [ಕೂರ್ಪು$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೂರ್ಬಟ್ಟಳ (ನಾ). (?): ಮುಟ್ಟದಲಗಹಿತರ ಬೆನ್ನಟ್ಟದಲಗು ಜಗದೊಳುಳ್ಳ ಕಂಟಕರಂ ಕೂರ್ಬಟ್ಟಳಮೆನಿಸುವ ಚಕ್ರಿಯ ಕಟ್ಟದಲಗು ಮಲ್ಲಭೂಪನಾದಿದಿಳೀಪ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೭೨-೨೪; 1106). [?]

ಕೂರ್ಬಾಳ್ 'ಕೂರ್ವಾಳ್' ನೋ.

ಕೂರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಆಮೆ; ಕಮಠ: "ಕಚ್ಛಪಃ, ಕಮಠಃ, ಕೂರ್ಮಃ -ಈ ೩ ಆವೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೪); ಮನುಜಮಾಂಧಾತನ ಪೊಜ ಅಡಿಗಳ್ . . . ಕೂರ್ಮೋನ್ನತಂಗಳಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). ೨. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು: ಆನೆ ಮೆಟ್ಟದೆಸರ್ಮುಚ್ಚೆವೊಲಾಗೆ ಕೂರ್ಮನೊಡೆದಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). ೩. ದೇಹದ ಹತ್ತುವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಹೃದಯದನಿಲಂ ಪ್ರಾಣಮೆನಿಕ್ಕು . . . ಪುದಿದಂಗಮಂ ಬಲಿದಿಹುದು ಕೂರ್ಮಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೨). ೪. ಐದು ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಂ ಸರ್ಪ ಕೂರ್ಮ . . . ಉಲೂಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಕ . . . ಕೂರ್ಮ . . . ವೃಷಭಾಸನ - ಈ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂಱು ಸ್ಥಾನಕಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಗತಿ (ನಾ). ಆಮೆಯ ನಡಗೆ; ಮಂದಗತಿ: ಅವಸರ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಇಂದಿನ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೂರ್ಮಗತಿಯಿಂದ ಸಾಗರು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೬೦). [ಕೂರ್ಮ + ಗತಿ]

ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ (ನಾ). (ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ಕೂರ್ಮಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಚಕ್ರ: ಬಳಿಕ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ, ಕೂರ್ಮಚಕ್ರ . . . ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಕ್ರಮವಱಿತು (ವಿವೇಕ. ೮೦). [ಕೂರ್ಮ + ಚಕ್ರ]

ಕೂರ್ಮಪುಟ (ನಾ). (ಔಷಧಿಯನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ) ಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೂರ್ಮಪುಟಮಂ ಹಾಕಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರಂ, ಗ್ರಹಿಣಿ, ವರ್ದಿ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೩೨೫). [ಕೂರ್ಮ$_0$ + ಪುಟ$_3$]

ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ . . . ವಾಮನಪುರಾಣ, ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ, ಗಾರುಡಪುರಾಣ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭). [ಕೂರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೂರ್ಮರೋಮ (ನಾ). (ಆಮೆಯ ಕೂದಲಿನಂತೆ) ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಮೊದಲಿಂದಂ ಕೂರ್ಮರೋಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂರ್ಮೆರೋಗಂ]ಟಗೆಯ ಶಶವಿಷಾಣಂ ವಿಯತ್‌ಪುಷ್ಪದಂ ತಿಲ್ಲದುದೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಪಂಚೆಂದಱಿದು ತಿಳಿದು (ರಕ್ಷಾಶ. ೯೨).
[ಕೂರ್ಮ + ರೋಮ]

ಕೂರ್ಮವದನ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆಮೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಕೂರ್ಮವದನಂ ಮಲಯಾಕರಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವಂ ಕೇಸರಿರೂಪಂ ವೃಶ್ಚಿಕಾಂತಿಮದ್ರೇಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೨೪).
[ಕೂರ್ಮ + ವದನ]

ಕೂರ್ಮವಾಯು (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೩: ದಶವಾಯುಗಳ ಸ್ಥಾನಂಗಳಾವುವೆಂದಡೆ . . . ಪಿಂಗಳನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮವಾಯು, ಸುಷುಮ್ನನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು (ಚನ್ನಪ. ೮೬೯). [ಕೂರ್ಮ + ವಾಯು]

ಕೂರ್ಮವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಮಾದರಸನ ರಾವಣವೀಣೆ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ಕೂರ್ಮವೀಣೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೮೫). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮವೀಣಾ]

ಕೂರ್ಮಸೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಸೆಯುವಿಕೆ. 'ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು' ಪರಾ. [ಕೂರ್$_5$ + ಮಸೆ$_2$]

ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಸೆದು ಹರಿತವಾಗು, —ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗು; ಸಾಣೆಯಿಡು: ಮಸೆದುದು ಮದನನ ಬಾಳ್ ಕೂರ್ಮಸೆಯಿಟ್ಟುದು ಕಾಮನಂಬು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೭). [ಕೂರ್ಮಸೆ + ಇಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮಾವತಾರ (ನಾ). = ಕೂರ್ಮ ೨: ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು (ಬಸಪು. ೫೪-೬೨). [ಕೂರ್ಮ + ಅವತಾರ]

ಕೂರ್ಮಾಸನ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಮೆಯಾಕಾರದ ಆಸನ, —ಪೀಠ: ಆಚಾರ್ಯ, ಇದು ಕೂರ್ಮಾಸನ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಭಾಸನಾ. ೩೩). ೨. ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೂರ್ಮಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನ ಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯).
[ಕೂರ್ಮ + ಆಸನ]

ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ (ನಾ). ಆಮೆಯ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಕನತ್ಕೂರ್ಮಾಸ್ಥಿಧರ ನುತಚತುರ್ಮುಖ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೨೯).
[ಸಂ.]

ಕೂರ್ಮಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾಮೆ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕೂರ್ಮಿ]

ಕೂರ್ಮುಳ್ (ನಾ). ಮೊನಚಾದ ಮುಳ್ಳು; ಚೂಪಾದ ಮುಳ್ಳು: ಇರಿತದ ಕೂರ್ಮುಳ್ಗಳ ಲಾಳಗಳಿಂದ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೩-೨೩). [ಕೂರ್$_5$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೂರ್ಮೆ, ಕೂರುಮೆ (ನಾ). ಒಲ್ಮೆ; ನಲ್ಮೆ; ಪ್ರೇಮ: "ತಕ್ಕು... ಕೂರ್ಮೆ ಎಱಕಂ ಓಪು-ಈಲ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧೯-೩೯೦); ಕೂಸಿನ ಮೇಗೆ ನಿಮಗೆ ಕೂರ್ಮೆಯಾದುದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦-೮); ಒರ್ಮೆಯುಮವಚಱದೊಲವಿನ ಕೂರ್ಮೆಯ ತತ್ಪತಿಗಮಾಕೆಗಂ... ಇರ್ವರ್ ತನಯರ್ (ಆದಿಪು. ೨-೩೭); ಪಾಲುಂ ಕೂರ್ಮೆಯುಂ ಮಱುಗಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಲೇಸಾಗವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೬೮); ಕೃಷ್ಣನ ಕೂರ್ಮೆಯಿರಲಿನ್ನಾವುದರಿದೆಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೬-೪೭). **ಕೂರುಮೆ**: ದೈವದ ಕೂರುಮೆಯ ನೆಲೆ ಬೇಱೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪); ಬಲವಂದು ವಂದಿಸಿ ಕೂರುಮೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಕೇಳಿದನಧಿಕತರ ವರವ (ಅಂಬಿಕಾ. ೭-೪೭); ವೀರರಿದ್ದೇನಹುದು ದೈವಗತಿಯ ಕೂರುಮೆಯು ಬೇರಾದ ಮೇಲೆ (ತುರಂಗ. ೫೭-೪೭). [ಕೂರ್$_1$ + -ಮೆ$_1$]

ಕೂರ್ಮೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲುಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗು: ಓಪಳೆ ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟಿನಗೆ ನೀನೇನಾನುಮೊಂ ದೇವಮಂ ಮನದೊಳ್ ಮಾಡಿದೊಡಂದೆ ದೀವಳಿಗೆಯಂ ಮಾನಾಮಿಯಂ ಮಾಡೆನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೩); ಕೂರ್ಮೆಗೆಟ್ಟ ಹೃದಯಗಳು ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿ ಸೇರಲಾರವು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೧೭೩). [ಕೂರ್ಮೆ + ಕೆಡು$_1$]

ಕೂರ್ಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಆಮೆಗಳ ಒಡೆಯ; ಆದಿ ಕಮಠ. ೨. ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗ: ಸೇವಿಸನೆ ಕೂರ್ಮೇಶನಂ ಕೂರ್ಮಾವತಾರನು ಸೇತುವಿನೊಳಾ ರಾಮನಾಥನನು (ಬಸವು. ೫೪-೬೨). [ಕೂರ್ಮ + ಈಶ]

ಕೂರ್ಮೊತ್ತ (ನಾ). ಗಾಢ ಪ್ರೇಮ: ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗ ಶಾಬಾನೀಕಮಂ ಕೊಂಡು[ಪಾಠಾಂ. ದು] ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರೆನಲ್ಕೂರ್ಮೊತ್ತದಿಂ ಮತ್ತಮೊಂದೆಡೆಗೇ ನೀಗುಮೆ ಪೋಗ ಲುತ್ಕಟ ಮಹಾಪಾಪಕ್ಕೆ ತಾಂ ಪಕ್ಕಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦). [ಕೂರ್$_1$ + ಮೊತ್ತ]

ಕೂರ್ಮೊನೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಮೊನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತುದಿ: ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕೂರ್ಮೊನೆಗಳಿಂ ದೈತ್ಯಾರಿಯಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಜಗವಿ.೧೬-೮೬); ಜವನ ಮಂತಣ ಸೂಲದಂತೆ ನೆಗೆದ ಕೊಂತದ ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಕೋಲಾಟಕ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೮೮); ಕೂರ್ಮೊನೆಯ ಸರಳ್ಗಳಿಂದೆಸೆಯಲ್ಕೆ (ಚಿಬಪು. ೪೩-೧೯). [ಕೂರ್$_5$ + ಮೊನೆ$_1$]

ಕೂರ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಕಲಿ (?): ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಮರ್ಯಾದೆ ತಪ್ಪದೆ ತೂರ್ಯಗಣದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಯಾನೆಂದೆನಿಸು ಸೂರ್ಯನಾಮಕದೇವ ವಿಜಯವಿಠ್ಠಲನ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ (ವಿಪ್ರಸು. ೨೮-೩). [?]

ಕೂರ್ವಡೆ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಸೈನ್ಯ; ಬಲಿಷ್ಠ ಪಡೆ: ಅರಲಲಗನ ಕೂರ್ವಡೆಯಂ ಗೆಲ್ದಂ (ಸೌನಂದ. ೩-೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಪಡೆ$_2$]

ಕೂರ್ವಾಳ್, ಕೂರ್ಬಾಳ್ (ನಾ). = ಕೂರಸಿ: ಅಳ್ಕದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ತನೂಜೆಯನೊಯ್ದನ ಬೆನ್ನನೆನ್ನ ಕೂರ್ವಾಳ್ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೯); ಭರತನ ಕೂರ್ವಾಳನಸುಮಸೆಗೆ ಬಾಲಮೃಣಾಳಂ ರಿಪುನೃಪರ ಕಂತನಾಳಂ ಧುರದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೨೭); ಮಗಧಾಧೀಶನ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಮುಱಿದ ಕೂರ್ವ್ವಾಳ್ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೩೫-೧೭; 1160); ಇರ್ದಳ್ ಮನೋಜನ ಕೂರ್ವಾಳೆನೆ ಬಾಲೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೪೭). **ಕೂರ್ಬಾಳ್**: ಎಸೆವೀ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗಮಿತನೆ ಬಲದೊಳ್ ತೋಳ್ಗೆ ಸಂದಿರ್ದ್ದ ಕೂರ್ಬ್ಬಾಳ್ ಬಸವಂ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮೬; 1196). [ಕೂರ್$_5$ + ಬಾಳ್$_2$]

ಕೂರ್ವಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು; ಕಡುವಿಸಿಲು: ಒದವಿದ ಬೆಟ್ಟಬೇಸಗೆಯ ಕೂರ್ವಿಸಿಲರ್ವಿಸೆ ಬೆರ್ಚಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೭೭). [ಕೂರ್$_5$ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೂರ್ವು (ನಾ). = ಕೂರ್ಪು$_1$: ಆ ಸೇನೆಯಂ ಕೂರ್ವಿನಿಂ ಪೊರೆವುತೆಲ್ಲ ವನಱಿದು ಕೈದುವಿಡಿದೂರ್ವಿ (ವೀಶೈಪು. ೭-೨-೧೩). [ಕೂರ್$_1$ + -ವು]

ಕೂರ್ವೆ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ; ದ್ವೀಪ: ಉಪ್ಪಿನ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಕೂರ್ವೆಗಳು ಆಗಿವೆ (ಕಾರವ. ೧೪). [< ಕುರುವ]

ಕೂರ್ಸರಲ್, ಕೂರ್ಸರಳು (ನಾ). = ಕೂರಂಬು: ತೂಗುತುಂ ಕೂರ್ಸರಲನರುಣನೇತ್ರಾರವಿಂದಂ ಪುಳಿಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪೮). **ಕೂರ್ಸರಳು**: ಮಲಗಿನೊಳು ಸೂಸಿದರಳುಗಳು ಕೂರ್ಸರಳುಗಳು ಗಿಳಿವಾತು ಬೂತು ತಂಗಾಳಿ ಮದನನ ದಾಳಿ (ರಾಘಚ. ೧೩-೨೯). [ಕೂರ್$_5$ + ಸರಲ್$_1$]

ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆ: ಕರ್ವುವಿಲ್ಸಾಸಿಗಂ ತುಂಬಿ ತೆಗೆದೆಸುವಮಳ್ಕೂರ್ಸರಲ್ಸರಿಯ (ಉದ್ಭದೇ. ೫-೧೯). [ಕೂರ್ಸರಲ್ + ಸರಿ$_6$]

ಕೂರ್ಸರಳು 'ಕೂರ್ಸರಲ್' ನೋ.

ಕೂಲ್$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಲ್$_2$, ಕೂಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ವಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ತಳಗೂಟ; ಬೆಣೆ; ಕೂರು: "ಪೀಠರಂಧ್ರ ಪ್ರವೇಶ್ಯಭಾಗ" (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ತುದಿ; ಕೊನೆ: ಕೂಲೊಳ್ ಪಾಂ[ಪಾಠಾಂ. ಪೂಂ]ಗುನೂಲಂ ಸುತ್ತುವ ಕುಡುಗೋಲ್ಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ ವ); ಭಾನುಜನ ಧ್ವಜಗಂಭ ಕೂಲ್ಮುರಿದು ಕನಕಮಯ ರಥದ ಮೇಲ್ಬೀಳಲ್ಕೆ (ತುರಂಗ. ೭೦-೪೫). **ಕೂಲ್ಲು**: ೧. ಬೇಲೂರೊಳಂ ಮಹಾದೇವಿ ಲಿಂಗದ ಶಿರಂ ಕೂಲಿಂಗೆ ಮುಱಿಯೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೬-೨೩); ಒಂದು ಸೊಂಟಮಟ್ಟ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಕೂಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಸುವಸಂ. ೯೧). [< ಸಂ. ಕೂಲ]

ಕೂಲ (ನಾ). ೧. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ. ೨. ದಂಡೆ; ತಟ; ದಡ: "ತೀರಂ ತಟಂ ಕೂಲಮೆನೆ ಕಚ್ಚಮನೆ ತೊಱೆಯ ತಡಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೧೦); ಆಕೆಯುಮಾ ಕಾಂತಾರನದೀಕೂಲದೊಳಿರ್ದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೫೪). ಕ್ರಿ. = ಕೂಲ್$_2$ ೧: ಕೂಲ್, ಕೂಲ್ಗೆ, ಕೂಲೊಳ್ ಇತ್ಯಾದಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷ (ಗು). ೧. ದಂಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ: ಕೆಡಪಲ್ಕೇಕೆಳಸುವೆ ಕೂಲಂಕಷ ಶೈವಲಿನಿಯವೋಲ್ (ಶಾಕುಂತ. ೬೯-೧೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗಿರುವ: ಇದನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತೋರಿಸಲು ಹವಣಿಸಿದರೆ (ಸಮಜೀ. ೨೫ ಪೀಠಿಕೆ); ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಕೂಲಂಕಷೆ (ನಾ). ದಡವನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದು; ನದಿ: "ಸಿಂಧುಃ ...ಕೂಲಂಕಷಾ ... -ಈ ೨೧ ತೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩). [ಸಂ. ಕೂಲಂಕಷಾ]

ಕೂಲದೇಶ (ನಾ). ತೀರಪ್ರದೇಶ; ದಂಡೆ: "ಮರ್ಯಾದಾ, ಕೂಲದೇಶಃ -ಈ ೨ ತಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೬೨); "ಮರ್ಯಾದೆ ಕೂಲದೇಶ ಮೆನಲ್ಕೆ ತಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೩). [ಕೂಲ + ದೇಶ]

ಕೂಲಪಾಕ (ನಾ). ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ (?): ಬಾಬೂನ ಕೂಲಪಾಕ ಆರಂಭವಾಯಿತೇನು? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೫೬). [?]

ಕೂಲಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕುಸಿ ; ಕುಕ್ಕರಿಸು : ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತಲಾರದೆ ಕೂಲಬಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುದುಕಿಯರು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೨೧೬).
[← ತೆಲು. ಕೂಲಬಡು]

ಕೂಲವತಿ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ನದಿ : ಕೂಲವತಿಗಳ ನಂದನದ ನಿರ್ಮಳ ಸರೋವರದ . . . ವಿನೋದದಲಾಳಿದರು ವನವಾಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೧). [ಸಂ. ಕೂಲವತೀ]

ಕೂಲಾಂತರ (ನಾ). ಎರಡು ದಡಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶ ; (ನದಿಯ) ಒಡಲು ; ಪಾತ್ರ : "ಪಾತ್ರಂ ಕೂಲಾಂತರಮುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೩೮-೧೧೮). [ಕೂಲ + ಅಂತರ]

ಕೂಲಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ದುಡಿಮೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ, ಕಾಳು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಫಲ; ಮಜೂರಿ: ತೊಚ್ತಿನಂತೆ ಪೆಜರ ವಶಮಾಗದೆ ಕೂಲಿಯ ಬಂಟನಂತೆ ಬೆಲೆಯಂ ಪಾರದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೯೯) ; ಕೂಲಿಗೆ ಹಾವ ಕಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾವನ ತೆಜದಂತೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೩೬); ನಾಂ ಕೊಟ್ಟ ಕೂಲಿಗೆ ಕೈಗಳಂ ಕೊಯ್ದು ಜೀವಿಪಂ (ಅರಿರ. ೫೨-೮) ; ಈ ಹೊತ್ತಿನ ಕೂಲಿಯೆಲ್ಲಾ ಇದೊಂದೇ ಸಣ್ಣ ರೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೫). ೨. ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ನೇಮದ ಕೂಲಿಯಂದಿನ ನಿತ್ಯನೇಮದಲ್ಲಿ ಸಂದಿರಬೇಕು ನೇಮದ ಕೂಲಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಮದಾಸೆಗೆ ಕಾಮಿಸಿ ದ್ರವ್ಯವ ಹಿಡಿದರೆ ತಾ ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ನಷ್ಟವಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೫೩-೧೩). ೩. ಬೆಲೆ ; ಬಾಡಿಗೆ : ಈ ಹಯದ್ವಯಮಂ ಕೂಲಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲದೀ ಹಡಗ ನಡೆಯಿಸುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದ ನೌವಾಹಕನ ನುಡಿಗೆ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೩೧). ೪. ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವವನು ; ಕೂಲಿಕಾರ : ಕೊಡನೀರ ಕೊಟ್ಟಣದವರ್ ಕಸಂಗಳನಿರದೆ ಗುಡಿಪ ಕೂಲಿಗಳವರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೨) ; ಕೂಲಿಯನ್ನು ಗದರಿಸುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಬಾಣಅ. ೭). ೫. ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ : ಆತ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಕೂಲಿಕಂಬಳ, ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ = ಕೂಲಿ$_1$: ಕೂಲಿಕಂಬಳವೆಷ್ಟು, ಕೆಲಸ ತೊಡಗುವುದೆಂದು (ನವರಾ. II, ೪೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿ ಕಷ್ಟ, ಅನ್ನವೋ ಅಪರೂಪ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೬-೯) ; ಕೂಲಿಕುಂಬಳಿಯವರ ಪಾಲಿನ ಮೈದೊಗಲ ಧೂಳಿಯ ಭಂಡಾರ ಹಣೆಯೊಳಗಿತ್ತೋ (ನಾದಲೀ. ೩೮-೧೬). ಕೂಲಿಕುಪ್ಪಟೆ = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : (ಕಿ). ಕೂಲಿನಾಲಿ = ಕೂಲಿಕಂಬಳ : ಕೂಲಿನಾಲಿ ದುಡಿಯುವ ನೀವೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಿರಿಯ ಅಡಿಗಲ್ಲು, ಒರೆಗಲ್ಲು (ಕಒಸಾ. ೧೫೮). ಕೂಲಿಮಾಡು = ಕೂಲಿಗಾಗಿ ದುಡಿ : (ಕಿ). ಕೂಲಿಯವ = ಕೂಲಿ ಕೆಲಸದವನು ; ಕೂಲಿಯಾಳು : ಆ ಕೂಲಿಯವನಂ ಕರದು (ಧರ್ಮಪ. ೬-೧೪ ವ).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ತೆಲು. ಪರ್ಜಿ. ಕೂಲಿ]

ಕೂಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೂಲಿ, ಕುಮತಿ, ಕಾಶ್ಮೀರಿಮರ, ಹುಚ್ಚುನರವೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೦-೭೮೨) ; ಬೀಟೆ, ಪಚರಿ, ಬಿರಡಿ, ಕೂಲಿ, ತಡಸಲು, ತಪಸಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [?]

ಕೂಲಿಅಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಕೊಟ್ಟು (ದನಗಳನ್ನು) ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಕಳಿಸು : ದನಗಳನ್ನು ಕೂಲಿಅಟ್ಟುತ್ತೀರಾ (ಬೆಳುಮ. ೧).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಅಟ್ಟು$_1$]

ಕೂಲಿಕಾತಿ 'ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ, ಕೂಲಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕೂಲಿಕೆಲಸದವಳು ; ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವಳು : "ಗುರ್ವೀ - ಕೂಲಿಕಾರ್ತಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೩). ಕೂಲಿಕಾತಿ : (ಕಿ). [ಕೂಲಿಕಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೂಲಿಕಾಱ, ಕೂಲಿಕಾರ, ಕೂಲಿಗಾರ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಕಾರ್ಮಿಕ ; ಮಜದೂರ : "ಪ್ರೇಷ್ಯಃ, ಪ್ರತಿಸ್ಕಂದಃ -ಈ ೨ ಕೂಲಿಕಾಱಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೪). ಕೂಲಿಕಾರ : ಕೃಷಿಕರು ಮತ್ತು ಕೂಲಿಕಾರರು ಸಂಪತ್‌ಶಾಲಿಗಳಾಗುವರು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೩೫). ಕೂಲಿಗಾರ : ಕೂಲಿಗಾರರ ರಾಜ್ಯಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ (ಕೊನೆಭೇ. ೩೪).
[ಕೂಲಿ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೂಲಿಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ನಿತ್ಯದ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ, —ದುಡಿತ : (ಕಿ). ೨. ಕೂಲಿಯ ಆಳುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೂಲಿ$_1$+ ಕೆಲಸ]

ಕೂಲಿಕೊಳಗ (ನಾ). ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಕಾಳನ್ನು ಅಳೆದುಕೊಡುವ ಕೊಳಗ : ಕೂಲಿಯವರಿಗೆ ಅಳೆದುಕೊಡುವಾಗ ಕೂಲಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೯). 'ಗಡಿಕೊಳಗ' ಪರಾ.
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂಲಿಗ (ನಾ). ಕೂಲಿ ಮಾಡುವವನು ; ಕೂಲಿಯ ಆಳು : ಸಾಲ ಕುಱುದಱುಹಿಗಳ ಕರ್ಮದ ಕೂಲಿಗರ ಜಡ ಜಂಝುಪೂಗರ ಜಾಲ ಸಿರಿಯನಿಮಿಷರ ಪುರಿ ವಶವಾಯ್ತು ನಿನಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೧೫) ; ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬರೊಡನನವರತ ಬಿಡದಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡದಾದೆಯಲ್ಲಾ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೦). [ಕೂಲಿ$_1$ + -ಗ$_2$]

ಕೂಲಿಗಾರ 'ಕೂಲಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೂಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಭಕ್ತರಂ ಕಂಡೊಡೆಱಗುವನೆಱಗದಂದದಿಂ ಕೂಲಿಗೊಳ್ಳಂ (ಅರಿರ. ೧೭೪-೧೫) ; ತಂದೆಗೇನಾನುಮೊಂದೂಟಿಗಂ ಗೆಯ್ದೊಲಿಸಿಯದರ್ಕೆ ಕೂಲಿಗೊಂಬೆಡೆಯೊಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೨-೮). [ಕೂಲಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಲಿಜನ (ನಾ). ಕೂಲಿಮಾಡುವ ಜನ ; ಕೂಲಿಕೆಲಸದವರು : ಸ್ಟೇಷನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಮೂಟೆ ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಲಿಜನ ಇದ್ದಾರೆ (ಮಹಾಗ. ೧೫).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಜನ]

ಕೂಲಿಮಠ (ನಾ). ಕೂಲಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಲೆ : ಅರ್ಧಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಕೂಲಿಮಠಗಳಿದ್ದುವು (ಹುಟ್ಟಹ. ೮).
[ಕೂಲಿ$_1$ + ಮಠ]

ಕೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹು ; ಬೀಳಿಸು : ಭೂಲಲನೆಗೆ ಭಾರವನು ಕೀಲಿಸಿದ ದಶಾಸ್ಯನನು ಕೂಲಿಸಿ ಜಗಗಳ ಪಾಲಿಸಿ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೪೦).
[ಕೂಲು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಲು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು ; ಕುಸಿ ; ಬೀಳು : ಮೇರುಗಿರಿ ಕುಲಿಶ ಹತಿಯಿಂ ಕೆಡೆದುದೋ ಮೇಣುದಾರ ನೀಲಾಚಲಂ ಕೂಲಿದುದೊ (ವಂಕಾರಾ. ೬-೫೭-೪೨); ಕೋಸಲ ಭೂಮಿ ಹೊಲೆಗಲಸಿ ಹಾಳಾಗಿ ಕೆಸರಿನಲಿ ಕೂಲುವುದು (ಯಶೋಧ. ೩೫).

ಕೂಲಿಹೋಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ . . . ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬವು ಕೂಲಿಹೋಯಿತು (ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರ. ೫) ; ಸಂಸಾರಗಳು ಕೂಲಿಹೋಗುತ್ತಿವೆ (ಮಹಾಗ. ೧೨೩).
[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೂಲು ; ಕುಇ. ಕೂರ]

ಕೂಲು$_2$ 'ಕೂಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೂಲು$_3$ (ನಾ). ೧. ಮೆಟ್ಟಲು ; ಸೋಪಾನ : "ಕೂಲು - ಪಾವುಟಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೦). ೨. ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಸೋಪಾನ ಮಾರ್ಗ : (ಕಿ). 'ಕೂಲುಬಾವಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೂಲುಕಂಬ (ನಾ). ಕೂಲುಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬ : (ಕಿ).
[ಕೂಲು$_2$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಕೂಲುಗಗೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಕೂಲುಗಗೇರಿಯ ಆಗ್ನೇಯದ ಗೋಡೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧೦-೫೩; 1139). [?]

ಕೂಲುದುಂಬು (ನಾ). ಅರೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗಡ್ಡೆ; ಗುಂಬ; ಪಿಂಡಿಕೆ: "ನಾಭಿ ಪಿಂಡಿಕೆಯೆನಲು ಕೂಲುದುಂಬಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೪). [ಕೂಲ್ಲು$_2$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ತುಂಬ್ಬು$_2$]

ಕೂಲುಬಾವಿ (ನಾ). ಕೂಲುಗಳಿರುವ ಬಾವಿ; ಮೆಟ್ಟಲು ಬಾವಿ: ಕಾಳೇಗೌಡನ ತೋಟದ ಕೂಲುಬಾವಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦). [ಕೂಲ್ಲು$_3$ + ಬಾವಿ]

ಕೂಲುವೆಜ್ಜ (ನಾ). ಕೂಲನ್ನು ಕೂರಿಸಲು ಮಾಡುವ ರಂಧ್ರ: "ಹಲಗೆ, ಮೊ, ಗಳ ಕೂರು . . . ಕೂಲುವೆಜ್ಜ" (Mortise. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಲ್ಲು$_3$ (< ಕೂಲ್$_2$) + ವೆಜ್ಜ]

ಕೂಲುಳಿ (ನಾ). ಕೂಲುವೆಜ್ಜ ಮಾಡುವ ಉಳಿ: "ಕೂಲುಳಿ; ವೆಜ್ಜದ ಉಳಿ" (Mortise Chisel. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಲ್$_1$ + ಉಳಿ$_1$]

ಕೂವ, ಕುವ್ವೆ$_2$, ಕ್ಯೂ$_2$, ಕೂಮೆ$_1$, ಕೂವೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬ; ಕೂಪಸ್ತಂಭ. 'ಕೂವಕಂಭ' ಪರಾ. ೨. ಬಾವಿ: ಕೂಪ, ಕೂವ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ); ನೀನು ಕೂವಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗಂಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿ ಮನೆಗೆ ತರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೩). **ಕುವ್ವೆ**: ೧. (ಕಿ). **ಕ್ಯೂ$_2$**: ೧. 'ಕೂಕಂಬ$_1$' ಪರಾ. **ಕೂಮೆ$_1$**: ೧. 'ಕೂಮೆಮರ' ಪರಾ. **ಕೂವೆ$_2$**: ೧. ನಡು ಮುರಿಯುತ ನಗನಾವೆಗೆ, ಕೂವೆಗೆ ಉಡಿಸಿದ ಹಾಯಿಯಹರಿಯುತ ಬಿರಿಯುತ (ಪಂಜೆನೆ. ೨-೧೫೩). [< ಸಂ. ಕೂಪ]

ಕೂವಕ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಬ: ಕಟ್ಟಾಚಾರಮೆ ತರಣಿಯಱುವೆ ಪಟಕಟ್ಟುವ ಗುಣವೇ ಮಾನಸಸಾಧನದೊಟ್ಟಜೆ ಮಿಗೆ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಕೂವಕ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೬). [< ಸಂ. ಕೂಪಕ]

ಕೂವಕಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವಕಂಬಿಗ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಚಾಲಕ; ಕರ್ಣಧಾರ: "ನಿರ್ಯಾಮಃ, ಕರ್ಣಧಾರಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೩); ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬ ಯಾನಪಾತ್ರೆಯನೇಱಿ. . .ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೂವಕಂಬಿಗಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪಸಾರ. ೯೭೨-೧೨೨); ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೂವಕಂಬಿಗನಾದುದೆಂತೆಂದೊಡೆ (ರತ್ನಕ. ೧-೨೦ ವ). [ಕೂವಕಂಬ (< ಕೂವಕಂಭ + -ಇಗ)]

ಕೂವಕಂಭ, ಕೂಕಂಬ$_1$, ಕೂಕಂಭ, ಕೂಕುಂಬ, ಕೂವಕಂಬ, ಕೂವೆಗಂಬ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಕಂಭ; ಕೂವೆ: ಮತಿಗೆಟ್ಟಾಲಾಪಮೆಲ್ಲದಱಿಯದೆ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ ಕೂವ[ಪಾಠಾಂ. ನ]ಕಂಭದಂತಿರೆ ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೬೦); ನಿಜ್ಜೀವನುಮೆರ್ದು ಪೋಗೆ ಕೂವಕಂಭಂ ಮುಱಿಯೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೮-೧೮). **ಕೂಕಂಬ$_1$**: (ಕಿ). **ಕೂಕಂಭ**: "ನಿರ್ಯಾಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರನೆನಲ್ಕಾ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪); ಜಗವೆಂಬ ಹಡಗಿನ ನಡುವೊಂದು ಕೂಕಂಭ ನೆಗೆದಂತೆ ನಿಂದಿರ್ದನಾಗ (ಭರಚ. ೭೮-೧೮). **ಕೂಕುಂಬ**: "ಕೂಪಕ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಕೂವಕಂಬ**: "ಕೂಪಕಃ, ಗುಣವೃಕ್ಷಕಃ – ಈ ೨ ಕೂವ ಕಂಬಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೮-೩೩); "ಕೂಪಸ್ತಂಭ – ಕೂವಕಂಬ" (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ); ತನ್ನಾವೆ ಸೀಯಂ ಪಱಿಯೆ ಮುಱಿವುದುಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಸಮಂತಾಕುಳವಾಗಲ್ ನಾವಿಕರ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೭೩); ವಸುಮತಿಯೆಂಬ ಚಾರುನಾವೆಯ ಕೂವಕಂಬಮೆಂಬಂತೆಸೆವ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೧೪); ದೇವನ ನಾಭಿಪದ್ಮದ ಮೃಣಾಳಂ ಕೂವಕಂಬಂ ಬೊಲಚ್ಚರಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೪೫-೮; 1196). **ಕೂವೆಗಂಬ**: ಪಡಗುಗಳ ಕೂವೆಗಂಬದೆ ಪಸರಿಸಿರ್ಪ ಬೆಳ್ವಚ್ಚಡಗಳು (ಶೇಷರಾ. ೧೪-೯). [ಕೂವ + ಕಂಭ]

ಕೂವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೂವರ (ನಾ). ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ರಥದ ಈಸು: (ಕಿ). 'ಕೂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೂವಾಡ 'ಕುವ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ಕೂವು" ಎನ್ನುವದು ಕೋಗಿಲೆಯ ಜೀವನದ ಬಣ್ಣವು (ಭಾರಸಂ. ೫೭); ಹಸಿವಿನ ಭೂತವು ಕೂಯುವ ಕೂವೊ? (ಕಎಪು. ೨೭-೩). [?]

ಕೂವೆ$_1$, ಕುವ್ವೆ$_1$, ಕೂಬೆ (ನಾ). ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಪಿಷ್ಟಾಹಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು; ಅದರಗಿಡ: ಈ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ದೇಶಿಯರು ಅಕ್ಕಿ, ಕೂವೆ, ನೆಲಗಡಲೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೆಟ್ಟುಬೆಳೆಯಿಸುವುದುಂಟು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೮); ಮರಗಳು: ಹೆಸವ, ಹೆಬ್ಬಲಸು, ಕರೇ, ಮಲ್ಲಾಳಿ, ಕೂವೆ, ಬೊಟ್ಟ, ದೇವದಾರು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). **ಕುವ್ವೆ$_1$**: ಒಣಗಿದ ಕುವ್ವೆಯೆಲೆಗಳನ್ನು ಗೊರಗುಮಾಡಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂಬೆ**. 'ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಗೈ; ತುಳು. ಕೂವೆ]

ಕೂವ್ವೆ 'ಕೂವ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಂಬ 'ಕೂವಕಂಭ' ನೋ.

ಕೂವೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕೂವೆಗಿಡ, ತವಕ್ಷೀರ (ಮೈಟಿಗಿ. ೨೬-೪೯೭). [ಕೂವ್ವೆ (< ಕೂವ) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೂವೆಮರ, ಕೂಮೆಮರ (ನಾ). = ಕೂವಕಂಭ: ಕಪ್ತಾನ್ ಕೂವೆಮರವನ್ನೇರಿ ದುರ್ಬೀನು ಹಿಡಿದು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಾರ್ಟಿನ್. ೧೯). **ಕೂಮೆಮರ**: ಆ ಊರಿನ ಐದಾರುಮನೆಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹಡಗಿನ ಕೂಮೆಮರಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು (ಅನಾಥೆ. ೩). [ಕೂವ್ವೆ (< ಕೂವ) + ಮರ]

ಕೂವೆಹಿಟ್ಟು, ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು, ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು (ನಾ). ಕೂವೆ ಗಡ್ಡೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಹಿಟ್ಟು: ಕೂವೆಹಿಟ್ಟಿನ ಮಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರ(ರೂಢಿ). **ಕುವ್ವೆಹಿಟ್ಟು**: (ಕಿ). **ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು**: ಕೂಬೆಹಿಟ್ಟು ಆಮಶಂಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಔಷಧಿ(ರೂಢಿ). [ಕೂವ್ವೆ+ ಹಿಟ್ಟು (<ಪಿಟ್ಟು)]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಬಳ; ಕುಂಬಳಕಾಯಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಿಶಾಚಿ: ಕುಂಭಂಡರುಂ (ಕೂಷ್ಮಾಂಡರು) ರಾಕ್ಷಸರುಂ ಯಕ್ಷರುಂ . . . ಎಂದು ಪಿಶಾಚರ್ ಚತುರ್ದಶವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೯೩). ೩. ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈಶ್ವರ ರುದ್ರ ವಿಷ್ಣು ಶುಭಕರನೆಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಹಾಟಕನು ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಾಧೀಶನೂ (ವೀಶೈಪು. ೬-೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗೆಯ ಒಂದು ಹೆಸರು. ೨. [ಜೈನ] ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು: ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಂಬಿಕೆ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಿ ಕೂರ್ತು ರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೮); ಓಸರಿಸದೆಯೆಲೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿಯಕ್ಷಿ ಕೊಡೀ ಸತ್ಕೃತಿಗೆ ಮಂಗಲವ (ನಾಗಕು. ೧-೨೧). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡೀ]

ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ (ನಾ). = ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿ ೨: ಎರಡು ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನಿ ಮತ್ತು ಒಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕವೆಲ್ಲವೂ ತೀರ್ಥಂಕರರ ವಿಗ್ರಹಗಳಾಗಿವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೨೦೬). [ಸಂ. ಕೂಷ್ಮಾಂಡಿನೀ]

ಕೂಸ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಎಳೆಯ ಬಾಲಕ: ಮಗನೆ ನೀನಿನ್ನುಂ ಕೂಸನ್ನೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೩-೬); ಕೂಸನೊಡನಾಡುವೆಡೆಯೊಳ್ ಭಾಸುರ ಸುರಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರದೊಳ್ ರಿಪು ತಂತ್ರೋಗ್ರಾಸುರ ರಣರಂಗಾಗ್ರ ದೊಳಾಸುರ ಕೇಸರಿ . . . ನೆಟ್ಟನೆ ಚಟ್ಟಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೮೦; 1160). [ಕೂಸು + -ಅ$_7$]

ಕೂಸಂಭಟ್ಟ 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೂಸಾಟ (ನಾ). ಕೂಸುಗಳ ಆಟ; ಮಕ್ಕಳಾಟ; ಬಾಲಲೀಲೆ: "ಕೂಸಾಟಂ ಚಿಣ್ಣರಾಟಮದು" (ಚತುನಿ. II, ೬೭); ಕಣ್ಗಟ್ಟಜಂ ರಾಗದಾಡುವ ಕೂಸಾಟದ ಚೆಲ್ವುಗಳ್ ಕುಡೆ (ಆದಿಪು. ೭-೧೨೮); ಕೌರವ ಪಾಂಡವ ಕುಮಾರರ್ ಕೂಸಾಟಮಾಡುವಡಂ (ಬಂಹರಿ. ೧೦-೩೧ ವ); ನೀಂ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕೂಸಾಟಮನೆಲ್ಲಿಯುಂ ಬಿಸುಡೆ (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೫೨). [ಕೂಸು + ಆಟ]

ಕೂಸಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಸನ್ನು ಆಡಿಸು: (ಕ). ೨. ಕೂಸಾಟವನ್ನು ಆಡಿಸು; ತಮಾಷೆ ಮಾಡು; ವಿನೋದಮಾಡು: ಕಳ್ವ ಕೊಳ್ವ ಖಳರಿರ್ಕೆಮ ಕಬ್ಬಿಗಗಳ್ಳರೆಂದು ಕೂಸಾಡಿಸಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯ ದೊಳೀ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೭೭); ನಾಡೊಳಗೆ ಮೀಸೆ ದೆಱೆಯಂ ಬೇಡಿಸುವಂ ಬೀರರರಸಿಯರ ವೆಸರಿಂ ಕೂಸಾಡಿಸಲೀಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೯). ಅಲಮಲಂ! ಕೂಸಾಡಿಸದಿರೆನ್ನ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೨-೭೬). [ಕೂಸಾಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಸಿನಂತೆ ಆಡು; ಮಗುವಿನಂತೆ ಆಡು. 'ಕೂಸಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೂಸು + ಆಡು$_1$]

ಕೂಸಾಳು (ನಾ). ಕೂಸಿನಂತೆ ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಕೈಲಾಗ ದವನು: ದೋಸೇಹಿಟ್ಟು ಕೂಸಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕೀತೇ (ರೂಢಿ). [ಕೂಸು + ಆಳು$_2$ (< ಆಳ್$_2$)]

ಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಮಗು; ಶಿಶು; ಹಸುಳೆ: ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಬಿಣ್ಪೊಱೆಯನಿಟ್ಟವೊಲಸುಖಕರಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬); ಕೂಸಿಂಗೆ ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಪೆಸರನೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದಿಟ್ಟೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭-೨೦); ಕುಡಿಯಲೊಲ್ಲದು ಪಾಲನೆಂದೊಡೆ ಕೂಸನೊಲ್ಲದೆ ನೊಂದು ತಾಯ್ ಬಿಡುವಳೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೩೦). ೨. (ಮದುವೆಯಾಗದ) ಹೆಣ್ಣು; ಕನ್ಯೆ: "ಕೂಸೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಿಕೆ" (ಕವಿಕಂ. ೨೩೩); ಎಲೆ ಕೂಸೆ ನೀರಂ ಕುಡಿಯಲೆಱೆಯಾ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೧-೧); ನೆಗಱ್ತೆಯನಾಳ್ದ ಕಬ್ಬಮಂ ಕೂಸುಮನೀವುದರಿಕೇಸರಿಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯); ಭದ್ರಂಗೆ ಕುಡಲ್ವೇಡಿರ್ದ ಕೂಸನೆನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂಬುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೨); ಆರು ಮುನಿದು ನಮ್ಮನೇನ ಮಾಡುವರು . . . ನಮ್ಮ ಕುನ್ನಿಗೆ ಕೂಸ ಕೊಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೭೫೨); ವರ ವೈಶ್ಯರೊಳೊರ್ವ್ವಂ ಕುಡಿಯರ ಕೂಸಂ ಮದುವೆ ನಿಲ್ತೊಡೆ (ಕಇ. I, ೨೫-೪೯; 1186); ಕೊಬ್ಬಿ ನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨). ೩. ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ: ಸಾಚಿಯಾಣ್ಣಱ್ಗು ಏಟುವರಿಸದ ಕೂಸಾಗಿ ನಿರಿಸಿದ ವರಿಷಕ್ಕೆ ಕೆಱೆತೊಮ್ಬು (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೬೧-೭; 10ನೆಯ ಶತ); ನೀನಾ ಕೂಸುಗಳನೊಡಂಗೊಂಡು ನೀರಂ ಕೊಂಡು ತಡೆ ಯದೆ ಬಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೦ ವ); ಮುತ್ತನಿವಂ ಕೂಸಿವನುದ್ವೃತ್ತ ನಿವಂ ತಕ್ಕನಿವಂ (ಜೀವಸಂ. ೯-೧೨). ೪. ಶಿಷ್ಯ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಮಾಣಿ: ಚಿಕ್ಕ ಬೇರುಂಡನ ಮಠದ ಸಮಸ್ತ ಕೂಸುಗಳು ಸೋಮ ನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲ್ಯದ ಹೊಲಥರದ ಕಲಕೆಲಸಕೆ ಗದ್ಯಾಣ ಹತ ಕೊಟ್ಟರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೨, ೪೬-೬; 1228).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಞ್ಚು; ತೆಲು. ಕೂಸು, ಕೂತು]

ಕೂಸುಕೋಣೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಇರುವ ಕೋಣೆ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅವರ ದಾದಿಯರಿಗೂ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿರುವ ಕೋಣೆ; ಕೂಸುಕೋಣೆ" (Nursery. ಇಂಕನಿ). [ಕೂಸು + ಕೋಣೆ]

ಕೂಸುಗುಡು 'ಕೂಸುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೂಸುಗೊಡು, ಕೂಸುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣುಕೊಡು; ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡು: ಒಡವೆಯನಿತ್ತುಂ ಸಂತತಮೊಡನುಂಡುಂ ಕೂಸುಗೊಟ್ಟು ಮೆಂದುದನೆಂದುಂ ಕಡುಗೂರ್ತುಮಹಿತಬಲಮಂ ಕಿಡಿಸುವುದುಚಿತಂ ನೃಪಂಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೩-೨೫). **ಕೂಸುಗುಡು**: ಪುರುಷೋತ್ತಮ ದೇವಂಗೆ ಕೂಸುಗುಡಲಾರ್ ಪಡೆವರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೧೬); ಭೈತ್ರ ಮಿಲ್ಲದೆ ಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಪೋಪೆನೆಂಬ ಗೋತ್ರಮಱಿಯದೆ ಕೂಸು ಗುಡುವೆನೆಂಬ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೬೭). [ಕೂಸು + ಕೊಡು$_1$]

ಕೂಸುತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಂದು; ಎಳೆತನ; ಬಾಲ್ಯ: ನೀಂ ಬೇಱೆಮಗೆ ಸುಯೋಧನನೇಂ ಬೇಱೆಯೆ ಕೂಸುತನದೊಳಾದೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೩); ಕೂಸುತನದೊಳೆ ನಿಜ ರಾರಾಜಿತ ತೇಜಂ ಕೇಸವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೬-೪; 1045); ಕೂಸುತನದೊಳಂ ಕೇಸರಿಯಂ ತವೆ ಕೊಂಡು (ವರ್ಧಪು. ೩-೭೨); ಅಱಿಯಮೆಯಾಯ್ತು ಕೂಸುತನದೊಳ್ (ಜೀವಸಂ. ೮೫-೨೨). [ಕೂಸು + -ತನ]

ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಮಗುವಿನ ಬಿನ್ನಾಣ; ಮುದ್ದಾದ ಆಟ: ಕಡುಜಾಣ ಕಂದಯ್ಯ ಹಿರಿಹಿರಿದೊ ಕೂಸುಬಿನ್ನಾಣ (ಗರಿ. ೧೦೯-೧೫). [ಕೂಸು + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಕೂಸುಮರಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಮಗು; ಮರಿ. ೨. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಆಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ದೇಶದೇಶದ ಬಿಸಿಲ ನನ್ನ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತಳ್ಳಿ ಕೂಸುಮರಿ ಮಾಡಿ ಬಾಂದಳದಲಿ (ಶಿಲಾಲ. ೭೭); ಕಡಗುಳಿ ಇಟ್ಟು ನಗಿಸುವುದು ಕೂಸುಮರಿಮಾಡುವುದು . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಪಾಲೇ (ರಂಗನಾ. ೮೦). [ಕೂಸು + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೂಸುಮೃಗ (ನಾ). ಮೃಗದ ಮರಿ; ಮರಿಜಿಂಕೆ: ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಂಕೆಯಿಂದಂ ಕಾಸಿದವೋಲ್ ಕುದಿದು ಪರಿವ ನಿರ್ಝರಜಳಮಂ ಕೂಸುಮೃಗಂ ಕುಡಿಯಲ್ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೭). [ಕೂಸು + ಮೃಗ]

ಕೂಸೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೊಳೆಯ ಮೀನು, ಮುಡಾವು, ಅಬ್ರೋನಿ, ಕೂಸೆ, ಕಲ್ಲೂರಿ, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪). [?]

ಕೂಹಕ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಪುಸಿಗೆ ಪಿಸುಣ್ಗೆ ಪೋರಟಗೆ ಮಾಯೆಗೆ ಹಿಂಸೆಗೆ ಕೂಹಕಕ್ಕೆ ಬೇವಸಕೆ ಮರುಳ್ತನಕ್ಕೆ ಕಳವಿಂಗೆ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೫); ಅಹವದಿ ಖತಿಮಸಗಿದಂತೆಯು ಕೂಹಕದಿ ಪಾರ್ಥ ನನು ಮೂದಲಿಸಿದನು (ಕೋಗಯ. ೨೬-೩೭). [< ಸಂ. ಕುಹಕ]

ಕೂಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗುಹಾಕು: ಇವರಾದರೂ ಜೊತೆಯಾದಾರು ಎನ್ನುವ ಚಿಗುರಾಸೆಯಿಂದ 'ಓಯ್' ಎಂದು ಕೂಹಾಕಿದ್ದಕ್ಕೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೯). [ಕೂ$_2$ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೂಹೆ (ನಾ). = ಕೂವೆ (?): ವಾಯವ್ಯದ ಮೂಲೆಯಿಂದ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಪೊಳಗೆರೆ ಕೂಹೆಯ ಕಾಲ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಪಡುವಲಾಗಿ ತಿರುಗಿದ್ದು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೯; 1612). [?]

ಕೂಳ್ 'ಕೂಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ್$_1$ 'ಕೂಟಿ' ನೋ.

ಕೂಳತನ, ಖೂಳತನ (ನಾ). ದುರುಳತನ; ನೀಚತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಈ ಕೀಳ್ಬಗೆಯ ಕೂಳತನವು ವಿಕ್ರಮರಾಯರ ಹೆಸರನುಚ್ಚರಿಸಿದನ ನೆಳಲ ಕನಸು ಗಂಡವರಿಂಗಂ ಬಾರದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೧೨-೧೯).

ಖೂಳತನ: ಪಾಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದಿದು ಖೂಳತನವಲ್ಲಾ (ಬಸಪು. ೨೬-೫೮); ಬಳಿಕ ಬಂದುದು ಖೂಳತನ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೩); ಮೇಲುಪೋಗನು ನೋಡದೀ ಪರಿ ಖೂಳತನವನು ಮಾಡದಿರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೪೦). [ಕೂಳ್$_1$ (< ಕೂಟ) + -ತನ]

ಕೂಳಪಾಳೆಯ (ನಾ). ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ; ಉಗ್ರಾಣ (?): ಕೂಳಪಾಳೆಯದ ಸಂಗಡ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಕುಪ್ಪುಸ ಪಾಪೋಸು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೩೪); ಖಾನಖಾನರಿಗೆಚ್ಚರ ಪೇಳಿ ಮುಂದಣ ಕೂಳಪಾಳೆಯಕೆ ಸಂದಿಸಿ ಕುದುರೆಯ ಕಾವಲ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೦೦).

[< ಕೂಟ್$_1$ + ಪಾಳೆಯ]

ಕೂಳಬಕ್ಕ, ಕೂಳಬಾಕ, ಕೂಳ್ಬಕ್ಕ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಅತ್ಯಾಸೆ ಪಡುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ: ಕೂಳಬಕ್ಕನ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲಾ ಬೇಡ ಹತ್ತಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೫). **ಕೂಳಬಾಕ**: ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು . . . ಕೂಳಬಾಕರೂ, ಕಾಮುಕರೂ ಆಗುವರು (ಭಾಮೃತ. ೫೦೧). **ಕೂಳ್ಬಕ್ಕ**: ಕೂಳ್ಬಕ್ಕನು ಏಳೇಳು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಲಾರನು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೨೭). [< ಕೂಟ್$_1$ + ಬಕ್ಕ]

ಕೂಳಬಾಕ 'ಕೂಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೂಳಬಿಯ (ನಾ). ಆಹಾರದ ಸರಬರಾಜು, —ವಿತರಣೆ (?): ಕಾಳಿಗನಿಕ್ಕುವ ಸತ್ರದ ಕೂಳಬಿಯಂ ಕಾಮಧೇನು ಚಿಂತಾಮಣಿ ಸಲ್ಲಿಳೆಯ ಸಮುದ್ರ[ಮು]ಳಿದರ ಕೂಳಬಿಯಂ ಕೂಳಬಿಯಮ[ದೇ]ಬಿಯಮದೇಬಿಯಮೆನಿಕುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೧೮; 1014).

[< ಕೂಟ್$_1$ + ಬಿಯ (< ಬೀಯ್$_2$)]

ಕೂಳಾಟ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಅಟ್ಟುಗೂಳಾಟ: ನನ್ನಕ್ಕ ತನ್ನ ಬದಿಯ ಗೆಳತಿಯರೊಡನೆ ಕೂಳಾಟವನ್ನ ಒದವಿಸೆನಗಿತ್ತ ಹಪ್ಪಳ ಹುರಿಯ ಅನ್ನ (ಕಎಪು. ೨೫-೬).

[ಕೂಳ್ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಆಟ]

ಕೂಳಿ 'ಕೂಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು; ಇರಿ: ಪರಿದು ಲೋಕವನಾಳು ಮಾರಾಂತರಿಗೆ ಬಾಣವ ಕೂಳು ಹೋಮದ ಹರಿಗೆ ಹವ್ಯವ ಬೇಳು (ಅನಂಶಾ. ೬-೨೨-೨೦). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಳಿ]

ಕೂಳು$_2$ 'ಕೂಟ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಳುಗೇಡಿ (ನಾ). ಕೂಳು ದೊರೆಯದವನು; ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು: ಮೊಗಲರನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಚದರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೂಳುಗೇಡಿ ನೀರುಗೇಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂಮುಸ. ೫೫).

[ಕೂಳುಗೇಡು + -ಇ$_2$]

ಕೂಳುಗೇಡು (ನಾ). ಆಹಾರ ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ.

ಕೂಳುಗೇಡಾಗು = ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಾಗು; ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗು: ಯಾರು ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದರು, ಯಾರು ಗಡಿಪಾರಾದರು ಅವರ ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಕೂಳುಗೇಡಾಗಿವೆ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೯೭).

[ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಕೇಡು]

ಕೂಳುಭಂಡ (ನಾ). ಕೂಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಬದುಕಿರುವವನು; ಕೆಲಸಗೇಡಿ: ದುಡಿಯದ ಸೋಮಾರಿ ಕೂಳುಭಂಡರು ಹಾಕಿದ್ದು ತಿನ್ನಬೇಕು (ಭಾರದ. ೪೬೩). [ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ಭಂಡ]

ಕೂಳುವ್ಯಾಧಿ (ನಾ) ಆಹಾರದ ಬೆಳೆ ಕಟಾವಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: (ಎಸಮೈ. XV, ೩೭).

[ಕೂಳು$_2$ (< ಕೂಟ್$_1$) + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕೂಳ್$_1$, ಕೂಣಿ, ಕೂಳಿ, ಗೂಳ್$_2$ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬುಟ್ಟಿ: "ಮತ್ಸ್ಯಾಧಾನಿ, ಕುವೇಣಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಪುಲ್ದಂಡೆ ಬೆಳ್ಳಾರ್ಪಟಮೆರೆಬಲೆಗಳ್ ಸಾಳುವಂ ಕೂಳೆ ಗಾಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೭೯); ಕೂಳೆಗಳ ಕುಡಿಮೀನವೋಲ್ ವಿಹಗಾಳಿ ಹುದುಗಿತು ನಡುಗಿದರು ವನಪಾಲಕರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨೩). **ಕೂಣಿ**: ಸಣ್ಣ ಕೂಣಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕಲು ಮೀನು ಚೂರುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಇಲಿಯೊಂದು ಕೈಮೇಲೆಯೇ ಹತ್ತಿ (ಕಾನೂರು. ೫೯); ಅವರು ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಹತ್ತು ಕೂಣಿ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (ಗಿರಿಬಾ. ೯೪). **ಕೂಳಿ**: ಬಲೆಗೊಳಗಾಗೆ ಕೂಳಿಯಯಿಜಿತದ ಡಾವರಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲೆ (ಮಾರಿವ. ೩-೨೧೩); ತಡಿಕೆಗಳ ಬಲೆ ಗಾಣ ಕೂ [ಪಾಠಾಂ. ಗೂ]ಳಿ ಬಿಲು ಸರಳು ನಾಯ್ ಗಿಡುಗ ನೆರೆ ಮಡ್ಡಿ ಬೆಳ್ಳಾರ್ಪಟಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೯); ಕೂಳಿಯ ತೀವಿ ತೀವೆವು ಕೊಳಚೆಗಳ ಬಾಣಾವಳಿಯ ತಡಿಕೆಯಲಿ ಹೊಯ್ವೆವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೨೯); ಬಡಿಕೋಲ್ಸೊಕ್ಕಿನ ಮರ್ದು ಕೂಳಿ ಪದವಿಲ್ (ಯಾದಮ. ೪-೫೮). **ಗೂಳ್$_2$**: ಗೂಳಿ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಬೆಸ್ತರಿಗೆ (ಮರಮ. ೬೬). 'ಗೂಡೆ' ಪರಾ.

ಕೂಣಿಹಾಕು = ತಂತ್ರಹೂಡು: ತನ್ನ ಕೀಳು ಗೀಳಿನ ತೃಪ್ತಿಗೆ ಕೂಣಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳಲ್ಲವೆ? (ಮಲೆಮ. ೨೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಡೈ, ಕೂಡು; ಮಲ. ಕೂಟ; ತುಳು. ಗೂಡೆ; ಕೊಡ. ಕೂಡೆ; ತೆಲು. ಗೂಡ]

ಕೂಳ್$_2$, ಕುಳೆ (ನಾ). ೧. ಪೈರನ್ನು ಕೊಯ್ದ ಬಳಿಕ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಮೋಟು; ತುಂಡು ಕೋಲಿ: ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಕೂಳೆ ಹೊಕ್ಕಿತು (ಪ್ರವಾಇ. I, ೪೧೩); ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ವರ್ಷದ ಬೆಳೆಯ ಕೂಳೆಗಳು, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮುಳ್ಳುಗಳಂತೆ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವು (ದೂರಸ. ೧೧೬); ಕೂಳೆ ಕಿತ್ತು ನೆಲವನುಳುವೆವು (ವಿಸೀಗೀ. ೮೧-೧೨). ೨. ಕೂಳೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೊಸಮೊಳಕೆ: ಹುರಿದ ಬೀಜಗಣಂಗಳಂ ಬಿತ್ತಿಬೆಳೆದನಾ . . . ಒಗೆದ ಮರುಕೂಳೆಯೊಳ್ ತೆನೆಗಳಂ ಕೊಯ್ದನು (ಚಿಬಪು. ೫೭-೨೬); ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ . . . ಗದ್ದದ ಕೆಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಲದ ಕೂಳೆಯ ಹಾಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ನಟಸಾ. ೩). **ಕುಳೆ**: ೩. ನೆನೆ ಹಾಕಿದ ಕಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ ಮೊಳಕೆ: ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆದ ಅಥವಾ ಕುಳೆ ಒಡೆದ ಕಾಳು ಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ತಿನ್ನದೆ . . . ಪವಿತ್ರ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವಾನಪ್ರಸ್ಥನು ಜೀವಿಸಬೇಕು (ಭಾಮೃತ. ೪೫೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಟ್ಯೆ]

ಕೂಳ್$_3$ (ನಾ). ಕೀವು; ಕೊಳೆ: ಗಾಯಂ ಸಮನಿಸಿದೆಡೆಯಿಂದ ಕೂಳೆ ಸುರಿಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೧೫-೧೮). [← ತಮಿ. ಕೂಟ್ಯೆ = ಕೆಸರು]

ಕೂಳ್$_4$, ಖೂಳೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಹೆಂಗುಸು; ದುಷ್ಟೆ: ಕುಪಿತಮತಿಗಳು ಕೂಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖೂಳೆ, ಖುಲ್ಲೆ]ಯರು ಕಳ್ಳೆಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪); **ಖೂಳೆ**: ಖೂಳೆಯರ್ತಮತಮಗೆ ಮಾರಾಂತು ನಿಂದು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೬). [ಕೂಳ್$_1$ (< ಕೂಟ) + -ಎ$_2$]

ಕೂಳೆಕಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಬದನೆಗಿಡವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಚಿಗಿತು ಬಿಡುವ ಕಾಯಿ: (ಕಿ). ೨. ಹೊಲಿಗೆಯ ಅಂಚು, —ಕೊನೆ: (ಕಿ). [ಕೂಳ್$_2$ + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಕೂಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಕೊಯ್ದ ಮೇಲೆ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಗಿವ ಗಿಡ: (ಕಿ).

[ಕೂಳ್$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೂಳೆಬೆಳೆ (ನಾ). ಕೂಳೆ ಚಿಗಿತು ಬರುವ ಬೆಳೆ: (ಕಿ). [ಕೂಳ್$_2$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೂಳೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು; ಮೊಳೆಯೊಡೆ: ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕುಸುರೆ ಕೂಳೊಡೆದು ಬಾಲರಿಗೋಗರವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೧೭-೭೭೧).

[ಕೂಳ್$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೂಳ್ಕರೆ (ನಾ). ಕೂಳಿನ ಕರೆ; ಅನ್ನದ ಕೂಗು: ಊಳಿಗವೊ ಕಾಳಗವೊ ಕೂಳ್ಕರೆಯೊ ಗೋಳ್ಕರೆಯೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೪೯).
[ಕೂಳ್ (< ಕೂಱ್$_1$) + ಕರೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಕೆ (ನಾ). ಕೂಡುವಿಕೆ (?): ಪೊಱಮಡಲೊಂದು ಕಾಯ್ಪೆರಡು ಕೂಳ್ಕೆ ಮೊಗಂದೆಗೆಯಲ್ಕೆ ಮೂಱು . . . ಪತ್ತಿವು ಪೋದ ನಲ್ಮೆಗಳ್ (ಮನ್ಮವಿ. ೮-೧೩). [< ಕೂಡು$_1$ + -ಕೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಗಂಜಿ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಗಂಜಿ: ಕೂಳ್ಗಂಜಿಗೊಂಡುದನೊಳ್ಳಕ್ಕಿ ಪೋದುಡುಮನುಣ್ಬುದೆಂಬ ದುಃಪರ್ವಾಹಾರಮುಂ . . . ಎಂಬ ಮೂಜನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೬೩೬-೧೪).
[ಕೂಳ್ (< ಕೂಱ್$_1$) + ಗಂಜಿ]

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$ 'ಕೂಱ್ಗುದಿ$_1$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ 'ಕೂಱ್ಗುದಿ$_2$' ನೋ.

ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕುದಿ: ಕುದಿದುರಿವ ಹುತ್ತಿನಲಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿಹ ಸರ್ಪಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೬೨); ಶರಧಿ ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದುದಟವೀಚರರ ಬಲ್ಲವರಾರು (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೧೮); ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿದು ಗದಗದಿಸೆ ಜೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩೩-೧೧೮).
[ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ (< ಕೂಱ್ಗುದಿ$_2$) + ಕುದಿ$_1$]

ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂಳ್ದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಱೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆಸಕೂಳ್ದೆಱೆ ಮೊದಲಾಗೆ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯಮಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಇ. II, ೮-೩೩; 1072). [ಕೂಳ್ ? + ತೆಱೆ$_2$]

ಕೂಳ್ಬಕ್ಕ 'ಕೂಳಬಕ್ಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಬಡಕ 'ಕೂಟ್ಬಡಿಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಬಡಿಕ 'ಕೂಟ್ಬಡಿಕ' ನೋ.

ಕೂಳ್ಬಡಿಕತನ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ; ಕೂಳ್ಬಕ್ಕತನ: (ಕಿ).
[ಕೂಳ್ಬಡಿಕ (< ಕೂಟ್ಬಡಿಕ) + -ತನ]

ಕೂಳ್ಬಣಿಗ 'ಕೂಟ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ವಣಿಗ 'ಕೂಟ್ವಣಿಗ' ನೋ.

ಕೂಳ್ವುಗು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರ ಸೇರು; ಅನ್ನ ಸೇರು: ಚಿಂತಿಪ ಸುಯ್ವ ಜಾನಿಸುವ ಕಂದುವ ಕುಂದುವ . . . ಕೂಳ್ವುಗದಾಪ್ತರ ಮಾತುಗೇಳದ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೯-೩೮).
[ಕೂಳ್ (< ಕೂಱ್$_1$) + ಪುಗು]

ಕೂಱಬ (ನಾ). ಹಾಳಾದವನು; ದಿವಾಳಿಯಾದವನು: ಸಲುವ ಹಣಕೆ ಕೊಡಲಾಱದೆ ಕೂಱಬನಾಗಿ ಹೋದೆವುಯೆಂನಲಾಗಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೦೬-೯; 1652). [?]

ಕೂಱಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅದುಮು; ಒತ್ತು (?): ಜವದೂತರ ಜಡ್ಡಂ ಕೂಱಾಡುವರಾ ಬಱಸಿಡಿಲಂ ಪಿಡಿದು ಮೆಱೆವಪ್ರರ್ತಿಯಪ್ಪವನಂ ಜವಂಗೆ ಕುಡುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೯೧-೬; 1195).
[ಕೂಱು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೂಱೆಗೆ, ಕೂರಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜಬಿತ್ತುವ ಉಪಕರಣ: "ವಾಪಿ ಕೂಱೆಗೆ ಸಡ್ಡೆಯಡ್ಡೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧); ಕುಡುಗೋಲಂ ಕೂಱೆಗೆಯಂ . . . ಕೊಡಲಿಯನಾಯುಧ ಚಯಮಂ ಕುಡರೆಂತುಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಪಾಪಭೀತರ್ ಜೈನರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೭); ಪೊಸ ಕೂಱೆಗೆ ಮಡಕೆಗಳಂ ಕೆಸುಮಣ್ಣನೆ ಪೂಸಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೯-೨೮). **ಕೂರಿಗೆ**: ೧. ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ನೆಲ್ಲು ಬಿತ್ತುವುದು ಉತ್ತಮವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೯). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ. ℙ ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಿಂದ ಎಂಟು ಎಕರೆಯವರೆಗೆ ಇರಬಹುದು: ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಯಿಂದ ಪೊಂದುದಿನದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವಷ್ಟು ಭೂಮಿಗೆ ಕೂರಿಗೆಯೆನ್ನುವರು (ಕಥಾಗೆ. ೨೯೧); ಒಂದು ಕೂರಿಗೆಗೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಎಕರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೦). [?]

ಕೂಱೆಗೆಗೊಳಗ (ನಾ). ಬಿತ್ತುವ ಕೂರಿಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು: ನಡುಬೆಟ್ಟದಿಂದಿತ್ತ ಕೆಳಗಿರ್ದು ಹಬ್ಬುಗೆ ಕೆಡುವಂತೆ ಕೀಸಿ ದಂಡದೊಳು ಕುಡಿಯರು ಬಿತ್ತುವ ಕೂಱೆಗೆಗೊಳಗದಂತೊಡರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಗೆದಾ (ಭರಚ. ೭೧-೧೩). [ಕೂಱೆಗೆ + ಕೊಳಗ$_1$]

ಕೂಱೆತಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರ್ತುಕೋಟೆ: ಏತೇಷಾಂ ಸಪ್ತಮ (ಸಪ್ತ) ಗ್ರಾಮ (ಮಾಣಾಂ) ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತೇ ಶ್ರೀ ಕೂಱೆತಕುಣ್ಟೆಗ್ರಾಮ (ಮೇ) ನಾಮಸ್ಯತಸ್ಯ . . . ಅದೇಯಂ ದತ್ತಂ (ಇಆ. VII, ೨೨೦-೪೫; 658). 'ಕುಱೆತಕುಂಟೆ' ಪರಾ. [ಕೂಱೆತ$_0$ + ಕುಂಟೆ]

ಕೂಱು$_1$, ಕೂರು$_4$ (ನಾ). ಪಾಲು; ಅಂಶ. 'ಕೂಱುಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂರು$_4$**: (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂರುಮ್ಮು; ತೆಲು. ಕೂರು]

ಕೂಱು$_2$ (ನಾ). ತಾಳಭೇದ; ನಾದ; ತಾನ (?): ಮೋಹರಂಗಳ ಕಾಣಿಸಿ ಎಣಿಪ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ ತದ್ದಿತೋ ಠಿಣವೆಂಬ ಕೂಱಿಂದೆ ನಂದಿ ಮದ್ದಳೆಯ ದಾಂಧಣವೆಂದು ಶಬ್ದಮಂ ಕೈದೋಱೆ (ಚೇರಮ. ೧೦-೩೫). [?]

ಕೂಱುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತುರುಕಿಕೊ; ಗಿಡಿದುಕೊ: ಸಿಡಿಖಂಡಂ ಗೊಂಡುಗಿಬಗಿದಿಡಿದಿಡೆಡೆವಿಡದೆ ಕೂಱುಗೊಳ್ವರ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨); ಕಟ್ಟುವಡೆದಂತೆಯುಂ ಕಾಸಿ ಬೆಚ್ಚಂತೆಯುಂ ಕೊಱೆದು ಕೋದಂತೆಯುಂ ಕೂಱುಗೊಂಡಂತೆಯುಂ ಅಗೆದು ನಟ್ಟಂತೆಯುಂ (ಚಿಕವಂ. ೯೦-೧೯). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಭಾಗಮಾಡು: ಸಾಱೆದೆನು ಬೇಡಕಟ ಫಲವನು ಕೂಱುಗೊಳದಿರು ಕೇಳು ಹೇಳುವೆ ತೋಱುವೀ ದೈವದ ಮಹತ್ವವನೆಂದನತಿ ಕಾಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೮).
[ಕೂಱು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಱೆ, ಕೂರೆ, ಕೊರೆ$_6$, ಕೊಱೆ$_7$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳಕಾದ ಬಟ್ಟೆ; ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ: ಮುರಿದು ಬಿರ್ದ್ದ ಪೆಣಕ್ಕಂ ಸೂಱೆವೋದ ಚಂಡಕ್ಕಂ ಎತ್ತಿದ ನೆತ್ತರ ಕೂಱೆಗಂ ಪಟ್ಟಪಾಳಕ್ಕಂ ಪಾಯ್ದಬಲಿಗಂ ಮೊಱೆಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಂ ಸಮೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೂಡಿದ ಸಂಘಾತಕ್ಕಂ ಮಾಡಿದ ಬೈಬಸ್ಥಿಗಂ ತಪ್ಪುವರಲ್ಲರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೧೮-೫೨; 1054); ತೋಱೆಸುಗುಮೆಮಗೆ ತೋರ್ಪೀ ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಱೆಯ ದೇವಕಿಯ ತನಯನಿಂದಂ ನೆತ್ತರ್ಗಾಱುವ ಕಂಸನ ನೆತ್ತರ ಕೂಱೆಯನಿದು ತಪ್ಪಿದಂದು ನಿನಗುಂ ಮಗಳೇ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೯). ೨. ಕೊಳಕಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕ್ರಿಮಿ: "ವಚನಾಶ್ರಯಂ ಕೂಱೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೪); ಶಯ್ಯಾತಳದೊಳ್ ಮಂದವಿ ಸರ್ಪಿಣಿಯೆಂಬುದೊಂದು ಯೂಕಮಿರ್ಪುದು ಆ ಕೂಱೆಯಿರ್ದ ಠಾವಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪೇನಿರ್ಪುದು ಅಲ್ಲಿಗೆ] ಡುಂಡುಕನೆಂಬ ತಿಗುಣೆ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩-೧೧). **ಕೊರೆ**: ೨. ಕೂರೆಗೆ ತಿಗುಣೆಗೆ ದೂರ ಹೋಗುವುದೇಕೆ ಇದ್ದಾವು ನಿಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಯೊಳು (ಇಂಜಾಪ. ೭೯-೮೧); ದರಿದ್ರಕ್ಕೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಕೂರೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊರೆ$_6$**: ೧. ಆರು ಮಾರುದ್ದ ಕೊರೆಗಳ ಕೋಡು (ಜನಗೀ. ೮೫). **ಕೊಱೆ$_7$**: ೧. 'ಉಡುಗೊಱೆ' ಪರಾ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೂಱೈ; ಮಲ. ಕೂಱ; ತುಳು. ಕುರೆ = ಕೊಳಕು]

ಕೂಱ್$_1$, ಕೂಳ್, ಕೂಳ್ಳು$_2$, ಕೂಱು (ನಾ). ೧. ಅನ್ನ; ಓಗರ; ಓದನ: "ಓಗರದಲ್ಲಿ ಕೂಱ್" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩); ವೀಡಿಲ್ಲಾದುದು ಕೂಱಿಲ್ಲಾದುದು (ಎಇ. XIV, ೧೯೧-೩೦; 725); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕಱಮೆಯ ಕೂಱುಂ ತುಪ್ಪಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೯-೧೩); ವಿದುರನೆಂಬೀ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂಱೆ ನುಡಿಯಿಸೆ ನುಡಿದ್ಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೮). ಕುದಿವ ಕೂಱಂತೆ ಕುದಿದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೂಳ್**: ೧. ಕುಲಹೀನನೋರ್ವವಂ ಮೆಯ್ಕೆಟ್ಟು ಕೂಳ್ ಪುಟ್ಟದಲೆವೆತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೪೦). ಸೊರ್ಕಿನಿಂ ಕೂಳ್ಗೆ ಬಂದಾವಗಮಿರ್ಪರ್ (ವೀರವಿ. ೧೦-೬). **ಕೂಳ್ಳು$_2$**: ೧. ಧರೆಯ ಕೌರವರಾಳುತಿಹರಿಂದವರ ಹಂಗಿನ ಕೂಳಿನಲಿ ಬೆಂದೊಡಲ ಹೊರೆವವರು (ಸಂಭಪ. ೨೦-೩೦); ನೀಲಮೇಘ ಶ್ಯಾಮ ನಿನ್ನಾಳೆಂಬವರಿಗೆ ಕೂಳು ಹುಟ್ಟದೆ ಹೋಯಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೧-೧೨); ನಾಳೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಸುಖವನುಣಬಹುದಿಂದು ಕೂಳಸುಖವನು ನೋಡೆಂದ (ಭರಚ. ೧೦-೪೫). ೨. (ಹೀನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಆಹಾರ: ಎಲವೋ ಕುನ್ನಿ ಕೂಳಿದೆ ತಿನ್ನು ಬಾರೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೩೦); ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕೂಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೂಱು**: ೧. ಅರಸರಾಳ್ವ ಬನ್ದಾರ್ನ್ನಾಯಕರ್ಗ್ಗೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕಿಱೂಳ್ಗೆ ಕೂಱುವುಣ × × × × ಯ ಕುಡುವೊರ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೧; 907); [ಗದ್ಯಾ]ಣ ಸಹಣಿ ಕಾ[ಟಿ] × × ಕೂಱು × × ತುಪ್ಪಮಾನಮೊನ್ದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೦-೧೩; 965).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಱ್; ತುಳು. ಕೂರು, ಕೂಳು; ಕೊಡ. ಕೂಳಿ; ತೆಲು. ಕೂಡು. / ಸಂ. ಕೂರ]

ಕೂಱ್$_2$ (ಗು). ೧. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ. 'ಕೂಱ್ಕಮ್ಮಿ' ಪರಾ. ೨. ಬಿಸಿಯಾದ. ೩. ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರೂರ]

ಕೂಱ, ಕೂಳ್$_1$, ಖೂಳ, ಖೂಱ (ನಾ). ಮೂರ್ಖ; ಎಗ್ಗ; ಅಲ್ಪ; ನೀಚ: "ಕೂಱಂ = ಎಗ್ಗಂ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಕೂಱನೆಂದುಂ ಕಿಱುಕುಳನೆಂದುಂ ಅಲ್ಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೬೪); ಕೂಱಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೩). **ಕೂಳ್$_1$**: ಶಾಪದಗ್ಧರ ಶಠರ ಕೂಳರ ಕುತರ್ಕಿಗಳ . . . ದುರ್ಬೋಧಕೆಲೆ ಭೂಪಾಲ ನೀನಿಂತು ಮರುಳಪ್ಪರೇ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೨); ಕೇಳಿದೊಡೇನೊ ಕೇಳದೊಡೇನೊ ಮನಗೊಂಡು ಕೂಳರದಱಿನೇನು ಸಿದ್ಧಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧-೩೧). **ಖೂಳ**: ಖೂಳನೆಂಬೆನೆ ನೀ ಸಮಸ್ತಕಳಾಳೀ ನಿಪುಣನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨೧); ಕಾಳನೆಣಿಸಿದೆ ಖೂಳ ಹೋಗೆಂದ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೬); ಕೇಳಿದುತ್ತರಂ ಬೇಳಲಾಜದೆ ಮೊಗಂಬೆಮರ್ದು ಕಂಗೆಟ್ಟೂಳ್ವ ಖೂಳ ಕುಕವಿಯ ಕಾವ್ಯದಂತಲ್ಲ (ಚಿಬಪು. ೧-೩೫). **ಖೂಱ**: ಖೂಱ, ನಾಱ, ಬೋಱ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). 'ಖುಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ಷುಲ್ಲ]

ಕೂಱವುಱ್ (ನಾ). ಅನ್ನದ ಅಗುಳು: "ಕೂಱವುಱಲ್ಲಿಯುಂ ಹಾಲು ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿಯುಂ ಪುಲಾಕವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೮-೪೦).

[ಕೂಱ್$_1$ + ಅವುಱ್]

ಕೂಱು 'ಕೂಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೂಱ್ಕಮ್ಮಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ: "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ – ಕೂಱ್ಕಮ್ಮಿ" (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಕೂಱ್$_2$ + ಕಮ್ಮಿ$_1$]

ಕೂಱ್ಕುದಿಗೊಳ್ 'ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೂಱ್ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ಅನ್ನನೀರು ನೀಡುವ ಕಟ್ಟೆ; ಜಗಲಿ: ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೂರ್ಗಲಿ, ಕೂಱ್ಗಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೯೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೂಱ್$_1$ + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೂಱ್ಗುದಿ$_1$, ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅನ್ನ ಕುದಿಯುವಂತೆ ಕುದಿ: ಲವಣಾಂಬುರಾಶಿ ಕುಕ್ಕುಱಗುದಿವಲ್ಲಿ ಕೂಱ್ಗುದಿಯೆ ಮೇಗೆ ಸಿಡಿಲ್ದಗುಳಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿ$_1$**: ಕೂಳ್ಗುದಿದ ವೇಳಂಬುಧಿಗಳೇನೆಂಬೆನು ಮಹಾದ್ಭುತವ (ನಿಭಾಗ. ೭-೮-೪). 'ಬೇಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೂಱ್$_1$ + ಕುದಿ$_1$]

ಕೂಱ್ಗುದಿ$_2$, ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$ (ನಾ). ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ; ಒಳಗೊಳಗೆ ಕುದಿಯುವಿಕೆ. 'ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೂಳ್ಗುದಿ$_2$**. 'ಕೂಳ್ಗುದಿಗುದಿ' ಪರಾ. [< ಕೂಱ್ಗುದಿ$_1$]

ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೂಱ್ಕುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅನ್ನ ಕುದಿವಂತೆ ಕುದಿ; ಕತಕತ ಕುದಿ. ೨. (ಆಲಂ) ತಳಮಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ಸಂಕಟಪಡು: ಜಲಚರ ಜೀವರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲವಸುಂಗೊಳೆ ಗೋಳುಂಡೆಗೊಳೆ ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಳೆ ಮಹೋತ್ತುಂಗ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೨೧ ವ); ಶೋಕ ವಿಹ್ವಲದಿಂ, ಕೂಱ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಾ ಕುರುಕುಲಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲನಂತಃಪುರಂ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೩). **ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಳ್**: ೨. ತಲೆವಾಗಿರ್ದ ಪರವೆಯರಂ ಕಂಡು ನಂಬಿಯಣ್ಣನ ಕರಣಂ ಕೂಳ್ಗುದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಗುದಿ, ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಗಳೊಗ್ಗದಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ]ಗೊಂಡು (ನಂಬರ. ೧೬-೮೯); ಕರಣವೆಲ್ಲಂ ನೊಂದು ಬೆಂದು ಕೂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದಿನ್ನಾಡಿ ತೋಱಲೇಕೆ (ಹಚಕಾ. ೮-೪); ಜಯಮಾಗದೆ ಸೋಲ್ತು ಕುವರನೊಳ್ಕೂಳ್ಗುದಿಗೊಂಡಿರದೊಂದು ಕುಹಕಮಂ ಚಿಂತಿಸಿದರ್ (ವೃಷವಿ. ೩೪-೭೩). **ಕೂಱ್ಕುದಿಗೊಳ್**: ೨. ನಿನ್ನಾಣತಿಗಬಲೆ ಮಱುಗಿದಳಿಲ್ಲ . . . ಕೂಱ್ಕುದಿಗೊಂಡಳಿಲ್ಲ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೦). [ಕೂಱ್ಗುದಿ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೂಱ್ನೀರ್ (ನಾ). ಅನ್ನ ಮತ್ತು ನೀರು: ಶತ್ರುಹನ ಸಾಯಿರ ಸಾಯಿರ ಲೆಕ್ಕದಿನಿವಿರಿದು ಪಡೆಗರಣ್ಯಕಂ ಕೂಱ್ನೀರಿತ್ತು ಸಮ್ಮಾನಿಸಿದನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೨೪). [ಕೂಱ್$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೂಱ್ವಡೆ 'ಕೂಱ್ವಡೆ' ನೋ.

ಕೂಱ್ಬಡಿಕ, ಕೂಳ್ಬಡಕ, ಕೂಳ್ಬಡಿಕ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕ; ತಿನ್ನಾಳಿ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆಬಾಕತನ: ಪೊಂಗಿಲ್ಬಂಡುಗ ಜೋಳದಿಂದೆರವನುಂ ಚಾಮುಂಡಿಯುಂ ಬೊಮ್ಮನುಂ ಪೊಂಗೊಂಡೀ ಪರೆಕಳ್ಳಿಪೋದರು ಬಸುರ್ಗಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೇಣ್ಸತ್ತರುಂ ಪೊಂಗಿಪ್ಪಾತನ ಕೇಳ್ದು ಕೂಱ್ಬಡಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಱ್ವಡಕ]ದಿಂ ಮೇಣ್ಬಂದರುಂ ಮೂಢಲೋಕಂಗಳ್ತಮ್ಮ ಕುತತ್ವಮೆಂದಱಿಯರಾರೇನೆಂದಡಂ ನಂಬುವರ್ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೧೦೭-೧೨; ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ. ಕಿ). **ಕೂಳ್ಬಡಕ**: ೧. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೂಳ್ಬಡಕನೆಂಬ ನಿಂದೆಗೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೨೫). **ಕೂಳ್ಬಡಿಕ**: ೧. 'ಕೂಳ್ಬಡಿಕತನ' ಪರಾ. [ಕೂಱ್$_1$ + -ಬಡಿಕ]

ಕೂಱ್ಬಸವು (ನಾ). ಅನ್ನದ ಬರ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: ಪುಸಿವಂತುಂ ಮುಳಿವಂತು ಮಾಡಿದುಣಿಸಿಂ ನೀಮಿಂತಬ್ಬ ನೋಡಲ್ಕೆ ಕೂಱ್ಬಸವೇಂ ಕೊಳ್ಳಿರೆ ನಿಮ್ಮ ಕೂಱನೆನುತುಂ (ಬಂಹರಿ. ೯-೨೯). [ಕೂಱ್$_1$ + ಪಸವು]

ಕೂಱ್ಮಿಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಮೃಗ, —ಪ್ರಾಣಿ: ಬೇಡರಂ ಕಂಡು ಬೆರ್ಚುವೆ ಬಾಲೆ ತನ್ನೊಡನೆ ಬೇಡ ಬರ್ಪುದು ಕೂಱ್ಮಿಗಂಗಳಿರ್ದಪುವೆಂದು ಬೇಡಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩೭-೧೫). [ಕೂಱ್$_2$ + ಮಿಗ]

ಕೂಱ್ವಡೆ, ಕೂಱ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ದೊರಕಿಸು, —ಪಡೆ: ಕೂಱ್ವಡೆಯದನಂತೆ ಬಂಬಲ್ಪಾಡುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಆವುಪಾಯದೊಳಮೊಡಲ್ಗೆ ಕೂಱ್ವಡೆದು ಜೀವಿಪುದೊಂದೆ ವಿಧೇಯಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೧೨). **ಕೂಱ್ಪಡೆ**: ಕೂಱ್ಪಡೆಯದ ತಿರಿಕರಂತೆ ಗಿಡಿಗಿಡಿ ಜಂತ್ರಮಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೦). [ಕೂಱ್$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೂಟ್ವಣಿಗ, ಕೂಳ್ಬಣಿಗ, ಕೂಳ್ವಣಿಗ (ನಾ). = ಕೂಟ್ಬಡಿಕ: "ಕೂಟ್ವಣಿಗನೆಂದು ತಿನಾಳಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೮-೩೫೮); ವಣಿಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕೆ -ಕೂಟ್ವಣಿಗಂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವಱೊಳುಂಟು - ಲಂಚವಣಿಗಂ ಸಾಲವಣಿಗಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕೂಳ್ಬಣಿಗ:** "ಪಿರಿದುಂಬವಂಗೆ ಕೂಳ್ಬಣಿಗನೆಂದೊಪ್ಪುವುದು" (ಕಶರ. ೨೬). **ಕೂಳ್ವಣಿಗ:** "ಅನ್ನಾದಂ = ಕೂಳ್ವಣಿಗಂ" (ಶಾಶಕೃ. ೧೬೨). [ಕೂಟ್$_1$ + -ವಣಿಗ]

ಕೂಟ್ವೇಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ಬೇಡು; ಅನ್ನವನ್ನು ಯಾಚಿಸು: ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಬಂದ ಬೂತಿನಂತೆ ಕೂಟ್ವೇಟ್ಪ ಬಾರಿಕನಂತೆ ದಂಡುವೇಟ್ಪರಸಿನಂತೆ ತೂಗಿಬಿಡುವ ನಾಯಕನಂತೆ ಕಲಹಂಮಾಟ್ಪ ಕೊಂಡೆಯನಂತೆ ... ಕಳಕಳಿಸಿನಕ್ಕು ಮನದೊಳ್ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩).

[ಕೂಟ್$_1$ + ಬೇಡು]

*

ಕೃ

ಕೃಂತ

ಕೃಂತ (ನಾ). = ೧. ಕೃಂತನ. 'ಕರ್ಮಕೃಂತ' ಪರಾ. ೨. ತುಂಡು ಮಾಡುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಇದು ಭವಪಾಶವರಿವ ಕತ್ತರಿ ಮತ್ತಿದು ಭವಲತೆಗೊಯ್ವ ಕೃಂತ (ಮೋಳಿಪು. ೩-೧೬೧). [ಸಂ.]

ಕೃಂತನ (ನಾ). ತುಂಡುಮಾಡುವುದು; ಕತ್ತರಿಸುವುದು: "ಅರಿ - ಕೃಂತನೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಕ (ನಾ). ಗಂಟಲು; ತಾಳಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಕಣ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ: "ಕೃಕಣಃ, ಕೃಕರಃ - ಈ ೨ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಹೆಸರು, ಕಕ್ಕರವಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ, ಕಾಡುಬಕ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ಕೃಕರ (ನಾ). ೧. = ಕೃಕಣ: ಕೃಕರ ಕರೇಟು ಕುಕ್ಕುಟ ಕಪೋತ ಕಿಕೀದಿವಿ ಕುಕ್ಕುಭಾಳಿಯಿಂ ... ವಿರಾಜಿಕುಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೭೨). ೨. ದೇಹದ ಪಂಚವಾಯುಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಪಚನ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ನೆರವಾಗುವ ಹಾಗು ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲೂ ತೆರೆಯಲೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ವಾಯು: "ಅಲಿಗಳ ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುವುದು ಕೃಕರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೩); ಸುಷುಮ್ನನಾಳದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವಾಯು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತವಾಯು (ಚನ್ನವ. ೬೬-೧೩); ಕೂರ್ಮವಾಯುವಿಗಾ ನಿಮೀಲನ ಧರ್ಮವಾದಿಯ ದಾದವವುಗಳ್ ಸಮ್ಮತಿಸುವವೀ ಕೃಕರಕೆಯು ಕ್ಷುತು[ತ] ಧರ್ಮವಪ್ಪಿಹುದೂ (ಗಗತಾ. ೯-೬೪). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲ (ನಾ). = ಕೃಕರ: ಹಸಿವು ರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕೃಕಲ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ವಿಜೃಂಭಣರೂಪಕ್ರಿಯೆಯಂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇವದತ್ತ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ... ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು (ಮುಮುಕ್ಷು. ೩). [ಸಂ.]

ಕೃಕಲಾಸ (ನಾ). ಹೆಂಟೆಗೊದ್ದ; ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ: "ಸರಟಃ, ಕೃಕಲಾಸಃ - ಈ ೨ ಓತಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೮೧); ನೃಗನು ತನಗೆ ಈ ಕೃಕಲಾಸ ಜನ್ಮವು ಬಂದ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವರಿಸಿ ... ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಸುಧಾ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಕೃಕವಾಕ (ನಾ). = ಕೃಕವಾಕು: ಸೂಕರನಹನಂತ್ಯದಿ ಸುರೆಯಿಂ ಕೃಕವಾಕನಹನು ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೧-೪೭).

[< ಸಂ. ಕೃಕವಾಕು]

ಕೃಚ್ಛ್ರ

ಕೃಕವಾಕು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿ; ಕುಕ್ಕುಟ: "ಕೃಕವಾಕುಃ, ತಾಮ್ರಚೂಡಃ, ಕುಕ್ಕುಟಃ, ಚರಣಾಯುಧಃ - ಈ ೪ ಕೋಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪); ಪೊಡೆಯೆ ಕೃಕವಾಕು ನಿನದಂ ಬಿಡದುಣ್ಮುತಿರಲ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯ ಬಾಳ್ ಬೀಟ್ತರೆ (ಯಶೋಚ. ೩-೨೬). ೨. ನವಿಲು. ೩. ಓತಿಕೇತ; ಸರಟ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ನೇತ್ರಿ: "ಕೃಕವಾಕು [ಪಾಠಾಂ. ತು] ಮಸ್ತಕಂ ನೇತ್ರಿಯೆನೆ ಚವ್ಯವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃಕಾಟಿಕ 'ಕೃಕಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ಕೃಕಾಟಿಕೆ, ಕೃಕಾಟಿಕ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಂಭಾಗ; ಹೆಕ್ಕತ್ತು: "ಅವಟು ಕೃಕಾಟಿಕೆ ಘಾಟಾಹ್ವಯವದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೧೮). **ಕೃಕಾಟಿಕ:** "ಕೃಕಾಟ [ಪಾಠಾಂ. ಟ] ಕಂ ಹೆಡಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೩). [ಸಂ. ಕೃಕಾಟಿಕಾ]

ಕೃಚ್ಛ್ರ (ಗು). ೧. ಕಷ್ಟಕರವಾದ; ನೋಯಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಯಾಸ; ಶ್ರಮ: "ಗಹನಂ ಕಷ್ಟಂ ಸಘೋರಮಂತದು ಕೃಚ್ಛ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೩-೧೪). ಖೇಚರರಾಜಂಗೆ ಕೃಚ್ಛ್ರಾಸಾಧ್ಯಕ್ಕಮಿವರಿರ್ವರೆ ಅಪಾರಭುಜಾಯಮಾನರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭ ವ). ೩. ಅಪಾಯ; ಗಂಡಾಂತರ; ವಿಪತ್ತು. ೪. ದುಃಖ; ನೋವು: "ಪೀಡಾ, ... ಕೃಚ್ಛ್ರಂ, ಆಭೀಲಂ - ೯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದುಃಖದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೮). ೫. ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ: ಕೃಚ್ಛ್ರಾತಿಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಸಾಂತಪನಾದಿ ಮಹಾ ತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೫); ಕೃಚ್ಛ್ರಾದಿ ತಪಸಿನ ಫಲವು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ ಯಾಗಫಲ ... ಭಾರತದೊಳೊಂದಕ್ಷರವ ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨೦); ದುಶ್ಚರಗಳೆನಿಸಿರ್ಪ ಬಹುವಿಧ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಗಳೆಂಬ ಮಹೋಚ್ಛ್ರಯದ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದಿ (ಅಮೃತ. ೨-೩೯). ೬. (ಆಲಂ) (ಪಾಪದ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದಾನ ಕೊಡುವ) ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಧನ, —ದಕ್ಷಿಣೆ: ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಎರಡಾಣೆ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಕೃಚ್ಛ್ರ ಕೊಟ್ಟು (ನಮ್ಮೂರ. ೨೫). ೭. [ವೈದ್ಯ] ಮೂತ್ರ ತಡೆಯುವಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂತ್ರರೋಗ: ಗೃಹಣಿ, ಕೃಚ್ಛ್ರ, ಶ್ವಾಸ, ಖಾಸ, ಭಗಂದರ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತರೋಗವೂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಜೀವನ (ನಾ). ಕಷ್ಟದ ಬದುಕು : "ಕ್ಷಜ-ಕೃಷ್ಣಜೀವನೇ, ಕಷ್ಟದ ಬಾಳ್ವೆಯೊಳ್" (ಶಾಹಕೃ. ೨೬೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಜೀವನ]

ಕೃಷ್ಣಮೂತ್ರಪುರೀಷತ್ವ (ನಾ). ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗುವಾಗ ನೋವಾಗುವುದು, —ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಸಾಧನೆ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಸದ ಸಾಧನೆ : ಕೃಷ್ಣಸಾಧನೆಯನ್ನೇ ಲಾಭವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೆಸರಿಗೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ಸಿಲ್ಲಿಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶಿಬಂಧ. II, ೨೬೪). [ಕೃಷ್ಣ + ಸಾಧನೆ]

ಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಾಡಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ; ಮುಗಿಸಿದ: ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಬುಜ ಮೈತ್ರಜಾಳಕೊಸಗ ಕೃತ ತಮಿಳನನೊಡೆದವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭-೨೦); ರಕ್ಷ ಕೃತ ಕೃತಕ ಬಮ್ಮೋತ ಸಂಕುಲಮಯಂ ಜಾಮಿಳಕಾಲಂಳ್ಕಂ ಲತಾಧವನಮಂ ಪೊಕ್ಕ (ಶ್ರೀಶಾಮಾ. ೨೦-೫೩). (ನಾ). ೨. ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು : ಹಸರಿಸಿ ಪರ್ಬ್ಬ ಗೊಂದಲಿಸಿ ನಿಂದ ತಮಸ್ತಮಮಂ ತೆರಳ್ಪ ಬಂದೊಸೆವಿನತೇಜುವಂತುದಯ ಪರ್ಬ್ಬತಮಂ ಕಲಿಕಾಲದೇಳ್ಪಯಂ ದೆಸೆಗಿಡೆ ತೂಳ್ದ ತಾಳ್ದ ಕೃತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೊಲ್ದಿನ ತೆಳುಬುಗಳು ಜಗಕ್ಕೆಸೆದಿರೆ ಸಿಂಹಪಿಶ್ವರಮನೇಱಿದಾನ ಜಯಸಿಂಹ ವಲ್ಲಭಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಶಾ. ೧೨೫-೧೫ ; ೧೦೨). ೩. ಧನ್ಯ ನಾದವನು ; ಪುಣ್ಯವಂತ : ಕಂದನಾಡುವ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ ನೋಡಿ ತೊದಲೊಂದಿದಿವಾತನುಜೀಕ್ಷಿಸ್ಮೆಂ . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಡೆವನ್ಯಾತ ಕೃತಿರೊ (ಜೈಮಭಾ. ೧೪-೨೦). ೪. ಯಮ : (೬). ಜಿ. ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ; ಅನುಗ್ರಹ. ೬. ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ; ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು: "ಕೃತಮೆಂಬುದು ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೧೩೯-೧೨೬); "ಯಂಗಂ ನವನಂ ತಾಂ ಕಡೆಗಂಡ ಕಾರ್ಯ ಕೃತ ಶಬ್ದಂ" (ನಾಶಾರ. ೧೦೪). 'ಕೃತಜ್ಞ' ಪರಾ.

ಕೃತಮಱ = ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆ, —ಸ್ಮರಿಸು : ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟು ಕೃತಮಱಂಬುದ ಮಾಯದ ನಸ್ಸಾಯೊಡದಂ ಏಲಿಸಿದುದರ್ಕ್ಕ ನಾನುಮೊಂದು ನೆವಮುಸಿದಪ್ಪೆಂ (ಶಾದಂಪು. ೯೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತಕ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಲ್ಲದ ; ಮಾಡಿದ; ನಿರ್ಮಿಸಿದ: ಕಳಧೌತ ಸುರತ್ನ ಕೃತಕಭಿತ್ತಿ ಸ್ವಯಂಭೂಜ್ಞಳ ಮುಕ್ತಕಾವಿತಾನಂ ಫಳಪಳಿಪುವ (ಜಗಪ. ೩-೨೪) ; ಕೂಗಿದುದೇಕೀ ಕೃತಕತಾಪ್ಪಜೊಡಂ (ಯಶೋ�ಧ. ೩-೨೭). ೨. ಕಪಟದ ; ಮೋಸದ ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ : ಅಂಧನ್ಯಕಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ಕನೋಱಂ ಕೃತಕ ಕೋಪಂಗಳ್ಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪). (ನಾ). ೩. ಕಪಟ ; ಮೋಸ : ಪತಿಯಂ ವಂಚಿಸಲೆ ನಿಜ ಕೃತಕದಿಂ . . . ಒಳಪೊಯ್ವೀ ದುರ್ವ್ಯವಿತೆಯರ್ (ಎಳ. VIII, ಪಗರ. ೪೭-೯೧; ೧೦೬೭); ನಿನ್ನ ಮಡದಿಗಿರಲೆರಡೆ ಮಡದಿಯ ಕೃತಕ ಬೇೞ್ (ಬಸವ. ೨೦೧). ೪. ನಿರ್ಮಾಣ ; ರಚನೆ : ನಯನಾನಂದದ ಜಾಣ್ಮೆಯಿಲ್ ಹೃದಯಂಗಾಗ್ಕಾಗರಂ ಕಾಮತ್ಪತ್ತಿಯ ನವ್ಯಾಭಿನಯಾಂಗಮೆಂಬ ಕೃತಕಂ ಕೈಗೊಳ್ವನಂ ರತ್ನಮಾಲೆಯಂ . . . ಕೈಗೈದು (ಅನಂಪು. ೬-೫೨). ಜಿ. ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ : ಎನ್ನತದ ಬಿಡ್ಡಿದರು ಕೃತಕರು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ (ಬಜ್ಜಸ್ತು. ೧೦೯-೮೪). ೬. ಬಿಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು ; ಬಿಡುವ ಉಪ್ಪು ; ವಿಡವಣ : "ವಿಡುವಣಮಮರು ಕೃತ್ರಿಜಾಂಙ. ಶ್ಚ] ತಕಮಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಶ. ೪೩-೪೧). [ಸಂ.]

ಕೃತಕಗಿರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ : ಕಳಕಕೃತಕಗಿರಿಗಳಂ ಫಳಪ್ರಕೀರ್ಣ ತರುಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮). [ಕೃತಕ + ಗಿರಿ]

ಕೃತಕದ್ವಿಜ (ನಾ). ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ಜೀವತತ್ತ ವಿಷಯದೊಳ್ ಕೃತಕದ್ವಿಜಂ ಚಾರ್ವಾಕ ಮತಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ (ಶಾಂಪು. ೯-೧೨೬ ವ). [ಕೃತಕ + ದ್ವಿಜ]

ಕೃತಕನೆಗೆ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಪರ್ವತ; ಕ್ರೀಡೆಗೋಸ್ಕರ ಶಿಲೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಬೆಟ್ಟ : ಬಳ್ಳಿ ಕೊವಲ್ಲಿಲವಳ್ಳ ನಗಂ ಕೃತಕನಗಂ ಪಲಸು ಬಳ್ಳಿವಲಸಾ ಬನದೊಳ್ (ಜಗಪ. ೩-೧೪). [ಕೃತಕ + ನಗ್ನ]

ಕೃತಕನಾಣ್ಯ (ನಾ). ೧. *(ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಲೋಹ, ದಂತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ನಾ. ದುಂಡಾಗಿರುವ) ಎಣಿಕೆಯ ಕಾಯಿ* (Counter. ಇಂಆಸ). ೨. ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ನಾಣ್ಯ: ಖೋಟಾ ನಾಣ್ಯ. [ಕೃತಕ + ನಾಣ್ಯ]

ಕೃತಕನಿದ್ರೆ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ನಿದ್ರೆ ; ಕಳ್ಳನಿದ್ರೆ : ನಾನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನು ಕೃತಕನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಕೃತಕ + ನಿದ್ರೆ]

ಕೃತಕಪುತ್ರ (ನಾ). ಮಗನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ: ಆತನ ಪುರೋಹಿತಂ ಶಕ್ತಿಷೇಣನಿಂಬೊಂಗಮುಟಿವಿಶ್ರೀಗಂ ಸತ್ಯದೇವ ನೆಂಬೊಂ ಕೃತಕಪುತ್ರನಾದೊಂ (ಜಾವಂಪು. ೫೬-೧೨). [ಕೃತಕ + ಪುತ್ರ]

ಕೃತಕಪ್ರಣಯ (ನಾ). ತೋರಿಕೆಯ ಪ್ರೀತಿ ; ನಟನೆಯ ಪ್ರೇಮ : ಕೃತಕಂ ಕೃತಕಪ್ರಣಯಮೆಂದಱಯದೆ (ಸುಳಾದಿ. ೭-೨೪ ವ). [ಕೃತಕ + ಪ್ರಣಯ]

ಕೃತಕರೂಪು (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೂಪು ; ಮಣ್ಣು, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಆಕೃತಿ ; ಸೊಂಬೆ : ಅಸುಗಳದ ತಾಪಸಿಗೆ ಗೂಳಿಗೆ ಬಿಸಜಸನಯನೆಗೆ ಕೃತಕರೂಪಿಂಗೊಸಿದು ಜೀವಸಿತ್ತು ಮೆಱ್ದಪನು (ಬಸಪು. ೬೨ ಸಂಚಿ). [ಕೃತಕ + ರೂಪು]

ಕೃತಕರೇಣ್ಮೆ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ರೇಷ್ಮೆ : ರಿಯೊನ್ ನಾರು-ಜನಜಸಿತವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಕೃತಕರೇಷ್ಮೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು (ಗೃಹವಿ. ೬೯). [ಕೃತಕ + ರೇಷ್ಮೆ]

ಕೃತಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು. ೨. ಕಾರ್ಯಚತುರ; ಸಮರ್ಥ ; ನಿಪುಣ : "ಕೃತಕರ್ಮಂ ಕೂರವಿದಂ . . . ಜಾಣಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೯೯-೫) ; "ಚತುರಂ ಕೃವಿಣಂ ಅಕುಲಂ . . . ಕೃತಕರ್ಮ ನೆಂದನಿಲು ಕೃತಹಸ್ತನೆಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮುಂಗಾ. ೬೬-೬). [ಸಂ. ಕೃತಕರ್ಮನ್]

ಕೃತಕೆಲ್ಪ (ನಾ). ಕೃತಯುಗ : ಇದು ಕೃತಕೆಲ್ಪಜನ್ಮಶಿಲಯಂ . . . ಸಮಂಕಿದು ಘನಪುಣ್ಯಸಂಪದನಿಕೇತನಮೆಂಬಿನಮೊಪ್ಪಿತೊಱಂತಿರ್ಪುದು ಸಲೆ ವೀರಕೇತಪಪುರಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಶಾ. ೧೨೬-೫೫; ೧೧೮). [ಕೃತಕ + ಕೆಲ್ಪ]

ಕೃತಕವಾರ್ತೆ (ನಾ). ಕಪಟದ ವರ್ತಮಾನ; ಸುಳ್ಳುಸುದ್ದಿ : ಸೂತರೈದಿದರಂತ ಸೂಜಿಯ ಕೃತವಿಳಿಗರು ಕೃತಕವಾರ್ತಾಧೀತ ಪುರಜನ ಮುಖದ ದುಗುಡದ ದಡ್ಡಿಗಳಾಗುತಿರೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨). [ಕೃತಕ + ವಾರ್ತೆ]

ಕೃತಕವಿಷಾದ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ದುಃಖ. ೨. ದುಃಖಗೊಂಡವನಂತೆ ನಟಿಸುವನವನು: ಈ ಮೃದು ಹೃದಯಸಪ್ಪ ಸಂಚೀವಕನಂ ಛೇದಿಸುವುದಾವಗಱನಮೆಂಬಂ ಕೃತಕವಿಷಾದಂ ದೀನವದನನಾಗಿ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೧೫೫). [ಕೃತಕ + ವಿಷಾದ]

ಕೃತಕಶಾಸನ (ನಾ). ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಶಾಸನ ; ಸುಳ್ಳುಶಾಸನ : ರಾಯಿಸರು ಕೃತಕಶಾಸನಗಳನ್ನು ಆ ಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವಿನೀತನನ್ನು ಜನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಬಿಯ್ದುದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಜಾಶ. ೧೩೬). [ಕೃತಕ + ಶಾಸನ]

ಕೃತಕಶೈಲ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಉಜ್ವಳರತ್ನಾರ್ಚಿರಲಂಕೃತಂ ಕೃತಕಶೈಲಂ (ಜಗವಿ. ೨-೨); ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕುಸುಮಶರಮಂ ಬೆಸಲೆಯಾಗದ ಮಲ್ಲೀವಲ್ಲರಿಗಳಿಲ್ಲ ಹರಿಸುತಂಗೆ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಾಗಿ ಪಾಳಿಸದ ಕೃತಕಶೈಲಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೧ ವ).
[ಕೃತಕ + ಶೈಲ]

ಕೃತಕಸರಸಿ (ನಾ). ಕೃತಕ ಸರೋವರ; ಮಾಯಾತಟಾಕ: ಲಲನೆಯರ ಹೃದಯದವೋಲೀಕ್ಷಿಸೆ ನೆಲೆಯನೀಯದ ಕೃತಕಸರಸಿಯ ಸುಲಭತೆಗೆ ಸಹದೇವನಣ್ಣನು ಸೋತು ನಡೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೧೬).
[ಕೃತಕ + ಸರಸ್ಸಿ]

ಕೃತಕಾಚಲ, ಕೃತಕಾಚಳ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: "ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು" (ಕವಿಕಂ.೨೪೭); ಆಱಸುವರ್ಬನದೊಳ್ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೫). **ಕೃತಕಾಚಳ**: ಅಲ್ಲಿಯ ಕೃತಕಾಚಳದ ಮೇಗಣ ಗಣನಾತೀತ ಕನನ್ಮಣಿಗಣಸಂಗತ ತುಂಗ ಶೃಂಗದ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೭ ವ). [ಕೃತಕ + ಅಚಲ]

ಕೃತಕಾಚಳ 'ಕೃತಕಾಚಲ' ನೋ.

ಕೃತಕಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಕೃತಕನಗ: ಅರಮರಸಂ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯೊಳರಮರ ಮನೆಯೊಳಗೆ . . . ಎಂದುಂ ನಿಲ್ವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೯೭).
[ಕೃತಕ + ಅದ್ರಿ]

ಕೃತಕಾಮ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡವನು: ಕೃತಕಾಮರೆಲ್ಲರಾದೊಡೆ ಕೃತ್ಯವುಳಿಯದೊಡೆ ಕಥೆಮುಗಿವುದಲ ಜಗಕೆ (ಮಂಕುಕ. ೮೫೭). [ಕೃತ + ಕಾಮ]

ಕೃತಕಿ (ನಾ). ಕಪಟಿ; ಮೋಸಗಾರ: ಖುತ್ವಕೃತ್ವಂ – ಕೃತಕಿ – ಗದಕಿ (ಶಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. ಕೃತಕಿನ್]

ಕೃತಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು; ಕೃತಾರ್ಥನಾದವನು: ಅತಿಶಯ ಧವಳೋರ್ವಿ ಪ್ರೋದಿತಾಳಂಕೃತಿಮತಿ[ಯಿ]ನಿರಂತರಪ್ರತೀತಂ ಶ್ರುತಿಯುವತಿ ಕೃತೋಪಚಾರ ಸಾರಸತ್ವ ಗುಣದಿಂದೆ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೮); ಕುರುಪತ್ಯೂರು ಕಿರೀಟಭಂಗಮಂ ಪಡೆದು ಜಗತ್ಸ್ತುತ್ಯ ಕೃತಕೃತ್ಯನೆನಿಸದೆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯವೆಸರ್ಗೆ ಮುಯ್ಯನಾಂಪನೆ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೪). [ಕೃತ + ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಸಾರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೯); ಪೋಲೀಸಿನವನೊಬ್ಬನು ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯಿಂದ ಶಾಂತಚಿತ್ತನಂತೆ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಿಶಾಪ. ೪).
[ಸಂ. ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ]

ಕೃತಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: ಕೃತಗೇಡಿಗುಚಿತವನೇನ ಮಾಡುವನೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). [ಕೃತ + ಕೇಡಿ]

ಕೃತಘ್ನ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಶ್ರುತಹೀನರಂತೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೃತಘ್ನರಾದಂದು ನಮಗಿಹಂ ಪರಮುಂಟೇ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೭); ದಳಿತ ಮರ್ಯಾದನ ಕೃತಘ್ನನ ಭರ್ತೃನಿಂದಕನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಘ್ನತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯದಿರುವುದು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿತನ: ರಾಯನೆನ್ನನು ನೆಚ್ಚಿ ಹೊರೆದನು ಸಾಯಲಳುಕುವೆನೇ ಸುಡೇತಱದೀಯಿಳೆಯ ಬಾಳಿಕೆ ಕೃತಘ್ನತೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ಗೆಲ್ಲಿ ಗತಿಯೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ. ಕೃತಘ್ನತಾ]

ಕೃತಘ್ನಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಕೃತಘ್ನತೆ. ೨. ಕೃತಯುಗವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಕೃತಘ್ನಭಾವಂ ತ್ರೇತಾಪ್ರವೇಶದೊಳ್ . . . ಜನಂಗಳೊಳಿಲ್ಲ (ಜಗವಿ. ೨-೧ ವ). [ಕೃತಘ್ನ + ಭಾವ್ಯ]

ಕೃತಜ್ಞ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯುವವನು: ಕೃತಜ್ಞನ ದಾನಹರನ . . . ಬಹುವಿಧದ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಚಿಸುವನ ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರೆ ಬಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬೭). [ಸಂ.]

ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ (ಗು). ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಉಪಕಾರಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: ಸೇವಕನು ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರ (ನಾ). ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಭಾರ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಕೃತಜ್ಞತೆ: ಸುಯ್ದರ್ ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾರದಿಂ ದಂಪತಿಗಳಿರ್ವರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೯-೧೧೪). [ಸಂ. (ಕೃತಜ್ಞತಾ + ಭಾರ)]

ಕೃತಜ್ಞತೆ (ನಾ). ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು; ಉಪಕಾರಸ್ಮರಣೆ: ಒಗ್ಗಾಲಿಯು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು (ಕಂಬಹು. ೨೨); ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೫೦).
[ಸಂ. ಕೃತಜ್ಞತಾ]

ಕೃತಜ್ಞತ್ವ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞತೆ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತನಾಶಿ (ನಾ). = ಕೃತಘ್ನ: "ಕೃತಘ್ನಂ ಕೃತನಾಶಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೧-೨೧); ಗುರುನಿಂದ್ಯಂ ಕೃತನಾಶಿ ಶೂನ್ಯಹೃದಯಂ . . . ನಿರ್ವಿಚಾರರತಂಗೀವುದಯುಕ್ತಮಲ್ತೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯಂ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಕೃತನಾಶಿನ್]

ಕೃತಪುಂಖ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: "ಬಿಲ್ಲವಿದ್ಯೆಯಂ ಬಲ್ಲವಂ ಕೃತಪುಂಖನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೩). [ಕೃತ + ಪುಂಖ]

ಕೃತಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದವನು; ಪುಣ್ಯಶಾಲಿ: ಶ್ರುತವಾರಿನಿಧಿಯ ಪಾರಮನತಿಪ್ರಬಂಧಾಭಿಯೋಗರಾರೆಯ್ದುದೊಡಂ ಕೃತಪುಣ್ಯಂಗಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ರುತ ಕವಿತಾರತ್ನಮಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೨೫).
[ಕೃತ + ಪುಣ್ಯ]

ಕೃತಮತಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ನಿಶ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯವನು. ೨. ವಿವೇಕಿ; ಬುದ್ಧಿವಂತ: "ಕೃತಮತಿ ನಿಪುಣಂ ವಿಜ್ಞಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೯-೫); ನೊಂದು ನುಡಿವ ಜಡಮತಿಗಳಂ ಕೆಲರ್ ಕೃತಮತಿಗಳ್ ಮಾರ್ಕೊಂಡು (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೦ ವ).
[ಕೃತ + ಮತಿ]

ಕೃತಮಾಲ, ಕೃತಮಾಳ (ನಾ). ಕಕ್ಕೆಗಿಡ: (ಕಿ). **ಕೃತಮಾಳ**: "ಕೃತಮಾಳಂ ಶಮ್ಯಾಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಕೃತಮಾಳ 'ಕೃತಮಾಲ' ನೋ.

ಕೃತಮುಖ (ನಾ). ಚತುರ; ಜಾಣ; ಉಪಾಯಗಾರ: "ಪ್ರವೀಣಃ, ನಿಪುಣಃ, ಅಭಿಜ್ಞಃ, ವಿಜ್ಞಃ, ನಿಷ್ಣಾತಃ, ಶಿಕ್ಷಿತಃ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕಃ, ಕೃತಮುಖಃ, ಕೃತೀ, ಕುಶಲಃ – ೧೦ ಕೆಲಸದ ಉಪಾಯಗಾರನ ಪೆಸರು, ಚತುರನು; ಜಾಣನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮). [ಕೃತ + ಮುಖ]

ಕೃತಯುಗ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು. ℙ ಹದಿನೇಳು ಲಕ್ಷದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಮಾನುಷ ವರ್ಷಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳ ಯುಗ: ಭಗವತ್ಕೃತಯುಗಮಾದುದಜಿಂದಂ ಕೃತಯುಗಮೆಂಬರ್ (ಆದಿಪು. ೮-೬೬); ಕೃತಯುಗದೊಳ್ ಧರ್ಮೋದಯದತಿ ಸುಖದುನ್ನತಿಗಳಿಂದಮಿಪ್ಪುದು ಲೋಕಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩).
[ಕೃತ + ಯುಗ]

ಕೃತಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು: (ಕಿ). [ಕೃತ + ಲಕ್ಷಣ]

ಕೃತವಿದ್ಯ (ನಾ). ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದವನು; ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತ: ಕೃತವಿದ್ಯರ ಭೀಕರಶರತತಿ ಮೊಳೆ ತೇವಂತೆ ಸಮೆದುಬಿಟ್ಟೆ ಸಂಗರದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೪-೩೩). [ಸಂ. (ಕೃತ + ವಿದ್ಯಾ + -)]

ಕೃತವೇದಿ (ನಾ). = ಕೃತಜ್ಞ: ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿಯಾಚಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೧೯). [ಸಂ. ಕೃತವೇದಿನ್]

ಕೃತಸಮಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದವನು; ಶಪಥಮಾಡಿದವನು: ದುಗುಡದಲಿ ಹರಿ ರೌಹಿಣೇಯನ ಮೊಗವ ನೋಡಿದಡಾತನಿದು ಕಾಳೆಗವಲೇ ಕೃತಸಮಯರಾದಿರಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೪೧). [ಕೃತ + ಸಮಯ]

ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ ಇರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಹೆಂಡತಿ: "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕೆ. . . ಅಧಿವಿನ್ನಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೬); "ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ, ಅಧ್ಯೂಢಾ, ಅಧಿವಿನ್ನಾ - ೩ ದೊಡ್ಡ ಹೆಂಡತಿ, ಹಿರೇಹೆಂಡತಿ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೭). 'ಅಧಿವಿನ್ನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃತಸಾಪತ್ನಿಕಾ]

ಕೃತಸ್ವರ (ಗು). ಧ್ವನಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ: (ಕಿ). [ಕೃತ + ಸ್ವರ]

ಕೃತಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ನಿಪುಣ; ಚತುರ; ಜಾಣ: "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕುಶಲನಭಿಜ್ಞಂ . . . ಕೃತಹಸ್ತನೆನಲು ನಿಷ್ಣಾತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೩). ೨. ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾ ನಿಪುಣ: (ಕಿ). [ಕೃತ + ಹಸ್ತ]

ಕೃತಾಂಜಲಿ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಿಸಿದ ಕರ; ಮುಗಿದ ಕೈ: ಇಳಿದು ಗಜಹಯರಥವ ಸುಭಟಾವಳಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ನೊಸಲೊಳಿರೆ ಕೆಲಬಲಕೆ ಸಾರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೨); ಸುರಪನೊಳ್ಕಲಹಮಂ ಬಿಡಿಸೆಂದು ಭೂವಲ್ಲಭಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಯಿಂದ ಸಂವರ್ತನಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೪೪). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈ ಮುಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಚ್ಯುತನಭಿಮುಖದೊಳ್ ನಿಂದು ಕೃತಾಂಜಲಿಗಳಾಗಿ ಕಾಳಿಯ ಸತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೩-೧೦೨). ೩. ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲೆಗಳು ಮುರುಟುವಗಿಡ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ: ರಜನಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಕಳವಿಗೆ ಬಜೆ ಗಂಧಕ ಪೂವಮೆಂಬಿವಂ ತವೆ ತಿಲತೈಲ ಜಳಾನ್ವಿತ ಘೃತದಿಂದಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರ್ಗೆಜೆಯೆ ನಸ್ಯಮಂ ಮೊಲೆ ಬರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೭೦). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿ]

ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟ (ನಾ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದವನು; ಕೈ ಮುಗಿದವನು: ಎದ್ದಾನೃಪಂ ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾವನತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಭೀಮನಂ ನೋಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೯). [ಕೃತ + ಅಂಜಲಿಪುಟ]

ಕೃತಾಂತ (ಗು). ೧. ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಸಿದ್ಧಾಂತ; ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಮಾನ: "ಕೃತಾಂತಃ, ರಾದ್ಧಾಂತಃ, ಸಿದ್ಧಾಂತಃ, ಸಮಯಃ - ಈ ೪ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩-೧೦). ೩. ಕರ್ಮಫಲ; ಅದೃಷ್ಟ; ವಿಧಿ: (ಕಿ). ೪. ಮರಣದ ಅಧಿದೇವತೆ; ಯಮ: "ಶಮನಃ, ಸಮವರ್ತೀ . . . ಕೃತಾಂತಃ . . . - ಈ ೧೬ ಜವನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೧); ಕೃತಾಂತನಂತಾಕಾರಮಾಗಿ ತಟಿತಟಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕತ್ತಿಗೆಯುಂಬೆರಸು ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿಗೆಯೆಂಬುಗ್ರದೇವತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೨ ವ). ೫. ಪಾಪಕ್ರಿಯೆ; ಅಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯ. ೬. ಶನಿಗ್ರಹ. ೭. ಶನಿವಾರ. ೮. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಭರಣಿ. [ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ]

ಕೃತಾಂತಕ (ನಾ). ಮೃತ್ಯುದೇವತೆ; ಯಮ: ಅತಿಶಯದ ಜೀವಾತ್ಮನಾಗಿ ವಿಗತ ಕೃತಾಂತಕ ಮೃತ್ಯುಭಯಯುತಮತಿಯೊಳ್ (ಬಸಪು. ೪೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಗೇಹ (ನಾ). ಯಮನ ಮನೆ; ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ: ನಾನಾ ವಿಧ ದುರ್ಗಂಧಸ್ಥಾನಂ ಸಪ್ತವಿಧಧಾತುಗೆಂದುಂ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಂ ಕೃತಾಂತಗೇಹಮಿದೇನಶುಚಿಯೊ ಮಾಯ್ದದೇಹಮಾರಯ್ವಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೩೧). [ಕೃತಾಂತ + ಗೇಹ]

ಕೃತಾಂತಜ (ನಾ). ಯಮನ ಮಗ; ಧರ್ಮರಾಯ: ಎಲೆ ಕೃತಾಂತಜ ವೈರಿ ಭೂಮಿಪಕುಲ ಕೃತಾಂತ ಸರಾಗನಹೆ ನಿರ್ಮಳಿನಧರ್ಮದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೮). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಭವನ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಅನಂತನಂತಕನಂತೆ ಮುಳಿದು ದಿವಿಜಾಂತಕನಂ ಕೃತಾಂತಭವನಮಂ ಪುಗಿಸಿದಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೮). [ಕೃತಾಂತ + ಭವನ]

ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ (ನಾ). ಯಮನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಪ್ರಕಟ ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕನೊಳಲ್ಪ ಧನುರ್ವಿಶಿಖಂಗಳಿಂ ಜಯೋತ್ಸುಕತೆಯೊಳೆಚ್ಚುಗೆಲ್ವಬಗೆಯಾಂತೆಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨೮). [ಕೃತಾಂತ + ಮರ್ದಕ]

ಕೃತಾಂತರೂಪ (ನಾ). ೧. ಯಮನ ಸ್ವರೂಪ, — ಕೃತಿ. ೨. ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು; ಅಂತ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು; ಕೊನೆಯುಳ್ಳದ್ದು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ನಿರಂತರಚ್ಛಾಯಾ ಶೇಷಮಾಗಿಯುಂ ಕೃತಾಂತರೂಪಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ). [ಕೃತಾಂತ + ರೂಪ; ಕೃತ + ಅಂತ್ಯ + ರೂಪ]

ಕೃತಾಂತಹರ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಮರ್ದಕ: ವ್ಯೋಮಕೇಶ ಕೃತಾಂತಹರ ನಿಸ್ಸೀಮ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೯೦). [ಸಂ.]

ಕೃತಾಂತಾಲಯ (ನಾ). = ಕೃತಾಂತಗೇಹ: ಎರಡು ಬಲ ಕೈಲಾಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತಿರೆ ಕೃತಾಂತಾಲಯಕೆ ವಾಹಿನಿ ಸರಿವುದೆಂಬಂದದಲಿ ಕೈವೀಸಿದರು ಭೂಭುಜರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨). [ಕೃತಾಂತ + ಆಲಯ]

ಕೃತಾನುಶಯ (ನಾ). ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗೊಂಡವನು; ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಸಂತಾಪಪಡುವವನು: ಬಟಿಯಂ ತನ್ನ ನಿಶ್ರೀಂಶಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೃತಾನುಶಯಂ ತತ್ಕಾಲೋಚಿತ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತನಿರತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೯ ವ). [ಕೃತ + ಅನುಶಯ]

ಕೃತಾಪರಾಧ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ. ೨. ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನು; ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನು: ಕೃತಾಪರಾಧರು ಕೌರವರು ನಿರ್ನಾಮರಹರೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧೮). [ಕೃತ + ಅಪರಾಧ]

ಕೃತಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನು. ೨. ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವನು. [ಕೃತ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕೃತಾರ್ಥ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಕೃತಕೃತ್ಯ; ಧನ್ಯ: ಮ್ಲೇಚ್ಛರಾಜರಂ ರಾಜರಾಜಾನುಜೀವಾನುವೃತ್ತದಿಂ ಕೃತಾರ್ಥರ್ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೭೧ ವ); ಅಮತ್ಸರಂ ವಾಕ್ಪ್ರೀಯುತನಾದೊಡೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗರೆ ಕವಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪೯). [ಕೃತ + ಅರ್ಥ]

ಕೃತಾರ್ಥತೆ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿರುವಿಕೆ; ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ; ಸಾರ್ಥಕತೆ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳರ್ತಿಯಿಂ ಕರುಣದಿಂ ಬರುತಿರಲು ಎಮ್ಮಯ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯನೇನೆಂಬೆನಿಂತಿರಲು (ನಂಬರ. ೧೩-೧೦). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥತಾ]

ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೃತಾರ್ಥನ ಸ್ವಭಾವ. ೨. ಸಾರ್ಥಕ ಪ್ರಯೋಗ; ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪ್ರಯೋಗ: ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಮೆಂಬುದೂ ಕೂಡಿದೆ ಕೃತಾರ್ಥವೃತ್ತಿಯನಾಂಪಂತಿರೆ (ಹಂಪ್ರಭು.೧೩೬–೪೩).

[ಕೃತ + ಅರ್ಥ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮ (ನಾ). ಧನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಧನ್ಯಾತ್ಮ: ಅಂಭ್ರುಕದ್ಭಕ್ತಮರ್ಮಜ್ಞ ಮಂತೆಂದು ಬಾಳ್ದಂ ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮ ನಾದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೧೧೩). [ಸಂ. ಕೃತಾರ್ಥಾತ್ಮನ್]

ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತ (ಗು). ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಧನ್ಯನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಕೃತಾರ್ಥೀಕೃತನಂದಿವರ್ಗಮಂ (ಹಂಪ್ರಭು.೪–೨೮೮).

[ಸಂ.]

ಕೃತಾವದಾನ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದವನು: ಎಂತಾನುಂ ಕೃತಾವದಾನ ರಾಗಿ ಪೆಱಗಿರ್ದ ತನ್ನಾಳ್ವನುಮನುಜಿದೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾಪೆಱಳಂತೀ ರಸನುಮಂ ಬಗೆಯು ತೆಗೆದುಬುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೧ ಪ).

[ಕೃತ + ಅವದಾನ]

ಕೃತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಪರಿಣತ: ಬಗೆಯೊಳ್ ತನಗಹಿತಮನಾರ್ ಬಗೆದೊಡಮಾಗಳ್ ಕೃತಾಸ್ತ್ರಮನವರಿದಿರೊಳ್ ತೊಟ್ಟಗೆ ನಿಂದು ಕೆದಿಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೧೨೬). [ಕೃತ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವುದು; ಕೆಲಸ; ಕ್ರಿಯೆ; ಕರ್ಮ: ಹಿತ ವೆಸಿದಹಿತೆಸಗುಂ; ದೈವಕುಂದುದನು ಬಿಡು; ಕೃತಿಯರಿ ದೈವಂ (ಮುಂಳಿ. ೩೪೯). ೨. ಕಾವ್ಯ; ಗ್ರಂಥ: ಕೃತಿ ನೆಗಟ್ಟ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಕೃತಿನಿಶ್ಚರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಾತಪಳಧರಂ ಕೃತಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದನಲಂ ಕೃತಿಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧–೬೨); ಬುಧರಿನಮಸ್ಕರಿಂ ಕೃತಿ ಕೃತಾರ್ಥಮಕ್ಕುಂ (ಜಗನ. ೧–೧೧). ೩. ನೆರವೇರಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ; ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಲಸ: "ಕಡಿಗಂದಕಾರ್ಯಮಂ ಕೃತಿಯೆಂಬುದು" (ಮುಂಗಾ. ೧೩೯–೨). ೪. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕುಶಲಕಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರಚನೆ; ಕಲಾಕೃತಿ. ೫. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಚರಣದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಹೆಸರು: "ಉಕ್ತ, ಅತ್ಯುಕ್ತಿ ... ಕೃತಿ, ಪ್ರಕೃತಿ ... ಅತಿಕೃತಿ, ಉಕ್ತ್ಯುತ್ಕೃ– ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಱುಂ ಛಂದಗಳಕ್ಕುಂ" (ಛಂ ೦ ೧೮ ೦ ಬು. ೧–೫೫ ಪ). ೬. [ಗಣಿತ] ವರ್ಗವಮಾಡುವುದು: "ವರ್ಗಮೆಂದುಂ ಕೃತಿಯೆಂದುಂ ವರ್ಗಂಗಳೊಂಬುರ್ದರ್ ಹೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧–೧೨ ಪ). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡು; ರಚನೆ: ಸಂಗೀತದ ಕೃತಿಕಾರರ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳಕ ಮತ್ತು ಕೃತಿಗಳ ಸಂಕಲನಗಳೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. V ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಕಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: "ಧೀರಂ ಕೃತ್ಕಿ ಕೃತ್ಕಿ... ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೪–೪); "ವಿದ್ವಾನ್, ವಿಪಶ್ಚಿತ್ ... ಕೃತೀ ಕೃತ್ಕಿಃ ... ವಿಚಕ್ಷಣಂ–೨೦ ವಿದ್ವಾಂಸನ ಹೆಸರುಗಳು" (ವಿದ್ವಾಂಕಿ. ೧೮೪). [ಸಂ. ಕೃತಿನ್]

ಕೃತಿಕೆರ್ಕ್ಕ (ನಾ). ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕವಿ: ದೀಕ್ಷಂ ವರ ರಾಹ್ವಾದಿ ನವೀಕ್ಷಾಂತಂ ತದ್ಗುರುದ್ಯವಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂಕ್ಲೇಶಕರಂ ಕೃತಿ ಕರ್ಕ್ಕರಿಗೆ ಶಾತಿಲಮಂಬಡೆಯದುಂಕ್ತದೇಕವಿಗುದ್ಭಂ (ಕಬಿರಾ.೧–೧೦೯); ನಡುವಣ ಅಳಿಯಂದಿರೆ ಕೃತಿಕರ್ಕ್ಕರ್ಮೆ (ಇಂಚಾಪ.೬೫–೬೪). [ಕೃತಿ+ ಕರ್ಕ್ಕರ್]

ಕೃತಿಕಾರ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ಕ್ಕರ್: ಶ್ರೀಷ್ಣಕೃತಿಕಾರರ ಎಲ್ಲ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೊಡಬಕ್ಕಂದಿನಂದಲೇ ಕಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ (ಸಂಗೀತ. IV ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸು: ಗೊಗ್ಗರಸನನ ಬಿಡಿಸಿ ಕೃತಿಗೆಯ್ದುಕೊಂಡು ಹೊಗಿ ನಡೆಪಿದೊಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಶಿವಮೂ. ೨೬–೬ ; ೧೧೬). ೨. ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸು. [ಕೃತಿ + ಕೆಯ್]

ಕೃತಿಜೀರ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಕೃತಿಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸುವುದು, —ಕದಿಯುವುದು: ಶಾಂತಿಪುರಾಣವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದರೆ, ಕಾಳಿದಾಸಾದಿಗಳೇ ಬಂದಿಗಟ್ಟಿಲೆ ಕೃತಿಚೌರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಂಥ ಪ್ರತಿಭೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕವಿಯ ಬಗೆಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ವಿಮರ್ಶೆ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಕೃತಿತ್ವ (ನಾ). ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಶಕ್ತಿ; ಪಾಂಡಿತ್ಯ: ಡಾ. ನಾಗೇಂದ್ರರವರ ಕೃತಿತ್ವ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಡುವ ಈ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ (ಕ್ರೀಡ್ಯಪ್ರ. XI ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತಿದೋಷ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷ; ಕಾವ್ಯ ದೋಷ: ಕೃತಿಕೃತ್ಯಮಲ್ಲವಲ್ಲಳಿಭವಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕ ಕ್ಕುಂ ಮಿಲ್ಲ ಕೃತಿದೋಷಂಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೧). [ಕೃತಿ + ದೋಷ]

ಕೃತಿನಾಯಕ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ; ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ: ಕವಿ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೃತಿನಾಯಕರಾ ಜನಚಂದ್ರದೇವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೬). [ಕೃತಿ + ನಾಯಕ]

ಕೃತಿನಿಂದಿತ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದುದು; ದೋಷ ಯುಕ್ತವಾದುದು: ಛಂದಕ್ಕೆ ಬಾರದೆಂದಲಂದೊಂದಂದಲಿಳಿಂದಿ ಬಂದು ನಿಂದಕ್ಕರಮಂ ಸಂಧಿಸದೆ ಪೇಳ್ದಿಂದುದು ಕೃತಿನಿಂದಿತಮೆಂದು ವಿಸಂಧಿಯೆಂಬುದು ದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧–೯೯). [ಕೃತಿ + ನಿಂದಿತ]

ಕೃತಿಪತಿ (ನಾ). = ಕೃತಿಕರ್ತೃ: "ಜಲಂ ಭಾಗರ ವಿದ್ವಾಂಸಂ ಬಲೀನಂ ಕೃತಿಪತಿ ಕವಿಶಬ್ದಂ" (ನಾಸಾರ. ೬೦). [ಕೃತಿ + ಪತ್ರಿ]

ಕೃತಿಭರ್ತೃ (ನಾ). ಕಾವ್ಯದ ಪೋಷಕ; ಕವಿಯ ಆಶ್ರಯದಾತ: ತಮಗಿಷ್ಟು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೊಷಿಸಿದ ಕೃತಿಭರ್ತರ ಹೆಸರನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಕೃತಿಕರ್ತರು ... ಹೊಸದಾದ ಅಂಕಿತ ಪದ್ಧತಿ ಯೊಂದನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರು (ಸಾಹಚ. ೧೨೪). [ಕೃತಿ + ಭರ್ತೃ]

ಕೃತಿಮತ (ಗು). ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ; ಕಾವ್ಯ ಸಮ್ಮತವಾದ: ಕೃತಿಮತ ಸಪ್ತರಾತ್ರಿಗಳೊಳು ... ಧಾತುಮಿಶ್ರಳ್ಳ (ನಾಸಾರ. ೮೩). [ಕೃತಿ + ಮತ]

ಕೃತಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ಕೃತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಕಾವ್ಯಸಮ್ಮತ ವಾದುದು: ಕೃತಿಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷಿಯೆಳಲಂ ದ್ವಿತೀಯಯೊಳಮಾ ಚತುರ್ಥ (ಶಮದ. ೧೩೬). [ಕೃತಿ + ಯುಕ್ತ]

ಕೃತಿಯುಗ (ನಾ). ಕೃತಿಗಳ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಕಾವ್ಯಗಳು: ಪ್ರಳಯಂ ಲೋಕೋತ್ತರ ಲೌಕಿಕ ಪರಿಣತಿ ಪುನ್ನಂಗಗೆ ಶಾಂತೀಶ್ವರ ರಾಮಕಥಾ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಿಂದಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂ ಕೃತಿಯುಗಂಗಳನ್ನವುಮೊಳವೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೬೫). [ಕೃತಿ + ಯುಗ]

ಕೃತಿವೋಕ್ತೆ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಮೂಹ; ಪಂಡಿತಸ್ತೋಮ: ಸ್ತುತಿಗೆಯ್ದಂ ... ಕೃತಿವೋಕ್ತೆ ಶ್ರುತಿಪುರಕೆಲ್ಲ ಕವಿತಾ ಗೀರ್ವಾಣನಂ ಜಾಣನಂ (ಜಗನ. ೧–೪). [ಕೃತಿ + ವೋಕ್ತೆ]

ಕೃತಿವಂತ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಿಶಿಲ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತ. 'ಕೃತಿವಂತಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೃತಿ + -ವಂತ]

ಕೃತಿವಂತಿಕೆ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗಶೀಲತೆ; ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತಿ: ಕೃತಿ ಮತಿಯು ಕೃತಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದು (ವಿಜಾಮೂ. ೧೨೯).

[ಕೃತಿವಂತ + -ಇಕೆ]

ಕೃತಿವೇಳು 'ಕೃತಿವೇಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೃತಿವೇಙ್, ಕೃತಿವೇಳು (ಕ್ರಿ). ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸು; ಗ್ರಂಥ ವನ್ನು ರಚಿಸು: ಜೀವನಿ ಬಪ್ಪನರ್ ನೆಲೆಯ ಸತ್ಕೃತಿವೇಙದೆ(ಚಂದ್ರನಾ. ೧-೪೪) ; ಕೃತಿವೇಙ್ದಂ ಸುಕವಿ ಬಿಜ್ಜಂ (ಇಗಾ.೧-೨೧). **ಕೃತಿವೇಳು** : ದೇವ ದೇವಾರ್ಹಿನ ಹೊರೆಯಿಙ್ಗಲ್ ಕೂರ್ತು ಕೃತಿವೇಳು ಪಂಡಿತರ್ಕರಿ ಯಂತೆ ಸವಿನಾಱುವರೆಗಂ (ಪೋಚಿಕ. ೧೬-೧೧). [ಕೃತಿ + ವೇಙ್]

ಕೃತಿಸಮರ್ಥ (ಣ). ೧. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು; ಕಾರ್ಯದಕ್ಷ. ೨. ಕಾವ್ಯರಚನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಕಾವ್ಯ ಸಮರ್ಥ : ಕವಿಯು ಕೃತಿಸಮರ್ಥಂ(ಸಾಹಿವಿ.೨೪). [ಕೃತಿ + ಸಮರ್ಥ]

ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯ (ಣ್ಯ).ಒಂದು ಕೆಲಸದ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ, —ಹಕ್ಕು: ವಸ್ತ್ರಗಳು ನವನಿರ್ಮಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ; ಕೃತಿಸ್ವಾಮ್ಯಮ್ ; ವ್ಯಾಪಾರ ಬಿಜ್ಜಗಳು (ಭಾಧಾಸ. ೨೪). [ಕೃತಿ + ಸ್ವಾಮ್ಯ]

ಕೃತಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡು ; ಸೃಷ್ಟಿಸು : ದಿವ್ಯ ಮಾಯಾಶಿಲ್ಪಿ ಕಲ್ಪನಾದೀಪಿಯಂ ಕಲ್ಲಸಿರೆಯಿಂ ದಿಶಿ ಕೃತಿಸಿದನೆಸಲ್ . . . ನಿಂದು ದೋರ್ವ ತಪಸ್ವೀರಿನ್ಗ್ರಹಂ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ.೩೮-೨೪೬).[ಕೃತಿ+-ಇಸು]

ಕೃತ್ತ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ; ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶ (ಣ). ೧. ಕಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದವನು ; ವಿಪತ್ತನ್ನು ತೊಲಗಿಸಿದವನು : ಈ ಕಿನಸಗೆ ಕೃತ್ತಕೃತ್ತಕ್ಲೇಶಪ್ಪ ದೞಂದೀ ಯವಸರದೊಳ್ ಸಂತಸಂಬಡಿಸ್ಲೇಱ್ಱುಮೆಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೬-೨೨). ೨. ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರವಾದವನು ; ವಿಪತ್ತು ಇಲ್ಲದವನು. [ಕೃತ್ತ + ಕ್ಲೇಶ]

ಕೃತ್ತಿ (ಣ್ತಿ). ೧. ಚರ್ಮ ; ತೊಗಲು : "ಅಸ್ಗ್ಗರಿ, ಆಜಿನಂ, ಚರ್ಮ, ಕೃತ್ತಿ, ಶ್ವಲ್ -ಈ ೫ ತೊಗಲ್" (ಅಲಾಯು. ೧೮೪-೮). **'ಕೃತ್ತಿವಾಸ'** ಪರಾ. ೨. ಭುಜಪತ್ರೆಗಿಡ; ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಕಂಠಿಕೆ (ಣ್ತಿ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕೃ(ಪ್ರಣಾಂ. ಬ್ರು)ತ್ತಿ ಕಂಠಿಕೆ[ಪಾಣಾ. ಟಕ]ಸಾಂಸ ಪರ್ಪಟಿಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಂಠಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿ (ಣ). ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಆಕಾರ, —ರೂಪ : ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಒಯ್ಯನೆ ತೆಗೆದಳ್ . . . ಜೊಡಾಮಣಿಯ ಕೃತ್ತಿಕಾಕೃತಿಯ ಬಿಲ್ಲಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨೨-೬೦೩). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಆಕೃತಿ)]

ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜ (ಞ್ಜ). ಕೃತ್ತಿಕೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು : ವ್ಯಕ್ತದ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಸ್ವತವಾಗಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಶೋಭಾಯು ಮಾನವಾದ ಕೃತ್ತಿಕಾಪುಂಜವು ಸಿಕ್ಕುಕೂದಲೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೯-೬೨). [ಸಂ. (ಕೃತ್ತಿಕಾ + ಪುಂಜ)]

ಕೃತ್ತಿಕೆ(ಣ್ತಿ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ನಕ್ಷತ್ರರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಆರುತಾರೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ : "ಕೃತ್ತಿಕಾ, ಬಹುತಾ -ಈ ೨ ಕೃತ್ತಿಕೆ" (ಅಲಾಯು. ೯-೫೦) ; "ಆಱಪವು ಮೂಲ ಕ್ಷೀಣಿ ಕೃತ್ತಿಕೆ [ಪಾಣಾ. ಗೆ]ಯೊಳಾ ತಾರೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೯-೩); ಕೃತ್ತಿಕೆ ನಾಯಂದನ ಶಕ್ತಿ ಆಕಾರ (ಕಾಸೃರ. ೩೦-೧). ೨. ಕೃತ್ತಿಕಾ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ : ಕೃತ್ತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಕುರಿತಪ್ಪು ಎಳ್ಳು (ಗಾಡಿ). ೩. ವಾಹನ; ಗಾಡಿ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ, —ಪರಿಡೆ : "ಅಪರಿತೆಯನೆ ಜಂತ್ರಮಕ್ಕು ಕೃತ್ತಿಕೆ[ಪಾಣಾ. ಗೆ]ಯೆನಲ್ ಬಿಗಿವಕ್ಕು ಹಂಚ ವರ್ತಿಯಕ್ಕು ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈಪಟ್ಟಲಕ್ಕು " (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೩೦). ೫. ಚರ್ಮ ; ತೊಗಲು. ೧, ೫ : ನಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರದಂತೆ ನಾನಾ ಮೃಗ ಕೃತ್ತಿಕಾಚ್ಛೆಚಿೂಡಪಭೋಭನಿಯಂ . . . ಎಸಿಪಿದ ಮುಖ ಕುಮಾರಂ (ಕಾಂಂಪು. ೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃತ್ತಿಕಾ]

ಕೃತ್ತಿಧರ (ಣಾ). ಚರ್ಮವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಕೃತ್ತಿಧರನಾಕೃತಿಯ ಕೈಗಿದು ಉತ್ತಮಾಂಗವಿದಾಯಿದೊಡೆ ಮೆತ್ತಗಾಗಿರಬೇಡವೆ (ಬಸವ. ೩೮-೩೫). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ತಿಮ (ಣಾ). ೧. ಕಪಟ; ಕೃತಕವಾದುದು; ವೇಷ ಮರೆಸಿದುದು: ಪೊಂದರ್ಚುಗಳ್ಕು ಪುಲಿವುದುಗಿ ಕುಳಿತು . . . ಮೇಲ್ಕಂದು ಬರಲೊರ್ವ ಬಾಯೆಯು ಆತಂಕಿಯ ಸಾರ್ಚ ತಲೆಯಂದರೀಶ ಕೃತ್ತಿಮದ ವ್ಯಾಳನ ನರಿಯೊಲು (ಪಪವೀಚ. ೧೩-೨೮). ೨. ಮಾಟ ; ಕೈಮಸಕು : ಎಡೆ ನೋವು, ಕೃತ್ತಿಮ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಿಷದೋಷಂಗಳೂ, ಭ್ರಮೆ, ದಾಹ, ಜ್ವರಂಗಳೂ ಕಮನವಾಗುವುವು (ಸಕ್ಕ್ಯ. ೨೫). [< ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮ]

ಕೃತ್ತಿವಸನ (ಣ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೨ : ಜಯ . . . ಭಾಸ್ವತ್ಕೃತ್ತಿವಸನ [ಪಾಣಾ. ವಾಸ]ಕೃತ ವಿಲಯಾಟ್ಟಹಾಸ ಳೆಲಾಸವಾಸ (ಅಭ್ಯರ್ಥ. ೩-೨೪). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸನ]

ಕೃತ್ತಿವಸ್ತ್ರ (ಣ್ತ). = ಕೃತ್ತಿವಾಸ ೧ : ಉಲ್ಲಸಕ್ಕುಚಿಪಕುಂಡಲಮಾಯಕ ಬಾಹು ಕೃ[ಪಾಣಾ. ವೃ]ತ್ತಿವಸ್ತ್ರಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳ ನುನ್ಮಾಜ್ . . . ವಿರಾಜಿಸಿ ರಂಜಿಸಿದಂ ಮಹೇಶ್ವರಂ (ಕಬಸಂ. ೧-೭೪). [ಕೃತ್ತಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೃತ್ತಿವಾಸ (ಣ). ೧. ಚರ್ಮದ ಬಟ್ಟೆ : ನಡುವಿನೊಳುಟ್ಟ ವಲ್ಕಲಂ ತೊವಲುಬಡೆಯನ ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಬೊಲ್ ಮನೊಜ್ಞಮಾಗಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೪). ೨. ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹೊದೆದವನು ; ಶಿವ : ಹಿಮಳಕರ ವೈವ್ಯ ವಾಸುಕಿ ಸುರಾಸುರರಂಬುಧಿ ಕೃತ್ತಿವಾಸನುಂ ಅಮ್ಮತ ಳಧಿಧಾನ (ಪಾಪಾರ.೩೩); ಕೃತ್ತಿವಾಸಂಗಾ ಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ವಂದಿಸುತಿಬ್ಬರುಂ ಮುದವೆತ್ತು (ಬಸವ. ೩೭-೫೩).

[ಸಂ. ಕೃತ್ತಿವಾಸಸ್ (ಕೃತ್ತಿ + ವಾಸಸ್)]

ಕೃತ್ತು (ಣ). ೧. ಧಾತುವಿನ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಆಖ್ಯಾತ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರುವ ನಾಮವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ೨. ಕೃದಂತ : ಕೃತ್ತಿರಥಯುಮುತ್ತಾತ್ಯಾಖ್ಯತ್ತಿಯು ಸ್ಸಾರಂ (ಕಮದ. ೧೬೨) ; "ಕೃತ್ತು = ಕೃತ್ತದಂ" (ಕಮದ. ೧೬೨ ಟೀಗೆ). [< ಸಂ. ಕೃತ್]

ಕೃತ್ತುವಿಪ್ಪಲಿಂಗ (ಣ). [ವ್ಯಾಕ] ಕೃದಂತವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಲಿಂಗ, —ಪ್ರಕೃತಿ : 'ಆದವಿಷ್ಟು' ಎಂಬ ಕನ್ನಡದ ಗಮಳ ಸಮಾಸಮುಂ 'ಪಿರಿದೀವಂ' ಎಂಬ (ಕನ್ನಡದ) ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಮುಂ ಕೃತ್ತುವಿಪ್ಪ ಲಿಂಗಂಗಳ್ (ಕಮದ. ೬೨ ಪ್ರಯೋ.)

[ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಪ್ರವಿಪ್ಪ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃತ್ಯ; (ಣ). ಅನ್ಯರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನೆಣಿಸಿ ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಉಪಾಸನೆ ; ಅಭಿಚಾರಕ್ರಿಯೆ ; ಮಾಟ : ಕನಕ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯ ಕನಕನ ಕನಲಿ ನುಂಗಿದ ಗಾಡಿಯಾಯತು (ಶಾತಿಶಾ. ೧೧-೨೪).

[< ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾಡತಕ್ಕ ; ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ಣ). ೨. ಕರ್ಮ; ಕೆಲಸ ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ತವ್ಯ : ಭಕ್ತಯಳ್ಳವಂಗೆ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಸುಜಿತ್ವಪಜಸಲೆಲೇ (ಪೋಕಾಮಾ. ೩೧-೧೩೦) ; ಇನಸ ಕೃತ್ಯದೊಳಾಕುಲೆಯಾಗುವಾವಗಂ (ಕಾಕುಂತ. ೫೬-೧೩). ೩. ನಿಷ್ಠೆ : ಜಂಗಮಳ ಇಚ್ಛಿದಲ್ಲದೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂಬ ಕೃತ್ಯದ ಭಕ್ತರು ಕೇಡದೇ (ಪೋಕಾಮಾ. ೩೦-೧೩೬). ೪. ಲಂಚಕ್ಕೊಳಗಾಗುವವನು; ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತಕ; ದ್ರೋಹಿ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಯಶೇಷ (ಣ). ಇನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯಭಾಗ : ಎಱಪಾಗಳ್ ಕೃತ್ಯ ಶೇಷಂ ಪರಮ ಮುಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಣಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.೨-೬೧).

[ಕೃತ್ಯ + ಶೇಷ]

ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮತ್ತು ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ: ಬಲವದ್ರಾಜಿತ ರಾಜಕ ಪ್ರಭೃತಿ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕಮಾತ್ಮಲಸನ್ಮಂಡಲ ಮಂತ್ರವಂ ತೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೮); ನೆಜಿಯೆ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯಭಾವವ ಮಱದು ಕಳೆದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೩). [ಕೃತ್ಯ + ಅಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಅಭಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ದುಷ್ಟ ದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬೊಂಬೆ: ಅಥರ್ವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೧೬). [ಸಂ. (ಕೃತ್ಯಾ + ವಿಗ್ರಹ)]

ಕೃತ್ಯೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ. [< ಸಂ. ಕೃತ್ಯ]

ಕೃತ್ಯೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾಟ ಮೊದಲಾದ ಅಭಿಚಾರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ದುಷ್ಟದೇವತೆ. 'ಕೃತ್ಯಾವಿಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೨. ಮಾಟ: ಅವರು ಕೃತ್ಯೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ಯಾ]

ಕೃತ್ಯೋದಾರ (ನಾ). ಉದಾರಕೃತ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ; ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ರೂಪವಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಅನುಷ್ಠಾನ: ಸುತನಂ ಕಂಡುರ್ಬಿ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಕೃತ್ಯೋದಾರದೊಳಿತ್ತರಂದು ಸಕಲರ್ಗಾನಂದದಿಂ ವಸ್ತುವಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೨೪). [ಕೃತ್ಯ + ಉದಾರ]

ಕೃತ್ರಿಮ (ಗು). ೧. ಸಹಜವಲ್ಲದ; ತಯಾರಿಸಿದ; ಕೃತಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಸುಳ್ಳು; ಮಾಯೆ: ಅವನನಿರ ವೇಟ್ಟು ಕೃತ್ರಿಮದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೮); ತಾವು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮ ರಾಜರ ಜಾತಕವನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡಿರಿ? ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಕೃತ್ರಿಮವು ಅಡಗಿರುವುದೆಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೭೮). ೩. ಮೋಸ ಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಮಿತ್ರನುರು ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಪುರುಷನಮಿತ್ರನೌದಾಸೀನ ನೊಬ್ಬನು ಕೃತ್ರಿಮನು ಸಹಜೀವಿಯಂತಿವರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೮). ೪. ಮಾಟ; ಶೂನ್ಯ: ಔಷಧ, ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರ ಕೃತ್ರಿಮಗಳಿಂದ ಬಂದ ಜ್ವರವು ಆಗಂತುಕಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೯೭). ೫. ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬ; ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದು ಹೆತ್ತತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; ದತ್ತುಮಗ. 'ಕೃತಕಪುತ್ರ' ಪರಾ. ೬. ಕಾಚುಲವಣ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಗ್ರಹಣಿರೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ಶೋಕಗ್ರಹಣಿ, ಅಭಿಘಾತಗ್ರಹಣಿ, ಕೃತ್ರಿಮಗ್ರಹಣಿ, ವಿಷೂಚಿ, ಅತಿಸಾರ . . . ಮುಂತಾದ ಸಕಲರೋಗಗಳೂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೪೦). [ಕೃತ್ರಿಮ + ಗ್ರಹಣಿ]

ಕೃತ್ರಿಮತೆ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ: ಇದನ್ನು ಅನ್ಯಭಾಷೆಯಿಂದ ಸ್ವಭಾಷೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕೃತ್ರಿಮತೆಗಳ ಕೋಟಲೆಗೆ ಕಾಲ ತೊಡಕದೆ, ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಿಂದ ತಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಂತಿದೆ (ವೀರಯೋ. VI ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕೃತಕತೆ. [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮತಾ]

ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರದ ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು: ದೇವನೌಕೆಯ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು, ನೌಕಾ ಪಟದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಸೇರಿ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತ್ರಿಮತ್ರಿಶಂಕು (ಕೃತ್ರಿ)ವೆಂದು ನಾಮಕರಣವಾಗಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ತ್ರಿಶಂಕು]

ಕೃತ್ರಿಮಧೂಪಕ (ನಾ). ಅನೇಕ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಧೂಪ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೃತ್ರಿಮವಿಷ (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಿಷ: ವಿಷ ಮೂರು ತೆರ-ಸ್ಥಾವರವಿಷ, ಜಂಗಮವಿಷ, ಕೃತ್ರಿಮ ವಿಷವೆಂದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೭೫). [ಕೃತ್ರಿಮ + ವಿಷ]

ಕೃತ್ರಿಮಿ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟಿ: ಅವನು ಶಕುನಿಯಂತೆ ಕೃತ್ರಿಮಿ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಕೃತ್ರಿಮಿನ್]

ಕೃತ್ಸ್ನ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ: "ಅಖಿಳಂ ನಿಖಿಳಂ ವಿಶ್ವಮಶೇಷಂ ಕೃತ್ಸ್ನಮವಿಕಳಂ [ಪೂರ್ಣಂ]" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೭-೫೭). ೨. ನೀರು. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. [ಸಂ.]

ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಕೆಲಸ; ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳು: ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮವಿಯೋಗಲಕ್ಷಣಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಕರ್ಮ]

ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣಸುಖ; ಪೂರ್ತಿಸುಖ: ಜಿನರಾಜ ಪೂಜೆಯಂ ಮುಂ ನೆಗಟ್ಕೆವೇಟ್ಕುಮದು ಕೃತ್ಸ್ನಸುಖಪ್ರಭವೈಕಕಾರಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೭). [ಕೃತ್ಸ್ನ + ಸುಖ]

ಕೃದಂತ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] 'ಕೃತ್' ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ: ಗದಬಜಕಾರಮವಿದಿರಿರೆ ಮೊದಲ ಪದಂ ತಾಂ ಕೃದಂತಮಾಗಿರೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುದನುಸ್ವಾರಮುದಂತದೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೭೦); ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೇರುವ ಕೆಲವು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂದೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಗಳೆಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೫). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಅಂತ)]

ಕೃದಂತನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] "ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರ ಹೆಸರುಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತನಾಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೧೯). [ಕೃದಂತ + ನಾಮ]

ಕೃದಂತನಾಮಪದ (ನಾ). = ಕೃದಂತನಾಮ: ಡೊಂಬರ ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತವನು ಮನೆಗೇ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ - ಇಲ್ಲಿ . . . ನಿಂತವನು ಎಂಬುದು ಕ್ರಿಯಾಪದವಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಾಮಪದ. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃದಂತನಾಮಪದವೆಂದು ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦೭ ಅಡಿಟ). [ಕೃದಂತ + ನಾಮಪದ]

ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಭಾವವಾಚಕವಾದ ಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ನಾಮಪದ: "ಭಾವನಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಗಳೆಂದೂ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕವುಗಳಿಗೆ ತದ್ಧಿತಾಂತ ಭಾವನಾಮಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೨೯). [ಕೃದಂತ + ಭಾವನಾಮ]

ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಿಶೇಷಣರೂಪವಾಗಿ ಬರುವ ಕೃದಂತ: ಧಾತುಗಳಿಗೆ ದ, ವ, ಎಂಬ ಕಾಲವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳೂ ನಿಷೇಧಾರ್ಥದ ಅದ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸೇರಿ ಕೃದಂತವಿಶೇಷಣ ಗಳಾಗುವುವು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೬). [ಕೃದಂತ + ವಿಶೇಷಣ]

ಕೃದಂತಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಧಾತುವಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕೃದಂತರೂಪವಾದ ಅವ್ಯಯ. ೧ ಅಲ್, ಉತುಂ, ದು ಮೊದಲಾದುವು: ಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳು - ಇವು ಅಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳು (ಕೈಪಿಡಿ. ೫೨). [ಕೃದಂತ + ಅವ್ಯಯ]

ಕೃದರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣ (ಗು). ೧. ತುಚ್ಛವಾದ; ಹೀನವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ. ೨. ವಿವೇಕಶೂನ್ಯವಾದ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ. 'ಕೃಪಣಮತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಅದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂಗಳುಮತಿಕೃಪಣಂಗಳುಮಪ್ಪ ಚಾಟುಸಹಸ್ರಂಗಳೊದವೆ ಕಣ್ಣೀರಪೂರದಿಂ ತೇಂಕಾಡುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೨೬). ೪. ದುಷ್ಟನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು; ನೀಚ; ಅಲ್ಪ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ -ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨). ೫. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: "ಕೃಪಣ ಲೋಭಿಯು" (ಭಾರನಿ. ೧೦); ನಿಲೆ ಕುಜನಂಗನಾ ಮಿಥುನದೊಳ್ . . . ಮಿತ್ರರಹಿತಂ ಕೃಪಣಂ ಕೃತವೇದಿ ಯಾಚಕಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೯). ೬. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ದ್ರುಪದನಂದನೆ ನಡೆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಧಾನದಲಿ ಕೃಪಣನೇ ಕುರುರಾಯ . . . ರಾಯನ ವಿಪುಳವಿಭವವನನುಭವಿಸು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೨). [ಸಂ.]

ಕೃಪಣತನ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ: ಪಕ್ಷಿಗಳುಪಮೆಯಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯೆ ವಸನವ ಕೃಪಣತನದಲಿ ತನ್ನ ಸೀರೆಯೊಳೊಯ್ದನರ್ಥವನು (ನಳಚ. ೮-೨). [ಕೃಪಣ + -ತನ]

ಕೃಪಣತೆ (ನಾ). ೧. ಜಿಪುಣತನ; ಲೋಭ; ಕಾರ್ಪಣ್ಯ: ತಿಂಗಳಾರರ ದುಡಿತ ಚೆಂಗುಲಾಬಿಯ ಬೆಳೆತ ಕಂಗೊಳಿಪುದದರ ಸಿರಿಯರೆಗಳಿಗೆಯಲ ರೊಳ್ ಪೊಂಗುವಾನಂದವದನನುಭವಿಸಿದವನ್ ಅಜನ ಹಂಗಿಪನೆ ಕೃಪಣತೆಗೆ (ಮಂಕುಕ. ೪೪೩). ೨. ಕೆಟ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಕಪಟದಲಿ ಜೂಜಾಡಿ ರಾಜ್ಯವನಪಹರಿಸಿದಡೆ ಧರ್ಮ ನಿಮ್ಮದು ಕೃಪಣತೆಯ ನಾನೇನ ಹೇಳುವೆನಾ ಸುಯೋಧನನ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೧). ೩. ದೈನ್ಯ; ದುಃಖದಿಂದ ಬೆಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ಮತ್ತಿನ್ನುಳಿದರ ಮುಖಮಂಡಳ ಕೃಪಣತೆ ಬಳಸಿದವಸ್ಥೆಯೊಳದೆಂತು ಪೇಳ್ನೋಡುವುದೇ (ಮಾಧವಾ. ೧-೮೪). [ಸಂ. ಕೃಪಣತಾ]

ಕೃಪಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಪಣತೆ. [ಸಂ.]

ಕೃಪಣಮತಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿಯಾದವನು; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವನು: ಚಪಳೆ ಫಡ ಹೋಗೆನುತ ಹಾಯ್ದನು ಕೃಪಣಮತಿ ಮುಂಗೈಯಲನಿಲ ಜನಪರಭಾಗಕೆ ಹಾಯ್ದು ಹಿಡಿದನು ಕೀಚಕನ ತುಜುಬ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೮೮). [ಕೃಪಣ + ಮತಿ]

ಕೃಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ನೀಚೆ; ದುಷ್ಟೆ: ಅಪಸರಿಯರುಜಿ ಕುಲಗೆಡಿಕೆಯರು ಕೃಪಣೆಯರು ಚೋರಕರ ತಾಯ್ಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೪). ೨. ಲೋಭಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಜಿಪುಣೆ. [ಸಂ. ಕೃಪಣಾ]

ಕೃಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆಯೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತಿರುವವನು; ದಯಾಮಯ: ಅಮಿತ ಕೃಪಾಂಗಂ ಸಾಮಜಹರನಾನತಜನತಾ ಮರತರು (ಶಬಶಂ. ೩-೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಂಗ)]

ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕುಡಿನೋಟ; ದಯಾದೃಷ್ಟಿ: ಪ್ರಾಣದಾನವನರ್ಥಿಸುತ್ತ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ ಸಮರ್ಥತೆಯ ನೋರಂತೆ ಬಯಸುತಮಿರ್ಪ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೪೬-೪೯). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಕಟಾಕ್ಷ)]

ಕೃಪಾಕರ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಆಕರನಾದವನು; ದಯಾನಿಧಿ: ಪರಮ ಕೃಪಾಕರನೆಮಗೀಗೆ ಸೌಖ್ಯಮಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಕರ)]

ಕೃಪಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ವಿಜಯಶ್ರೀ ಬಾಹುದುಗ್ಧಮಲ್ಲನಿಳಾ ಬಹುವಿಧ(ರ)ಕ್ಷಣ ಪ್ರವೀಣ ಕೃಪಾಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೦); ಕೃಪಾಣ ವೊಂದು ನಡದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ (ನೂರಜ. ೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ (ನಾ). ಕೃಪಾಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು: ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ಕೃಪಾಣಪಾಣಿ ವಿರಾಟರಾಯನ ರಾಣಿಯರ ಮನೆಗೈದಿದನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೩೯). [ಕೃಪಾಣ + ಪಾಣಿ]

ಕೃಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿ. ೨. ಕಠಾರಿ; ಬಾಕು; ಕತ್ತಿ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಿಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು . . . ಅವಂಗೋತ ಕತ್ತಿ ಕೃಪಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೪); ದುರಿತವ್ರಾತಲತಾಕೃಪಾಣಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೨); ವಾಣಿ ಜಗತ್ಪಿತಾಮಹರಾಣಿ . . . ವಿಕರ್ಮವಲ್ಲರಿ ಕೃಪಾಣಿ (ನಾನಾರ. ೨); ಕೃಪಾಣಿ ಪರಿಘಗಳನೆತ್ತಿವೋರೋರ್ವರಲ್ಲಿ . . . ಇರಿದು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೫-೨೨). [ಸಂ. ಕೃಪಾಣೀ]

ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿ: ಅದಕ್ಕಾಗುವಷ್ಟೆ ಸಂತೋಷ ದೊಡ್ಡವರು ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಬೀರಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವನಿಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೪೭). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ದೃಷ್ಟಿ)]

ಕೃಪಾನಿಧಿ (ನಾ). ಕೃಪೆಗೆ ಗಣಿಯಂತಿರುವವನು; ಕರುಣಾಕರ: ಬಾಯಳಿವನಂ ನೋಳ್ಪುದೆನ್ನಂ ಕೃಪಾನಿಧಿ [ಪಾಠಾಂ. ಜಲನಿಧಿ]ಯೆ (ನಂಬಿರ. ೧೫-೨೮). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ನಿಧಿ)]

ಕೃಪಾಪಾಂಗ (ನಾ). ಕರುಣೆ ತುಂಬಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕೃಪಾ ಕಟಾಕ್ಷ: ಶೃಂಗಾರವೀರದಗ್ಗಳದಿಂದೆ ಸತ್ಕೃಪಾಪಾಂಗದಿಂ ರೌದ್ರಾಕ್ಷಿಯಿಂ ಜಗದ್ರಕ್ಷತಾ ಸಂಗತದೆ ದುಷ್ಟ ಸಂಹರತೆಯಿಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಪ (ವೀಶೈಪು. ೩-೧೨-೨). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅಪಾಂಗ)]

ಕೃಪಾಲು, ಕೃಪಾಳು (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ದಯಾಳು; ಕರುಣಿ: (ಕಿ). **ಕೃಪಾಳು**: ಕೇಳಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಾಗ ಕೃಪಾಳುವಿನ ಗಮನವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೧೬). [ಸಂ.]

ಕೃಪಾಲೋಕ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ಪೇಳಲೇನಿವಳ ಬಾಳುವೆ ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಲೋಕದೊಳಿಹುದಾಲೋಚಿಸು ನೀಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩೯ ಅಡಿಟಿ). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಲೋಕ)]

ಕೃಪಾವತಿ (ನಾ). ದಯೆಯುಳ್ಳವಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವಳು: ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕೃಪಾವತಿಯನಾಗಳ್ಬಣ್ಣಿಪೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪). [ಸಂ. ಕೃಪಾವತೀ]

ಕೃಪಾವಲೋಕನ (ನಾ). = ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ: ದೇವ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾವಲೋಕನ ಕಾವುದೆಮ್ಮನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪-೧೧). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಅವಲೋಕನ)]

ಕೃಪಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯ ಆಸರೆ; ದಯೆಯ ಅವಲಂಬನ: ಯಾವ ಮತದ ಕೃಪಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಾಧಕವಾದ ಸೇವಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತದ (ಪುನರು. ೩೭೩). [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಆಶ್ರಯ)]

ಕೃಪಾಹೀನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ದಯಿ; ನಿಷ್ಕರುಣಿ. [ಸಂ. (ಕೃಪಾ + ಹೀನ)]

ಕೃಪಾಳು 'ಕೃಪಾಲು' ನೋ.

ಕೃಪಾಳುತನ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ದಯಾಳು ಸ್ವಭಾವ: ಕಾವಂ ಕಂಡವರಂ ಕೃಪಾಳುತನದಿಂದಾರ್ವ್ವೇಡಿ ಕೈಯಾಂತ ವರ್ಗ್ಗೀವಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೨-೬; 1286). [ಕೃಪಾಳು (= ಕೃಪಾಲು) + -ತನ]

ಕೃಪಾಳುತೆ (ನಾ). = ಕೃಪಾಳುತನ: (ಕೃಪಾಳುತೆಯಿಂದ) ಬನ್ನಿ, ಪುರೋಹಿತರೆ - ಆ ದೊಡ್ಡ ಹಳವಿಗೆಯ ಭಾರವನ್ನಿತ್ತ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೯-೮). [ಸಂ. ಕೃಪಾಲುತಾ]

ಕೃಪೀಟ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ. ೨. ಗರ್ಭ ನಿಂತಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ; ಬಸಿರು. ೩. ನೀರು: ಕೃಪೀಟ ಚಮುರವ್ಯಾಳ ಪ್ರಚ್ಛಿಕ ಸಹಸ್ರಭಯಪಹರಿಪುದೀ ಮಂತ್ರವು (ಲಿಂಗಪು. ೧೪-೨೫). ೪. ಸೌದೆ; ಕಟ್ಟಿಗೆ. 'ಕೃಪೀಟಯೋನಿ' ಪರಾ. ೫. ಕಾಡು; ವನ. ೬. ಕಂಚು. ೭. ಬರಗಾಲ: "ನಿಂದ ಬಸಿಱೊಳು ದಾರಿಯೊಳು ಕೃಪೀಟಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೬-೨೦); "ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಕ ವಾರಿ ನಿಂದ ಬಸುಱುಂ ಬಱನಿಂತು ಕೃಪೀಟವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಕೃಪೀಟಯೋನಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಪೀಟಯೋನಿಃ . . . ಲೋಹಿತಾಶ್ವಃ, ಹುತಾಶನಃ – ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೩). [ಕೃಪೀಟ + ಯೋನಿ]

ಕೃಪೆ (ನಾ). ದಯೆ; ಕರುಣೆ: ಕೃಪೆಯಿಂದಂ ನಡೆತಂದು (ನಂಬಿರ. ೮-೧ ಸೂಚನೆ); ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ನೀಂ ಕೃಪೆಯ ಮಾಡುವುದು (ಹಚಕಾ. ೮-೧೧). [ಸಂ. ಕೃಪಾ]

ಕೃಪೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಯೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಕೃಪೆವಡೆದು ಬದುಕಿದಪೆಂ (ಬಸಪು. ೨೭-೪೪). ೨. ಕೃಪೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಜನಪದ ಕುಲದೇವತೆ ರಣಜಯವಿತ್ತು ಘನಕೃಪೆವಡೆದಿಹಳಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೭೫). [ಕೃಪೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೃಪೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ದಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನಾಗು: ಪುರಾಂತಕರಂ ನೀಂ ಕರೆಯಲೋ ಎನುತಿರ್ದನತಿ ಕೃಪೆವೆರಸಿ ಹೋ ಎನಲುಡುಗಿದನು (ಬಸಪು. ೨೮-೬೪). [ಕೃಪೆ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೃಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಜಂತು; ಕೀಟ: ತೊಡೆಗಳೆರಡನು ವಜ್ರಮುಖವೆಂಬ ಕೃಮಿಯೊಂದು ಬಂದು ಕೊರೆಯಲು (ಭಾಸನಾ. ೮೭). ೨. ಜೇಡರಹುಳು. ೩. ರೇಷ್ಮೆ ಹುಳು. ೪. ಅರಗು. [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಹುಳದ ಗೂಡಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: "ಕೌಶೇಯಂ ಕೃಮಿಕೋಶೋತ್ಥಂ – ರೇಷ್ಮೆಹುಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ರಾಟಿಸಿ ಎಳೇ ತೆಗಿಯತಕ್ಕ ಪಟ್ಟೆ ಮಡಿ, ಮಗಟ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೫). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಹುಳುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಂತುಹುಳುವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು; ವಾಯುವಿಳಂಗ: "ವೆಲ್ಲಂ ಅಮೋಘಾ ಚಿತ್ರತಂಡುಲಾ ತಂಡುಲಃ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಘ್ನಃ ವಿಡಂಗಂ – ೭ ವಾಯುವಿಳಂಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿಜ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಅಗರು; ಅಗಿಲುಗಂಧ: "ವಂಶಕಂ, ಅಗುರು, ರಾಜಾರ್ಹಂ, ಲೋಹಂ ಕೃ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರಿ] ಮಿಜಂ, ಜೋಗಕಂ –೬ ಅಗರು ಗಂಧ, ಶ್ವೇತಾಗರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕೃಮಿರೋಗ (ನಾ). ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಜಂತುರೋಗ. [ಕೃಮಿ + ರೋಗ]

ಕೃಲ್ಲಿಂಗ (ನಾ). ಭೂತ ಅಥವಾ ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿ ಆಖ್ಯಾತವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಳೆದು ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗದ ಹೆಸರು: "ಭೂತಕಾಲ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಭವಿಷ್ಯಂತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂತರ್ಗತಾಗಮಂಗಳಂ ಬೆರಸಿರ್ದು, ವಿಭಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಂ ಕಳೆಯೇ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಪ್ಪುವು" (ಶಮದ. ೭೩ ವೃತ್ತಿ); "ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳನಾಯ್ದನಿತರ್ಕಮಿಸು ಪ್ರತ್ಯಯವನೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನಿಜಿಸೆ ಬರ್ಕುಮಾ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಂ" ಇಸು ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೃಲ್ಲಿಂಗಮಂ ಮಾಟ್ಟುದು . . . ಭಾವಿಸಿದಂ, ಭಂಗಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ. (ಕೃತ್ + ಲಿಂಗ)]

ಕೃವಿ (ನಾ). ನೂಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೇಯುವ ಯಂತ್ರ; ಮಗ್ಗ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೃಶ (ಗು). ೧. ತೆಳುವಾದ; ಬಡವಾದ; ಕ್ಷೀಣವಾದ: "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೪); ವಾತಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹ ಕೃಶ . . . ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ದೇಹವು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೯). ೨. ಅಲ್ಪವಾದ; ಸಣ್ಣದಾದ. 'ಕೃಶಮಧ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣತೆ; ಬಡವು. 'ಕೃಶರೋಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಶಕಾಯೆ (ನಾ.) ತೆಳ್ಳಗಿನ ಶರೀರದವಳು: ಕೃಶಕಾಯೆ ಮೇಘಜಲ ತೊಯ್ಯಿಸಿರೆ ತಳಿರುಗಳ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂ ತುಟಿಯ ತೊಳೆಯುವಂತಿಹಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೬೭). [ಸಂ. ಕೃಶಕಾಯಾ (ಕೃಶ + ಕಾಯ + -)]

ಕೃಶಗಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಶರೀರ; ಬಡಕಲು ಮೈ: ಕೃಶಗಾತ್ರದ ತೆಳುಗಡ್ಡದ ಖೈದಿಯೊಡನೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಸಾರ್ಜೆಂಟ್ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮). ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವವನು; ಬಡಕಲು ಮೈಯವನು. [ಕೃಶ + ಗಾತ್ರ]

ಕೃಶಗೈ (ಕ್ರಿ). ಬಡಕಲಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ತೆಳ್ಳಗಾಗಿಸು: ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೃಶಗೈದು ತನುವನು ನೇಮದೊಳಿರ್ದನುದಿನವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೨-೯೭). [ಕೃಶ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೃಶಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣನಡುವುಳ್ಳವಳು; ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು: ಕೃಶಮಧ್ಯೆ . . . ಷೋಡಶಮಂ ಸ್ವಪ್ನಮನಂತಾ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ ಬರೆ ನಿಶಾಂತಯಾಮಂ ಕಂಡಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨). [ಸಂ. ಕೃಶಮಧ್ಯಾ (ಕೃಶ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೃಶರ (ನಾ). ೧. ಆರುವಿಧವಾದ ಅನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಳ್ಳು ಅಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಿಗೆ, —ಭೋಜ್ಯವಸ್ತು. 'ಕೃಶರಾನ್ನ' ಪರಾ. ೨. ಅಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಬಟಾಣಿಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಮಸಾಲೆ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಭಕ್ಷ್ಯ; ಕಿಚಡಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಶರಾಗ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿ ಕಡಮೆಯಾದವನು: ಕೃಶರಾಗಂ ವಿಗತಮನಃಪ್ರಸರತೆಯಿಂ ಕಣ್ಣ ನೀರ್ಗಳಂ ತೀವಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೪). [ಕೃಶ + ರಾಗ]

ಕೃಶರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರ ೧: ಪರಮಾನ್ನವೆಂದಾ ಹರಿದ್ರಾನ್ನವೆಂದು ಭೂಸುರದ ದಧ್ಯನ್ನ ಕೃಶರಾ [ಪಾಠಾಂ. ಷರ]ನ್ನವೆಂದುಂ ಮನೋಹರ ಗುಡಾನ್ನಂ ವಿಮಲ ಮುದ್ಗಾನ್ನಮಿವು ಷಡ್ವಿಧಾನ್ನ ನೈವೇದ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೫). [ಕೃಶರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಶರೋಗ (ನಾ). ಶರೀರವನ್ನು ಬಡಕಲಾಗಿಸುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಕೃಶರೋಗದವರೂ ಗಾಯದಿಂದಾದ ಕ್ಷಯರೋಗದವರೂ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುವ ರೋಗದವರೂ . . . ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುವವರೂ ತಾಂಬೂಲವನ್ನುಪಯೋಗಿಸಬಾರದೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೫೩). [ಕೃಶ + ರೋಗ]

ಕೃಶಶರ (ನಾ). ಅಲ್ಪವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು; ದುರ್ಬಲವಾದ ಬಾಣವನ್ನುಳ್ಳವನು: ಗಿರಿಧನ್ವನೊಳಲ್ಪಧನುರ್ಧರನಾಂ ಸೆಣಸಲ್ ಸಮರ್ಥನೇ ಹರಿಶರನೊಳ್ ಪರಿಗತ ಕೃಶಶರಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨೨). [ಕೃಶ + ಶರ]

ಕೃಶಾಂಗ (ನಾ). ಬಡವಾದ ದೇಹ; ದುರ್ಬಲ ಶರೀರ: "ವಾರಿ ಕೃಶಾಂಗ ಪಾರ್ಥಿವ ವಿಭೇದಲವಂಗಳು ಶಲ್ಯಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾರ. ೧೫೮). [ಕೃಶ + ಅಂಗ$_2$]

ಕೃಶಾನು (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: "ಜಹನಂ ಕೃಶಾನು ದಮನಂ . . . ಅಗ್ನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪-೬); ಇಂದು ಖಾಂಡವಮಂ ಕೃಶಾನು ತಗುಳ್ದು ನಾನಾವಿಧಂ ನುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೪). ೨. ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಗಿಡ. ಸ. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಮಧ್ಯ ಲಘುವುಳ್ಳ ಗಣ; ರಗಣ: ಆ ಧಿಕ್ಕ್ಯಮ್ಮುಂ ಗ್ಯಾ ಕಾ ಶಾ ಗ್ರಂ ಪುರಮಿತ ಸುರಪುರ ಸಹಿತಂ ಕೃಶಾನುಮರಲ್ಗುಗಂ . . . ಭುಜಂಗ ವಿಜೃಂಭಿತಂ (ಛಂದೋಬ್ಧಿ. ೩-೧೪೭). [ಸಂ.]

ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣಿನ್ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣು; ಅಗ್ನಿನೇತ್ರ: ಕಲ್ಪಾಂತ ಹರನ ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣಿನ ಕಿಚ್ಚೊಲ್ (ನಿಘಾಗ. ೧-೪-೩೩).

[ಕೃಶಾನು + ಕಣ್ಣು (<ಅಕ್ಷಾ)]

ಕೃಶಾನುನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಕೃಶಾನುಗಣ್ಣು. ೨. ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಕರ್ಕಾನಾನುಬಡೆ ಫಲುಗುಣನ ಪಾಡೆ ಕೃಶಾನು ನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ ಕವಲಶಂಧನನೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೬೮).

[ಕೃಶಾನು + ನೇತ್ರ]

ಕೃಶಾನುಪ್ರಷತ್ಯ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯು ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಬಾಣ; ಬೆಂಕಿಯನ್ನುಗುಳುವ ಬಾಣ; ಅಗ್ನಿಶರ: ವಿಯಚ್ಚರಾಧಪಕಪಿಯಚ್ಚ ಕೃಶಾನುಪ್ರಷತ್ಕಮಂ ಇರಿದೆಚ್ಚು ತೂಬ್ದಂ (ಜಂಭರ್ಷ. ೬-೩೯).

[ಕೃಶಾನು + ಪೃಷತ್ಕ]

ಕೃಶಾನುರೇತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಇರಿಸಿದವನು; ಶಿವ; ಮಹಾದೇವ: "ಕಂಭುಃ, ಈಶಃ . . . ಕೃಶಾನುರೇತಾಃ . . . ರುದ್ರಃ, ಉಮಾಪತಿ – ಳಲ ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪).

[ಸಂ. ಕೃಶಾನುರೇತಸ್ (ಕೃಶಾನು + ರೇತಸ್)]

ಕೃಶಾನುಶಿಖೆ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊದಮ್ದಿ ಸೆದಿರೆ ಕೃಶಾನುಶಿಖೆ ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಜಿನಪತಿಯ ಜನನಿ ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂಪು. ೯-೨೦೮). [ಸಂ. ಕೃಶಾನುಶಿಖಾ (ಕೃಶಾನು + ಶಿಖಾ)]

ಕೃಶಾಶ್ವ (ನಾ). ೧. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆ. ೨. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಕುದುರೆಯುಳ್ಳವನು. ೩. ನಟಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ದುಂದುಮಾರ ವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು. ೪. ಒಬ್ಬ ಮಹರ್ಷಿಯ ಹೆಸರು. [ಕೃಶ + ಅಶ್ವ]

ಕೃಶಾಶ್ವಿ (ನಾ). ೧. ನಟ; ನರ್ತಕ; ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವವನು. ೨. ಕೃಶಾಶ್ವನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ. ಕೃಶಾಶ್ವಿನ್]

ಕೃಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಡವಾಗು; ನವೆ; ಸೊರಗು: ತನು ಕೃಶಿಸಿತ್ತಿಸು ವಂದದಿ ನಿರಾಹಾರವಮಱಿ (ವಂಕಾಶಾ. ೧-೧೪-೬೪). [ಕೃಶ + -ಇಸು]

ಕೃಶೀಕರಣ(ನಾ). ತೆಳ್ಳಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಕೇಸುವುದು; ಕೆತ್ತುವುದು: "ತೀಸು – ಕೃಶೀಕರಣೇ (ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡು) " (ಕಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕೃಶೋದರ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳ; ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯ: ಕೃಕೋದರ ಖಱೀರೀ ಸಂಜಿರಣರಣತ ನೂಱುರರಕಾಲ್ಪಜುರರಿರವತಸರ ರುಚಿರಪ್ರಜುರಂ . . . ಉಪವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೬೨). (ನಾ). ೨. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆ; ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ: ಮೀಡಕ್ಕೇದನದಿಂದೆ ಕೃಕೋದರಮಂತಿರಿಸಿದೊಡಿರಲು (ಶಾ ಕಾಂ ೩೨-೧೯). ೩. ಸಣ್ಣ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವನು. [ಕೃಶ + ಉದರ]

ಕೃಶೋದರಿ (ನಾ). ತೆಳುವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಯುಳ್ಳವಳು.

[ಸಂ. ಕೃಶೋದರೀ]

ಕೃಷಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುವಳಿ; ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ: "ಬವಸಮಿಸ್ಸಲುಮು ಕೃಷಿಯೆಱ್ಱ" (ಕವಕಂ. ೨೦೩); ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೪). ೨. ಉದ್ಯಮ; ಪ್ರಯತ್ನ; ವ್ಯವಸಾಯ; ಪರಿಶ್ರಮ: ವಾಣಿಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿಯ ಮಾಡುವಾಗ ಪಕುತಿಗೆಂದೇ ಪ್ರಮಾಣಿಸಿ (ನೋಳಂಬಾ. ೧೫-೫೬); ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತು ಕೂಡಿಸಿ ಸ್ಫಾರನ್ಯವಾಗಿ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಬೇಕು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಕ್ಕಲಿಗ; ರೈತ; ಬೇಸಾಯಗಾರ: ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸವಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷಿಕರನ್ನೂ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೧೫). ೨. ನೇಗಿಲ ಗುಳ: (೬). [ಸಂ.]

ಕೃಷಿಕರ್ಮ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದ ಕೆಲಸ; ಒಕ್ಕಲುತನ: ಕಂಯುವ ಹೊಳೊಂಡು ಳೆಟ್ಟಯ ವಿರಚಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕೃಷಿಕರ್ಮ ಹುಲುಸು (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೪-೬೬). [ಕೃಷಿ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಸಾಯ ಮಾಡು; ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡು. ೨. ಸಾಕು; ಬೆಳಸು; ಸಾಕಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: ಲಾಕ್ಷಾರ ಈ ರೋಗಾಣುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೃಷಿಗೈದು (culture) ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಳಿಂಬೀಗ. ೧೩). [ಕೃಷಿ + ಗೈ (<ಳೆಯ್)]

ಕೃಷಿನಿರತ (ನಾ). ಬೇಸಾಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ಕೃಷಿನಿರತ ನಂತೆ ರಾಸಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೬೪). [ಕೃಷಿ + ನಿರತ]

ಕೃಷಿವಿಹೀನ(ನಾ). ಕೃಷಿಯಲ್ಲದವನು; ವ್ಯವಸಾಯವಿಲ್ಲದವನು: ಕೃಷಿ ಮೊದಲು ಸರ್ವಕ್ಕೆ ಕೃಷಿಯಂ ಪಸರಿಸುವುದಾ ಕೃಷಿಯನುಜ್ಝೋಗಿಸುವ ಜನವನು ಪಾಲಿಸುವುದು . . . ಕೃಷಿವಿಹೀನನ ದೇಶವದು ಮರ್ದಿಕ (ಅಬ್ಬಾಸ. ೧-೬೪). [ಕೃಷಿ + ವಿಹೀನ]

ಕೃಷೀವಲ (ನಾ). = ಕೃಷಿಕ: ಕೃಷೀವಲ ಕುಲೋಚಿತಮಪ್ಪ ಕೃಷಿಯುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೬೪ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಟ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ: ದುಷ್ಟನ ಮದವಿಳುಹಿದನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನವನು ನುಳುಹಿದನು (ಪ್ರಸಭಾ. ೨೮-೨೮). [< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣ]

ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಎಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೆತ್ತ; ಜಗ್ಗಿದ. 'ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಟ' ಪರಾ. ೨. ಉಳುಮೆಯಾದ; ಉತ್ತ; ಕೃಷಿ ಮಾಡಿದ; ಹದಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. 'ಅಕೃಷ್ಟಪಚ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಪಾಕ (ನಾ). ನರಕದ ದುಃಖ: ಅಪಕ್ವವಿರಸಾ ಮೃಗಯಾ ವ್ಯಾಪಾರದೆ ಮುಂಗುವವನಿಪತಿಯರ್ ಕುಂಭೀಪಾಕಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಪಾಕ ವ್ಯಾಪ್ತರ್ ಮಱುಗುವರ್ ನರಕತವನಱಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಪು.೬-೧೦೨). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಿ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವುದು; ಸೆಳೆತ; ಆಕರ್ಷಣೆ. ೨. ಬೇಸಾಯ; ಉಳುಮೆ. ೩. ಪಂಡಿತ; ವಿದ್ವಾಂಸ: "ಧೀರಂ ಕೃತಿ ಕೃಷ್ಣಿ . . . ಸಭಾಸದಂ ವಿದ್ವಾಂಸಂ" (ವಸ್ತುಕವಿ. ೯-೪). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ]ನರಕದ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ (?): ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನುಭಾಗಾಶ್ಚರ್ಯ ಕರಣ ಪೂರ್ವಸ್ವರ್ಧರ್ಮದಿನದಿನಕರ್ಮಾರ್ಜಿತಂ ಕಲಿಪಿ ಳೆಪಿ ಬಳಿಯ ಮುಟಿತ ಕೃಷ್ಣಿಕ್ರಿಯೆಯಂ . . . ದ್ಯಾದಶಸಂಗ್ರಹ ಕೃಷ್ಣಿಗಳಂ ಮಾಡುತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೪-೬೧ವ). [ಕೃಷ್ಣಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪಾದ; ಕರಬಣ್ಣದ: "ಅಸಿತಂ, ಶಿತಿ, ಕೃಷ್ಣಂ ಕಾಳಂ, ಶೀಳಂ, ಮೇಚಕಂ – ಈ ೬ ಕಂದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೧-೪೪); ಉಳ್ಳಂಕ್ಷಪ್ಪ ಕೃಷ್ಣಕೀಲ ಕಪೃಷತಕೀಲಾನ್ವಿತಬಂಧ ರೌದ್ರ ಪಠಣಮು ಪಠಣತರಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೪೧ವ). ೨. ಕೆಟ್ಟ; ದುಷ್ಟ; (ನಾ). ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ; ಅಸಿತವರ್ಣ: "ಶಿತಿ ಕೃಷ್ಣಮಸಿತಂ ಮೀಡಳಂ ಶಾಳೆಮೆನೆ ಕಪ್ಪುಗಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೩೧); ಬುಳ್ಳರಕ್ತ ಪೀತ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ್ ನಾಲ್ಕು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ (ಹಂದಸಾ. ೧೫೬).

೪. ಪಾಪದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉದ್ಧರಿಸುವವನು, —ಎಳೆಯುವವನು; ಪಾಪವಿಮೋಚಕ: ಹರಿಯೆಂಬಂತೆಯೆ ಕೃಷ್ಣನದಾವನೋ ಚತುರಾತ್ಮನು ಸಲೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೬). ೫. ಮಹಾವಿಷ್ಣು; ನಾರಾಯಣ: "ವಿಷ್ಣುಃ, ಕೃಷ್ಣಃ, ಕೇಶವಃ . . . ಗದಾಧರಃ – ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫–೨೨); ಮಂಡಲ ಶೇಷೋತ್ಸಂಗ ಶಯನೀಯದೊಳೆ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದ್ಯುತಿಯಂತಿರೆಸೆದುದಿಂದುಕಳಂಕಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೧೦೮). ೬. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಎಂಟನೆಯ ಅವತಾರ; ವಸುದೇವನ ಮಗ: ಕೃಷ್ಣನಿನ್ನವೊಲ್ ಶ್ವೇತಕೃಷ್ಣಕಾರಕರೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೭–೫೩); ದಾನವಾಂತಕನಾಯುಗದೊಳೇ ತಾನೊಗೆಯನೇ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬಭಿಧಾನದಲಿ(ಬಸಪು.೫೪–೩೩). ೭. ಕಾಗೆ; ವಾಯಸ. ೮. ಹಿಪ್ಪಲಿ; ಮಾಗಧ. ೯. ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ. ೧೦. ಇಂದ್ರ. ೧೧. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ. ೧೨. ವ್ಯಾಸ ಋಷಿ; ಬಾದರಾಯಣ. ೧೩. ನೀರು; ಜಲ. ೧೪. ಆಕಾಶ; ಬಾನು. ೧೫. ನದಿ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ. ೧೬. ಕಿರೀಟ. ೧೭. ಅರ್ಜುನ. ೧೮. ಶೂದ್ರ. ೧೯. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ. ೨೦. ಕಲಿಯುಗ. ೨೧. ಕೋಗಿಲೆ. ೨೨. ಕಬ್ಬಿಣ. 'ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ' ಪರಾ. "ನದಿಯೊಳು ಕಿರೀಟದೊಳು ವಾರಿಯೊಳು ವ್ಯಾಸದೊ[ನೊ]ಳು ಮದನಪಿತನೊಳು ಪಿಪ್ಪಲಿಯೊಳೆರಳೆಯೊಳು ನಭದೊಳೊದವಿರ್ದ ಕಪ್ಪಿನೊಳು ಕೃಷ್ಣವಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೫); "ಜೀವನ ಗಗನಾಗ್ನಿ ಮೌಳಿವೃಷಲಾಸಿತ ಮಾಗಧ ಬಾದರಾಯಣಂಧುನಿ ವನಮಾಲಿ ಕಾಲ ಶಚಿವಲ್ಲಭರೆಂಬಿವು ಕೃಷ್ಣವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕ (ಗು). ಸೆಳೆಯುವ; ಆಕರ್ಷಿಸುವ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕ (ನಾ). (?): ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರುತಿಹವು ರಸನೆಗೆ ಗೋಚರಿಸುವಾಹಾರದಿಂದಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಮೊದಲಾಗಿರ್ಪ ರೋಗಗಳೊಡನೆ ತೋರಿದರೆ ಆಚರಿಸುವುದು ಕೃಷ್ಣಕಂಟಕ ರೋಚಕೇತರರು ಚಿಲವಣಮಾಮ್ಲಾಚಮನಮುಪಜಿಂಹ್ಮಿಕಾದಿ ಗದಂಗಳೊಡನೊಡನೆ (ವಿವೇಧ. ೩–೪೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಂಟಕ]

ಕೃಷ್ಣಕಥೆ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆ, —ಚರಿತ್ರೆ: ರುದ್ರ ಕೃಷ್ಣಕಥೆ ವೇಱೆನೆ . . . ಪೇಱಲೊಡರ್ಚಿದೆನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧೭).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕಥೆ]

ಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ಪಾಪಕಾರ್ಯ; ಕಳಂಕದ ಕೆಲಸ. 'ಅಕೃಷ್ಣಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಕರ್ಮ]

ಕೃಷ್ಣಕಾಕ (ನಾ). ಕಾಗೆ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಹಕ್ಕಿ; ಡೊಂಬ ಕಾಗೆ; ದ್ರೋಣಕಾಕ: (ಕಿ). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾಕ$_2$]

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ 'ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನ, ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ (ನಾ). ಮೋಸದ ಕಾರುಭಾರ; ಗುಪ್ತವಾದ ಕಾರಸ್ಥಾನ, —ದ್ರೋಹ: ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗದ್ದಕ್ಕೆ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಅತ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಿದ್ದನು (ಕಮನೆ. ೧೯೧). **ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನ**: ಇವರ ಕೃಷ್ಣಕಾರಸ್ತಾನವನ್ನು ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲೆ(ಸಂಜೀವಿ.೨೦೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಕಾರಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೀರ್ತಿ; ಅಪಖ್ಯಾತಿ: ರಜಪೂತ ಕೃಷ್ಣಕೀರ್ತಿಯನೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ದಣಿಯೆ ನೋಡುತ್ತ (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪–೬).
[ಕೃಷ್ಣ + ಕೀರ್ತಿ]

ಕೃಷ್ಣಗಳ (ನಾ). ೧. ಕರಿಗೊರಳು; ನೀಲಗ್ರೀವ. ೨. ಕರಿಯ ಕೊರಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ. 'ಕೃಷ್ಣಗಳ ತೇಜ' ಪರಾ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಗಳ$_3$ (= ಗಲ)]

ಕೃಷ್ಣಗಳತೇಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳಿನ ಶೋಭೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಜಯ ಜಯ ಗಿರೀಶಜಯ ಜಯ ಕೃಷ್ಣಗಳ ತೇಜ (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫೨). [ಕೃಷ್ಣಗಳ + ತೇಜ]

ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಥಿ: ದೊರೆಕೊಂಡ ಮಾಘಮಾಸಂ ಬರೆ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ ದಿನಂ ಸಮನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೬–೫೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶೀ (ಕೃಷ್ಣ + ಚತುರ್ದಶೀ)]

ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಮನೆ; ಬಂದೀಖಾನೆ; ಜೈಲು: ಯಾಕಯ್ಯ ನಿನ್ನನ್ನು ಈ ಕೃಷ್ಣಜನ್ಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾಕಿದರು? (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೫).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜನ್ಮಸ್ಥಾನ]

ಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ(ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬದ ದಿನ; ಆದಿನ ಆಚರಿಸುವ ಉತ್ಸವ.
[ಕೃಷ್ಣ + ಜಯಂತಿ]

ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ (ನಾ). ಏಳು ವಿಧವಾದ ಸನ್ನಿದೋಷಗಳಲ್ಲೊಂದು; ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗುವುದು: ನಾಲಗೆ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಬಿರುಸಾಗಿ ಮುಳ್ಳುಗಳುಂಟಾಗಿ ಜ್ವರವು, ಭ್ರಮೆಯು, ಶ್ವಾಸವು . . . ಇವು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿದಾನಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದೆ ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ ಸನ್ನಿದೋಷವೆಂದಱಿವುದು (ಸಕವೈ. ೧೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಜಿಹ್ವಕ]

ಕೃಷ್ಣಜೀರಿಗೆ (ನಾ). ಕರಿಜೀರಿಗೆ. (ಮೈಔಗಿ. ೫೬–೧೧೩೩).
[ಕೃಷ್ಣ + ಜೀರಿಗೆ (< ಜೀರಗೆ)]

ಕೃಷ್ಣಜೇನು (ನಾ). ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕರಿಯಜೇನು: ಕೃಷ್ಣಜೇನುವೆರಸಿ ಸೇವಿಸೆ ಪೈತ್ಯದಿಂದುಂಟಾದ ಮೂತ್ರರೋಗ ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೮೯). [ಕೃಷ್ಣ + ಜೇನು (< ಜೇನ್)]

ಕೃಷ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಕಪಟ; ಮೋಸ; ದುಷ್ಟತನ. ೧, ೨: ಮೇಲೆ ಕರ್ದಮಜಾತೆ ಮಾಜುವಳೆದೆಯೊಳಿರ್ದ ಕೃಷ್ಣತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭–೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣತಾ]

ಕೃಷ್ಣತ್ವ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣತೆ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ (ನಾ). ಕರಿಯದ್ರಾಕ್ಷೆ: "ಜಂಬುಕಾ – ಕೃಷ್ಣದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೦). [ಕೃಷ್ಣ + ದ್ರಾಕ್ಷೆ]

ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣದವನೂ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೂ ಆದ ಮುನಿ; ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿ: ನಿಶ್ಚಿತಮಂತ್ರರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ನೆನೆದು ಬರಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೮೪ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ದ್ವೈಪಾಯನ]

ಕೃಷ್ಣನವಮಿ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ನವಮಿ: ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸ ಕೃಷ್ಣನವಮಿಾರಾತ್ರ್ಯಂತದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯–೧೧೩).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣನವಮಿಾ (ಕೃಷ್ಣ + ನವಮಿಾ)]

ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ಕಪ್ಪುನೆಲ್ಲಿಗಿಡ: ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ, ಸಣ್ಣಕಾಗೆಸೊಪ್ಪು(ಮೈಔಗಿ. ೬೧–೧೨೪೦). [ಕೃಷ್ಣ + ನೆಲ್ಲಿ]

ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ (ನಾ). ಪೌರ್ಣಿಮೆಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನದಿಂದ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯವರೆಗಿನ ಅವಧಿ; ಬಹುಳ: ಬರೆ ಚೈತ್ರಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಂ ದೊರೆಕೊಳೆ . . . ಪುತ್ರನಂ ಪೆತ್ತಳಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭–೩೯); ಒಂದು ದಿವಸಂ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಿರುಳ್ ಮಣಿಮಾಡದೊಳಿರ್ದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೬–೪೨ ವ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಪಕ್ಷ]

ಕೃಷ್ಣಪಶು (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ, —ಎರಲೆ: ದೋಷಿಯಲ್ಲವೆ ರುದ್ರ . . . ದೇಶವಱಿಯಲು ಕೃಷ್ಣಪಶುವ ಮಹಾಶರದೊಳೆಚ್ಚಂ (ಶಂಕದಾ. ೧೧–೭೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಶು]

ಕೃಷ್ಣಪಾಂಡುರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರವಾದ ಬಿಳುಪು. [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಂಡುರ]

ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲ (ನಾ). ಕಮರಿಕೆ ಗಿಡ, ಕರಮರ್ದ: "ಕೃಷ್ಣಪಾಕಫಲಃ, ಅವಿಗ್ನಃ, ಸುಷೇಣಃ, ಕರಮರ್ದಕಃ – ೪ ಕಮರಿಕೆ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಪಾಡ್ಯ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ: (ಕಿ). [ಕೃಷ್ಣ + ಪಾಡ್ಯ (< ಪಾಡಿವ)]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ. 'ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಫಣಿನ್]

ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣಿ(ನಾ). ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದಂತಿರುವ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು: ಶಾರದೆಯೆ . . . ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚಕ್ಷುವೆ ಕೃಷ್ಣಫಣಿವೇಣೀ (ಬಿಜ್ಜಪು.೩-೧೧). 'ನಾಗವೇಣಿ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣಫಣಿ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣಭುಜಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಫಣಿ: ಇದು ತಮವೆಂಬ ಕೃಷ್ಣಭುಜಗ ವ್ರಜಮಂ ತವೆ ಕೊಲ್ವ ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯಮೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭುಜಗ]

ಕೃಷ್ಣಭೂಮ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ ಭೂಮಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನೆಲ; ಎರೆಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ: "ಎರೆಯ ಭೂಮಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಭೂಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಯೆಂಬರು" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಭೂಮಿ]

ಕೃಷ್ಣಭೇದಿ (ನಾ). ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ: "ಕಟುಃ, ಕಟುಂಭರಾ . . . ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ, ವಕ್ರಾಂಗೀ, ಶಕುಲಾದನೀ – ೯ ಕಟುಕರೋಹಿಣೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಶೋಕರೋಹಿಣೀ ಎಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು. ಇದು ಭೇದಿಯಾಗುವ ಗ್ರಂಥಿಕದ್ರವ್ಯ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಭೇದೀ]

ಕೃಷ್ಣಮತಿ (ನಾ). ಮಲಿನ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯವನು: ಪಶುವಧೆಗೆಯ್ದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪೋದಡೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದರೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದರಾ ಪಾಪಿಗಳಿನಗ್ಗಳಂ ಮಲಿನಚರಿತರುಂ ಕೃಷ್ಣಮತಿಗಳುಮಿಲ್ಲ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮತಿ]

ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪಿತೃಗಳು ಚಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ: ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರ ಪಿತೃಯಾಣ (ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಧೂಮಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಹೆಸರು) (ಅಮೃತ. ೭-೨೨ ಟೀ). [ಕೃಷ್ಣ + ಮಾರ್ಗ]

ಕೃಷ್ಣಮುಖ (ನಾ). ಕಪ್ಪಾದ ಬಾಯಿ; ಕರಾಳವಾದ ಮುಖ: ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಕೃಷ್ಣತರ ರಾತ್ರಿಯೇ . . . ಈ ಕೃಷ್ಣೆಯಂ ನುಂಗಿನ್ನು ಕೃಷ್ಣಮುಖಮಂ ತೆರೆದು (ಕೃಷ್ಣಾಕು. ೪-೬). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುಖ]

ಕೃಷ್ಣಮುನಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಸಮುನಿ: ಕೃಷ್ಣಮುನಿ ಸಹಿತ ನೃಪನುತ್ಸವದೊಳು ಮೆಱೆವ ನಿಜ ನಗರ ಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡುತ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೭೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಮುನಿ$_2$]

ಕೃಷ್ಣಮೃಗ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ: ಮೃಗಯಾವ್ಯಸನದಿಂದೆ ಕಾನನಕೆ ತಾಂ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಕೂಡೈದಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ.೨೮-೫೮). ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು, —ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು: ದೊರೆಕೊಂಡನೀ ಕೃಷ್ಣಮೃಗಭಾವದರ್ಭಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೮). [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃಗ]

ಕೃಷ್ಣಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕರಿಯ ಮಣ್ಣು. [ಕೃಷ್ಣ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕೃಷ್ಣರಸನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುನಾಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳುದು: ಕಾಕವ್ಯಾಘ್ರಜಿನ ಮಂಡೂಕೋರಗ ಕೃಷ್ಣರಸನ ತಾಲುಕಶಿರನುಂ ಕಾಕಮುಖನುಂ × × × ಅಂತಾಕಸ್ಮಿಕ ಶೋಕ ದುಃಖನುಂ ಮರಣಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೪೪). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣರಸನಾ (ಕೃಷ್ಣ + ರಸನಾ)]

ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨: ಪ್ರಣವೋತ್ಥಶ್ರುತಿ ಮಧುರ ಕ್ವಣಿತಂ ದ್ವಿಜಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿ ಕೃಷ್ಣರುಚಿತ್ವಂ ಪೆಣೆದಿರೆ ಪುರೋಹಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆನಿಸಿದುದತನುನೃಪತಿಗೀ ಪರಪುಷ್ಟಂ(ಚಂದ್ರಪು.೭-೮೮).[ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ವತ್ಸತರುಃ – ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾಂಗಲೀ]

ಕೃಷ್ಣಲೆ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿ ಬಳ್ಳಿ: "ಆ ಕೃಷ್ಣಲಾ ಗುಂಜಿಯೆನಲು ಗುರುಗುಂಜಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೫); "ಕಾಕಚಿಂಚೀ, ಗುಂಜಾ, ಕೃಷ್ಣಲಾ – ೩ ಮಣಿಗಳ ಗುಳಿಗಂಜೀಬಳ್ಳಿ, ಗುಳಿಗಂಜೀ ಮಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಲಾ]

ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆರು ವಿಧವಾದ ಲೇಶ್ಯೆಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕ್ರೋಧ, ವೈರ, ಜಗಳ, ಅಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕ್ರೂರತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು: ದೊರೆಕೊಂಡ ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮಮೆ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂತಿರೆ ಕರಿಯಲ್ (ಆದಿಪು.೫-೯೧); ತೆರ್ಪತ್ತು ಬಿಟ್ಟು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ ನಾರಕರವಂದಿರೊಡಲುಂ ಮನಮುಂ ಕರ್ಪಿಡಿದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಡರ್ಪಿರ್ಪಂತಿರ್ಪುವನಿತಪುಣ್ಯರುಮೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೯೯); ಕ್ರೂರ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತಮ ವಿಚಾರವುಳ್ಳುದು ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶುಭ ಶುಭತರ ವಿಚಾರವುಳ್ಳುದು ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಿಸಲಾಗುವುದು (ಜೈನಪ. ೫೪೦). 'ಶುಕ್ಲಲೇಶ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಲೇಶ್ಯೆ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹ (ನಾ). ಕರಿಯಲೋಹ; ಕಬ್ಬಿಣ: ಅತಿ ಕುಯೋನಿಗಳೊಳ್ ಜೀವಂ ತಿಱ್ಱನೆ ತಿಱುವುದಯಸ್ಕಾಂತದ ಬಱುವಿಡಿದ ಕೃಷ್ಣಲೋಹದ ತೆಱದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೨೦). [ಕೃಷ್ಣ + ಲೋಹ]

ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತ (ಗು). ಕಡುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕರ್ಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ; ಕನ್ನೀಲಿಯ. [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಕಪ್ಪುಮುಖವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕಪ್ಪುಮುಖ; ಶ್ಯಾಮವದನ. ೩. ಕಪ್ಪುಮೋರೆಯ ಕೋತಿ; ಮುಸು: "ಗೋಲಾಂಗೂಲಮಾ ಕೃಷ್ಣವಕ್ತ್ರನೆನೆ ಮುಸುವಕ್ಕು"(ಮಂಗರಾ.೪೮-೯). [ಕೃಷ್ಣ + ವಕ್ತ್ರ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನು: ಆ ನಾರಕರೆಲ್ಲಂ ಹುಂಡಮುಂಡಸಂಸ್ಥಾನರುಮತಿ ವಿರೂಕ್ಷ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣರುಮತಿದುರ್ಗಂಧರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೮ ವ). [ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ಣ]

ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮ(ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುದಾರಿಯವನು; ಅಗ್ನಿ: "ಸಪ್ತಾರ್ಚಿಃ . . . ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಾ . . . ಹುತಾಶನಃ – ಈ ೪೦ ಕಿಚ್ಚಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೬೩); ಮಿಸುಪ ವಜ್ರದ ಲಿಂಗ ಮದನಗೆ ಕುಸುಮಲಿಂಗಂ ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮಂಗೆಸೆದಿಹುದು (ಶಂಕದಾ. ೩-೮೫). ೨. ರಾಹು. ೩. ಕೆಟ್ಟದಾರಿಯವನು; ಹೊಲಸು ನಡತೆಯವನು; ಅಧಮ; ನೀಚ. [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವರ್ತ್ಮನ್ (ಕೃಷ್ಣ + ವರ್ತ್ಮನ್)]

ಕೃಷ್ಣವೃಂತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ; ಹಸಿರು ಪಾದರಿಗಿಡ: "ಪಾಟಲಿಃ, ಪಾಟಲಾ . . . ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ, ಕುಬೇರಾಕ್ಷೀ– ಹಸುರು ಪಾದರೀಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗಜ್ಜುಗವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣವೃಂತಾ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪಾದ ಜಡೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು. ೨. ಒಂದು ನದಿ; ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಕೃಷ್ಣವೇಣಿ ನುತವಿಶಾಲಿ ಸೇವಿತಮಲಪ್ರಹರಿ ಸ್ಫುಟವೇಣಿ ರಾಜಿಕುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೫೫). [ಕೃಷ್ಣ + ವೇಣಿ]

ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿ (ನಾ). ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರಾಶಿಯ ಹೆಸರು: ಕನ್ಯಾರಾಶಿಯಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾತೀನಕ್ಷತ್ರದ ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಥವರ್ಗದ ಎರಡು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಕೃಷ್ಣವೇಣೀರಾಶಿಗೆ ಗುರುತಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೦).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣವೇಣೀ + ರಾಶಿ)]

ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆ: ಅಂಜನವಿಮಿಶ್ರಿತಾಶ್ರುಧಾರೆಯಿದು ತೆಳ್ಗದಂಪಿನೊಳ್ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಗೆ ಜೀವರೇಖೆಯೆನೆ ಬರೆದ ನೀಲರೇಖೆಯ ಪಾಂಗಿನೊಳೊಪ್ಪಿಯುಮೆನ್ನೆರ್ದೆಗೊಂದು ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕೆಯೆಂದೊಲ್ ಪರಿಣಮಿಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೯-೨೭). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಶಲಾಕಾ]

ಕೃಷ್ಣಸನ್ನಿ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಕಪ್ಪುಗೊಳಿಸುವ ಅಪಾಯ ಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ನಿಪಾತರೋಗ: (ಕಿ). 'ಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಕ' ಪರಾ. [ಕೃಷ್ಣ + ಸನ್ನಿ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ (ನಾ). ಕರಿಯಹಾವು; ಕೃಷ್ಣಫಣಿ; ಕಾಳಸರ್ಪ: ಕಾಗೆತಂದ ಕನಕಸೂತ್ರದಿಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪನೆಹಗೆ ಮರಣಮನೆಯ್ದಿತ್ತಹಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೮೧-೨೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಸರ್ಪ]

ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶು (ನಾ). ಕರಿಯ ಹಾವಿನಮರಿ; ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪದ ಮರಿ: ಚಂದನತರುವಂ ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪಶಿಶುವೊಲ್ ಕಿಡಿಪೈ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೮೧). [ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ + ಶಿಶು]

ಕೃಷ್ಣಸಾರ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಬಣ್ಣದ ಜಿಂಕೆ; ಮೈಮೇಲೆ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಚಿಗರೆ; ಸಾರಂಗ. ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಲ, —ಶಕ್ತಿ. ೧, ೨: ಮತ್ತಮಾವನಂ . . . ವಸುದೇವಭವನದಂತನಿರುದ್ಧ ಬಲ ಕೃಷ್ಣಸಾರಸಮಂಚಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೭೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕೃಷ್ಣಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಕಪಟಹೃದಯ; ಪಾಪಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಕಪಟ ಹೃದಯದವನು; ಪಾಪಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕೃಷ್ಣಹೃದಯನೆಂದು ತ್ಯಜಿಸಲಿ, ಸೇವಕನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿ, ನಾನು ಮಾತ್ರ ರಾಮಪಾದುಕೆಗಳಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವವನು (ತುಳಸಿ. ೧೮೩). [ಕೃಷ್ಣ + ಹೃದಯ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಕ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ. ೨. ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಸರು; ಕೃಷ್ಣನ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣೆ. ೧, ೨: ಕೃಷ್ಣಾಂಕಮಿಲ್ಲದ ವದನಮುನ್ನಿಸಲ್ ಬಿಲಕೆ ಸರಿ (ಜೈಮಿಭಾ.೧೦-೫೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಕ್ಯ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಶರೀರ; ಕರಿಯ ಮೈ: ನಿಜ ಕೃಷ್ಣಾಂಗದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಕೀರ್ತ್ಯಂಗನೆ ಶುಭ್ರಚ್ಛಾಯೆಯಾದಳ್ (ಗದಾಯು. ೧೦-೧೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಗ್ಯ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ದೇಹವುಳ್ಳವಳು; ಕಾಳಿ: "ಕೃಷ್ಣಾಂಗಿಯೆನಲು ಮಾಯಾರಾಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೫).
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಂಗೀ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ 'ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ' ನೋ.

ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನ, ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ: ಹಜಾರದಲ್ಲೊಂದು ಕಡೆ ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಒಂದು ಕೃಷ್ಣಾಂಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೩೩). ಕೃಷ್ಣಾಂಜನ: "ಅಜಿನಂ, ಚರ್ಮನ್, ಕೃತ್ತಿಃ - ಈ ೩ ಕೃಷ್ಣಾಂಜನದ ಪೆಸರ್" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೯).
[< ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ$_1$ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಟ್ಟೆ. [ಕೃಷ್ಣ + ಅಂಬರ]

ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ$_2$ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣೆಯ ವಸ್ತ್ರ; ದ್ರೌಪದಿಯ ಸೀರೆ: ದ್ರೋಣ ಭೀಷ್ಮೋಚಿತ ವಾಕ್ಯದ್ವೇಷಿ ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕಬರಿಹರಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೦); ಕೃಷ್ಣಾಂಬರ ಕೇಶಾಕೃಷ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಮದಮದೆಲ್ಲಿತ್ತೊ (ಗದಾಯು. ೭-೧೪).
[ಸಂ. (ಕೃಷ್ಣಾ + ಅಂಬರ)]

ಕೃಷ್ಣಾಗರು (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಗರು; ಕಾಲಾಗರು; ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಚಂದನ; ಕರಿಯ ಚಂದನ: "ತೈಲಾಗರುಂ - ಕೃಷ್ಣಾಗರು" (ಓಷಧಿ. ೭೨); ಮಂಗಳ್ಯಂ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೦); ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಗರು, ಕುಂಕುಮಾಗರು, ಕಸ್ತೂರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತೇದ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೂ (ಸಕವೈ. ೪೧). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಗರು]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರುವಿನ ಗಂಧ: "ಕಾಲಾಗರುಃ, ಅಗರುಃ - ೨ ಕೃಷ್ಣಾಗರುಗಂಧ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯).
[ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಗಂಧ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಚಂದನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಚಂದನ: (ಕಿ). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಚಂದನ]

ಕೃಷ್ಣಾಗರುಧೂಪ (ನಾ). ಕಾಲಾಗರುವಿನ ಧೂಪ; ಧೂಪಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಗ್ಗುಳ: ಉತ್ತಮ ಕೃಷ್ಣಾಗರುಧೂಪಧೂಮ ಪಟಳೀ ಸೌಗಂಧ್ಯಮಂದೀಕೃತಭ್ರಮರಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೯೦). [ಕೃಷ್ಣಾಗರು + ಧೂಪ]

ಕೃಷ್ಣಾಚರಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ವರ್ತನೆ: ಉತ್ತಮ ಪುರುಷರ ತೇಜೋಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾಚರಣಮೇಂ ಘಟಿಪುದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೭೨). [ಕೃಷ್ಣ + ಆಚರಣ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ (ನಾ). ಕೃಷ್ಣಮೃಗದ ಚರ್ಮ; ಕರಿಯ ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮ: ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ . . . ಸಿಂಹಮಧ್ಯಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯-೧೪). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಜಿನ]

ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನು. ೨. ಕೃಷ್ಣಾಜಿನದ ಆಸನ: ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಯದಪ್ಪುದಯ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಾಸೀನದೊಳು ಮೋಕ್ಷನಾ ವ್ಯಾಘ್ರ ಚರ್ಮಾಸನದೆ (ವೀಶೈಪು. ೭-೭-೩೬). [ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ + ಆಸೀನ]

ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು; ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದು ಕೊಡುವಾಗ ದಾನಕೊಡುವವನು ಹೇಳುವ ಮಾತು: ಕರ್ಣನು . . . ತನ್ನ ಕರ್ಣಕುಂಡಲವನ್ನು ಆ ಕಪಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆದು 'ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ' ಎಂದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIV, ೧೩). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದುದು; ಕಳೆದು ಹೋದುದು: ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅರ್ಪಣ]

ಕೃಷ್ಣಾವತಾರ (ನಾ). ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರ: ಹರಿ ತನ್ನ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರದೊಳ್ಮೀಜಿ ಧರೆಯಂ ಪೊರೆದ ಪುಣ್ಯಮಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೯).
[ಕೃಷ್ಣ + ಅವತಾರ]

ಕೃಷ್ಣಾಹಿ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೃಷ್ಣಾಹಿ ಶಂಕಾತುರ ಗೃಹಶಿಖಿ ಚೋಚುಂಬ್ಯಮಾನೇಂದ್ರ ಲೀಲಾಂಶು ವಿಶೇಷಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಕಾಯಮಾನಂ ಸಮಾನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಅಹಿ]

ಕೃಷ್ಣಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿಯಸಾಸಿವೆ; ರಾಜಸಾಸಿವೆ. ೨. ಕಪ್ಪುಕಲೆ: ಪೊಳೆವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನುಣ್ಬೆಳಗೆಳಸಿದ ತಾಂಬೂಲಬದ್ಧ ಕೃಷ್ಣಿಕೆಯಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಪ ನಿಜಾಧರಮಂ (ಕಾದಂಉ. ೧೭೧). [ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಿಕಾ]

ಕೃಷ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ಅಗ್ನಿಯ ಏಳು ನಾಲಗೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ೨. ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು; ಹಿಪ್ಪಲಿ. ೩. ದ್ರೌಪದಿ: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದೆ (ಗದಾಯು. ೭-೩೨). ೪. ಕೃಷ್ಣಾನದಿ: ಪಾವನೆಯರಾ ಕೃಷ್ಣೆಭೀಮೆಯರ ತಾಯ್ನಾಡು (ಕನ್ನಬಾ. ೧೦೧). ೫. ದುರ್ಗೆ. ೬. ಕಪ್ಪುದ್ರಾಕ್ಷೆ.
[ಸಂ. ಕೃಷ್ಣಾ]

ಕೃಷ್ಣೋರಗ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣಸರ್ಪ: ಕೊಂಡುದು ಕೃಷ್ಣೋರಗನಾ ಮತಂಗಶಿಶುವಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೫). [ಕೃಷ್ಣ + ಉರಗ]

ಕೃಷ್ಯ (ಗು). ೧. (ಮೇಲಕ್ಕೆ) ಎಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಉಳಬೇಕಾದ; ಉಳಲುಸಾಧ್ಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ; ಸಾಗುವಳಿಯ ನೆಲ: ಹಿರಣ್ಯ ಧನ ಧಾನ್ಯ ಕೃಷ್ಯಫಲದೃಷ್ಟಿ ಸಂಪೂರ್ಣಮಂ ಧರಾವಳಯಮಂ . . . ಆಳ್ದಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೧೨); ಸಲಿಲಾಶ್ರಯವನಾಶ್ರಯಿಸದ ಕೃಷ್ಯದಂತಖಿಳ ಬಾಂಧವರೊಡನೆ ಬದುಕದ ಮನುಷ್ಯಸಂಸಾರದಿಂದೇನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೃಸರ (ನಾ). = ಕೃಶರ. 'ಕೃಸರಾನ್ನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೃಸರಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೃಶರಾನ್ನ: ಹರಿದ್ರಾನ್ನ, ಪರಮಾನ್ನ, ಮುದ್ಗಾನ್ನ, ಕೃಸರಾನ್ನ . . . ಎಂಬ ಅಷ್ಟವಿಧಾನ್ನಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೦೫). [ಕೃಸರ + ಅನ್ನ]

ಕೃಸರಿ (ನಾ). = ಕೃಶರ: ಕೃಸ [ಪಾಠಾಂ. ಸು]ರಿ ಕಚ್ಚಡಿ ಪಾಲ್ಮೊಸರ್ಗಳಿವು ಬಗೆಗೊಳಿಸಿ ಪೊಸತೆನಿಸಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪೪).
[ಸಂ. ಕೃಸರ]

ಕ್ಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಏರ್ಪಡಿಸಿದ; ಅಣಿಮಾಡಿದ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿದ; ಸಿದ್ಧವಾದ; ಸರಿಯಾದ. ೨. ಕಲ್ಪಿಸಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ. ೩. ನಿರ್ಧರಿಸಿದ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ. ೪. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಕೊಯ್ದ. (ನಾ). ೫. ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ವೃತ್ತಿಕ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲಿ]ಪ್ತಂ ಭೃತಿ ವೇತನಂ ಮೌಲ್ಯಮೆನೆ ಹೊತ್ತಬೆಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಣಿ; ಏರ್ಪಾಟು. ೨. ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. ೩. ನಿಗದಿ; ಗೊತ್ತುಪಾಟು. ೪. ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಪ್ತಿಕ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಮೌಲ್ಯ: "ಪ್ರಕ್ರಯಃ ಕ್ಲಿಪ್ತಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಲಿಪ್ತಕಃ] - ಈ ೨ ಬೆಲೆ (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೧೯). [ಸಂ.]

❋

ಕೆ

-ಕೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತ ಭಾವ ಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ತನಮಿಕೆಯು ಮೆಂಬಿವುಂ ಚೇತನ ಭಾವದೊಳಕ್ಕುಮುಱಿದ ಭಾವಾರ್ಥದೊಳಂತ ನಿತಱೊಳಂ ಪು ಕೆ ಎಂಬಿವು ಜನಿಯಿಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೪೩); ಸೇಣಂಗೆ ಅರಸಾಳ್ಕೆ ಸ್ವಸ್ತಿ (ಎಇ. XIV, ೧-೪೫; 725); ವರ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದ ವಿರಚನೆಗಳ್ ನೋಟ್ಟೊಡೊಂದೆ ತೋರ್ಕೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೬); ಕೆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಡಿಕೆ, ಹಪಿಕೆ, ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ತೆರಳ್ಕೆ, ನಿಮಿರ್ಕೆ (ಶಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯ.).

ಕೆಇ 'ಕೆಯ್ಕ್' ನೋ.

ಕೆಇಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗೊಲವನ್ನು ಕೊಡು; ನೆಲವನ್ನು ಕೊಡು; ಭೂಮಿಯನ್ನು (ದಾನವಾಗಿ) ಕೊಡು: ರಾಜಾಶ್ರಯ ವಿಣ್ಣಗರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ತನ್ನ ಪಡುವಣ ತೋಂಟ ಕಟನಿಯಲ್ ಎಣ್ಣೊಳಗಟ್ಟೆಗೆ ನೆಲನುಂ ಚಂದ್ರನು ಉಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ತೆಱೆ ಇಲ್ಲದನ್ತಾಗಿ ಮಾಹಾನ ಕೆಇಗೊಟ್ಟು (ಎಕ.XIV, ಮಳವ. ೧೨೫-೧; 1014). [ಕೆಇ (< ಕೆಯ್ಕ್$_4$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಂ (ನಾ). ಕೆಚ್ಚನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆದೇಶವಾಗಿ ಬರುವ ರೂಪ. 'ಕೆಂಗಣ್', 'ಕೆಂಪು' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆಮ್, ಚೆಯ್; ಮಲ. ಚೆ, ಚೆಮ್; ತುಳು. ಕೆಮ್; ಕೊಡ. ಕೆಂ; ತೆಲು. ಚೆಮ್]

ಕೆಂಕ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪು: "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ . . . ಕೇಸೆಂದುಂ -ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೮); ಕುಂಕುಮದ ಕದಡಿನೊಳ್ ಕೆಂಕಮಾಗಿರ್ದ ನೀರಂ ತಳಿದಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೪೮); ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀ ಮುಖ ಕುಂಕುಮದಂತೆ ಕೆಂಕಮಾಗಿ ಪಡುವಣ ಸಂಜೆ ರಂಜಿಸೆ (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೭); ಬಿಸಿಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಂಕಮಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೩); ಉರುಕೋಪದ ಕೆಂಕಮಿದಲ್ತು ನಿಶ್ಚಯಂ (ರಸರ. ೧-೬೦ ಪರಿ.). [ಕೆಂ + -ಕ್$_3$]

ಕೆಂಕನೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ; "ಇಂಪಾಗಿ, ಮಧುರವಾಗಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ನೆಗಟ್ಟ ನುಡಿ ನೋಟಗಳಂ ಬಗೆಗೊಂಡ ಭಾವದಿಂದೊಡರಿಸಿ ಮೀಱಿ ಪಿಳ್ಗುವುದು ಕೆಂಕನೆ ಪಾಡುವುದಂಕಮಾಲೆಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೬೦). [?]

ಕೆಂಕಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪಾಗು: ಮಿಱುಗುವ ಮಾಣಿಕದೊಡವಿಂ ಮುಡಿಯೊಳ್ ತುಱುಬಿದ ಚೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯೊಳ್ಳರಲಿಂ . . . ಪೂಸಿದ ಕುಂಕುವದಣ್ಪಿಂ ಮೆಱೆದಳ್ಕೆಂಕಂಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಱೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಱನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). [ಕೆಂಕ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕೂಗು; "ಕೇಕೆ, ಕೂಗಾಟ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱಿದಪುದಿರುಳೆನುತ ಮುಂಜಾವಗೆಯ್ಮೆಗೆ ಮೋಹರಿಸುತ ಮಂಜು ಮಂಜುರವವ ಮಸಗುವುದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ. ೮೧). [ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆಂಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಬ್ಬು: ತನ್ನೊಳ್ ತಾ ಭೋಂಕನೆ ಕೆಂಕರಿಸಿ ಬಿಱುಬಿಱನೆ ನಗುತ್ತೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೪ವ); ಬಱಿದೆ ತಂತಮ್ಮವರೊಳ್ ಪಱಿವಣಿಸಿ ಪೊಯ್ಸಿ ತಲೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ ಗೆಲ್ಲವಾಂತವೋಲ್ ಕೆಂಕರಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೩-೧೨); "ಕೇಕೆಹಾಕು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?]

ಕೆಂಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಲಿಸು; ಕೆಂಪಾಗು: ಕಣ್ಗಳ ಬಱಂ ತಿಳಿಯಲ್ ಪೊಸನೋಟದಿಂದೆ ಕೆಂಕರಿಸುವೆನೆಂದೊ (ಪಂಪಾಶ. ೪); ಹೂಂಕರಿಸು ತುಸುರಿಕ್ಕಲಾಱದಸುವೋಗಿರೆ ವೋಗಿ ಕೆಂಕರಿಸಿ ತೆರಸಂದು ನೆಱೆ ಹಮ್ಮದಂಬೋಗಿ (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೩). [?./ ತಮಿ. ಚೆಱ್ಗಾರಿ]

ಕೆಂಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಕುಚ್ಚಲತಿಗಂ ಕಾಗೆಂಡೆ ಕೆಂಕಲ್ಸರಿತ್‌ಕೊಱವಂ ಚೇಳ್ಪಸಿಗಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫). [?]

ಕೆಂಕಲಿ (ನಾ). ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷ; ಕಂಕೆಲ್ಲಿ: (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕಂಕೇಲಿ]

ಕೆಂಕವಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣಿ, —ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ; ಪದ್ಮರಾಗ : ಕೆಂಕವಣಿ ತೆತ್ತಿಸಿದ ತಾಳಿ ಪದಕಂಗಳ್ ಸೋಂಕಲೆರ್ದೆಗೊಂಡು (ಚಿಕವಿ. ೫-೧೦). [ಕೆಂಕ + ಮಣ್ಣ್$_2$]

ಕೆಂಕು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಚರಣಾಂಭೋರುಹದ ಕೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಕಿಗೆ ಸರೋಜಾಂಬಕಗೆ ಪೂಸರಗೆ ಏರು ಮುಡಿಗಿರಿದಿಕ್ಕು ಮುಡಿಗೆಂಬೀರವಂ ಪಿರಿದಾದುದು (ಮದೇಪು. ೨-೬೪). [< ಕೆಂಕ ?]

ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ, ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಕೆಂಕಲಿ : ಇಂದ್ರಗೋಪದ ಗೂಡಾರದಂತೆ ಕಾಂತಮಾದ ಕೆಂದಳಿರ್ ತೀವಿದ ಕೆಂಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಕೆ, ಕಂಕೇ, ಕೆಂಕೇ]ಲ್ಲಿಯುಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೨ ವ). **ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಕಂಕೇಲ್ಲಿ]

ಕೆಂಕೇಲ್ಲಿ 'ಕೆಂಕೆಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಡಿ (ನಾ). (?) : ಗಂಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಗೋಲ ಘನ ತರಂಗ ದೊಳಿದ್ದಂತೆ ಮುಂಗಾಣದೆ ಕೆಂಗಡಿಯಿಂದ ದಿಕ್ಕಂಗಳನು ಕಾಣದ ಕಂಗಳನಂತೆ ಆಗಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೧೯). [?]

ಕೆಂಗಣ್, ಕೆಂಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು ; ಕಿಸುಗಣ್ಣು ; ರೇಗಿದ ಕಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳ್ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ಕೆಂಗಣ್ಮಸಗಿ ಬಂದೊಂದೀಂದ ಪಸು ತನ್ಮುನಿಪತಿಯನಿಱಿವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೯ ವ) ; ನಿಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕಡೆಯಿಂದ ದಳ್ಳುರಿ ಸೂಸೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೨೭). **ಕೆಂಗಣ್ಣು** : ಕೊರ್ದಿದೊಡಲು ಕೆದಱಿದ ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು ಪೆರ್ಬುಲಿ ಟೆಕ್ಕೆಯವೆಸೆಯೆ (ಧರಚ. ೨೨-೫೫) ; ಕೆದಱುದಲೆ ಕೆಮ್ಮೀಸೆ ಕೆಂಗಣ್ಣು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೧೭) ; ಮುರಿದ ಮೀಸೆಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ (ಚಿಬಪು. ೭-೫).

[ಕೆಂ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ, ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಣಿಗಿಲು : "ರಕ್ತಪ್ರಸವಃ —ಕೆಂಗೋರಟೆ, ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೫). **ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ** : ಅಮಳ ಕಮಲವನ್ನು ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆಯ ಹೂಗಳೊಡನೆ ಬೆರಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೩-೨೦). **ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು** : "ವರ್ಷಾಭವಃ – ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೮).

[ಕೆಂ + ಕಣಿಗಿಲು (< ಕಣಗಿಲೆ$_1$)]

ಕೆಂಗಣಿಗಿಲೆ 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣಿಜಿಲು 'ಕೆಂಗಣಿಗಿಲು' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಬಲ್ದಲೆಯಂ . . . ಬಟ್ಟದೊಡೆಯವಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ನೇಲ್ದ ಕಿವಿಯಾತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೫೬). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೋಗಿಲೆ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಲರ್ವಕ್ಕಿ ಪಿಕಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೦-೨೫). ಕಾರಂಡಂ ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ಭೇರುಂಡಂ ಪೊಱಸು ಕಾಗೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮುಳಿದು ನೋಳ್ಪನಂತೆ ಕೆಂಗಣ್ಣ ಜಲಗಾಱನಂತೆ ಮೀಂಗುಲಿ . . . ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ).

[ಕೆಂಗಣ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ 'ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ಣು 'ಕೆಂಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಣ್ಣಿನ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೋಗಿಲೆ : ಬನಂಗಳೊಳ್ ತಾಣಂದರಮಾಗಿರ್ಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೬) ; ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿಯ ಸರಮೆಂಬ ಪೊಸಗಂಟೆಯನಲುಗಿಸೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೦) ; ಓದುವ ಗಿಳಿ ನರ್ತಿಸುವ ನವಿಲಿರದುನ್ಮಾದಿಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೪೪) ; ಬಳಸಿ ಬಂದು ಬಗ್ಗಿಪ ಕೆಂಗಣ್ವಕ್ಕಿಗಳ್ಗೆ ಕಾಯ್ದಂತೆ ಕಡೆಗಣ್ ಕಡುಗೆಂಪುವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೭-೯೨ ವ).

ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣಪಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೪).

ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿ : "ಕೆಂಗಣ್ಣವಕ್ಕಿಯೆನೆ ಪಿಕಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬).

[ಕೆಂಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಗದಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಿರಣ ; ಕೆಂಗಿರಣ : ಇನಮಂಡಲ ಸಮುದಯದಿಂದೆ ನಿಮಿರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳೆಸಕಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೯೫) ; ಕೆಂಗದಿರನುಗುಳ್ವ ಕಣ್ಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೫ ವ) ; ಪಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕೆಂಗದಿರ್ದೊಂಗಲಿನಿಸು ಪುಗದೆ ಗಭೀರಮಾಗಿ ಕಳ್ತಲಿಸಿದ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೭) ; ಉದಯಿಸುವಿಂದು ಮಂಡಲದಿಂ ಕೆದರ್ವ ಕೆಂಗದಿರ್ಗಳ್ ಒಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೧೮). [ಕೆಂ + ಕದಿರ್$_2$]

ಕೆಂಗದಿರ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಸೂರ್ಯ : "ಬಿಸಗದಿರನಿಸಿವಗೆಯ ಕೆಂಗದಿರ ಪೋಳ್ತು ಸಾಸಿರಗಯ್ಯನು . . . ಎಂದು ಸಪ್ತಾಶ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೪) ; "ರವಿ ಕೆಂಗದಿರಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯) ; ಕೆಂಗದಿರನ ವರಕಿಸಲಯ ಸಂಗದಿನಾರಕ್ತಮಾದ ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೪೩). [ಕೆಂಗದಿರ್ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗದಿರ್ವಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಬೀರುವ ರತ್ನ ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಹರಿಯ ತಲೆಯನುಱೆ ಸೀಳ್ದು ಕೆಂಗದಿರ್ವಣಿಯನು ತಂದೆನ್ನ ಕರದೊಳಿಟ್ಟು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೪). [ಕೆಂಗದಿರ್ + ಮಣ್ಣ್$_5$]

ಕೆಂಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕಪ್ಪೆ (?) : "ಮಹಾಮಂಡೂಕಃ — ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೨) ; "ರಾಜಮಂಡೂಕಃ—ಕೆಂಗಪ್ಪೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೮). [ಕೆಂ + ಕಪ್ಪೆ]

ಕೆಂಗಬ್ಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಬ್ಬು : "ರಕ್ತೇಕ್ಷುಃ—ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೪) ; ಲೋಹಿತೇಕ್ಷುಃ —ಕೆಂಗಬ್ಬು" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪).

[ಕೆಂ + ಕಬ್ಬು (< ಕರ್ವು)]

ಕೆಂಗಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ : ಹೇಸಿರಲು ಈ ಜೀವ ಅಸಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಮೀಸಿ ಮೇಲೆಳೆದ ಕಿರಿಬೆರಳು ಕೆಂಗಯ್ಯ ಬೀಸಿ ಕರೆದಾನ ನನಗಂತ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೧-೧೧). [ಕೆಂ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)

ಕೆಂಗರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕರುಳು : ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ ಸವಿಸವಿದೊಡನೆ . . . ಕೌಶಿಕ ಕುಲಜಾಲ ಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೯). [ಕೆಂ + ಕರುಳು (< ಕರುಳ್)]

ಕೆಂಗಲ್$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ಕಲ್ಲೊಳಿರ್ದೊಡೆ ಭೋಗಿಜನ ಭೋಗಯೋಗ್ಯವಾವಲ್ಲೆಂದು ಕನಕಾದ್ರಿಯನು ಒಲ್ಲದೆಳ್ತಂದವೆಂಬಂತೆಸೆದವು ಕೆಂಗಲ್ಲ ಪಸರದಱೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೭೭). [ಕೆಂ + ಕಲ್$_3$]

ಕೆಂಗಲ್$_2$, ಕೆಂಗಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : "ಕೆಂಕಮೆಂದುಂ ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೮). **ಕೆಂಗಲು** : "ಕೆಂಗಲು . . . ಕೆಂದಮೆನಲಾರುಣ್ಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೩). [ಕೆಂ + -ಕಲ್$_4$]

ಕೆಂಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು ; ಕೆಚ್ಚಗಾಗು : ಕಾರೊಡಲು ಮೇಗಡರ್ದ ಮೆಯ್ನವಿರು ಕೆಂಗಲಿಪ ತೋರಗಣು (ಹಚಕಾ. ೫-೨) ; ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆಂಗಲಿಸಿದ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟನುಯ್ದು (ವರ್ಧಪು ೧೧-೩ ವ) ; ಕೆದಱಿದ ನಿಱಿದಲೆ ಕೆಂಗಲಿಪಲರ್ಗಣ್ಣು (ಉದ್ಭದೇ. ೪-೩೩) ; ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೧೨). [ಕೆಂಗಲ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಗಲು 'ಕೆಂಗಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಗಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಬೆರಲೊಳ್ ಬೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳೊರಸಿದ ಕೆಂಗಲೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೦) ; ಬರ್ದರ ಮೆಯ್ಯ ಪುಣ್ಣ ಕೆಂಗಲೆ (ಬಂಹರಿ. ೯-೫೪) ; ಮಸೆದುಗುರ್ವೊಯ್ಲ ಕೆಂಗಲೆ . . . ರಂಜಿಸಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೯-೩೫). [ಕೆಂ + ಕಲೆ$_3$]

ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಗುರುತುಂಟಾಗು, —ಕರೆಗಟ್ಟು : ತೀವ್ರ ಕರಾಭಿಘಾತದಿಂದವನಿಯ ಬೆಂದ ಪುಣ್ಗಲೆಗಳೊಯ್ಯನೆ ಕೆಂಗಲೆಗಟ್ಟಿದಂದಮಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಗಲೆಕಟ್ಟಿತೆಂಬಿನಂ] (ಅನಂಪು. ೭-೬೦).
[ಕೆಂಗಲೆ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಂಗಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಗುರುತನ್ನು ಹೊಂದು; ಕೆಂಪು ಗುರುತಾಗು : ಅಪರಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಕೆಂಗಲೆವಡೆದು ಭೋಗನಾಥನ ಪಿಂದುರುಳಲೊಡಂ ಕೆಂಗಲೆ ತಳ್ತ ಶಿಲಾರಮಣನ ಶೀರ್ಷದಂತೆಯುಂ (ವೃಷವಿ. ೨೬-೬೧ ವ). [ಕೆಂಗಲೆ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೆಂಗಲ್ಗರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ವಿಗ್ರಹ : ಮೆಜ್ಜೆದಳ್ಕೆಂಕಂಬಡೆದೊಸೆದಾ ರತಿಯೆಜ್ಜೆಯಂ ಪೂಜಿಪ ಕೆಂಗಲ್ಗರುವಿನ ತೆಱನೆನೆ ಯುವತಿ ಕಲಾವತಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೪೮). [ಕೆಂಗಲ್ + ಕರು$_3$]

ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕಣ್ಣು) ಕೆಂಪೇರು. ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗು; ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು : ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಶೂರ ಸೌರಭೇಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಪಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೩ ವ); ದಾಡೆಯ ಕೊನೆಯಿಂದಂಕುರಿಸೆ ಮಿಂಡು ಪೆಣನುರಿಯಿಂ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗೆ ಕಾದಿದರ್ ಭೇತಾಳರ್ (ಮಹಾನೇ. ೪-೩೦); ಅದಂ ಕೇಳಿ ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗಿ ಭೂಪಾಲನು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೪೯).
[ಕೆಂಗಲ್$_2$ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಗವಸಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹೊದಿಕೆ : ಆ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಗಣ ಕೆಂಗವಸಣಿಯ ಕೀಳ್ಮೂಲೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೭-೨೩).
[ಕೆಂ + ಗವಸಣಿ]

ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ (ನಾ). = ಕೆಂಗವಸಣಿ : ಘಸೃಣರಸದಿಂದಮೆಸೆದಳ್ . . . ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯಿನಸಮಾಯುಧ ಚಾಪಲೇಖೆಯೆಸೆವಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೦೫); ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಶಶಿ ಮಂಡಲ ಸಂಜೆಗೆಂಪಗಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯನು ಉಗಿದಂಗಜನ ಚಕ್ರರತ್ನದ ಚೆಲ್ವಿನೊಗುಮಿಗೆಯಂತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೧೨೩); ನಳಿನಬಾಣಕೆ ರತಿ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆಯ ಕಳೆದಿತ್ತ ವಜ್ರಖೇಟಕವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮-೫೦); ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಗವಸಣಿಗೆ ಯೊಳಗಣದನ್ನು ಕಂಡು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೭-೧೯). [ಕೆಂ + ಗವಸಣಿಗೆ]

ಕೆಂಗಳವೆ 'ಕೆಂಗಟವೆ' ನೋ.

ಕೆಂಗಱು$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗರಿ : ಕೆಂಗಱಿಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ್ ಕಣ್ಣೆಱೆಯಿಸಿದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೩); ಕೆಂಗಱಿಮೂಡಿದ ಭೃಂಗಮಾಲೆ ನೀಳ್ದತ್ತೆನೆ ನೋಡಿದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೧೦೬); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫); ಪುಲ್ಲಶರನ ಪಲ್ಲವಶರಕ್ಕೆ ಕೆಂಗಱಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕಱೆವ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೯ ವ). [ಕೆಂ + ಗಱಿ]

ಕೆಂಗಱು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಗಱಿಮೆಱೆವ ಕಾಗೆಂಡೆಯಯ್ಯರೆಗ ದೊಂಡಿ ಕೆಂಗಱಿ ಹರಳು ಹಾರುವಂ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನ್ಗಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಚಕಾ. ೫-೪೫).
[← ತಮಿ. ಚೆಙ್ಗರಾ, ಚೆಙ್ಗಾರೈ]

ಕೆಂಗಱಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎವೆಗೂದಲುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು : ಕುರುಳು ಜುಂಜುಱುತಲೆಯ ತಗ್ಗಿನ ಕೊರಳ ಕೆಂಗಱಿಗಣ್ಣ ಮೋಱೆಯ ಹರಕು ಗಡ್ಡದ ಕರಿಯೊಡಲ ಕಲಿಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪-೪).
[ಕೆಂಗಱಿ$_1$ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ್, ಕೆಂಗಱಿಗೋಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯುಳ್ಳ ಬಾಣ : ನೆಲನ ಮುಟ್ಟದ ಜಾಳಿಗೆಯ ಹೊಗರೊಗುವ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ ಮಂಡದ ಮೇಲೆ ರಣದಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಪವಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೧೧); ಮಿಕ್ಕ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ್ಗಳೊಡಲ ಹೊಕ್ಕ ಮಾತ್ರದಿ ಹೊಱಟೆದೆಯಲ್ಲಿ ರಕುತವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೩೫-೩೭); ಪಿಡಿದಶೋಕೆಯ ಬಿಲ್ಲು ಚೆಂದಳಿರುಡಿಗೆ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ ಹೊದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೯). **ಕೆಂಗಱಿಗೋಲು** : ಕೆಱೆಯ ತಡಿಯಲೊಂದು ಹುಲ್ಲೆ ಅದ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲಿನಲೆಚ್ಚವ ಜಾಣ (ಅವಚಂ. ೨೯೮-೧೩೧೩); ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲು ಪುಷ್ಪರತ್ನಗಳು ಚೆಂದಳಿರ್ಗಂಧ ನಿಟಿಲಾಂತರದೆ ಬಲರಾಮನಿಂದೆ ಪೂಜೆಯಕೊಂಡು ಸಮರಸ್ಥಳದೆ ವಿಘ್ನೇಶನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೫೭); ನರನೆಚ್ಚ ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ ಬಚ್ಚಳೆಯ ಪೊಸಮಸೆಯ . . . ನಿಡುಸರಳ್ ಹೆಚ್ಚಿದವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೮). [ಕೆಂಗಱಿ$_1$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಱಿಗೋಲು 'ಕೆಂಗಱಿಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಗಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗುರುತು, —ಕಲೆ : ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱಿ, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್, ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೆಂ + ಕಱೆ$_2$]

ಕೆಂಗಟವೆ, ಕೆಂಗಳವೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲು : ತುಱಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ತೆಯಂ ಲೋಕದ ನೆಲ್ಗೆ ಕೆಂಗಟವೆಯಂ . . . ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೋರ್ವ ಜೀಯನೆಂದೇಕೆಯೊ ಮೂಢರೊಳ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೭). **ಕೆಂಗಳವೆ** : "ಸಿತ ಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನಮವು ಬೈಲಮೆಂದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪).
[ಕೆಂ + ಕಟವೆ]

ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳ; ಕೋವಿದಾರ ವೃಕ್ಷ : "ಕೋವಿದಾರ, ಚಮರಿಕಂ, ಕುದ್ದಾಲಃ, ಯುಗಪತ್ರ -೪ ಕೆಂಪು ಕಾಂಚಿವಾಳದ ಗಿಡ, ಕೆಂಗಾಂಚಾಳ ಹುವ್ವಿನ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨).
[ಕೆಂ + ಕಾಂಚಾಳ]

ಕೆಂಗಾಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ : ಕರಿಕಾಗೆ ಕಾವ್‌ಗುಡಲು ಕೆಂಗಾಗೆ ಗೂಗಿಡುವ ನೋಟ (ಸಖೀಗೀ. ೫೮-೧). [ಕೆಂ + ಕಾಗೆ]

ಕೆಂಗಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಅರಣ್ಯಭೂಮಿ; ಕೆಂಪು ಕಾಡು ಭೂಮಿ : ಕರಿಯ ಕುದುರೆನೇರಿ ಕರಿಯವ್ ಸವಾರಿ ಹೊರಟೊ . . . ಅಂತರಗಟ್ಟೆ ಕೆಂಗಾಡಾಗಿಳಿದೊ ಕುದುರೆಯ (ನಾಪದ. ೨೧). ೨. ಕೆಂಪು ನೆಲ, —ಭೂಮಿ : ಯೆರೆಯ ಮತ್ತರು ೪ ಹೊಂಗೆ ೪ ಕೆಂಗಾಡು ೪ ಅನ್ತು ಮತ್ತರು ೧೨ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೧-೪; 1082); ಚಿಕ್ಕ ಸಾವಿಯಣ್ಣಂ ಕೆಂಗಾಡು ಗುಣಿಗನ ಮತ್ತರ್ ೫ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೬೫-೫೨; 1099); ಶ್ರೀ ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಎ[ರೆ]ಭೂಮಿ ಕೆಂಗಾಡು ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೮-೫೪; 1127); ಊರಿಂತೆಂಕ ಕರಗೆಯ ದಾರಿಯಿಂ ಬಡಗಕೆಂಗಾಡು ಕಂಬ ೭೦ (ಎಇ. XIX, ೧೯೬-೩೬; 1210). 'ಕಿಸುಕಾಡು' ಪರಾ.
[ಕೆಂ + ಕಾಡು$_2$]

ಕೆಂಗಾವಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಣ್ಣು : ಕತ್ತೆ ಕೆಂಗಾವಿಯಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತುರುಳಿದರೆ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಅಶ್ವವಾಗುವುದು ಹೇಳಯ್ಯ (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೭-೫). [ಕೆಂ + ಕಾವಿ]

ಕೆಂಗಾಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಿನ ಆಭರಣ (?) : ಕೆಂಗಾಱೆ, ಕೆಂಗಱಿ, ಕೆಂಜೆಡೆ, ಕೆಂಗೊಡೆ, ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೆಂ + ಕಾಱೆ ?]

ಕೆಂಗಿ (ನಾ). (ಪಗಡೆಯ) ಕೆಂಪುಕಾಯಿ (?) : ದುಗವನೆಸೆ ಭಾರೆಗಳ ನಿಡುಯಿಡು ನೆಗೆದು ಹೊಯ್ಬಾಣಂತಿ ಕಾಯ್ಗಳ ಚಿಗುಟಿ ಬಿಡು ಹಸುರೇರಿತದರಸು ಕೊಲೆಗೆ ಕೆಂಗಿಗಳ ವಿಗಡದ ರುತುಪರ್ನಕನ ಬೋಸಟೆ ನಗೆಗೆ ಕುಂದದಿರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೧). [?]

ಕೆಂಗಿಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಿಡಿ : ರೌದ್ರಮಪ್ಪ ಕೆಯ್ದುಗಳಿನಗುರ್ವಿನದ್ಭುತ ದಿನುರ್ವಿದ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ್ ಪಳಂಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೫); ಕಂಗಳಲಿ ಕೆಂಗಿಡಿ ಸುರಿಯೆ ವೀರಾವೇಶದಲಿ ಮಸಗಿದನು ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೦); ಕಡಿದಾಡುವ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂದುದಿರ್ವ ಕೆಂಗಿಡಿಗಳ ನೋಡುತ (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೩); ಮೂಡಿದವು ಕೆಂಗಿಡಿಯ ಕಾರ್ಬೊಗೆ ಗೂಡಿ ಹೊಳೆವಾ ಖಡ್ಗಘಾತದಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೯-೩೧). [ಕೆಂ + ಕಿಡಿ]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕಿಡಿಕಾರುವ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು ; ಉರಿಗಣ್ಣು : ಭೋಗಿಭೂಷಣ ಕೋಪವ ತಾಳಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೋಗಿ ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ತೆಱೆದ (ಮೋಹತ. ೭-೩೮); ಕೆಂಗಿಡಿಗಣ್ಣ ಕೇಸರಿಯ ಮಸ್ತಕವ ಬಾಣಂಗಳಿಂದಿಳುಹಿ ತಾಳ್ದವರು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರು ಕಾಂತಾರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೩೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಸುರಿಸು ; ಕೆಂಡವನ್ನು ಕಾರು : ಕೆಂಗಿಡಿಗಱೆಯುತ್ತೆ ಪರಿತಂದು ಮದನನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದುದೆಂದೆನಲು ಇಂಗಿತವಱಿದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಚಕ್ರದೊಳಿಟ್ಟು ಭಂಗಿಸಿದನು ಮಹಾಯುಧವ (ಮೋಹತ. ೩೮-೨೦). [ಕೆಂಗಿಡಿ$_1$ + ಕಱೆ$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರುವ ಬಾಣ : ಹಿಡಿಯೆನ್ನವರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೆಂದೆನುತೆ ಕೆಂಗಿಡಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ ಹೇಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೬). [ಕೆಂಗಿಡಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗಿಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಗಿಡಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಅಗ್ನಿ : "ಕೆಂಗಿಡಿಯನ ಮರ್ದ ಮರಗೂಳ ಕಾರ್ಬಟ್ಟಿಯವನಂಗವಿಸಲಗಿನೆನೆ ಕಿಚ್ಚು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೨೦); "ಕೆಂಗಿಡಿಯನೆಲರ್ಗೆಳೆಯ ತಗರ್ದೇರ ಪೊಗೆವಳಯಿಗೆಯನು ಕಾರ್ವಟ್ಟಿಗನಿವೈದೆಯನಲನ ನಾಮವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೨). [ಕೆಂಗಿಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೆಂಗು (ಕ್ರಿ). (?) : ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಕಾದಲರಲರಂಚೆಗಳ್ ಕೆಂಗುವ ಕೊಂಚೆಬೆಂಚೆಗಳಿಂ ಭೃಂಗ ಕುರಂಗ ಪುರುಳಿಗಿಳಿನಳಿನಮನಂಗೊಳಲೊಪ್ಪಿಹವಲ್ಲಿ (ಅನಂಚ. ೧-೧೦೯). [?]

ಕೆಂಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಕುಡಿ, —ಚಿಗುರು : ಸುಕವಿಜನಮನಃ ಪದ್ಮಿನೀ ರಾಜಹಂಸನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬಂತಾನುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೨೦೬ ಅಡಿಟ). ೨. ಕೆಂಪು ಧ್ವಜ : ನರಸಿಂಗಂ ತಳ್ತಿಱಿಯೆ ನೆಗಟ್ದ ನೆತ್ತರ್ ನಭದೊಳ್ ಕೆಂಗುಡಿ ಕವಿದಂತಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೪); ಮನ್ಮಥನ ಬೀಡಿನ ಕೆಂಗುಡಿಯೆಂಬ ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ಸೊಗಯಿಪ ಪಲ್ಲವ ಪ್ರಕರದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೩); ತೊನೆಯುತ್ತ ಮೊಪ್ಪು[ಗುಮೆ] ಕೆಂಗುಡಿಗಳ್ ಮಣಿಹರ್ಮ್ಯದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೫೫); ಪಂದಳಿರ ತೋರಣಂ ತಳ್ತೊಂದಿದ ಕೆಂಗುಡಿಯ ಪು[ಪಾಠಾಂ. ಮ]ಡಿಯ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹವಳ : (ಕಿ). [ಕೆಂ + ಕುಡಿ$_2$]

ಕೆಂಗುರಿ 'ಕೆಂಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೆಂಗುರುಳ್, ಕೆಂಗುರುಳು (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೂದಲು ; ಕೆಂಗೂದಲು : ಕೆಂಗುರುಳ್ಗಳೊಲೆವ ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಪನಾಘ್ರಾಣಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೨೦). **ಕೆಂಗುರುಳು** : ಕೆದರ್ದ ಕೆಂಗುರುಳುಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೫). [ಕೆಂ + ಕುರುಳ್]

ಕೆಂಗುರುಳು 'ಕೆಂಗುರುಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಗುಱಿ, ಕೆಂಗುರಿ (ನಾ). ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೆಂಪುಕುರಿ: "ಅವಿಕಂ ಕೆಂಗುಱಿ (ಓಷಧಿ. ೧೧). **ಕೆಂಗುರಿ** : ಕುರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗುರಿ, ಜವಾರಿ, ಯೆಳಗ ಎಂಬ ಮೂರುಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಕಭಾಗ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಕುಱ್$_2$]

ಕೆಂಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೆಂಗುರುಳ್ : ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಮೊಕ್ಕನೊಸಲ್ ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್ (ಜಯಕಾ. ೭-೨೭); ಕೊರ್ಬಿದ ಶರೀರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಪಾಂಗೆ ಕೆಂಗೂದಲುರ್ಬುಜವ್ವನೆ ಕಂಪನಸ್ವನೆ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೨೫). [ಕೆಂ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆಂಗೂಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅನ್ನ ; ಬಲಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಬೆರಸಿದ ಅನ್ನ : ಸೂಸಲುಂಡಲಿಗೆ ಪಾಲೌಗು ಪಾಯಸ ಬೆಣ್ಣೆಗಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಕೆಂಗೂಳರಾಸಿ ರಂಜಿಸಲು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೨); ಚಿಗುರೆಲೆ ಕೆಂಗೂಳು ಪಣ್ಕಾಯ ಮೆದೆಯಿಂದ ದಿಗುಬಲಿಗೊಟ್ಟರ್ದುದಲ್ಲಿ (ಭರಚ. ೨೦-೧೩೦); ಮರಣವಡೆದರಿಗೆ ಬಲಿಗೊಟ್ಟ ಕೆಂಗೂಳು ಹರಹಿರೆ ಕೆಂಪಿನ ಹೂವು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೬-೬). [ಕೆಂ + ಕೂಳು$_1$ (< ಕೂಱ್$_1$)]

ಕೆಂಗೆಂಡ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೆಂಡ ; ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ : ಉರಿವ ವೆಂಕೆಯ ಕಡೆಯೊಳುಳಿದ ಕೆಂಗೆಂಡಮೆನೆ ತರಣಿಮಂಡಲಮೆಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨೦); ಕೋಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಗೆಂಡ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾರುತ್ತಿರಲು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೦). [ಕೆಂ + ಕೆಂಡ]

ಕೆಂಗೆಂಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕೆಂಪು : ಹೊಳೆವ ಕೆಂಗೆಂಪುಗಳ ಮೌಳಿಯ ಲಲಿತ ರತ್ನದ ರೋಚಿಗಳ ಗಜಗಲಿಸುವಂಬಿನ ವಾಯಿಧಾರೆಯ ಕಿಡಿಯ ಕಾಂತಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೯೪). [ಕೆಂ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ನಾ). (ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೆಂಪಾದ ಕೊಡಲಿ : ಭೀಷ್ಮತೆವೆತ್ತು ರಂಜಿಸಿತು ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೆಂಗೊಡಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೬೫). [ಕೆಂ + ಕೊಡಲಿ]

ಕೆಂಗೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೊಡೆ : ಕೆಂದಾವರೆಗಳ್ ಕೆಂಗೊಡೆಗಳಂದಮಂ ಪಡೆವಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೧೦). [ಕೆಂ + ಕೊಡೆ$_2$]

ಕೆಂಗೊನರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು : ನನೆದೋಱುತ್ತದಿರ್ಗಂತಿ ಮುಂತೆ ಪನೆಗಳ್ ತೋರ್ಪಂತೆ ತೆಂಗಾಳಿ ಕೆಂಗೊನರೊಳ್ ದಟ್ಟಡಿಯಿಟ್ಟುದು (ಅನಂಪು. ೬-೭೨). [ಕೆಂ + ಕೊನರ್$_2$]

ಕೆಂಗೊಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಗೊನೆ : ಪೊದಟ್ದ ಪೊಸನೆಯ್ದಿಲ ಕಂಪನೆ ಬೀಱಿ ಕಾಯ್ತು ಕೆಂಗೊಲೆಯೊಳೆ ಜೋಲ್ವ ಶಾಳಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೨). [ಕೆಂ + ಗೊಲೆ$_2$]

ಕೆಂಗೋಡಗ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೋತಿ : ಕೆಂಗೋಡಗದ ತೆರದಿ ಕೆದರಿ ಮುಖದೇಶದೊಳಗಿಂಗಳಗಳಂತೆಸೆವ ನೇತ್ರದಿಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧೦-೬). [ಕೆಂ + ಕೋಡಗ]

ಕೆಂಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಗೋರಂಟೆ : "ಕುರವಕಃ – ಕೆಂಗೋರಟೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೬). [ಕೆಂ + ಗೋರಟೆ (< ಗೋರಂಟೆ)]

ಕೆಂಗೋಲ್$_1$, ಕೆಂಗೋಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಗರಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ(?). **ಕೆಂಗೋಲು** : ತುಳುಕಿದನು ಕೆಂಗೋಲನಿನಮಂಡಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೨೯); ಷಡುರಥರು ತನತನಗೆ ಕೆಂಗೋಲಿನಲೆ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ಬೋಳೆಯ ಸರಳಿನಲಿ ಸಾಧನಸಮಗ್ರರು ಶಿಶುವನೆಚ್ಚರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೧). [ಕೆಂ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ (ನಾ). ಕೆರಳುವಿಕೆ ; ಉದ್ರೇಕ. 'ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್', 'ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಂಗೋಲು 'ಕೆಂಗೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು ; ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು : ಪೊಂಗುವುದು ಗಡತಿಕೋಪದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಳ್ವುದು ಗಡಿಂದ್ರಜಾಲದ ಸಿಂಗಂ ತಾಂ ಗಡ ಪರಿಗುಂ ಗಡ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೨-೨೨); ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋರಿಗಳ್ಕಂಡು ಬೆರ್ಚಿ ಕೆಂಗೋಲ್ಕೊಂಡೋಡುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨). [ಕೆಂಗೋಲ್$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು (?): ಕೆಲಬರ್ ಮಾರ್ಗಳಂ ಬೊಯ್ದಾಡುತ್ತಂ ವ್ಯಸಭಂಗಳಂ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಜಗದಿ. ೪-೨೦ವ).

[ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು + –ಇಸ್ಸು]

ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು: ವಿರಳನಾದ ರೂಪಮಂ ಕಂಡು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಪಯನಾವಿ ಪರಿದಿಲ್ ಪುದುವಲ್ಲಿನೊಂದು ದಿವ್ಯದ್ರ ಮುಖಂಯಂ ಕಂಡು (ಜಾವಂಪು. ೨೬–೧೨); ಪಲವು ದಿವಸಮಾಹಾರಂಬಡೆಯದೆ ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಪೂಣಿಗ ತನದಿಂದೇನಾನುಮೊಂದಂ ಸುಡಿದಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫–೨೧); ಸಿಂಹನಂತೆ ಕೆಂಗಸೆ ಕನಲ್ದು ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿ ಮೇಲೆತ್ತಿ ನೂಂಕಲುಂ ಗೆಯ್ದು ಬರಲ್ (ಜಾಂಬವ. ೪-೯೨ವ). 'ಕೆಂಗಲ್ಮಸಗು' ಪಠಾ.

[ಕೆಂಗೋಲ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಂಚ$_1$, ಕೆಂಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದುದು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪಠಾ. ೨. ಕೆಂಪು ಮೈ ಬಣ್ಣದವನು; ಕೆಂಪಾಗಿರುವವನು; ಕೆಂಪ: ಒಬ್ಬ ಕೆಂಚನೆಂಬ್ಬ ಕಂಕಕೊಬ್ಬ ಶುದ್ಧಧವಳತೆ ನೆಂತಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೪೬); ಕಂಕಂ ದ್ವಿಜರೊಳ್ ಕೆಂಜಂ ಪರಜಾತಿ ಯೊಳಾಗಿ ತಲೆಯನೂಜುವರ್ (ಅನಂಪು. ೧೬-೧೬); ಸಿಡಿಯಂ, ಗುಜ್ಜಂ, ಕೆಂಜಂ, ಕಲಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೨೬ಪ್ರಯೋ); ರೂಪಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಜಂ ಕರಿಂ ಶ್ಯಾಮಂಗನೆಂದುಂ ಮೊದಲಾದುವನೆಂಬುದು ರೂಪಿನೊಳಪ್ಪ ಸತ್ಯಮೆಂಬುದು (ಪಾಸಾ. ೧೫೬–೧೦); "ಬ್ರಹ್ಮ" (ಬ ಸ ನ–ಕೋ ೬ಕ). ೩. ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: "ಕೆಂಚ – ಚೆಲುವ" (ಜಾತಕಕಾ. ೪೦); ಜರರ ರುಮಾಲನನು ಸುತ್ತದ ಬೆಳವಲದ ಕೆಂಚ (ಚೆಲುವ) ನಿಬ್ಬಿವೆಂದರೆ ಆಕಿಬಿಡೀಕ್ಕುಯಾಗದು (ಕನ್ನಕಾ. ೧೬೪). ೪. "ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಮನುಷ್ಯ; ಅಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಕ್ತಿ" (ಕಿಟ್ಟೆಲ್. ೨೫೪). **ಕೆಂಜ**: ೧. ಬಣ್ಣ ದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಅಪ್ಪ ಬಿಳಿಯನೂ ಅಲ್ಲ, ಅಪ್ಪು ಕೆಂಜನೂ ಅಲ್ಲ (ಜಗತ್ತು. ೧೫೪).

[ಕೆಂಚು + –ಅ್$_1$]

ಕೆಂಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಿದರ್ಕಳಿಕ ವಿಜಗಾವುಣ್ಡನ ತಮ್ಮ ಕೆಂಚ್ಚ (ಎಳ. XV, ಹೊಸ. ೧೨೯–೫; ೪೧೦); ಆತನಸ್ಸಯ ದೊಳ್ ಸಂಗ್ರಾಮಜಯು ಕೆಚಿನೆಂಬೊಪ್ಪಿಕಾಮಿಹತಂ (ಸೌಇಇ. XI–I, ೪೫–೨ ; ೪೮೦).

[?]

ಕೆಂಚಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮರ್ಡಳಿಯ ಕೆಂಚ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಕ್ಕಳು (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦–೩೧ ; ೧೪೬).

[ಕೆಂಚ್ಚ + ಗಾವುಂಡ(< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಂಚಗೆ (ಆ). ಕೆಂಪಗೆ; ಕೆಚ್ಚೆಗೆ: ಅಂಗೈ ಕೆಂಚಗಾಗುವಷ್ಟು ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಬೀರೆ (ಚಂಗಾಲಿ. ೪೮). [ಕೆಂಚು + –ಆಗ್ಗೆ$_1$]

ಕೆಂಚಣಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅಲಿಲು: ಅಸದಿಯಂ ಲಕ್ಷ್ಯಯುಮಂ ಲೆಸಿನಿದ ವಿಷ್ಣ್ವಾಜ್ಞಾಕ್ರಿಯುಂ ಸವನಾಗಲ್ಕೊಸರಂಗಸದಿ ಕಚ್ಚಿಯಂ ಕುಡೆ ಸಾಮದೆ ಕೆಂಚ [ಪಾಶಾಂ. ದ, ಬ]ಣಿಲು ತಿಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಪಾಪು. ೧೩–೮೨). [ಕೆಂಚು + ಅಣಿಲು$_1$ (< ಅಡಲ್)]

ಕೆಂಚದಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಲೆ. 'ಕೆಂಚದಲೆಯ' ಪಠಾ.

[ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಚುಬಣ್ಣದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ನಸು ಕೆಂಚದಲೆಯನಳ್ಕುಂ ಚೀವಂ (ಜಾತಕ. ೫-೨೪). [ಕೆಂಚದಲೆ + –ಅ್$_1$]

ಕೆಂಚನೆ (ಆ). = ಕೆಂಚಗೆ: ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತು ಸುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿ (ಬಸವ. ೪೪೬). [ಕೆಂಚು + –ಅನೆ$_1$(< –ಅನೆಯ್ದು)]

ಕೆಂಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಚಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಉರುಡಿ, ಕಿವಿಡಿ, ಗುಜ್ಜೆ, ಕೆಂಚಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಅಡಿಟಿ). ೨. "ಅಸಂಸ್ಕೃತೆ": (ಕಿಟ್ಟೆಲ್. ೨೫೪). [ಕೆಂಚು + –ಇ್$_2$]

ಕೆಂಚಿಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಚಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉಪ್ಪುಸೆಯ ಮನವಸೆಯರ ಪೊಂದಯ್ಯ × × ಕೆಚಿಮಾಣಿ ಕೆಂಚಿಗಣ್ಣ ಗಾಳು ಮದಟನಾಗಿ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೮–೬ ; ೪೭೦). [?]

ಕೆಂಚಿಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಚು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಕೆಂಚು, ಗುಜ್ಜು, ಬೆಜ್ಜು (ಕಾಯಿ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಂಪ್ಪಿ, ಕಕ್ಕೆಯಂ, ರಾಗಂ – ಈ ೩ ಕೆಂಚುಂ, ಪ್ರೀತಿಯುಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೫೯). ೨. (ಕರಾ) ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ.

[ಕೆಂ + –ಚು]

ಕೆಂಚುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಚದಲೆ: ಪಟ್ಟುಳಿಕ ಮೂಗಿನ ಮರವಲಿ ವೊಟ್ಟಿಯ ಕುಸಿಗೂರಲ ಕೆಂಚುದಲೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೆಂಪದಲೆಯ] ನವಿರ ಕರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೦). [ಕೆಂಚು + ತಲೆ$_1$]

ಕೆಂಚುಮಿಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಿಸೆ: ಕೆಂಗರಗಣ್ಣ ಮೋಜಿಯ ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಕೆಂಚುಮಿಸೆಯ [ಪಾಶಾಂ. ಕೆಂಪೊದಲ]ಕಲಿ ಮಲಿನ ವಸನದಲಿ (ನಳಚ. ೪-೪). [ಕೆಂಚು + ಮಿಸೆ]

ಕೆಂಚೊಡಮೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕೊಡ್ಡು, —ಚುಂಚು: ಮೈ ಹಸಿರು ಕೆಂಚೊಡು ಕರಿಯ ಕೊರೆಳು ಪಚ್ಚೆ, ಮಾಡಳ, ಕೆಚ್ಚನೀಲ ಪರಳು (ಗಂಗಾವ. ೨೪–೧೧). [ಕೆಂ + ಚೊಡು (< ಚಂಚು)]

ಕೆಂಚೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು; ಚೆಲುವೆ: ಕೆಂಚೆ ಕೇಳಧಳ ಕೇವಲ ಕಾಣೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨) ; ಅಂಬುಗುಪ್ಪಟ್ಟಿ ಸೆರಿನಿ ಸೀರೆ ನುಟ್ಟ ಕೆಂಚೀರ ನೋಬಸಳೆ ಕರಸನ್ನ (ಪಾಪದ. ೧೧೪) ; ಕೆಂಚೀರು ಮೊಸರ ಕಡಿದಾರೊರೆ (ಕನ್ನಕಾ. ೨೨೬). [ಕೆಂಚು + –ಎ$_3$]

ಕೆಂಜ 'ಕೆಂಚ' ನೋ.

ಕೆಂಜಂಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಸಂಜೆ: ಕೆಂಜಂಜೆ, ಬೆಂಜಂಜೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಂ + ಸಂಜೆ]

ಕೆಂಜಗ್ಗ 'ಕೆಂಜಿಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಜಗ್ಗ 'ಕೆಂಜಿಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಜಡೆ, ಕೆಂಜಡೆಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜಡೆ; ಕೆಂಪು ಕೂದಲಿನ ಜಡೆ: ಚಿನ್ನಪೂಗಳೊಳ್ ತುಜುಗಿದ ಚಿನ್ನಕೆಂಜಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೯–೨೯); ಸುಲಿಪಲ್ ಕೆಂಜಡೆ ನಾರಸೀರೆಗಂ ಜಿನಂ ಯಜ್ಞೋಪವಿತಂ (ನಂಗಿ. ೧–೬೮); ಭರಿತ ಪರಮಳಿಪಂಗವಟ್ಟದ ಜಡಿಪ ಕೆಂಜಡೆಯ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೬–೧೬). **ಕೆಂಜಡೆ**: ಮಿಸುಗುವ ಕೆಂಜಡೆಗಳ್ ರಂಜಿಸು ತಿರ್ದುದು (ಕಾಪ್ರ. ೬೩೦); ಕೆಂಜಡೆಯೊಲ್ಪಗುಬ್ಬ ಪಲವಂದದ ಚೆಂದದ ಚಿನ್ನಪೂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೩೪); ಹೊಳವ ಕೆಂಜಡೆಗಳ ಮಗಳ ಮುಖುಟದ ಒಪ್ಪುವ ಸುಲಿಪಲ್ಲ ನೆಗೆಮೊಗದ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩.೫–೬೪); ಕೆಂಜಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆಯರಸನೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೧–೫).

[ಕೆಂ+ ಜಡೆ]

ಕೆಂಜರಿ (ನಾ). (?) : ಮಂಜಿಷ್ಠ ಕೆಂಜರಿ ಮಂಜಿಷ್ಠ ಸ್ಫೋಗಿತ ಪಂಚಾ (ವೇದಾಂಪು. ೪–೧೬೧). [?]

ಕೆಂಜರಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಬೆಳವ ಬೆಂಗಗ ಬೆಕ್ಕು ಬಳ ಮಿನ್ನುಲಿಗ ಕೆಂಜ [ಪಾಶಾಂ. ಮಂಜು]ರಿಗಣ್ಣ ತಿಬಿ ಮಡಗೊಳೆ ಮುಖ್ಯ ವಿಹಂಗವಿವೆ ವೈದೇಹಿ ನೋಡೆಂದ (ತೊರಕಾ. ೩–೧–೩೩).

[ಕೆಂಜರಿ + ಕಣ್ + –ಅ್$_1$]

ಕೆಂಜಲ, ಕೆಂಜಳ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು: ಇಱಿದಾಡಿ ನೆತ್ತರವು ಹೂಜೆಯಿಂ ಬೀಳ್ವ ಕೆಂಜಲದಂತೆ ಸುರಿವುತ್ತ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೪-೩೫). **ಕೆಂಜಳ**: ೨. ನೆತ್ತರು; ರಕ್ತ: ವರ ವಜ್ರದುಂಬಿಯ ಬಳಗ ಕೊಱೆ ವಂದದಲಿ ಮೊಗದವು ಬಗಲ ಕೆಂಜಳವ (ಅಂಬಿಕಾ.೧೮-೩೫). [ಕೆಂ+ಜಲ$_1$]

ಕೆಂಜಳ 'ಕೆಂಜಲ' ನೋ.

ಕೆಂಜಾಜಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಜಿ: ಕೆಂಜಾಜಿಯರಲ ಪಸೆಯೊಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೫೨); ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆ . . . ಮಂಜರಿ ಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೦); ಬಿರಿದ ಕೆಂಜಾಜಿಯೆಂಬುವ ಪುಷ್ಪದಂಗಡಿ ಪರುಠವಿಸಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೩-೧೫); ಬಾಲೆ ಬಂದೊರ್ವಳರಸಗೆ ಕೆಂಜಾಜಿ ಸರಗೊಡುವಾಗ ಕೆಂಜಾಜಿ ಜಗುಳಿತು (ಧರಡ. ೫-೩೭). [ಕೆಂ + ಜಾಜಿ (< ಜಾದಿ)]

ಕೆಂಜಾಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಛಾಯೆ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ (?): ಬಿಳಿದು ಕೆಂಜಾಯ ಪೊಂಬಟ್ಟೆ ಮೇಲ್ವಸರು (ಹನುದ್ವಿ. ೮೨). [ಕೆಂ + ಜಾಯ ?]

ಕೆಂಜಾಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಾಲಿ ಮರ: ಈಂತಾಱಿಯ ಹಡಿಲಿಂ ಮೂಡ ಅವೆಯ ಕುಂಟೆ ಕೆಂಜಾಲದ ಮೊರಡಿ ಕಿಟ್ಟದ ಹಾಳಊರ ಮುಂದಣ ಹಳ್ಳದಿಂ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೬೮; 1221). [ಕೆಂ + ಜಾಲ$_0$]

ಕೆಂಜಿಗ$_1$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗ$_2$ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಜಿಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗರು: ಕೆಂಜಿಗುರೊತ್ತೆ ಸರ್ವ ಕುಜಮಾಱಡಿಗಳ್ನಲವೇಱೆ (ಉದ್ಭಟ. ೯-೩). [ಕೆಂ + ಚಿಗುರ್$_2$]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$, ಕೆಂಚಿಗ, ಕೆಂಚಿಗೆ, ಕೆಂಜಗ$_1$, ಕೆಂಜಿಗ$_1$, ಕೆಂಜುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: "ಕುಸುಮೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಖದಿರವಲ್ಲಿ-ಕೆಂಜಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). **ಕೆಂಚಿಗ**: ಕೆಂಚಿಗನ ಹೂವಿನ ವರ್ಣವಾಯಿಗಿರುವ ವಜ್ರಗಳಿಗೆ ವರುಣನು ದೇವತೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೪-೩). **ಕೆಂಚಿಗೆ**: (ಕಿ). **ಕೆಂಜಗ$_1$**: ಕೆಂಜಗದ ಹೂವು ನಿಜಗೆಂಪು ಅದರೆ ಅಂಚಿನಲ್ಲೀದೆ ಕಿರಿಕಿಹಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೩). **ಕೆಂಜಿಗ$_1$**: "ತನುಲೋಹಿತ - ಕೆಂಜಿಗನಗಿಡ" (ಅಕಾನಿ. ೧೧-೨೩); "ಕಟಂಕಟಃ - ಕೆಂಜಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೨೩). **ಕೆಂಜುಗ**: "ಭದ್ರದ್ರುಮಃ - ಕೆಂಜುಗ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೦). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆ$_2$, ಕೆಂಜಗ$_2$, ಕೆಂಜಿಗ$_2$, ಕೆಂಜುಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ದೊಡ್ಡ ಇರುವೆ; ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ: "ಅರುಣಾಂಗ ಮೆನಲು ಕೆಂಜಿ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); ನಿರ್ವ್ಯಾಜಂ ಪೂಸದನೆ ಕೆಂಜಿಗೆಯ ವಿಷಮಱಿಗುಂ (ಖಮದ. ೧೩-೧೨೩); ಕಡದುಱುವಿನುಬ್ಬರದ ಕೆಂಜಿಗೆಗೊಡನ ತೊನಸೆಯ ಹರವಿಗಳ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೧). **ಕೆಂಜಗ$_2$**: ೧. ಅವರ ಕರುಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಕೆಂಜಗ ಕಚ್ಚಿದ ಸಂಕಟವಾಯಿತು (ದೀಪಹ. II, ೧೫೮). ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಂಪು: ನೀರದೆಯ ಮುಖ ಕೆಂಜಗವಾಗಿದೆ (ಕಪ್ಪುಹು. ೨೦). **ಕೆಂಜಿಗ$_2$**: ೧. ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗೊಡುಹುತೆ ಪೊಸ ಪಣ್ಣ ಮುದದೊಳಲು ಸವಿವಂತೆ (ಕವಿಕಂ. ೧೩); ಜಿಗುಳೆ ಕೆಂಜಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುಹೆ ಯೋತಿಯುಗೊದ್ದ (ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೦); ಇಮ್ಮಾವಂ ಮುಸುಕಿದ ಕೆಂಜಿಗಗಳಂತೆ ವಸುಧಾಧಿಪರಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮುಸುಕಿರೆ (ನೀತಿವಾ. ೩೪೭). **ಕೆಂಜುಗೆ**: "ಅರುಣಾಂಗಮೆನಲು ಕೆಂಜು[ಪಾಠಾಂ.ಜಿ]ಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩). [?]

ಕೆಂಜಿಗೆಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ಬ್ಬ ಸ್ಯಾಂದಿಸಿ ಕೆಜ್ಜಿಗೆಮೊಱಡಿಎ (ಎಕ. I, ೧-೨೨; 466).
[ಕೆಂಜಿಗೆ$_0$ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡಿ)]

ಕೆಂಜುಗ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಜುಗೆ 'ಕೆಂಜಿಗೆ$_2$' ನೋ.

ಕೆಂಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜುಟ್ಟು. 'ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಜುಟ್ಟು]

ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜುಟ್ಟನ್ನುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿ; ಹುಂಜ; ತಾಮ್ರಚೂಡ: ಕೆಂಜುಟ್ಟುವಕ್ಕಿಯ ಕೆಂಕರಿಕೆಗೆ ಬೆರ್ಚುತೇಂ ಜಾಱಿದ ಪುದಿರುಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೆಂಜುಟ್ಟು + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಂಜುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರಿ: ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಜುಂಜುದಲೆಗಳ ಪೇರುರದ ಕೆಂಜುರಿಯ ಪುಂಜವ ಮಿಾಱುತಿಹ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳ ಕೆದಱೆದೆಯ ರೋಮಗಳ (ಮದೇಪು. ೩-೪೭).
[< ಕೆಂಚು + ಉರ್$_2$]

ಕೆಂಜುರಿಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಉಗುಳುವ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಕೆಂಜುರಿಗಣ್ಣಳಂ ಬಿಡುತೆ ಕರಭೀಕರದಿ ಬಂದು (ನವಮೋ. ೨೭-೧೬). [ಕೆಂಜುರಿ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೂಳ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಚಳ್ಳೆಮರ: "ಉದ್ದಾಲಿಕ-ಕೆಂಜೂಳ" (ಅಕಾನಿ. ೪-೫). [?]

ಕೆಂಜೆಡೆ 'ಕೆಂಜಡೆ' ನೋ.

ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜಡೆಗಳ ಸಮೂಹ: ಕಣ್ಗೊಳಿಪುವು ಮುನಿವರನ ಮಿಸುಪ ಕೆಂಜೆಡೆದುಱುಗಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೩).
[ಕೆಂಜೆಡೆ (< ಕೆಂಜಡೆ) + ತುಱುಗಲ್]

ಕೆಂಜೆರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರ, —ರಕ್ತನಾಳ: ಮಿಾಸೆ ದಾಹುರಿ ಕೆಂಜೆರೆ ಮುಖ ಕೊಳೆ ಹಲ್ಲು ರಾಸಿಯಾಹಾರಗಳ ಭಕ್ಷಿಸುತಾ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೯).
[ಕೆಂ + ಸೆರೆ$_4$]

ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುನರಗಳುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣು: ಕೆಂಜೆರೆಗಣ್ ಕೆದರ್ದೊಪ್ಪುವ ಕಂಠಿಕೆ . . . ರಂಜಿಸೆ ರತ್ಯಂತ ಶ್ರಮ ಜಲಮಂ ಮುಂಜೆಱಗಿನ ಮೆಲ್ಲಲರಿಂದಾಱಿಸುತೊಪ್ಪಿದಳಾ ತರುಣಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೬೫). [ಕೆಂಜೆರೆ + ಕಣ್]

ಕೆಂಜೇಳು 'ಕೆಂದೇಱ್' ನೋ.

ಕೆಂಜೊಡರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುದೀಪ, —ಪ್ರಕಾಶ: ಬಂದಳು ಮಯನ ಸುತೆ ಮಣಿಭೂಷಣದ ಕೆಳದಿಯರ ಕರ್ಪುರದಾರತಿಯ ಕೆಂಜೊಡರ ಸೊಂಪಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೪೬-೩೦); ಕೆಂಜೊಡರ್ಗಳೆಸೆಯೆ (ರೇವಣ. ೬೪-೧೬).
[ಕೆಂ + ಸೊಡರ್]

ಕೆಂಜೋಳ (ನಾ). ಕೆಂಪುಜೋಳ: ಕೆಂಜೋಳ ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ ಜೋಳಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗೆ. ೨೭೧); ಹಾಳು ನೆಲದ ಮಡಿಯ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಿಗಡ್ಡೆ ಮೆಣಸಿನಗಿಡ ನವಣೆ ಕೆಂಜೋಳಗಳು ವಿಶೇಷ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೯). [ಕೆಂ + ಜೋಳ]

ಕೆಂಟಿ (ನಾ). (?): ಲಂಬೋಷ್ಟ ದೀರ್ಘದಂತವು ಕೆಂಚುಮಿಾಸೆಯು ಕೆಂಟಿಸೇತು ಕೊಚೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಳು ಅಂಬರಖಾನ ಕಾಸಿಂಕನಾತನಂಬು ಸಿಂಗಾಡಿಗಿದಿರಿಲ್ಲವೆನುತ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೧೩). [?]

ಕೆಂಡ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಇದ್ದಿಲು; ಇಂಗಳ: "ಇಂಗಳಂ ದಲೆನೆ ಕೆಂಡಂ" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೨); ಕೆಂಡಗಳನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪-೧೩); ನೆತ್ತರ ತೊಱೆಗಳ್ ಪರಿಯೆ ಕೆಂಡದ ತೊಱೆಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೨ ವ); ನೀರ್ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಡದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫); ಒಲೆಯೊಳಡಗಿದ ಕೆಂಡವಿವರಗ್ಗಳಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೩೦); ಬಿಸಿಯ ಕೆಂಡವ ತಂದು ತಿನಿಸುವರಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೪); ಕಂಡದ್ದನ್ನಾಡಿದರೆ ಕೆಂಡದಂಥ ಕೋಪ (ಗಾದೆ).

ಕೆಂಡದರ್ಚನೆ = ಅಗ್ನಿ ಕೊಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಸೇವೆ; ಅಗ್ನಿ ತುಳಿಯುವ ಸೇವೆ (?): ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರನೆಸವಡಿವಾವರೆಯುಂ ಪರಮ ಭಕ್ತ ಯಂ ಪೊಱಸಿ ತದ್ದೇವರದೇವಂಗವಸಿಪದೇವಂ ತಾಳ್ ಕೆಂಡದರ್ಚನೆಯುಸರ್ಪಿಸಿದಂ (೪೪೨. ೧೦-೨೫). ಕೆಂಡದ ದೇವ = ಬೆಂಕೆಯ ದೇವತೆ; ಕೆಚ್ಚಿನ ಕಾರುವ ದೇವತೆ: ಕೆಚ್ಚಿನ ದೇವನು ಕೆಂಡದ ದೇವನು . . . ಎಂಬು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಾದುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥರಯ್ಯ (ಅವತಂ. ೧೨೦-೨೯೫). ಕೆಂಡವಾಗು = ೧. ಸುಟ್ಟು ಹೋಗು; ಉರಿದು ಹೋಗು: ಕೆಂಡವಾಗಲಿ ಲೋಕ ದಿವಿಜರ ಹೆಂಡರೋಲೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗಲಿ ದಿಂಡುಗಡಿಯಲಿ ಮೆರು (ಕುಮ್ಮಾಭಾ. ೬-೩೭) ೨. (ಆಲಂ) ರೇಗು; ಕೋಪಾವಿಷ್ಟನಾಗು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಕೆಂಡವಾದನು (೮೦೨).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೆಂಡ; ಗೆಂಡ]

ಕೆಂಡಕಾರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಡವನ್ನು ಉಗುಳು, —ಸುರಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು: ತಂದೆಯವರು ರೇಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು, ಕಣ್ಣು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಸುನಸಂ. ೧೩). ನಮ್ಮ ಮಾನವಂಗಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತಾತ್ಸಾರ, ದ್ವೇಷ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರು ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಿದ್ದರು (ವಿದೆನ್ಮ. ೧೭೬).

[ಕೆಂಡ + ಕಾರು (< ಕಾಱ್)]

ಕೆಂಡಕೆದಬು 'ಕೆಂಡಗೆದಬು' ನೋ.

ಕೆಂಡಗಣ್ , ಕೆಂಡಗಣ್ಣಂ (ನಾ). ಕೆಂಡಕಾರುವ ಕಣ್ಣು; ಬೆಂಕೆಗಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು: ಕಾಂಡಿಡಲು ಕಿಮ್ಮಾಸಿಗಳ ಕೆಂಡಗಣ್ಣಂ ಹಿಮ್ಮಾರಿ ಮೊಗಗಳ್ (ಜಿಬಿಪು. ೪೭-೧೪); ಕೆಂಡಗಣ್ಣಳಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದ (ಸುಗು ಗು ಂ. ೪೨-೧೩). **ಕೆಂಡಗಣ್ಣು** : ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟು ನನ್ನು ತಿವಿ ಕೆಂಡನ ಸೋಕಲು ಆಳುವ್ಯರ್ಲ್ಲಿ ಪೋಡಿ (ಪುಂದಂ. ೧-೧೦೬-೪) ; ಕೆ ಳ ಯ ನೊ ರ ಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೆಳಸುರಿ ಸುತ್ತೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೯) ; ಹೆಂಡತಿಯ ಕಡೆ ಕೆಂಡಗಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಕಬ್ಬರವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿದರು (ಮಪಕ. ೧೫೪). [ಕೆಂಡ + ಕಣ್]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣ (ನಾ). ಬೆಂಕೆಯ ಕಣ್ಣನ್ನುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಉಚ್ಚೈರಿಸಿದಳು ಕೆಂಡಗಣ್ಣನ ಮಂತ್ರಮಯವ (ಮೋಹತ. ೨೯-೪೯).

[ಕೆಂಡಗಣ್ + -ಅ]

ಕೆಂಡಗಣ್ಣಂ 'ಕೆಂಡಗಣ್' ನೋ.

ಕೆಂಡಗೆಂಪು (ಗು). ೧. ಕೆಂಡದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ: ಕಿರಿ ಕೊನೆಯ ಅಲೆಯಮೇಲೆ ಕೆಂಡಗೆಂಪು ಸೂರ್ಯನು ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ (ಪಪಕಥ. ೧೪೧). (ನಾ). ೨. ಕಡುಗೆಂಪು. [ಕೆಂಡ + ಕೆಂಪು]

ಕೆಂಡಗೆದಬು, ಕೆಂಡಕೆದಬು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಸೂಸು: ಸಮರವ್ಯಕಿಕರದಲಾಗ್ನೇಯ ಶರ ಚಿಮ್ಮಿತ ಧಣಿಳಿಸಿ ಕೆಂಡಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ದಬಲು ಕರ್ಣ ಬೆಜಗಾದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬.೦೩. ೨೦-೪೩). **ಕೆಂಡಕೆದಬು** : ಹೂಡದಳಿಯಿಂದಾ ಪಿಮಾನವನೊಡಿದು ರನ್ನದ ಕೆಂಡ ಕೆದಬಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೬). [ಕೆಂಡ + ಕೆದಬು (< ಕೆದಱ್)]

ಕೆಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ವರ್ತುಳ; ಬೆಂಕೆಯ ಮಂಡಲ: ಆತ್ಮಲಾ ಇನನ ಬಿಂಬದ ಕೆಂಡಮಂಡಳ ಮುರುಳಿ ಬೀಗೆರ್ಗ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩-೨೧). ಕೆಂಡಮಂಡಲವಾಗು = ಜ್ವರಬಂದು ಮೈ ಕೆಂಪಾಗು : ಅವನಿಗೆ ಕೆಂಡಮಂಡಲವಾಗಿದೆ (ಕಾಡ).

[ಕೆಂಡ + ಮಂಡಳ (= ಮಂಡಲ)]

ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಡದಮೇಲೆ ಸುಟ್ಟ ರೊಟ್ಟಿ : (೪).

[ಕೆಂಡ + ರೊಟ್ಟಿ]

ಕೆಂಡಲ (...ಲ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳು ಕೆಂಡಲೆಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಳಾ ಮೋ ದಿ ಕ ಪೊ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೧೧). [?]

ಕೆಂಡವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಲೊಕ್ಕಿಗನು ಹುಡಿ ಕೆಲಬಗನು ಹಾಲ್ವಕ್ಕಿ ಕೋಗಿಲೆ ತೋಟಲೇವನ ಕುಕ್ಕುಮಾಯಿಯ ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವಜ್ಞೊಳಿಪ್ಪದುಮು (ಸಾಳ್ವಭಾ.೫-೨೨). [ಕೆಂಡ್ಡ+ ಪಕ್ಕಿ]

ಕೆಂಡವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಬೆಂಕೆಯ ಮಳೆ; ಅಗ್ನಿವೃಷ್ಟಿ: ಪೇಡರಿ ಮೊಗಂ ನಿಡಿಲಂ ಕೆದಲುವ ಕಲ್ಪದ ಕಡಿಗಾಲದೆ ಕೆಂಡವಟ್ಟೆಯಂ ಮುಗಿಲವೊಲಿರ್ದರ್ (ಕಂಂರಾಮ. ೯-೩೨). [ಕೆಂಡ + ವಟ್ಟೆ]

ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ, ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಸಂಪಿಗೆ: ವಿಕಸಿತ ಕೆಂಡಸಂಪಗೆಯ ಸುವರ್ಣ ಸಾಯಕದಿಂದ ಸಮತಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೦). **ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ** : ಕೆಳದಿ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯ ಬಿರಿಮುಗುಳಾಲವಟ್ಟಂ (ರಾಜಕೇ. ೪-೧೪೪); ಮಂಡೆಯನು ಮುಡಿಗಟ್ಟಿ ದುಂಬುಮಲ್ಲಿಗೆಯು ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆಯನ್ನು ಬೆಲ್ಲ ಬಂದಿರಿಸಿ (ಯಶಸ್ತಿ.೩೩). [ಕೆಂಡ + ಸಂಪಗೆ]

ಕೆಂಡಸಂಪಿಗೆ 'ಕೆಂಡಸಂಪಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಡಸೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಹೋಗುವುದು; ದೇವರ ಒಂದು ಸೇವೆ : (೪). [ಕೆಂಡ + ಸೇವೆ]

ಕೆಂಡಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ದಿಂಡಲ, ಜಂಬಿ, ಅತ್ತಿ, ಬಣಡುರ್ದಿ, ಕೆಂಡಾಳಿ, ಕಕ್ಕಿ, —ಕಣ್ಮಿಗೆ ಬೀಳುವ ವೃಕ್ಷಜಾತಿಗಳು (ಆಯಾಗೆ. ೫೫).

[?]

ಕೆಂಡುಕೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಆಪರಂ(ರ) ದಿಶಿಕ್(ಕ್?)ಣ್ಣುಕೂರ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ಸೀಮಾವಧಿಃ (ಇಆ. ೪, ೫೧-೧೯; ೬೭೮ ಕತ).

[?]

ಕೆಂತೆಱಂಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಕಟ್ಟೆ (?) : ಇಸಾನದ ಬದಣ ಗುತ್ತೆಯ ದಾಸನೂಜ ಪೊಜಲ್ಪದ ಶ್ರೀಸತ್ಯಿಯ ತಟಾಕಮ ಕೊಡಿಗಟ್ಟಿಚಿಳ್ಳಾ ವ್ಯತ್ತಮೆ ಕೆನ್ಪಅಮ್ಬಿನ ದಿಶಿಂಡಂ ಪೂರ್ಬದ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮಾಸ್ಥರಂ (ಎಇ. I, ೧-೩೧; ೧೬೬). [ಕೆಂ + ತಱಂಬು]

ಕೆಂದ, (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹೋರಿ : ಬೆಲುವ ಮೈಲ್ಕೊರೆ ಪುಟ ನೆಗೆವ ಕೆಂದನು ಪಜುವ ಕಾರಿ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೩೫-೭) ; ಹಂದ ಕೆಂದಗಳಿಲ್ಲ ಹಂದಿಯಂ ಕಾಂಗಿಸ್ಲ್ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೬). [ಕೆಂದು + -ಅ]

ಕೆಂದ, (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶ (?) : ತಿಂಳಲು ಪೊಲದ ಕೋಟಿಗೆ ಬಡಗಲು ದಾರಿ ಕೆಂದ ಪಡುವಲು ಅದಿಯಬುಮಿ (ಎಇ. XIV, ಮಳವ. ೧೧೧-೧೨ ; ೧೦೧). [?]

ಕೆಂದ 'ಕೆಲೆ' ಪರಾ.

ಕೆಂದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ, —ದಟ್ಟಿ : ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಣೆಯ ಪಸರದ ಪಾರಿಯಮೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿಯ ಪಂತಿಯ (ಗಿರಿಕೆ. ೬-೫೫೮); ಕೆಂದಟ್ಟಿ ಪೊಂಗುಪ್ಪಸಂದೊಟ್ಟು (ರಾಜಕೇ. ೧೬-೭೦). [ಕೆಂ + ದಟ್ಟಿ]

ಕೆಂದಣಿಲು (ನಾ).= ಕೆಂಚಣಿಲು: ಸಾಸದ ಕೆಂದ[ಪಾಠಾಂ. ಚ, ಬ]ಣಿಲು ತಂದ ವಿಷಮಂ ಕಳೆಗುಂ (ಜಿಮನ. ೧೩-೪೨).

[ಕೆಂದು+ ಅಣಿಲು (< ಅಱಿಲ್)]

ಕೆಂದನ (ನಾ). ಕೆಂಪುದನ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರಾಸು : (೪).

[ಕೆಂ + ದನ]

ಕೆಂದನಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಿಕ್ರಮ ಸಂವತ್ಸರದ ××× ಶು ೨ ಲು ಕೆಂದನ ಹಳ್ಳಿ ಅಡ್ಡಕುಂಟಿನ ಹೊಲನ ಗೆರೆಳಿಗ (ಎಇ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೧೪-೨ ; ?).

[?]

ಕೆಂದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುತಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: "ವರ್ತಕಂ – ಕುದುರೆಯಕಾಲ ಗೊರಸು ಅಪ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೆ [ಪಾಪಾಂ. ಕ]ಂದಲಿ, ವ್ಯಾಪಾದ ಹುಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೬೨೨). [ಕೆಂ + ತಲೆ.]

ಕೆಂದಲೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ವರ್ತಕಃ, ವರ್ತಕಾ – ಈ ೨ ಕೆಂದಲೆಗ" (ನಾಚಿಂ. ೧೧೫).

ಕೆಂದಲೆಗನ ಹಕ್ಕಿ: "ವರ್ತಕ – ಕೆಂದಲೆಗನಹಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೬).

[ಕೆಂದಲೆ + ಗ್ಯ.]

ಕೆಂದಲೆಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲಂ, ಕೆಂದಲೆಯಂ, ಮೆಲ್ಲಿದಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೧ ಅಡಿ).

[ಕೆಂದಲೆ + –ಅ.]

ಕೆಂದಳ್ಳ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಕೈ, —ಅಂಗೈ: ಇಸಿಯನ ಕೆಂದಳಂ ತಳಮನೊಂಯ್ಯನೆ ನೋೞ್ದೆ (ಅದಿಪು. ೪–೪೩); ನಡುಗುವ ಕೆಂದಳಮಂ ದಿಟ್ಟೈ ಲಿಲ್ಲೆತ್ತೆಜಗುವ ಮಜ್ಜಿದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲಿಂ (ಶಾಂಪಂ. ೯೦); ನಿಜಿಯ ಸೆಜಂಗನೋರಸಂಗಿ ಕೆಂದಳದಿಂದಮೆ (ಅರ್ಧ ಪಿ. ೧–೧೦೦); ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಕೆಂದಳದ ಸೆಳ್ಳುಗುರು (ಶಾಮ್ಯಾ. ೬–೪೧); ಬಳಿಕಲಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಕೆಂದಳಗಳಿಂ ತೆಗೆದ್ದಿಕೊಂಡಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫೧–೨೩). ೨. ಕೆಂಪಾದ ಅಂಗಾಲು: ನಾಡೆ ಕೆಂದಳರ ನೋವಕೆ ಕೆಂದಳಮಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟೆ (ಶಬ್ದಾ. ೧೧೨). [ಕೆಂ + ತಳ (= ತಲ).]

ಕೆಂದೞ್ಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಎಸಳು; ಕೆಂಪುದಳ, —ರೇಕು: ಉತ್ಪಲಿಕೆಗಳನೋಳಿಮ್ಮುವವರ ರಣರಣ ಕಾವಸ್ಥೆಗಳುಂ ಕೆಂದಳಂಗಳು ಮೊಗಸೊಡನೆ ನಿಜ್ಜಂಘಿಸಿದುವು (ಶಾಂಪಂ. ೫೩೧); ತಳದೊಳಿಪ್ಪುವ ಪಸುರೆಸಳ ರೋಚಿಯಂ ನಡುವೆ ಹೊಳೆ ಕೆಂದಳದ ದೀಧಿತಿಯಿಂದೆ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಪ ಹೊಂಗೇಸರದ ಕಾಂತಿಯುಂದೆಱಗುವ ಸಿತಾಳಯ ಮಿರಿಚಿ (ಜೈವಿಭಾ. ೧೫–೧೦). [ಕೆಂ + ದಳ (= ದಲ).]

ಕೆಂದಳಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; ಕೆಂಪು ಬತ್ತ; ಕೆಂಬೂತಿ (?): ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂದಳಗ ಕಸ್ತೂರಿ ವರ್ಣದೊಳು ಪರಿಮಳವನಾಂತು ಮೆಱೆವ ಅಳಮಯ ತೆಗೆಗಳು ಪರಿಕೋಧಿಸತ (ಕಂಪಪು. ೫–೭೧). [?]

ಕೆಂದಳಿರ್, ಕೆಂದಳಿರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರು, —ತಳಿರು: ನಸಿಮನೆ ಪೀಲಾ ಕೆಂದಳಕೊಳೆಯ್ದು ಬಲಲ್ದಳಮಾವು (ಅದಿಪು. ೧–೬೫); ಬನಮಂ ಕೆಂದಳಿರಿಂದೆ ಬಾಸಣಿಸುತಂ (ಶಾಂಪಂ. ೭೯೧); ಅದಿರದ ಬಲ್ಮೊಂಪು ಕೆಂದಳಿರ ಪಿಂಪವಗಡಿಸಿ ಮಜನೇಱಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩–೨೬); ಒಡದ ಪದದಲಿ ಕೆಂದಳಿರ ತೋಱಿದೆವಕೋಗೆಗೆ (ಶಾಮ್ಯಾ. ೧೮–೧೩); ಮಾವಿನ ಕೆಂದಳಿಗೆದಡಿಲಾಂತತೆಸೆದುದು ಹಾವು ಗೆಹ ಜ್ಜೆಯ ಕೆಂಪು (ಭರತ. ೩–೧೩). **ಕೆಂದಳಿರು**: ನಳನವಿಲ್ದದ ಕೊಳನು ನವಕಾಷ್ಠೆಲಗಳಿಲ್ದದ ನೆಲನು ಹೊಸ ಕೆಂದಳುಡೋಲಾದ ಮರನು (ತೊ ಕರಾ. ೧–೫–೪೧); ಕೆಂದಳಿರ ನಲು ಶಶಿಬಿಂಬ ಪದಪದ್ಮ ಅಂದುಗೆ ಇಟ್ಟವನಾರೆ ಪೇಳಮ್ಮ (ಪ ರಂದ. ೨–೬೦–೧); ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರು ತಲೆದಿಕ್ಕರು (ಕಂಪಪು. ೨೪–೨೦). [ಕೆಂ + ತಳಿರ್.]

ಕೆಂದಳಿರು 'ಕೆಂದಳಿರ್' ನೋ.

ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಚಿಗುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾವು; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು: ಕಿಪಿದರಿತ್ತು ತಳಿರ್ ಮೊದಲ್ ಪಕೆ ಕವಲ್ಗೊಂಬೆಂಬುದೀ ಕೆಂದಳಿರ್ಮಾವಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾ ವುಗಳ್ಗೆ ಪಜವ ಕ್ಕಂತೀ ಬೆಡಂಗಳ್ತುಮೇ (ಅದಿಪು. ೧೧–೯೭). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಮಾವು]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು: ಕುರ್ವೇಲಲತವನೆಗಂ ಕೆಂದಳಿರ್ವಸೆ[ಪಾಪಾಂ. ೨೬]ಗಂ ಸೂಸುವಾಲಿಕಾರ್ವರ್ಗಳ್ಗಂ . . . ಶಾಂತಿ ಕರಮೆ ಹಂಗಿಗೆಯಾದಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೧೩೨). [ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಸೆ.]

ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಿಗುರಿನ ಪಾಸಿಗೆ: ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸು ಸೇಳಕದ ತೊವಲ್ಕಿಱಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭); ಕೆಂದಳಿರ್ವಾಸಿನೊಳು ಪರವೆವರಿಯೊಡ್ಡೊಳಿಂಗಗೊಳಿಟ್ಟರ್ದನು (ಸೌಂದ. ೧೧–೨೬).

[ಕೆಂದಳಿರ್ + ಪಾಸ್ಯ.]

ಕೆಂದಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆಂಪು ತರೆಯದ ಮರ: ತಡಸು ಕೆಂದಱಿ ತೆಂಗು ಸಂಗು ಕೆದಗೆ ಕದಲೆ (ತಡಗಣ. ೫–೧೬).

[ಕೆಂ + ತಱ್ಱಿ.]

ಕೆಂದಱಿಗಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ನೊಱಮ್ಬ್ಬನವಮ್ಮನ್ ಪುಲಿನಾಡೊಳಿಗೇಟ್ರರಿ ವಾಣರನೆರ್ ಕೆನ್ದಱಿಗಪೆರ್ಗ್ಗಂಗಂ ಅವರ ಮಗಂ ದೇವಿಯನಂ ಪಿಸೆಗೊ[ಟ್ಟೆ] (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪–೬; ?). [?]

ಕೆಂದಾವರೆ, ಕೆಂದಾವರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲ; ರಕ್ತೋತ್ಪಲ: ವಾಮಂ ಕರತಳಮದು ಕೆಂದಾವರೆಯರಲಿಪಿದುದು (ಆದಿಪು. ೫–೬೯). **ಕೆಂದಾವರೆ**: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಬಣ್ಣದಂತಹ ತಳಮುಮಂ ಕಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೪೮–೧೬); ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲ್ಗಳಂ ಕೆಂದಾವರೆಯರಲ್ಲ ಕೊಳ್ಳೂ ಪುದಿದುಯ್ಯಂತುಯುಂ (ಆದಿಪು. ೨–೪೫ ಪ); ಕೆಂದಾವರೆಗರ್ ಮಧುಕರವೃಂದವನುನೆಳಕೊಂಡು ಮುಗಿಯೆ (ಕಾ ದಂ ಪು. ೧೦೯); ಮಜ್ಜುಮುಂ ಕೆಂದಾವರೆಗೆ ಕವಿವಂತೆ (ಋ ವ್ಯಾ ದ್ರಿ ೧. ೫–೫೪); ಕೆಂದಾವರೆಯದೆ ಕೊಳಿಗ್ಗಿಲ್ಲ ಸೌರಭ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂಧೂಕಪದೆ ಬನವಿಲ್ಲ (ಕಂಪ. ೯–೯೨). [ಕೆಂ + ತಾವರೆ]

ಕೆಂದಾರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೆಲ್ಲತ್ರೆ: ಪಡುಗೆಂಪು ಚಂದ್ರಗಾವಿಯ ಸೀರೆ ಕಂಬಲ್ಲಿ ಗಡಣ ಕೆಂದಾರೆಗಳಾಗೆ (ಕವಂಪ. ೬–೧೦೦). [ಕೆಂ + ತಾರೆ]

ಕೆಂದಾರ್ಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಗಂಡಸ್ಥಲ: (೩). [< ಸಂ.ಕೇಸಾರ]

ಕೆಂದಾವರೆ 'ಕೆಂದಾಮರೆ' ನೋ.

ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕಮಲಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸರೋವರ: ಆ ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರಾತಪಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೆಂದಳಂಗಳ ಸಂದಣಿಯಂ ದಿಕ್ಕೆಳ್ಕ ಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಂದಾವರೆಗೊಳಕಱರ್ದರ್ದಂತೆಯುಂ (ಶಾಂಪಂ. ೪೭೪).

[ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಕೊಳ್ಳ.]

ಕೆಂದಾವರೆವೂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ತಾವರೆಯ ಹೂ: ಮೃದುವಾದ ತಳಂಗಳ ಕೊಪು ಕೂಡೆ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ಕೆದಱುವಂತಿರೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೫–೯೩); ಕುಂಕುವದಿಂದೊಡಂ ಕೆಂದಾವರೆವೂಗಳಂ ಕಲೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೦). [ಕೆಂದಾವರೆ (< ಕೆಂದಾಮರೆ) + ಪೂವ್]

ಕೆಂದಾಳಿ, ಗೆಂದಾಳಿ, ಗೆಂಧಾಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಂಪಾದ ತೆಂಗು; ಕೆಂದೆಂಗು: ಗುರುಗಳಿಗ್ಗೆ ನೋಡಲು ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಕೆಂದಾಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು (ರಚಿ). **ಗೆಂದಾಳಿ**: ಬಂಗನು ತನ್ನ ಸೈಪುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಗೆಂದಾಳ ಎಳೆಕರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಬಹಳ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಕೆತ್ತಿ (ಕಂಬಹು. ೩). **ಗೆಧಾಳಿ**: ಗೆಂಧಾಳಿಗೆ ಮೊಳೆ ಬಡಿಯಲು ಮನೆಯ ಮುಳಿ ಜುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ನುರಿಸಿಟ್ಟರು (ಬಾಳಿ. ೧೦೪). [← ತುಳು. ಗೆಂದಳೆ, ಗೆಂದಾಳ]

ಕೆಂದಾಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಹೊಂಗೆಮರ; ತಮ್ಮಾಲವೃಕ್ಷ: "ಕಾಲಸ್ಕಂಧ, ತಮಾಲ, ಏಂದ – ಈ ೩ ತಮಾಲ ವೃಕ್ಷ, ಕೆಂದಾಳೆಂದುಯೆಂಬರು" (ನಾಚಿಂ. ೧೦೯).

[ಕೆಂ + ತಾಳ್ಕು (= ತಾಳ್ಮ)]

ಕೆಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದು. ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹೆಸು; ಕೆಂದುಹೆಸು: ತಂಗಿಯು ಕರೆಕೊಂಡು ಕೆಂದಿಯನ್ ಹೂಡಕೊಂಡು (ನಾಪದ. ೬೬). [ಕೆಂದ್ + –ಇ.]

ಕೆಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ಕಾದುವೆ ನಗಿಸುವೆ ಕಥೆವೇಳ್ವೆ ಮುಂದಿರ್ದಿರ್ ಕಾದಲರನು ಕೆಂದಿಸುವೆನು ಅದರಿಕ್ಕ ಕೇಳ್ ಬೆಲೆಗೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಿರೆಂದಿಂದಿ ತೋಱುತ್ತ (ಸುಬಸೋಸ.೧೯-೩೦). [ಕೆಂದು + -ಇಸು]

ಕೆಂದು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಆತುಕೊಳ್ಳು; ಒರಗು; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಬಂದನಲ್ಲಿಗೆ ವಿವಿಧ ಶಿಷ್ಯರ ಸಂದಣಿಯೊಳು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಕೆಂದಿತಿ ತಮದೆಡೆಗೆ ಭಾಸ್ಕರದಂಡುಮಾದಂತೆ (ಆಸಂಂಂ. ೧೦-೪೧). ೨. ಮಲಗು; ನಿದ್ರಿಸು; ನಿಶ್ಚಲವಾಗು : ಧ್ಯಾನದೊಳಿರ್ಪವ ನೆಜೆದಿರ್ದಿಸಾನುವನುನರೆ ಮುಟ್ಟ ಕಣ್ಮಳಂ ನಿಶ್ಚಲಿತಂ ತಾರಿರ್ದ ಮಜೆದು ಕೆಂದಿದ ಮೀನಂ ತಳ್ಳಾಡದಿರ್ದ ಮಡುವಂ ಪೊಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೩). ೩. ಬಿಗ್ಗು; ಅಂಟು; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗು : ಔಷಧ ಕೆಂದಲಿಲ್ಲ (ರೂಪಿ). [< ಕೇ೬?]

ಕೆಂದ್ಮು (ನಾ). ಬೇಟೆ; ರತಿ; ಅನುರಾಗ : ಬೇಡಿಸುವಪ್ಪುಗಳ್ಕೂರೆವ ಲಲ್ಲೆಯ ಮೆಲ್ನುಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೂಡೆ ನಾಣಾಡಿದ ಕೆಂದುಗಳ್ಗೆ ಬಗೆಗೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೩); ಕೆಂದಣಿಕೆ ಕನ್ನಡಿಪಳಿಕಾ ಪಾದಿರೀ ನೆವದಿನೆಂದಿನಿಗಂ . . . ಮೇಗಳೆ ಮುಂದೆ ಪಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೯). [< ಕೆಂದು?]

ಕೆಂದ್ಯು (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಹಸು ಎರಡು ಕರು ಹಾಕಿತ್ತು. ಒಂದು ಕೆಂದು, ಇನ್ನೊಂದು ಬಿಳಿ (ರೂಪಿ). 'ಕೆಂದಿತ್ತು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + -ದ್ಯು]

ಕೆಂದ್ಯು, 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೆಂದುಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ತುಟಿ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ತುಟಿ; ಜೆಂದುಟಿ; ಮುಂದಲೆಯ ಕಂಕಣಾಳ್ತಾಣಿಗಿ ತೊರೆದ ಜೊಲ್ಲ ಕೆಂ[ಪಾಕಾಂ. ೫೦] ದುಟಿಯ ಬಾಯ್ದೆಜೆಯವ್ವೆದೆ ಚುಂಂಬಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೦); ಎಸೆವ ದಂತದ ಕಾಂತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಕೆಂದುಟಿ ಬಾಲಚಂದ್ರನಂತೆ ಭಾಸಮಾನ ಮಾಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೬೯-೨). [ಕೆಂ + ತುಟಿ]

ಕೆಂದೂಳ್, ಕೆಂದೂಳಿ, ಕೆಂದೂಳು, ಕೆಂಧೂಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಧೂಳು ; ಕೆಂಪು ಹುಡಿ : ಕೆಂದೂಳ್ಳುಸುಳಿಕ್ಕೆ ಸಿಗಳಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೯-೩೦). **ಕೆಂದೂಳಿ** : ಮುಂದ್ಯಣಿ ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕಸ್ಮರ್ಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗ ಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳ್ ಕೋರಂತಾಗೆ (ಆಪಪು. ೯-೧೬ ವ); ಗಗನದೊಳಳಚ್ಚಂಬಿಸಿ ನೆಗೆದೊಗೆದುದು ಕೆಂದೂಳಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೨೫); ಕೆಂದೂಳಿಯನೆಟ್ಟ ಕೊಳಿಲಂದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೪೪); ಉರದಣಿಸಿ ಕೆಂದೂಳಿ ಸಳಕುಪ್ಪರಿಸೆ ಹೊಯ್ದಾದಿದರು(ಕುಮ್ಯಾಭಾ. ೪-೭). **ಕೆಂ ದೂಳಿ ಳು** : ಅಖಲಂ ಬೀಸಿದನು ಕೆಂದೂಳು ಮಸಗಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೬೧-೧೧); ಭಾಸ್ಕರನ ರಥಚಲ್ಯುಮುರಹತಿಯೊಳುದ್ಭವಿಸಿದ ಪರಾಚಳಧೂಳಿಯೊಂಡಳೊ . . . ಎನಲಾವರಿಸಿದುದು ಸಂಧ್ಯಾಕ್ಕಿರುವುದು (ಪೀವಂಪ. ೪-೧೫); ದಾಳಿಯ ಕುದುರೆಯಬ್ಬರದ ಕಾಲ್ದುಳಿಯ ಕೆಂದೂಳು ಕುಗಳಚ್ಚ ಕುಪ್ಪರಿಸೆ (ಕಂಪವಿ. ೧೫-೯). **ಕೆಂಧೂಳ್** : ರವಿಯುವೊಲು ಕತಪತ್ರ ಸಂಘಾತವನು ಪಾದದಂಬದು ಕೆಂಧೂಳವಗಡಿಸೆ ಕುರುಸೇನೆ ಕೈಕೊಂದುದು ರಣಾಂಗಣವ (ಕುಮ್ಯಾಭಾ. ೪-೧೨); ಪಾದಾಗ್ರಹತಿಗೆಳ್ದ ಕೆಂಧೂಳ್ ಬತ್ತಿಸಿತು ಗಗನಗಂಗಾನದೀ ಜಲವನು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೧೦). [ಕೆಂ + ಧೂಳ್]

ಕೆಂದೂಳಿ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೂಳು 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂದೆಂಗು (ನಾ). = ಕೆಂ ದಾಳಿ : ಕೆಂ ಅಸಿಫಲಃ - ಕೆಂದೆಂಗು" (ಒಷಧಿ. ೫); ಕೆಜ್ಜೆನೆ ತೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು (ಕಜ್ಜಾಸಂ. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ); ಬನದೊಳರ್ದ ತೆಂಗಿಲ್ಲ ಕೆಂದೆಂಗಾದವು (ಗುಚಿಪ. ೨-೨೩); ಕೆಂದೆಂಗಿನ ಮರ ಫನ ಫಲಸಹಿತವೊಪ್ಪುಹುವು (ಕಂಪವಿ. ೫-೭೮). [ಕೆಂ + ತೆಂಗು]

ಕೆಂದೆತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎತ್ತು : ಕೆಂದೆತ್ತು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಂಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚಿಂದರು ಬಾವಲಿ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಕೊಂದು ಆಣ್ಣಾ ಬಂದಾ ತಂಗೀ ಕರೆಯೋಕೆ (ಜಗಕ. ೨೯). [ಕೆಂದ್ಯು + ಎತ್ತು (< ಎದ್ಯು)]

ಕೆಂದೇಜು, ಕೆಂಜೇಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಜೇಳು : ಕಡೆಯದೆ ಕೆಂದೇಜೆಂಬುದು ಮಿಡಿದ ವಿಷಂ ಪವನಸಾದರ ಸೊಡರೆಂತಕ್ಕುಂ (ಪಾಪು. ೧೧-೬೯). **ಕೆಂಜೇಳು** : ಜಗುಳಿ ಕೆಂಜಿಗ ಕಟ್ಟುರುಕೆ ಯೋತಿಯು ಗೊಪ್ಪ ನೆಗೆವ ಹಾವರಕೆ ಕೆಂಜೇಳು (ಕಂಪವಿ. ೧೪-೪೦). [ಕೆಂ + ತೇಜು]

ಕೆಂದೊಜ್ಜಿ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ತೊರೆ; ರಕ್ತದ ಹೊಳೆ : ಆಜಿಯಬ್ಬ ಬಳರ ಖಂಡಿಸಿ ಬಿಸಿರಂತ ಕೆಂದೊಜ್ಜಿಯೊಳು ತೊಳೆದ ಡಕ್ಕನು ಒಜ್ಜಿಯೊಳು ಕೈಸ್ನ ದೈತಿಯಂತೆ (ಮೇಚಕ. ೧೫-೩). [ಕೆಂ + ತೊಜ್ಜಿ]

ಕೆಂದೋರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪ್ರತಿಷ್ಠಮುಖ್ಯಾದ್ರು ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆಸ್ಕೋರ ಮಾನ್ಯ ಸಜ್ಜನಾಶ್ರಿಯ ಪ್ರಭುತ್ವ ದಶಗ್ರಾಮ ಪರಿ ಭೋಗೇನ (ಇಆ. XIX, ೧೯-೧೪ ; 602). [?]

ಕೆಂಧೂಳಿ, ಕೆಂಧೂಳಿ (ನಾ).= ಕೆಂದೂಳ್ : ಕೆಂಧೂಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೪] ಯಿಂದಾಗಸಂ ಕೆಂಪಾದುದಾಗಿ (ಕಮದ. ೧೫೫ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಂಧೂಳಿ** : ಕೆಂಧೂಳಿಮಣಿಸತಪಿಬಸತ್ಕವನಮರ ಸಂತತಿಯಂ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೯-೨೯); ಪಾದಗಟ್ಟಿನಿಯಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೆಂಧೂಳಿಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಂಡವು (ಕೃವಾಭಾ. ೯೬). [ಕೆಂ + ಧೂಳಿ]

ಕೆಂಧೂಳಿ 'ಕೆಂದೂಳ್' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿ 'ಕೆಂಧೂಳಿ' ನೋ.

ಕೆಂಧೂಳಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ದೂಳನ್ನು ತುಂಬು, —ಕವಿಸು : ಕವಿದು ಕೆಂಧೂಳಿಡುವ ಸೇನಾಬವಿಯ ನೋಡುತ (ಕುಮ್ಯಾಕ. ೧೪-೬೪). [ಕೆಂಧೂಳ್ (< ಕೆಂದೂಳ್) + ಇಡು,]

ಕೆಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಗೆ ಇರುವವನು; ಕೆಂಬಣ್ಣದವನು : ಕೆಂಪನಿನಾ ಕಳದಿಯವಾ ಅಂದ ತಿಂದವಣ್ಣಾ (ಸಣಯಾಹಾ. ೧೦೬-೬). 'ಕೆಂಜೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು. 'ಕೆಂಪಯ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು + -ಅ,]

ಕೆಂಪೆಗೆ (ಅ). ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿ; ಕೆಜ್ಜೆನಾಗಿ; ಕೆಜ್ಜೆಗೆ : ಕೆಂಗೆಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣ (ಮುಂಂಬಾ. ೨-೧೨); ಹೊಲ ಹಚ್ಚಗಾಯಕು ; ಒಡೆಯನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗಾದವು (ಗಾದೆ). [ಕೆಂಪು + -ಅಗೆ,]

ಕೆಂಪಡರ್, ಕೆಂಪಡರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗಾಗು ; ಕೆಂಪೇರು ; ಕೆಂಚಗಾಗು : ಕುಂಕುಮದೊಳಡರ್ದಿರ್ದ ಬಾಳೆಗಳನ್ನವಾಗಿ ಕೆಂಪಡರ್ದಿಲಗ್ರಸ್ಥಂ ಕಂದ (ಆದಿಪು. ೧೨-೨೫); ಪಸರಿಸಿ ಸ್ರಾಕ್ಷ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಶಾಳಿ ತೆಲಿದಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೫೫ ; ೧೦೭); ಆ ಕೆಚ್ಚಿನ ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಕೆಂಪಡರ್ದ ಕಣ್ಗಳುಂ (ಉ ಮ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧೫-೪೪). **ಕೆಂಪಡರು** : ಕೆಂಪಡರುದೋಗರ ಸಹಿತ ಭೂಮಿ ಬಡಿಸಿದರು ಮಾಂತ್ರಿಕರು (ಕುಮ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೯-೩). [ಕೆಂಪು,+ ಅಡರ್]

ಕೆಂಪಡರು 'ಕೆಂಪಡರ್' ನೋ.

ಕೆಂಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆ ಕೆಂಪಡರ್ : ಆಧರಂ ಬೆಳ್ಳೀಜದೂರುದ್ಯಯಂ ಪೊಡರ್ದಿರ್ಪಂತಿಸದೆ ಕೆಂಪಡಿಸದೊಡವರಂಗಿತಾಶಂ ಪ್ರೀನಸ್ಯರೊಳ ಳ್ ಕೊಡಗೂಸಿಪರ್ವೊಲಿರ್ಪೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೩೬). [ಕೆಂಪು,+ ಅಡಿಸು]

ಕೆಂಪನೆ (ಅ). ಆ ಕೆಂಪಗೆ : (ಅ). [ಕೆಂಪು,+ -ಅನ್ನೆ (< -ಅನೆಯ್ಯ)]

ಕೆಂಪಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸೂರಪಗೌಡನ ಮಗ ಕೆಂಪಯನು ಸಲಿಸಿದ ಗದುಡಗಂಭ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೩೦-೪ ; ?).

[ಕೆಂಪ + ಅಯ, (< ಅಯ್ಯ,)]

ಕೆಂಪರಗು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅರಗು: "ಲಾಕ್ಷಾ, ರಾಕ್ಷಾ, ಜತು, ಯಾವಃ, ಅಲಕ್ತಃ, ದ್ರುಮಾಮಯಃ – ೬ ಅರಗಿನ ಹೆಸರುಗಳು ಕೆಂಪರಗು, ಬಣ್ಣದ ಅರಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಅರಗು$_3$]

ಕೆಂಪಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವವಳು; ಕೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದವಳು: ಕೆಂಪಿಯೊರ್ವಳು ಬಂದು ರಾಯನ ಹಸ್ತಕೆ ಸಂಪಗೆ ಹೂಗಳ ನೀಡಿ (ಭರಶ. ೫–೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಇ$_3$]

ಕೆಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ ತುಂಬು; ಕೆಂಪಾಗು: ಸೊಡರ್ಗುಡಿಯ ಕೆಂಪಿನೊಳ್ ಕೆಂಪಿಡಿದರೆ . . . ಎಸೆದಿರ್ದುವರಿಗನಸ್ತ್ರಚಯಂಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೮). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಇಡಿ$_2$]

ಕೆಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು: ಹೊಂಚತ್ತಾಳಿಯು ಕೆಂಪಿಸಿದಂತೆ (ಚನ್ನವ. ೬೪–೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಂಪು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ರಕ್ತವರ್ಣ; ತಾಮ್ರವರ್ಣ: "ಅರುಣಃ, ಶೋಣಃ, ರಕ್ತಃ, ಮಾಂಜಿಷ್ಠಃ, ಪಾಟಲಃ, (ಅ) ತಾಮ್ರಃ, ಲೋಹಿತಃ – ೭ ಕೆಂಪು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧–೪೮); ಕೆಂಪುಮ್ಮುಳಿಸಿಂದ ವಾಂತುವೆನೆ . . . ಅಕ್ಷಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಮ್ಮಧು ಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗಟ್ಟೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ ದೆಸೆಗೆ ಕೆಂಪನೊದವಿಸಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೩); ಉದಯದ ಕೆಂಪಿನಿಂಪುದಿದೊಂದಿನ ಬಿಂಬಮೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೧೪); ಸುಣ್ಣದಿಂದರಿಸಿನದಿಂ ಕೆಂಪಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೦೮); ಕೋಲ ತೆಗಹಿನ ಕಿವಿಗಡಿಯ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳ ಕೆಂಪುಗಳ ಹೊಗರು ಛಡಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾಛೀ. ೮–೪೦); ಹವಳದ ಸಲ್ಲತೆಗೆ ಕೆಂಪಾರಿತ್ತರು ಸವಿಮಾತಿನ ಗಿಳಿಗೆ ಹಸುರ್ಮಾರು ಬರೆದರು (ಪುರಂದ. ೨–೪೯–೫). ೨. ತಾಮ್ರ: "ಸುಲುವೆಂದು ಕಿಸುವೆಂದುಂ ಕೆಂಪೆಂದುಂ ತಾಮ್ರಂ" (ಶಶಸಾ. ೫–೬೩); "ಕೆಂಪು ಕಿಸು ಸುಲ್ಲೆನಲ್ಕಿವು ಪೆಂಪಿಂ ತಾಮ್ರಕ್ಕೆ ನಾಮ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪). ೩. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಹರಳು; ಮಾಣಿಕ್ಯ: "ಶೋಣರತ್ನಂ ಲೋಹಿತಕಃ ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦); ಕೆಂಪು ಪವಳ ಪುಷ್ಯರಾಗ ಯೀ ಮೂರು ರತ್ನಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬೩–೨೧). ೪. (ಕರಾ) ಒಂದು ಚರ್ಮರೋಗ. [ಕೆಂ + –ಪ್ಪು$_2$]

ಕೆಂಪು$_2$ (ನಾ). ಎಕ್ಕಡ; ಮೆಟ್ಟು: ತಿದಿಯುಂ ಸಂಬಳಿಗೋಲುಂ ಕೆಂಪುಂ ಪೊಸಮಿಳಿಯುಂ ಬೆರಸುತೆ ಬಂದು ಪೊಳಲಂ ಪೊಕ್ಕರ್ (ಬಂಹರಿ. ೯–೯೧). [< ಕೆರ್ಪು]

ಕೆಂಪುಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಶೋಣರತ್ನಂ, ಲೋಹಿತಕಃ, ಪದ್ಮರಾಗಃ – ೩ ಕೆಂಪುಗಳು, ಕೆಂಪು ಕಲ್ಲುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೆಂಪುಗಣಜಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗಣಜಿಲೆ: (ಕ).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಗಣಜಿಲೆ]

ಕೆಂಪುಗದಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕದಡಿಹೋಗು, —ಕುಗ್ಗು: ಪರೆದನುಲೇಪನದ ತೊಡಕಿದ ಗಳದ ಹಾರದ ಕೆಂಪುಗದಡಿದಧರದ (ಶ್ರೇಮಿಭಾ. ೧೦–೫೦). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಕದಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಭೂಲಲನೆಗಾ ಕಳಮೆ ಪ್ರಸವೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮೇಳಿಸಿದ ಕೆಂಪುಗೂಡಿದ ಹಸುರು ಪಟ್ಟಿಯ ವಿಶಾಲವಸನದ ಮುಸುಕಿದೆಂದಿನಂ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೧–೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಂಪುಗೊದ್ದ (ನಾ). ಇರುವೆ; ಗೊದ್ದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೆಂಪು ಗೊದ್ದ ಕಡಿದರೆ ಬಹಳ ನೋವು (ರೂಢಿ). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೊದ್ದ$_1$]

ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ, ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗೋರಂಟೆ: "ಪೀತಮಾ ಸಹಚರಿಯು ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋರಟೆ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೭–೨೨). **ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ.** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಗೋರಂಟೆ]

ಕೆಂಪುಗೋರಟೆ 'ಕೆಂಪುಗೋರಂಟೆ' ನೋ.

ಕೆಂಪುಜನ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಜನ; ಫಿರಂಗಿ ಜನ: ಈಚೆಗೆ ಜರ್ಮನಿ ಯುದ್ಧವಾದಾಗ ಯಾರೋ ಕೆಂಪುಜನರು ಬಂದು ಒಳ್ಳೆ ಹೋರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೫೯).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಜನ]

ಕೆಂಪುದುಂಬಿ (ನಾ). (ಉಕ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಣಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: "ಗಂಡೋಲಿ, ಗಂಧೋಲೀ ವರಟಾ –೨ ಕೆಂಪು ದುಂಬೀ ಹೆಸರು; ಕಣಜದ ಹುಳಕ್ಕೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತುಂಬಿ$_1$]

ಕೆಂಪುದಳಿರ್ (ನಾ).= ಕೆಂದಳಿರ್: ಗಿಳಿನುಡಿಯ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿಮೊಲೆಗಳ ಕೆಂಪುದಳಿರಡಿಯ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ತಳಿರ್$_2$]

ಕೆಂಪುದಾವರೆ (ನಾ). = ಕೆಂದಾಮರೆ: "ಅರುಣಾಬಮೆನೆ ಕೋಕನದ ಮೆನಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪–೧೬).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತಾವರೆ (< ತಾಮರೆ)]

ಕೆಂಪುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತೋರು; ಕೆಂಪಾಗಿ ಕಾಣು: ಕಾಲ್ಮೊಗಂ ಕೆಂಪುದೋಱೆ ರಾಜಮರಾಳಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೧–೭).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪುಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೆಲ್ಲು: "ಅಶುಃ, ವ್ರೀಹಿಃ, ಪಾಟಲಃ – ೩ ಕೆಂಬಾರದ ಭತ್ತ, ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೯). [ಕೆಂಪು$_1$ + ನೆಲ್ಲು (< ನೆಲ್)]

ಕೆಂಪುಮಲೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ: (ಕ). 'ನೀಲಮಲೆ' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು$_1$ + ಮಲೆ$_2$]

ಕೆಂಪುಮೀನು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮೀನು; ಕೆಮ್ಮೀನು: "ರೋಹಿತಃ – ಕೆಂಪುಮೀನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಮೀನು$_3$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೆಂಪುರತ್ನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ: "ಮಾಣಿಕ್ಯ – ಕೆಂಪುರತ್ನ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೫೪). [ಕೆಂಪು$_1$ + ರತ್ನ]

ಕೆಂಪುಲಾವಗ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಲಾವಗೆ ಹಕ್ಕಿ: (ಕ).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಲಾವಗ (< ಲಾವಗೆ)]

ಕೆಂಪುವಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಸು; ಕೆಂಪು ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಘಳಿಯಿಸಿ ಕೆಂಪುವಾಸಿದವೊಲಿರ್ದುವು ಮಾಮರಗಳ್ ಬಸಂತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೩೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಪಾಸು$_1$]

ಕೆಂಪುವೀಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಬೀರು, —ಹರಡು: ಲೋಚನಂ ಕೆಂಪುವೀಱೆ ಪಾಂಡಿಮಮಧರಕ್ಕಳವಡೆ (ಜಗವಿ. ೮–೨೬).
[ಕೆಂಪು$_1$ + ಬೀಱು]

ಕೆಂಪೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪನ್ನು ಬೀರು; ಕೆಂಪಗೆ ಹೊಳೆ: ಇಲಿಯ ಬಿಲದ್ವಾರಂಗಳ ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಂಪೆಸೆದು ಮಿಸುಪ ಕನಕದ ರಜಮಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೫೫–೧೫). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಸೆ$_1$]

ಕೆಂಪೆಳಸು (ನಾ). ಕೆಂಪಗಾಗು; ಕೆಂಪೇರು: ಅಳವಿಲ್ಲದಳುತ್ತಿರೆ ಕೆಂಪೆಳಸಿದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬುಪೂರ್ಣ ಲೋಚನಮಂ ತಜ್ಜಳದಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೦೨). [ಕೆಂಪು$_1$ + ಎಳಸು$_1$]

ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಎಳ್ಳು : ಎಳ್ಳು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ್ದು. . . . ಬೀಳಿಎಳ್ಳು ಕರಿಯಳ್ಳು ಮತ್ತು ಕೆಂಪೆಳ್ಳು (ಮುಂಬಾ. ೩೫). ೨. ವೈಯ ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ : ರೋಹಿಣಿಯು ಎದುಳು ಕೆಂಪೆಳ್ಳು ಗೆಳತಿ ಅವನಲಳು (ನಾದೀಲ. ೬೩–೩೧). 'ಕಾಯೆಳ್ಳು', 'ಕಾರೆಳ್ಳು' ಪರಾ. [ಕೆಂಪು + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳ್)]

ಕೆಂಪೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು; ಕೆಂಪಾಗು : ಕೆಂಪೇಱಿದ ಕಣ್ಣಿಳಂ ಬೆಳ್ಳಿಱಿದ ಬಾಯ್ದುಱಿಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೬ ವ); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯಲಿರಡುಕೊಡಿಯಲೊಗುತಲಿದೆ ಕಡಿಗಳ ತುಷಾರಚಯ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೨–೧೫); ಕೆಂಪೇಱಿದ ಕೆಟ್ಟ ಯ ಕುಡಿವ ಮಾಸೆಯ ಕಾಹುರದ ಮನಪ (ತೊಡಾ. ೪–೬–೧೪).

[ಕೆಂಪು + ಏಱು (< ಏಱ್)]

ಕೆಂಪೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಚೆಲ್ಲು, —ಬೀರು : ಪರಿಮಳಿತ ಪೂ ಗೊಂ ಚಲಿನ ಕೆಂಪೊಗೆ [ಪಾಣಾಂ. ೮]ದ ಕಿಸಲಯವಲ್ಲರಿಯ (ತಪರಣ. ೫–೧–೪೧). [ಕೆಂಪು + ಒಗೆ$_{1}$]

ಕೆಂಪೊಡರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಬಸವಪ್ಪಡಿಯು ಕೆಂಪೊಡರಿಸೆ ತೀವಿರೆ ಬಾಷ್ಪಸಲಿಲಂ . . . ಎಸೆವ ಕಣ್ಗಳಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮೩). [ಕೆಂಪು + ಒಡರಿಸು]

ಕೆಂಪೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಬಣ್ಣವನ್ನು ತಾಳು ; ಕೆಂಪಾಗು : ಇತ್ತ ರವಿರಶ್ಮಿಗಳು ನೆಲೆ ಕೆಂಪೊತ್ತಿದವು (ಕುವ್ಯಾದಿತ್ಯ. ೧೪–೨೫). [ಕೆಂಪು + ಒತ್ತು$_{1}$]

ಕೆಂಪೊದವು (ಕ್ರಿ). =ಕೆಂಪೊಡರಿಸು : ಕೆಂಪೊದವಿದ ಪಡುವಣ ದಿಸೆಗೆಯ್ದಿ ದನಯಿಂರುಬತಸ್ಕಾರನಸ್ಯ ದಿನೇಶಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೦). [ಕೆಂಪು + ಒದವು$_{1}$]

ಕೆಂಪೊರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಂಪೊಗೆ : ಕಟ್ಟಿಸಕ ಕೆಂಪೊರೆವ ಹೂವಿಸಳಿನೀರ್ಗಳಂ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಂ ಕಾಳು ಕಂದಪಿದೆ ಕರಗಿ (ಕಾಲಪು. ೧೧೦–೨೨೫). [ಕೆಂಪು + ಒರೆ$_{1}$ (< ಒಱೆ$_{1}$)]

ಕೆಂಪೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: (೬).

ಕೆಂಬಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ (?) : "ಮಜಾಗಂಡು – ಕೆಂಬಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬). [?]

ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದ; ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಹೆಜ್ಜೆ : ತಜ್ಜಲ ಜಾಕಲದೊಳು ಪೊಳ್ಕು ತನ್ನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆಯೊಳಿದು ಕೈಗರ್ಚ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬–೬೦); ಕೆಂಬಜ್ಜೆಗಳ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಭೂಮಿಯೊಳಗುಣಾಂಬುಜಗಳ ಪಸರಿಸುತ (ಭರತ. ೬–೧೬); ಆದರೆ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಧೂಲಿಯ ಕೆಂಬಜ್ಜೆ (ಕೂದಂಪ್ರ ೧೬). [ಕೆಂಪು + ಪಜ್ಜೆ]

ಕೆಂಬಟಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ತೊಗರಿ (?) : "ಕುವರ – ತೊಗರಿ, ತೊವರಮಾಣ್ಡು, ಕೆಂಬಟಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). [?]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_{1}$ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ದಾರಿ; ಕೆಂದೂಳು; ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು : ಕೆಳಗೇ ಕೆಂಬಟ್ಟೇ ಮೇಲೆ ಬೆತ್ತೇ ದಿಸಲು ಕಾಲುನಡಿಗೇಲೀ ಬರಲಾರೇ (ಹುಟ್ಟಹ. ೪೯). [ಕೆಂಪು + ಬಟ್ಟೆ$_{1}$]

ಕೆಂಬಟ್ಟೆ$_{2}$ (ನಾ). ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ : ನಸುಗಂದಿರ್ದ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯುಂ ಗಂಟಿಗಳಿಂ ಮಾ ಯುಗ ಕಂಠಾವಳಿಯುತಿಸಿದಿರಲ್ ತೋರಣಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೬೦); ಸೂರ್ಯನಸ್ತಾಚಲದೊಳ್ ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯೊಂದಡ್ಡಣದೊಳೆ ಮಗುಬ್ಬಂತೆಡ್ಡಪಾಯ್ದರ್ಪದಿಂಬಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೯); ಕೆಂಬಟ್ಟೆಯ ಮೃದುತಲ್ಪದೊಳೊಡಗಿ ತೆಜಂಬೊಳೆದೊಪ್ಪುವ ರತಿಯೆನೆ (ಜಯಕಾ. ೩–೪). [ಕೆಂಪು + ಬಟ್ಟೆ$_{2}$]

ಕೆಂಬಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳಕೊಡಂಬಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೫೯); ಸುರಹೊನ್ನೆಯ ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಬೆಳವಣ್ಣದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕೇಸರಮುಮಿಸಳ್ಳಳಿಂ ಕರ್ಣಕೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೫–೧೪); ಉಡುವಸನಂಗಳು ತೋಯ್ದು ಕೆಂಬಣ್ಣಕಿಮ್ಮಡಿ ರುಚಿದೋಱುತಲಿರಲು (ವೀಪಚರಿತ. ೧೪–೧೧). [ಕೆಂಪು + ಬಣ್ಣ]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_{1}$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂವಾಗುವ ಹತ್ತಿ ಗಿಡ : (೬).

[ಕೆಂಪು + ಪತ್ತಿ$_{1}$ (< ಪಟ್ಟಿ)]

ಕೆಂಬತ್ತಿ$_{2}$ 'ಕೆಂಬೂತಿ' ನೋ.

ಕೆಂಬರೆ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲ್, ಕೆಂಬರಳು, ಕೆಂಬರಳು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳು; ಮಾಣಿಕ್ಯ; ಪದ್ಮರಾಗ : "ಕಿಱುಗಲ್, ಕೆಂಬರಲ್, ರನ್ನಂ – ಈ ಕಿಱುರುವಿಂದಂ" (ಕಕಸಾ. ೪–೫೭); ಕೆಂಬರಲ ರುಚಿ ನೀಲರುಚಿಯೊಳ್ ಬೆರಸಿಪುರ್ದುದು (ಅರ್ಧನೀ. ೨–೪೪); ಗುರುಗುಂಬೆಯಂ ನೋಡಿ ಕೆಂಬರ ಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೪); ಅರಿಗಿಲಮುಳಿಯಂದದಿ ಳವರನು ಕೆಂಬರಲ ತೊಟ್ಟಲೊಳೊಪ್ಪಿದನು (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೪–೬೨); ಮಿಱುಗುವ ಸಾಲಸೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಕೆಂಬರಲ್ಗಳ ದೀಪ್ತಿಯೆಸಕಿಂ (ಅಂಬಿ. ೭–೪). **ಕೆಂಬರಲು** : "ಕೆಂಬರಲು ರನ್ನ ಕಿಱುಗಲ್ಲಿಂದವು ರತ್ನಾಧಿಪಾನಂ" (ಅಪಕಂ. ೫೩). **ಕೆಂಬರಳು** : ಕುಬೇರಪ್ರಸಾದ ಕಣ್ಣಿಂ ಪಳ್ಪುನೊಕ್ಕಕ ಮಿಱುಗುವ ರದನ ಕೆಂಬರಳು (ಕಂಸವ. ೬–೧೪). [ಕೆಂಪು + ಪರಲ್]

ಕೆಂಬರಲು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಲೋಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಳಿನ ಓಲೆ; ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಓಲೆ: ಮೀರ್ವ ಕೆಂಬರಲೋಲೆಯಂ ಕಿವಿಗೆ ಸಾರ್ದ (ಪದ್ಮರಾ. ೬–೪೭); ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಕೆತಕಿಯ ಸೋಮುರಿದಿ (ರಾಜಶೇ. ೭–೫); ಮುತ್ತಿನ ಗೊಂಡೆವಾಲಿ ತೊಂಗಲೊಂಗೆ ಕೆಂಬರಲೋಲೆ ಮಿಱುಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩–೪). [ಕೆಂಬರಲ್ + ಓಲೆ]

ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣೆ, ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ (ನಾ). ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಸೂಸಕ : ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣಗಟ್ಟದಂತು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೫). **ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ** : ಹೊಂಬಿಟ್ಟಲ ಮೀಲೆ ಕಟ್ಟುವನ ಈ ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣಿಗೆ ಛತ್ರಿಸಗೊಂಡೆ ಗುಚ್ಚುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸೀರ್ಮುತ್ತಿನ ಪುಟ್ಟರುಳ್ಗಳುನ್ನಳವಡಿಸಿ ಕುಡಬೇಕೆಂದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೪೪–೭). [ಕೆಂಬರಲ್ + ತಿಂಗಣಿ]

ಕೆಂಬರಲ್ದಿಂಗಣೆ 'ಕೆಂಬರಲ್ತಿಂಗಣೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬರವು, ಕೆಂಬರ, ಕೆಂಬಾರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾಗಿ ಹರಡುವಿಕೆ: (೬). ೨. ಕೆಂಪು ಚೇರು; ಕೆಂಚೇಳು: (೬). ೩. ಉಷ್ಣದೋಷದಿಂದಮಗುವಿನ ಮೈವಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಚೇಳಿನ ಆಕಾರದ ಮಚ್ಚೆ : (೬). **ಕೆಂಬರ** : (೬). **ಕೆಂಬಾರ್ಮ** : (೬).

[ಕೆಂಪು + ಪರವು (< ಪರಪು)]

ಕೆಂಬರಳು 'ಕೆಂಬರಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬರಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗುರಾಣಿ : ಕಡಲೊಡಿಯನುಂ ಸುರಪನುಂ ಕಾದಲಿಬ್ಬರ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬರಿಗೆಗಳಿ (ಹಚಹಾ. ೩–೭೮).

[ಕೆಂಪು + ಪರಗೆ]

ಕೆಂಬರು 'ಕೆಂಬಾರ್ಮ' ನೋ.

ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪುಳಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಸಂದಿಯ ಮನೆಗೆ ಬಂಧಿಸಿ ಬೀಗ ಹಾಕಿ ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣಿನ ತುರುಕರ ಕಾವಲಿಟ್ಟು ರಂಬೇರು ನೀವ್ ಹೊರದಿ ಮದುವೆಗೆ (ನಾಪದ. ೧೩೦).

[ಕೆಂಬರು (< ಕೆಂಬಾರ್ಮ) + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಂಬರುಹೆ 'ಕೆಂಬಱುಹೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬರೆ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಕೆಂಪು ತಮಟೆ: ಸ್ಮರನೀಱ ಪಿಡಿದ ಕೆಂಪಿನ ಗುಂಬದಡಿಯೋ ಅರುಣಮಣಿಯೋ ಕೆಂಬರೆಯೋ ತರುಣ ಪಲ್ಲವವೊ ಬಿಂಬವೊ ಬಂದುಗೆಯೋ ತರುಣಮಣಿಯ ಚೆಂದುಟಿಯೋ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೩-೧೯೮). [ಕೆಂ + ಪರೆ$_3$ (< ಪಱೆ$_1$)]

ಕೆಂಬರೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ (?): ಬೆಲುಹುರದ ಹಲುಹಾಡಿಯ ದ್ವೆಸನ್ಧಿಸಿಮಾತು ಕೆಂಬ್ಬರೆಯ ಸ್ರೋತ (ಇಅ. VIII, ೯೫-೪೪೪; ಕೃಶಾ); ಮೂಡ ಕೆಂಬರೆಯ ಹಳ್ಳಮಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಮಟ್ಟಱೆ (ಎಕ. II, ೩೨೭-೭೫; 1181); ವಾಯುವ್ಯಭಾಗದ ಕಿಬ್ಬೆಯ ಕೆಂಬರೆ ಮುಡುಕಿನಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೬೨-೧೯೫; 1622).

[ಕೆಂಪು$_1$ + ಅರೆ$_2$ (< ಅಱೆ$_4$)]

ಕೆಂಬಲ್, ಕೆಂಬಲ್ಲು$_2$, ಕೆಂಬಲ್ಲು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲು, —ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಹಲ್ಲು: ಕಿಟ್ತಿಕ್ಕಿದ ಕೆಂಬಲ್ಗಳಿಂ ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಂ ರಾಸಿಗೆಯ್ದಂತಾಗೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ವ); ತೊಂಡೆವಾಯಿ ಕೆಂಬಲ್ ಪೊಳೆವ ಕದಂಪುವೊಪ್ಪಿಡಿನಡು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೨೪); ದಾಡಿಮ ಬೀಜಂಗಳ ತೆಱದಿಂ ಮೆಱೆದುವವಳ ಮೊನೆ ಕೆಂಬಲ್ಗಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೆಂಬಲ್ಲು**: ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಚ್ಚೆ ಕೆಂಬಲು ತುಂಬುಗುಂಕುಮ ತಿವಿರು ಚೆಂದುಟಿಯುಟ್ಟರುಣವಸನ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬). **ಕೆಂಬಲ್ಲು**: ಕೆಂಬಲ್ಲ ಸತ್ಕಾಂತಿ ಪೊಳೆಯಲವಳೊರೆದಳಿಂತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೫-೧೧); ದಾಳಿಂಬದ ಬಿತ್ತಿನಂತೆಸೆವ ಕೆಂಬಲ್ಲ ರುಚಿದೋಱೆ ಬಿನ್ನವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೩-೨೯). [ಕೆಂ + ಪಲ್]

ಕೆಂಬಲಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಗುರಾಣಿ: ಕೆಂಬಲಗೆಯ ಪೊಳೆಪಿಂ ಸಂಧ್ಯಾಂಬುದಮಂ ಪಡೆದು ಜಡಿದು ಕಡಿತಲೆದೂಗುತ್ತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೪). ೨. ಕೆಂಪಾದ ತಮಟೆ. [ಕೆಂ + ಪಲಗೆ]

ಕೆಂಬಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ: ಕೈಗೆಯ್ದ ಸೊಬಗಿನ ಕೆಂಬಲರ ಮೈವಚ್ಚೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬); ಕೆಂಬಲರ್ಗಳಿಗೆ ಹೂ ಕುಡಿಯೆ ಬಂದೆರಗು ತಿರ್ದ ಕನ್ನಡವಕ್ಕಿ ಕಾಜಾಣಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೮-೫೧).

[ಕೆಂಪು$_1$ + ಅಲರ್$_2$]

ಕೆಂಬಲ್ಲು$_1$ 'ಕೆಮ್ಮಲು' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ಲು$_2$ 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ದುದಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲಿನ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ಮಡಿಸಿ ದೆಲೆಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೨೫).

[ಕೆಂಬಲ್ + ತುದಿ]

ಕೆಂಬಲ್ಲು 'ಕೆಂಬಲ್' ನೋ.

ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪುಹಲ್ಲಿನ ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ಬಾಯ್ದೆಱೆದನಿಂತಮಮ ಕೆಂಬಲ್ವೆಳಗು ಮೂಡುವೆಳನೇಸರ್ಗದಿರನಣಕಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೦೧). [ಕೆಂಬಲ್ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೆಂಬವಳ(ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳ: ಕೆಂಬವಳದ ಲತೆಯಿಂದ ಮುತ್ತುಗಳುಱೆ ತುಂಬಿದ ಶುಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೨); ತಪ್ಪದೊಳಗಣ ರನ್ನವೆಳಗಲ್ಲದಿವು ತೊಡರ್ದಿಪ್ಪ ಕೆಂಬವಳಮಲ್ಲಿವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೬). 'ಚೆಂಬವಳ' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪವಳ]

ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪುಹವಳದಬಳ್ಳಿ: ಪುಳುಕಿಸಿ ಮುತ್ತುಗಳಿಂ ರಾಗಿಸಿ ಕೆಂಬವಳವಳ್ಳಿಯಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಬವಳದಿಂ ಮಿಗೆ] ನೊರೆಯಿಂ ನಕ್ಕು (ಸೊಬಸೋ ೧೫-೩೩; ಕವಿಚ. II, ೪). [ಕೆಂಬವಳ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೆಂಬಸದನ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ವೇಷಭೂಷಣ, —ಪ್ರಸಾಧನ: ಕೆಂಬಸದನವಿಟ್ಟು ಹರಿಕೇತುವೆಂಬೊರ್ವನಂಬರಚರನೃಪವರನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೦-೨೯೭). [ಕೆಂ + ಪಸದನ]

ಕೆಂಬಸುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಸುರು ಬಣ್ಣ: "ಕೆಂಬಸುರೆಸೆದಿರೆ ಪಿಂಜರಮೆಂಬುದು ವರ್ಣಾಂತರಂ ಸಿತಾಸಿತಮಿಶ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೯-೬೬). [ಕೆಂ + ಪಸುರ್ (< ಪಸಿರ್ ?)]

ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ 'ಕೆಂಬಟವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೆಂಬಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಳಿ, —ಲೇಪಿಸು: ಮಸಿಯೆಂದಾದರೂ ಬೆಳ್ಪಾದುದುಂಟೇ? ಅಂಬರ ಮಾಸಿದರೆ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಪ್ಪುದಲ್ಲದೆ ಕೆಂಬಳಿದ ಸೀರೆಯ ಮಾಡಿ ತೊಳೆದರೆ ಬಿಳಿದಾಗಬಲ್ಲುದೇ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೫೯). [ಕೆಂ + ಬಳಿ$_1$ (< ಬಱಿ$_1$)]

ಕೆಂಬಱುಹೆ, ಕೆಂಬರುಹೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹರಿವೆ ಸೊಪ್ಪು: ಬರಿವದಣೆಯ ಕೆಂಬಱುಹೆಯ ಕರಮೊಪ್ಪುವ ಮೂಲದೆಸೆವ ಕರಿಯಂ ಸುಣ್ಣಂ ಬೆರಸಿರದಿಕ್ಕಲ್ (ಖಮದ. ೧೩-೧೯); ಮೂಲಗೆಬಳ್ಳಿ ಕೆಂಬಱುಹೆ ಮೊದಲಾದ ನಾಳಮನುಳ್ಳೆಲ್ಲಾ ಎಲೆವಾದುರಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೬೩೪-೨೦). **ಕೆಂಬರುಹೆ**: "ಜೀವಂತಕಃ – ಕೆಂಬರುಹೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೩).

[ಕೆಂ + ಪಱುಹೆ (< ಹಱುವೆ ?)]

ಕೆಂಬಟವಿಗೆ, ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾವುಟ: ಕಡುನೆಗೆ ದೊಪ್ಪಿದುವು ಮಿಳಿರ್ವ ಕೆಂಬಟವಿಗೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೬೦). **ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ**: ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಬಾನೊಳ್ ಮಿಳಿರೆ (ಉದ್ಭೇದೇ. ೨-೩೨); ಕೆಂಬಳಯಿಗೆ ಲಂಬಿಸೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೫). [ಕೆಂ + ಪಟವಿಗೆ]

ಕೆಂಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ: ಕೆಂಬಾಯ್ತೆಳ್ಗದಂಪೆನಲ್ಕೆ ತಾಮಿವುಪಸರ್ಗಂಗಳ್ (ಕವಿಕಂ. ೧೮೪); ಕೆಂಬಾಯ ಮೊಳೆವಲ್ಲು ಮಿಸುಗೆ ನಗುವ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೪); ತೆಗೆದು ಕೆಂಬಾಯ್ಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಳಾ ಕೆಂಬಾಯ ಮಗುಳೆ ಮಗುಳೆ ಡುರಬಿಸಿದನು (ಭರಚ. ೪೨-೪೬).

[ಕೆಂ + ಬಾಯ್]

ಕೆಂಬಾರ$_1$, ಕೆಂಬರು, ಕೆಂಬಾರೆ (ನಾ). ೧. ಸಂಜೆಯ ಮುಗಿಲಬಣ್ಣ: "ಧೂಮ್ರಃ, ಧೂಮಲಃ, ಕೃಷ್ಣಲೋಹಿತಃ – ೩ ಕಪ್ಪು ಕೆಂಪುಬೆರೆತ ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಮುಗಿಲ ಕೆಂಬಾರದ ಬಣ್ಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫). **ಕೆಂಬರು**: ೧. 'ಕೆಂಬರುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. **ಕೆಂಬಾರೆ**: ೨. ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು: (ಕಿ). [?]

ಕೆಂಬಾರ$_2$ 'ಕೆಂಬರವು' ನೋ.

ಕೆಂಬಾರೆ 'ಕೆಂಬಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬಾಸುಳ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆ: ತಂತಮ್ಮ ಕೆಂಬಾಸುಳ್ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಎಳವಿ ಎಳವಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವವರು (ಮಂತ್ರಶ. ೫೧-೧೫). [ಕೆಂ + ಬಾಸುಳ್ (< ಬಾಸುಱ್)]

ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಾಸುಂಡೆಯೆದ್ದಗಾಯ: ಪುಳಕದವಯವದ ಕೆಂಬಾಸುಳೇಱುಗಳ ಪರೆದನುಲೇಪನದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫೦). [ಕೆಂಬಾಸುಳ್ + ಏಱು$_4$ (< ಏಱ್$_4$)]

ಕೆಂಬಿತ್ತು 'ಕೆಂಬಿಟ್ತು' ನೋ.

ಕೆಂಬಿಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಬಿಸಿಲು: ದೆಸೆದೆಸೆಯೊಳ್ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಪೊಸತೊಂಡೆಯ ಪಣ್ಣಬಣ್ಣಮಂ ಮಸುಳಿಪ ಕೆಂಬಿಸಿಲ ಮಿಸುಪು (ಕಾದಂಉ. ೨೬೭); ಪಡುನೇಸಱ ಕೆಂಬಿಸಿಲೆಸೆದತ್ತು (ಜಗವಿ. ೬-೧೧); ಖೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣಿಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೪). [ಕೆಂ + ಬಿಸಿಲ್]

ಕೆಂಬಿಟ್ತು, ಕೆಂಬಿತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಪುಬೀಜ: ದಾಳಿಂಬದ ಕೆಂಬಿಟ್ತಿನ ರನ್ನದ ತೋಳಬಂದಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೧). **ಕೆಂಬಿತ್ತು**: ಕೆಂಬಿತ್ತನುಗಿಯುತುಂ ದಾಡಿಂಬದ ಬೀಡೆಯೊಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತುಂಡಂ ಕೀಲ್ ಕೀರೆಂಬ ಮಱಿಗಿಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೨-೪). [ಕೆಂ + ಬಿಟ್ತು]

ಕೆಂಬುತ್ತಿ 'ಕೆಂಬೂತಿ$_1$' ನೋ.

ಕೆಂಬುತ್ತಿರಾಜಾನ್ನ (ನಾ). = ಕೆಂಬೂತಿ$_1$: "ತೂರ್ಣಕಃ – ಕೆಂಬುತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನ" (ಓಷಧಿ. ೭೧). [ಕೆಂಬುತ್ತಿ (< ಕೆಂಬೂತಿ$_1$) + ರಾಜಾನ್ನ ?]

ಕೆಂಬುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಉರಿ : ಕೆಂಬುರಿಗಳಂ ಕೆದರುತೆಣ್ಡಶಾ ಮಂಡಲವ ಚುಂಬಿಸುತವ್ವಳಿಸಿ (ಪರಶು. ೩೦-೧೬). [< ಕೆಂಪು$_1$+ ಉರಿ$_2$]

ಕೆಂಬುಱು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹುಳು; ಇಂದ್ರಗೋಪ : "ಕೆಂಬುಱುವೆಂ ದಿಂದ್ರಗೋಪಂ" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೫೫); "ತಾನಿಂದ್ರಗೋಪ ಕೆಂಬುಱು ವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೯೫). [ಕೆಂ + ಪುಱು$_1$]

ಕೆಂಬೂತ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂತಿ$_1$, ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$, ಕೆಂಬುತ್ತಿ (ನಾ). ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪುನೆಲ್ಲು : ಸೋಮ ಶಾಲೆಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಂಬೂತಿ ಹೇಮ ವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ . . . ಸನಾಮದ ತೆನೆಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕಂನವಿ. ೫-೬೯). **ಕೆಂಬತ್ತಿ$_2$** : "ಸಿತಶಾಲಿ ಕೆಂಗಳವೆ ಕೆಂಬತ್ತಿ ರಾಜಾನ್ನಮವು ಬೈಲ ಮೆಂದಿವು ನೆಲ್ಲಭೇದಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪); ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಬೊಗಸೇಲಿ ಹೊನ್ನುಂಟು ಕೆಸರು ಕೆಂಬತ್ತಿ ಬಯಲುಂಟು (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೩-೧೪). **ಕೆಂಬುತ್ತಿ** : "ಲೋಧ್ರಶೂಕಃ – ಕೆಂಬುತ್ತಿ, ರಾಜಾನ್ನ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೪). [?]

ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ 'ಕೆಂಬೋತ' ನೋ.

ಕೆಂಬೂರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಪೊಂಬಾಱೆಯ ಪೊಸ ಗಂಬಗಳಿಂದಂ ಕೆಂಬೂರದ ಕಿಱುಗಂಬಗಳಿಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೯). [ಕೆಂ + ಬೂರ]]

ಕೆಂಬೆರಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆರಳು : ಕೆಂಬೆರಲುಂಗುರದಿನೊಗೆವರುಣ ರುಚಿಮಂಜರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೧); ಸರಳ ಗಾಯವನಾಂತು ಕೋಯೆಂದು ಹೊಡೆದ ಕೆಂಬೆರಲ ಕಂಧರಮಾಲೆ ಜರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೧). [ಕೆಂ + ಬೆರಲ್]

ಕೆಂಬೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು, —ತಾಳು : ಕೆಂಬೆತ್ತಸಿ ದಲೆ ತನಗಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೭೬). [ಕೆಂ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೆಂಬೆಱೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಚಂದ್ರ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಚಂದ್ರ : ಪಸುಳೆದಳಿರೊ ಕೆಂಬೆಱೆಯೊ ಮಾಣಿಕ್ಯವೊ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೩-೪); ಸುರರೆಲ್ಲರೆಂಜಲಿಸಿದ ಕೆಂಬೆಱೆಯನು ಸರಿಯೆಂದರೆ ದೋಷವಲ್ತೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೩-೬೮). [ಕೆಂ + ಪೆಱೆ]

ಕೆಂಬೆಳಕು 'ಕೆಂಬೆಳಗು' ನೋ.

ಕೆಂಬೆಳಗನಹುರುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಚಕ್ಷುಷ್ಯ – ಕೆಂಬೆಳಗನ ಹುರುಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೩). [ಕೆಂಬೆಳಗ್$_0$ + ಹುರುಳಿ]

ಕೆಂಬೆಳಗು, ಕೆಂಬೆಳಕು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಬೆಳಕು; ಕೆಂಪು ಪ್ರಕಾಶ : ಮೆಲ್ಲಡಿಗಳ್ . . . ಕೆದಱಿದುವು ಕೆಂಬೆಳಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫); ಗಿರಿಯಾ ನಿತಂಬದೊಳ್ ಕೆಂಬೆಳಗಂ ಕೆದಱುತ್ತುಮಿರ್ಪ ರತ್ನದ ಪಿರಿ ದೊಂದು ಪಾಸಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೪); ಬಲದ ಸುತ್ತಲು ಕಟ್ಟಿತುರಿ ಕೆಂಬೆಳಗು ಕುಡಿದವು ಕರ್ಬೊಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೫); ಕೆಂಬೆಳಗನಿಂಬಿಡುವುನ್ನತದ ಮಾಣಿಕದ ಕಳಸಾಳಿಯಂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೪೦). **ಕೆಂಬೆಳಕು** : ನಾನಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಬಗೆಯ ಬಾನ ಕೆಂಬೆಳಕು ನಸುಕಿನಲ್ಲಿ (ಹೃದಸ. ೪-೧); ಕೆಂಬೆಳಕಿನಾ ಮಾಯೆ ತಳಿದ ಮಂಕಿಂ ದೊಯ್ಯನೆಳ್ಚತ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೪). [ಕೆಂ + ಬೆಳಗ್$_2$]

ಕೆಂಬೆಳಗುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪು ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರು : ಕೆಂಬಳಗುಗುಡೆ ರಾಗಸಿರಿ ನನೆಯಂಬುವಿಡಿದಂಜಿಸುವ ಬೆಡಗಿನ ತುಂಬುಜವ್ವನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೩೬). [ಕೆಂಬೆಳಗು + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಕೆಂಬೊಗರ್ (ನಾ). = ಕೆಂಬೆಳಗು : ಕೆಂಬೊಗರಿನ ಜಡೆ ಮುಡಿಯರ ಮನೆಯೊಳಗಂಬು ನಿತಂಬಿನಿಯಾಳ್ವನೆಯತ್ವತ ಕಂತು ಕದಂಬಕ ರೂಪನೆ (ರಾಮಚ. ೭೨-೧). [ಕೆಂ + ಪೊಗರ್]

ಕೆಂಬೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಗೆ : ಛಟಛಟಲು ಭುಗಿಭುಗಿಲೆನುತ ಕೆಂಬೊಗೆ ನೆಗೆವುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೮-೧೯). [ಕೆಂ + ಪೊಗೆ$_2$]

ಕೆಂಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬೊಟ್ಟು. ೨. ಶುಕ್ರನಕ್ಷತ್ರ; ಬೆಳ್ಳಿ ಚುಕ್ಕೆ : ರೂಢಿಯೊಳದಿತಿಯ ಪುತ್ರನಂಬುಜಮಿತ್ರ ನೋಡಲು ಗುಟ್ಟು ಕೆಂಬೊಟ್ಟು ಬೇಡಿದನೀವ ಮಾದೇವ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದಿತ್ಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೭೨). [ಕೆಂ + ಬೊಟ್ಟು$_2$ (< ಬಟ್ಟ$_1$)]

ಕೆಂಬೊನ್ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಮೆರುಗಿನ ಚಿನ್ನ; ಉತ್ತಮವಾದ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ : ಪಿಡಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ತಳಿಗೆಯೊಳ್ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಸೇಸೆಯುಂ ಬೆರಸು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪ ವ); ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಂ ಪತ್ತಿದ ಕೆಂಬೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೨-೧೫೦ ವ); ಕೆಂಬೊನ್ನಿಂದಳ ವಡಿಸಿದ ಕಳಶದ ಚಂದ್ರಮನಾಂತಂ ದಿನೇಶನುದಯಿಪ ಪದದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೭). ೨. ತಾಮ್ರ. 'ಚಂಬು' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊನ್. / ತಮಿ. ಚೆಮ್ಬೊನ್]

ಕೆಂಬೊನಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೊಳೆ; ಕೆಂಬಣ್ಣದ ನದಿ : ಗಿರಿಯೊಳಿರದಿಳಿವ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳ ತೆಱದೊಳೆಸೆದುವು ರಕ್ತಧಾರೆಗಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೩೬); ಮೊಲೆಗೆಲದ ಕುಂಕುಮದ ಕದಡರುಣ ಗಿರಿತಟದ ಕೆಂಬೊನಲ್ಗಳವೊಲಾಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೮). [ಕೆಂ + ಪೊನಲ್]

ಕೆಂಬೊಳಪು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹೊಳಪು; ಕೆಂಪು ಕಾಂತಿ : ತಪ್ತ ತಪನೀಯಮಯಮೆನಿಪ ನಿಷಧನಗದ ನೆಗೆದ ಕೆಂಬೊಳಪಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ರಂಜಿಸಿದ ಸಂಜೆ ಪರೆಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೭೧ ವ); ಬಿಂಬಾಧರದ ಕೆಂಬೊಳಪಂ ತಳೆದು ಕೆಂಬರಲಂತೆ ತೊಳತೊಳಪ ನಾಸಾಭರಣ ಮೌಕ್ತಿಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭ ವ). [ಕೆಂ + ಪೊಳಪು (< ಪೊಳೆಪು)]

ಕೆಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾಗು : ಮಿಗೆ ಕಾಸಿಸಿದ ಕೆಂಬೊತ್ತ ಲೋಹದ ನಿಶಿತ ಶೂಲಾಗ್ರಂಗಳಲಿ ತೆಗಸು (ಬಸಪು. ೫೦-೩೯). [ಕೆಂ+ಪೊಱು]

ಕೆಂಬೊಱಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಲ್ಲಹನ ದಣ್ಡುಕೆಮ್ಬೊಱಲ್ಗೆ ವರೆ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೭೭-೭; 900). 'ಕಿಸುವೊಱಲ್' ಪರಾ. [ಕೆಂ + ಪೊಱಲ್]

ಕೆಂಬೋತ, ಕೆಂಬೂತ, ಕೆಂಬೂತಿ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಕಾಗೆ; ಸಂಬಾರ ಗಾಗೆ : ನವಿಲಾಡಿತೆಂದು ಕೆಂಬೋತ ಪುಕ್ಕವ ತೆರಕೊಂಡಂತೆ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೨೧೯). 'ಚೆಂಬೋತ ಪರಾ. **ಕೆಂಬೂತ** : ನವಿಲು ಜಾಗರ ವಾಡಿತು ಅಂತ ಕೆಂಬೂತ ಪುಕ್ಕ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೆಂಬೂತಿ$_2$** : ನವಿಲನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಂಬೂತಿ ಪುಕ್ಕ ತೆರಕಂತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೧೫). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಮ್ಬೋತು]

ಕೆಂಬೋತನಹಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೆಂಬೋತ : "ಉತ್ಸುಚ್ಚಃ – ಕೆಂಬೋತನ ಹಕ್ಕಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫). [ಕೆಂಬೋತ + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಕೆಕುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : ಹೊರೆ ಚಕುಲೆ ಚಿಗುಳಿಯು ಕೆಕುಳ್ಳ ಮುದ್ದಿಯು ತರಗು ಮುರುಂಗು ಲಡ್ಡುಗೆಯೂ (ದೇವಾಂಪು. ೫-೨೨೫). [?]

ಕೆಕ್ಕನೆ, ಕೆಕ್ಕಾನೆ (ಅ). ಚಕ್ಕನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಹರಿಗೆ ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿದವರು ಕೆಕ್ಕನೆ ಕೆಲದೊಲದು ರಂಗದೊಳು ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೦೬). **ಕೆಕ್ಕಾನೆ** : ಕೆಕ್ಕಾನೆ ಕೆಲದು ಕೋಯೆಂದು ಕೂಗುತಲಿ ಧಿಂಮಿಕ್ಕಿ ಬಂದಿವರ ಮುತ್ತಿದರೂ (ಸೌಂದಕಾ. ೭-೧೧೯). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣುಬಿಡುವ ಬಳ್ಳಿ; ಪುಟ್ಟಿ ಹಣ್ಣಿನ ಬಳ್ಳಿ : (ಕಿ). [?]

ಕೆಕ್ಕರ$_2$ 'ಕೆಕ್ಕಳ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು (ನಾ). ಸೌತೆಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣು; ಪುಟ್ಟಿಹಣ್ಣು; ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ : ನಕ್ಕು ನಕ್ಕು ಕೆಕ್ಕರ ಹಣ್ಣಿನಾಂಗ ಪಕ್ಕಡಿ ಬಿರಿತು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೦೭).

[ಕೆಕ್ಕರ$_1$ + ಹಣ್ಣು$_3$ (< ಪಣ್$_3$)]

ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೆಕ್ಕರಹಣ್ಣು : (ಕಿ); "ಚಿಬಿಟಮೆಕ್ಕೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦-೩೩); ಕಾರ್ಗಯ್ಯ ಮೇರೆಯೊಳಿಟ್ಟ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಬಿರಿವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೬೨); ಪನ್ನೇರಲೆ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಮಿಣಕೆ ಚಕ್ಕೊತ್ತ . . . ಮುಂತಾದ ಮಧುರಫಲಂಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೬-೩); ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ ಹಣ್ಣೆರಡ ಕೊಂಡು (ಶನಿಮಾ. ೨೪).

[?. / ತುಳು. ಚಕ್ಕರ್ಪೆ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕೆಹಾಕು (?) : ಮಗು ನಗೆದೋಱೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸೆ ಭೋಂಕನೆ ತಾಂ ಕವಿತಂದು ಗೋಪಿ . . . ಮಿಗೆ ಮುದ್ದಿಸುವಳ್ (ಚಕವಿ. ೩-೪೭); ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಕ್ಕರಿಸುತೆ ಪಲಪಲವುಂ ಪಸಗೆಯ್ಮೆ ವಾತುಗೊಂಬವೊಲಲ್ತು (ಚಕವಿ. ೬-೧೩೧).

[ಕೆಕ್ಕರ ? + -ಇಸು$_3$. / ತಮಿ. ಕೆಕ್ಕರಿ]

ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು : "ಸಿಕ್ಕಿದಹಾಗೆ ಬೈ; ಮನಸ್ವೀಬೈ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ತೊಲ ತೊಲಗೆಲವೋ ಕೈವಿಡು ಪೊಲನಲ್ತಿದು ಪಾಱುತನಕೆ ಪೋ ಪೋಗಿಂತೇಂ ಮಲೆಪೈ ಜಕ್ಕಂದೊಟಲಿಯೆ ಕೆಲಸಾರಲ್ಲದೊಡೆ ಜಡಿದು ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವೆಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೭೪); ಕಲೆಯಱಿತುರವಣಿಸಿ ಬಿರುದು ಬೊಜಗರ ಬಿಂಕಂ ತೊಲಗೆ ದುಡುಕೆಸಗಿ ಕೆಕ್ಕಲಗೆಲೆವನಂದಮನಿಂದು ಸವಿಯಲೆಂದೇಟ್ತಂದೆಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೭೬). [< ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ ?]

ಕೆಕ್ಕಸ (ನಾ). ನಿಂದೆ; ಬೈಗುಳು. 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ 'ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆ, ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ಗೇಲಿಮಾಡು; ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು : ನಲಿವ ಮರುಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಗೆಲೆವ ಮರುಳ್ ಕೈಪಱಿಗುಟ್ಟುವ ಮರುಳ್ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೬); ವನಜವದನೆ ಬೇಗದೊಳು ಮನಕೆ ಬಂದಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸ ಗೆಲೆದಳು ಗಿರಿತನುಜೆಯೊಡನೆ ಪಾರ್ಥನನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೬-೧೦೪). **ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆ** : ಒಕ್ಕಣಿಸುವ ಬಾಲ ಭಾಷೆಯ ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸ ಕೆಲೆದಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೫); ಉತ್ತಮೋತ್ತಮರೊಕ್ಕಲಿಗೆ ನೀರೆಳೆವನಕಟಾ ಮಕ್ಕಳಾಟಕೆಯಂತೆ ಕೆಕ್ಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕೆಲೆವನವ ನೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೫೨). [ಕೆಕ್ಕಸ + ಕೆಲೆ$_1$]

ಕೆಕ್ಕಳ, ಕೆಕ್ಕರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕೋಪ. 'ಕೆಕ್ಕಳಿಸು' ಪರಾ. **ಕೆಕ್ಕರ$_2$**. 'ಕೆಕ್ಕರಿಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಚೆಕ್ಕರ್; ಚೆಕ್ಕಲ್]

ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ : ಎನಲೊದರಿ ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕೊನೆಮೀಸೆಗಡಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೮).

[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪೇರಿದ ಕಣ್ಣು; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕೆಕ್ಕಳಗಣ್ ಕೆದಱಿದ ಕೆಂಗೂದಲ್ ಮೊಕ್ಕನೊಸಲ್ . . . ಪೊದಮೆಯ್ಯೊಳೆಸೆವ ಪಲ ರಕ್ಕಸಿಯರ ತಂಡಂ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೭). [ಕೆಕ್ಕಳ + ಕಣ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್, ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ಕನಲಿ ಕೆಂಡವಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಕೋಪಿಸು; ಕ್ರೋಧಾವಿಷ್ಟ ನಾಗು : ಆ ಪರದರಿರ್ವರುಮಡವಿಯೊಳ್ ಮಡಗಿದೊಡವೆಯಂ ಕಾಣದೆ ಕಾಱ್ಕೋಣಂಗಳಂತೆ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೧೪ವ); ಪಂಚಾಸ್ಯಂ ಪಸುಳೆವಿಡಿಯ ಪಿಂಡಂ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳದಿರ್ದರದೆ ಹುಗುವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೭೯); ಕೆಡಹಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್ದೆದೆಗೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೫೯). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳು** : ಅದಟನಂಬುಧಿವಿಜಯಂಗಲ್ಲದಾಗದೆಂಬುದ ಕೇಳಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೮೫); ಕಡೆಗಣ್ಣೊಳು ಕಡುಗೆಂಪನು ತಳೆದು ಕೆಕ್ಕಳಗೆರಳಿದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೯೦). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್** : ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ದಾ [ಪಾಠಾಂ. ರಳ್ದಾ] ದ್ರೋಹಿಯಂ ತಂದು ಸೀಳಿ ತೋರಣ ಗಟ್ಟರೆನುತ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೪-೪೨). **ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು** : ಆ ವಾರ್ತೆಯ ಕೇಳಿ ಮತ್ಸ್ಯಮಹೀನಾಥ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೧೩೧); ಕಾಲಾಂತಕಂ . . . ಮನುಜರೂಪಂ ತಳೆದನೋಯೆಂಬ ತೆಱದಿ ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಳಿ] (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೪೭).

[ಕೆಕ್ಕಳ + ಕೆಳರ್]

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲ್ 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳಲು 'ಕೆಕ್ಕಳಗೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕಳಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಂಪಾಗು; ಕೆಂಪೇರು : ಕತ್ತರಿ ಮೊನೆಗೊಂಡ ಕಿವಿಯಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಕಂಗನೆ ಕನಲ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ವ); ದಿಟ್ಟಿ ಸೂಱಿಕ್ಕಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಪನ್ನಂ (ಜಗವಿ. ೩-೭೦). ೨. ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳು; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಮಸಗಿ ಮೊರೆಯುತುಂ ಸುತ್ತಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸುತುಂ ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆವುತುಂ (ಬಾಹೂರ. ೧೮೧-೪); ಬೆಳ್ನೊರೆ ಸುರಿಸುತ್ತೆ ಕೆಕ್ಕಳಿಪ ಸೂಕರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೧೯); ರೌದ್ರಾಟೋಪದಲಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದೆಕ್ಕಲ [ಪಾಠಾಂ. ದಿಕ್ಕೆಲ] ನೋಡುತಿರ್ದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೪೨); ಬಾರರು ಕೂಡೆ ರಾಣಿಯರೆಲ್ಲರು ಕೆದಱಿ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಭರಚ. ೧೪-೭೧). ೩. ಬೆದರು; ಗಾಬರಿಯಾಗು : "ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದುದೆಂದುಂ ಸೀತಱಿಂದುಂ ಭಯವಿಕಾರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೨೪); ಕೈಮಱಿದು ಕೆಕ್ಕಳಿಸದಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೧); ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿದುದು ಧೃತಿ (ಉತ್ತರಾ. ೫-೫೫). ೪. ನಿಮಿರಿಸು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡು : ಕೊಡಕೆಗಳು ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನಿಂದಡಿಗಡಿಗೆ ನೆಗೆದಬ್ಬರಿಸೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೩-೨೦); ಕಂಠವನೆತ್ತಿ ಕಿವಿಗಳಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಕಟವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ (ಶುಕಸ. ೧೧೭). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_1$** : ೧. ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ಕಣ್ ತರಂಟುದಲೆ ಪಾವಸೆವಲ್ಮಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೬೧); ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದ ನೋಟಮೊಂದಿನಿಸು ಕೊಂಕಿದ ಸಂಕುಗೊರಲ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೩-೬). ೨. ಅಲ್ಲಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪವಾವರಿಸಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೦). ೩. ಕಿಱುಮಱಿಗಾಣದೊಱಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿ ಕೊರಳೆತ್ತಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೮). ೪. ಕೆಂಪುಗೊಳಿಸು; ಕೆಂಪಾಗಿಸು : ನರ್ಸಿ ನಗಲಿಲ್ಲ, ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿದಳು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪೯); ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು ಕಣ್ಣು ಕೆಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಮರಳಿ. ೧೫೨). ೫. ಕೋಪದಿಂದ ದುರುಗುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೋಡು : ಕಕ್ಕಸದ ಕಲಿಭಟರನಿದಿರಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಕವಿದೇರಿಯವರನು ಹೊಕ್ಕು ಕವಿದನು (ಶರಲೀ. ೫೫೫-೮); ಮುಕ್ಕುರಿಪ ನಾಯ್ಗಳಂ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ಡುರುಗುಟ್ಟ (ಕಾಲೂರ. ೯೩-೧೮೨). ೬. ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾಗು : ಘನತರವಾದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು ಕುಪ್ಪಸ ತನು ಕೆಕ್ಕರಿಸುವಂತೆ ತೊಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೫೨).

[ಕೆಕ್ಕಳ + - ಇಸು$_3$]

ಕೆಕ್ಕಾನೆ 'ಕೆಕ್ಕನೆ' ನೋ.

ಕೆಕ್ಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹಸುಗಳನ್ನು (ಕಾಯುವಾಗ) ಕೂಗು, —ಕೇಕೆಹಾಕು: "ಕೆಕ್ಕು – ಗೋಶಿಕ್ಷಾಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಕೋಲಂ ಬೀಸುತೆ ಶೀಳಿಡುತಾಲಿಸುತ್ತತ್ತಿತ್ತಮೀಕ್ಷಿಸುತೆ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಪೆರ್ಗಾಲಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿ ನಿಲುತಂ ಕೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆವುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ವೃಷವಿ. ೧೧–೬೩); ಆತನನ್ನು ನಮಗೆ ಕಾಣ್ಕೆಯಾಗದಂತೆ ಆಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕೆಕ್ಕಿ ಪರದಾಡಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೨–೬). [?]

ಕೆಕ್ಕು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು: ಪಿರಿದುಂ ಕೆಕ್ಕುತೆ ಕೆಮ್ಮುತೆ ನೆರೆ ಕುಂಟುತ್ತೆಯ್ದಿ ವಂದನೋರ್ವಂ ಶಬರಂ (ಚಂದ್ರಭ್ಯು. ೬–೯೯). [?]

ಕೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕದಪು; ಕಪೋಲ: "ಕೆಕ್ಕೆ ಕೆನ್ನೆಯೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೨); "ಕೆಕ್ಕೆಯೆಂದು ಕೆನ್ನೆ" (ಕಶಸಾ. ೨೧–೪೨೮); ಪುರ್ವಳ್ಳೆ ಪಲ್ ಕೆಕ್ಕೆ ಕಾಲಡಿಯೆಂದಿಂತಿವನುರ್ಚಿಪೋದುವಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೧೭); ಎಡೆವಿಡದುಣ್ಮಿ ಕೆಕ್ಕೆಗಿಱಿದಶ್ರುಕಣಾವಳಿಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩–೫೯); ಕೆಕ್ಕೆಯಂ ಕರತಲದೊಳೂಱಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೪). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು, ಚೆಕ್ಕಿಲಿ]

ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ನಾ). (?): ನಿಯತ ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ – ಪಪ್ಪುಕಂ . . . ಬಕ್ಕಸೆ, ರಕ್ಕಸಿ, ಕೆಕ್ಕೊರಸು (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕೆಗಹು (ನಾ). ರೇಗು; ಕನಲು: ಕೆಂಗಣ್ಣ ಕೆಗಹುಗಳ ಬಿಗಿದ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ ಹಿಳುಕುಗಳ ತೆಗವ ಹೂಡುವ ಬಗೆಯ ಭಟರು . . . ಪೊಯಿದಾಡಿತು (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೫). [← ತಮಿ. ಚಿಗಪ್ಪು]

ಕೆಚ್ಚ (ನಾ). ಕಾಡುಮಲ್ಲಿಗೆ (?): "ಚಂಚಿಸಾರಃ – ಹುಣಿಸೆ, ಕೆಚ್ಚ, ಆಕಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೫೭). [? . / ತಮಿ. ಕೆಚ್ಚಮ್]

ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ; ಕೇಸಕ್ಕಿ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ, ಬೆನ್ನುರಿ, ಬೆಚ್ಚುರಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಗೆ (ಅ). ಕೆಂಪಾಗಿ; ಕೆಂಪಗೆ; ಕೆಂಪನೆ: ಕೆಂಬೆಳಗಿದ ನೋಡಿ ಕೆಚ್ಚಗಾದುದೆ ನಮ್ಮ ಹೊಂಬಣ್ಣದೊಡಲಣ್ಣಗೆಂದಾ (ಭರಚ. ೪೮–೩೭). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + –ಅಗ್ಗೆ$_3$]

ಕೆಚ್ಚನೆ (ಅ). = ಕೆಚ್ಚಗೆ: ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ದ] ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೩); ಬಳೆದ ಮುನಿಸಿನೊಳ್ ಕೆಚ್ಚನಾದ ಕಣ್ (ಆದಿಪು. ೧೪–೨೩); ಕ್ರೋಧಾನಲದಿನೆನ್ನನುರಿಪುವಂತು ಕೆಚ್ಚನಾಗೆ ಬಿಚ್ಚನೆ ಬಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಗಳಿಂ ನೋಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೬೧೪); ಬಸವರಾಜನ ಮೊಗಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುಸುಡು ಕೆಚ್ಚನೆ ಮಾಡಿ (ಬಸಪು. ೨೧–೧೮). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + –ಅನ್ನೆ$_2$ (< –ಅನೆಯ್ಯ$_2$]

ಕೆಚ್ಚಲ್, ಕೆಂಚಲು, ಕೆಚ್ಚಲ, ಕೆಚ್ಚಲು (ನಾ). ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ: "ಕೆಚ್ಚಲೂಧ ವಾಪೀನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೦–೯); ಇಜುಂಕಿದ ಕೆಚ್ಚಲೆತ್ತಮೆತ್ತಿದ ಕುಡಿ ವಾಲಮಂದೆಸೆಯೆ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡುವು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೦೪); ಕೆಚ್ಚಲಿಲ್ಲದಾವಿನಂತೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ಬೆಳಸಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೦); ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲ ಮಾಂಸವಾವಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೬–೧೭). **ಕೆಂಚಲು**: ಉಚ್ಚಾಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ದಿಡ್ಡಿಯ ಉಡುಗೂಸಿ ಉಪ್ಪ ಅಂಬೀಲ ಕರಿಯಬೇವನೆ ತರಿಸಿ ಕೆಂಚಲಮ್ಮಾಲ ಇಳಿವ್ಯಾರ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೩೧–೮). **ಕೆಚ್ಚಲ**: ಬಲ್ಗೆಚ್ಚಲದ ಪಲತೆಱದ ಬಣ್ಣದ ಎಳದುಱುಗಳ ಬಳಗಂ (ಕವಿಚ. III, ೨೦೯ ಸರಸ್ವತೀಪ್ರಬಂಧ). **ಕೆಚ್ಚಲು**: ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಅವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨–೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆರುತ್ತಲ್; ಮಲ. ಚೆರನ್ನಲ್, ಚುರನ್ನಲ್, ಚೊರುನ್ನಲ್; ತುಳು. ಕೆಂಜಿಲ್, ಕೆರ್ನ್ದೆಲ್]

ಕೆಚ್ಚಲ 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಲು 'ಕೆಚ್ಚಲ್' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚಱಿ (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು, —ಕುಗ್ಗು: ಬಱಲದು ಜವ್ವನಂ ತವದು ಮೆಯ್ಸಿರಿ ಖಂಡಿಸದಾಯು ಮೆಚ್ಚು ಕೆಚ್ಚಱಿಯದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೧೨೮). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಅಱಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಾಟ (ನಾ). ದಾರದ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಬೆರಳಿಂದ ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ: (ಕ). [ಕೆಚ್ಚು$_1$ + ಆಟ]

ಕೆಚ್ಚಾನೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಆನೆ: ಕೆಚ್ಚಾನೆ, ಬೆಚ್ಚಗುಱ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಆನೆ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ತುಂಬಿರು; ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರು: ಕೆಚ್ಚಿಡಿದ ಕೋವಿಗಳ್ ಬಾಯ್ತೆರಯೆ ಹಿಂದೆ (ಕಾಲೂರ. ೯೨–೧೭೯). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಇಡಿ$_1$]

ಕೆಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಭೂದಿವಗಳ ಕೆಚ್ಚಿಪಂದದ ಕೆಂದೂಳ ಹಾದಿಯ ತೆರಪುಗಾಣಿಸದೆ (ಕಂನವಿ. ೧೮–೮೦). [ಕೆಚ್ಚು$_2$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಚ್ಚು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರದ ಅಥವಾ ಎಳೆಯ ಎರಡು ತುದಿಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಕೂಡಿಸು: "ಕೆಚ್ಚು – ತಂತುವಾಯಕ್ರಿಯಾಯಾಂ (ನೇಯ್ಗೆಯ ಕೆಲಸ) ತರುಸಾರೇ ಚ (ಚೇಗು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಸೇರಿಸು; ಹೊಂದಿಸು: ಪರಮ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಕೂಡಿರ್ದರಲುಗಳ ಕೆಚ್ಚಿರ್ದವೇಣಿಯ ಕುರುಲುಗಳು (ರಘುವಂ. ೮೩). ೩. ಕುಂದಣಿಸು; ಕೀಲಿಸು: ಹರಳು ಕೆಚ್ಚಿರ್ದುಂಗುರಂಗಳ ಬೆರಲಿನಲಿ ಧರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೯೬). [< ಸಂ. ಖಚ್ ?]

ಕೆಚ್ಚು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಗಂಟು: (ಕ). ೨. ಕೂಡುವುದು; ಬೆಸಗೆ. 'ಕೆಚ್ಚುವೀಱ್' ಪರಾ. [< ಕೆಚ್ಚು$_1$]

ಕೆಚ್ಚು$_3$ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣ: "ಕಿಸುವಣ್ಣ ಕೊರ್ಬುಗಳೊಳಂ ಮರದ ಸಾರದೊಳ್ನಿಸದದಿಂ ತಂತುಕ್ರಿಯೆಯೊಳು ಕೆಚ್ಚೆಂದಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೮); ಕೆಚ್ಚನಾಗಿರ್ದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಿಳ್ದ] ಸಿಲೆಯಂ ಕಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೪–೧೩). [< ಕೆಂಚು ?]

ಕೆಚ್ಚು$_4$ 'ಕೆರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ಬಲಿತುಗೊಳ್ಳು; ಧೃಢವಾಗು: ಭೂತಳದೊಳ್ ಬಿಳ್ದು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟದಳಲಿಂ ಮುಚ್ಚೆ ಹೋಗಿ (ಗಿರಿಕ. ೮–೭೭ವ); ಬೆಚ್ಚುವೊಚ್ಚೆಯವಿಲ್ಲದಚ್ಚೊತ್ತಿದಂತಾಯ್ತು ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟತ್ತುಭಯ ಸಂಗ ವಿಸ್ಮಯವಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೪೩–೨೦); ಸಂಸಾರ ಸುಖಂ ಫಲಂಬಡೆದುದಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಂ ಕೆಚ್ಚುಗಟ್ಟದುದಂ (ದಶಕು. ೪–೬೯). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪು (ನಾ). ಕಡುಗೆಂಪು; ಅಚ್ಚಗೆಂಪು: ಕೆಚ್ಚುಗೆಂಪಿನ ಬಿಸುನೆತ್ತರನ್ನು ಬಸಿದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨–೨೨). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಕೆಂಪು$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಗೊಳ್ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಬಲಿಷ್ಠವಾಗು: ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಷ್ಠೆ ದೃಢ ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೮೯–೯). ೨. ಬಲಿತುಕೊಳು; ಸೊಕ್ಕು: ಇದು ನನ್ನದೆಂದು ನೆಚ್ಚಿ, ಮೆಚ್ಚಿ, ಹೆಚ್ಚಿ, ಕೆಚ್ಚುಗೊಂಡು ಒಡ್ಡತವೋದ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾವುದು ಗತಿಯೊ (ಆದವ. ೩೪). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುದಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಗಸಿಯನ್ನು ತಿನ್ನು; ಚರಟವನ್ನು ತಿನ್ನು (?): ತೀವಿದ ತಿಂಗಳೊಪ್ಪುವಿರುಳಂ ಕಱಿದಕ್ಕ ವಿಯೋಗವಹ್ನಿಯಿಂ ಬೇವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ತು ಕೆನೆಯಂ ಕಳೆದಕ್ಕಟ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಚ್ಚುದಿಂಬುದೇ (ಲೀಲಾವ. ೧೪–೩೯). [ಕೆಚ್ಚು$_0$ + ತಿನ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಮನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢಚಿತ್ತ; ಧೈರ್ಯ: ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚುಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬).
[ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಮನ$_1$]

ಕೆಚ್ಚುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ: ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಚ್ಚುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಚ್ಚಕ್ಕಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಉರಿ$_2$]

ಕೆಚ್ಚುವೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು; ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರು: ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಟ್ಡ]ಮಚ್ಚುಮನುರ್ಚಿಪೋದ ಮೇಳಮುಮನಳವಿಗಟ್ ದಲಂಪುಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೫೨ವ); ಕೆಚ್ಚುವಿರ್ದ[ಟ್ಡ]ಕೂರ್ಮೆ ಗಳೆರ್ದೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ.೨-೯೬). ೨. ಸೊಕ್ಕಿಗೆ ಬರು; ಗರ್ವಿಸು: (ಕಿ).
[ಕೆಚ್ಚು$_2$ + ಬೀಱ್$_1$]

ಕೆಚ್ಚುಱುಬು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರು; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು: ಬವರದೊಳ್ಕೆಚ್ಚುಱುಬಿ ಸತ್ತೊ[ಂ] (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧; ೪೯-೪; 886). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಉಱುಬು (< ಉಱುಂಬು$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೆದೆ 'ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ' ನೋ.

ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆ, ಕೆಚ್ಚೆದೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಎದೆ; ದಿಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ಎದೆಗಾರಿಕೆ: ಬಲ್ಕೆಚ್ಚೆರ್ದೆಯ ಖಳನ ರಥದಚ್ಚು ನೊಗಗಾಲಿಯಂ ನುಚ್ಚುಗಡಿದು (ಮೋಹತ. ೪೯-೨೮). **ಕೆಚ್ಚೆದೆ**: ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದು ವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ತಪಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಪಿದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೫); ನೀಂ ಪಸುಳೆಯಾಗಿರ್ದೊಡೇನು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಭಟನಪ್ಪೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೦); ಬೆಚ್ಚ ಬಿಡು ನೆಚ್ಚ ನೆಡು ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫). [ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಎರ್ದೆ]

ಕೆಚ್ಚೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಬಲಗೊಳಿಸು: ಅಂಬುಧಿಯಂ ಕಡಂಗಿ ನೀರೇಱಿಸುತುಂ ಲಸತ್ಕುಮುದವಕ್ತ್ರವಿಕಾಸದ ಪೆರ್ಚನೆಯ್ದೆ ಕೆಚ್ಚೇಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಚ್ಚರಿ]ಸುತಂ . . . ಪೊಳಪೇಱಿತು ಚಂದ್ರಿಕೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೬). [ಕೆಚ್ಚೇಱು + – ಇಸು$_3$]

ಕೆಚ್ಚೇಱು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಕೆಚ್ಚೇ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಚೆ]ಱಿದ ಕೋಪದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೭೦ ವ).
[ಕೆಚ್ಚು$_4$ (< ಕೆರ್ಚು) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೆಚ್ಚೋಲೆ (ನಾ). = ಕೆಂಬರಲೋಲೆ: ಕೆಚ್ಚೋಲೆ, ಪಚ್ಚಡಕೆ, ಬೆಚ್ಚೋಡು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಚ್ಚು$_3$ + ಓಲೆ]

ಕೆಟ್ಟ$_1$ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ; ಕೆಡುಕಿನ; ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕ: ಕಂಡೆನು ಬಲು ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು (ಮೋಹತ. ೪-೮೯). ೨. ಉಗ್ರವಾದ; ಪ್ರಚಂಡವಾದ: ಈ ಕೆಟ್ಟ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಬಂದೆ, ಮಗು? (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೩. ಕೆಡಕುಮಾಡುವುದು; ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದುದು: ಹುಡುಗನ ಕಾಲುಗುಣ ಕೆಟ್ಟ ಎಂದು ಯಾರೋ ಅಂದಿದ್ದರು (ನಿರಾಧ. ೪೪).
[< ಕೆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟ$_2$ 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟದಾರಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲದ ಹಾದಿ; ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗ: (ಕಿ).
[ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ದಾರಿ$_1$]

ಕೆಟ್ಟನುಡಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮಾತು; ಹೀನಮಾತು: ಕೆಟ್ಟನುಡಿಗಳ ನಾಡದಿರಿ (ಬಸಪು. ೫೮-೩೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೆಟ್ಟಹಾವು (ನಾ). ದುಷ್ಟಹಾವು; ಕೆಡುಕು ಮಾಡುವ ಹಾವು; ವಿಷದ ಹಾವು: ಕೆಟ್ಟಹಾವನ್ನು ಮಡಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಾಯಿತು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೧೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಹಾವು) (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೆಟ್ಟತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ: ಕೆಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದವ ಕಟ್ಟನ್ನಕ್ಕೂ ಒಪ್ಪಬೇಕು (ಗಾದೆ). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + –ತನ]

ಕೆಟ್ಟಾಡಿತ (ನಾ). ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ನಿಂದೆ: ಎನ್ನ ರಾಜಋಷಿಯೆಂದು ಕೆಟ್ಟಾಡಿತಕ್ಕಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನನಸತ್ಯನಂ ಮಾಡಿಸುವೆಂ (ಹಚಕಾ. ೨-೩೪). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡಿತ]

ಕೆಟ್ಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು (?): ಮತಿಗೆಟ್ಟು ದುಷ್ಟ ಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ಮಱೆದು ಗುಣಮೆಲ್ಲಮಂ ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಾಡಿದೆಂ ಮಹಾಪಾತಕನೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೩); ಕೆಟ್ಟಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೇ ಹೊರೆಯುವವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).
[ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಶೆ (ನಾ). ದುರಾಶೆ: ಬಂದಿ ಹೊಗದಾಸಱು ವಿತಾಳಿಸಿ ನಿಂದಿರದು ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದಾ ಜನವೃಂದದಲಿ ಕೆಟ್ಟಾಶೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟಾಸೆ] (ತೊರಠಾ. ೧-೩-೨೯). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಶೆ]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆ (ನಾ). = ಕೆಟ್ಟಾಶೆ. 'ಕೆಟ್ಟಾಸೆ ಬೀಡು' ಪರಾ.
[ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಆಸೆ$_1$]

ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡು (ನಾ). ದುರಾಸೆಯ ನೆಲೆ; ಕೆಟ್ಟ ಆಶೆಯ ಆಶ್ರಯ: ಆದೆ ಇಂದು ಸೂಡಿನೊಲ್ ಕೆಟ್ಟಾಸೆಬೀಡಿನೊಲ್ ಬಾಳ್‌ಗನಸುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಕೊನೆಯ ಸುಡುಗಾಡಿನೊಲ್ ಕಾಣುತಿರೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೯-೧೯೧).
[ಕೆಟ್ಟಾಸೆ + ಬೀಡು$_2$]

ಕೆಟ್ಟು 'ಕೆಡು$_1$' ಪರಾ.

ಕೆಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೇಡು; ದುರದೃಷ್ಟ; ನಾಶ: (ಕಿ). [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಚೆಟ್ಟೆ]

ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆ; ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಯೋಚಿಸು: ಉನ್ನತಮಪ್ಪೀ ಬಾಳ್ವೆ . . . ಹೋಹುದಿಂತಿದ ನೆನದೊಡೆಂದೆನ್ನದೆ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೩೧); ದಕ್ಷಂ ಬಳಿಕ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿ ಯಜ್ಞವಂ ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತ (ವೀಶೈಪು. ೩-೨-೧೫); ಸೂನುಸಹಿತೀದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಗಿಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸಿದವರಾರೊ ಶಿವಶಿವಾ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೪); ಕೆಟ್ಟೆಣಿಸದಿನ್ನು ಮನವಂ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೧-೧೨). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಎಣಿಸು]

ಕೆಟ್ಟೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಶರೀರ; ಹೀನವಾದ ದೇಹ: ನುಡಿಯ ಲೇನಕಟಶುದ್ಧದ ಮಡಿಲೆನಿಪ ಕೆಟ್ಟೊಡಲಾಂತು ಕರ್ಮಭೋಗಂಗೆಯ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೪೭). [ಕೆಟ್ಟ$_1$ + ಒಡಲ್]

ಕೆಟ್ಟೋಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗು; ವಿಮುಖವಾಗು; ಪಲಾಯನ ಮಾಡು: ಮಾರ್ತಾಂಡ ಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಪಸೆಯೊಳರ್ದಂತಾಕೆ ಕೆಟ್ಟೋ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟಾ]ಡುಗುಂ (ಮಾತತಿ. ೨೨-೭); ರಣಭೀತಿಯಲಿ ಕೆಟ್ಟೋಡಿದುದು ನೆರೆದರಸುಗಳ ಸುತರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೭೨). [ಕೆಟ್ಟು (< ಕೆಡು$_1$) + ಓಡು$_1$]

ಕೆಡಂಪು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಕು 'ಕೆಡುಕು' ನೋ.

ಕೆಡಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡಕುಹುಳು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಹುಳು: ಕೆಡಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಡಿಕ] ಹುಳು ಕಚ್ಚಿತ್ತು ಮಗನ (ಬಸಪು. ೪೮-೯).
[ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಹುಳು$_2$ (< ಪುಱು$_1$)]

ಕೆಡಕೆನಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಯಾಗು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗು: ಚೌಡಪ್ಪನವರ ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೊ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಮರುಳತನಕ್ಕೋ ಬಹಳ ಕೆಡಕೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೧). [ಕೆಡಕು (< ಕೆಡುಕು) + ಎನಿಸು$_1$]

ಕೆಡಗನಸು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು: ವನಿತೆ ಜೀವಂಜಸೆಯು ಕಡುಗೆಡ ಗನಸುಗಂಡಳವಳಿದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೩೬). [(< ಕೆಡು$_1$ + ಕನಸು)]

ಕೆಡಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆ: ಪೊದಲೇರಿಯ ಕೆಡಗೆಯ ಬನವಿಂದಂ ಮೂಡ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೭೧; 1136). [?]

ಕೆಡಪೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ನೀಚ ಜಾತಿಯ ಹಾವು. [?]

ಕೆಡಪಿಸು, ಕೆಡಪಿಸು, ಕೆಡಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು : ಮೋಹ ಮುಳ್ಕಾದ ತಪ್ಪ ತೈಲಪುರಿತ ಘನಕಟಾಹದೊಳ್ಕೆಡಪಿಸುವನೇ ತಂದೆ ತನಯನಂ (ಜೈ ಮಿಭಾ. ೧೬-೫೬). **ಕೆಡವಿಸು** : ಕಟ್ಟಿದ ಬಹಳ ಜೀರ್ಣವಾಗಿತ್ತು ; ಆದನ್ನು ಕೆಡವಿಸಿ ಹೊಸತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕಾಯ್ತು (ರಂಭಿ). **ಕೆಡಹಿಸು** : ಕರೀಟಿಯ ಕೈಲಿ ಸೈಂಧವನ ಶಿರವ ಕೆಡಹಿಸಿ ಅವನ ತಂದೆಯ ಶರತಕಳೆ ನೀಡಿಸದೆ (ಹರಿಸಾ. ೩೪); ಹಂಸಧ್ವಜಂ ನಂದನನನೆಡ್ಡಿಗಾಯ್ದಿರ್ದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ಕ್ರಂದು ಕೆಡಹಿಸಲ್ (ಜೈ ಮಿಭಾ. ೧೧ ಸಂಚಿತಿ). [ಕೆಡಪು + -ಇಸು]

ಕೆಡಪು, ಕೆಡಂಪು, ಕೆಡವು, ಕೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸು, —ಉರುಳಿಸು : "ಕೆಡಪು – ಪತನೇ" (ಕವಿಭಾ) ; ಮಸಕಿ ಭರದಿಂದ ಸುರರುಸುರರಂ ಕೆಡಪುತ್ತೆ ದೆಸೆಗಳಂ ದಹಿಸುತ್ತೆ (ಕಂಬರ. ೧೧೧); ನಮ್ಮುಮಂ ಕೆಡಪಿದಪ್ಪಿದು ತಾತ್ಕೃನ ಪಕ್ಷಸಂಭವಾನಿಲಂ (ಜಗನ. ೪-೪೪); ಆಹಂಮಮಭಾವಂ ಕೆಡಪದೆ ಬಿಡುಗುಮೆ ಸಂಸೃತಿ ಜಡಧಿಯ ಕಡಿದಪ್ಪ ಸುಟಿಯಂ ಕೆಲೆಯೊಳ್ ಖಳನಂ (ವರ್ಧಪು.೧೪-೧೧); ೨. ಬೀಳು; ಕೆಡೆ : ಸೂರೋಸರಿಸದೆ ಕೆಡಪಿದ ಜವಳಿಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯಿನಲಿವರು ಮಜ್ಜಿದ ರೊಡ ಲ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೬೬). **ಕೆಡಂಪು** : ೧. ಹರನ ಚಿತ್ತಮಂ ಗಿರಿಜೆ ತನ್ನ ಚರರದೊಳ್ ಕೆಡಂಪುವೆನೆಂದು ಭಾಷೆಗುಡುವಂತೆ (೧೦೪. ೫-೭೬ ವ). **ಕೆಡವು** : ೧. ಮದನಂ . . . ಇರುಬನೊಳ್ಕೆಡವುತಿಹನಲ್ಲಿ ವಿಟರ್ಕಿನ್ನುಗಳುಲನು(ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭); ತಳವನ್ನ ಗಿದು ಗೊಡೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೆಡವಿಕೊಳ್ಳುವವನ ಹಾಗೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೩). **ಕೆಡಹು** : ೧. ನೀ ಕಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೇ ನರ್ಬಂಧನವೆಂದಿಪ್ಪೆನು (ಮುಹಾದೇ. ೩೬-೪); ಬಿದಿದೆ ಚಿತೇರ್ಂದ್ರಿಯ ನಿಕರದ ಮಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಕೆಡಹುವ ಸ್ಮರಪಾಶದಂತೆ (ಕಂಪವ. ೯-೩೦). ೩. ನೊರು; ತಳ್ಳು : ಅಲ್ಲಲ ಕಡಲೊಳು ಕೆಡಹಿದನು ಶಿಖಿಗೋತ್ರ ಬಾಂಧವರಿ (ಕುಮ್ಮಾದ್ರೋ. ೬.೦೪. ಪದ. ೨೭೮). ೪. ಕೊಲ್ಲಿಸು; ನಾಶ ಮಾಡು : ದಳಪತಿ ಬಳಿನಂ ವಜ್ರವೀರ್ಯಂ ಕೆಡಹಿ ಸಮಸ್ತ ಬಲಮಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬-೯೪); ಜಗವ ಕೆಡಹಲು ಜಲಜವಿಕಿರನು ಬಿಗಿದ ಬಲಿಯುವಳ್ಳಬ್ಧರೇ (ಕು ವ್ಯಾ ೦. ೨-೯); ಅನಿಯ ನುಡುಹಿದ ಆಗಸನ ಕೆಡಹಿದ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೧೧); ಅಡಗುವ ಶಾರ್ದೂಲ ಹಾಜುವ ಹರಿಣನ ಕೆಡಪಿ ರೋಹಿತವನೀಂಟುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೧).

[ಕೆಡೆ + -ಪು]

ಕೆಡಮೆಟ್ಟು 'ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೆಡವಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡವು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಸು 'ಕೆಡಿಸು₁' ನೋ.

ಕೆಡಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಡಸೂರ್ ಪೂರ್ವ ಸ್ಥಾನ್ತಿಕಿ (ಮೈಅರ. ೧೯೧೯, ೧೦-೬೬ ; ೯೦೦). [ಕೆಡಸು? + ಊರ್]

ಕೆಡಹಿಸು 'ಕೆಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೆಡಹು 'ಕೆಡಪು' ನೋ.

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). = ಕೆಡುಕ : ಬಡಬಡಾದುದು ನಿನ್ನಿಂಗನಲ್ಲದಿರಿಯಾ ಕೆಡಿಕ ಪಾಪನ ಪೊರಟಿದುಂ (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೧೧-೯೦). [ಕೆಡು + -ಇಕೆ]

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಡುಕಿ : ಮೊರಿಗಳಜಸದೆಜಗುವ ಕೆಡಿಕ [ಪಾಣಾ. ೬] ಗಳಶಪ್ತಪುಷ್ಪಿಗಳು (ಬಸವ. ೪೦-೫೮). [ಕೆಡಿಕೆ + -ಇ]

ಕೆಡಿಕೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಹೆಂಗಸು ; ಕೆಡುಕೆ : ಅಜ್ಜಿಯಂದು ಹಾಡಿದೊಡಾ ಕೆಡಿಕೆಯೊಂತಾಡಿದರು (ತೀಮಸಂ. ೧೯-೧೩). [ಕೆಡಿಕೆ + -ಎ]

ಕೆಡಿಸು₁, ಕೆಡಿಸು, ಕೆಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕೆಡಿಪುಪೊನು ಕೊಳ್ಳೊನು ಪಶ್ಚಾಮಹಾ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಅರ. ೧೯೩೦, ೩೬-೯ ; ೯೦೦) ; ಆತಮಂ ಮುಳಿದು ನಂದಿಸಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಂದನ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಪೆಜನೊರ್ವನಂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬೊನಂ ಇಜಸಿಬಿಡಿಜೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೫-೮) ; ಸಾಧುತ್ವಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ನಡಿಸುವ ದುರಾಚಾರಿ (ಕಾದಂಪು. ೫೫೩) ; ವೃದ್ಧ ಮಾತೆಶ್ರಿರಂ ಬಂದು ಮದುವೆಯಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಸಂಬರ. ೬-೧೫೫) ; ಮಾಡಲಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಪೌರುಷವಾದಿ ಕೆಡಿಸಲಡೇಕೆ ಕಾರವರಾದಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಸಲಿ ಚಿಂತೆ ನಮಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೧೦-೬೧) ; ಮೋಸದಲಿ ಜೀವನವ ಮುಗಿದು ಕೆಡಿಸುವ ಹೊಲಯ (ಪುರಂದ. ೧೦೧೬-೧೨). ೨. ನಂದಿಸು; ಆರಿಸು : ದೀಪ ಕೆಡಿಸು ಕ್ತಿದ್ದರು (ಇಸಿಪ್ರೋ. ೩೧). ೩. ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಭಂಗಮಾಡು ; ಶೀಲ ಭಂಗಮಾಡು : ಪರಾಶರ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಕೊಡಗವೂಸಂ ಕೆಡಿಸಿ [ಪಾಣಾ. ೬ ಕೆಡಿಸಿ]ದೊಡೊಗೆದಂ ವ್ಯಾಸಂ (ಸಮಸ. ೧೧೧-೧೫೦) ; ಮಗಳ ನು ಕೆಡಿಸಿದವಗೆ ರಕ್ಷವಲಿಯದೆ ದ್ಯಗುಯುಗಲಿದಳು ಕಡಿಯೆಳೆ (ಪೋಹತ. ೩೩-೨೫) ; ಎನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ಆಳಿ ಕೆಡಿಸುವೆನೆಂದು ಪಕ್ಕಮಿಸೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೭೨) ; ಕೆಡಿಸಿ ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಗೋವುಗಳ ಸದೆಬಡಿದರು (ಕಂಪವ. ೧೧೦-೬). ೪. ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಕಳೆ ; ನಿವಾರಿಸು : ಎನ್ನ ದೇಹಜ್ವರವನೀಗಳೆ ಕೆಡಿಸು ಸಮ್ಮರುತೆ (ಬಸವ. ೫೦-೫೫) ; ಅಂಧಕಾರಂ ಗಳಂ ಕೆ[ಪಾಣಾ. ೬]ಡಿಸಿದುವು ರತ್ನಾಭರಣಕಾಂತಿಗಳ್ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೨೨-೫). **ಕೆಡಿಸು** : ೧. ಆರಾರ್ ಇದ್ದಾ[ರ್]ಕಿಪ್ಪೆರ್ಂ ಅವತೇರ ಪಾಪ[ಂ] (ಇಆ. XI, ೭೦-೨೦ ; ೩೯೭) ; ಇದಕಿಪ್ಪೆಪ್ಪೆನ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪವ್ವಕ ಮಯ್ಯಣಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಳ್. X (s), ಚಳ್ಳ. ೬೬-೨೩ ; ೪೫೦ ಳ್ಕಶಾ) ; ಕೆಡಿಪಂ ಬಾರೆಗೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೆಡಿಪಂ ಕೆಡಿಪಂತೆ ಮುಂ ಕೆಡಿಪಂ ಪೋಕುಮೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೬) ; ಏಟು ಧವಂಗಳಿಂಗಳಿಗೆ ಆಪ್ಪವಿಧ ಕರ್ಮಂಗಳಂ ಕೆಡಿಪ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೨೫) ; ನಿನ್ನ ಯಶಮಂ ಕೆಡಿಪಿವಿರ್ ಕೊಂದೊಡೆದೆಂವಂದಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೬೨ ವ) ; ಈ ಕುಮಾರರಂ . . . ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗೆಯಿಸದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವಿಹಾರಿಗಳಂ ಮಾಡಿ ಕೆಡಿಪಿದೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬-೧೧೦). ೨. ಗಾಳಿಮನಿ ಸೊಡರಂ ಕಿಡಿಸುವ ವೊಲ್ ಕರ್ಜನೇಕೆ ಕಿಡಿಪಡೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೨೬). ೪. ಮುನ್ನಮೆ ಮುಟ್ಟ ನುಡಿಯದೆ ಪೊಜಪೊಣಗಿನಿ ಬಳಿಸಿ ಅನ್ಯೆಯ ಪಂಕಿಯುಂ ಕಿಡಿಸಿ(ಪಂಪಭಾ.೪-೬೪ ವ); ಚಿತ್ತದೊಂದು ಳಳಲಂಕಿ ಕಿಡಿಸಲ್ ಸಮರ್ಥಂ ಶತಯೋಗಗ್ರಂಥಮಂ ಪೇಟ್ದುಂ (ಸಮಸ.೧-೬); ದಿವೇಕರ ಘನ ತೀವ್ರರಶ್ಮಿ ನಿಚಯಂಗಳಿಗಾನದಮೆ ಬೆಂದ ತನ್ನಪೋಗಂ ನೆಯತಿತಾಪಮಂ ಕಿಡಿಸಲೆಂದು (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೬). **ಕೆಡಿಸು** : ೧. ಇದ ಕೆಡಿಸದೆ ವೀರಭಾದ್ರದೇವರ ಪದಕೆ ತಪಿದ ಹಾಗೆ(ವಿಕ.VII, ಶಿವಮೊ.೧೩-೬೬ ; ?); ಅರಸುಗಳ ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ (ಕೃವಾಸ. ೪೬). [ಕೆಡು + -ಇಸು]

ಕೆಡಿಸ್ಯ (ನಾ). ಕೇಡು ; ನಾಶ : ತಮ್ಮ ಕೆಡಿಸಿಂಗೆ ತಾಮೇ ಎಡೆಕೆ ಮಾಡದವರು [ಪಾಣಾ. ತಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ತಾವೆ ಕೇಡ ಕಡೆಗೆಣಿಸಿದವರು] (ಸಮಳಾ. ೧೧೦-೧೬). [< ಕೆಡಿಸು₁]

ಕೆಡು₁, ಕೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟು (ಭೂತಕೃ), ಕೆಟ್ಟು (ಭೂತಕರ್ತೃ). ೧. ಅಳಿ; ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳಸುವಾಡೆ ಕೆಡುಗೆ (ಇಆ. XIX, ೧೪೫-೧೬;೬೫೦); ತನ್ನೊಳ್ಕಳಲುರ್ ಪೊಕ್ಕಿ ಮಕ್ಕಳ್ಕಟ್ಟಿದಕೆಡುಗ(ಎಳ್.III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೨೧ ; ಸು. ೭೪೦) ; ಏನುಂ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ ಕಸವರಮೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟತ್ತು(ವಡ್ಡಾರಾ.೭೬-೧೦); ಒಡಲೊಡಮೆಯೆಂಬ ವೆರಸುಂ ಕೆಡಲಿರ್ದುವು ಕೆಡದ ಕಸವರಂ ಜಸಂ (ಗಜಾಯು. ೨-೪); ತೋಜಿ ಕೆಡುವೀ ತನುವಿನಧಿ ರಂಜನೆಯ ಸೌಖ್ಯಕೆ ಮಾಜದಿರು ಮನವ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೭-೨೫).

೨. ಇಲ್ಲವಾಗು; ಲೋಪವಾಗು; ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು: ಈ ವಧೆಯಿಂದಿಹ ಪರವೆರಡುಮೆನಗೆ ಕೆಡುವುದು ಪುಸಿಯೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೩೧೦); ಹದಿನಾಲಂಗುಲದುದ್ದ ಸರ್ಪನ ವಿಷ ಕೆಟ್ಟು (ಆದಿ. ೬೦); ಬಾಯ್ ಸಲೆ ಪುಣ್ಣಾಗಿ ಜಜ್ಜಿಯೊವ್ವುತ್ತಿರೆ ಕೆಟ್ಟಿರೆ ನಿದ್ರೆ (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೩-೧೩); ಹೊಸ ಪಾಪ ಗಂಧ ಕಾಳಿಕೆ ಕೆಡಲು ಭವಿಲೋಚನ ವಿಸರಮಂ ಕಳೆದು (ಜಜ್ಜಾ. ೧-೧೧); ಪರಕೃತ್ರ ಕೃತಮಘಂ ಪುಣ್ಯಸ್ಥರಾಶಿಯಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೨೫); ಕಮಳದ ಬಿಗುಹು ಬಿಟ್ಟುದು ಚಕ್ರವಾಕದ ತಗುಹು ಕೆಟ್ಟುದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೫-೬೪). ೩. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಗುಣಹೊಂದು; ವಾಸಿಯಾಗು: ಆ ಮರ್ದಿನ ಜಾ ವಿಯ ನೀರಿಂ ಮಿಂದೊಗೆಗ್ಗಿಲ್ಲಂ ಕುತ್ತಂಗಳ್ ಕೆಡುವುವು (ವ ಜ್ಜಾ ಕಾ. ೭೦-೧೦); ಆತ್ಮಗ್ರ ಗ್ರ ಹಾ ನೇ ಕ ಸರ್ವರುಜಾಪೀಡೆಗಳಾಗಳಂತೆ ಕೆಡುಗುಂ (ಪಶುಪ.೧೧-೨೬); ತಾಪಿಸುವ ತಪಸಿನಗೆಗಂ ಕೆಡುವುದು ತಪಸಿಯೇ ಹೇಳಾ (ಬಸವ. ೪೫-೬೩); ನಿಮ್ಮ ಕಥನಾಮ್ಯತವನಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ದರಘ ಕೆಡಲಿ (ಕುಮಾಸ. ೬-೧೦೯). ೪. ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾಗು; ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಳಾಗು: ತೊಂಡಿಸೊಳೆರ್ಕಳ್ ಕೆಟ್ಟ ದಶಕಂಠನನಕ್ಕಟ (ಕುಮಾಸ. ೬-೧೦೯). ೪. ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾಗು; ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಳಾಗು: ತೊಂಡಿಸೊಳೆರ್ಕಳ್ ಕೆಟ್ಟ ದಶಕಂಠನನಕ್ಕಟ (ಕುಮಾಸ. ೬-೧೦೯); ಕೊಂದ ಪೆರ್ಮರುಳ್ ಕೊಂದುದೆ ತನ್ನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩); ಸವನರ ಮಾತಂ ನಿಳರೆಕ್ಕೆ ನಂದಿ ಕಕ್ಕಿಂಗೆ ಕರಂ ಪುತಿಗೆಟ್ಟು ಗತಿಯನಜಿಯದೆ ಕೆಟ್ಟಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೬); ಗಂಗೆಯೊಡವಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೧); ಪರೋಪಕಾರಿ ಕೆಟ್ಟಿದೆಯುಂಟೇ (೦೯ಲಾವ. ೫-೩೬); ದೇವದೇವ ನಂಗ ಕಂಡ್ಯೆ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಟ್ಟೆಂ (ಬಸರ. ೪-೨೬); ಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ಹಿರಿದಾಗಿ ಕೆಡುವರು (ಸಂಭವ. ೩-೧೨). ೫. ಚೆದರು; ಚಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು: ಉಜ್ಜುದರೆಲ್ಲ ಮೋಡಿ ಕೆಟ್ಟಾಡೆ (ಪಜ್ಜಾ. ೭೩-೧೧). ೬. ಸೋಲು; ಸೋತು ಹೊಗು: ಆಟ್ಟಹಾಸ್ಯನು ದಂತಿಗಳ . . . ಮಿಗೆ ಕಾಲಾಳನಿಸುಯಿರದೆ ಕೆಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೋಡಿದುದು ಘಟನಟಿಯಟ್ಟಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೪೫). ೭. ನಿರ್ಗತಿಕನಾಗು; ದರಿದ್ರನಾಗು; ಇದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಷ್ಟವನ್ನು ಅನು ಭವಿಸು: ನೂರ್ವರ್ಮಾಹೆಶ್ವರರಿರ್ವೊರ್ವಂ ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ಕೆಟ್ಟಡಿಗಾರರ್ (ಸಮಸ. ೪-೪೧); ಕೆಟ್ಟೊಳ್ಳಲಂತೆ ಏಲಲಾಜಜೆ ಪಡುಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೧); ಕೆಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣ ಸೇರು (ಗಾದೆ). ೮. ಮಿಗುರು; ಬಿಡು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಸಾಯಂ ಮುಟ್ಟಲಾಗದೆಂಬರಡು ಕೆಟ್ಟು ಪೊತ್ತುಕೊಂಡು ಪೋದಪೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೬-೧೪); ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಸೊಲ್ಲಿ ನೆಲೊಲ್ಲದೆವುದುಗೆಟ್ಟು ತಂದೆ ಯುವರಾಜ ಶ್ರೀಯನೆಳಲಯನೇ (ಮ ಭ್ಲಿತ. ೪-೧೪೫). ೯. ಕಳೆದು ಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿಹೋಗು; ಹೋಗು: ಆಱಿವನೆಡೆವಲ್ಲದು ಕೆಟ್ಟುದನಲಸಲ್ ಪೋಪಂತೆ ಮುಚ್ಚಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೯); ಬದ್ಧ ಲಕ್ಷದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟೀನಾನುಂ ಕೆಟ್ಟುದನಜಸುವಂತೆನ್ನ ಸೋಡುತ್ತ ಮೆಯ್ದೊವಂದು (ಶಾಂಲಂ. ೫೪೪); ಇದು ಮುನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಕೆಟ್ಟುಂಗರ ದೆಡೆಯನದಂ ಪೇಜ್ಞ ಸದ್ಗಿದ್ಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨); ತನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟೊಡೆ ಕೇಳಿನ್ನರ್ಥಂ ಕೆಟ್ಟುದೆಂದು ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟಿಬುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೩೬); ಸುರಪತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಸಂಪದಮಂ ತರಲ್ಕೆಂದು ಉರವಣಿಸಿ ಹೊಡಗಿದರು ಕಡಲ ಕಡೆಯಲ್ಕೆಂದು (ಸಂಭವ. ೧-೩). ೧೦. ಕೇಳಾಗು; ದುಷ್ಟನಾಗು; ನೀಚನಾಗು: ದುಃಖದೊಳಕ್ಕಳ ನಿರಲ್ಕೆ ಲಜ್ಜೆಗಾಯಿನೆ ಗುರುಗಳ್ಗೆ ಬೆಳ್ಳಜಿಸೆ . . . ಕೆಟ್ಟ ನೇನ ನರದಿಂತುಟು ವಿಶ್ವಮಾ ದಿಂದೊಡಬಡಿಪಂ (ಶಾಂಲಂ. ೭೬); ಆರುಂ ದುರ್ಜನರ ಕೂಟದಿಂದಂ ಕೆಡರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೭); ಕುಹಕತಂತ್ರದ ಹೊಱಗೆ ಗೆವಾಳನ ಸಂಗದಲಿ ನೀಎ ಕೆಟ್ಟಿರ್ಕಟಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೧೬).

೧೧. ಮಿಸಲು ಅಳಿ; ಭಂಗವಾಗು; ಅಶುದ್ಧವಾಗು: ಕಣ್ಮಿಕೆಯೆ ಮುಟ್ಟಿದನು ಮುನ್ನಂ ಕನ್ನಿತನ ಕೆಡದಿರಲಿಯೆನುಳತೆ ತನ್ನ ರಥದಿದ್ದೆಡೆಗೆ ರವಿ ತಿರುಗಿದನು ವಶಿಂದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೧೯). ೧೨. ಶೀಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಪವಿತ್ರವಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ಪತಿಚಾರಿ ನಾಚ್ಚಿ ಸಭೆಯೊಳ್ ಖಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ಮದೀಯ ಕುಲಕ್ಕಖಿಕಾಗಳವಳ್ ಕೆಟ್ಟಳೆನೆಗೆ ಪುಟ್ಟದಳಲ್ಲರ್ (ಕಾಂಬರಿ. ೩-೪೦); ನಿಷಗರ ಕೂಟದಿಂದೆ ಕೆಡದವ ರೊಳರೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೬); ಬಟ್ಟೆವಕ್ಕಿಗಳಂಬೆಕೊಂಡೆ ಸಂಜರಿಸಿ ದೊಬ್ಬಿಟ್ಟುದ ಕೇಳ ತಾಪಸರು ಕೆಟ್ಟರು (ಪೋಪಕ. ೭-೧೪); ಮಾಳ್ಪಿದಿ ಮಗ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). ೧೩. ಸಾಯು: ಮರಣಹೊಂದು: ಪಡಕಾಳಿಸತ್ತ ಮನಿಯಂತೆ ಪ್ರಭು ಕೆಟ್ಟ ನಾಡಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೫); ಜಠವಹಮಂ ಕೇಳ್ದೆಲ್ಲರ್ ಜಠಿವಾಹಾ ಕೆಟ್ಟಿಲೆಲ್ಲಿಯದು ಕೇಳೀ ಧೀಕರ ಮೆಂಬವನಂ ಕೇಳಿಕರ್ (ಅಭ್ಯು. ೪-೬೧); ಕುಡಿ ಕಂಟಿಟುಂ ರಕುತಪನು ಹಗೆ ಕೆಡಲಿ ಕಾರವರಾಯನಾಳಲಿ ಪೊಡವಿಯನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೭). ೧೪. ತೊಂದರೆಯಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಕೆಟ್ಟುದ ನಿಸ್ಸಾಮನ್ ಕೆಟ್ಟುಪೆದೆನೆಮಗೆನ್ನು ಬಟ್ಟುವೊಲ್ಲಳಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಮ್ (ಇಶ. ೪, ೬೧-೯; ಸು. 700). ೧೫. ಮೆಸುಳು; ಮಸುಕಾಗು: ಅಸನ್ನು ಭೂತನೆಂದಾದಮೆ ಭೂತಳಂ ಪಜಯಿಯೆ ತೇಜಸು ಕೆಟ್ಟುವುದು (ಪಂಚಭಾ. ೪-೧೪). ೧೬. ಹದ ಗೆಡು; ಅಸ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು; ಸಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಒಡಲೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟುದು ಮೆರ್ಯಬಡವಾದುದು ಕಾಲ ಕೈಯ ಬೆರಲೆಲ್ಲಂ ತಮ್ಮಡಿಯಂ ಪೋದುವು(ಧರ್ಮಾಮೃ.೪-೯೦); ಕರಂ ಕೆಟ್ಟುಡದೆ ಸರದಪಂ ಕಡಿಪಟ್ಟು ಮನಿಂಗಿಸುವ ನಾಡುನಾಡಂ ತಿರಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೦೧); ನೋಡಿ ಕೆಟ್ಟುದು (ಕಜ್ಜಾಸು.೩೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಟ್ಟ ಆದಿಗೆ ಆಟ್ಟವಳೆ ಹಾಕೆ(ಗಾದೆ); ಆತಕಿಗೆ ಸಲೆ ಕೆಟ್ಟದೆ (೦೬೩). ೧೭. ವಿಫಲವಾಗು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟುತು (೦೬೩). ೧೮. ತಪ್ಪು; ವಿಹಿತವಾಗು; ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟುಹೋಯಿತು ಇಗೆ ರಾಗಿ ತಿಂದಿತು (ಗಾದೆ). 'ಹದಗೆಡು', 'ದಿಕ್ಕುಗೆಡು' ಪರಾ. **ಕೆಡು**: ೧. ಕಿಡು–ವಿನಾಶ (ಕವಂಪ್ರಾ); ಧನ ಮೆಂಬುದು ವಿಭುಗೆ ಯಶೋಧನ ಮದನಂತಕಿಯಿ ಕಳೆಸಿ ಕಿಡೆ ಮಾಡಿರ್ದಾತನ ಪಡೆದ ಧನಮದೇಕಜ ಧನಂ (ಅಭಿಪ. ೧೪-೭೪); ಅನ್ಯರಿಂದರಸರಿಂ ದಾಯಾದರಿಂ ಕಳ್ಳರಿಂ ಪಣ ಮೆಂತುಂ ಕಿಡಲಿರ್ಪುದು (ಅಜಿಪ. ೧-೯೩); ಅರಿನಿ ಮೇಲಲಸಾದೊಡೆ ಮೊದಲಾಗೆ ನಾ ಡೆಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟು ಪಾಜಪ್ಪುದೆಂದೊಡೆ ಜಗದೊಳಡಕಿಲ ದೈವನಾದೆಡೆಡೆ ಕಿಡದಿರ್ಕುವೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೧). ೨. ಪೀಲಿಸಿಗಗಾ ರೇಪಿಯಂತೆ ಕಿಡೆ ಬಾರುವಳೆಳ್ಕಯ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೬೦ ಪೂರ್ವಪ್ರ); ನಿನ್ನ ಯ ತಾರ್ಯ ಸಾತ್ಕತಿಯುಂ ನಿನ್ನಂ ತಂದೆನ್ನ ಕೆಡೆಯೆ ಮೇರೆಲುಪುವುದುಂ ನಿನ್ನ ಲಲಾಟದ ಕಣ್ಣದು ಮುನ್ನನು ಕಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೦); ಚತಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ಕುಮಾರನನಳ್ಕುವುದುಂ ತನಗೆ ಸಾಧ್ಯಮಾದ ಮಜಪಾಪಧಿ ಪ್ರಭಾವದಿಂ ಜ್ವಲನಕಕ್ಕೆ ಕಿಡೆ ಪೂಜಿಪಟ್ಟ ಕುಮಾರನಂ ಕಂಡು (ಜಾವ್ಹಂಪು. ೧೦೬-೧); ಇಂತೀ ಧರ್ಮ್ಯಾಮನಾವನೋರ್ವ್ವಂ ಕಿಡೆರೆಯದೆ ಪ್ರತಿಕಾಲಿಸಿ ನಿಲಿಸಿದ ಮಹಾಪುಂಣ್ಯಮಂತಂಗಳೆ (ವಿಷ್ಣು. VI, ಅಷ್ಟಮ. ೧೧೯-೨೧; 1123); ಅಲೆದು ಬೀಳುವ ಗಾಳಿಯಂ ಮೇಳ್ದಡೊಡ್ಡವಣೆ ಸಲೆ ಕಿಡುವವೊಲ್ (ಚಿಬಿವ. ೪-೫). ೩. ಮನಸ್ಸಿ ನಿಸೆದವರ ಕಿಡುಗುಂ ಜಿನಾಧಿಪಾ ನಿನ್ನ ಪಾಪಶಮಂ ಗುಣಮಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೧); ತಳಿಗಳ್ ಪಾನಿನೊಳ್ ಪೊರಳುಕಿದಲಲಂ ಕಿಡೆ ಸೋಲಂ ಸೋಂಕುಗುಳ್ಳ ಕಳಿದುವ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೭); ಅಳುಬುಮಾಗಿದೆ ಮಾತ್ರ ಕೃಷ್ಣಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೩೪); ಕಾಗೆಯಡಗಂ ತಡೆಯದೆ ಕುಡಲೊಡಂ ಕಿಡುಗುಮಿಾ ಕಡಿದ ಪ್ಪ ರೋ ಗಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೫೭ ವ).

೪. ಈ ಊಸುಗಳ್ ಮನಮಿಕ್ಕಿಯುಮೆರ್ದೆಯಿಕ್ಕಿಯುಂ ಕೆಡುವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೮೨); ಮೋಜದಿಂದೆ ಕೆಡದವರೊಳೇೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೫); ಕವಿಗಳ್ ಈಜಿದೆಂದೊಡೆ ಈಜದವರ್ಗಳ್ ಬಿಳಿದೆಂದೊಡೆ ಬಿಳಿದೆ ಕೆಡರ್ ನುಡಿದೆ ಕೆಡುವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೯); ತಂಗುರುಡನೇಗ್ಗೆಮುವಂ ಕಾಣದೊಡೆ ಮುಕುರ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡುವುದೇ (ಪಡಣಾ. ೧-೨೬). ೯. ಕೊಡುವೊಡದೆ ಬರಲಿ ಬಾರದೆ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೆ]ಡಲಿ (ಪಡಣಾ. ೪-೧೩). ೧೩. ಪೀಂ ಕೆಡೆ ಕೆಡೆಯುಂ ಪೀಂ ಬಾಜಿ ಬಾಜಿಯು ವಿರ್ದೆನಾಗಿಯುಂ (ಪಂಪಪು. ೪೪-೧೨); ೧೪. ಇದಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಬರ್ಪುದೇಂ ಮ್ಮಾಳುಲನಾಗುತಂ ಪಿಡಿಯದಿರ್ದೊಡೆ ಪೇಟ್ಮೈಂದುವೊಂಬು ವನ್ತುವೇಂ (ಶಾಂಭವಿಪು. ೬೩). ೧೫. ಪರರಾಜ್ಯೋದಗ್ರತೇಜಂ ಕೆಡೆ ರಿಪುಕುಮುದಂ ಕುಂದೆ . . . ಎಸೆದಂ ಗೋಪಮಾರ್ತಾಂಡವೆಸರಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೧೪೦). ೧೬. ಅಕ್ಕಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದಿಗ್ಗಜ ಕೆಡೆ (ಶಾಂತಪು. ೯೪೯); ಬುದ್ಧಿ ಕೆಡುಗುಂ ಕೆಡೆಯ್ವುವಂದಾರೊಳಂಗಂ (ಜಗದಿ. ೪-೭೫). ೧೭. ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕೋಡೆಯುಗಂಗನ ಕಾಳಿಗ ದೊಕ್ಕೆನ್ನಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯ್ಪು ಆ ಕಿಗ ಕೆಡೆ ರಕ್ಕಸಮಣಿಯ ಕಲಾಪಿ (ಎಳ. II, ೧೩೮-೫; ೨೪೦); ಎನ್ನ ದೆವಸಮುಂ ಜನ್ಮನಮುಮಮಡವಿಯೊಳಗೆ ಪೂತ ಪೂವಿನಂತೆ ಕಡಲೀಯದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೬ ವ); ಜಲಸ್ತಂಭ ಮಂತ್ರಮೆಲ್ಲಮವಿರೇತನಪ್ಪ ರಾಜಪುತ್ರನೊಳಾಕೊಟಟಿನಿದ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪರಂಪಾವು ರಮಣೀಯಮಾಗದೆ ಕೆಡೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬೨). ೧೮. ಅಜನಿಯ ತಾಡಿದೊಳ್ ಲಘು ತೋಲ್ಪಿಡೆಂದು ಕ್ಷ್ಮೀಲಲಕ್ಷಣಂ ಕೆಡದು (ಧಂಡೀಪಂಯು. ೬-೧೪). ೨೦. ನಂದು; ಆರು: ದೆಳನುವ ಸೊಡಗುರಿದು ಕೆಡೆ ಮನೆಯೊಳಿಗೆ ತಮಂ ಪರ್ಬುವಂತೆ (ಆದಿಪು. ೫-೨೭). ೨೧. ಅಳಿಸು; ಕೆಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಇ × × × ನ ಕಂಡ ಪ್ರತಿಜಾಸಿದವರು ವಾರಣಾಸಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲು ಸಹಸ್ರಭೋಜನವಂ ಮಾಡಿ ಸಹಸ್ರ ಕಪಿಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟ ಫಲ (ಎಳ. VII, ೨೪೮೫. ೧೪-೧೭; 1103). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಕಣ್ಗೆಡು, ಕೆಯ್ಗೆಡು, ಮತಿಗೆಡು, ಮುಂದುಗೆಡು, ಬಗೆಗೆಡು, ಲಜ್ಜೆಗೆಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೆಟ್ಟವಂ = ೧. ಕೆಡುಕ್; ದುಷ್ಟ: "ಅಕ್ಷತ್ರಿಯ, ಹಡಕು -ಈ ೨ ಕೆಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨-೨೨೬). ೨. ಹಾಳಾದವನು; ದುರ್ಗತಿಗೆ ಈಡಾದವನು: ಆರಾಗರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಲೆಯಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೫); ನಂದಿ ಕೆಟ್ಟವಲ್ಲವೋೇ ರಂಗಯ್ಯನ ನಂಬಡಿ ಕೆಟ್ಟಿರೆ ಕೆಡರಿ (ಕೂಡಲ. ೨-೧೫೬ ಪಲ್ಲವಿ). ಕೆಟ್ಟವಳ್ = ನೀತಿಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ: ಕೆಟ್ಟವಳ ತನುಜಂ ಬಂಧುಳಿಸಿ ಕಳ್ಳ (ಕುಂಗಾರ. ೧೨-೧೦). ಕೆಟ್ಟುದುಂ = ಮುರಿದದ್ದು; ಹಾಳಾದದ್ದು; ಭಗ್ನವಾದುದು: "ಭಗ್ನಪಿಶಿರುಗ್ಮಮೆನೆ ಕಿನ್ನಮೆನೆ ವೃತ್ತಮೆನೆ ಘನ್ನಮೆನೆ ಕೆಟ್ಟುದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ದು" (ಮುಂಗರ. ೧೩೨-೩೬). ಕೆಟ್ಟುನುಡಿ = ಕೆಟ್ಟಮಾತನ್ನಾಡು: ಕೆಟ್ಟುನುಡಿದ ಪೊಳಲಧಿಕಾರಿಯ ಪೆಡಗಟ್ಟಿಗಂ ಕಂಡೊಪ್ಪಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೫೨); ಆರೇನ ಕೆಟ್ಟುನುಡಿಯರೆಸ್ಸ ಮೇಲಪನಾರ್ಪವರೆ ರಾಯನೆನಿಗೆ ನೇರಲಾಗಿಪನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೧೫೬). ಕೆಟ್ಟುಪೋಗು, ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು = ೧. ಬಟ್ಟುಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗಿಹೋಗು: ಸಂಸಾರದಂ ಕೆಟ್ಟು ಪೋಗಲು ಸಾಗಿರ್ದಪಂ (ಸಂಬಪು. ೬-೪). ೨. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಕಾಲ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯ್ತು ಕಾಗೆ ರಾಗಿ ಕಿಂತು (ಗಾಪ); ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತು (ರೂಪಿ). ೩. ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರು: ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಲು ನಾನೇನು ನಿನ್ನ ಕೆಳು ಕೆಟ್ಟು ಹೋದನೆ? (ರೂಪಿ). ಕೆಡಬಗೆ = ಕೆಡಿಸಲು ಬಯಸು; ಕೇಡು ಬಗೆ: ಕಡು ಮುನಿದು ನಾಚಯ್ಯನವದಿರು ಕೆಡಬಗೆದರಹಿತರ ನಪಹರಿಸಿದ್ದಖಿಲವನ್ನು ಮದನಾಶಂಗಾಡಬಿಸಿಬಾರದು (ಬಸವ. ೫೧-೬೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೆಡು; ತುಳು. ಕೆಟ್ಪು, ಚಿಟ್ಪು; ಕೊಡ. ಕೆಡ್; ತೆಲು. ಚೆಡು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ್. ಕೆಟ್ಟಾ, ಕೆಟ್ಪಾ]

ಕೆಡ್ಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಮಜ್ಜೆ: ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೆಡು ಇದೆ (ರೂಪಿ). [?]

ಕೆಡುಕ(-ನಾ). ಕೇಡು ಮಾಡುವವನು; ಕೇಡಾಳಿಕೆ ದುಷ್ಟ: ಇಂತೀ ಕೆಡುಕರ ಕಂಡು ಅಂಜದಿಯಲ್ಲಾ (ವಿರೇಶ್ವ. ೩೭); ಕೆಡುಕನೊಳು ನಿರ್ಮೈಡಿ (ಸಾಕಂಚ. ೭-೪೬); ಕೆಡುಕನಾದನು ನಂದಗೊಟಿಯ ಕಂದನೆಸಿನಿದನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೫೪). [ಕೆಡುಕು + -ಅ_೨]

ಕೆಡುಕತನ, ಕೆಡಕುತನ, ಕೆಡುಕುತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟತನ: "ವ್ಯಸ್ಟಪ್ರಯೋಗಂ, ಸ್ಪಶ್ಟಿತವ್ಯಂ - ಈ ೨ ಕೆಡುಕತನಂ" (ಕಾಕೃ. ೨೧೩). ಕೆಡಕುತನ: ಕೆಡಕುತನದಿಂ ಕಿರಿವುದಂ ಮಾಡಿಸಿದೊಡೇಂ ಭಕ್ತ ಕೆಡುವುದೇ (ಬಸವ. ೪೭-೫೯). ಕೆಡುಕುತನ: "ಶಾತಾಕಳೆ - ಕೆಡುಕುತನ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೫). [ಕೆಡುಕು + -ತನ]

ಕೆಡುಕಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವನು ಬಹಳ ಕೆಡುಕಿ (ರೂಪಿ).

[ಕೆಡುಕ + -ಇ_೨]

ಕೆಡುಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಳು; ಕೆಟ್ಟಹೆಂಗಸು; ಜಾರೆ: ಕೆಡುಕಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಿಕಿ]ಯನೊಲ್ದಂ ನೋಡಿದೊಡೊ ನೋಡದೊಡೆ (ಸಮಪು. ೫-೬೬). 'ಕೆಡಿಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ಕೆಡುಕ + -ಇ_೨]

ಕೆಡುಕು, ಕೆಡಕು (ನಾ). ಕೇಡು; ಕೆಡುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಕೆಸುಕಿಗಿಡವು ನೂರು ದಾರಿ ಒಳಕಿಗೊಂಡ ದಾರಿ (ಕಬ್ಬೀಲ. ೧೬). ಕೆಡಕು: ವಿವಾಹಕ್ಕಂತ ಮೊದಲು . . . ಸ್ನೇಹ ದೆಳುವುದರಿಂದ ಆಸುವ ಕೆಡಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರೇ ಎಷ್ಟು ಹೇಳ್ಲ (ಪ್ರಕಾಪ. ೨೪).

[ಕೆಡು_೧ + -ಕು]

ಕೆಡುಕುತನ 'ಕೆಡುಕತನ' ನೋ.

ಕೆಡುಕೆ (ನಾ). = ಕೆಡುಕ್ಕಿ: ಕೆಡುಕೆಯಾಗಮವ ಮೋಹಾಕಪದಿ ಬರಿಕ್ಕಯು ದೊಳಡಿಯಿಡುವ ಭಾವವೆಂಕಿಸುದು (ಪ್ರಮು. ೬-೬).

[ಕೆಡುಕ + -ಎ_೨]

ಕೆಡುಗೆ (ನಾ). ಕೆಡಿಸುವವನು; ಕೇಡಿ; ದುಷ್ಟ: ನಿನ್ನ ಪರಿಯಲಿ ಧರ್ಮಕೆಡುಗರ ನಿನ್ನ ಪರಿಯಂತಱಯುವರೀಗಳು ನಿನ್ನ ಧರ್ಮವ ನೀನು ಕೆಡಿಸದೆ (ಅಭಿಜ್ಞಾಶ. ೬೦೫. ಪದ್ಯ. ೩೩೮). [ಕೆಡು_೧ + -ಗ್_೨]

ಕೆಡುಗುಡಿತನ (ನಾ). ಕೆಡುಗುಳಿತನ; ಕೆಟ್ಟತನ: ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ನಂದಿರ್ದುರ ಹಾದಿಯ ಕೇಳಿದಡೆ ತಡಿ ಮಹುವ ಹೇಳದಡೆ ಅಂದು ಕೆಡುಗುಡಿತನವ (ಪಗಮಾ. ೨೧). [?]

ಕೆಡುವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೆಡುವ ದಾರಿ; ಕೆಟ್ಟದಾರಿ: ಆಟ್ಟ ಸುಡುವ ದವಾನಲನ ನಡೆಗೆಟ್ಟೊಡೌಳುವ ನಾಯಿಗಳು ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯಲಿ ಬಳಲಿದಡೆ ಚಮ್ಮಟ್ಟಿಗೆಯಂತಿ ನಡಿಸುವರು (ನಿಘಾಗ. ೩-೧೪-೧೧); ಹುಟ್ಟಿ ಸಾವ ಧವಾಟಿಯಂ ಕೆಡುವಟ್ಟೆಯನು ಳಿಪದಲ ಪದದಿ ನೆಟ್ಟಿನಲಿರತಾಗಿ (ನಿಘಾಗ. ೫-೪-೬೮). [ಕೆಡು_೧ + ಬಟ್ಟೆ_೨]

ಕೆಡುವೊಡಲ್ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ದೇಹ; ನಶ್ವರವಾದ ಶರೀರ: ಕೆಡವೊಡಲೊಡಮೆಯನೆಂದುಂ ಕೆಡದೆಱೆಮೆಗೆ ಮಾಡುಗುಡುವುದು (ಗದಾಯು. ೨-೪). [ಕೆಡು_೧ + ಒಡಲ್]

ಕೆಡುವೊಡನೆ (ನಾ). ನಾಶವಾಗುವ ಒಡನೆ ; ನಶ್ವರವಾದ ವಸ್ತು: ತನು ಕೆಡುವೊಡನೆಯದೆಯೊಡರ್ಪನ ವಿಶಕ್ತನ್ನು ತೊಲಗಿಪುದು ಗಡ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬–೫೫). [ಕೆಡು + ಒಡನೆ (< ಒಡಮೆ)]

ಕೆಡುಸೊಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು : ಒಂದಾಡೊಡ್ಡಂ ಕೆಡುಸೊಲ್ ಪುರುಳ್ ಫಲಮುಂ ಬಾಗೆ ನಲ್ಲದಲ್ಲದುದಾಗಿ ಬಿಡುಗುಂ (ಕುಚಕ. ೧–೧೩–೪). [ಕೆಡು + ಸೊಲ್]

ಕೆಡುಹ (ನಾ). ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ ; ನಾಶ ; ಇಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ : "ವಿನಾಶ, ಅಪಶ್ಯಿತ" (ನಾಪಾಠ. ೪). [ಕೆಡು + –ಹ]

ಕೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಬೀಳು; ಕುಸಿ; ಉರುಳು: "ಕೆಡೆ – ಪತನೇ" (ಕಮರಾ) ; ಕೊಱೆದಿಂದಾಮರವ ತಿಗುರಿಯವೋಲಂತಿ ತೋಱಾಪಟ್ಟ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಅಪ್ಪಣಾ. ೧೧೧೩ ಕಂದ್ರ್ಯ); ಭೀಮಂ ಪಿಡಿದ ಗದೆವೆರಸು ಧೋಂಳಸೆಕೆಡೆದಂ ಗಿರಿಶಿಖರದೊಡನೆ ಕೆಡೆವಂತಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ.೮–೪೨); ಕುರುಡರ್ ಕುಱುಜೊಳ್ ಕೆಡೆದೊಡೆ ಕುರುಚಿ ತೆಗೆವವನೆ ನಂಟಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭–೧೫೫) ; ಬಂಧುಗಳೆಡನೆ ವೈರವ ಮುಸಿದು ನರಳಕೆ ಕೆಡೆವೆನೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩೧); ಬೇರು ಕಱಿದ ವೃಕ್ಷ ತನ್ನ ತಾ ಕೆಡವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೧–೧೨೦). ೨. ಒರಗು; ಮಲಗು: ಉಮ್ಮಳಿದಿ ನುಣ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ತ್ರಿದುಯಂ ಕೆಡೆದೆಡೆಯೊಳ್[ಶ್]ಚಿಯದೆ ಪಿಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆಯುಮೞಿದ ಮಹಿಪಾಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೩೭) ; ಸೊಕ್ಕಿ ಮೈಯಱುಯದೆ ಟೆಳ್ಪಸಿಕ್ಕಿದಂತು ಕೆಡೆದು ಜಿಡ್ಡಿಗೆಯ್ದುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೩೭) ; ಹರಿದ ಕಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹರಿದ ಬೊಂತೆಯು ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಕೆಡೆದಿಹಂಗೊಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩–೨೩೬) ; ಳಳವಳಿಗ ಹಾಯ್ದುನುತ ಕೆಡೆದನು ತಳರಿ ಹಾನಿಸಲಿ (ಶುವ್ಯಾ ವಿ. ೨–೫೫). ೩. ಸಾಯು ; ಪ್ರಾಣನೀಗು : ದೆಱಗಿತ ಕೀಲು ಕೆಳೆದು ಕೆಡೆದ ಬಳಿಕ ಕಡುಗೂರ್ತ ಮಡದಿ ತಾ ಮುಟ್ಟಲಮ್ಮಳು (ಬಸವ. ೨೦೧) ; ಕೆಡದು ದನುಜರು ಕೆಡಿಸಲ್ಲದೆ ತೊಡಗಿದಾಹವದೊಳಗೆ ಕೊಂದವ ಕೊಡನ ಮಗನೋ ದೂಱು ಹೊತ್ತುದು ಬಲುದೆ ಹಗೆಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೨–೨೬). ೪. ಬೀಳಿಸು ; ಕೆಡಹು: ದೋಣಿಗೆ ಕೆಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ (ಅಯೋಕ. ೧೮೩).

ಕೆಡೆಕೆಡೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಹೋಹೋ ಬಾರದಿರು ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ್ತ (ಬಸವ. ೨೨–೩೦) ; ಜೇರುರವಸೆಯೊಡೆ ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೆನುತ (ತೊರಾ. ೪–೪–೨೯); ಕೆಡೆಕೆಡೆಯೊಡಾರ್ದೆಱ್ಕಂ ಘುಡುಘುಡುಘ ಮಹಾ ವರಾಹನಂ ಕೊರ್ಗಡಿಸುಯಂ (ಕಬಕಂ. ೪–೨೫).

[ದೇ. ಕಮು. ಮಲ. ಕಡ; ತೆಲು. ಕೆಡಯು]

ಕೆಡ್ಡೆ, ಗೆಡ್ಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು; ಗಳಹು; ಹರಟು; ಕೊಚ್ಚು : ಘಂಡಮನಜಯಿದಪೆನೋದುಂ ಮುಂದಿರ್ದಾ ತಾಳದಳವನಜಯದ ಪಾದುಂ ಬಂದುದ ಕೆಡೆವನ ನುಡಿಯುಂ ಒಂದಕ್ಕುಂ ಬಾರ್ತೆಯಲ್ಲ (ಧಂಯೋಂಬು. ೧–೪೯ ಆಡಿ). 'ಕಾಟ್ಗಿಡೆ', 'ಬೂತುಗೆಡೆ' ಪರಾ. ಗೆಡ್ಡೆ : ೧. ಅನುತ್ಪರಂ ಗೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೊದು] ವನಕ್ಕುಂ (ಮುಂಗಾರ. ೭೧–೧೯) ೨. ಪೋತಾಪಪ್ಪಿನ್ನಿ ಸಗ್ಗಮೆಳೆಂತುಂಡಪಸುಂಡ ಪಾವರ್ಕೊಳಿದುವನ ಗೆಡೆವರ್ (ಯಶೋಧ. ೩–೬೦) ; ನಾಲಗೆಗಳುಂಟೆಂದು ಗೆಡೆವರೆ (ನಿಘಾಗ. ೧೦–೫೫–೧೩). ೨. (ಹಕ್ಕಿಗಳು) ಧ್ವನಿಮಾಡು : ನುಡಿವ ಅನ್ನಡಿವಕ್ಕಿ ಗೆಡೆವ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾತನೊಡಸುವ ಗೊರವ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨–೫೩). [?]

ಕೆಡ್ಡೆ, ಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬೀಳುವಿಕೆ ; ಪತನ. ಗೆಡ್ಡೆ : ಗೆಡೆಯೆಂಬ ನುಡಿ ಜಡಧಿಮಥನದೊಳಾ ಕಡೆಯೆಂಬ ಬಿಡುನುಡಿ ದಧಿಮಥನದೊಳು (ಶುರಾಸಾಂ. ೨–೫೮). [< ಕೆಡೆ]

ಕೆಡೆ (ನಾ). (?) : ಬಿಡುನಾಯ್ ಮಿಕ್ಕುದ್ದಮಾಗಿರ್ದೊಸಡು ಬೆರೆವಲ್ ಕೊಂಕುಮೂಗಜ್ಜಿಕಣ್ಣಾಳ್ ಕೆಡೆಗಳ ಪುರ್ಪು[ಸಮಂಕ]ತಿಯ ಕುಱುಸೊಸರಲ್ ಕೂಡೆ ಏರ್ಗಾಗ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧–೫೮); "ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ" (ಲೋಕೋಪ. ಆಡಿಟಿ). [?]

ಕೆಡೆಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಡಹಿ ಕಟ್ಟು ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಮುಖಪಸ ಧೇನುವನು ಕೆಡೆಕಟ್ಟ ತೆಗೆಯಲು (ಸಂಭಕ. ೩೬–೨೦). [ಕೆಡೆ + ಕಟ್ಟು]

ಕೆಡೆನುಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ ; ಗುದ್ದು : ಗಜದಾರೋಹಕರ ಕೆಡೆನುತ್ತಿ ಕೊಂದನು (ಏಕಾಗ. ೧೦–೩೮–೨೩). [ಕೆಡೆ + ಉತ್ತು]

ಕೆಡೆಪಿವಿ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಗುತ್ತು : ಅಸಗನನು ಕೆಡೆಪಿವಿದು ಕಂಸನ ಪಸನ ವೆಲ್ಲಿಸ ಸೆಕೆದ ಗಡ (ಶುವ್ಯಾಸ. ೧೦–೧೬). [ಕೆಡೆ + ಪಿವಿ]

ಕೆಡೆನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟಮಾತಾಡ್ನಾಡು ; ಬಯ್ಯು ; ಹೀಯಾಳಿಸು ; ನಿಂದಿಸು : ಅವಗುಣದಾ ತಾಣಮುಪಾಸಿಪೆವೆತ್ತೊಡೆ ಮಾಣದೆ ಪಿಡಿದಪೆನೆ ಕೈತಿಗಳಂ ಕೆಡೆನುಡಿವರ್ (ಭವಿಗಾ. ೧–೪೦) ; ಈ ಕಱುಬುವನಜಯಿದುದೆ ಕೆಡೆನುಡಿದನಪ್ಪೊಡಂ ನೂಱುವರಂ ನೆಱೆ ಸಲಿಸುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೧); ನೀಲ ರಾಜರ್ಷಿ ಕೋಟಿಸದೆ ಧಟ್ಟಿಸದೆ ಕೆಡೆನುಡಿಯದೆ ನಿಲಲಿಂತುಬಲ್ಲೆ (ಪಚರಾ. ೨–೬೩) ; ಜಗೆಯ ರಭಸಕಸ ಳುಡಿವೆನಲ್ಲದೊಡವನ ಪಾಲಸ ಕೆಡೆನುಡಿದ ನಾಲಗೆಯ ಕೀಳುವೆನೆನುತ (ಶುವ್ಯಾಕ. ೧೨–೩೭); ನನಗಿದಿರಾಗಿಯೆನುತ ಕೆಡೆನುಡಿವಂದದಿ ಲಯಕಾಲಾಗ್ನಿಕರಂ ಘುಡು ಘುಡುಘುಡಿಸುದುಂ (ಜಯಾಸಾ. ೭–೧೩). [ಕೆಡೆ + ನುಡಿ]

ಕೆಡೆನುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತು ; ಬೈಗುಳ; ನಿಂದೆ: ವೃಥಾ ಕೆಡೆನುಡಿಯ ನುಡಿದರೆ ರಿಟ್ಟನೆಬರೆ ವೀರರಾದವರು (ಶುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೧೫–೬೬). [< ಕೆಡೆನುಡಿ]

ಕೆಡೆನೂಂಕು, ಕೆಡೆನೂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ನೂಕು; ದೂಡು; ತಳ್ಳು: ಈ ಪಾಪಕರ್ಮನಂ ನಂಬಲ್ಕೆಡ, ಕೆಡೆನೂಂಕಿಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪–೨) ; ಪೀನೇಟಿಂಬಲಲ್ಲಿಂದಲಧಮನಂಗಿದೆ ಜಡಿದು ಬಡಿದು ಕೆಡೆನೂಂಕುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೨) ; ದನುಜರವದಿರು ಬದುಳಲಜಯದೆ ಕವಲಿ ಶ್ವಾಪದ ವಧೆಯಂ ಮಾಡಲು ದನುಜರನು ಕೆಡೆನೂಂಕಿ (೫೦ಪಕ. ೫–೨೬). **ಕೆಡೆನೂಕು**: ಅಲ್ಲರಗೊಡದಾ ಳಲು ಮಾನಸನು ಜರಿಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವ ಮಾಳ್ಕೆಯಲಿ ಬಲ್ಲಿದನಾವನನೆಣಿಪ ನೆಂದು ಭೂತಳದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಡೆನೂಕುವನು (ಕ್ರಿಪುರಿ. ೯–೧೩) ; ದಿಂಡದಲಿ ಕೆಡೆನೂಕಲಾ ಯಮತಿಂಕಿಳರು ನಡುಗುತ (ನಿಘಾಗ. ೭–೧೦–೨೪).

[ಕೆಡೆ + ನೂಂಕು]

ಕೆಡೆನೂಕು 'ಕೆಡೆನೂಂಕು' ನೋ.

ಕೆಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಕೀಳಾಗಿ ಎನಿಸು ; ಕೇಡುಬಗೆ : ಅಪಂಳಂಬಿದನು ಕೆಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಬಗೆಡ ನಮ್ಮಸಮ ಧಳ್ಳರ ಹವನಜಯಂಯಲಾ (ಬಸವ. ೨೬–೧೫). [ಕೆಡೆ + ಬಗೆ]

ಕೆಡೆಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಬಡಿ; ಕೆಡಹಿ ಹೊಡೆ : ಅಡಗಡಿಗೆ ಯುಂಬುಟ್ಟುವರ್ಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲ್ಮ್ಮಡಿಸಿ ಮುಮ್ಮಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೨೪–೩೭) ; ಮಗೆ ವಿರೋಧಿಯು ಬಸುಜನುಗಿ ಳ್ನಾಗಳ ಕೆಡೆಬಡಿ (ಶುವ್ಯಾದ್ರೌ.೧೨–೧೧) ; ಈ ಬಳಕೊಡಲು ಕೊಬ್ಬಿದೆಯುದನು ಕೆಡೆಬಡಿದು ಬಾರು ಮಾಂಸವ ತೆಗೆವೆನೆಂದು (ತಿಮ್ಮಕಾ. ೫–೧೩೭).

[ಕೆಡೆ + ಬಡಿ]

ಕೆಡೆಜಾಙ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡೆಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು; ಕೆಡಿಸಲು ಎಡೆಗೊಡು (?) : ಇದಂ ಕೆಡೆಜೀಯಾಸ್ಯಾನುಂ ಕೆಡೆಜಾಙ್ಯಾನುಂ ಪಶ್ಚಾ ಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತನಕ್ಕುಂ (ವೀಶ್. VIII, ಸೂಪಲ. ೧೦–೧೪ ; ೪೦೦).

[ಕೆಡೆ + ಜಾಙ್]

ಕೆಡೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ಉರುಳಿಬೀಳು: ಕುಡಿಯುಬ್ಬಿದ ನಬ್ಬರಕ ಕೆಡೆಬೀಳೆನುತ ಕೂಲಂದಲಿಟ್ಟಿನಸುತನ (ಭಾಮಿನಿ.೧೬-೬೯); ಕೆಡೆಬೀಳೆ ಹೊಯ್ ಕುಸ್ಸಿಗಳಿವೆಂದ (ಭಾಮಿನಿ.೧೦-೩೦).

[ಕೆಡೆ + ಬೀಳು (< ಬೀೞ್.)]

ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು, ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ತುಳಿ; ಮೆಟ್ಟಿತುಳಿ: ಎನಗೆ ಪೊಡಪ್ಪರ್ದೊಡಾಗದಾ ಕಾಪಿನುತುಂ ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟ (ತೀರ್ಥಾ. ೬-೧೧೪); ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿಕರ್ಮಮುಮಮನೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ದೊಮ್ಮಮುಮುಮನೆಡೆಗಲಿಸಿ ದಾಂಟಿ ಸಂಸೃತಿ ಜಲಧಿಯಂ (ಸಾನಂಚ. ೧-೪೦); ಕತ್ತಲೆಯನು ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಾಶದ ಮೊತ್ತಮೊಳೋಲಗಗೊಟ್ಟು (ಭರತ. ೧೪-೧೩೯).

ಕೆಡೆಮೆಟ್ಟು: ರುದ್ರಾವರಿಶ್ವರನ ಕೇಳಬಬೇಕಿದ ಕೆಡಮೆಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಪೇಳಿದರವರು ಸಿಂಗನಮಗೆ (ಋಷಾಸಾಂ. ೧೪-೪). 'ಕೆಡೆಯೊದೆ' ಪರಾ.

[ಕೆಡೆ + ಮೆಟ್ಟು]

ಕೆಡೆಯಿಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯುನೆಕ್ಕಿ, ನೆತ್ತಿಯನಿ ಪೊಯ್ದು ಅರಂ ಬಿಸಿದಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕಳ್ಳನಿ ಕೆಡೆಯಿಳ್ಚಿ ಬಾಯೊಳ್ ಜೀವ (ಸಮಷ. ೧೧-೮೨). [ಕೆಡೆ + ಇಳ್ಚು]

ಕೆಡೆಯಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳಿಸು; ಕೆಡಹು: ನಡವನಂ ಬಿಲ್ಲಿಸುವುದುಂ ಖಂಡಿದರ್ದನಂ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವುದುಂ, ತುಳ್ಳಿರ್ದವಂ ಕೆಡೆಯಿಸುವುದುಂ ನಿದ್ರಾದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೩).

[ಕೆಡೆ + -ಇಸು]

ಕೆಡೆಯಿಸ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆಯಿಸು: ಅರಿಭಟಿಯಲಿ ಗಜವ ಮುಱಿ ಕೆಡೆಯಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಸು] ಮಹೀಸುತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ. ೩-೭೩).

[ಕೆಡೆ + ಇಸು]

ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ತಿವಿ; ಕೆಳಕ್ಕೆಹಾಕಿ ಇರಿ: ಹರನು ವಿಷ್ಣ ಕೈನಯಂ ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜಾಯ ಸಿಡಿತ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೪-೧೪). [ಕೆಡೆ + ಇಜ್ಜು]

ಕೆಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಕೆಡಹು: ಉಡಿಯಿಜ್ಜಂ ಧನುವಂ ಸಿಡಿಲ್ದನಿಗಮಜ್ಜರಿಕ್ಕಿತುವಂ . . . ಅಜ್ಜಂಗಳಂ ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ.೯-೧೨೮); ರಾವಣಂ ವಿಷ್ಣುವಿನೊಳ್ ಪೊಡಿದಿಜ್ಜುಂ ಗಡ ತನ್ನಂ ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜಡೆ ಸತ್ತಂ (ಸಮಪ ೧೦-೫೮); ಇತ್ತೆ ಲಿತ್ತಂಡ ಜೊತಯ ಭಟಾನೀಕವಿರದೊಕ್ಕರಿಂ ಕಡಿದಿಜ್ಜುದು ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜು ತಾಡುತಿರಲು (ಜಯಪ. ೧೬-೧೩); ಒವ್ವಜೈತಂದು ನಿನ್ನನುಜನವಗಡಿಸಿ ಕೆಡೆಯಿಜ್ಜು ದೀಕ್ಷೆವಂ (ಶ್ರೀವಿಜಯ. ೨೦-೬೪). [ಕೆಡೆ + ಎಸು,]

ಕೆಡೆಯೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಒದೆದು ಬೀಳಿಸು, —ತಳ್ಳು; ನಿವಾರಿಸು: ಸುಖದುಸ್ಸಹಿಯೊಳಿದನು ಧರಣಿಪತಿ ನಾನಾ ಮಹಾಪಾತಳದ ಕೆಡೆಯೊದೆದು (ಸಂಭವ. ೧೫-೨೫); ಜನನಿಯು ಶೋಕವನು ಕೆಡೆಯೊದೆದುಲಾತ್ಮ ವಿವೇಕ ಪದವನು ಪೂರ್ಣವೆನೆ ಕರುಣಿಸಿದನಾ ಕಪಿಲ (ವಿಧಾನ. ೩-೧೨ ಸೂಚಿ).

[ಕೆಡೆ + ಒದ್ದ]

ಕೆಡೆವೊಡೆ, ಕೆಡೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಹೊಡೆದು ಬೀಳಿಸು: ಳಳಸಡೊಳು ನೆಲೆಕೀಡಿ ಪಾಲಂ ಕೆಡೆವೊಡೆದ ಹಾಂಗೆ (ಬಸವ. ೫೭-೧೫). ಕೆಡೆಪೊಡೆ: ಕಯ್ಯ ಸಟ್ಟುಗದಿಂ ಕೆಡೆಹೊಡೆದು ಕೊಂದು (ಬಸವ. ೫೭-೪೦). [ಕೆಡೆ + ಪೊಡೆ]

ಕೆಡೆವೊಯ್, ಕೆಡೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಡೆವೊಡೆ: ಕೆಲವಂ ಬಲಭದ್ರಂ ಲಾಂಗಲದಿಂ ಬಡತಿಗೆಯು ಮುಸಲದಿಂ ಕೆಡೆವೊಯ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೮-೪೧).

ಕೆಡೆವೊಯ್: ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಡೆದು]ನೂಕಿ ಪಿಜಗೇಱಕ್ಕೆ ಜಜಿಯುಜ್ಜ, ಕೊಂಡೊಯ್ದನು (ಜಜ ಕಾ. ೧೧-೧೧); ವಿದೋಧಿಯ ನೂಕಿನನು ಕೆಡೆಹೊಯ್ದು ಕೊಂಡನು ರಥದ ಕುದುರೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ. ೧೪-೧೬). [ಕೆಡೆ + ಪೊಯ್]

ಕೆಡೆಹಾಯ್ಸು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡವಿ ಹಾಕಿಸು; ಕೆಡವಿಸು: ಬಸದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲವ ಬೇಗದಿಂ ಹಿಡಿಹಿರಿದು ಕೆಡೆಹಾಯ್ಕುಸುವೆ ನಾನೆನಲು (ಬಸವ ೫೧-೩೨). [ಕೆಡೆ + ಹಾಯ್ಸು (< ಹಾಯ್ಕು) + -ಇಸು,]

ಕೆಡೆಹೊಡೆ 'ಕೆಡೆವೊಡೆ' ನೋ.

ಕೆಡೆಹೊಯ್ 'ಕೆಡೆವೊಯ್' ನೋ.

ಕೆಡ್ಡಾ, ಪೆಡ್ಡಾ, ಪೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕಾಡಾನೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಮಾಡಿದ ಕಂದಕ, —ಹಳ್ಳ: ಭಾರಿಯ ಕೆಡ್ಡಾ ರಚನೆಗೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ (ಗಜಶಾ. ೩೫). **ಪೆಡ್ಡಾ**: ಕಾರಪುರದ ಪೆಡ್ಡಾ ಕ್ಕಾಂಪು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದು . . . ಆ ಕಂದಕವಿರುವ ಜಾಗವೇ ಪೆಡ್ಡಾ (ಮಲ್ಲ. ೩೫). **ಪೆಡ್ಡೆ**: (ಕ).

[← ಪ್ರಾ. ಮಹಾ. ಖಡ್ಡಾ]

ಕೆಣಕಾಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ; ರೇಗಿಸುವಿಕೆ: (ಕ).

[ಕೆಣಕು + ಅಟ]

ಕೆಣಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕುವಂತೆ ಮಾಡು; ರೇಗಿಸು: (ಕ).

[ಕೆಣಕು + -ಇಸ್ಕು]

ಕೆಣಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸು: "ಕೆಣಕು - ಕರ್ಥನೇ" (ಕಮರಾ); ಪಾಂಡವರಸಕಾರಣಂ ಕೆಣಕಿದೀ ಪೊಸ ಪೊಜ್ಜಜೊಳಾದ ಕಿರ್ದುರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೭); ಅಯ್ಯಾ ಭೂತ ಕೆಣಕಿದಲ್ಲಿ ಮಾಳು ಮುಟ್ಟದಿಲ್ಲಿ (ಬಸವ. ೯೧೦); ನಿನ್ನಳವ ನೞಯಬಲೆ ಹೊಕ್ಕು ಕೆಣಕಿದ ಕೆಟ್ಟೆ ಹೋಗು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೦); ಭೂಪಾಲನ ಕೆಣಕಿ ದುಶ್ಶಿಕ್ಷಿತಬಾಲೆಗೆ ಪತಿಯಪ್ಪೆನು (ಕಂಸವ. ೬-೪೪); ಮಲಗಿರುವ ಹಾವನ್ನು ಕೆಣಕಬೇಡ (ನಾಪರ್ಯ. ೬೫). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಸಾಹಸವಲ್ಲದುನುರವನಸೆ ಅರಿಬಲವ ಕೆಣಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ. ೯-೬೮); ರಕ್ಕಸರ ರಣದಲಿ ಕೆಣಕಿ ಹರಣದಲಂಳಿದ ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳು (ತೀರಾ. ೬-೧೯-೬೧). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಪ್ರೇರಿಸು; ಪ್ರಚೋದಿಸು: ಸಂಗರವ ಕೆಣಕಿದಖಿಲಸುಷನೆಯಿಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿಪ. ೨-೭೫); ಕದನವ ಕೆಣಕಲ್ಕೆಯಿದ ದಂಡೊಡ (ತೀರಾ. ೬-೩೭-೩). ೪. ಕೆದರು; ಕೆದಕು: ಕೆಣಕುರಿಯಂಬರದಲಿ ದಂಡೆಯೊಳಕಿದ ಕಾಳೋರಗನವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೯); ನೆಱೆ ಕೆಣಕಿವೆ ಮುಚ್ಚಿರ್ದ ಕಲ್ಪದ ಕಿಚ್ಚ ನಾನಂದ (ತೀರಾ. ೬-೧೯-೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಳು. ಕುಣುಕ್ಕು, ಕೆಣಕು; ತೆಲು. ಚಿಣಕು, ಚಿಣುಕು, ಚಿನಕು, ಚಿನಯು]

ಕೆಣಕ್ಕು (ನಾ). ಕೆಣಕುವಿಕೆ; ಕೆರಳಿಸುವಿಕೆ. 'ಕೆಣಕುಗೊಡು' ಪರಾ.

[< ಕೆಣಕು,]

ಕೆಣಕುಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಕಣ್ಣು: ಸೊರ್ಗಜಪ್ಪನದ ಸೊಟ ಗಣ್ಕೊಡ್ಡಿ ಹೀಗೆ ಬೀಸಿರುವ ಕೆಣಕುಕಣ್ಣುಳ್ಳವನನ್ನು(ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೦-೧೯).

[ಕೆಣಕು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೆಣಕುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆ ಕೆಣಕು ಗೊಟ್ಟ ಮಾತಲಿಗೆ ಕೆರಳ್ದು (ಬಿಟ್ಟಲ. ೧೧೬-೨೧). [ಕೆಣಕ್ಕು + ಕೊಡು,]

ಕೆಣಕುನಗೆ (ನಾ). ಕೆರಳಿಸುವ ನಗೆ; ಉದ್ರೇಕಿಸುವ ನಗು: ಮಾತಿನೊಂದಿಗೆ ಕೆಣಕುನಗೆಯ ವಿಷಾದವೂ ಇದ್ದುವು (ಪ್ರಸಾ. ೬).

[ಕೆಣಕು + ನಗೆ]

ಕೆಣಕುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳಿಸು; ಕೆಣಕಲ್ಪಡು: ಈ ಸನುರ ಸನ್ನದ್ಧತೆಯ ಆಟ್ಟಾಸುರದ ಗಡಾವಣೆಗೆ ನೆರೆವೊರೆಯ ಬಲ್ಲಿದರು ಪೆಳರಯೋ ಕೆಣಕುವಟ್ಟೋ ತನಗೆ ನಡೆತಂದು ಳಳಸ ಕಾಳಿಗವನೆಮ್ಮಡ್ಡುವಂತೆ ಮಸಗಿಸುತ್ತ (ಮುಂಕೃಕ. ೬೯-೯). [ಕೆಣಕ್ಕು + ಪಡು,]

ಕೆಣಕುವೇಟ (ನಾ). ಕೆಣಕುವ ಬೇಟ; ಕಾಮಚೇಷ್ಟೆ: ಇಂಬಿನು ಈ ಮದನಯಾತ್ರೆಯ ಏಮ್ಮ ಕಟ್ಟಾಸೆಗಾರಿಗೆ ಅರಿವಾಟದ ಕೆಣಕುವೇಟದ ಆದಿಮಂಗಳವೆನು (ಮಂತ್ರಿ. ೨೪-೧೩).

[ಕೆಣಕು + ವೇಟ್ಟು (< ವೇಂಟು)]

ಕೆತ್ತ 'ಕೆಱು' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತಕುಱುವ (ನಾ). ಉಳುಮೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಹೊಲ: ಕೆತ್ತ ಕುಱುವ ಮಾಡಿದ ಹೊಲ ತಪ್ಪಿಸಿ ಆರ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜೀವದನವನು ಯೆಲಿಯಾಡಿಸುವಡಂ ಬೇಡೆಂದನಲಾಗದು(ಎಳ. XII, ಕಪಟೂ. ೨-೧೬; ೧೨೬೨).

[< ಕೆತ್ತು + ಕುಱುವ್]

ಕೆತ್ತಣ, ಕೆತ್ತಣಿ, ಕೆತ್ತನೆ (ನಾ). ಕೆತ್ತುವಿಕೆ; ಕುಂದಣ; ಹರಳು ಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ; ಕುಸುರಿ ಕೆಲಸ: ತೊಳಗುವ ಮುತ್ತು ಮಾಣಿಕದ ಕೆತ್ತಣಮೊಪ್ಪುವ ಚಿನ್ನ ಹೊನ್ನ ಜಱರ್ಕಾಬವೆಯಂ (ಪಳಹ೦. ೧೩೦). **ಕೆತ್ತಣಿ**: ಹೆಂಜರ ಬಡಗಿ ಕೆತ್ತಣಿಯ ದೊಡ ಹಲಗ್ಗೆಯನ ಮೆಗ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ಒಕ್ಕಿ-೧೬; ೧೦೨೦). **ಕೆತ್ತನೆ**: ಅದರ ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸ ಇತ್ತು (ಚಂದಪ್ರೀ. ೩೧).

ಕೆತ್ತನೆಯಲಿ = ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದ ಓಲೆ; ಕುಂದಣಿಸಿದ ಓಲೆ: (೬). **ಕೆತ್ತನೆಯಕೆಲಸ** = ಕುಂದಣಿಸುವ ಕೆಲಸ: (೬).

[ಕೆತ್ತು + –ಅಣ]

ಕೆತ್ತಣಿ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತನೆ 'ಕೆತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೆತ್ತವಾರಿ, ಕೆತ್ತಾರಿ (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ, —ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುವಾರೆ.

ಕೆತ್ತಾರಿ: (೬). [ಕೆತ್ತು + ಪಾರಿ (< ಪಾರೆ)]

ಕೆತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವಿಕೆ; ಕಂಡರಿಸುವಿಕೆ; **ಕೆತ್ತನೆ**: ಸನ್ನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದವಾದ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಚಿತ್ರಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗೆ. ೫೧೫); ಇದರೊಳಿನ ಕೆತ್ತಿಕೆಯ ಕೆಲಸವು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೬). [ಕೆತ್ತು + –ಇಕೆ]

ಕೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕುಂದಣಿಸುವಿಕೆ: ರತ್ನ ಜಡಿಕ ಕೆತ್ತಿಗೆ ಕುಂಡಲವನು (ಸಮುಮ. ೬).

ಕೆತ್ತಿಗೆಕರಣಿ = ಹರಳು ಕೆತ್ತಿದ ಸರಪಣಿ: (೬).

[ಕೆತ್ತು + –ಇಗೆ]

ಕೆತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕುಂದಣಿಸು; ಹರಳು ಕೂಡಿಸು, —ಕೆಡ್ಡು: ರತ್ನ ಕೆತ್ತಿಸಿದ ಪದಕ ಹಾರಗಳು (ಪುರಂದ. ೧-೩೧೬-೩). [ಕೆತ್ತು + –ಇಸು]

ಕೆತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯಿಸು; ಕಂಡರಿಸು: ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ತಲೆಯ ಕೊರಡಂ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಮೊಳದನಕಸಟ್ಟಿ (ಹುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೬೧); ಛತ್ರಿಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಹಸಂ ಮಾಡಿದ ಪುತ್ಥಳಿಗಳಂತೆ ಕೀಲಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೮-೬೦).

[ಕೆತ್ತು + –ಇಸು]

ಕೆತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅದಿರು; ನಡುಗು; ಮಿಡುಕು; (ನರದಂತೆ) ಹಾರು; ಸ್ಪಂದಿಸು: "ಕೆತ್ತು – ಸ್ಪಂದನೇ" (ಕಮಧಾ); ಕೆತ್ತಿತ್ತು ದರ್ ಬಲ ಗಣ್ಣುಂ ಬಲಮೆಱಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೩); ಶಿಖವದನನೊಳಗ್ಗಳ ವಧರಂ ಕೆತ್ತೆ (ಇಂದಅಂ. ೪೭೪); ಅಂಗೈ ತಿಂಬುದೆನ್ನ ಅಂಗಳು ಕೆತ್ತು ತ್ತಿಹವಯ್ಯ (ಜಿಸವ. ೩೭೧); ಅವಲಂಬಿಸುವ ನೋಟಂ ಕೆತ್ತುವ ತೋಳ್ ಅಂಬಿಸುವ ಹಸ್ತಂ (ಗಿರಿ. ೩-೨೬); ಕೆತ್ತಿದವು ಮೀನಿಗಳು ಅಂಗಳು ಜೊತ್ತವರುಜಾಟ್ಟಿಬಿಯ (ಅಭಿಷ್ಟಾ. ೪-೧೩); ನಿಳಯದಿಂದದಿರಿಯುಡುವಾಗ ಬಲದ ತೋಳ್ಪೊಡೆ ಕಣ್ಣಾ ಕೆತ್ತುತಿದ್ದುವು (ಧರಶ. ೨೧–೫೮). [?]

ಕೆತ್ತು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಳುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು; ಕುಂದಣಿಸು; ಕೆಡ್ಡು: ಕೆತ್ತಿದ ರತ್ನಾಭರಣಭೂಷಿತ ದೋಸನಿತ್ತಿಯರ್ (ಮೋಹತ. ೧೧–೬೨); ಕೆತ್ತಿದ ನಿಬಿಳ ರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ವೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ವಡಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೪). ೨. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕೊರೆ. 'ಕೆತ್ತಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿಱ್ಱು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ತೆಲು. ಚಿಕ್ಕು]

ಕೆತ್ತು$_3$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀಸು; ಮೇಲ್ಚಾಗವನ್ನು ಸುರಿ; ತೆಳ್ಳಗೆ ಕೊರೆ; ತೆಳುವಾಗಿಸು: "ಕೆತ್ತು ತನೂಕರಣೇ ಸ್ವಂದನೇ ಚ(ಅದಿರು)" (ಕಮಧಾ) ಕುಸ್ಪಸದಂತೆ ಬೆನ್ನಂ ಪತ್ತಿ ಕೆತ್ತುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೬೩); ಬಾಚಿಯೊಳು ಕೆತ್ತುವ (ಜಡ್ಡರಾ. ೪–೨೪); ಭಕ್ತರ ಕಂಯ ಬಂಧಿಪಳ ನಡು ನೆತ್ತಿಯ ಜರ್ಮವ ಕೆತ್ತಬೇಳು (ಭುರಂದ. ೨–೧೪–೪). ೨. ಕೆತ್ತರಿಸು; ಖಂಡಿಸು; ಸೀಳು: ನಾರು ಬಲಿಯದ ಹುಣಿಸೆ ಕಾಯ ಮಾವಿನ ಕಾಯನಾರ್ಮದು ಕೆತ್ತಿ ಕಿರಿದಾಗಿ ಹೋಳಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೩–೧೦); ಭೀಮಸ ಬರಿಯ ಕೆತ್ತಿದನೆಂಟು ನಾರಾಚದಲಿ (ಕೋಗಯು. ೨೫–೩೧); ಕುತ್ತು ಕೆತ್ತು ಪೊಡೆ ಸೀಳ್ ಕಡಿ ಖಂಡಿಸು (ಅಪ್ರತಿ. ೩೬–೨೦). ೩. ಕಂದರಿಸು: ಶ್ರೀ ಅಂತೀಶ್ವರವ ಕೇಶವಣ್ಣ × ಕೆತ್ತಿದ (ಎಳ. X (೩), ಚಳ್ಳಕೆ. ೧೧೯–೬; ೧೨೩೦ ಕಕ); ಗರ್ಭಗೃಹಮ್ಮತ ಮಂಟಪ ತಿಖರ ತಿಪ್ಪಿದಿ ಸಹವಾಗಿ ಕೆತ್ತು ಜಲ್ಲಾದರವ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. III, ಮಳತ. ೬೪–೧೧; 1465); ಮದಕಳಿಯೊಳ್ ಕೆತ್ತಿದ ಕುಂಲಿದ ಕೇಸರಗಳ ಚಿಪ್ಪಿಸ್ತರಮಂ ಪಡೆದುವು (ಜಯಿಂಗಾ. ೪–೫); ಚಾಳ್ಕೆಸದೆ ಕೆತ್ತಿದನಾಡಿ ಕೆಲಸಿ ಎಂದಾಶೋಚಿಸಿದಳು ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೨೬–೨೯). ೪. ಅಗೆ; ತೋಡು; ಬಗೆ: "ಘಾಲ, ಕೃಷಲ . . . ಉಳವ ನೇಗಲಂಘಾ ಕೆತ್ತವ ಮೋಕರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೮).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆತ್ತು, ಚಿತ್ತು, ಚಿಱ್ಱು; ಮಲ. ಚಿತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತು; ಕೊಡ. ಕೆತ್ತ್]

ಕೆತ್ತು$_4$ (ನಾ). ನಡುಕ; ಸ್ಪಂದನ. 'ಕೆತ್ತುಗುಂದು' ಪರಾ.

[< ಕೆತ್ತು$_1$]

ಕೆತ್ತು$_5$ 'ಕೆಱು' ಪರಾ.

ಕೆತ್ತುಗ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತುವ ಕೆಲಸದವನು: ಅನು ವೇಷಧಾರಿ ಯಯ್ಯಾ ಕಾಟುಗ ಕೆತ್ತುಗ ಪೋಲುಗನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರು (ಜಸವ. ೩೩೫); "ಕೆತ್ತುವವ – ನಾಶಮಾಡುವವ" (ಜಸವ. ಕೋಶ). ೨. ಶ್ವಾಪದಿಕ; ಕೆಲಸಿಗ. [ಕೆತ್ತು + –ಗ]

ಕೆತ್ತುಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡುಕ ನಿಂತುಹೋಗು; ಸ್ಪಂದನ ಇಲ್ಲದಂತಾಗು: ಆಂಗಡ ಬೆಮರ್ ಮಿಡುಕೊಡದ ಪುಳ್ಳರ ಬೀಗಿ ಬೀಯುದ ಕುಟಿ ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಱಂ ನಡುಕಂಗಿಡಮರು (ಲೀಲಾವ. ೩–೧೫).

[ಕೆತ್ತು$_4$ + ಕುಂದು$_1$]

ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮುಚ್ಚು; ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು: ಮಂದಿರದ ಜಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದು ನೂಂಕಲು ಕೆತ್ತುಗೆಯ್ದು ಪಡಿಯೊಪ್ಪಿರಲ್ಕ (ಜಡ್ಡರಾ. ೧೬–೧೬). [< ಕೆಱು + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆತ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆತ್ತುದುದು; ಚಕ್ಕೆ: "ಕತ್ತರಿಸಿ ತೆಗೆದ ಹೂರು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೩೧). ೨. (ಕರಾ) ಹೋಳು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚಿತ್ತು; ತುಳು. ಕೆತ್ತೆ]

ಕೆತ್ತೆಬಜೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ; ಆಸಾವಮೆಕ್ಕೆಕ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ: ನಿನಗೆ ಈ ಕೆತ್ತೆಬಜೆ ಕಾರಭಾರ ಮಾಡಲು ಯಾರು ಹೇಳಿದರು (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆತ್ತಾರಿ 'ಕೆತ್ತವಾರಿ' ನೋ.

ಕೆದಕು (ಕ್ರಿ). ೧ ಕೆದರು; ಬೆದಕು: ಕೋಟುಯಂತೆ ಕೆದಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೬೩); ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ಬೆದಕಿ ನಿಕಾಂಕವನ್ನು ಕೆದಕಿ (ದ್ರಾವಿ. ೧೫೫, ಪಿಸ್ಕೆಲ್). ೨. ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; ಪರದು: (ಪ). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೆಲುಕು]

ಕೆದರಿಗನಗಿಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕೋಲಂಗಃ – ಕೆದರಿಗನಗಿಡು" (ಓಷಧಿ. ೫೧). [ಕೆದರಿಗ್ಯ + ಗಿಡು]

ಕೆದರು 'ಕೆದಜ್ಜ್'$_1$ ನೋ.

ಕೆದಗಿರಿ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಕೆಡಿ; ಚೆದರುವ ಕೆಡಿ: ಕೋಪದಿಂದುಗುಳ್ದ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕೆದಗಿರಿಗಳಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೭). [ಕೆದಜ್ಜ್ + ಕಿಡಿ]

ಕೆದಗೂರದಲ್ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ ಕೂದಲು; ಕೆದರಿದ ಕೂದಲು: (ಪ). [< ಕೆದಜ್ಜ್ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂಂದಲ್)]

ಕೆದಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿಸು; ಓಡಿಸು: ತಮುಮಂ ಜೊನ್ನಮುಮಂ ಕೆದಚ್ಚಿ ದಿನಕೃತ್ಯೋದ್ಯಾತಕರಂ ಶಿಲ್ಪಿ ಸಂಘ್ಯಮಮಂತಕತೆ ಶಿಲ್ಪಿಳಳಕ್ಕಿ ವಿಧವಂ ನಿಲ್ಸುಂ (ಶಕಶ. ೧೪೬-೪೫). [< ಕೆದಜ್ಜ್ + -ಚ್ಚು]

ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದರ್ಪಲೆ, ಕೆದಲುದಲೆ (ನಾ). = ಕೆದಲುಮಂಡೆ: ಕೆದರ್ತಲೆ, ಕೆದಲುತ ಕೆಲ್ (ಕಬ್ಬಾಮ. ೮೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರ್ದಲೆ**: ಕೆದರ್ದಲೆಯು ಕೆಂಡಗಂಗಳ ಮಹಾಕಳಿಲಪದಂಪ್ಪಂಗಳಂದೆಸೆವ (ವಂಕಾರಾ. ೫-೮-೧೩). **ಕೆದಲುದಲೆ**: ಕೆದಲುದಲೆ ಕೆಮ್ಮಿಸೆ ರುಂಡ ಮುಂಡಾಭರಣವೊದವರ್ದ ವೃಷ್ಟಿಕದ ಮಾಲೆ ಪೆರುರವಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೬). ಕೆದಲುದಲೆಗಳ ತೋರಣಭಾರದ ಮರದ ಮೈಯುಬ್ಬುಗಳ ಭಯರಸದರುಳುತಲ್ ಪಾಲಿರುದ್ದು ದಿರಿಸಿಲೆ (ತೊರಣ. ೩-೭-೪); ಕೆದಲುದಲೆ ಕೆಮ್ಮಿಸೆ ಕೆಸುಗಳ್ಕೆದಲುನೋವು ಕಾರೊಡಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬).

[ಕೆದಜ್ಜ್$_1$ + ತಲೆ$_1$]

ಕೆದರ್ದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದರ್ಬಿರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚೆದರುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವಂತೆ ಬಿಚ್ಚು: ಕಿಬ್ಬಿಳ್ಕರಿಗಳಂ ಕೆವರ್ದರ್ಬಿ ಕಾಕ ಪಕ್ಕಿಗಳ್ಗದೆಗೆ ಬಿಚ್ಚಸೆ ಯೊಲವನೊತ್ತಿ (ಕ್ರಿರಾಮಾ. ೪೪೯-೬). [ಕೆದಜ್ಜ್ + ಬಿರ್ಚು]

ಕೆದಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಹಲಸು ಮೆಣಸು ಕೆದಲ ಬಿಲ್ವಲು ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಕ. ೧೨೨–೨೩; 1371). [?]

ಕೆದಜ್ಜ್$_1$, ಕೆದರು, ಕೆದಱು, ಚದರು, ಚದಲು, ಚದಱು, ಚದಲು, ಚದುರು, ಚೆದರು, ಚೆದಱು, ಚೆದುರು, ಚೆದಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ಪಸರಿಸು; ಚೆದುರಿಸು: ನೀಂ ನನೆಯ ಮುಗುಳಲರ ತುಱುಗಲಸನಂತಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕೆದಱವೇಱ್ ಸ್ಪಸಶಕಳಕ್ಕ (ಅದಿಪು. ೫-೮); ಕೆದಱುತ್ತುಂ ಮಱಲಂ ಕಳಿಧ್ವಜಂ (ಕಮದ. ೨೩೩ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆದರು**: ೧. ಬಿಡಿಯಪ್ಪಿಪುಂ ಕೆದರೆ (ಅಲಂಪ. ೧೨೬–೩೬). ೨. ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಗೆ, —ಕೆರೆ; ಬೆದಕು; **ಕೆದಕು**: ಕೇಯುವರ ಮತ್ತೆಬ್ಬರ ಉತ್ಕರ್ಷರಯಕ್ಕೆ ತಗುಲಿ ಅವನ್ನು ಕೆದರುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾಣಕ. ೧೩). **ಕೆದಱು**: ೧. "ಕೆದಱು – ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಕಮಧಾ); ಸೌಧದೊಳೆ ಕೆದಱಿದ ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳುಗಳೆಸೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೯); ರವಿಯುಂ ನಡುಬಗಲೊಳ್ಳೊಯಂ ಕೆದಱಿದಂ ಕರತತಿ ಕಿಡಿಗಳನ್ (ಅಜಿಪು. ೧೧೭); ಸುರಾರ್ಚನೆಗೆಂದು ತಂದ ಮಂದಾರದ ಪೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೧–೨); ಕಡೆಗಣ್ಣ ಕಾಂತಿ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕೆದಱೆ (ನಿರೀ. ೨-೧೦೫ಪ); ಕಿಡಿಗಳನು ಕಂಗಳಲಿ ಕೆದಱುತ ಪಡೆಗಳನು ಸಾಸಿರದ ಪರಹುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೨೯). ೩. ತುಱುಗಿರಂಗಳಿಂ ಕೆದಱಿ (ಪುಷ್ಪದ. ೩-೬೪); ಮುಂಡಂಗಳಂ ಮಗುಚಿ ನೋಡಿ ದೆಟ್ಟಾಗಿದ ಖಂಡಂಗಳಂ ಕೆದಱಿ ನೋಡಿ (ಪಜಿಪು. ೪೦-೨೪). ೪. ಜಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು; ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗು; ಚೆದರಿಹೋಗು: ಮುತ್ತಿನ ಹಾರ ಹಱಯಲು ಕೆದಱುವು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಮುತ್ತುಗಳು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೪೭); ಕೆದಱಿತರ್ದ್ದರ್ಯಾದಿ ಮುತ್ತಿತರದುಳುವದ ಭಿತಿಯಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೧೧-೧೩). ೪. ಚೆದರಿಸು; ದಿಕ್ಕಾಪಾಲು ಮಾಡು: ಪೆಜಗಿದದ ತುರುಷ್ಕ ತುರಂಗಗಳುಮಂ ಕೆದಱಿ ಬೆದಱಿ ಬೆಂಕೆಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೦ ವ); ದೇಗುಲದ ಬಿಸುರವನಕರ್ದ್ದಱಿ ಒಟ್ಟಿದಿಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಕೆದಱಿಯುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧); ಹೊಗರಂಬು ಕೆದಿವುವು ತುಳುಕಿದವು ತೂಣಿದವು ಕೆದಱಿದವು ಪಹತಬಲಪತಿಯ ವ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೧೩). ೫. ಕೆದಱು: ಎತ್ತಿ ಕಯ್ಯಂ ಕೆದಱುತ್ತಂ ಧೂಳಿಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೩೫೯). ೬. ಬೀಸು; ಒಲೆದಾಡು; ತೂಗಾಡು; ಚಲಿಸು: ನುತ್ತ ಕೆದಱುವ ಚಾಮರ ಪ್ರಕೀರ್ಣಾಮಳ್ಕು (ಮುಂಗರ. ೭೮-೪); ಬಲಕೆಡೆಗೆ ಕೆದಱುವ ಪೀಗುರಿಂ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೫); ಮುದದ ಮೂಜನಿಯಬ್ಬರಕೆ ಕೆದಱಿದವು ಮೇಲಣ ಜನದ ಜೋಡಿಗಳು (ತೊರಾ. ೪-೧೨-೩೮). ೭. ಏಸೆ; ಬೀರು; ಚೆಲ್ಲು: ಮಹಾರಥರು ರಿವು ಮತ್ತದಂಯಿಯ ಕೆಕಕರರು ಕೆದಱಿದರು ಮಾರಗಣವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩-೬೫); ಕೆದಱಿದನಸ್ತ್ರಸಂತತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೭೦-೧೨). **ಚೆದಱು**: ೩. ಕೋಳಂಗಳು ಚದರುತಿರೆ ಜೊನ್ನವಕ್ಕಿಗಳು ನಲವೇಱುತಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೫); ಸುದತಿಯನು ಕಂಡೊಡನೆ ಚಿತ್ತವು ಚದರದರಲ್ಲಿ ಯೆ ನೆಲಸೆ (ರಾಮಸಂ. ೧೦-೪-೧೮); ಈ ವರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಚದರುವದರಲ್ಲಿದ್ದರು (ಕಂಗಪ್ರೀ. ೧೧); ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಜನರೆಲ್ಲ ಚದರದ ಮೇಲೆ (ತೀನೂಕ. ೩೬). **ಚದಲು**: ೩. ಹೃದಯದೊಳಗಿಗ್ಗಿನಿ ಇದ್ದ ಮೀರೀ ಪರಿ ಚದಲಿ ಪೋಗಲಿಬಹುದೆ ಮನಸು ದುರವ್ಯಕ್ತಿಗೆ (ಮೇಸ್ತ್ರೀ. ೧೫೦); ಅದು ತಾನೇ ಅದು ತಾನೆ ಚದಲಿತೆ ತುಂಬಿದ ಸದವಲಂಬ್ಯಬ್ಧ (ಚಿಪಾಪ. ೪೯-೬); ಚದಲಿದೀಪರಿಯಂತು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೩೦-೩೯). **ಚದಱು**: ೩. ಸಮರಾಂಗಣದೊಳು ಚದಱದೆ ಕಡುಗಲಿ (ಭುಂಕಾರಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೧೩-೬; 1080); ಮುಡಿ ಚದಱಿ ಹುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೊಲಳುತ್ತಿರೆ ಧರೆಯೊಳಗೆ (ಪಳಪ. ೫-೩೫). **ಚದುರು**: ೩. ಕೂಡಿದ ಜನ ಚದುರುತು (ಪಜ್ಜಬ. ೪). **ಚೆದಿಱು**: ೩. ಹೃದಯದೊಳೆ ಕೊಡದವಿದ ಕತ್ತಲೆ ಚೆದಱುವಿನಂ (ಅಂಪಂಭಾ. ೩೫೬); ಬಾಗಿ ಸೆನೆತು ಬಳುಳೆ ಕುಚ ಭಾರದಲಿ ಮೇಲಂ ಜಾರಿ ಮುಡಿ ಚೆದಱೆ (ಪಳಪ. ೨-೩೫). **ಚೆದುರು**: ೩. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚೆದುರಿ ಐಂಕಿರುವ ನನ್ನ ಲೇಖಕಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕರುವ ಯೋಜನೆ (ಸಾಸಮಾ. III, ಅಂಕೆ). **ಚೆದುಱು**: ೩. ಜಲಜಳಪನೊಲಂಗದವರ್ ಚೆದುಱೆ (ಜಬಪು. ೧೯-೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆದಲು, ಚದರು; ಮಲ. ಚದರು, ಚಿನ್ನು; ತೆಲು. ಚೆದರು, ಚೆದುರು; ಕುಳು. ಕೆದರ್, ಚದರ್]

ಕೆದಜ್ಜ್$_2$, ಕೆದಲ್ಕು (ನಾ). ಚೆದುರುವುದು; ಚಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗುವುದು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗುವಿಕೆ. 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ಪರಾ. **ಕೆದಜ್ಜ್**: ಬೆದಜುಂ[ಕೆದಜುಂ]ಪೆರ್ಚುಂ ಕುಂದುಮನಜಿದು ಕಾಣಲುಂ ಕಾಣಿಸಲುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨). [< ಕೆದಜ್ಜ್$_1$]

ಕೆದಜೋಕೆ (ನಾ). ಚಿಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಮುಡಿದಲರ್ ಕೆದಜುಕೋಕದ ಕೇಶದ ಸಡಿಲಿದುಡಿಗೆಯು (ತೊರಾ. ೫-೬-೨); ಜಡಿವ ಕೆಮ್ಮಿಸಿಗರ ಕೆದಜುಕೆಯ ಬಿಡುದಲೆಯ ನವಕ್ರೋಣಿತಾಂಬರದುಡಿಗೆಗಳ ಘೆರೂಢ್ಯವಯ ಮಿಗುಡದ ರಕ್ಕಸ ಸೇನೆ ನಿಂದುದು ಖಳನ ತೋಪಿನಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೧೯-೧೬).

[ಕೆದಜ್ಜ್$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೆದಱಿಸು, ಚದರಿಸು, ಚದುರಿಸ್ಯು, ಚೆದರಿಸು, ಚೆದುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡಿಸು ; ಚೆಲ್ಲಿಸು ; ಎರಚಿಸು : ಪೊಸತೆ ಮೊಳೆತ ಧಾನ್ಯಂಗಳನಾ ಧರಣೀಶಂ ಕೆದಱಿಸಿದಂ ನಿರಂತರಂ ರಾಜಗೇಹದೊಳಗಂ ಪೊಜಗಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೭) ; ಪೊಟಲ ವೀಧಿಗಳೊಳೆಲ್ಲಂ ನೀರಂ ತಳಿಯಿಸಿ ಫಲ ಪುಷ್ಪಂಗಳಂ ಕೆದಱಿಸಿದೊಡೆ (ಜಾವುಂಪು. ೩೫-೨೪). ೨. ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ ಯಾಗಿಸು ; ಓಡಿಸು : ಸಿಂಧುರದಿಂ ಸೀಳಿಸುತ್ತಂ ಕೇಸುರಿಯಿಂದಂ ಕೆದಱಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೬ವ) ; ಥಟ್ಟನು ಕೆದಱಿಸಿದವಾನೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪) ; ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಱಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೪೧). ೩. ಕಲಕು ; ಕದಡು ; ಕೆದಕು ; ಕೆರಳಿಸು : ಕೆದಱಿಸದಿರು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವನೆಂದು ಕೋಪ ದೊಳಾಡಿದಳು ಭಾವನೊಡನೆ (ಭರಚ. ೯-೧೦೯). **ಚದರಿಸು**: ೨. ದೊಂದಿ ಗಾರರನ್ನು ಚದರಿಸಲು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಚದುರಿಸ್ಯು** : ೨. ಮುಗಿಯೆ ಬಿದ್ದಿನರೊಸಗೆ ಬಂದವರ ಚದುರಿಸಿತು (ಕಾಲೂರ. ೪೪-೫೮). **ಚೆದರಿಸು** : ೨. ಪೋಲೀಸರು ಗುಂಪನ್ನು ಚೆದರಿಸಿ ದರು (ರೂಢಿ). **ಚೆದುಱಿಸು** : ೨. ತದ್ಗುಣಾಂಬೋಧಿಯಂ ಚೆದುಱಿಸಿ ಬಳಿಕ್ಕ ಕಳ್ದೇರಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೬೬). [ಕೆದಱ್$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕೆದಱು$_1$ 'ಕೆದಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೆದಱು$_2$ 'ಕೆದಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೆದಱುದಲೆ 'ಕೆದರ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆದಱುಮಂಡೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರುವ ತಲೆ : ಬಳಲುವ ವದನದುಸುರಿನ ತಳ್ಳಬಾರಿಯ ಕೆದಱುಮಂಡೆಯ ಕಲಿತ ಭಯದ ಸುಮಾಲಿ ನಡೆತಂದು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೩). [ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮಂಡೆ$_1$]

ಕೆದಱುಮೀಸೆ (ನಾ). ಕೆದರಿದ ಮೀಸೆ ; ಗುಂಜು ಮೀಸೆ : ಬೆಱೆತ ಮೋಱೆಯ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಬಿಗಿದ ಹುಬ್ಬುಗಳ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೭) ; ಹಱುಕುಗಡ್ಡದ ಕೆದಱುಮೀಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯).

[ಕೆದಱು$_1$ (< ಕೆದಱ್$_1$) + ಮೀಸೆ]

ಕೆದಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?) : ಇದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕಿ ಮುದಿರೆ ಬೂವಯ್ಯ ಬೆಳ್ಳನ ಕರಕುಡಿ ಬಾರದರೆಱೆಯಮ್ಮ ಕೆದಱೆ ಯರಯ್ಯಪ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೧೨ ; 920). [?]

ಕೆದಱೇಱ್(ಕ್ರಿ). ಚೆದರಿ ಮೇಲಕ್ಕೇಳು,—ಹಾರು: ಕರ್ಪೂರಪಾಂಸು ನಿತಾಂತಂ ಕೆದಱೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೫೩). [ಕೆದಱ್$_1$ + ಏಱ್$_1$]

ಕೆನೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುದುರೆಯಂತೆ ಹೇಕರಿಸು ; ಹೇಷಾರವವನ್ನು ಮಾಡು : ಮೂಗಿಱಿಯುತ್ತುಂ ಕುಡಿವಾಲಮೆತ್ತಿ ಕೆನೆಯುತ್ತಾನಂದದಿಂ ಸುತ್ತಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೪೬) ; ಕುದುರೆ ಮರಿ ಕೆನೆದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೯೬). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕನೈ ; ಮಲ. ಕನೆ ; ತುಳು. ಕೆಲೆ]

ಕೆನೆ$_2$ (ನಾ). ಚೆಲುವು ; ಸೊಬಗು ; ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ ; ಲಾವಣ್ಯ : "ನಿಗರ, ನೆಟ್ಟೆ, ಕೆನೆ . . . ಕಣ್ಗೆವಂದುದು, ಪರಿವಡೆದುದು -ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೧-೨೧೧) ; "ಕೆನೆ ನೆಱೆನಿಗರಂನೆಟ್ಟು ಚೊಕ್ಕ ಚೊಕ್ಕಳಿಕೆ . . . ಎನೆ ಮನೋಹರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯). [?]

ಕೆನೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಅಥವಾ ಮೊಸರಿನ ಸಾರವತ್ತಾದ ಭಾಗ ; ಹಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸಿದಾಗ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ತಿರುಳು : ಕೆನೆಯ ತೆಗೆದು ಹಾಲನೆಱೆವವಳ ವಿನಯ ತಲೆಯನೊಡೆದು ಲಾಲನೆಯ ಮಾಡುವಳಂತೆ (ಗುಪ್ತಮಂ. ೮೧) ; ಅಧರೀಕೃತ ಶಾರದ ನೀರದ ದ್ಯುತಿಯೆನಿಪ ಕೆನೆಯ ನೊಳಕೆಯ್ದಿರ್ಪ . . . ದಧಿಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೬೯) ; ಹಾಲಿಗಿಂತ ಕೆನೆ ರುಚಿ (ಗಾದೆ). ೨. ಸಾರ ; ತಿರುಳು : ವರ ಶಿವಾಗಮದ ಕೆನೆ ಸುಕೃತ ದೇಹಿಗಳ ಮನೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೧೨). [?]

ಕೆನೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಬರು ; ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಗಲುಷ್ಣ ಕಿರಣ ಪರಿತಾಪದಿಂ ಕಡುಗಾಯ್ದು ಕೆನೆಗಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಿಕೊಂಡುದೆಂಬಂತೆ (ಬಾಧಪು. ೪-೬೭ವ) ; ಬಟ್ಟಲಂ ಬೆಳಗೆನೊ ಮನವ ನಾನಿಟ್ಟೆನೊ ಪಾಲಿಂಗೆ ಪಾಲ್ ಕೆನೆಗಟ್ಟವೋ (ಬಸಪು. ೧೪-೯) ; ಕೆನೆಗಟ್ಟಲಾ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಗತಿ ಪಾವನ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧).

[ಕೆನೆ$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆನೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನೆಗಟ್ಟು : ಮುನಿಸಂ ಮಾಡಿದರಾತಿನಾಥರಡಗಂ ಸುಪ್ಪಲ್ಗೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ ಕೆನೆಗೊಂಡಾಱಿದ ಪಾಲ್ಗೆ ದೊಂಡೆಗರುಳಂ ಕರ್ಬಿಂಗೆ ಲೆಕ್ಕ[ಕ್ಕೆ ತಂ]ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦) ; ಅಗುಱೊಂದ ದಂತೆ ತೆಗೆದಾಱಿಸಿದೋಗರದೊಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ಕಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೊಂಡ ಗೆಡ್ಡೆ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೭೦).

[ಕೆನೆ$_3$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆನೆಮೊಸರ್, ಕೆನೆಮೊಸರು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಮೊಸರು ; ಕೆನೆ ಗೂಡಿದ ಮೊಸರು : ಹಪ್ಪಳಂ ಚಿಲುಪಾಲ ಘಟ್ಟಗಳನಲ್ಲಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪಮಂ ಕೆನೆಮೊಸರ ಸಕ್ಕರೆಯನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಡಿಸಿ (ಚನ್ನರ. ೮೨-೨೫). **ಕೆನೆಮೊಸರು**: ಬೇಗದಿಂ ಕೆನೆಮೊಸರು ಮಜ್ಜಿಗೆಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸರ. ೭-೧೧೪) ; ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ ಯೋಗರವು ಸೊಗಸಾದ ಕೆನೆಮೊಸರು (ಪುರಂದ. ೧-೮೯-೪) ; ಬೆಲ್ಲದ ಪಾನಕವೆಱೆದು ಅಲ್ಲದ ಕೆನೆಮೊಸರಶನವ ಕರೆಕರೆದೆಲ್ಲರಿಗು ಬಡಿಸುವರು (ಮೋಹತ. ೨-೩೨). [ಕೆನೆ$_3$ + ಮೊಸರ್]

ಕೆನೆಮೊಸರು 'ಕೆನೆಮೊಸರ್' ನೋ.

ಕೆನೆವಾಲ್, ಕೆನೆವಾಲು, ಕೆನೆಹಾಲು (ನಾ). ಕೆನೆಗಟ್ಟಿದ ಹಾಲು : ಮೇಲೆನಿಪ ಹರುಷಾಂಬುಧಿಯ ಕೆನೆವಾಲ ತಾಯ್ತುಂದೆಗಳಿಗೂಡಿಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧) ; ಕೆನೆವಾಲ ಕಡೆದು ನವನೀತಮಂ ತೆಗೆದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭). **ಕೆನೆವಾಲು** : ಬಟ್ಟವಾಲನು ಚಿಲುಪಾಲನು ಕೆನೆವಾಲನೆಟ್ಟವಾಲನು ತನಿವಾಲ (ಭರಚ. ೧೦-೩೪). **ಕೆನೆಹಾಲು** : ಜನಕೆ ನಿನ್ನೀ ಹಾಡು ಕೆನೆಹಾಲು ಇದ್ದಂತೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೭).

[ಕೆನೆ$_3$ + ಪಾಲ್$_1$]

ಕೆನೆವಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನೆಯಿಂದ ಕೂಡು ; ಕೆನೆಸಹಿತವಾಗಿರು : ಚಿಲುಪಾಲು ತಂಬಾಲು ಕೆನೆವೆರಸಿದ ಪಾಲು ಸುಲಲಿತ ಬಟ್ಟವಾಲುಗಳ (ಕಂನವಿ. ೮-೯೧). [ಕೆನೆ$_3$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೆನೆಹಾಲು 'ಕೆನೆವಾಲ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದುದು ; ಕೆಂಬಣ್ಣ : ಕೆನ್ನನ ಹೊನ್ನನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳೆರಡೂ ಪಕ್ಕದಲುಂಟು (ಗರಿ. ೫೬-೮). 'ಚೆನ್ನ' ಪರಾ.

[< ಕೆಂ]

ಕೆನ್ನ$_2$ (ನಾ). ದುಃಖ ; ಕಷ್ಟ : ವಿಕಳನಲ್ಲಂ ಸದ್ಗುಣಾಚಾರವಂತ ನನ್ನಿಂದೇನು ನಿಮಗೆ ಕೆನ್ನಂ ಪ್ರಕಟಮಾಗಱುಹು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೧೩). 'ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಿನ್ನ]

ಕೆನ್ನ$_3$ 'ಕೆನ್ನಂ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಂ, ಕೆನ್ನ$_3$ (ಅ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ; ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ : "ಪಿರಿದುಂ ನೀಡು ಮಿಗೆ ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಂ . . . ಅಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪) ; ಮುಂ ನಿಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ವೆಱಂ ಗಡಂಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ನಿಲ್ಲೆಂದಿವನೆಂದುಂ ನಿಱಿಸಲ್ಕಿಲ್ಲದೆಡೆಗಳೊಳ್ ಕಲ್ಲದಿರಿಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩) ; ಕೆನ್ನಮೆಲ್ಲಿಯುಂ ಮಚ್ಚದೊನಿಲ್ಲ ನಿನ್ನಳವಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೯೪) ; ಅಂತರಂಗದ ಮಳಮಂ ಕೆನ್ನಂ ತೊಲಗಿಸಿ ತೊಳ ಗುವ ರನ್ನದ ದೀವಿಗೆಯ ತೆಱನನುಕರಿಸಿರ್ದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೧೧೧) ;

ಮನ್ನೆಯರಧಿರಾಜರ್ ಸಾಮಂತರ್ ಕೆನ್ನಂ ಶೋಭೆಯನೀಯ ಮಜಾ ಮಂಡಳಕನೆಸೆಯುತಿರ್ದರಾ (ಜಯೋ. ೬-೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ ; ನಿಷ್ಪಾ ರಣವಾಗಿ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಇನ್ನಂ ಪಲತೆಱದಿಂ ಕೊಲ್ಲದೊಡೊಂತೆಲಿಗಳ್ ಪೊದೆಪುದೆ ಕೋದಪವಿಂ ಕೆನ್ನಂ (ಕವಿಪ. ೩-೦೭) ; ಅನಾತ್ಮನೇಂ ದಿಡುವನೇ ಕೆನ್ನಂ ಮಜಾತಕತ್ವಮಂ (ಪತ್ಯವ. ೫-೬೭) ; ಎಳೆವೆಜೆಯಂ ಕೆನ್ನಂ ಪಿಡಿದಿರವೆ ಬಾಜ್ ಪಲ್ಲಬಾ. ೨೫೮). ಕೆನ್ನೆ. 'ಕೆನ್ನಳಾತಕ'ದ ಪರಾ [?]

ಕೆನ್ನಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ ; ಕೇಸಕ್ಕಿ : ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಜ್ಜುರಿ, ಕೆನ್ನಕ್ಕಿ, ಕೆಜ್ಜಕ್ಕಿ (ಕಪ್ಪಾಸು. ೩೫೬. ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ಅಕ್ಕಿ]

ಕೆನ್ನಗೆಸೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಆಗುಸೆ : ಒಂಡೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಸಿಂಗದುಗುರ್ಗಳಿಂ ನರ್ಚಿಸಿದಂತಿರ್ದ್ದರ್ ಕೆನ್ನಗೆಸೆಯ ಮುಗಳ್ಳಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೯). [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ಆಗಸೆ]

ಕೆನ್ನಳಾತಕಿ (ನಾ). ಮಹಾಛಾತಕಿ ; ಅತಿ ನೀಚೆ : ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನಳಾತಕಿ ತಾಟಕಿಯ ಕೊಂದು (ಪರಂ. ೩-೩). [ಕೆನ್ನ(ಱ) (< ಕೆನ್ನಂ) + ಛಾತಕಿ]

ಕೆನ್ನನೆ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ : ಅನ್ಯಚಿತ್ತೆಯನಾಗಳುಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಮಿರ್ದ ಪಿರಿದೇಕೆ ಪೇಜ್ ಕೆನ್ನನೆನ್ನೊಡನೆಂದಂದುಮೊಂದಲೊಲ್ಲದೆ ರಾಗದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬). 'ಕೆಮ್ಮನೆ' ಪರಾ. [ಕೆನ್ನಂ + -ಅನ್ನೆ]

ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಗಳಕ್ಕೆಜೀಯ ತೆಜ್ಜಣ ಕಡೆಗೋಡೋಡಂ ನಿಜಾಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ವಮಸ್ತ ಪಾಯಿ ಕೆನ್ನಲ್ಲಿಯದ ಕರ್ಗ್ನಿಜೆಯ ಸಿಮೆಯಿ ಸಿಮೆಯಾಗೆ (ಎಳ. XII, ಸಂಜಸ. ೨೬೯-೭೪ ; ೪೦೪). [?]

ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು ; ದುಃಖಕೊಡು : ಬನ್ನವೇಕಿನಿತು ಸುಖದೊಳಗೆ ನೀಡುತಿರ್ಪಿಗೆ ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕವರೆ ಮಾಯಿಗೆಯಲ್ಲಮಾಯೆಯಂತು ಸಳಕೆ ಚದುರಿಂ ನುಡಿಸುವ (ಪ್ರಭುಪ. ೫-೧೪೪). [ಕೆನ್ನೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆನ್ನವಿರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಕೂದಲು ; ಕೆಂಗೂದಲು : ಉರ್ದಿದ ಪುಬುರ ಕೆನ್ನವಿರ್[ಕೆಗಱೆರ್]ಮುಳ್ಳುಮಗಲ್ದ ಪಾಡೆ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೩೭) ; ಮುದ್ರಿಸಿತು ಮಂಡೆಯಂ ಕೆನ್ನವಿರ ರಾಶಿ (ಶ್ರೀಪಾಮಾ. ೧೩-೬೨). [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ನವಿರ್]

ಕೆನ್ನವೀ (ಕ್ರಿ). = ಕೆನ್ನವಿಕ್ಕು : ಪಜ್ಜೆರದು ವರುಷಮಂ ಪಜ್ಜೆಲೆಯ ಕಂದಮೂಲಾದಿಗಳ ನೇವಿಸಲು ತಣ್ಣಗಮ್ಮಂದಲೆಯ ನಿನ್ನನಿತ್ತುಂ ನನಗೆ ಕೆನ್ನವಿತ್ತಂ (ಪ್ರಭುಪ. ೩-೧೧೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಈ]

ಕೆನ್ನಾಬಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಅವಲು : 'ಕುಟ್ಟಲಂ-ಕೆನ್ನಾಬಲು' (ಬಿಹಧ. ೬೫). [ಕೆನ್ನ + ಅಬಲು (< ಅವಲ್)]

ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಅಂತೆ ಬರೆ ಕೆನ್ನಾಯ್‌ಮೊಱಡಿ ಅಂತೆಬರೆ ಮುಡಿಡ ದೆಸೆಯೋ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೫೧, ೧೦-೧೦೫ ; ೪೬೭). [ಕೆನ್ನಾಯ್ + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊಱಡಿ)]

ಕೆನ್ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನಾಯಿ ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕಾಡು ನಾಯಿ : (ಕ). ೨. (ಕರಾ) ನಾಯಿಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಹುಲಿ ; ನಾಯಿಹುಲಿ. [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ನಾಯಿ (< ನಾಯ್)]

ಕೆನ್ನಾಲಗೆ, ಕೆನ್ನಾಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ನಾಲಗೆ : ಹೆಬ್ಬುಲ ಬಿಡುವಾಯ ಜೋಲ್ವ ಕೆನ್ನಾಲಗೆಯ ಗಬ್ಬಿನಾಯ್ಗಳ ಹಾಸನುಗಿದು ಬಿಡೆ (ಪೃಮಿಳಾ. ೨೮-೪೬). ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ : ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದಂ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾರಿ . . . ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆಯಿಂ ರಕ್ತವ ಸೋರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೧೯). [ಕೆನ್ನೆ + ನಾಲಗೆ]

ಕೆನ್ನಾಲಿಗೆ 'ಕೆನ್ನಾಲಗೆ' ನೋ.

ಕೆನ್ನಿಜುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ, ತೆಳೆತೆಳೆಯಾದ, ಪದರಪದರವಾದ ಮೋಡ : ಎಲಗುವ ನರೇಂದ್ರವಿಕರದ ಮಿಜುಗುವ ಮಣಿಮಾಲೆ ಮಂಜುಳಪ್ರಭೆ ತನ್ನೊಳ್ತುಜುಗೆ ನ್ಪಪನಂದನಂ ಕೆನ್ನಿಜುಮುಗಿಲೊಳ್ಕೆಲೆವ ಚಂದ್ರಮಂಗೆಱೆಯಾದಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೩೯). [ಕೆಂ+ನಿಜ್ಜು+ಮುಗಿಲ್]

ಕೆನ್ನಿರ್[1], ಕೆನ್ನಿರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ನೀರು ; ಕೆಸರು ನೀರು : "ಕಲ್ಪಸಜಲಂ ಕೆನ್ನಿರ್" (ಕರ್ನಾಪ್ರ. ೬). ೨. ನೆತ್ತರು ; ರಕ್ತ : "ಕೆನ್ನಿರ್ . . . ಕೋಡಿತಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಕವಿಲ. ೧೩೦) ; ಕೆನ್ನಿರ್ಗಳ ಕಾಣ್ಕೊಲಲ್ ಮಗಿ . . . ಭೋಗಗಿರಿಕೆತ್ತಲಂ ಪರಿಯೆ (ಪಜ್ಜಾ. ೨೬೪) ; ತೇರ್ ತುಮುರ್ಕುಮುರಾಗಲೆಱ್ಚು ವಸುಮತಿಗೆ ಕೆನ್ನಿರ್ ತುಳ್ಕೆ ತುಳ್ಕೆಜಂ (ಜಟಪ. ೪೯-೪೧) ; ಗಾಯಗಾಯಕೆ ಕೆನ್ನಿರ್ಗಳು ತುಳುಕೆ ಜೊರಿದರು (ಕಂಪಂ. ೨೧-೯೨). ಕೆನ್ನಿರ್ಬು : ೧. ಏರಲಾಜಲಕಿಱದ ಕಲ್ಲ ಪಡಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಕೆನ್ನಿರು ಒಡೆವಾಯ್ತಂತೆ ಲೋಹಿತಧಾರೆ ಸುಂದು ಕಿನ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿಸಿಯಾಯ್ತು (ಪೋಕತ. ೧೩-೬೦) ; ದುರದುಂಬ ಕೆನ್ನೀರ ಕೊಜ್ ದೆಟ್ಟದಿಂದಿರವ ತೆಱದೊಳ್ ಕವಾಲದಿಂ ಕಱೆವುತಿರಲು (ಜಟಪ. ೧೯-೧೪). ೨. ಮದನವಿಯೋಗಿಗಳೆದುಯ ಳ್ಳುಬ್ಬಿದೆಳ್ಳ ಪದುಮಾಸ್ತ್ರದಲಿಗಸಿಗ್ರದಲಿ ಪುದಿದ ಕೆನ್ನೀರೆಸಲಿತಿಗೆಯುಗುರ್ಗಳಿಂ ಪದವೆರಳೆಸೆದುವಂಗನೆಯ (ಕಂಪಂ. ೯-೧೪). [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ನೀರ್]

ಕೆನ್ನೀರ್[2], ಕೆನ್ನೀರ್ಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ. 'ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು' ಪರಾ. ಕೆನ್ನೀರ್ಬು. 'ಕೆನ್ನೀರಮುತ್ತು' ಪರಾ. [ಕೆನ್ನ(ಱ) + ನೀರ್]

ಕೆನ್ನೀರಾಡು(ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಜೆಲ್ಲಾಡು,—ಓಕುಳಿಯಾಡು: ಅನಿಯ ಕೆಡಹಿ ಕೆನ್ನೀರಾಡುತ್ತಿರಾಕೆ (ಮೇಚಕ. ೩೫-೩). [ಕೆನ್ನೀರ್[1] + ಆಡು]

ಕೆನ್ನೀರು[1] 'ಕೆನ್ನೀರ್[1]' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರ್ಬು 'ಕೆನ್ನೀರ್[2]' ನೋ.

ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆತ್ತರನ್ನು ಕುಡಿ ; ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರು : ವಿಷಿ ಗಳೆದಿಯ ಕೆನ್ನೀರ್ಗುಡಿದ ತನುವ ಕರಳೆ ಕವಾರಗಳಾಗಿ ಮೆಱೆದಿವು ಬಿರುದ ನೆಂದಿನಿತ ಸಾರಭ್ಯದ ಸುರಿಗಿಯ ಪೂಗಳೆಷಟ್ಪದವು (ಕಂಪಂ. ೫-೯೪). [ಕೆನ್ನೀರ್[1] + ಕುಡಿ]

ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಮುತ್ತು, —ಮೌಕ್ತಿಕ : ಲಾವಣ್ಯಜಲ ಪೂರ್ಣ ಕುಂಭ ರಂಭಾವಲೆ ಕಾವಲಂದಿನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರುಗಳ ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತ ಭಾವಕಿಯರು ತಳೆದಿಹರು (ಕಂಪಂ. ೨೪-೨೦) ; ಬಿಳಿಮುತ್ತು ಕೆನ್ನೀರ್ಮುತ್ತು ಕಟ್ಟಾಣಿ ಮುತ್ತಳ ವಟ್ಟ ಮೂಱುಂ ಮುತ್ತು (ಕಂಪಂ. ೬-೬೬). [ಕೆನ್ನೀರ್[2] + ಮುತ್ತು. / ತಮಿ. ಚಿನ್ನಿರ್ಮುತ್ತು]

ಕೆನ್ನುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ, —ಜ್ವಾಲೆ : ಕೆನ್ನುರಿ, ಕೆಜ್ಜುರಿ (ಕಪ್ಪಾಸು. ೩೫೩ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆನ್ನೆ + ಉರಿ]

ಕೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕದಪು ; ಗಲ್ಲ ; ಕಪೋಲ : ಕೆನ್ನೆವರಂ ನಿಮರ್ದಪ್ಪಿಗಳ್ಗೆ ರಾಗಂ ಮಧುಸೇವೆಯಿಂ ನೆಗಲ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೩೫ ಕುಪ್ಪಳ) ; ಕೆನ್ನೆಯಿಂದೊಡೆದೊರೆಂಬೊರೆಗೆಳಂಬುವಂತು ನರೆಗಳ್ ವಿದ್ಯಾಧರಾಧೀಶರಾ (ಆದಿಪು. ೧೮-೬೯) ; ಕೆನ್ನೆಯಲಿ ಕೈಯಿಟ್ಟು ತಲೆಯೆತ್ತಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೩೭). ಜಾಣರ ಸೊಲಿಗೇಱಿಸಿ ಕೆನ್ನೆವರ ಬಲಿದು (ಅಜಪು. ೧೩-೧೦೦) ; ಸರಳ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಸೇದಿದನು (ಕುಪ್ಪಾಪ್ರೇ. ೧೪-೧೩) ; ಇನಾಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಜಲವಾರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ . . . ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ರೋಷಗೊಂಡ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೆ ದಾರಿಸಿದ (ಅತ್ಯುಪ್ರ. ೧೧೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿನ್ನೈ, ಚೆನ್ನಿ ; ಮಲ. ಚೆನ್ನಿ, ಕೆನ್ನಿ, ಕೊನ್ನಿ ; ತುಳು. ಕೆನ್ನೆ, ಕೆನ್ನಿ ; ತೆಲು. ಚೆಕ್ಕು ; ಗೊಂಡಿ. ಕೊರ್ರಿ]

ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೆ ಸೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣ: ರವಿಸುತ ಸೆಳೆದು ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಗಡಿಯಂಬಿನಲಿ ಬರೆ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೪೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಗಡಿ$_1$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). ಕೆಂಪು ನೆಗ್ಗಿಲು: "ದಹನಾಗಕುಃ – ಕೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೭೪). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೆಗ್ಗಿಲು (< ನೆಗ್ಗಿಲ್)]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್, ಕೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಕೆಂಪು ರಕ್ತ: ಕುಡಿವೆಂ ದುಶ್ಶಾಸನೋರಸ್ಥಳಮನಗಲೆ ಪೋಟ್ಟೂರ್ದು ಕೆನ್ನೆತ್ತರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೧೩); ದುರಾತ್ಮರ್ ಚುಜ್ಜನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರೊಗೆಯೆ ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೯೧); ವಿಪ್ರನೊರ್ವನ ಮೈಯ್ಯಂ ಸೀಳೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಂ ಪುಳುವುಂ ಸುರಿಯಲ್ (ಬಸರ. ೧೦–೬೫). **ಕೆನ್ನೆತ್ತರು**: ಕಾಳಿಜ ಮಿಗೆ ಸುರಿಯೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರುಚ್ಚಳಿಸೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೪೪); ಮೊಲೆಯುಂಬಂದದಲಿ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನು ಹರಿ ಹೀರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧–೪೧). [ಕೆಂ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೆನ್ನೆತ್ತರು 'ಕೆನ್ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ಕೆನ್ನೆದುಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತುರಿಸು: ಕೆನ್ನೆದುಱಿಸಿ ಮೈಯಲುಗಿಪನ್ನ ಮಿಡುಕೆ ಪವಮಾನ ಪಥಕೆ ಖುರವನ್ನಿಡುವುದು ಬೇಗದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೮). [ಕೆನ್ನೆ + ತುಱಿಸು]

ಕೆನ್ನೆಪೂ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: "ಎಲ್ಲಿ? ಆ ಕೆನ್ನೆಪೂ..." ಮಾಲಿಂಗ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಬಣ್ಣಮಾ. ೯೨). [ಕೆನ್ನೆ + ಪೂ$_2$]

ಕೆನ್ನೆಯೋರೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪಕ್ಕ, —ಪಾರ್ಶ್ವ: ಸರಳ ಮುಷ್ಟಿಯ ಕೆನ್ನೆಯೋರೆಯ ಗುರುಭಡಾಳಿ[ಸೆ] (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೬೧). [ಕೆನ್ನೆ + ಓರೆ$_1$]

ಕೆನ್ನೆಯ್ದಿಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ನೈದಿಲೆ: (ಕಿ). [ಕೆನ್ನ$_1$+ ನೆಯ್ದಿಲೆ (< ನೆಯ್ದಿಲ್)]

ಕೆನ್ನೆಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು, —ಭೂಮಿ: ೬೦ಗೇಣ ಗಡಿಂಬದಿಂ ಕೆಂನೆಲ ಮತ್ತ ೨ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೫೩–೬೬; 1149); ಭೂಮಿ ಯೆರ್ರೆನೆಲ ಕೆಂನ್ನೆಲ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೬೪–೨೮; 1621); ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಲುವಂತಾ ಯರೆನೆಲ ಕೆಂನೆಲ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೩೯, ೬೨–೩೭; 1680). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ನೆಲ]

ಕೆನ್ನೆಲ್ಯೆ (ನಾ). = ಕೆನ್ನಲ್ಲಿ (?): ತಗಡೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗಣ್ಣ ಎಡತಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗನುಂ ಕೆಂನ್ನೆಲ್ಯೆಯ ಭದ್ರಕ್ಷಿ ಐಯನೂಂ × × × ಸಕ್ಷಿ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೯–೧೬; ?). [?]

ಕೆನ್ನೌಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಔಡಲ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹರಳುಗಿಡ: "ಉರುಬೂಕಃ – ಔಡಲ, ಕೆನ್ನೌಡಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೬). [ಕೆನ್ನ$_1$ + ಔಡಲ (< ಅವುಡಲ)]

ಕೆಪನೆ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪನೆಗೆ ಹೊಡದು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆಪ್ಪ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವನು; ಕಿವುಡ: ಚಪ್ಪರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪನ ನೋಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಮಾತಾಡಿದ ದನಿಗೂಡಿ (ನಾಪದ. ೨೦೪); ಕೆಪ್ಪನೆನ್ನುತ ಇವನ ಎಡುರಲಿ ಸದರ ನುಡಿವರು ಹೆಂಗಳು (ಮೂಕಮ. ೭); ನೀನೊಬ್ಬ ಕೆಪ್ಪ (ಹಹಸ. ೧೨). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + –ಅ$_7$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_1$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸಲಾರದವಳು; ಕಿವುಡಿ: (ಕಿ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಇ$_2$]

ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ 'ಕೆಪ್ಪೆ$_1$' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡು; ಸಲ್ಲಿಸು: ವಿಪ್ರರ ವಿವಾಹಮುಮಾಗಪ್ಪನಿತ ಜೊಳೆಲ್ಲಮೊಸಗೆ ದ್ರಮ್ಮಮ್ಮೂಱಂ ತಪ್ಪಾ[ದೆ]ಮಾಣಿಯೊಳೆರದಂ ಕೆಪ್ಪಿದರೀ ಶೂದ್ರಗಣದ ಮದುವೆಯೊಳೊನ್ದಂ (ಕಇ. II, ೪–೮; 918). [?]

ಕೆಪ್ಪು$_2$ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆಪ್ಪು$_3$ (ನಾ). ಕಿವಿ ಕೇಳಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಕಿವುಡು; ಬಧಿರತೆ. 'ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪು]

ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡಾಗು; ಗಡಚಿಕ್ಕು: ಭೇರಿ ಶಂಖ ನಗಾರಿ ಬಹು ಕಹಲಾರವಕೆ ಕಿವಿ ಕೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿತು (ದೇವೀಪ್ರ. ೨೬). [ಕೆಪ್ಪು$_3$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಪ್ಪೆ$_1$, ಕೆಪ್ಪಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕಪೋಲ: ಕೆಪ್ಪೆಯ ಕುಟ್ಟಿ ಕೆಲಂಬರನುರೆ ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ ಕೆಲರ ಕಾಲ್ವಿಡಿದು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬–೧೩೬); ವಾಮನನ ಕೆಪ್ಪೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಪ್ಪ ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಬೀರಿದಾಗ... ಓಡಿದನು (ಮೊಮಗು. ೪೬). ೨. "ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಕೆಪ್ಪಿ$_2$**: ೧. ಹಿಪ್ಪೇ ಹೂವಿನ್ದಂಗೆ ಕೆಪ್ಪೀಗೆ ನೆರಿ ಬಂದೊ ಮತ್ಯಾಕೆ ಗೌರಿ ತವರಾಸೆ (ಜಗೀತೆ. ೭೩); ಬಕ್ಕಳಹೂವು ಅವಳ ಕೆಪ್ಪಿಗೂ ಸಾಲದು (ನನ್ನೂರು. ೧೫೬). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೆಪ್ಪೆ, ಕೆಬ್ಬು]

ಕೆಪ್ಪೆ$_2$ (ನಾ). "ಕಿವುಡಿ; ಕೆಪ್ಪಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಕೆಪ್ಪ + –ಎ$_2$]

ಕೆಬ್ಬಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪು ಬಂಡೆ. ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ದೇವಸಾಲೆಯುಂ ಕೆಬ್ಬಱೆಎ ಸೊಯೆಎ ಇರ್ಪ್ಪೆಎ ಗಣಿಗೂರಸನ್ಧಿಗಾಲಾ ನಾಡದರೆ ಪೋಗಿ... ಕೂಡಿತ್ತು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫–೫೦; 733); ರಂಗಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಯ ಕೊಬ್ಬನ ಕೆಬ್ಬಱೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ ನೆಲುಮನೆಯ ಸೀಮೆಯನ್ನೂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೩–೬೩; 1453). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಅಱೆ$_4$]

ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ಆದಿಯಾಗೆ ನಾಲ್ಕದು ಕೆಬ್ಬೆಯ ಮಣ್ಣುಮಂ ಸಿನ್ದಕಾಲಾದಿಯಾಗೆ ಎಱೆದು (ಎಕ. III, ಚಾಮರಾ. ೧೮–೧೩; 1000 ?); ಕಾಡಗೆಯ ಮಣ್ಣು ೩೦೦ ಕೆಬ್ಬೆಯ ಹಾಳ ಮಣ್ಣು ೧೦೦ (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೭೧–೧೩; 1259); ಗೋಪೀನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಡಗೆಯ ಗದ್ದೆ ಸೊವಂದು ೧ ವಂದು ಹೊಲಕ್ಕೆ ಕೆಬ್ಬೆಯಲು ಸಾವಿರ ಮಂಣು ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೪೨–೬೧; 1523). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೇಪ್ಪು; ಮಲ. ಚವಪ್ಪು; ಚೋಪ್ಪು]

ಕೆಬ್ಬೆ$_2$ (ನಾ). ಸಿಪ್ಪೆ: ಬೊಚ್ಚುಬಾಯಿ ಆದವನು ಕೆಬ್ಬೆ ಕೆತ್ತಿದ ಕಬ್ಬು ಬಯಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [?]

ಕೆಬ್ಬೆತೋಟ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣಿನ ತೋಟ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೆಬ್ಬೆತೋಟದ ಉಪ್ಪಿನ ಮೋಳೆಯ ಕರಿಯಕಲ್ಲು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೧೦೬; 1516). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೆಬ್ಬೆರೋಗ (ನಾ). ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಒಂದು ರೋಗ; ಬೂಷ್ಟು ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: (ಕಿ). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ರೋಗ]

ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ (ನಾ). ಕೆಂಪುಮಣ್ಣು: ಕೆಬ್ಬೆವಣ್ಣಂ ಕೆದಱಿದಂತೆಸೆವ ಖಡಿಖಂಡದೊಬ್ಬುಳಿಯಿನೆಸೆವ ಬಿಸಿಯರುಣಜಲಗಳ ಕೊಂಡವೆಸೆದವಾ ಧುರಧರೆಯೊಳು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೮–೫೦). [ಕೆಬ್ಬೆ$_1$ + ಮಣ್]

ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬೈ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬೈಅನಸು = ಸಾಕುಸಾಕೆನಿಸು; ಮೊರೆಯೋ ಎನ್ನಿಸು: ಆ ಶ್ರೀಮಂತನ್ನೊಂದು ಕೆಬ್ಬೈಕೆಲಬೈಅನಸೂ ತನಕಾ ನನಗೇನು ಸಮಾಧಾನಇಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೮೯). [?]

ಕೆಮ್ಮ (ನಾ). = ಕೆಬ್ಬೆ$_1$: ಪದಿರ್ಕ್ಕೊಳಂ ಕಳನಿ ಒಕ್ಕಣ್ಡುಗ ಕೆಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨–೨; 820). [< ಕೆಮ್ಮಣ್ ?]

ಕೆಮ್ಮಗೆ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ನಿಷ್ಪಾರಣವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ; ಬರಿದೆ: ಗುರುಗಳಂ ಕುಲವ್ಯವ್ಯರನಾಡುಗುಯ್ದು ಕೆಮ್ಮಗೆ ಪಗೆವಾಡಿಯೞ್ ನಗಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ ಬಂದಪುದೇಂ (ಕಂಚಭಾ. ೧೧-೧೩); ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಷವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರೆರೆದಿಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಸುಖವೆಂದಪರ್ದ್ರಿಷ್ಟಯ ಸೌಖ್ಯದೊಳಿತೆಜಗಲ್ಕೆ ತಳ್ಳುದೇ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೭); ಪರಕ್ರಿಷ್ಟಿಯ ಗುಣ್ಪಲಯದೆ ತಾಮುಂ ಕೆಮ್ಮಗೆ ಡುಲುಳೆಂಬುವು ಕುಳಲಿ ಕೂಪ ಮಂಡೂಕಂಗಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೮೨). ೨. ಮೌನವಾಗಿ; ನೀರವವಾಗಿ: ನುಡಿಯದೆ ಕೆಮ್ಮನಿರ್ದೊಡಮರಲ್ಯಜಮಿಯಾಯದೆ ಏಮ್ಮೋನೆನ್ನುಮಂ ನುಡಿಯುಮಿದಪ್ಪುವಾ ಳುರುಳುಳರ್ಕಳ್ ಗೆಯ್ದುಪರಾಭವೋಡಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೪೫); ಮಹೋತ್ಸವಮತ್ತಂ ವಿಧು ಕೆಮ್ಮನಿರ್ಪುದು ಮಳುರ್ತೊರ್ವಂದಂಧನಿಂದೆಚ್ಚನಾ ದಮುತಾರಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೮); ಕೆಮ್ಮಗಮ್ಮನೆ ಗುಸುಟಿಳೆ ಕನ್ನ ಸುಖಲಲ್ಲದೆ ಕೇಳೆ ಯಾರ ಬಿಟ್ಟುಯೋ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೧೪). [?]

ಕೆಮ್ಮಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಟ್ಟಿ; ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು : ಜಟ್ಟಿಗಳ ದಟ್ಟಿಗಳಿಂದೆದ್ದ ಕೆಮ್ಮಟ್ಟಿಗಳ ಧೂಳೆಯೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೫೫-೧೬).

[ಕೆಂ + ಮಟ್ಟಿ]

ಕೆಮ್ಮಡ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಹಿಮ್ಮಡಿ : ಪಾದಾಗ್ರದಿಂ ತೇದು ಕಾಯ್ದೊದೆದಳ್ ಕೆಮ್ಮಡದಿಂದಮಿಟ್ಟೊರಸಿದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೩೩).

[ಕೆಂ + ಮಡ್ಡಿ]

ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಂ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು : ಕೆಮ್ಮಣ್, ಕೆಂಮಣ್ (ಕಮಪ್ರ. ೧೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಗೆಡಸರಿಸಿನಂ ಹತ್ತಿಯ ಹರಳ ರಸಮುಂ ಪೂರ್ಪಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಳೆಯ ಗುಳುಗಿ ದಿಡಲಜಿಜ ನಾತಂ ಕೆಡುವುದು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೯); ಹಿರಿವೂರಿಂದ ಹೊಸೂರಿಗೆ ಹೋದ ದಾರಿಯುವೋಗಣ ಕೆಂಮಣ್ಣಗುಯ ಜಾಲಿಗಾಯ (ಎಳ. XI, ಹೊಗ೬೯-೧೦೩ ; 1511).

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಂ : ಗೋಣಿಯ ಪಟ್ಟೆಯಂ ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಂ ಬಳಿದುಕೊಂಡುಂ (ಸೂಪಶಾ. ೫-೨೬); ತರುಣಾಕರಗರುಡಿಯ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಿಂದಲೆಯರುಹೋದ ದಯವು ತೊಡಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೧೪-೧೮೪); ಧರಾ ಜಟ್ಟಿ ಅಂದರೆ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣಂ ಮುಕ್ಕಿದ (ಗಾದೆ). [ಕೆಂ + ಮಣ್]

ಕೆಮ್ಮಣಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : ನಡುಗಣ್ಣ ಕಡಿಯೆ ಮಾರ್ತಾಜ ಪೆರ್ದಿರಿಯಂದೆ ಸಿಡಿದ ಕೆಮ್ಮಣಿಯಾಗಿ (ವೀಕ್ಷೆತ. ೫-೧೧-೧).

[ಕೆಂ + ಮಣಿ. / ತಮಿ. ಚಮ್ಮಣಿ]

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು 'ಕೆಮ್ಮಣ್' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮತ್ತಿ, —ಮಜ್ಜೆ : ಕರದೊಳು ತಾವರೆ ಪಾದದೊಳಂಬುಜ ವರಕಂಬು ಸುಳಿ ಶರೀರದೊಳು ಕರ ಮೆಸೆದಿಹ ಕೆಮ್ಮತ್ತಿ ಕಾರೆಳ್ಳಗೆರಲೆಪಿಪ್ಪತನದ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ನಾಗಕು. ೩೫-೨೮).

[ಕೆಂ + ಮತ್ತಿ]

ಕೆಮ್ಮನೆ (ನಾ). ಬರಿಯ ಮನೆ; ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮನೆ : ನಿಮ್ಮ ಶರೀರಲ್ಲ ದವರ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಂದಯ್ಯ (ಸಿಪ್ರಪ. ೪. ೪೩೬); ಶಿವ ನಿಮ್ಮನಾರಾಧಿಸದವನ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ಗಣಭಾ. ೬೫-೧) ; ತನುಭವನಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಕೆಮ್ಮನೆ (ವ್ಯಪ್ರ. ೧೪-೪೬). [? + ಮನೆ]

ಕೆಮ್ಮನ್ನೆ (ಅ). ಜ ಕೆಮ್ಮಗೆ : "ಕೆಮ್ಮನೆ ರಿಕ್ತಚಿನ್ನಸೆಯಿಸೆ ಸುಮ್ಮನೆಂದು ಪರಿ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧); ಇಂಬುಯದೆಕೆಮ್ಮನುಂತೆ ಭುವನಂಗಳಸುಂಗೊಳ್ ತಳ್ಕುದೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೮೧ ಪ್ರ ಪ ಠ್ಯ); ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್ ಮುಖಿ ಸನಧನಮುಪವೋಲ್ ಕೆಮ್ಮನೆ ರಕ್ತಾಂಭೋಜ ರುಚಿಯಾಪಿಜ್ಜಳಿಗೊಳ್ಳುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೩); ಊರಿಲ್ಲ ಕೇರಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಜರಿಗಿವುಗುವ ಘುಂತು ಕೆಮ್ಮನೇಕೆಮ್ಮ ತಾ ೧ಗಿದಪಿರಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೦-೨೯); ಕೃತಾಂತನಿಂತು ನಿರ್ದೆರಮೆಟ್ಟಿದುಯ್ಯ ದಾರಿಸದೆ ಕೆಮ್ಮನುಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುತಿರ್ದೀ (ಅದಿಪು. ೩-೪) ; ಜಲದಿಂದೀ ಬಂದಪಂ ಕೆಮ್ಮನಂದಲೆಯಲ್ ಶ್ರೀ ಗುಣ ಜಂದ್ರದೇವನ್ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೬-೨೪; 1115); ನಿಮ್ಮನಣಕಾಯದ ಕಾರಣ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೆಟ್ಟೆನಯ್ಯಾ (ಮಹಾಪಚ. ೬-೩) ; ಅಕ್ಕಟಿಂ ಕೆಮ್ಮಣ ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಳ್ಕುವಾಡೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪). 'ಕೆನ್ನೆನೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೆಮ್ಮಲು, ಕೆಂಬಲು (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕಾಸ: (೪). ಕೆಂಬಲು. 'ಕುಕ್ಕುಲಗೆಂಬಲು' ಪರಾ. [ಕೆಮ್ಮು + -ಅಲು (< -ಅಲ್ + ು)]

ಕೆಮ್ಮಿಂಬು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಿಂಬು : ಬಿಲುವಿಸಿಲ್ಲ ಕೆಮ್ಮಿಂಬುಗು (ಕಬ್ಬಾನು. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಜಾನ ಬರಸಿದಿಲಲ್ಲಿ ಕೆಮ್ಮಿಂಬುಂ ಹೊಮ್ಮಿಂಬುಂ (ಸಂರ್ಯಾಶಾ. ೧೧೧-೧). [ಕೆಂ + ಮಿಂಬು]

ಕೆಮ್ಮಿಮ್ಮು (ಕ್ರಿ). ಕೆಮ್ಮುವಂತೆ ಮಾಡು : (೪). [ಕೆಮ್ಮು + -ಇಸು]

ಕೆಮ್ಮಿನ್ನೆ, ಕೆಮ್ಮಿನ್ನು (ನಾ). ಮಿನುಗುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕೆಂಪು ಮಿನುಸು : ಜಡಗಂಧರಹಿತ ಕೆಮ್ಮಿನ್ನಗಳಂದಿ ಕಿಬುದೊಡೆ ಮೆಱಿಪುವು ಕುಮಾರತಿಯ (ಮೋಹತ. ೨೬-೧೫೫); ಕೆಮ್ಮಿನ್ನಗಳೇಂ ಮನಂ ಗೊಳಿಸಿದುವೋ (ರಾಜಶೇ. ೧-೯೯). **ಕೆಮ್ಮಿನ್ನಿನು** : ಕುಜಿಬಲೆಗಳ ಹೆಮ್ಮಿನು ಕೆಮ್ಮಿನು . . . ಗಿಜಿಲುಗಳೆಂಬ ಹೊಳೆಯಿಂ ಮಿನ್ನಗಳಂ (ಹಚಕಾ. ೫-೪೬); ಹರಗೆ ಹೆರಳು ಹದ್ದುತೋಡಿನಿ ಕೆಮ್ಮಿನು ತೊಱಗದ ಲೊಳಗುಂಬು ಬಲ್ಲೆ (ಮೋಹತ. ೧೧೧-೬೫). [ಕೆಂ + ಮಿನ್ನ್]

ಕೆಮ್ಮಿನ್ನು 'ಕೆಮ್ಮಿನ್ನಗ' ನೋ.

ಕೆಮ್ಮಿನ್ನೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಿನಸೆ : ಕೆಮ್ಮಿನೆವಿಟ್ಟು ಗಿಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ತುಡುಕದವೊಲಾಯುಧಂಬೆಱಿಪುದಪ್ಪೋಲ್ ಕಮ್ಮಗಟವಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೫); ತೊರೆಗಣ್ ಕೆಮ್ಮಿನೆ ರುಂಡಾಧರಣಂ ಸರ್ವಜಾರ ಶೂಲಂ (ಸಿಪ್ರಪ. ೪-೬); ಕೆಡಜುದಲೆ ಕೆಮ್ಮಿನೆ ಕಿಸುರ್ಗ್ (ಕುಶಾಸಾಂ. ೫-೬); ಪೊಳೆವ ಕೆಮ್ಮಿನೆಸೆಗಳ ಕಾರೊಡಲ ಕೆಂಗಣ್ಣ (ಚಿಬಪ್ರ. ೨೬-೧೨). [ಕೆಂ + ಮಿನೆ]

ಕೆಮ್ಮು[1] (ಕ್ರಿ). ಕಫದಿಂದಾಗಿರಲಿ, ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ವಿನಾದರೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡಾಗಲಿ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧವಾದಾಗ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಉಸಿರುಹೊರಗೆ ಬಿಡು : "ಕೆಮ್ಮು – ಖಾಸೇ" (ಕಮಪ್ರಾ); ಕೆಮ್ಮು ಕುಮ್ಮುತೊಡೆ ಕೋಳೂಳ್ ಜೀವವಿಯೋಗಮಮ್ಮುಗು (ಕಂಚಭಾ. ೪-೧೦೦); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕೆಮ್ಮುತೊಮ್ಮೆಮ್ಮೆ ಗೊಡೆಗೊಡೆಗುಟ್ಟುತಂ (ವಂಚಭಾ. ೬-೨೬); ಉಬ್ಬುಸಬಡುಗುಂ ಕೆಮ್ಮುಗುಂ ಬೆಚ್ಚುಗುಂ (ಬಾಲಭ. ೧೬೨–೧); ಕೇಳಲಿಂ ಕೆಮ್ಮು ನಿಜಕುಂ (ಜಿಬಪ್ರ. ೯–೧೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೆರುಮು ; ಚಿಱುಮು ; ಮಲ. ಚುಮು, ಚುಮ್ಮ ; ತುಳು. ಕೆಮ್ಮೊ, ಚೆಮ್ಮೊ; ಕೊಡ. ಕೆಮ್ಮ್; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಮ್ಮ್]

ಕೆಮ್ಮುಗೆ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ; ಕೆಮ್ಮಲು; ಕಾಸ: "ಕಾಸಃ, ಕ್ಷವಥುಃ – ಈ ೨ ಕೆಮ್ಮು" (ಶಾಬಿಶ. ೧೧೯); ಕೆಮ್ಮಿನೊಳು ಕುಮ್ಮಿ (ಅವಪ್ರ. ೧-೪೧); ಒತ್ತಂಬದಿಂ ಬರ್ಪ ಕೆಮ್ಮಿಂ ಬಿರಿಯಲ್ಕೆಟ್ಟಿಸ್ಸಗಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೬೫); ಕೆಮ್ಮುಳ್ಳರಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತುವ ಶ್ವಾಸಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೬೫); ಅಜ್ಜನಿಗೆ ಮೊಮ್ಮುಗಳ ಕೆಮ್ಮು ಕಲಿಸಿದ (ಗಾದೆ). [< ಕೆಮ್ಮು[1]]

ಕೆಮ್ಮುಳ (ನಾ). (?) : ಕಂಮುಳದಾಳಿ ಪಾದುಳಯಂ ಪೇಳವಯ್ಯ ನಳದಂಸೆಯಾ ಕಾಳ್ಪುಂ ಮನಕಾಳವಳ್ಳಿಯಂ ಹೊಂಸಿಕೆ ಹೊಯಿಸಿದ ಹೊಂಗನಾಗಳುಂ ತಂಮು ಕೆವರಳ್ಳಗೊಳ್ಳೆದೆವಡಂಬಿಗಿದೊತ್ತಿರೆಳಕೊಂದಿ ಕೆಟ್ಟವನತ್ತಂ ಮನೆಗಳೆ ಮಾಸಿ ಜಿನಶಾಮಂ ಪಲರೊಳ ಪದೂಪ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೧೦೫-೧೦).

[?]

ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮೋಡ: ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತೆರೆಯ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನೆಗೆದು ಪೊಱಮಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರಿಯಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೯ ವ); ಸುರನದಿ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲೊಳಗಣಿನಿರದೊರ್ಮೆಯೆ ಕವಿವ ತೆಱದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೮-೧೪೨); ಇಳೆಗೆ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತಂಡವಿಳಿದು ಮಂಡಳಿಸಿತೋ ಎನೆ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾ ಪೊಳಲ ಪೊಂಗೋಂಟೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೬೨).

[ಕೆಂ + ಮುಗಿಲ್]

ಕೆಮ್ಮುಹ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮುವಿಕೆ: "ವಿಕ್ಷಾವ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[ಕೆಮ್ಮು$_1$ + -ಹ$_2$]

ಕೆಮ್ಮೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮೈ, —ದೇಹ: ಅಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಮೆಯ್ ಬೆಳ್ಪಾಯ್ತು ಕುಲೀನೆಯೊಳೊಗೆದವು ಕೆಮ್ಮೆಯ್ಯಾಯ್ತು (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೨೨). [ಕೆಂ + ಮೆಯ್]

ಕೆಮ್ಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೆಂಪುಮುಖದವನು; ಆಂಗ್ಲ: ಕೆಮ್ಮೊಗರಾಣ್ಮಂ ಬಿಡದಟ್ಟಿದಂ ಪ್ರಬಲ ಸೇನಾಭಾರರಂ ಚಾರರಂ (ಕೆಳನೃ. ೯-೫೯). [ಕೆಂ + ಮೊಗ]

ಕೆಮ್ಮೊಗೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುಭೂಮಿ: ಮೂವತ್ತರು ಮತ್ತರು ಕೆಂಮೊಗೆಯಂ ನೆರೆಲೋಲಕಾಭರಣ ಚರಣಭಕ್ತಿಯೊಳಿತ್ತರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩೭-೧೧; 1220). [ಕೆಂ + ಮೊಗೆ$_3$]

ಕೆಮ್ಮೋಡ (ನಾ). = ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ್: ಕೆಮ್ಮೋಡ ಬಿಳಿಮೋಡ ಕಾರ್ಮೋಡ ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಚಿಟ್ಟೆಹುಳ ನೆಲಕಚ್ಚದೆ ಹಾರಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ತಕ್ಕೋಳಿ ಕುರ್ತೇಟು ಬಂತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೪೩). [ಕೆಂ + ಮೋಡ]

ಕೆಮ್ಮೋರೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮುಖ: (ಕಿ). [ಕೆಂ + ಮೋರೆ (< ಮೋಱೆ)]

ಕೆಯ್$_1$, ಕಯ್$_1$, ಕೈ$_1$, ಗೆಯ್, ಗೆಯ್ಯು, ಗೇ, ಗೇಯು, ಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧.(ಕೆಲಸ) ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು: ಒಳ್ಳಿತ್ತ ಕೆಯ್ವೊರಾರ್ ಪೊಲ್ಲದು ಮದರಂತೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತು ಕಲಿಗೆ ವಿಪರೀತಾ (ಇಆ. X, ೬೧-೭; 700); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಪುರುಷ ರಾಜ್ಯಂಕೆಯೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೮-೩; 750); ಕರ್ಣರಾಯ ಕೊಱ್ಕೆ . . . ವಿನ್ನಪ್ಪ ಕೆಯ್ಸು ಪ್ರಸಾದ (ಎಕ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೧೩೮-೩; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕಯ್$_1$**. 'ಕಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕೈ$_1$**: ೧. ಮಳಲಿಂದ ಲಿಂಗಮಂ ಕೈದವಂ ಶಿವನೆಂದು ಪೂಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲಚ. ೬-೧). **ಗೆಯ್**: ೧. "ಗೆಯ್ (ಕೆಯ್) - ಶಿಲ್ಪೇ (ಉದ್ಯೋಗಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಕುಪ್ಪನುಂ ಮಾದನುಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಗೆಯ್ಯೆ (ಎಇ. XXVI, ೪-೧೭; 906); ನೆಗೞ್ದ ಪಂಡಿತರ್ಕಳೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ಗೆಲ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೮-೧೯); ಮುನ್ನಿಮ್ಮ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನೀಪದದಲ್ಲಿ ಪೇೞ್ದು ಗೆಯ್ವಂತುತೇಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೭); ಎಲ್ಲಂದದೊಳ್ ಧರ್ಮಂ ಗೆಯ್ಯಲೆ ಬಯಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೭-೪೯). ೨. (ಹೊಲವನ್ನು) ಉಳು; ಸಾಗುಮಾಡು: ಗೆಯ್ಯದ ಭೂಮಿ ಖಿಳಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೬-೩); ಅವನು ಓದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊಲ ಗೆಯ್ಯಲಾರಂಭಿಸಿದ (ರೂಢಿ). **ಗೆಯ್ಯು**: ೧. ಶೋಕವನು ಗೆಯ್ಯುವರು ಸತಿಸುತರು ಬಾಂಧವರು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೨-೪); ನಿದ್ರೆ ಸೊಗಸಿಂದ ಗೆಯ್ಯುವನಂತೆ (ಕಂಸವಿ. ೭-೯೭). **ಗೇ**: ೧. ಗೇದೂ ಗೇದೂ ತಲೆಕೂದ್ಲೆಲ್ಲ ಉದ್ರ್ಹೋದೊ(ಹುಟ್ಟಹ.೧೩೨); ಕಯ್ಯಾರೆ ಗೇದೆ ನಾನ್ (ಗಿಳಿವಿಂ.೧೧೯). **ಗೇಯು**: ಗ್ರಾಮತಕ್ಷಃ . . . ಅಧೀನನಾಗಿ ಗೇಯುವ ಬಡಿಗೆಯವನ ಪೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೭). **ಗೈ**: ೧. ಎನ್ನಂತೆ ಪುಣ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ ಎನ್ನಂತೆ ಭಾಗ್ಯಗೈದವರುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ೮-೧೦); ಅವರು ಮುನಿಗಭಿಪಂದನಂಗೈದು (ತೊರರಾ. ೧-೩-೧೧); ಗಣಪದವಿಯಾ ಪಾಲಿಸೆನಲಂತೆ ಗೈದಪೆನೆಂದು (ಚಿಬಪು. ೫೦-೪೬); ಸದಾಶಿವದೇವ ಮಹಾರಾಯರು ಪೃಥ್ವೀರಾಜ್ಯಂಗೈವಲ್ಲಿ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೧೨೧-೪; 1554); ಬನದೊಳು ಗೈವ ಬರಿಯ ತಪಗಳು ಕುಲವನಿತೆಯರಿರವಿಗೆ ದೊರೆಯೆ (ಹದಿಬ. ೨-೪).

[ದೇ. ! ತಮಿ. ಮಲ. ಚೆಯ್; ತುಳು. ಗೈ, ಗೆಯಿ; ತೆಲು. ಚೇಯು]

ಕೆಯ್$_2$, ಕಯ್$_2$, ಕಯಿ, ಕಯ್ಯಿ, ಕೈ$_2$, ಕೈಯ್, ಕೈಯಿ, ಕೈಯ್ಯಿ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ; ಹಸ್ತ: "ಪಾಣಿ ಶಯಃ . . . ಹಸ್ತಃ-ಈಳ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭); ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೇೞ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೭ವ); ಶಿಶುವಿನ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಸೆದ ಬಾಳಂ ಕೊಟ್ಟಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೮); ಕೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ಗಳೊಳ್ ಬಾಯ್ಗಳೊಳ್ (ಚಿಬಪು. ೫-೨೬). ೨. ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು: ತಳರ್ದುದು ಕರ್ಣತಾಳ ಪವನಾಹತಿಯಿಂ ಜಳರಾಶಿ ಕೆಯ್ಯ ಬಳ್ವಳಿಕೆಗೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ದೆಸೆಯಿನತ್ತ ತೆರಳ್ದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೧); ಆನೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಕಬ್ಬಿನ ಕೋಲ ಸೆಳೆತಂದು (ಮೋಹತ. ೪೨-೫೪). ೩. ಮರದ ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: "ಕೊಂಡೆಂದು ಕೆಯ್ಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೧೮); ಕಡುಗೆಸ ಜೊಳ್ ಸಿಲ್ಕಿ ಬಂದ ಮಾವಿನ ಕೆಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆವುದು . . . ಪವನಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೩೭). ೪. ಮಾರ್ಗ; ಮುಖಾಂತರ: ಬಂದವರ ಹೋದವರ ಕೆಯ್ಯಿಂದ ನಿನ್ನಾಚಾರ ಸದ್ಗುಣವೃಂದಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಬಸಪು. ೪-೬೧). ೫. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಂಥದು; ಚಿಕ್ಕದು. 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ಪರಾ. ೬. ನೆರವು; ಸಹಾಯ. 'ಕೆಯ್ನೀಡು' ಪರಾ. **ಕೆಯ್$_2$**: ೧. ಪೊಡವಟ್ಟು ಕಯ್ಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೦); ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಕಯ್ಯಂ ಪಿಡಿದು (ಪಂಚತಂ. ೧೭೨-೧೮); ಕಯ್ಯಲುಂಬುದರಿದೋ ತಳಿಗೆಯಲುಂಬುದರಿದೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೮೧); ಅವಳ ಕಯ್ಯ ಪುಸ್ತಕದೊಳಿರ್ಪುವು ಲೋಕದ ಸಾರಸೂಕ್ತಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೬). ೨. ಬಲದ ಕುಂಭಂ ಪೇಱೆ ಕಯ್ಯೆತ್ತಿ ಗರ್ಜಿಸೆ ಸನ್ನಾಹಮನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಕರದಿಂದಂ ಶೀಕರಂ ಪೊಣ್ಮೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೨೧). ೪. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಕಪ್ಪಮಂ ಬೇಡೆ ದೂತರಂ ಕಳಿಪಲ್ (ಚಾವುಂಪು. ೩೪-೧೭). ೭. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ: ಬಿಸುಗಯ್ಯಂ ತಣ್ಣಸಗಯ್ಯಂ ಪೊಸ ಕಿಸುಬಿಸುಮಯ್ಯಂ ಕಣ್ಣಾದನ ಮರ್ದುಣಿಸರೆಱೆಯಂ (ಉದ್ಭದೇ.೧-೨). **ಕಯಿ**: ೮. ಕೈಯಳತೆ; ಒಂದು ಮಾರಿನ ಅಳತೆ: ಆಹಾರದಾನಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮದಿನ್ನೂಜಕ್ಕಂ ಆಱು ಕಯಿ ಮನೆ (ಇಆ. XII, ೧೦೨-೩; 1108). **ಕಯ್ಯಿ**: ೧. ಮುಕ್ತಿಯ ಮಹಾಕವಾಟದ ಬೀಯಗದ ಕಯ್ಯೊ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೨). **ಕೈ$_2$**: ೧. ಬಂದು ಮುಂದು ನಿಂದು ಕೈಗಳಂ ಮುಗಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೩-೬); ಇಱುವೆಡೆಗೈಯ ಕೈಯುಗುರೆ ಸಾಲದೆ ನಚ್ಚಿನ ಕೈದುವೇೞ್ಪುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಬೆಳ್ಗಳ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆಪಕಾಜರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨); ಮುಕುರಂ ಕೈಯೊಳಿರಲ್ಕೆ ನೀರ ನೆಳಲೇಕೈ (ಸೋಮೇಶ. ೩); ನಿಮ್ಮರಿಭಟಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈಕಣ್ಣೆಲ್ಲ ನೊಸಲಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೨೬); ತಲೆ ಮೈ ಕೈ ಕಾಲೊಳು ಗೂಟಗಳು ಮೂಡಿ ಸಲೆ ತೊರೆದರು ಜೀವಗಳನು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೧); ಕೈಗೆ ಬಂದ ತುತ್ತು ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೆಣಸುಗುಂ . . . ಕೈಗಳಾನೆಯ ಕೈಯಂ ನಖಮಿಂದುವಂ ನಗುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೫); ಧರೆಯಂ ಪೊತ್ತಾನೆಯ ಕೈಗೊರೆಯೆನೆ ಕಡುವೆಟ್ಟತಾದ ನಾಲ್ಕುಂ ತೋಳು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೬೫); ಕಾಡೊಳೆ ಬಳೆವ ನೀಳ್ಪಿನ ಕೈಯ ನಿಡುಗೋಡ ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬ ತಳಮುಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಲಿಂ ಸೀಳ್ವ ಪೋೞ್ವ ಪಂಚಾನನ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೪). ೩. "ಬಿಡದೆ ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪ ಶಾಖೆ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); "ಕೋಡೆಂದು ಕೈಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೧೮).

೪. ಅಪನೊಂದು ಕದೀ ಪತ್ರದೊಳ್ ಪುದಿದು ತನ್ನ ನಡಪಿದ ಗೀಯು ಕೈಯೊಳೊಪೇಪಳಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೮೨); ನುಡಿವಿತ್ತ ಬಸಪ ಜರಿತ್ತವಂ ಭಕ್ತ್ಯಾತ್ಮಜರ ಲೆಯರಡಿಯಲ್ ಕೇಳಪ ಮಳ್ಳೆಯಂದ (ಬಸಪ. ೭೧-೭೩). 'ಕೈದೋಟ' ಪರಾ. ೫. ಮುಗಿದುವು ದಿನಕರನ ಕೈಯಂತೆಂದಾ ವರೆಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿತ. ೨-೫೨) ; ರವಿಯ ಕೈಗಳನಸ್ತಗಿರಿಯಾನುವರೊಲಿಪೆ (ಕುಮ್ಮಟ್ರ್ಯ. ೧೧-೫೩) ; ಲಿರವಿಯಿಡದಿರೆ ರವಿ ಕೈದುಡುಕಲಮ್ಮನು ಪೇಳ್ದಿನೆಸು (ಕುಪಾಸಾಂ. ೪-೭) ; ಪೆಱೆ ನೇಸಕೈಗಳ್ ಕೈಗಳ್ ನಿಡಿದಾದುವು (ರಾಮಾಸ್ವ. ೪೩-೧೨). ೮. ಊರಿಡದೆಯಗೆರೆ . . . ಇಪ್ಪರ್ತ್ತೈಗೈ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಎಇ. XX, ೬-೩೩ ; ೧೦೭೭) ; ಒಪ್ಪೊನ್ನು ಮನೆಗೆ ಪದಿನಾಱು ಕೈಯಲಿಕ್ಕಿದ ಮನೆ ಮೂಱು (ಸೌಇ. XI-i, ೭೪-೩೩ ; ೧೦೪೬) ; ಮೊದಲ ಕೇರಿಯ ಮನೆಯಗಲಂ ಪದಿನೆಟುಂ ಕೈ (ಹೈಇಶಾ. V, ೪-೩೪ ; ೧೦೮೫). ೯. ಅದಟು ; ಪರಾಕ್ರಮ : ಳಲಿಗ ಮುಖದ ಕೈ ಳಟಿಕೆ ಸೂಜೆಕಾಱ ಹುಸಿವರ ಸೂಲ ಳಿಡಿಕಲೆಯ ವಲ್ಲಂ (ಆಪ. I, ೪೦-೬ ; ೧೪೧೬) ; ಸಕಲ ಜನಗಳೂ ಭೂಪಮಿಯು ಇರುವ ಪರ್ವತವೂ ಜೇಳಕೊಳಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುತಳಿರ್ದರೆ. ಇನಿ ನನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ನೋಡು . . . ಅಂದನು (ಕೃವಾಭ. ೧೫೬). ೧೦. (ಸೀರೆಯ) ಅಂಚು ; ಸೆರಗು : ಪುಳಕಾಂಕುರಮಂ ಮೈಗಣ್ಗಳಿವದ ಶಾಂತೆಯ ಕೈಗವದೇಂ ಛಿದಮುಂಟೆ ಸೀರೆಯ ಕೈಗಂ (ಮಲ್ಲಿತ. ೬-೧೧೫). ಕೈಯ್ : ೧. "ಹಸ್ತ=ಕೈಯ್" (ಶಾಕಕೃ. ೨೬೦). ಕೈಯಿ : (೪). ಕೈಯ್ಯಿ : (೪).

ಕೆಯ್ಗನ್ನು, ಕಯ್ಗನ್ನು, ಕೈಗನ್ನು = ೧. ಕೈಮಿಾರು ; ಆತಿಕ್ರಮಿಸು : ಗರ್ವಮುಮನ್ಮಳ ಪೊಣ್ಮೆ ಮನದೊಳ್ ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಗನ್ನೆ ಕಣ್ಮಲರೊಳ್ ಬಂದಿರೆ ಪುಂದಿದ ಳಲುವದಿಂ ಗಾಂಡಿವಿ ಗಾಂಡಿವದಮಂ (ಪಂಪಭಾ.೬-೭) ; ನಾನಾಲಿಲೆಳೆಯ್ಗುಣ್ಗ ಕಿಂಪುರುಷರ್ ಕಿನ್ನರರಶ್ವಿರರ್ ದಿನದಿಪರ್ (ಪಜಪ. ೧೦-೪೮) ; ಕ್ರೀಂಕಾರ ಕೃಣತಂ ಕೆಯ್ಗನ್ನಂ ನೋಳ್ಪ ರಂದಿಂದನಿಗಂ (ವ್ಯಜ ಪಾ. ೨೨-೧೪) ; "ಕೆಯ್ಗನ್ನಂ – ಅತಿಕ್ರಮಿಸಲ್ (ಕೈಮಿಾರು)" (ಕಮಧಾ) ; ಮಗನುದ್ದಾಮತೆ ತಂದೆ ಮೂವಲೞೂಳಮಂ ಕೆಯ್ಗನ್ನಂ ಪೊಡ್ಮದುರ್ದೊಡೀ (ಜಾ ೩ ಪ. ೬-೧೩೩) ; ಆನಂದಮತಿ ಳೌತುಳಮಂ ಕೆಯ್ಗನ್ನೆ (ಶಾದಂಉ. ೧೯೨) ; ಕೆಯ್ಗನ್ನೆದ ಪಗೆತನದಿಂ (ಮಂಶಾ. ೧೨-೨ ಪ) ; "ಕೈಗತ್ತಕೆಂಯ ಅತಿಕ್ರಮಣಂ" (ಕಕಸಾ. ೩೧-೬೫೬) ; ಪಿಂದುಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊರ್ವಿ ಕೈಗನ್ನೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೬-೧೬) ; ಉಚಿತ ಪುಳಕಂ ಕೈಗಣ್ಣೆ ಪರ್ಪಾಸಲ್ (ಪಂಉಪಾ. ೬-೬೮) ; ಪ್ರಣಯ ಳಲಪಂ ಕೈಗಣ್ಣೆ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಪೊಸುಬ್ಬು (ಗಿರಿಕ. ೧೧-೧೨೮೩) ; ಭೂಮಾಂಬುರ ಕೈಗನ್ನೆ (ರಾ ೩ ಕಿ. ೬-೬೪). ೨. ಉಂಟಾಗು : ಕಾರಣಮಿದೇಂ ಚಿತ್ತಕ್ಷಕಿಪ್ರತೆ ತೊಟ್ಟಿನೆ ಕೈ ಗಣ್ಮುವುದೇಕೆ (ಅರಿಪ. ೫-೪೭). ಕೆಯ್ಗೆಮ್ಮಾಡು, ಕಯ್ಗೆಮ್ಮಾಡು, ಕೈಗೆಮಾಡು=೧. ಕೈಗೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ವಶ ಪಡಿಸಿಕೊ ; ಸ್ವಾಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ : ಇನ್ನಾವ ಮಾಟ್ಗೆಯೊಳ್ ಪಗೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೆ ಮಾಡುವಂ ಪೇೞಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೭ ಪ) ; ಮಾಗಧವರತನು ಪ್ರಭಾಸಾಮರರಂ ಕರುಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಂ ಕುಲಧನಪರಿಕರಮಂ ಕಯ್ಗಮಾಡಿ ಮುಸುಳುಲತಿಬಳಂ (ಅರಿಪ. ೧೪-೫೫) ; ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತ್ಯ ನೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲ್ಪಡಿಸಿ ರಕ್ಕಮನೆನ್ನ ಕಯ್ಯ ಮಾಡುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೬). ೨. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು ; ವಶಮಾಡು : ಕೆರಳಿಣಾಂಧಿಯ ವೀರವಿಕ್ರಮಿಯಂರಿಗೆ ಕಯ್ಗಮಾಡಿ ನಿರೋಗಿಸಿರುವೆವು (ಬಿಟ್ಟಲಿ. ೧೪೯-೭). ಕೈ ಗೆ ಮಾ ಡು = ೧. ನಿನ್ನ ರ್ಜಿಸುವಿಕ್ಷು ಜಾತಮಿದು ನಿನ್ನೀ . ಲೋಕಮಂ ಕೈಗೆ ಮಾಡಿದ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತ್ರವಿದಲ್ತೆ (ಅರಿಪ. ೧೧-೧೬) ; ವೀರಕ್ಕಮುಖಂಗೆ ಸೇನಾಧಿಪತ್ಯಾಧಿಪೇಕಮಂ ಮಾಡಿ ಪಗೆಯಂ ಕೈಗೆ ಮಾ ಡ್ಪು ದೆಂ ಬುದುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೫೫ ವ).

ಕೆಯ್ಗೆವರ್ = ೧. ವಶವಾಗು ; ಆಧೀನವಾಗು : ಪರಜಕ್ರಮಿ ಳಯ್ದೆ ವರಲ್ ಕರಚಕ್ರಂ ಪುಣ್ದುಪೋದ ವೇಗದೊಳೆ ಪರಂಪರವೀದನಾತ (ಕಾಂಚಿಪ. ೬-೫೩). ೨. ಹೂ ಬಿಡು ; ಫಲವಾಗು : ವನಜಪರಾಗದ ದೊಳ್ ಪೊರೆಳ್ದ ಕನ್ನಿಕೆ ಳಮ್ಮನೆ ಳಮ್ಮನೆ. . . ಳಯ್ದಿವಂದ ಮಾವಿನ ಸೊವಿದಂದ ಲೊಳ್ ನೆನೆದು ತನ್ನಾನೆ ತನ್ನಾನೆ ಬಂದುದಂದುಂ . . . ಮಾರುತಂ (ಕಬ್ಬಾಸ. ೬೯೯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಕೆಯ್ಯದುಂ, ಳಯ್ಯದುಂ, ಕೈಯದುಂ = ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ; ಕೈವಶವಾದದ್ದು : ನಿನಗೀವುದನೇಂ ನುಡಿದೆನೆ ವಿ ಅಮಿತ ಪ್ರಾಣಾಂ. ೪]ಯ್ಯದು ನುಡಿದುಮು ತಪ್ಪಲ್ಕುಗುಮೆ ಗಂಗಜೊಡಾಮಣಿಯಾ (ಕಾಶ್ಯಾವ. ೪೯ ; ಎಳ. II, ೫೯-೪೪ ; ೧೧೨೨) ; ಪರಕೊಳಮಿಲ್ಲದುದಂದು ತಲೆಗಳ ಸುಖಾನುಭವಾಪೇಕ್ಷೆಯುಸ್ಮೈಕಳ ಸುಖವಿಮುಖನಾಗಿ ಶರೀರಾರ್ಥವ್ಯಯಂ ಮಾಡುವಾತಂ ಕಯ್ಯದಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲಜೇಗೆಱಗುವಾತನಂ ಪೋ ಲ್ಪಂ (ಅರಿಪ. ೨-೮ ವ) ; ತನ್ನ ಕೊಬ್ಬಾಳ್ಪರಣನಿಲ್ಲಮನಂ ಳಳೆದೊಪ್ಪಿಸಯಾತನಿಂದಂ ನಿನಗೆನೆಸೊಂದೆ ಭವಮಿ ನಿನ್ನ ಕೈಯದಂ ಕೊಂಡಾನೇನಾಶಂಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಂಬರಂ ಬರ್ದ್ದಪ್ಪೆನೆ (ಪಜಿನ್ದ್ರಾ ಣಾ. ೧೬-೩). ಕೈಕೆಸರಾಗು = ದೇಹಶ್ರಮವಾಗು : ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾಣ). ಕೈಳೆಗಿನವನು = ಕೆಳವಟ್ಟವನು ; ಆಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು ; ಸೇವಕ : ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಳೆಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೪). ಕೈಳೆಗಿನವಳು = ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಆಧೀನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವಳು ; ಸೇವಕಿ : ಅವಳು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೆಳಗಿನವಳು (ಕೂಡಿ). ಕೈಳೆಳಗೆ = ೧. ಕೈಯ ಕೆಳಗೆ ; ಆಧೀನದಲ್ಲಿ : ಅವನ ಕೈಳೆಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಳೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೂಡಿ). ಕೈಗಿಡ್ಡ ಮಾಡು = ೧. ಕೈ ಯ ನ್ನು ಸಣ್ಣ ದು ಮಾಡು ; ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನ ಕೈಗಿಡ್ಡಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ತ್ಯಾಗರು. ೬೨). ೨. ಖರ್ಚು ಕಡಮೆಮಾಡು ; ಕೈ ಹಿಡಿತ ಮಾಡು. ಕೈಗೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗು ; ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ನೆರವಾಗು : ಹುಡುಗ ಕೈಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ, ನಿಮಗಿನ್ನೇನು ಚಿಂತೆ? (ಕೂಡಿ). ಕೈತುಂಬ = ಬಹಳ ತುಂಬುವಷ್ಟು ; ಸಾಕಷ್ಟು : ಅವರಿಗೆ ಕೈತುಂಬ ಸಂಬಳ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೂಡಿ). ಕೈದೊಡ್ಡದುಮಾಡು = ಧಾರಾಳವಾಗು ; ಕೈ ಉದ್ದ ಮಾಡು : ಕೈ ದೊಡ್ಡದುಮಾಡಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಿದರು (ಕೂಡಿ). ಕೈಯೊಳಗೆ ಇರು = ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇರು. ೨. ಆಧೀನದಲ್ಲಿರು ; ವಶದಲ್ಲಿರು : ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಹಳ ಜನರನ್ನು ಕೈಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೂಡಿ). ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತು =೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇ ಲ ಕ್ಕೆ ಎತ್ತು. ೨. (ಅಲಂ) ಆಶ್ರಯ ನೀಡು ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡು : ಳಂಚಕ ಳರ್ಮದ ಳಪಿಕ ಕಾಯನ ಬಹಳ ಳೃತ ಪಾಪಾನುಗಳ ವಿಗ್ರಹನ ಕೈವಿಡಿದೆತ್ತದೆಱೆಲೆ ದೇವ (ತೂರಾ. ೪-೪-೫೯). ಕೈಸಡಿಬಡಿಪು = ಬಿದಾರ್ಯ ತೋರು ; ಹಿಡಿತದಿ ಇಲ್ಲದೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಖರ್ಚುಮಾಡು : ಒಱೀ ! ಇಷ್ಟು ಕೈಸಡಿಬಡಿಪ್ಪರುವ ರೇನು? (ಭರಿಂಾ. ೧೧).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೈ ; ಮಲ. ಳೆಯ್ಯ, ಕೈ ; ಕೊಲು. ಳಯ್ಯ, ಕಯ್ಯ, ಕೈ, ಚಿಟ್ಟು, ಚಿಟ್ಟೆ, ಚಿಯ, ಕಿಯ್ಯ, ಚೀ, ಚೀಯು]

ಕೆಯ್ಯ್, ಕಯ್ಯ್, ಕೈ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರ. 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. ಕೆಯ್ಯ್. 'ಕಯ್ಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ. ಕೈ. 'ಕೈಗೆಯ್ಯ' ಪರಾ.

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಕೈ ; ತೆಲು. ಕೈ]

ಕೆಯ್ *೨*, ಕೆಯ್ಯ್, ಕೆಇ, ಕೆಯಿ, ಕೆಯ್ಯಿ, ಕೈ, ಗಯ್ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ಮೊದಲಾದ ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೆಯಾರಂ – ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೪೨೦); ಇದಾನ್ಯೊಳ್ ಈರೆಟ್ಟಕ್ಕೆಜುಳಂ ಒಕ್ಕಲ್ತನಂ ಕೆಯ್ಮೊನಾ ವಿತ್ತಿದಲ್ಲಿ ವೆಳೆಯದೆ ಕೆಡುಗೆ (ಎಳ. VII, ವಿಕಾಂ. ೧೫೪–೧೬; ೬೮೬); ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯನುಜೆಂದು ಪೊಗಲಿ (ಪಡ್ಡಾಣ. ೧೪೪–೯); ಬಿಳಿಯ ಕರ್ದಿನ ಕೆಯ್ಗಳೊಳಿರುಂ ದೆಸಗಳೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೬೫ ಪ); ಪಾವನತರ ಶಾಳಿವನ ಕೆಯ್ಗಳು ಅವಶಾಲದೆ ಬೆಳಿದಿವು (ಅಂಜಚ. ೨–೩೦); ನವಚಿಯ ಕೆಯ್ ಬಳ್ಗೊಳಿಸು (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨–೨೩). ೨. ಪೈರು; ಬೆಳೆ: ಪಂದಿ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಂದೊಡೆ ಕತ್ತೆಯಂ ಕಪಿಯಂ ಕೊಯ್ದುರಿಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೭೩); ಕೆಱಂಗೆಱೆಯಡಿಯಣ ಕೆಯ್ಮ ಬೆಳಿದಂತೆ (ನೀತಿಮಂ. I, ೨೪೩). **ಕೆಯ್** : ೧. ಬೆಳೆದೊಡಗಿದ ಕಬಬೆಯ ಕೆಯ್ಗಳ್ ನೊಣ್ಪುವ ತೆಱಿಗೊಳಂಗಳಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫೮–೪); ಅವಧರಿಸು ದೇವ ಕೆಳಮಾದಿಗಳ್ ಕೆಯ್ಯಳಿವೆ ಶಿವಳ್ಳನಂತೆ ತೆನೆದಾಗಿ ಕೂಗಾಡುತಿವೆ (ಪಂಬರ. ೪–೧೩). **ಕೆಱಿ** : ೧. ಮುಂದಣ ಕೆಸೆಯ ಹಿಂದೆ ಗದ್ದೆಕೊ ೧೦ ಹಿರೆಯ ಕಿಲಮಾಳ ಕೆಱ ೧ ದೊಂಬಸಮುದ್ರದ ಹಿಂದಣ ಹರೆಳ ಕೆಱ ೧ ಇವೆಲ್ಲ ತೊಣಬುಮಂಣು (ಎಳ. XVI, ಚಕ್ಕನಾ. ೫೪–೨೬; ೧೨೬); ಮಾಡುವ ಗಾಣ ಗಣಂಗಳ ಪರ್ಬಗ್ಗಿ ಹಿರಿ . . . ಲು ಕೊಟ್ಟುಯೆರೆಯ ಕೆಱ ಗಂಗನಮಕ್ಕರೊಡಂ (ಎಳ. XI, ದಾನಪ. ೯೪–೧೬; ; ?).

ಕೆಯಿ : ೧. ಶ್ರೀಮತು ನೊಳಂಬರ ಅನಕರಸರು ಅರಕೆಯ ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ ಮತ್ತರರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೩–೪; ೧೦೩೦); ಒಕ್ಕಲ ಕೆಯಿಗಳಿಗೆಱುಗುವ ಪಕ್ಕಗಳಂ ಕವಣಿಗೊಂಡು ಕಾಯ್ದುಲೆದೞಾ (ಸಮಭ. ೧೪–೭೩); ಸೇನಬೋವ ವೀರಪ್ಪಂಗೆ ಮೂವತ್ತಾಱು ಮೆಟ್ಟ ನೂರು ಕಂಬ ಕೆಯಿ ಸಲುವುದು (ಎಳ. XI, ಚಕ್ಕದು. ೬–೫೦; ೧೩೫); ಏಳಿದು ಕ್ಷೊಮ್ಮಣಿ ರಸವುಗುವ ಕಡುವೆರಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಕೆಯಿಗಳಿಂ ಸೊಗಯಿಸುವುದಾ ವಿಷಯ (ಶಾಲ್ಮಳಿ. ೧–೫೮). **ಕೆಯ್ಯಿ** : ೧. ತ್ರಿಭುವನ ನಾರಾಯಣ ಧರ್ಮಶಿಟ್ಟಯ ಮಾಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ್ಯಿ ಮತ್ತರು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೮–೩; ೧೦೭೨); ಮಣ್ಣ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿ ಆ ಕೆಯ್ಯಿಯನಾರುತ್ತರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೩೯–೩). **ಕೈ** : ೧. ಮೇರು ಪೊಸಂತಿಲ್ ಕುಡಿತೆಂದು ನೀರಂಬುಧಿ ಗಗನತಳಮ ಕೈ ದಿವಿಜಗಣಂ ಕಾರೊಳ್ತಲಿಂದೊಡುಬಡವರಾರಾತಿ ಮಸಿಪ ಮಳಕದೆಸಳಮನಿಟ್ಟರ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೨೩೯ ಕಂದ್ರನ್ನ). 'ಕೈಗಂವು' ಪರಾ. ಗೆಯ್ : ೧. ಸಂಗ ಮೇಶ್ವರೇವರೆ ಸ್ಥಿರಕ್ಕೆ ದಲು ಬಿಟ್ಟ ಗಱ್ಚುಲೊಂದು ೧ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೩೮–೨೨; ೧೦೭೨).

[ದೇ. ಕಿಪಮಿ. ಟಿಯ್; ಮಲ. ಟಿಯು; ತುಳು. ಕೆಯು; ತೆಲು. ಚೇನು]

ಕೆಯಿವಮಂಗಿಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜೀವಯ್ಯನ್ ಕೆಯಿವಮಂಗಿಲದೊಡೆಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಎಳ. X, ಚಂಕಾಮ. ೧೧೮–೪ ; ೧೦೧೦). [?]

ಕೆಯಿ 'ಕೆಯ್ *೨*' ನೋ.

ಕೆಯಿಗೆಂಪು 'ಕೆಯ್ಗಂಪು' ನೋ.

ಕೆಯಿವನೆ 'ಕೆಯ್ವನೆ' ನೋ.

ಕೆಯಿಸುಂಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ, —ತೆರಿಗೆ: ಎರಡುಂ ಅಱದ ಕೆಯಿ ಸುಂಕವಂ (ಇ. ೧೯೪೭, ಹಾನುಗ. ೨೦೬–೬೫ ; ೨೮೨).

[ಕೆಯಿ (< ಕೆಯ್ *೨*) + ಸುಂಕ]

ಕೆಯ್ಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳೆ, —ಕಡಗ: (೫).

[ಕೆಯ್ *೨* + ಕಟ್ಟು *೨*]

ಕೆಯ್ಕುಱಿ 'ಕೆಯ್ಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ: ಕೆಯ್ಮಗೆ ಕೆಯ್ಕುಸುರಿ ನುಸುಳಂಬು - ಕೇಣದ ಕು ಸುರಿಯನ ಜಿ ದಿ ಜಿ ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೪೧). [ಕೆಯ್ *೨* + ಕುಸುರಿ]

ಕೆಯ್ಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಕೊಳ್, ಕೆಯ್ಕೊಳ್, ಕೆಯ್ಗೊಳ್, ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಳು, ಕೆಯ್ಕೊಳ್, ಕೈಕೊಳ್, ಕೈಕೊಳು, ಕೈಕೋ, ಕೈಗೊಳ್, ಕೈಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಗ್ರಹಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಅಂಗೀಕರಿಸು: ಸ್ವಯಂಬರಮೆಳ್ ತನ್ನ ಭಾಗ್ಯಮಂಗೊಳ್ ಮೆಚ್ಚಿದವರಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಗೆ (ಪಡ್ಡಾಣ. ೧೦–೨೬); ಈಕೆಯುಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ವುದೆ ಕಜ್ಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೧೪ ವ). ೨. ಪಡೆ; ಹೊಂದು; ತಾಳು; ಧರಿಸು; ವಿಮಳೋದಯ . . . ಮರ್ವಿರ್ಗತಾದಿಗಳೀ ಶ್ರಮ ಜೊಳ್ ನೆಗ ಗದ್ಯಾಶ್ರಯಪದಗುರುತಾಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡರ್(ಕವಿರಾ.೧–೨೯); ಪರಮೇಶ್ವರ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಸ್ವಿಯತಿಷಾಗರಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೫ ಪ); ದೀಕ್ಷಾಭರಣಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಅಜಪು. ೨–೧೧೬). ೩. ಒಪ್ಪು; ಒಡಂಬಡು; ಸಮ್ಮತಿಸು: ಶಮನಾಕೆ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಕೊಡೆ ಬಿಜ್ಜುಮಂಬುಮಂ ಬಿಸುಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬–೫೧); ಇದಂ ನೀಂ ನೃಪ ಕೈಯ್ಕೊಳ್ನೃಪ ತಂದೆಯೆಂದುದಂ (ಗದಾಯು. ೪–೪). ೪. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ; ಎತ್ತಿಕೊ; ಪಕ್ಷ ವೆಂಸು: ಎಮ್ಮಮ್ಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ಗೆಲಿಸಲ್ ವೇಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೧ ವ). ೫. ಹಿಡಿದುಕೊ; ನೆರೆಹಿಡಿ; ಆಧೀನ ಪಡಿಸಿಕೊ: ಈ ಲೋಕಮಂ ಜೈಕುನಗರಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು ದೆಂಬನ್ನೆಗಂ (ಜಾಬಾಮ. ೪–೧೧). **ಕೆಯ್ಕೊಳ್** : ೧. "ಕೆಯ್ಕೊಳ್ – ಸ್ವೀಕಾರೇ" (ಕಮಧಾ); ಆತಿಥಿ ಪೂಜೆಯಂ ವಿನಯುಭರಸ್ಸರಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪು. ೬೩). ೨. ಕೆಯ್ಕೊಂಡ ಳಿಕಾಪರಿಣತೆಯೊಳ್ ಪಂಡಿತೆಯೊಂದಾಕೆ ಪರಮ ಪಂಡಿತೆಯಾದಳ್ (ಆ ಪು. ೬–೨೧); ಸುಳವಿನಿಸರಂ ಕಾಪಾಕ್ಷರ ನಿಳುರುಂಬಂ ರೂಪಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡು (ಕಾದಂಪು. ೨೩೭). ೩. ಇದಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಾ ನದೆಯಿನಿದಾಕರಿಗೆ ಆನಂತಪುಣ್ಯ (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧–೩೩ ; ೪೭೭). ೪. ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ತೊಡಗು; ವೆಸಸು; ಆರಂಭಿಸು: ಸಂತರಣಾಭೀಷ್ಟರಾತಿಯಂ ದಾಂಟುವ ಬಗೆಯನಿ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ(ಅವಿಪು. ೪–೨೯). ೫. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಮನಿಸು; ಗಣಿಸು: ಶ್ರುತಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಳಳಾರಮನವಧರಿಸಳ್ ಸತ್ಯಮಂ ಬಾರ್ತಿಗೆಯ್ಯಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೪೮). ೮. ಹಿಡಿ; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಕವಿ: ವಿಷಾಮಂ ವ್ಯಾಧಿ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂತಾರೊಳಂ ನುಡಿಯದೆ (ಕಾದಂಉ. ೨೦೬); ಕಡೆದರೋ ಕರುವಿಟ್ಟರೋ ನಿದ್ದೆಬಂಯ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುದೊ (ಕಾದಂಉ. ೯೯೩). ೯. (ಕೆವಿಯಿಂದ) ಕೇಳು; ಗ್ರಹಿಸು: ಪೆಜ್ಜಾಯ್ಕಳಂ ಶ್ರುತಿ ಕೆಯ್ಕೊಂಡುದು ಕೆಲ್ಲಿದಂ ತೆವಳಿಗಂದಂದಿನ್ನ ವಿಪ್ರಾತ್ಮಿ ದೂಷಿತಮಮಳ್ಳುಂ (ಪಂಪಾಮಾ. ೯–೧೪೪). **ಕೆಯ್ಕೊಳ್** : ೧. ಧರಿಯಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಮಲ್ಲಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಶುಚಿ ಕೆಯ್ಕೊಣ್ಣಾ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೬; ೧೦೭೬). ೨. ತಪಮಂ ಪಜ್ಜಳಯಂ ಶಾಶ್ವತಮುಃಖಯಂತಂತೆ ನಿಳ್ಪ ಮುಂ ಕೆಯ್ಕೊಂಡಂ (ಸೌಪಂದ. ೧–೨). **ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಳು** 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಳುಪ' ಪರಾ. **ಕೆಯ್ಗೊಳ್** : ೩. ಇಸುಗೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೊಂ]ಡು ಸವರಿದಂ ಬಂದ ರಿಪುಮೋಹರವನು (ಜೈಮುಭಾ. ೧೨–೪೦). **ಕೈಕೊಳ್** : ೧. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಬಂದೆನೆನ್ನಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುದೆನೆ ತಪಸ್ವಿ ಕರಮೊಳ್ತೆರ್ದಂ ಕೈಕೊಂಡಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೦–೧೩); ರಿಪುಕುಲ ಸಂಹರಣಕ್ಕೆ ಪುರುಷನಂ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೈಕೊಳ್ವಳ್ವೊಲ್ (ಸುಳುಮಾ. ೯–೨); ಸಿರಿಬರೆ ಕೈಕೊಳ್ಳದಿರ್ಪ ಗಾಂಧರುಮೊಳರೆ (ಸಮಭ. ೬–೫೯);

ಮುಂಡಾಡುಗೆ ಮುದ್ದಿಸುಗೆ ಮರೆಲ್ದಪ್ಪುಗೆ ಕೈಕೊಂಡೀ ಕಾವ್ಯಮಂ (ಗಿರಿ. ೧-೧೦). ೨. ಜನವಿಶ್ರುತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರ. ೭೫-೨೯); ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಜಾ ನೀಲಾಳಕಾರದ ಪೊದಲ್ದ ಮುತ್ತೆಂದಿವುಮುಂ ಮೇಳಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಅದಿಪು. ೯-೨೪ ವ); ಸಾಸಿಟ್ಟರಿತ್ತ ಪರಳೆಯಂ ಕೈಕೊಣ್ಡು ಕೆಲ್ಲ ನಿಜಾಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೬-೩ ; ೪೩೦); ನೀಲವನು ಕೈಕೊಂಡು ನಡಿಸಾತನಿ ಹೊಲಿಯ (ಪರಂದ. ೧-೧೭೯-೧). ೩. ಕೀನೆಂತುಮೆಮ್ಮುಪೇಟ್ಟುದಂ ಕೈಕೊಳ್ದೆದೆ ವೈರಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು . . . ಸಂಧಿಯನೊಡಂಬಡಿಯಪ್ಪಿನಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೩ ವ); ಈತನನಿರ್ದೀಕ್ಷವ ನೇಮದಲಿ ಕೈಕೊಳ್ದವನನು ಹೋಮಿಸುವನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೬೦೫. ೨೫-೩೪). ೪. ಅವನಿಕ್ಷ್ವರ ಪ್ರತಕಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕಾಡಯ್ದೆ (ವಿಕ್ರ. XIII, ೬೫-೪ ; ೪೨೨). ೫. ನಿಸ್ಪೃಂತಾರೋಳಿಪೊಳ್ಕು ಸಾಧಿಸಿದರ್ . . . ಭಟಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡರಾರ್ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧-೨೦); ಸಮಸ್ತವನಂಗಸ್ಪರ್ಶಮಂ ಕೈಕೊಂಡುವು (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೯-೬); ಅಂತು ಕೈಕೊಳ್ದೆ ಬೆಂಬತ್ತಿ ತೇನತೇನ ೦ ಮಸಗಿ . . . ಬರ್ದ (ಅಬ್ಬಣ. ೨೫೪). ೬. ಕಾಲನು ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಕೈಕೊಂಬನಲ್ಲಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೬-೪) ; ಆರ ಕೈಕೊಂಬುದೀ ಬಿಸಿಲು ನೈತಂಬರೆಂದ ನಾರಿಯಂ ಪೀರೆಕಾಲಿ ಮಿಡುಕಿ ಮಿನಾದ (ಮೇಚಕ. ೧೯-೪೨). ೧೦. ಎದುರಿಸು ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು ; ವಿರೋಧಿಸು : ಕೈಕೊಳ್ವರಗ್ಗದ ದೀರರ ತೆಗೆದೊಡೆ (ಅಬ್ಬಣ. ೩೦೪). ೧೧. ಎಸಗು ; ಮಾಡು : ಒರ್ವಂ ತನ್ನ ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡ ಪೊಲ್ಲಮುಮಂ ಳಯಿಲ್ಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕಾಲ್ಗಳಂಗಿ (ಜಗದ. ೧೬-೧೨೦ ವ). ೧೨. ಬೆಳೆ ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಕಪವಂ ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ಪೊಸಸಿಗಳ್ ಕೈಕೊಳ್ವವ (ಲೀಲಾವ. ೧-೨೪). ಕೈಕೊಳು : ೧. ದಾನಮೊಡಮೆಯುಂ ಕುಡದೊಡಲ್ಲದಂ ಮರಲೆ ಕೈಕೊಳು (ಜ ಚ ಸಾ. ೪-೫೪) ; ಧರಮನ ಡದಲೆಗಳ ಕೈಕೊಳುತ ನಳವಾದ್ಯಂಗಳ ಪೊದಪಟ್ಟು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪-೫೧); ಎದುರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಕೈಕೊಳುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಚಳದೇ. ೧೫). ಕೈಕೊಡೇ : ೧. ಶರಧನುವ ಕೊಳ್ಳಲು ಕೈಕೊಡೆ ಪರಬಲದ ತೋಟಿಯನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೮೨). ಕೈಗೊಳ್ : ೧. ಆಜ್ಞಾನಪ್ರತ್ಯಾವ್ಯತ ಮಾಯೆಯಿಂದೆ ತಪಮಂ ಕೈಗೊಳ್ದಪಾಕಾ. ಕೆಂ]ಳ್ವುದೆತ್ತಿಗಳಕ್ಷಾನಂ ಪಿಂಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮೨). ೨. ಅಂಗೊಂದೊಂದೆ ಸಹಸ್ರರೂಪಮನೆ ಕೈಗೊಂಡಿರ್ದುದ್ (ಜಗದ. ೭-೬೯). ೪. ಳಾಗೆಯುಂ ಮಜ್ಞಯೆಂದಜ್ಞಯದೆ ಕೋಗಿಲೆ ಳೈಗೊಂಡುಂ ಧೂರ್ಮಯಂ ನಡಪಿದೊಡಂ (ಧ ಮಾ ೯ಪ್ಯ . ೨-೧೦೪). ೫. ಪ್ರಚುರರಂ ಶಕ್ತಿಯಿಗಾಗಿ ರಂಧ್ರವನೆ ಕೈಗೊಂಡೆಂಟು ಪೀಗೆಲ ಬಿಟ್ಟು (ಸೂಮೀ. ೧೧೧). ಕೈಗೊಳ್ಳು : ೩. 'ಆಗಿಸಿಂದ ನಾವು ರಕ್ಷಣಾ ಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆನೆ (ಚಕ್ಕವ. ೧೬೨).

ಕೈಕೊಳಜೇಳು ಆಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಜೇಳು : ಳಾಳಗೆಡದಿರಿ ಕೂಡೆ ಕೈಕೊಳಜೇಳ್ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೬೨). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಕೊಳ್ಳ್.]

ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸು, ಕಯ್ಯೊಳಿಸು, ಕಯ್ಗೊಳಿಸು, ಕೆ ಯ್ಗೊ ಳ್ ಸು, ಕೈಕೊಳಿಸು, ಕೈಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೊಡು; ಒ ಪ್ಪಿ ಸು : ಪಾಯಿಗಿಪತಂ ಬೆಳಕಿಮ್ಮಾದೀ ಳುಲ್ಕಿಸಿ ಮತ್ತಂತೆನಿಗೆ ಹಿಂಡ ಮಾಜ್ಞಳಿಂತಿಸಿಪ್ಪಮಂ ಳೂರ್ವರಿಂತು ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೫) ; ಅಂಜದೆ ಪೇಟ್ಟು ಸುಭಾಷಿತಮಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಾಕಾ. ಕೈಕೊ]ಳಿಸುಗುಂ ವಿಧಿಚಿಹ್ನನೆ ವಲಂ (ಪಂಂಡಿಪು. ೧೧-೨೧). ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸು : ೧. ಅಖಿಲ ವಿದ್ಯಾ ಳಲಾಪದೊಳ್ ಪರಿಣತನಂ ಮಾಡಿ ಯ ತಿತ್ವ ಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸೆ (ಕಾದಂಪು. ೬೬೫); ವಂದಲೇವಿ ಬಲ್ಲಿ ನೀಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸಲ್ . . . ಕೊಟ್ಟುದೆ ನೀಂ ನಿಮ್ಮೊಂದು ವಾಳ್ಕೆಶಲಗುಣಾಸುನಿಧಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೭೩).

ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸು : ೧. ಕಡಿಯದೆ ಧನ್ಯರನಜರೊಳ್ ತೊಡರ್ಚ ಳಯ್ಯೊಳಿಸ ಸರ್ವಯಂತರಿಂ ನೀಂ ಕಂಡಡಿಗಿಱಿ ನೋಂಪಿನೆಂದು (ಪಾಂಪು. ೪-೬೭). ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸು : ೨. ಒ ಡಂ ಬಡಿ ಸು ; ಒ ಪ್ಪಿ ಸು : ತಿಳುಹಿ ಸ್ಪಸರಿಸ್ಕಂಡವನು ಳಯ್ಯೊಳಿಸುವಂ ಕೊಳುಕೊಡಲು ಬಿಮ್ಮವೊಲಿ ಳೆ ಯೊಳಾಕ್ಕೆ ಭಾಗ್ಯವ್ಯಳ್ಳವರು (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೬೩). ಕೈಕೊಳಿಸು : ೧. ಮೋಕ್ಷಳ್ಳೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಲ್ ಬಂದಂ (ಜಾ ವಂ ಪು. ೪೦-೨). ೨. ಕೈಗೊಳಿಸು : ೧. ಬ್ರಹ್ಮಕೊಳಿಸ್ಕವನು ಗೈಗೊಳಿಸುವುದು ಕೃಪೆಯುಳ್ಳೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೧೭). ಭೂಪತಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿದನು ಕಾ ಮ್ಯಾ ಧ್ವ ರ ವನು (ತೊರಣ. ೧-೪ ಸೂಚಕ). ೨. ಸುಜನಪ್ರಳವನು ಗಾಂಗೇಯ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರರಿಗೆ ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಕಾದಿ ಳುಬೇರನನು ಹೊಜವಡಿಸಿದರು (ತೊರಣ. ೧-೪-೨೪). ೩. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ನಾಣಾ ಪಿಂಗಿಸಿ ಮುಗ್ಗೆಗೆ ಜಾಣಂ ಕೈಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಕಪಪು. ೬ ಪ್ರಯೋ). ೪. ಆರಂಭಿಸು ; ತೊಡಗು ; ಉದ್ಯುಕ್ತನಿಸು : ನಿರುತ ಪ್ರಸಾದಮಂ ತೊಳಲಿಂದು ಕೈಗೊಳಿಸಿ ಬಜ್ಞಯಹಂಕಾರದಿಂ ಪಿಡುವವಂ (ಲಕಿಪು. ೪೭-೨೦). ೫. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಲಭಿಸು : ಕೈಗೊಳಿಂ ತಕ್ಕಾಹಿತಂಗಳಿಂ ಬಂದುವು (ಚಳದೇ. ೪-೭೯). [ಕೆಯ್ಯ್ + -ಇಸು.]

ಕೆಯೊಳ್ಳು 'ಕೆಯ್ಯೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯೊಳುಹ, ಕೈ ಕೊ ಳು ಹ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಗೊ ಳ್ಳು ವು ದು ; ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ; ಪಡೆಯುವುದು. ೨. ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಆಕ್ರಾಂತಮಮ್ಮಿತಮೆನಲ್ ಕೆಯ್ಯೊಳುಹಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂ ಗ ರಾ. ೧೬೫-೬೬). ಕೈಕೊಳುಹ : ೧. ಸುತ್ತಲುಮರ್ದ ಪುದ್ದಲಂಗಳಂ ಕರಿರಥಪದಂ ಕೈಕೊಳುಹಮಂ (ತಪಪ್ರ. ೪೭). [ಕೆಯ್ಯೊಳು (< ಕೆಯ್ಯ್) + -ಹ್ಕ.]

ಕೆಯ್ಗೋಲು, ಕಯ್ಯೋಲ್, ಕೈಕೋಲು, ಕೈ ಗೋ ಲು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೋಲು:ಕ. ಊರಿಗೋಲು : (೬). ಕೆಯ್ಯೊಲ್ : ೨. ಳಡೆಗೊಲು : "ಕೆಯ್ಯೊಲ್ ಳಡಗೊಲ್ ಳಡಗೊಲ್ ಕೆಯ್ಗೊಲ್" (ಕಪಪು. ಪರಿ. ೨). ಕೈಕೋಲು : ೧. ಕೋಟೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಳಟ್ಟಿದ್ದ ದಟ್ಟಿ ಚಲ್ಲಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಳಿಸಿ ಕೈಕೋಲಿನಿಂದ ತೆಗಿಸಿ . . . ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಒಡೆ. ೬೫). ೨. "ಕೆಯ್ಕೋಲ್ ಳಡಗೊಲಿಸಳ್ಳು" (ಅಬ್ಬಳ್ಳ. ೮೨). ಕೈಗೋಲು : ೧. ಬತ್ತಿದಗಲ್ಲ . . . ನೆಲಮೆಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂಪಪು. ೬-೧೦೦); ಇಂದಿನ ಪತ್ಯಾತ್ಪಾಪ ನಾಳಿನ ನಡತೆಗೆ, ಜೀವನ್ಮೆಳ್ಳ ಕೈಗೋಲಾಗಲಿ (ಪಂಗತಿ. ೨೫).

[ಕೆಯ್ಯ್ + ಕೋಲು (< ಕೋಲ್.)]

ಕೆಯ್ಯಂಪು, ಕೆಯಿಗಂವು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಬರುವ ಸುಗಂಧ: ಪಾಲಿಗಳ ಕೆಯ್ಯ್(ಪಾಕಾ. ಮೈಗ್]ಂಪ ಪೂಲಾಗಾ ಪಾಮರಿಯಮೊಳಿಗಳ ಮ್ಯಗಂಪ (ಶ್ವಮಿಪಾ. ೩-೪). ಕೆಯಿಗೆಂಪು : (೩). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಕಂಪು]

ಕೆಯ್ಯ್ ಟ್ಟಿಳೆ (ನಾ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ; ಕೈ ಅಳತೆ : ಒಟ್ಟಿದ ಪೊಸ್ತ ಬೆ ಟ್ಟು ಗ ಳ ಕೈ ವೆ ಡೆಗೆ ವು ದೊ ಕೂಡಮೆನ್ನ ಕೆಯ್ಯ್ ಟ್ಟಿಳೆ ಕೊಳ್ಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೯). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಳಟ್ಟಿಳೆ.]

ಕೆಯ್ಯ್ ಟ್ಟಿ, ಕೆಯ್ಯ್ ಟ್ಟಿ, ಕೈಗಟ್ಟಿ, ಕೈಳಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಊಟವಾದ ಬಳಿಕ) ಕೈಗೆ ಸವರಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಗಂಧ, —ಸುಗಂಧಳೇಸ: ಎತ್ತಿದ ಬೋನದೊಳ್ ಳಲ್ಕಾಹಾರಮುನಾರೋಗಿಸಿ ಬಜ್ಞಯಂ ಯಜ್ಞಕರ್ದಮದ ಕೆಯ್ಯ್ ಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಂ ತಿಮರ್ದಿ ತಂಬುಲಮಂ ಕೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೯ ವ); ಆರೋಗಣೆಯ ಳಡೆಯೊಳಗಂ ಬಟು ಗಳಪಟ್ಟಿಯ್ದ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಪಂದ್ರಪು. ೧೫-೩೩ ವ); ಕೊರಡು ಮುಟ್ಟದರಡುವೆ ಕೆಯ್ಗ ಟ್ಟಿ ಯಾ ಗು ವು ದು (ಕಾಲಾಪ. ೬೭-೪೧).

ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿ : ಉತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿ ನೀಡಲುಂ (ಅದಿಪ. ೭-೫೧ ಪ). **ಕೈಗಟ್ಟಿ** : ರಸರಸಾಯ ನಾದಿಯಂ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಿತ್ತ ಕರ್ಪೂರ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಧ್ರುವ. ೧೪-೨೪ ಪ); ಹರಕ್ರಸಾದ ಸುಧಾಸ್ವಾದನಂಗೆಯ್ದು ಪರಿಕುಟಿವಡೆದ ಪರಮಳಿಪ ಕೈಗಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪೮). **ಕೈಕೊಟ್ಟಿ** : ಯತ್ಪರ್ಯಟಮಪ ಕೈಕೊಟ್ಟಿಯೊಳಂ ಗಯ್ಯಂ ತಿಮಿರ್ದುರ್ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೬೨ ಪ); ಅಮ್ಮನಾನ್ನಮನಾರೋಗಿಸಿ ಕೈಕೊಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಡುಂ (೧೦ಕ. ೧೦-೯೬ ಪ); "ಅನುಲೇಪನ" (ಸುಳುಮಾ. ಕೊಡಿ). [ಕೆಯ್+ ಗಟ್ಟಿ]

ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧಲೇಪನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಕೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ದಿವ್ಯಾಹಾರಂಗಳನಾರೋಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಕಂಬುಲಂಗೊಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೭ ಪ). ಆಯರ್ವರುಮುಂಡು ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ನಂತರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೧೯-೩೪ಪ). [ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟು + ಕೊಳ್,]

ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕಟ್ಟು : ನುಟ್ಟಪಡೆ ಬಯಲಾದ ಡಾಳ್ಕತಿಗೊಟ್ಟಿರಲು ಕೊಡರಂದಡೆ ತಾಂ ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟಿ] ಮ್ಮಡನೊಡನಪಡಂಬಂದು ಗೆಲುಂ (ಬಸವ. ೪-೫೬). ೨. ಉಂಟಾಗು; ಆರಂಭವಾಗು : ಹುದು ನಡೆಯದುವೆರೊಡನೆ ನಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೆಯ್ಗುಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಕೈಗಟ್ಟು]ವುದು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೪-೬). [ಕೆಯ್+ ಕಟ್ಟು,]

ಕೆಯ್ಗುಡಿ, ಕಯ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೊಂಡಿಲಿನ ತುಂಡು : ಪೆಱೆದಿರ್ದ ಕೆ[ಪಾಶಾಂ. ಕ]ಯ್ಯುಡಿಯ ಸಂದಣಿಯಿಂದರಿವ್ಯನತೇಯು ನಾಂಅಲಿಪಡಿಲೋಕಂಬರೆ ಪಡಲ್ದುಡಿಪೆಂ ರಿಪುದಂಕಿಯೂ ಧಮಂ (ವಡ್ಡಾ. ೬-೪೪). **ಕೆಯ್ಗುಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್+ ಕಡಿ]

ಕೆಯ್ಗೆತ್ತಿ, ಕೈಕತ್ತಿ, ಕೈಗತ್ತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ : ನೃಪಕಿ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೆಯಂಅರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸಿಕೆ ಕೆ[ಪಾಶಾಂ. ಕೊ]ಯ್ಕತ್ತಿಗಳಸಿ (ಕೃವಿಜಾ. ೨೬-೫೧). **ಕೈಕತ್ತಿ** : ಪಿಡಿದ ಸಬಳ ಕೈಕ[ಪಾಶಾಂ. ಗ]ತ್ತಿ . . . ಕಾಶಿಯ ಸಬಳಿಗರು (ಶುಂಶಾಂ. ೧೧-೩೬); ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕತ್ತಿಯಿಂದ ಈಗಲೇ ಇದನ್ನು ಕಡಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವೆನು (ಪ್ರಹಿಚಂ. IV, ೨೬). **ಕೈಗತ್ತಿ** : ಹೊಳೆದ ಅಕಾಂ ಕೈಗತ್ತಿ ತೋವರೆ ಬಿಟ್ಟುಬಲದಡಿ ಪಿಡಿಕಲ್ದಲಿ . . . ಕಳವಱರೂರ ಕಾದಿಪರು (ವೀಚಿತ. ೧೪-೧೦೩); ಕರದಲ್ಲಿ ಪಿಡಿದ ಗುರಾಣಿ ಕೈಗತ್ತಿಯ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯರ ಸಂದಣಿಯ : ಪರಿವಡಿಯಿಂದಲಿ (ಕಂಪ್ರವಿ. ೧೧-೧೪). [ಕೆಯ್+ ಕತ್ತಿ]

ಕೆಯ್ಗುಟಿ, ಕಯ್ಗಳಿ, ಕಯ್ಗುಟಿ, ಕೆಯ್ಗುಟಿ, ಕೈಗಳಿ, ಕೈಗಟಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಿಸುರು ; ಅತಿಶ್ರಮಿಸು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಕೆಯ್ಜಿದ ಮನೆ ವಾಜ್ಞೆಗೆ ಬುದ್ಧಿವೇಱಲೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬ ಪ); ಬರೆ ಪೊಸಸುಗ್ಗಿ ಕೆಯ್ಗುಱಯೆ ಈಕ್ಷೆಸಿದರ್ಪುವು ನಂದನಾಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೨೪); ಒಸಗೆವಾತಂ ಪಂಕಜೊಳ್ ತೋಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಗುಱಯೆ ಜಯಮಾ ನೊಳ್ಪಂ ನೋಡಲಾ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಕ. ೧೩-೪೦); ರುದ್ರಂ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಱ್ಕೈಯಾನಿ ಕೆಯ್ಜಿದ ಮುಳಿಸಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೬). **ಕೆಯ್ಗಳಿ** : ಕಾರ್ಯವಿ ಮಿಂಚಹೋಗಿ ಕೆಯ್ಗಳಿದ ಕರುಬಾಯ (ಮಂತ್ರಕ. ೭೪-೧೩). **ಕೆಯ್ಗುಟಿ** : "ಕೆಯ್ಜುಟಿ – ಅತಿಶ್ರಮಪಡೇ" (ಕಮಭಾ). **ಕೆಯ್ಜುಟಿ** : "ಕೆಯ್ಜುಟುವರಿಲ್ಲದೆ ಪಿಸಿದ್ದಿಸಿದ್ದ ನಾಮಂ" (ಚಪ್ರಾ. II, ೧೧). **ಕೈಗೆ** : ಸಮರಾಂಗಳದೊಳಗೆ ಪುಱಮ್ಮೋದಿ ನಿಲೆ ಕೈಗಳಂ ಮೊಗಿಸುಸೂಳಡರಿ ಸನ್ನಾಹ ಪುಮಧೀರಾ (ಸಾಳ್ವಾ. ೮-೬೬).

ಕೈಗಟಿ : ಪಱಗೆ ಮೇಣ್ ಪೊಗಟ್ಟಿಗಿ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಿಂತು ಕೈಗಟಿಯಿ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ ಮೇಣ ವರೆಲ್ಲರುಂ (ಕವಿರಾ. ೧೧-೧೩೬); ನನಕ್ಕುಮಾರ ಕುವೆರರ ವಿದ್ಯಾಧರೆ ಅಮರಂ ಕೈಗಟಿಯೆ ನೊಗಿಸುಂ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೫೫); ಪಟುಗಲಿಪ ಪಾಪಮಂ ಕೈಗಟಿದ ಕಪೋನಸಕಿ ಸುಡುಗುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೯).

[ಕೆಯ್+ ಕಟ್ಟಿ]

ಕೆಯ್ಯಾ,, ಕಯ್ಯಾಯ್, ಕೆಯ್ಯಾಯ್, ಕೈಕಾಯು, ಕೈಗಾ,, ಕೈಗಾಯ್, ಕೈಗಾಯು, ಕೈಗಾಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಧಾನಿಸು; ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈ ಎತ್ತದೆ ಇರು : ಅಂತು ಕಿಱಿದು ಪೊಟ್ಟು ಕೆಯ್ಯಾದು ಕಾದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦ ಪ). **ಕೆಯ್ಯಾಯ್** : ೧. ಕಷ್ಟಸು ನೊಯ್ಯನೆ ಮಱೆಗೊಂಡೆನ್ನಂ ಕಯ್ಯಾಳಿದಿಚ್ಚಿಪ (ಪಂಚಮಿಪು. ೧-೭೬). ೨. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು : "ಕಯ್ಯಾಯ್ – ಸಂರಕ್ಷಣೇ" (ಕಮಭಾ). **ಕೆಯ್ಯಾಯ್** : ೨. ಕಱು ಳಱುಣಾಹಿಗಳನಿತಂ ಕರುಜದಲಿಕೆಯ್ಯಾಯ್ದುಂ ನಯನಾಕಾಂಗದಲಿ ನೋಡಿ (ವಿಜಾಗ. ೧೦-೧೬-೧) ; ಕೆಯ್ಯಾ [ಪಾಶಾಂ. ಕೈಗಾ]ಯ್ವುವಲ್ಲೆಮ್ಮ ಬಾಣಂಗಳೀಕ್ಷಿಸು (ಹೈ ಮಭಾ. ೨೫-೩೧). **ಕೈಕಾಯು** : ೧. ನೀವು ನ್ನಪಡ್ಕೋಹಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದು ತೀಳು ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೈಕಾಯು ವಿಟ್ಟಿರುವೆನು (ತುಳು. ೪೫). ೩. ಬೇರೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡಿರು; ಅನ್ಯರ ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರು : ಹೆರರ ಕೈಕಾಯುತ್ತ ಸಾಯದೆಯು ಬದುಕದೆಯೆ ಬಾಳ ನೂಕುವೆನು (ಜೋಗಳ. ೧೪-೨೫). **ಕೈಗಾ,** : ೧. ತರಳನೆಂದಾನು ಕೈಗಾದು ವಿಟ್ಟಡೆ ರಣ ಮುರುಳತ್ತ ನಿಸಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಪುದೇ (ಪೋಷತ. ೬೪-೬೧). ೨. ಅವಜೆಯೊಳಂ ಕೈಗಾವ ಮಾಣಿಕ್ಕದೇವ ಪದಾಂಭೋಜಮ ಭವ್ಯಕೋಟಿಗೆ ಜಯಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ವಂಗಳಂ (ಅದಿವ. ೧೬-೯); ಕರುಣಾಕರನೆ ಕೈಗಾವುದೆ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೬-೭೫); ಮೈದುಱ್ಕಿದನು ಕೈಗಾವುದೆಂದೆನುತ (ವಿಜಾಗ. ೬-೧೫-೨೦). **ಕೈಗಾಯ್**: ೧. ದುಡುಕಿದರೆ ಕೈಗಾಯ್ದು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೫-೨೯); ನಂಜರಾಜನಂ ಕೈ ಸಿಲೆ ಗೊಂಡು ಕೈಗಾಯ್ದು ಕಳುಪುವೆಂ (ಚಿಕವಿ. ೫೯-೧೧). ೨. ಕೈಕ್ಷ ಕರುಣಾಜಲಧಿಯೇ ಕೈಗಾಯದೆಱೆಂಬರಲದಱು ತರೆ (ಕುವ್ಯಾಸ.೧೫-೧೨೨). **ಕೈಗಾಯಿ**: ೧. ಪುಟ್ಟಜಾಪರಸೇ ನೀ ಕೈಗಾಯಿ (ಉಪ್ಪಟಿ. ೭-೬೩). **ಕೈಗಾಯು** : ೧. "ಸಹನತಾಳು, ತಡಕೊಳ್ಳು" (ಜಾತಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್+ ಕಾ,]

ಕೆಯ್ಯಾ,, ಕೈಗಾ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲವನ್ನು ಕಾಯು, —ಕಾವಲಿರು : ಮುದದಿಂ ಕೆಯ್ಯಾವ ಪಾಮರರಯ್ರ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೪); ಸಂಕಂ ಕಿಚ್ಚೆಜ್ಜೆಗಳೊಳಿರಂಬರಿಂದೆ ಕೆಯ್ಯಾವ ವಳ್ಳರಂ ನೋಡ್ಚ ವರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೧೬). **ಕೈಗಾ,:** ಕೈಗಾವ ಪಾಮರಿಯರ್ (ನೋಷತ.೩-೮೩). [ಕೆಯ್+ ಕಾ,]

ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ, ಕಯ್ಯಾಣಿಕೆ, ಕಯ್ಯಾಣ್ಕೆ, ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ, ಕೈಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ಮುಖತಃ ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ; ನಜರು. 'ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ** : ದೇವದೇವಿಕೆ ಅಱಿಗಳ್ಗು ಕಾಣಕೆ ಕಯ್ಯಾಣಿಕೆ ಹಾಲಾವು (ಎಳ್. VIII, ತೀರ್ಥಕ. ೧೫೨-೪೬ ; 1103). **ಕೆಯ್ಯಾಣ್ಕೆ** : ತಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದೂ ಅವಗೆ ಕಯ್ಯಾಣ್ಕೆಯನೊಪ್ಪಿಸದೆಯೆ (ವಿಗಡ. ೧೩-೩೪). **ಕೆಯ್ಯಾಣಿಕೆ**: ಬಾಲಳರ ವದನದೊಳ್ ವಾಣಿ ಖಂ ನೆಲಬದೊಳ ಗಾನದೇವತೆಯ ಕೆಯ್ಯಾ [ಪಾಶಾಂ. ಮೈಗಾ]ಡಕೆಯೊ (ಕೃವಿಜಾ. ೩೧-೩೭); ಕೆಯ್ಯಾಣಕೆ ಕೆಯಾಗಿವೆ ! ಕೆಯ್ಯ ಕಾಣಕೆ ಕೇಳಲೇವೆ ? (ಪ ಬೃ ಕ. ೧೪-೯).

ಕೈಗಾಣಿಕೆ: ಕೃತುಶತದ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ನಿರಿಯಂತರವ (ಕು ವ್ಯಾ ೮. ೬-೯); ನಿಮ್ಮ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುದು (ವಿಕ್ರ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧-೬ ; 1509); ಹೆಡ್ಡೊರೆಗಳು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿತ್ತಡ್ಡ ಪಿಡ್ಡರು ಬಿಂಗಿವ ಬಿಸುಟು (ಪೂ ಚ ಪ. ೩-೫೪) ; ಜಲಜನಾಥನ ಪೈರ ಕೈಗಾಣಿಕೆಯದಾಯ್ತಂದ (ಕೋಗಳು. ೩-೬೩). [ಕೆಯ್ + ಕಾಣ್ಕೆ] ೫

ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡು : ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆಗೆಯ್ದುಲ್ಪಿಗೆ ಮಜಕು (ಕಬಕ. ೧-೮೪). [ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ + ಕೆಯ್]

ಕೆಯ್ಗಾಯ್[1] 'ಕೆಯ್ಗಾಯ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗಾವಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕಾವಲಿ, —ತವೆ ; ಸಣ್ಣ ಹೆಂಚು : ಪೇಳ್ ಬೆಳಗುವುದೇ ಕನ್ನಡಿಯಂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಕೆಯ್ಗಾವಲಿಯಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೩-೬೯). [ಕೆಯ್ + ಕಾವಲಿ] ೧೦

ಕೆಯ್ಗುಡು, 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗುಡುತೆ, ಕೈಗುಡಿತೆ (ನಾ). ಕುಡುತೆ ಮಾಡಿದ ಅಂಗೈ; ನೇರೆ; ಬೊಗಸೆ : ಅಂಭೋರಾಶಿಯಂ ಕೆಯ್ಗುಡುತೆಯೊಳಗಾಪೋಷಣಂ ಗೊಂಬರು (ಕಂಕರಾ. ೪-೬೬). **ಕೈಗುಡಿತೆ** : ಎರಡು ಕೈಗುಡಿತೆಯಷ್ಟಿ ಧರಣಿ (ತೂರಾ. ೫-೯-೨೮). [ಕೆಯ್ + ಕುಡುತೆ (< ಕುಡಿತೆ)] ೧೫

ಕೆಯ್ಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಜ್ಜುಳ್ ವಲ್ಲವ ರಾಜನ ತಿಟ್ಟಿಜ್ಜಿಯ್ಗುರಾನ್...ಅಳಿ (ಎಳ. XII, ಮಜ್ಜನಿ. ೧೪-೬; 750). [?]

ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕಯ್ಗೂಡಿಸು, ಕೈಗೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸು ; ಮದುವೆಮಾಡು ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಮಾಡಿಸು : ಶಂತ ನಿವಳಂ ಕಂಡು . . . ಚಿಂತಿಸಿ ಭೀಷ್ಮರೀಕೆಯಂ ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸೆ ಅಂತವಳ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂ ಧರಣಾಂತಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯಂ ಜನಿಸಿ (ಜಿಬಿ. ೫೪-೯). **ಕೆಯ್ಗೂಡಿಸು** : ೧. ಎಸಕ ಕನ್ನೆಯನುಮನವರಾ ಭಂಗಿ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಲೊಡಂ (ಪದ್ಮಾ. ೩-೭೬). ೨. ನೆರವೇರಿಸು ; ಈಡೇರಿಸು : ಸಳಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು . . . ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಉಪಾಯ ಗಳಿಂದ ನಾವೇ ಕಯ್ಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೧೬೫-೨೫). **ಕೈಗೂಡಿಸು** : ೧. ಪೆಣ್ಣಂ ಬಜಿಪೆ ಬಯಸಿ ಮೊಗಮಂ ಬಾತಜ್ಞಗೆ ರಜಮಂಡಪದೊಳಂ . . . ಉಣ್ಣಾದೊಳಗಣ ದೇವಿಯರಂ ನುಣ್ಣಗೆ ನಿಜಹಿತಾ ರಾ ಪೂರ್ವಕದಿಂ ತಿಣ್ಣನೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ (ಜಯಾ. ೬-೯) ; ೩. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಭೋಂಕನೆ ಕೈಗೂಡಿಸಲಕ್ಕೆ ಸೈಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೪) ; ಆತುಲ ಭಕ್ತಿಯನೆನ್ನೊಳಯತ್ನದಿಂದೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಯ್ಯ (ಕತಕ. ೧೬೨-೨೯). ೪. ಒಗ್ಗೂಡಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೈಗೂಡಿಸಿ ಅವರವರ ವೈರವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ (ಕೃಪಿಪ್ರ. ೩೨). [ಕೆಯ್ಗೂಡು + ಇಸ್ಸು] ೨೦

ಕೆಯ್ಗೂಡು, ಕಯ್ಗೂಡು, ಕೆಯ್ಗುಡ್ಕು, ಕೈಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆರೆ ವೇರು ; ಸಿದ್ಧಿಸು. ೨. ದೊರೆಕು ; ಒದಗು ; ಉಂಟಾಗು : ಶಾಡೊಡಮವೇಳ್ ಸಲೆ ಕೆಯ್ಗೂಡಿದುದೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೯೦). ಕೆಯ್ಗೂಡುಗು ಮೂಱು ತಿಂಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕಾ ಲಾಭಮುಂ (ಜಟ್ಟಪು. ೬-೬೧) ; ಪೆಂಪಂ ನೂಡೆ ಜಸವಂ ಮಾಡೆ ನೆಜಿ ಕೈಗೂಡೆ ಮುಕ್ತಿಸತಿ (ಬಸವ. ೨೪-೪೫). **ಕೆಯ್ಗೂಡು** : ೧. ವಿಷಬಂಬರಿದಾಡಿದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಯೂಡಿದುದೆಂದು (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೭) ; ನಿನ್ನ ಕೋರಿಕೆ ಕಯ್ಗೂಡಲಿ (ಕಾಳುಂತ. ೬೫-೧೬). ೨. ದೇವಾರ್ಚ್ಚನವಿಣ ಕಯ್ಗೂಡದಂಕಶ್ವವಳಧರ ನುದಾಸಾರಮಂ ತೃಪ್ತಿಪರ್ಯಂತವಲಂಪಿಂ ಪೀರ್ದುರ್ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೩). **ಕೆಯ್ಗೂಡ್ಕು** : ೨. ಬತ್ತಿದ ಬಾಯ್ದೆರಸಲ್ಲಿ ಧೀತಿ ಕೆಯ್ಗೂಡೆ ಕಡು ವೇಗದಿಂದೆ ಕೊಡಕಿಟ್ಟುದು ವನ್ಮಮ್ಮಗೀ ಕದಂಬಕಂ (ಕುಹಕ. ೩-೫೧).

ಕೈಗೂಡು : ೧. ತರಹರಿಕೆ ಕೈಗೂಡದವರೀಕ್ಷಿಸಲು ಕೌಸಲೆ ಸಹಿತ . . . ಕಟ್ಟಲಿಕೆಯುಲ್ಕೆದಿದಪಳು (ತೂರಾ. ೨-೬-೩೩) ; ಬೇಡ ಲಲಾಟ ನೇತ್ರದ ಕೂಡೆ ಕಲಜ ಕೈಗೂಡಿದೊಡಿರಲು ಪೇಳಿದಳು (ಮೇಘಚ. ೬-೪) ; ಆ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡದೊಡೆನೆ ಸಾನುರಾಗದೊಳುಟ್ಟ ಪಸುರುಡುಗೆ ಯೆಸೆ (ಕೃವಿಭಾ. ೩-೨೨); ನೆಸೆದೆಗೆ ಕೈಗೂಡುವುದು (ಮಲ್ಲಜ. ೧೧-೭೭). ೨. ಶಂಕರಾಯಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ಪೂರ್ವಸ್ಮರಣೆ ಕೈಗೂಡಿ (ಬಹದ. ೨-೪೨) ; ಇವಳಿರ್ವರ ತಪ್ಪು ಕೈಗೂಡಿದುದು (ಜಗನ. ೧೧-೪೩); ಇಷ್ಟಕೈಗೂಡಿದರೆ ಮಿಗೆ ವ್ರತಗಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೯೯). ೩. ನೆರವಾಗು ; ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಕಾಲ ಕೈಗೂಡಿದೊಡೆ ಲೇಸಿನ ಮೇಲೆ ಲೇಸುಗಳಕೊಡಗುವುವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೨). ೪. ಒಬ್ಬಾಗು ; ಒಗ್ಗೂಡು ; ಒಂದಾಗು : ಇರದಿಂಪುಂ ದಿಗ್ಜಂಗಳ್ ನೆಜಿದಿದಿರೊಳ್ ತಾಗಿಯುಂ ಮಂದರ ಕ್ಷಾ ಧರದೊಳ್ ಕೈಗೂಡಿ ಗೋತ್ತಾದಿಗಳ್ ಗಜ ಘಟಿಸಾರೋಪಣಂ ತಾಗಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೧) ; ಧರಿತ್ರನನು ಕೈಗೂಡಿ ಕವಿಯಲಿ ದ್ರೋಣ ಗುರುಸುತರೆದುದಬಲಿಜನ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೪-೪೧). [ಕೆಯ್ + ಕೂಡು] ೨೫

ಕೆಯ್ಗೆಯ್, ಕಯ್ಗೆಯ್, ಕೈಗೆಯ್, ಕೈಗ್ಯೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು ; ಅಲಂಕರಿಸು : ಮಂಗಳಾಧರಣಮೊಳ್ ನೆಜಿದೆಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೩ ವ) ; ಪೆಣ್ಣಿರೋಜಪಿಡಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು ಬಂದೇಱ (ಪಂಕಾಮಾ. ೨-೧೧) ; ಆ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾಯಿಯಂ ಮಾಲ್ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಗೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದುದು ಕೇಶಸಂಚಯಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೬-೫೮). **ಕೆಯ್ಗೆಯ್** : ೧. ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದ-ಭೂಪತೋದ್ದಿಶದೇಶಿ (ಕಾಯಭಾ) ; ಅಂತು ನೆಲೆಯೆಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದುವ ವಧೂವರರಂ . . . ಮುಂದಿಟ್ಟುತಂದು (ಸು ಕು ಮಾ. ೧೦-೧೦೦ ವ). ೨. ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊ : ಬಗೆಗೆವಂದ ಪೂಗಳ್ಗೊಳ್ ಪೂದುಡುಗೆಯುಂ ಮಾಡಿ ವಸಂತಕಾಂತೆಯರಂತೆ ನೆಜಿಯೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೪೮ ವ) ; ಮಹಾಕ್ಷತೀಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋದಪ್ಪೆನೆಂದು . . . ಕಾದಂಬರಿ ಕಯ್ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಉ. ೫೦೨) ; ನೀನಿಂತುಳಿದಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ದನಂದಮನಸ್ಮನಾದೆಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೭-೫). ೩. ಆಣಿಯೊಗು ; ಸಜ್ಜಾಗು ; ಸಿದ್ಧವಾಗು : ಕಾಲವರಿಂದು ಕೆಯ್ಗೆಯ್ದು (ಪಾಶಾ. ಕಯ್ಯೂ.) ಕಟ್ಟಾಗಿ ಪೋಪಮಟ್ಟಿರೊಸೆಯೆ (ಕುರಾಶಾಂ. ೧೧-೪೦). **ಕೈಗೆಯ್** : ೧. ಪಿಂಜಳಿಂಗರಮಂದಿರಕ್ಕೆ ವಂದು ನೆಜಿಯೆ ಕೈಗೆಯ್ಯೆ (ಆದಿಪು. ೪-೬೫ ವ). ೨. ಕಂತು ಕೈಗೆಯ್ದಂತೆ ನೆಜಿ ಕೈಗೆಯ್ದು (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೬೩ ವ) ; ಕರಂ ಕೈಗೆಯ್ದ ೧೯ಗಳ್ ವನವಾಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೭೬) ; ಮಲಯಜಮಿಕ್ಕ ಪೂವಮುಡಿದಾ ಲಲನೆ ಕೈಗೆಯ್ದಳ್ತಿಯಲಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೨-೫೦). **ಕೈಗ್ಯೆ** : ೧. ನೃತ್ಯವಾದ್ಯ ಶಿಲ್ಪಪ್ರವೀಣಮತಿ ಕರಧಿ ಧನು ಕವಚಧರಂ ಕೈಗ್ಯೆದರ್ವವನೆಸಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೯). ೨. ರಸದಾಯ ಬೆಲೆವೆಲಸೊಪ್ಪದುಂ ವಸುಧಾನತಿ ಕೈಗ್ಯೆಯೆ ವಿರಾಜಿಪ ಪಸುರ್ವಸನದನಂತೆ (ಜಯಭಾ. ೧-೩೮) ; ತಾಂತಂ ಳಿಂದನೆಸಗಿರಲ್ಕ ಳ್ಕುದಲ್ಕೆಂದು ಕೈಗ್ಯೆದೆಳಂಕಳ್ ತನ್ನಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಬಗೆಯಲ್ದೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫೭) ; ಅಬಲೆ ಕೈಗ್ಯೆದು ಬೇಡಿದಳು . . . ಮುನಿಪತಿ ಗಂಧನಾಗೆಸಗೆಂದು ಸಹಜಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನು (ನಿಘಂಗ. ೪-೧೦೬) ; ಕೈಗ್ಯೆದ ಕಾಮಿನಿಯರ್ ಕೈಗೆಯ್ದು ತಾಂದರಸಱ ಮುಸಿಂದ್ರಂ (ಆಜಪು. ೭-೪) ; ಯಮಪುರಿಯೊಳಾಲಯಂ ಕೊಡೆ ಕೈಗೆಯ್ವುಡೆ ನಿನಗೆ (ಜಿಬಿ. ೪೩ ಸೂಚನೆ). [ಕೆಯ್ + ಕೆಯ್ಯ್] ೩೦

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸ: ಸೆಡೆಯದಿಹ ಹೂಮೋರೆ ನಗೆ ಕಂಪಿ ನೊಸಗೆ ಒಡಲ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಮೆಯಿಂ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಾಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೦–೪೭).
[ಕೆಯ್ಗೆ + ಕೆಯ್ಮೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕಯ್ಗೆಯ್ಸು, ಕೈಗೆಯಿಸು, ಕೈಗೆಯ್ಸು; ಕೈಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ತೊಡಿಸು: ಕೂಸಂ ನೆಱೆ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸಿಮೆಂದು...ಪೇೞ್ವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೪೪ವ); ವೈರಿನೃಪಾಲದ್ವಿಪ ಮೌಕ್ತಿಕಾವಳಿಗಳಿಂ ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭–೪೮). **ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಜಿನಪೂಜಾಪುರಸ್ಸರಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ (ಚಾವುಂಪು. ೭೯–೧೫); ಮಂಗಳಶೋಭೆ ಕಣ್ಗೊಳೆ ಕರಂ ಕಯ್ಗೆಯ್ಸಿ ನಾನಾನಕಸ್ವರಮುಣ್ಮುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫–೬). **ಕೈಗೆಯಿಸು**: ೧. ಒರ್ವ ಸೂಳಿಯನಿರ್ವರ್ ಕೈಗೆಯಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪು. II, ೬೦); ಆಗಳಾ ಪದ್ಮಪುರಿಯಂ ಕೈಗೆಯಿಸವೇೞ್ದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೧–೯೯ ವ); ಅಂಗಜ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನು ಪೂಜಿಸುವವೊಲು ನಲಿದು ಚೆದುರಿನಿಂ ಕೈಗೆಯಿಸಿದರು ಸಮ್ಮುದದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮–೭೯). **ಕೈಗೆಯ್ಸು**: ೧. ಕನ್ನೆಯಂ ನೆಱೆಯೆ ಕೈಗೆಯ್ಸಲ್ವೇೞ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೯೦); ಅಂತು ಕೈಗೈಯ್ಸಿ ರುಕ್ಷ್ಮಿಣಿಯಂ ಪರಿಣಯ ಭವನದೊಳ್ ಯಥೋಚಿತಾಚಾರದಿ ನಿರಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೧೦–೧೨೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ತಕ್ಕುವಂ ನೆಗಳ್ವಿನಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿದಂ ಪದ್ಮಜಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧–೨೪೫); ದಯೆಯಿಂ ಕೈಗೆಯ್ಸಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೩–೩೦). **ಕೈಗೈಸು**: ೨. ಬಣ್ಣದ ಸೊಡರ್ಗಳಂ ಕೈಗೈಸುವನುಜೆಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೫೭).
[ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + –ಸು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಹ (ನಾ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಅಣಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: "ಸರ್ವಾಭಿಸಾರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). [ಕೆಯ್ಗೆಯ್ + –ಹ$_2$]

ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಕಯ್ಗುಡು, ಕಯ್ಗೊಡು, ಕೆಯ್ಕೊಡು, ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$, ಕೈಕೊಡು, ಕೈಗುಡು, ಕೈಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು; ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ಗೌರವಾದರಗಳಿಂದ ಕರೆತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಹಿಡಿ: ಕೆಯ್ಗೊಟ್ಟು ಚೈತ್ರಂ ನಡೆತರೆ (ಗಿರಿಕ. ೪–೯೬). **ಕಯ್ಗುಡು**: ೧. ಕಯ್ಗುಡಲಿಷ್ಟಮಿತ್ರನೆ ಬರುತ್ತಿರ್ದಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೯೪). **ಕಯ್ಗೊಡು**: ೧. ಕಯ್ಗೊಟ್ಟುತಂದು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲಿರಿಸಿ (ಸೇದಿರ. ೬೨–೧); ಕನಕ ಮಯ ಸುಖಾಸನದೊಳ್ ಕಯ್ಗೊಟ್ಟು ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೩–೮೦ವ). **ಕೆಯ್ಕೊಡು**: ೧. (ಕ). **ಕೆಯ್ಗುಡು$_1$**: ೧. ರತಿ ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸೆಯರುಂ ಧತಿ ಕೆಯ್ಗುಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೩–೪೫). **ಕೈಕೊಡು**: ೧. ಬೀಳುವ ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಕೈಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೭೭); ಖಳಲಾರದೆ ಹಣೆಗೆ ಕೈಕೊಟ್ಟು ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). ೨. ಸಹಾಯಮಾಡು; ನೆರವು ನೀಡು; ಆಶ್ರಯಕೊಡು: ಉಕ್ಕುತಿದೆ ಕಣ್ಣೀರ ಧಾರೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಿಕ್ಕುತಿರೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಒಡನೆ ಕೈಕೊಟ್ಟು (ಕಎಪು. ೩೬). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ಆದರೆ ಆದೃಷ್ಟ ಅವರಿಗೂ ಕೈಕೊಟ್ಟಿತು (ಮರಳಿ. ೯೧). **ಕೈಗುಡು**: ೧. ಅಮಳ್ಗಳ್ ಚಾಮರಮಂ ಬೀಸೆ ನಯದೆ ಕೈಗುಡೆ ಪಾರ್ಥಂ (ಜಗವಿ. ೧೬–೭೪); ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ್ ಕೈಗುಡೆ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಪರಸೆ (ನಂಬಿರ. ೮–೫೩); ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಗುಡುವ ಸೊಬಗೆಯರ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೦). **ಕೈಗೊಡು**: ೧. ಕೃತಪುಣ್ಯಗಾದರದಿ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಕೆಲ ಕೆಲರ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩–೫೨); ತನ್ನೊಡೆಯನಂ ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಹೋಹಾಗ (ಬಸಪು. ೧೨–೭); ಕೈಗೊಡುವ ನೃಪತಿಗಳಿಕ್ಕಲಿಸೆ ಹೊಱವಂಟನರಸನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೨–೪). ೨. ಸುಗ್ರೀವಂಗೆ ಕೈಗೊಟ್ಟು... ವಾಲಿಯಂ ಮಥಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮–೫). [ಕೆಯ್ಗೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಯ್ಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕುಯ್ಯು: ಕೆಯ್ಗೊಯ್ವ ಪೇರೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೪–೬೫). [ಕೆಯ್ಗೆ + ಕೊಯ್$_1$]

ಕೆಯ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ. ೨. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ: ಕೆಯ್ಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೆಯ್ಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೋಳ್ಗೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬–೧೧ ವ).
[ಕೆಯ್ಗೆ + ಕೊಲೆ]

ಕೆಯ್ಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_1$ 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು$_2$, ಕೈಕೊಳಿಸು$_2$, ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕರಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು: ಸಿಂಗರಮಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೯); ಐರಾವತ ಕರಿಕರಾಗ್ರದ ಸಿರಿಯಂ ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸಿ ಮುಂಗೆಯ್ಯೊಳ್ಮುತ್ತಿನ ಕಂಕಣಮನಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೯ ವ). ೨. ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು. **ಕೈಕೊಳಿಸು$_2$**: ೧. ಮತ್ತಂ ಕರ್ಣದೊಳ್ ಕೈಕೊಳಿಸಿ ಮೊತ್ತದೊಳೆಳಲ್ದು ಬಿತ್ತರಿಸುವುದುತ್ತಮದ ಮುತ್ತಿನ ಕಡುಕುಗಳು (ನಂಬಿರ. ೪–೨೮). ೨. ಅಲರ್ವ ಜಾಜಿಯ ಮಾಲೆಗಳ ಕೈಕೊಳಿಸಿದನು (ಅಕ್ರೂಚ. ೮–೪೦). **ಕೈಗೊಳಿಸು$_2$**: ೨. ಮೊಲ್ಲೆಯ ಮುಗುಳ ಕಂಕಣಮಂ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್]ಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೫–೭೬ ವ).
[ಕೆಯ್ಗೆ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಯ್ಘಟ್ಟ 'ಕೆಯ್ಗಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು, ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು, ಕೈಜೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು; ಕೈಮುಗಿ: ಕೆಯ್ಜೋಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿದ ಮಲ್ಲನಂ (ಗಿರಿಕ. ೨–೧೦೫ ವ). **ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಜೋಡಿಸು**: ಕೇವಲ ಬೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಬೇಕು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೮೧); ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿದಳು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೨).
[ಕೆಯ್ಗೆ + ಜೋಡಿಸು]

ಕೆಯ್ಜೋಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೆಯ್ತ್ರ$_1$, ಕೈತ$_1$, ಗೆಯ್ತ, ಗೈತ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: ತಳರ್ವ ಚಿನ್ನಪೂಗಳನವಯಪದೊಳೆ ಸಯ್ತುಮಾಡುವ ಕೆಯ್ತ ಮುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪–೯ ವ); ಆಗಳಾ ಮರುಳ ಕೆಯ್ತಕೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಕ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೫೫ ವ); ಪದೆಪಂ ಕೆಯ್ತದೊಳುಂಟುಮಾಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೭–೧೧); ಅಂಗನೆಯರ ಕೆಯ್ತಂಗಳನಂಗನೆಯರ ರೂಪಂ... ಆದರದೆ ಪೇೞನೆಂತುಂ ಜೈನಂ (ಸಮಪ. ೬–೬೦); ತನ್ನ ತಂಗೆಯ ಕೆಯ್ತಮನೆತ್ತಿ ನುಡಿದಳ್ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨–೮೪ ವ). **ಕೈತ$_1$**: ೧. ಪುದಿದ ಜಸಂ ಪೊದಟ್ಟ ಚಳಮೊಂದಿವಳಂಕೃತಿ ಕೈತದೇಸಿಯೆಂಬುಡನೆನೆ ವಸ್ತು ವಿದ್ಯೆಯೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೫೯). **ಗೆಯ್ತ**: ೧. ಈ ಮನುಜರ ಗೆಯ್ತಮಂ ಬಿಸುಟು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೮); ಇಂತು ಪಾರುಬೊಜಂಗನ ಗೆಯ್ತಮನೊಳಕೊಂಡು ತೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫೪); ಆ ಮುದುಕಿ ಇವನು ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಗೆಯ್ತಮಾಡುವ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಮುಳ್ಳುಹಾ. ೨೯); ಅವನ ಗೆಯ್ತಕೆ ಕಾಡಕೆಲಸ ಹಿಮಗಿರಿಯಾಗಿ... ನಿಂತಿಹುದು (ಯಶೋಧ. ೨೦). ೨. ಚೇಷ್ಟೆ: ಪಣ್ಬರಂಕುಸನಾ ಪಾಣ್ಬೆಯರಗೆಯ್ವಗೆಯ್ತಂಗಳುಮಂ ತೋರ್ಪ ಸನ್ನೆಗಳುಮಂ... ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೩ ವ). **ಗೈತ**: ೩. ಹೊಲದ ಉಳುಮೆ; ಕೃಷಿ: ಮುಂಗಾರು ಬಿದ್ದು ರೈತನ ಗೈತ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್ಗೆ + –ತ್ರ]

ಕೆಯ್ತ್ರ ಕಯ್ತ್ರ, ಕೈತ್ಯ, ಗೆಯ್ತ್ರ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: (ಕ). **ಕೆಯ್ತ್ರ** : ಮಗನ ದುರುಕ್ತಿಯಂ ಮಗಗ ದೂರ್ತುಗಳಂ ಮಗನೊಂದು ಕಯ್ತ್ರಮಂ (ಧರ್ಮಾವ್ಯ. ೨-೧೩). **ಕೈತ್ಯ**: "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಲ್ಯ. ೨೪). "ಕೈದವಂ ಕೈತ ಜತ್ತುಳ್ ಮೆಂದು ಕಪಟಕ್ಕೆಯ್ವೆಯಿರ್ಪ ನಾಮ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೩). **ಗೆಯ್ತ್ರ**$_2$: "ನೋಸ, ಮಾಟ, ಕೈತವ" (ಕಂಸಾಹ. ೧೦). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೆಯ್ತ್ರೀವು, ಕೈತೀವು (ಕ್ರಿ). ಕೈತವುಂಬು: ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಪಿಡಿದು ಕೆಯ್ತ್ರೀವಿಕೊಂಡಗ್ನಿದೇವನಂ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೪). **ಕೈತೀವು**: ಅಡಕೆಯ ಪೋಜ್ಗಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದೆಲೆಯುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೮-೨೪). [ಕೆಯ್ + ತೀವು]

ಕೆಯ್ತ್ರೋ (ಕ್ರಿ). ಕೈನೀಡು; ಕೈಮಾಡು: ತೆಱದಿಂದಮುಟ್ಟುದುವರಂ ಕೆಯ್ತ್ರಂದು ಮುಕ್ಕಾಸನಂ... ತೆಗೆದಂ ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಕೃಷ್ಣೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫). [ಕೆಯ್ + ತರ್]

ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕಯ್ದೀವಿಗೆ, ಕೈದೀವಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ದೀಪ; ಕೈದೀಪ: ನಿಶಾಸಮಯದೊಳ್ ಪತ್ತಂಟು ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩ ವ); ಬಱಿಯಂ ಪೋಗುತ್ತುಂ ಪೆಱಗುಂ ಬಿವಿನನಿಂಚರರ್ ತೆಱದೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ್ ಪಬಪಬನೆಸೆದಿರೆ (ಜಾಂತಿಪು. ೮-೬೪); ಹರಿಯ ಭುಜದಳವನೀಕ್ಷಿಪ ಸುರಸಮಿತಿಗೆ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಯಂ (ಪಂಲಾಸಾ. ೧೧-೧೨); ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ ಮುಂದೆ ನೆವಕಿರ್ದುದಾ ಮೆಯ್ದೀವಿಗೆಯೊಳೆ ನಡೆದನು (ಧರಿ. ೧೨-೧೦). **ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆ**: ಕಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗಿಂ ಕಾಯ್ದಿಸಿವ ಸಹಸ್ರಕಿರಣಂ ಭೇದಿಸಲೆಗೆಯ್ದುಂ ದಾರದುದಲ್ಲ ವೆ ಮಾಯ್ದೀಜವ್ಯನದೊಳೊಡದೊಳೊಡಿ ದಿರ್ದರ ತಮಂ (ರಾಜವಂ. ೩೭). ಇರುಳ ಕೆಯ್ದೀವಿಗೆಗಳ ಕಿರಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಯೇ... ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ (ಬಚ್ಚಿಅ. ೭೫-೧೮). **ಕೈದೀವಿಗೆ**: ಬೆಳಗುವ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳ ಬೆಳಗುಂ ತರತರದಿನೊಗೆವ ತಾರೆಗಳ ಗೊಂದಳ ಮುಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೬); ಶ್ರೀವಿಜಯರ ಕವಮರ್ಗದ ಭಾಷಿಕ ಕವಿಜನದ ಮಜಕೆ ಕನ್ನಡಿಯುಂ ಕೈದೀವಿಗೆಯುಮಾದುವು (ಪಂಚತಂ. ೫-೨); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಗಳು ತೆಲ್ಲದ್ದು (ಪಂಬರ. ೧೦-೪೯); ಕತ್ತಲೆಯುಜತದಲಿ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಹಂಗಿಳಿತ ದಿನಮಣಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೧೪); ಸಾಲ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ಸಂಭ್ರಮವದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೭). [ಕೆಯ್ + ದೀವಿಗೆ]

ಕೆಯ್ಮು, ಕಯ್ಮು, ಕೈದು (ನಾ). ಆಯುಧ; ಶಸ್ತ್ರ: "ಹೇತಿ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪ್ರಹರಣಂ, ಆಯುಧಂ, ಆಪ್ತ್ರಂ – ಈ ೫ ಕೆಯ್ದು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೨೦೮); ಪಂದನನ ಕೆಯ್ಮುಬೆಲ್ಲದನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯೆಲ್ಲದಂ (ಆದಿಪು. ೩-೧೫); ಪಲವುಂ ಕೈಗಳಿಕೆ ಕೆಯ್ಮುವಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದ (ಸಮಪ. ೪-೧೨೩); ಒಳಗೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ಕೆಯ್ಮುಗಳ ಬಳಗಮಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೨-೪೧ ವ); ಮುಸಿದ ಕೆಯ್ಮುಗಳ್ ತುಳ್ಕುಗೊಳ್ಳೊಡಂ (ಜಟ್ಟಿಮ. ೨-೧). **ಕಯ್ಮು**: ಪರಬಳವೆಯ್ದು ಕಯ್ಮುವೆಡೆಯೂಡುವ ತಾಣದೊಳಲ್ಲಿ ಬೀರಿಮಂ(ಎಕ.11,ಗುಕ೪-೬೫;982); ತಾವಿವರ್ವರುಂ ಕಯ್ದುವ ಬಿಸುಟರ್ (ಗದಾಯು. ೨-೧೧); ಕಠಿತನಮುಂ ಮಹಾಬಲಮುಳ್ಳ 'ಕಯ್ಮುವೆ ಕಯ್ಮುಪಂದೆ ದುರ್ಬಲನೆಂಸಿದವರಂ ಪಿಡಿದ ಕೈದುವದೇತಕ್ಕ ಕೈದು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೫೦); ಶಸ್ತ್ರೋಪಚೀವನಂ – ಕಯ್ದುವಿಂ ಜೀವಿಸುವುದುಂ (ನೀತಿವಾ.೬-೯); ಕಯ್ದು ಮುಱಿಯೆ ಕಯ್ದು ಹರಿಗೆಯ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು (ಋಷಾಸಾಂ. ೧೨-೬೮). **ಕೈದು**: ಕೈದುಗಳತ್ತ ಕೆಯ್ಯಂ ನೀಡಲ್ ಬಗೆವನ್ನೆಗಂ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೯೯-೧೬); ಇಱಿವೆಡೆಗ್ಕೆಯ ಕೈಯುಗುರಿ ನಾಲಿವೆ ನಟ್ಟಿನ ಕೈ ಬೆಱ್ಬುದೇ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಕೂದ್ರಳ); ಪುತ್ತೇಱುವನಂ ಕೈದುವನಿತ್ತನಿರೇರ್ತ್ತನಂ ರಕ್ಷಾಗಣದೊಳ್ ಬೆನ್ನಿತ್ತ ನಪಜಯರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೪-೧೩); ಕಲಿಯ ಕೈಯ ಕೈದುವಿನಂತಿರ ಬೇಳು ಆಯ್ಕೆ (ಬಸವ. ೬೬); ನೂರಜ ಕೊಲುವಡೆ ಕೈದುವೇತಕ್ಕೆ (ಪಕಾಂಡ. ೬-೪); ಕೈದು ಮುಱಿದರೆ ಹಗೆಗೆ ತನ್ನಯ ಕೈದು ಕೊಟ್ಟವರುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨೦-೬೨); ವೀರನಾದೊಡೆ ಕೈದುಮುಟ್ಟಗಳ ಪೊಗರ ಪ್ರಹಾರವುಂ ತೋಱಲಾಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೬೬).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೈದು]

ಕೆಯ್ಮುಕಾಱಿ, ಕಯ್ಮುಕಾಱಿ, ಕೈದುಕಾರಿ, ಕೈದುಕಾಱಿ, ಕೈದುಗಾಱಿ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿ; ಯೋಧ: ಪಗೆಜಱನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮುಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ಮುಕಾಱನೆನಿಸಲ್ಕಾಮಂ (ಶಾಪ್ಯಾವ. ೬೫೫). **ಕಯ್ಮುಕಾಱಿ**: ಮೆಯ್ಮುಗೆದಱಯೊಯ್ಯನೆಗೆ ಬಲು ಗೆಯ್ಮುದ್[ಪಾಠಾಂ. ಗೈದು] ಕಾಱರು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೭-೬೫); ಕೊಯ್ದು ಕೊಱಲಿನ ಕೆಯ್ಕಾಡೆ ತೋಳಿನ . . . ಕಯ್ಯಾಱರುಂ (ಋಷಾಸಾಂ. ೧೪-೬). **ಕೈದುಕಾರಿ**: ಕೈದುಕಾರರು ಹೊಳ್ಳ ಪಂಥವನ್ಕೆದಿ ಕಾದುತ್ತಿರಲು (ದೇವಿಮ. ೩-೧೦); ವಿರ್ಚಾಗಿಲಂ ಕಾವಲಿಯೆಯುವ ಕೈದು ಕಾರನ ತನುಚ್ಛಾಯೆಯ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೩-೧೫೯). **ಕೈದುಕಾಱಿ**: ಕಂಚಗಾಱರು ಕೈದುಗಾಱರು (ನೇಮಚ. ೩-೨೨); ಕೊಂತಗಾಱರ ಹರಿಗೆಕಾಱರ ಕೈದುಗಾಱರ ಪಡೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೨೯). [ಕೆಯ್ದು + -ಕಾಱಿ]

ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್, ಕಯ್ದುಗೆಯ್, ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್, ಕೈದುಗೆಯ್, ಕೈದುಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹಾರಮಾಡು; ಕಾಳೆಗಮಾಡು; ಸೆಣಸು: ಬಲ್ಲದೆ ತೊಲಗಿದಿರಿಂದಂಕಲ್ಲದೊಡೆಬ್ಬುರ್ದುರ್ ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್ ಪೀಣರಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೬-೧೫೯). **ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್**: ೧. ಮಾಕಿನೊಳೇನಿಸ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ ಬಱುವನೆನಾಕಶ್ಯಾಂತನಂ ಯಮಕೀರ್ಧವಜಾಜಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧); ಆರ್ ಮರುತ್ಸುತನುಗೆ ಕಯ್ದುಗೆಯ್ದು ಕಡುಗೆಯ್ದು ಬರ್ದುಂಕುವರಾಜಿರಂಗದೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೪). **ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್**: ೨. ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಯುಧದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಬಂದನಸ ಕೆಯ್ದುಕೆಯ್ದು ಕರಕಾಜೆ ಮುಕುಂಟಿಮುದು (ಅಸಂಭ. ೧-೩೪). **ಕೈದುಗೆಯೆ**: ೧. ಕಲಹಕ್ಕೆ ವಂದು ನಱ್ಪುದೊರ್ಪಿಡಹವರಲವುಲ್ತು ಕೈದುಗೆಯ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩ ವ); ಬಗ್ಗಿಸೀ ಕೋಕಿಳವೆಣ್ಮೊಳ್ ತಾವೆ ಮಾಟ್ಟುಂ ಭುವನಜಯಮನಾಂ ಕೈದುಗೆಯ್ನನ್ನಮೇನೆಂದು (ಜಗಿ. ೧೪-೪೧). **ಕೈದುಗ್ಗೆ**: ೧. ಕೈದುಗ್ಗೆದು ಸೋಲ್ವರ್ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೪೫-೧೩). [ಕೆಯ್ದು + ಕೆಯ್$_3$]

ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್, ಕೈದುಕೊಳ್, ಕೈದುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್: ೧. ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳಿ ಗಾಂಡಿವ ವಿಜಿಷ್ಣು ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್ವ ಮಾಳ್ಕೊಳ್ವದಱರ್ ಭುವನದೊಳಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೩-೧೬); ಕೆಯ್ದುಗೊಳೆ ವೇಳ್ ಪದಾತಿಯಂ ವೇಗಂ (ಗಿರಿ. ೬-೫೫). **ಕೈದುಕೊಳ್**: ೧. ಆಯ ಹಿಂಹಾಳಿಕಾಱರು ಕೈದುಕೊಂಡರು ಬಾಳಲನ ತಱುಬದಿರರು (ಕುವ್ಯಾಳ್ಕೃರ. ೫-೮೨). **ಕೈದುಗೊಳ್**: ೧. ಇವರೆಮ್ಮಾಚಾರ್ಯರಂ ದೋಷವಧೇರ್ವೆನಸಂ ಮಾಣದೆ ಕೈದುಗೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೦);

ಪೂಜಮದು ನೀಂ ಶೈದುಗೊರ್ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩). ೨. ಪ್ರಬುದ್ಧರಾ ಯಂರಿಗಣ್ಣಂಗೆ ಸೋಲದ ಕೈದುಕೊಂಡನು (ಕುವ್ವಾದ್ರ್ಯ. ೩-೫೮).

[ಕೆಯ್ದು + ಕೊಳ್ಳ್‌]

ಕೆಯ್ದುಡುಕು, ಕಯ್ದುಡುಕು, ಕೈದುಡುಂಕು, ಕೈದುಡುಕು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಗಬಳ್ಳನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ತುದುಕು; ಕೈ ತುದುಕು; ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ಳು; ಅಪಹರಿಸು: ಇಡಿದಿಂಧನದೊಳ್ ಫಣಿ ವೊಗಡಂಗೆ ಮಂಚಿಗಂಡು ಕೆಂಡವೆಂದೊವರಂ ಕೆಯ್ದುಡುಕೆ (ರಾಜಕೇ. ೯-೨೫). **ಕಯ್ತುದ್ದುಡುಕು**: ೧. ಕತ್ತಿತ್ತಿನೋಡಿ ಕಯ್ತುದುಕಿ ಬಲ್ಲಿನಿಂದ ಅದನ್ನೆಳೆದು (ಮಂತ್ರಿಕ. ೧೦-೪). **ಕೈದುಡುಂಕು**: ೧. ಉಱಯ ಕೈ ಪಿಡಿಪಿನಕ್ಕುಂ ಪೆರರ್ಥರಕೆ ಕೈದುಡುಂಕದಿರೆ ಸತ್ಯಮಿಗಂ ಉಱಯ ಸಿರಿ ಪಿಡಿಪಿನಿಕುಂ (ರಾಜಕೇ. ೧-೩೨). **ಕೈದುಡುಕು**: ೧. ರಣಸಾಗ್ರದ್ವಂದ್ವಮಂ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದು (ಜ ಗ ವಿ. ೬-೫೫); ವ್ಯಸನ ಭಕ್ತರು ಪರಧನಕೆ ಕೈದುಡುಕುವರೆ (ಬಸವ. ೧೧-೧೨). ೨. ದುದುಕು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ವ್ಯಕೋದರನ ವಲ್ಲಭೆಯ ಕಂಡನು ಕೈದುಡುಕಲಂಜದವನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೭೪); ಕಂದು ಕಸನ ಕಲಿಮನದ ಕದುಹಿಂದ ಕೈದುಡುಕುವ ಕಡಸಕೆ ಕಲಿಗಳು (ತೊರಣ. ೪-೬೬).

[ಕೆಯ್ + ತುದುಕು (< ತುದುಂಕು)]

ಕೆಯ್ಮುವಿಡಿ, ಕೈದುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು: ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಂ, ಖಾಂಡಪ್ಪಕ್ಕಂ – ಈ ೨ ಕೆಯ್ಮುವಿಡಿವವಂ (ಹರಿವಂಶ. ೬೭-೨೫೧); ಕೆಯ್ಮುವಿಡಿವಂ ಶಸ್ತ್ರಜೀವಿ (ಮಂಗರಾ. ೭೫-೭). **ಕೈದುವಿಡಿ**: ಲಾಧದಲಂಬಿಂ ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಕೈದುವಿಡಿಯಲ್ಕೆಂ ದಂದಜಂ ಬೀಱ್ ತೋಱುದೊಡೆ (ಆದಿಪು. ೮-೭೩); ನೀಮುಂ ತಾಮುಬರಿದರ್ ಕೈದುವಿಡಿವನ್ನಂ ನಿಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಾಮವುಮಿಲ್ಲ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೬); ಕಚ್ಚೆಗಟ್ಟದೆ ಕೈದುವಿಡಿಯದೆ ಕೆಚ್ಚೆದೆಯ ಮನಸಿಜನ ಕಡಸಿನ ಕಿಚ್ಚಿನಿಂದುರುಬಿದೆ (ಸಾಳ್ವಾ. ೩-೫). [ಕೆಯ್ದು + ಪಿಡಿ]

ಕೆಯ್ದುವೊಯ್ದು, ಕೈದುವೊಯ್ದು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ: ವೀರನುದಾರಂ ಶುಚಿ ಗಂಧೀರಂ ನಯುತ್ಸಾಂ ಕೆಯ್ದುವೊತ್ತರ ಜೀವಂಗಾರೆಜಗರ್ ಸ್ಯ ಪತುಂಗಂಗೆ (ಕಮದ. ೧೫೦ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈ ದುವೊ ಯ್ದು**: ಇವರೊಡಿಳಂಟೀ ಕೈದುವೊತ್ತ ವರನಲುವನುವೆನು (ಕುವ್ವಾದ್ರ್ಯ. ೧೯-೪೨).

[ಕೆಯ್ದು + ಪೊಱು]

ಕೆಯ್ದೆಗೆ, ಕೈತೆಗೆ, ಕೈದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊ: ಅಂತು ಮಱುಗಿ ಕೆರುಹಾಳರಂ ಕವರಿ ಕೆಯ್ದೆಗೆದು ನಿಂದಾಗಳ್ (ಶಬರ. ೪-೪೨ ವ). **ಕೈತೆಗೆ**: ೧. ಒಡನೆ ಕೆನ್ನೆತ್ತರು ಚಿಮ್ಮುದಂತಾಗಿ ಬೋಳನು ಕೈತೆಗೆದನು (ಕಾಲಾಸ್ಯ. ೯ ಷಡಾಶಾ). **ಕೈದೆಗೆ**: ೧. ಸಬಳಾದಿ ಆಂಬಲಿಯ ರುಚಿಯಾಯತ್ತೆಂದು ಕೂಡಲಿಲ ಸಂಗಮ ದೇವಂಗೆ ಬೆಳೆದಂ ಕೈದೆಗೆದ (ಬಸವ. ೭೯); ಆದರದಿ ಹುಳಿಯಂಬಲಕಳವಂ ಕೈದೆಗೆಯದುಲಕೆ ಸುಜಾಸುಜಾದು (ಬಸವ. ೧೫೫-೨೬); ಕಱುಬನೊಡನೇನೇಂದು ಕೈದೆಗೆವು ಕಾಪಿದೊಡೆ ಬೆಜೆಪೊಡೂ ಬಹಳ ಗರ್ವದೆ (ಚಾಪು. ೪೦-೧೨). ೨. ಹಿಂಜರಿ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ವಿಮುಖರಾಗು: ಆಳೆಯೆಂಬರ್ಥಮಂ ಬೇರಿದೊಡಂಕಾರಮಂ ಪ್ರತಿಯಿಂ ಕೈ ದೆಗೆ ದೆರಡುಗೇಳದೆಯಸವರಂ ಕುಡುಕ್ಕುಮಲ್ಲರಾದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೨-೧೧೪); ೩. ವಿಟಕ್ಕಂತೊರ್ವರ್‌ರೊರ್ವರ್‌ಗೆ ಯೋಧನದೊಳ್ ಕೈದೆಗೆವನ್ನರಿರ್ದರೆ (ವರ್ಧಪು. ೬-೫೬); ಕಳವಳಿಸದು ಕಾಯದಲಿ ಕಳ್ಳಂ ಲಿತಿಗಾಜುರು ಕೈದೆಗೆದರ್ಗ್ಗಳೆಯನುಬದೆಗೆ (ಕುವ್ವಾದ್ರ್ಯ. ೧೫-೫೧); ಕಾಳಗದೊಳು ಕೈದೆಗೆವ ಶೂರಳ್ಯರಲ್ (ಉ ರಾ ಸಾ ೦. ೧೯-೬೨).

[ಕೆಯ್ + ತೆಗೆ]

ಕೆಯ್ಯೊಳ್, ಕೈತೊಳೆ, ಕೈದೊಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ, —ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡು: ಗಂಧೋದಕದಿಂದೆ ಕೆಯ್ದೊಳೆದು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಮೆರ್ಪುಗ್ಗಡಿ ಕೊಂಡು (ವೀರಜಿನ. ೪೨-೬೪). **ಕೈ ತೊಳೆ**: ಭೋಜನಾನಂತರದೆ ಕೈತೊಳೆದು (ಕಂಸವ. ೮-೯೩). **ಕೈದೊಳೆ**: ನಾನು ಕೈದೊಳೆಯದ ಮುನ್ನಮೆ ಜಂಗಮಳ್ಗೆ ಹಸ್ತಪ್ರಕ್ಷಾಳನ ಮಾಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬-೧೧), ವರ ಸಮಾಧಾನದಲಿ ಕೈ ದೊಳೆ ದು ರ ವ ಣಿ ಪ ತೀಗಾನ ತರಂಗದ ಪರಬಲಾಂಬಕಳನೆಯ್ದು ಪಿಂದನ (ಕುವ್ವಾಳ. ೧೦-೩೪); ಸೊಸ್ತದೊಳಂಟಿವ ಮಾಡಿ ಕೈದೊಳೆವಸ್ತ್ರಕಸ್ತ್ರಮಿವದ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹಕ. ೨೨-೩).

ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂರೈಸು; ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಅವರು ತಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡರು (ರೂಪ).

[ಕೆಯ್ + ತೊಳೆ]

ಕೆಯ್ದೊಜಿ, ಕೈದೊಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ತೆರೆ; ಬಿಚ್ಚುಗೈಯಿಂದ ಕೊಡು; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು: ಅಯ್ವ�್ಜಲು ಬಾರಿ ಕನ್ನಡಗುನಿಗೆಲ್ಲರ ನೊಯ್ವು ಮಾಡಿಸಿದನೌತಣವಾ ಮೆಯ್ದೂಡಿಗೆಯು ಮುಗುಲವನಿಕ್ಷ್ವವನಿಕೆ ಕೆಯ್ದೊಜಿವನಿವನಿಪಿ (ಧರಣ. ೬೮-೫೫). **ಕೈದೊಜಿ** : ೨. ತೊರೆ; ಕೈಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಎಜ್ಜಿದೊಳ ಸುರಿರಿಗೆ ಸತಿ ಕೈದೊಜಿದೊಳ ದನುಜರಿಗೆ (ನಿಘಾಗ. ೮-೯-೬೨). [ಕೆಯ್ + ತೊಜಿ]

ಕೆಯ್ಞಿಜಿ, ಕಯ್ಞಿಱು, ಕೈನಿಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈನಿಮಿರು, —ಜಾಚು, —ಬೀಸು, —ಎತ್ತು; ಕೈಯನ್ನು ತೂಗು: ಸುರತಕ್ಕೆ ಕಯ್ಞಱುದು . . . ಪೊಗಲಲಱಯಂ ಪಭಿಯೆಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೬). **ಕಯ್ಞಿಱು**: ಜಿನಪದಾಂಭೋರುಹದೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ ಮತಿಯಂ ಸುರರ್ ಕಯ್ಞಱು ನಿಜೋದ್ದಾಮನೊಡನೆ ಪೊಗಟ್ಟೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೯). **ಕೈನಿಱು** : ಅಳ್ಪಿ ವಿನ್ನಸದಿನೆಟ್ಟಮಂ ಕೆದಲುವಂತಿರೆ ಕೈಜಱವೊಂದು ದೇಸೆಯಂ ಕಿಸಲಯ ಜಾಲಮಂ ಪರಪುವಂತಿರೆ (ಜಗವ. ೫-೧೬); ಭಾರತಿಕನಾಗೆ ಮಂದ ಸಮೀರಂ ಕೈಜಱದುವತ್ಸವ ಧ್ವಜತತಿಗರ್ (ಪಂಂಪಾ. ೪-೨೬); ಮಿ ಳ ರ್ವ ಪ ಟು ಯಿಗೆ ಯು ತುಲುಗಲಿಂ ಕೈಜಱದು ನರ್ತಿಸುವಂತೆ (ಶಿವ್ವಪು. ೧೩-೬೪.ವ). [ಕೆಯ್ + ನಿಱ್ಞಿ]

ಕೆಯ್ಯಿರದು, ಕೈರಿಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೆಡ್ಡು; ಕೈಜಾಚು: ಕೆಯ್ಯಿರದ ಬೇಟ್ಟಾರ ನೆರೆದಿಗೆ ನೀಡಿಪ್ಪಿದೆ ಕುಡುವುದಾತ್ಮನಾಚನಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೩೨). ೨. ಕೈಯಿಕ್ಕು; ಕೈಹಾಕು; ತುಡುಕು: ಮುಱದೆಮ್ಮಂ ಕೊಲಲೊಡ್ಡಿದಂದಿನ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯಿರದಂದಿನ ಱಜಂದಿನ . . . ಆ ನಿನ್ನ ಗರ್ಜನೆಯುಂ ಬೀರಮುಮೀಗಳೆಂತು ಪುದಿಯೊಳ್‌ಚಿಃ ನೀ ಪೊರಳ್ದಿರ್ಪುದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೦). **ಕೈನೀಡು** : ೧. ಮುಂದಾಡಿ ದಡಿಯರು ಬಾಯಿನುತೆ ಕೈಕಾಡಿ ದಡಿಯರು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೧-೨೬). ೨. ಅಲಯಾಯ್ದಪದೊರೆದನೆಯರ್ಗರ್ಗಂ ಕೈಕಾಡಿ ಸೇದೆ ವಡೆವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೫); ಅರಸುಗಾದೆಗಳನುವಂ ನೀನೆಱಿಯಬಲ್ಲಿಲ್ಲ ಕೈಕಾಡಿಯರೆರೆ (ಅಜ್ಜಕಾ.೨೨೯); ಹರಿಲಕೆಳ್ ಕೈಕಾಡಿದನು (ಕುವ್ವಾದ್ರ್ಯ.೦. ೧೯-೧೩). ೩. ನೆರೆವಾಗು; ಆಶ್ರಯಸುಕೊಡು: ಪಿಡಿಯ ಬಂದಂಗೆ ಕೈಕಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪೯); ಳುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈಕಾಡಿ ಕಾಯಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಾಶ. ೬-೨೬).

[ಕೆಯ್ + ನೀಡು]

ಕೆಯ್ಮೀರ್, ಕಯಿನೀರ್, ಕೈನೀರ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸುರಿದ ನೀರು: ಅಯಸದೊಳಾದೀ ಅಜ ಳರ್ಚ ಯೋಗದೀ ಕೆಯ್ಮೀರೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೪); ಅಂಬುವನೆಱೆವಾಗಳ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಕೆಯ್ಮೀರೊಳವಳ ವದನಂ ಪಥಿಕಂ ನಂದಿ ನಲಿದಿರಿಂಬಿದಂ (ಗ ರ್ಭ. ೨-೩೬).

ಕೆಯಿನೀರ್ : 'ಕಯಿನೀರೆಱೆ' ಪರಾ. **ಕೈನೀರ್** : ೧. ನಿನಗೆನ್ನಂ ಬಿಡದುಣ್ಮೆದೀ ಬೆಮರೆ ಕೈನೀರಾಗಿರಲ್ ತೋರ್ಕೆಗೊಟ್ಟನನಂಗಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೯). ೨. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆಯ ನೀರು : ಭೂಪಂ ತನ್ನ ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿಗೆ ಪೊಯ್ನೀರೆಱೆವಂತೆ . . . ಕೈನೀರೆಱೆದಂ ಪಳಂಚೆ ದೆಸೆಯಂ ಮಾಂಗಲ್ಯತೂರ್ಯಸ್ವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೧೨೯). ೩. ಕೈತೊಳೆಯುವ ನೀರು : ನೈವೇದ್ಯಮನರ್ಪಿಸಿ ವಿಮಲೆಗಿತ್ತು ಕೈನೀರಂ ರಾಗಮಯೆಗೆ ಪರಿಮಳ ತಾಂಬೂಲಮನರ್ಪಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೨೪). ೪. (ಕರಾ) ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಹಾಕುವ ಆಪೋಷಣ ಜಲ ; ಹಸ್ತೋದಕ : ಹತ್ತುಜನಕ್ಕೆ ಕೈನೀರು ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೆಯ್ಯ್ + ನೀರ್$_1$]

ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ, ಕಯಿನೀರೆಱೆ, ಕೈನೀರೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರೆಯೆರೆ : ಹುತಹುತವಹ ಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ವ) ; ಪುರೋಹಿತ ಪುರಸ್ಸರಂ ತಾನೆ ಬಂದು ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆಸಿದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೦). **ಕಯಿನೀರೆಱೆ** : ವಧೂವರರಂ . . . ದಳಿಂಬದ ಪಸೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕಯಿನೀರೆಱೆದು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ಸಿದಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೨೬ ವ). **ಕೈನೀರೆಱೆ** : ಎಣ್ಬರ್ ಕನ್ನೆಯರ್ಕಳಂ ಕೈನೀರೆಱೆದು ಕುಮಾರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೮-೧೫) ; ಕನಕಕಳಶಮಂ ತಾನೆ ಬಂದೆತ್ತಿ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೮) ; ಸುತೆಗಂ ಜಾಮಾತೃಗಂ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಕೈನೀರೆಱೆದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೧) ; ಹೊಲೆಯಗೆ ಧಾರುಣೀಶ್ವರ ತನುಜೆಯನು ಕೈನೀರೆಱೆವೆನೆಂಬೀ ದುರಾಗ್ರಹ ಬೇಡ (ಸ್ವಾಳಭಾ. ೮-೬೨). [ಕೆಯ್ನೀರ್ + ಎಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ನೂತಿ (ನಾ). ನೂತಿಹುಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಗುಹ್ಯರೋಗದಿಂದಾಗಿ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಹುಣ್ಣು : (ಕಿ). [ಕೆಯ್ಯ್ + ನೂತಿ]

ಕೆಯ್ನೆರವು, ಕೈನೆರವು (ನಾ). ಬೆಂಬಲ ; ಸಹಾಯ ; ಒತ್ತಾಸೆ : ಸರಸ್ವತಿ ಕ[ಕೆ]ಯ್ನೆರವಾಗೆ ಪೇಟ್ದಪಳ್ (ಶಮದ. ೮೮ ಪ್ರಯೋ). **ಕೈನೆರವು** : ಮದನನೆನಿಪ್ಪ ಸಾಲಕನು ದುರುಳ ಕಾಷ್ಠಾಂಗಾರಕಗೆ ಕೈನೆರವ ಬಂದವನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಶಿರವ ತೂಗಿಯೆ ಹೊಗಳಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೬೬) ; ಮಗುಳಿವನೊತ್ತಿ ಹೊಕ್ಕರೆ ಕೈನೆರವ ಹಾರುತ್ತ ಮುಱಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨) ; ಇದಕ್ಕೆ ಕೈನೆರವಾಗಿ ಐದಾರು ಹಳಗನ್ನಡ ಪಾಠ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದು (ಕಒಸಾ. ೧೫). [ಕೆಯ್ಯ್ + ನೆರವು]

ಕೆಯ್ಪಱೆ, ಕಯ್ಪರೆ, ಕಯ್ಪಱೆ, ಕೆಯ್ಪಱೆ, ಕೈಪರೆ, ಕೈಪಱೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ. 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕೈತಮಟೆ : (ಕಿ). **ಕಯ್ಪರೆ** : ೧. 'ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕಯ್ಪಱೆ** : ೨. ಪೊಸತೋಟಂ, ಕಯ್ಪಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ಪಱೆ** : ೨. ಕೆಯ್ಪಱೆ, ಮೆಯ್ಪೆಸಂ, ತಾಯ್ಪನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). **ಕೈಪರೆ** : ೧. 'ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಕೈಪಱೆ** : ೧. ಸಂಸಾರನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ ಕೈಪಱೆಗಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೩) ; ಇದಿರಾಗಿ ಕೈಪಱೆಯೊಳಾಡುವ ರಕ್ಕಸಿಯರ್ಕಳೊಪ್ಪಿದರ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೫) ; ಬೇತಾಳಗಣ ಕೈಪಱೆಯ ಬಡಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೫) ; ಮನುಮುನಿ ಪ್ರಮಥ ನೆರವಿ ಕೈಪಱೆಯಿಕ್ಕಿತು (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೨೨). ೨. ಕೈಪಱೆಗೆ ಬೆದಱಿ ಪರಿದೋಡುವ ತೆಲುಂಗವಡೆ (ಚಿಕವಂ. ೨೩-೧೩).

ಕೈಪಱೆಯ ನಂಬುಗೆ = ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕಿ ಕೊಡುವ ಭಾಷೆ : ಓಪಳನು ಕಳುಹೆನುತ ಭರವಸೆ ಕೈಪಱೆಯನಂಬುಗೆಯೊಳ್ಳೆದಿದರತ್ತ ನಿಜಪುರಿಗೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೪-೪೮). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಪಱೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಬಡಿ, —ತಟ್ಟು ; ಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು : ಕೆಯ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಪ]ಱೆಗುಟ್ಟಿಯಾಡಿದರ್ (ಶಮದ. ಮ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ದರು (ಶೇಷರಾ. ೮-೮೨) ; ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂದಟ್ಟಿ ಕಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ಪರೆಗುಟ್ಟಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೭೦-೧೭). **ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು** : ಕಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಪಿಶಾಚಕೋಟಿ ನಿರ್ಭರಮುಲಿದಾಗಳಾಡೆ ರಣರಂಗದೊಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೭೦). **ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು** : ಲತಾಂಗನೆಯರ್ ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟುತ ಪಾಡುವವೊಲಳಿಧ್ವನಿ ಮೆರೆಗುಂ (ದಮಸ್ವ. ೧-೮೭). **ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು** : ಪುದದಿಂ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುತ್ತೊದವಿಂದಂ ಮಕ್ಕಳಾಡುತಿರ್ಪನ್ನೆವರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧) ; ತೊನೆದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ತೋಳೆತ್ತಿ ಪಾಡುತಂ (ವೀರರ. ೪೬೧) ; ಪಾಂಡವ ಕುರುನೃಪರ ಹರಸಿದುದು ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಭೂತಗಣ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೨) ; ಅಬ್ಬೆಗೆ ತೋಱಿ ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟುವ, ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ಮೈಗರೆವ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೧-೭). [ಕೆಯ್ಪಱೆ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೆಯ್ಪಾವಡ (ನಾ). ಕೈ ವಸ್ತ್ರ, —ಚೌಕ : (ಕಿ). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಪಾವಡ]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ಪಿಡಿ, ಕಯ್ವಿಡ್ಡಿ, ಕೈಪಿಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ ; ದರ್ಪಣ : ವಿರಂಚಿಯ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುವಾ ನಾಡೂರ್ಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೧) ; ಬಸಂತದ ಕಡೆಯಾಗೆ ಸುಗ್ಗಿಯೆ ಮನೋಜನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಲ್ತೆ ಮಾಮರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೫) ; ಪಿಡಿಯನೇಱಿ ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಯಂತೆ ಬರುತುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೫ ವ). ೨. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : ಧರ್ಮಾರ್ಥಿಗಳ್ಗಪ್ಪ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗಳ್ ಜೈನಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಲ್ತಪಡಿಗಳ್ . . . ಶ್ರೀ ಗುಣಭದ್ರ ದೇವರಡಿಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೮೯) ; ದಾನಗುಣಂ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ವನ್ನಿಕರಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಪಿಡಿವೊಲಾದುದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೨೮ ; 1159). **ಕಯ್ಪಿಡಿ**. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಮನಸಿಜನಂಬು ಮನ್ಮಥನ ಕಯ್ಪಿಡಿ ಕಾಮನ ಕೈದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪). **ಕಯ್ವಿಡ್ಡಿ** : ೧. ಬಸಂತರಾಜನ ಕೋಶ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮುಂ ಕಯ್ವಿಡಿಯುಂ ನಿಕ್ಷೇಪಮುಂ . . . ಪೊಂಪುಱಿವೋಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೪೩ವ). **ಕೈಪಿಡ್ಡಿ** : ೧. "ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೭) ; "ಕೈಪಿಡಿಯೆನ್ನಲ್ ಧರೆಯೊಳ್ ಕನ್ನಡಿಯೆಂಬರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೭) ; ಮನೋಜನ ಕೈಪಿಡಿಯೆಂದು ಮಾಣ್ದೆನಾ ಸುದತಿಯ ರೂಪನಿಂ ಪೆಱತನೆಂದೊಡೆ ಚಿಃ ಕರಮೆಗ್ಗನಾಗೆನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೭೪) ; ಕರ್ಣತಾಳಮಂ ಪಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಕೈಪಿಡಿಯವೊಲ್ ಪಿಡಿಯಂ ಪಿಡಿದಿರ್ದುದೊಂದಿಭಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೩-೫೦) ; ಕರಗ ಕಾಳಾಂಜಿ ಕೈಪಿಡಿ ಬೀಸಣಿಗೆ ಪಾವುಗೆಯ ಪಿಡಿದವಳೊಡನೆಯ್ದಿದರ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೪೮). ೨. ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂಗೆ ಕೈಪಿಡಿಯುಂ ಕಟ್ಟಿದ ಗೇಣುವೀತನೆ ವಲಂ ದಂಡೇಶ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೭೮ ; 1220). ೪. ಕೈಯ ಹಿಡಿತ ; ಮುಷ್ಟಿ : ಎಡೆವಿಡದಂಗಭವನ ಕೈಪಿಡಿಯೊಳಡಂಗಿ ಬೆಳೆದ ಕಾರಣದಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೮೩). ೫. ಹಿಡಿ ; ಹಿಡಿಕೆ ; ಚುಕ್ಕಾಣಿ : ಜಡಧಿವೊಲಿರೆ ಸುರಸೈನ್ಯಂ ಪಡಗುವೊಲಿರೆ ದಿವಿಜವಾರಣಂ ಜಿನಶಿಶು ಕೈಪಿಡಿವೊಲಿರೆ ಪುಣ್ಯಪಣ್ಯದ ಪಡಗಿನ ಸಾಂಯಾತ್ರಿಕಂಬೊಲಿರ್ದಂ ಶಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೭೪) ; ಕೈಗಳಿಂದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಗೋಡೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹಿಡಿದು ಹಂತಗಳನ್ನು ಇಳಿಯುವುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೨೭). ೬. ಕೈಹೊತ್ತಗೆ ; ಸಣ್ಣಗ್ರಂಥ : ಶಬ್ದಕೋಶ, ಜ್ಞಾನಕೋಶ, ಕೈಪಿಡಿ, ಪತ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ . . . ಗ್ರಂಥಗಳು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೯) ; ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ (ನನ್ನಜೊ. ೧೦). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಪಿಡ್ಡಿ$_2$]

ಕೆಯ್ಪಿಡಿಗೋಡೆ, ಕೈ ಪಿ ಡಿ ಗೋ ಡೆ (ನಾ). ಮೊಗ ಸಾ ಲೆಯ ಅಥವಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎತ್ತರವಿಲ್ಲದ ಗೋಡೆ; ತುಂಡುಗೋಡೆ:(ಕ). **ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ:** ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವರು (ಶಾಬ್ದಕಾಂ. ೧೩). [ಕೆಯ್ಪಿಡಿ + ಗೋಡೆ]

ಕೆಯ್ಪೊಡೆ, ಕಯ್ಪೊಡೆ, ಕೆಯ್ಪೊಡೆ, ಕೈಪೊಡೆ, ಕೈಪೊಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದ ಗರಿ,—ಪುಂಪು:"ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯು ಕಡೆಯ ಪುಂಖಮದಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮಲ. ೪೪) ; "ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯ ಸಾಯಕಳದ ಪುಂಖಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೩೪); ಕಂದರ್ಪಂ ಪೊಳೆವಸುಳಯ ಕೆಂದಳಿರಂ ನಮಿಪು ತನ್ನ ಕೆಯ್ಪೊಡೆಯಂ ಪೂರ್ಣೇಂದುಗಿ ಕೈಯೆಡೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಿರದಿರಾ ಚಂದ್ರ ಮು ಖಿಯ ಬಾಯ್ದುಂಬಿಯೆನಿಸಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೩೯). ೨. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ ತಾಗದಂತೆ ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಚರ್ಮದ ಗವುಸು, —ರ ಕ್ಷಾ ಕ ವ ಚ ; ಚರ್ಮದ ಕೈಪಟ್ಟೆ : "ಗಗಣ ಶಕ್ಷಾತಕ್ಕಶಿತಾಕಾರಣಮಕ್ಕುಂ ಗೋದಭಮ ದುವ ದಲ್ ಕೆಯ್ತೊಡೆಯುಂ ಕಿಣಂ" (ಪಜ್ಜಕೋ. ೪೫-೨೦); ಕರ್ಪಿಡಿದ ಪಣಿಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ತೊಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳ್ ಕೊಳಿ ಕೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೧) ; ಅಂಬುಜದ ಮೊಗ್ಗೆಯ ಮುಡಿದಿಗೆ ಸಿಲ್ಲ್ದ ಕೇತಕೀದಳದಲಾಮ್ಬುದೊಳ್ಗರ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಕರ್ಪಿನ ಬಿಲ್ (ಆಂದ್ರಪು. ೧-೧೧೧) ; ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಿಗಿದ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ ಪಡಿವೆಯುಂ ಝುಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು (ಋಜುಸಾಂ. ೧೯-೧೪). **ಕೆಯ್ಪೊಡೆ :** ೨. ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಪೂಡೆಯನೆತ್ತು ವಂತೆ ಬಣ್ಣದ ಬಾಹಿಗಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೮ ವ) ; ಬಿಲ್ ಕೆಯ್ಪೊಡೆ . . . ಸೆಂಡು ಕೋಲಿಸಿ ಚಕ್ರಂ (ಜಾಕ್ಷ್ಣಕ. ೧೫-೬೫). **ಕೆಯ್ಪೊಡೆ :** ೨. "ಗೋಧಿ, ಕರೆಯಲಬ್ಲಿ ಜ್ಯಾ ಘಾತ ಪಿವಾರ ಕಾರ್ಯ ರ್ಥ ಮಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮ" (ನಾಚಂ. ೪). **ಕೈಪೊಡೆ :** ೧. ಮದನನ ಕೈದುವಲ್ಲಿ ದನನಂಗನ ಕೈಪೊಡೆಯಲ್ಲಿ ದಂ (ಅಂಡಪು. ೩-೧೫೯); ಕೆಂಗಲ್ ಕೈಪೊಡೆಯಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿನಾ. ೫-೨೦); ಸರಲ ಕಾಂತಾರ ಕೈಪೊಡೆಯ ಮೊರಡಿ ಕಡ್ಡಿ ಕರಮಸೆದುದು ರಣದೊಳಗಿಗೆ (ಋಜುಸಾಂ. ೨೦-೪೬). ೨. ಮಣಿ ಕಂಕಣ ಮಣಿಬ್ಬದೆ ಕೈಪೊಡೆಯಂ ಕಟ್ಟ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೩) ; ಕಾಡ ಪೂಗಳ ತಲೆಸುತ್ತು ಮಾಂದಳೆರ ಕೈಪೊಡೆ ರಂಜಿಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೩೨); ತೊಳಗುವ ನಾಲಿಯಂ ತಳರೆ ಕೈಪೊಡೆಯಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ ಮಾಲೆಯಿಂದಳವಡೆ ಸಿಂದು (೧೦೪. ೭-೫೭); ಮಾಂದಳೆರವಿಳ ಸವಿದ ಕೈಪೊಡೆಯ (ಚಿಟಪು. ೩೫-೫). **ಕೈಹೊಡ್ಡೆ :** ೨. ಕೆಂದಲೆ ಕರವಿಣಿಗೆ ತುಕ್ಕುರುಳೆ ಕವಿದ ದಂಡೆ ಕೈಹೊಡೆ ಯಿಟ್ಟ ಗೂಡುಗಳು ಕತ್ತಿ ಬಡಿಕೋಲ್ (ಸೋಮಚ. ೩-೧೪); ಚರಣದಲಿ ಸೀಕರವ ತೋಳಲಿ ಬಂಧುರವ ಕವಡವ ದೆನ್ನಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು ಕೈಹೊಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೯-೪೬). [ಕೆಯ್ + ಪೊಡ್ಡೆ]

ಕೆಯ್ಪುಗೆ (ನಾ). ಕದನದ ಒಂದು ಬಗೆ, —ವರಿಸೆ ; ಕೈಕೈ ಮಿಲಾಯಿಸುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ (?) : ಪುಸಿ ನಸುನಂಜನೆ ನೋರ್ಪ ನುಪಿಪಡಗಲಿತು ತಕ್ಕು ದಕ್ಕು ಪಗೆ ಕೆಯ್ಪುಗೆ ಕೆಯ್ಮುಸುರಿನುಸುಳಿಂಬ ಳೇಡಿದ ಕುಸುರಿಯನಜಾಡಿಜಿಯು ಮೆಱಯಿಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೧) ; "ಕೈಸಂಚಾಲನದ ವಿವಿಧ ರೀತಿ" (ಪಂಪದೀ. ೬೬). [?]

ಕೆಯ್ಮನೆ 'ಕೆಯ್ವನೆ' ನೋ.

ಕೆಯ್ಮಸೆಕ, ಕೈಮಸಕ, ಕೈಮಸಕು, ಕೈಮಸುಕು (ನಾ). ೧. ಮಾಟ; ಮಾಯೆ; ಕಪಟ. ೨. ಇಕ್ಕುಮದ್ದು ; ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಆಹಾರದೊಡನೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂದವಾದ ವಿಷ ; ಕೈಮದ್ದು: ನವಪಾತಮುಮಂ ಕುಳಕುಂಡವುಮಂ . . . ತೊಳಸಿ ಸೇದಿಸುಗೆ ಪಿಂಗುಗುಂ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೯-೩೬); ಬೆರಸುಗೆ ಜಂದಿರದ ಫಲವೆರಡಱ ರಸಮಂ ಸವಂಕ್ರಕಂ ಕುದಿಸಿ ಖಳರ್ ಬೆರಸಿಕ್ಕಿದ ಕೆಯ್ಮಸಕಂ ಪರಪಡುಗುಂ (ಪಾಪದ. ೧೪-೨೨).

ಕೈಮಸಕ: ೧. ಮುಸುಕು ಕೈಮಸಕದಿಂದೊಗೆದ ಖಗವ್ಯಗ್ರ ನಾಡ ನೋಯಿದಿಸುತಿರ್ದುವು (ಜಡಕಾ. ೩ ಸಂಚಿತ); ಮನಸಿಜನ ಕೈಮಸಕ ಮಿಗೆ ವೇದನಿಸಿ ನೋಯುಸುತಿರ್ದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೩); ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕದಲಿ ಮರುಳಾಗದಿರೆರಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೭); ಮತಿಗೆ ಮಾಯಾ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಮಸಕ ತಿಳಿವಸು (ಶಿಥಾಗ. ೩-೩-೨೩). **ಕೈಮಸಕು:** ೧. ಪಿಡಾ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ . . . ಕೈಮಸಕಿನ ಔಷಧಿ, ಕೂಸ್ಯನವನ್ನು ಹಿಂಕಿರುಗಿಸುವ ಪ್ರತಿಕಾರ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರು (ಮುಸುಗ. ೧೫೭). ೩. ಕೈಮೆಲಿನ ಕಪ್ಪುಕಲೆ: (ಕ). **ಕೈಮಸಸುಕು :** ೨. ಎಂತಹ ಕೈಮಸಸುಕು ಸಹ ಮಾಣ್ಯಾಂ (ವಿಕೃವಿ. ೬೮). [ಕೆಯ್ + ಮಸಕ]

ಕೆಯ್ಯೊಜ್ಜಿ, ಕಯ್ಯುರ್ದಿ, ಕಯ್ಯುಜ್ಜಿ, ಕೈಮುಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆರಗಾಗು; ವಿಸ್ಮಯಗೊಳ್ಳು ; ದಂಗಾಗು : "ಕೆಯ್ಮುಜಿ-ವಿಸ್ಮಯೇ" (ಕಮಭಾ); "ಕೆಯ್ಮುಜಿದವನು – ವಿಹಸ್ತ, ವ್ಯಾಕುಲ" (ನಾಚಂ. ೬); ಕೆಯ್ಮಾದಿಂದಂ ಕೆಯ್ಜುಜಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಅಂದಾ). **ಕೆಯ್ಯೊರ್ದೆ.** ೨. (?) : ಜಗದೊಡನಳ್ತು ನಳ್ತು ವಿಳ್ತಳೆ, ಕಿಸುವಡದಡುಗ್ಪುವೀರೆಳೆಂದಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಯ್ಯರ್ದುವಂ ಕೃಪೆಯುಂ ಬಲ್ಪುವಾ ರಾತ್ರಿಂ (ಸಂಸಪ. ೧೧-೨೪). **ಕಯ್ಯುಜ್ಜಿ :** ೧. ಕಯ್ಯುಜ್ಜಿ ಮಜ್ಜಿಯದಹೋರಾತ್ರಂ ಕಯ್ಯುಜ್ಜಿದಿಲ್ಲದ ಗುಣಮನಂತೆ ಬಿಡದೆಱಂಪಿ ಪೊಜ್ಜಜಿಸುಬ್ಬಕ್ಕು ಮಿರ್ಪ (ಶಾಂಪಂಪ. ೫೬೧). **ಕೈಮುಜ್ಜಿ :** ೧. ಪೂಜಿಸುತೆ ಕಂಪಿಸುತೆ ಕೈಮುಜ್ಜಿನವರ್ ಕೆಲರು (ಬಸರ. ೭-೨೮); ಅಜ್ಜವಾಯ್ದ ಗಿಳ ಮಲ್ಲಜುಗೊಂಡೊಳಸಾರೆ ಮಾವು ಕೈನುಜ್ಜಿಯೆ ಕೆರೆಳ್ದು ರುವುಗಿಡೆ (ಅಬ್ಬಕಾ.೩೧೧); ಜೆಜೆವಡಿಗೆ ಗುಂದಿತ್ತು ಬಲ ಕೈನುಜ್ಜಿದರಡಿಬರು ಬಿರುದ ಭಟರಿಗೆ ಬೆಜಗು ಬಲಿದುದು (ಕುನ್ಮಾಭ. ೭-೬); ಜೆಜೆ ತಾಗಿ ತಟ್ಟಬ್ಬಿತಂಬು ಕಕ್ಕಿಯ ಕೈನುಜ್ಜಿಯದೆ ಕೈತ್ತ ಖಂಡಿಸಿದ (ನೇಮಚ. ೪೦-೭೬). ೩. ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಹೆಸ್ಸಕ್ಕೌಶಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊ : ಆಂಳ ಕಳನೆಱಳ್ ಕೈಮುಜ್ಜಿದಿರ್ದೊಡೆ ಮಾಜಿಂಳ ಬಂದಿಕ್ಕುವುದ ಮಾಣ್ಪನೆ (ಬಸವ. ೧೬೪) ; ದೊರೆಗಳಡ್ರೋಣಾದಿಗಳು ಕೈಮುಜ್ಜಿರು ಳಕಿದರು ಪಾರ್ಥನನುಸಿಗೆ ಸರಿಯೆರೆಗೆ ಭಟನಾವನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೫-೧೩); ತವಕಮುಡುಗಿ ಪೆಜಪಂಗಡ ವಿಘಾತಿಗಳುಳದೆ ಕೈಮಜ್ಜಿಯದೆ (ಜೈ ಮಿ ಭಾ. ೧೪-೬೨) ; ಳಳವೇಱು ಕೈಮುಜ್ಜಿದಂತಹುದು (ಕಂಪವಿ. ೧೧-೬೯). [ಕೆಯ್ + ಮುಜ್ಜಿ]

ಕೆಯ್ಯೊಜ್ಜಿ, ಕೈಮುಜ್ಜಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ, —ಭಂಗಿ, —ವಿನ್ಯಾಸ : ರುಪು ನೇರು ಲಾಗು ಲ ಡ ಮಡುಪು ತಿರುಪು ಕೆಯ್ಯೊಜ್ಜಿ (ಶಾಕಾಂ. ೪೪) ; ಕೆಯ್ಮುಜ್ಜಿ ಳ ಳಾಸ ಳಕಂ ಬಿಮಾನಂಗಳಂ (ರಾಜಶ. ೫-೧೯ ವ). **ಕೈಮುಜ್ಜಿ :** ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಚಿಂದು ಜಳ್ಳಡಿ ಕೋಲಾಚಾರಿಗಳ್ ಮೊಗೆನಾಲ್ ಳಳಾಸ ಳೈಮುಜ್ಜಿ ತಿವುಡೆ ಮಡಕು ಮುಳ್ಳನಿತು ಭೇದಂಗಳಂ ನರ್ತಿಸುವ (ಚಿಬಪು. ೩-೨೪). [?]

ಕೆಯ್ಯಾಡು, ಕಯ್ಯಾಡು, ಕೈಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು ; ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದ ಸೂಚಿಸು ; ಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಕರೆ : "ಕೆಯ್ಯಾಡಿಸೆ ಬೆಗೆಂಬುದರ್ಥಂ" (ಶಕುಶಾ. ೪, ೫೦). ೨. ಕೈಯೆತ್ತು ; ದಾಳಿಮಾಡು ; ಮೇಲೆಬೀಳು; ಹೊಡೆ: ಕೆಯ್ಯಾದಿಂದಂ, ಕೆಯ್ಯಜಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಅಂದಾ). ೩. ಆಯುಧವನ್ನು ಝಳಿಳಿಸು, —ಅಲುಗಿಸು : "ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ, ಕೈ]ಯ್ಯಾಡುಂ – ಶಸ್ತ್ರ ಸಂಚಾಲನೇ (ಆಯುಧವನ್ನು ತಿರುಗಿಸು); ವ್ಯವಹಾರ ಮೌಲ್ಯ ಸಂಳೇಷರೇ ಚ (ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸು)" (ಕಮಭಾ). **ಕೆಯ್ಯಾಡಿದು :** ೨. ನಾನು ಅವರೊಡನಿರ್ದರೆ ಭಾಮನು ಹಾಗೆ ಕಯ್ಯಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸುಗುಗಂ. ೫-೨೦); ನಾವಿಂದು ಸಮರಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಾಡಬೇಳು (ಸುಗುಗಂ. ೧೧೬-೪).

ಕೈಮಾಡು : ೧. ಬೇಡ ಕೊಂಡನು ಕೈಬಳಸಿ ಕೈಮಾಡಿ ಕೊಲಿಸಿದ ಮಾಗಧನ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧೪೪-೧೬); ಭೋಗಿಭೂಷನ ಜಯಿಸು ಪೊಡುಷಾದೇನಿಯೆಳ್ದ ಪೋಗಿ ಕೈಮಾಡಲೆನುತೆ (ಪೋಷಕ. ೨೪-೫೯); ಪ್ರಕ್ಕತಿದೇವಿ ಕೈಮಾಡಿ ಹೇಳುವಂತೆ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳು ಬಾನುದ್ದ ಬೀಸುವುವು (ಮುಂಗಾಷ. ೬೬); ಅಡುತಿಹ ಕುವರರನು ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆವೆ (ಪಡೂಣ. ೫೪-೧೧). ೨. ಸಳಕೇಶ್ವರದೇವ ವಿಮುಖನಾದೊಡೆ ನೆನಕೆಂಬಲಗಿನಿಂದ ಕೈಮಾಡುತ್ತಹುದು (ಸಮಾಷ. ೧೧); ನಳಕೆಟ್ಟ ಚಿಮ್ಮಿ ಕುರುಳ್ದ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಜದ ಕಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (೧೦೪. ೬-೫೫ ವ); ಬಲು ಗಾಳಿಗ ದೊಳಗೆ ಕೈಮಾಡಿ ನೊಂದಿರಿ (ಶುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೪-೫); ಕಾಳಗಕ್ಕಿಳಿದು ಕೈಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟಾಸೆ ನಿನಗೆ ಹುಟ್ಟಿಲಿಲ್ಲವೆ (ಅರ್ಜು. ೪೪). ೪. ಬೆಲೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಸೂಚಿಸು : "ಕೈಮಾಡು – ಶಸ್ತ್ರಸಂಚಾಲನೆಗೆ, ವ್ಯವಹಾರಮೌಲ್ಯ; ಸಂಕೇತವೇ ಚಿ" (ಕಮಭಾ). [ಕೆಯ್+ಮಾಡು]

ಕೆಯ್ಮಾಸು (ಕ್ರಿ). ಮೈಲಿಗೆಯಾಗು : ತನಗೆ ನೀಡುವ ಪೂಜಂತಂದಣ್ಣಂಗೆ ಕುಡಾಂ ಕೆಯ್ಮಾಸಿಪೆಂದಳಂ ಲಂಚಕಾಭಂಜನನೆಂಬ ವಿಟಂ ಕೆಲ್ಸು (ಕಾಂತಿಪು. ೮-೪೧ ವ). [ಕೆಯ್+ಮಾಸು]

ಕೆಯ್ಮಿಗು, ಕಯ್ಮಿಗು, ಕೈಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರು : ಕಾಯ್ದು ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ಬಿಸ್ಸಂ ಪರದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧); ಮನದೊಳ್ ಬಿಗುತ್ತುರ್ವ ನಗೆ ಕೆಯ್ಮಿಗಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨); ಎಸಕಂ ಕೆಯ್ಮಿಗಲಂ ಸತ್ಪ್ರಸದನಂಗೊಂದಿರ್ದ ತತ್ಕಾಂತೆ (ಸೇಮಪು. ೯-೦೪); ಪಗೆಕಾಱನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಮಿಗೆ ತಳ್ಕಂ ಕೆಯ್ವುಕಾಱನಿಸಲ್ತಾಱಂ (ಶಾವ್ಯಾವ. ೬೨೫). **ಕೆಯ್ಮಿಗು :** ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪಂಬುಗಳ್ ಕಯ್ಮಿಗಲ್ (ಶಾದಂಪು. ೪೭೬); ನಿಮಗತಿಸ್ನೇಹಮುಂ ವ್ಯಾಮೋಹಮುಂ ಕಯ್ಮಿಕ್ಕು ಬಂದುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೨೧ ವ). **ಕೈಮಿಗು :** ಮಿಗೆ ಮನದ ಪೆಂಪುಮಂ ಕೈಮಿಗೆ ವಿಭವದ ಪೆಂಪುಮಂ ವಿಶೇಷಿಸಿ ಪೇಟಲ್ (ಶಬಾ. ೩-೧೬೪); ಕೀರ್ತ್ಯಕೋಪ ಪುಟ್ಟ ಕೈಮಿಗೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೬೯-೧೧); ಕೈಮಿಕ್ಕಿರ್ದ ರಾಗಂಬೆರಸು ಸುಂದು (ಆದಿಪು. ೪೪-೬೯); ಅಳಲು ಕೈಮಿಗಲಾ ವಿರಾಟನ ಲಲನೆ ಸೈರಂಧ್ರಿಯನು ಕರೆಸಿದಳು (ಶುವ್ಯಾವ. ೩-೧೦೬); ಶ್ರೀಧರಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರೀತಿ ಕೈಮಿಗೆ ಬಲಗೊಂಡೆ (ಜಾಗಳು. ೧-೧೧). [ಕೆಯ್+ಮಿಗು]

ಕೆಯ್ಮೀಱು, ಕಯ್ಯಾಱು, ಕೈಮೀರು, ಕೈಮೀಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಮಿತಿಮಾರು : "ಅಸಱಱಂದಂ – ಕೆಯ್ಮೀ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಯಾ ಕೈಮೀ]ಱಂದಂ" (ಕಮಪ್ರ. ಪರಿ. ೧). 'ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ' ಪರಾ. **ಕೆಯ್ಯಾಱು :** ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೈಮೀರು :** ೨. ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು ; ಹತೋಟಿ ತಪ್ಪು ; ಕೈಗೆ ನಿಲುಕದಿರು ; ವಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಈಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ ಕೈಮೀರಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರಜಪಸಂ. ೨೪); ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕೈಮೀರಿ ಹೋಗಿ (ರಂಗರೋ. ೫೩). **ಕೈಮೀಱು :** ೧. "ಕೈಮೀಱಜ ಲಸಕೆಱುದುದೆಂದಳ್ಕೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೧); ಕೈಮೀಱಿದ ಕೈ ಕನಲ್ವ ಕಡಿವಣ್ಣಿದ ಕೞ್ (ಜಂದ್ರಪು. ೯-೬೩); ಕೈಮೀಱಲಜಯದೆ ಸಂಧಿಗವಗೀಕ್ಷಾಶ್ಚರ್ಯ ವಶವಾಯ್ತು (ಶುವ್ಯಾಸ. ೪-೮). [ಕೆಯ್+ಮೀಱು]

ಕೆಯ್ಮೀಱುಹ, ಕೈಮೀಱುಹ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾಗುವಿಕೆ ; ಮಿತಿ ಮೀರುವಿಕೆ ; ಅತಿರೇಕ : " ಅಸಱಱಜ[ಪಾಠಾಂ. ದ]ಂ – ಕೆಯ್ಮೀಱುಹಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಮೀಱಿದಂ, ಕೈಮೀಱುಹಂ]" (ಕಮಪ್ರ. ಪರಿ. ೧). **ಕೈಮೀಱುಹ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಮೀಱು + ಹ್ಕ]

ಕೆಯ್ಯುಗಿ, ಕಯ್ಯುಗಿ, ಕೈಮುಗಿ (ಕ್ರಿ). (ಗೌರವದಿಂದ) ಕೈಜೋಡಿಸು ; ನಮಸ್ಕರಿಸು : ಸಮಸ್ತ ಛಾತ್ರ ಕೆಯ್ಮುಗಿವುದು ನಿನ್ನ ಮೊಂದೆ ಪೆಸರ್ಗೇಕೊಡ್ಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩); ದಿನಪಂಗೆ ಕೆಯ್ಮುಗಿ ವಂದದೆ ಮುಗಿದಿರ್ದುವಲರ್ದ ತಾವರೆಯರಲ್ಲರ್ (ಅಜಪು. ೩-೬೮); ದೊರೆವೆಣ್ಣುಗಳು ಮುತ್ತುಮಾಣಕ್ಯದಾರತಿ ಬೆಳಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯಿತ್ತು ಕೆಯ್ಮುಗಿದರು (ಪೋಷಕ. ೨೪-೧೪); ಅತಿಭಕ್ತಿಯಿಂ ಕೆಯ್ಮುಗಿದು ನಂದಿ ಕೇಶಂ ನುಡಿದನು (ಚಿಬಪ್ರ. ೩-೩೦). **ಕೆಯ್ಮುಗಿ :** ನಿನಗಾ ಕಯ್ಮುಗಿ ದಪ್ಪೆನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಮೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಶಾಡಂಬಂ. ೫೦೪); ಎಲ್ಲರ್ಗೆ ಕೆಯ್ಮುಗಿದು (ಚಂಡೇಶ. ೨೪೮-೭). **ಕೈಮುಗಿ :** ಪುರ್ವಸಂಗಡಿಸ ಬಿಲ್ ದಂತಾಳಿಯಂ ಮುತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಾರಾಧಿಸಿ ಪೋಲ್ವುತ್ತು (ಆದಿಪು. ೬-೧೫); ಪಾಂಡವರುಂ ಕಾರವರುಂ ಕೈಮುಗಿಯೆ (ಗದಾ ಯು. ೨-೩೦); ಕೈಮುಗಿದರು ಬೇಡಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೧೩); ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತ ಪಲ್ಲ ಕಂದರ್ (ಕಂಪವಿ. ೧೫-೯೪). [ಕೆಯ್+ಮುಗ್ಗಿ]

ಕೆಯ್ಯೋಸೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ತಪ್ಪು : ಇದಕೊಳೇಜಾನುಂ ಕೆಯ್ಯೋಸೆ ಬಾಯ್ಯೋಸಂಗಳು ಕೊಡ್ಡ ದಮೊಲ್ಮೆಯುಂ ಸ್ಫುರಿಯುದು (ಚಕವಂ. ೨೬-೪). 'ಬಾಯ್ಯೋಸೆ' ಪರಾ. [ಕೆಯ್+ಓಸೆ]

ಕೆಯ್ಯಳಿವಿ, ಕಯ್ಯಳಿವಿ, ಕೈಯಳಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಶಕ್ತಿ ; ಭುಜಬಲ. ೨. ಶಕ್ತಿಸಾಧ್ಯವಾದುದು : ಇಂದು ತಮಿಸುವೊಡೆ ಪಡೆ ನಾಡೆಱೆಯರ ಕೆಯ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ಳವಿಯಲ್ತು (ಪಂರಾಮಾ.೪-೩೬). **ಕೆಯ್ಯಳಿವಿ :** ೧. ಬಾಯ್ಮಾರಿ ನಿಲೆ ಕುಮಾರಂ ಪೊಯ್ದೊಡೆ ಕೆಯ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ಳವಿದರ ಕೆಯ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ಳವಿಯಲ್ ನಿಲ್ಲಿಯಂ ಕಾವಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಂತೊಮರ್ದದೆ ಪಱಾದುದಾ ವಂಕವನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೩). **ಕೈಯಳಿವಿ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್+ ಅಳವಿ]

ಕೆಯ್ಯಳಿವು, ಕಯ್ಯಳವು, ಕೈಯಳವು (ನಾ). = ಕೆಯ್ಯಳಿವಿ ೧ : ಜನಕಜೆಯನುಯ್ಕೆ ದಶರಥ ತನೂಜರಿಂ ಮರಣಮಾಗಲೆಂದಿರ್ದಪುದೀತನ ಕೆಯ್ಮ [ಪಾಠಾಂ. ಕಯ್ಯ, ಕೈಯ] ಳವಲ್ತು ಪುರಾತನ ಕರ್ಮಾಯತ್ತ ಮಲ್ತೆ ದೇಹಗಳಿಸಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೯೬). **ಕಯ್ಯಳವು, ಕೈಯಳವು :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್+ ಅಳವು]

ಕೆಯ್ಯಾನ್, ಕಯ್ಯಾನ್, ಕೈಯಾನ್, ಕೈಯಾನು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯೊಡ್ಡು ; ಕೈನೀಡು ; ಬೇಡು : ವಜ್ರ ವಜ್ರಕವಚಕ್ಕೆ ನಿಷೋಜ್ಯಳ ಕುಂಡಳಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಯಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೨). **ಕೆಯ್ಯಾನ್ :** ೧. ಕಯ್ಯಾನ್ಪನ × × × ವ್ರಜಕ್ಕಾತ್ಮಪ್ರೀತನಪ್ಪಿನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಇಆ. XVIII, ೨೬೩-೧೪; ೩೪); ಕಯ್ಯಾನ್ವ ದೀನಾವಳಿಂ ದ್ರೋರ್ವಿಜಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೧-೬೧ ; ೧೧೨); ಅಳಿಪಂ ಕಯ್ಯಾಂತ ಮರ್ತ್ಯರ್ಗೆ ಭಾಸುರ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದಪ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯); ಕಯ್ಯಾಂತವರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥವನು . . . ಪಾಲಿಸುತ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೬). ೨. ಪಡೆದುಕೊ ; ಗಳಿಸು : ತಪದಾ ಬಳವಿಯೊಳಂ . . . ಎಯ್ದ ಸಿದ್ಧಿಯಂ ಕಯ್ಯಾಂತಂ (ಸೌಸಂದಿ. ೧-೨). **ಕೈಯಾನ್ :** ೧. ಅಂತವಪಸಕ್ಷರಂ ಕೈಯಾಂತವಪಸಕ್ಷರನೆಂಬುದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲಿಂಬಂತಾದೊಡಂ . . . ಇಱಗುವಿಗಗುವಿಜುವಪಡೆಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫); ಕೈಯಾಂತವರ್ಗೆತ್ತಂ ಬೇಟ್ಟುದಿಕ್ಕುತ್ತ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೭೩); ಸವಿಡೂಗಿನಿಪ ಕೊಳ್ಗೆ ಕೈಯಾಂತವಂ (ಹಹಳಾ. ೧-೨೪). **ಕೈಯಾನು :** ೧. ತೀನು ಜುರಿಯೋಧ್ಧನನ ಬಾಯ್ದಂಬುಲಕೆ ಕೈಯಾನುವರೆ ಹೇಳು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೪). [ಕೆಯ್+ ಆನ್_೨]

ಕೆಯ್ಯಾಸೆ, ಕೈಯಾಸೆ (ನಾ). ಲಂಚದ ಆಸೆ: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನಮ್ಮ ನಾರೆಂದು ಕಂಡಿದ್ದೆಯೊ ಕೆಯ್ಯಾಸೆಯವರೆ ನಾವರಸಾ (ಧರಚ. ೧೪-೫೯). **ಕೈಯಾಸೆ**: ಪ್ರಜೆಯಂ ಪಾಲಿಸ ಬಲ್ಲೊಡಾತನರಸಂ ಕೈಯಾಸೆಯಂ ಮಾಡದಂ ನಿಜ ಮಂತ್ರೀಶ್ವರ (ಸೋಮೇಶ. ೯). [ಕೆಯ್$_2$ + ಆಸೆ$_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮೀಕಣೂರರು ಅಯಿರಣ ಕೀಟವರು ಆಣಗರು ಕಚ್ಚೆಯರು ಚಂಗರಸನು ತಲೆಪರಿಯಾ ಕೆಯ್ಯಾಳದೋರ್ ಕವುಳನ್ದೆಯಾರುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೭-೧೩; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಯ್ಯಿ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು, ಕೈಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಇಡು, —ಹಾಕು, —ನೀಡು; ತುಡುಕು. ೨. ಕೈಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರು; ಕದಲದಿರು; ಸುಮ್ಮನಿರು: ಇನನಸ್ತಂಗತನಾಗೆ ತತ್ಸಮಯದೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ವಂಶಾವಳೀವನ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತನಾಗಿ ವಾಯುವಶದಿಂ ಕೇಶಂಗಳಂಸುತ್ತಿ (ಸಮಪ. ೧-೫); ಪುಲಿ ಬಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರೆ ಕೆಲದೊಳ್ ಪಾವಡರ್ದು ಕೂಡೆ ಸುತ್ತಲ್ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಲಗದೆ ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕಿರ್ದಂ . . . ವ್ರತತಿಳಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೫). **ಕಯ್ಯಿಕ್ಕು**: ೧. ಮರುತಜನು ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಹಿಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೭-೩೫). ೨. ಮೆಯ್ವತ್ತಿದನಂತ ಕರ್ಮಭಟರಂ ಷಣ್ಮಾಸಂಬರಮಿಕ್ಕುವ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಕಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಲ್ಪುದುಂ (ವರ್ಧಪು. ೧೦-೪೦ ವ). **ಕೈಯಿಕ್ಕು**: ೧. ಕೈಯಿಕ್ಕಿದತ್ತಲು ಖಂಡಮಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೨೬); ಕೋಲಿನ ಕೊನೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ದಿವ್ಯಾಮೋಘ ಮಂತ್ರದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೧೫); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಣೆದು ಕೈಯಿಕ್ಕುವರ್ ಸಿಕ್ಕುವರ್ ಕಾಯದೊಳ್ ಸಾಯಕವನು (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೫). ೨. ಶುಭಚರಿತರ್ ಪೂಣ್ದು ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೪); ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಪರಮ ಪದವಿಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನೆಂಬ ತೆಱದಿನಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಪಟವಗೆ ಗಳಾಱುಮಂ ಗೆಲ್ದಳವಿಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಕಲಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೦). ೩. ಕೈಮಾಡು; ಮುತ್ತು; ದಾಳಿಮಾಡು: ಮಿಕ್ಕು ನೂಕುವ ಕುದುರೆಕಾಱರು ತೆಕ್ಕೆಗೆಡೆದರು ಸಂದಣಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದಾನೆಯನೇನನೆಂಬೆನು ಕಾಣೆನಳವಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೩); ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಕೃಷ್ಣನನು ಜಡಿದು ಮಹಾತ್ರಿಶೂಲದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೩೯); ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಕ್ಕದೆ ಮದಕರಿಗಳನೊಡೆತಿವಿದು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೬೦). ೪. ತೊಡಗು; ಕೈಕೊಳ್ಳು: ನಿನಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಹೆನಾ ವನಿತೆಯನು ತಾನೆಂಬ ಮತಿ ಸಂಜನಿಸಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದೆನು ಕಪಟದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೨೦). [ಕೆಯ್$_2$ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಯ್ಯೆಡೆ, ಕಯ್ಯೆಡೆ, ಕೈಯೆಡೆ, ಕೈವೆಡೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದುದು; (ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ) ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು; ನ್ಯಾಸ: ಎನ್ನ ಸೂಟಂ ನಿನಗಾನೆನಿತಾದೊಡಮೀವನೆ ಮತ್ತನಯರ್ ಕೆಯ್ಯೆಡೆ ಪಲುಂಬದಿರ್ ಪೆಜಪೆಜವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೬); ನಿಮ್ಮಯ ಕೆಯ್ಯೆಡೆಯ ಮಕ್ಕಳಂ ವಿಷ್ಣು ಮುಂತಾದ ಸುರರಟ್ಟಿಕೊಂದರ್ (ಚಿಬಪು. ೨೧-೩೩). **ಕಯ್ಯೆಡೆ**: ಆದರ್ಕಲರ್ಕೆಯೆಂಬುದು ಚಂದ್ರಿಕಾಭಿರಾಮಮಪ್ಪ ರಜನಿಯ ಕಯ್ಯೆಡೆ ವಲಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧); ಪೊಸ ಬಸಂತನನಾರ ಕಯ್ಯೆಡೆಯನಿತ್ತೆಯ್ಯೆ ಹಾ ಕಾಂತ ಹಾಯೆಂದಳು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೮); ದೇವಲೋಕಕ್ಕುಯ್ಯೆ ಕಯ್ಯೆಡೆಯನಿಟ್ಟರ್ ಅಗ್ನಿ ದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೨೮-೧೪). **ಕೈಯೆಡೆ**: ಈ ಪಟಮಂ ಪ್ರಾಣಮನೆ ಕೈಯೆಡೆ ಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ಅದಿಪು. ೪-೨೧ ವ); ಕುಂತೀ ಸತಿಯೆ ಕೈಯೆಡೆಯ ಕಂದನನೊಪ್ಪುಗೊಳು ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೦-೨೮). **ಕೈವೆಡೆ**: ನರವೇಷ ಕಾಯಮಂ ನವೆಸಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟಳೇಂ ವಿಶೇಷಮೊ ಪುತ್ರಮೋಹಮೀ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫-೩೦).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಎಡೆ$_4$]

ಕೆಯ್ಯೆಣ್ಣೆ, ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ಯಂತ್ರದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿದ ಎಣ್ಣೆ: (ಕಿ). **ಕೈಯೆಣ್ಣೆ$_1$**: ಯಂತ್ರದ ಎಣ್ಣೆಗಿಂತ ಕೈಯೆಣ್ಣೆಯೇ ಒಳ್ಳೆಯದು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಎಣ್ಣೆ]

ಕೆಯ್ಯೆತ್ತು, ಕಯ್ಯೆತ್ತು, ಕೈಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು: ಕೆಯ್ಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಕೈಯಿಗಳಂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ . . . ಕ್ವಚಿತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು (ನಾನಾರ. ೧೬೪ ಟೀಕೆ); **ಕಯ್ಯೆತ್ತು**: ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಸಾರು; ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಹೊಗಳು: ಉತ್ತಮಗುಣತತಿ ವನಿತಾವೃತ್ತಿಯನೊಳಕೊಣ್ಡುದೆಂದು ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವಿನಮಮಳಗುಣ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಜಗದೊಳಗೆ ಪೋಚಕಬ್ಬೆಯೆ ನೋನ್ತಳ್ (ಎಕ. II, ೭೩-೧೪; 1118). ೩. ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು: (ಹೊರವಾಗಿಲ ಹೊಸತಿಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಪರಿಕಿಸಿ, ತಟ್ಟನೆ ಹಿಂಜರಿದು, ತನ್ನವರ್ಗೆ ಕಯ್ಯೆತ್ತುವನು) (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧-೧೭). **ಕೈಯೆತ್ತು**: ೧. ಕೈಯೆತ್ತಿ ದುರ್ಜನಿಕ್ಕೆಗೆ ಪೊಯ್ಯದೆ ದುರ್ಜನರೊಳಮ್ಮ ಕೂಡಿರವೇಡ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೨); ಕೈಯೆತ್ತಿದನಖಿಳಜನಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿರೀಹ ವೃತ್ತಿಯಂ ಪೊಗಟ್ವಿನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೨); ಕೈಯೆತ್ತಿ ಪಲರುಂ ಜತಿಗಳ್ ತವಸಿಂಗೊಳಗಾಗಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೨೬). ೪. ಕೈಮಾಡು; ಜಗಳಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲು: ಕೈಯೆತ್ತಿದ ಉದ್ದುರುಟುತನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಬಾರದು (ನಾಡೋಜ. ೩೩೭). ೫. (ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಕೈ ಅಥವಾ ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ಮತ್ತಗಜನೊಣಗಳಿಗೆ ಧಿಟ ಕೈಯೆತ್ತುವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೧೦); ಮಕ್ಕಳಮೇಲೆ ಕೈಯೆತ್ತಬಾರದು (ರೂಢಿ). ೬. (ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಣಯ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ) ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸು: ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದಾಗ ನಾಲ್ಕು ಸದಸ್ಯರು ಕೈಯೆತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು, ಕೈಯೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈನೀಡು, —ಚಾಚು: ನೀನೆ ಮೇಣರಸುಗೆಯ್ . . . ಇದನಾಂ ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ ಬೇಡಿದೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೫). **ಕಯ್ಯೊಡ್ಡು**: ೧. ನಿನಗಾಂ ಕಯ್ಮುಗಿದಪ್ಪೆನೀಯೆಡೆಗೆ ನಿನ್ನಂ ಬೇಡಿ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿದೆಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೦೪); ನಿನ್ನಂ ಕಯ್ಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡಪೆನಿನ್ನಾದೊಡಮುಸಿರದಿರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೨-೪). **ಕೈಯೊಡ್ಡು**: ೧. ನಿನ್ನನಾನಿನಿತಂ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೧ ವ); ಮನೆ ಮನೆದಪ್ಪದೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೪೨); ಮನವೊಲಿದು ಕೈಯೊಡ್ಡಿಯಾ ಅಯ್ಯನ ಪದೋದಕಮಂ ಪ್ರಸಾದಮನನುಭವಿಸುತಂ (ಬಸಪು. ೨೮-೮); ಅಳಿಕುಳಾಳಕಿ ಬಂದಳೊಬ್ಬಳೆ ಮಳೆಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೯-೨೫); ಮಳೆನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಮಂಜಿನ ನೀರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದ (ಗಾದೆ). ೨. ಯಾಚಿಸು; ಬೇಡು: ಅವನು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಕೈಯೊಡ್ಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಒಡ್ಡು$_1$]

ಕೆಯ್ವಟ್ಟ, ಕಯ್ವಟ್ಟ (ನಾ). ಕರವಸ್ತ್ರ: (ಕಿ). **ಕಯ್ವಟ್ಟ**: ಕಯ್ವಟ್ಟದಿಂದ ಕಣ್ಮೊಗಗಳನ್ನೊರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುಖಾಸನಸ್ಥನಾಗುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೯-೧); ಕಯ್ವಟ್ಟಗಳಿಂದ ನಗೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ವರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೭-೧೮).

[ಕೆಯ್$_2$ + ಪಟ್ಟ]

ಕೆಯ್ತತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿ (?); "ಕೈಗೆ ಹತ್ತು" (ಗದಾಸಂ. ಬಿಪ್ರಚ): ಬರೆ ಗರ್ಭಕ್ಕಿರಿನಿಸ್ಸಾಹಚಿಯಂ ಕಯ್ಯೆಲ್ದು ವಂದತ್ತು ಪುಟ್ಟಿ ರಹೋ ತ್ಸಾಹದೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಭವಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತು ಕೆಯ್ಯುತ್ತ ನಿಂದಿರೆ ಪತ್ತಿತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರೀವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ದಿಶಾದಂತಿಗಳ್ಕೆರೆಗಂ ತಂದೆಯ ತೀರ್ಥಯೇಂ ಬಳಿಕುದೋ (ಗದಾಯುಂ. ೧-೧೨). [ಕೆಯ್ಯ್ + ಪತ್ತು$_1$]

ಕೆಯ್ಯನೆ, ಕೆಯಿಮನೆ, ಕೆಯ್ಯನೆ (ನಾ). ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಮನೆ; ಹೊಲಮನೆ (?): ಕೆಯ್ಯುನೆಗಳ್ ಕೆಲಕೊಱಗಳ್ಗಳ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೦ ಉದಾ). **ಕೆಯಿಮನೆ**: ಆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಸ್ಥಳದ ಕೆಯಮನೆಗಳಲು (ಕಱಲ. ೫-೮೧; ೧೨೬). **ಕೆಯ್ಮನೆ**: ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಯೆಂಬುದು ಕೆಯ್ಮನೆ ಚತುಃಪಾದಿಗಳಂ ದಾನಿದಾಸಾದಿ ದ್ರವಿದಿಗಳಂ ಹೊಸ್ಸು ಬೆಳ್ಳಿ ಧಾನ್ಯಯಾನ ಶಯನಾಸನ ಕುಪ್ಯಭಾಂಡಮೆಂದು . . . ಪತ್ತುಂ ಬಾಹ್ಯೋಪಧಿಗಳೆಳ್ಪುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಾ. ೭೮-೯); ಕೆಯ್ಯುನೆ ವನ ಮೂರಡವಿ ನದೀತಟಾಕಾದಿ ಪ್ರದೇಶಾದಿಗಳಿಂದತ್ತಲ್ ಪೋಗಿನೆಂದುಂ ಪ್ರಮಾಣಿಸುವುದೆರಡನೆಯ ಗುಣವ್ರತಮಕ್ಕುಂ (ಪಾಸಾ. ೬೨೪-೫). [ಕೆಯ್ + ಮನೆ]

ಕೆಯ್ವರ್, ಕೆಯ್ಯರ್, ಕೈಬರು, ಕೈವರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಬರು: ಕಂದಂಗೆ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಮನೊಂದೆರಡುವನುಱುಸಿ ಮಂದಿಗೆರೆರ್ಥಮವನಾ ಮಂದಾರಂ ಕೆಯ್ವಂದವೊಲೆಂದಿತ್ತೆಸಗುವನೊ ನೃಪತಿ ಜನನೋತ್ಸವಮಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೩-೯೦). ೨. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು: (೫). **ಕೆಯ್ವರ್**: ೩. ಚಿಗುರು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು; ಫಲಿಸು: ಕಯ್ವಂದುದು ಸಹಕಾರಂ ಕಯ್ವಾರ್ದುದು ಸಮಯಮವ್ವುದೆಂದು ಮನೆಗೀಡಂ ಮುಯ್ತುಂ ನೋಡಿ ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವಾಸಿದನಾಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾಮರದಿಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೫-೧೦). **ಕೈಬರು**: ೧. ಈವರೆನ್ನುವ ಕೆಂಡುಗೆ ದೇವದರ್ಪೊಡೆಮದುವೆ ಅವ ಕೈಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗುಮ್ಮು ಬಾಳ್ವ (ಕಾಲಾಜ. ೬೫-೧೩೬). **ಕೈವರ್**: ೩. ಕಲ್ಪತರು ಕೈವಂದಂತೆ ರೈವಣ್ಣಿ ಪಳ್ಳನೆ ಕೊಂದಂತೆ ಸುರೇಂದ್ರಭೋಗ ಳೞಪಿದಂತೆ (ಪಂಂಪಾಸಾ. ೩-೧೩೬); ಕೈವಂದ ಕದಂಬ ಪುಷ್ಪದ ಪರಂಪರೆಯೊಳ್ (ಜಗದ. ೪-೬೪); ಕೈವಂದ ಮಾಳ್ದದ ಸಂಮೋಹಮಂ (ಕು ಸು ಮಾ . ೧೨-೧೬ ಪ ತ); ಮಧುಮಾಸದೊಳ್ ಕೈವಂದ ಮಾಮರನೆಳೆದರೆರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಸಹಿಮು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬-೧೧). [ಕೆಯ್ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಯ್ವುರಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಾರು (?): ಆಗಳವನೇಳ ಪಕ್ಷತ್ರಾಗಂ ಕೆಯ್ವುರಿಯೆ ಸುರಿಗೆ ವಿಸುಟಿಳಲಂಳಂ ಪೋಗದೆ ಕೆಟ್ಟುದ ಸುರಿಗೆಯನಾಗಳ್ ಕೆಟ್ಟಂತೆ ಸುಗತಮತಮಂ ಪಿಡಿವಂ (ಜಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೨). [ಕೆಯ್ + ಪರಿ$_1$ (< ಪಜಿ$_1$)]

ಕೆಯ್ವುಲ, ಕೈವಲ (ನಾ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, ಭುಜಬಲ: ಕಾಯದು ಪುತ್ರಮಿತ್ರತತಿ ಕಾಯದು ತಂದೆತಾಯ ಕೆಯ್ವುಲಂ ಕಾಯದು ದೇವತಾ ಗಣದ ರಕ್ಷಣೆ ಕಾಯದು ವಿಶ್ವಕಂಜರಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೧೬-೪೫). **ಕೈವಲ**: ಕೈವಲದಾಂಗೆ ಗೊಟ್ಟಿ ಪಿಲಲದ ಸಲಗಿಯೆದಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೭೪). [ಕೆಯ್ + ಬಲ]

ಕೆಯ್ವುಸ, ಕೈವಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಸ್ವಾಧೀನ. 'ಕೆಯ್ವುಸಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೈವಸ**: ನೃಪನ ಜಡಿಪದ ನಡುಗುವಳಿಸಿಕಾಂತೆ ಕೂಪಿರ್ದಳಾ ಕೈವಸಮೋ (ಪುಸ್ತಪ. ೩-೧೬). [ಕೆಯ್ + ಬಸ$_1$]

ಕೆಯ್ವುಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮನವಂ ಕೆಯ್ವುಸಗೊಂಡು ಚೆಲ್ವನೊಳಗೊಂಡಿಜ್ಜಿಂದಂ ಮೂಜುಂ ಜಗಜ್ಜನದೊಳ್ಳಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಳವಂ ಮುಂದಿರ್ದುದಂ (ಜಾಂತಿವಿ. ೩-೨೪). [ಕೆಯ್ವುಸ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೆಯ್ವುಱಿ 'ಕೆಯ್ವುಱಿ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವುಱಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೈ ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವವನು. ೨. ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವವನು; ಜಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: "ಪಾಣಚಾಪ, ಪಾಣಕೆ" (ಜಾಚಂಗಿ. ೪). [ಕೆಯ್ವುಱಿ (< ಕೆಯ್ವುಱಿ) + –ಗ್ಗು]

ಕೆಯ್ವುಱಿ, ಕೈವಳಿ (ನಾ). ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಅಂಚಿನ ಸಲ್ಲಿಯವು ಜಾಗ; "ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ" (ಕ್ರಗಳ್ಳ); "ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪ); "ಹೊಲದ ದಾರಿ" (ಕಂಪೀ. ೧೯೩); ಮೃಗಂ ಕೆಯ್ವುಱಗಮೇತಡೊಳ್ ತಣಿದಪುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೮). **ಕೈವಳಿ**: ತಂಕಳ ಛಿಟ್ಟುಮು ಸೇನೆ ಪಡುವಣ ಜಲ ನಿಧಿಯ ಕೈ (ಪಾಶಾ. ಕರಾ)ವಳಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). [ಕೆಯ್ + ಬಱ್$_3$]

ಕೆಯ್ವಾಡ, ಕಯಿವಾಡ, ಕೈವಾಡ (ನಾ). ೧. ಕುಶಲಕೆಲಸ; ಕೈಗಾರಿಕೆ. ೨. ಕೈಚಳಕಳ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬಲಿಯಕಳ್ಳ ಸೂಲಚ್ಚೇ ತಪ್ಪಿದೆಯೊ, ಅಲ್ಲ ಕೆಯ್ವಾಡವೊ ಬರದಾಗಿದಯೊ ನೋಡೋಣ (ಹಕ್ಕಿಶ. V, ಮುಸ್ಸುಡಿ). **ಕಯಿವಾಡ**: ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿ ವೈಶ್ಯ ಸೂದ್ರರೊಳಗಾದ ಹದಿನಾರೆಂಟು ಕಯಿವಾಡ ನೂರೊಂದು ಕುಲಂಯುಷ್ಟ ರೊಳಗೆ ಅವನಾನೊಬನು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮ ಸಾಸ[ನ]ಕ್ಕೆ ಅಳಿ ಪಿದರೆ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೧೧೧–೧೯; 1540). **ಕೈವಾಡ**: ೧. ಕೈವಾಡದವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಎಸಂ. XI, ಚಕ್ರದ. ೦೦–೯೯; 1573); ಸಮಸ್ತ ಜನಗಳಿಗೆ ದಾನಧರ್ಮಮಾಡಿ ಕೈವಾಡರಿಗೆ ಗುರುವುಗಳಿಗೆ ಸಹ ಕೊಟ್ಟದು (ಮೈಂಂ. ೧೯೨ಗ, ೯೬–೧೨; 1593); ಕೈವಾಡದವರಂ ಕರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೧–೪). ೨. ಜೋಡಡಗಳಿಗೆಯ್ದು ಸುರ್ಜಾಮಂಬಟ್ಟದ ಕೈವಾಡವನೇಗ ಬಟ್ಟಿಪೆನು (ವೀಚಕ. ೧೪–೨೮); ನೋಡಿಸ್ಸೆನೀ ಪೊಸ ಕೈವಾಡವನೆನುತಾರ್ದುರ್ (ಕೆಳಸ್ಯ. ೩–೪೩). ೩. (ಅಲಂ) ಪ್ರಭಾವ; ಹಸ್ತಸ್ಪೇಪ: ಇದೆಲ್ಲ ಹರ ದಾನರ ಕೈವಾಡ (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೪); ಇದರಲ್ಲಿ ವೀರರೊಬ್ಬ ಮಹಾಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕೈವಾಡ ನನಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ಚಚೇನ. ೧೧೬). [ಕೆಯ್ + ಪಡೆ?]

ಕೆಯ್ವಾರ್$_1$, ಕ ಯಿ ವಾ ರ್$_1$, ಕಯ್ವಾರ, ಕೈವಾರ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಾಟ; ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತೋತ್ರ: ಕೆಯ್ವಾರದಿಂ ಬಳ್ಕುದಿ ಗೆಯ್ವರ್ ಪಿರಿದೊಂದು ಸಮಯಮಂ ಸಮತೆಯುನಿವಾರಯ್ಕರ್ (ಸಮಪ. ೧೧–೩೧); ಕೆಯ್ವಾರದಿಂ ಬೇಟ್ಟುದಾನವರಂ (ಶೇಪುಷ. ೧೧–೩೫); ಹರಿಯೆಂದು ಕೆಯ್ವಾರದಿಂದಡೆ ಮೋಕ್ಷಮಾಡೆ (ಜಗದ. ೩–೫೬); ಕೆಯ್ವಾರಂ ನಿನಗಿಲ್ಲದನ್ಯರೊಳದೇಂ (ಜೀ ವ ಸಂ . ೬೯–೧೦). **ಕಯಿವಾರ್**$_1$: ೧. ಸಚ್ಚರಿತಕಾತ್ಸಾಶ್ರಯಮೆಂದು ಲೋಕಮಿಪಿಸಂಂ ಕ ಯಿ ವಾ ರ ದಿಂ ಬನ್ನೆಸುತ್ತಿರೆ (ಕಇಪ. ೫೦–೪೧–೩೩ ; ೧೩ಯ ಕತ); ಯಕಾರದೈತ್ಯಕ್ಕೆ : ತೇರದಯಿಸದಂ–ತೇಲ್ಕೆಸಿದಂ . . . ಕಯಿವಾರಂ [ಪಾಶಾ. ಕಯ್ವಾರಂ] – **ಕೈವಾರಂ** (ಕಇದ. ನ. ೧೬ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವಾರ**: ೧. ಕಯ್ವಾರದ ಯಾಚಕಜನ ಮುಯ್ಯಂ ನೋಡಲ್ಕಳ್ಕ ಧನನಿವನಿಧಾನಕಳೊಳ್ ಕಯ್ವಾರ ದೀವನೆರೆನಲ್ (ಸೌಇ. IX–I, ೧೪೫–೧೫; 1079); ನಿನ್ನ ಕಯ್ವಾರದ ಪೆಂಡರಂ ಏಲಿಸು (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೧–೯); ಕಯ್ವಾರಂ, ಕೈವಾರಂ (ಕಇದ. ೧೫೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮು ಕ್ತ ಹ ಸ್ತ ; ಬಿ ಚ್ಚು ಗೈ ; ಧಾರಾಳತನ (?): ದೇವೇಂದ್ರಾಭ್ರಾಕ್ಷರುಹಮುಖಿಯಿಂ ಕಯ್ವಾರ ದಿಂದೀಸ ಸತ್ಕಾಗಿಗಳಂ (ಧರ್ಮಾಮ್ಯ. ೧೦–೯). **ಕೈವಾರ್**$_1$: ೧. ಸಲೆ ಮೆಲ್ಲು ಬಲ್ಲನಱಗುಂ ಕೈವಾರಮುಂ ಕೂಡೆ ಕೂರಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೧೯); ಕೈವಾರದೆ ಕೈಮತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದ ಲ ಜ್ಜಾ ತಿ ಯಂ (ಪಂಚಿ. ೧೦–೯೩); ಉಗ್ಗಡಿಪ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೈವಾರಮನಾಲಿಪುತ್ತೆ (ಚಳವಿ. ೧೦೪–೧೪). ೩. ಕೈಚೆಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಬಾಹುಬಲ: ಮಾರುತನ ಕೈವಾರ ಕುಂದಿದುದು ಸುತ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾ ಆ. ೧೩–೪೨);

ಭಳಿರೆ ಜಾಗುರೆ ಜಾಗು ಸಹಸಿಗಳು ಕೈವಾರಗಳನು ತೋರಲ್ಕಂದಿರೇ (ತುರಂಗ. ೫೪-೧೬). ೪. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ (?) : ನೆಜಿಯದ ವಸ್ತು ನೆಜಿವುದು ನೋಡಯ್ಯ ಅರಸು ಪರಾಕ್ರ ಕೈವಾರ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೬೯). ೫. ವಿಚಾರ; ಗೊಡವೆ (?) : ಧರ್ಮದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕೈವಾರ ನಿನಗೇಕೆಂದನಾ ಕರ್ಣ (ಶುಭ್ಯಾಸ. ೧೪-೯೭). ನಾರಿಗೀ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಶೃಂಗಾರವೆತ್ತನವು ತೆಗೆ ಕೈವಾರವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಅಭ್ಯಾಸ. ೧೫-೧೦೪); ನಾಲಗೆಯ ಬೇರು ಸಹಿತವೆ ಕೀಳುವೆನು ಕೈವಾರ ವೇಕೆನುತೆದ್ದು ಬಂದನು (ಪ್ರಭು ಲೀ. ೧೩-೨೩). ೬. ಅಭಿಮಾನ; ಮಮತೆ; ಪಕ್ಷಪಾತ : ಕಲಿತನದ ಏರಿಯೊಳು ಕಲಕಿದ್ದೆ ಕೈವಾರವಾದುದೆ ಕಾರವೇಂದ್ರವಲಿ (ಶುಭ್ಯಾಶ್ವ. ೬-೧೧೧); ಆತನ ಜಗಿಯೆ ಜಗಿ ಕೈವಾರವೇ ಕೈವಾರ (ಅಭ್ಯಾಶ್ವ. ೧೦-೧೩). ೭. ಬೆಂಬಲ; ನೆರವು. 'ಕೈವಾರಿಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೈವಾರ]

ಕೆಯ್ತಾರ್ಕ, ಕಯಿವಾರ್ಕ, ಕವೆಯರ, ಕವೆಯಾರ, ಕೈವಾರ್ಕ (ನಾ). ವೃತ್ತರೇಖೆಯನ್ನೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ; ವರ್ತುಳವನ್ನು ತೀಡುವ ಉಪಕರಣ; ವೃತ್ತರೇಖಿಕ; ಕಂಪಾಸು : ಕೆಯ್ತ [ಶಾಕಾ. ಕೈನಾ]ರಮಂ ಬೀಸಿದಂತೆ ಬಟ್ಟತ್ಸಾಗಿ ತೋರ್ಪುದು ಸೊನ್ನೆ (ಕಮಪ್ರ. ೧೬ ವೃತ್ತ). ಕೆಯಿವಾರ್ಕ : (ಕ). ಕವೆಯರ : ಧರೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂದು ಮನಸೂತ್ತರ ಗಿರಿಗಿರಿಸಿ ತಿರುಗುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚರಣಾರ್ಪಿಸುವ ಬಿದಿ ನೆಲನ ನಿರ್ಮಿಸುವಂದು ತಿರುಹುವ ಕವೆಯರದಂತೆ (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೧-೬೯). ಕವೆಯಾರ : ಧರೆ ಕವೆಯಾರದ ಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರಿಗಲ್ಕಂಜೊಡಧಿಗಳ ಮೇರೆಯಂ ಪಿರಿದುಂ ದಾಂಟಲೊಡರ್ದ ಲ್ . . . ಕೃಷ್ಣನಡಟಂ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕೈ ಪೀಡಿದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೬); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಸುತ್ತಿದೀಪ ಕಡಲು ಕವೆಯಾರ ಬೀಸಿದ ಬೆಡಗಿನೊಳು ಧಾರಣಿಯೊಳು ಹಲಬಿಹುವೆಲೆ ಧರಣಿಯನಾರ (ಧರಣ. ೬೭-೭೩); ಬಿವರಿಸಿ ಬಿದಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕಿಕ್ಕಿದ ಕವೆಯಾರದಿನೆವ ರೇಬೆಯೊಳು (ನಾಗಕು. ೨-೪). ಕೈವಾರ್ಕ : ಇಳ್ಗಾಬಯ ತಂಡಸದ ಕರ್ಚಯಂ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಕೈವಾರದ ಕಂಬಚ್ಚನ . . . ಸೊನ್ನೆ ಗಾಜರ ಸಾಲೆಯುಂ (ಕಾ ಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೩೦); ಈ ಮೂರನ್ನು ವೃತ್ತ ಮಾ ಪಕ (ಕೈವಾರ Compasses) . . . ರಚಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಗಣಿಶ. ೨೪). [?]

ಕೆಯ್ತಿವಿಡಿ, ಕಯ್ತಿಡಿ, ಕೈಪಿಡಿ, ಕೈವಿಡಿ, ಕೈಪಿಡಿ(ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿ; ಕೈಗೊಳ್ಳು : ನುಡಿದುಡೆ ತತ್ಪಾರ್ಥಂ ಕೆಯ್ತಿಡಿದುಡೆ ಸತ್ಪೈಕಹಿತ ಕರಂ ಕಂಡಡೆ ತಾಂ ನಡೆದುಡೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ೦ (ಪಾಪ್ತಿಪು. ೧-೧೪). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಹಿಡಿ : ಬಾಯ್ವಾದುತ್ಕೆದಿದ ಮಜ್ಜಯಂ ತಾಯ್ವಾದಿ ನಡೆ ನೋಡಿ ಬಾಡಿ ತಾಪಂ ಮೊದಲಿಂದಯ್ತಂದಿ ನೆಗ ಳ್ದರೆ ತೆಗೆದೇಂ ಕೆಯ್ತಾದಿಯಾದಿಯಮೆ ನೋಷ್ಟ ಜಳಮಂ ಬಸಿಱಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೦).೩. ಆಂಗೀಕರಿಸು; ಸ್ವೀಕರಿಸು: ಮರಳೆ ಪಿತೆಯನುಸಳೆಯ್ತಿಡಿದು ರಾಮಂ ತನ್ನ ಪುರಕೆ ಬಂದಂ (ಚಟುವ. ೫೪-೩೨). ಕೆಯ್ತಿಡ್ಡಿ: ೧. ತಲೆ ದಡವಿ ಕೆಯ್ತಡಿತ್ತಿ (ಅರಿಕ. ೧೧೬). ೪. ಮದುವೆಯಾಗು ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡು : ನಿನ್ನಯ ಕಯ್ತಡಿಯಲ್ಕೆ ಬೇಡಿ (ಅಪಾದಂಉ. ೩೩೧); ಉಡುಪತಿಯಂ ರಾಗದ ರೂಡಿಸಿ ಕಯ್ತಡಿಪಂದದಿ (ಜಯಾಶ್ವ. ೫-೧). ಕೈಪಿಡಿ : ೨. ಕೈಪಿಡಿತ್ವತಜ ದಿಂಳದ ಮುದ್ದು ಬಾಲಕರು (ಕಂಪವಿ. ೨೧-೩೧). ೪. ಅಯುಧವನುಯೆತ್ತಿದಾತನ ಕೈಪಿಡಿವರ್ ಹೆಣ್ಣುಬಂದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೭೯-೨); ಮನೆಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಪಿಡಿಯೆ ಬಾಳಿಗೆ ಕೂರರ್ ಬೆಸದ ತೆರನಾಯ್ತು (ಕಾಲಜ್ಞ. ೩೧-೨೬). ಕೈಪಿಡಿ : ೧. ಹೊತ್ತ ಮುಗುಡವ ಹಾಯ್ಕ ಕೈಪಿಡಿದಿತ್ತಿ ಕರ್ಣನ(ಶುಭ್ಯಾಶ್ವ. ೪-೬); ಬಾಲೆಯರುಗಳ ಕೈಪಿಡಿದುಪ್ಪರಿಗೆಗೆ ಲೋಲಲೋಚನೆಯೊಯ್ದಿದಳು (ಕಂಪವಿ. ೯-೮೪).

೩. ಸಂಗಡುದ್ಯರಲ್ಲುದಾರ್ ದುಸ್ಸಂಗಿಗಳ ಕೈವಿಡಿವರೆ (ತೊರಕಾ. ೪-೪-೪೬). ೪. ಆ ಕನ್ನೆಯ ಕೈವಿಡಿದಂ ಸ್ಪಿಕ್ಕತ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜ್ಯ ಮಹಿಮೋದಯನಾ (ಕಾ ದಂ ಪೂ. ೯೭); ಬಡವರ್ ಮೊದಲಾಗಿರೆ ಕೈವಿಡಿದಾಕೆಯ ಸಾವಕೆಜಡೆಯಳ ಪೊರೆವರ್(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೭ ಆಡಿ); ಕೈವಿಡಿದವಳಿಗರೆವರಿಸಿ ಸೂಳೆವೆಂದಿರ ಸಂಗಡೊಳಗಿರ್ಪ ಧರಣಚಿತಿಯಂ ಹಿಂದಿರ್ದವರೇ ಜಡಯಲ್ಕ್ಕ (ಚಟುಳ. ೧-೨೫). ೫. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು : ಕಕ್ಕೂಳ್ಳುಳ್ಳಿಳ್ಳ ಕೈವಿಡಿವುದು ಚಿತ್ತಮಂ (ಅಕಂಉ. ೬-೧೯). **ಕೈವಿಡಿ** : ೨. ಅವರನ್ನು ಕೈವಿಡಿದು ಕರೆತಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ಮಹಾ ಸ್ವಾಮಿಯವರೆ ಕೈ ಹಿಡಿಯಲು ನನ್ನ ತಂಗಿ ಯೋಗ್ಯಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಚಪರಾ. ೨೪೬). ೩. ನೆರವಾಗು; ಸಹಾಯವಾಗು; ಕಾಪಾಡು : ಕರುಣಾಳು ಬಾ ಬೆಳೆ ಮುಸುಕಿದೀ ಕೈವಿಡಿದು ನಡೆಸೆನ್ನನು (ಇಂಗಿತ. ೯೭); ತಾವು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕೈವಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಜೀವ ಸಹಿತ ಉಳಿಯಲಾರೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಕೈವಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಡೆಗಟ್ಟು; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : ತಮ್ಮ ಕೈವಿಡಿಯುವವರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಭಾವವೊಂದೂ ಪ್ರಬಲಿಸಿತು (ಬೆಟ್ಟಡಿ. ೬೫); ಶಿಸ್ತಿನ ಮೇಲ್ಪಧಿಕಾರಿ ಬಂದು ಅವಘಡಿಗೆ ಕೈ ವಿಡಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಮಿತವ್ಯಯ ಮಾಡು; ಹಿಡಿತ ಮಾಡು : ಯಾಕೆ ಹೀಗೆ ಕೈವಿಡಿಯುವೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿಸೊಡು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಯ್ + ಪಿಡಿ]

ಕೆಯ್ವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು, —ತೆರೆ. ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ತೊರೆ; ತ್ಯಜಿಸು. ೩. ಚೆಗುರುಬಿಡು; ತಳಿರುಹೊಂದು : ಮಿಣ್ಮಿಟ್ಟು ಕೆಯ್ವಿಟ್ಟಲಿಕೋಳ್ ಕರಂ ಪೋಲ್ತುದು ಮಿಂದು ನಿಂದು ಮುಡಿಯಂ ದಿಟ್ಟಾಜಿಸುರ್ದರ್ ಕಾಮುಕಿಯಂ (ಶಾಂಪಿ. ೬-೧೩೪).

[ಕೆಯ್ + ಪಿಡು,]

ಕೆಯ್ವೀಸು, ಕಯಿವೀಸು, ಕೈಬೀಸು, ಕೈವೀಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೀಸು, —ಜಲಿಸು, —ಆಡಿಸು. ೨. ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಬೀಸಿ ಸೂಚನೆಕೊಡು : "ಕೆ[ಶಾಕಾ. ಕೈ]ಯ್ವೀಸು – ರ ಣಾ ರಂ ಭ, ಹಸ್ತ ಸೂಚನೆಯೋಜಿ" (ಕಮಧಾ); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ಶಲ್ಯನ ಮೊಗಿಗೆ ನೇಜಿದುದು ನಿಂಮ ಕೆಯ್ವೀಸುವಾ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಕಂಪಭಾ. ೧೦-೫೪ ವ); ತನ್ನ ಸೇನಾಜಕ್ರಮನಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ನೆಲೆ ಕೆಯ್ವೀಸುವುದುಂ (ಪೀಪಾಚ. ೬-೧೪೬ ವ). ೩. ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು : "ಕೆ[ಶಾಕಾ. ಕೈ]ಯ್ವೀಸು – ರೆಣಾರಂಭ ಹಸ್ತ ಸೂ ಚ ನೆ ಯೊ ೮" (ಕಮಧಾ). ಕೆಯ್ವೀಸು : ೨. ವಿಯೋಗಿಗೆ ಕೆಯ್ವೀಸಿದನಾಯ್ತು (ಮಲ್ಲಿಶ. ೫-೧೦); ಆದಂ ಕಂಡು ಜಂಘಂ . . . ಕೆಯ್ವೀಸಿ ರ ಥಾರೂಢ ನಾಗಿ (ಹಮಿಸಾರ. ೩-೮೨). **ಕೈವೀಸು** : ೧. ಕರುಮನೆಯಂದಿರಿಬೆಗೆ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೈವೀಸಿ ಕರೆದರು (ಚಂಗಾಪ್ರ. ೧೪೩). ೨. ಮತ್ತೆ ಕೈಕೊಳಲೀ ಮಹಾರಥರನುತ ಕೈವೀಸಿದನು ಕುರುರಾಯ (ಶುಭ್ಯಾಶ್ವ. ೧೩-೩೨). **ಕೈವೀಸು** : ೨. ಆರ್ಕತೀರ್ಥಯಂ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಂ ಪೊಯ್ದು ಕೈವೀಸಿ ತಾಗಿ ದಾಗಲ್ (ಜಯಂಪು. ೪೦-೭); ಕಳಿಕಾಜಾಕಾಶವನು ಕೈವೀಸಿದನು (ಶುಭ್ಯಾಶ್ವೋ. ೨-೨೩); ಶಿಕುಪಾಲ ಗೊಡಾಸಾರೆಯೆ ಕೈವೀಸಲೆಯೊಡನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೯). ೩. ಕಾಯ್ದು ಕೈವೀಸುವ ಕಾವನಂದಮಿವಳೇಂ ಕುಲನಾರಿಯೊ ವಾರನಾರಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೨); ರಸವಂ ನೂಸಿ ಮುಖೇಂದು ಕೈ ಮದನಿಂ ಕೈವೀಸೆ ಬೆಳ್ಗಂಗಳಂ ಪೊಸತಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ದ್ಯುತ್ತಿ . . . ಆಡಿಸುವಂ ಪಾಡಿಸುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೪೬); ಹಾನರೆ ಕೈವೀಸಿ ಕರೆಯುತಿರಂತೆಂದ (ಕಂಪವಿ. ೧೩-೧೮).

ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗು = ೧. ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು; ಬರಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು: ಅವಳ ಮದುವೆಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಬೀಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ (ಸ್ವ.ಚಿತ್ರ. ೭೧). ೨. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಹೋಗು; ಹೊಣೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಹೋಗು: ನನ್ನ ತಿಟಿಬಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ (ಗಾದೆ). [ಕೆಯ್ + ಬೀಸು]

ಕೆಯ್ಮೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬೀಳು; ಕೈವಶವಾಗು: ಮಹೋಗ್ರ ರಣದೊಳ್ ನಿಮ್ಮೊಂದು ಕೆಯ್ಮೀಡ್ ಭೂತಳಮಂ ಮತ್ತೆ ತರಲ್. . . ಅನುಮಱ ಕೊಳಲಂ ಪೊಕ್ಕಮುಮಾವ ದೋಷಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೪); ಬಲದ ಮದದ ಬಲ್ಲಾಳಿನ್ನ ಕೆಯ್ಮೀಡ್ದ ನಿನ್ನಂ ಕೊಳಲುಮದಿರದೆನ್ನೊಳ್ ಕಾದಲುಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪). ೨. ಕೈಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು; ನೇತಾಡು. [ಕೆಯ್ + ಪೀಱ್]

ಕೆಯ್ಯುಗು, ಕೈವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈನೇರು; ಲಭಿಸು: ಸಕ್ಕದಮಂ ಮಜ್ಜಿಗೊಳ್ಪದ ಬಿಕ್ಕಳ್ಕೆಯಿನಶ್ಶಗನ್ನಡಂ ಬೆಟ್ಟರ ಕೆ[ಕಾಕಾಂ. ೪೫] ಯ್ವಳ್ಕ ಧಿಧಿಯಿಂಪಱಲ್ಕಲ್ಕಂ ದೇಶೀಯ ಪಡಕಮುಂಟು ಸಮಾಸಂ (ಕವಿದ. ೨೯೯). **ಕೈವೊಗು**: ದಿವ್ಯರತ್ನ ನಿಚಯಂ ಕೈವೊಳ್ವವಂ ನಿಮ್ಮ ನಿಶ್ಚಲ ಭಕ್ತಂ (ಪಾವಪ್ರ. ೬೬). [ಕೆಯ್ + ಪುಗು (< ಪೊಗು)]

ಕೆಯ್ವರಸು, ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಕೆ ಕರಕೆಂಬ ಕೆಯ್ವ[ಪಾಕಾಂ. ೪೫] ಕೈವೆರಸಿ ನಿರುತದಿನಮಿಹನ್ನಾಗಿ ನೋಳ್ಪಿಕ್ಕರನ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು. . . ಎಸೆದು (ಬಸವ. ೧೧-೬೫). **ಕೈವೆರಸು**: ಮೇರಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ + ವೆರಸು]

ಕೆಯ್ವಸ, ಕೈವಸ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚೇಷ್ಟೆ (?): ಮೆಯ್ಯಸದಿಂ ಕೆಯ್ವಸದಿಂ ಬಾಯ್ವಸದಿಂ ಮಂತ್ರತಂತ್ರದಿಂದಂ ಸುಖಮಂ ಮೆಯ್ವುಡೆ ವಣಿತೆಗೆ ಪಡೆದಾ ಮೆಯ್ವೀಗಳ್ಕಳಿಸಿ ಸೋಲ್ವನೆಟ್ಟುವೆಂಜಂಗಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೬೭). **ಕೈವೆಸೆ**: ಮತ್ತೇಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ಕೈವಸದ ಗಸಣಿ ಎಂದು ತಡೆಯುಕ್ಕಲೊಡರಿರಸುವ ಬಾಳೆಯರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೬೨).

[ಕೆಯ್ + ವಸ್ಸ]

ಕೆಯ್ವಸ್ಸ (ನಾ). ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಯ ತೆಲಸ; ಉಳುಮೆ; ಆರಂಬ: ಅಣ್ಣನಾ ತೆಱಿವಿ ಕೆಱ್ಱಿಂ ಅಣ್ಣಾ ಕೆಯ್ವಸನೆ ಕೊಳ್ಳ (ಎಳ.IV, ಹೆಗ್ಗ. ೪೭-೬ ; 700). [ಕೆಯ್ + ವಸ್ಸ]

ಕೆಯ್ವೇಗ, ಕೈವೇಗ (ನಾ). (ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ) ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಲೌಶಲ: ಕೆಯ್ವೇ[ಪಾಕಾಂ. ಕೈವೇ] ಗಮಚ್ಚರಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟಿಸುವುದುಂ (ಪಂಂಪಾ. ೧೩-೪೭). **ಕೈವೇಗೆ**: ಜ್ಯಂಥಣಾಸ್ತ್ರ ದಿನಣಂ ಕೈವೇಗದಿಂದೆಚ್ಚುನಾಥಿಪನಂ ಸ್ವಂಥಿನಿ (ಜಗದ. ೧೯-೬೨). [ಕೆಯ್ + ವೇಗ]

ಕೆಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ವೊಯ್, ಕಯ್ವೊಯ್, ಕೈವೊಯ್, ಕೈಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು; ಕೈಹೊಡೆ; ಚಪ್ಪಾಳೆಯಿಕ್ಕು. ೨. ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆ; ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಏಲ್ಲು: ಪುದುವಾಜಿಂ ತಳ್ಳುಮಿಂತೀ ಗಳಾನಾದಂ ಮೇಣವನಾದನೇಕೆ ತಡವರ್ ಕೆಯ್ವೊಯ್ದಬ್ಬಿಸಿಂ ಕರಂ ಸೋದರ್ಯರ್ಕ್ಕೆ ಕನಲ್ದೂರಿಂತಿಕಾಬರುಂ ಕಾದಿಂ ಧರಂಗೆಯ್ದಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೯); ಅಂತು ಧರ್ಮಯುದ್ಧಮಂ ಕೆಯ್ಕೊಯ್ವಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೪ ಪ). **ಕೆಯ್ವೊಯ್**: ೧. ಕಯ್ಯಪೊಯ್ವ ಸನ್ಮೆಯಂ ತರ್ಕ್ಕಮೂಳ್ದುದೆ ತಡಂ . . . ರಣಕ್ಷೀಣ ಮೊಳಿದವು (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೬೧೧-೮೨). ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: "ಕಯ್ವೊಯ್ದ (ಕಯ್ + ಪೊಯ್) - ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಂ, ಕರತಾಡನೇ ಚ (ಕೈತಟ್ಟು)" (ಕಮಧಾ).

ಕೆಯ್ವೊಯ್ : ೧. ತಮ್ಮೊಳ್ ಕಯ್ವೊಯ್ದುಂ ನಗುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೭); ಕಯ್ + ಪೊಯ್ದುಂ = ಕಯ್ವೊಯ್ದುಂ (ಕಬ್ಬಾಪ್ರ. ೯೨ ಕ್ಯಯಾ); ಕಿರುದನಿಯಿಂದ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅನ್ಯೋನ್ಯರನ್ನು ಬೆಂಬಟ್ಟು ಕೆಯ್ವೊಯ್ದು ಕಯ್ವರಿಗುಟ್ಟಿ (ಚಿಟ್ಟಲಿ. ೭೦-೧೬). ೨. ಗಿಳಿಯ ಪುರುಳಂ ಮೆಯ್ವೊಗೆದಿಲ್ಲಂ . . . ಶಾಳೆಳಯೊಡನೆ ಕೆಯ್ವೊಯ್ದಂತೆ ಮಂಗಳಗೀತಕಾರ ರವಂಗಳ್ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೬೫ ಪ). **ಕೈವೊಯ್** : ೧. ಲಲನೆಯರು ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕರು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೧೯-೬೫) ; ನೋಡುವ ನ ಗು ವ ಕೈ ಪೊ ಯ್ದ ರೆ ಚೆ ಲ್ವ ಮಾ ತಾ ಡು ವ (ಕಂಪಪ್ರ. ೯-೮೩). ೨. ಗಿರಿಜಾಧೀಶಂ ರಮಾಧೀಶನಂ ಗೆಲ್ವಂ ನೋಡಿಮೆನುತ್ತುರ್ಬರಿಕಳಂ ಕೈವೊಯ್ದು ಸಂಏಾದಿಸಲ್ ಸಲ್ಲರ್ (ಜಗದ. ೧೮-೨೬); ಮೊಲಸ ಮರಿ ಕೈವೊಯ್ದು ನಕ್ಕುದು ಹುಲಿ ಯೊಡನೆ ಗಡ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೭-೨೬). **ಕೈಹೊಯ್** : ೧. ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೈಹೊಯ್ದು ಮಿಗ ನಗುತ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೬-೪೧) ; ನಗುವರು ಕೈಹೊಯ್ದರು ಮೈಮ್ಮು ಸೋರಂಕಿ ಮಿಗೆ ಪುಳಕೋತ್ಸವದಿಂದ (ಕಂಪದ. ೧೦-೫೪). [ಕೆಯ್ + ಪೊಯ್]

ಕೆಯ್ವೊಲ, ಕೈವೊಲ, ಕೈಹೊಲ (ನಾ). ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದೆ; ಸಾಗುಮಾಡಿದ ಹೊಲ: ಬೆಳೆದಜಿರರ್ ಕೆಯ್ವೊಲಕೆ ಕೆಯ್ವೊಲನಂ ಬಳಸಿದರ್ ಪೂಕ ಪೂಗೊಳಗಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೩); ಕೆಯ್ವೊಲಂ ದಿವದಂತೆ ಸಸಿಯಿಂದಿರಸುತ್ತ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫ ಉದಾ); ಳಳಮುಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂದ (ಎಳ. VIII, ಸೊಡಬ. ೧೩೮-೯ ; ೧೪೬) ; ರಸಭರ ನಮ್ರಕೆಮ್ಮ ಳಚಿತಾಳಿಯ ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಳಿಂ (ಉಷಾಪ.೧-೨೬); ಸಲೆ ಸಿರಿಯ ಕೊಯ್ವುಯ್ಯಲಂ ಕೆಯ್ವೊಲಂ (ಪ ದ್ಮರಾ. ೩-೧೧). **ಕೈವೊಲ** : *ಹೊಲ ; ಗದ್ದೆ ; ತೋಟ ; ಕೈವೊಲ* (ಕಂಬಾಕು. ೯೨) ; ಕೈವೊಲದ ಯೀರಯೊಳ್ ಬರುತಿರ್ಪ ದೊಡ್ಡನಂ . . . ನೋಡಿದರ್ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೬೦-೧೦೦). **ಕೈಹೊಲ** : ಹಚ್ಚಗೆ ಬರದ ಬೆಳೆಯಂದ ಬಾಗದ ಕೈಹೊಲ (ಕನ್ನ ಸು. I, ೩೫). [ಕೆಯ್ + ಪೊಲ]

ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ, ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕಾಯು; ಗದ್ದೆಗೆ ಕಾವಲಾಗಿರು: ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾದಂ, ಕೆಯ್ವೊಲಗದಂ (ಕವಿದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ** : ಬನಮುಂ ಕೆಯ್ವೊಲಗಾವ ಪಾಮರಿಯರಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧). [ಕೆಯ್ವೊಲ + ಕಾ]

ಕೆಯ್ವೊಲಗಾ 'ಕೆಯ್ವೊಲಂಗಾ' ನೋ.

ಕೆಯ್ವೋಗು, ಕಯ್ವೋಗು, ಕೈವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಪ್ಪು; ಗುರಿತಪ್ಪು: ಅಂದಂ ಸಮಮಿಹ ನಭಮೆಂಬಂತು . . . ಖಡಕಪತಿ ಭರಂಗಿಯ್ದು ಕೆಯ್ವೋಗದಿಚ್ಛಂ (ಪಾಂಚಾ. ೪-೪೨). **ಕೆಯ್ವೋಗು** : ೩. ಚಿಗುರು ; ಕೊನರು ; ಫಲಿಸು : ಸುರತರು ಕಯ್ವೋದುದಿನಲು ಸುರಧೇನುವ ತೊರೆದಭೀಷ್ಟಮಂ ಈಜ್ಞರುದಿನಲು ಧರಿಗಿತ್ತು ವಿಶ್ವಮಂ (ಸೌಂಇ. IX-i, ೨೪೯-೬೯ ; ೧೪೭). **ಕೈವೋಗು** : ೧. ಗರ್ವೋದ್ಧತನಂ ಕೈವೋಗದಿಚ್ಛಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೬೬) ; ರಾಮಂ ಕೈವೋಗದಿಚ್ಛಂ ದಳವಳಯದ ಗಾಂಧರ್ಯಧೃಷ್ಟಾಮಂ (ಸೌಂಇ. IV, ೨೬೭-೧೭ ; ೧೪೮). ೨. ಕೈವೋದನುಳೆ ಕೋಕಿಲಧ್ವನಿ ಮುಂದಲೆಯಂಬಿಯಂಗೆ ಬಂದುದಂರುಬು ಬನಂತಂ (ಯಚೋದ. ೧-೬೬) ; ಮಾವು ಕೈವೋಗೆ . . . ಭಂದದ ಚ್ಛಿತ್ರ ಮುತಾ ಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ಪಳಪ್ರ. ೫೩) ; ಸುರತರು ಕೈವೋದಂತೆ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಕರುಚಿನಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಪಾಲಾ. ೧೧-೧೧೧).

[ಕೆಯ್ + ಪೋಗ್ಕು]

ಕೆಯ್ವನ್ನೆ, ಕಯ್ವನ್ನೆ; ಕೈಸೆನ್ನೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ : ಪ್ರತಿಕೂಲಾಶಾಲಾಲಂ ಪಕಾಕೆ ಪುಗುಬೆಂ ಬಂತಾಗೆ ಕೆಯ್ವ [ಪಾಂಡಾ. ಕೈಸ]ಲ್ಲಿಯಿಂ (ಪಂಂಪಾ. ೯-೭೫) ;

ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಕಾಂ. ಕೈಸ] ನ್ಯೆಯಲಿ ಕರಿವುತ್ತಿಂಡಯ ನಂದಿಯನು (ಜಸಭ. ೨೬–೨೫). **ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ** : ಕಯ್ಸನ್ನಿಯಿಂದ ಕಾತರದಿಂದೆ ಪೊಯ್ಸಿನು ಬಾಯ್ಸನ್ನೆಯಿಂದಾನು ಬೈವೆ (ಭಂಜಾಂ. ೨೬–೧೯೧) ; ಪೊಯ್ಸು ಘನ ಭೀರಿಯುಂ ಭಾರಿಯಂಕಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಯ್ಸಲಿ ಡೆತುಬರಲಂ ಸಗ್ಗಲಗ್ಗೆ ಯೊಳಿಂ ಕಯ್ಸನ್ನೆ [ಪಾಕಾಂ. ಕಯಿಸನ್ನೆ] ಯೊಳ್ (ಜಬಭ. ೪೭–೬೨). **ಕೈಸನ್ನೆ** : ಇನ್ನು ಹೇಳುವುದೇನಿಸುತ ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿ ಭೂಪತಿ ಬೆನ್ನ ತೆತ್ತನು (ಕುವಾಮ್ಬ್ರೀ. ೪–೨೦) ; ಕಳಿಹಿದನು ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಪಿಜ ನಿಳಯಕಾಮಂತ್ರಿಯನು (ತೊರಕಾ. ೨–೫–೬).

[ಕೆಯ್ + ಸನ್ನೆ]

ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್, ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಕೈಯಿಂದ ಸಂಜ್ಞೆಮಾಡು : ಕೆಯ್ಸ [ಪಾಕಾಂ. ಕೈಸ]ನ್ಗೆಯ್ವ ವೊಲ್ ತಳರ ತೊಗಲುಗಿದುವೆಲಂ (ಪಂಭಾ ಮಾ. ೯–೧೫೧). **ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್** : ಬೀಣಾಗಸೆ ಸೇನೆಗೊಂಡ ಪಡೆಯಂ ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು (ಕಾಂಪಾ. ೩–೧೦೭) ; ಇತ್ತ ಬನ್ನಿಯೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ಯಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೩–೬೪) ; ಅನ್ನತದೇಗೊನೆಗಳು ಘಾಳಿಯಿಂದ ಕೈಸನ್ನೆಗೈವಂದಿ ತೂಗಿ (ಧರಚ. ೨೨–೫). [ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್ $_1$]

ಕೆಯ್ಯಾಗು, ಕೈಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು, —ನಡೆ ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು : ಕೆಯ್ಯಾಗದಿರೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿರಿ (ಮುಂಬಯು. ೪–೧೬). **ಕೈ ಸಾಗು** : ೨. "ಕೈನಡೆದ, ಅಧಿಕಾರನಡೆ" (ಚಾಸಕೋ. ೪೧). [ಕೆಯ್ + ಸಾಗು $_1$]

ಕೆಯ್ಯಾರ್, ಕಯ್ಯಾರ್, ಕೈಸಾರ್, ಕೈಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬರು ; ದೊರಕು ; ಸಿಕ್ಕು ; ಕೈವಶವಾಗು ; ಈಡೇರು ; ನೆರವೇರು : ಕೆಯ್ಯಾದುದಕ್ಕಮ್ಮಕೋರಪ್ಪಮಿಂದೆಂದು (ಪಂಪ ಭಾ. ೧೧–೬೬). ಸೇನಾಧಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಜಯಂಕ್ಕೆ ಬ (ಕಾಂಚಿಪು. ೧೧–೧೬೪) ; ವೀರಶ್ರೀ ವಿಜಯನ ಕೆಯ್ಯಾರೆ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೮). **ಕಯ್ಯಾರ್** : ಆ ಬಟ್ಟೆ ಯೊಳಿತಡಗುಂ ಕಯ್ಯಾರದೆಂದಾತುರಿಸುತ್ತ (ಕಾ ದಂಪು. ೧೬೫) ; ಅಪಪರ್ಗರ ಕಯ್ಯಾರ್ಗುರಮೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದು ಸಂಸಾರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ ಯೆಂಬುದು (ಶಾಶ್ವತೇ. ೬೯–೧೦). **ಕೈಸಾರ್** : ಪೆಜತೊಂದಪೂರರ್ ರಸಮೆಂ ಕೈಸಾರ್ಗುಮೋ (ಅದಿಪು. ೩–೬೯) ; ಕನಸಿನವೋಲೆನ್ನ ತತ್ತಾಂಕ್ಕೆ ಕೈಸಾರದುದಂ (ಕಾಪಂಉ. ೯೧) ; ದುಃಖಮೆ ಕೈಸಾರ್ಗು ಮಲ್ಲದೆ ರತ್ನಂ ಕೈಸಾರಲುಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೬–೧೨೮) ; ವೃತ್ತನ ಆದನದಲಿ ಕೈಸಾರ್ದುದೀಕಂಗಿದು (ಕುವಾಮ್ಬ್ರೀ. ೧೦–೪೬) ; ನಮ್ಮ ಮಗಳಿತ್ಯಾರ್ಥ ಕೈಸಾರುದಂ (ಜಬಭ. ೩೬–೩೩). **ಕೈಸಾರು** : ಆಜಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿತೆಂಬಂತೆ ಬಯಸುವ ಬಯಕೆ ಕೈಸಾರಿದಂ [ಪಾಕಾಂ. ರುವಂ]ತೆ (ಆದಪು. ೧೩೬–೭೫೩) ; ಧನವನುಳ್ಳ ಮಹಾತ್ಮ ನಾವುದ ನೆನೆಪಿಡದು ಕೈಸಾರುವುದು (ಕುವಾಮ. ೪–೫೫).

[ಕೆಯ್ + ಸಾರ್ $_1$]

ಕೆಯ್ಸಾಲೆ, ಕೈಸಾರೆ, ಕೈಸಾಲೆ (ನಾ). ಮನೆಯ ಹೊರ ಅಂಗಳ ; ವರಾಂಡೆ ; ಜಗಲಿ : (೬). **ಕೈಸಾರ್ಕೆ** : ಒಂದು ಮನೆಯ ಕೈಸಾರೆ ಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಮಾಳಿಯ ಮೇಲಾಗಲಿ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಕಳವುಗಳು (ಗ್ರಾಕಾಳ. ೬೧). **ಕೈಸಾಲೆ** : ಮೂರರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಸಲಾಗಿ ಎರಡು ಒಳಗು ಸಿಂದಿತ್ತು ಒಂದು ಹೊಣಾಗಿ ಕೈ ಸಾಲೆಯಾ ಯಿತ್ತು (ಸಪಾವ. ೧೧೯–೬೧೩) ; ಹದುರ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನಿಂಬರಸು ಮದನ ಕೈಸಾಲೆಯಿಂದಿಳು ಬಂದನು ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂಪಾಕ. ೧–೬೪) ; ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕೈಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪಟಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಇಳಿಜಾರಾದ ಛಾವಣಿ (ಮೈನಾಸ್ತು. ೬೪). [ಕೆಯ್ + ಸಾಲ್ $_3$]

ಕೆಯ್ಸು, ಕಯಿಸು, ಕಯ್ಸು, ಕೈಸು, ಗೆಯಿಸು, ಗೆಯ್ಸು, ಗೇಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ನೆರವೇರಿಸು. 'ಇಂಬುಕೆಯ್ಸು' ಪರಾ. **ಕಯಿಸು** : ೧. (೬). **ಕೆಯ್ಸು** : ೧. ಮತ್ತಾವ್ರದೊಳಿಂತೊಡಗೂಡಿ ಪೋಗಲಾಗದೆಂದೆನ್ನಂ ಮಾಡಪವೋಲ್ ಕೆಯ್ಸು (ಕಾದಂಪು. ೧೧೫). **ಕೈಸು** : ೧. ಅವನಂ ಕೆಳತೆರೆದೆರಡು ಮೂರ್ಮೂರ್ಬಾರಿ ಕೆಡೆಕಿಡಿಸಿ ಕೈಸುರ್ದರ್ (ಪಜಾಂತೀ. ೬–೨೪). **ಗೆಯಿಸು** : ೩. ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿಸು ; ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿಸು : ಪೀಜವಂ ಗಡಿಸು ಪೀನು ಗೆಯಿಸಿ ರೂಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಳ. VII, ಶಿವಪು. ೪೬–೯ ; ೧೬೬) ; ಗೆಯಿಸಿಗೆ ಬಾಹ ಳಾಯಿಯನೂ ಗೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಆಪ ಹುಟ್ಟುವಳೆ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಪ್ರ. ೯೯–೩೬ ; ೧೬೬). **ಗೆಯ್ಸು** : ೧.ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆಯ್ಸಿ (ಎಳ. X(೩), ಬಾಗಪ್ರ. ೧೧೦–೧; ೧೦೩ನೆ ಶತ) ; ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಣಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಸುದರ್ (ಎಳ. IX, ಪೊಸಕಪ್ರ. ೧೧–೨೦ ; ೧೦೨೨). ೨. ಹೊಲವನ್ನು ಗೆಯ್ಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಆಳು ಬೇಕು (೧೮೨). **ಗೇಯಿಸು** : ೧. ಆ ಮುದುಕಿ ಕೈಲಿ ಗೇಯಿಸಿದ್ದೆ ದೇವರು ಮೆಚ್ಚಾನ (ಸಪ್ಪಲ. ೯೭).

[ಕೆಯ್ + -ಸು]

ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ, ಕೈಸುರಿಗೆ, ಕೈಸುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಗತ್ತಿ ; ಚಿಕ್ಕ ಕತ್ತಿ : ಯಲರಿಹಿತಕ್ಕೆ . . . ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ (ಕಮದ. ೬೮ ಪ್ರಯೋ) ; ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಮೊಸೆಯುರ್ಚಿ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರಿದ್ದಿ ದನಾ ವತೇಚರಂ (ಪಜಪಂ. ೩–೫೪). **ಕೈಸುರಿಗೆ**: ಒಜಿಗಳನುಗಿದ ಖಂಡೆಯ ಕೈಸುರಿಗಯ ಸೊರಟಿಯ ಕತ್ತಿಬಾಕುಗಳ (ಅಂನವ. ೧೧–೧೪೭). **ಕೈಸುರಿಗೆ** : ಜಕ್ಕಿಗನತಿಧವಳ ಯಸಂ ನೆಗಳ್ದ ಕಾಳಿಗಂ ಕೈಸುರಿಗೆ (ಸೌಇಷ. XX, ೨೪–೨೧ ; ೧೦೩೫). [ಕೆಯ್ $_2$ + ಸುರಿಗೆ]

ಕೆಯ್ಯೂಜಿ, ಕೈಸೂಜಿ (ನಾ). ಕೈಗೆಬಂದಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂರೆ, —ಕೊಳ್ಳೆ, —ಲೂಟಿ : ಅರಮನೆಯ ಗಜಬಜದ ಹದನಱಿ ದರಸನಪಗತನೆಂದು ಪಾಳಯದಿರುಳು ನಡುಗಿತು ತೊಡಗಿದವು ಕೆಯ್ಸು [ಪಾಕಾಂ. ಕೈಸೂಜಿ (ಕುವಾಮ್ಬ್ರೀ. ೭–೫) . **ಕೈಸೂರೆ** : "ಹಾಳು, ವಿನಾಶ, ಸೂರೆಮಾಡೋದೇ" (ರಮಸಾಂ.ನಘ). **ಕೈಸೆಯಿಕೆ**: ಕೆಯ್ಸಱಿಗಿದು ಕರೆಯನುತ ತಂದರು ಗೋಪಿಯೆದ್ದಿಗೆ (ಏಭಾಗ. ೧೧–೪–೩೪).

[ಕೆಯ್ + ಸೂಜಿ]

ಕೆಯ್ಯೂಜಿಗೊಳ್, ಕೈಸೂಜಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ ; ಲೂಟಿ ಮಾಡು : ಕುಂತೀಳುಮಾರಳರು ವೈರದಲಿ ಸಪ್ತಾಂಗವನು ಕೈಯ್ದು [ಪಾಕಾಂ. ಕೈಸೂ]ಜಿಗೊಂಬರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೯–೧೯). **ಕೈಸೂಜಿಗೊಳ್** : ನಿರ್ದಾವಂದಲಿ ಕೈಸೂಜಿಗೊಂಬುದು ಮುಕುತಿ ರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೪–೧೧). [ಕೆಯ್ಯೂಜಿ + ಕೊಳ್ $_1$]

ಕೆಯ್ಯೆಜ್ಜಿ, ಕೈಯ್ಯಸೆಜ್ಜೆ, ಕೈಸೆರೆ, ಕೈಸೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಬಂಧನ; ಕೈದು : ಕೆಯ್ಜಜೆಯಂ ಕೊಟ್ಟಬಳಸ್ತ ಸಾರಧನಮಂ ಮೂವಿಟ್ಟಗಂ ಪೂಣ್ದು ತಾಳ್ದಜಿತ್ತು (ಪಂಪ ಭಾ. ೬–೩೦). **ಕೈಯ್ಯಿಸೆಜ್ಜೆ** : ಭಾಂಮ್ಮಗಾಳಂಡಂ ನಂಬೆ ಪಡಿದು ಕ್ರಿತಂಗೆಸುದುಂ ಕೈಯ್ಯಿಸೆಜ್ಜೆಯಂ ಕೊಟು (ಎಳ. VIII, ಸಾಗಪ್ರ, ೭೧–೧೦ ; ೧೧೨ ?). **ಕೈಸೆರೆ** : ತೀಳ್ ದಿಸಾದಿ ಕೈಸೆರೆ ಪಿಡಿದೂ (ಪ್ರಸಂದ. ೧–೩೪–೪) ; ವೈದಿಕ ಸೆರೆವಿಯಲ್ಲೊಂ ದಾಗಿ ಕೂಡಿತು ಬಿಟ್ಟೆ ಕೈಸೆರೆಯೊಲ್ (ಪಜ್ಞಪ್ರ. ೧೧೬–೧೦೦) ; ಹೂಬಾಣಾ ಸೈದಯಾ ಕೂಡ ಸಹಜ ಕೈಸೆರೆ ಶಿಕ್ಕಿದ್ದಂಠಾವತ್ತಾ ಆಗಿ ಕರೂರು ಬಳಿಗೆ ಭವುಜು ಹೋಗಿ (ಪ್ರಸಂದ. ೪೩–೪೩) . **ಕೈಸೆರೆ** : ಮಾಗಡಿ ದುರ್ಗವಶಯನೂ ಹೋಗಿ ಕೈಸೆರೆವಿಡಿದು (ಸೌಂದಶಾ. ೪–೪೩) : ದೇವತೆಗಳಂ ಕೈಸೆರೆಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಗಂಭ. ೭೧–೧೭ ; ಸಿನ್ನೈರೆಲೆ ನೋಟಿಕೆ ಹಗೆ ತಾನೆ ಕೈಸೆರೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲದೆ ಗೆಲುವೆ ಧೀರೆ (ಇಂಚಾಪ. ೯೯–೩೧).

ಕೈಸೆಱೆ : ಕಾಮನೊಂದು ಕೈಸೆಱೆಯೆನಿಪಂಗರಾಗಮನಿಳೇಶ್ವರವಲ್ಲಭಿ ಯಟ್ಟಲುಯ್ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩) ; ಈ ಹೊಳೆಯ ದಾಂಟಿಸಿದ ಕೂಲಿ ಯನೆನ್ನ ಬೇಡಿದರೆ ಕೂಲಿಯ ಕೊಡಲೇನು ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕೈಸೆಱೆಯಾಗಿ ಎನ್ನ ಎಳೆದೊಯ್ದನಯ್ಯ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೧೨೮-೮); ನಿಶಾಚರಕಾಮುಕನ ಕೈಸೆಱೆಯ ಬಿಡಿಸೆಂದೊಱಲಿದಳು ಸೀತೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೩).

[ಕೆಯ್ $_2$ + ಸೆಱೆ $_2$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್, ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಕೈದುಮಾಡು; ಬಂಧಿಸು : ತೆಱುವಡೆದಂಗಜಂ ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳೆ ನೋಟಕರ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೭). **ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್** : ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣ ರತ್ನಾವಳಿಯ ಕೆಲಸಗತಿ ಕಂಗಳನು ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲು (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೭) ; ಕೌರವನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕೈಸೆಱೆಗೊಳಲೆಳಸಿದನು (ಕೃಷ್ಣವೃ. ೮-೩೬).

[ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಕೊಳ್ $_1$]

ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ, ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು ; ಬಂದಿ ಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಬಡಿದು ಭಲ್ಲುಕನ ಕಾಡವೆಯ ಕೆಯ್ಸೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಸೆ]ಱೆವಿಡಿದು (ರಾ ಭ ಚ. ೧೭-೭೪). **ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೆಯ್ಸೆಱೆ + ಪಿಡಿ $_1$]

ಕೆಯ್ಸೇರ್, ಕೈಸೇರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ; ಲಭಿಸು : (ಕ). **ಕೈಸೇರು** : ಕೈಸೇರಿದೊಡವೆಯೆನುತೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪೈಸರಗೊಡಬೇಡ ಮನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩೪) ; ಘನವಾದೊಡವೆ ಕೈಸೇರುವ ಪರಿಯಂತ ಮನೆದೇವರೆಂದುಸಚರಿಸು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೦) ; ಅರೈದು ತಿಳಿದಾಚರಿಪುದೊಡನೆ ಕೈಸೇರುವುದಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು(ಹದಿಬ.೪-೪೮); ನಿಮ್ಮ ಪತ್ರವು ಕೈಸೇರಿತು (ಹುಚ್ಚುಹು. ೭೩). [ಕೆಯ್ $_2$ + ಸೇರ್ $_1$]

ಕೆಯ್ಯೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೆರ 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಂಕು $_1$ (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಕೆರೆ; ಕೆದರು; ಗೀಚು : ಗುಡುಗುಟ್ಟುತ್ತಿಳೆಯಂ ಕೆರಂಕಿ ಮಿಡುಕಿಂಶಾರ್ದೂಲಮೇಂ ಬಂದುದೋ (ಬೀಳವಂ. ೧-೨೯). [< ಕೆರೆ $_1$]

ಕೆರಂಕು $_2$, ಕರಕು $_2$, ಕೆರಕು (ನಾ). ನವೆ; ತುರಿ; ಕಜ್ಜಿ ; ತಿಂಡಿ : ಸಿಂಬುಟು ಕೀವು ಕೆರಂಕು ಸೃಗಂಬು ಮಲಂ ಮೂತ್ರಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೫೪); ತುಱೆ ಕೆರಂಕಿನೆಸಕಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೨) ; ಕೆರಂಕುಂ ತುಱೆಯುಮಾಗೆ (ಜೀವಸಂ. ೮೭-೨೮ ವ) ; ನಖದಿಂ ಕೆರಂಕುದುಱಿಸುವ ಸುಖಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೮). **ಕರಕು $_2$** : ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಹಸಿ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೆಯ್ಯಂ ತಿಗುರೆ ಕದ್ವರ್ತಿ ಕರಕು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವೈದ್ಯವಿ. ೯೨). **ಕೆರಕು** : "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂ, ಖಸಃ – ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಜಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೮); "ಪಾಮಂ ಖಸಂ ಯತ್ಸುವೆನೆ ಕೆರಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧) ; "ಕಚ್ಛು = ಕೆರಕುಂ" (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೩-೫); ಕೆರಕಂ ತುಱೆಸುವಂತೆತ್ತಾನುಮೊರ್ಮೆ ರಾಜ್ಯ ಲೀಲೆ ಯೊಳಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೫); ಕೆರಕುಂ ತುಱೆ ಖರ್ಜ ಯೆಂಬಿವಿನಿತುಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೧೩); ಕೆರಕುಂ ತುಱೆ ಕುಷ್ಟ ಗುಲ್ಮಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚಿದಾಮದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೯).

[< ಕೆರೆ $_1$ + -ಕು. / ತಮಿ. ಚಿರಙ್ಗು ; ಮಲ. ಚಿರನ್ನು]

ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು, ಕೆರಕುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಉರುಟಾದ ಕಲ್ಲು : ಬಡಗಣ ದೆಸೆಗಾ ಪೆರ್ಬಳ್ಳದಾ ದೆಸೆಯ ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು (ಎಇ. XV, ೮೯-೪೦ ; 1060). **ಕೆರಕುಗಲ್ಲು** : ತಳತಳಿಸದು, ಹೊಳೆಹೊಳೆಯದು, ಕೆರಕು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆರ]ಗಲ್ಲಿನಂತಿಪ್ಪುದಯ್ಯಾ ಪರುಷವು (ಚನ್ನವ. ೨೪೪).

[ಕೆರಂಕು $_0$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ $_3$)]

ಕೆರಂಟು, ಕೆರಟು (ಕ್ರಿ). ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀಚು, —ಕೆರೆ ; ಕೆದಕು : "ಕೆರಂಟು – ನಖ ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ). **ಕೆರಟು** : ಕೇರಿಯೊಳ್ತಮತಪುಗೆ ಬೆರಟುತಂ ಕೆರಟುತಂ (ಪತಿಲ. ೩-೬೮) ; ಎಳವಿ ತಡವಿ ಬೆರಟೆ ಕೆರಟೆ ಱೆಕಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧೯-೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚುರಣ್ಡು, ಚುಱಣ್ಡು ; ಮಲ. ಚಿರಣ್ಡು, ಚುರಣ್ಡು ; ತುಳು. ಕೆರಂಡು]

ಕೆರಕ $_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆರಕಲು ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು ; ಜಿಪುಣ ; ಕೃಪಣ. ೨. ತಿರುಕ ; ಭಿಕ್ಷುಕ : (ಕ). [< ಕೆರೆ $_1$ + -ಕ]

ಕೆರಕ $_2$ (ನಾ). ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಚೆಂಡು, ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ಹೂಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವ ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕ : ಇಂದು ಕೆರಕನ ಹಬ್ಬ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೆರಕಲನ್ನ (ನಾ). ಸೀದುಹೋಗಿ ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆದ ಅನ್ನ ; ಸೀಕಲು : (ಕ).

[ಕೆರಕಲು + ಅನ್ನ $_3$]

ಕೆರಕಲು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯ ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಕೆರೆದು ತೆಗೆದದ್ದು. 'ಕೆರಕಲನ್ನ' ಪರಾ.

[ಕೆರಕು (< ಕೆರಂಕು $_2$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್ $_2$)]

ಕೆರಕು 'ಕೆರಂಕು $_2$' ನೋ.

ಕೆರಕುಗಲ್ಲು 'ಕೆರಂಕುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೆರಗ (ನಾ). = ಕೆರಗಾಱ : ಬಡಗಿ ಮಾರಾಚಾರಿ ಜಲನಾಗಂ ಕೆರಗಾ ಬಿಟಗನು ಮಿಸಗರ ಬೀಮನುಂ (ಎಇ. III. ನಂಜನ. ೧೯೯-೨೫ ; ?).

[ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + -ಗ $_3$]

ಕೆರಗಾಱ (ನಾ). ಕೆರಮಾಡುವವನು ; ಮೋಚಿ ; ಸಮಗಾರ : ಕೆರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರೆ]ಗಾಱನೋರ್ವಂಗೆ ಲಿಂಗವ ಧರಿಸಿ ಸಲೆ ಭಕ್ತನಂ ಮಾಡಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೯). [ಕೆರ (< ಕೆರ್ಪು) + -ಕಾಱ]

ಕೆರಗು (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಾಡು (?) : ಏಱಲಱಯದವ ಮರನೇಱ ಬಿದ್ದು ಸಾವಂತೆ ನೀರ ಮೀನಗಳು ಕೆರಗುವಂತೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೧೫೩-೧೩).

[← ತಮಿ. ಚೆರುಗು]

ಕೆರಟು 'ಕೆರಂಟು' ನೋ.

ಕೆರಟೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆದಕಿಕೊಳ್ಳು ; ಎರಚಾಡು (?) : ಒಂದಿನಿಸು ಒದವಿದ ದೋಷವನು ಜನಜನಿತವ ಮಾಡಿ ಕೆತ್ತಿ ಕೆರಟೆಗೊಂಡು ಕೊನೆಯದಿಹರೆ ಸವತಿಯರು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೯-೪೬).

[< ಕೆರಂಟು + ಕೊಳ್ $_1$]

ಕೆರನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ವದಿಂಬರ್ಗಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ (ಎಇ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೧೦ ; 975). [?]

ಕೆರಪು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರವುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಸಿ, ಕೆರಸೆ, ಗರಸೆ, ಗೆರಸಿ, ಗೆರಸೆ, ಗೆರಿಸೆ, ಗೆರೆಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಚ್ಚೌಕಾರದ ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಬಿದಿರಿನ ಕುಕ್ಕೆ, —ಬುಟ್ಟಿ : ಕೆರಸಿಯ ಬಾಯಂ ತಾಂ ಮುಚ್ಚಲಾರ್ಗುಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಅರ್ಥನೀ. ೫-೪೩). **ಕೆರಸೆ** : ಕೆಂದಾವರೆ ಪುಷ್ಪಾ ಕನಕಾ ಕೆರಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೫); ಕೆರಸೆಗಿಂತ ಅಗಲವಾದ ಬಾಸಿಂಗ (ಸುವಸಂ. ೫೨). ೨. (ಕರಾ) ಕೇರುವ ಸಾಧನ ; ಮೊರ : ಕೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು (ರೂಢಿ). **ಗರೆಸೆ** : ೧. (ಕ).

ಗೆರಸಿ : ೧. ಹೆಡಗೆ ಹಾರ ಮೊರಹಾರ ಗೆರಸಿಹಾರ ಮಡಕೆಹಾರ ದೆಸೆದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ನೀಡುತ್ತಿರಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೩೩೩-೫); ಗೆರಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಹರಡಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೧೫೫); ಊರು ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೇ ಗೆರಸಿ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚೀಯೆ (ಗಾದೆ). **ಗೆರಸೆ** : ೧. ತನ್ನಿರೈ ಮರಗೂಡೆ ಗೆರಸೆಯೊಳು ಮೊಗವುತ್ತಲುಂ (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೫೭); ಮಾತಿನೊಳವಂ ಹಿಡಿವ ಗೆರಸೆಯಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವ ಜರಡೆಯಲೀ ಪೋರ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೭-೧೧೧); ಕುಕ್ಕೆಯನ್ನೋ ಗೆರಸೆಯನ್ನೋ ತಂದು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೫). **ಗೆರಿಸೆ** : ೧. (ಕಿ). **ಗೆರೆಸೆ** : ೧. (ಕಿ).

ಕೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು, ಗೆರಸೆಬಾಯಿಯವನು = ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಯಿ ತೆರೆದುಕೊಂಡೇ ಇರುವವನು; ವಾಚಾಳ; ಗುಟ್ಟುರಟ್ಟು ಮಾಡುವವನು : (ಕಿ). ಗೆರಸೆಬಾವಿ = ಬಿದಿರಿನ ವರ್ತುಳಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ : (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕರಚೈ, ಕರಿಚೈ; ತೆಲು. ಗರಿಸೆ]

ಕೆರಸಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕೆರಸಿಗಂ ನನ್ನಿಯ ಸಿನ್ದಂ . . . ಕನ್ದರ್ಪನ್ದಣ್ಡೋಡೆಗಣ್ಡಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪೦; 968). [?]

ಕೆರಸು, ಕೆರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೌರಮಾಡಿಸು; ಕೆತ್ತಿಸು : ಚೌರ ಬೆಳೆದಿದೆ ತಲೆ ಕೆರಸು (ರೂಢಿ). **ಕೆರಿಸು** : ಕೆರಿಸಬೇಕು ಮಂಡೆಯನೇಳು ಪಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಗಣಧಾ. ೩೨೬-೩). [< ಕೆರೆ$_1$ + -ಸು$_1$. / ತುಳು. ಕೆರೆಪು]

ಕೆರಸೆ 'ಕೆರಸಿ' ನೋ.

ಕೆರಹು 'ಕೆರ್ಪು' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಳೆ 'ಕೆರ್ಪುಗಳೆ' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲ್ 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಹುಗಾಲು 'ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳಿಕೆ (ನಾ). ರೇಗುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ; ರಭಸ : ಧರಧುರದಿ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಶಸ್ತ್ರದ ಕೆರಳಿಕೆಗಳೊದವಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೫).

[ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + -ಇಕೆ]

ಕೆರಳಿಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಣಕು; ರೇಗಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು : ಈಶ್ವರಶಿರದಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕೆರಳಿಪ ರಾಮರಸಾಯನ ನಾನು (ಪಾಂಚಜ. ೧೬); ಚಕ್ರೇಶ್ವರನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಹಟವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೬೯); ವಿಷಯವು ತರುಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರ ಯೋಚನೆಯ ಸರಣಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುವಂತಹುದು (ದೂರಸ. ೪೩). [ಕೆರಳ್ (< ಕೆಳರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳು 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆರಳ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆರಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಣಕು; ಕೆರಳಿಸು : ಜೊತ್ತುಗಾಱರಿಂದಿದಿರವರಂ ಕೆರಳ್ಚಿಸುವ (ದಶಕು. ೭-೮೯).

[ಕೆರಳ್ಚು (< ಕೆಳರ್ಚು) + -ಇಸು$_3$]

ಕೆರಳ್ಚು 'ಕೆಳರ್ಚು' ನೋ.

ಕೆರಿಸು 'ಕೆರಸು' ನೋ.

ಕೆರೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಗುರಿನಿಂದ ಗೀರು, —ಗೀಚು; ಕೆದರು; ಕೆತ್ತು : "ಕೆರೆ – ನಖಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಕೆರೆಕೆರೆದು ಮೊಗೆಯೆ ಮಾಣಿಕವರಲೆಲ್ಲಂ ಬೆದಱಿ ತಾಯ ಬಸಿಱಂ ಪುಗುವಂತಿರೆ ಪೊಕ್ಕುವು (ಅನಂಪು. ೫-೭೪); ಕಿಸು ಕೊರೆ ಕೆರೆ ಕುಸುರಿದಱಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೨೭); ನರಸಿಂಹ ನಖದಲಿ ಕೆರೆದಡೆಯು ಸೈರಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೭); ದೂಳ ಚೆಲ್ಲುತ ಗುಟುರಿಕ್ಕುತ ಕೆರೆವುತ ಗೂಳಿ ಬಂದುದು (ಭರಚ. ೨೧-೪೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು : ಲಸತ್ ಖಡ್ಗದಿ ತನ್ನ ಗೋಣ್ ಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರೆಯೆ ಕೂರ್ಪಿಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂ ಶಂಕರಂ (ವೃಷವಿ. ೯-೬೩). ೩. ತುರಿಸು; ತಿಕ್ಕು : ನವೆ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅವನು ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೪. ಕ್ಷೌರಮಾಡು; ಕೆತ್ತು; ಬೋಳಿಸು : ತಿರಿದಿಹರೆ ಕೂಳಕ್ಕು, ಕೆರೆದಿಹರೆ ಬೋಳಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿರೈ; ಮಲ. ಚಿರ; ತುಳು. ಕಿರೆಪು; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ಕ್; ಮಲ್ತೊ. ಕರೆ, ಕೆರ್ಚೆ]

ಕೆರೆ$_2$ 'ಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೆರೆ$_3$ (ನಾ). ದನಗಳ ಹಿಂಡು; "ಗೋಸಮೂಹ" (ಕಾಲೂರ.ಅಡಿಟಿ) : ಕೊಂದು ಕೆರೆಗಳನಳ್ಕಿಸುವುದೆಂಬ ಗುಮಿತ ಬರಲೊಂದಾಗಿ ತರುವಲಿಗಳೆದ್ದರುರೆ ಮುಳಿದು (ಕಾಲೂರ. ೯೦-೧೭೬). [?]

ಕೆರೆಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆ. ೨. ಕೆರೆಯಕಟ್ಟೆ, —ದಂಡೆ : ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಕಟ್ಟೆ$_1$]

ಕೆರೆತ (ನಾ). ಕೆರೆಯುವಿಕೆ; ಗೀರುವಿಕೆ : "ಖಿಲ – ವಿಲೇಖನೇ, ಕೆರೆತದೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೨೭). [ಕೆರೆ$_1$ + -ತ$_2$]

ಕೆರೆಯೊಡಲು (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಒಳಭಾಗ, —ಅಂಗಳ : (ಕಿ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡಲು (< ಒಡಲ್)]

ಕೆರೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ ಒಡೆದು ಹೋಗು. ೨. ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಕೆರೆಯೊಡೆದವನ ಕೈಯಿಂದ ಕಂಬಳಿ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ (ಗಾದೆ).

[ಕೆರೆ$_2$ (< ಕೆಱೆ) + ಒಡೆ$_1$]

ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ 'ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೆರ್ಗಟ್ಟು 'ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$' ನೋ.

ಕೆರ್ಚು, ಕೆಚ್ಚು$_4$ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾಗ; ಚೇಗು; ದಿಂಡು; ತಿರುಳು; ಸಾರ : ಆ ಕಲಿವೃಕ್ಷದ ಕೆರ್ಚಿಂ ಶ್ರೀಕರವೆನಿಪಕ್ಷಯುಗಳವಂ ಮಾಡಿ ಧರಿತ್ರೀಕಾಂತಂ ಪರಸಿತ್ತಂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿವನೆಂದು ಬಾಹುಕಂಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೯೪). **ಕೆಚ್ಚು$_4$** : ೧. "ಸಾರಃ, ಮರ್ಜ್ಜನ್ – ಈ ೨ ಕೆಚ್ಚು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೬೫); ಅರವಿಂದಪ್ರಿಯನಿಂದೆ ಕೆಚ್ಚು ಶಶಿಯಿಂ ಸ್ನಿಗ್ಧಂ ಸದುಗ್ಧದ್ರುಮಂ (ಜಾತತಿ. ೫-೧೧); ಮಂದುರದೊಳ್ ನಟ್ಟ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮುಂಡಿಗೆ ಮುಱಿಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಧೈರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚಿನೆದೆ ಕರಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೩೧); ಕೆಚ್ಚು ಕದಳಿಯೊಳುಳ್ಳಡದು ತಾ ಜಗಕೆ ಚಿತ್ರವಲ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೮). ೨. ಧೈರ್ಯ; ಸಾಹಸ; ಶಕ್ತಿ : ಈಸು ನಮ್ಮಲಿ ತಾಗಿ ನಿಂದವರಾರು ಕೆಚ್ಚುಳ್ಳುವರು ಕಲಿತನದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೬೫); ಬಲುಗೈಗಳೆದೆಗಳ ಕೆಚ್ಚು ಕರಗಿತಲಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೩೦); ಇದನ್ನು ಅಚ್ಚುಮಾಡಿಸುವ ಕೆಚ್ಚು ತೋರಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. XII ಮೊದಲಮಾತು). ೩. ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪಕ್ಕೆ ಅವರಿವರೆನ್ನದೆ ಚರಣಕ್ಕೆಜಗಲು ಅಯ್ಯತನವೇಱಿ ಬೆಬ್ಬನೆ ಬೆಱೆವೆ ನಾನು ಕೆಚ್ಚು ಬೆಳೆಯಿತ್ತಯ್ಯಾ. ಆ ಕೆಚ್ಚಿಂಗೆ ಕಿಚ್ಚನಿಕ್ಕಿ ಸುಟ್ಟು . . . ಬೆಳುಗಾರದಂತೆ ಮಾಡು (ಬಸವ. ೨೫೩); ಬಿಗಿದ ತಿಮಿರದ ಕೆಚ್ಚು ಸೂರ್ಯನ ಸೊಗಡು ಹೊಯ್ದರೆ ಮುಱಿಯದೇ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೨೨).

[?]

ಕೆರ್ಚುವೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡುಗಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು : ಭವಭವದೊಳ್ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೆರ್ಚುವಿಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ರ್ದ] ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದವರ್ಗೆ ಜಿನಧರ್ಮ ಕಥಾಶ್ರವಣಂ . . . ಕಯ್ಪೆ ವಲಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೯೨).

[ಕೆರ್ಚು + ಬೀಱ್$_1$]

ಕೆರ್ಚೀಲು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳು; ತಿರುಳು ಹೊಂದು; ಹುರಿಗೊಳ್ಳು: ಕೆರ್ಚೀಅದ ವೈರಾಗ್ಯದ ಪೆರ್ಚಿಂ (ಪಂಂರಾಮ. ೪–೩೫).

[ಕೆರ್ಚು + ಏಲು, (< ಏರ್ಚ್)]

ಕೆರ್ಪು, ಕೆಪ್ಪು, ಕೆರ, ಕೆರವು, ಕೆರವು, ಕೆರಹು (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಎಳ್ತಡೆ; ಪಾದರಕ್ಷೆ: "ಕೆರ್ಪು ಪಾದುಕೆಯೊಳ್ ತಳೆದಿರ್ಕುಂ" (ಕರ್ನಾಸಾ. ೭.); ಅವರುಂ ತಂತಮ್ಮ ಕೆರ್ಪಿಗಳೊಳ್ ತಗುಚ್ಚುದರ್ (ಪಡ್ತಾಶಾ. ೨೫–೨೮); ತತ್ಕಾಲದೆ ಕೆರ್ಪಿಂ ಮುಚ್ಚಿ ಸಮಾಲೋಕಿಸಿ ದೊಳಿಂದ್ರನಾಕೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಂಡಂ (ಏಷ. XVI, ೫–೬೨; ೧೭೮); ಮುಳ್ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಕೆರ್ಪಂ ಸೂಳೆ ಕಾರಣಮಾಗಿ ಕುಂಟನಿಯಂ . . . ಕೊಂಡಾಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪–೧೬೪); ಏಮ್ಮಂದಿಗಳ್ ಕೆರ್ಪಂ ಪಿಡಿದವನ ಜರಣಾಗರ ಮಕ್ಕಟಿದೊಳ್ ದೀಕ್ಷದು (ಬಸ. ೬–೧೦೬); ಕಟ್ಟಿದ ಸುವ್ರತಸೂತ್ರಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೆರ್ಪಿಟ್ಟವಲ್ಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೦–೫೬); ಛಡಿಕಾ ಗುಡಿಯನೊಯ್ಯನೆ ಕೆರ್ಪಂ ತಾಳ್ದ ಕಾಲ್ಗಳಿಂಮೆಳ್ಪೊಕ್ಕಂ (ವೃಸವಿ. ೭೪–೮). **ಕೆಪ್ಪುಂ**: ಪತ್ತೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಪ್ಪನ ಕಾಲಿಂಕೆ ನೋಂಕಿ (ಸಮಪ. ೧೦–೬೯); ಸತಿಯರ್ವ್ವರೆ ಕೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಇತಿ. IX–i, ೧೧೮–೪೩; ೧೦೭); ಎಡಗಾಲ ಕೆಪ್ಪನಂ ಪೆಸಮುಸಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೧೦೩ ಅಡಿಟಿ); ಕಟ್ಟಾನೆಯಂ ಕೆಪ್ಪನಳ ವಡಿಸುವಂತೆ ಮಹಡೆಳಮುಂಗುವಿದೊಳಳವಡಿಸಿದ . . . ಬಲ್ಲಿಂಗಂ (ಅ ಧರ್ಮ ೩೬. ೫–೧೧೩ ವ). **ಕೆರ್ ; "ಪಾದತ್ರಿ – ಕೆರದ"** (ಪಾಡಟಿ. ೨–೧–೨೧ ವ); ಒತ್ತಿನ ಕೆರೆ ಹೊಲ್ಲದ ಸತಿ ಮುತ್ತಿಗೆಗೊಳಗಪ್ಪ ದುರ್ಗ ವಧಮನ ಕೆಳೆ (ಪಾಪಾ. ೫೦೩); ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆರ ಇದ್ದರೆ ಆದರಲ್ಲೇ ಬಾಯಿಮುತ್ತಿದ್ದ (ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ. ೨೦೧); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲು ಕೊಯಿ ಸುವಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೆರವು**: ಕೆರಹಂ ತಲೆಗೆಱಅಸಿಕೊಳ್ಳರೆ ಕೂರ್ತೊಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೧೦). **ಕೆರವು**: "ಪಾದುಕಮುಪಾನತ್ಕಟಿಯೆನಲರ್ ಕೆರವು" (ಮಂಗರಾ. ೭೧–೧೪); ಸೊಳೆ ಕಾಲಿಗೆ ಕೆರವಾದ (ಅನ್ನಕಾ. ೧೨೭); ತಗೆಬಗೆಯೊಳ್ಕಾಣದಿ ಕೆರವೊಂದು ಸವೆಯದಿರೆ (ಕಾಲಾವ. ೭೩–೧೩೨). **ಕೆರಹು**: ಹಾಗದ ಕೆರಹ ಹೊಸಗೆ ಳೆದು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವನಂತೆ (ಬಸವ. ೧೯೯); ಕೆರಹಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದಂ ಭವಿ ಕಾಣದಂತಲ್ಲಿ (ಸಾಮವ. ೨೧೧–೨೩); ಕೆರಹಂ ಸೊರೆಯಂ ಕಂಬ್ಳಿ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪–೨೪); ಕಾಲ ಕೆರಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ನೂಂಕುವ ಭಕ್ತಿಯುಂಟೆ ಯಿದಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಬಸವ. ೧೪–೨೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚಿರಪ್ಪು; ಮಲ. ಚಿರಪ್ಪು; ಕೋಟ. ಕೆವ್ಪ; ತೊದ. ಕೆರ್ಪ್; ಕೋಲಾ. ಕೆರ್ಪಿ; ಪರ್ಜಿ. ಚಿರುಪ್, ಚಿಪ್ಪಿ; ಗೊಂಡಿ. ಸರ್ಪವರ್; ಕುವಿ. ಸೆಪ್ಪು]

ಕೆರ್ಪುಗಳೆ, ಕೆರವುಗಳೆ, ಕೆರಹುಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಳಚು, —ಬಿಚ್ಚು: ಉಲಾಪಾರ ಪರಕತಾನಮವ – ಕೆರ್ಪಿ [ಪಾಶಾ. ಕೆರವು] ಗಳವುದಿಂತಂತಕೆ (ಪಾಪಾ. ೨೪–೧೦); ತೊಱೆಗಾಣದೆ ಕೆರ್ಪುಗಳೆದು ನನಿಸುವೆಗ್ಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೮೬). **ಕೆರವುಗಳೆ** : ಮೇಲಿನ 'ನೀತಿವಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾ ಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೆರಹುಗಳೆ** : ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಶಿವಾಲಯದೊಳಗೆ ಕೆರಹುಗಳೆಯದೆ ಪುಗಲು (ಸಂಬರ. ೬–೧೦೪). [ಕೆರ್ಪು + ಕಳ್ಚಿ]

ಕೆರ್ಪುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲ್, ಕೆರಹುಗಾಲು (ನಾ). ಚಪ್ಪಲಿ ಹಾಕಿದ ಕಾಲು; ಮೆಟ್ಟಿನಕಾಲು : ಈಯೆಡೆಯೊಳ್ ಕೆರ್ಪುಗಾಲೊಳದಪೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೧೦೩). **ಕೆರಹುಗಾಲ್** : ಅರಮನೆಯ ಕೆರಹುಗಾಲ ಬಂಟರು ಬರಸಲ್ಲದು (ಸೌಇ. ೧೯೩೦, ಉಡುಪಿ. ೫೯–೬೧; 1368); ಪಿನಾಕಿಭವನವನೆಯೊಬ್ಬ . . . ಕೆರಹುಗಾಲ್ವರಿಸಿ ಪೀಳಿರಿಸಿ ಹೊಗಲೊಳಗೆ (ಬಸಪು. ೪೪–೪); ವಿದೆಯನು ಕೆರಹುಗಾಲಿಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದು (ನಿಸಾಗ. ೫–೧೧–೬೫); ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೊದೆಯಲೊಡದೆ ಪೀಠಂ (ಚಿಬಸ. ೫೬–೪೬); ಪೂಜೆಯಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದೆ ಕೆಡಹುತ್ತೆ (ರಾಘಚಿ. ೬–೧೭). **ಕೆರಹು ಗಾಲು**: ಜೈನಮೋರ್ವರಂ ಕೆರಹುಗಾಲಿಂದಂ ಪುಗೆ (ಪಾಸೋಪ. ೪–೪೦).

[ಕೆರ್ಪು + ಕಾಲ್]

ಕೆರ್ಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಪಾದರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, —ಹಿಡಿ: ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಿಲ್ಗಾಪಿನಾಳ್ ನಿಮ್ಮ ಕೋಮಲಾಂಘ್ರಿಯ ಕೆರ್ಪುದಳೆವನಂ (ಪಪ್ಪಾರಾ. ೪–೧೭). [ಕೆರ್ಪು + ತಳೆ]

ಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ನಿಮ್ಮಂ ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ನೆರೆ; ಸನಿಹ: "ಕೆಲಂ ಪಾರ್ವ್ವ ಸಂಜ್ಞೆಕಂ" (ಕಸ್ತುಕೋ. ೩೦–೬); "ಲೆಲ ಸನಿಹಂ ಪಕ್ಕಂ ಪೊರೆ ಸಲೆ ಪೆರ್ದುರ್ಗೆಯೆನಿತೆ ಸಮೀಪಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೬); ವಿಲ್ಲಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಲ ಬನ್ನು (ಇಳ. XII, ೧೬–೪; ೩೧೩); ಮದ ವಾರಣಮಂ ಸೋಂಕಿ ಕೆಲದೊಳಿಯನ್ನಿಸೆ ಪೋದಂ (ಕವಿಕಾ. ೩–೬೩); ಒಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗನಜಿಪೆ (ಪಡ್ತಾಶಾ. ೧೧೧–೧೨); ಸುರಿಯುಮಾಕೆಯು ಕೆಲದೊಳ್ ನನು ಮಸುಳ್ದು ತೋರ್ಪರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೦); ಹತ್ತೆ ಳರೆಯುತಿರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶರಹಿಂದು (ಬಸವ. ೨೮೫); ಕೆಲಕೆ ನರಿವನಲ್ಲ ಮಲೆವರ ಮಾರಿ ಮಾಗಧನು (ಕುವಾಸ. ೨–೧೦); ಕೆಲಪಿ ನಿಂದು ನನು ನಾಡ್ಚುತ (ಹರಿಬ. ೩–೧೩). **೨. ಪ್ರದೇಶ; ಸ್ಥಳ**: ಇರ್ದುದು ಮುಸುಕ್ಕಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಯುನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಅರಿಷ. ೧೪–೧೧೬); ತನ್ನ ಮುಸ್ಸಿನ ಬಯ್ತ ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಜಾವಾಂಡ. ೩೫–೧೭); ಆ ಕೆಲ ದೊಳ್ ಶತಖಂಡಮಾರ್ದರ ಪಾವುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಂಪಾ. ೧೪೯–೧೧). **೩. ಹೊರಭಾಗ; ಬಹಿರಂಗ**: ಕೆಲಳ್ ಶುದ್ಧನಾದೆನಲ್ಲದೆ ಎನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧನಾಗನೇಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೮೩).

ಕೆಲಂ = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ; ಬದಿಗೆ; ಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ: ಕೆಂಡಂಗಳೆನೊಂದು ಕೆಲಂ ಸಾರ್ದವೋದಂ (ಪಡ್ತಾಶಾ. ೧೧೪–೧೨); ನ್ಯಗ್ರೋಧಧರೀಣಂ ಕೆಲಂ ಸಿದುಂ ಪೆರ್ಮರನಾಗದೇ (ಸೂಮೃಸಿ. ೩೫). **ಕೆಲಕಿರಿಸು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಆಚೆಗೆ ತಳ್ಳು : ತನ್ನಯ ಯೋಗಭಕ್ತಿ ಸಮಾಧಿ ಯನು ಕೆಲಕಿರಿಸಿ ಮುದದಿಂದ (ಅಂಬಾಶಾ. ೩–೧). **ಕೆಲಕೆಲ, ಕೆಲಗೆಲ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ)**: ಅಂಕದಭಯನುತ್ತುಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳೊರಗಿಸುತ್ತುಂ ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೫೩); ನಿಂದುದು ಚತುರ್ಬಲಂ ಕೆಲಕೆಲದೊಳಿಷ್ಟಾಗಿ (ಜೈಮಭಾ. ೩೩–೩೩); ಸುಟಾವುದಳ್ ಕೆಲಗೆ [ಪಾಶಾ. ಕೆ]ಲದೊಳ್ (ಪಾಶಾ. ೩–೧೨೬); ಸನಿಯ ಕೆಲಗೆಲಡೊಳಿದವಿದ ಕಸಮಂ ಕಿಬ್ಬು (ಲೋಕೋಪ. ೩–೯); ಕೋಮಲೆ ಕದ್ದು ಕೊಲಪಟ್ಟದ ಕೆಲಗೆಲದೊಳ್ ತೊಡೆದಳಯುಣ ಜಂದನರಸಮಂ (ಜಗದ. ೧೨–೭೯). **ಕೆಲಕೊಳ್ಳು** = ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು). —ನೂಕು: ಚೈತ್ರರಥವಂ ಕಳಿ ಕೊಳ್ವುವಳೋಲ್ (ಉಸುಮಾ. ೧೧–೧೬೪); ಏಕಾವಳಿಗಳನು ಕೆಲಕೊತ್ತಿ (ಕುವಾಸ. ೧೪–೨೨); ಸತಿಯರ ನಂದನೆಯಂ ಕೆಲಕೊತ್ತಿ ನುಡಿದಳು (ನಳಚ. ೩–೬೫). **ಕೆಲದವರ್** = ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು : ಎಲ್ಲಿರ್ದೋಳಿಂದು ಕೆಲದವರಂ ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಪಡ್ತಾಶಾ. ೧೧೭–೧೪); ಪರಿಶಿವನಜುಗ ನಾನೆನಲ್ ಕೆಲದವರ್ ನಗದಿರರೆ (ಚಿಬಸ. ೪೦–೬). **ಕೆಲರ್** = ಪಕ್ಕದ ಜನ; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜನ: ಅಂಧನ್ಮಕಂ ತನ್ನಯ[ಜ]ನಡೆಗಳ್ ಕೆಲರಜಿಯೆ ಕೃತಕಲೋಕಂಗೆಯ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆಲ; ತೆಲು. ಕೆಲಂಗು, ಕೆಲಾಕು, ಕೆಲನು; ಪರ್ಜಿ. ಕೆಲ]

ಕೆಲ್ಕ, ಕೆಲವು, ಕೆಲು (ಸ). ಕೊಂಚ; ಸ್ವಲ್ಪ: ಸಂಧಿಗಳುಂ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ಬಂದು (ಕವಿರಾ. ೧-೯೫). ಕೆಲ ಹೇಜುಗಳನುದ್ದಾಮವನಿತಿ ನೀಂ ಕೊಂಡು ಹೋಗ್ಗೆ (ಬಸವ. ೨೩-೩೯); ಕೆಲಪೊತ್ತು ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ (ರಾಘ). **ಕೆಲವು:** ಬುಧಜನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಂ ಪೇಳ್ದಿಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪೭); ತಪಂಬಟ್ಟು ಕೆಲವು ದಿವಸದಿಂದೊಗೆದೆ (ದಶ್ಕಾರಾ. ೬೪-೨೨); ನಿಶ್ಚಲದಲ್ಲಿ ಕುಸುಮಂ ಕೆಲವಪ್ಪುಗೆ (ಪಂಚಭಾ. ೫-೧೦೬); ಕೆಲವಂ ಬಲ್ಲವರಿಂದ ಕೆಲ್ದು (ನೋಮೇಕ. ೧); ಒಡೆದು ಕೆಲವನು ಮುಷ್ಮಿಯಲಿ ಮೋದಿದನು ಕೆಲವನು (ಕುನ್ಮಾಡ್ರೀ. ೨-೭೦); ರಥಕ್ಕಳ ಶಿಥಿಲ ಸಮಾಸ ಮುಂತಾದವ ಱಿಂಗಳಿಗಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಳ್ಳರುಂಟು (ಭಥಪ್ರ. ೧-೮). **ಕೆಲು:** ಆ ಬಳಿಕ ಕೆಲು ದಿವಸದ ಮೇಲೆ (ರಾಚೇರಂತ್ರ. ೪).

ಕೆಲಂಬರ್, ಕೆಲಂಬರು, ಕೆಲರ್, ಕೆಲಬರು, ಕೆಲರ್, ಕೆಲವರು = ಕೊಂಚ ಜನ; ಸ್ವಲ್ಪಮಂದಿ: ಕೆಲಂಬರ್ ಕೊಳಲೊಲ್ಲದವರ್ (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೪೩-೧); ಕೆಲರಂ ಕುಱಿದಱಿದಜಿದಂ ಕೆಲಂಬರಂ ಸಂದಿ ಸಂಧಿಯಂ ಪಱಸಿರ್ಪುೞಂ (ಗಣಾಯು. ೩-೧೧೦); ಕೆಲಂಬರ್ ವಿವೇಕಿಗಳಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೧); ಕೆಲಂಬರು ಸಕಲನೆಂಬರು ಕೆಲಂಬರು ಶಿಷ್ಯನೆಂಬರು (ನುಕಾರೀ. ೨೦-೫); ಪುಳ್ಕಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ಕೆಲಂಬರು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿ. ಕೆಲಂಬರು ಬಂಡಿಯ ಮುಂಕಡೆಯಂ ಪಿಡಿದು (ಸಂಪರ. ೨-೧೮); ಮಾತಱವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ಲಯದಿಂದಱದರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಅಚಿಪ್ರ. ೫-೬೨); ವರವಿಪರೀತರು ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಧರ್ತರಾದಿಗಳಾದರು (ಕುನ್ಮಾಡ್ರೀ. ೧೬-೯); ಕೆಲಬರು ಕೃಷ್ಣನೆಂಬರು ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೆಂದು ಕೆಲಬರು ಜೂದ ಕಟ್ಟುವರು (ನೋಹತ. ೧೬-೨೨); ಕೆಲರೊಡವಂದಾದುದಯದೊಳ್ ಸಾರರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ಆಗ್ರ ಕೂದ್ಯಲ್); ಗೊಱ್ಱಿಗೆ ಭೂಪಾಳನೆನೆಯ್ವುವ ಭೂಪಾಳಕರ್ ಕೆಲರೊಳರೇ (ಎಇ. XIII, ೩೩೦-೧೧; ೨೨೨); ನೋಡದಂತೆ ನೋಡೆ ಕೆಲರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೫೦); ಕೆಲರ್ ವಿವೇಕಿಗಳ್ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ಬರೆಯೊಪ್ಪದೆ (ಜಾವುಂಪ. ೭೩-೧೪). ಹೊಗಳೆ ಕೆಲವರ ಹೊಳ್ಳುಗಳೆವುಕ ನಗುತ ಕೆಲವರನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೨). **ಕೆಲಕೆಲಬರ್, ಕೆಲಕೆಲರ್, ಕೆಲಕೆಲರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ):** ಕರೆವುದು ಕೆಲಕೆಲಬರ ನೆಜಕೆ ನೆರೆವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೧); ಧರ್ಮದ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಕೆಲಕೆಲರ್ (ಅಚಿಪ್ರ. ೧೭-೧೧); ಕೈದು ರಥವನು ಬಿಸುಟು ಕೆಲಕೆಲರು (ಕುನ್ಮಾಡ್ರೀ. ೧೦-೬೯); ಕೆಲಬರೊರ್ವರ್ಮುಖಾಭಿಪ್ರಾಯಲಿ ಕೆಲಕೆಲರು ಜನಮಧ್ಯದಲಿ (ತೊಥಾ. ೩-೧೧-೧೪); ನನ್ನೆ ಮಾಡಿದಕೆಯಂ ಕೆಲಬರು . . . ಬಿರಿ ನೋಟದ ಕೆಣ್ಣಿನಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿದಕೆಯಂದಾದಿದರು ಕೆಲಕೆಲರು (ನಳಚ. ೩-೩೦).

ಕೆಲಕೆಲವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅತಿರಹಸ್ಯಂಗಳಕ್ಕ ಕೆಲಕೆಲವು ಅವಿಜ್ಞಾತಂಗಳ್ ನಾಡ್ಕ ಬಂಜಿನಿ (ಅದಿಪ. ೩-೪೩ ವ); ಕೆಲಕೆಲವು ನಾಯ್ಗಳುತ್ಕರಿಂ ತೊಲಗದೆ ಪಾಯ್ದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೭೮).

[ದೇ. ! ತಮಿ. ಬಲ; ಮಲ. ಬಿಲ; ತುಳು. ಕೆಲ; ಕೆಲವು; ತೆಲು. ಬಿಲಿಪು, ಬಿಲುಪು]

ಕೆಲಂಡೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, —ತೆಗೆ: ತನ್ನ ತುರಂಗಮಂ ಮಹಾ ಜವದೊಳ್ ಕಂಡು ದಾಂಟಿಸಿ ಕೆಲಂಡೆಗೆಯೆಂಬಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿ ಮುನ್ನವೆ ಸಚಿವಾತ್ಮಮೈದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೩).

[ಕೆಲ್ಕ + ತೆಗೆ]

ಕೆಲಂಡೊಲಗು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಆಡೆಗೆ ಹೋಗು: ಪಾಯ್ತರೆ ಮುಸುಡ್ದಿ ಗರ್ಜಿಪ ಕೆಲಂಡೊಲಗುತ್ತಿರೆ ದಾಡೆಗುಟ್ಟು ನಿರ್ಭರದೆ ಪಲಂಚಲವ್ವಳಿಪ (ಪಚಶಾ. ೪-೧೧).

[ಕೆಲ್ಕ + ತೊಲಗು (< ತೊಲಂಗು)

ಕೆಲಂಡೋಲು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಕಾಣು; ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ತೋರು: ಏಱುಂಡಪ್ಪನೆ ಮೇಲುದು ಜಾಜಿ ಕೆಲಂಡೋಜಿ ತೋರದೊಲೆಗೆಗಳ್ (ನಾಯಕೀ. ೨-೨೦). [ಕೆಲ್ಕ + ತೋಱು (< ತೊಱ್ಱಂ)]

ಕೆಲಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕವನ್ನು ಹಿಡಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ಅವಱ ಕೆಲಂಬಿಡಿದೊಂದೊಂದವಿರಳ ನವಧೂಪ ಧೂಮ ದೂಷಿತತೆ ನಧೋನಿವರಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೩೦); ಚಂದ್ರಕಾಜಾಲದವೊಲ್ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಭೋಗರೆಯಲ್ ಶಾಂತಂಗಾ ಕೆಲಂಬಿಡಿದು ಜನಳ ನುಂ ಮಾವನುಮೆಟ್ಟರೆ (ಪರ್ಧಪ. ೪೨-೬೪). [ಕೆಲ್ಕ + ಪಿಡಿ]

ಕೆಲಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಗುರುಗಳತ್ತಡಂ ಕೆಲಂಬೊಕ್ಕಂ (ಕಬ್ಬಾನು. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ್ಕ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಂಬೊತ್ತು (ನಾ). ಕೊಂಚಸಮಯ; ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು: ತಿಳಿಗೊಳ ದೊಳಗೆಸಿ ಮುಳುಂಗಿ ವಿನೋದದಿ ಜಲಾಡಿದುವು ಕೆಲಂಬೊತ್ತು (ಜಪುಕಾ. ೫-೫೭). [ಕೆಲ್ಕ + ಪೊತ್ತು (< ಪೊೞ್ತು)]

ಕೆಲಕಡೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಪ್ರದೇಶ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ: ಒಡೆಯ ನಿದಿರಲಿ ಕಳ್ಳಿದೆ ಕೆಲಕಡೆಯ ಕೈದೀಪಗಿಯ ಮಱೆಯಲಿ ಮಿಡುಕ ದಿರ್ದಾರು . . . ಪರಿವಾರ (ಕುನ್ಮಾಕ. ೧-೧೮); ದಿಟ ತರಳಕನವನು ಬಾಯನುತ ಕೆಲಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು (ತೊರಾ. ೪-೯-೧೫); ನುಡಿಯ ಕೇಳುತ ನಿಯಮವನು ಕೆಲಕಡೆಯಲಿರಿಸಲುಲಿ (ನಿಥಾಗ. ೪-೫-೪೬).

[ಕೆಲ್ಕ + ಕಡೆ]

ಕೆಲಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ಮಗ್ಗುಲುಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು: ಹಲವು ನಯಭೀತಿಯಲಿ ಚಿತ್ತದ ಕಲುಷವನು ಕೆಲಚಾಚ ನಗರೆ ಕಳುಹಿದನು (ತೊರಾ. ೨-೬-೬೨). [ಕೆಲ್ಕ + ಚಾಚು]

ಕೆಲಚು (ನಾ). ನೆರವು; ಸಹಾಯ: "ಕೆಲಚಿಂದು ಸಹಾಯದೊಳ್" (ಕರ್ನಾಸಾ. ೫೮); ಯಜ್ಞಾಶ್ವಜ್ಞೆ ಕೆಲಚೆ [ನಾಣಾ. ಜ]ನಿಸಲ್ ಶ್ರೀದಪಾದಂಗಳಂ ತೋಮರ ದಿಂದಂ ಕುಂದುಗೆಯ್ದಂ (ವೀರವ. ೧೧-೮೩); ಪಂಚಾನನಂಗಮನಗಂ ಪೆಱರ ಕೆಲಚಕ್ಕುಮೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೧೫). [?]

ಕೆಲಜಾಂಕೆ (ನಾ). ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಿಸೆ (?): ಪಸುಗೆ ನೆಲಂ ಹಯದೊಡಂದಂಬು ವಂಚನೆ ಕೇಣಮಾಸನಂ ಕೊಸೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿರ್ವರ್ತನೆ ಕಾಣ್ಕೆ ಪರ್ವದೇವೇರನದೊಳಾದ ಬಲ್ಮೆಯೊಡಿದಂ ಬಡೆ ತಳ್ತಅಲ್ಲಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೬); "ಮೆಗ್ಗುಲ್ವನ್ನ ಹದರಿಸು ವುದು" (ಪಂಪದೀ. ೩೩೬). [ಕೆಲ್ಕ + ಜಂಕೆ]

ಕೆಲದೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ಮಗ್ಗುಲಿಗ: ಅಕ್ಕೞ್ಗಳ್ ಬೊಟ್ಟು ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆಲದಗೆಲ್ದಲಂ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟುವ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೭ ವ); ಕೆಲದ ನಲ್ಲ ದಕ್ಷಿಣ ಪಕ್ಷಗಳೆಂದಸಂ ಮುತ್ತಿ ದನೊಂದೆ ತೇರೊಳಮರೇಂದ್ರಸುತಂ ಕಂರುವ್ಯಂದವೆಲ್ಲವಂ (ಕಮಪ್ರ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲ್ಕ + -ದೆ]

ಕೆಲದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರಿಸಿದ ತಟ್ಟೆ: ಜಳಕಕಳಿಪದಳಂ ನಿರ್ದಲಿ ದಿಟ್ಟಿಲೆಯಾಗೆ ನಳಿ ಕೆಳದಟ್ಟೆ [ನಾಣಾ. ಟ್ಟ] ಗಳಿಟ್ಟಳೆನಿಸೆ ನಿಳಾ ಬ್ಜಾಗಳ್ ಕೊಳನೆನಿಪುದು ರಾಜಹಂಸನಾಣಡಿದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೨). 'ಕೆಲವಟ್ಟಲು' ಪರಾ.

[ಕೆಲ್ಕ + ತಟ್ಟೆ]

ಕೆಲದೆಱಪು (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ತೆರವು; ಅವಕಾಶ; ಖಾಲಿಜಾಗ (?): ದುರುಮುರಿ ಕೆಣ್ಮೀರ ತೊರೆ ದಿಟ್ಟಿದಂದಿಳಿವ ತೆಜದೊಳ್ ಕಱಾಲದಿಂ ಕಱಿವುತಿರಲಜ ಕೆಲದೆಱಪಿಂಗದೊ ನ್ಮೆಯುಂ ನೆಱೆಯದಿರೆ (ಚಿಬಪ್ರ. ೧೯-೧೪). [ಕೆಲ್ಕ + ತೆಜಪು]

ಕೆಲಪು (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ; ಡುರುಕು; ಗುಟುರು: ಆ ಮದಕಳ ಕ್ರೂರ ಕೂರ ಸೌರಭೀಯಂಗಳೊಂದು ದಿವಸಮೊಂದೊಂದಱ ಕೆಲಪಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಳರ್ದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧೨೩ ವ). [< ಕೆಲೆ + -ಪ್ಪು$_2$]

ಕೆಲಬಲ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ಎಡಬಲ; ಮಗ್ಗುಲು: ಸುತ್ತಿಬರಲು ಶ್ರೀಶೈಲ, ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕೇದಾರ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಱಗೆ ವಾರಣಾಸಿ (ಮಹಾದೇ. ೪೦-೪); ಗಣಪನುಂ ಸ್ವಾಮಿಯುಂ ಕೆಲಬಲದೊಳೊಪ್ಪಿರಲು (ಬಸರ. ೧-೧೫); ಕೆಲಬಲದ ರಾಯರಿಗೆ ದೂತರ ಕಳುಹಿ ನೆರಹಿಸು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೮); ಜನಪತಿ ಕೆಲಬಲದೊಳು ಕುಳಿತಿರ್ದ ತನುಜರ ವದನವ ನೋಡಿ (ವರ್ಧಸಾಂ. ೪-೩೦).

ಕೆಲಬಲದವರು = ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರು; ನೆರೆಹೊರೆಯವರು: ಕೆಲಬಲದವರು ಕೊಂಡೆಯರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧-೩). [ಕೆಲ$_1$ + ಬಲ]

ಕೆಲಬಲವರ್ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು: ನಡೆವರೆಡನ ಕಾಣದೆ ಕೆಲಬಲವರ್ಪ ವುಡುಪತಿ ರವಿ . . . ಗಡಾ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೩೭). [ಕೆಲಬಲ + ಬರ್$_1$]

ಕೆಲಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ತರು; ಬಳಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ವಿರಹಮನಾಗಿಸಿ ಗಂಡಿಗೆ ಬಳಕಾಯೆರಡಱ ಮೊಗಗಾಣಿಸಿ ಕೆಲಯಿಸಿ ನವ ಸುರತಂ ಗೆಯಿಸುವಳಂಗನೆಯಾ ಪಾರಿವದಮಳ್ವಕ್ಕಿಯನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೪೦). [ಕೆಲ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೆಲರ್ಮೆ (ನಾ). ಕೆಲವುಸಲ; ಹಲವು ಬಾರಿ: ಪಲರ್ಮೆ, ಕೆಲರ್ಮೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [< ಕೆಲ$_2$ + -ಮ್ಮೆ$_2$]

ಕೆಲರ್ 'ಕೆಳರ್' ನೋ.

ಕೆಲವಟ್ಟಲು (ನಾ). (ಊಟದ ತಟ್ಟೆಯ) ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಡುವ ಬಟ್ಟಲು; ಎಡೆಬಟ್ಟಲು: ಪಸರಿಸಿದ ಪರಿಯಾಣಗಳು ಕೆಲವಟ್ಟಲೋಳಿಯಲಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯ ಪರಿಪಾಕತೆಯ ಪಡುರಸಮಯಂಗಳ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೪).

[ಕೆಲ$_1$ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕೆಲವಣೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ(?); "೧. ಕೆಲದ ಮಣೆ ೨. ಕೆಲವು ಮಣೆ" (ಪ್ರಥಣ್ಣ): ಉಡೆವಣೆ ಪಱಾಯಲೊಡಂ ಪಡಲಿಡೆ ಕೆಲವಣೆ ತೋಳೊಳಿರ್ಪ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆಯಾನೆಯ ಕೆಲವಣೆಯಿಂದುಡೆವಣೆಗಟ್ಟಿಸಿದನಾ ನರೇಂದ್ರಕುಮಾರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೧೩೭); ಉಡೆವಣೆ, ಕೆಲವಣೆ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಅಣಕಕಗಿದಗಿದು ಬಹು ಹುಲುಸರವಿ ಹೊಸದೊಂದು ತೃಣ ರಜ್ಜುಪುರುಷನಂ ಮಾಡಿ ಮುಂದಿರಿಸಿ ಕೆಲವಣೆಯೆತ್ತಿ ನುಡಿನುಡಿದು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೩೯). [?]

ಕೆಲವಣೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ; ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ(?): ದ್ಯುನದಿ ಭೇನ ಸಮಾನ ಪಟಬಂಧನಿಯೊಳೊಲ್ಲದೆ ಕೆಲವಣೆಯೊಳಿರ್ದನು ವದಿಸಿ ಕೇಳೆಂದಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೮). [?]

ಕೆಲವರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಿ: ಊರ್ಧ್ವದಂಡದಲ್ಲಿ ಉಭಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿದ ಸಂದು ಅಱುವತ್ತಾಱು ಅಂತು ಕೀಳು ಮೊದಲಾದ ಸಂದುವರಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು (ಸರ್ವವ. ೨೨-೧೦೧). [ಕೆಲ$_1$ + ಪರಿ$_2$]

ಕೆಲವಳಿ (ನಾ). (?): ಆ ಸ್ಥಲ ಸುರಧನುವಿನ ಕೆಲವಳಿಯಂತೆ, ಮರೀಚಿಕಾ ಜಲದ ವಳಿಯಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧೩-೪೪೬); "ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣೆ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [?]

ಕೆಲವಾಱು (ನಾ). ನೆರೆಹೊರೆಯ ಜೀವನ (?): ರುಜೆಗಳೊದವಿಂ ದುಃಖವ್ರಾತಂಗಳಿಂ ಪೆಱರೊತ್ತಿನಿಂ ಪ್ರಜೆಯ ಭಯದಿಂ ಪೊನ್ನಿಂ ಶೀತೋಷ್ಣದಿಂ ಕೆಲವಾಱಿನಿಂ ಕುಜನ ನೆರವಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೮).

[ಕೆಲ$_1$ + ಬಾಱು$_2$ (< ಬಾಱ್$_2$)]

ಕೆಲವು 'ಕೆಲ$_2$' ನೋ.

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ (ಅ). ಕೆಲವು ಸಲ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ: ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಂಥ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಕೈಬಿಡಲಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೧೦ ಹಿನ್ನೆಲೆ). [ಕೆಲ$_2$ + ಒಮ್ಮೆ (< ಒರ್ಮೆ)]

ಕೆಲಸ (ನಾ). ೧. ಕಾರ್ಯ; ಕಜ್ಜ; ಕರ್ತವ್ಯ; ವ್ಯವಹಾರ: "ಕೆಲಸಮೆನಲ್ ಕಜ್ಜ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೩); ಕೆಲಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸಪ್ಪಂಗೆ ಪೇಟ್ಟುದೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿವಾ. ೧೬-೩೦); ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸವಂ ಸಾಧ್ಯಮಾಡಿ (ಇಅ. XII, ೯೭-೨೪; 1187); ನಷ್ಟಮಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ ಕೈಲಾಗದಾರಂಭಮುಂ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ತೋರ್ಪುದೈ (ಸೋಮೇಶ. ೨೩); ತನ್ನೃಪನೊಡನೆ ಕೆಲಸವಪಾರವುಂಟೈ (ಬಸಪು. ೫೩-೧೨); ಮೃತ್ಯು ನಿಜಸಾಧನ ಸಹಿತ ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸವ ನಾಗುಮಾಡುವಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೩೫). ೨. ಉದ್ಯೋಗ; ವೃತ್ತಿ; ಕಸುಬು; ಕಾಯಕ: ಹುಟ್ಟಿದವರೊಂದೊಂದು ಕೆಲಸವ ನೆಟ್ಟನಾಶ್ರಯಿಸಿದರು (ಸಂಧಪ. ೫-೩೧). ೩. ಕುಶಲಕರ್ಮ; ಕಲಾತ್ಮಕವಾದ ಕೃತಿ: "ಲೆಪ್ಪ ಮೊದಲಾಗುಳ್ಳ ಕೆಲಸಮುಂ(ಹ)ಪುಸ್ತಕರ್ಮ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೩೭); ಭಂಗಾರದ ಕೆಲಸ ವಿಸತಾಯನೂ ಮಾಡುವದಕೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1759); ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ . . . ಸಭೆಯಿಳೆಗಪೂರ್ವವಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೯); ಕುರುಬೆಲ್ಲಂ ಮಯಣದ ಕೆಲಸಂ ಮಾಡಿದ ರೋಹಣಗಿರಿಯೆಂಬಂದದಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೯). ೪. ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಪರಿಚರ್ಯೆ: "ಸೇವಾ= ಕೆಲಸಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೧೧೫); ಕೆಲಸವಂ ಮಾಳ್ಪಾಳು ತಮತಮ ಕೆಲಸಗಳಿಗೇ ಕರ್ತರಲ್ಲದೆ ಫಲಕೆ ಕರ್ತರೆ (ಬಸಪು. ೫೪-೧೯). ೫. ಪ್ರಯೋಜನ; ಉಪಯೋಗ: ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ತಮಗೆ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೫); ಅಕರಣಃ – ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮೈಗಳ್ಳ ಮುಕ್ಕ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭). ೬. ಕ್ಷೌರ. 'ಕೆಲಸಿ', 'ಕೆಲಸಿಗ' ಪರಾ.

ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬೀಳು = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರು: (ಕ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್, ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರು = ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಬರು: ದಿವದಿಂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆವರ್ಪ ದಿವಿಜಾಂಗನೆಯರ್ (ಶಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆಬರದ ವಸ್ತು ಎಷ್ಟಿದ್ದರೇನು? (ರೂಢಿ). ಕೆಲಸ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು = ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ದುಡಿಸು: (ಕ). ಕೆಲಸಬೊಗಸೆ = ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ: ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಊರವರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಬೊಗಸೆಗಳನ್ನು ತಾವೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೩೮). ಕೆಲಸಮಾಡು = ದುಡಿ; ನೌಕರಿ ಮಾಡು: ೧೯೦೭ ರಿಂದ ೧೯೧೨ರ ವರೆಗೆ . . . ಕೈಕೆಳಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿರಿಚೈ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೆಲಸ]

ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಮಾಡು; ದುಡಿ: ಕರ್ಮಶಾಲಾ, ಅನ್ವಾಸನಂ – ಈ ೨ ಪಂಚಕಾರುಕರುಂ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಮನೆ (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೨); ಪೆಱರ ಬೆಳಸು ನಂದಿ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ಯದೊಕ್ಕಲಿಗನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೫೧); ಬೆಲೆಗೆ ಕೆಲಸಂಗೆಯ್ವ ಬಂಟನು ಕೊಳಬಹುದೆ ರಾಶಿಯ ದವಸಮಂ (ಬಸಪು. ೨೯-೧೪).

[ಕೆಲಸ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಲಸಂಗೊಡು, ಕೆಲಸಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರಸಿ ತನ್ನಯ ಚಾರಕರ್ಗೆ ಕೆಲಸಂಗೊಟ್ಟು ಊರೂರ್ಗೆ ಬೇಱೆ ಬೇಱೊಲಿದು ರಾಯಸವಿತ್ತು (ನಂಬರ. ೫-೪). **ಕೆಲಸಕೊಡು**: ಅವರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೆಲಸಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

[ಕೆಲಸ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೆಲಸಂಬೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗು; ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖ ನಾಗು: ಬಿಜಯುಂಗೈದಂ; ಕೆಲಸಂಬೊಕ್ಕಂ; ಕಳ್ಗಂ ಬೊತ್ತಂ (ಕಪುದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಲಸ + ಪೊಗು]

ಕೆಲಸಂಬೊಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಲಸವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊ, —ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಮಂಡಣಪಂಠಿತರು ತಮ್ಮತ್ತ ಕರೆಯಲು ಹೇಳ್ದ ಕೆಲಸಂಬೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬಡುಂಕುವೆಂ ತಾನೆನುತ ನಡೆತಂದು (ಬಸವ. ೫೩-೬೬).

[ಕೆಲಸ + ಪೊಱು]

ಕೆಲಸಕೊಡು 'ಕೆಲಸಂಗೊಡು' ನೋ.

ಕೆಲಸಗತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ; ಕೆಲಸದರೀತಿ: ದಿವ್ಯಸುವರ್ಣ ರತ್ನಾವಳಿಯ ರಚನೆಗಳ ಕೆಲಸಗತಿ ಳಂಗಳಸಿ ಸೈಸಜ್ಜಿಗೊಳಿಸಲು (ಶಿಥಾಗ. ೬-೬-೭). [ಕೆಲಸ + ಗತಿ]

ಕೆಲಸಗೞ್ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ: "ಸುಜ್ ~ ಕೆಲಸಗೞ್, ಸಸಿಯ ನುಜ್" (ಕವುದ. ಪರಿ. ೧೧).

[ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳ್$_{1}$]

ಕೆಲಸಗೞ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ಮಾಡದವಳು; ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಮೈಗಳ್ಳೆ: ಕೆಲಸಗೞ್ತಿಗೆ ಕೊಸು ಹುಟ್ಟದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ಕೆಲಸಗಳ್ಳ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ$_{1}$)]

ಕೆಲಸಗೞ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೆಲಸಗೞ್ತಿ: ಅವಳೊಬ್ಬಳು ಕೆಲಸಗಳ್ಳಿ ಏನೂ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕಳ್ಳಿ$_{1}$]

ಕೆಲಸಗಾರ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು: ಏನು ಆ ಕೆಲಸಗಾರ ನಾಗಬೇಕೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಪಾಣಿ. ೧೧೯). [ಕೆಲಸ + -ಆರ್ (< -ಆಱು)]

ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ಚಾಕರಿಯವಳು; ಸೇವಕಿ: ಪಾರ್ವತಿಯಾಸದ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿಯರೆಲ್ಲರ ಕರೆದು (ಚೋಳರಾ. ೫-೬೫); ಅವರ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಗಿತ್ತಿ ನಾನು (ಹೊಸಾಸಾ. ೧೪೬).

[ಕೆಲಸ + -ಗಿತ್ತಿ]

ಕೆಲಸಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ಕೆಡಿಸುವವನು. ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರದವನು: ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗೇಡಿ ಗುಮಾಸ್ತರಿಂದೇನು ಲಾಭ? (ಜಯಾಪ್ಪಾ. ೪೬). [ಕೆಲಸಗೇಡು + -ಇ$_{3}$]

ಕೆಲಸಗೇಡು (ನಾ). ಕೆಲಸ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಿಕೆ; ಕೆಲಸವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಮಳೆ ಬಂದು ಕೆಲಸಗೇಡಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೆಲಸ + ಕೇಡು$_{1}$]

ಕೆಲಸರಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಮಗ್ಗುಲಾಗು: ತಲೆಯ ಮುಸುಕಿನ ವೀರ ಸುಟ್ಟರು ತೊಲಗಿದರು ಬೆಸಗೊಳಲು ನಂದನನೆಳವು ನಿಕ್ಕಯವೆಂಬವೊಲು ಮೌನದಲಿ ಕೆಲಸರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬೦೩. ೯-೧೦ ಆಡಿ).

[ಕೆಲ$_{1}$ + ಸರಿ$_{1}$]

ಕೆಲಸಾರ್, ಕೆಲಸಾರು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಬದಿಗೆ ಹೋಗು: ಭಟತನಪಕ್ಕ ಕೆಲಸಾರ್ದರ್ ಪಿಂದಿರ್ದೊಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೨೪); ಕೆಲಸಾರ್ ಸಿಂಹಕ ಸಂತಮಿರ್ ಮಗಧ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೯೪); ಹರುಷದೆ ದಳವಾಯಿ ಕರಕಮಲವ ಮುಗಿದರಸನ ಕೆಲಸಾರ್ದವಾಗಿ (ಲಂಪಸಂ. ೧೧-೧೨೬).

ಕೆಲಸಾರು: ಸಿಡಿದು ಕೆಲಸಾರಿದನು ಪವನಜನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೩೫); ವಾರಣಂ ಪಿರಿದಾಧೊಡೆಳಿಂಗಮಂಜೆ ಕೆಲಸಾರುವುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩). [ಕೆಲ + ಸಾರ್$_{1}$]

ಕೆಲಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸು; ತೊಲಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ಪ್ರಾರಬುದಫಲಭೋಗವಿದ ಕೆಲಸಾರಿಸಲು ಶಿಮ್ಮಳೆವೆ (ತಿಮರಾ. ೨-೧೦೩). [ಕೆಲಸಾರ್ + -ಇಸು$_{5}$]

ಕೆಲಸಾರು 'ಕೆಲಸಾರ್' ನೋ.

ಕೆಲಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೆಲಸಾರಿಸು: ನಡುವೆ ಹೊಸಹೊಮರೆ ನಡುಗಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೪೨); ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಕೆಲಸಾರ್ಚಿ . . . ಹಿಡಿದೆಲೆಯ ಅಪ್ಪುತಿರೆ (ಬಾಸಿಗ. ೩೭). [ಕೆಲಸಾರ್ + -ಚು]

ಕೆಲಸಿ, ಕೆಲ್ಲಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ; ಕುಶಲಕರ್ಮಿ: ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಪಕ್ಕರಿ ಮೊಗಂಬುವ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಿಗಳಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೬೨); ಚಾಳ್ಕಿಸದೆ ಕೆತ್ತಿದಾನರೊ ಕೆಲಸಿಯೆಂದಾಕೊಡಿಸಿದರು ಕುವರಿ (ಜೋಷತ. ೪೪-೨೪). ೨. ಸ್ತ್ರೀರ ಮಾಡುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಹಜ್ಜಾಮ: ಕೆಲಸಿ ಮಕ್ಕಿವಾಳರ ಗೂಳಿಯ ಎರಡುಸಾವಿರ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೫೨ : ೧೫೧೦); ಕೆಲಸಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವರು (ಎಳ. XI, ಹೊಲೆಯ. ೧೧-೩೩ : ೧೫೪೬); ಬಿಳಿಜೋಡ ಸೀಮೆಯ ಕೆಲಸಿಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದರೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೮೦-೧೯ : ೧೬೦೬); ಕೆಲಸಿಗಳ ವಾಲಗದಲಿರೂ ನಾವು ಅಳಸಾರೆಗಳು ಕೋಮಟಿಗರು ಮುಂತಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಬಣ್ಣದವ್ವರಾ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀಚಂರಾ. ೧೯೦-೧೯ : ೧೭೮೧). ಕೆಲ್ಲಸಿ: ೨. ತೆಳ್ಳನಾದ ಕೆಲ್ಲಸಿಗಳಿಗೆ . . . ಧರ್ಮವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಎಳ. X (೪), ಮುಳುವಾ. ೧೯೨-೬ : ೧೬೩೮ ಕಶ). [ಕೆಲಸ + -ಇ$_{3}$]

ಕೆಲಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಕೆಲಸಗಾರ: ಕೆಲಸಿಗರು ಶಿಲ್ಪಿಗಳು [ಪಾಣಾಂ. ಕೆಲಸದಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲಿ] ರತ್ನಾವಳಿಯ ಘಾಟ ನವಾಯಿಯಲಿ ಸಭೆಯಂಗೆಗಳ್ಗರ್ಪಿಸಲಾ ಮಹಾದೇವ (ಉವ್ಯಾಸ. ೧೩-೨೯). ೨. ಕ್ಷೌರಿಕ; ನಾಯಿಂದ: ಸಾಣಗರ್ ಕೆಲಸಿಗರ್ ಮಡಿವಳರ್ ಏಸೀರ ಕೇಣಗರ್ ಜೂಜುಗಾರರ್ ಮುಖ್ಯರೊದಗಿ ಬರುತಿರ್ದರ್ (ಚಪಭಾ. ೪೭-೪೧); ಪ್ಯಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಿಗನು ಬೇಳಕ್ಷೆ ಮುಂದನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ (ಗೌಶಾಂಗ. ೧೫೦). [ಕೆಲಸ + -ಇಗ]

ಕೆಲಸಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೆಗೆ; ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಹೋಗು; ಬದಿಗೆ ಸಾಗು: ತರಹರಿಸಿ ಕೆಲಸಿಡಿದು ರಿಪು ಭಟಸುರವನುದರವನೆಡಬಲನ ಕಿಬ್ಬರಿಯವೆಚ್ಚಸು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೫೩); ನಡೆ ಸುವಿತ್ರಾಸೂನು ಕೇಳ್ವಲಸಿಡಿ ಸರೋಜಾಸನನೆ ಸಹಿತ (ತೊರಾ. ೩-೬-೯); ಅಲರ್ಗೊಯ್ವ ದೇಳಂಬದಿಂದ ಕೆಲಸಿಡಿದು ಬಂದಾ ವಿಷಯೆ . . . ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು (ಜೈವಿಭಾ. ೩೦-೧೯). [ಕೆಲ$_{1}$ + ಸಿಡಿ$_{1}$]

ಕೆಲಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕವಾಗು (?); "ನಿಂದು" (ಲೋಕೋಪ-ಬೀಳ್): ಬಲದಿನೆಡಕ್ಕೆ ಪೋಗೆ . . . ನಡುವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕೆಲಸಿ [ಪಾಣಾಂ. ಕೆರಳ್ಕೆಲಸೆ] ಸುಡಿತ್ತಿಸೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೩೩). 'ಕೆಲ್ಲಾಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೆಲಸೂಸು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹರಡು; ಸುರಿ; ಚೆಲ್ಲು: ನೋಟವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ಕೆಲಸೂಸಿ ಪರಿವುತ್ತಮಿದೆ (ಪಂಬರ. ೬-೮೬). [ಕೆಲ$_{1}$ + ಸೂಸು$_{1}$]

ಕೆಲೆಲು 'ಕೆಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೆಲೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಟುರುಹಾಕು; ಗರ್ಜಿಸು; ಡುರುಕಿಹಾಕು: ತರುಣ ವೃಷಂ ಕೆಲೆದು ತೊಲ್ಲಲ್ತರೆ ಕಂಡು (ಅವಿಭ. ೧೫-೧೧೧); ನೆಲಂ ಬಿರಿಯೆ ಕೆಲೆದುಮಲೆದೊಲೆದು (ಅಪಂಪ. ೪-೧೧೧); ತೂಗಿ ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ಕುಪ್ಪಿ ಕುಪ್ಪಿಯುರ್ದಿ ಕೊರ್ದಿ ನಲಿನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕಳ ನಿಕಾಯದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೨೮ ಪ); ಗೂಳಿ ಕೆಲೆವುತ ಹೊಲಲು ಬರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೨-೧೪); ಪಸುರ್ವುಲ್ಲಂ ಪಸುವಡಂಗೆ ಮೇದು ಕೊರ್ದಿ ಕೆಲೆದು (ರಾ ಮಾ ಕೃ. ೬-೨೨). ೨. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಗು: "ಕೆಲೆ – ಉತ್ಸಾಹಧ್ವನಿ" (ಕಮಭಾ); ಮಾಡಿ ಮಡಿದು ಕುಡಿಕುಡದು ಕೆಲೆಕೆಲೆದು ನಲಿದಾಡಿ (ಬಸರ. ೩-೧೧); ತನ್ನ ರೂಪಿಂಗೆ ತಾನೆ ಹಾರ್ದೈಸಿ ಕೆಲೆಯುತ್ತ (ಜೀವಂಚಿ. ೯-೫೦); ಸಹಕಾರದ ಬರವಂ ಪೆಳ್ದಂತೆ ಕೆಲೆಯೆ ಕೋಳಿಗಲ್ (ಬಾರ್ವೈವಿ. ೯-೫೬); ವಿಹಂಗ ಸಂಳಿಲಂ ಕೆಲೆಯೆ (ಪಂದಿಮಾ. ೬-೧೨).

೩. ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತಾಡು ; ಹರಟು ; ಗಳಹು ; ಕೂಗಾಡು : ಮಲೆವ ಕೆಲೆವದಟಲೆವ ಪಳಂಚಲೆವ ಮಲೆಪರೆಲ್ವಂ ಮುಱುದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೬-೨೪ ; 1068) ; ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತ ನುಡಿದು . . . ಮುಡು ಹಿಕ್ಕಿ ಕೆಲೆವವರ ಕಂಡಡಂಜುವೆ (ಬಸವ. ೪೪೭) ; ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವೇ ಶುಭಂ ಕರವೆಂದುಲಿದು ಕೆಲೆದು ಬರಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞರಂ ಕೆಲರನಲೆದು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪) ; ಕೆಲಬಲದವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯಿಲೆಗಳೊಳು ಕೆಲೆವುತ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದನು ತೊಲಗಿಸುತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦) ; ಕಟ್ಟೆಯಲಿ ಕೂತು ಕೆಲೆಯುವವಳು ಹಾದರದ ಕಟ್ಟಾಣಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೩).

ಕೆಲೆದಾಡಿಸು = ಕೆಲೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಕೂಗಿಸು : ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿಯ ಕೆಲೆದಾಡಿಸುವ (ಮೋಹತ. ೫-೩೫). ಕೆಲೆದಾಡು = ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾತಾಡು : ಪರಿಹಾಸಕರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲೆದಾಡುವುದಂ ಬಿಟ್ಟು (ಗಣಭಾ. ೨೬೪-೧) ; ಕೆಳೆಯರೊಳ್ ಕೆಕ್ಕಸಕೆಲೆದಾಡಿ ನಗುತ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಿಲೈ ; ಮಲ. ಚಿಲ, ಚಿಲೆ ; ಕೋತ. ಕಿಲ್ಚ್ ; ತುಳು. ಕಿಲೆ, ಕೆಲೆ ; ತೆಲು. ಕೆಲ, ಚೆಲಾಗು]

ಕೆಲೆತ (ನಾ). ಕೆಲೆಯುವಿಕೆ ; ಗಳಹುವುದು ; ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : "ಪರಿವಾದಃ – ಕೆಲೆತಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೬೧).

[ಕೆಲೆ + –ತ್ಯ]

ಕೆಲ್ಲ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ : "ಕದಪು ಕೆಲ್ಲಂ ಕಪೋಳಂ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೯-೧೫). [< ಗಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವಸುಮತಿಯೊಳ್ ದಾನಿಗಳನೂನಮಿಲ್ಲದ ಮೋನಿಗಳಂ ಪೋಗಿ ಪೊಗಱ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯೊಳ್ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೩-೨೬ ; 957) ; ಆ ಕೆಲ್ಲಂಗೆಱೆಯಾದಿ ತೀರ್ತ್ಥಮದು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಿಂ ನಿರ್ಮ್ಮಿತಂ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೫ ; ಸು. 1159). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಕೆಱೆ]

ಕೆಲ್ಲಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಶಲ್ಯನ ಮೊನೆಯೊಳ್ ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ಕಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕೆಲ್ಲಂಬುಗಳಿಂದಾತನ ವರೂಥ ಸೂತ ಕೇತನಂಗಳಂ ಕಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೬ ವ) ; ಶಂಬರಾರಿ ಶಬರ ಪುಲ್ಲಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮದ್ವಿರಹಾವಸ್ಥಿತಿ ಗೋರಿಗೋರಗೆಯೆನಿಪ್ಪಂತಾದುದು (ಅನಂಪು. ೧೧-೪೨). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಅಂಬು$_2$]

ಕೆಲ್ಲಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸತ್ತ ಕೆಲ್ಲಗಾವುಣ್ಡ ಚಾಮೊನ್ತ ಚೂಡಮಣಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೨, ೩೭-೭ ; 950).

[ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಲ್ಲಯಿಸು, ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು, ಕೆಲ್ಲವಿಸು, ಕೆಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಹ್ವಲವಾಗು ; ಬೆದರು : ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ತೊಲಗುತುಮಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೧) ; ಗೋರಿವರಿದುವೆನೆ ಕುನುಂಗಿ ಕೆಲ್ಲಯಿಸಿ ನೋಟ್ಪ ತರಳಲೋಚನದ ಸರಳಾಪಾಂಗಂ ಹರಿಣೀಭಾವಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ (ಅನಂಪು. ೭-೧೬ ವ); ಅರಮಗನಂ ಕೆಲ್ಲಯಿಸುತ ನೋಡುವ ತರುಣಿಯರ ಕೇಕರರುಚಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೨). ೨. ತುಂಡಾಗು ; ಸೀಳಾಗು : (ಕ). **ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು** : ೧. ಆಱುದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಡವಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದುಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಲ್ಲಯ್ಸಿ ಬೆಟ್ಟು ಜದಿರ್ದೊಯ್ಯನೆ ಪುಲ್ಲೆಗಳ್ ಪೊಳೆವ ಕಣ್ಣಿಂ ನೋಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೧೭೪-೨೩). **ಕೆಲ್ಲವಿಸು** : ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು ; ಕೆರಳು : ರೋಷವೀರೆಲೆಯಾಯ್ತು ಲಜ್ಜೆಯ ಮೀಸಲಳಿದುದು . . . ಕೆಲ್ಲವಿಸಿತನುತಾಪ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೬) ; ಉದ್ದಾಮರನು ಕೆಲ್ಲವಿಸಿ ನೋಡಿದರುಗ್ರನಯನದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೬-೧೩).

ಕೆಲ್ಲೈಸು : ೧. ಎಳಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ ತಿಳಿಪುವ ಮುಳಿವೆಡೆಗೆಡೆಯಿಲ್ಲದಡರೆ ಕೆಲ್ಲೈ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಡೈ]ಸಿ ಕವಲ್ದೊಳಗೊಳಗೆ ಬಳೆದಲಂಪೊಡನಳುರೆ ಪದಂ ಪದದೊಳೊದವೆ ಬೆರಸುತ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೬). ೩. ಮುರಮಥನ ಕೆಲ್ಲೈಸಿ ನೋಡಿದನುರುಭಯಂಕರ ಚಕ್ರವನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೩೧). [ಕೆಲ್ಲೆ$_1$? + –ಇಸು$_3$]

ಕೆಲ್ಲಯ್ಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲವಿಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಸಿ 'ಕೆಲಸಿ' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಇಪ್ಪೆ ವಕುಳಂ ಕರಿಯ ವೀಳೆ ಚಿಱುಗುಳ್ಳಂ ಕೆಲ್ಲಿ ಜಟೆ ಮಟ್ತು ಪಿಚು ಮಂದವರಳಿ . . . ಮೊದಲಾದುತ್ಫುಲ್ಲ ತರುಸಂತತಿಗಳಿಂದ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೪೨). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ನಾಲ್ಕೂರು ಮಿಟ್ಟು ನಡೆದ ಕೆಲ್ಲಿಗೊಡಂಗೆಯೊಡ್ಡಿನ ಕೆಱಗೆ ಗಾವುಣ್ಡ ಕಾಡಿಯಣ್ಣಜ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಙ್ಗಟ್ಟೆ ಪಳ್ಳಿಕಾಱ ಕುವಣ್ಣಜ್ಗೆ ಮೂಗಣ್ಡುಗಙ್ಗಟ್ಟೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬-೧೨ ; 950). [?]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೩೨ ; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ).

[ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸುಗೂರ್]

ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಡುಗೂನ್ನಾಡಾ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರಾ ಚೆಡಿ ಅಕ್ಕೆ . . . ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ ಪನ್ನಿರ್ವರುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೧೭ ; ?). [ಕೆಲ್ಲಿ ? + ಪುಸೂರ್]

ಕೆಲ್ಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದಾವರಙ್ಗದೊದಿಪನ್ದಿಗಲಿಯು ಕೆಲ್ಲೂರುಂ ಕಬೂರು ಮೊಳನಿಕೆ (ಎಕ. XII, ತಿಪಟೂ. ೧೦-೪ ; ಸು 930). [ಕೆಲ್ಲು + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಿಗುರು ; ಚೂರು. ೨. ಅಂಚು, ತುದಿ : ಸಲ್ಲಲಿತ ಬೆಳಗುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಕೆಲ್ಲೆ ಶಿಖಿ ಸೋಂಕಿದಡೆ ನಿನ್ನಳವಲ್ಲ ಜನಕಂಗಿಳೆಯ ಮಗಳಲ್ಲ (ತೊರರಾ. ೬-೫೩-೯೧).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಲ್ಲಿ ; ತುಳು. ಕೆಲ್ ; ತೆಲು. ಚಿಲ್ಲ]

ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ (ನಾ). ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ಪಾರ್ಶ್ವ : ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಕ್ಕಂ ಬಿಡಿದು ಕಿಕ್ಕಿರಿನಿಂದು ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಬಾಟ್ಟೇಲಿಗಳ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಸುರಹೊನ್ನೆಯ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೯ ವ); ಕೆಲ್ಲೆಯಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಬಲು ಬಿಲ್ಲನೊದಱಿಸೆ ಕದನ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ತಾನಿದಿರಾಗಿ ನಿಂದನು ಪಾಂಡವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೨೯) ; ಬಿಡು ಮನದ ಸಂಶಯವ ಕೆಲ್ಲೆಗೌಕಿ ವಿಲಾಪವನು ಹುಸಿಯಿಲ್ಲ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಯೆನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪೧-೬೭). [< ಕೆಲ ?]

ಕೆಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ತುರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕೆರೆತ : "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನೆ ಸಿಗುಱು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦) ; "ಕೆಲ್ಲೆಯೆನಲಾಗಿ ಸಿಗುಱೆನಲಾಗಿ – ಈ ೨ . . . ಉಗುರು ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ ಬೆವರಿಕೊಂಬುದರ ಹೆಸರು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೦ ಟೀಕೆ). ೨. "ಬೆಮರು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. "ಜಡ; ಭಾರ": (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [?. / ತಮಿ. ಕಲ್ಲು, ಕೆಲ್ಲು = ಕೆರೆ, ಕೆರೆದುಹಾಕು]

ಕೆಲ್ಲೆಗಣ್ (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ : ಗಲ್ಲದಲಿ ಘಾಡಿಸಿದ ಚಿತ್ತದ ಕೆಲ್ಲೆಗಂಗಳ ನಗೆಯ ಚೌಪಟಮಲ್ಲನಿದ್ದನು ರಿಪುಬಲವ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೭-೩೩). [ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ + ಕಣ್]

ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೂರಾಗು ; ತುಂಡಾಗು : ಕೆಲ್ಲೆಗೆಡೆದವು ಕರಿಗಳಸುಗಳ ಚೆಲ್ಲಿದವು ತೇಜಿ ರಥಕುಳವೆಲ್ಲ ಹುಡಿಹುಡಿ ಪಾಯದಳ ನಿರ್ನಾಮವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೨). [ಕೆಲ್ಲೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ಮೊಡಗೂಟಮಗಲ್ಚದ ಕೂರ್ಮೆ (ದ ಶ ಕು. ೮-೨೨); ಕೆಲ್ಲೆನೋಟ ದೊಳೀಕ್ಷಿಸುತೆ ನೇಹಮುರ್ವಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೭-೩೧); ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಗಳ ತಮ್ಮ ಕೆಲ್ಲೆನೋಟಗಳನು ಚೆಲ್ಲಿದರತಿ ಚದುರಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೧೦).
[ಕೆಲ್ಲೆ$_2$ + ನೋಟ]

ಕೆಲ್ಲೈಸು 'ಕೆಲ್ಲಯಿಸು' ನೋ.

ಕೆಲ್ಲೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇದಂ ಬೆಸಗೆಯ್ದಂ ಕೆಲ್ಲೋಜಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೬-೯; ಸು. 925). [ಕೆಲ್ಲ$_0$ + ಓಜ$_1$ (< ಒವಝು)]

ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಗವಡ ಅಂಬಳೆ ಕೆವಡಮಲ್ಲೆಗವಡಯಿವರ ಕುಲದೇವರು ನಿಟ್ಟರೈ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೪೮-೫೨; 975 ?).
[ಕೆವಡ$_0$ + ಮಲ್ಲೆ + ಗವಡ$_0$ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆವಲ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೆವೆಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆವೆಸೆಯ ಕಾಳಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕಲ್ಲಣ ಬಟ್ಟೆಯ ಪೋಗುತಿರೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪೫-೬; 975 ?). [?]

ಕೆವ್ವನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ: (ಕಿ).

ಕೆಸ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಸಂಬಳದ ಬಣಕ ಮೆಣ್ಡಗವುಣ್ಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೯-೯; 951). [?]

ಕೆಸಗಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು (?): ಉಡಲು ತೊಡಲು ಹೊದಿಯಲೆಂದು ಮಡುಹಿದ ಮೃಡ ಮೂವರನಂದು ತೊಗಲನುಗಿದ ವನಮಮ, ಕರಿದಾನವ, ಕೆಸಗಿದಾನವ, ಬ್ಯಾಹೂದಾನವರ ಸೊಡ್ಡಳ ನಂದು (ಸರ್ವವ. ೧೬೭-೭೯೦). [?]

ಕೆಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಪನೆಕೋಡು ಪಾಡಿ ದೇವಾಲ್ಚನ ಒಡೆಯೊರ್ವ್ವಿನದಿಯು ಕೆಸದಿಯುಂ ಪಡೆತ್ತದು . . . ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು . . . ಕೆಸದಿಯು ವಿನದಿಯು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಾನಂದೊರ್ಕ ಕೊಡ್ಡ(ಟ್ಟು)ದು (ಇಆ. XIV, ೨೪೨-೫೧; 9ನೆಯ ಶತ. ಕೃಶಾ). [?]

ಕೆಸರಂಕ 'ಕೆಸಱಂಕ' ನೋ.

ಕೆಸರಕಲ್ಲು 'ಕೆಸರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಕೆಸರು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸರುಕಾಪು (ನಾ). "(ಸವಾರನಿಗೆ ಕೆಸರು ಸಿಡಿಯದಂತೆ ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊ. ಗಳ ಚಕ್ರದ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಹಾಕಿರುವ) ಲೋಹದ ತಡೆಪಟ್ಟಿ; ಕೆಸರುಕಾಪು" (Mudguard. ಇಂಕನಿ). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್)+ ಕಾಪು]

ಕೆಸರುತಡೆ (ನಾ). = ಕೆಸರುಕಾಪು: ಮೋಟಾರು ಕಾರಿನ ಮುಂಭಾಗ ದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಸರುತಡೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೧೮). [ಕೆಸರು (< ಕೆಸಱ್) + ತಡೆ$_2$]

ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚು (ನಾ). ಕೆಸರು ಮತ್ತು ಗಚ್ಚು; ಕೆಸರಾದ ಗಚ್ಚು: ಕುಂದಣ ಕೆಸರ್ಗಚ್ಚಿನಿಂ ತರತರದೆ ಕೋಂಟೆ ಕೊತ್ತಳವ . . . ಅಮರ್ಚಿ (ನವಮೋ. ೨೨-೧೩). [ಕೆಸಱ್ + ಗಚ್ಚು]

ಕೆಸರ್ಗಲ್, ಕೆಸರಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು, ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲು; ತಳಪಾಯದ ಕಲ್ಲು; ಅಸ್ತಿಭಾರಶಿಲೆ: ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಸರ್ಗಲ್ಲ ಮುಹೂರ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಕೆಳನೃ. ೧-೬೯ ವ). **ಕೆಸರಕಲ್ಲು**: 'ಕೆಸರಕಲ್ಲು' ಹಾಕುವ ದಿನ ಊರ ಪರವೂರ ಆಢ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಸಿದ್ದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೩). **ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು**: ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲೋ ಝುರ ಕೆಲಸ-(ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೭೭-೧೦೩; 1124); ದೇಗುಲದ ಕೆಸಱುಕಲ್ಲಾದಿಯಾಗಿ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನುಗ. ೨೧೨-೬೮; ?).

ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು: ತಳಕಂಬ ಕಳಶದ ಮೇಲೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು (ಅವಡಂ. ೨೭-೧೧೨); ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ ಧರೆ ಮೇರುವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ (ಚನ್ನವ. ೪); ಚೈತ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆಸಱುಗಲ್ಲನಿಕ್ಕಿ (ಕಇ. I, ೪೧-೧೧; 1417).
[ಕೆಸಱ್ + ಕಲ್$_3$]

ಕೆಸರ್ಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರನ್ನು ಕಲಸು: ರಿಪುಶ್ರೇಣಿಯ ತಱಿದ ರೋಹಿತದಿ ಹೂಣಿಸಿ ಕೆಸರ್ಗೂಡಿ ಕೋಟೆಯ ರಚಿಸಲ್ಕೆ ಶೋಣಿತಪುರ ವೆಂಬುದಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೦-೫).
[ಕೆಸಱ್ + ಕೂಡು$_1$]

ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ಕೈ; ಕೊಳೆಯಾದ ಕೈ: ಪರಮೇಶ್ವರ ನಡಿಗಳೆಡೆಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಕೆಸರ್ಗೆಯ್ಯಿಂದಿರಿಸಿ ಪೋಪುದಿತ್ತಲ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೨೮ ವ). [ಕೆಸಱ್ + ಕೆಯ್$_2$]

ಕೆಸರ್ತೂಣ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಕಂಬ, —ದಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಚಂಚಲ ಚಿತ್ತ: ಅವನು ಬರೀ ಕೆಸರ್ತೂಣ. ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೆಸರು (<ಕೆಸಱ್) + ತೂಣ]

ಕೆಸರ್ನೀರ್ (ನಾ). ಕೆಸರಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು; ರಾಡಿ ನೀರು: ಕಿಱಿದಾದ ಕೆಸರ್ನೀರಂ ಮಱಿಯಾನೆಯದೊಂದು ಕಂಡು ಕುಡಿವಾತುರದಿಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೫). [ಕೆಸಱ್ + ನೀರ್$_2$]

ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಹೂ; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೮-೧೬೫); ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆ, ನೇಸರ್ಮಯಣಂ (ಶಮದ. ೧೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಉಳ್ಳಲರ್ದ ಕೆಸರ್ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತಾಯ್ವೇರ್ ತಳದಿಂ ಮುಱಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೨೧).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೆಸರ್ಮಸಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ತುಂಬು; ಕೆಸರಾಗು; ಬಗ್ಗಡವಾಗು; ರಾಡಿಯಾಗು: ಕೆಂದೂಳಿಯೊಳ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ಜಲದುರ್ಗಮೆಲ್ಲಂ ನೆಲದೊಳೋರಂತಾಗೆಯುಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೧೬ ವ); ಪರಿಮಳದ ಕೆಸರ್ಮಸಗಿದ ವನಸ್ಥಳದೊಳ್ ಬಿನದದಿಂ ನಡೆವಲ್ಲಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ಸಾಗರಮಂ . . . ಕದಡಲ್ ಕೆಸರ್ಮಸಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೬-೧೮).
[ಕೆಸಱ್ + ಮಸಗು$_1$]

ಕೆಸರ್ಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೆಸರಾಗಿಸು: ಪರೆದ ಪುಡಿಯೆಲ್ಲಮಂ ನೀರ್ ನೆರೆದು ಕೆಸರ್ಮಾಡದನ್ನೆಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೦). [ಕೆಸಱ್ + ಮಾಡು$_1$]

ಕೆಸವು, ಕೆಸ, ಕೆಸವೆ, ಕೆಸು$_1$, ಕೇಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಣಬೆ; ಆಳಂಬೆ; ಛತ್ರಿಕೆ: "ಕೆಸವು ಛತ್ರಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭); "ಆಕಃ - ಕೆಸವು" (ಓಷಧಿ. ೧೦); ಕೆಮ್ಮನೆ ದಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ದರ್ಕೆ] ಕೆಸವಂ ಸೂಲಮ್ಮಾಡಿಯೆ ನುಡಿಯಲಕ್ಕುಮೇ ಪೇಱಿಮಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೫). ೨. ಅಗಲವಾದ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ದಂಟುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸೇಬುದಂಟು; ಶೇಮೆದಂಟು: ಸುರುಚಿರ ಚಕ್ಕೆವತಂ ಚಿವಿಕಿರೆ ರಾಜಗಿರೆ ಕೆಸವುಂ ಕೀರೆಣಗಳೆಯಲೆನಾಮರಮಂ ಬಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೬); ಕೆಸವಿನ ಸೂರಣದೆಸಕಮನೆಸೆವಾ ವಾಸ್ತುಕದ ರಸಂ (ಖಮದ. ೨-೧೨೧); ಕೆಸವು ಆಬಲು ನೆಯ್ದಲು ಕಂದಬೀಜಂಗಳು (ಪಸಾರ. ೫೧೨-೧೩). **ಕೆಸ**: ೨. 'ಮರಕೆಸ' ಪರಾ. **ಕೆಸವೆ**: ೨. ಕೆಸವೆ ಪಲ್ಯ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಸು$_1$**: ೨. ಶಿಶು ಹೋಗಿ ಕೆಸು ತಿಂತು ಎಂತ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮಸಿಯೊರಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). **ಕೇಸು$_2$**: ೨. 'ಕೇಸಿನಪಲ್ಯ' ಪರಾ.

ಕೆಸವೆದಂಟು = ಕೆಸವೆ ಸಸ್ಯದ ದಂಟು, —ಕಾಂಡ: ತಿಥಿಯ ದಿನ ಕೆಸವೆದಂಟಿನ ಪಲ್ಯಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೆಸವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಸವೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸಾರೆ ಆಹವ್ಯತಾದಿಕಂ (ಎಕ್. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೧೫; ೪೫೦ ?). [ಕೆಸ್ಯ + ಊರು (< ಊರ್)]

ಕೆಸವೆ 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸಱ್, ಕೆಸರು, ಕೆಸಱು (ನಾ). ೧. ನೀರಾಗಿ ಕಲಸಿದ ಮಣ್ಣು; ಬುರುದೆ; ಅರಲು; ರಾಡಿ; ಪಂಕ; ಕರ್ದಮ: ದೆಸೆಗಳ್ ವಿಕಾಲಮಾದುವು ಕೆಸಱಿಂ ಪಿಂಗಿತ್ತು ಧರಣಿ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೧); ಭೋರೆಂದು ಪೆರ್ಮಳೆ ಕೊಂದು ಕೆಸಱಾದೊಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೨-೧೪); ನೆತ್ತರ ಕೆಸಱಿಳ್ ಗಾಲಿಗಳ್ತ್ತಂ ತಳರದೆ ಜಗಿಲ್ದು ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೦); ಕೆಸಱಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಪಶುವಿನಂತಾನು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಬಾಯ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೇನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೨); ನೀರ್ದೆಗೆದು ಬೆಂಚಿಗಳೊಳ್ ಕೆಸಱಜಱೆ (ಲಲ್ಲಕಾ. ೫೩); ಕಾಡಿಗೆಯ ಕೆಸಱೊಳಗ್ಗದ ನೀಲದ ಸಱಿಗೆ ಸರಿಯಾಯ್ತು (ಶುವ್ಯಾಚ. ೧೬-೧೪); ಅಸಮಾಶ್ವಗಳು ಬಾಂದೊಡಿಯ ಕೆಸಱೊಳು ಬಿದ್ದ ಕಳಭಾವುವೊ ಎಂದು (ನೋ ಚಕ. ೨೬-೧೯). ೨. ಗದ್ದೆ; ತರಿ ನೆಲ: ಕೆಸಱೊಳ್ ನೆಲ್ ಬೆಳೆಗುಮಲ್ಲದೆ ಜೋಳಂ ಬೆಳೆಯಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೧೯೦). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳಂಕ; ಮಾಲಿನ್ಯ: ಪೆಸರೊ ಕೆಸಱಂ ಪೋಕಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬೪೬). **ಕೆಸರು**: ೧. ಆ ಮಂದಿರ . . . ಕೆಸರನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಮಾತು (ಬಾಣಾ. ೨೨); ಕೈಕೆಸರಾದರೆ ಬಾಯಿ ಮೊಸರು (ಗಾದೆ). **ಕೆಸಱು**: ೧. "ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, . . . ಅವಕೆಲ –ಱಂ ಕೆಸಱು (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೩೬); ಪೊಗೆ ನೆಳಲ್ ಕೆಸಱು ತೋಯಂ . . . ತರದಿನಳ್ಕುಮಿವ ಶಾಂತದೀಪ್ತಮ(ದ)ನ್ಧರ್ಗಳ್ (ರೋಚೋದ. ೧೨-೧೧); ಕಱಗಿ ಕೆಸಱಿನಂತಿರದೆ ತಾಮ್ರಲೋಪನಂಗಳಱಲ ತೊಡಲಿಸಿತ್ತಿ ನೆತ್ತಿ ವರಲು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕೀಱಿಯಂಕಟ (ಸಾನಂಚ. ೬-೧೫); ಸಾರಿಸಿತು ಮುಗಿಲುಗಳು ಸಾದು ಜಜ್ಜಾದಿ ಕೆಸಱಿನಲಿ(ಸಂಭವ. ೨೦-೯೯); ಕತ್ತುರಿಯ ಕೆಸಱಿನಲಿ ಸಾರಿಸಿ ಮುತ್ತಿನಲಿ ಅಡಿಯಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೩೩). ಕೆಸರಕುಳಿ ೨ (ಕೆಸರು ಕಲಸುವವರು ತುಳಿಯುವಂತೆ) ತುಳಿದಾಡು: ಹಾಲ್ವೇಡಿ ಪರಿದತ್ತ ನೀರ್ವೇಡಿ ನಿಂದತ್ತ ಮೊಸರ್ವೇಡಿ ಕೆಸರ ತುಳಿದತ್ತ (ರೋಚೋಗೀತ); ಹಾಲಬೇಡ್ಕತ್ತಾನ, ಕೊಬಲು ಬೇಡಿ ಕುಡಿದಾನ, ಮೊಸರಬೇಡಿ ಕೆಸರತುಳಿದಾನ(ಅಷ್ಟಜಾ.೪೭). **ಕೆಸಱಡಿತ** = (?): ಎರಡು ನೊಡ್ಡಱಂ ಕಾದಲ್ಕೆಂದೀ ತೆಜದಿನೊಡ್ಡಿ ನಿಂದುವು ಭೂತಳಮಳ್ಳಾಡೆ ಕೆಸಱ ಕಡಿತ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೩); "ಕೆಸರ ಮೇಲೆ ಹರಡಿರುವ ಕಡತ" (ಪಂಪವಿ. ೬೫೮). [P ಮುಳಿಯ ತಿಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನವರು ಕೆಸಱಕಡಿತವೆಂದರೆ ಕೆಸರಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕಿದ ಚರ್ಮವೆಂದೂ ಕೆಸರಕಡಿತವು ಹೇಗೆ ಅತ್ಯಿತ್ತ ಅಲ್ಲಾಡುವುದೋ ಹಾಗೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ದಿಗಿಲಾದ ನೆಲವೆ ಅಲ್ಲಾಡಿತು ಎಂಬ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಪಾಠೋಚ. ೨೪೭). **ಕೆಸಱತಿಱ್ಪಿಡು** = ಕೆಸರಿಗೆ ಕೆಟ್ಟಿನ್ನು ಇಡು; ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾಡು; ಅಪ. ತವನ್ನು ಮಾಡು: ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸಂಗಳ್ ಹೊಱಗೊಡ್ಡ ಕೆಸಱತಿಱ್ಪಿಡುವರುಂ ದೆಸೆಗೆ ಬೊಬ್ಬಿಡುವರುಂ (ಎಕ್. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೮-೬೫; ೧೨೪೬). [ದೇ. ಕೆ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೀಜು; ತುಳು. ಕೇಡು, ಕೆಸರು ./ ಪ್ರಾ. ಕೇಅರ; ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೆಸಱಿಂಕೆ, ಕೆಸರಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಜಟ್ಟಿ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ವೈಲವಾನ: "ಕೆಸಱಂಕೆರೆನ್ಬೆ ಮಲ್ಲರೆಱಿಳ್" (ಕಾರ್ಕ. ೨೬). ೨. ಕೆಸರಾದ ಕಳ (?): ತಿರುವುಬು ಬೈಕಂಗೊಳ್ಳದು ಮೊರೆವುದು ಮಱುಮುಂಬರಲುಲ್ಲ ಕಕ್ಕರ್ಗಾಕಂಬೆರಿಸಿ ತನುಗೊಂಂ ದೊರೆಕೊಂಡಿರೆಯುಂ ಕೆಸಱಿಂಕಮಲ್ಲಿ ದಾವುದೊ ಪೇಟುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೯೫). **ಕೆಸರಂಕೆ**: ೧. ಇದರೊಡ್ಡಿ ಅದಱಲೆಯುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನಳಿಯ ಕೆಸರಂಕನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಗೀತವಾಗಿ (ಮುಂತ್ರಿ. ೬೬-೬). [ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕ್ಕ]

ಕೆಸಱಿಂಕಕಾಜಿ (ನಾ). = ಕೆಸಱಿಂಕೆ: ೧. ಹಳಗೂಳಿಯಂ ಪೆಳಱು ಗೊಳಿಸಿದಡೆ ಕೆಸಱಂಕಕಾಜರಕ್ಕಿದೊಡೆ ಕಂಸನ ಜಾಣತನಿಯಂ ಕೆಡಿಪಿದೊಡೆ ಮಹಾದ್ಭುತವಾಯ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫೫-೬೧). [ಕೆಸಱ್ + ಅಂಕಕಾಜಿ]

ಕೆಸಱುಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಮಣ್ಣು ಕಲಸಿ ಇಡು; ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕು: ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮ ನುದಯದೊಳ್ ನಿಲಿಸುಗೆ ಕಂಥಮನಿಂದುಸುತನ ಲಗ್ನಂ ಬರೆ ಬಿಟ್ಟುಗಡಿಂಕೆಗಳಂ ಳ್ಳಗುಸುತನುದಯಮಾಗೆ ನಿಲ್ಲುಂ ಚಿರಮುಂ (ರೋಚೋಪ. ೬-೩೬). [ಕೆಸಱ್ + ಇಕ್ಕು]

ಕೆಸಱುಗೆ (ನಾ). ಬಚ್ಚಲು; ಬಚ್ಚಲಿನ ಹರಿ: "ಕೆಸಱಿಗೆಯೆಂದು ಬಚ್ಚಲ್ ". (ಕಸಾಸಾ. ೩೨-೬೬); "ಬಚ್ಚಲಕ್ಕು ಕೆಸಱಿಗೆಯೆನ್ನಲ್ " (ಕವಿಂಂ. ೨೫೦). [< ಕೆಸಱ್]

ಕೆಸಱುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು; ಬಗ್ಗಡವಾಗು: ತುಂಡದ ದೊಂಡೆಗಳು ಕೆಸಱುಡುವ ಮಿದು ಅಲ್ಲಗಳ (ಅವ್ಯಾಳ. ೫-೧); ಕೆಸಱುಡುವ ರಕ್ತಕಾಂಬುಗಳ (ಶುವ್ಯಾಜ್ರೋ. ೧೬-೪); ಚಾರುಜಳಿಯದ ಕೆಸಱುಡುವ ಕಣ್ಣೂರಿಗಳ (ಸಂಭವ. ೨೮-೧೧). [ಕೆಸಱ್ + ಇಡು]

ಕೆಸಱು 'ಕೆಸಱ್' ನೋ.

ಕೆಸಱುಕಲ್ಲು 'ಕೆಸಗಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೆಸಱುಗಲ್ಲು 'ಕೆಸಗಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೆಸಱುಡುಮೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರು ಕಾಣಿಸು; ತಳಕಾಣು: ಕೆಸಱು ಮೋಱಲು ಜಗುಳೆ ಬಾಂಟಱು ಭರತ ಶರವಾರ (ತೊಡರಾ. ೨-೬೧); ಕೆಸಱುಡುಮೋಱುತು ಕಡಲು ಪಾಂಸುಪ್ರಸರದಲಿ (ತೊಡರಾ. ೪-೯೧). [ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ತೋಱು (< ತೋಱ್)]

ಕೆಸಱುವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಗದ್ದೆಯ ಕಂದಾಯ: ಊರು ಮಱಯಾದಿಯುಬಳ್ಳ ಕೆಸಱುವಣ ದಿತ್ತುವಟ್ಟ ಅರುವಣ ಮುಮ್ಮಾನಾಗಿವೆಳ್ಳಂತಹ ಅಯವೆಲ್ಲವೂ ಆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಲುವದು (ಎಕ್. XV, ಹೊಳೆ. ೨೦-೬೦; ೧೨೭೨). [ಕೆಸಱು (< ಕೆಸಱ್) + ಪಣ್ಣ]

ಕೆಸಱೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರಾಗು: ನೀರೆಱಜಾದ ಮುಗಿಳ್ಳು ಕೆಸಱೇಱ್ದುವು . . . ಆ ಸೇನಾ ಪಥಧೂಳಿ ಗಗನಮಾರ್ಗನನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೪೦). [ಕೆಸಱ್ + ಏಱು (< ಏಱ್)]

ಕೆಸು, 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೆಸ್ಯ (ನಾ). ಕೆಂಪು; ಕೆಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳುದು. 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ. [< ಕೆಸ್ಯ]

ಕೆಸುಳ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆ; ಗರ್ಭಕೋಶದ ಕಸ; ನೆತ್ತೆ (?): ಬಸಿರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಇಂದು. . .ತ್ಕೆಜಾಕಾಂ. ೪] ಸುಳದಜಾಲಿಯ ಹೊಡ್ಡು ಮಲಮೂತ್ರದಲಿ ಬಿದ್ದು ವಸುಧೆ ದಿನವನು ಳಳೆದಿಯೋ ಆತ್ಮ (ಕಸಳ. ೧೯೯-೧). [← ತಮಿ. ಚೆಜುಳ್ಳು, ಚೆಜುಗು]

ಕೆಸುಕಾಡು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣಿನ ಭೂಮಿ: ತಲೆಪರಿಯೊಳು ಏವತ್ತು ಮತ್ತರ್ ಕೆಸುಕಾಡಿಂ ಕೆಟ್ಟುಜ್ಜೆ ಮೂವತೆರ್ಮದಿಕಾಡುಂ (ಸೌಇ. IX-i, ೪೭-೪; ೨೩೮೪ ಶತ). 'ಕೆಸುಕಾಡು' ಪರಾ. [ಕೆಸ್ಯ + ಕಾಡ್ಯ]

ಕೆಸುಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಬಿನಾಮ್ಮಜ್ಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೨ ; ಸು. 750) ; ಕೆಸುಗೊಳ ಮೊಡೆಯ ಮಾಜನ ೧ಕ್ಕೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪–೧೯ ; ಸು. 750). 'ಕಿಸುಗೊಳ' ಪರಾ. [ಕೆಸ್ಸು$_2$ + ಕೊಳ್$_3$]

ಕೆಸುಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಸುಮಂಗಲಂ ಸುಳ್ಳಂ (ಎಇ. IX, ೨೦೪–೬೦ ; 750). 'ಕಿಸುಮಂಗಲ' ಪರಾ. [ಕೆಸ್ಸು$_2$ + ಮಂಗಲ]

ಕೆಸುಮಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮಣ್ಣು ; ಕೆಂಪು ಭೂಮಿ. 'ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು' ಪರಾ. [ಕೆಸ್ಸು$_2$ + ಮಣ್ಣು (< ಮಣ್)]

ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಂಪುಭೂಮಿಯ ನಾಡು ; ಕಿಸುಕಾಡುನಾಡು. ೨. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಸಿಯಕೆಲ್ಲ ಕೆಸುಮಣ್ಣುನಾಡಾಳೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೫–೧ ; 780). [ಕೆಸುಮಣ್ಣು + ನಾಡು]

ಕೆಸುವೊಳಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ವ್ರೀಹಿಮುಖ ಗ್ರಾಮ ಕೆಸುವೊಳಲ ಕೆನ್ದೋರ ಮಾನ್ಯ . . . ಪ್ರಭೃತಿ ದಶಗ್ರಾಮ ಪರಿಭೋಗೇನ (ಇಅ. XIX, ೧೮–೧೪ ; 602). 'ಕಿಸುವೊಟಲ್' ಪರಾ. [ಕೆಸ್ಸು$_2$ + ಪೊಳಲ್ (< ಪೊಟಲ್)]

ಕೆಸೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಏಚಯ್ಯನು ಗೋನಯ್ಯನು ಕೆಸೆಯಮ್ಮನು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೯–೪ ; 963). [ಕೆಸ್ಸೆ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಕೆಹೆಕಬ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೇಜನಕಃ —ಕೆಹೆಕಬ್ಬು, ಗುರುಗ, ಗೇರು, ತಾರೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೨). [?]

ಕೆಳ 'ಕೆಟ' ನೋ.

ಕೆಳಂದಲೆ 'ಕಿಟ್ತಲೆ' ನೋ.

ಕೆಳಗಡೆ 'ಕೆಟಗಡೆ' ನೋ.

ಕೆಳಗಿವಿ 'ಕೆಟಗಿವಿ' ನೋ.

ಕೆಳಗು 'ಕೆಟಗು' ನೋ.

ಕೆಳಗೆ 'ಕೆಟಗೆ' ನೋ.

ಕೆಳತಟ್ಟು (ನಾ). = ಕೆಳಗಡೆ : (ಕಿ). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ತಟ್ಟು$_2$]

ಕೆಳದಾಡೆ (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗದ ದವಡೆ : "ಹನುಃ . . . – ಆ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೂ ಹೆಸರು, ಕಟವಾಯಿ ಕಣತಲೇ ಕೆಳದಾಡೆಗೂ ಹೆಸರೆಂದು ಕೆಲವರೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೦). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ದಾಡೆ (< ದವಡೆ)]

ಕೆಳದಿ (ನಾ). ಗೆಳತಿ ; ಜೊತೆಗಾತಿ ; ಸಖಿ : "ಆಳಿ, ಸಖಿ, ವಯಸ್ಯಾ –ಈ ೩ ಕೆಳದಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೭) ; "ಗೆಳತಿಯೆಂದುಂ, ಕೆಳದಿಯೆಂದುಂ ಸಖಿ" (ಕಶಸಾ. ೧೯–೩೮೫) ; ಕೆಳದಿಯಭಿಮತಮನೊರ್ಬುಳಿಗೂಡಿ (ಕವಿರಾ. ೩–೧೩೩) ; ಆಕೆಯ ಕೆಳದಿ ನಾಗಬ್ಬೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೪–೭) ; ಒಡನಾಡಿ ಬಳೆದ ಮೇಳದ ಕೆಳದಿಯರುಂ (ಆದಿಪು. ೩–೨೩ ವ) ; ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಬಿಸಿಲಾಯಿತ್ತು ಕೆಳದಿ (ಮಹಾದೇ. ೩೪–೩) ; ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಯ್ಸಿದಳ್ . . . ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ ಅ. ೨೧–೬) ; ಕುಮಾರಿ ಹೊಂದೇರಿನಲಿ ಬಂದಳು ಕೆಳದಿಯರುವೆರಸಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮–೪) ; ಹೊರೆಯ ಕೆಳದಿಯ ಕಂದದ ಮೇಲೆ ಕರಗಳನಿರಿಸುತ (ಕಂನವಿ. ೨–೯೪). [< ಕೆಳ್$_2$]

ಕೆಳಮೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಎಂಬ ಭಾವ ; ಹೀನತೆ : ಭಾರತದ ದಾಸ್ಯವು ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಕೆಳಮೆಯ ಭಾವನೆ ಬೇರೆ (ಸಮಜೀ. ೬೧೫). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + –ಮೆ$_1$]

ಕೆಳಮೈ (ನಾ). ೧. ದೇಹದ ಕೆಳಭಾಗ : (ಕಿ). ೨. ಕುಪ್ಪುಸ ; ಕವಚ, ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳ ಒಳಮೈ : (ಕಿ). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೆಳಯಿಂಕೆ, ಕೆಳಯಿಕೆ, ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ, ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ (ಅ). ಕೆಳಗಡೆಗೆ ; ಬುಡದಲ್ಲಿ : ಓಡಿನೊಳಗಗೆಯ ಹೊಯಿದಂತೆ, ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಬೇಜೂಜದು, ಮೇಲೆ ಫಲವಾಗದು (ಬಸವ. ೫೮೩) ; ಅಂದೊಮ್ಮೆ ಧರೆಯಮೇಲೆ ಉದಕವಿಲ್ಲದಂದು ಕೆಳಯಿಂಕೆ ಪಾದವ ನೀಡಿದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಅವಚಂ. ೨೦೨–೯೧೧) ; ಕಡುಗಿ ಕೊರಳಲದಾರೊ ಪಾಶವ ತೊಡಿಸಿ ಕೆಳಯಿಂಕೆಳದ ದಾಡೆಯ ದಡಿಗರು (ನಿಭಾಗ. ೬–೨–೨೭). 'ಒಳಯಿಂಕೆ' ಪರಾ. **ಕೆಳಯಿಕೆ** : ಉಲಿದು ತೊಟ್ಟಿಲಿನಿಂದ ಕೆಳಯಿಕೆ ಘಳಿಲನಿಳಿದನು (ಸಂಭಪ. ೭–೪೬) ; ಮರನೇಜಿ ನಕ್ಕಾಡಿ ಕೆಳಯಿಕೆ ಬೀಳ್ವಂತೆ ಸುರರು ಭೂತಳಕೆ ಬೀಳುವರು (ಭರಚ. ೧೭–೬೮). **ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ** : "ಸಂಡೀನ – ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ ಹಾಜುವ ಪಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). **ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ** : ಕೆಱೆಯ ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ ಸೀಮೆಯನೂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X, ಮುಳುದಾ. ೭–೭ ; 1416). [ಕೆಳ (< ಕೆಟ) + ಇಂಕೆ ?]

ಕೆಳಯಿಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳಯಿಕ್ಕೆ 'ಕೆಳಯಿಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳರ್, ಕೆರಳ್, ಕೆರಳು, ಕೆಲರ್$_1$, ಕೆಳರು, ಕೆಳಲ್, ಕೆಳಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿತೆರೆ ; ಬಿರಿ ; ಬಿರುಕು ಬಿಡು : ಪರಿವ ಗಾಲಿಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಕೆಳರ್ತು ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಕೂಡೆ ಸಡಿಲ್ವಿನಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೫). ೨. ಅರಳು ; ವಿಕಾಸವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ವಿಸ್ತರಿಸು : "ಕೆಳರ್ – ವಿಜೃಂಭಣೇ (ವಿಸ್ತರಿಸು, ಆಕಳಿಸು)" (ಶಮಧಾ). ೩. ಎಬ್ಬಿಸು ; ಹರಡು ; ಕೆದರು : ಸ್ಫುರದುದ್ಯದ್ಧೂಳಿಯಂ ಮೇಣ್ಕೆಳರುತುಜಿ ಕಲಂಕುತ್ತವೆತ್ತಂ ತಟಾಕೋತ್ಕರಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೯–೧೩೨). ೪. ರೇಗು ; ಕನಲು ; ಕೋಪಿಸು : ಎಂದು ಕೆಳರ್ದು ನುಡಿದು ಸಯಂಬರಕೆ ನೆರೆದರಸು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರನುತ್ಸಾಹಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೬೬) ; ಅಳವಿಲ್ಲದೆ ಮುಳಿದು ಕೆಳರ್ದು ಕಿರ್ಚೆರ್ದಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮–೪೩) ; ನೆರೆವಾಶಾಧೀಶರಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಳರ್ದು ಸಿಡಿಲ್ದೇಟುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಜಗವಿ. ೧೩–೫೭) ; ನಿರ್ವಂಶಮಪ್ಪಂತಿರೆ ತಜಿದು ಮಹಾವಾರ್ಧಿಗುಯ್ದಿಕ್ಕುವೆಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆಂಬುದ್ಯೋಗದಿಂದಂ ಕೆಳರ್ದು ನಡೆವ ದೇವೇಂದ್ರನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೧೧೯) ; ಉಣ್ಣದಾಹಾರಮಂ ಮಾಣದುಂಡರು ಎಂದು ಕೆಳರ್ವ ಪಾಪಾತ್ಮರ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೬–೭೮). ೫. ಉದ್ರಿಕ್ತವಾಗು ; ಪರಿತಪಿಸು (?) : ಉಟ್ಟುದಂ ಕಳೆಯದಿರಿಂದು ಬೇನೆ ಕೆಳರ್ದಪ್ಪುದು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೪ ಶೂದ್ರಕ) ; ಕೆಳರೆ ವಿರಹಿವೃಂದಂ ಪುಷ್ಪಿತಾಶೋಕದಿಂದಂ ತಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಳಂ . . . ಬಳೆಯೆ ಮದನ ದಾಹಂ ಬೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫೮). ೬. ಕೂಗು ; ಕಿರಿಚು ; ಗರ್ಜಿಸು : ಸಿಕ್ಕದೋಡಿತು ಕಾಡೆ ಕೆಳರ್ದೋಡಿದಂತೆ (ಕಾಲೂರ. ೮೩–೧೮೩). ೭. ಕೂಗಾಡು ; ವಿವಾದಮಾಡು (?) : "ಕೆಳರ್ದುದು ವಿವಾದಮೆಲೆ ಚತುರಾಸ್ಯ" (ಚತುನಿ. II, ೪೬). **ಕೆರಳ್** : ೩. ಮರಲ್ವ ಭೂತವ್ರಜದ ಝೋಂಪಿಸಿ ಕೆರಳ್ವ ಭಟರಟ್ಟೆಗಳಲೆಸೆದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೩೩). ೪. ಪಿಂಗಳಕಂ ಕಿನಿಸಿ ಕೆರಳ್ದು ಕಿಡಿಕಿಡಿವೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬–೭) ; ಮಾರಿ ಮೀಜಿದಡೆ ಮ್ರಿತ್ಯು ಕಡಂಗಿ ದೊಡಾರ್ದು ಭೈರವಂ ಕೆರಳ್ದಡೆ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧೩–೧೮ ; 1124) ; ಕೈವಿಡಿದೆಳೆವುದುಂ ಕೆರಳ್ದು ಕುಮಾರಂ (ನಂಬರ. ೬–೧೩೪) ; ಪಿತ್ತಜ್ವರಿತಂಗೆ ಪಾಲುಶರ್ಕರೆಯಂ ಕೊಳ್ವುದೆಂದು ಪೇಳ್ದಡಂ ಕೆರಳ್ವನಲ್ಲದೆ ಕೈಕೊಳ್ವನಲ್ಲ (ಧರ್ಮಪ. ೭–೩ವ). **ಕೆರಳು** : ೪. ಕೆರಳಿ ವಾಘೆಯ ಕೊಂಡು ರಥವನು ಧುರಕೆ ದುವ್ವಾಳಿಸಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦–೧೩) ;

ಕೈಕಸಿಯ ಮಗ ಕೆಳೆದರೆ ಕಲ್ಪದ ಪಶು ಪತಿಯ ಪಾಡೀಗು (ತಿರ ರಾ. ೬-೧೦-೧೪೪); ಕೆರೆಳಿ ದೂರ್ವಾಸರಿತ್ತುರಣಿಯ ಕಾಪದಿಂ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೯೨). ೫. ಮನದೊಳು ಕೆರಳಿ ಕೋಪದೊಳ್ ದರ್ಪ (ಧರಪ್ರ. ೨೫-೫೪); ಈಟಿಗಳ ಪೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೆರಳುತಲ್ಲಿರುವ ಮದ್ದಾನೆಯಂತಾಗಿ ಕ್ಷೋಭೆಪಡುತ್ತ (ಕೃವಾಭೀ. ೧೯೬); ಅತ್ಯುರುತರ ದುಃಖ ಭಾವದಿನಳಲ್ದು ಬಳಲ್ದು ಕೆರಳ್ದ (ಕತಕ. ೧೫೯-೩೪); ಯೋಚನೆ ನೂರುಸಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆರಳುತ್ತಿತ್ತು (ಜೂರಸ. ೭೫). ೬. ಕೆರಳಿಸು; ರೇಗಿಸು : ಕೃಷ್ಣ ಪಾರ್ಥರ ಕೆರಳಿದನು (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೂ ೧. ೯-೪೭). **ಕೆಲರ್**$_1$: ೬. ಕೆಲರುತ್ತಂ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರ್ದದಟರೆಣಿದಿರಾದಾಡಿ . . . ಸಾರು ತಿರ್ದಂ (ಪಳಚಂ. ೦೦). **ಕೆಳರು** : ೪. ವರ್ಮದಟಿಯಲಿ ಕೆಳರಿ ನುಡಿಯಬಿತವಮಲ್ತು (ಪ್ರಬುಚ. ೩-೫೪). **ಕೆಳೆಲ್** : ೪. ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ವಾಸುವ ತಲೆಪೆತ್ತಿ ಕೆಳಲ್ಲು ಜಗಳವಾಡುವ (ಸಮುಚ. ೩-೫೫). **ಕೆಳಲು** : ೪. ಕೆಳಲಿ ಬಳಿಕ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾಯರಗಲಿಸಿ ಸಿಕ್ಕರಥನೊಳು ಕಾದಿ (ನೇಮಿಸಾ. ೧೩-೧೫); ಸಿಡಿಲ ಕೆಳ್ದ ಹರಿಯಂತೆ ಕೆಳಲಿ (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೮-೧೯); ಕಳಲದೆ ಕೆಳಲದೆ ಬಳಲದೆ ಹರಿಯದೆ ಸುಳಸುಳಿಗೊಳ್ಳದೆ (ಯೋ ಗಾಂ ವಿ. ೬-೨೧); ಕೋಲಿನಿಂ ಮೊನೆಯುಂದಲಿ ಕುಸುರಿದಜಿಯೆ ಕೆಳಲಿದನು (ವರ್ಧಸಾಂ. ೭-೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕಿಳರ್; ಮಲ. ಕಿಳರು; ತೆಲು. ಕೆರಲು]

ಕೆಳರಿಚು ‘ಕೆಳರ್ಚು’ ನೋ.

ಕೆಳರು ‘ಕೆಳರ್’ ನೋ.

ಕೆಳರ್ಚು, ಕೆರಳಿಚು, ಕೆಳರಿಚು, ಕೆರಳ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಿಸು; ರೇಗಿಸು : ಮನದ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಚರರಚನಾಧೂಪಮಂ ತೋಱೆ ವಿರಹ ವಿಕಾರಮಂ ಕೆಳರ್ಚಿ (ಅನಂಚ. ೧೧-೩೭ ಪ) **ಕೆರಳಿಚು** : ಮರುಳು ಮಗನೇ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಕೆರಳಿಚುವರೇ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬೦೨ ೧೦-೧೫). **ಕೆಳರಿಚು** : ಹಿಳುಕ ಮುಜುದೊಡನೆಚ್ಚು ಭೀಮನ ಕೆಳರಿಚದರ್ಕೆ ಕರ್ಣ ನಂದನರು (ಕುವ್ಯಾಕಾ. ೧೦-೩೮). **ಕೆರಳ್ಚು** : “ಕೆರಳ್ಚು – ಆಸ್ಫೋಟನೇ (ಪ್ರಕಟಿಕೋಪೋದ್ರೇಕೇ)” (ಕಮಧಾ); ಕಡೆವಕ್ಕಿದೆನ್ನಯ ಬಾಣದಿಂ ಕಡೆಸಾರ್ ಬಿಡೆಂದು . . . ಪಾರ್ಥನೊತ್ತಿ ಕೆರಳ್ಚಿದಂ (ಪಾಚಂ. ೪-೨೩); ಅರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ ತಂತ್ರವಜೆಸಿಗಿ ಶಾಪಮಂ ಕುಡಿಸಿದಲ್ಲೇ ನವದಿಯಂ ಕೆರಳ್ಚಿ (ಜೈವಿಭಾ. ೯ ಸಂಚಿ). [ಕೆಳರ್ + -ಚು]

ಕೆಳಲ್ ‘ಕೆಳರ್’ ನೋ.

ಕೆಳಲು ‘ಕೆಳರ್’ ನೋ.

ಕೆಳಲೋಕಿ (ನಾ). ಭೂಲೋಕದ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ; ಅಧೋಲೋಕ: “ತಳವಿತ್ತಳ ವಿತಳ ಸುತಳರ ರಸಾತಳ ತಳಾತಳಮು ಪಾತಾಳ ಮೆಂದು ಪರ್ವಸುವ ಕೆ[ಪಾತಾಂ. ತ]ಳಲೋಕಮೇಳಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬೨) ಬನ್ನ ಕೆಳೆಯರಿರ ತಪಂವರೆವೆ ಕೆಳಲೋಕನಾಗಳಿಗೀ ಸ್ಥಳದೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೬-೫೨ಬ). [ಕೆಳ (< ಕೆಳು) + ಲೋಕ]

ಕೆಳವ ‘ಕೆಲಿವ’ ನೋ.

ಕೆಳವಾಡಿ (ನಾ). “ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಬ್ಬು” (ಪಂಂಪಾ ಕೋಪ) : ಪಲ್ಲಟಿಸದೆ ಕಣ್ಮಳ್ ಬಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲೆ ತಮ್ಮೊಳಿಪಿ ನೋಡುವ ಪದ ದೊಳ್ ಪುಲ್ಲಶರರ ಕೆಳವಾಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಂತಿರ್ದಸಗದರಲ ಸರಲಂ ಸುರಿದಂ (ಪಂಂಪಾ. ೮-೧೪). [?]

ಕೆಳವಾಡ್ಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನೂಱುಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೧೯-೩೮ ; ೪೪೫) ; ಕೆಳವಾಡಿಯ ಕೆಜಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯ ೫೦ ಮತ್ತರುಂ (ಎಇ. IV, ೨೩೧-೬೨ ; ೧೦೨೨) ; ಕೆಳವಾಡಿ ಮೂನ್ಮೂಱುಮಂ (ಇಆ. IX, ೯೪-೨೬ ; ೧೧೬೨). [?]

ಕೆಳವು (ನಾ). ಎಳೆಯುವಿಕೆ; ಆಕರ್ಷಣ : ಕೆಳವು, ತೆರವು, ಎಳವು (ಕಮಧಾ. ೨೧೦ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ್ + -ವು]

ಕೆಳವೆ ‘ಕೆಲವೆ’ ನೋ.

ಕೆಳೆಸಾಗು (ಕ್ರಿ).= ಕೆಳಸಾರ್ : ಉಲ್ಕೆ ಉಳುಕಿದ ಹಾಗೆ ಗಳಕನಿ ಕಳಚುಂ ವರೆ ಕೆಳಸಾಗುತ (ಕೃಷ್ಣಾಲ. ೪೯-೬). [ಕೆಳ (< ಕೆಳು) + ಸಾಗು]

ಕೆಳಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು : ಪೋತಂದಂ, ಕೆಳಸಾರ್ದಂ (ಕಮಧಾ. ೧೭೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳ (< ಕೆಳು) + ಸಾರ್$_1$]

ಕೆಳಾಮುದ್ದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಎಳಾ ಅಲ್ಕೊವಾಡಿ ತಾಳೆಯೋನ್ ಏೀ ೪ ಱೆಯ್ಯ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಾನ್ ಪ್ಪೊಟ್ಟಾನ್ ಕೆಳಾಮುದ್ದನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೧೨ ; ೨೩೮ ಕಿಚೆಮಿ ಕಶ). [?]

ಕೆಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?) : ಮಱಮಯು ಭಾಜನಂಗಳೆಱ್ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಕೆಳೆ [ಪಾತಾಂ.ಕೇಸಾರಿ]ಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳಕಳ [ಪಾತಾಂ. ೭] ಕಪ್ಪುರದ ಪಳಕಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ (ಅವಿಪ. ೪-೩೪ ವ). [< ಜಳೆಯ]

ಕೆಳೆ$_1$, ಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಎಳೆ; ಸೆಳೆ; ಆಕರ್ಷಿಸು : “ಕೆಳೆ – ಆಕರ್ಷಣೇ” (ಕಮಧಾ); ಪಱಿಯದಿರುವ ಧರ್ಮ ತನುವ ಕೆಳೆಯದಿರುದೇ ಸಿದ್ಧಿ ಚಿತ್ತವಲುಗದಿರುವುದೆ ಮುಕ್ತಿ (ಭಾಚಿ. II, ೭೫ ವೃತ್ತಗೀತೆ). **ಗೆಳೆ**$_1$: ಸೆಳೆದಿಡಾದುರ ತುಂಬರಿದ ಪದಳವ ಕಳೆ ಜಘನದ ಕಾಂಚಿಯನು ಗೆಳದು ಬಿಸಾಡುಟ್ಟ ಪೀಲಂ . . . ತಳುವಳೆಕೊ ತಕ್ಕೆಯೊರ್ದುರ (ಅವಿಪ. ೪-೩೪); ಅವಳುಟ್ಟ ಮಱುಪ ದುಕೂಲದ ಸೀರೆಯ ಗ[ಪಾತಾಂ. ೫]ಕೆದಳು (ಅಂಪಾಂ. ೩೩-೯೦).

ಕೆಳ್$_1$, ಗೆಣೆ, ಗೆಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ನೇಹ; ಮೈತ್ರಿ; ಸಖ್ಯ : “ಸಖ್ಯಂ . . . ಸಖ್ಯಾಪನಂ – ಱಳ ೯ ಕೆಳೆ” (ಜಲಾಯು. ೧೧೬-೩೧); ಶ್ರೀ ಗುಣ್ಡಿಜ್ಜಲಾ ಸಿಯಕೊಲ್ಲ ಅಸಿ ಉನ್ನತನ್ ಎನ್ಮನ್ ಕೆಳಇತ್ತನ್ (ಎಳ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೫-೯ ; ೭೫೦) ; ಕೆಳೆ ಸಂಗಳಿಸುಗೆ ನಿಮಗಮೆ ಮಗಮಂ (ಅವಿಪ. ೧೧-೧೩೩); ನೀನಿಂದೆನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬಾರದಿಂದು ನಿನ್ನ ಕೆಳೆ ಬೆಳ್ಳರ ಕೆಳೆಯಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೫-೨೯); ನೀರಿಲ್ಲದೆಯಂ ಬೆಳಸುಂ ಕಬ್ಬರದ ಕೆಳೆಯುಂ ವಿವೇಕಯಲ್ಲದವರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೪); ಅರಿಗಾದೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೫); ಅಸಾಮಳೆಯೊಡನೆ ಕೆಳೆ . . . ಸುಳಿದ ಗಾಳಿಗೆ ಮಳೆವ ದೀಪಗೆಯಂತೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೬೨). ೨. ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಮಿತ್ರ : ಶ್ರೀಕೊಂಡತ್ತ ಪರಮಿತ ರಾಗರ್ಮದೆಯಂ ನೃಪತಿ ಸನಾಥಗಳಾ ಬಂಧುಜನದಾ ಕೆಳೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨) ; ಪಗೆಯ ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಲ್ಲೇ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೭೭) ; ಕೆಳೆಯೇ ಸರ್ವರೊಳುತ್ತಮಂ (ನೀರುಚೇ. ೧೪) ; ಕೆಲಗೆರೆ ಕೆಳೆ ಗಡ ಕೆಲಗೆರೆ ಹಗೆ ಗಡ ಕೆಲಗರ್ವದಾಸೀನಂ ಗಡ (ಸಾಸಂಚ. ೪-೩೧). **ಗೆಣೆ** : ೧. ಹಗೆಯುವರ ಗೆಣೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩). ೨. ಭೂಜನಮಂ ಪರಜನಮಂ ಕರಮುಕ್ಕಿಂ ಪಿಡಿದು ತನ್ನ ಗೆಣಗಳ್ತಾನಂ ಪರಭವಿಸಿ ಬಡಿಯಲ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೪). **ಗೆಳ್ಳೆ** : ೨. ಇಜಾವಿಟ್ಟಿಗೆವಂದ ರಸುರಿಗೆರಗಲ ರಣದೊಳ್ ತಳ್ತಳ್ಳಿ (ಮುಂಬಂಣ. XI, ೨೪೦-೨೩; ೧೦೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಗೆತ್ತ್]

ಕೆಳೆಗೊಳ್, ಕೆಳೆಗೊಳು, ಗೆಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನೇಹಮಾಡು; ಗೆಳೆತನ ಮಾಡು; ಒಡಗೂಡು; ಜೊತೆಗೂಡು : ದೈವಬಂಗನೆಯೊಳ್ ಕೆಳೆಗೊಳ್ವನಂ ಸುಶ್ರುತ್ಯನದಯಿತಂ (ಜಾ ತ ತಿ. ೧೬-೪); ಪೊಲ್ಲದೊಳ್ಕೆಳೆಗೊಳ್ವರಿರ್ಪರು ಶಿಷ್ಟರೊಳ್ ವಿನಯಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿರ್ಪರು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೦); ಅವಿವೇಕಿಯನೆ ಕೆಳೆಗೊಂಡು ನೆಲದೊಳಗೆ ಬೆಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಸವರ್ಣ. ೧೬-೪೭); ಕಲಾಪ್ರೌಢರಲ್ಲದರ ಕೆಳೆಗೊಳ್ಳದೆ (ಸಂಂದಪು. ೭-೩೬).

ಕೆಳೆಗೊಳು : ಕೆಳೆಗೊಳುವುದು ಸೇವೆಗೈವುದು ನಲ್ಲನ ಬಳಿ ಸಲುವುದು (ಪಭಾ. ೬-೪೨). **ಗೆಳೆಗೊಳ್** : ಸಪ್ಪಳಪರಿಲ್ಲಂ ಗೆಳೆಗೊಂಡು ಬಣ್ತ ಸುವರ್ (ಆ ಪು. ೧೨-೧೨); ಬೆಟ್ಟೆದರು ರೂಪಾಯ್ತೊ ವಿಮಲತೆ ಮಡಲ್ತುದೊ ಗೆಲ್ದು ದೆಸೆ ಗೆಳೆಗೊಂಡತರ್ದುದೊ (ಶ್ರೀವಿಜಾ. ೧೯-೪೯).

[ಕೆಳ್ತ + ಕೊಳ್,]

3 **ಕೆಳೆಸು** (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಗೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು : ಕರಳಮಲಮಂ ನೊಸಲ್ತಪ್ಪಿಗೆ ಗೆಳೆಗೊಳಿಸುವಂ (ಪಂಚಾ. ೯-೧೨೩); ಪೇರುರದೊಳ್ ತೋರೆ [ಪಾ ಕಾಂ. ತಾರೆ] ಹಾರಮಂ ಕೆಳೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೪ ವ). [ಕೆಳೆಗೊಳ್ + -ಇಸ್ಕು]

ಕೆಳೆಗೊಳು 'ಕೆಳೆಗೊಳ್'ನೋ.

ಕೆಳೆತನ, ಗೆಣೆತನ, ಗೆಳೆತನ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಸಖ್ಯ; ಮೈತ್ರಿ : ಮುಸ್ಸಿನ ಕೆಳೆತಂ ಕಾರಣಮಾಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಳ್ ಬಂದು ಕೂಡಿದಂ (ಪಂಚಾಮಿ. ೧೩-೬೯ ವ); ತನ್ನ ಕೆಲಸಿಯಂದಿನ ಕೆಳೆತನಮುಂ ನೆನೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೯೩); ಕೆಳೆತನದ ನಂಟು ವಿಷಯದ ಬಂಧುವಾತುಗಳ ಬಲದೊಳ್ (ಪಚರಿ. ೧೦-೬೧); ಕೈಸನ್ನೆಯಿಂದಾ ಮುತ್ತಿಬಾಲೆಯಂ ಕೆಳೆತನಿಕೆ ಕರೆವಂತೆ (ಚಪು. ೫-೬೯); ಹಿರಿತನಕೂ ಕೆಳೆತನವೇ ಮಿಗಿಲು (ಗಗಭಾ. ೨-೩೬). **ಗೆಣೆತನ** : ಈಗ ಬಾಪೂ ಒಲ್ಲ ಅನ್ನೂದಕ್ಕ ಆ ಪಡದಯ್ಯನ ಗೆಣತನ ಕಾರಣ (ಗ್ರಾಮಾಯ ೬೬). **ಗೆಳೆತನ** : ಆವರಿಬ್ಬರ ಗೆಳೆತನ ದಿನೇದಿನೇ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ (ರಾಶ್ರ). [ಕೆಳ್ತ + -ತನ]

ಕೆಳೆನಲ್ಬು (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಿಗುಣಾರಿರ್ ಕೆಳೆನಲ್ಬು (ಎಶಾ. X (೪), ಮುಳುದಾ. ೧೧೯-೧; ೨೬೫ ಶತ). [?]

ಕೆಳೆಯ, ಗೆಣೆಯ, ಗೆಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಗಾರ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಸಖ; ಮಿತ್ರ : "ಕೆಳೆಯಂ ಮಿತ್ರಂ ವಯಸ್ಯಂ ಸಹ್ಯಂ ದ ನೆನೆ ಸಕಾಸಯಂಗೆ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಂ" (ಪಜ್ಞಕೋಶ. ೧೦೦-೧೧); ಎನ್ನ ಕೆಳೆಯನಪ್ಪ ಯಮುಪದಂಡಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೪-೬); ಬಗೆವೇಟ್ಟೊಡೆಸ್ಸ ಮೇಳದ ಕೆಳೆಯರ್ಕಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯); ನಿನ್ನ ಕೆಳೆಯಂ ಸುಯೋಧನನ್ಮೋಡೆದ ನುಡಿಯದಪ್ಪಿಕೊಳ್ವುದೆ (ಗದಾಯು. ೫-೧೩); ನರಕಗತಿಗಿಟ್ಟಿಪ ಜೀವೋತ್ಪರನುಸ್ಸೊಗಿಗೆ ತರ್ಪೊದಾತನಿ ಕೆಳೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೫); ಹಂತಿಯಲಿ ಕುಡಿದರು ಕೆಳೆಯರಿಗೆ ಸವಿದೊಜಿ (ಶುವ್ಯಾಭ. ೫-೬೧); ಕೆಳೆಯರಿಂ ಬೇಟಂ ಸುಪುತ್ರರಿಂದಿಪಪರಂಗಳಸುಖಂ ಪೆರ್ಚುವಂದದೆ (ಜಿಬಪು. ೮-೨೦). **ಗೆಣೆಯ** : ೧. ಹತ್ತಿರದವರಿ ಹೆಂಡತಿ, ಒಕಾಪ್ತರಿ ಅಳ್ತ ಒಕತು ಕೆಟ್ಟರಿ ಗೆಣೆಯ (ಗಾಡಿ). ೨. ವಿಟ; ಬೇಟದವ : ಗೆಣೆಯರು ಕಣ್ಣನ್ನೆಯಲಿ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ (ಋತಗಯ. ೩-೬೩). **ಗೆಳೆಯ** : ೧. "ಒಂದೇ ಪ್ರಾಯದ ಸಂಗಡಿಗನು ಗೆಳೆಯನೆಂದೆಂಬರು" (ಪಾಚರಿ. ೧೩೧); ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರ ಕೂಡೆಯಾಡುತ (೪೦ಭಪ. ೮-೬೭).

ಕೆಳೆಯಳ್ = ಜೊತೆಗಾತಿ; ಸಖಿ; ಗೆಳತಿ : ಬಲ್ಲವಿದಿದೆ ಮುಸುಜು ವಳಿಗಳ ಬಳಗತ್ತಿಯ್ಯೆಯ ಮುಗುದೆ ಕೆಳೆಯಳ್ ಸರದೊಳ್ ಮುಟ್ಟುಗಿದುರ್ ನೆಗೆದುವಂ ಕಂಡು (ಶಾಮುಮಾ. ೫-೧೪೮). [ಕೆಳ್ತ + -ಅ್]

ಕೆಳೆಯತನ (ನಾ). ಗೆಳೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗೆಳೆತನ : ದೀಕ್ಷಿಗೆಯ ನೆಸಗಿದ ಬಳಿಂಗೆ ಕೆಳೆಯತನಮುಮನರ್ಹಕುಳಲ್ಲದೊಡೆಯತನವುನಗ್ಗಳ ವಿತ್ತುದಂ (ಶಾಪಂಚ. ೬-೬೩); ಕೆಳೆಯತನಂ, ಸುಪಿತನಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೩೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೆಳೆಯ + -ತನ]

ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆಯು ಸಿರಿ ಕಾವನ್ನಿಯ ಬಿ ×× ಣ್ಣನ ಜಬ್ಬಿಯ ಬಯಲಲರೆದಗ್ಗಿ ನಲ್ಲಣ್ಣಿಗ ಕಟ್ಟಿದರು (ಎಶಾ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೦-೧೧ ; ೧೦೨೦ ?); ಕೆಳೆಯಬ್ಬೆಗಂ ಸುಪುತ್ರ (ಎಶಾ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧-೩೦ ; ೧೦೫೨ ?). [ಕೆಳೆಯ್ಯಂ + ಅಬ್ಬೆ]

ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೆಳೆಯಮ್ಮಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಹೊರವಣ್ಣ(ಂ)ಗಾವುಣ್ಣಂ (ಎಶಾ. VIII, ಸೊರಬ. ೬೨-೪ ; ೧೦೭೨). [ಕೆಳೆಯ್ಯಂ + ಅಮ್ಮ,] + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೆಳೆಯಿಂಕೆ 'ಕೆಳೆಯಂಕೆ' ನೋ.

ಕೆಳೆಸಂಕಲೆ (ನಾ). (ಇಬ್ಬರ ಕೈಗಳನ್ನು) ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಕೋಲೆ : ಕಳ್ಳಂಗಂ ತಳಾಜಂಗಂ ಕೆಳಿಸಂಕಲೆಯುಪಕ್ಕಿದಾಗಳ್ (ಜಾವಂಪು. ೧೭-೬). [ಕೆಳ್ತ + ಸಂಕಲೆ]

ಕೆಳ್ಪು (ನಾ). ಪದರ (?) : ಪರಿಪಿಷ್ಟ ಸ್ಪಷ್ಟಕರ್ಮಾಷ್ಟ ಕಮಲಪತ್ರದಿಂ ಕೆಳ್ಪುಗಳ್ ಪೋಲ್ತುವಾದಂ ಚರಮಾಂಗ ವೃತ್ತಿಯುಮೊಯ್ಯನೆ ತನುತೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಪರಿಸಂಪೆತ್ತೊಪ್ಪಿ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨). [?]

ಕೆಱಗಲೂರು 'ಕೆಱಕೆಗಾಲೂರ್' ನೋ.

ಕೆಱಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱಗಾಲ ಮತ್ತಲ್ಲಿಪ್ಪತ್ತು ಗ್ರಸ್ತ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತರ್‌ಗಟ್ಟಿ (ಎಶಾ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೪-೧೩; ೯೩೫). [?]

ಕೆಱು (ಕ್ರಿ). ನಮೆ; ನೋಯು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ಯಾತನಾನರ ಕಾವಾನಮೊಳಾಳ್ಳು ಭಾನುವಿಧುವಿಪ್ರನ್ನ ಕೆಱುತ್ತಿಪ್ಪ (ಎಶಾ. XV, ೬೨೪-೧೩ ; ೧೧೭೨). [← ತಮಿ. ಚಿಱು = ದ್ವೇಷಿಸು, ಕನಲು]

ಕೆಱುವು (ನಾ). ಹೊಲ; ನೆಲ; ಭೂಮಿ : ಮಾದಿಗೇರ ×× ಳ ಪನ್ನು ಪತ ಸಕ್ಕಲ್ಲರಾಳಂ ಕಲ್ಲುನ್ನೊಡ್ಡಿಲ್ಲ ಒನ್ನು ಕೆಱುವ ಜ ×× ಮು ಮನೆ ತಾಗಿಮು ಕೊಟ್ಟರ (ಎಶಾ. XIV, ತರುಮು. ೧೫೧-೬ ; ?).

[← ತಮಿ. ಚಿಱುವು]

ಕೆಱುವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೆಱುವೂರ ಎಡವೆ ಚಿಟ್ಟಿಸಿಟ್ಟಿ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೪೮-೧೭ ; ೧೦೯೨). [?]

ಕೆಱೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಿಯಗೆಟ್ಟ ಉರಾಳ್ವಿ ಕೆಱೂರ್‌ಗೆ ಆ × ಳು ಬಾಗೆ ಊರೇಱುನುಳ್ಳೆಱುದು ವಿಜ್ಞಾರ್ (ಎಶ. XVI, ತುಮಕೂ. ೧೯-೬ ; ೭೮೦). [?]

ಕೆಱೆ, ಕೆರೆ (ನಾ). ವಿರಿ ಕಾಲಾಕಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸ್ಥಳ; ತಟಾಕ; ಜಲಾಶಯ : "ಆಧಾರಃ, ತಟಾಕಃ - ಈ ೨ ಕೆಱೆ" (ಪಂರಾಮು. ೧೧೧-೫೮); ನೀರಿಲ್ಲದ ಕೆಱೆಯ ನಡುವುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೨೬); ಹಾಡಗೆ ... ಕೆಱೆಯ ತೊಜಿ ಯಾ ದಕ್ಕ ಮೆ ಗೆ ನಾ ದರಿಳು ಮೆ (ಅವಿಪ. ೯-೧೦೯); ಎಂದು ಕೆಱೆಯಂತೆ ಬತ್ತಿದರ್ ಗಜ್ಜಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫) ; ಅಜ [ಪಾ ಕಾಂ. ಅ] ಲುಗಿಂದ ಕೆಱೆಗೆ ಕೊಱೆ ಬಂದು ಹಾಯ್ವಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ೧೬-೨) ; ಬತ್ತಿದ ಕೆಱೆಯೊಳಿಗೆ ಬಲೆ ಯೆಱೆ (ಶುವ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧-೬). **ಕೆಱ್ಕೆ** : ಅರಿದಾಸಯ್ಯಂಗಳ್ ಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿ ಕೆಱೆ ಕೆಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-I, ೪೪-೮ ; ೧೦೩೨) ; ಕೆಱೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ... ದೇವಿಂಗೆರೆಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯಂ ಕಿಡಿಯಲ್ (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೦, ೭೬-೪೪ ; ೧೦೮೦) ; ಅವಳು ಏಳು ಕೆಱೆಯಂ ನೀರು ಕುಡಿದವಳು (ಬಾಗಾಳ. ೨೧೭) ; ಕೆಱೆಯ ಮುಂದೆ ಆರವಟ್ಟಗೆಯೇ (ಗಾಡಿ).

[ದೇ. ಕೆ ತಮಿ. ಚಿಱ್ಱಿ; ಮಲ. ಚಿಱ; ಕೊಡ. ಕೆರೆ; ತುಳು. ಕೆರಿ, ಕೆರೆ, ಕೆದು; ತೆಲು. ಚಿಱು, ಚೆರು; ಕೋಲಾ. ಪಚ್ಚಿ. ಚೆರು]

ಕೆಱೆಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಪುರುಷಯ್ಯ ಕೆಱೆಕುನ್ದಾ ಮೂಸನೂರುಮಾಳಾಶ್ರಿರೆ (ಎಶ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೪೬-೫ ; ೭೨೦).

[ಕೆಱೆ + ಕುಂದ]

ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಾಯಿಕಿಂದಾಳ್ದು ಪೊರ್ದ್ದಂ ಕೆಱೆಗನೆ (ಎಶ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೬ ; ೧೦೭೨). [?]

ಕೆಱೆಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗಾಲೆ ಮದವ ಮುತ್ತರಸರಮರಪ್ಪನ್ ಪರಮಿಳ್ಳಿ ಎಱಿತು ವೀರಸ್ವರ್ಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೫-೨; ಸು. 750). [ಕೆಱೆ + ಕಾಲ್$_2$]

ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್, ಕೆಱಗಲೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಳ್ಳಾವಿ ವಿಷಯ ಪಞ್ಚಗ್ರಾಮೇ ಕೆಱೆಗಾಲೂರ್ಪೊಸವಳ್ಳಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೧೮; 475). **ಕೆಱಗಲೂರು**: ಜಲಗರಮಾನಿ ಗೊಡಗಱವಳಿ ಕೆಱಗಲೂರು ಅತ್ತಿವಳಿಗೆಯ ಮಣಲಿನಾಡ ಮೊರಸು ಹಂನೆರಡು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೧-೨೩೭; 1117). [ಕೆಱೆ + ಕಾಲೂರ್]

ಕೆಱೆಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೂಡಲ ದೋರಗವುಣ್ಡ ಈ ಮೂನೂರ್ಬೊರ ದರ್ಮ್ಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೭೪; 900). [ಕೆಱೆ + ಕೂಡಲ್]

ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ, ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ, ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ, ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಮಾನ್ಯ; ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ: ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯ್ಯಾ ರಾಜಾಮಾನಂ ಮೂಗಣ್ಡುಗ ಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೧೦೨-೧೫, ಸು. 909); ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗೆಯಾಗಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೮೨-೨; 1314). **ಕೆಱೆಕೊಡಗಿ**: ಬಿದಿರಕೆಱೆ ಕೆಱೆಕೊಡಗಿಯ ಸಿಲಾಶಾ ××× ಕೊಡಗಿಗದೆಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧೦೦-೧೫; 1524). **ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆ**: ಕೆಱೆಯೂರ ತನ್ನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಱೆಗೊಡಂಗೆಯಲು ಭೀಮೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟಗಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೮೨-೨೮; 1074). **ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ**: ಹಿರಿಯಹಳ್ಳಿಮಾಚಸಮುದ್ರದ ಕೆಱೆಯ ಕಟ್ಟಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಱೆಗೊಡಗಿ ತೋಟಸ್ಥಳವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೭೮; 1225). **ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ**: ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ ಮಾಂನ್ಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೦೬-೨; ?).

[ಕೆಱೆ + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಕೆಱೆಗೊಡಿಗೆ 'ಕೆಱೆಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಕೆಱೆಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಮತ್ತು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಗೋಡು ವಿಷಯೇ ಕೆಱೆಗೋಡುತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೩೫; 718). [ಕೆಱೆ + ಕೋಡು$_7$]

ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ, ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮುಚ್ಚುಣ್ಡೆ ಬಯಲ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆ ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ ಬಂಕ ಸರಿಣ್ಣೆ . . . ಸಿರಿಪ್ಪಳ್ಳಿಯನ್ತೇಳುಂ ಗ್ರಾಮಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೪-೧೨; 1008). **ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ**: ಕೂಡಲಿಮಠ ಧರ್ಮಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆಹಳ್ಳಿ ಗಾವಟೂರಗ್ರಾಮಗಳು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೧-೧೭; 1668). [ಕೆಱೆ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೆಱೆಯಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲೂರ ಮಲೆಯರೆ ಕೆಱೆಯಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೭೧-೯; 1012). [ಕೆಱೆ$_0$ + ಅಮ್ಮ$_0$ (< ಅಮ್ಮ$_1$)]

ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯಹಳ್ಳಿಯ ಗುಲುಗಣ್ಣನೆಱೆನೂರಱಿವಿನೊಳ್ಕಾದಿ ಸತ್ತಾ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೧೬-೮; 903). [< ಕೆಱೆಪಳ್ಳಿ]

ಕೆಱೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಱೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೮; 968); ಕೆಱೆಯೂರ ತಿಮ್ಮನಾಯಕ ನುಗ್ಗೆಹಳ್ಳಿಯ ಹರಿದಾಸ (ಕಂನವಿ. ೩-೯೧). [ಕೆಱೆ + ಊರ್]

ಕೆಱೆವೆಸ (ನಾ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ (?): [ಮಱೆ]ವೆಸನೆನ ಗಾಯ್ತೀಗಳ್ ಕೆಱೆವೆಸನೇನೊಸೆದು ನಾಗಿಮಯ್ಯ × ದೇವಂ ಕೆಱೆ ಧರ್ಮೇತ ×× ವಜನಂ ಮೇಲ್ನೋಡಿ ನಡೆಯಿಪಂ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೩-೬೭; 1113). [ಕೆಱೆ + ಬೆಸ$_1$]

ಕೆಱೆವೊಗು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಗು, —ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಉರಿಯೊಳಳಿದಂ ವ್ಯಾಳಿ ಕೆಱೆವೊ[ಪಾಠಾಂ. ಯೊ]ಕ್ಕ ಕೋರಾಂಟ (ಸಿದ್ಧಠಾ. ೧-೧೦). [ಕೆಱೆ + ಪೊಗು$_1$]

ಕೆಱ, ಕೆಳ (ನಾ). 'ಕೆಱಗು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ: ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಕೆಱನುಂ ಮೇಲುಮಕ್ಕಿಯುಮಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೧೭; ಸು. 1110); ನಾಱ, ಕೆಱ, ಗುಱ . . . ಸೂಱ್ ಇತಿ ಅವಗಱಿಯಾದಯಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೆಳ**. 'ಕೆಳಗಲ್ಲ' ಪರಾ. [< ಕೆಱಗು]

ಕೆಱಗಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ನಿಟ್ಟು, —ಭಾಗ; ತಳಭಾಗ: ಸೆಡೆವಂ ನಾಗೇಂದ್ರನತ್ತಲ್ ಕೆಱಗಡೆ ಪೊಡೆವಳ್ ಧಾತ್ರಿ ಮೇಲಿತ್ತಲತ್ತಲ್ (ಜಗವಿ. ೬-೩೦). **ಕೆಳಗಡೆ**: ೨. ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು; ಪೂರ್ವ; ಕೆಳಗಡೆಯ ಸೀಮೆ: (ಕಿ). [ಕೆಱ + ಕಡೆ$_3$]

ಕೆಱಗಿವಿ, ಕೆಳಗಿವಿ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯ ಕೆಳಭಾಗ. **ಕೆಳಗಿವಿ**: ೨. (ಆಲಂ) ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅನಾದರ: ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವನು ಕೆಳಗಿವಿಯಿಂದಲೆ ಕೇಳಿದನು (ರೂಢಿ). [ಕೆಱ + ಕಿವಿ$_2$]

ಕೆಱಗಿವಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಕ್ಷಿಸು; ಅನಾದರಮಾಡು: ಮಾಳವಿಗರಂ ಕೆಱಗಿವಿಗೆಯ್ಯಲೀಯದಾಟಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ); ಆ ಮಾತಂ ಕೆಱಕಿ[ಗಿ]ವಿಗೆಯ್ದು . . . ದುರ್ಯೋಧನನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೮೬ವ). [ಕೆಱಗಿವಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೆಱಗಿವಿಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರು; ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳದಂತೆ ವರ್ತಿಸು; ಅಲಕ್ಷಿಸು: ಸುಯೋಧನಂ ಕೆಱಗಿವಿಗೇಳ್ದು ಮರುಳ ಮಾತಿನೊಳ್ ಪುರುಳಿಲ್ಲೆಂದು ಕಿಱಿದೆಡೆಯಂ ಪೋಗೆವೋಗೆ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪ ವ); ಅತಿಪ್ರಿಯಸಖನ ಮಾತಂ ಕೆಱಗಿವಿಗೇಳುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೫೧ ವ). [ಕೆಱಗಿವಿ + ಕೇಳ್]

ಕೆಱಗು, ಕೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಳಭಾಗ; ಅಧೋಭಾಗ: ವೃದ್ಧಂ ಕೆಱಗ ನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆವಂ (ಬಾಧಪು. ೫-೩೨). **ಕೆಳಗು**: "ಅಧೋಧಸ್ತಾದುಪಮಿಸಲು ಕೆಳಗಕ್ಕು" (ಮಂಗಠಾ. ೧೮-೨೦); ಕೆಳಗು ಮೇಲಾಗುವರೊಡನೊಡ ನೆಗೆವರು ನಿಂದು ಕಾದುವರು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೬).

ಕೆಱಗಣ್, ಕೆಳಗಣ್ = ಕೆಳಗಿನ ದಿಕ್ಕು; ಕೆಳಗಡೆ: "ಅಧಸ್ತಾತ್, ಅವಾಕ್, ಅಧಃ - ಈ ೩ ಕೆಳಗಣ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೧೦೨); ಕೂಪದಿಂ ಕೆಱಗಣದೊಂದು ತಾಣದೊಳಗಿರ್ದ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೧೧ ಶೂದ್ರಕ); ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಕಿಱ್ಕುನೆಂಬಾದೇಶಂ (ಶಮದ. ೧೭೬); ತಾಂ ಕೆಳಗಣ್ಗೆ ಪೋಯ್ತು ಲಜ್ಜಾವಹದಿಂದೆ ಭೋಗವತಿ (ಕು ಸು ಮಾ. ೨-೧೨೯). **ಕೆಱಗಣ, ಕೆಳಗಣ** = ಕೆಳಗಿರುವ: ಕೆಱಗಣ ಕೆಂದಳಿರ್ ಪುದಿದ ಮೇಗಣ ಪಂದಳಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೨); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಣ ಹಿರಿಯ ಗದೆಯ ಬಸದಿಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೩-೧೧; 1160). **ಕೆಱಗಣಂ** = ಕೆಳಗೆ ಇರುವವನು: ಮೇಗಣಂ ಕೆಱಗಣಂ ನಡುವಣಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). **ಕೆಱಗುಮೇಗಿಕ್ಕು** = ಉರುಳಿಸು; ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡು: ಇದ ಕಿಡಿಪ್ಪೊನ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪರ್ವ್ವತಮನ್ ಕೆಱಗು ಮೇಗಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮಕ್ಕೆ (ಎಕ. X (s), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೪; 850).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಱಕ್ಕು; ತುಳು. ತಿರ್ತ್; ಕೊಡ. ಕಿ, ಕಿಳಿ; ತೆಲು. ಕ್ರೀ, ಕ್ರಿಂದ]

ಕೆಟಗೆ, ಕೆಳಗೆ (ಅ). ೧. ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ; ಅಡಿಯಲ್ಲಿ; ತಳಕ್ಕೆ: ಪೆರ್ಗ್ಗೆಱೆಯ ಕೆಟಗೆ ಆಱುಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೮; 776); ಮರದ ಕೆಟಗೆ ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋನಮನೊಡ್ಡಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೯-೧೨); ಒಂದಾಲದ ಮರದ ಕೆಟಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೭ ವ); ಎನಿತು ತಾಳಮರನೇಱಿದೊಡಂ ತಲೆಗೆ ಕಾಲ್ಕೆಟಗೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೭೩). **ಕೆಳಗೆ**: ೧. ಕೆಳಗೆ ಎಣ್ಬುಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ (ಇಅ. XI, ೭೦-೧೯; 567); ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಮ್ಮ ಮೂವೊತ್ತು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೯-೨೮; 1111); ಮೇಲೆಯುಂ ಕೆಳಗೆಯುಂ ಆ ತೆಱದಿನಿರೆ ವಿಸರ್ಗಂ (ಶಮದ. ೧೭ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಹಿಂದೆ; ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ: ನಾಲ್ಕು ನೂರು ವರ್ಷದ ಕೆಳಗೆ (ಮುಂಬಯಿ ೪-೯೮).

ಕೆಳಗಿಡು = ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಡು: ನಿಮ್ಮ ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕೆಳಗಿಡಿ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿ** = ಇಳಿದು ಬರು, —ಹೋಗು: ಅವರು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗಿಳಿಸು** = ಕೆಳಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು, —ಇಳಿಸು: ಧ್ವಜವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಕೆಳಗೆಮೇಲೆ** = ತಿರುಗುಮುರುಗು; ತಲೆಕೆಳಗು. **ಕೆಳಗೆಮೇಲು ಮಾಡು** = ತಲೆಕೆಳಗೆಮಾಡು: ಕೆಳಗಿನದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೂ, ಮೇಲಿನದನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೂ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು. **ಕೆಟಕೆಟಗೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಕೆಟಕೆಟಗೆ ಪೋದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೯೨ ಪ್ರಯೋ). [< ಕೆಟಗು]

ಕೆಟದ (ನಾ). ೧. ಬಡವಾದವನು. ೨. ಅಗಲಿದವನು: "ಕೆಟ [ಪಾಠಾಂ. ತುಟು] ದನೆಂದು ಬಡವಾದನುಂ ಅಗಲ್ದನುಮಕ್ಕುಂ" (ಶಮದ. ಮ. ೨೩ ವೃತ್ತಿ). [?]

ಕೆಟಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಟಲೆ ನಾಮ್ನಾ ಬೆಮ್ಪು ರೀಶ್ವರಸ್ತಾನಂ (ಎಕ. IX. ದೊಡ್ಡಬ. ೬೮-೪೫; 517 ಕೃಶಾ); ಕೋಲಾ ಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯಿನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ಕೆಟಲೆಯರ್ ನಯಮಲ್ಲನಙ್ಕನ್ತೆಜ ಮಾನಿಯೆಮ್ಬೋನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦-೧೧; 9ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೆಟಲೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಆ ವಾಯ ಕೆಟಲೆ ನಾಡ ಬೆಳತೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಮೊಜಡಿಯೊಳ್ ಪಿರಿಯ ಪನ್ದಿಗೆವಿಟ್ಟೊಡೆ ಪನ್ದಿಯುಂ ನಾಯುಮೊಡಸತ್ತುವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೦; 950).

[ಕೆಟಲೆ + ನಾಡು]

ಕೆಟವ, ಕೆಳವ (ನಾ). ೧. ಮುದುಕ; ವೃದ್ಧ: "ಕೆಟವನೆಂದು ಮುದುಕಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೆಟವಂ, ಪೆಟವಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಓ ಕೆಟವ ತೆಯ್ರೆಸಿಯ ಸುದ್ದಿಯೇನೀಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೯೧೫). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಹಿರಿಯ: ಶ್ರೀಕೆಟವರಾಳ್ ಧುಲಿ ಪ್ರಭುದೇವ ಗೊಂಡ (?) ದೆರನಿತ್ತೆ ಎದೋಷೊನ್ (ಇಅ. X, ೧೬೬-೧; 9ನೆಯ ಶತ). **ಕೆಳವ**: ಎಳೆಯರೊಡನೆ ಕೋಲೂರಿ ಕೆಳವರೂ ಹೊರಟರು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ).

[ಕೆಟವೆ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕಿಟವನ್, ಕಿಟವೋನ್, ಮಲ. ಕಿಟವನ್]

ಕೆಟವಿ (ನಾ). ಮುದುಕಿ; ವೃದ್ಧೆ: ನಮ್ಮ ಕೆಟವಿ, ಭಾಗ್ಯಹೀನೆ ಭಾರ್ಗವಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೬-೬೯೮).

[ಕೆಟವ + -ಇ$_2$. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕಿಟವಿ]

ಕೆಟವೆ, ಕೆಳವೆ (ನಾ). ಇಳಿ ವಯಸ್ಸು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ; ಮುದಿತನ: ಕೆಟವೆ ಪುಲಿಕರಡಿಗಳಿನಗುರ್ವಿಸಿದ ಕಾರಡವಿಯೊಳಾಯ್ತಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೫-೧೭). **ಕೆಳವೆ**: ನನಗೆ? ಈ ಕೆಳವೆಯ ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೨೪-೧೬); ಕೆಳವೆಯೆಳವೆಗಳೆರಡ ಬೆಳಬೆಳಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೆಟವೆ]

ಕೆಟ್ಗುಕೆಸವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈದಾನಱಿದೊ ವಾರಣಾಸಿಯುಳ್ ಸಿದ್ದಪರ್ವರ ಕೊನ್ದೋನ ಲೋಕಕೆಸಲ್ಕೆ ಇದಾನ್ಕಾದೊನ್ಕಲ್ಯಣ ಭಗಿ ಕೆಟ್ಗುಕೆಸವನ ಮಡಿದಾ ಕಲನ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೨೯-೫; 707).

[ಕೆಟ್ಗು$_0$ + ಕೆಸವ$_0$ (< ಕೇಶವ)]

❋

ಕೇ

ಕೇ, ಕೇಯು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂದ$_3$ (ಭೂತಕೃ), ಕೆಂದು$_4$, ಕೇದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಒರಗು; ಮಲಗು; ಶಯನಮಾಡು: "ಕೇ-ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಆ ದಿವಸಮಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಂದು ಮಱುದಿವಸಂ ಪೋಪಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೪-೨೪). ೨. ಸಂಭೋಗ ಮಾಡು; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಮಾಡು: "ಕೇ-ಶಯನೇ, ನಿಧುವನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). **ಕೇಯು**: ೨. ಗೇಯಕೆ ಗಂಡ, ಕೇಯಕೆ ಮಿಂಡ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಚೇ; ಮಲ. ಚೇಗು, ಚೇಕ್ಕು; ತುಳು. ಜೆರ್ಪು; ಕೋಲಾ. ಕೆಪ್ = ಮಗುವನ್ನು ಮಲಗಿಸು]

ಕೇಂಕರ, ಕೇಕರ$_1$ (ನಾ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಗುರುಗುಟ್ಟುವುದು; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ. 'ಕೇಂಕರಿಸು' ಪರಾ. **ಕೇಕರ$_1$**: ಕೆಮ್ಮು ಕೇಕರ ಕಿನಿಸು ಮೂದಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೨೭). [?]

ಕೇಂಕರಿಸು, ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$, ಕೇಕರಿಸು$_1$, ಖೇಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಕಫ, ಮೊದಲಾದವು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಹೊರದೂಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಗಂಟಲಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಉಸಿರುಬಿಡು; ಗುರುಗುಡು, ಹೇಕರಿಸು: ಕೇಂಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ವಡಂ ಬಿಡೆ ಮಾಂಕರಿಪೊಡಂ (ಮದತಿ ೮-೪೪). ಗರ್ಜಿಸುವಾನೆಗಳು ಕೇಂಕರಿಸುತಿಹ ವಾಜಿಗಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೨೩); ಎನ್ನ ಮುದ್ದಂಚೆ, ಆಗಳುಮೆನ್ನ . . . ಪಿಂದೆಯೊಳ್ ಕೇಂಕರಿಸುತೆ ಬಱಿವರ್ಪ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨). **ಕೆಕ್ಕರಿಸು$_3$**: ನಡುಗದೆ ಕೆಕ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಕ] ರಿಸದೆ ಬಾಯ್ ತಡವಾಗದೆ ತೊಡರೊಳೊಂದಿ ತೋಜದೆ ಮತ್ತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೬-೩೫). **ಕೇಕರಿಸು$_1$**: ಎತ್ತಿಮುಸುಡಂ ಮುರುಕಿಸುತ ಕೆಲೆವುತ್ತ ಕೇಕರಿಸುತ್ತವುಗುಳುತ್ತ (ಬಸಪು. ೩೮-೧೭); ಗಂಟಲೊಳು ಸಿಕ್ಕೆ ಕೇಕರಿಸಿಯುಗಿಯೆ (ವೀಶೈಪು. ೩-೨೪-೩೭);

ಕೇಳರಿಸಿ ಕೆಮ್ಮು ಸೀತಳಂ (ಚಿಟಪಟಿ. ೯-೧೩) ; ಅದರೆ ನಡುನಡುವೆ ವಿರಳ ವಾಗಿ ಕೇಳರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೧೯). ಪೇಳರಿಸು : ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಪೇಳರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗಕೋ. ೨).

[ಕೇಳಕ + -ಇಸು. / ತೆಲು. ಕೇಳರಿಂಪು]

ಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. (ವೃತ್ತದ) ಮಧ್ಯಬಿಂದು; ಮಧ್ಯ ಸ್ಥಳ: ನಾನೆನುವ ಕೇಂದ್ರದಿನಿ ಹೊರಟ ಸಕ್ಕ್ರದ ಪರಧಿ ಬಾನಾಚೆ ಹಬ್ಬಿಹುದೊ (ಪಂಪಂಳ. ೧೩೮); ಕಂದಪೀಠನ ರಕ್ಷೆಯೊಳ್ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಚಕ್ರಕೇಂದ್ರದೊಳಿರ್ಪ ಸುಧಿಯವೊಲ್ ಶಿಕ್ಕಿಂ ಸುರಕ್ಷಿತಂ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೩೦-೭೩) ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಹವೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರ (focus)ವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೀರ್ಘ ವೃತ್ತಾಕೃತಿಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವುದು (ಛಾತ್ರ. ೭೩). ೨. ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳ; ಆಡಳಿತ ಕಚೇರಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಅವನು ಇಲ್ಲಿನ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ಜೀವಪ್ರ. ೨೦). ೩. ಸಂಗ್ರಹದ ಸ್ಥಾನ; ಕೋಶಾಗಾರ : ಸರ್ಕಾರಿಯಮ್ಮುಗುಂಡುಗಳ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಠೃಷ್ಟಿಧಾರ್ಗಳು. . ಮಮ್ಮುಗುಂಡುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲಾಯಿತು (ಅತ್ಯರ್ಜ. ೧೫೩). ೪. ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ್ : ರಾಜ್ಯಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಬಲಗೊಳ್ಳಬೇಕಿದೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. VII, ಮುನ್ಮಾತು). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ, ಏಳನೆಯ ಹಾಗೂ ಹತ್ತನೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು : ಉದಯಾದಿಕಾಸ್ತಮಯ ಚಕುರ್ಧದೆಡೆಗೆ ಕೇಂದ್ರಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ (ಜಾತಕ. ೧-೩೬). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ನಾ). ಮಧ್ಯಬಿಂದು; ಮುಖಸ್ಥಾನ : ಜೀವಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಪರಮಬುದ್ಧಿಪಟ್ಟಣ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಛಾಂದ. ೪೪) ; ವಿಶ್ವದ ಸಮಸ್ತ ಬೌದ್ಧಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯನೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧).

[ಕೇಂದ್ರ + ಬಿಂದು]

ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯನಾದವನು; ಪ್ರಧಾನವ್ಯಕ್ತಿ : ಕೂಸ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಮನೇ ಕೇಂದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ (ಕೂಸ್ಯಳು. ೧೦೪).

[ಕೇಂದ್ರ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ (ನಾ). ಸಮಗ್ರರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸರಕಾರ: ಶಕ್ತಶಾಲಿಯಾದ ಕೇಂದ್ರಸರಕಾರ ಒಂದು ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ರಾಜಕುಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ಕೊಂಡವು (ಛಾಂದ. ೪೩೭). [ಕೇಂದ್ರ + ಸರಕಾರ್]

ಕೇಂದ್ರಸ್ಥ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು : ಇವನಿರೆ ವೃಷ್ಟಿ ಕೇಂದ್ರ ಳ್ ಶುಭಮಿವಂ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥರಾಗೆ ಶಿಖಬಲ ಸಹಿತಂ . . . ಚಿಲ್ಲೆನೆ ಬೀಗಂ ಶ್ರೀಸಪ್ತಶಸ್ಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೬೯).

[ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಾತಿಗೆ (ಗು). ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ದೂರಹೋಗುವ : ಮಂಥನದ ರಭಸಕ್ಕೆ ನಿಡಿದು . . . ನಾನಾ ದಿಸೆಗೆ ಪರಿನಾ ಕೇಂದ್ರಾತಿಗಾಮ್ಯತಂ ಪರ್ವತದ, ಮೇರ್ ಫಣಿಯ, ಮೇಣಸುರಾಮರಾಕಾರದಿಂ ಪ್ರವಹಿಸಿತೊ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೧೯೯-೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೇಂದ್ರ ೧: ಅವಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಿಕೆ (Nucleus) ಇದ್ದು ಅದರ ಸುತ್ತು ವಿದ್ಯುದಣುಗಳು ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ (ಬಾಲಶ್ರ. III, ೧೬೫೮). [ಸಂ. ಕೇಂದ್ರಿಕಾ]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ವಿಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಕೇಂದ್ರದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ವಶಪಡಿಸುವುದು; ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಅಧೀನಗೊಳಿಸುವುದು. (Centralisation. ಪತ್ರಿ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಲ್ಲಿಸು ; ವಿಕಾಗ್ರವಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು ; ವಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು : ದೇವತಾಮಮರ್ಶಿಗಳು ಧಕ್ಕ ರಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವ ಗುರಿಯಾದವು (ಛಾಂದ. ೪೧) ; ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ರಂಗಕೋ. ೨೦೧); ಭೂತಳನ್ನದಿ. . . ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಕಾಲಯಾ. ೪೪). [ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಕೇಂದ್ರೀಕೃತ (ಗು). ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ ; ವಿಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿದ : ಒಂದು ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ವಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾಗದೆ ಬೇಕು (ಶಾಲೆಗು. ೧೯೭); ಮನೆಯ ಅನೇಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅಡುಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿವೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಅಡುಪ್ರ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಕೇಂದ್ರೀಯ (ಗು). ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ. [ಸಂ.]

ಕೇಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಪ್ಪಂದ : ದಿನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪಯಣಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳ್ಳಂಗಡಿ ಅಥವಾ ಬಂಟ್ವಾಳಕ್ಕೆ ಆಕ್ಕ ಸಾಗಿಸಲು ಇಂತಿಷ್ಟು ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಕೇಳಮಾಡಿರುವರು (ಕೃಷಿಲಾ. ೪). ೨. ವರ್ತನೆಯ ಸಾಲು.

[← ತುಳು. ಕೇಕ]

ಕೇಳಟಿ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾರ; ನಿಸ್ಸತ್ವ; ಜೀರ್ಣ : ಕೇಳಟನಹನು ನಿಜ ಸ್ಪೃತಿಪರಮುಖನು (ಯೋಗಾಂ. ೧-೪೭). [← ಹಾಲ. ಪೇಳಡ]

ಕೇಳಕೆಯ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಸಲದ ನ್ಯಸಸುತಯ ಮಗಧಮಹೀಪತಿ ತನುಜೆಯ ಕೇಳ(ಪಾಠಾಂ. ಕೈಕೆ,ಕೈಳ, ಕೇಕಿ)ಯಶ್ವಾತ್ಮ ಪಾಲನಂತನೆಯ ಆ ಸುತಂಗಸಹನಯನ ಮಾಡಿ (ತೂಪರಾ. ೧-೩-೧೬) ; ೨. ಆ ದೇಶದ ಜನತೆ. ೩. ಆ ದೇಶದ ರಾಜಮನೆತನ : ಕೇಳಯ ಪಲ್ಲವರಂ ಕಾದೆಜಿದು ಪಿತ್ಕ ಜಯನಾ ವಿಜ ಅರಸನ್ನೆ ಬಾಳ್ಗಟ್ಟಿ . . . ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೩, ೧೬-೧೧; 450). [ಸಂ.]

ಕೇಳರ್ಕ 'ಕೇಂಕರ್' ನೋ.

ಕೇಳರ್ಕ್ (ಗು). ೧. ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣುಳ್ಳ ; ಓರೆಗಣ್ಣಿನ. 'ಕೇಕರಿಸು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೆಳ್ಳಗಣ್ಣಿನವನು : ಸಂತತ ಗರ್ವಿಸಿದವ ಕೇಳರನಹ ಪರಸತಿಯರ ನೆವದಿಂದೀಕ್ಷಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣಿಂ (ಯೋಗಾಂ. ೧೪೬); ಕುಬ್ಜಂ ಕೇಳರಂ ತಮಸಾಶ್ಚರ್ಯವೀನತೆಯನಸಳರಿಸಿ ಪುಟ್ಟುವರು (ವೆಂಕಾಶಾ. ೨-೬೫-೧೫೫). ೩. ಓರೆಗಣ್ಣು ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ; ಕಟಾಕ್ಷ : "ಕೇಳರಮಂಬಾಗಮೆನಿ ಕಡೆಗಣ್ಣಳ್" (ಮಂಗಾಂ. ೯೩-೨) ; ಆಕೆಯ ಕೇಳರಾಮ್ಯರಾಜಕಳ್ಳಜಗದೆ ರಾಘವಂಗೆಗೆ (ಪ ರಾ ಮಾ. ೫-೭೧); ಕೇಳರದ ಕಿಟ್ಟಿಂದಿಪಯನಂ ಮುನುಕಿ (ಚಿಟಪಟಿ. ೪೬-೧೦) ; ಕೂರಂದಿಟ್ಟಿನ ಕೇಳದಿಂಗಳ್ (ಅಕಬ್ಬೆ. ೨೪-೫). [ಸಂ.]

ಕೇಳರದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣಕಾಂತಿ : ನಾನಾಸ್ಪರಕೇಳರದ್ಯುತಿ ನಾನಾ ಚಮರೀಜ ವಾಯು ಸಭೆಯಂ ತಳ್ಪುಯ್ಯಲ್ (ಜಗದಿ. ೧-೩೬). [ಕೇಳರ್ಕ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೇಳರಮರೀಚಿ (ನಾ). = ಕೇಳರದ್ಯುತಿ : ಆ ಪುರಮಂ ತರುಣೀ ಕೇಳರಮರೀಚಿ ನಿರಾಜಿತಾಕ್ಷತಾಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೮೩).

[ಕೇಳರ್ಕ + ಮರೀಚಿ]

ಕೇಳರರುಚಿ (ನಾ). = ಕೇಳರದ್ಯುತಿ : ಲಲಿತಭಲ್ಲಕಾಮರ್ಮಳ ಕೇಳರರುಚಿ ನಸಿಗೊಲ್ . . . ಎನೆ ವಿಶಿಖಾಪೋಪಿತಾಕರ್ಣಚಾಪಂ ಲಲನಾಯೂಥಂ ಬರಲ್ (ಜಗದಿ. ೨-೩೩). [ಕೇಳರ್ಕ + ರುಚಿ]

ಕೇಳರಾಲೋಕನ (ನಾ). ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟ; ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ : ಧರ್ಮವಿಜಯ ಶ್ರೀಕೇಳರಾಲೋಕನ ಕ್ರೀಡಾಮಂದನಮಾಗೆ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೬-೭೮). [ಕೇಳರ್ಕ + ಆಲೋಕನ]

ಕೇಕರಾಳೋಕ (ನಾ). = ಕೇಕರಾಲೋಕನ: ನಿಮಿರ್ದುದು ತತ್ಕೇಕರಾಳೋಕ ಪಾತಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೭-೬೮).
[ಕೇಕರ್ಯ + ಅಳೋಕ (= ಅಲೋಕ)]

ಕೇಕರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗುಳುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ; ಕೇಕರಿಸುವಿಕೆ; ಉಗುಳುವಿಕೆ: "ನಿಷ್ಠೇವಃ, ನಿಷ್ಠ್ಯೂತಿಃ, ನಿಷ್ಠೀವನಂ, ನಿಷ್ಠೇವನಂ – ೪ ಕೇಕರಿಗೆ[ಕೆ]. ಉಗುಳುವಿಕೆ; ಥೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೭); "ತಂಜನಂ, ತಂಜನೀಯಂ – ಈ ೨ ಕೇಕರಿಕೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೦).
[ಕೇಕರ್$_1$ + –ಇಕೆ]

ಕೇಕರಿಸು$_1$ 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಕೇಕರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಓರೆಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡು: ಒರಸುತ್ತುಂ ಗ್ರಾಮ ಕೋಣಂಗಳೊಳವಯವಮಂ ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಕರಿಸುತ್ತುಂ. . . ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೩). [ಕೇಕರ್ಯ + –ಇಸು$_3$]

ಕೇಕಱ (ನಾ). ಹೆಗ್ಗಣ: ಮರನಂ ಕೆತ್ತೆ ಕವಲ್ತು ತೋರ್ಪೊಡಿಲಿ ಮುದ್ಗಚ್ಛಾಯೆಯಿಂ ಕೇಕಱಂ ಕರಿದಾದಂದಹಿ ಪಚ್ಚನಾಗೆ ವಿಹಗಂ . . . ಸಮನಿಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೧); "ಪೆಸಱ ಬಣ್ಣಂ ತೋಱುದೊಡೆ ಪೆರ್ಗಣಂ ಪೆರ್ಚುವುವು" (ಲೋಕೋಪ. ಟೀಕೆ). [?]

ಕೇಕಾನಿನಾದ (ನಾ). = ಕೇಕಾರವ: ಅನುಕೃತ ಮಯೂರಕೇಕಾನಿನಾದ ಮೃದುಗಾನ ತಾನ ನಿಪುಣರ್ (ಜಗವಿ ೩-೭೬). [ಸಂ. (ಕೇಕಾ + ನಿನಾದ)]

ಕೇಕಾರವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಿಯ ಧ್ವನಿ: ಧವಳಾಪಾಂಗಂ ಕೇಕಾರವಮುಖರಂ . . . ಪಯೋದಾಗಮದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೭).
[ಸಂ. (ಕೇಕಾ + ರವ)]

ಕೇಕಿ (ನಾ). ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ನರ್ತಿಸುವ ಕೇಕಿಗಳಿಂದ ಕಡುರಯ್ಯಮಪ್ಪ ಹಸ್ತಿನಪುರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫); ಸತಿಯ ಮುಡಿ ಕೇಕಿಯಂತಿರಲು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೩೪); ಉಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೋಕಿ ನಲಿಯದಿರ್ಪುದು ಕೇಕಿ (ಚಿಬಪು. ೩೫-೨೧). [ಸಂ. ಕೇಕಿನ್]

ಕೇಕಿತಾಂಡವ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕುಣಿತ: ಕುವಲಯ ಪಾಂಡುರಂ . . . ಕೇಕಿತಾಂಡವ ರಮಣೀಯ ಕಲ್ಪಲತಿಕಾವನಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೭೦); ಕೇಕಿತಾಂಡವಂ ನಿಮಿರೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೪). [ಕೇಕಿ + ತಾಂಡವ]

ಕೇಕಿನರ್ತನ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ಜಲದಾಗಮದಿಂ ಚಿತ್ತ ಸ್ಖಲಿತಂ ಕೇಕಿನರ್ತನಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೬). [ಕೇಕಿ + ನರ್ತನ]

ಕೇಕಿಯಂತ್ರ (ನಾ). (ನೀರು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಎರಚಲು ಮಾಡಿರುವ) ನವಿಲಿನ ಆಕಾರದ ಯಂತ್ರ: ದೇವಸೂತ್ರದ ಕೇಕಿಯಂತ್ರವು ಮೇಲುಕಾವಿನಲಿ ನೆಲಸಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೭೭).
[ಕೇಕಿ + ಯಂತ್ರ]

ಕೇಕಿವಿಳಾಸ (ನಾ). = ಕೇಕಿತಾಂಡವ: ವರುಣನ ಕುಂತದುತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿವಿಳಾಸದರ್ಭಕೋದರೆಯ . . . ಅಭಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೭).
[ಕೇಕಿ + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ಕೇಕಿವ್ರಜ (ನಾ). ನವಿಲುಗಳ ಹಿಂಡು, —ಸಮೂಹ: ಆತ್ಮೀಯ ದಾನಾಂಬುಧಾರಾ ಮುದಿತಾ ಶೇಷಾ[ರ್ತ್ಥಿ]ಕೇಕಿವ್ರಜನಮಳ ಯಶೋ ಮೌಕ್ತಿಕಾಳಂಕೃತಾ ಶಾರದಾನೀಂದ್ರಂ (ಕಇಅ. ೫೨-೪೨-೩೮; 1124).
[ಕೇಕಿ + ವ್ರಜ]

ಕೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನವಿಲಿನಂತೆ) ಕೂಗು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಮೈನವಿರ ನವಿಲು ಮೈಯುಣ್ಣದೇನೆ ಬರಿದೆಂತು ಕೇಕಿಸುವವು (ಹೃದಸ. ೩೯-೮).
[ಕೇಕ್ಯೆ + –ಇಸು$_3$]

ಕೇಕು 'ಕೇಗ್ಯು' ನೋ.

ಕೇಕೆ$_1$, ಕೇಕೇ (ನಾ). ಸಂತೋಷದ ಕೂಗು; ಉತ್ಸಾಹದ ಉಲಿ: ಪರಿಹಾಸದಿಂ ಕರ್ಮ ದೈವ ಕೇಕೆಗಳಿಡಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ ನಿನಗಿರಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೫೯೯); ಮದ್ದಳೆಯ ಬಡಿ, ಹೊಡಿ ಕೇಕೆ (ನೆಲಮು. ೧೬). **ಕೇಕೇ**: (ಕಿ).

ಕೇಕೆಹಾಕು, ಕೇಕೇಹಾಕು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು: ಬೋಕಿಮಯ್ಯ . . . ಬಲವಾಗಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩); ಜನ, ಪದ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೇಕೆ ಹಾಕುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೦); ಬದುಕಿದರೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವರು ಕೆಟ್ಟರೆ ಕೇಕೇಹಾಕುವರು (ಹುಟ್ಟಿಹ ೧೧೬). **ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು, ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗು** = ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ನಗು: ಹಾಸ್ಯ ಪರಿಹಾಸ್ಯಮಾಡಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಕ್ಕು ಬಿಡಬಹುದು (ತುಂಗಭ ೨೨); ಆತ ಕೇಕೇಹಾಕಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). 'ಕಾಕ್ಯು' ಪರಾ.
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೇಕೆ; ತೆಲು. ಕೇಕ]

ಕೇಕೆ$_2$ (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ನವಿಲ ದನಿ ಕೇಕಾಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೮೧೫); ಗಿರಿಶಿಖರದಿ ಶಿಖಿಯನೆತ್ತಿ ಶಿಖಿಯ ಕೇಕೆ ಕರೆವುದು (ಅರಳು. ೪೦೫). [ಸಂ. ಕೇಕಾ]

ಕೇಕೇ 'ಕೇಕೆ$_1$' ನೋ.

ಕೇಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಪುರುಳಿ ಕುಳಿರ್ವಂ ನವಿಲ್ ಕೇಕೊರೆ ಸಣಗಂ ಪಣ್ಪರಸವಲೂರಲ್ ವಾವಲ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೬). [?]

ಕೇಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕೇಗಿಡು ಸೋಗೆ ಕೂಗು ಸುಕಲಂ ಕುಕಿಲಂ ವಿಕಲಾತ್ಮ ಕೋಕಿಲಾ (ನರಚ. ೮೬-೨೨೭).
[ಕೇಗ್ಯು + ಇಡು$_1$]

ಕೇಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಕೇಕಿಸು: "ಕೇಗು – ಮಯೂರ ಸ್ವನೇ" (ಶಮಧಾ); ನವಜಲದ ರುತಿಗೆ ಶಿಖಿ ಕಳಭಮೆ ಕೇಗಿದಪುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೫೩); ಕೇಗುವ ಸೋಗೆಗಳ ಕಳಕಳಂಗಳಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೨೬); ಕೇಗುವುವು ಕೇಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಗು; ಕೇಕೆಹಾಕು: ಕಂಡು ಕೇಗಿದರಸುರರಭ್ರದಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೫-೧೪೧); ಕುಡಿದೆನು ಕೇಗುತ ಜನನಿಯ ಮೊಗದೊಳು ಮಂಗಳ ಮೃದುಹಾಸವ ತರಿಸಿ (ಗಣೇಶ ೪೬-೧೯). [?]

ಕೇಗ್ಯು$_2$, ಕೇಕು (ನಾ). ನವಿಲಿನ ಕೂಗು; ಕೇಕಾರವ: "ಕೇಗೆನೆ ನವಿಲ ದನಿ" (ಕಶರ. ೨೭); ಉತ್ಕಂಠಗಳಾದ ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳ್ಗಗಿದು (ಕಾದಂಉ. ೨೦೨); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ದ ಕೊರಲ್ (ಜಗವಿ. ೪-೩೦); ಸೋಗೆಗಳ ಕೇಗುಗಳೆ (ಅಕ್ರೂಚ. ೬-೫). **ಕೇಕು**: (ಕಿ). [< ಕೇಗ್ಯು$_1$]

ಕೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಖೇಚರ: ಅನ್ದುಕೇಚರಂ ಸಾರ್ಚಿ ತನ್ದ ವಿಮಾನಮಂ ಇನ್ದ್ರನವೆಸಾದಿ ಸುರವದು ಅರ್ಕ್ಕಳುವನ್ದರ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೫; ಸು. 800). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ತಿರಿದುಂಬ ಮಾರಯ್ಯ ಬೀರಯ್ಯ ಕೇಚರ ಗಾವಿಲ . . . ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ (ಬಸವ. ೫೫೭). [< ಸಂ. ಖೇಚರ]

ಕೇಚಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕೇಚಿಗಂ ಸಗಬ್ಬರಸಿ ಆನೆಯ ಕೊಣ್ಡದ ಉತ್ತಯ್ಯಂ ಎಜೆಗಕೊಂತದ ಬಿಜ್ಜಯ್ಯ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೨೬-೯; 980 ?). [?]

ಕೇಟಕ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಹಲಗೆ; ಪರಿಗೆ; ಢಾಲು: ಖಡುಗ ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಟಕ ಕುಂತ ಬಿಲು ಕಕ್ಕಡೆ ಕಠಾರಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೦-೯).
[< ಖೇಟಕ]

ಕೇಟುಭ (ನಾ). ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳ ನಿಯಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾಗ: ನಿಘಂಟು ಕೇಟುಭ ಅಕ್ಷರ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಮತ್ತು ಐದನೆಯದಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದೊಡನೆ ಮೂರುವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನು (ಬುದ್ಧಪ. ೮೮-೫). [?]

ಕೇಡ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಕೇಡಿಗ: "ಕೇಡಂ ಕೆಡುಕ" (ಕಶರ. ೨೭); ಸಪ್ತವ್ಯಸನದೊಳು ಮುಳುಗಿ ಕೇಡನಾಗದೆ . . . ಸುನೀತಿಮಾರ್ಗದೆ ನಾಡ ಪಾಲಿಸುವಾತನರಸ (ಜೀವಂಚ. ೫-೭೯).

[ಕೇಡು + -ಅ$_7$]

ಕೇಡಾಕುಳಿ, ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಳಿ, ಖೇಡಾಕುಟಿ (ನಾ). ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡಲು ಮಾಡಿದ ಕುಳಿ, —ಕೊಳ, —ಕಲ್ಯಾಣಿ: ಕೋಟಿ ಮೃಗಗಳಿರ್ದಪವವಂ ತಂದೆಲ್ಲಮಂ ಕೊಂದಾ ನೆತ್ತರಿಂ ಕೇಡಾಕುಳಿಯಂ ಮಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡುವೋಲಾಡೆ ದೇಹದ ದಾಹಂ ಮಾದು ಸುಖಮಕ್ಕುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೩೫ವ); ಗರುಡಿಯೊಳು ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಂಕುಮದ ಪನ್ನೀರ ಸಾರ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ(ಗುಭಚ.೨-೪೯); ಮತಿಗೆ ಮಂಗಲವೀವ ಕೇಡಾಕುಳಿಗಳ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ನೋಡುತ ಲೈದಿದನು (ಜಿನರಾ. ೧೧-೨೩); ಆರಾಮದೊಳಗೆ ಪನ್ನೀರ ಕೇಡಾಕುಳಿ ಗಳ್ (ಸೌಂದಪು. ೧೦-೩೧). **ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ**: "ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ – ವಾಪಿ, ದೀರ್ಘಿಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ); ನೋಡಲು ಕಣ್ಗೆಸೆದುವು ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೨೮). **ಖೇಡಕುಳಿ**: ಖೇಡ ಕುಳಿಯ ನಿರ್ಮಲಜಲಂ ತುಂಬಿದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು (ಹಚಕಾ. ೩-೪೯); ಖೇಡಕುಳಿಯನು ತೆಗೆದನರ್ಜುನನಸಮ ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೦-೨೭); ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಖೇಡಕುಳಿಗಳ (ಮೈರಾಕ. ೨-೨೩). **ಖೇಡಾಕುಳಿ**: ನಾನಾ ಪರಿಯಮಳೋದಕ ಭರಿತ ಖೇಡಾಕುಳಿಗೆ ಬಂದ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೪೨); ತಳಿರ ತೊಂಗಲ ತೂಗುವಣೆಯಲಿ ಖೇಡಾ ಕುಳಿಯ ಸರೋಜಮಧ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೯-೨೮); ಕೋಟಿ ಯೋಜನ ದಿಂದೆ ಚಚ್ಚೌಕಮಾಗಿರ್ಪ ವರ ವಸಂತೋತ್ಸವದ ದೊಡ್ಡ ಖೇಡಾಕುಳಿ ಯನಾಗಿಸಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೬೨). **ಖೇಡಾಕುಟಿ**: ಕಂತುವಿನ ಖೇಡಾಕುಟಿಯಂತಿರ್ಪ ಕ್ರೀಡಾ ರಸಂಗಳಿಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೮ ವ).

[< ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾಕುಲ್ಯ. / ತೆಲು. ಕೇಳಕುಳಿ, ಕೇಳಕೂಲಿ]

ಕೇಡಾಡಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಾಳಿ; ಕೇಡಿಗ: ಈ ಕೇ [ಪಾಠಾಂ. ಬೀ]ಡಾಡಿ ಕೂಡಿದನೆಂದು ಹೊಯ್ದನು ರವಿಸುತನ ಕರವ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೨೭); ಕೇಡಾಡಿಗಳು ಮುಸುಕಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ನಿಜಾಲಯಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೪). [ಕೇಡು + -ಆಡಿ$_1$]

ಕೇಡಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಡುಕನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರು ವವನು; ಕೇಡಿಗ: ಆ ಬಾಲಕರ್ . . . ಮಾತಾಪಿತೃಗಳ ಮಾತುಗಳಂ ಕೈಗೊಳ್ಳದೆ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಂಡು ಕೇಡಾಳಿಗಳಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ ೨-೫ ವ); ಯಶೋದೆ ಮೊಲೆಯ ಕೊಡು ನಿನ್ನೀ ಕೇಡಾಳಿ ಕೇಶವಗೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೫-೯೫); ಕೇಡಾಳಿಯುಂ ಭೂಮಿಪನ ಬಗೆ ತಾಂ ಕೋಳುಹೋಗಿಹು ದೆನುತಲೊರೆದನು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೧-೫೯).

[ಕೇಡು + -ಆಳಿ$_3$]

ಕೇಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕೇಡಾಳಿ: ಇದೆಲ್ಲಾ ರಂಗಣ್ಣನಂತಹ ಕೇಡಿಯ ಕೆಲಸ (ದುಂಬಿಕ. ೧೫೭). ೨. ಕೆಡಿಸುವವನು. 'ಎಡರ್ಗೇಡಿ' ಪರಾ. ೩. ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು. 'ಅಂದಗೇಡಿ', 'ಅಭಿಮಾನಗೇಡಿ', 'ಕುಲಗೇಡಿ' ಪರಾ. [ಕೇಡು + -ಇ$_3$]

ಕೇಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಅಪರಾಧಮಾಡಿ ಪೋಲೀಸಿ ನವರ ಕಡತದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪೋಲೀಸಿನವರೂ ಕೂಡ ಆ ಕೇಡಿಗಳಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರೋಕನ್ಯೆ. ೨೭೧); ಭರಮಪ್ಪ ದೊಡ್ಡ ಕೇಡಿ (ನಾಪೋಲೀ. ೨೧೦).

[< ಇಂ. K. D. P Known Delinquent ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪ]

ಕೇಡಿಗ, ಕೀಡಿಗ (ನಾ). = ಕೇಡಾಳಿ: ಕೇಡಿಗನು ಕೃತ್ರಿಮ ರಚನೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೬೮); ನೀ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಕೆಡಿಸುವ ಕೇಡಿಗರ ನಡೆಯಾಯ್ತು (ಬಜ್ಜಪು. ೭೩-೪೩). **ಕೀಡಿಗ**: ನೋಡಿಸಿ ನೋಡುವರ್ ಕರೆದು ಕೀಡಿಗರಂ ಮನೆದೆಯ್ವಮೆಲ್ಲಮಂ ಹಾಡಿಸಿಯುಂ (ಪಸಾರ. ೮೩೯-೧). [ಕೇಡು + -ಇಗ]

ಕೇಡಿಗತನ (ನಾ). ಕೆಡುಕುತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಲಲಿತಾಂಗನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೇಡಿಗತನದ ವರ್ಣನೆ ಅದೆಷ್ಟು ಉದ್ದಾನುದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ (ತವನಿ. ೮೯). [ಕೇಡಿಗ + -ತನ]

ಕೇಡಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕೆಡುವಿಕೆ; ಕೆಡಿಸು ವಿಕೆ. 'ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ', 'ತಿಳಿಗೇಡಿತನ' ಪರಾ. [ಕೇಡಿ$_1$ + -ತನ]

ಕೇಡು (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕು; ಅಪಾಯ; ಆಪತ್ತು: ಕೇಡಡಸಿದಂದು ಬಗೆಯಂ ಮಾಡದು ಕೂಡಿದುದುಮಟಿದು ವಿಪರೀತಮುಮಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೭೨); ನಮಗೆ ಸಾವುಂ ಕೇಡುಮಮೋಘಮಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೬-೧೯); ಕೇಡಿಂಗಂ [ಬಡತನಕ್ಕಮ]ಪ್ಪ ಪೆಂಡತಿಗೆ ಮನೆ ವಾರ್ತೆಯಂ ನುಡಿವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೫); ಮೂಢ ಬಂದನು ಕೇಡ ಕರೆಯಲು ತನಗೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೬-೧೦೧). ೨. ಅಳಿವು; ಸಾವು; ನಾಶ: ಇರ್ತೆಱದ ಕರ್ಮದ ಕೇಡಿನಿಂದಂ ಮೋಕ್ಷಮನೆಯ್ದು ವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮-೨೮); ಶರೀರಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಶರೀರಿಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೪೩-೧೬); ಸುಂಟಿಯುಮಮರ್ದುವಳ್ಳಿಯುಂ ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲಮುಂ ಬರಿವದನೆಯುಂ ಜ್ವರದ ಕೇಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೮); ದೈತ್ಯನ ಕೇಡಿಂಗೆ ತೋಱುತುತ್ಪಾತ (ಮೋಹತ. ೪೦-೮). ೩. ಹಾನಿ; ನಷ್ಟ; ಭಂಗ: ತನ್ನ ನುಡಿದ ನನ್ನಿಯ ಕೇಡಂ ಬಗೆದರೆಂದು ಕಟಾಕ್ಷವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮ವ); ಉಳ್ಳ ಗುಣಕೇಂ ಕೇಡುಂಟೆ (ಅಜಿಪು. ೧-೯೧); ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೇಡಂ ಮಾಡಿದವರ್ಗ್ಗೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೭-೬೬; 1160); ಗಂಗೆಯೊಡ ನಾಡಿದ ಗಟ್ಟಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೩೭-೨); ಕವಚವಿದೆ ಸರ್ವಾಂಗ ನೃಪನವಯವಕೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೫೬). ೪. ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದು: "ಬೆಲ್ಲುವಿಕೆ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); ಲಂಬಣಂ ಪಜಿಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೯).

ಕೇಡಾಗು = ಕೆಡುಕು ಉಂಟಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು: ಎಲೆ ಕೇಡಾ ಯ್ತೆನ[ಗೋವೊ] (ಕಾದಂಉ. ೫೬೮); ಕೇಡಾದುದೆಂದು ಬೆಚ್ಚದೆ ಬಾಡದೆ ಬೆಂಬೀಱದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೦೮).

[< ಕೆಡು. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಡು; ಕೊಡ. ಕೆಡಿ; ತುಳು. ಕೇಡು; ತೆಲು. ಚೇಡು]

ಕೇಡುಗ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗ: ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕುಲಾಪಘಾತದ ಕೇಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ]ಗರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಲುಷದ ಜೋಡಿಯೆನೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೬); ಕೇಡುಗರ ಕಡೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟುದು ನಮ್ಮ ಕುಲ ವಿಭವ (ನಿಭಾಗ ೩-೧-೧೦); ಕೇಡುಗನ ನೀ ರಾಜ್ಯಕೊಡೆಯನ ಮಾಡಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೮-೨-೧೨೩). [ಕೇಡು + -ಗ$_2$]

ಕೇಡುಗತನ (ನಾ). = ಕೇಡಿಗತನ: ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡೆಲೆಯರಸ ಕೇಡುಗತನವನುಳಿಯೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೮-೪೮). [ಕೇಡುಗ + -ತನ]

ಕೇಡುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡನ್ನು ಕಾಣು; ನಾಶವಾಗು: ಪುನರಪಿ ಕೇಡುಗಂಡವು ನೂಜು ಭೀಮನ ಗದೆಯ ಘಾತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ ೧-೫೯); ಹೇಡಿಯಾದರೆ ಬಲ್ಲಿದರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಿಮಿಷದಲಿ ಕೇಡುಗಾಣುತ ಬಯದಲೇ ಮನೆಮಾಡಿಸುತ ದುರ್ಜನ ವಿಟರುಗಳ ನೋಡಲಾಗದು ಬಲ್ಲ ವನಿತೆಯರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೭). [ಕೇಡು + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಕೇಡುಗಾಲ (ನಾ). ಕೇಡು ಉಂಟಾಗುವ ಕಾಲ; ವಿನಾಶ ಕಾಲ: ಕೋಡಗಕೆ ಭಯವುಂಟೆ ಶಿವಶಿವ ಕೇಡುಗಾಲವು ಲಂಕೆಗೆ (ಕೌಶಿಕಾ. ೨೦-೧೭); ಅಕಟ ಖಳರಿಗೆ ಕೇಡುಗಾಲವಿದು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೫); ಏನೋ ಕೇಡುಗಾಲ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವೆ (ಕೃವಾಉ. ೧೧೩); ಕೇಡುಗಾಲಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮದ್ದು ಇಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೇಡು + ಕಾಲ]

ಕೇಡುಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸಮಾಚಾರ; ಕೆಡುಕಿನ ಸುದ್ದಿ: ಅವರು ಏನು ಕೇಡುಸುದ್ದಿ ಬರುವುದೋ ಎಂದು ಚಡಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕೇಡು + ಸುದ್ದಿ]

ಕೇಡೆಯ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೇಡಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕೆಡಿಸು: ಮಂತ್ರವೈದ್ಯ ದಳಿಪಿಂ ಕೇಡೆಯ್ದಿಪಂ ಧರ್ಮಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೮). [ಕೇಡು + ಎಯ್ದಿಸು]

ಕೇಣ$_1$ ಕೀಣ (ನಾ). ೧. ಹುರುಡು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮತ್ಸರ: "ಕೇಣಂ, ಮಚ್ಚರಂ –ಈ ೨ ಮತ್ಸರಂ" (ಕಶಸಾ. ೨೨-೪೫೭); ಕೇಣಮನೊಕ್ಕು ತಕ್ಕನಱಿದುಕ್ಕೆವಮಂ ಪೆಱಗಿಕ್ಕಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೩); ಕೇಣಮುದಾರದೊಳ್ ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನ ವೃತ್ತಿಯೊಳೆಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೨; 1081); ಕೇಣಮಂ ತೊರೆದು ಪುರುಡಿಸುವರಂ ಜರೆದು ಕೇಳ್ವುದು ಸುಜನರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೮); ಈ ಯೊಡಲಿಗೆ ಎನ್ನೊಳೇಂ ಕೇಣವಮ್ಮ (ಗೀತಗೋ. ೩೧-೧). ೨. ಕೋಪ; ರೋಷ; ಆವೇಶ; ಉದ್ರೇಕ: ಕೈಚಳಕದೆಸುಗೆಯ ಕೇಣದಳತೆಯನಱಿಯೆ ನಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೪); ಕೇಣದಿಂ ಕೆಣಕಿದ ಧೀವರಾಮರರನೆಕ್ಕಲಂ . . . ಸೀಳ್ದುದು (ಶಬಶಂ. ೪-೧೦); ಹುಬ್ಬನು ಕೇಣದಿ ಗಂಟಿಕ್ಕುತಿಹಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೪೭). ೩. ಲೋಭ; ಅತ್ಯಾಸೆ: ಕೇಣದಿಂ ಗಳಿಸಿ ಕಡೆಯಲಿ ಕೊಡುವೆನೆನೆ ಪ್ರಾಣ ಶಾಶ್ವತವೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೯೪). ೪. ಆಲೋಚನೆ; ಪರಾಮರ್ಶೆ; ಚಿಂತನೆ; ವಿಚಾರ: "ಕೇ[ಪಾಠಾಂ. ಕೀ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಅಱಿಯಂ ಕೇಣದಿನೇನುವಂ ಮುನಿಕುಮಾರ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೦); ಸನ್ನೆಯಱಿಯದ ಸರಸವಱಿಯದ ಜಾಣಱಿಯದ ಕೇಣವಱಿಯದ ನಿಲವು ನಿರ್ವಿಕಾರ ಸುಖಮನೀಯೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಕೇಣವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಲಂಪಟಗೇಕೆ ನಿರ್ವಾಣ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦). ೫. ಸಂಕೋಚ; ಭಯ: ಲವಾಂಕುಶರ್ ಚೂಣಿಯೊಳ್ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕಾಳೆಗಮಂ ಕೊಂಬುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೨೩ ವ); ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಱೆದು ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩-೩೬); ಮುನಿಸಂಕುಲಂ ಕೇಣಮಿಲ್ಲದೆ ತದ್ವನಾಂತರದೊಳಿರ್ದುದನವರತ (ನಂದಿಮಾ. ೨-೨೦). ಕೀಣ: ೪. "ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣಮೆನಲ್ಕಾಲೋಚನೆ" (ಭಾರನಿ. ೬೩); ಜಾಣನ ಭಕ್ತಿ ತನಗೆಂಬ ಮರುಳನ ಕೀ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಣವನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩೭).

ಕೇಣ$_2$ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಊಣೆಯ; ಲೋಪ; ನ್ಯೂನತೆ: ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವೀಣರಾದರು (ಸಂಭಪ. ೧೭-೭೨); ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡುತಿರಲು (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೧೭೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀಣ]

ಕೇಣ$_3$ (ನಾ). ಮಗ್ಗದ ಹಾಸಿನ ಎಳೆ (?): ಕಟ್ಟಣೆಯೊಳಗಣ ಕಾಂಸ್ಯದಂತೆ, ಅಣೆಯೊಳಗಣ ಕೇಣದಂತೆ, ಚಿನ್ನದೊಳಗಣ ಬಣ್ಣದಂತೆ, ಪಟದೊಳಗಣುತಂತುವಿನಂತೆ, ಎನ್ನಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದೆವಯಲ್ಲಾ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರಾ (ಆದವ. ೮). [?]

ಕೇಣಂಗೊಳ್, ಕೇಣಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹುರುಡಿಸು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಪಡು; ಮತ್ಸರಿಸು: ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬರಿದೆ ಕೇಣಂಗೊಂಡು ಬವರವನೆಸಗಿದಂಥಾ ದುರ್ಜನರಾದ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಮಾರಾಂತು (ಭಾರಶಾಂ. ೧೩೪-೨೦). ಕೇಣಗೊಳ್: ೧. ಕೇಣಗೊಂಡವರೆಂತು ಕೆಣಕಿ ನೋಡಲಿ ಮತ್ತೆ ಮಾಣಲಿ ಮಮತೆಯುಳ್ಳವರು (ಹದಿಬ. ೪-೪೨). ೨. ರೋಷಗೊಳ್ಳು; ಉಗ್ರವಾಗು: ಕೇಣಗೊಂಡ ಪುಲಿ ಸಿಂಗಮಂ ಜಾಣೆನೇಱಿ ಮೆಱೆವಬ್ಬೆಯೇ (ಮೈಸೂಮೆ ೨-೮೯). [ಕೇಣ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮತ್ಸರಿಸು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಹುರುಡಿಸು: ಮಾಣದೆ ಮತ್ತೆಱಗಿದನಾ ಸ್ಥಾಣುವನಬ್ಬರಿಸಿ ಸಿಡಿಲ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳಭವಂ . . . ಕೇಣಂಬಡೆದೊತ್ತಿಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೮೭); "ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ" (ಶಬಶಂ. ಕೋಶ). [ಕೇಣ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೇಣಕ (ನಾ). (?): ರಾಜರಾಜನ ಕಣ್ಗಳಂಗಣದೊಳ್ ಬೆಡಂಗು ಭಂಗಿವಡೆವಿನಮೇಱಿ ತೋಱಿ ಪೆಸರಿಟ್ಟು ಪೊಗಟ್ವ ಕುದುರೆಕಾಱರ ಕೇಣಕದನುಮಾನಕಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಣದನುಮಾನಕ್ಕಂ] (ಅನಂಪು. ೨-೩೦ ವ). [?]

ಕೇಣಕಾಱ (ನಾ). ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ; ಜಿಪುಣ: ಪಣಮನೀಯನಂ ಪ್ರಿಯಂ ನುಡಿದೆಂತುಂ ಮಾಣೆ ಮತ್ತವನ ಪಂಬಲನೆಂತುಂ ಕೇಣಕಾಱನನ ದೇಕೆಗ ಕಾವೈ ನಾಣಪುತ್ತ ನಗೆಯಂ ನೀಂ ಬಗೆಯೈ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮೪). [ಕೇಣ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಗೊಳ್, 'ಕೇಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೇಣಸರ, ಕೇಣ್ಸರ (ನಾ). ೧. ಕರುಬು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು; ಮಾತ್ಸರ್ಯ: ಆ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆ ನಾಚಿಕೆ ಕೇಣಸರ ಅಪಮಾನವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೮-೨೪೧); ಬಾಣಗಳಾರ್ಭಟಿಸುತಲೈದಿಯೂರೊಳು ಕೇಣಸರದೊಳಿಹ ಭಟರ ಪ್ರಾಣಗಳನು ನೀಗಿ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೭೭). ೨. ಸಂಕೋಚ; ಸಂಶಯ: ಗುರುವಿನ ತನುವವಸರಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಕೇಣಸರ ಆತ್ಮತೇಜವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕು (ಅಱಿಮಾ. ೪೮). ಕೇಣ್ಸರ: ೧. ಬಂಡಾಟ ಬದುಕಿಸಿತು ಕೇಣ್ಸರ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). [ಕೇಣ$_1$ + ?]

ಕೇಣ್ಯೆ$_1$ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನದಿಯ ದಡಗಳಲ್ಲಿ ತೋಡಿದ ಒರತೆಯ ಕುಳಿ, —ಬಾವಿ, —ಕೊಳ: (ಕಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೇಣಿ]

ಕೇಣ್ಯೆ$_2$ (ನಾ). ಮೈತ್ರಿ; ಕೆಳೆ: ಮನೋಭವನೃಪಾಲನ ಕೇಣಿಯ ತಾಣವೆಂಬಿನಂ (ದಶಕು. ೬-೬೫). 'ಕೇಣಿಗೊಳ್$_2$' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೇಱಿ]

ಕೇಣ್ಯೆ$_3$, ಖೇಣಿ, ಗೇಣಿ, ಗೇನಿ, ಚೇಣ್ಯೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹಾಗೂ ಮಾರುವುದು; ಕ್ರಯ ವಿಕ್ರಯ: "ಕ್ರೇಣಿ – ಕೇಣಿ" (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಗುತ್ತಿಗೆ; ಒಪ್ಪಂದ; ಮೀಸಲು: ಎಲೆಯಲು ವಡಕೆಯಲು ಕೇಣಿಯಂ ಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಪೊಂಗಡ್ಡ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೦-೨೭; 1121); ಪೊಂಗೊಟ್ಟು ಕರ್ಬನಿತುಮಂ ಕೇಣಿಯಂ ಕೊಂಡು (ಬಾಹೂರ. ೧೮೨-೮); ವೃಕೋದರನವಯವವ ಕೇಣಿಯನು ಕೊಟ್ಟೆವು ಬಾಣತತಿಗೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೫); ಕಾಲಭಯವನು ಕೇಣಿಯನು ಕೊಂಡಂತೆ ಕಂಸಕ್ಷೋಣಿಪತಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೮-೧೨); ರಾಜವೆಸರು ಮಾವಂದಿರ್ಗೆ ಕೇಣಿಯಾಯ್ತೆಂದು ನಲಿದರು (ಭರಚ. ೫೮-೨೧); ಗೆಲ್ಲವೆಣ್ ನಿನ್ನೊಳ್ ಕೇಣಿಯಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೧).

೩. ಪಾಲು; ಭಾಗ: ಮರ್ಯಾದೆ ಬೆಳಸಿದ ಕೇಣಿಯನು ಕೈಕೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೫); ೪. ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಒಂದು ವಿಧ; ಕುಂದಣ: ಒರೆಯಾಣಿ ಕೇಣಿ ನೋಟ ತೂಕ ಬಣ್ಣ . . . ಭಾಸುರದ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ (ಸೋಮಚ. ೧-೭೩); "ತೃಣಕ (ಸೂಮಚ. ೪೫೫). **ಪೇಣಿ**: ೧. [ಬ]ನವಾಸಿನಾಡ ದವಸಾಯದ[ಸುಂ]ಕಮಂ[ಪೇಣ್ಗಳಲು ನಡೆವುತ್ತ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೦-೧೪ ; 1088). 'ಪೇಣಿಕಾಱ' ಪರಾ. **ಗೇಣಿ**: ೨. ಬಿಡಿಕಾರು ಮೂ ೧೬ರ ಗೇಣಿ ಭತ್ತ ಮೂೂಳ್ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೧, ಮಂಗಳೂ. ೩೩೮ ೧೦ ; 1228); ವರುಷ ಗಣ್ಕೆ ಬಹ ಗೇಣಿ ಅಂಬಲದ ಹೊನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೨೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೨೨ ; 1475) ; ಅವು ಇವಕೆ ಗೇಣಿ ೧೪೦ (ಕಾ. I, ೫೧-೨೨ ; 1432) ; ಅವರು ಕೊಂಡ ಜಮೀನು ವಾಯಿದೆ ಗೇಣಿಯವರು (ಕುಡಿಕಾ. ೬೩) ; ಗೇಣಿದಾರರು ಗೇಣಿಯನ್ನು . . . ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಂಜಪಂ. ೧೦). **ಗೇಣಿ**: ೨. ಸಲುವ ಗೇಣಿ ಸಿದ್ಧಾಯ (ಇಂ. V, ೪೧-೧೬ ; 1587). **ಚೇಣ್ಗೆ**: ೨. ಪೊದಲು ಮೊದಲು ಳುಬ್ಬು ಅರಿದು ಕುಲಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಅವರೇ ಚೇಣ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಪಸ್ಸ್ಯಾರು. ೧೧೪). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

ಕೇಣ್ಗೆ 'ಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕೇಣಿಕೆ (ನಾ). ಅಡವು; ಗಿರವಿ: ಬಡ್ಡಿಯುಳ್ಳವಂ ಮೊದಲಂ ಕೊಟ್ಟು ಪತ್ರಮಂ ಸೀಲಸುವಂತೆ ಕೇಣಿಕಮಿಳ್ಕುವ ಪರದನೊತ್ತೆಯಂ ಬಿಡಿಸುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೦೪). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿಕ]

ಕೇಣಿಕಾಱ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಕೇಣಿಕಾಱ್ತಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ಶ್ರೇಣಿಯವನು; ಬಣಜಿಗ ಸಂಘೆದವನು: ಕೇಣಿಕಾರರಿಭ್ಯಾಯಳ್ ನಾಗವರ್ಮ್ಮನುಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೯-೧೨ ; 1053). [ಕೇಣಿ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗೆ (ನಾ). ಬಾವಿ ಕೆಲಸದವನು; ಬಾವಿ ತೋಡುವವನು (?): ಹೂಡಗೆಂಗ ಹಂದ್ಯೆಯ್ಯನೋವದೆ ಕೇಣಿಗರ ಕೊಂದೆಸೆದ ಸಗರದ ಬೊಮ್ಮಿ ತಂದಿಗಳುಂ (ಸಾಸಂಚ. ೯-೭೫) ; ಮದ್ದಳೆ ಶಿಲ್ಪಾಚಾರಿಗೆ ಮದ್ದಳೆ ಲೆಗಂ, ಏವಂ ಸರವಂದಿಗಂ, ಬೀಣಿಗಂ, ಗಾಣಿಗಂ, ಕೇಣಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೦೩ ಪ್ರಯೋ) ; ಹಾಣಿಗರ್ ಳೆಬಿಸಿರ್ ಮಡಿವೆಳರ್ ಬಿಸಿರೇರ್ ಕೇಣಿಗರ್ ಜೂಜು ಗಾಜರ್ ಮುಖ್ಯರೊಡಗಿ ಬರುತಿರ್ದರೇಂ ವರ್ಣ್ಣಿಸುವೆಸು (ಚಪು. ೪೭-೪೧) ; ಮುಚ್ಚಿಗರ ಕೇಣಿಗರ ಚಿಟ್ಟಿಗರ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೩-೩೬). [ಕೇಣಿ + -ಇಗ]

ಕೇಣಿಗಾಱಿ, **ಕೇಣಿಕಾಱಿ**, **ಪೇಣಿಕಾಱಿ**, **ಗೇಣಿಕಾಱಿ**, **ಗೇಣಿಗಾರ** (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ: ಈಶ್ವರಾಜ್ಞೆಯ ಕೇಣಿಗಾಱರು ಕರಣಗಳು ತಾ ಸಾತ್ಕೃಯಿಗಳಮು (ಏಧಾಸಂ. ೧೧೨-೨೦-೪೬) ; ಕೋಟೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಜಿಪ ಕರ್ತರ್ ಮಹಾ ಪ್ರಾಧಿಕೆಯ ಕೇಣಿಗ[ಪಾತಾಂ. ಕಾ]ರರ್ ಚತುರವದನರ್ (ಚಪು. ೩೯-೨೦). **ಕೇಣಿಕಾಱ್ತಿ**: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕೇಣಿಕಾಱ ವಿಟನಪ್ಪ ವಣಿಗ್ವಿಟಪಿಂತೆಂದಂ (ಶಾಂಕಪು. ೪-೧೬೮) ; ಭೀಮಸೇನನಿತ್ತ ನೋಡ್ವೆ ಮಗನಿ ಕುರುಳಲು ಕೇಣಿಕಾಱಿಸನು (ಕುವ್ಯಾಳಂ. ೫-೧೩). **ಪೇಣಿಕಾಱಿ**: ವಜ್ರರಾವಳಿಪ ಪೇಣಿಕಾಱಿ ಪೆಗ್ಗಣಿ ಚಾವಣ್ಣನಮಿಟ್ಟು (ಎಇ. XIX, ೧೪೪-೧೬ ; 1079); ಆ ಸುಂಕದ ಪೇಣಿಕಾಱರು (ತೆಲಂಶಾ. ೪೦-೧೪ ; 1125). **ಗೇಣಿಕಾಱಿ**: ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಗೇಣಿಕಾಱ (ಕಾಲೀಲಶಾಂ. ೫೫). **ಗೇಣಿಗಾರ**: ಮೂಲಗಾರರ ಭೂಮಿಯಂತು ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಳುಳಗಳಿಗೆ ಗೇಣಿಗಾರರೆಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಮು. ೫-೨೧೪).

[ಕೇಣಿ + -ಕಾಱ]

ಕೇಣಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಗುತ್ತಿಗೆಕೊಡು (?): ಅಂಗುಲಿಗಳರಳಸರಲನ ಬಾಣಂಗಳ ಬಂಧುರತೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೩೨ ನ); ರತ್ನೇಗರ್ಭಾಂಗನೆ ಪಣಿರದರಂದೆಱೆಸುವ್ಕ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ಕೇಣಿಗೊಟ್ಟಿದೆಯೊ . . . ಎನೆ ವಿವಿಧ ರತ್ನಗರ್ಭತಮಾಂ ರತ್ನಮಂ ವಿಶ್ರಯಿಪ ಭಟ್ಟ ಸೆಟ್ಟಿಗಳರಸ . . . ಅಂಗಡಿಗಳೆಸವು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೭೮).

[ಕೇಣಿ + ಕೊಡು,]

ಕೇಣಿಗೊಳ್, (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿ; ವಶವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಿಕೊ: ಭಾಳಾತ್ಕರ್ಷಗಳುವಂ ಜೆಱೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡಾ ಕ್ಷಲೀಲಲ್ಲ ಕನ್ನಡೆಯವರ್ಗಮಿದಂಯು (ಉಪ್ಪ. ೬-೬೯) ; ಕಾಣಲೊಡನೆ ಕರಣಮನಿಲ್ಲಮನಂದು ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ಪಂಚದಾಣಂ (ಅಂಚಪ. ೪-೨೪); ಕುರುಬಲನೊಬ್ಬನೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು (ಅಭಿಷೇ. ೧೪-೪೦) ; ಪ್ರಳಯದ ಭಟರ ಜೀವವನಂಬುಗಳು ಕೇಣಿಗೊಂಡವು (ಅತ್ತಿಮ. ೩-೪೭). ೨. ತಾಳು; ಧರಿಸು; ಹೊಂದು: ಹರನ ಕೋಪವ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ (ಅಬ್ಬಾದ್ಯೋಗ. ೪-೧೪) ; ನೊಂದು ಗಾಯದಿಂ ಮಱಿವೆಯಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೊರಗಿ ಶತ್ರುಳ್ಳೆಸು . . . ರಾಮನ್ಗಸ್ತ್ರವ ವಿಕ್ಷರಿಸಂತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೩೮) ; ಕೇಣಿಗೊಂಡಂ ಚತುರ ವಿಭಕ್ತಿವರ್ಮನಂ (ರಾಚ ೩೩-೧೪). [ಕೇಣಿ + ಕೊಳ್,]

ಕೇಣಿಗೊಳ್ಳ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಾಗು; ಮೇಳಗೂಡು: ನಿಜ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿ ಬಸವೇಶ್ವರಂ ಕೇಣಿಗೊಂಡೆನ್ನ ಹೃನ್ಮಾಣಿಕ್ಯಗೃಹ ದೊಳ್ಕೇರಿ (ಆರಾಹ. ೧-೧೧). [ಕೇಣಿ + ಕೊಳ್,]

ಕೇಣಿಗೊಳ್ಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು; ಓಳಿಯಾಗು: ವಿಶ್ವಶಾಶ್ವೀ ವಳಯಂ ಪಾತಾಳಮೂಲಂ ಸಕಲ ಭುವನಮೂಂದೊಂದೆಯೊಳ್ ಕೇಣಿ [ಪಾಶಾಂ. ೪]ಗೊಂಡುಚ್ಚಳಿಸಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೦೫) ; ಸುಧನ್ವನ ಕ್ಷೀಣ ವಿಕ್ರಮತಿಖಿಯ ಜೂಡಿಯ ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ ಕೇಣಿಗೊಂಡರಿಬಲ ಶ್ರೀಯದೆಂಬೊಂದಡಿಪಾಡಿಯಂ ಹೊಕ್ಕ್ ಒಕಿರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೨).

[ಕೇಣಿ (< ಕೇಲು) + ಕೊಳ್,]

ಕೇಣಿತ್ತ್ಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಣಿತ್ತ್ಚ್ಚನ್ನಗ ನೆಲೆಯೊನ್ಮಾದತ್ತ್ಚನ (ಎಇ. X, ಮಾಲುಖ. ೯೬-೪; 750). [?]

ಕೇಣಿದೆ (ನಾ). ಗಿರವಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?): ರಾಚವಿಟ್ಟುಯೊಳು ಕೇಣಿದ [ಪಾಶಾಂ. ಕೇಣೀಯ, ಕೇಣೀದ]ರಂಗದಿಯಂ ಹಾಯ್ವಲಾ ಚಪುರ ಬಣಜಿಗರು ಪಂಚಾಳದಾಸ ನಮ್ಮೀ ಚಾರು ಪಜ್ಜೆಯೊಳು ಸಂಯಮಾಗಿ ಯಂಗಡಿಯ ಹಾಯ್ವಲನುಚಿತ ತೆಗೆಯೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೬).

[< ಶ್ರೇಣಿಕ?]

ಕೇಣಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಹಿಡಿ (?): ವಿಭ್ರಮ ಮಾಯಾ ವಿಧಿಯಂ ಕೇಣಿವಿಡಿದಾಡಿದರ್ (ವಿಕ್ರಾತ. ೩-೧೯೩). [ಕೇಣಿ (< ಕೇಲು) + ವಿಡಿ,]

ಕೇಣಿಯ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ಎಡೆ (?): [ಕೋಟಿ]ಯಕ ನಾಯಕತ್ವ ತಂನ ಮಗ ಮೆರೆವಂಗಸೆಟಿ ಪಡುವ ಕೇಣಿಲಿ ಬರಿಪಿ ಶಿಲಾ ಶಾಸನದ ಕೃಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಪೌಇಇ. IX-ii, ೪೫೨-೯ ; 1450). [< ತಮಿ. ಚೇಣ್]

ಕೇಣ್ಯರಿ 'ಕೇಣ್ಯಸರ' ನೋ.

ಕೇತ, (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕೆರುಳುಳ; ಕ್ಲೇಶ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೆಳ್ವಿಕೇತರ ಆಟ: ಕೇತ ಯಾಡಳ ಪಗಡಿ ಪಂಜಾತ ಅಂಗಳಿಂದ ಬೇಡಿತಂದು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಸಿನಬಹುದೆ (ಏರೀಕ್ಷ. ೬). [?]

ಕೇತ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ; ಆಕ್ಕಾನೆ: (೬). ೨. ಜಾಗ; ಸ್ಥಳ: (೬). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ವರಮೀಗುಮು ಮೈಲಾರಂ ಕೇತಂಂ ಕಾಟಂ ಮಾರಿಗೆ ಮಸನೆಯೆಸುಪ್ಪ ಕೊಳೆದಯ್ಯಂಗಳ್ (ಸಮಚ.೧೦-೧೩೬).

೪. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಕೇತ ಪೆಡದಿಅಂದು ಸತ್ತೊಡಪ್ಪರ ಗಣಕೆಯುರೊಡಗೊಣ್ಡು ದೇವಲೋಕಕ್ಕಯ್ದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೧-೬ ; 1006) ; ಎಗವುಣ್ಣನ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕೇತಂ (ಮೈಆಂ. ೧೯೪, ೧೧-೧೧ ; 11ನೆಯ ಕತ್ತ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕೇತಕೆ (ನಾ). ಕೇದಗೆ. 'ವೀತಕೇತಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೇತಕಾರ(ರ)(ನಾ).ಒಂದು ಜಾತಿಯಕುದುರೆ(?) : ಮಚ್ಚವರ್ಣನು ಕೇತಕಾರ ಪರಡೆಯೆಂಬ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕುದುರೆಗಳೊಂದಿಗೆ (ಅಮುಸಾಂ.೨-೮೪). [?]

ಕೇತಕಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆ; ತಾಳೆಹೂ : "ಗಜಾವೃಂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು ಸಿದುಂ ಕೇತಕಿ" (ಕವಿಕಂ. ೭೩) ; ಶಿವನ ಕರನಖದಿಂದವಾದ ಕೇತಕಿ (ಸಂಬದ. ೪-೩೮) ; ಕರವೀರ ಕೇತಕಿ ಕಟಿಕ್ಕ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೩-೨೩).

[ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇತಕೀಕುಸುಮ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ : "ವರ್ಷಪುಷ್ಪ – ಕೇತಕೀ ಕುಸುಮ" (ಒಷಧಿ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಕುಸುಮ)]

ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ (ನಾ). = ಕೇತಕಿ : ಕೇತಕೀಪುಷ್ಪ ಅಂದರೆ ತಾಳೆ ಹೂವನ್ನು ಧರಿಸಿದಲ್ಲಿ . . . ಖಿತ್ತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು (ಸಕಪ್ರ. ೪೪). [ಸಂ. (ಕೇತಕೀ + ಪುಷ್ಪ)]

ಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: ಪ್ರೀತಿಗೊಸಿಪ್ಪರನು ಳಳುಹಿಸಿ ಕೇತನಕೆ ನಡಿತಂದು (ಬಜ್ಜಪ. ೬೭-೬). ೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ವಿಜಯರುಗಳ ವಿಜಯಮಾಗಿರೆ ಪ್ರಾಸಾದನ ಕೇತನದೊಳ್ ಫಲಕೆಗಳ ಬಲಕಂತ್ಯಾತಕೆಡುವಬ್ಬಿದೆ ಸಾಲ್ಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬); ಮೀನ ಕೇತನನ ಕೇತನಮಂಗಜಜಕ್ಕಿಯ ಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೪); ಮಿಳಿರ್ ಕೇತನಮೀಗರಿದಕ್ಕತ್ತಳಿದೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೬). ೩. ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ. ೪. ಚಿಹ್ನೆ; ಲಾಂಛನ. ೫. ತೇಜಸ್ಸು; ಕಾಂತಿ : "ಧ್ವಜ ಕೇತನಾಗಮಂ ಕೇತನಮಿಂತಿಲು" (ನಾನಾರ್ಥ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಕೇತನಮಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಕೇತನನಮಾಲೆ; ಧ್ವಜಗಳ ಸಾಲು : ಒಡವಿ ಪೊದಲ್ದ ಕೇತನಮಾಲೆಕೆ ವಿರಲಕ್ಕಿ ದೂರದ ಭಟರಂ . . . ಕರವಿಂತುಗಿ (ಪಜ್ಜತ್ತ. ೨-೬೦). [ಕೇತನ + ಮಾಲೆಕೆ (= ಮಾಲಿಕೆ)]

ಕೇತಪಗಾವುಂಡ (ನಾ). = ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಯರಕ್ಕಗವ್ವುಣ್ಡನ ಮಗ ಕೇತಪಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಇ. IV, ಗುಂಬ್ಳಪೇ. ೨೩-೫ ; ಸಂ. 995).

[ಕೇತ್ಯ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ) + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೇತಪೊಡೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಾಳಯ್ಯನ ಮಹತ್ತು ಕೇತಪೊಡೆಯ × × × ಗಂ ವೆಳ್ಳಿಕಟ್ಟ ಪುತ್ರನ್ (ಎಇ. IV, ಗುಂಬ್ಳಪೇ. ೧೩-೧೧ ; 1049). [ಕೇತ್ಯ + ಅಪ (< ಅಪ್ಪ) + ಒಡೆಯ]

ಕೇತಬ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಭಾಗ್ಯೊನ್ನತಿಯಿಂದೆಸೆ ನೆಗಟ್ಟ ಸಮ್ಮನವತಿ ಕೇತಬರಾಣಿ ವಾಣಿ ಚತುರೋತ್ಕೃಗಳೊಳ್ (ಕಂಆಪ. ೧೫-೧೮-೬೨ ; 1104). [ಕೇತ್ಯ + ಅಬ್ಬ (< ಅಪ್ಪಿ)]

ಕೇತಯ 'ಕೇತಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೇತಯ್ಯ, ಕೇತಯ(ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದಂ ಕೇತಯ್ಯ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೩೦೯-೯ ; 971) ; ಕೇತಯ್ಯನ ಮಗ ಮಾಳಿಗಾವುಣ್ಡನು (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦-೧೬ ; 1015). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಮಾಳಯ್ಯ ದೂಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂಱು ಮಂಡೆಗೆ . . . ಸಂಗಮ ದೇವ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ಪಡಿ ಸಾಲದೆ (ಬಸವ. ೫೫೫). ಕೇತಯ್ಯ : ೧. ಅಗಡಿಯುಂ ಕೇತಯನುಂ ಪ್ರಜಿಸಿದ ಕಜ್ಜುಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾಂ. ೯-೧೨ ; 1021) ; ಕೇತಯನ ಕುಟುಮಬಳ ಅಪಸುಬಾಳ ಹೊಲವೇಗೆಯ ಸೀಮೆಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ.IX-i, ೨೮೪-೬ ; 1190).

[ಕೇತ್ಯ + ಅಯ್ಯ]

ಕೇತಲದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ಕೈತಲದೇವಿಯರ್ (ಇಆ. XIX, ೨೬೩-೩೭ ; 1054). [ಕೇತಲ್ಯ + ದೇವಿ]

ಕೇತಾರ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರ; ಕೇದಾರ: ದೂರವೈದಿ ಹಿಮಾಂಬುಮಂ ಕೇತಾರದಲಿ ಸೇವಿಸುತಿರಲ್ (ಬಸವ. ೧೯-೨೬). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಮಾಳವಗೌಳ . . . ಕ್ಕಾಧೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶಿಯನಾಗಿ (ಅಮೃನಿ. ೩-೯೦ ಪ). [< ಸಂ. ಕೇದಾರ]

ಕೇತಾರಗೌಳ (ನಾ). = ಕೇದಾರಗೌಳ : ಕೇತಾರಗೌಳ . . . ಮೋಹನ ಗೌಳಂಗಳೇ ಗೌಳಮಶ್ರುಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೨೩೫). [< ಕೇದಾರಗೌಳ]

ಕೇತಿಮಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ : ಅಂಟ್ಟು ಳಕೆದ ಹೂನಿನ್ನ ಬಾಯಂದು ಕೇತಿಮಾರಿಯೇ ಮೂಸಿಕೊಳ್ಳು (ಹಡಕಾ. ೪-೪೬).

[ಕೇತ್ಯಿ + ಮಾರಿ]

ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಸೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರು : ದೇವಕಾರ್ಯಮಂ ದೂಸಿಗ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿ ಬಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಾ. I, ೧೭-೨೬ ; 1055) ; ಧರೆಮಾಣಿಕ ಕೇತಿಸೆಟ್ಟಿಯೊಗೆದಂ ಜಗದೊಳು (ಕಾ. IV, ೧೫-೧೪ ; 1149).

[ಕೇತ್ಯಿ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೇತು (ನಾ). ೧. ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ; ಕಾಂತಿ; ಪ್ರಭೆ. ೨. ಉಲ್ಕೆ. ೩. ಧೂಮಕೇತು; ಅನಿಷ್ಟ ಸೂಚಕವಾದ ಬಾಲಚಿಕ್ಕೆ : ಈತನಿನಮ್ಮ ಳು ಲಕ್ಕಂ ಕೇತು ದಲಾಜಿಯವನಲ್ಲದಂಡೇತಿಕುತ್ಕಾತಂ ತೋರ್ದಪ್ಪವು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೩) ; ಗಂಗಾಸೂನುನು ನೊದಲಾದ ಪಲರ್ಗಂ ಪೀನೊರ್ವನೆ ಕೇತುವಾದೆ ಕುರುಳುಲಳಿತಂ (ಗದಾ ಯು. ೬-೬). ೪. ನವಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಇರಂಬು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು ಶಿಖಿಯೆನೆ ಕೇತು ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). ೫. ಲಾಂಛನ; ಚಿಹ್ನೆ; ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: "ಕೇತು ಧ್ವಜಂ ಪತಾಕಂ . . . ಹಳಿಯಗೆಯೆಂಕಲ್ಯುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೩೬) ; ಅಸುರೇಂದ್ರ ಪುತ್ರನಂ ಕರವಿಯೊಳಾದುವಾ ಪುರದ ವಾತ ವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪) ; ವಾತವಿಧೂತ ವಿನೂತ ಕೇತುಗಳ್ ಪಳ್ಳಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ ೧೧-೪೯). ೬. ಹಿರಿಯ; ಒಡೆಯ; ಮುಂದಾಳು : ಕುರುಕೇತುವಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೬೧) ; ಧರಿತ್ರೀಂದ್ರನು ದ್ರೋಣ ಸೋಲಲಿ ಕೇತುವಾದನು ಶಲ್ಯನಷಟಯು ಮಾತ್ಸರ್ಯಕ್ಷರೆಗಾದನಶ್ವತ್ಥಾಮಮಿಂದನಿಲಿ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೋ. ೧೬-೧೩). ೭. ಕತ್ತಾಳೆ; ರಕ್ಕಸಿತಾಳೆ: ವರ್ಧಿಸಿ ಳಂಂತುಮತ್ಕರದ ಕೇತುವ ಕೇಕಿರಿಶಸದರ್ಧಕೊಡರೆಯ . . . ಅಧಿಧಾನಮಂ ಕಳೆದ ಧೂರಿಂಜ ಕೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಕೇ. ೫-೫೭). ೮. ದೇವತೆಗಳ ಶಿಬಿಕೆ, —ವಿಮಾನ: (೪). ಕ್ರೋಗ. ೧೦. ಶತ್ರು; ವೈರಿ. ೧೧. ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ನವ . . . ನಳ ಕೇತು ಬುಧ . . . ಇಂತಿವಿತುಂ ಕಳ್ಕೆ ಪೆಸರು"(ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೯). [ಸಂ.]

ಕೇತುದಂಡ (ನಾ). ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಕಣ್ ತಿರುಗಿ ಬರೆ ಮಜ್ಜಿರು ಮೆಯ್ಯಂ ಪರವಶದಿಂ ಕೇತುದಂಡಮಂ ನೆಮ್ಮಿರಲ್(ಪಂಂಪಾಭಾ.೧೩-೧೪); ವ್ಯಷಭಾಂಕತದ ಕೇತುದಂಡದ ಸುಭಟಿನಾವನೋ ಪಾಂಡವರೊಳು (ಕೃವಿಜಯ. ೧೨-೧೬). [ಕೇತು + ದಂಡ]

ಕೇತುದರ್ಶಕ (ನಾ). ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ದೂರದರ್ಶಕ ಸಾಧನ: "ಧೂಮಕೇತುವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಅಲ್ಪ ವರ್ಧನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಕ್ಷೇತ್ರವುಳ್ಳ ಉಲ್ಕೆ, ದೂರದರ್ಶಕ: ಕೇತುದರ್ಶಕ" (Comet-finder. ೧೦೪೨). [ಕೇತು + ದರ್ಶಕ]

ಕೇತುಪಟ (ನಾ). ಧ್ವಜ ; ಬಾವುಟ : ಗಿರಿವರನ ನೆಗಟ್ತೆಗೆ ನೇಮಿಸಿದ ಕೇತುಪಟದಂತೆಸೆಯೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). [ಕೇತು + ಪಟ್ಟ3]

ಕೇತೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿತ್ತಾರಿ ಕೇತೋಜನ ಮಗಂ ಬಡ್ಡಗಿ ಆಯ್ವೋಜಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೭೪-೭೩ ; 1053).
[ಕೇತ್ಯ + ಓಜ್ಯ1 (< ಒವಝು)]

ಕೇದಂಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಕೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗಿ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಗೆ, ಕೇದಂಗೆ, ಕೇದಕೆ, ಕೇದಗಿ, ಕೇದಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಕೇತಕಿ: "ಗಱಿಹೂ ಕೇದಗೆಯೆಂಬುದು" (ಕವಿಕಂ. ೭೩) ; ಧಮ್ಮಿಲ್ಲಮಂ ಸೋಗೆ ಸೆಳ್ಳುಗುರಂ ಕೇದಗೆ . . . ಪೋಲ್ತುವು (ಆದಿಪು. ೬-೮೫) ; ಇಂಪಿಲ್ಲದ ಕೇದಗೆಯಂ ಕಂಪಿಲ್ಲದ ಪೂ ಸುಪುತ್ರನಿಲ್ಲದ ಭವನಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೯೨) ; ಎಳವೆಱೆ ಸುತ್ತಿದಂತೆ ಮಿಱುಗುತ್ತಿರೆ ಕೇದಗೆಯೋಲೆ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೦); ಕೇದಗೆಯನೇಱಿದ ಕೋಡಗದಂತೆ (ಪಂಡತಂ. ೨೭೯-೨೧) ; ಅಹಹ ಕೇದಗೆ ನಗೆಯೊ ! ಹೊಡೆಯ ಹಾವಿನ ನಗೆಯೊ ! (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೩೨-೨೧). **ಕೇದಂಗೆ** : ೧. ಕೆಂಜಾಜಿ ನಾಗಸಂಪಗೆ ಬಂದುಗೆಯಪರಂಜಿಗೇದಂಗೆ ಯೊಳ್ಳರಲಿಂ ಮಂಜರಿಗಳಿನರ್ಚಿಸಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೨-೩೬). **ಕೇದಕೆ** : ೧. ಕೊಳದ ಮೂಡಿಗೆ ಕೇದಕೆಯ ಹಿಂಡಲು ಇಲ್ಲವೇನಮ್ಮ (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). **ಕೇದಗಿ** ೧. ದಾಳಿಂಬ ಮುಸ್ತೆ ಗಱಿಕೆ ಕೇದಗಿ (ಸಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೪). **ಕೇದಿಗೆ** : ೧. ಸುರಹೊನ್ನೆ ಕೇದಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಡುಹೂಗಳು (ಕಳಹು. ೨). ೨. ಕೇದಗೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣ : ರೇಗಟ, ಕೇದಿಗೆ, ಚೌರಿಕೊಟ್ಟು, ಜಡೆಬಂಗಾರ . . . ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು (ಮಲೆಮಂ. ೩೯).
[< ಸಂ. ಕೇತಕೀ]

ಕೇದಗೆಮೊಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : ಕೇದಗೆಮೊಲೆಯ ರಸ . . . ಆಷಾಢೀರಸ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಭಾವನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ವಿನೈವಿ. ೨೭). [?]

ಕೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆ : "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ-ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦) ; ಪಾಮರಿಯರ್ ಜಿತಾಮರಿಯರಿರ್ಪರ್ ಕಾದು ಕೇದಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೨೦). ೨. ಉಪವನ ; ಉದ್ಯಾನ. ೩. ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಶಿವ ದೇವಾಲಯ ; ಶಿವಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸಪ್ತಗ್ರಹಂ . . . ಚತುರ್ಗೇಹದೊಳ್ ನಿಲೆ ಕೇದಾರಂ (ಜಾತತಿ. ೧೩-೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಕೇದಾರ : ೨೯ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಧೀರ ಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಡಂ. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಕೇದಾರಗೌಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಮಿಶ್ರರಾಗದ ಹೆಸರು : ಗೌರೀಮನೋಹರಿ, ಕೇದಾರಗೌಳ, ಸಾಮ . . . ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಕೃತಿಗಳು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿವೆ (ಸಂಗೀತ. ೪೮).
[ಕೇದಾರ + ಗೌಳ]

ಕೇದಾರವನ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ ; ಶಾಲಿವನ : ಪರಿಕಾಲ್ಗಳನುಣ್ಬ ಕೇದಾರವನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುತಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೨-೪).
[ಕೇದಾರ + ವನ]

ಕೇದಾರೇಶ್ವರ (ನಾ). ಕೇದಾರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವ. ℙ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದ್ವಾದಶ ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
[ಕೇದಾರ + ಈಶ್ವರ]

ಕೇದಿಗೆ 'ಕೇದಗೆ' ನೋ.

ಕೇದಿಗೆಬೀಳು (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಬಿಳಿಲು, —ಬೇರು: ಕೇದಿಗೆ ಬೀಳಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನೆಲದಾಳವನ್ನರೆದು ಕುಡಿಯೆ ದಾಹಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವದು (ಸಕವೈ. ೭೭). [ಕೇದಿಗೆ (< ಕೇದಗೆ) + ಬೀಳ್ಳು3 (< ಬೀಟ್ಟು3)]

ಕೇದು 'ಕೇ' ಪರಾ.

ಕೇನಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ; ಮೆಲುಕು; ಕಣತಲೆ : (ಕಿ). ೨. ತಲೆ. ೩. ಕೆನ್ನೆ ; ಕಪೋಲ. [ಸಂ.]

ಕೇನಿಪಾತಕ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ, —ಚುಕ್ಕಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಕೇನೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸುವರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ ; ಶೇನೆಗೆಡ್ಡೆ ; ಸೂರಣಗೆಡ್ಡೆ : ಬಂಕೆಯನ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಕೇನೆಗೆ ಕಲ್ಲಿಟ್ಟಂತಾಗುವುದು (ವೀರಬಂ. ೧೩) ; ಕೇನೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲಿನ ತೆರದಲಿ ತಾನಿಹ ಮೇಲಾಳಿನ ಕೈಯೊಳ್ (ಕಎಪು. ೪೯). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಶೇನೈ ; ಮಲ. ಶೇನ ; ತುಳು. ಕೇನೆ]

ಕೇಪಲ, ಕೆವಲ, ಕೇಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡುಗೆಂಪು ಹೂವಿನ ಸಸ್ಯ: ಆಡಿಯಾಲ, ಕೇಪಲ, ಕಿಸುಕಾರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೬-೯೨೪). **ಕೆವಲ** : (ಕಿ). **ಕೇಪಳ** : ಒಂದೊಂದು ದಿನ . . . ಅವರು ಕೇಪಳ ಹೂವನ್ನು ತರುವುದುಂಟು (ಬಾಳಿಗಿ. ೧೦೮) ; ದೀಪಾವಳಿಯ ದಿನ . . . ಕೇಪಳಂಬಳಕಾಯಿ ಗುಂಡು ಸರ ತೊಡಿಸಿ ಆ ಪೂಜೆಯಾಗುತಿರೆ (ಕಎಪು. ೪೫). [← ತುಳು. ಕೇಪಳ್, ಕೇಪುಳ]

ಕೇಪಳ 'ಕೇಪಲ' ನೋ.

ಕೇಪು1 (ನಾ). ಸರಕು ; ಮಾಲು : ವ್ಯವಹಾರ ಮುಖದಿಂದ ಸೋಪು ಸಕಲಾತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ರೂಪು ಶಕಲಾದಿ, ಶೋಪು ಶಕಲಾತಿ] ನವರತ್ನ ವಾಜಿಯ ಫಲವ ಕೇಪು [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಪಿ, ಕೇಪ]ಗಳ ತಂದು ಬೆಲೆಗಿತ್ತು ಬಲು ಹರದನಾಗಿರಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೩-೩) ; ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕೇಪು ಕಳುಹಿಸಿ . . . ಮಾರಿಸಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೮) ; ದುರ್ಗದೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಯಾವ ಕೇಪು ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳೂ ಬಾರದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೮೨). [← ಮರಾ. ಖೇಪ್]

ಕೇಪು2 (ನಾ). ೧. ತುಬಾಕಿಯ ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಹಿಂಬದಿಯ ಅಣಸು, —ಟೋಪಿ : ಬರೀ ಕೇಪು ಮಸಿ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನಿ, ಸಮಯ ಬಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಹುಸಿಬೆದರು ಈಡು ಹಾರಿಸೋಕೆ (ಮಲೆಮ. ೫೭೨). ೨. ಮಕ್ಕಳ ತುಪಾಕಿಯ ಪಟಾಸ್ ಮದ್ದು.

ಕೇಪುಹೊಡೆ = ೧. ಗುಂಡುಹಾರಿಸು ; ಷಿಕಾರಿ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಜಯಗಳಿಸು, —ಸಾಧಿಸು : ಇವತ್ತು ನೋಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೇಪುಹೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟೆ (ಮರಳಿ. ೨೯) ; ನೋಡಿದೆಯೇನೆ ನಮ್ಮ ನರಸಿಂಹನ್ನ, ಎಂಥ ಕೇಪುಹೊಡೆದ (ತಾಯಿಕ. ೨೨೧).
[← ಇಂ. Cap]

ಕೇಪುತೊಟ್ಟು (ನಾ). ತುಬಾಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವಭಾಗ : "ತುಪಾಕಿಯ ಚಾಪಿನಲ್ಲಿ ಕೇಪು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ತೂತುಗಳುಳ್ಳ ಚಾಚುಭಾಗ; ಕೇಪುತೊಟ್ಟು"(Nipple. ಇಂಕನಿ). [ಕೇಪ್ಪು2 + ತೊಟ್ಟು2]

ಕೇಬಲ್ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನೆಲದಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ, ಪರಸ್ಪರ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂಪರ್ಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ತಂತಿಗಳ ಹೊರಜೆ : ಕೇಬಲ್‌ಗಳನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೫೨೭). ೨. ಇದರ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸುವ ಸಮಾಚಾರ. [← ಇಂ. Cable]

ಕೇಮ್ಮ1 (ನಾ). ಗಾಯ ಒಣಗಿದ ನಂತರ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಲೆ : ಹಣೆಯ ಗಾಯವು ಮಾತ್ರ ಒಣಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೇಮವಾಗಿ ಮೋರೆಯ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೊರತೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿತು (ಕಾಲೂರ. ೮ ಕಥಾಸಾರ). [← ತೆಲು. ಕೇಮ]

ಕೇಮ್ಯ, ಕೇವ, ಸೇವ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ: "ಕೇಮ (ಕೇವ, ಸೇವ) – ಕ್ಷೇಮ" (ತದ್ಧ ಕೂ. ೮). ಕೇವ: ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಧಕೋ'. ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಸೇವ: "ಕ್ಷೇಮದೊಳ್ ಸೇವಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೬೪); ಮನದೊಳ್ತೃಲಲುತ್ತಂ ತಾಂ ಮನವೊಲ್ದುದೆ ತನಗೆ ಸೇವಮೆಂದನುಕೂರೆದಳ್ (ಇಂದಲಾ. ೫೦); ಸೇವದಿಂದರಿಗಳಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಕುಂ (ಮಂಜಾ. ೫೧–೬೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಕೇಮದ್ರುಮ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರಕವಾದ ಯೋಗ: ಇವರ್ಜ್ಯ [ಕ್ಷತಿಕಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗೆ . . . ಶಾಶ್ವರ್ತಮನ್ಯತಿವಾಸ್ಥಿತಮಾದ ಯೋಗಮದು ದಲ್ ಕೇಮದ್ರುಮಂ ನಾಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೧೪–೧). [ಸಂ.]

ಕೇಮೆ (ನಾ). ಕೆಲಸ: ನಿನಗೇನೂ ಕೇಮೆ ಇಲ್ಲವೆ? ಸುಮ್ಮನೆ ಯಾಕೆ ಖಂಡಿದ್ದೀ (ರೂಢಿ). [< ಗೆಯ್ಮೆ]

ಕೇಯು 'ಕೇ' ನೋ.

ಕೇಯೂರ (ನಾ). ಕಡಗ; ತೋಳುಬಂದಿ: ಕೇಯೂರ ಕಟಿಕ ಸಮಿತಿಯುಗಾಯುತ ಬಾಹುಗಳಿಂ (ಅವಿತ. ೪–೪೦); ಕೇಯೂರವುಂ ತಳೆವಂದದಿಂ ಪೃಥುಳಭುಜದಿಂ ಪೃಥ್ವೀಶಂ ತಾನ್ದಂ ನೆಲನೆಲ್ಲವುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೬); ವಿವಿಧ ಕರ್ಣಾಭರಣ ಕೇಯೂರವನು ಕಡಿಕಡಿ ದೊಟ್ಟಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮಾ೪. ೪–೩೩). [ಸಂ.]

ಕೇರ್,, ಕೇರು (ನಾ). ಗೂಡೆ; ಛಿತ್ತಿ: "ಕೇರ್ ಛತ್ತಿಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೩೪); "ಕೇರಿಂಬದಯುಸುಗುಂ ಗೋ ಡೆವಸರು" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೫); ಕಂಬದ ಮಜ್ಜಿಯೊಳ್ ಕೇರಂ ಸಾರ್ದ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೩೩–೬); ಜಾಗದ ನೆರೆವಡಲಗೆಗಳ ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗಳೆಸಂ ರಕ್ಷಿಪ ಕೆಗಳ್ (ಅವಿತ. ೪–೩೧); ಏಲರ್ದುಡಂಬಂ ಕೇರಲ್ಲಿದ ಮನೆಯುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೭೫). ಕೇರ್ಯಂ: "ಕೇರು ಗೂಡೆ" (ಕಡಕ. ೨೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಜುವರ್]

ಕೇರ್,, ಕೇರು, ಗೇರ್, ಗೇರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅರಿದಾಳಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಸಜ್ಜರಸಂ ಕಾಸೀಸಮುರಗಂ ಕೇರ್ಮರ್ದಾಸಿವನೊಂದಿರೆ ತಿಂತ್ರಿಲಿಯೊಳಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೯–೨೪೮); ರಸಮೆಂದಿ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೇರ ರಸದೊಳ್ ಪೊಸ್ತಳ್ಕುಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯); ಕೇರಮರಂ ಫಲಮಾಗೆ ಛೀತಿಯೋಗದಿಸಮು (ಅಬ್ಬ. ೪–೧೭). ಕೇರ್ಯಂ: ತಾಳದ ತಡಸದ ಬೀದಿನ ಬೇಲದ . . . ಕೇರಾಲಜಾಳದ (ಶುಂಭಾಸಾ. ೨೬–೫೬); ಕೇರು (ಲಿಙ್ಗಾ) – ಬಹಳಯತ್ತ ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇರಿನಮೆಳ್ಳ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಬರು ತ್ತದೆ. (ಅಭಾಗೆ. ೬೮); ಇದರ ಎಲೆಗಳು ಕಾಯಿಗಳು ಬೀಜಗಳು ಕೇರಗಿಡದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿಕ್ರ. ೧೫೧). ಗೇರ್: ೧. ತುಪ್ಪವೆಂಬ ಪೆಸರಾವಿನ ತುಪ್ಪಕ್ಕಂ ಗೇರ ತುಪ್ಪಕ್ಕಮುಂಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೯); ಪೊದೆಬಾಳಂ ಉಸಿ ಗೇರ್ ಪ್ಪವಂ ಬಸುರಿ (ಅಬ್ಬ. ೧೧–೩೭); ಕೊಸಗುಗೇರ್ ಕಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ೩–೨೩). ಗೇರು : ೨. ಗೋಡಂಬಿ: ಸಳಲಭೋಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಮಗ್ನನಾಗದೆ ಗೇರಿನ ಫಲದಂತೆ ಇರು (ಮಸುಗುಂ. ೭೭); ಗೇರು ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಸೇರಿದಂತೆ (ಪೂರಂದ. ೧–೧೨–೨); ಸಳಕೆಸಲ ಪಲ ಸ್ಸಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಗೇರಫಲದಂತಿಪ್ಪೆವ (ಪಡಿಲ. ೬–೩೩).

ಕೇರುಕಟ್ಟು = ಕೆಡಿಸು; ಬಾಧಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು: ಕೇರುಕಟ್ಟಿದ ನವರ ತೆರವಿನ ಹಸಣ್ಗೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦–೨೦). ಕೇರುಹಾಳು = ಕೇರು ಕಟ್ಟು: ನಾನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲಲ್ಲಾ ದುಷ್ಟರಾದ ಜನರು . . . ಕೇರುಹಾಕಿಸಿ ಬಿಡುವರು (ಸಂಚತ್ಕ. ೮೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರ್; ತುಳು. ಗೇರು, ಚೇರು; ತೆಲು. ಜಿಡಿ, ಚೇಡಿ]

ಕೇರ್‌ವಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗೂಡಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಅಲಂಕಾರದ ಬಟ್ಟು (?): ಮಂದಾರದ ಮೊಳಾಲ್ಲಗಂ ಕೇಱಲ್ಲಿಯ ಕೇಱ್‌ರ್‌ವಟ್ಟುಗಳಂ, ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟುಗಳಂ . . . ಅತಾಮಂಬಲಂ (ಶಾಂತೇಶ್ವ. ೧೬–೧೧೬ ವ). [ಕೇರ್, + ಬಟ್ಟು]

ಕೇರಿಡಿಕೆ (ನಾ). ಗೇರುಮರ: "ಛಲ್ಲಾಕಳ, ಛಲ್ಲಾತ = ಕೇರಿಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೧). [< ಕೇರ್ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೇರಡಿಕೆ, ಕೇರಡಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೇರು ಸೇರಿಸಿರುವ ಅಡಿಕೆ; ಬಾಣಂಂಕಿಯರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಅಡಿಕೆ. ಕೇರಡಿಡಿಕೆ: ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ . . . ಕೇರಡಿಕೆಯು ವೀಳ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡೇ ಉಳಿದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು (ಸಮುದೀ. ೫೬೫). [ಕೇರ್ + ಅಡಕೆ,]

ಕೇರಡಿಡಿಕೆ 'ಕೇರಡಕೆ' ನೋ.

ಕೇರಬೀಜ, ಕೇರುಬೀಜ, ಗೇರುಬೀಜ (ನಾ). ೧. ಕೇರುಮರದ ಬೀಜ. ಕೇರುಬೀಜ: (ಕ). ಗೇರುಬೀಜ: ೧. ಅವನು ಅವಳ ಗೇರುಬೀಜಗಳನ್ನು . . . ತನ್ನ ವಶವರ್ತಿಗಳಾಗಿ (ರ ಕ್ಷ ರೂ. ೪೪); ಗೇರುಬೀಜದ ಆಕೃತಿಯುಳ್ಳಿರುವ ಎರಡು ಪುಟ್ಟ ಅಂಗಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೧೦). ೨. ಗೋಡಂಬಿ ಬೀಜ: ಹಾಲುಕೇರಿಗೆ ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಗೇರುಬೀಜ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೇರ್, + ಬೀಜ]

ಕೇರಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದುಜಾತಿಯ ಹಾವು: ದಾಸರಹಾವು, ಕೇರ ಮಂಡಲ, ಕೊಳಕುಮಂಡಲ, ಏರಿಯಹಾವು(ಒಳ್ಳೆ) (ಸಮ್ಮಸು ೨೯೦). [?]

ಕೇರಮರ, ಗೇರುಮರ (ನಾ). ಈ ಕೇರಿಗಿಡ: (ಕ). ಗೇರುಮರ: ಎರಡು ಮಾವಿನಮರ, ಮೂರು ಗೇರುಮರ (ಅನಾಥ. ೨೨). [< ಕೇರ್, + ಮರ]

ಕೇರಮಾವು, ಗೇರುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಾವು: (ಕ). ಗೇರುಮಾವು: (ಕ). [< ಕೇರ್, + ಮಾವು]

ಕೇರಯಿಸು, ಕೇರ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಳಿಯಂತೆ ಕೂಗು (?): ಕೇರಯಿಸಿದಂ, ಕೇರ್ಪಿಸಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೬ ಉದಾ). ಕೇರ್ಪೆಸು: ಮೇಲಿನ 'ಭಾಷಾಭೂ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೇರ್ಯಂ (< P ತಮಿ. ಕೇರು) + -ಇಸು,]

ಕೇರಲ, ಕೇರಳ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ, ——ಪ್ರಾಂತ. ಕೇರಲೆ: ೨. ವಿನುತ ಭೂಜರಿಗಳ್ ಕೇರಲ ಜನಪದವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಸ್ಯಕರು (ತೂರಲಾ. ೧–೬–೧೬). ೨. ಕೇರಲ ದೇಶದವನು: ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿಜಾದು ಕುಳ್ಳರ್ದ ಲಾಳ ಗಳ್ ಚೋಳ ಕೇರಲ ಪಾಂಡ್ಯಪಲ್ಲವ (೧೦೯. ೨–೧೦೫ ವ); ಇವನು ಕನ್ನಡಿಗವನು ಕೇರಳನು ಮಕ್ಕಿವನು ಕೊಂಕಣನು (ಸಮುಸಂ. ೨೩–೨೫೬). ೩. ತೆಂಗು: ಎಳನೀರಿಂಗಂ ಕೇರಳ ಪಪಸಿಮ್ಮೋಸಿಂಬವರೆಕೇಲಲಿಂ (ಉದ್ಭವ. ೨–೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇರಳೆ 'ಕೇರಲ' ನೋ.

ಕೇರಳಿ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವಳು; ಕೇರಳ ಸ್ತ್ರೀ: ಕರ್ಣಾಟೀ ಕರ್ಣಪೂರಂ ಲಾಟೀಲ ಲಾವಂ ಕೇರಳೀಕೇಳಿಕಂಡಪರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೪೪ ವ). [< ಸಂ. ಕೇರಲೀ]

ಕೇರಾಟ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೆರುವಿಕೆ: (ಕ). 'ತೂರಾಟ' ಪರಾ. [ಕೇರು, (< ಕೇಱು) + ಆಟ]

ಕೇರಿ, ಚೇರಿ (ನಾ). ೧. ಬೀದಿ; ಮನೆ ಸಾಲುಗಳ ನಡುವಿನ ಹಾದಿ; ಓಣಿ: ಪುರಿಗೆಜ್ಜೆಯಾ ಮೂಜಜಾಜ್ಜೆಕೇರಿಯಾ (ವಿಸ. VI, ೧೬೬–೪; 793); ಊರಿಲ್ಲಿ ಕೇರಿಯುಲ್ಲೇ ಯಡವಿಯೊಳಲ್ಲಿ ಚರಿಗೆವುಗುವುದು (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೪೯–೬); ನೆರೆಹೊರೆಯು ಕೆಲಪ ಕೇರಿಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕ (ಸಂಬರ. ೨–೧೩); ಆಕ್ಕಿಶ ಪುಂದರ ಕೇರಿಯಿರೆ (ಉಮ್ಮಾಶ. ೧೫–೬);

ಕೇರಿಗಳೊಳಗೊಬ್ಬರಾದರು ಮುನಿಗಳು ಬಾರದಿದ್ದುದ ಕಂಡು (ಧರಚ. ೩-೩೬). ೨. ಸಾಲು; ಶ್ರೇಣಿ: "ಕೇರಿಯೆನೆ ಸಾಲು" (ಕಶರ. ೨೬). ೩. ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟೆ: ಸೊಲ್ಲಲಿಹಪರವೆಂಬ ಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯವೆಂಬಾನಲ್ಲ ಹಾಸಂಗಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ ಹಾಯ್ಕಲು (ಬಸಪು. ೪೩-೪). ಚೇರಿ: ೧. ಆ ಚೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ "ಇಲ್ಲಿ ಮೀನಾ ಹೆಂಗುಸಿನ ಮನೆಯಾವುದೆಂದು"... ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ (ಕಾಖರೂ. ೯೯).

ಕೇರಿಕೇರಿ, ಕೇರಿಗೇರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೇರಿಕೇರಿಗಳೊಳ್ ಕೂಗಿಡೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೮); ಊರೂರೊಳ್ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೇರಿಕೇರಿಗೆ ಕೈದುಕಾಜರು ನೆರೆದು ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೦); ಗೃಹೋವನಾವಳಿ ಕೇರಿಗೇರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಚೇರಿ; ತುಳು. ಕೇರಿ; ತೆಲು. ಗೇರಿ]

ಕೇರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಓಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗು; ಬೀದಿಹಿಡಿದು ಹೋಗು: ಚಂದ್ರಮುಖಿ . . . ಪೊಜಮಟ್ಟು ಕೇರಿಗೊಂಡೈದಿದಳ್ ಸಂಕೇತ ಧವನದೊಳ್ ಕಾದಿರ್ದ ಕಾಂತನೆಡೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೯).

[ಕೇರಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೇರು$_1$ 'ಕೇಱು' ನೋ.

ಕೇರು$_2$ 'ಕೇರ್$_1$' ನೋ.

ಕೇರು$_3$ 'ಕೇರ್$_2$' ನೋ.

ಕೇರು$_4$ (ನಾ). ಕೇರುವ ಸಾಧನ; ಮೊರ: ಶೂರ್ಪಕರಣ ಸಾಧನವಾದ ಮೊರಕ್ಕೆ ಕೇರು ಎಂದು ಹೆಸರು (ತುಳುನಾ. ೧೯೫).

[< ಕೇಱು]

ಕೇರುಬೀಜ 'ಕೇರಬೀಜ' ನೋ.

ಕೇರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಾವು; ಕೆರೆಹಾವು: ಆ ಬನದೊಳ್ ನಾಗಾಂಗನೆಯೊಳ್ ನೆರೆವ ಕೇರೆಯಂ ಕಂಡು (ಜಾವುಂಪು. ೮೨-೧೫); ನೀರಡಸಿದ ಕಾಸರಪತಿ ಕೇರೆಯ ನಗದೊಸರೆಗೆತ್ತು ನಕ್ಕುವುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೪೪); ಬೀಟೆಯ ಕಾಲಿಂ ಬಾರೇಟ್ ಬದಿಯನೊದೆದೊಡೆ ಕೇರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಪೊರಳ್ವಂತೆ ಕಾಲಮೇಲೆ ಪೊರಳ್ದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೦); ಇವಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡ ಹಾವುಗಳೆಂದರೆ ಕೇರೆ, ನಾಗರಕನ್ನಡಿ ಹಾವುಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಚಾರೈ, ಚೇರೈ; ಮಲ. ಚೇರ; ತುಳು. ಕೇರಿ]

ಕೇರೆತುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೇರೆಹಾವಿನ ನೆಣ, —ಕೊಬ್ಬು: ಕೇರೆತುಪ್ಪವನ್ನು ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೇರೆ + ತುಪ್ಪ]

ಕೇರೆಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಹಾವು ಮೀನು: "ಗ್ರಾಹಃ, ಅವಹಾರಃ – ೨ ಲತಾಕಾರವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ಹಾವುಮೀನು, ಬಳ್ಳಿಮೀನು, ಕ್ಯಾರ[ಕೇರೆ]ಮೀನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪).

[ಕೇರೆ + ಮೀನ್$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೇರೆಹಾವು (ನಾ). = ಕೇರೆ: "ರಾಜಿಲಃ – ಕೇರೆಹಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೭).

[ಕೇರೆ + ಹಾವು (< ಪಾವು$_1$)]

ಕೇರೈಸು 'ಕೇರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು: ದೆಸೆಯಂ ಸುತ್ತಿ ಶಿಳೀ ಮುಖಪ್ರಕರದಿಂ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೫೬); ಅಮರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜ ನೆಚ್ಚು ವಾಯುಪಥದೊಳ್ ಕೇರ್ಗೆಟ್ಟಿದಂತಸ್ತ್ರಜಾಲಮನೊಟ್ಟೈಸಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೫-೪); ಉರಿಗೊಳ್ಳಿಯ ತಂಡದೆ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿತೆನಿಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೭೫); ಅಳುದ್ದಂ ನಿಲೆ ಮಿಂಚುಗನ್ನಡಿಗಳೇ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿದಂತೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೩-೩೧). [ಕೇರ್$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_2$, ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗೋಡೆಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಗೋಡೆಯಂತಹ ರಚನೆ; ತಡಿಕೆ: ಕೆಂದಾವರೆಯ ಗಂಟೆಗಳೊಳಂ ದವನದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿನೊಳಂ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೩); ಸಂಪಗೆಯ ಮುಗುಳ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿನಂತಿರ್ದ ಮಣಿಭಿತ್ತಿಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೧ ವ); ನೇವರಿಸಿ ಬಿಗಿದ ಲಾಮಂಚದ ಕೇರ್ಗಟ್ಟಿನಿಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೫). ಕೆರ್ಗಟ್ಟು: ಲಾಮಂಚದ ಕೆರ್ಗಟ್ಟಂ ನೆಮ್ಮಿನಿಂದ ಪಡಿದೆಳೆಯಡಕೆಯ ಸಸಿಗಳ (ಕೇಶಿರ. ೧೧-೨೩); ಲೋಹ ವಾಹಿನಿಯೆಂಬ ಕೆರ್ಗಟ್ಟು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧೦-೩೨ ವ). [< ಕೇರ್ಗಟ್ಟು$_1$]

ಕೇರ್ಪು (ನಾ). (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ಏಣಿ.

[← ತುಳು. ಕೇರ್ಪು]

ಕೇಲ್, ಕೇಲ, ಕೇಲು$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹರವಿ; ಗುಡಾಣ: ಘೃತಭಾಂಡದೊಳ್ ಬಡತನಂ ಕೇಲೊಳ್ ಬಜಂ ಧಾನ್ಯ ಸಂಕುಲದೊಳ್ ಧಾನ್ಯದ ಕೇಡು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೪೨); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಗುರಿಯ ಕೋಲಂತೆಪೋಲಿರ್ದು ದಿಟ್ಟ ತನು ಕೆಡೆವಿನೆಗಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೩೦). ಪಾಲ್, ಕೇಲ್, ಕೋಲ್ (ಶಮದ. ೪೮ ಪ್ರಯೋ). ಕೇಲ: ಒಂದು ಕಡ್ಡಾಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಒಂದು ಕೇಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ನೀರು ಹಾಕಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯೦); ಗುಂಡಯ್ಯನಿಲ್ಲದೆ ನಮ ಕೇಲ ಹೊರಗಿಡೊ (ಲೋಕಗೀ. ೩೮). ಕೇಲು$_1$: "ಮಣಿಕಃ, ಅಳಿಂಜರಃ – ಈ ೨ ಕೇಲು" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೨); "ಅಳಿಂಜರಃ ಮಣಿಜೆಯೆನೆ ಕೇಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಲ್ಲೆ] ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩); ಕೇಲಿನೊಳಲ್ಲಿ ತಾನಂದಿರಿಸೆ ಬಳೆದನು ಕೇಲು ತುಂಬಲಿಕೆ (ಸಂಭಪ. ೪-೪); ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿಹೋದನಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೫-೫೦-೧); ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಕೇಲು . . . ಪೂಜೆಗೆ ಸುಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು (ತುಂಗಭ. ೫೫).

[ದೇ. ‖ ಕೊಡ. ಕೇಲು; ಕುಇ. ಕೇಡು]

ಕೇಲ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲಿ, ಕೇಳಿ$_3$ (ನಾ). ಆಟ; ಲೀಲೆ; ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಗೋಚರಿಪುದಲ್ಲಿ ಮರ್ತ್ಯರ ಕೃಷಿಯ ಕೇಲಿ (ಕೋಗಿಲೆ. ೨೯-೧೨). ೨. ಶೃಂಗಾರ ಲೀಲೆ. ಕೇಳಿ$_3$: ೧. ಲೀಲಾಕೇಳಿಗಳೆ ವಿಲಾಸಕೇಳಿಗಳೆ ನೃಪಸತಿಯಾ (ಅಜಿಪು. ೩-೯); ನಂದ ವಧು ತತ್ತನವಯದ್ವಯ ಕೇಳಿಯಿಂದೆ ಸುಖಮಂ ಪಡೆದಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೪೮); ಅಪ್ರತಿಮನೆಸೆದನು ಬಕುತಿ ಕೇಳಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೧); ಬಾಳು ಪರಚೇತನದ ಕೇಳಿಯೆಂದೆಣಿಸಿ . . . ಬಾಳುತಿರು (ಮಂಕುಕ. ೨೬೪). [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ.

[ಸಂ. (ಕೇಲಿಕಾ + ಗೃಹ)]

ಕೇಲಿಕಿಲ (ನಾ). ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನ ಆಪ್ತಮಿತ್ರ; ವಿದೂಷಕ. [ಸಂ.]

ಕೇಲಿಕೆ, ಕೇಳಿಕ್ಕೆ$_2$, ಕೇಳಿಗೆ (ನಾ). ಆಟ; ವಿನೋದ; ನೃತ್ಯ: (ಕಿ). ಕೇಳಿಕ್ಕೆ$_2$: ಸಹಜದ ಚೆಲ್ವಿನೊಳ್ ರತಿಯ ಸೋಲದ ಕೇಳಿಕೆಯೊಳ್ ಪೊದಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪); ದಣಿವಿಲ್ಲದೊಲ್ದು ಕುಣಿವೆಚ್ಚ ಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೯೮); ಒಡರಿಚುವುದೇಂ ಕೇಳಿಕೆಯ ನೀ ನರ್ತನೋಚಿತಕೆ (ಬಸಪು. ೧೨-೪೨); ಕೇಳಿಕೆಯ ನವಿಲುಗಳ ತುಂಬಿಯ ಮೇಳವದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೦-೧). ಕೇಳಿಗೆ. 'ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಕೇಲಿಕಾ. / ತಮಿ. ಕೇಳಿಕ್ಕೈ]

ಕೇಲಿಗೃಹ, ಕೇಳಿಗೃಹ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಕಿ). ಕೇಳಿಗೃಹ: ಅನುಜೆಯಂ ವಸುದೇವ ಸಮೇತಮಂದು ಮನ್ಮಂದಿರ ಮಧ್ಯ ಕೇಳಿಗೃಹದೊಳ್ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೫೧). [ಕೇಲಿ + ಗೃಹ]

ಕೇಲಿಮಂದಿರ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಕಿ). [ಕೇಲಿ + ಮಂದಿರ]

ಕೇಲಿಸು, ಕೇಳಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಆಟವಾಡು; ಕ್ರೀಡಿಸು; ವಿನೋದಪಡು: ಗೀತ ಸರಸದ ತತವಿತತಾದಿ ವಾದ್ಯ ಪ್ರಸರಮೇಳನದಲಿ ಸೊಗಸಲಾಡುತ್ತ ಕೇಲಿ[ಪಾಠಾಂ. ೪]ಸಲು (ಬಸಪು. ೩೭-೨). **ಕೇಳಿಸ್ಯು**: ಏಟೆಂಬ ನರಕಮಾವುದೊ ಪೇಟೆಂಬ ದುರಂತ ದುಃಖದೊಳ್ ಕೇಳಿಸಿ ನಿಂದು (ಅಜಿಪು. ೨-೫೪). ಆ ನಾರೀಲೋಕಮಾವುದೀ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದ ಪರಿಜನ ಮಾರೆಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೧೨); ಕೇಳಿಸಿದರಾಹವದ ನಾಟ್ಯಮಂ ರಣರಂಗದೊಳ್ಚಟುಲ ಪಟುರಥಿಕರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭).

[ಕೇಲಿ + -ಇಸ್ಯು]

ಕೇಲೀನಿಲಯ, ಕೇಳೀನಿಲಯ (ನಾ). = ಕೇಲಿಕಾಗೃಹ: (ಕಿ). **ಕೇಳೀನಿಲಯ**: ಶ್ರೀಕೇಳೀನಿಲಯಂ ನಿಜಾಂಘ್ರಿಕಮಲಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ನಿಲಯ)]

ಕೇಲೀವನ, ಕೇಳೀವನ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾವನ; ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉಪವನ: (ಕಿ). **ಕೇಳೀವನ**: ಪರಭೂಪಾಲ ದ್ವೀಪಾಂತರಾಳ ಕೇಳೀವನಂಗಳಂ ಕಿಟ್ಟು (ಪಂಠಾಮಾ.೩-೧೦೦); ಕೇಳೀವನದಾಮೋದಮಂ ಸರೋಜಾಕರದ ಸೌರಭ್ಯಮಂ (ನಂಬರ. ೧೪-೭೧). [ಸಂ. (ಕೇಲೀ + ವನ)]

ಕೇಲು$_1$ 'ಕೇಲ್' ನೋ.

ಕೇಲು$_2$ (ನಾ). ಖಯಾಲು; ಚಪಲ; ಆತುರ: ಯಾವತ್ತು ದಸರೆ ನೋಡೇನು, ಯಾವತ್ತು ತನ್ನ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವಾದೀತು ಅಂತ ಅವನಿಗೆ 'ಕೇಲು' ಹತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೨೪೧).

[← ಹಿಂ. ಖ್ಯಾಲ್]

ಕೇವ 'ಕೇಮ್ಯ' ನೋ.

ಕೇವಟಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ: "ಕೇವಟಿ ಯಾದ ಮುಸ್ತಿ-ಕುಟನ್ನಟ, ಗೋನರ್ದ, ಕೈವರ್ತಿ, ಮುಸ್ತ" (ನಾಚಿರಾ. ೬); "ಕೇವಟಿ - ಕೈವರ್ತಿ (ರ್ತ)" (ತದ್ಭಕೋ. ೮).

[< ಸಂ. ಕೈವರ್ತೀ]

ಕೇವಟಿ$_2$ (ನಾ). (?): ಚಟುಳ ಬಲ ಮತ್ತೊಡನೆ ಗಗನಕೆ ಪುಟನೆಗೆದು ಪೌಲಸ್ತ್ಯಜನ ಕೇವಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆವತಟಿ, ಕೆಪಸಟಿ, ಕವಚಟಿ]ಯನಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಚಪ್ಪರಿಸಿದನು ಭುಜಯುಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೯). [?]

ಕೇವಟಿಗೆ (ನಾ). = ಕೇವಟಿ$_1$: "ಕೇವಟಿಗೆ - ಕೈವರ್ತಿಕಾ" (ತದ್ಭಕೋ. ೮). [< ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೇವಣ (ನಾ). ೧. (ಹರಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೆಚ್ಚುವುದು; ಕೂಡಿಸುವುದು; ಕುಂದಣ: ಕಡೆಯದಳಂಗಳೆ ವಜ್ರಂ ನಡುವಣ ಕರ್ಣಿಕೆಯೆ ಕೇವಣಂ ಕೇವಣದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಳಿ ನೀಲದ ಪರಲ್ (ಗದಾಯು. ೬-೪೨); ಕೇವಣದೊಳ್ ನಾಯಕಮಣಿ ತೀವಿರ್ಪವೋಲ್ (ಕಇಅ. ೮-೩-೨೭೪; 1062); ಪೊನ್ನ ಕೇವಣದೊಳಗಿರ್ಪನರ್ಘ್ಯಮಣಿ ನಾಯಕದಂತೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೨೮); ಪೊಸಪರಿಯ ಕೇವಣದುಂಗುರಂಗಳಂ ಬೆರಲ್ಗಳೊಳ್ ನಿರವಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ವ); ಹರಳುಗಳ ಕೇವಣದ ಮಂಗಳತರವೆನಿಪ ತೊಡಿಗೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೫). ೨. ತಳ್ಳುವುದು; ನೂಕುವುದು: "ಕೇವಣಂ = ನೂಂಕುವುದು" (ಶಮದ. ೨೬೨ ಅಡಿಟ). [?. / ತಮಿ. ಕೇವಣ. / ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣ]

ಕೇವಣಿಸು, ಕೇವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಕೆಚ್ಚು, —ಖಚಿತಗೊಳಿಸು; ಕುಂದಣಿಸು: ಓರಣಂಗೊಳಿಸಿ ಕೇವಣಿಸಿದಮಳ ನವರತ್ನಂಗಳ (ಹಚಕಾ. ೩-೪೦); ಉಂಗುರದೊಳ್ ಕೇವಣಿಸಿದ ರತ್ನಮಾಯ್ತು ಚಿಂತಾರತ್ನಂ (ಅನಂಪು. ೬-೩೧); ಬಿಲುವಿಡಿದು ಯಂತ್ರದ ಕೋಲುಗಳ ಕೇವಣಿಪುದೆಂದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೧). ೨. ಲೇಪಿಸು; ತೊಡೆ: ಕೇಸಡಿಗಳ ಕೆಂಪಿಂಗೆ ಕೆಂದಳಿರ ಕೆಂಪಂ ಕೇವಣಿಸಿದಂತೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೨-೩೨ವ); ಅಸ್ತ್ರವ್ರಣವ ತೊಳೆದರು ಘಾಯದಲಿ ಕೇವಣಿಸಿದರು ದಿವ್ಯೌಷಧಿಯ ಗಂಧಾನುಲೇಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೮). ೩. ತೊಡಿಸು; ಧರಿಸು: ಕಂಚುಕಮಂ ಕುಚಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕೇವಣಿಸಿ (ದಶಕು. ೧೨-೨೭). ೪. ಬೆರಸು; ಸೇರಿಸು: ಮುಖದಲಿ ಕಿಜುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೩೩); ಪ್ರಹಸ್ತನು ಕಿಜುನಗೆಯ ಕೇವಣಿಸಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೪೨); ಕಣ್ಣಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈರ್ಷೆಯ ಕುಸುರು ಕೇವಣಿಸಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೧). **ಕೇವಳಿಸು**: ೧. ಪಡುವಣ ಜಲಧಿಯ ಕರಾವಳಿಗಳಲಿ ಕೇವಳಿಸಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭); ಮುತ್ತಾಯ್ದು ಕೇವಳಿಸಿ ಕೊರಲ್ಗಿಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೮೨).

[ಕೇವಣ + -ಇಸ್ಯು]

ಕೇವಲ, ಕೇವಳ (ಗು). ಮಾತ್ರ; ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರದ; ಬರಿಯ: ಪೂಜ್ಯರೇ ಇವು ವರಗಳಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳಲ್ಲ (ಶಾಕುಂತ. ೫೨); ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೇವಲ ಓದುಬರೆಹ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಗಳಿಗಾಗಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷದ. ೧೨೦); ಅವಕಾಶವೇ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವಲ್ಲವೆ . . . ಕೇವಲ ವಿದ್ಯೆಯೆ ಸಾಕೆ (ಇಂಚಾಪ ೮೭-೨೧). ೨. ಸಮಗ್ರ; ಸಂಪೂರ್ಣ; ಸರ್ವ: ಅವುದು ಬಾಗಿದುದುಮಧಿಕಂ ಬಸನಂ ಕೇವಲಮಾಗೆ ನೆಗೆವುದು ಚಿತಾವಯವಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೫೦); ಶರಣ್‌ಪೆಱತಾವುದುಮಿಲ್ಲ ಕೇವಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೨೦). ೩. ಶುದ್ಧ; ಅಪ್ಪಟ: ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಹೊಳೆಗಳ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಂತು ಕೇವಲ ಚಿನ್ನವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೫). 'ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ' ಪರಾ. ೪. ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ; ನಾಡಾಡಿಯಾದ: ಆಚಾಮ್ಲವರ್ಧನಂ ಪುಣ್ಯವರ್ಧನಂ ಕೇವಲಮೇ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೩); ಜಾತಕತಿಲಕಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯತಿಲಕಮಿದು ಕೇವಲಮೇಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೩೮). (ನಾ). ೫. ಪರವಸ್ತು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಜೀವಸತ್ತ್ವ ಚಿರ ಭಾವಿಸಾ ಕೇವಲವ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೪). ೬. ಮುಕ್ತ; ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು, ಕೇವಲರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೮). ೭. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಮುಕ್ತಿ: "ಕೈವಲ್ಯವಪುನರ್ಭವಂ ಬ್ರಹ್ಮವಕ್ಷರಂ ಕೇವಲಂ ಮುಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಣಂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬). ೮. [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂರ್ಯಭೇದನ . . . ಕೇವಲವೆಂಬ ಅಷ್ಟ ಕುಂಭಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೧). 'ಕೇವಲಕುಂಭಕ' ಪರಾ. ೯. [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನದ ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು . . . ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನಃಪರ್ಯಯ, ಕೇವಲ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೭). **ಕೇವಳ**: ೧. ಅದಱಿಂ ಕೇವಳಂ ಪಟಮೆಯೇ ಪ್ರಯೋಜನಮಿಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೬-೨೧). ೨. ಚಿತ್ರಕ ಮೂಳಮಾಸಡಿ ವಿದಾರೀಕಂದಮೊಂದೊಂದೆ ಕೇವಳಮಾಯುಷ್ಯಕರಂ ಜರಾಮಯ ಹರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೩). ೪. ಕೇವಳಮೆ ಧರ್ಮಂಗೆಯ್ದವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೭-೨೩); ಜರಾಸಂಧನನಿಕ್ಕಿ ಕೊಂದ ಬಲ್ಲಾಳ್ ಮರುತ್ಸುತಂ ಕೇವಳಮೇ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬); ಪಾವನಚರಿತಂ ಸುಜನರ ದೇವಂ ಕೇವಳವೆ ನೆಗಳ್ದ ಕೇಶವರಾಜಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೯೭-೧೮; 1119); ಅಖಿಳೋರ್ವೀ ವ್ಯಾಪಕಂ ಜಿಹ್ವೆ ಕೇವಳಮಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೧-೧೮). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಕುಂಭಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಕುಂಭಕದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೇವಲಕುಂಭಕವೆಂದರೆ ಒಳಗಿರುವ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳನ್ನು ರಿಕ್ತವಾಗಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ (ಭಾರದ. ೧೬೦).

[ಕೇವಲ + ಕುಂಭಕ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ; ಲೋಕಾಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ಸಮಗ್ರ ಜ್ಞಾನ: ಇಂದ್ರವೃಂದ ಕೃತಕಲ್ಯಾಣಾಸ್ಪದಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟಿದುದು (ಆದಿಪು. ೧೬-೭೩); ತವಗೆ ತಾ ದೇವಾಗಿ ಪಡೆದನು ಕೇವಲಜ್ಞಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೨-೫೦); ಯೋಗಿಯು . . . ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೮೮). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನ**: ಆಸೀನ ಯಶೋಧರ ಗುರುಗಳ ಕೇವಳಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯೊಸಗೆಗೆ (ಆದಿಪು. ೩-೨೧ ವ); ನಿರತಿಶಯ ಕೇವಳಜ್ಞಾನ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೬-೨೪; 1072). [ಕೇವಲ + ಜ್ಞಾನ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಕರ್ಮ; "ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಮನಃಪರ್ಯಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಜೈನಪ. ೩೬೬): ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಕೇವಲಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯ . . . ಎಂದೀ ಪ್ರಕಾರದೆ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ಜ್ಞಾನಾವರಣೀಯಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬೯). [ಕೇವಲಜ್ಞಾನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ, ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಯಶೋಧರರೆಂಬ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಗಳ್ . . . ಚಂಪಾನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೫-೧೯); ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ ತತ್ಪರಿಣತನೆಂಬುದು (ತಸೂವೃ. ೭). **ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ**: ಇರ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೪೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿನ್]

ಕೇವಲತ್ವ (ನಾ). ತಾನೇತಾನಾಗಿರುವುದು; ಏಕತ್ವ. [ಸಂ.]

ಕೇವಲದರ್ಶನ (ನಾ). [ಜೈನ] ದರ್ಶನದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲ ದರ್ಶನಾವರಣ ಚತುಷ್ಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರವಧಿ ಕೇವಲದರ್ಶನ ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ದರ್ಶನಂ ಚತುರ್ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಕೇವಲ + ದರ್ಶನ]

ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣೀಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮ: ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯ ಮಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮವಧಿದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ ಕೇವಲದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬೯ ವ).
[ಕೇವಲದರ್ಶನ + ಆವರಣೀಯ]

ಕೇವಲಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪುಣ್ಯವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತಿಪುಣ್ಯವಂತ: ಈಗಳೆನ್ನಂತು ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯಾನ್ವಿತರಾರುಮಲ್ಲ ಮನುಜರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪೫). [ಕೇವಲ + ಪುಣ್ಯ + ಅನ್ವಿತ]

ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮಾಣ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ: ಪ್ರಮಾಣವು ಕೇವಲಪ್ರಮಾಣ, ಅನುಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎರಡುವಿಧ, ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಕೇವಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೦).
[ಕೇವಲ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಕೇವಲಬೋಧ, ಕೇವಳಬೋಧ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಗುರುಗೆ ಯಶೋಧರ ಮುನಿಪತಿ ಗುರು ಕೇವಲಬೋಧಂ . . . ಒಡವುಟ್ಟೆ ಪುಟ್ಟಿದೆರಡೊಸಗೆಯೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೩-೨೭). **ಕೇವಳಬೋಧ**: ಮಾನಕಷಾಯಂ ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೋಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದನಂತವಸ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿ ಕೇವಳಬೋಧಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೧೪೫). [ಕೇವಲ + ಬೋಧ]

ಕೇವಲಬೋಧೆ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಕುಲಹೀನನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಬೋಧೆಯುಳ್ಳ ಪರಶುರಾಮನು . . . ದಿವ್ಯಬಾಣಾವಳಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆ (ಭಾಮಣಿ. ೨೫). [< ಕೇವಲಬೋಧ]

ಕೇವಲಮಿತ್ರ (ನಾ). ಆಪ್ತಮಿತ್ರ; ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ: ಪದ್ಮಲೋಚನನ ಕೇವಲಮಿತ್ರ ಫಣಿಸೂತ್ರ (ನವಮೋ. ೪-೧).
[ಕೇವಲ + ಮಿತ್ರ]

ಕೇವಲಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿಗತಘಾತಿ ಚತುಷ್ಟಯರನಂತಜ್ಞಾನಾದಿ ನವ ಕೇವಲಲಬ್ಧಿವಡೆವುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೬೯ವ). [ಕೇವಲ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕೇವಲವಿಭೂತಿ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಘಾತಿಕರ್ಮಂಗಳಂ ಘಾತಿಸಿ ಕೇವಲ ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಡೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೨ ವ). [ಕೇವಲ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೇವಲಾವಗಮ (ನಾ). = ಕೇವಲಜ್ಞಾನ: ಸುತ್ತಱಿಯೆ ಕರ್ಮಧ್ಯಾನಬಂಧಂ ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಾದುದು ಕೇವಲಾವಗಮದಿಂ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವಿಕ್ಷೋಭಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩). [ಕೇವಲ + ಅವಗಮ]

ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಏಕಾಕಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಆತ್ಮಲೀನವಾಗಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶ್ರುತಿಯು . . . ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨೪); ಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಲೀಲಾವಸ್ಥೆ, ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕೇವಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ತೊಡಗದೆ ಶಾಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೨೫೨). [ಕೇವಲ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೇವಲಿ, ಕೇವಳಿ$_2$ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಇರ್ಪತ್ತು ಸಾಸಿರ್ವರ್ ಕೇವಲಿಗಳುಂ (ಅಜಿಪು. ೮-೨೫ ವ); ಕೇವಲಿಪೂಜೆಗೆ ಬಂದತ್ತು ಚತುರ್ನಿಕಾಯ ದೇವನಿಕಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೮-೫೦); ಕೇವಲಿಯ ವಚವೆಂದಿಗೂ ಸಟೆಯಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೧೨-೯೪). **ಕೇವಳಿ$_2$**: ಗುಣಧರ ಕೇವಳಿಗಳ ಪಾದಪದ್ಮಮೂಲದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೮೦ವ); ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂ ಘಾತಿಕ್ಷಯಂಗೆಯ್ದು ಕೇವಳಿಯಾಗೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫-೬). [ಸಂ. ಕೇವಲಿನ್]

ಕೇವಲಿತ್ವ (ನಾ). ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ಥಿತಿ: ತನ್ನ ಆತ್ಮಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತನ್ನು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತಿನ ಕೂಡ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಕೇವಲಿತ್ವವಾಗಿದೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೧). [ಸಂ.]

ಕೇವಲಿಪೂಜೆ, ಕೇವಳಿಪೂಜೆ (ನಾ). ಕೇವಲಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನ ಪೂಜೆ: ಅಜಿತಸೇನ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನಂ ಪುಟ್ಟ ಕೇವಲಿಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಪೋದನ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೦). **ಕೇವಳಿಪೂಜೆ**: ಮುಖ್ಯಮಪ್ಪ ಕೇವಳಿಪೂಜೆಯಂ ವಿರೋಧಿಯಿಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭-೧೦).
[ಕೇವಲಿ + ಪೂಜೆ]

ಕೇವಳ 'ಕೇವಲ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನ' ನೋ.

ಕೇವಳಜ್ಞಾನಿ 'ಕೇವಲಜ್ಞಾನಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಬೋಧ 'ಕೇವಲಬೋಧ' ನೋ.

ಕೇವಳಲೋಚನ (ನಾ). = ಕೇವಲದರ್ಶನ: ಕರ್ಮರಿಪು ವಿಜಯದೊಳಾಸಾದಿತ ಕೇವಳಲೋಚನನಾದೇವಂ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗಧಿಪತಿಯಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೨). [ಕೇವಳ (= ಕೇವಲ) + ಲೋಚನ]

ಕೇವಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಸಗೆಯ್ದು ಆ ವನ್ಯದಿ ಕಾಮಸರ ಆಭಾರಿಯ ಮಗ ಕೇವಳಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ ೮೫-೭; 750). [?]

ಕೇವಳಿ$_2$ 'ಕೇವಲಿ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಪೂಜೆ 'ಕೇವಲಿಪೂಜೆ' ನೋ.

ಕೇವಳಿಸು 'ಕೇವಣಿಸು' ನೋ.

ಕೇವು (ನಾ). ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ : (ಅ). [ಕೇ + -ವು]

ಕೇವೆ (ನಾ). ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು; ಗೈರಿಕ; ಕಾವಿ : ಪರ್ವತದಿಂದ ಕೇವೆಯ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿಯಬಂತೆ (ತುಸಿ. ೨೨೪); ಆ ಮೂವರೂ ಮೃಗಚರ್ಮ, ದಂಡ, ಕಮಂಡಲು, ಕೇವೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಇವನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಪಭಾರ. ೬೯); ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೇವೆಯ ಶಾಟಿಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು . . . ಪೂರ್ವಾಚಲನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು (ಯಮುನಾ. ೩೩). [< ಕಾವಿ ?]

ಕೇಶ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲು; ತಲೆಗೂದಲು : "ಳಚಂ ಶಿರಸಿಜಂ ಕೇಶಮೂವಾಳಮೆನೆ ಕೂಂದಲಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಂ. ೯೪-೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಮುಡಿವಾಳ; ಲಾಮಂಚ: "ಕುಂಕಳ-ಮುಡಿವಾಳ, ಕೇಶ" (ಓಷಧಿ. ೬೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಕೇಶಸೌಂದರ್ಯ; ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಮಹತ್ತಾದ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ತಲೆಗೂದಲು . . . ಬಿಚ್ಚಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಡಿಯ ಅಂಚನವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕೊನೆ ಉಂಗುರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇಶಕಲ್ಯಾಣ" (ಶಕ್ರಮು. ೨೧). [ಕೇಶ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಕೇಶಕ್ಷಯ (ನಾ). ತಲೆಯನ್ನು ಬೋಳಾಗಿಸುವ ರೋಗ; ತಿಗುಳಿ ರೋಗ: "ಕೇಶಕ್ಷಯಮೆನಲು ತೆಮನು" (ಮಂಗಾ. ೧೧೪-೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಕೂದಲು : (ಅ). ೨. ದಟ್ಟವಾಗಿ ಕೂದಲು ಳ್ಳ ತಲೆ : (ಅ). ೩. ಜುಟ್ಟು; ಕೇಶಗುಚ್ಛ; ಕೇಶಪಾಶ : (ಅ). [ಕೇಶ + ಪಕ್ಷ]

ಕೇಶಪಾಶ (ನಾ). ಸಮೃದ್ಧವಾದ ತಲೆಗೂದಲು; ಮುಡಿ; ಕೇಶಹಸ್ತ : ಕರ್ಮದ ತೊಡರಂ ಪಱಿವಂತೆ ಕೇಶಪಾಶಮನಂತಾಗದೆ ಪಱಿವು (ಅವಿಪ. ೬-೨೪); ಸಾಮಾನ್ಯಮೆ ಬಗೆಯ ಧವಳ್ಕೇಶಪಾಶಪ್ರಪಂಚಂ (ವಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೬). [ಕೇಶ + ಪಾಶ]

ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ವಿಧ; ಒಂದು ಸನ್ಯಾಗಸಾಧನ: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಮೆಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಹುಬುಲಿಂಗಮೆಂಬುದು ಚತುರ್ವಿಧಲಕ್ಷ್ಯಂ . . . ಕೇಶಪ್ರತಿಲಿಂಗಂ ಸನ್ಯಾಗಸಾಧನಂ (ಜಾ ತ್ರಂ ಪ್ರ. ೨೪೧). [?]

ಕೇಶಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ; ಕೇಶರಚನೆ; ಮುಡಿ : ಲಲಾಟಿಕಿಕ ಕೌಸುಂಭಾಂಶುಕ ಪಟ್ಟಕಾ ಪ್ರಾಂತ ಖಚಿತ ಖಚಿದ್ದ ಕೇಶಬಂಧಂ (ಅವಿಪ. ೧೩-೧೬ ಪ); ಕೀಱುವಿಲಿಯ ವೆಂಬೆಯದ ಕೇಶಬಂಧದೊಳೋ (ಜಗದ. ೪-೮೦). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಿರಹಂ ತ್ರಿಪತಾಕಂ ದೆಚ್ಚರದಿಂ ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಂದು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಶಿರಕಂ ಸಿದಿಂಬಂ ಳಟಗಂ ತಿರುಗರ್ ಪರಿಣತಿಯಿಂ ಕೇಶಬಂಧಹಸ್ತ ಮೆಸಕ್ಕುಂ (ಅಸ್ಮರ. ೨-೨೪); ಈ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಹಸ್ತಗಳು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳು: ೧. ಚತುರಸ್ರ . . . ೧೪ ಕೇಶಬಂಧ (ಅಭಾನೃ. ೯೪). [ಕೇಶ + ಬಂಧ]

ಕೇಶಬಂಧನ (ನಾ). = ಕೇಶಬಂಧ: (ಅ). [ಕೇಶ + ಬಂಧನ]

ಕೇಶಬಾರಿ (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಿರೀಟ: ಈ ಬಟ್ಟಲು ಕಿರೀಟ ಅಥವಾ 'ಕೇಶಬಾರಿ' ಕಿರೀಟವು ಭೂಷಣದ ಅಣಿಯಪ್ಪು ಆಗಲ ಅಥವಾ ವಿಶಾಲವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿದೆ (ಪಾಕಿಸು. ೮೫). [?]

ಕೇಶಭೂಷೆ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಅಲಂಕರಣ: ಮೋಹಿನಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಕೇಶಭೂಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಳು (ಕಮಪ್ರ. ೧೫೯). [ಕೇಶ + ಭೂಷೆ]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಚುವಿಕೆ. ೨. ಬಾಚಣಿಗೆ : "ಕಂಕತ(ಂ)ಕ, ಕೇಶಮಾರ್ಜನಂ – ಈ ೨ ಹೆಸರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ (ನಾ). ಬಾಚುವ ಹಣಿಗೆ : "ಹಣಿಗೆ ಕೇಶಮಾರ್ಜನಿ ಕಂಕತಂ" (ಮಂಗಾ. ೬೨-೫೫). [ಸಂ. ಕೇಶಮಾರ್ಜನೀ]

ಕೇಶರೆ (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ : ಸರಸವಾದ ಹಾಲಿಗೆ ಸುಂದರ ರೂಪು ಕೊಡುವ ಕೇಶರ (ನಿರಾಭ. ೪ ಮುನ್ಮುದಿ). ೨. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ : ಕೇಶರದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ . . . ಅದರಮೇಲೆ ಕುಸಂಬವನ್ನು ತೆಳುವಾಗಿ ಹುದ್ದುವರು (ಆಭಾಗೆ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ಕೇಶರಾಜ (ನಾ). ಗರಿಗದ ಸೊಪ್ಪು : ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ಸೈದ್ಧಿಗಿ. ೭೪-೧೬೦೫). [ಸಂ.]

ಕೇಶವ (ಗು). ೧. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಹಾಗೂ ಸುಂದರವಾದ ತಲೆಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳ : ಕೇಶವಃ – ಕೇಶಿಕಃ – ಕೇಶೀ ೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ನಿದ್ದಾಂತಿ. ೧೧೬೭). (ನಾ). ೨. ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : ಕೇತಿಯಂ ಕೊಂದುದೆಂಬ ನೀಧಿಂ ಕೇಶವನೆಂಬಧಿಧಾನದೆ ವರ್ತಿಸು ಮುರಾರಿ (ಜಗದ. ೫-೫೧). ೩. 'ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣ'ದ ಕರ್ತೃವಾದ ಕೇಶಿರಾಜನೆಂಬ ವೈಯಾಕರಣಿ : ಕವಿ ಸುಮನೋಬಾಣನ . . . ದಾಹಿತ್ರನೆನಾಂ ಕವಿ ಕೇಶವನಂ (ಕಮದ. ೨). [ಸಂ.]

ಕೇಶವಕಲ್ಪವಿಂತ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ತನಿ ಹೆಸರು : ಕೋಟಿಯಮ್ಮನ ಕೇಶವಕಲ್ಪವಿನ್ತರುಂ ಗಂಗೆಯ ಶಿವಕಲ್ಪವಿನ್ತರವಧ್ರ[ರ]ಮುಖವಾಗಿ ಸಾಸಿವ್ವೆರುಂ (ಕಲಿ. IV, ೬೨-೧೭ ; 1088). [ಕೇಶವ + ಕಲ್ಪವಿಂತ (< ಕಲ್ಪವಿತ)]

ಕೇಶವಪನೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಚೌಲಕ್ರಿಯೆ : ಕ್ಷೌರಕರ್ಮಂಗಳ್ಗಿ . . . ಪುಣ್ಯಾಹಂ ಬಾಚಿಸಿ ಬಾ[ಚ್ರಿ]ಲಕ್ರಿಯೆಯು ಮಾಟ್ಟುಮ ಕೇಶವಪನಕ್ರಿಯೆ (ಜಾವಂಶಾ. ೨೬೨). [ಕೇಶ + ವಪನ]

ಕೇಶವಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ. ೨. ಕೇಶವ ನೆಂಬಾತನ ಮಗ. ೧, ೨ : ಯುವತೀಜ್ಞಾತಾಮನೋವಿಮೋಹನಕರಂ ಶೃಂಗಾರ ಜನ್ಮಾಕರಂ . . . ಈಸು ಕೇಶವ ಪುತ್ರಂಗೆಸೆವಾಖ್ಯರಾಜ ವಿಭುವಿಂಗೊಪ್ಪಿಪ್ಪುದೇಂ ಜೋದ್ಮಮೇ (ವಿಕ್ರ. VI, ಕಡಂಬ. ೬೬-೬೭ ; 1172). [ಕೇಶವ + ಪುತ್ರ]

ಕೇಶವಿಧಾನ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ರೀತಿ; ಕೇಶರಚನೆ : ಇಂತಹ ಕೇಶವಿಧಾನ ಸುಮೇರಿಯರ್ ಮತ್ತು ಈಜಿಪ್ಟಿಯರ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಸ. ೧೩). [ಕೇಶ + ವಿಧಾನ]

ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸ (ನಾ). = ಕೇಶವಿಧಾನ; ಕೇಶವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಅಂತರವು ಚಿನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಳು. ೯೪). [ಕೇಶ + ವಿನ್ಯಾಸ]

ಕೇಶವೇಶ (ನಾ). ಕೇಶರಚನೆ; ಜಡೆ; ತುರುಬು : "ಳಬರ – ಕೇಶವೇಶ –೨ ತುರುಬು" (ನಿದ್ದಾಂತಿ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಕೇಶಹಸ್ತ (ನಾ). ಕೇಶಕಲಾಪ; ಕೇಶಪಾಶ: ವಿಜಯಶ್ರೀಕರ ಕೇಶಹಸ್ತ ಶಂಕಾಕಾರಂಕಿಕೇಲೆ ಮಯೂರ ಕೋಛಭೆಯೊಳಂ (ಅವಿಪ. ೧೨-೬೧ಪ); ಕುರುಕುಲ ಜೀವಾಕರ್ಷಾಪರಾಕಪಿಮದು ಶಾಕಹಸ್ತವಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶಹಸ್ತಮಕ್ಕುಮೆ (ಗದಾಯು. ೧-೬೭). [ಕೇಶ + ಹಸ್ತ]

ಕೇಶಾಕೇಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬನ ಕೂದಲನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಾಡುತ್ತ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ಕೇಶಾಕೇಶಿಯಲಿ ಹಿಡಿದಿಱುವವನೆ ಕಾಲಾಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೫) ; ಕೆಡಹಿ ಮೆಟ್ಟುತ್ತ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಬಳಿಕ ದಂತಾದಂತಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೮-೧೫) ; ಮುಷ್ಟಾ ಮುಷ್ಟಿಕೂಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಸಿರಿದು ಹಾಣಾಹಣಿಯಂತೆ ಹೆಲ್ಲಾಹೆಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪) ; ಕೇಶಾಕೇಶಿ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಹೈಹುಯ್ ಜಗಳಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಕೇಶಾವಪಾಟನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇಶಾವಪಾಟನಮುಂ ಲಿಪಿಸಂಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಾಹಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಯ್ವತ್ತು ಮೂಱು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೊಳು (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೯). [ಕೇಶ + ಅವಪಾಟನ]

ಕೇಶಾವಾಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕೇಶಾವಾಪ . . . ಎಂಬಯ್ವತ್ತಮೂಱು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಕೇಶ + ಅವಾಪ]

ಕೇಶಾಳಿ (ನಾ). ಕೂದಲುಗಳ ಸಮೂಹ ; ಕೇಶಪಾಶ : ಬೆನ್ನಂ ಮೋದೆ ಕೇಶಾಳಿ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಭ್ರೂಲತೆಯ ಸುರಚಾಪದುರು ಕೇಶಾಳಿಗಳ ಕಾರ್ಮುಗಿಲಪಾಂಗದ ಸಾಲ ಕುಡಿಮಿಂಚುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೭). [ಕೇಶ + ಅಳಿ$_4$ (= ಅಲಿ$_4$)]

ಕೇಶಿ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ಅಥವಾ ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲನ್ನುಳ್ಳ : ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ-೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು, ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪನೇ ಬಹಳ ಜುಟ್ಟುಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). (ನಾ). ೨. ಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಶೊಪ್ಪರದಿಂ ಪಾಯ್ವಳವಿಂದೆ ಕೇಶಿ ಪರಿತಂದಂ ಕಂಸನಾದೇಶದಿಂ (ಜಗವಿ. ೫-೪೪). [ಸಂ. ಕೇಶಿನ್]

ಕೇಶಿಕ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು ; ಸೊಗಸಾದ ಕೂದಲುಳ್ಳವನು : "ಕೇಶವಃ, ಕೇಶಿಕಃ, ಕೇಶೀ-೩ ಒಳ್ಳೇ ಮಂಡೆಗೂದಲುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ಕೇಶಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಿಯಾಲದ ಗಿಡ : "ಶಂಖಿನಿ, ಚೋರಪುಷ್ಪೀ, ಕೇಶಿನೀ-೩ ಕಡಿಯಾವದಗಿಡದಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೩). ೨. ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕೇಶಿನೀ]

ಕೇಶಿಯಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಮ್ಮೆಯ ಸಾಹಣಿಯ ಅಳಿಯ ಕೇಶಿಯಣಗೊಂದಯ್ಯ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ, ೩೨-೬೦; ಸು. 1050). [ಕೇಶಿ + ಅಣ್ಣ$_0$ (< ಅಣ್ಣ$_1$)]

ಕೇಶಿಸೂದನ (ನಾ). ಕೇಶಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಕೇಶವ ಕೇಶಿಸೂದನ ಕಮಲಾಂಬಕ (ಅಕ್ಷಸಾಂ. ೬೧-೩). [ಕೇಶಿ + ಸೂದನ]

ಕೇಶಿಹರ (ನಾ). = ಕೇಶಿಸೂದನ. [ಸಂ.]

ಕೇಶೋತ್ಕರ (ನಾ). ಕೇಶರಾಶಿ ; ಕೇಶಪಾಶ : ಅಕುಲಮಾಯ್ತೊರ್ತಳದಿಂದೆ ಕಟ್ಟಿದುದರಿಂ ಬಿರ್ಚಿರ್ದ ಕೇಶೋತ್ಕರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೬-೩೦). [ಕೇಶ + ಉತ್ಕರ]

ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನ (ನಾ). = ಕೇಶಾವಪಾಟನ : ಕೇಶೋತ್ಪಾಟನದಂದು ಭಾವಿಸೆ ನಮಸ್ಸಿದ್ಧೇಭ್ಯ ಎಂದಾದಿ ತೀರ್ಥೇಶರ್ ವಂದಿಸಿ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದ ರಜರರ್ ಸಿದ್ಧಂ ನಮಾದ್ಯಂ ಜಗಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೨). [ಕೇಶ + ಉತ್ಪಾಟನ]

ಕೇಸ$_1$ 'ಕೇಸು$_3$' ನೋ.

ಕೇಸ$_2$ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲು : ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೇಸಂ ದಳವಾದ ಕಟ್ಟಲೆಯ ನೇಱಿ[ಳಿ]ಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೩೦); ಕೂಸು ನನ ಕಂದಯ್ಯ ಕೇಸ ಬಿಟ್ಟಾಡಾಗ (ಗರತಿ. ೮೬). [< ಸಂ. ಕೇಶ]

ಕೇಸ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?) ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಮ್ರದ ತಾಳ (?) : ಭೇರಿ ಜೇಗಟೆ ಕೇಸ ಕಂಚು ಮುಟಗೆ ಮಾಡಿದು ಮುಗುವಿನ ವೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧-೪೭ ; 1482). [?]

ಕೇಸಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಅಕ್ಕಿ ; ತೊಳಸದ ಅಕ್ಕಿ : ಉಯ್‌ವೆರಸಿರ್ದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಕೇಸಕ್ಕಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೨-೨೪) ; ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಸು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು ಕೇಸಕ್ಕಿ ಉಂಬುವನಾ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೪) ; ಉಯ್ಯಮುನ್ನೊತ್ತಿ ಕೇಸಕ್ಕಿಯ ತಳೆಸುವ ರುಯ್ಯಿದ್ದು ಬಿಳಿಯಕ್ಕಿ ಬಿಳುಪು (ಭರಚ. ೫೪-೨೧) ; ಕರಿಯ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತಾಮ್ರವರ್ಣದ ಕೇಸಕ್ಕಿಯನ್ನದ ರಾಶಿ ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿತು (ಕಾನೂರು. ೫೭). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೇಸಡಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮಾಂಸ : ಶಿಶು ಶ್ರೇಣಿಗಳ್ ಪಿಡಿದುರ್ಕಿಂ ಪೊಲಗೆಟ್ಟು ಪೊಕ್ಕ ಮೃಗಶಾಬಾನೀಕಮಂ ಕೊಂಡು ಕೇಸಡಗಂ ಸೂಡುವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೦). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಗು$_2$]

ಕೇಸಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಅಡಿ ; ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಪಾದ : ಕೇಸಡಿಗಳಂ ಹರಿಚಂದನದಿಂದ ಮೂಡಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸಡಿ ಕೆಂದಾವರೆ ವೂಗಳಂ ಕೆದಱೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೯೩); ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚನಿಹ ಕೇಸಡಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೦-೧೭). [ಕೇಸು$_3$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕೇಸಡಿಯ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳುಳ್ಳವನು : ಬಟ್ಟದೊಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿಯಂ (ಶಮದ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೇಸಡಿ + -ಅ$_7$]

ಕೇಸಡಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಗಳ ಕಾಂತಿ : ಬಿಡುಮುತ್ತಿನ ಕಡೆಯಂ ಕೇಸಡಿವೆಳಗಿಂ ಮುಸುಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬) ; ಕೇಸಡಿವೆಳಗು ಸೂಸಿಸುತ್ತುಂ ಒಂದು ಮುಖದೊಳ್ ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ನಿಲ್ಲದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೯೭). [ಕೇಸಡಿ + ಬೆಳಗು$_2$]

ಕೇಸಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಪ್ಪುರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗಳ್ ಲಚಿಬೆದ ಜವ್ವ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೬; ಸು. 890); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಆತ್ತೆಯರ ಕೇಸಣ್ಣನ ಮಗನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೭೦; ಸು. 890). [ಕೇಸ$_0$+ ಅಣ್ಣ$_1$]

ಕೇಸಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕೇಸಬ್ಬೆಯಿತ್ತ ಕೈಯ್ಯಿ (ಇಆ. XII, ೨೨೩-೧೬ ; 929). [ಕೇಸ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಕೇಸರ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆ ; ಪರಾಗತಂತು ; ಕುಸುರು : ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳನವಧರಿಸುವಾಗಲು ಮಣಿಯೊರಸಿ ಕೇಸರಗಳುದುರಿದುವೋ (ಶಂಕದಾ. ೭-೧೦) ; ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣಿನ ಕೇಸರದಲ್ಲಿ ಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಕಲಸಿ ಮೆಲ್ಲಲು ಅರೋಚಕ ಪರಿಹರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೨೬೨). ೨. ಹೂವಿನ ಹುಡಿ ; ಬಂಡು; ಪರಾಗ : "ಅಲರ್ವುಡಿಯೆ ಕೇಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೩). ೩. ಬಕುಲ ; ವಕುಳದ ವೃಕ್ಷ. 'ಕೇಸರದ್ರುಮ' ಪರಾ. ೪. ಸುರಗಿ ಹೂವು: ಕೇಸರದ ತುಱುಂಬಿನಿಕ್ಕಿ ಸಿರಿಕಂಡಮನೊಯ್ಯನೆ ಪೂಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೭೮೫) ; ಕೇಸರ ಕರವೀರ . . . ಕುಸುಮಂಗಳಿಂದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೫೧). ೫. ನಾಗಕೇಸರ ; ನಾಗಸಂಪಗೆ. ೬. (ಕೋಳಿ, ಕುದುರೆ ಅಥವಾ ಸಿಂಹದ) ಕತ್ತಿನ ಮೇಲಿರುವ ಕೂದಲು ; ಆಯಾಲ : "ಸ್ಕಂದದ ಮೇಲಣ ವಳಯಕ್ಕೆಂದುಂ ಕೇಸರಮದೆಂಬ ಪೆಸರುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೨೮) ; ವಿವಿಧಸಟಾವಳಿ ಕಿಱುಜಡೆ ನವಕೇಸರಕಾಂತಿ ಕೊರಲರಕ್ಕೆಯ ರತ್ನಚ್ಛವಿಯಾಗಲ್ (ಜಗವಿ. ೩-೩೫) ; ನಾಯಿಗೆ ಕೇಸರವನು ಕಟ್ಟಿ ನೀ ಸಿಂಹವೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹವಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೯-೮೧).

೧, ೬ : ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು (ಯಶೋಚ. ೩-೭೮). ೧, ೩, ೬ : ಕೇಸರ ಸಂಪನ್ನಮಿದು ಹರಿಯನಂಬುಜಮನ್ನೆನೆಯಿಪುದು . . . ಅರಣ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೬೭). ೭. ಚಿನ್ನ; ಬಂಗಾರ. ೮. ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ : ಸಿತಾಂಬರದಿಂದೆ ಗಾಳಿಸಿಟ್ಟದಱೊಳಗಿಂಗು ಕೇಸರ ಲವಂಗದಳಂಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೫೩); ಈ ನೆಲದ ಮಣ್ಣವಗೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಕೇಸರವು (ನೆಲಮು. ೫೦). [ಸಂ.]

ಕೇಸರದ್ರುಮ (ನಾ). ಬಕುಳ ವೃಕ್ಷ : ಅಶೋಕಮೆ ವಾಮಪಾದ ದಿಂದೊದೆದುದೋ ಕೇಸರದ್ರುಮಮೆ ನಿನ್ನುಮನಾನನಸಿಂಧುವಿಂದೆ ಪೂಟ್ಟುದೋ ಕೃತಮಾವುದಿಂ ಮಱೆವುದೆಮ್ಮ ಮದೋತ್ಕಟ ಚೇಷ್ಟಿತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೩೧). [ಕೇಸರ + ದ್ರುಮ]

ಕೇಸರಫಲ (ನಾ). ಬಕುಳಫಲ : ಕರತಳಮೊಂದಱೊಳ್ ಮಣಿಕಮಂಡಲು ನಾಳ ಸಮೇತಮಪ್ಪ ಕೇಸರಫಲದಂತಿರಿದ್ದುರ್ದು (ಕಾದಂಪೂ. ೭೩೬). [ಕೇಸರ + ಫಲ]

ಕೇಸರಭಾತು (ನಾ). ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಗೂ ಕೇಸರಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಒಂದು ಮಸಾಲೀ ಖೀರು, ಒಂದು ಕೇಸರಬಾತು ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು (ತಿಡುಗು. ೫೪). [ಕೇಸರ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಮಂಡಲ (ನಾ). ಹೂವಿನ ನಡುವಿರುವ ಪರಾಗ ತಂತುಗಳ ಮಂಡಲ : ಕೇಸರಮಂಡಲ (Androecium) ಇದು ಪುಷ್ಪದ ಮೂರನೆಯ ಭಾಗ ಇದೇ ಸಸ್ಯದ ಗಂಡು ಜನನಾಂಗ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೮). [ಕೇಸರ + ಮಂಡಲ]

ಕೇಸರರಜ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಬಂಡು; ಪುಷ್ಪಪರಾಗ : ಬಾಸಣಿಸಿ ಕಮಲ ಕೆಱಗುವ ಕೇಸರರಜದಿಂ ತೊಳಪ್ಪ ಕಾಸಾರಮಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೬೬). [ಕೇಸರ + ರಜ$_1$]

ಕೇಸರಲ್, ಕೇಸಲರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಹೂ : ನಿನ್ನನಾ ಕೇಸಲರ ತುರುಬಿಂದ ಕಸುವನ್ನಮೆತ್ತಿದನು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೩೭-೮). **ಕೇಸಲರ್** : ಜಪ ರುದ್ರಾದಿಯಾದ ಕೇಲಸರ ನಿಡುದಂಡೆಗಳು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೮೯-೯). [ಕೇಸ್ಯು$_3$ + ಅರಲ್$_2$]

ಕೇಸರಿ (ನಾ). ೧. ಆಯಾಲವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ೨. ಸಿಂಹ : ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ಆಡುವ ಮದಗಜವ ಕಂಡೆ, ಕೇಸರಿಯ ಕಂಡು ಮನ ಬೆದಱಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಡಂ. ೬೦-೨೬೧); ಇಲಿಯ ಮಾಂಸವ ಬಯಸಿ ಕೇಸರಿ . . . ತಲೆಯ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಗಾದೆಯನೆಲವೊ ಮಾಡದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೩-೯). ೩. ಕುದುರೆ. ೪. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣ. ೫. ಕೆಂಪುಭೂಮಿ : ಗುಂಡುಮೊಗೆ ಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ ಕೇಸರಿಯೊಮ್ಮತ್ತರ್ (ಎಕ.VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೫-೧೩; ?); ಮಸಾರಿ ಕೇಸರಿ ಮೊರಡಿಯ ಜಮೀನುಗಳಾದರೂ . . . ಬಿಳಿಯ ಎಳ್ಳು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೭). ೬. ಬಕುಳದ ಹೂ : ಮೊಲ್ಲೆಮಲ್ಲಿಗೆ ಸುರಗಿ ಕುಮುದ ಕೇಸರಿ ದಂಡಿಗೆಯೊಳು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೨೮). ೭. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿ : ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕೇಸರಿ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಅಗರು, ಪನ್ನೀರು ಮುಂತಾದ ಸಹಜ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತೇಲಿದವರು ಆ ಕಾಲದವರು (ಸಾಹಿಜೀ. ೫೨). [ಸಂ. ಕೇಸರಿನ್]

ಕೇಸರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಅರಳಿ, ಬಸುರಿ, ಕೇಸರಿಕೆ, ನೀರವಂಜಿ, ಸೊಂಟಿ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೇಸರಿಕೇತನ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಸಿಂಹದ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಭೀಮ : ಕೇಸುರಿಯಂತೆ ತಟತಟಿಸಿ ಮಿಳಿರ್ವ ಪವನತನೂಜನ ಕೇಸರಿಕೇತನ [ಪಾಠಾಂ. ರೋತ್ಕರ]ಮಪ್ಪ ಪಟಯಿಗೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೦ವ). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತನ]

ಕೇಸರಿಕೇತು (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಗರ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ಕೇಸರಿಕೇತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟಕವರನಾ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೧೫); 1074). [ಕೇಸರಿ + ಕೇತು]

ಕೇಸರಿಣಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹ; ಸಿಂಹಿಣಿ : ಕರಿಪೋತಮವುಂಡುಗರ್ಚಿ ಕೇಸರಿಣಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಂ ತುಡುಕುತುಂ ಪರಿದತ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೦). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಣೀ]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಶತ್ರು; ಶರಭ : "ಆ ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಂ ಶರಭಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಸಂ. (ಕೇಸರಿ + ದ್ವಿಷ್)]

ಕೇಸರಿದ್ವಿಷಾರಿ (ನಾ). ಶರಭನ ಶತ್ರು; ಗಂಡಭೇರುಂಡ : "ಆ ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿಯೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮). [ಕೇಸರಿದ್ವಿಷ + ಅರಿ$_6$]

ಕೇಸರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ : ಪೂಮಱೆ ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಭಾಮಂಡಲ ಮೆಸೆಯೆ ನೆಗಟ್ಟನಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧-೨); ಚೆಲ್ವಾಯ್ತು ಕೇಸರಿಪೀಠಂ ಪುದಿದಿರ್ದ ಶೋಣಮಣಿಮಾಳಾರಶ್ಮಿಜಾಳಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೫). [ಕೇಸರಿ + ಪೀಠ]

ಕೇಸರಿಬೇಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಗರಿ : "ಚಿತ್ಕತೊಗರಿ, ವಿಷತೊಗರಿ, ಕೇಸರಿಬೇಳೆ" (ಮೈಔಗಿ. ೪೯-೯೮೧). [ಕೇಸರಿ + ಬೇಳೆ]

ಕೇಸರಿಭತ್ತ (ನಾ). ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಭತ್ತ; ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಭತ್ತ : (ಕಿ). [ಕೇಸರಿ + ಭತ್ತ$_1$ (< ಬತ್ತ$_1$)]

ಕೇಸರಿಭಾತು (ನಾ). ೧. = ಕೇಸರಭಾತು : (ಕಿ). ೨. ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಕೇಸರಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡಿದ ರವೆಯ ಭಾತು : ಕತ್ತೆಗೆ ಕೇಸರಿ ಭಾತಿನ ರುಚಿಯೇಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೫-೬೨). [ಕೇಸರಿ + ಭಾತು]

ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ನಾ). ಸಿಂಹದಂತೆ ತೆಳುವಾದ ಸೊಂಟವುಳ್ಳವಳು : ಎಲೆಗೆ ರಾಮಾಭಿರಾಮೆ, ಸುಗ್ರೀವೆ. . .ಕೇಸರಿಮಧ್ಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೪೮-೪). [ಸಂ. ಕೇಸರಿಮಧ್ಯಾ (ಕೇಸರಿ + ಮಧ್ಯ + -)]

ಕೇಸರಿಮೊಗ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮುಖ : ಮಿಗುವಲ್ಲ ಮಾನಸರೂಪಲ್ಲ ಕೇಸರಿಮೊಗ (ಮೋಹತ. ೪೦-೨೨). [ಕೇಸರಿ + ಮೊಗ]

ಕೇಸರಿಶಾಬ (ನಾ). ಸಿಂಹದ ಮರಿ; ಮರಿಸಿಂಹ : ಬಾಬಾ ಕೇಸರಿಶಾಬಾ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೪ ಅಡಿಟಿ). [ಕೇಸರಿ + ಶಾಬ]

ಕೇಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡು : ಕಂಡು ಕಾಡಾನೆಯಂ ಕೇಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ರಿಸುತ್ತುಂ ಕಣ್ಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೬೩). [ಕೇಸರಿ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಕೇಸರಿಹೂವು (ನಾ). ೧. ಕುಂಕುಮ ಕೇಸರಿಯ ಹೂ : (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : (ಕಿ). [ಕೇಸರಿ + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಕೇಸಲರ್ 'ಕೇಸರಲ್' ನೋ.

ಕೇಸವ (ನಾ). = ಕೇಶವ. 'ಕೇಸವಯ್ಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕೇಶವ]

ಕೇಸವಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಒಪ್ಪಭಟರ್ಕಳನ್ನಿರಿದಸುಂಗೊಳ್ ಪೊನ್ದಿದೆ ಕೇಸವಯ್ಯನನಾರ್ಪೊಗಳರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೮-೧೭; ಸು. 900). [ಕೇಸವ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೇಸಳಗ (ನಾ). ಬಿಳಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿರುವ ಕುದುರೆ : ಬೆಳ್ಪಿನೊಳರುಣಚ್ಛವಿ ತಾಂ ತಳ್ಪೊಯ್ದೊಳಪೊಕ್ಕು ತೋರ್ಪೊಡದು ಕೇಸಳಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೬). [ಕೇಸ್ಯು$_3$ + ಅಳಗ$_1$]

ಕೇಸಳಲೆ (ನಾ). ಕೆಂಪುವರ್ಣದ ಅಳಿಲು, —ಇಣಚಿ : (ಕಿ). [ಕೇಸ್ಯು$_3$ + ಅಳಲ್$_0$ (< ಅಣಿಲ್)]

ಕೇಸಾಕೇಸಿ (ನಾ). = ಕೇಶಾಕೇಶಿ : ಆರ್ಕಾಟನೊಳ್ ಕೇಸಾಕೇಸಿಯ ಬಂಡಣಕ್ಕಗಿಯುತುಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೪-೩೧). [<ಕೇಶಾಕೇಶಿ]

ಕೇಸಿ (ನಾ). (?) : ಸಕ್ಕರೆಯ ರಾಶಿಗೆ ಕೇಸಿಯ ಕೆಲಸುಂಟೇ ? ಶಿಷ್ಟಯಜ್ಞ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗೆ ಅಭಯವದ ತಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿಂದೀ ಗುಟ್ಟನ ಕುಲವಿಲ್ಲ (ಮರಿಮ್ಮ, ೨೭೬–೭೭). [?]

ಕೇಸಿಗೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬಾಣನ ಪಲ್ಲಯ ಕೊಣ್ಣ ಶ್ರೀಕೇಸಿಗೆ (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೫೫; ೫೦೪). [?]

ಕೇಸಿಮಾಣಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕುಮ್ಮಟನೆಯ ಮನಪನೆಯರ ಪೂರಿವಯ್ಯ . . . ಕೇಸಿಮಾಣಿ ಕೆಂಚಗಣ್ಣಾಗಳು ಮದಟುನಾಗಿ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಲು. ೪೪–೬ ; ೪೧೭). [?]

ಕೇಸಿರಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಸುದ್ದನ್ನನಾಯಳಂ ಕೇಸಿರಾಜನುಂ (ಎಳ. VII, ತಿಕ್ಕಾ. ೫–೨೬ ; ೧೦೬೧) ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ಧೂಂಡಾರದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕೇಸಿರಾಜನ ಮಹಿಮೆಯನ್ತೆಂಬಡೆ (ಎಳ. VI,ಚಕ್ಕಮ. ೭೪–೭೬ ; ೧೧೮೬). [< ಕೇಶಿರಾಜ]

ಕೇಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೇಯಿಸು : (೫). [ಕೇ + -ಸು,]

ಕೇಸು 'ಕೆಸವು' ನೋ.

ಕೇಸು, ಕೇಸ್ (ನಾ). ಕೆಂಪು ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : "ಕಂಳಮೆಂದುಂ, ಕೆಂಗಲ್ಲೆಂದುಂ, ಕಿಸುವೆಂದುಂ, ಕೇಸೆಂದುಂ – ಈ ೪ ಅರುಣವರ್ಣಂ" (ಶಕಸಾ. ೧೧–೨೧ಳ) ; ಕೇಸಾದ ದುರ್ಗಂಧವಾಗಿರ್ದ . . . ಪಲ್ಲಿಕ್ಕಿಗಳ್ ವರ್ಜಿಸಲೆಬೇಹುದು (ವೀಪ್ಪಳ. ೭–೧೦–೬೬). 'ಕೇಸುಗರ್', 'ಕೇಸೊಡಲ್' ಪರಾ. ಕೇಸೆಸ್:"ಕೆಂಗಲು ಕೇಸಂ ಕಿಸು ಕವಿಪುಂಗವರಂ ಕಂಕಮೆನ್ನಲಾಯ್ತು" (ಕವಿಕ. ೧೧೩). 'ಕೆಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ಕೆ ಕಮಿ. ಜಿಮ್ಮ ; ಮಲ. ಚೇಯು ; ಪಜಿ. ಕೆಯ್ ; ಕುರುಖ್. ಖೇಸಿಸ ; ಮಲ್ತೊ. ಕೆಸು].

ಕೇಸ್ಕು (ನಾ). ತವುಡು ; ಹೊಟ್ಟು : "ಕೇಸು = ಅಕ್ಕಿಯ ತವುಡು" (ಹಾಸಕೋ. ೪೧೧). [?]

ಕೇಸ್ಕೃ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ನೂಲಿನ, ಉಣ್ಣೆಯ ಅಥವಾ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : (೪). [← ಮರಾ. ಪೇಸ್ ; ಹಿಂ. ಕಾಸ್]

ಕೇಸು, (ನಾ). ೧. ದಾವೆ ; ಖಟ್ಲೆ ; ಮೊಕದ್ದಮೆ : ಖೂಸ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿ ಕೈದಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿರಾ (ಪಂಚಪಂ. ೨೮೬) ; ಆ ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಮಲೇದಾರರ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಸ್ವಂತದ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದದ್ದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಪಾಮು. ೨೪). ೨. ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೊಳೆಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಕೋಶ ; ವಿಭಾಗ ; ಗೂಡು. ೩. ರೋಗ: ತುರ್ತು ಕೇಸೆಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಅರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೇ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೪. ರೋಗದ ಪಿಡುಗಿನಿಂದ ಆದ ಮರಣ: ಕಾಲರಾ ಪಿಡುಗಿನಿಂದಾಕ್ ಹತ್ತು ಕೇಸುಗಳು ಈಗಾಗಲೆ ವರದಿಯಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). ೫. ವಿಷಯ ; ಸಂಗತಿ ; ಘಟನೆ ; ಸಂದರ್ಭ: ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಿ ಮಾಡಿದ ಕೇಸು ಇದು (ರೂಢಿ). ೬. ಆವರಣ ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸಂಪುಟ : ಒಂದು ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವತ್ತೆಂಟು ಸಾಬೂನಿನ ಬಾರುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೭. [ವೈದ್ಯ] ರೋಗಸ್ಥಿತಿ ; ರೋಗ ವಿವರ : ರೋಗಿಯನ್ನು ತಪಾಸಿಸಿ ವೈದ್ಯರು ಕೇಸು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Case]

ಕೇಸುಗುರ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉಗುರು : ಕೇಸುರಿ, ಕೇಸಡಿ, ಕೇಸಕ್ಕಿ, ಕೇಸುಗುರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೭ ಉದಾ).

[ಕೇಸು + ಉಗುರ್,]

ಕೇಸುಮುಡಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಮುಡಿ : ಕೇಸು ಮುಡಿಯ ಈಟ್ಟಿದಳು ಕೈಯಾಲ ಮನ್ಮನೊರಸಿ . . . ವಾಸಿವೆಳ್ಳ ಕೈತ್ತ ಎನ್ನ ವಹಿಸಿ ಕಾಯದಿ ಎಂದು (ಪರಾಂದ. ೫–೬೨–೭೨). [ಕೇಸು + ಮುಡಿ]

ಕೇಸುರಿ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿ ; ಕೆಂಪು ಜ್ವಾಲೆ : ಪೊಸಬೆಟಿದ ಕೇಸುರಿಯಂದಮೆಯ್ದೆ ದಳ್ಳುರಿ ನೆಗೆದು (ಪಂಚಭಾ. ೫–೮) ; ಕೇಸುರಿ ಕೆಂದಳ್ ತದುರ್ವಿಷಮಪದಗ್ರವಹ್ನಿ (ಶಾಂತಿತ. ೬–೧೬೩) ; ನಿಳ್ದ ಕೇಸುರಿಯವೊಲ್ ಜಿಹ್ವಾದಳಂ ಪೊಣ್ಮಿ ಬಲ್ ಸಿದಿಲಂ ಬಾಡಿಯ ತೊಪ್ಪರ್ದಿಪ್ಪೆರ್ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೨೫–೧೪ ; ೧೨೭೬) ; ಕಂಗಳ ಕೇಸುರಿಯ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದುವ (ಉವ್ವಾಳ. ೪–೩೬). ಕೆಳೆಯನೊಡಲ ಕೆಂಡಗಣ್ಣ ಕೇಸುರಿಸುತ್ತೆ (ಕುದಾಸಾ. ೬–೯). [ಕೇಸು + ಉರಿ,]

ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣ್, ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯಂಥ ಕಣ್ಣು ; ಕೆಂಗಣ್ಣು : ಕಟ್ಟಾಸುರ ಮದನಗೋಪಾಲ ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಂ ನರಸಿಂಹ ನೆನಿಸುವ ಭಾಸುರಗಜಗಳ್ಳೆದಿಪುವು (ಕಂಪಪು. ೬–೪೦). ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು : ಕಾರೊಡಲು ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು . . . ದಿಲಿದಂತೆ ಬಾಯ್ದೆಜಿದು (ಪ್ರಸ್ತಿತ. ೧೧–೧೬). ವಿಲಯದ ವಿಪ್ಲವಮೂರ್ತಿಯಂ ನಾನು . . . ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣಾನು (ಪಾಂಡಿತ. ೧೫–೧೪). [ಕೇಸುರಿ + ಕಣ್]

ಕೇಸುರಿಗಣ್ಣು 'ಕೇಸುರಿಗಣ್' ನೋ.

ಕೇಸುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೆಂಪಾದ ಉರಿಯನ್ನು ಸುರಿಸು, —ಚೆಲ್ಲು ; ಕೆಂಪು ಉರಿಯನ್ನು ಕಾರು: ಸುರುಸುರುಸುರ್ರೆಂದು ಕೇಸುರಿಗೊಳ್ಳುತ ಮೊಜ್ಜಿದೆಳ್ದ ಬಾಣಗಳಾಗ ತುಜಿಂ (ಕಂಪದಿ. ೧೪–೧೩).

[ಕೇಸುರಿ + ಕೊಳ್,]

ಕೇಸುರಿವೊಡೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಓಟ; ಬೆಂಕಿಯ ಹೆಬ್ಬುಗೆ: ನಡೆ ಕಂದ ತಡೆ ಹಗೆಯ ಮುನ್ನಡೆಯನಾ ಕಾಣ್ಬ ಕೇಸುರಿ ವೊಡಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧೦–೩೧). [ಕೇಸುರಿ + ಓಟ್]

ಕೇಸುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಈರುಳ್ಳಿ : "ಪಲಾಂಡುಃ, ಸುಕಂದಕಃ – ಕೇಸುಳ್ಳಿ" (ಪಾಪಕಾ. ೧೫೨). [ಕೇಸ್ಕು + ಉಳ್ಳಿ,]

ಕೇಸೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಣ್ಣನಾಡ ಕೇಸೂರ ಬಣ್ಣಳರ ಬಲಿವ ಒಡಗ್ಗಯ್ಯಾ ಗಾವುಣ್ಡರ (ಮೈಅ. ೧೯೧೫, ೧೪–೬ ; ೧೦೫೦). [? + ಊರ್]

ಕೇಸೆರೆಂಕೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆ, —ಪಕ್ಕ : ವಿಮಾನದ ಕೇಸೆರೆಂಕೆಗಳ್ವತ್ತಡ ದೀಪಗಳನ್ನು ಬೆಮ್ಮುಗಿಲ್ಗಳ ಜಲವು ಸಾಲ್ಗಳಡಗಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಬೆಳಗಿ (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦೯–೧೪). [ಕೇಸ್ಕು + ಎರಕೆ, (< ಎಱಗು)]

ಕೇಸೆವೆ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಎಮೆ, —ರೆಪ್ಪೆ : ಉಷೆಯಕಣ್ಣ ಕೇಸೆವೆ ದೆರೆದುದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧–೬೨). [ಕೇಸ್ಕು + ಎಕ್ಕೆ (< ಎಮೆ)]

ಕೇಸೊಡಲ್ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹ. 'ಕೇಸೊಡಲ' ಪರಾ.

[ಕೇಸ್ಕು + ಒಡಲ್]

ಕೇಸೊಡಲ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಲೋಹಿತಾಂಗ ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ : "ಮಂಗಳನ ಪೆಸರು ಕೇಸೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಂಸೊ]ಡಲ ಪೊಡವಿಪತಿಸರಿಂದು" (ತಜ್ಞಮಂ. ೧೪). [ಕೇಸೊಡಲ್ + -ಅ,]

ಕೇಸೊಱಂತೆ (ನಾ). ಕೆಂಪಾದ ಒರತೆ : ಕಾದಿಡೆ ನಿತ್ಯರ ಜೊಗಿನೆ ಕೇಸೊಱಂತೆಯಂ ಪಸರಿಸಿತು (ಎಳ. VII, ತಿಕ್ಕಾ. ೧೫೭–೧೯ ; ೧೧೮೭). [ಕೇಸ್ಕು + ಒಱಂತೆ]

ಕೇಳ್, ಕೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧.ಕಿವಿಗೊಡು ; ಆಲಿಸು; ಗಮನಿಸು : ಕೇಳಿಂ ಯ್ದನ್ (ಎಳ. II, ತಿತಿ–೩; ಸು. ೭೦೦) ; ಆದಂ ಕೇಳ್ದೆಱೆಯಪಂ (ಎಇ. I, ೩೫೦–೫ ; ೯೦೦) ; ಲೇಖಾರ್ಥಮಂ ಬಾಜಿಸಿದೊಡಿಸಿದಬರುಂ ಕೇಳ್ದುವಿದ್ದಾಂಗಿ ೫–೧೯) ; ಸುರಸಿಂಧು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ಳಳಪಜಾ ನೀಂ ಕೇಳ್ (ಪಂಪ ಭಾ. ೭–೧೫) ; ಕೇಳ್ದು ಕೇಳ್ದುಂ ಕವಿಯೊಡೆ ದಪುದೆಂಬಂತಾಗೆ ಫೀಡಲ್ (ಕಾಪು. ೧೫೩) ; ಕೊಱಪಾವುದ ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳಡಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೦೭).

೨. ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡು; ನಡಸು; ಪಾಲಿಸು; ಅನುಸರಿಸು; ಒಡಂಬಡು; ಒಪ್ಪು: ನೀನೆನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ಸುಖಂ ಬಾಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೯); ಪೇಟ್ಟೆನೆಂದೊಡೆ ಕೇಳಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೮-೬). ೩. ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು: ಇಂತಿದ ಕೇನನೆಂದಪಳೊ ಕೇಳ್ವೆಂ ಮಾತಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೮೬೩). ೪. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ತನ್ನನೆಂದೆಂದುಂ ಮಱೆಯದಿರ್ಪುದೆಂದು ಕೇಳ್ದಳೆಂದು ಕೇಳಯ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೬). ಕೇಳು: ೧. ಎನ್ನಹುಯ್ಯಲ ಕೇಳಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೭); ಕೇಳು ಭಾಷೆಯನೆಂದನಭಿಮನ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೫); ಹಾಡ ಕೇಳಲು ಕರ್ಣದೊಳಿರ್ದ ಪಾತಕ ಪೋಡುವುದು (ಮೋಹತ. ೪೧-೧೬). ೨. ಬತ್ತಲೆಗರ ಮಾತ ಕೇಳಿದರು (ಆದಿಪು. ೨-೯); ಅಕ್ಕ ನಿನ್ನ ಮಾತ ಕೇಳಿ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಗಿಳಿಯ ಸಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೨-೧); ದೊರೆ ನಂಜುಂಡರಸರು ಮಡದಿಯ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಹೊಡೆದಾಡಿ ಮಡಿದರು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೨೭). ೩. ಪ್ರಶ್ನಃ, ಅನುಯೋಗಃ, ಪೃಚ್ಛಾ – ೩ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮). ೪. ಅವರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಕೇಳಲು ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ೫. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು; ಕೇಳಿಸು: ಮಾತು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಗುಣುಗುಣು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಕೇಳಬರು = ೧. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಸು: ಪಿರಿಯ ಧ್ವನಿಗಳುಱೆ ಕೇಳಬರುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೫೩-೨೫); ಆಗೊಂದು ವಾಕ್ಯವು ಕೇಳಬಂದುದು ಗಗನಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕೌಶಿಠಾ. ೨೯-೨೨). ೨. ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರು: ಕರ್ಣಬೊಮ್ಮವ ಕೇಳಬಂದೆವೆ ನಾವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೬೪). ಕೇಳಿಕೊಳ್, ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕೇಳಿತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಹಿಂದುಮುಂದಕೆ ಕೇಳಕೋ ನಾವೆಂದ ಮಾತನು ಕುಲವಿಡಿದು ಬಳಿಸಂದ ನಿಮ್ಮಯ ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರಠಾ. ೧-೯-೩೯); ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಗಳನ್ನು ಅವನು ಕೆದರಿ ಕೆದರಿ ಕೇಳಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೭). ೨. ಬೇಡು; ಯಾಚಿಸು: ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಮಯಗೊಂಡಗೌಡನು ಹಂಡೆಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೭-೧೩; 1576 ?); ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ನಿಃಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ (ದಾನಚಿಂ. ೮೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೇಳ್; ಮಲ. ಕೇಳ್ಕ; ಕೊಡ. ಕೇಳ್; ತುಳು. ಕೇಣು]

ಕೇಳ್$_1$ (ನಾ). ೧. ಸಂಗಡಿಗ; ಜೊತೆಗಾರ; ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ. 'ಸೂಳೆಕೇಳ' ಪರಾ. ೨. ನರ್ತಕ (?): ಪೊನ್ನಬಣ್ಣದ ನವಕರ್ಣಿಕಾರ ಕುಸುಮಕ್ಕೆಱಗಿರ್ದ ಮದಾಳಿ ಕಂಪುಗಾಣದೆ ಕಳಿದತ್ತು ಪೆಣ್ಣ ಪೊಸರೂಪಿನ ಪಾಪೆಗೆ ಪಾಸಿ ಬಿರ್ದ ಬಟ್ಟೊದವಿಸಿದಿಂಪುಗಾಣದಱಲಿಂ ಪೆಱಪಿಂಗುವ ಕೇಳನಂದದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧೮); ಶರದದ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಯಳರ ಕೇಳರ ಕೇರಿಯೊಳಿಂದು ಕಾಂತಮಂದಿರದೊಳಗಿರ್ದು (ಅನಂಪು. ೧-೧೧೦); ಆಳಿಸಿದಂ ಪೇಳಿಸಿದಂ ಕೇಳಂ ಜೂದಾಳಿಯಳಿಲೆ ... ಇವಾದಿಯಾಗಱಿ ಕುಳನಂ (ಶಮದ. ೨೭). [← ತಮಿ. ಕೇಳನ್]

ಕೇಳ್$_2$ (ನಾ). ಬಾಳೆ: (ಕಿ). [← ಪ್ರಾ. ಕಯಲ, ಕೇಲ. / ಸಂ. ಕದಲ]

ಕೇಳಮೇಳ (ನಾ). ಆಟಕೂಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ಸಹವಾಸ: ಆ ಲಲನೆಯರ ಕೇಳಮೇಳದ ಸುಖವ ಮಮತೆಯ ನೆನೆನೆನೆದು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೩); ಮೂರ್ಖರ ಕೇ [ಪಾಠಾಂ. ಖೇ]ಳಮೇಳದಲಿದ್ದು ಬದುಕುವ ಖೂಳವೃತ್ತಿಯ ಬದುಕು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟತರವೆಂದ (ತೊರಠಾ. ೬-೩-೩೪); ಹಿತಜನದ ಕೇಳಮೇಳದೊಳಿರ್ದಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೬). [ಕೇಳ್$_1$ + ಮೇಳ]

ಕೇಳವಣ (ನಾ). (ಉಕ) ಮದುವೆ ಅಥವಾ ಉಪನಯನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಊಟೋಪಚಾರ; ಗಡಿಗೆನೀರು: ಕೇಳವಣವನ್ನು ಭರದಾಸ್ತ ಆಗಿ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವರೆ (ದೀಪಹ. I, ೭೨).

[← ಮರಾ. ಕೇಳವಣ್]

ಕೇಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗು. 'ಕೇಳಿವಟ್ಟಲ್' ಪರಾ.

[← ತಮಿ. ಕೇಳಿ]

ಕೇಳಿ$_2$ 'ಕೇಲಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿ$_3$ 'ಕೇಱಿ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣಂ – ನಕ್ಷತ್ರವುಂ, ಕಿವಿಯುಂ, ಕೇಳಿಕೆಯುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೭೫); ಪದದ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೨೩). ೨. ಬೇಡಿಕೆ; ಕೋರಿಕೆ; ಯಾಚನೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಗುರುಚರಣದಾಸನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳೂ ಸರಿ ಎನಿಸಿದವು ಯಾರ ಕೇಳಿಕೆಯೂ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವೂ ಅಲ್ಲ (ಚಿತಸ. ೯೯); ಅವಳ ಕೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಹರಿ ಕುಲಿಶನು ... ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು (ಮಣಿಸ. ೯೭). ೩. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಭಜನೆಯ ಮೇಳ: ಹಿಂದೆ ಮಾಹೇಶ್ವರರ ಕೇಳಿಕೆಗಳೊಪ್ಪುತಿರೆ ನಡೆತಂದು (ಬಸರ. ೧೧-೬); ಭಕ್ತರುಂಬೆರಸು ಕೇಳಿಕೆಯುಣ್ಮೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೪); ಭಕ್ತಾಳಿ ಭೈರವ ದೇವನಿದಿರ ಕೇಳಿಕೆಸಹಿತ ಬಂದು (ಭೈರವೇ. ೫-೧೧). [ಕೇಳ್ + -ಇಕೆ]

ಕೇಳಿಕೆ$_2$ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೃತ್ಯಮಾಡು; ನಾಟ್ಯವಾಡು (?): ಪಂಚಮ ದಿಂಚರಂ ಮಿಗೆ ಸವಿ ಸವೆಯದ ಸಾರಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳಿಪ ಕೇಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಳೆ ಕೇಳಿ]ವಿಡಿದ ಭಾರತಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೭೯ ವ).

[ಕೇಳಿಕೆ$_2$ (< ಕೇಲಿಕೆ) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಥವಾ ಕಥಕ್ಕಳಿಯ ಆಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು, ದೂರಕ್ಕೂ ಕೇಳುವಂತೆ ಚಂಡೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವಿಕೆ: ಸೂರ್ಯಸ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮಟೆ ಹೊಡೆದು ಆಟ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಳುಕೊಟ್ಟು ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರದ. ೫೫೭). [← ಮಲ. ಕೇಳಿಕೊಟ್ಟು]

ಕೇಳಿಗೃಹ 'ಕೇಲಿಗೃಹ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆ 'ಕೇಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೀಡೆಗೊಳಿಸು (?): ಸರಸಕಲಾ ಪ್ರೌಢೆಯ ಸಾರಸಾಕ್ಷಿಯ ... ಎರವೆತ್ತ ಕೇಳಿಗೆಗೊಳಿಸು ರಂಗಾಯೆಂಬ ತರಳೆಯ ತಕ್ಕೆಯೆಂದಹುದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೫-೨೯).

[ಕೇಳಿಗೆ$_2$ (= ಕೇಲಿಕೆ) + ಕೊಳಿಸು]

ಕೇಳಿಗೋಪಾಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ: ಕೇಳಿಗೋಪಾಲ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನು ಬಾಲಕನಾಗಿ ಗೊಲ್ಲರ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಭಾರಜಾ. ೨೬).

[ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಗೋಪಾಲ]

ಕೇಳಿನಿವಾಸ (ನಾ). ಕುಣಿತದ ಸ್ಥಳ; ನೃತ್ಯಮಂದಿರ: ಕೇಳಿನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಮನೊಡರ್ಚಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭).

[ಕೇಳಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ನಿವಾಸ]

ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರಲೀಲೆ: ಕವಿಕುಳಸೇವ್ಯಮಾನ ಕವಿತಾಕಳ ಹಂಸೆಗೆ ಕೇಳಿಲೀಲೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೦). [ಕೇಳಿ (= ಕೇಲಿ) + ಲೀಲೆ]

ಕೇಳಿವಟ್ಟಲ್ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಬಟ್ಟಲು, —ಚಿಪ್ಪು: ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಮದ್ಯಮಂ ಕೇಳಿವಟ್ಟಲೊಳೆಱೆದು ಕುಡಿಯಲುಜ್ಜುಗಂಗೈವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೩೯ ವ). [ಕೇಳಿ$_1$ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಕೇಳಿವಾತು (ನಾ). ವಿನೋದದ ಮಾತು; ಸಲ್ಲಾಪ: ನೀವೆಲ್ಲ ನಮ್ಮಸುತ್ತ ಕುಳಿತು ನಿಮ್ಮ ಕೇಳಿವಾತುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಬಗೆದಣಿಸಿ (ಸವತಿ. ೨೮೯). [ಕೇಳ್ವಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳಿವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳಿಶೀಳ (ನಾ). ಆಟವೇ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ; ಆಟಗುಳಿ: ಮನಃಪ್ರಹ್ಲಾದಮಂ ತಾಳ್ದುವನನವರತಂ ಶ್ರೀಧರಂ ಕೇಳಿಶೀಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೭೬). [ಕೇಳ್ವಿ$_2$ (= ಕೇಲಿ) + ಶೀಳ (= ಶೀಲ)]

ಕೇಳಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶ್ರವಣಮಾಡಿಸು; ಹೇಳಿ ತಿಳಿಸು; ವಿವರಿಸು: ಪಾಂಡವರನಿಕ್ಕಿದೊಸಗೆವಾತನೀಗಳ್ ಕೇಳಿಸುವೆನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೫ ವ); ಕೇಳಿಸಿದೆನಾಂ ಮದ್ದುಃಖಮಂ ಮುನ್ನೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೫); ನಾನು ಸುನಾದಂಗಳ ಕೇಳುಸುದಕ್ಕೆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಸುಗೀತವಾದ್ಯಂಗಳ ಕೇಳಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೬-೧); ನಿನ್ನವರ ನಿಂದೆಯಂ ಕೇಳಿಸದಿರೆಲೆ ದೇವ (ಇಜಿಶ. ೧೦೭). ೨. ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳು; ಕೇಳಿಬರು: ಕೇಳಿಸಿದುದಾ ವಿಮಲ ಮನುಕುಲಮೌಳಿಗಾಡಂಗುರ ಧ್ವನಿ (ತೊರಹಾ. ೧-೧೩-೧೩); ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೧೭). ೩. ಕೇಳು: ಗೂಗೆಯ ಕಿವಿಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨೦). ೪. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸು, —ಬಾರಿಸು; ಸಂಗೀತಮಾಡು; ಹಾಡು: ಜಾಣೆ ಬೀಣೆಯಂ ಕೇಳಿಸುವಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೩-೯೮); ನೆರೆದು ಕೇಳಿಸುವ ತುಂಬುರ ರಂಭೆ ಭೃಂಗಿಯಂ ಪರಿಕಿಸೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೩); ರಾಗದ ಸವಿ ಸಮನಿಸುತಿರೆ ಸುಕಂಠೆ ಕೇಳಿಸುತಿರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೮); ಒಂದೊಂದು ಕಲೆಯ ಮೈಯುಬ್ಬುವೊಲು ಕೇಳಿಸಿದರು (ಧರಚಿ. ೧-೭೧). ೫. ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಕೇಡಿಗೆ ಕೊಡಗನು ಮುತ್ತಿನ ಸರವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿದ್ದು (ಚೆಂಗಾಳ್ವ. ೩೩೭).

ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮನಸ್ಸುಗೊಟ್ಟು ಕೇಳು; ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊ: ಅವಳು ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆಯೆ (ಪುನರು. ೧೯೫); ಇಲ್ಲಿ ನೀ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೇಳ್ಪೊಡೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳನೆ ಆ ಒಡೆಯ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೧-೪೪). [ಕೇಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಕೇಳಿಸ್ಸು 'ಕೇಲಿಸು' ನೋ.

ಕೇಳೀಕಳಾಪ (ನಾ). ಆಟಪಾಟಗಳು; ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ: ಮಗುವುತನದಲಿ ಬಾಲಕರ ಕೇಳೀಕಳಾಪದಲಿ (ತೊರಹಾ.೧-೮-೭೭).

[ಸಂ. ಕೇಲೀಕಲಾಪ (ಕೇಲೀ + ಕಲಾಪ)]

ಕೇಳೀನಿಲಯ 'ಕೇಲೀನಿಲಯ' ನೋ.

ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದ (ನಾ). ವಿನೋದಮಂದಿರ; ಕ್ರೀಡಾಮಂದಿರ: ಧನನಾಥಸನಾಥಮಪ್ಪ ದಿಕ್ಪಾಲರ ಕೇಳೀಪ್ರಾಸಾದಂಗಳಿಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೨೦ ವ). [ಸಂ. ಕೇಲೀಪ್ರಾಸಾದ (ಕೇಲೀ + ಪ್ರಾಸಾದ)]

ಕೇಳೀಭೂಧರ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ಕೇಳೀಭೂಧರ ಮೂರ್ಧದೊಳ್ ಬಹುವಿಧೋದ್ಯಾನಾವಳೀ ಚೂಳದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೮).

[ಸಂ. ಕೇಲೀಭೂಧರ (ಕೇಲೀ + ಭೂಧರ)]

ಕೇಳೀಮರಾಳ (ನಾ). ೧. ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೀಡಾಹಂಸ. ೨. ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಂಸ: ಸತತ ಸವನ ದುಗ್ಧ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಕೇಳೀಮರಾಳಾನ್ವಿತ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೫೦).

[ಸಂ. ಕೇಲೀಮರಾಲ (ಕೇಲೀ + ಮರಾಲ)]

ಕೇಳೀಲೋಲ (ನಾ). ವಿನೋದದಲ್ಲಿಯೆ ತೊಡಗಿದವನು; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲ: ಕೇಳೀಲೋಲನನುಮತರಸಾಳಾಪನನಱಯಲೀಯದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೦). [ಸಂ. ಕೇಲೀಲೋಲ (ಕೇಲೀ + ಲೋಲ)]

ಕೇಳೀವನ 'ಕೇಲೀವನ' ನೋ.

ಕೇಳೀಶೈಲ (ನಾ). = ಕೇಳೀಭೂಧರ: ಇತ್ತಲರಸಂ ಕೇಳೀಶೈಲದಿಂದವನಿತಳಕ್ಕವತರಿಸಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೪೩); ಯೌವನಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕೇಳೀಶೈಲೋಪಮ ಧುಜಶಿಖರಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೪). [ಸಂ. ಕೇಲೀಶೈಲ (ಕೇಲೀ + ಶೈಲ)]

ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಾನ: ಇದು ಶುಭೌಘದ ಗರುಡಿ ಬಹುಸಂಪದದ ನೆಲೆಮನೆ . . . ಮುದದ ಕೇಳೀಸ್ಥಾನ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೭೯). [ಸಂ. ಕೇಲೀಸ್ಥಾನ (ಕೇಲೀ + ಸ್ಥಾನ)]

ಕೇಳು 'ಕೇಳ್' ನೋ.

ಕೇಳುಗ (ನಾ). ಕೇಳುವವನು; ಶ್ರೋತೃ: ರಮ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುವಾಗ ಹುಟ್ಟುವ ರಸದಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಕೇಳುಗನು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಬಿಡುವನು (ಬರಹಾ. ೧೫೮); ಆ ಕಾಲದ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಅದ್ಭುತ ಸಾಧನೆಗೆ ಹಿರಿಮೆಗೆ ಅಂದಿನ ಕೇಳುಗರ . . . ರಸಿಕತೆಯೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ (ಸಂಗೀತ. vii ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + -ಗ$_3$]

ಕೇಳುವೆ 'ಕೇಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೇಳುಹ (ನಾ). ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ತನುಪುಳಕ ತಳಿತು ತನತನಗೆ ಹೊರೆಯೇಱೆ ನಲಿದಣು ಕೇಳುಹಂ (ಶಿವಗೀ. ೬೧); ಕೇಳುಹ ಪರಿಮಳಿಸುಹ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸವಿಹ ಮುಟ್ಟುಹ ಎಂಬಿವು ವಿಷಯಂಗಳು (ನಾಚರಾ. ೫). [ಕೇಳು (< ಕೇಳ್) + -ಹ$_2$]

ಕೇಳ್ಕು (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು (?): ಪೆರಿಯ ಒಡೆಯಾರು ನಮ ಶ್ರೀವಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೋಯಿಲು ಕೇಳ್ಕು ಮೊದ × × × ನಂಜನೆಲದಲೂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೩-೧೧; 1470).

[← ತಮಿ. ಕಿಟಕ್ಕು]

ಕೇಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಶ್ರವಣೇ ಕೇಳ್ಕೆಯೊಳ್" (ಕಾಶಕೃ. ೭೫). ೨. ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ: ಬಾಳ್ಕೆಯಲಿ ನೂರೆಂಟು ತೊಡಕು ತಿಣುಕುಗಳುಂಟು ಕೇಳ್ಕೆಮಾಣ್ಕೆಗಳಿಗವು ಜಗ್ಗವೊಂದಿನಿಸುಂ (ಮಂಕುಕ. ೬೪೩).

[ಕೇಳ್ + -ಕೆ]

ಕೇಳ್ದಾಣ (ನಾ).ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ: "ಶಬ್ದದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಬಹುದಾದ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯದ ಸಮೀಪ ಸ್ಥಾನ; ಕೇಳ್ದಾಣ" (Listening post. ಇಂಕನ). [ಕೇಳ್ + ತಾಣ$_2$]

ಕೇಳ್ವಿ (ನಾ). ಕೇಳಿದುದು; ಹೇಳಿದುದು; ಶ್ರುತತ್ವ; ಕೇಳುವಿಕೆ: ತಾಯ್ ತಂದೆವಿರ ಕೇಳ್ವಿಯಂ ಗೆಯ್ಯದೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨-೧೯).

[ಕೇಳ್ + -ವಿ. / ತಮಿ. ಕೇಳ್ವಿ]

ಕೇಳ್ವೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ವಿ: ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಕೇಳ್ವೆಯಿಲ್ಲದ ಶ್ರಾವಕಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೦೯); ಬಧಿರನಪ್ಪನ ಕೇಳ್ವೆಯುಮಾಯಿತಿಕ್ಕೆಯುಂ ಬಿಸುಟನ ಕೀರ್ತಿಯುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಪುವೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೯೭).

[ಕೇಳ್ + -ವೆ]

ಕೇಳ್ಮಾತು (ನಾ). ಕೇಳಿಕೆಯ ಮಾತು; ಕೇಳಿದ ಮಾತು; ವದಂತಿ: ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಕಣ್ಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ಕೇಳ್ಮಾತುಗಳು ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಶ್ರುಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ (ಸುಗುಗಂ. ೭೬-೮); ಕೇಳಿಲಿ ನೊಳಿದ್ದವರ್ ತಳವೆಳಗಿನಿಂ ನುಡಿಯೆ ಕೇಳ್ಮಾತನೊಳಗಿರ್ಪ ಪೆಣ್ಣಳಿರ್ವರ್ಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭-೨೧೮). [ಕೇಳ್ + ಮಾತು$_1$]

ಕೇಳ್ಮೆ (ನಾ). = ಕೇಳ್ವೆ: ಕೇಳ್ಮೆ ಹೇಳ್ಮೆಯ ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಿಸ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂತಿರಸಲ್ಲ (ಶರಲೀ. ೨೩೫-೧೩); ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೊ ಕೇಳ್ಮೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ (ನಾಕಲಾ. ೬೩). [ಕೇಳ್ + -ಮೆ$_1$]

ಕೇಳ್ವೆ, ಕೇಳಿವೆ, ಕೇಳುವೆ (ನಾ). ೧. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: ಸ್ತ್ರೀ ರಾಗ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಮಪ್ಪ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳ್ವೆಯಂ ತೊಱೆವುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೭೦); ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂ ಕೇಳ್ವೆಯಿಂ ಪರಿಕಿಸುವ ಬಳಕೆಯಿಂ (ಗೋಕುನಿ. ೧೦–೧). ೨. ಪ್ರಶ್ನೆ: ಕೇಳಿಸದವರಂತೆ ನಟಿಸಿ, ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಅವರಿಂದ ಕೇಳ್ವೆ ಬಂದನಂತರ . . . ಆ ಮಾತನ್ನೇ ಹಾರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಾಗಿನ. ೪೬). **ಕೇಳಿವೆ**: ೧. "ಶ್ರುತಂ, ಶ್ರೋತವ್ಯಂ, ಶ್ರಾವ್ಯಂ, ಶ್ರವಣೀಯಂ – ಈ ೪ ಕೇಳಿವೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೭೫). **ಕೇಳುವೆ**: ೧. ಆ ಓದು ಗಿಳಿಯೋದಿನಂತೆ, ಕೇಳುವೆ ಮರುಳನ ಕೇಳುವೆಯಂತೆ (ವಡಸಂ. ೨೫೧–೨೬); ಕೇಳುವೆಗಳವು ಬೇಱೆ ಚರಿತದ ದಾಳಿ ತಾನದು ಬೇಱೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮–೧೬); ನಡುಗಿದರು ಮುನಿವರರು ಕೇಳುವೆ ಯೆಡೆವಱಿದುದಕಟಕಟ ಭಂಗಂಬಡೆದುದೀ ವ್ರತವೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೯೪–೨೬). ೩. ಸ್ತುತಿಪಾಠ (?): ಕವೀಂದ್ರರೋದುವ ಕೇಳುವೆಯನೋದಿಸುವ ತೆಱದಲಿ ಕೋಳಿಗಳು ಕೂಗಿದವು ರವಿಯುದಯಿಸುವ ಸಮಯದಲಿ (ಅಕ್ರೂಚ. ೭–೩). [ಕೇಳ್ + –ವೆ]

ಕೇಱಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊರದಿಂದ ಕೇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ತರತರದ ಗುದ್ದಲಿಗಳಿಂದವಗೆದಱಸುತಂ ಕೇಱಿಸುತೆ ಕೆದಱಿಸುತೆ ವೀರರಂ ನೋಡುತಂ (ಏನಾರ. ದೇ. ೧೧೭–೫). [ಕೇಱು + –ಇಸ್ಯು]

ಕೇಱು, ಕೇರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊರದಿಂದ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ತೂರಿ, ಕಾಳನ್ನೂ ಕಸವನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸು: "ಕೇಱು – ಶೂರ್ಪಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ); ನಿನ್ನಕುಲದ ಕುಂದಂ ಕೇಱಿ ತೂಱಿ ತೋಱಿಸುವೆ ನೆನಲು (ಹಚಕಾ. ೮–೩೮); ಮೊರದಿಂದ ಕೇಱಿ ತುಯಿ ತೌಡುಗಳ ಕಳೆದು (ವೀಶೈಪು. ೭–೧೦–೫೯); ಎಱಗಿ ಕವಿದಿಡಿದೊತ್ತಿ ಕದುಕಿ ಕೀಲಿಸಿ ಕೇಱಿ ತುಂಡಿಸಿ ತುಳುಕಿ ನಾಂಟಿ ಮರುಮೊನೆಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೪೪); ಕೇಱಿದರು ಕೆಡಹಿದರು ಸತ್ವದಿ (ಕೋಗಯ. ೨೩–೪೮). **ಕೇರು**: ೧. ಇಡಿದು ಕೇರಿ, ಮುಳ್ಳು ಹೊಟ್ಟು ಹೋಗಲಾಗಿ (ಸಕವೈ. ೩೯೨); ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕೇರಿ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಂತೆ (ಕರ್ಣಾಟ. xii, ಮುನ್ನುಡಿ); ಸಿರಿ ಬಿದರೆ ಮುತ್ತ ಕೇರೋಕೆ ಮೊರನಾದೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೧೪); ತಂತ್ರಿಯವರ ಹೆಂಡತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವೆಂಕಮ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ ತರುವಾಯ "ಅಕ್ಕಿಗೇರುವುದಿದೆ . . . ಬರುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೊರಟುಹೋದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೫೬); ಮೊರದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕೇರಿ ಹಸನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೊರತೆಗೆ: ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೇರಿ ತೂರಿ ನೋಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ॥ ಮಲ. ಚೇಱು; ತೆಲು. ಚೇಯು, ಚೇಟ]

ಕೇಱೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಳಸದೊಳ್ ತಗುಣಿ ಮೊಱೆಯುತಿರ್ಪೊಡಂ ಸಿಸುಗಳೆಲ್ಲರುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳೊಸೆದು] ಕೇಱೆಗಟ್ಟ ನಲಿವೊಡಂ ಜೀವ ದನಗಳ ನೊಱನೂಱಿ ಕಡಿವೊಡಂ ಇವ ನೋಡಿ ಪೇಱ್ ಮಱೆಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨–೧). [?]

ಕೇಱಿ, ಕೇಣ್ಯೆ, ಕೇಳ್ಯಿ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಗುಂಪು; ಹಿಂಡು: "ಕೇಱಿಯೆಂದು ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಱಟಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಕೇಱಿ ಪಱ್ತಿಗೆ ಱಟಂ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಕ್ಷಳಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೩); ಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೆ ಮಾಣಿಕದ ವಜ್ರದ ಕೇಱಿಯೊಳೊಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೦); ಕೇಱಿವೆರಸಿರ್ದ ಪವಳಮಂ ನೀಲಮುಮಂ (ಅಜಿಪು. ೬–೧೨೭); ಅಱಿಯ ಕೇಱಿಯ ನಮ್ಮನ್ನರೀ ಅಳ್ತನಂ ಪುಗುತೆಯಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೧೭). **ಕೇಣ್ಯೆ**: ಕುದುರೆಯ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಣಿಯ ಕೇಣಿಯನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ನಿಶಾಟರುಣ್ಮಿದ ನೆತ್ತರೊಳ್ ಮಿದಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೮); ಉರ್ಕಿನ ಕೇಣಿಯ ಚೂಣಿ ಸೊರ್ಕುಂಜೆರ್ಕಾಗಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೩–೨೭). **ಕೇಳ್ಯಿ**: ಘುಡುಘುಡಿಸುತೇಳ್ವ ಮತ್ಸ್ಯಾಳಿಗಳ ಕೇಳಿಗಳ (ಜಿಬಪು. ೨–೪). [< ಸಂ. ಶ್ರೇಣಿ]

*

ಕೈ

ಕೈ$_1$ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈ$_2$ 'ಕೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೈ$_3$ 'ಕೆಯ್$_3$' ನೋ.

ಕೈ$_4$ 'ಕೆಯ್$_4$' ನೋ.

ಕೈಅಂಬು (ನಾ). ಕೈನೀರು; ತೀರ್ಥ (?): ಆ ಮಹಾತ್ಮರು . . . ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯನಿಗೆ ದೆಸೆಗಟ್ಟಿನ ದೂಳಿತ, ಸಿದ್ಧಮೂಲಿಕೆ, ಕೈಅಂಬು, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪಿಗೇ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಗೆ ದೊರೆಯನ್ನ ಕರೆತಂದು ಈ ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿರು ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದರಂತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಬು$_3$]

ಕೈಅಕ್ಷರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ; ಕೈಬರಹ: ಈಗಿನ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಉರ್ದುಲಿಪಿಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚುಕೂಟಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ಆ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಈ ಕೈಅಕ್ಷರಗಳೇ ಸೊಗಸು ಎನ್ನುವುದುಓದುಗರ ಅನುಭವ (ಭಾರದ. ೪೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಅರ್ಜಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸಮಕ್ಷವಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೆ ಕೊಡುವ ಅರ್ಜಿ; ಮನವಿಪತ್ರ: ಅನ್ಯಾಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೀರಾ? ಒಂದು ಕೈಅರ್ಜಿ ಬರೆದು ಹಾಕಬಾರದೇ? (ಕಾವೇರಿ. ೬೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅರ್ಜಿ]

ಕೈಅಳವಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಳತೆ; ಕೈಯ ಹತೋಟಿ: ಯಾವುದನ್ನು ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಒಂದು ವೇಳೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೈಅಳವಿಗೆ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ. . .ಅದು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗುವ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೭೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳವಿ]

ಕೈಅಳಿಕೆ (ನಾ). ಹತೋಟಿ; ಅಧಿಕಾರ; ರಕ್ಷಣೆ: ಅಜ್ಞಾಶಕ್ತಿ; ಅಧಿಕಾರ; ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ; ವಶ; ಅಂಕೆ; ನಿರ್ಬಂಧ; ಕೈನಡತೆ; ಕೈಅಳಿಕೆ (Control. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳಿಕೆ (< ಅಳ್ಕೆ)]

ಕೈಇಡು 'ಕೆಯ್ಯಿಡು' ನೋ.

ಕೈಉತ್ತರ (ನಾ). ಸ್ವತಃ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆ; ಕೈಯಾರೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ: ಅರಸುಗಳ ಕೈಉತ್ತಾರತ್ತು ಪಾಯಂಣೆ ನಂದಾದೀಪ ಪುದಿ ವಟ್ಟು ಅಲಂಕಾರ ದೀಪಕೆ ಸಹಾ ನಾಂಣ್ಯ ೩೦ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೩೯; 1568). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಉತ್ತಾರ]

ಕೈಊರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಂಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೮-೧೩೪). [?]

ಕೈಂಕರ್ಯ (ನಾ). ಕಿಂಕರನ ಸೇವೆ; ಸೇವಕನಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮರುಗಳು ಪರಿದು ಕೈಂಕರ್ಯಗಳ ಮಾಡಲು (ಗಗತಾ. ೧೯-೫೦); ಮದನನೊಡಗೂಡಿ ಮಧು ನೃಪಂ ವಿಧಿವಿಲಾಸಕೆ ತನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯಮಂ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸಿರಿಗಜ್ಜದೊಳ್ ತೊಡಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨-೪೦೫); ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕೈಂಕರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಬರುವಂತಿತ್ತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ಕೈಂಕುಂಯಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ನಾಯಿ ನೋವಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ: ಕಣಕ ಕುಟ್ಟೋ ಒನಕೆಲಿ ಬಡಿದರೆ ಕೈಂಕುಂಯಿರಾಗವ ಮಾಡುವಿರಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೧). ೨. (ಆಲಂ) ಗೊಣಗಾಟ: ಏನು ಇವನ ಕೈಂಕುಂಯಿ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲವೆ? (ರೂಢಿ).

ಕೈಕಂಬಿ 'ಕೈಗಂಬಿ' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_1$ 'ಕೈಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಕಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ತೋಳ ಬಳೆಗಳು ದುಂಡು ಹವಳ ಕೈಕಟ್ಟುಳ್ಳವಳೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೯-೩); ಸಣ್ಣಪವಳ ಕೈಕಟ್ಟನ ಪವಳಗಣ್ಬಣ್ಣಸರದ ಜಾತಿ ಪವಳ (ಕಂಸವಿ.೬-೬೭); ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೈಕಟ್ಟನ ಬಾಲೆಯ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಂಟಿಕೆಯ (ಶತಸಾಂ. ೨೭-೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಕಡ 'ಕೈಗಡ' ನೋ.

ಕೈಕಡಗ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಡಗ, —ಬಳೆ: ಕಬ್ಬಿಣ ಕೈಕಡಗ ಕುಣಿಕೋಲು ಕೂದಲುಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದಾವ ಬಂದಾನ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೪-೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಡಗ$_1$]

ಕೈಕಡ್ಡೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ನೀಚೆ; ಅತಿದುಷ್ಟೆ (?): ಎಲೆ ದುರಿತವೆ ನೀಯನ್ನ ಎಳಿಲ ಮಾಡದೆ ಸಾಗಿನ್ನೆ . . . ಪರುಸ ಮುಟ್ಟದ ಲೋಹ ಚಿನ್ನ ಸಿರಿ ಅರಸನ ಭಟನೇ ಮಾನ್ಯ ಇನ್ನೊರದೆ ನೋಡೆಲೆ ಬದುವೆಡ್ಡೆ ನಮ್ಮ ಸರಿಸವ ಬಿಡು ಕೈಕಡ್ಡೆ (ಪ್ರಸಕೀ. ೩೬-೨). [?]

ಕೈಕತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಕರಣ, ಕೈಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ, ಜನಜನಿತವಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: (ಕಿ). ೨. ಕೈಯ ಸಂಜ್ಞೆ: ಮೂಕರ ಹಾಗೆ ಕೈಕರಣ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕಲ್ಲ ಈ ಹರಕು ಕನ್ನಡವೋ ಇಂಗ್ಲೀಷೋ (ಯಮದೂ. ೮೬). ೩. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ಕರನ್ಯಾಸ: ದಿಟ್ಟಸಿದರೆವೆ ಸೀವುದಂಗೈ ಮುಟ್ಟದರೆ ಹುಗುಳಹುದು ಬಳಿಕವನಟ್ಟ ಕೈಕರಣದ ಸುವಾರದ ವಿದ್ಯವೇನರಿದೊ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೧೪). **ಕೈಕರಣೆ**: ೩. ಪಿತೃಪಿತಾಮಹ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಾಯುತನ ಕೈಕರಣೆಗಳಲಧಿಕನತಿಶುಚಿಯ ಸಾಧನಕ್ರೋಧಿಯನು . . . ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಸೂಪಕಾರತೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೯೨); ಅರರೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಾವೀಸುದಿನ ನಿನ್ನ ಕೈಕರಣೆಯಂ ತಿಳಿಯವೆಲೆ (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕರಣ]

ಕೈಕರಣೆ 'ಕೈಕರಣ' ನೋ.

ಕೈಕಲ್ 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಕಲೆ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊ; ನೆರವಿಗಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊ: ಇದುವರೆಗೂ ರಾಜಪುತ್ರರ ಪರಾಕ್ರಮವು ಮೇಲುಗೈಯಾಗಿತ್ತು . . . ದೂರದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶತ್ರುಸೈನಿಕರು ಬಂದು ಕೈಕಲೆತ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಕುಗ್ಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಭಾರವೀ. ೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಲೆ$_1$]

ಕೈಕಷ್ಟ (ನಾ). ದೈಹಿಕ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ: (ಕಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಷ್ಟ]

ಕೈಕಸ (ನಾ). ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕಸ, —ಅಲ್ಪವಸ್ತು; ಕ್ಷುದ್ರಪದಾರ್ಥ: ಕಾಯಿದೆ! ಏನು ಕಾಯಿದೆ! ಇವು ನನ್ನ ಕೈಕಸ ಇದ್ದಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಸ]

ಕೈಕಸಬು, ಕೈಕಸುಬು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗ, —ಕೆಲಸ: "ಕೈಚಾತುರ್ಯ, ಕೈಜಾಣ್ಮೆ, ಹಸ್ತಕೌಶಲ, ಕೈಕಲೆ, ಕೈಕಸಬು" (Handicraft. ಇಂಕನಿ). 'ಕೈಕಸಬುಗಾರ' ಪರಾ. ೨. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ. **ಕೈಕಸುಬು**: ೧. ಕೈಕಸುಬುಗಳಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಒಕ್ಕಲುಗಳೂ ಕಳಸಾಪುರದಲ್ಲಿದ್ದವು (ಕಳಹು. ೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಸಬು]

ಕೈಕಸಬುಗಾರ (ನಾ). ಕೈಕಸಬನ್ನು ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕೈಕಸಬಿನಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಕೈಕಸಬುಗಾರರು ತಮ್ಮ ಬಿಡಿಹೋರೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾರಖಾನೆ, ಗಿರಣಿ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಚಂಡ ಸಂಘಟನೆಯ ಒಳಕೀಲಗಳಾಗಿ ದುಡಿಯತೊಡಗುವರು (ಮಾವಾದ. ೧೦೦). [ಕೈಕಸಬು + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಕಸುಬು 'ಕೈಕಸಬು' ನೋ.

ಕೈಕಾಗದ (ನಾ). ೧. = ಕೈಚೀಟು. ೨. ಕರಾರುಪತ್ರ (ಮೈಗಜೆ. IV, ೭೭೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಗ}_2$) + ಕಾಗದ]

ಕೈಕಾಯು 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಕಾಲ್, ಕೈಕಾಲು (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲು: ಕೈಕಾಲುಳ್ಳರೆಲ್ಲಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೇ ಮರನಾದುವೆಲ್ಲಂ ಶ್ರೀಖಂಡಮೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೩೯); ಕೈಕಾಲ್ ಮೂಡಿತೊ ನಭಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೯); ಕಂದರ್ಪನೆದ್ದು ಕೈಕಾಲ್ಗಳ ತೊಳೆದು (ಮೋಹತ. ೧೬-೫೦). **ಕೈಕಾಲು**: ಅಲುಗುವ ತಲೆಯ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಕಂಪನದೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೧-೧೨).

ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರು = ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳು: ದಮ್ಮಯ್ಯ ಅನ್ನು, ಅವನೇ ಕೈಕಾಲಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಆಗು** = ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಾಗು: ಎರಡು ದಿನ ಕೈಕಾಲಿಗೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪). **ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸು** = ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಾಚು; ಮೈಚಾಚು: ಅಲ್ಲಾದರೂ ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸುವಷ್ಟು ಜಾಗ ಬೇಡವೆ (ಯೋಧಪು. ೨೮). **ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು** = ಅತಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೈಮುಗಿದು, ಕಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕರಿಸು; ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡು; ಶರಣಾಗತನಾಗು: ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು ಕೈಕಾಲುಕಟ್ಟಿಗೋತೀನಿ (ದೀಪಹ. II, ೬೬). **ಕೈಕಾಲು ಕೆಡು, ಕೈಕಾಲುಗೆಡು** = ಎದೆಗುಂದು; ಧೈರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊ; ಕಂಗಾಲಾಗು: ನೀನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದು ಶತ್ರುಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಬಹುದೆ (ವಚಭಾ. ೨೦೮); ಕ್ಷುದ್ರಮನಸ್ಸಿನವರಂತೆ ಹೀಗೇಕೆ ಕೈಕಾಲುಗೆಡುವಿರಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೦). **ಕೈಕಾಲುತೊಳೆ** = ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆದು ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡು. ೨. ನೀರುಕಡೆ ಹೋಗು; ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡು: ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). **ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸು** = ಎದೆಗುಂದಿಸು; ಅಧೈರ್ಯಪಡಿಸು: ನೀ ಅತ್ತು ಆ ಕೂಸಿನ ಕೈಕಾಲುಗೆಡಿಸಬೇಡ (ಬೀಳತೆ. ೪೧).

ಕೈಕಾಲು ಬಿಡು = ಕೈಕಾಲುಗೆಡು : ಕೈಕಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಶೋಕಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು (ಮಂಜುಕ. ೯೯). ಕೈಕಾಲು ಬೀಳು = ೧. ಸತ್ವಉಡುಗು; ನಿತ್ರಾಣನಾಗು : ಆ ಸುದ್ದಿಕೇಳಿ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದುಹೋದವು (ರೂಢಿ). ೨. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಬೇಡಿಕೊ : ಕಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕಾಲು ಬಿದ್ದರೂ ಅವನ ಕೆಲಸವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟು = ತೊತ್ತುಗೆಲಸ; ಗುಲಾಮಚಾಕರಿ : ಸೂಳೆ ಬಂಟಿಕೆಯ ಜಗಳದ ಬಂಟರು ಕೈಕಾಲುಮೆಟ್ಟನ ತೋಟಯವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೪೨). ಕೈಕಾಲುಹಿಡಿ = ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅಂಗಲಾಚು, —ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅಂಗಲಾಚಿ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೬೧). ಕೈಕಾಲ್ಬಡೆ, ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಬಡೆ = ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮುಗಿಲು ಕೈಕಾಲ್ಬಡೆದುವಂಜನನಗವು ನಡೆಗಲ್ತುದೆನಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೧೧); ನಡೆವ ನೀಲಾದ್ರಿಗಳೊ ಕೆಯ್ಕಾಲ್ಬಡೆದ ಕಜ್ಜಳಗಿರಿಗಳೋ (ಬಸಪು. ೫೮-೪೮). ಕೈಕಾಲುಹೋಗು = ೧. ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಅಧೈರ್ಯಪಡು; ದುಃಖ, ಭಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಬ್ಬಿಬ್ಬಾಗು : ಆ ದೊಡ್ಡ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಅವನ ಕೈಕಾಲೇ ಹೋದವು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಲ್$_1$]

ಕೈಕಾಲು 'ಕೈಕಾಲ್' ನೋ.

ಕೈಕಾಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧೈರ್ಯಗೆಡು; ದಿಕ್ಕುತೋರದಿರು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು : ಜ್ವರಬಂದರೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕೈಕಾಲುಗೆಡುತ್ತೇವೆ (ವೈನಿ. ೭೯). [ಕೈಕಾಲು (< ಕೈಕಾಲ್) + ಕೆಡು$_1$]

ಕೈಕಾಳಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೈ ಯುದ್ಧ; ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ, ಜಟ್ಟಿಗರ ಕುಸ್ತಿ, ಕೈಕಾಳಗ, ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಳಗ]

ಕೈಕುಂಚಿಗೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕುಂಚ : (ಕಿ).

[ಕೈ$_3$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಚಿಗೆ]

ಕೈಕುಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಕುಳ್ಳಾಗು; ಕೈ ಊನವಾಗು. ೨. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಡವು, —ತಪ್ಪುಮಾಡು : ಇದು ಯಥಾವತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಕೈಕುಂಟದೆ, ತಿದ್ದಿತಿದ್ದಿ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮಸಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪ ಅರಿಕೆ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಟು$_1$ (< ಕೂಂಟು$_1$)]

ಕೈಕುತ್ತು 'ಕೈಗುತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಕುಪ್ಪಸ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಕೆ, —ಹೊದಿಕೆ : ಒಳ್ಳೆಯ ವಿನೋದದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿದ್ದ ಕೈಕುಪ್ಪಸದ ವರ್ತಕ (ಸಮಜೀ. ೪೮ ಪೀಠಿಕೆ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಪ್ಪಸ]

ಕೈಕುಲುಕಾಟ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಅದುಮಿ ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದು : ಆರಂಭದ ಉದ್ವೇಗ, ಧನ್ಯವಾದ ಸಮರ್ಪಣೆ, ಮಿತ್ರರ ಕೈಕುಲುಕಾಟ ಇವೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುವಲ್ಲೇ ತಾಸೆರಡು ತಾಸು ಕಳೆದು ಹೋದವು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೪೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕಾಟ]

ಕೈಕುಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಕುಲುಕು : ಜನತೆಯ ಉದ್ಧಾರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ . . . ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಕೈ ಕುಲುಕಿಸಬಹುದು (ಸಾಸಮಾ. ೩೬).

[ಕೈಕುಲುಕು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಕುಲುಕು (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಅಲುಗಿಸು : ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಳಿಸಾರಿ ಕೈಕುಲುಕಿದನು (ಪುನರು. ೧೧೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಲುಕು$_1$]

ಕೈಕೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು : "ನೀವು ಬಂದು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತು?" ಕೈಕೂಡಿಸುತ್ತ ಎಂದ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೫೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಡಿಸು]

ಕೈಕೂಲಿ, ಕೈಗೂಲಿ (ನಾ). ೧. ದಿನಗೂಲಿ ಕೆಲಸ; ಚೆಂಗೂಲಿ. 'ಕೈಕೂಲಿಕಾಱ' ಪರಾ. ೨. ದಿನಗೂಲಿಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ : ಮಾಡಿದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಹೋದಿಹೆನೆಂಬುದು ಕೈಕೂಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೮೩-೫೪); ಮೇಲುಪಾಯವದಿಲ್ಲದಿರೆ ಕುಡುಗೋಲನೊಂದುವನಳಡಿಸಿ ಕೈಕೂಲಿಯಂ . . . ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಬಸಪು. ೨೭-೧೬). **ಕೈಗೂಲಿ** : ೨. ಭಕ್ತಿ ಕೈಗೂಲಿಯೇ ಬೇಡುವವ ಭಕ್ತನೇ (ಸೋಮಡ. ೧-೬೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಲಿ]

ಕೈಕೂಲಿಕಾಱ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ದೇಹಶ್ರಮಮಾಡಿ ದುಡಿಯುವವನು; ದಿನಗೂಲಿಯ ಕೆಲಸಗಾರ : ಅನಂತಶೀಲರ ಕಂಡಡೆ ಕೈಕೂಲಿಕಾಱರೆಂಬೆ (ಅವಡಂ. ೧೧೪-೫೧೩); ಕೈಕೂಲಿಕಾಱನಂತೆ ಮಾಡುವ ಅರ್ಚನೆಯ ಪೂಜೆಯ ಆಯಸವೇಕೋ (ಚಿನ್ನವ. ೫೦-೧೦); ಉಸುರದಿರುಸುರದಿರು ಭೂಭಾಗದೊಳು ಕೈಕೂಲಿಕಾಱನನೆನ್ನ ಮುಂದಿಂತು (ಬಸಪು. ೨೯-೧೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ಕಾಱ]

ಕೈಕೂಲಿತನ (ನಾ). ಕೈಕೂಲಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ : ತಾನಿದ್ದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ಮಾಡುವ ಶೀಲ ಕೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಕೈಕೂಲಿತನವಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ.II, ೧೨೩). [ಕೈಕೂಲಿ + -ತನ]

ಕೈಕೂಸು, ಕೈಗೂಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಮಗು; ಚಿಕ್ಕಮಗು : ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿಗೆ ಕೈಕೂಸು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಗೊಂಬೆಯಂತಿರುವುದು; ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ, ಆಡಿಸಿದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೊದಲಾದವು. **ಕೈಗೂಸು** : ೨. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೈಗೂಸಾಗಿ ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡಿ ಎಂದು ಹೊರಟು ಹೋದಳು ಅವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೮೫); ರಂಗಭೂಮಿಯು ಪ್ರಚಾರದ ಕೈಕೂಸಾಗುವಂತಹ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ (ಭಾರದ. ೫೭೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೂಸು]

ಕೈಕೆಲಸ, ಕೈಗೆಲಸ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ : ಇದು ಮಗನ ಕೈಕೆಲಸವೇ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ; ಕೈದುಡಿಮೆ : ತನಗೆ ತನುಜಾತರಿಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನ ಹಾಳುಮನೆಯ ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಬೋಸರಿಗ ತನಮಂ ನುಡಿದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೨೫). ೩. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ಸುತ್ತುಗೆಲಸ. ೪. ಕೈಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ : ದಾರದ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ನೀಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರ, ಮಣ್ಣುಪಾತ್ರೆಗಳೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೈಕೆಲಸಗಳು (ಭೂಗೋಳ. ೭೯). **ಕೈಗೆಲಸ** : ೩. ಮುಂದಣ ಕೈಗೆಲಸವನಸವಸದಿಂದಂ ತೀರಿಪ (ಜಯಕಾ. ೧೩-೬೫); ಕೈಗೆಲಸಗಳಿಂದೆ ಚೊಕ್ಕಟಗೊಳಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೧-೪೮).

ಕೈಕೆಲಸದವ = ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಕೆಲಸದಾಳು : (ಕಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಲಸ]

ಕೈಕೆಳಗು (ನಾ). ಅಧೀನತೆ; ವಶ : ಕೈಕೆಳಗಿನ ಆಳುಮಕ್ಕಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪).

ಕೈಕೆಳಗಿನವ = ಸೇವಕ; ಆಳು; ಕೆಲಸದವನು : ಎಷ್ಟೋ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕೈಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೪). ಕೈಕೆಳಗಿರು = ಅಧೀನದಲ್ಲಿರು : ಅವರ ಕೈಕೆಳಗಿರುವ ದೊರೆಗಳು ಯಿಂನು ನಾವು (ಯನಳ. ೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕೆಳಗು (< ಕೆಟಗು)]

ಕೈಕೊಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುದುರು ; ಹಿಂಜರಿ ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಉಳಿದು ಬಿಡುವುದನ್ನು ಕೈಕೊಕ್ಕಂಬಿಡಿ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಕೇಡಿದವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿ ಬಿಟ್ಟಳು (ಚಿಕ್ಕದೇ. ೯). [ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಕೊಕ್ಕರಿಸು]

ಕೈಕೊಡಹು 'ಕೈಗೊಡಹು' ನೋ.

ಕೈಕೊಡು 'ಕೆಯ್ಕೊಡು' ನೋ.

ಕೈಕೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಮುಕು, —ಒತ್ತಿಹಿಡಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ (?): ಜಡಮತಿಗಳಂ ಸಾವುಭೀದಿಂದಾ ವಶಗೊಳಿಸಲಿಕವೆ ಕೈಕೊಡ್ಡಿ ಪಿಡಿದುಂ ಗುದ್ದಿ ಹಸನಿಸಿವೇಳ್ಕುಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೭-೧೪೪). [ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಕೊಡ್ಡು ?]

ಕೈಕೊಸರು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎಳೆದುಕೊ, —ಕೊಡಹು, —ಹಿಡಿತದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊ : ಮಾಲಿಯ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಕೈಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಗೆಯ ನೋಟ ಬೆಲ್ಲಿ ಸಂದರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿದಳು (ಮುರಳಿ. ೧೩೩) ; ನಾನವರ ಕೈಕೊಸರಿ ಓಗೆದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೧೫).

[ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಕೊಸರು (< ಕೊಸರ್)]

ಕೈಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಕೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಕೊಳು 'ಕೆಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೊಳುಹ 'ಕೆಯ್ಕೊಳುಹ್' ನೋ.

ಕೈಕೋ 'ಕೈಯ್ಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಚು (ನಾ). ತೊಂದರೆ ; ಇಕ್ಕಟ್ಟು ; ಕೈಕಟ್ಟು : ಅಯ್ಯಾ, ತೀರ ಕೈಕೋಚಾಯಿತಲ್ಲ. ಎಲೆ ಉಂಟು, ಆದರೆ ಅಡಿಕೆ ಇಲ್ಲ (ದಟ್ಟಿಚಿ. ೫೪).

[ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಕೋಚು]

ಕೈಕೋಲ್ 'ಕೆಯ್ಕೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಕೋಲು 'ಕೆಯ್ಕೋಲು' ನೋ.

ಕೈಕೋಳ್$_1$, ಕಯ್ಕೋಳ್$_2$, ಕೈಕ್ಕೋಳ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರ ; ನೆಯ್ಕೆಯವನು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೈನ್ಯ : ತರತರದ ನಾಂದರ್ಸ ತರಗಸಂದೋಹದಂ ಉರವಡೆಸುತುಂ ಮೆಱೆವ ಕೈಕೋಳರೊಳ [ಪಾಕಾಂ. ಕೊಳ್ಳರೆ, ಗುಡಿಗಳೊಡ್ಡಿಪ್ಪುದಂ (ಪಂಂಬ. ೧೧-೧೪೯). ೩. ದೇವಾಲಯದ ಸೇವಕ. ಕೆಯ್ಕೋಳ್$_2$: ೧. ಕೆಯ್ಕೋಳರ ಹಾದಿಗಳೊಂದಸೆಯೊಳ್ (ತಿರುಪಾ. ೨೨೨-೧೯). **ಕೈಕ್ಕೋಳೆ** : ೨. ಪಾರ್ಥಿವ ಶೇಖರ ಕೆಂಪ್ಪಕೈಕ್ಕೋಳರ್ (ದೈವಾರಿ. ೧೯೩೧, ೪೩ ; ?).

[← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೈಕ್ಕೋಳನ್]

ಕೈಕೋಳ್$_3$, ಕಯ್ಕೋಳ್$_1$, ಕೈಗೋಳ (ನಾ). (ಅಪರಾಧಿಯ) ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ, —ಸಂಕೋಲೆ : ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈಕೋಳ ಹಾಕಿಸಿ (ಶಂಪಾಪ್ರ. ೧೫೩). **ಕೈಕ್ಕೋಳ್**$_1$: ಮುಟ್ಟಿಕೊಂ ಹೆಬ್ಬಯಕೆ ಯಕ್ಕುದು ಕಯ್ಕೋಳಂ (ಕಾ ಬಂ ರ. ೧೫೯-೨೬೪). **ಕೈಗೋಳಕೆ** : ಭವಗೋಟಿಲಿಯ ಕೈಗೋಳ ಕಳಚಿದ ಕಲಿ ವಿಧಿಪಡೀವ ಶಿಗರ್ಗವಜ (ತೊಡರಾ. ೬-೬-೧). [ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಕೋಳ್$_1$]

ಕೈಕ್ಕೋಳಕ 'ಕೈಕೋಳ್$_3$' ನೋ.

ಕೈಖರ್ಚು (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚು ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚು : ಗುಂಡಪ್ಪನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಬಟ್ಟೆ ಕೈಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಹಣಕಾಸು ತಾನೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಂತೆ (ಜಾಗಸ. ೨೯). ೨. ಯಾವ ಆದಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಡುವ ವೆಚ್ಚ : ಕೈಖರ್ಚಿನಿಂದ ಉಪಕಾರವಿಸುತ್ತ (ಮಂಜುಶ್ರೀ. ೮೩).

[ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಖರ್ಚು]

ಕೈಗಂಟು (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಟು, —ಹಣದ ಗಂಟು : "ಕೈಗಂಟು = ಕೂಡಿಹಾಕಿದ ಹಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೯೯) ; ಭುಜಗವೇಣಿ ಭುಜಂಗಜಿಹೆ ಭೀದಮೇನುಂಟು ಕೈಗಂಟೆ ನೋಡೆಂದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೩-೫೬) ; ತಮ್ಮ ಅಮವು ಅತಕ್ಕಿಗೆ ಬಹಳವಲ್ಲವಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೈಗಂಟು ಇರಬೇಕೆಂದು . . . ತೆಗೆದಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೬೭). ೨. (ಉಳಿ) ತಾನಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತು ; ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದು : ಜಾತಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಅವ್ವನ, ಕಾಕಾನ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೈಗಂಟಿನಿಂದ ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟುವರಿಂದ (ಪೈ. ೩೬) ; ಅದು ಗಂಟಲ್ಲಿ ಬರೀ ಕೈಗಂಟು (ಹೊಂಬಾ. ೧೬೭). ೩. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ.

ಕೈಗಂಟುಹಾಳು = ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡು ; ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳು ; ಕಲ್ಪಿಸು ; ಕತೆಕಟ್ಟು : ಹಣ ಳಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಅಜ್ಜ ಬರಿದಿದ್ದಾನೆಂದು ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿ ಕೇಳಿದೆ (ಪ್ರಚಿಪಂ. ೯೪) ; "ಈ ಮನೆಯ ಜಗಳವು ಏನಿದ್ದಂದಲೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯು ತ್ತೇನೆ" ರೂಪಡಂದನು. ಕೈಗಂಟು ಹಾಕಿದ (ಜಮಾಬಾ. ೧೯೪).

[ಕೈ(< ಕೆಯ್)್ + ಗಂಟು]

ಕೈಗಂಟೆ, ಕೈಫೆಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಘಂಟೆ ; ಸಣ್ಣ ಗಂಟೆ : ಪೂಜಾ ಕೈಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ (ರಂಡಿ). **ಕೈ ಘಂಟೆ** : ಕೈಘಂಟೆಯಾಕಾರ ಭಾಗದೊಳು ಘಣಘಣಿರವಂ ಮಿಗೆ ಹೊಗುತ್ತಿದ್ದ ಹರೀತಕಂ (ಬಸವ. ೪೩-೪೧). [ಕೈ$_3$(< ಕೆಯ್)್ + ಗಂಟೆ$_3$]

ಕೈಗಂದುಗ (ನಾ). ಕೈಡೆಂಡು : ಸಿಪ್ಪೀ ಡುಂಡಂ ಮರುಳ್ಳಡೆವರಸು ಮಂಡಳಿಸಿ ಸಿಂಡಾರುವ ಮಾಳಾಯ ಕೈ ಗಂ ದು ಗ ಮಂ ಕ್ಕಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೨೨). [ಕೈ$_3$(< ಕೆಯ್)್ + ಕಂದುಗ (< ಕಂದುಳ್)]

ಕೈಗಂಬ (ನಾ). ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮೇಲು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಫಲಕವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿರುವ ಕಂಬ ; ಕೈಮರ : ತತ್ಪ ದರ್ಶನವೊಂಡೆ ಜೀವನದ ಸರ್ವಸ್ವವಲ್ಲ . . . ಅದು ಕಾಣದ ಊರೊಂದಕ್ಕೆ ದಾರಿತೋರುವ ಕೈಗಂಬ (ಶಿಕ್ಷದ. ೬೬೬) ; ಸಣ್ಣ ಕತೆಯ ರಾಜಮಾರ್ಗ ದೊಳಿಗಿನ ಒಂದು ಕೈಗಂಬ (ಸಾಹಿಚಿ. ೧೧೦).

[ಕೈ$_3$(< ಕೆಯ್)್ + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಕೈಗಂಬರಿ (ನಾ). ಚಿ ಕೈ ಕ ಂ ಬ ಳಿ (?) : ನೆಗಪಿದ ಕುಂಡಂ ಕಿಱುಗೆಜ್ಜೆಗಳುಡುದೊವರೆಸೆವ ಪಸುರ ಕುಪ್ಪಸ [ಪಾಕಾಂ. ತುಪ್ಪಸೆ] ಮುಂದೊಪ್ಪುಗೆಯುಂ ಕೈಗಂಬರಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ನಗಧರನ ಸಧಿಗೆ ಪರಿತರಲು ಚರಂ (ಮಹಾವೀ. ೧೧-೧೫೩). [?]

ಕೈಗಂಬಿ ಕೈಕಂಬಿ(ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ವಿತ್ತ,—ಕೋಲು : ಮುಂದೆ ಜೀಯವಧಾರು ಧರು ಭಾಪಂದು ಕೈಗಂಬಿಗಳಲುಗ್ಗಡಿದ . . . ಕೆಲಸಾರದರು (ತೊಡರಾ. ೬-೫೫-೧೨). **ಕೈಕಂಬಿ** : ಮುಂದೆ ಬರೆ ಕೈಕಂಬಿಯವರು (ನಂಜಚಿ. ೬೬೮). [ಕೈ$_3$(< ಕೆಯ್)್ + ಕಂಬಿ$_1$]

ಕೈಗಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಗಟ್ಟುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕಾಯುಲಮೆಸಕ ಜಾತ್ಯ ಶ್ವಂಗಳಕವೇಱಿ ಕೈಗಳಿಕಳವಂದರ್ ಕರವಾಳ ಕೈಗಟ್ಟಗೆಯ ಕತ್ತಡಿಯ ಮುಸುಂಡಿಯ (ಮಹಾವೀ. ೧೨-೩೬ ವ). [ಕೈ$_3$(< ಕೆಯ್)್ + ಕಟ್ಟುಗೆ]

ಕೈಗಟ್ಟು, ಕೈಕಟ್ಟು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಕೈಹಚ್ಚು ; ಸೆಣಸು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ಇಟ್ಟಂಟಿಟ್ಟಯಲಿತ್ತಿದರು ಕೈಗಟ್ಟು ಕಂತಡಲುರುದಿ ತಿದಿರು (ತೊಡರಾ. ೫-೪-೨೦). ೨. ಆಗು ; ಒದಗು ; ಸಂಭವಿಸು ; ಉಂಟಾಗು : ಹುದುನಡೆಯುದಿವರೊಡನೆ ಸಮ್ಮಲಿ ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವುದು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೬) ; ಕದನವೇ ಕೈಗಟ್ಟುವಂತೆ ತೋರಬಂದು (ಕೈ ಮಹ. ೯೦) ; ಉಗ್ರಕಾಳಗ ಕೈಗಟ್ಟತು (ಆಳಿ ಕ. ೨೯).

೩. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮಡಿಸಿ (ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು) ಬರುವಂತೆ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ) ಇಟ್ಟುಕೊ: ಶರಂಕರವು ಕೈಗಟ್ಟಿನ ದೂಳಿಗವನೆಸಗಲು (ಗಗತಾ. ೧೫–೬೫). ೪. ಶರಣಾಗು; ಸೋಲು: ಕಪ್ಪವೇ ಕೈಗಟ್ಟಪ್ಪದೆ ಕೆಟ್ಟರೇ ಪಾಂಡವರು (ಕುವ್ಯಾಲ. ೧೬–೪೪); ವಶರ ಬೀರಂ? ತಾನೆ ಕೈಗಟ್ಟಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩–೪). ೫. ಕೈಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟು, —ತೊಡಿಸು: ಕಟ್ಟುವರ್ಗಜುಱಯಂ ನೀಡಿಯೊಳಿಗೆ ಕೈಗಟ್ಟುವರ್ ಅಂಕಣಗಳನು (ಮೇಚಕ. ೩–೨೬). **ಕೈಕಟ್ಟು** : ೩.* ಗುರುರಾಜ ರಾಯರು ಎದಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶತಪಥ ಹಾಳ ತೊಡಿದರು. (ಮಹೇ. ೩). ೩. ಕೈ ನಡೆಯದಾಗು; ಕೈನಿಂತು ಹೋಗು; ತುಂಬ ಆಡಚಣೆಯೊಗು: ಸನ್ನ ಕೈಕಟ್ಟಿದೆ; ಈ ಕೆಲಸ ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ಬಟ್ಟಾಪ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇಡೆ (ಡಂತಿ).

ಕೈಕಟ್ಟುಕೂ = ೧. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಒಂದರಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊ: ಸುಮ್ಮನೆ ಗಲಾಟೆಮಾಡದೆ ದೇವರ ಮುಂದೆಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ (ಡಂತಿ). ೨. ಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡದಿರು: ಅವರು ಕೈಕಟ್ಟಿಕೂಂಡು ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು (ಸ್ವ.ಕಿ.ಪ. ೩೧೨). **ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಂ** = ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊ; ಸುಮ್ಮನಿರು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು: ಹಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೊರಕುವ ವರೆಗೂ ಕೈಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಪಾಗೆ ಸಂತೆಯಲ್ಲ (ನಿಕಿಲು. ೧೩೪). **ಕೈಕಟ್ಟುನಿಲ್ಲು** = ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಶಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣಧಾರರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೮೫). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಟ್ಟು.]

ಕೈಗಡ, ಕೈಕಡ (ನಾ). ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡದೆ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯ ಸಾಲವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ ಎರವಲು ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಕೈಸಾಲ; "ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ" (ಪ್ರಭಾತ್) : ಕೈಗಡವನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ಕಲಶಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯದವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ (ಎಸಕ. ೬೮) ; ನೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಕೈಗಡವಾಗಿ ಕಂದಿದ್ದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ (ಶಾವೀರ. ೩೬). ೨. (ಆಲಂ) ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲದ್ದು; ಅನುಕರಣ; ಎರವಲು: ಕೈಗಡವಲ್ಲದ ಕನ್ನಡ ಜನಚೇತನ . . . ಗಂಡಾಗಲು ಬೆಳಕು ಕಂಡುವು (ವಿಜಾಮಂ. ೧೩೩). **ಕೈಕಡ**: ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಗಳಿ . . . ಆದೂ ಇದೂ ಹಣಕಾಸಿನವರೆಗೆ ಕೈಕಡಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭ (ರಂಪಸಂ. ೧೩) ; ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಕೈಕಡವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ರಂತಿ).

[ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಡ.]

ಕೈಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕಡಿ; ತುಂಡುಮಾಡು: ಭೀಮಗಾಯುಂ ತತ್ಪಿತಮುಸಾಗಿಯುಂ ಕೈಗಡಿ(ಬ್)ಯೆ ಮಡಿದರಂ ರಿಪದೆ ಕಲ್ಪಾದೊಡಂ (ಜಜ್ಞಕು. ೩–೨). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಡಿ.]

ಕೈಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಕೈಬಲ್ಲೆ; ಕೈಚಳಕ: ಕಡಿದು ದಿಸುದಕೆ ಕರುಣಿಸಿ ದಡವರಗಿಸಿದನೆ ಕೆಟ್ಟೆನೆಯುತ ಕೈಗಡಿಯ ಪವಸಜನೆಚ್ಚು ಕರ್ಣಾಗ ಧನುವ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೩–೨೬); ಕೈಗಡಿಯ ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳಲುಬಿಗಿದರು ಸರಳಲಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೪–೬೧). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಡ್ಡಿ.]

ಕೈಗಡಿಕೆ (ನಾ). ಕೈ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋದವಳು; ಕೈಕುಂದಾದವಳು: ಕಡ್ಡವರು ಕೈಗಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶೆ]ಯರು ಮೊಲಿದಿದ್ದವರು ಮುದಿ ಗುಂಬಡಿಗಳವೆಲ್ತಿಸೆಯ ಕಟ್ಟೋಲಗದ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ತೆಸರಾ. ೫–೨–೬೨). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಡಿಕ್ಕ + –ಇ.]

ಕೈಗಡಿಗೆ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ; ಚಿಕ್ಕ ಗಡಿಗೆ: "ಕರಗಳಂತಿಗೆ ಯೆನಲು ಕೈಗಡಿಗೆ" (ಮಂಗಾಶ. ೬೨–೨೪). [ಕ್ಕೈ(< ಕೆಯ್ಯ್)+ ಗಡಿಗೆ]

ಕೈಗಡಿಯ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: ಒಡನೊಡನೆ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೈಗಡಿಯನಂತಿಗ ಧಾರ ದಳ್ಳಿಸಿ ಕಿಡಿಗೆದರಿದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೮೭); ಇಡಿದುದಂಬರವಂದಿನಲಿ ಕೈಗಡಿಯನಂದಿನ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭೇದವ ನುಡಿಯ ಬಲ್ಲವನಾರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೩). [ಕೈಗಡ್ಡಿ + –ಆ.]

ಕೈಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕಡೆ, —ಮಥಿಸು: ರಸಾಲಾ, ಮಾರ್ಚಿಕಾ –ತ ಮೊಸರು ಕೈಗಡೆದು ಮಾಡುವ ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಉದ್ಧಾಂತ. ೨೪೬).

[ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಡೆ.]

ಕೈಗಣ್ಣಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಣ್ಣಿ, —ಹಗ್ಗ; ಚಿಕ್ಕಹಗ್ಗ: ಕೈಗಣ್ಣಿಯಲಿ ಕಂಯು ತುರಿ ಕಟ್ಟಿಬಬುಹುದೆ ಮುಖಪಸ ಬರಿಸಲೆನ್ನಳ ಪಹುದೆ (ಕೌಶಿಂಾ. ೧–೧–೪೧). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಣ್ಣಿ.]

ಕೈಗತ್ತಿ 'ಕೆಯ್ಗತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೈಗದಳ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವುಟ್ಟು ಕಳವು ಮಾಡುವವನು; ಸಣ್ಣ ಕಳ್ಳ: "ಕೈಗದಳ – ತುಡುಗ (ಕೈಗದಳ್)" (ಜಾಕಳೀಗ. ೪೧).

[ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಳವ್.]

ಕೈಗದಕತನ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವುಟ್ಟು ಕಳ್ಳತನ; ಎಗರಿಸುವುದು : (೪).

[ಕೈಗದಳ + –ತನ]

ಕೈಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಕನ್ನಡಿ; ಸಣ್ಣ ಕನ್ನಡಿ : ದೇವೇಂದ್ರನ ವಜ್ರಮುಖಿಂದಾಸ್ತಮಯ ಕೈಗನ್ನಡಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೬೨ ಪ); ಎಸೆದೊ ಕನ್ನೆ ತೊಳಗಿ ಕೈಗನ್ನಡಿಯೊಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೭–೧೨); ಪೊಡವಿಯೊಳೆಲ್ಲರ ಕೈಗನ್ನಡಿ ಶಾಶ್ವತ ಸೌಳು ಮಾರ್ಯ ಸಂಪದ (ಸಳಚಂ. ೪೨–೧). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕನ್ನಡಿ.]

ಕೈಗರಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಕರಡಿಗೆ, —ಸಣ್ಣ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಸಂವುಟ; ಹೆಸ್ಸಕರಂಡಕ: ಕೈಗರಡಿಗೆಯ ಕರ್ಗಲ್ಲಂ ಕರ್ಚ ತೀರ್ಥಮನಾತನ ಬಜಿ ದಂಡಲಿಯಿಂದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯–೨೪).

[ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕರಡಿಗೆ (< ಕರಂಡಿಗೆ)]

ಕೈಗಱರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೊಳೆ : ಜಂಪ್ರಾನನೆ ಕೈಗಱರಲೆಱೆವ ಜಲಧಾರೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂಪ. ೨–೬); ಕೈಗಱದೂಟದಂತೆ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡ ಶಾಕೆಗದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧–೫); ತಜ್ಜಲಜಾಕರದೊಳು ಪೊಳ್ಳು ಕನ್ನ ಕೆಂಬಲ್ಕೆದೊಳ್ದು ಕೈಗಱಿ (ಶ್ರೀಕಾಲಾ. ೬–೬೦).

[ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕರ್ಚು (< ಕೞ್ವು)]

ಕೈಗಲ್, ಕೈಕಲ್, ಕೈಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಕಲ್ಲು; ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲುಲು: ಜೀಲ ಬಡಿಗೆ ಕುಂಕಾರಂ ಕೈಗಲ್ ಖೇಟಗ ಫಲಕಂಬಿಡಿದಮರರ್ ಪೆಣಪಿದುದು (ವೀರೇಶ. ೨–೬೧) ; ಕವಣೆಕಲ್ಲುಳಂ ಕೆಯ್ಯಲ್ಲುಂ . . . ಕಲ್ಲಟ್ಟೆಯನು ಕರಿಕರ್ಜುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೩–೧೬). **ಕೈಕಲ್** : ಅಗ ಯಜ್ಞದಂರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಯುಧಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗುಂದಿಗೆ, ದಡಿ, ದಿಸಿ, ಕವಣೆ, ಕೈಕಲ್ (ಪಂಜುಂಡ. ೧೩೧). **ಕೈಗಲ್ಲು** : ಖಗಜಂಬುಜಾಶಿಪಪಡಿದುವ ಕೈಗಲ್ಲುಗಳ ಸ್ವಪತಿಯ ಕಂಡರವರಂದು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮–೫೬); ಕೈಗಲ್ಲ ಗಾಯಂಗಳಿಂದಾವ ರೆಳ್ಳ ಮಜಬಾದುಮೊ (ಚಿಬಪ. ೪೬–೫). [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಲ್ಲ್.]

ಕೈಗಲಸು, ಕೈಗಲಸ (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಕೆಲ್ಸ ಸು; ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತು; ಕೆಲಬಕ್ಕೆ ತೊಡಗು : ಭೂಂ ಭುಜಬಲರೊಡನೆ ಕೈಗಲಸ ಬಾಳ್ವರಂ ನಾನೊಬ್ಬರಂ ಕಾಣೆ (ತುರಂಗ. ೬೦–೧೮); ಇಂತು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಮಹಡಲಿಸುತ್ತ ಬಲು ಪಂಥ ಪೌರುಷದಿ ಕೈಗಲಸುತ್ತ (ಕ್ಯಆಶ್ವ. ೪೪). **ಕೈಗಲಸು** : ಆತರಥ ಮಹಾರಥರು ಕೈಗಳಸೆ ಗುರುತನುಜ ದ್ರುಪದರಂ ಕೆಣಕಿದನು (ತುರಂಗ. ೪೬–೨೪) [ಕ್ಕೈ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕಲಸು.]

ಕೈಗಲಿ (ನಾ). "ಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಭುಜಬಲಶಾಲಿ" (ಪ್ರಭಾ.).
[$_{ಕೈ}$ < ಕೆಯ್ + ಕಲ್ಲಿ]

ಕೈಗಲ್ಲು 'ಕೈಗಲ್' ನೋ.

ಕೈಗವಸ 'ಕೈಗವಸು' ನೋ.

ಕೈಗವಸು, ಕೈಗವಸ (ನಾ). (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಹೊಂದಲು) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೀಲ, —ಗವಸಣಿಗೆ; ಹಸ್ತಕವಚ: "ತೊಗಲು, ಜಕ್ಕ, ರೇಷ್ಮೆ, ಉಣ್ಣೆ . . . ಇದರಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳು ಬಿಂಗದ ಹಾಗಿರುವ ಕೈಗವಸು, ಕೈಚೀಲ" (Glove. ಇಂಗ್ಲಿ). ಕೈಗವಸ: ನಾನು ನನ್ನ ಕೈಗವಸಗಳನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದೆ (ಜಾಲವ. ೧೬೫).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಗವಸು]

ಕೈಗಳಸ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕಲಶ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತ್ಯಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವಸ್ತು : ಎನ್ನ ಕೈಗಳಸದು ಇಂತುಮೆಂಬರೆ, ಶ್ರೀರಾಮಂ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿರ್ದಯನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೭).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಳಸ, (= ಕಲಸ)]

ಕೈಗಳಸು 'ಕೈಗಲಸು' ನೋ.

ಕೈಗಳಿ 'ಕೆಯ್ಗಲಿ' ನೋ.

ಕೈಗಟಿ 'ಕೆಯ್ಗಟಿ' ನೋ.

ಕೈಗಟುವು (ನಾ). ಕೈವೀರುವಿಕೆ ; ಆತಿಶಯ : ಸೀಂ ಪ್ರಕಾಶತರಂ ನೋಯಿಸಲಾಗದೆಂದು ನುಡಿದೇನಾಮರ್ತ್ಯಮೀ ಸಿನ್ನೊರಂಟುತನಂ ಕೈಗಟುವಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦) ; ಸೈಪು ಕಣ್ಣಜಿದುದೆಂದಾನಂದ ಬಾಷ್ಪಾಂಬು ಕಣ್ಮಲರಿಂ ಕೈಗಟುವಾಗಿ ಪೊಣ್ಮಿ (ಪಂಚಾಮೃ. ೬-೪೫).
[$_{ಕೈಗಟು}$ (< ಕೆಯ್ತಟ್ಟಿ) + -ವು]

ಕೈಗಾ 'ಕೆಯ್ಗಾ' ನೋ.

ಕೈಗಾ 'ಕೆಯ್ಗೆ' ನೋ.

ಕೈಗಾಡ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ : ಈ ಪುರುಷನ ನಿರ್ಮಿಸಿದಜನ ಕೈಗಾಡದ ಬಗೆಯಿನ್ನೆಂತೊ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೦೬).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಗಾಡ್ಯ]

ಕೈಗಾಡಿ (ನಾ). ಕೈ ಯಿಂದ ತಳ್ಳುವ ಗಾಡಿ ; ಸಣ್ಣ ಗಾಡಿ: ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಕೈಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಿಂಡಿಗಳು ತುಂಬಿರುತ್ತವೆ (ಪಂಚಾತ್ಮ. ೬೯).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಗಾಡಿ]

ಕೈಗಾಧಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ಆಡಲೇನಾ ರಾಘವನ ಕೈಗಾಧಿ[ಪಾಠಾಂ. ಧಿ, ಗೂಢಿ]ಕೆಯ ಳಕಳತ್ತಲೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಪಿಳಿಪನವಯವದ ಬಗಿಬಗಿಗುದಗಲಲದೆ (ತೂರಣ. ೬-೨೪-೨೨).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಗಾಧಿ]

ಕೈಗಾಣ್, ಕೈಗಾಣು (ಕ್ರಿ). (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ದಿಟವಾಗು ; ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರು ; ಜೀನ್ಮಾಗಿ ತಿಳಿದಿರು : ಬಹುಜ ಭಸ್ಮಮಂ ಜೀನುತಿಯಪ್ಪದಿಂ ಕೊಳ್ಳಲು ಕೆಮ್ಮು ದಿಯಗಡೆಯಹುದು ಇವ ಮಡಿರು ಕೈಗಂಡ ಸಿದ್ದ ಪ್ರಯೋಗ (ಸಕವೈ. ೨೦೭). ಕೈಗಾಣಿಸು : ಕೈಗಂಡ ಳಲ್ಲ ಜ್ಞಿಯೀಗೇ ಳಳಿಸಬೇಳು (ಪಪ. ೩೦) ; "ಕೈಗಂಡ ಕೆಲಸ = ಅಭ್ಯಾಸಬಲ ಕೆಲಸ" (ಗಂಗಾಮಾ. ೯೯). [$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಕಾಣ್]

ಕೈಗಾಣಿ, ಕಯ್ಗಾಣ, ಕಯ್ಯಿಗಾಣ (ನಾ). ಕೈ ಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಗಾಣ : ಎತ್ತುಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಶಾಂಶಾ. IX-i, ೧೦೬-೨೫ ; 1050) ; ದೇವರ್ಗುರ್ಗಿಯ್ದಿರ್ಪ್ಪಡೊಳೆ ನಡೆವೆತ್ತುಗಾಣವೊನ್ದು ಕೈ ಗಾಣ ವೊನ್ದು (ಎಳ. XI, ಧಾವಣ. ೧೩೨-೨೫ ; 1071) ; ದೇವರ ನಂ ದಾದೀಪಮಿಗೆ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು ೧೬-೭೬; 1203).

ಕಯ್ಗಾಣ: ಎರ್ತುಗಾಣಮುಂ ೧೨ ಮನೆಯ ಸಾಮ್ಯಮುಂ ೧ ಕಯ್ಗಾಣಮುಂ(ಎಳ. XI, ಧಾವಣ. ೨೦-೨೧; 1045). **ಕೆಯ್ಯಿಗಾಣಿ**: ಕಯ್ಯಗಾಣ ಯೆತ್ತುಗಾಣ ಎತ್ತು ಕೊತ್ತು, ಬಂಡಿ ಕುದುರೆಯ ಆಂಗಿ (ಎಳ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೨-೪ ; 1408). [$_{ಕೈಗಾ}$ (< ಕೆಯ್ಗೆ) + ಗಾಣಿ$_1$]

ಕೈಗಾಣಿಕೆ 'ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ' ನೋ.

ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ಕಂಡು ಕೈಗಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ರಾಯನ ಪದ ಪುಂಡರೀಕವನು ಮತ್ತವನು ಕಂಡನು (ಶುಂಗಾಸಾಂ. ೪೩-೫). [ಕೈಗಾಣಿಕೆ (< ಕೆಯ್ಗಾಣ್ಕೆ) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಗಾಣು 'ಕೈಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೈಗಾಯ್ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾಯಿ 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾಯು 'ಕೆಯ್ಗಾ$_1$' ನೋ.

ಕೈಗಾರ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು; ಜಾಣ : ಕೈ ಗಾರನಾದ ಕಿತ್ತಿಜೊಗನು . . . ತನ್ನ ಪಿಡ್ಗಂದಿಂದ ಕತ್ತರಿಪನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಪ್ರಹರಿಸಿದನು (ಭಾರವಿ. ೪೫).
[$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + -ಆರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಕೆಲಸ ; ಹಸ್ತಕೌಶಲದ ಕೆಲಸ : ಎಷ್ಟೋ ಗಮನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯದ ಕೈಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹು ಆಶ್ಚರ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೦೭). ೨. ಕೈಕೆಲಸದಿಂದ ಅಥವಾ ಯಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಡಸುವ ಉತ್ಪಾದನೋದ್ಯಮ: ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕಲ್ಲಿದ್ದಿಲಿನ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ (ಸಮ್ಮೇ. ೧೩೨). ೩. ತೋಳ್ಬಲ; ಬಾಹುಶಕ್ತಿ : ರಾಯನ ಪಿಡಿವ ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಸಾಹಸವದೆಲ್ಲಿ (ತುರಂಗ. ೪೯-೧೬).
[ಕೈಗಾರ + -ಇಕೆ]

ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿ (ನಾ). ಕೈಗಾರಿಕೆಯ ಕಸುಬಿನವನು; ಕೈಗಾರಿಕೆಯೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು: ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾಯ ನೆನುವವರು . . . ಕೈಗಾರಿಕೋದ್ಯಮಿಯವರು (ಇಂಚಾಪ. ೩೫-೬೩).
[P ಈ ರೂಪ ವ್ಯಾಕರಣ ಕುದ್ದವಲ್ಲ]

ಕೈಗಾವಲು (ನಾ). ೧. (ಮುಂದಿನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ) ಕಾದಿರಿಸಿದುದು : ಉಳಿದ ಸುವಾರು ಒಂಬು ಸಾವಿರ ವಂದಿಯನ್ನು ಕೈಗಾವಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುರುತ್ತಿತ್ತು (ಸೋಕ್ಷಮ. ೧೩). ೨. ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು; ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಅಥವಾ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವಸ್ತು : (ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ, ಸಮಯಕ್ಕೆ ಆದಾನು, ಆದೀತು ಎಂದು) ಒಟ್ಟನು ನೆಟ್ಟಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತು : ಅವಲಂಬ, ಕೈಗಾವಲು, ಸಹಾಯಕ, ಪ್ರತೀಯ (Stand by ಇಂಗ್ಲಿ). ೩. ಮಿಸಲು ಪಡೆ. [$_{ಕೈ}$ (< ಕೆಯ್) + ಕಾವಲು (< ಕಾವಲ್)]

ಕೈಗಾವಲು ಆಟಿಗಾರ (ನಾ). " (ಪಂದ್ಯದಾಟಗಳಲ್ಲಿ) ಬದಲಿ ಬೇಕಾದಾಗ ಆಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆರಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಆಟಗಾರ" (Reservist ಇಂಗ್ಲಿ).
[ಕೈಗಾವಲು + ಆಟಗಾರ]

ಕೈಗಾವಲುಚಕ್ರ (ನಾ). "(ಆವಶ್ಯಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಮೋಟಾರು ಗಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ) ಗಾಳಿತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ, ಆರೆಕಾಲು ಗಳಲ್ಲದ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಚಕ್ರ" (Stepney ಇಂಗ್ಲಿ). [ಕೈಗಾವಲು + ಚಕ್ರ]

ಕೈಗಾವಲು ದಾಸ್ತಾನು (ನಾ). ಕಷ್ಟಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಮಿಸಲಿಟ್ಟ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ (Buffer Stock ಪಕ್ಷಿ. ೧೨).
[ಕೈಗಾವಲು + ದಾಸ್ತಾನು]

ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗು (ನಾ). ೧. ಮುಂದೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ಹಣದ ಮೊತ್ತ; ಸಂಪತ್ತು: ಭಾರತದ 'ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ಕೈಗಾವಲು ಮೊಬಲಗಿನ ಸ್ವಭಾವದ ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕತಾ ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಧಿದ್ವಾರಾ ಏರ್ಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೫೧). ೨. ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೈಹಣ (Imprest ಪತ್ರಿನಿ. ೪೪). [ಕೈಗಾವಲು + ಮೊಬಲಗು]

ಕೈಗಾವಲುವಸ್ತು (ನಾ). "ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಆದರೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ವಸ್ತು, ಮೊತ್ತ" (Reserve. ಇಂಕನಿ). [ಕೈಗಾವಲು + ವಸ್ತು]

ಕೈಗಾವಲು ಸೈನ್ಯ (ನಾ). "ಯುದ್ಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ತೊಡಗಗೊಡದೆ, ಬೆಂಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವ ತಮ್ಮ ಸೈನ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟಿರುವ ಸೈನ್ಯ; ಆಪತ್ತಿನ ಅಥವಾ ಜರೂರಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕರಸಬಹುದಾದ ಕ್ರಮವಾದ ಭೂಮತ್ತು ನಾವಿಕ ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ, ಸೈನ್ಯ" (Reserve. ಇಂಕನಿ). [ಕೈಗಾವಲು + ಸೈನ್ಯ]

ಕೈಗಾವಲುಹಣ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾದಿರಿಸಿದ ಹಣ; ಆಪದ್ಧನ: (ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಬರಬಹುದಾದ ತಗಾದೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೋರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹಣ ಪಾವತಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿರುವ) ಬ್ಯಾಂಕಿನ ದಣಿಯ ಕೈಗಾವಲು ಹಣ (Reserve. ಇಂಕನಿ).
[ಕೈಗಾವಲು + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಕೈಗಾಹು (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈಗಾಹಿನೊಳಗಾಂ ಸಿಕ್ಕಿದೆನು ಕರುಣಾಳು ರಕ್ಷಿಸು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭–೧೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕಾಹು$_1$ (< ಕಾಪು)]

ಕೈಗಿಡು 'ಕೈಗೆಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಂಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆಯುವ ಮರದ ಹಲಗೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಸಾಧನ; ಸಣ್ಣ ಕುಂಟೆ: ಆ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಗುದ್ದಲಿ, ಕೈಗುಂಟೆಗಳಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು (ತರದೆ. ೬೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂಟೆ$_1$]

ಕೈಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಮಂಡಲು; ಜಲಪಾತ್ರೆ; ಹಸ್ತಕಮಂಡಲು: ಅತ್ರಿಪುತ್ರನ ಕೈಗುಂಡಿಗೆಯಂ ಕೀಟ್ಮೂಡುವೊಂದು ಪಳಿಕಿನ ಕರವತಿಗೆಯಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫–೨೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಂಡಿಗೆ$_2$]

ಕೈಗುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಗುಂಡು; ಒಂದು ಯುದ್ಧೋಪಕರಣ: ಉಗಿವ ಸರಿನೇಣುಗಳ ಕೈಗುಂಡುಗಳ ಕವಣೆಯಲೌಡಿ ಕರವಾಳುಗಳ ಜೋಡಿಸಿ ಜೋದರಡರಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೫); ಭಾರಿದೊಲೆಯ ಒಂದಿ ಸೇರಿಸಿದ ದಸಿ ಕೈಗುಂಡು ಪೆಟಲುಗಳ ಸಂದಣಿಯ ತಡವ ಹುಲಿಮುಖವಂಕದಾರಗಳ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೧–೬). ೨. (ಉಕ). ಮಕ್ಕಳ ಮುಂಗೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಗುಂಡುಗಳ ಒಂದು ಆಭರಣ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಂಡು$_2$]

ಕೈಗುಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡಮೆ ಮಾಡು; ತಗ್ಗಿಸು; ಕುಗ್ಗಿಸು: ಆರ್ತಿಯಂ ಪೊಂಗಿಸುತ್ತುಂ ಬಲಮಂ ಕೈಗುಂದಿಸುತ್ತುಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೨೭).
[ಕೈಗುಂದು$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕೈಗುಂದು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿಹೋಗು; ಬಲ ಕುಗ್ಗು: ಪೊಡೆವಾಶಂ ಜೋಲ್ದು ಕೈಗುಂದೆ ಕಂಡಾರುತ್ತುಂ ಮುಳಿದೊತ್ತಿ ನೂಂಕಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೭); ಕೈಗುಂದಿ ನೋಡುತ ದೆಸೆದೆಸೆಯಂ (ಬಸಪು. ೨೬–೩೦); ಜವನ ಪರಿಗಿಂದಿಲ್ಲ ಕೊಂಡೊಯ್ವರು ಕೈಗುಂದಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯–೨೨); ಅನುಜ ಕೈಗುಂದಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೬೭); ಅನಿಮಿತ್ತ ಮಾಕೆಯಂ ಪಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದೆ ನಿನಗೆ ಕೈಗುಂದುತಿದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩–೪೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂದು$_1$]

ಕೈಗುಂದು$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ: ಕೈಗುಂದಿನೂಟಿಗ ದೊಳಿರೆ ನೀನಲ್ಲದಾವಂ ಮೇಣೀ ಕಜ್ಜದೊಳ್ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭–೧೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಂದು$_2$]

ಕೈಗುಕ್ಕು (ನಾ). = ಕೈತುತ್ತು: (ಕ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಕ್ಕು$_3$]

ಕೈಗುಟಕ (ನಾ). ಜೊತೆಗಾರ; ಸಹಾಯಕ: "ಅನುಬಂಧ = ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುಟಕಾಗೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೯).
[ಕೈ$_3$ [< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಟಕ$_0$ (< ಕೂಡುಗ)]

ಕೈಗುಟಿಕ, ಕಯ್ಗುಟಿಗ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆಯುವವನು: "ಹಸ್ತತಾಡಕ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಕಯ್ಗುಟಿಗ: ಕಯ್ಗುಟಿಗಂ, ಹಸ್ತತಾಡಕಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಟಕ]

ಕೈಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಕುಟ್ಟು; ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ: ಇರುಳಿದೇನತಿಶಯಂ ಬೆರಸಿ ತಂದೀಕ್ಷಿಸಲು ತರುಣಿಯರು ಕೈಗು[ಪಾಠಾಂ. ತ]ಟ್ಟಿ ದರಹಾಸದಿಂ ನೋಡೆ (ವೆಂಕರಾ. ೧–೫–೫೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಗುಡಿ$_1$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಾವುಟ; ಸಣ್ಣ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ: ತಳಿತ ಕೈಗುಡಿಗಳ ಪಿಡಿದ ವೃಷಭಧ್ವಜಂಗಳ ಹಲವು ಕೇಳಿಕೆಯ ಸಡಗರದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸೌರಂಬದಿಂ ಮೀಱಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬–೨೧); ಕೈಗುಡಿಗಳಲಿ ಕುಣಿದರು ಸುರರು ಸುಮ್ಮಾನದ ಸಗಾಢದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩–೯–೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಡಿ$_2$]

ಕೈಗುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮುಗಿದ ಕೈ: ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಕಾಂತೆಯಿರೆ ಕೈಗುಡಿಯ ಕಿಂಕರಭಾವದಲಿ ಕಪಿ ನುಡಿದನು (ತೊರರಾ. ೫–೩–೮೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಕುಡಿ$_2$]

ಕೈಗುಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ಗುಡುತೆ' ನೋ.

ಕೈಗುಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗುಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ: ತೋಱುವೆನು ಕೈಗುಣವನೆನುತ್ಯೆದಾಱು ಶರದಲಿ ಕರ್ಣನೆದೆಯನು ಡೋಱುಗಳೆಯಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೨೮); ಅವರಿಱಿತಕಂಗೈಸಿದರೆ ತೋಱುವೆನೆನ್ನ ಕೈಗುಣವ (ತೊರರಾ. ೫–೪–೨); ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೈಸೂರ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳ ಕೈಗುಣವ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೀವೆಂದು (ಕಂನವಿ. ೩–೬೭); ಮೀಂಬಟಯಿಗೆಯಂ ... ತನ್ನೈದುಂ ಕಣೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ವ ಕೈಗುಣಕ್ಕೆ ನೆರಂ ಬಾರದೆಂದು ತಱಿಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೨–೨೪). ೨. (ಹಿಡಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಫಲಗೊಳಿಸುವ) ಕೈಯ ಮಹತ್ವ, —ಪ್ರಭಾವ; ಹಸ್ತಗುಣ: ವರಮುಖಿ ನಿನ್ನ ಕೈಗುಣದಿನಾದ ಸುಗಂಧ ವಿಲೇಪನಂಗಳೇ ದೊರೆಯವಿವಾರ್ಗೆ ಯೋಗ್ಯಮೆನೆ ಯೋಗ್ಯನೆ ನೀನೆನುತಂತರಾತ್ಮನಂ ಬರೆತೆಗೆದು (ಜಗವಿ. ೬–೨೦); ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರೋಗ ನಿಧಾನ, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಗಿಂತ ಕೈಗುಣ ಮುಖ್ಯ (ಜಾರುದಾ. ೨೭); ಬಂದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೈಗುಣ ತುಂಬ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು (ದೀಪದ. ೯೮). ೩. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ, —ರೂಢಿ; ಬಳಕೆ; ಪರಿಪಾಠ: "ಕೈಗುಣ – ಕೈಪರಿಪಾಠ" (ಜಾನಕೋ. ೪೧).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಗುಣ$_2$]

ಕೈಗುತ್ತು, ಕಯ್ಗುತ್ತು, ಕೈಕುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಕುತ್ತು, —ತಿವಿ, —ಗುದ್ದು: ಕಡಿದ ಮದಾಂಧಗಂಧ ಸಿಂಧು ರಂಗಳಡಿಯೊಳಡಂಗಿದನೆ ಗೆತ್ತು ಕೈಗುತ್ತಿನೋದಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪೮); ಖಗೆರೆತ್ತು ಬೆಳ್ಳನದಿಂ ಕತ್ತರಿವಾಣಯುಂ ಜಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಿರೆಟ್ಟು ರ್ವಧಭೀಲ (ಪಂಂಪಾ. ೬-೧೪); ಇತ್ತ ಭೂರಿಶ್ರವಸ್ಸಾ ಭಾರಿಯ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರಥಸಹಿತ ಕೈಗುತ್ತಿದನು ರಣವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಲಲಿತ ಕಟಾರಿಯಲಿ (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೧೪-೧೧); ಕೈಗುತ್ತಿದವರನು ಕಡಿಕಡಿದು ಹೊಗುತ್ತ ರಿಯನೊಟ್ಟಿದರು (ತೂರಾ. ೬-೧೬-೬೯). **ಕಯ್ಯುತ್ತು** : ೧. ಮಹಾರಾಜಾ ಕಯ್ಯಲಿಮೆಗಳ್ಗೆ ಕಯ್ಯುತ್ತಲು ಉರವಣಿಸುವನು (ಬೆಟ್ಟ. ೪೦-೫೬). **ಕೈಕುತ್ತು** : ತ. (ಆರಾ) ಊಟಕ್ಕೆ ತೊಡಗು.

ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಳ್ = ಕೈಯಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರ ವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ತುಡುಕು; ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡುಂದಾರು ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಸಿದ್ಧ ರಾ. ೫-೧೩೬); ಕೈಗುತ್ತಿಕೊಂಡಳು ಖಳನ ಕೈಯ ಕರಾಳ ಖಡ್ಗವನು ಎತ್ತಿ ಹೊಡೆದಳು ತಲೆಯನಾ ಮುರ್ಮಡ್ಡಿಸ್ತ ನಾಯಕನ ಮೊಡಲಲಿತಾತ್ತು ಗೊಂಬುದೆನುತ್ತ (ಶಾಕಾ. ೫-೬೨). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಕುತ್ತು$_{೨}$]

ಕೈಗುದಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದೊಣ್ಣೆ : ಹೋಗಜೇಳವನೇಳೆ ಬಂದನು ಬಾಗಿಲಲಿ ಹೊಗಲೀಸದಿರಿಯೆನೆ ಕೈ ಗುದಿಗೆಗಳ ಖಳರು ತುದುದರಾ ವಿಧೀಷಣ (ತೂರಾ. ೬-೨-೫೯); ಧರೆಯೊಳು ಅಂತರದ ನರಸೇರಿಂದ್ರನ ಬಿರುದಿನ ಮನ್ನೆಯ ಳಭರು ತುರುಳರ ಕದನವೆಂದೊಡೆ ಕೈಗುದಿಗೆಯೊಳಚ್ಚಿಯಟ್ಟಿ ಕೊಲಿಪತಿರ್ (ಕಂಪವಿ. ೧೯-೪).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗುದಿಗೆ]

ಕೈಗುದುರೆ (ನಾ). (ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಕುದುರೆ, —ಕಾಯಿ : ಎನ್ನ ಮನೆಯೊಳ್ಕೀಲದಳಿಪಟ ನಿನ್ನ ಕೈಗುದುರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೦). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಕುದುರೆ]

ಕೈಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗುದ್ದಲಿ, —ಮಮ್ಮಟ : ತೋಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಗುದ್ದಲಿ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೈಗುದ್ದು (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಗುದ್ದುವುದು: ಕೆಲವರು ಆಯುಧಗಳು ಬಿದ್ದರೂ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟದೆ . . . ಕೈಗುದ್ದುಗಳಿಂದ ನೋಯುಸಿ (ಭೃವಾಭ. ೧೫೦). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗುದ್ದು$_{೨}$ (< ಗುದ್ದು$_{೨}$)]

ಕೈಗುರುತು (ನಾ). ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಖತ್ತು : ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈಗುರುತು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗುರುತು (< ಗುರುತು)]

ಕೈಗೂಟ (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರರು ನೇಯ್ಗೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಗೂಟ: (ಕ). ೨. ಸಣ್ಣ ದೊಣ್ಣೆ.

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗೂಟ (< ಗೂಂಟ್$_{೨}$)]

ಕೈಗೂಟ್ಟ, ಕಯ್ಯೂಟ್ಟ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಜೊಂದಿಕೆ : ಸಹಗಾವನದಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮನ ಕೈಗೂಟದಲಿ ಕಾಡಿನ ನವ್ಯ ಪೂರ್ವದ ಸ್ಪಷ ಪುರಂಧ್ರಿಯರ (ತೂರಾ. ೬-೧೬-೧೪). **ಕಯ್ಯೂಟ್** : ಊಟದಿನಾವದಿವೊಪ್ಪುವ ಪಾಟದಿ ನಾಜೂ ಸುವ ತೀಟದಿಂ ಕಂಪಿನ ಕಯ್ಯೂಟದಿನಪ್ಪ ಸುಖಂಗಳೆ ಪಾಟಿಸಿದ ಸುಖಂಗಳಂದ್ರಿಯಂಗಳ ದೆಸೆಯಿಂ (ಅಪಷ. ೨-೮೧). [< ಕೆಯ್ಯೂಡು]

ಕೈಗೂಟ್ಟೆ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಒಳಸಂಚು : ನೋಟಳರು ನರ್ಧಾಯರು ಕೊನದಿಗಳಾಟವಿಳ ದುರುದಂದಿಗರು ಕೈಗೂಟವದರು (ತೂರಾ. ೫-೫-೧೫). [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಕೂಟ್ಟೆ]

ಕೈಗೂಡಿಕೆ (ನಾ). ನೆರವೇರಿಕೆ; ಸಿದ್ಧಿ : "ಸಿದ್ಧಿ – ಕೈಗೂಡಿಕೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೨).

[ಕೈಗೂಡು (< ಕೆಯ್ಯ್ಗೂಡು) + -ಇಕೆ]

ಕೈಗೂಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಯ್ಗೂಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೂಡು 'ಕೆಯ್ಯ್ಗೂಡು' ನೋ.

ಕೈಗೂಲಿ 'ಕೈಕೂಲಿ' ನೋ.

ಕೈಗೂಸು 'ಕೈಕೂಸು' ನೋ.

ಕೈಗೆಡು, ಕೈಯ್ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯ ಶಕ್ತಿ ಉಡುಗಿ ಹೋಗು; ಶಕ್ತಿ ಗುಂದು; ಸೋಲು: ಅಱ್ಯಕಂ ಮುಂಬರಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಸಾವಿರತ್ತಂ ಕಾದಿ ಕೈಗೆಟ್ಟು ಮೆಯ್ಯುಂದಿ (ಲಕಚ. ೧೪-೧೩); ಅಸವಬಲ ಕಾದಿದನು ಕಟ್ಟಾಳುಗಳು ಕೈಗೆಡಲು (ಕುಮಾವ್ಯಾ. ೬೦೩. ಪರಿ ೨೫೩); ಕೈಗೆಡದ ಕರ್ಣಾಸ್ತ್ರಮಂ ವಾರಣಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದೊಳ ದಂ ಕಂಬಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೩); ಭಾಸ್ಕರ . . . ಕೈಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಕುರಿಪದಿನೋಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೧೦). **ಕೈಗಿಡು** : ಲೋಗರ ಮಾತಿಂಗೆ ಕೈಗಿಡುವ ನೆಂದೆಱಸದಾದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೧).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಕೆಡು]

ಕೈಗೆಣ್ಣು (ನಾ). ಕೈಯ ಮೂಳೆಗಳ ಸಂಧಿ, —ಪರ್ವ : ಅವನು . . . ಬೀಳಲು ಕೈಗೆಣ್ಣು ಗಳಿರಡೂ ಮುರಿದು ಹೋದುವು (ಖಂಡಾ. ೧೫೯).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗೆಣ್ಣು]

ಕೈಗೆಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಗೆಮಾಡು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೆಯಿನು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯು' ನೋ.

ಕೈಗೆಯ್ಯು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯು' ನೋ.

ಕೈಗೆಲ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಕಕ್ಕೋಲದಿಂ ಕೀಡಳಂ ಬಂಬುಜದಿನ್ನಂ ಕಾಡಿ ಕೈಗೆಲ್ದು[ಗಿ]ದನದನ ದೊಂದುರ್ಜನೇವೇಟ್ಟಿನ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೧).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗೆಲ್]

ಕೈಗೆಲಸ 'ಕೈಕೆಲಸ' ನೋ.

ಕೈಗೇಣ್, ಕಯ್ಗೇಣು (ನಾ). ಕೈಯಳತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ; ಕೈಗತ್ತಿ : ಕಕ್ಕೆಟ್ಟಂ ನಾಕ್ಕೆಟ್ಟಂ ಕೈಗೇಣ್ಗಳಾಸ್ತ್ರನ ಕೈಗೇಣ್ಗಳ ರೌಕಾಡನವಂ (ವೀರವ. ೬-೮೬); ಬಲ್ಮಿಯಂಱು ಬೀಸುವ ಕೈಗೇಣ ಮೈಸಿರಿಯಂತೆ ಕಕ್ಕೆಡ್ಡಮಾಡುದು (ಜಾಮಶ್ವ. ೬-೩). **ಕೆಯ್ಗೇಣಿಸು** : ಕಯ್ಗೇಣಿಸುವ ಸಿದ್ಧತೆಗೆ ಬಲ್ಲಂದಿಗೊಂದಿರುವಳು (ಬೆಟ್ಟ. ೬೦-೫).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗೇಣ್$_{೨}$]

ಕೈಗೈ 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಸಾಧನೆ; ಕೈಕೆಲಸ; ಕೈಚಳಕ; ಹೆಸ್ತ ಚಮತ್ಕಾರ. ೨. "ಅಲಂಕರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ" (ಶ್ರ�ಞ್ಞ). 'ಕೆಗೈ' ಪರಾ. [ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ಗೈಮೆ (< ಕೈಮೆ$_{೨}$)]

ಕೈಗೈವಱಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಅತಿ ಸಮಿಪ; ಕೈಕೆಳಗು : ನಿನ್ನ ಕೈಗೈವಱಿಯೊಳ್ ಅಲ್ಪಾತಕನಲ್ತಂ[ಪಾತಾಂ. ಲ್ಲಂ] ಕುಡು ಸಮಯ ಮಹೆಂದಂಕಪಾಸಾರಿರರ್ದರ್ (ಅಪಷ. ೨-೩೦).

[ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್ಯ್$_{೨}$) + ವಱಿ$_{೨}$]

ಕೈಗೈಸು 'ಕೆಯ್ಗೆಯ್ಯು' ನೋ.

ಕೈಗೊಂಬಾಳ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆದು ಕುಣಿಯುವುದು: ಮೈಗಲಿ ಪೊಕ್ಕೆಪ್ಪಿಡೊಡೊಡ್ಡೊಡ್ಡೊಡನವ ಕೈಗೊಂಬಾಳದಂ ಪೋದ ಮೆಯ್ಯಲಗಂಬಿತ್ತಿರೆ ಬಾಹು ಪೋರಗದೆ ಪೊಯ್ವ ಭೂಪನಾ ವೀರನಂ (ಅಪಷ. ೧೧-೬೨). [?]

ಕೈಗೊಂಬೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೊಂಬೆ; ಸಣ್ಣ ಬೊಂಬೆ: ಮಗುವಿಗೆ ಆಡಲು ಒಂದೆ ಕೈಗೊಂಬೆ ಕೊಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

೨. (ಆಲಂ) ಕೈಯ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಆಡಿಸಿದಂತೆ ಆಡುವವನು ; ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಉಪಕಾರಿ ; ಆದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಂಡತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆ (ಯೋಧಪ. ೭೬) ; ಅವರೂ ಸುದ್ದಿಗಾರರ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೩). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಗೊಂಬೆ]

ಕೈಗೊಡತಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣದಾದ ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ ; ಸಣ್ಣಕೊಡತಿ : ಕೈಗೊಡತಿಗಳಲ್ಲಪ್ಪಳಿಸಿದರು (ತೂಕರಾ. ೬-೨೬-೨೮).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡತಿ)]

ಕೈಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡಲಿ ; ಸಣ್ಣ ಕೊಡಲಿ : ಪೊಕ್ಕಳಸಲ್ಕೆ ಕೈಗೊಡಲಿಯಿಂದವನಂ ಪೊಡೆದಿಕ್ಕಿ ಪಿಳಿಕ್ಕು (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೦೨).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೊಡಲಿ]

ಕೈಗೊಡಹು, ಕೈಕೊಡಹು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಝಾಡಿಸು, —ಒದರು : ಕೈಗೊಡಹುತ್ತಿರ್ದಬ್ಜಪತ್ರಾಕ್ಷಿಯ ನವರತಿಸರ್ದಸ್ಯ ಪಿಂಗೋಕ್ಷಮಂ ಮುದ್ದಿಡುವೆಯ್ ರೋಲಂಬ ಖೀಳೇ ಕೃತಿ ಖಿಲವರಮು ತ್ಪಾಪಿಂ ಕಿಟ್ಟವಲ್ಲೇ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧-೨೪). ಕೈಕೊಡಹು : ೨. (ಆಲಂ) ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು, ಹೊಣೆಗೇಡು : "ನಿನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರದದ್ದೇ ಆಪ್ಪು !" ಎಂದು ಹಿತವಂದಿಗರು ಕೈಕೊಡಹುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಸಣ. ೪).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೊಡಹು (< ಕೊಡಪು)]

ಕೈಗೊಡು 'ಕೆಯ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ೧. (ಚಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು) ಕೈಗಳಿಗೆ ತಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಪ್ಪೆ, —ಗವುಸು : (೬). ೨. ಕೈಗಳನ್ನು ಗೊಪ್ಪೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಹುದಿದ ಕೈಗೊಪ್ಪಿಗಳ ನಡುಕದ ಮೈಯ ಕಡುನೇಮಗಳ ತೀಡದ ಸಲಲಜನ ಹುದುಗಿದು ದರಣ್ಮದರಿ (ಕುಮಾಪ. ೯-೨೪). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೊಪ್ಪೆ]

ಕೈಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಳ್ಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೊಳ್ಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ).. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ : ಕಾರ್ಮುಗಿಲು ಕವದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಗಂ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಂ ಬೀಸಿಬಂತೆ (ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಯ. ೩-೩೩ ವ); ಕೈಗೊಳ್ಳಿಯಲಿ ಕಾಂಡಲು ಸುಟ್ಟರು ಮೋಜಿಗಳನು (ತೂಕರಾ. ೬-೧೧-೯); ದವಾಗ್ನಿ ಗಿದಿರಿಗ್ಗಿಯಂ ಪಡಿಪೊತ್ತಿಸಲ್ ಮನದಂದು ನಡೆವುದು ಪಳ್ಳಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಗಳಕಾಂತ . . . ಸಿರಿಯ ಕತ್ತಲೆಗೆ (ಶ್ರೀಶಾಯಾ. ೭೧೬-೧೧೭). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೈಗೊಳ್ಳು 'ಕೆಯ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಗೊಳಿಸು 'ಕೆಯ್ಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೈಗೋವಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಬಂದೂಕು ; ಸಣ್ಣಕೋವಿ : ಮೋರೆಕಾಡಿಗಳಂಬುಕಂಡಿಗಳಿಂ ಕೈಕೊಳು ಗುರಿಯೆಱಲಾಸಿ ಮಜಿವ ಕೈಗೋವಿ (ಕಂಪವಿ. ೧೧-೧೮). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಕೋವಿ]

ಕೈಗೋಳ 'ಕೈಕೋಳ' ನೋ.

ಕೈಘಂಟೆ 'ಕೈಗಂಟೆ' ನೋ.

ಕೈಘಟ್ಟ 'ಕೆಯ್ಘಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೈಘಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಬಾಹು ಬಲವುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅಳವಿಂಕಂತ್ತಿ ಜೊಟ್ಟಟ್ಟು ಮಾಣ್ಪನೆ ಮಾಣಂ ವಿಳಯಾನ್ತಕಂಗೆ ಕುಡುಗಂ ಕೈಘಟ್ಟಗಂ ಬಿಟ್ಟಗಂ (ವಿಳ. VI, ೪೦೬. ೪೫-೨೪ ; ೩೧೬).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಘಟ್ಟಗ]

ಕೈಚಪ್ಪರ (ನಾ). ದೇವರ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸಾಗಿಸುವ, ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಯಂತಹ ಚಪ್ಪರ : ಕೈ ಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕೂಂಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಪ್ಪರ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆ, ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ, ಕೈತಪ್ಪಳೆ, ಕೈತಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ ; ಕರತಾಡನ : ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಲೊರವರಿವನ ವಸಂತನು ಮುಸಲಪಡಿರಿನಲಿ (ತೂಕರಾ. ೧೫-೫-೨೫) ; ಬಪ್ಪ ಕೋ ಕುಡಿಯೆಂದು ಕುಡಿಸಿ ತಾ ಕುಡಿದು ಕೈಚಪ್ಪಳೆ ಗೊಲೆದಾಡುತಿಹರು (ತೋಕರ. ೧೮-೨೪). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ : "ಕೈಚಟ್ಟುವಿಕೆ, ಕರತಾಡನ" (ನಿಂಕರೂ). ಕೈತಪ್ಪಾಳೆ : ಕೈತಪಾಳೆಯಿಡುವುದು (ಪಾಗಂಧಿ. ೫೪೪-೩೧). ಕೈತಪ್ಪಳೆ : ಕೇಳ್ದು ಪಕಪಕನೆ ನಕ್ಕು ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು (ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೬) ; ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಕೈತಪ್ಪಳೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನಕ್ಕರು (ಕದಾಕಾ. ೨೬).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಪ್ಪಳೆ]

ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು ; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು : ಉಲಿದ್ಯೆತಕ ಗಿಳಿಯಿಂಥ ಎಳೆದೊಣ್ಣಾಗಳು ನಸುನಗುತಾಗಾ ಕೈಚಪ್ಪಳೆಯಿಕ್ಕಿ ಪಾಸುತಿಹರು (ಕಂಪವಿ. ೨-೫೨). [ಕೈಚಪ್ಪಳೆ + ಇಕ್ಕು]

ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈಚಮತ 'ಕೈಚಮತು' ನೋ.

ಕೈಚಮತು, ಕೈಚಮತ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ ; ಕೈಚಲಾಕಿ ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ : ಅದು ಕೈಚಮತು. ಅವೆಂಥ ಕಲೆಯೋ ಇದೆ (ಕೃತಕೃ. ೧೬೭). ಕೈಚಮತ : ನಾನು ಕೈಚಮತದಿಂದ ಆ ವ್ಯಾಪ್ತಿದ ಹಣ, ಎಡೆ, ಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವೇಕ ಬಾಣಗಳನ್ನು ನಡಿಸಿದೆನು (ಪದ್ಮಸ. ೫೩). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಮತು]

ಕೈಚಲ್ಲು 'ಕೈಚೆಲ್ಲು' ನೋ.

ಕೈಚಳಕ, ಕೈಚಳಕ್ಕು (ನಾ). ಕೈಯ ಚಮತ್ಕಾರ ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ : "ಕೈಮಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಧಾರಾ. ೨೪) ; ಕೈಚಳಕ ಮಿಗೆ ಚಿಂದಮೆನಲ್ (ದಶಕು. ೮-೩೦) ; ಏಲುವಿನಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ ಕೈಚಳಕದಲಿ . . . ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗ ಶ್ರಮವನು ತೋರ್ಪುದಮ ಪಾಥರ (ಕುಮಾಪ. ೭-೧೧) ; ಹಿಳಕ ಮಂತ್ರಿಸಿ ತರುವಿಗೆ ಹೂಡಿ ಬಹಳ ಕೈಚಳಕದಿಂದೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟಯೆ (ಮೋಹಕ. ೩೪-೧೪) ; ಕೈಚಳಕ ಬಾಯ್ಮಳಕಗಳಿಂದ ಸಮಾಜದ ದುಷ್ಟನ್ನು ಹೀರಿ(ಯುಕ್ತಿ.೧೩೯). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಳಕ]

ಕೈಚಳಕ್ಕು : "ಕೈಯ ಸ್ಪೆಪುಣ್ಯತೆ" (ಕಾಸಕೋ. ೪೧).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಳಕ]

ಕೈಚಳಕಗಾಱ (ನಾ). ಕೈಚಳಕವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ಳಲುವರದ ಕೆಚೀಲಾಹಳದ ಕೈಚಳಕಗಾಱರು ಕವಿಯು ಹಳಚದರಳಿ ಬಳುಳಿ (ತೂಕರಾ. ೬-೨೬-೨೩).

[ಕೈಚಳಕ + -ಕಾಱ]

ಕೈಚಳಕಿಗ (ನಾ). = ಕೈಚಳಕಗಾಱ : ಕಡುಮನದ ಕೈಚಳಕಿಗರು ಪೂರಾಯಚಾಪಡ ಬೆರಳ ಕವಿಗಡಿಯ ಬಲುಸರಳ ಸರಿವಳೆಯ ಸಾಹಸಿಗಳು (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರಸ್ತಾ. ೧೩-೨೮). [ಕೈಚಳಕ + -ಇಗ]

ಕೈಚಳಕಿಸು 'ಕೈಚಳಕಿಸು' ನೋ.

ಕೈಚಳಕ್ಕು (ನಾ). ಕೈಯ ಅಥವಾ ತೋಳಿನ ಸ್ವಾಯುಗಳು ಬಿಗಿಯುವುದು, —ಸೆಡೆಯುವುದು ; ಕೈ ಸೆಡೆತ : ಕೈಚಳಕು ಹಿಡಿದು ಬರವಹಗೆ ಸಾಗಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಚಳಕ್ಕು]

ಕೈಚಾಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ನೀಡು, —ನೆಟ್ಟಗೆಮಾಡು, —ಜೋಡಿಸು: ಹಣೆಗೆ ಕೈಚಾಚಿ ಗಣಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಿನ್ನಯ್ಸಿದನು (ಬಸಪು. ೩೭-೧೪). ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಯೊಡ್ಡು; ಬೇಡು: ಆತ ಬಡತನದಲ್ಲೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕೈಚಾಚಿದವನಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಾಚು$_1$]

ಕೈಚಿಟಕೆ 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚಿಟುಂಕೆ, ಕೈಚಿಟಕೆ, ಕೈಚಿಟುಕು (ನಾ). ಕ್ರೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ. 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್' ಪರಾ. **ಕೈಚಿಟಕೆ**: "ಬೆರಳಿಂದ ಬಾರಿಸುವುದು" (ಜಾನಕೋ. ೪೧). **ಕೈಚಿಟುಕು**: (ಕಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚಿಟುಂಕೆ]

ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಚಿಟಕೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಆಗಳೊರ್ವ ಪುಳಿಂದಂ . . . ಮೈದಡವಿ ಕೈಚಿಟುಂಕೆಗೆಯ್ದು ಪುಲ್ಲೆಯಂ ತೋಱಿಬಿಡಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೫ ವ). [ಕೈಚಿಟುಂಕೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೈಚಿಟುಕು 'ಕೈಚಿಟುಂಕೆ' ನೋ.

ಕೈಚೀಟು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಾಗದ; ಸಣ್ಣಪತ್ರ: ಆಳಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಟೊಂದನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೀಟು]

ಕೈಚೀಲ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಕೈಗವಸು: ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಲುಚೀಲ, ಕೈಚೀಲಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಸಣ್ಣ ಚೀಲ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಚೀಲವಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೀಲ]

ಕೈಚೀಲಗಾರ (ನಾ). "ಕೈಚೀಲಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, —ಮಾರುವವನು" (Glover. ಇಂಕನಿ).
[ಕೈಚೀಲ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಚೂರಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚೂರಿ; ಬಾಕು: ಕಠಾರಿ ಕೈಚೂರಿಗಳಿಂದ ವಾಲಗದಿ ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೧೦೯.) [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೂರಿ]

ಕೈಚೆಲ್ಲು, ಕೈಚಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಚಾಚು, —ನೀಡು: ರೋಗಿ – (ಕೈಚಲ್ಲಿ) ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿರಬೇಕು ಇಂತಹ ವೀರರಸಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಯನ್ನು (ಉದವೈ. ೫). ೨. (ಆಲಂ) (ಅಸಹಾಯಕತೆಯಿಂದ, ಸೋತ ಮನೋಭಾವದಿಂದ) ಕೆಲಸದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗು; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗು: ಅವನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅಳೆವುದಾಗಲಿ ತೂಗುವುದಾಗಲಿ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಸಂದೀತು ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಕರು ಕೈಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಕಸಾಚ. ೨೫೪). **ಕೈಚಲ್ಲು**: ೨. ಸ್ವಚ್ಛ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬಿಟ್ಟೇನಿ ನೋಡಿರಿ (ಅಶ್ವಮೇ. ೧೧); ಉಳಿದವರು ಉದಾಸೀನತೆಯಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೩); ನಿರುಪಾಯನಾಗಿ ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಿಂದ ಕೈಚಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ (ಮುಂಗಾಪು. ೬೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೆಲ್ಲು$_1$]

ಕೈಚೌಕ (ನಾ). ಮುಖ, ಕೈ ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ವಸ್ತ್ರ; ಕರವಸ್ತ್ರ: ಕೈಚೌಕದಿಂದ ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡನು (ರೂಢಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಚೌಕ]

ಕೈಜಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಜಡಿ; ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ: ಕಾದಿದರ್ ಕೈಜಡಿಯೆ ಕಂಡೆಯದ ಬಿಣ್ಪಿನಿಂ ಪಟುಭಟರುಭಯಬಲದೊಳು (ಚೆಬಪು. ೧೬-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜಡಿ$_1$]

ಕೈಜಾಡಿಸು, ಕೈಝಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡವು, —ಒದರು: ಅವನು ಕೈಜಾಡಿಸಿದಾಗ ಉಂಗುರ ಕಳಚಿ ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ಕೈಝಾಡಿಸು**: ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯ ಝಳದ ಕೈಝಾಡಿಸಿಡಿರೊ (ಇಂಗೀತೆ. ೧೬-೧೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜಾಡಿಸು]

ಕೈಜೀತ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ಸೇವೆ. ೨. ಕೈಗೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಂಬಳ: ನುಡಿನುಡಿಗಾನಂದಬಾಷ್ಪ ರೋಮಾಂಚನ ಮುಡುಪಿನೊಳಗೆ ಇಟ್ಟ ಕೈಜೀತವು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫-೪); ಮೇಣವಂ ಲಾವಣಿಗೆಯೊಳ್ ತಪ್ಪದೀವ ಕೈಜೀತದೊಳಂ ಕಿಱುಮೆಚ್ಚಿನೊಳ್ಕುಡುವುಡುಗೊಱೆ (ಚಿಕವಂ. ೧೪-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜೀತ]

ಕೈಜೀತಗಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸದಾ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನು; ಕೈಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಸೇವಕ: ಟಕ್ಕಿನ ಜಳ್ಳು ಮೆರೆತವಾಗಿ, ಒದೆವವರ ಕಾಲ ಕಂದುಕವಾಗಿ, ಪತಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಭಿಲಾಷೆಯೇನು, ಮಹಿಶೂರ ಮಹಾಸೈನ್ಯಗಳ ಕೈಜೀತಗಾರರಿಗೆ? (ಬೆಟ್ಟ ಅ. ೭೪); ದಳವಾಯಿವೆಸರ ಕೈಜೀತಗಾರನೇ (ಮಂತ್ರಶ. ೭೦-೧೧). [ಕೈಜೀತ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಜೋಡಿಸು 'ಕೆಯ್ಜೋಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಜೋಲ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಡಿಲಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಜೋತಾಡು, —ನೇಲು: (ಕಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಜೋಲ್]

ಕೈಝಾಡಿಸು 'ಕೈಜಾಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಟಭಾರಾತಿ (ನಾ). ಕೈಟಭನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ವಿಷ್ಣು: ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವ ಕುರುರಾಜಾಂಗಣ ವಿಷಯಕ್ಕೆ . . . ಕೈಟಭಾರಾತಿಯ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕೌಸ್ತುಭಮಿರ್ಪಂತೆ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಪುದು ಹಸ್ತಿನಪುರಮೆಂಬುದು ಪೊಟಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೭ ವ).
[ಕೈಟಭ$_0$ + ಅರಾತಿ]

ಕೈಟಭಾರಿ (ನಾ). = ಕೈಟಭಾರಾತಿ: ಕರ್ಣನನಾನುಪಡೆ ಫಲುಗುಣನಪಾಡೆ ಕೃಶಾನುನೇತ್ರನೊ ಕೈಟಭಾರಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೩೮).
[ಕೈಟಭ$_0$ + ಅರಿ$_6$]

ಕೈಟರ್ಯ (ನಾ). ಔಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಗಿಡ; ಕಟ್ಟಲ: (ಕಿ). [ಸಂ.]

ಕೈತ$_1$ 'ಕೆಯ್ತ$_1$' ನೋ.

ಕೈತ$_2$ 'ಕೆಯ್ತ$_2$' ನೋ.

ಕೈತಕ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ; ಕೇತಕಿ ಪುಷ್ಪ: ಉದ್ಭ್ರಮರಸ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಾ ತಾಣದೊಳ್ ಕೈತಕಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೭). [ಸಂ.]

ಕೈತಕದಳ (ನಾ). ಕೇದಿಗೆ ಹೂವಿನ, —ಎಸಳು: ಎಳದಳಿರಂಬಿದು ಮರುಮೊನೆಗೊಳಲಾಱದು ಧೀರರೆರ್ದೆಯನೆಂದತನುವದಕ್ಕಳವಡಿಸಿದನೆನೆ ಕೈತಕದಳಮಂ ತುದಿಗೊಂಡು ಕರಜಮೊಪ್ಪಿದುದವಳ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೩).
[ಕೈತಕ + ದಳ (= ದಲ)]

ಕೈತಕಧೂಳಿ (ನಾ). ಕೇದಗೆಯ ಧೂಳಿ, —ಪರಾಗ: ಚಟುಲ ಮುರಲಾನಿಲೋದ್ಧತ ಪಟು ಕೈತಕಧೂಳಿ ಪಡೆದುದುರ್ವೀಶ ಚಮೂಭಟ ಕೃತ್ರಿಮ ಕಂಚುಕಪಟವಾಸ ವಿಳಾಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೭).
[ಕೈತಕ + ಧೂಳಿ (= ಧೂಲಿ)]

ಕೈತಟ್ಟು 'ಕೈದಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈತಡವು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಡವುವುದು, —ಸವರುವುದು; ನೇವರಿಸುವುದು: ತವುತರೆ ತನ್ನ ತೇರೊಳಗೆ ಮುನ್ನಱಿ ತೀವಿದನೇಕ ಶಸ್ತ್ರಮಿಟ್ಟು ಪಱಿದು ಮೆಚ್ಚು ಕೈತಡವಿನೊಳ್ ತೊಡರ್ದಂದಮಂದು ಕಂಡು (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೧೨೪). (ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಡವು$_4$)]

ಕೈತಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು: (ಕಿ). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ತಡೆ: ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು: ನಿಮ್ಮವರು ಕರ್ಮಿಗಳ್ ಕೈತಡೆದರೆಮ್ಮವರು (ತುರಂಗ. ೨೫-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಡೆ$_1$]

ಕೈತಪಾಳೆ 'ಕೈಚಪ್ಪಳೆ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳಿ 'ಕೈಚಪ್ಪಳಿ' ನೋ.

ಕೈತಪ್ಪಳಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ.) ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ: ಬಂದರವರು ನಗುತ ಕೈತ [ಪಾಠಾಂ. ಚಪ್ಪಳಿಗುಟ್ಟು ಸಜಿಯರು (ಉದಾಸಾಂ. ೪೬-೩೬). [ಕೈತಪ್ಪಳಿ (< ಕೈತಪ್ಪಳಿ) + ಹುಟ್ಟು]

ಕೈತಪ್ಪು$_{1}$ (ಕ್ರಿ.) ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಹೋಗು, —ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಸತ್ತ್ವಗಳು ಕಂಪುದೇವಯ್ಯನ ಕೈತಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪಾಜಿಯ ಸ್ವಸೇವಪರೇಷು (ಚಕ್ಕವರ್ತಿ. ೧೧೫) ; ಮಹಿಳೆ ಕೈತಪ್ಪಿದಿದ್ದಂ ಒಡದುಹೋಯಿತು (ರಷ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಪ್ಪು$_{11}$]

ಕೈತಪ್ಪು$_{2}$ (ನಾ.) ೧. ಕೈಯಿಂದ ಆಗುವ ತಪ್ಪು, —ಅಪರಾಧ: ಅಹಹ ಕೈತಪ್ಪಾಯ್ತು ರಾಯನ ಸಹಧರನು ನೊಂದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೫೧); ರಕ್ಷಿಪಕರ್ತವಿಹಿತನು ಕೈತಪ್ಪು ಮಾಡದಿರೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನ (ತೂರಾಂ. ೬-೪-೨೬). ೨. ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಾಗುವ ತಪ್ಪು; ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯ: ಕೈತಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಅನೇಕ ಸ್ಖಾಲಿತ್ಯಗಳು ನಳಲಿಸಲ್ಲಿ ಮೈದೋರುತ್ತವೆ (ಗ್ರಂಥಪಂ. ೭೬). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಪ್ಪು$_{11}$]

ಕೈತವ (ನಾ). ೧. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ಜತ್ತ ಕವೆಂದನೆ ಕೈತವ" (ಕವಿಂ. ೨೨೪); ಬರೆಪಡೊಳರ್ಥದೊಳಮ್ಮಡಿಪರಿವಂತಿರೆ ಪರದ ನೊಡನೆ ಕೈತವದಿಂದಂ ದೊರೆಕೊಂಡು ತಿಂದು (ಮಡಿ. ೧೧೦-೬೪). ೨. ವ್ಯಾಜ; ನೆಪ; ಮೋಸ: "ಕೈತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ಖರಿಪ್ಪಂ, ನೃಪದೇಶ– ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೨೪); ಕುಸುಮ ಸಾಯಮಂ ಖಿಜನ ಕೈತವದಿಂದೆ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೨೨); ಸುಡಿವೆಡೆ ಲಲ್ಲೆಯೆಂಗುಮೆಡೆ ಗಟ್ಟಿಪೊಡೆ ಕೈತವಮೆಂಗುಂ (ಅವಿಚಿ. ೧೨-೬೬); ವಿಧಿಯ ಕೈತವಕ್ಕೆ ನೀವೂ ಬಲಿಯೆ (ದುರಂಸಾ. ೪೭). ೩. ಜೂಜು; ಪಂದ್ಯ; ದ್ಯೂತ. ೪. ಜೂಜಿನ ಮನೆ: "ಜೂಜುಗಳ ಮನೆ ಕೈತವ ಮೆಸರಿಟ್ಟ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕ್ಕ$_{1}$ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ, —ಚಾಲೋಗಿಕ; ಹಸ್ತಲೌಶಲ: ಕೈತವಕದಿಂದೆಜ್ಜನುಸಾಲ್ವನಂ ನೂ ಲು ಟಾ ಡಿ ಂ ಪಾರ್ಥಸೂನುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೧೦). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತವಕ]

ಕೈತವಕ್ಕ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ಕೈತವದಲಿ ಕಲಿಯಿಂದ ನೊಂದೆನು (ಕಳಶ. ೪೦-೬೩). [ಸಂ.]

ಕೈತವಕೆಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ತವಕವುಳ್ಳವನು; ಆತುರದವನು: ಪೊಡರ್ಕುಂದಿದರವರ ಸೂರಿಯ ಕೈತವಕಿಗರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨).

[ಕೈತವಕ್ಕ + -ಇಗ]

ಕೈತವೆ (ನಾ). = ಕೈತವ: ಪಡನಱಿತಿಂಬುಗೆಯುಮ್ಮ ಮಗುಳ್ದಂ ರತಿಯಂ ಪಡದು ದಕಯೆಳಂದಿಯಾದಮೂ ಕೈತವೆಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈತವೆಯುಂ] (ಮಡಿ. ೧೧೮-೬೧). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈತಳೆ, ಕೈದಳೆ (ನಾ). ಕೈಯ ತಳೆ; ಅಂಗೈ: ಕೈತಳೆ ಮಗುಚಲಮ್ಮದು ವಾಳೆಯಲಿ (ಅವ್ಯಾಗ. ೩-೧೬); ಕೈತಳದಿನಾನುಂ ಪುಟುಂಕುವೆನ್ (ಸಂಸಪ. ೩೬-೧೫). **ಕೈದಳೆ**: ಭೈದಳೊಳೆಸೆದ ತಲೆಯಂ ನಾಸಿಕಾಗ್ರದಿಡೆಗೊಯ್ದು ಮುರಮರ್ದನಾಶ್ಚಾಜಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೩); ಮೈದಡಿಂ ಪಿಲ್ಲಿತ ಕೈದಳದಿಂದ ಬಿದಲಂ ಪಕ್ಕಗಳ (ಉದಾಸಾಂ. ೧೫-೨೯). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ಕಳ್ಳ (= ತಲ್ಲು)]

ಕೈತಳುಕು, ಕೈತಳ್ಕು (ಕ್ರಿ.) ಕೈಗಳ ಕೂಡಿಕೆ; ಕೈಕೈ ಹಿಸಿದಿರುವಿಕೆ, —ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಭೀಮಬಾರೆಂದು ಕೈತಳುಕಿನೊಳ್ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿದಂ (ತುಚಿಂಗ. ೭೭-೨೪). **ಕೈತೆಳ್ಕು**: ಬೆಂಗಡೆ ಬಹ ಕೆಳದಿಯರು ಕೈತಳ್ಕಿನ ಸಂಗಾತಿಗಳು ಸಾಧ್ಯಿಯರು (ಉಂಸವ. ೨೧-೩೨).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಳುಕು (< ತಜ್ಜಿ)]

ಕೈತಳ್ಕು 'ಕೈತಳುಕು' ನೋ.

ಕೈತಾಂಗು (ನಾ). ನೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಟಕಟೆ: ಚಕ್ಕಸೇತುವೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೈತಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಸಾಮಾಜ. ೧೧೨). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಾಂಗು$_{2}$]

ಕೈತಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹರಳುಗಿಡ: ಪೂತ ಕೈತಾಯಿಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ಏರಾವತಕರ] ಪೊಳಲಿಸಪರಿಕ್ಕಿಸೊಳ್ ಜಾತಾಕನುಗಾದಿಂದುದಿಸೆ (ವೇಕಾರಾ. ೧-೨೦-೬೦). [← ತಮಿ. ಕೈತ್ತಾ]

ಕೈತಾಳೆ, ಕಯ್ತಾಳೆ, ಕೈದಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಪ್ಪಳೆ: ಮುಂದಮಿಬ್ಬರಿಗೆ ಕೈತಾಳಂಗಳಂ ಹೊಯ್ವನು ಹಲಾಯುಧನು (ಉಪಪ. ೨೫-೬೨); ಏಟುರು ಕೈತಾಳಮೊತ್ತುವರು (ಕಂಪಪು. ೨-೯೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹಾಕುವ ತಾಳ: ಕೈತಾಳದಿಂ ಪಾಡಿದಂ ಭಕ್ತಮಂದಲಾ ನಂದಿಯಂಗ (ನಂದಿಮಾ. ೧೬-೫೪). ೩. ಕಂಚು ಆಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತಾಳ: (೪). **ಕಯ್ತಾಳ್**: ೨. (ಕಯ್ತಾಳದ ಮುಮ್ಮುವಾಡಿಸ ಯುವರಾಜನ ಪ್ರವೇಶ) (ಚಟ್ಟಿಅ. ೧೦೬-೧೯). **ಕೈದಾಳ್**: ೨. ಸಕ್ಕ ಸಕ್ಕಿರ್ತಾದಳು ಕೈದಾಳದಿಂದು ಸಾರುತ್ತಿದಳು (ಸಪವೀಚ. ೫-೧೬). ೪. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಟ್ಟೂರು ಕೈದಾಳವನು ಸಾರಿ (ಸವರಾ. ೬-೨೬). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಾಳ್$_{1}$]

ಕೈತಾಳು$_{1}$ (ಕ್ರಿ.) ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸಹನೆಯಿಂದಿರು; ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡದಿರು: (೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಾಳ್$_{1}$ (< ತಾಳ್$_{11}$)]

ಕೈತಾಳ್$_{2}$ (ನಾ). ಬಾಣಲ ಆಗುಳಿಯನ್ನು ಹಾಕಲು ಆಥವಾ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: (೪).

[ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಾಳ್$_{3}$ (< ತಾಜ್)]

ಕೈತಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಬಿಳಿತಾಳೆ, ಮಸ್ಸಿ, ಪಾಗಿಗೆ, ಸಾಸಲು, ಕೈತಾಳೆ" (ಪೈತಿಗಿ. ೭೩-೧೪೫). [?]

ಕೈತಿವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತಿವಿ; ಗುದ್ದು. ೨. ಕೈಮಾಡು, —ತೋರು: ಇಂಥವಳು ಇದ್ದರೆಷ್ಟು? ಸತ್ತರೆಷ್ಟು? ಎಂದು ಬಿದ್ದವಳತ್ತ ಕೈತಿವಿದು (ಹೊಸಕ್ಷ. ೨೩). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತಿವಿ$_{1}$]

ಕೈತೀವು 'ಕೆಯ್ತೀವು' ನೋ.

ಕೈತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತುಂಬು; ಕೈಯನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯರಳಳತ್ತುರಿಯೊಳಗದ್ದಿ ಕೈತುಂಬಿ ಕೊಡಲು (ಕಂಪವಿ. ೨-೪೪). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತುಂಬು$_{1}$]

ಕೈತುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಲು ಕೈಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಎತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ, —ಗ್ರಾಸ, —ಕವಳ: ಕಾಲಪವಸಾಶನನ ಕೈತುತ್ತಾದನಲ್ಲಾ (ಬಸಪ. ೪೬-೩೭). ೨. ಬಿಚ್ಚೊಟ್ಟರ ಕೈಗೂಡಾ ಹಾಕುವ ಕಲಿಸಿದ ಅನ್ನದ ತುತ್ತು: ಅಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೈತುತ್ತು ಹಾಕಿದಳು (ರಷ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತುತ್ತು$_{2}$]

ಕೈತೊಡಕ (ನಾ). ಭಾರವನ್ನೆರಿಯಲು ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತುವುದು; ಅಂದಾಜು ತೂಕ: ಎರಡು ಜಂತೆಯನಿರು ಸವಪವಿಟ್ಟರಡು ಕೈತೊಡಲಿ ತೂಗಿದು (ತೂರಾ. ೬-೯-೧೪); ಕೈತೊಡಲ ಬಾಯ ಬಣ್ಣ (ಗಾಪ). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತೂಕ]

ಕೈತೆಗೆ 'ಕೆಯ್ತೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈತೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ತೆರೆ, —ಬಿಚ್ಚು: ಒಲವ ಕೊಳೆ ಕೈತೆರೆಯುತ (ಮಲಿಚ. ೯-೬). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತೆರೆ]

ಕೈತೇರು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ತೇರು; ಸಣ್ಣರಥ: ರಾಟಾಳತೇರು ಕೈತೇರು ಗೊಂದೆತೇರು ಹರಿದೂ ನಂಜಯ್ಯ ಎಡಬಲಕೆ (ಹಕ್ಕಯ್ಯ. ೬೭). [ಕೈ$_{2}$ (< ಕೆಯ್$_{2}$) + ತೇರು$_{2}$ (< ತೇರ್$_{2}$)]

ಕೈತೊಡಪು (ನಾ). ಕೈಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಗವಸಣಿಗೆ; ಕೈಕವಚ (?): ಭೀಷ್ಮನು ಕವಚವನ್ನೂ ಕೈತೊಡಪುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಕೃವಾವಿ. ೮೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಪು]

ಕೈತೊರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು. ೨. ಮುಕ್ತಹಸ್ತವಾಗಿರು; ಉದಾರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಸಿರಿವಂತರು ಕೈತೊರೆಯದೀಯದಿರೆ (ವಿಸೀಗೀ. ೭೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊರೆ$_1$ (< ತೊಜೆ$_1$]

ಕೈತೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈತೋಟ 'ಕೈದೋಟ' ನೋ.

ಕೈತೋರಿಸು 'ಕೈದೋಱಿಸು' ನೋ.

ಕೈತೋರು 'ಕೈದೋಱು' ನೋ.

ಕೈದಂಡ (ನಾ). "ಬೈಸಿಕಲ್, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ, ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲೂ ಹಿಡಿಯಿರುವ, ದಂಡ" (Handle-bar. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$) + ದಂಡ]

ಕೈದಂಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣದೊಣ್ಣೆ; ಕೈಕೋಲು: ಮೆಱೆವ ಹಜ್ಜೆಯ ದಂಡೆವಲಗೆಯ ಮಱೆಯ ಕೈದಂಡೆಗಳ ಜುಣುಗಿಸಿ ತಱುದಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೩೪). ೨. ಕೈಯಾಸರೆ: ಕಂಡು ದಂಡೆಗೆ ಕರೆದು ಮಂಡೆಯಂ ನೀವಿ ಕೈದಂಡೆಯಂಗೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೦-೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದಂಡೆ$_2$]

ಕೈದಂಡೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಆಸರೆಕೊಡು; ಕರಾವಲಂಬನ ಕೊಡು: ನಂದಿ ಕೈದಂಡೆಕೊಡೆ ನಡೆದು ಸಂತಸವಾಂತು ನಿಂದು (ರಾಘಚಾ. ೭-೮೨). [ಕೈದಂಡೆ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈದಟ್ಟು, ಕೈತಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ; ಕರತಾಡನ ಮಾಡು: ದಟ್ಟವಿಸಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತದೊಳು ಕೈದಟ್ಟಲೆನುತಂ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೪೮). ೨. ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟು: (ಕ). ೩. ಕೈಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ರಹಸ್ಯವಾದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಡು: (ಕ). ೪. ಒದಗು; ಸಂಭವಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಕೆಟ್ಟಿಂ ಪ್ರಯಾಸವೇ ಕೈದಟ್ಟತೆಂದೊಱಲುತ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೫); ಜನ್ಮಾಂತರದ ಸುಕೃತ ಫಲವೆಮಗೆ ಕೈದಟ್ಟಿದುದು (ತುರಂಗ. ೩೩-೭). ೫. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಡೆ; ಜಗಳವಾಡು; ಹೋರು: ಕೈದಟ್ಟುವ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವಲ್ಲದೆ ಕೈದಟ್ಟದ ಠಾವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಳಗವುಂಟೇ ಅಯ್ಯಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೮೯). ೬. (ನಾಣ್ಯದಂತೆ) ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗು: (ಕ). **ಕೈತಟ್ಟು**: ೧. ಆನಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಕಾಶನನ್ನು ಕೈತಟ್ಟ ಕರೆದ (ಮರಳಿ. ೧೪೬); ಮಾಧವರಸ ಕೈತಟ್ಟುತ್ತ ಹೇಳಿದ – ಹೌದು ಹೌದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಅಶ್ರಮ. ೯೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೈದಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ದಣಿವಾಗು; ಕೈ ಸೋತುಹೋಗು: ಕೈದಣಿಯೆ ಹೊಯ್ದರಿಯ ಸೀಳಿದು ಬಾಯ್ದಣಿಯೆ ಮೂದಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೪೧); ವಿಷಾದ ಭರದಲಿ ಮುಂದುಗಾಣದೆ ಕೈದಣಿಯಲಪ್ಪಳಿಸಿದನು ಕಲಿಭೀಮ ಕುರುಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೨೭). ಕೈದಣಿವನಕ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೋಹತ. ೪-೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತಣಿ$_1$]

ಕೈದಣ್ಣಲರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯಶನ ಸದ್ಘೃತದೊಲೆ × × × ಕೈದಣ್ಣಲರ್ ದಧಿಪತ್ರಮಾಲೆ ತಣ್ಣೈಸದೆ ಪದಾರ್ಥಂಗಳ ರುಚಿಯ ಮುಕ್ಕಣ್ಣಗರ್ಪಿತವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೬-೯). [?]

ಕೈದಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ: ಶಿಶುವೆ ನೀ ಬಾರೆಂದು ಕೈದಪ್ಪಣಿಗಳಿಂ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರು ಕರೆಯೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೭-೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ತಪ್ಪಣಿ (< ಚಪ್ಪಳೆ)]

ಕೈದವ, ಕಯ್ದವ (ನಾ). ಮೋಸ; ಕಪಟ; ವಂಚನೆ: "ಸಲೆ ಕಪಟದೊಳ್ ಕೈತ ಕೈದವಂ" (ಕಶರ. ೨೮); "ಕೈದವವೆ ಕೈತವವೆ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೦); ಕೈದವಮಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯಂ ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಗೆ ತಂದು ನುಡಿದಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೫ ವ). **ಕಯ್ದವ**: ಕಯ್ದವಮಿಲ್ಲದೊಲ್ದೊಲಿಸಿದೋಪನುಮೋಪಳುಮೆಯ್ದೆ ತಟ್ಟು ತಳ್ಪೊಯ್ದರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೮೬). [< ಸಂ. ಕೈತವ]

ಕೈದಸ್ತು$_1$ (ನಾ). ೧. ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಹಂಚಿದಾಗ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ಬಂದ ಎಲೆಗಳ ಮೊತ್ತ, —ಕಟ್ಟು. ೨. ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಆಟಗಾರನಿಗೆ ಬಂದ ಪಟ್ಟು. [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ದಸ್ತು$_1$]

ಕೈದಸ್ತು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಪಾತ್ರೆ: ಕಾಲ್ದೊಳೆವ ಕೈದಸ್ತು ಕೈಗಿಂಡಿ ಕಾಳಂಜಿ ಈ ವೇಳ್ಯ ವೈಪರ್ಯ ಆಹುದಮ್ಮಾ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೨೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದಸ್ತು$_2$]

ಕೈದಳ 'ಕೈತಳ' ನೋ.

ಕೈದಳವಸುಱ್ (ನಾ). ಅಂಗೈಯಿಂದ ಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಷ್ಟು ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಹೊಟ್ಟೆ: ತೆಳ್ವಸುಱ ಸುಳಿವಾಳೆವಸುಱ ಕೈದಳವಸುಱ ಕೋಮಳೆಯರು (ಚಿಬಪು. ೩೭-೪೨). [ಕೈದಳ (< ಕೈತಳ) + ಬಸುಱ್ (< ಬಸಿಱ್)]

ಕೈದಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ತಾಗಿಸು; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ರಿಪು ಕೈದಾಗಿಸಿದನರಸನನು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೬-೩೨). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತೋರು, —ಪ್ರಕಟಿಸು (?): ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗತನದ ಗಾಡಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦-೫೧). [ಕೈದಾಗು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದಾಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತಗಲು, —ತಾಕು, —ಘಟ್ಟಿಸು. 'ಕೈದಾಗಿಸು' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ತಾಗು$_1$ (< ತಾಗು$_1$)]

ಕೈದಾಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ತಗಲುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ. ೨. ಕೈಕೆಲಸ; ಹಸ್ತ ಚಾತುರ್ಯ: ರಂಗವಲ್ಲಿಯಂ ಕಂಡು ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟವೆಲ್ಲಮಕ್ಕನ ಕೈದಾಗೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೩೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ತಾಗು$_2$(< ತಾಂಗು$_2$)]

ಕೈದಾಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗಿಸು; ತನಗೆ ಬೇಡವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ಹೊರೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಮೇಲೇರಿಸಿ ಪಾರಾಗು: ಅಲ್ಲಿಂದಿಲ್ಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದಲ್ಲಿಗೆ ಕೈದಾಟಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಹೊಡೆದು ಬಿಡುತ್ತೀಯ (ಬೆತಂಬಾ. ೧೭೬); ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಖೋಟಾ ನೋಟನ್ನು ಸಂತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಕೈದಾಟಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದಾಟಿಸು]

ಕೈದಾರ$_1$ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂಗಳಕರವಾದ ದಾರ: ಕಂಕಣ ಕೈದಾರ ಸ್ಥಿರ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೆಂಬ ಗಂಡಗೆನ್ನ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೭೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದಾರ$_1$]

ಕೈದಾರ$_2$ (ಗು). ಕೆಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗದ್ದೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಕ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಸಾಲು. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾರೆ 'ಕೈಧಾರೆ' ನೋ.

ಕೈದಾರ್ಯ (ನಾ). = ಕೈದಾರಕ. [ಸಂ.]

ಕೈದಾಳ 'ಕೈತಾಳ' ನೋ.

ಕೈದಾಳು (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಆಳು; ಆಯುಧ ಧಾರಿಯಾದ ಭಟ: ಭಾಳದ ಚಂದ್ರದ ಚಿತ್ರದ ಮೊಗರಂಬದ ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಣ್ಣಿದ ಕರಿಘಟನೆರೆದುವು (ವೀರೇಚ. ೨-೨೮).
[ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಕೈದಿ, ಖೈದಿ (ನಾ). ಬಂದಿ; ಸೆರೆಯಾಳು: ಒಡನೆಯೇ ಅವರು ಕೈದಿಗಳಿಬ್ಬರನ್ನು ಮುನ್ನಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿರಿಸಿ ಬಂದು ಒಡೆಯನನ್ನು ಉಪಚರಿಸಹತ್ತಿದರು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೧೭೪). **ಖೈದಿ**: ದಿನದಿನವೂ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಖೈದಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬರುವುದು ಅವರ ಪದ್ಧತಿ (ಮಗಮಾಂ. ೮೪); ಖೈದಿಗಳು ತಿಂಡಿಗಾಗಿ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೭). [← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈದೀ]

ಕೈದೀಪ (ನಾ). ೧. (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು) ಹಿಡಿಯಿರುವ ದೀಪ; ಸಣ್ಣದೀಪ: ಮಾಸ್ತರು ಕೈದೀಪ ಹಚ್ಚಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೪). ೨. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ದೀಪ; ದಾರಿ ದೀಪ: ಅವನ ನಡೆನುಡಿ ನನಗೆ ಕತ್ತಲೆಯಲಾಯಿತು ಕೈದೀಪವು (ಸಖೀಗೀ. ೪೩-೮೮೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದೀಪ]

ಕೈದೀವಿಗೆ 'ಕೆಯ್ದಾವಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈದು$_1$ 'ಕೆಯ್ದು' ನೋ.

ಕೈದು$_2$, ಖೈದು (ನಾ). ೧. ಸೆರೆಮನೆ; ಬಂದೀಖಾನೆ; ಕಾರಾಗೃಹ: ಈ ಚೇಲೇರನ್ನು ಕೈದಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಸಹಿತ ಮಡಗಿದರೆ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಫಿರಿಯಾದಿ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೆ ಶಾಯಿದಿ ಕೊಡಬಹುದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೯); ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿ ಕೈದಿನಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ರಾಯನನ್ನು ಜಯಿಸಬಹುದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೭). ೨. ಕೈಸೆರೆ; ದಸ್ತಗಿರಿ; ಬಂಧನ: ಕೈದಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗತಕ್ಕ ತಕ್ಕೀರು ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿ ಮನೆಗೆ ಅತಿಕ್ರಮ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡೋಣ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೪೯). **ಖೈದು**: ೨. ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಖೈದಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೀಳುಜಾತಿಯವನಾಗಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೧).

ಕೈದುಮಾಡು = ೧. ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು: ಕೋಟಿವಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೈದುಮಾಡಿ ಇಟ್ಟರು (ಹೈದರ. ೧೦೪). ೨. ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕೆಲಸ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). ೩. ಮುಗಿಸು: ಲೆಕ್ಕ ಕೈದುಮಾಡು (ರೂಢಿ). [← ಅರ. ಕೈದ್]

ಕೈದುಕಾರ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಕಾಱತನ, ಕೈದುಗಾಱತನ (ನಾ). ಆಯುಧ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಕೌಶಲ್ಯ: ಕಾಮನ ಕೈದುಕಾಱತನಕ್ಕೆ ಕೋಡದೆ ಕಂದದಿಹರಾರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೬-೩೯). **ಕೈದುಗಾಱತನ**: ಕೈದುಗಾಱತನದ ಬಲ್ಮೆಯೊಳ್ ಮಾಱೊಡ್ಡಿ ಮೊನೆಗಾಂತ ದಮನನನಿದಿರ್ಚಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೦-೩೦).
[ಕೈದುಕಾಱ (< ಕೆಯ್ದುಕಾಱ) + -ತನ]

ಕೈದುಕೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಖಾನೆ (ನಾ). ಕಾರಾಗೃಹ; ಸೆರೆಮನೆ.
[← ಅರ. ಹಿಂ. ಕೈದ್‌ಖಾನಾ]

ಕೈದುಗಾಱ 'ಕೆಯ್ದುಕಾಱ' ನೋ.

ಕೈದುಗಾಱತನ 'ಕೈದುಕಾಱತನ' ನೋ.

ಕೈದುಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಚುಚ್ಚು, —ತಿವಿ: ನೆಣನ ಬಣಬೆಗಳೊಳ್ ಕೈದುಗುತ್ತಿ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ).
[ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕುತ್ತು$_1$]

ಕೈದುಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). ಆಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿರುವ ಜಾಣ್ಮೆ, —ಕೌಶಲ: ಬಿಲ್ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ಕೈದುಗೆಯ್ಮೆಯೊಳಂ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೬-೧೬). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಕೆಯ್ಮೆ]

ಕೈದುಗೈ 'ಕೆಯ್ದುಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈದುಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ದುಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈದುಡುಂಕು 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_1$ 'ಕೆಯ್ದುಡುಕು' ನೋ.

ಕೈದುಡುಕು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಒಳಗೆ ಸುಧೆಯನೇ ಮಡಗಿ ಪೆರರಿಂದೆ ಕೈದುಡುಕಾಗದಂದದಿಂದೊಡರಿಸುತೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨-೧೧); ಕಟ್ಟುಕೈವಾಲೆ ಸಮಯಂ ತಟ್ಟನ ಮೆಱೆವಣಿಗೆ ಪೊಮ್ಮು ಕೈದುಡುಕುಗಳಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ಪೊಣರ್ವ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟುಳಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭-೩೧). ೨. ಹಿಂದು ಮುಂದು ವಿಚಾರಿಸದೆ ಕೈಮಾಡುವಿಕೆ, —ಜಗಳಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವಿಕೆ: ಕೈದುಡುಕು ಲೇಸಲ್ಲ ಖಳಕುಲಸೂದನನ ಕೂಡೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೧೦); ನೀವು ಅವರ ಮೇಲೆ ಕೈದುಡುಕು ಮಾಡ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲಾ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೮).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುಡುಕು$_2$]

ಕೈದುದಿ (ನಾ). ಕೈಯ ತುದಿ; ಹಸ್ತದ ಅಗ್ರಭಾಗ; ಹಸ್ತಾಗ್ರ: ಕಾಯ್ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯರ ಕೈದುದಿಗಳನು ಹಿಡಿದೆಳೆದು (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತುದಿ]

ಕೈದುವಲಿ (ನಾ). ಆಯುಧಕ್ಕೆ ಬಲಿ, —ಆಹುತಿ: ಗಂಡನಳಿದನ್ ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣನ ಕೈಯ ಕೈದುವಲಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೭-೩೪೫).
[ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಬಲಿ$_5$]

ಕೈದುವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಕೆಳಗೆಹಾಕು; ಸೋಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಕಾಮನ ದಳದ ಚೂಣಿಯ ಸೊಗಸು ಹೊಯ್ದರೆ ಕೈದುವಿಕ್ಕಿತು ವಿಗಡ ಮುನಿಜನವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೧೦).
[ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಇಕ್ಕು]

ಕೈದುವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ದುವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈದುವೊಱು 'ಕೆಯ್ದುವೊಱು' ನೋ.

ಕೈದೆಗೆ 'ಕೆಯ್ದೆಗೆ' ನೋ.

ಕೈದೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಆಯುಧವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು: ನರಸೇಂದ್ರ ಒಲವಿಂದ ಕೈದೆತ್ತಿ ಕೂಶ್ಮಾಂಡಫಲವನು ಸಲೆ ಖಂಡಿಸಿದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೨-೬೯). [ಕೈದು$_1$ (< ಕೆಯ್ದು) + ಎತ್ತು$_1$]

ಕೈದೆರವು 'ಕೈದೆರಹು' ನೋ.

ಕೈದೆರಹು, ಕೈದೆರವು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಬಿಡುವು, —ಅವಕಾಶ; ವ್ಯವಧಾನ; ತೆರಪು: ಬಲ್ಲವಿಕೆಯ ಮಾತು ಬೇಡವೆಂದೈನೂಱು ಬಿಲ್ಲನಾರಿಯ ಭೋರ್ಗರಿಸೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿದುವು ಶತ್ರುಗಳೆದೆ ಕೈದೆರಹಿಲ್ಲದೆ ಕಱೆದ ಕೂರ್ಗಣೆಯ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೨). **ಕೈದೆರವು**: ಸೋಲವೆ ಸುಭಟರ್ಗೆ ಬಿಲ್ವೆದೆ ಪರಿದ ತತ್ಕಾಲದೆ ಕೈದೆರವಿಂಗೆ ಶೂಲವೊಂದಿದೆ ನೋಡು (ಮೋಹತ. ೩೮-೧೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೆರಹು$_2$ (< ತೆಱಪು)]

ಕೈದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಆಭರಣ: (ಕಿ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಕೈದೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ (ಬಳೆ ಮೊದಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು) ತೊಡಿಸು: ಎಳೆವೆರಲ್ಗಳ ಚಿಟುಕೊತ್ತಿ ಕೈದೊಡಿಸುವ ಬಳೆಗಾಱರಿರ್ದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಡಿಸು]

ಕೈದೊಳಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕು, —ತೊಳಸು: ಸುಳಿಯಲನಿಲಂಗಿಲ್ಲ ಪಥ ಕೈದೊಳಸ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಳಕ] ದಾರದು ರವಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆ; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಉಜುಬಿ ಘಟ್ಟಾವಳಿಯ ಪುರಗಳಲಜಸಿ ಪಡುವಣ ಕಡಲ ನಡುವಣ ಕುಜುವಗಳ ಕೈದೊಳಸಿ ತಿರುಗಿತು ಸೇನೆ ಕೊಂಕಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_1$]

ಕೈದೊಳಸು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಲಹ; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ: (ಕಿ). ೨. ತೊಳಸುವಿಕೆ; ಕದಡುವಿಕೆ: ಬೀದಿಗಲಹದ ಕದಡು ಬೀಡಿನಲೈದೆ ಹಬ್ಬಿತು ಬೀಡುಗಲಹದ ಕೈದೊಳಸುಕೊಂಡೆಸಗಿ ನಟಿಸಿತು ನಾಡುನಾಡಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೮-೨). ೩. ಕೈವಶ; ಅಧೀನ: ಉಜುಬಿತಪದೆಸೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತುಜುಬು ಕೈದೊಳಸಾಯ್ತು ಹಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೨೮). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕಲಕುವಿಕೆ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ: ವಾಯುಜನ ಕೈದೊಳಸಿನಲಿ ಕುರುರಾಜ್ಯ ಶ್ರೀಯ ಮುಂದಲೆ ಹೋಯಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೨೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೊಳಸು$_2$]

ಕೈದೊಳಸುಕಾಱ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಹೋರಾಡುವವನು; ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು: ಬಳಿಕ ಬೊಬ್ಬಿರಿದಬ್ಬರಿಸಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕು ಹೊಯ್ದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೭-೬); ಬಲು ಖಾತಿಯಲಿ ಕೈದೊಳಸುಕಾಱರು ಹೊಕ್ಕರುರವಣಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೨೩). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + -ಕಾಱ]

ಕೈದೊಳಸುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು; ಮುಷ್ಟಿಕಾಳಗಮಾಡು. ೨. ಅಧೀನವಾಗು; ಕೈವಶವಾಗು: ಅಳುಪ ಕಾಣೆವು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನೆಲೆ ನಿಜೇಶನ ಮೇಲೆ ಘನ ಕೈದೊಳಸುಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳ್ಳದು ನುಡಿಸಿ ನೋಡುವುದೆಂದಳಾ ಸರಮೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೫). [ಕೈದೊಳಸು$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈದೊಳೆ 'ಕೆಯ್ದೊಳೆ' ನೋ.

ಕೈದೊಱೆ 'ಕೆಯ್ದೊಱೆ' ನೋ.

ಕೈದೋಟ, ಕೈತೋಟ (ನಾ). (ಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ) ತೋಟ; ಸಣ್ಣತೋಟ: ಮನೆ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೊಂದು ಚೆಂದವಾದ ಕೈದೋಟ (ಹುಚ್ಚು ಹು. ೬೮). **ಕೈತೋಟ**: ನಾನೇನು ನಿಮ್ಮ ಕೈತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಬದನೆಕಾಯಿಯೇ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೫); ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಗೆ ಕೈತೋಟ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೩೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಟ (< ತೋಂಟ)]

ಕೈದೋಟೆ (ನಾ). (ಹೂ, ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ದೋಟೆ; ಸಣ್ಣದೋಟೆ: ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವನು ಪಿಡಿಯಲಿಂದ್ರಿಯಕಳವೆ ಇಂದ್ರಧನು ಕೈದೋಟೆ ಕೊಂಕಿಗೆಟಕುವುದೇ (ಮಂಕುಕ. ೬೯೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ದೋಟೆ]

ಕೈದೋರ್ಪು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಬಾಹುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನ: ತೋಱಿಸು ನಿನ್ನ ಕಡುಪನೆಲೆ ವಾಮನ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೈದೋರ್ಪು ಲೋಮ ಬಲ್ಪೇನಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೪-೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋರ್ಪು]

ಕೈದೋಱಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ತೋರಿಸುವುದು; ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು: ತುರಗದ ಥಟ್ಟು ಬಳಿಸಲಿಸೆ ಏಱುದುವು ಪಡಿಮುಖದೊಳುಬ್ಬಿದ ಕಾಱುಗಿಡಿಗಳ ಬಂಡೆಯದ ಕೈದೋಱಿಕೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೧೩). ೨. ಕೈಯಿಂದ ದಾರಿತೋರಿಸುವುದು; ದಿಗ್ದರ್ಶನ: ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾದೊಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದವು ಕೈದೋಱಿಕೆಯಿಂದವು ಶ್ರೀಗುರುಮುಖದಿಂದವು ಅಪ್ಪುದಾಗಿ (ಪರಮಾ. ೧೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಱಿಕೆ]

ಕೈದೋಱಿಸು, ಕೈತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ವಿವಿಧಾಯುಧದ ಕಾಲಾಳೊದಗಿ ಕೈದೋಱಿಸಿದರನಿಬರ ಸದೆದನೊಬ್ಬನೆ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೮); ಆವ ಕೈದೋಱಿಸಲ್ಕಣಿಗಳಾಗಸದೊಳು ಸೇತುಗಟ್ಟಿದವೊಲಿಟ್ಟಣಿಸುತಿರಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೩೮); ದೂಷಕ ಬಲರಾಮ ಕೈದೋಱಿಸೆಂದು ವಿಘ್ನೇಶನು ಕರೆದಾಱಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೮-೪೪). **ಕೈತೋರಿಸು**: ೧. ಕೈತೋರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಕಾಜಿಯೇ ಅಲ್ಲ (ಕೊತಕಾ. ೫೩). ೨. (ಹಸ್ತಸಾಮುದ್ರಿಕನಿಗೆ) ಕೈಯನ್ನು ತೋರಿಸು: ಕೈ ತೋರಿಸಿ ಅವಲಕ್ಷಣ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ).

[ಕೈದೋಱು + -ಇಸು$_3$]

ಕೈದೋಱು, ಕೈತೋರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಮಾಱಾನೆಯ ಕುಂಬತಳಕ ಪಾಯಳವಿಂ ಕೈದೋಱಿ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೩); ಕಡುಪುಳ್ಳರ್ ಬಂದು ಕೈದೋಱದೆ ಮಱೆದಿರೆವೆಂದಿರ್ದೊಡಂ (ದಶಕು. ೭-೭೦); ಫಡ ಕೇಣ ವೇಕಿನ್ನೆನುತ ಕೈದೋಱಿತು ಭಟಸ್ತೋಮ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೪-೪೨); ಪಟು ಭಟರ್ ಕೈದೋಱುತಿರ್ದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೩). **ಕೈತೋರು**: ೧. ಮೊದಲು ನೀರುಕುಡಿದು ಬಳಿಕ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಂದವನಿಗೆ ಕೈತೋರುವೆನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨). ೨. ಕೈಯನ್ನು ತೋರು: ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯಿದ್ದ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೈಧಾರೆ, ಕಯಿಧಾರೆ, ಕೈದಾರೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ: ಬೆಳಗುಗನಸಿನ ಹೃದ್ಯಸಂವೇದನೆಯ ಸುತ್ತು ರಸಬಂದು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕೈಧಾರೆ, ಕಂಕಣಸಾಲು, ನಾಮೇಲು – ನೀಮೇಲು (ಅರಳು. ೨೫೭). ೨. ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕನ್ಯಾದಾನ; ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಮದುವೆ: ಹಾಲಾಗೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈಧಾರೆ ಅದಾದೆಂದು ಸುತ್ತೇಳು ಪರ್ಸೇ ಮೆರೆದಾವೋ (ಹುಟ್ಟಹ. ೯೭). **ಕಯಿಧಾರೆ**: ೧. ಇನಿತುಂ ಧರ್ಮ್ಮಮುಮಂ ನೀವೆ ನೋಡಿ ಪಾಲಿಸುವುದೆಂದು ನಗರ ಕೆಲ್ಲಂ ಮನದೊ[ಲ]ವಿಂ ಕಯಿಧಾರೆಯನುನಯದಿಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿಲಿಸಿದಂ ಚಾವುಣ್ಡ (ಹೈಅಸಿ. ೪೭-೧೪೩; 1093). ೩. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಧೂವರರ ಕೈಗಳ ಮೇಲೆ ಎರೆಯುವ ನೀರಿನ ಧಾರೆ: ಕಯಿಧಾರೆಯ ಮದುವೆಗೆ ಮ ೧೦ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೨೧-೨೧; 1378). ೪. ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಎರೆಯುವ ಧಾರೆ. **ಕೈದಾರೆ**: ೧. ಭರದೆ ಸುರಿತಪ್ಪ ಕೈದಾರೆಗಳ ನಿಕರದಿಂ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧-೧೩). ೨. ಆಂ ಕೈದಾರೆಯ ಪೆಂಡಿತಿಯಿರಲ್ ಓಪಂ ಪರನಾರಿಯೊಳಾಗಳುಂ ಮೆರೆಯುತಿರ್ಪುದೆನೆ ತಾನಿರ್ದು ಪಾಡೇ (ಅದ್ಭುತ. ೩೦-೨೫); ಸ್ವಾಮಿ ಮಲ್ಲಯ್ಯಗೂ ಬಾಲೆ ಗಿರಿಜಮ್ಮನಿಗೂ ಹಾಲಾಕೊಳದಲ್ಲಿ ಕೈದಾರೆ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೨೪). ೩. ಕರಣಂಗಳ ಸುವಾಸಿನಿಯರಾಗೆ ಸಕಳೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಾರತಿಯನೆತ್ತೆ ಭಕ್ತಿರಸಂ ಕೈದಾರೆಯಾಗೆ (ಬಸರ. ೪-೧೦೧).

ಕೈಧಾರೆಎಱೆ = ದಾನಕೊಡುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ನೀರುಹಾಕು: ಕಾಲಂತೊಳೆದು ಕೈಧಾರೆ ಎಱೆದುಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VIII (S), ಸೊರಬ. ೫೮೬-೭೯; 1301).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಧಾರೆ]

ಕೈನಂಬುಗೆ (ನಾ). ಕೈಮೇಲೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು ಭರವಸೆ ಕೊಡುವುದು; ಭಾಷೆ: ವೀರಕೆ ಬೆಗಡು ಹುದುವನೆಯಾಯ್ತು ಕೈನಂಬುಗೆಗೆ ಮರಳಿದ ರೊಬ್ಬರು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೧೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಂಬುಗೆ]

ಕೈನಡುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಅಲ್ಲಾಡು, —ಅದುರು, —ಕಂಪಿಸು. ೨. ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು, —ಅದುರಿಸು: ಮುದುಕನಂತೆ ಕೈನಡುಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೮೧ ಅಡಿಟಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಡುಗು$_1$]

ಕೈನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸಾಗು; ಶಕ್ತಿಯಿರು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರು: ಅಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಇನ್ನು ಕೈನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಡೆ$_1$]

ಕೈನಾಣ್ಯ (ನಾ). ನಗದುಹಣ; ರೋಖುಹಣ: ಸೆಟ್ಟಿಯರು ಸಕಲ ದೇಶದೊಳಿರ್ಪ ಫಲ ಸರಕ ನೆಟ್ಟನೇ ತಂದು ಪೊಟ್ಟಲನೊಟ್ಟಿ ಕೈನಾಣ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಪರಬಲೇ (ನವಮೋ. ೨-೪೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಾಣ್ಯ]

ಕೈನಿಲುಕು 'ಕೈನಿಳ್ಕು' ನೋ.

ಕೈನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೈಕಟ್ಟಿಹೋಗು; ಕೈಸಾಗದಿರು: ಏನೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೈನಿಂತ ಜನರು (ನಿರಾಭ. ೧೬೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಿಲ್ಲು (< ನಿಲ್)]

ಕೈನಿಳ್ಕು, ಕೈನಿಲುಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆಸಿಕ್ಕು, —ಎಟಕು: ತುದಿಮರ ನೊಳಿಹ ಪಣ್ಣಿಗೆ . . . ಕೈನಿಳ್ಕಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧-೪). **ಕೈನಿಲುಕು**: ೧. ಧೂರ್ತ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಕೈನಿಲುಕದ ಗಂಟು (ರೂಢಿ). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚು; ಕೈಯನ್ನು ನೀಡು: ರಾವುತರು ಕೈನಿಲುಕಿದರು ಮುತ್ತಿದರು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾರಿದರು ಸಿಕ್ಕಿದರು ಹಗೆಯೆನುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನಿಳ್ಕು]

ಕೈನಿಱಿ 'ಕೆಯ್ನಿಱಿ' ನೋ.

ಕೈನೀಡು 'ಕೆಯ್ನಾಡು' ನೋ.

ಕೈನೀರ್ 'ಕೆಯ್ನೀರ್' ನೋ.

ಕೈನೀರೆಱೆ 'ಕೆಯ್ನೀರೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈನುಣ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು, —ಪಾರಾಗು: ಆ ಪಾಂಡವರ್ ಪ್ರಾಣಮೆಂದಿರ್ದನೇ ಅವನ ಗತಿ ಏನಾಯ್ತು? ಕೈನುಣ್ಚಿ ಕೊಂಡನೋ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೫-೮೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನುಣ್ಚು]

ಕೈನೆ, ಕಯ್ನೆ, ಗೈನೆ (ನಾ). ೧. ದಾಸಿ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ: ನಗುವ ಕೈನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕನ್ನೆ]ಯ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ಯುವೆನೆನುತ ಕಲಿ ಶಿಶುಪಾಲನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೧೩); ಬಸಿವ ನೆತ್ತರ ಮುಸುಡತೋಜದೆ ಕೈನೆ ಹೋಗೆನಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೫-೧೯). ೨. ಕ್ಷುದ್ರ ಹೆಂಗಸು; ದುಷ್ಟೆ: ನೂಳದದೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಕೈಗಮರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಬಾಟ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೬); ಅವಕ್ಕೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವ ಕೈನೆಯಾದೇವೆ ನಾವು (ಸವತಿ. ೨೩೯). **ಕಯ್ನೆ**: ೨. ನೀನು ನನ್ನಯೆ ಕುಮಾರನಾಗಿ ಜನ್ಮಿಸಬಾರದಾಗಿದ್ದಿತೆ, ಕಂಠೀರವ? ನಾನು ಅಂತಹ ಕಯ್ನೆಯೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೨೦-೪). **ಗೈನೆ**: ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಗರತಿಯಲ್ಲ ಬೀಳುಮಾಡುವ ಗೈನೆಯಲ್ಲ (ಗೋಹಾಡು. ೬೦). [← ತುಳು. ಕೈನೆ]

ಕೈನೆಗಪು, ಕೈನೆಗಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತು, —ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಿ: ವನಜಮುಖಿ ಕಡುಮುಳಿದು ಕೈನೆಗಪನುವರದೊಳಳಿ ನಾರಿಯರ ಕೈಯಿಂದೆನುತೆ ಶಾಪವನಿತ್ತು ಹಾಯ್ದಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೮-೩೨).

ಕೈನೆಗಹು$_1$: ಅಂಜದಿರಿ ಹೋಹೋ ಎನುತ ಕೈನೆಗಹಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೪೭); ಕಂಡರು ಮಹಾ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕರು ನಿಂದು ಕೈನೆಗಹಿ (ನಳಚ. ೮-೧೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೆಗಪು$_1$]

ಕೈನೆಗಹು$_1$ 'ಕೈನೆಗಪು' ನೋ.

ಕೈನೆಗಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು: ಕೈನೆಗಹುಗಳ ರಕ್ಕಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೬). ೨. ಕೈಯಿಂದ (ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು) ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಅಪಹರಿಸುವುದು: ಜಾನಕಿಯ ಕಪಟದಲಿ ಕಳವಿನ ಕೈನೆಗಹಿನಲಿ ಕೊಂಡುಹೋದ ಸುಮಾನವೆಲ್ಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೨೨-೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೆಗಹು$_2$ (< ನೆಗಪು$_2$)]

ಕೈನೆರವು 'ಕೆಯ್ನೆರವು' ನೋ.

ಕೈನೆಲಹು (ನಾ). ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಖತಿಗೆ ಕೈನೆಲಹಾದುದೀ ರಾಜಸದಮನವಿದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೪೪); ಬೇಡ ನೀ ಹೋಗೆನುತ ತೆಗೆದೀಡಾಡಿದನು ಸಾಗರಕೆ ಪಾಶದ ಕೂಡೆ ಕೈನೆಲಹಾದನಭ್ರಸ್ಥಾಯಿಯಲಿ ವರುಣ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೧-೧೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೆಲಹು]

ಕೈನೆಲೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ಥಿರತೆ (?): ನಿಲಿಸಲಾ ಸತಿಯಡಕವಿಲ್ಲದಲುಲಿದ ಗುಣವತಿ ಸುತನು ಕೈನೆಲೆ ಚಲಿತ ಪರಿಯಂತಿಹುದು ಎನೆ ಬುದ್ಧಿಯನಲಾಕೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮೯-೬೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೆಲೆ]

ಕೈನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಅಂಗೈಯ ಮೇಲಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು; ಕರತಲಾಮಲಕ: ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಳಬರಾದವರಿಗೆ ಅದು ಕೈನೆಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ (ಕನ್ನಇ. ೪೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$ + ನೆಲ್ಲಿ)]

ಕೈನೆಱವೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು; ಸಫಲವಾಗು: ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಯುಪಚರಿಸಿ ನೆನೆದೆಣಿಕೆ ಕೈನೆಱೆವೇರ್ದುದೆಂದು ಮನಸಂದು (ನಂದಿಮಾ. ೨-೩೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೆಱವೇಱು]

ಕೈನೇಜ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಬರ್ಜಿ, —ಈಟಿ, —ಭಲ್ಲೆ: ಆ ವನದೊತ್ತಿಲಿ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷು ರಸದಾಳಿ ಕಾವನ ಕೈನೇಜದಂತೆ . . . ರಾಜಿಪುದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧-೧೦೨).

[ಕೈ$_2$ (<ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ನೇಜ (< ನೇಜಯ)]

ಕೈಪ 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪಂಜು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಂಜು; ಕೈದೀವಟಿಗೆ: ಶತಕೋಟಿ ಕೈಪಂಜುಗಳ ಬೆಳಗಿನಿಂ (ನವಮೋ. ೨೭-೨೦); ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎತ್ತಿ ಮೆರೆಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಅಶೋಕನ ಈ ಶಾಸನ ಹಿರಿಯ ಕೈಪಂಜು (ರಾಮರಾ. ೬೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಪಂಜು]

ಕೈಪಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಅಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ಉಡುಪಿನ) ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ಮುಂಗೈಗೆ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಪಟ್ಟಿ. 'ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಪಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೈಪಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಿಗಿಯಾದ ಹಿಡಿತ; ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು: ಕೈಪಟ್ಟು ತಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).

ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿ = ಕೈಯಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ: ಸಿಂಹದ ಮರಿಯು ಮೃಗವನ್ನು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವಂತೆ ಆತನನ್ನು ಕೈಪಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಎಣಿಸಿ (ಕೃವಾವಿ. ೮೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಪಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಪಟ್ಟೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ತಲೆಯಿಂದ ಸೊಂಡಿಲವರೆಗೆ ಇಳಿಬಿಡುವ ಅಲಂಕಾರದ ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ: ತಳಸಂಕಲೆ ಪಂಚಘಂಟೆ ತೊಡರು ಬೆನ್ನಮಿಳಿ ಕೈಪಟ್ಟೆಯವೆಸೆಯೆ ತಳುವದಾನೆಗಳ ನೂಕಿದರಾರ್ದು ಜೋದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಟ್ಟೆಯ]

ಕೈಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈವಶವಾಗು; ಹಸ್ತಗತವಾಗು; ಸಿಕ್ಕು: ಈ ಮಹಾ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂ ಸಂಕಲ್ಪಜನ್ಮನಪ್ಪ ಕಂದರ್ಪಂ ಕೈಪಟ್ಟಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೩೩ ವ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಡು$_1$]

ಕೈಪತ್ರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಹಣವನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಕೈಕಾಗದ: "(ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟ) ಕೈಪತ್ರ" (Note. ಇಂಕನಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪತ್ರ]

ಕೈಪರೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪರೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಲಗೆ (ನಾ). ಬರೆಯುವ ಚಿಕ್ಕಹಲಗೆ; ಕಪ್ಪು ಹಲಗೆ: ಚಂಗಳವ್ವೆ ಸುತನೋದುವ ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದುದಂ ಕಂಡು ಚೀಲಾಳಂ ಕೈಪಲಗೆಯಿಂದ ಪಾದಕ್ಕೆಜಗಲ್ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಲಗೆ$_1$]

ಕೈಪಳಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು: ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪಡೆ: ಈ ಬಗೆಯ ರಚನಾಪ್ರಣಾಲಿಯನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡಿ ಕೈಪಳಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಫಲತೆ ಹೊಂದಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಮಲನ ಮೇಳದವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಳಗಿಸು]

ಕೈಪಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸೊಂಡಿಲು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು: ಕೈಪಱಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨); ಕೈಪಱಿದ ದಂತಿ ಕಾಡೊಳ್ ಪೊಕ್ಕಂತೆ . . . ಹೆಕ್ಕಳದಿಂ ಕೆಕ್ಕಳಿಸಿ ನೋಡುವೆಕ್ಕಲಂಗಳುಮಂ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಱಿ$_1$]

ಕೈಪಱೆ 'ಕೆಯ್ಪಱೆ' ನೋ.

ಕೈಪಱೆಗುಟ್ಟು 'ಕೆಯ್ಪಱೆಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೈಪಱೆವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪಾಳೆ ಹೊಡೆ, —ತಟ್ಟು: ಕುಣಿವಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೂಣಟ್ಟ] ಕೂಗುವ ತಲೆ ಕೈಪಱೆವೊಯ್ವ ಪೆಣವಾ ಪೆಣಗಳ ನಡಸಿ ನೊಣೆವ ರಾಕ್ಷಸ ಭೂತ ಬೇತಾಳ ಪ್ರೇತಗಣದಿಂದತಿ ರೌದ್ರಮಯ ಮಾಯ್ತು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೨೯).

[ಕೈಪಱೆ (< ಕೆಯ್ಪಱೆ) + ಪೊಯ್$_1$]

ಕೈಪಾಡು (ನಾ). ಕೈಯ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ; ಕೈಯ ಅಳತೆ: ಕೈಪಾಡಿಗೊದಗಿದುರು ಕೈವಲ್ಯಮಂ ಕಳೆದ ಪಾಪಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಪರಶು. ೪೧-೭); ಕೂಡೆ ಕಡುಗೋಪದಿಂ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೈಪಾಡಿನೊಳ್ ಬಾಣವಂ ಧರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೭೬-೩೭); ಅವನ ಕೈಪಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಗೆ ಮತ್ತು ಬಿಡಿರೊಕ್ಕವನ್ನೂ ಪುಡಿಕಾಸನ್ನೂ ಹಾಕಿದ ತಬಕವೊಂದು (ತಕ್ಕಡಿ. ೧೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಡು$_3$]

ಕೈಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ; ಊಟದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪಾತ್ರೆ: ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟಕ್ಕೇನು ಮಾಡುತ್ತೀರಿ? ಕೈಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ಕಾವೇರಿ. ೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾತ್ರೆ]

ಕೈಪಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರ ಬರಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸು: ಈ ತೆಱದೆ ಮೆಱ್ಪ ಮಿಱಪಿಗರ ಮುಱುಕಮಾದೊರೆಯ ಭರದ ಜವ್ವನಿಗೆಯುವೆಮ್ಮ ಕೈಪಾರಲೈತರ್ಪುದೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆಯ್ಸಾರವಿತ್ತಪ್ಪುದೆ] ಪಿರಿದುಮೆಂದು ಮಱುಗಿ ಮನದೊಳ್ ಮುನಿದು (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೩ವ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾರ್$_1$]

ಕೈಪಾಱೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಹಾರೆ; ಸಣ್ಣಹಾರೆ (?): ಕೊಡಲಿ ಗುದ್ದಲಿ ಮಚ್ಚುದಬ್ಬುಕ ಕೈಪಾಱೆ ಕುಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] ಗೋಲು ಮರುಳುಕೈಗಳನು ಕಡಿಕೆಯ್ದು ಮಾಡುವ ಕಮ್ಮಱಿರಿಂ ಕಣ್ಗೆ ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ದುರ್ಗ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪಾಱೆ ?]

ಕೈಪಿಡಿ$_1$ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿ$_2$ 'ಕೆಯ್ಪಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿಗೋಡೆ' ನೋ.

ಕೈಪಿಡಿದಾಣ (ನಾ). ಕೈಗನ್ನಡಿಯ ಪ್ರದೇಶ; ದರ್ಪಣತಳ: ಕಾಣಬಾರದ ವದನ ಕೈಪಿಡಿದಾಣವಂ ಕಂದೆಱೆದು ನೋಡಲು ಕಾಣಬಪ್ಪಂತೆ (ಶಂಕದಾ. ೪-೬೫). [ಕೈಪಿಡಿ$_2$ (ಕೆಯ್ಪಿಡಿ) + ತಾಣ$_2$]

ಕೈಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೈಪುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವ್ಯ, —ವಸ್ತು, —ಸಂಪತ್ತು: ಅಱಿಯಮೆ ಸಂಪತ್ತಿಗಾವುದೆನಲಳಿಪಮೆ ಪೆಜನ್ ಬೇಟ್ಪ ಕೈಪುರುಳನ್ (ಕುಱಳ್. ೧-೧೮-೮); ಆಗು ವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸಿಲ್ಲಮೆ ಕೈಪುರುಳ್ ಪೋಗುವಿಧಿಯಿಂದಕ್ಕು ಮಲಸು (ಕುಱಳ್. ೧-೩೮-೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುರುಳ್]

ಕೈಪುಸ್ತಕ (ನಾ). (ಕಂಡ ಅಥವಾ ಕೇಳಿದ) ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚುಟುಕಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ, —ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ: ತಪ್ಪನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕೈಪುಸ್ತಕ ಸೀಸದ ಕಡ್ಡಿಗಳೊಡನೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಕಾದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು (ನಂಟರು. ೨೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪುಸ್ತಕ]

ಕೈಪೆ 'ಕಯ್ಪೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಟ್ಟಗೆ (ನಾ). (ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ) ಸಣ್ಣಪೆಟ್ಟಗೆ: ಕೈಪೆಟ್ಟಗೆ ಮರೆತು ಬಂದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಪೆಟ್ಟಗೆ]

ಕೈಪೆದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡೆ; ಕಹಿ ತೊಂಡೆ: ಕುದಿಯಿಸುಗೆ ಸುಣ್ಣದಿಂದ ಕೈಪೆದೊಂಡೆಯಂ . . . ಅವಱ ಕೈಪೆಗಳಱಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೩೦). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ತೊಂಡೆ$_3$]

ಕೈಪೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಹಿಮಾಡು; ಕಹಿರುಚಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಭಾವೆಯ ಕುಡುವುರ್ವುಗಳಿಗೆಣೆಯೆಂದು ಗರ್ವಿಸೆ ಕೈಪೆಮಾಡಿದನಾ ವಿಧಿಸಿಂಬಪಲ್ಲವಕೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೩-೬೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೈಪೆವಾತು (ನಾ). ಕಹಿಮಾತು; ಅಪ್ರಿಯವಾದ ನುಡಿ: ಕಪಿಲನ ಕೈಪೆವಾತು ಕಿವಿಗೆಯ್ತರೆ ಜಾನಕಿ ಪೋಗಿ ಬಿಚ್ಚತಂ ವಿಪಿನದೊಳಿರ್ಪಮಿಾ ಗೃಹದೊಳಿರ್ಪುದಱಿಂದೆನೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೨೬).

[ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಮಾತು$_1$]

ಕೈಪೆವೀರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೀರೆ; ಕಹಿ ಹೀರೆ: ಜಂಬೂರಸಮಂ ಕುಡು ಕಟುತುಂಬಿಯ ಫಲದಲದೊಳೊಗೆದ ಪಟುತರವೆನಿ ಪಾಡಂಬರದ ವಿಷಮನಱಿಗುಮದಂಬುಧರಂ ಕೈಪೆವೀರೆಗುಪಷಮಮಕ್ಕುಂ (ಖಮದ. ೨-೪೩). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಪೀರೆ]

ಕೈಪೆವೆಮರ್ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಬೆವರು: ಬಂದನದೊರ್ವ ಪಾರ್ವನಲ್ಲೊಕ್ಕಿಱಿತರ್ಪ ಕೈಪೆವೆಮರಂ ತುದಿನಾಲಗೆಯಿಂದೆ ನಕ್ಕುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮). [ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಬೆಮರ್$_2$]

ಕೈಪೆಸರ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸ್ವರ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕಠಿಣೋಕ್ತಿ: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಕೈಪೆಸರಮಂ ಕೇಳ್ದು ಕಾರ್ಯದಿಂ ಸೈರಿಸಿರ್ಪಿನಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೩೧ ವ); ದುರ್ಯೋಧನನಾ ಕೈಪೆಸರವನು ಮನಗೊಳದಿರೆ ಕಾರ್ಯವಶದಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪-೩೩). 'ಕಯ್ಪೆಸರ' ಪರಾ.

[ಕೈಪೆ (< ಕಯ್ಪೆ) + ಸರ$_3$]

ಕೈಪೆಸೊರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೆಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಪೇತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಪೊಡೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಕೈಪೇತು, ಕೈಫೀತು, ಕೈಫೀಯತ್ತು, ಕೈಯಫಿಯತ್ತು (ನಾ). ೧. (ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ) ಹೇಳಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ; ವರ್ಣನೆ; ವಿವರಣೆ; ತಪಶೀಲು: ಲಡಾಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತು ತಮಾಮು ಬರೆಯುವ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ವಕೀಲರಾಗಿ ದೊರೆಗಳ ಬಳಿಯೆ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೯); ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ಕೈಫಿಯತ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು (ಸಾಹಿವಿ. ೬೧); ಇತರರ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತಾಯಿತು (ಕೆಲನೆ. ೩೭೧); ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯು ಅದೆಷ್ಟೇ ಅತಿಶಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವ ಲೆಕ್ಕಿಗನ ಎದುರಿಗೂ ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪); ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಅವನು ಕೊಡುವನೋ? (ಪರಿಣೀ. ೭೩). ೨. ಬರಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಟ್ಟ ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ: ಅದು ಭೀಮರಾಯರ ಮೇಲೆ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಜಾರಿಯಾದ ಕಾಗದವಾಗಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೪೨). ೩. ವ್ಯಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಮಾಡಿದ ಆರೋಪಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷದವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬರೆಹದ ಮೂಲಕ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರ: ಅವರು ತನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದೂ ಪಿಛಲ್ ಖಾನನು ಹೊಡೆದು ಹೆದರಿಸಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಸಿದ್ದನೆಂದೂ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಟ್ಟರು (ಬಂಕಿಮ. ೭೩). ೪. (ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಅಥವಾ ವಂಶದ) ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದಾಖಲೆ; ವಾಸ್ತವಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತ ಸಂಗ್ರಹದ ಕಡತ; ಲಿಖಾವಟ್ಟು: ಅರ್ಕಾಡು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನ ಪ್ರಕಾರ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಈ ಭೀಮೆಯ ಪುಣ್ಯವೂ ಹೋಗಿ ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕೆಳಗಿಳಿಯಿತು (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೦೩); ದೊರೆತ ಅನೇಕ ಕೈಫಿಯತ್ತು, ಬಖೈರುಗಳ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕಸಾಪ. ೧೯೩೭-೭೪). ೫. [ನ್ಯಾಯ]: ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಾಙ್ಮೂಲ, ಹೇಳಿಕೆ, ಪ್ರಮಾಣ, ದೃಢವಚನ (Testimony. ಇಂಕನಿ); ದೂರದಿಂ ಬಂದಿರ್ಪ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ್ ಕೈಫಿಯತ್ತಾಗಿರ್ದಡದನು ಬೇಗ ತಾರದೇಕಿರ್ಪರು (ಅಜಾವಿ. ೩೧-೩೯). **ಕೈಪೇತು**: ೩. ಕೈಪೇತು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬರೆಸುವುದು; ಸಾಕ್ಷಿ; ಭತ್ತೆ ಹಾಕುವುದು; ರಿಕಾರ್ಡು ದಾಖಲು ಮಾಡುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಸೊಲಿಸಿಟರರಿಗೆ ಸೇರಿದೆ (ಪ್ರವಾಸಿ. ೫೦). **ಕೈಫೀತು**: ೧. ಅಲ್ಲಿ ಕೈಫೀತು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು (ಉಡುಗೊ. ೧೪೩). **ಕೈಫೀಯತ್ತು**: ೫. ಆರೋಪಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಲಿಖಿತವಾಙ್ಮೂಲ, ಕೈಫೀಯತ್ತು (Process-Verbal. ಇಂಕನಿ). **ಕೈಯಫಿಯತ್ತು**: ೫. ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಯಾವ ಅಪರಾಧಿಯ ಕೈಯಫಿಯತ್ತಿಗೂ ಅಪರಾಧಿಯು ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಗದಕ್ಕೂ ಅಪರಾಧಿಯ ದಸ್ತಖತ್ತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೫೩).

[← ಅರ. ಕೈಫೀಯತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೈಫೀಯತ್; ಕೈಫತ್, ಕೈಫಯೆತ್, ಕೈಫೇತ್]

ಕೈಫೀತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಫೀಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಬಂಡಿ (ನಾ). ೧. (ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಕೈಗಳಿಂದ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಅಥವಾ ದೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗಾಡಿ: (ಕೈಯಿಂದ ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ) ಕೈಬಂಡಿ (Hand-barrow. ಇಂಕನಿ). ೨. ಮಕ್ಕಳು ಎಳೆದಾಡುವ ಆಟದ ಬಂಡಿ: ಪುಟ್ಟಾರಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ತಂದೆ ಒಂದು ಕೈಬಂಡಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಿಂಕಥೆ. ೧೯೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂಡಿ]

ಕೈಬಂದಿಗೆ (ನಾ). ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿಕೆ (?): ಅಡಸಿ ಕಿಡಿಗಳ ಕಾಱ್ ಲೋಹದ ಕಡಿಕು ಸಿಡಿಲುಗ್ಗಡದಲಡ್ಡಣವೊಡೆದು ಕೈಬಂದಿಗೆಯನೆತ್ತಿದ ಡಿಕ್ಕಲಿಸಿ ಬೀಳೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಂದಿಗೆ]

ಕೈಬಟ್ಟಲು 'ಕೈವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೈಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಣ್ಣ, —ವರ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ: ಕೈಬಣ್ಣ ನೋಡಿದರೆ ಮೈಬಣ್ಣ ಗೊತ್ತಾಗೋಲ್ವೇಂತ . . . ಒಳಗಿನ ಹುಳುಕೆಲ್ಲ ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಊಹಿಸಿದೆ ನಾನು (ಮರಂನಾ. ೮೮). ೩. ಬಣ್ಣಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ತೆರಿಗೆ: ಮಗ್ಗದೆಱ್ ಹೊಗೆದೆಱ್ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕಕಳು ಕೈಬಂಣನೂಲು ಕರ್ಬುನ ದಳಮಿಳಿಹೆನೆಯ ಕುಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ ಆಯವನೂ ಆ ಚೂಡನಾಥದೇವರಿಗೆ ಸರ್ಬಮಾನ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೬-೧೪; 1286). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಣ್ಣ]

ಕೈಬತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಬತ್ತಿ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ: ಕತ್ತಲೆಯಲಿಹ ವಸ್ತುವನು ಕೈಬತ್ತಿಯಲಿ ಕಾಣುತ್ತ (ಅಮೃತ. ೧೦-೭೪). ೨. ಕೈಯಿಂದ ಹೊಸೆದ ಬತ್ತಿ: ದೇವರಿಗೆ ಕೈಬತ್ತಿಯ ದೀಪ ಹತ್ತಿಸಿಡು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬತ್ತಿ]

ಕೈಬದಲು (ನಾ). (ಹಣವನ್ನು) ಸಾಲಕೊಡುವುದು; ಸಾಲ: (ಕಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬದಲು]

ಕೈಬರು 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈಬರೆಹ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು; ಕೈಯ ಬರವಣಿಗೆ: ಹಣೆಬರೆಹಮೊರೆಯುವುದಿರ್ಕ್ಕೆ ಸಾರುತಿದೆ ಕೈಬರೆಹಮುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೦-೨೭೩). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರೆಹ]

ಕೈಬರ್ದುಕು, ಕಯ್ಬರ್ದುಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ನುಣುಚು; ಕೈತಪ್ಪು: ಸ್ಮರನಲರಂಬು ಕೈಬರ್ದುಕಿ ಬರ್ಪವೊಲೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ನಿಂದ ಸುಂದರಿಯನೊಱಲ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೪). **ಕಯ್ಬರ್ದುಕು**: ಮುದದರ್ಚಿಪ ಜಿನಬಿಂಬಂ ನದಿಯೊಳ್ಕಯ್ಬರ್ದುಕಿಬಿಱ್ದೊಡದು ಬಪ್ಪಿನ ಮುಣ್ಬುದನುಳಿದಿರಲೆಂಟು ದಿನಕ್ಕದು ಬಂದುದು ಕಯ್ಗೆ ದಾನಚಿಂತಾಮಣಿಯ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೨೨; 1007).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬರ್ದುಕು$_1$ (< ಬರ್ದುಂಕು)]

ಕೈಬಸ (ನಾ). ಕೈವಶ; ಅಧೀನ.

ಕೈಬಸಮಾಗಿಸು = ಕೈವಶಗೊಳಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು: ಪಗೆಯಂ ಕೈಬಸಮಾಗಿಪೊಂದು ಬಗೆಯಂ ತಾಳ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಸಾರವಾರಿಗತಂ ತಾನೆನಿಸಿರ್ದು ಮಾಡಿ ತಪಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೨). ಕೈಬಸವಾಗು = ಕೈವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಎನಗೆ ಹತವೆನುತ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ಚಿಂತಾಸತಿಗೆ ಕೈಬಸವಾಗಿ (ಜೀವಂಚ. ೪-೩೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಸ$_1$]

ಕೈಬಳಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಅಭ್ಯಾಸ: ನನಗೆ ಕೈಬಳಕೆ ತಪ್ಪಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಸ್ವಂತವಾದ ಚಿಲ್ಲರೆಖರ್ಚು; ಕೈವೆಚ್ಚ.

ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನ = ಸ್ವಂತ ಚಿಲ್ಲರೆ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಣ; ಕೈವೆಚ್ಚದ ಹಣ: ಮೊದಲಿನ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು, ಚಾರು ತನ್ನ ತಿಂಗಳ ಕೈಬಳಕೆಯ ಧನದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಮಕ್ರಮವಾಗಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಳಕೆ]

ಕೈಬಳಿಚು (ಕ್ರಿ). = ಕೈಬರ್ದುಕು: ಇಳಿದ ಕುದುರೆಗೆ ಬಿಸುಟ ರಥ ಸಂಕುಳಕೆ ಹಾಯ್ಕಿದ ಟಿಕ್ಕೆಯಕೆ ಕೈಬಳಿಚಿದಾಯುಧತತಿಗೆ ನೂಕಿದ ಜೋಡು ಸೀಸಕಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೧೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಳಿಚು]

ಕೈಬಳೆ, ಕಯ್ಬಳೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬಳೆ; ಕಡಗ; ಕಂಕಣ: ಕೈಬಳೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿಯಾಕೆ? (ಮೂರುದಾ. ೪೬). **ಕಯ್ಬಳೆ**: ಕಯ್ಬಳೆಯಿಂದಲೂ ದೊಡ್ಡನು ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಮದುಮಗನಾಗಿದ್ದನು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಳೆ$_3$]

ಕೈಬಾಂಬು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಎಸೆಯುವ ಬಾಂಬು; ಸಣ್ಣಬಾಂಬು: ಕೈಬಾಂಬುಗಳಿಗೆ ಅವರು ಬೊಂಬೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಾಡಿಮ. ೧೦೦); ಅಬ್ಬಾ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಕೈಬಾಂಬು ಎಸೆಯುವುದೇ? (ಅಮಗಾಂ. ೧೫); ಗಂಟೆಯನಂತರ ಸಿಡಿಯುವಂತಿರಿಸಿದ ಕೈಬಾಂಬು ಸಿಡಿಸಿತು ಉರಿಯ (ಇಂಚಾಪ. ೩೯–೮೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಾಂಬು]

ಕೈಬಾಕು (ನಾ). ಸಣ್ಣಬಾಕು; ಕೈಚೂರಿ: ಕಠಾರಿಯವರೂ ಕೈಬಾಕಿನವರೂ ಗುಪ್ತಿಯವರೂ . . . ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿ (ಪೇಟೆಮಾ. ೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಾಕು$_2$]

ಕೈಬಾಚಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಬಾಚಿ: ಕತ್ತಿಗೆ ಕೈಬಾಚಿಯೊಳಂ ಕಿಱುಕಿಱುದು ತಱುತಱುದು ಕೊಱೆಕೊಱೆದವರ ಬಾಯೊಳಗೆ ಅವರ ಖಂಡಂಗಳನಡಸಿಗಿಡಿಯುತ್ತುಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧–೧೦ ವ); ಕೈಬಾ [ಪಾಠಾಂ. ವಾ]ಚಿ ಚೀಲಣದುಳಿಯ ಕೆಲಸದ ಬಡಗಿಯರ . . . ಕಳಕಳದಿ ಬರುತಿರ್ದುದಸುರರಥ (ತೊರರಾ. ೫–೭–೧೨). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಾಚಿ]

ಕೈಬಾಯಿ (ನಾ). ಕೈ ಮತ್ತು ಬಾಯಿ: ಕೈಬಾಯಿ ಶುದ್ಧವಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬರು = ಬೇರೆಯವರ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು: ನಾನಾರ ಕೈಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಬಲೆಯಲ್ಲ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೧–೨). ಕೈಬಾಯಿ ಸುಟ್ಟುಕೊ = (ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ) ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸು: ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆ ಬಂದಳು ಅವರು ಕೈಬಾಯಿ ಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋದು ತಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ = ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ: ದೊಡ್ಡವ್ವನ ಕೈಬಾಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಅವನಿಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ಹಿಗ್ಗಿನ ಮಾತಾಗಿದ್ದರೂ, ಬರಬರುತ್ತ ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಾಯಿ$_1$ (< ಬಾಯ್)]

ಕೈಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿ; ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಮುಷ್ಟಿಹಿಡಿ: ಅವನು ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡು ಎದುರಾಳಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಗುದ್ದು ಕೊಡಲು ಕೈಬಿಗಿದನು (ರೂಢಿ). ೨. ಬೇರೊಬ್ಬನ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿ, —ಕಟ್ಟು; ಬಂಧಿಸು: ಚಳಿಯು ಕೆಲಸಗಾರನನ್ನು ಕೈಬಿಗಿದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಕೆಯ ಕಾವಲಿನಿಂದ ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೫ ಕಥಾಸಾರ). ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿ = ಯಾರಿಗೂ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದಿರು; ಜಿಪುಣತನ ಮಾಡು: ಆಟಾ ನೋಟಾ ಮೋಜು ಅಂದರ, ಅವರೇನು ಎಂದೂ ಕೈಬಿಗಿದುಹಿಡಿಯುವವರಲ್ಲ (ಜನಜೀ. ೧೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಿಗಿ$_1$]

ಕೈಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ವಿಸ್ತರಿಸು, —ಅಗಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಉದಾರಿಯಾಗು; ಧಾರಾಳಿಯಾಗು; ಜಿಪುಣತನವನ್ನು ತೊರೆ: ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚುಮಾಡಿ (ಮನೆಬೆ. ೧೭); ಕೈಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸು ಮನಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಡುವನು ದೇವನು (ಇಂಚಾಪ. ೨೩೮–೭೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಿಚ್ಚು$_1$ (< ಬಿರ್ಚು)]

ಕೈಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡು; ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಬಿಡು: ಮರಮೇರಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ತ್ಯಜಿಸು; ನೆರವು ತಪ್ಪಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು: ಕಂಡು ಕಂಡು ನೀ ಎನ್ನ ಕೈಬಿಡುವರೆ (ಪುರಂದ. ೧–೯೩ ಪಲ್ಲವಿ.); ಕೇವಲ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕೈಬಿಡುತ್ತೇವೆ (ಭಾರದ. ೪೨). ೩. (ಆಲಂ) ಕಳೆದು ಹೋಗು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗು: ಹೊಲ ಕೈಬಿಟ್ಟ ಸಂತಾಪದಿಂದ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೧೫). 'ಕೆಯ್ವಿಡು' ಪರಾ.

ಕೈಬಿಟ್ಟುಹೋಗು = ದೂರಹೋಗು: ಬೆಳೆದ ಮಗ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಿಡು$_1$]

ಕೈಬಿರಿ (ನಾ). ಮೋಟಾರು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳ ವೇಗವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯಲು ಚಾಲಕನು ಕೈಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ; ತಡೆ; ಬಿರಿ: ನೋಟಾರಿನ ವೇಗವನ್ನು ಬೇಕಾದಂತೆ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೈಬಿರಿ, ಬಂಡಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಲ್ಬಿರಿ ಇವೆರಡು ಮೋಟರುಬಂಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮುಖ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿವೆ (ವಿಜ್ಞಾವಿ. ೫೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಿರಿ$_3$ (< ಬಿಱು$_2$)]

ಕೈಬಿಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯ ಬಿಸಿ, —ಉಷ್ಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶೌರ್ಯ: ಆದರೆ ನನ್ನಂತವನ ಕೈಬಿಸಿ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಕಾವೇರಿ. ೮೮). ೩. (ಆಲಂ) ಲಂಚ: ಕೈಬಿಸಿ ಇಲ್ಲದೆ ಆ ಗುಮಾಸ್ತ ಅರ್ಜಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಲಾರ (ರೂಢಿ).

ಕೈಬಿಸಿಮಾಡು = ಲಂಚಕೊಡು: ಅವನ ಬಳಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿದು ಮೂರು ರೂಬಲ್ ತೆಗೆದು ಅವನ ಕೈಬಿಸಿಮಾಡಿದನು (ಪುನರು. ೫೩೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬಿಸಿ]

ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು; ಲಂಚ ಕೊಡುವುದು: ಪಾನನಿರ್ಬಂಧ ಬಂಧಿತರ ಕೈಬಿಸಿಯಾಟ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦–೮). [ಕೈಬಿಸಿ + ಆಟ]

ಕೈಬೀಸು 'ಕೆಯ್ವಾಸು' ನೋ.

ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ನಾ). ಚರ್ಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕ ಸೀಸೆ; ಎಣ್ಣೆ ಇಡುವ ಬುರುಡೆ: ಕುತುಪಃ – ಅಲ್ಪಾ ಸೈವ; ಚಿಕ್ಕದಾದ ಚರ್ಮದ ಸಿದ್ದಿಗೇ ಬುರುಡೆ, ಕೈಬುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬುದ್ದಲಿ]

ಕೈಬೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳು: ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಅಕಬರನು ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಸಿಂಹಾಸನದ ಕಡೆ ಕೈಬೆಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ . . . ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬೆಟ್ಟು$_3$ (< ಬೊಟ್ಟು$_1$)]

ಕೈಬೆತ್ತ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೆತ್ತ: ಮುಂದಿನ ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸೇಠರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೈಬೆತ್ತದಿಂದ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡರು (ಗೋಪುರ. ೧೦೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬೆತ್ತ]

ಕೈಬೆಸ (ನಾ). ಕೈಕೆಳಗಿನ ಕೆಲಸ, —ಸೇವೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ: ಧಾರ್ಮಿಕರು, ವೈಜ್ಞಾನಿಕರು, ದಾರ್ಶನಿಕರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿರುವರು, ಕವಿಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಕೈಯಾಳಿನಂತೆ ಕೈಬೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿವಿ. ೩೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಾ}_2$) + ಬೆಸ$_1$]

ಕೈಬೇಟೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಆಡುವ ಬೇಟೆ; ಚಿಕ್ಕಬೇಟೆ (?): ಅಲ್ಲಿ ಆ ರಾಯಗುವರರನ್ ನಿಲಿಸಿದನ್ ನಮ್ಮೊಡೆಯನಾ ಗಡ್ಡೆಗವಿಯೆ ಕೆಟ್ಟುಳಿದ ಹೆಲನರೈತರೆ ಕೊಲಲು ಕೈಬೇಟೆ ನಮ್ಮವರು ಬರಲು ನೆರವಪ್ಪುದೆಂಬೊಂದು ನೆನಹಿನಲಿ, ಮುಂದಪ್ಪುದನ್ ತಪ್ಪುಗಂಡನ್ (ಪಾರಸಿ. ೧೭–೩೯೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಬೇಟೆ (< ಬೇಂಟೆ)]

ಕೈಬೇಡಿ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಹಾಕುವ ಸಂಕಲೆ; ಕೈಕೋಳ: ಗಡ್ಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ತುರ್ಕರು ಆ ಮಂದಿಗೆ ಕೈಬೇಡಿ ಹಾಕಿ ಸಂತೆಯೊಳಗೆ ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ತಂದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೩೩); ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಫಕೀರನು . . . ಅವನ ಕೈಬೇಡಿ ತೆಗೆಸಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಬೇಡಿ]

ಕೈಬೋನ (ನಾ). ಕೈಯ ಅನ್ನ, —ಆಹಾರ; ಕೈತುತ್ತು: ಲಯಮೆಯ್ದಿ ಯದುಬಲಂ ಪಕ್ಕಿಯ ಗೋಸನೆಗುಡುಕು ಜವನ ಕೈಬೋನಂ . . . ಎನಿಸದೆ ಗದೆಗೆ ನೀಡೆ ದನುಜಂ ಕರಮಂ (ಜಗವಿ. ೯–೬೨); ಎನಿತುಂ ಕೃಷ್ಣನ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮಹಾಕಾಳಂಗೆ ಕೈಬೋನ ಮಪ್ಪಿನೆಗಂ ಮಾರ್ಪಡೆ ಕಂಡು (ಅನಂಪು. ೧೪–೧೨).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಬೋನ$_1$]

ಕೈಭಂಟಿಕೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಶೌರ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ, —ಸಾಹಸ: ಉಂಟು ನೀನುಲಿವಾಕು ಯಮ ಕೈಭಂಟಿಕೆಯ ನೀನರಿಯೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೬೭–೪೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಭಂಟಿಕೆ)]

ಕೈಮ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಕೋಳಿಕರಿ, ಕೈಮ, ನೆಯ್‌ಕೂಳು, ಕಡುಂಬುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಪಾಯಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೨).

[← ಅರ. ಕೀಮಾ; ಮರಾ. ಖೇಮಾ]

ಕೈಮಗುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈತಿರುಗಿಸು, —ಬೀಸು; ಕೈಯಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸು; ಬಲಪ್ರದರ್ಶನಮಾಡು: ಹೊಗೆದುದೈ ಹೆಚ್ಚಾಳುಗಳ ನಗೆಮೊಗವು ಮೋಡಾಮೋಡಿಯಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದನು ನಿಮಿಷದಲಿ ಹೇರಾಳರಾಶಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೫); ವಿಗಡತನವನು ವಹಿಲದಲಿ ಕೈಮಗುಚಿ ಕಳೆದರು . . . ಇವರ ವಿಡಾಯಿಗಳ ನಂಬುಗೆಯ ಕೇವಣ ಪಾಡುಕಾಱರ ಕರ್ಣ ನೋಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬–೨೫). ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡರಿಸು; ಕಳೆ: ಚಿಗುರುವವು ತುದಿಗಱಿಗಳವ ಕೈಮಗುಚುವನು ಖಡ್ಗದಲಿ (ತೊರಠಾ. ೩–೧೦–೧೯). ೩. (ಕೈಯಿಂದ) ಎಸೆ; ಬೀಸಾಡು; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈಮಗುಚಿದನು ಹೊರೆಯೆಂಬನೀತನ ಮೇಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦–೧೪); ಕೈಮಗುಚಿ, ತೋರಭಲ್ಲೆಯದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಹೊಮ್ಮಿಗವ (ಮೋಹತ. ೧೯–೪೦); ದುಗುಡದೊಳ್ ತಱಿದರಿಶರಂಗಳಂ ಶಕುನಿ ಕೈಮಗುಚಿದಂ ಮರಳಿ ಪೊಸಕಣೆಗಳಂ (ತುರಂಗ. ೭೩–೩೦). ೪. ಕೈಮಿಾರಿ ಹೋಗು; ಕೈತಪ್ಪಿ ಹೋಗು; ಹಸ್ತಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕೈಗೆ ಸೇರು: ಕೈಮಗುಚದೇ ವಿಭವವಿದು ನಿರ್ನಾಮರಾರೋ ಬಿತ್ತಿದರು ಕುರುಭೂಮಿಯಲಿ ವಿಷಬೀಜವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨–೭೭). ೫. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸು; ಕರ್ಮಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡು: ಹೊಗಳಿ ಕಾಣವು ವೇದವಾವನ ಬಗೆದು ಕಾಣರು ಯೋಗಿಗಳು ಕೈಮಗುಚಿ ಕಾಣರು ಕರ್ಮಿಗಳು ಶಿವ ಶಿವ (ನಿಭಾಗ. ೩–೨–೧೯). ೬. ಇಲ್ಲವೆನ್ನು: ಸಾಲ ಕೇಳಿದೆ; ಆದರೆ ಅವನು ಕೈಮಗುಚಿದನು (ರೂಢಿ). ೭. ಕೈಯಾಡಿಸು; ಕೈಯಿಂದ ತಿರುವಿಹಾಕು; ಅಡಿಮೇಲು ಮಾಡು: ರೊಟ್ಟಿ ಸೀಯದಂತೆ ಕೈಮಗುಚಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೮. (ಕರಾ) (ಹಣಕಾಸಿನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸು: ಹಣದ ಮುಗ್ಗಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೈಮಗುಚುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೯. (ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುತೋರಿಸು.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಗುಚು (< ಮಗುಚ್ಚು)]

ಕೈಮಗ್ಗ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ನಡೆಸುವ ಮಗ್ಗ; ಸಣ್ಣಮಗ್ಗ: ಈ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೈಮಗ್ಗದವು (ಕಳಹು. ೧); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಮಿಲ್ಲುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟು ಕೈಮಗ್ಗದ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ತೊಡಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಗ್ಗ]

ಕೈಮಚ್ಚು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಮಚ್ಚು: ಕೊಡಲಿ ಕೈಮಚ್ಚು ಗುದ್ದಲಿ ಮೊನೆಹಾರೆಗಳ್ ಪಿಡಿದ ಕರದ ಕುಡುಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧–೪೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಚ್ಚು$_6$]

ಕೈಮಡಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನಿಡು; ಕೈಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಡು; ಸಾವಕಾಶಮಾಡು; ತಡಮಾಡು; ತಳುವು: ನಡಪಿದನನುವರದೊಳ್ ಕೈಮಡಗದೆ ತಳ್ತಿಱಿದು ಪೊಗಱೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬–೭೨; 1015); ತೊಱೆದೆಮ್ಮನಾಱಡಿಗೊಂಡು ಕೈಮಡಗದೇಳಿದರಂತೆ ಘಮ್ಮನೆ ಪೊರ್ದಿದೈ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮–೬೬); ಇತ್ತಲರಸಂ ಬೇಡುವರ್ಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಬೇಡಿದಾಗಳೆ ಕೈಮಡಗದೆ ಕೊಟ್ಟು (ಬಾಧಪು. ೪–೩೯ ವ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಡಗು (< ಮಡಂಗು)]

ಕೈಮಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗಳನ್ನು ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿಸು; ಬೊಗಸೆಯೊಡ್ಡು: ಬಿಸಿಲಿಂ ಬೆಂಡಾದವರ್ ತತ್ತೃಷೆಗೆ ಪರಿದು ನೀರಟ್ಕೆಯಿಂ ನೀರ್ಗೆ ಕೈಮಟ್ಟುಸಿರಂ ನುಂಗಿರ್ದ ನಾಸಾಪುಟಮರಳೆ ಬೆಮರ್ ಚುಮ್ಮೆನುತ್ತುಣ್ಮೆ (ದಶಕು. ೬–೭). [ಕೈ$_2$ + (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಡು$_1$]

ಕೈಮಣೆ (ನಾ). ಕರಪೀಠ; ಸಣ್ಣಮಣೆ: ಲೈನೋಯಂತ್ರ . . . ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕೈಮಣೆ, ಎರಕಹೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ ಹಾಗೂ ಮಾತೃಕೆ (ಮುದ್ರಕ. ೪೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮಣೆ]

ಕೈಮಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಮಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೈಮಣೆಗೊಂಡ ಪೆಟವನಂತೆ ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು (ಅನಂಪು. ೨–೩೦ವ).

[ಕೈಮಣೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಮತ (ನಾ). (?): ಕೈವಾರದೆ ಕೈಮತದಿಂ ಕೈವಾರದಿ ಗೆಲ್ದೆ ಲಜ್ಜಿತೆಯನೆಂತೆನೆ ಕೇಳ್ ದೈವರ್ಕೂಡಿದೊಡೆತ್ತಂ ದೈವಂ ಮರುಳಾದುದೆಂಬುದಂ ಕೇಳ್ದಱಿಯಾ (ಮದತಿ. ೧೦–೪೩). [?]

ಕೈಮದ್ದು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕಾಣದಂತೆ ಬೆರಸಿಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ದು; ಕೈಮಸಕು: ಕೈಮದ್ದು ಬಿದ್ದ ಈ ಎರಡು ತಿಂಗಳಿಂದ ಆತನ ದೇಹವು ಸೊರಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ವಶೀಕರಣದ ಮದ್ದು. 'ಕೈಮಾಂಸ' ಪರಾ.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮದ್ದು$_1$ (< ಮರ್ದು)]

ಕೈಮರ (ನಾ). (ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ) ಕೈಯ ಆಕಾರದ ಮರ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಸ್ತಂಭ: ದೂರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಸ್ವರ್ಗಮಾರ್ಗದ ಕೈಮರದಂತೆ ಕಾಣುವುದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೭೦); ಊರಿಗೆ ಹೋಗಲು ರಸ್ತೆಯೂ ಇಲ್ಲ; ಕೈಮರವೂ ಇಲ್ಲ; ದಾರಿತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜನಸಂಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಸುಗ. ೯೮); ಅದೇ ನಮ್ಮೂರಿನ ಕೈಮರ (ನಮ್ಮೂರ. ೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$^{ಸ್}_2$) + ಮರ$_1$]

ಕೈಮರ್ಚಲು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಗೆಯಾದದ್ದು (?) : ಆರ್ಚ ಸದಾಯಲಾಗ ಪೊಸವೂಗಳಂದಿವೆ ಚಂದನಳ್ಳಿಬಾ ಚರ್ಚಿಗಳೆಂಬ ಪೋಲಡಸಿ ನೋಡಿ ನಖಾಂಕರ ಕಾಂತಿದಾಮದಿಂದರ್ಚಿಸುವಂತೆ ಕೀಡಿ ನಕತಿಳಿಳಿಸನಂಬಿಸೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು ಕೈಮರ್ಚಲ [ಪಾರ್ಶಾ. ಚ್ಛರ್ತ] ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಗಳಂ ತಳೆದರ್ಪಟ್ಟರೊಂದರ್ಕಪಟ್ಟದಳ್ (೦೮೦ಪಾ. ೧೩-೬೬). [ಕೈಮರ್ಚು + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಲು)]

ಕೈಮರ್ಚು (ನಾ). ಕೈಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಕೆಯಾದುದು, —ಪ್ರಿಯವಾದುದು: ಎನ್ನ ಕೈವಂಚಿನ ಗೆಡಯಾಟದ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೧-೨೦).

[ಕೈ೩ (< ಕೈಯ್) + ಮರ್ಚು೨]

ಕೈಮಸಕ 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಸಕು 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಸುಕು 'ಕೆಯ್ಮಸಕ' ನೋ.

ಕೈಮಳೆ (ನಾ). ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ತಳಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಸಿಪ್ಪು ಕಂಚಿನ ಸಟ್ಟುಗಂ ತೆಱವಟ್ಟಲಗ್ಗಳದ ಕೈಮಳೆ ತಾಳ ಮೊಪ್ಪುವ ಗಿಣ್ಣಂದಿಂದನಾವಗಂ ಳಕೆದುಕೊಂಡಡಿದಿರ್ದ ಧೂರ್ತಜನಕ್ಕೆ ಜೀವಿತವೆಂದುಂ . . . ನಿಶ್ಚಲುಂ ಕುಡುವಂ ಸ್ವಸಾತ್ಮಜಂ (ಧರ್ಮಾತ್ಮ. ೨-೩೬). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಳೆ ?]

ಕೈಮಱಜಿ[1] 'ಕೆಯ್ಮಱಜಿ' ನೋ.

ಕೈಮಱಜಿ 'ಕೆಯ್ಮಱಜಿ' ನೋ.

ಕೈಮಾಂಸ (ನಾ). = ಕೈಮದ್ದು : ಎಂಥ ಳತೋರ ಮನಸ್ಸು ನಿನ್ನದು! ಇದೀ ಮನೆಯ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೈಮಾಂಸ ಹಾಕಿ ಕೆದಿಸದೇಕೆಂದು ನಿನ್ನ ಆಸೆಯಲ್ಲವೇ ? (ಕೃಮಾಂಸ. ೧೨).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಾಂಸ. / ತುಳು. ಕೈಮಾಸ]

ಕೈಮಾಟ (ನಾ). ೧. (ಪರದರು) ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಭಾವಾಭಿನೆಯ, —ಸೂಚನೆ, —ಸಂಜ್ಞೆ, : "ಕೈ ಮಾಟ ಸಂಜ್ಞೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೬). ೨. ಕೈಕೆಲಸದ ಚಾಕ್ಯೆ; ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತ ಕೌಶಲ: ಎಮ್ಮಯ ಚಿತ್ರಸಾಳು ಕೈಮಾಟದ ಕೋಟಲೆ ಬೇಡ (ಕ್ರಿಭುತ. ೨೨-೧೫); ಕಾಳೆಗದ ಕೈಮಾಟ ಕಂಗೆಡಿಸಿತು ಜಗತ್ಕಯವ (ನಭಾಗ. ೧೦-೬೯-೨೮); ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿದಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರತ್ನಳ ಕೈಮಾಟವೂ ಸುಂದರ (ಶುಸುಸಂ. ೧೩೩). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಅಪಹರಣ: ಬೇಟವೇ ಪರವಧುವಿನಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರಪತ್ನಿಯಲಿ (ಕುನ್ನಾವಿ. ೨-೪೪). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ: ನೋಟಳಜ್ಜರಿಯಾದ ಪರಪುಸುಂದರಿಯ ಕೈಮಾಟದಿಂದುಸಱಾರವಡೆದು (ಮೋಹತ. ೪-೩೦). ೫. ಕೈಮಸಕ; ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.

ಕೈಮಾಟಳಿಕರು = ಆಧೀನರಾಗಿ; ವಶವಾಗು; ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು: ಕ್ಷೀಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಳಿ ಬಂದು ನಿತ್ರಾಜಯಗಾರು ತಿಹಪಾತ್ಮ (ಧರಚ. ೬೮-೧೧೧). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಾಟ್ಟು]

ಕೈಮಾಟಿಗ, ಕೈಮಾಟಿಗ (ನಾ). ಕೈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಊಳಿಗದವನು : ಪೋಗಿ ಕೈಮಾಟಿಗರ ಕರೆಸಿಯಗಣಿತ ನೆರೆಪೆ ಬೇಗದಿಂದೆಲ್ಲ ಸಾರಕೆ ಸಾರಣೆ ಮಾಡಿ (ಸಪರೋ. ೧೩-೬೧). **ಕೈಮಾಟಿಗೆ**: ಪೊರಮಟ್ಟು ಕಲ್ಲುಕಂಬರಿಗೆ ಭಂಡಿಕಾರರಂ ಕರೆಸಿದನು ಕುದ್ವಾಲಯಂಕೆ ಗೋಲ ಕೈಮಾಡಿಗರ ಕೋಟಾಕೋಟಿಯಂ ನೆರಪಿ (ಸಪರೋ. ೨೧-೧೩).

[ಕೈಮಾಟ + -ಇಗ]

ಕೈಮಾಟಿಗೆ 'ಕೈಮಾಟಿಗ' ನೋ.

ಕೈಮಾಡು 'ಕೆಯ್ಮಾಡು' ನೋ.

ಕೈಮಾರಾಟ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ತಂದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದು: (ಳ). ೨. ನಾರಾಟದ ಮೂಲಕ ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಆಸ್ತಿ ಬದಲಾಗುವಿಕೆ : (ಳ).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಾರಾಟ (< ಮಾಱಾಟ)]

ಕೈಮಾರ್ಕು[1] (ನಾ). ಜಾಡಿದ ಒಂದು ಕೈಯ ತುದಿಯಿಂದ ಆಡಿಗೆ ಜಾಡಿದ ಕೈಯ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯವರೆಗಿನ ದೂರ; ಒಂದು ಮಾರು; ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ : (ಳ). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಾರ್ಕು]

ಕೈಮಾರ್ಕು (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೇ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಂದು ಮಾರುವುದು: (ಳ). ೨. ಒಬ್ಬರ ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಗೆ ಬದಲಿಸುವುದು; ಕೈಬದಲಿ : ಆ ಹೊಲ ಬಹಳ ಕೈಮಾರಾಗಿದೆ (ಕೂಡಿ). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಾರ್ಕು (< ಮಾಱ್ಕು)]

ಕೈಮಿಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು, —ಮೇಲಾಗು: ಹರೆಯದರ ಕೈಮಿಂ[ಪಾತಾ. ಮುಂ] ಹುವುದು ವರಸಂಗರಂಗಕತವಹುದು (ಚೈ ಮಿಭಾ. ೧೦-೩೨). ೨. ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಗೆ ದಾಟಿಹೋಗಿಸು : ಹೊಲದ ಪುಲುಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲೊ ಮನೆ ಮನೆಯ ಕೈಮಿಂಚಿ (ಕಾಬಸೆ. ೧೩೧-೨೫೩). ೩. ಕೈವಿಸಿರು : ನಾನು ಪಜಪಾಗಿಯೂ ಅವಿಧೇಯಳು ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು? ಕೈಮಿಂಚಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸುಪಾಂ. ೨೦).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮಿಂಚು೩]

ಕೈಮಿಗು 'ಕೆಯ್ಮಿಗು' ನೋ.

ಕೈಮಿರಾ 'ಕೆಯ್ಮಾಱಲು' ನೋ.

ಕೈಮಿಱು 'ಕೆಯ್ಮಾಱಲು' ನೋ.

ಕೈಮಿಱುಹ 'ಕೆಯ್ಮಾಱುಹ' ನೋ.

ಕೈಮುಂಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಮುಂದಾಗು, —ಮೇಲಾಗು: ಹರೆಯದರ ಕೈಮುಂ[ಪಾತಾ. ಮುಂ]ಹುವುದು ವರಸಂಗ ರಂಗಕತವಹುದು (ಚೈ ಮಿಭಾ. ೧೦-೩೨). ೨. ಮೊದಲೇ ಹೋಗು; ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಹೋಗು: ಕೈಮುಂಚಲೆಂದು ಮೈಸೂರ ಪಶಾಕರು ಬೈದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ಸವರರಿ (ಹಾಂದಾಂ. ೭-೧೧೩). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮುಂಚು೩]

ಕೈಮುಗಿ 'ಕೆಯ್ಮುಗಿ' ನೋ.

ಕೈಮುಗಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಪಲರಿಂದం ಪಾಶಾಕಳೆನಿಸಿ ನಿಜೆಯಂ ಕೈಮುಗಿಯಿಸಿದಂ (ಧರ್ಮಾತ್ಮ. ೬-೧೦೫).

[ಕೈಮುಗಿ (< ಕೆಯ್ಮುಗಿ) + -ಇಸ್ಕು]

ಕೈಮುಗಿಹ (ನಾ). ಕೈಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಓ ನೋಡು ಬಾರಾ ಗಿಡದ ಕೈಮುಗಿಹ ನೋಗ್ಗಾಗಿ ಮೈದೋರುತಿದೆ (ಅಶೇಕ. ೨೨-೨). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮುಗಿಹ]

ಕೈಮುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಮುಚ್ಚು, —ಮರೆಸು : ಬೋಳೆಯ ಕೈಮುಚ್ಚ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಕಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಶಾಬಸೂ. ೧೦ ಶಕಾಸಾರ). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು : ಸ್ವಸ್ಥ ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಕೂಡ್ರುವದು (ಮುಂಬಾಲು. ೪-೬೨).

[ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮುಚ್ಚು೨]

ಕೈಮುಟ್ಟಿ (ಅ). ಕೈಯ್ಯಾರೆ; ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ; ಸ್ವತಃ : ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ನಾವೇ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಉದ್ಯಾನ ರಚಿಸಿದಿಹೋಣ (ಇಪ್ರಳ. ೬೫೫); ಅವರನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಸಂಹರಿಸುವೆನು (ತುಳು. ೨೫೬). [ಕೈ೩ (< ಕೆಯ್) + ಮುಟ್ಟಿ೩ (< ಮುಟ್ಟು೧)]

ಕೈಮುಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣಮುಟ್ಟಿ; ಅಂಗಳದ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಸಮತಲಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಧಮ್ಮಸ್ಸು ಮರ: ಅವನು ಕೈಮುಟ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂಗಳವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಟ್ಟಿ$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟು; ಹಸ್ತದಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಆದವ. ೫೨); ಹಲವು ಸೂಳ್ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ನಮಿಸುತ (ಬಸಪು. ೫೮–೨೩). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಸೇರು; ಕೈಗೆ ಬರು; ತಲುಪು: ಕಾಗದ ಬಂದು ಕೈಮುಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೩. ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟು, —ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಬೆಟ್ಟಬೀಳಲುವರಿದವೆನೆ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಮಹಿಯನು ದಂತಿಘಟೆ ಸಾಲಿಟ್ಟುದು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦–೪). ೪. (ಶಪಥ ಅಥವಾ ಆಣೆಗಾಗಿ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಕೈಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು: ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕೈಮುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಕೈಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಉಪಕರಣ, —ಆಯುಧ: ಬಡಗಿ ಕಮ್ಮಾರರ ಕೈಕೆಲಸದ ಕೈಮುಟ್ಟುಗಳೂ ಅವರ ಬಳಿಯಿದ್ದವು (ಮೊಮಗು. ೫೮). 'ಮರಮುಟ್ಟು' ಪರಾ.

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್) + ಮುಟ್ಟು$_2$]

ಕೈಮುದ್ದೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಉಂಡೆ, —ತುತ್ತು: ಕೈಮುದ್ದೆಯ ಕೆಡಹಿನಲ್ಲಿ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಯಲು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೪೩–೨೪); ಗೋವಳರ ಮೇಳದ ಕಲ್ಲಿಗೂಳ ಕೈಮುದ್ದೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬–೪೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೈಯ್$_2$) + ಮುದ್ದೆ$_1$]

ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕೈತುತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಬಿದ್ದವಗಣಿತ ತುರಗದಳ ಕೈಮುದ್ದೆಗೊಂಡನು ಕಾಲನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩–೫). [ಕೈಮುದ್ದೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಮುರಿ$_1$ 'ಕೈಮುಱಿ' ನೋ.

ಕೈಮುರಿ$_2$ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ; ಬಳೆ: (ಕಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುರಿ$_2$]

ಕೈಮುರಿಗೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತಿದ ಹುಲ್ಲು ಅಥವಾ ಬಟ್ಟೆ: ದಂಡೆಯಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದಿದಿರೊಳ್ ಪಾಯ್ದದ ಕಿತ್ತು ಕೈಮುರಿಗೆಯಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ... ಮೀಱಿ ತಿವಿದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫–೯೯).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುರಿಗೆ]

ಕೈಮುಱಿ, ಕೈಮುರಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಡಾಗು, —ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು: ಕೇಳೆಲೆ ಮರುಳೆ ಸೂತಜ ಕೈಮುಱಿಯೆ ಸಂಗರದ ಸಿರಿ ಹಿಂಗುವಳೆ ತನ್ನನೆನ್ನುತ್ತ ಗರ್ಜಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೫೪). **ಕೈಮುರಿ$_1$**: ಆಯುಧವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಮುರಿದಂತಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮುಱಿ$_1$]

ಕೈಮೂಲ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದ ಅಥವಾ ಕಂಡರಿಸಿದ ಮೂಲ ಪ್ರತಿ: ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಗಳು ಯಿದಕ್ಕೆ ಕೈಮೂಲ ಶಿಲಾಪ್ರತಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೫೬–೨೮; 1738).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೂಲ]

ಕೈಮೂಳಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಲ್ಲದವಳು, —ಅಂಗಹೀನೆ: ಆ ಕೈಮೂಳಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾರಳು (ರೂಢಿ). ೨. ಯಾವ ಆಭರಣವನ್ನೂ ಧರಿಸದ ಕೈ; ಬೋಳುಗೈ: (ಕಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೂಳಿ$_1$ (< ಮೂಱಿ$_1$)]

ಕೈಮೆ$_1$, ಕಯ್ಮೆ, ಕೈಮೈ$_2$, ಗೆಯ್ಮೆ, ಗೇಮೆ, ಗೈಮೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ: "ಕೈಮೆಯೆನೆ ಮಾಟಂ" (ಚತುನಿ. II, ೮೮); ಆ ಮಾಯಾಮಾಧವನೆಳಮೆಯ ಕೈಮೆಗಳಂ ಕಿವಿಸೊಗಯಿಸೆ ಕೇಳ್ದು (ಚಿಕವಿ. ೩–೪೨); ಕೆಯ್ಗಮರ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿಯ ನೊತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಬಾಟ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದೆನಕ್ಕಟ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮–೬). ೨. ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಕೌಶಲ; ನೈಪುಣ್ಯ; ಜಾಣ್ಮೆ: "ಕೈಮೆಯೆ ಕೈಚಳಕಂ" (ಭಾರನಿ. ೨೮); ಆ ಸಭೆಯ ನೋಡುವೆವು ಶಿಲ್ಪದ ದೇಸೆಗಾಜರ ಕೈಮೆಗಳು ಲೇಸೈಸಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩–೨೪); ಬಿಲ್ವಿಡಿದು ಜೇಗೈದು ನಿಂದು ನಿಡುಗಣೆಗಳಂ ತೆಗೆದೆಚ್ಚು ಕರ್ಣಜನ ಕೈಮೆಗಿಂ ಮಿಗಿಲಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨–೨೩); ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುಳು ತೀಡಿಹುದು ಒಂದೆ ಕೈಮೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೯–೬). ೩. ಕಪಟ; ಮೋಸ; ತಂತ್ರ: ಕಳವುಗಳ ಕೈಮೆಗಳ ಮೋಡಾ ಮೋಡಿಯುಬ್ಬಣದ ... ಚದುರ ಭಟರಧ್ವಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪–೮); ಕಡುಹಿನಲಿ ಕೈಮೆಯಲಿ ಮಾಯಾ ಮೋಹನಂಗಳಲಿ ತೊಡಚಿಕೊಂಬ ... ಮುಗ್ಧೆಯರು (ತೊರರಾ. ೧–೫–೩೦). **ಕಯ್ಮೆ**: ೨. ಕಯ್ಮೆಯೆನೆ ಮುನ್ನಡೆದು ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂದಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಯ್ಮಸೆಯ ಕುಡುಗೋಲ ಕಯ್ಪಿಡಿದು ಸೆಳೆದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೦–೨೭೬). **ಕೈಮೈ$_2$**: ೨. ಕೈಮೈ ತೋಱುದನೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನಿನ್ನೊಡನೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬–೧೩). **ಗೆಯ್ಮೆ**: ೧. ಹಗೆಗಳ ಮನೆ ಮುರುಕುತನದ ಗೆಯ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಬರನೆ ಅವನಿಗೆ ಶರಣೆಂದು ತೋರಿರಬೇಕು (ನೂರಜ. ೪). ೪. ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ; ಕೃಷಿ: ದುರಿತವನಂ ಬೆಳೆವುದಕೆ ಹೊಲಂ ... ಪರಿಕಾಲುದಕಮದಕೆ ಕಳವನ್ಯಸ್ತ್ರೀ ರತಮೇ ಗೆಯ್ಮೆ (ಜಯಕಾ. ೧೦–೧೭). **ಗೇಮೆ**: ೪. ಗೆಟ್ಟುಸೆಂದು ಗೇಮೆ (ಶಮದ. ಮ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ); ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಬರದೆ ಗೇಮೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗೈಮೆ**: ೧. ಪಲವೋದುಗಳಿಂದ ಪಲವು ಗೈಮೆಗಳಿಂದ (ಹದಿಬ. ೧–೩೩); ಈ ಹೊಲಸು ಗೈಮೆಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೯೪). ೪. ಗಿಡುವ ಕಡಿಯದೆ ಗೈಮೆಗೆ ಬಾಹಂಥಾ ಭೂಮಿನು ಸಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೭೩–೨೭; 1674); ಸ್ವಂತಗೈಮೆ ಮಾಡಲಾರದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಬರುವ ವರಮಾನ ಸಾಲದಾಗಿತ್ತು (ಜಾರುದಾ. ೪).

[ಕೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$) + –ಮೆ$_1$]

ಕೈಮೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ: ಕಗ್ಗೊಲೆಯ ಕಾಮನ ಕೈಮೆಯನು ಕಳಲಿಸು ಕಟಾಕ್ಷದ ಕರುಣಭಾವದಲಿ (ತೊರರಾ. ೩–೪–೧೭). [← ತಮಿ. ಕಯಮೈ, ಕಯಂ]

ಕೈಮೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೈ ಚಳಕವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಸಾಹಸಿ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಕಡು ಚಳಕದ ಕೈಮೆಗಾಱರೊಳ್ ಬಿರುದಾಂತಂ (ಚಿಕವಿ. ೪–೧೪೪); ನಡುಗರುಡಿಯ ಪೂಜೆಯ ಬಿರುದಿನ ಕೈಮೆಗಾಱ ನೊರ್ವಂ ತನ್ನೊಡಲ ಪೆರ್ಮೆಯಂ ಕೈಮೆಯ ಬಲ್ಪಂ ನಂಬಿ (ಚಿಕವಂ. ೧೬೪). [ಕೈಮೆ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೈಮೇಲು (ನಾ). ಅತಿಶಯ; ಉತ್ತಮಿಕೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಆಧಿಕ್ಯ. 'ಕೈಮೇಲಾಗು' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೇಲು]

ಕೈಮೇಲಾಗು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗು; ಕೊಡುಗೈಯಾಗು: ಶ್ರೀಲಕುಳೀಶ ಪದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಮಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನೀ ಸ್ಥಾನಮನೀ ಭೂಲೋಕಮಱಿಯೆ ತಾಂ ಕೈಮೇಲಾಗಿರೆ ಧಾರೆಯೆಱೆದು ಸಲೆ ಶಿವರಾಜಂ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೮–೪೯; 1147).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೇಲು + ಆಗು$_1$]

ಕೈಮೇಳ (ನಾ). ಹೋರಾಟ (?) : ಅರಿಯ ರಾವುತರು ಕೈಮೇಳದ ಕನ್ನೋಜಗಳು ಗೌಳರಾವುತರು ಬಂದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧–೨೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೇಳ]

ಕೈಮೇಳವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೊತೆಗೂಡು; ಒಟ್ಟಾಗು; ಸೇರು; ಕೂಡು : ದಿಗುವಳೆಯದಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದವು ತಂಬಟಧ್ವನಿ ಜಡಿವ ಕಹಳೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨–೬); ಒಳಗೆ ಕಾಮನ ಕೂಡೆ ಕಸ್ತೂರಿ ಗಂಧಿ ಕೈಮೇಳವಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬–೩೦). ೨. ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಯುದ್ಧಮಾಡು : ಕಾಲಗತಿಯೋ ಮೇಣ್ ಕಪರ್ದಿಯ ಕೀಲಕವೊ ರವಿಯೊಡನೆ ತಮ ಕೈಮೇಳವಿಸಿತೇ ಶಿವಶಿವಾಯೆನುತಸುರ ಹಲುಮೊರೆದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨–೨೭). ೩. ಕೈಗೂಡು; ನೆರವೇರು; ಸಿದ್ಧಿಸು; ಸಫಲವಾಗು : ಬಾಲೆ ಸೈರಿಸು ಕಾರ್ಯಗತಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಘಳಿಗೆಯೆರಡನು ಬೀಳುಗೊಟ್ಟರೆ (ನಿಭಾಗ. ೩–೫–೭). ೪. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಲಕ್ಷ್ಮೀಲೋಲನಲಿ ಸಲೆ ತನ್ನನೇ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ತಂದೆ ತದ್ಗತಭಾವಭಕುತಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೭–೪–೨೦). ೫. ಸಂಭವಿಸು; ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು : ಕಾಲ ವಿಷಮವು ಕೌರವ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಲಿ ಕೈಮೇಳವಿಸುವುದು ಕದನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫–೩೧). ೬. ಕೈಗೆ ಆಳವಡು; ಒಪ್ಪು; ಸರಿಹೋಗು : ಹೇಳುಸಾರಥಿ ಬಿಲ್ಲಿದಾವನ ತೋಳಿಗಳವಡುವುದು ಮಹಾ ಶರಜಾಲ ಬೆಸಗೈದಪವಿದಾರಿಗೆ ... ಮೇಲುಗೈದುಗಳಾರಿಗಿವು ಕೈಮೇಳವಿಸುವವು ಮನದ ಸಂಶಯ ಹಿಂಗೆ ಹೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೩೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೇಳವಿಸು]

ಕೈಮೈ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೈ ಮತ್ತು ದೇಹ : ಹಿಳುಕು ಕವಿದವು ಭಟನ ಕೈಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೈ (< ಮೆಯ್)]

ಕೈಮೈ$_2$ 'ಕೈಮೈ$_1$' ನೋ.

ಕೈಮೈತನ (ನಾ). ಕಲಿತನ; ಬಂಟತನ; ಶೌರ್ಯ : ವಿನಯ ವೇಕಿದು ನಿಮ್ಮ ಭುಜಬಲದನುವ ಬಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಕೈಮೈತನದ ಹವಣನು ಕಾಬೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬–೧೫). [ಕೈಮೈ$_2$ (< ಕೈಮೈ$_1$) + –ತನ]

ಕೈಮೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಮುಗಿ; ವಂದಿಸು : ದಾರೀಲಿ ಹನುಮಂತ ರಾಯನಿಗೆ ಕಾಯಿ ಒಡೆದು ಕೈಮೊಕ್ಕಿಹೋಗಿ (ಸಣ್ಣಕ. ೨೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೊಕ್ಕು (< ಮೊಱ್ಸು$_1$)]

ಕೈಮೊಗ (ನಾ). ಅಂಗೈ; ಹಸ್ತತಲ (?) : ಗಡಣದೆ ಮಾದೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ ಕದಂಪಿನೊಳ್ ಕೈ [ಪಾಠಾಂ. ಮುಂ] ಮೊಗದೊಳ್ ತೊಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ತೋಳೆಡೆಯೊಳ್ ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವ ನಂಬುಗಳ್ ತಾವೈದುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_3$) + ಮೊಗ]

ಕೈಮೊಱೆ (ನಾ). ಕೈಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೊರೆಯಿಡುವುದು, —ಕೂಗುವುದು : ನಿರ್ದ್ರವದ ತಾಳಿಯಲಿ ಕೈಮೊ[ಪಾಠಾಂ. ನೊ, ಸೊ] ಱೆಯ ಕಂಬಱಿಗೋಳ ಕಲ್ಲಿಯ ಜೋಳಿಗಳ ಗೋಪಾಳಕರು ಬಂದೆಱಗಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದರು (ಜೀವಂಚ. ೬–೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಮೊಱೆ$_2$]

ಕೈಯಂಗಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಕವಚ; ಕೈಗವಸು : ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಉಕ್ಕಿನ ಅಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಉಡುಪಿನ ಚರ್ಮದ ಕೈಯಂಗಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೨೮೭). 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ಪರಾ.
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೈಯಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಅಂಡೆ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ : ಅಂಡೆಯ ನೆಗಹಿ ಕುಂಕುಮರಸದುಂಬಿ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಳವೆಯ ಬಿಗಿದು (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಡೆ$_2$]

ಕೈಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಲೇ ತಿರುಗಿಸಬಹುದಾದ ಯಂತ್ರ ಸಣ್ಣಯಂತ್ರ : ಕಾಫಿ ಹುಡಿಮಾಡುವ ಸಣ್ಣ ಕೈಯಂತ್ರವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೫೩).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಯಂತ್ರ]

ಕೈಯಂಬು, ಕಯ್ಯಂಬು (ನಾ). ಕೈಯ ಬಾಣ : ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ನವರತ್ನದ ಕೈಯಂಬ ಧರಿಸಿದಳವನೀಶ್ವರಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨೪–೬೭). **ಕಯ್ಯಂಬು**: ಪ್ರಮಾಧಿಕುಮಾರನ ಕಯ್ಯಂಬುಗಳೆರಡುಱಿಯೆಮತ್ತೆಲ್ಲಂ ತವುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೫೪); ಬತ್ತಳಿಕೆ ಕಯ್ಯಂಬು ನಿಲ್ಲದೆಸೆಯೆ ಪೊಱಮಟ್ಟರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯–೧೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಂಬು$_2$]

ಕೈಯಕ್ಕಿ (ನಾ). (ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ) ಹಿಡಿ ಅಕ್ಕಿ; ಮುಷ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿ : ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಹ ತಪಸ್ವಿಗಳ ತಂಡ ಳಕ್ಕೆ ಸೀತ ನಿವಾರಣೆಯ ಹಚ್ಚಡ ಲಕ್ಕೆ ಕೈಯಕ್ಕಿಯ ತುಂಬುವ ಸೂಸುವ ಹಚ್ಚಡಕ್ಕಂ (ಎಇ. VIII, ೧೩೩–೪೧; 1586). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೈಯಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಬರೆದುದು : (ಕಿ). ೨. ರುಜು; ಸಹಿ; ದಸ್ಕತ್ತು : (ಕಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಕ್ಷರ]

ಕೈಯಡಕ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ; ಕೃತ್ರಿಮ : ಕೂರ್ಮೆ ಕೈಯಡಕಂ ಪಂಚನೆ ಮಿಕ್ಕ ಮಾನಸಿಕೆ ಮಂಚಂ ಮಂಚಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೨–೯೬); ಕುಹಕ ಕೈಯಡಕ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕುಟಿಳ ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ನೀತಿವಾ. ೨೪–೭೭).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಡಕ$_1$?]

ಕೈಯಡಿಗೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುವ ಅಡಿಗೆ; ಸ್ವಯಂ ಪಾಕ : ನನಗಾರು ಇಲ್ಲ, ಕೈಯಡಿಗೆಯ ಬಡವನು ಎಂದು ಮೊರೆಯಿಟ್ಟನು (ಕಾಲೂರ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕೈ$_2$ [< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಡಿಗೆ (< ಅಡುಗೆ)]

ಕೈಯಡ್ಡೆ (ನಾ). ಪಾಲಕಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಡ್ಡೆ : ದೇವರೂಳಿಗದ ದೀವಟಿಗೆಯ ದಾಸಿಮನಿಗೆ, ನಿತ್ಯೋತ್ಸವದ ಕೈಯಡ್ಡೆಗೆ ಹೆಗಲನ್ನಾನಿಸುವ ಬೋಯಿಗಳಿಗೆ, ದೇವಾಲಯದ ಒಂದು ಪಾಲು ಸಂದಾಯವಾಗಬೇಕು (ಸವತಿ. ೧೬೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಡ್ಡೆ$_1$]

ಕೈಯಫಿಯತ್ತು 'ಕೈಫಿಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯರ (ನಾ). (ಕೈಯ) ವೇಗ; ಚುರುಕು; ಶೀಘ್ರತೆ (?) : ದಿವಿಜರೊರಲ್ದು ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸ ಕಾಣ್ಕೆಯ ರಯ್ಯಮೆನಿಪ್ಪ ದಿವ್ಯವಸ್ತುವನಿರದಾಂತು ಕೈಯರದೊಳೀಶ್ವರನಿರ್ದೆಡೆಗೊಲ್ದು ಬಂದು (ವೀರವಿ. ೭–೫೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅರ್$_2$]

ಕೈಯಳವಿ 'ಕೆಯ್ಯಳವಿ' ನೋ.

ಕೈಯಳವು 'ಕೆಯ್ಯಳವು' ನೋ.

ಕೈಯಳೆ, ಕಯ್ಯಳೆ (ನಾ). ಮಜ್ಜಿಗೆ : "ಮಥಿತಂ – ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಕೈಯಳೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೬); "ರಸಾಢ್ಯ – ಕೈಯಳೆ, ರಾಸ್ಮೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೩೩) **ಕಯ್ಯಳೆ** : "ದಧಿಮಂಥಮೆನಲು ಕಯ್ಯಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯಳೆ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫–೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಅಳ್ಳೆ$_2$]

ಕೈಯಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು. 'ಕಾಲಾಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ದಯೆಯಿಂದ) ಕೈಯಿಂದ ನೇವರಿಸು; ಮೆಲ್ಲನೆ ಸವರು : ದನಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೪೩). ೩. ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು : ಮನೆಯ ಹಂಚನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಢಿ).

೪. (ಒಣಗು ಹಾಕಿದ ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಮಗುಚಿ ಹಾಕು; ತಿರುವಿಹಾಕು: ಜಾಜಿಯಲ್ಲಿನ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡಿಸು (ರೂಪ). ೫. ಕಳೆ ಕೀಳು; ಹಸನುಮಾಡು: ಗದ್ದ ಕೈಯಾಡಿಸಬೇಕು (ರೂಪ). ೬. (ಆಲಂ) ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಕೈಹಾಕು: ಅವನು ಈಗಿಗ ಎಲ್ಲದ ರಲ್ಲೂ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಪ). [ಕೈ+ಆಡು]

ಕೈಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈ ಚಲಿಸು, —ಅಲ್ಲಾಡು: ಶಿವಶಿವಾ ಎಮಗೆಂತು ಕೈಯಾಡುವುದು ಜೋಕಾರೆಗಾಪೊಡೆ (ಬಸವ. ೩೬–೬೨). ೨. ಮಗುಚು; ತಿರುಗಿಸು: ಒಣಹಾಕಿದ ಬತ್ತವನ್ನು ಕೈಯಾಡು (ರೂಪ). ೪. ಕೈಯಿಂದ ಕೆಲಸನಡೆ, ಕೆಲಸವಾಗು: ಬಾಯಾಡಿದರೆ ಕೈಯಾಡೀತು (ಗಾದೆ). [ಕೈ+ಆಡು]

ಕೈಯಾಣ (ನಾ). ಕೈಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಭಾಷೆಮಾಡುವುದು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವುದು. 'ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು' ಪರಾ.

[ಕೈ+ಆಣ]

ಕೈಯಾಣೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಭಾಷೆಕೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು: ಬರುದಂ ಮೇಳೆಯದೊಳಕ್ಕುಡರೆ ಬಿರುದಂಕಂ ಮೆಚ್ಚುತುಂ ಸಾರ್ಚಮಚ್ಚರದಂಕಂ ಕಳದಲ್ಲಿನೋಡು ಬಯಲೊಳ್ಳೇಡೆಂದು ಕೈಯಾಣೆಯಿಟ್ಟ[ಪಾಶಾಂ. ೬೨] ರಸಂ ಪಜೆ ಗುಟ್ಟ ಮಾನವಕದಂಕಂ ಹಾನಿಯಂ ಸಾಜಿ (ಅನಂಪು. ೨–೨೯). [ಕೈಯಾಣ+ಇಡು]

ಕೈಯಾನ್ ' ಕೆಯ್ಯಾನ್ ' ನೋ.

ಕೈಯಾನು 'ಕೆಯ್ಯಾನ್' ನೋ.

ಕೈಯಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈತುಂಬು; ಪೂರ್ಣವಾಗು: ಉರದೊಳು ಕೈಯಾರ ಲಬ್ಬವನು (ಬಸವ. ೪೭–೨೯).

ಕೈಯಾರ, ಕಯ್ಯಾರ ೧. = ಕೈತುಂಬುವಂತೆ. ೨. ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ: ಕೆಟ್ಟಕಾಯದ ಸುಖಳುಪಿ ಒಡಹುಟ್ಟಿದರ ಕೈಯಾರ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟದೇ ಕಡುಪಾಪ (ಕುಸ್ಯಾಂಗೀ. ೩–೨೬); ರಕ್ಕಸ ನೀನು ಕುವರನ ಕೈಯಾರ ಕೊಲ್ಲಲಿಕೆಯಲೆಂಬಿಯ ದಿಸುಟಿ (ಮೋಹಕ. ೧೨–೬). ಕಯ್ಯಾರ ನಾಮಿ ಕೊಂಡಿಸಗಿ ಕಣ್ಣಾರ ನೋಡುವಱಗೆಯ್ದೆ (ಅಕ್ಕತ್ತಾ. ೩೨೪). ಕೈಯಾರೆ, ಕಯ್ಯಾರೆ, ಕೈಯ್ಯಾರೆ=ಕೈಯಾರ: ೨. ಳಕಾರದಿಂ ಕೈಯಾರೆ ಕಡಿಕಡಿದೊಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೩೦–೯); ಕೈಯಾರೆ ಭಿಕ್ಷವ ನೀಡಿ (ಜಯಚ. ೨೦–೧೭); ಈವಂಗೆ ದೇವಂಗೆ ಆವುದಂತರವಯ್ಯ? ದೇವನು ಜಗಳೆ ಕೊಡುತಿಹನು ಕೈಯಾರೆ ಈವನೇ ದೇವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೯). ೩. ವಾರಿಧಿ ಮುಖ ಕುಡಿದ ಕಟ ಕಯ್ಯಾರೆ ಕೆಟ್ಟಿದ ಕುಂದುಗಳೆ ವೊಡೆ ನೇರಿತಿವುರುಸಿರಿಯೆನೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨–೬). ೪. ತೋಡತಕಪಸಹಪಕಲ್ಲಿ ಕೈಯ್ಯಾರೆ ಮುಳುಗಿಸಿ (ಸಂಭಪ. ೯–೨೫). [ಕೈ+ಆರ್+ಆ]

ಕೈಯಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಬತ್ತಿ ಹೋ ಗು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದಾಗು: ಕಾಣೆಕೆಯನ್ನುಸಿಗಳಿಕ್ಕೂ ಕೈಯಾರದ ಬಚ್ಚಬಡವರೂ (ನಾಡೋಜ. ೨೯೯). [ಕೈ+ಆರು (< ಕೆಯ್)]

ಕೈಯಾರ್ಕೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಆರ್ಭಟಕೆ, —ಶುಶ್ರೂಷೆ: ಪಕುಗಳಿಗೆ ಹುಲ್ಲುನೀರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆ ಚ್ಚು ಸೌ ಖ್ಯ ವಾ ದ ದ್ದು ಕೈಯಾರ್ಕೆಯು (ಕೃಷಕ್ಷ. ೧೯೯).

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಆರ್ಕೆ (< ಅರಕ್ಕೆ)]

ಕೈಯಾಸೆ 'ಕೆಯ್ಯಾಸೆ' ನೋ.

ಕೈಯಾಳು (ನಾ). ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಅಂಗಸೇವಕ: ಕೈಯಾಳನಂತೆ ಕೈದೆಸಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿ.೩೩). ಕೈಯಾಳನ್ನು ಕರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ಸಾರಿಯೂ . . . ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸು ತ್ತೇನೆ (ರಾಹಾಮು. ೩೯೫). [ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಆಳು (< ಆಳ್)]

ಕೈಯಿ 'ಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಯಿಂಡೆ (ನಾ). ಕೈಯ ಮಾಲೆ, —ಹಾರ: ಎಳಲ್ಲ ಜಿಡಿಯಿಂದಿಳವ ಕಣ್ಣಸೀರಿಂದಱತ ವಿಘೂತಿಯ ತಿಲಕದಿಂದರೆಯರೆಗಟ್ಟುವ ಕೈಯಿಂಡೆಯಿಂ ಸಡಿಲ್ವ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಮಾಲೆಯಿಂ (ಪಂಚಮ. ೩–೫೩).

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಇಂಡೆ]

ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಊರು ವಂತೆ ಮಾ ಡು. ೨. ಸೊಂಡಿಲನ್ನು ಳೆಳಕ್ಕೆ ಊರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳ ನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿಸುತೆ ಇಂತು ಮುದದಿಂ ನಲಿವುತರುಮುಗಳೆಯುದಂ (ಪಂಚಮ. ೫–೧೩). [ಕೈಯಿಕ್ಕು (< ಕೈಯ್+ಇಕ್ಕು)+–ಇಸ್ಕು]

ಕೈಯಿಕ್ಕು 'ಕೆಯ್ಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಯಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಸ್ವಾಧೀನತೆ, —ಹಿಡಿತ, —ಹತೋಟಿ; ಸ್ವಂತ ಇಚ್ಛೆ; ಸ್ವಾಧೀನತೆ. 'ಕೈಯಿಚ್ಚೆಗೆಡು' ಪರಾ.

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಇಚ್ಚೆ]

ಕೈಯಿಚ್ಚೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿ ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪು; ಕೈ ಮೀ ರಿ ಹೋಗು; ಹತೋಟಿ ಇಲ್ಲದಾಗು: ಸೊಕ್ಕ ದ ಕುಂ ಭಾ ಂ ಡ ರಣದೊಳು ರಿಕುತವ ಕಕ್ಕಿದ ಕೈಯಿಚ್ಚೆಗೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿದ ಸಿಕ್ಕಿದನೆನಲಾಗಿ (ಮೋಹಕ. ೪೦–೬೨). [ಕೈಯಿಚ್ಚೆ+ಕೆಡು]

ಕೈಯಿಟ್ಟೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಈಟಿ: ಕುಂತ ನೇಚಿಯ ಕೈಯಿಟ್ಟಿಯಾಯುಧ ಗಳನಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಪಂಥದಿಂದಾನುವ ಕಾಲಾಳ (ಕಂಪಪು.೧೧–೨೧); ಅಲ್ಲದೆ ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾವೀರರು ಕೈಯಿಟ್ಟಿಗಳಿಂದ (ಕರ್ನಾಜ. ೧೪೭).

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಇಟ್ಟಿ]

ಕೈಯಿಡು, ಕಯ್ಯಿಡು, ಕೈಇಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಇಡು; ಕೈಹಾಕು: ಬಟ್ಟಲೊಳಗಿದೆ ಹುಗ್ಗಿಯಂ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳ ಬಸವ. ೩೩–೧೪); ಮಿಗೆ ಶತ್ರುಲೆಗೆ ಕೈಯಿಟ್ಟರು (ಕಂಕವಿ. ೬–೧೪೯); ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನೇಗಿಲ ಮೇಲೆ ಎಂಟೂ ಕೈಯಿಟ್ಟವರಲ್ಲವಾದರೂ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರು (ಹಂಗಾಳ್ಳ. ೧). ೩. ಕಾರ್ಯ ದಲ್ಲಿ ತೊಡಗು, —ಪ್ರವೆಶಿಸು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಇಂಥ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಡಬೇಡಿರಪ್ಪ (ವಚಭಾ. ೧೭೭). ಕೆಯ್ಯಿಡು : ೧. ಏಕೆ ಕಯ್ಯಟ್ಟಿನೊಡ ಇಂತಪ್ಪ ಭೋರಟಬೊಳ್ (ಅಕ್ಕತ್ತಾ. ೨೫). ಕೈಇಡು : ೨. ನೀನೋ ಕೂರ . . . ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಗಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವವನು (ವಚಭಾ. ೩). [ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಇಡು]

ಕೈಯಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಕೊಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ನೀಡು: ಸೊರಗಿ ನೆಲ ಕೊರಗಿ ದರಸನ ನೋಡಿ . . . ತುರಗಪತಿಯಾತ್ಮಭವೆ ಕೈಯಿಯಲುಪಚರಿಸುತಂ ಬರೆ ಸುಮಿತ್ರೆ (ತೆಲಾಪು. ೨–೧೩–೬೫). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರಿಯಾಗಿ ಕೊಡು, —ಆಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡು: ತಲೆಗಿಲಿಡೆಯಲು ಕೈಯಿತ್ತವಳ್ಳಾನವ ಕಳೆದಿರ್ದಳೀನ ಬಚ್ಚಸುವೆ (ಅಂಸವಿ. ೯–೧೭೬). [ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಇತ್ತು]

ಕೈಯುಗುರ್, ಕಯ್ಯುಗುರು (ನಾ). ಕೈಬೆರಳಿನ ಉಗುರು: ಕೈ ಯು ಗು ರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ಕಂದಂತೆ (ಜಂಪ್ರಸ. ೩೨). **ಕಯ್ಯುಗುರು**: ಗಂಟಲನಡಸಿ ಪಿಡಿದ ಜನರ ಕಯ್ಯುಗುರಿನಂಕೆ ಸಾವು ಮುಟ್ಟಿವಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೪೬).

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಉಗುರ್]

ಕೈಯುದ್ದ (ನಾ). ಒಂದು ತೋಳಿನ ಉದ್ದ; ಸುಮಾರು ಎರಡೂವರೆ ಅಡಿ: ಊರ್ಧ್ವವಿಸ್ತೃತ . . . ಮೇಲಳ್ಳೆಯೆತ್ತಿ ಜಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕೈಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನ ಅಳತೆ, ಅಳು ಕೈಯುದ್ದ (ವಿದ್ಯಾಂತ. ೧೬೯).

[ಕೈ+(< ಕೆಯ್)+ಉದ್ದ]

ಕೈಯುಳಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಉಳಿ : ಕೈಯುಳಿ ಕತ್ತಿ ಆಡ್‌ಗುಂಟಾ (ಗೂಟ) ಕೃಷಿಯಾಗಬೇಡ, ಆಜ್ಞಾಹಾತ್ಮರಾಮಾಯಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೨-೫೫೪).

[ಕೈ+ಉ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ಉಳಿ]

ಕೈಯೂರು 'ಕೈಯೂಱು' ನೋ.

ಕೈಯೂಱು, ಕಯ್ಯೂಱು, ಕೈಳೂರು, ಕೈಯೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯನ್ನು ಇಡು, —ಇರಿಸು : ತಳರಲ್ಕೆಂಡಿಯುಟ್ಟು ಜಾಱಿ ಜವದಿಂ ಕೈಯೂಱಿ ದಿಳ್ಕೆಳ್ದು (ರಾಜಕೇ. ೮-೧೪೪). ೨. ಕೈಯನ್ನು ಊರೆಯೂಗಿರಿಸು ; ಆಧಾರವಾಗಿರಿಸು : ಗಲ್ಲದಲಿ ಕೈಯೂಱಿ ಕೆಡೆದಳು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ (ಖಸಪ. ೭-೧೭). **ಕಯ್ಯೂಱಿಸು** : ೧. ಕಯ್ಯೂಱಿ ಮೆಲ್ಲನೇಳ್ವನಿತಱಲ್ಲಿ (ರಾಜಕೇ. ೧೩-೯೫ ವ). **ಕೈಳೂರು** : ೩. (ಅಲಂ) ಆಯತ್ಮನಾಗು ; ನಿನ್ನಪಹಾಯನಾಗು ; ಸೋಲು : ಆ ಭಾವಿಗಳೂ ನನಗೆ ಸಂದೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥತು—ನಾನು ಕೈಳೂರಿದೆ (ನಿರಾಭ. ೧೫೪) ; ವನಮಾಲಿಗೆ ತರ್ಜದಲ್ಲಿ ಕೈಳೂರಿದವ ಪ್ರಸಂಗಗೆ ಬರಲು . . . ಬಯ್ಯತೊಡಗಿದನು (ಇಷ್ಟಸ. ೪೦೬). **ಕೈಯೂರು** : ೪. ಕೈಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನಾಟು; ನೆಡು : ಭೀಕರತೆಯ ಭಾಯೆ ಜಯಂತನ ಮಱದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೂ ಕೈಯೂಱಿ ಕಾಲೂರಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೬೪).

[ಕೈ+ಊ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ಊರು]

ಕೈಯೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯಡೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗುಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು, ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು, ಕೈಯೆಡೆಗುಡು, ಕೈವೆಡೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ದ್ರುಮವಿಕರ್ಣ ಸುಚಿತ್ರಾಂಗ . . . ಕುಂಡದಾರುಕನ ಯಮನಿಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಘನವಿಕ್ರಮದ ಸಿರಿ ಹೊದಜಾಳಿ (ಶುಷ್ಕಾಪ್ರೋ. ೧೩-೪೮). ೨. ಕೈಯನ್ನ ನೀಡು; ಹಸ್ತಲಾಘವವನ್ನು ಕೊಡು : ಮುರಹರನ ಮುದ್ದು ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೫). ೩. ಕೈಯ ಆಸರೆಕೊಡು; ಸಹಾಯ ಮಾಡು; ನೆರವಾಗು : ಕಳಲ್ಪಂದಂಗೆ ಕೈಯೆಡೆಗೊಟ್ಟರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೫೪). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಪರಮೇಶ್ವರನಂ . . . ತಂದಿರಾಣಿ ಸೌಧರ್ಮೇಂದ್ರನ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜಾಮೂಲ್ಯ ರತ್ನಮಂ ಕಯ್ಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆ ಕುಡುವುದಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೩ ವ). **ಕಯ್ಯೆಡೆಗೊಡು** : ೩. ಜುರಿತಾರಾತಿಯ ನೆಲ್ಲಿದೆ ತಿರಿತಂತಂ ಬೆಂದ ಬಸಿಬಮಂ ನೃಂದಮುಮಂ ಪೊರೆಯಲ್ಕೆ ಮಜ್ಜುಗುವಾತಂ ನರಳಕ್ಕಿಳಿವಂದದಾರ್ಗೆ ಕಯ್ಯ [ಕಾಣಂ. ಕೈಯೆ]ಡೆಗೊ [ಕಾಣಂ. ಗು]ಡುವಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೪೪). **ಕೈಯೆಡೆಗುಡು** : ೧. ಈ ಪಟಿಮಂ ಪ್ರಾಣಮನಿತೆ ಕೈಯೆಡೆಗುಡುವಂತೆನ್ನ ಕೈಯೊಳ್ಕೊಟ್ಟು ಮದಿಯ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭನಸಿಲ್ಲಿ ಪೊಳ್ಕು ಮೆಲ್ಲಂದೊಳಮಜಸಿಂದಟ್ಟಿ ದೊಡೆ (ಅವಿಷ. ೪-೨೧ ವ). **ಕೈವೆಡೆಗೊಡು** : ೧. ಮಜ್ಜನ ಭೋಜನಾದಿ ನಾನಾ ಕ್ರಿಯಗಳೊಂದಱೊಳ್ ನರವೇಷಕಾಯಮುಂ ನಸಿಗಬೇಡೆಂದು ಕೈವೆಡೆಗೊಟ್ಟಳೇಂ ವಿಶೇಷಮೊ ಪುತ್ರವೋಕಮಾ ಲೋಕಮೊಳಗೆ (ಚಟಪ. ೫-೬೦). [ಕೈಯೆಡೆ (< ಕೆಯ್ಯಡೆ)+ಕೊಡು,]

ಕೈಯೆಡೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡುವುಮಾಡು; ಪುರುಸತ್ತುಮಾಡು : ಕೆಲಸದ ಮಧ್ಯೆ ನನಗೆ ಕೈಯೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡು ಬಾ (ರಂಗಿ).

[ಕೈಯೆಡೆ (< ಕೆಯ್ಯಡೆ)+ಮಾಡು,]

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ 'ಕೆಯ್ಯಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆಣ್ಣೆ 'ಕಹಿಎಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಕೈಯೆತ್ತು 'ಕೆಯ್ಯತ್ತು' ನೋ.

ಕೈಯೇಜು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದುಂಟಾದ ಗಾಯ; ಕೈಗಾಯ : ಮೇಲ್ಕಾಯ್ದುಮ್ಮೊಯ್ತು ಕೈಯೇಜಿಡಿಯಂ ಬಾಯಿಂಅಬಾಯಂದೊಡನೆ ರುಧಿರಮುಂ ಕಂಡಮುಂ ಸೂಸುವನ್ನಂ ಸಿಡಿರೆಂಬಾಕಂಠಯ ಪೆಜ್ಜುರಿ ಪಡೆದು (ಪಂಚಾಮಾ. ೨-೫೫). [ಕೈ+ಏ (<ಕೆಯ್ಯ್)+ಏಜು (< ಏಜ್ಞ್)]

ಕೈಯೊಡನೆ, ಕಯ್ಯೊಡನೆ (ಅ) ಕೂಡಲೇ; ತತ್‌ಕ್ಷಣ : ಆಸುರಶಕ್ತಿ ಕೈಕಾರವ್ಯಕ್ತಿಯವಾಗಿ ಕೈಯೊಡನುಬ್ಬಿ ಬೊಬ್ಬಿ ಜಂಜ (ತೂರಾಂ. ೬-೪೯-೩೩) ; ಅಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಾಲಕ್ಷಕನಾಮವಾದುದಂ ಕೈಯೊಡನೆ ತೋರ್ದೆಂ (ಛಾಪಮಂ. ೯-೩೫) ; ನೋಡದಮಾವಂದಿರು ಸೊಸೆಯಂಗೆಗೆ ದೇಳಾಪ ವಸ್ತುವ ಕೈಯೊಡನೆ ಆದರದಿಂದಳೆವಡಿಪುದು (ಹರಿಪು. ೫-೪೭). **ಕಯ್ಯೊಡನೆ** : ಪತಿಗಂತರಂಗೆಯರಕಪ್ಪ ಕಾಂತೆಯರಿಗೆ ಕಯ್ಯೊಡನೆ ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹರಿಪು. ೬-೫೦). [ಕೈ+ಒ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ಒಡನೆ]

ಕೈಯೊಡನೆ 'ಕೈಯೊಡನೆ' ನೋ.

ಕೈಯೊಡನೆ 'ಕೈಯೊಡನೆ' ನೋ.

ಕೈಯೊಡ್ಡು 'ಕೆಯ್ಯೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಕೈಯೋಗರ (ನಾ). ಕೈಅನ್ನ ; ಕೈತುತ್ತು : ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಯೋಗರವಂ ತಾನೆ ತಂದಿರವಂ (ಅಯ್ಯ. ೧೬-೩೧). [ಕೈ+ಓ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ಓಗರ]

ಕೈರ್ 'ಕಯ್ಯ್' ನೋ.

ಕೈರ್ಕ 'ಕಯಿರ್' ನೋ.

ಕೈರಂತಱಿ 'ಕೈರಂದಱಿ' ನೋ.

ಕೈರಂದಱಿ, ಕೈರಂತಱಿ, ಕೈರಂದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಖದಿರದ ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತುಂಡುಮಾಡು,—ಛೇದಿಸು: ಸಂದಣಿಯಾಗಿ ನೆಲ್ಲ ಪೊಸಮೊಂದಿರೆ ನಿಂದುರಿಯುಯ್ಯಲೆಱಂ ಕೈರಂದಱಿಯಲ್ಕೆ ಮಾಡಿದಡೆ ಮಂಜಳೆ ಮಿಂಜಟುದಾಶ್ಮಶಾನವೊರ್ಮ್ [ಕಾವ್ಯಾನ. ೫೬]. **ಕೈರಂತಱಿ** : ಕೆಟ್ಟುಕಿಱಿದಾಗಿರೆ ಕೈರಂತಱಿದವನಿರದಿರು ಕೊಳ್ಳಿಯುಂಡಂ ಮೊಗಮಂ ನೆಱಿ ಜುಟ್ಟುರ್ತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೯೧). **ಕೈರಂದಱಿ** : ಇಱವ ಬಂಗುಡುವ ಕೈರಂದಱಿ ಪೊಱಮಡುವ ಪರಪುವ (ಪಾಂಡವ. ೭-೪೦). [ಕೈರ್+(< ಕಯ್ಯ್)+ತಱಿ,]

ಕೈರಂಪಣಿ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಮಿಠಾನು ಹಿಡಿಯುವ) ಚಿಕ್ಕ ಜಾಳಿಗೆ : ನಮಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೈರಂಪಣಿಯ ಮಿಠಾನನ್ನು ಳಂಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮನೆ ದಿಬ್ಬವಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೪).

[ಕೈ+ಇ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ರಂಪಣಿ]

ಕೈರಸುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ಯುಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈರದಂಬುಲ 'ಕಯ್ಯದಂಬುಲ' ನೋ.

ಕೈರವ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆ : "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಂ —ಈ ೨ ಬಿಳಿ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯) ; "ಕೈರವಂ ಕುಮುದಮೆನಲ್ ಬಿಳಿಯನ್ನೆದಿಲಪು " (ಮುಂಗಾ. ೧೨೪-೧೬) ; ದೇವಾಂಗನಾಪಾಂಗ ಕೈರವಚಂದ್ರಂ (ಸುಖಮಾ. ೯-೬೫) ; ಪೆಣ್ಮಡಮದಲ್ಲಿ ಪಾಱಿದುದು ಕೈರವದಿಂದಿಡುತಂ ಕುಳಾಳಿಯಂ (ರಾಜಕೇ. ೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಕೈರವಗಂಧಿ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲೆಹೂವಿನ ಪರಿಮಳವುಳ್ಳವಳು: ಭೃಂಗಳುಂಕಳಿಯರ್ ಕೈರವಗಂಧಿಯರ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೧೩-೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕೈರವಬಾಂಧವ(ನಾ). ನೆಯ್ದಿಲೆಗಳ ಬಂಧು; ಚಂದ್ರ: ಕೈರವಬಾಂಧವಂ ಪ್ರಾಙ್ಮುಖದೊಳುದಯಿಸಿದ (ಬಸಪು. ೧೨-೩೬). [ಕೈರವ + ಬಾಂಧವ]

ಕೈರವಮಿತ್ರ (ನಾ). = ಕೈರವಬಾಂಧವ: ದಿವಸಕರಾದರ್ಶನ ಬದ್ಧವಿವರ ನವವನಜದೊಳೆಡೆವಡೆಯದ ವರಕೈರವಮಿತ್ರ ಕಿರಣದಂತವಳ ವಚನಮೊಳಪುಗದೆ ತನ್ಮನಃಪದ್ಮಿನಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೪೫). ಕೈರವಮಿತ್ರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಕಾಂತಿಯೊಳುರಗವರಂಗೆತ್ತಲುಂ ಭೋಗದೊಳ್ . . . ಅಧಿಕನೆನುತ್ತಿರ್ಪಿನಂ ಸಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೭). [ಕೈರವ + ಮಿತ್ರ]

ಕೈರವಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಬಿಳಿಯ ನೈದಿಲೆಗಳ ಕೊಳ: "ಕುಮುದ್ವತೀ, ಕುಮುದಿನೀ, ಕೈರವ[ವಿ]ಣೀ -ಈ ೩ ನೆಯ್ದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೧); "ಕೈರವ[ವಿ]ಣಿ ಕುಮುದಿನಿಯೆನಲ್ಕೆ ನೈದಿಲ್ಗೊಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭). ೨. ಬಿಳಿ ನೈದಿಲೆಗಳ ಸಮೂಹ: (ಕಿ).
[ಸಂ. ಕೈರವಿಣೀ]

ಕೈರಾಟೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ: ಮೇಗೆರೆಗೆತ್ತಿದುದುಮ್ರಾಗ್ಗಿ ರಾದ್ರ ಕೈರಾಟೆಗೆ ತಲೆಯೊಳು (ನಂದಿಮಾ. ೧೯-೧೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರಾಟೆ]

ಕೈರಾತ (ಗು). ಕಿರಾತರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ, —ಸೇರಿದ: ದಸ್ಯು ಕೈರಾತ ಘೋಷವೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೭-೧೩೮). [ಸಂ.]

ಕೈರಾಶಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೈಗುಣ; ಹಸ್ತಗುಣ: ಆ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೈರಾಶಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ರಾಶಿ]

ಕೈಲ (ನಾ). (ಕರಾ) (ಸಟ್ಟುಗದ) ಹಿಡಿ, —ಕಡ್ಡಿ: ಸಟ್ಟುಗದ ಕೈಲದ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಪೋರನ ಸಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೆ ಹೇಳತೀರದು (ರೂಢಿ).
[← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲಾಗ 'ಕೈಲಾಗು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗು, ಕೈಲಾಗ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ; ಕೈಯವೇಗ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಕೈಲಾಗು ಮಿಗೆ ಸರಳ್ಯೆದಱಿಂದೆಚ್ಚನು ಜಯದ್ರಥನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೮೦); ಹೊಡೆದ ಕೈಲಾಗಿನೊಳ್ ಸಿಡಿಲಂತೆ ಘರ್ಜಿಸುತ (ತುರಂಗ. ೭೫-೩೯). ೨. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಆಸರೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈ ನೀಡುವುದು: ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದನು ಸಾರಥಿಯ ಕೈಲಾಗಿನಲಿ ತಿರುಗಿದನು ನಕುಳನು ರಾಜಮೋಹರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೧೫); ಬಾಲೆಯ ಕೈಲಾಗೊಳು ಬಾಣ ಮಜ್ಜನಸಾಲೆಯ ಸಾರ್ದನಳ್ತಿಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨); ನಾರಿಯರು ಭರದೆ ಕೈಲಾಗೀಯೆ ನವರತ್ನ ಪೀಠದೊಳರಸನೊಪ್ಪಿರ್ದನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೮-೮೨); ಮುರಾರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸೆ ಕೈಲಾಗನಿತ್ತು (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೫-೩-೨೬); ಭೋಜರಾಜನು . . . ಚಿತ್ರಶರ್ಮನ ಕೈಲಾಗಿನಲ್ಲಿ ಓಲಗಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು (ಬತ್ತೀಸ. ೧೯). **ಕೈಲಾಗ**: ಕಾಂತೆಯೋರ್ವಳು ಕೈಲಾಗವ ಕೊಡಲು ಸೀಮಂತಿನಿಯರ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೬-೭); ರಾಜಕಾಂತೆಯರು ರಾಣಿಯಂ ಬಳಸಿ ಕೆಲಬಲದೊಳ್ ಕೈಲಾಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧-೧೦).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲಾಗು$_2$]

ಕೈಲಾಗುಕೊಡು 'ಕೈಲಾಗುಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈಲಾಗುಗೊಡು, ಕೈಲಾಗುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಸರೆಗಾಗಿ ಕೈನೀಡು; ಕೈಯ ನೆರವು ನೀಡು: ತಗ್ಗು ಸೋಪಾನದೊಳಿಳಿವಾಗ ಮುನಿಗಳ್ಗೆ ಬೊಗ್ಗನೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುವ (ಭರಚ. ೩-೬೮); ದಳಪತಿ ಕೈಲಾಗುಗೊಡೆ ನರಸಿಂಹನ ನಿಳಯವ ಬಲವಂದು (ಕಂನವಿ. ೨೬-೨೨). **ಕೈಲಾಗುಕೊಡು**: ಇನ್ನಿಬ್ಬರು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಗುರುಗಳ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಕೈಲಾಗುಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆತುಕೊಂಡು (ನಗೆಗ. ೫೨). [ಕೈಲಾಗು + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈಲಾಗುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). (ಬೇರೆಯವರ) ಕೈನೆರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಸುಳಿಗುರುಳಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು ಮಾಂದಳಿರಡಿಯಿಟ್ಟು ಕಂಪಿಸುತೆ (ಮೋಹತ. ೨೮-೭). [ಕೈಲಾಗು + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೈಲಾಘವ (ನಾ). = ಕೈಲಾಗು: ಮೂಲಶರೀರ ಪದ್ಮಿನಿಯ ಕೈಲಾಘವದ ಆಲಂಬನದಿಂದ ನಡೆಯಿತು (ಮಾಮಲ್ಲಿ. ೧೧೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲಾಘವ]

ಕೈಲಾಸ, ಕೈಳಾಸ (ನಾ). ೧. ಹಿಮಾಲಯದ ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ; ಬೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟ; ಶಿವನ ಆವಾಸ: "ಧನದನಿರ್ಪಾಲಯಂ ಕೈಲಾಸಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೬); ಎಳೆವಿಸಿಲ ಮುಱುಗಳಿಂ ಕಣ್ಗೊಳಿಸುವ ಕೈಲಾಸದಂತೆ ಕೀರ್ತಿವಿಲಾಸಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೯); ಕೈಲಾಸವದಕೆ ಹುರುಡಿಸುತಲಿರ್ಪುದು ನೋಡ (ತಿರುರ. ೩-೨೦). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾವು; ಮರಣ: ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಪ್ರಾಯಬಂದಾಗ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ಕೈಲಾಸ (ಗಾದೆ). ೩. (ಆಲಂ) ಸುಖ; ಆನಂದ: ಕಾಸಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ (ರೂಢಿ). **ಕೈಳಾಸ**. 'ಕೈಳಾಸಶೈಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೈಲಾಸಪುರಿ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪಟ್ಟಣ; ಶಿವನ ರಾಜಧಾನಿ: ಆಯತಾಮಳ ಭಕ್ತಿಗೊಲಿದು ಹಲಾಯುಧನ ನವಪುರ ಸಹಿತ ಶೂಲಾಯುಧನು ಕೊಂಡೊಯ್ದನಾ ಕೈಲಾಸಪುರಿಗಂದು (ಬಸಪು. ೨೫ ಸೂಚನೆ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸಪುರೀ]

ಕೈಲಾಸವಸ್ತ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ವೀರಶೈವರು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಶವದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ನೂತನವಸ್ತ್ರ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಕೈಲಾಸ + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈಲಾಸವಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಶಿವ. ೨. (ಆಲಂ) ದಿವಂಗತ; ತೀರಿಕೊಂಡವನು: ಶ್ರೀಯುತರು ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯಾದರು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕೈಲಾಸವಾಸಿನ್]

ಕೈಲಾಸವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ: ಕಿನ್ನರಿವೀಣೆ ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಮೊದಲಾದ ತಂತಿಕಟ್ಟ ನುಡಿವ ವಾದ್ಯವನಱುವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ (ಆದವ. ೩೧); ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಗೌರೀವೀಣೆ . . . ಪಿನಾಕಿವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ (ಶರಚ. ೨೮೫). [ಕೈಲಾಸ + ವೀಣೆ]

ಕೈಲಾಸಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಐಕ್ಯರಾದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭ (ತಿಥಿ)" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). 'ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ' ಪರಾ.
[ಕೈಲಾಸ + ಸಮಾರಾಧನೆ]

ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ, —ಅಧಿಪತಿ; ಶಿವ: ಹರನು ಗೌರೀನಾಥ ವೃಷಭಾಧರನು ಕೈಲಾಸೇಂದ್ರ ಢಮರುಗಧರ ತ್ರಿಶೂಲಿಯು ದಿಕ್ಸುಪಾಲಕನೆನಲು ಈಶಾನ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೩-೪೭).
[ಕೈಲಾಸ + ಇಂದ್ರ]

ಕೈಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ಅಡಿಕೆ, ತೆಂಗು, ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊನೆ ಅಥವಾ ಗೊಂಚಲು. [← ತುಳು. ಕೈಲ್]

ಕೈಲುಳಿ, ಕಯ್ಲುಳಿ (ನಾ). ಕೈಚಳಕ; ಹಸ್ತಚಾತುರ್ಯ: ಕಲಿತ ಶರಸಂಧಾನದಲಿ ಕೈಲುಳಿಯಲೆಚ್ಚನು ವೀರವೈಷ್ಣವನೂರ್ಮಿಳಾಪತಿಯ (ತೊರರಾ. ೬-೩೪-೭೫). **ಕಯ್ಲುಳಿ**: ಹೊಯ್ಲ ಹೊದಱೆದ್ದವು ವಿಘಾತದ ಕಯ್ಲುಳಿಯ ಕಡುಘಾಯಕೆ ಮೆಯ್ಲವಣೆ ಲಂಬಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೧೦೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲುಳಿ]

ಕೈಲುಳಿದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಕೈಚಳಕವನ್ನು ತೋರು; ಹಸ್ತಕೌಶಲವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಇವನಿಂತುಟೆಂದು ಕೈಲುಳಿದೋರ್ಪುದದಕೆ ಮೆಚ್ಚುವ ನಗುವನು ಸಾರ್ವಭೌಮ (ಭರಚ. ೫೨-೯೧).
[ಕೈಲುಳಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್$_1$)]

ಕೈಲೇಸು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದಾದ ಒಳ್ಳಿತು; ಹಸ್ತದಿಂದಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಹಸ್ತಗುಣ: ಆದಿಜಿನನ ಕೈಲೇಸಿನಿಂದ ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಬೆವೆನುತಾಗ ಮೈಲಾಗಿನಿಂದೆದ್ದರವರು (ಭರಚ. ೬೫-೪೪).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಲೇಸು]

ಕೈವಟ್ಟಿಲ್, ಕೈಬಟ್ಟಲು, ಕೈವಟ್ಟಿಲ್ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬಟ್ಟಲು, —ಸಣ್ಣಬಟ್ಟಲು: "ಕೈವಟ್ಟಲೆಟ್ಟುಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೧೦); "ಕರಪಾತ್ರೆ ಕೈವಟ್ಟಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೨೦). ೨. (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ) ಗೋರಿಗೆ; ತೋಡುಕೈ; ಉದ್ದವಾದ ಸೌಟು: (ಕ). **ಕೈಬಟ್ಟಲು**: ೨. ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಹಿಡಿಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು: ಕೈಬಟ್ಟಲಿನಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅನ್ನ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). **ಕೈವಟ್ಟಿಲ್**: ೩. ರನ್ನದ ಕೈವಟ್ಟಿಲೊಳ್ ತಂದು ಬಡಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೫೫-೧೨).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಟ್ಟಲ್$_1$]

ಕೈವಟ್ಟಿಲ್ 'ಕೈವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಕೈವಡ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡ, —ಸಂಘ (?): ತಿಂಮ್ಮಪ ಆ ಮುಗುರ ಬಸವ ನೈಮುರೆ ಉಜಪ ಸಿಮೊಗೆ ಯಿರಂಣ ಹಂನ್ಕರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸೀಮೆಗೆ ಉಡಿಕೆಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1558 ?); ಹನ್ಕರಡು ಕೈವಡ ಮುಂತಗಿ ಸುಳೆಕೆರೆ ಸೀಮೆಗಾ ಉಡರು ಮುಂತಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೦೮-೪೬; 1576).
[< ಕೆಯ್ವಾಡ ?]

ಕೈವಡಗಾರ (ನಾ). ಕಸಬುದಾರರ ಪಂಗಡದವನು, —ಸಂಘದವನು: ಸ್ಥಳದ ಗಉಡಗಳು ಸ್ತಳದ ಕೈವಡಗಾರರು ಸಹ ಸರ್ವಜನ ಸಮ್ಮತವಾಗಿಯೂ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೯೩-೧೮; ?).
[ಕೈವಡ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈವತ್ತಿಸು 'ಕೈವರ್ತಿಸು' ನೋ.

ಕೈವತ್ತೆಗೆ (ನಾ). ಕೈಚೀಲ; ತಿತ್ತಿ: ಬಿತ್ತರದಿ ಬಿಗಿದವಳತೆಗೆ ಬಜ್ಜರಾಂಬಳಿಯ ಜೊತ್ತಗೆಯ ಕೈವತ್ತೆಗೆಯ ಮುಂಡಿಗೆಯ ಲೌಡಿಯಲಗುಕುಣಪಾಣಿ ಕಣೆಯ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೭-೩-೭). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವತ್ತೆಗೆ]

ಕೈವರ್ 'ಕೆಯ್ವರ್' ನೋ.

ಕೈವರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೈವಾರ: ಕೈವರದೊಳೊನ್ದು ಮಾನ್ಯಂ ಮಣಮುಂ ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ . . . ಇದಂ ಪಡೆದೊರೀಶ್ವರದಾಸರ್ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೭೨; 850). [?]

ಕೈವರ್ತ (ನಾ). ಮೀನುಗಾರ; ಅಂಬಿಗ; ಬೆಸ್ತ: "ಕೈವರ್ತಃ, ಧೀವರಃ, ದಾಶಃ, ಮತ್ಸ್ಯಬಂಧೀ, ಜಾಳಿಕಃ —ಈ ೫ ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೭-೪೪೦); "ಜಾಲಿಕಂ ಧೀವರಂ ಕೈವರ್ತನೆಂದೆನಲು ಜಾಲಗಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೩); ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗನು ಕೈವರ್ತಜಾತಿಯವಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೇ? (ದೇವೀಚೌ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕೈವರ್ತಿ (ನಾ). ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀಪ: ಕೆತ್ತಿದ ನಿಖಿಳರತ್ನಗಳ ಮೆಯ್ವೆಳಗು ಕೈವರ್ತಿಯ ಸೊಡರ ಕೀಳ್ಪಡಿಸಿ ಅತ್ಯಂತ ರಮ್ಯವಡೆದ ಹರ್ಮ್ಯವ ನೋಡಿ ಹತ್ತಿದಳರಸಂಚೆಗಮನೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೨೯).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. "ಕೈಬತ್ತಿ; ಕೈದೀವಿಗೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕೈವರ್ತಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆ: "ದ್ರುಮವಲ್ಲೀ - ಕೈವರ್ತಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). [ಸಂ. ಕೈವರ್ತಿಕಾ]

ಕೈವರ್ತಿಸು, ಕೈವತ್ತಿಸು (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಸೇರಿಸು; ಅಧೀನಗೊಳಿಸು; ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು: ಅವಳು ರಾಜಮಂಜರಿಯಂ ಕುಲಸ್ತ್ರೀ ರೂಪದಿಂ ಕೈವರ್ತಿಸಲ್ (ದಶಕು. ೮-೧೭೮ವ); ಅಕಟಕಟ ಧರ್ಮಜನನೀ ಕಂಟಕಕೆ ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೇ ಪಾತಕರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೫೯); ಆ ಎನ್ನ ಮುದ್ದಿನೆಳಗಱುವಂ ಬಡವಾಗದಂತು ಪೇಟ್ದು ನಿನ್ನಬ್ಬೆಗೆ ಕೈವರ್ತಿಸೈ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೨೬). ೨. ಎಸೆ; ಹೊಡೆ; ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೈವರ್ತಿಸಿದರೋ ಪರುಷವನು ಹಾ ಜಲಧಿಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೨೮); ಕೈವರ್ತಿಸಿದನೀರೆಂಟು ಶರವನು ತುರಗದೇಹದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೫); ದೈವಾಧೀನದಿ ವಜ್ರಿ ಮೈನಾಕನ ಕೈವರ್ತಿಸಿ ಕೊಲಲೆಂದು ವೈವಸ್ವತನೊಲು ಬಹೆ[ಹ]ನೆಂದು ಕಡಲಳ್ಳೆ ಹೊಯ್ವಂದದಿ ಕಂಪಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೭). ೩. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ಪಶುಪತಿಯು ಹಿಡಿವಂಬು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು ಗಡ ಪಾರ್ಥಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೯). ೪. ಒದಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಇತ್ತಲೀ ಸಂಗ್ರಾಮ ಮಹಿಯೊಳು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಾಗ್ಯೋದಯವು ಕೈವರ್ತಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೯); ಕೃತ್ರಿಮವ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಫಲ ಕೈವರ್ತಿಸಿತೆ ನೀವರಗುಮನೆಯಲಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಫಲ ಬಂದುದೇ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೧೦). **ಕೈವತ್ತಿಸು**: ೧. ಮದಾಳಿವ್ರಜಕ್ಕಾದಮೊಳ್ಗಂಪುಗಳಂ ಕೈವತ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೦೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ವರ್ತಿಸು]

ಕೈವಲ 'ಕೆಯ್ವಲ' ನೋ.

ಕೈವಲೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಬೀಸುವ ಬಲೆ; ಸಣ್ಣಬಲೆ: ಈಸಿಕೊಂಡುಳಿ ಬಳಹ ಕೊಂಡು ಮಸಿಗಪ್ಪಡದಿ ಸೋಸುಗಟ್ಟಿಗೆ ಕನ್ನಗತ್ತಿ ಕೈವಲೆಯಲಗು ಮಾಸಿದುಡುಪಿನ ಹತ್ತಳವ ಹವಣಿಸುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೧೭-೬).
[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೈವಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಂತ. ೨. ನಿರ್ವಾಣ; ಮೋಕ್ಷ: "ಕೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ನಿಶ್ರೇಯಸಂ . . . ಮೋಕ್ಷಂ, ಮಹಾನಂದಃ— ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧-೧೧); "ಕೈವಲ್ಯಮಪುನರ್ಭವಂ . . . ಮಹಾನಂದಮೆನೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮-೨೬); ಕೈವಲ್ಯಮೊಗೆಗು ಬಳೆಯಂ ಕಡೆ ಬಂಧಹೇತು ನಿರ್ಜರೆ ಕಡೆಯೆಯಿದಘಾತಿವಿಪ್ರಮೋಕ್ಷಂ ಮೋಕ್ಷಂ (ಶ್ರಾವಕಾ. ೭೯-೧೨); ಅಱಿದು ಕೇಳಲಿ ಮಱಿದು ಕೇಳಲಿ . . . ಕೊಡದೆ ಕೈವಲ್ಯವನು ಹರಿನಾಮ (ಕೌ ಶಿ ರಾ. ೧-೧೧); ಕೈವಲ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಆಗಮಿಸುವುದು; ಇದು ಶಾಶ್ವತವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೮). ೩. ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಜಾಬಾಲ ಕೈವಲ್ಯಾದಿ ಶಾಖೆಗಳೊಳ್ (ಬಸಪು. ೪೩-೭೫); ಬಳಿಕ ಶ್ರೀರುದ್ರ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ, ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ, ಕೈವಲ . . . ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದುವೇಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪). ೪. ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ. ೫. ನಿರ್ಮಲತೆ: "ವಿಮುಖ್ಯಾಸ್ಪದಂ ನಿರ್ಮಲಮೇಕಾಂತಂ ಸಮೋಕ್ಷಂಗಳುಮೆನಿಕು ಚತುರ್ವಾಕ್ಯ ಕೈಲವ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ದೇವತೆ: ಸುಖದುಃಖವಿದಾಯಿನಿಯಾದ ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನಿಯಾದ ಭೈರವಿಯು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಾಗಿ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೪). [ಸಂ. ಕೈವಲ್ಯದಾಯಿನೀ]

ಕೈವಲ್ಯಪತಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದವನು; ದೇವರು: ಮತಿಹೀನ ನಾನು ಮಹಾಮಹಿಮ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ನೀನು (ಹರಿಶಾ. ೪೪). ೨. [ಜೈನ] ಕೇವಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾವ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕೈವಲ್ಯಪತಿ ಭಗವಾನ್ ವೃಷಭದೇವನು ನಿರಂತರ ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ (ಭಾಗದ. ೧೬೪).

[ಕೈವಲ್ಯ + ಪತಿ]

ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈವಲ್ಯದ ಅರಿವು; ಮೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ: ಅಷ್ಟಕರ್ಮಕ್ಷಯೋನೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟುತ್ತಗಾಧಂ ತ್ರಿಭುವನ ಜನಮೊಂಗಲ್ಕ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧಂ (ಅಪಿಪು. ೭-೧೩); ಕೈವಲ್ಯಬೋಧ ರಮಾಪ್ತಿಕ್ಕ ಹಾರಯಿಪ್ಪಿ (ಪಂಲಾಪು. ೧-೬).

[ಕೈವಲ್ಯ + ಬೋಧ]

ಕೈವಶ (ನಾ). ಕರಗತವಾದುದು; ಸ್ವಾಧೀನ: ಜನ್ಮಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನ ತಂದೆನ್ನ ಕೈವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಗರುವನೇ ಶರಣ್ಯ (ಸುಹಾದೇ. ೮-೨); ಕಾಮುಕನು ನಮ್ಮವರು ಳಕಡಿದ ಕೈದುವನು ಕೈವಶವ ಮಾಡಿ (ಕು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧೬-೨೦); ಚಿತ್ತವನುಗೊಳಿಸಿ ಕೈವಶಕೆ ತಂದರು (ತೊರಣ. ೧೫-೫೦).

ಕೈವಶವಾಗು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ಅಧೀನವಾಗು: ಬವರದಲಿ ಸುತನಳಿದನೋ ಕಾರಿದರ ಕೆವಶವಾದನೋ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೌ. ೭-೨); ಶಾರ್ದೂ ಕಡಲು ಳಿವಶವಾಯ್ತು (ತೊರಣ. ೧೫-೬೪).

[ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವಶ]

ಕೈವಸ 'ಕೆಯ್ವಸ' ನೋ.

ಕೈವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೈಯಚೌಕ; ಸಣ್ಣ ಜಾಳ; ಕರವಸ್ತ್ರ: (ಕೇದಿನಿಂದ ಕೈವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮುಖ ಒರಸಿಕೊಂಡು . . . ನಮ್ಮದು ಮಾಡುತ್ತ) (ವೀರಯೋ. ೨೫); ಕನ್ನ ಕೈವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಟಿಸಿಯು ಗಾಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿದನು (ಕಪಡ. ೩-೩೬).

[ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ವಸ್ತ್ರ]

ಕೈವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಉಪಯೋಗಿಸು; ಬಳಸು: ಶಿಲೆಯ ರೂಪಸು ಮೂಡಲುಗಳ್ಗಳ್ಗೆ ಪಾವನತನು ಮಹೀಸುರರಿಕೆಯೊಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರಬ್ರವ ತಾನೆಂದು ಒಲಿದು ಪೂಜಿಸುತಿಹರು . . . ವರಯೋಗಿಗಳು ಕೈವಳಿಸುವುದು ಜನವೀ ಪ್ರಕಾರದೊಳರಸ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೨೩). [ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ಬಳಸು]

ಕೈವಳಿ 'ಕೆಯ್ವಟಿ' ನೋ.

ಕೈವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಬಾಡು, —ಬಳಿಸು: ಮೀರುವಿನ ಸುತ್ತಣವಳಿಯದರ್ಧವಪಾಕರಿಸಿ ಕೈವಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿ]ಸಿ ಬಿಟ್ಟನು ಜೊತ್ತಿಳಿಕಾವೃತಶರುಷಿಕಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೪೫); ಅವ ವಸ್ತುವ ನರಸಿತೊಡ್ಡುವನಾವ ಪಹಿಲದಲಾತ ನೋಲಿಸಿ ಕೈವಳಿಸದೊಂ ಬಲ್ಲನಾವ ನೆಂದನಾ ಮುನಿಸ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೬೧); ನಿನ್ನ ದಳ ಘಟ್ಟಿಗಳಿ ಮುತ್ತಿದರೆ ಆಳುಕುವನೆ ಕಲಿಧೀಮಸೆದವಲಿ ಳಲಕಡಸು ಬಲವಂತದಲಿ ಕೈವ [ಪಾಠಾಂ. ಕುಪ್ಪ]ಳಿಸಿ ಕೊಂದನು ವರ ಪುರೋಭಾಗವ ವಿಘಾಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩-೧೪). [ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ಬಳಸು]

ಕೈವಜೀ (ನಾ). (?): ಸಧ್ಯಕ ಸಲ್ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ವಿಧದಿಂ ಸ್ವರ್ಗ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಧಾನವಿಡಿದಾ ವಿಧಿ ತಿಳಿಪುವ ಜಗದ್ಗುರು ಸ್ವಕಾಯಕದ ಕೈವಜೆಯೊಳುಪದೇಶ ಳಲ್ದುದುಮದೂರಿರ್ಪನು(ಪಂಗಿಶಾ. ೧೭-೪). [?]

ಕೈವಾಕು (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಕೈಬಳೆ; ಕಪ್ಪ: ಅರಳೆಲೆ ಳೈನಾಳು ರತ್ನಮುಂಗುರಗಳು ಕರಕೋಢಸ ದೃಷ್ಟಿಮಣಿಯು ಮುರುಳದಿಂದಿವು ಮುಂತಾದ ಬಾಲ್ಯೂಡಣಿಟ್ಟು ಮೆಜೆದನಾ ರಾಜಕುಲವ ರನು (ಜ್ಞಾ.ಸಚ. ೬-೧೩೬). [ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ವಾಕು]

ಕೈವಾಗು (ನಾ). (ಕೊಡುವಾಗ) ಕೈಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವುದು, —ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು: ಪರಿಪಾಕ್ರಾಜಕದಂಬಮಂಬರ ವಿಧೂಪಾಕೃರ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಪಿರಿದುಂ ಭೇದಿಸಲಾತ್ಮದಿಚ್ಛಲಿಂದುಡಾಗಳ್ ವೇದಿಕಾಭ್ಯರ್ಣದೊಳ್, ಸುರಕಾಂತಾವಲಿಗಿವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾಗಿಂದ ಮಿಂದಾಣಿಯಂ ನರಿಗಾಂತಕತಿಗೀವ ಬಾಯಿನದೆ ಕೈವಾಗಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ರಿಂ]ಜಯಶ್ಮಾಮಿಯಂ (ಅಪಿಪು. ೬-೬೨).

[ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ಬಾಗ್]

ಕೈವಾಡ 'ಕೆಯ್ವಾಡ' ನೋ.

ಕೈವಾರ್, ಕಯ್ವಾರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಯಸು: ಅಖಿಮಿತ್ತಂ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಮಿಜ್ಜು ನರೆರಂ ಕೀತಾತಕಾನ್ಯಾಂಶು ಚಿಂತಾಯಾಸ ಚೌರ್ಯಪ್ರವರ್ತನ ದೋಷಾದಿಗಳಂ ನೆರೆಬಡದವರಂ ಮತ್ತೀಕೆ ಕೈವಾ[ಪಾಠಾಂ.ಕಯ್ವಾ]ರ್ದಪಂ (ಚಂಪ್ರಶಾ. ೩-೩೩). **ಕೆಯ್ವಾರ್**: ೧. ಬೆಸನೇನೆಂದಡ ವೀರರಿಬ್ಬ . . . ಪೇಳ್ದ ಬೆಸನಂ ಮಾಳ್ಕೊಂದುಂ ಕೆಯ್ವಾರ್ದ್ದಾ ಬಾಳ್ವ ನಮಸ್ಯಾರಿಗಳಲ್ಲೆನಲ್ (ಎಳ. XI, ಪಾಪಾಣ. ೩೨-೩೩; 1117). ೨. ತಡೆ; ತಡಮಾಡು: ಕಯ್ಯಂದುದು ಸಹಕಾರಂ ಕಯ್ವಾರ್ದುದು ಸಮಯಮಬ್ಜದಂದು ಮನೊಡಂ ಮುಯ್ಯಂ ನೋಡಿ ಏಯೋಗಿಗೆ ಕಯ್ವಾಸಿದನಾಯ್ತು ಡಾಮರಂ ಮಾ ಮರದಿಂ (ಸುಪ್ಪಪು. ೫-೧೦). [ಕೈ(ಕೆ) (< ಕೆಯ್) + ವಾರ್]

ಕೈವಾರ್ಗ 'ಕೆಯ್ವಾರ್ಗ' ನೋ.

ಕೈವಾರ್ಯ 'ಕೆಯ್ವಾರ್ಯ' ನೋ.

ಕೈವಾರಂಗೊಳ್, ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮೆಚ್ಚು; ಹೊಗಳು; ಕೊಂಡಾಡು: ತಡಂಗೆಯ್ವರ್ಗ ಕೈವಾರಂಗೊಳ್ವಂತೆ ದುಷ್ಟರ್ಗೆ ಕೈವಾರಂಗೊಳರ್ (ಧ ಮಾ ಪ್ರ ಮ್ಯ. ೭-೮೩). **ಕಯ್ವಾರಂಗೊಳ್**: ನಮತೆವರು ಕರ್ಯಾರಾಜನಂ ಕಯ್ವಾರಂಗೊಂಡು ಮೋಹರಾಜನಿಟ್ಟ ತಂತ್ರವಿಮಾನದ [ಮೂವತ್ತೆರಡಂ ದೋಷಂಗಳಂ ಪತ್ತು ವಿಟ್ಟು] (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೬). [ಕೈವಾರ್ಕ (<ಕೆಯ್ವಾರ್ಕ) + ಕೊಳ್]

ಕೈವಾರವಿಷಯ (ನಾ). ಕೈವಾರವೆಂಬ ದೇಶ: ಕೈವಾರ ವಿಷಯ (ಯ)ಸ್ತವ್ಯಗ್ಗತಾ ಕನ್ನಮಲ್ಲಲೋ (ಆ) ನಾಮಧೇಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೫೧೪, ೧೩-೬೫; ೩೦೬).

[ಕೈವಾರ್ಯ + ವಿಷಯ]

ಕೈವಾರವೀರ (ನಾ). ಹೊಗಳಿಕೆಯ ವೀರ; ಬಹಳಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವೀರ(?): ನಳನಂತಪ್ಪರದ ಕಾರ್ತಿಕೆಯು ಜಲ್ಲು ಕೈವಾರವೀರು ಕೈವಾರ ಕರಾ ನಿಶ್ಯಂಖಮಲ್ಲು (ಎಳ. IX, ಮಗಧ. ೬೯-೬; 1316).

[ಕೈವಾರ್ಕ (< ಕೆಯ್ವಾರ್ಕ) + ವೀರ]

ಕೈವಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳುವವನು; ಹೊಗಳುಭಟ್ಟ; ವಂದಿ; ಸ್ತುತಿಪಾಠಕ: ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೋಳಾಹಳದಿಂ ನಡೆತಂದು (ಸಂಬಂದ. ೨-೪೬); ವೈರಿದೂತನ ಳಳುಹಿದನು ಕೈವಾರಿಗಳು ಜಯಜಯವೆನಲು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೬೨); ಕೊಂಡಾಡುವರೆ ಕೈವಾರಿಗಳ್ ನಾವು (ತೊರಣ. ೬-೫೪-೨೫); ಗುಜಿವಾನಸರ್ಪಸಗರ್ಗಿರಂದು ಉಗ್ಗಡಿಸಿ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕೈವಾರಮನಾಲಿಸುತ್ತೆ (ಚಳಪ. ೧೦೪-೧೪). ೨. ಬಾಹುಬಲವುಳ್ಳವನು; ಕೈಚಳಕವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಳಳಂಬೆಳಕ್ಕು ಸತ್ಕಂಗೆ ಕೈವಾರಿಗಳ್ ಕೈದುಗೆಯ್ವುಮು ಪಂಥವಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನಂತ್ರಿಗಳಂ ಸಂತಯ್ಪು (ಮ ಪಾ ಪೆ. ೧೦-೯೩ ಪ). ೩. ಮಮತೆಯುಳ್ಳವನು; ಬೆಂಬಲಿಗ; ಪಕ್ಷಪಾತಿ; ಅಭಿಮಾನಿ: ದೇವರು ಏಳಿಪ್ಪತ್ತರ ಕೈವಾರಿಯೆಂಬುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ (ಕುಮುವಿ. ೧೧೪); ಅಳಲರಿಪನವು ಹಿಂದುಗಳ ಕೈವಾರಿಯೆಂದು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುವರು (ಮಾಕ್ಷಭೂ ೧೩);

ಸತ್ಕವಿ ಕೈವಾರಿ ದೇವರಿದ್ದಾನೆ (ಸತ್ಕೃತಿಚ. ೩೬೨); ಅದು ಮೊದಲು ಅಂಡಯ್ಯ ಎಂದೇ ಇದ್ದು. . . ಕನ್ನಡದ ಕೈವಾರಿಯಾದ ಕವಿ ಅದನ್ನು ಅಂಡಯ್ಯ ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು (ತವಪ್ರ. ೧೫೧).

[ಕೈವಾರ್ಕ (< ಕೆಯ್ಯಾರ್ಕ) + -ಇ]

ಕೈವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಗಳು; ಸ್ತುತಿಸು; ಕೊಂಡಾಡು: ಇನ್ನ ವರ ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೈವಾರಿಸುತೆ ಬರುತೆ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೯); ಬಸವರಸನಂ ನಯದಿಂದೆ ಮಂಗಳ ಪಾಠಕರು ಕೈವಾರಿಸವರೊಸೆದು (ಬಸಪು. ೫-೬೪); ಕಳಪೆನೂಳು ಕಾದಿ ಗೆಲಿದತಿಬಳರ ಕೈವಾರಿಸುವ ಧ್ವಜಿಯಿಂದೆ (ಪ್ರಭುರಿ. ೬-೫); ಪೃ ನೆಗಹಿ ಕೈವಾರಿಸುವ ಗಮಿಕಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೯-೫೨). ೨. ಬೆಂಬಲಿಸು; ನೆರವು ನೀಡು: ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ದೂರಿಬಲಕೇಳ್ ಬಿದಿ ಕೈವಾರಿಪಿರೊಡೆ ಕಿರದಿರ್ಪುದಾವುದುಮುಂಟೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೭೭). [ಕೈವಾರ್ (< ಕೆಯ್ಯಾರ್ಕ) + -ಇಸ್ಕು]

ಕೈವಾರು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು; ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡು: ಬಡವನೊಳ್ಳೆಯ ಮಾತ ನುಡಿದರೆಲ್ಲಂಬುವರು ಪೊಡವೀಶ ಪೊಳ್ಳುಗೆಡೆದರೂ ಕೈವಾರ್ಕಡು ನಗನತಿಶಿಖರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೬). [< ಕೆಯ್ಯಾರ?]

ಕೈವಾಳ್ (ನಾ). ಕರವಾಳ; ಕೈಗತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: ಮಂತ್ರಿಜ ಕರೆಸಿದಳು ಕೈವಾಳ ಸತ್ಪಂಥದಿಂದಿನೆವ ಕಾಳರಕ್ಕಸನಂತು ಬಂದುದು (ನೋಹಕ. ೬೨-೨). [ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವಾಳ್]

ಕೈವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈವಿಡಿತೆ, ಕೈವಿಡಿತೆ (ನಾ). ಕೈಯ್ಯ ಹಿಡಿತ; ಕೈಯಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಅಲಾಲಶ್ರಯದೊಳಿರೆ ಮೇರು ಮಾನವನ ಕೈವಿಡಿತ ಗೊಳಗಪ್ಪುದೆಲೆ ಮರುಳೆ ಶೀನಜಲದುದಿಲ್ಲ ಂದಲಂ (ಜ್ಞಮಭಾ. ೬-೨೮). **ಕೈಹಿಡಿತೆ**: ಅವಗಡಿಯ ಮುಖಂ ಕೈಹಿಡಿತೆಯೊಳಗಾಗಿ ಭಂಗವನಾಂತೆ ನೆಂದು. . . ಭೂಲಗರರಿವುತಿರ್ದುದಂಭೋಧಿಧಾನಂ (ಪಾಪೋಪ. ೧-೨೩). [ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವಿಡಿತೆ]

ಕೈವಿಡಿಸು, ಕೈಹಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಸು; ಮದುವೆಮಾಡು: ಅರಸುಳವರಯನ್ನೆ ಮದನಂಗೆ ಕೈವಿಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟುವನವಗೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೧). **ಕೈಹಿಡಿಸು**: ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಷಕ್ತಿದ್ದರೆ ಅವರೀರ್ವರ ಕೈಹಿಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬಾಳುವೆಯ ಕೊನೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ. . . ಅಲೋವಚಿಸತೊಡಗಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೬). [ಕೈವಿಡಿ (< ಕೆಯ್ಯ್ವಿಡಿ) + -ಇಸ್ಕು]

ಕೈವೀಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಬಲದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಚಮ್ಮಟಿಗೆ ಕೈವೀಣಂ ಬಿಡಂಗಾಗೆ (ಅಕಂಷ. ೧೧-೬೩). [?]

ಕೈವೀಸು 'ಕೆಯ್ವಾಸು' ನೋ.

ಕೈವೀಳೆಯ, ಕೈವೀಳ್ಯ (ನಾ). ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನು ತಾನೇ ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ: ಆಗಳ್ ಯಜಮಾನಂ . . . ಎನ್ನೀ ಕೈವೀಳೆಯಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ ಎಂಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೫). **ಕೈವೀಳ್ಕೆ**: ಅದನ್ನು ನೀವು ಸಹಸ್ರಶಾಲಾವಧಿ ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಬೀಡನ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಂಥವರಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೈವೀಳ್ಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಕಗಪ್ರ. ೭೦).

[ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವೀಳೆಯ]

ಕೈವೀಳ್ಕ 'ಕೈವೀಳೆಯ' ನೋ.

ಕೈವುರುಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಹುರುಳು, —ಸಂಪತ್ತು: ನಲ್ಮೆಯಿಂ ನೆಲವಿನ್ನು ನೀಡುವಳ್.ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಕೈವುರುಳ್ ಹೊಳಲ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೬-೧೬). [ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್)+ ಉರುಳ್]

ಕೈವೆಚ್ಚ (ನಾ). = ಕೈಬರ್ಚು: ಆದರೆ ಲಿಕ್ಕದ ಮೊತ್ತ ಅದಿಷ್ಟು ಹತ್ತಿಟ್ಟು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದರೂ ಜಾರುಲಕಾಯ ಕೈವೆಚ್ಚದ ಸೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸಲೊಲ್ಲದು (ಇಪ್ರಕ. ೨೩೦). [ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವೆಚ್ಚ]

ಕೈವೆಡೆ 'ಕೆಯ್ಯೆಡೆ' ನೋ.

ಕೈವೆಡೆಗೊಡು 'ಕೈಯೆಡೆಗೊಡು' ನೋ.

ಕೈವೆರಲ್, ಕೈವೆರಳ್ (ನಾ). ಕೈಯ ಬೆರಳು, —ಬೊಟ್ಟು; ಅಂಗುಲಿ: ಕೋಮಲ ಕೈವೆರಲಿಂದೆ ತಂತ್ರಿಯಂ ಮುಟ್ಟಿ ರಾಮಕ್ರಿಯೆಯು ಬಾಜಿಸಿದಳು (ಮೋಹಕ. ೨೬-೧೩). **ಕೈವೆರಲ್**: ಮೃತ್ಯುದಿಂ ಕೈವೆರಲೊಳಿಂ ಸಿತಗಾತ್ರನಂಬಳಕವೆವೆಗಳಂ ಸತ್ಕಾತ್ರಕ್ರನೊತ್ತು ತರವೆ ಸಿಲುಕತೆಂದುದುಗರೊಡನುವನು (ಬಸಪು. ೧೮-೫೯); ರುದಿತದಿಂ ಕೈವೆರಲ್ಗಳ ನೊತ್ತಿಕೊಳುತೆ ನಿಜಸದನಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಪಲಬಿದಳ್ . . . ಎಸಕಂ (ಬಸಪು. ೧೦-೬೫). [ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವೆರಲ್ (< ವೆರಲ್)]

ಕೈವೆರಸು (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡಲು) ಕೈಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸು, —ಜೋಡಿಸು: ಜಂಗಮಳೆ ಕರಣಿಂಬ ಕೈವೆರಸಿ ನಿರಿತದನಿಮಿಷನಾಗಿ ನೋಲ್ಪಿಕ್ಷರನೆ ಮೇಲಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು . . . ಎಸಕಂ (ಬಸಪು. ೧೦-೬೫).

[ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ವೆರಸು]

ಕೈವೆರಲ್, ಕೈವೆರಲರ್ ನೋ.

ಕೈವೆಸ 'ಕೆಯ್ವೆಸ' ನೋ.

ಕೈವೇಗ 'ಕೆಯ್ವೇಗ' ನೋ.

ಕೈವೊಗು 'ಕೆಯ್ವುಗು' ನೋ.

ಕೈವೊಣಲರ್ (ನಾ). (?): ಕೈವೊಣರಿಂದೇನುಮಂ ನೆಮ್ಮದಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಜರಿಗೆಯ ಮಾಲ್ಪುದು ಇಪ್ಪತ್ತಾಜನಿಯ ಗುಣಂ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೮೩-೧). [?]

ಕೈವೊಯ್ 'ಕೆಯ್ವೊಯ್' ನೋ.

ಕೈವೊಲ 'ಕೆಯ್ವೊಲ' ನೋ.

ಕೈವೋಕ (ನಾ). ೧. ಮೊಳೆತ ಚಿಗುರು ಮತ್ತು ಮಿಡಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೨. ದುಷ್ಟ; ಹಿಂಸಕ. ೧, ೨: ಆಳಿಗಳ್ ಪಿಂ ಮಧುಕಂಗಳಿಂದು ಮಳಿನಾತ್ಮಂ ಮಾವು ಕೈವೋಕಗಳ ಕಳಕಂಠಾಳಿ ವಿಹಾತ . . . ಎನುತ್ತುಮವನಾಗಳ್ ಬಿಟ್ಟುಗೆಲ್ದಂ ಜಗಂಗಳನೀ ಪಾಪದರಾಜನಂದಂಗನೆಯ ನಾನೆಂದಂಗಜಂ ಪೊಂಗುವಂ (ಶಾಂತೇಶ್ವ. ೯-೧೪೪). [ಕೈವೋಕು + -ಅ,]

ಕೈವೋಕು (ನಾ). ೧. ರೆಂಬೆ ಮತ್ತು ಎಲೆ ಚಿಗುರುವಿಕೆ; ಕಾಯಿ ಬಿಡುವಿಕೆ. ೨. ಇತರರ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೈತೋರಿಸುವಿಕೆ; ದುಷ್ಪತನ. 'ಕೈವೋಕ' ಪರಾ.

[ಕೈವಿ (< ಕೆಯ್ಯ್) + ಪೋಕು]

ಕೈವೋಗು 'ಕೆಯ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೈಶಿಕ (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶರಾಶಿ; ಕೇಶ ಪಾಶ. ೨. ಪ್ರಣಯ; ಕಾಮ. ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಉದ್ಗೀಯಮಾನ ಮಂಗಳ ಕೈಶಿಕ ನಾದಾರ್ಣನೋತ್ಸಾನ್ಯೇಕರ್ಣ ಸ್ವರವಿಶಾಂಗಾ ಗೃಹ ಕುರಂಗಕಾಖ ಸಂಡೋಹಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೩-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕೈಶಿಕಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ]ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ☞ ಧೀರಲಲಿತ ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವೃತ್ತಿ; ಶೃಂಗಾರ ರಸಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ನಾಯಕನ ವ್ಯಾಪಾರ: ಭಾರತಿ, ಸಾತ್ವತಿ, ಕೈಶಿಕ [ಕಿ]ಯಾಭಟಿಯುಮೆಂಬ ವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ರಸಮಂ ಸಂಚಾರಿಸುವ ಭಾವಮಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಬೆಡಂಗು ಬೀಜೀನೀಲಾಂಜನೆಯಂ(ಅದಿಪು.೯-೩೬);

ನಾಯಕನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಗಳ ಸ್ವಭಾವವು 'ವೃತ್ತಿ' ಕೈಶಿಕೀ, ಸಾತ್ತ್ವತೀ, ಆರಭಟೀ, ಭಾರತೀ ಭೇದಗಳಿಂದ ವೃತ್ತಿಯು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯ ವಿಲಾಸ ಕಾಮೋಪಭೋಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶೃಂಗಾರ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದಶರೂ. ೨-೪೭ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ); ಕೈಶಿಕಿಯು ಗೀತ ನೃತ್ಯವಿಲಾಸಾದಿ ಶೃಂಗಾರಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಮೃದುವಾಗಿ ಇರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೧೧). ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಕೈಶಿಕಿಯೊಳ್ ವರಾಳಿವರ್ಣಂ ಶೋಭಿಸುಗುಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೦ ವ). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಸ್ವರ ಸ್ಥಾನ: ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ವಿಕೃತಿ ಸ್ವರಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಒಂದೇ ಧ್ವನಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಚತುಶ್ರುತಿ ಋಷಭ . . . ಕೈಶಿಕಿ ನಿಷಾದ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೭).

[ಸಂ. ಕೈಶಿಕೀ]

ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೈಶಿಕಿ ೧: ಅಂತು ಕೈಶಿಕೀವೃತ್ತಿನರ್ತನೋಪೇತಮುಂ . . . ಅಪ್ಪಲಾಸ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೨ ವ).

[ಸಂ. (ಕೈಶಿಕೀ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕೈಶಿಲ್ಕು 'ಕೈಸಿಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೈಶೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಶ್ಯ (ನಾ). ತಲೆಗೂದಲಿನ ಸಮೂಹ; ಕೇಶಪಾಶ. [ಸಂ.]

ಕೈಸಂಚ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಚಯ, —ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಮಗ್ರಿ (?): ಮುಂಚುವ ಮಂತ್ರದಿಂ ಪೂಜಾವಿಧಿಯ ಕೈಸಂಚದಿಂ ನಿರ್ವಾಣದೊಳು ಕಾಂಚಿಯ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ನರ್ಚಿಸಿದಳ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಂಚ$_3$]

ಕೈಸಂಬು (ನಾ). ಕೈಚಂಬು,—ಕಲಶ (?): ರನ್ನದ ಕೈಸಂಬನು ಹಸ್ತದೊಳಗಿಟ್ಟು ಹೊನ್ನೊರೆ ಬಾಕನು ಪಿಡಿದು ಗನ್ನಕಾಱನು ಸಿಂಗರವಾಗಿ ಎಸೆದನು ಹೊನ್ನ ಪರ್ವತದ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳು (ಜ್ಞಾನಚ. ೮-೩೬),

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಂಬು ?)]

ಕೈಸಟ್ಟಿ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕಚಟ್ಟಿ; ಕೈತಟ್ಟೆ: ಮಗನಾದ ಪುತ್ತಣನಿಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು, ಕೂಡಲೇ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟು ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು 'ಕೈಸಟ್ಟಿ' ಕೊಟ್ಟು ಸೆಗಣಿ ಹೆಕ್ಕಲು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೈಮಾಂಸ. ೫). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಟ್ಟಿ (< ಚಟ್ಟಿ$_1$)]

ಕೈಸಟ್ಟುಗ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಸಟ್ಟುಗ; ಚಿಕ್ಕಸೌಟು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಬಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮೈಮಱೆದೈದುವರ ಕೈಸಟ್ಟುಗ ಚೂರಿ ಬಾಕಿನಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟೆ ಮೂಗರಿದಡಗುವರಂತೆ ನೀವತಿ ಕಟ್ಟಿಚ್ಚಜದೊಳೈದಿರೆಂದ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೧೦೯).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಟ್ಟುಗ./ ತುಳು. ಕೈಸಟ್ಟಿ]

ಕೈಸದರ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಕೈಕೆಳಗಿನದು; ಕೈವಶವಾದುದು. ಕೈಸದರದವನು = ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು; ಕೈವಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹೃದಯ ಕರಗುವ ಮಾತನೆಂದುದು ಮದಕರಿಗೆ ನೊಱಜಂತರವೆ ಕೈಸದರದವರನು ಕೊಲುವುದುಚಿತವೆಯೆಂದುದಾ ಪಕ್ಷಿ (ನಳಚ. ೨-೧೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸದರ]

ಕೈಸದ್ದಕ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುವ ಸೇವಕ, —ಪರಿಚಾರಕ: ಉಳಿದ ಇಬ್ಬರು ಕೈಸದ್ದಕದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು, ಅವರು ಮೂರು ಜನರೂ . . . ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ಪೇಟೆಮಾ. ೩೫); ಈ ಕೈಸದ್ದಕದ ಜನರಿಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇಲಾಖೆಯೇ ಇದೆ (ಮುಸುಗ. ೫೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸದ್ಧಕ ?]

ಕೈಸನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ನೀಲ ಪ್ರಹಸ್ತರಣಕೈತಂದು ಕೈಸನ್ನಿಸಲು ಸೇನೆಗೆ (ಜಿರಾಮಾ. ೬೧-೨೧).

[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + - ಇಸು$_3$]

ಕೈಸನ್ನೆ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಗೆಯ್ 'ಕೆಯ್ಸನ್ನೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಸನ್ನೆಮಾಡು, —ಸೂಚನೆ ಕೊಡು: ಕೂಡಲೊಲ್ಲದೊಡೆ ನಿಂದು ಮಾತಾಡಲಾಗದೆ ಮಾತನಾಡದೊಡೆ ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡಲಾಗದೆ (ಚಿಬಪು. ೧೯-೩೮).

[ಕೈಸನ್ನೆ (< ಕೆಯ್ಸನ್ನೆ) + ಮಾಡು$_1$]

ಕೈಸರ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಸರ, —ಮಾಲೆ. ೨. ಮದುವಣಗಿತ್ತಿಯ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಮದುವಣಿಗನು ಹಾಕುವ ಹೂಮಾಲೆ; ವರಣಮಾಲಿಕೆ: ಏಕೆ ಡೊಂಬನೆ ನಿಲ್ಲಿಸಾಟವ ಈಕೆಯಲಿ ಮನಸೋತುದು ಸಾಕು! ಬಂಗರು ನಾನೆ! ಕೈಸರ ಹಾಕುವೀಕೆಯ ಕೊರಳಲಿ (ಕಎಪು. ೩೯-೧೯).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರ$_1$]

ಕೈಸರಿಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಬಳಿ, —ಸಮೀಪ: ಕೈಸರಿಸಕಿರಿಸಿಹ ಹಸುಳೆಯೋರ್ವಗೆ ಅರಗನವ (ಬಜ್ಜಪು. ೧೦೧-೪೬).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರಿಸ]

ಕೈಸರಿಹೊತ್ತು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹೊತ್ತು; ಸಕಾಲ: ಅರ್ತು ಅರಿಯದ ಹಾಗೆ ತಾಪಸ ಪುತ್ರನೆನಿಸಿರ್ದೀಗ ಕೈಸರಿಹೊತ್ತಿನಲಿ ನಿಜಕುಲವ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರಸ ಚಿತ್ತೈಸು (ಪಶುಭಾ. ೨೨-೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸರಿ$_1$ + ಹೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಕೈಸವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಣಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ತಿರಿಚಿನಾಪಳ್ಳಿಗೆ ತಿರಿದುಂಬೋದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೈಸವರಿಸಬೇಕೇ (ಗಾದೆ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸವರಿಸು$_2$ (< ಸಂವರಿಸು)]

ಕೈಸಾಗು 'ಕೆಯ್ಸಾಗು' ನೋ.

ಕೈಸಾಣೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕ ಸಾಣೆಕಲ್ಲು, —ಮಸೆಗಲ್ಲು: ಚಾಣಾಕ್ಯನತಂದೆ ಕೇಳ್ದು ಕೈಸಾಣೆಗಳಿಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿಂ]ದಂ ನಾಲ್ಕುಂ ದಾಡೆಗಳ ನುರ್ದಿಸಿ ಕಳೆದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೩-೧೩); ಮೆಟ್ಟಿದ ಚಮ್ಮಾರುಲಿಯ ಪೆಱೆನೊಸಲೊಳಗಿಟ್ಟ ಕತ್ತುರಿಯ ತಿಲಕದ ಮುಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣೆಯ ಕೊನಬುಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿಹವು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೫). ೨. ಕೈಯಿಂದ ತಿಕ್ಕುವುದು, —ಉಜ್ಜುವುದು: ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧನಗೈದು ದೇಹದೊಳಿರುವ ಜಲವ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿ ಮಿಱುಪ ಕುಂಕುಮವಸನದ ಕೈಸಾಣೆಯ ದೊರೆಗಳ ಕುವರರೈದಿಹರು (ಕಂನವಿ. ೭-೧೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾಣೆ]

ಕೈಸಾರ್ 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆಬಂದು ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈವಶವಾಗಿಸು: ಸನ್ಮತಿಯ ಕೈಸಾರಿಸುತೆ ಪೊರೆಯೆನುತ್ತಡಿದಾವರೆಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದೈದೆ ವಂದಿಸುವೆನು (ಪರಶು. ೧-೫).

[ಕೈಸಾರು (< ಕೆಯ್ಸಾರ್) + - ಇಸು$_3$]

ಕೈಸಾರು 'ಕೆಯ್ಸಾರ್' ನೋ.

ಕೈಸಾರೆ$_1$ (ನಾ). ಕೈಗೆ ಎಟಕುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ, —ಸಮೀಪ: ಕಾಲ್ಗಳನಿಂದಿಂ ಪರಿಕಾಲೊಳಿಟ್ಟತಿಮುದಂ ಕೈಸಾರೆ ಕೈಸಾರೆಯೊಳ್ ಬಳೆ ದಿಮ್ಮಾವಿನ ಬಾಱೆಯೊಳೆಗಳ ಪಣ್ಣಂ ಪಣ್ಣನೋರೊರ್ಮೆ ಮೆಲ್ದು (ಜಗವಿ. ೯-೮೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾರೆ$_1$]

ಕೈಸಾರೆ$_2$ 'ಕೆಯ್ಸಾರೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೈಗೆ ನೀಡು; ಕೈಸೇರಿಸು: ಪೊಳೆವ ಕೈಮಾಲೆಯಾ ಲೀಲೆಯಿಂ ತೆಗೆತೆಗೆದು ಕೆಲದವರ್ ಕೈಸಾರ್ಚಿ (ಚಬಪು. ೪೧-೪೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾರ್ಚು]

ಕೈಸಾಲ (ನಾ). ಸಾಲಪತ್ರವಿಲ್ಲದೆ, ನಂಬಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡುವ ಸಾಲ; ಕೈಗಡ: ಸಂಬಳ ಬಾರದೆ ಆರುದಿಂಗಳಾಯಿತು ಕೈಸಾಲವೇರಿತು ಮುಂದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦-೯೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಾಲ$_1$]

ಕೈಸಾಲೆ 'ಕೆಯ್ಸಾಲೆ' ನೋ.

ಕೈಸಾಲೆಮಾರು (ನಾ). (?): ಅಕ್ಷರದಲೂ ಯಿಂನೂಱು ವರಹ ಕೈಸಾಲೆ ಮಾರ್ರಾಗಿ ತ್ರಿವಾಚ ಊನ×× ಲೊಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟೆಉ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೮-೨೦; 1581). [?]

ಕೈಸಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, —ತಗುಲಿಕೊಳ್ಳು: ಮೃಡ ನಱಿದು ನಗುತ್ತೊತ್ತಲಾ ಗಿರಿಯಡಿಯಲೇ ಕೈ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಜ ನಡನಡುಗ ಲೊದರಿದನವನು (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ದೊರಕು; ಲಭಿಸು: ನಿನಗೆ ಕೈಸಿಕ್ಕಿದೀ ಮಂತ್ರಿಯಿಂ ಕವಡು ಬೀಳ್ವುದು (ಚಬಪು. ೧೦-೪೬); ರಕ್ಕಸನ ಕೈಸಿಕ್ಕಿಯತಿ ಘಾಸಿಗೊಂಡೆದೆಯೊಡೆದು ಜೀವಿಪನೆ ಮಗನೆ (ನವಮೋ. ೨೯-೪೭). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$)+ಸಿಕ್ಕು$_1$ (<ಸಿಲ್ಕು$_1$)]

ಕೈಸಿಲ್ಕು, ಕೈಶಿಲ್ಕು (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿಕೆ; (ಆಯ-ವ್ಯಯಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು, —ಉಳಿಕೆ; ಶೇಷ: ಕೈಸಿಲ್ಕು (Balance in hand. ಇಂಕನಿ). **ಕೈಶಿಲ್ಕು**: (ಪಾರಿನಿ. ೮). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸಿಲ್ಕು$_4$]

ಕೈಸು 'ಕೆಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೈಸುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನು ಸುಡು: ಕಡುತಣ್ಪುಗೆಟ್ಟು ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೊಡಗೂಡಿದ ನೀರ್ ಬಱಿಕ್ಕೆ ತೀವ್ರತೆಯಿಂ ಕೈಸುಡುವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಇಡಬಾರದಂ]ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೮). ೨. (ಆಲಂ) (ನಷ್ಟಪಟ್ಟು) ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿರು: ಆ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಆಗಲೆ ಕೈಸುಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸುಡು$_1$]

ಕೈಸುರಗಿ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸುರಿಗೆ 'ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಟಿ (ನಾ). ಕೈಯ ಚಾಲಾಕಿ; ಕೈಚಳಕ: ಅನೇಕ ಮೊದಲ ಗಿತ್ತಿಯರು ತಲೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾರೆ, ಅದು ಹೇಗೆ ನೋಡುವರೋ ಏನು ತಾನೋ? ಕೈಸೂಟಿಯೋ? ಸೀದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ತಪ್ಪದಂತೆ, ವರನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಸುರಿಯುತ್ತಾರೆ (ಸುವಸಂ. ೫೪). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೂಟಿ$_1$]

ಕೈಸೂರೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆ (ನಾ). ಸೂರೆಮಾಡುವವಳು; ಲೂಟಿಮಾಡುವವಳು: ನಾರಿ ನಲ್ಲನ ಮನೋಹಾರಿ ಪತಿ ಚಿತ್ತ ಕೈಸೂಱೆ ಮಿಗೆ ಸುಂದರಶರೀರಿ (ನವಮೋ. ೩-೧೬). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಇ$_2$]

ಕೈಸೂಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆಗಾಱ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವವನು; ಲೂಟಿಮಾಡುವವನು: ಕಡುಮನದ ಕೈಸೂಱೆಗಾಱರನಡಗೆಡಹಿದನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೨೩). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + -ಕಾಱ]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯಲು ಎಡೆಗೊಡು; ಲೂಟಿಮಾಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡು: ಮೋಹಾಂಧಕಾರಕೆ ಕರಣವನು ಕೈಸೂಱೆಗೊಟ್ಟನು ನಿಜದೊಳೆಚ್ಚಱದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೯). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೈಸೂಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೂಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೂಱೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೋಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ಕಾಮರಾಜವಿಜಯಂ ಕೈಸೂಱೆವೋಯ್ತು (ದಶಕು. ೪-೫೦). [ಕೈಸೂಱೆ (< ಕೆಯ್ಸೂಱೆ) + ಪೋಗು$_1$]

ಕೈಸೆಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣದ ಶಾಖ, —ಉಷ್ಣತೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಭಾವ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಪದೆ ಮೋಹಿಕೊಂಡಿರೆ ಮುದ್ರೆಯಿಟ್ಟರಾಜಂಗೆ ಕೈಸೆಕೆಯ ತೋಱುವೆನೆನುತ್ತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೬-೩೪). 'ಕೈಬಿಸಿ' ಪರಾ. [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೆಕೆ]

ಕೈಸೆರೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸೆರೆಹಿಡಿ; ಬಂಧಿಸು; ದಸ್ತಗಿರಿಮಾಡು: ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೈಸೆರೆಗೈದರಾಳರಸರು ನಾಯಕರೆಲ್ಲರ (ಇಂಚಾಪ. ೩೮-೮೦). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೈಸೆರೆಯಾಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧಿತನಾಗು; ಕೈದಿಯಾಗು: ಅವಳಲ್ಲಿ ಕೈಸೆರೆಯಾಗಿ ಕಠಿನ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದಳು (ಪುನರು. ೪೯೩). [ಕೈಸೆರೆ (< ಕೆಯ್ಸೆಱೆ) + ಆಗು$_1$]

ಕೈಸೆಳವೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಬೆತ್ತ, —ಕೋಲು: ಮುಂದಲೆ ಚುಂಗಡಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಚ್ಚಡ ಹೊಂದೊಡವಾಂತ ಕೈಸೆಳವೆ ಬಂದು ಭೂವರಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿಯೆದ್ದು ನಿಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನಿಂತು (ಭರಚ. ೧೨-೫೧). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೆಳವೆ]

ಕೈಸೆಱೆ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆ' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆಗೊಳ್ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೈಸೆಱೆವಿಡಿ 'ಕೆಯ್ಸೆಱೆವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಸೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು: ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪತ್ತುಗಳನು ಶ್ರೀಕಾಂತನು ಕೈಸೇರಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೫೦). [ಕೈಸೇರು (< ಕೆಯ್ಸೇರ್) + -ಇಸು$_3$]

ಕೈಸೇರು 'ಕೆಯ್ಸೇರ್' ನೋ.

ಕೈಸೇವಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೇವಿಗೆ: ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಕೈಸೇವಗೆಯ ಸಮವಾಗಿ ಸಂಬಳಿಸಿಕೊಂಡೊಣಗಲಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೩). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೇವಗೆ]

ಕೈಸೇವೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉಪಚಾರ; ಕೈಂಕರ್ಯ. 'ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. (ಆಲಂ) ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು: ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕೈಸೇವೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೇವೆ$_1$]

ಕೈಸೇವೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಕೊ: ಕಾಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ಡೆಸೆ ಪಾಲಕರ ಕೈಸೇವೆಗೊಳುತ ಕೃಪಾಳು ಅವರಭಿಲಾಷೆಗಳ ಪೂರಯಿಸಿ ಕೊಡುತಿಪ್ಪ (ಜಗದಾ. ೨೧೬). [ಕೈಸೇವೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೈಸೊಡರ್, ಕೈಸೊಡರು (ನಾ). ಕೈದೀಪ; ಸಣ್ಣ ದೀಪ: ಸಮಸ್ತ ಜನಜಂಗುಳಿ ಕೈಸೊಡರ್ಗಳ ಸಾಲ ಸಂದಣಿಯ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೧೪). **ಕೈಸೊಡರು**: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನೆ ಎಣ್ಣೆಯ ದೊಡ್ಡ ಕೈಸೊಡರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಕಂಬಹು. ೭೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೊಡರ್$_1$]

ಕೈಸೊಡರು 'ಕೈಸೊಡರ್' ನೋ.

ಕೈಸೊರೆ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಸೋರೆ: ಕಲಿಮನವು ಕೈಸೊರೆಯೆ ಸುಭಟರ್ಗೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕೋಗಯ. ೨೫-೭೮); ಅಮೂರ್ತಬಳ್ಳಿ ಸೊಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಇಂಬಿಹುಳಿಯೊಳಗೆ ಲೇಪಹಾಕುವುದು. ಇಷ್ಟರಿಂದ ಮೀರಿದರೆ ಕೈಸೊರೆಯ ಸೊಪ್ಪುತಂದು ಕಟ್ಟುವುದು (ವಾಶಾಚಿ. ೪-೩). 'ಕಯ್ಸೊರೆ' ಪರಾ. [< ಕಯ್$_5$ + ಸೊರೆ$_3$]

ಕೈಸೋಂಕು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ; ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶ: ಅತ್ತೆಮ್ಮ . . . ತುಸು ಸಲುಗೆಯಿಂದ ಮೈದಡವಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಆ ಹುಡಿಗೆಯೋ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಮೈಯಿಂದ ಕೊಡವಿಕೊಂಡಂತೆ ಮಾಡಿ, ಒರೆಸಿ ಅವಳ ಕೈಸೋಂಕು ಜಾಡಿಸಿಬಿಟ್ಟಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೫).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋಂಕು$_2$]

ಕೈಸೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯಿಂದ ಹುಡುಕು: ಶ್ರಾವಕರ್ಭಯಗೊಂಡಲ್ಲಿಂದಿತ್ತ ರಾತ್ರಿಯೊಳನ್ನಮಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸ್ರಾವೆಯೊಳು ಬಸದಿಯೊಳಿಟ್ಟರ್ದು ಬಾಗಿಲಂ ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಳಗಾದಾಗಳು ಗವಾಕ್ಷದ ಬೆಳಗಿನೊಳೊರ್ವರ್ಗೊರ್ವರ್ ಕೈಸೋದಿಸಿಕೊಂಬುದು ಪಗಲು ಪೊರಮಡಲಾಗದೆಂಬುದುಂ (ಕಗವಿ. ೧೧೧ ರಾಜಾವಳೀಕಥೆ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋದಿಸು]

ಕೈಸೋಲ್, ಕೈಸೋಲು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಬಳಲು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಸುಸ್ತಾಗು: ಬಲ್ಲಿದರೊಳು ಕಾದಿ ಕೈಸೋತು ಕನಲುವದುಕ್ಕವಂತಿರಲಿ (ಮೋಹತ. ೫–೪೭); ಅಖಿಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಯು ರಾಶಿಯಂ ನವನವಕಮೆನಲಳೆದು ಕೈಸೋತು ಚರಮಗಿರಿಯಗ್ರದಿಂ ಬೀಸಿಡಲ್ಕೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫–೨–೨೧). **ಕೈಸೋಲು**: ಈ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ನಾನು ಕೈಸೋತಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಸೋಲ್$_1$]

ಕೈಸೋಲು 'ಕೈಸೋಲ್' ನೋ.

ಕೈಹಂಚು, ಕೈಹೆಂಚು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಹಂಚು; ನಾಡ ಹಂಚು; ಓಡು: ಇದರಾಚೆ ಕೈಹಂಚು ಹೊದಿಸಿದ ಮೂರು ಮನೆಗಳು (ಮೂರುದಾ. ೨೦೩). **ಕೈಹೆಂಚು**: ಮಣ್ಣಿನ ಗೋಡೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೈಹೆಂಚು ಹೊದಿಸಿದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೮).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಂಚು$_2$]

ಕೈಹಂದು (ಕ್ರಿ). ಕೈ ಅಲುಗಾಡು, —ಕದಲು: ಕೈಹಂದಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಲಿನ ಧಾರೆಯೊಂದು ನೆಲದ ಪಾಲಾಯಿತು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೫೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಂದು]

ಕೈಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು; ಆರಂಭಿಸು: ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದನು (ಮಣಿಸ. ೮೦); ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡುತ್ತ ಇಸ್ಪೇಟಿಗೆ ಕೈಹಚ್ಚಿದರು (ಮರಳಿ. ೨). ೨. (ಆಲಂ) ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬಯ್ಯು: "ನೀನು ಬಂದು ನನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳುಮಾಡಿದೆ . . . ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತಿಂದು ತೇಗಿದೆ" ಎಂದು ಹಗಲಿರುಳು ಸೊಸೆಗೆ ಕೈಹಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೨೯). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಚ್ಚು$_1$]

ಕೈಹಣ (ನಾ). "ಸರ್ಕಾರಿ ಕೆಲಸದ ಖರ್ಚಿಗಾಗಿ (ಒಬ್ಬನಿಗೆ) ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಣ: ಕೈಹಣ" (imprest. ಇಂಕನಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಣ (< ಪಣ$_4$)]

ಕೈಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಸೇರು; ದೊರಕು; ಸಿಗು; ಲಭಿಸು: ಅದರ ಒಂದಿಷ್ಟು ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ . . . ತಾಮ್ರದ ತಗಡು ಚಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಇನ್ನೂ ಕೈಹತ್ತಲಿಲ್ಲ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೨). ೨. ಕೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: ಹಳೆಯ ಬೆಲ್ಲದ ಪಾಕು, ಕಾಯಲಿಟ್ಟು . . . ಕೈಹತ್ತದಂತೆ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆದುಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೨೬). ೩. (ಆಲಂ) ವಶವಾಗು; ದಕ್ಕು: ಅನ್ಯಾಯದ ಹಣ ಕೈಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹತ್ತು$_1$ (< ಪತ್ತು$_1$)]

ಕೈಹತ್ತುಗೆ (ನಾ). ಕೈಗೆ ತಗುಲಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ, —ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಕೈಯಾಸರೆ: ಹೊತ್ತ ಮೋನದ . . . ಕೈಹತ್ತುಗೆಯ ಮೋಜೆಯ ಮಹೀಪತಿ ಹೊಕ್ಕನರಮನೆಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧–೧೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹತ್ತುಗೆ (< ಪತ್ತುಗೆ)]

ಕೈಹದ (ನಾ). ೧. ಕೈಚಳಕ: ಹೇಳು ಸಾಕಾರಾದಡಾಗಲಿ ಮೇಲಣಾಹವದೊಳಗೆ ಕೈಹದ [ಪಾಠಾಂ. ಸ]ದೇಳಿಗೆಯ ಕೌತುಕವ ನೆನುತಲೆ ಖಂಡೆಯವ ಝುಡಿದ (ತೊರರಾ. ೩–೫–೫). ೨. ಕೈತಡೆಯುವಷ್ಟು; ಕೈಗೆ ಹಿತವಾಗುವಷ್ಟು: ನೀರು ಕೈಹದವಾಗಿ ಕಾದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಕೈಚೂಟ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೈಹದ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹದ (< ಪದ$_1$)]

ಕೈಹವ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದವರು; ಪಕ್ಷದವರು: ವೈಯಿಶ್ಯರು ಅವರಿಗೆ ಶಾಪಯಿಟರು ಅಮೇಲೆ ಕೈಹವರು ಬಂದು ಅಪ್ಪ ಅಪ ಯೇಳಿ ಬಂನಿಯಂದರು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೦–೮; ? ಕೃಶಾ). [?]

ಕೈಹಸ (ನಾ). ಕೈಯ ಆರ್ಪು, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, —ಪರಾಕ್ರಮ (?): ಬೆಸವುದಳಿವುದು ಚಾಚುವುದು ಜಾಳಿಸುವು ದೊತ್ತಂಬರಿಸುವುದು ಕೈಹಸದ ಮೈಹಸದಬ್ಬರದ ಸಮರಂಗದುಬ್ಬರದ ರಸವನೇವೊಗಳುವೆನು (ತೊರರಾ. ೩–೧೩–೩೬). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಸ?]

ಕೈಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೈಯನ್ನಿರಿಸು; ಕೈನೀಡು; ಕೈಹಚ್ಚು: ಚೇಳಿನ ಮಂತ್ರವರಿಯದವ ಹಾವಿನ ಹುತ್ತಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು: ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಈ ರೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ಪರಿಣೀ. ೨೧); ಅಂತರಂಗ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿದಳು (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೨೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೈಹಾರ (ನಾ). ೧. ಸೌಲಭ್ಯ; ಸೌಕರ್ಯ; ಅನುಕೂಲತೆ: ತುದಿಗೆ ಗೆಲವೀ ರಾಘವಂಗಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೈಹಾರದಲಿ ನಮ್ಮನು ಸದೆಯದಿರನೆಂದಳ್ಳೆ ವಾಜುತು ಸಕಲಸುರನಿಕರ (ತೊರರಾ. ೬–೫೧–೧೪). ೨. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹೊರುವ ಭಾರವನ್ನು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿ ತೋಳುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರಿಸುವುದು: (ಕಿ). ೩. "ಕತ್ತಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಪೂರಾಯಗಾಯದಿಂದನಿಬರ ತಲೆಯ ಕೈಹಾರದಿ ಹಾಜಲಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೪–೨೭). [?]

ಕೈಹಾರೆ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹಾರೆ: ಕಮಲದಳ ಕೊಡತಿಗಳ ಕೈಹಾರೆಗಳ ನಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೩).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾರೆ (< ಪಾರೆ$_1$)]

ಕೈಹಾಳೆ, ಕಯಿಹಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಳೆ, —ಕಾಗದ (?): ಚೀಟು ನಿಮ್ಮ ಕೈಹಾಳೆಯಲ್ಲಿ ಅದೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೩). **ಕಯಿಹಾಳೆ**: ೨. ಚಿಕ್ಕಪುಸ್ತಕ; ಕೈಹೊತ್ತಗೆ: "ಕವಳಿಕಂ ಕಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ] ಹಾಳೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೪).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಾಳೆ$_1$ (< ಪಾಳೆ$_1$)]

ಕೈಹಿ 'ಕಯ್ಪೆ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿತ (ನಾ). ಕೈಯ ಅಂಕೆ; ಹತೋಟಿ; ವಶ: ಮನೆಯ ಕೆಲಸ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಯಿತು (ಯೋಧಪು. ೩೦). [ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹಿಡಿತ]

ಕೈಹಿಡಿತೆ 'ಕೆಯ್ವಿಡಿತೆ' ನೋ.

ಕೈಹಿಡಿಸು 'ಕೈವಿಡಿಸು' ನೋ.

ಕೈಹಿಸೋರೆ 'ಕಯ್ಪೆಸೊರೆ' ನೋ.

ಕೈಹೊಡೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟು. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ ತೋರಿಸು: ಒಡಲೊಳಗೆ ತನ್ಮನುವ ಸೇರಿಸಿ ಕಡುವಿಷಯ ಕರುಣಾಬ್ಧಿಗಳು ಕೈಹೊಡೆದು (ಶರೀಫ. ೧೧). [ಕೈ$_2$(< ಕೆಯ್$_2$)+ಹೊಡೆ$_1$(< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಕೈಹೊಡ್ಕೆ 'ಕೆಯ್ಪೊಡೆ' ನೋ.

ಕೈಹೊತ್ತಗೆ (ನಾ). ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಗೆ; ಕಿರು ಹೊತ್ತಗೆ; ಸಣ್ಣ ಪುಸ್ತಕ: ಆರುನೂರೆಂಟು ಷಟ್ಪದದ ಕೈಹೊತ್ತಗೆಯೊಳಾ ರಸದ ಪನಿ ಮೂರನಳವಡಿಸಲಾಗದಾ ಕಾರಣದಿ ಪರಿಣತರು ಮನ್ನಿಪ್ಪುದು (ಧರಧ. ೯ ಕಡೆನುಡಿ).

ಕೈಹೊಯ್ 'ಕೆಯ್ಪೊಯ್' ನೋ.

ಕೈಹೊಯ್ಲು (ನಾ). ಕೈಗಳ ಹೊಡೆತ; ಕೈಚಪ್ಪಾಳೆ: ಹೊಕ್ಕಿಱಿಯಲಾಜದೆ ಮುರಿಡು ಬರ್ಪವಂ ರಾಣಿಯರ ನಗೆಯ ಕೈಹೊಯ್ಲ ವಾದ್ಯದ ಗತಿಯ ನರ್ತಕಂ (ಚಿಬಪು. ೮-೧೧).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಯ್ಲು (< ಪೊಯ್ಲು)]

ಕೈಹೊಲ 'ಕೆಯ್ವೊಲ' ನೋ.

ಕೈಹೊಲಸುಗಾಱ (ನಾ). (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ರಕ್ತದಿಂದ) ಕೈಯನ್ನು ಹೊಲಸುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವವನು; ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಹೊಯ್ವಗ್ಗಳಿಕೆ ಕೊಂಬುದೆ ಭೀಮನಲಿ ಕೈಹೊಲಸುಗಾಱನು ಹಿಂಡಿದನು ಕೌರವ ಸಹೋದರರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೭).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಲಸು (< ಪೊಲಸು) + -ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಕೈಹೊಸಕು (ಕ್ರಿ). ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜು, —ತಿಕ್ಕು.

ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಳ್ಳು=ಕೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳು, —ತಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು: ಸಟ್ಟು ಜೋಲುಮುಖ ತೋರಿ 'ಹೌದು' ಎಂಬ ಭಾವಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೈಹೊಸಕಿಕೊಂಡರು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಹೊಸಕು]

ಕೈಳಾಸಶೈಲ (ನಾ). ಕೈಲಾಸಪರ್ವತ: ಕೈಳಾಸಶೈಲಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ತದಗ್ರಸ್ಥಿತ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂಗಳನನೇಕವಿಧಾರ್ಚನೆಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೬೨ ವ). [ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಶೈಲ]

ಕೈಳಾಸಾಚಳ (ನಾ). = ಕೈಳಾಸಶೈಲ: ಎಂದು ಕೈಳಾಸಾಚಳಮನೇಱಿ ಧೂಳೀಶಾಲದಿಂ ತಗುಳ್ದು (ಆದಿಪು. ೧೩-೮೨ ವ).

[ಕೈಳಾಸ (= ಕೈಲಾಸ) + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]

ಕೈಳಿ (ನಾ). (?): ಜಲವಿಲ್ಲದ ತಟಾಕದ ಕೈಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ಬಿತ್ತಿದಂತಿರಬೇಕು (ಶಿವಮಂ. ೬೨). [?]

ಕೈಱಾಟಣ, ಕೈಱಾಟಳ (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವ ರಾಟೆ, —ಚಕ್ರ: ಪಕ್ಕಲೆಯ ಪನ್ನೀರುಗಳು ಹಿಡಿದವು ಹೊಳೆವ ಕೈಱಾಟಣದ ಕಾಂಚನಮಯದ ದೋಣಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೨-೧೭). **ಕೈಱಾಟಳ**: ಹೆಗಲ ಪಕ್ಕಲೆಗಳಲಿ ಕವಿದುದು ವಿಗಡ ಪೂತನಿವೃಂದ ಜೀರ್ಕೊಳವಿಗಳ ಕೈಱಾಟಳದೊಳೈದಿತು ಶಾಕಿನೀ ನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೬೦).

[ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + ಱಾಟಣ]

ಕೈಱಾಟಳ 'ಕೈಱಾಟಣ' ನೋ.

❋

ಕೊ

ಕೊ$_1$ 'ಕೊಳ್' ಪರಾ.

ಕೊ$_2$ (ನಾ). 'ಕೊಳಗ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಮೂಲಸ್ಥಾನಕೆ ಸ ೨ ಕೊ ೧೦ ಮಾಚ ಸಮುದ್ರದ ಮೂಡಣ ೧ ಬಸದಿಗೆ ಕೊ ೧೦ ಪಡುವಣ ಕೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊ ೧೦ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೭೪; 1225). [< ಕೊಳಗ]

ಕೊಂಕ$_1$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಕ$_2$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಕ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು ಉಳ್ಳವನು; ವಕ್ರ: ಇಲ್ಲಿ ಕೊಂಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಪಾಪಂಗೆಯ್ದು ಸತ್ತು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೭೮-೨೬); ತಾಳಕಾಯ ಮೋಳಿಗೆಯೊಂದಂದದ ಮುರುಡನಷ್ಟವಂಕಂ ಮೊದಲೊಣಗಿದ ಕೂನ ಗೊಱಡಿನಂದದ ಕೊಂಕಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೪೦). [ಕೊಂಕು$_2$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಕ$_4$ (ನಾ). ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ: ಬಸವಂ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆ ಕಪಿ ಸಾರಂಗಂ ನವಿಲ್ ಕೋಡಗಂ ಮುಸು ಕೊಂಕಂ ಪುಲಿ ಬಳ್ಳು (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೪); ಬಲೆವಱಿದ ಕೊಂಕನಂತೆ ಮನೆಯೆ ಗುಱಿಯಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೮); ಶಾಲ್ಮಲಿ ಸಂತತಿ ಕೊಂಕ ಪೆರ್ಮೊಲಂ (ದಶಕು. ೨-೧೨೦); ನರಿ ಭುಜಂಗನಿಲಿ ಕೊಂಕನೋತಿಯುಂ . . . ಪುಲಿಯಕ್ಕೆಲು ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ನಲಿವೊಡಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೨-೧). [?]

ಕೊಂಕಡಿ (ನಾ). ಸೊಟ್ಟ ಅಡಿ; ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆ: ಕಟಯಲುಗುತ್ತಿರಲಡ್ಡಂ ಮೆಟ್ಟುತೆ ಕುಂಟನವೊಲ್ ಕೊಂಕಡಿಗಳನಿಡುತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಕಾಡಿ ನಿಲುತ್ತಂ] (ಭೃಂಗೀರ. ೧೪-೨೭).

[ಕೊಂಕು$_2$ + ಅಡಿ$_1$]

ಕೊಂಕಣ, ಕೊಂಗಣ (ನಾ). ೧. ಭಾರತದ ಪಶ್ಚಿಮ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು, —ಒಂದು ದೇಶ: ಸಮಗ್ರ ಕೊಂಕಣ ಭುವಂ (ಇಆ. V, ೨೭೮-೬; 1026); ಕೊಂಕಣ ವಿಷಯ ಸಾಧನ ನಿಮಿತ್ತಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೩೫; 1122); ಮಾಳವ ಮಗಧ . . . ಕೊಂಕಣ ಸಿಂಧು ಹಮ್ಮೀರ (ಚಿಬಪು. ೬-೪೯); ಬೀಸುತ ಬಂತೈ ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿಯು ಕೊಂಕಣ ಸೀಮೆಗೆ (ಕಎಪು. ೨೯-೨); ಕೊಂಕಣ ಸುತ್ತಿ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವನು: ಕೊಂಕಣನ ಕೊಡೆ ನೋಡೆ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಡೆ] ನೋಡೆ ಹಾಱುದುದಲ್ಲಿ (ತಿರುರ. ೩-೧೬); ತೆಲುಗ ತಿಗುಳ ಕೊಂಕಣ ಮಲೆಯಾಳರು ಸುಲಲಿತ ಕರ್ಣಾಟಕ ಜನರು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೭೫); ತೆಂಕಣದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೊಂಕಣ ಕೆಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಕೊಂಗಣ**: ೧. ವಾರಿಧಿಯ ತಡಿವಿಡಿದು ನಡೆದುದು ಭೂರಿಬಲ ಕೊಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಣದ ಕೋಹುಗಳೋರಣದ ಕರವ[ಪಾಠಾಂ. ವಿ]ಳಿಯಲಾ ಹಿಮದವನಿಮಂಡಲವ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೪).

[< ಸಂ. ಕೋಂಕಣ]

ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ (ನಾ). ಕೊಂಕಣ ದೇಶದವರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಡಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳಂ ಗಣ್ಡರ ಮೇರು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೧೪ ; 1047) ; (ಕಇ. IV, ೪೧-೫ ; 11ನೆಯ ಶತ ನೋ).
[ಕೊಂಕಣ + ತಲ್ಲಳ (< ತಲ್ಲಟ)]

ಕೊಂಕಣದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆನ್ತಾ ವಸುಧಾಧಿಪಂಗೆ ತನಯಂ ಕಲಿ ಕೊಂಕಣದೇವ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೭ ; 968).
[ಕೊಂಕಣ + ದೇವ]

ಕೊಂಕಣಭಯಂಕರ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಳ: ಕರಹಾಟ ವಜ್ರಕವಾಟ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೯-೩೦ ; 1015).
[ಕೊಂಕಣ + ಭಯಂಕರ]

ಕೊಂಕಣಸ್ಥ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವನು: ಗೌಡ ಸಾರಸ್ವತರು ಕೊಂಕಣಕ್ಕೆ ವಸಾಹತು ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೊಂಕಣರು, ಕೊಂಕಣಸ್ಥರು, ಕೊಂಕಣಿಗರು ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದರು (ತುಳುನಾ. ೧೬೦).
[< ಸಂ. ಕೋಂಕಣಸ್ಥ]

ಕೊಂಕಣಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ತೋಟ ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಆಡನಿರಿಸು, ನಾಡು ಸೊಕ್ಕಿದರೆ ಕೊಂಕಣಿಯನಿರಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. ಕೊಂಕಣಸ್ಥರ ಭಾಷೆ. [← ಮರಾ. ಕೋಂಕಣೀ]

ಕೊಂಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಕಣಸ್ಥನ ನಡವಳಿಕೆ: ಲಂಕೆಗೆ ಹೋದರೂ ಕೊಂಕಣಿಕೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಂಕಣ + -ಇಕೆ]

ಕೊಂಕಣಿಗ (ನಾ). = ಕೊಂಕಣಸ್ಥ: ಉಭಯತಟವರ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಕೊಂಕಣಿಗ ಸಿಂಗಣಿಕ ಶಬರ ಚಾಂಡಾಲ ಪ್ರಭೃತಿಗಳೆಲ್ಲಂ (ಪಸಾರ. ೯೨೩-೧೬) ; ಕೊಂಕುಳಲ್ಲಿ ಕುರು ಸಲ್ಲ, ಕೊಂಕಣಿಗರ ನೆರೆ ಸಲ್ಲ (ಗಾದೆ).
[ಕೊಂಕಣ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಣದೇಶದವಳು; ಕೊಂಕಣದ ಹೆಣ್ಣು: ಆಸಗಿತಿ, ಕನ್ನಡಿಗಿತಿ, ಕೊಂಕಣಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ).
[ಕೊಂಕಣಿಗ + -ಇತ್ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಕಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಡೆಂಕಣಿಗಳಲಿ ಕೊಂಕಣೆಗಳಲಿ ಪರಿಘಗಳಲಿ ಮುಸುಂಡಿಯಲಿ (ತೂರರಾ. ೬-೩೫-೨೪) ; ಮಾಳೆಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ[ಣೆ] ಬಿಡೆಗತ್ತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೨೦೧). [< ಸಂ. ಕೊಲಂಕಣಿ]

ಕೊಂಕಸ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ವೀರ ಚಿಕದೇವಂ ನೋಟಕರ್ ಮೆಚ್ಚೆ ಮೆಲ್ವಗೆಯೊಳ್ ಡೊಕ್ಕರೆಯೊಂಟೆ ಮಂಡಿಕರಲಂ ಸೀಸಂ ಕರಂ ಕೊಂಕಸಂ ಮಗುಟ್ಟಂತೀ ಗತಿಭೇದದಿಂ ತೊಡಕಿ ತೋರ್ಕುಂ ಸಾಧಕ ಪ್ರೌಢಿಯಂ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೪೬). [?]

ಕೊಂಕಾಟ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಡತೆ, —ಚೇಷ್ಟೆ: ಈ ಜನರ ಹಣೆಬರಹ . . . ಮಂತ್ರಿಯ ಒಲವು ಕೊಂಕಾಟ ಬಿಡುವುಗಳನ್ನವಲಂ ಬಿಸಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೦೦). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಂಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಡು; ಚಮತ್ಕಾರವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡು: ಪಾಡುವಾಡುವ ಕೊಂಕಾಡುವ ಮಾಡುವೊಂದು ದಿವಸಂಗಳ್ಗಟ್ಟಿದಂ ದೇವ ವಾರವಧೂ ವರ್ಗಮಂ (ಅನಂಪು. ೪-೭೧). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಚುಚ್ಚಿಮಾತನಾಡು: ಇಂತೆನೆ ವಿಘ್ನೇಶಂ ನಗೆಗೂಡಿ ಮರು ಕೊಂಕಾಡಲು ನನ್ನನು ದೂಡಿ (ಗಣೇಶ. ೫-೧೧೨).
[ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಆಡು$_1$]

ಕೊಂಕಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಡೊಂಕಾಗು; ಬಾಗಿರು: ತರಳಾಪಾಂಗಂ . . . ಕೊಂಕಾಂತ ಪುರ್ಬೊಂದಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೩-೭). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಆನ್$_1$]

ಕೊಂಕಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ; ಕೊಂಡಿ: ಮುರಹರನ ನಿಟ್ಟಿಲುವೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಉರಗರಾಜನೆ ನೇಣು ನರಕೇಸರಿಯ ನಖವೇ ಕೊಂಕಿಯಾದಿವರಾಹ ನೆರೆಯಾಗೆ . . . ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲೆಗಾಜನುಂ ತಾನೆ (ಬಸಪು. ೨೧-೨೮). [? / ತುಳು. ಕೊಂಕೆ]

ಕೊಂಕಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಂಕುತನವುಳ್ಳವನು; ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೊಂಗಿ. [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + -ಇ$_3$]

ಕೊಂಕಿಗ (ನಾ). ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವದವನು; ಹಿಂಸ್ರನಡತೆಯುಳ್ಳವನು: ಬಿರುದರನೊತ್ತಿ ಬೀರರನಡಂಗಿಸಿ ಕೊಂಕಿಗರಂ ಕಟಲ್ಚಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೮). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + -ಇಗ]

ಕೊಂಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸು; ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು: ಕವಿತಾನೀತಿಗೆ ಬಾಳ್ವೆವೆಂದೆ ಮನುಜರ್ ಕೊಂಕಿಟ್ಟರಿಂತೆಂದು ಸುರ್ಕುವನಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ತಿಟ್ಟ × × × ಸಿಗ್ಗಿನೊಳೆ ಸಾವತ್ತಲ್ಮನಂ ಮಾಡುವಂ (ಸಂಸಪ. ೧೫-೧೨).
[ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಂಕಿಸು, ಕೊಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓರೆಮಾಡು; ಬಾಗಿಸು; ವಕ್ರವಾಗಿಸು: ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಸಿ ತಳನಂ ಬಾಗಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕರವಂ ಬಾರಿಸಿ] ನಿಲವಂ ಕೊಂಕಿಸಿ ಬೆರಳಂ ಕೊಂ[ಪಾಠಾಂ. ಬಂ]ಕಿಸಿ (ಭೃಂಗೀರ. ೧೫-೨) ; ಕೊಂಕಿಸಿ ಗೋಣ್ಗಳನೊಯ್ಯನೆ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೩೩); ಅವಳ ಕತ್ತು ಕೊಂಕಿಸುವ ಠೀವಿ ಆನಂದನಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೧೪೬). ೨. ಬಾಧಿಸು; ಪೀಡಿಸು; ತೊಂದರೆಪಡಿಸು: ಕಾಲೋಚಿತವನಱಿದಿತ್ತೊಡೆ ಮನುಜಗೆ ಮೂಲೋಕವನಿತ್ತ ಫಲವು ಮೇಲೆ ಯೆಡೆಯಾಡಿಸಿ ಕೊಂಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಡಾ ಕೂಲಿಗೆ ಸರಿ ರಂಗೇಶ (ನೀತಿಸಾ. ೪೬-೨೭). **ಕೊಂಗಿಸು**: ೧. ತಂಗಿಸಿ ಮಣಿಯುತ ಲಂಘಿಸಿ ಹಾರಿ ಕೊಂಗಿಸಿ ಕುಣಿಯುತ (ಹಮಚ. ೨೨).
[ಕೊಂಕ್ಕು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಡೊಂಕಾಗು; ವಕ್ರವಾಗು; ಬಾಗು; ಬಳುಕು: ಕೊಂಕಿ ಪಱಿಯುತ್ತಿರವಿಂದೆ . . . ಪೋಲ್ತುದು ಮಹಾನದಿ ರುಂದ್ರ ಫಣೀಂದ್ರರಾಜನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೭೪೭ ಶೂದ್ರಕ); ತಿರುಪಿನ ಮೀಸೆ ಕೊಂಕಿದ ಪಟಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭) ; ಅಯ್ಯನ ಕೊರಳು ಕೊಂಕದು ಬಾಹ್ಲಿಕನ ಮನನೋಯದಿನ್ನೆಬರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೭೬); ಸೋರ್ಮುಡಿಯ ಭಾರಕೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫-೫೩). ೨. ಕದಲು; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಂಜರಿ: ಶಂಕೆಯನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನದೊಳ್ ಕೊಂಕದೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮೆಂಬ ಪೆರ್ಬುಲಿವಿಂಡಂ ಸೋಂಕದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫) ; ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ ಕುಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭-೭೫) ; ಕೊಜಗಿ ಕೊಂಕಿದೊಡಲ್ಲ ಭಕ್ತನು (ಸಂಭಪ. ೮-೪೫) ; ಚಪಳೆಯರ ನಗೆಯಡಗಿದವು ಭೂಮಿಪರ ಭುಜಬಲ ಮಾನಹಾನಿಯ ಕೋಪ ಕೊಂಕಿದವು (ತೂರರಾ. ೧-೧೫-೧೭). ೩. ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳು; ರೇಗು: ಮುತ್ತಯನ ಕಿಱಿಯಯ್ಯನಯ್ಯನ ಚಿತ್ತ ಕೊಂಕಿತು ಸಾಕು ನಿಂದೆಗೆನುತ್ತಲಗ್ರಜ ಸಹಿತಲೋಲಗದಿಂದ ಹೊಜವಂಟ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೩೯) ; ಸೀತೆಯಂ ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಕೊಂಕದಿರು ಸೈರಿಸುವುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೦). ೪. ಬಾಧೆಯಾಗು; ನೋವಾಗು: ಕುವರನ ಕೂದಲು ಕೊಂಕದಿರಲಿ ಎಂದು ಬೇಡು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೬೮). ೫. ಚುಚ್ಚು; ನೋಯಿಸು; ಬಾಧಿಸು: ಮೊಗದೊಳಗೆ ನಸುನಗೆಯುಗಳದಿ ಕೊಂಕುವ ಮಾತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೬-೩೬). ೬. ಕೊರತೆ ಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು; ಊನವಾಗು: ಕುಂಕುಮ ಹಲನಾಲ್ಕಕಂ ಬಿಂಕದಿಂ ಪಣಮೈದು ಪಾಗಲು ಮತ್ತಾ ಕೊಂಕದ ತೊಲೆಯೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೮೫-೨). [?]

ಕೊಂಕು೩, ಕೊಂಕ್, ಕೊಂಗು೩ (ನಾ). ೧. ದೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಬಾಗು: "ಕುಡು ಕೊಂಕು" (ಆರ್ಜಾ. ೬೭); "ಕೊಂಕೆನೆ ವಕ್ರ" (ಶಕ. ೨೪); ಕರ್ದಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಂಕಿನಂತೆ ಕೊಂಕಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೯ ಪ); ಇಱಿವರೆವಿಡಂಗನ ಕೊರೆಲೊಳ್ ಕೊಂಕುಂಟೆ ನುಡಿಯೞೇಂ ತೊದಳುಂಟೆ (ಗದಾಯು. ೨-೬); ನಾಯುದಾಲಮಂ ಕಾಸಿ ಕಿರಿದೞಿಪಡಂ ಕೊಂಕು ಮಾಣದಡಗೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೨) ; ಪುಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಕಂ ಕಿರ್ದುಂ ತಿರ್ದುವಂತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨-೭೯). ೨. ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು; ವಕ್ರೋಕ್ತಿ: ಬಲ್ಲಣಿಯ್ಯ ನಯಮೊಳ್ ನುಡಿಯಲ್ ಕೊಂಕಂ ಕಲ್ಪುದಲ್ತೆ ನಿನ್ನೊಂದಿಗರೊಳ್ (ಜಾಂಬವ. ೩-೧೧); ಜಾಹ್ನವಿಯಂದುಡೆ ಪೊಸತಾಯ್ತು, ಕೊಂಕು ಪೊಸ ತಾಯ್ತು, ರಸಂ ಪೊಸತಾಯ್ತು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧-೭೩) ; ಒಪ್ಪಂಬೂಸಿದ ವೊಲ್ ತೆಜಂ ಬೊಳೆವ ಕೊಂಕುಂ (ಅಭಿ. ೩). ೩. ಜುಗ್ಗುತ್ತು ಮಾತು; ಆಟಕೆ: ನಯವಮಂ ನುಡಿವೊಡಮದು ಕೊಂಕಳ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೩); ಕೊಂಕು ಬಡಕೆಂಬ ನುಡಿಯಂ ನಾಡ ಮಡದಿಯರ ವಯವಗಳೊಳ್ ಬಿಡೆ ಬಿಲುನುಡಿಯಲ್ಲದೆನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಅಂಸಂ. ೨-೧೪); ೪. ಆಳುಕು; ಆಂಜಿಕೆ: ತಲ್ಲಣಿಸದ ಗಂಡಂ ಕೊಂಕಿಲ್ಲದ ಕಲಿ ಕುಸಿಯದವಟಿನೊರ್ಮತತೆಱಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧೬-೧೯). ೫. ಬಾಧೆ; ತೊಂದರೆ: ಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಬೋಳರಾಜ್ಯದ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಗಾದರೂ ಕೊಂಕಂಬಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೨). ೬. ಶಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಕ್ರಮ: ಗಮಳಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಝಂಕಾಳತೆ ವಲೆ ಲುಳಿ ಲಾಗಾರ್ಪ ಕೊಪಾಂತ ದಿಂಕಂ . . . ಬೆಡಂಗೆಂದೆನಿಪನಿತ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಕ್ಷಾಚಾರ್ಯನೆಂಬೊಡಸಕರಿವೆನೆಂದಂ ನಾಡೆ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೬೪). ೭. ಕುಂದು; ದೋಷ. 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ಪರಾ. ೮. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ, —ಭಂಗಿ: ಪದ ಕೊರಲಿಂಕಸಲ್ಪು ಕೆಯ್[ಕೊಂಕುಸ]ಮಂ ಗಮುಗಳಂ . . . ಸಮನಾಗಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೪); ಕಾಳಿಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಕಾಂತಿ ಕೊಂಕಣುಕಸುಂಪಾಯಿ . . , ಎಂದಿವಂ ಮೞಿದು ಬಾಜಿಸಿದಂ ಮುರಮೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗದ. ೫-೬). ೯. [ಛಂದ] ಗುರು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಜ್ಞೆ: "ಕೊಂಕೇಮು ಗುರು" (ಕಪ್ಪಾ. ೨೫-೫೨೦); "ಗುರು ಕೊಂಕು ಸೈತ ಲಘುವೆಂದುಱೆ ಪೇಟ್ಪರ್" (ಕವಿಕ. ೨೦೯). **ಕೊಂಕ್**೨: ೧. ಕವುಡಿಯಂ ಸ್ಫುರಧರ ಕೊಂಕಮನಿಱಯಂದಡಿಕೆ ಪಡೆಯುದೆನಿ ನುಡುವುರ್ವ್ . . . ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗದ. ೧೦-೪೩). **ಕೊಂಗು**೩: ೧. ಕೊಂಗು ನಗೆಗಳ ನಗಿಸಿಯಾಡುವ ಭೃಂಗಿನಾಟ್ಯವ (ಕರಲೀ. ೫೮೩-೧೦).

ಕೊಂಕಣಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ೨೯ ಇವತ್ತ ಯಾಕೋ ಕೊಂಕೊಂಕಾಡಿ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿತೇ (ಹೊಸಂಗ. ೧೨೬). **ಕೊಂಕುಮಾಡು** = ಉದ್ದಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸು: ಇಗೆ ತಾನು ಯಾರೆಂಬ ಎಚ್ಚರ ಮರೆತು . . . ಕೊಂಕು ಮಾಡುತ್ತ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨). [< ಕೊಂಕು೨]

ಕೊಂಕುಂಡಾಣಿ, ಕೊಂಕುಡಾಣಿ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಡಿಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕೊಂಕುಂಡಾಣಿ, ಕೊಂಕುಡಾಣಿ (ಕ್ಯಾ ಪು. ೬೭೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೊಂಕುಡಾಣಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕೊಂಕು೨ + ಡಾಣಿ,]

ಕೊಂಕುಂಬನೆ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹೆಲ್ಲು; ದೊಂಕುಹೆಲ್ಲು: ಕೋಜಿ ಡಾಣಿಯ ಕೊಂಕುಂಬನೆಯ ಕುಬ್ಜಗಣ್ಣ ಕೆಮ್ಮಾಸೆಯ . . . ಅಱಗುಲಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೯-೧೨). [ಕೊಂಕು೨ + ಪಣೆ]

ಕೊಂಕುಕೊಸರು, ಕೊಂಕೊಸರು (ನಾ). ೧ ಕೊಂಕುಕೊಜಿತೆ: ಎನಿತು ದುರ್ಜನಿಗಳ್ಕೆತರೆ ಕೊಂಕುಕೊಸರುಗಳ ಕಿನಿಸೆಂಬ ಕಗುಲುಗಳ ಸೋಂಕದಿಪ ಭೃತ್ಯತ್ವನಱಳಿ (ವಂಗಾರಾ. ೬-೬೨-೩೫); ಜನಕಸುತೆಯಾ ಹೃದಯದೊಳ್ ಕೊಂಕುಕೊಸರಿಲ್ಲದೆ ನಿರಾತಂಕ ಪದಮೆಂಬೊಲ್ (ವಂಗಾರಾ. ೬-೬೩-೫೧). **ಕೊಂಕೊಸರು**: ಎಮ್ಮ ಸಾಂಪ್ರತ್ಯರ್ಯಾರೊಳಗೇನಾನು ಕೊಂಕೊಸರುಂಟೆ ಈವರಿಗೂ (ಜಕಾಮಾ. ೨೧೪-೫೫).

[ಕೊಂಕು೨ + ಕೊಸರು]

ಕೊಂಕುಕೊಜಿತೆ (ನಾ). ಒರೆಗೋರೆ; ಕುಂದುಕೊರತೆ; ಲೋಪ ದೋಷ: ಅಲ್ಲಿಯೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಬುದು ನಿನ್ನು ಕಾರ್ಯದ ಕೊಂಕುಕೊಜಿತೆ [ಪಾರಾಂ. ಕುಂದುಕೊಜಿತೆ, ಕೊಂಕು ಕೊಸಱು]ಗಳ (ತೂರಾ. ೪-೧೦-೨೩); ನಿನ್ನಯ ಶರೀರದ ಕೊಂಕುಕೊಜಿತೆಗಳ್ ಪೋಗಿ ಮಡಿದ ತಿಂತಿಣಿಯ ಬಲವೇಳ್ಪುದು (ಪಟಾ. ೩೩-೫೦); ಪೋಡಿಗಳೆದು ಪಡಮಾನದೊಳ್ ಸಂಧಿಸರಲೀ ಕೊಂಕುಕೊಜಿತೆಗಳನೆಂದವನನಸುರಾರಿ ಬೆಸಗೊಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೪೩).

[ಕೊಂಕು೨ + ಕೊಜಿತೆ (< ಕೊಜಂತೆ)]

ಕೊಂಕುಕೋಡು (ನಾ). ದೊಂಕಾದ ಕೊಂಬು; ವಕ್ರವಾದ ಕೊಡಿಯ: ಕೆಲಂದನಿ ಕಾಡುಕೋಡಂ ಕೊಂಕುಕೋಡಂತೆ ಧೂಮ ಕೇತು ಕವಲ್ದು ಬಾನೊಳಗೆ ಬೆಳಗುತಿರೆ (ಪಟ್ಟಣ. ೨೧-೬೯).

[ಕೊಂಕು೨ + ಕೋಡು೨]

ಕೊಂಕುಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ಳಿಕರಿಸುಕೊಳ್ಳು: ಕೊಂಕುಗಲಿವ ನೋಟ ಉಡಯಲೆಳಸುವ ಪುರಂಕೆಗೆ ನಿಲದಳಿಲಾತ್ಮ (ಹರಿಚಿ. ೬-೧೮).

[ಕೊಂಕು೨ + ಳಲೆ, (< ಳಲ್-)]

ಕೊಂಕುಗುರ್ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ನಖ; ಬಾಗಿದ ಉಗುರು: ಕೊಂಕುಗುರ ಮಡಿಗಿವಿಯ ಕಿಡಿಗಣ್ಣ ಹಾಸನುಗಿದು ಬಿಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೪೬). [ಕೊಂಕು೨ + ಉಗುರ್]

ಕೊಂಕುಗುರುಳು (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು; ಸುಳಿಗೂದಲು; ಕುಟಿಲಕುಂತಳ: ಕೊಂಕುಗುರುಳಿನ ರಂಭೆ ಕಂಕಣವು ಕಟುಸೂತ್ರ ಪಂಕಜಮಬುಜಿಯು ಎನಿಪೇಡ ತಾನೊಲಿದ ಮಂಕೆ ಮಾಡಿಕೆವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೧). [ಕೊಂಕು೨ + ಕುರುಳು, (< ಕುರುಳ್-)]

ಕೊಂಕುಗೂದಲ್ (ನಾ). = ಕೊಂಕುಗುರುಳು: "ಕೊಂಕುಗೂದ ಲಳಕಮಿಕ್ಕುಳ್" (ಮುಂಗಾ. ೧೫೬).

[ಕೊಂಕು೨ + ಕೂದಲ್ (< ಕೂದಲಲ್)]

ಕೊಂಕುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಕಿಸು; ಬಾಗಿಸು; ಒರೆಯಾಗಿಸು: ಕೊರಲಂ ತಾಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ವ ತ್ರಿದಿಗಧಿಪರೊಡನೆತರ್ಕ ತೇರಲ್ಲಣಂ ನಟ್ಟಿರೆ ನೋಟಂ (ಶಾಕುಂತ. ೩-೬). ೨. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು: ಚಂಡಲಾಕ್ಷಿಗಳ ಡಾಳಂ ಬಳ್ಳಿವಿಂಬಂ ಪಳಂಜಲಿಯಿ ಕಿವಿಗಳಾ ಶ್ರೀಕಾರದಾಕಾರಮಂ ಜುನ್ನವಾಡಿ ಕುಡುವುರ್ವ ಕರ್ದಿನ ಬಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಕೊಂಕುಗೆಯ್ಕೆ (ಪಡ್ಡಣಿ. ೩-೩೦).

[ಕೊಂಕು೨ + ಗೆಯ್-]

ಕೊಂಕುಗೆರೆ (ನಾ). ದೊಂಕಾದ ರೇಖೆ; ವಕ್ರರೇಖೆ: ಗುರು ಕೊಂಕುಗೆರೆಯಕ್ಕು ಲಘು ನಿಂದ ಗೆರೆಯಕ್ಕು (ಮುಂಗಾರಾ. ೧೦೬-೩೦).

[ಕೊಂಕು೨ + ಗೆರೆ]

ಕೊಂಕುಗೊಂಬು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊಂಬು; ದೊಂಕಾದ ರೆಂಬೆ: ಭಯದಿಂದೋಡುತ್ತಿರೆ ಕಾಡೆಳೊಂದು ಮರದ ಕೊಂಕುಗೊಂಬಾತನ ತುಱುಂಬಂ ಪಿಡಿದು ತಡೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೫೬).

[ಕೊಂಕು೨ + ಕೊಂಬು೨]

ಕೊಂಕುಗೊರಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಕೊರಳು; ಕೊಂಕಿಸಿದ ಕತ್ತು: ಆ ಮಿಗಂ ಕೊಂಕುಗೊರಲಿಂ ಪಿಂತಿರುಗಿ ಹಾರುತಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೩). [ಕೊಂಕು$_1$ + ಕೊರಲ್]

ಕೊಂಕುಡಾಣೆ 'ಕೊಂಕುಂಡಾಣೆ' ನೋ.

ಕೊಂಕುನಗೆ (ನಾ). ಅಪಹಾಸ್ಯದ ನಗೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಗು: ಆನಂದ ಕೊಂಕುನಗೆ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ (ಮರಳಿ. ೫೦). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ನಗೆ]

ಕೊಂಕುನುಡಿ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಕಟಕಿ; ಕಾಕು: "ಅತಿ ಕೊಂಕುನುಡಿ ಕಾಕೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೩); ಕೊಂಕುನುಡಿಗಳಂ ಕೊನರಿಸಿದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೧೩-೪೪); ಚಿತ್ರಾಂಗದೆ ಮಗನಿಗೆ ಕೊಂಕುನುಡಿ ನುಡಿದಳು (ಬಿದುರಿ. ೮೪). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಂಕುನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣನೋಟ: ಕೊಂಕು ನೋಟದೊಳೆನ್ನನೇತಕೆ ಕೊಲ್ಲುವೆ ಬಿನ್ನಾಣಿ (ಇಂಜಾಪ. ೧೮೬-೧೭). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ವಕ್ರಪ್ರಶ್ನೆ; ವ್ಯಂಗ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ: ಅಪಸವ್ಯ ಅರುಣಾಚಲಯ್ಯರ್ ಅವರು ಒಂದು ಕೊಂಕುಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ರಸಿಕಪ್ರಿಯರಾಗವನ್ನು ಹಾಡಬಲ್ಲಿರಾ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೮). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಕೊಂಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಂಕುನುಡಿ: ಈ ಮೃಗಾಂಕನೊಳ್ ಕಳಂಕಮಿರುವುದೇನೆಂದು ನಿಶ್ಶಂಕನಾಗಿ ಕೊಂಕುಮಾತುಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಲವಿಂಕನಂ ಕುರಿತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೮೮-೭). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಂಕುವಂಕು (ನಾ). ಅಂಕುಡೊಂಕು; ಓರೆಕೋರೆ: ಮಾನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದ ಕೊಂಕುವಂಕುಗಳು ಆ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತಂದು, ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟಾವಕ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೩೭೦). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ವಂಕ್ಕು$_0$]

ಕೊಂಕುವರಿ (ಕ್ರಿ). ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹರಿ; ವಕ್ರವಕ್ರವಾಗಿ ಸಾಗು: ನೆಟ್ಟಾನೆ ಬಾಳ್ವೆಯಲಿ ನಟ್ಟಾನೆ ನಡಿ, ನೇರ ನೀರಲಿ ಜಿಗುಳಿ ಯಂತೆ ಕೊಂಕುವರಿಯದಿರಣ್ಣ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೯-೪೮). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲು; ವಕ್ರವಾದ ಬಿಲ್ಲು. 'ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಬಿಲ್$_2$]

ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲ (ನಾ). (ಯಾವಾಗಲೂ) ಬಾಗಿದ ಬಿಲ್ಲನ್ನುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ: "ಬಗೆಯೊಳೊಗೆದವ ಕಾಮ ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮); ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ಕೊಂಕುವಿಲ್ಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕುಡುವಿಲ್ಲ' ಪರಾ. [ಕೊಂಕುವಿಲ್ + -ಅ$_7$]

ಕೊಂಕುವುರ್ವು (ನಾ). ಬಾಗಿದ ಹುಬ್ಬು; ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬು: ಕುಡುವುರ್ವು, ಕೊಂಕುವುರ್ವು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಪುರ್ವು]

ಕೊಂಕುವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೊಂಕುವೆರಸಿದ ನುಡಿ ಉಲ್ಲಾಪಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೨೯-೧೪೯). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಬೆರಸು$_1$]

ಕೊಂಕುವೆರೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಂಕುವೆರಸು: ಕಿಱಿಯರಸಿಯರ ಕೊಂಕುವೆರೆದ ಬಿಂಕವಾತನಾಲಿಸಿ (ನರಚ. ೫-೧೮ ವ). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಬೆರೆ$_1$]

ಕೊಂಕುವೆಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗಿರು; ವಕ್ರವಾಗಿರು: ಪೊಳೆವಂಕುಶ ದಂತಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಕೂರುಗುರ್ಗೊಳ್ . . . ಕೊಲ್ವರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೯). ೨. ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರು: ಕಿವಿಯಿಂ ಬಗೆವುಗುವೊಡೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಪೊಸ ನುಡಿಯೆ ಪುಗುಗುಂ (ಆದಿಪು. ೧-೧೮). [ಕೊಂಕ್ಕು$_2$ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೊಂಕುಳು 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಸರು 'ಕೊಂಕುಕೊಸರು' ನೋ.

ಕೊಂಕೊಳಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನೀರಹಕ್ಕಿ (?): ಕೊಂಕೊಳಲೆಗಳಡಿಯಿಟ್ಟು ಕುಱುಂಕಿದ ನಱುಗೆಱೆಯ ಮೀನುಮಂ ಮಿಡಿಚಿಯುಮಂ ಸಂಕಮೆನೆ ಕಾಯ್ತು ಕೊಳ್ಪೆಳ್ಳಂಕಿಗಳಂ ಪೊತ್ತುವದಱ ತಟರುಹತತಿಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೧); ಕೊಂಕೊಳಲೆ ಕೊಳಲೆ ನಡೆಯ ಲೊಡಂ ಕೆಸಱಿನಿಸುಱಿಯೆ ಸುಱಿಯೆ ನೀರ್ಮುಱುಗಿದ ಮೀನಂ ಕಳಲೆ ಕಳಲೆ ಚಂಚುಪುಟಂ ಕರ್ದುಕಿದ ಜಗುಳೆ ಜಗುಳೆ ಸಾರ್ದತ್ತು ಬಕಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೧೨). [?]

ಕೊಂಕೋಜ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಕೋಜನ ಮಗ ××× ಎಂಕೋಜನು ನಿಲಿಸಿದ ತೋರಣ (ಎಕ.X, ೨೧೪ಫ. ೨೯-೧೦; ?). [? + ಓಜ$_1$ (ಒವಱು)]

ಕೊಂಗ$_1$, ಕೊಂಕ$_2$, ಕೊಂಗು$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು ಪ್ರದೇಶ: ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಕೊಂಕಣ ಗೊಲ್ಲ ಕಾಂಭೋಜ . . . ನಾನಾದ್ವೀಪ ದೇಶಾಧೀಶ್ವರರುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೯೫ ವ); ಕೊಂಗ . . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿ ಭೂಪಾಲಕರಿಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೯ ವ); ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಹೋರಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೬-೩೨). ೨. ಕೊಂಗದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಬೆಂಕೊಂಡು ದೋರ್ಬಲದಿಂ ಕೊಂಗರನೊತ್ತಿ ವೈರಿ ನೃಪರಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೩೧; ಸು. 1135); ತುರುಕರು ತಿರುಕರಾದರು ಕೊಂಗರೆ ಬಲ ಸುರಚಾಪದ ಸಿರಿಯಾಯ್ತು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೨೪); ಎಂದಿನ ಕೊಂಗರೈಸೆ ಬಡಿವೋರಿಗಳ್ (ಚಕವಿ. ೫-೪೫).

ಕೊಂಕ$_2$: ೧. ಮಲೆನಾಡು ಮುಂದೆ ಸಾಗರ ಬಿದ್ದು ಅಪ್ಪುವುದು ತುಳು ಕೊಂಕ ಮತ್ತೆ ಗೋಕರ್ಣ ಗೋವೆ (ಅರಳು. ೩೦೬); ವೃಷಭದೇವನು ಸಂಚಾರಮಾಡುತ್ತ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ, ಕುಟಕ, ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಂದನು (ಭಾರದ. ೧೬೮).

ಕೊಂಗು$_1$: ೧. ಅಪರಾಸೆಗಂಬುನಿಧಿ ಚೇರಮೆನಿಪ್ಪೆಡೆ ತೆಂಕ ಕೊಂಗ ಮತ್ತಿತ್ತೊಳಗುಳ್ಳ ವೈರಿಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. VII, ೨ವಮೊ. ೪-೩೪; 1122); ಮಾಳವ ಚೋಳ ಕೊಂಗು ಮಲಯಾಳ (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೮-೫೮); ಕೊಂಗಿನ ಸೀಮೆಯಲಿ ವುಂಮತ್ತೂರ ನಂಜರಾಯ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೯೬; 1521). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗು; ಮಲ. ಕೊನ್ನು; ತುಳು. ಕೊಂಗ]

ಕೊಂಗ$_2$ (ನಾ). ಕೋತಿ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಪಿಂಗಳಕಣ್ಣಿನ ಕೊಂಗ [ಪಾಠಾಂ. ಸಿಂಗ]ಗಳ ಕೂಡಿ ಭಂಗನೆ ಲಂಕೆಗೆ ಪೋದಾನ್ಮಾ (ಕನಕ. ೧೨೦-೭). [← ತಮಿ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕೊಂಗ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ತನ್ನಿ ಬೊಲ್ಲನ ಕೂಡೆ ಮಂಗಳನನ್ನಿರದೆ ಕೊಂಗನನಸಮನಂ ತನ್ನಿ ಬೋರನ ನಿರಿಸದಿರಿ ವಾಹಕರಿರಾ ನೀವು (ಬಸಪು. ೫೯-೪೦); ಕೊಂಗ ಕತ್ತಳ ಮುಂಜ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣ ಶುದ್ಧಾಂಗದಶ್ವಗಳು ಮೆಱೆದವು (ಭರಚಿ. ೨೦-೫೪). [< ಕೊಂಗ$_1$]

ಕೊಂಗ$_4$ (ನಾ). ಕಾಳು ತೂರಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬ ಎತ್ತಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಳಿಸಿ ತೂಱಿದೆ ಕೊಂಗವನೆತ್ತಿ (ವೋಳಿಮಾ. ೨೧೬-೬೭೧); ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ನಿಳುಹುವರಿಲ್ಲ ಕೊಂಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗೋಟು ತೂಜುವರು ಮೂವರು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೩೦); ಕೊಂಗಗಳದಲ್ಲಿ ಗುಂಗು ತುಂಬಿಸಿದ ರಾಗಿಯನ್ನು ಕೈಗಳಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳುಗಳು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಮೂಲಾನ. ೫೯). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗಣಿ, ಕೊಙ್ಗಾಣಿ]

ಕೊಂಗಗಾಲು (ನಾ). ಮಂಡಿಯೂರಿದ ಕಾಲು (?): "ನನ್ನ ಪರುಷದಿಂದಾದ ಹೊನ್ನರಾಶಿಯ ನೀನು ಕೊಂಡು ಪೋಗು ವಡೆಯರೆ" ಎಂದು ಕೊಂಗಗಾಲಿಲಾ ಮೊಜದಲ್ಲಿ ತುಂದಿ ಮುಂದೆ ಮಡಗಲು (ಭೈರಸೂ. ೩೫೮). [ಕೊಂಗ$_0$ + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೊಂಗಣ 'ಕೊಂಕಣ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ; ಕೊಂಕಿದ ಕತ್ತಿ (?): ಡೊಣೆಗತ್ತಿ ಕೊಂಗತ್ತಿ ಧರಿಸಿ ವಾಲಗದಿ ನಿಂದಿಹರು (ಸೌಂದಕಾ. ೩-೧೧೧). [< ಕೊಂಕ್ಯು$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಗನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ಕೊಂಗದೇಶ: ಕೊಂಗನಾಡೆಬ್ಬತ್ತುಂ ದಯೆಗೆಯ್ದನ್ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೯; 900); ಕೊಂಗನಾಡಿಂದೆರಡು ಗಿಳಿ ಬಂದು ಹೇಳ್ಯಾವ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦). [ಕೊಂಗ$_1$ + ನಾಡು]

ಕೊಂಗಮಂಗ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವದವನು; ವಿದೂಷಕ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುವವನು: ಅವನ ನಡೆವಳಿಕೆಯೇ ಚೆನ್ನಿಲ್ಲ ಅವನೊಬ್ಬ ಕೊಂಗಮಂಗ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗ]

ಕೊಂಗಮಂಗತನ (ನಾ). ಕೋತಿಯಂತಹ ಸ್ವಭಾವ; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ; ವಿದೂಷಕತನ: ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸು ಆದರೂ ಕೊಂಗಮಂಗತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಕೊಂಗಮಂಗ + -ತನ]

ಕೊಂಗಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಕ್ಕುಂದ್ದದ ತುಱುಗೊಳಿ ಕೊಣ್ಗಮಂಗಲದ ಮೇದಯ್ಯ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಬೊರಿಂಗೆ. ೪೦-೨; ಸು. 950). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮಂಗಲ]

ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶದ ಮಾಂಡಲಿಕ: ಸಹಜ ಮನೋಜ ಹಯವತ್ಸರಾಜ ಕೊಂಗಮನ್ನೆಯ ಬಂಗಾಜ ಮಾವನಂಕ ಕಾಜ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೯೭-೨೦; 1062). [ಕೊಂಗ$_1$ + ಮನ್ನೆಯ]

ಕೊಂಗರಿ (ನಾ). ಕೊಂಕಿದುದು; ವಕ್ರವಾದುದು. 'ಕೊಂಗರಿಗೀಟು' ಪರಾ. [< ಕೊಕ್ಕರಿ]

ಕೊಂಗರಿಗೀಟು (ನಾ). ಡೊಂಕಾದ ಗೆರೆ; ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡ ರೇಖೆ: ಅರಮನೆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ . . ಕೋತಿಗೀಟುಗಳು ಕೊಂಗರಿಗೀಟುಗಳು ಬರೆದಿಟ್ಟದೆಯಲ್ಲಾ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೦೩). [ಕೊಂಗರಿ + ಗೀಟ್ಟು$_2$]

ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ, ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡತಿಡ್ಡವಾದುದು; ಕೊಕ್ಕರಿ ಬಿಕ್ಕರಿ: (ಕ). **ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ**: (ಕ). [ಕೊಂಗರಿ + ಬಿಂಗರಿ./ ತೆಲು. ಕೊಂಕರೆವಂಕರೆ]

ಕೊಂಗರಿಮಂಗರಿ 'ಕೊಂಗರಿಬಿಂಗರಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಲಿ, ಕೊಂಗಳ್ಳಿ$_1$, ಕೊಂಗಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಭಟವುತ್ತರ್ ಕೊಣ್ಗಲಿಯ ವರಕ್ಕೆಣ್ಣಯಧಿರಕ್ಕೆ ತಮ್ಮುತೆರೊಸೆ × × ಗಱ್ಡಿ × × ವಿಕವಿಡುವೊರು (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೮೧-೧೩; 904). **ಕೊಂಗಳ್ಳಿ$_1$**: ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಚಂಗಿ ತಲೆಯೂರು ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚೆ (ಎಕ. II, ೧೩೨-೨೬; 1123). **ಕೊಂಗಾಳಿ**: ಹಾರುನಾಡ ಕಯಿಮರ ಒದರೆ ಕೊಂಗಾಳಿಯ ಬೆಟನ ಬಯಲಿನ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಯ ವಿವರ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೯-10; 1444). [?]

ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು, ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು. P. ಈಗಿನ ಕೊಯಮತ್ತೂರು: ಕೊಂಗಲ್‌ನಾಡೊ [ಬಾಟ್ಸ]ಟ್ಟುಗೊಟ್ಟರ್ ಮಂಗಳ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೧೧೮-೫; 866); ಕೊಂಗಲ್ನಾಡೆಚ್ಚಾಸಿರಮನಿಱೆಯಪ್ಪನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೯೨-೩; ಸು. 920). **ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು**: ಬೂತರಸ ಯುವರಾಜ ಪದದುಳ್ ನಿನ್ದು ಕೊಣ್ಗಳ್ನಾಡು ಪೂನಾಡಮನಾಳುತಿಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೭೫-೫; 870); ಕೊಣ್ಗಳ್ನಾಡಿಚ್ಚಾಸಿರಮು[ಂ]ಮಲೆಸಾಸಿರಮುಂ ಅಳೆ (ಇಅ. XIV, ೨೩೨-೫೦; 9ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಂಗಲ್ ? + ನಾಡು]

ಕೊಂಗವ್ವೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಣ್ಗವ್ವೆಯ ಮಾಯದೇವ ಕಾದಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೮-೩; 943). [ಕೊಂಗ$_3$ + ಅವ್ವೆ]

ಕೊಂಗಳಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಂಗಳಗಾವುಣ್ಡ ಬೆಸದೆ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೫-೩; 1026 ?). [ಕೊಂಗಳ ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪೆನ್ನಲೂರ ಕೊಂಗಳಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಜಾಕವ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೭೩-೫; 1026). [ಕೊಂಗಳ ? + ಆಚಾರಿ]

ಕೊಂಗಳಿ$_1$ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳಿ$_2$ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಳ್ನಾಡು 'ಕೊಂಗಲ್ನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಂಗಾಟ (ನಾ). ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ; ಮಂಗಾಟ: (ಕ). [ಕೊಂಗ$_2$ + ಆಟ]

ಕೊಂಗಾಣಿ (ನಾ). ಹಗ್ಗದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅದರ ನಡುವೆ ಇಟ್ಟು ತಿರುಗಿಸುವ ಕೊಂಕುಬೆಣೆ; ಬಿರಿ. (ಎಸಮ್ಮೆ. XV. ೨೮). [ಕೊಂಗು ? + ಆಣಿ$_3$]

ಕೊಂಗಾಳಿ 'ಕೊಂಗಲಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿ$_1$ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ಕೊಂಗತನದವನು: ಮಹಾ ಕೊಂಗಿ ಮನುಷ್ಯ. ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ (ನಟಸಾ. ೬೨). [ಕೊಂಗ್ಯು$_2$ (< ಕೊಂಕ್ಯು$_2$) + – ಇ$_3$]

ಕೊಂಗಿ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಳುನ್ದಮ್ಮ ಶಿರಾಧಿನಂ ಪೂಲಿಯೂ ಕೊಣ್ಗಿಯೂ ಕಾಲಿಯಮ್ಮನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೨-೧೧; ಸು. 800). [?]

ಕೊಂಗಿತಿ 'ಕೊಂಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗಿತ್ತಿ, ಕೊಂಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಂಗರ ಹೆಂಗಸು; ಕೊಂಗರವಳು: ಗವರಿಗನ ಕಟ್ಟಿಗೀಶಾನ್ಯ ಮೆಣಸಿನ ಕೊಂಗಿತ್ತೀ ಹೊಲದ ಮೂಡ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೩-೯೦೨; 1748). **ಕೊಂಗಿತಿ**: ಅಂಗಡಿಯ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಗಿತಿ ಕುಳಿತು ಭಂಗವ ಮಾಱುತಿಪ್ಪಳು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧವ. ೩೪೨). [ಕೊಂಗ$_1$ + – ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಗಿಸು 'ಕೊಂಕಿಸು' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_1$ 'ಕೊಂಗ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಗು$_2$ 'ಕೊಂಕು$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಗ್ಯು$_3$ (ನಾ). ಅಡಕೆ; ಪೂಗ: ಸಾಸಿರದಯ್ನೂಱು ಕೊಂಗಿನ ಮರದವಟ್ಟಗೆಯ ಬಾವಿಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೩೧-೪೭, 1044); ಫಳಿತ ಮಾದ ತೆಂಗಿಂ ಕೊಂಗಿಂ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೩-೩೪; 1195); ತೆಂಗು ಕೊಂಗು ಜಂಬುರಸ ಮಾದುಫಲಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೮; 1222). 'ಕವುಂಗು' ಪರಾ. [< ಕವುಂಗು]

ಕೊಂಗು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೪-೧೦೮೫). [?]

ಕೊಂಗು$_5$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ; ನವಣೆ : ನವಣೆ, ಕೊಂಗು, ಪ್ರಿಯಂಗುತೆನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೨೨). [?]

ಕೊಂಗುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಗದೇಶವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೊಳ್ಳು, —ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಮಗವೀತಂ ಕೊಂಗುಗೊಳ್ವಂ ಗಡ ಗಜ ಘಟೆಯಂ ತರ್ಪನೀತಂ ಗಡ ಪೊಂನಗೆಯಿಂಬುದ್ದಂಡರು ತಪಿಸೆ ಪರ ನೃಪರಂ ಕಾದಿ ಬೇಕೊಂಡು ಕೊಂಗಂ ಜಗಮುತ್ಕೋಚಂಗೊಳಲು ಸಾಧಿಸಿ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೪೬ ; 1136).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂಗುಣಿ, ಕೊಂಗಣಿ, ಕೊಂಗುನಿ, ಕೊಂಗುಳಿ, ಕೊಂಗೂಣಿ, ಕೊಂಗೊಣಿ, ಕೊಂಗೊಣೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಮುತ್ತರಸರಾ ಬೆಸದೆ ಕಾಡುವಟ್ಟೆ ದಣ್ಡಿಱಿದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೨ ; ಸು. 750) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕೊಂಗುಣಿ ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಪುರುಷ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯ ವಿಜಯವತ್ಸರ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೧ ; 753). **ಕೊಂಗಣಿ** : ಕೊಂಗಣಿ ಪೆಂಡತ್ತಾರೇಣೀದಂ ತಾಂಬ್ರ ಶಾಸನಂ ಲಿಖಿತವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೨-೪೦ ; 540). **ಕೊಂಗುನಿ** : ಮಗ್ಗೆಯ ಪೆಲ್ವಾವ್ವ ಊಯ್ಯಮ್ಮ ನಾಡು ಸೆಟ್ಟ ಕೊಂಗುನಿಯ × × ಗೆ ಬನ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೩-೧೭ ; 1027 ?). **ಕೊಂಗುಳಿ**. 'ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೂಣಿ**. 'ಕೊಂಗೂಣಿ ಗಾವುಂಡ' ಪರಾ. **ಕೊಂಗೊಣಿ** : ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗೊಣಿ ಮಹಾಧಿರಾಜೋಭುವೋ ವಿಭೂತಯೇ ಭವತ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೩; 475). **ಕೊಂಗೊಣೆ** : ಶ್ರೀ ಕೊಂಗೊಣೆ ಎಱೆಯನ್ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂ ಕೆಯೆ (ಎಕ.IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೮೬-೧; ಸು.915).

[?]

ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ, ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪೆರ್ಮ್ಮಡಿಗವುಣ್ಡಂ ಏಚಗಾವುಣ್ಡ ನ್ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಣ್ಡನ್ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೪-೧೩ ; 1037). **ಕೊಂಗಣಿಗಾವುಂಡ** : ವೊಱೆನಾಡ ಎಳನ್ದೆವಾಡಿಯ ಕೊಂಗಣಿ ಗಾವುಣ್ಡನ ಮಮ್ಮ ಮಾರವಡೆಯನ ಮಗಂ ರಾಚಮ್ಮ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೯೩-೨೮ ; 1049). **ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ** : ಮಣಲಯ ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಣ್ಡಂ ಮೂನೂಱು ಮಾನಿಸರ ವರಿಸಿ ತಾಮರೆಕೊಳಾನ ಕೂಡಿ ಇಱಿಯ ಬನ್ದಡೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೭೩-೯ ; 1007 ?).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ, ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ (ಎಕ. I, ೩-೧ ; ಸು. 890) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ (ಎಇ. VIII, ೫೮-೧; 1000). **ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ** : ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಂಗಣಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮಮಹಾಧಿರಾಜಸ್ಯ (ಇಆ. V, ೧೩೬-೧; 454. ಕೃಶಾ). **ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ** : ತನ್ನಯ ಹಯಮಂ ಪರಿಯಿಸಿ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮಂ ಕರಾಸಿಯಿಂದಿಱಿದು ತವಿಸಿದಂ ಹಯಬಲಮಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೮೫) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ್ಮ ಧರ್ಮ್ಮ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪-೮೬ ; 1177).

[ಕೊಂಗುಣಿ + ವರ್ಮ$_2$]

ಕೊಂಗುಣಿಸಾಮಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪುತ್ತೂರ ಕೊಙ್ಗುಣಿ ಸಾಮಿಯಗೆ ಬೆಲಮ್ಬಳ್ಳಿಯೊಳ್ ರಾಜಮಾನ ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೦೨-೫ ; ಸು. 880). [ಕೊಂಗುಣಿ + ಸಾಮಿ]

ಕೊಂಗುಧರೆ (ನಾ). ಕೊಂಗದೇಶ : ಯತಿರಾಜರ್ ಬಱಿಕಿತ್ತ ಕೊಂಗು ಧರೆಯಂ ಸಾರ್ದೊಂದರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೧೪-೨೫).

[ಕೊಂಗು$_1$ (< ಕೊಂಗ$_1$) + ಧರೆ]

ಕೊಂಗುನಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಮನ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸು : ಮಂಗಳಾತ್ಮ ಷಡಕ್ಷರಿಯ ಲಿಂಗ ನಿಮ್ಮ ನೆನೆಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಗಮನವ ಶಿಕ್ಷಿಸೆನ್ನ ಅಳಲು ಪೋಗಲಿ (ಸುಸಾರ. ೮೨-೩). [ಕೊಂಗು$_2$ (< ಕೊಂಕು$_2$) + ಮನ$_1$]

ಕೊಂಗುಳಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗುಳಿವರ್ಮ 'ಕೊಂಗುಣಿವರ್ಮ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೂಣಿಗಾವುಂಡ 'ಕೊಂಗುಣಿಗಾವುಂಡ' ನೋ.

ಕೊಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಮರದ ಶಾಖೆ; ರೆಂಬೆ ; ಕೊಂಬೆ : ಬೀಜವದು ಹೂ ಕಾಯಿ ಕೊಂಗೆಯು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೯-೫೪) ; ಒಂದೆ ವೃಕ್ಷಕೊಂಗೆಯಲೆ ಹೂವು ಕಾಯಿಯೆಲ್ಲವಾಗೆ (ಚಿದಾವ. ೧೨೮-೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಙ್ಗೈ]

ಕೊಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮಲ; ಗುಗ್ಗೆ; ಕೂಕಣಿ : ಬೆಟ್ಟಿದರು ಸಬಳಗಳ ಕಿವಿಗಳಲಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಹದ್ದುಗಳ ಗಱಿಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಸೆಳೆ ಗಡ್ಡಿಯಲಿ ಕಿವಿಗಳ ಕೊಂಗೆತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿದೆ, ಕುಡಿತೆ]ಗೆದಂತೆ (ತೊರರಾ. ೬-೨೬-೩೭). [?]

ಕೊಂಗೆಱೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಕೊಙ್ಗೆಱೆಯರಮ × × × ಗವುಣ್ಡನ ಮಗ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಲಯಂ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩ ; ಸು. 885). [ಕೊಂಗು ? + ಎಱೆಯ]

ಕೊಂಗೇಳು (ನಾ). ಕೊಂಗನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ಏಳು ಪ್ರಾಂತಗಳು : ಕೊಂಗೇಳುಂ ಮಲೆಯೇಳುಮನಂಗಯ್ಗಳವಡಿಸಿ ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿವರಂ ದೇಶಂಗಳನಿಳ್ಕುಳಿಗೊಂಡ ನೃಸಿಂಗಂ (ಎಕ. II, ೩೮೪-೯ ; ಸು. 1135).

[ಕೊಂಗ$_1$ + ಏಳು$_2$ (< ಏಱ್$_2$)]

ಕೊಂಗೊಣಿ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಗೊಣೆ 'ಕೊಂಗುಣಿ' ನೋ.

ಕೊಂಚ, ಕೊಂಚೆ$_1$ (ಗು). ನಸು; ತುಸು; ಸ್ವಲ್ಪ : ಪಿರಿದು ಆಳಿಯರಿರದೆ ಕೊಂಚದೊಳಿರುವರಿತ್ಸಾಸಿರದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೆರವಿ ಬಳಸಿತು (ಜಿನಭಾ. ೧೯-೧೬) ; ಮೂರ್ತಿ ಕೊಂಚಮಾದರೂ ಕೀರ್ತಿ ದೊಡ್ಡದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೧೪) ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧). **ಕೊಂಚೆ$_1$** : "ಪಕ್ಷಿಯ ಭೇದದೊಳಗಲ್ಪದೊಳು ಕೊಂಚೆ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬).

ಕೊಂಚದವನು = ಅಲ್ಪಮನುಷ್ಯ ; ತುಚ್ಛವ್ಯಕ್ತಿ : (ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಚು ; ತೆಲು. ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಂಚಗಾತಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಳು; ಸಾಮಾನ್ಯಳು : ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಕೊಂಚ ಗಾತಿಯರ ಕಾಲವಂ ಕಂಡು ಬಂದವರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೦೯-೨).

[ಕೊಂಚ + -ಕಾತಿ$_5$]

ಕೊಂಚಗಾಱ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರನಾದವನು ; ಸಾಮಾನ್ಯ ; ನಾಡಾಡಿ : ಕೊಂಚಗಾಱರು ಆಱುಮಂದಿ . . . ಹಿಂಚುಮುಂಚಿಲ್ಲದೆ ಎಳೆಯುತಾರೆ (ಪುರಂದ. ೪-೨೫-೨) ; ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಕೆ ತಪ್ಪಿದವನೀ ಕೊಂಚಗಾಱನೆ ಕೃಷ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೫೮). [ಕೊಂಚ + -ಕಾಱ]

ಕೊಂಚರು, ಕೊಂಚಲು (ನಾ). ಹಳ್ಳ : ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚರು ಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿರನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಂದು ಕಬ್ಬಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). **ಕೊಂಚಲು** : ಕಣವೆ ಇಳಿದೆ ಮರಳು ಹರಡಿದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಂಚಲು ಸಿಕ್ಕಿತು (ಮಗಮಾಂ. ೩೪). [?]

ಕೊಂಚಲು 'ಕೊಂಚರು' ನೋ.

ಕೊಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕು; ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕು: ದಂಡನೆಯ ಮಾಡುವೆಯು ಸಂಬಿಸೊಳು ಮಾನವನೆ ಕೊಂಚಿಸುವೆ ನೋಡಿಂದು ಕಂಡುಕಾದಮನೆ (ಪಮಚ. ೪೬). [< ಕೊಚ್ಚು + -ಇಸು]

ಕೊಂಚೆ, 'ಕೊಂಚ' ನೋ.

ಕೊಂಚ್ಕೆ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಕಾರ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆ: "ಪ್ರಾಕಾರ, ವರಣ, ಕಾಲ" (ನಾಚೂರಾ. ೬). [?]

ಕೊಂಚ್ಕೆ (ನಾ). ಕುಂಡೆ; ಪಿಠ್ಠೆ; ನಿತಂಬ: "ಪೊಜಮಾಜು" (ಪಚಪು. ೬. I, ೬೨). [?]

ಕೊಂಚ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೌಂಚ: "ಕೊಂಚೆಯದಕ್ಕುಂ ಪೆಸರಿಂ ಕ್ರೌಂಚಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೧೪೮); "ಕೊಂಚೆಯೆ ಕ್ರೌಂಚಾಹ್ವಯಂ" (ಕವಕಂ. ೬೪); ಕೋಗಿಲೆ ಬಾಡಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಿಲಿಂಜಂಚೆ ಕೊಂಚೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೪೪ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ); ಗಿಳಿಯಕೋಗಿಲೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಚೆಯ ಕುಂಚಳೆಯ ಮಾಚ್ಯೆಯ ಸಿಪ್ಪುಗೆಳ್ ಪಿಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೭ಪ); ಕೊಂಚೆಗಳಂದರ ಪಕ್ಷಿ ಶಿಲಾಳಕಂಗಳಂಚರ (ಮೇಚಪ. ೫-೩೩); ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿಯ ಕಳರವದಾ ಕೊಂಚೆದೊಂದಿಂಪರಂ (ಚಪ. ೬-೧೬ಳ). ೨. ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು. 'ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಸೈನ್ಯ; ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ: ತನ್ನ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂಚೆಗಟ್ಟಿಸ ಕೊಂಪೆತೆ ಯಂತೆ ಸಮಮು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೯-೨೭). [ಕೊಂಚೆ + ಕಟ್ಟು]

ಕೊಂಚೆಗುಲಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೊಂದವನು: ಕುರಿತು ಮರುಗಿದಪಂತು ಕೊಂಚೆಗುಲಿ ಬಿಯದಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೨೫). 'ಮಿಂಗುಲಿ' ಪರಾ. [ಕೊಂಚೆ + -ಅಲಿ]

ಕೊಂಚೆಯ (ನಾ). ಮಂಟಪ; ಬಳ್ಳಿಮಾಡ; ಹಂದರ: ನವ ಮಾಲೆಕಾಲತಿಯುಂಬುಗಳೊಂ ತ ಮಾ ಳ ಲ ತೆಯ ಕೊಂಚೆಯಂಗ ಳೊಳಂ [ಪಾಶಾಂ. ಗೊಂಚಿಲ್ಲಿಳೊಳ್] (ಅರಿಶಿ. ೪-೬೨ ವ); ಮಜ್ಜನದ ದೇಹಾಶದ ರೆಂಚೆಯ ಕೊಂಚೆಯದ ಕೂರವದ ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯಾ ಗೊಲ್ಲಚೆಗೆಯ ಮಂಡಪಿಗೆಯ ವಿಳಾಸನಾಸಂಗಳೆಂದೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೪೭ ಪ). [?]

ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ: "ಕೃಷ್ಣ, ಕ್ರೌಂಚ – ಈ ೩ ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿ" (ನಾ ಚ ರಾ. ೧೧೪); ಕೊಂಚೆವಕ್ಕಿಯ ಮೆಯ್ಯಿನಾ ಬಾಣಮಂ ಪಿಡಿಸಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೪೫). [ಕೊಂಚೆ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕೊಂಚೆವಿಂಡು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೊಂಚೆವಿಂಡು ಕಲವರ್ಪ್ಪಜಡೊಡ್ಡು (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೧). [ಕೊಂಚೆ + ವಿಂಡು]

ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತ:

ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಕೆದಂ = ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ತಳೆದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ: "ಮಿಗೆ ನವಿಲ್ದೇರ . . . ಕುವರ ಕೊಂಚೆವೆಟ್ಟಂದಕೆದನೆಂಬ ನಾಮ ಗುಹುಂಗೆ" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೬); "ಕೊಂಚೆ ವೆಟ್ಟಂದಕೆದನಲುಮುಗನೆನಲು ಗುಹನ ಪೆಸರಪ್ಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫).

[ಕೊಂಚೆ + ಪೆಟ್ಟು]

ಕೊಂಜ (ನಾ). ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ: "ಅಂಜುಪುರುಳ್" (ಜಾನಕೋಪ. ೯೧). [← ತಮಿ. ಕೊಞ್ಞಾನ್]

ಕೊಂಜಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅನ್ನೆಬನ್ನು ಬೆಳ್ಳ ಲ್ಮೊಜಿ ತಂಕಾಯ್ಮೋಡಿಂ ಕೊಳ್ಳಾಲಿಂ ಪುಟ್ಟುಸೆಂ (ಎಳ. IV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೬೦-೩೪; ೪೦೦). [?]

ಕೊಂಜು (ಕ್ರಿ). ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತಾಡು; ಲಲ್ಲೆಗರು; ಮಕ್ಕಳ ಳಂತೆ ತೊದಲು ನುಡಿ: ಧೃಪರ ಎಲ್ಲರೊಡ ಮುಂಚೆ ರತ್ನಾ ಅತ್ತೆ ಹೇಗಿದ್ದಾಳ್ಳು? ಎಂದು ಕೊಂಜಿದಳು (ಸುಪಾ. ೨೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಞು; ತುಳು. ಕೊಞ್ಞಾ]

ಕೊಂಟೆ (ನಾ). ತುಂಟೆ; ಒರಟೆ (?): ಕುಂಟರು ಕುರುಡರು ಗಂಟಿಯು ಚೋರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ತುಡುಗರು ಗಂಟುಳ್ಳರು ಕೊಡಿ (ಕವಿಚ. II, ೧೧೯ ಬಜ್ಜಕರಾಯ ಚರಿತ್ರೆ). [ಕೊಂಟೆ + -ಆ,]

ಕೊಂಟೆ (ಗು). ತುಂಟೆ; ತೊಂಡು; ಒರಟು: ಕೊಂಟೆ ಕುದುರೆದು ಅದಕೆ ದಾಣೆಯ ಅಂಟು ಅಜ್ಜನ ಹಾಕೆ ಅದು ತಾ ಕೊಂಟತನವದು ಹೋಗಿ ಬಳಿಕದು ಸಾಧುವಾದಂತೆ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೧-೨೮ಅ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೆ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಣೆ; ತುಳು. ಕೊಂಡ; ತೆಲು. ಕೊಂಟೆ]

ಕೊಂಟೆಸುದ್ದಿ (ನಾ). ಜಾಡಿಸುದ್ದಿ: ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಬಯಲು ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟು ಮೂಟೆಯು ಬಯಲು ನುಡಿವಾ ಕೊಂಟೆಸುದ್ದಿಯು ಬಯಲು ಕೊಟ್ಟಿಯು ತೊಡಲು ಅದು ಬಯಲು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೯-೧೨).

[ಕೊಂಟೆ + ಸುದ್ದಿ]

ಕೊಂಟೆಯ (ನಾ). ಮರದ ಕೊಕರು; ತುಂಡು: ಒಂದು ಕೊಂಟೆಯನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರ ಅಳ್ಕತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಬೈಸರ್ಗ. ೬೭): ಅವಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಂಟುಗಳನ್ನು ಕೆಟ್ಟಿನಿ ಸುಡಿಸಿದನು (ಪಂಕಾನ್ನು. ೫೧). [< ಕೊರೆಯು]

ಕೊಂಡ, (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ದಿಣ್ಣೆ: ಆದಱ ತದನಾನ್ತರ ಮಟ್ಟಿಱಯ ಳುರಚಿಗೊನ್ದು ಅದಱ ತದನಾನ್ತರ ಕಮ್ಮಾಱ ಕಣುವೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧-೨೫; IIನೆಯ ಕತ). 'ಕುಂದ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕೊಂಡ]

ಕೊಂಡ್ಡ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗೆದ ಕುಂಡ; ಕೆರೆ; ಹೊಂಡ: ದೇಗುಲಂಗಳುಮಂ ಸಮಯಿಸಿ ಕೊನ್ದ್ದಗಳುಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿದರ್ (ಎಳ. X, ಮೊಳಕಾ. ೨೬-೪ ; ೪೬೭) ; ಕೊಂಡದೊಳರ್ದಿರ್ ಸಾಲಂಗೊಂಡ ರಿನಂ ಪೊಳಮಸುಪ್ಪಡೆ (ಸಮಪ. ೧೨-೨೫); ಕೊಂಡದೊಳು ಮುಳುಗಿಯೀ ನೆರೆದವರ ಮುಂತೆ ಸೂರುಳಿಕಡರು ಸಾಲ್ದು (ತಿರು. ೨೦-೧); ನೊರೆ ನೆತ್ತಿರಿನ ಕೊಂಡಂಗಳಂ ಮುಳುಗಿ ನೊಡಿದರ (ಚಪಪು. ೪೦-೨೪). ೨. ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಂಕಿಯ ಕುಳಿ; ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡ: ಜಯನಾಗನ್ . . . ಕೊಂಡ್ಡದೊಳ್ ಕಿಚ್ಚಂ ಪುಗುವೆನೆನ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೯-೬ ; ೨೩೮ನೆಯ ಕತ); ಬೀಳ್ದಯ ಕೊಂಡದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೫ ವ); ಕೊಂಡದ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಿರ್ದ ಕೋಪದೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೭೮ ವ); ಒರೆಯು ಬುದ್ಧಿಯು ಸೊಸೆಯುಂ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಿಕಾ ಹರಿಕರ ಜೀವಿ ಕೊ[ಪಾಕಾಂ. ಕುಂಡ]ಕ್ಕೆ (ಋ ರಾ ಸಾ ಂ. ೩೩-೧೧). ೩. ವೀರಭದ್ರ, 'ಕೊಂಡಹೆಬ್ಬ' ಪರಾ. ೪. ಭೂತವೇತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹೆಸರು: ಎಲರುಡವೆದೆಯಂ ಬೀರಂ ಬಿಗುವರ್ದಂಜಂ ಹಳಗಂ ಕೊಂಡಂ ಗುಳಿಕಂ ಮುಂತಪ್ಪ ಭೂತವೇತಾಳಂಗಳ ಮುರುಲ್ದೆವೆರಸು (ರಾಮಾಶ್ವ.೧೩೧-೧೬) ; "ವೀರಭದ್ರ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಟಿ).

[< ಸಂ. ಕುಂಡ]

ಕೊಂಡ್ಡ 'ಕೊಳ್ಳ್' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಕೋತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡಮುಸು: ದೊಡ್ಡ ಕೊಂಡಕೋತಿ ಯಂತೆ ಕುಣಿಸ್ಯಾಳ್ಳಾ (ಸುಕಾದ. ೧-೧೦೭-೪). [ಕೊಂಡ್ಡ + ಕೋತಿ]

ಕೊಂಡಗ (ನಾ). (?): ಮಂಡೆಬೋಳಿನ ಮಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಗದ ಕೊಡಿಯೀ ಭಂಡನನು ನೋಡಿ (ಕಂಚಿ. ೯೫-೪). [?]

ಕೊಂಡಗಣಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಂಡಗಣಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಗಳಾಡ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೫೭–೧ ; 1049). [?]

ಕೊಂಡಗುರಿ 'ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಕೊಂಡಗೊಜ್ಜಿ, ಕೊಂಡುಗುಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ ಸಾರಂಗಜಾತಿಯ ಜಿಂಕೆ : "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗು (ಪಾಠಾಂ. ಗೊ)ಲಿ" (ಪಾಚಾಂ. ೪) ; ಬೆಳ್ಳರಳೆ ಳಲುತ್ತ ಕೊಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿ]ಡಗುಜ್ಜಿ . . . ಬೆಳೆದ ಳೆಯ್ಯಳ ನಂತಿರಲೀಯವುತ್ತ (ಸಳಚಂ. ೬೫) ; ದಣಿದಿರ್ದ ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿಗೀ ತೊಗರೆಂ . . . ಮಾರಿಯಲ್ ಭೂತಿ ದಕಳು. ೨–೧೦೯). ೨. ಆಡವಿಯ ಕುರಿ ; ಕಾಡುಕುರಿ : "ಕೊಂಡ ಗುಜ್ಜಿ ವನೋರಣಮಟವ್ಯವಿಯೊಳ್ಕೆಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೪) ; ಪುರುಷಮೃಗ ಶರಭ ಸಾರಗ ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿಗಳಂ ನರಿ ಶಶಕ ವೃಕ . . . ಸಮೂಹಗಳಿಂದ (ಪುರುಷ. ೧–೨೮). **ಕೊಂಡಗುರಿ**: ೧. ಚಿಗರೆ, ಹುಲ್ಲೆ, ಕೊಂಡಗುರಿ, ಶಂಕಹುಲ್ಲೆ (ಸಮ್ಮಸು. ೨೩೮). **ಕೊಂಡಗೊಜ್ಜಿ** : ೧. "ರೌಹಿಷ – ಕೊಂಡಗೊಜ್ಜಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿ]" (ಪಾಚಾಂ. ೪). **ಕೊಂಡುಗುಜ್ಜಿ** : ೧. ಕಡವಳೆ ಬಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡುಗುಜ್ಜಿ ಕೂರಿಗೆಯೆಂದನನ್ನೆದೆ' ಕಾಸಿನೊಳ್ ಗಡಣದೆ ಪೊತ್ತು ಬೇಡವಡೆ ಬಂದುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೬೯).

[ಕೊಂಡ, + ಕುಜ್ಜಿ. / ತೆಲು. ಕೊಂಡಗೊಜ್ಜಿ]

ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿದುಪ್ಪುಳ್ (ನಾ). ಕೊಂಡಗುರಿಯ ತುಪ್ಪಟ : ಇದು ನರಿಯ ಗುರ್ದಿಗುಂ ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿದುಪ್ಪುಳಿಂತಿಹುದೆಂದು ತಮ್ಮೊಳಿಗೆ ತಾವೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿ . . . ಬೇಡವಡೆ ನಗೆದುಬೆ (ರಾಘಚ. ೧೭–೬೮).

[ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿ + ತುಪ್ಪುಳ್]

ಕೊಂಡಗೊಜ್ಜಿ 'ಕೊಂಡಗುಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡಣ (ನಾ). ಒ ವ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ಇ ಶಾಸನಮನಗಲ್ದ ಕೊಣ್ಡಾಣಿಗೆ ಪನ್ಮರ್ಮ್ಮಶ್ರ್ತ್ ಸರ್ವಪಾಪ ಪರಿಹಾರ (ಶಾಇಇ. IX–1, ೫೪–೧೩ ; ೨೫೮ನ ಶತ).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಅಣ್ಣ (< ಅಣ್ಣ,)]

ಕೊಂಡಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಡದ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬಂಡಿಯ ಉತ್ಸವ, —ರಥೋತ್ಸವ : (೬).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಂಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯಮರ : (ಸ್ಮೃಪಿಗ. ೨೪–೪೯೧) ; "ಮಯೂರವಿಪಕ್ಷ – ಕೊಂಡಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೧೫೫) ; ಒಂದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಕೊಂಡಮಾವಿನ ಮರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ನಿಂತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೯೫).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಮಾವು]

ಕೊಂಡಮಾಯು (ನಾ). (?) : ಜಂಗಮಮುಖದಿ ನಿಂದೆ ಬಂದಡೆ ಕೊಂಡಮಾಯಿಂಗೆ ಹೋಹುದು ತಪ್ಪುದು (ಬಸವ. ೧೧೬) ; ಭಕ್ತಿಯ ಸಜೀಯರು ಮುಕ್ತಿಯನೆಯುವರು ಯುಕ್ತಿಯನೆಯುವರು ಮತ್ತು ವಾದಿಗಳಿಳಸುವರು ಹೊ ದ ರು, ಗುಹೇಶ್ವರ, ಸಲೆ ಕೊಂಡಮಾಯಿಂಗೆ (ಅಪಚಂ. ೧೭–೬೯) ; "ಕೊಂಡಮಾರಿಗೆ ಹೋಗು = ಲಾಭವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗು" (ಅವಚಂ. ೪೫೪). [?]

ಕೊಂಡಮುರುವುದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತತಃ ಅವರಿಂಶಂ ಗತ್ವಾ ಕೊಣ್ಡಮುರುವುದು(ದು?) ಗ್ರಾಮಮ್ಮ ಸೀಮಾನ್ತ ಪವಧಿಃ (ಇಆ. V, ೫೨–೨೫ ; ೨೫೮ನ ಶತ). [?]

ಕೊಂಡಮುಸು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ, ಕೊಂಡಮುಸುವು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮುಖದ ಕೋತಿ ; ಬೆಟ್ಟದ ಮುಸುವ ; ಕೋ ಡ ಗ : ತಂಡ ಪುಟ್ಟಿತು ವ್ಯಾಳ ವೃಶ್ಚಿಳ ಕೊಂಡಮುಸು ಕೇಸರಿಯುಪಿರುಹೆಯುಂ ವ್ಯಾಳ್ಯ ತೋಳಗಳು (ಸಂಧಪ. ೬–೨೫).

ಕೊಂಡಮುಸುಕು : ಕೋತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : ಸಿಂಗಳೀಕ . . . ಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುಕು, ಕೊಂಡಮುಸುವ (ಪಮ್ಮಸು. ೨೩೯).

ಕೊಂಡಮುಸುವ : (೬). **ಕೊಂಡಮುಸುವು** : ಹರಿ ಎಂಡವಳಗೆ ಶಿಂಗಳೀಕಗಳು ಕಪಿಗಳು ಕೊಂಡ ಮುಸುವುಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು (ಕೃವಾಲ. ೧೧೮).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಮುಸು]

ಕೊಂಡಮುಸುಕು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುಡಿ (ನಾ). ಜ ಕೊಂಡಮುಸು : (೬).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಮುಸುಡಿ]

ಕೊಂಡಮುಸುವ 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಮುಸುವು 'ಕೊಂಡಮುಸು' ನೋ.

ಕೊಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒ ವ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ತೊವ್ಯಪ್ಪೋಯನ ಮಕ್ಕಳ್ ನಾಗಯ್ಯನು ಕೊಣ್ಡಯ್ಯನು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೯–೫ ; ಸು. 925) ; ಶ್ರೀವಿಜಾಪ್ಪಾಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಕೊಂಡಯ್ಯದೇವಬೋಳಮಹಾಅರಸುಗಳು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೩೨–೫ ; 1540). [ಕೊಂಡ್ಯ + ಅಯ್ಯ,]

ಕೊಂಡರಟೆ, **ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸೊರಬದ ಹುಲಿಯ ಜಂಗುಳಿ ದೀರರಿನ ಮಗ ಮೂವದಿ ಕೊಂಡರಟೆಗೆ ಧಾಳಿಯಂ ಹರಿದಲ್ಲಿ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬–೫ ; 1018).

ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ : ಕೊಂಬರಟ್ಟಿ ಎಪ್ಪತ್ತಕಳಿಗಳಗಣ . . . ಕಲಿದೇವೇಶ್ವರ ದೇವರ (ಕಳಲಿ. ೧೦–೪೦ ; ?).

[?]

ಕೊಂಡರಟ್ಟೆ 'ಕೊಂಡರಟೆ' ನೋ.

ಕೊಂಡಲಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒ ವ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಕೊಣ್ಡಲ ಗಾಮುಣ್ಡರ ಮಗಳ್ ಅನ್ನಾರಿಯರ್ ಕಾಡೆಮಗಾಮುಣ್ಡಜ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. X, ಶ್ರವಣಾ. ೨೫–೨ ; ಸು. 950). [ಕೊಂಡಲ್ಲ + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೊಂಡಲಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ಸಮುದ್ರದಸ್ತೆ ಕೊಣ್ಡಿಂಗೆಜ್ಜೆಯೊಪ್ಪಿ ತೋಱುವುದು (ಎಇ. XIII, ೬೩೧–೬೪ ; ೭೨೨).

[ಕೊಂಡಿ? + ಕೆಜೆ]

ಕೊಂಡಲು (ನಾ). ಕಪಿಯ ಆಭರಣ; ಕುಂಡಲ : ಮಗುವಿಗೆ ಕಪಿ ಹುಟ್ಟು ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಡಲಿಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [< ಸಂ. ಕುಂಡಲ]

ಕೊಂಡವಾಡ, ಕೊಂಡವಾಡಿ (ನಾ). ತುಡುಗು ಮೇಯುವ ಆಥವಾ ಪೋಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂಡುವ ಸರಕಾರಿ ದೊಡ್ಡಿ ; ಪೌಂಡಿನನೆ : ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡವಾಡಕ್ಕೆ ಹಾಕಲಾದುದು (ಬಾಬಲ. ೪೦). **ಕೊಂಡವಾಡಿ** : ಕೊಂಡವಾಡಿಯಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಆ ಹಕ್ಕಿಯ ಜನರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆ ವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೦) ; ಕೊಂಡವಾಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬರೀಲಾರದ ದನಕರುಗಳಂತೆ ಈ ಮಳ್ಳಿಗು ನಂಜಿ ಕಾರಿಯಿಂದ ಹೊರಬರೀಲಾಕ್ಕುರೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಕೊಂಡವಾಡ, ಕೊಂಡವಾಡಾ]

ಕೊಂಡವಾಡ 'ಕೊಂಡವಾಡ' ನೋ.

ಕೊಂಡಾಟ 'ಕೊಳ್ಳ್' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಾಡಿಸು 'ಕೊಳ್ಳ್' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಿಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಕೊಂಡಿಸು ಸೂಪಕಾರಕಃ [ಪಾಠಾಂ. ಸುಪರಾಕ] ಸೂಪಕಾರಕಿಯಪಿಕಃ" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೯೯) ; ಕೊಡಸಿಗೆ ಬಾಗೆ ಬೇರರೆ ತಂದಸು ಕೊಂಡಸು ಜಾಲಾವಲದಿಂದಿದಿ ಕಿಱಿದಿರ್ದ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ. ೩–೪೭).

[?]

ಕೊಂಡಹಬ್ಬ (ನಾ). (ವೀರಭದ್ರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು) ಅಗ್ನಿಕುಂಡವನ್ನು ಹಾಯುವ ಒಂದು ಹಬ್ಬ : (೬).

[ಕೊಂಡ್ಯ + ಹಬ್ಬ (< ಪರ್ವ)]

ಕೊಂಡಾಡು 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಡಿ$_1$, ಕೊಂಡೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕೊಕ್ಕೆ; ಬಾಗುಳ್ಳ ಮೊಳೆ: ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಹಾಮೇರುವೆ ಹದಿನಾಱು ವರ್ತನದ ಕೊಂಡಿ(ಮೋಳಿಮಾ. ೨೩೧-೭೮೪); ಬೀಯಗದ ಕೊಂಡಿಯಂ ಕಳಚಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೪); ಗುಳನ ಜೆಂಚೆಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದಡಸಿ ಹೊಲಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಗಳ ಕೊಂಡಿಗಳ ಮಿಗೆ ಬಲಿವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೭); ಒಂದೊಂದು ಸರಪಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ೧೬ ಕೊಂಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೊಂಡಿಗೂ ಅಣೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೪). ೨. (ಕುಟುಕುವ) ಮೊನೆಯಾದ ಮುಳ್ಳು, —ತುದಿ: ವೃಶ್ಚಿಕದ ಕೊಂಡಿಗಳಿಂದ ಯೆಲೆಗಳಂ ಬಳ್ಳಿಗಳಂ ಚುಚ್ಚಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೪-೧೨); ಚೇಳಿಗೆಯು ಕೊಂಡಿಯಲಿ ಇಹುದು ವಿಷ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೪೨-೭೨); ಚೇಳಿಗೆ ಗರಳವು ಹನಿಮಾತ್ರವಿದ್ದರು ಕೊಂಡಿಯನೆತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೬-೭೦). ೩. ತಿರುವು; ಬಾಗು: ಕುದುರೆಗಳೆರಡೂ ನಿಲ್ಲದೆ . . . ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕೊಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹೊರಳಿದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೯೭). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಭಾಗ: ಹಿರಿಯಹಳ್ಳದ ತೆವರ ಒತಿನ ಕೊಂಡಿಯಲು ಗದೆಯ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗವುಭಯಂ ಗದ್ದೆ ಮೂಘಂಡುಗ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦-೪೨; 1419). **ಕೊಂಡೆ$_3$**: ೧. ಕಿವಿಯ ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುವಿಲ್ಲ ನಾರದ ಸೂತ್ರಿಕೆಯ ಕೊಂಡೆಯ ವಿವಿಧ ಕಡಿವಾಣಗಳ (ಕುಮುರಾ. ೩-೨೯); ತಳ ಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂ ಕಣಿಯ ಕೊಂಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨); ಸರಿಗೆ ಕೊಂಡೆಯ ಹಾಗೆ ತಿರುಗಿ ಬಂದಿವೆ ಮೀಸೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. ೧೨೯).

ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲು = ತಲೆಗಲ್ಲು: ಹನಸೋಗೆಯ ಹಿರಿಯ ಬಸದಿಯ ಕೊಂಡಿಯಕಲ್ಲ ಒರಸೆಯ ಬೊಂಮ್ಮಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಇಕ್ಕಿಸಿದರು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯, ೬೭-೭; 1500). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡಿ; ತುಳು. ಕೊಂಡಿ]

ಕೊಂಡಿ$_2$, ಕೊಂಡೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ದನಗಳಿಗೆ ನೊರೆಪಾಲು ಕೊಂಡಿಯ ರಸ ಜಾಜಿ ಉತ್ತ(ರಣಿರ)ಸ, ಇಷ್ಟನ್ನು ಅರೆದು ಹಚ್ಚಲು ಕಣ್ಣುಹೂವು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೯). **ಕೊಂಡೆ$_2$**: "ಕದಳ, ಕೊಂಡೆ" (ಅಕಾದಿ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಂಡಿ$_3$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡಿಂದ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ಪ್ರದೇಶದವನು (?): ಇದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಅಗ್ಗಿ ಸರ್ನ್ನವ್ವಯಗ್ಗೊಡುಮರ್ಕ್ಕೊಣ್ಡನ್ದರ್ ಒಮಜಾರ್ ಎನೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೭; 815). [?]

ಕೊಂಡಿಂದಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಱುನ ಪೇರೊಱ್ವೆ ಎ ಪಗನ್ತೆವಂಳಮೆ ಗೋಸನ್ತನೆ ಕೊಣ್ಡನ್ದಗೆಱೆ ಎ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೭೫; ಸು. 890). [ಕೊಂಡಿಂದ? + ಕೆಱೆ]

ಕೊಂಡಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗ ೧: ಬಂಡರಾಡುವ ಮಾತಿದಲ್ಲವು ಕೊಂಡಿಗಾರರ ಕಥೆಯಿದಲ್ಲವು (ಯಚೋರ. ೧೨).

[ಕೊಂಡಿ$_3$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊಂಡಿಗೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಓಡಿಹೋಗ ಬಾರದೆಂದು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವಿರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ತುಂಡು; ಗುದಿಗೆ; ತೊಂಡಿ; ಕುಂಟೆ. [?]

ಕೊಂಡಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೊಂಡಿ$_1$: ದೊಡ್ಡಮೀನು ಬಂತು . . . ಅದರ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಕೊಂಡಿಲಿತ್ತು (ಜಂಗಾಳ್ವ. ೫೦೪). ೨. ಹರಳುಗಿಡಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಕೊಂಡಿಲು ಬಿದ್ದು ಹರಳುಗಿಡವೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [< ಕೊಂಡಿ$_1$]

ಕೊಂಡಿಶುಲ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು (?): ಇದಱ ಮುನ್ದೆ ಕೊಣ್ಡಿಶುಲರ ಕುಪ್ಪ ಕೀರ್ತ್ತಿವರ್ಮ್ಮ ಗೋಸಾಸಿಯ ನಿಱಿಸಿದಾ ಕೀರ್ತ್ತನಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫-೧೦; 751). [?]

ಕೊಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಾಡಿಹೇಳು; ಕುತ್ಸಿತವಾಗಿ ಆಡು; ಪಿಸುಣಿಸು: ಬಸವರಾಜನಾವನುಂ ಕೊಂಡಿಸಿದೊಡಿನ್ನಾ ಚಂಡಿಗುನ್ನಿಯ ರಸನೆಯಂ ತವೆ ಕೊಯ್ದು (ಬಸಪು. ೧೧-೧೯); ಕಸವನುಡುಗಿದಳೆನುತ್ತ ಕೊಂಡಿಸಿದ ರಾಗ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೮); ಪರಿಯನೆಲ್ಲವನವಳ ರಮಣಂಗೆ ಕೋಪ ಮುಬ್ಬರಿಪಂತೆ ಕೊಂಡಿಸಿದರು (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೯-೮).

[ಕೊಂಡಿ$_3$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಂಡಿಱುವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀನಾಲ್ವತ್ತು ದಾಡದ ಕೊಂಡಿಱುವ ಗೋಮರಸ ಅವರ ಹೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಪಶಾಇತ ದುರ್ಗಿಮಯನ ಅದ್ಧಂ ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಲಿಕವೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೮-೯; 1033). [?]

ಕೊಂಡು (ನಾ). (?): ಬಾಯಿಲ್ಲದ ಪಶು ಬಿತ್ತದ ಹೊಲನ ಹೊಕ್ಕು ಹುಟ್ಟದ ಸಸಿಯ ಮೇದು ವಡೆಯನಿಲ್ಲದ ಪುರವ ಕೊಂಡ ಕೂಡಿದಕೊಂಡಿನ ಹಟ್ಟಿಯ ಬಾಗಿಲೊಂದು ಬಿಗಿವೊಂಬತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೦೦-೧). [?]

ಕೊಂಡುಗುಱಿ 'ಕೊಂಡಗುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಂಡುಗೆಳತನ (ನಾ). ಒರಟು ಗೆಳೆತನ; ಕಾಡುಸ್ನೇಹ (?): ಕಂಡು ಕಣ್ಣಾರೆಯುಂ ನುಡಿಯದಿರ್ಪ ಕೊಂಡುಗೆಳೆತನಕಿಂದೆ ನಮೋ ನಮಃ (ಸುಗುಗಂ. ೨೫-೨). [ಕೊಂಡಿ$_0$ (< ಕೊಂಟಿ) + ಗೆಳೆತನ]

ಕೊಂಡೆ$_1$ 'ಕೊಂಡೆಯ' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_2$ 'ಕೊಂಡಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_3$ 'ಕೊಂಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆ$_4$, ಗೊಂಡಿ$_3$, ಗೊಂಡು$_2$, ಗೊಂಡೆ (ನಾ). ೧. ತುರುಬು ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಿಂಬೆಯಂಥ ಸಾಧನ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಕುಚ್ಚು; ಗೊಂಚಲು: (ಕಿ). ೩. (ಉಕ) ಗುನಿ ತೆಗೆಯದ ಕಾಳು. **ಗೊಂಡಿ$_3$**: ೩. ಜೋಳದ ಗೊಂಡಿಯನ್ನು ಥಳಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). **ಗೊಂಡು$_2$**: ೨. ಕೂದಲನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಗೊಂಡು ಗೊಂಡಾಗಿ ಅವು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಲೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಹೇಮಂತ. ೧೯೪). **ಗೊಂಡೆ**: ೨. ಮೌಕ್ತಿಕದ ಗೊಂಡೆಗಳ ರತ್ನಚಯದುಂಡೆಗಳ (ಷತಿಲ. ೪-೭೨); ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಿನ್‌ಗೊಂಡೆಯ ಸೆರಗಾ ಮರೆಮಾಡೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೭); ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದಂಡಿಗೆ ಏರಿ ಗೊಂಡೆ ಹಿಡಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೈ; ಮಲ. ಕೊಣ್ಡ; ತುಳು. ಗೊಂಡೆ; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಗ (ನಾ). ೧. ಚಾಡಿಕೋರ; ಪಿಸುಣ: ಬಿಡದೆ ಕೊಂಡೆಗರಿಂದ ಕೋಪವ ತಾಳಿದ ಪೊಡವಿಪ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೦); ಕೊಂಡೆಗರ ವಿತಥ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ (ಕಂನವಿ. ೩-೫೦). ೨. ಚಾಡಿ; ನಿಂದೆ: ಎಲ್ಲರ್ ಮೇಳಂಗೊಂಡು ಕೊಂಡೆಗಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆ ತಿಂತೆ ಮಸಗೆ(ವೃಷವಿ. ೮-೩ ವ).

[ಕೊಂಡೆ$_1$ (< ಕೊಂಡೆಯ) + -ಗ$_3$]

ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಹೇಳುವವಳು; ಪಿಸುಣೆ: ಕೃಷ್ಣ ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ ಮಾತ ಕೇಳಿದಾನೊ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೧೨).

[ಕೊಂಡೆಗಾರ$_0$ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಂಡೆಗಾರತಿ: ಅಧಮೆಯರು. . .ಬಂಡಿತಿಯರಾಗಳು ಕೊಂಡೆಗಿತ್ತಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦-೫೨).

[ಕೊಂಡೆಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಂಡೆತನ 'ಕೊಂಡೆಯತನ$_1$' ನೋ.

ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ (ನಾ). ಜಾಡಿಕೆಳುವ ನಾಲಗೆ: ಕೊಂಡೆನಾಲಗೆ ಸುಟ್ಟಪಾ ಹುಸಿಯ ಕೆಡದುತಿ ಕುಟ್ಟಪಾ (ಪಾರಿಲೀ. ೫೦–೧೧).

[ಕೊಂಡೆ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ನಾಲಗೆ]

ಕೊಂಡೆಮಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಡಿಗ. ೬೬–೧೬೯). [?]

ಕೊಂಡೆಮಾತು (ನಾ). ಜಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: ಕೊಂಡೆ ಮಾತನು ಕೇಳಿ ಉಂಡೆವನು ಮೂರ್ಖ (ಪ್ರಂಬಂ. ೧–೬೨–೪).

[ಕೊಂಡೆ (< ಕೊಂಡೆಯ) + ಮಾತು]

ಕೊಂಡೆಯ, ಕೊಂಡಿ, ಕೊಂಡೆ (ನಾ). ೧. ಜಾಡಿಯ ಮಾತು; ಪಿಸುಣು: "ಪಿಶುನಭಾವ– ಪಿಸುಣಾಡುಹಂ, ಕೊಂಡೆಯ" (ನೀತಿವಾ. ೨೬–೧೯); "ಚಹಪಡಂ ಶ್ರಿಯಕ್ಷರಂ ಕೊಂಡೆಯಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೬೨–೨೬); ಧೂರ್ತವರ್ಗಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪೇಜ್ಜ ಕೊಂಡೆಯಮಂ ಕೇಳಲ್ (ದಶಕು. ೯–೬೬ ಪ); ವಿದುರಾದಿಗಳ ಕೊಂಡೆಯಕೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ (ಉಷಾಸ. ೧೬–೨೨); ನಾರದನಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೊಂಡೆಯ ಮಾತ ನಾಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧–೪೧–೨). ೨. ಜಾಡಿಕೋರೆ; ಪಿಸುಣ: ಮೃದುವಚ ಮನುಷ್ಯರ ಚತ್ತಂಗಳ್ ಕೊಂಡೆಯರಂ ಕಿಡುವುದು (ಪಂಡತಂ. ೧೫೯–೪); ಕೊಂಡೆಯ ಉಳ ಕಾಳದಂಡ ಕೂಡಿ ತಪ್ಪುವರ ಗಂಡ (ಸೌಂದಾ. XI–ii, ೧೫೬–೬ ; ೧೧೮); ಲಲಹಂ ಮಾಜ್ಪ ಕೊಂಡೆಯ ನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೨೩); ಅವಿಶಾಲರು . . . ಕಂಡುದನವರು ನಂಬರು ಕೊಂಡೆಯರ ನುಡಿಗೇಳ್ದು ನಂಬುವರು (ಋಷ್ಯಾದ್ರಿ.೧೧೪–೨); ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೆಯನೆ ಭಾರ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೫೧) ಕೊಂಡ್ರಿ: ೧. ಕಂಡ ಸ್ತ್ರೀಯರ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸವೆದವು ಕೊಂಡಿಯನು ಕೇಳಿ ಕಿವಿಗಳು ಸವೆದವು (ನೋಡ್ಲಿದೆ. ೪೭–೧). ಕೊಂಡೆ: ೧. ಮಾಡಿದುಪ ಕಾರವನು ಮಱೆವ ದ್ರೋಹಿ ಜಾಡಿ ಕೊಂಡೆಗಳಾಡಿ ತಿರುಗುವನೆ ದ್ರೋಹಿ (ಕವಿ. ೭೯–೧); ಉಂಡುಟ್ಟು ಸುಖಪಟ್ಟು ಪಾರಕ್ಕುಯವ ಮಱೆದು ಕೊಂಡೆಯಲಿ ಪಿಶುನನಾಗಿ ತೊರಿ (ವಿದಾಕ್ಕೆ. ೫೮–೬). ೨. ಕಮ. ಕುಣ್ಣಯ, ಕೊಡ್ಡೆ, ಕೊಡ್ಡಿಯ; ಮಲ. ಕುಣ್ಣಕ್; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

[ದೇ. ∎ ತಮಿ. ಕುಣ್ಣಯ, ಕೊಡ್ಡೆ, ಕೊಡ್ಡಿಯ; ಮಲ. ಕುಣ್ಣಕ್; ತೆಲು. ಕೊಂಡೆ]

ಕೊಂಡೆಯತನ, ಕೊಂಡೆತನ (ನಾ). ಜಾಡಿಕೋರೆ ಸ್ವಭಾವ; ಪಿಸುಣತನ: ಅಹಂಕೃತಿ ಳೆವುಂ ಜಾಡರ ಕೊಱತೆ ಕೊಂಡೆಯತನವುಂ ಪರವಿತ್ಪಾಪಹಾರಗಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮–೯೦). **ಕೊಂಡೆತನ**: (೨).

[ಕೊಂಡೆಯ + –ತನ]

ಕೊಂಡೆಯತನ (ನಾ). ದರ್ಪ; ಔದ್ಧತ್ಯ; ಉದ್ದಟತ: ಇವನ ವಿಮಳ ಕ್ಷಾತ್ರ ವಿಕ್ರಮ ವಿವನ [ಪಾಣಾ. ೮] ಕೊಂಡೆ [ಶಾಣಾ. ಡ] ಯತನವನೆ ಸಾಕಿವನು ಭಾವದ ವೀರನೆಂದರು ವೀರರ ಜರ್ನನೆ (ಉಮಾಪ್ರ ೧೫೯–೨೫). [← ತಮಿ. ಕೊಡ್ಡೆತನಮ್]

ಕೊಂಡೇಸರ(ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರನಯ ಗವ್ಹಾಕ್ಷಿ ಕೊಣ್ಣೇಸರ ಬಾಕಳಗೊಡಿಗೆ ಮಱಿಬಾಗಂ ಕೊಣ್ಣೇಸರ ಜೋಗಯ್ಯಂಗೆ ಒಂನ್ದು ಭಾಗಂ (ಎಳ್. VII, ೨೫೦೩. ೭೧–೧೪ ; ೧೦೨೯). [?]

ಕೊಂತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಸಬಳ; ಭರ್ಜಿ: "ಕೊಂಕಂ, ಜೊಂಳಿ–ಈ ೨ ಸಬಳಂ" (ಶಕಾ. ೧೪–೩೬೬); "ಕೊಂತ ಸಬಳಮೆಂಬಾಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಲ. ೧೩೬); ಕೊಂತಿಂಗಳಿಂದಮಿಟ್ಟಗೆಂದಂ . . . ಕುತ್ತುವುದುಂ (ಪಂಡಾರಾ.೧೬–೨೮); ಸಂತವಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಕೊಂತವ ತಂದಂತೆ (ಬಸವ. ೧೦೦); ಹಿಂದೆ ಮರಳುವಡೆ ಕೃತಾಂತನ ಕೊಂತವರಸನ ಮೂಡಲಿಯ ವಚನ (ಋಷ್ಯಾದ್ರಿ. ೬–೨೫); ಸಂತೆ ಸಾಲಲೆ ಜೊಲ್ಲ ಕೊಂತ ಜೊಂಳಲು ಜೊಲ್ಲ(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೩) [< ಸ್ಪಾ. ಕೊಂತ./ಸಂ. ಕುಂತ]

ಕೊಂತ್ತ (ನಾ). ೧. ಒತ್ತೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಳಗಿಟ್ಟು ಒತ್ತುವಷ್ಟು ಭಾಗ, —ದಿಂಡು. ೨. ಸಂಬು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಹವೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ದ್ರವವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಬೆಣೆ, —ಆಡುಬೆಣೆ: ಕೊಳವೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಪಲವ ಒಂದು ಕೊಂತದಿಂದ ಅದುಮಲ್ಪಟ್ಟು ನಿಂತಿದೆ (ಭಾತವಿ. ೨೫೧). ೩. ತೂಬಿನ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ. ೪. ಸೇವನೆಗೆ ಒರೆಳಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಲ ಒತ್ತಿ ತೆಗೆದ ಸೇವನೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಒಟ್ಟೆ. [?]

ಕೊಂತಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಪ್ರಯೋಗಿಸು. ೨. ಕೊಂತದಿಂದ ಗಾಯ ಮಾಡು ಒಂದು: ಕೊಂತಂಗೊಂಡನಂತೆ ಜೋಲ್ದ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೬). [ಕೊಂತ್ತ + ಕೊಳ್]

ಕೊಂತಕಾಱ 'ಕೊಂತಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಂತಗಯ್ (ನಾ). ಕೊಂತ ಹಿಡಿದ ಕೈ: ರಂಗನ ಕೊಂತಗಯ್ಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ಸಂಗ್ರಾಹಿಸೊಂದು (ಮಂತ್ರಕ. ೫೧–೨೩).

[ಕೊಂತ್ತ + ಕಯ್ಯ್ (< ಕೆಯ್ಯ್)]

ಕೊಂತಗಾಱ, ಕೊಂತಕಾಱ (ನಾ). ಸಬಳವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವವನು; ಕುಂತಹಸ್ತ: ಪಳಿಕ್ಕೆ ಬಿಮ್ಮ ಕುರುಳ್ಳ ಕೈಮಾಡುವ ಕೊಂತಗಾಱರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ (ಗಿರಿ. ೬–೫೫ ನ); ಪೆಯ್ಕೆರಸುವ ಕೊಂತಗಾಱರ . . . ಪಡೆವೆರಸು (ಶಾಬಾಸ್ಮೃ. ೯೬–೨೮). **ಕೊಂತಕಾಱ**: "ಕಾಂತಿಕ, ಪವ್ರಾಸಿಕ" (ನಾಮಲಿಂ. ೬); ನೂಱುವ ಕೊಂತಕಾಱರು (ಉಷಾಮಾ. ೧೧–೫೯). [ಕೊಂತ್ತ + –ಕಾಱ]

ಕೊಂತಗೆಯ್, ಕೊಂತಗೈಯ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಂತವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು. ೨. ನೈರುತ್ಯದಿಕ್ಪಾಲ ಆಧಿಪತಿ; ನಿರುತಿ: (೬). **ಕೊಂತಗೈಯ**: ೨."ಮಾಸಾದೇರ ಕೊಂತಗೈಯಂ ಪಿಡ್ಡವುಡಸನೆಸಲು ಪಿರಿತಿಪೆವರಕ್ಕುಂ" (ಪಲ್ಲ ಮಂ. ೧೪೪); "ಕೊಂತಗೈಯಂ ನಿರುತಿ" (ಕಕರ. ೨೪). [ಕೊಂತ್ತ + ಕೆಯ್ಯ್ + –ಅ್]

ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ 'ಕೊಂತಗೆಯ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಂತಪಣೆ (ನಾ). ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಪಡೆ (?): ಬಿಲ್ಲಪಯಂ ಕೊಪ್ಪಪಣೆಯ ಮಜ್ಜಿಕ್ಕಿ ಸುತ್ತ ದಣಿಯ ಕುಡುರೆಯುದಳಿದ ಮೇರಿಕ್ಕಿ (ಎಳ್. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೯–೧೭; ೧೧೨). [?]

ಕೊಂತಮಾರ, ಕೊಂತಮಾರಿ (ನಾ). (?): ಕೊಂತಮಾರಿಯು ಲಾಟಳಾಡೆಂಡಂತೆ ಪುತ್ತರ ಹೊಳ್ಳರವು ನೆಜಿ ಕೊಂತಮಾರವು ಲಾಟ ಹೊಳ್ಳರ ಪೋಗು ಬಾಡಾಗಳು (ಸಾಳ್ವಾ ೧೨–೭೨). **ಕೊಂತಮಾರಿ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊಂತಮಾರಿ 'ಕೊಂತಮಾರ' ನೋ.

ಕೊಂತವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು; ಸಬಳದಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ: ಸಾಮನ್ತಗರುಡಂ ಕೊಪ್ಪ ವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಶಾಇಇ. IX–i, ೧೧೫–೧೪ ; ೧೦೨೬). [ಕೊಂತ್ತ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೊಂತಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿನುಸು: ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಮೀನಿಯ ಮೀನು, ಮಜ ಜಾವ, ಅಬ್ಬೊರಿ, ಕುಸಿ, ಕಳ್ಳೂರು, ಕೊಂತಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಪೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪).

[← ಕುಳು. ಕೊಂತಿ]

ಕೊಂತಿ (ಉಳ) ಸಣ್ಣ ಬೆಲ್ಲದ ಅಚ್ಚು: ಪಂಟೆ ಬೆಲ್ಲಕ್ಕಂತ ಕೊಂತಿಗ್ ವ್ಯಾಪಾರ ಈಗ ಕೆಟ್ಟು (ರಜಕ). [?]

ಕೊಂದ 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕೊಂದಡಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ದಿಣ್ಣೆಗೆ ನಾಡಿಯರುಂ ಕೊಂದಡಿಯುಂ ಪೆಗ್ಗಡೆಕ್ಕಸಂಗೆಯೆ (ಮೈಆರ. ೧೧೩೬, ೧೧೮–೪೪ ; 726) [?]

ಕೊಂದಳ್‌ಮೊಱಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; ಕೊಂದಳ್ ಮೊಱಡಿ ತೆಂಕಾಯ್ ಪೊಲ ಎಲ್ಲೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦–೧೦೯; 799).
[ಕೊಂದಳ್ ? + ಮೊಱಡಿ (< ಮೊರಡ್ಡಿ$_2$)]

ಕೊಂದಾಱಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊನ್ದಾಱಿ ಬೋಯಸ್ಯ ಕಾಶ್ಯಾ(ಶ್ಯ)ಪ ಗೋತ್ರ ಕುಣ್ಡಶರ್ಮ್ಮಣ (ಇಆ. VII, ೧೮೮–೪೫; 688). [?]

ಕೊಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಪ್ಪಟಿ: ಆನಂದರಸ ದೇವಗಿರಿ ಕೊಂದಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡಿ] ಬಿಳಿದಿನದೇನವಣ್ಣಿಪೆದು ಪಾಟಗಳ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೭). [?]

ಕೊಂದು 'ಕೊಲ್' ಪರಾ.

ಕೊಂದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: (ಕಿ). [←ತಮಿ. ಕೊನ್ನೈ]

ಕೊಂದೆವಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆ ಬನ್ದು ಕೊನ್ದೆವಡಿಎ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೬, ೫೩–೨೮; 550). [?]

ಕೊಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಕಸಕಡ್ಡಿಗಳ ಕಂತೆ; ಕುಪ್ಪೆ: ಬೀಡು ತೊಲಗಿದ ಬಳಿಕಲಾ ಸುಡುಗಾಡಿನಲಿ ಬೆಂದುರಿವ ಕೊಂಪೆಯ ನೋಡಿ ನಂದಿರ ಬಹುದೆ (ಹರಿಸಾ. ೮೫); ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜ ಸುಳ್ಳು ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳ ಕೊಂಪೆ (ಚಿಗುಬ. ೩೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕುಗ್ರಾಮ: ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವುದೇ ಲೇಸು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೮೯); ಈ ಕೊಂಪೇಲಿ ಇರೋದೇ ನಾಲ್ಕು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ (ಮರಳಿ. ೯೮); ಇಂದಿನ ಕಳಸಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಕೊಂಪೆ (ಕಳಹು. ೧೦೩). ೩. ಗುಡಿಸಿಲು; ಜೋಪಡಿ: "೧. ಗುಡಸಲು. ೨. ಮನೆ. ೩. ದೇಹ. ೪. ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿ" (ಗಂಗಾಮ ೧೦೧).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಮ್; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪ; ತೆಲು. ಕುಪ್ಪ, ಕೊಂಪ]

ಕೊಂಬ 'ಕೊಳ್$_1$' ಪರಾ.

ಕೊಂಬಣಸು (ನಾ). ಎತ್ತಿನ ಕೋಡಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಕಂಚಿನ ಅಣಸು; ಕೋಡಣಸು: ಕೊಂಬಿ ಗ್ಹಾಕೀದನವ್ವ ಕೊಂಬಣಸು ಹುರುಗೆಜ್ಜಿ ಬಾಲಾಕ್ಹಾಕಿದ ಬೀಸಣಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೩–೧). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಅಣಸ್ಸು$_2$]

ಕೊಂಬಳಿ (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಕೊಂಬೆ; ಶಾಖೆ (?): ಅಳಿವೃತಮಪ್ಪ ಕೊಂಬಳಿಯೆ ಸೆಂಬುಳಿಗೋಲ್ ವಸನಂ ಮಿಸುರ್ವ ಕೆಂದಳಿರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೧೩೬). [?]

ಕೊಂಬಾಟ (ನಾ). ಕೊಂಬಿನ ಆಟ; ಕೋರೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವಿಕೆ: ಸೊನೆಯಿಂ ದಾನಜಲೌಘಮುಂ ತೊನೆಪದಿಂ ಕೊಂಬಾಟಮಂ ಕೋಕಿಲಸ್ವನದಿಂ ಬೃಂಹಿತನಾದಮುಂ ಮಿಸುಪ ಕೊಂಬಿಂ ಕೊಂಬನಾಟಂದು (ಜಗವಿ. ೧೪–೬೪). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಆಟ]

ಕೊಂಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಮಲ್ಲ ಪೆರ್ಮ್ಮಾನಡಿಗಳ್ ಕೊಮ್ಬಾಳೆಯೊಳ್ ಸ್ವರ್ಗಮೇಱಿದೊಡೆ (ಎಕ. V, ಅರಕ. ೫–೩; ಸು. 915). [?]

ಕೊಂಬು$_1$, ಕುಂಬ್ಯು$_5$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡು, —ಶೃಂಗ: "ವಿಷಾಣಂ, ಶೃಂಗಂ – ಈ ೨ ಕೊಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೪೫–೧೧೩); ಪಶುವೆಂದೆನ್ನ . . . ಕೊಂಬ ಹಿಡಿದೆತ್ತುವನ್ನಕ್ಕ (ಬಸವ. ೫೨); ಶೂಲದಂತೆಸೆವ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದೆ ತಿವಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩೮–೩೧); ಕವಾಡದ ಝುಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬಿನೆತ್ತುಗಳನಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಹಿಕೊಂಡು (ಕಂನವಿ. ೩–೭೨). ೨. ಆನೆಯ ಕೋರೆ; ದಂತ: "ರದನಂ ವಿಷಾಣಮೆನೆ ಕೊಂಬೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬–೯); ಸೊಕ್ಕಾನೆ ಮೇಲ್ವರಿಯೆ . . . ಅಲುಗಿ ಕೊಂಬಂ ಕಿತ್ತು (ರಾಘಡ. ೧೭–೭೦). 'ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ' ಪರಾ. ೩. ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಡಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೋಡಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೊಳವೆ, —ಪಾತ್ರೆ: ಸಾದಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳ ಮೃಗ ಮದದ ಕೊಂಬುಗಳ ಕರ್ಪೂರ ಕರಂಡಕ ನಿಕರದ (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೨೨ವ); ಕಾಂತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಳಪಡಿಸಲ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಜೀರ್ಕೊಳವೆಯೊಳೆಚ್ಚಾಡುತಿರ್ದರ್ (ಮೋಹತ. ೧೪–೬೪). ೪. ಕೊಂಬಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ; ಕಹಳೆಯಂತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಸಾಧನ: ಚಂದ್ರಶಿಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಕೊಂಡು ಕೊಂಬ ಬಾರಿಸುತ (ಮಹಾದೇ. ೩೩–೯); ಬಾರಿಸುವ ಕೊಂಬು ಮದ್ದಳೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೪೯); ತಂಬಟದ ಕೊಂಬಿನ ಗಾಳುಗಜಱಿನ ಕಹಳೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬–೯); ಚೀರುವ ಕಹಳೆ ಕೊಂಬಿನೊಳಿದ್ದರೈವತ್ತಾಱು ದೇಶದ ಧರಣಿಪರು (ಧರಚ. ೨೨–೯); ಚಪ್ಪಾಳೆಗಳ ರವ ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ಹೊನ್ನ ತಪ್ಪಟೆಗಳ ದನಿ (ಕಂನವಿ. ೨೫–೧೧೧). ೫. ಮರದ ಶಾಖೆ; ಟೊಂಗೆ; ಕೊಂಬೆ: "ವಿಟಪಮೆನೆ ಕೊಂಬಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೨–೨); "ಕೈಕೋಡು ಕೊಂಬೆಂದೊಡೆ ಪಾದಪ ಶಾಖೆ" (ಕವಿಕಂ. ೫೬); ಮರದೊಣಗಿದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮–೧೩); ಕೊಂಬುಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಬಲಮುಂಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೩೦); ಕೋಡಗದೆರ್ದೆ ಕೊಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಪಂಡತಂ. ೨೮೦–೭); ಅಂಗದ ಕೊನೆಯ ಮೇಲಣ ಕೋಡಗ ಕೊಂಬಿಂಗೆ ಹಾಱಿತ್ತು ಅಯ್ಯ (ಅವಚಂ. ೮–೩೧); ಕರತಳದ ತಳಿರೆಲೆಯ ಕಡಿದೋಳುಗಳ ಕೊಂಬುಗಳ . . . ರಣವನವೆಸೆದುದು ಖಡ್ಗಚೈತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೪೨). ೬. ನೆತ್ತಿ; ಶೃಂಗ; ಕೋಡುಗಲ್ಲು: ಇಂಬಪ್ಪ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಬೆರಡನೆ ಕಂಡು ಶಂಭುನಾರಿಯ ನೋಡಿ ಮಾತನಾಡೆ (ಶಿವಗೀ. ೭೮೩); ಪಡುವೆಟ್ಟನ ಕೊಂಬಿನ ಗುಹೆಯಂ ಸಾರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫–೧೧). ೭. ಕೋಡಿ: ಅನ್ದುವದೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಕಡೆಗೊಂಬು (ಎಇ. X, ೬೬–೭೦; 892). ೮. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಹೆಮ್ಮೆ: ನಂಬದೆ ನಚ್ಚದೆ ಬಱಿದೆ ಕರೆವರ ಕೊಂಬ ಮೆಟ್ಟ ಕೂಗೆಂದ (ಬಸವ. ೧೧೭). ೯. ಆಶ್ರಯ. 'ಕೊಂಬುಗೊಡು' ಪರಾ. ೧೦. [ವ್ಯಾಕ] ಉಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಾಗುಣಿತ ಚಿಹ್ನೆ (ು): 'ಕ'ಕ್ಕೆ ಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟರೆ 'ಕು' ಆಗುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ). ಕುಂಬ್ಯು$_5$: ೮. ಜಗತ್ ಶ್ರೇಷ್ಠನಹ ಅಜನ ಕುಂಬು ಮುಱಿಯಿತ್ತು ಧರೆಯ ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರಿಬ್ಬರೂ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರಲ್ಲಾ (ಪದಗೋ. ೨೨೯).
ಕೊಂಬುಬರು = (ಆಲಂ) ಅಹಂಕಾರಬರು; ಕೋಡುಮೂಡು: ಫೌಜುದಾರಿಕೆ ಸಿಕ್ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಬಂದಿದೆ ಮಗನಿಗೆ (ನಾಪೋಲಿ. ೨೬೦).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಮ್ಪು; ತುಳು. ಕೊಂಬು; ತೆಲು. ಕೊಮ್ಮು]

ಕೊಂಬ್ಯು$_2$ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ; ಸಂಕೇತಸ್ಥಳ: "ಕೊಂಬು – ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಕೊಂಬೆನಲ್ ಸಂಕೇತ ಭೂಮಿ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೩೮); "ಕೊಂಬೆಂದು ಸಂಕೇತ ಸ್ಥಲಕಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೮); ಜಾಣನಾಗಿ ಮೂಱು ಕೊಂಬುಮನಾಱು ನಾಣ್ಪೋಗುಮನ್ . . . ಬಲ್ಲನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೪೩ ವ); ಬೆಳತಿಗೆ ಗಣ್ಣ ಪೆಣ್ಣೆ ನನೆಯಂದಿನ ಕೊಂಬಿನ ನಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦–೧೮). [?]

ಕೊಂಬುಕಹಳೆ 'ಕೊಂಬುಗಹಳೆ' ನೋ.

ಕೊಂಬುಕಾಳೆ 'ಕೊಂಬುಗಹಳೆ' ನೋ.

ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ (ನಾ). (ಆನೆಯ) ಕೋರೆಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕತ್ತಿ: ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುಗತ್ತಿಯ ಸುಂಡಿಲೊಳಗಳವಟ್ಟಿಹ ಬೀಸುಗಂಡೆಯದ (ಕಂನವಿ. ೩–೪೩); ಆನೆಗಳನು ಕೊಂಬುಗತ್ತಿ ಸಹಿತ ತಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡಹಿ ಬಾಗಿಲನು (ಕಂನವಿ. ೧೪–೧೬೦). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು (ನಾ). "ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡೆದು ಹೋಗುವ ಮರಳು ಗಲ್ಲು; ಕೊಂಬುಗಲ್ಲು" (Hornstone. ಇಂಳಿ).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಂಬುಗಹಣೆ, ಕೊಂಬುಕಹಣೆ, ಕೊಂಬುಕಾಳೆ, ಕೊಂಬುಗಾಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಬಾಗಿದ ಕಹಣೆ; ಕೊಂಬಿನಾಕಾರದ ಕಾಳೆ : ಕೊಂಬುಗಹಣೆ ಪೊಂಗಹಣೆಯುಃ ತೃಟ ತಾಳ ಮದ್ದಳೆಗಳು (ತುಪ್ರ. ೫–೬). **ಕೊಂಬುಕಹಣೆ** : ೨. ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಕಹಣೆ : ಕೊಂಬುಕಹಣೆಗಳು ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವಂತೆ ನೊಗಗತ್ತಿಡಗಿದವು (ಕಾಲಾಸ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). **ಕೊಂಬುಕಾಳೆ** : ೨. ಕೊಂಬುಕಾಳೆಗಳಂದ ರಂಧ್ರೀಗ ಒಡಗೂಡಿ ಧ್ವಂದಲಿ ಮದಿವಿ ಮಾಡಿದರು (ಕರ್ಣಾಳ. ೨೫೦). **ಕೊಂಬುಗಾಳೆ** : (ಅ). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಕೊಂಬುಗಾಳೆ 'ಕೊಂಬುಗಹಳೆ' ನೋ.

ಕೊಂಬುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು; ಆಸರೆ ನೀಡು: ಹಿಮಳೈ ಕೊಂಬುಗೊಟ್ಟಾಲಮನಗ್ರಪಲ್ಲವ ಕರಾಗ್ರಪಾರುದ್ಧ ಮರುತ್ಪರಂಗಿತೀ ಳೂಲಮನೆಯ್ದುದರ್ (ಪಂಂಪಾ. ೭–೧೨೬).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಂಬುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಆಸರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಕ್ಕೆವಂದಿರ್ದುವಪವನೆ ವಲಂ ಕೊಂಬುಗೊಂಡಂಗಳಂ ಮುಗ್ಗೆ ಪಾರ್ದಾರ್ದಾಗಳುಂ . . . ನಲ್ಲಂಬುಗಳಿನೆಟ್ಟಿಹ್ಪು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೩೬); ಮಪನಂ ಕೊಂಬುಗೊಳಲ್ಕೆ ನಚ್ಚುವ ನವಾಮ್ರುಂ (ಪಂದ್ರಪ್ರ. ೧–೧೦೪); ಬನದ ತುಂಬಮೊಳ್ ಕೊಂಬುಗೊಂಡ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಪೊಟ್ಟಿನ ಬಲದಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೬–೨೩ ವ); ಎಜಗುವ ತುಂದಿಬಿಂಗಮಿಯ ಬಗ್ಗಿಪ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಂಡು ಬಬ್ಬುಜೆ (ಅಬ್ಬಣ. ೩೧೧).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಂಬುಚೇರು (ನಾ). = ಕೊಂಬಣಸು: ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದ ಕೊಂಬು ಚೇರುಗಳನ್ನು ಜರತಾರಿಯ ಜೂಲಗಳನ್ನೂ ರೈತರ ಎತ್ತುಗಳು ಕಾಣುವಂತಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮರಾಜ್ಯ. ೩೧೭).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಚೇರು ?]

ಕೊಂಬುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಕೀಸುವಲೆ, ಕೊಂಬುವಲೆ, ಹಿಡಿಗಚ್ಚುವಲೆ (ಉಷ್ಟಾಂಗ. ೧೧–೧೪)

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಂಬುವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು (?) : ಆ ಕೊಂಬು ವಿಲ್ಲಿನ ಖಡ್ಗದ ಬಲ್ಲಿಯದಾ ಕಡುಸಕ್ತದೇಕ್ಕಿಯನು . . . ಆ ರಾಮನೇ ಕಾಂತದೊಳು ತೋರಿಸಿದನು (ಕುರಾಶಾಂ. ೯–೧೧೫).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಬಿಲ್ಲು (< ಬಿಲ್$_3$)]

ಕೊಂಬುವೆರೆ (ನಾ). ೧. (ಕೊಂಬಿನಂತೆ) ಡೊಂಕಾದ ಚೆಂದ್ರ; ಅರ್ಧಚೆಂದ್ರ. ೨. ಹೆಬ್ಬೆರಳು ತೋರುಬೆರಳುಗಳ ನಡುವಣ ಪ್ರದೇಶ: ಸಿನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಗವಂ ಕೊಂಬುವೆರೆಯೊತ್ತಿದರೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಂ ಮಗಳು (ಕಬ್ಬಿರ. ೪–೬೨). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಪೆರೆ (< ಪೆಱೆ^{3})]

ಕೊಂಬುಸ್ತಳೆ (ನಾ). (?) : ಚಂಂದಬಸಪನ ಮಗ ತೊಕಪ ಯಡೆಯುರ ಸಿಧೇಸ್ವರ ಪಾಯ ವರ ಪಡಪೆ ವಪಸಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಕೊಂಬುಸ್ತಳೆ ತ (ಎಳ. XVI, ಕುಚೆಗ. ೭೯–೧ ; ?). [?]

ಕೊಂಬುಜಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಬಿಡು; ಆಶ್ರಯತಪ್ಪಿ ಹೋಗು: ಜಗಮುಬುದೋಗೆಡೆಗಿಬ್ಬು ಭಯದಿಂ ಪಾಪವಾಹಿಪಿಯಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಸಾಹಸ ಮತಿಗೆಟ್ಟು ಕೊಂಬುಜುದ ಕೊಡಗದಂತೆ ಕಳ್ಳೆಟ್ಟುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೫–೬೫).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಉಜಿ$_1$]

ಕೊಂಬೆ$_1$ (ನಾ). ಮರದ ಟೊಂಗೆ; ರೆಂಬೆ; ಶಾಪೆ: ಮರವನೇಱಿದ ಮರ್ಕಟನಂತೆ ಜಲವ್ಯ ಕೊಂಬೆಗೆ ಹಾಯುತಲಿದ ಮನವ ನಾನೆಂತು ನಂಬುವೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೩); ಮಹಾವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ . . . ಹುಸಿಕೊಂಬೆ ಯೊಂದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ (ಅಯೋಕಾ. ೬೬).

ಕೊಂಬೆಬಾಕಳಿಗ = ರೆಂಬೆಯೊಗಾ ಕವಲೊಡೆಯುವ ಬಂಗಾಲ ದೇಶದ ಬಾಳೆ : (ಅ). [< ಕೊಂಬು$_1$]

ಕೊಂಬೆ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಮ್ಮೆ . . . ಕೊಂಬೆ, ನಲ್ಲಗಸ್ಸೆ (ಸ್ಯಾರಿಗ. ೧೯–೨೬೧). [?]

ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕವಲುಗಲ್ಲು; ಜುವುಗಲ್ಲು (?) : ಕೊಂಬೆಗಲ್ಲಂ ತೆಂಳಲು ಕಿಸುನೆಲ ಳು ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌಇಇ. IX–i ; ೩೩೭–೨೬ ; ೧೨೨೨).

[ಕೊಂಬೆ$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡೆ (ನಾ). (?) : ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪಿಜ್ಜವಸಿ ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಲರ್ಧಂ ಕೆಸರ್ವಿಜ್ಜಿಂ ನೂಱಿಪ್ಪರ್ತ್ತೆಱ್ಪು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂ ಮಿಜ್ಜು ಮೂಡೆ ಜಮಳೆ ಒನ್ನು (ಎಇ. XXI, ೧೭೪–೧೫ ; ಪಡಿಯ ಕತ).

[?]

ಕೊಂಬೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಪಚ್ಚಸಿಂದಿ – ಕೊಂಬೆಯ ಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೩). [ಕೊಂಬೆ$_1$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೊಂಬೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕವಲು ಬಿಡು; ಚಿಗುರು: ಹಿತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಸಸಿ ಕೊಂಬೆಯೊಡೆದಿದೆ (ರಪಿ). [ಕೊಂಬೆ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೊಂಬೇರಿಕೊಗುವವನಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕೊಂಬೇರಿಕೊಗುವವನಗೆಡ್ಡೆಯನಾದಿವರ ಕಂದು ಹಸುವಿನ ಹಾಲೊಳಕಲು ಶಕ್ಕರೆವೆರಸಿ ಮುಕುರುದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಮೇಹದ ಕಲ್ಲೊಡೆದು ಬೀಳುವುದು (ಸಕವೈ. ೬೭೮). [? + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಕೊಂಬೇಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?) : ಧಾಳಿಯಟ್ಟು ಕೊಂಳಕಾಮ ನಂಳಡಿಯೆಳ್ದಿದಂ ತಗುಳ್ದು ಕೊಂಬೇಳುಮನಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿ ಮಲೆಯೇಳುಮನಾಗೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಕ್ಕಿ ನಿರ್ಮೂಳಿಸಿದಪ್ಪಂ (ಎಳ. VII, ಪಿಕಾರಿ. ೧೩೬–೨೫ ; ೧೦೬೨).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಏಳ್$_3$ (< ಏೞ್^{3})]

ಕೊಂಬೇಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಏರು; ರೆಂಬೆಹತ್ತು: ಆಲದ ಮರನ ಕೊಂಬೇಱಿ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕಲಾಗಿ (ಭಾವಚೆ. ೬–೮).

[ಕೊಂಬು$_1$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱು^{3})]

ಕೊಂಬೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಚಾಚು; ಶಾಪೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸು: ಹಿಮಸೇತು ಮಸ್ತರಮುಮಂ ಕೊಂಬೊತ್ತಿ ಸುತ್ತಿಱ್ದುವಾ ಸುರಲೋಕಾಂಗಳಿಗತ್ಯಾಜ್ಞಾಶಕಟದ್ಯೋರ್ತಿರ್ಲ್ಲಲ್ಲಾವಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪರ್ವಿರ್ದಿ ಕಾಳಿದಾಸನೇಂ ಮಹಾಸಕ್ತ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೦೨–೩೬ ; ೧೦೬). [ಕೊಂಬು$_1$ + ಒತ್ತು$_1$]

ಕೊಂಬೊಳು (ನಾ). = ಕೊಂಗೇಳು (?) : ನೊಳಂಬದೇವ . . . ಸಂಕೊಳದಿಂದಂ ಕೊಂಬೊಳು ಮಲೆಯೇಳುಮನಂ ಬಿಲುಗಡಿಸಾರ್ದರ್ ಕಿಟ್ಟನೃದಯಾದಿತ್ಯ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯–೩೬ ; ೧೦೭೬). [?]

ಕೊಂಯಿಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಕೊಂಯಿಕಿಡು' ಪರಾ.

ಕೊಂಯಿಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಯ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಕಾಡು ಕೋಣಗಳು ಕೊಯಿಕಿಡುತ್ತ ಓಡಿದವು (ಅವಪ. ೬–೧೦೨).

[ಕೊಂಯಿಕ್ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಕ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. ೨. ಕೊಕ್ಕೋ ಆಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ.

ಕೊಕ್ಕೊಡು = ೧. ಕೊಕ್ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸು. ೨. ಒಬ್ಬನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊ. 'ಪೋ' ಪರಾ.

ಕೊಕಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಪಲ್ಲವೇಶ್ವರ ಪೊರ್ಟೂರ್ ಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಮಯಿಲರಿಗಯುಮರ್ ಮೇಲ್ವಾಳುರ್ಕ್ಕಳ್ ಜಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗಂ ಕೆಜೆಕ್ಕಾಲು (ಮೈ.ಆರ್. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೧೯ ; ?).

[?]

ಕೊಕಾಶೀನ್(ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಎಱುಅಂಗ ಪೋಲುಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳಿಗದೊಳ್ ಪೋಲುಕೇಸಿಯೊಡತಿಪದು ಕೊಕಾಶಿನ ಕೊನುಸತ್ತ (ಎಳ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪-೧೧ ; ಸು. ೩೩೦). [?]

ಕೊಕೇನ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೫-೬೪೨). ೨. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ ನರಮಂಡಲಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ. [← ಇಂ. Cocaine]

ಕೊಕ್ಕ (ನಾ). ಕೋಳಿ: ಉರಗಿಯನಿರ್ಯ ಪಿಡಿದೊಡದಂ ಉರಂಗರಿಪುಲಿ ಬೆಳ್ಳು ಕೊಕ್ಕನಂ ತವೆ ಪಿಡಿವಂತಿರೆ ಪಿಡಿದುದು (ಯಯಾತಿ. ೩-೫೬).

[< ಸಂ. ಕುಕ್ಕುಟ]

ಕೊಕ್ಕಂಗೆಜೆ[3] (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಕ್ಕಂಗೆಜೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಶೃಂಘ(ಗ)ದು ಒಱಕೊಂಡಿನ ಹಂಬಿಯದ ಹುತ್ತೂರ ಕ್ರಸಂಧಿ (ಇಲ. VIII, ೨೧೩-೬೨ ; ೧೨೩ನು ಕತ್ತ). [ಕೊಕ್ಕ ? + ಕೆಜೆ]

ಕೊಕ್ಕರ[1] (ನಾ). ಅಸಹ್ಯ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಹೇವರಿಕೆ : ಅಪ್ಪಳ, ಕೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ, ಡೊಕ್ಕರ, ಬೆಕ್ಕರ (ಕಜ್ಜಾನು. ೫೩೯ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊಕ್ಕರಗೆಯೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಕ್ಕರ್ಸ್ 'ಕುಕ್ಕುರ್ಸ್' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಗೆಯೆ[1] (ಕ್ರಿ). ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದು ; ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಹೇವರಿಸು : ತರುಣೀಜನವನೆಸಗುವ ಕಾಸಟ್ಟಕೆ ಪಿರಿದು ಕೊಕ್ಕರಗೆಯ್ತುತ (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೫೪). [ಕೊಕ್ಕರ + ಅರ್ಯ[1]]

ಕೊಕ್ಕರತೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಅಸಹ್ಯ : ಟಿ ಮಿ ಟಿ ಮಿ ಸುತಿರ್ಪ ಕೋಣ್ಮದುಳಿಂ ಸಂಗರರಂಗಮಾವಗಂ ಕೊಕ್ಕರತೆ[ಪಾಶಾಂ. ೦೫೪] ಯ ನೊಡರಿಸದಾದರಿಕ್ಕಣಂ ಮನಸಂ ಪಿರಿದು (ಗಸದ. ೨-೧೧೬). [< ಕೊಕ್ಕರ[1]]

ಕೊಕ್ಕರಿ (ನಾ). ಡೊಂಕು ; ವಕ್ರತೆ : ಅಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕರಿ ಕೊಕ್ಕಂ ಪೀಸೆಗಳಲ್ಲದಾವು (ಎಬಳಾ. ೧೩೭-೩).

ಕೊಕ್ಕರಿಬಿಕ್ಕರಿ = ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ ; ವಕ್ರತೆ : (ಕ).

[ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಕೊಕ್ಕರಿ ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕರ ; ತೆಲು. ಕೊಂಕರ ; ಪರ್ಜ. ಕೊಂಕೆರಾರ್ ; ಕುಇ. ಕೊಂಗೆಂಗರ್]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ, ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಹೇಸಿಕೆ ; ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಅಸಹ್ಯಭಾವ; ಓಕರಿಕೆ: ಇಂತಂ ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕಂಗೆಯಂ ಮಾಡಿರ್ದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಂತೆನಗೊಲ್ಲಂ ಪಡೆದಪ್ಪುದು (ಅದಿಪು. ೪೮-೭೯) ; ದುರಿಂದ್ರಿಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ (ಸುಳ್ವಾಡ. ೧೦-೩೧) ; ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮಾರಿಗೆಯುರೋಚಕಮಾಗುತಿರೆ ದನಿವುಂಡು ಕಾಲಂಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಹುಟ್ಟುತಿರೆ ದರ್ಪಾದಿ. ೧೮-೪) ; ಹೆಳವನ ವಿಶ್ರಮಮುಂ ಬೆಂದ ಸೀರೆ ಸಪ್ಪದ ಧರ್ಮಂ ಕಕ್ಕಲೆಯ ನೀರು ಮನಕ್ಕಂ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆಯ ತಾರದಿಹುದೆ (ನೀತಿಸಾ. ೩೮). ಕೊಕ್ಕಕ್ಕೆರಿಕ್ಕೆ : ನಿಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಯಾಗಿಯುಂ ಪಾಟಿಗೆ ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ನೆಗೞ್ದಮಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೧೨).

[ಕೊಕ್ಕರ[1] + -ಇಕೆ]

ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊಕ್ಕರಿಸು : ಆತನಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಿಸಿ ತೀರ್ದು ಕೊಕ್ಕರಿಕೆವೆತ್ತುದಱಿಂ (ನೀಮಿಪು. ೬-೫೭). [ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ + ಪೞ್ಕು]

ಕೊಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ 'ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕರಿಸು[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಹ್ಯಪಡು ; ಜುಗುಪ್ಪೆತಾಳು ; ಹೇಸು ; ಹೇವರಿಸು: ಮನಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಬಗೆಸರಿಯಾಸಳುಕ್ಕ್ಯಂ ಮೊಗಿಮೊಗಮು ನೆತ್ತರಂ ಪವನಸುತಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳೆಱೆದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೫೩). ತನ್ನ ಪಿಸ್ತಿಂಪಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ.(ಕಾಂತಿತ. ೪-೫೨೨) ; ಪಸಿದಾಗಳ್ ಕೊಕ್ಕರಿಸದೆ ಪೆಣನಂ ತಿಂಬುಂ (ಗಸುಚ. ೧೦-೧೧೪) ; ಕೊಲಸಿನಟ್ಟುಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸದಿರ್ಕೆ (ಜಡಕಾ. ೧೦-೬೩) ; ಕುಲಕೊಲೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿದೆನು (ಶುನ್ಯಾಧಿ. ೩-೩೦) ; ಕೊಕ್ಕರಿಸುವವನಲ್ಲಿ ವನು ಕೊಂಗೆ (ತೀರಥಾ. ೬-೫೧-೨೩). ೨. ಬೆದರು; ಹೆದರು; ಅಂಜು: ಮರರಾಯ್ಯ ಪೋಗರ ವಿಸಱಿಂಬುರವಕರೇಣುಗಳನೆರೆವಕರಿವಿರುತಿಗೆಕೊಕ್ಕರಿಸುವಪ್ಪರೆ(ಪಾಶಾಂ. ೨೧೬೫೩)ಗೆಯ್ಯುಭ ಪರಕರವಿಸೆಗಂ (ಜಗಪ. ೪-೧೩). ೩. ಮುದುಡಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಕುಗ್ಗು : ಪರವಧುಗೋಳು ಕೂಡದೆರೆದೆಯ್ದಿದೆ ನೋಡಿ ಕವಲ್ವು ಜೋಲ್ದು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಪೆಱಗೆರ್ ಬೆಟ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೫೯) ; ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ... ಮೈ ಕೊಕ್ಕೆ [ಪಾಶಾಂ. ೬೬]ರಿಸಿಕೊಂಡು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೬೭೬ ಟೀಗಳು) ; ಬಳಲಿಕೆಯುಂಟಾಗಿ ಶರೀರವು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ರೀತಿಯನ್ನೇ ಇಚ್ಚಾಭಿಯುಂಟುಮಾಡುತ್ತ...ಇರುವುದೇಜ್ವರವಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಳ್ಳ. ೬೨). ೪. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು ; ಕೋಪಗೊಳ್ಳು : ಅಪ್ಪ ಮನ ಮಾತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ ಕೋಪಾಟೋಪವಾದಂ (ಕ್ರಮಲಿ. ೧೬-೧೦) ; ದುಷ್ಕೃತವನೆಸಗುವರು ಫಲದೊಳು ಕೊಕ್ಕರಿ [ಪಾಶಾಂ. ೪೪೮]ಲಿಸುವರು ಸುಕೃತವೆಂಬುವ ಲೆಕ್ಕಿಸರು (ಕ ವಾ ಕಾ. ೪-೯೬). ೫. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೆಗು; ಪರಿಹಾಸಮಾಡು : (ಕ). ೬. ಬೆದರಿಸು; ಹೆದರಿಸು ; ಅಂಜಿಸು : "ಕೊಕ್ಕರಿಸು – ವಿಧರ್ಕ್ಕನೇ (ಧರ್ಮರ್ಕ್ಕನೇ) ಬೆದರಿಸು" (ಕಸುಬಾ) ; ಭೂಮರ್ಮಿಸುಂ ಕೊಕ್ಕರಿಸುತಿರಿರಾಂತು ವಿಸಟಂ ಬರಿದುಂ...ಘೋರವಿದಾಹಂ (ಕಬಶಂ. ೪-೧೧೩). [ಕೊಕ್ಕರ[1]+-ಇಸು]

ಕೊಕ್ಕರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋರೈಸು ; ಕುಸ್ಸು ; ಚುಚ್ಚು : ಕೊಕ್ಕರಿಸು ತುಗುವ ತನಿಗೆಂಡಗಳ ಸಲೆ ಮುಸ್ಸುಳಿ ಮೊಗೆವ ಪೆರ್ಚಟ್ಟುಗಳ ವೆಂಳೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೦) ; ಕಿಣ್ವವಡೆದ ಪಸಳದ ಪಸರಗಳಾಗ ಕಣ್ಣ ಕೊಕ್ಕರಿಸುಕೊಪ್ಪಿಮುವು (ಕಂದವಿ. ೩-೬೬) ; ಬಜಸಿದಲ ದಿಜಸುರಮಂ ಕೇಳ್ದು ಕೆಂದಳೆ ಏಮಿರೆ ನವಿಕೊರ್ಕ್ಕರಿಸೆ ತಳರ್ದೊಟ್ಟಿದಂ ನೋಟ್ಟಂ ಪರಿಣಾಂಡೋಪದಿಂದೆಯುಂ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೩-೨೮) ; ಹೊಡೆಬಿಲ್ಲಿದ ಬೆಳಕು ಇವನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊಕ್ಕರಿಸಿತು (ಭಾಷೀಮು. ೩೬). [?]

ಕೊಕ್ಕರಿಸ್ಸು (ಕ್ರಿ). ಕೂಗು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅರಚು : (ಕ).

[ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಕೊಕ್ಕರಿ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕರಿಂಚು]

ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಕತ್ತು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರು ಹಕ್ಕಿ ; ಬಕ : ನೀಲಿಯ ಗೂಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆಯ ಕೈಪ್ರಳಿಗಳ (ವಡ್ಡಕ. ೩-೧೧-೭) ; ಕೆಂಪ ಕೊಕ್ಕರೆ ಕುಕಂ (ಯಾದವ. ೪-೫೩) ; ಕೊಕ್ಕರೆಗೆ ಒಂದೇ ಕೆರೆಯೆ (ಜಂಗೀಮ. ೧೩೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯರೋಗ. 'ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆರೋಗ' ಪರಾ. ೩. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು.

[ದೇ. ‖ ಕುಳು. ಕೊರ್ಂಗ್ ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕರ, ಕೊಕ್ಕೆರಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕರ್ಸ್, ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ದೊಡ್ಡ ಜಾನಾಬಹಿಕ್ಷ್ಯ, . . . ಕೊಕ್ಕರ್ಸ (ಮೈಡಿಗಿ. ೬೯-೧೦೦೩). ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆ : ಆಗಳದ ಹಿಂದಣ ಕಾಡವಳಗೆ ಮೂರು ವೇಳ್ಕ ಕೊಕ್ಕಲೆ ಕಟ್ಟ ಮುಟ್ಟುವ ಕಬ್ಬ ಕೇಡ್ದೇ ಹೊರ್ತು (ಬಾಡೇಂದ್ರ. ೧೪೧) ; ಕಾಡಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮಡಗಿ ಬಂದರು (ಬಾಡೇಂದ್ರ. ೧೪೬). [← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕರ್ಲೆ]

ಕೊಕ್ಕರೆಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು, ಹಕ್ಕಿರೋಗ, ಜಂತು ಹುಳುಗಳು, ಕೊಕ್ಕರೆಕಾಲು, ಹುಲಿಹುಣ್ಣು – ಖಾಸ್‌ಬಂಗಲೆ ಖಾಯಿಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮನೇಲೆ (ತುಟಿಮೀ. ೨೯).
[ಕೊಕ್ಕರೆ1 + ಕಾಲು1 (< ಕಾಲ್1)]

ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಬೆಳೆಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಗದ್ದೆಗೆ ಕೊಕ್ಕರೆರೋಗ ಬಂದು ಬೆಳೆಯೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕರೆ1 + ರೋಗ]

ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬಕಪುಷ್ಪ: "ಶಿವಮಲ್ಲೀ, ಪಾಶುಪತಃ, ಏಕಾಷ್ಠೀಲಃ, ಬಕಃ, ವಸುಃ – ೫ ಬಕಪುಷ್ಪದ ಹೆಸರು, ಕೊಕ್ಕರೇಹುವ್ವಿನಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫).
[ಕೊಕ್ಕರೆ1 + ಹುವ್ವು (< ಪೂ2) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಕ್ಕಲೆ 'ಕೊಕ್ಕರೆ2' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು; ಕಠಿನನಾದವನು; ಗಟ್ಟಿಗ: ಮೆಜೆದುದು ರಕ್ಕಸರ ನುಂಗುವ ಕೊಕ್ಕಸರ ಗಾದೆ (ಕೌಶಿಠಾ. ೨೧–೨೭); ಖಳ ಸಿಕ್ಕಿದನು ಹಿಡಿ ಹಿಡಿಯೊ ಹಿಡಿಯೆನೆ ರಕ್ಕಸರ ನೆರೆ ತಿಂಬ ಕೊಕ್ಕಸರಾಯ್ತು ಮರ್ಕಟರು (ಕೌಶಿಠಾ. ೨೨–೩). 'ಕಕ್ಕಸ' ಪರಾ.
[ಸಂ. ಕರ್ಕಶ]

ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕುದಿಗೊಳ್ಳು; ಸಂತಾಪಹೊಂದು; ಸಂಕಟಪಡು: ಅಳುಕೆ ನೆಲವಕ್ಕೆ ಕನುಕಿಸುಗುಳನಾಗಿ ಕನಲ್ದುಕ್ಕಿ ಕಿದುಕೆ ಕೊಕ್ಕಳಗೊಳೆವಂ ಕಕ್ಕಳಗಳಲ್ದು ಮೆಯ್ಯಲೆ ಕುಕ್ಕುಳಗಂದಿ ಪೊಂದೆ ಚಿತ್ತಮಾ ತುಂಬಿಗೆಯಾ (ಬಂಹರಿ. ೧೩–೩೪). [< ಕುಕ್ಕುಳ + ಕೊಳ್1]

ಕೊಕ್ಕಱ (ನಾ). "ಬೆಕ್ಕು" (ಅವಚಂ. ಟೀಕೆ): ಕೋಳಿಯ ಅರ್ಕಜದ ಅಱಿವನಱಿದ ಅರು ಹಿರಿಯರ . . . ಕೋಳಿಯ ಕೊಕ್ಕಱನ ಕಪಿಯ ಭಾವದಲಱಿಯದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಕೆದಱಿದ ಚರಣ ಉಡುಗಿ . . . ಈ ವರ್ಮವನಱಿದಾತನೆ ಲಿಂಗೈಕ್ಯ ತಾನೆ ಪ್ರಾಣಪುರುಷ (ಅವಚಂ. ೮೨–೩೭೧).
[?]

ಕೊಕ್ಕಱಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಱಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕಾಟ (ನಾ). ಖೋಖೋ ಆಟ: ಹುಡುಗರು ಕೊಕ್ಕಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ + ಆಟ]

ಕೊಕ್ಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ಆಡಿಸು; ಚುಂಚಿನಿಂದ ಕುಕ್ಕು: ಕೆಲವು ಕೆಸರು ಕೆದರಿದುವು; ಕೆಲವು ಕಸದ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಾಡಿದುವು (ಮಲೆಮ. ೫೨). [ಕೊಕ್ಕು2 + ಆಡು1]

ಕೊಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮರದ ಕೊಂಬೆ: (ಕ).
[< ಕೊಕ್ಕೆ1 ?]

ಕೊಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಣಿಸು; ಬಾಗಿಸು; ಕೊಂಕಿಸು: ಕೊಕ್ಕಿಸದಿರು ದೇಹವ ಹೊಜಹೊಟ್ಟೆಯನಕ್ಕುಳಿಸದಿರು (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫–೨೨); ದಿಕ್ಕರಿ ಘೀಳಿಟ್ಟುವು ಪಲಸಿರಗಳ ಕೊಕ್ಕಿಸಿದುದು ಫಣೆ (ರಾಮವಿ. ೧೭–೧೦೩).

ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಂಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು: ಮಂತ್ರಿಮಿತ್ರರು ಸುಕ್ಕಿದಂಗುಲಿಯ ಮುಟ್ಟದರೆ ಠಕ್ಕಿಗಾನೃಪ ಜಿನಪತಿಯೆಂಬ ಮೋಱೆಯ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈದೆಗೆವ (ಧರಚ. ೪೯–೯೨); ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಟ್ಟು ಕೊಱೆಯೆ ಕೊಕ್ಕಿಸಿಕೊಳುತ್ತಂ ನೆಟ್ಟ ನುತ್ತಮಾಂಗವ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ (ಪಾಸೋಪು. ೩–೮೫).
[ಕೊಕ್ಕೆ1 + –ಇಸು3]

ಕೊಕ್ಕು1 (ಕ್ರಿ). ಅಸಹ್ಯಪಡು; ಕೊಕ್ಕರಿಸು: ಮಕ್ಕಳಾಧೀನದಿ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ದೈನ್ಯದಿ ಕಕ್ಕುಲತೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೊಕ್ಕದಿಟ್ಟು ಮೋದದಿ (ಪುರಂದ. ೩–೧೧–೪).
[?]

ಕೊಕ್ಕು2 (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಚಂಚು; ಹಕ್ಕಿಯ ಮೂತಿ: ಅದಱೊಳ ಗೆರಡು ತಲೆ ಮಱೆದು ಒಂದು ತಲೆಯೆಚ್ಚತ್ತು ಹದ್ದಿನ ಕೊಕ್ಕ ತಪ್ಪಿ ಕಾಲುಗುರೆ ಗಾಯವು ತಪ್ಪಿ (ಅಱಿಮಾ. ೨೦–೫೮); ಉಕ್ಕಿನಿಂದ ಸವೆದ ಕೊಕ್ಕನುಳ್ಳ ಕಾಗೆಗೂಡಿ ಎಯ್ದೆ ತನುವನಿಱಿದು ತೂಂತುಗೊಱೆದು (ಸಾನಂಚ. ೬–೧೯); ಜೋಲುವ ಕೆಂಗರುಳುಗಳ ಕೊಕ್ಕಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೀಳುತ (ಕಂನವಿ. ೧೫–೬೯); ಕೊಕ್ಕಿನಲಿ ಕೊಕ್ಕು ರೆಕ್ಕೆಯಲಿ ರೆಕ್ಕೆ . . . ಹುದುಗೊಳಿಸಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯೆರಡು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩–೧); ಪಂಜರದ ಗಿಣಿ ಕೊಕ್ಕು ಚಾಚಿ ಅರಚುತ್ತಿತ್ತು (ಎಮುಕ. ೩೮). 'ಕೊಕ್ಕೆ' ಪರಾ.
[? / ತುಳು. ಕೋಕಾಯಿ]

ಕೊಕ್ಕು3, ಕುಕ್ಕು6, ಕುರ್ಕು, ಕೊರ್ಕು (ನಾ). = ಕೊಕ್ಕರೆ1 ೧: ಅಲ್ಲಿಂ ತಳರ್ದುಪೋಗಿ ಕೊಕ್ಕುಂ ನೀರ್ಗಾಗೆಯುಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೬೩–೩೦ ವ); ಕೊಕ್ಕಿನಾಟವ ಮುಕುಳಿತ ಹಸ್ತವನು ಕೊಕ್ಕಿಗಿಕ್ಕಿ ತೋರ್ಪರು ಕುಶಲದೊಳು (ಧರಚ. ೧೩–೧೨೭). **ಕುಕ್ಕು6**: "ಕುಕ್ಕು–ವಸ್ತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪಘಾತನೇ ಪಕ್ಷಿಭೇದೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ನೀರ್ವಕ್ಕಿ ಕುಕ್ಕು" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೧೧); ಕುಕ್ಕಿನೋಳಿ ಚೆಲ್ವಿದಿರ್ಗೊಳೆ ಬರ್ಪ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೬–೭೧); ಪಿಕ್ಕುಳಿಗ ಚೆಂಬೂತಿ ಗೀಜಗ ಕುಕ್ಕು ಕೋಗಿಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೨). **ಕುರ್ಕು**: ಕಾಗೆ ಗೂಗೆ ಪರ್ದು ಚಕೋರಂ ಹಂಸೆ ಕು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ರ್ಕು ಗಿಳಿ ಪುರಳಿ . . . ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಗಗನಚರಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೭–೮). **ಕೊರ್ಕು**: ಮೇಲಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಕ್ಕು. / ಪ್ರಾ. ಕೊಕ್ಕೈ]

ಕೊಕ್ಕು4 (ಗು). ಅಂಕುಡೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ: ಕಾಳಗಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಾವಿನಂತೆ ಕೊಕ್ಕುಕೊಕ್ಕಾದನಡೆಗಳಿಂದನಡೆವುತ (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೩–೫).
[< ಕೊಂಕು1 ?]

ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಕ್ಕನ್ನು ತೆರೆ; ಬಾಯಿಬಿಡು: ಕೊಕ್ಕುದೆಱೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೆಱಂದೆಱ]ದೋದುವವಂ ಕಳಕಂಠವಾಚಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪–೪೨). [ಕೊಕ್ಕು2 + ತೆಱೆ1]

ಕೊಕ್ಕುಳಂಗುದಿ 'ಕುಕ್ಕುಱಂಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ರತ್ನಾನಕಃ – ಕೊಕ್ಕುಳಮೀನು" (ಓಷಧಿ. ೧೩೬).
[ಕೊಕ್ಕುಳ್0 + ಮೀನು2 (< ಮೀನ್3)]

ಕೊಕ್ಕೆ1 (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಅಂಕುಡೊಂಕುತನ. 'ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು' ಪರಾ. ೨. ಕೊಂಡಿ; ಬಾಗಿದ ಮೊಳೆಯಂತಹ ಸಾಧನ: "ಶಂಕುನಾ – ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ" (ಬಾಹಟೀ. ೨–೨–೩೬ ವ); ಕೋಡಿನ ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ತೆಗೆದಿಕ್ಕೆ (ದೇವಿಮ. ೪–೧೧); ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಲು ಹೊರಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳು (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೧೧೩). ೩. ಕುಣಿಕೆ; ತಳುಕು: ಈರ್ವರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಗಳನಿಕ್ಕಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೩೮–೧೪); ಬಾವಿಯ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆಯ ಬಿಗಿದು (ಕಪಪು. ೩–೧೦). ೪. ಪಕ್ಷಿಯ ಕೊಕ್ಕು: ಚಂಚು: ಬೆಕ್ಕು ರಕ್ಕಸನಂತೆರ್ದು ಎರಡಱ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಂ ಮುಱಿಯೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೬–೪೪ ವ); ಪಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು? (ಗಾದೆ). ೫. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಅಡ್ಡಿ. ೬. (ಕರಾ) ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು; ದೋಟಿ: ಕೊಕ್ಕೆಯಿಂದ ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕು = ತಡೆಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಮಾಡು: ನನ್ನ ಬಡ್ತಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಕೊಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ; ತೆಲು. ಕೊಕ್ಕಿ]

ಕೊಕ್ಕೆ₂ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ಬಿಳಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯ: (ಕ).
[← ತುಳು. ಕೊಕ್ಕೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು (ನಾ). ೧. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೋಲು; ದೋಟಿ. ೨. ಅಂಕುಶ: "ಅಂಕುಶಃ, . . . ಸೃಣಿಃ – ೭ ಅಂಕುಶದ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು, ದೋಟಿಕೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೩).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)]

ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ (ನಾ). ವಿದೂಷಕ; ಕೋಡಂಗಿ: ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ವಿದೂಷಕ, ಹನುಮನಾಯಕ, ಮಾಧವಿ, ಕೊಕ್ಕೆಚಿಕ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ (ಯಕ್ಷಗಾ. ೨೦).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಚಿಕ್ಕ₁]

ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಆಕೆಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೆತಾತಿ, ಸರಪಣಿ, ಕರಿಮಣಿ ಸರ ಮತ್ತು ಜೋಮಾಲೆ ಸರಗಳನ್ನು ಸೂಡಿದಳು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೦೦).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ತಾತಿ₁ (< ತಾಯಿತಿ)]

ಕೊಕ್ಕೆಮನುಷ್ಯ (ನಾ). ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕ). [ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಮನುಷ್ಯ]

ಕೊಕ್ಕೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದ ಮಾತು; ಕೊಂಕುಮಾತು; ವ್ಯಂಗ್ಯೋಕ್ತಿ: ಕೈಕೇಯಿಯ ಈ ಕೊಕ್ಕೆಮಾತಿನಿಂದ ಅರಸನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ವರಗಳು ಸ್ಮರಣವಾಗಿ (ತುಳಸಿ. ೧೧೩). ೨. ಅಡ್ಡಿಯ ಮಾತು; ಆಕ್ಷೇಪಣೆ: ನಿನ್ನ ಕೊಕ್ಕೆ ಮಾತು ನನಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು (ರೂಢಿ). [ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಮಾತು₁]

ಕೊಕ್ಕೆಮೂಗು (ನಾ). ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿದ ಮೂಗು; ವಕ್ರನಾಸಿಕ: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ – ೨ ಬುರುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು, ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು, ಕೊಕ್ಕೆ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಮೂಗು]

ಕೊಕ್ಕೆಮೊಳೆ (ನಾ). ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೊಳೆ: (ಕ).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಮೊಳೆ₂]

ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (ನಾ). "ಲೋಹದ ಕೊಂಡಿ, —ಕೊಕ್ಕೆ; ಭಾರ ವೆತ್ತುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆ. ಕೊಕ್ಕೆಯೆತ್ತಿಗೆ (Crampon. ಇಂಕನಿ).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಎತ್ತು₁ + -ಗೆ]

ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು (ನಾ). ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕೆಯಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಮುಂಭಾಗವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಕ್ಕೆಯಂತೆ ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೊಕ್ಕೆಹುಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಪರಜೀ. ೫೪).
[ಕೊಕ್ಕೆ₁ + ಹುಳು (< ಪುಱು)]

ಕೊಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ 'ಕಕ್ಕೋಕಶಾಸ್ತ್ರ' ನೋ.

ಕೊಗಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಳು, ಕೊಬಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಇಪ್ಪಾರು ಗುಡಿಸಲು: ಕೊಪ್ಪವೆಂದರೆ ನೂರಾರು ಮನೆಗಳಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಒಂದು ಮನೆ . . . ಮನೆಯಲ್ಲ ಕೊಗಳು, ಗುಡಿಸಲು (ಚೋಮದು. ೬). **ಕೊಬಳು**: ಅವನು ಕೊಬಳಿಗೆ ಮುಳಿಹುಲ್ಲನ್ನು ಹೊದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[? . / ತುಳು. ಕುಬಳ್]

ಕೊಗಳೆ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಱಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ (?): "ಚಿಲ್ಲಿ, ಕೊಗಿ" (ಅಕಾನಿ. ೧೦-೩೪). [?]

ಕೊಗುಳಿ 'ಕೋಗಳಿ' ನೋ.

ಕೊಗುಱಿದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ತಸ್ಯಪೂರ್ವತಃ ಕೊಗುಱಿದೇಶಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ ಅರಿಸಿನವುರನಾಮಗ್ರಾಮ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೮; 951). [ಕೊಗುಱಿ₀ (< ಕೋಗಳಿ) + ದೇಶ]

ಕೊಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಣ್ಣಿಸು; ವರ್ಣಿಸು: "ಕೊಗೆದನೆನಲ್ ಬಣ್ಣಿಸಿದನ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೫). [?]

ಕೊಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಡೊಂಕುತನ. ೨. ಅಸಹ್ಯ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯ: "ಕೊಗ್ಗ ಮಾಸ್ತರನೇ ಅದರ ತಲೆಗೆ ಹೊಡೆದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮಗ್ಗಿ ಉದುರುವುದಿಲ್ಲ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪). 'ಕೊಗ್ಗದನಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕೊಗ್ಗಡಿ ಮೊಱಿಗರನಟ್ಟ ಇಱಿದು ಸತ್ತು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೮೫-೬; ಸು. 900). [?]

ಕೊಗ್ಗದನಿ (ನಾ). ಅಸಹ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ: (ಕ). [ಕೊಗ್ಗ + ದನಿ₂]

ಕೊಗ್ಗನೆ (ಅ). = ಕಗ್ಗನೆ: ತಱಿದಿಕ್ಕಿದ ತಳಿರಂತೆ ಕೊಗ್ಗನೆ ಕರಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪). [< ಕಗ್ಗನೆ?]

ಕೊಗ್ಗಿ₁ ಕೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ಶರಪುಂಖೀ – ಕೊಗ್ಗಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೦); ನಯದಿಂದೆ ಕೊಗ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಗ್ಗಿ]ಪಿಱಿಗೆಣ್ಣೆಯ ನುಪ್ಪಂ ಬೆರಸು ಕರ್ಣಶೂಲ ವ್ಯಥೆಗೆಕ್ಕೆಯ ಮೂಲಗೆಯಾವುಂಡಲಗೆಯ ಮದವಸಲೆಗಳ ದಳದೊಳೊಂದಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೫); ದಾನ ಚತುಷ್ಟಯಂ . . . ಮಾಡದಳಿಪಿಂ ಸುಖಮಂ ಹೀನರ್ ಬಯಸುತುಮಿರ್ಪಂತೇನಾ ಸುಖಮಿದಿರೊಳಿರ್ದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಜೇನೇಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೪೮); ಅವರೆ ನೆಲ್ಲಿಯಷ್ಟಿಮಧುಕಂ ಶಿಲವಾಸಡಿಕೊಗ್ಗಿ ಗೋಷ್ಟಯ [ಪಾಠಾಂ. ತಗ್ಗಿಗೋಱ್ಪಯ]ಂ (ಖಮದ. ೨-೫೩); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕೊಗ್ಗಿ ಮೊಸರಿವನೆಲ್ಲಮನೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡು (ಅಶ್ವಶಾ. ೬೭-೫೩). **ಕೊಗ್ಗೆ**: "ಕಾಡಪುಂಖ – ಕೊಗ್ಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೧). [?]

ಕೊಗ್ಗಿ₂, ಕುಗ್ಗಿ, ಕುಗ್ಗು₃, ಕುಗ್ಗೆ, ಕೊಗ್ಗು, ಗುಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮೇಣದಂತಹ ಕಿಟ್ಟ; ಕರ್ಣಮಲ; ಕೂಗಣಿ: ತಾಂ ಬಗೆವಂದ ಕಿಳ್ಳಮಡು ಕಣ್ ಕಿವಿ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಪುತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೮); ವೈಕುಂಠನ ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಯಿಂದೊಗೆತಂದಾ ಕೈಟಭನಿವನೆನೆ (ಜಗವಿ. ೭-೧೯); ಮೆಲ್ಕಿಱಿವ ಕೋಣನೊಪ್ಪುವ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪೊರೆದಿರ್ಪ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ಗ್ಗಿಯಂ ತಂದಿರದಿಕ್ಕುಗೆ ಪುಣ್ಗೆ ಮುಳ್ಗು ಬೀಱ್ಗುಮವಶ್ಯಂ (ಖಮದ. ೨-೨೦೩). ೨. ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ (?): ಎಱಗಿದ ಮಱಿದುಂಬಿಯಂತೆ ಸೊಗಯಿಸೆ ತೀವಿದ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕತ್ತುರಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪೧ ವ); ಕರ್ಣಾವತಂಸದೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ನೀಲದುನ್ಮುಖಮಯೂಖ ಸಂಕುಳಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತಿಂಬಿತೆಂಬಂತೆ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೩ ವ); ಕೊಗ್ಗಿಯೊಳಿಡಿದ ಕತ್ತುರಿಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆಳಸಿ ಕರ್ಣಪೂರದೊಳ್ ಬಳಸುವಳಿಗಳೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೭-೯ ವ). **ಕುಗ್ಗಿ**: ೧. ನೊಸಲಷ್ಟಮಿಯ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಕುಗ್ಗಿಯ ಕಿವಿಯನಸಮ ಕಿಱುಗಿವಿಯೆಂದು (ಷತಿಲ ೨-೫೫). **ಕುಗ್ಗು₃**: ೧. ಮೂಗು ಸಿಂಬುಳ ನಾಳಿ ಉಗುಳಾಗ ಬಾಯ್ಗೆ ಕುಗ್ಗಿನ ಹುತ್ತು ಕಿವಿಗಳು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೮-೪೨೦). **ಕುಗ್ಗೆ**: ೧. (ಕರಾ) ಅವನು ಕಿವಿಯ ಕುಗ್ಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ (ರೂಢಿ). **ಕೊಗ್ಗು**: ೧. "ಕಿಟ್ಟಂ, ಮಲಃ-೨ ಶರೀರದ ಕೊಳಕಿನ ಹೆಸರು . . . ಕಿವಿಯ ಕೊಗ್ಗಿಗೂ ಸಿಂಬಳಕ್ಕೂ ಶ್ಲೇಷ್ಮಕ್ಕೂ ಕಣ್ಣನೀರಿಗೂ ಕಣ್ಣಗೀಜಿಗೂ ಬೆವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೩). **ಗುಗ್ಗೆ**: ೧. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಜಾರು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೪೨); ಕಿವಿಯೊಳಗಣ ಗುಗ್ಗೆ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೫೩ವ). [? . / ತುಳು. ಗುಗ್ಗೆ]

ಕೊಗ್ಗಿಡಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗಿಲ, ಕೊಗ್ಗಿಡಿ, ಕೊಗ್ಗಿಲಿ (ನಾ). = ಕೊಗ್ಗಿ$_1$: ಸೆಣಬಿನ ಬೀಜ, ಕಾಚು, ಕು(ಕೊ)ಗ್ಗಿಲ ವರ ಛತ್ರಕಂಗಳನೆ ಮತ್ತೆ ಕುಱಂಟಗೆಯೊಳ್ಳಿದಪ್ಪ ಸದ್ದಲ ರಸದಿಂದೆ ಮರ್ದಿಸಿರಲ್ (ಖಮದ. ೮-೪೫). **ಕೊಗ್ಗಿಡಿ**: ಎದ್ದೇಳಲಾರದ ಬಡ್ಡಿ ಕೊಗ್ಗಿಡಿ ಗಿಡ ತಂದಾಳೋ (ಗಾದೆ). **ಕೊಗ್ಗಿಲಿ**: ಕೊಗ್ಗಿಲಿ . . . ಕೊಳಿಂಜಿ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ಮೈಚಿಗಿ. ೭೪-೧೫೦೭). [?]

ಕೊಗ್ಗಿಲಿ 'ಕೊಗ್ಗಿಲ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗು 'ಕೊಗ್ಗಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿ 'ಕೋಳ್ಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆ 'ಕೊಗ್ಗಿ$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸರು 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱ್ 'ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸಱು 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಗ್ಗೆಸೆ (ಕ್ರಿ). (?) : ಇರಿದು ಸವದವು ಕೈದುಗಳ್ ಬಲವ ನೆತ್ತರಂ ಪರಿಸಿದರು ಧರಣಿಗೆನೆ ಕೊಗ್ಗೆಸೆದು ಗಜಘಟೆಗಳೊರಲಿ ಕೆಡೆದವು (ತುರಂಗ. ೬೨-೨೨). [?]

ಕೊಚವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕೊಂಚೆ$_4$: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ, ಕೊಚವಕ್ಕಿ, ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ . . . ಇವು ಮೊದಲಾದ ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೫೧).

[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ]

ಕೊಚಿತ (ನಾ). ಕೊಂಚ; ತೀರಕಡಮೆ, —ಸ್ವಲ್ಪ : ರಚನೆಗೆ ಪೇಳಿದ ವಚನವೆಂದೆನಬೇಡಿ ಕೊಚಿತವು ನಾನು ಪೇಳಿದುದು (ಜಿನರಾ. ೭-೮೮).

[< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕೊಚೆ (ನಾ). (?) : ಕೆಂಟ ಸೇತ ಕೊಚೆ ಗಡ್ಡ (ಸೌಂದಕಾ. ೫-೧೩). [?]

ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮೊರದಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿ ತೆಗೆದ ಅಕ್ಕಿ; ಹಸನಾದ ಅಕ್ಕಿ : ಬೆಣ್ಣೆ ಅಂತ ಮೈಯೋಳೆ ಎಣ್ಣೆ ತುರುಬೋಳೆ ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ ಅಂತಾ ಸುಲಿಹಲ್ಲಿನೋಳೆ (ಗೌರಪ. ೭-೧೭). [ಕೊಚ್ಚು$_2$ + ಅಕ್ಕಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚರಟೆ (ನಾ). ತೊದಲುವುದು; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು : ಉಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಕೊಚ್ಚರಟೆಯೆನಿಸುವುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು (ಸಂಶೋಧ. ೫೦). [?]

ಕೊಚ್ಚಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ತುಂಡು; ಹೋಳು; ತುಣುಕು : ಹಂಚಿದವನಿಗೆ ಕೊಚ್ಚಲು (ಗಾದೆ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಕೊಚ್ಚು$_1$, ಕೊರ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ತನ್ನನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಂಡು ಮಾತಾಡು; ಜಂಬದ ಮಾತಾಡು; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಚಲುವೆಯೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಕೊಚ್ಚುವಳು (ದೇವೀಚೌ. ೧೬); ತಲೆಯೆಲ್ಲ ಹರಟೆ ಕೊಚ್ಚಬೇಡ (ಮೇದಿಮ. ೮); ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ನಿಮಗೆ ಕಲಿಸಿದರೆಂದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೪). **ಕೊರ್ಚು$_2$** : "ಅತಿವಾಕ್ಯಮಂ ನುಡಿವಲ್ಲಿ . . . ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭); ದೇವರಂತೊಲಿದರ್ ನಿಜರೂಪದೋಱಿದರ್ . . . ಎಂದೆನುತೆ ಕೊರ್ಚುವ ದುರ್ವಚನಂ (ಶತಕ. ೭೨-೬೯).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಞ್ಚು; ತುಳು. ಕೊಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕಾಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೊರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕುಲುಕಿ ಕಸಕಡ್ಡಿ, ನುಚ್ಚು ತೌಡುಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸು : ಬೂರಗದ ಮರದ ಒಳಚಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬೆಳತಿಗೆಯಕ್ಕಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಇಡಿದು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಸಕವೈ. ೨೦೪). 'ಕೇರು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೋಡು; ಕೋಲಾ. ಗೊಂಜಿಪ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೊಸ್ಸಾನಾ; ಕುವಿ. ಕೊರ್ಸಲಿ, ಕ್ರೋಸ್]

ಕೊಚ್ಚು$_3$ 'ಕೊರ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು$_4$, ಕೊರ್ಚು$_3$, ಗೊಚ್ಚು (ನಾ). ಉಚ್ಚೆಯ ನಾತ : (ಕಿ). **ಕೊರ್ಚು$_3$** : "ಮೂತ್ರಗಂಧದೊಳು. . .ಕೊರ್ಚು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೭). **ಗೊಚ್ಚು** : ಉಚ್ಚೆಯ ಗೊಚ್ಚು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕುಜರು; ತೆಲು. ಕಚ್ಚು; ಗಚ್ಚು]

ಕೊಚ್ಚು$_5$ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ : ಮಚ್ಚರಿಸುವರ ಬಿಚ್ಚು ಕುಜನರ ಬೆಚ್ಚು ಶಾಂತಿಯ ಹೆಚ್ಚು ಧೂರ್ತರ ಕೊಚ್ಚು ಕಲಿತನದಚ್ಚು ಸುಖಕಣಮುಚ್ಚುಮಜೆಯಿಲ್ಲ (ಬಸಪು. ೨೮-೪೭); ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಶಿತವಾದ ಕೊಚ್ಚನ್ನು ಇಡಲಾಗಿತ್ತು (ಹಬ್ಬಬ. ೭೪). ೨. ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ : "ಕೊಚ್ಚೆಂದು ಪುಡಿ" (ಕಶಸಾ. ೩೧-೬೬೭). ೩. ಕೊಚ್ಚುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಡುವಿಕೆ : (ಕಿ).

[< ಕೊರ್ಚು$_1$]

ಕೊಚ್ಚು$_6$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ; ಪಡಿ : ಅವರಿಗೆ ಎರಡು ದಿವಸದ ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡುವ ಭರವಸೆಯಿಂದ (ಮರಮ. ೬೦); ಕೊಚ್ಚು ಕೊಡಲು ಅಕ್ಕಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೮೨). ೨. ಪಡಿತರ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ : ಶೃಂಖಣ ಬಂಧನೆಯಂ ಮಾಡಿ ತಲೆವಾಗಿಲ ಕೆಲಸ ಪುಲುಮನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಕೊಚ್ಚ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲಿಚ, ಕೊಱಚ] ನಿಕ್ಕಿ ನಡುಸುತ್ತುಮಿರ್ದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೫-೫೪ ವ).

[< ಕೊಚ್ಚು$_2$?]

ಕೊಚ್ಚು$_7$, ಕೊರ್ಚು$_4$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು; ಗುಚ್ಛ; ಕುಚ್ಚು : "ಕೊಚ್ಚು, ಕೊರ್ಚು = ಗೊಂಚಲು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೧). **ಕೊರ್ಚು$_4$** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಕುಚ್ಚು$_4$?]

ಕೊಚ್ಚುಗೊಲ್ವಿ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಕತ್ತಿ; ಕೊಚ್ಚುಗತ್ತಿ : ಬೆಂಕಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತಂದೊಟ್ಟುವುದು, ಎಲುಬು ಕತ್ತರಿಸಲು 'ಕೊರ್ಚುಗೊಲ್ವಿ'ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು (ಕಾನೂರು. ೨೪೭).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಗೊಲ್ವಿ]

ಕೊಚ್ಚುದಱಿ (ಕ್ರಿ). ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು : ಎನಿತ್ತೆನಿತ್ತಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಸುವನನಿತ್ತನಿತ್ತಂ ಕೊಚ್ಚುದಱಿವಂ ಲವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೯-೨೪). [ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ತಱಿ$_1$]

ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ಮೀನುಬಲೆ : "ಹೆರಿಂಗ್ ಮೊ. ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮುದ್ರದ ಉಬ್ಬರವಿಳಿತಗಳು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ದೊಡ್ಡ ಬಲೆ; ಕೊಚ್ಚುಬಲೆ" (Drift net. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಚ್ಚು$_3$ (< ಕೊರ್ಚು$_1$) + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಚ್ಚೆ, ಗೊಚ್ಚೆ, ಗೊಜ್ಜೆ$_1$ (ನಾ). ಕೆಸರು; ಕೊಳಚೆ; ರಾಡಿ; ರೊಚ್ಚು : ಉಚ್ಚೆಯ ಬಚ್ಚಲ ಕೊಚ್ಚೆಯ ಮಚ್ಚಿ (ನಗಮಾ. ೮೧); ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇವಳ ಕಾಲಿನ ಕೊಚ್ಚೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲಾ (ನೀತಿಚಂ. IX, ೩೨); ಮಳೆಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಕೊಚ್ಚೆಯುಂಟೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೩). **ಗೊಚ್ಚೆ** : "ಕೆಸರು; ರಾಡಿ" (ಜಾನಕೋ. ೫೧). **ಗೊಜ್ಜೆ$_1$** : ಮೈ ಅಳದ ಗೊಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಪಿಚಕ್ಕನೆ ಗೊಜ್ಜೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಹೂತು ಹೋದ (ನಡೆಬಾ. II, ೧೨೩೩).

[< ಕೊಚಚೆ ?]

ಕೊಜಕು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಣ್ಣ ಪುಡಿ; ಹರಳು; ಹಳುಕು.

[← ತುಳು. ಕೊಜಕ್]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊಜ್ಜೆ, ಪೊಜ್ಜೆ, ಪೋಜಾ, ಪೋಜೆ, ಪ್ಯಾಜಾ (ನಾ). (ವೇಶ್ಯೆಯ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ) ನಪುಂಸಕ ದಾಸ; ರಾಣಿವಾಸದ ದ್ವಾರಪಾಲಕ: ಸ್ಕೂಲ ದೇಶದ ತಾಳ್ಳ ಕೊಜ್ಜೆಯರ್ ಬಹಳವ ಕೋಲ ಗೋಲ್ಲಾಳ ಚಿತ್ರೈಸು (ಸೋಹಶ. ೨೦-೬೦); ಅಜ್ಜಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಊಟ ಕೊಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದರಮನೆಯು ಇವು ಮೂಱು ಲಜ್ಜೆ ಗೇಡಿಂದ (ಸ ಪರ ಜ್ಞ. ೬೦); ಮರುಳ ಕೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ ಕಾವಲಂ ಗೊಟ್ಟ (ನಂಪಭಾ. ೨೩-೬೮). **ಕೊಜ್ಜೆ** : "ಪಂಡಿತ, ವಪುರಧರಣ - ಈತ ರಾಣಿವಾಸದ ಕವಲಿ ಕೊಜ್ಜೆಯನು" (ನಾಚಿದಾ. ೧೩೧). **ಪೊಜ್ಜೆ** : ಬಂದುನಿರ್ದಳು ದಾಸಿಯೊಪ್ಪ ಪೊಜ್ಜೆಯ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಮೋಹಶ. ೨೩-೬); ಸವಿವಾಸವಲಿ ನಾರಿಯರ ಅಪಹರಿಸಿ ಪೊಜ್ಜೆಯರ ಕರಿಸಿ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ.೧೬). **ಪೋಜಾ** : ಪತ್ನಿಯ ದೇಶಗಳಿಂದ ಪೋಜಾಗಳನ್ನೂ, ದಾಸದಾಸಿಯರನ್ನೂ, ರೇತ್ನಿಯನ್ನೂ . . . ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಪ್ರವಾಸ. I, ೨೯೯); ನರ್ತಕಿಯರ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯದವರಾದ ಪೋಜಾಗಳಿಬ್ಬರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು . . . ಸಲಾಂ ಮಾಡಿದರು (ರಾಜಯೋ. ೧೩೦); ಸ್ತ್ರೀ ಪಾತ್ರವನ್ನು 'ಪೋಜಾ' ಜರುಬು ವಹಿಸಕಳ್ಳದ್ದು (ಮುಂಗಾವ. ೫). **ಪೋಜೆ** : ಪೋಜೆಗೆ ಈ ಸಮಸ್ಕೆ ಇಲ್ಲ; ಕಲ್ಲಿಗೆ, ಗೋಡೆಗೆ ಇಲ್ಲ (ಬಂಕಸಾ. ೨೧೧). **ಪ್ಯಾಜಾ** : ಪ್ಯಾಜಾಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಇತರ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ (ಪ್ರವಾಸ. II, ೩೩೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪೋಜಾ ; ಪಾರ. ಪ್ಯಾಜಾ]

ಕೊಜ್ಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಟಿಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷಯಾ ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯೇತಾನಿ ದತ್ತಾನಿ ಸುಲ್ಕಾನಿ[ನಿ]ವ್ರಿಜ್ತ್ಯ . . . ಇರ್ಪ್ಪಲಂ ಪೆಜು [ಸೆಜ]ಲಿಕ್ಕ್ಯಲಂ[ಲಬ]ಯ್ಯಡ್ತ ಕೊ[ಟಕಾ] ಇರ್ಪ್ಪತ್ತೈದಂ ಉಱಲಿಲ್ಲಾಗೆ ಸಾಲೆ ಒಳಕ್ಕೆ ವ[ಡ್ಡ]ಸಿಗೆಯುಂಟುಮೆ (ಕಂ. I, ೨-೧೩ ; ೬೭). [?]

ಕೊಟಿಕ್ಕ (ನಾ). (?): ಕುರುಭೂಮಿಯೆ ಖಡ್ಗದಿಗಳ್ ಸುರಿಯೆಗಳ ಜ್ಯೋದರಂ ಗಿಳಿಗಳ್ ಕೊಟಿಕರಂಗಿರೆ ಮುಂಬುಗಳೆದು ಕಾದಿದರಲಿ ರುದರ್ ಕಾದುವಂತೆ ಕುರು ಪಾಂಡುಸುತರ್ (ಗದಾಯು. ೪-೧೪). [?]

ಕೊಟಿಕೆಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು ; ಜಿಗಿದಾಡು : ಮೇದು ತಣದು ಕೊಟಿಕೆಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೆಳಲ್ (ಆಶ್ವಂಪ. ೧೧-೬೯ ವ). ☞ 'ಕೊಣ ಕೆಡು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಪಿವಿರಬಹುದು.

ಕೊಟಿಗ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯ ಕೊಟಿಗ್ಗಮ್ಮನ್ನು ತುಲುವ ಕೊಣ್ಣು ಪೋಪಾಗದಟ್ಟು ಬನ್ನಂಡಿ ತುಲುವ ಮಗುಟ್ಟು ಸುರಸಿಗೆ ಸನ್ನ (ಮ್ಯಅರ. ೧೯೫, ೨೫-೧೪ ; ೧೦೩೦). [?]

ಕೊಟಿಗಾಲು 'ಕೊಟ್ಟಿಗಾಜ' ನೋ.

ಕೊಟಿಡಿ, ಕೊಟ್ಟಿಡಿ, ಕೊಡಡಿ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಮನೆ; ಕೋಣೆ: ಇವಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರು (ಶೀಚಿಂ. II, ೭); ಕೊಟಡಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿದ್ದಿತು (ರಂಗಸ. ೧೧); ಕೆಳ್ದು ದೊವ್ ಸುಮಾರು ಐದು ಪಿಸಿಣ ಆ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದನು (ಪ್ರಸರ. ೧೯೭). **ಕೊಟ್ಟಿಡಿ** : ಕೊಟ್ಟಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತಡೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ (ಶೀಚಿಂ. II, ೭). **ಕೊಡಡಿ** : ಕೊಡಡಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ (ಸುಂದರ. ೬೫); ಸ್ನಾನ ಊಟ ಉಷಚಾರ ಸ್ವಾಗತಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೊಠಡಿಗಳ ಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠಡಿ, ಕೋಠರೀ]

ಕೊಟಾಯಿಸು, ಕುಟಾಯಿಸು, ಗುಟಾಯಿಸು, ಗೊಟಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿರುಬು: ಬೆರಸು: ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕೊಟಾಯಿಸಿನ್ನು ಗೆಮಾಡಬೇಕು(ರಂಔ).

ಕುಟಾಯಿಸು: (ಕ). **ಗುಟಾಯಿಸು**: (ಕ). **ಗೊಟಾಯಿಸು** : ಗೊಟಾಯಿಸಿದ ಔಷಧಿ (ರಂಔ). [< ಕುಟು ? + -ಇಸ್ಕು]

ಕೊಟಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ, ' ನೋ.

ಕೊಟಾರಿಕೆ, ಕೊಠಾರಿಕೆ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ; ಕಣಜವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರ: ಕುಮಾರನ ಕುಮಾರಿಗೆ ಸಕತಂ ಕುಟೀರವನು ಸಟ್ಟನ ಕೊಟಾರಿಕೆಗೆ ಕರುಬಲಿಸಿ ಕೊಂಡಾಂ ಬರುತ್ಕೊಡಗೊಂಡು ಬಹೆನೆಂದನು (ಸೋಮಶ. ೧-೩೩). **ಕೊಠಾರಿಕೆ** : ಆ ದೇವರ ಕೊಠಾರಿಕೆ ಅಂತು ನಿರ್ಮೋಗದಿರಲ್ಕಮ್ಮಂ ಜೀವಿಸಿಗದ್ದಾಣಂ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕಣ. ೨-೭೧; 1261). [ಕೊಟಾರ(<ಕೊಟ್ಟಾರ್ರ)+-ಇಕೆ]

ಕೊಟಿಗೆ 'ಕೊಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟುಂಬ (ನಾ). = ಕುಟುಂಬ: ಸುಕ್ಷಿದ ಕೊಟುಂಬ ಸಹಿತಂ . . . ರವುರವಳೆ ಗಳಗಳನಿಗಯಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೪-೭೭ ; 1291).

[< ಸಂ. ಕುಟುಂಬ]

ಕೊಟೆಗಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರು: ಕೊಟೆಗಾರರು ಅಥವಾ ಮೆತ್ತಗಳು ಸಿಂದಿಯ ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೆಣೆದು ಮಾರುವವರು; ಸೌದೆ ಮಾರುವವರು, ಭಿಕ್ಷೆ ದಿವಸಿಗೆ ಹಿಡಿವರು (ಕಳಾಗೆ. ೨೩೧). [?]

ಕೊಟ್ಟೈ,, ಗೊಟ್ಟೈ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಔಷಧಿ, ಆಹಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಬಿದಿರಿನ ಕೊಳವೆ: ನಾಗರಿಯೆಲೆ ಕನಕಪತ್ರಮು ಮೊಗಳಿಯ ತಿಗುರಿಂತಿವಲ್ಲಿಮಂ ಕೊಟ್ಟೆ ದೊಳಕ್ಕುಗೆ ವಾಜಿಗೆ ತದ್ರಸಮಂ (ಅಶ್ವಕಾ. ೧೧-೪೪). **ಗೊಟ್ಟೈ** : ಕಾಳಾಯಸ ರಸಮನೊಟ್ಟಯಿಸಿ ಗೊಟ್ಟಂಗುಡಿಯಸುತ್ತೆ (ಅಶ್ವ. ೧೧-೧೦೭); ರಾಗಿ ಅಂಬಲಿಮಾಡಿ ಗೊಟ್ಟದಲುಬ್ಬು (ನಸ್ಯರ. ೨೮೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟಿ]

ಕೊಟ್ಟೆ, ಕೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ ; ದರ್ಪ. ೨. ತುಂಟತನ ; ಪುಂಡಾಟ. ೩. ಕುಂಬೆ ; ಪುಂಡ : ಬಂದರಿಕೆ ದೆಸಲಾದವೊಲು ಕಟ್ಟುಳ್ಳ ಕೊಟ್ಟೆಗಳು ಗುಂಡಿಗೆಯ ಬಂದಲು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೭-೬). **ಕೊಟ್ಟೆ** : ೧. ಶ್ರೀವಾಸನ ಕೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಇಳಿಸುವುದೂ ಅನೇಕರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕಿರಾತ. ೫೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೆ ; ತೆಲು. ಗೊಟ್ಟೆ]

ಕೊಟ್ಟೈ (ನಾ). ಒಂದು ಮುಳ್ಳು ಪೊದೆ : [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ, ಕೊಳ್ಳೈ]

ಕೊಟ್ಟೈ 'ಕೋಟೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೈ 'ಕೋಡು' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೈ, ಗೊಟ್ಟೈ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಮನೆ ; ಬೀಡು ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಕಳ್ಳರ ಕೊಟ್ಟೈಮದೆಯೊಡೆ ಬಲ್ಲಿದರುಂ ಸಡುಗುತರ್ಕರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೨೩೬); ಎಂಬಿಡಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟುಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಬಳ್ಳಿಯ ಪಳ್ಳಿ (ಜಯಭಾ. ೧೫-೨೬) ; ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಳಗಳ ಕೊಟ್ಟೈಕಾಂಬಂ. ಬ್ಬಿ]ತುಂಬಿಯು ತುಲುಪಟ್ಟೆ ಕಳಹಂಸೆಗಳ ಕಾಳೆಗದ ಕಳ (ತುರಾಸಾಂ. ೨-೨೨) ; ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟವಳಿಳುಲಂ ಪೊಗದ ಕೊಟ್ಟೈಂ (ಕಬಟ್ಟಪ್ಪ. ೧-೫೪). ೨. ರಾಜ್ಯದ ಸಪ್ತಾಂಗವಿಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ : ಮಲೆರಯ ನಾಯಕ ಮುಖ್ಯವಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಕೊಟ್ಟೆದಾಳು ಬಂದು (ಮೈಅರ. ೧೯೩೪, ೩-೭೭ ; ೧೨೨೨). ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮನ್ಸೆಯರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳುತಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ[ಪಾಲಂ. ಡ] ದವರಾ (ಕು ರಾ ಸಾಂ . ೪೧-೭೩) ; ಆ ದೇ ಕೆಡೊಳಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟೆಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಚಿಪ್ರ. ೩೩-೩೩) ; ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕೆಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕೊಟ್ಟೆನಾದಾವು (ಕಾಲಸಂ. ೨೫೧) ; ಕುಪ್ಪಂ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟೆಂ ಎಂದರೆ ಚಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ಊರ್ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ ಎಂದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದುವು (ದಳಾ ೩. ೧೦೬). **ಗೊಟ್ಟೈ** : ೧. ಶಿವನೆಂಬ ದುಟ್ಟಗೊರವಂ ಮಂಜುವಟ್ಟೈವಂ ಗೊಟ್ಟಂವಾಗಿ . . . ಮೆಯ್ಯಕಾಯದಿರ್ದಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೧೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯ, ಗೊಟ್ಟ್ಯ, ಗೊಟ್ಟ್ಯಿ (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಹಟ್ಟಿ ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ : "ಕೊಟ್ಟ – ಕೋಷ್ಮ, ಗೋಷ್ಮ" (ತದ್ಭ ಕೋ. ೧); "ಗೋಸ್ಥಾನಕ – ಆಳಕುಗಳು ಇರುವ ಕೊಟ್ಟ್ಯ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೩); ಏನೇತನಂ ಕೊಟ್ಟ ಇಕ್ಕುವವಗ್ಗಿಗ್ ನಾಮುಂಗ್ಗಿಗ್ಗಂ ಕೇಱುತ್ತಿಯ ಮುಕ್ಕುಗ್ಗಿಗ್ಗಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಮನೆಯೊಸ್ಗು (ವಿಕ್ರಮ. XX, ೬೮–೭೩ ; ೧೦೧೨). **ಗೊಟ್ಟ್ಯ** : "ಗೊಟ್ಟ, ಗೋಟ್ಟ (ಕೊಟ್ಟ) – ಗೋಷ್ಮ" (ತದ್ಭ ಕೋ. ೧. ೧೧೧). **ಗೊಟ್ಟ್ಯಿ** : ಗೊಟ್ಟಿಯ ನಡುವೊಳು ಕೊಯ್ದಿದ ಹೋರಿಯ ಕೊಂದಿನ ಕೊನೆಯೊಳು ಗೊರವ (ಗಾರಾಶ. ೫–೬೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಯ. / ಸಂ. ಗೋಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯ, ಕೋಠ, ಕೋಷ್ಟ, ಕೋಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕುಷ್ಠರೋಗ ; ತೊನ್ನು : "ಕೊಟ್ಟ (ಕುಟ್ಟ) – ಕುಷ್ಠ = ತೊನ್ನು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಕೋಠೆ** : ೧. ದುಂಡು ಮಚ್ಚೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ತೊನ್ನು ; ಶ್ವೇತಕುಷ್ಠ. ೨. ಹುಳುಕಡ್ಡಿ ; ಗಜಕರ್ಣ : (ಕ). **ಕೋಷ್ಟೆ** : ೧. ಆಡನಾವಣೆಲ್ಲಿಂದನ ಬಾಯಲು ಕೋಷ್ಟಂ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇ. XI–i, ೨೨೫–೧೫; 1151) ; ಆಡನಿವತಳಮೆಂದವನ ಬಾಯಲು ಕೋಷ್ಟಮೂಡುಗುಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೩೨೬–೯; 1195). ೩. ಚಿಂಗಲ ಕೋಷ್ಟವೆಂಬ ಮೂಲಿಕೆ : "ವ್ಯಾಧಿಃ, ಕುಷ್ಠಂ, ಶಾಖಭಾಷ್ಯಂ, ವಾಷ್ಯಂ, ಪಾಕಲಂ, ಉತ್ಪಲಂ – ಈ ೬ ಕೋಷ್ಟಂ" (ಪಾಚಿಕಾ. ೧೯೧). **ಕೋಷ್ಟಿ** : ೧. ಇದನಾವಣೆಲ್ಲಿಂದನ ಬಾಯಿ ಕೋಷ್ಟಿ ಮೂಡುಗು (ಸೌಇ. IX–i, ೨೩೫–೧೫; 1141). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯ 'ಕೊಡು,' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟ್ಯಗಾಱಿ, ಕೊಟಿಗಾಱಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲಿನವನು ; ದುರ್ಗದ ಸೈನಿಕ : ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲುನ ಕೋಲುಗಳ ಪಿಡಿದಿಟ್ಟಱಿ ಬಹ ಕೊಟ್ಟಗಾಱರ ನೆಟ್ಟನೇಕಾಂಗಿಗಳೆನ್ದಿರಪೊಟ್ಟಯಿಸಿ ನಡೆದು (ಬಸವ. ೬೧–೭೬). **ಕೊಟಗಾಱಿ** : ಕೊಟಿಗಾಱರ ಪೌಲು ಹೊಕ್ಕು ತಿದಿಲು ಪಟುಭಟರಾರಿದೆ ಶಿಥಿಲರು (ಶುಂಶಾಂ. ೧೩–೩೭).

[ಕೊಟ್ಟ್ಯ (< ಕೋಟಿ) + –ಕಾಱ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆ, ಕೊಱಿಗೆ, ಕೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡಿ : ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಗುಡಿಯ ಜಳಗುಡಿಯ ಗೊಪ್ಪಲಿಗೆಯ ಮಂಡವಿಗೆಯ ವಿಕಾಸನವಾಸಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೦–೧೪೭ ಪ) ; ಮನೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ದಾವಣೆ ತೋಟ ಮೊದಲಾದುವನರ್ಜಿಸ ಲೆಂದು (ಕ್ರಾಚಕಾ. ೧೨೨–೧೩) ; ನಾಡು ಬೀಡಗರವಾದರೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ದೇಗುಲಂಗಳಂ (ಚಕ. ೨–೪೧). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ ಮನೆಯ ಭಾಗ; ಹಟ್ಟಿ ; ಹಕ್ಕೆ : ಮುಕ್ಕ್ಯಂಗನೆಯ ಕೊಟ್ಟಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಱು ಎತ್ತು ಕಟ್ಟವವು (ಸುಂಕಟಂ. ೯೧). **ಕೊಟಿಗೆ**: ೨. ಪಶು ಆಶ್ರಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಬ್ಬಾವುದು (ತತ್ತ್ವಚಂ. ೧೯–೫); ಎತ್ತು ಅಡುತು ಎಂದರೆ ಕೊಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು (ಗಾದೆ). ೩. ನೀರು ಶೇಖರಿಸುವ ಸ್ಥಳ (?) : ಕೆಱೆ ತುಂಬದೆಯುದರೆ ಕೊಟಗೆ ನೀರು ಸರಿದಿಯಲೂ (ಸೌಇ. ೧೯೪೪, ಪುಂಗಸೂ. ೧೫೬–೧೪ ; 1419). **ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆ** : ೧. ಕಾಲಗೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯುಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಕಟ್ಟುಲವೆಯಾ] ದ್ವೈಸಲು ಕಡಿದಿಕ್ಕಿದನು ಖಳಬಲವ (ತೂರಾ. ೬–೬–೪೨) ; ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳನನ್ನು ಕೂಗಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೫). ೨. ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯಲ್ಲಿ ಗುಬ್ಬಿ ಗೂಡಿದಕ್ಕೆದೆ (ಸರ್ಪಸ. ೨೬–೧೩೬) ; ಹಸುಗಳು ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ (ಪುಷ್ಪಾರ. ೧೪೨) ; ಇ ಕುಟ್ಟ ವ ಳು ನಮ್ಮುವಳಾದರೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯ ಲ್ಲಾ ದರೂ ಉಂಡೇನು (ಗಾದೆ).

೪. ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯವನು ; ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆ ಕೆಲಸವಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆ ಕಾಮಾಟಿ ಕ್ರಮುಳ ಬೆಳ್ಳಿಲೆಗರು ಜಟ್ಟ್ಯಗ ಗೀತಪಾಠಕರು (ಪೋಕಚ. ೩೬–೪೩).

ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯವ = ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಆಳು : ಬಳ್ಳಿಕ್ಕರ ಪಲ್ಲಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯವನು (ಬಸವ. ೯–೪೩) ; ದಿನಪಗೆರು ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೆಯರು ವರಕುರುಗಾವಳಿಗಳ ನೆರೆ ಪಿಡಿವ ಕೋಡಿ ದಿಬನಿಹ (ಕಂಗವಿ. ೬–೫೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟ್ಯಗೈ ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟಿ ; ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟಾಯಿ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯವ (ನಾ). ಕಪ್ಪ ; ಕಾಣಿಕೆ : "ಕೊಟ್ಟ್ಯಮೆಂದು ಕಪ್ಪಮೊಳ್ " (ಕರ್ನಾ. ೨೯) ; "ಕೊಟ್ಟ್ಯಮೆಂದು ಕಪ್ಪಂ" (ಕವಚ. ೭೦. ೨) ; ತುಂಗ ತುರಂಗವು ಭೂಮಿಯ್ಯಂಗಳ್ ಕೊಟ್ಟ್ಯಮಿದ ಕೆಟ್ಟ ಕಪ್ಪದ ಥಂಡಾರಂಗಳ್ ಕಿಂಡುವ (ಕಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೪) ; ಕೊಟ್ಟ್ಯಮಮೀಯ ಲೆಂದಾ ದಿಟ್ಟಂ ಶುಂತಳದ ಮಾರ್ಗದೊಳ್ (ಪಂಪ್ರಭು. ೧೩–೨೫) ; ನೆರೆಂಗಮಿದುವ ನಾಡೆಲ್ಲಿಯರ ಕೊಟ್ಟ್ಯಜಮ ಬೆತ್ತಮಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೭–೨). [?]

ಕೊಟ್ಟ್ಯಜಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪವನ್ನು ಕೊಡು ; ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡು : ವರಂಜನಿ ಕೊಟ್ಟ್ಯಜಂಗಿಟ್ಟಂತೆ ಪುಂಜಿಸಿರ್ದ ಪಂಚರತ್ನ ರಾಶಿಗಳುವಂ ತೋಲುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಪು. ೬–೧೫ ವ). [ಕೊಟ್ಟ್ಯಜ + ಕೊಡು,]

ಕೊಟ್ಟ್ಯಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟ್ಯಣಿ (ನಾ). ೧. (ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕುಟ್ಟುವಿಕೆ : ವೇದಕಾಶ್ತ್ರ ಪುರಾಣಾಗಮಂಗಳಿಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣೆ ಭೋ (ಪಾಶಾದೇ. ೧೯–೩) ; ಮಿಕ್ಕ ದೇವರ ಮನೆಯ ಭತ್ತಮಂ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣಕ್ಕಿಳ್ಕ ಬರುತಿರೆ (ಸಿದ್ಧಂ. ೬ ೧೨) ; ಮನೆಮನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣ ಹಾಯ್ವುಸುತ (ಲಶಿಂ. ೩೭–೨೫) ; ಕೊಡಗೇರ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣದವರ್ ಕಣಂಗಳಿರದೆ ಗುಡಿತ ಕೂರಿಗಳವರ್ (ಚಿಬಸ. ೪೭–೪೨) ; ಕೊಟ್ಟ್ಯಣದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತವುಡು ವಿಕೇತವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೭೯). ೨. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವ ಒರಳು : ಬೀಡಿಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರಕ್ಕಿಯ ಮಾಡಿ ಬೇಗದೊಳೆಮನೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣವಿಯಂತೆ (ತಂಕಣಾ. ೯–೪೦) ; ಕೊಟ್ಟ್ಯಣದಲ್ಲಿ ಜಳ್ಳು ಕುಟ್ಟುವ ಸದ್ದು (ಜಂಗಮ. ೧೪೮). ೩. ಕುಟ್ಟುವ ಸಾಧನ ; ಕುಟ್ಟಾಣಿ : ಮುದುಳರು ಕುಂದದ ಜಂಬಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಕರು (ಬೆಸವ. ೩೧೯). ೪. ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ, —ವೃತ್ತಿ : ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಾತ್ರ ಪಾಗಡದ ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಮಾಂಗಾಜರಾರತಿ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣವೊಳಗಾದ ಸಮಸ್ತ ವೂಳಿಗದ ಜೀವಿತ ವರ್ಗರ್ಳವಾಗಿ (ವಿಕ್ರ. ೪, ಬೇಲೂರು. ೫೮–೬೧ ; 1117) ; ಕೊಟ್ಟ್ಯಣದ ಸೋಮವ್ವನಂತೆಂದಳಕಡೆ ಪದಗೆಟ್ಟು (ಮಡೇಪು. ೨೪–೩೨). ೫. ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವವರ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ : ಸೆಟ್ಟ್ಯಗ್ಗ್ರಂ ಪನ್ನಿಸಿಗ್ಗ್ರಂ ಗಾವುಣ್ಡುಗಳ್ಗಂ ದಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣಂ ದಿಟ್ಟು ದೇವಂ ಪೋಗುಂ (ಸೌಇ. IX–i, ೭೭–೨೬ ; 992) ; ಹೊದಳೆ ಪದಿಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕಜ್ಜಾಯ ದಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟ್ಯ ಅಳಿವಂಣ್ಣಾಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. XI, ಚಿಕ್ಕ. ೨–೨೩ ; 1355) ; ದಿಟ್ಟ ಬೀಡಾರಂ ಹೊಣಿಗೆ ಜೆಱೆ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣಂ ಕಾಣಿಕೆಯುಂ ಸೊಪ್ಪಿಗೆ ವೆಟ್ಟವಾಸೆಯುಂ ಸುಂಕಕೋದಿಗೆ ಪೂಣ ಪಿಡ್ಡಾಯ (ಬಸವ. ೨೬–೫೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಟ್ಟಣ]

ಕೊಟ್ಟ್ಯಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ : ತ್ರಿಣಯನಾರಾಧನೆಗೆಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪಟ್ಟಣ ಶಿವನ ಧರ್ಮ ಕೊಟ್ಟ್ಯಣ ಸಕಲ ಶುಭದ ಪೊಟ್ಟಣ ಮೆಱೆದುದೀ ಸಜ್ಜೆಪೆಂ (ಪಚಿಲ. ೪–೬೯). [?]

ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಅಕ್ಕಿಮಾಡು : ಮೂರಿ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟಯುಂ ಮೈ ಲಾರ ಕೊಡೆಪಿಡಿಯುಂ ಬರ್ದುಂಕಿದರ್ (ಸಾಸನಂಡ. ೯–೩೬) ; ಪೊರೆವಂಲ್ಲದೆ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟ ಕೊಡುರೀರಲರೆ ತಂದು (ಪದ್ಮಣಾ. ೧೫–೪) ; ಬಳಕರು ಮೂರಿ ಭತ್ತವ ಕೊಟ್ಟಣಂಗುಟ್ಟು ವಳ್ (ಪಾರ್ಸಾಭಿ. ೪–೫೬). [ಕೊಟ್ಟಣ$_{1}$ + ಕುಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೊಟ್ಟಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಪೊಟ್ಟಿಣಕುಟ್ಟುವವಳು : (ದಕ. ೬).
[ಕೊಟ್ಟಣ$_{1}$ + –ಗಿತ್ತಿ]

ಕೊಟ್ಟಣಗೇರಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟಿಣದವರು ವಾಸಮಾಡುವ ಬೀದಿ, —ಕೇರಿ : (೬). [ಕೊಟ್ಟಣ$_{1}$ + ಕೇರಿ]

ಕೊಟ್ಟಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ಪುಂಡಾಟ : ಮಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟರೂ ಕೊಟ್ಟಿತನ ಹೋಗಲ್ಲ (ಗಾದೆ). [ಕೊಟ್ಟಿ$_{3}$ + –ತನ]

ಕೊಟ್ಟಿರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಆಗಜಂಯ ಮೋಣಿ ಗುರುವರ ಶಿಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿರದ ಗುಣಸೇಗ ಗುರವಪ್ಪೋಗಿನ್ತು ಮುಡಿಪ್ಪಿದಾರ್ (ಎಳ. II, ೪–೨ ; ಸು. 700). [?]

ಕೊಟ್ಟಿರ್ಯ 'ಕೊಟ್ಟಾರ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಿವಳ್ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಿವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಕೊಟ್ಟಾರಿ : "ಕೊಟ್ಟಿವಳ ನೆನಲು ಕೊಟ್ಟಾರಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಶಕರ. ೨೪). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಪಾಲ]

ಕೊಟ್ಟಿವಳ್ಳಿಪಾದಿ (ನಾ). ಒಟ್ಟಾತನ ಹೆಸರು : ಕಂಗಪಾದಿ ಕೊಟ್ಟಿವಳ್ಳಿಪಾದಿ ವಲ್ಲಭಪಾದಿಯು ಮೂಱು ಪಾದಿ ವಲವರ್ಮ್ಮನಾ ಮೇಳೆ . . . ಕೆಮ್ಮನ್ದು (ಎಳ. XII, ಮಧ್ವನಿ. ೯೩–೨ ; ಸು. 750).

ಕೊಟ್ಟಿಸ, ಕೊದಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ ; ಬೇಯಿಸಿದ ಬಾಡು : "ಸುಂಙಗೆ ಕೊಟ್ಟಿಸ ಸುಡುವಮಂಬುವ ತಾಂ ತಪ್ತ ಮಾಂಸಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೪) ; ಎಚ್ಚುತಂದು ಸೆಜೆ ಕೊಟ್ಟಿಸಂ ಮಾಡಿ (ಪಾರ್ಸಾಭಿ. ೪–೪೦) ; ನೆತ್ತರಂ ನೆಂಜೆ ಕೊಟ್ಟಿಸಮನಗಿದು ಕರುಳಂ ನುಂಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೩–೧೧). **ಕೊದಸ** : ಬಂಂಡಯ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕುರಿ ಕಡಿದರೆ ಊರ ಗಾಂಡಲರಿಂಗೆ ಕೊದಸ ಕೊಡಬೇಕು (ದಾಖ). [?]

ಕೊಟ್ಟಾಂಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಕರಟ, —ಚಿಪ್ಪು : ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಅಂಡೆ, ಕೊಟ್ಟಾಂಗಚ್ಚಿ, ಸುವರ್ಣಪಾತ್ರೆ – ಇವೇ ಉಷಧೋಗದಲ್ಲಿರ ತಕ್ಕವು (ಅಪಾಚಿ. ೩೮). [< ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಾಙ್ಕ್ಕಾಚ್ಚಿ, ಕೊಟ್ಟಙ್ಗಾಯ್ತು]

ಕೊಟ್ಟಾರ್, ಕೊಟಾರ, ಕೊಟ್ಟಿರ್, ಕೊಟ್ಟಾರ, ಕೊಠಾರ, ಕೋಟಾರ, ಕೋಟಾರ್, ಕೋಠಾರ್ (ನಾ). ೧. ಕಣಜ ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ; ಉಗ್ರಾಣ ; ಭಂಡಾರ : "ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ – ಕೊಟ್ಟಾರ" (ಕಾಮ. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಉಗ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಗಂ . . . ಕೊಟ್ಟಾರದ ಕರಣಂಗಳಂ ಬಂಟಿಸಿ ಕಳ್ದು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಸೂಱೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಜಾವಂಬಿ. ೩೬–೧೬). **ಕೊಟಾರ** : ೧. ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಸರಕುಸವರ್ಸ್ಯಗಳು (ಕವ್ಯಾಸ. ೧೬–೭೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯತೆರಿಗೆ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ : ತೋಟಿ ತುಡುಕೆ ಅಡುಮನೆ ಕಳಕೊಟಾರ ಸುಂಕ (ಎಳ. III, ಕಿರುಮ. ೪೯–೧೧ ; 1526). **ಕೊಟ್ಟಿರ್ಯ** : ೧. ಆಳ್ವರಗೆಂಬುಯಲ್ಲಾದಿರಿ ನಾಡಕೋಟಿಲೆಯ ಕೊಟ್ಟಿರದು ಸೂಳೆವಣಿಯುಲ್ತು (ರೇಳಾವ. ೩–೬೫). **ಕೊಟಾರ** : ೧. ಸೆಜ್ಜೆ ಯತ್ತ್ರದಾರೋಗಿಸ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಭಂಡಾರದ ದೇಕಾರದ ಮನೆ (ಸೂತ್ರ. ಸು. ೪–೧೪೨). **ಕೊಠಾರ** : ೧. ಕೊಠಾರವ ಎಲ್ಲವ ಸುತ್ತಿಬಳಸಿ ಬಹಸ್ಸಳ್ಳ ಯಾಚಳಂಗೆ ಗ್ರಾಸವಿಧ್ಲದ ವಿಧಿಯೆನಗಾಯಿತು (ಕು ಹ ಸು ೦. ೧೪) ; ಕೊಠಾರಂಗಳಿವೆ ಹಲವಂಗನ ಆರಮನೆಗಳಿವೆ (ಹಚಕಾ. ೧೪–೨೮) ; ಸಳಲ ಸುಳ್ಳತಂಗಳ ಬೆಳೆಯ ಪೊಸ ಕೊಠಾರಮೋ (ಹಬವ. ೩೦–೫). **ಕೋಟಾರ** : ೧. ಕ್ರಿಮಿಯು ಸಮೂಹ ಕೀಟಳದ ಕೋಟಾರ ಕುಳ್ಳದ ಕೋಶ (ಅವವ. ೩೪). **ಕೋಠಾರ್** : ೧. ಕೋಟಾ(ಠಾ)ರದ ಸೋಮಣ್ಣಾಗಳ ವಚನ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೧–೫೩).
[← ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಠಾರ. < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ]

ಕೊಟ್ಟಿರ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊವರಪಯ ಚೆಂಙಯ್ಯನುಂ ಲೆಕಗಯ್ಯನುಂ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಮಾರಪುಲಿಯುಂ (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೨೪–೫೨ ; 943) ; ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಟ್ಟಾರದ ಹೆಗಡೆ ಮಾಱಯ್ಯನ ಹೊಣ್ಣವೆಯ ಪುತ್ರಂ (ಎಳ. IX (S), ನೆಲಮಂ. ೧೦೬–೧ ; 1328ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಟ್ಟಾರಿ, ಕೋಟ್ಟಾರಿ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಅಧಿಕಾರಿ : "ಕೊಟ್ಟಿವಳ ನೆನಲು ಕೊಟ್ಟಾರಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಶಕರ. ೨೪) ; "ಕೊಟ್ಟಾರಿ – ಕೋಷ್ಠಾಗಾರಿಕಾಧಿಕಾರಿ" (ಕವ್ಯಕೋ. ೯) ; ಭರತಜ್ಞರಿಗೆ ಗಾಯಕಳಕುಲಳ ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಳಿಗೆಯು ಭಂಡಾರಿಗಳಿಗೆಱೆದು (ಬಸಪು. ೭೦–೨೯) ; ಮಕಗಳ ಕೊಟ್ಟಾರಿ ಭಂಡಾರಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸ್ವಾಮಿಗಳವರೆಗಿನ ದಿವ್ಯ ದೇವರು ಗಳ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದೀತೆಂದು ಅಂಜಿ ಅವರು ಹೋಗಲ್ಲ (ಜಾಲಿ. ೯೯). **ಕೋಟ್ಟಾರಿ** : ಉಗ್ರಾಣದ ಕೋಟ್ಟಾರಿಯೂ ಅಱುಗೆಯವರೂ ಸದಾ ಜಗಗ (ಹಸುವ. ೩೪). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಠಾಗಾರಿನ್]

ಕೊಟ್ಟಾರಿಗೆ (ನಾ). = ಕೊಟ್ಟಿವಾರ : ಭಂಡಾರಿಗಂ, ಬಾಣಸಿಗಂ, ಕೊಟ್ಟಾರಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೬ ಉದಾ). [ಕೊಟ್ಟಾರ$_{1}$ + –ಇಗ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_{1}$ (ನಾ). ಕೋಣೆ ; ಕೊಠಡಿ ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ : ಕೊಟ್ಟಿ[ಠಾಕಾಂ. ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]ಯೊಳಗೆ ಎಂಟು ಆಡಿಯ ಕಂಡೆ ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಏಳು ಕುದುರೆಯ ಕಂಡೆ (ಪುರಂದ. ೩–೧೨–೧) ; ಪಟ್ಟಣಂ ಕೆಟ್ಟು ತದ್ರಾಜ್ಯ ದೊಳಗೆಲ್ಲಿಯುಂ ಹಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ (ಚಿಬಿತ. ೬೬–೬೨). [< ಕೊಟ್ಟಿಗೆ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_{2}$, ಪೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಶ್ಲೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ : ಆ ದಿಟ್ಟಿ . . . ಪಟ್ಟಡಗರಟ್ಟಿಡೆಯ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಬರೆ ದಿಟ್ಟಿಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಪಿಂದಟ್ಟಿನ್ನರೆಟ್ಟಪರ ಕೊಟ್ಟಿ ಪೊರಮಟ್ಟಿ ಳಾಗ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪–೯). ೨. ಸಲ್ಲದುದು; ನಿಜವಲ್ಲದುದು; ತಿಱವಲ್ಲದುದು; ಮೋಸವುಳ್ಳುದು ; ಕಪಟತನವುಳ್ಳುದು. ೩. ಮೋಸದ ನಾಣ್ಯ ; ಮೋಸನಾಣ್ಯ : "ಸೂಳಕಳಯೊಳು ಭಂಡನೊಕ್ಕೊಟ್ಟ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೦). **ಪೊಟ್ಟಿ** : ೧. ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಕೊಟ್ಟಿಸಲುಂಟಾಯಿದೆಂದು ನಟ್ಟಿದ್ದ ಲಿಂಗ ಕೊಟ್ಟಿಗಂದು ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟಿಗಳ ನೋಡಿ ಪೊಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಾದಂತೆ ನಗುಬಿದ್ದನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೩೭). ೨. ಸಂಸಾರ ಬಲು ಪೊಟ್ಟಿ ಅದರೊಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿ ಕಾಲ್ಜಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೩–೫೨–೩) ; ಆ ಪತ್ರವು ಪೊಟ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮೋಹಸಾ. ೧೩೧) ; ನಕ್ಷತ್ರ ಮುತ್ತುಗಳಲ್ಲ ಪೊಟ್ಟಿ ಯಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಅವರು . . . ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು (ಸ್ಮೃತಿ. ೬೮) ; ೩. ಟೊಳ್ಳಿನ ಪೊಟ್ಟಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಬರಿ ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟಿ (ಅಕಲು. ೬೫–೮). (ಗು). ೪. ಒಂಟಾದ ; ಮೊಂಡಾದ : ಆ ಪೆಟ್ಟಿ ಕುದುರೆಯು ಅಂತಶಕ್ತಿ ಬಾರದೆ ಹೋಗಲು (ಮಾಧವ. I, ೩೧೨).

ಪೊಟ್ಟಿಕತಬ = ಕಳ್ಳಕಾಗದ ; ನಕಲಿ ಪತ್ರ : ಪೊಟ್ಟಿಕತಬಿಗಳ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ಬೇಸತ್ತು ಹೋಗು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಾಜು. ೬–೧೦೨). ಕೊಟ್ಟಿದನ = ತುಂಟುದನ ; ತೊಂಡು ದನ : ಕೊಟ್ಟಿದನವ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಿಳ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ (ಚಿನ್ನವ. ೬೩೬). ಕೊಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿ = ಖೋಟಾ ರೂಪಾಯಿ : (ಕ).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]

ಕೊಟ್ಟಿ$_{3}$ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ; ಕೊಲೆ : "ಕೂಲ ಕೊಟ್ಟಿಯೆನೆ ಹಿಂಸೆ" (ಶಕರ. ೨೪). [?]

ಕೊಟ್ಟಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮೂನ್ಯ ವಿಷಯೇ ಕೊಟ್ಟಂಬನಾಮ ಗ್ರಾಮಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪; ೮೦-೯೬; 799). [?]

ಕೊಟ್ಟಗದೇವ, ಖೊಟ್ಟಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಚಲದಂಕಕಾರಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಗದೇವನ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨; 968); ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಗದೇವ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೨; 969). **ಖೊಟ್ಟಗದೇವ**: ಅಮೋಘ ವರ್ಷ ನೃಪಾಜ್ಞಾತಃ ಖೊಟ್ಟಗದೇವಃ (ಇಅ. II, ೨೬೫-೨೫; 972). [ಕೊಟ್ಟಗ? + ದೇವ]

ಕೊಟ್ಟಗೆ1 'ಕೊಟ್ಟಗೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಗೆ2 (ನಾ). ಹೊರೆಹೊರುವ ಎತ್ತು; ಹೇರೆತ್ತು: ಕೊಟ್ಟಗೆಯೆತ್ತಿನ ಪಟ್ಟಗಳೊಳಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೪); ಬೆಟ್ಟದಂತಿರ್ದ ಸಾರ ದ್ರವ್ಯಸಂಚಯಕ್ಕೆ ಭಂಡಿಯುಂ ಕೊಟ್ಟಗೆಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೯ ವ); ಗಜರಥ ತುರಗ ಕೊಟ್ಟಗೆಯೆತ್ತು ಭಂಡಿ ಕೊಟಾರ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೭೧); ಹಲವು ಕೊಟ್ಟಗೆ ಭಂಡಿನೆಲ ಕೊಂಬಳತೆಯಲಿ ನಡೆ [ಪಾಠಾಂ.ನೆಲೆ]ಗೊಂಡವು (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೧೧); ಕೊಟ್ಟಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಟಿಂಕೆಯ ಪೆಟ್ಟಗೆ ಗುಡಿಗಳ ಹೊಱುವ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೯); ಕೊಟ್ಟಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರ ಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). [?./ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೆಯ]

ಕೊಟ್ಟಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಶೃಂಗಾಟಕೀ - ಕೊಟ್ಟಗೆಣಸು" (ಓಷಧಿ. ೧೭೦). [?]

ಕೊಟ್ಟಗೆಮನೆ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಾಣ; ಕಣಜವಿರುವ ಮನೆ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ: ಕಾಳು ಹಾಕುವ ಕೊಟ್ಟಗೆ ಮನೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೪). ೨. ನೀರುಮನೆ; ಸ್ನಾನ ಗೃಹವಿರುವ ಮನೆಯ ವಿಭಾಗ. ೩. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಮನೆ: ವಾಸದ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕೊಟ್ಟಗೆಮನೆಯಿರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

[ಕೊಟ್ಟಗೆ1 (< ಕೊಟ್ಟಗೆ) + ಮನೆ]

ಕೊಟ್ಟತನ, ಖೊಟ್ಟತನ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ವಂಚಕತನ: ಪಿಟ್ಟವ್ವೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಯ ಹೊತ್ತ ತಲೆನೋವೋ ಕೊಟ್ಟತನವ ಮಾಡಲಾಗಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೨೧). **ಖೊಟ್ಟತನ**: ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಖೊಟ್ಟತನಕ್ಕೆ ಲೆಖ್ಖವೇ ಇಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೨).

[ಕೊಟ್ಟ2 + -ತನ]

ಕೊಟ್ಟಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಇ. ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ 'ಕೊಟ್ಟಲಗಿ': ಕೊಟ್ಟಲಗೆಯ ಮೂಲಿಗ ನಾಗಲಾವಿಯ . . . ಸತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಯಿ (ಕಇ. II, ೬-೫; 1077). [?]

ಕೊಟ್ಟು1 (ನಾ). ೧. ಮೊಲೆಯ ತೊಟ್ಟು; ಚೂಚುಕ: "ಕುಚ ಮುಖಂ, ಚೂಚುಕಂ, ವೃಂತಂ, ಶಿಖಾ - ಈ ೪ ಮೊಲೆಯ ಕೊ (ತೊ) ಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೮೭-೩೭೨); ಜೋಲ್ವ ಮೇಗೊತ್ತಿದ್ದ ಕೊಟ್ಟಡಂಗಿದ ಕುಚಂಬಡೆದಂದಶುಭಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೫೫). ೨. ನವಿಲು, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಜುಟ್ಟು; ಶಿಖೆ; ತುರಾಯಿ: "ಶಿಖಾ, ಚೂಡಾ - ಈ ೨ ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೮೯); ನವಿಲ ಕೊಟ್ಟುಕರಿಂಜ (ದ) ಪುಷ್ಪಫಳಂ ಘೃತಂ ಮಧುಬೇವು ಸಾಸಿವೆಗಳೆಂಬಿವನಕ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೨೨); ವಿಸರುಹದಂತೆ ಕೇಸರಮನಾಂತುದು . . . ಚಾಗಿಯಂತೆ ನೆಜೆ ಕೊಟ್ಟೆಸೆದೊಪ್ಪಿತು (ಯಶೋಚ. ೩-೭೮); ಕೊಟ್ಟಲ್ಗೆ ಕೇಸರಮುಬ್ಬಲ್ ಕೊರಲೆತ್ತಿ . . . ಕೋಳಿ ನಲವಿಂ ಕೂಗಿತ್ತು (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೨೧೮); ಹಲವು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಜು]ಟ್ಟವಗೆ ಸಲೆ ಗಳಿಗೆ ಜಾವವಱಿವನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮೊಲೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೩೯). ೩. (ಹಾವಿನ) ಹೆಡೆ, —ತಲೆ: ನಿಟ್ಟಿಸಳ್ಗಣ್ಣ ನಿಶಾಟ ನಿತಂಬಿನಿ ಯಿಟ್ಟಣಿಸಿದ ನೆಲೆಮೊಲೆಗಳ ಮಧ್ಯದೊಳಿಟ್ಟುರಗನ ಕೊಟ್ಟನ ಮಣಿಹಾರಂ ಕಣ್ಗೆ ವಿಶಂಕೆಯನು ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೭೭). ೪. (ಕರಾ) ಅಕ್ಷರಗಳ ತಲೆಕಟ್ಟು.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟು; ಮಲ. ಕೊಡಿ, ಕೊಟ್ಟು; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟು; ತೆಲು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಟ್ಟು2 (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ: (ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟೆ]

ಕೊಟ್ಟು3, ಕೋಟ್ಟ2 (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಶಕುನದ ಪಕ್ಷಿ; ಹಂಗನಹಕ್ಕಿ; "ಕಿರೀಟೀ (ಕಿಕೀದಿವಿಃ), ಚಾಷಃ - ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೪); "ಕಿರೀಟ ಚಾಷಂ ಕೊಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ] ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪); ಕೊಟ್ಟು ಕೂಗಿತ್ತು ಹಾಲುವಕ್ಕಿ ಬಳಿಯಿತ್ತು ಹಂಗ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ಅವನ ಅವಳ ಮದುವೆ ನಿಂದಿತ್ತು (ಅಜಿಮಾ. ೩೨-೬೪); ಹರಡೆ ಚಿಲುಮಿಲಿಗಾನು ಕಮ್ಮರನಸಗ ಕೊಟ್ಟುಳಿ ಹೊಱಸು . . . ಎಂಬ ಪಕ್ಕಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೧). **ಕೋಟ್ಟ2**: "ಕಿರೀಟ ಚಾಷಂ ಕೋಟ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟು]ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೪). [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಕೊಟ್ಟುಕಡತ್ತಲೆ]

ಕೊಟ್ಟು4 (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ತಮಟೆ; ಹರೆ: ಎಳೆಯ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದಾಗ ಚೆಂಗುಮಣಿ ಕೇಳಿದ ನರಿಮಂಗಲದಕೊಂಬು ಕೊಟ್ಟುಗಳ ಸದ್ದು (ಹುಲಿಹಾ. ೨೧). ೨. ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆಯುವ ಸಾಧನ; ಗುದ್ದಲಿ: ಮಣ್ಣನ್ನು ಕಡಿದು ಮೊಗಚುವ ಉಪಕರಣವಾದ 'ಹಾರೆ' ಗೂ 'ಕೊಟ್ಟು' ಎನ್ನುವರು (ಸಂಶೋಧ. ೧೯).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಟ್ಟು]

ಕೊಟ್ಟು5 'ಕೊಡು1' ಪರಾ.

ಕೊಟ್ಟುಕ, ಕೊಟ್ಟುಗ (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಕಃ ಶಿಖರೀಯೆನೆ ಕೊಟ್ಟುಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೬); ದ್ರುಪದಪುತ್ರನಂತೆ ಶಿಖಂಡಿ ಕೂಸುಗಳ ಕೈಯ ಪಾಸೆಯಂತೆ ಕೊಟ್ಟುಕನೆಂದಿಂತುಮನೇಕ ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಗಳಿಂ (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೮ ವ). **ಕೊಟ್ಟುಗ**: ಮರಕುಟಿಗ ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟುಗವರಲ್ ಕೊಂಚೆ . . . ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೩). [< ಸಂ. ಕೋಯಷ್ಟಿಕ]

ಕೊಟ್ಟುಗ 'ಕೊಟ್ಟುಕ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಬನ್ದು ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಕೊಟ್ಟುಗೂಡಲೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೭; 550). [?]

ಕೊಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಟಗಯ್ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಡಾಯ್ ದಿಸೆಯದು ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೯-೧೨; ?); ಮೊರೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟೂರ ತುಜುಗೊಳಲಣ್ಮ ಸತ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೪-೫; 974).

[? + ಊರ್]

ಕೊಟ್ಟೆ1, ಗೊಟ್ಟ2, ಗೊಟ್ಟು3, ಗೊಟ್ಟೆ1 (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಾಯಿಗಳ ಒಳಗಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬೀಜ; ಗೊರಟೆ; ಓಟೆ: ಒಳ್ಳಿಹ ಮುಸ್ತೆಯಿಪ್ಪೆ ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಚಿಲ್ಲಗೊಟ್ಟೆ ಪೊಸಪೀರೆಯ ಬಿತ್ತಿನೊಳಾದ ಬೂದಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಕಲಸಲ್ . . . ಬಾವಿಗಳ ನೀರಮೃತೋಪಮಮೆಂಗೆ (ಅಟ್ಟಮ. ೧೧-೬೩); ಪುಲಿಗಿಲ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಬ್ಬಿನ ರಸಂ ಬಜೆ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲಂ . . . ಇಂತಿವವಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧೬-೧೪).

ಗೊಟ್ಟೆ₃ : ೧. ಓರ್ವ ಬಾಲಕನು ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟವನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಗಿಯುವನು (ಭಾರಸಂ. ೧೨೩). **ಗೊಟ್ಟು₃** : ೧. ಬೆಲ್ಲದ ಗೊಟ್ಟು ಕಲ್ಲ ಬೀಜವಾದಡೆ ಸಿಹಿ ಕುಗ್ಗುವುದೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೪೧-೧೬೯). **ಗೊಟ್ಟೆ₁** : ೨. ಬೀಜ ; ಕಾಳು : ಬೇವಿನ ಗೊಟ್ಟೆಯೊಳಿನಿದನರ್ಕನೊಳ್ ತಂಪಂ . . . ಅಱಸಿ ತೊಳಲುವಾತನೆ ಗಾಂಪಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೭೦) ; ಸಜ್ಜರಸಮಂ. . .ಕೇರ ಗೊಟ್ಟೆ ಘನಮೆಂಬಿವನೊಪ್ಪಿರೆ ಕೂಡಿ ಧೂಪಮಂ ಪ್ರತಿಮಮೆನಲ್ಕೆ ತದ್ಗೃಹದೊಳಿರ್ಕೆ (ಖಮದ. ೧೬-೪೯) ; ಉದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಕಾಯ್ಗಳಂ ಸುಲಿದಾಗಳೆರಡು ಗೊಟ್ಟೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೪-೧೮). ೩. ಆಟದ ಬಿಲ್ಲೆ (?) : ಒಂದು ದಿವಸಂ ಭದ್ರಬಾಹು ಒಡನೆಯರ ಮಾಣಿಯರಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪುರದ ಪೊಱವಳಲೊಳ್ ಗೊಟ್ಟೆಗಳನಾಡಲ್ ಪೋಗಿ ಭದ್ರಬಾಹು ಗೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಗೊಟ್ಟೆಯ ನಡಕಿಲಿಟ್ಟಾಡುವಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಱು ಗೊಟ್ಟೆಯನೊಂದೊಂದಱ ಮೇಲೆ ನಿಲಿಸುವ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೯-೨ ವ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟೈ; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ, ಕುಱಟ್ಟ ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ ; ತೆಲು. ಕುರಿಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆ₂, ಕೋಟ್ಟ (ನಾ). ೧. (ಅಡಕೆಯ ಹಾಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ : ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆ ಮಾಡಿ ತರಲೇನು? (ಬಾಳಿವೈ. ೪೩). ೨. ಗೂಡು : ತನ್ನನ್ನು . . . ಮರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಇರುವೆಗಳ ಕೊಟ್ಟೆ (ಎಲೆಗಳ ಗೂಡು) ಕೊಡವಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೮). ೩. ಅಡಕೆ ಮರಗಳಿಗೆ ಕೊಳೆರೋಗ ತಾಗದಂತೆ ಗೊನೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಳೆಯ ಮುಸುಕು : ಅಡಕೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯). ೪. ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಕಡುಬು : ಹರಿದಿನ ಹಗರಣ ಗುಮಟೆಯ ಪಾಗಿನ ಒಡೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಪಾಯಸ ರಸದೂಟಕೆ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೩). **ಕೋಟ್ಟ₂**. 'ಕೋಟ ವೊಕ್ಕಲಿಗ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆ]

ಕೊಟ್ಟೆ₃ 'ಕೊಟ್ಟ₂' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟೆ₄ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕವಟೆ : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಯ ಒಳಗೆ . . . ತುಂಬಿ ಅದಂ ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೬೭) ; ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೂಲ, ಕೊಟ್ಟೆಬೇರು, ಓವು . . . ಜೇನು ತುಪ್ಪದಿಂ ಕೊಡಲು ಉದಾವರ್ತರೋಗಂ ಗುಣಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೩೦೪). [?]

ಕೊಟ್ಟೆ₅ (ನಾ). ಈಜುಬುರುಡೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಣಗಿದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ಎಂಟು ಗಿರಿಗಳೆಂಟುಗಜವೇಳು ಶರಧಿಯು ಎಂಟಾರು ಲೋಕಲೋಕಗಳು ಕುಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆನುತ ಕೊಟ್ಟೆ [ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪೆ]ಯ ಹಾಕಿ ದಾಂಟಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದನು (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೦೨). [?]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು₁ (ಕ್ರಿ). ದೊನ್ನೆಕಟ್ಟು ; ಪಟ್ಟೆಮಾಡು : ಗೌಡರ ಅಡಕೆತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮).

[ಕೊಟ್ಟೆ₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟು₂ (ಕ್ರಿ). ಮರಗಟ್ಟು ; ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳು : ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದ ಭಾವನು ಅಲ್ಲೇ ಕೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಲಿ, ಅವನು ಸತ್ತೇ ಹೋಗಲಿ (ಜಾನಗೀ. ೧೦೫). [< ಕೋಡು₂ + ಕಟ್ಟು₁]

ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ದೊನ್ನೆ ಹಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಡ್ಡಿ : ನಾಲ್ಕು ಸಿಗುರುಗಳನ್ನಾದರೂ ಮಾಡೋಣ – ಕೊಟ್ಟೆ ಕಡ್ಡಿಗಳಿಗಾದಾವು (ಮೂರುದಾ. ೫೫) ; ಕಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕೊಟ್ಟೆಕಡ್ಡಿ ಹೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೨೬೮). [ಕೊಟ್ಟೆ₂ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೊಟ್ಟೆದೊನ್ನೆ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ದೊನ್ನೆ, —ಪಟ್ಟೆ : ಕೊಟ್ಟೆ ದೊನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡವನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮಲೆಮ. ೬೩).

[ಕೊಟ್ಟೆ₂ + ದೊನ್ನೆ]

ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ (ನಾ). ಮರಹತ್ತಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ : ಗೌಡರ ಅಡಕೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಲು ಹೋಗಿ ಕೊಟ್ಟೆಮಣೆ, ಕೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅಡಕೆ ಮರದ ನೆತ್ತಿಗೇರಿ (ಮಲೆಮ. ೬೮೮). [ಕೊಟ್ಟೆ₂ + ಮಣೆ]

ಕೊಟ್ಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ₁' ನೋ.

ಕೊಟ್ಯ (ನಾ). (?) : ಪರದುಗೈದು ಜೀವನಂಬೆತ್ತಿರ್ಪುದುಂ ಕೊಟ್ಯಮುಂ ಪಾದರಮುಂ ಪಾರ್ವರಾದವರ್ಗೆ ನಿಂದಿತಕರ್ಮಂಗಳಾಗಿರ್ಪುವು (ಭಾರಶಾಂ. ೬೪-೩೯೮). [?]

ಕೊಠಡಿ 'ಕೊಟಡಿ' ನೋ.

ಕೊಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ₁' ನೋ.

ಕೊಠಾರಿಕೆ 'ಕೊಟಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡ₁ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸು. 'ಕೊಡಗೂಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟ ; ಮಲ. ಕೊಟುನ್ನು, ಕೊಟುನ್ದು = ಎಳೆಯ ರೆಂಬೆ ; ತೆಲು. ಕೊಡಮೆ]

ಕೊಡ₂ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣು ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಬಾಯಿ ಕಿರಿದಾದ ಪಾತ್ರೆ ; ಗಡಿಗೆ ; ಕುಂಭ : "ಕಳಶಃ, ಕುಟಃ, ಕುಂಭಃ, ನಿಘಃ–ಈ ೪ ಕೊಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ಕಿಚ್ಚುಮೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಡನುಂ ಬೆಂಟೆಯುಮಂ ಕೊಂಡು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೩-೧೧) ; ಪಟಿಕಿನ ಕೊಡದೊಳ್ ಸೊಡರ್ಗುಡಿ ಬೆಳಗುವವೊಲ್ (ಆದಿಪು. ೭-೩೩) ; ತುಪ್ಪದ ಕೊಡನ ಮೇಗಣಿಲಿಯಾತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೨) ; ಹಾವಿನ ಕೊಡನು ದೋಷಿಗೆ ಸುಲಭವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೨೮) ; ಕೊಡವನಂಧಕ ಪೊತ್ತು ನಡೆದಂತೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಡೆ ಹೊಲ್ಲದೆಚ್ಚರಿಕೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೫-೧) ; ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ತುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ತಕ್ಕಡಿಯ ಪರಡಿ, —ಬಟ್ಟಲು : ತ್ರಾಸಿನ ಕೊಡನೊಂದು ಬಿರ್ದೊಡೊಂದುಱುದಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೭). ೩. ಜೇನುಗೂಡು ; ಜೇನಿನ ಹುಟ್ಟಿ : "ಭಾಂಡದೊಳು ಜೇನೊಳು ಕೊಡಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೪); ರಸದಾಳಿಯಂತೆ ರಮಣಿಯರ ಚೆಂದುಟಿಯಂತೆ ಪೊಸಜೇನ ಕೊಡದಂತೆ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೭); ಕೊಡದೊಳ್ ತುಂಬಿರೆ ಜೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೬೫).

ಕೊಡನಕುಮಾರ, ಕೊಡನಕುಮಾರಕ = ಕೊಡನ ಮಗ : ಕೊಡನ ಕುಮಾರನಾಣತಿಯಿಂ (ಗೀತಗೋ. ೪೧-೩) ; ಕೊಡನಕುಮಾರಕನ ಬಳಿಗಾ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಿತ್ತನಾ ಧನುವ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೧). ಕೊಡನ ಮಗ = ೧. ಕುಂಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನ ಕುತಂತ್ರದೊಡ್ಡಿನ ಕಡಿತಕಾನಂಜುವೆನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೮). ೨. ಅಗಸ್ತ್ಯ : ಕೊಡನಮಗನಂದದಲಿ ಕಡಲನು [ಪಾಠಾಂ. ಜಲಧಿಯ] ಕುಡಿದು (ತೊರರಾ. ೬-೪-೭).

[ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡ ; ತುಳು. ಕುಡ್ಯ. / ಸಂ. ಕುಟ]

ಕೊಡ₃ 'ಕೊಡಗ₃' ನೋ.

ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ನಾ). ಕಿವಿ ; ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ : "ಕೊಡಂಕೆಯೆಂದು ಕಿವಿ" (ಕಶಸಾ. ೨೧-೪೨೭) ; "ಕೊಡಂಕೆಯೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೧೮೫) ; ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ಕೊಡಂಕೆಯ ಕೊಪ್ಪಿನ ವೊಲಮರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೩) ; ಕುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊಡಂಕೆಗೆ ತೆಗೆದೇಱಿ ನೂಂಕಿ ಮಣಿಕಂಕಣಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೩) ; ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಚೌರಿಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ತಳರೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೦೪);

ಕಂಗೊಳಿಪ ಶಿರೀಷವೃಂತಮನೊಡರ್ಚಿದುದಿಲ್ಲ ಕೊಡಂಕೆಯಲ್ಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೯೦-೧೪೯). **ಕೊಡಕೆ**: "ಕೊಡಕೆಯೆನೆ ಕಿವಿಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೩೦); ಕೊಡಕೆಯುದದಿಂದು ಕೊಪ್ಪಿನ ಬೆಡಂಗನವಗಯ್ಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೨); ಕೊಡಕೆಗೆ ಸಾರ್ಚಿ ಕೆನ್ನೆಯಳಕಂಗಳಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೬); ಕೊಡಕೆ ವರಂ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಳೆವ ತುಜುಗೆ ಮೆಗಣ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೮); ಕೊಡಂಕೆ, ಕೊಡಕೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ತೊಡಿಸಿದಳು ತಂದೊಬ್ಬಳಾಕೆಯ ಕೊಡಕೆಯಲಿ ಹೊಸತಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ತೊಡಿಗೆಯನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೧೫). [?]

ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗನೂರ್, ಕೊಡಗನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೆಜ್ಜೆಯೂರ ಜಾದಿಯೂರ ಕೊಡಂಗನೂರ ಬಾಡದ ಮಹಾಜನವುಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೭೪-೨೮; 968). **ಕೊಡಗನೂರ್**: ಕೊಡಗನೂರ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಯ್ಯ ಧಾರೆಯನೆಱದು (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೫೨-೩೨; 980). [ಕೊಡಂಗ ? + ಊರ್]

ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕುಕವಾಡಿ ತ್ರಿಶತಾಧ್ಯನ್ತರೇ ಕೊಡಂಗವಳ್ಳಿ ನಾಮ ಸ್ವಮಾತೃನಾಮಾಂಕಿತಶ್ಚನ್ದಿಯಬ್ಬೆ ಮಂಗಳಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೫೭; 951).

[ಕೊಡಂಗ ? + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಡಂಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ: ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಡ ಹೊದೆದ ರನ್ನಕೊಡಂಗೆಯ ನೇಲ್ದ ಚಿನ್ನದುಂಗುರವ ಬೆರಳ್ಗಿಟ್ಟ (ಜಾನಗೀ. ೨೮).

[← ತುಳು. ಕೊಡಂಗೆ]

ಕೊಡಂಗೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡು; ದಾನಮಾಡು: ವಾಣಿಗೆ ಪದಿರ್ಕುಳ . . . ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೮೬-೯; 767); ಅಕ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯ ಮಗಂ ಮಾಣಿಕಾಚಾರಿಗೆ ಕಣ್ಡುಗಗಟ್ಟಿ ಕೊಡಂಗೆಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೧೦; 997). [ಕೊಡಂಗೆ$_1$ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಕೊಡು$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊರಳಿಬೀಳು; ಕುಸಿಬೀಳು (?): ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದೊಳೆ ಪರಿವ ತೇರ್ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಡಂಗೆಡೆದೊಡೆ ಕೈಗುತ್ತಿ ಮರಲ್ದು ರಥಾಂಗಮೆಗೆತ್ತರುಣಂ ತೆನೆಯನೆತ್ತಿ ನಗಿಸುವನಿನನಂ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೧). [ℙ ಇದು 'ತಡಂಗೆಡೆ' ಇರಬಹುದು]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಾನಮಾಡು; ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡು (?): ಧಾರೆಯನೆಱೆಯಿಸಿ ಕೆಜ್ಜೆಗೊಡಂಗೆಯ್ದು ಸವಂಧವಂ ಕೊಣ್ಡ ಕೆರೆಗಳಂ ಪಡಿ ಸಲಿಸುವರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೮೦-೨೬; 1018).

[< ಕೊಡಂಗೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$, ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ, ಕೊಡಂಗಿ, ಕೊಡಂಗೆ$_1$ ಕೊಡಂಗೆಯಿ, ಕೊಡಗಿ, ಕೊಡಗೆ, ಕೊಡಗೆಯ್, ಕೊಡಿಗಿ, ಕೊಡಿಗೆ, ಕೊಡುಗೆ$_1$ (ನಾ). ದಾನವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಉಂಬಳಿ: ಸನ್ದಿಗರ ಕುಡಿವುಳ್ದಂ ಕೊಡಂಗೆಯೂರ್ಗೆ ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆತನಂ ಗೆಯ್ಯುತಿರೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೨೧೯-೧೩; 918); ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡಂ ಕೊಱಲಗುನ್ದಂ ತನ್ನ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯೆರಡು ತೋಂಟಕಂ ದ್ರವ್ಯಪೂರ್ವ್ವಕಂಗೊಣ್ಡು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೧೪; 995); ಮಾಳದಾಲೂರಲ್ ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯ ತೆವರಲೆರಡುಂ ಸ್ಥಳಮಾ × × × ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ ನೂಱು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೧-೨೮; 1068). **ಕೊಡಂಗಗೆಯಿ**: ಬ್ರಹ್ಮತಿ ಪಟ್ಟದ ಕೊಡಂಗಗೆಯೀ ಪಡೆದ ಗಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿಸಿದ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೫-೧೪; 1074).

ಕೊಡಂಗಿ: ಮರನಾನು ಪೊಕುಳಿಯಾನು ಕೊಡಂಗಿಯಾನು ಪೊಱಗಾಗಲೆ ಸಲೆವುಗೆಯ ಭಾಗಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೭೧-೩೦; 692); ತಿಮ್ಮೋಜನ ಮಕ್ಕಿಇಂ ಕೊಡಂಗಿ ಒಳಗಾಗಿ ತೋಟದಲು ಬಾಳು ನಷ್ಟವಾಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೦೫-೮; 1357); ಶ್ರೀಮದಶೇಷ ಮಹಾಜನಂಗಳು ಮಲನ ಕೊಡಂಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನವ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೨-೩; ?). **ಕೊಡಂಗೆ$_1$**: ಗಾಟ್ಟಿಯ ವೇಳ್ಗವಗ ಕೊಡಱ್ಗೆ (ಎಕ. VIII. ಸೊರಬ, ೨೨-೧೨; 800); ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜ್ಜೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟ ಕೊಡಂಗೆ ಮೂಲಿಗ ಜಾರಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೧೯-೮; 1108); ಮೂಡಣ ಹೆಗ್ಗದ್ದೆ ಆದಱ ಮೇಗಣ ಕೊಡಂಗೆ ಎರಡಱಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಡೆ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೮; 1256). **ಕೊಡಂಗೆಯಿ**: ಮತ್ತಂ ಕೊಡಂಗೆಯಿ ದೇವಭೋಗ ಮಾನ್ಯ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಹಾನುಗ. ೨೫೦-೩೪; 993). **ಕೊಡಗಿ**: ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ ಕೊಡಗಿ ಆಚನ್ದ್ರತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಗುಂ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೯೨-೧೨; 968); ದಂಣ್ಣಾಯಕರಿಗೆ ಯಜಮಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕೊಡಗಿಯಾಗಿ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರವು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೨-೪೩; 1286); ಸಂಗಮದೇವನ ಕೊಡಗಿಯ ಮನೆ (ಎಕ. II, ೩೮೧-೨; ಸು. 1500); ಕೊಡಗಿ ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೧೨೬-೪; 1692). **ಕೊಡಗೆ**: "ಉಂಬಱಿಯೆಂದು ಕೊಡಗೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); ಇಪಗೊಣ್ಡನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಳ್ಳಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಗಣ್ಡುಗ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ ೧೧-೯; 1020); ಇವಂಗೆ ಕೊಡಗೆ ಕಣ್ಡುಗ ಸಲ್ವುದೂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೧-೩; ಸು. 1050); ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಾಳಜೀಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗೆ (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೨೮-೧; 1259); ದಾಱು ಮಾದಳಿಕ ಕೊಡಂಗೆ ಬೆಲೆಕಾರ ಕೊಡಗೆ (ಕಇ. I, ೫೧-೧೩; 1432). **ಕೊಡಗೆಯ್**: ಮಗುನ್ದದ ಕೊಡಗೆಯ್ಯೊಳಗೆ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೭೮-೪೮; 1045); ಊರಿಂ ಬಡಗ ಗಾವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟದಿಂ ಬಡಗ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೪೬; 1078). **ಕೊಡಿಗಿ**: 'ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಮ್' ಪರಾ. **ಕೊಡಿಗೆ**: ಸುಖದಲಿ ಯಿಹಿರಿ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಿಗೆಯ ಶಾಸನ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೬, ೨-೧೯; 1554); ಗುದವಿದ ಮೇಧ್ಯದ ಹೆಡಗೆ ಕಿವಿಯು ಕಣ್ಣೋಳಿಯು ಖೀಜಿನ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೊಲನಹುದು (ಕೈಕವ. ೨-೬-೨). **ಕೊಡುಗೆ$_1$**: ಗವುಡಂಗೆ ಕೊಡುಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೩೭-೫; 1175).

[< ಕೊಡು$_1$ + ಕೆಯ್$_4$]

ಕೊಡಂಗೆಯಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಂಚಿ, ಕೊಡಚಿ, ಗೊಡಚಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳು ಗಿಡ, —ಪೊದೆ: ಕಂಟಳಿತ ಪ್ರಸೂನ ಬಲಿಯೊಳ್ ನಡೆವಲ್ಲಿ ಮುನೀಂದ್ರರೆಂಬಿನಂ ಗೆಂಟಱೊಳೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ ಪೊಳೆಯಲ್ ಕೊಡಂಚಿಗಳ್ ಗಂಟೊಡೆದುಣ್ಮೆ ಪೊಣ್ಮುವ ನವಪ್ರಸವಾಳಿ ಮಡಲ್ತ ಮಾಧವೀ ಮಂಟಪಮೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿತೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೯೨). **ಕೊಡಚಿ**: ಪಾರ್ವಾಲಿ, ಕೊಡಚಿ, ಗೊಟ್ಟ (ಮೈಔಗಿ ೭೯-೧೬೩೩). **ಗೊಡಚಿ$_1$**: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಣ್ಡೈ; ತುಳು. ಕೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು]

ಕೊಡಂತಿ, ಕೊಡತಿ, ಕೊಡತೆ, ಕೊಣಚಿ (ನಾ). ಮರದ ಸುತ್ತಿಗೆ; ಗುದಿಗೆ: ಉಳಿಯನೂಱು ಕೊಡಂತಿಯೊಳೆ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪ವ); ನಿತ್ಯಬಿಂದುಗೆ – ಬೆಡಂಗು, ಕಡಂಗು, ಅಡಂಗು . . . ಕೊಡಂತಿ, ಪಡಂಗು (ಶಮದ. ೩೬ಪ್ರಯೋ); ಪೇರಂಕುಶದ ನೆತ್ತಿಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಗೆಬಗೆ ಕೊಡಂತಿಗಳ ಸಾಲೊತ್ತರಿಸೆ ನಾನಾ ವಿಚಿತ್ರ ಸಂವರಣೆಯಂ ಸಿಂಗರಿಸಿದರ್ ದಂತಿಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೮-೩-೭).

ಕೊಡತಿ : "ಕೊಡತಿ ತೀಲಕಮುನಿಕ್ಕು ಸತ್ತಿಗೆ ದೋಹದ ಟುಂಕಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗಾಶ. ೧೧೩-೪೨); ಇಂತಿವ ಮೀಱಿ ವೇಧಿಸಿ ಭೇದಿಸಿ ಕೆಡೆವೆಂಬುವರೆಲ್ಲಾ ಎನ್ನ ಕೊಡತಿಯ ದಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಡಿಯುಕೆಂಬ ಬಡಿಹೋರಿಗಳು (ಪರಾಪ. ೧೨೧-೩೩೬); ಕನುಳದಳ ಕೊಡತಿಗಳ್ ಕೈಹಾರಿಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ಬಹಿರಂಗದಿ (ಕುವಾಲ್ಮೀ. ೩-೩); ಬಡಿವ ಬಲ್ಲಡೆಯ ಕೊಡತಿ ಯೊಗಲಾ ಭೀಮ ಮಡಿವಳಂತೆಂತಿಪ್ಪ ದನು (ಸೇದಿಸಂ. ೨೯-೨೬); ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸುವ ಕೊಡತಿಯಂದ ಆ ಕತ್ತೆ ಯ ಮೈ ಮುರಿಯ ಹೊಡೆದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೯೩); ಮಾತು ಕೊಡತಿಯೇಟಿನಂತೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪಾಭಿ. ೧೨೫). **ಕೊಡತೆ** : ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕೊಡತೆಯಂದ ಆ ಮಡಕೆಯುಂ ತಟ್ಟುವ ಧ್ವನಿ (ಧೃಕಥಾ. ೨೫೪); ಅವನೆಂಥ ಮನುಷ್ಯನಪ್ಪಾ ಆತನು ಕೊಡತೆಗೂ ಕೂಡ ಸಾಯಲಾರನು (ಪಪಪು. ೧೯). **ಕೊಡಣಚಿ**. 'ಕಾಮುಕೆಣಚಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟಾನ್; ಮಲ. ಕೊಟ್ಟ; ತುಳು. ಕುದಂಟಿ, ಕೊದಂಟು]

ಕೊಡಂದೆ (ನಾ). = ಕೊಡಂಗೆ : ಅಲದಾಮನ ಹೆಂಡತಿ ಅಳ್ಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಜ್ಜೆಯ × × × ನಿಂ ಅರಿಸಿ ಕೊಡಿಸ್ಯೆಯು ಕೆಜಿಗೆ ಸಲ್ಲು (ಎಳ. X, ಚಳ್ಳಿಪ. ೩-೯; ೯೨೨). [?]

ಕೊಡಂಬಿ, ಕೊಡಮೆ, ಕೊಡವೆ (ನಾ). ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಸರ್ಡಿಸಿದ ಜೋಡುಬುಟ್ಟಿ : ನಿತ್ಯಬಂದುಗೆ - ಕೊಡಂಬಿ, ಬಾಣಂಬಿ (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಿಱು ಗೂಳಿ ಪೆಗ್ಗೂಳಿ ಕೊಡಂದೆ ಯಡಿಗಿಲ್ಲು ಗಟ್ಟಿಗೆಯರೆಮಡ್ಡಿ ಸೂಸುಗೂಳ್ಳಲ್ಲಂದಿವಂ ಕೊಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪೮). **ಕೊಡಮೆ** : (ಃ). **ಕೊಡವೆ** : ಬೆಸ್ತರು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕೊಡವೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡಿದರು (ರೂಶಿ).

[← ತೆಲು. ಕೊಡಮು]

ಕೊಡಕನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪರಮೇಶ್ವರ ಛಟ್ಟಾರಕ ಕೋಡಕನಿಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಸರ್ವ್ವ ಬಾಧಾ ಪರಿಹಾರ ಬಿಟ್ಟ (ಎಳ. VIII, ಸೂಚಿ. ೧೪೮; ೬೪೦). [?]

ಕೊಡಕು (ನಾ). ಜೊಂಕುತನ; ವಕ್ರತೆ; ಕೊಂಕು : (ಃ).

ಕೊಡಕುಬಡಿಕು = (ಬಂಡಿ) ಒಗ್ಗಾಲಿಯಾಗಿ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಬೀಳು : (ಃ). [?]

ಕೊಡಕೆ 'ಕೊಡಂಕೆ' ನೋ.

ಕೊಡಕ್ಕೆ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೊಡಕೊಳು 'ಕೊಡುಕೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಡಗ[1] 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೊಡಗ[2] (ನಾ). ೧. ಕೊಡಗು ದೇಶದವನು; ಕೊಡವ : ತೆಲುಗ ಮನ್ನೆಯ ಸಾಲಿದ ತಿರುಕೊಂಳಕ ಸಲೆ ಕೊಂಗ ತಿಗುಳ ಕೊಡಗರು (ಕಂಪಿ. ೯-೩೦); ಇಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನರನ್ನು ಕುಡುವರು ಕೊಡಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೧೭೩). ೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛ : "ಮ್ಲೇಚ್ಛರೆನಿ ಕೊಡವ ಕೊಡಗರು" (ಮಂಗಾಶ. ೧೧೩-೪).

[ಕೊಡಗು + -ಅ]

ಕೊಡಗ್ಯ, ಕೊಡ್ಯ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಮ; ಪಡುವಲು : ಕುಕ್ಕೆಯಂ ಕೆಳಗೆ ಮೊದಲೂರ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಪಗಡ ಕೆಯಿ ಕಾಳಕವೆಯೂಳ (ಕಾ. I, ೩೦-೩೨; ೧೧೭೨). **ಕೊಡ್ಡ** : ಸಲಬಿನ್ನಿಯರ ಕೊಡಗ್ಯ ಎಜಿ ಹಂದಾಳಿಂ ಅನಿಯರ ಕೊಡಗ್ಯಂ ಕೊಡಕೆ ಎಡೆ ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಂ (ಎಳ. III, ಪಂಜಸ. ೧೧೯-೧೬; ? . ಕೃಪಾ.).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಡಗ; ಮಲ. ಕುಡಕ]

ಕೊಡಗಂಬೊಲ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೊಲ : ನಾವಿದಿಗೆಯ ಕಮ್ಮ ಕೊಡಗಂಬೊಲದ ಮಾಡಕೇಕ್ಕಸ್ಪದ ಕೂಲ ನುಜಯ್ತುತು ಮತ್ತರ್ಕ್ಕಯ್ಯಮಂ ಆ ಕೂಲಲೊಂದು ಮತ್ತತ್ಕೋಲಂಬೊಂದು ಮತ್ತಗ್ಗರ್ದ್ದಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೧-೫೧ ; ೧೧೩೦). [ಕೊಡಗ್ಯ + ಪೊಲ]

ಕೊಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕುಡುಗೋಲು : ನಡುವನೊಳ್ ಕೊಡಗತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ (ಸೌಂಧಿ. ೫೧-೫). [← ತುಳು. ಕೊಡಂಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗನ್ನೂರ್ 'ಕೊಡಂಗನ್ನೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡಗಸಾಲೆಗಿದ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯ : (ಪ್ರಯೋ. ೬೬-೧೬೬೫).

[ಕೊಡ್ಡ + ಕಸಾಲೆ (< ಕುಸಾಲೆ) + ಗಿದ (< ಗಿದು)]

ಕೊಡಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ದೆ : ಆ ದಿನಳೆ ಗಳು-ಗಂಗೆ ಕೊಡಗಿಗದ್ದೆ ಸಲಗೆವೊಂದು (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೧೨-೨೬ ; ೧೨೫೨). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್) + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಕೊಡಗಿತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದವಳು; ಕೊಡಗಿನ ಹೆಣ್ಣು : ಬಡಡುವಿನ ಬಟ್ಟಳುಚದ ನೌಂದರಿಯದ ಕೊಡಗಿತಿಯರು ರಾಜಿಸಿದರು (ಕಂಪಿ. ೭೧-೪೬). [ಕೊಡಗ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡಗಿನಗೆಜ್ಜೆ, ಕೊಡಗಿನೆಕೆಜ್ಜೆ, ಕೊಡಗಿನೆರೆ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆ; ಕೊಡಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆರೆ (?) : ಚಿಕ್ಕಗವ್ಯಾನ ಕೊಡಗಿನಗೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಮಿಂಟ್ಟು ಕೊಡಿಯುಂಬೊಳಗಾದ (ಎಳ. V, ಹಾಸಕ. ೫೬-೬೦ ; ೧೧೭೦). **ಕೊಡಗಿನೆಕೆಜ್ಜೆ** : ನಾಲು ಆ ಕೊಡಗಿನೆ ಕೆಜ್ಜೆಯನು ಬರುವ ಅವನೊಬ ತಿರಿಗಿ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಬ್ಳ. ವೇ. ೧೦೬-೧೪ ; ೧೫೫). **ಕೊಡಗಿನೆರೆ** : ಸರಕಾರದಕೆರೆಗಳಿಗೂ ಕೊಡಗಿನೆರೆಗಳಿಗೂ ಮರಮ್ಮತ್ತು ಮಾಡಿಸಕ್ಕಲ್ಲದ್ದು (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪).

[ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್) + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಕೊಡಗಿದಾರ, ಕೊಡಗಿದಾರ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಇನಾಮುದಾರ : (ಧೃಸ್ಮಗ. ೫೫೩). **ಕೊಡಗಿದಾರ** : ಕೊಡಗಿದಾರರ ಪೈಕ ಒಂದಾನೊಂದು ಕೊಡಿಗೆದಾರಿಗೆ . . . ಆಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೭೪). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್) + -ದಾರ್]

ಕೊಡಗಿನಮಾನು 'ಕೊಡಗಿನಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗಿನಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಗಿನಮಾನು, ಕೊಡಗಿನೆಮಾನ್ಯ, ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಬಂದ ಭೂಮಿ : ತನಗೆ ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಡೆವ ಗದ್ದೆ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೨೪-೨೫ ; ೧೧೩). **ಕೊಡಗಿನಮಾನು** : ಸಂದಕಂಯ . . . ಕೊಡಗಿಮಾನಾನಲ್ಲಿ (ಎಳ. VI, ಕ್ಯಗೇರಿ. ೨೯-೧೫; 1416). **ಕೊಡಗಿನೆಮಾನ್ಯ** : ತಮಪ್ಪಗೌಡನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡಗಿನಮಾನ್ಯ (ಎಳ. X (S), ಬಾಗೇಪ. ೯೨-೩ ; ೧೭೬೦ ಕತ). **ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ** : (ಃ). [ಕೊಡಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೊಡಗಿವಿ (ನಾ). ಕೊಡದಂತಿರುವ ಕೆವಿ :

ಕೊಡಗಿವಿಯನವಗಂ : ಕೊಡದಂತೆ ಕೆವಿಗೆ ಳುವನು; ಕುಂಭಕರ್ಣ : ಕೊಡಗಿವಿಯವನಿ ನಿದ್ರಾತುರುಷಕಿರಿರಂಭ್ರಜಿ ನಿನ್ನದು ಬಂದೆ ಅವಸರಪಟ್ಟ ದಕಳಂಧರನು ಜಾಗರಿಸಿ (ರಘುವಂ. ೧೨-೨೧).

[ಕೊಡ್ಡ + ಕಿವಿ]

ಕೊಡಗು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಮಲೆಯಾಳ ಕೊಡಗು ಬಾಹ್ಲಿಕಾ-ಮಲೆಯ ಮಧು ಜೀಳಿಡೇಶದ ರಾಯರು ಬಲದೋಳ್ಪದರು ಚಕ್ರಧರಗೆ (ಧರಚ. ೨೨-೫೬); ಕೊಡಗು ಕೊಂಕಣ ಕೊಂಗ ಮಲೆಯಾಳ ರಾಜ್ಯದ ಬಡಿಹೊರಿಗಳು ಮನ ನಡುಗಿ (ಕಂಪಿ. ೬-೬೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡಗ]

ಕೊಡಗುಕತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಡಗರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಖಡ್ಗ : (ಕ).
[ಕೊಡಗು + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಡಗುಮಲೆ (ನಾ). ಕೊಡಗು ದೇಶದ ಬೆಟ್ಟ : ಅಕ್ಕಿ ಹುಡಿ ಹಿಟ್ಟುಗಳ ತುಂಬಿ ಕೊಡಗುಮಲೆಯ ಸಾರಿದರು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೬).
[ಕೊಡಗು + ಮಲೆ$_2$]

ಕೊಡಗೂಸು, ಕುಡಗೂಸು, ಕುಡುಗೂಸು, ಕೊಡುಗೂಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ; ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿ ; ಕನ್ಯೆ ; ಕುಮಾರಿ : "ಕುಮಾರೀ, ಕನ್ಯಾ -ಈ ೨ ಕೊ(ಡು)ಡಗೂಸು" (ಹಲಾಯು. ೭೯-೩೨೯); "ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨); ಅಜುವರುಂ ಕೊಡಗೂಸುಗಳುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೧೫-೧೭); ಕೊಡಗೂಸೆಂಬುದು ಪೆಜರೊಡವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ವ); ಕೊಡಗೂಸಿನೊಳಗಣ ಮೊಲೆ ಮುಡಿಯ ಹಡೆದ ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳೆಂದಡೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲರೆ (ದೇದಾಪ್ರ. ೧೦೦-೪); ಕಾಸಿ ಚಿನಿಪಾಲಂ ಕೊಡುವವಳು ನಿಮಗೆ ಕೊಡಗೂಸು (ಬಸಪು. ೯-೩೮); ಕೊಡಗೂಸುಗಳು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕರಾ ಮನೆಗಳು ತಡೆಯದೆ ಪ್ರಾಯ ವೇಱುಪುವು (ಭರಡ. ೧೫-೩೧). **ಕುಡಗೂಸು** : "ಕನ್ಯಾ=ಕುಡಗೂಸು" (ಕಾಶಕೃ. ೩೮). **ಕುಡುಗೂಸು** : ನಾಂ ಕುಡುಗೂಸಪ್ಪೆನದು ಕಾರಣದಿನೆಮ್ಮ ತಾಯಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಬೇಡಾ (ಪಂಠಾಮಾ. ೮-೬೧ ವ). **ಕೊಡುಗೂಸು** : ಅಮೂಲ್ಯ ಮಣಿಗಣಭೂಷಿತೆಯಾಗಿ ನಡುವಿರುಳ್ ಬರ್ಪ ಕೊಡುಗೂಸಂ ಜಡಿದು ಪಿಡಿತಂದೊಪ್ಪಿಸದೆ ಕಳಿಪಿ (ಸುಕುಮಾ.೭-೨೭); ಕೊಡುಗೂಸು ಮದುವೆಯಂ ಬೆಳಸುಳ್ಳಂ ಮಱೆಯಂ ನೆನೆವಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೯೦); ಅನ್ಯಾಯಂ ಕೊಡುಗೂಸಿನೊಳ್ ಕುಡದ ಮುನ್ನಂ ಬಂದು ಕೂಡಿರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೨೬)

ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸು = ಹೆಣ್ಣಾಗಿಸು ; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗಿಸು (?) : ಕೊಡಗೂಸಾಗಿಸಿದತ್ತು ನಿನ್ನತುಳ ಬಾಹಾಸಾಹಸಂ ಸಿಂಗಮಂ ಸಿಡಿಲಂ ಮಾರ್ಪೊಡಮೆಮ್ಮನಿಂದುವರೆಗುಂ ಮಾಱಾಂಪರಿಲ್ಲೆಂದು ಮಾರ್ನುಡಿಯಾಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೩-೮೦). [ಕೊಡ$_1$ + ಕೂಸು]

ಕೊಡಗೂಸುತನ, ಕೊಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ಕನ್ನೆತನ ; ಕನ್ನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ : ಕೊಡಗೂಸುತನದ ಭಯದಿಂ ನಡುಗುವ ಕನ್ನಿಕೆಯ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೨) ; ಎಸೆದುದು ನಿಸದಮಳ ಕೊಡಗೂಸುತನಂ (ವರ್ಧಪು. ೯-೧೯). **ಕೊಡುಗೂಸುತನ** : ಮಾಸರಮಾಯ್ತವಳೊಳೊಗೆದ ಕೊಡುಗೂಸುತನಂ (ರಸರ. ೧-೨೬). [ಕೊಡಗೂಸು + -ತನ]

ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಡಗೂಸು : ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿವಿಡಿದು ಕೊಡಗೂಸುವೆಣ್ಗಳುಜ್ವಲ ಮಂಗಳಾನಕಂ ಸಹಿತಿದಿರುವಂದು (ಸೌಂದಪು. ೫-೯೫). [ಕೊಡಗೂಸು + ಪೆಣ್]

ಕೊಡಗೆ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಕೆಱೆ 'ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲ್ (ನಾ). ಕೊಡದಂತೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಕೆಚ್ಚಲು : ಕಾಮಧೇನುವಿನ ಕೊಡಗೆಚ್ಚಲಂ ಪಾಲ್ಗರೆದು ಗೆಯ್ದ ಪಾಯಸಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೨೫೫). [ಕೊಡ$_2$ + ಕೆಚ್ಚಲ್]

ಕೊಡಗೆದೆಱೆ (ನಾ). ಕೊಡಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಕಂದಾಯ : ಕೊಡಗೆದೆಱೆಯ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಖ ೨೦ನೆಯ ಕೊಡಗೆದೆಱೆನು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೦೩-೧೫ ; 1553).
[ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕೊಡಗೆಮಾನ್ಯ 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದತೋಟ : ಗಾವುಣ್ಡನ ಕೊಡಗೆಯ್ದೋಂಟದಾ ಬಡಗ ಕೆರೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೪೭ ; 1029). [ಕೊಡಗೆಯ್ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ತೋಂಟ]

ಕೊಡಗೆಹೊಲ (ನಾ). ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿ : ಬಯಿಚಪಗಳುಡನು ತಿಂಮಣಗೆ ಕೊಟ್ಟತರ ಕೊಡಗೆ ಹೊಲ (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೮-೪ ; 16ನೆಯ ಶತ).
[ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೊಡಗೈ 'ಕೊಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೊಡಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಬೆಲಗಸೆ ತೀವಿಕೊಂಡು ಕುಡಿಯಲ್ ಮೊಗೆಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು ತಿರ್ದಿ ಬಚ್ಚಲ ನೆಲೆಡೋಂಟದೊಳ್ ಪರಿಯಿಸಲ್ (ಅಜಿಪು. ೬-೪೫). [ಕೊಡ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಡಚಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯಸಸ್ಯ : ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊಡಚಿ 'ಕೊಡಂಚಿ' ನೋ.

ಕೊಡಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಗುಗ್ಗೆಯನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಕಡ್ಡಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಹೊರಗೆ ತೆಗೆ. ೨. ಪಾತ್ರೆಗಳೊಳಗಿನ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು : (ಕ). [< ಕೊಡೆ$_1$ + -ಚು]

ಕೊಡಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಭ್ರಮರಂಚೆ ಕೊಡಚೆ ಶುಕವಿನುತ ಕೋಗಿಲೆ ಮುಖ್ಯಯಖಿಳಾಂಡಜಾತಾಂಡ ಧ್ವನಿಗೈಯೆ (ನವಮೋ. ೬-೨೨).
[ಈ ಶಬ್ದವು 'ಕೊಂಚೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖತವಿರಬಹುದು]

ಕೊಡತ$_1$ 'ಕೊಡೆತ' ನೋ.

ಕೊಡತ$_2$ 'ಕೋಡು$_3$' ನೋ.

ಕೊಡತ$_3$ (ನಾ). ಓಟಕ್ಕೆ ತಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಿಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋಲು, —ಹಾಸುಗೋಲು : "ಛಳಿ ಹಾಸುಗೋಲು ಪುಣ್ಣೋವುಗಳೊಳಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆ]ತ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮) ; ಕೋಡಗವ ಹಿಡಿದು ಕೊಡತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ಊರನೆಲ್ಲಾ ನುಂಗಿತ್ತು (ಸಿದ್ದೇವ. ೩೪೩). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೊಣತ]

ಕೊಡತಿ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡತಿಮನ್ಯ (ನಾ). ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಮೊದಲಾದ ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗಾಗಿ ಉಂಬಳಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ : ಚಿಂನಯಗಳುಡರು ಬಳೆಯದ ಮಡಿವಳತಂಮದ ತಿಂಮನಿಗೆ ಕೊಡತಿಮನ್ಯ (ಎಕ. IX (S), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೭೮-೯ ; 1700).
[ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಮನ್ಯ (< ಮಾನ್ಯ)]

ಕೊಡತಿಮೀನು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು : ಕೊಡತಿಮೀನೆಂಬ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲಿಮೀನು ನಮ್ಮ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೬೧). [ಕೊಡತಿ + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೊಡತಿವಣ (ನಾ). ಕೊಡತಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ತೆರಿಗೆ : ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಕತ್ತರಿವಣ ಆಡೆಕಲುವಣ . . . ಕುಂಬಜಬಿಟ್ಟ ಕಂಮಜವಿಟ್ಟ ಯಿವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨, ೧೬-೩೧ ; 1069) ; ಕುಮಾರಗಾಣಿಕೆ ವಿಜಯ ಬೀರವಣ ಕೊಡತಿವಣ ಖಾಣ . . . ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ಮತ್ತಂ ಅರ್ಪೂರ್ವ್ವಾಯ ವೊಳಗಾಗಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೦, ೩-೨೬ ; 1206) ; ವಿಜಯ ವೀರವಣ ಘ ೧ ಕೊಡತಿವಣ ಸ ೨ ಅಂತು ಗ ೮೫ ಪ ೯ ಖಾಣಸಲಗೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೮೪-೬೬ ; 1230). [ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪಣ$_1$]

ಕೊಡತಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ತಡಿಕೆವಲೆ ತಟ್ಟುವಲೆ ಹಾಸುವಲೆ ಬೀಸುವಲೆ ಕೊಡತಿವಲೆ ಕೋಲುವಲೆ ತಳ್ಳಿವಲೆ . . . ಹೊಜ್ಜೆಗಳ ಬೇಡವಡೆ ನೆರೆದುದು (ಹಡಕಾ. ೫-೮). [ಕೊಡತಿ$_0$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಡತಿವುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಗಾಳಿ ಸುಟ್ಟಿದು ಸುಟ್ಟುಜ್ಜಿಗಳೊಗೆವೊಡಂ ಕೊಡತಿವುಟುಗಳಿ(ಜ್ಜಿ)ಟಿದಾಡುತಿರ್ಪೊಡಂ. . . ಇವ ನೋಡಿ ಪೇಟ್ ಮಟ್ಟಿಯಧಿಕ ತಾನೆಂಬುದಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೨-೧).

[ಕೊಡತಿ (< ಕೊಡಂತಿ) + ಪುಟು]

ಕೊಡತೆ 'ಕೊಡಂತಿ' ನೋ.

ಕೊಡನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಸಾಂತಳಿಗೆ ಸಾಸಿರದ ಬಳಿಯ ಕೊಡನಾಡು ಮೂವತ್ತರೊಳಗಣ ಕುಡಿಗೆರಿಯ ಮನ್ನೆಯ ವೊಳಗಾಗಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೫೩-೨೬; 1027).

[ಕೊಡ$_0$ + ನಾಡು]

ಕೊಡನಾರಿ, ಕೊನ್ನಾರಿ, ಕೊರನಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಭದ್ರ ಮುಸ್ತೆ: "ಮುಸ್ತಾ = ಕೊಡನಾರಿ (ಕೊನ್ನಾರಿ)" (ಕಾಶಕೃ. ೨೬೦); ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯ ವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮); ಗಂಡು ಕುರುಚೇಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ, ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬), **ಕೊನ್ನಾರಿ**: ತುಂಗೆಹುಲ್ಲು, ಕೊನ್ನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ (ಮೈಔಗಿ ೨೮-೫೩೬); ಅಳಿಲೆ ಕಾಯಿ, ಪರ್ಪಾಷ್ಟಕ, ಕೊನ್ನಾರಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ರುಗ್ದಾಹಸನ್ನಿ ಶಮನವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೫). **ಕೊರನಾರಿ**: (ಕಿ). [?]

ಕೊಡಪಾನ, ಕೊಡಪಾನೆ (ನಾ). = ಕೊಡ: ತಾಮ್ರದ ಭಾಂಡತತಿ ಪೊಂಬೆಳ್ಳಿಗೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನ ಗಿಂಡಿ ಪರಿಯಣ ಪಡಿಗ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೦); ಗುಡಿ ದೂಸ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕೊಡಪಾನಮನ್ನಿತ್ತು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೪); ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡಪಾನವನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೬); ಕೊಡಪಾನ ಬಾವಿಗಿಳಿಸಿ ಮೀಯಲು ಮುಂದಾದೆ (ನಾಚಿಕೆ. ೪೫). **ಕೊಡಪಾನೆ**: (ಕಿ).

[ಕೊಡ$_2$ + ಪಾನ]

ಕೊಡಪಾನೆ 'ಕೊಡಪಾನ' ನೋ.

ಕೊಡಪಿಸು, ಕೊಡವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒದರು; ಕೊಡವಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು: ಕಡೆಯಾಣಿ ಬೊಂಬೆಗೆ ಕವಿದಿರ್ದ ದೂಳಿಯ ಕೊಡಪಿಸಿ ಪೊಳಪಿಕ್ಕಿದಂತೆ(ಕವಿಚ. III, ೧೪೩, ಗೋಮಟೇಶ್ವರ ಚರಿತೆ). **ಕೊಡವಿಸು**: ಮನೆಯ ಧೂಳು ಕೊಡವಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕೊಡಪು + -ಇಸ್ತು$_3$]

ಕೊಡಪು, ಕೊಡವು, ಕೊಡಹು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಒದರು; ಜಾಡಿಸು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: "ಕೊಡಪು - ಕರ ವಿಕೀರ್ಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಮುತ್ತಿದರ್ ಕೆಡಪಿದರ್ ಕೊಡಪಿದರ್ ಮಡಪಿದರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೪೩); ಕೊಡಂಕಿ ತುಡುಂಕಿದ ಗೋವಳನಂ ಕೊಡಪಿ ಕೆಡಪಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಹಯಂ ಕೊಡಪೆ ಬೆನ್ನಿಂದಂ ಪಡಲ್ವಟ್ಟರಂ ಕಳಿದು (ಚಿಕವಿ.೫-೨೩); ಹೆಚ್ಚಳವನುಂ ಕೇಳಿ ಸಂಭ್ರಮಂಗೊಳುತಮಿರೆ ಕೊಡಪಿ ಕಿವಿಗಳನು ನಿಮಿರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೫). **ಕೊಡವು**: ೧. ತಡವರಿಸುತೇಳುತ್ತ ಬೀಳುತ ಕೊಡವು ತೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೪-೭೩); ಕೊಡವುತ್ತುಂ ನಿಜ ಕೇಸರಪ್ರತತಿಯುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨೪೬); ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಮರಳಿ ಎಂದೂ ಕೊಡವಿ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿಜೀ. ೮೬). ೨. ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ಕಳಚು; ವಿಸರ್ಜಿಸು: ಸುನಂದ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡವಿ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದಳು (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೬೦).

ಕೊಡಹು$_1$: ೧. ಗಡಣದೊಳುಂಬವರೆಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯ ನಾತಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಯೋಗಡಿಸಿ ಮೂಗಂ ಪಿಡಿದುಣಿಸಂ ತೊಜ್ಜಿದಿರೆ ತಲೆಗೊಡಹದೆ ಬಹು ಧನಿಯುಣಲ್ಕೆ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೯); ಏನಿದದ್ಭುತವೆನುತ ತಲೆಯನು ತಾನೆ ಕೊಡಹಿದನು(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ ೧೪-೪೪); ಹತ್ತಿದಮೆಯ್ದೂಳ ಕೊಡಹಿ ಕರವ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿದಳಬುಜಾಯತಾಕ್ಷಿ (ನೋಹತ. ೮-೨೬); ಹಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕವಡೆಯ ಚೀಲವ ಕೊಡಹಿದಂತುದಿರ್ದುವು ಧರೆಗೆ (ಧರಚ. ೩೬-೮೮). ೩. ಕಡೆ; ಮಥಿಸು: ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಧಾತಕೀ ಕುಸುಮ ಇಷ್ಟನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಹಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲರೆದು ಕೊಡಲು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೩).

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಕುಡಯು; ಕೊಡ. ಕೊಡಂಸ್; ತುಳು. ಕುಡುಪು]

ಕೊಡಬೀಸ 'ಕೊಡವೀಸ' ನೋ.

ಕೊಡಮಳೆ (ನಾ). ಕೊಡದಿಂದ ಸುರಿದಂತೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆ; ಕುಂಭ ದ್ರೋಣ ಮಳೆ: ಕೊಡಮ[ಪಾಠಾಂ. ವ]ಳೆಯನು ಕಟ್ಟಬಲ್ಲನ ಮಳೆಯ ವಗಡಿಸಬಲ್ಲುದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೧೫). [ಕೊಡ$_4$ + ಮಳೆ (< ಮಟ್ಟೆ)]

ಕೊಡಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): "ಜಂತುನಾಶನಃ - ಕೊಡಮಾವು" (ಓಷಧಿ. ೬೧). [?]

ಕೊಡಮುರುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಡಚಗ, ಕೊರಸಿಗನ ಗಿಡ, ಕೊಡಮುರುಕ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊಡಮುರ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಪ್ಪಾಲೆ. . . ಕೊಡಮುರ್ಕ (ಮೈಔಗಿ. ೭೮-೧೬೧೩). [?]

ಕೊಡಮೂಕ (ನಾ). ಜೋಳದ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕೆಂಜೋಳ, ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ . . . ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿ (ಜೋಳ) ಗಳನ್ನು (ಕಭಾಗೆ ೨೭೧). [?]

ಕೊಡಮೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡರು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ಧ್ವನಿ ಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಪದ. 'ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಡರುಕೊಂಚೆ (ನಾ). ಕೊಡರು ಕೊಡರೆಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ: ಹಾಳುಮನೆಗಳೊಳಗಿಂದ ಕೊಡರುಕೊಂಚೆಗಳ ಕೂಗುಕರ್ಕಶವಾಗಿ ಕೇಳಬರುತ್ತಿದೆ (ಜನಜೀ. ೬೬). [ಕೊಡರು + ಕೊಂಚೆ]

ಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಸುಂಕ ಸೋದಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊತ್ತಕೊಡರೆ ಎತ್ತುದರೆ ಕೊತ್ತಮ × × ದರ ಸುಂಕರಿಗೆ ಬರಳುದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೩೫; ?). [?]

ಕೊಡಲ, ಕೊಡಲು$_1$ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಲು; ಪಶ್ಚಿಮ (?): ಎಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗಕೆಲ ಒಂದು (ಇಆ. XII, ೧೬-೪; 813). ೨. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ನಾಗಂಣನಾ ಕೃತಮಿದಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೩-೩೪; 500); ಶ್ರೀ ಕೊಡಲರಾ ಜಕ್ಕರ ಪೊಲೆಯಮ್ಮನಾ ಶಾಲೆ ಪದಿನೇಟು ಧರಣ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫-೫೬; 890); ನಾಡ ಕೆಳಭಾಗೆಯ ಕೊಡಲ ಆಗ್ರರಕ್ಕೆ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೭-೧೧; 1384). **ಕೊಡಲು$_1$**: ತೆಂಕಲು ಹಲಸಿನಮಾನಿ ಕೂಲಂಬಿಕೊಡಲು ಅಜ್ಜೆಯ ಮಾಲಿಂದ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೦-೩೦; 1482). [?]

ಕೊಡಲಗದ್ದೆ, ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ: ಗಡೆಮುಡೆ ೬ ಕೊಡಲಗದ್ದೆ ಕಂನಡ ಹಟದಿಂ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂ. ೫೩೪-೧೫; 1278). **ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ**: ಗಂಗಾಧರಭಟ್ಟರಿಂಗೆ . . . ಮುಂಡಗೆಜ್ಜೆ ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮೂಡೆ ೧೦ (ಎಇ. XXVII, ೧೬೧-೩೬; 1256). 'ಕೊದುಲು' ಪರಾ. [ಕೊಡಲ$_0$+ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ಟೆ)]

ಕೊಡಲತೀರ್ಥ (ನಾ). ಒಂದು ತೀರ್ಥದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೊಡಲತೀರ್ಥಮಂ ಮಿನ್ದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦-೨೨; 1031). [< ಕೊಡಲ + ತೀರ್ಥ]

ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಡಲಸೆಟ್ಟಿಯರಾ ಮಾದಮ್ಮನೆ (ಎಇ. IX, ೨೩-೧೨; 500). [ಕೊಡಲ + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೊಡಲಿ, ಕೊಡಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಶು: ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಮರನಂ ಕಡಿವೆನೆಂಬ . . . ಪೆರ್ಗಾವಿಲ ನಂತೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೬); ಕೊಡಲಿಯೊಳ್ ಕಡಿದಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೮೮ ಉದಾ); ಅಸಹಾಯಸೂರನಾಗಿ ಕೊಡಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರ ಹುಯ್ದು ಕೆಡಹಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೦-೪; 1386); ಕೊಡಲಿಯ ಮಸೆದುಕೊಂಡವನ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೭೭-೨೮); ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯು ಕೊಡಲಿಯ ಕಾವು (ಗಾದೆ); ಉಗುರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಲೆ$_1$**: ಹಸಿವು ತೃಷೆ ವಿಷಯವೆಂಬ ಕರ್ಮಂಗಳನೇ ಕಂಡು ಪರಿಣಾಮವೆಂಬ ಕೊಡಲೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತರದಱಿದು (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೩೮-೨೧); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕೊಡಲೆಪೆಟ್ಟೆ ತ್ರಿಷಷ್ಟಿವಾದದ ಗುಟ್ಟು (ಮುಂಗಾಪು. ೫).

ಕೊಡಲಿಯವಂ = ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು; ಪರಶುರಾಮ: ಕೊಡಲಿಯವಂ ದರ್ಪದಿಂ . . . ಎಂದಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೧೮). ಕೊಡಲಿರಾಮ, ಕೊಡಲಿಯರಾಮ = ಪರಶುರಾಮ: ಕೊಡಲಿರಾಮನ ಸಿಡಿಲಿಗಳುಕಿ ಹಿಂದೋಡಿ ಕಡಲಾರೆ (ಕಎಪು. ೩೧-೯); ಕೊಡಲಿರಾಮನು ಎರೆದ ಕೆನ್ನೀರ ಜಳಕಕ್ಕೆ ಕೂದಲು ನನೆಯಲಿಲ್ಲೆನುತಿಹೆ (ನಾದಲೀ. ೪೧); ಕೆಂಜೆಡೆಯ ಕೊಡಲಿಯ ರಾಮ ನಿಂದಿದಿರಾಗಿ ನಡೆತರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಓರಿಇ. ಪರಿ. ೨೭೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡಾಲಿ; ತುಳು. ಕೊಡರಿ, ಕುಡರಿ; ತೆಲು. ಗೊದ್ದಲಿ. / ಸಂ. ಕುಠಾರ]

ಕೊಡಲಿಕಜ್ಜಾಯ (ನಾ). ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆ; ಮಾಂಸದ ಭಕ್ಷ್ಯ: ಈ ಹಬ್ಬಗಳಾದ ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಕೊಡಲಿ ಕಜ್ಜಾಯ, ಅರ್ಥಾತ್ ಲಾಲ್‌ತರಕಾರಿ ಅರ್ಥಾತ್ ಬಾಡಿನ ಊಟ ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೩೩). [ಕೊಡಲಿ + ಕಜ್ಜಾಯ]

ಕೊಡಲಿಕಡಿತ 'ಕೊಡಲಿಗಡಿತ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾವು 'ಕೊಡಲಿಗಾವು' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಕಾಱ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನೇ ಆಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪರಶುರಾಮ: ಮಹೀಶವಂಶವ ತಡೆಗಡಿದನೀ ಕೊಡಲಿಕಾಱನ ತೋಟಿ ಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೪೮); ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲೆಲೆ ಕೊಡಲಿಕಾಱನೆ ಹಾರುವನ ವಧೆ ಸುಡಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೪-೩೨). [ಕೊಡಲಿ + -ಕಾಱ]

ಕೊಡಲಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು: ಇಂತು ಸೀಳಿ ಹೋಳಿ ಚಾಳಿಸಲ್ಕೆ ಹರಣವಳಿಯದಿಹದೆ ಪಿಡಿದು ಖಂಡವರಿಯಲಯ್ಯೊ ಕೊಡಲಿಗಡಿಯಲಳಿಯವಯ್ಯೊ (ಸಾನಂಚ. ೬-೫೪); ಕೊಡಲಿಗಡಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿ$_1$]

ಕೊಡಲಿಗಡಿತ, ಕೊಡಲಿಕಡಿತ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ: ಎಲವೊ ನಿನಗಿಪ್ಪತ್ತು ಕೈಗಳು ಸಲೆ ಸಹಸ್ರವು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಗೆ ಬೆಳೆದ ತೋಳ್ಗಳ ರಾಮ ಕಡಿಯನೆ ಕೊಡಲಿಗಡಿತದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೪೩). **ಕೊಡಲಿಕಡಿತ**: ಪರಶುರಾಮನ ಕೊಡಲಿಕಡಿತವ ಧರಿಸಲಾಪೆನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧೦-೬). [ಕೊಡಲಿ + ಕಡಿತ$_2$]

ಕೊಡಲಿಗದ್ದೆ 'ಕೊಡಲಗದ್ದೆ' ನೋ.

ಕೊಡಲಿಗಾವು, ಕೊಡಲಿಕಾವು (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ತನ್ನ ವಂಶವನ್ನೆ ಹಾಳುಮಾಡುವವನು; ಕುಲನಾಶಕ: ದನುಜಕುಲಕಿವ ಕೊಡಲಿಗಾವಾದನು ಮಹಾದೇವ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೪). **ಕೊಡಲಿಕಾವು**: ೧. ಕೊಡಲಿಕಾವು ಮರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡಲಿಗೆ ನೆರವಾಯಿತಂತೆ (ಚಕರಾ. ೨೨೮).

[ಕೊಡಲಿ + ಕಾವು$_3$]

ಕೊಡಲಿಗೊರವ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಗೊರವ; ಪರಶುರಾಮ: ಶ್ರೀರಾಮನೊರ್ವನೆಯೆ ತನ್ನೊಸಗೆದೇರಿಳಿದು ನಡೆದಂ . . . ಕೊಡಲಿಗೊರವನ ಕಡುಪಿನೆಡೆಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೨-೬೭೦).

[ಕೊಡಲಿ + ಗೊರವ]

ಕೊಡಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು: ಉಗುರೊಳ್ ಚಿವುಂಟುವೆಂ ಕೊಡಲಿಗೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಳಲ್ ಬಸಮಲ್ಲದು ಬೆಳೆದೊಡೆ (ಜಗವಿ. ೩-೨೨). [ಕೊಡಲಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಡಲಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ದೊಡ್ಡಜಾಪಾಲ ಜಪ್ಲೆ, ಅಡಿಕೆಜಪ್ಲೆ, ಕೊಡಲಿಮರ, ಕೊಕ್ಕರೆ (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೦೩).

[ಕೊಡಲಿ$_0$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಮುರ್ಕಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೨೬). [? + ಮರ$_1$]

ಕೊಡಲಿಯ (ನಾ). ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವವನು; ಮರ ಕಡಿಯುವವನು: ಕಡೆಕೊಳಂದ ಮಣ್ಣಿಗ ಪ್ಪೊಂಬ್ಬುಲಂ ಕೊಡಲಿಯಂ ಬಲ್ಲಸಿಯ ಕಮ್ಮಱಂ ಮುಟ್ಟಗೆರಿಯೊಡೆಯೊಂ ಓದಲ ಪೋಲೆಯಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೨೨; 11ನೆಯ ಶತ). [ಕೊಡಲಿ + -ಅ$_7$]

ಕೊಡಲು$_1$ 'ಕೊಡಲ' ನೋ.

ಕೊಡಲು$_2$ (ನಾ). = ಕೊದುಲು (?): ಭತ್ತ ನಾಲ್ವಂಡೆಯಲೂ ಮುಡಿ ಅಯಿವತ್ತು ಮತ್ತಂ ರಾಮನ ಕೊಡಲು ಸಹ ಅ(ಂ)ನ್ತುಯೀ ಮೂಱು ಬಗೆಯ ಬಾಳಿಗೆ ಗೇಣಿಯ ಅಕ್ಕಿ ಮುಡಿ ೭೦ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೨೨; 1472). [?]

ಕೊಡಲೆ$_1$ 'ಕೊಡಲಿ' ನೋ.

ಕೊಡಲೆ$_2$ (ನಾ). ಕರುಳು, ಅಂತ್ರ: [ನಡುನೆತ್ತಿಯು]ದರ ದೇಹದೊಳೆಡೆಯೆಡೆಯಣ ಸಂಧಿ ಕೊಡಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊರ(ಲು)ಳು] ನಾಲಗೆ ಗುದಮುಂ ನಡುಬೆನ್ನೆಂಬಿವನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲ್ಕರಿದದರಗರಳಮಾ ಖಗಪತಿಗಂ (ಖಮದ. ೩-೪೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್, ಕುಡಲೈ; ಮಲ. ಕುಡರ್, ಕುಡಲ್]

ಕೊಡವ (ನಾ). = ಕೊಡಗ: ಕಳ್ಳನ್ನು ಕಂಡ ಕೊಡವ ಸಾಲ ಮಾಡಿಯಾನು ಎಂಬ ಮಾತಿದೆಯಲ್ಲ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೭).

[< ಕೊಡಗ]

ಕೊಡವತಿ (ನಾ). ಕೊಡವರ ಹೆಣ್ಣು; ಕೊಡಗುದೇಶದ ಹೆಂಗಸು: ಪೂವಿ, ನೀನು ಅಂಜುಗುಳಿ ಹೆಣ್ಣು; ಕೊಡವತಿಯಂತೆ ಕೆಚ್ಚಿನ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ನಡೆದಾ. II, 1140). [ಕೊಡವ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಡವಳಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದತ್ತಿ (?): ಅಂತು ಕೊಡವಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ೫೬ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧-೮೫; 1652). [?]

ಕೊಡವಾರು (ನಾ). (?): ಹೊಲ ಮನೆಯ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೊಡವಾರು ಮುಂತಾದದನೂ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೌಇಇ. XV, ೬೭೨-೨೪; 15ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊಡವಾಲ್, ಕೊಡವಾಲು (ನಾ). ಕೊಡ ತುಂಬುವಷ್ಟು ಹಾಲು; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು: ದ್ರೋಣದುಗ್ಧಾ, ಪ್ರಚುರದುಗ್ಧಾ – ಈ ೨ ಕೊಡವಾಲ್ ಕಜ್ಜಿವಾವು (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೬); ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ಬಜಡುಗಳ್ ಕೊಡವಾಲ್ಗಳಂ ಕಜ್ಜಿಯ ತೊಡಗಿದವು (ಚಿಬಪು. ೪-೩೪); ಬಿಡದೆ ಕೊಡವಾಲಂ ಕಜ್ಜಿದುವಾಕಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೨). **ಕೊಡವಾಲು**: ಕೊಡವಾಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡಾಮ್ಲವೆನಿತಾಗಬೇಕು (ಹಚಕಾ. ೭-೨೨); ಕೊಡವಾಲು ಪುಳಿವೆರೆದಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಲ್ಗಡಲು ನಾಶವನ್ನೈದುವುದೆ (ಮೋಹತ. ೧-೩೦); ಸತ್ಪಾತ್ರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಇತ್ತ ಪುಣ್ಯವು ಸಾವಿರ ಕೊಡವಾಲು ದಾನದ ಫಲವು (ಅಖಂಡೇ. ೬೦-೧೦). [ಕೊಡ್ಡ + ಪಾಲ್$_1$]

ಕೊಡವಾಲು 'ಕೊಡವಾಲ್' ನೋ.

ಕೊಡವಾಲ್ಗಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡದ ತುಂಬ ಹಾಲು ಕರೆ; ಹೆಚ್ಚು ಹಾಲು ಕರೆ: ಕೊಡವಾಲ್ಗಜ್ಜಿವೊಂದೆಮ್ಮೆಗೆಜಗಿದೊಡೆ ಪಶುವಿಂನೂರ್ಮಡಿ ಫಲಮಿಾವುದು (ಸಮಪ. ೯-೬೭); ಗೋಧನಾಳಿ ಕೊಡವಾಲ್ಗಜ್ಜಿಗೆ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೧೩); ಬಿಣ್ಗೆಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ ಕೊಡವಾಲ್ಗಜ್ಜಿಯದಾವಿಲ್ಲ . . . ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೩).
[ಕೊಡವಾಲ್ + ಕಜ್ಜಿ$_1$]

ಕೊಡವಿ (ನಾ). ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿರುವ ಹೆಣ್ಣು; ಕುಮಾರಿ; ಕನ್ಯೆ: ಕವಿತರ್ಪ ನೆರವಿಯಂ ಕನಲವೋರಿಗಳ್ಕಂಡು ಬೆರ್ಚ ಕೆಂಗೋಲ್ಗೊಂಡೋಡುವುದನಿದೇನೆಂದಾ ಕೊಡವಿ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨); ಹರಿವ ಜಲಧಿಯ ನಡುವೆ ಬರುತಿರೆ ತೊಜ್ಜಿಯೊಳಗೆ ಸುರಗಿಗಳು ಅರಿತವು ಭರದ ಪ್ರಾಯದ ಕೊಡವಿಯಾದವು ಅರತಿಯ ಪಿಡಿದು (ರೇವಣ. ೬-೫); ಕಡಗವ ಇಡಸ್ಯಾರ ಕಡೆಗಣ್ಣಲಿ ನೋಡ್ಯಾರ ಕೊಡವೀಗಿ ತಮಗವರನೆಂದ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೭೯). [< ಕೊಡ್ಡ. / ತಮಿ. ಕುಟವಿ]

ಕೊಡವಿಸು 'ಕೊಡಪಿಸು' ನೋ.

ಕೊಡವೀಸ, ಕೊಡಬೀಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಪುನರ್ದತ್ತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಂ ಸುಂಕದೊಳವೆರಡೊಲ್ದೆಜ್ಜಿ ಕೊಡವೀಸವ ಸಹಿತಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಿನ ಪೆಂಟ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೩-೪೮; 1127); ಹೆರ್ಜುಂಕ ವಡ್ಡರಾವುಳಂ ಮೂವತ್ತಂ ಕೊಡವೀಸಂ ಕುದುರೆಯ ಸುಂಕಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೦, ಬಾಗೆವಾ. ೧೧೧-೧೯; 1165); ಮೇಲು ವೀಸ ಕೊಡವೀಸ ಸಹ ವರ್ತಕರಿಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೬೫-೧೯; 1165). **ಕೊಡಬೀಸ**: ಬಿಕ್ಕಲ್ದೆಜ್ಜಿ ಕೊಡಬೀಸಮುಮಂ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೯೯-೩೨; 1074). [?]

ಕೊಡವು 'ಕೊಡಪು' ನೋ.

ಕೊಡವೆ 'ಕೊಡಂಬೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸ 'ಕೊಟ್ಟಸ' ನೋ.

ಕೊಡಸಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಕೊಡಸಗನ ಮರನ ಪೊತ್ತಿನಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೨೯-೪೩; 1404). [< ಕೊಡಸಿಗ]

ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾ). ೧. "ವ್ರಣರೋಗ – ವಾಂತಿಭೇದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಚಕ್ರಾಣಿಕೆ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯). ೨. "ಪಣವನ್ನೆದು ರಾಳಿಗೆ ಕೊಡದೆ ತನಗೆ ಕೊಡುವಂತೆಸಗುವ ಸಾರಿ" (ನಾಡೋಜ. ೨೪೯); "ಕೊಡಸಾರಿಯಂ – ಕೊಡದ ಸಾರಿಯಂ, ಎಂದರೆ ಕೊಡದ ಪಗಡೆಕಾಯನ್ನು; ಕೊಡಸಾರಿ (ನಾರಿ) ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು" (ಪಂಪದೀ. ೨೩೭). ೧, ೨: ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದಿಕಾಜನಂತೆ ಸೆಜ್ಜಿಗೆಯ್ದುಂ ವ್ರಣವೈದ್ಯನಂತೆ ಕೊಡಸಾರಿಯಂ ಪಿಡಿದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೨ ವ). [?]

ಕೊಡಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಕಾಶ: "ಕುಕ್ಕುರ ಕರ್ದಕಃ – ಕೊಡಸಾಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೭). [?]

ಕೊಡಸಿಕೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಡಸಿಗೆ, ಕೊಡಸಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ, ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ; ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆ: "ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿ ಕೊಡಸಿಗೆ" (ವಸ್ತುರೋ. ೩೭-೨೭); "ಕುಟುಜಃ ಶಕ್ರ ವತ್ಸಕಃ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ ಕುಟಜಮೆನಲು ಕೊಡಸಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೧); ಕೊಡಸಿಗೆ ಚಿತ್ರಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಒಡನತಿಬಜೆ ಶುಂಠಿ ಹಿಂಗು ಮುಸ್ತೆಗಳಂ ಕೂಡಿಡಿದಿಟ್ಟದಜ ಕಷಾಯಂ ಕುಡಿದೊಡೆ ವಾತಾತಿಸಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೪-೧೦); ಕೊಡಸಿಗೆಯಿಂದ ಕುತ್ತಮಲೆಗುಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೪-೧೭). **ಕೊಡಸಿಕೆ**: ಅಂಕೊಲೆಯ ತದುಕಿನ ಕೊಡಸಿಕೆಯ ನೇರಿಲ . . . ಮರಗಳೆಸೆದಿಹವು (ತಿಮ್ಮಅ. ೭-೧೯). **ಕೊಡಸಿಗ**: "ಅಗ್ನಿವಲ್ಲೀ, ಅಂಗಾರವಲ್ಲಿಕಾ – ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕೆ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಓಷಧಿ. ೯); ಕೊಡಸಿಗ [ಪಾಠಾಂ. ಕಡಜಿಗ]ನೆಸರಂತೆ ಪುಳಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೨೧); ಹಲಸು ಕೊಡಸಿಗ ಮಾವು . . . ಹಾದರಿಯ ಮರ ಮೊದಲಾದುವುರ್ವಿಹವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೩). **ಕೊಡ್ಸೀಗೆ**: ಬೆಪ್ಪಾಲೆ, ಕುಡು, ಕೊಡ್ಸೀಗೆ . . . ಕೊಡಮುರ್ಕ (ಮೈಚಿಗಿ. ೭೮-೧೬೧೩). [< ಸಂ. ಕುಟಜಕ]

ಕೊಡಸು$_1$ (ನಾ). = ಕೊಡಚು: (ಕಿ). [ಕೊಡೆ + ಚು]

ಕೊಡಸು$_2$ (ನಾ). = ಕೊಡಸಿಗೆ: "ಕುಟಜಃ, ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಕಾ – ಈ ೨ ಕೊಡಸು (ಬೆಟ್ಟಮಲ್ಲಿಗೆ)" (ಹಲಾಯು. ೩೩-೪೦). [< ಸಂ. ಕುಟಜ]

ಕೊಡಸೂನು (ನಾ). ಅಗಸ್ತ್ಯ: ಎಡರೆಂಬ ಲವಣಾಬ್ಧಿಯನೀಂಟುವ ನೆಜ್ಜಿ ಕೊಡಸೂನು ಕೃಷ್ಣನಂಘ್ರಿಗಳ ಬಿಡದುಚ್ಚರಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪೬).
[ಕೊಡ್ಡ + ಸೂನು]

ಕೊಡಸೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ (?): ಕಾರೆ ಹೊಲದಿಂ ಬಡಗಲು ಕೊಡಸೋಗೆಯ ಪೊಬೆಯಿಂದಂ ತೆಂಕಲು (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೬-೨೯; ?). [?]

ಕೊಡಹು$_1$ 'ಕೊಡಪು' ನೋ.

ಕೊಡಹು$_2$ (ನಾ). ೧. ಒದರುವಿಕೆ; ಝಾಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಸಿಂಚನ; ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ: ಮೊಲೆಯ ಸೋಂಕಿಗೆ ತರುಣಿಯರ ತಂಬುಲದ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ತೊ]ಡಹಿಗೆ ತೋಳ ಬಿಗುಹಿಗೆ ಬೆಳೆವ ಭೂಜವ್ರಜವ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೯). ೩. (?): ಮೃತ್ಯುಲೋಕ ಪಟ್ಟಣದೊಳು ಮನೆ ಬಾಗಿಲನೆ ಮಾಡಿ ಹೀಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಭವಗಡಲ ಕಡೆಗಾಣದೆ ಕೊಡಹಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆತೋಜ್ಜಿಸೊ ಎನ್ನನು (ಪುರಂದ. ೩-೧೫-೩).
[< ಕೊಡಪು]

ಕೊಡಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಘಾತಿಸು. ೨. ಜಂಬಕೊಚ್ಚು; ಗಳಹು (?) ಮದಹಸ್ತಿ ಗಂಧವಾರಣ ಗಂಡಗೋಪಾಳ ತುರಕರೇವಂತ ಕದನಪ್ರಚಂಡ ಗಂಡಮಾರ್ತ್ತಂಡ . . . ಮಜ್ಜೆವೊಕ್ಕರ ಕಾವ ತನಗಿದರ ಆಜ್ಜಿಯಜ ಕಲೆಯ ಚಿಂಡಾಡುವ ಕುದುರೆವೆಂಡಳಿವ ಕೊಡಱುವರ ಬಜಸಿಡಿಲು ಧನ್ನಯ್ಯ ರಾಹುತನ ಕುಮಾರ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೬೬-೧೨; 1225).
[ℙ 'ಕೊಡರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಕೊಡ್ಡಿ$_1$ 'ಕುಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಕೊಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಗುಡಿ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದ ಬಾವುಟ, —ಪತಾಕೆ. 'ಕೊಡಿಮರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿ$_3$ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಶಕ್ತಿ: 'ಕೊಡಿ ಅರಿವೆ' ಪರಾ.
[← ತಮಿ. ಕೋಡಿ = ಬಟ್ಟೆ, ಹೊಸಬಟ್ಟೆ]

ಕೊಡಿ$_4$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ: ಪಾರೋತಿಗೆ ಇದೇ ಸಲುವ ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ತುಂಬಿ ಮಾರ್ಗಶಿರಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಮರಮ. ೧); ಕೊಡಿ ತಿಂಗಳಿನಿಂದ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೪).

ಕೊಡಿಹಬ್ಬ = ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ದ್ವಾದಶೀ; ಉತ್ಥಾನ ದ್ವಾದಶಿಯಂದು ನಡೆಯುವ ತುಳಸಿಪೂಜೆ. [?]

ಕೊಡಿ$_5$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆಯ ನೆಲ,—ಜಮೀನು(?): ಜಾವುಟೂರಿಂ ದಕ್ಷಿಣ ಕಡವಿನ ಕೊಡಿವುಂ ಇಪ್ಪಯ ಬಾಗು ನೈರಿತ್ಯದೊಳು ಬಿದಿರ ಪಳವುಂ ಪಲ್ಮಕುಡಿವುಂ ಪಡುವ ಪೂವಿನಕೆಱೆಯುಂ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೧೨೧-೪೪; 1057). ೨. (ಕರಾ) ಕೊನೆ; ಅಖೈರು.
[← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೊಡಿಅರಿವೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಒಂದು ತರದ ಕೊಡಿಅರಿವೆಯ ಮೇಲೆ ಕುರುಂದದ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೫೪). [ಕೊಡಿ$_3$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಕೊಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕಲ್ಲು; ಕಗ್ಗಲ್ಲು: (ಕಿ). ೨. "ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಹೇಳುವ ಊರಿನ ಹೆಸರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೨).
[ಕೊಡಿ$_3$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊಡಿಗಿ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಿಗಿ ಇನಾಂ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಗೆಂದು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ (ಮೈಗೆಜೆ. V, ೭೭೬).
[ಕೊಡಿಗಿ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$) + ಇನಾಂ]

ಕೊಡಿಗೆ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಕೆರೆ 'ಕೊಡಗಿಗೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆದಾರ 'ಕೊಡಗಿದಾರ' ನೋ.

ಕೊಡಿಗೆಮಾನ್ಯ 'ಕೊಡಗಿಮಾನ್ಯ' ನೋ.

ಕೊಡಿತನ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ಕೆಡುಕುತನ: ಕಡುದುಃಖದಿಂದ ನಾ ಒಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತರೆ ಕೊಡಿತನದಿ ಬಂದು ಒದ್ದಳಯ್ಯಯ್ಯೊ (ಶಿವಗೀ. ೬೭೮); "ವಕ್ರಬುದ್ಧಿ" (ಶಿವಗೀ. ಕೋಶ).
[< ಖೋಡಿತನ?]

ಕೊಡಿತೆ (ನಾ). (?): ರಾಟಣಪೂವಿನ್ನಿರ್ಪ್ಪತ್ತಯ್ಗಣ್ಡುಗಂ ವತ್ತ ತೆಱುವೊದು ಪಾರ್ವನ ಮಣ್ಗೆಲ್ಲೆ ಕೊಡಿತೆ ಕಾಯ ಬಿಟ್ಟಣ್ಣುಂ ಅರಸಣ್ಣುಂ ಅಯ್ದೊನ್ದಿಂ ಒತ್ತೆಮಣ್ವೆತ್ತು (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೭; 800).
[?]

ಕೊಡಿಮರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಕಂಬ; ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಅಮೃತಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಕೊಡಿಮರದ (ಧ್ವಜಕಂಬ) ಮೇಲೆ ಕೊಡಿ ಏರಿಸಲ್ಪಡುವುದು (ಪರಾವ. ೪೦).
[ಕೊಡಿ$_2$ + ಮರ$_1$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಮರ]

ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು; ನೆಟ್ಟಗೆ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಜಾತಿ: ಕೊಡಿಮರಹುಲ್ಲು ಗೊಡುರ ಹುಲ್ಲು, ಜರಿಹುಲ್ಲು ನೊಸೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೬೫೪).
[ಕೊಡಿಮರ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡಿಮೆನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊನ್ನಿಂದಳಿ ಅಱಿದಂತಟ್ಟರ ಕೊಡಿಮೆನೂರುಮ್ ಆಳ್ವ ಅರಸನು ಮಾಡಿಸುವೋರ್ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೩; 753). [?]

ಕೊಡಿಯ (ನಾ). ಬಲ್ಲಿದ; ಬಲಶಾಲಿ; ಸಮರ್ಥ (?): ರಾಮ ದೇವರ್ಕಳಿಂ ಕೊಡಿಯನೆಂಬರು ಕಣಾ (ತುರಂಗ. ೧೫-೧೫).
[ಕೊಡಿ$_3$ + -ಅ$_7$. / ತಮಿ. ಕೊಡಿಯನ್]

ಕೊಡಿಯೆಲೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯೆಲೆ; ಚಿಗುರೆಲೆ: ಬಿದ್ದಯ್ಯ ತಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕೊಡಿಯೆಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚುತ್ತ ಉಸುರಿದ (ಹುಲಿಹಾ. ೧೭೧). [ಕೊಡಿ$_1$ (< ಕುಡಿ$_2$) + ಎಲೆ$_1$]

ಕೊಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು: ಕೊಡಿಸಿದೋನು × × × ಕದುವೆಡಿಳೊನುಡಿ ತೆನ್ನೆ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೬; 750); ಈ ಕುಮಾರಂಗೆ ಆ ಕನ್ನೆಯಂ ಮುಂ ಕೊಡಿಸುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೮೦); ವರದತ್ತ ಮುನೀಶ್ವರರಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮನನುರಾಗದಿಂ ಕೊಡಿಸಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೨೫೫); ನಿಮಗೀ ಹುಗ್ಗಿಗರು ಹುರಿಗೂಡಿ ಗೆಲಿದಿನ್ನಿಳೆಯ ಕೊಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೮).
[ಕೊಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಡು$_1$, ಕುಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಟ್ಟ$_5$ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಒಪ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು; ದಾನಮಾಡು: ಇದನ್ಪೆಜನೊರ್ವ್ವನ್ಕೊಳ್ಪೊನುಂ ಕೊಡುವೊನುಂ ಪಞ್ಚಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೧೧; 675); ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸದೊಳ್ ಕೊಡುವದು (ಎಇ. XIV, ೧೯-೨೨; 725); ಪೆರ್ಮಡಕೆಯೊಳಿಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಸಬೆಣ್ಣೆವೊಲಿರ್ದುದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ತಿಲಪಾತ್ರ ಪ್ರಕರಗಳಂ ಕೊಡುವಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೩೬೭); ಶಶಿಧರನ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಬೇಕೆಂದು ತಂದೊರ್ವ ಮಾಲೆಗಾಱಂ ಭರದಿ ಕೊಡಲ್ (ಬಸರ. ೧-೨೯). ೨. ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕೊಡಗೂಸು ಕನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಾಕೂಸು ವರ್ಯೆ (ಮಂಗರಾ. ೮೯-೨); ಒಕ್ಕುದ ಕೊಂಬೆನವರ ಕೂಸ ಕೊಡುವೆ (ಬಸವ. ೭೧೭); ಕೊಡಬೇಕುತ್ತಮನಾದವಂಗೆ ಮಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ.೭೯); ಆ ಮುನೀಂದ್ರನನುರುತರೋತ್ಸವದಿಂದಲಾಪುರದರಸ ನಿದಿರ್ಗೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ನಂದನೆಯ (ತೊರರಾ.೧-೫-೫೯); ತಾಯೊಂದೆಸೆ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆಸೆ ಕೊಟ್ಟಿಹ ಬೀಯಗರೊಂದೆಸೆಯಾಗಿ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೪೭); ಕೊಟ್ಟ ಹೆಣ್ಣು ಕುಲಕ್ಕೆ ಹೊರಗು (ಗಾದೆ). ೩. ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಭುಜಗಭೂಷಣನರಸಿ ಕೊಡು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಮತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೮); ಕೊಟ್ಟ ವರವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವ ತೋಱುತ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮುಂಡಿಯಿಹಳು (ಕಂನವಿ. ೨-೩೮); ದೇವರು ಕೊಟ್ಟರೂ ಪೂಜಾರಿ ಕೊಡ (ಗಾದೆ). ೪. ಫಲಿಸು; ಸಫಲವಾಗು: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅದು ನನಗೆ ಏನು ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೫. ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು; ಅನುಮತಿಕೊಡು: ನೀವು ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನು ಇಂದೇ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). ೬. "ಸಲ್ಲಿಸು; ಪಾವತಿಮಾಡು" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೧): (ಸಾಲ, ಸಂಬಳ, ಸರಕಿನಬೆಲೆ ಮೊ. ವನ್ನು) ತೀರಿಸು, ಪಾವತಿಮಾಡು; ಬಟವಾಡೆಮಾಡು; ಸಲ್ಲಿಸು; ಕೊಡು (Pay. ಇಂಕನಿ). ೭. (ಭಿಕ್ಷೆ, ಅನ್ನ, ಹಾಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹಾಕು; ಇಕ್ಕು; ನೀಡು: "ನೀಡು, ಹಾಕು, ಬಡಿಸು, ಕೊಡು, ಇಕ್ಕು" (ಕಂನುಹು. ೮೭); ಮಗುವಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಹಾಲು ಕೊಡು (ರೂಢಿ). ೮. ಈ; ಹಡೆ; ಪಡೆ: "ಈ (ಈನ್), ಹಡೆ, ಕೊಡು" (ಕಂನುಹು. ೭೯); ನಮ್ಮ ನಾಯಿ ನಿನ್ನೆ ನಾಲ್ಕು ಮರಿ ಕೊಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ). ೯. (ದಂಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆರು; ಕಟ್ಟು: "ತೆತ್ತು, ಕೊಡು, ಕಟ್ಟು, ತೆರು" (ಕಂನುಹು. ೮೫); ಅವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಬೆಲೆ ಅಪಾರ (ರೂಢಿ). ೧೦. ಮಾರು; ವಿಕ್ರಯಿಸು: ನಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಹತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ (ರೂಢಿ).

೧೧. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಿಸು: "ಭಾಗಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು – ಕಲಿಸು, ಭಾಗಿಸು, ಉಗಿ, ಎತ್ತು, ಕೊಡು, ಕೊಳು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೨–೧೨). ೧೨. (ಆಲಂ) ಏಟುಕೊಡು; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು: ಆ ಘಟಂಗನಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೊಡು, ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿ (ರೂಢಿ). **ಕುಡು**$_1$: ೧. "ಕುಡು – ಪ್ರದಾನೇ ವಕ್ರೇ ಚ (ಡೊಂಕಾದ)" (ಶಮಧಾ); ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳ ಪ್ಪೊರ್ಗೆ ಕುಡುವ ತೆಱೆ (ಎಇ. XIX, ೧೯೦–೧೩; 725); ಕುಡು ಚಪಳೆ ಜಪದ ಮಣಿಯಂ ಕುಡದಿನ್ನೊಂದಡಿಯನಪ್ಪೊಡಂ ಪೋಗದಿರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೮೧); ಜಗದ ಮಾನಿಸರ್ಪೊಲ್ಲದಂ ಕುಡುವರೆ ಕೂರ್ಪವರ್ಗೆ ಕುಡರೆಂದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೩೫). ೨. ಕುಡಲಿರ್ಪಂ ಬಲದೇವನೆನ್ನನುಜೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೨೦); ನಿಮ್ಮಳಿಯಂಗೆ ಶ್ರೀಮತಿಯಂ ಕುಡುವುದೆನೆ (ಚಾವುಂಪು. ೩೩–೧೪). ೩. ಕುಡು ರಿಪುತಂತ್ರಕ್ಷಯಕರನನೆನಗೆ ಹಿತನಂ ಸುತನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೨೪); ಗುರು ಕಾಶಿಯ ವಿಶ್ವನಾಥ ಕುಡೆನಗೆ ಸನ್ಮತಿಯ (ಮೋಹತ. ೧–೮); ಮುಕ್ತಿಯಂ ಕುಡುವನಗಜಾರಮಣನು (ಭಾವಚಿಂ. ೯–೫೯); ಸುಪ್ರಮೋದಂ ಕುಡುಗೆಮಗತುಳ ಶ್ರೇಯಮಂ ಶೈಲಜೇಶಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೨). ೧೩. ಹೊರಸೂಸು; ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು; ಹೇಳು: ಕೊಡು ಮಂತ್ರಮನೆಲೆ ಬೇಗಂ ಕುಡದಿರ್ದೊಡೆ ನಿನ್ನನಿಲ್ಲಿ ದೆಸೆ ವಲಿಗೆಯ್ವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೧೩೬). ℙ ಈ ಧಾತು ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತುಗಳಾಗಿ ವಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ: ಅಳವಿಗೊಡು, ಒಕ್ಕೊಡು, ಓಲಗಂಗೊಡು, ಕಾಣಿಕೆಗೊಡು, ಕಾಳಗಗೊಡು, ಕೆಯ್ಗೊಡು, ಜತಿಗುಡು, ಧ್ವನಿಗೊಡು, ಬಡ್ಡಿಗುಡು, ಬೆಂಗುಡು, ಮೆಯ್ಗುಡು, ಸೂಱೆಗುಡು ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೊಟ್ಟಾಡು = ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೊಡು: ಬಡ್ಡಿಯ ಕೊಟ್ಟಾಡಿ ಬದುಕುವವನು (ನಾಚಿರಾ. ೬). ೨. ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊ: (ಕಿ). ಕೊಟ್ಟುಂಡನ್ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟು ಊಟ ಮಾಡುವವನು; ಭೋಗಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಬಳ ಕೇಸರಿ ಕೂಟನ್ ಕೊಟ್ಟುಣ್ಡನಭಿಮಾನಸಳ್ಳಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೩–೮; 965). ಕೊಟ್ಟುವಱಿ = (ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ) ಕೊಟ್ಟುತಿಳಿ; ದಾನಮಾಡಿ ತಿಳಿ: ಕೊಟ್ಟುವಱಿಯೆ ಬುಧರ್ಗೆ ಕಾಣಿಯಂ (ಬಸಪು. ೪೧–೮). ಕೊಡಮಾಡಿಸು, ಕೊಡಮಾಡು = ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ೭ ಸಾವಿರ ರೂ.ಗಳಷ್ಟು ನಿಧಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವಾವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಕೊಡಮಾಡಿಸಿದರು (ಸಸ್ಕಕ. ೯೮); ಬೇರೆ ಆಟಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಮಾಡಿದರು (ಕಾಕಥ. ೧೩೪); ಅವರಿಗೆ ಉಳಿದ ಉಡುಗೊರೆಗಳೆಂದರೆ ರೈತರ ಸಿದ್ದಪ್ಪನು ಕೊಡಮಾಡಿದ ಎರಡು ಹಿಂಡುವ ಆಕಳುಗಳು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೭). ಕೊಡವೇಳ್, ಕುಡವೇಱ್, ಕೊಡಹೇಳು = 'ಕೊಡು' ಎಂದು ಹೇಳು; ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳು: ಶಂಬರಾರಿಯ ಕುಮಾರಂಗೆ ಮತ್ಸುತೆ ಹೊನ್ನಬೊಂಬೆಯ ಕೊಡವೇಳ್ದನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೩–೧೯); ಕುಡವೇಱ್ವನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆಪಡೆವನ ಪೆಂಪೇಂ ನೆಗಱ್ತೆವಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೪೯); ಈತನನು ಕೊಡಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟನು ಸೀತೆಯರಸನು (ತೊರರಾ. ೪–೮–೧೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡು; ತುಳು. ಕೊರು]

ಕೊಡ್ಯು 'ಕೋಡ್ಯು' ನೋ.

ಕೊಡುಂಜೆಱುವು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುದಲ್ನಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಡುಞ್ಜಱುವುನಾಮ ಗ್ರಾಮಃ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೨, ೨–೩೨; 550).

[?]

ಕೊಡುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಟುಕು ಕೊಡು (?): ಪಿಡಿ ಮೊಲೆಯೂಡಿ ಪಲ್ಲಮಱಿಯಂ ಕರಪುಷ್ಕರದಿಂ ಕಪೋಲಮಂ ಕೊಡೆದು ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮನಿತ್ತು ತಮಾಲದ ಮೂಲವಿಂಡಿಯೊಳ್ಕೊಡುಕಿಸಿ ನೀಳ್ದುರೋದಕಮನೂಡಿಸಿ ಚಿತ್ತದೊಳಾದ ಮೋಹಮಚ್ಚಿಡಿದಿರೆ ಬಿಚ್ಚತಂ ಕಱಿಪಲಾಜದೆ ನಿಂದುದದೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೫೯).

[ಕೊಡುಕ್ಕು$_0$ (< ಕುಟುಕ್ಕು$_2$) + –ಇಸ್ಕು$_3$]

ಕೊಡುಕೊಳೆ, ಕೊಡಕೊಳು, ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು; ಪರಸ್ಪರ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧ; ವ್ಯವಹಾರ: ಬಾಂಧವರನೆಲ್ಲರ ಕೆಡಹಿದಾತನ ಕೂಡೆ ಸಲೆ ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಬಯಸುವರುಂಟೆ (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೨–೫); ಅಂತೆಗಂತೆ ಕೂಡಿಸಂತೆ ಕೊಡುಕೊಳೆ ನಡೆದಂತೆವೋಲ್ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೦–೫); ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ಮಾಡೆ ನೀನೊಬ್ಬ ನೆಂಟ ಬಹುರೂಪಿಯಾಗಿ ನಿಂತೆ (ಅರಳು. ೧೦೦–೧೦). **ಕೊಡಕೊಳು**: (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ**: ಸಾಕು ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಕೂಡ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿಯು (ಕಗದ್ಯ. ೩೮). 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳ್ಳೆ$_2$]

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳಿ 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ನೋ.

ಕೊಡುಕೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡುಕೊಳೆಯ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡು: ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೪೨); ಪದಾರ್ಥವು ಜನರಿಗೆ ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೭೭).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊಡುಗಯ್ 'ಕೊಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂರ್, ಕೊಡುಗೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಡುಗೂರ್ ವಿಷಯೇ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸುಗೂರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೩; ?). **ಕೊಡುಗೂರು**: ಈ ಕಲ್ನಾಡ ನಱಿದೊಡು ಕೊಙ್ಗಾಳರ ಕೊಡುಗೂರರ ಬಞ್ಚಮತ್ತನ್ತೆ ಆಱುಗೆ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩–೧೫; 910). [?]

ಕೊಡುಗೂರು 'ಕೊಡುಗೂರ್' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸು 'ಕೊಡಗೂಸು' ನೋ.

ಕೊಡುಗೂಸುತನ 'ಕೊಡಗೂಸುತನ' ನೋ.

ಕೊಡುಗೈ$_1$ 'ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$' ನೋ.

ಕೊಡುಗೈ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ; ನೀಡುವಿಕೆ: ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲೆ ಕೊಳುವೆಯಿದೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೭೭–೧೧); ಮುಖ್ಯ ಬೇಕಾದದ್ದು ಜೀವಂತ ಗತಿ ಹೊಸನೆತ್ತರಿನ ಕೊಡುಗೆ (ನೆಲಮು. ೩೩). ೨. ಕೊಟ್ಟವಸ್ತು; ಕಾಣಿಕೆ: ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಗೌರವದ ವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನವರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೪೨); ಸಸ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಗೊಬೆಲ್‌ನ ಕೊಡುಗೆ (ಸಸ್ಕಕ. ೪೫); ಕುಟುಂಬದ ಆರೋಗ್ಯ . . . ಸುಖಸಂತೋಷಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅದರ ಕೊಡುಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಹತ್ವದ್ದಲ್ಲ (ಅಡುಸೌ. ೨೦).

[ಕೊಡು$_1$ + –ಗೆ$_1$]

ಕೊಡುಗೈ, ಕೊಡುಗಯ್ (ನಾ). ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುವ ಕೈ; ಕೊಡುವ ಕೈ: ಕೊಡುಗೈ ವೇಶ್ಯೆಯ ವಶ್ಯವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೭೧); ಕೊಡುಗೈಯ ಕರ್ಣನನೆ ಮಿಾರಿಹಳು ದಾನದಲಿ ನಮ್ಮ ವಿಷಯೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೧೨); ಅವರ ಕೊಡುಗೈ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಡೆಯದವರೇ ಇಲ್ಲ (ರಂಗನಾ. ೨೩೧). **ಕೊಡುಗಯ್**: ಅವ ಕೈ ಬಂದೊಡಂ ಕೊಡುಗಯ್ಯ ಬಾಳ್ಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೫–೧೩೬).

[ಕೊಡು$_1$ + ಕೈ$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$)]

ಕೊಡುಗೈತನ (ನಾ). ಧಾರಾಳತನ : ಕಲಿತನದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕೊಡುಗೈತನ ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕರ್ಣನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾರು ತಾನೆ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರು ವವರು (ಧಾಮಚ. ೨೫). [ಕೊಡುಗೈ + -ತನ]

ಕೊಡುಗೈವೀರ (ನಾ). ದಾನಶೂರ : ಈನು . . . ದೀನದಲಿತರಿಗೆ ಕೊಡುಗೈವೀರನಾಗಿ ವಿಶ್ವಾನುಕಂಪ ತೋರಿರುವ (ದಾಸಚಂ. ೫೧). [ಕೊಡುಗೈ + ವೀರ]

ಕೊಡುವಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ. ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಒಂದು ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಳೆ ತರುವಳೆ (ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡುವುದು ತರುವುದು) ಉಂಟು (ಹುಬ್ಬಸ. ೩೩) ; ಅಂತಹ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ 'ಕೊಡುವಳೆ ತರುವಳೆ' ಕೂಡದು (ಬೆಳುಸ. ೨೯). 'ತರುವಳೆ' ಪರಾ. [ಕೊಡು + -ವಳ್ಳ]

ಕೊಡುವಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೋಟವಾದ ಹಾಗು ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನು. [← ತುಳು. ಕೊಡುಮಾಯಿ]

ಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆ : ವೃದ್ಧಿಜೀವಿಕೆ–ಬದ್ಧಿಯ ಕೊಡುಹ (ಶಾಚಿತಾ. ೬). [ಕೊಡು + -ಹ್ಯ]

ಕೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೊನಚಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಗುಳಿ ಮಾಡು. ೨. ಕೊರೆ ; ಕಂಡರಿಸು : ದೇಹಿಯರೆ, ಕೊಡೆಯುತಿಹ ಮತರ ಉಳಿದವರಿಗೀಹೋ ಳಲ್ಲೆ (ಪರಾಶ. III, ೧೯). ೩. ತೆಂಗಿನೊಳಗಿನ ಕೊಬ್ಬರಿಯಂತೆ ಹೆರೆದು ತೆಗೆ; ಕೆರೆದು ತೆಗೆ. ೪. (ಕೀಟದಂತೆ) ಕೊರೆದು ನೋವುಂಟಾಗು ; ಯಾತನೆಹೊಂದು ; ನೋವಾಗು. ೫. ಬಡವಾಗು ; ಕೃಶವಾಗು : ತಡೆಯಲ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವೆಯೆನುತುಂ ನಡನಡುಗುವವೋಲ್ ನಡು ಕೊಡೆದುದು (ಜಯಕ. ೨-೪೦) ; ಕೊಡೆದುದು ಪಡು ಕೂಡೆ ಮಡದಿಯ ಪೊಡೆಯೊಳು ಮಡುಗೊಂಡೆಸವನುರಾಗ (ಅಂಕ್ರಸಾಂ. ೪-೩೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಡ್ಪ ; ತುಳು. ಕುಡೆ]

ಕೊಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಮಳೆ, ಬಿಸಿಲುಗಳಿಗೆ ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಸಾಧನ ; ಸತ್ತಿಗೆ ; ಛತ್ರಿ ; ಆತಪತ್ರ : "ಕಲಿ, ಕೊಡೆ, ಮೀಳಧರಂಬರಂ–ಈ ೩ ಆತಪತ್ರ" (ಆಕಸಾ.೧೭–೬೨೬) ; "ತಲು ಕೊಡೆಯು ಛತ್ರಮಕ್ಕನವರತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೯) ; ಸೀಗುರಿಗಳುಮಂ ಕೊಡೆಗಳುಮಂ ಪಿಡಿಯಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭೪–೧೧) ; ಪಂಚಕಲ್ಯದ ಕೊಡೆಯಂ ಪಿಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೬–೫) ; ಪಿಡಿಕೊಡುರೆ ಕೊಡೆ ಳಕಪಣ್ಣವಳೆ . . . ರಾಜಚಿಜ್ಞೆಯ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೪೧–೧೪; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಜಡೆಯ ಚಂದ್ರಕಳೆ ಕೊಡೆಯಾಗೆ ಪಿಡಿದ ಕ್ರಿಲಂಲಂ ಕೊಡೆಯ ಕಾವಾಗೆ (ಪಂಭರ. ೬–೧೬) ; ಪಿಡಿಲು ಹೊಡೆಡೆ ಪಿಡಿದ ಕೊಡೆ ಕಾವುದೇ (ಹಪಕಾ. ೨–೩೧) ; ಕೊಡೆಯೆಂಬುದಾತಪತ್ರವನು (ಮೋಹಕ. ೨–೨೦) ; ಮರವೇ ಪರಿವಳಿ ಪರಿವೇಷನಾಂಶಕ ಜೂವಿನ ಕೊಡೆಯಾಗಿತ್ತು (ಅನೇಕ. ೨೬) ; ಅಲ್ಪನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಂದರೆ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡೆ ಪಿಡಿಸಿಕೊಂಡ (ಗಾದೆ). ೨. (ಕರಾ) ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಭಾವಳಿ,—ವರ್ತುಳ, —ಪರಿವೇಷ: ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕನ್ನು ಅವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುವು, ಇದರಿಂದ ಅವನ ಸುತ್ತು ವರ್ತುಲಾಕೃತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭಾವಳಿಯುಂಟಾಗುವುದು ಇದನ್ನೆ ಕೊಡೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೬೬).

ಕೊಡೆಯಭೋಗ = ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಂದು ಸೇವೆ ; ಛತ್ರಿ ಸೇವೆ (?) : ಗುತ್ತಿಗೆ ಖಒ ಕೊಡೆಯ ಭೋಗಗಳಿ ಗದಖಗಳಿ (ಸೌಇಇ. ೧೯೩೪, ಪೂಗನೂರು. ೧೫೬–೬ ; 1426).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಡ್ಪ ; ಮಲ. ಕುಡ ; ಕೊಡ. ತುಳು. ಕೊಡೆ ; ತೆಲು. ಗೊಡಗು]

ಕೊಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ ; ಕೊಡುಗೆ : ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮಸಾಡಲೇತಕಕೆ (ಸಮ್ಯಕ್ಕಾ. ೪–೧೬) ; ನಿನಗೂ . . . ನೆನವರುವಂಥ ಕೊಡೆ ಕೊಡ್ತಿನಿ (ಪುಸರು. ೫೧೧). 'ಕೊಳುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಡು,]

ಕೊಡೆಗರಿ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಗರಿ : ಸಡಲಿಸಿ ಮಡದಿಯರುಡಿಯನು ಮುಡಿಯನು ಬಿಡ ಮುಡುಕರ ಕೊಡೆಗರಿ ಹರಿದಾಡಿಸಿ (ಕಾವ್ಯ. ೨೪–೭). [ಕೊಡ್ಡೆ + ಗರಿ (< ಗಱಿ)]

ಕೊಡೆಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು : ಮೂಡಿದುವು ರೆಂಳೆ ಸಾರಣ ಭುಜಕೆ ; ಕೊಡಗೆದರಿ ಹಾರುತ್ತಿರೆದನಾ ಕದನ ಮೇದಿನಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೦–೩೬೨).

[ಕೊಡ್ಡೆ + ಕೆದರು (< ಕೆದಱ್)]

ಕೊಡೆತ, ಕೊಡತ (ನಾ). (ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ) ನರಗಳ ಹೊಡೆತ, —ಸಿಡಿತ, —ನೋವು : ಸಂದುಗಳ ಕೊಡೆತ ನಿದ್ರಾಭಂಗ . . . ಉಂಟಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೧). **ಕೊಡೆತ** : "ಛಳ ಜಾಸುಗೊಲಲು ಪುಟ್ಟುವುಗುಳೊಂ ಕೊಡ [ಪಾಠಾಂ. ಡೆತ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೯೮) ; ಸಂದುಗಳ ಎಲುವುಗಳ ಕೊಡತ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲವೂ ಅಂತರ್ಗತ ಜ್ವರ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಸಕೃ. ೯೪). [ಕೊಡ್ಡೆ + -ತ್ಯ]

ಕೊಡೆನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪುಟಿನೆಗೆ ; ಉಟ್ಟಹಾರು : ನಡಗಲ್ಬಂದುಂ ದಿಟ್ಟಂ ಕೊಡೆನೆಗೆದಪುರ್ವಿಯೆಂದು ವಾಸುಗಿ ಪಲವುಂ ಪಿಡಿಯಂ ಶಿರು ನಡವಡೆಯೊಳ್ ಪಡದಾಂತು ಸಹಸ್ರಫಣನೆನಲ್ ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೬–೨೯ಗ) ; "ಒಂದು ಛಡೆಯ ಧಾರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಛಡೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳು" (ಪಂಂಪಾಮ. ೩೨೬) ; ಜಡೆಯ ನಾನಾಶ್ಚುಟ್ಟಗಳ ಮೈವಿಡಿದು ವಾಂಡುವರುಣಜಲದಲಿ ಳಡಿಕುಗಳು ಬೆಂಬೇಳೆ ದಂತಗಳಬ್ಬೆ ಕೊಡೆನೆಗೆಯೆ (ಉಮ್ಮಾಳ. ೪–೨) ; ಕೊಡೆನೆಗೆದಬ್ಬೆಗಳು ರಕುತವ ಕಡಲೊಳಕಡಿಬೇವದ ಛಟರು ಬಾಯ್ದುಡುತ ತೇಕಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೂಗ. ೫–೧೧).

[ಕೊಡ್ಡೆ + ನೆಗೆ]

ಕೊಡೆಮರ (ನಾ). ತಾಳೆಜಾತಿಯ ಒಂದು ಮರ : ಶ್ರೀಚಾಳೆ, ಕೊಡೆಮರ. . .ಓಲೆಗರಮರ (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೫–೪೫). [ಕೊಡ್ಡೆ + ಮರ]

ಕೊಡೆಮುಳ್ಳುಜಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ : ಬುಚ್ಚೆಜಾಲಿ, ಕೊಡೆಮುಳ್ಳು ಜಾಲಿ, ಕೊಡೆ ಜಾಲಿ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩–೧೪).

[ಕೊಡ್ಡೆ + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್ಳ್) + ಜಾಲಿ]

ಕೊಡೆಯಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿಯಳಿರಿಯೇ ಕೊಡೆಯಾಳೆ ಬೆಳಸೆ ಸಯ್ಯನೆ ಬನ್ದು (ಇಆ. XII, ೧೩–೪ ; 735).

[?]

ಕೊಡೆಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು, —ಹಿಡಿ : ತೆರೆ ಬಂದು ಬಂದೆದ್ದು ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ಕಾಂ ಹೊರೆಳವೆಡೆ, ಕೊಡೆಯೆತ್ತಿ, ಗದ್ದುಗೆಯನೇರಿ (ಪಾರ್ವ. ೫–೧೦೨). [ಕೊಡ್ಡೆ + ಎತ್ತು]

ಕೊಡೆಯೆಲೆ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರವಾಗಿರುವ ಎಲೆ ; ಅಗಲವಾದ ಎಲೆ : ಜಳದೆವತೆಗೆತ್ತಿದ ಪಚ್ಚೆಯ ಸತ್ತಿಗೆಗಳ ಪುದುವಿನಿಪುವು ವನಜವನದ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಪಲವುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೬೫) ; ನಳಿನಿಯೊಡ ವೆಳದು ರಜಂಬೆಳರೆದು ಕೊಡೆಯೆಲೆಯು ಳೆಳಗಿರ್ದ ರಾಜಹಂಸಯ ವಿಳಾಸಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಳ್ (ಕಾಂಪು. ೯–೧೬೪) ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆಗಳಂ ಮುಚ್ಚಿದ ಪಚ್ಚೆಯ . . . ತಣ್ಣಾಳಸಂಗಳುಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೬) ; ಮೇಗೆ ನೆಗೆದಿಸುವ ತಾವರೆಗೊಂದ ಪೇರಾವೆಯಂ ತಾವರೆಯ ಕೊಡೆಯೆಲೆ ಗೆತ್ತು (ಆಂದ್ರಪು. ೫–೪೦ ವ).

[ಕೊಡ್ಡೆ + ಎಲೆ]

ಕೊಡೆಯೊಡೆಯ (ನಾ). ಕೊಡೆಯ ಅಧಿಪತಿ; ರಾಜ: ಒಡೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ – ಪೆರ್ಮೆಯೊಡೆಯಂ . . . ಕೊಡೆಯೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೬ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಒಡೆಯ$_1$]

ಕೊಡೆವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನೆದೆಱೆಯುಮಂ ಕೊಡೆವಣಮುಮಂ ಬಿಟ(ಟ್ಟ)ರು (ಇಆ. X, ೨೫೬–೪೪; 1108). [ಕೊಡೆ ? + ಪಣ$_1$]

ಕೊಡೆವರ (ನಾ). ಕೊಡೆಯಂತೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮರ: ಕೈಗೊಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲನೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಂ ನಡೆಸಿ ತಂದಾರವೆಯ ಕೊಡೆವರನ ತಡಿ ನೆಳಲ ತಂಪಿನೊಳು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ (ಸೋಮಚ. ೨–೮೬). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಮರ$_1$]

ಕೊಡೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ: ಪರಮಜಿನಜನನಿಗೊರ್ವಳ್ ಸುರವಧು ಕೊಡೆವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯–೧೭೮); ಒರ್ವಳ್ ಕೊಡೆವಿಡಿವುದು ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಚಮರವನಿಕ್ಕುತಿರ್ಪುದು (ಗದಾಯು. ೯–೩೧); ಕಾವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡೆವಿಡಿವೆನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೫೦); ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಗೈತಂದು (ಸಂಭಪ. ೧೦–೧೫). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೊಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ನಾಯಿಕೊಡೆ; ಅಣಬೆ: "ಛತ್ರಾ, ಅತಿಛತ್ರಃ, ಪಾಲಘ್ನಃ – ೩ ಕೊಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೨). [ಕೊಡೆ$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಡ್ಸೀಗೆ 'ಕೊಡಸಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣ 'ಕೊಳ್ಳ' ನೋ.

ಕೊಣಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಅರೆ ಹೊಱಸು ಟಟ್ಟವನು ಮಣಿಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಮೇಣು ಟೇವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಱಗ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೩). [?]

ಕೊಣಕಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆದಾಡು; ಎಗರು; ಕುಪ್ಪಳಿಸು: ಕುಱಿವಿಂಡು ನೀರುಣಲ್ ಬಗೆದು ಬಂದಲ್ಲಿ ಕೊಣಕಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೭೨–೧೩); ಕೊಣಕಿಡುವ ಕೊಣಸುಗಳಂ ಪಿಡಿದು (ಅರ್ಧನೇ. ೧–೯೨ ವ); ಕಾಡ ಕೋಣಂ. . .ಕೊಣಕಿಡುತ್ತಂ ಬಪ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೨೬ ವ). [ಕೊಣಕ್ಕು$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊಣಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ನೆಗೆ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು: "ಕೊಣಕು – ಮೃಗಲಂಘನೇ" (ಶಮಧಾ); ಸುಣಿಸೊಕ್ಕೆ ಕೊಣಕುತುಂ ಪಾಱಿ (ಪಂಚತಂ. ೪೬–೩); ದರಿ ಗೊಂಡಿಱಿದಾಡುತುಂ ಕೊಣಕುತುಂ (ಜಗವಿ. ೪–೨೫); ಕೊಣಕುವ ಸಬುದಮನಾರಯ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪–೩); ಕರು ಕೊಣಕೆ ಕಂಬದಾ ಕೆಳಗಂತೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪–೪೪). [?]

ಕೊಣಕ್ಕು$_2$ (ನಾ). ನೆಗೆತ; ಜಿಗಿತ; ಹಾರಿಕೆ. 'ಕೊಣಕಿಡು' ಪರಾ. [< ಕೊಣಕ್ಕು$_1$]

ಕೊಣಕೋಲ್ (ನಾ). ಬಗ್ಗಿದ ಕೋಲು; ವಕ್ರವಾದ ಕೋಲು (?): ಕೊಣಕೋಲಂತಪ್ಪ ಬಾಲಮುಂಬೆರಸು ಬಿಲದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪುಲಿಯಂತೆ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತುಮಿರ್ಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪–೨). [ಕೊಣ$_0$ + ಕೋಲ್$_1$]

ಕೊಣಗು 'ಕೊಳಗು' ನೋ.

ಕೊಣತ (ನಾ). ವ್ಯಾಯಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬೀಸುವ ಮರದ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಗದೆಯಂತಹ ಸಾಧನ; ಲೋಡು: ಪರತತ್ತ್ವ ವಿವರದ ಬಸಿಗೆಗಳನೆ ಹಾಕುತಱಿವೆಂಬ ಕೊಣತವ ನೊತ್ತಿಕಟ್ಟ (ಕೈಕವ. ೪–೧೫–೧).

ಕೊಣತಕಟ್ಟು = ಕೊಣತಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಏರು: (ಕಿ). [?]

ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ

ಕೊಣಪ (ನಾ). ದನುಜ, ರಾಕ್ಷಸ: ಪ್ರಕಟಮಾಗೆಸೆವುತಿರ್ಪೆಮ್ಮ ಮಾಬಲಕೆ ಜೋಕೆಯಿಂದೊರ್ವ ಸೇನಾನಿಯಂ ವಿರಚಿಪೊಡೆಯಿಾ ಕೊಣಪ ರೊಳಾವವಂ ಯೋಗ್ಯನಹನಂತದಂ ತಿಳುಪು (ಘೋರಾಸು. ೪೬–೨೧). [< ಸಂ. ಕೋಣಪ]

ಕೊಣಪಿ (ನಾ). ಕಾಳನ್ನು ಉದುರಿಸುವ ಬಡಿಗೋಲು: (ಕಿ). [? . / ತೆಲು. ಕುದುಪೆ]

ಕೊಣಬಿಗ (ನಾ). ಬೆಡಗುಳ್ಳವನು; ಒನಪುಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ: ಕೊಬ್ಬಿದ ಕೋಣನ ಮೇಲೆ ಗೊಬ್ರವ ಹೇರ್ಯಾನೆ ಕೊಬ್ಬಿದೇನೆಲಾ ಕೊಣ ಬಿಗಾ ನಿನ ಬಾಕ್ಲಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಯ ಮುಳ್ಳ ಎಳಸೇನು (ನಾಪದ. ೨೧). [ಕೊಣಬು$_1$ (< ಕೊನಬು) + –ಇಗ]

ಕೊಣಬಿಗೆ, ಕೊಣಮಿಗೆ, ಕೊಣವಿಗೆ (ನಾ). ಕಣಿಕವನ್ನು ನಾದುವು ದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅಗಲವಾದ ಮರದ ಮರಿಗೆ; ಹರಿವಾಣ: "ಕೊಣಬಿಗೆ (ಕೊಣಮಿಗೆ) – ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಅಗಲ ಪಾತ್ರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಣಮಿಗೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಕೊಣವಿಗೆ**: (ಕಿ). [?]

ಕೊಣಬು$_1$ 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊಣಬು$_2$ (ನಾ). ಕಾಯಿಪಲ್ಯ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ಹುಳಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಂಬಾರು: ಉತ್ತಮದ ಸಂಭಾರಮಿಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ರುಚಿವೆತ್ತ ಕೊಣಬಂ ಕಾಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೩೨); ಹಲಸಿನ ಕಾಯ ಮೃದುವಾಗಿ ಕುಕ್ಕಿ . . . ಮೊಸರು ಉಪ್ಪು ಹುಳಿ ಸಂಭಾರಂಗಳ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಆ ಕೊಣಬನು ದರ್ವೀಲೇಪದ ಪವಣಿನಲಿಳುಹಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಟಮ್ಬು]

ಕೊಣಬುಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಣಬನ್ನು ಕಾಯಿಸು, —ತಯಾರಿಸು: ಬಿಳಿಯುಪ್ಪು ಹುಳಿ ಶುಂಠಿ ಜೀರಿಗೆ ಮೆಣಸನರೆದುದಂ ಕೊಣಬುಗಾಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೪–೪೦). [ಕೊಣಬು$_2$ + ಕಾಸು$_1$]

ಕೊಣಬೆ (ನಾ). ಬಣಬೆ; ಮೆದೆ: ಅವನ ಹುಲ್ಲು ಕೊಣಬೆಯ ಸಮೀಪ ದಲ್ಲಿ ಗೋದಿನಾಗರ ಹಾವು ಹೆಡೆಯಾಡಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿದ್ದಿತು (ಗರುದಾ. ೧೨೭). [?]

ಕೊಣಮಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಮಿರುಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕೂರಾಳಿಗದ ಆಳರೊಳೆ ಕೊಣಮಿರುಗಣ್ಗ ದುರದುಳ್ ದುಗ್ಗಮಾರರ ಪಡೆ ಒಟ್ಟ ಎಱಿದು ಬಿಟ್ಟ (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೬೭–೩; 780). [?]

ಕೊಣಲು (ನಾ). ಬಾಗು; ತಿರುವು: ಮೂಡಲು ಹೊಸಗೆರೆಯ ಪಡುವಣ ಬಡಗಣ ಕೊಣಲು ಮತ್ತರೊಂದು ಕೋಡಿವರ ಪಗಲೂಟದ ಕೈಯಿಂದಂ (ಕಕುಲ. ೨೦–೭; ?). [? . / ತಮಿ. ಕುಣುಗು = ಬಾಗಿರು, ವಕ್ರವಾಗಿರು]

ಕೊಣವಿಗೆ 'ಕೊಣಬಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊಣಸು$_1$ (ನಾ). ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಹುಲ್ಲೆ: "ಕೊಣಸೆಂದು ಮೃಗಶಿಶು" (ಕಶಸಾ. ೬–೧೧೦); "ಕೊಣಸೆನೆ ಮೃಗಪೋತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೮); ದೀವದ ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸುಗಳ್ಗೆ ಪುಲ್ಲೆಸಟಂ ಸೆಱೆದು ನೀಡುತುಂ (ಲೀಲಾವ. ೪–೧೮ ವ); ತೊರೆದ ಕುಚಂಗಳಿಂದೆ ಕೊಣಸಂ ನಸೆಯಿಂ ಮೃಗ ಕುರಂಗಿ ಸಾರ್ತರಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೬–೨೨); ಪುಲ್ಲೆಯ ಕೊಣಸಂ ಪುಲಿಯೇಱಿದಂತಿರೇಱಲುಪೇಂದ್ರಂ (ಮಹಾನೇ. ೬–೧೦೦); ನೀನಿಲ್ಲು ಕೊಣಸಿಂಗೆ ಮೊಲೆಗೊಟ್ಟು ಬಂದಪೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೦–೧೧೩).

ಕೊಣಸು₂ (ನಾ). ಗೊಣಸು; ಗೊಲಸು: ಮದ್ದಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಣಸು ಬಾವಲಿಯ ಬೊಂಬೆಯ ಕಟ್ಟಿ (ಕ್ರಿಯಾಪ. ೫-೨೬). [< ಗೊಣಸು]

ಕೊಣಸುಮಹೀ (ನಾ). = ಕೊಣಸು: ಐಮ್ಮಂಗಿ ಕೊಣಸುಮಜೀಗಳಿಗೆ ನುಜ್ಞಾತ ಕಲಿಸುವುವು ಕನ್ನಡವಕ್ಕೆಯು (ಕ್ರಿಯಾಪ. ೬-೨೦).
[ಕೊಣಸು₂ + ಮಹೀ]

ಕೊಣಿಕೆಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಕೊಡಕಲ್‌ವಿಷಯೇ ಸ್ವಭೂಷಯೋ ಪೆಯಾಳನಾಮಗ್ರಾಮನ್ನಕ್ಕಮ್ (ಇಆ. VIII, ೧೭-iib ; ೨೩ನೆ ಶತ). [?]

ಕೊಣು 'ಕೊಳ್'₁ ನೋಡಿ.

ಕೊಣ್ಣಿ (ನಾ). (?): ಹು[ಪಾಕಾಂ. ಹ್ರ]ದಿದ ಕಾಂದಪಟುಗಳೊಳಂ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟನೊಳಟ್ಟಿದ ಕೊಣ್ಣಾದೊಳ್ ದಿದಿರ ಪೊಳೆಯೊಳಂ (ಮದಪ. ೯-೨೬). [?]

ಕೊಣ್ಣೆಂದ(ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣಂದರ ಕೆಱೆ ಧಾತು ಸರ್ವ್ಯಂ ಯಿತ್ತರ್ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ.೧-೪; 797). [?]

ಕೊಣ್ಣೆಂದಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ತೆಲಬನ್ನ ಪೆಜಿಲ್ಲಾಲೆ ಅನ್ತೆಲಂದು ಕೊಣ್ಣೆನ್ದಗಾಲ್(ಮೈಆರಿ.೧೯೩೬, ೫೩-೨೫; 550).[?]

ಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಗದೂರ ಕುರುಳ ಕೋಗ್ಗುಣ್ಡಿ ಎಱೆಕಲೆಯ ಕೊತದ ಪುಳ್ಳಿಗಮಂ ಕೆನ್ನೆಳೆಯ ಬಜ್ರಜೆ ಐಯನೂಂ (ಎಇ. III, ಸಂಜಿನ. ೧೯೯-೧೫; ?). [?]

ಕೊತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಕೊತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ ; ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥ ಕುದಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ : ಸಾರು ಕೊತಕೊತ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ರಾಷ್ಟ್ರ). [?]

ಕೊತಮರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತಲಿಕುದುರೆ (ನಾ). ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕುದುರೆ (?) : ಮುಕ್ಕಿನ ತುರಾಯಗಳು, ಕಡಗ ಕಂಠಮಾಲೆ ಐದು ಕೊತಲಿಕುದುರೆಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅಲಿ ಅರಿಲ್‌ಷಾಹಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಾರಿಂದು ಅರಸರು ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು (ಬಿಚ್ಚಿಲ. ೬). [<- ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೊತವಾಲಿ, ಕೊಟ್ಟವಳ್₁, **ಕೊತ್ತವಾಲ, ಕೊತ್ವಾಲ್, ಕೊತ್ತಾಲ, ಕೋಟ್ವಾಳ** (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ; ದುರ್ಗರಕ್ಷಕ: ಬಾಡಿಕಹನು ಅದೇ ಕ್ಷಣ ಕೊತವಾಲನನ್ನು ಕರೆತರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦)¡ ರಾಡೇನಗರದ ಕೊತವಾಲನೂ ಕೋಡೆದೊಳಗೆ ಉಳಿತುಕೊಂಡು (ಕತಕಾ. ೧). **ಕೊಟ್ಟವಳ್**₂: ೧. "ಪೊಡವಿಯೊಳಡಂಗಾಯ್ತರಾಕುಜುಂ ಬರಿಸಿಪ್ಪ ನುಡಿ ಕೊಟ್ಟವಳರ್ಗೆ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೪೩) ; "ಆಡಂಗಾಯ್ತರ್ಗುಂ ಅುಂಬರಿಸೆ ಕೊಟ್ಟವಳರು" (ಅಭ್ಯಕ್ಷ. ೩೬). **ಕೊತ್ತವಾಲ:** ೨. ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರಿ: (೬). **ಕೊತ್ತಾಲ್:** ೧. ಕೋತ್ವಾಲ್ ಪಾವಡಿ ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಪಾವಡಿಗಳು (ಮಹಾವಂ. I, ೪೨). **ಕೊತ್ವಾಲ:** ೧. ಕಲ್ಲಿದಾರರುಂ ಕೊತ್ವಾಲರುಂ (ಅರ್ಜಾವಿ.೨೧-೬೯); ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮಾಡಿಕ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೊತ್ವಾಲನ ಬಳಿಗೆ ಹಿಡಿದು-ಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಬಂಕೆಮ. ೨೩೧) ; ನನ್ನುನ್ನು ದಿಬ್ಬಿಗೆ ರವಾನಿಸುಮಂತು ಸುಲ್ತಾನನ ಸ್ವಂತ ಅಧಿಕಾರಿಯೂ ಕೊತ್ವಾಲನೂ ಆಗಿಗೆ ಬಂದರು (ಪ್ರವಾ ೩. II, ೭೪). **ಕೋಟ್ವಿವಳ್:** ೧. ಉಜುಂಬ ಪದಳ್ ' ಆಡಂಗಾಯ್ತ', 'ಕೋಟ್ವಿವಳ್' . . . ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕೋಟೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆವ ಅಧಿಗಳು (ಕರ್ನಾಬ. ೬೨).

[<- ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟಪಾಲ < ಸಂ. ಕೋಷ್ಟಪಾಲ. / ಪಾರ. ಕೋತ್ವಾಲ್]

ಕೊತುಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂಗೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಸುತ್ತಿಜಾಮು ಪರಿವ ಪರಿಣಾಲ್ಕುಮನೆನೆ ಬೆಳೆದ ಗಂಧಶಾಲೀ (ಯ) ಕೆನೆಯುಂದೆತ್ತಲು . . . ಕೊತ್ತಂಗೆಜೆಯುಂದ್ರ ಪುರವನನುಳರಿಸಿತ್ತು (ಎಇ. XII, ಕುಣಿಗ. ೧-೨೧ ; 1157). [?]

ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಜೆ 'ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಜೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಂದೆಕೆಜೆ, ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪಹುವ ಮಾಲೆ ತಾಯನ್ದೆ ಕೆಜೆಯೆ ವಡಗಾಯ್ಕಮುಗಲ್ಲ ಕೊತ್ತನ್ದೆ ಕೆಜೆಯೆ (ಎಇ. X (೫), ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೦೭-೬೫ ; 850). **ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಜೆ :** ತಾಯಂದೆಕೆಜೆಯ ವಡಗಾಯ್ ನಡುಗಲ್ಲ ಕೊತ್ತಂಡೆಕೆಜೆಯ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೪, ೧೩-೬೫ ; 806). [ಕೊತ್ತಂಡ್ಕ + ಕೆಜೆ]

ಕೊತ್ತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತ ಕೊಡರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಸುಂಕಸೋದಿಗೆ ಕೊಡರೆ ಕೊತ್ತ ಕೊಡರೆ ಎತ್ತು ದರೆ ಕೊತ್ತ ಮ × × ದರೆ ಸುಂಕ (ಎಇ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫-೬೫ ; ?). [?]

ಕೊತ್ತ ಕ್ಕೆಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊತ್ತಕ್ಕೆಯೂರ ಪೂರ್ವದ ದಿಸಮಳ್ಳ ಕಾವರುಂ (ಎಇ. III, ಸಂಜಿನ. ೧೪೯-೧೦ ; 915).
[? + ಊರ್]

ಕೊತ್ತಣ 'ಕೊತ್ತಳ್' ನೋ.

ಕೊತ್ತಣಿ 'ಕೊತ್ತಟಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತದಿಕಾವಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕುಪ್ಪೆ ಒಡೆಯ ಕೊಗಿಗ ಕೊತ್ತದಿ ಕಾವಲ ಎನಾಂದಿದುರಾದರು ಸಮಚಾರು ಮರುದೂರ ಮೂರೆಂದೆಯರ್ . . . ಎನ್ತೆತ್ತರು ಸಾಕ್ಷಿ (ಇಆ. XIV, ೨೩೨-೫೬ ; ೨೬ನೆ ಶತ). [?]

ಕೊತ್ತನಗೊರಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಸೊಪ್ಪುಗಳು: ಆಗಸೆ . . . ಕುಪ್ಪೆ, ಕೊತ್ತನ ಗೊರಜೆ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಪುಂಡಿ (ಪಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [? + ಗೊರಜೆ (< ಗೊರಜೆ)]

ಕೊತ್ತಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಬಯಲ್ಮಾಡಂ ಬನ್ದು ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲಮನಱೀಯದ ತುಱುವಂ ಕೊಂಡು ಪೋಗುತ್ತಿರೆ (ಎಇ. IV, ಪೆಗ್ಗಡ. ೧೦೩-೬ ; 910) ; ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ದುಗ್ಗಯ್ಯ ಬರೆದ (ಎಇ. V, ಚನ್ನರಾ. ೬೩೨-೫೬ ; ೪೧೨) ; ಕೊತ್ತಮಙ್ಗಲದ ಮಹಾಜನರ ಒಡಮ್ಬಡಿಕೆಯಿಂದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩೭-೫ ; ?).
[ಕೊತ್ತ್ಯ + ಮಂಗಲ]

ಕೊತ್ತ ಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ೩ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ : ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ, ಓಮ, ಸಾಸಿವೆ, ಸೈಂಧವಲವಣ . . . ಬಿಡುವವಣ ಇಪ್ಪನ್ನೂ ಸಮಭಾಗ ಜೂರ್ಣಮಾಡಿ (ವಿಸೃವಿ. ೪೬). [ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊತ್ತಮಲ್ಲಿ]

ಕೊತ್ತಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ದ್ವಿವೇದಿ ಕೊತ್ತಮ್ಮ ಶರ್ಮಗೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೩, ೫೩-೩೫ ; 550) ; ಶಾಳೆಗದೊಳ್ ಆಚ್ಚ ಗೆರೆಯಜ್ಜನಿಗೆ ಕೊತ್ತಮ್ಮಂಗೆ ಅಳ್ಳಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಮಂಗಳ ಶ್ರೀ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೩-೪; 962). [ಕೊತ್ತ್ಯ + ಅಮ್ಮ]

ಕೊತ್ತಲ 'ಕೊತ್ತಳ್' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲು 'ಕೊತ್ತಳ್' ನೋ.

ಕೊತ್ತಲೆ (ನಾ). ಕೊತ್ತಲು (?) : ಮೂಂಮತ್ತೂರು ಯಲ್ಲೆಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಆಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರ್ರಿಯಿಂದ ಬಡಗಲು ಕೊತ್ತಲೆ ಮತ್ತಂ ಪೋಣಿಯಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಮೂಂಮತ್ತೂರು ಕೆಱೆಕೋಡಿ ಅಡ್ಡ ಹಳ್ಳದಿಂ ಪಡವಲು (ಎಇ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೬೮-೬೨ ; ೧೪೧). [?]

ಕೊತ್ತವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಂಕರ್ಯ, —ಸೇವೆ (?): ಮಹಾದೇವರಿಗೆ ಅಂಕನಾಥನೆಸರಿಂ' ಅಂಕವಲ ತಳವರ್ತಿ ಕೊತ್ತಸಿ ಕುಜುವಣಿಗೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಮಾಂಧಾಂತ ಚತ್ರವರ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಧರ್ಮ (ಎಇ. XXI, ೨-೫೫; ೧೨೯೦); ಮಲ್ಲೀಶ್ವರಗೆ ಕುಜುವಣಿಗೆ ಸಂಗಮೇಶ್ವರಕೆ ಪಾರಡಿಯ ಜಂಗಮವಾರಧನಿಗೆ ಕೊತ್ತಸಿಗೆ ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಇದು ವಿವರ (ಎಇ. XXI, ೨-೭೫ ; ೧೨೯೦). [?]

ಕೊತ್ತಳ್ಳ, ಕೊತ್ತಣ, ಕೊತ್ತಲು, ಕೊತ್ತಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬುರುಜು ; ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಅಡಗಿನಿಂತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ) ಕಟ್ಟಿದ ಮರೆ: ಸುತ್ತುಂ ಪರಿವಡೆಪುದು ಪುರಜನಮಾಳ್ವರಿಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ಮದಿಲ ಮೇಲಂ (ಪಧಚಾ. ೫-೫೨) ; ಗೊಂಟುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ಬಳಸಿದ ಕೊತ್ತಳಂ ಸೊಗಯಿಪಾಳ್ಪರಿ (ಗಿರಿ. ೨-೬೯) ; ಕೊತ್ತಳವೊಂ ಗಗನದೊಳು . . . ಖಡರೆರು ಸಾರಲೆಂದಿಟ್ಟ ಧಜ್ರಂಗಳೀ (ಜ ಚ ಕಾ . ೧-೬೬); ಥರಥರದ ಕೊತ್ತಳದ ಕಾಹಿನ ಸುರಥಿಭರು ಸುಖಾಪ್ರದ್ರಗೆಯ್ಯಲಿ (ಶು ನ್ಯಾ ಅ. ೧೨-೫೬); ಈ ಕೋಟೆಗೆ ಇನ್ನೂರು ಮೊಳಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಕೊತ್ತಳಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೨). **ಕೊತ್ತಳ** : ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಹುಲಿ ಮುಖವಂಬುಬಂಡಿಗಳಿಲ್ಲಿದೆಯೊಳು ಕೊತ್ತಣಗಳು (ಅಂಚಿಪ. ೩-೧೬); ಆಗಳುಗಳಾಳುವೆರಂಗಳು ದೆಂಕಡೆ ಅಟ್ಟಳ ಕೊತ್ತಣ [ಪಾಕಾಂ. ೪] ಗಳಿಡಮ್ಮಗಳಿಡಮ್ಮಗಳಿಂ ಕೋಟೆಯೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡಿತ ಕೋಟೆಯಂ ನೇಸ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ (ಎಇ. XI, ಚತ್ರದು. ೨-೧೫ ; ೧೩೨). **ಕೊತ್ತಲ** : ದಿಗ್ಕಜದಂತೆ ನಿಂತ ಕೊತ್ತಲಗಳೊಪ್ಪುವವು (ಮೋಹಪ. ೨೦-೬); ಪಿರಿದು ವಜ್ರದ ಕರಂಗಳನೆ ಕೊತ್ತಲ ಮೆಱೆದುವು ಬೀಡೆಸೆಯೊಳಗೆ (ಕಂಪಾ. ೬-೬) ; ಧರಿಂಗಗಳನ್ನು ಕೊತ್ತಲಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದರು (ಮಹಾಪ. I, ೫೦) ; ಗೋಪುರ, ಕೊತ್ತಲ ಮುಂತಾದವುಗಳ ನೆಲಸು ಬೆಡಗುಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು (ಪಂಯಾತ್ರೆ. ೬೯). **ಕೊತ್ತಲು** : ಗಗನವ ನೋಂಕುವ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳು (ಸೌಗಂಪ. ೧-೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತಳ ; ತುಳು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಲ ; ತೆಲು. ಕೊತ್ತಳ, ಕೊತ್ತಡ]

ಕೊತ್ತಳ್ಳ 'ಕೊತ್ತಣ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿದುಬುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು : ಕೋಲಾರಿದುಬುಬು ಕೊಂಡಕ ಕೊಡಿಬುಬುದಿನ ಮಲ್ಲಡುಬುಬು ಸುರತದಲಿ ಸಿಲ್ಲದಬುಬುಬು ಕೊತ್ತಳಿದುಬುದಿನ ಚೆಲ್ಲ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೬-೧೦೮).

[ಕೊತ್ತಳಿ + ತುಬುಬ್ಬು (< ತುಬುಂಬ್ಬು)]

ಕೊತ್ತಳಿ 'ಕೊತ್ತಣಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿಕೆ, ಕೊತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸವರಿ ಉಳಿದ ತೆಂಗಿನ ಅಥವಾ ಅಡಕೆಯ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು ; ಗೊದಮಟ್ಟೆ ; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ : ಬೇಸರ ಬಂದರೆ ತೆಂಗಿನ ಕೊತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಬಳಸಿ ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಜಾಂಬಾ. ೪೧). **ಕೊತ್ತಿಳಿಗೆ** : ಗುಡಾಣದ ಒಲೆಗೆ . . . ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡಿನ ಒಣಗಿದ ಕೊತ್ತಳಿಗೆಗಳನ್ನೂ ತುರುಕಿದರು (ಜಾಳಿ. ೧೪೭). [← ತುಳು. ಕೊತ್ತಳಿಗೆ]

ಕೊತ್ತಳಿಗೆ 'ಕೊತ್ತಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಳಿವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ವನಜೋದ್ಭವ ವಂಶಜರ್ಕ್ಕಳಿಳ್ ಮನುಚರಿತ [ಪ್ರತಿ] ಕರಿನೆ ಕೊತ್ತಳಿವನೆಗಟಳ್ವೊಳ್ಳುಲಳ್ಳಿ ಮಿಕ್ಕನುಸವದವಾಪಿ (ಎಇ. XIX, ೨೨೪-೬ ; ೧೦೩೨). [?]

ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊತ್ತಣಿ, ಕೊತ್ತಳ್ಳ, ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊತ್ತಳಿ, ಕೊರ್ತಳಿ, ಕೊಟ್ಟಲಿ, ಕೊಟ್ಟಳಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : "ಕೊತ್ತಳಿಯೆಂದು ಕಾಗೆಯ ಮೆತ್ತಮುಂ ಬೆಸದವರ ನೆರವಿಯುಮಳ್ಕುಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧) ; "ಕೊತ್ತಳಿಯೆನಲ್ಕೆ ಕಾಕ ಸಮೂಹಂ" (ಕವೀಂಕ. ೬೪) ; ಕೋಗಿಲೆಯಲಿ ಮಾಮರದೊಳ್ ಕಾಗೆಯ ಕೊತ್ತಳಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬ] ಯೊಳಾಕೆಟ್ಟುಪೋಗಲುಬುಸಲಿಲುಂ' . . . ಏಗೆಯ್ಯಲುಮಾರ್ಪುದಿಲ್ಲ ಬಸದೊಳ್ ಪೆಳಜಿರಿ (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಳಕಳಂಬಂ ಕೊತ್ತಳಿಯೆಡೆಯೊಳ್ಮೊದಲಂ ಕಾಗೆಯಂತಿರೇಂ ಕೊಗುಗುಮೇ (ನಚಿಮಂ. I, ೬೭೧). ೨. ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಪಬಿನೆವರ ಸಂಘ; ಉದ್ಯೋಗಸ್ಥರ ಸಮೂಹ : "ಕೊತ್ತಳಿಗಳಿಲ್ ಗುಂಳಂ ಮೆತ್ತಗಳ್ಪಲ್ಲಿಯೆ" (ಕರ್ಣಾಪ. ೬೬) ; ಜಲಭೂಪತಿನ್ ಎಟ್ಟು ಪರಾಕ್ರಮನ ಪುದಿದ ಕಳ್ಳು ಕೊತ್ತಳಿಬುದ್ದಂ ಪಡೆಯರಂ ಮಂಗಳಂ (ಎಇ. X, ಶಿಕ್ಷ. ಭಿ. ೧೩-೪ ; ೪೦೦) ; ಆತನಸಾಳಿಬರರುಂ ನಾಡು ಮೂರು ಕೊತ್ತಳಿಯುಮಯುಮುಂ (ಎಇ. XII. ತಿಂ. ೬೮-೫೫ ; ೪೭೮); ನಡವಿನ ನನುವರದೊಳ್ ಕೈವಂಡಗಡಿ ಕಲ್ಲಳಿಯು ಪೊಗಟಿ ಕೊತ್ತಳಿ ದಿವ್ಯಂ ಬಿಡಿದು ಕಳಿವಂತೆ ಕಳಿದನ ಪಡೆದ ಯಕಂ ಗೆಲ್ದಿದಿನ್ನುಮಗ್ಗಳಿವಲ್ಲೇ (ಎಇ. VIII, ಸೊಡ. ೧೩-೪ ; ೧೦೭೬). **ಕೊತ್ತಳಿ** : ೧. "ಕೊತ್ತಡೆಯೆಂದು ಕಾಗೆಗಳ ಮೆತ್ತಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೊತ್ತಳ್ಳೆ** : ೧. "ಕಾಗೆಯಿಂದಿಗೆ ಕೊತ್ತಳಿಕೆಮಿಕ್ಕುಂ" (ಕಪ್ರ. ೧೩೧); ಕಾಗೆಗಳ ಕೊತ್ತಳ್ಳಂ ಕುಳ್ಳುವೆಳೆಕುಂಕಲಂತೆ (ಗಲಿಲ್ಲೂಪಾ. ೯-೨೪೦). **ಕೊತ್ತಳ್ಳಿ** : ೧. "ಕೊತ್ತಳ್ಳೆಯೆಂದು ಕಾಕಸಮೂಹಂ" (ಕಪಾ. ೬-೧೧೩) ; ಅಣ್ಣವಾಲರಸಂಚೆಯುಬಂತೆ ಕೊತ್ತಳ್ಳಿಗಳುಣ್ಣು ಬಲ್ಲುವೆ (ರಾಘಚ. ೧-೧೯) ; ಕೂಳಂಗಂದ ಕೊತ್ತಳ್ಳಿಯಂತೆ ಕಳಕಳಿಯಂಗೆಯ್ದು (ವೃಸಮ. ೬೫-೫೫ ವ) ; ಕಾಗೆಯಂ ಕೆಡಹಿ ಕೊತ್ತಳ್ಳೆಯ ಒಂದಾಗಿ ಕಾಕಾ ಎಂದು ಹಾರಾಡುವಂತೆ (ಹಬ್ಬೆಕ. ೧೬-೧೯). ೨. ಕೊತ್ತಳ್ಳಿಯುಂ ಸ್ಥಾನಸುರುಗಳುಂ ಮಾಡಿದುದಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೬-೪೦ ; ೧೦೬೬); ಗಾಣದ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು. . .ಎಚ್ಚೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ದತ್ತಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩೬-೬೪ ; ೧೦೬೮) ; ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಂಟ ಸಾಸಿವರ ಕೊತ್ತಳಿಯೆಡೆಯರಾಗಿ ಪೂಜೆಪ್ಪನಸ್ಯಾರಮಂ ಮಾಡುವರು (ಶಾ. II, ೨೨೦-೧೪ ; ೧೧೩೧); ತೆಲ್ಲಿಗರ ಕೊತ್ತಳಿಗಳು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಲಿಗೆ ಪೊಂದುಬಿಟ್ಟರು (ಕಲ್ಕಾಶಾ. ೧೪-೫೩ ; ೧೧೭೬). **ಕೊತ್ತಳಿ** : ೨. ಇಂತಿ ನಿತುಮಾಂ ನಡಸಲೊಪ್ಪಿದವರ್ ಕೊತ್ತಳಿಗೀಡಾಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೫-೪೪ ; ೧೦೭೧). **ಕೊತ್ತಿಳ್ಳೆ** : ೧. ಓಗರದ ರಾಸ್ಯಂ ಕಂಡ ಕೊತ್ತಳ್ಳೆಯ ಕುತ್ತುಂ (ಮದೇಪು. ೧-೬). **ಕೊತ್ತಿಲೆ** : ೨. ಕರ್ಗ್ಯಲ್ಲಾಜದ ಆನೆಗಲ್ಲೆ ಕಮ್ಮಾರ ಕೊಟ್ಟಿಲೆಯ ಮುದುವಣಸೆ ಮಾಳ್ಪಯ್ಯರ್ (ಎಇ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೫-೫೩ ; ೧೧೨೨). **ಕೊತ್ತಿಲ್ಲಿ** : ೧. ಕಾಗೆಯ ಕೊತ್ತಿಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊತ್ತಿಲ್ಲಿ] (ಕಬ್ಬಾನು. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೊತ್ತಿಲ್ಲ' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊತ್ತಳ]

ಕೊತ್ತಿ, (ನಾ). ಬೆಕ್ಕು; ಮಾರ್ಜಾರ : ಕಾಯುವಾರಿ ಕೊತ್ತಿಕೊಂಬು ಪಾಮರನಂತೆ (ವಾರಿಕೆ. I, ೧೫೬-೪) ; ಕೊತ್ತಿ ಮಿಸಲಲಹಾಲ ಮತ್ತೆ ತಾ ದಿಮುವುದೇ (ಸರಸ್ವ. ೪೪೦); ಕೊತ್ತಿಗೇಚಳೆ ಮನೆಯ ಹಿಂಕನ (ಜ್ಞಾಸಂಂ. ೧-೪೦) ; ಕತ್ತಿಯ ಸಜೀಯಬ್ಬುವ . . . ಕೊತ್ತಿಗೆ ತತೆಯ ಹಡಲಿಗೆಯೇಂ ಬಲ್ವೆಟ್ಟಿ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೭-೨೯) ; ಅತ್ತೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಪ ಕೊತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ಮಲ. ಕೊಱ್ಱ, ಕುಱು ; ತುಳು. ಕುತ್ತು]

ಕೊತ್ತಿ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕುದುರೆ : ಇನ್ನೇನು ಕೊತ್ತಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ಗುಂಡುಹಾರಿಸಬೇಳು (ಅಲಿಹಾ. ೪೦). [?]

ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ, ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: ಕಸೇರುಕ,ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ, ಕಲೋಡ್ಯೆ ಇವು ರುಕ್ಷ ಸ್ತಂಬಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೮-೯೦). **ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ**: "ಷಣ್ಣಾನಿಶೀ ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ,ಆದಿತ್ಯಭಕ್ತ . . . ಕಾಸಿ ಹದದಲ್ಲಿಳುಹಿ (ಸಕವೈ. ೩೮೨). **ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ**: "ಕಶೇರುಕಃ ಅನೇರುಕ:— ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೫); ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೆಗ್ಗಿಲಬೇರು . . .ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I,೪೬೬). **ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ**: "ಬಕಪುಷ್ಪ ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ (ಓಷಧಿ. ೧೦೬).

[ಕೊತ್ತಿ$_0$ + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೊತ್ತಿಗೆಂಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊತ್ತಿಬೀಜ, ಅಶ್ರುಬೀಜ, ಕಲ್ಮುತ್ತುಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೨೩-೪೩೧). [?]

ಕೊತ್ತಿಯಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೊತ್ತಿಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೊತ್ತಿಯಮ್ಮೆ (?). (?): ಮಾಲೆಯವರು ಐದಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ಇಪ್ಪತ್ತು ದವಸಿಗರು ಆಳು ಹತ್ತಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣಂ ನಾಲ್ವತ್ತು ಕೊತ್ತಿಯಂಮೇಗೆ ಗದ್ಯಾಣಂ ಹಣವೆರಡು (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೯೭-೮೫; 1276). [?]

ಕೊತ್ತು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಕ್ಕು; ಅಗೆ; ಅಗತೆಮಾಡು. ೨. ಕೊಚ್ಚು; ಚೂರುಮಾಡು: ಅಣೆದುದು ಕೊತ್ತಿನೂಂಕಿದುದು ಪೊಕ್ಕೊಡ ಸಿಕ್ಕಿದುದು . . . ಅದೊಂದು ಮನ್ನಣೆವಡೆದಾನೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೯೪); ಹೆಂಗಳನು ಮುದುಕರನು ಹೊಯ್ಯುವರು ಕೊತ್ತುವರು (ದ್ರಾಕ್ಷಿದಾ. ೧೨). 'ಕುತ್ತು$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_2$ (ನಾ). ಗೊಂಚಲು; ಗೊನೆ: (ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊತ್ತು; ತೆಲು. ಗುತ್ತಿ, ಗೊತ್ತು]

ಕೊತ್ತು$_3$ (ನಾ). (?): ಸಡುದರುಸನವೊಳಗಾದವರುಂ × × × ಕೊತ್ತುಯೆತ್ತುತೊತ್ತು ಕುದುರೆ ಕೊಂಡಡೂ ಮಾಱಿದಡೂ ಸರ್ವಮಾನ್ಯ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೭೨-೧೮; 1430). [?]

ಕೊತ್ತುಂಬರಿ, ಕೊತಂಬರಿ, ಕೊತಮರಿ, ಕೊತುಂಬರಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ, ಕೊತ್ತುಮರಿ, ಕೊತ್ತುಮಿರಿ, ಕೋತಂಬರಿ (ನಾ). ಸಂಭಾರದ ಬೀಜ; ಧನಿಯ; ಹವೀಜ: "ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕುಸ್ತುಂಭರ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೧); ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿ ಜೀರಿಗೆ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಶುಂಠಿ ಲಂಬಿವೊಡಗೂಡಿರೆ ಕಾಸಿದ ಗಂಜಿ ಕೆಡಿಕುಮೆತ್ತಿದ ತೃಷೆಯಂ (ಕಲ್ಯಾಕಾ. ೩-೨೫); ಅಂಬೆ ಹಳದಿ ಕಾರ್ಗೆಣಸು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಮೆಣಸು ಜೀರಿಗೆಯ ತರಿತರಿಸಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೦-೬). **ಕೊತಂಬರಿ**: (ಕಿ). **ಕೊತಮರಿ**: ಕೊತ ಮರಿ ಸೊಪ್ಪು, ಊವಾ ಬೇಕೇನ್ರವ್ವಾ (ಏಕಾಂಗಿ. ೧೯). **ಕೊತುಂಬರಿ**: "ಗುಡಿಕ ಕೊತುಂಬರಿ" (ಆಕಾನಿ. ೯-೨೩). **ಕೊತ್ತಂಬರಿ**: ಕೋಸಂಬರಿಗೆ ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಹಸೀಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಇದ್ದರೆ ಚೆನ್ನು (ರೂಢಿ). **ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ**: ಮೆಣಸುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬರಿ]ಯನದಱೊಳಗೆ ಹಾಕಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೬೮). **ಕೊತ್ತುಮರಿ**: "ಕುಸ್ತುಂಬರಿ – ಕೊತ್ತುಮರಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೩೩). **ಕೊತ್ತುಮಿರಿ**: (ಕಿ). **ಕೋತಂಬರಿ**: ಹೀರಿ, ಬೆಂಡಿ, ಚವಳಿ, ಸವತಿ, ಕೋತಂಬರಿ, ಸಾಸಿವೆ – ಮುಂತಾದತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಲ್ಲೆ ಕಾಯಿಗಳು (ಕಭಾಗೆ. ೪೫೭).

ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ=ಧನಿಯದ ಕಾಳು: ಕೊತ್ತುಂಬರಿಬೀಜ, ಶುಂಠಿ . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿವೈವಿ. ೧೫). ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು = ಸಂಭಾರದ ಸೊಪ್ಪು: ಕೊತ್ತುಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ಕಹಿ, ಮಧುರ, ಮೂತ್ರರೇಚಕ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೪೨-೧೦೭ ಟೀಕು).

[< ಸಂ. ಕುಸ್ತುಂಬರೀ, ಕುಸ್ತುಂಬುರು]

ಕೊತ್ತುಂಬುರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುಮಿರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ತುರು (ನಾ). ಕುತ್ತುರು; ಪೊದೆ: ಕಾರೆಯ ಕೊತ್ತುರ ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಶಾಸಪ. ೭೫). [< ಕುತ್ತುಱ್]

ಕೊತ್ಥಳಿ 'ಕೊತ್ತಱಿ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ್ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೊತ್ವಾಲಿ (ನಾ). ಕೊತವಾಲನ ಕಚೇರಿ, —ಚಾವಡಿ: ಕೊತ್ವಾಲಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತಲೇ ಆಂಗ್ಲೇಯ ಸೈನ್ಯ ಮೊಖಾಬಿಲೆಯಾಯಿತು (ಝಾರಾಣಿ. ೪೦೭). [← ಮರಾ. ಕೋತ್‌ವಾಲೀ]

ಕೊದಂಟಿ, ಕೋದಂಟಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ದನಕರುಗಳು ಓಡಿ ಹೋಗದಂತೆ ಮುಂಗಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ನೇತುಬೀಳುವಂತೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಕೊಂಡಿಗೆ; ಗುದ್ದಿಗೆ: ಸುಮ್ಮನೆ ಸಂಸಾರವೆಂಬೊಂದು ಕೊದಂಟಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೊಂದು ತಡೆ (ಸರಸ.೯೨); ಕಳ್ಳಎತ್ತಿಗೆ ಕೊದಂಟಿ, ಹಾರುವ ಹುಡುಗರಿಗೊಂದು ಹೆಂಡತಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ (ತ್ಯಾಗಮ. ೭). **ಕೋದಂಟಿ**: ೨. ಕೊಡತಿ: ಮೂಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಒಂದು ಮುಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೋದಂಟಿಯೂ ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ಪರಾವ. ೮೩).

[← ತುಳು. ಕುದಂಟಿ, ಕೊದಂಟಿ]

ಕೊದಮೂಕು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊದಮೂಕು ನಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಇಆ. XVIII, ೩೬೭-೧೪; 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೊದಲು$_1$, ಕೊದಳ್$_1$ (ಕ್ರಿ). ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸು; ಉಗ್ಗು; ತೊದಲು: (ಕಿ). **ಕೊದಳ್$_1$**: ಅನುವದಿಸಿದಪುದು ನುಡಿನುಡಿದನಿತುಮನೆನೆ ಕೊದಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೊದಳ] ತೊದಳ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲೆನೆ ಮಾತಿನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆದತ್ತೆನೆ ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೦). 'ತೊದಲ್$_1$' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುದಲೈ; ತುಳು. ಕೊದ್ದೆ, ಗೊದ್ದೆ; ತೆಲು. ಕೊತುಕು, ಕೊದುಕು]

ಕೊದಲು$_2$, ಕೊದಳ್$_2$ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಡವರಿಸುವಿಕೆ; ತೊದಲುವಿಕೆ; ತೊದಲುಮಾತು: (ಕಿ). **ಕೊದಳ್$_2$**: ೧. ಕರೆವಕೊದಳ್ಗಳುಂ ಪರೆವ ಕಣ್ಗಳ ಕೆಂಪು ಪಯೋಲವಂ ಕರಂಬೆರಸಿದ ಮೆಯ್ಗಳುಂ . . . ಮನಮನಿಟ್ಟುಳಿಗೊಂಡಿರೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೮೮). ೨. ಮೃದುವಾದ ಮಾತು; ಮಂಜುಳವಾದ ನುಡಿ: ಕೊಂಕುನಯಂ ಗಮಕಂಗಳಿಂ ಪೊದ[ಕೊ]ರ್[ಪಾಠಾಂ. ತೊರ್]ದಳೆಱೆದಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೮೮); ರಸಮೊಸರ್ವನ್ನೆಗಂ ಮಿಱುಗು ಕಿತ್ತು ಪೊಗರ್ ಗಮಕಂ ಕೊದಳ್ ಪೊದಱ್ದೆಸೆವನಯಂ ಬೆಡಂಗು . . . ಏನೆಸೆದುವೊ ಪೇಱುಮೆಂಬಿನೆಗಮಿಂಗೊರಲೊಳ್ಕೂಡಿ ಪಾಡಿಯಾಡಿ (ಅಜಿಪು. ೫-೪೦).

[< ಕೊದಲು$_1$]

ಕೊದಳ್$_1$ 'ಕೊದಲು$_1$' ನೋ.

ಕೊದಳ್$_2$ 'ಕೊದಲು$_2$' ನೋ.

ಕೊದಳಿ (ನಾ). ಎಳ್ಳು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಎಳ್ಳು ಗಿಡದ ಸಿಪ್ಪೆ, —ಬುರುಡೆ : ಬೆಳೆದೆಳ್ಳಂ ಬಿರ್ಚಿರಾಶಿಸ್ಥಿತಿಯನಿರಿಸಿ ತದ್ರಾಶಿಯಂ ಮತ್ತಮೋರಂತಳವಟ್ಟಿರ್ದಂದದಿಂದಾ ಕೊದಳಿಯ ಮಣಿಯೊಳ್ ತೀವು ತಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೩೪); ರಸಂ ಬಂದೊಡೆ ತಂಬುಲಮಂ ಎಳ್ ಬಂದೊಡೆ ಕೊದಳಿಯಂ . . . ಬಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೩೪); ನೋಟ್ಪೊಡೆಳ್ಳಂ ಕೊದಳಿವೆರಸು ತಿಂಬಂತೆ (ಶಮದ. ನ. ೭೯ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಕೊದಿಲು, ಕೊದ್ದೆಲ್ (ನಾ). (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬೆರಸಿ ಉಣ್ಣುವ ಹುಳಿ ಅಥವಾ ಸಂಬಾರು : ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಅನ್ನ . . . ಹುಳಿ, ಸಾಸಿವೆ, ಕೊದಿಲು, ನಾಲ್ಕಾರು ಬಗೆಯ ಪಾಯಸ (ಈಕಥೆ. ೧೨೪); ತಂಬುಳಿ, ತುಪ್ಪದನ್ನ, ತೋವೆ, ಪಲ್ಯ, ಸಾರು ಇವನ್ನು ಉಂಡನಂತರ ಕೊದಿಲನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಹವಿಕರ ರೂಢಿ (ಸಂಶೋಧ. ೧೮೦). **ಕೊದ್ದೆಲ್** : ಕೊದ್ದೆಲ್ ತಿನ್ನುವ ಚರಣರಿಗೇನು? ಒಂದು ಸಾರಿ ತಿಂದರೆ ಮತ್ತೆ ಕದ್ದು ತಿಂದಾರು (ಮೊಮಗು. ೩೯). [← ತುಳು. ಕೊದ್ದೆಲ್]

ಕೊದುಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮ್ಮರಿ ಕೊದುಲು ಕಾಡಾರಂಭ ಸರಹು ಮನೆ ಹೊಲ ಯಿಂತೀ ಚತುಸ್ಸೀಮೆವೊಳಗಣ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೪೩-೧೯; 1397). [?]

ಕೊದೆ$_1$ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಕವೆ; ಕವಲು : ಮದುವೆಯ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆಂದು ನಾಲ್ಕು ಕೊದೆಯಿದ್ದ ಕಂಬ ತಂದಿರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮರದ ದೊಡ್ಡ ಕೊರಡು, —ದಿಮ್ಮಿ. [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುದೈ; ಮಲ. ಕದ]

ಕೊದೆ$_2$ (ನಾ). ಬೆದೆ; ನಸೆ : ಕೊದೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೊರಮನನ್ನು ತಬ್ಬಿದಳು (ಗಾದೆ). [?]

ಕೊದ್ದಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊದ್ದಸೀನಾಮ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೫; 1009). [?]

ಕೊದ್ದು (ಕ್ರಿ). ಅಮುಕು; ಒತ್ತಿಹಿಡಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ. 'ಕೈಕೊದ್ದು' ಪರಾ. [?]

ಕೊದ್ದೆಲ್ 'ಕೊದಿಲು' ನೋ.

ಕೊನಕಾಱ 'ಕೊನೆಕಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬ (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗುಗಾರ; ಒನಪುಗಾರ; ಸೊಗಸುಗಾರ. ೨. ಲಂಡ; ಪೋಕರಿ : ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದು ಕೂಲಿಗರ ಕೊನಬ ರೊಡನನವರತ ಬಿಡದಾಡಿದೀ ಲಂಡತನವ ಬಿಡದಾದೆಯಲ್ಲಾಯೆಂದು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೧೦). [ಕೊನಬು + -ಅ$_7$]

ಕೊನಬು, ಕೊಣಬು$_1$, ಕೊನವು (ನಾ). ೧. ಬೆಡಗು; ಒನಪು : ಕೊನಬಾದೊಡಮೇನು ಕೂರ್ಮೆಯಾದೊಡಮೇನು ಬಿನದಮಾದೊಡಮೇನು ಬೇಱೆ ಇನಿಯನೇಕಾಂತದೊಳೆಸಗಿದುದನು ತನ್ನ ಮನದೊಳೆ ಮಱೆಮಾಜುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೮); "ಕೋಪ, ಮುನಿಸು" (ಹದಿಬ. ಕೋಶ); ಕೊನಬೆನಿಸೆ ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಬಿನದಂಗಳನುಳಿದು ಕೃಷ್ಣನೊಪ್ಪದೊಳಿರೆಯುಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೦೮-೭); ಕೋವಿದಾರ ಧ್ವಜದ ಕೊನಬ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಭರತನೀ ವಸುಧೆಗೈತಂದನತ್ಯಾಸೆಯಿಂದ (ವೆಂಕಾಠಾ. ೨-೩೦-೫). ೨. = ಕೊನಬ ೧ : ಬಗೆಗಾರ್ತಿಯೊರ್ವಳೆಸೆದಳ್ ಕೊನಬುಗಳ ಮನವ ನಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗುಱಿಮಾಡುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೯); ಕಂಡ ಕೊನಬುಗಳ ಕುಸುಮಕೋದಂಡಗೆ ಕೈಸೆಱೆಗೊಡುತಾ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೫೭); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಕೆ ಟೀಕೆ ಬರೆವ ಸುಜಾಣನು ಕೋಮಲಾಂಗದ ಕೊನಬವನು (ನಾಗಕು. ೨೫-೫೬); ಮುಟ್ಟಿಪಿಡಿದ ಕೈಸಾಣಿಯ ಕೊನಬುಗಳಿಟ್ಟಣಿಸಿಹರು ಬೀದಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೫). ೩. ಲಂಡತನ; ತುಂಟತನ. 'ಕೊನಬ' ಪರಾ. **ಕೊಣಬು$_1$**. ೧. 'ಕೊಣಬಿಗ' ಪರಾ. **ಕೊನವು** : ೧. ನೆರೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಕೊನವ್ಯಾಕೊ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೧೩೩). [?]

ಕೊನಬುಗಾತಿ 'ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರ 'ಕೊನಬುಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಬೆಡಗು; ಒನಪು : ಬಾಲೆಯರ್ ಶೃಂಗಾರ ದೊಡಿಗೆಯಿಂತೊಡಿಗೆಯಿಂಲೋಲೆಯರು ತಮತಮಗೆ ನುಡಿಗಳಿಂನಡೆಗಳಿಂ ಬಾಲೆಯರ ಕೊನಬುಗಾರಿಕೆ ಸುಳುಹು ತಾಪಸರಿಗಂ ತ್ರಾಣ ಗುಂದಿರ್ದುದು (ತುರಂಗ. ೮೦-೪೦). [ಕೊನಬುಗಾರ (< ಕೊನಬುಗಾಱ) + -ಇಕೆ]

ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿ, ಕೊನಬುಗಾತಿ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾತಿ; ಒನಪುಗಾತಿ : ಬಡನಡು ಬಲ್ಮೊಲೆ ನಿಡುಗಣ್ ಕುಡುವುರ್ವಿಂದೆಸೆವ ಕೊನಬುಗಾರ್ತಿಯ ಸೊಗಸಂ ಪಡೆಗುಂ ಕೃತಿಯುಂ . . . ತಕ್ಕ ತಕ್ಕ ಬಣ್ಣಿಗೆ ಬವಣಿಂ (ಚಿಕವಿ. ೧-೧೬). **ಕೊನಬುಗಾತಿ** : ತನು ಮಧ್ಯೆಯ . . . ಕೊನಬುಗಾತಿಯಳ ಕೊಸರಿ ರಂಗಾಯೆಂಬ ವನಿತೆ ತಾವಶವಪ್ಪಳೆಂದೊ (ಶತಸಾಂ. ೨೨-೧೦). [ಕೊನಬುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊನಬುಗಾಱ, ಕೊನಬುಗಾರ (ನಾ).= ಕೊನಬ ೧ : ಯುವತಿಯರೊಳೊಡಗೂಡಿ ಮಚ್ಚಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾಱರ ನೋಡುತರಸ ನಡೆದಂ (ಚೇರಮ. ೮-೧೬); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಕೋಳಕ್ಕೆ ತಗಲ್ಹಾಕಿ ಕೊನಬು [ಪಾಠಾಂ.ಲು] ಗಾಱನಾಗಿ (ಪುರಂದ. ೩-೨೧೨-೧); ತನುಕಾಂತಿ ಇನನ ಕಿರಣವ ಮಱೆಸುತಿರೆ . . . ಕೊನಬುಗಾಱನು ಮೆತ್ತಮೆತ್ತನೆ ನಡೆತಂದು (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೯-೨೩). **ಕೊನಬುಗಾರ** : ನೀರರೆನಿಸುವ ಕೊನಬುಗಾರ ನಿನ್ನಗ್ಗಿಂಗುವದೆ ಮಮ ದ್ವಾರಾ (ಪ್ರಸಕೀ. ೧೭-೬). [ಕೊನಬು + -ಕಾಱ]

ಕೊನಬುಗೋವಳ (ನಾ). ಬೆಡಗುಗಾರನಾದ ಗೋವಳ; ಒನಪಿನ ಗೋಪಾಲ; ಕೃಷ್ಣ : ಕೊಳಲಿಗಿಂದುಟಿಯ ಸವಿದೋಱಿಯೊಳು ದನಿಗೊಳುವ ಕೊನಬುಗೋವಳನ ತೋಱೆ ನೀಱೇ (ಗೀತಗೋ. ೬೭-೪). [ಕೊನಬು + ಗೋವಳ]

ಕೊನಬುತನ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರಿಕೆ : ವನಿತೆ . . . ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೮). [ಕೊನಬು + -ತನ]

ಕೊನಬುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಒನಪು ತೋರು; ಬೆಡಗನ್ನು ತೋರು : ಮನಸಿಜ ನರರೂಪ ತಾಳಿ ತನುವಿಡಿದೈತರುವಂದದೊಳಾಕ್ಷಣ ಕೊನಬುದೋಱುತಲೈತಂದ (ಕಂನವಿ. ೯-೯೭). [ಕೊನಬು + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೊನಬೆ (ನಾ). ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ : ಕೊಳವ ತಾನಂಚೆ ಕೋಗಿಲೆ ಮಾಂದಳಿರ ಪೂದಳೆದಿರ್ದ ಕೊನಬೆಯ ತುಂಬಿ ಎಳಸಿಯೇಳಗೆವಡುವಂತೆ (ಶತಸಾಂ. ೧೭-೯೬). [< ಕೊಂಬೆ]

ಕೊನಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ಆಕ್ಷೋಟಃ -ಕೊ(ಗೋ)ನಮರನು" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [?]

ಕೊನಮಾಮಾ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮನೆವಗತಿ ತಕಣಿಱಿಯ ಕೊನೆಮಾಮಾ ಎಱೆಅಂಗದೊಲು ಕೇಸಿಯ ಬೂದಿಗನ ಕಾಳೆಗದೊಳ್ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೪೪-೫; 990). [?]

ಕೊನರ್$_1$, ಕೊನರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರು, ಪಲ್ಲವಿಸು; ಅಂಕುರಿಸು : "ಕೊನರ್-ಪಲ್ಲವೋತ್ಪತ್ತೌ (ಚಿಗುರು)" (ಶಮಧಾ); ದೂದರ ಸೀಯನಪ್ಪ ಮಾತಿನ ರಸದೊಳ್ ಕೊನರ್ವುದು ತಳಿರ್ವುದು ಪೂವುದು ಕಾಯ್ವುದಂತು. . .ತೊದಳಿಲ್ಲದ ನಲ್ಮೆಯೆಂಬ ನಂದನವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೨); ಕಂಪನಂ ಕೊನರ್ತರೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೨೮). ೨. (ಆಲಂ) ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಗದೆಯುಮಿಾ ಭುಜದಂಡಮು ಮಳ್ಳಿನಂ ಕೊನರ್ತಪ್ಪುದೆ ಪೇಱುಮೆನ್ನ ಪಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯).

ಕೊನರು$_1$: ೧. ನೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಜಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬); ಕೊಜಡುಗಳು ಕೊನರಿದವು ಕಜಿಯದ ಬರಡುಗಳು ಹಯನಾದುವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೫); ಗಂಡಸ್ಥಲವನ್ನೆ ಕೊನರುವ ಕರ್ಮಾಸೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೬೩); ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೯-೫೪). [?]

ಕೊನರ್$_2$, ಕೊನರು$_2$ (ನಾ). ಚಿಗುರು; ಪಲ್ಲವ; ಕುಡಿ: ಬೇಟದ ಕೊನರ್ ತಲೆದೋರ್ಪವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೭); ತಳ್ತ ಮಲ್ಲಿಕಾಸುಳಳಿತ ಕುಟ್ಮಳಾಳಿ ಪೊಸಮುತ್ತು ಕೊನರ್ ಪವಳಂ ಪೊದಳ್ದು (ಶಬಶಂ. ೨-೪೩). **ಕೊನರು$_2$** : ಮಿಸುಪಂಕುರಂ ಕೊನರು ಪಲ್ಲವಂ ಹಸುರೆಲೆ . . . ಕಂಗೆಸೆದುದು (ಹಚಕಾ. ೩-೩೪); ಕುಸುಮದ ಸುವಾಸನೆ ತನ್ನಯ ತೊಟ್ಟು ಎಲೆ ಕೊನರು ಬೇರುವನೇಕೆ ವೇಧಿಸದು (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೫-೬೦). [< ಕೊನರ್$_1$]

ಕೊನರಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿಸು; ಕುಡಿಯಿಡಿಸು; ವಿಸ್ತರಿಸು: ನಲ್ಲನೊಳಡಕಮಾಗಿರ್ದೆಮ್ಮ ಕುಲದೇಳ್ಗೆಯ ಕೊನರಿಡಿಸು (ಹದಿಬ. ೫-೩೭). [ಕೊನರಿಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರಿಡು; ಕುಡಿಯಿಡು; ಪಲ್ಲವಿಸು: ಕೋಪದಲಿ ಕೊನರಿಡುವ ಮನದನುತಾಪದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೪೬); ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರಿಡೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಳುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೧೦). ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷಪಡು; ಹಿಗ್ಗು: ಚಿತ್ತಂ ಕೊನರಿಡುತೆ ತಂದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಂ ಬಿತ್ತರದ ನುಡಿಗಳಿಂ ಪೊಣ್ಮುತ್ತ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧೧-೬). [ಕೊನರ್$_2$ + ಇಡು$_1$]

ಕೊನರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡಿಸು: ನಾಲಗೆಯಂ ಕೊಯ್ದರ್ಚಿಸೆ ನೀಲಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಕೊನರಿಪಂ ಗಡ (ಸಮಪ. ೯-೪೬); ಕಾಷ್ಠಮಂ ಕೊನರಿಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರೆತ್ತುವರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩); ಮಹೇಶ್ವರ ನಂತರಂಗವನೊಳವೊಕ್ಕು ಸಂತಾಪವ ಕೊನರಿಪೆನೆಂದು ಸ್ಮರಗೆ ವಸಂತ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೬-೨೨); ಹೊನ್ನಹಳ್ಳಿಯ ರಾಜವಂಶವನ್ನು ಕೊನರಿಸಲೆಂದು ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ ಮಗುವನ್ನು (ಹಾಹುತ್ತ. ೫೨). [ಕೊನರ್$_2$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನರು$_1$ 'ಕೊನರ್$_1$' ನೋ.

ಕೊನರು$_2$ 'ಕೊನರ್$_2$' ನೋ.

ಕೊನರೆಣಿಕೆ (ನಾ). "ಬೇರೆ ಯೋಚನೆ; ಮತ್ತೊಂದು ವಿಚಾರ" (ಕಾಲೂರ. ಕೋಶ); ಕೊನರೆಣಿಕೆ ಬೇಡವಳ್ಗೆ ಆಗಿಲ್ಲ ಮಾತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೫); ಕೊನರೆಣಿಕೆಯೇಂ ಪೋಕೆ ಮದುವೆಗೆಡರಿರದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೫-೩೧೬) [ಕೊನರ್$_1$ + ಎಣಿಕೆ]

ಕೊನರೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡು: ಕಂದರ್ಪದರ್ಪಲತಾಗ್ರಂ ಕೊನರೇಱೆ ಕೋಕಕುಳ ಹೃತ್ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕಾಯ್ಪೇಱೆ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೪೭); ಕೂಡೆ ಕೊನರೇಱುವ (ಚಿಕವಿ. ೪-೧೨೩). [ಕೊನರ್$_2$ + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊನರೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನರಿಡು: ನರೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದು ಕೊನರೊಡೆಯಿತು (ಗಳಗ. ೨೨). [ಕೊನರ್$_2$ + ಒಡೆ$_1$]

ಕೊನರ್ಮಾಸೆ (ನಾ). ಚಿಗುರು ಮಾಸೆ; ಕುಡಿಯಿಡುತ್ತಿರುವ ಮಾಸೆ; ಮೊಗಮಾಸೆ: ಎಱಗಿದ ಮಱಿದುಂಬಿವೊಲಿರೆ ಮಿಱುಪ ಕೊನರ್ಮಾಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೨೩). [ಕೊನರ್$_1$ + ಮಾಸೆ]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: ವೈಭವಮಂ ತಣ್ಪೇರಿಸುತ್ತುರ್ವಿಯನೆಸೆವ ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸುತ್ತುಂ . . . ಎಟ್ಟಂದುದು ಜಲಧರಕಾಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭). [ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನರ್ವೆರ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು. 'ಕೊನರ್ವೆರ್ಚಿಸು' ಪರಾ. [ಕೊನರ್$_2$ + ಪೆರ್ಚು$_1$]

ಕೊನಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊನಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನಕೆ ಗೋಸಾಸಮಿಟ್ಟು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦-೯; 986). [?]

ಕೊನವು 'ಕೊನಬು' ನೋ.

ಕೊನಷ್ಟೈ (ನಾ). ಕೊಂಗಿತನ; ಮಂಗತನ; ಕುಚೇಷ್ಟೆ: ಕೊನಷ್ಟೈ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾವ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಕೊಂಡಿರಿ? (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೩). [← ತಮಿ. ಕುನಷ್ಟೈ]

ಕೊನಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಹರಿನಾಳಿಗೆ; ದೋಣಿ: "ಕೊನಾಳಿಗೆ-ಹರನಾಳಿಗೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊನಿಗಾರ (ನಾ). = ಕೊನೆಕಾಱ (?): ಮಧುಸೂದನ ಭಟರ ಮಗ ವಿಷ್ಣುಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ಕೊನಿಗಾರ ಗದ್ದೆಯೊಳಗೆ ದಡಿಗ ಮೂಡೆ ಪಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಡಹು ಮೂಡೆ ೧ (ಎಇ. XXVII, ೨೮-೪೫; 1256). [< ಕೊನೆಕಾಱ ?]

ಕೊನಿವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಉಪಕರಣ (?): ಹರಿತೆಗೆಯೊ ಸೂಜಿಯೊ ಕೊಳವಿಗೆಯೊ ಚವುಕುಳಿಯೊ ಅರನೊ ಪಟ್ಟಣೆಯೊ ಭಿತ್ತಿಯೊರವೆಯೊ ಪುರುವೊ ಕಿರಿಕಣ್ಣೊ ಸಪುರಮೊ ಕೊನಿವಾರಮೊ ರಟ್ಟಗೆಯೊ ನಾಳಮೊ ಪನ್ನಾಳಮೊ (ಕುಮುರಾ. ೧೩-೨೯). [?]

ಕೊನೆ$_1$, ಗೊನೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು: "ಕೊನೆಸ್ವೀಕೃತಾರ್ಥ ವರ್ಧನೇ ಆಗ್ರೇ ಚ" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು; ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡು: ಅದಱಿಂ ಬಾಯ್ಗೆವಂದಂತೆ ಕೊನೆದುದ್ದವೇಱಿ ಪಲವನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಟಪದುಸಿರದಿರೆಂಬುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೪); ಖಡ್ಗವಿದ್ಯೆ ತಮ್ಮೊಳೆ ನೆಲಸಿತ್ತೆನಲ್ ಕೊನೆದು ಕಾಳೆಗದಿಂ ಶಿಶುಪಾಲ ದೈತ್ಯನೊಳ್ ಬಲಿರಿಪು ಕಾದಿದಂ (ಜಗವಿ. ೭-೯೮). ೩. ಸಂತೋಷಪಡು; ಹರ್ಷಿಸು: ನಱುಗಂಪಂ ತಣಿದುಂಡು ಕೊನೆಯುತುಂ ಪರಮೆವಱಿಗಳಾಡುತಿರೆ ಜಿನುಗುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೧); ಪೊಗಟ್ಟಾನೆನ್ನ ಪುರುಳ್ಗಳಂ ಕೊನೆದೊಡೇಂ ಪೆಂಪಕ್ಕುಮೇ (ಚಿಕವಿ. ೬-೪೯); ಕೊಂಡಾಡಿದರು ರಾಜನಂ ಕೊನೆದು ದೇವರ್ಕಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೨೮); ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ಜಗತ್ತೇ ಕೊನೆದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಿದುರೆ. ೧). ೪. ಪೀಡಿಸು (?): ಎನ್ನಂ ಕೊನೆಗುಂ ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ ತಾನೀ ವಿಪಿನದೊಳಿನಿಶಂ ವರ್ತಿಪೆಂ (ಕಮಮಾ. ೧೩೩). ೫. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಬಿಂಕಗೊಳ್ಳು; ಗರ್ವಿಸು: ಕೊನೆದು ಕೊಣಕಿಟ್ಟು ಕೋಣನನೇಱಿದ ಭಗವತಿಯಂತೆ ಬಿಜ್ಜನೆ ಬೀಗಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೮ ವ). ೬. ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗು: (ಕಿ). ೭. ಚಿಗುರು; ಹುಟ್ಟು: ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಮುಂಜಾವು ಕೊನೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ (ಸಮಜೀ. ೪೧೬). ೮. ಪೂರ್ಣವಾಗು; ತೃಪ್ತಿಹೊಂದು: ಭೂಮಿವ್ಯೋಮಗಳ ನೊಂದಾಗಿಸಿ ನೆಲದಣುಗರ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊನೆಯುವುದು (ಪಯಣ. ೧೯-೬); ಕೊನೆದ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯೆನೆ ಬಾಳಿಮ್ಮದಲ್ತೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೦-೨೦೦). **ಗೊನೆ$_1$** : ೫. 'ಗೊನೆಹಕಾತಿ' ಪರಾ.

ಕೊನೆದಾಟ = ಕೊಂಡಾಟ: ಗೃಹಸ್ಥರ ಪೌರುಷವೆಲ್ಲ ಲೋಭದ ಕೊನೆದಾಟವಲ್ಲವೇ? (ನಿರಾಭ. ೧೭೩). ಕೊನೆದಾಡು = ೧. ಕೊಂಡಾಡು; ಹೊಗಳು: ತೆಲುಗರು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳ ವೈಭವವು ತಮ್ಮದೆಂದುಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾಡುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೪); ಗಾಯಿತ್ರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊನೆದಾಡಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೬೯). ೨. ನಲಿದಾಡು: ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಗಳೊಳ್ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕೊನೆದಾಡಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೨೦).

ಕೊನೆ, ಗೊನೆ (ನಾ). ತುದಿ; ಕಡೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕೊನೆಸ್ಸ್ಕೃತಾರ್ಥವರ್ಧನೇ, ಅಗ್ರೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಅವಳಿರ್ಗಕ್ಕಳ ಕೊನೆ ಸಾಲ್ವುದಿಲ್ಲ ಕರಿನ ಬಿಲ್ಲೂಳ್ (ಮಲ್ಲಿಷ. ೩-೭೪); ಮನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಳಳ ಕೊನೆಮೊಳ್ ಕರುಬಿಟ್ಟು ಕೊಸರುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪರಾ. ೧೪-೬೨); ಮೋ ೞಿ ಯಲಿಳವ ದೆಸೆಯರಸು ಕೊರಳ ಕೊನೆಯಲಿ ಬಳಸು (ಶು ವ್ಯಾ ದ್ರೌ. ೧೩-೫೧); ಕೊನೆವಾಳಿ ಕುಸುಮಮಂಜರಿ ಮುಖ್ಯ ಶಾಲಿಯ ಕೊನೆಗಳನಿವಾ ಕೀರಗಳು (ಮೇಚಕ. ೨-೨೪). ೨. ಕುಡಿ; ಕೊನರು; ಚಿಗುರು: ನನೆಯ ಕೊನೆಯ ತಳರ ಪಿಱಿದರಿದ ಮುಗಳ ಬಿರಮುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೪); ಕೊನೆ ನನೆ ಪೂ ಮಿಡಿ ಕಾಯ್ ಪಣ್ ತನಿವೆತ್ತಿಂದವನೆ ಪುದಿದು (ಲೋ ೞ ಕೋ ೞ ಪ. ೬-೧೬); ಪತ್ತಿಗಿಡದ ಕೊನೆ ಹಗೆಯಾಗಿ ಬಿಡದ ಮೀಲಿನ್ನೇನಿನ್ನೇನು (ಭುಜಬ. ೨-೬೭-೧); ಪುವಲ್ಲಗಳ್ ನನೆ ಕೊನೆ ಮುಗುಳಲೆಮುಗಳ್ ಬಿರಮುಗಳ್ (ರಾ ಮಾ ಶ್ವ. ೧೬-೧). ೩. ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ: ಸತ್ತ ಕೋಗಿಲೆದ್ದು ಕೊನೆಯನೆಱಿಜ಼ ಕರೆಯ ಕಂಡನು (ಅವಶಂ. ೨೪೮-೧೩೧೯). ೪. ದೇರು: ಕುಂ ಕೊನೆ ಮೂರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂರು . . . ಆ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಕದಡಿ (ಸಕತ್ಯೆ. ೭೫); ಅರಿವಿದ ಕೊನೆ (ರಸಾ). ೫. ಮುಕ್ತಾಯ; ಅಂತ್ಯ: ಪನುಮಂತನ ಬಾಲದ ಹಾಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ರಾಯಚ. ೧೧೫); ವರುಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಪಟ್ಟ ತಯಾರಾಗುವಾಗ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫). ೬. ಮೂಲೆ: ಪಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಪಿಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ(ಗಾದೆ). **ಗೊನ್ನೆ**: ೧. ಕಚ್ಚಿನ ಕರೀಗಳು ಮೂಡಿನ ಗೊನೆಗೆ ಕೂಡಿ (ನಿಂಗಪ್ಪ. ೬೧). **ಕೊನೆಗೊನೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ: ಲಕ್ಷಗ ಕೊನೆ ಗೊನೆಯನೆ ದಕನನಳಲರ್ದು ಕೊನೆಗೊನೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫ ೮೬). **ಕೊನೆಮಾಡು** = ಮುಗಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅವರಿವರನು ಕಂಡು ಹುಚ್ಚಾಗದಿರು ಜೋಕೆ ಕೊನೆಮಾಡು ದಿದು ಸಾಳು ಕುಹಕ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೭-೨೩). **ಕೊನೆಮಿರಾ** = ಕೈಮಾರು; ಮೇರೆಮಿರಾ: ಅವಳಿಗೆ ಆಳಿಯನ ಮಾತಿನ ಆಘಾತವೆಂಬುದು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿಯೇ ನಾಟಿತು. ಅದಂತೂ ಎಲ್ಲ ಮೀ ಕೊನೆಮಾರುತ್ತಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯಾಯಿತು (ಒಂಟಿಪ. ೩೧೩). **ಕೊಟ್ಟಿಕೊನೆ** (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೂಡಿಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟಿಕಾಸಂ, ಕೊಟ್ಟಿಕೊನೆಮುಟ್ಟಿ ನೆರೆತಿರಿದಪ್ಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೮-೧೦೪೭).

[ದೇ ॥ ತಮಿ. ಕುನ್ನೆ, ಕೊನ್ನೆ; ತುಳು. ಕೊನೆ; ತೆಲು. ಕೊನ

ಕೊನ್ನೆ 'ಗೊಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಕೊನೆಕಾಱಿ, ಕೊನೆಕಾಱಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ, ತೆಂಗು ಮೊದಲಿಂದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗೊನೆ ಇಳಿಸುವವನು: ಸಮಸ್ತ ತೋಟಿಗರುಂ ಕೊನೆಕಾಱರುಂ ಪೞಿಯ ಮೂನೂಱರಂಬುಮರ್ . . .ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮವಪ್ಪುದು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೪೧–೩೩ ; 1136); ಗದ್ದೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯುಂ ಕೊಟ್ಟ ಕಂ ೨ಂ ಕೊನೆಕಾಱರುಂ ಅಱಕೆಯ ಸುಲಿದ ಮೊತ್ತಮುಂ (ಎಇ. VI, ಕಡೂರು. ೨೯೫–೬೭ ; 1224). **ಕೊನೆಕಾಱಿ** : ಜಂಬಾರ್ಕರಾಕಾರಂ ಬರಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಕೊಡಕಾಱಿಯುಂ ಅಳರೆರಡುಂ ಪಡವಂ (ಇವಿ. ೧೪೪೬, ಜಾನುಗ. ೨೫೦–೬೮ ; 933). [ಕೊನೆ (< ಗೊನ್ನೆ) + -ಕಾಱಿ]

ಕೊನೆಗಣ್ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಅ ಪಾಂಗ: ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಪಾ ಮರಿಯರ ದಿಟ್ಟಿಗಣ್ಣುರುಳ್ಗೊನೆಯೆಂದು ಕೊನೆಗೆ ಪಾಜುರುವು (ಮೇಚಕ. ೨-೮೪); ಕೊನೆಗಣ್ಣ ಬಾಳಿರಯುತಿಹುದು ದಿಗಿದೊಳವಂ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೪೬-೬೪). [ಕೊನೆ + ಕಣ್]

ಕೊನೆಗಣ್ಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿಯಿಂದ ನೋಡು; ಕಡೆಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡು: ಅನ್ತರ್ದ್ವಾರದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಗಣ್ಣ (ಮಂತ್ರಕ. ೪೭-೬). [ಕೊನೆಗಣ್ + -ಇ]

ಕೊನೆಗತ್ತಿ (ನಾ). ದೋಟಿಯ ತುದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಕತ್ತಿ, —ಕುಡುಗೋಲು: ತೆಂಗು ಕೀಲಲು ಕೊನೆಗತ್ತಿ ಬೇಕು (ರೂಪ). [ಕೊನೆ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊನೆಗಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚು, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕತ್ತೞಂದಾರುಂ ಕೊನೆಗಚ್ಚಿದಂ ಪಂಪಂದಿದಂ ಪರಲೆತಿ ನವಿಲ್ಲನ ಪಸುರ್ಗಾದಿನ ಮಿಗಸೊಕ್ಕಿನ ಪೊಸಮಿಂಟೆಯೆನೆ (ಜಯಚಾ. ೧-೩೯). [ಕೊನೆ + ಕಚ್ಚು]

ಕೊನೆಗಜ್ಜಿ (ನಾ). ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ: ವಿಹಗೋತ್ಕರದ ಕೊನೆಗಜ್ಜಿಗಳುಜ್ ನೀಳಂ ವಿಳಾಪೋದುಂ ವಿದೇನಳುಂ ಬಮೊಡೀ ವಿನಿಲಿಸಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೧೪). [ಕೊನೆ + ಗಜ್ಜಿ]

ಕೊನೆಗಾಣ್, ಕೊನೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಮುಗಿ; ತೀರು; ಪೂರೈಸು: ನಿನ್ನೊಳಾದೊಡಂ ಕೊನೆಗಂಡುದ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಬಾಂಧವಕ್ಕೆಯ್ಕಂ (ಜಾಕುಂತ. ೬೩-೧೦೮); ಪಿರಿತಿಯು ನಾಲಗೆಗೆಲ್ಲ ಕೊನೆಗಂಡ ಮೆಚ್ಚು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೫–೪೨೦). **ಕೊನೆಗಾಣಲು**: ಲಕ್ಷ್ಯ ಭೇದಿಸಿದ ಈತನನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಕೊನೆಗಾಣದಪ್ಪು ಪಹುದೆಂಬಾಗಿದೆ (ವ ಚ ಭಾ. ೫೭); ಕೊನೆ ಗಾಣದಿರುವುದೇ ಈ ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫೨).

[ಕೊನೆ + ಕಾಣ್]

ಕೊನೆಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ತೀರಿಸು. ೨. ಕೈಗೂಡಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಸುಖರೂಪಕವಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟು. ಅದರೆ ಅದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವುದು ದೇವರ ಕೃಪೆಯೊಳಗಿನ ಮಾತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಅವನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದಲೇ ನಾವು ಪುರೋಚನನನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿ ಅರಗಿನ ಅರಮನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದು (ವಚಭಾ. ೧೬); ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಅಳಿವಾಂಗಲ . . . ರಾಜ ಒಡೆಯರನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿರೇಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು (ಒಡೆ. ೨೩).

[ಕೊನೆಗಾಣ್ + -ಇಸ್ಸು]

ಕೊನೆಗಾಣು 'ಕೊನೆಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೊನೆಗಾಲ (ನಾ). ಕಡೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಕೊನೆಗಾಲವು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ಯವಿನಾಸನಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೬೫); ರಾವಣ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಗೆಹರಿದಿಲ್ಲ (ಸ್ವದರ್ಶ. ೩೧). [ಕೊನೆ + ಕಾಲ]

ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆ (ನಾ). ಕವಿಯತುದಿ, —ಅಂಚು: ಕೋಡಮೊನೆ ಯೊಳ್ ತಗುಳ್ದಿದ ನೂನಗಿತ್ತಿಯ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ಕೊನ್ನೆವ, ಕೊರಲ ಮುತ್ತಿನ ಬಾವುಲಿಯಂ ಕೊನೆಗೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ತೊಡರ್ಚಿಯುಂ (ವೈಪಪ. ೫-೧೪ ವ). [ಕೊನೆ + ಕೊಡಂಕೆ]

ಕೊನೆಗೊರಗು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರಿರು; ಬೆಳೆ: ಸಕ್ಕಸನುನೆಯಿಸಿ ಕೊನೆಗೊ[ಪಾಕಾಂ. ಕೊ]ನರಿ ತವೆ ಬೆರಸಿ (ಬಸವ. ೧೪-೮೩). [ಕೊನೆ + ಕೊನರ್ದು (< ಕೊನರ್)]

ಕೊನೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ಕೊನೆಗಾಣಿಸು: ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸದರು (ರೂಪ). ೨. ಕೊಲ್ಲು; ನಾಶಮಾಡು: ಇರುವೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿರುವು ಕೊಡುವನು ಕೊನೆಗೊಸಲು ಪೊಡದನವನು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೭–೬೨); ಅವರು ಬಂದುದು ಈ ಸುಬದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಸಬಿನಿಸಹನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿತು (ಪ್ರೇಮಾಕ್ಷ. ೮೨). ೩. ಈಡೇರಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ಈ ವೃದ್ಧಪಿತನ ಮಾತನ್ನು ಚೇದದು ಇಕ್ಷ್ವಯವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವನು (ಜಯಂತ. ೪೧೧). [ಕೊನೆ + ಕೊಳ್[1] + -ಇಸ್ಸು]

ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿ; ತೀರು; ಅಂತ್ಯವಾಗು: ಈತನೊಂದಿಗೆ ಸಾಳ್ವಸಂತತಿಯೂ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ಕೃದೇವ. ೫); ಚಿತ್ರಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ . . . ಕೌರವರ ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಸಹ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರದ. ೨೮). ೨. ಈಡೇರು; ನೆರವೇರು: ಅವರ ಬಯಕೆ ಕೊನೆಗೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕೊನೆಗೋಲು (ನಾ). ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯದಂತೆ ಧ್ವನಿ ಹೊರಡಿಸುವಿಕೆ: ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ತಾಳವಾದ್ಯ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೋಲನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನೈಕ್ಕೋಲ್]

ಕೊನೆಗೌಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಕೊನೆಗೌಡ ಬಿದಿಯಣ್ಣ ಬಿನಾ × × × ಮ್ ಏಳುತ್ತ ಏಡೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೫೭-೫; 972).

[ಕೊನೆ$_0$ + ಗೌಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊನೆಚಪ್ಪರ (ನಾ). ಚಪ್ಪರದ ತುದಿ, —ಅಂಚು: ಮೊನೆನೋಟದಿಂ ಚುಚ್ಚಿ ಬೆಳ್ಳಿ ನೋಡುವಳೊಡನೆ ಕೊನೆಚಪ್ಪರವ ಮಿಂಚಿ ಜುಣುಗುವಳ್ ಹೆಚ್ಚಿ (ಕಾಲೂರ. ೪೨-೫೪). [ಕೊನೆ$_2$ + ಚಪ್ಪರ]

ಕೊನೆದುಱುಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತುರುಬು, —ಮುಡಿ: ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದದುಱುಬು ಕೊನೆದುಱುಬಿನ ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು . . . ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವ ಲಲಿತಾಂಗಿಯರೊಪ್ಪುತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ.೨-೧೦೮). [ಕೊನೆ$_2$ + ತುಱುಬು$_2$ (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೊನೆದೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಗೊನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಜೆಟ್ಟದೆಱೆ ಕೊನೆದೆಱೆ ಖಾಣ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೨; 1291). [ಕೊನೆ$_3$ (< ಗೊಲೆ$_2$) + ತೆಱೆ$_3$]

ಕೊನೆದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಚಿಗುರೊಡೆ; ಕುಡಿಯಿಡು; ಪಲ್ಲವಿಸು: ಕೊನರ್ಗಳ್ ಕೊನೆದೋಱೆ ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋಱುದನೊಡನೆ ಬಿರಯಿಗೆಳಮಾವುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೫-೧೧).

[ಕೊನೆ$_2$ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿನಾಲಗೆ: ಆ ಮಹಾರಥಿಕನು ಕೋಪೋದ್ದೀಪಿತನಾಗಿ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆ ತುಟಿ ಬಾಯಿಗಳನ್ನು ನೆಕ್ಕುತ (ಕೃವಾಭೀ. ೯೬). ೨. ಚುರುಕಾದ ನಾಲಗೆ: ಪೊಸವೂರಿನೆಡೆಯವಂ ಕೊನೆನಾಲಿಗೆಯ ಬಿದ್ದಿನಂ ನುಡಿದನಿಂತು (ಕಾಲೂರ. ೫೪-೮೫). [ಕೊನೆ$_2$ + ನಾಲಿಗೆ (< ನಾಲಗೆ)]

ಕೊನೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕುಡಿನೋಟ: ಕೊನೆನೋಟ ಮೋರೆಗಳ ಮಿಂಚಿ ಬರೆದೋದಿದುವು ಮೊನೆಯ ನಗೆ ಬಾಯ್ದೆರೆಯ ಸೊಂಪ ಬೀರಿದುವು (ಕಾಲೂರ. ೬೯-೧೨೧).

[ಕೊನೆ$_2$ + ನೋಟ]

ಕೊನೆಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಾಳು; ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳು: ಇಲ್ಲಿ ಎತ್ತರದೊಡನೆ ಕೊನೆಬಾಳುವ ಘನತೆ ಇದೆ (ಕಸಾಚ. ೫೧).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಬಾಳು$_1$ (< ಬಾಱ್$_1$)]

ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೊನೆಗಾಲದ ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ; ಅಂತ್ಯ ಕಾಲದ ಬಿಕ್ಕು: ಕೊನೆಬಿಕ್ಕು ಬಂದಾಗ ಇಡುಗಂಗೆ ತಂದಾಗ ಹನಿಯೊಂದು ಕುಡಿಸಿದರೆ ಏನು ತಣಿವು (ಗರಿ. ೮೬-೭).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಬಿಕ್ಕು$_3$]

ಕೊನೆಮಟ್ಟ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಸೋಗೆಯ ದಿಂಡು; ಹೆಡೆಮಟ್ಟೆ: ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಗ್ಗಿನೊಡನೆ ರಾಶಿಹಾಕಿದ್ದ ಕೊನೆಮಟ್ಟಗಳಡಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟನು (ಮಲೆಮ. ೬೨೬).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಮಟ್ಟ$_1$]

ಕೊನೆಮೀಸೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರುಮೀಸೆ; ಕುಡಿಮೀಸೆ: ಕೊಂಡು ಪೋದರಚ್ಚರಸಿಯರಣ್ಮಿ ಸತ್ತಭಟರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಯ ಚೆನ್ನಗಂಡರಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೨); ಕತ್ತರಿಸಿದ ಪನ್ನೆಯೊತ್ತಿದ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಸುತ್ತಿದ ಚಿಮ್ಮುರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೨); ಹೊದಜಾಂತ ಕೊನೆಮೀಸೆಯೆಲ್ಲಿ ಪವಳವ ಪೋಲ್ವಧರವದೆಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೮-೧೧); ನಗೆಮೊಗ ಕೆಂಬಲ್ಲೆಸೆವ ತಳಿರ್ದುಟ ಸೊಗಸುವ ಕೊನೆಮೀಸೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೬-೨೦). ೨. ಮೀಸೆಯ ತುದಿ; ತುದಿಮೀಸೆ: ಭುಗಿಲ್ ಭುಗಿಲೆನುತೆ ಸೌಂದರಂ ಕೊನೆಮೀಸೆಕೆತ್ತೆ ಸಿಡಿಲೇಳ್ಗೆಯೆದ್ದಂ ಕರಂ (ನಂಬರ. ೧೭-೧೭೦); ಕೋಪದಿಂ ಕೊನೆಮೀಸೆ ಕೆತ್ತೆ (ತಿರುರ. ೧೮-೨೦).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಮೀಸೆ]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟ (ಅ). ಕಡೆಯತನಕ; ಕೊನೆಯವರೆಗೆ: ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟ ಶೋಧಿಸಿ (ಕಒಸಾ. ೧೪).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟ$_2$ (< ಮುಟ್ಟಂ)]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಗೊಳಿಸು: ಆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸುವವರೆಗಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬರೆದಿಡಬೇಕೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದ್ದರು (ರಾಯಕ. ೫).

[ಕೊನೆಮುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಕೊನೆಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತುದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟು; ಕಡೆಸೇರು; ಮುಗಿ: ಒಂದೊಂದಾಗಲೆ ವನಿತಾಮಣಿಯೆಣಿಪುದೆನ್ನ ನಾಮಾಕ್ಷರಮಂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟುವನಿತರೊಳ್ ನಿನ್ನನು ಕರೆಯಿಪೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪ ಅಡಿಟ); ದ್ವಿತೀಯ ಮಹಾಯುದ್ಧವು ಕೊನೆಮುಟ್ಟತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೪). [ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊನೆಮುಳ್ (ನಾ). ಮುಳ್ಳಿನ ತುದಿ; ಮುಳ್ಳುಮೊನೆ: ಕೊನೆಮುಳ್ಗಳಂತಾಗೆ ಹಿಂದುಮುಂದುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆದುಬಾಡಿದ ನಿರತೆಯಂ ಮಾಲಿಸುವಳು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೫). [ಕೊನೆ$_2$ + ಮುಳ್$_2$]

ಕೊನೆಯಚ್ಚು (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮುದ್ರಣ ಮುಗಿಯುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ತೀರ ತಾಜಾಸುದ್ದಿ: ಆ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯ ನಿನ್ನೆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೊನೆಯಚ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಅಚ್ಚು$_3$]

ಕೊನೆಯುಸಿರು (ನಾ). ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ಶ್ವಾಸ:

ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆ = ಸಾಯು: ಅವರು ಕರಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೆ ನಿನಗೆ ತಾನೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾದೀತೇ (ಹಂಗೀತ. ೮೨).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಉಸಿರು$_2$ (< ಉಸಿರ್$_2$)]

ಕೊನೆವಣ್ (ನಾ). ರೆಂಬೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ್ಣು: ಜಂಭಾರಿಪುರ ಕಡರುವ ರತ್ನದಂತೆ ದಾಳಿಂಬದ ಕೊನೆವಣ್ಗಳಿಹವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೧).

[ಕೊನೆ$_2$ + ಪಣ್$_2$]

ಕೊನೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನರು; ಚಿಗುರುಬಿಡು: ಧರೆಯ ಮೇಲೊಡೆದಂಕುರಿಸಿ ಕೊನೆವರಿ[ಪಾಠಾಂ. ರೆ]ದೊಡನೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಬೆಳೆದುದು (ಬಸಪು. ೫೦-೭೯). 'ಕುಡಿವರಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಬ್ಬು; ಪಸರಿಸು: ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಕೊನೆವರಿವುತಿರಲು (ಸೋಮಚ. ೫-೭). ೩. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಮುಗಿ: ಜಂಕಿಸಿತಿಂತುಡುಸಂಕುಳ ಹೊಂಚುವ ಮಿಂಚುಹುಳಂಗಳ ಬೇಸಗೆ ಕೊನೆವರಿಯೆ (ಗಿಳಿಎಂ. ೯೬-೭). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೊನೆವಲ್, ಕೊನೆಹಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲಿನ ಕೊನೆ, —ತುದಿ. ೨. ಬಾಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲ್ಲು; ಕೋರೆಹಲ್ಲು. 'ಕೊನೆವಲ್ಲ' ಪರಾ. **ಕೊನೆಹಲ್ಲು**: ೧. ಈ ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು ಕೊನೆಹಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಜಗಿದು ದಂತಧಾವನವಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಕೊನೆ$_2$ + ಪಲ್]

ಕೊನೆವಲ್ಲ (ನಾ). ಕೋರೆ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು : ಉಬಸಿಗೊರಲಂ, ಕೊನೆವಲ್ಲಂ, ಕಾರೊಡಲಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೫೧ ಉದಾ). [ಕೊನೆವಲ್ + –ಅ್]

ಕೊನೆವಾಡು (ನಾ). ಕೊನೆಯುಪಾಡು ; ಅಂತ್ಯಗೀತೆ : ಕೊನೆವಾಡು (ಬಡ್ಡಕ್ಕ. ೪೭–೧೦೬೧). [ಕೊನೆ + ಪಾಡು]

ಕೊನೆವಾಲ (ನಾ). ಬಾಲದ ತುದಿ : ಲೋಲರ್ಕಾನಸೆತ್ತ ತಿಕ್ಕಿರಂಗಳಿಗಳ ನಿಂದಾಲಿಸುತ ಕೊನೆವಾಲದಿಂ ತೊಡೆದಂಗವನು . . . ಐತಹ ಗೋವುಗಳ ಸುಳುಮಾರಣಕ್ಷಿದ (ಜಡಂಂಡ. ೬–೩೬).

[ಕೊನೆ + ಬಾಲ]

ಕೊನೆವಾಸೆ (ನಾ). ಕೆಬ್ಬೊಟ್ಟಿಯಿಂದ ಎದೆಯವರೆಗೆ ಹರಡಿದ ನವಿರಾದ ಕೂದಲು ಸಾಲಿನ ತುದಿ ; ಬಾಸೆಯ ತುದಿ : ಪೆಱ್ ನೊಸಲುಂ ಬಟ್ಟದೊಡೆಯುಯ ಸೆಳ್ಳುಗುರುಗಳುಂ ಕಱು ದೊಡೆ ಕೊನೆವಾಸೆಯು ಮುಂಬರೆಯುಂ ತಂಬೆಲರು ಸೊಳ್ಪುಗೋಗಿಲೆಯೆಂದುಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೯೩). [ಕೊನೆ + ಬಾಸೆ]

ಕೊನೆವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬತ್ತ : ಕೊಟ್ಟಸಲಿಗಡ್ಡೆ ಕೊನೆವಾಳೆ ಸೇನ (ವಿಕ್ರ. VI, ೪೮ಬರು. ೪–೬ಗ; ೧೭೨; ಸೋಮಶತಾಲಯ ಬಿಳುಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಂಬೂತಿ ಜೇಮುವರ್ಣದ ಕೊನೆವಾಳೆ ರಾಮಣೀಯಕವಾದ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿಯ ಸನಾಮದ ತೆನೆಗಳಿಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಪಿ. ೫–೬೯). [?]

ಕೊನೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಂದುಕೊಳ್ಳು : ಜಕನದಪ್ಪದ ಕೊನೆವಿಡಿದು ನೇಲುವ ಚರ್ಮಯತನವಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು ನಗುತೆ (ಮೇಘಕ. ೨೪–೬೨). [ಕೊನೆ + ಪಿಡಿ]

ಕೊನೆವುಗುರ್ (ನಾ). ಉಗುರಿನ ತುದಿ : ಕುಂಭಿರಿಪ್ರಪ್ರದೇಶಮಂ ಕೊನೆವುಗುರಿಂದೆ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೫—೧೧೬). [ಕೊನೆ + ಉಗುರ್]

ಕೊನೆವೆರಲು, ಕೊನೆವೆರಳ್, ಕೊನೆವೆರಳು (ನಾ). ೧. ಬೆರಳಿನ ತುದಿ : ತುದಿವೆರಳು ಬಿಸದದೂಂ ಮೊಲೆಯುಱುವ ತಾಯಾನವನ ಕಿಗ್ಗಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುತ ಕೊನೆವೆರಲಿನಿಂದೊಂದು ಉಡುಮೂಡುಳವ ಪೊಸೆದೊರ್ವ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭–೩೭). **ಕೊನೆವೆರಳ್**: ೧. ತನ್ನೆಡಗೈಯ ಕೊನೆವೆರಲಂ ಬಲದ ಮೊಲೆದುದಿಯ ವುಂಕೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩–೧೩). **ಕೊನೆವೆರಳು** : ೨. ಕೆರಿ ಬೆಟ್ಟು : ಕೊನೆವೆರಳನುಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡಿದನು ವಾಲಿಜನ (ತೊರಾ. ೪–೧೨–೧೧). [ಕೊನೆ + ಬೆರಲು (< ಬೆರಳ್)]

ಕೊನೆವೆರಳ್ 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರಳು 'ಕೊನೆವೆರಲು' ನೋ.

ಕೊನೆವೆರ್ಬು (ನಾ). ೧. ಹಬ್ಬು ಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷ (?) : ಕಿನಿಗಬ್ಬದ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದಿಂ ನನೆಕೊನೆವೆರೀಗಿ ಕೊನೆವೆರ್ಚಿನ ಪುರ್ದಿಗ ಪೊಳ್ಕು ಬಳ್ಳು ಮುದ್ದಾಗಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೩–೬). [ಕೊನೆ + ಪೆರ್ಬು]

ಕೊನೆವೆಳಗು (ನಾ). ಬೆಗುರಿನ ಕಾಂತಿ (?) : ನನೆಗೆಜಪ ತುಂಬಿ ಗಱುಬೆನೆ ಕೊನೆವೆಳಗಿಂ ನಿಮಿರ್ದ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗುದಿದ ಕಾಲಿನೆ [ಕಾಶಾಂ. ಉರ್ದಿದ ಕೋರೆಕೆ]ಗಱ್ಗಳ್ವುವಿತನಿಗೆ ನಪೆಗಟ್ಟುವ ನೆವದಿ ಪುಷ್ಪಲಾವಿನಿವಶಂ (ವರ್ಧಮ. ೧–೬೩). [ಕೊನೆ + ಬೆಳಗು]

ಕೊನೆವೇಱು (ಕ್ರಿ). ರೆಂಬೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರು, —ಬಿಡಿದಿರು : ಸೊಂದಿಲೊಳ್ ಕೊನೆವೆತ್ತ ಮದಪಟ್ಟಿಗಳ ಕಟ್ಟಿಕೊಂದರ್ದ ಕೇಸರಿಗಳನು ತುಂಡಮೊಳರಿಹು ಕಾಲ್ಗಳೊಳರಿದಾಂತ ಭೀರುಂಡನ ಬೀಳಲಿಕ್ಕಿದನು (ಮೇಘಕ. ೧೯–೬೬). [ಕೊನೆ + ಪೆಱು]

ಕೊನೆಸಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಮುಟ್ಟು : ಈಡೇರು : ಕಾಮನೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಕೊನೆಸಾಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾಮವೇ ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು (ಕೃವಾಭಗೀ. ೩೮). [ಕೊನೆ + ಸಾಗು]

ಕೊನೆಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). = ಕೊನೆಮುಟ್ಟು : ಅನುದಿನಮೊಂದೊಂದಾ ಗೆನೆಸಿಸಿಯಲೆ ಮನ್ನಾವಂದಕ್ಷರಂಗಳ ಕೊನೆಸಾರ್ವಾತಕೊಳರ್ಕುಂ ಪಿನ್ನಯ ಸನಿಯದೊಳೆನ್ನ ತಂತ್ರವರನೊಂದಿಪ್ಪ ಜನಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೭–೧೫೩).

[ಕೊನೆ + ಸಾರ್]

ಕೊನೆಸೊಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಸೊಕ್ಕು : ಗೋಪಾಲಯ್ಯ ನಗುತ್ತ "ತೀರ ಕೊನೆಸೊಕ್ಕಿದ ಮಕ್ಕಳು ನೀವು" ಎಂದು . . . ಹೊರಟರು (ಬೆಟ್ಟಹೇ. ೬೪).

[ಕೊನೆ + ಸೊಕ್ಕು] (< ಸೊರ್ಗು)

ಕೊನೆಹಲ್ಲು 'ಕೊನೆವಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೊನೆಹಾಳೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ತೆಂಗಿನ ಹೂವಿಗಿರುವ ಹೊರ ಆವರಣ, —ಮೇಲು ಪದರ ; ಹೊಂಬಾಳೆ ಮೇಲಿರುವ ಹೊದಿಕೆ ; ಕುರುಬಳೆ ; ಚಪ್ಪರಿಗೆ. [ಕೊನೆ + ಹಾಳೆ]

ಕೊನ್ನ (ನಾ). ಪಾಪಿತ್ಯ ; ಪಾಪಿ : ಕುಂಬರು ಕುರುಡರು ಗಂಟಿಯ ಕೋ[ಪಾಕಾಂ. ಟೋ]ರರು ಕೊಂಟರು ಕೊನ್ನರು ಹುಡುಗರು ಗಂಟು ಳ್ಳರು ಕೂಡಿ ಹಡವಿನಾಸೆಗೆ ತಮ್ಮ ಕಂಬಿ ಲಿಂಗಳ್ಟಿದರು (ಬಜ್ಜಣ. ೨–೬೨). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನಾಳ್]

ಕೊನ್ನವಾಡ (ನಾ). (?) : ಹೂಳೆಯುತಿರ್ದ ಸೂರ್ಯಕಾಂತದಂಗಜ ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಪೀಲದ ಪೆಲಿಗಟ್ಟುಗಳಿಂದಱ್ಗಳಿದ ಕೊನ್ನವಾಡಂಗಳ ಸಾಲ್ಗಳಿಂದ (ಕೃಸ್ಯಸಂ. ೩೧೬—೧೩). [?]

ಕೊನ್ನಾರ್ಮ (ನಾ). ಗೂಡು ; ಮಾಡ : "ಗೂಡು–ಕೊನ್ನಾರಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೨೬) ; ಗುಡಿಯೇನು ಅಮ್ಮು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು ಬಂಕಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ, ಕಿಡಕಿ ಕೊನ್ನಾರಗಳಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [?]

ಕೊನ್ನಾರ್ಕ್ಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ ; ದರಿ : "ಕೊನ್ನಾರ–ದೊಡ್ಡತೆಗ್ಗು, ಕೊಳ್ಳ" (ಶಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೊಳ್ಳಾರಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೊನ್ನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊನ್ನಿಗ (ನಾ). ಬಲಿವ್ಯ ; ದೃಢಕಾಯ (?) : ಚಿನ್ನಿಗನಂ ಯೌವನನಂ ಕೊನ್ನಿಗನಂ ಪೊಂಬನಂ ಕರಂ ಕೊಂಬನುಮಂ ತನ್ನಯ ಸುದತಿಗೆ ಕಾಟಿಟ್ಟನ್ನಲ್ಲಳೆ ತನ್ನ ಮನೆಯೊಳಿಟ್ಟಂ ಕಿಚ್ಚಂ (ಮದತಿ. ೪–೩೬); ಬಿಲ್ಲೇಟದಂಗೆಯುಮ್ಮ ಕಾವಳಕೆ ಬಿಲ್ಕೊಂಡಿಸಲ್ಬಲ್ಲಳ್ಕೆ ಚಿನ್ನಿಗರ ಕೊನ್ನಿಗರ [ಕಾಶಾಂ. ಸನ್ನುತರ] (ಉದ್ಭವೇ. ೫–೨೬). "ಪ್ರಯತಮ" (ಉದ್ಭವೇ. ಕೋಶ). [← ತಮಿ. ಕೊನ್ನ್ = ಬಲ, ಶಕ್ತಿ]

ಕೊಪಣ, ಕೊಪ್ಪಣ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. P ಈಗಿನ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೊಪ್ಪಳ : ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಗವಕ್ತ ಪೃಥಿವೀ ರಾಜ್ಯದನ್ನು ಕೊಪಣದಾ ಮೂಱುಪತಿಯಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯ[ನುಮ್] (ಕಾಇ. ೭೦–೧–೪ ; ೩೩೮೪ ಕತ) ; ಆದಜಿಗಳಿಗಂ ಕಿಸುವೊಲಬಾ ವಿದಿತ ಮಹಾ ಕೊಪಣ ನಗರದಾವುಲಿಗೆಯೊಂ ಸದಭಿಸ್ತುತಮಪ್ಪೊಂಕುಂದದ ನಡುವಣ ನಾಡೆ ನಾಡೆ ಕನ್ನಡಕ ಕಿಸೆಡದ ತಿರುಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೩೭) ; ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಬತ್ತಱುಸಾಸಿರಂ ಕೊಪಣನಾಮದುದು ಗಂಗನ ದಂಡನಾಥನಿಂ (ಎಳ. II, ೧೨೭–೧೨೦ ; 1113) ; ಮಾಡಿಸಿದಂ ಜನೇಂದ್ರಭವನಗಳನಾ ಕೊಪಣದಿಕ್ಕಿತ್ಯದಲಿಂ (ಎಳ. II, ೩೮೪–೨೬ ; 1135). **ಕೊಪ್ಪಣ** : ನಾಯಕರಿರಂಗು ಕೊಪ್ಪಣದ ಬಣ್ಣವಮಟ್ಟು (ನೌಂದಣ. ೩–೭೧). [?]

ಕೊಪಣಪುರ, ಕುಪಣಪುರ (ನಾ). = ಕೊಪಣ : ಮಂಗಳವಾರ ಕೊಪಣಪುರದ (ಎಳ. II, ೧೯೧–೨ ; 1536). **ಕುಪಣಪುರ**: ಶ್ರೀಮಾನ ಧಾಮರಾಜತ ರಾಮಾವಳಿ ಕುಪಣಪುರ ವಿನಿರ್ಗತಭಯಂ (ಎಳ. IV, ೬೬–೨ ; 945). [ಕೊಪಣ + ಪುರ]

ಕೊಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕೊಪಲ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಸ್ಯಾನ್ದಿಶಿ ಬಾಜೊಬ್ಬೆ ಅರೆಯಾಳ ತೆಜೆ ಕೊಪಾಳಿಪಿಳ್ಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೮೦-೯೮; 799). [?]

ಕೊಪುಳವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಾಗೆಯೂರ ಬಲ್ಲಹನೇಱಿನೊಳ್ಳಿಯಾನ್ ವೈರಾಳ್ ಸಮಪದರುಳ್ ಕೊಪುಳವೂರ ಬಾಳಿಯೊಳ್ಪೊಣ್ಣದಿಕ್ಕಿಜ್ಜಿಯ ತಮ್ಮುಳೆ ಪಡೆಯುಳೆಱಿದು ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೨-೧೦; 780). [?]

ಕೊಪ್ಪ, ಕುಪ್ಪ$_1$ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಕಾಲೂರು: ತೊಱೆಯ ಕಡಿಯ ಕೊಪ್ಪದಲು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೩೧-೨; 1056); ನಗರ ಪಟ್ಟಣಾಗ್ರಹಾರ ಪುರಪಲ್ಲೀ ಕೊಪ್ಪ ಸರ್ವಜನ ಪದಾದಿ ಸರ್ವದೇಶ ಮಠಸ್ಥಾನ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೮೦-೪೨; 1235); ಕುಸುಮಶರನ ಕೊಪ್ಪದಂತಿರ್ದ ಕುಸುಮಾಕರೋದ್ಯಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೪ ವ); ಊರಿನ ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿಕರ್ಣಾಟಕರ ಕೊಪ್ಪ (ಹೊಸೂಹ. ೧೭). ೨. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಗೆ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ. ಉದಾ: ಶುಂಠಿಕೊಪ್ಪ, ಸೊಂಡೆಕೊಪ್ಪ. **ಕುಪ್ಪ**$_1$: ೧. ಪಿಂಜರಾಸಂಗಮದ ಕುಪ್ಪರೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨೬-೬; 1132); ಎರಂಬರಗೆಯ ಕುಪ್ಪ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೧-೨೧; 1196). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪ; ತುಳು. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪ]

ಕೊಪ್ಪಣ 'ಕೊಪಣ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಪ್ಪರ ಪಂಚಶತ ಭುಕ್ತನನ್ತರ್ಗ್ಗತ (ಇಅ. XI, ೧೧೨-೩೨; 753). [?]

ಕೊಪ್ಪರ$_2$, **ಖೊಪ್ಪರ**$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೊಳಕೈ. ೨. ಮೊಳಕಾಲು: "ಕೊಪ್ಪರ – ಕೂರ್ಪರ = ಮೊಣಕಾಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೫೦). ೩. ಮಲ್ಲ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಿಸೆ: ಕಡುಪಿಂ ಕೆಡಪಿ ಕೊಪ್ಪರದೊಳ್ ಕುಮ್ಮಿ ಮಂಡಿಯೊಳ್ ಮಿದಿದು (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಕರವಳಯ ಭುಜಂಗ ಬಂದ ತಳ ಕೊಪ್ಪರ ಡೊಕ್ಕರ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೬-೧೯). **ಖೊಪ್ಪರ**$_1$: ೨. "ಖೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಪ್ಪರ ದಂಡೆಡೋಳಕ್ಕುಕ [ಪಾಠಾಂ. ಡಾಳಕಾ] ಳಾಸ ಚಾಳೆಯ ಮಂಡಿಸೀರಣಂ ಹಜ್ಜೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೮).
[← ಪ್ರಾ. ಕೋಪ್ಪರ. / ಸಂ. ಕೂರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರ$_3$, **ಖೊಪ್ಪರ**$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ: "ಕೊಪ್ಪರ (ಕಪ್ಪರ) – ಕರ್ಪರ = ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). **ಖೊಪ್ಪರ**$_2$: ಅಖ್ಖಂಡಂ (ಅಖ್ಖಣ್ಡಂ) ಖೊಪ್ಪರಂ, ಖಾಣಂ (ಶಮದ. ೧೫ ವೃತ್ತಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರೆ]

ಕೊಪ್ಪರ$_4$ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ದೂರ್ತ. 'ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಖರ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಗೆ ಸಿಂಹದಂತಿರುವ ರಾಜ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪೂರ್ವದೇಶಮುಂ ಗಂಗೆಯುಂ ಕೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರ ಕೇಸರಿ ಪರ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಟ ದೇವರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೬, ೨೮-೧; 1032); ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿಪರ್ನ್ಮರಾನ ಒಡೆಯಾರ್ ಶ್ರೀರಾಜೇಂದ್ರ ದೇವರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೦, ೩೧-೪; 1056).
[ಕೊಪ್ಪರ$_4$ + ಕೇಸರಿ]

ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮದಿರಗೊಣ್ಡ ಕೊಪ್ಪರಗೇಶರಿವರ್ಮಂಗೆ ವರಿಷಮಿರ್ಪ್ಪತ್ತೊಮ್ಬತ್ತಱೊಳ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩-೧; 934). [ಕೊಪ್ಪರಕೇಸರಿ + ವರ್ಮ]

ಕೊಪ್ಪರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ; ಕಡಾಯಿ; ಕಟಾಹ: ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮೆಂಬ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನೆಂಬಗ್ನಿಯಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೫-೫); ದರಿವಿನೊಳಗೊಂದು ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಹೊನ್ನಿರಲ್ (ಓಹಿರ. ೧೫೪-೨೭); ಧರದಿಂ ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಯ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ ಕುಂಕುಮಾಂಬುವಿಂ ತೀವಿದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಗಂಧದ ಕೊಪ್ಪರಿಕೆಗಳಂ ಪಂಕ್ತಿಗೊಳಿಸಿದರ್ (ನಳಚಂ. ೪೩೧). **ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ**: "ಕಟಾಹಃ, ಕರ್ಪರಃ – ಈ ೨ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೫೨-೧೬೦); "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨); ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಹೊಯಿದು (ಏಲೇಶ್ವ. ೬೩); ಹಾಲು ತುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂತಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೭-೧೬); ನವ ಕರ್ಪುರದ ಕಸ್ತುರಿಕುಂಕುಮದ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಗಳ ಸಾಲೆಸೆದುದಂ (ತೊರರಾ. ೧-೧೬-೫೧); ಸಾವಿರಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯ ಪನ್ನೀರ ತೀವಿ ಬಿಟ್ಟಿತು ತೊಱೆಯಾಗಿ (ಭರಚ. ೧೬-೧೦೮). [< ಸಂ. ಖರ್ಪರಿಕಾ]

ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ 'ಕೊಪ್ಪರಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_1$, **ಖೊಪ್ಪರಿಸು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿವಿ; ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಖಳರ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿದರೆ ಸುಜನರ ತಲೆಗೆ ವೇದನೆಯೇನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೩೧). ೨. ಮೀರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಭುವನನೆಱೆ ಹೊಗೆಮದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿವನ ಖರೆ ಮೈದೋಱಿತೆನೆ ರಿಪುನಿವಹದಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡುದೀತನ ಖಾತಿ ಕೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೨೨). ೩. ಗರ್ವಿಸು; ದರ್ಪತೋರು (?): ಇನ್ನಾದರೆಯು ಕೌತೇಯರನು ಕರೆದಾದರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಧರೆಯನೆನೆ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಬೊ]ಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೩). **ಖೊಪ್ಪರಿಸು**$_1$: ೧. ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಚೂಣಿಯ ಚರರ ಚಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೧); ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿನಲಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೩). ೨. ವಾರಿಧಿ ಸಮೂಹದೊಳುಣ್ಮುವ ಘೋರಘೋಷಮಂ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತೆ ಪೆಱತೇನದು ವಿಕ್ರಮ ಸಿಂಹಗರ್ಜಿತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೬). [ಕೊಪ್ಪರ$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಕೊಪ್ಪರಿಸು$_2$ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪಲ, ಕೊಪ್ಪಲು, ಕೊಪ್ಪಳ (ನಾ). ೧. ಕುಪ್ಪೆ; ರಾಶಿ. ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿ; ಉಪಗ್ರಾಮ: ಕಳಸವಳ್ಳಿಗೇರಿಯ ಬಡಗಣ ಕೊಪ್ಪಲ ಹಿತ್ತಿಲಲು ಹರದವನೆಯಿಂ ಮೂಡಲು (ಎಇ. XVIII, ೨೧೦-೪೨; 1167); ಕೊಪ್ಪಲ್, ಕೊಪ್ಪಂ, ಕೊಪ್ಪು (ಶಮದ. ೪೬ ಪ್ರಯೋ); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡಲ್ಲಿ ರನ್ನಗಳ ತಪ್ಪಲಿಂ ಸುರಧೇನುವಿನ ಕೊಪ್ಪಲಿಂ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೧-೧೭); ಅದಱೊತ್ತಿನೊಳೊಂದು ಕೊಪ್ಪಲೊಳೊರ್ವಂ . . . ತಪಮನಾಚರಿಸುತಿರಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೭-೯). ೩. ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪು; ತೋಪು. **ಕೊಪಲ**: ೩. ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಶೇಖ ಮಾಡುವ ಬಗೆ ಸಹ ಪ್ರಸಾದ ಹೊರತ್ತಾಗಿ ಗಳ ದೇವರ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜಾಂಗಳ ಗುಡಿಸುವ ಬಗೆ ಸಹ ಜನ ೧ಕೆ ಗ ಖ ಉಭಯಂಗ, ೧೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೭೮-೭೮; 1678); ದೇವಾಲೆ ಕೊಪ್ಪದಲಿ ಮಠದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ರೇಖೆಗೆ ಹೊರಗಾದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಕೊಪಲ ಮಾಡಿಕೊಂಬ ಬಗೆ ಉತ್ತಾರ ಕೂಟ ಸ್ತಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಸಿಸ್ತು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೮೭-೪೪; 1773). **ಕೊಪ್ಪಲು**: ೨. ಚಿಕ್ಕಹಳ್ಳಿಗಳು ಉಪಗ್ರಾಮಗಳು (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೮); ಜಿನ್ನನ ಹಳಿಯುಂ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳ್ ವೆರಸು ಕಸಬೆ ಬೆಳುಗುಳ ಸಮೇತಂ (ಎಕ. II, ೨೪೯-೨೨; 1773); ಗಿಡಾ ಕಡಿಸಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿದ ಕೊಪ್ಪಲ ಭೂಮಿಯಂನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೨೨; 1813); ಕಾಡು ಕುರುಬರ ಕೊಪ್ಪಲು ಇದ್ದಿತು (ಕರ್ಣಾಸಂ. ೯೭); ಈ ಜಹಗೀರಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಗ್ರಾಮಗಳೂ ಸಾವಿರಾರು ಕೊಪ್ಪಲುಗಳೂ (ಬೆನ್ನಬೇ. ೭೭).

೩. ಆ ಗುದ್ದಗಳ ಮೇಲೆ. . .ತದುಬ ವ್ಯತ್ಯಗಳ ದಟ್ಟವಾದ ಕೊಪ್ಪಲುಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ (ಅಂಗಾಡ. ೩೭). ೪. ಅಂತ್ಯಜರ ಕೊಪ್ಪಲಿನ ದೀಪದೊಲು ಪರಮಾತ್ಮನಂತಃಕರಣ ಎಲುವರದ ಪಂಜರದ ಗಿಳಿಯಾಗಿ (ಪರಮ. ೯-೪) ; ಅಪ್ಪಕೆಯಾಪರೆ ಕೊಪ್ಪಲು ಉಳ್ಳರ್ಗೆಯಾಗುವುದು(ಸೌಂಧಿ.೧೫೬-೧೯) ; ದೊಡ್ಡ ಶಿಂಗಯನದು ಒಂದು ಕೊಪ್ಪಲು (ಚಂಗಾಲಿ. ೯). ೫. ಕೆಲವು ಊರುಗಳ ಹೆಸರಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಶಬ್ದ. ಉದಾ : ಅಂಬೆ ಕೊಪ್ಪಲು, ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲು. **ಕೊಪ್ಪಲೆ** : (೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಉಪ್ಪಲ]

ಕೊಪ್ಪಲು 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಲ್ 'ಕೊಪ್ಪಲ್' ನೋ.

ಕೊಪ್ಪಾರಿ (ನಾ). ಕವಿಯ ಒಂದು ಆಧರಣ ; ಕೊಪ್ಪು : ಮಳ್ಳಾಳು ಮನೆತುಂಬು ಕೊಪ್ಪಾರಿ ಕವಿತುಂಬು ಲಕ್ಷ್ಮಿಣದ ತಾಲಿ ಕೊರಳ್ತುಂಬು (ಪಕ್ಷಿಯ ೧೩೩). [< ಕೊಪ್ಪು೨]

ಕೊಪ್ಪು೧, **ಕೋವು** (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ ; ಗೊಲೆ : "ಕಾರ್ಮುಕ ಕೋಟಿ, ಆಪಿಣ – ಈ ೩ ಬಿಲ್ಲಿನ ಕೊಪ್ಪು" (ಜಲಾಯು. ೭೩–೩೧೧) ; ಜಯದ್ರಥನಂ ಕೋಡಗನಟ್ಟುಗಟ್ಟು ದಿನ್ನಂ ಬಿಲ್ಲಕೊಪ್ಪಿಮೊಳಿಜಿದು ನಡೆಯೆಂದು ನಡೆಯಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೧ ಪ) ; ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪು ತಾಗಿಗೆಯಂ ಹುರ್ಚ ನೆತ್ತಿ ಜೊಳ್ ಮೂರು ವುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೫–೧೪) ; ನಾರಿಯ ಕೈವಿ ಮಿಡಿದು ಬಾಗಿದ ಕೊಪ್ಪಿನಿಪ್ಪೆಸೆಯನಾ ರೈದು (ಶಕಕಾ. ೬–೩೪) ; ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನಲಾಕ ಕದಿಪನ ಮುಳುಪಿದೊಲು ವಿನ ಬೆರಳ ಬಿಲುಪಡಿಸಂ (ಕುಮಾಳ. ೪–೧೬) ; ಕೆತ್ತುವ ಮುಯ್ಯನೊಪ್ಪಿ ಎಲ್ಲೆ ಕೊಪ್ಪನೇಱಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨–೧೫೫). ೨. ಕುದಿ ; ಮೊನೆ ; ಅಗ್ರಭಾಗ : ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದಂ ಳುಲಭಧರ ಮಹಾಶ್ಮಗಮಂ ಕೊಂಡ ಕೊಪ್ಪಿಂ ತೊಪ್ಪಿರೀಡಾಡುತ್ತೆ (ಸಂತ್ತಿ ಸು. ೬–೬೪). **ಕೋಪ್ಪು** : ೧. ಮೈಗರೆಯ ಳುಕಿತ್ತಲು ವಿಶಿಪಾಸನೆಯಿಂಯೆಯೊಳ್ ಸರ್ವಾಯ ವುಳುಯ ಕೋಟಿಂಗೆಯಳವಡಿಸಿ (ಸಪಮೋ. ೬–೪೪). ೨. ನೊಗದ ಒಂದು ಕೋಪು ಕುಳಿದರೆ ಮುಳ್ಳಣ್ಣ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಹಗಲು ಕೊಡುತ್ತನ್ (ಪದೀಪ. ೨೬). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು, ಕೋಪು]

ಕೊಪ್ಪು೨ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಗಸರು ಕವಿಯ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಧರಣ : ಮಳಟಂ ಕೀಯಂಬರಂ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಂ ಕೊಪ್ಪು ಸರಿಗೆ . . . ಎಂಬ ಭೂಷಾಂತಕರವಂ (ಆದಿಪು. ೫–೩೩) ; ಕವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ಪೀರ ಕೆಳ್ವಡೆ ಸೋಯಂದಂತೆ ತೆಗೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯–೨೧) ; ಹೊಳೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಪ್ಪಿಗಳ ಕರ್ಣಾಧರಣ ವೆಸಕಂ (ಬಸವ. ೪–೬೯) ; ಶ್ರವಣನಾಳದ ಮುಟ್ಟುವಂದದೆ ಕೊಪ್ಪ ನಿಕ್ಕಿದರು ಕರ್ಣದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೩–೩೭). ೨. ಒಂದು ಕಂಠಾಭರಣ ; ಸರ : ಕತ್ತಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಟ್ಟಿನ ಕೊಪ್ಪಿನವಳು (ಭರಂದ. ೧೨–೫೧) ; ಉಟ್ಟ ಸಾಲಿಯ ಸಿರೆ ಕೊಪ್ಪು ಪೆರ್ದುದಲ್ಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೪–೭೭).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಪ್ಪು ; ಕೊಡ. ಕೊಪ್ಪುಂಡ]

ಕೊಪ್ಪು೩ (ನಾ). ೧. ಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿದ ತಲೆಯ ತುರುಬು ; ಮುಡಿಗಂಟು. ೨. ತುರುಬಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನದ ಒಡವೆ ; ಜಡೆಬಿಲ್ಲೆ. 'ಚವರಿ ಕೊಪ್ಪು' ಪರಾ.

ಕೊಪ್ಪುದಲೆ = ಕೊಪ್ಪುಧರಿಸಿದ ತಲೆ (?) : ಇಟ್ಟಣಮಾದ ಕೆರ್ತಿ ಮುಖದ ಕೊಪ್ಪುದಲೆಯ ಪಂಚವರ್ಣಗಳಿಯಪ್ಪರವಟ್ಟವಾಡಂಬರಮು ಳಂಬಮಾಗೆ (ಮಹಾಪು. ೧೫–೩೬ ಪ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪು ; ಕುಡುಖ್. ಖೂಪಾ, ಖೂಪ್ಪಾ./ ಪ್ರಾ. ಗೂಪ]

ಕೊಪ್ಪು೪ (ನಾ). ಅಂದ ; ಚೆಂದ : ಜಾವಭಾವ ವಿಲಾಸ ವಿಭ್ರಮಂಗಳ ನೆಲ್ಲ ತೀವಿ . . . ಅಧಿನಯದ ಕೊಪ್ಪುಗಳ [ಪಾಕಾಂ. ಅಧಿನಯಂಗಳಂ] ಕೋಜಿಸುತ [ಪ್ರಾತಿಶಾ. ೯–೧೫]. [← ತಮಿ. ಕೋಪ್ಪ]

ಕೊಪ್ಪುರ (ನಾ). ದಿಣ್ಣೆ ; ಮೇಡು (?) : ಕಬ್ಬು ಕಾಲ್ವೆಯ ಪಡುವಣ ಉಬುಗ ಗದ್ದೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮುಡಣ ಕೊಪ್ಪುರದಲಿ ಗದ್ದೆ ಖಂಲ (ಸೌಇಇ. IX–೨, ೨೬೦–೬೪ ; 1169).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪಲ್ ; ತೆಲು. ಕೊಪ್ಪರ]

ಕೊಪ್ಪೆ, ಕುಪ್ಪೆ, ಗೊಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ತಲೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗವುಸು ; ಗೊರಗು : ಕೊಪ್ಪೆಯಿಂದಮುಲ್ಲಸಿತ ಕಾಷಾಯ ಕಂಥಾ ವೇಕ್ಕಾಪಿನ ಪಾದುಕೆ ಗಳಿಂದ . . . ಕೊಳಧಿಸುತಿರ್ದ (ಮಹಾಂತೇಶ. ೬–೧೩). **ಕುಪ್ಪೆ** : ಉಪ್ಪ ಉಂಟು, ಮಳೆ ಬಂದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ (ಜೂತ). **ಗೊಪ್ಪೆ** : ಮೂಜುಲೋಕವೆಲ್ಲವುಂ ಎನ್ನ ಕಂಬಳಿಯ ಗೊಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂದದೆನೆಂದು (ಕಲ್ಯಾಕಾಂ. ೩೭) ; ಕಲೆಯನ್ನೂ ಶಕ್ತನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವ ಒಂದು ಗವುಸು (ಶಿಲಾವಂಗಿ, ಮೊದಲಾವುದಗಳ ಭಾಗವಾಗಾಗಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಾಗಲಿ ಇರಬಹುದು) ಗೊಂಗಡಿ ; ಗೊಪ್ಪೆ ; ಕುಂಚಿಗೆ (Hood. ಇಂಕಾ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಪ್ಪೈ ; ಮಲ. ಕುಪ್ಪ ; ಕುಳು. ಕುಪ್ಪೆ ; ತೆಲು. ಪರ್ಜೀ. ಕುಪ್ಪ]

ಕೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕೊಬಳು 'ಕೊಗಳು' ನೋ.

ಕೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದ ಹೊಟ್ಟು, —ತ್ತಾರು; "ಕೊಬ್ಬಟ್ಟು = ಭತ್ತದ ಗೂಳಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೨). [?]

ಕೊಬ್ಬರಿ೧ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿ ನುಗ್ಗು ; ಗರ್ವದಿಂದ ನುಗ್ಗು (?) : ಕೂಗಿ ಕೊಬ್ಬರಿವುತ್ತ ಕದೀಪ್ಯಂದಂಗಳಂ ನಾಗಿಕಳರಂ ಕೊಳ್ಳು ಮುರಿವಂತೆ (ತುರಂಗ. ೪೯–೨೪). [ಕೊಬ್ಬು೧ (< ಕೊವರ್ಗ) + ಪರ್ರ]

ಕೊಬ್ಬರಿ೨, ಕೊಪರಿ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ, ಕೊಬರಿ, ಜೊಬರಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ಒಳಗಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ತಿರುಳು ; ಒಣಗಿದ ಕಾಯಿ : ಕೊಬ್ಬರಿಯು ಕಾಯವೆಳಗಿರ್ಪಾಯ್ತು (ಗುರುಚಾ. ೧೩–೧೦) ; ಅವು ಬಿಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಒಳಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಂಭಾ. ೨-೫೧) ; ಅವಂಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿ ದೆಲ್ಲ ಭತ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಳಕುಸುಟ್ಟಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೯) ; ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಗಮನವನ್ನು ಕರಟಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ಸಾಹಿಕ. ೫೫) ; ಎಳ್ಳು ಕೊಬ್ಬರಿ ದೆಲ್ಲ ಕಬ್ಬು ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣು (ಇಂಚಾಸ. ೧೧೩–೬೪). **ಕೊಪರಿ** : ಹುರಿಗಡಲೆ ಕೊಪರಿ ಮೊದಲಾದ ಪಪ್ಪುಗಳು (ಸೌಂಧಿ. ೪೩–೧೮) ; ಹಸನಾದ ಕಡಲೆ ಕೊಪರಿ ದೆಲ್ಲ ಬೀಯಲೆ ರಸವಾಗಲ್ಬಡಕೆಗಳಾ(ತಂಪ್ರಸಾ. ೧೫–೧೧೦). **ಕೊಪ್ಪರಿ** : (ಸಂಕಥಾ. ೧೩೮). **ಕೊಬರಿ** : ತಿಪಟೂರು ಕೊಬರಿ (ರಂಡಿ). **ಕೊಬರಿ** : ಮೇಣನು ರುಬ್ಬಿಪಟ್ಟ ಕೊಬರಿ ಕಣಾ ಮುಂತಾದ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸಾಗ. ೫೩–೩೧ ; ೧೬೭೪). **ಜೊಬರಿ** : ಆಡಕೆ ರುಂಲ ಪಟಿ ಜೊಬರಿ ಕಣಾದ ಅಕ್ಕ . . . ಜವಕೆ ಮುಂತಾಗಿ (ವಿಕ್ರ. VII, ತಿಮಪ. ೨೮–೧೫ ; ೧೬೭೦).

ಕೊಬ್ಬರಿಚಟ್ಟ = ಕೊಬ್ಬರಿಯ ತುರಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರುಬ್ಬಿದ ಚಟ್ನಿಣಿ ; ಕಾಯಿಚಟ್ನಿ : (೪). ಕೊಬ್ಬರಿಕುಪ್ಪ = ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ : (೪). ಕೊಬ್ಬರಿದೋಸೆ = ಕೊಬ್ಬರಿ ತುರಿಯನ್ನು ಆರೆದು ಹಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿ ಮಾಡಿದ ದೋಸೆ : (೪). ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು = ೧. ತೆಂಗಿನ ಕಾಯನ್ನು ಒಡೆದಾಗ ಆಗುವ (ಎರಡು) ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು ಹೋಳು. ೨. ಒಣಗಿದ ಕೊಬ್ಬರಿಗಿಟುಕಿನ ಹೋಳು : ಎರಡು ಕೊಬ್ಬರಿಬಟ್ಟಲು ಕೊಡು(ರಂಡಿ).

ಕೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ, ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆ = ಕೊಬ್ಬರಿಯನ್ನು (ಗಾಣದಲ್ಲಿ) ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ: (ಕ); ಖೊಬ್ಬರಿಯೆಣ್ಣೆಯ ಡಬ್ಬಿಗಳನ್ನು . . . ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆನೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಕೊಬ್ಬರಿಸರ = (ಹೋಳಿಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಕೊಬ್ಬರಿ ಬಟ್ಟಲುಗಳ ಸರ: (ಕ). ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿ = ಕೊಬ್ಬರಿಯಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಚರಟ: ಕೊಬ್ಬರಿಹಿಂಡಿಯನ್ನು ದನಗಳಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಪ್ಪರೈ, ಕೊಪ್ಪರಿ; ಮಲ. ಕೊಪ್ಪರ; ತುಳು. ಕೊಪ್ಪರ, ಕೊಪ್ಪರಿ, ಕೊಬರಿ; ತೆಲು. ಕೊಬ್ಬರಿ, ಕೊಬ್ಬೆರ. / ಹಿಂ. ಖೋಪ್ರಾ; ಇಂ. Copra]

ಕೊಬ್ಬಾಟ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನಿಂದ ವರ್ತಿಸುವಿಕೆ; ಅಹಂಕಾರ: (ಕ)

[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಆಟ]

ಕೊಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿನ ಮನುಷ್ಯ; ಅಹಂಕಾರಿ: (ಕ).

[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + -ಇಗ]

ಕೊಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ಕೀಳುಮನುಷ್ಯ; ಗಾವಿಲ: ದೇಸಿಗನೆಡಗ ನಾಡಾಡಿ ಕೊಬ್ಬಿಲಂ ಬೇಳ್ಪ ತಿರಿಕುಳಿ (ಸಂಸಪ. ೨೪-೧೦).

[ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + -ಇಲ]

ಕೊಬ್ಬಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_1$ 'ಕೊರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬು$_2$ 'ಕೊರ್ವು$_2$' ನೋ.

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯ; ಏರುಂಜವ್ವನ. 'ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ. [ಕೊಬ್ಬು$_1$ (< ಕೊರ್ವು$_1$) + ಜವ್ವನ]

ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ತುಂಬು ಹರಯದವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯರ ಕೋಮಲಾಂಗವ ರಾಯ ತಬ್ಬಲಾಕ್ಷಣ ಸುಖದಿಂದ (ಭರಚ. ೩೧-೧೨೦). [ಕೊಬ್ಬುಜವ್ವನ + -ಎ$_2$]

ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೆಣದ ತೆಕ್ಕೆ, —ರಾಶಿ: ಮೂಳೆ ಬಿಕ್ಕುಗಳ ಸಂದಣಿ ಕೊಬ್ಬುದೆಕ್ಕೆ ಕಾಳಿಜಗಳೆಕ್ಕೆಕ್ಕೆ ತದ್ರಣರಂಗದೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ತೀವೆ (ಚೆಬಪು. ೪೮-೫೬). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ತೆಕ್ಕೆ$_2$]

ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಲ್ಲದ ತುಱುಗೊಣ್ಡೋಡೆ ಕೊಬ್ಬೆಯಯ್ಯಱಿದುಂ ಬಲಿಸಯ್ಯಂ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿ ಬಿದಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೨-೨; 950). [ಕೊಬ್ಬೆ ? + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಬ್ಬೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಪ್ಪವಾಗು; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು: (ಕ). ೨. ಒರಟಾಗು; ಬಿರುಸಾಗು: ಎಣ್ಣೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಕೊಬ್ಬೇರಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಕೊಬ್ಬು$_2$ (< ಕೊರ್ವು$_2$) + ಏರು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಕೊಮ (ನಾ). ದಿಬ್ಬ; ಪ್ರದೇಶ: ಮೂಡಗರೆಲ್ ಬನ್ದು ಇರ್ಪ್ಪೆಯ ಕೊಮದೆ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಲಿ ಅಳರಿಯೆ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೧-೮೯; 812). [← ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ]

ಕೊಮಟ 'ಕೋಮಟ' ನೋ.

ಕೊಮಟಗ 'ಕೋಮಟಗ' ನೋ.

ಕೊಮರ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮರಂಗುಂದು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನಲ್ಲೂರು ಕೊಮರಙ್ಗುನ್ದು ಇಗ್ಗಲೂರು (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೮೩-೭; 890). [?]

ಕೊಮರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಬೂತಾಳೆ, ನೆಗಿಲು ಕೊಮರಕ, ಹಾವು ನಂಜಿನಗಿಡ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ಕೊಮರಗದ್ಯಾಣ 'ಕುಮಾರಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಕೊಮರಗುಂಟ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮರಗುಣ್ಟ (ಎಇ. I, ೩೫೦-೭; 908). [?]

ಕೊಮರಮಂಗಲ 'ಕೊಮಾರಮಂಗಲ' ನೋ.

ಕೊಮರವೆಡಂಗ (ನಾ). ಬೆಡಗನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕುಮಾರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯದಂಕಕಾಱ ಕೊಮರವೆಡಂಗಂ ಶ್ರೀಮದ್ವೆರ್ಮನಡಿಗಳ್ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೦-೬; 999).

[ಕೊಮಾರ (< ಕುವರ$_2$) + ಬೆಡಂಗ]

ಕೊಮರಿ$_1$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊಮರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಗೇರ ಹರಳು, ಓವು, ಎಳ್ಳು, ಕೊಮರಿ, ಹಳೆಬೆಲ್ಲ ಇವಂ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಎಲಚಿಕಾಯ ಪ್ರಮಾಣ ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಲ್ ಬಹುಮೂತ್ರ ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವೈ. ೩೯೧). [?]

ಕೊಮರುಲಪಱ್ರು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಪಡುವಣದೆಸೆ ಪೋತುಂಗಲ್ಲು ಕೊಮರುಲಪಱ್ರು ಕಾರ್ಮ್ಮುಗಿಲ ಪುಣುಸೆ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ. ೩೮-೩೩; 878). [?]

ಕೊಮಾರ$_1$ 'ಕುವರ$_2$' ನೋ.

ಕೊಮಾರ$_2$ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿಯಗೆಲ್ಲರ್ಕಾಗಿ ಕೊಮಾರನ್ ಕ್ಕಿರ್ಕೊಳತ್ತು ಒಗಬಳ್ಳಿಯುಳೆಱಿದು ವಿಱ್ಪೊಂ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೧-೧೧; 775). [< ಸಂ. ಕುಮಾರ]

ಕೊಮಾರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆಯ ಸೂರಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ತೊಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮರದ ಗುಜ್ಜು: ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಹರಹರುವ ಜಂತಿ ಬಿಗಿ ತೊಲೆಗಳು ಕೊಮಾರ ಹಂಜರ ನೆಲವು ಕದ ಬಾಗಿಲ ಮೊರ ವನಕೆ ಮೊದಲಾದವರೊಳನೇಕಮಾದರುಂ (ಭಕ್ತಿಸ. ೩೭-೩). [?]

ಕೊಮಾರತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರತ್ತಿ 'ಕುಮಾರಿತಿ' ನೋ.

ಕೊಮಾರಪೈಕ (ನಾ). ಹೆಂಡ ಇಳಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಸಿಂದೀ ತೆಗೆಯುವ ಜಾತಿಗಳ ಪಟ್ಟಿ . . . ೪ ಕೊಮಾರಪೈಕರು: ಕೊಮಾರಪೈಕರೆಂದರೆ ಕಲಾದಗಿಯ ಕೊಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೭೮).

[ಕೊಮಾರ$_1$ (< ಕುವರ$_2$) + ಪೈಕ]

ಕೊಮಾರಮಂಗಲ, ಕೊಮರಮಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಮಂಗಲದೊಡೆಯ ನಾಗಮಯ್ಯನ ಮಗಂ ಕಣ್ಣಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೪೩-೧೨; 960). **ಕೊಮರಮಂಗಲ**: (ಇಅ. VIII, ೨೧೩-೨೩; 950 ನೋ) [?]

ಕೊಮಾರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಿರಿಯ ಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮಾರಯ್ಯನುಂ ಪಲ್ಮಾಡಿಯ ಮೆನ್ದಮ್ಮೆ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೩; 899). [ಕೊಮಾರ$_3$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಕೊಮಾರಸೇನ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಮಾರಸೇನ ಭಟಾರರ್ ಪಡೆದ ಸ್ತಿತಿ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೭-೧೨; 960). [?]

ಕೊಮಾಲ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಟ್ಟುಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ಪಾಣ್ಡಪ್ಪನ್ ಕಾಳೆಗದುಳ್ ಸತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೭; 750). [?]

ಕೊಮ್ಮೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಗೆಯಾಡು; ಗೆಮೆ: ಕುರುಕುವರರೊಳೆ ಮೊಳೆತಕಟಸೂಯೆ . . . ದ್ವೈಧ್ಯದ ತೃಣಾಗ್ನಿ ಕೊಮೆಕೊಮೆದು ಸಿಮಿಸಿ ಮಿಸುತಿದೆ (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೪-೧೭). 'ಕುಮುಲು' ಪರಾ.

[? . / ತಮಿ. ಕುಮ್ಮೈ]

ಕೊಮ್ಮೆ$_2$ (ಕ್ರಿ). ನಿತ್ತರಿಸು; ಸಾಧಿಸು: ಯಾರನ್ನು ಕಳಿಸಿದರೂ ಅವರು ಕೊಮೆಯುವುದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೊಮ್ಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಜೀನುಳಕ್ಕಿ ಹೂಕು, ಕೊಮೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೦-೫೬೬). [?]

ಕೊಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಾನಸವಂಶ ಕೊಮ್ಮ-ನಿಭಕೊಮ್ಮ ಜಗದ್ವಿನುತಾತ್ಮಶಾಂಭಿಶಾಸನನು। (ಇಆ. XIX, ೨೬೨-೧೧; 1054). [?]

ಕೊಮ್ಮಗುಜ್ಜಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಈ ಕಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಬುತೇಂದ್ರಗವುಂಡಂ ಕೊಮ್ಮಗುಜ್ಜಿಯಮ್ಮಂ ನಿಱಿಸಿದೋರಾ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೯೯; ೫೫). [?]

ಕೊಮ್ಮಣ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೊಮ್ಮಣ ವಿಷಯೇ . . .ಕುಚ್ಚವಾಳ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತಃ (ಇಆ. VII, ೧೩೨-೧೭ ; 500). [?]

ಕೊಮ್ಮದಿಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಪೂರ್ವದಿಶಾ ಭಾಗದೊಳ್ ಕಲ್ಲಹಡುವುಂ ಕೊಂಮದಿಚೆಟ್ಟುವುಂ ಅಗ್ನೇಯದೊಳೆಱೆಯ ಬಾಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೪೧-೨೦ ; 1057).

[ಕೊಮ್ಮದಿ ? + ಚೆಟ್ಟು]

ಕೊಮ್ಮೆ, ೧ (ನಾ). ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಿದಿರು ಅಥವಾ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಳಿಗೆ; ಸಣ್ಣ ಓಡಿ : ಏನ್ನನಜಱತು ಅಲಾದಿನಿಂದಡೆ ನಾ ಕುತ್ತದ ಕೊಮ್ಮು ಱ ಮದ್ದಿನ ಗುಳಿಗೆ (ಮೋಡಮಾ. ೧೯೦-೬೯೪); ಧತ್ತ ತುಂಬುವ ಕೊಮ್ಮುಗಳನ್ನು . . . ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೨೪); ಜೋಳದ ಕೊಮ್ಮೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಇಲಿ ಕೆಳಗೆ ನೆಗೆದು ಬಿಲವನ್ನು ಸೇರಿತು (ಧಮಮಟು. ೫೭) ; ಕೊಮ್ಮೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಇತ್ತು (ಹುರಿಹಾ. ೭೦೪); ನಿನ್ನನ್ನೆ ಎಮ್ಮೆ ಇದ್ದರೆ ನನ್ನಜ್ಜಿ ಕೊಮ್ಮೆ ಇದೆ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ೬ ತಮಿ. ಕೊಮ್ಮೈ ; ಮಲ. ಕೊಮ್ಮು ; ಕೊಡ. ಕೊಮ್ಮೆ]

ಕೊಮ್ಮೆ, ೨ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ; ಗಣಜಲು : ಚಿತ್ತಮೂಲ ಕೊಮ್ಮೆ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಹುರಿದು ಪುಳ್ಕಂಪುರಿಚೆ ರಾಪಡಿಸ್ದ ಆರೆಮ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೯) ; ಕೊಮ್ಮೆವೇರಲ ನೀಱಲ್ಲಿ ಆರೆಮು ಉತಿಯೆ ಮಱಸು ಬೀಳ್ಗುಂ (ವಿದ್ಯಸಾ. ೧೧೭). ೨. ಒಂದು ಪಂಗಡ, —ಕುಲ : ಕೊಮ್ಮುಯರುಂ ಆರುಮಲ್ಕೆಯಿರ್ ನಿರಾಮ ದೇವರ್ (ಮೈಆಂ. ೧೪೫, ೬೮-೧೨ ; 1249) ; ವಿಜಾರುಸುವಲ್ಲಿ ಕೋನೆಯರು ಕೊಮ್ಮೆಯರು ಸವಿಸರು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭುಗಳ್ ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಎಆ. III, ಸಂಚಿಕ. ೧೧೯-೧೪ ; 1491). [?]

ಕೊಮ್ಮೈ (ನಾ). (ಕರಾ). ಕೊಬ್ಬು; ತುಹಂಕಾರ: ಅವಗಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕೊಮ್ಮೈ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕೊಮ್ಮೈ]

ಕೊಯ್, ಕುಯ್, ಕುಯ್ಯಿ, ಕೊಯ್ಯಿ, ಕೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಸೀಳು; ಹೋಳುಮಾಡು : "ಕೊಯ್ – ಲವನೇ" (ಕಮಭಾ) ; ಶಾಣ್ಡಿಲ ಕೃಷಿತಿ ಖಡ್ಗದಿಂಕಾಪಕಂ ಕೊಯ್ದು ಶಿರ್ಪಯಮಿಂ ಪಿಱಿದಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೯) ; ಪೊರೆಯರಂತೆ ಕೊಯ್ದು ಸಂತ್ಪ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೨-೭೧) ; ಧಕ್ಕಿಯೆಂಬುದು ಹೂಡಬಾರದು ಖರಿಗಸದಂತೆ ಹೋಗುತ್ತ ಕೊಯ್ಯುವ[ಖಾತಾ. ಕೊಜೌಯುವ]ದು ಬರುತ್ತ ಕೊಯ್ಯುದು (ಬಸವ. ೨೧೩) ; ಕಳ್ಳರ ಖಿಪಡಲ್ಲಿ ಕಂಡವನ ತೊಡೆಯ ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯಲಿ (ಸಂಧಿಪ. ೨೫-೧೫). ೨. ಗಿಡದಿಂದ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಎತ್ತು, —ಬಿಡಿಸು; ಕೀಳು: ಅಕೋದ ಉಂಬುಮ ಸಮಿತಿಯನಾ ಮಂಗಳೂಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದುಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂ (ಕವಿಂಗ. ೩-೧೩೩) ; ವನಕುಸುಮಂಗಳ ಂಇಗಳೆವಂದುವನಜ್ಜಾಯೊಳಾಯ್ದು ಕೊಯ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫) ; ಕೈದವನವಳ್ ನಾನಾ ಪುಷ್ಪಂಗಳ ಕೊಯ್ದು ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟಿದರು (ಪೋಚರಿ. ೪-೫೬). ಕುಯ್ : ೧. ಕರಗಸದ ನಡು ಬಡವಾದರೆಯು ಕುಯ್ಯಕ್ಕಲ್ಲದೇ ತರುವ (ಉನ್ನಾಳ. ೪-೨೪); ಪುಯ್ಕುಲ್ಲುವನೆದೆಗರುಣಾ ಕುಯ್ಯಲಿಣಿಸುವುದು ಮಕವೆಯಂದಾ ಬಲುಗ್ಗೆಯನ್ನ ನುಡಿಗೇಡುಮದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೬೪). ೨. ಪುಷ್ಪಶರಂಡ ಳಿಂಗಂ ಕೊಂಡು ಪೂಡೋಟಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನಿಷ್ಟಲುಂ ಪೂ ಗಳ ಂ ಕೊಯ್ದುಕೊಂಡು (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧-೪೨). ೩. (ಅಲಂ) ಪಿಟೀಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸು, —ನುಡಿಸು : ಅವನ ಹಿಂದೆ ನೇಹಹ್ಮದ ಎರಡುಡೆ ಇಬ್ಬರು ಪಿಟೀಲುವಾದ್ಯಗಾರರು ಏಂಬು ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಬಸ. ೧೨). ಕುಯ್ಯಿ : ೧. ರಸಗಳಂ ಬೇಱೆ ಬೇಱಾಕ್ಕಿಯುವ ಸುರುಳಿ ಕುಯ್ದುದಿಕ್ಕಳವು ತಾನದಱ ಹೆಸರ ಮಂಡಗೆ ಯುರುಳಿ ಪೆಸರಾದುದು (ಸೂಪಕಾ. ೧-೩೮) ; ಅವಳ ಗಂಧವು ಇವನ್ನು ಕಂಡು ಹೆಂಡತಿಯ ಮೂಗನ್ನು ಕುಯ್ದುವನು (ಪಾಚಿಟಂ. ೧೧-೬). ಕೊಯಿ : ೧. ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಿಶ್ವಿದಿರ್ದಡೆ ನೀವಂದೆ ಮೂಗ ಕೊಯಿ (ಬಸವ. ೫೪). ೨. ಕುಸುಮ ಪತ್ರೆಗಳಂ ಕೊಯಿದು (ಬಸವ. ೩೧-೩೧). ಕೊಯಿಯ್ಯ : ೧. ತೆಂಗಿನಮರ ಯಾಳೆ ಹತ್ತುತ್ತಿ ಅಂದರೆ ಬೆಕ್ಕಿಗೆ ಹುಟ್ಟಾ ಕೊಯ್ಕೋದಕ್ಕೆ ಅಂದಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಳರುಗಳ ಚಿವುಟುತ್ತ-ಕೊಸ ಹೂಗಳನು ಕೊಯ್ಯುತ್ತ . . . ವಿಪರಸುಳಲಿರುತಿಹರು (ತಮ್ಮಳ. ೩-೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಯ್ ; ತುಳು. ಕೊಯಿ ; ತೆಲು. ಕೋಯು ; ಕುಡು. ಕೋಯ್ ; ಕುಇ. ಕೋವ]

ಕೊಯಿಕೆ 'ಕುಯಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯಿತೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಡ್ಡಾಗೆ ಕೊಯಿತೂರು ಪನ್ನಜ್ಜಾಸಿರ ಭೂಮಿಯನ್ ಆಳೆ (ಮೈಆಂ. ೧೯೧೪, ೧೨-೧೪ ; ೩೧೦) ; ಧಾರಣಿರ ಕೊಂಗುನಂಗಳ ಕೋಳಾಲಂ ತೆರೆಯೂರು ಕೊಯಿತೂರು ಕೊಂಗಳಿಯುಚ್ಚಂಗಿ ತಲೆಯೂರು (ಎಆ. II, ೧೩೨-೨೬ ; 1173). [?]

ಕೊಯಿಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿಳು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಳಭೂಮಿ (ನಾ). ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿ (?): ಅಲಗು ವಳಿಯ ಗ್ರಾಮದಲು ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದಳೆ ಅಲಶಾಸನದ ಭೂಮಿ ಕೊಯಿಳ ಭೂಮಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಟೆಯ ಮಾಡಿದ ತಿಲಾಶಾಸದ ಭೂಮಿ ಸಹಸಾಗಿ (ಎಆ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೧-೭೬ ; 1408).

[ಕೊಯಿಳ್ ? + ಭೂಮಿ]

ಕೊಯಿ 'ಕೊಯ್' ನೋ.

ಕೊಯಿಕಳೆ 'ಕೊಯ್ಯುತ್ತನ' ನೋ.

ಕೊಯಿಕೆತನ 'ಕೊಯ್ಯುತನ' ನೋ.

ಕೊಯಿಕೆಱೆ, ಕುಯಿಕೆಱೆ, ಕೊಯಿಗೆಱೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಕೆಱೆಸೊಪ್ಪು : "ಅಲ್ಲೀ – ಪ್ಪುಂಗಲಲ್ಲೀ ಚಾಲಿಕೆ ಕೊಯಿಕೆಱೆ, ಸಿಪಾರೆ ?" (ಒಚಿಧ ೫೬). ಕುಯಿಕೆಱೆ : ಮತ್ತುಳಿದ ತುಪ್ಪೋಗರಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜುವಲು ಚಳ್ಳವತ್ತ, ಕುಯಿಕೆಱೆ ಕೆಂಪಿನ ಹಜೀವೆ ಯಾದಿಯೂನಿ (ಸೂಪಕಾ. ೬-೧೪). ಕೊಯಿಗಿಱೆ : "ಉಳುಪತ್ರಾ—ಕೊಯಿಗಿಱೆ" (ಒಚಿಧ. ೧೪೪). [?]

ಕೊಯಿಗಿಱೆ 'ಕೊಯಿಕೆಱೆ' ನೋ.

ಕೊಯಿಗುಜ್ಜಿ 'ಕೊಯ್ಯುಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿತ 'ಕೊಯ್ತ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳಿ 'ಕೊಯ್ಲಾಳಿ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲಾಳು, ಕುಯಿಲಾಳು (ನಾ). = ಕೊಯ್ಲಾಳ್ : ಕೊಯಿಲಾಳುಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮಪ್ರ ಜೋಯಿಂಗೆ ವಿಠಲ (ಸೌಇ. xix, ೨೪-೨೫ ಅಡಿ ; 1034). **ಕುಯಿಲಾಳು** : ಈ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹಸ್ಸೇರು ಕುಯಿಲಾಳುಗಳು ಪಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂ).

[ಕೊಯಿಲು (< ಕೊಯ್ಲು) + ಆಳ್ಳು (< ಆಳ್ಕೆ)]

ಕೊಯಿಲಿ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲು 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಯುಧ : ಜಗವೆಲ್ಲ ಕಾಂಬ ಕಣ್ಣು ತನ್ನ ಕೊಂಬ ಕೊಯಿಲೆ (ಪಾಂಡಾ. ಲಿಗೆ)ಯ ಕಾ ಜ ಲ ಯ ದು (ಬಸವ. ೧೫೬) ; ಇವರಲಮೊಳಗಿಲ್ಲದಾಡಿ ಮಡಿದರಂದು ಕೊರ್ವಿದ ಕೊಯಿಲೆ ರಾವ್ತರು (ಅಂಗಸಾಂ. ೧೫-೧೭). [< ಕೊಯ್ಲು]

ಕೊಯಿಲೆ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ 'ಕೊಯ್ಲೆ ವಿಂಡ' ನೋ.

ಕೊಯಿಲ್ಕಸದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಸದಿಯ ಹೆಸರು (?) : ಜುಗ್ಗಮಾರ ಕೊಯಿಲ್ಕಸದಿಗೆ ಅಱಗಡ್ಡಾಗ ಪೈಲೆ ಮಹತ್ಮಿಟ್ಟರ್ (ಮೈಅಂ. ೧೪೩, ೫೮-೨ ; 875). [ಕೊಯಿಲ್ + ಬಸದಿ]

ಕೊಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯ[1] (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಧೀರುಂಡಂ ಪೊಜಸು ಕಾಗೆ ಗಂಡೊಂಮರಿಗಂ ಕಾಜಿ ಕಿಬುವೀಗೆ ಕೊಯ್ಯಂ ಕೆರೆಂಡಂ ಪರಿಕೆ ಸುರಗಿಗಿಡಿ ಪಗಿಡುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೦೮೩ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ). [?]

ಕೊಯ್ಯ[2], **ಕೊಯಿಳ** (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವವನು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸುವವನು : ಶಸ್ತ್ರರಿಸುವವನು. 'ಎದೆಗೊಯ್ಯ', 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಯ' ಪರಾ. **ಕೊಯಿಳ. 'ಎದೆಗೊಯಿಳ'** ಪರಾ. [ಕೊಯ್ + -ಅ]

ಕೊಯ್ಯ[3] 'ಕುಯಿಳ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯತೆನ, ಕೊಯಿಕತನ (ನಾ). ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; ಕುಹಕತನ: ಮೂಕೊಜೆಯರ್ದೆ ರಕ್ಕಸರು. ನಿಮಗೇಕೆಲವೊ ರಾಜರಕಟ ಕಂಡಯ ಕೊಯ್ಯತನವನು ಕಾಣುತಂಗೈಸುವರೆ ಸಂಗರಕೆ (ತೆರರಾ. ೬-೩೮-೬). **ಕೊಯಿಕತನ. 'ಎದೆಗೊಯಿಕತನ'** ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ಯ (< ಕುಯಿಳ) + -ತನ]

ಕೊಯ್ಯಿ (ನಾ). (ಮೂಗು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು) ಕೊಯಿಸಿಕೊಂಡವಳು, —ಕಶ್ಶ್ರರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳು. 'ಕಿವಿಗೊಯ್ಯ' ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ಯ + -ಇ]

ಕೊಯ್ಯೆ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವಳು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸುವವಳು. 'ಗಂಟುಗೊಯ್ಯೆ', 'ಗೋಣುಗೊಯ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಕೊಯ್ಯ + -ಎ]

ಕೊಯ್ಯೊರಲು 'ಕೊಯ್ಯೊರಲು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವ ಕತ್ತಿ : ನೈಪಕ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಯಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆವ ಕೊಯ್ಯತ್ತಿಗಳನು (ಕೃಮಭಾ. ೨೬-೫೧). ೨. ಈಳಿಗೆ : "ಱಟಿಗೆ ಕೊಯ್ತತ್ತಿಯಳ್ಕು ಬುಡರಿಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೦). [ಕೊಯ್ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಯ್ಯಾಱ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವವನು; ಕೊಯ್ಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ನೈಪಕ ಕಟ್ಟಾಸುರದ ಕೊಯ್ಯಾಱರಂ ಕರೆಸಿ ತೆಗೆಸಿದಂ ಮಸೆದ ಕೊಯ್ಯತ್ತಿಗಳನು (ಕೃಮಭಾ. ೨೬-೫೧).

[ಕೊಯ್ + -ಆಱ]

ಕೊಯ್ಯುರಿ 'ಕೊಯ್ಯುಱಿ' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯುಱಿ, ಕುಯ್ಯುರಿ, ಕುಯ್ಯುಱಿ, ಕೊಯಿಗುಱಿ, ಕೊಯ್ಯುರಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ತಂದ ಕುರಿ ; ಬಲಿಕೊಡುವ ಕುರಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಮೂಢ ; ತಿಳಿಗೇಡಿ : ಕೊಯ್ಯುಱಗಳಿರ ಕೇಳ್ ಕಂಠೀರವ ಪರಮ್ಮಕ್ಕರ್ಯದನ್ನಿತಿಯ (ಕೂಟ್ಟಬ್ಬ. ೬-೪೦). **ಕುಯ್ಯುರಿ** : ೧. ಕುಯ್ಯುರಿಯಂಕೆಂಕಂಕೆ ಸಾವ್ತು ಬದುಕಿನ ನಡುವೆ ಕಲುಗಿ ಗರಗಸದಿಂಪೆ ಸೀಳುವರು ಬೆಳಿಗೆ (ಕೂ ೧ ಗೆ. ೧೫-೧೫). **ಕುಯ್ಯುಱಿ** : ೧. ತನ್ನ ಸೇಡಿಯನು ಪರಬಲಕೆ ಕುಯ್ಯುಱಿಮಾಡಿ ನಾಡುಱೀಡಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕೊಂಡನಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ನೃಪತಿ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೪-೫೪). **ಕೊಯಿಗುಱಿ** : ೧. ನಾಡಲಂ ಪೊಕಿರೆ ಕೊಯಿಗುಱಿಯಂತೆ . . . ಪೀಳಿಗೆ ಮೆಱೆದುದರಿರೆ ಬಹುಬಂಧು ಭೂ ಪರಿವೃತ ಮಾದ ನಿಂಧು (ಱೀಮ. ೧-೨೬). **ಕೊಯ್ಯುರಿ** : ೧. ಕೊಯ್ಯುರಿಯ ಹಿಂಡಂತೆ ನಡೆದರು ಮೈಗೊಡುತಲೆರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೬೨). [ಕೊಯ್ + ಕುಱ್ಱಿ]

ಕೊಯ್ಯೊರಲು, ಕೊಯ್ಯೊಱಲು (ನಾ). ಕೊಯ್ಯು ಕೊರಲು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸಿದ ಕತ್ತು : ನೂಱೆ ಕೊಯ್ಯೊ[ಪಾಡಾಂ. ಯ್ಕೊ]ರೆಳುಗಳು ಮುಂಡದ ಮುಕಿನಿಳೆ ನೆಗೆದೊಗುವ ಪೆಕ್ಕರು ನಾಳವನು ನಾದಿದುದೆನಲು ಸವಱಿದನು ಪರಬಲಜ (ಕುಮ್ಮಟ್ರಾ. ೬-೨೪). **ಕೊಯ್ಯೊಱಲು** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕೊಯ್ + ಕೊರಲು (< ಕೊರಲ್)]

ಕೊಯ್ತ, ಕೊಯತ, ಕೊ ಯಿ ತ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸುವಿಕೆ ; ಛೇದಾವು ; ಕೊಯ್ತ : ಬಳ್ಳಗು . . . ೧೮ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೮). ೨. ಕೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನ ; ಕತ್ತಿ : ಱಬುಳನೊಬ್ಬ ಕೊಯ್ತವನ್ನು ಪಡದವಾಗಿ ಮಸೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಕಪಪ. ೨). **ಕೊಯತೆ** : ೨. ಮಲ್ಲಪ ಕೊಯತೆ, ಜಗ್ಗ ಜಿಗಲಿಗೆ ಜೀರಕೊಂಡು ಮುಳ್ಳು ಬಡಿಯಲು ಹೊರಟನು (ನಾಚಾ. ೬೨). **ಕೊಯಿಯತೆ** : (೪). [ಕೊಯ್ + -ತ್ತ]

ಕೊಯ್ತರ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯು ತರು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸಿ ತರು : ಬಿಲ್ಲ ಪತ್ರೆಯನಾಗ ಕೊಯ್ತಂಂದು (ಬಸವ. ೧೮-೩೦) ; ಇಳೆ ಹೊರದಂತು ದಯಾನಿಧಿ ಧೀರಿಗರ ಬಳ್ಳೆಗೆಯೊಯ್ತಂದು ಳ್ಕಾಂತ ತಳುವದಿಕಳ್ತುವ ಳಳವಂಳೆ . . . ಒಪ್ಪಿಸಾ ರುದ್ರಭೂಮಿಯಿ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೯).

[ಕೊಯ್ + ತರ್]

ಕೊಯ್ತಲೆ 'ಕೊಯ್ಮಲೆ' ನೋ.

ಕೊಯ್ತಾನ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯುಕೊಂಡು ತಿನ್ನು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸಿ ತಿನ್ನು : ಹಸ್ಸೆದಿಯಹಗನೆ ಕೊ ಯ್ತಂ ಬ ದೇವಳಿಗಳ್ಚಟ್ಟಳಿಂದಿ ಸಾವ್ತದೆ ಸುಖವೆಂದು (ಮೋಹಶ. ೧೪-೧೦೬). [ಕೊಯ್ + ತಿನ್]

ಕೊಯ್ತೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಯ್ತ. 'ಕೊಯ್ತೆ ವೋಗು' ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ + -ತೆ]

ಕೊಯ್ತೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು ; ಶಸ್ತ್ರರಿಸಿಹೋಗು : ಕಿಱಭಿಡೆ ಕೊ ಯ್ತ ವೋ ಗೆ ಕಡೆವಾರ್ಯ ಕಡಿವೋಗೆ ಕೊರಲ್ ಬಳೆವೋಗೆ ಮೋಱ್ ಮುಳ್ಳುವೋಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೫).

[ಕೊಯ್ತೆ + ಪೋಗು]

ಕೊಯ್ತೆಳೆ, ಕೊಯ್ತುಲೆ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರರಿಸಿದ ತಲೆ ; ಕೊಯ್ದು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ರುಂಡ : ಕಾಲಿದರಂಡ ನಸೆಮನೆಗಳ್ಳಕ್ಕಿಡಿದವರು ಪಿಡಿದಿದರು ಕೊಯ್ತಲೆಗಳನು (ಉಮ್ಮಟ್ಟೂ. ೧೬-೨೧). **ಕೊಯ್ತೆತ್ತಲೆ** : ಕೊಯ್ತಲೆಯಂಥಮಾ ಪೀಣಾ ಸ್ವಾಮಿಯಶಿಂಕೆಂದಾ (ವಡ್ಡಾರ. ೬-೨೧).

[ಕೊಯ್ತ + ತಲೆ]

ಕೊಯ್ತಾಳು (ನಾ). (?) : ಕಣ್ಣಾ ಯಾ ಮೀಗೆ ಪಡಗೆಯ್ದಾ ಕೊಯ್ತಾಳು ಕಾಮು . . . ಬಲಮೀಗೆ ಎಬ್ಬ ನ್ನವು (ಎಳ. x (೬), ಬಾಗೆಪ. ೪೬-೫ ; ೪೨೦). [?]

ಕೊಯ್ಮಾಳಿ (ನಾ). = ಕೊಯ್ಮಾಳ್ (?) : ಗಾತ್ರದಲೊಸ್ಸು ಪೀಜಂ ಕೊಯ್ಮಾಳಿ ಬೋಜಂಗಂ ಸಹಿತಮಾಗಿ (ಜೋಳಕಾ. ೧೯೩೩, ಪಾವೇಂ. ೧೩೫-೩೬ ; ೪೫೬). [?]

ಕೊಯ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಕೊಯ್ಮರ ಅಜಯಪಾಲ್ ಗೊರವ ಕೆಂಪಸೂಡಿದ ಕದವ್ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಾಗಿ ಬನ್ನು (ಎಳ. IX, ಪೊಸಕಪ್ಪ. ೧೧೦-೨ ; ೨೦೦). [?]

ಕೊಯ್ಮಂಗೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : ಮಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಬಾರೆ, ಕೊಯ್ಮಂಗೊಟ್ಟೆ, ಹುಲಿಳುರಿ ಆಟ, ಚತುರಂಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಛಾದಪ. ೧೩). [?]

ಕೊಯ್ಕೊಜುನಾಡು 'ಕೊಯ್ಯಕೊಜಿನಾಡು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಕೊಜುನಾಡು, ಕೊಯ್ಯಕೊಜುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಟ ಪೊಂಪಲ ಮಹಾರಾಯರ ಕೊಯ್ಯಕೊಜುನಾಡ ಮಿಣ್ಣಾಗ್ಲುಲ್ ಪಲ್ಲವ ಕಟ್ಟಿನ್ದು ಪೊಸಕಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟುನ (ಎಳ X,೪೦ಕಾಮು. ೩೦-೯; ೧೦೪೭). **ಕೊಯ್ಯಕೊಜುನಾಡು** : ಮಹಾರಾಜಾಜಾ × × ಱ ಸಾಸಿರದ ಬಳಂ ಕೊಯ್ಯಕೊಜುನಾಡು ಮುನ್ನೂಱ × × × ಕೊಜ್ ಗಾವುನ್ನ (ಎಳ. X, ಶಿಲ್ಪ. ೭೩-೬; ೧೦೫೨).

[ಕೊಯ್ಯಕೊಜು + ನಾಡು]

ಕೊಯ್ಯಲ್ 'ಕೊಯ್ಲು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯಾಳ್ (ನಾ). ಕೊಯ್ಯುವ ಆಳು; ಇರಿಯುವ ಆಳು; ಯೋಧ : ಪರಮೇಷ್ಠಿಪ್ರಭುವಪ್ರಕಟಗಳಿಗಾಸ್ಪದಮ್ಮಕ್ಕು ಕೂದ್ದಾಳಿಯಂ ಪೇಚರ ಕಾಸ್ತ್ರಪ್ರಭುವಪ್ರಾವಪಡಿಜರಿನಿಸಪ್ರಭು ಕೊಯ್ಯಾಳ್ಗಳಿಂ ... ಅರಸಿಯರೆಜೆ ಧೂಭಾಗದೊಳ್ ಪೋಧಿಸಿರ್ದಂ (ಮೃಅಂ. ೧೯೨೨, ೧೧-೧೪ ; ೧೧೨೨). [ಕೊಯ್ + ಆಳ್+ಳ್]

ಕೊಯ್ಯಿಸು 'ಕೊಯ್ಸು' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯು 'ಕೊಯ್ರ್' ನೋ.

ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತರಿಸು; ಕಟಾವು ಮಾಡು : ಕೊಯ್ಯುಕೊರೆಯುವ ಸುಗ್ಗಿ ದಿವಸದೊಳಗೆ ಕುಸು ಹೆಚ್ಚು ಕೂಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೭೫).

[ಕೊಯ್ಯು (< ಕೊಯ್) + ಕೊರೆ (< ಕೊಱೆ)]

ಕೊಯ್ಯುರುಳೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವ ಸಾಧನ; ಕತ್ತರಿ : "ಕಗದನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಕೊಯ್ಯುವ ಸಲಕರಣೆ; ಸೀಳುರುಳೆ, ಕೊಯ್ಯುರುಳೆ" (Slitting Rollers. ೧೦೪೩).

[ಕೊಯ್ + ಉರುಳೆ (< ಉರುಳ್+ಎ)]

ಕೊಯ್ಯಾಳಿ, ಕೊಯಿಲಾಳಿ, ಕೊಯಿಲಾಳಿ (ನಾ). ಆಡಕೆ, ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವವನು : ಕೊಯ್ಯಾಳಿಗಳದರಿನಿನದ ಪಾಗಂ ದೇವನೊಳಗಂ ವೊನ್ನು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೦೬-೧೪ ; ೧೦೪೦) ; ಕೊಯ್ಯಾಳಿಗಳ್ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನಮಂ ಬಿಟ್ಟರ್ ಪೊಸ ಕೊಯ್ಯಾಳಿಗೆ ಪಜವಯ್ಯುತ್ತರ್ಶನಂ (ಎಇ. XVI, ೩೩೧-೨೫ ; ೧೦೭೭) ; ಹೊಸಬರಕ್ಕ ಕೊಯ್ಲುಳಿಗಳು ಬಜ್ಜಿರಲ್ಯುಂಬೊಕ್ಕ ಕೊಯ್ಯರಪ್ಪೊಡೆ ದೇವಗೆ ದರಿಸನವನೆರಡು ಪಜಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಯ್ಯರ್ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೧೪೧-೨೧ ; ೧೦೫೨). **ಕೊಯಿಲಾಳಿ** : ಆಜುವತ್ತೊಳ್ಳು ಕೊಟ್ಟ ತಾಜಾನ ಕಂಡಿಗೆಯಿಲೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು ಜೆಲೆಯ ಬೊಜಗರರು (ದಪ) ಡುವರು (ಕಾಇ. I, ೩೦-೨೮ ; ೧೭೭). **ಕೊಯಿಲಾಳಿ** : ಕೊಯಿಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರ್ ಯೆಲೆಯ ಬೊಜಗರರುದು ಕುಡುವರ್ (ಮುಂಬಾಶಾ. XII, ೧೫೫-೪೪ ; ೧೨೩).

[ಕೊಯ್ಯು + -ಆಳ್+ಳ್]

ಕೊಯ್ಯು, ಕುಯಲು, ಕುಯಿಲು, ಕುಯ್ಯಲ್, ಕುಯ್ಲು, ಕೊಯಲು, ಕೊಯಿಲ್, ಕೊಯಿಲಿ, ಕೊಯಿಲು, ಕೊಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ೧. (ಬೆಳೆಯನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ; ಕಟಾವು : "ಲೂನಂ ಕೊಯ್ಲಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೧೧೯-೨) ; ಪಸ್ಪರಕು ತೋಟಲ್ಕೆ ಕೊಯ್ಯಲ್ ಪೋಗೆ ಪಕ್ಕು ವೀಸವನುಗ್ರರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೧೫ ; ೧೨೬) ; ಊರಿಡಿಕೆಶಿಕು ಕೋರಿಟುಳವಕಪಕಲಿಸಲಂ ಕೊಯ್ದೊ ಳ್ಳಿಂ ನನ್ನಾದೀವಿಗೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಜಗಸ ಹಾಗ ೧ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೫೨-೬೯ ; ೧೧೮) ; ಕೆಯ್ಯಂತೆ ಕೆಯ್ಯುಬುವೆಯುಂತೆ . . . ಬಿತ್ತನದಂತೆ ಸಸಿಯಂತೆ ಪೊಡೆಯಂತೆ ಪಾಲ್ವೆನೆಯಂತೆ ಕೊಯ್ಲಾವಂತೆ ಸೂಡಿಸಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೩೪) ; ದೊಕಾರಿಸುವ ನಾಂಗಿಯ ಕೊಯ್ಲುಗೆ [ಪಾಣಂ. ಬೂಲಿಗೆ] ಪಶ್ವ ವಿವೆಯೆನುತ (ಉದ್ಯಾಕ. ೪-೧೦) ; ಕೊಯ್ಲುನ ಕಾಲಳ್ಕೆ . . . ಉಡುದರ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ದೂ ಇದೆ (ಜಾಗಿ. ೨೫) ; ಕೆಲವು ಜಾತಿಗಳು ಮೂರು ತಿಂಗಳಿಗೇ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ವೃಷಾ. ೪೪). ೨. ಕೊಯ್ಲು ಗಾಯು : ಹೆಗಲ ಕೊಯ್ಲುನ ತಗ್ಗಿಸಲಿ ಸೈನಿಕರ ರೋಷವ ಪಕ್ಕಮ್ಮಾಯಿಂ ತಗಲು (ಉದ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೬೨). **ಕುಯಲು**. 'ಕುಯಲುಗಾರ್' ಪರಾ. **ಕುಯಿಲು** : ೧. ದುಡಿದಷ್ಟಿದೆ ಬಲ, ಪಡೆದಷ್ಟಿದೆ ಫಲ, ಪಯಂಗಿ ತಕ್ಕಷ್ಟಿದೆ ಕುಯಿಲು (ಅಕಳು. ೪೯೩). ೩. ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನಲ್ಲಿ ಹೋಡಿರುವ ಕುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೂರಿಸಲಾಗುವಂತೆ ಆಳವಡಿಸಿದ ಕುದಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತೊಂದು ಮರದ ತುಂಡು; ಕೂರು; ಕೂಲು : (೫). ೪. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿವಸ ಕೂಸಿನ ಹುರಿ ಕೊಯ್ದು ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜೆಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : ಎಂದು ಪತ್ತನೆಯೊ ನೋಡುವನೆಂ ಪಡಕೆಯುಂ ನೆರೆದುಯರಿನಿ ಪೂಸ ನೀರೆರೆದು ವಿನಯದಿಂ ಕಯುಲ ಪೊಗಿಸುವರೊ (ಸವಮೋ. ೧೧೧-೪೨). **ಕುಯ್ಯಲ್** : ೪. ಗಂಡುಗೂಸಂ ಪಡೆದು ಪೊಳ್ತಳಂ ಕೊಯ್ವುದಂ ಪೂಜ್ಯಡಿಯೊಳು ರಕ್ಷಕಿಷ್ಟಪ್ರಿಗೆಯಂ ಕಂಡು ಮತ್ತಮಾ ಳೂಸಿಂಗೆ ಕುಯ್ಯಲಿಸಗಳ್ಳಲ್ಲಿ ಯೊಂದು ಳಷವರಮಂ ಕಂಡು (ಪಜ್ಞಾಸ್ತ್ರ. ೧೨-೧೬ ವ). **ಕುಯ್ಯು** : 'ಕುಯ್ಯುಗಾರ್' ಪರಾ. **ಕೊಯಲು** : ೧. ಅಜ್ಜಗರ ನೆನೆಯುಸಿ ಕರುಳನ್ ಕೊರೆವಯಾ! ಬೇಡ, ಬೇಡ, ಎಡೆ ಬಕಂತಿರುವರ್. ಕೊಯಲಾದರ್ (ಪಾರಿಜಾ. ೩೪-೩). ೫. ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಕೊಯ್ಯತನ : ಬೇರೆ ಏನೋ ಹುಚ್ಚರ ಬೇಕು ಇಲ್ಲ. ಬಸವನಬೇನೋ ಕೊಯಲು (ಚಳರಾ. ೨೦೧). **ಕೊಯಿಲ್** : ೧. "ಪಲ – ಲವನಪಡ ನಯೆಂಡಿ, ಕೊಯಿಲೊಳಂ, ಹಾರಿಕೆಯೊಳಂ : . . . ಪಲಾಯನಂ = ಕೊಯಿಲುಂ, ಹಾರಿಕೆ ಯುಂ" (ಶಾಕ್ಯ. ೨೪೪). **ಕೊಯಿಲಿ** : ೧. ಆ ಹೊಲದ ಸದಿಯನ್ನು ಇಡ ಕುರುಳನ್ನು ಕೊಯಿಲಿಯನ್ನು . . . ಕೊಯಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೫). **ಕೊಯಿಲು** : ೧. ಎಳವೀಟ್ಟೊಡಕೆ ಪಡಿದ ಬಟಿಕೆ ಎರಡು ಕೊಯಿಲು ಪರಿಯಾರಂ ಗೊಟೋರ್ (ಸೌಇಇ.XI-i, ೧೨-೩೦; ೧೬೨) ನೋಡುವವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡಜ್ಜಲು; ಮಾಡು ವವರಿಗೂ ಬರಲಿರುವ ಸೊಗಕೆ ಸುಗ್ಗಿ ಕೊಯಿಲು (ಕಾಗಿರ. ೧-೩೧). ೩. ಕೂಳೆ; ಕೋಲಿ. **ಕೊಯ್ಯಲ್**. 'ಕಡುಗೊಯ್ಯಲ್' ಪರಾ.

[ಕೊಯ್ + -ಅಲು (< -ಅಲ್ಕ)]

ಕೊಯ್ಲೆ, ಕೊಯಿಲೆ (ನಾ). ಶೃಂಗಾರ ಚೇಷ್ಟೆ; ಜಯ್ಯಾರ; ಬೆಡಗು (?) : ಕೆಲಬಲವರ ಕೆಣಕುತ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಣಾಂ. ಕೊಲೆ] ಗಳಿಕಳು ಕೆಲೆವುಳ ಮೆಲೆಯ ಮೇಲುಬನು ತೊಲಿಗುಸುಕೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದುದು ನಲಿವಿಂದ ಳಲಹಬಿಯರು ದಂಡಿನೆಯಗೆ (ಉದಾಸಾಂ. ೪೧-೬೦). **ಕೊಯಿಲೆ**. 'ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಯ್ಲೆವಿಂಡ, ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ (ನಾ). ಬೆಡಗಿನ ಮಿಂಡ (?): ಪುದಿದ ಚತುರಂಗದತ್ತ ಚದುರಂ ಪೊದೆಯಿಸುತೆ ಕೊಯ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಯ್ಗೆ]ವಿಂಡರಂ ಪಣಿದದಿಂ ಮಣಿಯಿಸುತ್ತೆ . . . ಬಿನದಿಸುತ್ತೆಸೆದುದಬಲಾಜನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೮). **ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡ**: ಲೇಸು ಮಾಡಿದ ಕೊಯಿಲೆಮಿಂಡರ ರತಿಸುಖಕಾಸೆಮಾಡದೆ ಮನಹೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೨೪); "ತುಂಟ ವಿಟಪುರುಷ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಕೊಯ್ಲೆ + ಮಿಂಡ]

ಕೊಯ್ವು (ನಾ). ಕೊಯ್ತ; ಕಡಿತ (?): ಅಡಸುವ ಕುತ್ತವೊತ್ತರಿಪ ಮಿತ್ತು ಕಡಂಗುವ ಮಾರಿ ಕೊಯ್ವಿನಿಂ ತೊಡರ್ವ ವಿರೋಧಿ ಪಾಯ್ವ ಪುಲಿ ಪೊಯ್ವ ಸಿಡಿಲ್ . . . ಕಡೆಗಣ್ಣುವುದೆಂದೊಡೆ ತೇರಿದಾಳದೀ ಕಡುಗಲಿ ಗೊಂಕ ಭೂಪತಿಯ ಭವ್ಯತೆ ಕೇವಳಮೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಇಅ. XIV, ೧೫; 1123; ಶಾಸಮಂ. ೩೩೯). [ಕೊಯ್ + -ವು]

ಕೊಯ್ಸು, ಕುಯಿಸು, ಕುಯ್ಯಿಸು, ಕೊಯಿಸು, ಕೊಯ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಯ್ಯುವಂತೆಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು; ಕಟಾವುಮಾಡಿಸು: ನಿನ್ನ ವಧುಗಳ ತುಱುಬ ಕೊಯ್ಸುವೆನವರ ತೊತ್ತಿರ ಮಾಡುವೆನು ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೫-೨೨); ಕೆಳದಿಯರ ಕೈಯಿಂದೆ ಕೊಯ್ಸದಳುಳಿದೆ ಕೌರವ ನನುಜವರ್ಗದ ಬಲುಹುರಿಯ ನೇಣುಗಳನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೬). **ಕುಯಿಸು**: ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಾದರೆ ನಿನ್ನ ನಾಲಗೆಯಂ ಕುಯಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿರುವೆನು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೯೪-೧೩); ತಿಮ್ಮನಾಯಕನು . . . ತಮ್ಮನ ಕಿವಿಮೂಗುಗಳನ್ನು ಕುಯಿಸಿದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XI, ೭). **ಕುಯ್ಯಿಸು**: ಕುರಿಕೋಳಿ ಕುಯ್ಯಿಸಿ ತಿಂದು ಮಾರ್ಜಾಲ ನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೦). **ಕೊಯಿಸು**: ಕೊಯ್ ಕೊಯ್ ಎಂದು ಕೊಯಿಸಿದರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೧೭ ಉದಾ); ಕೆರದ ಅಳತೆಗೆ ಕಾಲ ಕೊಯಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಯ್ಯಿಸು**: ಮರ ಕೊಯ್ಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಕೊಯ್ಸಿಕೊಳ್ = ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇನ್ನುಳಿದ ಮೂಗಂ ಕೊಯ್ಸಿ ಕೊಳಲೆಂದೀಗ ಬಂದೆಯಲ (ಬಸಪು. ೫೦-೨೪). [ಕೊಯ್ + -ಸು]

ಕೊರ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ; ಗಂಟಲಿನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧ್ವನಿ.

ಕೊರ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊರ . . . ಲಿಂಬಾರ (ಮೈಔಗಿ. ೪೩-೮೪೭). [?]

ಕೊರಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಅವರ ಇವರ ಹಾಂಗೆ ನಾವು ಮಡ್ಲೆ ತೆಪ್ಪೆ, ಕಾರೆಚಕ್ಕೆ ಕೊರಂಗಲ ತೆಪ್ಪೆ, ಸುಡುಗಾಡ್ ಸುಂಟ ಕೊಂಬು, ಅಮ್ಲು ಬರೂಕೆ ಅಂತ ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೫೮). [?]

ಕೊರಂಗಿ 'ಕುರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಂಗು, ಕೊರಗು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸವೆ; ಸೊರಗು; ಬಡವಾಗು; ಕ್ಷೀಣವಾಗು: ತಿರಿಪಲೊಡಂ ತ್ರಿಖಂಡ ಧರಣೀಪತಿ ಚಕ್ರದ ಭೀಷ್ಮ ರಶ್ಮಿಯಿಂ . . . ಯಾದವರ ಸೇನೆ ಕರಿಂಕಜ್ಜೆಯಟ್ಟಿ ಕಾನನಂ ಕೊರೆಗುವವೊಲ್ ಕೊರಂಗಿದುದು (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೭೯). ೨. ಕಳವಳಿಸು; ಪರಿತಪಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ಅಂತಸ್ತಾಪದೆ ಕರಂ ಕೊರಂಗಿ . . . ರೂಪ ಶೃಂಖಲೆಯಾದೆಂ (ದಶಕು. ೭-೯೧). **ಕೊರಗು**$_1$: ೧. ಕಂದದು ಕುಂದದು ಕರಗದು ಕೊರಗದು ಎನ್ನ ನಿರ್ಭಾವಾರ್ಚನೆ (ಆದವ. ೫೧-೧೫೧); ಕೊರಗಿರ್ದಿನಿಯಳ ನಮರ್ದಪ್ಪಿಕೊಳುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೧೪); ಕೊರಗುತಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತ (ಕೃವಾಕ. ೨೫). ೨. ಮಾದ್ರಿ ತನಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದುದರ್ಕೆ . . . ಕರಂ ಕೊರಗಿ (ಪಂಷಭಾ. ೨-೨ ವ); ಬಂದಹನೆಂದು ಬಟ್ಟೆಯ ನೋಡಿ ಬಾರದಿರ್ದೊಡೆ ಕರಗಿ ಕೊರಗಿದೆನವ್ವಾ (ಮಹಾದೇ. ೩೫-೧೦); ಮುಂದುಗೆಟ್ಟು ಕೊರಗುವ ಸೌಂದರವತಿಯಂ ಕಂಡು (ಉದ್ಭಟ. ೭-೩೩ ವ); ಭಕ್ತನಿರವಂ ನೋಡಿ ಕರಗಿ (ಬಸರ. ೪-೪೫). ೩. ಬಾಡು; ಬತ್ತು; ಒಣಗು; ಕಂದು: "ಕೊರಗು-ರಸವಿಹೀನೇ (ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು)" (ಶಮಧಾ); ವಿರಹಾನಳನಿಂ ಬೆಂದು ಕರಗಿ ಕೊರಗಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೦-೧೭); ಸರೋಜಿನೀ ವನಮಾದಂ ಕೊರಗುತ್ತೆ ಮುಗಿಗುಂ (ಕವಿಕಾ. ೩-೩೧); ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಗಳೊಳೆ ಪೊಕ್ಕ ನಂಜನವನಂ ಕೊರಗಿರ್ಪುವು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೫); ಮೆಯ್ಯ ತಾಪದಿಂ ಕುರವಕಮೆಯ್ದೆ ಸೀದಪುದಿದೆಂದು ಕರಂ ತಿಳಕಾವನೀಜಮಂ ಕೊರಗುಗುಮೆಂದು (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೦೮); ಉರಿಗದಿರಿಂದ ಕಿಮುಳ್ಳಿದ ತಳರೆನೆ ಕೊರಗಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೪೫). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರಙ್ಗು]

ಕೊರಂಟು, ಕೊರಟು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರ; ಕೊರಡು: ಅಲ್ಲಿದನಿಲ್ಲಿದಂ ಶಿವನೆನುತ್ತೆಡೆಯಾಡಲದೇಕೆ . . . ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೊದಳ್ದ ಪುತ್ತದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಲ್ದ ಕೊರಂಟನಲ್ಲಿ ನೀನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಬೇಡಿದುದನಿತ್ತಪರಾರ್ (ಶಂಕಶ. ೮೬); ಕೊರಂಟಿನ ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳಂ ಪ್ರಸೂತಿ ರಹಿತ ಗೋಪಯೋರಸಮನೀಯಭವಾರ್ಚನೆಗೆಂದನಾ ಚರಂ (ವೃಷವಿ. ೬-೨೩); ಕಱುವಿಲ್ಲದ ಪಶು ಪಾಲಂ ಕಱ್ದುದಳುಂಬಂ ಕೊರಂಟು ಬಿಲ್ವದಳಂಗಳ್ ತುಱುಗೆ ಚಿಗುರ್ತುದು (ವೃಷವಿ. ೬-೨೪). **ಕೊರಟು**: ೨. ಒಣಗಿ ಉರುಟಾದುದು; ಕರಟಾದುದು: ಕೊರಟಾದುರಿಗೇಶದೊಳಿರ್ದ ಪೇನ್ಗಳಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೧೨); ಉರಿವ ಬೆಂಕಿಗೆ ತಂಪು ತುಪ್ಪ ತಿಲ ಮೊದಲಾದ ಕುಲವಂ ಹಾಕಿ, ಅನಲನ ಕೆಡಿಸಿಹೆನೆಂಬ ಕಲಿಕೆಯ ಮಾತಿನ ನೆರೆ ಬಾಲಕರ ಕಂಡು ಇವರಿಗೆ ಅರಿಕೆ, ಎನಗದು ಕೊರಟನಿರಿಸಿದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೩೯); ಆ ವನವು ಆನೆಯ ಮದೋದಕದಿಂದ ಬೆಳೆದು ತಾಕಲಾಟದಿಂದ ಸೊಪ್ಪು ಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಕೊರಟಾಗಿ (ಸಾಹಿಸಂ. ೩೩). 'ಕೊಱಂಡು' ಪರಾ.

ಕೊರಟುಬೀಳು = ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತುಹೋಗು: (ಕ). [?]

ಕೊರಂಟುದಲೆ, ಕೊರಟುತಲೆ, ಕೊರಟುದಲೆ (ನಾ). ಕರಟಾದ ತಲೆ; ಒಣಗಿ ಜಡೆಗಟ್ಟಿ ಕೊರಡಿನಂತಾದ ತಲೆ: ಕುಳಿಗಣ್ ಕುರ್ಗಿದ ನಾಸಿಕಂ ಬೆರಳೆವಲ್ . . . ಪಿಳಿಗಿರ್ದಂಘ್ರಿತಲಂ ಕೊರಂಟುದಲೆ (ಮಹಾನೇ. ೩-೧೫೩). **ಕೊರಟುತಲೆ**: ಕೊರಟುತಲೆ ಹೊರಹಲ್ಲು ಕೆಂಪು (ಕರಿಕ. ೨೦-೨). **ಕೊರಟುದಲೆ**: ಕೊರಟುದಲೆಯ ಕೊಳೆನಾಱುವ ಕಬ್ಬಾಯ ಸುರುಟುಕಿವಿಯ ಸುಂಠಿವೆರಲ (ನೇಮಿಸಂ ೭-೧೦೩).

[ಕೊರಂಟು + ತಲೆ$_1$]

ಕೊರಂತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ನಿನ್ದಿಯ ಕೊರನ್ತಿಯರಸರ ಮಕ್ಕಳ್ನಾಲ್ನಾಲ್ವರು ನೆಲದಟಿ ಬಿನೊಳ್ಳಾದಿ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೧೬-೯; 930). [?]

ಕೊರಂಬೆ (ನಾ). ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊರಗು: ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೊರಂಬೆ ಕೊಡೆಯನ್ನೇರಿಸುತ್ತಾ ಮಡದಿಗೆ ಉಸುರಿದ (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೨೬). [← ತುಳು. ಕೊರಂಬು]

ಕೊರಕ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವವನು; ರೇಖಿಸುವವನು: ಚುಕ್ಕಿ ಕೊರಕ, ಚಿತ್ರಕ (Stippler. ಇಂಕನಿ). ೨. ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: ಮೇವುಕೊರಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೇವು ಕೊರೆಯ ಹತ್ತಿದನು (ಬಾಬಲ. ೭೭). [< ಕೊಱ್$_1$ + -ಕ$_3$]

ಕೊರಕ್ಕ$_2$ (ನಾ). ಒರಟಾದದು; ಒರಟು: ದಿವ್ಯವಸನವ ಮುರುಕದಿಂದುಡುವಂಗದೊಳು ಕೊರಕದ ನಾರಿನ ಸೀರೆಯನುಡುವುದು ದೊರಕಿತೇ ನಿಮಗೆಂದಳುವರು (ಜ್ಞಾನಡ. ೪೩-೪೫). [?]

ಕೊರಕಂಚಿ (ನಾ). ಬೇಲಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಂಬು, —ಬಳ್ಳಿ; ಕೊರಕಂಚಿಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [?]

ಕೊರಕಂಚೆ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕೊರಕಲ್, ಕೊರಕಲ, ಕೊರಕಲು (ನಾ). ಪ್ರವಾಹ, ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕೊರೆದು, ಹರಿಗಡಿದ ಭೂಮಿ, —ತಗ್ಗು: "ಗುಂಡಾರ-ಕೊರಕಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೭). **ಕೊರಕಲ**: (ಕಿ). **ಕೊರಕಲು**: ತೆಂಕ ನಡದು ಹೊಲಹ ಕೊರಕಲಿಗೆ ಮೂತಿ ತಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಪಡುವ ಮುಖವಾಗಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ: ೬೩-೨೮೪; 1784); ಹಳ್ಳ ತಿಟ್ಟು ಕೊರಕಲುಗಳಿಂ ಕೂಡಿದ ಪರ್ವತಪ್ರಾಂತ (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೮೭). [?]

ಕೊರಕಲ 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕಲು 'ಕೊರಕಲ್' ನೋ.

ಕೊರಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕಲ್ಲು; ಬಿರುಸಾದ, ಮೊನೆಯಾದ, ಏಣುಗಳುಳ್ಳ ಕಲ್ಲು: (ಕಿ). [< ಕೊಱ್$_1$ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಕೊರಕಾಪುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಸೀಮೆ ಹುಣಸೆ, ಕೊರಕಾಪುಳಿ, ಕೊಟ್ಟಾಂಪುಳಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೨-೧೨೬೬). [?]

ಕೊರಕು 'ಕುಱುಂಕು' ನೋ.

ಕೊರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊರಕೆ ಸೊಪ್ಪಿನರಸ, ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ... ಈ ೬೨ ಬಗೆಯ ಸ್ವರಸಂಗಳಂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಮಾನವ ಹನಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೨೧೭). [?]

ಕೊರಕೊಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: "ಸುಲಿಗಾಯಿ ತಿನ್ನುವ ಹಕ್ಕಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). [?]

ಕೊರಕೊರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ಅಸ್ತಿಬನ್ದು ತಾಯೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೊರಕೊರೆಯ ಪಳ್ಳ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೩೯-೧೨; 915). [?]

ಕೊರಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿ ಆರುತ್ತಿರುವ ಕೊಳ್ಳಿ: (ಕಿ).
[< ಕೊಱ್$_3$ + ಕೊಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೊರಕೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊರಕೋಡ ಕೊಣ್ಣಿನ್ದರ ಕೆಱ್ ಧಾತು ಸರ್ವ್ವಂಯಿತ್ತರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧-೪; 797 ?). [?]

ಕೊರಗ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಹೊಲೆಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಮೊನ್ನೆ ತನಕ ನಾವು ಹೊಲೆಯ ಕೊರಗರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹರಿಜನದ ಹಿರಿಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳು (ತುಳುನಾ. ೫೪); ಮಾರಿ ಕೊರಗ ಎಂದು ಹಲವಾರು ಒಳಪಂಗಡೆಗಳ ಹೊಲೆಯರು ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ (ದಂಬನಾ. ೧೯); ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ನೀರಿನ ಋಣ ಮುಗಿಯಿತು ಸತ್ತಿತು ಅದು... ಕೊರಗರನ್ನು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅವಸರದಿಂದ ಕೊರಗರ ಕೊಪ್ಪಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಮರಮ. ೪೫). ೨. ಓಲಗ ಬಾರಿಸುವವನು; ವಾದ್ಯಗಾರ. ೩. ಬುಟ್ಟಿ, ಚಾಪೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವವನು; ಮೇದ. [← ತುಳು. ಕೊರಗ]

ಕೊರಗಣೆ (ನಾ). ಕೊರಗುವಿಕೆ; ಚಿಂತೆ; ಕಳವಳ: ಉಕ್ಕುವತಿ ದುಗುಡದಲಿ ಕರೆಸುತ್ತೊಕ್ಕಣಿಸಿದನು ಗುರು ವಸಿಷ್ಠನೊಳಕ್ಕುವೀ ಕೊರಗಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನು ಬೆಸಸೆಂದು (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೨-೬); ಮಗಳ ಮದ್ವೇದೊಂದೆ ಕೊರಗಣೆ ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಅವಳಿಗೆ (ಸರ್ವಮಂ. ೧೭೧).
[ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + -ಅಣೆ$_4$]

ಕೊರಗತಿ (ನಾ). ಕೊರಗರ ಹೆಂಗಸು: ಮೂವರು ಕೊರಗರು, ಒಬ್ಬಳು ಕೊರಗತಿಯೂ ಬಂದರು (ಮರಮ. ೪೫). [ಕೊರಗ + -ತಿ$_1$(< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊರಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಪಿಚ್ಚಿಲಃ-ರಾಜಾಹ್ವ, ತ್ರಿಶೂಲಿ, ಎಲವ, ಕೊರಗಿಲು, ಲಪಂಗ" (ಓಷಧಿ. ೯೭). [?]

ಕೊರಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಸೊರಗಿಸು; ಬಡವಾಗಿಸು: ನಿನ್ನ ತನುವಂ ಕೊರಗಿಪುದೆ ಲತಾಂಗಿ ಘೋರತರ ತಪದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೫೧). ೨. ಬಾಡಿಸು; ಬತ್ತಿಸು; ಕಂದಿಸು: ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ವೆಂಕೆಯಿಂದೆಮಗಾ ಹಾರಮಪ್ಪಿಲ್ಲಿಯ ಮೃಣಾಳಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಕೊರಗಿಸದಿರ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೩೪); ತಂಗಾಳಿಯುಂ ನಂಜಿನ ಗಾಳಿಯೆನಿಸಿ ವನಕುಸುಮ ಕಿಸಲಯ ಪ್ರಕರಮಂ ಕೊರಗಿಸಿದಪುದು (ವರ್ಧಪು. ೪-೫೮); ಇದು ದುಷ್ಕರ್ಮಾಬ್ಜ ಷಂಡಂಗಳನುಜ್ ಕೊರಗಿಪ್ಪೊಂದು ನೀಹಾರಮೆಂಬಂದದೆ ಹೋಮಸ್ತೋಮ ಧೂಮಂ ನೆಗೆದುದು (ಗಿರಿಕ. ೧-೬೭). ೩. ಸೋಲಿಸು; ಮೀರು: ನೈದಿಲನೆಯ್ದೆ ಕಣ್ಮಲರ್ ಕೊರಗಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩).
[ಕೊರಗು$_1$ (< ಕೊರಂಗು) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರಗು$_1$ 'ಕೊರಂಗು' ನೋ.

ಕೊರಗು$_2$ (ನಾ). ಕಳವಳ; ವ್ಯಥೆ; ಚಿಂತೆ: ಅವನಿಗೆ... ತುಂಬ ಕೊರಗುಂಟಾಯಿತು (ವಚಭಾ. ೨೮೪); ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲೂ ಕೊರಗು ಇತ್ತು (ರಾಯಕ. ೨೭); ಅದೇ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸಾಧ್ವಿ ಆ ಮರುವರ್ಷವೇ ಗತಿಸಿದ್ದಳು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೭). [< ಕೊರಂಗು]

ಕೊರಗು$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಮುರಳಿಯ ತಿವಳಿಯ ತಿಸರಿಯ ಕರಡೆಯ ಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಟಲ ಪಳವದ ಪಲವುಂ ಗಿರುಗಟೆಯ ಸಿವುರ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕೊರಗಿನ ಕಿನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರಮಾ ಪೊಬಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೦೪). [?]

ಕೊರಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಕೊರ ಶಬ್ದಮಾಡು: ಆ ಮರಿನಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊರಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಹೊರಟಿತು (ಪಠಾಕ್ಷಿ. ೧೦೨).
[ಕೊರ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೊರಚ (ನಾ). ಬಾಚಣಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮಾರುತ್ತಾ ಊರೂರು ಅಲೆಯುವ ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಜನ: ಕೊರಚರು - ಇವರಲ್ಲಿ ಬೀಡಕೊರಚರು, ಡಬಳೇಕೊರಚರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೮).
[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರುಞ್ಜ; ಮಲ. ಕುಱುಚ್ಚ; ತೆಲು. ಕೊರಚ]

ಕೊರಚಾಟ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಚಾಡು 'ಕೊಱಚಾಡು' ನೋ.

ಕೊರಚಿ (ನಾ). ಕೊರಚಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು; ಕೊರವಂಜಿ: ವಿಹರಿಸುತ ಕಂದರ್ಪನು ಕೊರಚಿಯಾದುದ ಚಂದದಿ ಲಾಲಿಸುವುದು (ಕಂದಕೊ. ೧೯೦-೧). [ಕೊರಚ + -ಇ$_2$]

ಕೊರಚು 'ಕೊಱಚು$_1$' ನೋ.

ಕೊರಟಿಗೆ 'ಕುರಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಕೊರಟು 'ಕೊರಂಟು' ನೋ.

ಕೊರಟುತಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟುದಲೆ 'ಕೊರಂಟುದಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಟೆ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆ; ಗರಣೆ (?): ಕೇಕರಿಸಿಯುಗುಳ್ದರೆ ಕೊರಟೆ ಕೊರಟೆಯಾಗಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತಬೀಳುತ... ಗಂದೆಗಳೇಳುವುದೀ ಲಕ್ಷಣ ಮುಳ್ಳೊಡೆ ರಕ್ತಷ್ಟವಿ ಸನ್ನಿಪಾತಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೬೬). [?]

ಕೊರಡ 'ಕೊರಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಡಗೆ (ನಾ). ಗುದ್ದೆ; ಕೊರಡು (?): ಕಟ್ಟಿದ ಕೈಪೊಡೆಯ ತೊಳಗುವ ತೋಳ ಕಡೆಯದ ತೋಲ ಕೈಯ ಕೊರಡಗೆ ನಿಗಳದ ಕೊರಳೊಳ್ ಕಾಂತಿಯಂ ಬೀರುವ ಕಂಠವಳಯದ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೨೭ ವ). [?]

ಕೊರಡು$_1$ 'ಕೊಱಂಡು' ನೋ.

ಕೊರಡು$_2$ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಇರುವ ಕಾಮನ ಬಿಲ್ಲು; ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು: "ಇಂದ್ರಚಾಪ ಸಸಿನೆ ಮೂಡಿದಡೆ ರೋಹಿತ ಎನಿಸುಗು, ಅದು ಕೊರಡು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಮೇಲಲೆವ ಮುಗಿಲ ಹೊದಱಿನ ಮೂಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದ ಕೊರಡು ಕೊಂಡವೊಲೆತ್ತಂ (ಅನಂಪು. ೯-೮); ಪಶ್ಚಿಮಾಶೆಯಲ್ಲಿ(ಯೊಳೆ)ಕೊರಡು ಮೂಡುವೊಡಂ (ಅಟ್ಟಮ. ೨-೧).

[? . / ತೆಲು. ಕೊರಡು]

ಕೊರಡು$_3$ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸಂಧಿಯ ಸತ್ತಿ ಕೊರಡು (ಎಕ. I, ೧-೨೬; 466). [?]

ಕೊರಡೆ$_1$, ಕೊರಡ, ಕೋರಡಿ$_3$, ಕೋರಡೆ (ನಾ). ೧. ಬಾರುಕೋಲು; ಚಬುಕ; ಚಾಟಿ; ಚಾವಟಿ: ಕೊರಡೆಯಂ ಬಡಿಸಿವನ ಬಿಡಿಸಿದಡೆ ಸಾಲದೇ? (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೬-೧೫೪). ೨. ಚಾಟಿಯ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ: ಇವನಿಗೆ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಕೊರಡೆ ಹೊಡಿ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೭). **ಕೊರಡ**: ೧. "ಚಾವಟಿ, ಚಬುಕು, ಕೊರಡ, ಬಾರುಗೋಲು" (Whip. ಇಂಕನಿ); ಕಂಕುಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕೊರಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು . . . ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೨೨). **ಕೋರಡಿ$_3$**: (ಕಿ). **ಕೋರಡೆ**: (ಕಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರ್ಡಾ. / ಪೋರ್ಚು. Corda]

ಕೊರಡೆ$_2$ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂಥವಳು; ಒರಟಾದವಳು: ಕೋಡು ಗೊರಕೆಯೊ ಮೇಣ್ ಮೂಢೆಯೋ ಕೊರಡೆಯೋ ಮೂರ್ಖಿಯೊ ಮುಗುದೆಯೋ (ಮದೇಪು. ೬-೨೧):

[ಕೊರಡು$_1$ (< ಕೊಱಂಡು) + -ಎ$_2$]

ಕೊರತೆ 'ಕೊಱಂತೆ' ನೋ.

ಕೊರತೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಳವಳಿಸು; ಚಿಂತಿಸು: ಕನ್ನಡ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದೇನೂ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂದು ಈಗ ಯಾರೂ ಕೊರತೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. (ಸಾಹಿಶ. ೩೧). [ಕೊರತೆ (< ಕೊಱಂತೆ) + ಪಡು$_1$]

ಕೊರನಾರಿ 'ಕೊಡನಾರಿ' ನೋ.

ಕೊರಪ$_1$, ಗೊರಪ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಮೈಯನ್ನು ಉಜ್ಜುವ ಹಣಿಗೆ; ಖರಾರಿ: (ಕಿ). **ಗೊರಪ**: (ಕಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುರಪ್ಪ; ತೆಲು. ಕೊರಪ, ಗೊಱಪ. / ಪ್ರಾ. ಖುರಪ್ಪ]

ಕೊರಪ$_2$ (ನಾ). ಕೊರೆದ ಅಡಕೆಯ ಭಾಗ: ಹಸಿಯ ಅಡಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಎಳಕು ಮತ್ತು ಬಹಳ ಎಳಕಾದ ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕೊರೆದು ಚೂರುಮಾಡಿ ಕುದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಭಾಗ ಕೊರಪ, ಲವಂಗ ಚೂರು, ಮೋಡಿ, ಅಣ್ಣಾವಾರ, ದೇಶಾವಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಶಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೫೨). [< ಕೊಱ್$_1$ + -ಪ$_2$]

ಕೊರಪಣೆ (ನಾ). = ಕೊರೆತ: ಅಂದು ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ತಿಂಗಳ ಕೊರಪಣೆಯ ಮುಂಜಾನೆ ಚಳಿಗಾಳಿ ರಪರಪನೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೮೬).

[< ಕೊಱ್$_1$ + -ಅಣ್ಕೆ$_4$]

ಕೊರಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಕೊರಡಿನಂತಹ ಪುಳ್ಳೆ: ಕೂರ್ಮಂ . . . ನುಚ್ಚು ನುಚ್ಚಿಯಾಗೆ ಬಿರ್ದುದಂ ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳ್ ಕಂಡು ಕೊರಪುಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಮೋದಿ ಕೊಂದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೮-೪). [< ಕೊಱಡು + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊರಪೆ, ಗೊರಪೆ (ನಾ). ಬೆಣಚುಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಚೂಪಾದ ಅಂಚುಳ್ಳದ್ದು. **ಗೊರಪೆ**: ನಡೆದು ನಡೆದು ಆಕೆಯ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಗುಳ್ಳೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಒಂದು ಚೂಪಾದ ಗೊರಪೆ ನೆಟ್ಟು ನೆತ್ತರವೂ ಬಂದಿತ್ತು (ಮಾಲತೀ. ೮೫). [< ಕೊಱ್$_1$ + -ಪೆ]

ಕೊರಬ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಬು 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಮ 'ಕೊಱವ$_1$' ನೋ.

ಕೊರಮಗೂಡೆ (ನಾ). ಕೊರವರ ಗೂಡೆ, —ಕುಕ್ಕೆ: ಮತ್ತೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೊರಮಗೂಡೆಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಹರಿ ಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೭-೨೮). [ಕೊರಮ (< ಕೊಱವ$_1$) + ಗೂಡೆ]

ಕೊರಮಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರಮುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಉಪಕರಣ; ಉಳಿ, ಬಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ: "ಕೊರಮುಟ್ಟು ಶಸ್ತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೨).

[< ಕೊಱ್$_1$ + ಮುಟ್ಟು ./ ತೆಲು. ಕೊಱಮುಟ್ಟು]

ಕೊರಲ್, ಕೊರಲು, ಕೊರಳ್, ಕೊರಳು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ: "ಗ್ರೀವಾ . . . ಕಂಧರಃ, ಗಳಃ, ಕಂಠಃ —ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೨); ಚರಣಾಲಕ್ತಕ ಲಾಂಛನಂ ನಿಟಲದೊಳ್ ಕೇಯೂರ ಮುದ್ರಾಂಕಿತಂ ಕೊರಲೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೫ ಶೂದ್ರಕ); ಬಳ್ಳಿಯಂ ಕೊರಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಚಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೨೦-೧೬); ಅಚ್ಚಱಿಂದಂ ಕೊರಲಂ ಬಂದಪ್ಪಿರ್ದಳೊ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೮); ಕಪಿಯ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೂಮಾಲೆಯಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೧೮); ಗುಬ್ಬಿಯ ಕೊರಲ್ಗೆ ಗೋಧಿಯ ಕಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದೊಡುಬ್ಬಿಯಾಗಸಕೆ ಪಾಱುವುದೇ (ಮೋಹತ. ೧-೨೨). ೨. ಧ್ವನಿ; ಕಂಠ; ಸ್ವರ: ಅಂತೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಕೊಳೆ ಪಾಡುವ ಬರ್ಬರ ಕಿರಾತೆಯರಿಂಗೊರಲೊಳೊದವಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೨ವ). ೩. ಮಾತು; ನುಡಿ: ಇಱುವಬೆಡಂಗನ ಕೊರಲೊಳ್ಕೊಂಕುಂಟಿ ನುಡಿಯೊಳೇಂ ತೊದಳುಂಟಿ (ಗದಾಯು. ೨-೬); ನಾಡೆಲ್ಲಮೊಂದೆ ಕೊರಲೊಳ್ ಪೊಗಟ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೪೫). **ಕೊರಲು**: ೧. ಭಾಳ ಕೊರಲು ಭುಜ ಉರ ನಾಭಿಯೊಳಂತೇಳು ಪರಮಷ್ಟಮ ಸ್ಥಾನಂಗಳಂ (ದೀಕ್ಷಾಬೋ. ೧೧೩-೪); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಡೆ (ಮೋಹತ. ೨-೫೦). **ಕೊರಳ್**: ೧. ಕೊರಳೊಳಮರ್ದಿರ್ಕ್ಕೆ ಕಂಠಾಭರಣಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೩); ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡುಗಿ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಂತೆ ಕರ್ಗ್ಗಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೮); ತೋರಹಾರಮಂ ಕೊರಳೊಳಿಕ್ಕಿ (ನಂಬಿರ. ೧೦-೪೪); ನಸು ಮುರಿದ ಕೊರಳ್ಗಳ ಬಿಗಿದ ನರಗಳ (ಬಸಪು. ೪೬-೫೬); ಸುರಗಿರಿಯನಾನುವ ಕೊರಳ ಸತ್ವವೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೦-೩೩). **ಕೊರಳು**: ೧. ಆ ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಏಳನೂಱಿಪ್ಪತ್ತಾನೆ ನೇಱಿತ್ತಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೦-೩೮); ಇದಱ ಕೊರಳಲಿ ನೇಣನಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಬಸಪು ೨೮-೪೩); ಗಿರಿಯ ಕೊರಳಿಗೆ ವಜ್ರಮಣಿಯಾಭರಣವೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೬೩); ಸೋರ್ಮುಡಿಯ ಭಾರಕೆ ಕೊರಳು ಕೊಂಕಲು (ನಳಚ. ೫-೫೩). ೨. ಇಂಪಾದ ಕೊರಳಿನಿಂದ ಬಂದರೆ ಅದು ಸಂಗೀತ (ಭಾರದ. ೪೦೫). ೩. ಪರದನನೊಂದೆ ಕೊರಳೊಳು ಜನವು ಪೊಗಳಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೭-೫೨). ೪. ಕಾಳಿನ ತೆನೆ, —ಗೊಂಚಲು: ಗಿಳಿಗಳ ಹಸಿರುಹಿಂಡುಗಳು . . . ಬೆಳೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಗಿ ಭತ್ತದ ಕೊರಳುಗಳನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ಕೊಯ್ದು (ಪರಾವ. ೨೦೦); ಬತ್ತದ ಸೂಡಿ ಹೊರುವ ದಿನ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಉದುರಿದ ಕೊರಳನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದೂ ಇದೆ (ಬಾಳಿಗಿ. ೨೬).

ಕೊರಳನೂಲು = ಮಂಗಳಸೂತ್ರ: ಆ ಬಡವಿಗೆ ಇರುವ ಆಭರಣವೆಂದರೆ ಕೊರಳನೂಲು ಮಾತ್ರ (ರೂಢಿ). ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟು = ಮದುವೆಮಾಡು; ಗಂಟುಹಾಕು: ಜಾತಕದ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಈ ಸೊಡಲೆಸಿದ್ದನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ಮೂರುದಾ. ೬೫); ಗುಲ್ಲೇಳುವ ಮೊದಲೇಯಾರಾದರೂ ಕೊರಳಿಗೆಕಟ್ಟಿಬಿಡೋಣ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೫).

ಕೊರಳಿಗೆಬರು = ಮದುವೆಯ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಕೊರಳಿಗೆ ಬರು; ಮದುವೆಯಾಗು: ಅವರಲ್ಲನೇಕರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೊರಳಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸುವಸ್ಥ. ೫೬). ಕೊರಳುಒಡೆ = ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ವಯೆಸ್ಸು ಬಲಿತುದಕ್ಕೆ ಗುರುತಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಗೊಗ್ಗರವಾಗು: ಹಾಲುಹಲ್ಲು ಉದುರಿಲ್ಲ, ಕೊರಳು ಒಡೆದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಕಂಠ ಗದ್ಗದಿತವಾಗು; ಎದೆಯು ಉಬ್ಬಿ ಇಳಿಯಿತು, ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೯). ೨. ಬಾಚಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪ್ಪ ಸತ್ತ ಅರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹುಚ್ಚುಮಾವ ಬಂದು ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅತ್ತ (ಗಾದ). ಕೊರಳುಕಟ್ಟು=ಬಂಡಿ ಅಥವಾ ನೇಗಿಲಿಗೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೂಡು; ಬಂಡಿಹೂಡು: ನಸುಕಿನಲ್ಲಿಯೆ ಕೊರಳು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಬಿಸಿಲೇರುವುದರಲ್ಲಿ ಊರು ಮುಟ್ಟಬಹುದು (ರೂಢಿ). ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚು, ಕೊರಳುಬಿಡು, ಕೊರಳುಹರಿ = ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಮೇಲಿಂದ ನೊಗವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಗಾಡಿಬಿಡು: ಗಾಡಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಕೊರಳುಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಗೆ ಹುಲ್ಲು ಹಾಕಿ (ಮುನಿಮಾ. ೬); ಕೆರೆಯ ಬಳಿ ಗಾಡಿ ಕೊರಳುಬಿಡು (ರೂಢಿ); ಇನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೊರಳುಹರಿಯುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಎತ್ತುಗಳು . . . ಓಡುತ್ತಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೩).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುರಲ್; ಮಲ. ಕುರಲ್, ಕುರಳ್; ತುಳು. ಕುರೆಲು]

ಕೊರಲಿಱುವು (ನಾ). ದನಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿರುವುದು; ಧ್ವನಿ ತಗ್ಗಿರುವುದು: ಗಟಗಟ ಸುರಿವಶ್ರುವ ಕೊರಲಿಱುವಿಗ ಮಗಿಮಟ್ಟಿದಟ್ಟ ಮೊಟಗಿಂಗಂ . . . ಇಂದ್ರನು ಮುಪೇಂದ್ರನುಂ ಪದನಾದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೮೯). [ಕೊರಲ್ + ಇಱುವು]

ಕೊರಲು 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಲುದ್ದ, ಕೊರಳುದ್ದ₁ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಆಕಂಠಪ್ರಮಾಣವಾದ: ಬಿಳಿಯ ಕರ್ಬಿನ ಕೋಲ್ಗೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಮಾದೆಳನೀರ ಪೊನಲ . . . ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಪುದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೮); ತೊಡೆಯೆರ್ದೆ ಕೊರಲುದ್ದ ಸಲಿಲವಾವೆಡೆಯೆಂದು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದೆ ನೀರ್ಗುಡಿದು (ಮೋಹತ. ೧೯-೫೪). **ಕೊರಳುದ್ದ₁**: ಚಳಿಗಾಲವೆಲ್ಲಂ ನಿರುತದಿಂ ಕೊರಳುದ್ದ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಬಸಪು. ೨-೧೨).

[ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದ]

ಕೊರಲುದ್ದಂ, ಕೊರಳುದ್ದ₂ (ಅ). ಕೊರಳು ತುಂಬುವವರೆಗೆ; ಕಂಠಪೂರ್ತಿ: ಬಿರಿದೊಳ್ದಾವರೆಗಂಪಂ ಕೊರಲುದ್ದಂ ಪೀರ್ವ ತುಂಬಿಯೆನೆ . . . ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯ ಕಣ್ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೨೯). **ಕೊರಳುದ್ದ₂**: ಗುಳುಗುಳಕ್ಕನೆ ನುಂಗುತಂ ಮದಿಸುತ್ತ ಕೊರಳುದ್ದಕ್ಕೆ ಈಂಟುತ (ಬಸಪು. ೫೯-೨೪). [ಕೊರಲ್ + ಉದ್ದಂ]

ಕೊರಲುಬ್ಬಸ, ಕೊರಳುಬ್ಬಸ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು ಬಿಗಿದು ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆ. ೨. ಕಷ್ಟವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು: ಇಂತಪ್ಪ ಸಭೆಗೆ ಕೊರಲುಬ್ಬಸವಿವರು ನೋಡ (ತಿರುರ. ೧೬-೧೭). **ಕೊರಳುಬ್ಬಸ**: ೧. ನಿನಗಿನಿತು ಘನವೆನ್ನನಾರ್ಬಲ್ಲ ರೆಂದೆನುತೆ ನಿನಗಿನಿತು ಕೊರಳುಬ್ಬಸವಿದಾನೆ ನಿತಜವನೆನುತೆ (ಮೆಜೆರ. ೭೭-೧೦). [ಕೊರಲ್ + ಉಬ್ಬಸ]

ಕೊರಲುಲಿ, ಕೊರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳಧ್ವನಿ; ಕಂಠಸ್ವರ: ಬಿಜ್ಜೋದರಿಯರ ಕೊರಲುಲಿಗಳಿಂದಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೬). **ಕೊರಳುಲಿ**: ವರ ಪುಳಕಾಂಬುಸೇಚನದೆ ಕೊರಳುಲಿ ಮಂತ್ರದೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೧೭೨).

[ಕೊರಲ್ + ಉಲ್ಲಿ₂]

ಕೊರಲುಲುಹು (ನಾ). = ಕೊರಲುಲಿ: ಗೌಜು ಕರ್ಕಟ . . . ಕಲುಕುಟಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). [ಕೊರಲ್ + ಉಲುಹು (< ಉಲಿಪು)]

ಕೊರಲೆ 'ಕೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕೊರಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೯-೧೪೨೩).

[ಕೊರಲೆ (< ಕೊಱಲೆ) + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊರಲೌಂಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಅದುಮು, —ಹಿಸುಕು: ಒಂದು ಕುದುರೆಯನೆ ಕೊರಲೌಂಕಿ ಕೊಱೆದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೫೦); ಕಾಡ ಕಟ್ಟಳೆ ನಾಡ ಬೇಂಟೆಯಂ ಕೊರಲೌಂಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೪೯-೭೨).

[ಕೊರಲ್ + ಔಂಕು (< ಅಮುಂಕು)]

ಕೊರಲ್ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕೆಡಹು, —ಬೀಳಿಸು: ಹಚ್ಚಿ ಹರಿದೊಟ್ಟುತ್ತೆ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊರಲ್ಗಳಿವುತ್ತೆ (ನವಮೋ. ೩೩-೩೧).

[ಕೊರಲ್ + ಕಳಿ₁ (< ಕಱಿ₁)]

ಕೊರಲ್ಗಱೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ಕಪ್ಪು: ಬಾನೊಳ್ ಪೊಱೆ ಬಾಂಬೊಱೆ ಏವಂ ಬಾಂಬೊಱೆ ಪಡೆಗಣ್, ಕೊರಲ್ಗಱೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ಪ್ರಯೋ). [ಕೊರಲ್ + ಕಱೆ₂]

ಕೊರಲ್ಗೊಲೆ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ: ಚೌಪಟದೇಱಾಟದೊಳ್ ಚದುರಂ ತೋರ್ಪ ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಗೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಗೊಲೆ ಕೊರಲ್ಗೊಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗೊಲೆ]ಯಂ ಕಲಿಪ ಕಡು ಬಿನ್ನಣಂಬಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ). [ಕೊರಲ್ + ಕೊಲೆ₂]

ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸೇರು, —ಒಪ್ಪು: ಎಂತಪ್ಪಂಗಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನೆಕ್ಕಸರದಂತೆಂದುಂ ಕೊರಲ್ಗೊಳ್ಳದೇ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೫).

[ಕೊರಲ್ + ಕೊಳ್₁]

ಕೊರಲ್ಗೊಱೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು: ಪಱಿದಿರ್ದ ಕಂಠ ಸರಮಂ ಪಡೆವ ಗುಣಿ ಕೊರಲ್ಗೊಱೆಯುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೪೪).

[ಕೊರಲ್ + ಕೊಱೆ₁]

ಕೊರಲ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಹುಯ್ಯಲಿಡು; ಆಕ್ರೋಶಮಾಡು: "ಕೊರಲ್ಚು - ಆಕ್ರೋಶ ಧ್ವನೌ" (ಶಮಧಾ); ಗೋಪಗೋಪಿಯರಾಕ್ಷಣಂ ಕೊರಲ್ಚಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೩-೧೮೨); ತಮಿಳಲ್ಲಿ ಮುಖರಭಾಷೆಯಿಂದ ಕೊರಲ್ಚಿಯೊಳರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೨೨-೫). [ಕೊರಲ್ + -ಚು]

ಕೊರಲ್ದಂಡೆ (ನಾ). ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದಂಡೆ; ಕಂಠಸರ: ಪಾಂಡುರ ಶಂಖ ಪ್ರವಾಳ ದುಂಡು ಮುತ್ತುಗಳಿಂದೆ ಮೇರೆಯಬ್ಧಿಯ ಕೊರಲ್ದಂಡೆಯಂತಿರ್ದುದು (ಮೋಹತ. ೨-೬). [ಕೊರಲ್ + ದಂಡೆ]

ಕೊರಲ್ವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಕೊರಳಿಗೆ ಬೀಳುವ ಬಲೆ: ಪಿಡಿವಲೆ ಸೆಳೆವಲೆ ಕಾಲ್ವಲೆ ಕೊರಲ್ವಲೆ ನಿಡಿವಲೆ ಪಾಜಿ ಬೆಳ್ಳಾರ ಬಡಿವಲೆ ಬಲುವಲೆಗಾಱರು ಕೂಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಡುತ್ತೈದಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೯-೧೬).

[ಕೊರಲ್ + ಬಲೆ₁]

ಕೊರಲ್ವಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಬಾಗಿಸು; ತಲೆತಗ್ಗಿಸು: ಕಿಕ್ಕಿಱಿದ ಫಲಭಾರದಿಂ ಕೊರಲ್ವಾಗಿ ಕಜ್ಗೊಳಿಸಿರ್ದ ಶಾಲಿಗಳ್ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೧೦); ಮೊಗಗೆಂಪೇರಿ ಕೊರಲ್ವಾಗುವಳು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೫-೧೮).

[ಕೊರಲ್ + ಬಾಗು₁]

ಕೊರವ₁ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: ಸೀಗಡಿ ಕೊರವಂ ಬಂಪು ಬಸೇಗಂ . . . ಅಗಣಿತ ಶಫರಾಳಿಗಳನೆ ತೆಗೆದರ್ ಬೇಡರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೭-೯೧); ಕೊರವಂ ಗೋಜಳೆ ಸಣ್ಣಗಣ್ಣ ನೊರವಂ ಪಂದಿಗನೆಂಬ ಮೀನ್ದೆಗೆದನಾ ಭಕ್ತಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೫೭-೮); ಕೊರವನ ಬಾಳೆಯ ಗೆಂಡೆಯ ಮೀನಿನ ಕೊರಗು ಪಡಿಯನೈದಲ್ಪಹುದು (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೧೨-೧೪). [?]

ಕೊರವ್ಯ 'ಕೊಱವ್ಯ' ನೋ.

ಕೊರವಂಜಿ 'ಕೊಱವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿ 'ಕೊಱವಿ' ನೋ.

ಕೊರವಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊರವಂಜಿ ೧: ಸೂಳೆ ಮುಪ್ಪಾಗಿ ಕೊರವಿತ್ತಿಯಾದಳು (ಗಾದೆ). [ಕೊಱವ್ಯ (< ಕೊಱವ್ಯ) + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊರವುಕಾರ (ನಾ). "ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ"(ಹುಲಿಹಾ.ಕೋಶ); ನಾಯಿಗಳ ಬಗುಳು ಮನೆಯ ಕೊರವುಕಾರರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿತು (ಹುಲಿಹಾ. ೮೦). [ಕೊರವು ? + -ಕಾರ್ಯ (< -ಕಾಱ)]

ಕೊರವೆ 'ಕೊಱವ್ಯ' ನೋ.

ಕೊರಸಾಟ 'ಕೊಱಚಾಟ' ನೋ.

ಕೊರಸಿಗನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಕೊರಚಗ, ಕೊರಸಿಗನಗಿಡ . . . ಕುರ್ಚಿ (ಮೈಔಗಿ. ೪೪-೮೬೬). [?]

ಕೊರಸ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ನಿನ್ನ ಭರ್ತಾರಂ ಬೇಂಟೆ ಮಾಡಿ ಪಲವುಂ ಲಾವುಗೆಯುಂಕೆ ಕೊರಸುಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಪಕ್ಷಿ ಜಾತಿಗಳಂ ಬಲೆಯನೊಡ್ಡಿ ಪಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೧-೩). [?]

ಕೊರಳ್ 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳಾರ (ನಾ). ಕೊರಳ ಹಾರ; ಕತ್ತಿನ ಸರ: ಕೊರಳಹಾರ ಎಂಬ ಕೊಡಿಗೆಯ ಹೆಸರೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಹೀಗೆ ಕೊರಳಾರ ಎಂದಾಗಿದೆ (ಪಾರ್ತಿಸು. ೪೬). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಆರ್ಯ]

ಕೊರಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ (?): ಪಡವಿನೆಡೆಯೊಳ್ ಕೊರಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಯ್ದೆರಲೆ, ಪದಪಿನರಳೆಗಳೊಳ್ ಕೊಯ್ದರಲೆ] ಗಳುಂ ನಾಂದುವ ಬೇವಿನ ಸರಳಿಗೆಗಳುಂ . . . ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಡೆಯೆ ಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧಮಾದ ಪಯೋಧಿಯಂತೆ ಪಿರಿದುಂ ಕಳಕಳಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದ ಪ್ರಸೂತಿಕಾ ಸದನಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರಶೇಖರಂ ಬಂದು (ಲೀಲಾವ. ೬-೬೮ ವ). [?]

ಕೊರಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳಿಗೆ ತೊಡಿಸು, —ಹಾಕು: ಹುರುಳಿನ ಅರಳರಳಿಸಿ ಮಾಲೆಮಾಡಿ ಕೊರಳಿಸಿ ಹೃದಯ ವೀಣೆ ಬೆರಳಿಸಿ (ಅರಳು. ೧೯-೨೦). [ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + - ಇಸ್ಯು]

ಕೊರಳು 'ಕೊರಲ್' ನೋ.

ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ತಡೆ: (ಕಿ). ೨. ಧ್ವನಿ ಹೊರಡದಂತಾಗು; ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟು: ಅವರಿಗೆ ದುಃಖದಿಂದ ಕೊರಳುಗಟ್ಟಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕಟ್ಟು1]

ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ 'ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ' ನೋ.

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ, ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: ಅವರಿಂಗಱಿದಿದನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಬಂದೈ ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕನೆ ಸುಡಲಿ ಧನುವನು ಹಿಡಿಯಲೇಕೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೯-೩೪). **ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ**: "ಕೊರಳುಕೊಯ್ಕ; ಕೊಲೆಗೇಡಿ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ; ಘಾತುಕ" (Cut-throat. ಇಂಕನಿ). **ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ**: (ಕಿ).

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಯ್ಕ2]

ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊರಳು ಕತ್ತರಿಸುವವಳು; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ: ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕೆಯ ಕಾಟದಲಿ ನೆರೆ ಕರುಣ ಪರಮಾತ್ಮನನು ಕಾಣದೆ ಬಳಲುತಿಹರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೨೧).

[ಕೊರಳುಗೊಯ್ಕ + -ಎ2]

ಕೊರಳುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡು; ತಡೆಹಿಡಿ; ನಿಯಂತ್ರಿಸು: ಚಿತ್ತವ ತಿರುಹಿ ಹಿಡಿದನು ಮನಕೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಹಮ್ಮು ಹಮ್ಮುಗೆಯ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿ ಪರಿಬವಣೆಗೆಯ ಪಾಡಿನಲಿ ಕಾತರಿಸುತವನಿಗೆ ಮೈಯ ನಿತ್ತನು ನೀಡಿ ಭುಜಯುಗವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೭೯); ಕದಳೀವನವನಂಕೆಗೆ ಬರಿಸಿ . . . ಸುರಗಿಯನು ಸಂವರಿಸಿ ಭಂಗಕೆ ಬರಿಸಿ ಬಳುಕುವ ಕೋವಿ ದಾರವ ಕೊರಳುಗೊಳಿಸಿದನಧಟನಂತಕಪುರಕೆ ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೨-೧೪). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಳ್ಳ1 + -ಇಸ್ಯು3]

ಕೊರಳುಚೌಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೌಕ, —ವಸ್ತ್ರ: ಅವರು ನಾಲ್ಕು ಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ಉಣ್ಣಯ ಕೊರಳುಚೌಕವನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಾ ಇರಬೇಕೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೪೦೮).

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಚೌಕ]

ಕೊರಳುದ್ದ1 'ಕೊರಲುದ್ದ' ನೋ.

ಕೊರಳುದ್ದ2 'ಕೊರಲುದ್ದಂ' ನೋ.

ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಗಿಯ ಭಾಗ; ಕಾಲರು: ತನ್ನ ಸಮವಸ್ತ್ರದ ಕೊರಳುಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ . . . ಸವರುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೭). ೨. ಕತ್ತಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆ: (ಕಿ). ೩. ನಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳ ಕತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ ತೊಗಲಿನ ಪಟ್ಟಿ; ಕುತ್ತಿಗೆಪಟ್ಟಿ.

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಟ್ಟಿ2]

ಕೊರಳುಬ್ಬಸ 'ಕೊರಲುಬ್ಬಸ' ನೋ.

ಕೊರಳುಲಿ 'ಕೊರಲುಲಿ' ನೋ.

ಕೊರಳುವಿಡಿ (ನಾ). ಕೊರಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು; ಕಂಠಗ್ರಾಹ; ಆಪತ್ತು (?): ತಾ ಹಿಡಿದ ಸೀಮೆಗೆ ಕಲೆವಿಡಿ ಕೊರಳುವಿಡಿ ಬಾರದೆ ವ್ರತಮೆ ಘಟವಾಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗವೆ ಆತ್ಮನಾಗಿ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೭೦).

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಪಿಡಿ2]

ಕೊರಳೇರು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಹುಟ್ಟು; ಕೂಗು: ಹೂ ಕೆಂದಳಿರುಗಳನ್ನು ಸವಿದು ಮೌನವ್ರತವನ್ನುಳಿದು ಕೊರಳೇರಿದ ತುಂಬಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು (ನಾಡೋಜ. ೨೩೮). [ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಏರು1 (< ಏಱ್1)]

ಕೊರಳೋಳಿ (ನಾ). ಕೊರಳುಗಳ ಸಾಲು; ಕಂಠಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೋದಂಡವನು ಜೀವೊಡೆಯೆ ಮೇಲು ಜಗವಲ್ಲಾಡಿದವು ಕೊರಳೋಳಿ ಕೆದಱಿತು ಕುಸಿದನಹಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೭).

[ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್) + ಓಳಿ]

ಕೊರಳ್ಕಾಪು (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯಾಗಿರುವ ಕವಚ: "ಕೊರಳ್ಕಾಪು, ಕಂಠತ್ರಾಣ" (Gorget. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕಾಪು]

ಕೊರಳ್ಕೊಮ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರಳನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಕುತ್ತಿಗೆ ನೀಡು (?): ಎಮ್ಮಯ ವಂಶ ದಿಕ್ಕರಿಗಳೆಂಟುಮಿಳಾತಳಭಾರಮಂ ಕೊರಳ್ಕೊಮ್ಮಿಸಿ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸುತಿರ್ದೊಡಂ (ಬಾಧಪು. ೪-೮೩).

[ಕೊರಳ್ (< ಕೊರಲ್) + ಕೊಮ್ಮಿಸು ?]

ಕೊರಿ (ನಾ). ತುಂಡಾದುದು; ಮುಳ್ಳುಕಂಟಿಯಿಂದ ಕಡಿದು ತಂದ ದೊಡ್ಡ ಶಾಖೆ: (ಕಿ). [< ಕೊಱ1]

ಕೊರಿಕುಂದ 'ಕೊಱಿಕುಂದ' ನೋ.

ಕೊರಿಗೊರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: "ಕೋಕಿಲಃ - ಕೋಗಿಲು, ಕೊರಿಗೊರಿಯಸೊಪ್ಪು" (ಓಷಧಿ. ೪೦). [?]

ಕೊರಿಪಿಡಿ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಪೀಡೆ; ಹಿಂಸೆ: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಗುರಪಟಾ, ಗುರಫಟಾ ?]

ಕೊರಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ನಿಂತುಹೋಗು: ಆಬಳ್ತೊನ್ ಪ ಇನ್ನ ಜಾಣಾಕ್ಳು ಒಳ್ಳ ಲ್ಯೂರಿ ಪೊ ೀ ಗು ಗೆ (ಎಳ. XIV, ೩೮ಮು. ೧೫೧–೨ ; ?). [< ಕೊಜ್ಜಿ + ಪೋಗು,]

ಕೊರಿಯಿಸು 'ಕೊಜ್ಜಿಸು' ನೋ.

ಕೊರಿವಿ 'ಕೊಜವಿ' ನೋ.

ಕೊರುಮೆಲ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕಮ ಕೊರುಮೆಲ್ಲಿನಾವಾ ಗ್ರಾಮು (ಇಳ. XIV, ೫೯–೧೦೩ ; ೪೬). [?]

ಕೊರುಱಾ (ನಾ). (?): ಮುಹಾದೇವರರ ದೇವಡೂವಿನಲ್ಕಾಪತ್ತರ ಲೂಂಯ ಕೊರುಱಾ ಊರರೊಳ್ಳ ಲರೊಮ್ದು ಪೂಜೆಯುಂ'ಪತ್ತು ಕೊಳಗ ಭತ್ತಮುಂ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೩, ೨೪–೧೬ ; ೧೦೭೭). [?]

ಕೊರ್ಕೆ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಕೆ, ಗೊರ್ಕೆ (ಕ್ರಿ). ಗೊರೆಕೆ ಹೊಡೆ: "ಕೊರೆ–ಕಿರ್ರಾಂಗ ಧ್ವನಿ" (ಗೊರೆಕೆಹೊಡೆ) " (ಕಪಥಾ); ಕೊರೆಯೊಡೆ ಬೆಟ್ಟುಗಳ್ ಪಿರಿವುವುಱ್ಱುವ ಲಾಳೆಯ ಲೋಳೆಗಳ್ ಪೊ ನ್ಲ ರಿ ವುವು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೦); ಕೊರೆಮಂ ಸುಮ್ಮುಂ . . . ಐದ್ದುಯಸೆ ಕೆಡಿಪ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೫೪). **ಗೊರೆ**: ತೋಟ ದಿಂಡಿನುಗಳನು ಬಾಂಡಿ ಗೋಟು ತುಂಡುತು ಜಗದ ಕಿವಿಗಳ ಪಾಟು ಹೊಟ್ಟಿತು ಕೇಳನಾ ಖಳಗೊರೆದು ತೆಳ್ಕುತಿರೆ (ಕಾರಿಂಗ. ೨೪–೪); ಸರಿಯಾದ ಜೋಡಿಯು ಈ ಗಂಡಹೆಂಡಿರು . . . ಅಹುದಹುದೆಂದನು ಗೊರೆಯುವಗೀತಮು ಈಳೆಯೊ ಶಕಶಿವ್ರಯಂತೆ (ಇಂಡಾಚ.೧೨೭–೨೫); ನಾನಾಸಾಹೆಲು ಸ್ಥಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಸೂರು ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಾಗೆ ಗೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ಬಡುಜ. ೧೭೧). [?]

ಕೊರ್ಕೆ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಕೆ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಕೆ 'ಕೊಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಕೆ 'ಕೂಜಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಕೆ (ನಾ). ದಂಡೆ; ತೀರ; ತಟ: ಸರ್ವರೂ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಗೂ ತೋಟಗಳಗೂ ಕೆರೆ ಕೊರೆಗಳಿಗೂ. . . ಹಾಕಲೇಬೇ ಕು(ಸಿಸ್ರ. ೪೬); ಗರಸಿನ ಕೊರೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಆವರಿಕಾಲು ತುಳಿದು ಸಕ್ರಪ್ರ ಕಾರುವಂತಿತ್ತು (ರಥಧ್ವ. ೧೫೩). [< ಕೊರೆ?]

ಕೊರೆಕೆಂಬಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಸಾಧನ: "ತೆಳುವಾದ ಮೊನೆ ಸಲ ಕರಡೆ; ಕೊರೆಕಂಬಿ" (Stylet. ಇಂಇ).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಕಂಬಿ,]

ಕೊರೆಕೆರೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಉಂಚು; ಮೊನಚಾದ ತುದಿ (?): ಅಲ್ಲಿ ಬಯಳೆ ಸಲಾಕೆ ಮೇಲೆ ತೀಲುವ ಹೆಣ್ಣಾಳ್ಳ ಕೊರೆಕರೆ ಮಾಯೆಗನ್ನಡಿಯಲಿ ತೆರೆತೆರೆವ ಸರವ ಹೊಸ ಹೊಸ ಲೋಳೆಲಾಳೆಯಲಿ ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಮಿಂಚುದಾರಗಳಲಿ (ಸಡಬಂ. ೪೦–೩).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಕರೆ,]

ಕೊರೆತೆ 'ಕೊಜ್ಜಿತೆ' ನೋ.

ಕೊರೆದಿನ (ನಾ). (ಕೆಲಸಗಾರನು) ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡದಿನ, —ಉಳಿದ ದಿನ: (೬).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ದಿನ]

ಕೊರೆನೋಟ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ; ಹರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ: ಸಾಕೆಯೊಳ್ ತೀರಿದ ಮಾರನ ತೀರನಂತಿರುವ ಕೊರೆನೋಟ (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೨೪–೬). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ನೋಟ]

ಕೊರೆಪ್ರಾಣ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಜೀವ; ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣ: (೬). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಪ್ರಾಣ]

ಕೊರೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಬೀಳು; ಕಡಮೆಯಾಗು: ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳು ಕೊರೆಬೀಳದ ಗಣಿಗಳ ಹಾಗೆ (ಅಕಬ್ಬೆ. ೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಬೀಳು (< ಬೀಜ್ಞು)]

ಕೊರೆಮೂಗಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವಳು: ಅಜ್ಜಿ ಪಿನ್ನಾ ಹೆಂಡ್ತಿ ಆರಿಮೂಗಿ ಕೊರೆಮೂಗಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೦೫).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಮೂಗು + –ಇ,]

ಕೊರೆಯೆ (ನಾ). ಕೊರೆತೆಯುಳ್ಳವನು: ಅಳವಿನುಂ ತಿಳಿವಿನುಂ ಕೊರೆಯನಾಂ ನಲ್ಲೆಯಂ ಕಾಣದಳಳಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ದುದೀನಂ (ಸೌನಂದ. ೭–೪೩). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + –ಅ,]

ಕೊರೆಯಕ್ಕೆ (ನಾ). ಆಳೆಯುವಾಗ ಕೊರತೆ ಬಿದ್ದ ಅಕ್ಕೆ; ಆಳತೆಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಅಕ್ಕೆ: (೬). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಅಕ್ಕೆ,]

ಕೊರೆಯಿಸು 'ಕೊಜ್ಜಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊರೆಯುಳಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುವ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಉಳಿ: "ಕೆತ್ತನೆಗಾರನ ಕೊರೆಯುವ ಉಳಿ; ಕೊರೆಯುಳಿ" (Scooper. ಇಂಇ). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಉಳಿ,]

ಕೊರೆಸಂಬಳ (ನಾ). ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಕೊಡದೆ ಉಳಿದುದು; ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಬಾಕಿ: (೬). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಸಂಬಳ]

ಕೊರೆಸು 'ಕೊಜ್ಜಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊರೆಸೂಜಿ (ನಾ). ಕೆತ್ತನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮೊನೆಯಾದ ಸೂಜಿ: "ಕೊರೆಸೂಜಿ, ಕೆತ್ತುವುಳಿ" (Etching–needle ಇಂಇ).

[ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + ಸೂಜಿ]

ಕೊಕ್ಕು 'ಕೊಕ್ಕು' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು,, ಕೊಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಳು; ತರಿದುಬಿಡು; ತುಂಡುಮಾಡು: ಖಂಡಿಸಿ ಕೊಚ್ಚರಿಡಲಪಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು (ವಿಜ್ಞೇಶ್ವ. ೪–೩೨); ಮೃದುಳಪಡ ಕಾಸನದ ವಿಸ್ತಾಪದ ವಿರಳದ ಕಾಷ್ಠ ಕೊ [ಪಾಕಾಂ. ಕಪ್ಪಕೊ] ರ್ಯುವದೆಂಬು ಸು ಳು ಮಾ ರ ಪಡಿವಳೆಂಬು (ವೆಂಕಾಶಾ.೨–೧೨–೩). **ಕೊಚ್ಚು,**: ಕೆಟ್ಟಿದ ಪರುಷದ ಕೊಟ್ಟಿದೆಮಗನೆ (ಪಚಸಾ. ೧೨–೩೭ ರಗಳೆ); ಪಾನನಳಕುಳವೆಲ್ಲವ ಕೊಟ್ಟಿ ಅಂಜಪೆ ೧೪–೧೦); ಕಿಬ್ಬುನಿಡಿಗೆದಬುವ ತೀೀಮುಖ ಕೊ ಚ್ಚಿ ಳಿಪ ವಯ ವ ವ ಪು (ಉಪ್ಪಾಪ್ಪೆಗೆ. ೧೨–೨೧); ಕಚ್ಚಿ ಬಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಕೊಚ್ಚಿಲು ಮಡುವ ಧುಮುಕಿದನಂತೆ (ಭುವಂಂ. ೨–೧೪–೩). [ಕೊರೆ (< ಕೊಜ್ಜಿ) + –ಚು]

ಕೊಚ್ಚು,, 'ಕೊಚ್ಚು,' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು, 'ಕೊಚ್ಚು,' ನೋ.

ಕೊಚ್ಚು, 'ಕೊಚ್ಚು,' ನೋ.

ಕೊಜರ್ಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕೂಡಚಗ . . . ಕೊಜರ್ಜು, ಕಟಕೊಡ್ಡಿಗೆ ಗಿಡ (ಮೈಔಗ. ೪೪–೪೬). [?]

ಕೊಪ್ಪು (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯ ವಿರಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಗಮಳಂ ಕೊಂಕಾಂಕೆ ಠುಂಂಕಾಳ ತೆವಳ ಉಳಿಲಾಗಾರ್ಯರ ಕೊರ್ಪಾಂತ ದಿಂಳಂ . . . ಎಂದಿಪಪಸಕಲ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂ ತಾನೆ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮ ಶಿಲ್ಪಾಚಾರ್ಯರ ನೆಂಬೊಂದೆಸಳದಿನೆಸೆದಂ (ಉಮಕೂಾ. ೭–೬೪). [?]

ಕೊರ್ಪಿಸು 'ಕೊರ್ವಿಸು' ನೋ.

ಕೊರ್ಬು, 'ಕೊರ್ವು,' ನೋ.

ಕೊರ್ಬು, 'ಕೊರ್ವು,' ನೋ.

ಕೊರ್ಬುಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬುನ್ನು ಕಳೆ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ: ಖಿಬ್ಬರಡೆ ಬರ್ಜ ಹಯಬಲದಬ್ಬರಣಿಗೆ ಕೊರ್ಬುಗಳೆದುರ್ಕಿಗರಿಗೆ (ಚಳವಿ. ೨–೪೭).

[ಕೊರ್ಬು, (< ಕೊರ್ವು,) + ಕಳೆ,]

ಕೊರ್ಬುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಬ್ಬಿಸು; ಸೊಕ್ಕಿಸು: ತಮಮಂ ಸೆಜ್ಜೆಗೆಯ್ದು ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊರ್ಬು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಂಬು]ಗೊಟ್ಟಾಲಮಂ (ಪಂಠಾಮಾ ೬-೧೨೬).[ಕೊರ್ಬು$_2$(<ಕೊರ್ವು$_2$)+ಕುಡು$_1$(<ಕೊಡು$_1$)]

ಕೊರ್ಬುವಡೆ 'ಕೊರ್ವುವಡೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ಮಾತಿ 'ಕೊಱವತಿ' ನೋ.

ಕೊರ್ಲೆ 'ಕೊಱಲೆ' ನೋ.

ಕೊರ್ವಿಸು, ಕೊಬ್ಬಿಸು, ಕೊರ್ಬಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿಸು; ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು; ಬಲಿಸು: ಶ್ರೀಯಂ ಕೂರಿಸಲಾಜ್ಞೆಯಂ ಪಸರಿಸಲ್ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಲೀಲಾವ.೩-೪೬); ಅನೇಕೋಳ್ಕಾಂಶುಗಳ್ ಶಸ್ತ್ರದೀಪ್ತಿಗಳಂ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ವರ್ಧಪು. ೮-೪೧); ನಸುನಗೆಯ ಬಾಯ್ಗಮರ್ದ ಸೊಂಪು ಸೊಂಪಂ ಕೊರ್ವಿಸಲ್ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೪೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಲಿ; ಅಧಿಕವಾಗು: ಬಳಿಕವಳ ಕಾಮಾಗ್ನಿ ಕೊರ್ವಿಸೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೧೯). **ಕೊಬ್ಬಿಸು**: ೧. ಅವರ ಮನೆಯ ಹೋರಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿಸಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೊರ್ಬಿಸು**: ೧. ಮರಾಳಂಗಳಂ ಪದ್ಮಷಂಡಂ ನಳಿನೀ ಕಾಂಡಂಗಳಿಂ ಕೊರ್ಬಿಸೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೩೪).

[ಕೊರ್ವು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊರ್ವು$_1$, ಕುರ್ವು, ಕೊಬ್ಬು$_1$, ಕೊರ್ಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ದ್ರುಪದನಂ ತಜ್ಞಿದೊಟ್ಟದೆ ಕೆಮ್ಮಗಾನಿದಂ ಕಡೆಗಣಿಸಿರ್ದೊಡೆನ್ನ ಕಡುಗೊರ್ವಿದ ತೋಳ್ಗಳ ಕೊರ್ವದೇವುದೋ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೬); ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಸುರ್ವುಗೊಂಡ ಮಾಧವಿಯ ಪೊದಜೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೧-೬); ದರಹಾಸಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂ ದರ್ಪಕ ವಿಶದಯಶಂ ಕೊರ್ವೆ (ಜಗವಿ. ೧೦-೧೭). ೨. ದಪ್ಪನಾಗು; ತೋರವಾಗು; ಬಲಿ: ಬಳೆವ ಮೊಲೆಯಂತೆ ಕೊರ್ವಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫); ನಿಷ್ಠ ಕೊರ್ವಿದ ಕುಚಂಗಳ್ಗೆ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ ಗವಸಣಿಗೆ (ನಂಬಿರ. ೧೪-೧೫); ಉರ್ವಿದ ಮುಯ್ವು ಕೊರ್ವಿದ ಪೆಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೫); ನಾಡೆ ಕೊರ್ವಿ ತಿಂತಿಣಿವಣ್ಗಳಾಂತ ಕದಳಂ (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೨). ೩. ಉಬ್ಬು; ಉತ್ಸಾಹಿಸು: ಕುಣಿವುತಂ ಕುಕಿಲಿಜುವುತಂ ಪರ್ವಿ ಕೊರ್ವುತಂ (ಬಸರ. ೧-೩೭); ಘನಹರ್ಷದಿಂದುರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿ ಗುರುಚರಣದೊಳ್ಬೀಳ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫೧). ೪. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಮದವೇರು: ಅಂತಳವಿಗಟ್ಟಿಯೆ ಕೊರ್ವಿದ ಕೀಚಕವನಮೆಲ್ಲಮೊಂದಿರುಳೊಳ್ ಸಾಹಸ ಭೀಮನುದ್ದಾಮ ಕೋಪದವದಹನ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿನಟ್ಕಿ ಮೆಟ್ಕಿದಂ ತಪ್ಪುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦ ವ); ನೀನಜ್ಞಿಯದೆ ಕೊರ್ವಿ ಚಪಳತನದಿಂದೆನ್ನಂ ಮಾನಿಸಿಯೆಗೆತ್ತು ನುಡಿದೈ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧೨); ಅವಯವ ಮಂತ್ರವನೆ ನೆರ್ಮಿ ಕೊರ್ವದಿರು ವೈಭಾಷಿಕಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೧೯೭); ಹುಟ್ಟು ದರಿದ್ರಗೆ ಬಹಳ ಸಂಪದವರೆ ನೆಟ್ಟನೆ ಕೊರ್ವುವಂದದಲಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೫). **ಕುರ್ವು**: ೧. ಉರ್ವಿದನೆ ಕುರ್ವಿದನೆ ಜಗದೊಳು ಜರ್ವಿದನೆ (ಸಾನಂಚ. ೮-೮೮). **ಕೊಬ್ಬು$_1$**: ೧. ರಿಪು ಸರ್ವದಳ . . . ಕಲ್ಪಮೇಘದ ಸರಿವಳೆಗೆ ಸಿಗುರೆದ್ದು ಕೊಬ್ಬಿದ ಕಡಲಿನಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೬). ೨. ನಸಿದು ಬೆಳೆಯದೆ ಕೊಬ್ಬಿದೊಡ್ಡಿತಹ ತೆನೆಗಳೊಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೨೯); ಗರುಡನೆತ್ತಲು ಕೊಬ್ಬಿದೊಳ್ಳೆಯಮಜ್ಞಿಯದೆತ್ತಲು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೭); ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯುಗಳದಿ ವೀರರಸದಿಂದುಬ್ಬಿದ ನಿಡುದೋಳ್ಗಳೆಡೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೭-೫೭); ಕೊಬ್ಬಿದ ಪೊಱವಾಱು ಪಿಡಿನಡು ಕೊಂಕಿದ ಹುಬ್ಬಿನ ಪೆಣ್ಣೆಂದು (ಧರಚ. ೨-೪೮). ೩. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಬಂದರೆ ಉಬ್ಬಿ ಕೊಬ್ಬಿ ಹರುಷದಲೋಲಾಡುವೆ (ಬಸವ. ೩೭೭); ಕಲಿತನದ ಮಸಕದಿಂದುಬ್ಬುವರ್ ಕೊಬ್ಬುವರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೯-೨೪). ೪. ಎಲವೊ ಅಧಮಾ ಕೊಬ್ಬಿದೆಯಲಾ (ಬಸಪು. ೨೨-೫೪); ಕೊಬ್ಬಿನರಿ ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ಕೂಸನು ಬೇಡುವಂದದಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೪೨); ಮಾಹಿಷ್ಮತೀಪುರದೊಡೆಯ ತಾಮಸದಿ ಕೊಬ್ಬಿರಲು . . . ಅವರ ಸಾಸಿರ ತೋಳ್ಗಳಡವಿಯ ಕಡಿದಾತನೀತ (ಮೋಹತ. ೩೭-೨೭). **ಕೊರ್ಬು$_1$**: ೧. "ಕೊರ್ಬು – ಸಮೃದ್ಧೌ" (ಶಮಧಾ); "ಕೊರ್ಬಿದುದೆಂದು ಪೆರ್ಚುಗೆಯ ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೨೦); ಎಡೆವೊತ್ತಿ ಪೊಕ್ಕು ಕೆಲನಂಕೊರ್ಬುತ್ತೆಸೆದು ಬಿದಿರ್ದಾರ್ದು (ಕವಿರಾ.೧-೬೬). ೨. ಅನವರತಂ ಮೃಗಮಾಂಸಾಶನದಿಂದಮೆ ಕೊರ್ಬಿದ . . . ಈ ತನುವೆಂದಡಿಗಡಿಗೆ ಪೇಸುತಿರ್ದುದು ಮನದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೨-೩೦). ೩. ಕೊರ್ಬಿಯಾಡುವ ಡುಂಡುಭಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೩-೨೧); ತಾಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗದಿಂ ತುಳಿಲ್ಗೆಯ್ದುರ್ಬುತಂ ಕೊರ್ಬುತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೫೩). ೪. "ಜಂಧತಿ – ಕೊರ್ಬಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೭೭); ಮದ್ಯಮಂ ಸಲೆ ಕುಡಿದು ಕೊರ್ಬನೆಯವಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೬೪).

[ದೇ.॥ತಮಿ.ಕೊಱುಪ್ಪು; ತುಳು.ಕೊಬ್ಬು; ತೆಲು.ಕ್ರೊವ್ವು,ಕೊವ್ವು]

ಕೊರ್ವು$_2$, ಕೊಬ್ಬು$_2$, ಕೊರ್ಬು$_2$, ಗೊಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಳ, ಆಧಿಕ್ಯ; ಸಮೃದ್ಧಿ: ಪುರ್ವಿನ ಕೊರ್ವು ಕರ್ವುವಿಲ್ಲಂ ಕೀಳ್ಮಾಡೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾರ್ಜಿತ ಭವಂಗಳ ಕೊರ್ವನಡಗಿಪ ಮಗನೆ ಬಾರಾ (ಬಸಪು. ೨೪-೩೭); ಮೊಳೆಯಿಡುವಗೆಯ ನೆಡುವ ನೀರೊಡುವ ಕಳೆಗೀಳ್ವ ಕೊಬ್ಬನಗ್ಗಿಸುವ ಬೆಳೆಗಾಯ್ವ . . . ಪಾಮರೀಜನ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೪೮); ತೋಳ್ವಲದ ಕೊರ್ವಿನುರ್ವಿಂದೆಯುಂ (ಮರಾಚ. ೨೮-೧). ೨. ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಮದ: ಬಲ್ಲಾಳಪ್ಪನ ಕೊರ್ವುಂ ಜಡಿದಾಳಾಪಂಗೆಯ್ದು ಕೆಡಿಸಿದಂ ನೃಪಸುತನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೮೮); ತಾರಕ ದನುಜನ ಕೊರ್ವು ಪರ್ವಿತುರ್ವೀತಳಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨); ವಾದಮುಖದಿಂ ಸೋಲ್ತವಂ ಕೊರ್ವನುಳಿದಾತ್ಮಮತ ದಾಚರಣಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩). **ಕೊಬ್ಬು$_2$**: ೧. ಕೊಬ್ಬಿನಾಳೆಚ್ಚಾಡಿ ತಿಕ್ಕಿದ ಮಂಡಿ ಚಂಡಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೧೨); ತಂಬೆಲರ ಕೊಬ್ಬು ಬನಬನದ ಸೌಭಾಗ್ಯಂ (ಚಿಬಪು. ೪೫-೧೬). ೨. ಜ್ಞಾನದ ಉಬ್ಬು ಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಉಲಿವುತ್ತಿಪ್ಪವರೆಲ್ಲರು (ಅವಚಂ. ೧೦೬-೪೮೨); ಅಳಿಬಲವನಂಜಿಸಿದ ಕೊಬ್ಬುಗಳಕಟ ನಮ್ಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೩-೧೦); ಕೂಳು ಕೊಬ್ಬಿಲಿ ಉರಿವವಳ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಮೀಱುವವಳ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪-೨); ಗಬ್ಬಿತನದೆ ಘನಗರ್ವದಿ ಮಲೆವರಾ ಕೊಬ್ಬ ಮುರಿದು (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೬೧). ೩. ನೆಣ; ಮೇದಸ್ಸು; ಚರ್ಬಿ: ಅಂತು ಕೊಬ್ಬೆಂಬ ಕಿಟ್ಟ ಮುದುರೆ ಪಸುರ್ವಣ್ಣವೆಂಬ ಕಾಳಿಕೆ ಕಟಲೆ ವಿರಹಾಗ್ನಿಯಿಂ ಕಾಯ್ಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೭ ವ); ತುಂಡ ಮುಂಡಗಳು ಮಿದುಳು ರೋಹಿತ ಕೊಬ್ಬು ಖಂಡವ ಮನದಣಿ ವನಕ ಉಂಡು (ಮೋಹತ. ೪೦-೭೧). **ಕೊರ್ಬು$_2$**: ೧. ಅಣಂ ಮಟ್ಟಿದುರಿವ ಮದನಾಗ್ನಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಆದಿಪು. ೯-೫೬); ಇದು ಶರಣರ ಘನತ್ವಂ ದೇವಯಿದು ಭಕ್ತರ ಮಹತ್ವಂ ದೇವಯಿದು ನಿಮ್ಮವರ ನಿತ್ಯತ್ವದ ಸಿರಿಯ ಕೊರ್ಬು (ಸಾನಂಚ. ೮-೨). ೨. "ಕಡಃ – ಕೊರ್ಬು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೩). **ಗೊಬ್ಬು$_2$**: ೨. ಎದ್ದು ಹೊಡಿಯುದಕ ಗೊಬ್ಬು ನಿನ್ನಲ್ಯುಂಟು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೫). [< ಕೊರ್ವು$_1$]

ಕೊರ್ವುವಡೆ, ಕೊರ್ಬುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಕೊಬ್ಬು; ಬಲಿ: ವಿದೇಹಿಗದೇಂ ಪೃಥು ಕುಚಯುಗದೊಡನೆ ಕೊರ್ವು [ಪಾಠಾಂ. ತೋರ್ಪು]ವಡೆದುದೊ ಮಧ್ಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೨). **ಕೊರ್ಬುವಡೆ**: ಸೂಕ್ತಿಸುಧಾಪ್ರವಾಹದೊಳ್ ಕೊರ್ಬುವಡೆದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೯).

[ಕೊರ್ವು$_2$ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಲ್[1], ಕುಲ್ಲು, ಕೊಲು, ಕೊಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದ (ಭೂತಕೃ). ೧. ಸಾಯಿಸು ; ವ್ಯಾಘ ತೆಗೆ ; ವಧೆಮಾಡು : ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಕ್ಕ ಬಪ್ಪೆಂ ರಾಕಾಕಾಯರ್ಗಳ್ ಸಾನರ್ವ್ವ ಪಾವ್ವರುಂ ಸಾಸಿರಂ ಕವಿಲೆಯುಂ ಕೊನ್ದ ಪಾತಕನಕ್ಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬, ೫೬–೫೫ ; ೫೫೦) ; ಕೊಲ್ಲದುದೆ ಧರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ಪರಿವಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧–೨೬) ; ಕೊಲ್ಲೆಂ ಬಿಸುಡಾ ಯಮಧರ್ಮಮಂ ಪುಲ್ಲಂ ಕಿಱುರ್ (ಕವಿರಾ. ೩–೨೦೦) ; ಗರ ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಲುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ (ಜಂಪಭಾ. ೧–೧೦೩) ; ಕೊಲಲ್ಬರ್ಕಂಗಿದಿರ್ವೋದ ರೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೪೯). ೨. ಪೀಡಿಸು ; ನೋಯಿಸು ; ಹಿಂಸೆಮಾಡು : "ಕೊಱರ್ ~ ಹಿಂಸಾಯಾಂ" (ಕಮಧಾ) ; ಎಲೆ ಚಂದ್ರಹಾಸ ಮದನನ ಬಲದಿಂದಂ ಮೇಲೆವರಿದು ಕೊಂದಿಂತೆಸ್ಮಂ ನಿಲಲಱಯೆ (ಕಾದಂಉಂ. ೬೧೨) ; ಅಯಂಗಿಡೆ ಕಾಮಂ ಕೈಗಾಯಜೆ ನಿಂದಾರ್ದರ್ ಮುಖ್ಯ ಕೊಂಡಪರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೭೪). **ಕೆಲ್ಲು**[1] : ೧. ಅಕ್ಕಜರುಗಳ ಬೇಗೆಯಲಿ ಕಲ್ಲುಕಲಿ ತಾನುನ್ನ ಬದುಕಿದುದೆಲ್ಲವನು ನೆನೆಯುತ್ತ (ಪ್ರಜ್ಞಾಚ. ೪–೫೪) ; ನಾಚಿಕೆಯನ್ನೂ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕಲ್ಲುವುದು (ಸಾವಿಚರಿ. ೨೩). **ಕೊಲು** : ೧. ಕೊಲುವಂ ಗೆಲುವಂ ಕಲಿ ನರಿಸಿಂಹಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೧–೨೪ ; ೧೭೨ ?) ; ಕಳವೆರೆದ, ಕೊಲಲೇಡ (ಬಸವ. ೨೬೫) ; ಶಿಶುವನಿಂಬರೆ ಪಶುವಂ ಕೊಲುವರೆ (ಬಸರ. ೪–೭೬) ; ಕೊಲುವವ್ವೆ ಕಾಗೆಗಳಳಿ ಕೋಗಿಲೆಯು ಮಱಿಯನು (ಶಾನ್ಯಾಸ. ೧೪–೧೨೨) ; ನಿದ್ರಾಧರದೊಳೆದ್ದರ್ ಕೊಲುವ ವೆದುಚಿತವೆ (ಕಳಚ. ೨–೨೦). ೨. ಕೊಲುವಾ ಕೂಟವು ನಚ್ಚವಸಪ್ಪ ಕೆಲಸಂ . . . ಫಲದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಕೋರ್ಪುದೆ (ಸೋ ಮೆ ಕ. ೨೩). ೩. ಹಾಳುಮಾಡು ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕೆಳೆ : ಎಲೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಬಲ್ಲ ಪಿಡಿ ನರಕುಳುಗಳವರಿರ ಳವಿಸಿ ಕಾಲಲ ಕೊಲುವುದೇ ಸಾಸಿನ ಕೈವಶವಾದೆ ನಲ್ತೆನುತ (ಕುವಾದ್ರಿಪ. ೨–೪೩). **ಕೊಲ್ಲು** : ೧. ಕಲ್ಲ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಹಾಲನೆಱೆಯೆಂಬರು, ದಿಟದ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಕೊಲ್ಲೆಂಬರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೧೫೪) ; ಚನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯ ಕೊಲ್ಲುಂ ಕಾಯ್ದು ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ೨೨) ; ಎನ್ನುವಂ ಪಡಿ ಕೊಂಡೊಡಂ ಕೊಲ್ಲಲಿ (ಬಸಪ್ರ. ೧೬–೨೫) ; ಅಜವದೊಳು ನಿನ್ನ ಕೊಲ್ಲುವ ಕ್ರೂರಿ ಬಂದಪನು (ವೀಚಕಾ. ೫೨–೬೪). ೪. ಹೊಡೆ ; ಪೆಟ್ಟುಕೊಡು : ಕಾಲು ತಂದು ಕೇಲಿನೊಳಗೆ ಅದ್ದಿ ಪೋದನಮ್ಮ ಕೋಲ ತಂದು ಕೊಲ್ಲ ಜೊತವರೆ ಅಮ್ಮ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಓಡಿಪೊದನಮ್ಮ (ತಕಂಚ. ೫–೫೦–೧) ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗಂ ನಾರಿಯರು ಮೊರೆಯಿಡಲ್ ಮಕ್ಕಳಂ ಕೊಂದುದಕೆ ಕ್ರೂರಮುನಿ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು (ತಚಂಗಿ. ೬೨–೨೬).

ಕೊಂದಾಟ = ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಕೊಲೆ : ಕೊಂದಾಟಪೆಂ ಧೂಮಮಂ ಪಿಡಿದರ್ ಕಂಡರೆ ಪೋಗರ್ಕೆ (ಸೋಆಪ್ರ. ೬೪). ೨. (ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ) ಕಾಯಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವುದು, —ಕೊಲ್ಲುವುದು : ಕೊಂದಾಟವುಂಟು ಪಗಡೆಯೊಳು (ಶಾಂಕೀಚ. ೬–೯). **ಕೊಂದಾಡು** = ಬಡಿದಾಡು ; ಹೊಡೆದಾಡು : ಮುಂದಾದ ವರ್ಷಾವ ಹಿಂದಾದು ದಿಂಬಾಗ ಕೊಂದಾದಿದಿರ್ ಕರ್ದುಗಳು (ಧರಚಿ. ೬೧–೧೫). **ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಸು** = ಕೊಂದುಹಾಕಿಸು ; ಸಾಯಿಸು : ಜೊಹೋ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿಪಂ, ಪುಕ್ಕಿಪಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯–೩೦ ; ೧೦೪೯). **ಕೊಂದಿಕ್ಕು** = ಕೊ ಂ ದು ಹಾ ಕು ; ಸಾಯಿಸು : ಲಂಪಳಲರ್ಪ್ಪಮ್ಮಂದಿಗರಂ ಬಗೆವಂದೆ ಕೊಂದಿಕ್ಕನೆ ಸಳಲವಿಷಯ ವಿಷಮ ವಿಷಂಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೪–೭೩) ; ಮುನಿದರ್ಜ ಕ್ಕೊಂಮು ಸೂಜ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರನಱಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದಾ ರಾಮನಂದಿತ್ತ ನರೇಂದ್ರರ್ ಪೊಕ್ಕರಿಲ್ಲೊರ್ವರುಂ (ಗದಾಯು. ೧–೨೪) ; ಪೇಸದೆ ಪಾವ್ವರಂ ಗೊರವರಂ ಗೋಬ್ಬನ್ನವುಂ ಪೆಣ್ಣರಂ ತವೆ ಕೊಣ್ಡಿಕ್ಕಿದ ಪಾಪಮೆಮ್ಮುನ್ನುಗುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೮–೩೬ ; ೧೪೨). ಕೊಂದುಕೊಡುಗ = ಕೊಂದು ತಿನ್ನು ; ತಿಂದುತೇಗು : ಇಟ್ಟಲಮಾಯ್ತುರ ಜಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ಕೂಗಿತು ಕಟಜಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೬೧) ; ನಟ್ಟು ಪರಗು ವುದುಂ ಕೊಂದು ಕಗುರುವುದುಂ ತಿಂದುತೇಗುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೧೭ ವ) ; ಅಗ್ಗಳ ಮನೆ ಕೊಂದುಳಗುರುವವರಾಶಾಲಂ ತಲೆದೋಱಿ ಬಮ್ಮಗಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೭೬–೩೩ ; ೧೧೮) ; ಮನಸಿಜನ ಮಾಯೆ ವಿಧಿ ವಿಳಸನದ ನೆರೆಂಬಡೆಯೆ ಕೊಂದು ಕೂಗದೆ ನರರಂ (ಯಚೋಚ. ೩–೬೧).

[ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಕೊಲ್ ; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲು ; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲು ; ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲ್]

ಕೊಲ್[2] 'ಕೋಲ್[2]' ನೋ.

ಕೊಲ್[3] (ನಾ). ಕೋಲು ; ಗೆಣೆ ; ಗಳೆ. 'ಕೊಲ್ಲಟಿಗ' ಪರಾ.

[< ಕೊಲ್[1]]

ಕೊಲ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ವಳದ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಮತ್ ಗಂಗೆಗೊಂಡ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳದೇವರ ಪ್ರಿಥಿವೀ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರೆ ಕೊಲದ ಮುಖವಕಂದಿಕ್ಕಳಾಯ್ವರಾದಿತ್ಯ ಚೆಟ್ಟರಸರ ಮಗ (ಎಕ. X, ಚಂಡಾಮು. ೧೫೬–೬ ; ೧೦೦೦). [?]

ಕೊಲ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕುಲ ; ವಂಶ : ಆ ಕೊಲದೊಳೊವ್ವರ್ ಪದ್ಮಿನಿ ಲೋಕೋನ್ನತ ಪೃಟ್ಟಲಱಯರು (ಕಾ. I, ೨೫–೫೦ ; ೧೧೮೬) ; ತೇಳಲ ಸೀಮೆ ವೊಳಗಣ ಉಳ್ಳೆಯರ ಪಳ್ಳಿ ೪ ಱ ಕೊಲದ ತಂದಿಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಳು(ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೬೫–೫; 1525). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ : ಮೃಗಮೂರನಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಯೆಲ್ಲಿನ ಕೊಲ್ಲಿ ಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ . . . ಶಬರಂ ಸುಖಿಯಿರ್ಪಂ (ಅರ್ಜುನ. ೬–೭೭). [< ಸಂ. ಕುಲ]

ಕೊಲಂದಾಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ : (ಮೈಔಗ. ೪೭–೪೮೨). [?]

ಕೊಲಜ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ವಂಶಜ : ತೈ ಲ ನ ಸ್ಟ ದೆ ಪೆ ಱ ನ ಪೊಂ ಪಿಕ್ಕೆ ನೋಜ್ಞೊಂತಿತ್ತರಿಗೊಲ [ಪಾಶಾಂ. ಗೋ; ಜಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೨೧೧)] ; ಒಡಿಪೊಡಿಸಿ ಅರಮನೆ ಪುಗುವಾಗ ಅಬ್ಬೆ ಅಳ್ಳನ್ ಕೊಲಜರ ಮುಗಸುರಗೊಯ್ವನ್ ಸ್ವಾಮಿಪ್ರಳಕರ ದೆನ್ನಮ್ಮೊಜ್ಜಾನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೩–೨೦ ; ೧). [< ಸಂ. ಕುಲಜ]

ಕೊಲಜೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಕುಲೀನೆ : (ಕ). [< ಕುಲಜೆ]

ಕೊಲತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ತಕೋತ್ತಲೇ ಉತ್ತನ್ಗಾಮಸ್ಥ ಕೊಲತ್ತನಾಮ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೫೬–೨೪ ; ೩೩೯ ?). 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ಪರಾ. [? + ಊರ್]

ಕೊಲಿದುಗದ್ದೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗದ್ದೆ (?) : ಎರೆಗಳ್ದ ಸ್ಥಳದಲು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಲದುಗದ್ದೆ ೩ ೧ (ಎಕ. XVI, ಚಳ್ಳಕಾ. ೧೦೩–೧೨ ; ೧೫೮). [ಕೊಲದು ? + ಗದ್ದೆ (< ಗಜ್ಜೆ)]

ಕೊಲಪಾರಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರ್' ನೋ.

ಕೊಲಿಲಿಕೆ, ಕೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಂಡಿ ; ಕುಣಿಕೆ : (ಕ). **ಕೊಳಿಕೆ** : ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸವೆಂಬುದು ಕೊಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಸರಿಗೆ (ಸಂಚಿಂಗಿ ೧೫೬). [ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಕೊಳಿಕ್ಕ ; ಕುಳು. ಕೊಂಡೆ ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಕೆ, ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲಿಗಸ್ (ನಾ). (?): ಪಲ್ಲ ನ್ನಿ ಕೊಱಯ ಮುಡಿಸ್ಯ ಕಡೆಗೋಡಿತ್ತಿ ಬಲಗ್ಗೆ ನಡದು ಕಲ್ಲುಲರುಳ ಕೊಲಿಗಸ್ಸೇಲ ಕಾರಡಿಪಿ ಇಟ್ಟಗೆ ಸೊಡವ (ಎಕ. X (i), ಚಳ್ಳಕ. ೬೬–೨೦ ; ೮೫೦). [?]

ಕೊಲಿಗನ್ಕೆಱೆಕ್ಕಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು: ಕೊಕಂದಿಯುಂ ಮಯಿಲುರಗಯುಂ ಮೇಲ್ವಾಳುಂ ಜಾದಿಗಾಲು ಕೊಲಿಗನ್ಕೆಱೆಕ್ಕಾಲು ಬನ್ದು ತೋಟ್ಟಮುಂ ಅಱು ಕಳನಿಳುಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೧೯; ?). [?]

ಕೊಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ (?): ಮಳಲಿ ಖಂ ೫ ಮೊರಹಳ್ಳಿ ಖಂ ೧೬ . . . ಕೊಲಿಗೆ ಖಂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೧೦; 1573). [?]

ಕೊಲಿಮೆ, ಕುಲಮೆ, ಕುಲಿಮೆ, ಕುಲುಮೆ, ಕೊಲುಮೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಯ ಅಥವಾ ಕಮ್ಮಾರನ ಒಲೆ: ಮದಗಿನ ಮಣ್ಣ ಮೇಗೆ ಬನ್ದು ಕೊಲಿಮೆಗೆ ಒಕ್ಕಂಣ್ಡುಗ ಮಣ್ಣು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೮-೧೯; 884). **ಕುಲಮೆ**: (ಕಿ). **ಕುಲಿಮೆ**: ಗಾಡೆ ಅನುಭವದ ಕುಲಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಬಂದ ಚಿನ್ನದ ಚೂರು (ರೂಪಸಂ. ೫೯). **ಕುಲುಮೆ**: ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯಿಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೫); ಸರ್ವನಾಶದ ಕುಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿ ಬೊಂಬೆ ಮಾತ್ರವಾಗಿದ್ದಳು (ಮಗಮಾಂ. ೧೨೪); ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರದ ಕುಲುಮೆಗೆ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಬಡಿದು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೩). **ಕೊಲುಮೆ**: ಕಬ್ಬಿಣವ ಕೊಲುಮೆಯೊಳು ಇಕ್ಕಿ . . . ಕಾಸಿ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೧೨); ಶಂಖವನ್ನು ಕೊಲುಮೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರು ಬಾರಿ ಕಾಸಿ (ಎವೈವಿ. ೫೦).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೊಲಮೆ; ತೆಲು. ಕೊಲಿಮಿ]

ಕೊಲಿಸು, ಕೊಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಾಯಿಸು; ಕೊಲೆಮಾಡಿಸು: ಕಳಿಪಂ ಕಳ್ವನಗುರ್ವು ಪರ್ವೆ ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಎನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ಕಳಶಜನನಿಂತು ಕೊಲಿಸಿದ ಖಳನೆ ಗಡಂ ಧರ್ಮನಂದನಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೬); ಈ ಪಾತಕಿಯ ಮಾತಂ ನಂಬಿದೋಷಿಯಲ್ಲದನಂಕೊಲಿಸುವುದುಧರ್ಮಮಲ್ಲ(ಪಂಚತಂ.೭೯-೧೩); ಲಲನೆಗೋಸುಗಹೆತ್ತಮಗನನು ಕೊಲಿಸಿದೈ ಹಾ ಪಾಪಿ(ಕೌಶಿರಾ.೩೭-೨); ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಬಡಿಯು]ವರ ಕೊಂಡಾಡುತಿರಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೭೫-೩). **ಕೊಲ್ಲಿಸು**: ೧. ಸಂಪತ್ತಿನಾಸೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸುವುದೂ (ಧರ್ಮಸಾ.೨೩). ೨. ಹೊಡೆಯಿಸು; ಬಡಿಯಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: ಸ್ತ್ರೀಯರಾಡಿದಕೆ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕೊಲೆಯ ಕೂಡೆ ಪೊರವಡಿಸಲು (ತುರಂಗ. ೩೨-೨೨).

ಕೊಲಿಸಿಕೊಳ್ = ಕೊಲೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ಸಾವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳು: ಪಶುಗಳ ಮೆಯ್ಯೊಳೆನಿತು ರೋಮಮುಂಟನಿತು ಬಾರಿ ತಾಂ ಕೊಲಿಸಿಕೊಂಬಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೨-೧೬). [ಕೊಲ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಲು 'ಕೊಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಲುಕುಟಕನಗಿಡ (ನಾ). ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ).

[ಕೊಲುಕುಟಕ + ಗಿಡ$_1$ (< ಗಿಡು)]

ಕೊಲುಮೆ 'ಕೊಲಿಮೆ' ನೋ.

ಕೊಲೆ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲು; ಸಾಯಿಸು; ವಧೆಮಾಡು: ಖರದೂಷಣರ್ ಮೊದಲಾಗೆ ಕೊಲೆದನ್ ಚತುರ್ದಶ ಸಹಸ್ರರಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೪-೫೯).

[< ಕೊಲೆ$_2$]

ಕೊಲೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ: ಇದಾನ್ ಅಱುತ್ತೊನ್ ಬಾರಣಾಸಿ ಏಱು ಕವಿಲೆ ಕೊನ್ದ ಕೊಲೆಯ್ದುವೊನ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೩೪-೯; ೩ನೆಯ ಶತ); ಕೊಲೆಯೊಳ್ ಪೊರೆಯಿಲ್ಲದ ಪರಲಲನೆಗೆ ಬಗೆಗುಡದ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೮); ಕವರ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಲೆಯೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೮-೧೬೧); ತನ್ನಯ ಕೊಲೆಗೆ ಮಗನಳಿವೊಂದು ಸಾಲದೆ ತನ್ನ ನುಡಿಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೧೯). ೨. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ; ತೊಂದರೆ: ವಾಸುದೇವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅದೆಂತಹ ಕೊಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತಿತೋ . . . ತಿಳಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೧೨೮). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಲೈ; ಮಲ. ಕೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲೆ$_3$ (ನಾ). (?): ತ್ರಿಸನ್ಧಿಯ ಕೊಲೆ ಚಣ್ಡಗಾಲೆ (ಎಕ. I, ೧-೨೫; 466). [?]

ಕೊಲೆಕೋಡು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಡು; ಸಾಯಿಸುವ ಕೊಂಬು: ಅವರನ್ನು ನಿನ್ನಾನೆಯ ಕೈಯ ಕೊಲೆಕೋಡುಗಳಿಱಿತ ಕಾಲ್ಗಳ ಬಡಿತಂಗಳಿಂದ ಲಯವನೈದಿಸು ಪೋಗೆಂದು (ಕಗವಿ. ೮೯-೧೬; ವಿಷ್ಣುಪು).

[ಕೊಲೆ$_1$ + ಕೋಡು$_5$]

ಕೊಲೆಕೋಣೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ: "ಯಾತನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಕೋಣೆ; ಕೊಲೆಕೋಣೆ" (Lethal Chamber. ಇಂಕನಿ).

[ಕೊಲೆ$_1$ + ಕೋಣೆ]

ಕೊಲೆಗ (ನಾ). ಕೊಲೆ ಮಾಡುವವನು; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: "ಅಂತಕಃ, ಅಂತಮಾನಃ -ಈ ೨ ಕೊಲೆಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೯೭); ಓ ಕೊಲೆಗ ನಾನಿರೆ ನಿರ್ನೆರಂ ನಿಮ್ಮನೇನೆಂದು ಪಱುವೆನೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೭).

[ಕೊಲೆ$_1$ + -ಗ$_3$]

ಕೊಲೆಗಡಕ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡಿಕ, ಕೊಲೆಗಡಕ, ಕೊಲೆಗಡಿಗ, ಕೊಲೆಗಡುಕ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಕೊಲೆಗಡಿಕನಿದಿರಲಿ ಕೆಚ್ಚು ಮನದವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೭೬); ಇಳೆಯ ಪಾರ್ಥಿವರದಟು ಕೊಡಲಿಯ ಕೊಲೆಗಡಿಕಗದು ಸೊಗಸೆ (ತೊರರಾ. ೧-೧೭-೩); ವ್ಯಾಜದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಗಡಿಕರುಪಹತಿಗೈವ ಸಮಯದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೩-೯). **ಕೊಲೆಗಡಕ**: ಮೂಲ ಕೊಲೆಗಡಕನು ಸಿಗದುದರಿಂದ ಖಟ್ಲೆ ನಿರ್ಜೀವವಾಯಿತು (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೫೯); ಕೊಲೆಗಡಕರನ್ನು ಕರೆಸಿ ಜನಕ ದಶರಥರೀರ್ವರನ್ನು ಕೊಂದು ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು (ಸಾಹಿಸ. ೮೬). **ಕೊಲೆಗಡಿಗ**: ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಕಂದರ್ಪಕನ ಕೂರಲಗೋ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೯); ಕೊಲೆಗಡಿಗನಿದಿರಾದನಾ ಕುಂಭಾನುಜನ ರಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೯-೨); ಕೊಲೆಗಡಿಗ ಚಂಡಾಲರುಗಿದ ಕೈದುಗಳಿಂದೆ . . . ಇಱಿದು ಕೆಡಹಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೪೭). **ಕೊಲೆಗಡುಕ**: ಎಲೆಲೆ ಬೆಂದುದು ಲೋಕ . . . ನಿಲಿಸು ನಿಲಿಸೀ ಮೂರ್ಖಕಮಲಜನ ಕೊಲೆಗಡುಕಸರವನೆಂದಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜಿಸೆ (ಚಬಪು. ೧೬-೨೮). 'ಕೊಲೆಗಡುಕತನ' ಪರಾ. [ಕೊಲೆ$_2$ + ಕಡಿಕ$_2$]

ಕೊಲೆಗಡಿಗ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕ 'ಕೊಲೆಗಡಿಕ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಡುಕತನ (ನಾ). ಕೊಲೆಗಾರನ ಸ್ವಭಾವ, —ವೃತ್ತಿ: ಲಾಲಿಸದೆ ಕುಲಭಲವ ನೀತಿಯ ಪಾಲಿಸದೆ ಕೊಲೆಗಡುಕತನದೊಳು ಮೇಲುಗಾಣದೆ ಬಂಧುಗಳ ಗುರುಗಳ ಸಹೋದರರ ಕೋಲಮೊನೆಯಲಿ ಕೊಂದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೪೨). [ಕೊಲೆಗಡುಕ(< ಕೊಲೆಗಡಿಕ) + -ತನ]

ಕೊಲೆಗಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವ ಕೈಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳದ್ದು: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನೃಪನಳಿದನಳಿದ ಕೊಲೆಗಯ್ಯನಪ್ಪಾನೆಯೊಳೆಂದು . . . ಬಿಯದಿಯರಲ್ಲಿ ಪುಯ್ಯಲನಿಟ್ಟಳಲಿದರು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭-೫೭). [ಕೊಲೆ$_1$ + ಕಯ್$_2$ (< ಕೆಯ್$_2$) + -ಅ$_7$]

ಕೊಲೆಗಾರ 'ಕೊಲೆಗಾಱ' ನೋ.

ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಲೆಮಾಡುವವಳು; ಕೊಲೆಗಡಿಕೆ: "ಶರ್ವಾಣಿ - ಕೊಲೆಗಾರ್ತಿಯುಂ, ಗೌರಿಯುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೪೫).

[ಕೊಲೆಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಲೆಗಾಱ, ಕೊಲೆಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಕಾಮನು ಕರುಣೆಯೇ ಕೊಲೆಗಾಱರಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬–೧೨–೪). **ಕೊಲೆಗಾರ**: "ಹಿಂಸಕಃ – ಕೊಲೆಗಾರಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೨೩೫); ಒಬ್ಬನ ಕೊಂದವನಾದರೆ ಕೊಲೆಗಾರ (ಇಂಚಾಪ ೨೩೫–೬೧). [ಕೊಲೆ$_2$ + –ಕಾಱ]

ಕೊಲೆಗುತ್ತ (ನಾ). ಸಾವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗ; ಮಾರಕ ವ್ಯಾಧಿ: ಮುಂಚಿ ಬಂದ ಸಂಚಿನ ಪ್ರಪಂಚದ ಕೊಲೆಗುತ್ತದ ದೇನಿಗೆ ನರಲ್ವರ್, ಅಱುವಗೆಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮಂ ಮಾಱುಗೊಟ್ಟ ಕೊಱ್ತರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೮–೮); "ಕೊಲೆಯ ಅಪಾಯ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಕುತ್ತ]

ಕೊಲೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಕೆಲಸ; ವಧೆ: ಜನದ ಕೊಲೆಗೆಲಸದ ನಿರೂಪಕೆ ಮನವ ತಂದಳು ಮೃತ್ಯು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭–೩೫); ಮೂಱು ಲೋಕದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕುಬ್ಬೇಱುದಸಮಾಂಬಕನವೊಲು (ತೊರರಾ. ೯–೬–೧೮); ಸುರಾರಿವಂಶದ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕೊಡೆಯನು ನಿರೂಪಿಸಿ (ನಿಘಾಗ. ೯–೫–೧೦); ಧರೆಯೊಳಾರ್ತರನ್ನೆದೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಕೋಮಲೆಯ ಕೊಲೆಗೆಲಸಕಾಯ್ತು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯–೨). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಕೆಲಸ]

ಕೊಲೆಗೇಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲೆಗ: ಮೊಲೆವಾಲನುಣಿಸಿದಾಯಕನ ಪ್ರಾಣವ ಕೊಂದ ಕೊಲೆಗೇಡಿ ಬಲುಹ ಕೋಱನಗೆ (ಮೋಹತ. ೯೦–೨೬). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಕೇಡಿ]

ಕೊಲೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು; ವಧಿಸು: ಕೊಲೆಗೈಯೆಂಬುದು ಡೆಂಕಣಿಕುಲದೊಳ್ ಚಲಗಯ್ಯೆಂಬುದು ಜತಿಗಳ ವ್ರತಮಂ ಪಿಡಿವಲ್ಲಿ (ಉದ್ಧವೇ. ೨–೧೩). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಗೈ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಕೊಲೆಗೊಳ್, ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಕೊಲೆಗೆ ಕೊಲೆಗೊಂಡಲ್ಲದೋಜೆಗೆ ನಿಲಲಱಯದೀ ಮನವು (ತೊರರಾ. ೩–೭–೩೩). **ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು**: ೨. ಕೊಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕೊಲೆಯಾಗು. [ಕೊಲೆ$_2$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಲೆಗೊಳ್ಳು 'ಕೊಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಲೆಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಕೊಲೆಗೆ ಈಡಾಗು: ಈ ಕೊಲೆಪಡುವಾತನರಸರ ಗೋಮಂಡಳಮಂ ಕಾವೊಂ ವೀರಪೂರ್ಣನೆಂಬೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨–೧). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಪಡು$_1$]

ಕೊಲೆಪಾತ (ನಾ). = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೧: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಕೊಲೆಪಾತಕ್ಕೆಳಸುವುದು – ಇದು ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾತು (ಸಾಹಿಸ. ೧೪೭). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಪಾತ]

ಕೊಲೆಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆಯ ಪಾಪ; ಕೊಂದುದರಿಂದಾಗುವ ಪಾಪ: (ಕ). ೨. ಕೊಲೆಗಾರ; ಕೊಲೆಗಡಿಕ: ಇನ್ನು ಗುಂಡುತಾಕದಲ್ಲಿ ಕೊಲೆಪಾತಕ ಸೋಕದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧–೫); ಅವರು ಇದೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿದರೂ ಕೊಲೆಪಾತಕರಲ್ಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೮). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಪಾತಕ$_2$]

ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಲೆಪಾತಕ ೨: ತಾನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಯಾದೆನಲ್ಲಾ ಈ ಪಾತಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ? (ಕಂಬಹು. ೩೪); ಏನು ಕೊಲೆಪಾತಕಿಗೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲವೇ? (ದೇಶಧು. ೪೭). ೨. ಕೊಲೆಗಾತಿ; ಕೊಲೆಗಡಿತಿ: ಅವಳು ಕೊಲೆಪಾತಕಿ (ರೂಢಿ). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಪಾತಕಿ]

ಕೊಲೆಬಲೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ತಂತ್ರ, —ಜಾಲ: ರಕ್ಕಸರ ಕೈತವದ ಕೊಲೆಬಲೆಗೆ ಸಿಲ್ಕದೋಲೆಮ್ಮಮಿತ್ರಂ ನಾನೆ ರಕ್ಷಣಾವ್ಯೂಹಮಂ ರಚಿಸಿ ಮೈಗಾವಲಿರ್ಪೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೨೪–೧೮೧). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೊಲೆಬೀಱ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಲೆಯಾಗು: ಶ್ರೀಮುತ್ತರ ಅತಿರಥಗಣ್ಣ ಪೊಸವೆಣ್ದರಮ್ಮಿಬೀಸಿ ತಪ್ಪದೊನ್ . . . ಜಯಕೆನಲ್ಲಾ ಕೊಲೆಬೀಱದೊನ್ (ಎಕ. XV, ಅರಸೀ. ೨೧೫–೫; 890). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಬೀಱ್$_1$]

ಕೊಲೆಮನೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಮನೆ; ಕಟುಕರ ಮನೆ; ಕಸಾಯಿ ಖಾನೆ (?): ಮುಂದೆ ಅಗೆಯಲು ಒಂದು ಕೊಲೆಮನೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಬುದ್ಧಪ. ೭೨). [ಕೊಲೆ$_2$ + ಮನೆ]

ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಡ್ಗ: ಮೊಳೆಗತ್ತಿ ಕೊಲ್ಗತ್ತಿ ಕೊಂಕಣ ಬಿಡಗತಿ ಸೆಳೆಗತ್ತಿ ಮಾಂಮೊಗತ್ತಿ (ದೇವಾಂಪು. ೩–೨೦೧). [< ಕೊಲೆ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸರಪಣಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟು (?): ದುರದೊಳ್ ಕಾಯ್ದು ಕಡಂಗಿ ಪೊಂಗಿ ಮಲೆದೋರನ್ತಿಜ್ಜನೆಯ್ತಂದ ಮಚ್ಚರದಿನ್ದಾನ್ತೊರನನ್ತಕಂಗಿಡದೆ ಕೊಲ್ಚನ್ದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕೀ ವಸುಂಧರೆಯೊಳ್ ತನ್ನದಟುಂ ಪ್ರತಾಪಮುಮದಾ ರಾಜೋತ್ತಮಂ ಪೆರ್ಚ್ಚೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೭೨–೬; 985). [ಕೊಲ್ಚು + ಇಕ್ಕು ?]

ಕೊಲ್ಚು (ನಾ). ೧. ಗೊಲಸು (?): ಮತ್ತರು ೪೦ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ದೆಸೆಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಚನುಣ್ಡು ಮಾಡುವ ಕಲುಕುಟಿಗೆವೋಜುಗಳು ನಾಲ್ವರ್ಗೆಂ (ಕಇಅ. ೯–೩–೩೧೩; ?). ೨. ಸರಪಣಿ. 'ಕೊಲ್ಚಂದಿಕ್ಕು', 'ಗೊಲಸು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೊಲುಸು, ಕೊಲುಚು]

ಕೊಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕಮ್ಮಾರ: ಈ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕೊಲ್ಲ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಲ್ಲ; ತುಳು. ಕೊಲ್ಲೆ]

ಕೊಲ್ಲ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳ (?): ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಮೂಡಲು ಕೊಲ್ಲದೊಳಗಣ್ಣ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲೇ ಗಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೭೧–೩೫; 1431). [< ಕೊಳ್ಳ ?]

ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂದುಹಾಕು; ಸಾಯಿಸು: ಕಪೋತನ ಕಾಲ ಹೊಯಿದು ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಲ್ಲಗೆಡಹಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಮೋಕಿಮಾ. ೧೭೦–೬೭೪). [< ಕೊಲೆ$_1$ + ಕೆಡಹು (< ಕೆಡಪು$_1$)]

ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ 'ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟಿಗಿತ್ತಿ 'ಕೊಲ್ಲಟಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ದೊಂಬ; ಡೊಂಬ: ನೂಲ್ಗಟ್ಟ ಪೊಯ್ದ ಪೊಸ ಗುಡಿಸಲ್ಗಳ್ ತವೆ ನಟ್ಟ ಗಳಗಳಿರಿಸಿದ ದೋಳ್ಗಳ್ . . . ಇರಲ್ ಬೀಡೆಸೆದುದು ಕೊಲ್ಲಟಿ ಜನರಾ (ಉದ್ಯಟಿ. ೫–೧೦೧). [< ಕೊಲ್ಲಟಿಗ ?]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟಿ: "ಕೊಲ್ಲಟಿಗನೆಂದು ಡೊಂಬಂ" (ಕಶಸಾ. ೧೮–೩೫೬); ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ (ಚೆನ್ನವ. ೩೬೦); ಅರಿದಾದೊಡಮೇಂ ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಾಟ ದಂತಪರಿಮಿತ ತಪಂ ಬಾರದು ಬಲ್ಲರ ಬಗೆಗೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೫–೨೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರ ಸೂಳೆಯರ ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳ ಬಲ್ಲರ ಕೇರಿಗಳೆಸೆದವು (ಸೊಬಸೋ. ೧–೫೧); ಕೊಲ್ಲಟಿಗರಂಗನೆಗೆ ಮಚ್ಚಿ ತನ್ನಯ ಗುರುವು ಯತಿಮಾರ್ಗ ದೂರನಾಗಿ (ರಾಘಚ. ೫–೩೪). [ಕೊಲ್ $_3$ + –ಅಟಿಗ]

ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನ (ನಾ). ಡೊಂಬತನ; ದೊಂಬವಿದ್ಯೆ: ಕುಲ್ಲರಡೆಯಲ್ಲೋದಿ ಕೊಂಕ ತಿರ್ದ್ದುವನೆಂದು ಕೊಲ್ಲಟಿಗತನದಿಂದಲಪಶಬ್ದಮುಂ ಕೂಡಿ (ಲಿಂಗಪು. ೧–೨೨). [ಕೊಲ್ಲಟಿಗ + –ತನ]

ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ, ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ದೊಂಬರವಳು; ದೊಂಬರ ಹೆಂಗಸು: ತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ತುದಿಗಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯಂತೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೫). **ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ**: ಮಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಿವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಕೆಯ ತೂಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವಳು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩-೯); ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಿಂದ ಉಯ್ಯಾಲೆಗೆ ಜಿಗಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿಯ ಕಾಯಕದಂತೆ (ತುಂಗಭ. ೬೬). [ಕೊಲ್ಲಟಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಟಗಿತ್ತಿ: ಪ್ರಿಯದಂಡಮೆಂಬ ಗಳೆದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ಣೊ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೬೨). [ಕೊಲ್ಲಟಗ + ಪೆಣ್]

ಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ (ನಾ). (?): ಹಾರಿನಿರ್ದತಿ ಬುತ್ತಿಯು ಕಲ್ಲಿಕೊಲ್ಲಡಿಗೆ ಚೂರಿಮಿಡಿ ವಿಲ್ಲುಕಡೆ ಮದ್ದು ಗಂಟಲ್ಗಾಳ ಕೋಱವೇಡತಿಯರೊಡಗೂಡಿ ಶಬರವ್ರಾತಮಾರಣ್ಯಕೇಳ್ತಂದುದು (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೫). [?]

ಕೊಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ವಿನೋದ; ಕ್ರೀಡೆ: ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಲಲ್ಲೆಗಱೆವ ಬಲ್ಲತನದ ಸೊಲ್ಲಸೊಗದ ಭುಲ್ಲಣೆಯ ಕೊಲ್ಲಣದೊಳೆಸೆದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೩-೩). ೨. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ. ೩. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ. 'ಕೊಲ್ಲಣಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಎಡೆಯಾಟ; ಸಂಚಾರ: "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆಂದು ಎಡೆಯಾಡುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೨೩-೪೭೬); "ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೆ ಎಡೆಯಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೯೨); ಕೇವಳಿಸಿದರು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಕೊಂಡರು ಸುವಸ್ತುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೭). ೨. ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣಿ; ನೆರವಿ: ಐರಾವತದ ಕಾಲಾಟಕ್ಕೆಡೆಯಪ್ಪಂತು ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯೊಳ್ ಬರ್ಪನೇಕ . . . ವಾಹನಂಗಳಂ ತೆರಳೆ ತೂಳ್ದಿ ತೆಱಪಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು.೧೨-೮೩ವ); ಕಳಕಳ ರವದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘಲ್ಲಣಿಯ] ಭಟರ ತಿಂತಿಣಿಯೊಳ್ (ಹಡಕಾ. ೧೩-೫); ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೈನೋಟ ಕಲಸದೆ ಬಿಸಲಲಿವರು ಮಹಾಟವಿಯ ಮಧ್ಯವನು ಹೊಕ್ಕರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೮-೯೪); ನಾಟದಾದುದು ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧಿಯ ಕೋಟಲೆಯ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಯಲಿ ಮೇಗೋಟೆಯನು ಹತ್ತಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೨-೨೩); ದಳ್ಳುರಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಹದಗದ ಹೊಳ್ಳು ನೆರವಿಯೊ ತತ್ವವಿದ್ಯದ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಡ್ಡಿಸಿದ ಮಾಯಾಮಯ ತನುಭ್ರಮೆಯೊ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೭-೫೬). ೩. ವೇಷ; ಆಟ: ಪೊಡೆವಟ್ಟಲ್ ಚೋಳಬಾ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆಲೆ ಕಾಳಿಂಗ . . . ಎನುತೆ ಬೆಸಂದೇಳ್ವರ್ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫-೧೪; 1218). [?]

ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗಿ ನಡೆ; ಸಂದಣಿಸಿ ಹರಿ: ಒಡಲ ಚೆಲುವುಗಳೊಡನೆ ನೋಟಕರ ದಿಟ್ಟಿಗಳು ಬಿಡದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದೆಡೆಯಾಡುತಿರಲಿಂತು (ಹಡಕಾ. ೪-೧೧); ಮರಳುಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗೊಂಡು ನರ್ತಿಸುತ್ತ ಕೊಬ್ಬಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆವರಿದು ಕುಬುಬೂಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಡುತಿಹವು (ಅಂಜಡ. ೬-೧೫೩). [ಕೊಲ್ಲಣಿಗೆ + ಪರಿ₁]

ಕೊಲ್ಲಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಡೆಯಾಡು; ಸುಳಿದಾಡು; ಸಂಚರಿಸು (?): ಮೋಱೆಯೊಲೆದು ನೋಡಿ ನೃಪಸುತರಿಗೆ ಹುಬ್ಬು ಹಾಱಿಸುವಳು ನಸುನಗುತ ಹಾಱುವುದೊಡನವರೆದೆ ತನ್ನ ತೋಳೆತ್ತಿ ನೀಱೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸಿಸುತ್ತುವಳು (ಭರಡ. ೧೨-೮೦); ಬಲ್ಲರ್ ಬರ್ದೆಯರೀಪರಿ . . . ಬಂದಲ್ಲಣಿಗೆಗೊಂಡು ಪೊಣ್ಮುತೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಸುವರುಱುಬಿ ನುಡಿವರೂಱಿಗವೆಣ್ಗಳ್ (ಚಿಕವಿ. ೪-೩೨). ೨. ಸಂದಣಿಸು; ದಟ್ಟಣೆಗೊಳ್ಳು: ಘಲ್ಲಿಸುವ ಪೂರಜಕೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಕೊಲ್ಲಣಿಪ ಮಱುದುಂಬಿಗಳ ರವವೆಲ್ಲೆಡೆಗಳಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೯-೫); ಎಸೆವಾ ಪುಳಿಂದಿಯರೆ ತನುಕಾಂತಿ ಕೊಲ್ಲಣಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೩-೨೭). [ಕೊಲ್ಲಣ + -ಇಸ್ಸು₃]

ಕೊಲ್ಲಱಿ (ನಾ). (?): ಪೊಂಪಱಿ . . . ಮಲ್ಲಱಿ, ಕೊಲ್ಲಱಿ, ಉಂಬಱಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಟಕ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ (?): ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ್ಲರ(ರ)ರಿಯರೆಂದು ಕೊಲ್ಲಾಟಕರಂತೆ ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯವೆಲ್ಲವ ಹೇಳುವವನಲ್ಲ (ಸರ್ವವ. ೧೨೯-೬೫೩). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೊಲ್ಲಾಪುರೇ ಕೋಟಿತೀರ್ಥೇ (ಇಆ. XVI, ೨೪-೬೨; 1009). [?]

ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತ (ನಾ). ವೇಷಗಾರ; ಆಟಗಾರ (?): ನಚ್ಚಣಿಗರ ಪೊಸ ಪೂವಡಿಗರ ಗರಸಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಱರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೯). [? + -ಆಯ್ತ]

ಕೊಲ್ಲಾರ, ಕೊಲಾರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁, ಕೊಲ್ಲಾರು (ನಾ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಮಾನು ಬಂಡಿ. ೫ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ತಿಂಡಿತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದ ಎತ್ತಿನಬಂಡಿ: ತೇರಾಳಾನೆ ಕುದುರೆ ಕೊಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕಾರವು ಮೊದಲಾದ ಧಾರುಣಿ ಹೊರಲಱಿಯದ ಸೇನೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೭); ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವವರಿಗೊಳಗಾಯ್ತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬); ದಂಡಿಗೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಕುದುರೆ ಕೊಲ್ಲಾರದ ಭಂಡಿಗಳೊಲಿದೇಱಿಕೊಂಡು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೭೬); ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರ ಕೀಲಾರ ಹೊರೆಯ ತಾಳ್ದೊಟ್ಟಿಗಳ್ಪಾಸುಮಂಚಗಳು ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಭಂಡಾರ ಬೊಕ್ಕಸ ಸಾಗಿಬಂದು (ಭರಡ. ೨೩-೪೯). **ಕೊಲಾರಿ**: ೧. ಹೊಲ್ಲಿಯ ಭಂಡಿ ಕೊಲಾರಿ ರಥಂಗಳು ಮೇಲಾನೆ ಕುದುರೆ ವೈಯಾಳಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೧-೮೧). **ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁**: ೧. ಚೂರಿಸುವ ಮೊಗಸೂನಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಶರಬಂಡಿಗಳ ಹೊಂದೇರು ಕವಿದುವು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨-೪೪); ಅಂಗನಾನೀಕದಂದಣಂ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳ ಕೌವ್ವರೆಯೊಳು ನಡೆದರು ಸೊಗಸಿನಿಂ (ಚೇರಮ. ೫-೨೧). ೨. ಬಂಡಿಯ ಬಿದಿರಿನ ಕಮಾನು: ಮೇಲಿನ ಕೊಲ್ಲಾರಿಗೆ ಗೊಂಡೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೯); ಒಂದು ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಬಿಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಡಾರ ಹೊದೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿತ್ತು (ಭೂಮಿತಾ. ೬೫). **ಕೊಲ್ಲಾರು**: (ಕಿ). [? . / ತೆಲು. ಕೊಲಾರು, ಕೊಲ್ಲಾರು]

ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲಾರದ ಬಂಡಿ; ಕಮಾನುಗಾಡಿ: ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ ಕೀಲಾರವ ನೆಟ್ಟನೆ ನೃಪ ತೆರಳಿಸಿದ (ನಾಗಕು. ೩-೬೦); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸರಕಿಟ್ಟಣಿಸಿ ನೂಕಿದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫). ಝಗಝಗಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸೊಗಯಿಸುವ ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿಯ ಲೆಕ್ಕವಬಗೆವನಾರಾ ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ.೧೧-೩೩) **ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ**: ಸ್ವಾದು, ಗುಡ, ಶರ್ಕರಾ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಸಾವಿರ ಕೊಲ್ಲಾರ ಭಂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು (ಕೃವಾಸ. ೧೧೯). **ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ**: ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿಯೊಳ್ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪುಸ್ತಕಮನಿಡಿದುತಂದು (ದಿವ್ಯಸೂ. ೧೩-೮); ನಿಬ್ಬಣಕೆ ಹೊರಟಂತೆ ಹಾಡುಗಟ್ಟುಗಳ ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ (ನೆಲಮು. ೩೩). [ಕೊಲ್ಲಾರ + ಬಂಡಿ]

ಕೊಲ್ಲಾರಭಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ₁ 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರಿ₂ (ನಾ). "ಮುಖಂಡರು, ಹುದ್ದೇದಾರರು, ಪ್ರಮುಖರು" (ಚಿತ್ರಪಾ. ಕೋಶ): ಈ ಮೂರು ಜನ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು . . . ತುರು, ಕುರಿ, ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಮುಂತಾದ ಕಂಪಳವನ್ನು ತೆರಳಿಸಿಕೊಂಡು ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪). [?]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಚಕ್ಕಡಿ (ನಾ). = ಕೊಲ್ಲಾರ್ಲರಬಂಡಿ: ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಚಕ್ಕಡಿಗೆ ಹೂಡಿರುವ ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಸರವು ಟಂಟಣಸಲು (ಭಾಷಬಿ. ೫-೧೩). [ಕೊಲ್ಲಾರಿ + ಚಕ್ಕಡಿ]

ಕೊಲ್ಲಾರಿಬಂಡಿ 'ಕೊಲ್ಲಾರಬಂಡಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾರು 'ಕೊಲ್ಲಾರ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಾಸೆ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವ ಆಸೆ: ಬಿಲ್ಲಾಸೆ ಬೇಡಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಾಸೆ ಕಟುಂಗಂಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಆಸೆ ಬಾಲರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦೭). [ಕೊಲ್ಲ್ + ಆಸೆ]

ಕೊಲ್ಲಿ, ಕೊಲ್ಲೆ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರವಾದುದು; ಕೊಂಕು; ಓರೆ: "ಕೊಲ್ಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲೆ]ಯೆಂದು ವಕ್ರಂ" (ಕಕಾಸಾ. ೨೬-೧೭೪); "ಕೊಳ್ಳಿಯೆನಲ್ ವಕ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨). 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ಪರಾ. ೨. ಆಗಡು; ತೊಂಡು; ಪೋರಿ: ಆಗಡನಗಡು ಮಾಡದೆ ದೇಹಿಯೆನ್ದಪ್ಪುದಾಕ್ಕು ತೆಗೆದು ಕಟ್ಟದೆ ಕಟ್ಟಲಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ದೆಗಡಗೊಳ್ಪದೆ ಕೊಲ್ಲಿಯಂತೆ ಹೇಳಿದ ಕಡೆಗೆ ಸೊಗಸಿಪಂ ಬಹುದಾಗಲಿ (ಭಕ್ತಿಸ. III; ೨೬-೬). 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ಪರಾ. ೩. ಚಿಕ್ಕಪ್ರವಾಹ; ಹಳ್ಳ: ಕೆಜ್ ಕೊಲ್ಲಿಸಹಿತ (ಎಳ. III, ಪುಂಪ್ರ. ೧೧೩-೬೦; 713); ಮೂಡಣ ಯ್ಮಂಡಿ ಕಿರಿಬಾಸ್ ತಾಜ್‌ಎ ಪೊಗಿ (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೨; 733); ನಮ್ಮೂರ ಕೊಲ್ಲಿಯ ಹತ್ತರದ ಮರಳನ್ನು ಒಂದರಿಯಾಡಿ . . . ಸೇರು ಉಟ್ಟಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸಮ್ಮೂರ. ೨೦). ೪. ಭೂಮಿಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿರುವ ಸಮುದ್ರದ ಭಾಗ: ಕೆಳಗಣ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಎರಡು ಯುದ್ಧನೌಕೆಗಳ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು ಕಾಣುತಿವೆ (ಆರ್ಯಾಳ. ೧); ಪರ್ಷಿಯಾ ಕೊಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಕಪ್ಪುಹವಳವು ಕೆಂಪು ಜವಳಕಂಬಲೂ ಗಟ್ಟಿ (ಪ್ರಾಚೆಕಾ. ೧೬೧); ಬಂಗಾಳ ಕೊಲ್ಲಿ (೨೦೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾತ್ರೆ (?): ಮತ್ತೆ ಕಲುಸಳ ಪಡದಿಂ ಪಟಿದಿ ಕೊಡಗಂಲಂ ಮತ್ತೆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂ ತಾಂಬ್ರ ಕೊಲ್ಲಿಯಂ (ಲಂಗಾಚ. ೩೩-೧೪). **ಕೊಲ್ಲಿ**₂: ೧. 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ಪರಾ. ೩. ಮೂಲೆ; ತುದಿ: ಸಳಾಸಾಗರದ ಕಡಿಯ ಕೋಹಿನ ಕೊಲ್ಲಿಯೊಳ್ ನಿಂದು (ಕಬಿಪ. ೩೦-೧೫).

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಕೊಲ್ಲ ; ತೆಲು. ಗೊಲ್ಲಿ]

ಕೊಲ್ಲಿಆವು 'ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲಿತನ (ನಾ). ಒರಟುತನ; ವಕ್ರತೆ; ತುಂಟಾಟ: ಇಂದೀಕ ಕೊಸೆಗಿಯ ಕೊಲ್ಲಿತನದಿಂ ತಳೆದು ನಸ್ಸಿಸ್ಸಳು ಸೊಪ್ಪಿಸೊಂದನು ಸೊಲ್ಲಿಸದೆ ಬಿಗಿಬಿಡಿದ ಮೌನವಿಂ (ಅಂಜಚ. ೩-೨೪). [ಕೊಲ್ಲಿ + -ತನ]

ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಿ, ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ (ನಾ). ಓರೆನೋಟ; ಕಡೆಗಣ್ಣೋಟ; ಕಟಾಕ್ಷ: ಕವಿರಾಜಮಲ್ಲಂಗೆ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಮಂ ಪಸಾಯಮಿತ್ತು ಲೀಲಾವತಿಯಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೫೯೨ನ); ಸಲ್ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದ ಸಿಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಚಿಯುಮು ವಿಟಿಸಿಕರ (ಅಂಚಚ. ೩-೫೭); ತಮ್ಮ ಬೆಲ್ಲಿಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟದ ವಿಳಾಸಮಂ ಪೇಜುತ್ತೆ (ಪಾಗಳು. ೨-೨೫೮); ಬೆಳುನೋಟಪಾವಾಗ ಬಿಜುನೋಟಪಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಪಾವಾಗ ಸೆಳೆನೋಟ ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಿಗಳು . . . ಆವಾಗವೆಂದೊಳು ನೋಟವೆರಸಿ ಪಾಡಿಕಳು (ಧರಚ. ೧೧-೬೧). **ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ**: ಹುಲ್ಲೆ ಗಂಗಳ ಕೊಲ್ಲೆನೋಟದ ವನಿತೆಯರೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರಲವನ (ಜಕರಾ. ೯-೧೨೧). [ಕೊಲ್ಲೆ + ನೋಟ]

ಕೊಲ್ಲಿಯಾವು, ಕೊಲ್ಲಿಆವು (ನಾ). ಆಗಡು ಹಸು; ಕೊಂಡು ಆವು: ಕೊಲ್ಲಿಯಾವಿನಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯನಹಸುವಂತೆ (ಮೋಸಾಮ. ೨೦೦-೬೪೬). **ಕೊಲ್ಲಿಆವು**: ಕೊಲ್ಲಿಆವಿಂಗೆ ಕಾಲ ಕಟ್ಟುವರಲ್ಲಿದೆ ಮೊಲೆಯ ಕಟ್ಟದರುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಅಜಿಸಾ. ೨೬೩). [ಕೊಲ್ಲಿ + ಆವು]

ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ: ಗೂಡುವಲೆ ಜಲ್ಲಿವಲೆ ಕೊಲ್ಲಿವಲೆ ಕರಯ ಜವಿವಲೆ ಮುಸುಕುವಲೆ ಬಿತ್ತರದ ನೇಣ್ಮಾಲೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೧೯). 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ಪರಾ. [ಕೊಲ್ಲಿ? + ಬಲೆ]

ಕೊಲ್ಲಿಸು 'ಕೊಲಿಸು' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲು 'ಕೊಲ್' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲುಗ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವವನು; ಕೊಲೆಗಾರ; ಕಟುಕ: ಕೆಚ್ಚುಗ ಕಾಟುಗ ಕೊಲ್ಲುಗ [ಪಾಠಾಂ. ಪೋಟುಗ, ಜೊಲ್ಲುಗ, ಜೊನ್ನುಗ, ಹುಲ್ಲುಗ, ಪೋರಿಗ]ನೆಂಬುದು ಎನ್ನ ಹೆಸರಯ್ಯ (ಬಸವ. ೩೩೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್)₁ + -ಗ]

ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ, ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಗ್ಗೊಲೆ: ಜೆಟ್ಟಿವಾಡುತ ದನುಜಕೇತನಿಯ ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆಯನು ಕೊಂದು ಕೊಗುತ (ತಾಶಿಕ. ೨೦-೬೯). **ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆ**: ಪಾಪಿ ತತ್ಪಕಲ ವಿಪ್ರನಂ ಮರಳಿಚಿ ಕೊಲ್ಲುಗೊಲೆಯಂ ಕೊಂದನಮ್ಮನಂ ವಿಪ್ರಸುತನೆನ್ದಿವನು ಕೊಕರಳೆ ಕೊಯ್ದು ವಧಿಂದು ಕಡಿಗೆದರಿ ಹಲ್ಲ ಕಡಿದಾಡಿದನು (ತುರಂಗ. ೬-೨೫).

[ಕೊಲ್ಲು (< ಕೊಲ್)₁ + ಕೊಲ್ಲ್. / ತಮಿ. ಕೊಟ್ಟುಕ್ಕೊಲ್ಲೈ]

ಕೊಲ್ಲೆ₁ 'ಕೊಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೆ₂ (ನಾ). ರೆಂಬೆ; ಕೊನೆ; ಕೊಂಬೆ: ಪಣ್ಣ ಮೂಮರದ ಕೊಲ್ಲೆಯೊಳು ದಂಪತಿಗಳೆರಡು ನಿಚ್ಚಳಗಳು ಫಲವ ಮೆಲ್ಲುತಿರಲು (ಪ್ರಾಢರಾ. ೫-೨೬); ಅಗಿಗಳನ್ನು ಇಪ್ಪತ ಕೊಲ್ಲೆಗಳು ಅಥವಾ ಅಂಟು ಗಳನ್ನು ತಂದಿ (ಕೃಷಪ್ರ. ೧೫೪).

ಕೊಲ್ಲೆನೋಟ 'ಕೊಲ್ಲಿನೋಟ' ನೋ.

ಕೊಲ್ಲೆಸು (ಕ್ರಿ). ಓರೆಯಾಗು; ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಹೊರಳು: ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಕಂಥವ ಕಾಗೆಂದು ಬಿಡೆ ಕಂಥವದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಿಕ್ಕು ಬಾಣ ಬಂದು ತೊಲ್ಪೆಸಿ (ಧರಚ. ೨೪-೬೧). [ಕೊಲ್ಲೆ (< ಕೊಲ್ಲಿ) + -ಇಸು]

ಕೊಲ್ಲೇಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?): ನೆವದಿಂ ಕಾಯ್ದು ಕನಲ್ದು ಪೋದಿಕಿಯನಂ ಕಟ್ಟುಟ್ಟಿಸೊಳ್ ಕಂಡುಳ್ಕಿರವಪಕ್ಕಾಯಕತನೆಡೆತ್ತ ಕೇರಿಸಿದಪೊಳ್ ಕೊಲ್ಲೇಡುಗೊಂಡಳ್ ಚಳಕ್ಕವನಾಶಕಪಾಶಕೆಪೊಲ್ ನಡುನಿಡಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೨೨).

[P ಇದು 'ಕೊಲ್ಲೇಡುಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಕೊವಯೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊವರ ಕೊವಯನ್ ಗೌತಮಸ್ತಾನಕ್ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೂಡರು ಸಾಲೆಯುಂ (ಎಳ. VII, ತಿಂಗಾ. ೪೫-೫೨; 880). [?]

ಕೊವರ₁, **ಕುವರ** (ನಾ). ಕುಂಬಾರ: "ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕು]ವರಂ ಬಾಂಬಂ ಕುಂಬಜಂ" (ಹಸಂಪ್ರ. ೧೦೪). **ಕುವರ್ಕ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಕೊವರ್ಕ 'ಕುವರ್ಕ' ನೋ.

ಕೊವರೆಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕೊವರಕೆಯ ಚಿಂಪಯ್ಯನುಂ ಲೋಕಯ್ಯನುಂ ಕೊ ಟ್ಟಾರದ ಹಾರಪುಲಿಯುಂ (ಎಳ. XII, ತಿಂಗಾ. ೨೪-೫೦ ; 943). [?]

ಕೊವರಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆಳ್ಕರಂಬೊಯ್ದ ಕೊವರಾಚಾರಿಯಂ ಮಗಂ (ಎಳ. IX, ಹೂಸಕೋ. ೧೫೧-೯ ; 997).

[ಕೊವರ್ಕ (< ಕುವರ್ಕ) + ಆಚಾರಿ]

ಕೊವರಿ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೊವರೆಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗವುಜ್ಜನ ಮಗ ಕೊವರೆಯ . . . ಪರರಜ್ಜಿಜಿ ಸ್ವರ್ಗಾಲಯ ಪೊಕ್ಕನ್ (ಎಳ. X, ಜಂಕಾಮ. ೩೩-೩ ; 885). [ಕೊವರ್ಕ (< ಕುವರ್ಕ) + ಅಯ್ಯ (< ಅಯ್ಯ)₁]

೨. ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡು; ಕಟ್ಟುವಡೆ : ಎಡೆಗಿಱಿದಬಲೆಯ ಮೊಲೆಯಿಟ್ಟಿಡೆ ಯೊಳ್ ಕೊಳಗೊಂಡು ನಿಂದುವಲ್ಲದೆ ನುಸುಳಲ್ ಪಡೆಯವು ಮದನಾ ಸ್ತ್ರಂಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೩). [ಕೊಳ್ಳ + ಕೊಳ್ಳ್$_1$]

ಕೊಳಂಜ, ಕೊಳಂಜು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗಂಧಮೂಲ: "ಮಂಜಿಷ್ಠ=ಕೊಳಂಜ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೪೬) **ಕೊಳಂಜು** : "ಯೋಜನ ಪರ್ಣಿ, ಯೋಜನವಲ್ಲಿ = ಕೊಳಂಜು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೮).

[< ಸಂ. ಕುಲಂಜ]

ಕೊಳಂಜನ (ನಾ). = ಕೊಳಂಜ: "ಅಪ್ಯ=ಕೊಳಂಜನ" (ಗಂಗಾಮ.೨೫).

[< ಕುಲಂಜನ]

ಕೊಳಂಜು 'ಕೊಳಂಜ' ನೋ.

ಕೊಳಂಬ, ಕೊಳಂಬು, ಖೊಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ ನಿಂತು ಹೋಗುವಿಕೆ, —ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ : "ಮೂರಾಬಟ್ಟೆ ; ಕೆಲಸ ಕೆಡುವುದು ; ಕೆಲಸ ಬಂದಾಗುವುದು ; ತೊಂದರೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). **ಕೊಳಂಬು** : "ತೊಂದರೆ; ಹರಕತ್ತು" (ಗಂಗಾಮ.೧೦೩). **ಖೊಳಂಬ.** 'ಖೊಳಂಬಿಸು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖೋಳಂಬ, ಖೋಳಂಬಾ]

ಕೊಳಂಬು 'ಕೊಳಂಬ' ನೋ.

ಕೊಳಂಬೆ (ನಾ). (?) : ದೇವ ಮತ್ತಮಾಂಸಮದುಟಿಯೆ ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಟಿಯೆ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮಯ್ಯೆರ್ಚಿ ಸೊವಡಿಂಗೆ ಸೋಲ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೩೯ವ). [?]

ಕೊಳಕ 'ಕೊಟಕ' ನೋ.

ಕೊಳಕಟ್ಟೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೫೫). [? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೊಳಕರಣಿ 'ಕುಲಕರಣಿ' ನೋ.

ಕೊಳಕಿ (ನಾ). ಅಶುಚಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು; ಹೇಸಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣು : ಅವಳು ಶುದ್ಧ ಕೊಳಕಿ (ರೂಢಿ).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + -ಇ$_2$]

ಕೊಳಕು 'ಕೊಟಕು' ನೋ.

ಕೊಳಕುತನ (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಹೇಸಿಗೆ ; ಮಲಿನತೆ : ಹಳ್ಳಿಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಂಧಕಾರ, ಕೊಳಕುತನ ವನ್ನು ನೀಗಿ (ಚಿತಸ. ೧೦೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + -ತನ]

ಕೊಳಕುನಗೆ (ನಾ). ಜುಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ನಗು ; ಹೇಸಿಗೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಗೆ : ಜನರನ್ನು ನಗೆಗೀಡು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಳಕುನಗೆ ನಗುವುದನ್ನು ಅವನರಿಯನು (ನಿಠಾಧ ೭೭).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಗೆ]

ಕೊಳಕುನಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಾಲುಪರ್ಣಿ, ಕೊಳಕುನಾರು (ಮೈಔಗಿ ೨೯-೫೭೧). [?]

ಕೊಳಕುನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆಯುಂಟಾಗು ; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಕೊಳಕುನಾಱುವ ದುರ್ವ್ರಣಂಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೯).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನಾಱು$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಮಾತನಾಡು ; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿ: "ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತದೆ ನೋಡು ನಾಚಿಕಿಲ್ಲದ್ದು !" ಶೀನನು ಕೊಳಕು ನುಡಿದನು (ನಿಠಾಧ. ೯೦). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_1$]

ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು ; ಹೀನನುಡಿ : ಅವನ ಕೊಳಕುನುಡಿ ಕೇಳಿ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ನುಡಿ$_2$]

ಕೊಳಕುಮಂಡಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾವು ℙ ತನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಶರೀರವು ಕೊಳೆತು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಹಾವು : ಅವರಿಗೆ ಕೊಳಕುಮಂಡಲ ಕಚ್ಚಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಂಡಲ]

ಕೊಳಕುಮಾತು (ನಾ). = ಕೊಳಕುನುಡಿ$_2$: ಕುಹಕರ ಕೊಂಕು ಕೊಳಕುಮಾತು (ಸಾಹಿವಿ. ೧೧೫).

[ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಕೊಳಕುತನ : ಬಡತನ, ಕೊಳಕುವೃತ್ತಿ, ಅವಿದ್ಯೆ ಇವುಗಳೇ ಅವರು ಜೀತಗಾರರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). [ಕೊಳಕು (< ಕೊಟಕು) + ವೃತ್ತಿ]

ಕೊಳಕೆ, ಕೊಳ್ಕೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಮೂರನೆಯ ಬೆಳೆ : ಸುಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಕೊಳಕೆ ; ಮಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ಲೆಕ್ಕ (ಗಾದೆ) ; ಕುಪ್ಪನ ನಂಬಿ ಕೊಳಕೆ ಬಿತ್ತಿದೆ ; ಕುಪ್ಪ ಓಡಿಹೋದ, ಕೊಳಕೆ ಹೊತ್ತಿಹೋಯಿತು (ಗಾದೆ). **ಕೊಳ್ಕೆ** : (ಕಿ). [← ತುಳು. ಕೊಳಕೆ, ಕೊಲಕೆ]

ಕೊಳಕೊಳಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ ; ನಾಲ್ಕು ಬಳ್ಳಗಳ ಪರಿಮಾಣ : "ಬಳ್ಳಮವು ನಾಲ್ಕೆನಲು ಕೊಳಗಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧) ; ಸಲಗೆ ಎರಡು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೨-೧೮ ; ಸು. 1110) ; ಮಾನದ ತೋರಿಹ ಅವಿಂಗೆ ಕೊಳಗದ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳದ] ತೋರಿಹ ಕೆಚ್ಚಲು (ಅವಚಂ. ೧೨-೪೮) ; ಬೇಳೆವೊಂಮನರೆಬೆಲ್ಲ ಮೂರು ತುಪ್ಪ ವೊಂದು ಕೊಳಗ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೩೧-೯ ; 1386) ; ಆಯುಷ್ಯ ರಾಶಿಯನಳೆವ ಕೊಳಗವು ಸೂರ್ಯನೆಂಬುದ ತಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೧). ೨. ಲೋಹದ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ : ಪಿರಿದೆನಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪರರ್ಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮಪ. ೫-೪೫). 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ಪರಾ. ೩. ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಮುಖವಾಡ : ಹಿಟ್ಟು ಕಾಱರಿಗೆ ಅಱುವಣ ಮತ್ತರಿಂಗೆ ಹಂನೆರಡು ಹೊಂನ ಮರಿಯಾದೆ ಕೋಲು ಕೊಳಗದೇವರಿಗೆ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೭೦ ; 1256). ೪. ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಅಂಗದ ಜೋಡು ವಜ್ರಾಂಗಿ ಕೊಳಗ ಸೀಸಕಭುಜಯುಗದರಕ್ಕೆ ಸುಂಡಾಯ್ತು ಕೈದುಗಳ್ ತುಂಬಿ ಬಂಡಿಗಳಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಜಿಬಪು. ೪೭-೪೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುಳಗ ; ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಳಗ ; ತೆಲು. ಕೊಲ]

ಕೊಳಗ$_2$ 'ಕೊಳಗು' ನೋ.

ಕೊಳಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ : ಕೊಳಗು[ಗ]ಕೊಂಡು ಅಳೆದು ಮೂಗುಳ ಜೋಳಮಂ ಮೆಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ತಂದಿಳುಹೆ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೯-೮). [ಕೊಳಗ$_1$ + ಕೊಳ್ಳ್$_1$]

ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ, ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ (ನಾ). ಕೊಳಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆ : ಒಂದು ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ತುಂಬಿ (ಸನ್ನೂರು. ೩೦೨) ; ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬರುಗಾಲಿನ ಹೆಂಗಸರಿಬ್ಬರು . . . ಹೊರಗೆ ಬಂದರು (ಪುನರು. ೬೪). **ಕೊಣದಪ್ಪಲೆ** : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಣದಪ್ಪಲೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಈಚೆಗೆ ತೆಗೆದನು (ನಾಲ್ಕಮ. ೬೦). **ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ** : ಅಮ್ಮೈಯ್ಯ ಒಬ್ಬರೇ ಕೊಳದಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ಹ್ಯಾಗೆ ನೀರು ತಂದಾರು ? (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೮).

[ಕೊಳಗ$_1$ + ತಪ್ಪಲೆ]

ಕೊಳಗದಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಕೊಳಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಮತ್ತಂ ಕೊಳಗದಾಯ ಮಳಿ ಯಡಕೆಯುಂ ನಡುವುದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೩-೭೧ ; 1083) ;

ಜೇಱಂಗೆ ಱಾಜೋ ದೇವಿಯಂ ಜೇಱಂಗೆ ಅರವನೆ ಕೊಳಗದಾಯ ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೇರೆಕೊಂಡಲ್ಲಿ (ಶಾಇ. ೩೧-೪೩-೨೦ ; 1116) ; ಚಿನ್ನಮಣಿ ಪುರದಲ್ಲಿ ಯೆ ಕೊಳಗದಾಯಮಂ ಸಲೆ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಶಾಇ. ೧೯-೧-೭೩ ; 1127). [ಕೊಳಗ್ + ದಾಯ]

ಕೊಳಗವಂತ (ನಾ). ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರು (?) : ಹಗರೆಯಂ ಮೂಡ ೪೦೦ ೨೦೦ ಕೊಳಗವಂತ ಸೀ[ಮೆ]ಸೊಟಿಗೆ ಜೇಱಂಗೆ ನೂಱಿಲೆ ಗೊಜ್ಜ ಗೌತಳಗಳು ಪಿಟ್ಟ ಅಯ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೧೬-೪೫ ; 1223). [?]

ಕೊಳಗಾಹಿ (ನಾ). ಕೊಳವನ್ನು ಶಾಯುವವನು ; ಸರೋವರದ ಕಾವಲುಗಾರ: ಈಬೆಗಂ ಪಿಡಿದಿಗ್ಗದ ಬಂಟರೇ ಳ್ಳೆವಾಡಿದ್ದೆಕೊಳಗಾಹಿಗಳು ಪಡೆ ಹಿಂಗಬೇಡೆನುತ್ (ಕುಮ್ಮಾ. ೧೦-೩೨). [ಕೊಳ್ಕ + ಕಾಹಿ]

ಕೊಳಗು, ಕೊಣಗು, ಕೊಳಗ್ಕ (ನಾ). (ಪಕುಗಳ) ಗೊರಸು ; ಖುರಪುಟ : "ಖುರಃ, ಕಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಳಕ್[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣಗು" (ಹಲಾಯು. ೭೨-೨೪೭) ; ಕಲಿಯೂ ಕೊಡುಂ ಕೊಳಗುಮುಂ ಪಲ್ಲಾರ್ಕ್ಕಮಂಗಳ್ಳೆಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೧-೫೨ ; 969) ; ಭೂತಳಮಂ ಕೊಳಗಿಂ ಪರಿಡುತ್ತುಂ ಮನಂ ವಾಯುಗೆ ಪಾಯುಗೆ ಪಿಡಿಲ್ದು ಕೆಮ್ಮುಳ್ತುವ ಕೊರ್ಗಾ ನೆಗಳಂತೆ (ಅರ್ಜುನ. ೪-೧೨೬ ಪ); ಹಸುವಿನ ಕೊಳಗು ಹಸುವಿನ ಕೊಡುಂ ಹಸುವಿನ ಚರ್ಮಂ ಯಿದಂ ಧೂಪವಿಕ್ಕುವುದು (ಜಾಲಿಹಿ. ೧೩೬-೪) ; ಕೊಂಬು ಕೊಳಗು ಪಿಯಾನೆಂಬುಕ್ (ಶೈವಚಿ. ೫-೮೦) ; ಪೊಳೆವ ಕೊಳಗಿನ ಜಾನುಜಂಘೆಯು ತೆಗೆತೆಗೆದಿಡಿತ್ತೆ ನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೧-೧೫) ; ಕೋಡಿನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದರೆ ಕೊಳಗು ಯಾವುದು ? ಕೊಂಬು ಯಾವುದು ಎಂದಿತಳೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಣಗು** : "ಖುರಃ, ಕಫಃ – ಈ ೨ ಕೊಣ್[ಪಾಠಾಂ. ಳ್]ಗು" (ಹ ಲಾ ಯು. ೭೨-೨೪೭).

ಕೊಳಗ್ಕ: ಹೊಸ್ಸ ಕೋಡಿನ ಕೊಳಗಗಳ . . . ಕಿಬಿಲಿಗಳನು ಕೊಟ್ಟನು (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೩೩-೨೧); ಈ ಧರಿತ್ರಿಯ ಕಾಲು ಕೊಳಗದೊಕ್ಕೊಡ್ಡಿದಿಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸುವಪರ್ಣರ್ ಹರಿಯು ರಂಜಿಸಿತು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧೬-೧೨) ; ನಡೆಗೆಟ್ಟು ತಡೆವಟ್ಟು ಕೊಣ[ಳ]ಗಂ ಪಡಗದ ನೆರೆಯ ಮಜೆಯಲ್ಲಿ ಯೊಳ್ ತಾಂಟಿತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೩) ; ಕುದುರೆಯ ಕೊಳಗಗಳ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಪ್ಪಳವು ಆಕೆಗೆ ಕೇಳಿಸುತಿಹುದು (ಪದ್ಮಿಸ. ೧೬).

[ದೇ. ॥ ತಮು. ಮಲ. ಕುಳಮ್ಬು ; ಕೊಡ. ಕೊಳ್ಳ್]

ಕೊಗಣಾಳೆ 'ಕೊಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಗುಳಿಸ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಕೊಳಗುಸ್ಪೆ ಪಿಜ್ಜಮಿ ಅರ್ದ್ಧಂ ಕಾನಮಿಪ್ಪನರ್ದ್ಧಂ ವಾರಲರ್ದ್ಧಂ ಕರ್ಗಮಿಸ್ಪಂ ನೋಜಿಸ್ಪ ಕ್ರೆಜ್ಜು . . . ಇದು ಗೋವಿಲದೆವರ ದತ್ತಿ (ಎಇ. XXI, ೨೯-೧೪ ; ಕಿರಿಯ ಕತ್ತಿ). [< ಕೊಳಗ್ + ಉಪ್ಪ್ಪು]

ಕೊಳಗುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಪೆಟಲದಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮಿನಕುವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಪಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೧೪ ; 933). [?]

ಕೊಳಗುಳಿ 'ಕೊಳ್ಳುಳಿ' ನೋ.

ಕೊಳಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳಕೆಯೊಳಕೆ, ಕೊಳಗುಣಕೆ, ಕೊಳಗೊಳಕೆ, ಕೊಳವಳಿಕೆ, ಕೊಳವಳಕೆ, ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ, ಕೊಳ್ಳುಳಿ, ಗೊಳಗುಳಿಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಕೆ, ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ; ಇಕ್ಷುರ: ನೆಜೆವೊರಪುಗೆ ಕಾವಲಿಯಂ ಕಿಱುಕುಸಲೆಯು ಬೇರೊಳಕ್ಕೆ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಲೆಯೊಳ್ (ಧರಿಕವಿಪ. ೪-೪); ಕರ್ಪುರದೊಂಡೆಯ ಕನಕದವಿಪ್ಪುವ್ವಲ ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯೆ ಚಿಹುಲಿ (ರಿ) ಯಂ (ಮು ಮು. ೧೪-೬೧) ; ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯ ಪುಡಿಸೆಯ . . . ಎತ್ತುನಾಲಗೆ ಯೆಲೆಯ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೭-೧೬).

ಕೊಳಕೆಕೊಳಕೆ : ಕಿರಿದಲ್ಲಿಯ ಸೊಪ್ಪು, ಕೊಳಕೊಳಕೆ ಸೊಪ್ಪು, ಜಾಲಂಗಿಸಲೆರೇ ಸೊಪ್ಪು, ಇಷ್ಟು ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಸಮಾನಂಗೊಂಡು (ವಿದ್ಯಾ. ೧೧೫). **ಕೊಳಗುಣಕೆ** : "ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷು, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ– ಈ ೫ ಕೊಳಗುಣಕೆ" (ಧಾಚಿಂತಾ. ೧೧೧). **ಕೊಗುಳಿಗೊಳಕೆ** : "ಕೊಳಗೊಳೋಳಿಯುಮ್ಬಿರಲ್ಕ" (ಮುಂಗಾ. ೪೦-೬೦). **ಕೊಳವಳಿಕೆ** : "ಕೊಳಗೊಳಕೆ" (ಜಾಹಿ. ೬೫) ; "ಕೊಳಗೊಳಕೆ" (ಜಾಹಿ. ೬). **ಕೊಳ್ಳುಳಿ**: ತಗರಂ ಕೊಳ್ಳುಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಗ್ಗಿಯು] ನುಗ್ಗಿ ಗಗ್ಗೊಜಲೆ ತೊಟ್ಟಿಲ್ ನೂರಜಂ (ಕೋಕಾವಿ. ೯-೨೪೦). **ಗೊಗುಳಿಕೆ**: ಕಿಂದಿಯ ನೆಗ್ಗಿಲಮುಳ್ಳು ಸ್ಪರ್ಶಸಂಕಯ ಗೊಳಗುಳಿಕೆ (ಮಾಸಸ. ೭೯-೪). **ಗೊಳಗೊಳಕೆ**: ಮನೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಕೊಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೊಳಗೊಳಕೆಯೆ ಏಕೆ ಮೆಚ್ಚೊ (ಗಾಳಸ. ೨೦೬). **ಗೊಳಗೊಳಿಕೆ**: ಎಳೆಪರಿಯದ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವೂ ಅಲ್ಲ, ಗೊಳಗೊಳಿಕೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಮುಕೀ. ೨೪೭).

ಕೊಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳಗೊಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚೆ (ನಾ). ಕೊಳಕು; ಹೊಲಸು ಮನುಷ್ಯ (?): ಎಲವೋ ಗೋತ್ರದ್ರೋಹಿ ವಂಶದ ಕೊಳಚೆ ಕೆಲಸ್ತ್ರಗಳ ಕಳೆದುಬಿಡದು ತುಟಿ ಬಾಯ್ಬಿದನು ಕೊಡುವ (ಪರಮು. ೧೫-೨೬). [ಕೊಳೆ (< ಕೊಚಿ) + -ಅ್]

ಕೊಳಚೆ 'ಕೊಚಿಚೆ' ನೋ.

ಕೊಳಚೆನೀರ್, ಕೊಳಚೆನೀರು (ನಾ). ಕೊಳೆಯಾದ ನೀರು; ಬಗ್ಗಡವಾದ ನೀರು : ಕೊಳಚೆನೀರೊಗಾಳುಸಿರಲ್ಕೆ ಕೊಳಗದೆ (ಅಮ್ಮಾಡೂರ್. ೫-೨೪); ಅಮರಪಾರಿಯೊಳ್ಕುಳಗದಾ ಕೊಳಚೆನೀರಿಂ ಬಿಳಲಗೆ ಮೀವವನಂತೆ (ಚೀರಮ. ೬-೪೯). **ಕೊಳಚೆನೀರು** : ಕೊಳಚೀರಿಂದ ಬಳಿಯಲಿ ಕಕ್ಕಲಿಯ ದಣ್ಮೊಡನವಲಯಾಯಪಡಿಪಳು ಕೊಗದೆ (ಅಮ್ಮಾ. ೪-೫೬) ; ಕೊಳಚೆನೀರಿನಿಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಂಗ್ರಹವಾಗದಿರುವುದು ತೀರ ಅಪಾಯಕರ (ಅಮಾನಾ. ೪೧). [ಕೊಳಚೆ (< ಕೊಚಿ) + ನೀರ್]

ಕೊಳಚೆನೀರು 'ಕೊಳಚೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡಿಗೆ (?): ಮಣಿಮಯ ಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಳ್ಳಕೆ ತೀವಿದ ಪಂಡಿತತ್ಪದ ತೈಸಂಯ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತದ ಕಪ್ಪುರದ ಪರಿಮಳ ಬಾಯಿನಂಗಳಂ ಬೀಡಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೪-೬೪); ಪಂಡಿತತ್ಪಮಯಭಾಜನಂಗಳೊಳ್ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿದ ಬಿಡುಮುಸ್ಸಿನ ಪಟ್ಟಿ ಸಾವದ ಕಾಶ್ಮೀರದ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮಮಿಂದದ ಕತ್ತುರಿಯ ಕೊಳತದ ಕರ್ಪುರವಲೀಸಿನ ಬಾಯಿನಂಗಳಕೆ ಬೀಡಿ (ಸುಚರಿತ. ೧೧-೪೯ ದ).

[< ಸಂ. ಖಲತ್ಕ]

ಕೊಳತ್ತೂರ್, ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೊಳತ್ತೂರ ಅಳ್ತನೂರ ಮುಳ್ಕೂರ್ಬಲ ಅರುಸೋಗ್ಗನ್ನತ ಭೂಮಿ ಸಮುಪಲೆ (ಮೈಅ. ೧೯೨೨, ೧೦೫–೬೯ ; ೬೩) ; ಕೊಳತ್ತೂರ ತೊಱುಗೊಳೆ ಸರಿಗ ಮುದುವ ಕೋಂವ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೧೯–೧; 800). **ಕೊಳಾತ್ತೂರ್** : ಸ್ವಸ್ತಿ ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ಸಂಧಿವಿ ವಿಜೊಳ ಭಟಾರರ ಸಿಸಿದಿಗೆ (ಎಕ. II, ೯೨–೧ ; ಸು. 700). [ಕೊಳತ್ತು ? + ಊರ್]

ಕೊಳದಪ್ಪಲೆ 'ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ' ನೋ.

ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್, ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದಕ್ಷಾವಿ ವಿಷಯವೇ ಕೊಳನಲ್ಲೂರಕಾನು ಗ್ರಾಮೇ(ಎಇ.VI,೧೮–೧೬; ?).

ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ : ಆರೀದಗೋತ್ರಂ ಪರಿಪಠಿ ಭಟ್ಟಗೆ ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟಮ್ (ಎಇ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦–೮೪; ಸಂ. 890). [?]

ಕೊಳನೆಲ್ಲೂರ್ 'ಕೊಳನಲ್ಲೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಪು (ಕ್ರಿ). ಮಸಗು; ಕೆರಳು; ರೇಗು: ನೆಱೆದ ಮಗಳಕೊಬ್ಬ ಪತಿಯಾಗದೆಱೆಂಬ ಮಱುಳಪಡಿಸೊಯ್ವ ನವನ ಜೆಱೆ ಹೋಗುವಂತಾಗೆ ಹೋದಳು ಸ್ವಪರವನಱಿದಿತ್ತ. ಕೊಳಪಿದೞಿಪನೆ (ಧರ್ಮ. ೫೬–೧೧). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಡುಮ್ಬು.]

ಕೊಳಪೆ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಅಂಡಿಕೆಯ ಕೊಳವೆ: ಪಾಸಾನಕ್ಕುವಾಕನ ಕೈಯ ತೂಕಿನ ಕೊಳಪೆಯ ನೂಲು ನಂಗಿತ್ತು (ಗುಕ್ತಮಂ. ೪).
[< ಕೊಪವೆ ?]

ಕೊಳಬಿ 'ಕೊಬವಿ' ನೋ.

ಕೊಳರ್ (ನಾ). ಲಾಮಂಜ; ಬಾಳದ ಬೀರು: "ಕೊಳರಿನೆ ಲಾಮಂಜಪಪ್ಪಿದು" (ಕಪುರಾ. ೬. I, ೫೩). [< ಕೊಳವೇರ್ ?]

ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಸಾರಸ: ಪುರುಳಿಗಳ ಸವಿಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿಗಳೆನೆವ ಮನದ ಬಿನದಂ ಬಸದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೫೧); ಚೀಱಾದವು ಕೊಳವರ್ಕ [ಪಾಠಾಂ. ಪ] ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಇ. ೧೧–೫೩); ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿ ಪೊಣರ್ವಕ್ಕಿ (ಅಂಗಸಾಂ. ೨–೬೧); ನವಿಲಿಂಜೆ ಕೋಗಿಲೆ ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿ ಕೊಂಚೆ (ಭರತ. ೪೭–೨೧); ಪಾರಿವಗಳ ಪಕ್ಷಿ ಕೊಳೆರ್ಕ್ಕಿಗಳ ಲಲ್ಲೆ ಕೀರವಱಿಗಳ ಬೈದಾಟ (ಕಂಪಾದಿ. ೧೧–೮೩).
[ಕೊಳರ್ ? + ಪಕ್ಕಿ]

ಕೊಳಲ್ 'ಕೊಬಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲಗುಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ (?): ಕಿಒ ಎಗುಬ್ಬಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ ಕೋಟೆಳೆ ಬಾ ಕೊರಿಗೆ ಬೆಟಿನ ಹೂವರೆಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ನವಿನೋಟ ಜೊಳದೊ ನೆರೆಗೆ (ಮುತ್ತಕಂ. ೪೪–೭). [?]

ಕೊಳಲು 'ಕೊಬಲ್' ನೋ.

ಕೊಳಲುಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕೆಂಪು ಕೋಳಿ: (ಕ).
[ಕೊಳಲು ? + ಕೋಳಿ (< ಕೊಱ್ಱಿ)]

ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಗಿಳಿಯ ತುಂಡಿಯ ಪಂತಿಗಳ ಕೊಡಿಗಿಲೆಯ ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿಗಳ ಕೊಂಚೆಯ ಕೊಳಲುವಕ್ಕಿಯ ಜಳ್ಳವಕ್ಕಿಯ ನವಿಲು ಪಾರಿವದ (ಕುಮ್ಮಾಇ. ೭–೨೩).
[ಕೊಳಲು ? + ಪಕ್ಕಿ]

ಕೊಳವ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಅಥವಾ ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗೊಜ್ಜಿರಸರ್ ಪ್ರತಿವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಕೊಳವರ ಕೊವಯನ್ ಕೆಟ್ಟಪ್ಪು (ಎಇ. VII, ೫೯೨. ೪೫–೫೨; ೪೪೦). [?]

ಕೊಳವಂಕೆ (ನಾ).= ಕೊಗುಗುಳಿಕೆ: "ಇಳ್ಳನಗಂಧಾ . . . ಕ್ಕುವರಿ . . . ಱ ಕೊಳವಂಕೆಗೆ ಹೆಸರುಗುಳಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೧೧೫). [< ಕೊಳಗುಳಿ]

ಕೊಳವಕ್ಕಿ (ನಾ).= ಕೊಳವರ್ಕ್ಕಿ: ಚೀಱಾದವು ಕೊಳವ[ಪಾಠಾಂ. ವರ್ಕ]ಕ್ಕಿ ದಳದಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಇ. ೧೧–೫೩).
[ಕೊಳವ + ಪಕ್ಕಿ]

ಕೊಳವನ (ನಾ). ಕೊಳವುಳ್ಳ ವನ (?); "ಕಮಲವನೆ" (ಶಿವಗಿ. ೪೫(೪): ನಾದದ ಕಲ್ಲಱಿತ್ತಿಯಜಱೊಳಗೆ ಭೇದಿಸುವ ಬಿಂದುಜಲವು [ಆಧಾರದ] ಕಳವಿಳೆಯೆಱಿಳು ಕೊಳವನದ ಆದಿಲಿಂಗನ ಪಾಡುತ (ಶಿವಗಿ. ೪೫೪).
[ಕೊಳ್ಳ + ವನ]

ಕೊಳವರಿ (ನಾ). ಕೊಳದಿಂದ ಬರುವ ಕಾಲುವೆ (?): ಜೀವರ ಬಡಗಣ ಕೊಳವರಿಯು ಕೆಳಗಣ ಕೆಯ (ಎಇ. VII, ೨೫೨. ೨೬೭–೬೫; ೧೧೪೭).
[ಕೊಳ್ಳ + ಕರ್ಪ]

ಕೊಳವಳಿಕ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆ 'ಕೊಗುಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡು (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಿಕೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು: ಬಾಯೊಣಗಿರಿಯುಂಡಿಯಿಂಬಲುಂಕೆ ಬಳಸಿ ಬಳೆದ ಕೊಳವಳಿಕೆಗಾಡೊಳ್ಳದ ಲ್ಯಟ್ಟು (ಚಳಪು. ೯೦–೧೫). [ಕೊಳವಳಿಕೆ (< ಕೊಳಗುಳಿಕೆ) + ಕಾಡ್ಮು]

ಕೊಳವೆಳ್ಳಿ (ನಾ). = ಕೊಳಗುಳಿಕೆ (?) : ಪೂಗಿಡುವೆಂಬ ಪೆಸರಿಂಗೆ ಕೊಳವಕ್ಕಿಯ ಗಿಡುಗಳಂ ನಟ್ಟು ನೀರೆಱೆದು ನಡೆಪಿ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂವಿನಂತಾಗಲಱಿಯದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಮ. ೭–೬೯). [?]

ಕೊಳವಾಳ್ (ನಾ). ಕೆರೆ, ಕೊಳಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡುವವನು. 'ಕೊಳವಾಳಿಕೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ಳ + –ವಾಳ್ (< –ಪಳ್)]

ಕೊಳವಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೊಳದ ಪಾಲನೆ; ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ (?): ಆ ಕೆಱೆಗಳ ಮೇಲಾಂಕಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಂಗಳಿಗೆವೂ ಕೊಳವಾಳಿ ಹೋಟಂಗಳ ಕಟವಾಳಿ ಊರ ಕಟವಾಳಿ ಸೇನಬೋಟಿ ಇಂತಿ ವೆಲ್ಲವಕ್ಕೆವೂ ಹತ್ತುವ ಹೊಸ್ಸಿಂಗೆಗೆ (ಎಇ. XII, ಬಳ್ಳಾ. ೨–೬೬; ೧೨೬1).
[ಕೊಳವಾಳ + –ಇಕೆ]

ಕೊಳವಿ 'ಕೊಬವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವಿಗೆ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಳಗ (?): ಳಳಧೌತದ ಕೊಳವಿಗೆಗಳೊಂ ರೂಪ್ಯದ ಕುಟ್ಟಿಗೆಗಳಂ . . . ತೀದಿ ದೆಶಾನಾಮಂ ತೆಱದ ಬಂಧುರೆ ಸುಗಂಧದಸ್ತು ಸಂಪೋಷಮುಂ (ಜಗದಿ. ೭–೧೪ ವ). [?]

ಕೊಳವಿಹುಟ್ಟ (ನಾ). ಬಂಡಿಯ ಮೂಕಿನ ಕೆಳಗಿನ ಮರ: ಅನುಳಕ್ಷಣಿ, ದಾರ್ವಧಕ್ಷಂ – ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಲೇಜಲರಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕಡುವ ಜಲಿಗೆಗೂ ಕೊವಿಹುಟ್ಟದ ಮಿಡಿಗೂ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨೧೯). [ಕೊಳವಿ (< ಕೊಬವಿ) + ಹೂಟ]

ಕೊಳವಿಳಿಕ (ನಾ). = ಕೊಗುಗುಳಿಕೆ (?): " ಭುಜಂಗಸಮ್ಮಿತಾ– ಕೊಳವಿಳಿಕ " (ಒಷಧಿ. ೧೧೧). [?]

ಕೊಳವೆ 'ಕೊಬವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಜಾವಿ, ಕೊಳವೆಭಾವಿ (ನಾ). ಕೊಳವೆಗಳನ್ನು ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೇರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರೆತ್ತುವ ಜಾವಿ: ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಕೊಳವೆದಾವಿ ನೀರಾವರಿ (Tubewell irrigation) ವಿಸ್ತರಣೆಗಾಗಿ . . . ಸಹಾಯ ದೊರೆತಿದೆ (ಅಂತರ್ಜಂ. ೧೩೧). ಕೊಳವೆಭಾವಿ : ಅಳವಾದ ಭಾವಿ ತೋಡಿ (ಇಳ್ಳಟ್ಟಾದ ಕೊಳವೆಭಾವಿಗಳು) ನೀರನ್ನು ಕೊಳವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಎತ್ತಬೇಕು (ಭೂವಿವಿ. ೨೯೫). 'ಒಡೆದಾವಿ' ಪರಾ. [ಕೊಳವೆ (< ಕೊಬವಿ) + ಜಾವಿ]

ಕೊಳವೆಭಾವಿ 'ಕೊಳವೆಜಾವಿ' ನೋ.

ಕೊಳವೆಹುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ವಜ್ರಕೀಟ: (ಕ).
[ಕೊಳವೆ (< ಕೊಬವಿ) + ಹುಳು (< ಪುಟು)]

ಕೊಳವೇರ್, ಕೊಳವೇರು (ನಾ). ಲಾಮಂಜ; ಬಾಳದಬೇರು: "ಕೊಳವೇರೆಂದು ಲಾಮಂಜಂ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨); ತಣ್ಣುಬೆಲ್ಲ ತಣ್ಣಗಿರದ ಸೂಸುಪೀಗೆ ಕೊಳವೇಗೊರಬಲಂ ಗಂಜಿಯೂಗೆ ಮಾಡುವರ್ (ಮಲ್ಲಿತ. ೩–೨೮); ತೆಜಂಬೆಳೆವ ತೆಜಪಿನೆಳಳವಟ್ಟ ಕೊಳವೇಗರ್ಗಳ ಕೆರ್ಗರ್ಕೊಳಗೆ (ರಾಜತ. ೧೦–೬೧). ಕೊಳವೇರು : "ಕೊಳವೇರು ಲಾವಂಜ " (ಶಕರ. ೨೪). [ಕೊಳ ? + ವೇರ್]

ಕೊಳವೇರು 'ಕೊಳವೇರ್' ನೋ.

ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಸಂಪಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೊಳಸಂಪಿಗೆ-ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚುವರು. ಹೂ ಬಹಳ ಸುಗಂಧ (ಕಭಾಗ. ೩೮).
[ಕೊಳ್$_0$ + ಸಂಪಿಗೆ (< ಸಂಪಗೆ)]

ಕೊಳಸಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು; ಹಲಗೆ ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [← ತುಳು. ಕೊಲೆಜಿ]

ಕೊಳಹ 'ಕೊಳಹೆ' ನೋ.

ಕೊಳಹೆ, ಕೊಳಹ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಹೊಂಡ; ಸಣ್ಣ ಕೊಳ: "ವೇಶಂತಃ, ಪಲ್ವಲಂ, ತಳ್ಪಂ – ಈ ೩ ಕೊಳಹೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೩). ಕೊಳಹ: "ಆ ತಳ್ಪಮೆನೆ ಪಲ್ವಲಾಖ್ಯಮೆನೆ ವೇಸಂತಮೆನಲು ಕೊಳಹಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪). [< ಕೊಳ್$_2$]

ಕೊಳಾತ್ತೂರ್ 'ಕೊಳತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೊಳಾಯಿ 'ಕೊಟವಿ' ನೋ.

ಕೊಳಾಳಪುರ 'ಕುವಲಾಲಪುರ' ನೋ.

ಕೊಳಿಂಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ: ಕೊಗ್ಗಿಲಿ, ಮರಳಿ, ಕೊಳಿಂಜಿ, ವಜ್ರನೀಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೪-೧೫೦೭). [?]

ಕೊಳಿಂತೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುದಳ್‌ನಾಡ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಕೊಳಿನ್ತೂರನ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೧೨-೩೧; 540).
[? + ಊರ್]

ಕೊಳಿಕೆ 'ಕೊಲಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳಿಸು, ಕೊಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿಸು: ಕೊಲಿಪಂ ಕೊಲ್ವಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಂ ಕೊಳಿಪಂ ಕೊಳ್ವನೆನಿಪ್ಪ ಪಾಪಿಯುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೮೧); ವಿರಾಟನ ದಾಯಿಗಂ . . . ತುಱುವಂ ಕೊಳಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೯ ವ); ಜೂಜನಾಡಿಸಿ ನಾಡ ಕೊಳಿಸಿದ ಹಿಸುಣನಿವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೪೨). ೨. ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಪಾವುಗಳಂ ಕೊಳಿಸಿ ಮಹಾಗ್ರಾವಮನುಱದಡಸಿ ಕಟ್ಟ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨). ೩. ಅಂಟಿಸು; ಹತ್ತಿಸು: ಜ್ವಾಲೆಯಂ ಕೊಳಿಸಿದರ್ ಪಟುಭಟರ್ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೫). ೪. ತೂಗು; ಬೀಸು: ಕುದುರೆಯ ಸಾಲುಗಳ್ ಬಲು ತೆರೆ ಬೆಳುಗೊಡೆ ನೊರೆಯು ಕೊಳಿಪ ಚಾಮರ ಶಫರಿಗಳಾಗಲಾ ಪುರ ಜಲರಾಶಿಯಂತೆ ರಾಜಿಸಿತು (ಕಂನವಿ. ೬-೩೩). ಕೊಳ್ಳಿಸು: ೧. (ಕಿ). [ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಳು 'ಕೊಳ್$_1$' ನೋ.

ಕೊಳುಕ್ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಶಂಕಾಕುಳಿತಂ ನೋಡಿ ಮನಂ ಕೊ [ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳುಕೆನೆ ಮುಱುಗಿ ನೆಗೆದ ಹರಿಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೧೨).

ಕೊಳುಕಂಠ (ನಾ). ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಸರಸೋತಿ ಸಣ್ಣೋಳೆ ನಗೆ ಮುಖದ ಕಡುಚೆಲುವೆ ಕೊಳುಕಂಠನರಸಿ ಗಿರಿಜಮ್ಮ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಕಲಿಸೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಪದನೂರ (ನನ್ನೂರು. ೮೦). [< ಸಂ. ಕಾಲಕಂಠ]

ಕೊಳುಕುಳಿಗ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋತ್ಸಾಹಿ (?): ಎಲೆ ಕುಶನೆ ಕೇಳೀತ ಹನುಮನು ಕೆಲಸವನು ಭೋರ್ಗರೆದು ಹಾರಿದನನಿಲಪಥದಲಿ ಭುಜವ ನೊದಱಿಸಿ ಲೀಲೆಯುಬ್ಬಿನಲಿ ಕೆಲಕೆ ಕೆದಱಿದವದ್ರಿಗಳು ನೆಲ ಕಳಲಿದುದು ಸಂತೋಷಮುಖದಲಿ ಕೊಳುಕುಳಿಗ ಖಳರಡ್ಡಗಟ್ಟಲು ತೂಳುತಡ ಹಾಯ್ದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೬೩).
[ಕೊಳುಕುಳ ? (< ಕೊಳ್ಗುಳ) + -ಇಗ]

ಕೊಳುಕೊಡು 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಳ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗಿಡಿ (ನಾ). ಸಿಡಿದು ಬರುವ ಕಿಡಿ; ಹಾರುಗಿಡಿ: ಖಂಡೆಯದ ಧಾರೆಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಯೋತರಾಸಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೭); ಚೂಣೆಯ ಕೊಳುಗಿಡಿಯ ಸೆಖೆ ತಾಗಿ ಸುಭಟಾವಳಿಯ ಮೀಸೆಗಳುರಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೩೫). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಕಿಡಿ]

ಕೊಳುಗುಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗುಳಿಕೆ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಗೊಳ 'ಕೊಳ್ಗುಳ' ನೋ.

ಕೊಳುಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೊಳುವಡೆ (ನಾ). ಕೊಡುವುದು ಹಾಗೂ ಕೊಳ್ಳುವುದು; ವ್ಯಾಪಾರ: ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವನಱಿಯದೆ ಮಾಡಬೇಕು . . . ಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿಹೆನೆಂಬ ಕೊಳುವಡೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೯-೧೬೧).
[ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + ಪಡೆ$_1$]

ಕೊಳುವೆ 'ಕೊಳ್ವೆ' ನೋ.

ಕೊಳುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ವೀಕಾರ: ಅಪಮಿತ್ಯಕ-ಒಂದಕೊಟ್ಟು ಒಂದ ಕೊಳುಹವು (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಕೊಳು (< ಕೊಳ್$_1$) + -ಹ$_2$]

ಕೊಳೆ$_1$ 'ಕೊಟ್ಟೆ$_1$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_2$ 'ಕೊಟ್ಟೆ$_2$' ನೋ.

ಕೊಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. 'ಕೊಡುಕೊಳೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳೆಗಡ್ಡ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ಗಡ್ಡ; ಕೊಳಕುಗಡ್ಡ: ಕಾಯಿಯೋ ಹುಳಿ ಬೀಳು; ಹಣ್ಣು ಕೊಳೆಯುವ ಹಾಳು, ಬೇರು ಮುದಿನೆಲದ ಕೊಳೆಗಡ್ಡ ಕೇಳು (ನಡಬಂ. ೭೫). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಗಡ್ಡ]

ಕೊಳೆಗಣ್ಣು 'ಕೊಟ್ಟೆಗಣ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಗೂಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಹೊಲಸು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು: ಕೆಲವು ಬೊಬ್ಬುಳಿಯಿಂದ ಅಲೆಗಳತುಲತೆಯಿಂದ ಕೊಳೆಗೂಡಿ, ಜಲಧಿಯೊಲು ತುಳುಕಿ ಮುಳಿದು (ಕಎಪು. ೩೦-೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಕೂಡು$_1$]

ಕೊಳೆಗೂಡು$_2$ (ನಾ). ಕೊಳೆ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಗೂಡು: ಅವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇರಿಸಿದ ಕೊಳೆಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸುವ ರೂಢಿಯು ನಮಗಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೯೬).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಗೂಡು]

ಕೊಳೆನಾತ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಅಲೆಯೆಸೆದು ಕೊಳೆನಾತವಾದರೋವೊ ಮರಿಮೀನ ಬಾಯ್ಗೆ ತುತ್ತಾದರಾಹಾ (ಪಾರಸಿ. ೨೧-೧೭). [ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ನಾತ]

ಕೊಳೆನಾರ್ 'ಕೊಟ್ಟೆನಾಱು' ನೋ.

ಕೊಳೆನೀರ್ 'ಕೊಟ್ಟೆನೀರ್' ನೋ.

ಕೊಳೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆತುಹೋಗು: ಕೊಳೆಬಿದ್ದ ಹಣ್ಣು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರು: ಈ ಕುಂಟಚಾಕರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಬೀಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಂದ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಡಬಾರದು (ದಾಸಹು. ೩೨).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಟ್ಟು$_1$)]

ಕೊಳೆಮಚ್ಚೆ ಹುಣ್ಣು (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಂಸವು ಕೊಳೆಯುತ್ತಾ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರಣ; ಮಂಡಲದ ಹುಣ್ಣು; ರೂಪಾಯಿ ಹುಣ್ಣು (ಕರಾ): "ಕೋಠಃ, ಮಂಡಲಕಂ-೨ ಮಂಡಲಾಕಾರವಾದ ಕುಷ್ಠಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಕೊಳೆಮಚ್ಚೇ ಹುಣ್ಣು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦).
[ಕೊಳೆ$_2$ (< ಕೊಟ್ಟೆ$_2$) + ಮಚ್ಚೆ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಕೊಳೆಮಾತು (ನಾ). ಹೊಲಸು ಮಾತು; ಕೀಳು ನುಡಿ: ಒಡನೆ ಕೊಳೆಮಾತುಗಳಿಂದ ಅಶುದ್ಧವಾದ ತನ್ನ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ದೇವರ ಅಮೃತ ನಾಮಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡನು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ).
[ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + ಮಾತು$_1$]

ಕೊಳೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಗ್ರಾಮಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಕೆಲವನ್ನಾಗಲೀ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಕೊಳೆಯಿಸಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ತರಬಿ. ೮).
[ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೊಳೆರೋಗ (ನಾ). ಅಡಕೆಯ ಮರಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ಒಂದು ರೋಗ: ಅಡಕೆಯ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆರೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆಗೊನೆಗಳಿಗೆ ಹಾಳೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಪಂಜಪಂ. ೧೯); ಕೊಳೆರೋಗದಿಂದ ಈ ಸಾರಿ ಅಡಿಕೆ ಫಸಲು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೨).
[ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + ರೋಗ]

ಕೊಳೆವುಲ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ಹುಲ್ಲು; ಕೆಟ್ಟಹುಲ್ಲು: ತಿನುತುಂ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳಂ ತಿನುತುಂ ನಿಸ್ಸಾರಮಪ್ಪ ಕೊಳೆವುಲ್ಲಂ ದುರ್ಮನನಾಗಿ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೫೫); ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗೋಪಭೋಗಮಂ ಕೊಳೆವುಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತೆ ಬಿಸುಟು ದೀಕ್ಷೆಯನಾಂತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೫-೧೨).
[ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + ಪುಲ್]

ಕೊಳೆಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಡು; ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಗಸೆ ಗಿಡದ ಎಲೆಗಳು ಹಳದಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಕಾಂಡಗಳನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿ ನಾರನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ರೆಟ್ಟಿಂಗ್ (Retting) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಗೃಹವಿ. ೬೩). ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡು; ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸು: ಪತ್ರವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸದೆ ಕೊಳೆಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ).
[ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಕೊಳೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತಕ್ಕೆ ಈಡಾಗು; ಹಾಳಾಗು: ಹೊಲದವರೆಯ ನೆಟ್ಟು... ಬಿತ್ತವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಕೊಳೆಹೋಯಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬೫-೮೧೭). [ಕೊಳ್ಳೆ$_2$ (< ಕೊಱ್ಱೆ$_2$) + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಳ್ಕ (ಗು). ಕೊಳಕಾದ; ಕೊಳೆತ: ಕೊಳ್ಕಮತಿ ಬಿಡಿಸಿ ಬಲು ಪುಳ್ಕೋತ್ಸಹದಲಿಯಿಟ್ಟು ಶಿಲ್ಕಿದ ಮಾನವನ್ನ ತಳ್ಕಿಕ್ಕು ಭಕುತಿಯೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೯-೫). [< ಕೊಱಕ]

ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕು (ನಾ). ಒನಪು; ಒಯ್ಯಾರ (?): ಅಡಿಗಳಂ ತಡವಿಟ್ಟು ಕೊಳದಿಂದೆ ಪೊಱಮಟ್ಟು ಕೊಳ್ಕುಬಳ್ಕೆನೆ ನಡೆದು ನೊಸಲ ಬೆಮರಂ ತೊಡೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೧); ಕಾಮದೇವನ ಕರವಾಳಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ಪೊಳೆದೆರ್ದೆಯೊಳುಳ್ಕಿ ಕೊಳ್ಕುಬೆ[ಬ]ಳ್ಕುಗೊಳಿಸುವ ವಿಳಾಸದೊಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೭ ವ). [ಕೊಳ್ಕು$_0$ + ಬಳ್ಕು$_0$ (< ಬಳುಕು)]

ಕೊಳ್ಕುಳಿ 'ಕೊಳಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೆ 'ಕೊಳಕೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಕೊಡೆ, ಕೊಳುಕೊಡು, ಕೊಳುಕೊಡೆ, ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವ ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಹಾರ; ವಿನಿಮಯ: (ಕ). ೨. ಮದುವೆ ಸಂಬಂಧ; ಬಾಂಧವ್ಯ; ನಂಟಸ್ತನ: ಬೆಳ್ಗೊಡೆಯೊಡೆಯಾತನರ್ಥಿವಡೆ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗಾಗಳೆ ವಜ್ರಬಾಹುದಾಂಗುಡಿವಿಡೆ (ಆದಿಪು. ೪-೫೩); ನಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕೆಡೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟನೇಂ ಧನ್ಯನೊ ಧಾತ್ರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೭); ಇದೆನ್ನ ಕುಲಮಿಂತುಟು ನಿಮ್ಮ ಕೊಳ್ಕೊಡೆಗೆ ತಕ್ಕನಲ್ಲೆಂ (ಬಂಹರಿ. ೫-೨೯ ವ); ಎನ್ನೀ ಕೊಡುಗೂಸಿಂಗೇವೂರ ಕೊಳ್ಕೊಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೭-೧೨).

ಕೊಳುಕೊಡು: ೧. ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ ಕೊಳುಕೊಡು ವೊರೆಕೆರೆ ನೋಡು ನಿಯಮಿಸು ವ್ಯವಹಾರಗಳನು (ಅನಂಚ. ೧-೧೫೧). **ಕೊಳುಕೊಡೆ**: ೧. ಉಭಯಾಚಾರ ತಾನೆಂದಱಿದ ಪರಮಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೊಳುಕೊಡೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಶಾ. II, ೪೩೬). ೨. ಜಾನಕಿಯನಾಂ ಮುನ್ನಮೆ ರಾಮಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಹೋನ್ನತಿಯಿನೀ ನಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆ ಗುದಯಿಸುತ್ತಿರಲು (ಕುಮುರಾ. ೨-೧೦೮); ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರರಸನ ಬೇಳಮೇಳಕೆ ಕೆಲರು ಕೆಲಬರು ಬಾಲೆಯರ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ಬಳಗದ ಬಂಧುಕೃತ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೧೪); ವಿಷಮ ಕುಲದಲಿ ಕಾಯದಾಸೆಗೆ ಕೊಳ-ಕೊಡೆಯ ಕಳವಳಿಸಿ ಮಾಡಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೦-೮); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನು . . . ಪಲ್ಲವರೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಕೊಳುಕೊಡೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದನು (ಸವತಿ. ೫೧). **ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ**: ೨. ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಕೊಡೆಯಂ ಮಾಡಲುವೇಕೆಂಬ ಭಾಷೆಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೩-೫೧ ವ); ಒಳ್ಳಿತೊಳ್ಳಿತು ಮದವಾರಣದೊಳಗಾಡು ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆಯ ಮಾಳ್ಪುದೆಂದು ಪೊಳ್ಳುನುಡಿಯಿದೇಕೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೧೭-೧೧೮); ನಿಮ್ಮೊಳಗೆ ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವು]ಕೊಡೆಯೇ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೧೬). [ಕೊಳ್$_1$+ ಕೊಡೆ$_3$]

ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಡಿಯಿಸು: ಮುನಿದಯ್ನೂಱುಂ ಕುನ್ನಿಗಳನಿತುಮನೊರ್ಮೊದಲೆ ತೋಱಿ ಕೊಳ್ಕೊಳಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಱಿ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿ] ಮಹಾಮುನಿ ತಳರದೆ ಮೇರುವೊಲಿರೆ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೩); "ಕೊಳ್ ಕೊಳ್ ಎಂದು ಚೂಬಿಡು" (ಯಶೋಚ. ಸಂ. ಕೋಶ). [ಕೊಳ್$_1$ + ಕೊಳಿಸು]

ಕೊಳ್ಗಾರ್ (ನಾ). ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆ; ಧಾರಾಕಾರವಾದ ಮಳೆ: ಸಾಲಿಟ್ಟುವೆರಲವಟ್ಟಿಯೊಳಾಲಿವರಲ್ವೆರಸು ತೋರವನಿ ಕೊಳ್ಗಾರೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೮).
[ಕೊಳ್$_1$ + ಕಾರ್$_2$]

ಕೊಳ್ಗುದಿ 'ಕೋಳ್ಗುದಿ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಗುಳ, ಕೊಳಗುಳ, ಕೊಳುಗುಳ, ಕೊಳುಗೊಳ, ಕೊಳ್ಗೊಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಾಳೆಗ; ಯುದ್ಧ; ಸಮರ: ಕಣ್ತಣಿವಿನಮಂದು ನಿಂದಿಱಿದ ಕೊಳ್ಗುಳನಂ ನಡೆ ನೋಟ್ಪಹೀಂದ್ರರೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧); ತನ್ನ ಕೊಂದ ಕೊಳ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೩ ವ). ೨. ಕಾಳೆಗದ ಕಣ; ಯುದ್ಧರಂಗ; ರಣಭೂಮಿ: ಸೋಲ್ತು ಕೊಳ್ಗುಳದೊಳಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೊಳಿ, ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೊಳಿ] ರ್ದಾಗಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೮-೧೪); ಕವಿಲ್ತಿರ್ದುದು ಕೂಡೆ ಸಂಜೆಗವಿದಂತಾ ದ್ರೋಣನಿಂ ಕೊಳ್ಗುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೫); ಕೊಳ್ಗುಳಮಂ ಬಳಸಿ ಚಕ್ರಮಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಶ್ರೀಯುಮಂ ತಮ್ಮನೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೭ ವ); ನಡಸಿ ಕೊಳ್ಗುಳಕೆ ಪೂಜೆಯನು (ವರ್ಧಚ. ೭-೪೧). **ಕೊಳಗುಳ**: ೧. ಕೊಳಗುಳದೆ ಕೋಟೆಯ ಮಡಿದಡಿಗೆಡದಾಸೆಯ (ಸೌ ಇ ಇ. IX-i, ೨೮೭-೧೬; 1200); ಎತ್ತಣೇ ಕೊಳಗುಳದ ಕಾಲ್ನಡೆಯೆತ್ತಣಾಹವದಭಿಮುಖತೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೨೨); ಕೊಳಗುಳದೊಳೊಂದಂಬಂ ತೊಟ್ಟೊರ್ವನನಿಸುವಿನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೬-೧೬). ೨. ನರಕಬಂಧಂಗಳೆಂಬಿವು ಕೊಳಗುಳಂಗಳೊಳು (ಭಾವಚಿಂ. ೨-೫). **ಕೊಳುಗುಳ**: ೧. ತನ್ನಿಱಿದು ಗೆಲ್ದ ಕೊಳುಗುಳವನ್ನೋಡಲ್ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯುಂ ತನ್ನ ಸಹೋತ್ಪನ್ನರುಮೊಡವರೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨); ನಿನ್ನೆ ನಮ್ಮ ಕಾದಿದ ಕೊಳುಗುಳದೊಳೇನಾನುಮುಱಿದ ಕಾಕಬಲಮುಮನಿಂದು ನಿರವಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಂದು ಬರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೧೦);

ಪಡೆಯಲಿ ಹಲುಬಿದಪರು ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಿದವರಿಗೆ ಸಂದುದೇ ಪರಿಹಾಸವೆಂದಿನುತ (ಅವ್ವಾದ್ಯೋ. ೭-೧೩); ಫಲುಗುಣಗೆ ಕೊಳುಗುಳದ ಗಿತ್ತಿಪೆಯೆವಂದು (ಗಿಂವಿಂ. ೨೨-೬೯). ೨. ಕೊಳಲುಗುಳಮುಂ ಪೋಲ್ವತ್ತು ಪೂಗೊಳಲಂ ಕಾರಿವನಾ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩); ಕೆರಳ್ದ ಕೆಣಕುಗಳ ಕಾಲ ದೂಳ ನೆಗೆದು ಕೊಳುಗುಳದೊಳ್ ಪಸರಿಸಿ (ಅಭಿಚಾ. ೨೮೮); ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿ ಹಾಯ್ದುಮು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾಹಲದ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪); ಇಳಿದು ಬಳಕಪುರೇಂದ್ರನಾ ಕೊಳುಗುಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಪೊರಾ. ೬-೨೦-೬೯). **ಕೊಳುಗೊಳ್** : ೧. ನೋಲ್ತು ಕೊಳುಗೊಳಂಗಳೆಯಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳುಗುಳಂಗಳೆಯಲಿ, ಕೊಳ್ಳುಳದೊಳಗಿ] ರ್ದಾಗಳ್ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೪-೧೪೪). **ಕೊಕ್ಕೊಳ್ಕ** : ೧. ರಣವಿಕ್ರಮನಾನ್ಯೆಜೆಯಂಡಿಗಾಳ್ಕೊಟ್ಟತ್ತ ಸಿಂಧಿಗೆ ಕೊಕ್ಕೊಳದು ಳ್ಪಟ್ಟೆ ಎಜೆಮು ಗೆಲ್ದು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೪೬-೩; ೩೭೮ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ಳುಳಂಗೊಳ್, **ಕೊಳ್ಳುಳಗೊಳ್** (ಕ್ರಿ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡು. ೨. ಕಾಳೆಗವನ್ನು ಗೆಲ್ಲು : ಪಗೆವಲ್ಲರುಮುಱ್ಕೆ ಕೊಳ್ಳು [ಪಾಠಾಂ. ಳುಗೊ]ಳಂ ಕೊಳ್ಳನಿತು ಪೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ನಿಲಲಾಜಿ (ಪರಮಾಂ.೩೪-೧೩ ವ).

ಕೊಳ್ಳುಗೆಗೊಳ್ : ೨. ತಮ್ಮ ಪಡೆ ಬಜಱ್ಕೆ ಬನ್ನು ಕೊಳ್ಳುಳ ಗೊಣ್ತತ್ತು (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬-೯ ; ೭೫೦). [ಕೊಳ್ಳುಳ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಕೊಳ್ಳುಳಗೊಳ್ 'ಕೊಳ್ಳುಳಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಸ್ವೀಕಾರ : ಪಿರಿಯ ಪಾಲ್ ಅಳ್ಳಳ್ ಕೀಱ್ವುವಯು ಕೊಳ್ಳೆ ಯಿನ್ ತಾ ಮೆಂದು ಮುಟಿಯರ್ (ಅಂಕಗೊ. ೧೫-೨೯೧); ಇದಿದು ಕೊಡುಗೈಯಲ್ಲದೆ ಕೊಳ್ಗೈ ಸಡಗರಿಸದ ಕೈಯ ಕಂಡೆವೀಯೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ವಸ್ತುವಂ. ೭-೪೮).

[ಕೊಳ್ + -ಗೆ. / ತಮಿ. ಕೊಳ್ವು]

ಕೊಳ್ಳೆ ಸಱ್ಪು 'ಕೋಟ್ಟಿಗೆಸಱ್ಪು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳೊಳ್ಳಿ 'ಕೊಳ್ಳುಳ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಆ ಕೆಜೆಯನ್ವಂ ತೆಂಕ ಪುಣಸೆಯಿನ್ವಂ ತೆಂಕ ಓಱಯ ಮೇಗೆರೆಯಾಗಿ ಕೊಳ್ಳೊಳ್ದ ಕೆಯ್ಯ ಬಡಗಣ ಸನ್ಜೆ ಮೇಗೆರೆಯಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೩-೨೫; ೧೦೫೮ ಶತ). [?]

ಕೊಳ್ತೆಳ್ 'ಕೊತ್ತಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೊಳ್ತಿನೆಕೋಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು (?) : ತಸ್ಮ ಪೀಮಾನ್ಯರಂ ಕೊಪ್ಪಿನೆಜೋಜೆಎ ಪೆರ್ಬ್ಬ್ಯಎ ವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕು ತುಜ್ಜಿಲುಂ ದೇವಸಾಲಿಯುಂ ಕಟ್ಟುರೆಎ ಸೋಮಿಎ (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೫-೫೦; ೭೩೨). [ಕೊಳ್ತಿನ್ಗಿ + ಕೋಜೆ]

ಕೊಳ್ತೆಪ್ಪು 'ಕೋಳ್ವೆಪ್ಪು' ನೋ.

ಕೊಳ್ತೊಡು 'ಕೋಳ್ವಡು' ನೋ.

ಕೊಳ್ತೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮರುಳರೆ ವಿಷಯೇ ಕೊಳ್ತ ಪಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮೇ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೩, ೧೧-೨೮ ; ?). [ಕೊಳ್ತ್ + ಪಳ್ಳಿ]

ಕೊಳೋಗೆ 'ಕೋಳೋಗೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮಗ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗ ; ಸಾಕುಮಗ : ಕೊಳ್ಮಗ ಮಾ ಮಲ ಪೊತ್ತಿ (ಮೈಎಂ. ೧೯೩೨, ೧೯೬ ; ?). 'ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ + ಮಗ]

ಕೊಳ್ಮಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ; ದತ್ತುಪುತ್ರನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಆದಿತ್ಯನ ತನುಭವನಂ ಮಾಧವನನಳ್ತಱಂ ಸೋಮಂ ಮೋತವರಂ ಕೊಳ್ಮಗಗೊಂಡಂತವರಿರುಮಾತ್ಮಂತೆ ಮುದಮುಂ ಪಡೆದರ್ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೩೩-೨೩ ; ೧೧೭೨). [ಕೊಳ್ಮಗ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಕೊಳ್ಮೆಗಳ್ (ನಾ). ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮಗಳು ; ಸಾಕು ಮಗಳು. 'ಕೊಳ್ಮಗಳ್‌ಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ + ಮಗಳ್]

ಕೊಳ್ಮಗಳ್‌ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದತ್ತುಮಗಳೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು : ಗಂಧರ್ವ ದತ್ತೆಯ ಗಾಂಧರ್ವಗಂಧಿಯಪ್ಪ ಳಳಚೇಗಂ . . . ಗಾಡಿಗಂ ಬಯಸಿ ಕೊಳ್ಮಗಳ್ಗೊಂಡನ್ (ಅಧಗೇ. ೬-೧೫ ವ).

[ಕೊಳ್ಮಗಳ್ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಕೊಳ್ಮೆಗ 'ಕೊಟ್ಟಿಗ್ಯಾಗ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮೆದುಳ್ 'ಕೊಟ್ಟಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮೆದುಳು 'ಕೊಟ್ಟಿದುಳ್' ನೋ.

ಕೊಳ್ಮೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಪರಿಗ್ರಹಿಸು (?) : ಉಪವಾಸ ಪೀಗರ್ದಿಗಡುಡಿದು ಮಾಗದಿ ಬಂದೆವ್ವೆ ಕೊಳ್ಮೆಡೆದು ಸಲಕೆಂದತ್ತರವರೀ ಸುರರು ರಾಮನಿಗೆ (ಪಕುಶಾ. ೨೨-೩೦). [?]

ಕೊಳ್ವು (ನಾ). ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಸ್ವೀಕಾರ. 'ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ + -ವು]

ಕೊಳ್ವುಕೊಡೆ (ನಾ). ಈ ಕೊಳ್ವೊಡೆ ೨ : ಏಮ್ಮಂಗಳೆ ನಮ್ಮಂಗಳೆ ಕೊಳ್ವು[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ಕೊಡೆಯೇ ಬಯಲ ಹಮ್ಮೀಸಾಡಲದೇತಕೆ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೪-೧೭). [ಕೊಳ್ವು + ಕೊಡೆ]

ಕೊಳ್ವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮುಳ್ಳಂದದ ಶ್ರೀಪಾಳೇಶ್ವರದ ಮಟಮುಮ[ಂ][ಕೊಳ್ವು]ಗೆಯ ಸಿವಾಲಯಮು ಲೋಗರ್ಪಾಳಮೆಂತೀತಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೬-೧೦೮ ; ೧೦೮೦). [?]

ಕೊಳ್ವೆ, **ಕೊಳುವೆ** (ನಾ). = ಕೊಳ್ವು : "ಕಷ, ಚೀವ್ಯ-ಸಂವರಣಾ ದಾನಯೋಃ, ಹೆಱದುಮಿಸೊಳಂ ಕೊಳ್ವೆಯೆಕಂ" (ಶಾಕೆಧ. ೧೫೪). **ಕೊಳುವೆ** : ಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲಂ ಕೊಳುವೆಯುದೆ ರಚಿಸಲಿಡೆ ರಾರವ (ಅರಕು. ೪೫೬-೬). [ಕೊಳ್ + -ವೆ]

ಕೊಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ; ಹಳ್ಳ ; ಕಂದರ : ಪೆರ್ವರಂ ಪೊದಲು ಪಳ್ಳ ತೊಳ್ಳಂಗಳಿಂದಿತ್ತೆಡೆಯೊಳಂ ಕೊಲಬು (ಶಾದಂಉ. ೫೯೦) ; ನೆಲನಂ ನೆಜೆ ಪೋಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳನೇಱನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳನೆಱನಂ] ತದಱೊಳ್ ಪಿತ್ತ (ಲಪಚೆವಿಪ. ೬-೩) ; ಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲೊಳ್ಗಳ್ಳಮಪ್ಪ ಕೊಳ್ಳದೊಳ್ (ಅವಗಾಮ್ಯ. ೪-೨೦) ; ಕೊಳ್ಳಂಗಳಂ ಕೊಳಂಗಳೀಸುಳಂ ದಾಂಟಿ (ಇಳಿ. ೫೪-೪) ; ಧರೆ ತಗ್ಗಿ ಬಜಱ್ಕೆದು ಕೊಳ್ಳವಾದುದು (ನೀ ಮಿತ. ೧೧-೫೬) ; ಕೆಜಿಬಾವಿ ಹಳ್ಳ ಕೆಜೆಗಳು ಬೆಂಚಿಗಳು (ಧರಪ. ೩೪-೬೨) ; ಹಾದಿಯಲಿ ಹಳ್ಳವಿದೆ ಮುಳ್ಳಿದದ ಕೊಳ್ಳವಿದೆ (ಪಾಂಅಚ. ೪೬). ೨. ಗಹ್ವರ ; ಗುಹೆ : "ನಳಂಜಱಂ, ಗಹ್ವರಂ – ಈ ೨ ಕೊಳ್ಳವು" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೩) ; ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಪಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೭). 'ಹಳ್ಳಕೊಳ್ಳ' ಪರಾ.

ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳ ೧ : ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೀರು ನಿಂತಿದೆ (ಜೂತಿ). [< ಕೊಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಳ ಪಿ ಗೋ ತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಕೊಳ್ಳಗರಧಿಷ್ಠಿತರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮಹಾ ಸೋಮಿಯಣ ಭಟ್ಟರ ಮಗಂ ನಾರಣಭಟ್ಟರ ಮಗಂ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೧೬-೧೯ ; ೧೦೬೨). [?]

ಕೊಳ್ಳೆಮ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬನ್ನ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಕೊಳ್ಳೆಮ್ಮ ಗಾವುಣ್ಡನುಂ (ಎಳ. XII, ಹೊಳ್ಕೆ. ೩೦-೧೧ ; ೯೬೪).

[ಕೊಳ್ಳೆಮ್ಮಂ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೊಳಾಳ್ವರ್ (ನಾ). = ಕೊಳ್ವ ೨ : ಆಡವಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಳ್ವಾ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವರದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರಲಲ್ಲಿ ದನ ಪೋಗಲು (ಧ್ವರಸೂ. ೨೮೭). 'ಕೊನ್ನಾರ್' ಪರಾ. [< ಕೊಳ್ವ]

ಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ : "ಅಲಾತಂ, ಉಲ್ಮುಕಂ – ೫ ಕೊಳ್ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨-೭೭); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜಗುನೆಯಂ ಪಾಯ್ವನಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩೮); ತತ್ಪರಿವಾರದು ನೊವಿನ ಕೊಳ್ಳಿ ಯೊಳಿಂದೆ ಸುಟ್ಟಪೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೫-೧೨); ಹಾವಿನ ಹೆಡಗಿಳ ಕೊಂಡು ಕೆನ್ನೆಯ ತಜ್ಜಿಸುವಂತೆ ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯ ಕೊಂಡು ಮಂಡೆಯ ಸಿಕ್ಕ ಪಿಡಿಸುವಂತೆ (ಬಸವ. ೩೩೧); ಉರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಯಂ ಕೊಂಡು ಉಸಿವ ಮರುಳ್ ಕೈಯ ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ಬೆಳಗಿಸೊಳ್ (ಬಂಡಿ ೦. ೩-೧೦೨); ಈಸಲಿ ಫಲುಗುಣಾ . . . ಕೊಳ್ಳಿಯೊಳಿಟ್ಟ ನನ್ನಿಯ ನೆನೆದು (ಭಾವ್ಯಾಭಿ. ೧೧-೩೩); ಇಡಲೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳಿಯನು ಸುರಿದರೆ ಬಿಡದೆ ಉರಿವುದೆ (ಕಾರಿಕಾ. ೩೫-೨೬); ಹಳ್ಳಿ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ದೀಪ (ಗಾದೆ). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ. 'ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ' ಪರಾ.

[ದೇ. ಕೊಳ್ಳಿ ; ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಳ್ಳಿ ; ತುಳು. ಕೊಳ್ಳಿ, ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಈನಿತ್ ಧರ್ಮ್ಮಮಾನ್ ಆಡೋರಾ ಉಲಮರ್ ಪೆಟ್ಟುಗೆ ಪಾಲಿಪು ಕೊಳ್ಳಿಯುಂ ಆರಮನಿಕಾಜದ ಭಾಗಮುಮರ್ ಆರ್ಯ್ಯಕೆಮ್ಮಪ್ಪಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಾ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೯; 675); ಪರಿಕಿಸದೇ ಧರ್ಮ[ದೊ]ಳರಸರ್ ಕಾಣಲೆ ಕೊಳ್ಳಿಯರುವಣಂ ಕಿಱುಸುಂಕಂ ಪುರಧರ್ಮ್ಮಂ ಬಣ್ಮೆಗೆಯಿಂದರಿಪಿಸಮನೆಲಿ ಕೊಡ್ಡುವಂ ಜಾಹ್ನಾಳಂ (ಕಾ. II, ೧೨-ಹಾ ; 1114). [?]

ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನಮಾಡುವವನು; ಪಂಜುಗಳ್ಳ: ಇರುಳಂ ಪಗಲುಂ ಪರಿವ ಕೊಳ್ಳಿಕಳ್ಳನಾದೆಂ ಮನ್ನೆ ಯ್ ಮ ಹಾ ಮುಂಡಲಿ ಕ್ಷ್ವರ ನಾ ದೊಡ ಂ (ಎಇ. XXIII, ೩೦-೫೫ ; 1265); ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ವಿಧವಂಗಳುಂ ರಕ್ಷಕರಲ್ತೆಂಬುದುಂ ದಾಯಗರ ಪಗೆವರ್ ಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕಳ್ ಪಲ್ಲಂ ಮೊದಲಾದುದೆಲ್ಲಂ ಪೊದೆದುಂಬಿದುದುಂ ಪೋಪುದಲ್ಕೊಳ್ ತಿಳಿದುಂ (ಚಂಪು. ೨೬). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕಳ್ಳ]

ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಾಳಗ; ಬೆಂಕಿಯುದ್ಧ : ಕೊಳ್ಳಿ ಬಾಲದಿ ಸುಟ್ಟ ಹನುಮನು ಉಳ್ಳುದೆಲ್ಲವ ಹಿಂದೆಯದು ಮರಗೊಳ್ಳಿ ಯಾಯಿತು . . . ಕೊಳ್ಳಿಕಾಳಗ ಕಕ್ಕೆ ಕಾತುಳವಾಯ್ತು ಕಾಂಬರಿಗೆ (ಕಾರಿಕಾ. ೩೭-೭). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕಾಳಗ (< ಕಾಳಗ)]

ಕೊಳ್ಳಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಕಿಯಿಡು ; ಉರಿಹಚ್ಚು : ಊರಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡ್ಯಾರೋ ಹಲಗಲಿ ಸುಟ್ಟು (ಕ್ರಮಂಧ್ರ. ೭೬); ಆತ್ಮರಾಜನಾದ ಬಲು ಸಿಟ್ಟಾ ಮೂರು ದಾರಿಗೇ ಕೊಳ್ಳಿ ಕೊಟ್ಟಾ (ಗ್ರಾಮಾಯಿ. ೫೯೦). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕೊಡು]

ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಳ್ಳಿಗದೇವಂ ಪೃಥವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದೆ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೬೧-೨ ; 967).

[ಕೊಳ್ಳಿಗ + ದೇವ]

ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಂಕಿ ತಾಗು; ಉರಿಹತ್ತು. ೨. (ಆಲಂ) ಕೋಪಗೊಳ್ಳು ; ಉರಿದೇಳು : ಉಳ್ಳುವನಾಡೆ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುವರ್ (ರತ್ನಾ. ೬೨). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್[1])]

ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಹಿಡಿದು ಓಡುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ದೆವ್ವ; — ಪಿಶಾಚಿ : ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳುರಿ ಮರಕೊಡರುಗಳು ಒದರೆ (ಆರಕು. ೪೧೮-೧೫); ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವಗಳು ಬಳ್ಳಗಟ್ಟುವುವು – ಕರಿಗಾರ ಕಂದರದಲ್ಲಿ (ಜಂಗಸ. ೨) ; ಸಂತ್ತುಮುತ್ತು ಭಯ ; ಸಂಕಲು ಕೊಳ್ಳಿ ದೆವ್ವ ಕಂಡಿದಿವೆ (ಲೀಮು. ೨೪). [ಕೊಳ್ಳಿ + ದೆವ್ವ]

ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ : ಆ ಬೆಳಕು ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿಯಾಗಿರಬಹುದೆ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು (ಕಪಾಕಂ. ೧೩). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಪಿಶಾಚ]

ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಸುಟ್ಟು ಕರಿಕಾದ ಕಡ್ಡಿ : ದಶಕಂಠನ ಕಂಠನಾಳಂಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಿಪುಳ್ಳಿಯಪ್ಪನಿಗಂ ಸಡಿಯ ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೧).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಪುಳ್ಳಿ]

ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಗೌರಿಬೀಜ, ಕೊಳ್ಳಿಬೀಜ (ವೈದ್ಯಾ. ೪೬-೧೧೦). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬೀಜ]

ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಕರಿಬಣ್ಣ. ೨. ಕರಿಬಣ್ಣದ ಪ್ರಾಣಿ; ಕರಡಿ : ಇಬ್ಬರಬಬ್ಬರಿಯಸೊಡಿದು ಕೊಳ್ಳಿವಣ್ಣನ ಬಣ್ಣಗೆಡಿಪುದು ದಳ್ಳಾಡುದಾ ಶಾಖವನು . . . ಕೊಳ್ಳಿದೊಳಗೆಗಂದುಲಿಪ ಬೀಡರ ನೆರವಿ ಸಂಧಿಸಿತು (ಸಾತ್ಯಧಾ. ೫-೬೫). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬಣ್ಣ]

ಕೊಳ್ಳಿವಾಲ (ನಾ). ಕರಿಮೈ ಹಾಗು ಬಿಳಿ ಬಾಲವುಳ್ಳ ನಾಯಿ: ಕುಡಿನಾಲಕ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಣಂ. ಕೋ೪]ವಾಲಕ ಬೆಳ್ಳನ ಶಿಡುಗಾಲ ಬಲು ಕುಳ್ಳುರಣ ಮಂಡಿಗಿವಿಯಳಗಳ ಬಿಡು ಕಡೆ ಹಿಡಿಯೆಂದು ನುಡಿವರು ಬಿಯದರು (ರಾಮಾವಿ. ೧೫-೬೪). [← ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳವಾಲ]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು(ಕ್ರಿ).ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಬೀಗಮುನಿ ವರಮಂ ಸಾರಲ್ವೇಱ್ದುರುಳೊಳ್ ಕೊಳ್ಳಿವಿ[ವೀ]ಸಿಯುಂ ರವಳಿ ಭೋಪಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೪೪ ಪ); ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ರೌದ್ರಮಾಗೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿಸೆ (ಮಹಾಪ್ರೇ. ೧೧-೧೩೨).

[ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು + -ಇಸ್ಯು]

ಕೊಳ್ಳಿವೀಸು(ಕ್ರಿ).(ಯುದ್ಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದರಸಂಕೇತವಾಗಿ) ಉರಿಯುವ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬೀಸು : ಎರಡುಂ ಬೀಡುಗಳೊಳಂ ಭೋರೆಂದಾರ್ದುರ ರವಳಿ ಭೋಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೫೮); ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿ ಪಡೆಯಂದಿರದಂ ದಿಗ್ಧೀಪಿಡಿದರ್ (ಪೌಲಾ. ೧೧-೧೨೩); ಕಾದಲೊರ್ವಂದೊರ್ವರೊಳಕಳುಕಿಲೆಯ ನೀಯೆ ನಿಮರ್ಕೆ ಸೊರ್ಕಿಪಂ ಮೋದಿದ[ದೊಂ]ದು ಮಾಣಕದ ಮುದ್ರಿತೆಯೊಪ್ಪದೆ ಕೊಳ್ಳಿವೀಸಿದಂತಾದುದು (ಸಣ್ಣಕ್ಕಸು. ೧೪-೧೬). 'ಕೆಯ್ವೀಸು' ಪರಾ. [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬೀಸು]

ಕೊಳ್ಳಿವೆಳಗು (ನಾ). ಕೊಳ್ಳಿಯ ಬೆಳಕು : ಜಳಜಸಖನಂ ನೀರಿಕ್ಷಿಸೆ ಬಳಜೀರರ್ ಕೊಳ್ಳಿ[ಪಾಣಾ. ೪೨]ವೆಳಗಿನೊಳ್ ಪೆಜ ಉಗು ಮ ವ ಳ್ (ಜಾತಕ. ೪-೧೧). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಬೆಳಗು]

ಕೊಳ್ಳಿಸು 'ಕೊಳಿಸು' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯು (ಕ್ರಿ). ಕಪ್ಪಾಗು ; ಕರಿಕಾಗು ; ನಿಸ್ಸಾರವಾಗು (?): ಅರಿಷಿಣವನ್ನು ಹಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಕೊಳ್ಳಿಹಾಯುವವು(ಕೃಷಿಪ್ರ.೧೯೯).

[ಕೊಳ್ಳಿ + ಹಾಯು (< ಪಾರ್ಯ್[1])]

ಕೊಳ್ಳಿಹೆದೆ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳಿದೆವ್ವ : ಕೊಳ್ಳಿ ಹೆದಗಳಿನಿಸಿದರ್ ಬಳಿಕವಳ ಮಿಳ್ಕಿಸುವ ಬಾಲ್ದಲೆಯ ಪೊಕ್ಕ ಬಳಿವಿಡಿದ (ಶಾಂಪರ. ೧೬೯-೩೬೮). [ಕೊಳ್ಳಿ + ಹೆದೆ]

ಕೊಳ್ಳಿ[1] 'ಕೊಳ್[2] ನೋ.

ಕೊಳ್ಳು[2] (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯ; ಹುರುಳಿ: "ಆಸಂದೆ ರಾಜಮಾಷಂ ಕುಳುತ್ಥಕಂ ಕೊಳ್ಳು" (ದಸ್ತು ಕೋ. ೯೫-೧೪). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೊಳ್ ; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳು ; ತುಳು. ಕುಡು ; ಪಜೀ. ಕೊಳ್]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವುದು ಹಾಗು ಕೊಡುವುದು; ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ : "ಕ್ರಯಂ ವಿಕ್ರಯಂ ಕೊಳ್ಳುಕೊಡುಹಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). [ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್[1]) + ಕೊಡುಹ]

ಕೊಳ್ಳುಕೊಡೆ 'ಕೊಕ್ಕೊಡೆ' ನೋ.

ಕೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಸುಲಿಗೆ; ಸೂರೆ; ಲೂಟಿ: ಕೆಮ್ಮಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಳಿ]ಯ ಮನ್ನೆಯರಂ ಪೊಗಟ್ಟಂದದೆ (ಸಮಪ. ೮-೩೮); ದೊರೆಗಳನು ಧಟ್ಟಿಸಿ ಸೆಳೆದು ಬಹು ಧನವ ಭಾರಣೆಯ ಮುಂಗುಡಿಯ ಕೊಳ್ಳೆಗಳೋರಣಿಸಿ ತುದಿಗೇಱಿ ಸಿದ್ಧರ ಚಾರಣರ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಮುತ್ತಿದರು ಮನ್ನಿಸದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೬೧); ಕೊಳ್ಳೆನಾಯಕ ಒಂದು ಕೋಟೆ ಕೆಡಹದ ಮುನ್ನ (ವಾದಿಕೀ. ೧೩೬-೧೩); ಕೊಳ್ಳೆಗೆ ಆಸೆಪಡುವ ಹಲವು ನಾಯಕರನ್ನು ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೩). ೨. ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದ ವಸ್ತು; ಸುಲಿಗೆಯ ದ್ರವ್ಯ: ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಕೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದೇ ತರುವನು (ಮುಂಗಾಮು. ೫೮); ಕೊಳ್ಳೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಊರ ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಜಾವದ ಕೋಳಿಯು ಕೂಗಿತ್ತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೫); ಕೊಳ್ಳೆಯವರು ಕೊಳ್ಳೆಗತ್ತರು ಸೂರೆಯವರು ಸೂರೆಗತ್ತರು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೊಳ್ಳೈ; ಮಲ. ಕೊಳ್ಳ; ತೆಲು. ಕೊಲ್ಲ]

ಕೊಳ್ಳೆಗ (ನಾ). ಸುಲಿಗೆಗಾರ; ಲೂಟಿಗಾರ; ದರೋಡೆಖೋರ: ಮಂಡಳಿಕರೂರುಗಳ ಬಿಟ್ಟೋಡಿದರು ಕೊಳ್ಳೆಗರ ಕಾಲ್ದುಳಿಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮನ್ನೆಯರಾಂಪರೇ ಚತುರಂಗ ಪದಹತಿಗೆ] (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೩); ಜಳ್ಳುಗರ ಜಾಳುಗರ ಕೂಟದ ಕೊಳ್ಳೆಗರ ಕೊಂದುಬ್ಬುಗಿಚ್ಚಿನ ಕೊಳ್ಳಿಗಿದೆಲಾ ಕಲ್ಪದಂಭೋರಾಶಿ (ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೪).

[ಕೊಳ್ಳೆ + -ಗ$_3$]

ಕೊಳ್ಳೆಗಾರ (ನಾ). = ಕೊಳ್ಳೆಗ: (ಕಿ).

[ಕೊಳ್ಳೆ + -ಕಾರ$_1$ (<-ಕಾಱ)]

ಕೊಳ್ಳೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡು; ಸೂರೆಗೊಳ್ಳು; ಲೂಟಿ ಮಾಡು: ಕಳ್ಳರ್ ಪಟಪೊಡವೆಗಳಂ ಕೊಳ್ಳೆಗೊಳುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೬೬). [ಕೊಳ್ಳೆ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೊಳ್ಳೆಬಾಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು: ಈಗ ಶಿವಾಜಿಯ ಕಡೆಯ ಕೊಳ್ಳೆಬಾಕರ ಕೈಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಕೋಠಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ (ಭಾರವೀ. ೧೪೮). [ಕೊಳ್ಳೆ + ಬಾಕ]

ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೊಳ್ಳೆಗೊಳ್: ಆರ್ಯನೆನಗೆ ಒಂದೆ ಬೇಕು ತುಳಿಯಬೇಕು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದ ವಿಧಿಯನು (ಆರ್ಯಕ. ೧೧೨); ಅವನ ಸೈನ್ಯ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯಿತು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೧೮೫); ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ದಾರಿಕಾರರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತ ಜೀವನಸಾಗಿಸಿದ್ದರು (ಅಶ್ರಮ. ೫೦); ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗಿ ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಕಾಲ (ಪುಟ್ಟರ. ೨೮).

[ಕೊಳ್ಳೆ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಕೊಳ್ಳೆಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಹೋಗು; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು: ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡಮಾತ್ರದಿಂದಲೆ ಮನ್ಮಥಬಾಣಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕೊಳ್ಳೆಹೋಯಿತು (ಕೃವಾಅ. ೧೫೪); ದುಡ್ಡೇನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೋಗುತ್ತಿದೆಯೇ ನಿಮಗೆ? (ಮಹಾಗ. ೩೫೪); ವಿಶ್ವಾಸ ಕೊಳ್ಳೆ ಹೋಗೋದು ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಇದೆ (ಚಂದತೋ. ೧೭೧).

[ಕೊಳ್ಳೆ + ಹೋಗು$_1$ (< ಪೋಗು$_1$)]

ಕೊಱಂಡು, ಕೊರಡು$_1$, ಕೊಱಡು (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿದ ಮರದ ತುಂಡು; ಮೋಟುಮರ; ದಿಮ್ಮಿ: ಸುಱಿಗಾಳಿಗೆ ಸುಱಿಯೆ ನೆಗೆದು ಪಾಱುವ ತಱಗೆಲೆಯ ತುಱುಗಲಂ ಕಿಱುವಕ್ಕಿವಿಂಡೆಂದು ಕೊಱಂಡುಗಳಂ ಮಡು ಮಿಡಿವಿಲ್ಲೊಳಿಸಲೆಸಗಿ ಮಱುಗುವ ತುಱುಗಾವ ಕಿಱುಕುಳದ ಕೆಳೆಯರುಮಂ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೩೪).

ಕೊರಡು$_1$: ೧. ಬುದ್ಧಿಯು ಮರದ ಕೊರಡಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುನಿಮಾ.೬); ನಿಜಕ್ಕೂ ಆಗ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಕೊರಡಿನಂತೆ ಚೇತನಾಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು (ಬಾಣಆ. ೬೧); ನರಡು ಮನುಷ್ಯ ಕೊರಡಿಗೆ ಸಮಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣುಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಹಲುಬೆ: ಆಮಕ್ಕಿ ಗದ್ದೆಯೂ ಉತ್ತು, ಕೊರಡು ಹೊಡೆದು ನೀರು ಕಟ್ಟಿ ಸಸಿ ನೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿತ್ತು (ಮಲೆಮ. ೭೫೬). ೩. (ಆಲಂ) ನೀರಸ; ಅರಸಿಕ: ಎಷ್ಟು ದಿನ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಕೊರಡಾಗಿರುತ್ತಾನಂತೆ ಅವನು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೩೦). **ಕೊಱಡು**: ೧. "ಕೊಱಡೆಂದು ಸ್ಥಾಣುವಕ್ಕು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೮); ನಟ್ಟಿರ್ದ ಕೊಱಡಂ ಕಿಟ್ಟು ಕಳೆದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೦೧); ನೀನೊಲಿದರೆ ಕೊಱಡು ಕೊನರುವುದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೬); ಮುಱುಡಿರ್ದೊಂದಾಲದ ಕೊಱಡಂ ತಂದು ನಟ್ಟು (ಬಂಹರಿ. ೧೪-೪೯); ಎಡೆಯಣ ಬಡವುಗಳಂ ಗಡ ಕಿಡಿಸುವುದಂ ಮಾಣ್ದು ಕೆಱೆಯನಗಳ್ವಡೆ ಕೊಱಡಂ ಕಡಿಯಲ್ವೇಟ್ಕುಮೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೯೬); ಕೊಱಡು ಕೊನರಿ ನಿಮಿರ್ದವೋಲ್ (ಬಸಪು. ೩೮-೪೦); ಕೊಱಡು ಸುರತರುವಾಯ್ತು ಬಱಡು ನೆರೆ ಹಯನಾಯ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫). ೨. "ಲೋಷ್ಟಭೇದಂ ಕೊಱಡು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೧). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹರಿಗೆ ಕೊಱಡು ಸಬಳಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಿಂಕರರು ಹೋರಿದರೆ ನೋಡಿದರು (ಧರಚ. ೬೩-೬೫).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಱಡು; ತುಳು. ಕೊರಡು; ತೆಲು. ಕೊಱಡು]

ಕೊಱಂತೆ, ಕೊರತೆ, ಕೊಱತೆ (ನಾ). ೧. ಅರೆಕೊರೆ; ಕಡಮೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಒಱಂತೆ, ಕೊಱಂತೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಕರ ನುಡಿಯಿಂ ಕೊಱಂತೆ ಕೃತಿಗಪ್ಪುದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೧-೧೯). **ಕೊರತೆ**: ೧. ಹಣದ ಕೊರತೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ವೈದ್ಯರಾ. ೬೯). ೨. ಕುಂದು; ದೋಷ; ಕಳಂಕ: ಅದರಿಂದ ಅವನ ಘನತೆಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಕ. ೧೭); ಇದರಿಂದ ಅವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಲವಲೇಶವೂ ಕೊರತೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣಆ. ೩೫). **ಕೊಱತೆ**: ೧. ಕೊಱತೆ ಸಜ್ಜನವೃತ್ತಿಯೊಳೆಗ್ಗು ಶೀಲದೊಳ್ ಕಾಣಲೆಬಾರದು (ಎಇ. XVI, ೬೧-೨೨; 1081); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಭಾವಿಪೊಡೆನ್ನೊಳಾವ ಕೊಱತೆಯಾಗಿರ್ದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೭); ಕೆಸಱ ಕೊಱತೆಗೆ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಳುವಂತೆ ಸುಣ್ಣದ ಕೊಱತೆಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಬಳಸುವಂತೆ (ಆದರ. ೧೪೮-೨). ೨. ಕೊಟ್ಟೆಡೆಯೊಳು ಕೊಱತೆಯ ತಂದ ಬಾಲಕಿ ಇಷ್ಟೆಯೆ ನಮಗಿವಳಿನ್ನು ದುಷ್ಟೆಯನೊಳಕೊಳಬೇಡ (ಅಂಜಚ. ೧-೯೪); ಅವ ಶರದಲಿ ಕೊಱತೆ ನಿನ್ನವರಾವ ಬಲದಲಿ ಕುಂದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೫೬); ಪುಳಿವಿಡಿದು ರಸವನೆ ಕಿಡಿಸಿದೊಡೆ ಕಱೆದ ಸುರಭಿಗಪ್ಪುದೆ ಕೊಱತೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೭); ಇದಱೊಳೆತ್ತಾನುಮೊಂದು ಬಱಿಯೊಳಲಂಕಾರಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ಕೊಱತೆಯಿಲ್ಲ (ಅಪ್ರತಿ. ೪-೨೧).

[< ಕೊಱ$_3$ + -ತೆ$_1$. / ಮಲ. ಕುಱುತು, ಕುಱಿಯತು; ತುಳು. ಕೊರತಿ, ಕೊರತೆ; ತೆಲು. ಕೊಱತ]

ಕೊಱಕು (ಕ್ರಿ). = ಕುಱುಂಕು: (ಕಿ). 'ಕೊರಕು' ಪರಾ. [< ಕುಱುಂಕು]

ಕೊಱಚ (ನಾ). ನಿಂದಕ; ದೂಷಕ; ಕೀಳುಮಾತನಾಡುವವನು: "ಹಗರಣಿಗ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೯೮). [ಕೊಱಚು$_1$ + -ಅ$_7$]

ಕೊಱಚಾಟ, ಕೊರಚಾಟ, ಕೊರಸಾಟ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕದ ನುಡಿ; ಬೈಗುಳು: "ತೆಗಳ್, ಪಳಿ, ಚುನ್ನಂ, ಕೊಱಚಾಟಂ, ಏಳಿದಂ, ಅಣಕಂ - ಈ ೬ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೩-೨೫೬);

"ಅಣಕೆಳ್ ಕೊಱಚಾಟ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೪೪); "ಅಣಕಮೋೞದಂ ಕೊಱಚಾಟಂ" (ಕವಿಕಂ.೧೩೨); ಎನಸುಂ ಭಾವಭವನ ಕೊಱಚಾಟವುದಾವರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೨೩); ಕಿಱುನಿಲುವ ಮೂದಲೆ ಳಚಿಕೆ ಹುರುಡುಂ ಹುಸಿ ಕೊಱಚಾಟ ಜೊರೆಟ್ಟೆ ಳಲಪ (ಕುರುಸಾಂ. ೨೪-೬೯); ನಾನಾಪರಿಯ ಕೊಱಚಾಟದ ತಪವನು ಕೆಡಿಸಲನುಗ್ಗೈದ ದುರುಳ ಕಾಮಾದಿಗಳ (ವಿಕ್ರಾಂ. ೧೧-೪-೧೬); ಕಿಱುಳುಳಿವ ಕೊಱಚಾಟ ವಿಷಮ ವಿಗಡವು ಕರುಬು (ಸುಸಾಧ. ೧೩-೧). **ಕೊರಚಾಟ**: ಪರರ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸಿ ಸಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಕೊರಚಾಟಕಂ ಮರುಗುವುದು ನಿನಗೆ ಧರ್ಮವೇ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೧-೬೪). **ಕೊರಸಾಟ**: "ಕೊರಸಾಟ – ಉಪಪಾಸ, ನಳಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೬). [ಕೊಱಚು + ಆಟ]

ಕೊಱಚಾಡು, ಕೊರಚಾಡು(ಕ್ರಿ).೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತನಾಡು; ಅಣಕವಾಡು; ಬೈಯು: "ಕೊಱಚಾಡು (ಕೊಱಚು + ಆಡು) = ಮರ್ಮೋದ್ಘಾಟನ ವಚನೇ (ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಾಕು)" (ಕಮಧಾ); ಅತನನಾಕೆಗಳ್ ಕಾಡಿ ಕೊಱಚಾಡಿ ಳೆಕ್ಕರ್ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೯೬ ಪ); ಧನದನವ ನೆಂದು ಕೊಱಚಾಡುವ ಕಾಡುವ ತಂಮ ಕಾಂಚನಶಿಖಯಂಗಳ ಮಣಿಗಣಂಗಳ ರಾಸಿಗಳಂ . . . ತೋರ್ಪ್ಪ ನಚ್ಚಿನ ಪರದರ್ಕ್ಕಳಿಂ (ಆಸ. ೪ ೫೧-೯; ೧೧೭); ಇಂದೆಮ್ಮ ಸೀರಂ ಕೊಱಚಾದೆಲೆಂದು ಬೀಡರ ಬಿಟ್ಟೆ, (ಹಚಚಾ. ೪-೫); ಕೊಱಂ ಕೊಱಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವೆಡೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೬). ೨. ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಪೀಡಿಸು: ನನೆಗೊನೆಯೋಗಿ ಮಾಯ ಕೊಱಚಾಡದೆ ಮಾಬ್ಬುದೆ (ಪಂಪಾಡಿ. ೭೮); ಱಯರಲ್ಲ ಳೆಂದಿನ ತೆಱದಿಂ ಮುದಿಯು ತನುವಂ ಕೊಱಚಾಡಿದವು (ನಳಚಂ. ೪೦೬); ಅಂಗಜನು ಕೊಱಚಾಡದಿರನು (ಸೌಂದ. ೮-೫೬); ಧೃಷ್ಟೆ ಱುತ ಸಂಗಮಂ ಬಿಡು ಬಿಡಯೆಂದು . . . ಅರ್ಧಬಿಸಿ ಕೊಱಚಾಡೆ (ಶ್ರಭಾಷ್ಟ. ೩-೫೨). **ಕೊರಚಾಡು**: ೧. ಒಸರಿಗಳ ಬೆಲ್ಲಾಡಿ ಕಜ್ಜಾರಿಯು ಕಾಡಿ ನಸುನಗೆಯ ಕೊರಚಾಡಿ ಬಿಡಿ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೨೫-೨೬); "ಇನ್ನಾರಿಗೆ? ದೇವರಿಗೆ" ಎಂದು ಬಂದಿಗಾರ ಕೊರಚಾಡಿದನು(ಪುಕಸಾ.೫೫೫).[ಕೊಱಚು+ಆಡು]

ಕೊಱಚು,, ಕೊರಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುಚ್ಚುಮಾತಿನಿಂದ ಅಣಕಿಸು; ಮೂದಲಿಸು: ತಮ್ಮಂಗಸುಖದ ಸಲುವಾಗಿ ಹಂಪೆಯ ಅಂಗಳರ ಹಾಗೆ ಕೊಗುತ್ತ ಕೊಱಚುತ್ತ ಅಲಯುತ್ತ ಸತಿಸುತರೆಯಗೆ ಹೊಡೆದಾಡು ತಿಪ್ಪರು (ಪಡಸಂ. ೬೫೦-೧೦೬). ೨. ಕೆರಳಿಸು; ಱೇರು: ಅಯ್ಯಯ್ಯೊ ನೋಚೆಯೊ ನೋಚೆಯೊಯೆನುತಾನು ಕೊಱಚಿದೊಡೆನ್ನನು ಬಿಟ್ಟುಗಿದವಾ ದುರುಮಂದಿ (ಶಿವಚಿಂ. ೧೯-೧೪); ಕೊಱಚಿ ದೊಡ್ಡಿಅಂದಾಲಿ ಕೊರಳಂ ಕೊಱಿದು ತಿನುವಂ ಬಡ್ಡಿದಿಂದಂ ಶಿಲೀಮುಖಭೂತಗಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ದಿನಿಯಲ್ಲಿ (ಕ್ಷಾತಪಂ. ೩-೩೬). **ಕೊರಚು**: ೧. ಮುಂಚೆ ನಗೆಯೊಗೆದ ಮಾತುಗಳ ನೆನಪಿಟ್ಟು ಮುಗಿಲಿಕೊಳಗಿಂದು ಬಂಮ ಮಿಂಚುಗಳ ಬಳಗ ಕಳ್ಳೈವಟ್ಟ ಕೊರಚುವುದಿನ್ನೆ (ಕೃಷ್ಣಾಶ್ವ. ೫-೫). **ಕೊಱಚ್ಚು**, (ನಾ). ಚುಚ್ಚುಮಾತು; ಅಣಕ; ಮೂದಲಿಕೆ. 'ಕೊಱಚಾಡು' ಪರಂ. [< ಕೊಱಚು,]

ಕೊಱಚಿಟ್ಟೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೃಷ್ಣಳುೇನ ಕೊಱಚಿಟ್ಟೂರ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜಸಗೋತ್ರಾಭ್ಯಾರ್ (ಮೈಆಂ. ೧೪೧೩, ೨-೬೩; ೫೩೦). [? + ಊರ್]

ಕೊಱಿಂಡು 'ಕೊಱಿಂಡು' ನೋ.

ಕೊಱಿಡು(ಕ್ರಿ). ಕೊರಿಡು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸು; ಮರೆದು ತುಂಡೆಂದು ತಿಳಿ: ಪಿಯ್ಯುಲವೆಱಂದ ತಪಸಿಯನೆ ಕೊಱಿಡುಗೆತ್ತವಯ ವದಿಂ ಮಱಬದ್ದಿಕೊಳ್ಳ ಮಱಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೯).

[ಕೊಱಿಡು (< ಕೊಱಿಂಡು) + ಗಿಱ್ಱು]

ಕೊಱಿಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊರಿಡು ಹೊದೆ; ಹಲುಬೆ ಹೊದೆ: ಮೇಲೆಱ್ಱ [ಪಾಠಾಂ. ಲಲೆದ]ಮುಗಿಲ ಹೇಱ್ [ಪಾಠಾಂ. ಹೊದಱ್ಱ]ನ ಮಾಲೆಗಳಂ ನೆಗೆದು [ಪಾಠಾಂ. ದ] ಕೊಱಿಡುಗೊಂ(ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಡವೊಲತ್ತಂ ಸಾಲಿಪ್ಪು ವರೀವಚ್ಚಿಯೊಳಾರಿವರಲ್ತರಸು ಕೋರವಿಂ ಮುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್]ಗಾದೊಳ್ (ಆಸಂಪ್ರ. ೯-೫; ಸೂತ್ರಸ. ೧೦-೧೬ ನೋೞ್). ೨. ಮರಗಟ್ಟು; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟು: ಕಂಬಱಸಿನಮಲಂಬಿಸದಂ ಕುಂಬಱಸಿಯರ ಕೊಱಿಡುಗೊಂಡ ಮನಮುಂ ಮದನಂ (ಅರ್ಧನಿ. ೪-೧೧೪).

[ಕೊಱಿಡು (< ಕೊಱಿಂಡು) + ಕೊಳ್,]

ಕೊಱುದೇಮು (ಕ್ರಿ). = ಕೊ ರೆ ದು ಗೊ ಳ್ ೨: ಸಂದ ಪಂಚಪದ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ ಪಠಿಸುತ್ತ ಪಂದ ನಾಲಗೆ ಕೊಱದೆಱೆ . . . ತನುವಂ ತೊಱೆದಂ ಮುಸಿಕಿತ್ತರಂ (ಪಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೨೯).

[ಕೊಱಿಡು (< ಕೊಱುಂ) + ಏಱು (< ಏರ್,)]

ಕೊಱುಕಿತಿ (ನಾ). ಕೊರೆಯುಸಿಕೊಂಡವಳು; ಕೊಯ್ಸಿಕೊಂಡವಳು. 'ಮೂಕೊಱುಕಿತಿ' ಪರಾ. [< ಕೊಱುಕ್ತ + -ಇ]

ಕೊಱುತೆ 'ಕೊಱುಂತೆ' ನೋ.

ಕೊಱುಪೊಟಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಸಿಯರ್ಗ್ಗೆ ಕೊಱುಪೊಟಲೋಳು ಳರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತರ್ಳ್ಳ (ಕಇಲ. ೪೯-೫-೪೧;973). [ಕೊಱ್ಱ + ಪೊಟಲು (< ಪೊಟಲ್)]

ಕೊಱುಮ 'ಕೊಱವ,' ನೋ.

ಕೊಱುಲಗುಂದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಗೆವರ ಭೀಮಂ [ಸು] ಧಟಿರಂಳಕಾಮಂ ಮುಳುಗುನ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮುಳುಗುನ್ದ ಪ(ಂ)ನೆರೆಚಿ ಮನ್ನೆಯಂ ಕೊಱುಲಗುನ್ದಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೪೭-೧೧; 995); ಪ ಗೆ[ವ]ರ ಭೀಮಂ ಶ್ರೀಮತ್ಕೊಱುಲಗುನ್ದಂ ಪುರಸ್ಸರಮಾಗೆ ತನ್ನಂದನಂ . . . ಶ್ರೀ ನಿನ್ದರಸಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೫-೨೧; 1029). [?]

ಕೊಱುಲೆ, ಕೊರಲೆ, ಕೊರ್ಲೆ (ನಾ). ಸಾಮೆಯಂತಹದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ: "ಸ್ಯಗ್ಜಿತಿ ಕೊಱಲಿಕಿತ್ತು"(ಮಂಗರಾ.೩೩-೮) **ಕೊರಲೆ**: ಬರಗು, ನವಣೆ, ಹಾರಕ, ಸಾಮೆ, ಸಜ್ಜೆ, ಕೊರಲೆ (ಪಸ್ಯಸು. ೨೩೯). **ಕೊರ್ಲೆ**: "ಗರ್ಮಾರ್ ತೊಲೆರೇಇಳು ಅಂದರೆ ನವಣೆಇಇಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ ೧೩೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುರಲ್; ತೆಲು. ಕೊಱ್ಱಾಲು; ಪರ್ಜಿ. ಕೊಯ್ಲು; ಕುಗ. ಕೈರ್]

ಕೊಱುವ,, ಕೊರಬು, ಕೊರಬು, ಕೊರಮ, ಕೊರವ,, ಕೊರವೆ, ಕೊಱುಮ (ನಾ). ೧. ಜಾಣೆ, ಬುಟ್ಟಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾರುವ ಹಾಗೂ ಕಣೆ ಹೆಣೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನ;ಕೊರವ. 'ಕೊಱವಿ' ಪರಾ. **ಕೊರಬ**: ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಟ್ಟವನು; ಕೆಡುಕ: ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ 'ಮಂಡೆಮಾರಿ ' ಸಹ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೫); ನನ್ನಂಥ ಕೊರಬನಿಗೆ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೬೭). **ಕೊರಬು**: ೧. ಕೊರಬುಜನರು ಹಂಬು ಹಿಂಡಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪). **ಕೊರವ**: ೧. ಮತ್ತೆ ಮುಕ್ತಿನ ಕೊರವ ಗೂಡೆಯ ಕೆತ್ತಿಯಲಿ ಹಂ ಪೊತ್ತು ಮೆರೆದನು (ಅರ್ಜುವಿ. ೧೬-೨೮); ಕೊರವರು ಬರುತಾರೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೪೩). ೩.(ಆಲಂ) ಅಪಾತ್ರಭೂಮಿ; ಭೌಟ: ಕಳ್ಳಕೊರವ' ಅವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು (ಜಾ). **ಕೊರವ್ಯ**: ೧. ಉಬ್ಬಸದ ಮೋಳೆಯ ಹೊಂದಿದ ಕೊರವರ ಕನಕದ ತೋಟ! (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೧೪-೭; 1545); ಕತ್ತೆಗಳು – ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯವರು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಒಡ್ಡರು, ಡೊಂಬರು, ಕೊರವರು . . . ಳೆಟ್ಟುವರು (ಳಭಾಗೆ. ೫೪); ಇಬ್ಬರೆರಡರ ನಾದ ವಿಡಿಯ ಮುಳ್ಳಾದ ಕೊಡಗಿನಾದ ಕೊರವಾದ (ಗರಡಿ. ೭೩).

ಕೊರೆವೆ : ೧. ವಿಚಾರವರಿಯದೆ, ಶಕ್ತಿಮ್ದು ಬಡುಕಿದ್ದು ಕೂಡ ತಿಂಬು ವಂಥ ಉರುಬರು . . . ಕೊರವೆಯರು ಮುಂತಾದವರು ಮಧ್ಯಮರು (ಕೃಷಿಕ್ರ. ೨೬೨). **ಕೊಜವು** : ೧. ಕೊಳ್ಳಬೆಲ್ಲರ ನಗಿಸುವ ಕೊಜವರ ವೇಷದಲ್ಲಿ ನರ್ತಿಸಿದೆ ನಾವು (ಭಜಪ. ೧೪–೫೧).

[ದೇ. ಕೊಮು. ಮಲ. ಕುಜವ ; ತೆಲು. ಕೊಜವ]

ಕೊಜವ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿ (?): ಬರೆಗ ಮೂಗುರಿ ಕೂರಂಗಿಯಳಿಲು ಬೆಳ್ಳರಲೆ ಕೊಜವ ಮುಸು ಸಾರಗ ಸೀರುಡುವೆಳ್ಳಂಕಿ ಪಂದಿ (ಜಯಚಾ. ೧೫–೨೪). [?]

ಕೊಜವಂಜಿ, ಕುರುವಂಜಿ, ಕೊರವಂಜಿ, ಕೊಜವಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರವರ ಹೆಂಗಸು ; ಕಣಿ ಹೇಳುವವಳು : ಕೊಜವಂಜಿ ಕಟ್ಟುತ ಯಮ ಕೇಳಿಸಿದರು ಸೈವೆರಾಗಿ ಸಲ್ಪೆ ಶಿಲುವಂತೆ (ಭರಚ. ೧೨–೯೦); ಬಜಾಜಜಿದನಂಬಜಂತಂ ಕುಜುಬನಕೊಜವಂಜಿಯಜಾತದಂತವನಜಾತಂ (ಪ್ರಭಾಸಾ. ೨೫೬). **ಕುರುವಂಜಿ** : ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಟ್ಯ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಗಳಿದ್ದವು : ಸದಿರ್, ಭಾಗವತಮೇಳ ಮತ್ತು ಕುರುವಂಜಿ ನೃತ್ತನಾಟಕ (ಭಾರದ. ೫೫೫). **ಕೊರವಂಜಿ** : ೧. ಕಂಬರದ ಕೃಷ್ಣ ಮಾಪಾಲಯ ಮನ ತಿಳಿವುದಕೆ ಧರಿಸಿದನು ಕೊರವಂಜಿ ರೂಪವಾಕ್ಕಾದಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ. ೫೩) ; ಕೊರವಂಜಿ ವೇಷದಿಂ ಕೊರವಂಜಿಯ ವೇಷಗಳೂ ದಾನಯ್ಯನ ವೇಷವೂ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಟ್ಟಿಚ. ೨೮). **ಕೊಜವಜ್ಜಿ** : ೧. ಅಂತೆ ಕೊಜವಜ್ಜಿಯ ರೂಪಗೊಂದಿವರ್ಯಂ ನಿಮ್ಮಜಾತಂದೀಲ್ಪ ಮೆನುತಂ (ಬಂಹರಿ. ೯–೬೬ ವ); ಕೊಜವಜ್ಜಿಯ ವೇಷಮಂ ಉಮಾರಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಳಕಲ್ಪುವುದುಂ (ಮಹಾಪು. ೯–೨೪ ವ).

[ದೇ. ಕೊಮು. ಕುಜವಕ್ಕ; ತುಳು. ಕೊರವಾಜಿ; ತೆಲು. ಕೊರವಂಜಿ]

ಕೊಜವಜ್ಜಿ 'ಕೊಜವಂಜಿ' ನೋ.

ಕೊಜವಡಿ 'ಕೊಜವಾಡಿ' ನೋ.

ಕೊಜವಣಿಯಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಮನೆತನದ ಹೆಸರು(?): ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಜವಣಿಯಿಗ ನಾಗಕಾರಯ್ಯಂ ಬೆಳ್ಳತ್ತದ ಗಾವುಣ್ಡಂ (ಎಕ್ಷ. XVI, ತಿಪಟೂರು. ೧೧–೧ ; ೮೫೦). [?]

ಕೊಜವಿತಿ, ಕೊರ್ಮಾತಿ (ನಾ).=ಕೊಜವಂಜಿ: (೨). **ಕೊರ್ಮಾತಿ** : ಕೋಲೀಯ ತಿನ್ನೋ ಕೊರ್ಮಾತಿ ಮನೆಗೋಗೀ ಕಂದಮ್ಮನಾಡೇ ಇಡಬಹುದೇ (ಕುಟ್ಟಚಿ. ೯೨). [ಕೊಜವ್ಯ + –ತಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಜವಿವಾಡಿ, ಕೊಜವಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನೈರುತ್ಯ ಕೊಜವಾಡಿಯ ಮಂಗಳೂರು ಹಲುಹಾಡಿಯ ವನ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಾ ತ್ರಿಸಪ್ತಿ ಸೀಮಾ ಕು (ಇಆ. VIII, ೯೫ ; ೪೪೪ ಕೃಕಾ). **ಕೊಜವಿಡಿ** : ಪಡುವ ಮನೆಯ ಹತ್ತಾರನೂ ನ(ಂ)ಮ್ಮ ಆರಮನೆಗೆ ತೆಱುವ ಕೊಜವಡಿಯ ಅಧಿನಾಸದ ಒಳಗೆ ತಂನ ಹದಿ ಮೊದಲು ಅಪ್ಪತೆಯ ಬಗೆಯಂ ಕಾಟಿ ಗ. ೪೫ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೬೧–೧೬ ; 1467). [?]

ಕೊಜವಿ, ಕೊರಮಿ, ಕೊರವಿ (ನಾ). ೧. = ಕೊಜವಂಜಿ ೧: ಕೊಜವಿಯರ ರೂಪಿಸಿದವರಜಾತಂ ಪೇಱ್ದಪೆವೆಸು ತ್ತುಮೆಱ್ದರೆ (ಪೇರಿಮಂ. ೪–೫೩); ಅಜ್ಜಿಯಿನ ಬಗೆಯಾದುವೆ ಕೊಜವಿ (ತಿರಾಗಿ. ೬೯೭ ವ); ತುಜುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಾ ಪುರವರ ವೆಟ್ಟ ಕೊಜವಿಯರೆಂದವ ಧರಿಸಿ (ಪೇರಿಮಂ. ೨೧–೩೨); ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾ ಳುಮು ತಲೆ ಯಲಿ ಪೊತ್ತ ಗೂಡ[ಯು]ಮಲಿನ ವಸವದ ಸುತ್ತುಡಿಗೆ ತಲೆ ಜುಂಜು ಸೊಗದುಸಿ ಕೊಜವಿಯಾಂ ಬಂದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೯–೨೧). **ಕೊರವಿ** : ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಡುಕೆ ; ದುಜ್ಜೆ : ಈ ಕಣವೆ ತೆಳಿಗಿ ಕೊರವಿಯಾನೇ ಎಗರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೆ.ಳು (ನಡದಾ. I, ೫೧೩). **ಕೊರವಿ** : ಕೂಳಿಗೆ ಬಂದ ಕೊರವ್ಯೆಳ್ಳ ನಾನು ನಾ ಹೇಳಬಂದೆ (ಚರಾಪ. ೧೯–೧೧); ಹಾಡುತ್ತ ಬರುವ ಕೊರವಿಯ ಕಂಡರೆ ಹಾದೀಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಮರೆಯಾಗು (ಜ್ಞೆಯ. ೪೧); ಎದ್ದಾಕೂ ಕೊಂಬಿ ನದಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕೋ ದಾಗೋ ಕೊರವಿ (ಜಾಗಕ. ೬೫). [ಕೊಜವ್ಯ + –ಇ]

ಕೊಜವಿತಿ (ನಾ).= ಕೊಜವಂಜಿ: (೨). 'ಕೊರವಿತಿ' ಪರಾ. [ಕೊಜವ್ಯ + –ಇತಿ (< –ಇತ್ತಿ)]

ಕೊಜ್ಜಿ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಜ್ಜಿಕುಂದ, ಕೊರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು : ಕೊಜ್ಜಿಕುಂದ ವಿಷಯೇ ಪೆಣ್ಣೂರ್ನಾಗ್ಯಮ್ಮಗಮ್ಮ (ಮೈಇಂ. ೧೯೩, ೩೧–೪೫ ; ೬೧೦); ಶ್ರೀಮತ್ ದಿನಕರಾದಿತ್ಯರಸರ್ ಕೊಜ್ಜಿಕುಂದ್ದಕ್ಕೆ ಮೂನೂಱು ಆಳುತ್ತಿರ್ದ್ದು (ಮೈಇಂ. ೧೯೧, ೧೨–೧೩ ; ೭೦೦). **ಕೊರಿಕುಂದ** : ಕೊರಿಕುಂದ ಭಾಗೇ ಪುಲ್ಲವೂರನ್ನಾಗ್ಯಮ್ಮಗಮೇ (ಮೈಇಂ. ೧೯೬, ೧೦–೨೫ ; ೬೭೦). [?]

ಕೊಜ್ಜಿಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೊಜ್ಜಿಯರ ಮಗಮ್ಮನಾಗವರ್ಮ್ಮನ್ (ಪೈ.ಇಂ. ೧೯೩, ೯೨–೧ ; ೯). [?]

ಕೊಜ್ಜುಗೊಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊಜ್ಜುಗೊಳಿ ಬಸಲೆ ದ್ರೋಣ್ಗಳೆ ಹೆಸ್ಗೊಳಿಯು ಅರೆ ಹೀರೆ ತೊಂಡೆಯ ಕಾಯು (ದ್ವಾದಶ. ೬೪–೭೬೪).

ಕೊಜ್ಜೆ[1], **ಕೊರ್ಜೆ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಯ್ಯು ; ಕತ್ತರಿಸು; ಛೇದಿಸು : "ಕೊಜ್ಜೆ– ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಛೇದೇ ಚ (ಹಾರಥ)" (ಕಮಧಾ); ನಡುವಂ ಕೊ[ಜ್ಜಾಕಾ. ಕಾ]ಜ್ ಕುತ್ತಿ ಕುರುಳ್ಗಳಂ ತೆಗೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೭–೧೦); ಕಂಠೀಮಯ ಕಂಠೀಮಯಂ ಕೊಜ್ಜೆದೊಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨–೨೦೧); ಕೊಜ್ಜೆ ಕೊಜ್ಜೆ ಸೀಲ್ಗೆಗೆತ್ತೆ (ಸುಳುನಾ. ೧೧–೪೧); ಸಂದಿ ಸಂದಿಯಂ ಪರ ಸಿಂದಂ ತಱುರ್ಪಿನೆ ಗರಗಸದಿಂದಂ ಕೊಜ್ಜಿಯೆನೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬–೧೧೩); ಸಿನ್ನೆ ಕೂಡ ಕೊಜ್ಜಿಯದೆ ಬಜದೆ ಬಿಟ್ಟಪೆನೆ (ಜಜಕಾ. ೪–೨೧); ಪರಶಾಯನಯ ವಂಚಿಸಿ ಭಟರ ಕೊಜ್ಜಿಪಡ್ತುವರು (ಕುಮ್ಮಳ್ಗ. ೪–೪೩); ಸುದದ ಕರುಳ, ಒಜ್ಜಿದ ಬಸೆಯ, ಕೊಜ್ಜಿದ ಸುಂಟಗೆಯ (ಪಾಪಾಕೃ. ೧೧೧–೧೫). ೨. ಕೂತುಮನೂಡು; ರಂಧ್ರಬೀಳಿಸು : ಹಾವು ಕನ್ನವ ತೊಜ್ದಿದು ಬದುಳುವುದೇ (ಶಬ್ದಾಎ. ೯–೬೩); ಪಕ್ಕ ದುಂದಿಗಳು ಹುಬ್ಬಿದಿರನು ಕೊಜ್ಜಿಪೊಡೆ (ಮೋಚಕ. ೬೫–೪೦); ಜಠವ ಜಲ ತಡದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಗಿರಿಯನೇ ಕೊಜ್ಜಿಯತ್ತು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೩೬). ೩. ಗರುಡನ ಗೃಹದೆ ನಾಗರವಮಜ್ ಕನ್ನವ ಕೊಜ್ದುಳುವಲ್ಲದೆ (ಕಂಪರಾ. ೧೫–೧೦೬). ೩. ಕೊರತೆಯಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : (೪). **ಕೊರ್ಜೆ** : ೧. ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ತುಂಡುಗಳಾಗಿ ಕೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮ, ಸಮಯ ಗಳನ್ನು ವ್ಯಯಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೪೬). ೨. ಮರವು ಹಣ್ಣುಗಳುದುರಿ ಎಲೆ ಕೆದರಿ ಮುನ್ನ ಕೊರೆಕೊರೆದು ಹುಳುತಿಂದು ಬೇರೊಣಗಿದಂತೆ (ಅವಚಿ. ೬೫–೬). ೩. ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು : ನಾನು ಅವಳಿಗೆ ತಕ್ಕವನಲ್ಲವೆಂದು ನನಗೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಾ ಇದೆ (ಅಲಹ. ೧೩೦); ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಪುಸರ ಅಂ). ೪. ಕೆತ್ತು ; ಕೆಂಡರಿಸು : ಆಡುವ, ಹಾಡುವ, ಬರೆಯುವ, ಕೊರೆಯುವ, ಕಟ್ಟುವ ಳಕೆಗಳ ಪೂರ್ತಿಸುವ (ಜೋಗಳು. ೧೦–೨೩); ಮಂದನ ಕೈಗೊಂದೆಯ ಬೇಲಾಕರು ಗುಡಿಯೊಳು ಕೊರೆದವರರು (ಇಂಚಾಶ. ೯೬–೫೪). ೫. ಕುಕ್ಕು ; ಕೊರೈಸು (?) : ಕೊರೆವ ಕೊ ಬರೆಹನೆಲರಳಿವೆಳೆ ತಿರ್ದುಗುಂ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೪೨–೫೩). ೬. ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಗೀಚು, —ಹತ್ತಿಸು: ಸಿಗರೇಟನ್ನು ತುಟಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಹಚ್ಚುತ್ತ (ಸಪಚರಿ. ೧೦೪); ಬೀಡಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು (ಜೊಸಕ್ಷಿ. ೧೪೩).

೭. (ಆಲಂ) ಬೇಸರದಿಂದ ಗೀಚು : ಇಂದು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ವಿಷಯ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದರೆ ಕಪ್ಪು ಹೊರಬೇಕಾದೀತೆಂದು ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಸುಪ್ತದೀ. ೧೬). ೮. (ಆಲಂ) ಬೇಸರ ಬರುವಂತೆ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಮಾತನಾಡು : ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಂಗಳಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡುವ ಬದಲು ಅಕಾಥ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರಂಗ). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಜ್ಜಿ ; ಮಲ. ಕುಜಿ ; ಕುಡ. ಕ್ರಾಪ]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಸು: ತ್ತು ; ತಿ ರು ಗು ; ಭ್ರ ಮಿ ಸು : "ಕೊಜ್ಜಿರುದು – ಗರಹಪಿಸಿದುವುದು" (ಕಮದ. ಪಠ. ೨). **ಕೊಜ್ಜು** : "ಕೊ(ಪಾಠಾಂ. ತೊ) ಜ್ಜಿ (ಪಾಠಾಂ. ಜೆ)ದುದಿನೆ ಗರವರಿಸಿರ್ಪರ್‌ಮಕ್ಕಳ್" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೯೦). [?]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಮ್ಮಿಯಾದುದು ; ಕಡಮೆಯಾದುದು. ೨. ಕೊರತೆಯಾದುದು ; ನ್ಯೂನತೆ : ಬಂದರೊಕ್ಕೊಜ್ಜಿಯುಲ್ಲದ ಱಂಗಳಿದ್ದರು ಕಂದರ್ಪನೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋಹನ. ೫–೪೨). ೩. ಉಳಿದುದು ; ಮಿಕ್ಕುದು ; ಬಾಕಿ : (೪). **ಕೊರ್ಕೆ**: ೨. ಕೊರಗಳಂ ತಿದ್ದಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೬–೧೧) ; ಅಳವಿನಮಂ ತಿಳಿವಿನಮಂ ಕೊರೆಯುನಾಂ ನಳ್ಳೆಯಂ ಕಾಣದಳವಿದನೆನೆ ಕೇಳ್ದುದೀನಂ (ಸೌನಂದ. ೭–೪೬) ; ಕೊರೆಯಾವ ದಾವೂರ ನಿರಿಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೭–೨೩).

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು : (೪). ೨. ತುಂಡು ; ಚೂರು : (೪). **ಕೊರ್ಕೆ**: ೨. ಆ ಕೊರೆ ನಿಗರಟಿಸ್ಸು ಮುಡುಕಿ ತಂದು (ಅಂಬಿಕ. ೮೪) ; ಬೀಡಿಯು ಕೊರೆಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆಸೆದು (ಮುಸ್ಲಿಕ. ೮೪). ೩. ಭಕ್ತಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವ ಚೀಲ ; ಅರಕಳಿ : ರಾಗಿ ಕೊರೆ (ರಂಗ). [< ಕೊಜ್ಜಿ]

ಕೊಜ್ಜೆ, ಕೊರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಹಾರಕ : "ಕೊಜೆ – ಖಂಡನೇ, ಧಾನ್ಯಭೇದೇ ಚ (ಹಾರಕ)" (ಕಮಧಾ) ; ಜವೆ ಜೋಳ ಕೊಜೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೪–೫೬) ; ಕೊಜೆಯೆಂಬುದುಂಬು ಅಖಿಲ ಧಾನ್ಯಂಗಳ ಒಳಗೆ (ರೇ ನ ರಾ. ೨೨–೫) ; ಕೊಜೆಯುಂಟು ಧಾನ್ಯದೊಳ್ (ಸಿದ್ಧನಿಘ. ೨–೧೭). **ಕೊರ್ಕೆ**: ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೊಪ್ಪಿ ಸಸ್ಯ : ಬೀಗಹೂಲಿ, ಕೊರೆ, ಸಣ್ಣ ಹೂಲಿ, ನೆಲಮಾಗಿ, ಬೀರ್ಲ (ಮೃಚಿಗಿ. ೩೭–೭೩).

ಕೊಜ್ಜೆ (ನಾ). ತಿರುಗಾಡುವವನು ; ಸುತ್ತುವನವನು. 'ತಿಱಿ ಕೊಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಜ್ಜಿ]

ಕೊಜ್ಜೆ, 'ಕೂಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಜ್ಜೆಕೂಲಿ (ನಾ). ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕೂಲಿ : ಕರೆಯೇ ಒಡ್ಡರೆಜೆಯನಂ ಕೊಜೆಕೂಲಿಗೊಂಡನೋ ನಾಳೆ ಮಿಕ್ಕುದನಗೆಯ ಬಾರದೇ ಎಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸಿದ್ಧಶಾ. ೯–೬೯). [ಕೊಜ್ಜೆ + ಕೂಲಿ]

ಕೊಜ್ಜೆಕೂಳು (ನಾ). (ಪಕ್ಷಿಗೆ ಹಾಕುವ) ಕಾಳಿನ ಆಹಾರ ; ಎರೆ ; ಗ್ರಾಸ : ಪ್ರಾಜ್ಞ ನಿಗಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾ ನಿಗಿಗೆ ಕೊಜೆಕೂಳಾದ ರುದ್ರಣಾ ನಿಗಿಗೆ ತಾ ಕೊಟ್ಟಾದ (ಅವಚಂ. ೫–೧೫) ; ಕೊಜೆಕೂಳಾನಸಿಗೆ ಮಜ್ಜಿದು ನೀನೊಜಗಲು ಗಜಾ ಸಹವಾಗಿ ನುಂ ಗುವುದು ಕಂಡಾ (ವಿವಗಿ. ೬೬೩). [ಕೊಜ್ಜೆ + ಕೂಳು (< ಕೂಜ್ಜಿ)]

ಕೊಜ್ಜೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಉರಿದುಳಿದ ಸೌದೆಯ ತುಂಡು ; ಕರಿಗೊಳ್ಳಿ : ಕಱಿಗೊರಲನ ಕಣ್ಣ ದಳ್ಳುರಿಯಲಿ ಬೆಂದ ಕೊಜೆಗೊಳ್ಳಿ ನಿನಗೇಕೆ ಪಂಜ (ಮೋಹನ. ೧೨–೨). [ಕೊಜ್ಜೆ + ಕೊಳ್ಳಿ]

ಕೊಜ್ಜೆತ್ತ, ಕೊರೆತ (ನಾ). ೧. ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ; ಕುಯ್ಯುವಿಕೆ : (೪). **ಕೊರೆತ** : ೧. ಒಳಗಿನ ಕೊರೆತವು ಆತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದ್ದು (ಮುನಮಾ. ೬) ; ಕೊರುಗುರ್ಗಳ ಕೊರೆತ (ಕಾಲದ. ೧೬–೧೯೦).

೨. ಕಂಡರಣೆ ; ಕೆತ್ತನೆ : ಸಾಲಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಜಾಗಿಲುಗಳಿಯಂತೆ ಕಮಾನು ಕೊರೆತಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತದು (ಕಾಬಹೂಗ. ೭). ೩. (ಆಲಂ) ನಿರಸವಾದ ಹಾಗು ದಿಕ್ಭ್ರಮವಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಿಂಸೆ : ಆದರ ಮಾತಿನ ಕೊರೆತಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವರು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನಿಗಲು ಅಂಜುತ್ತಾರೆ. (ಒಂಬಿದ. ೬೬) ; ನಾ ಹೇಳೋದು ಒಣ ವೇದಾಂತ ವಾದರೆ ಒಣವೇದಾಂತ ; ಕೊರೆತ ಆದರೆ ಕೊರೆತ (ಪೂಚಕ್ಷಿ. ೧೦೬).

[ಕೊಜ್ಜಿ + -ತ್ತ]

ಕೊಜ್ಜಿದಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು ; ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡು : ತರತರದ ಭುವನದೊಳು ನೆರೆದ ಚರಿದನೆಯ್ದೆ ಕೊಜ್ಜಿದಜ್ಜಿರು ವುರುಪಿದಾತನ ಪಾತಕಂ ಹರಹರ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಚರಣ ಪೂಜನದಿಂದೆ ಹರಿದು ಗಜಪದವೆಂದ (ಸಾಸಂಪ. ೩–೬೨). [ಕೊಜ್ಜಿ + ತಜ್ಜಿ]

ಕೊಜ್ಜಿಪಲ್ 'ಕೊಜ್ಜಿವಲ್' ನೋ.

ಕೊಜ್ಜಿಮೈನವಿರ್ (ನಾ). ಚುಚ್ಚುವ ಮೈಗೂದಲು ; ನಿಗುರಿದ ರೋಮ: ಬಜ್ಜಿಗಾರ್ಪ್ಪಜ್ಜಿದೆ ಕೊಜ್ಜಿ(ಪಾಠಾಂ. ಮಜ್ಜಿ)ಮೈನವಿರಿಂದ ತುಜುಗಿದ ಮುಸುಮೆಗಿ ಪೆಜ್ಜಾ ತೆಜನಜಯದೆ ಕೊಜಿದೆಮ್ಮವಾನರಿ ಮಜ್ಜಿವರೆ ಪೆಜ್ಜಿಂದಿರೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೪೪–೭).

[ಕೊಜ್ಜಿ + ಮೈನವಿರ್ (< ಮೆಯ್ನವಿರ್)]

ಕೊಜ್ಜಿಯೆ (ನಾ). ಕೊರೆಯಿಸಿಕೊಂಡನ್ನು; ಕೊರತೆಯುಳ್ಳವನು. 'ಮೂಗಕೊಜ್ಜಿಯ' ಪರಾ. [ಕೊಜ್ಜಿ + -ಅ್ಯ]

ಕೊಜ್ಜಿಯಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕೊರಲೆಯ ಅಕ್ಕಿ ; ನವಣೆಯ ಅಕ್ಕಿ (?) : ಸಿತ ಸರ್ಪರಪದೊಳ್ ಕೊಜ್ಜಿಯಕ್ಕಿ ದಾರ್ವಿಯಂ ಬೆರಸು (ಜನುದ. ೮–೪) ; ಕಿಱುದೆಂಗಿನ ಬೆರಂ ತಾಂ ಕೊಜ್(ಪಾಠಾಂ. ಕಜ)ಯಕ್ಕಿಯೊಳಾಡಿ ನಳೆಯೊಳ್ಬುಂಬರಯುಂ ಸುಜಿಯ ವರುಷಂಬರಂ ಜನವಜಿಯಲ್ ವಿಷಮಿಶ್ಲಂ (ಜನುದ. ೧೬–೧೩). [ಕೊಜ್ಜಿ + ಅಕ್ಕಿ]

ಕೊಜ್ಜಿವಲ್, ಕೊಜ್ಜಿಪಲ್ (ನಾ). ಹಿರಿತವಾದ ಹಲ್ಲು ; ಮೊಣೆಯಾದ ಹಲ್ಲು : ಕೊಜ್ಜಿವಲ್ ಬಕ್ಕಿದ ಕಾಲ್ ಪಿಂಬಲಗೆಗೆಸರಂ ನೆಳ್ಳ ಕದುಪು ಪೊಕ್ಕೆರ್ದ ಬಾಜಿಜ್ ತೆಜ್ದಿದ ಮುಖುಳುಹರವರ್ದಿಸಿ ಪಿಜ್ಜಾತಿಗಳ ಬಳಗನಿವುಳ್ದು ತಂಬುದು ಮುನಿಯಂ(ಕಾನ್ಯಾ.೪೫೫). **ಕೊಜ್ಜಿಪಲ್**: ಕೊಜ್ಜಿವಲ್ಲ ಕುಳಿರ ಜೇವುಮಂತನ್ ಪೊಱ್ಪುಬರೆ ಮುನ್ಸಾಗಿ ಎಳಚಿಗರರ ಬೈಕ್ರಲಿಗಳ್ ಬಲುಪಿಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ.೨೬–೨೨). [ಕೊಜ್ಜಿ+ ಪಲ್]

ಕೊಜ್ಜಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡಾಗು ; ಹೋಳಾಗು : ಶತಖಂಡಮಾಗೆ ನಿಜಕರಶಕತಿಯಿಂ ಕಾಂಬವ ಶರಂಗಳಂ ಕಡಿದನಸಾದ್ಯತನದಜ ನಿಶ್ಚು ಮಲಗುಂ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಕೊ ಜಿ ವೋ ಗಿ ಕೂಡೆ ಉಪ್ಪಳಿಸುವಿನಂ (ಮಹಾಶೈ. ೭–೩೭). [ಕೊಜ್ಜಿ + ಪೋಗು]

ಕೊಜ್ಜಿಸು 'ಕೆಜ್ಜಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೊಜ್ಜಿಯಿಸು, ಕೊರಿಯಿಸು, ಕೊರೆಯಿಸು, ಕೊರೆಸು,ಕೊಜ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತುಂಡುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು : (೪). **ಕೊರಿಯಿಸು** : (೪). **ಕೊರೆಯಿಸು** : (೪). **ಕೊರೆಸು** : ಆ ಯೆಮ್ಮ ಕೊಡದ ಕೊರೆಸಿರಿ (ರೋಗಿಗ.೧೩೬). **ಕೊಜ್ಜಿಸು** : ಪರಸಕಿಯ ಬೇಟಿದರಿಂ ಮಾನಸಿ ಕೊರಳ ಕೊಜ್ಜಿಸಿದನೆಮ್ಮ ಗಂಡನ(ಕಾಶಿಕಾ.೩೬–೧೧).

ಕೊಜ್ಜಿಯಿಸಿಕೊಳ್, ಕೊಜಿಸಿಕೊಳ್, ಕೊಜಿಸಿಸಿಕೊಳ್ = ಕುಯ್ಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಜ್ಜಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು ; ಕೊಜ್ಜಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತರಾದರೆಮ್ಮವರು (ಬಸವ. ೨೫೫) ; ಮರುಳರಾವಣಕೀಚಕಾದಿಗಳರಿದೆ ಪರಸತಿಗಳುಸಿಕೊರಳನು ಕೊಜಿಸಿಕೊಂಡರು (ಅಮೃತ. ೨–೬೩) ; ಕೊಜಿಸಿ ಕೊಂಬರು ಕೊರಳನೆಂತಜ್ಜಗುಲಾಗಳಟೆಟ (ನಿಘಂಟು. ೫–೧೧–೨).

[ಕೊಜ್ಜಿ + -ಇಸು]

ಕೊಯ್ (ಗು). ಕೊಳೆತು ಅಜಗಿಜಿಯಾಗಿರುವ; ಅಸಹ್ಯವಾದ; ಕೊಚ್ಚಿಹೋದ. 'ಕೊಯ್ನಿಣ', 'ಕೊಯ್ಬಿದುಳಿ' ಪರಾ. [?]

ಕೊಯಿಕೆ, ಕೊಳಕ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆಯುಳ್ಳವನು. ಹೊಲಸಾದವನು; ಹೇಸಿಗೆಯಾದವನು: ಬೆಳಕಂ, ತೊಳಕಂ, ಕೊಯಿಕಂ (ತಮಿಳ. ೨೫ಂ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮಂಂಡಲದ ಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಕೊಳೆಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ನವಣೆಯ ಬಟ್ಟಂ ಕೊಂಡೊಡನೆ ತೊಯಿ ತಿನಲಿತಿಮಂಡಿತಮದು ಕೊಳಕನುಗ್ರವಿಷಮಂ ಳಗಿಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ ೧೧-೭೩). ಕೊಯಿಕೆ: ೧. ಆದರು ಸೋಮನಾರಿ, ಹೆಣಿ, ಕೊಯಿಕೆ, ಕೈಲಿ ಹಾಯಿದವರು ಎಂಬುದು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ದೈ ಸರ್ವ. ೨೧); ಆವನು ಕೊಳಕ ಅವನ ಮೇಲಿನ ಗಾಳಿ ಪೀಸಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯೂ ಅಸೇಕರಿಗಿದೆ (ಹುಬ್ಬ. ೧೫೭). [ಕೊಯಿಕ + -ಅ್]

ಕೊಜಿಕು, ಕೊಳಕು (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು; ಹೇಸಿಗೆ. 'ಕೊಜಿಲ' ಪರಾ. **ಕೊಳಕು**: ೧.ಳಕದ ಬಟ್ಟೆ ತೊಡದಂತೆ ಪಡುಮ ಹೋಗುವುದು ಮಲೆತ ಕೊಳಕಿನ (ಅರಳು. ೬೯೧) ಇಂದಿನ ಳಕಾಪುರವೆಂದರೆ ಕೊಳಕಿನ ಸೂರು (ಳಕಾಪು. ೧೦೩). (ಗು). ೨. ಕೊಳೆಯಾದ; ಹೊಲಸಾದ: ನೀನು ಹೀಗೆ ಕೊಳಕು ಜನರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಿಸಿಂ ಸರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕೇದೋಡ. ೩೨). [< ಕೊಜಿ + -ಳು?]

ಕೊಬಜೆ, ಕೊಳಚೆ (ನಾ). = ಕೊಳಕು: ತೃಷಾವಿಷಾದಮಂ ಕೊಜಿಯ ನೀರೊಳಿಗೆ ಳಲಿವರೆಂದೊಡೆ (ಚಕವಿ. ೧-೩೭). **ಕೊಳಚೆ**: ಕೊಳೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗುಂಪಪಪಸುವಿಂ ಮರುಳೆ (ಬಸವ. ಹಾಳ); ಕೊಂಡೆದ್ದು ರಕ್ಕಸರ ಸಾಲುಗಿಸಳೆಯು ಕರುಳ ಕುಸುರುಂ ಬಸಿವ ನೆಣವಸೆಯು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೮-೧೧); ಸ್ವರ್ಗದಿಯುಂ ಪೊರ್ದಿರ್ಪವಕಿ ಕಿಲ್ಬಿಳಿಯ ಕೊಳೆಗರ್ವೃನೇ (ಪಾರ್ವಾಭ. ೨೪); ಕೊಂಡದ ಕೊಳಚೆಯ ನೀರನು ಉದಿದರು ಕವ್ಪಗದೆಮ್ಮ ಲೇಂಕಾರ (ಇಂಜಾದ. ೨೧೩-೩೦). [< ಕೊಜಿ¹]

ಕೊಬಲೆ, ಕೊಳಲ್, ಕೊಳಲು (ನಾ). ಬಿದಿರ ಕೊಳವೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಊದುವ ವಾದ್ಯ; ವೇಣು: 'ಕೊಬಲ – ವೇಣುವಾದ್ಯ. (ಕುಳಲೆಂಬ ಕೃತಿಯೊಳ್ ಕುಳ)' (ಕವಿದ. ಪರಿ. ೨); ಎಳ್ಕ ಮುದ್ಗಳೆಯ ಕೊಬಲ ಝುಂಕಾರದ ಪಣಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾತಸುತ್ತಂ (ಪಜ್ಜಾ. ೪೦-೧೪); ದಂಟಿನೂದುವಂಗೆ ಕೊಬಲ ದೊರೆಕೊಂದು ದೆವಂಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೯೦); ಮುರಹರನ ಕೊಬಲ ಸನ್ನೆಯ ವರಶಬಳನುಸರವಮಿಂದಂ (ಜಗದ. ೪-೧೧೫); ಕರಡಿಯ ವಮ್ಮಲೆಯು ಕೊಜಲ ಪಳವದ . . . ಕಿನ್ನರದ ಸರಮ ಸರಮಾ ಪೊಲಲೊಳ್ (ಸುತ್ತಸು. ೪-೧೦೪). **ಕೊಳಲ್**: ಶ್ರೀಧರಿಯಿಂದೂ ಏಂದು ಒಳ್ಪುತಿ ಪ್ಪೊಂದು ಪೊಸ ಕೊಳಲಂ ಕೊಳುತ್ತಂದು . . . ಅದರದೊಳ್ತಂ ತಿರಿಸೀದ ಕೊಳಲನೊಪ್ಪುದಿಂ (ಅಜಾರಿ. ೧೪೧-೧೪); **ಕೊಳಲು**: ಸವಿಯುದುವ ಕೊಳಲು ಮೈಯ ತವರದ ಕೊಡಿಗೆ ಎಸವುತಿರೆ (ಬಸರ. ೪-೧೦೩); ಕೊಳಲಸದುತ್ತಾ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಗೋಪಿಯ ಕಂದ ಕೊಳಲನೂದುವುದು ಬಲು ಚೆಂದ (ಸುರಂದ. ೧-೧೨೩-೧); ಕೊಳಲಿಗೆ ಪಕು ಮಿಗ ಳೆಂಟಿಗೆ ಹಾಸುಳೆ ಜೋಗಿನೆಳಿಗೆ ಸರ್ಪ ಸುನಾಗವರಿಳೆ (ಧರಣ. ೧-೪೪); ಕೊಂಬು ಕೊಳಲು ನಾಗವರ ಭೇರಿ ತಂಬಟೆಯೊಂಬುಳಿ ಬುರುಗು ಡಿಂಡಿಸುದ (ಕಂಪವಿ. ೪-೧೯); ಎಳೆಯ ಮೂಂಡಿನ ಮರಡ ಕೆಳಗೆ ಕೊಳಲನೂದುತ ಗೊಲ್ಲಗೌರಿಯು (ಗೋಪಾಹು. ೩೧); ಕೊಳಲುಡಾದ ತುಟಿಗಳ್ಗಂ ಪಾಂಡಜನ್ಯ ಪುಟಿಯುತು (ನಲಪಾ. ೪೦).

[ದೇ. ಕೊಮಿ. ಮಲ. ಕುಳು. ತುಬಲ್; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ]

ಕೊಬವಿ, ಕೊಳವಿ, ಕೊಳವಿ, ಕೊಳವೆ, ಕೊಳಾಯಿ, ಕೊಟವೆ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪೊಳ್ಳಾದ ಉದ್ದನೆಯ ನಾಳ, —ನೀಳಿಕೆ "ಧಮಬಯೊಳೆ ಕೊಬವಿ" (ಮಂಗಾಶ. ೬೧-೩೭); ಕೊಬವಿ, ಉಟುಗು, ಬೆಳಗು, ಮೊಜಗು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). **ಕೊಳವೆ**: ೧. ತಡಸ್ಸು ಮಳೆ ಕೊಳವೆ ಬಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಚಿಸಾದಾ. ೧೫೫). ಳಿಂಳವಿ : ೧. ಇವೊಪಾಸನದ ಕೊಳವಿಯೊಂ (ಅಜ್ಜಾಳ. ೧೫೯-೧೭); ಅಜ್ಜಿ ಧಿಂಕಿಟ್ಟು ಗಗನಕೆಮ್ಮದು ಕೊಳ ವಿ ಯೆಂ ಳೊಂ ಜ ದೆಂಕ ನಾಲಗೆ ಪೀಡುವಂತೆ (ಧಕಚ. ೨೪-೬೫); ಕುಂಂಡಜದ ಕೊಳವಿಗಳಂ ಳರಗಳಿಂ ಪಿಡಿದು (ಸೌಂದಿ. ೧೬೧-೧೪). ೩. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಚಟಾಕು: ದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರೂಪಾಯಿಗೆ ಐದು ಕೊಳವಿ (ಚಟಿಕಳು) (ಪ್ರಗಾದ. ೬). **ಕೊಳವೆ**: ೧. ಇದಿರೆಳಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಪಡವಿ ಬಳಕವಂ ಮೇಲಣಂ ಮತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳವೆಯಂತುದಿಂ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಳ್ಳರೆಯಕ್ಕಿ (ಸೂಪ ಪಾ. ೧-೬೭); ಕುಂಳಿಸಿ ರೆಸಡುಂಬ ಕೈಯಂಡೆಯ ಕೊಸವೆಯ ಚಿಗಿದು (ಮೇಚಿಕಾ. ೧೪-೬೫). 'ಕೊಳವೆ ದಾವಿ' ಪರಾ. ಕೊಳಾಯಿ: ೩. ನೀರಿಂಕೆ ನಲ್ಲಿ; ನೆಳ (ಉಳ): ಸರೋಜ ನೀರಿಗಾಗಿ ಕೊಳಾಯಿ ಬದಿಗೆ ಹೋದ ಸಂಚು ನೋಡಿ (ಪಕ. ೧೫); ನೀರಿನ ಕೊಳಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದಿಪ್ರಕ. ೧೦೬). **ಕೊಟವೆ** : ೧. (ಕ).

[ದೇ. ಕೊಮಿ. ಕುಜ್ಮೈ, ಕುಬಾಯ್; ಮಲ. ಕುಜ; ತುಳು. ಕೊಳವೆ, ಕೊಲವೆ, ಕೊಳಾಯಿ; ತೆಲು. ಕೋಲು, ಕ್ರೋಲು]

ಕೊಬವಿಮೀಂಟೆ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಲು ಹರಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಮಣಿಗುರ್ಬಿಯಂ ಕೊಬವಿಮೀಂಟೆಗಂ ಕಂದಿಟ್ಟು ಕೆಡಪಲ್ (ಚಳವಂ. ೪-೨೦). [ಕೊಬವಿ + ಮೀಂಟೆ]

ಕೊಬವೆ 'ಕೊಬವಿ' ನೋ.

ಕೊಬಿಗಾತಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟೂಲ ರಾಯುಮ್ಮ ಕೊಬಿಗಾಲ ಗಂಗಯು (ಎಳ. IV, ಪದ್ಯ.ಡ. ೧೦೪-೧೫; ೧೦೫). [?]

ಕೊಬುಂಗೆಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಂಗಿ (?): ಕಾಚಿಕೆಯುಂ ಕೊ ಬು ಂ ಜ್ಗೆ ಜ್ ಯು ಮಿಂ ಶ್ವ ಶಿಳು ಮಂ (ಸೌ ಇ. ೧೪೩; ೧೩೭-೪೯; ೧೦೭೫). [?]

ಕೊಬೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಜನ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಕೊಬು(ಬೂ)ರ್ ನ್ಮಾಮ ಗ್ರಾಮಂ (ಇಂ. XVIII, ೩೩೬-೪; ೩೪೮ ಶತ).

[? + ಊರ್]

ಕೊಬ್ಬಿ, ಕೊಳ್ಳೆ (ಕ್ರೆ). ೧. ಕೆಟ್ಟು ನಾರು; ಹೊಲಸಾಗು; ಕೊಳೆತ ಕಾಗು: "ಕೊಬ್ಬೆ – ಚೀರ್ದ, ಕಾಯಮುಲೇ ಚ್" (ಕಮ ಧಾ); ಕೊಬ್ಬೆ [ಪಾಕಾ. ೨]ದ ಪುಲ್ಲದರಿಂ ತೊಚ್ಚೆವಕಶಿಕುಮಂ ಕೊಜ್ಜೆದು (ಪಜ್ಜಾ. ೪೭-೧೨); ಎಸಕೊಳವು ಕೊಚ್ಚೆದ ಪಡುಳೆಗಳಂತಿರ್ದ ದುರ್ಗಂಧಮವರ ಮೆಯ್ಯ . . . ನಾತಮಂ (ಪಾಂಡಿ. ೭-೧೧೦); ಪಿರಿಯ ಸಿರಿಯಂ ಜಿನಗಳು ಪರಂಕಮಿತಿ ಕೊಚ್ಚೆ [ಪಾಶ್ವ. ೪]ದ ಪುಲ್ಲಪಲ್ಕಂ ಬಗೆಸಂತಿರೆ ಬಗೆದು (ಅಜಿತ. ೩-೧೧೩); ಎಚ್ಚೆ ಮುಟ್ಟದೆ ಕಂಬಳಿಕಾಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಕೊಜ್ಜೆಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೩೫). **ಕೊಳ್ಳೆ** : ೧. ಕೆಸಕೆ ದೆರಕನು ಭುಕ್ಷಕೀಷಮೆಯಳುಟಿಪೆಂಡೆ ಕಂದಿಕೆ ಚಿತ್ತಮೊಳಕುಳಕಮಳಭೋಗಿಸೆ (ಸಂ ಧ ಪ. ೩೩-೨೨); ಒಳ್ಳೆಲಿಲ್ಲದ ಊರು ಕೊಳೆಕು ನಾರುವ ಪೀರು (ಧಪಕ. ೨೫-೩); ಕಂಂಬಳ ಕಾಯಂತೆ ಮನದೊಳು ಕೊಳೆವುಳ ದಂಬಳಂಪಡದು ಪ್ರಕಟೆ (ಧಕಚ. ೧೬-೧೪); ಹಳಸು ಕೊಳೆಯದು ಹುಳಿಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳದು . . . ಅಮಳ ಸುಭಾಷಿತ ರಸವು (ಇಂ ಜಾ ಪ. ೨೨೭-೧೦೦).

೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರು; ಕೊಳೆ ಬೀಳು: ಜನನಾಯಕನಾದ ಮೋಹನನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಜನರು ಸಹಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಚಮಂ. ೨೦ಗ); ಅಂಥವರು ಅದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೯೪).

[ಪೋ. ॥ ತಮಿ. ಕುಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಕುಟ್ಟಯಂ, ಕುಟ್ಟಮ್ಮ; ತುಳು. ಕುರಿ, ಕುರಿ; ತೆಲು. ಕ್ರುಚ್ಚು]

ಕೊಟ್ಟಿ, ಕೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಳೆತುದು; ಹೊಲಸು: "ಕೊಟ್ಟಿ = ಚರ್ಮಕ್ರಿ, ಕಾಯುಮಲೇ ಜ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಟ್ಟಿಯುಂ ಬಿಸ್ಸುಂ ಲೋಳೆಯುಮುಳವಲ್ಲದೆ ವಜ್ರಲೇಪದಂತಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೬); ತನುವೆಂಬುದುಮತ್ತುಮಳ್ತು ಮೆಂದಿನಿಪಿಸಲಂ ತೊಳೆದೊಡದಮಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಸಹಜಂ (ಸನುಕ. ೬-೨೦); ತೊಡಕ ಕೊಟ್ಟಿಯುಂ ಪುಟು ಗಳಂ ಸುರಿಯೆ (ಚಿಪಾಲ. ೪೬-೧೧). (ಗು). ೨. ಕೇಳಾದ; ಅಧಮ ವಾದ. 'ಕೊಟಿಗೆಬ್ಬ', 'ಕೊಟಿದೆಯ್ದ' ಪರಾ. ಕೊಳ್ಳೆ: ೧. ಅಲಿದ ಮುಳುಗುಲು ಕೊಳೆಯ ಕಾಯದ ಮುಲುವ ಪೋಗುವುದಾಗಲೇ (ಗಗಾಣ. ೪-೪೫). ೩. ಕೆಸರು; ರಾಡಿ; ಕೊಚ್ಚೆ: ಅವನ್ಮೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆಯ್ಮೊಲ ನೆರೆಯ ಪಾಲಿಂ ಅಥವಾ ಕೊಳೆಯ ಪಾಲಿಂ ತಾನಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಪಜ್ಜಿಣ. ೩೪-೧೦); ಎಮ್ಮ ಕೋಣಗಳಾಟ ಕೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಟೆಯೊಳ್ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೩೧-೨೩೩).

ಕೊಳೆಹಾಕು = ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸು: ಅವನನ್ನು ಅದೇ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ಜೂಠ). [< ಕೊಟ್ಟಿ]

ಕೊಟ್ಟಿಗಂಪು (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನಾತ; ಹೊಲಸು ವಾಸನೆ; ದುರ್ಗಂಧ: ಕೊಟ್ಟಿತೊಸರುತಿರ್ದಾ ಮೆಯ್ಗಳ್ ಎಲ್ಲ ಬತ್ತಲೆಗೆಯ್ದು, ನಮಗದಱ ಕೊಟ್ಟಿಗಂಪು ಬಡಿಯದೆನ್ ಕಪ್ಪಿಸಿಕೊಳಲ್ ... ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ ಉಳ್ಳಿರ್ದೆವ್ (ಅಂತಿಗೊ.೧೯-೬೯). [ಕೊಟ್ಟಿ+ ಕಂಪು]

ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕೊಳೆ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣು; ಹೊಲಸು ಕಣ್ಣು: ಕೊಟ್ಟಿಗಣ್ಣುಂ ದಿಟ್ಟಿಯಾಯಂ ಕೂಡಿದಪುರ್ಬುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೨೫೫). **ಕೊಳೆಗೆಣ್ಣು**: ನೀರುಗಣ್ಣು, ಹಾರುಗಣ್ಣು, ಕೊಳೆಗಣ್ಣು, ಹುಳುಗಣ್ಣು (ಕುಶಸ. ೬೨೮). [ಕೊಟ್ಟಿ + ಕಣ್]

ಕೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬ (ನಾ). ಕೀಳು ತರಗತಿಯ ಕಬ್ಬ; ದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಕಾವ್ಯ: ಶಿಥಿಲಮಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಮನುಬ್ಬರಮಪ್ಪ ಗರ್ವದಿಂದೆಸೆವ ನಿಶ್ಚ ಕಿಚ್ಚಿಸೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಾಗರೆ ಮತ್ತೆ ಕಬ್ಬಿಗರ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೧-೬೪). [ಕೊಟ್ಟಿ + ಕಬ್ಬ]

ಕೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಕೀಳು ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು; ಕೆಟ್ಟಕವಿ: ಮಹಾಕವಿಂರಪ್ಪ ಮಾಧವಣಿಚಿಯಪ್ಪೆಂಬ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಗ ನಿಸ್ಸಯ ಗರ್ವಮಿಂತುಟೋ (ಧರ್ಮಾಶಾ.೧-೬೬). [ಕೊಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬ+ -ಇಗ]

ಕೊಟ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆಯುಗು; ಮಾಸು; ಹೊಲಸಾಗು: ಕುಸುಮಸುಭಗಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿಗೊಂಡು ನೀರೆಯಂ ಪೊದೆದು ವಕ್ತ್ರಮಂ ಧವಮನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಗುರುಳುಲಳ್ಳೆ ... ಪೋಪಳ್ (ಜಾತಕ. ೧೯-೧೬). [ಕೊಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್]

ಕೊಟ್ಟಿಮುಪ್ಪ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮುಪ್ಪ; ಹೊಲಸು ನಾರುವ ತುಪ್ಪ: ಅಂದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿಮುಪ್ಪಮಂ ಉಂದಿದ ಮುಗ್ಗದೊಳ್ ಬೆಟ್ಟಗೊಂಡು ಕಾಸಿದೊಡಂ ಮೇಣ್ ಸದಗುಣ್ಪ ದೆರೆದದಂ ಕಾಸಿದೊಡಂ ಅತ್ಯಂತಂ ಗಂಧಮಂ ಗೆಲಲಕ್ಕುಂ (ಯೋಕೋಪ್ರ. ೬-೯೦). [ಕೊಟ್ಟಿ + ತುಪ್ಪ]

ಕೊಟ್ಟಿದೆಯ್ದ (ನಾ). ಕೇಳಾದ ದೈವ; ಹೀನದೇವತೆ: ಮಾಂಗಿಗೆ ಮಸಣಿಗೆಯಂಪಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯ್ವಂಗಳ್ (ಸಮಸ. ೯-೧೨೬).

[ಕೊಟ್ಟಿ + ದೆಯ್ವ]

ಕೊಟ್ಟಿನಾಱು, ಕೊಳೆನಾಱು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳೆತು ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ ಬರು; ಗಬ್ಬುನಾರು: ಆಗುವಿನ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಕೊಟ್ಟಿಕಱ ಬಾವಿಯೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೩-೪೩); ಜಲಧಿ ಯೊಳು ಈಜ್ಪ ಸತ್ತಿಂಡೆ ಜಲಧಿಯ ನೀರೆಲ್ಲಮಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ಪುದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೪೦); ಇಂದಿರುಳೊಳ್ ಮೂವರ್ಮರಂಗಳ್ಗ ಕನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಿನಾಱುವ ಕೆಸಱುಳ್ಳ ಬಾವಿಯೊಳ್ ಮುಟುಗಿಸಿ (ಪೂವರಾ. ೧೧೮); ಕೆಟ್ಟದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಟ್ಟಿಯ ಕೆಡಗಳಿಂ ಕೊಟ್ಟಿನಾರ್ವ ಬಾಯ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೪-೬೯).

ಕೊಳೆಗಾಲು: ಪುಳಿಕಾಲು . . . ಪಲವು ದಿವಸಮರ್ಮಾದು ಕೊಳೆ ನಾರ್ವುದು ರುಚಿಯಲ್ಲದ ಪಿಂಡಂ ಉಂದಿರೆಗೆ ತಾಂ ಪೊಲ್ಲದೆನಿಪ ಕವಳಮಿಪ್ಪಂ (ಅಕ್ಕಶಾ. ೭-೪೧). [ಕೊಟ್ಟಿ + ನಾಱು]

ಕೊಟ್ಟಿನೀರ್, ಕೊಳೆನೀರ್ (ನಾ). ಕೊಳೆತ ನೀರು; ಮಲೆತ ನೀರು; ಹೊಲಸಾದ ನೀರು: ಕೊಱಯಂ ಪೊದಲಾಗಿ . . . ಉಂದಿಯಂ ಉಲಬನೆನಾಗಿಯುಂ ತೊಗಲ ಕೊಟ್ಟಿನೀರಿನೆಂದೊಡಕ್ಕುಮೆ ಉಂದಿಯಲ್ (ಸನುಕ. ೬-೧೪). **ಕೊಳೆನೀರ್**: ಸ್ವಸರದಿಯಂ ಪೊದ್ದಿರ್ಪವಂ ಕಿಳ್ಗೊಳಿಯೆ ಕೊಳೆಕಿನೀರ್ಗೊಲ್ಲರೇ (ಪಾಶ್ವಾ. ೨೪).

[ಕೊಟ್ಟಿ + ನೀರ್]

ಕೊಟ್ಟಿನೆತ್ತರ್ (ನಾ). ಹೊಲಸಾದ ನೆತ್ತರು; ಕೆಟ್ಟ ರಕ್ತ: ಹದಿಕಯ ತಾಣಮೆಯ್ದ ಕೊಟ್ಟಿನೆತ್ತರ ಕೆಸಿವಿ ಭಾಜನಂ (ಬಾಧಪ್ರ. ೫-೬೦).

[ಕೊಟ್ಟಿ + ನೆತ್ತರ್]

ಕೊಟ್ಟಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಟ್ಟಿಯಮ್ಮನ ಆಯಂ ಆಕ್ಷಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪುನ್ನಿ ಗೋಸಾಗಿ ಕೆಜ್ಜಯಮ್ಮಾಡಿನ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೦೦-೬; 986 ?). [ಕೊಟ್ಟಿ ? + ಅಮ್ಮ]

ಕೊಟ್ಟಿವಾವು (ನಾ). ಕೊಳೆಕುಮಂಡಲದ ಹಾವು: ವಸು ಱ್ಕ(ಹ) ರಯ(ಗ)ನಿಯಿಂದೆ ಕೊಲೆಯರ ಮಸಣದ ಬಾದಿಯನೆ ಪೊಕುಗ್ಗಲ್ದೊಡೆಯ ದ್ದೂಳಂಬ ತಡೆಯದೆ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿನ ಭಸಿತಮನಿಸಿಕೊಳೆ ತಜ್ಜ್ವರಂ ಪ್ರಕಮಿಸುಗುಂ (ಯೋಕೋಪ್ರ. ೯-೨೦೬); ಜಳಮತಿಗೆ ಧರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮ್ಮರಮಪ್ಪಂತಾಗಿ ತಿಳಿಪಿದೊಡಮೆಂಬಂಂ ತಿಳಿಯದ ನಂತುಟು ತಿಳಿಗುಮೆ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿಂಗೆ ಕಸೆರೀದೆಯುಂ ಗಾರುಡಮಂ (ಸಮಸ. ೧೬-೭೩); ಕೊಟ್ಟಿವಾವು ಗಾರುಡಮಂ ಕೇಳದಂತೆ ಕೇಳದಿರೆ ಬೇಸತ್ತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೨); ಮತ್ತಮುಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿವಾವಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ದೊಡೆ (ಬಂಹರಿ. ೧೩-೩೩ ಪ); ಕೊಟ್ಟಿವಾವಿನ ಕೂರ್ಯನ ವಿಷಮಜಿಗುಂ ಗೋರೆರೆಯ ಮೂಲಮಂ ಪೂಸಲೊಡಂ (ಪಾಪಪ್ರ. ೧೦-೬೪). [ಕೊಟ್ಟಿ + ಹಾವು]

ಕೊಟ್ಟಿಶಕ್ತದ (ನಾ). ಬಹಳ ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ; ಪ್ರಚಲಿತವಲ್ಲದ ಸಂಸ್ಕೃತ: ಕಲಗನ್ನಡಂ ಪುದುಗೊಳೆ ಕೊಟ್ಟಿಶಕ್ತದಮಂ ಕಗುಳ್ಳಿ ಕಾರ್ತಾ ಕಿಡೆ ಮುತ್ತುಂ ಮೆಟಸಂ ಕೂಡದಂತಿರೆ ಪೇಟ್ಟಜ್ಜಗಿದಗಳ ಕವಿತೆ ಬುಧರನೆದೆ ಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೫). [ಕೊಟ್ಟಿ + ಶಕ್ತದ]

ಕೊಟ್ಟಿಸುಸಿಲ್ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಸುರತ; ಹೀನವಾದ ರತಿ: ಶಿಚ ಶಬರ ಚೇಟಿಚೇಟಿ ಪರಮ ದಂಬ್ರಾದಿಗಳ್ ನೆಗೆಬ್ಬ ಕೊಟ್ಟಿಸುಸಿಲ್ದಲಿಂ ರಸಾಭಾಸಂಗಳೆಂದಱವುದು (ರಸರ. ೪-೨೫೫ ವ).

[ಕೊಟ್ಟಿ + ಸುಸಿಲ್]

ಕೊಟ್ಟಿಸೆಜ್ಜೆ, 'ಕೋಟ್ಟಿಸೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಕೊಟ್ಟಿಸೆಜ್ಜೆ, ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೊಗ್ಗೆಸಜು, ಕೊಳ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೊಳ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೊಳ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೊಳ್ಗೆಸಜ್ಜೆ, ಕೋಟ್ಟಿಸೆಜ್ಜೆ, ಕೋಟ್ಟಿಸಜ್ಜೆ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಕೆಸರು; ಆಜಗಿಜಿಯಾದ ಕೆಸರು; ಬಗ್ಗಡ: ಅವರಿಂದಿಸ ಕೊಟ್ಟಿಸಜ್ಜಾಕಿ ಸರೋವರಂ (ಅಭೃಚಿ.೯-೬೪).

ಕೊಗ್ಗೆಸರು : ಹುಬ್ಬುಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದರು ಸಮರದ ಲೀವುಲ್ಲಿ ಕೊಗ್ಗೆಸರಾಗಿ ರುಧಿರದ ಹಬ್ಬವಾಗಲು (ಮೂಲಶಾ. ೬-೪೪) ; ಸಾರ ಪರಿಮಳವಿರಲ್ಕೊಗ್ಗೆಸರ ಮೈಗೆ ಲೇಪಿಸಿ ಕೊಂಬ (ಸತಿ. ೧೬-೩೬). **ಕೊಗ್ಗೆ ಸಜ್ಜು** : ಪಾರುಪತ್ಯದ ಅಲಸಿಮನಪಾಪದ ಕೊಗ್ಗೆ ಸಜ್ಜಿಳಿಳಿ [ಪಾಶಾ. ಕಗ್ಗೆಸರಿಳಿ] ಪಂಕಜವಿಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟದಕೊಲಂಬಂ (ಅದರ. ೧೪೬-೧). **ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜು** : ನಡೆವುತ್ತ ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಗಳು ಜಾಜ್ ನಡನಡುಗಿ (ಜಸಪು. ೧೦-೬) ; ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜು ಕಡಿಮಂಡಮಾಂಸದ ನೆಗ್ಗಿದಲಿಯಗಳ ಕಸ್ತೂರಿಕರಿ (ಶಾಗಾ. ೧೦-೫೬-೩೪). **ಕೊಗ್ಗೆ ಸಜ್ಜಿಳಿ** : ಬಂಡೆಂಬ ಕೊಗ್ಗೆಸಜ್ಜಿಳಿಗೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಜಿನುಗುವ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಸೌರಭ್ಯರಸದ ಕುಟುಕಿತ್ತು ಬಾಡಾಂತಿದುಂಬಿ ಮೆಜ್ಜೆದವು (ಜಡಕಾ. ೬-೪೧) ; ಸಂಸಾರವೆಂದೆಂಬ ಕೊಳ್ಳಿನಲ ತೊಳೆದವರು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೨-೧೦). **ಕೋಳ್ಕೆಸಜ್ಜಿ** : ಕೋಳ್ಕೆಸರ್ಮಾಡುವಂ ಪಾಲ್ಗಡರೆಂದು ಕಂಡರಕಟ್ಟಿ (ರಜ್ಜಾ.ಕ. ೬೯). **ಕೋಳ್ಕೆ ಸಜ್ಜಿ** : ಮಿದುಳ ಕೋಳ್ಕೆನಲ ಹೊನಲಿದುವ ರಕುತದ (ಜಡಕಾ. ೧೨-೬೪) ; ಪಟ್ಟದಾನೆಗಳು ಕಕ್ಕೆಸೆದುವು ಮದದಿಂದ ಪುಟ್ಟುಸುಳ್ಲಿ ಕೋಳ್ಕೆಸಲ(ಭರತಾಸಾಂ. ೪-೭೧); ಜೊಂಡೇಳ್ತ ಕಾಳ್ಕಿದುಳಿ ಕೋಳ್ಕೆಸಜ್ಜಿಂದ (ರಾಜಕೇ. ೫-೧೨೦ ವ). **ಕೋಟ್ಟೆಸಜ್ಜಿ** : ಅಗುರ್ವಿನ ಕೊಟ್ಟೆಸಾರ್ವ ಕೋಟ್ಟೆಸಜ ದಾವಿಯೊರ್ವೆ (ಅರಿಷ. ೩-೪೩). ಮಿದುಳ ಕೋಟ್ಟೆಸರೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಪೊಕ್ಕು (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ವ). **ಕೋಟ್ಟೆಸಜ್ಜಿ** : ಉಳಿರ್ವಿದುವೆಂಬ ತೀಗೊಳದೊಳಗೊಯ್ಯನೆ ಚಂದ್ರಿಕಾಂಬುವಂ ಕುಡಿಯಲ್ಕೆಂದೊಳಪೊಳ್ಕೆಯ ಮರ್ದಿನ ಕೋಟ್ಟೆಸಜ್ಜಿಳಿಳಿಬ್ಬುದೆಸಿತು, ನಿಳ್ಕಳ ದರಣಂ ಪರಿಣಾಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೨೫೬). [ಕೊಬ್ಬು + ಕೆಸಜ್ಜ]

ಕೊಬ್ಬ್ಲಲೆ ‘ಕೊಪ್ಪ್ಲಲೆ’ ನೋ.

ಕೊಬ್ಬಲೆಪಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹುಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಅಕ್ಕಿ ಬುನ್ನು ಕೊಬ್ಬಲೆ ಪಳ್ಳದ ಅಲ ಕಿಱುಕೆಯ ಕಗ್ಗರ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೯, ೧೦-೬; ೪೦೦). [ಕೊಬ್ಬಲೆ ? + ಪಳ್ಳೆ]

ಕೊಬ್ಬಾಟ ‘ಕೊಪ್ಪಾಟ’ ನೋ.

ಕೊಬ್ಬೂಟ (ನಾ) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಬೂ[ಬ್ಬ]ನ ಪೊಲ್[ಮನ] ಕಾದುವೆಮ್ಮನ್ ಪಂಜ್ಜೇರಿಯಿ ನಡವಾಗಲ್ಕೆ ಬಟ್ಟ ಗೆಲ್ನಿಜಂಮೆಮ್ಮೆ ಳಲಿಗಳ್ಳ ನೆಂಬೋ (ಸೌಂಗ. XI-i, ೨೧-೬ ; ೪೨೨). [?]

ಕೊಬ್ಬಿಣ (ನಾ) ಆಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ : ಬಿಸಿಲ ಬೆಚ್ಚಯಂತೆ ಕರಗಿ ಈಂಬಯ ಸಾಱುವ ಕೊಬ್ಬಿಣವುಮಗುವರಂ ಪಡೆಯೆ (ಜಾಂತಿಪು. ೭-೨೫ ವ). [ಕೊಬ್ಬು + ಣೆ]

ಕೊಬ್ಬುಯ್ಯಲ್ (ನಾ). ತುರುಗಾಳಿಗ (?) : ದೋರಲ್ಬೆಯ ಮಗಂ ಮಲ್ಲುಗಂ ಕೊಬ್ಬುಯ್ಯಲ್ಬರಿದು ತುಬುವುಂ ಕೆಜ್ಜೆಯುಮಪಕ್ಕಿಸಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಶ. XII. ತಿಪಟೂ. ೫೫-೨; ೬೮೨). [< ಕೋಳ್ + ಪುಯ್ಯಲ್]

ಕೊಬ್ಬೊಳ್ಳೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಕೊಬ್ಬೊಳ್ಳೇಳರ ಗ[ಂ]ಡಂಗೆಣ ಶಿಬಿಕಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೪-೧೫ ; ೪೯೭). [?]

ಕೊಬ್ಬೊಮ್ಮುಳ್, ಕೊಳ್ಳಿದುಳ್, ಕೊಳ್ಳಿದುಳು, ಕೋಬ್ಬಿದುಳ್ (ನಾ). ಆಜಿಗಿಜಿಯಾದ ಮಿದುಳು ; ಜಜ್ಜಿದ ಮಿದುಳು : ಕೋಡ ಕೊಬೊಂಗಳ್ಳುಗುಳಿಗೆ ಕೊ[ಬ್ಬಾಕಾಂ. ಕೋ]ಬ್ಬಿದುಳ್ಗಳಿ ಮಸ್ತಕ ಪಿಂಡದೆ ಮೌತ್ಕಿಕೃತಿಕ್ಕರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೨) ; ನೆತ್ತಿಯಿಂ ಕೊಬ್ಬುದುಳ್ ಸೂಸಿ (ಜಗವಿ. ೯-೩೩). **ಕೊಳ್ಳಿದುಳ್** : ವೈಂ ಮಸ್ಸಿಯರ ಕೊಳ್ಳಿದುಂ ಪೊಸಗಜ್ಜಿದಿತ್ತಿಯಂ (ಎಶ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೩೬-೬೯ ; ಸು. ೧೪೫). **ಕೊಳ್ಳಿದುಳು** : ಪೊಜಪೊಜ್ಜಿವ ಕೊಳ್ಳಿದುಳು ಪೂದ ಲಕ್ಷಾಸುರರಿಗೆ (ಎಶ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೫-೪೭ ; ೧೨೬). **ಕೋಬ್ಬಿದುಳಿ** : ಕೋಬ್ಬಿದುಳುಂ ಬರ್ಕೆಯು ಕೆಳೆಯುಂ ಸೂಸಿದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೨೦) ; ಪೆಣದ ಬೆಣಂದೆ ಕೋಬ್ಬಿದುಳ ಕೋಬ್ಬಿಣ್ಣಿಲ್ಲಿನ ಪರ್ವತಂ (ಜಗವಿ. ೭-೪೪); ಮುತ್ತು ಗಳ್ಳಿರನು ಸೂಸುವ ಕೊಬ್ಬಿದುಳಂ ದಿಶಾಮುಖಂ ಕಿಜ್ಜೆಪಡೆದಿರ್ಪ ಕೆಯ್ಯಂತು ಸಂದಣಿಯಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೪೪) ; ಚಿಮಿಚಿಮಿಸುತಿರ್ಪ ಕೋಬ್ಬಿದುಳಿಂ (ಕೃಂಗಾರ. ೧-೪೯).

[ಕೊಬ್ಬು + ಮಿದುಳ್]

ಕೋ

ಕೋ[1] (ಕ್ರಿ). ೧. ಮನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನೂಲಿನಿಂದ ಏರಿಸು ; ಪೋಣಿಸು : “ಕೋ – ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ (ಪೋಣಿಸು)” (ಕಪಭಾ) ; ಇಂ ದ್ರ ನೀ ಲ ಮಂ ಮುತ್ತುಮನೋಳಿಯೋಳಿಯೋಳ್ ಕೋಡೆಜಲಿಕ್ಕಿದ ಮಾಲೆಯಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೧) ; ಒತ್ತಮಂ ತಾಳ್ದಿದ ಮಳರಪತಾಕಾಳಿಯಂ ಕೋಡು ದೇವಾಯತನಂಗಳ್ . . . ರಂಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪುವೆತ್ತಂ (ಶಾಂಭಾ. ೨೫೩) ; ಮಾಲೆಗೋದವೋಲ್ ಸೊಗಯಿಪ ಪಂಜರಕ್ಕಳಿಬಿಮಾಲೆ ಪಳಂಜಲಿದತ್ತು (ಮಲ್ಲಿಶ. ೧೩-೧೪೯); ಮುಕ್ತಂ ಮೆಱಸಂ ಕೋದಂತಿರೆ (ಅವ್ಯಾವ. ೫೫) ; ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಗಳ ಕೋವ ವಿಮಲ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಳ್ಪ (ಜಿಪು. ೩೪-೨೫). ೨. ಸಿಕ್ಕಿಸು ; ಸೇರಿಸು : ರಥದ ಕೀಲ್ ಮುಜಿದಾಗಲ್ ಕೈಯನಲ್ಲಿ ಕೋದಿಸಗುವ ಸೂತ್ರರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೫) ; ಕೆಲಲುಳ್ಳದಂಗಸಕಿ ಬಿಲ್ಲೊಳೆ ಕೋದಿಳೆದಲ್ಲಿ ಗಂಧವಾಗಸೆ (ಗದಾಯು. ೩-೨೬) ; ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಕೋದ ಕೋಲು ಬಡಿಕೋಲ್ . . . ದೇಸಿಯಮೆಮಡವಿಯಿ ನಡೆದತ್ತು ದೇಂಟೆಗಾಣ್ದರ ತಂಡಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೩-೧೦೩) ; ವಿವಿಧ ವಾದಕಳಿಗದೊವರ್ನ ಹೆಗಲ ಹಜ್ಜೊಂದ ತವಕಸದೆ ಕೆಗ ಕೊಂಡು ತನ್ನೊಳ್ಪೆವ ಹೆಗಲಿನೊಳು ಕೋದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೫೫); ಬಳಿಕ ಬೆನ್ನನು ಕೋಡು, ಕೈಕಾಲ್ಗಳನು ತೇಲಿಸಿ, ಹೊಳೆದಳು ಮಳೆಯ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ (ಅಭಿ. ೩೪-೧೩). ೩. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ ; ಸಾಟಿಸು : ಆಡಿಯಂ ಕೋದಿ [ಪಾಶಾ. ಪೋಕ್ಕಿತುಂ ಮಾರ್ದಗಿರಿಗೆ ಮಗಧಾಂ (ರೀಲಾವಿ. ೫-೧೦೨) ; ಕಣ್ಮೊಂದು ಈಯ್ಯಂದಂಯಂ ಕೊಡಿತ್ತಿ ಕೋಡಿಯಳ್ ತಳರ್ದರ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೩-೩೫) ; ಹೊಕೆಹೊಕೆವ ಕೂರಂದಿ ನಲಿ ಕೋದನು ಗಜ ಮಸ್ತಕವ (ಅಮ್ಮಾಭ್ರ. ೩-೭೪). ೪. ಕೆಟ್ಟು ; ಬಂಧಿಸು : ಪರಿ ಬಂತಿಯಂ ಕಾಲಿಂ ಕೋವರು ಮಣಲಂ ಸರವಿ ಪೊಸವರು (ಪಾಂಗ. IX-i, ೨೮೬-೧೪ ; 1190) ; ಉನ್ನತದ ಶಾಕ ದಿಂದಂಕಳಂ ಕೋಡೆಳೆದು(ಜಪಚ. ೫೧-೧೪). ೫. ಸಿಕ್ಕು ; ವಕವಾಗು : ತಳಾಜರ ಕೋಜುಂ ಬಂದಿಯಲ್ಲ್ಕಾಲ್ ಕೋದುದು (ಅಷ್ಟಪ್ರಾ. ೧೪). ೬. ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ಜತೆಗೂಡು : ಅಂತಿಯುಗಳ್ ಪದಾಪೂರಣದೆಳಳ್ ಕೋವುವು (ಕವಿರ. ೬೧೯).

[ದೇ. ಕ್ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋ; ಕೊಡ. ಕೊಯ; ತೆಲು. ಕೋವ, ಕ್ರೋಚ್; ತೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಕೊಂಜ್; ಪರ್ಜ. ಕೋಜ್]

ಕೋ[2] ‘ಕೊಳ್’ ನೋ.

ಕೋಂಟೆ, ಕೊಟ್ಟ, ಕೋಟಿ, ಕೋಟ್ಟು, ಕೋಟ್ಟಿ (ಪ್ರಾ) ಸೆನೆಯ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ರಕ್ಷಣೆಗೊಸ್ಕರ ಕಟ್ಟಿದ ಭದ್ರವಾದ ಗೋಡೆಯ ಆವರಣ; ಎತ್ತರವೂ ಬಲವತ್ತರವೂ ಆದ ಸುತ್ತು ಗೋಡೆ; ಪುರವ್ಯಾಕಾರ; ಕೆಲ್ಲ; ದುರ್ಗ: **ಪೊಜಲ ಕಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಕೋಂಟೆಯ ಪೊಱಗಣ ದೆಸೆಯೋ** (ಪಂಪಾ. ೧೪ಕ-೧೬); **ಕೋಂಟೆಯು ಬೆಲ್ಲ ಪೊಗಱಲಱಪಿನಿರೆ ನೆರೆದುದು** ನಳಮಯೆಮ್ಮೆ ಪುರವರ್ಮ ಪರಾಕಾಮಿಗಳ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೧೦); ಭಯದಿಂದಂಜಸಟೀರದಂ ಪದಕಮುನೀಡಾಡಿಯೂ ಪುದದ **ಕೋಂಟೆಯುಂ** ಪಿದ್ಯಾಧರೆಯರಡಿಂ ಲಂಘಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ..೩-೧೩೭); ಮುಗಿಲ ಸಲೆ ವಿಸ್ತಾರದಿಂ ನೋಡಲಾ ನಗರದೆ **ಕೋಂಟೆಯೊಪ್ಪುವುದು** (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧-೬೪). **ಕೊಟ್ಟ್ಟ್

ಕೋಳಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಕ್ಕೋಳಕಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮ; ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂತ್ರ: ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಧರತ ಕೋಳಕಟ್ಟಿಕೆಗಳನು ಸೊಲ್ಲಿಸುವ ಬೆಲೆವಣ್ಣಗಳು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೬-೪). [ಕೋಳಕ + ಕಟ್ಟಿಕೆ]

ಕೋಳಕನೆದ (ನಾ). ಕೆಂಪುತಾವರೆ; ಕೆಂದಾವರೆ: "ಅರುಣಾಬ್ಜಮಿಹ ಕೊಳಕನೆದಮುಸಲ್ ಕೆಂಪುದಾವರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೩); ಅ ಆಂತರ್ಯ ಮೃಷತಳ ಪದ ಕೋಳಕನೆದಂ ತನ್ನ ರುಚಿಯಿನೊದವಿಸಿರಾನೋದ್ರೀಕಮಂ (ಮುದ್ರಿತ. ೬-೫೭); ರತ್ನರಾಜಿ ಕೋಡಾದ್ರಿಗೆ ಪೂಗೊಳಕ್ಕೆ ನವಕೋಳಕನಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೩). [ಸಂ.]

ಕೋಳನದಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಕೋಳನದಗರ್ಭನಾಂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಕಬಿ ಮುನಿಕಾಯರಿದುಳ್ (ಜಗದಿ. ೧-೬). [ಕೋಳನದ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಳನದಜಠರ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ತಾವರೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೋಳನದಜಠರನಂ ನಿರ್ಮಾಳಿಯಮಿಂತೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನುಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೪). [ಕೋಳನದ + ಜಠರ]

ಕೋಳನದಪ್ರದ್ಯುಷ್ನ (ನಾ).= ಕೋಳನದ ವೈರಿ ೧: ದಿನನಾಥಾಲಯಲಗ್ನದೊಳ್ ಕುಜಬುಧಭೃಂಕಾಂಕಮಾದಂದು ಕೋಳನದ ಪ್ರದ್ಯುಷ್ನವಲ್ಲಿ ಕೂಡೆ ಪುರುಷಾಜಾರಾಣ್ಮಿ (ಜಾತಕ.೨೨-೬).[<ಸಂ.ಕೋಳನದಪ್ರದ್ಯುಷ್ನ]

ಕೋಳನದವೈರಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಂದಾವರೆಯ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: (೪). ೨. [ಭೃಂದ] ಒಂದು ಅಕ್ಷರಗಣ; ಭಗಗಣ: ಕೋಳನದ ವೈರಿ ದಿನಪಂಗಾ ಕಡೆಗೆ ವಾಯು ಬರೆ ಕೇಳಾ ಕಮಲಲೋಚಕಿ ಪೆಸರ್ ಸಾಕಗನಾದುದುದಯಂ (ಛಂದೋಽಬು. ೨-೫೦) [ಕೋಳನದ + ವೈರಿ]

ಕೋಳಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳಿ ಹಣ್ಣು; ಆಮಸೋಲು; ಉಂಡೆಹುಳಿ (ಕರಾ): ಮುಂಬುಯಿ ೨೮ ಮಣ್ಣ ಖಂಡಗದ . . . ಚೀನಸುಗಳು ೧. ಕಮಸೂಲ (ಕಾಗಸು); ೨ ಕವಡಿ (ಮುಂಬ್ಯಾ.೧೭೫೧). [← ಮರಾ. ಕೋಳವರ್]

ಕೋಳರ (ನಾ). ಒದ್ಯಾತನ ಹೆಸರು: ಬಳಗಾಜರ ಕೋಳರಂ ಪುನವಲವೈಯಲಿಜ್ಜು ಪುಯ್ಯಂ ಪರಿದು ಮಾಜ್ಜಲಮಂ ತಲ್ಲಲಜುದು ಸ್ಮಗ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಸನ್ನಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೂರಲು. ೫೩೦-೫ ; ೪೨೨). [?]

ಕೋಳಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕೋಳನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ: (೪). [ಕೋಳ[1] + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕೋಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ; ಹೆಣ್ಣು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ: ಕುಚಯುಲೊಪ್ಪುವ ಸರಲ್ ದಿಶೆಯೊಲಿಪ್ಪುವ ಕೋಕಿ (ಶೃಮಿಭಾ.೧೯-೩೬); ಕೋಗಿಲೆ ನಿಡಗ ಕೋಕಿಗಳ್ ಕಬ್ಬಾರಿ ಪದ್ದು ಪೆಣ್ಣಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಕ. ೬-೩೩); ಶಿವನ ಊರುಹಿಂದಿರಿಂದಾದ ದಾಗೆಗಳು, ಹರನ ಕರನಖದಿಂದಾದ ಶೋಕಿಗಳು (ಶಪಚ. ೨೪). [ಸಂ. ಕೋಕಿ]

ಕೋಕಿಲ, ಕೋಕಿಳ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ; ಪರಭೃತ; ಪಿಕ: "ಪರಿಯಜಪತ್ಯಮೆಸಲ್ದ ಕೋಕಿಲನಕ್ಕುಲ್" (ರತ್ನಕಂ. ೬); ದಿರಯುಯಂ ಮತ್ತಾಧೀನ ಕೋಕಿಲ ಧ್ವನಿಯಂದಂಕಿಸುತುಂ (ಕಾಪಲಾ. ೭೯೧); ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯಂಗೊಳಿಸುದುತ್ತುಕೀರ ಮಜ ಕೋಕಿಲ ಗರ್ಜಿತ ತರ್ಜನೆಂಗಳಂ (ಅಪಪು. ೬-೩೩); ಕೋಕಿಲಂ ಕುಸನೆಂ ಕರ್ಚ ಕೊಳಲ್ ಸರಂಗೆಡೆದುದು (ಅಕಂಬ. ೬-೭೨); ಕೋಕಿಲಂಗಳ್ ಕೊರಲ್ದಲಪು ಮಾಡೆ (ಭಾವಚಿ. ೪-೧೭). ಕೋಕಿಳೆ: "ಪಿಕಂ ಕೋಕಿಲಂ ಕಳಕಂಠಮಸ್ಯಕ್ಷತಮಸ್ಯ ಪುಷ್ಪಂ ಕೋಗಿಲೆಯದೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ವೃಂಗಾಕಾ. ೫೦-೬); ಪಲ್ಲವಾಕ್ಕಂ ಕೋಕಿಲಂಗಳೊಲ್ಲದೆ . . . ಜನಂಗಳೊಲ್ಲಿ (ಜಗದಿ. ೨-೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ (ನಾ). (ಕೋಕಿಲೆಯಂತೆ) ತನ್ನ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೆರವರು ಕಾಪಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಯುಕ್ತಿ. —ಚಮತ್ಕಾರ: ಶ್ರೀನಿವಾಸಮಖಿರ್ಗಳು ಸ್ರಂಥಲೇಬಿನ್ಗೆ ಪೊದಲು ಮಾಡಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಕಿಲತಂತ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪೊದಲಾಗಿರಿಲ್ಲ (ಮಹಾಗ. i, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ.). [ಕೋಕಿಲ + ತಂತ್ರ]

ಕೋಕಿಲನಿನದ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಧ್ವನಿ, —ಇಂಚರ: "ಕುಗಿಲ್ ಪುಗಿದಿಪಾರಾವರೆ ಕೋಕಿಲನಿನದಂ" (ಶಪಾ. ೯೫). [ಕೋಕಿಲ + ನಿನದ]

ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು: ಅವುಗಳೊಳು ಚಂಡತ್ರುಟಿ . . . ಕೋಕಿಲಪ್ರಿಯ . . . ಜಯಾಳವೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ಸೂಜಂಂಟು ತಾಳಂಗಳಂ (ವಿವೇಗ. ೨೩೫).

[ಕೋಕಿಲ + ಪ್ರಿಯ]

ಕೋಕಿಲಸ್ವನ (ನಾ).= ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಆ ಸುಲೀಪಾತಿಶಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂಪಿಣಾಂಗೋಪಾಂಗಮುತ್ಕೋಕಿಲಸ್ವನ ಲೀಲಾ ಅಲಿತೋದು ಜಾಯಮಾನದಂ (ಸುಳಮಾ. ೫-೬೬). [ಕೋಕಿಲ + ಸ್ವನ]

ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕೊಳಗುಳಕೆ ಗಿಡ; ಇಕ್ಷುಗಂಧೆ: "ಇಕ್ಷು ಗಂಧಾ, ಕಾಂಡೇಕ್ಷುಃ, ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷಃ, ಇಕ್ಷುರಿ, ಕ್ಷುರಃ –ಈ ೫ ಕೊಳವಂಕೆ ಹೆಸರುಗಳು." (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕೋಕಿಲಾರವ (ನಾ).= ಕೋಕಿಲನಿನದ: ಕೋಕಿಲಾರವಮುಮಂ ಬೀಸ ಮಲ್ಲೆಯ ನಿಸ್ವನಮಾಗಿ (ಆಂದ್ರಪು. ೬-೪೨). [ಕೋಕಿಲ + ಆರವ]

ಕೋಕಿಲಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು —೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೬. ಕೋಕಿಲಾಸನ . . . ೬೯. ಭೈರವಾಸನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೧೩೬).

[ಕೋಕಿಲ + ಆಸನ]

ಕೋಕಿಲೆ (ಸ್ತ್ರೀ). = ಕೋಕಿಲ: "ವನಪ್ರಿಯಃ, ಪರಭೃತಃ, ಕೋಕಿಲಃ, ಪಿಕಃ –ಈ ೪ ಕೋಕಿಲೆ" (ನಾಚಿಂ. ೧೧೪). [ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಕಿಳೆ 'ಕೋಕಿಲ' ನೋಡಿ.

ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಕೈಯಿಗ ಗಿಂಡಿಯು ಕೆಂಂಂಳಿಳ ಪಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲಿಯಹುದು ತೆಲಳಿಟ್ಟು ಬಯ್ಯಿಗಳೆಂಬವು ಪರಪರಿ ನೋಡಲು ಕೋಕಿಹಾರಿಕೆ ಇಳವಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವು ಪ್ರಸ್ತದ ಮನೆಯೊಳು ಕೋಳಿಗೆ ತುಪ್ಪವು ಗಡಿಯ ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲವು ಮೌನವಿಲ್ಲವು ಯಮನ ಕೈಯಂದಾ ಪುಟುಳು (ಪದಾಕೋಪ. ೪೨-೪). [?]

ಕೋಕೋ (ನಾ). ೧. ಪಾನೀಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. ೨. ಕೋಕೋ ಬೀಜದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾನೀಯ: ಕಾಫಿಗೆ ಇದಲು ಕೋಕೋ ಕಂದಯ (ಇಪಾ). [← ಇಂ. COCOA]

ಕೋಗಲೆ, ಕೊಂಗಲ್ಲ, ಕೊಗಳ, ಕೊಗಳೆ, ಕೊಗಿಲು, ಕೊಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಿಮೆಯ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಲ್ಲೆಯ ಕೊಗಲೆಗೆ: ಶ್ರೀಮತ್[ಶ್ರೀ] × [ಶ್ರೀಷ್ಣಂ ಬಜ್ಜಿಹನ ಪಯ್[ಯಂ] [ಕೋಗ]ಲೆಯಾಯ್ನೂಱುಮಱಂ ಮಾಸಿಯವಾಡಿ[ನೂಱ]ನಲ್ಕುತ್ತಮ ನಾತ್ತತ್ತಿಸಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೭ ; ೪೪೧); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ನಾಲ್ಕು ಯುಗದ ಪೊಳಲು ಕೋಗಳೆಯ ಚತ್ರಶಾ × × × (ಸೌಇಇ. XI-i, ೦೬-೫೦ ; ೧೦೫೦); ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿಱ್ಱಾ ಸಿರಳ್ಕಂ ಸಿವಾಮಸುಡಿ.ಸ್ಯಯುಂ ಕೋಗಳೆಯಯುಯ್ನೂಱಕ್ಕಂ ಮೊದಲಿನ್ನ ನೆಗಜ್ದ ರಾಜ ಧಾನಿಪಟ್ಟಣಂಗಳ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೊಗಳೆಯ ಪೆರ್ಮ್ಮೆಯಿಂತೇವಡೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೬೧೬–೨೬ ; 13ನೆಯ ಶತ).

ಕೊಂಗಳ್₂: ಕೊಂಗಳಿಯನ್ನುಱುಂ ಅದಂಬಳೆ ಸಾಸಿರಮುಂ ಬಟ್ಟಕುನ್ದ ಮೂನೂಱುಂ (ಎಳ. XI, ದಾನನಿ. ೨೦–೪; 1045). **ಕೊಗೆ**: ಕೊಗ[ಪಾ ಠಾಂ. ಗು]ಳಿಯನಾಳ್ವ ಶ್ರೀಂಡನಿಂಬರಸಂಗೆ (ವಡ್ಡಾ ರಾ. ೧೧೬–೧೫); ಇಮ್ಮಡಿ ನೊಳಂಬಂ ಬಟ್ಟಕುಂದೆ ೩೦೦ ಕೊಗೆ ಱಂ೦ ಅದಂಬಱಂಗೆ ಸಾಸಿರವುಮಾಸಿರ್ವರೆ (ಎಳ. XI, ದಾನನಿ. ೧೯–೨; 1043). **ಕೊಗೆ**: ಈಕಾನ್ಮ ಕೊಗೆಯು ಪಾಳ ಹೊಲವಱೆಯು ಹಳ್ಳದಿಂ(ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೨೮–೧೫; 1135). **ಕೊಗೆಬ್**: ಪಡೆಯೋಗ ಕೊಯಕ್ಕೂರಱಂದಲ್ಲಿ ಕೊಗೆಬಱಯ ಒಕ್ಕಲ್ ಶ್ರೀಎರ್ಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಲಗಂಗ . ಗಾಮುಣ್ಡ ಪಿಱಿದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಳ. X, ಬೌಂಂಗ್. ೧೬–೪; 890). **ಕೊಗುಳಿ**: ಮೇರಿನ 'ವಡ್ಡಾರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

ಕೋಗಳ ಗಡಿಂಬ = ಕೋಗಳಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು : ಬಡಗಲು ಕೊಗಳಗಡಿಂಬದ ಉಳ್ಕಿ ಪ್ರತ್ಯವಪ್ಪೆರೆಯ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೮–೨೪; 1147). [?]

ಕೋಗಿಯೂರ್ (ನಾ). 'ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗಿಯೂರಿ ಬಯಿರ್ಕಾಳ್ಳಿಲ್ಲು ಕೊಚ್ಚಿದ್ದುದಂ (ಎಳ. XIV, ಎಪಚೊ. ೩೧–೪; 906).

[ಕೋಗಿ ? + ಊರ್]

ಕೋಗಿರು 'ಕೋಗಿರು' ನೋ.

ಕೋಗಿಲು 'ಕೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಕೋಗಿಲೆ, ಕೋಗಿಲು (ನಾ). ೧. = ಕೋಕಿಲ: "ತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ – ಕೋಗಿಲೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೭); ಕೋಗಿಲೆ ಜಾದಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಗಲಿಂ ಜಂಚೆಕೊಂಚೆ . . . ಬಲಾಕೆ ಕಾವುಗೆ ಸೆನಂ (ಕಾವ್ಯಕಾ.೧೦೪೯ ಕೊವ್ಯಳ); ಮಾವಿನಂಕುರಮನೆ ಕರ್ಚಿ ವಿಶ್ವಜಿತ ಕೋಗಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೧); ಪುರುಡಸ ಕಾಗೆಯುಂ ನಂದವ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ತೊಱೆದೆಯ್ದು ವೈಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೯೦); ಗಳಹುವರಗಿಳಿಂಬಿನಲಿ ಪೆಳ್ಕಳಿಸ ಕೋಗಿಲೆಗಳಲಿ (ತೊರ. ೧–೯–೧೧); ಕಾಗೆ ಕಂದಾದರೆ ಕೋಗಿಲೆ ಆದೀತೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು : ಕಬ್ಬಿಯ ಬಾಬುಳಮುರುಬ್ಬಿಸಳೆ ಲವಣಸಮೇತವಿಂಬುಳ್ಳ ಸುಂಠಿಯಚರೆದಾಗಳೆ ನಸ್ಯಾಂಜನವಿಧಿಯಂದರೆಗುಂ ಕೋಗಿಲೆಯನಡಸಿ ಮೆಲ್ಲಾ ವಿಷಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧–೬೪); ಕೋಗಿಲೆಯಂ ತಿಂದ ಕುದುರೆ ಮೇಲುಸುರಹುತ್ತುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೧೨–೨೦ ಬೀಳು). ೩. ಜಾನುವಾರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ನೆರೆ ಪಟ್ಟುಯತುಪ್ಪಮು ಮಂತರದಿಳ್ಳುಗೆಪಱಿದುಪೋಳುಮಾ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ (ರೋಗತಿಕ. ೯–೨೧೧). ೪. = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ. ' ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ' ಪರಾ. ಹಿ. (ಕರಾ) ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಓಟೆಯ ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು.

ಕೋಗಿಲು : ೧. "ಮಱ – ಕೋಗಿಲು, ಅಸಿಮಱಿ, ಕೋಡಾ, ಮಗ್ಗಿ" (ಬಿಷಧ. ೯೭–೧೧೪). [< ಸಂ. ಕೋಕಿಲ]

ಕೋಗಿಲೆಗಿಡ (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ: (೪).

[ಕೋಗಿಲೆ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಗಿಲೆಪುಳು (ನಾ). = ಕೋಗಿಲೆ ೨: ಕೋಗಿಲೆಪುಳು ತಿಂದ ರೋಗ (ಅಶ್ವತಿ. ೧೧–೬೩). [ಕೋಗಿಲೆ + ಪುಳು (< ಪುಱು)]

ಕೋಗಿಲೆಬಾಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೂದೋಟ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಪುಟ್ಟ ಬಾಳೆಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೋಲುವ ಗಿಡ; ಕಾಡಾಳೆ (ಉಳಕ).

[ಕೋಗಿಲೆ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಱೆ)]

ಕೋಗಿಲೆಯೆಲೆ(ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ ಗಿಡದ ಎಲೆ; ಕುನ್ಪೆಯೆಲೆ: (೪).

[ಕೋಗಿಲೆ + ಎಲೆ]

ಕೋಗಿಲೆವಜೀ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯ ಮರಿ; ಮರಿ ಕೋಗಿಲೆ: ಕೋಗಿಲೆವಜೀ ಮಾಮರದೊಳ್ (ಕಬ್ಬಾನು. ೫೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ.).

[ಕೋಗಿಲೆ + ಮಜೀ]

ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಮದೋತ್ಕವದೆ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಗಳಂ ನೆಗಱ್ದುವಂತೆ (ಜಗದ. ೧೬–೧೧೬); ಸಲಹಿ ಪುದರಲೆ ಮಂಯಂ ಕೋಗಿಲೆವೆಣ್ ಕಾಳಂಗಳಿಂದೆ ಪಾರುವರೆಗಂ (ಶಾಳುಂತ. ೭೦–೧೨೨). [ಕೋಗಿಲೆ + ಪೆಣ್]

ಕೋಗಿರಿಯು, ಜೋಗಿರು, ಪೋಗಿರು (ನಾ). ೧. ಜೀನು; ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತಡಿ, —ದಟ್ಟವಾದ ಮೆತ್ತೆ; ಧೂರಿ : ಬಸವನೊಡ ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೋಗಿರು ಸೇರದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದನು (ಚಕ್ರಾ. ೩೪೭); ಕುದುರೆಯ ಮಾತಂಗಂ ಆಯಿತು. ಇದರ ಕೋಗಿರು ತಂಗು ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನೀವು ಹೊರದೇಕೋ ನಾನು ಹೊರದೇಕೋ . . . ಅಂದನು (ಶಕಾಮಂ. IV, ೧೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸವಾರಿ ಮಾಡುವುದು; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವುದು : ಸೋದರಸಂಬಂಧ . . . ಹೇಳದಹಾಗೆ ಕೇಳಕೊಂಡಿರುತ್ತೆ ಅಂಕ ಮೆಟ್ಟಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಇವಳನ್ನು ತಂದರೆ ನನ್ನಮೇಲೇ ಕೋಗಿರು (ಶ್ರೀಚಕ್ಷ. ೧೫೦). **ಕೋಗಿರು** : ೧. ಕೋಗಿರು ಕೆಳಗಣ ಸಂಣ ಪಟ್ಟಿ (ಎಳ. XIV, ಎಂಜಿಪ. ೨೯೯–೨ ; 1847). ೨. ಅತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಗಿರು ಧರ್ಪಮಾಡುವೆದೇ ನನ್ನ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅವರು ತೀರ್ದಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೧೩). **ಹೋಗೀರು** : ೧. ತಾವು ಏರಿಸಿಕ್ಕಿರುವೆಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕುದುರೆಗೆ ತಾವೇ ಹೋಗೀರು ಹಾಕೆಯೊಂದು ಹೊರಬೇಗ ಪೂರ್ವ ಮಂದಬ್ಯಾರುಃಳು (ಸಕತ. ೬೦).

[← ಪಾರ್. ಮರಾ. ಹಿಂ. ಕೋಗೀರ್]

ಕೋಗು 'ಕೋಹ್ಯು' ನೋ.

ಕೋಗುಂಟೆ (ನಾ)₂ (?): ಪನು ಮಾನೆಂದೋಗು ಚಕ್ಕೊನು ದೊಡ್ಡೊನು ಕೋಗುಂಟೆ ಮೇಲೆ ಕೊನೆನಾಮ ಇಕ್ಕೊಂಡು ಚುಕ್ಕೆ ಬೆಲ್ಲಾಲ್ಲೇ ಹೊರಟಿನು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೬). [?]

ಕೋಗುಂಡೆ(ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ತಱಗೆರೆನಾಯಕರು ಕೋಗುಂಡೆ ಬಸವಜ ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೊಂನು (ಎಳ. VII, ಚಿಕ್ಕನಿ. ೧೪–೪ ; ?). [?]

ಕೋಗುರಿವಾಜಬು (ನಾ). ಗೇಣಿದಾರನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಒಡೆಯನಿಗೆ ತೆರುವ ಗೇಣಿಯ ಶ್ರಮ, —ಪದ್ಧತಿ : ಎಲ್ಲಾವಕ್ಕೂ ಕೊಟ್ಟಾಗೆ ಕೋಗುರಿವಾಜಬು ಪ್ರಕಾರ ಗೇಣಿ ಕೊಡುಕೆ ನಿಂಗಿಷ್ಟ ಇದ್ದೆ ಜಮಾನು ಇಟ್ಟೆ (ಪಂಚಪಂ. ೬೨). [ಕೋಗು (< ಕೋಹ್ಯು) + ರಿವಾಜು]

ಕೋಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕೋಗೋಡಿ ನೊಳ್ಳಗೆನಾಡ ಕೊಡಿಬ್ಬಂದ್ದೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೧೩, ೩೩–೧ ; 1054) ; ಕೋಗೋಡಿನ ಸಕಲಾನವುಳ್ಳುಗಳುವರ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೧೨೪, ೧೪–೨ ; ?).

[?]

ಕೋಚ್ 'ಕೋಚ್ಚು' ನೋ.

ಕೋಚ್ಚ 'ಕೋಸ್ಚು' ನೋ.

ಕೋಚ್ಚ (ನಾ). ೧. ಒಣಗುವುದು; ಶುಷ್ಕವಾಗುವುದು; ಇಂಗುವುದು. ೨. ಸಂಕೋಚ ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ. ೩. ವಕ್ರವಾಗುವಿಕೆ; ಬಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಕದಿಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಚನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಸಂಕೋಚಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಮುದುರುವಿಕೆ: (೪). [< ಕೋಚ್ಚ]

ಕೋಚ್ಚಿ 'ಕೋಸ್ಚು' ನೋ.

ಕೋಚಿ (ನಾ). ಕುಟಿಲಸ್ವಭಾವದವನು; ಕುಹಕಿ; ಕಪಟಿ (?): ಆ ಸಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಪದಿರೆಚ್ಚಿಂಬುಗಳನಂಬದೆ ಅಚಿಯಲಿ ನೆಲಕು ದುರದಿಡದೆ ವಿರೋಚಿಪವ ಕಿರಿಗಳಿ ಸುಟ್ಟು ಕೋಚಿಗಳ ಕುಚಿದಾಡಿ ಸುತಲಿರ್ದನು ಮುರಧ್ವಂಸಿ (ಶ್ರಕ್ಷಾಚ. ೧೫–೩೬). [ಕೋಚು (< ಕೋಚಿಸು) + –ಇ]

ಕೋಚಿಮಾಡು, ಕೋಚುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ತುಂಡು ಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ಪವನಜಂ ಕೂರ್ಗಣಿಯಂ ಜಕ್ಕುಲಿಸಿ ಜಡಿದು ಬಿಡಲಂ ಧನುವ ಸಾರಥಿಯ ತುರಗಮುಂ ಹೊಂದೇರಲು ಕೋಚಿಮಾಡಿದನಿರದು ಸರಳಿನೊಳ್ (ತುರಂಗ. ೮೫–೫೫). **ಕೋಚಿಮಾಡು** : ಕಟುವಾದ ಮಾತಿಂದಅವನನ್ನು ಕೋಚುಮಾಡಿದರು (ಡಿಘ). [ಕೋಚಿ + ಮಾಡು]

ಕೋಚಿ, 'ಕೋಸು' ನೋ.

ಕೋಚು (ನಾ). ಕದ; ಬಾಗಿಲಿನ ರೆಕ್ಕೆ: "ಕೋಚಿಂದು ಪೆಜಲ್ ಪಡಿಗಳ್ಗುಂ ಪೆಸರ್" (ಕವಿಕಂ. ೨೯೨). [?]

ಕೋಚ್ಚು, ಕೋಜ್ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಗಾಲಿಯ ಕುದುರೆಗಾಡಿ; ಸಾರೋಟು: ಕೋಚುಗಾಡಿಗಳು ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕೋಚ್** : ಕೋಚ್ ಒಂಬಕ್ಕೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎರಡು ಕುದುರೆ, ಸಂಜೆಗೆ ಎರಡು (ಹಂಗಾಲಿ. ೨೫). [← ಇಂ. Coach]

ಕೋಚ್ಚು, ಕೋಜು (ನಾ). ೧. "ತುದಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೨. "ಏರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨). 'ಕೋಚೆತ್ತು,' ಪರಾ. [?]

ಕೋಚುಬಂಡೆ (ನಾ). ಓರೆಕೋರೆಯಾಗಿ ಜಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಂಡೆ; ವಕ್ರಶಿಲೆ: ಸರಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಹೂತು ಕೊಂಡು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಪಚಿತಿಯುಂಟುಮಾಡುವ ಮರದ ತುಂಡು, ಕೋಚುಬಂಡೆ ಮೊದಲಾದುವು (Snag. ೨೦೯೨). [ಕೋಚು (< ಕೋಸು) + ಬಂಡೆ]

ಕೋಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಚಂಭಟ್ಟ, ಕೂಚಿಭಟ್ಟ, ಕೂಚುಭಟ್ಟ, ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ; ಅವಿವೇಕಿ; ಅರೆಮರುಳ: ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೋಚುಭಟ್ಟ (ಗಾದೆ). **ಕೂಚಂಭಟ್ಟ** : ಹಂದರದ ಗಾಜಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕೂಚಂಭಟ್ಟರಾಗಿದ್ದರೆ (ಕೊಸ್ತಿ. ೧೫೫). **ಕೂಚಿಭಟ್ಟ** : ಓದಿ ಮರುಳಾದೆಯೋ ಕೂಚಿಭಟ್ಟಿರಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೫–೨೧೯). **ಕೂಚುಭಟ್ಟ** : ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದ ಕೂಚುಭಟ್ಟ (ರೂಢಿ). **ಕೂಸಂಭಟ್ಟ** : ಕೂಸಂಭಟ್ಟ (ಓದಿ ಓದಿ ಮರುಳಾದವನು) (ಸಮ್ಮಸಂ. ೧೧೮). [ಕೋಚು, (< ಕೋಸು) + ಭಟ್ಟ]

ಕೋಚುಮಾಡು 'ಕೋಚಿಮಾಡು' ನೋ.

ಕೋಚೆ 'ಕೋಸು' ನೋ.

ಕೋಚೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಏರುದನಿಯಿಂದ ಕೂಗು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: "ದನಿಯೆತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋಚು + ಎತ್ತು]

ಕೋಜ (ನಾ). (?): ಸಣ್ಣಮೈದಿಯ ಆಡಳ ಬೆಟ್ಟಪರ್ಕರೆ ಕೋಜ ಬನ್ನೆಗೆವಡೆದ ಸೋದಿಯಿಂ ಕಲಂ ಕೈಗೈವುತಳ್ಳವಾಲ್ಪೆನೆವೊಡೆದ ಘಟಿರಿ ಳೈತ ಮಿಶ್ರದಿಂ ದಣ್ಣನೆ ದಿಸೆಯ ಪಡೆದಿ ತಜ್ಜಿದೊಷ್ಟಂ ಸಮೂಹಂ ಗೊಳಿ ತೆಗಳುಂ ಕತ್ತೆಂಬಲಾಗದಂತಿರಿಸಿ ಬಾಳೆಯ ಬೆಲ್ಲ ಹುಣ್ಣು ಕೆರದುಪ್ಪದಿಂ ಭೂರಿಕೆಯನರ್ಪಿಸೆ ಮಿಣ್ಣಿಗೆ ಶಿವಾದ್ಯರ್ಯತರು (ಲಿಂಗಪ್ರ. ೯–೧೨); ಸೂಜಿ ನಡೆತಂದಯಸ್ಕಾಂತಮಂ ಪಿಡಿದಿಂದುಮತೀಜಮಂ ತಶಿಶಾಂತ ಪಿಡಿದೊಡಾಯಗಂದತುರ ವಾಹಯ ಧ್ವಜಿಗೆ ವಾಹಳ ಪಿಟ್ಟು ಬಲಿದು ನವ ಕೋಜದಿಂ ಪ್ರಣಯವೆತ್ತು ಈ ಜಗದಿ ನೆಲವಂತೆ ಭಕ್ತ ಕಾರಣತಾಗಿ ನೀ ಜೀವದಿ ಸುಳಿದು ಶುಲಭಕ್ತ ಸಂಭವಿಸೆ ಮಹ ತೇಜ ವಿಖ್ಯಾತರಾದರ್ಪಿಲೆ ಶರಣ ಭೂಷನ್ನ ಶೇಷವೆದು (ಲಿಂಗಪ್ರ.೨೨–೧೫೪). [?]

ಕೋಜದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಲ್ಲಅಯ್ಯಂಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಜದೇವ ಅಗಳು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮ್ಮ (ಮೈಅಂ. ೧೪೪೬, ೧೧–೬; ?). [ಕೋಜ ? + ದೇವ]

ಕೋಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಾಯಿಲರ ಕೋಜಯ್ಯ ಕೊಯರ ಅಳಿಯ ಸಿರಿ ಮೇಜೆ ಕುಜುವಾನ್ಮಕ್ಕಿಸಿ ಕಾಡಿ ಸತ್ತ (ಎಳ. X, ೨೮೨ಳ. ೫೯–೪ ; 900). [ಕೋಜ ? + ಅಯ್ಯ]

ಕೋಜು (ನಾ). ಪತ್ತೆಹಚ್ಚುವುದು; ಶೋಧನೆ; ತವಾಸಣೆ: ಕಾನು ಊರಿಗೆ ಶಳವಾರಲು ಊರಾಜಲ್ಲಾದ ಕಳ್ಳತನವ ಕೋಜನ್ನು ಕಾಡಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಈಹಾಮಂ. IV, ೨೬). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಶೋಜ್]

ಕೋಜೋತಗವುಜ್ಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಜೋತ ಗವುಜ್ಜರ ಮಗ ಅಜಯ್ಯಮ್ಮ ವೆಳಚಿ ಗವುಜ್ಜರ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊಸ್ಸಡರು ಮಾಡಿದರು (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕಂ. ೮೬–೨ ; 750).

[ಕೋಜೋತ + ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋಟ್ 'ಕೋಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಟಿ 'ಕೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟಿ 'ಕೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ವಕ್ರತೆ; ಕುಟಿಲತನ. ೨. ಗುಡಿಸಲು; ಜೋಪಡಿ. ೩. ಕೋಟಿ; ಬಿಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ಕೋಟಿ, (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಂಕಿಯ ಹೆಸರು. ೨. (ಕರಾ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು; ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೋಟಿಯು, ಸಳಕಾಳಿಂ, ಶಿವಳ್ಳಿ ಇವು ಹೈಗರೊಳಿಗನ ಒಳ ಭೇದಗಳು (ಕಥಾಗಿ. ೮೫). [?]

ಕೋಟ್ಟಿ, ಕೋಟ್ಟಾ (ನಾ). ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಘವು ಒದಗಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಅಥವಾ ಪಡೆಯಲು ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಪಾಲು, —ಭಾಗ, —ಅಂಶ; ಪಸುಗೆ: ವಾದ ಬಲುಮೆಯ ಕೋಟವು ನಾಳೆಯ ಎಂದ ಪಲ್ಲೆಯ ನಲ್ಲ ಸೋಡಿ (ಚಂದ್ರವಿ. ೧೫೬–೬). **ಕೋಟಾ** : ಈ ವಾದದ ಕೋಟಾ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quota]

ಕೋಟಗಾಮುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೋಟಗಾಮುಂಡನುಂ [ಮಾದಿ] ಗಾಮುಂಡನ ಸಹಿತ ದರ್ಬಾಲುಮಾದರ್[ಮಂ] (ಸೌಇಇ. XI–i, ೬–೨೧ ; 837). [ಕೋಟಿ ? + ಗಾಮುಂಡ]

ಕೋಟಗಾಣ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವವನು; ದುರ್ಗಪಾಲಕ: ಬಲಚಿಮಿಷ್ಟುಯೆಡವರಳಿಮೊಳ ಸಲೆ ಮೆಜಿದು ಕಡುಗಲಿ ಕೋಟ [ಪಾಣಾ. ೬] ಗಾಜರ ಬಲು ಪೌಜು ಬನ್ನೆಬೇನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨–೬೪). [ಕೋಟ್ಟು + ಆಣ್ಣ]

ಕೋಟೆರ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಡೊಗರು; ಟೊಳ್ಳು: "ನಿಷ್ಕುಟಿತ, ಕೋಟರಿ—ಈ ೨ ಮರದ ಪೊಟಲರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೪–೨೪); ಒಂದು ಮಹಾಸಟಾಟವಿಟಿಹಿಕೋಟರದೆ ಶುಕಾಳುಮಾಗಿ ಶಾಖೆ ಮಿಳುನ ಮಿಳುಂಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೮೨–೩); ಅದ್ರಿಕುಜಂಗಳ ಕೋಟರಿರಂಗಳೊಳ್ ಪೋದಗೆ ಕತ್ತಿಯಿಕ್ಕಿದುದು (ಜಗದ. ೯–೬); ಕೋಟರದೊಳ್ ಪುಗುವ ವಿಹಗಂಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೬೦). ೨. ಒಳಗಿನ ಭಾಗ; ಬಿಲ; ರಂಧ್ರ: ದುರ್ಜನ ಪ್ರಕಲದ ಕರ್ಣಕೋಟರದನೇಕರೊಳೊ ಮಾಡಿದನಲ್ಲವಿಷ್ಟರಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೧–೨೧); ಅಶವಿಮಿಷಯ್ಯನ ಜೀವಳಳಿ ಲಂದು ನಾಟಿತಕ್ಷನ ವಿಷ್ಟಪದಾದ ಕೋಟರದೊಳಿಳೆದೊಂದೆನೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೧–೨೪); ಕರ್ಣದ ಕೋಟರಂಗಳು ಕಿವ್ವುದುಗೊಳೆ (ಹರಿಶಾ. ೬–೨೬–೯). [ಸಂ.]

ಕೋಟರಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಎಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ: "ವ್ಯಾಕೀ ಕೋಟಪಿ(ಪಾಠಾಂ. ೬)ರಪುಷ್ಪಿಯೆನಲೆಮ್ಮೆಬಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪–೬೩). [ಕೋಟರ + ಪುಷ್ಪಿ]

ಕೋಟರಿ (ನಾ). = ಕೋಟವಿ : (೪). [ಸಂ. ಕೋಟರೀ]

ಕೋಟಲಿಗ (ನಾ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡುವವನು; ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವನು; ಪೀಡೆ ಕೊಡುವವನು: (೪). [ಕೋಟಲೆ + ಇಗ]

ಕೋಟಲೆ (ನಾ). ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಕಾಟ: "ಕೋಟಲೆಯಿಸಿ ಸೂಪಿ" (ಭಾಷಾ.–೨೫೨); ಆನುಪಕಾರಿಯಿಂ ಕೋಟಲೆಗಳಾನಿಂದೆಪಕ್ಕೆ ಮೌತ್ಪಾಕಾ ಕ್ವಾವಲಿಯಂ ವನಜದಳನಯನನೆ ಸಮಿಪದಳಿಸಿ ಸುರಮುಖ ತರಡಿ ಹೋರ ಕಳ್ಪಾನಿದುಲುಗರ್ (ಆಷೋಲು. ೨೪೨); ಪರಿ-ಪರಿಗೆಟ್ಟೋಡುವ ಕೋಟಲೆ ಗಾಜಿ ಕಲ್ಪೀಂಕ್ರೆಮಂ ಸಾರ್ದ (ಪಥಗ. ೧೧–೧೩); ಬೆಟದ ಕೊಕ್ಕೆ ಟಲೆ ಯೊಳ ವನ ಮೆ ಲ್ಯಾಯ್ದು (ದಶಲು. ೧೩–೭೮); ತಾಟಿನ್ತ ಮೈಯು ಬಡಿತಾಗಿ ಮುಡಿಯನ ಕೋಟಲೆಯು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨೫); ಅಟ್ಟುಂಬೋದು ಆರು ಕೋಟಲೆ ತಿರಿದುಂಬೋದು ಪರಮ ಸುಖ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಟ್ಟಾಲೈ; ಮಲ. ಕೋಟ; ತುಳು. ಕೋಟಲೆ; ತೆಲು. ಕೋಡಾಕು]

ಕೋಟಲೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆ ಕೊಡು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕಷ್ಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ಪರಂಪರವಾಗಿ ಕೋಟಲೆಗೆಯ್ದುತ ನಮ್ಮ ಒಂದು ಅಂಗದಲ್ಲಿ (ಸುಗುಣಿ. ೬೪).

[ಕೋಟಲೆ + ಉಡು, (< ಕೊಡು,)]

ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಪಡು; ಶ್ರಮಪಡು; ಕಷ್ಟಪಡು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಬಡಿವ ಕಾಲ್ ಧೂಳಾಗದೊಳ್ ತಂದು ತಾಬಿಲುಂಬು ಕೋಟಲೆಗೊಪ್ಪಿಕ್ಕೆ. ರತ್ನಮಕುಟದ್ಕೋಡಿಕೊತ್ತವಾಡಿಗಂ (ಕಬ್ಬಿಳಾ. ೧೭–೧೪೧); ಅಂ ಪಟ್ಟುಕಾವನದೊಳ್ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ಮುಖದೆ ಕೆವರಗೆಯ್ತ್ತುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾದಂಬಿ. ೯೫೪); ಸಂಕಟಂ ಕುದಿಲು ಕೋಟಲೆ ಗೊಂಡಿರಿಸ್ಪೆಗಂ (ವಾಗಾದ. ೩೬೧); ಕಣಗುದಿಗುದಿಲು ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ದರಿತೆನೆ (ಕುಮ್ಮಾಡ್ರಾ. ೧೯–೩೬); ಅಡಿಬಿ ಏಕ್ಕೆಗಳಿಂದಮೊಸಲು ಸುಖ ಮಿಲ್ಲದೆ ಕೋಟಲೆಗೊಂಡು ಕುಗ್ಗುಸರು (ಜಯಬಿ. ೬-೭); ಕೋಟಲೆ ಮಾಡಿದವು ಕೊಟಲೆಗೊಳ್ಳ (ಗಾದೆ). [ಕೋಟಲೆ + ಕೊಳ್,]

ಕೋಟಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಟಲೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ಕಾಡು; ನೋ ಯಿ ಸು: ಅಮರತ್ವಮಂ ಪಡೆದಮರಸದುತಿಯಂ ಕೋಟಲೆಕೊಂಡ ಹಿಡಿಮ್ಮಾಸ್ಥರಂ (ಪಂಚಶಂ. ೨೪೮–೧೦); ಕೋಟಲೆ ಗೊಳಿಪರು ಪಿಟಿದುಷಪಳರ ಕಟ್ಟಳಿಟಿದ ಮರು.ಳುಮಾಡುವರು (ಪೋಷಕ. ೧೪–೪೪); ಬಲು ಮೃಗವ ಮರಹಕ್ಕ ಕೀಟಳ ಜಲಚರಿಳಾದಿ ಜಸಿಪಿದೆನು ಕೋಟಲೆಗೊಸಪಡೀಡಳು ಮಾನವನಾದ ಬಳಿಕಿನ್ನು (ಜಯಿಂ ೫೬).

[ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ + –ಇಸು,]

ಕೋಟಲೆಪಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಪಡಿಸು 'ಕೋಟಲೆವಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆಬಡು 'ಕೋಟಲೆವಡು' ನೋ.

ಕೋಟಲೆವಡಿಸು, ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕಾಟಕೊಡು; ನೋಯಿಸು: ಪಿರಿದುಂ ಕೋಟಲೆವಡಿಸಿ ನಿಣಾಜಂ. ಗೊಳಿಸುವ ಮರಿಕಾರಾತಿಗಳನಾವಗಂ ಗೆಲ್ವುದರ್ಪಂದರಹಂತ ನೆಂಬ ನಾಮಂ ಪರಕಟುತಿರಂಗೆ (ಪಮಚಿ. ೪–೨೦೦). **ಕೋಟಲೆಬಡಿಸು:** ಕಷ್ಟ ಪಾಪ ಕೈಗೆಡಿಸಿ ಕೋಟಲೆಬಡಿಸುವುದು (ಕರ್ಣಪ್ಯ. ೧೧–೬೧).

[ಕೋಟಲೆಪಡು + –ಇಸು,]

ಕೋಟಲೆವಡು, ಕೋಟಲೆಪಡು, ಕೋಟಲೆಬಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು; ನೋವನ್ನನುಭವಿಸು: ಕೋಟಲೆವಟ್ಟೀ ಏಕ್ಷಲೋಡ್ಕೋಗವುತೊಡಂಪುದೇಸ್ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೭–೪೫). **ಕೋಟಲೆಪಡು:** ಏನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ನಾನೆಷ್ಟು ಕೋಟಲೆಪಟ್ಟೆ (ಜೂತ). **ಕೋಟಲೆಬಡು.** 'ಕೋಟಲೆವಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಟಲೆ + ಪಡು,]

ಕೋಟವಿ (ನಾ). ೧. ಬಕ್ಕಲೆ ಹೆಂಗಸು: "ನಗ್ನಾ, ಕೋಟವೀ-ಈ ೨ ನಗ್ನೆ" (ಕಲಾಯು. ೭೯–೬೨). ೨. ದುರ್ಗಾದೇವಿ. 'ಕೋಟವಿ ಪುರ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೋಟವಿಪುರ (ನಾ). (ಅಮೃತ ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ) ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಪಟ್ಟಣ: ಸುರಪುರಕೆ ಪರಪುರಕೆ ಪರಿಯಿಪ ಪುಳಿಕೆ ಅಳಕಾಪುರಕೆ ಕೋಟವಿಪುರಕೆ . . . ಬೊಮ್ಮನಪುರಕೆ ನಂಪರ್ಗಡಿ ಮಿಗಲಿಪಾ ಪಾ ಳರ ಬೆಲುಪಿಂಗಿಸಿವೆಡದು ಪಾಣಾಡಲು ಬಲಕೆ (ಕೌಶಿಂ. ೩೯–೨). [ಕೋಟವಿ + ಪುರ]

ಕೋಟವೊಳ್ಕಲಿಗ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಗರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ. ☞ ಆರಡಕೆ ಮಲಗಳ ಗೊವಳಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟುವ ಕಸುಬಿನ ಒಕ್ಕಲಿಗ: ಕೋಟವೊಳ್ಕಲಿಗರು– ಇವರು ತಿರು, ಶಿವ್ಯಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಡಿಕೆಗೊಂಡಲುಗಳಿಗೆ ಚಿಲಿಲುಮಾಡಿ ಹಾಳುವ ಹೋರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಅಭಾಗ. ೧೯೪). [ಕೋಟ್ಟ (< ಕೊಟ್ಟೈ) + ಒಕ್ಕಲಿಗ]

ಕೋಟಾ 'ಕೋಟ್ಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟಾ (ನಾ). ಕರುಳು: (೪).

[← ಪ್ರಾ. ಕೋಣ < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಮಂಡಲ, —ಸುತ್ತು: ಜಳ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂ ಸುತ್ತಿ . . . ಸೌಂದರಮಾಗಿರ್ಪವೊಲಿಶ್ವರ್ಯಪ್ರತಿಮ ಕೋಟಾಚಕ್ರಮಂ ಸುತ್ತಿ . . . ಪರಿಂಕರ ಶಾಂತಂ ಪರಿಖಾಂಕರಂ (ಪತ್ನಪ್ರ. ೩–೨೩); ಆ ಪೊಜವೊಳಲ ಅಂತರಾಳದೊಳರ್ಥಿರದೊಂದು ಕೋಟಾಚಕ್ರವಂತರಿಕ್ಷವ ಚುಂಬಿಸುತ್ (ಕುಂಠಾಂ. ೯–೪೫); ಮೆಲ್ವಿವ ಕೋಟಾಚಕ್ರಭವಾಂಬಂ ಮುಬರಿದು ತರಡ ಶತಿ ಸಹಾಯರ್ತಿಜಂಗಳಂ ದಿವದಲಿರಿಸಿರ ದೀಪಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದಿತ್ತಳಿಲುತ್ತಲಿರ್ದುವು (ತೆಂಗಾಂ.೧–೪–೯).

[< ಸಂ. ಕೋಟಚಕ್ರ]

ಕೋಟಿಯಂತ್ರ (ನಾ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಯಂತ್ರ, —ಉಪಕರಣ: ನೊಣಕುಲಲ್ ನುಂಗಲಿಲಾತಳಂ ಮುಂದು ಮಾಂಸಿಟ್ಟಿಂತೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಏಜ್ಞನ ಸಾಹಿಂದೊಲೆ . . . ಪರಿಗೊಂಟೆಯಂಬ ಬಹು ಕೋಟಿಯಂತ್ರಸಮಗ್ರಿ ತಿಂತಿಗೊಂಡಾಂಬರೆ (ಅಪಂಪ. ೧೧–೮೩).

[< ಸಂ. ಕೋಟಿಯಂತ್ರ]

ಕೋಟಿಾರ 'ಕೋಟ್ಟಾರ್' ನೋ.

ಕೋಟಾವಲಯ, ಕೋಟಾವಳಯ (ನಾ). = ಕೋಟಾಚಕ್ರ: ಇರಲುರತೆ ದರ್ಪನಗಳುರಿದುದು ಪವರತಂಬೋಲ್ ಬಂಡೆ ಬಂಡೆಯು ಮಸೆದು ಬೆಸದು ಕೋಟಾವಲಯಭಿತ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩೬–೧೯೪). **ಕೋಟಾವನೆಯ:** ಏಲುವಿಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿ ಸಂತತಿಯುಲುಹನಾಲಿಸ ಬಹುದು ಕೋಟಾವಳಯವಿದೆ ಪಕ್ಕಿರೆಯೆನುತ ಗುರುಸೂನು ರಥವಿಲೆಯೆ (ಕುಮ್ಮಾಗ.೪–೨೨); ಪೊಳಲಪಮಾವಜಿಗೆ ಪೊಗೆ(ಪಾಠಾಂ. ತೊಲೆ, ಬಿಗಿ) ವೆಗ್ಗಳವಿಸಲು ರೇಚಿಸುತು ಕೋಟಾವಳಯ ಕಿತ್ತಳಂಠಾಕುವರಿಂ ವಿವಿಧ ರಚನೆಯಿಲಿ (ಹೊರಣ. ೯–೧೦–೧೩). [< ಸಂ. ಕೋಟವಲಯ]

ಕೋಟಾವಳಿಯ 'ಕೋಟಾವಳಿಯ' ನೋ.

ಕೋಟಾವಳಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಗಳ ಸಾಲು, —ಪಂಕ್ತಿ: ಧಗಧಗಿಸಿ ಕೋಟಾವಳಿಯ ಹೊಗರೆಯೆಗುವುತೋಮದ ಕೆತ್ತಲಂಗಿ(ಸಳಚ.೬-೨೫).

[ಕೋಟಿ + ಆವಳಿ (= ಆವಲಿ)]

ಕೋಟಿ, (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ತುದಿ; ಅಗ್ರ; ಕೋಡು: ಅತ್ಯಂ ಚೆಲಂ ಲೇವಲ ವಿಪುಲ ತುಲಾಕೋಟಿಯಂ ತೂಗೆ ತಸ್ಸರ (ಪಂಪಾಮ. ೧-೨೨); ಶ್ರೀಕಾಂತವಿದ್ಯಧರ ಸ್ವಭಕ್ತಿಕೋಟಿಯ ಪರ್ಯಂದಿಂದವಪ್ಪರ್ ಕಡುವರ್ (ಜಗದ. ೪-೧೦೪). ೨. ತರಗತಿ; ವಿಭಾಗ; ವರ್ಗ: ಇವಮ ಮಹಿಷ್ಯ ಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದವೆನಿಪ್ಪ (ರಾಷ್ಟ್ರ). ೩. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ; ಮೊದಲಿಲಿಕೆ: ಧೀಚಿಣ ಮಹಿತ್ಯಿರುವಾಗ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪರಸ್ಪರರು ಹೊಲಿ ಕೋಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭೂಮಿಯ ಹಾಡು ಹಾಡಿಪತ್ತಿರಬೇಕು (ಶಬ್ದ. ೩೩). ೪. ಅಸಂಖ್ಯವಾದದ್ದು; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ್ದು; ಅಪರಿಮಿತವಾದದ್ದು: ಉಗಾತ್ಸವಾಯಂತಾದ ದೇವತೆಯಗೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯಕೋಟಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧); ಹಾಲುಚುಪ್ಪದ ಕೋಟಿ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಂತಕ್ಕೆ ಸಮಿಷು ತಿಪಲಂಗಳ್ಳ ಕಂಬಿಪತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಜಿನ. ೭-೧೬); ಜಡಲೊಳಬುಜ ಧ್ವಜಂಣ ಕೋಟಿಯುನಡಗಿಸಿತ್ತು ಮಹಾಮಹಿಮಗಾಮ್ಮುಡಲ ತೊಟ್ಟಲೊಳ ಮಮು ಜಿಗಮೂಳಿಗಳು ಬೆಜಾಗಿ (ತೂರಾ ೧-೮-೭೩); ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಳ್ಳ ಕೋಟಿಯ ಇದಳ್ಳಿ ಪಾತ್ರೆ ಕಣಾಗು. ೩೩); ಕೋಟಿಭಾಗ್ಯವಿಪ್ಪವ ನಾರದ ಕತಿಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಇರುಪ್ಪಾಕ್ಕಾರೆ (ಗಾದೆ). ೫. ಮೂಲಿಕೆ; ಕೋಣ: "ಅಣಿ, ಅಶ್ವಿನಿ, ಕೋಟಿ, ಆರ್ದ್ರ, ಪೋಣಿ – ತೆಂಕ ಗೂಟು" (ಜಾಲಾಯು. ೧೨೦-೨೨). ೬. ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ತುದಿ,—ಕೊನೆ: (೬). ೭. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, —ಬಾಯಿ. ೮. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿ; ಕೊಪ್ಪು. ೯. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ೧೦. ಜಡವೆ; ಅಲಂಕಾರ. ೧೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಉಲ್ಲಾಸ; ಸಂತೋಷ. ೧೩. ಮರದ ಪೊಟರೆ; ಬಿಲ. ೧೩. ಕೈಯ ಬಳೆ, —ಅಡಗ. ೧೪. ಸಮರ; ಯುದ್ಧ. ೧೫. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನೂರುಲಕ್ಷ: ವೈದಿಕರಪ್ಪ ವೇದವಿತ್ತುಗಳೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಅನ್ನವಕ್ಕಿಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಕೋಟಿ ಪಿಂಗಲು ಶಿವಪರಂಗಗೆ ಒಂದು ಭಕ್ತವಕ್ಕಿಯ ಫಲ (ಅವಪ. ೩೩); ಪತ್ತ ಮೂಱೇ ಕೋಟಿಯದು ಕೈವಶಗಿಸು ದಳಪತಿಗೆ (ಕುಮಾ. ೨-೩); ಕೋಟಿವರಜಾ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮುಟಿಯ ಸಾತ್ವಿ ನಂಬಕಾಡದು.(ಗಾದೆ). ೧೬. [ರೇಷಾಗ] ಸಮಕೋನ ತ್ರಿಕೋಣದ ಲಂಬಭುಜ: "ಉತ್ಕರುಷ್ಟಿಯೊಳು ಧನುಧನಿಕಳು ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂತು ಕೋಟಿಯುಳ್ಳು" (ಮಂಗಶಾ. ೧೪೨-೧೪೪); "ಆಗಚಿತಭೂಪಣಂ ಸುಧಿಗೆ ಸೌಂದರ ಕೋಟಿರ ಚಾಪದಂತ್ಯ ಸಂಯುಗವನಡಿತ್ತುವಂ ಗಣವೆಯಿಂದುವ್ಯಶೆಟಿ ಸಮಾಹ್ಯಯಂ (ಪಾಶಾಕ.೪೪); "ಗುಣಿ ವಿಜ್ಞಿಕೆಪ್ಪು ಲಿಮ್ಮೊತ್ತಕ್ಕ ರೂಪು ಕಳಾರಿ ಕರಭೂಷಣ ಸಮರಂಗಳ್ ಸಹಜಮೊಳೆಂಟು ಪೆಸರ ಬಳಿಕಮುಳ್ಳೇಳ್ ಕೋಟಿಶಬ್ದ ಮಿಪ್ಪಿಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾಸಾಕಂ. ೪೬).

ಕೋಟಾಕೋಟಿ=ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ; ಅಸಂಖ್ಯ: ಪುನರ್ಭವಂಗಳ್ಳಾ ತೊಟಾಕೋಟಿಗಳ್ ಪಾಟಿ ಪಿಟ್ಟುನೆಗಂ ಪಂದಲೆಗಳ್ (ಪಂಪಾಮ. ೧೪-೧೩೭); ಮೆಚ್ಚಿದವು ಗುಡಿ ಕೋಟಾ ಕೋಟಿ ಭೂತಳ ನೆಜೆಯೆದು ಬೀಡಿ ಗೆಂದಿ ನಲು (ಕುರಾಪಾ. ೧೯-೫೬). ಕೋಟಾಜಾನುಕೋಟಿ, ಕೋಟ್ಯಾಜಾನುಕೋಟಿ = ಕೋಟ್ಯಧಿಪತಿ; ಅಪಂಖ್ಯ: ಹಕಿಯಜೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಕೋಟಾನುಕೋಟಿಗಳು ಮರಣವಪ್ಪರು (ವೀಕೃಷ್ಣ. ೩-೫-೧೪); ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಕಾಲವು ತುಂದದ ಬಳಿಕ ಮರಣವಾಗುವರು; ನಶ್ಚಿಂದ ಕೋಟಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದರೂ ಸಾಯುವರು (ವೀಕೃಷ್ಣ. ೩-೫-೧೪ ಟೀಕೆ) [ಸಂ.]

ಕೋಟಿ, ಕೋಡಿ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗ್ರಾಣ; ಧಾನ್ಯಾಗಾರ: 'ಕೋಟೆಮೋರೆ' ಪರಾ. ೨. ಪಾಯಿ ಹಿಡಗು; ನಾವೆ: ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮಹವಲೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಕೋಟಿಯುದಿಂಳಗಿಂದ ಳಳಹಸಿರಕ್ಕೆ ಬರದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಆಡಿ (ಮುಂಬಾವ್ಯ. ೩೬೬). **ಕೋಟಿಕ್ಕಿ**: ೧. ದಾರೀ ಕೋಡಿಯಿಂದ ಎರಚು ಗಂಧದ ಕುಂಡು ಗಿಂಡೊಂದು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದು ಬಿದು (ಮಾಂಳ್ಯ.೧೫); ಮಿಳ್ಳೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನುಗಳಮ್ಮಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟ ಅವನ ಕೋಣಿ (ಶಳ್ಳಿ. ೧೪); ಪಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ಅರಳ್ಳರು ಪೋರ್ಚುಗೀಸರು ತಂಗಿದ್ದ ಬೆನೆ ಮತ್ತು ಕೋಡಿಯ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿದರು (ಕ್ರಪಾಇ. II, ೨೨೫); ಕೋಡಿ ವ್ಯವಹಾರ ನಿನ್ನ ಕಡಿಗೆ; ನೀ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ (ತಮಿಗೂ. ೫೫).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಡಿ. / ಪ್ರಾ. ಕೋಟ್ಟು, ಕೋಟ್ಟಯ; < ಸಂ. ಕೋಷ್ಠ]

ಕೋಟಿಕ (ಗು). ೧. ಹುತ್ತತುದಿಯ. 'ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತುತ್ತ ತುದಿ; ಶಿಖರ. [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಕಶಿಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಿದ್ಧಶಿಲೆ: ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಅನೇಕ ಕುಲರಾಜ ಸಮಾಜಂಬೆರಸು ಅಯವ ನೆನಮೊಳ್ ಪೋಗಿ ಕೋಟಿಕ ಶಿಲೆಯಂತೋಱಲ್ (ಕಾಂತಿ. ೫-೨೫ ವ); ಕೋಟಿಕಶಿಲೆಯನೆತ್ತಿದ ಮಹಾ ಸತ್ವಂ (ಕಂಠಾಮಾ. ೧೪-೧೦೬ ವ); ಬಯಸ ಬಟ್ಟಪೊಳಿರ್ದ ಕೋಟಿಕ ಶಿಲೆಗಂಡು ನೆರೆದವುಗಳೆಂದರು (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೪೪). [ಕೋಟಿಕ + ಶಿಲೆ]

ಕೋಟಿಮೊಲಿ, ತೋರೆಮೊಲಿ (ನಾ). (ಉಳ) ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಟ್ಟ ಕೋಣೆ; ಉಗ್ರಾಣ: ಕೋಟಿಮೋರೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಸೊಂದಿಗೆ ಜಕಾ ಅದಲಬ್ಯಿಗೆ ಕೂತೆ (ವೈಕ. ೯). **ಕೋಠೀಮೊಲಿ**: ದಡಕ್ಕು ಬಂದು ಎಲ್ಲ ಜಾಗ ಸಿಗದ ನೀವು ಕೋಠೀಮೊಲಿಲ್ಯಾಗ ಬಂದು ಮಲ ಕೊಂಡ್ರಿ (ಸಮಚಾ ೩೮೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಠೀಮೋರೆ]

ಕೋಟಿಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅವರನ್ನಯತಳಿಯಂ ಕೋಳಲಿಪಕ್ಕುಂ ಪಿರಿಯ [ಕೋ]ಟಿಗಾವುಂಡ್ಡಾಂ ಸಂ ಭಾವಿಸಿದಂ (ಶಾಸಾ. XI-೫, ೧೫-೯; ೪೮೦). [ಕೋಟಿ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಮಮುಂಡ)]

ಕೋಟಿನಾಳು (ನಾ). (ಕರಾ) ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದ ವಿವರ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಳುತಲಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಜಾತಕ; ಜನ್ಮಕುಂಡಲಿ: ಜೋಯುಸರಿಗೆ ಸಂತಾನವಾಗದಿರಲೆಸು ಕಾರನವೆಂದರಿಯಲು ಕೋಟಿ ನಾಳು (ಜಾತಕ) ಕೋಠಿಯಿದರು (ಕ್ರಾಂಜಸು. ೪). [?]

ಕೋಟಿಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡಿಸುವ ಹುಟ್ಟು: "ಅಂಕ್ರಂ, ಕೋಟಿಪ[ಪಾತಾ. ಪಾ]ತ್ರಂ – ಈ ೩ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦). ೨. ಹೆಡಗಿನ ಮುಂಭಾಗ; ಚೂಣಿ: "ಹಡಗಿನ ಮುಖಂ ಕೋಟಿಪತ್ರನೆಂಪಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಶಾ. ೧೩೧-೫).

[ಕೋಟಿ + ಪತ್ರ]

ಕೋಟಿಪಾತ್ರ (ನಾ). = ಕೋಟಿಪತ್ರ ೧: "ಅಂಕ್ರಂ, ಕೋಟಿಪಾ[ಪಾತಾ. ಪ]ತ್ರಂ–ಈ ೩ ನಾವೆಯ ಸೋಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೦).

[ಕೋಟಿ + ಪಾತ್ರ]

ಕೋಟಿಯೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಕ್ಷೇಪಿಸು; ಮೂದಲಿಸು; ಪ್ರತಿವಾದ ಗೆಳನ್ನು ಹಿಡ್ಡು; ತರ್ಕಮಾಡು: ರಂಗನಾಥನು ಮರಾಠ ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯನ್ನು ಹಿಡಿಯ "ಉಲಿತವಹ ಕಿವ್ಯದ ಸುಡಿಯಲಿ ತಿಳಿದು ತನ್ನೊಳು ಕನ್ನ ಮೋಕ್ಷವ ಗಳಿಕೊಂಡರೆ ಹಾಲದೆ? ಸಂಸ್ಕೃತವಲಿಸ್ಸೇನು?" ಎಂದು ಕೋಟಿಯೇರಿಸಿದನು (ಕಪುಚಾ. ೧೯). 'ಕೋಡಿ' ಪರಾ.

[ಕೋಟಿ + ಏರಿಸು(< ಏಱಿಸು)]

ಕೋಟವರ್ಷೆ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಯ ಹೆಸರು: "ಮರುನ್ಮಾಲಾ, . . . ಕೋಟವರ್ಷಾ, ಲಂಕೋದಯಾ, ಲಂಕಾಪಿಳಾ – ೧೦ ಸ್ಪೃಕ್ಕೆಂಬ ಗ್ರಂಥ್ಯಪ್ರಸ್ಫ; ಸಂಕೇರೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೫).

[ಸಂ. ಕೋಟವರ್ಷಾ]

ಕೋಟಿಶ (ನಾ). (ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಂಟಿಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುವ) ಮರದ ಕೊಡತಿ; ಹಲಬೆ: "ಕೋಟಿ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಕಂ, ಲೋಷ್ಟ ಭೇದನಂ – ಈ ೨ ಪದಂಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೪೨೩); "ಪದಂಗೆ ಕೋಟಿಶ ಮುಳ್ಳು ಲೋಷ್ಟ್ರಭೇದಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೧೧೯-೧). [ಸಂ.]

ಕೋಟಿಹೊರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಪಾದನೆಯನ್ನು ಹೇರು, —ಹೊರಿಸು: ರಾಜನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕೊಟಿಹೊರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದ ಲಾಯಿತು (ಸಮಸಾ. ೩೧). [ಕೋಟಿ + ಹೊರಿಸು (< ಹೊರಿಸು)]

ಕೋಟಿರ (ನಾ). ೧. ಕೆರೀಟ; ಮಕುಟ: "ಕಿರೀಟಂ, ಉಷ್ಣೀಷಂ, ಕೋಟೀರಂ, ಮುಕುಟಂ – ಈಗ ಮಕುಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೪೧೧); ಶ್ರೀರಮಣಾ ಪುಟ್ಟಿರೆ ಕೋಟೀರಾವ್ಯಾಧರಣ ಚಕ್ರಮುಮ್ಮಾಯುಧ ನಾನಾರಶ್ಮಿಯನು ವಿಶ್ವಂಧಿಸೆ ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕಾಸ್ಪುಧಂ ಪೆರುರೆದೊಳ್ (ಜಗನ್ನಾ. ೩-೧) ; ತೇರು ಗಮಿಸುವ ವೇಗಕಶನ ಜಾರುರತ್ನಸ್ಫುರಿತ ಶಿರ ಕೋಟಿರ ಕೆಡೆದುಬ್ಬು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೩೧). ೨. ಜಡೆ; ಮುಡಿ: ಸೋಮಕೋಟೀರಧಾರಣಂ . . . ತ್ರಿಜಕ್ತ್ರನಂ (ಧಕ್ಷಾಚಿ. ೩-೫೯) ; ಜಯಜಯ ಸುಧಾಕರ ಕಲಾಕಲಿತ ಕೋಟೀರ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೧೮೯ ಪ). [ಸಂ.]

ಕೋಟೀಶ (ನಾ). = ಕೋಟಿಶ: "ಕೋಟೀ[ಪಾಠಾಂ. ಟಿ]ಕಂ, ಲೋಷ್ಟ್ರಭೇದನಂ – ೨ ಪದಂಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೨೪-೪೨೩). [ಸಂ.]

ಕೋಟೀಕ (ನಾ). ಕೋಟ್ಯಧೀಶ: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಟೀಶ (ಜಾಪ). [ಕೋಟಿ + ಈಶ]

ಕೋಟ್ಟು, (ನಾ). ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಪ್ಪವಾದ ಉಡುಪು; ಮೇಲಂಗಿ: ಕೋಟುಗಳೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಮುಂಚಿನ ನಿಲುವಂಗಿಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅಡಗಿದವು (ತೂಕೆಮು. ೬೩); ಕಾಲಿಗೆ ಬಿಳಿ ಇಕಾರು; ಉದ್ದವಾದ ಕಪ್ಪುಕೋಟು; ಕಲೆಗೊಂಡು ಪಾಗೋಟೆ . . . ಧರಿಸಿದ್ದನು (ನಿಶ್ಶಾಮ. ೨). [← ಇಂ. Coat]

ಕೋಟ್ಟು, ಕೋಟ್ಟ್ (ನಾ). ಇಸ್ಪೀಟು ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ. ಪ ಪಕ್ಷ ಕಟ್ಟಿ ಆಡುವಾಗ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ದವರೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಎಲೆಗಳನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲುವುದು: ಆವರೆಗೂ ಮೂಳ ವಾಗಿ ಪಡೆದ ಆಟ 'ಕೋಟು' 'ಒಕ್ಕೈ'ಗಳು ಒಂದರಮೇಲೊಂದು ಒದಗಿದಾಗ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಚತುರ್ಮುಖವಾಗಿ, ಷಣ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೆಲಯ ಹತ್ತಿತು (ಮೂಸುದಾ. ೪). **ಕೋಟ್**: ಇವರ ಜೋಡಿದಾರನು 'ಕೋಟ್' ಎಂದು ಒತರಾಗಿ ವಿರುದ್ಧಪಕ್ಷದವರ ದಿವಾಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಮೂಸುದಾ. ೪). [← ಇಂ. Quote]

ಕೋಟುಗಸ್ತಿ 'ಕೋಟುಗಸ್ತು' ನೋ.

ಕೋಟುಗಸ್ತು, ಕೋಟುಗಸ್ತಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೇಷ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಟ್ಟಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಹರೆ (?): ಆ ಪಟ್ಟಣದ ದೊರೆಯಾದ ವಿಕ್ರಮಸೇನನು ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕೋಟುಗಸ್ತಿಗಾಗಿ ಬರುತಾ ಇವನನ್ನು ಕಂಡು – ನೀನು ಯಾರು? . . . ಎಂದನು (ನೀತಿಚೂ. ೪,೬). **ಕೋಟುಗಸ್ತಿ**: ಕಪ್ಪಿ ರಾತ್ರಿ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿಯು ವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಇಬ್ಬರ ಗುರಿಕಾರನು ಊರಲ್ಲಿ ಕೋಟುಗಸ್ತಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವಾಗ್ಗೆ (ವೀರೇಮು. ೩೩). [ಕೋಟು ? + ಗಸ್ತು]

ಕೋಟುರ (ನಾ). ನೋವು; ಸಂಕಟ (?): ಬೇಕಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಕೋಟುರಮುಪಾಗಿಸದೇ ಭುವನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಎಂ. XIII, ೩೦೬–೩೯; 1125). [< ಕೋಟರ?]

ಕೋಟ್ಟೆ, 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಕೋಟೆಯ ನೀತ ಮೊಗ್ಗೆ ಗೀರ್ವಕ್ಕಿಯ ನಾಳ್ವ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಂಡಲೇ ಬಿಟ್ಟುಳಕೆದೇವ (ಎಕ್ಷ. IX, ಪನ್ನಪ. ೪೮–೪; 907). [?]

ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಕೋಲಾಹಲ 'ಕೋಂಟೆಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಯ ಕಲ್ಲು; ಪ್ರಾಕಾರದ ಶಿಲೆ: ಮಂಟಪಂ ಬಿರಿದಿರಿಯಾ ಬಯಲಾಯ್ತು ಬಾಗಿ ಬಿದ್ದುವು ಕೋಟೆ ಗಲ್ಲುಗಳ್ (ಬಸಪು. ೧೬–೫).

[ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಲ್)]

ಕೋಟೆಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಟೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು, —ಕಾಪಾಡು: ಎತ್ತಿದ ಪಂಜುಗಳುಂಬರಗಿತ್ತಂ ಮಿಸುಗುವಿನಮಿಳ್ಳಚ್ಚಳ್ಳಚ್ಚಿನುತ್ತಂ ಬಿಚ್ಚರದಿ ನಾರ್ದು ತಿರುಗುತೆ ಸುತ್ತಂ ಸಲೆ ಕೋಟೆಗಾದನಚಳಿತ ಧೀರಂ (ವ್ಯಸವಿ. ೧೯–೧೨). [ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕಾ]

ಕೋಟೆಗಾಯಿ 'ಕೋಂಟೆಗಾಯಿ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾವಲ್ 'ಕೋಂಟೆಗಾವಲ್' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳಿಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳಿಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆಗಾಳಿಗ 'ಕೋಂಟೆಗಾಳಿಗ' ನೋ.

ಕೋಟೆಕೆನೆ 'ಕೋಟೆದೆನೆ' ನೋ.

ಕೋಟೆದೆನೆ, ಕೋಟೆಕೆನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬುಗುರಿಯ ಆಕಾರದ ಕಂಡಿಯುಳ್ಳ ರಚನೆ,—ಶಿಲ್ಪ: ಬಿಡದ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಗೆಯು ತೊಡಿಸಿ ತೆಳ್ಳಕ ಕೋಟೆದೆನೆಗೆ (ಕಂಸವ. ೧೪–೪೧) ಮುಗಿಲುಮುಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆದೆನೆಗಳಂ ಕೊನೆಗಳಂದಗಳು ಜಲಮಳಕಮಂ ಧರಿದಿಪುದು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩–೪). **ಕೋಟೆಕೆನೆ**: ಗಗನವ ಸೋಂಕುವ ಕೋಟೆಕೊತ್ತಲುಗಳು ಬುಗುರಿ ನೂಪಿದ ಕೋಟೆ ಕೆನೆಯು (ಪಾಗಂಚ. ೧–೬) ; (ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ, ಗೋಡೆಗೆ) ಕಂಡಿಗಳುಳ್ಳ ಕೈಬಿಡಗೊಡೆ ಹಾಳು, ಕಟ್ಟು; ಕೋಟೆಕೆನೆ ಮಾಡು, ಕಟ್ಟು (Embattle. ಇಂಕಾ). [ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಕೆನೆ]

ಕೋಟೆಮನೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮನೆ: ಹಿಂದೆ ದುರ್ಗವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮಂತಗೃಹ, ಕೋಟೆಮನೆ (Castle. ಇಂಕಾ). [ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮನೆ]

ಕೋಟೆಮಾನ್ಯ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ, —ಭೂಮಿ: ಬಡುರೊಡಾಗಿ ಕೋಟೆಮಾನ್ಯದ ಗದ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೦, ೯೪–೬ ; ೧೫೬೦ ಶತ). [ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಮಾನ್ಯ]

ಕೋಟೆಮುಗಿಲು (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತು ಗಟ್ಟಿದ ಮೋಡ: ಕೋಟೆಮುಗಿಲು, ಕೆಮ್ಮೋಡ, ಬೀಡೋಡ, ಕಾರ್ಮೋಡ, ಹಿಂಡುಮೋಡ ಇವಿದ್ದು ಚಿಟ್ಟಿಹುಲ ನೆಲ ಕಚ್ಚಿದೆ ಹಾಕಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ಕಚ್ಚುತ್ತೀ, ಕರ್ತೀಟು ಬಂತು (ಹುಬ್ಬಪ. ೧೧೪).

[ಕೋಟೆ, (< ಕೋಂಟೆ) + ಮುಗಿಲು (< ಮುಗಿಲ್)]

ಕೋಟೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತ್ಯಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಗರ ಕೋಟೆಯಮ್ಮಂ ಗೊಡೆಹಬ್ಬಮಾಜ್ಞಂ (ಮೈಆರ. ೧೯೨೫, ೭೮–೧೨ ; ೧೬೪).

[ಕೋಟೆ (< ಕೋಂಟೆ) + ಅಮ್ಮ]

ಕೋಟೆವಱಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಹತ್ತಿರದ ನೆಲ; ದುರ್ಗದ ಪ್ರದೇಶ: ಜೆಟ್ಟಿಗರ ವೀರರಸಮಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತೂಗಲ್ಕೆ ದಿಟ್ಟದೊಲೆಯಿಂದದಟರ್ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯೆನಿಸಿದುದಿಟ್ಟಳಮೆನೆ ಕೋಟೆವಱಿಯ ಸೆಱೆಗೆಯ್ದಱೆಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩–೧೩೨). [ಕೋಟೆ$_1$ (< ಕೋಂಟೆ) + ಬಱಿ$_2$]

ಕೋಟೆವಿರಿ (ನಾ). ಕೋಟೆಯ ಬಿರುಕು, —ಸೀಳು: ನಾಡ ಕೊಳ್ಳೆಗೆ ಹರಿದು ತಲೆ ಹೋಗಾಡಿದಂತವನಲ್ಲ ಮೇಹಿಂಗಾಡ ಬಂದಿಲಿ ಕೋಟೆವಿರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟನಿಱಿ]ಯಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಮಡಿವಂತೆ (ಬಸಪು. ೫೮–೪೪).
[ಕೋಟೆ$_1$(< ಕೋಂಟೆ) + ಬಿರಿ$_2$]

ಕೋಟೇಶ್ವರ (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಕೋಟೇಶ್ವರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಕುಂದಾಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೋಟೇಶ್ವರವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವರು (ತುಳುನಾ. ೧೪೫). [ಕೋಟ್ಯ+ ಈಶ್ವರ]

ಕೋಟ್ಟ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟವಳ 'ಕೊತವಾಲ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟಾರಿ 'ಕೊಟ್ಟಾರಿ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆ 'ಕೋಂಟೆ' ನೋ.

ಕೋಟ್ಟೆಱ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತೋಟ್ಟಮುಂ ಮನೆತ್ತಾನಮುಂ ಚನ್ದ್ರಸೇನಾಚಾರ್ಯರ್ಕೆ ಉದಪೂರ್ವಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ ಅದರ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೋಟ್ಟೆಱರುಂ ಕಾರೆಅಱುಕುಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೧೦೬–೩೬; ?). [?]

ಕೋಟ್ಯಂತರ (ಗು). ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆಯ; ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ: ಹಿಡಿಮಂದಿಯ ಭೋಗ ವೈಭವಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಜನರ ರಕ್ತಶೋಷಣೆ ದುಃಖಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡುತ್ತಿದ್ದ (ಪುನರು. ೩೨೬). [ಕೋಟಿ$_1$ + ಅಂತರ]

ಕೋಠ 'ಕೊಟ್ಟ$_8$' ನೋ.

ಕೋಠಾರ 'ಕೊಟ್ಟಾರ$_1$' ನೋ.

ಕೋಠಿ$_1$ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನೆ; ಸವಾಲು: ಗಾನರಸಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವೇ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದು ಕೋಠಿಮಾಡಿದರೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕಾಂಪೂಚ. ೧೨); ಅದರ ಮೇಲೆ ನೀನು ಇನ್ನಾವ ಕೋಠಿ ಹಾಕುತ್ತೀಯೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಕೊನಷ್ಟೈ. ೧೨೨); ದರ್ಭೆಗೇನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬರ ಬಂದಿದೆಯೇನೆ? ಒಂದು ಹಸು ಮೇಯುವಷ್ಟು ಇದೆಯಲ್ಲಾ . . . ಎಂದು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಕೋಠಿಹಾಕಿ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಗಿಣಿ. ೩). [< ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಠಿ$_2$ 'ಕೋಟ್ಟಿ$_2$' ನೋ.

ಕೋಠೀಖೋಲಿ 'ಕೋಟಿಖೋಲಿ' ನೋ.

ಕೋಡ$_1$ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡ$_2$ (ನಾ). ಕಾಡುಹಂದಿ; ಸೂಕರ: "ಮಿಗೆಯೆಕ್ಕಲ ಕೋಡ" (ಕವಿಕಂ. ೬೧); ಕೊ[ಕೋ]ಡ ಕೂರಂಗಿ ಮರೆ ಹುಲ್ಲೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೭–೧೬).
[< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕೋಡ$_3$ (ನಾ). ಕೊಂಕು; ಬಾಗು; ವಕ್ರ. 'ಕೋಡಮೆ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡಂಗಿ, ಕೋಡಗಿ, ಕೋಡಿಂಗ, ಕೋಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಭಿನಯಿಸುವ ಹಾಸ್ಯಪಾತ್ರ; ವಿದೂಷಕ; ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ನಕಲಿ: ಹಳೆಯವನು ಬಿದ್ದ ಹೊಸಹೊಸಬ ಗೆದ್ದ, ಕೋಡಂಗಿ ನಡುವೆ ಎದ್ದ. ನವೋನವದ ಬಯಲಾಟ ಭಾರಿ ತಾಂಡವವೆರಾಷ್ಟ್ರದುದ್ದ (ಅರಳು. ೪೨೭); ಕೋಡಂಗಿ ಅಗಲೇ ತೆರೆಯಾಚೆ ಬಂದನಯ್ಯ (ಚಂಡೆಮ. ೨೨–೪); ದೇವರಿಗೆತ್ತಿದ ಅರತಿಯೊಂದಿಗೇನೆ ಕೋಡಂಗಿಯರು ಭಾಗವತರೊಡನೆ ಸ್ತುತಿಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತ ರಂಗಸ್ಥಳವನ್ನು ಸೇರಬೇಕು (ಯಕ್ಷಬ. ೪೧); ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗಚಲನೆಯ ಚಮತ್ಕಾರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರುವ ಕಲಾವಿದನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ಮೂರು ಉರುಳಾಗುವ ಕೋಡಂಗಿಯಂತೆ (ಬಂಕಿಮ. ೩೫೦). ೨. ಅವಿವೇಕಿ; ಮೂರ್ಖ: ಕೊಟ್ಟೋನು ಕೋಡಂಗಿ ಇಸ್ಕೊಂಡೋನು ಈರಭದ್ರ (ಗಾದೆ). ೩. ಕುರೂಪಿ: ಈ ಕೋಡಂಗಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹುಡುಕಿ ತಂದರೋ . . . ಚಂದ್ರಭಾಗಿಗೆ ಶೋಭಿಸುವ ಹುಡುಗನೇ ಅಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೬೫).

ಕೋಡಗಿ: ೧. ಆ ಕೋಡಗಿ ಕಾಡ ಕೂಡಿ ಕುರವಿಯಾಗಿರ್ದುದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪–೫೩ವ). **ಕೋಡಿಂಗ**: ೨. 'ಕೊಟ್ಟವನು ಕೋಡಿಂಗ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನು ವೀರಭದ್ರ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಕಾನೂರು. ೪೧೨).

ಕೋಡಿಗ: ೧. ಬೊಂಬೆಗಳಾಟಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ನಿತಂಬಿನಿಜನಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ ಡೊಂಬರಗಳೆಯ ಸಂಗಡಿಗರು ಕೋಡಿಗರಿಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದರಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಭರಚ.೨೦–೩೫). ೨. ಪುಸ್ತಕವ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಪುರಜನವ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಕೋಡಿಗರಂತೆ (ಘನವ. ೩೪–೭); ರಾಮನಾಥಾರ್ಯಗಳ್ಮಾಳ್ಪ ಕೋಡಿಗರ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಜೋಡಿಸಿದನೆನಲ್ (ಏಕೋಪು. ೯–೩೩); ಗೊಲ್ಲರ ಗೊರವರ ಗೋಪತಿಗಳ ಬಲುಮಲ್ಲರ ಮಾಸಾಳುಗಳ ಕೊಲ್ಲಟಗರ ಕೋಡಿಗರ ಕೇರಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆಸೆವವದಱೊಳಗೆ (ರಾಮವಿ. ೩–೪೧); ಕೋಡಿಗನೋ ವಿಡಾಯಗನೋ ಕೋವಿದ ಮುಗ್ಧರದೇವನೊ (ಹಮ್ಮೀರ. ೬–೫೦).

ಕೋಡಂಗಿಯಾಟ = ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಅಭಿನಯ; ಕೋತಿಯಾಟ; ವಕ್ರಚೇಷ್ಟೆ: ಕೋಡಂಗಿಯಾಟವನಾಡಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಬೇಡಿತ್ತನೀವ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೭೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಣಱ್ಗಿ; ಮಲ. ಕೋಡಱ್ಗಿ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗ್ಯೆ; ತೆಲು. ಕೋಣಂಗಿ, ಕೋಡಿಗ]

ಕೋಡಂಗಿತನ (ನಾ). ನಕಲಿ; ಕಪಿಚೇಷ್ಟೆ; ಹಾಸ್ಯ: (ಕಿ).
[ಕೋಡಂಗಿ + – ತನ]

ಕೋಡಂಗುರಿ (ನಾ).(?): ಮರೆ ಹಂದಿ ಹುಲ್ಲೆಹುಲಿ ಕಡವೆರಳೆಯುಮಾ ಬೆಕ್ಕು ತೋಳನೆಯ್ ಸಾರಂಗಂ ಕರಡಿ ಮೊಲಂ ಕೋಡಂಗುರಿ ನರಿ ದರಿ ಕೂರಂಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಹೇರುಡು ಕಾಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩–೧೪೯). ℙ. ಇದು ಕೊಂಡಗುಱಿ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಡಂಬವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಅತ್ರ ಸಿರಿಸಿದಯನ ಬರಹ ಯಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೋಡಂಬವಳಿಯಿಂದ ಪೊಕ್ಕಲು ಬಂದು (ಎಕ. XIV, ಮಳವ. ೧೪೫–೪೯; ?). [?]

ಕೋಡಂಬೆ (ನಾ). (?): ಪಡಹದ ಪಿಳುಕುಱಿಯೆ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೂಕಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಗೆಯ ತಾಣಂಗಳೊಳ್ ಮೇದು ಮೆಯ್ವೆರ್ಚಿ . . ಕೊಟಕಿಟ್ಟಾಡುವ ಮೃಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೧–೩೯ ವ). [?]

ಕೋಡಕಯ್ 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೆಯ್, ಕೊಡಕೈ, ಕೋಡಕಯ್, ಕೋಡಕೈ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಅಳವನಱಿಯದೆ ಕೆಣಕಿ ತಹ ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ಕದನವ ಕೋಡಕೆಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈಯ] ವರಳವಿಗೊಟ್ಟರೆ ನೋಡಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೬೫).

ಕೊಡಕೈ: ಕೊಂದನು ಕೊಡಕೈಯೊಳು ಬಂದೆಸುವ ಬಿಲ್ಲ ಮಂದಿಯ ಮುಂದೆ ಸಂದಣಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೪–೧೨೦).

ಕೋಡಕಯ್ : ಕೋಡಕಯ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಲಿ ತಿರುಗಿ ಕೃಪ ಕೈಮಾಡಿದನು ಕೃತವರ್ಮನೆಸುಗೆಯ ತೋಡುಬೀಡಿನ ಭರವ ಬಲ್ಲವರಾರು ಸಮರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೬). **ಕೋಡಕೈ1** : ಸಬಳಿಗರು ಕೋಡಕೈ [ಪಾಠಾಂ.ಡುಗೈ]ಯೊಳು ನಿಂದರು(ಸೋಮಚ.೫-೨೬); ಇವರು ಕಳುಹಿದ ರುಚಿತದಲಿ ನಿನ್ನವರು ಮಸಗಿದ ಕಡಲವೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡಕೈಗಳಲಿ(ಕುವ್ಯಾಕ.೧೫-೧೬); ಚಲಿಸಿತರನೆಲೆ ಕೋಡಕೈಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೨೬); ಸೆಳೆದ ನಿಷುಧಿಯಲಂಬ ತಿರುವಿಗೆ ತುಳುಕಿ ಕೋಲನು ಕೋಡಕೈಯಿಂದಳವಿ ಗೊಯ್ಯನೆ ನಿಲುಕಿದನು ನಿಗುರಿದ ಶರೀರದಲಿ(ತೊರಕಾ. ೬-೮-೬೯).

[ಕೋಡ0 + ಕೆಯ್2]

ಕೋಡಕೈ1 'ಕೋಡಕೆಯ್' ನೋ.

ಕೋಡಕೈ2 'ಕೋಡುಗೈ' ನೋ.

ಕೋಡಗ, ಕೊಡಗ1, ಕೋಡ, ಕೋಡುಗ (ನಾ). ೧. ಕೋತಿ ಮಂಗ; ಮರ್ಕಟ: "ವನೌಕಸಂ ಮರ್ಕಟಂ . . . ಹರಿ ಕೀಶಮಾ ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೯); ವೈದ್ಯಂ . . . ನರ್ಮದಾ ನದೀತೀರದೊಳ್ ಕೋಡಗಮಾಗೆ ಪುಟ್ಟಿದೊಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೨-೬); ಕರಿಪತಿಯನೇಱಿ ಕೋಡಗಮಿರೆ ಕಂಡುದಱಿಂದೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೩೪); ನಿಲಲಾಱದೆ ಸುಂಟದಿಂದ ಕೋಡಗದಂತು ಮ್ಮಳಿಸಿ ಕಳವಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ.೧-೧೪೧); ಕೋಡಗಗಳಂತೆ ಪಲುಗಿರಿದು (ಬಸರ. ೮-೧೦೧); ಕೋಡಗದ ಮೊಗಸಿರಿಗೆ ಕಾವಲಿಯೋಡು ಕನ್ನಡಿಯಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೫). ೨. ಕಪಿ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಚಪಲಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು: ಲಂಚಲಂಚನ್ನುಗಳ ನೀಡುತಿರಬೇಕು ಕೋಡಗರಿಗೂ ಕೋಡಂಗಿಗಳಿಗೂ (ಅರಳು. ೩೪೮); ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆ, ಕೋಡಗನಿಗೆ ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆ (ಗಾದೆ). **ಕೊಡಗ1** : ೧. ಕೊಡಗ ಪಣ್ಣನಿತ್ತಲ್ಲದು ತಿನ್ನದು (ವರ್ಧಚ ೨-೧೧); ಕೊಡಗದ ಮೂಳೆಯಂ ವೃಕ್ಷಗಳ ಬೇರಿನಲ್ಲಿ ಗೂಟದಂತೆ ಬಡಿದರೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೬-೧೪); ಅಲ್ಲೊಂದು ಕೊಡಗನು ಸೇರಿ, ಆ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗೂಡನ್ನು ಕೆಡಿಸಿ, ತತ್ತಿಗಳ ಒಡೆದು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಕಸಾರ. ೧೮). **ಕೋಡ** : ೧. ಕೋಡಂಗಳ ನಗಿಸುವ ರವಮೆ ನಗದ ನಾಲ್ಕುಂದೆಸೆಯೊಳ್ (ಎಇ. XVI, ೩-೫; 980); ಕೋಡಂಗಳ ದ್ರಿಯಂ ತಂದೀಡಾಡಿದೊಡೆಯ್ದೆ ಶರಧಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದುದಾರೂಢಿಯ ರಾಮಂ ಲಂಕೆಗೆ ಕೋಡಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಡಗ]ಗಳುವೆರಸಿ ಪೋಗಿ ಗಡ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೪೬); ಬಿಸಿಲ್ಗಾದುದೊಂದು ಮರದ ಕೋಡೊಳ್ ಕೋಡಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೧). ೩. ಹಾಸ್ಯ; ನಕಲಿ; ತಮಾಷೆ : ಸಾಕು ಮಾವ, ಕೋಡ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ (ಶ್ರೀರಾಪ. ೨೨). **ಕೋಡುಗ1** : ೧. 'ಕೋಡುಗಮೊಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಟರ; ತುಳು. ಕೊಡಂಗು, ಕೊಡಂಜ, ಕೊಡಂಜಿ]

ಕೋಡಗಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು: ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ಕೋಡಗಕೆಮ್ಮು (ಕಾಳಕಾ. ೧೨೦). [ಕೋಡಗ + ಕೆಮ್ಮು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಲ್ಲಾಡಲಾಗದಂತಹ ಬಿಗಿಯಾದ ಬಂಧನ; ಹೆಡಮುರಿಗೆ: ಸಿಂಹಕೀರ್ತಿಯಂ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಮಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿತಂದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೪೬); ಮಲೆವವರಂ ಕೋಡಗಗಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿತರ್ಪೆವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ.೧೬೯). **ಕೋಡಗಕಟ್ಟು** : ದಕ್ಷನಂ ಹಿಡಿದು ಕೋಡಗಕಟ್ಟ ಕಟ್ಟುತಂ (ವೀಕರ. ೪೮೯). [ಕೋಡಗ + ಕಟ್ಟು1]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು 'ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸು : ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಸೆನೆ ವಾರಿಧಿಯೊಳ್ ಪಿಡಿದೊತ್ತಿ ಜೀವಮಲ್ಲಾಡೆ ತೊಡಂಗಿ ನೂಂಕಿಸೆನೆ . . . ಲೋಕಮಗುರ್ವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೮೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟಿಸು]

ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟು, ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಗಗಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಹೆಡಮುರಿಗೆ ಬಿಗಿ: ಆ ದ್ರುಪದನಂ ಗಡ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ತಂದಣಿಯರಮೊಪ್ಪಿಸು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೧); ಕೊಲಲ್ವೇಡ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡೆನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೧೨೨); ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿ ಹಲಿ ಕೃಷ್ಣರನಾಳಿಸಿ ತಾಳವಟ್ಟದೊಳ್ ಮೂಡಿದ ಹಾಹೆಯಂತೆಱಲೆ . . . ಬೀರದಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೈದು ಗಟ್ಟಬೇಂ (ಅನರಿಪು. ೧೩-೬೯); ಅಂದು ದ್ರುಪದನನೆಯಿದಿ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಗಟ್ಟಿಯೆತಂದು ಅಗ್ರಜಗೊಪ್ಪಿಸಿದನು(ಸಾಳ್ವಭಾ ೨೨-೨೬). **ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟು**: ಕೊಲ್ವೆಂ ಧುರದಲ್ಲಿ ನಿಂದೊಡೊಳಸಾರ್ದೊಡೆ ಕೋಡಗಗಟ್ಟು[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ]ಕಟ್ಟುವೆಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೨-೧೮); ವಿಧಿಪಾಶ ವಾಕ್ಷಣ ಕೋಡಗಗಟ್ಟುಕಟ್ಟಿತು ದಡಿಗ ಕೋಪದಿ ಬಂದು ಗದೆಯಲಿ ಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿ ಚಿಲ್ಲೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧೧-೪೦). [ಕೋಡಗಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು1]

ಕೋಡಗವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋತಿಯಂತೆ ಆಡು; ಮಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡು: ಏಳು ಕಡಲಿನ ಮೇಲೆ ಮುಱಿವರು ಕೀಲ ಕಳೆವರು ರವಿಯ ಬಂಡಿಯ ಬೀಳಲಿಡುವರು ಚಂದ್ರಬಿಂಬವ ಬ್ರಹ್ಮನಿದಿರಾಗಿ ಕೀಳು ಗೋಡಗವಾಡುತಿರ್ಪರು ಕೀಳುನುಡಿಯಲಿ ಸುರರನೆಲ್ಲರ ಬೀಳುಗುಟ್ಟುವರಿ ದಿರಬಂದರೆ ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಸಂಭಪ. ೬-೧೮). [ಕೋಡಗ + ಆಡು1]

ಕೋಡಗಿ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಣಸು (ನಾ). ದನಕರುಗಳ ಕೊಂಬಿಗೆ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಗೊಣಸು, —ಅಣಸು : ಕೋಡಣಸು ಮುಖರಂಧ ಜಂಗು ಘಂಟೆಯು ಗೆಜ್ಜೆ ಜೋಡಿಸಿದ ಝುಲ್ಲಿಮುತ್ತಿನಜೌಕ ಶೃಂಗರವ ಮಾಡಿ ನಿಂದಿರ್ದ ಶ್ರೀವೃಷಭರಾಜನನುಯಾರೋಹಣಂಗೆಯ್ಯೆ (ನವಮೋ. ೨೨-೫೦); ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣ ತಂದು ಕೆತ್ತೆ ಬಸವನ ಮಾಡಿ ಚಿತ್ರದ ಕೋಡಣಸು. . .ಮುತ್ತಿನ ಬಾಸಿಂಗ ಒಪ್ಪುವದು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬-೩); ಚಿನ್ನದ ಕೋಡಣಸು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿನ ಗೊರಸುಗಳುಳ್ಳ ಸಾವಿರ ಹಸುಗಳನ್ನು . . . ದಾನ ಕೊಡಬೇಕು (ಸಂಶೋತ. ೧೬೦).

[ಕೋಡು5 + ಅಣಸು2]

ಕೋಡಬಳೆ 'ಕೋಡುಬಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : "ಕೋಡಮುರಕಿ (ಕಾಳಾಕುಡಾ) : ಸಣ್ಣಗಿಡ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳೇದು, ಗಟ್ಟಿ" (ಕಭಾಗೆ. ೩೫).

[?]

ಕೋಡಮುರು 'ಕೋಡಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಡಮುರುಕ, ಕೋಡಮುರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ: ಹುಬ್ಬೀ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಮುರುಕನ ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಜೋಳವನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೮೦). **ಕೋಡಮುರು** : ಸೂರ್ತಿ ಚವಾಕಾ ಮಣದ ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇರತಕ್ಕ ಜೀನಸುಗಳು - ೧ ಅಕ್ಕಲ ಪಾರ, ಹಲಕಿ (ಸಂಬಂಧ) . . . ೫೧ ಕೋಡಮುರು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [?]

ಕೋಡಮೆ (ನಾ). ಕೊಂಕದಿರುವುದು; ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಋಜು ಸ್ವಭಾವ : ಕೇಡುಂ ಸಮೃದ್ಧಿಯುಂ ಇಲ್ಲದುವಲ್ಲ ಮನದೊಳ್ ಕೋಡಮೆಯೆ ಸಂಪನ್ನರ್ಗೊಡಮೆ (ಕುಲೆಳ್. ೧-೧೨-೫).

[ಕೋಡ3 + -ಅಮೆ]

ಕೋಡವನೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಳು; ಝುರಿ; ಸಾಮಿಕೆ ಗಾಲಿ: ಒಡೆದೊರೆ ಕೋಡವನೆಗಂ ಕಡಿದೊಡೆ ಕಳೆದುಅದು ಝುಳ್ಳ ನಾಯಸದಿಂದಾ ಎಡೆಯಂ ತಾಂಗಲೆಗೆಳೆಯುಂ ತೊಡೆಯೆಯುವ...ಶ್ವಗೆಯ ರಸಮಾಧರದುಪಶಮಿಯಂ (ಧೋಕೋಪ. ೧೦-೩೯). 'ಕೋಡೆಹುಟು' ಪರಾ. [?]

ಕೋಡವೀಸ 'ಕೋಡುವೀಸ' ನೋ.

ಕೋಡಹುಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ (?): ಅಂಗುರದ ಮೂಲದೊಳ್ ತಾಂ ಸಂಗತಮಪ್ಪರ್ಮದಳ್ಳಿಯಂ ಪೊಸರೊಡಂ ಪಿಂಗಿಸುಗುಸುದಾಕ್ಷಣದಿಂ ಭೃಗುರಮೆಯಿರ್ದ ಕೋಡಹುಟುವಿನ ವಿಷಮಂ (ಜಿಮುದ. ೧೩-೧೩೧). 'ಕೋಡವನೆಗೆ' ಪರಾ.

[< ಕೋಡ್ಕು + ಹುಟು (< ಪುಟ್ಟು)]

ಕೋಡಾಡಿ (ನಾ). ದಂತವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ಆನೆ: ಒತ್ತಿದೊಡೆ ಮಿಸುಕದಿಪ ಕಡೆಳ ಮುಳಿಯ ಮುಂಕೊಳಿ ಸೊಂಡಿಲಂ ಸುತ್ತಿ ಹೆಜ್ಜೆಗೆಗಳು ಕಡುಪಿಂ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ಯು ಕೋಡಾಡಿ [ಜಾತಾ. ೬]ಗಳು ಮುಱಿದು...ಕೆಡೆದ ಪಾನೆಗಳು(ಸೋಮಚ. ೪-೫೮).'ಕೋಡಾಲೆ' ಪರಾ. [ಕೋಡಾಡು+-ಇ]

ಕೋಡಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ಆಡಿಸು; ಕೊಂಬನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸು: ಕೊಳದೊಳ್ ನೀರುಣ್ಣದಕ್ಕುಗೆಡೆದು ಳಲಿಕುಂ ಗಾತ್ರಮಂ ಪೊಯ್ದು . . . ಕೋಡಾಡಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಕೋಣಂಗಳವೋಲ್ (ಚಿಪಸಂ. ೧-೪ ಪದ್ಯ). [ಕೋಡು + ಆಡಿಸು]

ಕೋಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಆಡು, —ತಿವಿ: ಗೂಳಿಯ ದೊಂದು ಕೋಡಾಡಿ ಕೆಮ್ಮುವ್ವುದತ್ತಮಂ ಮೆತ್ತಕೊಂಡಿದೆ ಮೊಗಳೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧-೧೪೦). ೨. ಕೊಂಬು ಅಲುಗಾಡು, —ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸು. 'ಕೋಡಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಡ್ಕು + ಆಡು]

ಕೋಡಾನೆ (ನಾ). ಕೋರೆಗೆಳುಳ್ಳ ಆನೆ; ಗಂಡಾನೆ; ಸಲಗ: ಬೆಳಸಂ ಪೇಳ್ವಡೆ ಕರ್ಬುರಂ ಕಳವೆಯುಮಿಲೆಯಡರೆ ತೆಂಗು ಮೂಳಾ ಫಲಂ ಮೂವ್ಯಾ × × ಮೆಳವೆಗಳ ಪೆಬ್ಬೆಗಳಡಿಯ ಬೆಳಸು ಏರಿದು ಕೋಡಾನೆ ಗಳಾ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೪೯; ೧೦೪೨). [ಕೋಡ್ಕು + ಆನೆ]

ಕೋಡಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಪ್ತ ಪರ್ಣ-... ಕೋಡಾಲೆ, ಬಂಚಲೆ (ಸ್ಯೆಜಿಗಿ ೫-೪೩). [?]

ಕೋಡಾಳಿ (ನಾ). = ಕೋಡಾಡಿ: ಕಡುಬಿ ಕಾಯ್ದು ಹೊಯ್ದು ಕೋ ಡಾಳಿ[ಜಾತಾ. ೩]ಗಳು ಮುಱಿದು . . . ಕೆಡೆದವಾನೆಗಳು (ಸೋಮಚ. ೪-೫೪). [ಕೋಡು + -ಆಳಿ]

ಕೋಡಿ, ಕೋಟ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ: "ಉದಕಕೋಚ್ಚ್ವಾಸಂ ಕೋಡಿ" (ಪಜ್ಞಕಾ. ೨೪-೧೩); "ಜಲೋಚ್ಚ್ವಾಸಃ ಪಂಕಾಹಾ – ಈ ೨ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಯ ಪೆಸರ್" (ಶಾಹಾ. ೯೯); "ಕೋಡಿಯೆಸರ್ ನೀರಟ್ಟೆ" (ಧಾರ ೨ - ೫); ಮದನಸಾರೆಸರ್ ಕೊಟ್ಟೋಮರ್ತ್ತೆಳ್ದ ಕೆಱೆಯ ತೆಂಶ್ಚಿಣ ಕೋಡಿಯ ಗೋಳೆಯ ಕೆಱೆಗೆ ಕಾಲ್ಗೆ (ಮೈಶಿ. ೧೯೪೧, ೩೯-೨; ೨೪೨); ಸಾಗರದ ಗುಣಕೋಡಿಯಿಂದಿಯಿಸ್ತು (ಸೋಲಮಾ. ೧೦೩-೪೧೧); ಕಂಡಿದ ಹುಬ್ಬುನೋಳ್ ಕೋಡಿರೆ ನೀರ ಮೊಗಿಯೇಳ್ಗೆ (ಜುಬ್ಬಿಜ. ೪೬). ೨. ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಪ್ರವಾಹ: ದುರಿಯರಿಪ ನೆತ್ತರಿನ ಕೋಡಿಯರಿದೊತ್ತಿರಿಸಿ ಸುತ್ತುವರಿಯೆ (ಚಿಪಭಾ. ೪೪-೪೧); ಮೆಯ್ಮೊಳಿದಾನಂದಂ ಮರಲ್ಗುತ್ತ ನೀಳ್ಗಡಿಯೆಳ್ ಕೋಡಿಯ ಕೂಡೆ ಪಾಯೆ (ಚಿಪಸಂ. ೪-೪೧); ಕೋಡಿಯ ಹರಿಯಿಸಿ ಕಳ್ಳಿರಿಂದಲಿ (ಕವಿಗೋ. ೫೧-೬); ವಿದುರನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೆ ಹಾಲಿನ ಕೋಡಿಯೇ ಹರಿಯುವು (ಸೀತಾಪಂ. XV, ೬೨). ೩. ಹೊರಸೂಸುವಿಕೆ; ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ: ನನ್ನ ಹಾಡಿನ ಕೋಡಿ ನಿನ್ನ ಕೊರಳಿಂದ (ಬಿಲ್ಲಾಡ. ೨೧-೧೯). **ಕೋಡಿಬ್ಬಿ**. ೧. "ಕೋಡಿ, ಕೋಟಿ, ಕಡಲ್, ಕಡಲಿ" (ಕನಾಡ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಡಿ; ತೆಲು. ಕೋಡು. / ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಡಿ, (ನಾ). ೧. ಹಲಸಿನಂಥಾ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದೈವ, —ಭೂತ: (ತಿ). ೨. ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನ ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಕ್ಕೆರಿಸುವ ಗರುಡಪಟ: (ಆ). 'ಕೊಡಿ' ಪರಾ. [← ತುಳು. ಕೊಡಿ]

ಕೋಡಿ, (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಖಂಡಿ: ೩೦ ನಗಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿ ಅಕ್ಕುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಮ್ಯಾ. ೧೯೦). ೨. (ಕರಾ). ಬಡಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಿಮ್ಮಿಯ ಅಥವಾ ಮರದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಂದಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಸಿಗಿದರೆ ಎರಡು ಕೋಡಿ ಮೋಪು ಆಗುಬಹುಕು. ಅದರೆ ತಲೆ ಎಂಬುದು ಇರಬೇಡವೇ? (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೪).

[?. / ತುಳು. ಕೋಡಿ. / ಮರಾ. ಕೋಡೀ. / ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಡಿ, (ನಾ). ತುದಿ; ಕುಡಿ; ಕೊನೆ; ಮೂಲೆ; ಅಗ್ರಭಾಗ: "ಕೋಡಿ – ಕೋಟಿ = ತುದಿ" (ಶಬ್ದಕೋ. ೯); ಟಿಕಾರಕ್ಕೆ ಡಕಾರಂ ಕೋಟಿ – ಕೋಡಿ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಕೆಂಪೇಱಿದಕ್ಷಿಯಲಿರಡು ಕೋಡಿಯಲೊರಗುತಲಿದೆ ಕಪಿಯ ತುಪ್ಪಾರಚಯ (ಶುದ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೫); ಕೋಡಿ ಹೊಲವ ಭೂಮಿ ಕಂಬ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೧೩-೧೧೫, ?).

[< ಸಂ. ಕೋಟಿ]

ಕೋಡಿ, 'ಜೋಡಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಂಗ 'ಕೋಡಂಗ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಳೆ 'ಜೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಕಾಣು 'ಜೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಕೆಡಪು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಬೀಳಿಸು; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿಯಿಸು: ಕಲುಗಳನ್ ಪೊಯ್ದು ಕೆತ್ತರನ್ ಕೋಡಿಕೆಡಪಿದರ್ (ಅಕ್ಷತ್ಕಾ. ೧೫-೧೧). [ಕೋಡಿ + ಕೆಡಪು]

ಕೋಡಿಕೆಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ, —ತಿವಿ: ಭರ್ಧರದೆ ಕೋಡಿಕ್ಕಿ ಮೀಂಟೆ ಗಿರಿಗಳನ್ನುಗ್ಗಧರಾನಲಯಕೆ ಸಾರಿಯಿತೆ ವ್ಯಸಭ ರಾಜಂ (ಚಿಪಭಾ. ೪೪-೧೧). [ಕೋಡು + ಇಳ್ಕು]

ಕೋಡಿಗೆ 'ಕೋಡಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಬೀಳು: ಅವರೆ ಕಟ್ಟೆನಲ್ಲಿ ಆನಂದ ಬಾಷ್ಪ ಕೋಡಿಗಟ್ಟ ಪರಿಯುಕು (ಆಪಾಮಿ. ೬೧). [ಕೋಡಿ + ಕಟ್ಟು]

ಕೋಡಿಗೆಳೆ 'ಜೋಡಿಗಳೆ' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣು 'ಜೋಡಿಗಾಣ್' ನೋ.

ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು 'ಜೋಡಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಕೋಡಿಗೆ (ನಾ). ೫ ಕೋಡ್ಕಿ: ಕೋಡಿಗೆಯ ನುಡಿದ ಪೊನ್ನಂ ಮಾಡದ ಜವಳಗಮುವೆ ಸಜವೆಪಸಿಳ್ಳಂ ಕೋಡಿಗೆಯ ಪಣುಮ ಪಾಗಂ ಕೋಡಿಗೆಗಳ ಪಾಗಮುರ್ದುರ್ದೆ ಕಾಣಿಗಳುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೭-೬೯); ಕೋಡಿಗೆಯ ಜವಳ ನೀರಿಗೆ ನೋಡೆ ಮತ್ತೆಯು ಮತ್ತಂ ಪೊನ್ನುವಿಸಲ್ಕವಕ್ಕಂ ಮಾಡಿದ ದೆಲೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ನೀರಿಲ್ಲಿದೆ ಪೇಟ ಜವಳಿಯೊಂದಜ ಬೆಲೆಯುಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೨೮-೭೦); ಕೋಡಿಗೆಯೊಂದಕ್ಕೊಪ್ಪಿರೆ ಪೋತಾ ಹನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನು ಬೆಲೆ ತಾನಾಗಲೆ ಉದಿಕೊಳ್ಳೊಂದು ನೀರಿಗೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪು ಮೆಂದ ಗಡಕಾಲಾಸಾರ (ವ್ಯವಹಾ. ೩೧-೭೩). [ಕೋಡಿ + -ಗೆ]

ಕೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿಯಾಗು; ಹೊಳೆಯಾಗು: ಸಾಡರದಿಂ ಪುಳಕಂ ನೆಗವ್ಪುತ್ತಿರೆ ಆನಂದಜಲಂ ಕೋಡಿಗೊಳುತ್ತಿರೆ (ಉದ್ಭಶ. ೧೯೦-೧೩). [ಕೋಡಿ + ಕೊಳ್]

ಕೋಡಿದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ, —ಇರಿ: ನಿರ್ಮೊಳ್ ಕೊರ್ದಿ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಮೇರ್ಮಾಯ್ದು ಸತ್ತುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೪೧-೬). ಕೆರೆತ್ತಕೆ ಕೋಡಿಟ್ಟು ಪಿಡಲ ಮಾರ್ದೊಡೆವುಕ್ (ನಾಗಕು. ೫-೭೧); ಕೋಡಿದುವಾನಿಗಳ್ ಪರಿವ ಪುಲ್ಲಿಗ ಕೊಲ್ವಿಡೆ ಗೂಡಿ ಮೇದು (ರಾಮಕಥೆ. ೫-೬೩); ಕೋಡಿದುವಾನೆಯ ಗರ್ವಕಾಯ ಸಿಂಗದೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೧೦). ೨. ಹುರುಡುಮಾಡು; ಸ್ಪರ್ಧಿಸು: ಕೋಡಿದೆ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಮುನಿಯೊಳ್ ಪುರುಳಾದಪೆ ಚಿತ್ತಜನ್ಮ ನೀರಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧-೨೩); ಉದ್ದಾಮ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ಕೋಡಿಟ್ಟಂತು ಬರ್ದುಂಕುವನ್ನರೊಳಿರೆ ಬಲ್ಲಾಳ್ಗಳೂಪಾಳಕೊಳು (ವಿಕ್ರ. ೪, ಆರಿಸಿ. ೬೨-೨೪; ೧೧೨). ೩. (ಆಲಂ) ಮಿರು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಚಟ್ಟಿಂ ಪರವಾತಿಯರಂ ಮುಟ್ಟಿಂ ವಿಕರಮನವನರಂ ಭೂರುಹದೊಳು ಕೋಡಿಟ್ಟಂ ಪಾಕದ ಪಥಮಂ ಮೆಟ್ಟಿಂ ಶಾಶ್ವತಪದಕ್ಕೆ ಳಕಸಮನಿಟ್ಟಂ (ವಿಕ್ರ. VIII, ಸೂರಲು. ೬೨-೬೨; ೧೧೬); ಶೃಂಗಾರಂ ಕೋಡಿಟ್ಟುದೊ ಜಂಗಮುಲತೆ ವೃತ್ತಮಾಯ್ತೊ (ಗಿರಿ. ೪-೨೫).

[ಕೋಡು + ಇದು$_1$]

ಕೋಡಿನೀರ್ (ನಾ). ಕೋಡಿಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ನೀರು: ಸೂಡಿಗಂಟು, ಕೋಡಿನೀರ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ).

[ಕೋಡಿ$_1$ + ನೀರ್$_1$]

ಕೋಡಿಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ಕೆರೆಯು ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬೀಳು, —ಪ್ರವಹಿಸು, —ಹರಿ: ತವ ಕಿವಿಗೊಳನ ಕೋಡಿದೀರ್ಪಂತೆ ತುಂಬಿಸುನೆನು ಕಡುರುಚಿಮಾಡಿ ಮೋಹನತರಂಗಿಣಿಯ (ವೇಣಾಕ. ೭-೨); ಕೋಡಿದಿರ್ದುವ ಸತ್ಪರಥಿ (ವೇಣಾಕ. ೪೨-೭).

[ಕೋಡಿ$_1$ + ಬೀಳು, (< ಬೀರ್ದು$_1$)]

ಕೋಡಿಮನೆ (ನಾ). ದುಷ್ಪಮನಸ್ಸು; ಕೆಟ್ಟಮನಃ: ಸೊಸೆಯರ್ಮಗುಳ್ದು ಕೋಡಿಮನದಿಂ ಬಿಡದೆ ಮಲ್ಲಪಾಂಡೆಯ ದೂರನಾಡಿ ತೋರಿದುದಿಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೧-೧೧). [ಕೋಡಿ$_3$ (< ಮೂಡಿ) + ಮನ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅ ಕೋಡಿಬೀಳು: ಮಜ್ಜಿಯುಕ್ಕೊಡೆ ಕೆಱೆ ತೊಱೆಗಳ್ ವಿಶಾಲದಿಂ ತೀವಿ ಕೋಡಿವರಿಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೪೯); ಸರಸಿ ಕರಂ ತಿರಿ ಕೋಡಿವರಿದುದು ಬನದೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೧೦೨). ೨. ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲು; ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿ: ನೆಱೆ ತೀವಿ ತೆಱೆ ಮಸಗುವ ಮುಖರಸದೂಡನೆ ಕಡಗಿಜ್ಜಿ ಕಾಂತಿ ಕೋಡಿವರಿಯೆ (ಗಿರಿ. ೪-೬೬ ವ); ಕೋಡಿವರಿವಬ್ಬಗಳ ನಿರ್ಝರದಿ (ತೀರ್ಥಾ. ೫-೯೨); ಕಱೆಗಳಿಯಲ್ . . . ಅರುಣಾಂಬುಗಳ್ಕೋಡಿವರಿಯೆ (ಶೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೩); ಕಜ್ಜುಗಳಲ್ಲಿ ತುಳುಕಿವ ನೀರು ಕೋಡಿವರಿದು ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾರಿದ್ದುವು (ಸಪಚ. ೨೦೪); ನಲ್ಮೆ ಕೋಡಿವರಿಯಲು (ಕವಿಕಾ. ೨೪-೨). ೩. (ಆಲಂ) ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಕೆಲೆಪ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಕೈ೦ಧ . . . ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಲೆಮಾಡಿ ಕೋಡಿವರಿಯತು (ಅಗ್ರಹ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕೋಡಿ$_1$ + ಪರಿ$_1$]

ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು, ಕೋಡಿಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡಿ ಹರಿಯಿಸು; ಪ್ರವಾಹ ಮಿಸಾಂ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು.'ಕೆಡೆಗೋಡಿವರಿಯಿಸು' ಪರಾ. **ಕೋಡಿಹರಿಸು**: ನಾಡಿನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡು ಕಾಡುಗಳನ್ನೇ ಕೋಡಿಹರಿಸಿತ್ತು (ಅನೀಕ. ೫೬-೧೦). [ಕೋಡಿವರಿ + ~ಇಸು$_5$]

ಕೋಡಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ತಣ್ಣಗೆಮಾಡು; ತಂಪಾಗಿಸು: ಕಡ್ಡಾಸಿಯೆಱೆಯ್ದಂ ಸುತರ್ಪ ಬಿಕ್ಕುಗಳೆಗಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೭೫); ಕೋಡಿಸುವ ದಂಪ್ರಕಾಂತದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಳ್ಗಳೊಸರ್ವ ರಸದ ಪೊನಲ್ಗಳ್ (ರಲಾವ. ೯-೩೭).

[ಕೋಡು$_1$ + ~ಇಸು$_5$]

ಕೋಡಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೆದರಿಸು; ಭಯಪಡಿಸು: ವ್ಯಗಂಗಳಂ ಕೋಡಿ ಸುತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೦); ಧುರದೊಳಂಭಧುಭರದಂತಿಸುವ ನಡುಗಿಸುವ ಕೆಯರಿಸುವ ಕೋಡಿಸುವ ದಾಡಿಸುವ ಬಳುಕಿಪುವ ಬಿರುದೆಂಕ ಮಲ್ಲ ನೀ ನಡುಗಲೆರಕ್ಕೆ (ಪಚರಾ ೬-೫೪). [ಕೋಡು$_2$ + ~ಇಸು$_5$]

ಕೋಡಿಹರಿಸು 'ಕೋಡಿವರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರೀಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕೋಡಕಾದಿರೇಕಕ್ಕೆ – ಈ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆ ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ . . . ಕಾಮಾಲೆ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲಂ ಗುಣವಹುವಂ (ಸಸ್ಯೆ. ೨೯೬).

[< ಕೊಡಸಿಗೆ]

ಕೋಡು$_1$, **ಕೋಳು**$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಣ್ಣಗಾಗು; ತಂಪಾಗು: "ಕೋಡು–ಕೈತ್ತೇ, ಭಯೇ, ಶ್ಯಂಗೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಸುಗಂಧಮಪ್ಪ ಪೊಡಿಯ ನೀರಿನಾಕಂಗೆ ಉಡಿಯಲೆಱೆಯ ಬಿಯ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೧೪); ಪಾಡುವ ತುಂಬಿ ಕೋಡುವ ಪುಟಲ್ (ಪಂಕಥಾ. ೬-೬೭); ಕಾಯ್ದು ಬಾಡಿದ ತುಪ್ಪಂ ಕೋಡುವ ಕಲಲಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯ ಭೋಜನಂ ಪೇಳತಂತೇ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೪೧); ಕೊಳಗಳೊಳಿರೊಮರ್ಮ ಕೋಡು ವೆಳ ಮಾವಿನ ಜೊಂಪದೊಳಿರೊಮರ್ (ರಲಾವ. ೪-೧೪); ನೃಪನ ವಿರಹಶಿಖಿ ಕೋಡದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೬೧); ತಂಪುದೇಹದೊಳೊಡ್ಡಾವರಿಸಿ ಳುಳೆರ್ಕಾಡೆ ಸುಖೋತ್ಕರದಿಂ ಳುಳ್ಳಿದೆಂ (ದಶಕು. ೪-೩೫). ೨. ಬೆಳೆಯಿಂದ ನೆಡುಗು; ಬೆಳೆಯಾಗು: ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದ ಪಥಿಕನು ನಗರದೊಳು ಳುಳೆರೊಳು ಸೆಡೆತು ಕೋಡುವನು (ಗಾಥಾಸ. ೧-೭೬). **ಕೋಳ್ಳು**$_1$. 'ಳುಳೆರುಕೋಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕೊಡುಳು; ಮಲ. ಕೋಡುಕ; ತುಳು. ಕೋಡು]

ಕೋಡು$_2$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಯಪಡು; ಬೆದರು: "ಕೋಡು–ಕೈತ್ತೇ ಭಯೇ ಶ್ಯಂಗೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಳುಸಿಯದೆ ಕೋಡದೆಱೆದೆ (ದೊಂಕಥಾ. ೧೯೩೩, ಹಾವೇರಿ. ೫೬-೪೧; ೧೧೬); ಕೋಡದು ತುಂಕೊಳಿತುಂ ಕುಗ್ಗಿ (ತಿರುಪ. ೧೫-೧೯); ಕೋಡದಂಜದೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬಂದು (ಜಯಶಾ. ೮-೨೦); ಪೊಡವೀಶರ ಧೀಮಯಿಂದಂ ಸೆಡೆವರಱಗುವರ್ ಕೋಡುವರ್ (ಎಳ. XI, ಚಕ್ರವ. ೨-೪; ೧೩೮); ಕೋಡದಿರು ಕೊಂಡಿರು ಧೈರ್ಯವ ಮಾಡಿ ಸಾರಥಿಯಾಗು (ಶುಮ್ಮಾ. ೬-೩೪); ಕೋಡಿದುದು ಮನವತಿಭೃಮೆಯಾಯ್ತು ಬುದ್ಧಿ (ಚಿಟಿ. ೩೩-೩೬); ಕೋಡದರ್ ಬಾಡರ್ ಕೊಂಳರ್ . . . ಜನಳತನೂಜರ್ (ರಾಮಕೃ. ೧೪೯-೩೯). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಸೆಡೆ; ಬಿಂಜರಿ: ಕೋಡದೆನೆ ಕೊಂಕಿದನೆ ಕಂದಿದನೆ (ಬಸರ. ೭-೬೫); ವರಸುಖದೊಳ್ ಪಾದದುದ್ರೇಕದೊಳ್ ಕೋಡದೆ . . . ಬಾಳ್ವಂತೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೬೨). ೩. ನಾಚು; ಜುಗುಪ್ಸೆ; ತಿರಿ: ಮಾಡು ಸಂದಿಯನೆಮ್ಮ ವಶನಕೆ ಕೋಡದಿರು (ಶುಮ್ಮಾಳ. ೯-೧೪); ನೋಡಿದರ್ ಳುವರಿ ತನ್ನಯ ನೊಲೆಗೆಱೆಲರ್ಲ್ಲಿ ಮೂಡರ್ದರ್ ಮೋಹನಗೆಱೆಯ ಸೂಡದರ್ ನುಣ್ಮೊಳ್ ಮಣಿಗಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಕೋಡಿದುವೆದೆಯ ಪೊಸರಳು (ವೇಣಾಕ. ೨೮-೧೧).

[ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕೋಜ್ಪು; ಮಲ. ಕೋಜ; ತೆಲು. ಕೋಡಾಡು]

ಕೋಡು$_3$, ಕೊಟ್ಟು$_3$, ಕೊಡತ$_3$, ಕೊಡು$_3$ (ನಾ). ತಣ್ಣಗಿರುವಿಕೆ; ತಂಪು); ಶೈತ್ಯ: "ಕೋಡು ಕೋಟಮಂ ತಣ್ಣಕೆಂಪುಂ ಶೈತ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬತ್ಯ. ೨೩); ಜಲದೊಳ್ಗೆಱಿಪರ್ವೊಲ್ಕೀಂ ಕೊಳಿದೊಳೆ ಮುಱುಗಿದರ್ಕ್ಕಳಿಟಾ ಕೋಡದ ಸೇರಿದಂಗೆಳಗಾದ್ಪೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೩). ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು: "ಳುಂಬರ ತಣ್ಣಕ ತಂ ಕೋಡುಗೊಟ್ಟಿಯಂದಿವ್ವ ಶೈತ್ಯ ಳಕವಟ್ಟ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೨೭). ಕೊಡತ್ತೆ: "ಭೀ ಹಾಸು ಗೋಲು ಪುಂಸೋವ್ಯಗಳೊಳು ಕೊಡತ್ತ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೧೪). ಕೊಡ್ಮು: "ಕೊಡು ಕೊಟ್ಟುಮೆನೆ ಶೈತ್ಯ" (ಕಕರ. ೨೪). [< ಕೋಡು$_1$]

ಕೋಡು$_4$ (ನಾ). ಭಯ; ಅಂಜಿಕೆ; ಹೆದರಿಕೆ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಶೈತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); "ಕೋಡು ಶೃಂಗ ಭಯಂಗಳೊಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೬೬); ನೋಡೆ ಲೋಕಂ ಮೂಡೆ ವಿಸ್ಮಯಂ . . . ಬುಧರಿದು ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೫). [< ಕೋಡು$_2$]

ಕೋಡು$_5$, ಕೋಳು$_3$, ಕೋಳ್$_4$ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊಂಬು: "ಕೋಡು – ಶೈತ್ಯೇ, ಭಯೇ, ಶೃಂಗೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ವಾರಣಾಸಿಯೊಳ್ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯಂ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪೊನ್ನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನಂಗೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೪-೧೯; 925); ಮುನಿಜನಗಳ್ಗೆ ಕೋಡುಗಳಿಂ ಕಂದಮೂಲ ಫಲಂಗಳನಗುಳ್ದು ಕೊಡುವ ವನ ಹರಿಣಂಗಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೨೨); ಕಾಡೆಮ್ಮೆಯ ಕೋಡು ವರಹದಂತಿಯದಾಡೆ (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೪). ೨. ಆನೆಯ ದಂತ, —ಕೋರೆ: ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪರಿದತ್ತು ವಸಂತಗಜಂ ವಿಯೋಗಿಯಂ (ಪಂಪಧಾ. ೨-೧೫); ಎಂಟು ದೆಸೆಯಾನೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಕೋಡಂ ಕಿಟ್ಟು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೪೦). ೩. ಏಡಿ, ನಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕೊಂಡಿ: ಬಕ ಕಂಠನಾಳಮಂಭೀಮನೊತ್ತು ವಂದದಿನೊತ್ತಿತ್ತು. . . ಪಱಿಯೆ ಕೋಡಿನೊಳ್ ಕರ್ಕಟಕಂ (ಪಂಚತಂ. ೮೫-೧೫). ೪. (ಮರ ಗಿಡಗಳ) ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ; ಟೊಂಗೆ: "ಕೋಡೆಂದು ತಾ ಮರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೧೮); ಏಂ ತುಱುಗಿರ್ದುವೊ ತುದಿಗೋಡೊಳ್ಮಱಿ ಬೆಱೆತಿರೆ ನೋಡಿ ಬಾಡುತಂ ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ.೯-೨೮); ಎಲೆಯಿಂದೆ ಕಾಯಿಂದೆ ಕೊನರಿಂದೆ ಕೋಡಿಂದೆ . . . ಜನ್ಮವೆತ್ತಿಹುದು ಸಾರ್ಥಕ(ಶೇಷರಾ.೨೦-೬).೫. ಶಿಖರ; ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ; ಕೂಟ: ಕೋಡೆಂಬುದು ಪರ್ವತಾಗ್ರದೊಳ್ (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೨); ಆ ಗಿರಿಯ ಚೌದೆಸೆಯ ಕೋಡುಗಳೊಳಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಯೆ ಪಿರಂಗಿಗಳ(ಕಂನವಿ. ೧೬-೩೭); ಪುಷ್ಪಗಿರಿಯಲ್ಲೆ ಎರಡು ಕೋಡು (ಚಿಕರಾ. ೨-೧೯); ಅಂದು ಕೋಡು ಕೋಡಿಂದೋಡಿ ಮಲಯಮಂ ಮಱೆಗೊಂಡ ಪವನನು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೧); ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಕೋಡುಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತಿದಂತೆ ಕಾಣುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೨೫). ೬. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ; ಅಭಿಮಾನ; ಹೆಮ್ಮೆ: ಪೆತ್ತ ಪರೀಷಹ ಜಯಮೆ ತಪಂ ಬೇರೆ ಕೋಡೆರಡೊಳವೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೯); ಬಡವನ ಕೋಡು ಬಲ್ಲಿದನ ಸೈರಣೆಯೆಂಬ ಪುರಾತನೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೧೯). **ಕೋಳು$_3$**: ೫. ಮನೆಯ ಕೋಳಿನ ಮೇಲೆ ಹದ್ದು ಸಹ ಹಾರಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಕೋಡಕಾಳೆ = ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಾಳೆ, —ಕಹಳೆ: ಗೋಪಕದಂಬಕವೊಳ್ಗೊಳಲ್ಗಳಂ ಬಾಜಿಪ ಕೋಡಕಾಳೆಗಳನೂದುವ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದಾರ್ವ ಸಂಭ್ರಮಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೨). ಕೋಡಕೊಱೆ = ೧. ಕೊಂಬನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು; ಕೊಂಬನ್ನು ಇಳಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಗರ್ವಭಂಗಮಾಡು: ನಿನ್ನಕೋಡ ಕೊಱೆಯದೆ ಬಱಿದೆ ಬಿಟ್ಟಪೆನೆ (ಹಡಕಾ. ೮-೨೦). ಕೋಡುಮೂಡು = ೧. ಶಾಖೆಗಳು ಹುಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಶಯವಾಗು; ಹೆಮ್ಮೆಬರು: ಕೋಟಲೆಗೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದ ತೆಱದಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೬೪); ಆತನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು (ಬೆತಂಬಾ. ೧೫೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಡು, ಕುವಡು; ಕುಳು. ತೆಲು. ಕೋಡು; ಪರ್ಜಿ. ಕೋಡ್; ಗೊಂಡಿ. ಕೋರ್, ಕೋಟ್; ಕುವಿ. ಕೋಜು]

ಕೋಡು$_6$ (ನಾ). ಕೊಡುವಿಕೆ; ದಾನ: "ಕೊಡುವ ಭಾವದೊಳಂ ಭಯ ಶೈತ್ಯ ಶೃಂಗಂಗಳಲ್ಲಿಗನುಮತಂ ಕೋಡು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೫); ತನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೋಡಿಂಗೊಡಂಬಟ್ಟ ದಿತಿಜಕುಲ ದಾವಾನಲನುಮನ್ (ಪಂಪಧಾ. ೫-೬೦ ವ); ಕೋಡಿಲ್ಲದ ಸಿರಿಯುಂ ನಾಡಿಲ್ಲದರಸುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೨೫); ಬಸವ ನಿನ್ನ ಕೋಡಿಂ ಸುರಭಿ ಕರಂ ಮೂಗುವಟ್ಟುದು (ಬಸರ. ೯-೨); ಬೇಡೆ ಧನಮಂ ನೀಡೆ ಬುಧರಿದು, ಕೋಡೆನುತ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೪೫); ಧನಿಕರ್ಗೆಸಗಿಹ ಕೋಡೇಂ ಗಡ ಚಾಗ ಮೆನಿಕ್ಕುಮೇ (ನಿಂತಿಮಂ. ೧-೧೯೪). [< ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಡು$_7$ (ನಾ). ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಭಾಗ; ಕೋಡಿ: ನನ್ದಿ ಕೆಱೆಯ ಮೂಡೆ ಕಡೆಗೋಡತ್ತಿ ಬಲಗೈ ನಡೆದು ಕಲ್ಮಲರುಳಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೯; 850); ಮಹಾದೇವರ ಕೆಱೆಯ ತೂಬಿನ ನೀರು ಹರಿವ ಕೋಡಿಂದಂ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೬೪-೨೬; 1472). 'ಕಡೆಗೋಡು' ಪರಾ. [< ಕೋಡಿ$_1$]

ಕೋಡುಒಲೆ 'ಕೋಡೊಲೆ' ನೋ.

ಕೋಡುಂಗಲ್, ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು, ಕೋಡುಗಲ್, ಕೋಡುಗಲ್ಲು, ಕೋಡ್ಗಲ್ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯ ಕಲ್ಲು; ಪರ್ವತದ ಶಿಖರದ ಮೇಲಿನ ಕಲ್ಲು; ಶಿಖರ: "ಶೃಂಗಂ, ಶಿಖರಂ, ಕೂಟಂ – ಈ ೩ ಕೋಡುಂಗಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೬-೧೨); ಬಡಗೈನಿಟ್ಟುರುಳಿಎ ಕರಡಿ ಗುಱುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡುಙ್ಗಲ್ ಮೂಡೈ ನೋಡಿ ನಡದು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೨೦; 850); ಗರ್ವಪರ್ವತಾರೂಢನಾಗಿ ಪರ್ವತಮಂ ತಾಗೆ ಬೇಗದೊಳ್ ಕಡೆವ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಂ ಕೋಡೊಳಾಂತೀಡಾಡುತುಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೦); ಮೂಡುವೆಟ್ಟಿನ ಕೋಡುಂಗಲ್ ನಡೆದು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು (ಅನಂಪು. ೨-೨೯ ವ); ಮಿಸುಪ ರನ್ನದ ಕೋಡುಂಗಲ್ಗಳಿಂದಾ ಮಿಸುನಿ ಪೊಂಬೆಟ್ಟ ರಂಜಿಪುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೩೫). **ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು**: ಮರಣಮುಖದಿ ವೃಷಭಂಗಳು ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯ ಕೋಡುಂಗಲ್ಲಿನೊಳು ಉರುತರಮಪ್ಪ ಮರ್ಕಟಮಾಗಿ ತಮ್ಮೊಳು ಹಿರಿದು ಹೋರಟೆಯ ಮಾಡಿದವು (ನಿಮಿಸಂ. ೭-೨೩); ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು ಜಲ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೊಳು (ತಂಕದಾ. ೧೫-೧೯). **ಕೋಡುಗಲ್**: "ಕೂಟಮಾ ಶಿಖರಮಾ ಶೃಂಗಮೆಂದರೆ ಕೋಡುಗಲ್ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೨); ಕೋಡುಗಲ್ಗಳ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ತೋಡು ಗಿರಿಗಳ ಮೇಳೆಯದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ ಹಾಸಱೆಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೧-೬); ಮೇರುಗಿರಿಯ ಕೋಡುಗಲ್ಗಳಿಂ ಗಂಗೆಯ ಧಾರೆ ಭೂತಳಕಿಳಿವಂತೆ (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೮); ಭಾಸ್ಕರಂ ಬೇಗನುಪ್ಪವಡಿಸಿ ಮೂಡುವೆಟ್ಟಿನ ಕೋಡುಗಲ್ಲನೇಱಿ ನಿಟ್ಟಿಸುತಿರ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨). **ಕೋಡುಗಲ್ಲು**: ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ತಪವು ಒಂದು ದಿನದ ಗುರುಸೇವೆಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ (ಚನ್ನವ. ೧೧-೨); ನೋಡು ಮೈಥಿಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಮಾಡಿಹುದ ಲಂಕಾ ತ್ರಿಕೂಟದ ಕೋಡುಗಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯಿಂದ ಮೆಱೆಯುವುದ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೧೬); ಬೆಟ್ಟದ ಆ ಒಂದೊಂದು ಕೋಡುಗಲ್ಲು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದುವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುವು (ಸವತಿ. ೨೮೩). **ಕೋಡ್ಗಲ್**: ಅದರ ಕೋಡ್ಗಲ್ಗಳೇ ಕೋಡ್ಗಳ್. . . ಪಟ್ಟದ ದಂತಿಯೆನಲ್ ಕನಕಾಚಲಂ ಮೆಱೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨-೮); ಗಿರಿವರದ ಕೋಡ್ಗಲ್ಲ ಮೊನೆದಾಂಕಿ ಸಲೆ ಬಿಂಬಿಸುವ ಕಾಯಮುಂ (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೭). [ಕೋಡು$_5$ + ಕಲ್$_3$]

ಕೋಡುಂಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಂತಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸುರುಟು; ಸುಕ್ಕು; ಮುದುರು: "ಸವೆ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. ೩, ೪೯). [ಕೋಡು$_2$ + ತಳೆ$_1$]

ಕೋಡುಕಂಚು (ನಾ). = ಕೋಡಣಸು: ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೀಸಿ ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಕೋಡುಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಕೋಡುಕಂಚುಗಳು (ಮಲೆಮ. ೪೮೬). [ಕೋಡು$_5$ + ಕಂಚು$_1$]

ಕೋಡುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿಗಿಡ : "ಕ್ರಕಚಂಟಿಕಾ" (ಕಂಡಿತ. ೨೫೧). 'ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕಳ್ಳಿ$_{೧}$]

ಕೋಡುಕಾಯಿ(ನಾ)."ಬೀಜ ಸುಲಿಯಲು ಬರುವ ಉದ್ದ ಕಾಯಿ" (ಬಾಳಿ. ಕೋಕ). ಕಲವಳ್ಳಿ ದಪ್ಪಗಳ ಗೊಬ್ಬರ, ಹಬ್ಬಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದರೆ ಬಳ್ಳಿಯೇ ಸೊಕ್ಕಿ ಕೊಡುಯಾಕ್ಕುಗಳು ಬಿಡದವು ಉಂಟು (ಬಾಳಿ.೭೪). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕಾಯಿ$_{೧}$ (< ಕಾಯ್$_{೪}$)]

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_{೧}$, 'ಕೋಟ್ಟುಟ್ಟು,' ನೋ.

ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_{೨}$, 'ಕೋಟ್ಟುಟ್ಟು,' ನೋ.

ಕೋಡುಕೊಳಗು (ನಾ)ಃ ಕೋಡು ಮತ್ತು ಕೊಳಗು : ಮಹಾಪಾರುವರ್ಗ್ಗ ಸಹಸ್ರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಕೊಳಗಂ ಸುವಂನಪಡಿಲ್ಲಿ ಕವಿಸಿ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲ (ಎಳ. VI, ಆಡೂರು. ೧೫೪-೬ ; 1206) ; ಸಹಸ್ರ ಗೋವಿಂಗೆ ಸು(ಶು)ವರ್ಣ್ಣದಲಿ ಕೋಡಾಡಿ ಕೊಳಗು ಸಹಿತ ಸಹಸ್ರಪ್ರಜೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಂರಿಗೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಫಲಪಕ್ಕೆ (ಎಳ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೦-೩೭ ; 1331). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕೊಳಗು]

ಕೋಡುಗ 'ಕೋಡಗ' ನೋ.

ಕೋಡುಗದಿರ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಚಂದ್ರ : ಕೋಡುಗದಿರನ ಬೆಳಕು (ಶಾಸಂದ. ೧೦-೬೯). 'ಕೆಂಗದಿರ' ಪರಾ.

[ಕೋಡು$_{೨}$ + ಅದಿರ್$_{೨}$ + -ಅ$_{೪}$]

ಕೋಡುಗಮೊಗ (ನಾ). ೧. ಕವಿಯ ಮುಖ; ಮಂಗನ ಮೋರೆ : ಭಳ್ಳಹಾರಾತಿಯದಾವ ನಂದಿಗಕಿರಿಪ್ರದಿಂ ಕೋಡುಗಮೊಗಂಗೊಡುವುದಳ್ಳಿರಿಯಮೆನಿಸರ್ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೧೪). ೨. ಕವಿಯಂತಹಕ ಮುಖವುಳ್ಳವನು.

[ಕೋಡು (< ಕೋಡಗ) + ಮುಖ]

ಕೋಡುಗಲೆ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗಲ್ಲು 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಡುಗನೆಣೆ (ನಾ). ಹೋಲಿ ಕವಣೆ (?) : ಕೋಡುಗಲ್ಲಳಲ ಲಗ್ಗೆ ಗುಮ್ಮನ ಕೋಡುಗನೆಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಡುಗಿರಿಗಳ, ಕೋಡು ಗವಣೆಯ, ಕೋಡುಗಲ್ಲಳ] ಮೇಳಯದ ಮೈಗೂಡಿಕೆಯ. . . ಕವಿಸೇನೆ (ಶಪರಾ. ೬-೧೧-೬). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕವಣೆ$_{೧}$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_{೧}$ (ಕ್ರಿ). ಪೈಕ್ಯ ಹಿಡಿ; ಚಿಳಿ ಕೊರೆ : ತಂ ಪಿನಂ ಕೆಲ್ಲಂಗಸಿ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುವ ಗಾಳಿ (ಕಾಲಜ್ಞ. ೩೫-೧೬೮). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕುಟ್ಟು$_{೨}$]

ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_{೨}$, 'ಕೋಟ್ಟುಟ್ಟು,' ನೋ.

ಕೋಡುಗೈ, ಕೋಡಕೈ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕೊಂಬೆ, —ಶಾಖೆ : "ಕೋಡುಗೈಯೆಂಱು ಪಾರಗೊಂಬು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೨೪); "ಮರಕೊಂಬೆಯೊಳ್ಕೋಡುಗೈಯೆಂದಳ್ಕಳ್" (ಆಪಪು. ೩೦). ೨. ಕೊಡುವ ಕೈ; ಉದಾರ ಹಸ್ತ. ೩ಽ ಮರದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸೊಂಡಿಲು. ೧,೨,೩. : ಮಾತಿನಂತೆ ಕೋಡುಗೈಯೊಂದಿಯುಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಡೆಳೆ ಕೈವಂದುಂ] ಸೊಗಾನೆಯೆನಿಸಿ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೫೧). **ಕೋಡದೆಕ್ಕೈ**ಃ ೨. ಮಾಡಿ ೨೧ದುವನನ ಕಂಡು ನಾಡು ಬೀಡೆಲ್ಲ ನೆರೆದು ಕೋಡಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಬ್ಬರಿ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ಮಾಡುವರ ಹರಸುವರು (ಕಾಸ್ಯಹಸ. ೬೫೧-೪೧೧). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕೈ$_{೨}$ (< ಕೆಯ್$_{೪}$)]

ಕೋಡುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೋರಿಹಲ್ಲನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ಮಾವಿನ ಬಂದ ಕೋಡೆ ಕೋಡಾಗಿರೆ ಕೋಡುಗೊಂಡು ಪಿರಿದಪ್ಪ ಪಸಂತಗಣಂ ವಿನೋದಿಗಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೫); "ದಂಕದಿಂದ ಕವಿ" (ಕಂಪದೀ. ೬೧). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕೊಳ್$_{೧}$]

ಕೋಡುಗೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದಕ್ಷಿಣಕಾಶಿಯಾದ ಕೊಳೆ ಬೆಳ್ಳೂರೆ ಸಹಿತಂ (ಎಳೆ. III, ಮಂತ್ಯ. ೧೧೬-೬೬ ; 715).

[ಕೋಡು$_{೨}$ + ಕೊಳೆ$_{೨}$]

ಕೋಡುಬಳೆ, ಕೋಡುಬಳೆ (ನಾ). ೧. = ಕೋಡೆಣಸು. ೨. ಕಡಲೆ ಅಥವಾ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತುರಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದ ಸಂಧಾರಗಳೊಡನೆ ಕಲಸಿ ಬಳೆಯ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಮಡಿಚಿ ಕರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ : ಕೋಡುಬಳೆ ತಿನ್ನಲು ಹಲ್ಲು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕು (ಜಾಪ). **ಕೋಡಬಳೆ** : ೧. "ಗಾಂಗೆ ; ಕೊಡಿಗೆ ಹಾಳವ ಗಾರಿಗೆ" (ಜಾಪಕೋಲ. ೪೨). [ಕೋಡು$_{೨}$ + -ಬಳೆ / ತೆಲು. ಕೋಡುಬಡಿ]

ಕೋಡುಮುರುಕಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ : (೪).

[ಕೋಡು$_{೨}$ + ಮುರುಕ (< ಮುಱುಕೆ) + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಡುವೀಸ, ಕೋಡವೀಸ (ನಾ). ಒಂಬು ಬಗೆಯ ತೆಂಗಿಗೆ ; ಎತ್ತಿನ ಹೇರಿನ ದವಸದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆಂಗಿಗೆ : (೪) **ಕೋಡವೀಸ** : ಕಬ್ಬುಂಗಂಬ ಬಿಲ್ಕೊಡ ಎರಡೊಳ್ಳೆಱಕೆ ಕೋಡವೀಸವ ಸಹಿತಂ ಮಹಿಷಾಂ. ಸುಂಕದೊಳಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪಸ ಹೇಱು ಅಯ್ವತ್ತು (ಸೌಇಇ. XX, ೩೪-೩೦ ; 1053). 'ಕೊಡವೀಸ' ಪರಾ.

[ಕೋಡು$_{೨}$ + ವೀಸ]

ಕೋಡುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಶಿಖರ, —ತುದಿ : ಆರೆಬರದ ಕಾಡಿನ ಕೋಡುಬಟ್ಟಸೊಕ್ಕುಗೊಂಡು ಸಿಂಧೂರವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡ ಮಂಡಲದೊಂದು ಕಾಂಗಿಂದಂ ತೋರ್ಪ ತಲ್ಪಲಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೨-೩೧). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಬೆಟ್ಟು$_{೨}$]

ಕೋಡೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಣ್ಣಳ್ಳಮುಳ್ಳಿನಾಡ ಕೋಡೂರಲ್ಲಿ ಊರ ಮೂಡಣ ಬಸು ರಿಯಂ ರಾಚಗೌಡಂದನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೫-೧೬ ; 1182). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಊರ್]

ಕೋಡೂಱು (ಕ್ರಿ). ಕೋಡನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಊರು, —ಚುಚ್ಚು : ಳಳನೊಳಗೆ ಕೋಡೂಱಿ ಮಗ್ಗುಲ ನೆಲಕೆ ಕಲಿಸಲಾಯಿಂದಿಳಿಗಿದು ಹಾಯ್ದನು (ಶುತ್ವಾಗ. ೪-೩೬). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಊಱು$_{೨}$]

ಕೋಡೆ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ತಂಗಾಳಿ. ೨. ಉಷ್ಣಕಾಲ; ಬೇಸಗೆ. 'ಕೋಡೆಕಿರುನಾಳು', 'ಕೋಡೆಗದ್ದೆ' ಪರಾ. [ದೇ. ಕೃಮಿ ಕೋಡ್ಡಿ; ಮಲ. ಕೋಡೆ]

ಕೋಡೆಗದ್ದೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಬೆಳೆ ಬರುವ ತರಿಯು ಜಮಾನು : (೪). [ಕೋಡೆ + ಗದ್ದೆ (< ಗದ್ದೆ$_{೨}$)]

ಕೋಡೆಕಿರುನಾಳು (ನಾ). ಬೇಸಗೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ : ಬಿಡೂಪ್ಪಿವ ಕೋಡೆಕಿರುನಾಳು ಮಧುಮಾಸಾಡೊಡೆಯನುತ್ಸವ ತಿರುನಾಳು ಶಿವಗರಹಿಂ ನಿರಿಂಗಧಾಮುನಿಗೆದಿಡೊಪ್ಪುಮಾಗಿ (ಆಂಪವಿ. ೬-೧೧೦). [ಕೋಡೆ + ತಿರುನಾಳು]

ಕೋಡೆಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡಿನಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು ; ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಇರಿ : ಕಳಬರರು ತಗರಂತೆ ಗಜಪತಾಲಿಪಲಿದು ಬಂದರು ಹಾಯಿಂತಿರೆ ಲಲಿತವರ್ ಸೂಳೆರವೊಲು ಕೋಡೆತ್ತಿ. ಕಾಯ್ಕುವರು (ಶುತ್ವಾಳ್ಗ. ೪-೩೫). [ಕೋಡು$_{೨}$ + ಎತ್ತು$_{೨}$]

ಕೋಡೆಮಳೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಳೆ : "ಅಡ್ಡಮಳೆ" (ಜಾಪಕೋಲ. ೪೨). [ಕೋಡೆ + ಮಳೆ (< ಮೞೆ$_{೨}$)]

ಕೋಡೆಲೆ (ನಾ). ತಣ್ಣನಿರುವ ಎಲೆ; ಶೀತಲಪತ್ರ : ಶಾಪರೆಯ ಕೊಡೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಕೊರೆದ ಕುಡಿ (ಸಾಹಸಂ. ೨೫).

[ಕೋಡು$_{೨}$ + ಎಲೆ$_{೨}$]

ಕೋಡಿಜಂತೆ (ನಾ). ೧. ಗರಿಯ ತುದಿ; ತುದಿಗರಿ. ೨. ರೆಕ್ಕೆಯ ತುದಿ; ತುದಿರೆಕ್ಕೆ: ಕುಳ್ಳುಟಿಂಗಳ ಕೋಡಿಜಂ[ತ್ತಾಂ]ಕೆಯ ಕಡೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿತ್ತಿಯುಂ . . . ಸುಪ್ರಭಾತಸಮಾನಂ ತೀಡುತ್ತಿರೆ (ರೀಲಾವ. ೩-೨೦ ವ); ಮದನನ . . . ಬಿಲ್ಲ ಕರ್ವು ನಾಂಟಿನೆಸಿದತ್ತು ನಾಡೆಯದುಂಬಿಯು ಕೋಡಿಜಂಕೆ ನೀಡುದಿರ್ದುದು ರಾಮ ಜಂದ್ರಮುಖಾನಾಥನ ಶಾಂತರಸಾತಿರೇಕದಿಂ (ಅನಂತ. ೧-೨೪).

[ಕೋಡ್ಕು + ಎಜಂಕೆ]

ಕೋಡಿಜಗು (ಕ್ರಿ.). = ಕೋಡಿಜೆತ್ತು: ಆರಿ ಹಿರಕ್ಕಾಕ್ಷನ ಬಲಕೆ ಕೋಡಿಜಗಿ ನಿಂದ ವರಾಹನಂತಿರೆ ಪರಬಲಾಂತಕ ಭೀಮ (ಶುದ್ಧಾಶ್ವ. ೧೫-೯). [ಕೋಡ್ಕು + ಎಜಗ್ಗು]

ಕೋಡಿಜಿಲು (ನಾ). ಕೋಡಿನ ತಿವಿತದಿಂದ ಆದ ಗಾಯ; ಕೋರೆಯಿಂದಾದ ಗಾಯ: ತವೆಗಾಜದ ಕೋಡಿಜಿಲಿಂದದಮೇಂ ನೊಂದುಡೋ ಡಂಗಿ ತಾನಿನಿಸಿತ್ತು ರಕ್ತರುಚಿಯಂ ಬಂಬಂ ಸುಧಾಸೂತಿಯಾ(ಪಂಚಭಾ. ೪-೫೦); ಕಾಡಾನೆಗಳ ಕೋಡಿಜಿಲಿಂದಿದಿಯ ಕಳಿದ ಖರ್ಜೂರದ ಕಡಿ ಗಳಂತೆ ತಡಿದಡಿಯ ತಜುಂಬಿಮೊಗ ದಿಸಿಲಂ ಕಾಯ್ವ ಮೊಸಳೆಯಿಂದಿ ಪನರಂಗಳೊಳಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೪೦ ವ); ಮಸಿಪಿಯ ಕೋಡಿಜಿಲುಗಳಂ . . . ಉರ್ದುದ ಭೂದಿಯದಿಂದಮಾದ ವಿಪಧೋಪಹತಂ ಸದುವ ಸ್ತುತಂಗಳಿಂದಮಿಪ್ಪುದು (ಅಜ್ಜಕಾ. ೧೨-೬); ಕೋಡಿಜಿಂಗೆ ಕೊಳ್ಕರಿಸುತ ಜೋದರಿಪಿರಾಡಾ ಕಂಳಳಧಗಳು ಓಡಿದುವು (ಉದಾಸಾಂ. ೧೩-೧೦೮).

[ಕೋಡ್ಕು + ಜಿಲು, (< ಜಿಱ್ಕ್)]

ಕೋಡಿಜೊಲೆ, ಕೋಡುಜಲೆ (ನಾ). ಜಲೆ ಬಾಯಿಯ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉರಿ ತಗಲು ವಂತೆ ಇಡಲು ಅನುಕೂಲವಿಸುವ ಜಲೆ: ಕೋಡುಜೆಯಿದ್ದರೆ ಅಡಿಗೆ ಕೆಲಸ ಜಾಗ್ರತೆ ಮು ಗಿ ಯು ತ್ತ ದೆ (೦೮೧). **ಕೋಡುಜಲೆ**: ಇದರಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ಜಲೆ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಕೊಡು ಜಲೆಗಳು ಇರುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೩೬). [ಕೋಡ್ಕು + ಜಲೆ]

ಕೋಡ್ಡಲ್ 'ಕೋಡುಂಗಲ್' ನೋ.

ಕೋಣ್, ಕೋಣೆ, ಕೋಣು, ಕೋಣೆ, ಕೋನ, ಕೋಣಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳು ಸೇರಿರುವ ಸ್ಥಾನ; ವಿದಿಕ್ಕು: "ಕೋಣ್ (ಜೆ, ಕೋನಿ) – ಕೋಣ = ಮೂಲೆ" (ತ ದ್ಯ ಕೋ. ೯); ಶ್ರೀವಧೂದಾ ಬಡಗಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣಾಳ್ಕತ್ತಲೆಗಳಿರಿ ಮದಮನೆ (ಎಳ. IV, ಸಾಗಮು. ೪೫-೬೯; 776); ತೆಂಕಣ ಪಡುವಣ ಕೋಣೊಳ್ ಸುಳ್ಗಾಳಿಯಮೆಂಬ ವಿಷಮದೊಳ್ (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೪೨-೨೦); ಪೂರಿತ ರಣ ಶಂಖ ಗಂಭೀರಾರಾವಂ ದೆಸೆಯ ಕೋಣ ಕುಸುಳುಜ ಗಜಘಂಟಾರವ ಮನುಜದೆ ಪೆಜಗಿಡೆ (ಶಾಂತಿತ. ೬-೪೭); ಆ ದೇವಿಯ ಪುರದಾಗ್ನೇಯದ ಕೋಣಿಂದಿದ್ದೊಗಿತ ಕುಳಿಯ ತೆಂಳಣ ನೀರ್ಗ್ಯಾರಿಗಿಯ ಮೇರೆ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾರಿ. ೩೩-೨೯; 1044); ನಾಲ್ಕು ಕೋಣ್ಗಳೊಳಿಪ್ಪರ್ವುವು . . . ಜನವ್ರಜಕ್ಕೆ ಸವನಸ್ಥಾನಂಗಳ್ಗೆ ಶ್ರೀದೊಳ್ (ಪಜ್ಜಕ. ೧೦-೫೦). ೨. "ಶಕಾನ್ಯದಿಕ್ಕು" (ರೀಕಾವಿಪ. ೪೯); ಊರಿಂ ಬಡಗಲ್ ನೆಗೆದಂ ದೂರಬೆಳ್ದುದೊಪ್ಪುವೆಗ್ಗಳಮೆಂತುಂ ಕೋಣೊಳ್ ಕಾರಳಗರ್ಗಳ್ಕಂ ನೆಜಿ ಸಂಹಾರವನದ್ಭುತಮಿಪ್ಪ ಗಂಧರ್ವಪುರಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೧). **ಕೋಣಿ**: ೧. ಕಷಟಿಗೊಳಲ ಹಿರಿಯ ಕೆಜಿಯ ಪಡುವ × × × ರೆಯಾಗಿ ಬಡಗಣ ಮೂಡಣ ಕೋಣಿ ಅಂತು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೪೭–೪೫; 1147); ಕೋಣಿ(ಕೋಣೆ) – ಮೂ ಲೆ ಯ ಲ್ಲಿ ರು ವ ಸ್ಥಳ (ಜಾಗ) (ತುಳುನಾ. ೪೮). **ಕೋಣಿಯ**: ೧. ಸೊಲಕೆಯನ ಕೋಣಿನೆಲು ಸಾಯುರ ಮರದ ಕೋ ಂ ಟೆ (ಎಳ. VII, ಶಿತಾರಿ. ೨೩–೮೨; 1174); ಭಕ್ತದ ಗದ್ದೆ ಯೊಳಗೆ ಬಂಮನ ಜಕ್ಕಿಯ ತೆಂಳಣಪಡುವಣ ಕೋಣಿನೊಳು × × × ಪಂಗಡಲಾಗೆ (ಕಳುಬ. ೬-೫೩; 1218). **ಕೋಣ್ಕೆ**: ೧. ರಸೆಗಿಜ ದನೊ ಮೇರ್ ನಾಲ್ಕಂ ದೆಸೆಗಳ ಕೋ ಟೆ ಗ ಳು ಬಾ ಜ ನೋ (ಗದಾಯು. ೬-೨೦); ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಗಬ್ಜೆಯಂಯದ ಕೋಣೆಯುಮಾ ತೋಣಾಡದೆಡೆಗಳುಮೊಳವೇ (ರೀಲಾವ. ೧-೪೫); ಕೋಡೆಬಾಗುಗಳೆಲ್ಲ ವನು ಹೊಕ್ಕೆಜಸಿ (ಅಜ್ಜಾಸ. ೩-೧೭); ಕುಲಧರವನೇಚಾಜದ ಕೋಡೆಯ ನೆಲೆಗಳಲಿ ಗುಹೆಗಳಲಿ ಹೊಕ್ಕಿಜಹುಲುನರರ ಗೆಲಿದಿರಲು ಧೀರನೆ ಎನುತ (ಕೂಗಮು. ೩೬-೯). ೩. ಓವರಿ; ಕೆರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಜೋಲಿ: "ಓವರಿಯು ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣಿಯು" (ಕವಿಕಾ. ೧೧೪); ಪೊನ್ನಂ ತುಡುಗೆಗಳುಮಂ . . . ಬಸದಿಯೊಳಗೆಯೊಂದು ಕೋಣೆಯೊಳ್ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಬಂದು (ಪಜ್ಜಾರಾ. ೧೬೭-೬); ಪಡುವಳ್ ಕೆಲೆಲೊಳಗೆಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟು ಪಡುವಳ್ ಮುತ್ತಲ್ಪೆಯಂ ಕೋ ಣೆ ಯೊ ಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೬೧೬); ಓರೊರ್ಮೆ ಕಂಳೆಲ್ಲಿ ವಲ್ಲಿರಿಯ ಕಾ ವ ಣ ದ ಕೋ ಣೆ ಯೊ ಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೫೬ ವ); ಕೊಣೆಯೊಳಾಸನೊಂದ ನುಡಿದಾಡಲದ ತಂದು ಕ್ಷೋಣಿಪರಿಗಳ್ಗೆ ಮಾಡಿದರಿ (ಭರತ. ೯-೬೭); ವೇದಗಳ ಕಾಲದ ಮನೆ ಗಳು . . . ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಜಜಾರವೊ ಆದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕೊಣೆಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ (ಮೈವಾಸ್ತು. ೨೩). ೪. ಅಡಿಗೆ ಮನೆ; ಪಾಕಶಾಲೆ. **ಕೋನ**: ೧. "ಮೂಲೆ": (ಖಂಕಿಕ. ೧೯೩). ೫. ಸಂದು; ಸಂಧಿ (?): ಅಸ್ಥಿ ಮಾಂಸ ಶುಕ್ಲ ಕೋಣಿತ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಅರಿಗೂ ಅಧಿವಾಸ್ಯಿಂದ ತಾಪತ್ರಯದ ತನುತ್ರಯದ ಕೂಟಸ್ಥ ಬಿಡದು ಕೋನವನೆಜಬದು ವೈದ್ಯರ ಮಾಡಿಕೆ ನೆಂದಡೆ (ಸರ್ವಸ. ೨೧-೯೯). ೬. [ರೇಖಾಗ್ರ] ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಪ್ಲೇಕ್ಕಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ, —ವ್ಯಕ್ತ: "ಒಂದೇ ಸಮರೇಖೆಯಲ್ಲಿರದ ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಎರಡು ಸಮಪ್ಲೇಕ್ಕಗಳು, ಸಂಧಿಸಿದಾಗ ಆಗುವ ಕೋನ" (Angle. ೪೦೮೨); ಕೋನವು ಖಂ ಡಿಸ್ಪಗಳಾದ್ದರೆ . . . ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ವಕ್ಷಶ್ಚ. ೪೫). **ಕೋಣಿ**: ೧. ನನ್ನರುವಿನ ಕೈರಾತ ನೀ ನೋಡು ಎಲೆ ಬಿಡ್ಡ ಏನು ಲಿಲೆಯದು ತಿಳಕೋಳಿ ಶ್ರೀನಿಧಿಯ ಕೋಣಿಕೋಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆವಾದು (ಪಜ್ಜಕ. ೬-೮).

ಕೋಣೋಣ್ (ದ್ವಿರು ಕ್ತಿ): ಕೋಣಮಜೆ ದೀಪ್ತಿರುಚಿ ಕೊಡುತ್ಕೋಜೆಯೆ ಪಜ್ಜಳೆಕೆ (ಅಪಚ. ೨-೧೯).

[?. / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಡ್, ಕೋಣ; ತೆಲು. ಕೋಣ, ಕೋನ. / ಸಂ. ಕೋಣ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಣ, ಕೋನ]

ಕೋಣ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಎಮ್ಮೆಯ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು; ಮಹಿಷ: "ಮಹಿಷ, ಸ್ಯೆರಿಭ, ರಕ್ತಾಕ್ಷ, ಕಾಸರ, ಲುಲಾಯ: – ಈ ೫ ಕೋಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೬೪); "ಸ್ಯೆರಿಭಂ ರಕ್ತಾಕ್ಷಸಜ್ಞಾಂ ಕೋಣನಕ್ಕಳ್" (ಪುಂಗಣ. ೪೭-೧೦); ಕೋಣಂ ಪೊಕ್ಕ ಮತುವಿನಂತೆ ಮಸದೊಳ್ ಕದಡಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೬೬); ಕೋಣನೊಂದು ಕುದುರೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು (ಅವಪ. ೬೫); ಕೋಣನೆರಡುಂ ಪೊರೆ ಗಿದು ಏಂಗಿ ಗಾದವು (ಪಜ್ಜಕಾ. ೩-೧); ಪ್ರಳಯಾಂತಕನ ಕೋಣದ ಕೊಡೆ ಜೊಯ್ಯುಗಳೊ (ಕುಮಾವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ಪರ್ವ. ೨೬); ಎತ್ತು ಏರಿಗೆ ಎಳೆದರೆ ಕೋಣ ನೀರಿಗೆ ಎಳೆಯುತು (ಗಾದೆ); ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಡ್ಡ: ನಿನಗಿನ್ನು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಕೋಣ (ಚರಾಸ. ೨೦-೧೨); ಜಾಣರಾಗಿ ಮಾಡಿಸ ಪಟ್ಟು ಕೋಣರಾಗಿ ದೊಪ್ಪೆಪಟ್ಟು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ಮಲ. ಕೂಳ್; ತುಳು. ಗೂಣ, ಗೂಣೆ; ತೆಲು. ಗೋಣೆ]

ಕೋಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ: ದ್ವಯ ಕಚ್ಚೆ ಮುಂಗಡೆಯೊಳಗಾಯ್ತು ಹಿಂದೊಂದು ದ್ವಯಕೋಣ ಸಹತಾಗಿ ಮತ್ತೆ ದ್ವಯ ಕಟಯೊಳಗೆರಡೆಂದಿಂತು ಪಂಚಕಚ್ಚೆಯ ಧರಸಿದನಾ ವಿಪ್ರಾ (ಪೂಜ್ಯಚ. ೯-೮೪). ೨. ತಮಟೆ, ನಗಾರಿ ಮುಂತಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಕೋಲು: "ಬಾಜಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೯೮); "ವಾದ್ಯಮಂ ಬಾರಿಸುವ ಕುಡುಹು ಕೋಣಾಖ್ಯಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೭); ಭೋರೆನೆ ಪೊಯ್ವುದು ಮಾಜುಂ ಭೇರಿಗಳುಂ ಕನಕ ಕೋಣಹತಿಯಿಂದಂ ಬಂಭಾರವಮೇಂ ನೆಗೆದುದೊ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೨-೨೦); ಕೋಣಪ್ರಹತ ಬಹುಳ ಭಾಂಕಾರ-ಭೇರಿ ನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೧೫-೬೩). ೩. ತಂತೀವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾಜಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: "ಕೋಣಃ – ವೀಣಾದಿ ವಾದನಂ ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ನಖ್ಖಿ ಹೆಸರು. ಅಂದರೆ ಬೆರಳ ಕೊನೆಗೆ ತಗಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂತಿ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನವು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪). ೪. ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ; ಅಸಿಧಾರೆ: "ಅಣಿಃ . . . ಕೋಣಃ – ಈ ೫ ಗೋಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೨). ೫. ಕೋಲು; ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಶನಿಗ್ರಹ: "ಪಂಗು ಸೌರಿ ಕೋಣ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೋಡ]ನರ್ಕಜಂ ಮಂದನಸಿತನೆನಲ್ಕೆ ಶನಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೬). ೮. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮಂಗಳ ಗ್ರಹ. ೯. [ರೇಖಾಗ] ಎರಡು ಸಮರೇಖೆಗಳು ಅಥವಾ ಸಮಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ; ಕೋನ: "ಎರಡು ರೇಖೆಗಳು ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿದರೆ ಕೋಣವೆಂದು ಹೇಳುವುದು" (ಭೂಮಿಅ. ೮); ಘನವೆಷ್ಟೆ ಅದರೂ ಅಷ್ಟೆಕೋಣ (ಅರಳು. ೪೦೧). ೧೦. [ರೇಖಾಗ] ಕೈವಾರದ ನಡುವಣ ಬಿಂದು. [ಸಂ.]

ಕೋಣಕ್ರಮ (ನಾ). ಕೋನ ಬರುವಂತೆ ಅಳವಡಿಸಿದ ಮರಗಳ ಎರಡು ಸಾಲು: ನಯನಾಸೇಚನಕಮಾದ ತರುವಾಟಗಳಿಂದೆಸೆವ ನಂದನಾದ್ಯಾರಾಮಂಗಳೊಳು . . . ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ, ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷ ಸನ್ನಿವೇಶಂಗಳುಂ ನಂದನೀಯಗಳಾಗಿರ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಕೋಣ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಕೋಣತ್ರಯ (ನಾ). = ತ್ರಿಕೋಣಳ: ಕೋಣತ್ರಯದ ಕುಂಡದಲಿ . . . ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನಸ್ತ್ರಾವಳಿ ಪರಿಸ್ತರದಲಿ ಹುತವಹನ (ತೊರರಾ. ೬-೪೨-೮). [ಕೋಣ್ಯ + ತ್ರಯ]

ಕೋಣದಬಕ್ಕರಿ (ನಾ). = ಕೋಣದ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [< ಕೋಣ್ಯ + ಬಕ್ಕರಿ]

ಕೋಣದಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೊದರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [< ಕೋಣ್ಯ + ಬಳ್ಳಿ]

ಕೋಣನಕೊಂಬುಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಕೋಣನ ಕೊಂಬು ಮರ, ಲಿಂಗಧಾರಿ, ಅಂಬಾರಿಹೊಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೬೫-೧೩೩೪). [< ಕೋಣ್ಯ + ಕೊಂಬು + ಮರ]

ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಡುರಾಗಿಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨). [< ಕೋಣ್ಯ + ತಲೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಣಪ (ನಾ). ೧. ದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನಿರುತಿ: "ಯಾತುನ ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕೋಣಪಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೋಣಿಪಂ, ಕೌಣಪ] ಯಾತುಧಾನಂ ಕೈಕಸೇಯನೆನೆ ನಿರುತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦). 'ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ೨. ದನುಜ; ರಾಕ್ಷಸ: ಇದು ಕಡಲಂದದೆ ಕಡುಗಡಿದಿದಜೊಳಗಾನಿವನನಿಕ್ಕಿ ಕೋಪಮನಾಜುಪ್ಪುದೆ ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ ವಿಗತಕೃಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೨); ಕಾಮರೂಪಿಯಾ ಕಿತವ ಕಲಿ ಕೋಣಪನ ಕೂಟ ಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ಕಿ ಕೋಳುವೋಗಿಹರಾರ್ಯರೆನಿತೆನಿತೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೬-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಕೋಣಪದಿಕ್ಕು (ನಾ). ಕೋಣಪನ ಆಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ದಿಕ್ಕು; ನೈಋತ್ಯ: ಆ ನಗರಿಯ ಕೋಣಪದಿಕ್ಕಿನೊಳಿರ್ದ ಕಾನನದೊಳಗೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೨೯-೬). [ಕೋಣಪ + ದಿಕ್ಕು]

ಕೋಣಬಯಲು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಆ ಪುರದ ನೈಋತ್ಯದ ಸರಡೆಯ ಕೋಣಬಯಲ ಗದ್ದೆ ಕತ್ಸವಿಯ ಘಳೆಯೊಳು ಮತ್ತರು ಪನೆರಡುಮನ್ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೨೮; 1019). [ಕೋಣ್ಯ + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಕೋಣಿ$_1$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣಿ$_2$ (ನಾ). ನೆಲ; ಭೂಮಿ: "ಕ್ಷೋಣಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿ]

ಕೋಣೀಯ (ಗು). ಕೋನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕೋಣು 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_1$ (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ, —ಹೂಜಿ: "ಗಳಂತಿಗೆಯೆಂದು ಕೋಣೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೬). [?]

ಕೋಣೆ$_2$ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋಣೆ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?): ಕೋಣೆಯ ವಂಶಜನಾಯ್ತವರ್ಮನುಂ ಕಾರಸ ಹೊಲ್ಲನುಂ ನೆಗರ್ದ್ದ . . . ಕೋಣೆಯಾನ್ವಯರ್ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೩೩-೪೬; 1087); ಧರೆಗೆಸೆವ ಶಕ್ತಿ ಪರಿರ್ಷೆ(ಷೆ)ದೆ ಕರಮಗ್ರಣಿಯೆನಿಪ ಪರ್ವತಾವಟ (ಧಿ)ಯೊಳೊಮ್ಮವರ ಕೋಣೆಯ ಸಂತತಿಗಾಭರಣ ಕೇದಾರಶಕ್ತಿಮುನಿಪತಿ ನೆಗಱ್ದ (ಇಅ. V, ೬೪೩-೨೦; 1093). [?]

ಕೋಣೆವುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಳಮನೆಯನ್ನು ಹೊಗಿಸು: ಮೂದೇವರುಮಂ ಮೂಜು ಕೋಣೆವುಗಿಸುಗುಮಸುರರ್ (ಶಮದ. ೨೨೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. (ಆಲಂ) ಸೆರೆಗೆ ಹಾಕು. ೩. ಶೋಭನ ಪ್ರಸ್ತದಂದು ವಧೂವರರನ್ನು ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಕಳಿಸು. [ಕೋಣೆ (< ಕೋಣ್) + ಪುಗಿಸು]

ಕೋತ$_1$ (ನಾ). ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ದ್ರಾವಿಡ ಜನಾಂಗ; ಅವರಾಡುವ ಭಾಷೆ: ನೀಲಗಿರಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಡಿನ ಕೋತಸಿಸು ಮಕಳು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೧೯-೧೭; 1704); ಕೋತಭಾಷೆ ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗದ ಭಾಷೆಯೆಂಬುದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೨೮೦). [?]

ಕೋತ$_2$ 'ಖೋತ' ನೋ.

ಕೋತ$_3$ 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋತಂಬರಿ 'ಕೊತ್ತುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋತಲು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಾಗಿ ಮೀಸಲಾದ ಕುದುರೆ; ಉತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡ ಕುದುರೆ. ೨. ಅವಶ್ಯವಾದುದ ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ವಸ್ತು; ಬೇಕಾದಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾದುದು: (ಕಿ). ೩. ಉಳಿಕೆ; ಉಳಿತಾಯ: ಸರಬಳದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋತಲು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [← ತುರ್ಕಿ. ಕೋತಲ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಲ]

ಕೋತಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ಆರು ಮಣ: ಬಂಗಾಲಿ ಅಕ್ಕಿ-ಮುಂಬಯಿ ೬ ಮಣದ ಕೋತಳಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೬೬).

[← ಮರಾ. ಕೋಥಳೀ]

ಕೋತಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಡಗ; ಮಂಗ; ಕಪಿ: ಕೋತಿಯಂತೇಡಿಸುತ್ತಿನಿಸುಂ ಹೇಸದೆ ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದನಿಬರ್ ತಾಂ ಮಾನ್ಯನೆಂದೆನ್ನದಾ ಮನುಜಂ ಸದ್ಗತಿ ಕಾಣನ್ಯೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೦); ಕೋತಿವೊಲ್ ಕುಣಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿಸುತೆ (ವೋಹತ. ೨೯-೧೬); ಕೋತಿ ಬುತ್ತಿ ತಿಂದು ಮೇಕೆ ಮೂತಿಗೆ ಬಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ಅಂದಗೇಡಿ; ಕುರೂಪಿ: ಆ ಕೋತಿಗೆ ಯಾವನು ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟಾನು? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋನ್ದಿ; ಕುರಙ್ಗು; ಮಲ. ಕುರಙ್ಗು; ತುಳು. ಕೋತಿ; ತೆಲು. ಕೋತಿ, ಕ್ರೋತಿ; ಕೋಲಾ. ಕೊತಿ]

ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ವಂಶಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ವಾನರ ರಾಜ: ಯಾತಕೆ ಮಲಗಿದೆ ಧರೆಯೊಳು ಕೋತಿಕುಲಾಧಿಪನೇಳ್ಯೆ (ವಾಲಿಕಾ. ೫೧). [ಕೋತಿ + ಕುಲ + ಅಧಿಪ]

ಕೋತಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಮಂಗಬುದ್ಧಿ; ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಮತಿ: ಮಾತೇನು ನಮ್ಮ ಭಂಡಾರವ ಕೆಡಿಸಿದೆ ಕೋತಿಬುದ್ಧಿಯವ ನೀನೆ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೩-೩೫). [ಕೋತಿ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋತಿಮರಿ (ನಾ). ಕಪಿಯ ಶಿಶು; ಮರಿ ಕೋತಿ: ನೇಯಿಗೆಯವನಿಗ್ಯಾಕೆ ಕೋತಿಮರಿ (ಗಾದೆ). [ಕೋತಿ + ಮರಿ (< ಮಱಿ)]

ಕೋತಿಮುಸುಡು (ನಾ). ಕೋತಿಯ ಮುಖ; ಕಪಿಮುಖ: ಕೊತ್ತಿಗಣ್ಗಳ ಕೋತಿಮುಸುಡಿನ ಚಪ್ಪಡೆವೆತ್ತು ನಡೆವ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ (ನೇಮಿಸಂ. ೭-೧೦೪). [ಕೋತಿ + ಮುಸುಡು]

ಕೋತಿವಡೆ (ನಾ). ಕಪಿಗಳ ಪಡೆ; ಮಂಗಗಳ ಸೇನೆ: ಎಡಬಲಗಡೆಗಳೊಳ್ ಆಳ್ವದೆ ಕೋತಿವಡೆಗಳನಿಟ್ಟು (ಅದ್ಭುತ. ೪೫).

[ಕೋತಿ + ಪಡೆ]

ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಸಣ್ಣ ಪುರುಳೇಹುಲ್ಲು, ಪತ್ರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೩೪-೩೬೦). [ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋತು (ನಾ). ೧. ಉಳುಮೆಮಾಡುವುದು; ಒಕ್ಕಲುತನ; ಬೇಸಾಯ: (ಕ). ೨. ಜಮೀನು ಅಥವಾ ಮನೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡುವುದು: (ಕ). ೩. ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು: (ಕ). [?]

ಕೋತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಕೋದಂಟಿ 'ಕೊದಂಟಿ' ನೋ.

ಕೋದಂಡ$_1$ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಲು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಗ್ಗ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಶಿಕ್ಷೆ; ತೂಗುದಂಡಿಗೆ (ಉಕ); "ಒಂದು ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೈಬಿಗಿದು ತೂಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ" (ಸಿರಿಕೋ. ೫೪೨): ಮೇಷ್ಟು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಘಾಟು, ಕೋದಂಡ ಮುಂತಾದ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಗೌಡರು ಅರ್ಜಿ ಕೊಂಬಲ್ಲನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೨೦೫).

ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು=ಕೋದಂಡ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸು: "ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸುವುದು:—ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಗೆಯ ತೊಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಸರಪಳಿಗೋ ಹಗ್ಗಕ್ಕೋತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಹುಡುಗನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಆ ಸರಪಳಿಯನ್ನೋ ಹಗ್ಗವನ್ನೋ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ ನೇತಾಡುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಡುವುದು (ಗುಣಸಾ. ೪).

ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕು = ಕೋದಂಡಕ್ಕೇರಿಸು: ಹುಡುಗರನ್ನು ಕುರ್ಚಿ ಕೂಡಿಸುವುದು, ಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದು, ಕೈಯನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಮಾಡಿಸಿ, ಕಲ್ಲುಹಲಗೆಯಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು (ನಾಡಿಗೇ. ೧೦೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋದಾಣ್ಡ; ತೆಲು. ಕೋದಾಂಡ]

ಕೋದಂಡ$_2$ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು: "ಅಸ್ತ್ರಂ, ಧನುಃ, ಇಷ್ವಾಸಃ, ಕೋದಂಡಃ . . . ದ್ರುಣಾ – ಈ ೯ ಬಿಲ್ಲು" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೦); "ದ್ರುಣಂ ಕಾರ್ಮುಕಂ ಕೋದಂಡಂ . . . ಚಾಪಮೆನಲು ಬಿಲ್ಲಿಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೭-೩೨); ಕೋದಂಡಮಂ ಸೆಳೆದು . . . ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಗೆ ಬಿದ್ದನಿಕ್ಕುವೆನೆಂದು ವಲ್ಲಭಂ ನುಡಿಯೆ (ಹಚಕಾ. ೬-೨೮); ಅಲಘುಸಾಹಸಿ ರಾಮ ಕೋದಂಡವನು ತುಡುಕಿದನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೯-೨೬); ಸೋದರನ ಕೋದಂಡದಿಂ ಸಿಡಿಲೆಳ್ದ ಸಿಂಜಿನಿಯ ಠಂಕಾರಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸನ್ನೆಗೈಯಿಂದೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೭-೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕೋದಂಡಕಾಂಡ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡ,—ಕೋಲು: ಬಱಿಕ ಮಪರಾಜಿತಂ ಕೋದಂಡಕಾಂಡಮಂ ಕೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೪ ವ).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಕಾಂಡ]

ಕೋದಂಡಚತುರ್ಭುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕೀರ್ತಿವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕೋದಣ್ಡಚತುರ್ಭುಜಂ ರಾಜೇನ್ದ್ರಚೋಟ ಮದಭಂಜನಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೯; 1019). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ಚತುರ್ಭುಜ]

ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು; ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೋವಿದ: ಸಾರತರ ಕೋದಂಡಪಂಡಿತರಾರಯಿಕೆಯಲಿ ತಱುಬಿ ನಿಂದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೨೬).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಂಡಿತ]

ಕೋದಂಡಪಾರ್ಥ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವೀರವೃಕೋದರಂ ಕೋದಣ್ಡಪಾರ್ತ್ಥಂ ಸೌಜನ್ಯತೀರ್ತ್ಥಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೯; 1074).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಪಾರ್ಥ]

ಕೋದಂಡರುದ್ರ (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದವನು: ಕಡಗಿದರೆ ಕೋದಂಡರುದ್ರನ ತೊಡಕಿ ಬದುಕುವರಾರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೫೬). [ಕೋದಂಡ$_2$ + ರುದ್ರ]

ಕೋದಂಡವಿದ್ಯಾಧರ (ನಾ). = ಕೋದಂಡಪಂಡಿತ: ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಾಯಣಂ ವಿಸ್ತಾರೋಜ್ಜ್ವಳಕೀರ್ತ್ತಿಸೌರ್ಯನಿಳಯಂ ಕೋದಣ್ಡವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೮-೪; ಸು. 1060).

[ಕೋದಂಡ + ವಿದ್ಯಾಧರ]

ಕೋದಂಡಾಗಮ (ನಾ). ಬಿಲ್ವಿದ್ಯೆ; ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆ: ಪೂತು ಕಾರ್ಮುಕಯೋಗಸಿದ್ಧನೆ ಮಝುರೆ ಕೋದಂಡಾಗಮ ತ್ರಿಪುರಾರಿಯೆಂದುದು ಪಂದಿಸಂದೋಹ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೯).

[ಕೋದಂಡ$_2$ + ಆಗಮ]

ಕೋದಂಡಿ (ನಾ). ಬಿಲ್ಗಾರ; ಧನುರ್ಧರ: ಭೂರಿಕೋದಂಡಿಗಳಿಂ . . . ದಳಂ ಮಂಡಿತಮಂಡಲಾಧಿಪವಿಶಿಷ್ಟರಿನೊಪ್ಪಿತು ರಾಜರಾಜನಾ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೧). [ಸಂ. ಕೋದಂಡಿನ್]

ಕೋದಾಳೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೋದಾಳೆ (ಸಾತ್ವೀಣ)-ಬಹುಯೆತ್ತರ ನೆಟ್ಟಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [ಕೋ? + ತಾಳ್ಯೆ]

ಕೋದ್ರವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲುಧಾನ್ಯ; ಹಾರಕ; ಬರಗು: "ಉನ್ಮಾಳಮಾ ಕೋದ್ರವಂ ಹಾರಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೪); ಯಾವನಾಳ ಕಂಗು ಕೋದ್ರವಾದಿ ಸರ್ವೌಷಧಿಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೧ ವ);

ಕೋದ್ರವಾಹಾರಮಂ ಸರಾದ ಪಾತ್ರದೊಳಿಕ್ಕಿ ಕುಡೆ (ಚಾವುಂಪು. ೪೦೩-೨೬); ಕೋದ್ರವ (ಹಾರಕ) . . . ರಕ್ತಪಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೧೪). [ಸಂ.]

ಕೋನ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನನಿಮಿಷ (ನಾ). ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (?): ಏಕೆಂದರೆ ೧ ಡಿಗ್ರಿಗೆ ೬೦ ಕೋನನಿಮಿಷಗಳು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೮). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ನಿಮಿಷ]

ಕೋನಬ್ಬ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಸಾಕ್ಷಿ ಕೂಡಲೂರ್ ಪೊಙ್ಗುಲರು ಎಲ್ಮಡಿಯರು ಬದಿರಿಯರುಮ್ ಮದುಗರುಮ್ ಕೋನಬ್ಬರುಮ್ ಸಾಕ್ಷಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೧೬, ೩೭-೧೦; 726). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಬ್ಬ$_2$]

ಕೋನಮಾನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] "ಕೋನಾಂಶ (ಸಮಕೋನದ ೯೦ನೆಯ ಭಾಗ); ವರ್ತುಲ ರೇಖಾಖಂಡದ ಮಾನ (ವೃತ್ತ ಪರಿಧಿಯ ೩೬೦ನೆಯ ಭಾಗ)" (Degree. ಇಂಕನಿ). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಮಾನ]

ಕೋನಶಿಲೆ (ನಾ). ಅಸ್ತಿಭಾರದ ಶಿಲೆ; ಅಡಿಗಲ್ಲು: ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಾಸನವದಾವ ಧೈರ್ಯ ಕೋನಶಿಲೆಯದನಾಗಿಸಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳು (ಚಿಂತನ. ೬೬); ಅಂಧೇರಿಯ ಶಾಲೆಯ ಕೋನಶಿಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಶ್ರೀ ನೆಹರೂರನ್ನು ಕರೆಯುವುದೆಂದಾಯಿತು (ಥೇಮ್ಸ್‌ಗಂ. ೧೩೨). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಶಿಲೆ]

ಕೋನಾಂತರ (ನಾ). ಕೋನಗಳ ಅಂತರ, —ದೂರ: ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವೂ ಒಂದು ಡಿಗ್ರಿಯ ಕೋನಾಂತರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೫). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂತರ]

ಕೋನಾಂಶ (ನಾ). = ಕೋನಮಾನ. [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಅಂಶ]

ಕೋನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ: ಚೌದರಿಗಳು:- ಇವರು ಕುಂಬಳ ಪೈಕ . . . ಕೋನಾಶಿ . . . ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಡಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೧). [?]

ಕೋನಿ 'ಕೋಣ್' ನೋ.

ಕೋನುಗೋಳು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜತಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರ ಭಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಕಲೆ: ಅವರ ಕೋನುಗೋಳ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಹಿಡಿಸುವಂತಹ ಪ್ರಸಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅಪ್ಪಾ ಅವರು ಮೃದಂಗದಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೧೩). 'ಕೊನೆಗೋಲು' ಪರಾ. [← ತಮಿ. ಕೋನುಗೋಲ್?]

ಕೋನೇರಿ, ಕೋನೇರು (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯೂ ಮೆಟ್ಟಲಿರುವ ಕೆರೆ ಅಥವಾ ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ: (ಕಿ). ೨. ಒಂದು ತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರ: ಅಂಗಜನಯ್ಯ ಕೋನೇರಿ ತಿಮ್ಮ ರಂಗಬಾರೋ (ವಾದಿಕೀ. ೧-೭೫-೧). **ಕೋನೇರು**: (ಕಿ). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏರಿ$_1$]

ಕೋನೇರು 'ಕೋನೇರಿ' ನೋ.

ಕೋನೇಱಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು: ತಗರೆನಾಡ ಕೋನೇಱಿಲಂ ಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಬಿಟ್ಟ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೧-೪೨; 1174). [ಕೋನ (< ಕೋಣ್) + ಏಱಿಲ್?]

ಕೋಪ (ನಾ). ೧. ಸಿಟ್ಟು; ಮುನಿಸು; ರೋಷ: "ಕೋಪಃ, ಕ್ರೋಧಃ, ಅಮರ್ಷಃ, ರೋಷಃ, ಪ್ರತಿಘಃ – ಈ ೫ ಮುನಿಸು" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೭); "ಮುನಿಸು ಸೆಣಸೊರಸೊರಸು ಕಾಯ್ಪು ಕೋಪಂ ಮುಳಿಸು ಕಿನಿಸು ಕಿಸುಗಣ್ಣನೆ ಕನಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೪೨); ಕಣ್ಣನೀರ್ಗಳ ಪೊನಲಿಂದೆ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆದಂತಿರೆ ಪೋದುದು ಕೋಪಮೋಪನಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೩); ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪವ ತಾಳದೆ ಸಮಾಧಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ೧೩೪); ಕೋಪ ತನ್ನನು ಸುಡುವುದು (ಅಮೃತ. ೨-೬೫); ರಾಯರಿಗೆ ಕೋಪ ಎನ್ನುವುದೇ ತಿಳಿಯದು (ರಾಯಕ. ೯೯); ಕೋಪ ಬಂದಾಗ ನೂರೊಂದೆಣಿಸು (ಗಾದೆ). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಸ್ಥಾಯೀ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಳಿಕ ರತಿ ಹಾಸ ಶೋಕ ಕೋಪ ಉತ್ಸಾಹ ಭಯ ಜುಗುಪ್ಸೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಶಮವೆಂಬ ಕ್ರಮದಿಂ ಶೃಂಗಾರಾದಿ ನವರಸಂಗಳಿಗೆ ಬೀಜ ಭೂತಂಗಳಾದ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪಂಗಾ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡದಿರು: ಕೋಪಂಗಾದು ಕಲ್ತಡಗಲಾರ್ಪನ ಸಮಯಮನ್ ಅಜನಿದಿರ್ನೋಟ್ಟುದು ದಾರಿಯೊಳ್ನುಸಿದು (ಕುಜಳ್. ೧-೧೩-೧೦). [ಕೋಪ + ಕಾ$_1$]

ಕೋಪಗರ್ಭ (ಗು). ಕೋಪವನ್ನು ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ: ಬಾಹುಬಲಿ ಕುಮಾರಂ . . . ಕೋಪಗರ್ಭಸ್ಮಿತಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೪-೬೩ ವ). [ಕೋಪ + ಗರ್ಭ]

ಕೋಪಗಾತಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಕೋಪನಾ, ಭಾಮಿನೀ – ಕೋಪವುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹೆಸರುಗಳು, ಕೋಪಗಾತಿ." (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). [ಕೋಪ + –ಕಾತಿ$_5$]

ಕೋಪಗಾರ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: ಅವನು ದುರ್ವಾಸನಂತೆ ಭಲೇ ಕೋಪಗಾರ (ರೂಢಿ). [ಕೋಪ + – ಗಾರ$_1$ (< –ಕಾಱ)].

ಕೋಪಗೃಹ (ನಾ). (ರಾಣಿವಾಸದಲ್ಲಿ) ಕೋಪಗೊಂಡವರು ತಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಮೌನವಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗೃಹ, —ಕೋಣೆ: ಬೆಳಗಾಗುತ್ತಲೆ ಸರ್ವಸ್ವದ ಘಾತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೀವು ಕೋಪಗೃಹವನ್ನು . . . ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ತುಳಸಿ. ೧೧೧). [ಕೋಪ + ಗೃಹ]

ಕೋಪಜ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ, —ಉಂಟಾದ. [ಸಂ.]

ಕೋಪದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು: ಕಿಂಕರವೃತ್ತಿಯಿಂದೆ ಬಿನ್ನೈಸಲಾ ಖಳರಾಯ ಕೇಳಿಯತಿಕೋಪದಾಳಿ (ನವಮೋ. ೧೨-೬೦). [ಕೋಪ + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಕೋಪನ (ಗು). ೧. ಕೋಪಮಾಡುವ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಸ್ವಭಾವದ: ಕೋಪನ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕುಲನಿರ್ವಾಪಣೈಕ ಸಮರ್ಥ ಎನುತಭಿರೂಪನನು ಹೊಗಳಿದರು ವಂದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭-೨೯). ೨. ರೇಗಿಸುವ; ಸಿಟ್ಟನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ. ೩. ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ; ಕೆರಳಿಸುವ. 'ಪಿತ್ತಕೋಪನ' ಪರಾ. ೪. (ನಾ). ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಕೋಪಿಷ್ಠ: "ಕೋಪನಃ, ಕ್ರೋಧನಃ, ಕ್ರೋಧೀ, ರೋಷಣಃ, ಅಮರ್ಷಣಃ – ಈ ೫ ಮುನಿವವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೬); ಭೌಮಗೇ ಹಾಂಶಮಾ ಕ್ರಮದೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ ಕಾಂತೆಗಾದ ಪುರುಷಂ ಸ್ತ್ರೀಲೋಲುಪಂ ಕೋಪನಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨-೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಪನಾಳಿ (ನಾ). ಕೋಪಗಾತಿಯರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ರೂಪಯೌವನ ವಿಭ್ರಮಾದಿ ಗುಣಂಗಳೆಲ್ಲಂ . . . ವೈಪರೀತ್ಯಮದಾಗಿ ಭಿನ್ನಮನೆಯ್ದಲಂತದು ಲೋಕದೊಳ್ ಕೋಪನಾಳಿಗೆ ವೈಕೃತಂಗಳೆನಿಕ್ಕು ಮಂಬುಜಲೋಚನೇ (ಅನುಮು. ೬೭).

[ಸಂ. (ಕೋಪನಾ + ಆಳ್ಳಿ (= ಆಲ್ಲಿ)]

ಕೋಪನಿರ್ಭರ (ನಾ). ಕೋಪದ ಅತಿಶಯ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ: ಆ ದೆಚ್ಚನೆ ಪಾಯ್ವ ಸುಯ್ಗಳೊದವಾ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳಾ ಕೋಪನಿರ್ಭರವಾ ಕೆತ್ತುವ ಪಲ್ಲವಾಧರಮದೇಂ ಮಚ್ಚಿತ್ತದೊಳ್ನಿಂದುದೋ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩೨). [ಕೋಪ + ನಿರ್ಭರ]

ಕೋಪಪಾಟಳ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪಾದ: ಅಧಿಕ ಕೋಪಪಾಟಳ ಪರುಷೇಕ್ಷಣರೆನಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧಂ ಗೆಯ್ದರ್ (ಗದಾಯು. ೮-೨). [ಕೋಪ + ಪಾಟಳ (= ಪಾಟಲ)]

ಕೋಪರಸ (ನಾ). ರೌದ್ರರಸ: ಪೆರ್ಚಿದ ಶೋಕರಸಮಂ ಕೋಪರಸದ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೧ ವ). [ಕೋಪ + ರಸ]

ಕೋಪವಂತ (ನಾ). ಕೋಪವುಳ್ಳವನು; ಸಿಡುಕ: ಕೋಪವಂತನೂ ಆತುರಸ್ವಭಾವದವನೂ ಆದ ಆ ವೃದ್ಧನು (ಕವಿಕ. ೨೪).

[ಕೋಪ + -ವಂತ]

ಕೋಪವದನ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಮುಖ; ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನು: ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನದನ್ನು ಮಡಿಸುತ್ತ ಮುದುರುತ್ತ ಕೋಪವದನನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೩೭).

[ಕೋಪ + ವದನ]

ಕೋಪವಿಕಾರ (ನಾ). ಕೋಪದ ವಿಕಾರ; ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಒರೆವೆನಿನ್ನೂ ಕೋಪವಿಕಾರಮಂ ಕಿಸುರದೆಂದು (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೫೧).

[ಕೋಪ + ವಿಕಾರ]

ಕೋಪಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಕೋಪ ಶಮನ; ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಇಳಿಸುವಿಕೆ: ಧರಣಿಸುರರಲಿ ಸುಪ್ರಧಾನರುವೆರಸಿ ಬಂದಗ್ನಿಯ ಪದತ್ರಯಕೆಱಗಿ ಕೋಪಸ್ತಂಭವನು ಮಾಡಿದರು ದೈನ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೫).

[ಕೋಪ + ಸ್ತಂಭ]

ಕೋಪಸ್ಫುರಣ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಕುರುಕುಲಾನ್ವಯಜನನಿ ಕೋಪಸ್ಫುರಣದಲಿ ಶಪಿಸೆನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೬೪). [ಕೋಪ + ಸ್ಫುರಣ]

ಕೋಪಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಪಗೃಹ: ಆ ಸುಭಗರೂಪೆ ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ಪೊಕ್ಕಿರ್ದುದಂ ಕಂಡು ತತ್ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರಲಂಜಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೮೦ ವ); ತೊಡವುಗಳನೆಲ್ಲಮಂ ಪರಿದಿಟ್ಟು ಕಚ್ಚರದ ಉಡಿಗೆಯನ್ನುಟ್ಟು . . . ಕೋಪಾಗಾರಮಂ ತಡೆಯದೊಳಪೊಕ್ಕು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೫-೨೯). [ಕೋಪ + ಆಗಾರ]

ಕೋಪಾಟೋಪ (ನಾ). ಕೋಪದ ಆಡಂಬರ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಹೆಚ್ಚಳ; ರೌದ್ರಾವೇಶ: ನಳಿನಸಖನಂಜಿದನು ಕೋಪಾಟೋಪಕಭ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೮೫); ಪಟು ಕೋಪಾಟೋಪ ಬದ್ಧಭ್ರುಕುಟಿ ವಿಚಲಿತ ಶ್ಮಶ್ರು (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೯). [ಕೋಪ + ಆಟೋಪ]

ಕೋಪಾರಕ್ತ (ಗು). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆಂಪಾದ; ಕಡುಗೆಂಪಾದ: ಕೋಪಾರಕ್ತನೇತ್ರಂ ನಿಜಭುಜಗದೆಯಂ ತೂಗಿದಂ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೦). [ಕೋಪ + ಅರಕ್ತ]

ಕೋಪಾರುಣ (ಗು). = ಕೋಪಾರಕ್ತ: ನಿರ್ಜಿತ ಕಂಠೀರವರವಮಂ ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣನೇತ್ರಂ ಕೇಳ್ದಾ ನೀರೊಳಗಿರ್ದುಂ ಬೆಮರ್ತನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೭-೨೨). [ಕೋಪ + ಅರುಣ]

ಕೋಪಾಲೋಕಿ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟವುಳ್ಳವನು; ರೋಷದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು: ಅಖಿಳ ಲೋಕದ ಜನಾವಳಿ ಮೊಱೆಯಿಡುತ್ತಿರಲು ಸಕಲಗಣ ದೇವತತಿ ಸಹಿತ ದಂಡೆತ್ತಿ ಪೋದಂ ವರಪಿನಾಕಿ ಕೋಪಾಲೋಕಿ ವೇತಾಳತತಿಯನೀಕಿ (ವೀಶೈಪು. ೬-೧೮-೨೮).

[ಸಂ. ಕೋಪಾಲೋಕಿನ್]

ಕೋಪಾವಲೇಪ (ನಾ). = ಕೋಪೋದ್ರೇಕ: ಅದಂ ಕಂಡತಿಪ್ರವೃದ್ಧ ಕೋಪಾವಲೇಪಂ ಪೃಥ್ವೀಪಾಲಭೂಪಾಲಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೯೩ ವ).

[ಕೋಪ + ಅವಲೇಪ]

ಕೋಪಿ (ನಾ). ಕೋಪಗೊಂಡವನು; ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದವನು: "ಲಂಡತೀತಿ – ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು; ಲಂಡಃ–ಕೋಪಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫); ಕೋಪಿ ಮಜ್ಜನಳ್ಕೆಱೆದರೆ ರಕ್ತದ ಧಾರೆ (ಬಸವ. ೬೫೧); ಕೋಪಿಗಜ್ಞಾನಾಯತಂಗುಪಜೀವಕಂಗತಿಕುಟಲನಾದಂಗೆ . . . ಭಕ್ತಿವಿಧೇಯನಪ್ಪನೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೧೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನ್]

ಕೋಪಿಗ (ನಾ). = ಕೋಪಿ: ಬಾಹಿರಮಾಡಬಾರದು ಕರಸೆಂದನು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯನಲ್ಲ ಕೋಪಿಗನು (ಭರಜ. ೩೫-೧೭). [ಕೋಪ + – ಇಗ]

ಕೋಪಿನಿ (ನಾ). ಕೋಪದ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಳು; ಕೋಪಿಷ್ಠೆ: "ಲಂಡತೀತಿ ಕಿನಿಸಿದಪನೆಂಬುದು . . . ಲಂಡಾ – ಕೋಪಿನಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೫). [ಸಂ. ಕೋಪಿನೀ]

ಕೋಪಿಷ್ಠ (ನಾ). = ಕೋಪಿಗ. [ಸಂ.]

ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ನಾ). = ಕೋಪಿನಿ: ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಮಹಾ ಕೋಪಿಷ್ಠೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಕೋಪಿಷ್ಠಾ]

ಕೋಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ರೇಗು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು: ಪರಮಾರ್ಥಮಪ್ಪುದಂ ಮಚ್ಚರಿಸದೆ ಕೋಪಿಸದೆ ದಂಗೆಗೊಳ್ಳದೆ . . . ಕೇಳ್ವವನೆ ಧರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೮೧); ಕಾಮಿಪ್ಪ ಕೋಪಿಪ್ಪ ಲೋಭಿಪ್ಪ ತ್ಯಂತಂ ಗರ್ವಿಪೆನ್ನೀ ಮನಕೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೧೩); ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಟರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೧೨). [ಕೋಪ + –ಇಸ್ಸು]

ಕೋಪ್ಪು$_1$ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು; ಭಾವಾಭಿನಯ: "ಭತ್ತೀಸದೃಷ್ಟಿ ಚೌಷಷ್ಟಿ ಹಸ್ತಂಗಳಂ ಬಿತ್ತರಿಸುವುದು ಕೋಪೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ರೂಪು ಚೆನ್ನಿವರ ಸಿಂಗರ ಚೆನ್ನ ಮೇಳ ಚೆನ್ನೀ ಪೆಣ್ಗಳೊಲೆದಾಡಿಕೊಂಬ ಕೋಪು ಚಿಂದುಗಳು ಮುಂತಾದುವು ಚೆನ್ನು ನೀನೇ ಪರಿಕಿಸಬೇಕು ರಾಯ (ಭರಜ. ೧೨-೯೮); ಗರುವಿಕೆಯ ಗಮಕದಿಂ ಪಾದಚಾರಿಗಳ ಲಘು ಚರಣವಿನ್ಯಾಸದಿಂದೆಸೆವ ಕೋಪು ಕಳಾಸ ತಿರುಪುಗಳ ಬೆಡಗು ಬಿನ್ನಣದೆ ನಗಜಾಧವಂ ತೋಱುದಂ ತಾಂಡವವನು (ಚಿಬಪು. ೫೦-೫೩); ತರುಣಿಯರತಿ ಹರುಷದಲಿ ಪರಿಪರಿ ಕೋಪು ಕಳಾಸಿಕೆಗಳ ತೋಱು ಭರದಲಿ ನಟಿಸಿದರಾಗ (ಕಂನವಿ. ೮-೬೨); ೨. ಓರಣ; ಕ್ರಮ: ನಿಂದರೊಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಸಹಸ್ರಕೆ ಒಂದು ಕೋಪಿನಲಿ (ಶರಲೀ.೫೫೨-೬). ೩. ಸೈನ್ಯದ ಒಡ್ಡು; ವ್ಯೂಹ: ಕೋಡಗವಾಯದಲಿ ನಡೆತಂದು ಕೋಪಿನ ನಾಯಕರ ಕದನದಲಿ ಕೆಡಹಿತು (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೨೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಪ್ಪು; ತೆಲು. ಕೋಪು]

ಕೋಪ್ಪು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ: ಸೋಪಿನ ತೋಪಿನ ಪಳಹದ ಕೋಪಿನ ಪಾಳಿವದ ಗೋರಿವೇಂಟೆಗೆ ಮತ್ತಂ ಚಾಪಪ್ರವೀಣರುದ್ಗತ ಕೋಪರ್ ನಡೆತಂದರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪುಳಿಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೪). [?]

ಕೋಪ್ಪು$_3$ 'ಕೊಪ್ಪು$_1$' ನೋ.

ಕೋಪ್ಪು$_4$ 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೋಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಭಾವಾಭಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಕೋಪುಗೊಂಡು ಕುಣಿತರ್ಪೀ ಕೋರೆನೋಟಂಗಳಂ ಬಸಗೆಯ್ದೊಲ್ವೆನೊ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೪೬). [ಕೋಪು$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಪೋದ್ರೇಕ (ನಾ). ಕೋಪದ ಉದ್ರೇಕ; ಸಿಟ್ಟಿನ ಕೆರಳಿಕೆ: ಸ್ತ್ರೈಣದಿಂ ಪೆರ್ಚಿದ ಕೋಪೋದ್ರೇಕಮನಾಜಲೀಯದೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೯ ವ). [ಕೋಪ + ಉದ್ರೇಕ]

ಕೋಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕೋಸು: ನಮ್ಮ ಆಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳಗಡ್ಡೆ, ಕೋಬೀಗಡ್ಡೆ, ಒಣಗಿದ ಹಣ್ಣುಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧೪).

[← ಮರಾ. ಕೋಬೀ < ಇಂ. Cabbage; ಪೋರ್ಚು. ಕೋಲುವೆ]

ಕೋಬೆ (ನಾ). ಗೂಡು (?): ದೇಹ ರೋಗದ ಕೋಬೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ ಸೌಷ್ಠವ ಶರೀರದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಚಾಪಲ್ಯ ತಲೆಯೆತ್ತುತ್ತದೆ (ನಂಜುಂಡ. ೧೦೩). [< ಕೋವೆ]

ಕೋಮಟಿ, ಕೊಮಟಿ, ಕೋವಟಿ (ನಾ). ೧. (ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಸುಬಾಗಿವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಜನಾಂಗ; ಆ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ವೈಶ್ಯ; ಸೆಟ್ಟಿ: ಕೋಮಟಿಯನುಮತದಿ ಮರುಳಾಗಿ ಶಿವನುಂ ತನಯನಂ ಕಾಮಿಸಿ ಕೊಲಿಸಿದನು (ಬಸಪು. ೨೫-೨೩); ಕೋಮಟಿ ಮೋಸಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮೋಸ ಹೋದರೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಕೋಮಟಿ ಕೊಡ, ಜೀನ ಬಿಡ (ರೂಢಿ). ೩. (ಆಲಂ) ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಕೋಟಿ ವರಹ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೋಮಟಿ ಸಾಕ್ಷಿ ನಂಬಕೂಡದು (ರೂಢಿ). **ಕೊಮಟಿ.** 'ಕೊಮಟಿಗ' ಪರಾ. **ಕೋವಟಿ.** 'ಕೋವಟಿಗ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಕೋಮಟಿ]

ಕೋಮಟಿಗ, ಕೊಮಟಿಗ, ಕೋವಟಿಗ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಟಿ ೧: ಬೇಲೂರ ಕೋಮಟಿಗ ಮಂನಾರಿಸಿದನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೭೮-೨; 1219); ಒತ್ತಿ ತಿವಿಯಲು ಕೋಮಟಿಗನಂ (ಬಸಪು. ೫೦-೩೦); ಸಿರಿವಂತ ಕೋಮಟಿಗ ಮಲ್ಲಿಶೆಟ್ಟಿಯುಮೆಂಬ ಹರದಂಗೆ (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೨); ಕೋಮಟಿಗನಾ ಕಪಿಲನಂ ಪಿಡಿದು ಭೂವರಂಗೆ ವೈರವೆರಸೀಯಲ್ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೪-೯೩); ಈತನಿಗೂ ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಲಿಂಗಸೆಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕೋಮಟಿಗನಿಗೂ ಗೆಳೆತನ ಬಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೩). ೨. ಜಿಪುಣ; ಲೋಭಿ: ಬೇಡಿದುದನು ಕೊಟ್ಟಪೆವೆಂದು ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಖೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಿತು ವೀರರಾಮನಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೩). **ಕೊಮಟಿಗ**: ೧. ನಗರ್ತರು ಕೊಮಟಿಗರು ಕಂಚಗಾಜರು ಗಾಣಿಗರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫-೬). **ಕೋವಟಿಗ**: ೧. ಅನಘನೀತನ ಮಹಿಮೆಯಂ ನೋಡವೇಳ್ಕೆಂದು ವಿನಯದಿಂ ಕೋವಟಿಗನಾಲಯಕೆ ಬಸವೇಶನೊಡಗೊಂಡು ನಡೆತಂದನು (ಗುರುಚಾ. ೮-೫೧). [ಕೋಮಟಿ + -ಗ$_3$]

ಕೋಮಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಕೋಮಟಿಗನ ಹೆಂಗಸು; ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀ: (ಕ). [ಕೋಮಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಕೋಮಟಿತನ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಟಿಯ ವೃತ್ತಿ; ವ್ಯಾಪಾರ. ೨. (ಆಲಂ) ಲೋಭ; ಜಿಪುಣತನ: (ಕ). [ಕೋಮಟಿ + -ತನ]

ಕೋಮಣ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋಮನ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಆ ಪದಿಮ್ಬರೆಡೆ ಆ ಕೋಮನಗಲೆ ಇವಂಗೆ ಕಲ್ನಾಟು ಕೊಟ್ಟದು ಪನ್ನೆರಡು ಕಟನಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೭, ೮೫-೩; ?). [← ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಮನ್]

ಕೋಮರಂಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತಸ್ಮಾದ್ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖಂ ಗತ್ವಾ ಕೋಮರಂಚೆಗ್ರಾಮಸೀಮ (ಇಆ. VII, ೨೧೩-೬೬; 10ನೆಯ ಶತ). [?]

ಕೋಮರೆ (ನಾ). ಕಿರುಮನೆ; ಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: ಚಂನವೀರನ ಪುಟ್ಟನ ಸಹ ಅವರು ಮಲಗುವ ಕೋಮರೆಗೆ ಕರದು ಹೇಳಿದ ಮಾತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೮). [← ಕೊಡ. ಕೋಂಬರೆ?]

ಕೋಮಲ, ಕೋಮಳ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ; ಮೆತ್ತಗಿರುವ. ೨. ಸುಂದರವಾದ; ರಮಣೀಯವಾದ. 'ಕೋಮಲಕಾಯ' ಪರಾ. ೩. ಇಂಪಾದ; ಮಧುರವಾದ. 'ಕೋಮಳಾಳಾಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ನೀರು; ಜಲ: "ಮೇಘ ಕುಸುಮಮುದಕಂ ಶರಂ ಶಂಬರಂ ಕೋಮಲಂ ವಾರ್ ಕಂ ಪ್ರಪಾನೀಯಮುಂ ಘನರಸಮೆ ನಲ್ ನೀರಿಂಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೯-೧). ೫. ಮೆತ್ತಗಿರುವಿಕೆ; ಸುಕುಮಾರತೆ: ಆ ಸಾಗಜೇಂದ್ರದನ್ತೂವರಂ ತಳ್ತೊಡನೊಡನೆ ಹರ್ವಿ ಬಳೆದುದು ಕುಡಿಯರ ವಲ್ಲಭನ ಕೀರ್ತಿಲತೆ ಕೋಮಲದಿಂ (ಎಇ. VI, ೨೧೬-೧೨; 1057). ೬. ಎಳಗಾಯಿ; ಮಿಡಿ: "ತಿರುಳುದೋರ್ವ ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೭). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಮಕಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬಳಿಕ ಸ್ಫುರಿತ, ಪ್ರಮಿತ . . . ಸಮುಲ್ಲಾಸಿತ ಕೋಮಲವೆಂಬ ಯಿಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨). ೮. [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಸತಗಂಗಳ್ ಕೂಡಿ ಪದ್ಧತಿಯಿಂ ಸಾದಾಕ್ಷರಂ ಸತತಂ ಬಂದಿರ್ದೊಡಾಯತ ನೇತ್ರೇ ಕೋಮಲಂ [ಪಾಠಾಂ. ಳಂ] (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೪೧). **ಕೋಮಳ**: ೧. "ಕೋಮಲ ಕೋಮಳಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೭). ೨. ಎಳಗೆಂಪನುಗುಳ್ವ ಮೃದು ಕೋಮಳ ಪದಕಮಳಂಗಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೧೦೨). ೫. "ನಳನಳಿಕೆ ಕೋಮಳಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೩). ೬. "ಮಿಡಿಗಾಯಿ ಕೋಮಳಂ[ಪಾಠಾಂ.ಲಂ]" (ಮಂಗರಾ.೩೩-೭). [ಸಂ.]

ಕೋಮಲಕಾಯ (ಗು). ೧. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹದ: ಕೋಮಲಕಾಯ ಭಗದತ್ತ ಉರುಳಿದನು ಗಜದಿಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೭೬). (ನಾ). ೨. ಮೃದುವಾದ ಶರೀರ; ಸುಕುಮಾರ ದೇಹ: ಏನು ಕೋಮಲಕಾಯ ಹೊಳಪು ಹೊಸಪ್ರಾಯ (ಇಂಗೀತ. ೬೧). ೩. ಸುಂದರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಮನೋಹರವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ನೀಲವರ್ಣವಿಶಾಲ . . . ಅಗಣಿತಲೀಲ ಕೋಮಲಕಾಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೧೪).

[ಕೋಮಲ + ಕಾಯ]

ಕೋಮಲತೆ, ಕೋಮಳತೆ (ನಾ). ೧. ಮೆದುವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೃದುತ್ವ: ಮೊಳೆವ ಪುಳಕಾಂಕುರದ ತನುಕೋಮಲತೆಯಂ ಭಾವಿಸುವನು (ಬಸಪು. ೪೨-೨೫). **ಕೋಮಳತೆ**: ೧. ಚೆಂದಳಿರ ಕೋಮಳತೆ ವೆತ್ತೆಸೆದಿರ್ದನೀಲೋತ್ಪಲನಿಭಾಂಗನಂ ಕುಲದೀಪ ಚಂದ್ರನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭-೪೪೭). ೨. ಮನೋಹರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು: ಉಸಿರ್ವಂತಿರ್ದುದು ರೇಖೆ ಕೋಮಳತೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ] ಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೪). [ಸಂ. ಕೋಮಲತಾ]

ಕೋಮಲತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಮಲತೆ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದ ಮೇರೆಗೆ ಅರ್ಥಗುಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಅಹಿತವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದು: "ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ . . . ಮಾಧುರ್ಯ, ಸಂವಿಧಾನ, ಕೋಮಲತ್ವ, ಉದಾರತಾ, ಪ್ರೌಢಿ, ಸಾಮಯಿಕತಾ ಇವು ಅರೂ ಅರ್ಥಗುಣಗಳೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದೆ" (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೩೨ ಅಡಿಟಿ). ℙ ಇದನ್ನು ಸೌಕುಮಾರ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಮಲದೇಹ (ನಾ). = ಕೋಮಲಕಾಯ: ಭೀಮನ ಕೊಳ್ಳವ ನೇರಿ ರಾಮ ಹೊರಟನು ಆಗ ಸ್ವಾಮಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ದನಿದೋರೊ ಎನ್ನುತ ಕೋಮಲದೇಹದ ಅರುವಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೬೧). [ಕೋಮಲ + ದೇಹ]

ಕೋಮಲವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೃದುವಾಗು: ಪ್ರೇಮದಿಂ ಚುಬುಕಾಗ್ರವಿಡಿಹು ಕೋಮಲವಡೆದ ಬಂದುಗೆ ವಾಯ್ಗೆ ಪೋಳ್ದುಂದಿಭ್ರಾಮಕವಡೆದು ಚುಂಬಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೧೭-೩೭).
[ಕೋಮಲ + ಪಡೆ$_1$]

ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೋಮಲವಾದ ಪದರಚನೆ: ಮಾಧುರ್ಯ ಓಜಸ್ಸು ಕೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪದರಚನೆಗಳನ್ನು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾಶಕಾರನು ಕ್ರಮವಾಗಿ 'ಉಪನಾಗರಿಕ ವೃತ್ತಿ', 'ಪರುಷ ವೃತ್ತಿ', 'ಕೋಮಲವೃತ್ತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆದು, ಇವುಗಳನ್ನೇ ವಾಮನಾದಿಗಳು ವೈದರ್ಭೀ, ಗೌಡೀ, ಪಾಂಚಾಲೀ 'ರೀತಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೩). [ಕೋಮಲ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೋಮಲವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಮಲವಡೆ: ಗಾಯವಡೆದ ಕುಮಾರನ ಕೋಮಲವೆತ್ತ ಕಾಯದೊಳರುಣಾಂಬು ಸುರಿಯೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೩೨).
[ಕೋಮಲ + ಪೆಱು$_1$]

ಕೋಮಲಾಂಕುರ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಕುರ, — ಚಿಗುರು: ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ . . . ವಿಟಪಿಗಳೊಳ್ ವಿಲಸಿತ ಕಳಿಕಾಕುಳ ಕೋಮಲಾಂಕುರಮನಂತೆ ಪಡೆಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೫೪).
[ಕೋಮಲ + ಅಂಕುರ]

ಕೋಮಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗ; ಸುಂದರಾಂಗ: ಮುತ್ತಿನ ತೊಡವುಗಳ ಘನಸಾರದನುಲೇಪನದ ಸಣ್ಣ ಮಡಿದುಕೂಲದ ಬೆಳ್ವೊಗರ್ಕೋಮಲಾಂಗದೊಳ್ಬಿಡದೆ ಪಸರಿಸೆ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪುತ್ತಳಿವೊಲವಳೆಸೆದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೦). ೨. ಸುಕುಮಾರವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಸುಂದರ: ಕಣುಕೋರವಿಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೨).
[ಕೋಮಲ + ಅಂಗ$_2$]

ಕೋಮಲಾಂಗಿ, ಕೋಮಳಾಂಗಿ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಅಂಗವುಳ್ಳವಳು; ಸುಂದರಾಂಗಿ: ಶಶಿಯ ಬಿಂಬವ ಹಳಿವ ಹುರುಡಿಸುವಬುಜಮುಖಿಯರು ಕೋಮಲಾಂಗಿಯರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೪೪). **ಕೋಮಳಾಂಗಿ**: ಲಲಿತ ವಿಳಾಸಿನಿಯಂ ಕೋಮಳಾಂಗಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦); ಮತ್ತೋರ್ವಳ್ ಮಾಳತೀಶ್ಯಾಮಳ ಕೋಮಳಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶ್ಯಾಮಳಾಂಗಿ] (ಆದಿಪು. ೧೧-೧೦೮ ವ).
[ಸಂ. ಕೋಮಲಾಂಗೀ (ಕೋಮಲ + ಅಂಗ + -)]

ಕೋಮಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಮಲವಾಗು; ಮೃದುವಾಗು: ಅಂದವಳ ನುಡಿಯ ಕೇಳಿ ಕಿವಿವೇಟ ಕೊನರಿ ಕೋಮಲಿಸೆ ಬೇಗದಲಿ ತನು ನವಿರ್ಗುಡಿಗಟ್ಟ ಮದನಮೋಹಿನಿಯಾಗ ವಿನಯದಿಂದುಸಿರ್ದಳಾ ಸಖಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೯-೫೪). [ಕೋಮಲ + -ಇಸು$_3$]

ಕೋಮಲೆ, ಕೋಮಳೆ$_2$ (ನಾ). = ಕೋಮಲಾಂಗಿ: ಚವುಡರಾಯನ ಪದಯುಗದಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೋಮಲೆ ವಂದಿಸುತ್ತಿರೆ (ಬಸಪು. ೩೨-೪೫). **ಕೋಮಳೆ$_2$**: ಸುತ್ತಲುಂ ನಿನ್ನನಾ ಕೋಮಳೆಯಂದಂಬೆತ್ತ ಸುತ್ತುಂ ಗುರುಳಳವಡಿಸಲ್ (ಆದಿಪು. ೪-೨೧); ಕಮಳಮಂ ಶಶಿಬಿಂಬಮಂ ಅಜಂ ಮುನ್ನನೆ ರಚಿಸಿ ಜಾಣಿಮೆ ಮೆಱೆದು ಕೋಮಳೆಯ ಮುಖಮಂ ಬಳಿಕ ಮಾಡಿದನೊ (ಬಸಪು. ೪-೨೬). [ಸಂ. ಕೋಮಲಾ]

ಕೋಮಳ 'ಕೋಮಲ' ನೋ.

ಕೋಮಳತಳ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಕರತಳ; ಮೃದುವಾದ ಅಂಗೈ: ಕೋಮಳತಳದಿ ಮೈದಡವಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೩).
[ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ತಳ (= ತಲ)]

ಕೋಮಳತೆ 'ಕೋಮಲತೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಂಗಿ 'ಕೋಮಲಾಂಗಿ' ನೋ.

ಕೋಮಳಾಳಾಪ (ನಾ). ಮಧುರವಾದ ಮಾತು; ಇಂಪಾದ ಮಾತುಕತೆ: ಕುಲವಿದಿತ ಪದೋದ್ಯತ್ಕೋಮಳಾಳಾಪಶೀಲಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೪). [ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + ಆಳಾಪ (= ಆಲಾಪ)]

ಕೋಮಳಿಕೆ (ನಾ). = ಕೋಮಲತೆ: ಕೋಮಳಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳತೆ]ಯಂ ತಾಳ್ದಿತ್ತು ವರ್ಣಕ್ರಮಂ (ಆದಿಪು. ೪-೪); ಕೋಮಳಿಕೆ ತೇರಾಗಿ ಲಲಿತಗಮನಂಗೆಯ್ವುದೋ (ಸಂಸಪ. ೨೭-೧೩).
[ಕೋಮಳ (= ಕೋಮಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಮಳೆ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಮಳೆ$_2$ 'ಕೋಮಲೆ' ನೋ.

ಕೋಮು (ನಾ). ಜಾತಿ; ಪಂಗಡ: ಅನುಸೂಚಿತ ಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಅಥವಾ ಸಿಕ್ಖ ಕೋಮಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೩೭); ಯಾವ ಕೋಮಿಗೇ ಸೇರಿರಲಿ (ಕನ್ನನು. II, ೧೮೭).
[← ಹಿಂ. ಅರ. ಕೌಮ್]

ಕೋಮುವಾದಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಪಂಗಡವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವವನು: ನನಗೊಂದು ಕಾಗದ ಬಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಯಾರೋ ಕೋಮುವಾದಿಗಳು ಬರೆದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. (ಪುನರು. ೩೧೪). [ಕೋಮು + ವಾದಿ]

ಕೋಮುವಾರು (ಗು). ಒಂದು ಜಾತಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮತದ: ಅದರ ಬಹುಭಾಗ ಕೋಮುವಾರು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸತಕ್ಕ . . . ಶುಷ್ಕ ವಿವರಗಳಾಗಿವೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೩೭); ಚಿನ್ನದಂಥ ಜನ! ಏನೊಂದು ಕೋಮುವಾರು ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ (ರಂಗಕ. ೧೦೯); ಈ ಕೋಮುವಾರು ವ್ಯಾಧಿಗೆ ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವ ಬಲಿಯಾಗುವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೨೨).
[ಕೋಮು + -ವಾರು$_2$ (< -ವಾರಿ$_1$)]

ಕೋಯಂಡ (ನಾ). = ಕೋದಂಡ: "ಕೋಯಂಡಮೆಂದು ಬಿಲ್" (ಕಶಸಾ. ೭-೧೧೪); "ಕೋಯಂಡ-ಕೋದಂಡ = ಬಿಲ್ಲು" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಕೋಯಂಡಕೇಱಿದೊಳ್ದಿರು (ಚೇರಮ. ೧೦-೧೯); ಎಲೈ ರಾಘವ! ನುಡಿ ಬಿನ್ನಣಂ ಸಾಲ್ಗುಂ ಪಿಡಿ ಎನ್ನೀ ಕೋಯಂಡಮಂ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೨೫).
[< ಸಂ. ಕೋದಂಡ]

ಕೋಯಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ: ದನುಜವೈರಿಯ ತೋಟಯಮಳಾರ್ಜುನ ವಿಘಾತಿಯ ತೋಟ ಬಕಭಂಜನ ಮುರಾರಿಯ ತೋಟ ವತ್ಸವಿದಾರಣನ ತೋಟ ಕನಲುವಘಧೇನುಕ ಬಕಾಹಿತವನ ಕೃಶಾನುವ ತೋಟ ಬೇಡೆಂದೆನುತ ಕೋಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲ್ಲ]ಣಿಗೆಯಲಿ ನಡೆದರುವಹಿಸಿ ದಂಡಿಗೆಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೪-೧೪). [ಕೋ$_1$ + ಅಣಿಗೆ]

ಕೋಯತೂರ್ 'ಕೋಯಾತ್ತೂರ್' ನೋ.

ಕೋಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಟ್ಟುಕ: "ಕೋಯಷ್ಟಿಃ, ಶಿಖರೀ - ಈ ೨ ಕೊಟ್ಟುಕಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೨-೯೬).
[ಸಂ.]

ಕೋಯಷ್ಟಿಕ (ನಾ). = ಕೋಯಷ್ಟಿ: "ಕೀಚುಬಾಲದ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೪೩); "ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಟಟ್ಟಭ; ಕೋಯಷ್ಟಿಕ" (Lap-wing. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಕೋಯಾತ್ತೂರ್, **ಕೋಯತೂರ** (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಹಾವಲಿ ಬಾಣರಸರ ಮೇಗೆ ಪಡಪೊಳಿ ಕೋಯಾತ್ತೂರ ರಿಬುದಲ್ಲಿ ಕೊಗಟಿಯ ಒಕ್ಕರ್ ಶ್ರೀ ಎಮ್ಮೆಯರ ಮಗ ಬೊಲ್ಲಗಂಗ ಗಾಮುಂಡ್ನನಿಬುದು ಬಿಟ್ಟನ್ (ಎಕ. X, ಬೌಂಗಿ. ೧೩-೬ ; ೪೫೦).

ಕೋಯಿತೂರ್ : ಕಾಡುಬಿಟ್ಟ ಮುತ್ತರಸನ್ ಕೋಯತುಕೊಗೆ ಕ್ಕೆಶ ಬಂದಿರೆ ಅವನಳ್ಳಲೆವಾಜ್ಞೆ ನಾಯಕನಪ್ಪೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೫-೬ ; ೪೦೦) ; ಎಳೆಗೆನೆವ ಕೋಯಿತೂರ್ ತತ್ತ್ವಳನ ಪುರಮಂತೆ ರಾಯ ರಾಯಪುರಂ (ಎಳ. VII, ತಿವಮೆ. ೬೪-೧೬ ; ೧೧೭). [?]

ಕೋಯಿಗೇಶ್ವರ (ನಾ). ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗದ ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಸರು (?): ಸಂಪೂರ್ಣಕ ಪಾದಾರವಿಂದರಪ್ಪ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮರ್ × × × ಪಡೆದಕ್ಕೊರ್[ಯ]ಗೇ ಶ್ವರಮಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೨೨-೫೧ ; ೪೯೭).

[ಕೋಯಿಗೆ + ಈಶ್ವರ]

ಕೋಯಿದ (ನಾ). = ಕೋವಿದ : ರಾಯ ಳೇಳ್ಕ ಮನುಜವರ್ಗದುಣಾಯಕಿಯ ಕೃಪೆಯಾಯ್ತು ಸಾಧಕ ಕೋಯಿದರು ಮಯವಿಶ್ವಕರ್ಮರು ಜಸಿನೆ ಮೂಜಗಳೆ (ಸಂಧಪ. ೫-೧೦).

[< ಸಂ. ಕೋವಿದ]

ಕೋಯಿಲ್, **ಕೋಯಿಲು**, **ಕೋವಿಲ್**, **ಕೋವಿಲು**, **ಕೋವಿಲೆ** (ನಾ). ಗುಡಿ ; ದೇವಸ್ಥಾನ ; ದೇಗುಲ : ದೇವರ ಕೋಯಿಲ್ಗಳೆಲ್ಲ ಮನ್ ಪುಗುವೊನ್ (೦೦೫೧೮. ೯-೧೪೦) ; ಬೆಳ್ಳಯಬಿಟ್ಟಿದ ಕೋಡಿನ ದೇಡನ್ ತೆಂಕಣಾಸಿನ ಕೋಯಿಲಕೊಡಿನ್ (ಅಕ್ಕತ್ತಾ. ೨೮-೫೫೦).

ಕೋಯಿಲು : ಯಿ ಉಭಯವ ನಡಸುವುದಕ್ಕೆ ಸುತಂತ್ರವಾಗಿ ಪರಿಯ ಒಡಯೂರು ನಮಸ್ಕಿವಾಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೋಯಿಲು . . . ಜೊಡಾತಾಗಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೧೧ ; ೧೪೭೦). **ಕೋವಿಲ್** : ಪರುಮಾಳ್ ಕೋವಿಲ್ ತಿರುನಾರಾಯಣಪುರ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಕಲಾಚಾರ್ಯರೂ (ಎಳ. II, ೬೪೪-೧೦ ; ೧೩೭) ; ಈ ವಿಷ್ಣುಪಾದಾಂಕಿತವಿಬ್ಬದೆ ತಾನೇನ ವಿಗ್ರಹನಾಗಿ ಗರಾಧರನೆಂದು ಪೆಸರುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೋವಿಲೊಳಗಿರ ಲಾಗಿಯುಂ (ಸಾಹಿತ. ೭). **ಕೋವಿಲು** : ಎತಿರಾಜಮಠವನು ಶ್ರೀ ಬೆಂಪಿಳೆರಾಯರ ಕೋವಿಲಿಗೆ ದೇಣಾಂತ್ರ ಮುದ್ರೆಯನೂ ಕೊಟ್ಟೆವಾಗಿ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೫೯-೯ ; ೧೬೪) ; ಗಳುಡು ಪ್ರಕ್ರಿಯಗಳುಂ ವಿದೇಸ್ಯರ ದೇವ ಕೋವಿಲನು ಜಿನಂಡಾಂಬಿಗೆ ಕೊಟ ಸವಕದ (ಎಳ. X (೩), ಬಾಗೇಪ. ೧೧೩-೬ ; ೧೬೫ರ ಕತ). **ಕೋವಿಲೆ** : ಶಿಂಮ ಕೋವಿಲೆಯ ವಾಸ್ಕವರು[ಗಂ]ಡು ಮೇಳ ಹೊಂಬ ಮೇಳಸಹ . . . ಯೆಲ್ಲವನೂ ಕಳುಹಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೬೨-೬ ; ೧೨೨).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಯಿಲ್, ಕೋವಿಲ್ ; ತೆಲು. ಕೋಯಿಲ, ಕೋವಿಲ]

ಕೋಯಿಲಜೋಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪರಿಚಾರಕ (?): ಕೋಯಿಲಜೋಯಸ್ಯ ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ ಬಾದಿಶಮ್ಮಣ ಮುಯ್ಯ ದ್ಯಾಂಶಿ (ಇಲ. VII, ೪೩-೨೧ ; ೬೬).

[< ಕೋಯಿಲಲ್ + ಜೋಯ]

ಕೋಯಿಲು 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋಯಿಲೆಲ್ಗೊಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಎರೆಪುಲಿಗೆಜಿಯಾಯ ಕೋಮುಲ್ಗೊಡಾ ಎಡೆ ಇಪ್ಪತ್ತುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಳ. IV, ನಾಗಮಂ ೦೫-೬೮ ; ೭೭೬). [ಕೋಯಿಲ್ + ಕೊಡ ?]

ಕೋರ್ಕ 'ಕುವರ್ಕ' ನೋ.

ಕೋರ್ಕ 'ಕೋರ್ಕಾ' ನೋ.

-ಕೋರ್ಕ, **-ಜೋರ** (ಪ್ರ). ಇದನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನೇರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ : ಕೋರ ಡಾಡಿಯನ್ನು ಹೇಳುವವನು = ಭಾಡಿ ಕೋರ ; ಲಂಜವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು = ಲಂಜಕೋರ (ಮುದ್ಯಮ. ೧೩೬). -**ಜೋರ**. 'ಚಾಡಿಜೋರ', 'ದಗಾಜೋರ' ಪರಾ. [← ಅರ. ಫಾರ. ಜೋರ]

ಕೋರೆ, 'ಕೋರೆ' ನೋ.

ಕೋರಂಗಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿ : "ಸೂಕ್ಷ್ಮೈ, ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುಂಬ್ಕಾ, ಕೋರಂಗಿ . . . ಕ್ರುಟಿ – ಈ ೬ ಕಿಜಯೇಲಕ್ಕೆ" (ನಾಚಿಂ. ೧೧೧) ; "ಉಪಕುಂಚಿಕಾ, ತುಂಬ್ಕಾ, ಕೋರಂಗಿ, ಕ್ರಿಟಿಕಾ, ಕ್ರುಟಿ – ಈ ೫ ಸಣ್ಣ ಯಾಲಕ್ಕಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭೩).

[ಸಂ. ಕೋರಂಗಿ]

ಕೋರಂಟಿ 'ಗೋರಂಟಿ' ನೋ.

ಕೋರಂಬು, **ಕೋರಂಬು** (ನಾ). ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಿರೀಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಳೆಟ್ಟುವ ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮುಖವಾಡ ; ಮುಖಮರಿ : (*). **ಕೋರೆರಂಬು** : "ದೇವವಿಗ್ರಹಗಳ ಮೈಮುಖಗಳ ಅವರಣ, ವಸ್ತ್ರ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೬೦). [?]

ಕೋರಂಬು 'ಕೋರಂಬು' ನೋ.

ಕೋರಕೆ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು ; ನೆನೆ : ತಾರಕಮುದಂಚಿತ ಕೋರಕಮುದ್ಗ ತೇರುದುಮಂಡಳನುರ್ಗೊಂಚಲ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೦-೫೯) ; ಹೃತ್ಕುಮುದ ಕೋರಕಂಬಿ ರಿಯ (ಪೃಮಭಾ. ೧-೧) ; ಸರೋಜ ಕೋರಕದ ಕೊರ್ಗಣಿ ಯಂತವೆ ತೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೭). [ಸಂ.]

ಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗಿಯ ಗಂಟು : ಲತಾಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ ಪರೀಡಾಮುಖ್ಯ (ಸುಧಿತ. ೫-೩). [ಕೋರಕ + ಗ್ರಂಥಿ]

ಕೋರಕಿತೆ (ಗು). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ; ನೆನೆದೋರಿದ : ವಸಂತ ಕಾಲದೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಕುಸುಮಿತ ಫಲಿತಮಪ್ಪ ಮನೋ ಹರೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ (ಪಡ್ಡಾರ. ೧೫೩-೦೯) ; ದರಥಪುಮಿಂಗಸಾಥಂ ಸುತಮುಖವಿರೀಕ್ಷಣಥರಿಂ ಪಾರಿಜಾತಂ ಕೋರಕಿತಮಾದಂತೆ ಪುಲಕಿತ ಕರೀರನಾಗಿ (ಪಂಚಾಮಿ. ೩-೧೧೬ ಪ).

[ಸಂ.]

ಕೋರಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮೊಗ್ಗು ಬಿಡು ; ನೆನೆಯೊಗು : ಅಂಕುರಿಸಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಕೋರಕಿಸಿ ಕುಸುಮಿಸಲು ಸಹಕಾರ ತರುಣಿವ ಸಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಿ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೦೯). [ಕೋರಕ + -ಇಸು]

ಕೋರಡಿ (ನಾ). (ಉಳಿ) ಹುಚ್ಚೆಳ್ಳು ; ಗುರೆಳ್ಳು : ಜೋಳದ ದಂಡಿಗೆ ಕೋರಡಿ ದಿಕ್ಕಿರಿ (ಕೃಷಿ). [?]

ಕೋರಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಣಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಕೊರಡು : (*). [← ಮರಾ. ಕೋರಡಾ]

ಕೋರಡಿ$_2$ (ನಾ). ೧. "ನಿರ್ಬಿಂಧ ; ಅಡ್ಡಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ಪುದಪಾಕೆಯ ಕೋರಡಿಯ ಸಂದರಕೆ ತೆಗೆಯಲಿ (ಕುನ್ಮಾಲ. ೧೨-೪೬) ; ಪಾಳಯವು ಗಜಬಜಿಸೆ ಕೊಳಲೆಳೆಯೂಳು ನೆರೆದುದು ಕೋರಡಿಯು ಮುಳುವೆಲಿಗಾಂತರು ಬೆಸಕ ಹರಿದರಖಿಳ ದೆಸದಸೆಗೆ (ಕುನ್ಮಾಪ್ರೀ. ೪-೪೪) ; "ಬೈಲು, ಮೈದಾನ" (ಪಟ್ಟಣ). ೨. ರಭಸ ; ವೇಗ : ಅಟ್ಟಕೊಳ್ಳುವ ಕೋರಡಿಯೊಳು ಬರುತಿರೆ ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯೊಳಂಸೀನ (ತಾಗಳು. ೧೫-೨೬). ೩. ಉಪದ್ರವ ; ಕೀಟಲೆ ; ತುಂಟತನ ; ಹಿಂಸೆ : ಅರು ನಿಲಬಹುದವರ ಘಾರಾಘಾರಿಯಂಲಿ ಘಾತಿಸುವ ರಬಿಜನ ಕೋರಡಿಯ ಳಸಿಥಬರು ಕೆಡಬಾತು ಕಂಡ ಮೈಗಳಲಿ (ತೊರಣ. ೪-೬-೫); "ಕ್ರೂರವಾದ ಸಾದ " (ಪಟ್ಟಣ). [?]

ಕೋರಡ್ಕಿ 'ಕೊರಡ್ಕಿ' ನೋ.

ಕೋರಡಿಗ (ನಾ). ೧. ಮೂರ್ಖ : "ಮೂರ್ಖ – ಕೋರಡಿಗನುಂ" (ನೀತಾವಾ. ೨೫–೨೦); ಬಜುಮೆಟ್ಟಿನೊಳಿನಿಸೆ ಭಳಮೂಗದೀ ಕೀರ್ತಿಯರ ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆನ್ನು ಮನೆಅಾಸಿದೊಡಾಂ ಮೆಟ್ಟುವೆನೆಂ ದುಸ್ಸಾಯಕರಂ ಬಜಿಕೆ ನಿನ್ನನಿಕೆಗಳ ಕೂಡ ಪ ಕೋರಡಿಗರೇಜಾಸಲಯ್ಯಲಾಡುವೆ ಯೆಂದು ನಗಿಸುತ್ತುಂ ನಡೆದು (ಅಪಂಪ. ೪–೬ ವ). ೨. ದುಷ್ಟ ; ಹಿಂಸಕ : ಸತಿಸುತವೆರಿಗಿ ಪೊಡವಟ್ಟೊಡಂ ಕರುಣಿಪರಾಸುರದ ಕೋರಡಿಗನು (ಹಚಕಾ. ೮–೧೯). [ಕೋರಡ್ಕಿ + –ಗ್ಗ]

ಕೋರಡಿಗತನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ ; ಬಾಧೆ ಕೊಡುವುದು : ಕಾಡಬೇಡಿಸಿತು ಜಲ ಬೇಡ ಕೋರಡಿಗತನ ಬೇಡ ಮೂಡಲಾಶ್ವ ಬೇಡೆಂದೆರಡು ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡೆಂ (ಹಚಕಾ. ೯–೨೩). ೨. ತುಂಟತನ : ಪೀಡೆಯರು ನಯನಾಧರಾಮನ ಕೋರಡಿಗತನ ದಿರವನೊಮ್ಮೆಯು ದೂರಲ್ಲಿ ತರಲು (ಪಾಭಾಗ. ೧೧–೮–೩೪). ೩. ಮೂರ್ಖತನ. [ಕೋರಡಿಗ + –ತನ]

ಕೋರಡಿಗೆ (ನಾ). ನೇಗಿಲನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವ ಮರದ ಸಾಧನ: ಉಳೆಡಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೋರಡಿಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಳು(ಕೂಡ). [<ಕೋಡು]

ಕೋರಡೆ 'ಕೊರಡೆ' ನೋ.

ಕೋರದೂಷ (ನಾ). ಹಾರಕವೆಂಬ ಧಾನ್ಯ ; ಕೋದ್ರವ : "ಕೋರದೂಷಕ, ಕೋದ್ರವ – ಹಾರಕದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೨೩೯). [ಸಂ.]

ಕೋರದೂಷಕ (ನಾ). = ಕೋರದೂಷ : "ಉನ್ಮಾಳ, ಕೋದ್ರವ, ಕೋರದೂಷಕಳು – ಈ ೩ ಹಾರಕಂ" (ಕಲಾಮು. ೯೫–೪೩). [ಸಂ.]

ಕೋರಮಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋರಮಂಗಾತ್ಮಿತಾಂ ಮಹೀಂ (ಮೈಆರ. ೧೯೩೩, ೧–೧೭ ; ೨೨೦೭). [?]

ಕೋರಯಿಸು, ಕೋರಯ್ಸು, ಕೋರವಿಸು, ಕೋರ್ಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅತಿಪ್ರಕಾಶದಿಂದ) ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕು, —ಜುಚ್ಚು : ಕೋರಯಿಸಿದಂ, ಕೋರ್ಯಿಸಿದಂ (ಕಮಪ. ೧೫೭ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೋರಯಿಪಪ್ಪ ಪೊಳ್ಪ ಪೊಸ ಮಿಂಡುವ ಮಿಂಡದಿಂದಿನಂ (ಅಭೃಸು. ೯–೧೧೪). **ಕೋರಯಿಸು** : ೧. ಮಾಣ್ಕ್ಯದರ ಮೆಯ್ವೆಳಗಿನೆ ಕಣ್ಕಿಕ್ಕೋರಯಿಸು ತೊಳಗಿದೆಳಗುತ್ತುಂ ಮುಂದಣ್ಣಾಗಿ ನಡೆದು ನ್ಪಪನಂ ಜಾಹ್ನುಂದ ನಿಜಪ್ರಗಲ್ಭವಹನದೆ ನುಡಿದಳ್ (ಅಂಗಂಳು. ೭೬೩) ; ಚಾರಣಯುಗ್ಮಂ ನೆಳದಿಂದೋರಂತ್ಯತರಲು ಕೂಡೆ ನೋಟ್ಪರ ಕಣ್ಣಿಗ್ ಕೋರಯಿಸ್ತುತ್ತಿರೆ ಮಿಂಚಿನ ಸಾರಮದೇನೆಂದು ನಾಡೆ ಬೀಡೆ ಬೆದಱವಿನಂ (ಪಣ್ಣಾಪ್ರ. ೧–೯೦). **ಕೋರವಿಸು** : ೧. ಕಣ್ಣು ಕೋರವಿ[ಪಾಠಾಂ. ಯು]ಸಿದವು ಕೋಮಲಾಂಗನ ಕಾಯಕಾಂತಿಯಲಿ (ಕೋರಾ. ೩–೪–೩) ; ಕಂದವರ ಕಂಗಳು ಕೋರವಿಸೆ ಜನವಜಪದಲಿ ಜಗದೇಳನಾಥನಸಾಂತು ರಂಜಿಸಿದ (ಪಭಾಗ. ೧೦–೩–೩) ; ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಕೋಟಿಯಂ ತುಟ್ಟಿಸಿತು ಧಾರಾಸಹಸ್ರದೊಳ್ಕತ್ತಲೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ಕೊಳ್ಕಿ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್ಕೊ]ರವಿಸಲ್ಕೆ (ಶುರಂಗ. ೮೫–೬೮). ೨. "ಹೆಮ್ಮೆದೋರು ; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು" (ಪ್ರಳ್ಞಾ). ಪ್ರತಿಭಂತಿರೆ ಗರ್ವಾಪಹಯಂ ಕೋರವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಸಲೀಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩–೨೨). **ಕೋರ್ಯಿಸು** : ೩. (ಆಲಂ) ಅಂಜು ; ಬೆದರು ; ತಲ್ಲಣಿಸು ; ದಿಗಿಲುಬೀಳು : ಪುದಿದಂಟುಂ ದಿಕ್ತಟ್ಟಂ ಧ್ವನಿ ಪಸರಿಸೆ ಕೋರ್ಯಿಸ್ಯತಾವತಂ ಕುಂದಿದುದೆತ್ತಂ ಪುಂಡರೀಳಂ ಸುಗಿದುದು ಕುಮುದಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೧೦–೬೦). ಳ. (?) : ಕೂರಲಿಗಳ ಬಾಯ್ದಾರಿಗೆ ಕೋರ್ಯಿಸಿ ಮುಸುಕಿದಂತೆ ಪರಿಕಾಲ್ಬಳ ಪಟೇರುಹ ರಜದೊಳ್ ಪೊರೆದು ಸವಿಾರಂ ನವಗಂಧಕಾಳವನದೊಳಳ್ ಸುಟ್ಟಗುಂ (ವಧಭಾ. ೧–೪೧). [ಕೋರ್ಯ + –ಇಸ್ಕು. / ತೆಲು. ಕೋರಗಿಂಡು]

ಕೋರಯ್ಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಲು (ನಾ). ಮುಡಿಪು ; ಬಲಿ : ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ 'ಕೋರಲು' (ಬಲಿ) ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾದೆ (ಮಹಕ. ೧೩೬). [?]

ಕೋರವ, ಕೋರವಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ ; ನನೆ : "ಕಾರಕ್ಕಳ, ಕೋರವಂ, ಕಾಂಬರಿ, ಕೋರವಿ, ಕೋರಳಂ – ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೩೫೪). **ಕೋರವಿ** : "ಕಾರಮ್ಮ. . . ಕೋರವಿ, ಕೋರಳಂ –ಈ ೫ ಮೊಗ್ಗೆ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೩೫೪). [< ಸಂ. ಕೋರಕ]

ಕೋರವಂಗಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೋರಮಂಗಲ : ತನಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಸೀಗೆನಾಡೊಳಗಗ್ರಜಾರಂ ಕೋರವಂಗಲಮೊಳು (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೬೨–೫೬ : 1160 ?) ; ಕೋರವಂಗಲದ ಶ್ರೀಮೂಡೆಶ್ವರದೇವರಿಗೆ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೭೧–೫೪ ; 1173 ?). [ಕೋರ್ಕ + ಅಂಗಲ]

ಕೋರವಿ 'ಕೋರವ' ನೋ.

ಕೋರವಿಸು 'ಕೋರಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರಾ 'ಕೋರೆ' ನೋ.

ಕೋರಾ, ಕೋರ್ಯ, ಕೋರ್ಕೆ(ಗು). ೧. ಹೊಚ್ಚಹೊಸತಾದ(ಬಟ್ಟೆ) ; ಆಗತಾನೇ ತಯಾರಿಸಿದ (ವಸ್ತ್ರ) : ಆದರ ಮರುದಿನದಿಂದ ನಾನು ಜೋಡಿಗೆ ಒಂದೂಕಾಲು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬೀಳುವ ಗಿರಡಿಯ ಉರುಟು ಕೋರಾ ಧೋತರ ಉಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟನು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೬). ೨. ಮಡಿಮಾಡದ ; ಚಲುವೆ ಮಾಡದ ; ಗಂಜಿಹಾಕದ ; ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸದ ; ಉಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕಿ ಮಡಿಮಾಡದ : (ಕ). "ಕೋರಾ – ಗಂಜಿಯಾಗದ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೩. (ಕಾಗದ) ಏನೂ ಬರೆಯದಿರುವ ; ಬರಿಯ ; ಖಾಲಿ : ಕೆಲವು ಕೋರಾ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಫರ್ ಫಾರ್ಮಿನ ಮೇಲೆ ಅವರ ಸಹಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಆ ಫಾರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಶೇಲ ಸರ್ಪಿಳೇಟುಗಳಿಗೆ ಶಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವರು (ಜ್ಯಾಂಕಳ್ಳ. ೧೧೧). **ಕೋರ್ಕೆ** : (ನಾ). ೪. ನುಣುಪಿಲ್ಲದ ಬಟ್ಟೆ ; ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ. **ಕೋರೆ** : ೩. 'ಕೋರೆಕಾಗದ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋರಾ]

ಕೋರಾಣ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾತ್ಮಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಚ್ಚಟ ಕೊತ್ತಗಾವುಂಡನ್ ತತ್ಪುತ್ರ ಕೋರಾತ್ಮಗಾವುಂಡಂ ದುಷ್ಟ ಸ್ವದಾಹಕ ಮಜ್ಞೆ ಪೊಳ್ಕೆ ಕಾವಂತೆ ಬಣ್ಣರ ಭಾವ (ಎಳ. III, ಸಂಜಾ. ೧೩೬–೧೩ ; ಕ್ರಿಶ). [ಕೋರಾತ್ಮ? + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಕೋರಾನ 'ಕೋರಾನ್ನ' ನೋ.

ಕೋರಾನ್ನ, ಕೋರಾಣ, ಕೋರಾನ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಜಂಗಮರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಇಕ್ಕುವ ಸಂಸ್ಕರಿಸದೆ ಇರುವ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳು ; ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷ : ಶಿವಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಕೋರಾನ್ನಮಂ ತಂದು ಶಿವಗಣಂಗಳಿಗೆ ದಾಸೋಹಮಂ ಮಾಡಿದಂದು ತವೆ ಕಂಥೆಯೆಂಬಂಥವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಯಂ ಕೋರಾನ್ನಗಳನು ತಂದು (ಗುರುಚಾ. ೧೬–೧೩) ; ಶಂಕರದಾಸಯ್ಯಗೆ ಕಾಂದಿಯ ಹೊಲಿವ ಕಾಯಕ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯಗೆ ಕೋರಾನ್ನದ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಡತನ ಹರಿಯಿತು (ಶೈರಾಸಾ. ೬೪೪). **ಕೋರಾಣ** : ಹಿಂದಣ ಮನೆಯ ಕೋರಾಣವೂ ಹೋಯಿತು ; ಮುಂದಣ ಮನೆಯ ಭಿಕ್ಷೆಯೂ ಹೋಯಿತು ಎನ್ನುವ ಸ್ಥಿತಿಯೊದಗಿತ್ತು (ತಳಪ. ೧೦೬). **ಕೋರಾನ** : ಕೋರಾನದ ಪಟ್ಟದ ವಿರುಪಾಕ್ಷನ್ನಾಮಗೆ (ಬೊಂಳಾ. ೧೯೪೦, ೩೬–೧೧ ; ?).

[ಕೋರ್ಯ (< ಕೋಜ್ಯ) + ಅನ್ನ]

ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಯಿಂದ ಬೇಡಿ ತರುವ ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಶಿವಯೋಗಿಗಳು ಎಂದಿನಂತೆ ಕೋರಾನ್ನಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೦೦). [ಕೋರಾನ್ನ + ಭಿಕ್ಷೆ]

ಕೋರಾಯ (ನಾ). ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ಪಾಲಿನ ಆದಾಯ (?): ಬಂಕದೆರೆ ಸಿದ್ಧಾಯ ಬಿಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಣವನುಪಸುಂಕ ಮಲವದಿಕೆ ಸೊಲ್ಲಗೆ ಕವಣ ಕಡ್ಡಾಯದಂಕೆ ತಳವರಿಕೆ ಕೋರಾಯ ಗುತ್ತಿಗೆ ಅಪುತ್ರಿಕೆ ದಂಡವುಂಡಿಗೆಗಳು (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೨-೨೭).
[ಕೋರು$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಆಯ$_7$]

ಕೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_1$ 'ಕೋಱು$_1$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿ$_3$ 'ಕುವರಿ' ನೋ.

ಕೋರಿ$_4$ 'ಗೋರು$_2$' ನೋ.

ಕೋರಿಂದ 'ಕೋರಿಂದೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಂದೆ, ಕೋರಿಂದ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಸೊಪ್ಪು: "ಜನೀ, ಜತೂಕಾ, ಜನನೀ, ಜತುಕೃತ್, ಚಕ್ರವರ್ತಿನೀ, ಕೋರಿಂದೇ ಗಿಡದ ಪೆಸರು; ಚಕ್ರವರ್ತಿಸೊಪ್ಪು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೯); "ಸಾರಣಿಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಗಸೆ" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). **ಕೋರಿಂದ**: ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಇಪ್ಪೆ, ಪಗಡೆ, ಬಿಳೀಉಪ್ಪಿ, ಕೋರಿಂದ, ಕಣಗಿಲೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). [← ತೆಲು. ಕೋರಿಂದೆ, ಗೋರಿಂತೆ]

ಕೋರಿಕಾಗದ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಂದಿಗಳಿಂದ ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಕಾಗದ; ಕತ್ತೆಕಾಗದ: ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಾಗದದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ಇವು ಹೇರಳವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಕೋರಿಕಾಗದ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಇದ್ದಿತು (ಕನ್ನಸಂ. ೪೩). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಕಾಗದ]

ಕೋರಿಕುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಸೀಮೆಯ ಹೆಸರು: ಮೂಲ ಸಂಘೇನಾನುಷ್ಠಿತಾಯ ಉರನೂರಾರ್ಹದಾಯತನಾಯ ಕೋರಿಕುನ್ದ ವಿಷಯೇ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೭೨-೨೪; 425). 'ಕೊಱಿಕುಂದ' ಪರಾ. [?]

ಕೋರಿಕೆ 'ಕೋಱಿಕೆ' ನೋ.

ಕೋರಿಜವ್ವನ (ನಾ). ಹೊಸತಾದ ಯೌವನ; ಹೊಸ ಪ್ರಾಯ; ನವಯೌವನ: ಕೊಬ್ಬಿನ ಕೋರಿಜವ್ವನದ ಸೋಂಕಿನ ಮದವುಬ್ಬಿ ಯೊಸರಿ ಹರಿವಂತೆ ಹಬ್ಬಿದ ಚೆಲ್ವಮಿಸೆಗಳ ಸಾಲುಗಳದೊಂದೊಬ್ಬುಳಿ ಸಾಲದೆ ಪತಿಯ (ಭರಚ. ೬-೫೧). [ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಜವ್ವನ]

ಕೋರಿತನ (ನಾ). ಕುಮಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಕನ್ಯಾವಸ್ಥೆ; ಕನ್ನೆತನ: ಕುಂತಿ ಮುನ್ನಾರಾರುಮಱಿಯದಂದದಲಿ ಕೋರಿತನದೊಳೀ ಕುವರನ ಪಡೆದು ಭಾಗೀರಥಿಯೊಳಿಟ್ಟಳು ಗಡಾ (ಕರ್ಣವೃ. ೨-೨೭).
[ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + -ತನ]

ಕೋರಿಭಿಕ್ಷ (ನಾ). ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಡಿ ತರುವ ದಿನಗಟ್ಟಲೆಯ ವೃತ್ತಿ; ಕೋರಾನ್ನದ ಭಿಕ್ಷೆ: ಸುಮ್ಮನಿರದೇ ಏನು? ಪುಗಸಟ್ಟೆ ಕೂಳು, ಕೋರಿಭಿಕ್ಷದ ಸೇವೆ ನಡೆದರೆ ಆಯಿತು (ಮರಳಿ. ೬೮). [< ಕೋರಿ$_2$ (ಕೋಱು$_2$) + ಭಿಕ್ಷ]

ಕೋರಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಕೋರಿಮರದ ಎಲೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಸಿ ಪಲ್ಲೆಮಾಡಿ (ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ) ತಿನ್ನುವರು. ಇದು ಆರೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಕಭಾಗೆ. ೧೨ ಪರಿ). [ಕೋರಿ ? + ಮರ$_1$]

ಕೋರಿಯಂಗಿ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಿ; ಒಡ್ಡರು ಧರಿಸುವ ಕಂಬಳಿಯ ಕವಚ: (ಕಿ).
[ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$] + ಅಂಗಿ$_2$]

ಕೋರಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣು; ಕಿರಿಯ ಹರೆಯದ ಹೆಣ್ಣು: ಕುಂಕುಮ ವರ್ಣದ ಕೋಮಲದೇಹದ ಬಿಂಕದ ಕೋರಿವೆಣ್ಣುಗಳು ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಂದರಾರತಿಗಳ ಮಿನಾಂಕ ಸನ್ನಿಭ ನೊತ್ತಿಗಾಗಿ (ನಾಗಕು. ೮-೭೮); ಕೋರಿವೆಣ್ಣನು ನೊಡೆಯೊಳು ತೆಗೆದಿಡುವಂತೆ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೯-೩೭).
[ಕೋರಿ$_3$ (< ಕುವರಿ) + ಪೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ 'ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೋರಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಸೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಟು; ಇರಿ; ಚುಚ್ಚು (?): ಗಗನ ಶ್ರೀ ಕುಚಭಾರದೊಳ್ ಪೊಳೆವ ಮುಕ್ತಾಲಂಬನಂ ಧ್ವಾಂತದಂತಿಗೆ ವಾಯ್ದಿಂದುಮೃಗಾರಿ ಕೋರಿಸಿದುಗುರ್ ತಾವೆಂಬಿನಂ (ಅನಂಪು. ೭-೭೮). [ಕೋರು$_0$ (< ಕೊಱ$^{\delta}_1$) + -ಇಸು$_3$]

ಕೋರಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). (?): ಅನಾದ್ಯ ಮಂತ್ರಾದೇವಾದೇವಿ ಓಂ ನಮೋ ಮದೋನಿವಿಪ ಪರುಪಿ ಕೋರಿಸಿದ ಜೋನಿಮ (ಎಕ. X, ಚಿಕ್ಕಬ. ೭-೪; 1700). [?]

ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ, ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದೆದು, ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಚೀಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವ ಲಿಂಗಾಯತ ವರ್ತಕ: "ಬಣಜಿಗ ಗಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). **ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿ**: ಕೋರಿಶೆಟ್ಟಿಯ ವೇಷ ಧರಿಸುವೆ ನಾನು ಚೋರತನಕೆ ಯೆನಗೆ ಜೊತೆಯಾಗು ನೀನು (ಯಚೋರ. ೨೮). ೨. ಚಿಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: "ತಿರುಗು ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕೋರಿಸೆಟ್ಟಿ" (Hawker. ಇಂಕನಿ).
[ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಸೆಟ್ಟಿ]

ಕೋರಿಹಣ್ಣು (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೇರಳೆ ಹಣ್ಣು: (ಕಿ).
[ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್)]

ಕೋರಿಹಲಗೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಉತ್ತಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅದನ್ನು ಸಮತಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಗೆರೆ ಯೆಳೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹಲುಬೆ.
[ಕೋರಿ$_4$ (< ಗೋರು$_2$) + ಹಲಗೆ (< ಪಲಗೆ$_1$). / ತುಳು. ಕೋರಿ ಪಲಾಯಿ, ಗೋರಪಲಾಯಿ]

ಕೋರಿಹುಳ (ನಾ). ಕಂಬಳಿಯಂತಹ ರೋಮಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮೈಯುಳ್ಳ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಟ್ಟೆಯ ಮರಿಹುಳು; ಕಂಬಳಿ ಹುಳು: ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ . . . ಕೋರೀಹುಳ ಹಾಗೂ ಜೊಂಡಿಂಗ ಇವೇ ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆಯೆಂದು ನಮ್ಮಾಕೆಯ ಭಾವನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೩೬). [ಕೋರಿ$_1$ (< ಕೋಱು$_1$) + ಹುಳ (< ಪುಟ)]

ಕೋರಿಹೊಲ (ನಾ). ಕೋರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಹೊಲ; ವಾರದ ಹೊಲ: ಆ ಜಮಿನ್ದಾರನಿಗೆ ಕೋರಿಹೊಲಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ಕೋರಿ$_2$ (< ಕೋಱು$_2$) + ಹೊಲ (< ಪೊಲ)]

ಕೋರು$_1$ 'ಕೋಱು$_1$' ನೋ.

ಕೋರು$_2$ 'ಕೋಱು$_2$' ನೋ.

ಕೋರು$_3$ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಸರಿಗೆಯ ಜರತಾರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೇಶ್ಮೆಯ ದಾರ: (ಕಿ). ೨. ಸಂಸ್ಥಾನ; ಆಧಿಪತ್ಯ: (ಕಿ) [?]

ಕೋರುಗಾರ (ನಾ). ಕೋರಿನಿಂದ ಹೊಲಮಾಡಿಸುವವನು; ಉತ್ಪನ್ನದ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ಕೃಷಿ ನು: ಈ ಭತ್ತಯ ದೇಸಾಯಗಾರ ಅರಸಕುಗೂ ಕರಕೊಟ್ಟ,ಕೋರುಗಾರರಿಗೂ ಪಾಲು ಕೊಟ್ಟ (ಶಿಮ. ೪೭). [ಕೋರು+(<ಕೋಱು)+-ಗಾರ(<-ಕಾಱ)]

ಕೋರುಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕೋರಿಯಾಲು: ಯಾ ಕಾಲುವೆಗೆ ಉಂಟಾದ [ಗೆ]ಗೆಯಿಂದ ಬಂದ ಕೋರುಗುತ್ತಗೆಯಲ್ಲಿದೆ ಫಲಭೋಗವನೂ ಜಲಉಂಡಲ್ಯಿಂ ದೇವರ ಅಮೃತಪಡಿ ನಯವೇದ್ಯ ದಿಪ್ತಾರಾಧನೆಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೬೨೬-೨೬ ; 1547).

[ಕೋರು(<ಕೋಱು)+ಗುತ್ತಿಗೆ(<ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಕೋರುಹುಡುಗ (ನಾ). ವ್ಯಾಯದ ಹುಡುಗ: ಬಣ್ಣದ ಒಲ್ಲಿ, ಬುಗುಡಿ ಅಂಚಿನ ಪಂಚೆ, ಉಲಾನ್ ಕೋಟುಗಳು ಆಗ ತಾಜೆ ವಿಟಾರಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕೋರುಹುಡುಗರನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದುವು (ಸುಪಸಂ. ೪೬). [<ಕೋರಿ,(<ಕುಪರ್ಕ)+ಹುಡುಗ]

ಕೋರೆ೧, ಕೋರಿ, ಕೋರಾ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಡೊಂಕು; ವಕ್ರತೆ; ಸರಳವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಒರೆಕೋರೆ ಕೆಂಪಾದವನ್ಹಾ (ಸರ್ವಸ. ೬೯-೬೭); ಒರೆ ಕೋರೆಗಳನ್ನು ತಿದ್ದು (ರಷಿ). ೨. ಮೂಲೆ; ಕೊನೆ: ನೀಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣರಲ್ಲಿ ಕೋರೆಯ ಸುಣ್ಣದಿರಿಂಬ ಹೊನ್ನಮಂ ಸೂಸದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೪೦). ೩. (ಅಲಂ) ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ತುಂಟತನ; ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವ: (೪). (ಗು). ೪. ಓರೆಯಾದ; ವಕ್ರವಾದ; ಸೊಟ್ಟಾದ. 'ಕೋರೆಗೊಂಬು', 'ಕೋರೆನೋಟ' ಪರಾ.

ಕೋರೆ೨: ೧. ಪ್ರಶಿಷ್ಟನದಿಂದುವ ಳಳೆ ಕೋರಂ (ಶುಮುಂ. ೧೪-೪೯).

ಕೋರಿ೨: ೪. ಅವರು ಕೋರಾ ರುಮಾಲು ಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರಷಿ). [?]

ಕೋರೆ೪ 'ಕೋಱೆ' ನೋ.

ಕೋರೆ (ನಾ). ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ, ಅದರ ಹಣ್ಣು; ಗಣಿಕೆ: ತಾರೆಯ ಕೋರೆಯ ನೇರಿಲ ಪೇರಲ ದೋರೆಯ ಬೆಳವಲ ಫಲವಿಹುದು (ಶಕುಶ್ರಾ. ೫೪); ಪೇರಲ ಇದೆ, ಸೀತಾಪೇರಲ ಇದೆ, ಆಕರೂಪಕ್ಕೆ ಕೋರೆ ಇದೆ (ಅಮಪ. ೩೦). [?]

ಕೋರೆ 'ಕೋಱಾ' ನೋ.

ಕೋರೆಕಾಗದ (ನಾ). ಬರೆಯದಿರುವ ಕಾಗದ; ಖಾಲಿ ಕಾಗದ: ಕೋರೆಕಾಗದ, ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯ (ಬರಿಯದೆ ಇದ್ದ ಕಾಗದ): ರೀಮು–ಗದ್ದಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೪೪). [ಕೋರೆ,(<ಕೋಱಾ)+ಕಾಗದ]

ಕೋರೆರೊಂಬು (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಕೊಂಬು; ಮೊನಚಾದಾದ ಕೊಡು, —ದಂತೆ: ಖಡ್ಗಿಯ ಮುಖಾಗ್ರದೊಳ್ ಕೂರ್ಪಿರಂ ನಿಮಿರ್ಕ್ಕೊಂದೆ ಕೋರೆರೊಂದಿರ ತೆರದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧೧-೩೦).

[ಕೋರೆ,(<ಕೋಱೆ)+ಕೊಂಬು]

ಕೋರೆದಾಡೆ 'ಕೋಱೆದಾಡೆ' ನೋ.

ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ; ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಸೂರ್ಯ ಐಂಬಂ ಬಡಿದ ರಭಸಕೆ ಮುರಿದ ಕೋರೆದಿಂಗಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೯೬-೫೦೪). [ಕೋರೆ,+ತಿಂಗಳ್]

ಕೋರೆನೋಟ (ನಾ). ಕೊಂಕಾದ ನೋಟ; ಸೊಟ್ಟಾದ ನೋಟ; ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿ: ಮತ್ತಮಾ ಮತ್ತಕಾಸಿನಿಯರ್ . . . ದೇಸಿಯ ಕೋರೆ ನೋಟವ ಕೊನರಿಪುದು (ಚಕವ. ೬-೧೫೬ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಕೋರೆ,+ನೋಟ]

ಕೋರೆಪೇಟೆ (ನಾ). ಓರೆಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಪೇಟ. [ಕೋರೆ,+ಪೇಟ]

ಕೋರೆಮಿಸಿ (ನಾ). ವಕ್ರವಾದ ಕುಡುಮಿಸಿ; ಕೊಂಕುಮಿಸಿ; ಓರೆಯಾಗಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ಮಿಸಿ: ಮೋರೆಯ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೋರೆ ಮಿಸಿಯ ತಿಕ್ಕಿ (ಪಲಾಂಡು. ೧೩). [ಕೋರೆ,+ಮಿಸಿ]

ಕೋರೆಮಿಸಿ೬ (ನಾ). ಮೊನಚುತುದಿಯುಳ್ಳ ಮಿಸಿ; ಕುಡಿಮಿಸಿ: 'ಕುಡಿಮಿಸಿ' (ಜಾನಕೂ. ೪೬). [ಕೋರೆ,(<ಕೋಱೆ)+ಮಿಸಿ]

ಕೋರೆರುಮಾಲು (ನಾ). ೧. ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿದುರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು. ೨. ಹಣೆಯ ಒಕ್ಕಡೆಗೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ರುಮಾಲು, —ಮುಂಡಾಸು: (೪). [ಕೋರೆ,+ರುಮಾಲು]

ಕೋರೆವಲ್ಲು 'ಕೋಱೆವಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೋರೆಸು 'ಕೋರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಕೋರ್ಗುಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಯೋಗಗೊಳ್ಳು (?): ತಾನುಮತಿ ಕೃಂತಗತಿಯನರನುನೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ನಡೆಯುತ್ತುಮ್ಮಲ್ಲಿ ನೆರೆದು ಗುಜಗುಜಗುಡಿಗೊಂಡು ಕೊಗುರಿದಿ[ಪಾಠಾಂ.,ಕೊಗುರಿದಿ]ಗೊಳ್ಳ ಪುರ ಜನಮುಮಂ . . . ಈತ್ತಿಸುತ್ತುಂ (ಪರ್ಪಪು. ೯-೫೬ನ). ಗಿ ಇದು 'ಕೋಳ್ಳುದಿಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಪಿತವಿರಬಹುದೇ?.

ಕೋರ್ಜಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಲವತ್ತೈರಡು ಮುಡಿ: ೪೪ ಮುಡಿಗೆ ಒಂದು ಕೋರ್ಜಿ " (ಭಭಾಗ. ೨೯೦); ಸ್ವತಃ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡಿಸಿ ವರುಷಕ್ಕೆ ಒಂದೆರಡು ಕೋರ್ಜಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗದಂತೆ ಅಕ್ಕಿ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕರಾವ. ೧೪); ಒಂದೂವರೆ ಕೋರ್ಜಿ ಅಕ್ಕಿ ದೊರೆಯಬಹುದು (ಹಂಗಳ. ೫೪); ನನಗೆ ಆವಮ ಹತ್ತು ಕೋರ್ಜಿ ಅಕ್ಕಿ ಗಳಸಬೇಕಂದಿದ್ದ (ಸ್ವಪ್ನಕೂ. ೯೧). [← ತುಳು. ಕೋರ್ಜಿ]

ಕೋರ್ಟು (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ: ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವ ಗಂಡ ಕೋರ್ಟು ಕೀರ್ತುನವೆ ಸಾಲದ ಗಂಡನು ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಧಂಡನೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧-೪೧); ನ್ಹಾ ಯಾ ಧಿ ಕಾರಿ ಯು ಕೋರ್ಟು ಬರಖಾಸ್ತೆಂದು ಹುಕುಂಮಾಡಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೫); ಆ ಬಡಪದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೋರ್ಟನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಮಾಡಿ ದಿಕ್ಕ್ಕಾರಮಾಡಿ ಸಾಲಿಗನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಸುಲಿದು ದಿಬ್ಬಾಸ್ತ್ರಂ (ಕಂಬಾಕಾ. ೬೪).

[← ಇಂ. Court]

ಕೋಲ್೧, ಕೋಲು (ನಾ). ೧. ದೊಣ್ಣೆ; ಬಡಿಗೆ; ದಂಡ; ಜಲ್ಲೆ: "ವೈಣವರು, ಲಕುಟಿ, ರಂಧ್ರ, ದಂಡಿ, ಯಷ್ಟಿ – ಈ ೫ ಕೋಲ್" (ಜಲಾಯು. ೧೨೦–೪೦); ಸತ್ಪಿಗೆ ಗಗ್ಗರ ಕಯ್ಯ ಬಳ್ಳಿಕೆ . . . ಪಂಚಮ ಸ್ವನಂ ಬೆತ್ತದ ಕೋಲಿವೊಂದಿ ನಲಿ ಸಾಧಕ ಬತ್ತಲೆ ಬರ್ಪಕೊಟ್ಟದರ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೭೭ ಕಪ್ಪಜ್ಞ); ಕಿಱುಗಸು ಕೋಲಂ ಪಿಡುದು ನಿಮ್ಮಂ ಬಯಿಲ್ಕೆಯಂದು ಬಂದೊಡೆ (ಪಡ್ಡಾರಾ. ೯೪-೨); ಕೇಲಂ ಮಾಡುವ ತಿಸುರಿಯು ಕೋಲಂತೆವೊಲ್ ಇದ್ದ ದಿಟ್ಟಿಜಂತ್ರದ ಕೀಲ್ ತಳೆದಂತಿ ರಾಯ್ತು (ಕಮದ. ೬೯ ಪ್ರಯೋ); ಕವಿಗೆ ಕೋಲೆ ಬೀಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೪); ಸುಂಟಿಗೆಯ ಕೋಲಲಿ ಪೊರಳ್ದ ಕಾಸುತ್ತ (ಬಸಪ. ೧೪-೩೯). ೨. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಸರಳು: "ಚಕಕೋಲ್ಬುಜಾಂಬು ಸರಲಿನಲಂಬು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪); "ಕೋಲ್ ಅಂಬಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಆಸಾ. ೭-೧೧೪); "ಕೋಲ್ಶರಂ" (ಆಕಾಪ್ರ. ೬); ರಣಮುಖಬುಳ್ಳ ಕೋಲಂ ನೆರಿಯರ್ಕ್ಕುಮಪ್ಪಿನ್ಮ್ಕಗುಣನ್ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತಡು. ೪೩-೨; 500); ಸುಟ್ಟಪುನೆನೆ ನೆಗೆದುವೆ ಕೋಲ ಪೊಗೆಯುಮಂದಿನ ಕಡಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೬); ಅಂತೆಚ್ಚ ಕೋಲಿಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸುರುಳ್ದುರುಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೪-೮); ಕೋಲ್ಬಳ ಕವಿಸುವಂದವಿದೊಳ್ಳಿತು (ಕವ್ಯಾದ್ಯರ್ಶ. ೧-೬೨). ೩. ಆಳತೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ: ಆಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ: ಊರ ಈಶಾನ್ಯದ ದಿಸೆಯೊಳ್ಪಟ್ಟಿಗೆ ಬಟ್ಟಿಯಂ ಬಡಗಲು ಕುಜಿತ ಕುಂಟಿಯು ಕೋಲೊಳ್ಪೆನ್ನರಡು ಮತ್ತಕೆಯುಮ್ಕಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೬೨-೧೭ ; 1049); ಪಿಂದಪ್ಪ ಕೋಲ್ಬಳಿಂದಂ ಪಿಂದಪಿಸಿದ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪೆರೆಗೆ ಕುಡಿಸಿ (ಸಮಪ. ೫-೪೪);

ಕೋಲು$_1$: ೧. ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕೋಲ ಬಯ್ದುಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು(ಬಸವ.ಕಾಂಡ); ಕಣ್ಣಿನ ಕೋಲು ಬಡವೆ (ಮೋಹಕ. ೩೫–೨೨); ಹಾವು ಸಾಯಬಾರದು ಕೋಲು ಮುರಿಯಬಾರದು (ಗಾದೆ). ೨. "ಕೋಲುಂ ಸರಲ್ ಪುಣ್ಪು ಮೇಞ್ ಕಣಿಯನಲ್ಲಂಬಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೬೯); ಗಜಾಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲು ಗುರಿಯ ತಾಳಬಲ್ಲುದೆ (ನುತಿನಿ. ೨೪); ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲುಗಳ ನೆಸ್ ತಱುದು ತಿವಿದನಂತರಿಸಿದ ನಳವ (ಅಭ್ಯಾ. ೧೪–೧೬); ಕೋಲು ಹೆಣನೊಂದಾಗಿ ಬೀಳು (ತೊರಣ. ೫–೬೫–೬೮). ೩. ಈ ಮಳೆಯಲಿ ಕೋಲು ಕೊಳಗ ಸಳಲ ಸಾಮ್ಯವೆಲ್ಲವೂ (ಕಾ. ೨, ೩೦–೬೩ ; ೧೨೨೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಲ್; ಕುಳು. ಕೋಲು ; ತೆಲು. ಕೋಲ]

ಕೋಲ್$_2$, **ಕೋಲು**$_2$, **ಕೂಲ್**$_1$ (ಗು). ಉದ್ದವಾದ ; ನೀಳವಾದ ; ದೀರ್ಘವಾದ. 'ಕೋಲ್ಬರೆ' ಪರಾ. **ಕೋಲ್ಯೂ** : (೬). **ಕೂಲ್**$_1$: (೬). [< ಕೋಲ್$_1$]

ಕೋಲ್$_3$, **ಕೊಲ್**$_2$ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಸುವಿಕೆ ; ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ : (೬)· ೨. ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಸಾಧನ; ತೆಪ್ಪ ; ತೇಲುವೆ ; ದೋಣಿ. 'ಹಲುಗೋಲ' ಪರಾ. **ಕೊಲ್ಲೆ**. 'ಪಲುಗೊಲ್', 'ಹಲು ಗೊಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋಲ್, ಕೋಲ ; ಮಲ. ಕೊಲ ; ತೆಲು. ಕೋಲ. / ಸಂ. ಕೋಲ]

ಕೋಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರಮಾಡುವುದು; ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಸಿಂಗಾರ. 'ಕೋಲಕಾರಳೆ' ಪರಾ. ೨. (ಕರಾ) ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆ, —ಹರಕೆ, —ಉತ್ಸವ : ಮಲೆಯ ಕಡವಳ ಬಂದು ಹುಲಿಯಾಗಿ ಕಾಡುವಂ ಸಂಸದಿರೆ ಕೋಲಮಂ (ಕಾಲಪು. ೭೯–೧೪೮) ; ವರ್ಷ ವರ್ಷ ದೈವಗಳಿಗೆ ಕೋಲವೆಂಬ ಉತ್ಸವ ಮಾಡ್ಯಾರು. ಕೋಲಕ್ಕೆ ಗಡಿಗೆ ತುಂಬ ಹೆಂಡ ಕೊಟ್ಟಾರು (ಸುಳುನಾ. ೫೪) ; ಮರುದಿನವೆ ಆ ಭೂತಕ್ಕೆ ತಾನು ಹೊತ್ತ ಹರಕೆಯ ಕೋಲವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಳು (ಕೈಮಾಸ. ೧೧೬); ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ 'ಕಲ್ಯುಡ, ಕಾಳಮ್ಮ, ಕಲ್ಲುಟ್ಟ' ಭೂತಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಲ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಪರಾವ. ೪೫). ೩. (ಕರಾ) ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವನು ಮಾಡುವ ಕುಣಿತ ; ಭೂತನರ್ತನ : ಈ ಭೂತಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ 'ಕೋಲ' (Devil Dance), 'ನೇಮ'ಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸುಳುನಾ. ೨೫೨) ; ಇತ್ಯಾಚ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳ 'ಕೋಲ' ಎಂಬ ನರ್ತನವನ್ನು ಭೂತಧರ್ಮರು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪೫); ಆಕೆ ಒಂದು ಭೂತದ ಕೋಲ ನೋಡಲು ಹೋಗಿ, ಅದರ ಫೋಟೋವನ್ನು ತೆಗೆದು ಬಂದಳಂತೆ (ಮುಕ್ಷಾ. IV, ಮುಕ್ಕುಡಿ). ೪. ನಟನೆ ; ಸೋಗು ; ವೇಷ : ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕೋಲ (ಗಾದೆ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮೆರವಣಿಗೆ : (೬). ೬. (ಕರಾ) ವಿಚಿತ್ರವಾದ ವೇಷ ; ಒಯ್ಯಾರ : ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೋಲ ನೋಡಿ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕುಡಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋಲ ; ಕುಳು. ಕೊಲೊ]

ಕೋಲ್$_4$, **ಕೋಳ್**$_4$ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಹಂದಿ ; ವರಾಹ : "ವರಾಹ, ಸೂಕರ, ಪೃಷ್ಠಿ, ಕೋಲ...ಕ್ರೋಡ, ಭೂದಾರ–ಗಿ ಕಾಡುಹಂದಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ.ಗಾಣ). ಇರೆ ಗುಹಂ ಗಂಗಾತಟಮೊಳೆ ತತ್ಕೂಲನಂ ಹರಿಸಲದ ಅಂಬಲ್ಲಿ ಸೂಕರಾಧೀಪಕಮೆಂಬುರು ತೀರ್ಥಮಿಪ್ಪುದು (ಪದ್ಮಚಾ. ೧೦–೧೪೦). ೨. ತೆಪ್ಪ; ಹಲಿಗೋಲು : "ಉಡುಪಂ, ಪ್ಲವಃ, ಕೋಲ–೩ ತೆಪ್ಪದ ಹೆಸರುಗಳು; ಅಂದರೆ ಹರಿಗೋಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೦). ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ, —ಎಲಚಿ : "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂಡು ಬದರಿ ಕೋಲಿ(ನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೧೧) ; "ವಿಲಚಿಹಣ್ಣು ; ಬೋರೆಹಣ್ಣು" (ಅಮರ. ೮೫). ೪. ಕರಿಮೆಣಸು. 'ಕೋಲದಲ' ಪರಾ. **ಕೋಳ್ಕ** : ೧. "ಕೊಳಿ, ಕೆಂಪ್ರಡು . . . ಕೃಷ್ಣಪ್ರಿ, ಕಿರಿ –ಱು ಲ ಹಂದಿ" (ಕಲಾಯು. ೩೯–೭೩). ೨. ಕೆಂಪಿರ್ದರ ಕೊಳಸಂ ಕೊಂದ ಸೊದ್ದಾಳನಂ ಭಜಿಪ ಭೂಪಾಳನಂ ಸತ್ಕೀಂದ್ರ ಜೋಳನಂ ಪೊಗಳಲಳವ (ಭಾಪಚಂ. ೨–೧೩).

[ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬಳಿ (ನಾ). ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು, ಮೊದಲಾದ ಶರೀರ : "ಕೋಲಂಬಳಿ – ಅಸ್ಥಾಃ, ಕಾಯಃ – ವೀಣೆಯ ತಂತಿ, ಹೆರಳು ಮೊದಲಾದ ಶರೀರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೪).

[ಸಂ.]

ಕೋಲಂಬು (ನಾ). ಬಾಣದ ಪೃಥೆದಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕುದಿಯಲ್ಲಿ ಕವಲಿಲ್ಲದೆ ದಂಡಾಕಾರದ ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ (?) : ತೂಣಂಬ ವಾಡಿಯಯ್ಯಪ್ಪಬೇವನ ಮಗನಪ್ಪಚ್ಚೆಗನ್ ಪರಿಬನ್ನ ಪಡುಗಲ್ಲ ನುತ್ತಿದೊಡೆ [ಕೋ]ಲಂಬು ಪಾಱಿದೊಡೆ (ಸೌಂದ. IX–೫, ೫೪–೯; ೧೦೫ನೆ ಕಂ) ; ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣದ ಪಕ್ಕಿ ಮಗನ ಕೈಯಂಗಿಗ ಗಗನದ ಕೋಲಂಬಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಕ್ಷದ ಖಲವನು ತೆಗೆದಚ್ಚವನಾಯ (ಅವಚಂ. ೯–೩೪).

[ಕೋಲ್$_1$ + ಅಂಬು$_3$]

ಕೋಲಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಆ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯದ ಗಿಡ; ತಕ್ಕೋಲ : "ಕೋಲಕಂ, ತಕ್ಕೋಲಂ ಕೋಶ ಫಲಂ – ೩ ತಕ್ಕೋಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಡೆ, ತಕ್ಕೋಲದ ಫಲ, ಪರಿಮಳದ ಚಕ್ಕೆಯಮರೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೦). ೨. ಕರಿಮೆಣಸಿನ ಕಾಳು : "ಕೋಲಕಂ, . . . ಧಾರ್ಮಾಪತ್ಯನಂ ೭ ಮೆಣಸು ಕಾಳಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪).

[ಸಂ.]

ಕೋಲಕಟ್ಟು : 'ಕೋಲಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಕೋಲಕಾರಳೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಕಾರಣೆ : ವೈದ್ಯನಾಥ ಧಾನ್ಯಕಕ್ಕೆ ವಿಧಿಗೂ ಳುಳತ-ಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗ ಕೋಲಕಾರಳೆ, ರೇಶಿಮವಸ್ತ್ರ ಹಾಕಿದ ಮಹಿಗಂದ ಅ ಲಂ ಕಾ ರ ಣಾ ಗಿ ದ್ದುವು (ಸುಬಪ. ೮೪). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಾರಳೆ (< ಕಾರಣೆ)]

ಕೋಲಗಟ್ಟು, **ಕೋಲಕಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಭೂತದ ಉತ್ಸವ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭೂತದ ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟು. ೨. (ಅಲಂ) ಸೋಗನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು ; ನಟಿಸು ; ವೇಷಕಟ್ಟು : ಎರಡಂದಲೂ ಪಂಪ ನೆಂದರೆ, ಗುಂಡಿಗೊಳ್ಳಲಾದದ ಪಮ್ಮು ರಚಿಸಿನೀಡು ಕಾಲ ಬಂದಂತೆ ಕೋಲ ಗಟ್ಟುವ್ಪಕ್ತಿದ್ದ ವನು ಎಂದೇ ಜೇರಿಂದಂಗಾವುದು (ಪಾಡುಕೋ. ೧೯೩).

ಕೋಲಕಟ್ಟು : ೧. ನೀನು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಕೋಲಕಟ್ಟದ ಮಲೆಯನ ಹಾಗೆ ಕಂಪಾಗಿದ್ದೆ (ಸಡಿಪ. II, ೧೧೩೬). [ಕೋಲ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲಗಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲಚಾರಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನೃತ್ಯಭೇದ; ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ವಡಿ ತಪ್ಪದೆ ಕೋಲಚಾರಿಗಳಿಂದ ಜಕ್ಕಡಿ ಮೆಱ್ದುವು ದೇವಾಲಯದು (ಮೋಹಕ. ೧೪–೭) ; ಅನುಗೊಳಿಸಿ ಬಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ ಮೊನೆಗಾಲ್ ಕಳಾಸ ಕೈಮರೆ ತಿವುಡೆ ಮಡುಕುಂ ಮುಳ್ಳಿನಿತು ಭೀದಂಗಳಿಂ ನರ್ತಿಸುವ ನೃತ್ಯವಲಾಜನಂ ಳಕ್ಸಸೆಯದುದು (ಚಿಬಪ. ೨–೨೯) ; ಮೆಱವಿನಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗೆಳಾಗಿ ಬಹುಭಾವದಿಂದಿಸಿ ಕೋಲಚಾರಿಗಳ್ . . . ಬಿರುದಿನಿ ನಾಟ್ಯವಾದಿದರು (ಳಂಪ. ೪–೬೩) ; ಆ ನರ್ತಕಿಯರಿಗೆ . . . ಕೋಲಚಾರಿ, ಅಂಗಹಾರ, ಮಂಡಲ, ಕರಣೆಕ್ಕೆ ಎಂಬಾವೆಲ್ಲ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದುವು (ಕರ್ಣಾಜ. ೧೬೮).

[ಕೋಲ$_1$ + ಚಾರಿ$_3$]

ಕೋಲಣಿ (ನಾ). ಅಣ್ಣೆಹೂವು : ಬಾಲೆ ಬೋಳಿಯು ಹೊಲ್ಲ ಮಾಲೆ ಕೋಲಣಿ ಹೊಲ್ಲ ಕಾಲವಾಜರಲಿ ಉಮ್ಮಳಿಪ ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲವೇ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬೭). [ಕೋಲ್₁ + ಅಣ್ಣಿ₀ (< ಅಣ್ಣೆ)]

ಕೋಲಣ್ಣ (ನಾ). (ಚಾಟಿಯ) ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಿರಿಯ ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರು ; ಮಾಸ್ತರ ; ಶಿಕ್ಷಕ : ಸಣ್ಣವರುಗಳನೋದಿಸುತಿರ್ದ ಕಸೆಯ ಕೋಲಣ್ಣಗಳ್ ಚೌಪದಿಗವಿತೆ ಬಣ್ಣಗಂಬಿಯ ಪುಸ್ತಕ ಲಿಖಿತಜ್ಞರು ಕನ್ನಡಕವ ತಾಳ್ದಿಹರು (ವೋಹತ. ೩–೪೧). [ಕೋಲ್₁ + ಅಣ್ಣ₁]

ಕೋಲದಲ (ನಾ). ೧. ಮೆಣಸಿನ ಬಳ್ಳಿಯ ಎಲೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ : (ಕಿ). [ಕೋಲ₂ + ದಲ]

ಕೋಲಪೊನ್ನೆ (ನಾ). ನರಿಹೊನ್ನೆಗಿಡ: "ಪೃಶ್ನಿಪರ್ಣೀ, ಪೃಥಕ್ಪರ್ಣೀ, ಚಿತ್ರಪರ್ಣೀ, ಅಂಘ್ರಿಪರ್ಣಿಕಾ, —ಳ ಕೋಲಪೊನ್ನೆ ಎಂಬುವದು, ನರಿಹೊನ್ನೇಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಕೋಲ₀ + ಪೊನ್ನೆ]

ಕೋಲಬಲಿ, ಕೋಲಬಳಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಪ್ರಭೇದ; ದಂಡಿನ ಪಂಗಡ : ಅಂಣ ತಂಮಂದಿರು ತಮ್ಮೊಳೆ ತಾಳು ಮಾಗೀಕೊಂಡ ಕದನದಲಿ ನಗಿರೆಯ ಎರಡು ಕೋಲಬಲಿ (ಕಇ. I, ೬೧–೯ ; 1471). **ಕೋಲಬಳಿ** : [ಪೊಡೆ]ಯರ ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ಸಹ ಹುಗಿಲಿ ಒತ್ತಿದಲಿ ಉಧಯನ [ಹಸ] × ಡವ (ಕಇ. I, ೬೧–೧೬ ; 1471) ; ತಮ್ಮ ಸಮಸ್ತ – ಎರಡು ಕೋಲಬಳಿ ವೀರಪರಿವಾರ ಸಹವಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಲ್ಲಿ (ಕಇ. III–i, ೨೮–೭ ; 1530). [?]

ಕೋಲಬಳಿ 'ಕೋಲಬಲಿ' ನೋ.

ಕೋಲಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಭೂತೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಯಿಸು ; ಭೂತದ ವೇಷಧಾರಿಯನ್ನು ಕುಣಿಸು : ಕಲ್ಕುಡನಿಗೆ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಕೋಲಮಾಡಿಸಿ (ಕುಡಿಕೂ. ೪). [ಕೋಲಮಾಡು + –ಇಸು₃]

ಕೋಲಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಕರಾ) ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸು. ೨. ಭೂತಗಳ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡು. 'ಕೋಲಮಾಡಿಸು' ಪರಾ. [ಕೋಲ₁ + ಮಾಡು₁]

ಕೋಲಮುಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : "ಕೋಲತೀತಿ ಗುದ್ದಲಿಸಿದಪುದೆಂಬುದು . . . ನಿಕೋಲಃ – ಕೋಲಮುಕ್ಕನಮರಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೪೪). [?]

ಕೋಲಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಅಮರಬಳ್ಳಿ, ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟಿ . . . ಇವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಸಿಯವೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು (ಗೃಹವೈ. ೨). [< ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁)+ಮುರುಕ₁(< ಮುಜುಕ₁)+ತೋಟಿ₁]

ಕೋಲಮೂಗ (ನಾ). ಹಂದಿಯಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು : ತುರಗಾಕೃತಿ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನ ಪರೀವೃತಂ ಕೋಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾಳ] ಮೂಗನಿಷುಸಹಿತ ಧನುರ್ಧರನುಜ್ಜ್ವಲ ಕುಸುಮಧರಂ ದುರಾಸದಂ ಸಿಂಹಮಧ್ಯಮದ್ರೇಕ್ಕಾಣಂ (ಜಾತತಿ. ೧೯–೧೪). [ಕೋಲ₂ + ಮೂಗು₁ + –ಅ₇]

ಕೋಲರಗು (ನಾ). ಮುದ್ರೆಹಾಕಲು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ಅರಗಿನ ಕಡ್ಡಿ ; ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಡ್ಡಿ ಅರಗು: (ಕಿ). 'ಕಡ್ಡಿಯರಗು' ಪರಾ. [< ಕೋಲ್₁+ ಅರಗು₃]

ಕೋಲಲಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು : (ಕಿ). [ಕೋಲ್₁ + ಅಲಬು₁]

ಕೋಲವ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕರಿಮೆಣಸು ; ಹಿಪ್ಪಲಿ : "ಬಂಗರಳಿಯೆನೆ ಹೀಲವಕ್ಕಂ ಕೋಲೆ ಕೋಲವಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೩೬–೧೭). [ಸಂ.]

ಕೋಲವಲ್ಲಿ (ನಾ). ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ : "ಕರಿಪಿಪ್ಪಲೀ, ಕಪಿವಲ್ಲೀ, ಕೋಲವಲ್ಲೀ, ಶ್ರೇಯಸೀ, ವಸಿರಃ – ೫ ಗಜಹಿಪ್ಪಲೀ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕೋಲವಲ್ಲೀ]

ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ; ಉದ್ದವಾದ ಸಂಪಿಗೆ : "ಹೇಮಪುಷ್ಪಕ = ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ ಹೂವು" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೩); ಪುಷ್ಪ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷಗಳಾಗತಕ್ಕ ಸುಂದರ ಪುಷ್ಪಗಿಡಗಳು ಸಂಪಿಗೆ, ವನಸಂಪಿಗೆ, ನಾಗಸಂಪಿಗೆ, ಕೋಲಸಂಪಿಗೆ . . . ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಬೀಜಗಳಾಗಿವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೦). [< ಕೋಲ್₂ + ಸಂಪಿಗೆ]

ಕೋಲಳವಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವಷ್ಟು ದೂರ : ಎಚ್ಚನವರವರೆಚ್ಚ ಬಾಣವ ಕೊಚ್ಚಿದನು ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೨೨). [ಕೋಲ್₁ + ಅಳವಿ]

ಕೋಲಳವಿಗೊಳ್ (ನಾ). ಬಾಣ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗು : ನಿನ್ನವರು ಮಸಗಿದ ಕಡಲವೊಲು ಬಲುದವಕಿಗರು ಕೋಲಳವಿಗೊಂಡರು ಕೋಡಕೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೬). [ಕೋಲಳವಿ + ಕೊಳ್₁]

ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣಗಳ ಯುದ್ಧ : ಕೋಲಿಂ ಕೋಲಿಂ ಪೊಯ್ವುದಾವ ಯುದ್ಧದೊಳದು ಕೋಲಾಕೋಲಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೧೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಕೇಶಾಕೇಶಿ' ಪರಾ. [ಕೋಲ್₁ + ಕೋಲ್₁ + –ಇ₃]

ಕೋಲಾಟ (ನಾ). ೧. ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಸೇರಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೋಲುಹಾಕುವ ಆಟ, —ಕುಣಿತ : ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಱಂಗಳ್ ಕೋಲಾಟಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗಂ ಕಟ್ಟುಪೊಟ್ಟೆಂದು ಕೋಲ್ಕುಟ್ಟಿ . . . ಕಾದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೮೦ವ); ಕೋಲಾಟವನಾಡಲ್ ಕೆಲರಾಟಂದು ವಿನೋದದೆ ಕನಕದಂಡಮಂ ಪಿಡಿದೆಸೆದರ್ (ಜಗವಿ. ೫–೧೨); ವನಿತೆಯರಧಿಕ ಸಂಭ್ರಮದೆ ಕೋಲಾಟವ ಜನಪನೋಲಗದೊಳಾಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮–೩೧); ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಋತುಸಂಬಂಧವಾದ . . . ಹಲವು ನಾಟ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆ – ಕುಮ್ಮಿ, ಕೋಲಾಟ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಕುಣಿತ ಮುಂತಾದವು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದವು (ಭಾರದ. ೫೬೫). ೨. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಕಾದಾಟ : ಕಣಕಣಗಳಾಟದಲಿ ಶರಖಂಡಣೆಯ ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಿಖಣಿಖಣಿಲುಖಣಿಲೆನೆ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು ಚಳಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭–೫೦) ; ಕೋಲಾಟಮನೇವೇಟ್ಟೆಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೯–೧೭). [ಕೋಲ್₁ + ಆಟ]

ಕೋಲಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಲಾಟವನ್ನು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬ. ೨. ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವವನು : ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲದ ಮತ್ಸರ ಕೋಲಾಟಕರಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಟಜಾರೆ, ಕೋಲಾಟಕ, ಕೊಲ್ಲಟಗಂ]ಗಲ್ಲದೆ ಶಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೩೬೦). [ಕೋಲಾಟ + –ಕ₃]

ಕೋಲಾಡು₁ (ಕ್ರಿ). ಕೋಲುಗಳಿಂದ ಆಟವಾಡು; ಕೋಲಾಟವನ್ನೆಸಗು : (ಕಿ). [ಕೋಲು₁ (< ಕೋಲ್₁) + ಆಡು₁]

ಕೋಲಾಡು₂ (ನಾ). ಗಿಡ್ಡ ಆಡು; ಕುಳ್ಳ ಮೇಕೆ : "ಕೋಲಾಡು – ಕುಂಯ್ಯಾಡು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). [ಕೋಲು ? + ಆಡು₂]

ಕೋಲಾರ (ಗು). ೧. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ; ಕೀಳುಮಟ್ಟದ; ಕೀಳು ತರದ: ತಿಗಳನ ಕುದುರೆ ದೇಶದ್ದು ತುರುಕನ ಕುದುರೆ ಕೋಲಾರ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೩೪). (ನಾ). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದಗಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಸ್ಥಳ. [?]

ಕೋಲಾರತಟ್ಟು (ನಾ). ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ಸಣ್ಣ ತಳಿಯ ಕುದುರೆ; ಟಾಕಣ (ಕಿ). [ಕೋಲಾರ + ತಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಲಾರಿ$_1$ (ಗು). ಕೊಂಕಾದ; ವಕ್ರವಾದ (?). 'ಕೋಲಾರಿ ದುಱುಬು' ಪರಾ. [< ಕೊಲ್ಲಾರ]

ಕೋಲಾರಿ$_2$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂದಾರ: ಕೋಲಾರಿ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಮಡಕೆಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ತುಳು. ಕೋಲಾರಿ]

ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು (ನಾ). ಓರೆದುರುಬು; ಕೊಂಕಾದ ಜಡೆ: ಕೋಲಾರಿದುಱುಬು ಕೊಂಕದ ಕೊನೆದುಱುಬಿನ, ಮಲ್ಲಿದುಱುಬು ಸುರತದಲಿ ನಿಲ್ಲದದುಱುಬು ಕೊತ್ತಳದುಱುಬಿನ ಚೆಲ್ವಲಲಿತಾಂಗಿಯ ರೊಪ್ಪು ತಿಹರು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೧೦೮). [ಕೋಲಾರಿ$_1$ + ತುಱುಬು (< ತುಱುಂಬು$_2$)]

ಕೋಲಾವತಾರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವರಾಹಾವತಾರ: ನರಕಾಸುರನ ಕೊಲ್ವ ಭರದೊಳು ವಿಷ್ಣುತೊಟ್ಟ ಕೋಲಾವತಾರವೊ ಎನಿಪ (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೧೪). [ಕೋಲ$_2$ + ಅವತಾರ]

ಕೋಲಾಹಲ, ಕೋಳಾಹಳ (ನಾ). ೧. ಕಲಕಲ; ಗಲಭೆ; ಗಜಬಜೆ; ಗಲಾಟೆ: "ಗಜಬಜಮೆನೆ ಕೋಲಾಹಲ" (ಭಾರನಿ. ೫೦); "ಕೋಲಾಹಲಃ, ಕಲಕಲಃ – ೨ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದದ ಹೆಸರುಗಳು – ಅಂದರೆ ಸಂಘಧ್ವನಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೫೨); ತುರುಕದಾಳಿ ಬರಲವನನು ಮಂತ್ರಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ತಂದಾ ಬಲವ ಕೋಲಾಹಲವ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧–೮೯); ಜನದ ಕೋಲಾಹಲಂ, ಗೀತವಾದ್ಯ ಮಧುರಸ್ವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫–೧೫೪). ೨. ತಳಮಳದ ಕೂಗಾಟ; ಪ್ರಲಾಪ; ಬೊಬ್ಬೆ: ಬಿಸುಡಿವನೂರ ಹೊಱಗೆಂಬಾ ಮುಹೂರ್ತದಲಿ ಮುನಿಪ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು ಕಂದನೀಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಲಾಹಲ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೩). ೩. ಯುದ್ಧ; ಕದನ; ಕಾಳಗ: ಅವರಾ ಮುನ್ದೆ ಪಲಬರ್ನಾಯಕರಾ ಕೋಲಾಹಲಮಾಗೆ ಸುರಿಗೆಯನ್ದಿಱಿದು ಸತ್ತೊನ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೨೦–೧೦; ೨ನೆಯ ಶತ); ಅಂತಕನ ಆ ಕೋಲಾಹಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುನ ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಮುಂಗೆಟ್ಟ (ಬಿದುರೆ. ೧೩೬). **ಕೋಳಾಹಳ**: ೧. "ಕಹಳೆಗಳು ಮುತ್ತಿಯುಲಿಯಲ್ಕೆ ಕೋಳಾಹಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೫–೨೭); ಜಳವಿಹಗ ಬಹಳ ಕೋಳಾಹಳದಿಂದೆಣ್ದೆಸೆಯೊಳಿರ್ದ ದೆಸೆಯಾನೆಗಳಂ ಜಳಕೇಳಿಗೆ ಕರೆವಂತಿರೆ ಜಳಖಾತಿಕೆ ಬಳಸಿ ಚೆಲ್ವನೊಳಕೊಂಡಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೫೦); ಪೆಱತೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಪುಲಿಯ ಬೇಂಟೆಯ ಕಾಳೆಗದ ಕೋಳಾಹಳದ (ಗಿರಿಕ.೧–೧೨೮ವ); ಧುರದ ಕೋಳಾಹಳದ ಢಗೆ ಡಾವರಿಸಿ ಬಳಲಿ ಧನಂಜಯನು ವರಸರಸಿಯಲಿ ಮುಳುಗಿರಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೩). ೨. "ಕಳಕಳಂ ಕೋಳಾಹಳಂ ತುಮುಳಮೆನಲು ವ್ಯಾಕುಳದ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೫–೧); ಪ್ರಳಯರುದ್ರನ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದತಿ ಕಲುಷವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಕೋಳಾಹಳದ ಸಿಂಹಧ್ವನಿಯನೀಯಲು (ಬಸಪು. ೨೨–೧೪); ಈ ಕಾಮಿನಿಯ ಕೋಳಾಹಳ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಲಾಹಲ]ವಿದೇನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪–೪೩). ೩. ಭೀಮನ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳವನೀಕ್ಷಿಸುತಲ್ಲಿ ಗೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩–೧); ವಾಸವಾದ್ಯಮರರಾಚಾರ್ಯಂಗೆ ನಾನಿತ್ತ ಬಾಸೆಗೆ ತಪ್ಪುವನಲ್ಲ ಈಶನೊಳ್ ಕೋಳಾಹಳವ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಪೂಸರ ನುಡಿದ ಮಾನಿನಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೬–೯). [ಸಂ.]

ಕೋಲಾಹಲಿಸು, ಕೋಳಾಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ಅವನನ್ನು ಸಿಲುಬೆಗೆ ಹಾಕು ಎಂದು ಅವರು ಮರಳಿಯೂ ಕೋಲಾಹಲಿಸಿದರು (ಗೂಲ್ಗೊಥಾ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಕೇಳಿಬರು; ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲೂ ಕೇಳಿಬರು: ಜರೆ ಸಂಧಿಸಿದಳಾಕಸ್ಮಿಕದ ಸೀಳೆರಡನು ವಿನೋದದಲಿ ಪಸರಿಸಿದುದಸು ಮೇಘರವ ಘೂರ್ಮಿಸುವವೋಲ್ ಚೀಱಿದನು ಗಿರಿಗಳ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಡೆ ನಡುವಿರುಳು ಕೋಲಾಹಲಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಾಹಳಿ]ಸಿತಾ ರಭಸ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨–೪೫). **ಕೋಳಾಹಳಿಸು**: ೧. ಇಳೆ ಹಿಳಿಯೆ ಮಣಿ ಪುಷ್ಪಕದ ನಿರ್ಮಲ ಸುಘೋಷದೊಳಮಮ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದುದು ಸಹದೇವನಕುಲರು ಸಮರಕನುವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೧). ೩. ಕೆಣಕು; ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸು: ಎಲೆ ಸುರೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನೊಲುಮೆಯಣುಗನು ರಣದೊಳಗೆ ರಿಪುಬಲವ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿ ಕೌರವಸುತರು ನೂರ್ವರನು ತಲೆಯನರಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮–೪). ೪. ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರು; ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕಾದಾಡು: ಬಲ್ಲಿದನಿವನು ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದನು ಕಪಿಬಲದೊಳಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೧೮–೨೨); ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲವ ಕುಟ್ಟಿ ಕೋಳಾಹಳಿಸುವೆನೆಂದು ನುಡಿದನು ಪಟ್ಟಣದಧಿಕಾರಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೮೪). [ಕೋಲಾಹಲ + –ಇಸು$_3$]

ಕೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಕೊಯಿದ ಮೇಲೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದ) ಪೈರಿನ ಕೂಳೆ: ನಿನ್ನ ಪೊಲದೊಳ್ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದೆಲ್ಲ ಬೆಳೆಯು ನಿನಗೆ ಇರಲಿ ಕೋಲಿಯ ಬುಡದೆ ಬೆಳೆದ ಪೈರುವನೆಮಗೆ ಹರುಷದಿಂದಂ ಕೊಡೆಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸಲ್ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೭–೩೪); ಒಕ್ಕಲ ಮಗನ ಕೋಲಿಯ ಕುಂಟೆ ಹರಗ್ಯಾನ (ಕಜಾಗೀ. ೫೬); ಗೌಡರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೋಲಿಯಾರಿಸುವ ಕೂಲಿ ಹೋಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು (ನಾಪೋಲಿ. ೯) [< ಕೂಳೆ]

ಕೋಲಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಎಲಚಿಮರ; ಬೋರೆ ಮರ: "ಕೋಲಂ ಕರ್ಕಂದು ಬದರಿ ಕೋಲೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪–೧೧). [ಸಂ. ಕೋಲೀ]

ಕೋಲು$_1$ 'ಕೋಲ್$_1$' ನೋ.

ಕೋಲು$_2$ 'ಕೋಲ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ 'ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕಾಱ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲುಕುದುರೆ (ನಾ). ೧. ಮಕ್ಕಳು ಕಾಲುಗಳ ನಡುವೆ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವ ಕೋಲು. ೨. (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಜೋಡಿಯಾಗಿರುವ) ಕಂಕುಳು ಕೋಲು; ಕುಂಟನ ಊರುಗೋಲು: ಆತನ ಎರಡೂ ಕಾಲುಗಳು ಕಡಿದು ಹೋದುದರಿಂದ ಅವನು ಕೋಲುಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಂಕುಳಕ್ಕೆ ಆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂಟುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩–೧೨೦). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕುದುರೆ]

ಕೋಲುಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯ ತುದಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ ಕಲ್ಲಿಚೀಲ: ಗೋಪಾಲ ಬಾಲವ್ರಾತ ಹೊಜವಂಟುದು ತತುಕ್ಷಣಕೆ ಕೋಲುಗಲ್ಲಿಯ ಕೊಂಬುಕೊಳಲಿನ ಮೇಳವದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೩). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಲ್ಲಿ$_1$]

ಕೋಲುಗಳ್ಳಿ, ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪೊದೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಿ: (ಕ). **ಕೋಲುಕಳ್ಳಿ**: (ಕ). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕಳ್ಳಿ$_2$]

ಕೋಲುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೬೫–೧೩೨೨).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕೋಲುಗುದ್ದಲಿ (ನಾ). ನೆಲ ಅಗೆಯುವ ಮೊನಚು ತುದಿಯುಳ್ಳ ಗುದ್ದಲಿ; ಪಿಕಾಸಿ: (ಎಸಮೈ. XV, ೨೯).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುದ್ದಲಿ]

ಕೋಲುಗುರು (ನಾ). ಬಿಲ್ಲುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುವವನು; ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯ: ಈ ದೊದ್ದೆ ಕವಿದರೆ ಕೋಲು[ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಗುರು ಕಳವಳಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೪೭).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಗುರು]

ಕೋಲುಗೊನೆ (ನಾ) ಬಾಣದ ಮೊನೆ, —ತುದಿ: ರಾಜಕುಮಾರ ಕರನುನ್ಮತ್ತ ಮಾರ್ಗದಲಿ ಕೋಲುಗೊನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲ್ಲಗೊಲೆ]ಯಲಿ ಕೊಂದ ವಾನರನೆಲ್ಲಿಯೆನುತುರವಣಿಸುತ (ತೊರರಾ. ೫–೬–೧೦).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಕೊನೆ]

ಕೋಲುಗೊಳ್ 'ಕೋಲ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಲುಜೇನು (ನಾ). ಮರದ ಪುಟ್ಟಕೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವಜೇನು: ಆಷಾಡಿಗೆಡ್ಡೆ, ನೇರಿಲಹೂ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ನಾಗಕೇಸರಿ – ಇವಂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಣ್ಣನಾಗರೆದು ಕೋಲುಜೇನುವೆರಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಯೋನಿ ರಕ್ತಂ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೧೯೫). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಜೇನು$_1$ (< ಜೇನ್$_1$)]

ಕೋಲುತೇಗ 'ಕೋಲ್ತೇಗ' ನೋ.

ಕೋಲುನೆಗೆತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರೀಡೆ: "ಕೋಲನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಊರಿ, ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆಗರುವುದು; ಕೋಲುನೆಗೆತ" (Pole-jumping. ಇಂಕನಿ),
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ನೆಗೆತ]

ಕೋಲುನೇಣು (ನಾ). ಬಾರುಕೋಲು; ಚಮ್ಮಟಿಗೆ: ಹೊಳೆವ ಹೊಮ್ಮುವ ನಿಲ್ವ ಸೀಳ್ವೇಳ್ವ ಸುತ್ತುವ ಬೀಳುವ ಝಾಡಿಸುವಶ್ವಗಳನು ತಳುವದೆ ಕೋಲುನೇಣಂ ತಿದ್ದುತಿಹರಲ್ಲಿ ಬಳಿಸಂದು ಬಲುಸಾಣಿಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪–೭೩). [ಕೋಲು$_1$(< ಕೋಲ್$_1$) + ನೇಣು (< ನೇಣ್)]

ಕೋಲುಪದ (ನಾ). ಕೋಲಾಟದ ಹಾಡು: ತಾನೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕೋಲುಪದಗಳನ್ನು ಅನ್ನುವನು (ಬೆಳುಮ. ೩).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪದ$_2$]

ಕೋಲುಬಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುಬೇಲಿ (ನಾ). (?): ಜಲಧರನು, ಕತ್ತಲೆಯ ಪೋಷಕನು; ನಿನಗೆ ಅದರ ಕೋಲುಬೇಲಿಯೆ ಇಲ್ಲ (ಹಗಲಿ. ೩೪).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಬೇಲಿ]

ಕೋಲುಮಂಚ (ನಾ). ಬಾಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಂಚ; ಶರಪಂಜರ: ಕೋಲುಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಅಲಗಿನ ಸಾಲಲೇ ಪವಡಿಸಲಿ ಬಳಿಕವನೇಳು ಮಾಸಂಗಳಲಿ ದೇಹವ ಬಿಡುವನ್ನೆಯೆಂದ (ಸಂಧಪ. ೧೨–೧೯). [ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಂಚ]

ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ; ಮೊಲ್ಲೆ: "ಮಾಘ್ಯಂ, ಕುಂದಂ – ೨ ಮೊಲ್ಲೇಗಿಡದ ಹೆಸರು. ಇದು ಮಲ್ಲಿಗೇ ಭೇದ, ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩); ಕೋಲುಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವ ಕೋಲುಗಳನೆಸೆಯುತಿಹ ಗಿಡವಲ್ಲಿ (ಭಾವಜೀ. ೨೨–೪೨೯).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ಕೋಲುಮೀನು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು: "ಗಗರಃ — ಕೋಲುಮೀನು, ಕಬ್ಬೋರಿ, ಕಜಾಯೇಲಕ್ಕಿ, ಮುಂಡೀಚಲು" (ಓಷಧಿ. ೪೫).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮೀನು$_2$ (< ಮೀನ್$_3$)]

ಕೋಲುಮುಕ್ಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುಕ್ಕು 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಕಟುಕ ರೋಹಿಣಿ, ಶಿವನ್ನಿ ಹಣ್ಣು, ಕೋಲುಮುತ್ತಿನ ಬೀಜ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯವನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ಪೈತ್ಯಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೮).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುತ್ತು$_2$]

ಕೋಲುಮುರಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುಮುರುಕ, ಕೋಲಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕ, ಕೋಲುಮುಕ್ಕು, ಕೋಲುಮುರಕ, ಕೋಲುಮುಲುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ಗಿಡ; ತಕ್ಕೋಲ: ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ, ಹೊನ್ನೆಮರದ ಚಕ್ಕೆ ಕಷಾಯ ಇವಿಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಹಲವ ಹನಿಸಿ ಮರ್ದಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೮೪); ಕೋಲುಮುರುಕನ ಚಕ್ಕೆ, ಮುಡಿವಾಳ . . . ಇಷ್ಟನೂ ಇಡಿದು ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೪೫). **ಕೋಲಮುರಕ**. 'ಕೋಲಮುರಕನ ತೋಟಿ' ಪರಾ. **ಕೋಲುಮುಕ್ಕ**: ಕೋಲುಮುಕ್ಕನ ಬೇರಂ ಪುಡಿಮಾಡಿ, ಗೇರುಕರುಕಲು ಕಲಸಿ (ವಿವೈವಿ. ೧೨೩). **ಕೋಲುಮುಕ್ಕು**: "ತಕ್ಕೋಲವೆಂದರೆ ಕೋಲುಮುಕ್ಕು" (ವಿವೈವಿ. ೩೧). **ಕೋಲುಮುರಕ**: ರಾಸ್ಮೆ, ಹಿರೇಮದ್ದಿನ ಬೇರು, ಅತಿಬಜೆ, ಕೋಲುಮುರಕನ ಚಕ್ಕೆ . . . ಸಮನಾಗಿ ಶ್ರೀತುಳಸಿ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿ ಕೊಡಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೮೭). **ಕೋಲುಮುಲುಕ**: ನೆಲಬೇವು, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶ್ರೀಗಂಧ, ಕೋಲುಮುಲುಕನ ಬೀಜ . . . ಕಷಾಯಂ ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಪರಿಹರ (ಸಕವೈ. ೨೯೦).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಮುರುಕ$_1$ (< ಮುಱುಕ$_1$)]

ಕೋಲುಮುಲುಕ 'ಕೋಲುಮುರುಕ' ನೋ.

ಕೋಲುವರಸೆ (ನಾ). ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗತ್ತು,—ಕಸರತ್ತು: ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಗುಂಡನ್ನು ಎಷ್ಟು ದೂರ ಎಸೆಯಬಹುದು ಎಂದು ಒಂದು ಪಂದ್ಯ, ಕೋಲುವರಸೆಯ ಒಂದು ಪಂದ್ಯ ನಡೆದವು (ಚಿಕರಾ. ೨೬೫). 'ದೊಣ್ಣೆವರಸೆ' ಪರಾ.
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ವರಸೆ (< ವರಿಸೆ)]

ಕೋಲುವಲೆ 'ಕೋಲ್ವಲೆ' ನೋ.

ಕೋಲುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿ; ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಕೋಲುವಿಡಿದಾಡಿನ ಮಱಿಗಳಂ ಕೌಂಕುಳೊಳಗಮರ್ಚಿ (ಬಸಪು. ೨೦–೧೩). ೨. ಬಾಣವನ್ನು ಹಿಡಿ: ಮೊದಲಲಿ ಕೋಲುವಿಡಿದಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಯೆ ಮೇಲೆ ರಣರಂಗದಲಿ ಕೈದುವ ಹಿಡಿದು ಹಗೆಗಳನು ಸೋಲಿಸುವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬–೫೩).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕೋಲುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). = ಕೋಲುಹೊಯ್ಯು: ಧಾಟಿಗೆಅನುಸಾರವಾಗಿ ಕೋಲುಹಾಕು (ರೂಢಿ).
[ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್$_1$) + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$))

ಕೋಲುಜೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಜೊಟ್ಟಿ; ಉದ್ದಜೊಟ್ಟಿ: ನೀವು ನಾಲ್ಕು ಕೋಳಿಯಲ್ಲ, ಆರನ್ನು ಹಾಕಿಸಿದರೂ ಊಟದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕೋಲುಜೊಟ್ಟಿ ಹಿಂದಾದೀತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿ (ಹಹಸ. ೪೪).

[ಕೋಲ್ಮು (< ಕೋಲ್+ು) + ಜೊಟ್ಟಿ (< ಜೊಟ್ಟಿ)]

ಕೋಲುಜೊನ್ನೆ (ನಾ). ಜೊನ್ನೆ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಟ್ಟಾದಲದ ಬೇರು, ಕೋಲು ಜೊನ್ನೆ, ಕುಂತಿ... ಇವಂ ಸಮನಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಕ್ಷಯರಂ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಣ್ಣ. ೬೬).

[ಕೋಲ್ಮು (< ಕೋಲ್+ು) + ಜೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ಕೋಲುಜೊಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲಿನಿಂದ ಕೋಲನ್ನು ಹೊಡಿ; ಹಾಡಿನ ತಾಳಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೋಲುಬಡಿ; ಕೋಲುಜಾಳು: ಕೆಲವರು ಕೋಲುಜೊಯ್ಯುತ್ತಾ ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಳ. ೨).

[ಕೋಲ್ಮು (< ಕೋಲ್+ು) + ಜೊಯ್ಯು (< ಪೊಯ್)]

ಕೋಲುಜಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಉಳಿ; ಮರ ಕೆತ್ತುವ ಮರಗೆಲಸದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ: ಆಡಿಗಲ್, ಸುತ್ತಿಗೆ, ಎಳೆಯುಳಿ, ಕೋಲುಳಿ, ತೀಸುಳಿ . . . ಎಂಬ ಎಷ್ಟೊ ಮುಗಿಯದ ಸೊಟ್ಟುಗಳು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಕೈ ಗಾರಿಕೆಯ ನಮ್ಮ, ದುಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಸಾರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾಂ. ೨೫೬). [ಕೋಲ್ಮು (< ಕೋಲ್+ು) + ಉಳಿ]

ಕೋಲುಜಳಿಯಂಬು (ನಾ). ಕೋಲುಳಿಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ: ಹಿಳಿಕು ಬೊದ್ದಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಳಕಾರಿಯ ಕೋಲುಳಿ ಯಂಬು ಳಲವಂಬಲಿಸಂದೀಸಾದಿವ ಪರಸ್ಮೈ ಸಾಗರವ (ಕ.ವ್ಯಾದ್ರ್ಯ. ೧೦-೯). [ಕೋಲುಳಿ + ಅಂಬು]

ಕೋಲೂರು 'ಕೋಲೂರು' ನೋ.

ಕೋಲೂರು, ಕೋಲೂರು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಊರು; ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮು,—ಆಧರಿಸು: ಕರಂ ಜೋಲ್ದು ಕೋಲೂರಿ ನಿಂದುಂ ನಡುಗುತ್ತುಂ ಕೆಮ್ಮಿ (ರತ್ನಾಕ. ೩೮). **ಕೋಲೂರುರು**: ಕೆಳೆವರುಂ ಕೋಲೂರಿ ಪೊರಬೆರ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೪೪-೩೨೬).

[ಕೋಲ್+ ಊಱು]

ಕೋಲೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಬಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಬಾಣವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು, —ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆ, —ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳು: ಇತರೆಂದು ಯುದ್ಧೋನ್ಮಾಗವಂ ಕಱುತ್ತು ಕೋಲೆತ್ತುವ ಬೇಂಟೆಕಾರ್ತಿಯರುಮೋಲೆಸಿದರ್ ಮಗೆ ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್ (ನಿಘಂ. ೨-೪೪). [ಕೋಲ್+ ಎತ್ತು]

ಕೋಲೆಬಸವ (ನಾ). ೧. = ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ. ೨. (ಅಲಂ) ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಲೆಹಾಕುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕೋಲೆಬಸವ (ಜಿಂ). [ಕೋಲ್ಮ (< ಕೋಲು) + ಬಸವ]

ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣ (ನಾ). ಕೆಲವು ಸನ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆಡುವಂತೆ ಕಲಿಸಿ, ಬೀದಿಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿಸುವ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ ಎತ್ತು; ಕೌಲೆತ್ತು; ಗಂಗೆತ್ತು: ಊರೊಳಗೆ ಕೋಲೆಬಸವಣ್ಣನಾಟ, ಜೊಂಪಾ ಆಟ, ಯಕ್ಷಿಣಿ ಆಟ, ಪಕ್ಕಳಗೊಂಬೆ ಆಟ ಮುಂತಾದುವು ಇವೆಯ್ದು ಕೊಂದಿದ್ದವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೬೪).

[ಕೋಲ್ಮ (< ಕೋಲು) + ಬಸವಣ್ಣ]

ಕೋಲೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು; ಬಾಣದಿಂದ ಎದುರಿಸು, —ಪ್ರತಿಘಟಿಸು: ಅದಿರದೆ ಪೆಱೆದಿಗಂದೆ ಬೆಟ್ಟದೆ ಬೆದಱದೆ ಸುಗಿಯದಗಿಯದೆಡೆಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿದ ದಿರುದಿನಂಳದಂ ದಿನದೇಂ ಪರಬ್ಬಿದಮಾತನೋ ಕೂಡಿದುದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧೫-೬); ಆ ಳಳದ ತೆಲದೊಳ್ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ದು . . . ತಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕುವರೆಗಳ್ಳ ದಿನ್ನಗರಬ್ಬ (ಪುಷ್ಪಕ. ೨-೬೦ ವ). [ಕೋಲ್+ ಒಡ್ಡು]

ಕೋಲೋಲ್ಗಾಱ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲೋಲ್ಗಾಱ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲೊಲ್ಚುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆ; ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡು: ಅಂತೆರಡುಂ ಬಲದ ದಜಂಗಳ್ ಕೋ[ಪಾಣಂ. ಶಾ]ಲಾಟ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಿಱಿದಾನುಂ ಬೇಗಂ ತಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟಿಂದು ಕೋಲ್ಮುಟ್ಟ . . . ಕಾದಿ ಬಸನಱಿದು (ಕಂಪಭಾ. ೧೦-೮೦ ವ).

[ಕೋಲ್+ ಉಟ್ಟು]

ಕೋಲ್ಮದಿರು (ನಾ). ಕೋಲಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಕೆರಣ; ಬೆಳಕಿನ ಕೋಲು: ಚಿನ್ನದ ನೇಸರು ಕೋಲ್ಮದಿರಿಂ ಬೆಂದಿಸಿದಿರ ರಂಗೊಳಿಯ ನೆಸೆದಿತ್ತು (ಆಸೇಕ. ೨೬-೪). [ಕೋಲ್+ ಕದಿರು (< ಕದಿರ್)]

ಕೋಲ್ಗಱಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿ, —ಹಿಳುಕು: ಸಿರಿಯೊಡೆಯ ಕೋಲ್ಗಱಿಯ ಪರ್ವರ್ಕ್ಕೆಗಲರುಣಕುಸುಮಕುತಿರೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೩-೧೦).

[ಕೋಲ್+ ಗಱಿ]

ಕೋಲ್ಗಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಮಳೆಯಂತೆ ಸುರಿಸು; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು: ಪಂಚಾಕ್ಷ ನಗುತೆ ಕೋಲ್ಗಜ್ಜಿ ದ (ವೀಚಾಕ. ೩೯-೩೨); ಕೋಳಮುಮಬೇಲ್ಪೆಸುವೆನೆಲವೊ ಪಿನ್ನಬಲೆ ಯಗೇ ಪಿಡಿಯಂಳ್ಕೆಸುವೆ ನೆದಿರ ಪಿನ್ನೆ ತೆತ್ತಿಗರನಿತಾ ಖಳಂ ಕೋಲ್ಗ ಜ್ಜಿದನು (ಜಬಪು. ೪೯-೨೦). [ಕೋಲ್+ ಕಜ್ಜಿ]

ಕೋಲ್ಗಾರ 'ಕೋಲ್ಗಾಱ' ನೋ.

ಕೋಲ್ಗಾಱ, ಕೋಲುಕಾರ, ಕೋಲುಕಾಱ, ಕೋಲ್ಗಾರ, ಕೋಲ್ಗಾಱ, ಕೋಲ್ಗಾರ (ನಾ). ಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುರುವವನು; ಸುಂಕ, ತೆರಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವವನು; ಸೇವಕ; ಊಳಿಗದವನು: ಅಮರ ಪೆಗ್ಗಡೆ ಚಿನ್ನಶಯ್ಯನು ಅವರ ಕೋಲ್ಗಾಱ ಗಣಪತಿಯು (ಎಳ. XI, ದಾನಶಾ. ೧೪೧-೨೯; ೧೦೬). **ಕೋಲುಕಾರ**: ಕೋಲುಕಾರ ಕಪ್ಪನಾಗಿ ಗೌಡಾ ಪುಣಾರಿ ಚಿಕೆದೇವಾ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೬೬-೧೬ ; ?); ಕೋಟಿ – ತಳವಾರ, ಪೆಟ್ಟಿ, ಬಾರೀಕ ಅಥವಾ ಕೋಲುಕಾರರೆಂದು ಕೆಸರುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧); ಹುಟ್ಟು ಕೋಲುಕಾರರು, ಕಟ್ಟು ಸಾವ್ಕಾರನದು (ಗಾಳಿ). **ಕೋಲೆಲುಕಾಱಿ**: ಪೂರಲ್ಲಿಪಕ ಕೋಲು ಕಾಱಿಂಗೆ ಜೀವಿತಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕ (ಎಳ. XV, ಬೇಲೂರು ೨೩೨-೧೪; ೧೨೫); ಸ್ವಕರಬಲು ಅವ ಕೋಲುಕಾಱಿದೂಡಿನಿಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗಿ ಕೊಡುತ ಬಹರು (ಮೈಆಂ. ೧೪೪೦, ೫-೪ ; ೧೩೬೫ ಶತ) ; ಕಾವುಲಾ ಪುರದೂರ ಹಿಂದೆರಡು ವ್ಯತ್ಯಯುಂಟಾ ಮೇಲೆ ಳಳಕಾಪುರದೊಳಗ್ರಹಾರ ಮೊದಿದ ಮಧ್ಯಧರೆ ಕೋಲುಕಾಱ ಮಹಾರುಗಳಂದ ಹಾಳಾಯ್ತು (ಪೇಮಂ. ೪-೧೪). **ಕೋಲ್ಗಾರ**: ಕಡೆಗೆ ಕೋಲ್ಗಾರಕಿಂದರ್ ಕೊರಗನೊಳ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೬೦-೩೫೪); ಅವನು ಕೋಲ್ಗಾರರ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರಿಗೆಲ್ಲ ದೊರೆಯು ಆತಿಯನ್ನು ಅರುಹಿದ (ಪುಲಿಕಾ. ೧೧೫); "ಕೋಲ್ಗಾರ್ರರ್ – ಪೋಲೀಸರು" (ಕಾಲೂರ. ೨೮೩); "ಗ್ರಾಮದ ಜವಾನರು" (ಪುಲಿಕಾ. ೪೭೬). **ಕೋಲ್ಗಾಱಿ**: ಇನ್ನೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಸ್ವಳದ ಹನ್ನವಣಿಗರುಂ ಕಱ್ಮಾಯದ ಕೋಲ್ಗಾಱರುಂ ಪುರಸ್ಕರಿಸಾಗಿ ನಡಸುವುದು (ಸಂ ಇ ಇ. IX-೧, ೧೬೪-೪೪ ; ೧೦೪೦). **ಕೋಲ್ಗಾರ**: ಬೋಳನು ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಳುಡುಗೊರೆ ಕೊಡಲು ಮುಗುಳು ನಗುತ್ತ ಕೋಲ್ಗಾರರು ಹೀಗೆಂದರು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಳಶಾಸಾ).

[ಕೋಲ್+ ಕಾಱಿ]

ಕೋಲ್ಮೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋಲನ್ನು ಕೊಡು; ಊರುಗೋಲನ್ನು ನೀಡು: ದೇವಾ ಕಚ್ಚೂದರ್ದೊಡೊಂದು ಕೋಲ್ಮೊಪ್ಪಾಣಾ. ಲ್ಸ್] ಡಲಾಗದೆ ಎನ್ನಯ್ಯ (ಸಂಬಂ. ೧೪-೧೦೩.)'

[ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಡು$_1$]

ಕೋಲ್ಮೊಳ್, ಕೋಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು, —ಹಿಡಿ: (೪). ೨. ಅಂಬು ಚುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಬಾಣ ನಾಟಿಕೊಳ್ಳು: ಬಂದುದು ತಪೋಹಾನಿಯೆಂದಳ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೋಲ್ಮೊಂಡ ತೆಱದೊಳುದ್ದಾಲಕಂ ಚಿಂತಿಪರು ಪ್ರತಿದಿವಸಮೊ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೩೪).

ಕೋಲುಗೊಳ್: ೨. ಸಿಂಹೋಲಂಬ್ಯಸರೋಷ ವಿರಹ ವಿಷಾಕ್ಷ ಭಾರಥಲಿ ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಳು]ಗೊಂಡಂತಾಗಿ . . . ಮಱುಗಿದರು (ನಿಘಾಗ. ೧೦-೩೪-೨೦). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಲ್ತಗಸಿ (ನಾ). ತಗಸೆಗಿದಡಿಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆ: "ಕೋಲ್ತಗಸಿ, ದೊಡ್ಡತಗಸೆ; ಅನಸೊಗಟೆ" (ಮೈಡಿಗ. ೧೪-೩೩೬).

[ಕೋಲ್$_1$ + ತಗಸಿ (< ತಗಡು)]

ಕೋಲ್ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ (ನಾ). ತೇಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಲ್ತೇಗ, ಮದತೇಗ, ಕಾಡು ಕಡಿಗಲು (ಮೈಡಿಗ. ೩೦-೫೯೯). **ಕೋಲುತೇಗ**: ಮರಗಳು: . . . ದೇವದಾರು ತೇಗ, ಕೋಲುತೇಗ, ಬಾಗಿ, ಬಿಲ್ವಾರ (ಸಮ್ಮಸು. ೩೩೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ತೇಗ$_1$ (< ತೇಗ್ದು)]

ಕೋಲ್ಪೊಟ್ಟಿ (ನಾ). "ಗಾರೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕೋಲಿನ ಕಾಲುಳ್ಳ (ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾರನ್) ಹೆಗುರವಾದ ತೆರೆದ ತೊಟ್ಟಿ" (Hod. ೧೦೪೨): ಕೆಲಿವರು ತುಂದದ ಕೋಲ್ಪೊಟ್ಟಿ ದಬ್ಬರಿಗಳನ್ನು ಮೇಲೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೩೧೩). [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಟ್ಟಿ$_2$]

ಕೋಲ್ಮುಡಿಸು 'ಕೋಲ್ಮೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಲ್ಮುದಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ತುದಿ, —ಮೊನೆ: ಆ ಹೂಡಿ ದರ್ಜುನನ ಮಾರ್ಗಣದ ಮೊದಲೊಳಾಪತನಂಗೈದು ಕೆಮಲಜನಂ ನಿಲಿಸಿ ವೃಷಧ್ವಾಪತನಂ ಕೋಲ್ಮುದಿಗೆ ತಂದಿರಿಸಿ ಸಾಯಕದ ನಡುವೆ ತಾನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೨); ಕೋಲ್ಮುದಿಯವನ ತಂಕಮಂ ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಯ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೪).

[ಕೋಲ್$_1$ + ತುದಿ]

ಕೋಲ್ಮುಸ (ನಾ). ಸುಟ್ಟ ಮಾಂಸ; ಸುಂಟಿಗೆ: "ಕೋಲ್ಮುಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟಿಸ]ಮೆಂದುಂ ಸುಡುಬಾಡು" (ಆಕಾಸಾ. ೩-೧೨೪).

[ಕೋಲ್ + ತುಸ]

ಕೋಲ್ಮೊಡಿಸು, ಕೋಲ್ಮುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡು; ಶರಸಂಧಾನ ಮಾಡು: ಬಿಲ್ವಿದೆ ಕೋಲ್ಮೊಡಿಸಲಾ[ಪಾಠಾಂ.ಲ್ಡು]ದಿಸಿ ತೆಗೆದಿತತೆ ರಿಪುಜಾತುರಂಗಮಂ ತಾನಿದಂ ಪವನಸೂನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೧೧). **ಕೋಲ್ಮುಡಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಲ್$_1$ + ಕೊಡಿಸು$_1$]

ಕೋಲ್ಮೋಣಿ (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಡೆಸುವ ದೋಣಿ: ಕಡಲಿನ ಸಂಪತ್ತು ತೀರಕ್ಕೆ ತಂದಿತ್ತು – ಕೋಲ್ಮೋಣಿ (ಕ್ರೌಚಧ್ವ. ೫-೧೨). [ಕೋಲ್$_1$ + ದೋಣಿ]

ಕೋಲ್ವೆಳೆ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆ: ತೋಳಕ ಕುಡುದಾಡೆಗಳ್ ಪೊಳೆವೆಳವೆಜ್ಜೆಗಳನಲೊಳಡಿದಂತರೆ ತೀರ್ಪಾಕುಳ ಮೂರ್ತಿ ಕೆದಗೆಯ ಕೋಲ್ವೆಳೆಯಂತಿರೆ ನಿರುತ ನಿರುತಮೇನೆನೆದಪೆನೋ (ರೀಲಾವ. ೪-೧೦೬). [ಕೋಲ್$_1$ + ಬೆಳೆ$_2$]

ಕೋಲ್ಶಿಂಕ್ 'ಕೋಲ್ಮೊಡಿಸು' ನೋ.

ಕೋಲ್ಶಿಂಜು (ನಾ). ಕೋಲಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಫಲಕಂದು ಹೆಗೆಯುವ ಮಿಂಜು, —ನೆಳೆಮಿಂಜು: ಕೋಲ್ಶಿಂಜನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಜಡವೆಯೆಂದು ಕೆಳಗೆ ದಿಜ್ಞಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು (ಸಾವಕ. ೩೦); ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೋಲ್ಶಿಂಜು ಬೆಳಗಲು, ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲಭಾಗವು ಅವಳಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಅಂಬಕ. ೪). 'ಬಳ್ಳಿಮಿಂಜು' ಪರಾ.

[ಕೋಲ್$_1$ + ಮಿಂಜು$_2$]

ಕೋಲ್ವಲೆ, ಕೋಲುಬಲೆ, ಕೋಲುವಲೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಲೆ: ಇಱುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ಕಿಱುವಲೆ ನಡೆವಲೆ ಪೆಪರಲೆ ಕೊಡಂಕುವಲೆ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊ]ಲ್ವಲೆ ಕಳ್ಕಡವಲೆ (ಕುಪಾಂ. ೪-೨೦). **ಕೋಲುಬಲೆ**: (೪). **ಕೋಲುವಲೆ**: ಕೋಲು [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳು]ವಲೆ ತಳ್ಳುವಲೆ ಬಳ್ಳಿವಲೆ ಕೊಡಕುವಲೆ . . . ಕಾಲುವಲೆಯು (ಜಡಕಾ. ೫-೮); 'ಕೆತೆಲು ವಲೆಗಳ ಸಿಡಿವಲೆಯು ಮಿಡಿವಲೆಯು . . . ದೇಟೆಗಾಱರು ಬಳಸುವು ಶಿವನ (ಉಮ್ಮಾಕ. ೫-೩೩); ಕೋಲುವಲೆ ತೊಡಕುವಲೆ ಬೀಳುವಲೆ ಕಚ್ಚೆವಲೆ . . . ಆರಿವಲೆಗಳರ್ದುವಾ ಕಬರಲಲ್ಲಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೪-೩).

[ಕೋಲ್$_1$ + ಬಲೆ$_1$]

ಕೋಲ್ವಳೆ 'ಕೋಲ್ವಬೆ' ನೋ.

ಕೋಲ್ವಬೆ, ಕೋಲ್ವಳೆ, ಕೋಲ್ವಳೆ (ನಾ). ಅಂಬಿನ ಸುರಿಮಳೆ; ಬಾಣವರ್ಷ: ಅರಿಬರ ಮಹೀಧುಜರ್ ಕಡು ಮುಳಿ ದಾರ್ಢ್ಯ ಕೋಲ್ವಬೆಯಂರ್ದಿಸೆಯೊಳ್ ಸುರಿಯಲ್ (ಪಳಕಂ.೪೧೫). **ಕೋಲ್ವಳೆ**: ತೇಲ್ದುದು ರಕ್ತಾಗ್ರದಿಂದಲ್ಲದೊಡುಳಿಪೆನೆಸೆ ಕೆಂಪಲ್ಲ [ಪಾಠಾಂ. ಲ್ಲ]ಳೆ ಗಜಿತದನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೬). **ಕೋಲ್ವಳೆಲೆ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಕೋಲ್$_1$ + ಮಬೆ^{1}]

ಕೋವ (ನಾ). ಕುಡಿಕೆ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಸುಬಿನವನು; ಕುಂಬಾರ: "ಕೋವರ್ ಂ ಕುಂಬರ್(ಕುಲುಂಬರ್)" (ಕಮಡ. ಪಂ. ೨); "ಬಾಂಬರೆನೆ ಕೋವರ್ [ಪಾಠಾಂ. ರೆವೆ] ಕುಂಬರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೧ ೬); ಸಂಜೆಯೊಂದು ಆ ಕೆಳವ ಕೋವನಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದೆ (ಗೀವಿಂ. ೧೩೬-೪೦).

ಕೋವರಚಕ್ಕ = ಕುಂಬಾರನ ಚಕ್ಕ; ತಿಗುರಿ: ಕೋವರ ಚಕ್ಕಂ ತಿರವಂದಿಂ ತಿರಿದುಣ ಚಕ್ಕರ ವಿಯಚ್ಚಕ್ರಜೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೪); ನೆಗೆದಂಬರಕ್ಕೆ ಗಡಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ತಿರುಳ್ ಧರಾಚಕ್ರಂ ಕೋವರ [ಪಾಠಾಂ. ಕುರವರ]ಚಕ್ರಂ ತಿಱಸಿ ತೆಱದೆ ಪಿಱಂಡತೈನಂ ತಿರುಗುವಂತೆ ತಿರುಪಿದ ನೆತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨೪); ಅರಿಭೂಪಾಗೋಗ್ರವೀರ ಪ್ರಮುಖುಮಂ . . . ಕೋವರಚಕ್ರ × × × ರಿಂ ಪಿಱ್ಪನೆ ತಿರಿಪಡಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೧೯-೩೪ ; ೧೪೭); ಭೂಮಂಡಲಂ ಕೋವರ ಚಕ್ರಾಕಾರಿಂ ಪಿಱ್ಪನೆ ತಿರಿಯೆ (ಜಗದ. ೧೪-೨೩);

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕುಯವ, ಕುಶವ; ಕುಳು. ಕುಸವೆ]

ಕೋವಟಿ 'ಕೋಮಟಿ' ನೋ.

ಕೋವಟಿಗ 'ಕೋಮಟಿಗ' ನೋ.

ಕೋವಣ, ಕೋವಣಿಗ, ಕೋವಳ್ಳ (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ; ಕೌಪೀನ: "ಕೋವಣಮೆಂದು ಕಾಪೀನಂ" (ಆಕಾಸಾ. ೨೪-೫೯೧); "ಕೋವಣಮೆನೆ ಕೌಪೀನಮುಳ್ಳಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೬೪); ದೇವಿಗಣಾಯಿಬಿಲ್ಲಡೊಂ ಕೋವಣಕ್ಕೆಳ್ತೊಂದಂ ಭಾಗನಮಿಲ್ಲದೊರ್" (ವರ್ಧಾರಾ.೪೬-೪); ಅರಗಂ ಪೊಗಲ್ದೂಡಿದನಂದು ದಂಡಕಾಶ್ಮದ ತುದಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ಕೋವಣವಂ ಗುಡಿಟ್ಟು ನಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೯); ರಾವಣನಂ ಕೋವಣಮಂ ಸೀಳ್ದಂತೆ ಸೀಳ್ದು (ಧರ್ಮಾ ೪-೯೫);

"ಔಕಾರಕ್ಕೆ ಓತ್ವಂ – ಕೌಪೀನ – ಕೋವಣ" (ಶಮದ.೨೭೦ ಪ್ರಯೋ); ಅವರು ಇವತ್ತು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದೇ ಕೋವಣ ಧರಿಸಿ, ಹೆಗಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಅರಿವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಓಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಮಾಂಸ. ೨೮). **ಕೋಮಣ$_1$**: ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಕೋಮಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಟ್ಟರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಕೋವಳ$_3$**: ಸತಿಗೊಂದು ಕಪ್ಪಡಂ ತನಗೊಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣಂ] ಸುತನೆನಿಸಿದಂಗೆ ಮತ್ತಂತೊಂದು ಕೋವಳಂ [ಪಾಠಾಂ. ಣಂ] (ಇಳೆರ. ೫೦–೧೭); ಮುನ್ನ ನಿಮ್ಮ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ವಾಳ, ಮಳ]ವಾಗಿಪ್ಪೆನು ನಿಮ್ಮಾಜ್ಞೆಯಿಂದೆ ಹರಿಗೆ ತಲ್ಪವಾಗಿರ್ದೆನು (ಭೈರಸೂ. ೨೭).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವಣ; ಮಲ. ಕೋಣ, ಕೋವಣ; ತುಳು. ಕೋಮಣ, ಕೋವಣ; ತೆಲು. ಗೋಣ, ಗೋವಣ. / ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೋವಣವೀ (ಕೋ ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ನೀಡು; ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕೊಡು: ಮುನ್ನೆಲೆವನೆಯೊಳ್ ಮುನಿಗಳ್ ಕುಶೀಲವರ್ಗೆ ಕೋವಣ ವಿತ್ತಂತೆ (ಚಕವಿ. ೬–೧೬೮ ವ). [ಕೋವಣ + ಈ$_2$]

ಕೋವರ (ನಾ). (?): ಉತ್ತರದಲಿ ದಂಡುವೊತ್ತಿ ಬಿಡಲು ಗುಡಿಯೆತ್ತಿ ಹೊಯ್ದವು ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತ ಕೋವರದ ಕಾವಲು ಪಾರಿಪಂಜಿನ ಮೊತ್ತವನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨–೩೩).

ಕೋವರಿ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋವಳ$_2$ (ನಾ). ಕೋಮಲತೆ; ಮೃದು: "ಕೋವಳ –ಕೋಮಲ = ಮೃದು" (ತದ್ಭಕೋ.೯); "ನಳನಳಿಕೆಯ ಕೋಮಳಿಕೆಯ ಕೋವಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಲ]ಮೆನಿಪ್ಪುದು" (ಚತುನಿ. II, ೩೭).

[< ಸಂ. ಕೋಮಲ]

ಕೋವಳ$_3$ 'ಕೋವಣ' ನೋ.

ಕೋವಳೆ, ಕೋಮಳೆ$_1$, ಕೋವಳ$_1$, ಕೋಹಳ, ಕೋಳೆ$_1$ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ: "ನೈದಿಲ್ಗಳೊಳುಪ್ಪಳ ಕೋವಳೆಗಳ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೩೯); "ಕೋವಳೆಯೆನಲ್ ನೈದಿಲೆ" (ಕಠರ. ೧೨೧); ಕೋವಳೆ ಬಣ್ಣಂಗೆಟ್ಟಳ್ ಕಮಲಿನಿ ಬಾಯ್ವಿಟ್ಟಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬–೨೮); ಸೂರ್ಯೋದಯಕೆ ಚನ್ನ ಕೋವಳೆಯು ನಗಲೇನೊ (ಕವಿಸೋ. ೬೭–೨೨). **ಕೋಮಳೆ$_1$**: "ಕೋಮಳೆ–ನೆಯ್ದಿಲ್ (ನೆಯ್ದಲ್)" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨). **ಕೋವಳ$_1$**: "ಕೋವಳೆಂದು ನೈದಿಲು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೭). **ಕೋಹಳ**: ದ್ವಾರಬಂಧ ಕವಾಟ ಕಲ್ಲಿನ ದ್ವಾರ ಗರ್ಭಾಗಾರಯುತ ಕರವೀರ ಜಾತಿ ವಕುಳ ಮುಕುಳ ಕೋಹಳ ವಿಭಾತಿಯಲಿ . . . ಪೂಜಾವಿರಚನಾಲಂಕಾರ ಮಾಗಿರಲು (ಬಸಪು. ೧೮–೩೯). **ಕೋಳೆ$_1$**: "ಕೋವಳೆ(ಳ್), ಕೋಳೆ, ಕೋಹಳ್, ಕೋಮಳೆ – ಕುವಲಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಕೋಳೆ ಹೂವದಳದಳ (ಹೂಹಾದಿ. ೭–೧೫). [< ಸಂ. ಕುವಲಯ]

ಕೋವಿ$_1$, ಗೋವಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೊಳವೆ; ಪಿಚಕಾರಿ; ಜೀರ್ಕೊಳವೆ: ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಂ ಕರದಿ ಪೊನ್ನಂಡೆಯಂವಿಡಿದು ಕಸ್ತುರಿವೆರದ ಪರಿಮಳೋದ ಕವ ತೀವಿ ಬೆಳುಗಂಗಳುಂ ಪೊಳೆಯೆ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳುವುಜ್ವಳಿಸುತಿರೆ ಭುಜ ಯುಗ್ಮವುಬ್ಬರಿಸೆ ಪಾಮಶ್ರೀಲಲಿತಹಸ್ತದಿ ಕೋವಿಯಂ ಪಿಡಿದು . . . ಸರ್ವರಂ ತೋಯಿಸಲು (ನವಮೋ. ೧೦–೬೦). ೨. ಕೊಳಲು; ವೇಣು. 'ಪಿಳ್ಳಂಗೋವಿ' ಪರಾ. ೩. ಊದುಗೊಳವಿ. ೪. ಸರ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಚಿನ್ನದ ಕೊಳವಿ. ೫. ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಸಾಧನ; ತುಬಾಕಿ: ಸುತ್ತ ಬಳಸಿ ಪೆಟಲವರು ಕೋವಿಗಳನು ತೆತ್ತಿಸಲವರಾರಭಟೆಯ ವೃತ್ತಿಯಿಂ ತಾರಗೆಗಳ ಗೂಳೆಯವಿರದೆತ್ತಿತು ದ್ರುವಲೋಕದತ್ತ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦–೩೫); ಬೊಬ್ಬೆಯಾರ್ಭಟೆ ಬಾಣ ಬಿಡುವ ಕೋವಿಯೊಳುಬ್ಬಿ ತಿವಿದ ಬಲು ಧೂಮ ಉಬ್ಬಲಾಗಸಕಾಗ (ಕಂನವಿ. ೩–೭೩); ಚೂರಿ, ಕವಣೆ, ನೇಗಿಲು, ಕೋವಿ, ಶತಘ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು (ಕೃವಾಉ. ೨೪೪); ಹದ್ದು ಹಾರಲಿಕ್ಕೂ, ಕೋವಿ ಹೂಡಲಿಕ್ಕೂ ಜೋಡಿ (ಗಾದೆ). 'ಕೊಳವಿ' ಪರಾ. **ಗೋವಿ$_1$**: ೫. ಮಕರದಿಬ್ಬಿ, ರೇಖ ವಿಸರ, ಗೋವಿ, ತುಪಾಕಿ ಮುಂತಾದ ಆಯಸಯಂತ್ರಜಾಲಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃವಾಸ. ೮೭). [< ಕೊಟವಿ]

ಕೋವಿ$_2$ 'ಕೋವೆ$_1$' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಕಾಱ, ಕೋವಿಕಾರ, ಕೋವಿಗಾರ (ನಾ). ಬಂದೂಕನ್ನು ಆಯುಧವಾಗಿವುಳ್ಳವನು: ಚಿಕ್ಕಗೊಂಡನ ಮಗ ಕೋವಿಕಾಱ ದೇವೆಯನಾಯ್ಕ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೮೩–೮; 1388); ಶಾಕಿನಿ ಯರಿಗರಿಗಳನೊಳುಣಿಸಾಗಿಯಾ ಕೋವಿಕಾಱರು ಮಾಡಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮–೪೯). **ಕೋವಿಕಾರ**: ಕೋವಿಕಾರರು ಕೋಲಾಹಲದಿ ಕೂಗುತಾ ರಾಯಪೌಜಿಗೆ ರೋಷದೋರಿ (ಸೌಂದಕಾ. ೭–೪೩). **ಕೋವಿಗಾರ**: ಕೋವಿಗಾರನ ಮೇಲೆ ಪಾಯ್ವ ಪೆರ್ಬುಲಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ ೬೮೭–೨೬೩).

[ಕೋವಿ$_1$ + –ಕಾಱ]

ಕೋವಿಗಂಡಿ (ನಾ). "ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೈಪಿಡಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಡಿ" (Crenel. ಇಂಕನಿ). [ಕೋವಿ$_1$ + ಕಂಡಿ$_1$]

ಕೋವಿಗಾರ 'ಕೋವಿಕಾಱ' ನೋ.

ಕೋವಿಗೊಳವಿ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆ,—ನಳಿಗೆ: ವರರವಿಯ ಕೋವಿಗೊಳವಿಯ ಮಾಡಿಯದರೊಳತ್ಯುರುಕಳಾನಿಧಿ ಮರ್ದ ತುಂಬಿಯಾ ನಾಳಕ್ಕೆ ಸ್ಫುರಿತಾಗ್ನಿಯಿಡೆ ಕಿಡಿಗಳುಡುಗಳಂದದಿಯುದುರ್ವ ಘನಚಂದ್ರ ಬಾಣಗೈದು (ಪ್ರ ಭು ಪು. ೨–೧೦).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಕೊಳವಿ (< ಕೊಟವಿ)]

ಕೋವಿಚೀಲ (ನಾ). ಕೋವಿಯ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಿಡಿಮದ್ದು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ: ಅವನು ಕೋವಿ ಮತ್ತು ಕೋವಿಚೀಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಮಲೆಮ. ೮೧೬).

[ಕೋವಿ$_1$ + ಚೀಲ]

ಕೋವಿತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕೋವಿತ: ಒಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [?]

ಕೋವಿದ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು; ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: "ಪಂಡಿತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ವಿಶಾರದಂ ಕೋವಿದಂ ಕವಿ . . . ವಿದ್ವಾಂಸನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೨); ಪೇಳುವೆ ನಾಗಕುಮಾರನ ಚರಿತೆಯ ಕೇಳಿರೊ ಸಕಲ ಕೋವಿದರು (ನಾಗಕು. ೧–೧); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಕೋವಿದ ನಾದೊಡಯ್ಯನೆ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ತಿಳಿದುಕೊಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪–೪೧).

[ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರ (ನಾ). ಕಂಚುವಾಳದ ಗಿಡ; ಕೆಂಗಾಂಚಾಳದ ಗಿಡ: "ಕಾಂಚನಾರಕಮೆನಲ್ ಕೋವಿದಾರಮೆನಲ್ಕೆ ಕಾಂಚಿವಾಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೮–೨೩); ಅಮಲಕಾಮ್ರಾತಕ ಕೋವಿದಾರ ಪನಸಾಂಕೋಲಾತಿ ಮುಕ್ತಾಕ್ಷ . . . ಕಣ್ಗೊಪ್ಪಿತಾ ಪರ್ವತಂ (ವೆಂಕಮ. ೩–೫). [ಸಂ.]

ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಕೋವಿದಾರ ಗಿಡದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ, —ಪತಾಕೆ, —ಬಾವುಟ; ಭರತನ ಬಾವುಟ: ತಡೆ, ತಡೆ, ಅದೇನದಾ ಕೋವಿದಾರಧ್ವಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮–೧೬೧). ೨. ಅಂಥ ಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು. [ಕೋವಿದಾರ + ಧ್ವಜ]

ಕೋವಿದೆ (ನಾ). ತಿಳಿದವಳು; ಪಂಡಿತೆ; ನಿಪುಣೆ; ವಿದುಷಿ: ಲಾವಣ್ಯಧೂಸರಣ ಪೆಣ್ಗಾಳರಂಬೇಶ ಕೋವಿದೆಯರಲ್ಲ ಸ್ಫುರಿಂಪ್ರಿಯರೆನಲ್ಕೆ ವಿಷಯೆಗೆ ಸಿಂಗರಂಗೈದಯ (ಕೃವಿಜಾ. ೩೧-೬); ಗಂಡನ ಭಿನತೆಯೆಂಕಂಬು ಕೆರ್ದಿಯ ಕೈಕೊಂಡೆವುದು ಕೋವಿದೆಯರು (ಹಪು. ೪-೧೧). [ಸಂ. ಕೋವಿದಾ]

ಕೋವಿಲೆ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲು 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವಿಲೆ 'ಕೋಯಿಲ್' ನೋ.

ಕೋವು¹ (ಕ್ರಿ). ಕೆಡವು; ಬೀಳಿಸು; ಬಿಸುಡು (?): ಬಿಸುಡು ಮನೆಗಳಂ ಬಿಟ್ಟಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳ್ಗಳ ಓವದೆ ಮುಂದಿಂದ್ರ ಹೋಮಾಜ್ಯ ಚರುಸಹಿತಮೆಗಳ ಕೋವಿ [ಪಾಣಂ. ತೆವ] ಗಂಧಾಳ್ಯತೆಗಳಂ ಬಿಸುಟು ಪಠಿಂದಪಡೆಗಳ್ವೆಸಲ್ವಾತ್ಮೆಯರ್ ಮದಸಲಕ್ಷ್ಯಿಯರ್ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂಕಣ ನೆರವ (ಚಿಬಿ. ೩೦-೧೪). [?]

ಕೋವು² 'ಕೋಹು' ನೋ.

ಕೋವುಳು(ಳು).ನಿದ್ದಲು; ಇರುವೆ (?) : ಮೂಡಣಿಸ್ತರು ಗದ್ದುಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೋವುಳ್[ಪಾಣಂ. ಮೇಗೆ ಗೂಗೆದು]ವ್ವಾದಿರುವು ಬಳ್ಳ ಕರೆದವು (ಸೀಗುಷ. ೪-೧೧೧); "ಕೋವುಳು – ಇಂಬಾರ ಹುಳು" (ಪ್ರಭಗ್ಲಾ. [?]

ಕೋವೆ¹, **ಕೋವಿ** (ನಾ). ೧. ಲೋಹಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸಲು ಮಾಡಿರುವ ಮೂಸೆ; ಮಣ್ಣಿನ ಮೂಸೆ: ಚಿನ್ನ ಕಿಶೀಷ ಮಣ್ಣು ಅಧಮವೆಂದಡೆ ಅದು ಏಂದು ಕರಗುವುದಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋವೆಯೆ ಮನೆ ಯಾಯಿತ್ತು (ಸುತ್ತಿಮಿಂ. ೯೩); ವರಳಾಗ ಸಂಬೈಯಂ ಮಿತ್ರಪಂಚಕ ವನಡೆಯರಮರದೆಕೊಡಗೂಡಿ ಕೋವೆಯೆರಡಂ ಏಡಿದು ಏರಿದು ರಂಧ್ರಂಗಡೀಆದಂತೆಯೆ ಮುಟ್ಟಿ (ಆರಾಚ. ೧೩-೧೦); ಭಿನ ಮೂಲಿಕಾ ಸಾರವೆಅಂದು ಕೋವೆಯೊಳ್ಟು ತಕ್ಷಿಣಿಚ್ಚಿನಿಂದ ಕಾಸಿದರೆ ತನಗೆ ತಾನೆ ಕಿಟ್ಟಾಕಳೆ ಜಾಂ ಭೂಂಗಳಿಕೆ ಕೀಳು ಚಿನ್ನ ಮೇಲಕುರು (ಭಂಚಿ. ೬೯-೧೩೦); ಕೆಂಡಗಳ ಕೋವೆಯಂಳಿ ಕಾವ ಕಾಂಚನದಂತೆ (ಗೂಡೂಶಾ. ೯-೨೩೩). ೨. ರಂಧ್ರ; ತೂತು; ಬಿಲ: ಹುತ್ತದ ಕೋವೆಗಳಿ ಹುಟ್ಟಾಳ ಕಲಿಯವ್ವ (ಪಾಪಿ. ೨೦-೧). ೩. (ಉಗುರುಗಳ) ಪುದಿ; ಅಗ್ರ: "ನೆಖಾಗ್ರಾಣಿ – ಉಗುರುಗಳ ಕೋವೆಗಳೆನ್ನು" (ಬಾಹುಬ ೨-೫-೧೨೨ ವ). **ಕೋವಿ**ಃ: ೨. ಈ ಗಡಿಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪರ್ವತದ ಸಂಬಂಧ ಕಾಣಬರುವ ಬಹಳ ಅಳವಾದ ಕೆಲವು ಕೋವಿಗಳು ನೆಲದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ (ಎಜ್ಞಾ.ಸ. ೧, ೮೪).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕುವ್ಳೆ, ಕುಳ್ಳೆ; ಮಲ. ಕುವ; ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೈ (ನಾ). ಹುಬ್ಬುವ, ಅಂದವಾದ ಕೆಂಪುಹಣ್ಣು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬಳ್ಳಿ: (೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋವೈ; ತೆಲು. ಕ್ರೋವಿ; ಗೋವಿ]

ಕೋವೈ (ನಾ). ಆನುಕ್ರಮ; ಆನುಪೂರ್ವಿ; ಪರಿವಿಡಿ: ಇನಿಮೆಗಂಜಾ ಮಾಪ್ರಭೂಜನಲೊಪ್ಪಿತಾ ಜನಪ ಕಾರವನ ವಂಸ್ಸಾಪಿದೆಂಬಾ ಕಥೆಯ ಕೋವೆಯುಂ ಕೊನೆಳಗೆ ವಿನಯದಿಂ ಸೂಕನುಸಿರಿದಂ (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೪-೧-೫೦).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕೋವೈ; ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋವ]

ಕೋವೆ, (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಅಗ್ನಿಮಾಂದ್ಯ; ಮಕ್ಕಳ ಭೇದಿ; ವಿರೇಚವ: ನೀ ಉಸುರಿ ಪೇಳ್ ಏನಗ ಜರ್ಜಾವೊ ಕೋವೆಯೋ ಅಂಗುಳಿಯ ಮುಳ್ಳೋ ಭಾವಿಸಲು ನಾ ಮಬ್ಬು ಮರೆನೆಂ ಬಾವುದು ಏನಳು ಯಿ (ಜಸಪ. ೧೪-೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು: ಜನಪಯೂಜಿಪಡೆಪಕ್ಕಮ್ಮಿಂದಲಿ ಭಿನತರದ ರೋಗಗಳು ಶಿಬಿರಿಗೆ ಜನಿಸುವುವು ಮಗೆ ಕೋವೆಗಳು ಸುಂಬಿಗೆಗಳುರವಣಿಸಿ ಕನಸನಗೆ ಕೆಮ್ಮಲುಗಳ್ಳುಸವನದರಕ ಸಂದನಿಸಿ ಳಿಯಲು (ಪ್ರಶ್ನಾಚ. ೮-೪೧); ಮಕ್ಕಳ ಕೋವೆಗೆ :-ಮಯೂರಶಿಖಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ಎರೆಯೆ ಗುಣ (ವಿಸ್ತಾವಿ. ೧೦೮); ಪಲ್ಲಿಕಾಯಿ ರಸವಂ ಎಣ್ಣೆಯಂ ಬೆರಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಕೋವೆ ಸೀಗರ್ಗಂ (ವಿಸ್ತಾವಿ. ೧೧). ೩. ವ್ಯಾಧಿ; ರೋಗ: ಬದುಕದೆ ಅವಗೇನಮ್ಮ ಕೋವೇ? ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ ಅವಳು (ಏಂಡಪ. ೧೫೩). ೪. ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏಳುವ ಗುಳ್ಳೆ, —ಕುರು: (೫). [?. / ತುಳು. ಕೋವೆ]

ಕೋವೈ 'ಜೋವಾ' ನೋ.

ಕೋವೆಲೆ (ನಾ). ಕೋವೆಯ ಎಲೆ: ಕೋವೆಲೆ, ಅಶ್ವಗಂಧಿಯ ಬೇರು, ಎಳ್ಳು ಇವನ್ನು ಚಿಗಳಿಯಾಗಿ ಳಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲಲು ಗೆಡ್ಡೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುವುದು (ವಿಸ್ತಾವಿ ೬೪). [ಕೋವೈ + ಎಲೈ]

ಕೋವೆದಹಲ್ಲು (ನಾ). ಅರ್ಧ ಅಗಿದು ಮೇಲನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗಿವಂತೆ ಮೂಡುವ, ಮೆಲುಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ದನಗಳ ದವಡೆ ಹಲ್ಲು: ದನಾ ಖರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋವಾಗ ಹೀನಸುಳಿ, ಪಾತಾಳಸುಳಿ, ದಾವಡೆಯಳಿ... ಕೋವಲ್ದಲ್ಲಿ, ಕೋವೆಹಲ್ಲು ಇವೆಲ್ಲಾನೂ ಟೀಂಪಾಗಿ ನೋಡಿ ಒಳ್ಳೆ ಸುಳಿ ಇರೋದೆ ಕಶ್ಚರ್ಲಾ (ಹಬ್ಬಿಚ. ೧೩೯). [ಕೋವೆ + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್ಲ)]

ಕೋಶ (ನಾ). ೧. (ಕತ್ತಿ, ಡಾಕು ಮೊದಲಾದ) ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ; ಒರೆ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗವಿಧಾನಂ –ಈ ೩ ಒಱೆ" (ಅಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಪ್ರತ್ಯಾಕರಂ ಕೋಶಮುವ ಒಱೆಗಳೆಗಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೨೮-೩೭); ಅಳಪೆ ಏಗಾನ್ಮೆವರಮಾಡರಿ ಸಿದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಮುರಿದಾ ಕೋಶವಾಯ್ತ? (ಪಬ್ಬಳ. ೩೨-೧೪). ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕತ್ತಿ; ಮೆಟ್ಟೆ: "ಕೋಶಃ, ಕೋಶಃ, ಅಂಡಂ – ಈ ೩ ಮೆಟ್ಟೆ" (ಕಲಾಂಡು. ೪೦-೨೭); "ಕೋಶಂ ಪೇಕಿಯಂಡಮೆನಿಸಿ ಕತ್ತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ ೫೦-೧). ೩. ವ್ಯಪ್ತಣ; ಶರಡು; ಬೀಜ: "ಮುಷ್ಕಂ, ಅಂಡಃ, ವೃಷಣಃ, ಕೋಶಃ, ಸಂಗ್ರಾಹಃ, ಮುಷ್ಕಿಃ – ಈ ೬ ಅಂಡಂ" (ಅಲಾಯು. ೭೩-೩೬೯). ೪. ರೇಶ್ಮೆ ಹುಳು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳ ಪೊರೆಯ ಆವರಣ, —ಗೂಡು: ರೇಷ್ಮೆ ಹುಳುಗಳಿಗೆ ಮೇವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಇರುವರು. ಅವನ್ನು ಅದನ್ನು ಜೀವ್ಯಾಗಿ ದೆಸೆಸಿ ಅವುಗಳ ಕೋವವು ಕೈಗೆ ಸಿಗುವ ಕನಕ ಅಪರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೩೨, ೧೧೯). ೫. ರಾಜ್ಯದ ಏಳು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಭಂಡಾರ; ದೊಕ್ಕಸ; ಖಜಾನೆ: "ಅರಸು ಬೆಗಡಿಕೆ ಜನಪದವರದಿಸುವ ಕೋಟೆ ಕೋಕಮಾಯುತ್ತಂ ಬಂಧುರವ್ಯತ್ತಮಿಕ್ಕುನೆಂದಿಂಕು ರಾಜ್ಯಮುಳ್ಳಂ ಏಱಿಸಾಸಲ್ ಸಪ್ತಾಂಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೬೦-೨೪); ಸಲ್ಲಲಿಕ ದೇಶ ಕೋಶವನು ಳಲಿಳವನವಳ್ಳುಳ್ಳ ಶುಲಳರಡುಗಾಗಂ ಮುದ್ರೆ ಮೊದ ಲಾದುವೆಲ್ಲವಂ ಏಡಪೊಳ್ಳಿಗೊಟ್ಟು ಹೋಗು (ಹಹಳಾ. ೪-೭೭); ಕೋಶವೆಂಬುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ರಾಜ್ಯಾಂಗ... ಕೋಶವೆಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿ ಗಧಿಳ ಸಂಗ್ರಹದ ನಿವೇಕಸ ಭಾಂಡಾಗಾರ (ಮುಖವಂ. ೧೩-೯೦). ೬. "ಕರಗಿಸಿದ, ಕರಗಿಸದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ, ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳಿ" ಅಮರ ಟೀಕೆ. ೭. ಕಾಯಿಯ ಅಥವಾ ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೊದಿಕೆ; ಸಿಪ್ಪೆ: (೬) ೮. "(ಮೊನು ಮೊದಲಾದ) ಕೆಲವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದ ಗಡುಸಾದ ಹೊರಹೊದಿಕೆ; ಚಿಪ್ಪು; ಶಂಖ; ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪು": (ಪಪ್ರಕ. ೭೪).

೯. ತಾವರೆ ಹೂವಿನ ಒಳಗಿನ ಗೊಂಡೆ ; ಕರ್ಣಿಕೆ ; ಬೀಜಕೋಶ : ಬಂಡಿನಲುರ್ವಂದಿಯಂ ಪೊರೆದ ಪರಮೆಜಯಿಯಂ ಕೋಶದಳಿದಲ್ದು ಗೆತ್ತು ಕರ್ದುಂಳಲೆಂದವ್ವಳಿಸುವ ಬಾಲಹಂಸಂಗಳಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೩೭). ೧೦. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನಾದರೂ ಮುಚ್ಚಿ ಭದ್ರಪಡಿಸುವ ಚೀಲ, ಕವಚ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ್ದು. 'ವಿದ್ಯು ತ್ಕೋ ಶ' ಪರಾ. ೧೧. ಕಣಜ ; ಉಗ್ರಾಣ ; ಕೋಠಿ : (ಃ). ೧೨. ಹೂವಿನ ಮೊಗ್ಗೆ ; ಕುಟಲ : (ಃ). ೧೩. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋನಿಮುಖ ; ಗರ್ಭಾಶಯ : (ಃ). ೧೪. ಗಂಡಿನ ಜನನಾಂಗ; ಶಿಶ್ನ ; ಲಿಂಗ : (ಃ). ೧೫. ನಿಘಂಟು ; ಶಬ್ದಾರ್ಥಕರ : ಎಡೆಮಡಿಗಪಡೇಕಾರ್ಥ ವಸ್ತು ಕಥನಂ ಕೊಕಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೯೫೧). ೧೬. [ನ್ಯಾಯಶಾ] ದಿವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕೋಕಂ ದಿವ್ಯವಿಶೇಷಂ" (ಪ ಸ್ತು ಕ್ಷ ೧. ೧೩೪-೧೦೦). 'ಕೋ ಕ ಪಾ ನ' ಪರಾ. ೧೭. [ವೇದಾಂತ] ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಆವರಣ. 'ಕೋಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೋಶಗೃಹ (ನಾ). ಆಮೂಲ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಡುವ ಮನೆ ; ಖಜಾನೆ ; ಭಂಡಾರ : ಬಲದೇವ ಸಾಹುದೇವರ್ ... ಗುಣಗಣ ಮಣಿಗಣ ಕೋಶಗೃಹದಂತೆಯುಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೯ ವ) ; ಕೋಶ ಗೃಹದಂತಪ್ಪಾ ಪರಾಧಿಷ್ಠಿತಂ (ಪಶ್ವತ. ೫-೬೮). [ಕೋಶ + ಗೃಹ]

ಕೋಶನಾಥ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ : ಭಂಡಾರಿ : ಉಳ್ಳಿರೆ ತತ್ಕುಮಾರ ನುಂತ್ಕಾಪುಣ ಕೋಶನಾಥ ಕರಣಾಗ್ರಣಿ ಸೂರ ಕವೀಂದ್ರ ಮಾನ್ಯ ವೈದ್ಯಮತಮುಹೂರ್ತವೇದಿ ನಿಜಯಂ ಬಲದಲ್ಲಿರವೇಳ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯಕಂ. ೧-೬೪). [ಕೋಶ + ನಾಥ]

ಕೋಶಪಂಚಕ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಅನ್ನಮಯ, ವ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಆನಂದಮಯವೆಂಬ ಐದು ಕೋಶಗಳು, —ಜೀವನ ಆವರಣ : ಇಲ್ಲಿ ಕಿಲೆ ಈ ಕೋಶ ಪಂಚಕವಲ್ಲ ಆತುಮಜೀಬುದಿಯ ಪ್ರಜದಲ್ಲಿ ನೋಡ್ಪೆ (ಗಗಕಾ. ೧೯-೩೧). [ಕೋಶ + ಪಂಚಕ]

ಕೋಶಪಾನ (ನಾ). 'ಕೋಶ'ವೆಂಬ ದಿವ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಬೆಗಸೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ವಿಧಾನ : ಶರೀರ ನಿಶ್ಚ ನಿಶ್ಚ ಪೊಳಸುವಂಗೆ ಇದಕ್ಕಿದೆ ದೈವ್ಯ ದೀವಿಗೆ - ಪಾದೋದಕ ಕೋಶಪಾನವಲ್ಲದೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲವಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೯೯) ; ಹರನಾಣೆ ಶಿವ ವಿಷಂ ತವಿಸರೆ ಮಧ್ಯೆ ಭೀಷಾ ಕೋಶಪಾನಂಪಲುಮೆಂಬುರು ಸಪ್ತದಿವ್ಯಂ (ತ್ರಿಪವ. ೬-೧೦೫). [ಕೋಶ + ಪಾನ]

ಕೋಶಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ತಕ್ಕೋಲ : "ತಕ್ಕೋಲ ವೃಕ್ಷದ ಪರಮಳ ದ್ರವ್ಯ" (ಅಮರ-ಟೀಕೆ) ; "ಕೋಲಲಕಂ, ತಕ್ಕೊಲಕಂ, ಕೋಶಫಲಂ - ೩ ತಕ್ಕೊಲದ ಗಿಡ, ತಕ್ಕೋಲದ ಬೊಂಡೆ, ತಕ್ಕೊಲದ ಫಲ ; ಪರಮಳದ ಚಕ್ಕೆಗಳಂ" (ಶಿವತ್ತೂರ. ೧೯೦). [ಕೋಶ + ಫಲ]

ಕೋಶಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಲಾಕ್ಷಾವೃಕ್ಷ - ಲಾಜ, ಕೋಶಮಾವ" (ಓಷಧಿ. ೧೯೩). [ಕೋಶ + ಮಾವು]

ಕೋಶವಿಭೂತಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಕೋಶದ ಸಮೃದ್ಧಿ ; (ಹೂವಿನ) ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಪುಷ್ಟಶಕ್ತಿ. ೨. ಖಜಾನೆಯ ವಿಶ್ವರ್ಯ ; ಬೊಕ್ಕಸದ ಸಂಪತ್ತು. ೧, ೨ : ಕೋಶವಿಭೂತಿ ವಿಶ್ವಮವ ಸೊಂಪುದ್ಯಾನದೊಳ್ ಪೀನಮೊಪ್ಪುಗುಮುರ್ವೀಶಕೊಳ್ಪದೆಂದನಿಮಿಂ ತನ್ನೀ ಲ್ಲಿಯಿಂ ಪದ್ಮಜಂ (ಪಶ್ವಪು. ೫-೫೬). [ಕೋಶ + ವಿಭೂತಿ]

ಕೋಶಾಗಾರ (ನಾ). = ಕೋಶಗೃಹ : ಯಮುದಾರಕಮಂಬ ಕೋಶಾಗಾರಮುಂ (ಪಂವಿ. ೧೫-೬ ವ). [ಕೋಶ + ಆಗಾರ]

ಕೋಶಾತಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ ಅಥವಾ ಸೋರೆ. ೨. ಪಡವಲ ಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಅದರ ಕಾಯಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ, ಪಟೋಲೀ - ಈ ೩ ಪಡಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೪೯) ; "ಹಾಲೆ ಕೋಶಾತಕಿ ಪಟೋಲಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೭೭-೩೧) ; ಜಾತಾಸಿಗಂ ಮುಳಿದು ಪೆರರಜಾಯದಂತು ಸರ್ವಸಂಹಾರ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಮಪ್ಪ ಕೋಶಾತಕೀ ಫಲಮಂ ಚಂಗೆಗೆ ಪೊಕ್ಕ ಸುಧರ್ಮನಿಗ್ಕೆದೊಡೆ (ಆಾವಂಥ. ೩೩೬-೧೫). ೩. ಹಿರಳು ಗಿಡ; ವಿರಂಡಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ - ೧. ಪಡವಲಗಿಡ. ೨. ಅವುಡಲಗಿಡ (೩೦೨೦ ೩೨೧). [ಸಂ. ಕೋಶಾತಕೀ]

ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). = ಕೋಶನಾಥ : ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಂ ಳದು ಸಚಿವಾಳ ಮಂತ್ರಿಯುಂ ಕೇಡದಪ್ಪು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಕುದುವುದೆಂದು ಪೇಳೆ (ಗಗಪು. ೧೦೬-೪). [ಕೋಶ + ' ಧ್ಯಕ್ಷ]

ಕೋಶಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ದೇವಗಂಧ-ಮಂಜಿಷ್ಠ, ಕೋಶಾಲೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೬೯). [?]

ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳು ತತ್ಕೆಯ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಸ್ಥೆ : ಹೆಣ್ಣು ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಹರಿಯದೆ ನಿಂತಿರುವ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಉಳಿತು ೩೦-೪೦ ಮೊಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಂದಾರ್ಡಿ ಇಟ್ಟು, ಅವು ೩೪ ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮರಿಗಳಾಗಿ ಅನಂತರ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈಜುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೬) ; ಇಂಥ ತುಂಬಿನಂತೆ ಅಲಾಗಡದೆ ದಿಟ್ಟರುವ ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕೋಶಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೨೫೭).

[ಕೋಶ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಕೋಶಿ (ನಾ). ೧. ಬೀಜಾಶಯ; ಬೀಜಕೋಶ. ೨. ಕವಚ; ಅಂಗಿ. [ಸಂ. ಕೋಶೀ]

ಕೋಶಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ ; ವಾನ ಪಾತ್ರೆ. [ಸಂ. ಕೋಶಿಕಾ]

ಕೋಶೋದರ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಬಲದೇವನ ಮನ ದೊಳ್ ಸಲೆ ನೆಲಸಿದುವಿವ್ವ ವಾಸುದೇವನ ಮನದೊಳ್ ನೆಲಸಿದ ಹಿರು ಕರಕರಾಂ ನೆಲಸದವೋಲ್ ಜಲಜಪ್ರಭವದ ಕೋಶೋದರದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೧). [ಕೋಶ + ಉದರ]

ಕೋಷ (ನಾ). ೧. = ಕೋಶ. ೨. (?) : ಎಟ್ಟಗ ಕೊಡಲ ಮೂಡಗ ಕೆಳಬಂದು ಇರ್ಪ್ಪಲ್ಲಿಯ ಕೋಷದ ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಉಳಿ ಆಳರಿಯೆ (ಇಳ. XII, ೧೫-೪ ; ೭೩೫). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಟ 'ಕೊಟ್ಟ' ನೋ.

ಕೋಷ್ಟಕ (ನಾ). ವಸ್ತುಗಳ ಆಳತೆ, ತೂಕ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ ; ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಅಂಕೆ ಅಂಶಗಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ವಿವರ ; ತಃಪ್ಪೆ : ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕರಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಉಷ್ಣತೆಯ ಮಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ (ಮಂಬಂಬು ೫-೧೩೧); ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಾವು ರಾಯಪುರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹೊದಪ್ಪೆಂಬುದನ್ನು ಟಿಳಕರು ಒಂದು ಕೋಷ್ಟಕ ಹಾಕಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ವಾತಿಚ. ೧೯೯); ಮಗ್ಗಿ ಕಂಠಪಾಠಮಾಡುವುದು, ಕೋಷ್ಟಕದ ಲಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಇವೇ ಮೊದಲಾದುವು ನನಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ (ಕಿಶ್ಚಿದ. ೩೪೫). [< ಸಂ. ಕೋಷ್ಕಕ]

ಕೋಷ್ಟಿ 'ಕೊಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಕೋಷ್ಠ$_1$ (ನಾ). ೧. ತೊನ್ನು; ಕುಷ್ಠರೋಗ: ಉರಿಬೆಂಕಿ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳುಣ್ಮೆ ಹದಿನೈದು ದೊರೆವೆತ್ತ ದಿವಸಕ್ಕೆ ಕೋಷ್ಠವಾಗಲು ಅವನ ತರುಣಿ ತಾಯ್ಮೊದಲಾಗಿ ಪೇಸುತಂಯಿರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೦೨); ಹಿಮಕರಂಗೆ ಕಲಂಕ ರುದ್ರಗೆ ತಮ ಸುರೇಂದ್ರಗೆ ಕೋಷ್ಠ (ಶಂಕದಾ. ೭-೨೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ: "ನೀರಜಮೆನಲು ಕೋಷ್ಠಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); "ಪೌಷ್ಕರಮೂಲಂ-ಪುಷ್ಕರಮೂಲ, ಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೩). [< ಸಂ. ಕುಷ್ಠ]

ಕೋಷ್ಠ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಒಳಭಾಗ; ಒಳಹೊಟ್ಟೆ: "ಒಡಲೊಳಗೆಯುಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೬-೩೧); "ಉದರದೊಳಗಂ ಪೇಳುವಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಠಮದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೧-೧೫). ೨. ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಣ ಅಂಗಗಳು; ಕರುಳು, ಯಕೃತ್ತು, ಗರ್ಭಕೋಶ ಮೊದಲಾದುವು. 'ಕೋಷ್ಠಾಣು' ಪರಾ. ೩. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೋಣೆ: "ನೃಪಾಲಯಾಂತರ್ಗತ ಕಕ್ಷೆ ಕೋಷ್ಠಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೭-೧೪); ಪದಿನಾಱುಂ ಭಿತ್ತಿಗಳೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ವೀಧಿಗಳುಱಿಯೆ ನೆಗೞ್ದಾ ಪನ್ನೆರಡುಂ ಕೋಷ್ಠಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೦-೩೫ವ); ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯ ಕೋಷ್ಠಂಗಳ ರಚನೆಯಿದೆ (ಅಜಿಪು. ೭-೧೯); ಭಗವಂತನ ದರುಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಮಾದ ದ್ವಾದಶಕೋಷ್ಠಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಪುರುಚ. ೧೨೪). ೪. ಕಣಜ; ಉಗ್ರಾಣದ ಮನೆ: "ಅಂತರ್ಗಹಂ ಕುಸೂಲಗೃಹಾಂತರ್ದೇಶಂಗಳಱಿಗೆ ಕೋಷ್ಠಮದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೨-೮೭). ೫. ಕುದುರೆಯ ಗುದಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೆಳಗಣ ಪಾರ್ಶ್ವ: ಆಸನದಿಂ ಕೆಳಗಣ ಬರಿಗಾಸನ್ನಂ ಕೋಷ್ಠಮೆಂಬ ಪೆಸರದಕಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೪೦). ೬. ಪದರ; ಸ್ತರ: ಹುಚ್ಚುತನದ ಅವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಮೆದುಳಿನ ಕೋಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೭). ೭. ಗಣನೆಯ ಕೋಷ್ಟಕದೊಳಗಣ ಚೌಕ, —ಚದರ, —ಅಂಕಣ. ೮. ಪ್ರಾಕಾರದ ಗೋಡೆ; ಸುತ್ತುಗೋಡೆ; ಅಂಗಣ: ಮುನಿಜನ ಮನಿಮಿಷಕಾಂತಾಜನವಾರ್ಯಶ್ರಾವಿಕಾಜನಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂ ಜಿನವಲ್ಲಭ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮೆನಿಸಿರ್ಪುದು ಮೊದಲದೆಸೆಯ ಕೋಷ್ಠತ್ರಯದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೮೦). ೯. ಪೀಠ; ಆಸನ: ಕಿರೀಟಮನೆಡಗೆಯ್ಯಿಂದೋಸರಿ ಸುತ್ತು ಮುಚಿತಕೋಷ್ಠದೊಳವರ್ಗಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೭ವ). [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಕ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳಕೊಠಡಿ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ೨. ಕಣಜ; ಧಾನ್ಯದ ಮನೆ; ಉಗ್ರಾಣ. 'ಧಾನ್ಯಕೋಷ್ಠಕ' ಪರಾ. ೩. ಸುತ್ತುಗೋಡೆ. [ಸಂ.]

ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬುದ್ಧಿಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಬೇಡಿದವಂಗೆ ಬೇಡಿದುದಂ ಕೊಡುವಂತೆ ಪೆರರುಪದೇಶದಿಂ ಪಲವುಂ ಕಲ್ತು ಬೆಸಗೊಂಡದನೆ ಪೇಳ್ವುದು ಕೋಷ್ಠಬುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು" (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೨ - ೧೭). [ಕೋಷ್ಠ + ಬುದ್ಧಿ]

ಕೋಷ್ಠಾಗಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರಾಣದ ಕೊಠಡಿ; ಧಾನ್ಯಶೇಖರಣೆಯ ಮನೆ; ಕಣಜ: ಅರಸನ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದ ಕರಣಂಗಳ ಕಾಪನೆಯ್ದೆ ಬಂಟಿಸಿ ಕಳ್ದುಂ (ಆದಿಪು. ೫-೧೫); ವಸುಧಾಧಾರಮೆಂಬ ಕೋಷ್ಠಾಗಾರದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೮೪ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಗಾರ]

ಕೋಷ್ಠಾಣು (ನಾ). ಕೋಷ್ಠದೊಳಗೆ ಸೇರಿದ ಅಣು; ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಜೀವಾಣು: ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯ ನಂತರ ಒಂದೇ ಕೋಷ್ಠಾಣುವು ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕೋಷ್ಠಾಣುಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೨೧). [ಕೋಷ್ಠ + ಅಣು]

ಕೋಷ್ಠಾಸನ (ನಾ). ಒಳಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಪೀಠ (?): ಗಣಧರದೇವರ ಗುರುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ತನಗೆಡೆಮಾಡಿದ ಕೋಷ್ಠಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೯ ವ). [ಕೋಷ್ಠ + ಆಸನ]

ಕೋಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವ; ತುಸು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿ. [ಸಂ.]

ಕೋಸಂಬರಿ 'ಕೋಸುಂಬರಿ' ನೋ.

ಕೋಸಿಗ (ನಾ). ಕೌಶಿಕ ವಂಶದವನು, —ಗೋತ್ರದವನು: ಸಂಕ್ರಾನ್ತಿಯನ್ದು ಕೋಸಿಗರ ಕೋಟೆಯಮ್ಮಂ ಗೋಸಹಸ್ರಮಾಟ್ಟಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೧೨; 964). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕೋಸಿಗವಳ್ಳಿಯ ಕಣ್ಣಮ್ಮಂಗಪಿಟ್ಟುವಬ್ಬೆಗಂ ಪುಟ್ಟದ ಕನ್ನಯ್ಯನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೪-೬; 971). [ಕೋಸಿಗ + ಪಳ್ಳಿ$_1$]

ಕೋಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ದಾರವನ್ನು ಸೂಜಿಯ ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ತೂರಿಸು; ಪೋಣಿಸು: "ಕೋಸು - ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶೇ (ಪೋಣಿಸು)" (ಶಮಧಾ). [ಕೋ$_1$ + -ಸು$_1$]

ಕೋಸು$_2$, ಕೂಚ$_3$, ಕೂಚಿ$_1$, ಕೂಚು$_2$, ಕೋಚ$_1$, ಕೋಚಿ$_1$, ಕೋಚು$_1$, ಕೋಚೆ (ನಾ). ೧. ಓರೆ; ಮೂಲೆ: ನಿವೇಶನವು ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಕೋಸು ಅರೆಕೊರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೫೩). ಕೂಚ$_3$: ೨. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ; ಕೊಂಕುತನ. 'ಕೂಚಂಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ಕೂಚಿ$_1$. ೨. 'ಕೂಚಿಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ಕೂಚು$_2$: ೨. 'ಕೂಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ಕೋಚ$_1$. (ಗು). ೩. ವಕ್ರಸ್ವಭಾವದ: ಒಲಿದಿತ್ತು ಪಾಲಿಸಾ ತೇಜವ ನನಗೆಂದು ತೆಲುಗ ಬಣಜಿಗರ ಬೆನ್ನ ಉಲಿಯಲು ಸತ್ತೆಲೆಗಳ ಮೂಗನರಿವಗೆ ಸಲೆ ಕೋಚ ಬಣಜಿಗಗೇಕೆ . . . ಎಂದು ಬೇಡರ ತಿಪ್ಪನುಡಿದ (ಜ್ಞಾನಚ. ೧೩-೨೨). ಕೋಚಿ$_1$. ೪. ಮಡಿಲು; ಉಡಿ: ಅವಳು ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಕೋಚಿಯಲ್ಲಿ ತುರುಕಿದಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). ಕೋಚು$_1$: ೨. 'ಕೋಚುಭಟ್ಟ' ಪರಾ. ೫. ಅಂಚು; ತುದಿ; ಕೊನೆ; ಚುಂಗು: "ಕೋಚು - ತುದಿ, ಏರುದನಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೨); ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಇನಿತೆ ಕೆಳಗಿನವರೆಗೆ ಕೋಚು ಇಳಿಬಿದ್ದಿದ್ದ ಒಂದು ಅರೆಕೊಳಕು ಅಡ್ಡಪಂಚೆಯುಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩೨); ಈ ಐದು ಮೊಳದ ಪೈಕಿ ನಾಲ್ಕು ಮೊಳವನ್ನು . . . ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಒಂದು ಮೊಳವನ್ನು ಕೋಚಾಗಿ ಮಂಡಿಯವರೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ನೇತುಬಿಟ್ಟು ಉಡುತ್ತಾರೆ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೪೫). ಕೋಚೆ: ೧. ಯೋಚಿಸೈ ಈ ತೆಱನ ಪುರುಷರು ನಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸತಿಯು ತಾನು ಕೋಚೆಯಾದಡೆ ಹೇಸಿಕಲ್ಲವೆ ರಾಯ ಕೇಳೆಂದ (ಕಕ್ಕೋಕ. ೭-೧೮). ೪. ಕೋಚೆಯೊಳಗಿನ ಬಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಬಾಬೂನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಳು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೭). ೬. ಸಂಕೋಚ (?): ನಾಚಿ ಪುಷ್ಕರ ಸಿಂಹಪೀಠವ ಮೋಚಿದವನಂ ತಿಳಿದು ನಿಳಯಕೆ ಕೋಚೆಯಿಂದ್ಯೆದಿದನು ನಳನೃಪ ನಿಜನಿಕೇತನಕೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೭೪). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಕೋಸು]

ಕೋಸು$_3$ (ನಾ). ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರ; ಒಂದು ಹರದಾರಿ; ಕ್ರೋಶ: "ಕೋಸು--ಕ್ರೋಶ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಬನಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಅರ್ಧ ಅರ್ಧ ಕೋಸಿಗೆ ಒಂದರಂತೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಪ್ರಾಚೀಹಿಂ. ೧೨೬). [< ಸಂ. ಕ್ರೋಶ]

ಕೋಸು$_4$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ; ಕ್ಯಾಬೇಜು: ಕೋಸು ಬೆಳೆಯಲು ಮರಳು ಮಿಶ್ರವಾದ ಕೆಬ್ಬೆನೆಲ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು (ತರಬೆ. ೪೫). 'ಎಲೆಕೋಸು', 'ಹೂಕೋಸು' ಪರಾ. [? . / ತಮಿ. ಕೋಸು. / ಹಿಂ. ಕೋಸು]

ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕುಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂಬರಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಲೆಬೇಳೆ ಅಥವಾ ಹೆಸರುಬೇಳೆಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿ ನೆನಸಿ, ಸೌತೆಕಾಯಿ, ತೆಂಗಿನ ತುರಿ, ಹಸಿರು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿಸೊಪ್ಪು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸ, ಉಪ್ಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಒಗ್ಗರಣೆಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿನಿಸು : ಅವಲಕ್ಕಿ, ಬಾದಾಮಿಹಲ್ವ, ಕೋಸುಂಬರಿ . . . ಪಟ್ಟ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾಗಿತು (ರೂಪಸಂ. ೧೭); ಕೋಸುಂಬರಿ, ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನ ರಸಾಯನ ಮೊದಲಾದ . . . ಚರ್ಪುಗಳು (ಕಳಹು. ೨೭). **ಕುಸುಂಬರಿ** : ೨. ಹವಾಗುಣಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆ ಜೋಪಾನಮಾಡಿದ ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು: (ಕ). **ಕೋಸಂಬರಿ** : ೧. ಇಂಬಾದ ವಿವಿಧ ಕೋಸಂಬರಿ ಶಕವ ಹೊಂಬಟ್ಟಲಿಂದ ಜಗದಂಬೆ ಬಡಿಸಿದಳು (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೬-೧೩); ಚಟ್ಟ ಕೋಸಂಬರಿ ಕಾಯಿರಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೭). ೩. ಕೋಸು, ಚಪ್ಪರಬದನೆ, ಸೌತೆ, ಬಾಳೆಕಾಯಿ, ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಹಚ್ಚಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೇರಿಸಿ, ಒಗ್ಗರಿಸಿದ ಗೊಜ್ಜು, —ಪಚ್ಚಡಿ; ವ್ಯಂಜನ: ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹಸಿ ತರಕಾರಿಗಳ ಕೋಸಂಬರಿ ಮಾಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಿ (ಅಡುಸೌ. ೭೭); ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಕೋಸಂಬರಿ ಎಂದರೆ ನನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೪೫).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೋಸುಮ್ಬರಿ; ತುಳು. ಕೋಸುಂಬರಿ, ಕೋಸಂಬ್ರಿ./ ಮರಾ. ಕೋಶಿಂಬರೀ; ಕೋಶಿಂಬೀರ್]

ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಕೋಸು ಎಂಬ ತರಕಾರಿಯ ಗಡ್ಡೆ; ಕ್ಯಾಬೇಜು : ಕೋಸುಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ಬಲಿತಾಗ ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಬೆ. ೪೫); ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ ಸಾರನ್ನು ಗೋಧಿಯ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ (ಟಾಕಥೆ. ೫೫). **ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ** : ಸೊಪ್ಪಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳಲ್ಲಿ. . . ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕಿತ್ತಳೆ ಮತ್ತು ಮೊಳಕೆ ಬರಿಸಿದ ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಸಿ" ಜೀವಾತು ಇದೆ (ಅಡುಸೌ. ೬೪). [ಕೋಸ್ಕು + ಗಡ್ಡೆ]

ಕೋಸುಗಣ್ಣ (ನಾ). "ಓರೆಗಣ್ಣಿನವ, ಕಾಗೆನೋಟದವ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೬). 'ಕೋಸುಗಣ್ಣು' ಪರಾ. [ಕೋಸುಗಣ್ಣು + -ಅ$_7$]

ಕೋಸುಗಣ್ಣು (ನಾ). ಓರೆನೋಟದ ಕಣ್ಣು : ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಕೋಸುಗಣ್ಣೆದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ (ಬಾಳ್ವೆಬೆ ೯೩). [ಕೋಸ್ಕು + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (ನಾ). ಗುಲಾಬಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕೋಸಿನ ಆಕಾರದ, ಒತ್ತೆಸಳುಳ್ಳ, ದೊಡ್ಡ ಹೂವು ಬಿಡುವ, ಗುಲಾಬಿಜಾತಿ; ಕೋಸುಗುಲಾಬಿ (Cabbage-Rose ಇಂಕನಿ). [ಕೋಸ್ಕು + ಗುಲಾಬಿ]

ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ 'ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ' ನೋ.

ಕೋಸುಜಾಗ (ನಾ). ಓರೆಯಾದ ಜಾಗ; ಮೂಲೆ : ನೆರೆಮನೆಯವರ ಒಂದು ಕೋಸುಜಾಗವಿತ್ತು. ಅದಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಆ ಜಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದರು (ನೀತಿಚಿಂ. ೬೩).

[ಕೋಸ್ಕು + ಜಾಗ]

ಕೋಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ : ಕೋಸುವಲೆ ದೋಂಟಿವಲೆ ಬಾಣಾಸನವಲಗಂಬು ಕಲ್ಲಿ ಕೈಪೊಡೆ ಗಾಳಂ . . . ನಾಯ್ವೆರಸು ಬನಕೆ ಬೇಡರ್ ನಡೆದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೩). [ಕೋಸ್ಕು + ಬಲೆ$_1$]

ಕೋಹಳ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಳಿಕೆ (ನಾ).=ಕೋಹಳೆ : ಅಚ್ಚ ಕಪಿಲವರ್ಣದ ಪಶು ಖುರಶೃಂಗ ಬೆಚ್ಚಂತೆ ಸ್ವರ್ಣಕೋಹಳಿಕೆ ವಚ್ಚ ಸಹಿತ ಬಂದಿರೆ (ಮೋಹತ. ೨೩-೩೮).

[ಕೋಹಳೆ + -ಇಕೆ]

ಕೋಹಳೆ, ಕೋಹಾಳೆ, ಕೋಳ್ಳೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಜಾನುವಾರುಗಳ ಕೊಂಬು ಮತ್ತು ಗೊರಸುಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಿಸುವ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಣಸು ಒಡವೆ, —ಆವರಣದ ತೊಡವು. 'ಕೋಹಳಿಕೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊದಿಕೆ : ಅನಿಮಿಷಾಂಗದಲುರಗ ಕಾಯದ ಕೋಹಳೆಯನುಗಿದು ಜನಪ ನಿನ್ನೊಡಹುಟ್ಟಿದವನ ಕೊಳ್ಳೆನುತ ಹೇಮ ವಿಮಾನದಲಿ . . . ಎಸೆದನು ನಹುಷನಭ್ರದಲೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೬೯); ಹೃದಯಾಬ್ಜ ಪೀಠದೊಳಗೆ ಸಲ್ಲಲಿತ ಸತ್ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗಮಂ ಬಯ್ತು ಸತ್ಪುಲ್ಲದ ಶಿರಃಕಮಳ ಕೋಹಳೆಯ ಮರ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲರು ಮಹಾಮಸ್ತಕಂ ಒಡೆಯೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೫೦). **ಕೋಹಾಳೆ** : ೨. ಕೊರಳ ಹೊರಜಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳೆ ಸರಗಂಟೆ ಪಕ್ಕಗಂಟೆಗಳು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೧೦೨). **ಕೋಳ್ಳೆ$_2$** : ೨. ತ್ರೈಲೋಕತಿಲಕ ಜಿನಪತಿಬಾಲಕ ಜನ್ಮಾಭಿಷವಣ ಯೋಗ್ಯಮಿದೆಂದಿಂದ್ರಾಳಿ ಸಮೆಯಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೋಳೆಯನಾಂತಂತಿರೆ ಸೆದ್ಧುದಿಂದ್ರನಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫೦). [?]

ಕೋಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನನ್ನಾಪುರದೊಳ್ ಕೇತೇಶ್ವರಮುಮಂ ಕೋಹಳ್ಳಿಯೊಳ್ ದಾನವಿನೋದ ತ್ರೈಪುರುಷ ದೇವರ ಸಾಲೆಯು (ಸೌಇಇ. XI-i, ೧೦೩-೨೦; 1068).

[ಕೋ ? + ಹಳ್ಳಿ (< ಪಳ್ಳಿ$_1$)]

ಕೋಹಾಳೆ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.

ಕೋಹಿನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಜ್ರದ ಹೆಸರು : ಗೋದಾವರೀ ತೀರದಲ್ಲಿ – ಕೋಹಿನೂರ್ (ಪ್ರಭಾಪರ್ವತ) ಎಂಬ ಒಂದು ರತ್ನವು ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು (ಭೂಗೋಳ. ೩೭).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋಹನೂರ್]

ಕೋಹಿಸು 'ಕೊಹಿಸು' ನೋ.

ಕೋಹು$_1$, ಕೋಗು, ಕೋವು$_2$ (ನಾ). ೧. ಮೂಲೆ; ಸಂದು : ಕೋಜೆಯ ಕೋಹಿನಲ್ಲಿ ಮೂಜು ಬಾಗಿಲು ಉಂಟೆಂಬರು ಯೋಗಿಗಳು (ಗುಪ್ತಮಂ. ೬೫); ಓಡಿತಮರರು ಬೆನ್ನ ಬದಿಗಳ ತೀಡುತಭ್ರದ ಕೋವು ಕೋಹಿಗೆ ಗಾಢದಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೭-೩೦); ಹೋಹೋ ಗಜಬಜ ಬೇಡ ಗಗನದ ಕೋಹು ಕೋಹುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೫-೧೨). ೨. ತುಂಡು; ಭಾಗ; ಸೀಳು : ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಕಕ್ಕಿನ ಕೋಹು ಅದಱ ಮೂಡಣ ಬೀರಜ್ಜನ ಕೆಱೆ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೬೪; ಸು. 1159); ವಾಯಬ್ಯ ಕೇಶಿಯಂಣನ ಕೆಱೆಯೊಳ ಕೋಹು ಮಸೆಕಲ್ಲ ಹಳ್ಳ ಕೆಂದಳಿರ ಹಳ್ಳ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೧-೪೧; 1218). ೩. ಹಳ್ಳ; ಕೊಲ್ಲಿ; ತಗ್ಗು : ಗಹ್ವರದ ಕೊಳ್ಳದ ಕೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೫೭); ಬೆಳೆದನಾ ನಾಸಿಕದ ನಾಳದ ಕುಳಿಯ ಕುಹರದ ಕೋಹಿನಲಿ ಕೊಂಡೆಳದು ಸೂಸುವ ಸುಯಿಲ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಕೀಲಗೊಟ್ಟಂತೆ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೫). ೪. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ತೋಟ, ತುಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?): ಕುಂಮರಿ ಕೋಹು ಸರಕಲ್ಲು ಕೊಡದಿ ಕಿರಕ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೯-೨೨; 1392); ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕುಮರಿ ಕೋಹು ಹಲಸು ಮೆಣಸು, ಮಾವು, ಬೆಲ್ಲ, ಅಡಕೆ ಮೊದಲಾದ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೦೪-೩೬; 1404); ಹೊಂನ ಹೊಳೆನಾಡ ವಳಗೆ ಅರ್ಲಕೊದಗಿಯ ಕೋಹಿನಲಿ ನಮ್ಮ ಮಠಕ್ಕೆ ಸಲುವ ಸುಕ್ಷೇತ್ರ ಅಡಕೆಮರ ೯೦೦ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೧-೩೧; 1640). **ಕೋಗು** : ೨. ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆ ಬೋಳು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಒಣಗಿದ್ದ ಗದ್ದೆಯ ಕೋಗುಗಳು ಇಂದು ಬತ್ತದ ಸಸಿಗಳಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರಿನಿಂದಲೂ ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಾನೂರು ೩೫೭);

ಅಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕೋಗು ಭೂಮಿಯೇ ಇವನದಾಗಿತ್ತು (ಮಲಿಮಂ. ೪); ಲಳ್ಳಂಡದ ಗಡ್ಡೆಯ ಯ ಕೋಗಿಗೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಗಡಿಯಾಗಿ (ಮಲಮಂ). **ಕೋವೆಯು**: ಹೆ. (ಕರಾ) ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವಿನ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಭೂಮಿ. '**ಕೊವ್ಪುಲಿ**' ಪರಾ. [?]

ಕೋಹ್ಕು (ನಾ). ನಿರೂಪ; ಆಜ್ಞೆ; ನಿಯಮ; ನಿಬಂಧನೆ (?) : ಈ ಕೋಟಿಂಗೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಲು ಕವಿಲೆಯ ಕೊಂದ ಪಾಪ (ಎಕ. VI, ಚಳ್ಳಮ. ೯೬–೧೩ ; 1141). [?]

ಕೋಹ್ಕು (ನಾ). ೧. ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ ; ಪೋಣಿಕೆ ; ಸರಣಿ : ಚಿಲ್ಲಿ ಹೋದುತು ಕೆಲಕೆ ಕೆಲಬರು ಬಿಲ್ಲ ದುರುತೊಲುಗಳ ಬಿಸುಟರು ಗಲ್ಲೆ ಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ಕೋಹ್[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಹ್]ಹನಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಂ. ೭–೪೭). ೨. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ : ಘಟ್ಟನೊಳಿಷಗೆಯಲಿ ಮೊಳಗಿದವು ಕೊಡಹಿನ ನಿಸ್ಸಾಳ (ಕುಮ್ಯಾಳ. ೨೩–೮); ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಬಡಗಲು ಅತ್ತಣಿದ ಆಟ್ಟಿಯ ಕೋಹು (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೫–೧೦೫; 1516); ಅತ್ತಲಾದುದು ಬೊಟ್ಟೆ ಕೋಟೆಯ ಕೊತ್ತಳದ ಕೋಹ್[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಹ್] ಹಿನಲಿ (ತಿರ ರಾ. ೬–೧೧–೧). [ಕೋಳ್₂ + -ಹ್ಕು]

ಕೋಹ್ಕು (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು ; ಇರಿತ : ಕೊಂಡ ಕೋಲಿನ ಕೋಹಿಗಿನಸುಕ ಡೆಂಡಣಿಸಿ ಬಸವಳಿಯೆ (ತೊರಾ. ೬–೨೧–೬೮).

[< ಕೋಳ್ + -ಹ್ಕು]

ಕೋಳ್, ಕೋಳು₂ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ ; ಪೆಟ್ಟು ; ಏಟು ; ತಿವಿತ ; ಹಾವಳಿ : ಮಣಮೊಲ್ಲಾತನ ಗಾಡಿಯಂ ದರವುರಂಗಂಡಾಕೆಗಳ್ ಪೂವಿ ನಂದನ ಕೋಳ್ಗಂ ತಳವಾಲಿರ್ಗರ್ಗಂ . . . ಶಕ್ರಾಗದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಅದಿಪು. ೧–೬೩); ಸರಳ ಪೊದಬ್ದ ಬಲ್ಲರಿಯ ಕೋಳ್ಗಿರಲಾಜದೆ (ಪಂಂಭಾ. ೬–೬೦); ಅಮಿತ ರಯಗಮನ ಪೀಚರವಿಮಾನಕೋತನದ ಕೋಳ್ ಕೊಳಂಬುದ ಮುಕ್ತಾಸಮುದಯಮುದಿರ್ದೊಪ್ಪಿದುವಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಸುರಿತ ಶರಶಕ್ತಿಪ್ಪಿವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೮೪); ಅರಾನಂ ಪೊಜಗಾಗಲೇ ಶಕಯ ಕೋಳೇಂಬಂತು ತನ್ನಂಬು ಸಂದಾರಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಂಭಾ. ೯–೬೮); ಗಾಳಿಯ ಕೋಳಿಂ ಕಲಬ್ದು ಪಳಿಕಿಸ ಪಾಸಱಿಯೊಳ್ ಘಲ್ಲಿಸಲೆ ದಿಬ್ದು (ಶೀಲಾಸಾ. ೬–೭೬ ಪ); ಬಿಜುವಿಸಿಲ ಕೋಳ್ಗೆ ಸೈರಿಸಲಱಿಯದೆ (ವೃತಪಿ. ೪–೭೩). ೨. ಕೊಳ್ಳಿಹೊಡೆಯುವುದು ; ಲೂಟಿ ; ಸೂರೆ : ಜಯಮಂ ಕೋಳ್ಗಳಂ ಕೊಂಡ ಕಂಪನಂವೆರಸು ರಾಜಧಾನಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಚಾವುಂಪು. ೪೦–೨೩); ಮನ್ನೆಯರಾಕಂತೆ ಕೋಳಿಂಗಾಸೆಗೆಯ್ದದೆ ಬಯಲ ನೀರಂತೆ ಮಾಗಂ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯); ಧುರವ ಜಯಿಸಿ ಲೆಳ್ಳವಿಲ್ಲದ ಕೋಳ್ಗಳ ಸರಗಳ ಘಟ್ಟಿ ತಂದಾಗ ಗರುವ ಮನ್ನೆಯ ಮಂಡಲಿಕ ನಾಯಕರ ಮೊತ್ತ ದೊರೆಗೊಟ್ಟಿಸಿದರುಬ್ಬಿನರ್ (ಶಂಕವಿ. ೧೫–೧೧೩). ೩. ಕೈಸೆರೆ; ಬಂಧನ. '**ಕೋಳ್ವ್ದಿ**' ಪರಾ. ೪. ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೇಟೆಯಾಡುವ ಆಹಾರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಬೇಟೆ. '**ಕೋಳ್ವ್ಪು**' ಪರಾ. ೫. ಕಚ್ಚುವುದು ; ಕಡಿತ : ಆಱಿಯಬ್ದ ಕೊಳ್ಳ ಕುಳಿಕಾಹಿಯ ಕೋಳ ಪೊಡಪ್ಪು ಲೋಕಭೀಕರತರ ಅಱಿಕಳಿಂದ ವಿಗುವಿಸಿ ಕಡಿಪಿಪ್ಪುದಾಂತ ದುರ್ದರ ರಿಪುಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ವಿಧುವೆಯಿಯ ಸಾಹಸಿಯುಗ್ರವಿಕ್ರಮಂ (ವೀಪ. XV, ಹಾಸ–೧೬; 1189 ; ಉಗಿಬಿಗಿಮಾಟ್ಟ ದಂಶಮುಕಳಿಂಗಳ ಕೋಳ್ಗೆ . . . ಇನಿತಲ್ಕುದೆ (ಧರ್ಮಪ. ೧೨–೬೫). ೬. ಹಿಡಿತ ; ವಶಪಡಿಸುವುದು ; ತುಡುಕುವುದು : ಒರ್ವನೊರ್ವಂಗಿಗೆ ಕೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಮನೆಗಂ ತೋಳ್ಗಗ್ಗಳಮಾದ ಬಡ್ಡಿಗಂ ಬೇಕತ್ತು (ಕಾಂಡಿ. ೪–೬೮); ತುಜುಗೋಳೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ಗಳವೊಳ್; ಗಳೊಳಂ, ಗೊಳ್ಳಲ್] ಪೆಟ್ಟಾಯ್ಯಲೊಳಿವೆಸದೊಳ್ . . . ಗಂಡತನದನುವೆ ಪೆಱಪದನಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಸಂದು(ಗಡಾಯು. ೨–೫೪); ಇನಿಸುಂ ಪೊಂಗಾಱಿ ಮೇಲುಚ್ಚಳಿಕೆ ಹಯಚಯಸ್ಕಂಧಮಂ ತೇರ ಕೋಳಾಜಿಗೆನಿಗಂ ಮಾಳ್ಕೊಂದುಂ ನೇಣಂ ಮಲಲೆ ತೆಗೆವಿನಂ ಸೂತಪತ್ಯ ವ್ರಜಂ ತೊಟ್ಟನಿಕೆ ಕೀಲಂ ಳರ್ಚ ಭೋರೆಂದುರಲೆ (ಸುಕ್ಷಿಸು. ೪–೧೨). 'ಕೋಳ್ಬ್ಯಾಂಗು' ಪರಾ. ೭. ಆಕರ್ಷಣೆ; ಹಿಡಿತ; ಕಂಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ನಳಕೀಳಳ ಕೊಳ[ಪಾಠಾಂ. ತೊಳ]ಕೆಯೆ ಘಟ್ಟಮಂಗುಳ್ಳವ ಭಟ್ಟ ವಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೫೯). ೮. ಹತ್ತೋಟ ; ಸಂಯಮ : ಕೋಳಳ್ಳ ದಿಂ ದ್ರಿಯ ದೊಳ್ (ಕುಜಳ್. ೧–೧–೯). **ಕೋಳ್ಳು** : ೧. ಆಳುಂಟು ಅರಸುಕೆರೆ ಕೋಳುಂಟು ಕುಡಿಗಾಲು ಸೂಳೆಯಂಬಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಶಿವಗಂಗೆ ಊರ್ಮುಂದೆ ಎಂತಾರು ಬಾಯ ಬಿದುತಾರೆ (ಶ್ರೀಯು. ೪೪). ೨. ಕೋಳುಹೊದ ಮತ್ತೆ ಕಾಳಗದ ಇರವೇಕೆ (ಪೋಪಮಾ. ೧೪–೬೭); ಕೋಳು ಮುಂಬದ ಮೇಲೆ ಹಾಳುಹಾಕುಯ್ಯಲು ವ್ಯರ್ಥಾ (ಶ್ರೀಕೃಕಾ. ೯). ೩. ಕಾಳಗದೊಳು ಕಾದಿದವರು ಹಲಬರಲ್ಲಿ ಕೋಳು ಸಿಕ್ಕ್ದುದೊಬ್ಬ ಕಲಿಗೆ (ಧರಪ. ೩೪–೧೬); ವೈರಿ ಮಾರ್ಬಲಗಳ ಧೂಳಪಟವ ನೆರೆಮಾಡಿ ಕೋಳ ಕಂದೊಪ್ಪಿಸುವೆವು (ಅಂಸಾ. ೪–೪೦). ೪. ಗಜಸಗರಿಯರಿ ಕೌರವರಿಳಿ ಪಾಂಡವರಾಳ ಸೇನಾನಿ ಕಾಲುಪಟ್ಟುಗಳ ಸೂಳು ಮಚ್ಚರ ಬಿರುದು ಪಾದಿನ ಜೋಳ ಳಲಹದ ಳದಯ ಜೂಜನ ಕೋಳು ಚಲದೊಳ್ [ಪಾಠಾಂ. ತೋಳು ಬಲದೊಳ್] ತೊಟ್ಟು ಮಸಗಿತು ದಿವಸ ದಿವಸದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಳ. ೪–೧).

ಕೋಳಂಕೊಳ್ಳು = ಕೈಸೆರೆಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು : ಕೋಳಲೆಯೊಂಬ [ಪಾಠಾಂ. ಕೊಲೆಳ ಕೊಯ್ವು] ಸಂಭ್ರಮವಾರದೆ ಪಡೆಯೆರಡೀಕ್ಷಿಸು ತ್ತಿರ್ದುವು (ಚಿಬಸ. ೨೬–೧೩). '**ಕೋಳಂಪಡು** = ವಶವಾಗು ; ಅಧೀನವಾಗು : ಮನ್ನೆಯರಾಕಂತೆ ಕಾದಿಯಲಸದೆ ಸೂಳೆಯಂತೆ ಕೋಳಂ ಪಟ್ಟಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಂಪತ್ತ, ಕೋಡಂಪಟ್ಟ, ಕೋಳಂಪಟ್ಟಳ್ತಲೆ] ಸದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೬ ವ); "ಸುಲಿಗೆಗೆ ಒಳಗಾಗು" (ಪಂಪದಿ. ೧೯೬). **ಕೋಳಳ್ಕೊಳ್ಳು** = ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ ; ಸುಲಿಗೆಮಾಡು : ಅ ಸುರ ಬಲ ಜಾಲಮಳಿವನ ಸಲಿಲ ಮರ್ಗ ರಂಗಳಂ ದಿಡದೆ ಕೋಳಳಕೊಂಡರ್ (ಚಿಬಸ. ೨೬–೬೨). [< ಕೊಳ್ಳ್₁]

ಕೋಳ್ಳೆ (ನಾ). ೧. ಕೈಗೆ ಅಥವಾ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಬೇಡಿ ; ಸಂಕಗೋಲೆ : ಶಾಕೆ ಗಂಟಲಲಂ ಮುಂದಲೆಯಂ . . . ಕೋಳಡೊಕ್ಕಿಪಂ ಮಲೆವ ಪ್ರಾಣ್ಯಾನಂ (ಪೌಇ. XI–ii, ೫೨–೧೫೫ ; 1007); ನೂಲ ಸಂಕಲೆಗಳಿದುದು ಕನಕದ ಕೋಳಲನು ಇಲಿಂಗೆ ಕೀಲಿಕ ಕಾಳುಮತಿ ಯವನಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩–೫); ಕಾಲಳರ್ಮವಿಪಪ್ಪ ವಿಲಗದ ಕೋಳಲನು ಕೆಡೆಯೊಡೆದು (ಏಭಾಗ. ೪–೧೫–೧೦); ಹೇಳದರೆ ಕೇಳದಲೆ ಕಾಳು ಬುದ್ಧಿಯ ಕಲಿಸು ಸೂಳೆಯಂತಿಪ್ಪ ಸತಿಯ ಬಾಳುವೆಯುಂದ ಕೋಳಲವೇ ಲೆಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೯); ನನ್ನ ಕೈಗೊಂ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು (ಪ್ರಸಂ. ೨೪೧). ೨. ಕಾಲನ್ನು ತೊಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕೀಲು ಜಡಿದು ಬಂಧಿಸುವ ಮರದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : ಕೋಳಳ್ಳ ಕಾಲಂ ನೀಡುವ (ದರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೦೫); ಮಾಟಬಲ್ಲವನವ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಹಾಳೂರ ಮುಂದಿಟ್ಟಿಹ ಕೋಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಕೀಲ ಜಡಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಪ್ರಸ್ತಸಂ. ೨೨೮–೬೦); ಹಾಳೂರಿನೊಳಗೊಬ್ಬ ಕೋಳಪಂಜರದೊಳಿಹ ಕಾಲು ಮೊದಲು ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೫೫); ಉಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ಅಳ್ಳನ ಕರೆ. ಕೋಳಳ್ಳ ಹೆಟ್ಟೋದಕ್ಕೆ ಭಾವನ ಕರೆ (ಗಾದೆ). ೪. (ಆಲಂ) ನಿರ್ಬಂಧ ; ತಡೆ : 'ನಿನಗೇಕೆ ಈಗಿವಂದ ಈ ಕೋಳಳ? ಇಷ್ಟು ಅವಸರವೇಕೆ?' ಎಂದ ಳುವರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ, 'ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತರು ಅವಸರಪಡುತ್ತಾರೆ, ಅಗಬೇಕೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ, ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ?' (ಕಾಂತಳಾ. ೧೫೧).

ಕೋಳಹಾಕು = ಬೇಡಿಹಾಕು; ಬಂಧಿಸು : ಕಳ್ಳನನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಕೋಳಹಾಕಿ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ರೂಢಿ). ಕೋಳಹಿಡಿ = ೧. ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ ; ಬಂಧಿಸು ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿರಿಸು : ಹರಿದರಾ ಹಿಮಚರರು ಠಾಣಾಂತರ ಗಳಿಗೆ ಹಿಡಿದಬುಜಮಿತ್ರನ ಕರವ ಕೊಂಡರು ಕೋಳಹಿಡಿದಂಭೋಜಿನೀ ವಧುವ (ತೊರರಾ. ೩-೨-೨) ; ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೋಳಹಿಡಿದು ವೈರಿಗಳನು ಚೆಲ್ಲಬಡಿದು (ಕಂಸವಿ. ೩-೫೬). ೨. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ವಶಪಡಿಸು : ಕೇಳಿದೊಡೆ ಸಾಕವರ ಕಿವಿಯುಮಂ ಮನಮುಮಂ ಕೋಳಹಿಡಿದೊಡನೆ ನಿರ್ಮಲಿನ ನವರಸ ಮಹಾದುಗ್ಧವಾರಾಸಿಯೊಳಗೆ ಅಳಿಸದೆ ಬಿಡದೆನ್ನಕೃತಿ (ಚೆಬಪು. ೧-೩೫). [ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕೋಳ]

ಕೋಳ್ಳ 'ಕೋಲ್ಳ' ನೋ.

ಕೋಳದಂಡ (ನಾ). ತುಂಟ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷೆ; ಕೋದಂಡ (?) : ಅವರು ಅವನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ಒದ್ದು, ಹೊಡೆದು . . . ಕೋಳದಂಡ ಹಾಕಿ, ಸಿದ್ದೆಗುಮ್ಮ ಮಾಡಿ . . . ಪಳಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟದ್ದರು (ಮಲೆಮ. ೩೨೪).
[ಕೋಳ್ಳ + ದಂಡ ?]

ಕೋಳವಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳಸುಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುನಾಯಿ; ಚೆನ್ನನಾಯಿ (ಕರಾ) : ಕಾಡುನಾಯಿ (ಕೋಳಸುಂದ) – ಇವು ಕಾನಡಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ತಿರುಗುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿಂಡುಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಹುಲಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೬೨). [← ಮರಾ. ಕೋಳಸಿಂದಾ, ಕೋಳಸುಂದಾ]

ಕೋಳಾಗು (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆಯಾಗು ; ಬಂಧಿಯಾಗು : ಬ್ರಹ್ಮನಾ ಗಿಳಿಗೆ ಪಂಜರವಾದ ; ವಿಷ್ಣುವಾ ಗಿಳಿಗೆ ಕೊಜೆಕೂಳಾದ ; ರುದ್ರನಾ ಗಿಳಿಗೆ ತಾ ಕೋಳಾದ (ಅವಚಂ. ೫-೧೫). [ಕೋಳ್ಳ್ + ಆಗು]

ಕೋಳಾಟ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ; ಕಾಟ (?) : ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಟಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಳಕ್ಕೆ]ಸೈರಿಸದಿದ್ದರೆ ನೀನಂದೇ ಮೂಗ ಕೊಯಿ (ಬಸವ. ೪೨೮). [ಕೋಳ್ಳ್ + ಆಟ]

ಕೋಳಾಲ 'ಕುವಲಾಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಲಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಕ್ಷುಬ್ದ : ಮೇಲೆ ಮೇಲೌಕುವ ವಿಪತ್ಕಲ್ಲೋಲ ಕೋಳಾಹಲಿತ ಕಲುಷ ಕರಾಳ ಕಾಲಾಂಬುಧಿಯ ನೀಸಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೨-೧). [< ಸಂ. ಕೋಲಾಹಲಿತ]

ಕೋಳಾಹಳ 'ಕೋಲಾಹಲ' ನೋ.

ಕೋಳಾಹಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಗದ್ದಲ, —ಕೂಗಾಟ : ಕಾಣಿನಿದಿರಲಿ ಕವಿವ ಕಾದುವ ಕೌಣಪರ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಗಳ (ತೊರರಾ. ೩-೬-೧೨). ೨. ಕಾಳಗ ; ಕದನ ; ಯುದ್ಧ : ದಶಗ್ರೀವ ಕೋಲ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಯಲಿ ಕವಿವಾಳ ಕೆಡಹುತ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೧) ; ಕಣೆಯ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆಯೆಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳವದೆಂ]ತುಟೊ ಹೇಳಲೇನೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೫-೪೫).
[ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ) + -ಇಕೆ]

ಕೋಳಾಹಳಿಸು 'ಕೋಲಾಹಲಿಸು' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_1$ 'ಕೋಳ್ಳಿ$_1$' ನೋ.

ಕೋಳಿ$_2$ (ನಾ). ಬಲೆಗಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ ; ಬೆಸ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : "ಕೋಳಿಗಳು – ಇವರು ಕಾನಡಾಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನರು ಉತ್ತರ ಕೊಂಕಣದಲ್ಲಿಂದ ಬಂದು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಬ್ಬಲಿಗೇರಿಗೆ ಮರಾಠೀಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ "ಕೋಳೀ"ಯೆಂದೆನ್ನುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೧೮೫). 'ಕೋಳೀಜನ' ಪರಾ. [?]

ಕೋಳಿ$_3$, ಗೋಳಿ$_4$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಹಳದಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಅಂದವಾದ ಗಿಡ ; ಕೋಳಿಕುಟುಮ ಬಳ್ಳಿ ; ಕೋಲುಕುಟುಕನ ಗಿಡ : (ಕಿ). ಗೋಳಿ$_4$. 'ಗೋಳಿ ಕುಟುಮನಬಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [< ಕೋಳ್ಳಿ$_2$?]

ಕೋಳಿ ಅಂಕ (ನಾ). ಕೋಳಿಗಳ ಕಾಳೆಗ ; ಕೋಳಿ ಜೂಜು : ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರುಗಳೂ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಸೇರಿ 'ಕುದುರೆ ಜೂಜು' ನಡೆಸುವಂತೆ ಗಟ್ಟದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕೆಲಸದಾಳುಗಳನ್ನು ಕರೆತರುವ ಸೇರೆಗಾರರು ಕೋಳಿಅಂಕಗಳನ್ನು ಹೂಡುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾನೂರು. ೫೦೬). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಅಂಕ$_2$]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಮಳೆಗಾಲದ ಉತ್ಸವಗಳಾದ ಕೋಳಿಕಟ್ಟೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ . . . ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುದಿದ್ದರೆ ಆ ಜಾಗ ಶಾಲಾ ವಠಾರವೇ (ರೂಪಸಂ. ೫೪).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕಟ್ಟೆ ? ./ ತುಳು. ಕೋರಿಕಟ್ಟೆ]

ಕೋಳಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಂಜಗಳನ್ನು ಕಾದಲಿಕ್ಕೆ ಬಿಡು ; ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚು : (ಕಿ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಳಿಕರಿ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಲ್ಯ : ಕೋಳಿಕರಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದೆವು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೩೧).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕರಿ. / ಮಲ. ಕೋಳಿಕ್ಕರಿ]

ಕೋಳಿಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯನ್ನು ಕದಿಯುವವನು : ಒಬ್ಬನಂತೂ "ಕೋಳಿಕಳ್ಳ" ಎಂದೇ ಕೂಗಿಕೊಂಡ (ಅಲಹೂ. ೯೯). ೨. (ಆಲಂ) ನೀಚ ; ದುಷ್ಟ ; ಕಪಟಿ. [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಕೋಳಿಕಾರ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಚಿರತೆ : ಕಿರುಚಿರತೆಯನ್ನು "ಕೋಳಿಕಾರ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (ನಾಡೋಜ. ೩೧೮). [?]

ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಸೊಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು : ಮೇಲೆ ಕಸಕಸಿಯಗಸಿ ನುಗ್ಗಿಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೋಳಿಕಾಲಿನಸೊಪ್ಪು ಗೋಜಿಹ್ವಾ ಶೌನಕ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೩೫). [ಕೋಳಿಕಾಲು ? + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕಾಲು. ೨. ತೆಳ್ಳಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಸೊಟ್ಟಾಗಿರುವ ಕಾಲು.
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕಾಲು (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಕೋಳಿಕಾಳಗ 'ಕೋಳಿಗಾಳೆಗ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಱ (ನಾ). ಕೋಳಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿರತೆ (?) : ಪಂದಿವೇಂಟೆಯ ನಾಯೆಂತಪ್ಪುವೆಂದೊಡಸಿಯ ನಡುವುಮಗಲುರಮುಂ ತಳ್ತು ಕಟ್ಟದ ಕಿವಿಯುಂ . . . ಉಳ್ಳುದಾಗಿ ಜಾತ್ಯಶ್ವದಂತೆ ಬೇಗಮಾಗಿ ಕೋಳಿಕಾಳಿಕಾಱನಂತೆ ಬಱಿಯಱಿವಿಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ವ) ; "ವಾಮಾಚಾರದ ಶಾಕ್ತೇಯ ಮತದ ವಂಚಕನಂತೆ. (ಕೌಳಿಕ + ಅಳಿಕಾಱ ಎಂದು ಪಾಠವಿರಬಹುದು)" (ಪಂಪದೀ. ೧೯೬). [?]

ಕೋಳಿಕುಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮುಚ್ಚುವ ಬುಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೧೧-೧೮೮).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕುಕ್ಕೆ$_1$?]

ಕೋಳಿಕುಟುಮ 'ಕೋಳಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋಳಿಕೂಗು (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಯ ಕೂಗು : ಆ ರಾತ್ರಿಯೂ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಾರುಪತ್ಯಗಾರನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಕೋಳಿಕೂಗು ಮೊದಲಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೯೭). ೨. (ಆಲಂ) ಉದಯಕಾಲ ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ : ಕೋಳಿಕೂಗಿಗೇ ಎದ್ದು ಹೊರಟರು (ರೂಢಿ). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಳ್ಳಿ$_1$) + ಕೂಗು$_2$]

ಕೋಳಿಗಾಳೆಗ, ಕೋಳಿಕಾಳಗ (ನಾ). = ಕೋಳಿ ಅಂಕ : ಕೋಳಿಗಾಳೆಗವ ಕಾದಿಸುವ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೯). **ಕೋಳಿಕಾಳಗ** : ತಗರು ಸಿಪಲೆ ಕೋಳಿಕಾಳಗಗಳು ನೆಟ್ಟ ಪಗಡೆ ಜೂಜುಗಳ ನೆವದಲಿ . . . ಸೊಗಸುಗಾಱರು ಚರಿಸುವರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೭).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್ಟಿ$_1$) + ಕಾಳೆಗ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಕೊಟ್ಟು: (ಕಿ).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್ಟಿ$_1$) + ಜುಟ್ಟು]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೮-೧೧೬೦). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೋಳಿಜುಟ್ಟುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ. (ಮೈಔಗಿ. ೬೭-೧೩೫೭). [ಕೋಳಿಜುಟ್ಟು$_0$ + ಸೊಪ್ಪು]

ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಬೆಂಡೆಮರ, ಬೆಲ್ಲಕ, ಬೆಳಗು, ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ, ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ಮೈಔಗಿ. ೪೮-೯೬೮).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್ಟಿ$_1$) + ಬೆಂಡೆ]

ಕೋಳಿಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕೋಳಿಯ ತತ್ತಿ : ಅಂಕೋಲೆ ತೈಲದಲ್ಲಿ ನೆನಸಿದ ನೈದಿಲೆಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಗಡಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಆನೆಕಲ್ಲು ನೀರನ್ನು ಕೋಳಿಮೊಟ್ಟೆರಸವಂ ಸಹ ಚುಮುಕಿಸಲು ತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪುಷ್ಪವಂ ಧರಿಸುವುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩೮-೨). [ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್ಟಿ$_1$) + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಕೋಳಿವರಿ (ನಾ). (?) : ಏಣನೇತ್ರೆಯರ ಮನವನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಬ ಜಾಣನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು ಸೋಮನಾದರೆ ಕಂದುಕುಂದಿಲ್ಲ ಮೇಣು ಸುತ್ರಾಮನಾದರೆ ಭಂಗನಾಸ್ತಿ ಕಾಮನಾದರೆ ಕೋಳಿವರಿಯಿಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣ ಧಾಮನಾರೆಂದು ನೋಡಿದರು (ವೋಹತ. ೧೮-೬೧). ℙ ಕಿಳಿವರಿ = ಗಿಳಿಯಮರಿಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.

ಕೋಳಿಹಲಿಗೆ (ನಾ). ರಥದ ನೊಗದ ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲಗೆ; ಮೂಕಿಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಮರ : ಅನುಕರ್ಷಃ – ದಾರ್ವಧಸ್ಥಂ – ಆ ನೊಗದ ಕೆಳಗಿರುವ ಕೋಳಿಹಲಿಗೆಗೂ, ತೋಳುಮರಕ್ಕೂ ಸಾರಥಿ ಕೂಡುವ ಹಲಿಗೆಗೂ, ಕೊಳವಿಹೂಟದ ಮಿಣಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೮). [ಕೋಳಿ ? + ಹಲಿಗೆ (< ಪಲಗೆ$_1$)]

ಕೋಳಿಹುಂಜ (ನಾ). ಗಂಡುಕೋಳಿ; ಹುಂಜ : " ಪದಾಯುಧಂ – ಕೋಳಿಹುಂಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳಿ] " (ನಾನಾರ. ೧೨೨ ಟೀಕೆ).
[ಕೋಳಿ$_1$ (< ಕೋಟ್ಟಿ$_1$) + ಹುಂಜ (< ಪುಂಜ)]

ಕೋಳೀಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡುರಾಗಿ ಹುಲ್ಲು, ಕೋಣನತಲೆಹುಲ್ಲು, ಕೋಳಿಕಾಲುಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೮-೫೪೨).
[ಕೋಳೀಕಾಲು$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೋಳೀಜನ (ನಾ). = ಕೋಳ್ಳಿ$_2$: ಆಗಲೇ ಕೋಳೀಜನರು ತಮ್ಮದೋಣಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೬೫). [ಕೋಳ್ಳಿ$_2$ + ಜನ]

ಕೋಳು$_1$ 'ಕೋಡು$_1$' ನೋ.

ಕೋಳು$_2$ 'ಕೋಳ್' ನೋ.

ಕೋಳು$_3$ 'ಕೋಡು$_5$' ನೋ.

ಕೋಳುಕೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಳುಗೊಡು 'ಕೋಳ್ಗೊಡು' ನೋ.

ಕೋಳುಗೊಳ್ 'ಕೋಳ್ಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೋಳುಪೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳುವಿಡಿ 'ಕೋಳ್ವಿಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳುವೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳುಹುಯ್ 'ಕೋಳುಹೊಯ್' ನೋ.

ಕೋಳುಹೊಯ್, ಕೋಳುಹುಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆ; ಲೂಟಮಾಡು : ಅಣಿಯ ಬಾಯೊಳು ಕೋಳುಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹು]ಯ್ದು ತಂದೊಪ್ಪಿಸುವ ರಣರಸಿಕರೊಡ್ಡುವೊಡ್ಡಣವ ಕಂಡು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೮-೪೯). **ಕೋಳುಹುಯ್** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಳ್ಳು$_2$ (< ಕೋಳ್) + ಹೊಯ್ (< ಪೊಯ್)]

ಕೋಳುಹೋಗು 'ಕೋಳ್ವೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳೂರು 'ಕೋಟೂರು' ನೋ.

ಕೋಳೆ$_1$ 'ಕೋವಳೆ' ನೋ.

ಕೋಳೆ$_2$ 'ಕೋಹಳೆ' ನೋ.

ಕೋಳೆ$_3$ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮೂಲೆ; ಕಡೆಗಣ್ಣು : (ಕಿ).
[< ಸಂ. ಕೋಣ]

ಕೋಳೇಟ್ (ಕ್ರಿ). ಏಟಿನಿಂದ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದು ರೊಚ್ಚಿಗೇಳು : ಧನಸಂಗ್ರಹನೊಳ್ಳಾಳಿಗಮನೊಡರಿಪನ್ದಂ ಕೋಳೆಟ್ಟಹಿಪತಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡುವರನ್ದ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧-೭೫; 1019).
[ಕೋಳ್ + ಏಟ್$_1$]

ಕೋಳೊಡವೆ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದು ತಂದ ವಸ್ತು; ಸೂರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ವಸ್ತು; ಲೂಟಮಾಡಿ ತಂದ ಪದಾರ್ಥ : ಕೋಳೊಡವೆ ಮುಂತಾಗಿ ತಿರುಗಿದಂ ಫಲುಗುಣಂ ಮೇಲೆ ನಡೆದುದು ಕುದುರೆ ತೆಂಕದೆಸೆಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೪೬). [ಕೋಳ್ಳು$_2$ (< ಕೋಳ್) + ಒಡವೆ]

ಕೋಳ್ಕೆಸಱ್ 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಳ್ಗುದಿ, ಕೊಗ್ಗುದಿ, ಕೊಳ್ಗುದಿ (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿವಿಯುವ ವ್ಯಥೆ; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖ; ಅತಿ ಸಂತಾಪ : ನನೆ ಗಣಿಯಿಂ ತೀವಿದ ದೊಣೆಯಾಗೆರ್ದೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೭೫); ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಸುಯ್ಲ ಖೋಡಿಯ ಮನದ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕ]ಳ್ಗುದಿಯ . . . ಖೇದದ ಮಬ್ಬಿನಲಿ ಹೆಣಗಿದರು ಪವನಜ ಫಲುಗುಣಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೭). 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಅತಿರೇಕದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಉದ್ರೇಕ : ಒಬ್ಬನೆ ತಿರುಗಿಹಾಯ್ದನು ಕೊಳುಗುಳದ ಕೋಳ್ಗುದಿಯ ಕೋಲಾಹಲದ ಕೆಸಱಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೪). 'ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಗ್ಗುದಿ**. 'ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕೊಳ್ಗುದಿ** : ೧. ಕೊಳ್ಗುದಿ ಮನದಿಂದಮಿಂದು ಪೊಱಮಾಱುಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೮). 'ಕೂಟ್ಗುದಿ' ಪರಾ. [ಕೋಳ್ + ಕುದಿ$_2$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಳ ಸಂಕಟಪಡು; ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸು : ಇದನಱಿಯದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿದು (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೩೦); ಹೃದಯದಂತಸ್ತಾಪದಲಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗುದಿವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೩೭). [ಕೋಳ್ಗುದಿ + ಕುದಿ$_1$]

ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್, ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದಾದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ಬಹಳ ದುಃಖಕ್ಕೊಳಗಾಗು; ಮಿತಿಮೀರಿ ವ್ಯಥೆಪಡು; ಪರಿತಪಿಸು : ಸರಳ ಪೊದಟ್ಟ ಬಲ್ಸರಿಯ ಕೋಳ್ಗಿರಲಾಱದೆ ಬಿಲ್ ತೆರಳ್ದು ದುರ್ಧರಹಯ ಮಟ್ಟಿ ಸಂದಣಿಸಿ ಸಂದಣಿ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡುದು (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೦); ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಪುರಾಣನಾರಕರೆಟ್ಟರವಿಂಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಜಳಾವಗಾಹಾಸೆಯಿಂ ವೈತರಣಿಯ ಪಿರಿಯ ದರಿಯಂ ಮೆಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು ೭-೯೧ ವ); ಎಳಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಬಟಲ್ದು[ಪಾಠಾಂ. ಕೋಳ್ಗುದಿ ರೊಳ್ಕುದಿಗೊಂಡು] ಜೋಲ್ವರ್ (ಅನಂಪು. ೧-೯೫); ಕೋಳ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಬೆಂಬೀಳ್ವ ನಂಬಿಯಂ ನೋಡಿ (ಮೆಱೆರ. ೩೭-೩).

ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಳ್ : ೧. ಆಪ ಬಂದನೆಲೆಲೆ ಶಿವನಜಾಗ ವೀರೇಶ್ವರಂ ಕದನಕೆಸಿ ದಕ್ಷನದ ಶೀಲ್ ... ಬೆದಜಿ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು (ಲಕಚಂ. ೧೪-೩೬). ೨. (ನೀರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತು) ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಉದಿ; ಮರಳು : ಹುಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ಭಾಂದಮೊಳ್ ನೀರೆಜೆಯೆ ಕೊಗ್ಗುದಿಗೊಂಡು ಕುದವೆಳ್ದ (ಬುಡೇಶ. ೩-೬೮). **ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್** : ೧. ಪಗಲಿರುಳು ಕೊಳ್ಗುದಿಗೊಳ್ಳುತಿಹನಾರ್ಜನೆಯ ಪಾಂಥೆಯೊಳು (ಶಂಕರಾ. ೪-೫೩). '**ಕೊಬ್ಗುದಿಗೊಳ್**' ಪರಾ.

ಕೊಳ್ಳು ದಿವಳ್ಳುದಿಗೊಳ್ : ಬಜಿಳ ಸಂಳಟಪಡು ; ಸಂತಪಿಸು : ಬಾಯ್ಬಳಿಂ ಹುಯ್ಯಬಾಳ್ವವಂ ಕೊಳಜಿ ಕೊಳ್ಳುದಿಮಳ್ಳುದಿಗೊಂಡು ಮಗ್ಗುವರ್ (ಜಕಂಪ. ೯-೬೨).

[ಕೋಳ್ಳು+ದಿ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಕೋಳ್ಗೆಸಜ್ಜು 'ಕೊಳ್ಗೆಸಜ್ಜ್' ನೋ.

ಕೋಳ್ಕೊಡು, ಕೋಳುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಕೊಳ್ಳೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು : ಲಾಳಂ ಬಾಳ್ಗೊಟ್ಟು ಕೋಳ್ಗುಟ್ಟುಟೆದಂ (ಎಇ. XV, ೬೨೦-೧೪ ; ೧೧೭೨). ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಸಮಗಿ ಕೋಳ್ಕೊಟ್ಟು (ಬೆಟ್ಟಶ. ೧೩೬-೩೧). **ಕೋಳುಗೊಡು** : ೨. ಸೂರೆಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಡು ; ಸುಲಿಗೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು ; ಲೂಟಮಾಡಲು ಬಿಡು : ನೀಲಗಿರಿಯ ಮಜಿಯೆನೆ ಕಠಿಪಟಿಗಳು ಸಾಲುವಿಡದು ಸರ್ವ ಪಥಮಂಕೋಳುಗೊಡದೆ ನಡೆದವು (ಅಂಚಿ. ೬-೬೪) ; ಕೋಳುಗೊಡದೆ ಕರವಾಳ ಪಿಡುಕೊಂಡು ಕಾಲಯಮನ ತೆಜನೊಳಗೆ ಭಾಳಲೋಚನನ ಬಲವನೆಲ್ಲನ ಸೀಳ ಸಾಲುವಿಡುಂ ಕೆಡಪಿದರು (ತ್ರಪುಸಾಂ. ೧೯-೨೦) ; ಬಾಲೆಯನು ತಂದಿತ್ತನಾದರೆ ಕೋಳುಗೊಡುವನಯೋದಿನಗರವನಾಳುವ ವೊಲು (ತೊರಣ. ೬-೬-೪೧).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಡು]

ಕೋಳ್ಕೊಲೆ (ನಾ). ಸೂರೆಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೊಲೆ : ಕೈಗೊಲೆ ಬಾಯ್ಕೊಲೆ ಮೈಗೊಲೆ ಕಾಲ್ಕೊಲೆ ಕೋಳ್ಕೊಲೆಯಂ ಕಲಿಪೆ ಕಡು ವಿನ್ನಣಂಬಡಿಯ (ರಾಜಕೇ. ೬-೧೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಲೆ]

ಕೋಳ್ಕೊಳ್, ಕೋಳುಕೊಳ್, ಕೋಳುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ ; ಲೂಟಮಾಡು ; ಆಪಹರಿಸು ; ಕೈವಶಪಡಿಸು : ಸುಟ್ಟು ನೀಡ್ಪರೊಡೆಯುರಿದಿಹ ಕಾಮನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಮಕ್ಕಳಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ದೇಶಾಂತರಪೈತರಲಾಗಿ ದಿಟ್ಟಾಗಿ ಕೋಳ್ಕೊಳಿಬಮದೆ (ಮೋಹತ. ೧೧-೪) ; ತೋಳ್ಬುಟ್ಟುತಾರ್ದ ಸುಮ್ಮಾನದಿಂ ಪಟುಭಟರ್ ಕೋರೆಕ್ಕೊಂಡು ಕುದಿಯುತಿರ್ದರು (ಶೈಮಿಭಾ. ೧೨-೫). **ಕೋಳುಕೊಳ್** : ೧. ಅಸುರಬಲಶಾಲಮಥವನ ಸಲಿಲದುರ್ಗಂಗಳಂ ಪಿಡದೆ ಕೋಳು[ಪಾತಾಂ. ೪ಗಿಂತಿ ಳ್ಳಿಕೊಂಡರ್ (ಜಬಭಾ. ೨೩-೬೨). **ಕೋಳುಗೊಳ್** ; ೧. ನಾಳೆ ಕರ್ಜನಪಡ್ಡಿಂ ಸುರಪತಿ ಲೀಲೆಯಲಿ ಕುಂಡಲವ ಕವಚವ ಕೋಳುಗೊಂಡೈತಪ್ಪನೆನೆ ರವಿಯಜಿದು ಮನದೊಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬.೦೨. ೨೬-೨) ; ಕಾಲಯಮನೆ ಬಂದಾ ಪಟ್ಟಣವನು ಕೋಳುಗೊಂಡಂತೆಯ್ದುದನು (ಪೌಮಿಸಂ. ೨೫-೫೬) ; ದಾನವೇಶ್ವರನ ಕೋಣತಶರದುಗ್ಧಾಬ್ಧಿ ಮಾನಸದೊಳಿಯ ಕೋಳುಗೊಂಡು ... ಬರ್ಜಾನಂದ ನೋಡಿಗವಾಯ್ದು (ಮೋಹತ. ೪೧-೪೦). ೨. ಆಕರ್ಷಿಸು ; ತನ್ನವಳಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಪೀರಲ್ಕನ ಪಟುಬಿರಿದ ಮುಂದೆಳೆ ಮುಂದುಯ ಬಂಬಲನು ಮಿಗೆ ಕೋಳುಗೊಂಡು ಜ್ಞಳಿಪ ಕಂಪಿನ ಭೂಪಭೂಮಗಳಿಂ (ನಳ್ಳಭಾ. ೬-೨೯).

[ಕೋಳ್ + ಕೊಳ್]

ಕೋಳ್ಳಪ್ಪು, ಕೊಳ್ಳಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಹಿಡಿತ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ತನ್ನ ಅಂಕಿಗೆ ಒಳಪಡದಿರು ; ಕೈವಶವಾಗದೆ ಹೋಗು ; ಕಚ್ಚುವಿಕೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗು (?) : ಗರ್ಭೀಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನನಟ್ಟ ಪಸರಂ ಬಡೆಯದೆ ವೈನತೇಯನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಂತೆ ಭುಜಗದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ರ್ದು(ದ)ನೆಲ್ಲುದುರಗವಜಿತೆಯಂತೆ ಕೋಳ್ಪಪ್ಪ ಮುಳಿದರ್ಗಳಂ ಪಜಗಿ ಮುಳಿದಳೆಂದು ವಿಟವ್ಯಸಭಪ್ರಾಕಟಯಂ ತಿಳಿಪಲಡಿಗೆಜಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೩ ವ) ; ಪುಲಿ ಮುನ್ನಂ ಕೋಳ್ಳಪ್ಪದ ಮುಖನಿನೆಗಳನೆನೆ ಕುಂಭಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ದೊಡ್ಡಿ ಅದನಾನೆ ಪಿಡದುಕೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿ ಸಿಟ್ಟಾಡಿತಾ ಪೋದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೪-೬೧ ವ). **ಕೊಳ್ವೆಪ್ಪು** : ಮತ್ತವಪದಜ ನಡುಬಟ್ಟಳಿಕ್ಕದ ವಾದದ ಕಾಯ್ವನೊಳಿಕೊಲ್ಲನೊಸಲ್ದು ಕಳ್ಳಕೆ ಕನಲ್ದು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಸೈರಿಸದೆ ಹಿಮಳಲಮಂಬಳಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ಮುತೆತ್ತೆ ಬೆರ್ದಿದ ಪರಿಣಂ ಮತ್ತೇಂ ಪಾಯ್ವುಕೊಂಡೀಡಿದೊಡೆ ಕೊಳ್ಳಪ್ಪ ಸುಯ್ದುಂ ಸಜ್ಜದ ನೀಳ್ದಾಸರದಿಂ ಮಂಜು ಪಂಜರಿಸಿದಜಜನಾಜಲದಂತಿರ್ಪುದು (ಜಕಂಪ. ೧೩-೨೦ ವ). [ಕೋಳ್ + ತಪ್ಪು,]

ಕೋಳ್ಳಾಂಟು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಾಯುವುದು, —ಆಕ್ರಮಿಸುವುದು ; ಮಾರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆಯುವಿಕೆ : ಪೆಣಂಗಳ್ ಕಂಪು ನಾಲುವುದರ್ಕೆ ಸೈರಿಸಲಾಜದೆ ಕೋಳ್ಳಾಂಟಿನೊಳ್ ಕೆಲಕುಗುಳವಂ ಕೆಲಂದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೧ ವ). [ಕೋಳ್ + ಲಾಂಟು]

ಕೋಳ್ದೆರು (ಕ್ರಿ). ಕೊಳ್ಳೆ ಮಾಡಿಮದನ್ನು ತೆರು ; ಲೂಟಿ ಹೊಡೆದದನ್ನು ಕೊಡು : ಗಾಂಧಂರ ಸಂಪಾದನ ಸಂಚತಗಳನ್ನು ಸುಲಿತಗೊಂಡು ಕೋಳ್ದೆರುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೬೯-೧೩).

[ಕೋಳ್ + ತೆರು (< ತೆಱು)]

ಕೋಳ್ಳುಡಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಮಾತು ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಮಾತು. ೨. ಹಿಂಸೆಯ ಮಾತು ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುವ ಮಾತು. ೧, ೨ : ಬಡತನ ಮೆಂಬುದು ಸಕಿಯರ ನಡುವಿನೊಳಾಲೆಲೇವಲಗುವಿನ್ನಡೆಯೊಳ್ ಸಂಕಡಿ ಕುಡದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಕೋಳ್ನುಡಿ ಳುಟಿಂತವದಿಲೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ ನಾರೊಳ್ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೬). [ಕೋಳ್ + ನುಡಿ]

ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣ (ನಾ). ಅತಿ ಪೀಡನ (ನ) : ತಕ್ಕ್ಯಯುಪತ್ರಕಾಲಿಂಗನ ದೊಳಮತಿವಿಶಾಲಪಟ್ಟ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಣದೊಳಮತಿ ದಾರುಣ ಕೃಶತ ವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಮತಿ ಭಯಂಕರ ... ದಂಡನ ಖಂಡನ ತಾಡನ ಪೀಡನ ಗರ್ಜನ ತರ್ಜನಾದಿಗಳನೆಯ್ದು (ಜಪು. ೧೧-೧೦೨). [?]

ಕೋಳ್ಪಡು 'ಕೋಳ್ವಡು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುಲಿಗೆ ಹೊಂದು ; ಕೊಳ್ಳೆಮಾಡಲ್ಪಡು ; ಸೂರೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗು. ೨. ಕಡಿತನವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಕಚ್ಚಲ್ಪಡು : ಕೋಳ್ಪಡೆದೊಗೆ [ಪಾಕಾಂ. ಕೆಳ್ಪಡೆದೊಗೆ, ಕೊಲ್ಪಡದಂಗೆ]ಪಜ್ಜ ವಂಗಳು ಮಬಿಡ ಬ್ಬುಗುಂ ಲನೆಯೆಂಬ ವಿಷೂರಗಮೋಂ ಮಹೋಗ್ರಮೋ (ಜೀವಸಂ. ೬೬-೬). [ಕೋಳ್ + ಪಡೆ,]

ಕೋಳ್ಪಾಂಗು (ನಾ). ಬೇಟೆ ವಶವಾಗುವ ಬಗೆ : ಬಲವಂ ಕಾಡಂ ಬೇಗಿಗೆ ಕರವಜ್ಜದಿರಮಂ ಮೃಗಂಗಳು ತಜ್ಜುಬಲೊಳ್ ನೆರೆಹೊಡ ವಂದುವು ತಪ್ಪದಿದರೆಕೇಸರಿ ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚುವ್ಯೆ ಕೋಳ್ಪಾಂಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೯). [ಕೋಳ್ + ಪಾಂಗು]

ಕೋಳ್ಪೆಡಿ 'ಕೋಳ್ವೆಡಿ' ನೋ.

ಕೋಳ್ವೋಗು 'ಕೋಳ್ಪೋಗು' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮೆಸಗು (ಕ್ರಿ). ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಕೆರಳು: ಎಳಸಿ ಬಳಸಿರ್ದ ಮೃಗಸಂಕುಲಂಗಳ್ಕಂಡಂಜಿತಮೊದಲೆ ಕೋ ೧ ಳ್ಸ ಗಿ ದೊಡಾ ಕುಳಿತಾ ದಾರ್ಯಜನಕೆ (ಆದಿಪು. ೬-೫೬); ಪಿಡುಪಿಡುಗೆನೆ ಪಿಡುಕುವ ಸಿಡಿಲೇಟ್ಸ್ಮಿಯುಮಂ ಕೋಳ್ಮಸಗದ ಪುಲಿಯ ಪಿಂಡುಗಳುಮನನುಳಿಸಿ ನಿಡೆವನೆಯ ಸಂದನೆಯುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೧ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮಸಗು]

ಕೋಳ್ಮಿಗ 'ಕೋಟ್ಮಿಗ' ನೋ.

ಕೋಳ್ಮೆಗವೆಂಟೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳ ಬೇಟೆ, —ಶಿಕಾರಿ: ದಣಿದು ಕೋಳ್ಮೆಗವೇಟೆಯೊಳ್ ಪಲಿಯ ತಲೆಯಿಂದೆ ತಳ್ವಲಿನೆಲೆಯ ಮನೆಗೆ ಬರುತಲಿರ್ದಗ್ರಜಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪೪-೬೪೨).

[ಕೋಳ್ಮಗ (< ಕೋಟ್ಮಿಗ) + ಬೇಂಟೆ]

ಕೋಳ್ಮೃಗ (ನಾ). = ಕೋಟ್ಮಿಗ: ಈ ಕಾಯ್ವಲ್ಲಮೇಗಿತ್ತ ಪೋದೊಡೆ ಪಗಲ್ಗಳಂ ಬಿಸಿಲೊಳ್ಬೆಂದಿರುಳ್ ಗಾಳಿಯೊಳಂ ಶೀತದೊಳಂ ಬಿರಿದು ಪರ್ದುಂ ಕಾಗೆಯುಮಿರಿಯು ಕೋಳ್ಮೃಗಮುಮಗಿಯೆ ರೌದ್ರ ಪರಿತಾಪದಿಂ ಸತ್ತು (ಪಂಚತಂ. ೯-೧೫ ವ).

[ಕೋಳ್ + ಮೃಗ]

ಕೋಳ್ಮೆಗೆ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ಬಗೆ; ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕ ರೀತಿ: ಕೋಳ್ಮೆಗೆಯ ಕಯ್ಯಲೆ ಕಾಲಾೞರನಾಳುಕಿರೆ ಬೇಳ್ದ ಬಡತನ ನೆನ್ನಿಯಿಂ ಬಾಳದಿನ್ನು (ಕಾಲಜ್ಞ. ೧೯೪-೩೧೪).

[ಕೆತ್ತೆ + ಬಗ್ಗೆ]

ಕೋಳ್ಮೆಡು, ಕೊಳ್ಮೆಡು, ತೋಳ್ಮೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸೂರೆಮಾಡಲ್ಪಡು; ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಡು; ಸುಲಿಗೆಯಾಗು; ಲೂಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು: ಅದು ಕಾರಣದಿಂದರ್ಥಮುಂ ಕೋಳ್ಮಟ್ಟು ಬಂದೆಂದು ಪೇೞ್ದುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೯-೧೫). **ಕೊಳ್ಮೆಡು**: ಕೊಳ್ಮಟ್ಟು ಪುಯ್ಕಲಿದುವರುಮಂ . . . ಕಂಡೊಡಿವರ್ ಕರ್ಮದ ಫಲಮೆಂಬರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೫೬); ತನ್ನಂ ಕೊೞ್ದ (ಪಾಠಾಂ. ಕೊಟ್ಟ)ಟ್ಟುದಂ ಡಾಮರಮೆನ್ನದೆಯುಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೬-೨೫ ವ). **ತೋಳ್ಮೆಡು**: ಆಂ ಬತ್ತಲೆ ಸವಣಿಂದಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟಿಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೩-೫); ಎಳೆಯಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೬); ವಿಶಾಖನಂದಂ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು (ಶಾಂಪುರಾ. II. ೬೬-೬); ಪೆಂಡತಿ ಕೋಳ್ಪಟ್ಟು ಮಗುಚ್ಚಿ ಪುಗುವೆನೆ ಪೊಱಲಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೦).

[ಕೋಳ್ + ಪಡು]

ಕೋಳಾಯ್ತ್ (ನಾ). ೧. ಸೂರೆಗಾರರ ಮುಂಭಾಗ; ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವ ಪ್ರದೇಶದ ಎದುರುಭಾಗ: ವಿರಾಟಂ ತಜುವಿನ ಕೋಳ್ಕಾಯನೆಯ್ದು ಮಿತ್ತು ವಿನ ಬಾಯಿನಿಲ್ಪುದಂತೆ ತಳ್ಪಲಿಸಿಯುಂ (ಜಂತಂ. ೧೧-೪೦ ವ). ೨. ಕಾಲುವೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಬಾಗಿಲಿನ ಪ್ರದೇಶ; ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನದ ಬಾಯಿ: ಕೋಳ್ಕಾಯನಲ್ಲಿಯೇ ನೀರಲ್ಲಿದಿದ್ದರೆ ಮಡವಾಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತೆ (ಡೂಢಿ). 'ಮಡವಾಯ್' ಪರಾ.

[ಕೋಳ್ + ಬಾಯ್ತ್]

ಕೋಳ್ಪಿಡಿ, ಕೋಳವಿಡಿ, ಕೋಳ್ವಿಡಿ, ಕೋಳ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕೈಸೆರೆ ಹಿಡಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹಿಡಿ; ಬಂದಿಯಾಗಿ ಮಾಡು; ವಶಪಡಿಸು: ನಿಷ್ಪಡೆ ರಿಯಂ ಕೋಳ್ಪಿದಾತನ ಪಾಣಿಪಲ್ಲವಗಳ ಕಿತ್ತುದಿಸುಟ್ಟು ಪುಲ್ಲಶರಗೆ ಮೆಟ್ಟಿ (ಸೋಮೇಶ. ೧೨-೯೫); ತರಿಗಿ ಕೋಳ್ಪಿದಿದ ಹಯಂಮಂ ಸುವೆಗಳ ವಶಪಡಿಸಿಯಿ (ಕೈವಿಭಾ. ೪-೬೬); ಮಣಕದಿಂ ಮೆಜಿವಳೆ ರಕ್ತವ ರಚಿಸಲ್ ಕುಣಿತದಿಂ ಮನವ ಕೋಳ್ಪಿದವ ಆಣಿಯರ ಗಾತಿಯ ಆಳು ರಂಗಾಯಿಂಬಳೆತೆಯೆನಗೆಂಪಾದವೆರೊ (ಶತಕಾಂ. ೬೩-೬೪).

ಕೋಳೆವಿಡಿ: ಏಳು ವ್ಯಸನಂಗಳೆನ್ನನೆ ಕೋಳವಿಡಿದೊಡನೆ ಕಾಳು ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಕಚ್ಚಿ ಕೆಡಿಪುವುವು (ಕೃಷ್ಣ ೧೭-೫). **ಕೋಳ್ವಿಡಿ**: ವಾರಸಿತ ತನಗೊಲಿದ ಮಿಂಡ ಜಂಗಮುಳಿ ಬೇಳೆ ಕೇಳುತಂ ಭೋರನೆ ನೆಯ್ತಂದು ಅಸುರರಿಲ್ಲ ಗುರುಪುತ್ರನಿದ್ದಿರವ ಆಲಿಸುತ ಕಾಜಡೆ ಕೈ ಕಾಂತನ ಕೋಳುವಿಡಿದಿವೆನೆನುತ್ತ (ಪ್ರಭಾಗ. ೧೦-೪೧-೧೪); ಇವಿನ್ನಿಲ್ಲನರ್ಧಾಂಗಿಯು ಕೋಳುವಿಡಿದ ಭೂವನಿತೆಯು ವರಪೋಗದಿ (ಮೇ ಚಿ ಪ. ೧೧-೬); ತಜ್ಞನಿಯಂ ಕೋಳುವಿಡಿದಿವನು ತೆಗೆದು ತಂಬರಂ ಬರಲು (ಲಕ್ಷಿಂ. ೩೨-೫). **ಕೋಳ್ವಿಡಿ**: ವಿಟ್ಗಾಳಿದ ಚಿತ್ತವನು ಕೋಳ್ವಿಡಿದು (ಅಕ್ಕಾಹ. ೬-೫೮).

[ಕೋಳ್ + ಪಿಡಿ]

ಕೋಳ್ತೋಗು, ಕೊಳ್ತೋಗು, ಕೋಳುಪೋಗು, ಕೋಳುವೋಗು, ಕೋಳುಹೋಗು, ಕೋಳ್ತೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೂರೆಹೋಗು; ಲೂಟಿಯಾಗು; ಸುಲಿಗೆಹೊಂದು: ಪೊಣಿಸುಂ ಸುರತ ರತ್ನನಿಧಾನಂ ಜಾತರ್ಯರ್ದಿಕಪರ್ಜನಿಯನದೆಂತಾನುಂ ಕೋಳ್ತೋಯ್ತು (ಜ ಗ ವಿ. ೧೦-೧೪೨); ಮುಗಿಂಗಳಿರದೆ ಕೋಳ್ತೋದುವು (ಜಿಪು. ೪೨-೪೮); ಕಾಲಪಿಸಾಚಕಿನಾದ ನಾರಾಯಣನೇ ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನಗಳೊಂದುಂ ಕೋಳ್ತೋಗದಂತೆ ಪರಾಪಾಲನೆಗೆಯ್ದನು (ಭಾರ ಕಾ ೪. ೧೪-೯೦). ೨. ಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕು; ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು: ತಳ್ಳದೆ ತವಕಿಪ ರಾಹುಗೆ ಬಲ್ಲಳವಡಿದಿರ್ ತಾರೆ ಮುಸುಲ್ದಿರೆ ಚಂದ್ರಂ ಕೋ(ಪಾಠಾಂ. ಕೆ)ಳ್ತೋದನೆಂದೊಡಿಳೆಯೊಳ್ ಕೇಳ್ದರ್ ಮರುಳಲ್ತೆ ಚಂದ್ರತಾರಾ ಬಲಮಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೦೨). **ಕೊಳ್ತೋಗು** (ಕ್ರಿ). ೨. ಮುಗಿದಹೆ ಮತ್ತೆ ಕೊಳ್ತೋಗದ ವೈರಿದುರ್ಗ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ರವು. ೧೬೦-೫೦; 1103); ಎನಿತೊಳವು ವಿದ್ಯೆ ಕೇೞ್ದನ್ನಿತುಂ ಖಡರ್ಗಮುಂಟು ಕೊಳ್ತೋಗವು ಕಾಮಿಸುಗುಗ್ಗಲ್ಲದೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೧೬). **ಕೊಳುಪೋಗು**: ೨. ಕೇಳರನ ಜೀವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕೋಳದೊಳಗುರಿ ಸಿಲುಕಿ ಮರುಳಿಗೆ ಕೋಳುಪೋಗುವರ್ಸಿಸೆ ಸುಖವಿಹಿಪಲ್ಲವರಿಪೆಡೆ (ತಿಮ್ಮಸ್ತೋ. ೧-೨೨). **ಕೊ ೀ ಳು ವೋ ಗು**: ೧. ನಳ ನಹುಷ ಭರತ ನೃಪಾಲ ಪಾರಂಪರೆಯಲುದಿಸಿದ ಸೋಮವಂಶದಲಿ ಕೋಳುವೋದುದೆ ಕೀರ್ತಿ (ಶುಯ್ಯಾಂ. ೧೯-೫೬). ೨. ಬ್ರಹ್ಮನಾ ಗಿರಿಗೆ ಪಂಜರವಾಪ ವಿಷ್ಣುವಾ ಗಿರಿಗೆ ಕೋಟೆಕೊರಾದ ರುದ್ರನಾ ಗಿರಿಗ ತಾ ಕೋಳುವೋದೆ (ಪಾಠಾಂ.ಕೋಳಾದ ಕೋಳೋದ, ಕೋಳ್ಕಾದ, ಕೋಳಾದ) (ಅವಚಂ. ೫-೧೫); ಎತ್ತಣ ಕಾಳುಮೂಳಗೆ ಕೋಳುವೋದೆ(ಪಾಠಾಂ. ಹೋದೆ)ದೆಸೊ ಕಾಮನೆಂಬವಗೆ (ಶುವ್ಯಾಂ. ೪-೨೧); ಕೆಲೆ ವೈರೋಚಕುಮು ಗೋವುರಕಾಪಾಳಕ್ಕೆದ ಲೀಲೆ ತನ್ನದು ಕೋಳುವೋದೆನು ಭಳ್ಳರೊಳು ತಾನೆಂದನುರಾ (ಭಾಗ. ೪-೧೯-೬೪). ೩. ಬಲಿಯಾಗು; ತುತ್ತಾಗು: ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳೆ ಉಱುದು ಪೋಪಿನಂ ಕಾಡಿಂಗೆ ಕೋಳುವೋದೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೧-೨೯). **ಕೋಳುಹೋಗು** : ೧. ಕೊಟೆ ಕೋಳುಹೋಯುಂತು (ಮೋಹಾಂ. ೨೩೭-೭೨೪); ನಾವಂದೆವಳುಬದ ಬಳಿಳ ಪರಸಿಗೆ ಕೋಳುಹೋಗಲಿ ಕೀರ್ತಿದಿಡೆ ನೀ ಬಾಲಕಯನು (ತೋರಣಾ. ೩-೧೦-೨೩); ಸೂಳೆಯಲಿ ಸಿಗ ಹುಟ್ಟಿ ಆಳುವನು ಮುಖಪರುವರ ಕಾಳಗವಿಲ್ಲದವ ಮಡಿಯೆ ಭುವಲ್ಲ ಕೋಳುಹೋದೀತು (ಸರಜ್ಞ. ೧೦೬). ೨. ತ್ರಿಭುವನಗಿರಿಯರಸು ಕೈ ೨ಲೋಕಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಾಳಿಯನಿಕ್ಕಿದರು. ಏಳು ಭೂಮಗ್ಗಂಗಳು ಕೋಳುಹೋದುವು (ಸ ಪರ ೧. ೧೪೩-೭೩೦); ಊಳಿಗದವರನಂಜಿಸ ದೊಯ್ದು ಬಗೆಗೆನ್ನ ಕೆಲಸಮನತಯಂಗೆ ಆಲೋಚಿಸದೆ ಹೋಜಕೆಗೆದ ಬಗೆಗೆ ಚಿತ್ತ ಕೋಳುಹೋಗದೆ ತನಗೆಂದ (ಭ ರ ಚಿ. ೭೧-೬೯); ಸಲೆಯೆನ್ನ ಮನಪೀತಗೆ ಕೋಳುಹೋದುದು (ಕಂಪರಾ. ೯-೧೦೨).

೪. ನಾಶವಾಗು; ಹಾಳಾಗು; ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವ್ಯರ್ಥವಾಗು : ಕೇಡ್ಯಮೆಲೆಯುಣ್ಣ ಪರಕಣ್ಣೂಗೆದಂಬಾಗ್ರಾದಿ ದೇವರು ಕೊಳಲುಹೇ[ಪಾಪಾಂ. ಪೋ]ದರು (ತೊರವಿ. ೩-೨೬-೬೩); ಹೋಳಿಗಿಲ್ಲದ ಹಬ್ಬ ಮೇಳವಿಲ್ಲದ ಕೂಟ ಆಳಿಲ್ಲದವನ ದೊರತನವು ಇವು ಮೂರು ಕೋಳುಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೭). ಕೋಡ್ಕೊಲ್ಲಿಗೆ : ೧. ದಿವ್ಯಮಹಾಧಾನಮಿರಿರೊಳ್ ಕೋಳ್ಕೊಡೆದೊಡೇ (ಸುಗುತ. ೧೧-೧೩) ; ಪಲವು ಶಾಲಿಧೀಕ್ಷಿಸಲಾದುದಿಂತು ಕೋಳ್ಕೊಳೆಯೆ ಧರ್ಮ ಮೆಂದೊಸೆದು (ಎಇ. XVI, ೭೧-೨೫ ; 1081). ೨. ಕೋಳ್ಕೊಡಿಗದ ನಿಬಂಧನೆಗಳನೆ ಕೊಂಡು (ಕರಪಥಾ. ೧-೫೦) ; ಳಲ್ತಾ ಪರಿರತಗೋರೆರೆ ನಿಬಂಧನ ಟೀಕಾಕಾರಂಗಳ್ಗಱದೆ ಪೆಸಂಗೆ ಕೋಳ್ಕೊಡದುದೇ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೩೨) ; ಜೋಳ ಮುತ್ತಿರೆ ಪಸ್ಪೆರದ್ಪಿಂಸಳಂ ಕೋಳ್ಕೊಡೆಯ್ತೆ ತಾಂ ಪೊದರಂ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬೫-೪ ; 1186). [ಕೋಳ್ + ಪೋಗು.]

ಕೋಡಿಡಿ (ನಾ). ಅಗಲ; ಕೊರಡು (?) : ಪುರದ ಬಾಹಿಯ ಕೋಡಿಡಿಯ ಸಂವರಣೆ ತೆಗೆಯಲಿ ನಿರ್ಘಯದಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ನಂದನ ದೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮಿಡಿಯ ರಾಣಿಯರು (ಅವಿಮಾ. ೧೨-೫೬).

[< ಕೊಡಡು]

ಕೋಡಿಯರ್ತನ (ನಾ). (?) : ಕೂಡಿದರಡು ಬಗೆವರಲ್ಲ ಕಂಡವರ ಕೊಂಬುವರಲ್ಲ ಬಾಯ್ಬಡಿಕರಲ್ಲ ಸಲೆ ತೋಡುಗೂಳಂಗಾಸೆಬಟ್ಟು ನೆರೆಹೊರೆಗಳಂಜಿಡಿಸಿಕೊಳುತ ಮ್ಗುಳ್ಳಾ ಕೂಡೆ ಸುಂಽಸ.ವರಲ್ಲುಳುಳ ರಿರ್ಪರಲ್ಲ ಗಾಡಿಕ್ಕರಿ ಕೆಲಬಲದ ಗೃಹಸ್ಥರ ಳಯ್ಯಾಡಲಿದು ಬಯಸಿಕೊಂಬವರಲ್ಲ ಕೊಡಿಯರ್ತನ ಕಿಡಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬು (ಲಿಂಗಪು. ೨-೧೯,೧೯). [? + -ತನ]

ಕೋಡಿ$_1$, ಕೊರಿ (ನಾ). ೧. ಹರೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಚೂರು ; ಹರಕು ; ಚಿಂದಿ. ೨. ಹರೆಯ ಕಂಬಳ ; ಕಂಬಳಿಯ ಚೂರು. ೧, ೨ : ಊರೂರು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ಮನೆಮನೆಗೆ ಚೀರಿಗೆ ಮಿಂತೆಯಂತ್ತು ಕೋಡಿಗಳಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು (ವಜ್ಜಾ. ೯-೫೯). ಕೋರಿ : ೧. ಇಂತು ಮಗಧಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪೇಳುತ್ತ ಕೋರಿಯಂ ನಿಂತುಟ್ಟು (ಅರ್ಜಾವಿ ೭೧-೩೩) ; ಮು ಸು ಡು ಮಂ ಕೋರಿಯಿಂದೊರೆಸಿಕೊಂಡವಸರದೆ (ಮಲ್ಲಜಿ. ೨-೨೧) ; ಕೂರಿಮಾಡಿದರೇನು ಕೋರಿಹೊತ್ತರೇನು ನಮಗೆ ನಮ್ಮರಾಯ ಒಡನೆ (ಹಕ್ಕಬಾ. ೬೪) ; ಅವುಗಳ ಮೈಯನ್ನು . . . ಅಮೇಲೆ ಕೋರಿಯಿಂದ ತಿಕ್ಕಿ ಒರಸಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). ೨. ಅಸ್ಪೃದಿಶ್ಯಾಳರ ಅಪ್ಪಡಾರೆಗಳ್ಳಾಡಿ ದುಪ್ಪ ಸುಲ್ಲಾ ಸುರನ ಬೆನ್ನೆಲು ದಂಡಿಗೆಯ ಮಾಡಿ ಬಿರುದಿವನ ಳುಕ್ಕಿ ಹಸುಬೆಯಮಾಡಿ ಕೋರಿಯನು ವರಕ್ತಿಕ್ಕ ಗದ್ದುಗೆಯಮಾಡಿ (ಕರಲೀ. ೧೭೯-೭) ; ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿಯ ಗೊಟ್ಟಿ, ಬಿಳಿಯ ಳಕ್ಕಪ್ಪಡ, ಕಂಬಳಿಯ ಕೋರಿ, ಬಿಳಿಯ ಸಾಸಿವೆ . . . ಇವಂ ಧೂಪವಿಳ್ಳುವುದು (ಶಾಲಿ. ೧೩೬-೧೩) ; ಹಿಂಬಡದವರಿಗೆ ಹೊತಿಯದಿದ್ದ ಉದ್ದನ್ನ ಕೋರಿಯ ಅಂಗಿ (ಗಂಗಾಶಾ. ೩೦). ೩. ಕ್ಪುಲ್ಲಕವಾದುದು ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತು : ಲೆಕ್ಕಿಕ್ಕೆ ನೂರು ಕೋರಿಯಾದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕೋಹಿನೂರ್ ರತ್ನ ಗಳಾಗಬೇಕು (ಮಾಗಧ. ೪೮).

ಕೋರಿಯಹುಳ = ಕಂಬಳಿಹುಳು : ಕೋರಿಯಹುಳ ಹಾಗೂ ಮಿಟುಹುಳಗಳು ಲ್ಪಾಥಾವ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪತಂಗಗಳಾಗಿ ಹಾರಾಡುವೆಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (೬೬೮. ೬). ಕೋಱಿಯ ಕಾಯಕ = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊಲಿಯುವ ವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : ಸವನೂರ ಕಾಯಕದ ದೇವಣ್ಣ ಸಾಬಾಧೆಯವರು ಗಾಣಿಗರವು ಕೋಱಿಯಾ ಕಾಯಕದ ಗವಜಿ ಬಸವಣ್ಣ ಳಾಲಿಗೆಯು ಹಾನಪ್ಪ (೦೩೨೦. ೩೮-೧೭೨). [< ಕೂಜಿ]

ಕೋಡಿ$_2$ 'ಕೋಜ್ಯು' ನೋ.

ಕೋಡಿಕೆ, ಕೋರಿಕೆ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷೆ; ಬಯಕೆ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆ; ಬೇಡಿಕೆ : (೬). ಕೋರಿಕೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದನಗೇನು ಕೋರಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಗತಾ. ೨-೨೮) ; ಪೂರ್ಯೆಸು ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕರುಣಿಸೀ ಕೋರಿಕೆಯನು (ಪಜ್ಞಾ ೭೦-೧೪) ; ಮಗು, ಸುಧಾಕರ ನನ್ನ ಅಂತಿಮ ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೊಡುವೆಯಾ (ದೇಸಮು. ೨).

[ಕೋಜ್ಯು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಕೋಡಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕೋರಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಡು ; ಬಯಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸು; ಅಭಿವ್ಯಾಯವನ್ನು ಮುಂದಿಸು : ಕೈರಗುಳಗೆ ಸೊರೆಯದಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ವೀರದ ಜವರಿ ಮುಂತಾದ ಭೂರಿ ಯೊಳ ಕೆಸಗಿ ದು ತನಗಿದೆಂದೆಲ್ಲರು ಕೋಜಿಟ್ಟು ವ್ರತವ ಮಾಡಿದರು (ಭರಚ. ೩೧-೬೧).

[ಕೋಜ್ಯು$_1$ + -ಇಡು.]

ಕೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಸೆ ಹುಟ್ಟಿಸು ; ಬಯಕೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಇಚ್ಛೆಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ನವಯೌವನೋನ್ಮತ್ತ ಸಂಕಟ್ಟಿಯಂ ಪಡೆದು ಕೋಜಿಸಿಕೊಂಡಳಾ ಸೋಮೆ ಸದ್ಬುಣಗಣಾಧಿರಾಮೆ (ಸಮ್ಮಳಾ. ೬-೯) ; ವಾರಾಣಸಿಯನಾಳ್ವ ಳಂಪಕಾಜಸಿ ಸುಳುಮರಿ ಸುಲೋಚನಾದೇವಿ ಕೋಜಿಸಿಕೊಂಬ ಪೆಣ್ (ಭರಚ. ೫೫-೦೪).

[ಕೋಜ್ಯು$_1$ + -ಇಸು.]

ಕೋಜ್ಯು$_1$, ಕೋರ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು; ಬೇಡು; ಹಾರೈಸು; ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು : ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾತ್ಮಜ ಪಾಂಡುರಾಜಸುತರಂ ಮುನ್ನಂ ಕೊಲಲ್ಕೊಡೆಂದ್ಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೪೦) ; ಹರಕಾನ್ಪೆಯಮಿಮಾಕಾನ್ಪೆಯ ದೊರೆಗೆವರಲು ಕೋಜಳೆಂಬ ಪಿಮ್ಮದಿದ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷರುಸೊರಕೊಜ್ಜಾ (ಎಳ.VI, ಮೂಡಗೆ. ೨೨-೨೪ ; 1129) ; ಸೇರಿದೆ ನಿನ್ನನು ಕೋಜುದ ವರಗಳ ಬೆರಸುವೆನೆಂದು ವಿಜಾರ ಬಿರಿಸೊ ಎನ್ನ (ಷಡಂಡ. ೧೧-೧೬೬-೧೧). **ಕೋರ್ಯು** : ಕೋರಿದಿಪ್ಪವನೀವ ಶೀದೇ ದೂರವಾದೊಡೆ (ಚಿಣಾಡ. ೨-೧೯) ; ಳಾರಿಳಿ ಧಾರಿಣೀತನ ವಂಚಿಸುವುದಕೆ ಕೋರಿ ಮನದೊಳಗೆ (ಹಮಚಿ. ೨೧) ; ಪರಿಮೊದಿವೆ ಬಯಸುವರು ಪರವರ್ಧಮ ಕೋರುವರು ಲೋಕ ಕಂಟಳಿರುವರು (ಕವಸೀಪ. ೪೨-೬) ; ನಾವು ಕೋರದೆ ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಬರುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೩೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಜ್ಯು$_2$, ಕೋರಿ$_2$, ಕೋರು$_1$, ಕೋಜ್ಯು (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧಾನ್ಯದ ಅಂಶ, —ಪಾಲು ; ವಾರವಾಲು : ಕೋಜಿನ ಹೊಲ ಕಮ್ಮತ್ತ . . . ಕೂಲಿಗೈಸು (ಅಮುಸಾಂ. ೩-೧೩೧) ; ಬೆಳದ ದವಸಮಂ ರಾಜಪಾಲೆಂದು ಕೋಜಾಪಿಕ್ಕಿ ತನಗೆ ಉಳಿದ ದವಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂದ ಜಂಗಮಾರ್ಜನೆಯ ಮಾಡ (ಶೈರಹ. ೩೫೮). **ಕೋರಿಬ್ಬ.** 'ಕೋರಿಹೊಲ' ಪರಾ. **ಕೋರ್ಯು** : ಗೆಯಲು ಕೋರಂಕ್ಕಿ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವರಿ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀರಾವಾ. ೧-೧೯ ; 1569) ; ಕೋರಿನ ದವಸದಲ್ಲಿ ಸೊಲಿಗೆ ಗುಡ್ಡೆ ಆಪ ಎಂಬವಾಗಿ ದುಃಖ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೧೯) ; ಒಂದು ಹೊಲವನ್ನು ಕೋರಿಂಗಂದ ಅವಕಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮಸೆಬೆ. ೧೧೯). ೨. ವಾರೆ ಸಾಗುವಳಿ ; ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವಳಿದಾರರಿಗೆ ಇಷ್ಟು, ಭೂಮಿಯ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಎಂಬ ಒಪ್ಪಂದದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಸಾಗುವಳಿ, —ಕೃಷಿ : ಕೋರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಲ ಬೇಕಂತೆ (ಬೆಳಮು. ೧೦) ; ಆ ಹೊಲಗಳು ದೊಡ್ಡವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೋರಿಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೬೨). ೩. ಧಾನ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆ. 'ಕೋರಾನ್ನ' ಪರಾ.

ಕೋಱ್ಯ$_3$ ೪. ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ವೃತ್ತಿ,—ಕಾಯಕ: ಸತ್ಯದಾಗರವೆನಿಪ ಕಲ್ಯಾಣಪುರದಿ ವಿರಕ್ತರಡಿದಾವರೆಯ ಭೃತ್ಯ ಕೋಱಿಯ ಸಂಗನು (ಚೋರಬ. ೪-೨೦).

ಕೋಱಿಯಭಕ್ತ = ಕೋರಾನ್ನದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಭಕ್ತ: ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದೊಳೊಬ್ಬಯ್ಯನಂ ದೊರೆಗಳಾಗ್ರಹಿಸಿ ಶೂಲದೊಳು ಹಾಯ್ಕಿಸಲಾಗಿಯೊರ್ವ ಕೋಱಿಯ ಭಕ್ತನು ನೆಱೆ ಕಂಡು ಶಿವನ ಲಾಂಛನವೆಂದು ಮಱುಗುತ್ತ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೯). ಕೋರುಪಾಲು = ಕೋರಿನಲ್ಲಿ ಪಾಲು: ಕೋರಪಾಲಿನ ಮಾತು ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆನು ನಿನಗೆ (ನಾದಲೀ. ೧೩-೧೧). [ದೇ ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೂಱು; ತೆಲು. ಕೋರು]

ಕೋಱೆ, ಕೋರೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಹರಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮೊನಚು; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಮನದೊಳಾನಂದಿಸಿದಳು ಕರ್ನಾಟದ ಕೊನಬುತನದ ಕೋಱೆಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೯೮). ೨. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು, —ದಂತ: ಆಖುವಾಹನದಿ ಹಾಸ್ಯಂ ಮುಱಿದ ಕೋಱೆಯಿಂ ಬೀಭತ್ಸರಸಮೆಸೆವ ಗಣಪ ಮಾಡೀ ಕೃತಿಗವಿಘ್ನತೆಯನು (ನಂದಿಮಾ. ೧-೧೨). ೩. ಹಂದಿ, ನಾಯಿ, ಹಾವು ಮುಂತಾದ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ (ಕಡೆ ದವಡೆಯ) ಉದ್ದವಾದ ಮೊನಚಾದ ಹಲ್ಲು: ಕೋಱೆಯ ಮಸೆವುತ ಕೆಸಱು ಕೊಂಡರು ಬಿಡೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೩-೧). ೪. (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮೊನಚಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಕೋಱೆದಾಡೆ' ಪರಾ. **ಕೋರೆ**$_2$: ೨. ಅಫ್ರಿಕ ಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳು ಏಶಿಯಖಂಡದೊಳಗಿನ ಆನೆಗಳ ಕೋರೆಗಳಿಗಿಂತ ಗಡುತರವೂ ಉದ್ದವೂ ಇರುವುವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧). ೩. ಅದಕ್ಕೆ ಆದಿವರಾಹನಂತೆ ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆಗಳಿದ್ದುವು (ಮಣಿಸ. ೯೦). 'ಕೋರೆಮೀಸೆ' ಪರಾ. [< ಕೋಱೆ$_1$]

ಕೋಱೆದಾಡೆ, ಕೋರೆದಾಡೆ (ನಾ). = ಕೋಱೆ ೩: ಕೋಱೆದಾಡೆಯ ನಿಱಿಯ ದೇಹದ ವೀರದಾನವರಸುವ ನಿಮಿಷಕೆ ಕಾಱಿದರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ಓರಿಇ. ೧೧-೮೨); ಇಳೆಯ ಕದ್ದಸುರನ ಕೋಱೆದಾಡೆಲಿ ಕೊಂದ (ಪುರಂದ. ೨-೩೬-೧); ಕಾರೊಡಲ ಕೆಮ್ಮೀಸೆಗಳ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ . . . ಘೋರ ರಾಕ್ಷಸರವನ ಕೂಡೆ ಬರುತಿರ್ಪುದಂ ದೂರದೊಳ್ ಕಂಡು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೪೫); ಕುಪಿತವದನದ ಕೋಱೆದಾಡೆಗಳ ಕಾರೊಡಲ ವಿಪರೀತ ವಿಕ್ರಮ ಭಯಂಕರದ ವೀರಭಟರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೨೩). **ಕೋರೆದಾಡೆ**: ಭಾಳನೇತ್ರದ ರಕ್ತಗಂಗಳ ಮೇಳವೆನಿಸುವ ಕೋರೆದಾಡೆಯ . . . ಮಾಕಾಳಿ (ಶಂಕದಾ. ೧೪-೬೮); ಪೌಲೋಮರೂ ನಿವಾತಕವಚರೂ . . . ಕ್ರೂರವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಭಯಂಕರರಾಗಿಯೂ . . . ಇರುವರು (ಕೃವಾಉ. ೧೬೭); ಒರ್‌ಪಂದಿ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಕೋರೆದಾಡೆಯ ಮಸೆದು ನುಗ್ಗಿ ಬಂದುದು ಕೊಲಲ್ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯); 'ಉಗ್ರ' ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಾದ ಉಗುರು ಮತ್ತು ಕೋರೆದಾಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಕೋಱೆ + ದಾಡೆ]

ಕೋಱೆಬಾಯ್ (ನಾ). ಕೋರೆಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ; ಮೊನಚಾದ ದಾಡೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿ: ಮಣ್ಣು ಕೆದಱಿ ಕೋಱೆಬಾಯ ತೆಱದು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೫-೨). [ಕೋಱೆ + ಬಾಯ್]

ಕೋಱೆವಲ್, ಕೋರೆಹಲ್ಲು (ನಾ). = ಕೋಱೆ$_2$: "ದ್ರಂಷ್ಟ್ರಾ = ಕೋಱೆವಲ್" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೦). **ಕೋರೆಹಲ್ಲು**: ಸಹಸ್ರದಂಷ್ಟ್ರಃ, ಪಾಠೀನಃ – ೨ ಸಾವಿರ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಮೀನಿನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೩); ಹುಲಿಯ . . . ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳು ಬಲು ಭಯಂಕರವಾಗಿ ತೋರುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೫). [ಕೋಱೆ + ಪಲ್]

ಕೋಱ್$_1$ (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಕೋಡು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶ ರೂಪ. 'ಕೋಱ್ಕುಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಕೋಡು]

ಕೋಱ್$_2$ (ನಾ). ಚಳಿ; ಶೈತ್ಯ: ಬಿಱುಬಿಂದಂ ಬೀಸೆ ಗದೆಯ ಗಾಳಿಯ ಕೋಱೆಚ್ಚರಿಸಿದುದು ಭೀಮನಂ ಮೆಯ್ಮಱೆದವನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩೨); ಆ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ವಿಲೋಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಕೋಱಿಂ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಕಲ್ಗಳೊಸರ್ತುವು (ಲೀಲಾವ. ೪-೧೮ ವ). [< ಕೋಡ್ಯು$_3$]

ಕೋಱಿ$_1$, ಕೋಳಿ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಹೇಂಟೆ; ಕುಕ್ಕುಟ: "ಕುಕ್ಕುಟಂ ತಾಮ್ರಚೂಡಂ ಪದಾಯುಧಂ ಕೃಕವಾಕು ಕೋಱಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೫); ಕಿಡಿಗುಟ್ಟದ ತೆಱದಿಂ ಕಡಿಗಡಿಯಾಗಿರೆ ಪೋರ್ವುವೆರಡು ಕೋಱಿಗಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೪೫); ಕುಕ್ಕುಕೂ ಎಂದು ಕೋಱಿ ಕೂಗಿದುದಾಗಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೧); ಕೋಱಿಗಳೆರಡಂ ಸಡಗರದಿಂ ಕಾದಿಸುತಿರ್ಪೆಡೆಯಂ ಕಂಡು (ದಶಕು. ೧೧-೪೮). **ಕೋಳಿ**$_1$: ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಮುನ್ನ ಏಳುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೬); ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು – ಇದು ಬಹಳ ಲಾಭಕರವಾದ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಉಪಕಸುಬು (ವ್ಯವಮ. ೬೮); ಕೋಳಿ ಕದ್ದೋನಿಗೆ ಸಜ; ತಲೆ ಹೊಡೆದೋನಿಗೆ ವಜ (ಗಾದೆ); ಕೋಳಿ ಕೇಳಿ ಮೆಣಸು ಅರೆಯುತ್ತಾರೋ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋಱಿ; ತುಳು. ಕೋರಿ; ಕೊಡ. ಕೊಳಿ; ತೆಲು. ಕೋಡಿ]

ಕೋಱ್ಯ$_2$ 'ಕೋಡಿ$_1$' ನೋ.

ಕೋಱ್ಯ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: "ವಾನೀರಕಃ – ಮೊದೆ, ವಾಯಸೋಲಿ, ಕೋಱಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೧). [?]

ಕೋಱಿಕುಟುಂಬ 'ಕೋಱಿಕುಟುಮ' ನೋ.

ಕೋಱಿಕುಟುಮ, ಕೋಳಿಕುಟುಮ, ಕೋಱಿಕುಟುಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಅಗ್ನಿಶಿಖೆ: "ಲಾಂಗಲೀ – ತೆಂಗು, ನಸುಕುನ್ನಿ, ಕೋಱಿಕುಟುಮ" (ಓಷಧಿ ೧೪೩). **ಕೋಳಿಕುಟುಮ**: ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿಲಕೀರೆಬೇರು – ಇವಿಷ್ಟನು ನೀರಿನಿಂದ ಅರೆದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೩ ಟೀಕೆ). **ಕೋಱಿಕುಟುಂಬ**: "ಕೋಱಿಕುಟುಂಬಮೆಂದೆನಲ್ಕಸುರೆ ಪಾಲ್ಗಂಚಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೊಳ್ಳಿಕುಯಿಂಬ ಮಿಂದನಕ್ಕು ಸುರಪಾಲಂಜಿ]ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦). [ಕೋಱ್ಯ$_3$ + ಕುಟುಮ ?]

ಕೋಱಿವಾದ (ನಾ). ಹುಂಜಗಳ ಜಗಳ; ಕೋಳಿಕಾಳಗ: ಈಗಳು ಕೋಱಿವಾದಮಂ ನೋಡಿದಪ್ಪೆನೆಂದು ಚಾರಣಋಷಿಯರ್ಪೇಱೆ (ಚಾವುಂಪು. ೨೨೪). [ಕೋಱಿ$_1$ + ವಾದ]

ಕೋಱಿವಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿಗಿಡದ ಹೆಸರು: "ಷಟ್ಪದೀ – ಕೋಱಿವಾಲ" (ಓಷಧಿ. ೧೭೩). [ಕೋಱ್ಯ$_3$ + ಬಾಲ$_1$]

ಕೋಱುರ್ 'ಕೋಱೂರು' ನೋ.

ಕೋಱೂರು, ಕೋಳೂರು, ಕೋಱುರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬೀರನೊಱಮ್ಬರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಿರೆ ಕೋಱೂರ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ ಸತ್ತ (ಎಕ. XII, ಶಿರಾ ೫೯-೨; 920). **ಕೋಳೂರು**: ಕನ್ದೂರು ನಾಡ ರಾಜಧಾನಿ ಕೋಳೂರ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ (ಹೈಆಸಿ. ೧೫-೧೮೨; 1058); ಸುರಕುಜದಂತಿರಲೊಪ್ಪುತ್ತಿರುಹುದು ತಾಂ ಬಲ್ಲಕುಂದೆನಾದದಱೊಳು ವಿಸ್ತರದಿಂ ಪಣ್ತೊಳುಗೊಂಬೆನೆ ವರಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧ ಫಳದಿ ಕೋಳೂರೆ ಸೆಗುಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೪೯-೨೨; 1147).

ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸು = ಕೋಳೂರಿನ ಕನ್ಯೆ ℙ ಕೋಳೂರಿನ ದೇವಾಲಯದ ಕಲ್ಲಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಳಾದ ಪರಮ ಶಿವಭಕ್ತೆ: ಕಲ್ಲಿನಾಥಂ ತನ್ನುದರದೊಳಗಿರಿಸಿದಂ ಕೋಳೂರ ಕೊಡಗೂಸ (ಬಸಪು. ೧೪ ಸೂಚನೆ). **ಕೋಟುರ್**: ತೊಣ್ಡೂರು ಮಲ್ಚರ್ಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಅಮ್ಮವಳ್ಳಿ ಪನ್ನೆರಡು ಕೋಟುರ್ಪ್ಪನೆರಡು ಗಙ್ಗವೂರ ಮೂವತ್ತುಮನಾಳೆ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪–೧೭ ; 815).

[ಕೋಟ್ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಕೋಟ್ಕಂಪು (ನಾ). ಶೈತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಿಮಳ; ತಂಪು ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆ: ಕಿಂಜಲ್ಕದ ಕದಡುತ್ಪಲಪುಂಜದ ಕೋಟ್ಕಂಪಿನೊಳ್ಗೆಸಱ್ ನವವಿಕಸ [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಟ್ಕಂಪಿನೇಱ್ಗೆ ಪರ್ವವಿಲಸ] ತ್ಕಂಜ ಮಧುವಿಂದ ಮೊಗೆದೊಗೆದೇಂ ಜಲರುಹವನಮದಾಗಿಯುಂ ಸೊಗಯಿಸಿತೋ (ಲೀಲಾವ. ೬–೯೧).

[ಕೋಟ್$_2$ + ಕಂಪು]

ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$, ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಬಿನಿಂದ ತಿವಿ; ಕೋಡಿನಿಂದ ತಾಟಿಸು; ಕೋರೆಯಿಂದ ತಿವಿ: ಕಾಟ್ಕುಚ್ಚು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಮತಿಭಯದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೯೮); ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟ ಪೆರ್ನೊರೆ ಸೂಸುತ್ತಿರೆ ಭೀಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತುತ್ಕೇಕರಂ ಸೂಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫–೬೦); ಕೋಪಾಕುಳದಿಂ ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟ ಕೆಂಡಂಗೆದಱತತುಳರೋಮಪ್ರರೋಹಂ ವರಾಹಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪–೩೮); "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು-ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟು, ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು-ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_1$**: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟು – ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟು" (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). **ಕೋಡುಗುಟ್ಟು$_2$**: ಮುಳುಗುಗೆ ಕೋಡುಗುಟ್ಟುತೆ ಜಲಾಶಯ ಮಧ್ಯದೆ ಕಾಡಕೋಣಗಳ್ (ಶಾಕುಂತ. ೨೩–೪೧). [ಕೋಟ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟು$_2$, ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಎದೆಯ ಬಡಿತ; ಅತಿಭಯ: "ಕೋಡುಕುಟ್ಟೆನೆ ಭಯಮದರ್ಕೆ ಕೋಟ್ಕುಟ್ಟೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). **ಕೋಡುಕುಟ್ಟು$_2$**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಕೋಟ್$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_2$]

ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್$_1$ 'ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_1$' ನೋ.

ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_1$, ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್$_1$ (ನಾ). ತಂಪಾದ ಕೆಸರು; ತಣ್ಣನೆಯ ಲೇಪನ: ಕತ್ತುರಿಯ ಕೋಟ್ಗೆಸಱೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೨೦). **ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_1$**: ತನ್ನ ಮೂವರುಂ ಪೆರ್ಗಡೆಗಳ ನಡಸಿ ಕಟ್ಟ ಕೊಟ್ಗೆಸಱ ಬಾವಿಯೊಳಟ್ಟಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೩–೧೭); ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ್ಕೊಟ್ಗೆಸಱನಱಸುತುಂ ಪೋಗುತಿರ್ದತ್ತು . . . ವರಾಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩–೬೪); ಇನಿತಱಿನಾದ ಕೊಟ್ಗೆಸಱನಾಱಿಸಿ ಪಾಂಥರ ಕಂತುತಾಪಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨–೪೦). **ಕೋಟ್ಕೆಸಱ್$_1$**: ತನಿವಣ್ಣರಸಂಗಳ ಸೋನೆ ಸಾಜ ಕೋಟ್ಕೆಸಱೆಳನೀರ ಬೆಂಚೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨–೩೫); ಮೇಲೆಮೇಲೆ ತಂದೊಟ್ಟದ ಸಿರಿಕಂಡದ ಕೋಟ್ಕೆಸಱಿಂ ಪುದಿದು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧೫). [ಕೋಟ್$_2$ + ಕೆಸಱ್]

ಕೋಟ್ಗೆಸಱ್$_2$ 'ಕೊಟ್ಗೆಸಱ್$_2$' ನೋ.

ಕೋಟ್ಮಿಗ, ಕೊಳುಮಿಗ, ಕೊಳ್ಮಿಗ, ಕೋಳ್ಮಿಗ (ನಾ). ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಮೃಗ; ಕ್ರೂರಮೃಗ: "ಚಮೂರುವೃಕಸೂಕರಾದಿ ಕೋಟ್ಮಿಗಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧–೭); "ವಿಷಮಸಿಂಹಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸೂಕರಾದಿ ಮೃಗಮೆಯ್ದೆ ಕೋಟ್ಮಿಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೪); ಅಲ್ಲಿ ಕೋಟ್ಮಿಗದ ವನೇಚರಾಧಿಪರ ದಾಯಿಗ ರತ್ತಣಿನಪ್ಪಪಾಯ ಕೋಟಿಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೭–೨೧); ಸಿಂಹ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಗಳಪ್ಪ ಕೋಟ್ಮಿಗಂಗಳೆಂಬಿವು (ಚಾವುಂಪು. ೧೩–೨೨); ಅದಟಿಂ ಕೋಟ್ಮಿಗಮೊಂದನಿಕ್ಕಿದ ಪೊಡರ್ಪಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೮–೬೧). **ಕೊಳುಮಿಗ**: ಬಳಸಿದ ಜೈನಜನಗಳ ಪಾಪದ ಕೊಳುಮಿಗವಿಂದೊಡಲೆಂದು ಮೊಳಗಿದನನಲ್ವಾಂನೆರಡುವರೆ ಕೋಟಿ ದುಂದುಭಿಮೊಳಗು (ವರ್ಧಚ. ೧೨–೮೮). **ಕೊಳ್ಮಿಗ**: ಕರಿಗೆ ಕರಾಗ್ರಮಂ ನೆಗಪಿ ಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಳ್ಮಿಗ ಕಿರ್ವೆರಲೆತ್ತಿ . . . ತೋಱದ ರೊಯ್ಯನೆ ಸನ್ನೆವೇಂಟೆಯೊಳ್ (ಶಬಶಂ. ೩–೪೭). **ಕೋಳ್ಮಿಗ**: ಅರಿಯಲ್ಕಾಟಿಸಿದರ್ ನಿಜ ಶರಬಲಮಂ ಸಲಗ ಕೋಳ್ಮಿಗಂಗಳ ಪಿಂಡೊಳ್ (ಸೌನಂದ. ೧–೩೬); ಋಷಿಸಂಗ ಮಂಗಲದಿ ತಿಂಗಳೊಂದಂ ನಿಂದು, ಕೋಳ್ಮಿಗಗಳಟ್ಟುಳಿಯ ಕೊಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೮–೨೨೩). [< ಕೂಟ್ಮಿಗ]

ಕೋಟ್ಮಿದುಳ್ 'ಕೊಟ್ಮಿದಳ್' ನೋ.

ಕೋಟ್ಮೊಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಡು ಮೂಡಿದಂತಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖವುಳ್ಳುದಾಗು: ಬೀರದೇಟ್ಗೆಯೊಳ್ ನೆಗಱೆ ಮಗಂ ಮಗನೆನೆ ಪುಟ್ಟಲೊಡಂ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ಟ್ಮೊಗಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭವನಮರಿಕೇಸರಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೪೨). [ಕೋಟ್ಮೊಗ ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಕೋಟ್ಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಬಿನ ತುದಿ. ೨. ಶಿಖರದ ಅಗ್ರಭಾಗ. ೧, ೨: ಕೋಡುಮೊನೆ – ಕೋಟ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೨ ಪ್ರಯೋ); ಕಾಟ್ಕಿಚ್ಚು, ಮಾಟ್ಕಟ್ಟಿ, ಕೋಟ್ಮೊನೆ (ಶಬ್ದಾನು ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಕೋಟ್$_1$ + ಮೊನೆ$_1$]

*

ಕೌ

ಕೌಂಕಲು (ನಾ). ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಹಾನಿ: "ಕೌಂಕಲೆನ್ನಲ್ ಕ್ಷಯಂ" (ಕಶರ. ೩೦). [ಕೌ ? + -ಕಲ್$_2$ (< -ಕಲ್$_4$)]

ಕೌಂಕುಳ್ 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕೌಂಕುಟ್ 'ಕವುಂಕುಟ್' ನೋ.

ಕೌಂಗು 'ಕವುಂಗು' ನೋ.

ಕೌಂಗುಮರ (ನಾ). ಅಡಿಕೆಮರ: ಕೆಲವು ಕೌಂಗುಮರದಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದರೆ ಇನ್ನು ಹಲವು ತುಂಬೆಗಿಡದಷ್ಟು ಕಿರಿಯವು (ಧೂಮಮ. ೧೦).

[ಕೌಂಗು (< ಕವುಂಗು) + ಮರ$_1$]

ಕೌಂಚು 'ಕವಿಚ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೌಂಟರ್ (ನಾ). (ಅಂಗಡಿ, ಹೋಟಲು, ನಾಟಕಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಂದ) ದುಡ್ಡನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಹಣ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೇಜು: ಹೋಟಲ್ಲಿಗೆ ತಿರುಗಿದಾಗ ಕೆಳಗೆ ಕೌಂಟರಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೬೬); ಕೌಂಟರ್ ಬಳಿ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಟಿಕೇಟುಗಳೆಲ್ಲ ಮಾರಾಟವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩೨ [← ಇಂ. Counter]

ಕೌಂಡಿಕ (ನಾ). (?) : ಅಂತಪ್ಪ ದೇಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತಿ, ಅದ್ವೈತಿ, ಲಕ್ಷ, ಅಂತರ್ಲಕ್ಷ, ಭಕ್ತಿ, ಕೌಂಡಿಕಗಳೆಂಬುದೀಗ ತಾಪತ್ರಯಾಗ್ನಿಯನೊಳಕೊಂಡಿಪ್ಪ ಸಂಸಾರ ವಿಷಯರಸ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೮-೧೧೦). [?]

ಕೌಂಡಿನ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬೊರ್ವ ಮುನಿಪಂ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೫). [ಸಂ.]

ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಂಡಿನ್ಯನೆಂಬ ಋಷಿಯ ಗೋತ್ರ, —ವಂಶ: ಕೌಂಡಿನ್ಯಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಇವರು (ಸಂಗೀತ. ೨). [ಕೌಂಡಿನ್ಯ + ಗೋತ್ರ]

ಕೌಂಡೆ 'ಕವುಂಡೆ' ನೋ.

ಕೌಂತಲ (ಗು). ೧. ಕುಂತಲದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಂತಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಭಾಷೆ: ಪ್ರಾಕೃತ ಚಂದ್ರಿಕಾಕಾರನು 'ಕರ್ಣಾಟ', 'ಹೈವ', 'ಕೌಂತಲ' ಭಾಷೆಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಂತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ರೇಣುಕೆ: "ದ್ವಿಜಾ, ಹರೇಣುಃ, ರೇಣುಕೆ, ಕಾಂತೀ, ಕಪಿಲಾ, ಭಸ್ಮಗಂಧಿನೀ — ೬ ರೇಣುಕಾ ಎಂಬುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರು; ತಕ್ಕೋಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೨). [ಸಂ. ಕೌಂತೀ]

ಕೌಂತಿಕ (ನಾ). ಕುಂತವನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಯೋಧ. [ಸಂ.]

ಕೌಂತೇಯ (ನಾ). ಕುಂತಿಯ ಮಗ; ಪಾಂಡವ: ಕೌಂತೇಯರಂ ಮಚ್ಚರದಿಂ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ತಿಜ್ಜನೆ ತಿರಿಪಿದ ಸೊರ್ಕೀಗಳೇನಾದುವು (ಗದಾಯು. ೭-೧೪); ಕೌಂತೇಯನಂ ತಜುಬಲಡಹಾಯ್ದು ವೃಷಕೇತು ಬರಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬); ಕೌಂತೇಯಂ ಚಿಂತಾಪಂಕಮಂ ವಿವೇಕ ಜಳದಿಂ ತೊಳೆದು ವಿಮಳಮನಸ್ಕನಾಗಿ (ಶಬಶಂ. ೪-೯೯ವ). [ಸಂ.]

ಕೌಂದ (ಗು). ಕುಂದಪುಷ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮೊಲ್ಲೆ ಹೂವಿನ. [ಸಂ.]

ಕೌಂದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌಂಸಲ (ನಾ). ಸಲಹೆ; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ. 'ಕೌಂಸಲದಾರ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Counsel]

ಕೌಂಸಲದಾರ (ನಾ). ಸಲಹೆ ಕೊಡುವವನು; ಮಂತ್ರಾಲೋಚನಾ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯ: ಮೈಯೊರು ಕೌಂಸಲದಾರರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೨). [ಕೌಂಸಲ + -ದಾರ್ಯ]

ಕೌಂಸ್ತುಭ (ನಾ). = ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು: ಅಕ್ಷಯಾಶ್ರಿತ ಸುಜನಜನ ಸಂರಕ್ಷಣ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಕೌಂ [ಪಾಠಾಂ. ಕೌ]ಸ್ತುಭ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮ (ಹರಿಸಾ. ೮). [< ಸಂ. ಕೌಸ್ತುಭ]

ಕೌಕ್ಕುಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ, ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕುಕ್ಕುಟ ವ್ಯಾಪಾರಿ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾಲಿನ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ, ಹಿಂಸೆಹೊಂದುವವೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ನಡೆಯುವ ಭಿಕ್ಷು, —ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಜಂಭದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಡಾಂಭಿಕ; ಡಂಭಾಚಾರದವನು. ೪. "ಡಾಂಭಿಕನು ದೂರದವರೆಗೆ ನೋಟವಿಲ್ಲದವನು" (ಅಮರ. ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಉದರದ. (ನಾ). ೨. ಒರೆಯ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಕತ್ತಿ, —ಖಡ್ಗ: ಇಂದ್ರಾಯುಧವನುಗ್ರಾಕ್ಷಕರಕೌಕ್ಷೇಯವರನಂ ತನ್ನಿ ಅತಿಧೌರೇಯನಂ ತನ್ನಿ (ಬಸಪು. ೫೯-೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಕ್ಷೇಯಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ: "ನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಃ, ಕರವಾಳಃ, ಖಡ್ಗಃ, ಕೌಕ್ಷೇಯಕಃ . . . ಮುಂಡಲಾಗ್ರಂ — ಈ ೧೦ ಅಡಾಯುಧಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೮); ತದೀಯ ಕೌಕ್ಷೇಯಕ ಧಾರಾವಿದಾರಿತ ಶರೀರನುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುರ್ದ ಶರಾಚಾರ್ಯರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೬ ವ); ಅಕಟ ಗುರುಹತ್ಯಾಮಹಾಪಾತಕಿಯೆ . . . ನಾರಕದೊಳರ ಮನೆ ನಿನಗೆ ಕೌಕ್ಷೇಯಕದ ಹತಿ ಗಡ ತನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌಗುಡಿದ (ನಾ). (?): ಬೆಳ್ವಣಿಗೆಯಳೊನ್ದುಮಟವಿಙ್ಗೆ [ಕೌ]ಗುಡಿದ ಎವ(ಂ)ಙ್ಗಲ್ಲಳೊನ್ದು ದೇಗುಲಕೆ ಒನ್ದು ಗದ್ಯಾಣವದಿತ್ಯಙ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತೊನ್ದು ಈಸ್ವರಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಧರಣ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೩೫-೮; 933). [?]

ಕೌಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೋರಲು ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊಡೆ; ಮುಖ, ಎದೆ ಕೆಳಗಾಗುವಂತೆ ಬೀಳಿಸು: ತೆಕ್ಕೆಯಲಿ ಕೃತಕಾದ್ರಿಗಳ ಕೌಚಿಕ್ಕಿದನು (ತೊರರಾ. ೫-೪-೧೫). ೨. ಬೋರಲು ಹಾಕು.

ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆ = ಬೋರಲಾಗಿ ಬೀಳು: ತೊಡೆಮುಱುದು ಕಡುಗಲಿಯೂ ಕೌರವನಂದು ಕೌಚಿಕ್ಕಿಕೆಡೆದನು ಧುರಧರಣಿಯೊಳು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೦-೧೨೧). [ಕೌಚ್ಚು$_1$ (< ಕವಿಚ್ಚು$_1$) + ಇಕ್ಕು]

ಕೌಚಿನಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ಖಡುಗ ತೋಮರ ಯಿಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟೀರು ಕೊಂತ ಕಕ್ಕಡೆ ಸಬಳ ಸೆಲ್ಲೆಹಂ ಕೌಚಿನಕ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾಚಿನಖ]ಸುರಗಿ ದಡಿ (ಸೋಮಚ. ೫-೨೭). [< ಸಂ. ಕೌಕ್ಷೇಯಕ]

ಕೌಚಿಮ (ನಾ). ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ: "ಅರಾ ಚರ್ಮಪ್ರಭೇದಿಕಾ . . . ಕೌಚಿಮ ಹೆಸರು, ತೊಗಲನ್ನು ಉಜ್ಜಿ ಕೆರೆಯುವ ಅರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೦). [?]

ಕೌಚ್ಚು$_1$ 'ಕವಿಚ್ಚು$_1$' ನೋ.

ಕೌಚ್ಚು$_2$ 'ಕವಿಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಕೌಜಲು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಜು 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಕೌಟ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗುಡಿಸಲಿಗೆ ಸೇರಿದ. ೨. ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ. [ಸಂ.]

ಕೌಟತಂತ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗ]ಬಿಂಬಾಗಮದ ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು (?): ಚತುರ್ಮುಖತಂತ್ರ, ಮಲಯತಂತ್ರ . . . ಕೌಟತಂತ್ರ . . . ಸರ್ವಶೇಖರ ಮಹಾವಿದ್ಯೆ, ಮಹಾಸಾರಮೆಂದು ಬಿಂಬಾಗಮದ ಹದಿನೈದು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಕೌಟ ? + ತಂತ್ರ]

ಕೌಟತಕ್ಷ (ನಾ). ಊರಿನವರಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮರಗೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿ: "ಕ್ಷೌಟತಕ್ಷಃ, ಅನಧೀನಕಃ - ಒಬ್ಬನ ಅಧೀನನಾಗದೆ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿಯವನ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ಕೌಟಲು (ನಾ). ಕಿತಾಪತಿ; ಕೊಂಕು (?): ಕೈಲಿ ಹರಿಯದಿದ್ದರೂ ಕೌಟಲು ಘನ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕೌಟಲ್ಯ]

ಕೌಟವಿ (ನಾ). ನಗ್ನಳಾದ ಹೆಂಗಸು ; ಬತ್ತಲೆ ಹೆಣ್ಣು : ಸ್ಕಂದಂಗೆ ಚಕ್ರಂಗೊಳೆ ಹರಿ ಗಿರಿಜಾಕಾಂತೆ ನಗ್ನತ್ವದಿಂ ಕೌಟವಿ ಬಂದಡ್ಡಂ ನಿಲಲ್ ಚಿಃ ಸುಡುಸುಡು ತೊಲಗೆಂದಾ ಮುರಧ್ವಂಸಿ ಪೇಸುತ್ತವೆ ತಿರ್ಯಗ್ವಕ್ತ್ರನಾಗಿರ್ಪಿನಂ (ಜಗವಿ. ೧೮-೪೨).

ಕೌಟವಿಯಾಗು = ೧. ನಗ್ನಳಾಗು; ಬತ್ತಲೆಯಾಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಬರಿದಾಗು ; ಶೂನ್ಯವಾಗು : ಆ ಕೀಶಸಂಶೋಧನಾ ಕೋವಿದರ್ ತಡವಿದರಹಸ್ಪತಿಯ ಕದಿರಾಳ್ಗಳಂ ಕೂಡಿ ಪಗಲನೆತ್ತೆತ್ತಲುಂ, ಕೌಟವಿಯಾಗೆ ಕಣ್ಗಟವಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೬-೧೧೨). [< ಸಂ. ಕೋಟವೀ]

ಕೌಟವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಶೂನ್ಯತ್ವ. ೨. (ಆಲಂ) ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?) : ಭಾವ್ಯಮೇ ತಾಂ ತಾಯಿತಂದೆಯ ವಶದ ಪೆಣ್ಗೆ ಸೇಹ್ಯಮಲ್ಲಂಜುವೆನೆನಲ್ ಮುನಿಗೆ ತನಗೆ ಕೌಟವ್ಯದ ಕೊರತೆ ಬಪ್ಪದೆನ್ನ ನುಡಿಯಂ ಮೀರಲುಗ್ರಕಿರಣದಲುರುಹುವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೨೪-೪೪). [< ಕೌಟವಿ ?]

ಕೌಟಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉರುಳುಹಾಕಿ ಅಥವಾ ಬೋನುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುವವನು. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಂದು, ಅವುಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರಿ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೩. ಮೋಸಗಾರ ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಡೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರತೆ ; ಕೊಂಕು. ೨. ಕೊಂಕುಸ್ವಭಾವ ; ಕಪಟ ; ಮೋಸ. ೧, ೨ : ಚಂದ್ರನೊಡನೆ ಪುಟ್ಟದುದಱಿಂ ಕೌಟಿಲ್ಯಮುಂ (ಗದಾಯು. ೯-೭ವ). ೨. ಅಬ್ಬೆ ಕೌಟಿಲ್ಯದಿಂ ರಾಜ್ಯಮನೀ ರೇಟಬ್ಬಮಂ ಬೇಡಿದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೪೩); ಅವನನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಯುದ್ಧ ಕೌಟಿಲ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೯). ೩. ಕುಟಿಲ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಮೋಸಗಾರ ; ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಕೌಟಿಲ್ಯರೇಗೆಯ್ಯರೋ (ಜಗವಿ. ೫-೫೯). ೪. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದವನ ಹೆಸರು ; ಚಾಣಕ್ಯ. ಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿ ನೀತಿಜ್ಞರು ರಾಜರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಯಕ್ಸಾರ. ೧೦೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಕಾಗಿರುವಿಕೆ ; ವಕ್ರವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕಪಟದ ನಡತೆ ; ಮೋಸದ ವರ್ತನೆ. ೧, ೨ : ದಂತಚ್ಛದಾತಿ ರಾಗತೆ ಕುಂತಳ ಕೌಟಿಲ್ಯವೃತ್ತಿ ಪಿಂಗಿದುದಬಳಾ ಸಂತತಿಗೆ ಪಯಃ ಕೇಳಿಯೊಳೆಂತುಂ ನಿರ್ಮಲರ ಸಂಗದಿಂದಾಗದುದೇಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪೫).

[ಕೌಟಿಲ್ಯ + ವೃತ್ತಿ]

ಕೌಟುಂಬರ (ನಾ). ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕ ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾವಿಧದ ವಸ್ತುಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬ ಮಿಲಿಂದ.). [?]

ಕೌಟುಂಬಿಕ (ಗು). ೧. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ : ಹೊಸ ದಂಪತಿಗಳ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೨೩). 'ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗೃಹಸ್ಥ ; ಕುಟುಂಬವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು ; ಕುಟುಂಬದ ಯಜಮಾನ : ಕೌಟುಂಬಿಕ. ಮಕ್ಕಳ ಮಾಣಿಕದ ಕಣಿ ಸಿಕ್ಕಿ ನೀ ಚೊಕ್ಕ ಚಿಂತಾಮಣಿ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೫೧-೭). [ಸಂ]

ಕೌಟುಂಬಿಕವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯವಹಾರ, —ಕೆಲಸ ; ಮನವಾರ್ತೆ : ಕೌಟುಂಬಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇದೇ ವಿವೇಕಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಅವನು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೪೦).

[ಕೌಟುಂಬಿಕ + ವ್ಯವಹಾರ]

ಕೌಟೆ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಡಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಕದಂಬಮರ, ಕಡವಾಲದಮರ, ಕೌಡಯಾಲ . . . ಕಡವಳ (ಸೈಔಗಿ. ೭-೧೨೪). [?]

ಕೌಡಿ 'ಕವಡು$_1$' ನೋ.

ಕೌಡಿಕಾರ (ನಾ). ಮೋಸಗಾರ ; ವಂಚಕ ; ಠಕ್ಕ (?) : ಕಿಡಿಗೆದಱಿ ಪುಷ್ಕರನೃಪಾತ್ಮಜನೊಡನೆ ಕಲಿಮಹವಾತದೆಂಬವ ಜಡಿದು ಕೈದುವನೆಂದ ನುಡಿ ನುಡಿ ಕೌಡಿಕಾರ ನೃಪ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೬೮).

[ಕೌಡಿ (< ಕವಡು$_2$) + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕೌಡಿಕೆ 'ಕವಡಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಕೌಡೆ$_1$ 'ಕವಡೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಡೆ$_2$ 'ಕವಡೆ$_2$' ನೋ.

ಕೌಣ (ನಾ). ಜೊಂಡು ; ಆಪು. 'ಕೌಣಕಡ್ಡಿ' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ಕೌಣ]

ಕೌಣಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಜೊಂಡು ಅಥವಾ ಆಪಿನಕಡ್ಡಿ ; ಲಾಳದಕಡ್ಡಿ : ಬಾನೆಯಂತಾ ಬಾಯಿದೆರೆಯೆ ಬಾಯಿ ತುಟಿಯು ಮೀರಿದ ಹಲ್ಲು ಕೌಣಕಡ್ಡಿಯಂತೆ ಕೈಕಾಲು ಆ ನಳರಾಜ ತಾನು ಯಿಂತಾ ರೂಪೂ ಧರಿಸಿದ (ಯನಳ. ೧೦೧). [ಕೌಣ + ಕಡ್ಡಿ]

ಕೌಣಪ (ನಾ). ೧. ಹೆಣವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ಚಾರುತರ ಲಿಂಗದಾಕಾರಮಂ ಮನಮೊಸೆದು ದಾರುವಿಂದಂ ರಚಿಸಿ ಕೌಣಪಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಮೇರೆ ಮೀಱಿದ ಮನೋರಾಗದೊಡಗೂಡಿ ದೇಹದೊಳೆಯ್ದೆ ತಾಳ್ದು (ಆರಾಚ. ೪-೧೭). ೨. ನೈಋತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ ; ನಿಋತಿ : ಎಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಕೃಪಾಣದಿಂ ಕೌಣಪನನೀ ಪಾಶದಿಂ ಜಲೇಶನಂ . . . ಗೆಲ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೬-೨೮ವ). 'ಕುಣಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌತ$_1$ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕುಂಟುನೆಪ ; ಸೋಗು : ಏನೋ ಹೋಗಲಿ ಅಂತ ಇದ್ದರೆ ಕೌತ ತೆಗೆತಾನೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಕೌತ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಮದ್ದಳೆಯ ಚಚ್ಚರಿಯ ಕೌತಂಗಳ ಸದ್ದುಗಳಿಂ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೮) ; ಘನ ಕೌತ ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಚೌಪದಂಗಳಿಂ (ಲಿಂಗಪು. ೨೩-೪೬). [?]

ಕೌತುಕ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು ; ವಿಸ್ಮಯಕರವಾದದ್ದು ; ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾದದ್ದು : ಶುಕಶಾರಿಕಾದಿವಿಹಗ ಪ್ರಕರಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ದ ವಚನಮಂ ನುಡಿವುದು ಕೌತುಕಮಲ್ಲದು (ಕಾದಂಪೂ. ೬೪); ನೋಡೆ ಕೌತುಕಮೀ ಕೂಸಿನ ಸಾಸಂ (ಜಗವಿ. ೩-೩೦) ; ಪುರದ ತಿರುವೀಥಿಯೊಳೇನಂ ಬಿನ್ನವಿಪೆನದೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯವದೊಂದು ಕೌತುಕವದೊಂದು ವಿಪರೀತಂ ಚಿತ್ತೈಸು (ನಂಬಿರ. ೨-೩೯) ; ಆದರೆ ಆ ಮಾತುಗಳು ನಮಗೆ ಅಷ್ಟು ಕೌತುಕವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೬೮) ; ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೊಂದು ಕೌತುಕದ ಕನ್ನಡಿ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೨೯). ೨. ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ತೀವ್ರವಾದ ಇಚ್ಛೆ ; ಕುತೂಹಲ : ಸಕಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಭಾಂಡೋದರ ಮೊಡೆದುದಿದೆಂತಪ್ಪ ಕೋಳಾಹಳಂ ಕೌತುಕದಿಂದ್ರಂ ಪಾಯ್ದನಕ್ಕುಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೩). ೩. ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ವಿಷಯ ; ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿ : ಒಲವರವೆ ಕೌತುಕವು ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಗೆ ಮಲಗುವ ವಿಷ್ಣು ವಿದುರನ ನಿಳಯದೊಳಗೊಕ್ಕುಡಿತೆಹಾಲಲಿ ಹಸಿವ ನೂಕಿದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೧೪); ಭೂತಳಾಧಿಪ ಚಿತ್ತವಿಸು ಖಳ ಕೌತುಕದ ಕಾಳಗದಿ ಗೆಲುವನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೨೦) ; ಕೇಳಿರೈ ಕುಶಲವರು ಕಪಿಗಳ ಕಾಳಗದ ಕೌತುಕವ (ತೊರರಾ. ೬-೧೮-೧).

೪. ಉತ್ಸವ ; ಹಬ್ಬ : ಕೌತುಕದಿಳ್ ಕಾಮದ ನೆಲಂ . . . ದ್ಯೂತದ ಗೊತ್ತು ನೋಡಲೆನೆದಕ್ಕು ಸದಾ ಗರ್ಜಿಕಾಸ್ತ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹರಿಹ್ಮಾಕ. ೨-೪೨). ೫. ಸಂತೋಷ ; ಸುಖ ; ಆನಂದ. 'ಕೌತುಕ ಜನಕ' ಪರಾ. ೬. ಆಟ ; ಕ್ರೀಡೆ ; ವಿನೋದ. 'ಕೌತುಕ ಪರಾಯಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡು; ವಿಸ್ಮಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ವಿಷಧರನೆತ್ತುತ್ತು ಕಕ್ಷಜೆದು ಮುಂದಿರ್ದ ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು ಕಿರುನಿ ನೋಡಿ (ಗರಿಶ. ೨ ಆಶ್ವಾಗ) ; ಮೋಹದ ಜಹುಮಿಗೆ ಮರವಟ್ಟು ಧಕ್ಕಯಂ ಧರಣ್ಗೆ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡಗಲಲಾಜದ ಮಗಂಗೆ ಮಿಗೆ ಕರುಣಿಸಿ (ಜಿಪು. ೪-೪೬) ; ಪರಶಿವನ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ ವಿನ್ನಡೆಂತುಟೋಯೆಂಬುತ್ ಕೌತುಕಂಗೊಂಡು (ಸೌಂದಪು. ೫-೬೪).

[ಕೌತುಕ + ಕೊಳ್,]

ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ವಿಸ್ಮಯ ಪಡಿಸು : ತನಗದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಮಪ್ಪ ಜನಾರ್ಧನನ ಸರ್ವಾಂಗ ಸೌಂದರ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣ ಸಂಪತ್ತಿಯುಂ ಚಿತ್ರಮಂ ಕೌತುಕಂಗೊಳಿಸೆ (ಕೃಪ್ಪ. ೧೯-೧೬ ಪ).

[ಕೌತುಕಂಗೊಳ್ + ಇಸು,]

ಕೌತುಕಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ವಿಸ್ಮಯಪಡು : ಇಂತಾರ್ತದಿಂ ಸ್ತೋತ್ರಂಗಳ್ಗೆಯ್ದ ಕೇಳ್ದು ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದು ಗಿರಿರಾಜನುಂ ಮೇನೆಯುಂ ಇರ್ದುರ್ (ನಿರಂ. ೪-೪೨ ಪ) ; ಕೀಳ್ದು ಕದೀಯ ಮಸ್ತಕದ ಮಾತಿಕಮಂ ನಡೆನೋಡಿ ಕೌತುಕಂದಾಳ್ದದಸ್ಥೈರ್ಯಮೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೨೯). [ಕೌತುಕ + ತಾಳ್,]

ಕೌತುಕಂಬಡು, ಕೌತುಕಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಕೌತುಕಂದಾಳ್ : ಎನ್ನ ತೊತ್ತಿನ ಮಗಂ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಕರ್ತನುಂಟೆಂದಾಸುರಂ ಮಗಗಳಾ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ್ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ಸಂಬರ. ೬-೭೧) ; ಅಂಕೊಳ ಪೊಕ್ಕು ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಕಂಡು ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೫-೨೪ ಪ).

ಕೌತುಕಪಡು : ಈಗ ಆಶ್ಚರ್ಯಾದುಕು ರೆತ್ತಗೆ ಅಪ್ಪೇ ಕೌತುಕವೊ ಆಯಿತು ಆದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಕೌತುಕಪಡುವಂಥದೇನಿದೆ ? (ಈಸುಸಂ. ೧೩೯) ; ತಾಲೀಮು ನಡೆಯುತಿದಾಗ ನನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಅಧಿನಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ಸಿದವರು ಕೌತುಕಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ (ಕಕಾಯಂ. ೩೫೪).

[ಕೌತುಕ + ಪಡು,]

ಕೌತುಕಜನಕ (ಗು). ೧. ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಪ್ರೀತಿ ಜನಕ : ಪ್ರಕಟಕರಂ ಶಬ್ದಂ ಶಾಬ್ದಕೃಸಮ್ಮತಮರ್ಥಮರ್ಥದೃಷ್ಟಿಮನಃ ಕೌತುಕಜನಕಂ (ಡಂಬ್ರ. ಪ್ರ. ೧-೫೮). ೨. ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೌತುಕಜನಕ ಸಂಗತಿಯಾಗಿತ್ತು (ಕಾಡಿ).

[ಕೌತುಕ + ಜನಕ]

ಕೌತುಕಪಡು 'ಕೌತುಕಂಬಡು' ನೋ.

ಕೌತುಕಪರಾಯಣ (ಗು). ವಿನೋದಪ್ರಿಯ ; ವಿಲಾಸಿ : ಈ ಕೌತುಕಪರಾಯಣ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಿಯ ಯುವತಿಯನ್ನು ತಾಯಿ ಕುಂದಾ ಪ್ರೀತಿಸಿ ಸ್ನೇಹವರ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಸ್ಮೃ. ೬೯೨).

[ಕೌತುಕ + ಪರಾಯಣ]

ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತ (ಗು). ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಹೊಂದಿದ, —(ನೋಡುವಂತೆ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವಂತೆ) ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಪೌರಜನಂ ತಾರಾಳಬಲಿಳಿಯರ್ಬರ್ ಪಸರಿಂತಿರಲಾ ಕೌತುಕಪ್ರೇರಿತಮಾನಸಂ (ಡಂಬ್ರ.ಪ್ರ. ೬-೬೯).

[ಕೌತುಕ + ಪ್ರೇರಿತ]

ಕೌತುಕಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಉಪಾಯ, —ತಂತ್ರ : ಕುಲಯುತನು ಕೋವಿದನು ಕರುಣಾಜಲಧಿ ಕೌತುಕಯುಕ್ತಿ ವಿದನೆಂದಿಶೆ ಹೊಗಳುತಿರಲಿದುವೆ ಕೇಳ್ದ ಸ್ವರ್ಗ (ಕು ವ್ಯಾ ಭಾ. ೪-೪೦).

[ಕೌತುಕ + ಯುಕ್ತಿ]

ಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಆಶ್ಚರ್ಯಜನಕವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ ; ಅದ್ಭುತವಾದ ನಿರ್ಮಾಣ : ಆ ವಧು . . . ಕಂಜಭವನ ಕೌತುಕಸೃಷ್ಟಿ ಮನೆಮೀಡಾಡಿದ್ದ ಸಂಚಿವನೆ (ಡಂಬ್ರ.ಪ್ರ. ೬-೨೬).

[ಕೌತುಕ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಕೌತೂಹಲ, ಕೌತುಹಳ (ನಾ). ೧. (ನೋಡುವ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯುವ) ಬಯಕೆ ; ಆಸೆ ; ಅಪೇಕ್ಷೆ . ೨. ಆಶ್ಚರ್ಯ ; ಅದ್ಭುತ. ೩. ಆಶ್ಚರ್ಯದ ದೃಶ್ಯ ; ವಿಸ್ಮಯಜನಕವಾದ ವಿಷಯ.

ಕೌತೂಹಳಕ : ೪. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯ ಪರಿಶ್ಚಿತಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಚಿಂತೆ, —ವ್ಯಥೆ : ಅಂತು ಪಿರಿದುಮುಟ್ಟಿಗದಿಂ ತಿಮಗಿವಿರುಂ ಕೌತೂಹಳಕಮಾಂಬಂದಾಯ್ತೆಂದು ಬಿಸಗೆಯ್ದು ದುಂ (ಹುಳುಮಾ. ೩-೬೧ ಪ) ; ಪುತ್ರಮೋಹ ರೌಸಾನ್ಧದಿ ಕೃಪಿಯುಟ್ಟ ವೆನುತುಂ ಕತ್ತಾಂಕೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯುಂ ತಾಳ್ದದಳಾಗೆರ್ ಪುಟ್ಟದೊಸುಖಮ್ಮಮೋಹ ಕೌತೂಹಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೬-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಕೌತೂಹಳಕ 'ಕೌತೂಹಲ' ನೋ.

ಕೌದ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ಉಣ್ಣೆಯ ಶಾಲು ; ದಾವಳಿ ; ಸಳಲಾತಿ : ಕೌದದ ಗುಣ - ಕೌದವೆಂದರೆ ಸಳಲಾತಿ, ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ವಾತಕ್ಕೆಷ್ಮಹರ (ಸಕಸೈ. ೬೬). [?]

ಕೌದಿ 'ಕವುಂದಿ' ನೋ.

ಕೌದ್ರವೀಣ (ನಾ). ಹಾರಕವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಹೊಲ ; ಹಾರಕ ವನ್ನು ಬಿತ್ತಿರುವ ಜಮೀನು : "ಕೌದ್ದಿನಂ, ಕೌದ್ರವೀಣಂ - ಈ ೨ನ್ನು ಅರಿಪದದಿಂದ ಮಾಸೂರಿಜಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು . . . ಹಾರಕ, ಮಸೂರಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಯಾ ಧಾನ್ಯಗಳು ಬೆಳೆಯುವ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ದಾಂತಿ. ೨೩೬) ; ಲೀಲಿಯಾನಲ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುವು . . . ಕ್ಕೆಲೀನಲಂ ಕೌದ್ರವೀಣಮೌಮ್ಮುಯಮ್ಮಂ (ಡಂಬ್ರ.ಪ್ರ. ೧-೫೯).

[ಸಂ.]

ಕೌನೆರಳು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌನೆಳಲು 'ಕವಿನೆಳಲು' ನೋ.

ಕೌಪ, ಕಯಿಪು, ಕೈಪ, ಕೈಪು, ಕೋಪ್ಪು, ಕೌಪು (ನಾ). ಲಂಗೋಟಿ ; ಕೌಪೀನ : ಶಿವಪತಿಥಿರೂಪದಿಂದಲ್ಲಕಂಕನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಕುಟಿಲ ಕಾಪಂ ತೊಟ್ಟು (ಲಶಿಂ. ೩೫-೩) ; ಸಡಲಪುತ್ತಾದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ತ್ಯಾಗಮಂ ಮಾಡಿ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೌಪಗಳ ತೊಲಸಿನಿ (ವಿಪ್ಪ್ರಧ. ೬-೧೧) ; ದಂಡಕೌಪಂಗಳ ತುದಿಗೆ ಹಿಂದುಳಿಪಲ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂಡೆಯಂತೆ ಕಂದು ನಿಡುಕುಚ ಯೋಗಿಯ ಮುಂಡೆ ಬೋಳೇಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೬೦).

ಕಯಿಪು : ಕಟ್ಟದ ಕಯಿಪು ಖಚ್ಚಾಂಗ . . . ಕಾತಿಯು ಧೂರ್ಜಟಿ ಬಂದು ಸುಡಿದ ಸ್ವಶ್ಮಶಲೆ (ಅಬ್ಬಲಿ. ೨-೬೦). **ಕೈಪೆ** : ಕರಿಂದುಂ ಕೈ(ಪಾಕಾಂ. ಕೌ)ಪವನು ತಡೆಯಲ್ ತಾರೆಂದು ತವಕದಿಂ ದೇಡುತಿರಲು (ಪ್ರೌಢಶಾ. ೧೨-೨೬) ; ಕೈಪ ಮಾಷರ್ಕಳಿಕೆಗೆ ಐಗಳ ಕೂಡೆ ಕುಂದಿಣಿ ನೋಡೆಯಮ್ಮ (ಕರ್ಣ. ೪೦-೬) ; ಬಾಯಿಳಿಟ್ಟ, ಕೈಪ ಬಿಗಿದು ಹೆಜ್ಜೆ ದಿನ ಬಾಳುವುದರ್ ಲ್ಲೇನು ಸೊಗಸು ? (ದಾಬುತ್ರ. ೧೫). **ಕೈಪು** : ಕೈಯ ಕಮುಂಡಲ ಬೋಳಾದ ಮಂಡೆ ಕಾಣಿಯ ಕೈಪು ಪೊದೆದ ಖಂಡವನಸ (ರಾಮವಿ. ೧೨-೧೯). **ಕೋಪ್ಪೆ** : ಮಹಲು ನೋಡಿ ಮನೆ ಹೊಳ್ಕರೆ ಕೋಪು ಕಟ್ಟಿ ಒಳಯ ಮುಂದೆ ಕೂತಿದ್ದ (ಗಾದ).

ಕೌಪ್ಪು : ಕೌಪು ಕಾಷಾಂಬರವ ಕಟ್ಟಿ ಮಂಡೆ ಬೋಳಾದರೇನಯ್ಯ ಮನದಲ್ಲಿ ವಿಜವಿಷ್ಟದನ್ನಕ್ಕರ (ಅವಚಿ. ೧೫೭–೧೮೫) ; ಕಂಬಳಿಯ ಕೌಪ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೆ (ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೬೪); ಕೌಪು ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವು ವರೆ ಯಕ್ಕೊಪವೀತದ ದಂಡಮುಂಜಯನಾ ಪವಿತ್ರೋತ್ತಮನು ಕೊಡೆವಿಡಿದಲ್ಲಿಗ್ಗೆತಂದ (ಸಂಭವ. ೧೦–೧೫) ; ಮುಸಿವರರು ಕೇಳುತ ಕೌಪುಗಳ ಕಿತ್ತು (ವೀಚಿಪ್ರ. ೨–೪–೩೯). [< ಸಂ. ಕೌಪೀನ]

ಕೌಪೀನ (ನಾ). ೧. = ಕೌಪ : "ಕಳ್ಚುಟಂ ಕೌಪೀನಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಗಂಗಾ. ೭೬–೯); ಛಿನ್ನೈರ್ಯಕಳಾಜಿಲಮಜಿರಿ ಸು ಜ್ಞಾ ನ ನಿ ರ್ಮ ಲ ದೇವಗಂಗೆಯಲಿ ಇಳಿದು ಸ್ನಾನಂಗೈದು ಧೃತಿಯಂಬಳಿದ ಮಿಸ ಕೌಪೀನಮನೊಲಿದಳವದಿಸಿ (ಗಗಣಾ. ೧೩–೧೯). ೨. ಗುಹ್ಯಾಂಗ ; ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ೩. ನೀಚವಾದುದು ; ಅಧಮವಾದುದು ; ಕ್ಷುದ್ರ. ೪. (ಆಲಂ) ತಪ್ಪುಕೆಲಸ ; ಅಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲಸ ; ವಿಹಿತವಾದ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೆಲಸ : "ಛಿನ್ನಕಾರ್ಯದಲಿ ಗು ಹ್ಯ ದ ಲಿ ಕೌಪೀನವಿಕ್ಕುಂ" (ಮುಗಂಗಾ. ೧೫೩–೨೩) ; "ಅಧಮಂ ಗುಹ್ಯವ ಛಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಮಿವು ಕೌಪೀನಾಖ್ಯಂ" (ಜಾಪಾರ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ಕೌಪೀನಧಾರಿ (ನಾ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಅಗಳವರ್ಗಳಾ ರೂಪಿನೊಳದಂ ನೆಗಬಲಂಚಿ ವಲ್ಮಲವಸನರುಂ ಕೌಪೀನಧಾರಿಗಳುಂ . . . ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೯–೧೩ ವ). [ಸಂ. ಕೌಪೀನಧಾರಿನ್]

ಕೌಪು 'ಕೌಪ' ನೋ.

ಕೌಪುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕೌಪೀನವನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸು : ಕಟ್ಟ ಸಜ್ಜಿಕೆ ನೀಳ ಕಜಿನದಜಿಸೊಳಿಳು ಕೌಪುಗಟ್ಟಿ (ಸೋಮಚ. ೫–೫೩). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ಕಟ್ಟು$_{1}$]

ಕೌಪುದಳೆ (ಕ್ರಿ). = ಕೌಪುಗಟ್ಟು : ಕೌಪುದಳೆಮುದ್ಮಲ್ಲಿಸಿ ತನುವಿನೊಳು ಭಸಿತಮಂ (ಸೌಂದಚಿ. ೧೬–೬೮). [ಕೌಪು (< ಕೌಪ) + ತಳೆ$_{1}$]

ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಮೇಲ್ ಮಾಳಗಿ ಹುಲ್ಲು ; ಕೌಬಿನಹುಲ್ಲು (ಮೈಬಿಗ. ೫೦–೬೬).

[ಕೌಬ್ಯು + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಕೌಬೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸೇರಿದ. (ನಾ). ೨. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ, —ಕುಬೇರ : "ಜಿ ಕೌಬೇರ ಸಮಿಾರ ಕಾಲಮುಂ . . . ಯಾಗಸ್ಥಪನುಂ ಸೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ಜಾಪಾರ. ೨೬) ; ಒಂದು ಕರ ಹಿಡಿವಂಬು ಶಕ್ರನದೊಂದು ಕೌಬೇರಾಗ್ನಿ ವಾಯುವದೊಂದು ಪಾರ್ಥನ ಬತ್ತಳಿಕೆ ದಿನ್ಮಾಸ್ತ್ರ ತುಂದಿಹವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ರಿ. ೧೫–೧೫). [ಸಂ.]

ಕೌಬೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು ; ಉತ್ತರ ; ಬಡಗಲು : "ಕೌಬೇರ ಯುತ್ತರಮುದೀಚಿಯೆನೆ ಬಡಗಲಕ್ಕುಂ" (ಮುಗಂಗಾ. ೧೬–೧೯). [ಸಂ. ಕೌಬೇರಿ]

ಕೌಮಾರ (ಗು). ೧. ಕುಮಾರಿ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯ. ೨. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸೇರಿದ ; ಷಣ್ಮುಖನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಶೈವ ; ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಐದನೆಯ ವಯಸ್ಸು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ. 'ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ' ಪರಾ. ೪. ಕನ್ನೆ ಅಥವಾ ಕುಮಾರನ ಅವಸ್ಥೆ ; ಶೈಶವದಿಂದ ಹದಿಹಾರುವರ್ಷ ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ವಯಸ್ಸು, —ಕಾಲ ; ಯೌವನಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ವಯಸ್ಸು : ಕೌಮಾರ ಯೌವನ ವಾಧಿಕಂಗಳಲಿ ತನು ವಿಕಾರಿಸುವುದು (ಉ ವ್ಯಾ ಭೀ. ೬–೪೪) ; ಬಾಲ್ಯ ಹರೆಯಂ ಜರೆ ಕೌಮಾರದಾವಸ್ಥೆ ಗಳಲ್ಯೆಕಾರಾ (ಗಗಣಾ. ೧೦–೩೭); ಪಿತ್ತ ತಾಮ್ರರ್ಮದಿಯೊಲುಮೆವಿತ್ತು ಕೂಸಿಂದೆ ಕೌಮಾರದಸ್ಥೆಗಂ (ಶ್ರೀಧಾಮಾ. ೧೧೩–೩೯). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರತಂತ್ರ (ನಾ). ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಲಲಿತ ಲಲಿತೇಶ್ವರ ಕೌಮಾರತಂತ್ರ ವಿಶ್ಲೇಶ್ವರಾಗಮವೆಂದು ಲಲಿತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಚಿ. ೭೧).

[ಕೌಮಾರ + ತಂತ್ರ]

ಕೌಮಾರದೆಸೆ (ನಾ). ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆ ; ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆ : ಚಾರು ಪೌಢ ಸಮುಂವಿಜ್ಞ ತಾರಕರು ಶೀವ್ ನಮ್ಮಂದು ಕೌಮಾರದೆಸೆ ತಾಮಸವರೇ ನಿನುಗಾನು ಸಮುಬಳನೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩೦–೩೬).

[ಕೌಮಾರ + ದೆಸೆ]

ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಕೊನೆವರೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವಳು; ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾದವಳು : ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಲದ ಅನೇಕ ಸಹಸ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೌಮಾರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿಯರಾಗಿದ್ದು ಸಂತತಿ ವೃದ್ಧಿಮಾಡದೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಮನುಷ್ಯ್ಯತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇರುವುದು (ಜಂಬುಸಾ. ೧೫೯). [ಕೌಮಾರ + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ]

ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ (ನಾ). ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಶಿಶುವೈದ್ಯ: "ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಂಭವಿಸಕಕ್ಕ ಸಮಸ್ತರೋಗಗಳನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಕಕ್ಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವು ಕೌಮಾರಭೃತ್ಯ" (ಸುಜ್ಞಾ.ಚಂ. ಪ್ರಥಮಳಂಡಾ). [ಸಂ.]

ಕೌಮಾರಿ (ನಾ). ೧. ಸಪ್ತಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : "ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಕೌಮಾರಿ . . . ಚಾಮುಂಡಿಯೆನೆ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೫–೧೪). ೨. ಮದುವೆಯಾಗದವಳು; ಕನ್ಯೆ : ವೀರ ಪಡವಂ ಪಡೆದ ವೀರ ಕೌಮಾರಿಯರೆ . . . ಈ ಕುವರಿಯಂ ನೀವು ಕೈರಿಡಿ ಕಾಯರೀಕು (ಕೃಷ್ಣಾಳು. ೬–೧೪). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಗಾಂಧಾರವೆಂಬ ಸ್ವರದ ಅಧಿದೇವತೆ : ಬ್ರಾಹ್ಮಿ, ಮಾಹೇಶ್ವರಿ, ಕೌಮಾರಿ, ವೈಷ್ಣವಿ, ವಾರಾಹಿ, ಮಾಹೇಂದ್ರಿ, ಚಾಮುಂಡಿಯೆಂಬಿವರೇ ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಷಡ್ಜಾದಿ ಸ್ವರಾಧಿದೇವತೆಗಳು (ವಿವೇಚಿ. ೨೩೧). [ಸಂ. ಕೌಮಾರೀ]

ಕೌಮಾರೋದ್ಧರ (ಗು). ಕುಮಾರಿಯರ ಕುಲವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ, —ಉದ್ಧರಿಸುವ : ವಣಿತಾರತ್ನಮಿದೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸಲು ಕೌಮಾರೋದ್ಧರಮಾ ಪ್ರಜಿಕ್ಷಕಾಳ್ಕೆ ಶಿಥನಮೆಂಬ[ಪ]ದ ದಿಂದಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಕಾಚಿ. ೧೧–೪–೯೪ ; ೧೦೫೨). [ಕೌಮಾರ + ಉದ್ಧರ]

ಕೌಮಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆರನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಹದಿನಾರು ತುಂಬುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ ; ಬಾಲ್ಯ ; ಚಿಕ್ಕಂದು : ಎರಡನೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಸಾಥನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಕೌಮಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವೈರಾಗ್ಯವಹಿಡು . . . ತೀರ್ಥಂಕರನಾದನು (ಆಚಾಪ. ೧೨೫) ; ಎರೆಯಂಗನು . . . ಪ್ರಬುದ್ಧ ನಲ್ಲ ದಿದ್ದ ರೂ ಕೌಮಾರ್ಯವನ್ನು ದಾಟಿ ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಕ್ಕರಲೇ ಬೇಳು (ಸವಚ. XI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೨. ಕುಮಾರಿ ಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕನ್ನೆತನ : ಅಮೇರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ 'Virginity' ಯು ಕೌಮಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಅಸ್ಪೃಸರ್ಗಿಕ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ತನಕ, ವ್ಯಕ್ತಿವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಖಂಂಡ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ವಾತಾವರಣ ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮುಪ್ತ. ೮೧) ; ಅವಳ ಕೌಮಾರ್ಯದ ಅವೇಶ ಮಾತ್ರ ಅಳವಿಲದ್ದು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೩೧೦). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದ (ಗು). ೧. ಕುಮುದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ. 'ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕುಮುದಗಳ ಸಮೂಹ; ನೈದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು: ಹಿಮಾಂಕು ರುಚಿಯುಂ ದೇಹಾಂಬುನಿಂ ಭೂಭುಜಂ ಮುದಮಂ ಕೌಮುದಕೃತ್ಯಂ (ಪಕ್ಷಪಾ. ೧೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಮುದಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು; ಬೆಳದಿಂಗಳು; ತಿಂಗಳ ಬೆಳಕು: ಕೌಮುದಿಯೆಳದಿಗಮ್ಮದ್ಯನ್ನೀರೊತ್ತಲಿಂಗಳ ಕಂಬಿನೊಳ್ ಪುದಿದು ಪುಡಿಮೊ ತಿದಿತ್ತೆತ್ತ ಪ್ರಭಾತಸಮಾರಂಭಂ (ಅಜಿಪು. ೬-೬೩); -ದೇವಿ, ಹೇಮಂತಮಿತ್ಯಹುತು ತಾನೈಸೆ! ದೂರಸೂರ್ಯನಿ ಚಂದ್ರನಾತಪಮೆ ಕೌಮುದಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೧-೧೯೭). [ಸಂ. ಕೌಮುದೀ]

ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). (ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ) ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಮಹೋತ್ಸವ: ಜಿಷ್ಣುಜಯ ಕಟಕದ ನಾಗರಿಕ ರಮಜ ರಮಜೀಜನಂಗಳ್ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ನೆರೆದು (ಅವಿಪ. ೧೨-೧೧೧ ಪ); ಬಣಂತಿತ್ಸವದ ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವಮಂ ನೋಡುವಬ್ಬುಯೊಳ್ (ಶಾಂಶಿ. ೮-೬೨ ಪ).

[ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಕೌಮುದೀವರ್ಣ (ನಾ). ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬಣ್ಣ: ಆ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೋಹಿಸಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಶಾಧ್ಯ. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಹೊರಡುವ ಕೌಮುದೀವರ್ಣ; ಫಸಕ್ಕೆದ್ದ ವರ್ಣವ್ಹಳ್ಳ ಚಳವರಹಾಲ (ಕಪಾಳು.೧೯೯). [ಸಂ. (ಕೌಮುದೀ + ವರ್ಣ)]

ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳೆ-(ನಾ). ಕುಮುದಗಳ ಶೋಭೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ಕಾಂತಿ: ಕೀತಕೀಕುಸುಮದಿಂ ರುಚಿರತರ ಪರಿಮಳಂ ತೀತಳರದಿಂ ಸಾಂದ್ರತರ ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಳಂ ಪುಟ್ಟುವಂತಿರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಬಸರ. ೧-೧೨೮). [< ಸಂ. ಕೌಮುದೋಜ್ಜ್ವಲಾ]

ಕೌಮೋದಕಿ (ನಾ). ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣನ ಗದೆ: ಕೌಮೋದಕಿಯಿಂ ಗದೆಯುಮಂ . . . ಕಾಸ್ತುಭಮೆಂಬ ಆಭರಣಮುಮಂ ಪೊಱಮಿ ತಾನುಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದದೊಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪ ಪ); ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ವರುಣನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೌಮೋದಕಿಯಂಬ ಗದೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಸಂ. ಕೌಮೋದಕೀ]

ಕೌಮೋದಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಹಲಗೆ ತೋಮರ ಸೆಲ್ಲ ಕರವಾಳ ಕೊಡಲಿಯು ಅಲಗು ಡೊಂಕಣಿ ಕೌಮೋದಿಕವು (ವೀರಾಂತ. ೬-೨೦೧). [?]

ಕೌರವ (ಗು). ೧. ಕುರುವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುರುದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುರುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮಗ: 'ಕುರುಜಾತನೆನೆ ಕೌರವನಕ್ಕಂ' (ಪಂಗಡಾ. ೬೪-೨) ; ಪಿಂತೆ ಕೌರವಜಯಂ ತಮಗೆ ಕೈ ಸಾರ್ದ ಸಮನಂತರದೊಳಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಕೃವಿಭಾ. ೨-೬). ೩. ದುರ್ಯೋಧನ: ಕೌರವನುಂ ಪಾಂಡವರಡಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಳು. ೧೧-೮). ೪. ಒಂದು ಹೆಳೆಯ ಹೆಸರು: ಮಾಸವಾಡಿ ಸಜಿ ನಾಲ್ಕತಳಂ ಕಿಡೆಜಿಣುಗೆ ಯೆಸಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಐಯಾನಳೆ ಎನಿಪ್ಪ ಕೌರವ ಗ್ರಾಮದೊಡೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ್ಯನಾಗಿ (ಸೌಇ. IX-i, ೩೭೨-೬ ; 1262). [ಸಂ.]

ಕೌರವರೋಷ (ನಾ). ೧. ಪಾಂಡವರ ಮೇಲೆ ಕೌರವರಿಗೆ ಇದ್ದ ರೋಷ, —ಸಿಟ್ಟು. ೨. (ಆಲಂ) ತಡೆಯಲಾರದ ಕೋಪ; ಅತಿಕೋಪ: ನೆನಗೆ ಒಂದು ಸಾರಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಕೌರವರೋಷ ಬಂತು.(ಜೋಕ್ತಿ. ೧೦೭). [ಕೌರವ + ರೋಷ]

ಕೌರವ್ಯ (ನಾ). = ಕೌರವ ೨: ಕೌರವ್ಯರಿಂದಿಳೆ ಸೊಂದುದು (ಕೃವಿಭಾ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಕೌರವ್ಯಕೋಳಾಹಳೆ (ನಾ). ಕೌರವರಲ್ಲಿ ತಳಮಳವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿದವನು; ಭೀಮಸೇನ: ಕೊಲಲಾಜದಿಂದು ತಜಸಂದಾನನ್ನ ಸಂದಗ್ನಿಗಾಹುತಿ ಮಾಳ್ಪೆಂ ಗಹಮಿಂದು ಪೊಸ್ತೊದಲಪಡಿಂ ಕೌರವ್ಯ ಕೋಳಾಹಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬). [ಕೌರವ್ಯ + ಕೋಳಾಹಳ (= ಕೋಲಾಹಲ)]

ಕೌರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕೌ[ಕಾಣಾ. ಕಾ]ರಿ ಕುರವಿ ಯಕ್ಕುಳ್" (ಮಂಗಣಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಕೌರ್ಕು 'ಕಮಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೌರ್ಕು 'ಕವರ್ಕು' ನೋ.

ಕೌರ್ಕು 'ಕಮಲ್ಕು' ನೋ.

ಕೌರುಗೆಂಪು (ನಾ). ಸುಟ್ಟವಾಸನೆ; ಕಂಟುನಾತ: ಮೂಗು ಮುರಿಯರ್ ಬರಿಮಮು ನಾಳಿ ಕೌರುಗಂಪಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೯-೨೩). [ಕೌರ್ಕು (< ಕಮಲ್ಕು) + ಕೆಂಪು]

ಕೌರುವಾಸನೆ (ನಾ). ಜ ಕೌರುಗಂವು: ಇಲಿ ಅಳಲು ಸುಟ್ಟ ಕೌರುವಾಸನೆಯ ಹೊಗೆಯು ನಡುವೆ ಇದ್ದ ಬೈರನ ಕಿವಿಗೂ ಕೇಳಿಸಿತು, . . . ಹೆಗ್ಗಡೆಯ ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗು (ಮರೆಮು. ೧೧೩). [ಕೌರ್ಕು (< ಕಮಲ್ಕು) + ವಾಸನೆ]

ಕೌರ್ಜಾಜುಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). (?): ಒಂದು ಗಡಿಯೊಯ್ಲಂಗೆಯಿಂದ ಶತಸಾವಿರ ಸಂದರೆಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತುಂಡೆರದು ಸಮಮಾಗಿ ನಿಂದು ಡಾಲ್‌ಸಾವಿರಂ ಕೌರ್ಜಾಜುಗೈದೆವೋ ಕಾವಜರನೆಂಬಂದಿಂ ಹಿಂದು ಮುಂದೆಡಬಲದಿ ಕೆಂಡಂನು (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೬-೬-೬೦). [?]

ಕೌರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕೂರ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಆಮೆಯ. ೨. ಕೂರ್ಮಾವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. 'ಕೌರ್ಮವ್ಯರಾಣ' ಪರಾ. ಕಿ. = ಕೌರ್ಮವ್ಯರಾಣ: ಪರಮ ಕೈವಲ್ಯಂದ ಲೈಂಗ್ಯವಿರಳ ನಾರದ ಮಕ್ಕಳ್[ಕಾಣಾ. ಕೂ]ಮರ್ಮ್ಯರಂತ ವಾಮನಗಾರುಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಾರಾಹ (ಬಸವ. ೪೩-೭೬). [ಸಂ.]

ಕೌರ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಕೂರ್ಮವ್ಯರಾಣ. [ಕೌರ್ಮ + ಪುರಾಣ]

ಕೌರ್ಯ (ನಾ). (?): ಬಿಕ್ಕರದ ಜಾಸಂಗಿಯಂ ಹಾಯ್ದು ಧರ್ಮಪುತ್ರನ ಬರಿಸಿ ಕೌರ್ಯದಿಂದೆ ಚಿತ್ತಾವಧಾನದಿಂದಾಡ್ಯಂ ಕಾಂ ಗೆಲಿಪೆ ಉತ್ತಮ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ಸೋಕಿಂಬು ಪೋಗಲು ದಿನ ಮತ್ತೆ ಕೇಕೆಂದಾಗ ಶಕುಂ ದ್ದೊಡ್ಡಿಜುಮಬ್ಬುಸಿದನು (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೨-೩-೯೫). [?]

ಕೌರ್ವಿಲ್ಲ 'ಕರ್ವಿಲ್ಲ' ನೋ.

ಕೌಲ್ 'ಕೌಲ್ಯು' ನೋ.

ಕೌಲ, ಕೌಳ (ನಾ). ೧. ಶೈವ ವಾಮಾಚಾರಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಲಳುಲೀಶ-ಪಾಶುಪತರಲ್ಲಿ . . . ಕಾಪಾಳಿಕ, ಕೌಲ ಎಂಬ ಅತಿಮಾರ್ಗಿಕಗಳಾಗಿ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳದ್ದುವು (ಕಸ್ತೂಳ. ೪). ೨. ಕೌಲ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಕಾಪಾಲಿಕರಮ್ಮ ಹೋಲುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪಂಗಡ ಕೌಲರದು (ಕಶಾಪ. ೧೫೩). **ಕೌಳೆ**: ೨. ಆಪರಾತಿಕ ನೇಪಾಯಿಯಂ ದರ್ಪಾಂಧಳಾಗಿ ಬಸನಮಂ ಪಾಳಿಯುಂ ಕೊಳ್ಳುರ ವೆರಿಸರ್ ಕೌಳರ್ತೊರಿಪರ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಂಬಮಂ ಕೈವರವೊಲ್ (ಸಮಪ. ೧೪-೬೦); ಕೈವರ ಬೀದಿಗೆ ಬಾರದು ವೈಷ್ಣವ ಜೀವರ ಮನೆಯೊಳಗಾದುದು ಕೌಳರನಾವಾಗಲು ಮಾತಾಡಿದರು ಗಹೇಶಳರಸ್ಪಿಸದು (ಧರ್ಮಸ. IV, ೧೩). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟಿನೇಯ (ನಾ). ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದು ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ತಿರುಗುವವಳ ಮಗ: "ಕೌಲಟಿನೇಯಃ, ಕೌಲಟೇಯಃ – ೨ . . . ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ದೇಹುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೀಯ (ನಾ).=ಕೌಲಟಿನೇಯ: "ಕೌಲಟಿನೇಯಃ, ಕೌಲಟೀಯಃ – ೨ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿಯೂ ಭಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಾದಾನ ದೇಹುವವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವವಳ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲಟೇರ (ನಾ). ಜಾರಿಯ ಮಗ; ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗ; ಸೂಳೆಯ ಮಗ: "ಬಾಂಧಕಿನೇಯಃ, ಬಂಧುಲಃ, ಅಸತೀಸುತಃ, ಕೌಲಟೀಯಃ, ಕೌಲಟೇರಃ – ೫ ಹಾದರಗಿತ್ತಿಯ ಮಗನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಕೌಲವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಏಳು ಚರಕರಣಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಬವ, ಬಾಲವ, ಕೌಲವ, ತೈತುಲ, ಗರಜ, ವಣಜ, ಭದ್ರಗಳೆಂಬೇಳು ಚರ ಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೨೦). [ಸಂ.]

ಕೌಲಾಚಾರ (ನಾ). ಶಿವಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಚಕ್ರಾದಿಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಾಧನಾತ್ಮಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಾಕ್ತ ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕಾವಸ್ಥೆಯುಂಟಾದಾಗ ಗುರುವು, ಮಂತ್ರ, ಸಾಧಕ ಶಕ್ತಿ–ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದಾನುಸಂಧಾನವುಂಟು. ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ಕೌಲಾಚಾರ' ವೆನ್ನುವರು (ಕಾದಂ. ೩೩೬). [ಕೌಲ + ಆಚಾರ]

ಕೌಲಿಕ, ಕೌಳಿಕ (ಗು). ೧. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ. (ನಾ). ೨. ಸೋಗುಗಾರ; ಶಕ್ಯ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಾಹಿರ. ೩. ಜನರ ಆಡಿಕೆ; ವದಂತಿ: "ಕೌಲಿಕ [ಪಾಠಾಂ. ೪೪, ಲಿಸ್ರ]ವೆನೆ ನಾಣ್ದುಡಿಯುಮು" (ಮಂಗಾ. ೨೬–೬); ನೇಮಿರಾಜನ ಮರಣದ ಅನುಮಾನದ ಕೌಲಿಕ ಸಿಕ್ಕಿದೊಡನೆ ಭೀಮಾಜಿಯು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು (ವಾಗ್ದೇ. ೨೬೧). **ಕೌಲಿಕ್ಕೆ**: ೧. ಪೀಟ್ಲ ಶಾಬ್ದರೆದಪ್ಪೊಲಪ್ಪೆಗಳ್ ಕಕಸಕಪಧ್ವನಿ ಕೌಳಿಕನಾದಮದಮಾಸುರಕರ ಮಾಗೆ ಬಂದು ಕವಿದತ್ತು ಭಟೋತ್ಕಟ ರೌದ್ರಸಾಧನಂ(ಪಂಚಭಾ.೧೩–೬). ೩. "ಕೌಳಿಕ[ಪಾಠಾಂ. ೬೪, ಲಿಸ್ರ]ವೆನೆ ನಾನ್ದುಡಿಯಮು" (ಮಂಗಾ. ೨೬–೬). [ಸಂ.]

ಕೌಲೀನ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದ. (ನಾ). ೨. = ಕೌಲಿಕ ೨: "ಕೌಲೀನ[ಪಾಠಾಂ. ೪೪, ಲಿಸ್ರ]ವೆನೆ ನಾಣ್ದುಡಿಯುಮು" (ಮಂಗಾ. ೨೬–೬). ೩. ಉನ್ನತ ವಂಶ. ೪. ಲೋಕಾಪವಾದ; ಅಪಕೀರ್ತಿ. ೫. ಮೃಗ. ೬. ಚಿನ್ನ; ಸುವರ್ಣ. ೭. ರೋಗಿ. ೮. ಆಕಳು; ಹಸು. ೯. ಕಪ್ಪಾದುದು. ೧೦. ಮೃಗ, ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಹಾವುಗಳ ಕಾಳಗ: "ಮೃಗಂ ಕಾಂಚನ ವಾದಂ ರೋಗಿ ಶುದ್ಧಾನ್ವಯ ಪಶು ಕಂದಿಂಬೆಡೆ ಕೌಲೀನಮಳ್ಳುಂ" (ಪಾಪಾರ. ೭೭). [ಸಂ.]

ಕೌಲ್ಲು, 'ಕವಲ್ಲ್' ನೋ.

ಕೌಲ್ಲು, ಕವಲ್ಲು, ಕವ್ಲು, ಕೌಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು; ಒಡಂಬಡಿಕೆ: ಆತರಿಗೆ ನಪಕತರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಪಾಳೆಗಾ. ೬); ಔರಂಗಜೇಬನು ಹೇಳಿದ ಕೌಲಿನ ಪ್ರಕಾರ ಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಡಂಬಟ್ಟು ಮೊಗಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದನು (ಅಕ್ಷ. ೩೨); ೧೬೯೨ರಲ್ಲಿ ವಿಠ್ಠಲನ್ನು ಲ್ರಿಟಿಪರು . . . ಸೋಲಿಸಿ, ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೌಲನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೪೨೫).

ಕವಲ್ಯಂ: (ಕ). **ಕವುಲು**: ದೇವಂಡನಪಕ್ಕಳ ನಾರಾಯಣಗೌಡನ ಕವುಲಿನ ಕೊಟಿದುಂಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ (ಶೃ ದಶ. ೩೧). **ಕೌಲ್**: ಆಸ್ಪದೇಶಿಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದರೆ . . . ಇನಾಮ್, ಕೌಲ್, ಜಾಮ್ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೬).

ಕೌಲುಳ್ಳಿಸು = (ದೇವರಿಗೆ ಆಭರಣ ಭೂತಕ್ಕೆ) ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಳ್ಳು; ದೈವಚಿತ್ತವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು: ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಳಿಟ್ಟುಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡು ಒಡೆದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇವರಿಗೆ ಕೌಲು ಳಿಟ್ಟಿಸಿ, ೬೦ ಜನ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರನ್ನೂ ಕುದುರೆ ಕೋಣ ಗಳನ್ನೂ ಬಲಿಕೊಟ್ಟನಂತೆ (ವಿಜಪಾ. ೭೯). **ಕೌಲುಬೇಡು** = ಹರಕೆ ಯನ್ನು ಕೇಳು: ಒಕ್ಕೂಳ್ಳಲ್ಲಿ ದೇವರು ಉಳ್ಳಾಡಿ ಹೋಗುವಾಗ ಳಿಳ್ಳ ಒಳಗಿನ ದೇವರು ಕೌಲುಬೇಡಿತು (ಗಾಡಿ). [←ಅರ. ಮಥಾ. ಕೌಲ್]

ಕೌಲುಕರಾರು, ಕವುಲುಕರಾರು (ನಾ). ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ; ಕರಾರು ಪತ್ರ: ನಯಭಯದಿಂದ ಕೌಲುಕರಾರುಮಾಡಿ (ರಾಕೇಂದ್ರ. ೧೬). **ಕವುಲುಕೆರಾರು**: ಆತರಿಗೆ ಕವುಲುಕರಾರಿಂದ ಈ ಇತರೆ ತಿರುನಿಸಿ ಕೊಂಡು (ರಾಕೇಂದ್ರ. ೬೯). [ಕೌಲ್ಲು + ಕರಾರು (< ಕರಾರ)]

ಕೌಲೆ 'ಕವಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಕೌಲೆತ್ತು 'ಕವಲೆತ್ತು' ನೋ.

ಕೌಲೆಯ, ಕೌಳೆಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ತಮಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ; ಒಳ್ಳೆಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಕೋಲಂ ಬೀಸುತೆ ಶೀಲಿಯುತಾಲಿಸುಕತ್ತಿಲ್ಲಮಾಕ್ಷಿಸುತೆ ಕೆಳ್ತುತೆ ಬೆರ್ಗಾಂಡ್ಡಮೊಡ್ಡಿಸಲುತಂ ಳೌಲೇಯಮನಲ್ಲಿ ಕರೆಯುತಂ ನಡೆತಂದಂ (ಶ್ರಷಪ. ೧೧–೭೩). **ಕೌಳೇಯ**, 'ಕೌಳೆಯ ಕುಟುಂಬಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕ, ಕೌಳೇಯಕ (ಗು). ೧. ಸತ್ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ೨. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ನಾಯಿ; ಶುನಕ: ಳಿಸರಥವನು ಳೌಲೇಯಕನು ಕಂಡಿರಲುಳಿಕಲದ ಕರಥವಾಗಿಯೆ ಮಾಡಿ ಗೆರಿಸಿದನು (ತಿಮ್ಮಕಾ. ೪–೪೬). **ಕೌಲೇಯಕ**: ೩. "ಶ್ವ[ಪಾಠಾಂ. ೬೫ಲ]ಳೇಯಕಂ ರಾತ್ರಿಜಾಗರಂ . . . ಶಂಕುರಂ ಭಷಣಮ ಶುನಕ ಮೆಂದನಲು ನಾಯಿನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೫೫–೨). 'ಕೌಳೇಯಕ ಶತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಲೇಯಕಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ದೃಕ್ಕಳೀಯಕೀ ದಾಢಾ ಕಾರಕಮಾಗಲಾಗದು (ಅಕ್ಷಕ. ೫೯). [ಸಂ. ಳೌಲೇಯೀ]

ಕೌಲ್ಲಾರ (ನಾ). "ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕರಾರು ಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಜಮಾನನ್ನು ಪಡಕೊಂಡ ರೈತ" (ಮೈಗಜ. IV, ೭೭೬).

[ಕೌಲ್ (< ಕೌಲ್ಲು) + -ದಾರ್]

ಕೌವರಿ 'ಕವ್ವರಿ' ನೋ.

ಕೌವರೆ 'ಕವ್ವರೆ' ನೋ.

ಕೌವರೆಗೊಳ್ 'ಳವ್ವರಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಕೌವುಲೆ 'ಕವಿಲೆ' ನೋ.

ಕೌವೇರ (ಗು). ೧. ಕುಬೇರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಪುಷ್ಯರಮೂಲ. [ಸಂ.]

ಕೌವೇರಿ (ನಾ). ಕುಬೇರನ ದಿಕ್ಕು; ಉತ್ತರ; ಬಡಗಲು. [ಸಂ. ಕಾವೇರೀ]

ಕೌಶಯ (ನಾ). ದರ್ಭೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು; ದರ್ಭಾಸ್ತ್ರ (?): ಪಾಕುಶಕ ದಾಣ ಪಾಕ ಸಾಯದವಸಗಿಗ ಳ್ಪಾದ್ರ ಕೌಶಯದಿಂ ಸಕ್ಷನೆಂದಾಡಿದರೀಗಂ (ಧಕ್ಷಸ. IV, ೪೪). [< ಸಂ. ಕುಶಯ]

ಕೌಶಲ (ನಾ). ೧. ಜಾಣತನ; ಚದುರು: ಗಣಿಸುವುದವನರಿವೆಯ ಕೌಶಲಗಳ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಗೆಲೀಲೆಯ] ಗುಣಿಸುವುದವನ ಗುಣಗಳ (ಹದಿಬ. ೩-೪೩); ಧನುರ್ವಿದ್ಯಾಕೌಶಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಸಮಾನನಾದ ಏಕಲವ್ಯನು (ಕೃವಾಸ. ೬೪). ೨. ಕ್ಷೇಮ; ಸುಖ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ. [ಸಂ.]

ಕೌಶಲಂದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಜಾಣತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ತೋರಹತ್ತಂ ಶಿರೋವಳಯಂ ಬಾಹುತಳಂ ಚಮತ್ಕರಿಸೆ ನಾನಾ ಕೌಶಲಂದೋಱುದರ್ (ಶಬಶಂ. ೪-೭೫).

[ಕೌಶಲ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಕೌಶಲಮಯ (ಗು). ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಜಾಣತನ ತುಂಬಿದ; ಚಮತ್ಕಾರಯುಕ್ತವಾದ: ಜನರು ಪ್ರಪಂಚದ ರಚನೆಯು ಅಪೂರ್ವವೂ ಕೌಶಲಮಯವೂ ಆದುದೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಕೌಶಲ ೧: ಕವಿತ್ವದ ಬಲ್ಲತನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಕರ್ತೃ ಕ್ರಿಯಾ ಕೌಶಲ್ಯವುಳ್ಳವಂ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ತಕ್ಕವಂ (ಶಮದ. ಕಿ. ೨೫೧ ಟೀಕೆ); ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕುವಾಗ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಕೌಶಲ್ಯ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೨೩). ೨. = ಕೌಶಲ ೨: "ಕುಸಲಂ ಕೌಶಲ್ಯಂ" (ಚತುನಿ. II, ೧೧೯). ೩. ಜ್ಞಾನ; ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): 'ಯೋಗಃ ಕರ್ಮಸುಕೌಶಲಂ'- ಕರ್ಮಕೌಶಲ್ಯವೇ ಯೋಗ. ಇಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಬೌದ್ಧಿಕವಾದ ಜಾಣತನವೆಂದಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಎಂದು (ಭಾರದ. ೧೧೮). [ಸಂ.]

ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು: "ಒಂದು ಕಸಬಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕೌಶಲವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಲಿಯಿಲ್ಲದೆಯೋ ಕಡಿಮೆ ಕೂಲಿಗೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿ" (Improver. ಇಂಕನಿ).

[ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯಾರ್ಥಿನ್]

ಕೌಶಿಕ (ನಾ). ೧. ಕುಶಿಕವಂಶದವನು; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ: ಮನದಲಿ ತನ್ನ ಗುರು ಕೌಶಿಕನ ನೆನೆವುತ ... ಬಾಣವ ಬಿಟ್ಟ ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೭೩); ಭಾಳನೇತ್ರಂಗೆ ತಾಂ ಸದೃಶನೀ ಕೌಶಿಕಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦-೭೨). ೨. ಗೂಬೆ; ಘೂಕ: "ಕೌಶಿಕಮುಲೂಕಮೆನೆ ಗೂಗೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೪); ಅರಮನೆಯ ಶಿಖರದಲಿ ಕೌಶಿಕ ನೆರೆದು ಕೂಗಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪-೪); ನಿಗುರುತಿದೆ ಚಿಗುರುತಿದೆ ನಾಲಗೆ ಪರನಿಂದೆಗೆ ಮಹೇಶ ಭಜನೆಗದೇಕೋ ಹಗಲುಕೌಶಿಕನವೊಲು ಬಾಯ್ದೆಗೆಯದು ನೋಡಾ (ಶಂಕಕಂ. ೫). ೩. ಇಂದ್ರ: "ಸ್ವರಾಡ್ವಾಸವಂ ಬಿಡೌಜಂ ಕೌಶಿಕಂ ... ಸುತ್ರಾಮನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨-೧). ೨, ೩: ಗುರುಗೋತ್ರ ಶತ್ರುವಣವಲ್ಲದ ಕೌಶಿಕನಲ್ಲದಿಂದ್ರನೆಂಬುದು ... ಧರೆ ದುಮ್ಮನನಾಗದೇವನಾ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಗುಗ್ಗುಳ: "ಗುಗ್ಗುಳಂ ಮಹಿಪಾಕ್ಷಿ ಕೌಶಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೨). ೫. ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುವವನು; ಹಾವಾಡಿಗ. ೬. ಅದ್ಭುತ; ಆಶ್ಚರ್ಯ. ೭. ಹಾವಿನ ಮುಖ ಅಥವಾ ಬಾಯಿ. ೮. ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ: ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಿಕ, ಕೌಟುಂಬರ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಿಧದ ವಸ್ತ್ರಗಳು ತುಂಬಿತ್ತು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೬ ಮಿಲಿಂದ). ೯. ಚಂದ್ರ; ತಿಂಗಳು: "ಇಂದ್ರನೊಳು ಗೂಗೆಯೊಳು ಗುಗ್ಗುಳದೊಳಾರುಷಿಯೊಳೊಂದಿ ಕೌಶಿಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೭); "ಚಂದ್ರಂಗಮದ್ಭುತಕೆ ಮುನೀಂದ್ರಂಗಂ ಗುಗ್ಗುಳಕ್ಕೆ ಹಾವಡಿಗಗೆ ನಾಗೇಂದ್ರಮುಖಕ್ಕಾ ಗೂಗೆಗೆ ಇಂದ್ರಂಗೀ ಯೆಂಟು ನಾಮ ಕೌಶಿಕ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಸೈಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗುಪ್ತ, ಗಾಂಧಾರಗುಪ್ತ, ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಂಟುರಾಗಂಗಳುಂ ಷಟ್‌ಸ್ವರ ಜಾತೀಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಕೌಶಿಕ + ಗುಪ್ತ]

ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆ (ನಾ). ದರ್ಭೆಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ದರ್ಭೆ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ದರ್ಭೆ: ಲೊಕ್ಕಿಬೇರು, ಔಡಲದ ಬೇರು ... ಕೌಶಿಕದರ್ಭೆಯ ಬೇರು ... ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸೆ ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟು ಪರಿಹಾರ (ಸಕವೈ. ೩೭೯). [ಕೌಶಿಕ + ದರ್ಭೆ]

ಕೌಶಿಕಬ್ರಜ (ನಾ). ಗೂಬೆಗಳ ಗುಂಪು; ಘೂಕಸಮೂಹ: ಜಗತೀ ಕಂಟಕ ಕೌಶಿಕಬ್ರಜಮಡಂಗಲ್ ... ಒಗೆದಂ ತೇಜಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು ವಿನಯಾದಿತ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ಚನ್ನಗಿ. ೭೨-೭; 1220). [ಕೌಶಿಕ + ಬ್ರಜ]

ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರ (ನಾ). ಕೌಶಿಕನು ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿರುವ ಗೋತ್ರ; ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರ: ನನಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾಮಕಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಕೌಶಿಕಸಗೋತ್ರದ ಯಜ್ಞ ಬಂಧುವೆಂಬ ಸೋದರಮಾವನಿದ್ದಾನೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೨೭).

[ಕೌಶಿಕ + ಸಗೋತ್ರ]

ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ (ನಾ). ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ, —ಯಾಗ: ಕೌಶಿಕಾಧ್ವರ ರಕ್ಷ ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನ ನೊಲಿದು (ಶತಸಾಂ. ೬೧-೨). [ಕೌಶಿಕ + ಅಧ್ವರ]

ಕೌಶಿಕಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ರಾಗದ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ, ಗೌಡ, ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ, ಕೌಶಿಕಿ, ಮಾಳವಕೌಶಿಕಿಯೆಂದಾರು ಶುದ್ಧಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕೀ]

ಕೌಶಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ; ಚಷಕ: "ಕಳಸಿಗೆ ಕೌಶಿಕೆ ಮಲ್ಲಿಕೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೩). ೨. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಗಂಗಾನದಿಯ ಒಂದು ಉಪನದಿ; ಕೋಸಿ ನದಿ: ಇಭ ಶರಭ ಶಾರ್ದೂಲ ಹರಿಸೈರಿಭ ಕುರಂಗ ವರಾಹಸೇವಿತದಭಿನವದ ಕಾನನವ ಕಳಿದೈದಿದರು ಕೌಶಿಕೆಯ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೪). ೩. ಕೋಶದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ಸಾತ್ವಿಕಿಯೊಳ್ ಸರಸಂಬಡೆದು ಕೌಶಿಕೆಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ಸಾತ್ವತಿಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂಬೆತ್ತು] ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನೊಳಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿರ್ಪ ಗಮಕಿಗಳ ತಂಡದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೬ ವ). [ಸಂ. ಕೌಶಿಕಾ]

ಕೌಶೀತಕಿ (ನಾ). ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ... ಕೌಶೀತಕೀ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯ, ಮುದ್ಗಲ, ಮುಂಡಕ ಮೊದಲಾದುವೇ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೪).

[ಸಂ. ಕೌಶೀತಕೀ]

ಕೌಶೇಯ (ನಾ). ೧. ಕೋಶದಿಂದ (ರೇಷ್ಮೆಹುಳುವಿನ ಗೂಡಿನಿಂದ) ಬಂದದ್ದು; ರೇಷ್ಮೆನೂಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪೀತಾಂಬರ: ಗಂಗಾಜಳಪವಿತ್ರೀಕೃತಗಾತ್ರಮಂ ಕೌಶೇಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ] ಪರಿಧಾನನುಮಾಗಿರ್ದ ಮಾನನಿಧಾನನಂ ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೭ ವ); ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೌಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲೇಯ (ನಾ). ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಮಗ; ರಾಮ: ಈ ಯಮಳರಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆಂದೊಡಾ ಕೌಸಲೇಯನತಿ ಧನ್ಯರಾವೆಂದು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂ ಪ್ರಿಯೋಕ್ತಿಯಿಂದೆ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೬೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸಲ್ಯ (ನಾ). ಜಾಣ್ಮೆ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಪಾಪಿಯ ಕೂಸಿನಂತೋಪರನು ತಿನುತಿರ್ಪ ಈ ಪರಿಯ ಸತಿಯ ಕೌಸಲ್ಯದೊಳು ಬೀಳ್ವ ಪಾಪಿಗೆಲ್ಲಿಯದು ಸುಕೃತವು (ಗುರುದೋ. ೧೦೪–೧೦). [< ಸಂ. ಕೌಶಲ್ಯ]

ಕೌಸಾಳ 'ಕಂಸಾಳ' ನೋ.

ಕೌಸಿಕ (ನಾ). ೧. "ಮಲ್ಲಿಗೆ" ೨. "ಗುಗ್ಗುಳ" (ಸಿಂಕೋ. ೧೪೪). [< ಸಂ. ಕೌಶಿಕ]

ಕೌಸೀದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮೈಗಳ್ಳತನ; ಆಲಸ್ಯ. ೨. ಸಾಲಕೊಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ವೃತ್ತಿ; ಬಡ್ಡಿಯ ಹಣದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭ (ಗು). ೧. ಕುಸುಬೆ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಕುಸುಬೆ ಹೂವು: ರುಚಿರ ತಾಂಬೂಲಾರುಣಾಧರ ಮರೀಚಿಯಿಂ ಕೌಸುಂಭ ಶುಂಭದ್ದುಕೂಲ ಕಲಿತಾಂಗದಿಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೭೧); ಆಶಾಂಗನಾ ಕೌಸುಂಭಾರಕ್ತೋತ್ತರೀಯಂ ಮಸಗಿತು . . . ಸಾಂಧ್ಯರುಚಿ (ಚಿಕವಿ. ೬–೯). ೩. ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತವರ್ಣ. 'ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕೌಸುಂಭರಾಗ (ನಾ). ಕುಸುಬೆಹೂವಿನ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ಆರಕ್ತವರ್ಣ: ಕೌಸುಂಭರಾಗ ರಮಣೀಯಮಾಯ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಅದಿಪು ೧೨–೪). [ಕೌಸುಂಭ + ರಾಗ]

ಕೌಸುಂಭಾಂಬರ (ನಾ). ಕುಸುಬೆ ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ: ಗಾಳಿಗೆ ಮಾಱೊಡ್ಡಿ ಪೋಪ ಪತಾಕೆಯ ಕೌಸುಂಭಾಂಬರದಂತಿರೆ ಮನಂ ಪಿಂದುಟಿಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯–೧೨). [ಕೌಸುಂಭ + ಅಂಬರ]

ಕೌಸುಮ (ಗು). ೧. ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ; ಹೂವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. ೨. ಪುಷ್ಪಸಮೃದ್ಧವಾದ; ಹೂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ. ೩. ಹೂವಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ: ಕೌಸುಮ ತಾಲವೃಂತ ಪವನ ವ್ಯಸ್ತಾಳಕಂ . . . ನಿದಾಘದೊಳೆ ಕಣ್ಗಂಬಾಯ್ತು ಕಾಂತಾಜನಂ (ರಾ ಜ ಶೇ. ೫–೪೭). (ನಾ). ೪. ಹೂವು; ಪುಷ್ಪ: ಗಿರೀಶನ ಪೂಜಿಸುತೊಂದು ವಾಸರೋದಯದರ್ಚನಾಸಮಯದೊಳೊಂದು ಕೌಸುಮ ನಾಸ್ತಿಯಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಲೇಸಪ್ಪ ಕುಸುಮ ಕುಂದಿರಲು] ರಲು (ಭೈರವೇ. ೧–೩೧೭). ೫. ಮಕರಂದ; ಬಂಡು: "ಕೌಸುಮಂ – ಬಂಡು" (ಧನಂನಿ. ೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕೌಸೃತಿಕ (ನಾ). ೧. ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಯಾವಿ. ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ. [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭ (ನಾ). ೧. ವಿಷ್ಣುವಿನ ಎದೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವ ಒಂದು ರತ್ನ: ಶ್ರೀತಳ್ತುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಯುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧–೧); ಶ್ರೀರಮಣಂ ಪುಟ್ಟಿರೆ . . . ರಾರಾಜಿಸಿದತ್ತು ಕೌಸ್ತುಭಂ ಪೇರುರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩–೧). ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಮತ್ತು ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಗಳ ಎದೆಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಆಭರಣ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಆಭರಣಗಳೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಭರಣಗಳು – ಕೌಸ್ತುಭ, ಕುಂಡಲ, ಕಿರೀಟ . . . ಮುಂತಾದುವು (ಭಾರದ. ೫೧೬). [ಸಂ.]

ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನದ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಭೆ: ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸ್ತುಭದ್ಯುತಿ ಕಿರತ್ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಕ್ಷೇಪವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತೆಯಾದ . . . ಕೃಷ್ಣನೆಮಗೀಗಾನಂದಸಂದೋಹಮಂ (ಜಗವಿ. ೧–೧). [ಕೌಸ್ತುಭ + ದ್ಯುತಿ]

ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನ: ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ . . . ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧–೭೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ಮಣ್ಯ]

ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ (ನಾ). ಕೌಸ್ತುಭ ರತ್ನವನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂ (ಶತಸಾಂ. ೬೧–೨). [ಕೌಸ್ತುಭ + ವಕ್ಷ]

ಕೌಹುರ (ನಾ). (?): ಆ ಹಿರಣ್ಯಕನುರವ ಬಗಿದಾ ಜೋಹವಳಿಯದ ಮುನ್ನ ವುಗುರಿನ ಕೌಹುರದ ಕಡುಹಾರದಗ್ಗದ ಮಂತ್ರರಾಜನನು ಆಹವಾಂಗಣಕೈದಿಬರೆ ಕಡು ಕೌಹುರದಿ ಕೈಲಾಸವಾಸಿಯ ದೂಹಿಸದೆ ಕೋಪದಲಿ ಮದನನ ದಹಿಸಿದಂದದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೯–೫). [?]

ಕೌಳ 'ಕೌಲ' ನೋ.

ಕೌಳಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). 'ಕೌಲ' ಎಂಬ ಶಾಕ್ತಪಂಥದವರ ಆಚಾರ್ಯ, —ಗುರು: ದೇವರ್ಕಳಾದರೆಲ್ಲಂ ಸೇವಿಸುವರ್ ಮಿಕ್ಕರೀಗ ಕೌಳಾಚಾರ್ಯರ್ ಸೇವಿಪರೆಂದೊಡೆ ಮದ್ಯಮನೇವೊಗಟ್ಟುದೊ ದೂಷಿಸಲ್ಕೆ ಸಲ್ಲದನೆಂಬರ್ (ಸಮಪ. ೧೪–೫೬). [ಕೌಳ (= ಕೌಲ) + ಆಚಾರ್ಯ]

ಕೌಳಿ$_1$ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ನಾಯಿ: ಭಾಳಲೋಚನ ಭಕ್ತರಾಲಯದಿ ಸೇವಿಸದೆ ಕೌಳಿಯಾದುದನೊರೆವೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೯–೧೩). [< ಕೌಳೇಯ]

ಕೌಳಿ$_2$ 'ಕಟವೆ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕ$_1$, ಕವಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸದ ವ್ಯಾಪಾರಿ; ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ: "ವೈತಂಸಿಕಂ ಕೌಳಿಕಂ ಕಟಗನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೪). ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ; ಕಪಟ: ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಶಾಬರವ ಕಳೆದೆವೆಂದಡೆ ಅದು ಕೌಳಿಕವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೬–೧೦೬); ಕೌಳಿಕದಲೀ ಕೌರವರು ಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮಜನ ನೆಲನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨–೩); ಕೌಳಿಕದ ಮಾರೀಚನವನಿಗೆ ಬೀಳುತೊದಱಿದ ಬೆದಱುದನಿ ರಘುಪತಿಯದನಿಯಂತೆ (ತೊರರಾ. ೩–೯–೧); ಕುಹಕಿಗಳ ಕೌಳಿಕವ ಹಳಿದೊಡೆ ಸಹಸದಲಿ ಪಗೆಯುಂಟೆ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೧೦೦–೧೬). ೩. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ; ಕಪಟ: "ಕೌಳಿಕ – ಕೌಟಿಕ = ಕುಟಿಲ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೪. ಸಂಕಲೆ; ನಿಗಳ; ಬಂಧನ (?): ಅಡಿಯಣಿಪಾದ ಮೇಲಣ ಕೌಳಿಕವನು ಬಿಡಿಸೆ ಮಾಡಿದ ದ್ವಿಪದಂತೆ ಕಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರೂಪನಡಿಗಳಿಗಾನೆಱಗುವೆನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೨). ಕವಳೀಕ: ೨. ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದರೆ ಕಲ್ಲು ಸಿಕ್ಕಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಎಂದೆ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಕವಳೀಕರಿಸಿದೆನೆಂದಡೆ ಅದು ಕವಳೀಕವೆಂಬೆ (ವಚಶಾ. I, ೮೫). [< ಸಂ. ಕೌಟಿಕ]

ಕೌಳಿಕ$_2$ 'ಕೌಲಿಕ' ನೋ.

ಕೌಳಿಕಂದಾಯ (ನಾ). ಭತ್ತದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ: ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಕುಳ್ಳನ ಚೀಲವೇ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿರುವವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಕೌಳಿಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ದೇಶಾಂಕ. ೯೧). [ಕೌಳಿ$_2$ (< ಕಟವೆ) + ಕಂದಾಯ]

ಕೌಳಿಕೆ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_1$ 'ಕವಳಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಕೌಳಿಗೆ$_2$ 'ಕವಳಿಗೆ$_3$' ನೋ.

ಕೌಳು$_1$ (ನಾ). ಕವಲಾಗಿರುವಿಕೆ; ಟಿಸಿಲು; ಕವಲೊಡೆದ ಕೊಂಬೆ. 'ಕೌಳುಗೋಲ್' ಪರಾ. [< ಕವಲ್$_1$]

ಕೌಳು$_2$ 'ಕವುಳು' ನೋ.

ಕೌಳುಗೋಲ್ 'ಕವಲ್ಗೋಲ್' ನೋ.

ಕೌಳುಡೆ 'ಕವುಳುಡೆ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯ 'ಕೌಲೇಯ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕ 'ಕೌಲೇಯಕ' ನೋ.

ಕೌಳೇಯಕತತಿ (ನಾ). ನಾಯಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಆ ಯತಿಗಾಯತಿಗಿಡೆ ಕೌಳೇಯಕತತಿ ನೃಪತಿ ಕೆಳರ್ದು . . . ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಯಶೋಚ. ೪-೪೪).

[ಕೌಳೇಯಕ (= ಕೌಲೇಯಕ) + ತತಿ$_2$]

ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿ (ನಾ). (ಬೇಟೆಯ) ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿ: ಕಾಯಲ್ವೇಟ್ಟುದು ಸಿಂಹನಿಕಾಯಮನೆಂದಭಯದಾನಮಂ ಬೇಡುವ ಸಿಂಹೀಯೂಧಮೆಂಬಿನಂ ಕೌಳೇಯಕುಟುಂಬಿನಿಗಳೆಸೆದುವಾತನ ಕೆಲದೊಳ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೮).

[ಕೌಳೇಯ (= ಕೌಲೇಯ) + ಕುಟುಂಬಿನಿ]

ಕೌಱಿಡು 'ಕವುಱಿಡು' ನೋ.

ಕೌಱು$_1$ 'ಕಮಱು$_1$' ನೋ.

ಕೌಱು$_2$ 'ಕಮಱು$_2$' ನೋ.

ಕೌಱುನಾಱು 'ಕಮಱುನಾಱು' ನೋ.

ಕೌಱೇಳ್ 'ಕವುಱೇಳ್' ನೋ.

ಕೌಱೇಱ್ 'ಕವುಱೇಳ್' ನೋ.

ಕೌಱೆಣ್ಣೆ (ನಾ). ಕಮರುವಾಸನೆ ಬರುವ ಎಣ್ಣೆ; ಕರಿದ ಎಣ್ಣೆ; ಕಂಟಾದ ಎಣ್ಣೆ: ಕಾಟ್ಪಟ್ಟಿಯ ಬತ್ತಿಯೊಳಂ ಕೌಱೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪಂಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ. ೭-೬೮ ವ).

[ಕೌಱು$_2$ (< ಕಮಱು$_2$) + ಎಣ್ಣೆ]

ಕ್ಯಾಂಪು (ನಾ). ೧. ಬೀಡು; ಬಿಡಾರ. ೨. ಪಾಳೆಯ; ಶಿಬಿರ; ಠಾಣ್ಯ: ಅವನ ತಂದೆಗೆ ಜಾಲಹಳ್ಳಿಯ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ (ನಾಡಿಗೇ. ೧೪೧). [← ಇಂ. Camp]

ಕ್ಯಾತೆ (ನಾ). ತರಲೆ; ತಂಟೆ: ಅಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಕ್ಯಾತೆ ತೆಗೆಯೋಕೆ ಗೊತ್ತು (ಮುನಿಮಾ. ೧೦೮). [?]

ಕ್ಯಾದಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು; ತಾಳೆ ಹೂ: ಕಮಲ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಜಿ ಸಂಪಿಗೆ ಕ್ಯಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇ]ದಿಗೆ ವಿಮಲ ಘಂಟೆ ಪಂಚವಾದ್ಯವಿದ್ದು (ಪುರಂದ. ೨-೮೧-೯); ಕ್ಯಾದಿಗೆ ಬೇರಿನ ರಸ ಹದಿನಾರು ಸೇರ್ಪ್ಪೂ . . . ಆ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಯಿಸಿ (ಸಕವೈ. ೭೨). [< ಕೇದಗೆ]

ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಕಾಬಾಳೆಗಿಡ: ಕ್ಯಾನ್ನಾಗಿಡ, ಚರೆಗುಂಡಿನ ಗಿಡ, ಸರ್ವಜಯ, ಹೂದಿಂಗಣ (ಮೈಔಗಿ. ೧೭-೨೯೯). [← ಇಂ. Canna]

ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ (ನಾ). ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದರೋಗ: "ತಾನಿರುವ ದೇಹಭಾಗವನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿ, ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಡುತ್ತ, ತೆಗೆದುಹಾಕಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವ ಕೆಟ್ಟ ಕುರು; ಏಡಿಹುಣ್ಣು; ಅರ್ಬುದರೋಗ" (Cancer. ಇಂಕನಿ); ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಭಯದಿಂದಲಾದರೂ ಸಿಗರೇಟ್ ಬಿಟ್ಟರೆ . . . ತನ್ನೊಳಗೇ ಚಿಂತಿಸುತಿರುವಂತೆ ಸ್ಟೂಅರ್ಟ್ ಕೇಳಮನೆ ಮಾತಾಡಿದ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧೪).

[← ಇಂ. Cancer]

ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ನಾ). ಕೋಸುಗಡ್ಡೆ: ಮುದ್ದೆಕೋಸು, ಕೋಸುಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾಬೇಜ್ (ಮೈಔಗಿ. ೧೪-೨೫೦). [← ಇಂ. Cabbage]

ಕ್ಯಾಮರ (ನಾ). ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ; ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಿ: ಮಾವಿನ ಮರವು ಕ್ಯಾಮರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬರುವಂತಿಹುದು (ಅರರೋ. ೪). [← ಇಂ. Camera]

ಕ್ಯಾರಟ್ಟು, ಕ್ಯಾರೆಟ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಂಗಿ; ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ; ಗಜ್ಜರಿ: ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರಟ್ಟು (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೫೯). **ಕ್ಯಾರೆಟ್**: ಕ್ಯಾರೆಟ್ ಕೋಸಂಬರಿ ಬೂದಿ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಹುಳಿ (ಅನ್ನಾವ. ೫೭); ಕ್ಯಾರೆಟನ್ನು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ತರಬೆ. ೪೯).

[← ಇಂ. Carrot]

ಕ್ಯಾರೆಟ್ 'ಕ್ಯಾರಟ್ಟು' ನೋ.

ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಬೀಗದಮರ, ಗುಡ್ಡದರೆಂಬೆ, ಕ್ಯಾಸತ್ತೆ, ರಾಹುಬೀಜ (ಮೈಔಗಿ. ೬೬-೬೬೮). [?]

ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸರ್ವೆಮರ: ಸರ್ವೆಮರ, ಕ್ಯಾಸುರಿನ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೪). [← ಇಂ. Casuarina]

ಕ್ರಂದನ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ; ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನ: ಆ ಗಳಿಗೆಗೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಏನೊ ಒಂದು ಕ್ರಂದನವನ್ನು ಕಂಡಿರಬೇಕು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೯). ೨. ಅಳುವಿಕೆ; ರೋದನ: ಯಾವದೊಂದು ಮನೆಯ ಶಿಶುವಿನ ಕ್ರಂದನ ಕೂಡ ಕೇಳಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಂಜಿಕೆ. ೧೪).

ಕ್ರಂದನಮಾಡು = ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳು; ಒರಲು: 'ಕ್ರ್ಯಾವ್' ಎನ್ನುವ ಕ್ರೂರ ಭೀಕರವಾದ ಪ್ರೇತದ ಕೂಗಿನಂತೆ ಕ್ರಂದನಮಾಡುತ್ತ ಗೋದಿ ಹೋಗೋ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಹೊರಗೆ ಬಿದ್ದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಂದಿತ (ಗು). ಮೊರೆಯಿಟ್ಟ; ಅತ್ತ; ರೋಧಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚ (ನಾ). ೧. ಕರಗಸ; ಗರಗಸ: ಒಡಲುಮನಾತ್ಮನುಮಂ ಬೇರ್ಪಡಿಕುಂ . . . ಏಂ ಪಡೆಮಾತರಭಟ್ಟಾರಕರಡಿದಳಿರೊಳ್ ಪೊಳೆವ ನಖರುಚಿ ಕ್ರಕಚಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೨); ಮೌನಶಿಲೆಯಂ ಧ್ವನಿ ಕ್ರಕಚದಿಂ ಗರ್ಗರಿಸಿ ಕೊಯ್ವಂತೆವೋಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩-೧೪೩). ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರಕಚ ಕುಂಭೀಪಾಕಮುಖ ನಾರಕದೊಳರಮನೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ (ನಾ). ಗರಗಸದಿಂದ ಕೊಯ್ಯುವಿಕೆ, —ಸೀಳುವಿಕೆ: ಅತಿದಾರಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣದೊಳಮತಿ ಕರಾಳ ಶೂಲಾರೋಹಣದೊಳಂ (ಅಜಿಪು. ೧೧-೧೦ವ); ಶೂಲಾರೋಹಣ ಕ್ರಕಚವಿದಾರಣ ಕಾರಾಗಾರ ವಿನಿವೇಶನ ಸರ್ವಸ್ವಹರಣಾದಿಗಳಂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಪಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧). [ಕ್ರಕಚ + ವಿದಾರಣ]

ಕ್ರಕಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು: "ಕ್ರಕಚೆಯೆನೆ ಗರಗತಿಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ. ಕ್ರಕಚಾ]

ಕ್ರಕಣ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ ೧: "ಕೃಕಣ - ಕ್ರಕರ" (ನಾಚಿರಾ. ೬).

[< ಸಂ. ಕೃಕಣ]

ಕ್ರಕರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಕಬ್ಬಕ್ಕಿ; ಕಾಡುಕೊಕ್ಕರೆ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಟೆ; ಪೊದೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ (ನಾ). = ಕ್ರಕರ ೧: "ಕೃಕರಃ, ಕ್ರಕರಃ - ಈ ೨ ಕ್ರಕರವಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೪). [ಕ್ರಕರ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಕ್ರತಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಎಲಹೂಲಿ: "ಎಲಹುರಿಯ ಕರ್ಕಶಂ ಕ್ರತಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕತ, ಕತಕ, ಕತಪ]ವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧). [?]

ಕ್ರತು (ನಾ). ೧. ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕ್ರತುವ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಬಂದೆನಗಿತರ ದೈವವನಱಿಯೆ ನೀವೇ ಗತಿಯೆನುತ ಮೈಯಿಕ್ಕೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೫೭); ಕ್ರತುಗಳಾದೆಸೆಯಾಭಿಚಾರ ಕ್ರತುಗಳೇದೆಸೆಯಾಗಿ ನಿಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೫); ಹದಿನೆಂಟು ದಿನ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು ಈ ಅಶ್ವಮೇಧ ಕ್ರತು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೬).

೨. ಸಂಕಲ್ಪ; ಧ್ಯಾನ: "ಕ್ರತು ಎಂದರೆ ಸಂಕಲ್ಪವು; ಧ್ಯಾನವು ಎಂದರ್ಥ" (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೫೨). ೩. ಧ್ಯೇಯ: ಕ್ರತುವೆಂದರೆ (ಜೀವನದ) ಧ್ಯೇಯ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಧ್ಯೇಯಸಾಧಕವೂ ಸಂಕಲ್ಪಾತ್ಮಕವೂ ಅಡ ಕರ್ಮ (ಋಕ್ಸಾರ. ೮೬ ಪೀಠಿಕೆ). ೪. ಮನಸ್ಸಿನ ಹದಿನಾರು ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಂಜ್ಞಾನ . . . ಕ್ರತು, ಆಸು, ಕಾಮ, ವಶ ಈ ಹದಿನಾರು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕಾರಗಳೆಂದಿರುವವು (ಅಮೃತ. ೬-೨೬ ಟೀಕು). ೫. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು: ಪುಲಸ್ತ್ಯ . . . ಕ್ರತು . . . ಕೌಶಿಕರೆಂಬೀ ದ್ವಾದಶಋಷಿಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೬೬). ೬. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ರತು, ಪೂತಿಮಾಂಸ, ತಪ್ತಜತುಲೇಪ, ದ್ರವತ್ರಪು, ಪುಚ್ಛಾಸವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). ೭. ಗಜ್ಜುಗದ ಗಿಡ: "ಗದುಗು ಕ್ರತುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೫-೪೮). ೮. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೯. ವಿಶ್ವೇದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೧೦. [ಗಣಿತ] ಸಂಖ್ಯೆಯ (ಎಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಮೊದಲಾದ) ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ೩೫ನೆಯ ಸ್ಥಾನ; ೩೫ ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಂಚತ್ರಿಂಶತ್ ಕ್ರತುಶ್ಚೈವ ಷಡುತ್ರಿಂಶತ್ ಮಹಾಕ್ರತುಃ (ವ್ಯವಹಾ. ೮-೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಗದುಗು: ಕ್ರತುಕ ಸ್ವಯಂಭು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ (ಎಇ. III, ೨೧೯-೧೪; 1191). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಕರ್ತೃ (ನಾ). ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಸೂತರಿಂ ಮತ್ತೆ ತತ್ಕ್ರತುಕರ್ತೃ ಪುರುಷರಿಂ . . . ಮೆಱೆದುದಾ ರಾಯನೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ಭಾವಚಿಂ. ೭-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಜೀವನ (ನಾ). ಧ್ಯೇಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನ: ಅವರುಗಳ ಕ್ರತು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಸಲ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ವಿರಾಮದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (ವಂಶವೃ. ೨೭೩). [ಕ್ರತು + ಜೀವನ]

ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ (ನಾ). (ದಕ್ಷನ)ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [< ಸಂ. ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿನ್]

ಕ್ರತುಪತಿ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಯಾಗದ ಯಜಮಾನ: ಸತಿಕುಮಾರನು ಸಹಿತ ಮಂತ್ರಿ ಬಲಗೂಡಿಯಾ ಕ್ರತುಪತಿಯು ವೊಲವಿಂದ ಪೂಜಮಟ್ಟು (ಹಡಕಾ. ೨೩೩ ಪರಿ). [ಕ್ರತು + ಪತ್ತಿ]

ಕ್ರತುಪುರುಷ (ನಾ). ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅಧಿದೇವತೆ; ವಿಷ್ಣು: ಕ್ರತುಪುರುಷನಾದಿಪುರುಷಂ ಶ್ರುತಿಪುರುಷನಿರಲ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕ ಪುರುಷರಪೂಜ್ಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೭); ಈಗಳರಿತೆನಯ್ ಕ್ರತುಪುರುಷನಂದಿತ್ತ ಸಂದೇಶದರ್ಥಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೨-೭೧). [ಕ್ರತು + ಪುರುಷ]

ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ನರರೊಳಗೆಯಾ ಕ್ರಮದಿಂ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳು ತದ್ವಿಜಾತಿಗಳೊಳುತ್ತಮರೆನಿಪರೈ ವಿಪ್ರರಾ ವಿಪ್ರರೊಳಗೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳು ಮಿಗಿಲಪ್ಪರು (ವೀಶೈಪು. ೮-೯-೫); ವೇದವಿದರಧಿಕರವರಿಂದೆ ಕ್ರತುಬುದ್ಧಿಗಳ್ ಪಿರಿಯರ್ (ಕುಮಾಪು. ೧-೮೦). [ಕ್ರತು + ಬುದ್ಧಿ]

ಕ್ರತುಭುಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: ಕುಸುಮಾಕ್ಷತಂ ಲಾಜೆ ದಧಿ ದೂರ್ವೆ ಘೃತಗಳಿಂ . . . ಕೃತುಭುಗನಿಗರ್ಪಿಸುತೆ ಭೂಸುರರ್ವೆರಸಿ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೮-೩೨). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಭುಜ (ನಾ). = ಕ್ರತುಭುಗ: ಸಲಹಿದಂ ತತ್ ಕ್ರತುಭುಜರನೆಂದಿನ ಪರಿಯೊಳಿರೆ ನಂದಿಕೇಶ್ವರನು (ಬಸಪು. ೨-೨೭); ಕ್ರತುಭುಜರ ಸುಡಲು ಗರಳವನುಗುಳ್ವ ಲೋಚನದಿ ಶ್ರುತಿಪನಂತೆ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೨೩). [< ಸಂ. ಕ್ರತುಭುಜ್]

ಕ್ರತುಮಯ (ಗು). ೧. ಯಜ್ಞದಿಂದ ತುಂಬಿದ; ಯಾಗಮಯ. (ನಾ). ೨. ಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು: ಪುರುಷನು ಕ್ರತುಮಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕ್ರತುವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು (ಋಕ್ಸಾರ. ೮೬ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ರತುಪುರುಷ: ಕ್ರತುಮೂರ್ತಿ ದಯೆಗೆಯ್ದ ಪಾಯಸಪ್ರಾಣಮಂ ನೀನುಮಾ ನಿನ್ನ ತಂಗೆಯರಿದಂ ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಿವರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೭೫). [ಕ್ರತು + ಮೂರ್ತಿ]

ಕ್ರತುರಂಗ (ನಾ). ಯಜ್ಞಸ್ಥಳ; ಯಾಗಮಂಟಪ: ನೆರೆದುದಯ್ . . . ದೇಶ ದೇಶದ ಜನಂ ಕ್ರತುರಂಗದೊಳ್ ವಿಪುಲಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೮೧). [ಕ್ರತು + ರಂಗ]

ಕ್ರತುವಿನಾಶ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಆಸುವೇ ಸಂಹರಿಸಿಯಾ ಸಮಸ್ತರ ಕಾಯ್ದ ಶೇಷಧರ ಭದ್ರಕಾಳಿ ಸಮೇತಂ ಕ್ರತುವಿನಾಶ ಭೀಕರರುದ್ರ . . . ವೀರಭದ್ರ (ಗುರುಜಾ. ೧೦-೨೪). [ಕ್ರತು + ವಿನಾಶ]

ಕ್ರತುಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಂಕಲ್ಪ ಶಕ್ತಿ; ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರದ ಶಕ್ತಿ: ಏಕಚಿತ್ತನಾಗಲು ಬೇಕಾದುದೇನು? ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವ (ಸಮಜೀ. ೩೦೨); ಅವಳ ಕ್ರತುಶಕ್ತಿಯ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮುನ್ನಡೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ನೀರಸವಾದ ಸಾಧನೆ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ವಂಶವೃ. ೧೪೧). [ಕ್ರತು + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರತುಹರ (ನಾ). = ಕ್ರತುಧ್ವಂಸಿ: ಕ್ರತುಹರ ಕಪಟವಿದೂರಂ ರತಿಪತಿಹರಣಂ ಜಿತಭವಮರಣಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರಥನ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು; ನಡೆಯುವುದು. ೩. ಅಡಿ; ಪಾದ; ಕಾಲು: "ಚರಣಂ ಕ್ರಮಂ ಪಾದಮಂಘ್ರಿಪದಮೆನೆ ಕಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೯೮-೧೦); ಸಮನಿಸಲಿವರ ಮನೋರಥಂ . . . ಅಭವ ಭವತ್ಕ್ರಮಕಮಳ ಸೇವೆಯಿಂದ (ಆದಿಪು. ೯-೧೧); ವಾಮನ ಕ್ರಮಂ ಮುಟ್ಟುಗೆ ಮುಟ್ಟದಿರ್ಕೆ ಮುಗಿಲಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೧). ೪. ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವ ನಿಯಮ; ಪಾಳಿ; ಪರಂಪರೆ: "ಪಾಱಿ ತರುವಾಯಿ ಕ್ರಮಮದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೮). ೫. ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಆಸ್ತಿ, —ರಾಜ್ಯ: ಕ್ರಮಮಂ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ತಾಳ್ದುವ ಮಗಂ ಗಾಂಗೇಯನಿರ್ದಂತೆ ನೋಡ ಮರುಳ್ ಶಂತನು . . . ಇತ್ತಂ ನಿಜ ಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೧); ಕ್ರಮಮಂ ಕಯ್ಕೊಳಲೆಂದು ಪುಟ್ಟಿ ರಣದೊಳ್ ಸಾವನ್ನೆಗಂ ಮಾಡ್ದೊಡ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ ಕ್ರಮಮಕ್ಕುಮೇ ಕ್ರಮಮನಾನೇಗೆಯ್ದಪೆಂ ವಿಕ್ರಮಂ ಕ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೨); ತಮ್ಮ ಮನೆಯಂ ಕ್ರಮದವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೧೨೨-೬೭ ವ). ೬. ನಿಯಮ; ರೀತಿ; ಪದ್ಧತಿ: ಕ್ರಮದಿಂ ಪೂಜಿಸುವಂ ಶತಕ್ರತುವೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೫೬). ೭. ಪರಿವಿಡಿ; ಸಾಲು; ಓರಣ: ತರುಣೀ ನಿವಹಂ ಸನ್ನೆಯೊಳರಸನ ಸಂಗಡಮುನ್ನತ ಜಳಕೇಳಿಗೆಂದು ನಿಂದರ್ ಕ್ರಮದಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೨೧). ೮. "ಸೂಕ್ತವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ" (ಪತ್ರಿನಿ. ೫೩). ೯. ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗುರುಗಳು ಅವನು ಕಲಿತಿರುವುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ . . . ವೇದದ ಮಂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಜಟ, ಪದ, ಕ್ರಮಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಂದು ತಪ್ಪೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಧಾರದ. ೨೭೧).

೧೦. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಕುಜಿತ ಪದಾರ್ಥದ ಬಟಿಯೊಳ್ ನೆಜಿವ ಪದಾರ್ಥಂ ಕ್ರಮಂ ಹರಂ ಹರಿ ಬೊಮ್ಮರ್ ನೆಜಿವರವನೀಗೆ ನಿಮಗಿನ್ನೆಜಕದೆ ಗಿರಿಸುತೆಗೆ ಸಿರಿಗೆ ಸರಸತಿಗೆಜಿಯರ್ (ಉದಯಾ. ೪೫). 'ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ. ೧೧. [ಛಂದ] ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಮೊದಲಲ್ಲಿರುವ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರ: ಪಾದದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯುಕ್ತಾಕ್ಷರವಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಕ್ರಮ' ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೧೨). ೧೨. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಕ್ರಮ ಚರಣಂ ಪದಯುಗಳಂ . . . ಬಾಹು ಕಿವಿಗಳೆರಡಜ ನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨).

ಕ್ರಮಕೈಕೊಳ್ಳು = ೧. "ಕೆಲಸವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸು. ೨. ತಪ್ಪಿತಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಕಾನೂನು ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಾರೂಪದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳು" (ಪತ್ರಿನಿ. ೬). ಕ್ರಮಜರುಗಿಸು = ಕ್ರಮ ಕೈಕೊಳ್ಳು: ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸಬಹುದಾದ (ಪತ್ರಿನಿ. ೩); ಉಚ್ಚತಮ ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರದ ಅಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾನ. ೧೯).

[ಸಂ.]

ಕ್ರಮಂದಪ್ಪು, ಕ್ರಮತಪ್ಪು, ಕ್ರಮದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮ ಅಥವಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದಿರು; ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಡು: ಮಂತ್ರಿಗಣಮಂ ಸನ್ಮಾನಪುರಸ್ಸರಂ ಕ್ರಮಂದಪ್ಪದೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೦ವ); ಎಮ್ಮ ಪೇಱ್ದೋಜೆಯಿಂ ಕ್ರಮಂದಪ್ಪದೆ ನೋಂಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೫). **ಕ್ರಮತಪ್ಪು**: ಕ್ರಮತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ಇಹವೂ ಇಲ್ಲ ಪರವೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). **ಕ್ರಮದಪ್ಪು**: ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಪ್ಪಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮ + ತಪ್ಪು$_1$]

ಕ್ರಮಗಣನ (ನಾ). ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಣಿಕೆ; ಅನುಕ್ರಮವಾದ ಗಣನೆ: ಯುಗಪದುಕ್ತಿಗುತ್ತಮಪುರುಷಂ ಪರಮದನುಱಿದಿರೆ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಂ ಕ್ರಮಗಣನಮಿರೆಯುಮೊಲ್ದಂತಿರೆಯುಂ (ಶಮದ. ೨೨೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನ]

ಕ್ರಮಗಣನೆ (ನಾ). = ಕ್ರಮಗಣನ: ಕ್ರಮಗಣನೆಗೆ ತಾನುಂ ಮಧ್ಯಮ ಪಾಂಡವನಾದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೩). [ಕ್ರಮ + ಗಣನೆ]

ಕ್ರಮಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು; ರೀತಿಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅಮರಾಧಿಪನ ವಂಚಿಸಿ . . . ದ್ಯುಮಣಿಯನು ಕ್ರಮಗೆಡಿಸಿಯೆ ಹಿಮಕರನ ರಾಹುವಿನ ಮುಮ್ಮೊನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಾಡುತಿಹನು (ತ್ರಿಪುಸಾಂ. ೬-೬೭); ಕಮಲಧರನ ಕಂಡು ನಿಮಿಷದೊಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳುಬ್ಬಿದನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕ್ರಮಗೆಡಿಸಿದನ ಭಕ್ತನ ಕಾಳೆಗದೆ ಗೆದ್ದ ರಮೆಯ ವಲ್ಲಭ ಪಾಲಿಸೊಲಿದು (ಕಂನವಿ. ೫-೧). [ಕ್ರಮಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿತಪ್ಪು; ರೀತಿಗೆಡು. 'ಕ್ರಮಗೆಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಕ್ರಮ + ಕೆಡು$_1$]

ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಕಾನೂನಿನಂತೆ ರಚಿಸು: ಕ್ರಮಗೊಳಿಸಿದ ಪೇಟೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯).

[ಕ್ರಮಗೊಳ್$_0$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಡೆ: ನಾನು ದುರ್ಗಾದೇವಿ . . . ಕ್ರಮಗೊಂಡು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ದೌಲತ್ತು ಬಡಾಯಿಸುತ್ತೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೭).

[ಕ್ರಮ + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಿಕೆ. 'ಅತಿಕ್ರಮಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮತಪ್ಪು 'ಕ್ರಮಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮದಪ್ಪು 'ಕ್ರಮಂದಪ್ಪು' ನೋ.

ಕ್ರಮಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಂತ್ರಿಸು; ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸು; ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಸರಿಹೊಂದಿಸು: ಕ್ರಮಪಡಿಸಿದ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ (ಪತ್ರಿನಿ. ೬೯). [ಕ್ರಮ + ಪಡು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ವಂಶಾನುಗತವಾದ: ತಂದೆಯಿಂದ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೧); ಈ ಮಾಧವನು ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಪೆನುಗೊಂಡೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೨೮). ೨. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ; ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಕ್ರಮ + ಪ್ರಾಪ್ತ]

ಕ್ರಮಬದ್ಧ (ಗು). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ವಿಧಿವತ್ತಾದ; ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ: ಆಗಾಗ ಸೂರ್ಯನ ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಕಲೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ (ಆಕಾಶ. ೯).

[ಕ್ರಮ + ಬದ್ಧ]

ಕ್ರಮಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಮ ತಪ್ಪುವಿಕೆ: ಆಕಾಶಕಾಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಭಂಗ (Inequality. ಇಂಕನಿ). ೨. ನಿಯಮ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಅಕ್ರಮ.

[ಕ್ರಮ + ಭಂಗ]

ಕ್ರಮಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ; ಅಕ್ರಮವಾದ: ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಆನೆಯನ್ನೋ ಕೊಟ್ಟರಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಕ್ರಮಭ್ರಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಆನೆಯನ್ನೋ ಕುದುರೆಯನ್ನೋ ಎನ್ನುವುದು ಕ್ರಮವು (ಆರ್ಯಧ. ೫೫). [ಕ್ರಮ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಉಪಾಸನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿ ಗಳಿಸುವ ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಬರುವ ಮುಕ್ತಿ: ಬ್ರಹ್ಮದ ಕೆಲವು ಉಪಾಸನೆಗಳು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಕೆಲವು ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ವಿಹಿತವಾಗಿವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. I, ೧೪೬); ಪರಮ ವೈದಿಕ ವೈದಿಕಂಗಳಿಂದ ವೇದಪುರುಷನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಮೇನೆನಲು ಸದ್ಯೋ ಮುಕ್ತಿ ಕ್ರಮಮುಕ್ತಿಗಳೆಂದಱಿಯಬೇಕು (ಸಾತ್ವಿವಿ. ೪೮).

[ಕ್ರಮ + ಮುಕ್ತಿ]

ಕ್ರಮಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ್ತ ೨: ಮಾಧವ ಚೌವೇರರ್ಗ್ಗಮೀಸೌ ಕಾಣ್ವಾಯನ ಸಗೋತ್ರಃ ಕೇಸ[ಶ]ವ ಕ್ರಮಯಿತರ್ಗ್ಗಂ ಇಂತೀ ಇರ್ವ್ವರ್ಗ್ಗಂ ಏಕೋ ಭಾಗಮ್(ಃ) (ಇಆ.XVIII, ೩೬೭-೨೦; ೫ನೆಯಶತ).

[< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರಮಲೋಪ (ನಾ). ಅನುಸರಿಸತಕ್ಕ ವಿಧಿಗೆ ಲೋಪ: ನಿಯಮ ವಿಚಾರ; ಕ್ರಮಲೋಪ (ಪ್ರತಿನಿ. ೬೦). [ಕ್ರಮ + ಲೋಪ]

ಕ್ರಮವಳಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮಗೆಡು; ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವಾಗು: ಬೆಮರುತಂ ಬಿಕ್ಕುತಂ ತೇಗುತಂ ತೂಗುತಂ ಕ್ರಮವಳಿದು ಸುಳಿದು ಸುಖಿಯಾಗುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೦೭). [ಕ್ರಮ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱಿ$_1$)]

ಕ್ರಮವಾಚಿ (ನಾ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಬ್ದ: "ತರುವಾಯ ತರ ಪರಿವಿಡಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಚಿ ತಾಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೪).

[< ಸಂ. ಕ್ರಮವಾಚಿನ್]

ಕ್ರಮವಿಕಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಡೆದ ವಿಕಾಸ: ಮಾನವ ಜನಾಂಗವು ಕ್ರಮವಿಕಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯತೊಡಗಿದಾಗ . . . ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಲಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೪೯).

[ಕ್ರಮ + ವಿಕಾಸ]

ಕ್ರಮವಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ಅಡಿಯಿಡುವಿಕೆ; ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವಿಕೆ; ಪಾದನ್ಯಾಸ: ಕ್ರಮವಿಕ್ಷೇಪದಿನಂಚೆಗೆ ಸಮನಿಸೆ ದೈನ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೮). [ಕ್ರಮ + ವಿಕ್ಷೇಪ]

ಕ್ರಮವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗು: ಸಂಗತ್ಯಮೆಂದೆನಲು ಕ್ರಮವಿಡಿದ ನುಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೯). [ಕ್ರಮ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯ (ನಾ). ಕ್ರಮತಪ್ಪುವಿಕೆ; ರೂಢಿಗೆ ವಿರೋಧವಾದುದು: ಜನಕಂಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯಂ ತನೂಭವಂ ಕುಡುವುದುಚಿತಮದುಗೆಟ್ಟೀಗಳ್ ನಿನಗಾಂ ಕುಡುವಂತಾದುದೆ ತನೂಜ ನೀಂ ಕ್ರಮವಿಪರ್ಯಯಂ ಮಾಡುವುದೇ (ಗದಾಯು. ೪-೬೧). [ಕ್ರಮ + ವಿಪರ್ಯಯ]

ಕ್ರಮವಿರಹಿತ (ಗು). ಕ್ರಮತಪ್ಪಿದ; ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರದ: ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಿರಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಶಿಕ್ಷದ. ೫೭೭). [ಕ್ರಮ + ವಿರಹಿತ]

ಕ್ರಮವಿಹಿತ (ಗು). ರೂಢಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ; ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ: ಸಮುದಿತ ಕುಸುಮಾಮೋದೋದಯೋದ್ಯಾನ ಲೀಲಾಕ್ರಮವಿಹಿತ ಜಲಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಾದಿನೀತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧೧). [ಕ್ರಮ + ವಿಹಿತ]

ಕ್ರಮಶಃ (ಅ). ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಕ್ರಮಾನುಗತವಾಗಿ; ಕ್ರಮೇಣ: "ಒಂದೊಂದು ಅಂಶವಾಗಿ; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದಂತೆ; ಕ್ರಮಶಃ; ಪಾಳಿಯಾಗಿ" (Seriatim. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ಅನುಕ್ರಮನಾದ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಮ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಕ್ರಮಸಂಧಾನ (ನಾ). ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸುವಿಕೆ, —ಇಡುವಿಕೆ: "ಬಟುಕೊಳ್ – ಕ್ರಮಸಂಧಾನೇ (ಕ್ರಮವಾಗಿಡು)" (ಶಮಧಾ). [ಕ್ರಮ + ಸಂಧಾನ]

ಕ್ರಮಾಗತ (ಗು). ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ: (ಕಿ). [ಕ್ರಮ + ಆಗತ]

ಕ್ರಮಾಧಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ೨. ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಆರಡಿ; ದುಂಬಿ. ೧, ೨: ತ್ರಿದಶರ್ ಬಾಜಿಪ ದಿವ್ಯತೂರ್ಯರವಮಂ ನಿಷ್ಕಂಪ ಕರ್ಣಂಗಳಾಗಿ ದಿಶಾದಂತಿಗಳಾಲಿಪಲ್ಲಿ ಮದಮಂ ಗಂಡಸ್ಥಳೋದೀರ್ಣ ಕಂಪದೊಳಂ ಸೇವಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳ್ ತಣಿದುವೇನುತ್ಸಾಹಮಂ ಮಾಡದಿರ್ಪುದೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಂ ಕ್ರಮಾಧಿಕರೊಳುದ್ಯದ್ದಾನ ಸಂಪ್ರೀತಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧೧). [ಕ್ರಮ + ಅಧಿಕ]

ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆ, —ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೃಂದದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಬೆಳಸಿ . . . ಗೌರವ, ಕ್ರಮಾನುಸರಣೆ, ಆಸಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಸಿ ಪೋಷಿಸುವಂತಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೬೩). [ಕ್ರಮ + ಅನುಸರಣೆ]

ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಯಥಾಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಪದಂಗಳಂ ಕ್ರಮವಿಡಿದನ್ವಯ ಪೇಳಿಹುದು ಇದಕ್ಕೇ ಕ್ರಮಾಲಂಕಾರವೆಂದು ಅಲಂಕಾರಜ್ಞಕವಿಗಳು ಪೇಳಿಹರು: ಉದಾ. . . ಅಳಿ ಕಲಭಗಿಳಿಯ ಮುಡಿ ನಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ (ಕುವಲ. ೧೦೦-೬). [ಕ್ರಮ + ಅಲಂಕಾರ]

ಕ್ರಮಿಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ; ಒಂದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; ಶ್ರೇಣಿಬದ್ಧವಾದ: ರಸೆಲ್‌ರು ಬರುವ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಕ್ರಮಿಕ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲ ಶಿಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದೆ ಕನ್ನಡದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಾಸಮಾ. ೪). ೨. ವಂಶ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಂದ; ಅನ್ವಯಾನುಗತ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿತ (ಗು). ೧. ನಡೆದ; ಸಂಚರಿಸಿದ; ಸಾಗಿದ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಮಾಂತವಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು. ℙ ಭಟ್ಟ, ಆಚಾರ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂಬಂತೆ ಒಂದು ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಪದ: ಕ್ರಮಿತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರಮಿತರು (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೫-೫೦; 1076); ಕೋಣೆಯಮಲ್ಲ (?) ಕ್ರಮಿತರಿಗೆ (ಎಇ. XVIII, ೧೮೬-೪೮; 1097); ಕ್ರಮಿತರವಧರಿಸಿದರೆ ಶುದ್ಧ ಭ್ರಮಿತ ಮೂಲನ ಹಿರಿಯ ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಮಿತರೆ ಧನುವಿಗೆ ಯತ್ನಮಾಡಿದಿರೆ ಕ್ರಮವೆ ತಾನಿದು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾಕ್ರಮಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆ; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಸಾಗು: ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಿತ ಸ್ಥಳಗಳ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಮಿಸಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಮಂಜುಕ. ೭); ಐದಾರು ಮಾರು ದಾರಿ ಕ್ರಮಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಹೇಮಂತ.೨೬೯). ೨. ದಾಟು; ದಾಟಿಹೋಗು: ಸಾಗರ ಸಮಂ ನಿನ್ನ ರಾಮಾಯಣಂ . . . ಕ್ರಮಿಸಲ್ಕದಂ ದಯೆಗೆಯ್ಯೆನಗೆ ವೈನತೇಯನ ವಜ್ರವೀರ್ಯಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೨-೩೯೧). [ಕ್ರಮಣ ? + –ಇಸ್ಸು$_3$]

ಕ್ರಮುಕ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆ; ಪೂಗ; ಕೌಂಗು: ಕ್ರಮುಕಮನಕ್ಕೆ ಫಲತ್ರಯದ ಮಸಿಯನಕ್ಕಣಿಲೆಯಂ ರಸಾಂಜನಮುಮನಕ್ಕೆ . . . ಪೂಸೆ ಲಿಂಗರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೯); ಧರೆಗೆ ಮೊಗಸಿರಿಯೆನಿಸಿ ಮೆಱೆದುವಾ ಕ್ರಮುಕವೃಕ್ಷಂಗಳೊಲಿದು (ಹಚಕಾ. ೨೦೬. ಪರಿ). ೨. ಕೆಂಪು ಜಾಲಾರಿ ಗಿಡ; ಲೋಧ್ರದ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ನಾ). ಅಡಕೆಮರಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). [ಕ್ರಮುಕ + ಸಮಿತಿ]

ಕ್ರಮೇಣ (ಅ). ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಮೆಟ್ಟಲುಮೆಟ್ಟಲಾಗಿ; ಹಂತಹಂತವಾಗಿ: ಹಗಲಿನ ನೋಟಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ರಮೇಣ ಕಗ್ಗತ್ತಲ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತವೆ (ಸೌಂದಸ. ೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಣಕ (ನಾ). = ಕ್ರಮೇಲಕ: "ರವಣಮುಷ್ಟ್ರಂ ಮಯಂ ಕರಭಂ ಕ್ರಮೇಣ [ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೭). [< ಸಂ. ಕ್ರಮೇಲಕ]

ಕ್ರಮೇಲಕ, ಕ್ರಮೇಳಕ (ನಾ). ಒಂಟೆ; ಉಷ್ಟ್ರ: (ಕಿ). **ಕ್ರಮೇಳಕ**: "ದಾಸೇರಕಃ, ಕ್ರಮೇಳಕಃ, ಉಷ್ಟ್ರಃ . . . ಶೃಂಖಳಕಃ –ಈ ೭ ಒಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೫); ಮಕರಾಂಕದ್ವಿಪ ದಂತದಂಡ ದಳಿತ ಸ್ವಾಂತಂಪರಪ್ರೇಯಸೀ ವಿಕಲಂ ದುರ್ಗತಿಯೊಳ್ ಕಯಂ ತಿರಿತರುತ್ತುಂ ಬಂದು ಮತ್ತಂ ಕ್ರಮೇಳಕನಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೩೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರಮೇಳಕ 'ಕ್ರಮೇಲಕ' ನೋ.

ಕ್ರಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಹಟ್ಟೀಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ, ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು: ಈ ಹೆಂಣು ಅಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಕಂಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕ್ರಯ ಗ ೩ ಅಕ್ಷಾರದಲು ಮೂರು ವರಹ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭-೯; 1808); ನಯವಾದ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ರಯ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾದೆ).

ಕ್ರಯಕೊಡು = ಬೆಲೆ ಕೊಡು; ಮಾರಾಟದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ನೀಡು : (ಕ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆಕೊಡು = ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಡು ; ಮಾರು: ನಾನು ನನ್ನ ಅವಸರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೊಲೆಯಾಳು ಕನ್ನನ ಹೆಂಡತಿ ಚೌಡಿ ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿನಾಗಿ (ಮೈಅರಿ.೧೯೨೮ ? ೬೭-೮; 1808). ಕ್ರಯಬೀಳು=ಬೆಲೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗು; ವೆಚ್ಚ ತಗಲು: ಸಲಿಕೆಗೆ ಯಾಕೆ ಕ್ರಯಬೀಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೬). [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು: ಧರಣಿಯಮರನ ಪುತ್ರನೊಬ್ಬನ ನೀ ಕ್ರಯಂಗೊಂಡು ಏನನಿತ್ತಾದಡೆಯು ತಂದಾ ಸೂನುವನು ತನಗೀವುದು(ಸಂಭಪ. ೩೦೫.ಪರಿ). [ಕ್ರಯ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ರಯಚೀಟು (ನಾ). ಮಾರಾಟವನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುವ ಚೀಟಿ; ವಿಕ್ರಯಪತ್ರ : ಭೀಮಾಚಾರ್ಯರು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಹೊಲೆಯಾಳು ಹೆಣ್ಣಾಳು ಕ್ರಯಚೀಟ್ಟಿನ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ . . . ಎಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಚೀಟು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೬೭-೧೩ ; 1808) ; ಅವರ ಸ್ವಾರ್ಜಿತ ಸೊತ್ತನ್ನು ಕೂಡಾ ಅವರು . . . ನನ್ನ ತಾಯಿಗೋ ತಮ್ಮನಿಗೋ ಕ್ರಯಚೀಟು ಮಾಡುತ್ತಾರಂತೆ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೮೧). [ಕ್ರಯ + ಚೀಟ್ಟು$_2$]

ಕ್ರಯದಾರ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು : (ಮೈಗಜಿ. IV, ೭೭೭). [ಕ್ರಯ + -ದಾರ$_4$]

ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ : ಅಂಗಡಿಯ ಮುಂದೆ ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟರಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಯ + ಪಟ್ಟಿ]

ಕ್ರಯರೂಪ (ನಾ). ಮಾರಾಟ; ಕೊಳ್ಳುವುದು : [ಕೇತ] ಗಾವುಂಡನ ಕಯ್ಯೊಳು ಸಂಗಯ್ಯನು ಕ್ರಯರೂಪದಿಂ ಕೊಂಡ ಸಂಪಗೆಯ ತೋಟ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೦೬-೩೦ ; ?). [ಕ್ರಯ + ರೂಪ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಮಾರುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಾರ : ಕೂಡೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು . . . ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯದ ವಾಣಿಜ್ಯ ವೀಧಿಯಲಿ ಹೂಡಿದವು ಬಂಡಿಗಳು ಹರಿದೆಡೆಯಾಡಿದವು ಕೊಲ್ಲಾರಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೧). [ಕ್ರಯ + ವಿಕ್ರಯ]

ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಳ್ಳುವವನು ಹಾಗೂ ಮಾರುವವನು ; ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ : ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲು ಜನತೆ ಹೊಲಸಾಗುವಳಿಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರ ಕ್ರಯಶಕ್ತಿ ತೀರ ಕನಿಷ್ಠವಾಗಿದೆ (ಮಾವಾದ. ೧೪೧). [ಕ್ರಯ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ರಯಿಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಯ್ಯ (ನಾ). ಮಾರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥ. [ಸಂ.]

ಕ್ರವಿಂತ, ಕ್ರವಿತ, ಕ್ರವಿತ್ರ (ನಾ). = ಕ್ರಮಿತ ೨: ನನ್ದಿಯಣ ಕ್ರವಿಂತರ ವಾಸುದೇವ ಕ್ರವಿಂತರು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೮೯-೪ ; 1106). **ಕ್ರವಿತ** : ತೆಲುಗರ ಮಾಗೆಯ ಕ್ರವಿತರ ಮನೆ (ಎಇ. XIII, ೪೮-೭೯ ; 1112). **ಕ್ರವಿತ್ರ** : ಚೌನ್ದಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಬೌಧಾಯನ ಚೌನ್ದೆಯ ಕ್ರವಿತ್ರರು (ಕಇಅ. ೭೬-೧೨-೬೫ ; 1170). [< ಕ್ರಮಿತ]

ಕ್ರವಿತ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವಿತ್ರ 'ಕ್ರವಿಂತ' ನೋ.

ಕ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಅಡಗು; ಬೇಯಿಸದ ಮಾಂಸ : ಸುಹುತಂ ಕೌರವ್ಯ ಕ್ರವ್ಯ ಹವ್ಯದಿಂದೆನ್ನ ಕೋಪ ಹವ್ಯವಹಂ ಲೋಹಿತದಿನಾದುದ ವಭೃಥಸವನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೭) ; ಮನುಜಕ್ರವ್ಯಮಿದೆಂದಱಿದಾಗಳ್ . . . ಶಾಪಮನಿತ್ತಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರವ್ಯಾದ (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸ : ಕ್ರವ್ಯಾದ ಸಂಹನನಕ್ರವ್ಯಾದನಪ್ಪೆನಗೆ ಅನಭ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರನೊಳ್ ಯುದ್ಧವತಿನಿಷಿದ್ಧಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ವ); ವಿಭೀಷಣಂಬೆರಸು ಕ್ರವ್ಯಾದರಂ ಕದನ ಬೇಡೆನುತ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಬೋಧಿಸಿದಂ (ವೆಂಕಾರಾ. ೬-೨ ಸೂಚನೆ). ೨. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿ ; ಹಿಂಸ್ರಪಕ್ಷಿ : ಹಕ್ಕಿಗಳು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು, ಅಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು ಎಂದೆರಡು ಪ್ರಕಾರದವು. ಕಾಗೆ, ಹದ್ದು, ರಣಹದ್ದು ಮುಂತಾದವು ಕ್ರವ್ಯಾದಗಳು (ಅರ್ಯಧ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಹೋದ; ದಾಟಿದ; ಮೀರಿದ. 'ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನಡೆಯುವುದು; ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಉಪವಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕರಮೆರಡುಂ ಗಡ್ಡದೊಳಿರೆ ಶಿರನೊಂದಿರೆ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಯೆರಡುಂ ಕಣ್ಣೋಳ್ ಕರಮೊಸರೆ ಬಾಷ್ಪಜಲಮಿದು ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಕ್ರಾಂತಮೆಂಬ ತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೫೪). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಆಕಾಶಚಾರಿಯ ಹತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅತಿಕ್ರಾಂತ, ದಂಡಪಾದ, ಕ್ರಾಂತ . . . ಲಲಿತ ಈ ಹತ್ತು ಆಕಾಶಮಂಡಲಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೮-೪ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಣುವಿಕೆ; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ದರ್ಶನ. ೨. ಇಂತಹ ದರ್ಶನವುಳ್ಳವನು; ಸರ್ವಜ್ಞ : ಕೃತಯುಗದ ಕ್ರತುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಾಂತ ದರ್ಶನರಾಗಿ "ಕೃಣ್ವಂತೋವಿಶ್ವಮಾರ್ಯಂ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೪೬). [ಕ್ರಾಂತ + ದರ್ಶನ]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನವನ್ನುಳ್ಳವನು; ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನಿ : ಪ್ರಾಜ್ಞರೂ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೂ ಆದ ಯಾವ ಸ್ತುತಿಕರ್ತರಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ವರುಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೮) ; ಕವಿಗಳು ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಮತ (ಸಾಹಿವಿ. ೫) ; ಕವಿ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ, ನಿಜವಾದ ಕವಿತ್ವವು ಸರ್ವಸಮದರ್ಶಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕನಕದಾಸರು ಕುಲಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ತವನಿ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನ್]

ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವ (ನಾ). ಅಗೋಚರವಾದುದನ್ನು ಕಾಣುವ ಶಕ್ತಿ : ಮನನಶೀಲತೆಯಿಂದ ಮುನಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿತ್ವದಿಂದ ಕವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೩೯೮). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಗೋಚರವನ್ನು ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ : ಅವರ ಕ್ರಾಂತದೃಷ್ಟಿಯ ಸಮೀಕ್ಷಾಕಿರಣವು ಓದುಗರಿಗೂ ನನಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಕಾರಿ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. VII, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ; ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ಕ್ರಮಣ : ಮನದೊಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತನನು ನೆನೆವುತ್ತ ಮಾರ್ಗ ಕ್ರಾ[ಪಾಠಾಂ. ಶ್ರಾ]ಂತಿಯನ್ನು ನೆಱೆ ಮಱೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೫). ೨. ಆಕ್ರಮಣ ; ಧಾಳಿ. ೩. ಖಗೋಲಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ವಕ್ರ ಮಾರ್ಗ; ಸೂರ್ಯಪಥ. 'ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ' ಪರಾ. ೫. ವಿಪ್ಲವ; ಕ್ಷೋಭೆ : ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ಭಾರದ. ೩೦೪) ; ರವೀಂದ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲ ದೇಶದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾಲ (ಧರ್ಮಸಾ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವಳು ; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವಳು : ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗಲೆಲ್ಲ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾತಿ ಅವನಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೫೨೮). [ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾತ್ಯಿ]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು; ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು: ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರ ಚಿತ್ರವೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿ (ಭಾರತಿ. II, ಮುನ್ನುಡಿ); ತಾನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ನಿನ್ನೆತಾನೇ ಆತ ಹೇಳಿದ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೭೩).
[ಕ್ರಾಂತಿ + -ಕಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ (ಗು). ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ವಿಪ್ಲವಕಾರಿಯಾದ: ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕವಾದ ಸಂಸ್ಕರಣಗಳಿಂದ ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೬೮). ಇವರೆಲ್ಲರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ . . . ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ (ಸಮಜೀ. ೨೪, ಪೀಠಿಕೆ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾರಕ$_2$]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಕ: ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವೇರದುಖೋವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೨೨). (ನಾ). ೨. = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಗಲ್ಲುಕಂಬವೇರುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು . . . ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧೩).
[< ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಕಾಲ; ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ: ಶ್ರೀಪುರುಷನ ಕಾಲವು ಲಿಪಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾಲ (Period of transition) (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೧೭). ೨. ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆಯುವ ಕಾಲ. [ಕ್ರಾಂತಿ + ಕಾಲ]

ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ರಾಂತಿಕಾರ: ಪ್ರತಿ ಭಾರತೀಯ ಯುವಕನೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸನಾತನಿ, ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೧೯).
[ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿಜೀವಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ಬದಲಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷ; ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಪಕ್ಷ; ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದುಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತ: "ಬುಡದಿಂದ ತಿದ್ದು ಪಾಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಮತದವರು: ಕ್ರಾಂತಿಪಕ್ಷ" (Left-centre. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ರಾಂತಿಪಥ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನು ತಿರುಗುವ ಪಥ, —ಮಾರ್ಗ: ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇದನ್ನು ಸೂರ್ಯಪಥ - ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೮೨). ೨. ವಿಪ್ಲವ ಮಾರ್ಗ: ಅವರು ಕ್ರಾಂತಿಪಥವನ್ನು ಹಿಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ರಾಂತಿ + ಪಥ]

ಕ್ರಾಂತಿಯುಗ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುಗ: ಈ ಯುಗವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಯುಗವೆಂದೇ ಕರೆಯಬಹುದು (ರೂಢಿ).
[ಕ್ರಾಂತಿ + ಯುಗ]

ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು: ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿಗಳೆಂದು (Revolutionaries) ನಾವು ಕರೆಯುವ ಜನರು ಇವರೇ (ರಾಜಪ. ೨೫). [ಸಂ. ಕ್ರಾಂತಿವಾದಿನ್]

ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತ (ನಾ). = ಕ್ರಾಂತಿಪಥ ೧: ನಕ್ಷತ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ವಾರ್ಷಿಕಪಥವನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಜಗತ್ತು. ೫೧). [ಕ್ರಾಂತಿ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ರಾಪು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆಕೂದಲಿನ ಒಂದು ರೀತಿಯ ರಚನೆ: ಕೆಲವರು ಇಂಗ್ಲೀಷರಂತೆ ಕ್ರಾಪು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೮); ಪದ್ಮಾವತಿಯು ಕೇಶವನ ಕ್ರಾಪಿನ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ತೀಡಿದಳು (ಸಮಜೀ. ೧೨೮). [← ಇಂ. Crop]

ಕ್ರಾಯಕ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿ, ಕ್ರೀ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯೆ: ಕಾಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ ಮನಕ್ಕೆ ಆಱುವು (ಕೋಲಶಾಂ. ೫೬); ಕ್ರಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೀ]ಯುಳ್ಳೊಡಂತೊಂದಾಸೆ (ಮಹಾದೇ. ೨೭-೬೮); ಕ್ರಿ ನಿರ್ಧರವಾದಲ್ಲಿ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಅಂಕುರ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೫-೩೩೫). ಕ್ರೀ: ಬಸವಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಮುಟ್ಟಮುಟ್ಟ ಎನ್ನ ಕ್ರೀ ಬಯಲಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೦೧-೯೦೮); ಕರ್ಮಂಗಳನೆ ಕಳೆಯಿತ್ತು ಕ್ರೀಗಳನೆ ಮೀಱುತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೬೪೮); ಬಳ್ಳಿ ಮರನ ಸುತ್ತಿ ಅದು ಸಾಲದೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ನಿಲ್ಲದು ಮನ ಕ್ರೀ[ಪಾಠಾಂ.ಕ್ರಿ]ಯಲ್ಲಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೧-೪೦). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ: ನಡೆದಂತೆ ನುಡಿವ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆವ 'ಕ್ರಿಜ್ಞಾನ ನಿರುತವಾದಂಗಳಲ್ಲದೆ' ಲಿಂಗಯ್ಯನೊಲುಮೆ ಇಲ್ಲ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಕ್ರಿ + ಜ್ಞಾನ]

ಕ್ರಿತ (ನಾ). ಕೃಷಿಮಾಡುವುದು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಮಾಡುವುದು (?): ನಡಸದೆ ೧ ಕಾಲ ಉಳಿದರೆ ಕ್ರಿತವನಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಹೇಳದೆ ಈ ಬಾಳನು ತೋಟವನು ಬಿಡುವೆನು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೮-೧೭; 1442).
[< ಸಂ. ಕೃತ]

ಕ್ರಿಪಾಸನ (ನಾ). (?): ಕೀರ್ತ್ತಿ ನರ್ತ್ತನಾಚಾರ್ಯ್ಯ ಕ್ರಿಪಾಸನ ಪತ್ರಿತ ಮಾಳವ ಕಾಮಿನೀ ಕರ್ಣ್ಣಜಪ ನಿಜ ಸೈನ್ಯ ಸಂನ್ನಾಹ ಕಿಂಕರ (ಕಇಅ. ೨೯-೪೧-೧೭; 1121). [?]

ಕ್ರಿಮಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು: "ಕ್ರಿಮಿಯೆನಲ್ಕೆ ಜಂತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೩); ಕ್ರಿಮಿ - ಕೀಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಚಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ (ತರಬೆ. ೧೩). ೨. ಅರಗು; ಲಾಕ್ಷ: "ತ್ರಸಲಾಕ್ಷಂ ಕ್ರಿಮಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬುವೇಯೆಂಟು ರಾಜನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).
[ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸಿಂಗಾರಬಳ್ಳಿ, ಕ್ರಿಮಿಘ್ನ (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೭೬). [?]

ಕ್ರಿಮಿಜ (ನಾ). ಹುಳುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ರೇಷ್ಮೆ: ನಾರುನೂಲು ಕ್ರಿಮಿಜ ರೋಮಂಗಳಿಂದೆ ನೆಯ್ದಾ ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು ತೆಱನಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಮಿದಂತ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹುಳು ಹಿಡಿಯುವ ರೋಗ; ಹುಳಿತ ಹಲ್ಲು; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: ಕ್ರಿಮಿದಂತವೆಂಬ ದಂತರೋಗದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲು ಕಪ್ಪಾಗಿಹುದು. ರಂಧ್ರಗಳುಂಟಾಗಿ ಆ ರಂಧ್ರಗಳಿಂದ ಕೀವು ರಕ್ತ ಸುರಿವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೧). [ಕ್ರಿಮಿ + ದಂತ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ (ಗು). ೧. ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತಹ, —ನಾಶಗೊಳಿಸುವಂತಹ. (ನಾ). ೨. ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ: ಹಾಕು ಗೊಬ್ಬರ ಬೆಳೆಗೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವ ತೊಡೆದು ಎಲ್ಲರನು ಕರೆಕರೆದು ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ನೆಲಮು. ೨೨); ರೋಗ ಪ್ರಬಲವಾದರೆ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು (ತರಬೆ. ೧೩); ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಯು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕವಾಗಿದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೮೨). [ಕ್ರಿಮಿ + ನಾಶಕ]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಪೈರೆತ್ರಂ, ಕ್ರಿಮಿನಾಶ ಹೂವು (ಮೈಔಗಿ. ೬೫-೧೩೨೯). [?]

ಕ್ರಿಮಿನಾಶಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೭೦). [?]

ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಹುಳುಹಿಡಕ ಗಿಡ, ಕ್ರಿಮಿಬಂಧ (ಮೈಔಗಿ. ೩೨-೬೧೭). [ಕ್ರಿಮಿ + ಬಂಧ]

ಕ್ರಿಮಿರಾಗ (ನಾ). ಅರಗಿನ ಬಣ್ಣ (?) : ಮಾನಂ ಕಲ್ಲಕಂಬದಂತೆ ಮಾಯೆ ಬಿದಿರ ಮುರುಡಿನಂತೆ ಲೋಭಂ ಕ್ರಿಮಿರಾಗದ ಕಂಬಳದಂತೆ (ಪಸಾರ. ೨೧-೨೩). [ಕ್ರಿಮಿ + ರಾಗ]

ಕ್ರಿಮಿರೋಗ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಜಂತುಹುಳುವಾಗುವ ರೋಗ; ಜಂತುಬ್ಬರ : ಇದರಿಂ . . . ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲೆ, ಮುಖರೋಗ, ಕ್ರಿಮಿರೋಗ ಸಹ ಪರಿಹಾರವಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೧೮). [ಕ್ರಿಮಿ + ರೋಗ]

ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತ (ಗು). ಹುಳುಹಿಡಿದು ಹಾಳಾದ; ಕುಟ್ಟೆ ಹಿಡಿದ : ಸೂಪಕರ್ಮಕೆ ತೊಗರಿ ಹೆಸರಾ ಚಣಾಖ್ಯವಿಂನೋಪುರ್ದಿನುತ್ತಮಂ . . . ಸತ್ವಚಂಗಳ್ ಕ್ರಿಮಿವಿದೂಷಿತಂಗಳ ಬಿಡುವುದು (ವೀಶೈಪು. ೭-೧೦-೭೪). [ಕ್ರಿಮಿ + ವಿದೂಷಿತ]

ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಜ್ಞಾನ: "ಕೀಟವಿಜ್ಞಾನ; ಕ್ರಿಮಿಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿದ್ಯೆ" (Entomology. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ರಿಮಿ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಮಿಗಳೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ : ಮೊದಲು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಿಮಿಶುದ್ಧಿಸಂಸ್ಕರಣ (Sterlizie) ಮಾಡು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೭).
[ಕ್ರಿಮಿ + ಶುದ್ಧಿ + ಸಂಸ್ಕರಣ]

ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಕ್ರಿಮಿಸಂಘ . . . ದುರ್ಗಂಧವಾಸಗಳೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಕ್ರಿಮಿ + ಸಂಘ]

ಕ್ರಿಮಿಹರಣ (ನಾ). = ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ : ವನದ್ರಾಕ್ಷೆ ವಜ್ರಕೀಟಾಪಹರಂ × × × ನಿರುತಂ ತುರಂಗ ಕ್ರಿಮಿಹರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೪೧).
[ಕ್ರಿಮಿ + ಹರಣ್ಣ]

ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ : ಪರ್ಯಂಕಾಸನಾದಿ ಯೋಗಾಸ್ತಿತ ಸ್ವರೂಪ ಚಾರಣತ್ವಮುಂ . . . ಆಕಾಶಗಾಮಿತ್ವಮೆಂದಿರ್ತೆಜನಪ್ಪ ಕ್ರಿಯಾಋದ್ಧಿಯೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೩೦ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಋದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಂಗ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ಅಭಿನಯಿಸುವ ಅಂಶ, —ಭಾಗ; ಅಭಿನಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷಭೂಷಣ : "ಸಂಗತಿಯ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲು ಭಾಷಾಂಗಮಕ್ಕು ರೂಪಂ ಮೆಱೆದು ತೋಱಲ್ ಕ್ರಿಯಾಂಗಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೫-೯); ಸರಸ ಭಾಷಾಂಗ ಕ್ರಿಯಾಂಗೋತ್ಕರದ ನಾಟಕ ಗದ್ಯಪದ್ಯ ವಿಸರ ಮಧುರ ಗೀತೋಕ್ತಿಯಿಂ (ಬಸಪು. ೨೫-೨೦). ೨. [ಸಂಗೀತ]ರಾಗದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗಾಂಗ, ಭಾಷಾಂಗ, ಕ್ರಿಯಾಂಗ, ಉಪಾಂಗವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮ (ನಾ). ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮ; (ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾಗಾದಿ ಪೂರ್ವಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಅಪರಕ್ರಿಯೆ : ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಪರ್ಪಪೂರ್ಣಮಾನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೂ ಈ ದಾಸಿಯು ನಡುನಡುವೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೮೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕರ್ಮ)]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ದೇಹವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕಾಯವು ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿಯೇ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು : ಮಾದಯ್ಯನು 'ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿ'ಯೆಂದು ಕೇಳಿದ ಜಾನಪದ ಕವಿಯು . . . ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೦೪).
[ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಕಾಯವಾದಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಕಾರ (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪಂದ; ಕರಾರು. ೨. ಹೊಸ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ನೂತನ ಶಿಷ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಲ : ಭವಿಯಾಗಿ ಹೋಹರ ಮುಟ್ಟಲಾಗದು . . . ಅವನ ಶ್ರಾದ್ಧಕಾಲವೆ ಶ್ವಾನಮಾಂಸ ಕ್ರಿಯಾಕಾಲ[ಹಾ ಕಾಂ. ರ]ವೆ ಕ್ರಿಮಿಗಳು ತದ್ದಿನವೆ ಮದ್ಯಮಾಂಸ (ಬಸವ. ೬೭೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕಾಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲಿ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದ; ಕರ್ಮಕುಶಲ : ಶ್ರುತಿವಿಹಿತ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲ ಶೈವಮತಾಶ್ರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗಿತ್ಪುರೋಹಿತ ಕೃತ ಹೋಮಕುಂಡದೆಡೆಗೇಳ್ತರುತುಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೭೦). (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೌಶಲವುಳ್ಳವನು; ಕರ್ಮಕುಶಲಿ : ಶಾಂತಿಕ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಕ್ರಿಯಾಕುಶಲನುಂ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಾದಿ ಕುಶಲನುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಕುಶಲ]

ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಭಂಗ : "ಕ್ರಿಯಾಖಂಡನಂ – ಕಾರ್ಯಭಂಗ" (ನಾನಾರ. ೨೯ ಟೀಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಖಂಡನ]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟವಿಧ ಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಣಿಮಾ ಮಹಿಮಾ . . . ಕಾಮರೂಪಿತ್ವಾದಿ ಭೇದದಿಂ ಕ್ರಿಯಾಗೋಚರರ್ದ್ಧಿ ಬಹು ವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಚರ + ಋದ್ಧಿ]

ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ. ℙ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದಂತೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಹೇಳುವುದು : ಅರಸಿಯ ದಿವ್ಯ ಸೇನಾದರದಿರದೀಗಡೆ ನಿನ್ನರಸಿಯನೆಯ್ದುವಿನಂ ಪರಿಜನಮಂ ಕಳುಪಿಂ – ಕ್ರಿಯಾಗೋಪಕ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಗೋಪಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಚಾರ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು; ಕರ್ಮಾಚರಣೆ : ಶಂಕರನು . . . ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು (ಭಾರದ. ೩೦೪).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಚಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ೧. ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವ; ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ : ರಾಜೂರವರ ಹೊಗೆರಹಿತ ಒಲೆ (ಚೂಲಾ)ಯು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಪರಿಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ಅಡುಸೌ. ೧೯). ೨. ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ : ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ, ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೫). (ನಾ). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಸೂಚಕವಾದದು; ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾದುದು : ವಿನುತ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳುಮೆನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾವವಚನಂಗಳಂ (ಶಮದ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಶಿಕ್ಷಣ; ಮೂಲಶಿಕ್ಷಣ : ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಶಿಕ್ಷಣ ವಿಧಾನವನ್ನು ಗಾಂಧಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಶಿಕ್ಷಣ]

ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಳ್ಳ ಅವ್ಯಯ. ಉದಾ : ಅಲ್, ಇಲ್ : ಸೊಲ್ಲೊಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ ಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೧). [ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರುವಿನ ಮೂಲಕ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ವಿಧಾನ ಪೂರ್ವಕ ನಡೆಯುವ ದೀಕ್ಷೆ : "ಶಿಷ್ಯನ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ (ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವು) ಗುರುವಿನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆನಿಸುವುದು" (ಶಿವಾಸೂ. ೭೧-೬೯); ಹೋಮಕುಂಡದಿಂದಲೂ . . . ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಅಷ್ಟಾವಿ. ೧).
[ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾದೀಕ್ಷಾ (ಕ್ರಿಯಾ + ದೀಕ್ಷಾ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷ ಭಾವನೆಯಿರುವುದು. ೨.[ಕಾವ್ಯಮೀ] ವಿಪ್ರಲಂಭ ಶೃಂಗಾರದ ದಶಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಭಿಲಾಷೆ, ಚಿಂತೆ . . . ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ, ವಿಕಲ, ಮೌನ, ಮೂರ್ಛೆ, ಮರಣವೆಂಬ ದಶಾವಸ್ಥಾವಿಚಾರಪರರಿಂದುಪಾಶ್ರಿತರಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ದ್ವೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತ (ನಾ). ಮೂರು ಬಗೆಯ ಅದ್ವೈತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾವಾದ್ವೈತ, ದ್ರವ್ಯಾದ್ವೈತ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವೆಂಬ ಮೂರು ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು . . . ತಾನು ಮಾಡುವ ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನೊಳಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಕ್ರಿಯಾದ್ವೈತವು (ಹಸಾರ. ೩೨೧ ಟೀಕು).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅದ್ವೈತ)]

ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ, ಪುರಾಧಿಕಾರ, . . . ಕ್ರಿಯಾಧಿಕಾರ, ನಿರುಕ್ತಾಧಿಕಾರ, ಪ್ರಕೀರ್ಣಾಧಿಕಾರ, ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರಗಳೆಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮ ಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅಧಿಕಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು,—ಮಾಡದಿರುವುದು: ಸಂಸಾರ ಪರಿತ್ಯಾಗೋದ್ಯುಕ್ತ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನೋಪೇತ ಭವ್ಯ ಜೀವನ ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿ ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಾರಿತ್ರಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ವ); ಹಿಂಸಾದ್ಯಶೇಷ ಸಾವದ್ಯ ಕ್ರಿಯಾನಿವೃತ್ತಿಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ನಿವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಟು (ಗು). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಚುರುಕಾದ; ಕ್ರಿಯಾಚತುರವಾದ: ಕೆಲವು ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ಯೂಪ ಒಡೆಯುವ ಮುನ್ನ ಕ್ರಿಯಾಪಟುವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೩೯). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರಿಯಾಪದ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯಾರೂಪ, —ಸ್ಥಿತಿ (?): ಇಂತೀ ಗುಣದಂತೆ ಹೊಱಗಣ ಕ್ರಿಯಾಪದ ಒಳಗಣ ಜ್ಞಾನಸಂಭವ ಉಭಯದ ತತ್ತಿಲ್ಲ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೭೬-೨೭). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದ; ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ: ಏಕತೆಯೆ ತನಗೆ ಬಹುತೆಯನಾಕರಿಸದು ಜಾತಿ ತಾಂ . . . ಏಕತ್ವಮನೇ ಕತ್ವಮನಾ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ ಪಡೆಯಲೊಡಂ (ಶಮದ. ೧೩೮); ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಕರ್ತೃವಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಭಾಗಮಾಡಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಶ್ರಮವಿಭಾಗ: "ಕ್ರಿಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ, ವಿಭಜನ, ಪ್ರಯಾಸವ್ಯವಚ್ಛೇದ; ಶ್ರಮವಿಶ್ಲೇಷ" (Division of Labour. ಪಾರಿನಿ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪರಿಚ್ಛೇದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪಾದ (ನಾ). ಆಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೧ ಪೂಜಾವಿಧಾನ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಗಮಭಾಗ: ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯಾಪಾದ, ಚರ್ಯಾಪಾದ, ಯೋಗಪಾದ ಜ್ಞಾನಪಾದವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಂಗಳುಂ . . . ಅಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೭೨); ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸುಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ, ಪೂಜಿಸುವ ವಿವರಗಳನ್ನು "ಕ್ರಿಯಾಪಾದ"ವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೭೩).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪಾದ)]

ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕ (ನಾ). ವಿಧಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದುದು; ವಿಧಾನಪೂರ್ವಕವಾದುದು: ಬಲಗೊಂಡೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ಕ್ರಿಯಾಪೂರ್ವಕದಿಂ ದೇವರಂ ಬಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪೂರ್ವಕ)]

ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾ ರೂಪಾರ್ಥದ ಪ್ರಕೃತಿ; ಧಾತುಪ್ರಕೃತಿ; ಕೃಲ್ಲಿಂಗ: ಹೋದಳು, ಹೊರಡುತ್ತದೆ . . . ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದರೆ . . . ಉಳಿಯುವುವು ಹೋಗು ಹೊರಡು ಎಂಬುವು. ಇವನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಧಾತು ಎಂಬ ಹೆಸರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಪ್ರಕೃತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಫಲ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕ ಪರಿಣಾಮ, —ಪ್ರಯೋಜನ, —ಫಲ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಫಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಸಿತ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಗುರುವಿನಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪವಿತ್ರ ಭಸ್ಮ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭): [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಸಿತ)]

ಕ್ರಿಯಾಭಾಗ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾಪಾದ: ಕ್ರಿಯಾಭಾಗವು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿಗ್ರಹಗಳ ರಚನೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೧೦).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭಾಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆ ಹಾಗೂ ಭೋಗ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಉಳ್ಳದ್ದು: ಪಶುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ. ಅವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿಗಳು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೨). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭೋಗಿನ್]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಸಂಸಾರದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂರು ಭ್ರಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಲಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಕಭ್ರಮೆ, ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮೆ, ದ್ರವ್ಯ ಭ್ರಮೆ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಭ್ರಮೆಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿರುವವು (ಹಸಾರ. ೧೬-೨೯ ಟೀಕು). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮ]

ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾದವನು; ನಡತೆಗೆಟ್ಟವನು; ಉಪಕಾರಗೇಡಿ: ಅವನಂತೆ ಯಾರೂ ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಷ್ಟರಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಭ್ರಷ್ಟ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಂತ್ರಮೆಂಬುದು ಪಂಚವಿಧಮಕ್ಕುಮವಱೊಳು ಕ್ರಿಯಾಮಂತ್ರ ಪರಸ್ಥಾನಾರ್ಹಂತ್ಯಮಂ ಮಾಱ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಂತ್ರ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಥನ (ನಾ). ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾದ ಕ್ರಿಯೆ; ವಿಶೇಷವಾದ ಪರಿಶ್ರಮ: ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ಇಕ್ಷುವಿನೊಳಗಣ ಮಧುರ? ಕ್ರಿಯಾಮಥನವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಬಂದುದೇ ತಿಲದೊಳಗಣ ತೈಲ? (ಅವಚಂ. ೧೬೯-೭೬೧). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಥನ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತದ ನಾಲ್ಕು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಯಾಮಾರ್ಗ, ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ, ಯೋಗಮಾರ್ಗ, ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಂತಸ್ತಿನ ಸಾಧನಗಳಿವೆ . . . ಕ್ರಿಯಾಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಸತ್ಪುತ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಶಿವಪೂಜಾ, ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯ, ಶಿವಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಶಿವಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು (ಭಾರದ. ೨೧೭).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾರ್ಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಗಳ ಸಾಲು. ೨. ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಪಂಕ್ತಿ. ೩. ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳ ಪಟ್ಟಿ.
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮಾಲಾ)]

ಕ್ರಿಯಾಮೂರ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಪಾದಪೂಜೆಗಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುರು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಯೋಗ (ನಾ). ೧. = ಕರ್ಮಯೋಗ: ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನವೆಂಬ ಈಶ್ವರಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಗವದ್ಗೀತಾ ನೊದಲಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂ ಆಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದು ಕ್ರಿಯಾಯೋಗವೆನ್ನಲ್ಪಡುವುದು (ಶಿಂದಸಾ. ೧೦೦). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧ.

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಯೋಗ)]

ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (ನಾ). ೧. ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಬಂದುದು; ವಾಸ್ತವ ವಾದುದು. ೨. ಕಟ್ಟುಪಾಡು; ಶ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪೃಷ್ಟಿ (Self) ಯೆಂದರೆ . . . ಕ್ರಿಯಾರೂಪ (System) ಎಂದು ಕೊಲಂಡ್ ಹೇಳಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ(ಪತ್ಯಕಾ. ೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ರೂಪ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಕ್ರಿಯಾರ್ಥದ ಮೂಲಂ ವಿಭಕ್ತಿರಹಿತ ಧಾತುವೆಂಬುದು (ಕನಡ. ೨೧೬ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಥ)]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾರ್ಥ. 'ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ' ಪರಾ. [ಸಂ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯ: ರೂಪಭೇದ ಹೊಂದದೆ ಪೂರ್ಣ ಕ್ರಿಯಾಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕಾವ್ಯಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೯೯).

[ಕ್ರಿಯಾರ್ಥಕ + ಅವ್ಯಯ]

ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತನ್ನ ಉಪಭೋಗದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ರಿವಿಧಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಣಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ: ತನ್ನ ಉಪಭೋಗ ಕ್ಕಾಗಿ ಯದ್ಯಚ್ಛಾ ಸಂಭವವಾದ ಎಂದರೆ, ತಾವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮತ್ತು ಅಯಾ ಕಾಲೋಚಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ತಾನು ಆದರದಿಂದ ಕ್ರಿವಿಧಲಿಂಗದಲ್ಲಿ (ಇಷ್ಟ, ಪ್ರಾಣ, ಭಾವದಲ್ಲಿ) ಮಾಡತಕ್ಕ ಅರ್ಪಣ ಕ್ರಿಯೆಯೆನುಂಟೋ; ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾರ್ಪಣವೆಂದು ಅರ್ಪಣತತ್ತ್ವಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು (ಶಿವಾಸಾ. ೧೦೫–೬೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಅರ್ಪಣ)]

ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ: ಮೀಲಾದ ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ವಿಡಿದು ಕ್ರಿಯಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಿಂಗ ಸಿದ್ಧಿ (ಬಸವ. ೧೭೭); ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧವೆ ಭಕ್ತ್ಯಂಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಅಪಚಿ. ೨೪೯–೧೦೯೩).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲಿಂಗ)]

ಕ್ರಿಯಾಲೋಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡ ದಿರುವಿಕೆ; ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ನ್ಯೂನತೆ, —ದೋಷ. ೨. ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾತಿ ರೇಕಗಳಾದರೆ ಎತ್ತುವ ಔಚಿತ್ಯಪ್ರಶ್ನೆ, —ವಿಧಿಲೋಪ: ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷದವರು ಕ್ರಿಯಾಲೋಪವಕ್ತಿದರು (ರಾಶಿ).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಲೋಪ)]

ಕ್ರಿಯಾವಂತ (ಗು). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ; ಕಾರ್ಯನಿರತನಾದವನು. ೩. ಉಪ ಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವನು; ಕೃತಜ್ಞ. ೪. ಮತಸಂಬಂಧವಾದ ವ್ರತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು. [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರಿಯಾವತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಗುರು ಕೊಡುವ ಅಧಿಕಾರದೀಕ್ಷೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸನ್ನಹಿತಮಂಟಪಂ ಕಲಶಪೂಜೆಪೂರ್ವಕ ಶಿಷ್ಯಂ ನಾಡೆ ಭಾಸಿಲೇಪನ ದೇಹಶುದ್ಧಿ ದೀಕ್ಷೋನ್ಮತಂ ತಾಂ ಕ್ರಿಯಾವತಿಯೆಂಬರ್ಯೆಯ್ದ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು (ವೀಶೈಪು. ೬–೬–೬೬).

[ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತೀ]

ಕ್ರಿಯಾವತ್ತೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ: ಅಂತಾದೊಡೆ ಕಾಲಕ್ಕಂ ಕ್ರಿಯಾವತ್ತೆಯನುಳ್ಳುದೆಂದು ಮೀನಲ್ಪೇಡ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಕಾರ್ಯಾ ಚರಣೆ: ಜ್ಯೋತಿಯೊಳಗಣ ಕಪುರಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪುವಿನ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ಉಪ್ಪುವಿಂಗೆ ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದೊಳಗಿಪ್ಪ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಈ ಮೂಱಕ್ಕೆಯು ಬೇಱೆ ಕ್ರಿಯಾವರ್ತನೆಯುಂಟೆ (ಅಪಚಿ. ೧೩–೬೨).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ತನ)]

ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು: ಈತಂಗಂ ಕ್ರಿಯಾವರ್ಧನ ತಪಪ್ರಭಾವದಿಂ ದೇವದೊಗಳ್ದೊಡೊಳಮೀ ವಿದ್ಯಾಧರ ಲೋಕದೊಳಮಮಿತ ತೇಜೋಕಿಶಯನಮಾದುದು (ಶಾಂಪು. ೯–೭೬ ಪ).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವರ್ಧನ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ರೂಪ; ಧಾತು: ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕಮೆಂಗುಂ ನಲ್ಲಲುಮು . . . ನಿರರ್ಥಮೆಂಗುಂ ನಲ್ಲಲುಮು ಲಿಂಗಸಮಾನುಗುಂ (ಕವಿರಾ. ೬೨ ವೃತ್ತಿ). 'ನಾಮವಾಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಚಕ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ: ಕೆಲವು ನರಗಳು (ಕ್ರಿಯಾ ವಾಹಿಗಳು) ಸ್ನಾಯುಗಳನ್ನು ಳುಗ್ಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಪ್ರಾಣಕಾ. ೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಅಪವಾಹಿ ರಕ್ತನಾಳ; ಬಹಿರ್ವಾಹಿ ನರ: (Efferent nerve. ಪ್ರಾಣಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಾಹಿನೀ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಆಖ್ಯಾತ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕ್ರಿಯಾ ವಿಭಕ್ತಿ [ಶಾಕಾಂ. ಧಾತು (ಆಖ್ಯಾತ) ವಿಭಕ್ತಿ]ಯಲ್ಲಿ—ನುಡಿದ + ಅರ್= ನುಡಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೫೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಭಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷ (ನಾ). ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ; ವಿಶೇಷವಾದ ಕೆಲಸ: ಭರತ್ಯರಾವತಂಗಳೊಳ್ . . . ನೆಗೞ್ದೀ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳಲ್ಲಿಂ ದಿತ್ತೆಡೆಯುಂಡುಗೆದೆ ನಡೆಯಿಸುವುದು (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ).

[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯೆಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ; ಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಲ, ದೇಶ, ರೀತಿ ಮೊದಲಾದು ವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಪದ: ಒಂದೂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮೂ ದೊರೆ ಕೊಳೆ ಸಯ್ದು ವೇೞಜದಲೆಗಳಿಳೆ ಪೆಜತಂ ಸಂದಿನಿ ಪೇೞ್ದೊಡೆ ಕೃತ ಯೊಳಗೊಂದಿರದಿರದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಱುವಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಕವಿರಾ. ೩–೨); ಯು ಗ ಳಾ ರ್ಥ ದ ಬಹುವಚನಕ್ಕೊಗೆಕಂದಾಪತ್ಯಲಿಂಗದೆಡೆಗೇಳತ್ಯಂ ನೆಗೞ್ದುಂ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣಮಗಲದೆ ಕಿಂದೆಡೆಗನುಜ್ಞಾವಂಜೇಳತ್ಯಂ (ಕವಿರಾ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶೇಷಣ)]

ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಷಟ್‌ಸ್ಥಲಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನನಾದ ವೀರಶೈವನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ತಾವಾಗಿಯೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಸುಖಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವು, ಇಂತಹ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯೇ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಿಂದ ಕ್ರಿಯಾವಿಶ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವು" (ಶಿವಾಸಾ. ೧೩೪–೩೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವಿಶ್ರಾಂತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಕ್ರಿಯಾ ಶೀಲತೆ: ತಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅವನ ವೃತ್ತಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಕೀವಾತ್ಮ. ೩೬). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ವೃತ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತ (ನಾ). ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಕ್ರಿಯಾವೇತ್ತನಾದವನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮನೀಷಿಯಾದವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಸೌಂದಸ. ೧೧೯ ಅಡಿಟ). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವೇತೃ]

ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ; ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ: ಅನೀಮಿಯ ಕಾಯಿಲೆಯಿರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆ (ಅಡುಸೌ. ೫೯); ಲಾಭದ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಂಗಡಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಕುಶಲತೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೯೪); ಬಡತನವು ದಿನದಿನವು ಹೆಚ್ಚಿ, ಜನರ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೂ, ಧೈರ್ಯಸ್ಥೈರ್ಯಗಳೂ ಉಡುಗಿಹೋದವು (ಭಾರದ.೩೯೩). ೨. [ವೀಶೈ] ಶಿವನಲ್ಲಿರುವ ಆರುಬಗೆಯ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವನೊಳಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಷಡ್ರೂಪದಿಂದ . . . ಷಡ್ಲಿಂಗಗಳ ನಾಶ್ರಯಿಸಿತು (ಭಾರದ. ೨೫೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಕ್ತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕ ಶಬ್ದ: ಪತಂಜಲಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜಾತಿಶಬ್ದ, ಗುಣಶಬ್ದ, ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ, ದ್ರವ್ಯಶಬ್ದ ಎಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ.೧೪೭). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶಬ್ದ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೀಲ (ಗು). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕಾರ್ಯಶೀಲ: ವಿಭೀಷಣನು . . . ರೂಪವಂತನೂ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕನೂ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲನೂ ಆದನು (ವಚಭಾ. ೪೦೩); ಪ್ರಕೃತಿ ಯಾವತ್ತು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ.೧೧೫).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಶುದ್ಧತೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶುದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯ (ಗು). ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ; ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವ: ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯಾರ್ಥದೊಳ್ ಗುಜುಗುಂಮಗೆ, ಬಿಂನಗೆ, ಬಿಂನನೆ ಎಂಬವ್ಯಯಮಂ ಪೇಟಲಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೦೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಶೂನ್ಯ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (ಗು). ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ; ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ: ಕ್ರಿಯಾಸಕ್ತ (Active) ಕೀಟದಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಬಂಧಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಂಡಿವೆ(ಕೀಟಬೆ.೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವ: ತುಷರಸವಿದ್ದುದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಫಲ ಫಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ಕ್ರಿಯಾಸದ್ಭಾವವಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಸತ್ಪಥಭಾವಿಯಲ್ಲ(ಮದೇಮ್ಮ.೨೬೮-೩೩). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸದ್ಭಾವ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯ ಪುನರಾವರ್ತನ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡುವಿಕೆ: ದೂರಾಭೀಕ್ಷಣ ವೀಪ್ಸೋದಾರಾನುಕೃತಿ ಕ್ರಿಯಾಸಮಭಿಹಾರ ಸಮೀಪೋರುತರ ಚಾಪಳಾದಿಗೆ ಸಾರಂಬುಧರಿಂ ಪದಕ್ಕೆ ಯುಗಳೋಚ್ಚರಣಂ (ಶಮದ. ೧೯೫). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಭಿಹಾರ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶಿವಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಶರಣರಿಗೂ ಮಾಡುವ ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯ ಆಗಮೋಕ್ತ ಶಿವಸಮಾಧಿ" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭). 'ಕಾಯಸಮಾಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪೂರ್ವಪದ ಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಉತ್ತರಪದ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಾಸ: ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಸಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಕಾರಕಮುಮಗ್ರದೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ ಸನ್ನಿದಮಾಗೆ (ಶಮದ.೧೬೭).[ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಾಸ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಮಿತಿ (ನಾ). ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸಮಿತಿ; ಕಾರ್ಯಸಮಿತಿ: (Action Committee. ಪಾರಿನಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಮಿತಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸ ನೆರವೇರುವಿಕೆ; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಸಿದ್ಧಿ)]

ಕ್ರಿಯಾಹೀನ (ಗು). ೧. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸ ತಪ್ಪಿದ. ೨. ಕೃತಘ್ನ. [ಸಂ. (ಕ್ರಿಯಾ + ಹೀನ)]

ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ; ಕರ್ಮ: ಸಕಲ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕರ್ಮವೇ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೪). ೨. ಆಚರಣೆ; ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ: ಅಯ್ದನೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯೆಂಬುದು ಮುಂ ಪೇಟ್ದ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯ ಕರ್ತ್ರನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಚಾವುಂಪು. ೨೪೦); ಆಜುವೆ ಜಂಗಮರೂಪು ಕ್ರಿಯೆಯೆ ಲಿಂಗಂ (ಕುಮಾಪು. ೧-೭೯). ೩. ಕವಿ ಕರ್ಮ; ಕೃತಿರಚನೆ. ೪. ದೈಹಿಕ ಕರ್ಮ; ಇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮ. ೫. ಉಪಕಾರ ಸ್ಮರಣೆ. ೬. ಅಭ್ಯಾಸ; ವ್ಯಾಸಂಗ. ೭. ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ; ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೮. ವ್ರತಾಚರಣೆ; ಉಪಾಸನೆ; ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರ. ೯. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕರ್ಮ. ೧೦. ಸಾಧನ; ಉಪಾಯ. ೧೧. ನ್ಯಾಯಾಲಯದಿಂದ ಏರ್ಪಟ್ಟ ತನಿಖೆ, —ವಿಮರ್ಶೆ. ೧೨. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ; ವಿಧಾನ: ಸ್ಫುರಿತ, ನಾಗೋಷ್ಠ, ನಿರ್ಧರ, ವಲ್ಗನ, ಲಂಘನ ಇವು ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದರೆ ಓಡಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೫-೬). ೧೩. ಆರಂಭಿಸುವಿಕೆ; ಉಪಕ್ರಮ. ೧೪. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಕೆಲಸ, —ಕರ್ಮ: ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನುಡಿಯದುದು ವಿಭಕ್ತಿಯನಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳುದಂತದು ಲಿಂಗಂ (ಶಮದ. ೭೨). ೧೫. [ವ್ಯಾಕ] ಕ್ರಿಯಾಪದ: ಭೂತಭವಿಷ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಪೇತ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನುಟಿಯೆ ಕೃತ್ತಪ್ಪುವು (ಶಮದ. ೭೩). ೧೬. [ವೀಶೈ] ಮೂರುಬಗೆಯ ದೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಆಣವ, ಮಾಯಾ, ಕಾರ್ಮಮಲಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಗುರುವು ವೇಧಾ, ಮನು, ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಸುಟ್ಟು (ಭಾರದ. ೨೪೮). [ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾ]

ಕ್ರಿಯೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಶರಣರು ಲಿಂಗೋದಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟಲು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೮). [ಕ್ರಿಯೆ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಕ್ರಿಯೆವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದು: ಸುವರ್ಣಮುಂಟಾಗಿಯುಂ ದಹನ ತಾಪನ ಪಿಂಡಿಬದ್ಧನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆ [ವೆ]ಱ[ಪಾಠಾಂ. ವಿರಮಿಱ, ವಿಱ]ದನ್ನೆಗಂ ಪೊನ್ನಾಗದಂತೆ ತಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷಮಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೦೧-೧). [ಕ್ರಿಯೆ + ಪೆಱು]

ಕ್ರಿಶ್ಚನ್ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್, ಕ್ರಿಶ್ಚನ್, ಕ್ರಿಸ್ತಾನ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತಾವಲಂಬಿ; ಕಿರಿಸ್ತಾನ: ಪುರಾತನದಿಂದ ಬಂದ ಲೋಹಾರನನ್ನು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನನ್ನು ಮುಸಲ್ಮಾನನನ್ನು ಮತ್ತು ಕಾಪು ಜಾತಿಯವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಕೂಡದೆಂದು ಈ ಸೆಕ್‌ಷನ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೨); ಏಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಶಿಷ್ಯರು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್‌ರು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೦೫). ಕ್ರಿಶ್ಚನ್: ಕ್ರಿಶ್ಚನರು ಪಂಜಾಬದ 'ಸಾಧುಸಿಂಹರೇ' ಪ್ರತಿ ಕ್ರೈಸ್ತರಾಗಿ ಬಂದಿರುವರೆಂದು ಅನ್ನುವರು (ವಿಚಾಮಂ. ೯). ಕ್ರಿಸ್ತಾನ: ಆಚಾರ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಕ್ರಿಸ್ತಾನ ಹುಡುಗಿಗೂ ಹೆದರಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಅಕಾರ. ೧೨೩). 'ಕಿರಿಸ್ತಾನ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Christian]

ಕ್ರಿಷ್ಣ (ನಾ). = ಕೃಷ್ಣ: ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತಪಾಲ ಶ್ರೀ ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಕ್ರಿಷ್ಣಸ್ವಾಮೀ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೭-೯; 1568). [< ಕೃಷ್ಣ]

ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನ ವರ್ಧಂತಿ, —ಹಬ್ಬ: ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ಹಬ್ಬದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನೊಂದು ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್ ವೃಕ್ಷವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೬೩). [← ಇಂ. Christmas]

ಕ್ರಿಸ್ತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಯೇಸು. 'ಕ್ರಿಸ್ತಮತ' ಪರಾ. [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ (ಗು). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ; ಕ್ರಿಸ್ತಶಕಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದ: ಕ್ರಿಸ್ತಪೂರ್ವ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಶೋಕನ ಶಾಸನಗಳು (ಕಶಾಅ. ೧೫). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಪೂರ್ವ]

ಕ್ರಿಸ್ತಮತ (ನಾ). ಕ್ರೈಸ್ತಮತ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪದೇಪದೇ . . . ಕ್ರಿಸ್ತಮತ ಬೋಧಕರು ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೋಟಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೫೮). [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಮತ]

ಕ್ರಿಸ್ತಶಕ (ನಾ). ಕ್ರಿಸ್ತನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಎಣಿಸುವ ವರ್ಷ, —ಆರಂಭವಾದ ಶಕೆ: ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ಎಂಬ ಮಾತು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕದ ಮೊದಲ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕಶಾಅ. ೫೨ ಅಡಿಟಿ). 'ಶಾಲಿವಾಹನಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ರಿಸ್ತ + ಶಕ]

ಕ್ರಿಸ್ತಾನ 'ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್' ನೋ.

ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ, ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್: (ಕ). **ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ**: ಟಿಳಕರು ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ ಕವಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧). [< ಕ್ರಿಸ್ತ]

ಕ್ರಿಸ್ತೀಯ 'ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ' ನೋ.

ಕ್ರೀ 'ಕ್ರಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು. ವಾರಿರುಹನಾಳಮಂ ಕ್ರೀಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೇಂ] ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚೆ ಮುತ್ತಿದುವೆನೆ ಮಂಜೀರಮನಳವಡಿಸಿದರು (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡೆ. 'ಕ್ರೀಡನಶೀಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡನಶೀಲ (ನಾ). ಆಟಗುಳಿ; ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ: ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ ನಾಗರಕ ಗಗನಚರ ಕ್ರೀಡನಶೀಲ ಕುಮಾರಕರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೧೦೮ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಮಾನ (ಗು). ಆಡುತ್ತಿರುವ; ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ: ಮಂಗಳ ಚರಿತಂ ಕ್ರೀಡಮಾನನೆಸೆದಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ (ನಾ). ಆಟದ ಬಯಲು; ಆಡುಂಬೊಲ: ಮಳೆಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತು ಆಟ ನಿಂತುಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಂಗಣ)]

ಕ್ರೀಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ (ನಾ). ಆಟದ ಮನೆ; ವಿನೋದ ಗೃಹ; ಲೀಲಾ ಸದನ. [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೃಹ)]

ಕ್ರೀಡಾಗೋಳಕ (ನಾ). ಆಟದ ಸೆಂಡು, —ಚೆಂಡು: ನಿಜಿಸಿದ ಕನಕ ಕಲಶಯುಗಲಮುಮಂ ಪೌರ್ಣಮಾಸೀ ಸೌಂದರಿಯ ಸಿಂದೂರಾರುಣ ಕ್ರೀಡಾಗೋಳ[ಪಾಠಾಂ. ಲ]ಕಂಗಳುಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಆದಿಪು. ೬-೫೧ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಗೋಳಕ (= ಗೋಲಕ)]

ಕ್ರೀಡಾಚಳ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಬೆಟ್ಟ; ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ: ನಿಸರ್ಗಸೌಂದರ ಕ್ರೀಡಾಚಳ ಕೇಳೀಸಮಭಿರಾಮಮುಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೦-೨೫ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಅಚಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಪಟು (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು: ಆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪಟು)]

ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ವಿಕ್ರಮ ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತ ಮಿರ್ಪಂತಿರ್ದ ವಿಜಯಪರ್ವತ ಗಜೇಂದ್ರಮನೇಱಿ (ಆದಿಪು. ೧೨-೬೧ವ); ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಕ್ರೀಡಾಪರ್ವತದಿಂದಿಳಿದನು (ವಚಕಾ. ೭೦). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಪರ್ವತ)]

ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟು, —ಹಿಡಿತ: ಸಂಗೀತ ಸಾಹಿತ್ಯಾದಿ ವಿದ್ಯಾಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂ ಕ್ರೀಡಾಬಂಧ ರತಿಬಂಧಾದಿಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬಂಧ)]

ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದ (ನಾ). ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಭಾಸ್ಕರೀಯ, ಮಾಯಾವಾದ, ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವಾದ, ಕ್ರೀಡಾಬ್ರಹ್ಮವಾದವೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿ ಪ್ರಚುರಗೊಂಡಿರ್ಪುದು (ವಿವೇಕ. ೧೧). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಬ್ರಹ್ಮನ್ + ವಾದ)]

ಕ್ರೀಡಾರಥ (ನಾ). ವಿನೋದ ವಿಹಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ರಥ: "ಕ್ರೀಡಾರಥ[ಪಾಠಾಂ. ರ್ಥ]ಸ್ಸ್ಯಾತ್ ಪುಷ್ಪರಥಃ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಥ)]

ಕ್ರೀಡಾರಸ (ನಾ). ಆಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷ, —ಆನಂದ: ಜಾತಕರ್ಮೋತ್ಸವದೊಳ್ ಪರಿಜನಮುಂ ಪುರಜನಮುಮೊಸಗೆ ಮರುಳ್ಗೊಂಡು ನಿರ್ಭರ ಕ್ರೀಡಾರಸ ಪರವಶರಾದಾಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೧೧ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ರಸ)]

ಕ್ರೀಡಾರಾಜ (ನಾ). ಗಿಡ, ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡುವ ಹನ್ನೊಂದು ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವರ್ತುಳ ಶ್ರೇಣಿ ವನವಾಟ ಚಕ್ರಾವರ್ತ ತೋಪು ಸಾಲು ಗೋಪುರ ಚಿತ್ರ ನರ್ತನವಾಟ ಗಗನವಾಟ ಕ್ರೀಡಾರಾಜ ಚಿತ್ರವ್ಯೂಹ ಕೋಣಕ್ರಮಗಳೆಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ವೃಕ್ಷಸನ್ನಿವೇಶಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವನ (ನಾ). ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಉದ್ಯಾನ; ಕೇಳೀವನ; ಲೀಲೋದ್ಯಾನ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಆಟದ ವಿನೋದ: ಕ್ರೀಡಾವಿನೋದಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿದ್ದವು. ಪುರುಷರಿಗೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ. . . ಬಿಲ್ಲು ಬಾಣ ಕತ್ತಿ ಗದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೌಶಲ್ಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿನೋದ)]

ಕ್ರೀಡಾವಿಲೋಲತೆ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ; ಕ್ರೀಡಾಲೋಲುಪತೆ: ಪುಣ್ಯಗಣ್ಯ ಮಂದಾಕಿನಿಯ ವಾಹಿನಿಯ ಕಂದರ ಕ್ರೀಡಾ ವಿಲೋಲತೆಯ ನೀಲ ಲೀಲಾಶೀಲ ಸಲಿಲಕಲ್ಲೋಲದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೩೪). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ವಿಲೋಲತಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಗೃಹ: ಮತ್ತಮಾ ವನಂಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಶಾಲೆ, ಚಂದ್ರಶಾಲೆ . . . ಗಾನಶಾಲೆ, ಕ್ರೀಡಾಶಾಲೆ . . . ತರುವಾಟಿಗಳ ತಣ್ಣೆಳಲ್ಗಳೊಳಗೆಯುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೧೩). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶಾಲಾ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲ (ಗು). = ಕ್ರೀಡನಶೀಲ: ಆ ಸಾಗರದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲವಾದ ಚಂದ್ರಕಿರಣದ ಲೇಖನದಂತೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೧೯). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೀಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಆಟಗುಳಿತನ: ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಣಿದಾನಾಭಾವದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಾಶೀಲತ್ವದಿಂದಮಭೀಕ್ಷಣ ಜ್ಞಾನೋಪಯೋಗಾದಿಭಾವನಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದಂ (ಗೂಮ್ಮಸಾ. ೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರೀಡಾಶೈಲ (ನಾ). = ಕ್ರೀಡಾಚಳ: ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗಿರದೆ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲದಂತೆ ವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವದು (ಚಿನ್ನಬೇ. ೭೨). [ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಶೈಲ)]

ಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ (ಗು). ಆಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ, —ತೊಡಗಿದ: ಗಂಗಾಜಲಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೯ ವ).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಆಸಕ್ತ)]

ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆ (ನಾ). ಆಟಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆ, —ಮೇಲಾಟ: ಉತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಪರ್ಧೆಗಳು ನಡೆದವು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀಡಾ + ಸ್ಪರ್ಧಾ)]

ಕ್ರೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟವಾಡು; ವಿನೋದಪಡು; ಕೇಳಿಯಾಡು: ಮುನ್ನಿನ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಡನೆ ಬಾರಿಯೊಳ್ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗಜ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂದಂ ನೀಡುಂ ಬೇಗಂ ಕ್ರೀಡಿಸಿಯಾನೆಯ ಸೇದೆಗೆಡಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೪–೧೫); ಭರತಮಂಡಲದೊಳ್ ಇರ್ಪತ್ತುಮೂಜು ಸಿಂಹಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ದುದಂ ಕಂಡುದಜುಂದೆ (ಚಾವುಂಪು. ೭೪–೨೫); ಸಲಿಲದೊಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸಿದರಂಗನೆಯರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦–೧೦). ೨. ಸಂಭೋಗಮಾಡು; ರತಿಕ್ರೀಡೆ ಆಡು: ಸಿದ್ಧದಂಪತಿಗಳ್ ಕ್ರೀಡಿಸುತಿರ್ಪರೀನಗತಟ ಶ್ರೀಖಂಡಷಂಡಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೯–೧೧೮); ಪುರದ ಸೂಳೆಯರ್ವೆರಸಸಹಾಯಂ ಮನಕೆ ಬಂದವೋಲ್ ಕ್ರೀಡಿಸುವಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨–೩೧); ಸ್ವಪನದಿ ಬಂದು ಕ್ರೀಡಿಸಿದಾತ ಪ್ರಿಯನಾದಪ ಕೆಲದಿವಸಂಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೫–೨೭). [< ಕ್ರೀಡನ + –ಇಸ್ಯು]

ಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ವಿನೋದ; ಕೇಳಿ: ತಿಳದಿಂ ವಸ್ತ್ರದಿನರ್ಥದಿಂ . . . ಕ್ರೀಡೆಯಿಂ ಫಳಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೯–೧೯); ಅದು ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ರುಚಿಸುವ ಒಂದು ಶಾಬ್ದಿಕ ಕ್ರೀಡೆ (ಸಾಹಿಶ. ೫೮). ೨. ಸಂಭೋಗ; ರತಿಕ್ರೀಡೆ: "ರಮಿಸು–ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ).
[ಸಂ. ಕ್ರೀಡಾ]

ಕ್ರೀತ (ಗು). ೧. ಬೆಲೆಗೆ ಕೊಂಡ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆದ. ೨. (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಹಡೆದ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಿಂದ ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಕಿದ ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೀತದಾಸ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆಳು, —ದಾಸ: ಬಿಲಾಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಕ್ರೀತದಾಸನು ಇಸ್ಲಾಮಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ಹಮಪ. ೧೦); ಅವಳೇನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಯೇ ನಾನು ತನ್ನ ಕ್ರೀತದಾಸನೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೫೭). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸ]

ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣಾಳು, —ದಾಸಿ: ನೀನು ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರಣಯಿನಿಯಲ್ಲ, ಕ್ರೀತದಾಸಿ (ಕುರುಕ್ಷೇ. ೭೩). [ಕ್ರೀತ + ದಾಸಿ]

ಕ್ರೀತಾನುಶಯ (ನಾ). ಕ್ರಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ: ವ್ಯವಹಾರ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ರೀತಾನುಶಯ, ಅಭು ಪೇತ್ಯಾಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಎಂಬ ೨೫ ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೬೨).
[ಸಂ. (ಕ್ರೀತ + ಅನುಶಯ)]

ಕ್ರೀದಾಸಿ (ನಾ). ಕೆಲಸದವಳು; ತೊತ್ತು: ಶಿವಪೂಜಾಲಂಬನಕರ್ಮ ಕ್ರೀದಾಸಿ ಕೊಡನ ಹೊತ್ತಂತೆ, ಶೇಷನ ಚಮತ್ಕಾರಭೇದದಂತೆ (ಮದೇಮ್ಮ. ೨೮೪–೫೭). [< ಕ್ರೀತದಾಸಿ]

ಕ್ರೀವಂತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಯಾವಂತ: ವಂದಿಸಿ ನಿಂದಿಸಬಾರದೆಂಬುದೇ ಕ್ರೀವಂತನ ಇರವು (ಅಜಿಮಾ. ೨೬೬); ಕ್ರೀವಂತಂಗೆ ಪಡಿಪುಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗವೇ ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಭಂಗ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೩–೨೫೭). [< ಸಂ. ಕ್ರಿಯಾವತ್]

ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ (ನಾ). (ಬಾಹ್ಯ) ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಿರಕ್ತಿ; ಡಾಂಭಿಕ ವೈರಾಗ್ಯ; ತೋರಿಕೆಯ ವಿರಕ್ತಿ (?): ಮಣ್ಣು ಬೆಕ್ಕು ನನ್ನಿಯ ಮೂಷಕನ ಮುಟ್ಟಿದುದುಂಟೆ? ಜಗಗನ್ನರ ಕ್ರೀವಿರಕ್ತಿ ಪ್ರಸನ್ನನ ಮುಟ್ಟಿದುದುಂಟೇ? (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪–೨೬೩). [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ವಿರಕ್ತಿ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ (?): ಕುಸುಮವು ಒಣಗಲು ವಾಸನೆ ಮುಡಿದಲ್ಲಿ ಮೂಸಲು ತಿಳಿವಂತೆ ಕ್ರೀಶುದ್ಧ ಆದಲ್ಲಿ ವಸುಧೀಶ ಭಾವಶುದ್ಧವಾಗಿರ್ಪನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೨೫–೬). 'ಭಾವಶುದ್ಧ' ಪರಾ. [ಕ್ರೀ (< ಕ್ರಿ) + ಶುದ್ಧ]

ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನಾದವನು: ಪಾಷಾಣ ವಿಲ್ಲದೆ ದೀಪ್ತಿಗೆ ತೋಱಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಕ್ರೀಶುದ್ಧಾತ್ಮನಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ವಿರಕ್ತಿಯನಱಿವುದಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲವೆಂದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೪–೨೭೨).
[ಕ್ರೀಶುದ್ಧ + ಆತ್ಮ]

ಕ್ರುಂಚ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ; ಕೊಂಚೆ: "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರುಂಚಂ [ಪಾಠಾಂ. ಆಕ್ರೋಂಚ ಕ್ರುಜ್] ಕ್ರೌಂಚಮೆನಿಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೦–೩).
[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚ]

ಕ್ರುಕರ (ನಾ). = ಕೃಕರ. 'ಕ್ರುಕರಮಾರುತ' ಪರಾ.
[< ಕೃಕರ]

ಕ್ರುಕರಮಾರುತ (ನಾ). ಕ್ರುಕರವೆಂಬ ಮಾರುತ, —ವಾಯು: ಕ್ರುಕರಮಾರುತನಂಜನದ ವರ್ನಮನೆಯ್ದೆ ನಾಸಿಕದಗ್ರದೊಳಗಿರುತ್ತಾ (ವೀಶೈಪು. ೪–೨೦–೨೫). [ಕ್ರುಕರ + ಮಾರುತ]

ಕ್ರುಕರವಾಯು (ನಾ). = ಕ್ರುಕರಮಾರುತ: ಕ್ರುಕರವಾಯುವು ಯೆಂದರೆ ಸೀನುಗಳ ಮಾಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ವಾಯುವು (ಈಶ್ವಸ್ವ. ೧೫–೪).
[ಕ್ರುಕರ + ವಾಯು]

ಕ್ರುಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಅಡ್ಡ ಬಂದುದುರ್ವ ಕರಕದ ಪೊನಲ್ ಭೂಮಿಯಿಂ ಸಡ್ಡಳಂ ಬೆಳದು ಕೋಮಲಿಪ ವಿಜಾಲದಿಂದಡ್ಡ ಹೆಬ್ಬಳಸಿನಿಂ ಜಯನವ್ಯಸುಲಭದಿಂ ಕ್ರುಡ್ಡಿಸಲ್ವರುಷಗಾಲಾ (ಲಿಂಗಪು. ೩೩–೫). [?]

ಕ್ರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ರೇಗಿದ; ಕೋಪಗೊಂಡ; ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೨. ರೇಗಿದವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೋಪಗೊಂಡವ್ಯಕ್ತಿ: "ಕ್ರುದ್ಧನೆನಲ್ ಕೋಪಿಯೆಂದು [ಪಾಠಾಂ. ಕೋಪಮಕ್ಕು] ತಿಳಿಗೆ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾರನಿ. ೮); ಅಂತು ಭೂಧರವಿರೋಧಿ ಭೂಧರಧರಂಗೆ ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ (ಜಗವಿ. ೪–೮೪ವ); ಕ್ರುದ್ಧನಾದಂ ಧನಂಜಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩–೪); ಮೇನಕಿಯು ಕ್ರುದ್ಧಳಾಗಿ ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಎಂಟು ಸ್ಥಾಯೀ ದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ತರದಿಂದುರ್ವಿದ ಱಪ್ಪೆಯನುರುತರ ಕಣ್ಣಾಲಿ ಚಲನ ಮಿನಿತುಂಬೆತ್ತುಂ ಪಿರಿದುಂ ಪುರ್ಬುಂ ಗಂಟಂ ಧರಿಯಿಸಿ ಬಿಱುಸಾಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಬಾಗಿ]ನೋಡೆ ಕ್ರುದ್ಧಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩–೨೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಕೋಪವನ್ನು ತೋರುವ ಮುಖಭಾವ; ಕ್ರೋಧದ ಭಂಗಿ: ಕ್ರುದ್ಧಮುದ್ರೆಯಿಂದ ತಿಪ್ಪನಿಗೆ . . . ಹೆದರಿಕೆ ಹಾಕಿದರು (ಸಮಜೀ. ೧೪೩). [ಕ್ರುದ್ಧ + ಮುದ್ರೆ]

ಕ್ರುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕರೆಯುವ; ಕೂಗುವ. ೨. ಅಳುವ; ಪ್ರಲಾಪಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಅಳುವಿಕೆ; ಪ್ರಲಾಪ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂಜೆ, ಕ್ರೂಶ, ಕ್ರೂಸ, ಕ್ರೋಸು (ನಾ). ಶಿಲುಬೆ: ಗುಂಪಾಗಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಡಿಸಲುಗಳು ಕ್ರೂಜೆಯ (Cross) ಕೈಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು (ಇಂದ್ರಚಾ. ೧). ೨. ಗೌರವಸೂಚಕ ಪದಕ: ಕ್ರೂಜೆ ಮತ್ತು ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ತಗುಲಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾವಲುಗಾರನೊಬ್ಬ (ಪುನರು. ೨೧೮). ೩. ಯೇಸುವಿನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮದವರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಶಿಲುಬೆಯಾಕಾರದ ಚಿಹ್ನೆ: ನನ್ನ ಬಲವೆಲ್ಲ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿದೆ. ನನ್ನ ಕತ್ತಿನ ಕ್ರೂಜೆ ಹಿಡಿದೆಳೆದು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೀಯೆ? (ಪುನರು. ೨೮೬).

ಕ್ರೂಶ. 'ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ' ಪರಾ. ಕ್ರೂಸ : ಚರ್ಚದ ಮುಖ್ಯ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಕ್ರೂಸದ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿದ ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು . . . ಇಟ್ಟಿರುವರು (ಕಭಾಗೆ. ೨೪೯). ಕ್ರೋಸು : ೪. ಮೋಜಣಿದಾರರು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಬಾಂದಿನವರ ಉಪಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು (?) : ನಾವೂ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಗದ್ದೆಯ ಕ್ರೋಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವ ಅವರ ತೆಂಗಿನ ಮರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮಣ್ಣನಂ. ೪). [← ಇಂ. Cross]

ಕ್ರೂರ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಯವಾದ; ಕರುಣವಿಲ್ಲದ; ಕಠೋರ ಹೃದಯದ : "ಕ್ಷುದ್ರಮೆನಿಸಿರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯–೫); ಕ್ರೂರ ಕೆಂಗಣ್ಗಳಿಂ ಕಚ್ಚಿದಧರಂಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೬–೨೬). ೨. ದಯಾಹೀನನಾದವನು; ದುಷ್ಟ; ನೀಚ : "ದುರ್ಜನ ಮೂರ್ಖಂ ಕಳ್ಳಂ ಮಜ್ಜಗದೊಳ್ ಕ್ರೂರಶಬ್ದ" (ನಾನಾಕಂ. ೧೩೧); ಕ್ರೂರರವಗುಣದ ಕುಟಲೋದ್ಧಾರರ್ . . . ನಡೆತಂದರಿರದೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨–೧೦೦). ೩. ಕಳ್ಳ; ತಸ್ಕರ : "ಖಳ ಮೃಗಭೇದ ತಸ್ಕರರು ಕ್ರೂರಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೭). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೃಗ. ೫. ಗಿಡುಗ. ೬. ಅನ್ನ; ಕೂಳು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರ ರೀತಿಯಿಂದ ಕರುಣೆ ತೋರುವವನು; ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಕರುಣೆತೋರುವವನು: ಬೆಂದೆನ್ನೆರ್ದೆಗೆ ಕರೆದೆ ನೀನಮೃತಮಂ, ಶೋಕಸಂತಪ್ತನೆಂದೊಡನೆ ವಿಷವೂಡಿದಯ್, ಕ್ರೂರಕರುಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧೫–೪೦೭). [ಕ್ರೂರ + ಕರುಣಿ]

ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ (ನಾ). ನಿರ್ದಯವಾದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ದುಷ್ಟ : "ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿ ನೃಶಂಸನೆನೆ ಬಿರಿಸಿನವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೪); ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿಗಳಂ ಕೊಲುವುದೇನಱಿದು ನಿಮ್ಮವನು (ಬಸಪು. ೫೧–೭೪). [ಸಂ. ಕ್ರೂರಕರ್ಮಿನ್]

ಕ್ರೂರಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವವನು : "ಕ್ರೂರಗ್ರಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಹ್ಯಂ ಕುವಾಕ್ಯ್ರತನೆನಲು ಚಹಡಮಂ ಕೇಳ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨–೨೩). [ಕ್ರೂರ + ಗ್ರಾಹ್ಯ]

ಕ್ರೂರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕಠಿನಚಿತ್ತ; ಕಲ್ಲೆದೆಯವನು : ತನ್ನ ಕುಮಾರನಾದೊಡೆ ಜಂಗಮವಲಾ ಕ್ರೂರ ಚಿತ್ತನು ಕೊಂದನಾ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶಂಕಿಸದೆ (ಬಸಪು. ೨೫–೨೬). [ಕ್ರೂರ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ರೂರತನ (ನಾ). ನಿರ್ದಯತೆ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ಕ್ರೂರತನದಲಿ ಕೊಲಿಸಿ ಚಿಂತಿಸಲಾರು ಮೆಚ್ಚುವರು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬–೭೬). [ಕ್ರೂರ + –ತನ]

ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯವನ್ನು ತೋರುವವಳು; ದುಷ್ಟೆ : ಧರ್ಮಜ್ಞನಾತನಾ ಕೈಕಯೀ ಕ್ರೂರದರ್ಶಿನಿಯ ಗರ್ಭದಿನೆಂತುಟು ದಿಸಿದನೊ ಸೋಜಿಗಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೦೨–೨೦೯). [ಕ್ರೂರ + ದರ್ಶಿನಿ]

ಕ್ರೂರಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಚಿಟ್ಟುತಾಂಡ್ರಿ ಮರ, ಕಾಡುಲವಂಗ, ಕ್ರೂರಮಾವು" (ಮೈಔಗಿ. ೫೨–೧೦೩೪). [?]

ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ : ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಅಣ್ಣನ ಕ್ರೂರಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ವಚಭಾ. ೩೭). [ಕ್ರೂರ + ಆಜ್ಞೆ]

ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಭಯಾನಕವಾದ ಆಯುಧ : "ಕ್ರೂರಾಸ್ತ್ರದೊಳು ಗಾಳಿ ತಿಗುರಿಯೊಳು ಸೇನೆಯೊಳು ಕೋಕದೊಳು ಚಕ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೨). [ಕ್ರೂರ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಕ್ರೂರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೂರ ೨ : ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮಾನವರೆ, ಕಠಿಣಮನಸ್ಕರಾಗಿ, ಕ್ರೂರಿಗಳಾಗಿ (ಅನ್ನಪೂ. ೭೫). [ಕ್ರೂರ + –ಇ]

ಕ್ರೂಶ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣ (ನಾ). ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನು ಶಿಲುಬೆಗೆ ಏರಿದುದು : ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರೂಶಾರೋಹಣದ ದೊಡ್ಡ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿ ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ಚಕಿತನಾದನು (ಪುನರು. ೧೮೫). [ಕ್ರೂಶ (< ಕ್ರೂಜೆ) + ಆರೋಹಣ]

ಕ್ರೂಸ 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೇಂಕಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ; ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗು : ವಾರಿರುಹನಾಳಮಂ ಕ್ರೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಕ್ರೀಂ]ಕಾರರವಂ ಸಹಿತವಂಚೆ ಮುತ್ತಿದುವು (ಗಿರಿಕ. ೧೦–೩೨); ತಳರ್ವ ಹಂಸೆಗಳ ಕ್ರೇಂಕಾರವೇ ಕಹಳೆಗಳ್ (ಚೇರಮ. ೭–೨೦). 'ಕ್ರಿಂಕಾರ' ಪರಾ. [?]

ಕ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಣಿಕಾಱ (ನಾ). ತೆರಿಗೆ ವಸೂಲಿ ಮಾಡುವವನು; ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಮಿರಿಂಜೆನಾಡ ಕ್ರೇಣಿಕಾಱಂ ಮಾಳಪಯ್ಯ ನಾಯಕರ (ಎಇ. XIX, ೩೮–೪೪; 1144). [ಕ್ರೇಣಿ + –ಕಾಱ]

ಕ್ರೇತವ್ಯ (ಗು). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ; ಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇತೃ (ನಾ). ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಯುವವನು; ಕೊಳ್ಳುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೇಯ (ಗು). = ಕ್ರೇತವ್ಯ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೈಸ್ತ (ನಾ). = ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ : ಕ್ರೈಸ್ತ ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಮತಾಂತರಹೊಂದಿ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೩); ಹಿಂದು ಜೈನ ಮುಸ್ಲೀಮ ಕ್ರೈಸ್ತರಾವೊಂದೇ ಬಾಂಧವರು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೪೬–೮); ಕ್ರೈಸ್ತ ಪಾದರಿಗಳು . . . ಶಾಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (ಭಾರದ. ೪೨೬). [← ಇಂ. Christ]

ಕ್ರೋಂ (ನಾ). ಒಂದು ಮಂತ್ರಾಕ್ಷರ : ಕ್ರೋಂ ಕವಚ ಮುಖ್ಯೆ ಮಂತ್ರಾಧಿದೇವತೆ ದೇವಿ (ಕೈವಲ್ಯ. ೧–೬–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ರಂಗಿನ ಗಿಡ (ಕರಾ) : (ಮೈಔಗಿ. ೨೩–೪೨೭). [< ಕ್ರೋಟನ್ನು + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಕ್ರೋಟನ್ನು (ನಾ). = ಕ್ರೋಟನ್‌ಗಿಡ : ಗುಲಾಬಿ, ಗೊರಟಿಗೆ, ಕ್ರೋಟನ್ನುಗಳಿಗೆ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಕ್ಷೌರಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೦೬). [← ಇಂ. Croton]

ಕ್ರೋಡ (ನಾ). ೧. ಎದೆ; ವಕ್ಷಸ್ಥಳ : ವಾರ್ಧಿಕ್ರೋಡಾವಗೂಢಂ ಹರಿ ಬಡಗೊರವಂ ನಂಟನೀ ಯಾಮಿನೀನಾಥಾರ್ಧ ಪ್ರೋತ್ತಂಸನೆಂಬೊಂ (ಜಗವಿ. ೧೭–೮೪); ಕ್ರೋಡಂ ಕುಳಿದಿರೆ ಕಕ್ಷಂ ನೋಡಲ್ ಮಾಂಸಭರಿತಮಾಗಿರೆ . . . ತುರಗಂ ಶುಭದಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧–೩೨). ೨. ಹಂದಿ; ವರಾಹ : ಸುರವೆಣ್ಣಂದಲಿ ಪುಷ್ಪದಂತ ವನದೊಳ್ ತಾಂ ಕ್ರೋಡರೂಪಾಗನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೮೯); ಬಂದರಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕವು ಕ್ರೋಡ ಶತಕಗಳು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೪–೪). ೩. ವರಾಹಾವತಾರಿಯಾದ ವಿಷ್ಣು : ಪದದೊಳು ಕೂರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ . . . ಘನಗ್ರೀವದೊಳಾದಿ ಕ್ರೋಡಸ್ವರೂಪಂ ನಡುವಿನೊಳು ನೃಸಿಂಹತ್ವಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೩–೧೭; 1170). ೪. ಶನಿಗ್ರಹ. ೧, ೪ : ಇದು ದೀಹಾರದ ಗೇಹದಂತೆ ಹರಿಣೇರಮ್ಯಂ ಗ್ರಹಗ್ರಾಮದಂತುದಿತ ಕ್ರೋಡ ವಿಭಾಸಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫–೬೮). ೫. ಬಳಿ; ಸಮೀಪ (?) : ಇಂಗುದೀ ಪಾದಪದ ಕ್ರೋಡಮಂ ಸಾರಿ ಕುಳಿತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೬–೧೫–೪). ೬. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಎಂಟು ಕುಲಸರ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಟು ದಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪೊತ್ತು ಅನಂತ . . . ಕ್ರೋಡ ಕಾಲವೆಂಬಷ್ಟ ಕುಲಫಣಿಗಳಿಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೭೭). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡಧ್ವಜ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಗುರುತುಳ್ಳ ಧ್ವಜ ; ವರಾಹಧ್ವಜ : ನನಿಯಂಬಂ ಮಿಗೆ ಕೆಣ್ಮಲರ್ ಮಳೆದಮಂ ಕ್ರೋಡಧ್ವಜಂ ಪೋಲೆ ಕ್ರೋಡ ಕಾಲ (ಗದಾಯು. ೧-೬). [ಕ್ರೋಡ + ಧ್ವಜ]

ಕ್ರೋಡಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪುಟಗಳು ನತ್ಪವಾದಲ್ಲಿ, ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ ; ಮಧ್ಯೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದು ಸೇರಿಸಿದ ಪುಟ. ೨. ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಊಹಾಪೋಹಗಳಿಂದ ಶಂಕೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟಿರುವ ಪತ್ರ ; ಪುಟದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆದುದು : ದಾಸರುಗಳ ಭಾವಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಸ್ವಯಂಕೃತ್ರಿಮದಿಂದ ಹೊರಟ ದಿವ್ಯನಾಮಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳ ಕ್ರೋಡಪತ್ರಗಳಂತೆ (ಳಭವಿ. II, ೧೬೫). ೩. ಅನುಬಂಧ : ಇದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕ್ರೋಡಪತ್ರ ಅಥವಾ ಅನುಬಂಧಗಳಿವೆ (ಬಂಕಟಂ. ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡವಸೆ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಕೊಬ್ಬು, —ನೆಣ : ಮೊದಲ್ಲಿ ಬಾಜಿಗಂಗೊಲಿದ ಜಲಮಂ ಕ್ರೋಡವಸೆಯುಮಂ ರುಧಿರಮುಮಂ ಕುದಿಯಿಸಿ ಪೊಯ್ದಿಡೆ ದಾಸಿಂದ ಫಲದಾಳ್ಪತಿಯ ಫಲಮನದು ತಳಿದಿರ್ದುಂ (ಧರ್ಮಪರೀ. ೬-೬೦). [ಕ್ರೋಡ + ವಸೆ]

ಕ್ರೋಡಶಾಖ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಮರಿ ; ಮರಿಹಂದಿ : ವ್ಯಾಳ್ಕಶರ್ಮಮಂ ಕ್ರೋಡಶಾಖಂಗಳಂ ಪೂಡಿಕ್ಕಿಂ ಹುಲ್ಲಂಪ್ರ ರಾಯಂಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯುಮಿತ್ತು (ಜಡಕಾ. ೫-೩). [ಕ್ರೋಡ + ಶಾಖ]

ಕ್ರೋಡಶಾಲೆ (ನಾ). ಗಜಶಾಲೆ ; ಕರೋಟಿ : ದಿಕ್ಕಾಲ ಶಾಸನದಿ ನಾಶಾಳಂಬಂದ್ರಂಗಳ್ಗಂದು ಸುಕ್ರತಿಳಕಪತ್ರ ಸಮೆಯುತಿದ ವಿಶಾಲ ಕ್ರೋಡ ಶಾಲೆಗಳಿಸಿದ ಜೆಂ ಬೊಸ್ಸ ಳಲಪದ ಮಾಡಶಾಲೆಗಳುಮಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧ ವ). [< ಕ್ರೋಡಶಾಲೆ]

ಕ್ರೋಡೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಆಲಿಂಗನ : "ಆಲಿಂಗನಂ . . . ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ – ಈ ೭ ಅಪ್ಪಿಕೊಳುಙ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೧೧೪). ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವಿಕೆ ; ಸಂಗ್ರಹಣ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಖಗೆಗಳೂ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಜ್ಜ್ವಾಯಮ್ಯತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಏದಿದ್ದು ಭರತನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತ ಕ್ರೋಡೀಕರಣವು ಕಳ್ಳವಾಯಿತು (ಭಾರದ. ೫೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು ; ಆಲಿಂಗಿಸು. 'ಕ್ರೋಡೀಕರಣ' ಪರಾ. ೨. ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು ; ಸಂಗ್ರಹಿಸೊಳಿಸು : ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರೀಕ್ಷಕರ ವರದಿಗಳ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾಇಪ್ರ. ೪) ; ಆ ಶಯಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ ಈಗ ಸಮಗ್ರ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಕಾಲಮಾನದಿಂದ ವಿವರಿಸಬಹುದು (ಭಾರದ. ೧೬೧) ; ಜಗದಿಶಿಷಂದ್ರಬೋಸರು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಿ . . . ಳಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸಪ್ಪಳ. ೯೨). [ಕ್ರೋಡೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಕ್ರೋಡೀಕೃತ (ಗು). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ; ಸಂಗ್ರಹಿತ : ದಿಯನ್ ಮಧ್ಯಸ್ಥಮಂತಸ್ಥ ಕರ್ಮವಶಭ್ರಾನ್ಮೃದನೇಳ ಜೀವನಿಷಣ ಕ್ರೋಡೀಕೃತಾಧ್ಯಂತರಂ (ಅವಿ. ೧-೪೬) ; ನಾತಾಯನ ಪರೀಕ ಮತ್ತವಾರಣ ಕ್ರೋಡೀಕೃತ ಚಂದ್ರಶಾಂತ ಶಾಂತ ಸುಧಾದೇದಿಶಾ ಮಧ್ಯ ಭೂಮ್ಯಂತ ರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೬ ವ) ; ಮೆದುಳಿನ ಕೆಲವು ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಕ್ತಿಯು ರಾಸಾಯನಿಕ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ, ಕ್ರೋಡೀಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧ (ನಾ). ರೇಗು ; ಕೋಪಾತಿರೇಕ : ಅನಂತಾನುಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧ ಮಾನ ಮಾಯಾ ಲೋಭಂಗಳಂ ನಿರಂಬರಿಚಿ (ಅವಿ. ೧೧-೧೪ ವ) ; ಕ್ರೋಧಾರ್ಥರಾದ್ರಮಿಷ್ಟಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಜಡಕಾ. ೪-೧೩) ; ಹರುಷ ದರ್ಪ ಕ್ರೋಧ ಲಜ್ಜಾತುರತ ಮಾನವಿಮಾನವಿವಶರಿ ಶಿರುತ ಸಮ ಶೆಂಡಿಸಿ (ಅಷ್ಟಾಬು. ೬-೧೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧಚರಿತ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತ ಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗೋಪಗೊಂಡ . . . ಕ್ರೋಧಚರಿತ, ವರಾಹ ಶರ್ವಕವೆಂಬಪ್ಪ ವಿಧ ರದನಕ್ಷತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಂ (ವಿವೇಕ. ೩೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧನ (ಗು). ೧. ಮುನಿಸಿನ ; ಕೋಪಾವೇಶದ ; ಕ್ರೋಧವನ್ನುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಕುದ್ಧನಾದವನು ; ಕೋಪಗೊಂಡವನು : ನೀಂ ಕ್ರೋಧನ ನಾಗಲ್ ಬಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ಶಿನಗೆಣಗಡಂ ನಂಬು ರಾಜಾಧಿರಾಜ (ಅವಿಪ. ೧೪-೦೪). ೩. ಕ್ರೋಧ ; ಕೋಪ. ೪. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದವರಿಪರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಏವತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದು : ಪ್ರಭವ, ವಿಭವ . . . ಕ್ರೋಧನ ಆಕ್ಷಯವೆಂಬಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು(ವಿವೇಕ. ೩೨೧).[ಸಂ.]

ಕ್ರೋಧಪಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರಧರಿಂದ ಆಹುವ ಮಾತು ; ಸಿಡುಕಿನ ಮಾತು : ಕ್ರೋಧಪಾಣಿ ಸಂಕಟ್ಟೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಉತ್ತರವಲ್ಲ (ಬೆಕಂಚಾ. ೧೬೪). [ಕ್ರೋಧ + ಪಾಣಿ]

ಕ್ರೋಧಧಾಧ (ನಾ). ಕೋಪದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು ; ವಿವೇಕ ಕಪ್ಪಿದವನು : ಕ್ರೋಧಾಂಧ ಸೋದರನ ಭೀಷಣ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯನಳಕಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೬-೭೩). [ಕ್ರೋಧ + ಅಂಧ]

ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕ (ನಾ). ೧. ಕೋಪದ ಆತಿರೇಕ, —ಹೆಚ್ಚಳ. ೨. ಆತಿಯಾದ ಕ್ರೋಧ ವುಳ್ಳವನು : ಕಾತಿಸಂಕರಕಾಂಗಿ ಕ್ರೋಧಾತಿರೇಕಗಿ ಗಾಢಗರ್ಭಿಗಿ ಭೂತಸ್ಯೆರಿಗೆ ಪಾರ್ಥರೇರ್ಲ್ ಪರಲೋಕ ವಿಲ್ಲೆಂದ (ಉತ್ಸಾಲ. ೪-೨೫). [ಕ್ರೋಧ + ಆತಿರೇಕ]

ಕ್ರೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಪಿಷ್ಠ ; ರೇಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನು : ದುಷ್ಟ ಮಾನಸನಂ ಳುಜನ ಜನಿಶಿಪ್ಪನಂ ಕ್ರೋಧಿಯುಮನಸ್ಕನಾದಂ ಬಾಧಕನಾ (ಬಸಪು. ೬೦-೫೫). ೨. ಪ್ರಭವ ಮೊದಲಾದ ಅರವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರ ಗಳಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯದು : ಮತ್ತಮಾವರುಷದೇ ಪ್ರಭವ . . . ಕ್ರೋಧಿ . . . ಆಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೩೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನ್]

ಕ್ರೋಧಿನಿ (ನಾ). ಅನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಏಕತುಂ ಮದಪಾರಣಂ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಪೊಕ್ಕುಂ ಸಿಂಹಪೋತಕಮಂ ಗೆಲ್ಲುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೧) ; ಅಯ್ಯನೆಯ ಕ್ರೋಧಿನಿಯೆಂಬ ಮದದೊಳತಿವರ್ತಯಾನಿ (ಪಂಶಾಮಾ. ೧೫-೬೦ ವ) ; ನರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯವರ ಪಟ್ಟದಾನೆ ಸಂಚತ ಕಲಿಕತ ಅರ್ಧಗತಿಪ್ರಚೋದಕ ಅತಿವರ್ತಿಗ ಅಧೋಧಿನಿಯಂಧಿನಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ ಗಂಧಗಜಾಧಿಪತಿಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂಬುಗಾಣದೆ (ಪಂಬರ. ೩-೨೧). [ಸಂ. ಕ್ರೋಧಿನ್]

ಕ್ರೌಠಿಕ (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವಿಕೆ ; ಕೂಗು. ೨. ದೂರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ ; ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲಿಯ ಅಳತೆ ; ಹರಿದಾರಿ : "ಎರಡುಂ ಸಾಸಿರ ದಂಡಂ ನಿರುತಂ ತಾನೊಂದು ಕ್ರೌಠಿಕ" (ವೈಜಯಾ. ಅನು. I, ೪-೪೧) ; ಆ ದಂಡವೆರಡು ಸಾಸಿರ ಮಾಗಲೊಂದು ಕ್ರೌಠಿಕವೆಸರುವದು (ವಿವೇಕ. ೩೦೧) ; ಒಂದು ಯೋಜನವನ್ನು ಎಂಟು ಕ್ರೌಠಿಕಗಳಾಗಿಯೂ . . . ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಸಾ. I, ೧೯೬) ; ಸ್ವಾಮಿತೀರ್ಥದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರೌಠಿಕದ (ಹರದಾರಿ) ಮೇಲೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಎಂಬುದೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥವದೆ (ವೇಂಮಾಹಾ. ೪). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷಾ (ನಾ). ಕಸೂತಿ: ಶೀಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವು ಚೆಂಡು ಹಾಕುವುದು, ಕಾಗದದ ಹೂಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಕ್ರೋಷಾಕೆಲಸ . . . ಇತ್ಯಾದಿ (ಶನಿಸಂ. ೧೫). [← ಇಂ. Crochet]

ಕ್ರೋಷ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೂಗುವವನು. ೨. ನರಿ: "ಘೇರವಂ ಮೃಗ ದೂರ್ತಕಂ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟುವೆನೆ ನರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮–೧೦); ಅದಱ ಪೊಡೆಯಂ ಡಾಣೆಯಿಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆಯಾ ಕ್ರೋಷ್ಟು ನಿರ್ವೇದಂ ಗೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೯–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ . . . ಗುಹಾ – ಈ ಜ ನರಿಬಾಲದ ಹುಲ್ಲು, ನರಿಬಾಲದ ಹೊನ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ಕ್ರೋಷ್ಟುವಿನ್ನಾ]

ಕ್ರೋಷ್ಟೃ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೨. ನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ; ಬಿಳಿಕುಂಬಳ: "ವಿದಾರೀ . . . ಕ್ರೋಷ್ಟ್ರೀ, ಭೂಸೀತಾ – ಬಿಳೀ ಕುಂಬಳದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). ೨. ಹೆಣ್ಣುನರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ರೋಸು 'ಕ್ರೂಜೆ' ನೋ.

ಕ್ರೋಳ (ನಾ). ಎದೆ; ವಕ್ಷ: "ವಕ್ಷದಯೆಡೆಯೆ ಕ್ರೋಳ(ಡ)ಮದಕ್ಕುಂ" (ಅಶ್ವಶಾ. ೯–೩೦). [< ಸಂ. ಕ್ರೋಡ]

ಕ್ರೌಂಚ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಚೆ; ನೀರುಕೊಕ್ಕರೆ: "ಕೊಂಚೆ ಕ್ರೌಂಚಕೆ" (ಕಶರ. ೨೯). ಕ್ರೌಂಚಮಿಥುನದ ಕೇಳಿ ಇಂಚರದ ಚಿಲಿಪಿಲಿ (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೩೨); ಹಿಮಗಿರಿಯ ದೂರದಿಂದೈತಂದುವೆಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರೌಂಚ ಸಾರಸ ಪಂಕ್ತಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫–೩೯೮). ೨. ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೩. ಷಣ್ಮುಖ ನಿಂದ ಸೀಳಲ್ಪಟ್ಟುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪರ್ವತ: ಎಚ್ಚಂತೆ ಮುಂ ಧೂರ್ಜಟಿಪುತ್ರಂ ಕ್ರೌಂಚಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೬–೮೯). ೪. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ರೌಂಚದಾರಣ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪರ್ವತವನ್ನು ಸೀಳಿದವನು; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ; ಷಣ್ಮುಖ. [ಕ್ರೌಂಚ + ದಾರಣ]

ಕ್ರೌಂಚಪದ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಾಳ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಕ್ರೌಂಚಪದ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). ೨. [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದ ದಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತ: ಅತಿಶಯ ರಚನೋಪೇತಮಶೇಶೋರ್ವೀತಳಕಂ ಕ್ರೌಂಚಪದಮಿದತಿಶಯ ಪದ ರಚನೆಗಳಿಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೪). ಕ್ರೌಂಚಪದಂ ತಾನೆಂದಪ ರಾರ್ಯರ್ ಭಮಸಭನನನನಗಮಿವು ನೆರೆದಿರಲ್ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೮).

[< ಸಂ. ಕ್ರೌಂಚಪದಾ]

ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸೇನಾ ವ್ಯೂಹ: ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನು ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನ್ನು ಕ್ರೌಂಚವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ (ಪಡಭಾ. ೨೭೧). [ಕ್ರೌಂಚ + ವ್ಯೂಹ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೌಂಚವೆಂಬ ಪರ್ವತದ ವೈರಿ; ಷಣ್ಮುಖ. ೨. ಪರಶುರಾಮ: ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿಯಾಗಿಯುಂ ಷಣ್ಮುಖ ನಲ್ತು (ಜಗವಿ. ೮–೧೦ವ). [ಕ್ರೌಂಚ + ಅರಾತಿ]

ಕ್ರೌಂಚಾರಿ (ನಾ). = ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿ ೧: "ಗೌರೀಸುತಂ ವಿಶಾಖಂ ಶಕ್ತಿಪಾಣಿ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ಸೇನಾನಿ . . . ಸ್ವಾಮಿ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫–೧೬); ತಾರಕಾರಾತಿಯೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂದ ಬೃಂದಾರಕರ ಪೊರೆದ ಕ್ರೌಂಚಾರಿ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧–೧೩).

[ಕ್ರೌಂಚ + ಅರ್ಯಿ]

ಕ್ರೌಂಚಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ . . . ಕ್ರೌಂಚಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿ ಎಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಕ್ರೌಂಚ + ಆಸನ]

ಕ್ರೌರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ; ಕಲ್ಲೆದೆತನ. ೨. ಭೀಕರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಉಗ್ರತೆ: ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೇವೆಮಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳ ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದನು (ಋಕ್ಸಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಪ್ತ, ಕ್ಲುಪ್ತ (ಗು). ನಿಗದಿಯಾದ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ; ನಿಶ್ಚಿತ ವಾದ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ: ಹೆಚ್ಚಿನವರು . . . ಆಫೀಸುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲಪ್ತಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋಗಲು ಬಯಸುವರು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೪೫); ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೦); ನನಗೆ ಶಾಪಾಂತರವು ಋಷಿಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಕ್ಲಪ್ತವಾಗಿತ್ತು (ಅರ್ಕಮಾ. ೬೦). **ಕ್ಲುಪ್ತ**: ಅರ್ಥವೂ ಶಬ್ದವೂ ಪರಸ್ಪರ ಕ್ಲುಪ್ತಗಳಾಗಿವೆ (ಜೀವಸೌ. ೪೩).

[< ಸಂ. ಕ್ಲಪ್ತ]

ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ, ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಸಮಯ: ಅನನ್ಯರಾಧಿಕೆಯೋ ಅಕ್ಕ ಸಮನೆಯೋ ಸಾಧುಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ಯಾಸಿ. ೧೨೯); ಆಹಾರ ವನ್ನು ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಇಣಿನೋ. ೩೦). **ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ**: ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತಾಯಿತು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೧೯).

[ಕ್ಲಪ್ತ + ಕಾಲ]

ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ (ನಾ). ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತು: 'ಕ್ಲಪ್ತವೃತ್ತ' ಎಂದರೆ ಅದರ ವಸ್ತುವು ಕಲ್ಪಿತವಾದದ್ದು (ಸಂನಾಟ. ೧೮೯). [ಕ್ಲಪ್ತ + ವೃತ್ತ]

ಕ್ಲಬ್ಬು (ನಾ). ವಿಹಾರ, ವಿನೋದಾರ್ಥಗಳಿಗಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟ ಸಂಘ; ಕೂಟ: ನಾಗರಾಜ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೋ ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟನೋ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ . . . ಆಡತೊಡಗಿದರು (ಮಹಾಗ. ೨೫).

[← ಇಂ. Club]

ಕ್ಲಮ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ; ದಣಿವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಮಥು (ನಾ). ೧. = ಕ್ಲಮ: "ಗ್ಲಾನಿಃ, ಕ್ಲಮಥುಃ – ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಿಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೮–೪೪೭). ೨. ನೋವು: "ಕ್ಲಮಥು ಗ್ಲಾನಿಯೆಂದೆನಲು ನೋವೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತ (ಗು). ಬಳಲಿದ; ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ: ದಿವಸಕರ ಸಂತಾಪ ಕ್ಲಾಂತಮಪ್ಪ [ಪಾಠಾಂ. ಸಂತಾಕ್ರಾಂತವಪ್ಪ] ಕುಮುದಾಕರ ಕುನ್ಮುಖತೆಯ ದೊರೆಕೊಳ್ಗುಂ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೧); ದುರ್ಗಾದಾಸನು ಮಾರ್ಗಾಯಾಸದಿಂದ ಕ್ಲಾಂತನಾಗಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಹೋಗು ತ್ತಿದ್ದನು (ಕೋಹಿನೂ. ೨೩); ರಾಮಾದಿಗಳುಮರಸುತ್ತ ಬಂದು ಕಂಡರು . . . ಕ್ಲಾಂತ ಸುಗ್ರೀವನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೭–೧೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಾಂತಿ (ನಾ). = ಕ್ಲಮ: ಮನುಷ್ಯನ ಕ್ಲಾಂತಿಯ ಮೇಲೆ ದೇವಲೋಕದ ಶಾಂತಿಯ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೮೧).

[ಸಂ.]

ಕ್ಲಾರ್ಕು (ನಾ). ಕಾರಕೂನ; ಗುಮಾಸ್ತ: ಅವನು ಅದೇ ಕಚೇರಿ ಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲಾರ್ಕಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Clerk]

ಕ್ಲಿಕ್‌ದುಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ: ಎಲೆದುಂಬಿಗಳು 'ಕ್ಲಿಕ್' ದುಂಬಿಗಳು ಅಳತೆ ಕೀಟಗಳು . . . ಸತ್ತಂತೆ ನಟಿಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕೀಟಬೆ. ೨೩). [? + ದುಂಬಿ (< ತುಂಬಿ$_1$)]

ಕ್ಲಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೆನೆದ; ತೇವಗೊಂಡ; ಹಸಿಯಾದ; ಒದ್ದೆಯಾದ. (ನಾ). ೨. ತೇವ; ಒದ್ದೆ: "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ – ಈ ೨ ಹಸಿ." (ಹಲಾಯು. ೧೨೬–೮೨); ಅಧಿಕ ಮಧುರ ರಸಮಯ ಕ್ಲಿನ್ನಗುಡಂ ಸ್ವಗುಣಾಪಾದನದಿಂ ಸ್ವಮಧ್ಯಪತಿತ ರೇಣ್ವಾದಿಗಳ್ಗೆ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಮಪ್ಪವೋಲ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿನ್ನಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಸೋರುಗಣ್ಣಿನವನು. ೨. ಮಂದದೃಷ್ಟಿಯವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶಿತ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಂಡ; ಪೀಡೆಗೊಳಗಾದ; ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಬಳಲಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನ (ಗು). ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವ: ಸತ್ವಂಗಳೊಳ್ ಮೈತ್ರಿಯುಂ ಗುಣಾಧಿಕರೊಳ್ ಪ್ರಮೋದಮುಂ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನರೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ (ಅಜಿಪು. ೭–೮ವ). ಸತ್ಯಗುಣಾಧಿಕ ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನಾವಿನಯದೊಳ್ ಮೈತ್ರೀಪ್ರಮೋದಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥ ವೃತ್ತಿಯಂ ಭಾವಿಸುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೨೧ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕಠಿನವಾದ: ಕಷ್ಟಕರವಾದ: ಕ್ಲಿಷ್ಟವೀ ಬ್ರಹ್ಮಕೃತಿ (ಮಂಕುಕ. ೨೬); ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಜಟಿಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೬). (ನಾ). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕ್ಲೇಶ; ಪೀಡೆ; ಬಾಧೆ: ಸುಕುಮಾರಿ ನೀನರಿಯೆ ವಿಪಿನವಾಸದ ಭಯಂಕರತೆಯಂ, ಘೋರಮಂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಷ್ಟಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭–೨೬೦). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಲಿಷ್ಟ–ಪಾಠಕರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದಿರುವುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟಕ (ನಾ). ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವವನು; ಪೀಡಿಸುವವನು: ಕುಟಿಲಂ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಂ ಸಾಧುದುಷ್ಟಂ ಪಿಸುಣರ್ ಮತ್ತಾರೋ ಪೇಟ್ ನಾರದಮುನಿಯವೋಲ್ (ಜಗವಿ. ೨–೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಕಠಿನತೆ; ಜಟಿಲತೆ: ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೯೬). [ಸಂ. ಕ್ಲಿಷ್ಟತಾ]

ಕ್ಲೀತಕ (ನಾ). ಅತಿಮಧುರ; ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು: "ಕ್ಲೀತಕ – ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಧು" (ಗಂಗಾಮ ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀತನ (ನಾ). = ಕ್ಲೀತಕ: "ಮಧುರಸಾ – ಕ್ಲೀತನ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ–ಕಿರುಕುಸಾಲೆ, ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೦). [< ಸಂ. ಕ್ಲೀತನೀ]

ಕ್ಲೀಬ (ನಾ). ೧. ನಪುಂಸಕ; ಷಂಡ: "ಷಂಡಂ ಕ್ಲೀಬನೆನೆ ನಪುಂಸಕ ನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೦–೮); ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕ್ಲೀಬರ್ಕಳೇಂ ಬಲ್ಲರೇ (ದುರಪು. ೧–೧೮); ಲ್ಯೋಕ್ರೇಷಿಯಾ ತನ್ನ ಗಂಡ ಕ್ಲೀಬ ಎಂದಳು (ಸಣ್ಣಕ. VIII, ೭೪). ೨. ಅಶಕ್ತನಾದವನು; ಕೈಲಾಗದವನು; ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕ: "ಅಳಿಯಾಳಿನೊಳು ಕ್ಲೀಬವೆಂಗು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨–೧೭). ೩. ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗಳ್ಳ. ೪. ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ. ೫. [ವ್ಯಾಕ] ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗ: "ನಪುಂಸಕಾತಂಕ ಶರೀರಿಯುಂ ಕೃಪಣರಿಂತಿವು ಕ್ಲೀಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೪೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬತನ (ನಾ). ಹೇಡಿತನ; ಷಂಡತ್ವ; ನಪುಂಸಕತ್ವ: ಕ್ಲೀಬತನದಲಿ ಮರೆತು ತಮ್ಮ ಪೌರುಷವನೆಲ್ಲ ಸತ್ತೆಹೋದಂತಿಹರು ಮತ್ತುಳಿದಮರರು (ಪಾಂಚಜ. ೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ತತ್ಸಮ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣ; ದುರ್ಬಲವಾದ ವರ್ಣ: ತತ್ಸಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳು ಯಾವವು? ಋ ಋೂ ಶ ಷ ವಿಸರ್ಗ ಜಿಹ್ವಾಮೂಲೀಯೋ ಪಧ್ಮಾನೀಯಗಳು . . . ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಲೀಬವರ್ಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಹೊನುಗ. ೪). [ಕ್ಲೀಬ + ವರ್ಣ]

ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬವರ್ಣ: ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಕ್ಲೀಬಸ್ವರ ಪರವಾದರೆ, ಪ್ರಕೃತಿಭಾವವೇ ಬರುತ್ತದೆ (ಹೊನುಗ. ೧೪). [ಕ್ಲೀಬ + ಸ್ವರ]

ಕ್ಲೀವ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲುಪ್ತ 'ಕ್ಲಪ್ತ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲ 'ಕ್ಲಪ್ತಕಾಲ' ನೋ.

ಕ್ಲುಪ್ತಿ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನಿಗದಿ: ವೇಣುಪುರವರದೊಳ್ ಸ್ಥಳನಿವೇಶನ ಪೇಟಸಾಲ ಕ್ಲುಪ್ತಿಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿ ಸ್ಥಿರಲೇಖನಂಗಳಂ ಬರೆಸಿತ್ತು (ಕೆಳನೃ. ೭–೨); ವಾಸುದೇವನ ನಾಮಾವಳಿಯ ಕ್ಲುಪ್ತಿಯನು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ದಯದಿಂದ ಬಣ್ಣಿಪೆನು (ಜಗದಾ. ೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲೃಪ್ತಿ]

ಕ್ಲೇದನ (ನಾ). ತೇವಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಒದ್ದೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಜಳವಸುಮತಿ ಪವನಾತಪಂಗಳಿನಗೋಚರಮಪ್ಪ ಕ್ಲೇದನಾದಾನ ವಿಹರಣೋಷ್ಮಾವಗಾಹನ ಸನ್ನಿಧಾನ ಜನಿತೋಪಕಾರದಿಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇದನೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೇದನ: "ಉಂದೀ" ಎಂದರೆ ಕ್ಲೇದನೆ; ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಸೌಂದಸ. ೪೬). [< ಸಂ. ಕ್ಲೇದನ]

ಕ್ಲೇಶ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ದುಃಖ: ಪರರ ಕ್ಲೇಶವೀಕ್ಷಿಸದ ಭಾಷೆ ಪರರ ನಿಂದಿಸಿ ತನ್ನ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದ ಭಾಷೆ (ಹಡಕಾ. ೧–೧೬); ಮೈಥಿಲಿಯನತ್ಯಂತ ಸುಖಸೇವಿನಿಯನೆಂತೊ ಕಾನನಕ್ಲೇಶದಿಂದೊಯ್ಯಲೈತಂದಿಹನೊ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೯–೧೯೩). ೨. [ಯೋಗಶಾ] ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳು: ಕ್ಲೇಶವೆಂದರೆ ಕಷ್ಟ. ಅದು ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶವೆಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). 'ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಸೂಜ್ಞಗಾಜನಂತೆ ಪೆಜರಂ ಕ್ಲೇಶಂಗೊಳಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೯೯). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್$_1$ + –ಇಸು$_3$]

ಕ್ಲೇಶಂಬಡು, ಕ್ಲೇಶಪಡು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟಪಡು; ಆಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ದುಃಖಪಡು: (ಕಿ). **ಕ್ಲೇಶಪಡು**: ಈ ಸುದ್ದಿಯಿಂದ ಅವರು ಬಹಳ ಕ್ಲೇಶಪಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಡು$_1$]

ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತ (ನಾ). ೧. ಕಷ್ಟದಿಂದ ಘಾಸಿಗೊಂಡವನು. ೨. ಕ್ಲೇಶವನ್ನುಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವವನು,—ಪರಿಹಾರಮಾಡುವವನು (?): ನಿಪುಣಂ ಕೂರ್ಪರನಿಂಗಿತಜ್ಞನೆನಿಸುಂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಷತಂ ಶೌಚ ನೀತಿಪರಂ . . . ಸಂದ ವಿದೂಷಕಂ ಸ್ಮರಕಳಾ ರಾರಾಜಿತಂ (ಮದತಿ. ೧೦–೩೯). [ಕ್ಲೇಶ + ಕ್ಷತ]

ಕ್ಲೇಶಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಿಸು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಅನಸೂಯಾದೇವಿ ಕ್ಲೇಶಗೊಂಡಳು ಕೈಯೊಡನೆ ವನವಾಸವಾದುದೆಯಕಟ ಬಹಳಾಯಾಸ ಘಟಿಸಿತೆ ರಾಜನಂದನೆಗೆಂದು ಮನಸಿನಲಿ (ತೂರರಾ. ೩–೧–೨). [ಕ್ಲೇಶ + ಕೊಳ್$_1$]

ಕ್ಲೇಶನ (ನಾ). ದುಃಖಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ತೊಂದರೆಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಪೀಡಿಸುವಿಕೆ: ಕ್ಲೇಶನ ಸಮುತ್ಪಾತನ ಚೂರ್ಣನ . . . ನಾನಾವಿಧಾ ಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕ (ನಾ). = ಕ್ಲೇಶ ೩: ಆಶೆ ದೋಷವ ಕಳೆದು ಕ್ಲೇಶಪಂಚಕವಳಿದು ಈಶನೊಳು ಬೆರೆದ ಶರಣಂಗೆ ಬಹುಭವದ ಪಾಶತಾನುಂಟೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಪಂಚಕ]

ಕ್ಲೇಶಪಡು 'ಕ್ಲೇಶಂಬಡು' ನೋ.

ಕ್ಲೇಶರಹಿತ (ಗು). ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ: ಇಗೊ ನೋಡಿ ಕ್ಲೇಶರಹಿತವಾದ ವಿಮೋಚನಾಮಾರ್ಗ ಬಹುದೂರವಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೩೪೬).
[ಕ್ಲೇಶ + ರಹಿತ]

ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು (ನಾ). ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಕಷ್ಟ ಸಹಿಸುವವನು: ಇರೆ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ ದಿನೇಶಗೃಹದೊಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗ ನಾಸೂನು ದುರ್ಗರತಂ ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು ನಿಸ್ವನೆನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭–೨೦).
[ಕ್ಲೇಶ + ಸಹಿಷ್ಣು]

ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧ (ನಾ). ದುಃಖಪರಂಪರೆ: ದುಃಖಪರಂಪರೆಯೇ ಕ್ಲೇಶಾನುಬಂಧವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪). [ಕ್ಲೇಶ + ಅನುಬಂಧ]

ಕ್ಲೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಲೇಶವುಳ್ಳವನು; ತೊಂದರೆಯುಳ್ಳವನು. ೨. ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಹಿಂಸಕ; ಪೀಡಕ: ದೇಶಗ್ರಾಮಗಳೆಲ್ಲ ತಿರುಗುತ . . . ಕ್ಲೇಶಿಗಳು ತುಂಬಿದರು ಜಗದೊಳಗೆಲ್ಲ ದುರ್ಬೋಧ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೯–೮೧). [ಸಂ. ಕ್ಲೇಶಿನ್]

ಕ್ಲೈಬ್ಯ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ಕ್ಲೈಬ್ಯವನು ಸಂಹರಿಸೊ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನು ದಹಿಸೊ (ಕೋಗಿಲೆ. ೬೬–೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆ (ನಾ). = ಕ್ಲೀಬತನ: ನರನಂತೆ ನಡುಗಿ ಕ್ಲೈಬ್ಯತೆಯನ್ನಾಂತು (ಕಲ್ಯಾಣಿ. ೪೧–೧೭). [ಸಂ. ಕ್ಲೈಬ್ಯತಾ]

ಕ್ಲೋಮ (ನಾ). ೧. ಶ್ವಾಸಕೋಶ. ೨. ಮೂತ್ರಕೋಶ.
[ಸಂ. ಕ್ಲೋಮನ್]

ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ 'ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು' ನೋ.

ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು, ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ (ನಾ). "ಹಬೆಯನ್ನು ಮೂಗಿನೊಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸುವ ಮತ್ತು ಶರೀರದ ನೋವನ್ನು ತಿಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡುವ, ಬಣ್ಣವಿಲ್ಲದ ತೆಳ್ಳನೆಯ ಒಂದು ದ್ರವ" (Chloroform. ಇಂಕನಿ); ನಿಮಗೆ ಕ್ಲೋರೋಫಾರ್ಮು ಕೊಡಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಔಷಧದಿಂದಲೇ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗುಣವಾಗುವದು ಎನ್ನುವರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೪೪೯). **ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ**: ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕ್ಲೋರೋಫಾರಂ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಸು (Chloroform. ಇಂಕನಿ).
[← ಇಂ. Chloroform]

ಕ್ಲೋವರ್ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇವಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೂರೆಲೆಯ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಸಸ್ಯಜಾತಿ; ಕಳಾವರ: ನನಗೊಂದು ಬೋಗುಣಿ ಪಲಾವು, ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕ್ಲೋವರ್ ಕಂತೆ ಇಷ್ಟನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಲಿ (ನಗೆಹೊ. ೭); ವೃದ್ಧವಿಧವೆಯರು ವಿಪುಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಲೋವರ್ ಸಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆವುದೇಕೆ? (ಗಾಳಿಪ. ೨೨೦). [← ಇಂ. Clover]

ಕ್ವಚಿತ, ಕ್ವಚಿತ್ತ, ಕ್ವಚಿತ್ತು (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ; ಎಲ್ಲೊ ಒಂದೆಡೆ; ಅಪರೂಪವಾಗಿ. ೨. ಎಂದಾದರೂ, ಎಂದೋ ಒಂದು ದಿನ; ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಸಲ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿ; ತೀರಕಡಮೆಯಾಗಿ: ರಾಯರು ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವದು ಬಹಳ ಕ್ವಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ಚಂದ್ರತಾ. ೨). ೩. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ. **ಕ್ವಚಿತ್ತ**: ೨. ಈಗಲೂ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಕ್ವಚಿತ್ತ – ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೋ ವರ್ಷಕ್ಕೋ ಒಮ್ಮೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೭). **ಕ್ವಚಿತ್ತು**: ೨. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ದೊರಕಬಹುದಾದ ವಿರಾಮ (ಸಮಜೀ. ೧೨೩); ಅಲಂಕಾರಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಬಹು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ (ಸೌಂದಸ. ೪೫); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟ ಪೂಜೆಗೆ ಬರುವುದು ತೀರಾ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೦೫); "ಸಮಯಮುಂ ಕೈಯೆತ್ತಿ ನಿಂದಲ್ಲಿಯುಂ ಶ್ರುತಮಂ ಕೇಳ್ವೆಡೆಯುಂ ರಹಸ್ಯಮತಿ ಸ್ವಲ್ಪಂಗಳ್ ಕ್ವಚಿದ್ವಾಚಕಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೪).
[< ಸಂ. ಕ್ವಚಿತ್]

ಕ್ವಚಿತ್ತ 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ತು 'ಕ್ವಚಿತ' ನೋ.

ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗ (ನಾ). ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುವುದು: ಲಿಂಗತ್ರಯಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ; ಮಿಕ್ಕಲಿಂಗಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೯೧ ಪ್ರಯೋ).
[ಸಂ. (ಕ್ವಚಿತ್ + ಪ್ರಯೋಗ)]

ಕ್ವಣ (ನಾ). ೧. ಆಭರಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ. ೨. ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ: ಜನಿಯಿಸೆ ವೀಣಾಕ್ವಣ ಮುರಜ ನಿನದ ತಾಳಪ್ರಣಾದ ವಂಶಧ್ವನಿಗಳ್ (ಅಜಿಪು. ೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ (ನಾ). ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೈಬಳೆ: ಕ್ವಣತ್ಕಂಕಣ, ಝಣನ್ನೂಪುರ (ಶಮದ. ೮೧ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣನ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಅದಱ ಮೃದು ನಿನದವಾಗಳ್ ಮುದಯುತ ಷಟ್ಚರಣ ಸಂಕುಳ ಕ್ವಣನಮಂ . . . ಅದಟಲೆದಪುದೆನಿಸೆ ಬೀಣೆಯಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೩–೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ವಣಿತ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: ಮತ್ತಕಾಮಿನೀ ಮೃದುಪದ ನೂಪುರಕ್ವಣಿತದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯–೨೭); ಕ್ವಣಿತ ಮಣಿನೂಪುರಸಹಸ್ರ ಮುಖರಿತ ದಿಗಂತಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮); ಕೇಳಬಲ್ಲುದೆ ಕುಡುಪಣಂ ಕ್ವಣಿತ ಮನ್ನ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೬–೮). [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಕುದಿಸುವುದು. ೨. ಕುದಿತ; ಉಕ್ಕುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಥನಬಿಂದು (ನಾ). ಕುದಿಯುವ ಉಷ್ಣಮಾನ. (Boiling point. ಪಾರಿನಿ. ೯). [ಕ್ವಥನ + ಬಿಂದು]

ಕ್ವಥನಮಾಪಕ (ನಾ). ಕುದಿಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಸಾಧನ (?): (Ebullioscope ಪಾರಿನಿ. ೩೪). [ಕ್ವಥನ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ವಥಿತ (ಗು). ಕುದಿದ; ಬೆಂದ; ಕುದಿಸಿದ; ಪರಿತಪ್ತ: ಗತವೇಳಂ ಚೋಳನುತ್ಪಲ್ಲವ ಕಲಿತ ಕರಂಪಲ್ಲವಂ . . . ಕ್ವಥಿತ ಪೃಥುಳ ಹೃಜ್ಜಾಂಗಳಂ ಸಿಂಗಳಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೩೭–೧೭; 1113). [ಸಂ.]

ಕ್ವಯನಾಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಸಿಂಕೋನ: "ಕ್ವಯನಾಮರ, ಸಿಂಕೋನ" (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೫).
[ಕ್ವಯನು (< ಕ್ವಿನೀನು) + ಮರ$_1$]

ಕ್ವಯನು 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಾಣ (ನಾ). = ಕ್ವಣ: [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥ (ನಾ). ಮರಳಿಸಿ ತೆಗೆದುದು; ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ; ಕಷಾಯ.
[ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥರಸ (ನಾ). ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ರಸ, —ಅರ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ವಾಥೋದ್ಭವ (ನಾ). ೧. ಕುದಿಸುವುದರಿಂದ ಆದದ್ದು; ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿದುದು. ೨. ರಸಾಂಜನ; ಮೈಲುತುತ್ತ.
[ಕ್ವಾಥ + ಉದ್ಭವ]

ಕ್ವಿಂಟಲ್ 'ಕ್ವಿಂಟಾಲು' ನೋ.

ಕ್ವಿಂಟಾಲು, ಕ್ವಿಂಟಲ್ (ನಾ). ತೂಕದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ನೂರು ಕಿಲೊಗ್ರಾಂ ತೂಕ: ಕ್ವಿಂಟಾಲ್ ಒಂದಕ್ಕೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿಯಂತೆ ಬೆಲೆ ಏರಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕ್ವಿಂಟಲ್**: ಈ ದಿನ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಅಕ್ಕಿ ಮಾರಾಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Quintal]

ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ 'ಕ್ವಿನೀನು' ನೋ.

ಕ್ವಿನೀನು, ಕ್ವಯನು, ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ (ನಾ). ಚಳಿಜ್ವರದ ಔಷಧಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ, ಸಿಂಕೋನಮರದ ತೊಗಟೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಒಂದು ಸಸ್ಯಕ್ಷಾರ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕ್ವಿನೀನು ತಿನ್ನಿಸುವುದು (ಜೋಳಬೆ. ೮೯). **ಕ್ವಯನು**: ಒಂದು ಕ್ವಯನು ಗುಳಿಗೆ ನುಂಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಕ್ವಿನಾಯಿನ್**: ಅವನು ಜ್ವರದ ಭೀತಿಯಿಂದ ವಿಪುಲವಾಗಿ ಕ್ವಿನಾಯಿನ್ ತಕ್ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೭೩).

[← ಇಂ. Quinine]

ಕ್ಷಂತೃ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). ಕ್ಷ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಾರಮೊರ್ಮೆ ಘಟಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨೬೨ ವೃತ್ತಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣ (ನಾ). ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಾಹಿಯಾದ ಬಿಂಬಗ್ರಾಹಕ ಪಟಲದ ಮೇಲೆ, (ಅಪಾರದರ್ಶಕ ವಸ್ತುಗಳ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ) ವಸ್ತುಗಳ ನೆರಳು-ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣ; ಎಕ್ಸರೇ: ಕ್ಷಕಿರಣಗಳು ಸಹ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕೆಲರೋ. ೮೩); ಕ್ಷಕಿರಣವು ದೇಹದ ಒಳಹಂದರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ (ಮಾವಾದ. ೧೬೩); ನಮ್ಮ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಒಳಭಾಗವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಮಾನುಸಹಿತವಾಗಿ ಕ್ಷಕಿರಣ ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದಂತೆ ವಿವರ ವಿವರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಕಿರಣಪಟ (ನಾ). ಕ್ಷಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮೂಡಿದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ: ಅಂತಹವರ ಎದೆಯ 'ಕ್ಷ'ಕಿರಣಪಟವನ್ನು ತೆಗೆಯಿಸಬೇಕು (ಕೆಲರೋ. ೯೧). [ಕ್ಷಕಿರಣ + ಪಟ$_3$]

ಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಸೆಕಂಡಿನ ೪/೫ ಭಾಗ; ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: "ಮೂವತ್ತು ಕಳೆಯಿಂ ಕ್ಷಣಂ ವಿದಿತಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ಅನು I, ೬-೨೯); ಕ್ಷಣಕೆ ಮರಳೆಚ್ಚತ್ತನು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೪೮); ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಗಳು ಕೂಡಿ ವರುಷಗಳಾದವು ಕ್ಷಣವನುಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೪-೬); ಈ ಗಳಿಗೆ 'ಭಾವನೆ' – ಮರುಗಳಿಗೆ 'ಕಲ್ಪನೆ' – ಕ್ಷಣ ಚಿತ್ತ ಕ್ಷಣ ಪಿತ್ತ (ರಾಮರಾ. ೮೭). ೨. ಬಿಡುವು; ವಿರಾಮ; ಪುರಸತ್ತು. ೩. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ; ಸುಯೋಗ್ಯ ಕಾಲ; ಸಂದರ್ಭ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ ಪ್ರಸ್ತಾವವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೩). ೪. ಉದ್ಯೋಗ; ವ್ಯಾಪಾರ; ಕೆಲಸ. ೫. ಹಬ್ಬ; ಉತ್ಸವ; ಹರ್ಷ; ಸಂತೋಷ: "ಕ್ಷಣಮೆನಲ್ಕೊಸಗೆಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೦); ಕೀರ್ತಿ ದಾಂಗುಡಿವಡೆ ಬರ್ಮದೇವನನಿತುಂ ಕ್ಷಣದುನ್ನತಿಯಂ ನೆಗರ್ಚಿದಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೪-೨೩; 1077). ೬. ನಡುವಿನ ಭಾಗ; ಮಧ್ಯ. ೭. ಪರಾಧೀನತೆ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ. ೮. ಆಮಂತ್ರಣ: ಧರ್ಮಸುತ ಕ್ಷಣವಿತ್ತ ನಾಲ್ವರಿಂಗೆ (ತುರಂಗ. ೨೬-೩೮); ಬಿನ್ನಹ ಮುನಿಪ ತದ್ದಿವಸವೆಂದು ನಮ್ಮಯ್ಯನದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕ್ಷಣವನೆನಲ್ (ತುರಂಗ. ೨೬-೪೦). ೯. ಹೀನ; ಅಧಮ. ೧೦. ವ್ಯಾಪ್ತಿ: "ಹೀನಂ ಕಾಲ ವಿಶೇಷ ಮಧ್ಯಮತಿ ಶೀಘ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹರ್ಷಂ ಪರಾಧೀನಂ ತಾಂ ಕ್ಷಣಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೮); "ಅವಸರದಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದಲಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ಪರಾಧೀನದಲಿ ಕಾಲದಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋಱೆ ಕ್ಷಣ್ಯಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೩೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಗಂಡ (ನಾ). ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅಥವಾ ಪದೇಪದೇ ಬರುವ ವಿಪತ್ತು: ಹಿಂದೂಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಈ ಯವನರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ದಿನಗಂಡ ಕ್ಷಣಗಂಡಗಳಾಗಿವೆ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೩೧). [ಕ್ಷಣ + ಗಂಡ$_3$]

ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಘನದೀಪ್ತಿ ಸೌದಾಮಿನಿ ಕ್ಷಣಗಭಸ್ತಿ ಹ್ರಾದಿನಿ ವಿದ್ಯುದ್ಯೆರಾವತಿ ಕ್ಷಣಿಕೆಯಚಿರಾಂಶುವೆನಲು . . . ಮಿಂಚೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಕ್ಷಣ + ಗಭಸ್ತಿ]

ಕ್ಷಣದಾಚರ (ನಾ). ನಿಶಾಚರ; ರಾಕ್ಷಸ: ದುರ್ಜನ ಕ್ಷಣದಾಚರಾದ್ರಿ ಕುಲಕುಲಿಶ ವಪುವರ್ಜಿತ ಮದಾಪಹನೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೬-೧).

[ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಚರ)]

ಕ್ಷಣದಾಟನ (ನಾ). = ಕ್ಷಣದಾಚರ: ತತ್ಕ್ಷಣಮಂತಾ ಕ್ಷಣದಾವನೀ ಕ್ಷಣಸುಖಂ ಕೈಗಣ್ಮೆ ನಿಶ್ರೇಣಿಯಿಂ ಗಣಿಕಾಶ್ರೇಣಿಯುಮೇಱಿ ನಿಂದುದು ತವಂಗಶ್ರೇಣಿಯಂ ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗವಿ. ೬-೪೪).

[ಸಂ. (ಕ್ಷಣದಾ + ಅಟನ]

ಕ್ಷಣದೆ (ನಾ). ವಿರಾಮ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು; ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: "ಇರುಳು ತಮಿ ಯಾಮಿನೀ . . . ರಜನಿ ಕ್ಷಪೆ ಕ್ಷಣದೆ ಶ್ಯಾಮೆಯೆನೆ ರಾತ್ರಿಗಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೬).

[ಸಂ. ಕ್ಷಣದಾ]

ಕ್ಷಣನ (ನಾ). ಗಾಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಪದವಿ (ನಾ). ಅಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಪದವಿ: ಎಲೆ ದೇವ ಎಂದೆಂದಿಗೀ ಕ್ಷಣಪದವಿಯಂ ಯಾನೊಲ್ಲೆ (ನವಮೋ. ೨೦-೬೩).

[ಕ್ಷಣ + ಪದವಿ]

ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ (ನಾ). ತೋರಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಯವಾಗುವ ಬೆಳಕು; ಮಿಂಚು. [ಕ್ಷಣ + ಪ್ರಭೆ]

ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು; ಕ್ಷಣಭಂಗುರವಾದದ್ದು: ಕ್ಷಣಭಂಗವೃತ್ತಿ ತನುಭೃದ್ಗಣ ಜೀವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷಣಭಂಗಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಣಭಂಗುರ. ೨. ಕ್ಷಣಕ್ಕೊಂದು ಭಂಗಿ ತೋರಿಸುವಂಥದ್ದು (?). ೧, ೨: ಆ ಪುರಂ; . . ಅನೇಕ ಭೂಮಿಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಣಭಂಗಿ ಶೋಭಾಸಂಗಮಲ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಭಂಗಿನ್]

ಕ್ಷಣಭಂಗುರ (ಗು). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಾಶವಾಗತಕ್ಕ; ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದ; ಕ್ಷಣಿಕ: ಕಾಲವೇ ನಿರ್ಗುಣವಚೇತನಂ ನಿಸ್ಥಲಮಕಾಯವಾಕ್ಷಣಭಂಗುರಂ (ವೀಶೃಪು. ೪-೫-೫೦); ಕ್ಷಣಭಂಗುರದೀ ಕಾಯ ದುಡಿಸಿ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ (ಜೀವಲ. ೭೭); ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವು ಕ್ಷಣಭಂಗುರವೇ (ಚಿತಸ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಣ + ಭಂಗುರ]

ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ (ಅ). ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ: ಕನಕಲತೆಯು ಮಾಕೆಗಮರಸಂಗಂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ವಿದ್ವೇಷಕಾರಿಯಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ . . . ಅಟ್ಟುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೫೦ವ); ಕಟ್ಲೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೫).

[ಕ್ಷಣ + ಮಾತ್ರ]

ಕ್ಷಣರುಚಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: ಅನೇಕ ಮಣಿಭೂಷಣ ಕ್ಷಣರುಚಿಪ್ರಭಾ ಶೋಭಿವೆತ್ತ . . . ಶಕ್ರಾಂಬುದಂ ಜಿನಾರ್ಭಕನ ಮೇಲದೇಂ ಕಱೆದುದೋ ಪಯೋಧಾರೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೬); ಕ್ಷಣರುಚಿ ರುಚಿರೇಕ್ಷಣೆ ಪಾರ್ವಣ ವಿಧುಮುಖಿ . . . ಸುಯ್ದು ಬೈದಳಾ ಕಮಳಜನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨೫). [ಕ್ಷಣ + ರುಚಿ]

ಕ್ಷಣವಂತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಶಾಂತನಾದವನು: ಕ್ಷಣವಂತನೆಂಬೊಂ ಧರ್ಮ್ಮಶ್ರವಣ ಸಮಯದೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬).

[< ಸಂ. ಕ್ಷಣವತ್]

ಕ್ಷಣವಿಳಂಬಿ (ಗು). ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಕ್ಷಣಿಕವಾದ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ: ರೂಪವೇದನಾ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನ ಸಂಸ್ಕಾ(ಸಾ)ರಂಗಳೆಂಬುವುಂ ಸ್ಕಂಧಂಗಳ್ ದೀಪಶಿಖಾ ರೂಪದಿಂ ಕ್ಷಣವಿಳಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೫೪ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷಣವಿಲಂಬಿನ್]

ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವಿಕೆ: "ನಸುನೋಟ, ಕ್ಷಣವೀಕ್ಷಣ" (Squinter. ೧೦೯೨). [ಕ್ಷಣ + ವೀಕ್ಷಣ]

ಕ್ಷಣವೇಧಿ (ಗು). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಭೇದಿಸಬಹುದಾದ (?): ಇಂತು ಕ್ಷಣವೇಧಿ ಅಂತರಂಗಸಾಧನ ವೇದಿಸಲ್ಕೆ ಅಗಣಿತ ಅಕ್ಷೌಹಿಣ್ಯರ ತಾನೆಂದಱಿಯು (ಅಪಪಂ. ೩೩-೨೬೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಣವೇಧಿನ್]

ಕ್ಷಣಶಃ (ಅ). ಕ್ಷಣಕ್ಷಣವಾಗಿ; ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೂ: ನಾವು ನವ್ಯು ಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹವಿಯನ್ನು ಕ್ಷೋಭಃ ನುಂಗುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ (ಮುಃಬಯು. ೫-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಾಂಶ (ನಾ). ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ತೀರ ಅಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ: ಕ್ಷಣಾಂಶ ಮಾತ್ರ ಅಂಗಾಲು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಸೋಕಿದರೆ ಏನೂ ಆಪಾಯ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ? (ಮಹೋನಂ. ೧೯೩). [ಕ್ಷಣ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಣಾರ್ಧ (ನಾ). ಅರ್ಧಕ್ಷಣ; ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ: ಗುಣಿ ದೂಷಿಸಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂ ಕ್ಷಣಾರ್ಧಮುಂ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಿಂದಕ್ಕೆ ನುಮಾನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೪); ಅವದೇವನ್ನನಗೊಡುಂ ಬರ್ಪನವಂ ಸಿದಿರಿಕ್ಕು ವೇರೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದೊಳ್ (ಶಬಕ. ೪-೧೦೬). [ಕ್ಷಣ + ಅರ್ಧ]

ಕ್ಷಣಿಕ (ಗು). ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವ; ಅಸ್ಥಿರವಾದ; ಅಲ್ಪ ಕಾಲಿಕವಾದ: ಅಮರಿಚಿಪಚಿಪಲಂ ವಿದ್ಯುತ್ತ್ ಕ್ಷಣಿಕಂ . . . ಯೌವನರೂಪ ವಿಭವ ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಅದಿಪು. ೪-೭೫); ಸ್ಥೂಲ ತನುವಲ್ಲಿ ಏರ ಬೆಲ್ಲುಯಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕಂ (ಗ ಗ ಕಾ. ೧೦-೪೦); ಪ್ರಸಂಜದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಕ್ಷಣಿಕವಲ್ಲ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿತ್ಯ; ಕೆಲವು ಅನಿತ್ಯ (ಭಾರದ. ೧೩೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕಗುಣ (ನಾ). ಚಂಚಲತೆ; ಚಪಲತೆ (?): ಆಡಿಯನಱಿಯದೆ ನಡೆವಗುಂದಿದರೆ ಕ್ಷಣಿಕಗುಣವಣಗುವದೆ (ಬಜ್ಜಪು. ೬೪-೬). [ಕ್ಷಣಿಕ + ಗುಣ್]

ಕ್ಷಣಿಕತ್ವ (ನಾ). ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪೂರ್ವಕಾಲ ಭಾವಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಮುತ್ತರಕಾಲಾದಿಗಳೊಳ್ ನೆಗೆದು ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದಿಂದಮಾಗಳಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ನಿಶ್ಚಿತವ್ಪುದೆಂಬಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಣಪ್ರಭೆ: "ಕ್ಷಣಿಕೆಯುಚಿದಾಂಕುವೆನೆಲು . . . ಮಿಂಚೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩-೪). [ಸಂ. ಕ್ಷಣಿಕಾ]

ಕ್ಷತ (ಗು). ೧. ಗಾಯವಾದ; ಏಟುತಿಂದ; ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ. 'ಕ್ಷತತನು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಾಯ; ಪೆಟ್ಟು: ವಿಕಾಲೋರುಕ್ಷತ ದಿಂದೊಜ್ಜಿಪಕು ಜಡೆಯುಮಂ ನಾಂದಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೫); ಕೃಶತಪಸ್ಸಿಂ ಭಿನ್ನ ಪೀಡ ಕ್ಷತ ಶರೀರವೃಥೆಯನಮರಾವತಿಯೊಳಗೆ ಕಳೆ (ಶಾಸ್ಯಾಭ. ೭-೯); ಶರಕಾಶಿಪರಿಗಳಕ್ಷತಕಾಶಳಲಿಕ ಕಾಯರಿಕೆಯರ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತಜ (ನಾ). ೧. ಗಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು. ೨. ನೆತ್ತರು. ೩. ಕೇವು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತತನು (ನಾ). ಗಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು: ಕನಕಶರಿ ಲಗ್ನಜೊಳ್ ಕ್ಷತತನು (ಹಾತ. ೧೮-೯). [ಕ್ಷತ + ತನು]

ಕ್ಷತತ್ರಾಣ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದು: ಕ್ಷತತ್ರಾಣಾದಿ ಗುಣೋಪೇತಮಕ್ಕ ಸಿಖಿಲ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಶಸ್ತ್ರಕರ್ಮಮುಮಂ (ಅದಿಪು. ೪-೬೪೭). [ಕ್ಷತ + ತ್ರಾಣ]

ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ (ಗು). ಗಾಯುಗಳಿಂದ ನೊಂದ; ಗಾಯಗಳಿಂದ ಜರ್ಝರಿತವಾದ; ಜೂರು ಜೂರಾದ: ಭೀಷ್ಮನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಡನೆಯೇ ಹೋಗಿ ವಾಮನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೧); ಸಾವಿರಾರು ನಾರಾಚಗಳು ಆ ದಂತಿಗಳ ಸೈಯನ್ನು ಕ್ಷತವಿಕ್ಷತ ಮಾಡಿದವು (ಶಾಂತಿಪು. ೪೦೧). [ಕ್ಷತ + ವಿಕ್ಷತ]

ಕ್ಷತವ್ರತ (ನಾ). ವ್ರತವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡವನು; ವ್ರತ ಗೆಡಿದ; ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟ. [ಕ್ಷತ + ವ್ರತ]

ಕ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ನೋವು; ಗಾಯ. ೨. ಕೇಡು; ನಷ್ಟ: ಪೀನು ನಮ್ಮ ಹಿತನೆಂದಱಿದಿರ್ದೆ ಇದೆಮ್ಮ ಅಧಮಾನಕ್ಷತೆ ಮಾಡಿಡ್ಪೆ (ಪ್ರೌತಕಾ. ೨೧-೧೧); ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾರದ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ತೃ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರ ಪಾಲಕ. ೨. ಸಾರಥಿ; ಸೂತ. ೩. ಶೂದ್ರನಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಹೆಂಗಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೪. ಶೂದ್ರನಿಂದ ವೈಶ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು. ೫. ದಾಸೀಪುತ್ರ; ಸೇವಕನು ಮಗ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರ (ನಾ). ೧. ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಜನಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವವನು. ೩. ಕಷ್ಟಗಳು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ: ಕ್ಷತ್ರಂ ತೇಜೋಗುಣಮಾ ಕ್ರಿಯಂ ರೂಢಿ ನೆಲಸಿ ನಿಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯ(ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ನಾಶ(?): ಪ್ರಧಾನ ಪುರುಷರ್ ಕ್ಷತ್ರಕ್ಷಯ ಸ್ಥಾನಮೆಂದು ಯಥಾರ್ಥಂ ನುಡಿದಾತರ್ರಿಲ್ಲ (ಗದಾಯು. ೪-೬೫). [ಕ್ಷತ್ರ + ಕ್ಷಯ]

ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಸಮೂಹ, —ರಾಜರ ಗುಂಪು: ಹಸನ್ಮೈರ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ ಧಯಚಿಕೆತ ಜಗದ್ಭಿರಿ ಚಕ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ತಮೋಗುಣ, —ಅಜ್ಞಾನ: ಪಿಲಸದುಪಪಥದುರುರಕಸ್ಸನ ತಿಳಿಸಿದನು ನಿನಗೊಮ್ಮೆ ಮತ್ತೆಯು ತಿಳಿದುದಿಲ್ಲಾ ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ ಬಿಡದು ಬುದ್ಧಿಯಲಿ (ಕುವಾಭ್ಯರ್ಜು. ೬-೩೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಾಮಸ]

ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತಾಮಸ: ಮಾದ್ರದೇಶದ ಧೂರಿದುರಿತರು ಕ್ಷತ್ರತಿಮಿರ ವಿಶಾರಿಗಳ ಜಾತಿಯಲಿ ಜನಿಸಿದ ಕಲ್ಲ (ಕುವಾಭ್ಯ. ೯-೧೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ತಿಮಿರ]

ಕ್ಷತ್ರತೇಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸು: ಆ ಪರಮ ಕ್ಷತ್ರತೇಜೋರಾಶಿಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೨ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಧರ್ಮ; ರಾಜಧರ್ಮ: ಬಲಜೀವ ವಾಸುದೇವರ್ . . . ಪಪಶ್ರ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ ಕಂಠೀರವ ದಂಪ್ಪತಿಗಳರ ಯುಗ್ಮಮುಂ . . . ಎನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೪೦ ವ); ಶರಣಾಯತರ್ಕಳಂ ಕಾವುದು ಮೆಱೆದವರ್ಗಾತೀರ್ವುದುಂ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಂ (ತಿಪ್ಪಪು. ೨-೪). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷತ್ರಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಾತ್ರದ ನೆಲೆ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜದ ನೆಲೆ. ೨. = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ವಿಭುಳಯುಜಃಪಿಂಂಂ ಪುಣ್ಯಾಪುಜಮಾ ಕ್ಷತ್ರಧಾಮ ಧಾಮಂ ತಾನಾ ಸ್ಯಪಸುತನೆನ್ನದೆ ಪೆಱತೊಂದು ಪಾಂಗಿನೆಳಲ್ ನೆಗಳ್ದು ಧರತಂಂ ಬಣ್ಣಿಪರಾರ್ (ಅದಿಪು. ೪-೧೪). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧಾಮ]

ಕ್ಷತ್ರಪ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯದ ವಿಭಾಗ: ದೇರಿಯಸನು . . . ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಪಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಸ. ೫, ೫).

೨. ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಪಶ್ಚಿಮ ಕ್ಷತ್ರಪ ನಹಪಾನನ ಶಾಸನ ಪೊಂದು ಪೌರಮಂದಿರದ ಸಾಲದ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ನಮೂದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಫಲಕಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೧೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಮಾರ; ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ಆ ಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ್ ಗತೋದ್ಯವರು ಅನ್ನೆಗೆ ಯೊಗ್ಯರಲ್ಲರ್ (ಕೇಮಿಪು. ೬-೬); ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಂ ಬಹುಕ್ಷತ್ರಪುತ್ರರ ಸಂತ್ಯಂಗೊಳಗಾದಿರ್ದಜಿತಿಯಂ ಸುತ್ತಲ್ಕೆ ನೀಲ್ದಂತೆ ಚತ್ರರದಿಂ ರಿಘ್ಗರಣಗಳಾದುವು ಭುಜಂ (ಪಜ್ಜಪು. ೯-೬೬). [ಕ್ಷತ್ರ + ಪುತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಧರ್ಮ, —ಆಚರಣೆ: ಈ ಕ್ಷೀತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಜ್ಪಂ (ಆದಿಪು. ೬-೨೪ ವ). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷತ್ರವೇದ (ನಾ). ಅಥರ್ವವೇದ: ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಹೋಗಾದರೂ ಜಯವನ್ನು ಗಳಸಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಮಾಟ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದ್ದು ಈ ವೇದಕ್ಕೆ 'ಕ್ಷತ್ರವೇದ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಉಂಟಾಯಿತು (ಭಾರತ. ೨೯). [ಕ್ಷತ್ರ + ವೇದ]

ಕ್ಷತ್ರಾಧಮ (ನಾ). ನೀಚನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ಕೆಟ್ಟ ಕ್ಷತ್ರಿಯ: ದನುಜ ಕ್ಷತ್ರಾಧಮರೀಕಮನಗಡತಿಮಂ ಕೂಡೆ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗೆಯ್ವನಿತುಂ ಭೂಭಾರಮಂ ಪಿಂಗಿಸಲುದಯಿಸಿದಂ ಜಿನ್ (ಜಗದಿ. ೩-೪).

[ಕ್ಷತ್ರ + ಅಧಮ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯ (ನಾ). ಚತುರ್ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗ; ದೇಶ ಅಥವಾ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದೇ ಸಹಜ ವೃತ್ತಿ ಯಾಗುಳ್ಳ ಜನಾಂಗ: ಕಾಳೆಗಕ್ಕೆ ಜೂಜಿಗೆ ಕರೆದಡೋಸರಿಸಿದೊಡೆ ಬಳಿಕವ ಗರುವನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೬೯); ಕ್ಷತ್ರಿಯ ನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದದ್ದು (ಭಾರತ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ: ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲ ತಿಲಕಂ ನೋಡಿದಂ ಜಕ್ಷತ್ರಾಥ (ಆದಿಪು. ೧೨-೭೦).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕುಲಿನೆ; ರಾಜಸ್ತ್ರೀ: ಬಡಗಿ ಮಾಡಲಡೇವಿಯಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲೀನೆಯಂ ಮಾಡಿಜೆವೆಂದು . . . ಹರುಷಂ ಮಿಕ್ಕು ನಲಿವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೫೫-೧೪).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕುಲೀನೆ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕ (ನಾ). ೧. ಕೆಡುಕನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ; ನೀಚಕ್ಷತ್ರಿಯ. ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಪೊಡವಿ ಯೊಳು ಯಾದವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯಗೆಡುಕರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೧೪-೧೪).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಕೆಡುಕ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಜಾತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಂಶ; ಸಾಲ್ವು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಣ: ಶಳುಕನಂದದಿ ನಿರ್ಮಲತ್ವದಿಂ ತೋರಿ ಶಕಿಳಕೆಯ ತೋರ್ ರು ವದು ಭೂಸುರಜಾತಿಯುತ್ಪುಗಳ್ವಮೆನಿಪದೆಗೆಂಂಪನಿಸಗುವ ಪ್ರಯಂಗಂ ಸುಮಜಾತಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಯುಂ (ರತ್ನಶಾ. ೩-೯).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಜಾತಿ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಾಳುಳ್ಳ ಜೊಡಾಮಣಿ ಕದಪತ್ರಿತೀತ್ರ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪವಿತ್ರ ಮತ್ತಗಜಾಂಗರಾಜ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೫-೧೪ ; 1082). [ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಪವಿತ್ರ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀ.

[ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣೀ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಮಗ; ರಾಜಕುಮಾರ: ನೆಲನನಲಗಿನ ಮೊನೆಯಲಲ್ಲದೆ ಮೆಲುನುಡಿಯ ಸಾಮದಲಿ ಗಿಮ ದಲಿಳಯ ಕೊಂಬರೆ ಧರೆಯೊಳಧಿಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾತ್ಮಜರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧-೪).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + ಆತ್ಮಜ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಹೆಂಡತಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ]

ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ (ನಾ). =ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿತಿ, ಪಾರ್ವತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಿತಿ, ಅರಸಿತಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಕ್ಷತ್ರಿಯ + -ಇತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಕ್ಷತ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಿ: ಅಮ್ಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೇ ಇದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಪಚಂಕಾ. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಿಯಾ]

ಕ್ಷತ್ಯ (ನಾ). 'ಕ್ಷ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ; ಕ್ಷಕಾರ: ಕ್ಷತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಹುಳದಿಂದಂ ಸತ್ಯಂ ಕತ್ಯಂ (ಕಮುಪ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು; —ನಿವಾರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಪಕಚಾರಿತ್ರಮೋದಿಪಯೋಗಿಯಂ ಕ್ಷಪಿದುಸಂ ತ್ಪಿದನಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೫೫); ಮೋಕ್ಷ ನಿಶಾಂತ ಸೋಪಾನವೆಂಬಂತೆ ಮುಂತಣ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿಯೊಳೆಂಟು ಗುಣಸ್ಥಾನದಂತರವನು ನೆಲೆಮಾಡಿ (ವರ್ಧಮ. ೧೨-೪೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮನಾಶ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ (?): ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯಪರಿಣಾಮಪರಿಣತಂ ಕ್ಷಪಕತ್ವಮನನುಭವಿಸಿ ತದನಂತರ ಸಮಯದೊಳ್ . . . ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮಾಡಿ ಉತ್ತಮಗತಿಗೆ ಹೋಗುವ ಒಂದು ಮಾರ್ಗ: ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಸಾದೋಪಾಂತರ ಶಿಕ್ಷಣೀ ಭೂತ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕರಣ ಪರಿಣತನ (ಆದಿಪು. ೧೦-೧೪ ವ); ಸಹಸ್ರ ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯಾಧಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕರಣ ಕ್ಷಪಕನಾಗಿ (ಶಾಂಪು.೧೧-೧೧೧ ವ); ಕ್ಷಪಕಶ್ರೇಣ್ಯಾರೋಹಣಾಭಿ ಮುಖಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬೨ ವ). [ಕ್ಷಪಕ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಕ್ಷಪಣ (ನಾ). ೧. ಉಪವಾಸದಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು. ೨. ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ನಾಶ: ಮೋಹಕ್ಷಪಣಾನಂತರ ಸಮಯ ದೊಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ.೧೬). ೩. ಬೌದ್ಧ ಸಂನ್ಯಾಸಿ. ೪. ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಸವರ್ಣ: "ಸಾಧು ನಿರ್ಗ್ರಂಥರಾ ನಗ್ನಾಟರು ಜೈನರ್ ದಿಗಂಬರರ್ ಜೀವರ್ಗಳ್ ಮಲಧಾರರ್ ತಾನತೀವರ್ ಕ್ಷಪಣಕರೆನೆ ಗುರುಗಳ್ಳು" (ಮಂಗಣಾ. ೬೬-೧); ಕ್ಷಪಣರೊಳಗಾದಿ ಲಜ್ಜೆ ದೊಜೆ ಪವನಳ್ಳ (ಸಪ್ತವ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಪಣ ೪: ಮಗಳೆ, ಅಜ್ಜಿಯ ಭ್ರತೃಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪೋಗಿಯಾ ಕ್ಷಪಣಕಂಗೊಪ್ಪಿಸುವಂ (ಪಜ್ಜಾಂ. ೧೧-೧೪); ನೀ ಕ್ಷಪಣ ಕರ ಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮರುಳುಗೊಂಡೆಯೊ (ಬಸಪು. ೫೨-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣಕತ್ವ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಜೈನಮತಾವ ಲಂಬನ: ಕ್ಷಪಣಕತ್ವಂ ಪಿಂಗಿ ಸದ್ಭಕ್ತ್ಯಸಾರಿಯತೆ (ವಾಗೀರ. ೨೬೬-೨).

[ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ. ೨. ಕರ್ಮಕ್ಷಯ: ತಪಸಾಕಪದಂ ಜೀತ್ಯಾಕ್ಷಪಣೆಯನೊಳಕೊಂಡು [ಪಾಠಂ. ಕ್ಷಪಣತೆ ಯೊಳ್] ಕೊಟ್ಟುಂಗಂ ಬೆಳ್ಳಿಗವಾತ್ಮಾ ಪುರೋಭಾಗದೊಳಿರ್ದೊರ್ವಮಿಶ ಶಮಿಸಿದುದು (ಪಂಚಾಮಾ. ೬-೧೫); ಕ್ಷಪಣೆಯಂ ಕುಜುತ್ತು ಅನಂತಾನು ಬಂಧಿ ಕ್ರೋಧನೂನ ಮಾಯಾಲೋಭಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೬-೪).

[< ಸಂ. ಕ್ಷಪಣ]

ಕ್ಷಪಾಕರ (ನಾ). ನಿಶಾಕರ; ಚಂದ್ರ : ಕ್ಷಪಾಕರನಿನಾತ್ಮಕಾಂಶಗತನಾಗೆ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨೨); ಶಿಶುವು ದಿನೇ ದಿನೇ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಕ್ಷಪಾಕರನಂತೆ ಮಿಂಡುತ್ತಿರ್ದಿತು (ಪೂರಾ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಾನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತ (ಗು) ೧. ಕಳೆದ; ಕಳಿಸಿದ; ಎಸೆದ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಕ್ಷೀಣವಾದ; ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ. ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅಖಿರ್ ದಾಹಾಗರ್ವಂ ಕ್ಷಪಿತ ರಿಪುಸೈನ್ಯಾರ್ದರ್ ... ಸುಗ್ರೀವಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೪-೪೧); ಶ್ರೀವರ್ಮಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ದುರ್ಧರ ತಪೋನುಷ್ಠಾತವ ಕ್ಷಪಿತ ಜೀವನಂ ಜಿದಶಾಂತ್ಯರ್ಥಮ್ ಸಮಾಧಿವಿಧಿನಿವನೆಱರ್ಚಾರಶರೀರಭಾರ ನಾಗಿ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೬೦ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಪಿತಕಾಯ (ನಾ). ಸೊರಗಿದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಮತ್ತಿತ್ತ ಮೃಮು ಮುಗಳ್ ಉಗ್ರೋಗ್ರ ತಪಂಗೆಯ್ದಂ ಕ್ಷಪಿತಕಾಯರಾಲೋಕನಗರಳ್ ಚಂಗಿಗೆಗೆ ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೫-೪೪ ವ). [ಕ್ಷಪಿತ + ಕಾಯ]

ಕ್ಷಪಿತದುರಿತ (ನಾ). ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು : ಕ್ಷಪಿತ ದುರಿತನ ಪಱಱ ರ್ಣಾಪುರಮುಂ ಶ್ರವಣಾಪಿಳಪೊಳ್ ತ್ಪಾಲ್ದ (ಕಾಂತಿಪು. ೬-೫೬). [ಕ್ಷಪಿತ + ದುರಿತ]

ಕ್ಷಪಿಸಿಕವಯಸ್ಸ (ನಾ). ೧. ವಯಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದವನು; ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನವನು. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು. ೧, ೨ : ಅಥವ ಯಾವನನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಪಿಕವಯಸನುಂ ಕೃತ್ಸ್ನನಾಗಿಯುಂ ಅಸು ದರ್ಶನವುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೬೬). [< ಸಂ. ಕ್ಷಪಿಕವಯಸ್]

ಕ್ಷಪಿಯಿಸು, ಕ್ಷಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸು; ಕ್ಷೀಣಗೊಳಿಸು : ಜಪದಿಂ ತಪದಿಂದೊಡಲಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸದಿರೆನೊಡವದು ಕೃತಜ್ಞತೆ ಗಡ (ಕಾದಂಬ. ೯೩೬); ಉಪವಾಸ ಪ್ರಜಾರಕತೆಯಂ ವಪು ಗಿಡಿಗಿಡಿಜಂತ್ರಮಾದುದೆಂಬನೆ ವರಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪). ೨. ನಾಶಗೊಳಿಸು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು : ಮೋಹಶಿಯಮಂ ಶಿಮರ್ಜನಮಪ್ಪಿನಂ ಶಿರವೆಱೆಯಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಿ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೬೬೨); ಕ್ಲಾಂಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳು ದರ್ಶನ ಮೋಹತ್ರಯಂ ಕ್ಷಪಿಯಿಸಲ್ಬಟ್ಟುದೆಂದಂದಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೮೬-೨). **ಕ್ಷಪಿಸು** : ದ್ಯಾದಶಕೃತ್ಯಕಾರಿಗಳಂ ಶಿರವೆಱೆಮಮಾಗಿ ಕ್ಷಪಿಸಲ್ಬಟ್ಟುವಪ್ಪುದ ಱಂದಂ(ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೬೬-೩). [ಕ್ಷಪಣ + -ಇಸ್ಕು]

ಕ್ಷಪಿಸು 'ಕ್ಷಪಿಯಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಪೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿ. ರಾತ್ರಿ : "ತಮೀ, ತಮಿಸ್ರಾ ... ಕ್ಷಪಾ ... ರಾತ್ರಿ : —ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಶಿಶಾಯು. ೧೪-೧೦೭). ೨. ಅರಿಸಿನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಣಾ]

ಕ್ಷಪ್ಪು 'ಕ್ಷಮೆ' ನೋ.

ಕ್ಷಪ್ಪು (ಗು). ೧. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳ; ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಶಾಂತ; ಸಹನಶೀಲ. ೨. ಶಕ್ತ; ಸಮರ್ಥ; ತಕ್ಕ. ೩. ಅನುಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೪. ಸಮರ್ಥನಾದವನು; ಶಕ್ತನಾದವನು : "ಕ್ಷಮಿ, ಶಕ್ತ : — ಈ ೨ ಅರ್ಥವಂ" (ಶಿಶಾಯು. ೬೪-೨೬೨); ಕ್ಷಮರಾಶರರ್ ನಿಜಪದವಯು ಮನಱಯಲ್ (ಜಗ. ೩-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಣ (ನಾ). ಸೈರಣೆ, ಸಹನೆ; ತಾಳ್ಮೆ : "ಕ್ಷಮಾ ... ಕ್ಷಮಣಂ, ಕ್ಷಮಣೀಯಂ, ಕ್ಷಾಂತಿ —ಈ ೫ ತಾತ್ಪರ್ಯ" (ಶಾತಕ್ಷ. ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮತೆ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ. "ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ' ಪರಾ. ೨. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಪುಷ್ಪಿಸಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಟಸ್ಪಶಿಪಾಲನಕ್ಷಮತೆಯಂ ಕೈಗಾಯದೆ (ಪಂಂಪಾಮ. ೯-೪೬); ಶ್ರವಣಪ ಪರಿಪಠನ ಕ್ಷಮತೆ ವಾಣಿಯಂ ... ಪಿಂಗದನ್ನ ಮಾರ್ಪಿನೆಱನಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೧೬).

[ಸಂ. ಕ್ಷಮತಾ]

ಕ್ಷಮಾಗುಣ (ನಾ). ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣ; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣ; ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ : ನಿಜೆಯಿಜ್ಞ ಭಕ್ತ ದಯೆ ಪುದಿದಱಿವಾ ದಾರ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣ ಶಕ್ತಿಯುಮೆಂಬಱಿಕೆಯ ಗುಣಮೆಱಜೆಗೊಳಿ (ಅರಿಷ. ೪-೯೬). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಗುಣ)]

ಕ್ಷಮಾಜ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಗಿಡ; ಮರ; ವೃಕ್ಷ : ಉದ್ಯಾನ ವಶಿಕ್ಷಮಾಜನಂ ಶಬರವಲ್ಲಭಂ ಮಲ್ಲಮಿಲ್ಲದೆಯ್ದಿ ದ ನಾಗಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೫-೧೨). 'ಕ್ಷಿತಿಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾದಾನ (ನಾ). ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದು : ಕೆಲವು ಮೊಳದ ಮೆಗಳ್ದ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ (ಭಾಷಾನ. ೬೫); ಅವಳು ಆ ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಕ್ಷಮಾದಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಹೇಳ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ತ್ರಿಪು. ೧೦೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ದಾನ)]

ಕ್ಷಮಾಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತವನು; ಆದಿಶೇಷ. ೧, ೨ : ಕ್ಷಮಾಧರಮಮೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ ನತ್ಪ್ರಮಾ ಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲ್ಕೆವೇಱ್ಮುಂ (ಜಗ. ೪-೯೮).

[ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಧರ)]

ಕ್ಷಮಾಧರತೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ; ಅಧೋ ಲೋಕವಾದ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?) : ಕ್ಷಮಾಧರತೆಯಂ ಕಿಬಲ್ ಜಲದೆ ತೋಱಿದಾ ರ್ಧೈರ್ಯಮಂ (ಜಗ. ೪-೨೪).

[ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಧರತಾ]

ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸ (ನಾ). ಆದಿಶೇಷನ ವಾಸಸ್ಥಳ; ಪಾತಾಳ ಲೋಕ : ಕ್ಷಮಾಧರನಿವಾಸದೊಳ್ ಬಳಿಯಶಿಸ್ಪಿದಾ ಶೌರ್ಯಮುಂ ... ಕ್ಷಮಾಧರಮಮೀಗಳೆತ್ತಿ ಮೆಱೆದಂ ಮುಕುಂದಂ (ಜಗ. ೪-೨೪).

[ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಧರ + ನಿವಾಸ]

ಕ್ಷಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ : ಮಕ್ಷದಂತಿ ತರೆಕ್ಷುಪಣೆ ಹರಿ ಯಕ್ಷ ಶಿಖಿ ಜೋರ ಕ್ಷಮಾಪ ವಿಪಕ್ಷ ವಿಷಯನು ... ಧೀತಿಗಳು ಆ ಕ್ಷಣವೆಳನು (ಬಸವ. ೬೧-೯೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾಪಣ, ಕ್ಷಮಾಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು. ೨. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಮನ್ನಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮಿಸುವಿಕೆ; ಕ್ಷಮೆ : (೨). **ಕ್ಷಮಾಪಣೆ** : ೧. ಆತನು ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಕೇಳಿದುಮೆಲೆ ಆವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು (೮೭೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷಮಾಪಣಂ]

ಕ್ಷಮಾಪಣೆ 'ಕ್ಷಮಾಪಣ' ನೋ.

ಕ್ಷಮಾಪರ (ನಾ). ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಸಹನಶೀಲ ನಾದವನು; ಸಹಿಷ್ಣು : ಅಹಿತಿಂಂಂ

ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ : "ನಾನು ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದವನು ... ನುಡಿದನು (ತುಕ್ತು. ೧೯೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಯಾಚನಾ)]

ಕ್ಷಮಾರುಹ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಧರಣಿಯೊಳು ಕೆಡದಿರ ರುದ್ಧಾತ್ಮ ಕ್ಷಮಾರುಹ[ಜಾತಾಂ. ಮಹೀರುಹ] ಮೋ (ಜಸಪ. ೨೦–೨೧), 'ಭೂರುಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಾರ್ಹ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ; ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ: ನಾವು ಕ್ಷಮಾರ್ಹರಲ್ಲ ನಮಗೆ ಮುಕ್ತಿವಿಮೋಚನೆಗಳಿಲ್ಲ (ತುಕ್ತು. ೬೪೫). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ಅರ್ಹ)]

ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಕ್ಷಮಾಪ : ನಿಜಪರಿ ರಕ್ಷಣಕ್ಷಮ ಕ್ಷಮಾವಲ್ಲಭ ಲಾಭ ಪ್ರಮುದಿತ ಮೇದಿನೀ ಹೃದಯದಂತೆ ಜಳವಜಗತಕಲಿಪಮಾಗೆ (ಆದಿಪು. ೭–೩೬ ವ). [ಸಂ. (ಕ್ಷಮಾ + ವಲ್ಲಭ)]

ಕ್ಷಮಿ (ಗು). ಕ್ಷಮಾಶೀಲ; ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ: ಬಹುಸ್ಕೀಪಿತ್ಯ ವಿತ್ಯಾನ್ವಿತಂ ಕ್ಷಮಿ ಕೇಶೋನಿಯಂ ... ತ್ಯಾಗಶೀಲ ಮಹಾದಾರ್ಯ ಗುಣಂ ಗುಣಾಢ್ಯನಿಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೬–೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಿನ್]

ಕ್ಷಮಿತೃ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಹಿಸುವವನು; ಕ್ಷಮಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಮಿಯಿಸು 'ಕ್ಷಮಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷಮಿಸು, ಕ್ಷಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈರಿಸು; ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸು; ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ತೋರು: ಎನ್ನ ಗೆಯ್ದಪರಾಧಮಂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಸೈರಿಸುವುದು (ಜಾವಂಪು. ೧೧೪–೩). ಇದನಾತನ ದೆಸಗೊಂದೊರ್ಮೆಗೆ ಕ್ಷಮಿಸುವಂತು ಮಾಜ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೪–೬) ; ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಸರ್ವರಿಂ... ವ್ಯಕ್ತಾಸು ಭಗಿಭಾವಮಾನ ಧೃಮತಿನಮು (ಶಾಮ್ಬಾ. ೬–೮೦) ; ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಬಹು ಯೋಗ್ಯವು (ಮುಂಬಯಿ.೬–೧೪). **ಕ್ಷಮಿಯಿಸು:** ನೀಮುಂ ಮುನಿದೊಳೀವಂಗಿತ್ತಳ್ಳಿದ ಕ್ಷಮಿಯಿಸಿಮೆಂದು ನುಡಿದು (ಪಜ್ಞಾರಾ. ೯೧–೩೧) ; ನೀಮೆಮ್ಮುಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಗೆಯ್ದ ಪರಾಧವುಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೆನೆ (ಜಾವಂಪು. ೯೪–೨೦); ದೇವರೆನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ದೊಡೊಂದಂ ಕ್ಷಮಿಯಿಸುವುದೆಂದೊಡೆ (ಪಂಂಕಾಮು. ೧೬–೭ ವ). [ಕ್ಷಮೆ + ಇಸು(ಸ್ಯು)]

ಕ್ಷಮೆ, ಕ್ಷಮ್ಯ (ನಾ). ೧. ಇತರರ ತಪ್ಪನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವ ಗುಣ; ಸೈರಣೆ, ತಾಳ್ಮೆ; ಸಹನೆ : ದಯೆಯುಂ ಕ್ಷಮೆಯುಂ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಂ ಗಳೆಂದಱಿದನುಷ್ಠಿಸಲ್ ಸಿದ್ಧಂ ಸಂಯಮಂ (ಜಿಸಾಲಿ. ೧೯); ಕ್ಷಮೆಗೀಗಳ್ ಜಾನವಂ ತೀವಿದುದುತ್ಸವ ತಪಶ್ಚಿತ್ರಿಗೆ ಲಾವಣ್ಯಮೀಗಳ್ ಸಮಸಸ್ಪರ್ಧ್ಯತ್ತು (ಎಳ. II, ೧೨೬–೧೨೯ ; 1115) ; ದೀಪವಲ್ಲಾ ಕ್ಷಮೆಯಬಿಳ್ ದೋಷಾಪಹಾರವು ಕೌರ್ಯಧ್ವಜಾ ರೂಪಿನೆಳೆಯಾ ಕ್ಷಮೆಯನಿಲು (ಕುಮ್ಮಾವಿ. ೬–೨೫). ೨. ಭೂಮಿ; ಮಹಿ: ಕ್ಷಮೆಯ ವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರಲಿ ನರ್ಮಮತಿಯಾಯತು ಮನಕೆ ನಿಮ್ಮಲಿ ರಮಿಸುವೀ ಯನುರಾಗಕೆವಗಾಯ್ತಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ತೆರ ರಾ. ೩–೪–೧೨) ; ನುಡಿದಳಾ ಕ್ಷಮೆಯುಮಿತೆ (ಶ್ರೀ ರಾ ಮಾ. ೨೩–೨೪೦). **ಕ್ಷಮ್ಯ:** ೧. ಅತ್ಯಧಿಕಮಪ್ಪ ಕ್ಷಮವುಮೆಂದಿಂಪಿನುವವು ಅದು ಬಿತ್ತರಿಸೆ ಧೈರ್ಯವದು ದಕ (ಶ್ರಾ ಸಂಗ್ರ. ೨೩–೫). [ಸಂ. ಕ್ಷಮಾ]

ಕ್ಷಮೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೈರಿಸು; ಕ್ಷಮಿಸು : ಮಹಪೆಳೆಳ್ಳನಪ್ಪೊಡಂ ಮುನಿಸಿಲ್ಲದೆ ... ಕ್ಷಮೆಗೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೨೦೩). ೨. ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡು; ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ ಮಾಡು : ಕ್ಷಮಾಧರಮುನಿಗಳಿತ್ತಿ ಮೞೆದಂ ಮುಗುಂದಂ ನತಕ್ಷಮಾಧರನನಾತನಂ ಕ್ಷಮೆಗೊಳಲೈ ವೇಱ್ಕುಂ ದಿಟಂ (ಜಗದ. ೪–೯೮).

[ಕ್ಷಮೆ + ಕೊಳ್]

ಕ್ಷಮ್ಯ (ಗು). ಕ್ಷಮಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಕ್ಷಮಿಸಬಹುದಾದ: ಮುದುಕಿ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅದೂ ಕ್ಷಮ್ಯವಲ್ಲವೆ? (ಸಮಚಿ. ೬೧೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯ (ನಾ). ೧. ಕೊರಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಸೊರಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷೀಣತೆ. ೨. ಹಾಳಾಗುವಿಕೆ; ನಾಶ; ನಷ್ಟ; ಅಂತ್ಯ : ಈ ಮದ ವತ್ತಂಗಂಗಳಾಂಡ ಕ್ಷಯ ಸಮುದಿತ ಜಂಗಾಂಕ ಜಂಗಾಂಕರು ವೆಂಬಂದದಿಂ (ಜಗದ. ೬–೨). ೩. ಜಗತ್ತಿನ ನಾಶ; ಪ್ರಳಯ; ಕಲ್ಪಾಂತ: "ಆ ಯುಗಾಂತಂ ಕ್ಷಯಮದೆಂದಿನಲು . . . ಜಗ ವಿನಾಶಮಕ್ಕುಮ್" (ಮಂಗರಾ. ೨೧–೧೨). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ್ಯ : ಮನುಜಂ ಪ್ಲೀಹಕೃಸನ ಕ್ಷಯ ಗುಲ್ಮವಿದ್ರಧಿ ನ್ಯಾಧಿಯುತಂ (ಜಾತಕ. ೨೧–೧೩೬) ; ಅಮಕಂಳೆ, ಕ್ಷಯ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳು (ಅಮಸಾ. ೬೪). ೫. ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣ ಗಳುಳ್ಳ ಹಿಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸ. 'ಕ್ಷಯಮಾಸ' ಪರಾ. ೬. ಪ್ರಳಯವಾದಿ ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರಳಯ . . . ಕ್ಷಯ [ಜಾತಾಂ. ಅಕ್ಷಯ]ವೆಂದಱುವತ್ತು. ತೆಱನಾಗಿಹುದು (೨೨೯೪. ೬೫೧). ೭. ಕ್ಷಯ, ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: "ಕ್ಷಯ-ಶಬ್ದಗಳಂತಲೂ ತಾನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದೆ" (ನಿಷ್ಕಾಂತಿ. ೨೨೮). ೮. ಸಮನಾಗಿರುವುದು; ಸಮಾನ : ಆ ಡೊರೆ ಯೇಡೊರೆಯೊಂ ತಾನೇಡೊರೆ ತದ್ಗೇಹಕಾಲಮೇ ಡೊರೆಯೋ ಮೇಱೇಡೊರೆ ತಾಂ ಕ್ಷಯವೃದ್ಧಿಗಳಡೊರೆಯವಿವೊರೆದು ಮುನ್ನೆ ಪರಿಕಿಪುದಜಾದೊಂ (ಪಾಂಂಪು ೨೪–೨೦). ೯. ಮನೆ; ವಾಸ ಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ : "ಅವಾಸಃ . . . ಕ್ಷಯಃ . . . ಆಲಯಃ – ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೯–೧೩). ೧೦. ಯಮನ ನಿವಾಸ. ೧೧. ಯಮಧರ್ಮನ ಒಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿ : ತಪಸಜಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಯ ನೆಂಬ ಮಂತ್ರಿಯೊಡನ್ಕೈತಂದರು (ಶೈವಭಾ. ೨೨–೨೩). ೧೨. ಸತ್ಪ ಸೂತಕ; ಮೃತಾಶೌಚ : ದಾಯಾದಿಗಳ ಮರಣದಿಂದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಕರ (ಗು). ನಾಶಕಾರಕವಾದ: ಅಹಿತ ಪಕ್ಷಕ್ಷಯಂಕರಿರ್ ಳಲಿಯುಗಳ್ ಗಾಂಗೇಯರ್ (ಕಾ. II, ೧೦–೬ ; 1080) ; ದುರ್ಭಗ ಕ್ಷಯಂಕರಿನ ಗರ್ಭಾವಿರ್ಭವಂ ನರ್ಭಿಸ್ಸಿ ಭಾವಂ (ಜಸಪ. ೫೬–೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಮಾಸ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗದಿಂದ ಬರುವ ಕೆಮ್ಮುಲು: ಉಗುಳು ಶ್ವೇತವರ್ಣವಾಗಿ ಬಹಳ ಶ್ಲೇಷ್ಮದಿಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿಹುದೆ ಶ್ಲೇಷಮಾಸ ... ಕ್ಷೀಣವುಂ ಕಫ್ಪುಳಲಿ ವರ್ಣವಾಗಿರಲು ಕ್ಷಯಮಾಸ (ಸಕತ್ಪ. ೩೦೬). [ಕ್ಷಯ + ಮಾಸ]

ಕ್ಷಯತಿಥಿ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ಆರಂಭವಾಗಿ ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಮುಗಿಯುವ ತಿಥಿ. ೨. ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ತಿಥಿ. [ಕ್ಷಯ + ತಿಥಿ]

ಕ್ಷಯಪಕ್ಷ (ನಾ). ಚಂದ್ರನು ಕುಂದುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಪಕ್ಷ; ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ; ಚಾಂದ್ರಮಾನ ತಿಂಗಳಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧ. [ಕ್ಷಯ + ಪಕ್ಷ]

ಕ್ಷಯಮಾಸ (ನಾ). ಎರಡು ಸಂಕ್ರಮಣಗಳುಂಟಾಗುವ ಚಾಂದ್ರ ಮಾನ ತಿಂಗಳು : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಚಾಂದ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸೌರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಆವಕ್ಕೆ ಕ್ಷಯಮಾಸವೆಂಬ ಹೆಸರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೭೦). 'ಮಲಮಾಸ' ಪರಾ.

[ಕ್ಷಯ + ಮಾಸ]

ಕ್ಷಯರೋಗ (ನಾ). ಜ್ವರ, ಶ್ವಾಸ, ಕೆಮ್ಮಲು ಹಾಗು ರಕ್ತವನ್ನು ಕಾರುವುದು, ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳ ದೇಹವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ರಾಜಯಕ್ಷ್ಮ: ದೇಹವನ್ನು ನಶಿಸುವ ಕಾಯಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯರೋಗ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾಯಿಲೆ (ಕಲರೋ. ೮೨). [ಕ್ಷಯ + ರೋಗ]

ಕ್ಷಯರೋಗಾಣು (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರೋಗಾಣು: ಕ್ಷಯರೋಗಾಣುಗಳು ನಮ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೮೫).

[ಕ್ಷಯ + ರೋಗಾಣು]

ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷಯರೋಗವುಳ್ಳವಳು: ಕ್ಷಯರೋಗಿಣಿಯರು ಹೇಗೆ ಸಾಯುವುತ್ತಾರೆಂಬ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕಿಯ ತಾರೆಯೆಬ್ಬಳು ನವೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪುಕರು. ೬೯೪).

[ಸಂ. ಕ್ಷಯರೋಗಿಣೀ]

ಕ್ಷಯವ್ಯಸನಿಜಿನ (ನಾ). ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು: ಕ್ಷಯವ್ಯಸನಂ ಜಿನಸಮಯಂ . . . ನಯವ್ಯಾಕರಂ ಸರಸ್ವತೀಮುಖಮುಕುರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೫೧).

[ಕ್ಷಯ + ವ್ಯಸನಿ]

ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). =ಕ್ಷಯರೋಗ: "ಕೋಪಂ ಕ್ಷಯಂ ಕ್ಷಯವ್ಯಾಧಿಯದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೬). [ಕ್ಷಯ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಕ್ಷಯಾಕುಕುಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಬೆಂಕಿ; ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ: ಐರಾವತ ಪ್ರಭಾವದೊಳಂ ಕ್ಷಯಾಕುಕುಕ್ಷಿಣಿ ಕ್ಷೇಪದೊಳಂ ಪ್ರಳಯ ಜಲಧರ ಧ್ವಾನದೊಳಂ . . . ಆ ಗುರ್ವ್ ಮ ದ್ಯುತ ಮುಮಿ ನಿಸಿ (ಜಗನಿ. ೬-೬೫ ಪ).

[ಕ್ಷಯ + ಆಕುಕುಕ್ಷಿಣಿ]

ಕ್ಷಯಿತ್ನೆ (ನಾ). ಕ್ಷೀಣವಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ಷಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಿಕೆ: ಕೋಷಣಾಯಾನಾದ ಚಂದ್ರನು ಚಂದ್ರನೇ ಸರಿ ಎಂದರೆ ಕ್ಷಯಿತ್ನು, ವಿಲಾಸರೂಢ್ಯಕ್ಕೆ, ಮಲಿನಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ ಅವಗುಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಿಸರು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೧೯ ಆಡಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಷ್ಣು (ಗು). ಕುಗ್ಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಕ್ಷಯ ಹೊಂದುವಂತಹ; ನಶ್ವರವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು: ಗ್ಲಾನ, ಗ್ಲಾನ್ಯು ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಜಾಗಿ ಕ್ಷಯಿಸಿ ದುರ್ಬಲಾನದವನ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೧). ೨. ಕ್ಷಯಹೊಂದು; ನಾಶವಾಗು. ೩. ನಾಶಮಾಡು: ನಿಸ್ಸೈಕ್ಷಯರ್ ಕ್ಷಯಿಸುವೆ ನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರದಲಿ (ಚಂದ್ರಹಾ. ೪೪-೪೯).

[ಕ್ಷಯ + ಇಸ್ಸು]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಏದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು; ಕೆಲವು ಶಾಂತವಾಗುವುದು: ಜ್ಞಾನಿಸ್ಮರಿಸಾದ ಕ್ಷಯೋಪಶಮವಶದಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೨೪). 'ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ' ಪರೂ.

[ಕ್ಷಯ + ಉಪಶಮ]

ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಏದು ಬಗೆಯ ಲಬ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾಲಲಬ್ಧಿ ಕರಣಲಬ್ಧಿ ಉಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಕ್ಷಯೋಪಶಮಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯ ತಾಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ ಲಬ್ಧಿಪ್ರಕಾರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬೪ ಪ). [ಕ್ಷಯೋಪಶಮ + ಲಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷರ (ಗು.) ೧. ಕರಗಿ ಹೋಗುವ; ನಶ್ವರವಾದ. ೨. ವಿಕಾರ ಹೊಂದತಕ್ಕ; ಮಾರ್ಪಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ: ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರಿನಿಪಕಗತ ವಿರುದ್ಧಗುಣ ನಿಸ್ಸ ಶಜವದೇಂ ಕೇವಳಮೇ (ಜಗನಿ. ೬-೪೬). ೩. ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ; ವ್ಯಾಕೃತಿಕವಾದ; ಪಂಚ ಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ: ಪರೆ ಪರವೆಸಿಣಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರ ಪುರುಷೀಕ್ಪ್ಯಕ್ಕಿಯಲಿ ತೋಱಲು (ಅಮೃತ. ೪-೫೬); ಸ್ಫುರಿಕುಂ ಮಹಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರರೂಪಂ ಜಗ ಮೆಲ್ಲಂ (ವಿಷ್ಣು. ೬-೯೩); ಕ್ಷರ ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶರೀರವನ್ನು ಳಕಮುಳಿಯುವ ಸ್ವಭಾವಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕ್ಷರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರು (ಹಸಾರ. ೬-೧ ಟೀಳು); ಕ್ಷರ, ಅಕ್ಷರ, ಉತ್ತಮ ಈ ತತ್ತತ್ಪರುಷಗಳನ್ನು ಗೀತೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷರಣೆ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುವುದು; ಸೋರುವುದು; ಸ್ಖಲನ: ಆಕೆಯಂ ನೆನೆದಿಂದ್ರಿಯ ಕ್ಷರಣೆಯಾದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೮ಪ); ಅಂತು ಕೆಂಪು ಪರವಶನಾಗಿ ಧೈರ್ಯಕ್ಷರಣೆಯುಮಿಂದ್ರಿಯಕ್ಷರಣೆಯುಮೊಡತೊಡನೆ ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೨ ಪ). [< ಸಂ. ಕ್ಷರಣ]

ಕ್ಷರಕ್ಕಟಿ (ನಾ). ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿರುವ (ಆನೆಯ) ಕುಂಭ; ಮದೋದಕ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಪೋಲವುಳ್ಳದ್ದು: ಕ್ಷರತ್ಕಟಿ ಪ್ರಾಂಕುಮುಖ ದಿಪ್ಪದ್ಯಮುಖಂ ಕ್ಪ್ರಾಧೋದ್ಧುರಂ ಸಿಂಧುರಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೯೯).

[ಸಂ. ಕ್ಷರತ್ + ಕಟಿ]

ಕ್ಷರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜನಿಸು; ಹುಸಿ; ಸ್ರವಿಸು: ಆ ಕ್ಷರದ ಕ್ಷಾರ ಕ್ಷರಿಸುತ್ತಿರಲಿ ಅಕ್ಷರವು ಶಾಂತ ಜಲಧಿ (ಮುಕ್ತಳಂ. ೧೬-೧೧೧).

[ಕ್ಷರಣ + –ಇಸ್ಸು]

ಕ್ಷಲ (ನಾ). ೧. ಸೀನು ವಿಕೆ; ಸೀನು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಲಲ – ಕ್ಷಲ, ತೆವಡಿಗುಬ್ಬು" (ಒಷಧಿ. ೧೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಲಥು (ನಾ). ೧. ಸೀನು. ೨. ಕೆಮ್ಮಲು; ಕೆಮ್ಮು: "ಕ್ಷವಥು, ಕಾಸಃ – ಚೀಕ್ಕೆಮ್ಮು" (ಹಲಾಯು. ೮-೪೨೬); "ಕ್ಷವಥು ಖಾಸಮೆನೆ ಕೆಮ್ಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೪-೪); ಕ್ಷವಥು ಪ್ರಾಣೋಪದ್ರವಕಾರಿ ರಹಿತಮುಮಾಗಿ (ಜಾವಂತ. ೧೭೪-೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಳೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಂಸ್ಕೃತದ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಳಕಾರ: ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದಾನುಳ್ಳ ಳಕಾರದ ನೆಲೆಗೆ ಸಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲುವಂ ಕ್ಷಳನೆಂಬರ್ (ಶಮದ. ೧೬); ಕೂಡೆ ಕವಿತಾ ವಿಚಾರದೆಡೆಯೊಳಂ ಜಳ ಳುಳ್ಳಳಂಗಳಪದಲೊಳ್ (ಗಿರಿ. ೧-೬೨); ಜಳಳುಳಕ್ಷಳ ಲಕ್ಷದೆ . . . ಪೊಚ್ಚಳಕರಾಜ ಪ್ರಾಸಭೇದಂಗಳ್ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೪೫). 'ಕಳಳ', 'ಅಬ' ಪರೂ. [?]

ಕ್ಷಾಂತ (ಗು.) ೧. ಸೈರಣೆಯುಳ್ಳ; ಸಹಿಸುವ; ಶಾಂತವಾದ. (ನಾ). ೨. ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಹಿಸುವವನು: ನವ ಕಂಮಾರನು . . . ಸ್ಖಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾಂತನಾಗುವ ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿರಲಿಬ್ಬ (ಕಥಾಳಂ. ೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಂತಿ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆ; ಸೈರಣೆ; ಸಹನೆ; ಕ್ಷಮೆ: ಳಬ್ಬದ ಪಟ್ಟಂ ಬರ್ಪ ಮುಪ್ಪಂ ಮಳಿಯಿಸುತಿರಳಕ್ಷಾಂತಿಯಂ ವಿಪ್ರವರ್ಗಾಸ್ಪದ ವಜ್ರಾಧಾರಿಳ ಸಂಮಾರ್ಜನ ಳಕೆದುದೆಸಲ್ ದುಷ್ಕರ್ಪರ್ಪ ಸ್ಪಪಾಲರ್ (ಅಪರಾ. ೪೫೪); ಕ್ಷಾಂತಿ – ಕ್ಷಮೆಯುಂ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರ (ಗು). ೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸೇರಿದ; ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಕ್ಷಾತ್ರ ದುಸ್ಸಾಮರ್ಥವಿದವಂಗಳ್ಕುಮೇ ಕ್ಷಾತ್ರವೇಳ್ (ಕಬಿಕಂ. ೪-೫೫). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕುಲ ಅಥವಾ ಸಮೂಹ: ಕಡಿಸುವರು ರಾಷ್ಟ್ರವನು ಕ್ಷಾತ್ರವ ತಡೆಗಿಡಿ ಚತುರಂಗಬಲವನು ಹುಡಿಹುಡಿಯ ಮಾಡುವರು ಏರ್ಜರೆರು (ಕಾವ್ಯಾಲ. ೪-೭೬). ೩. ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ತೇಜಸ್ಸು, —ಭೆನತೆ, —ಗೌರವ, —ಮಹತ್ವ. ೪. ರಾಜ್ಯಪಾಲನೆ. 'ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್' ಪರೂ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ಭಾರತದಲ್ಲಿ . . . ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜವೇ ಬಲಗೊಂಡು ಸಂಘರ್ಷವಶಾತ್ ಸತ್ಪದ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನೊಂದುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೪೮೪). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜ]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸು (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರತೇಜ: ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿದೆ (ಪ ಚ ಭಾ. ೬೪); ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಕಳೆಗುಂದಿತಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಭ. ೧೬). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ತೇಜಸ್ಸು]

ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮ (ನಾ). = ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮ: ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮವೀಕ್ಷತ್ರಿಯರ್ ನಿನಗೆ ಖಾತಕಂ ಗೋತ್ರವಧೆಯಿಂದೆ ಬರ್ಪುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೩); ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಕ್ಷಿತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ಕ್ಷತ್ರ + ಧರ್ಮ]

ಕ್ಷಾತ್ರಪ (ನಾ). ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ; ಕ್ಷತ್ರಪ: ದಕ್ಷಿಣಪಥನು ನಯಮಿನಿಸಿದ ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ 'ಕ್ಷಾತ್ರಪ' ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಸದ. ೪೧೯). [< ಸಂ. ಕ್ಷತ್ರಪ]

ಕ್ಷಾತ್ರತೇಪೂರ್ಣ (ಗು). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ; ವೀರಾವೇಶವುಳ್ಳ: ಕ್ಷಾತ್ರಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ . . . ಕೇಶುತ್ಸನ (ಭಾರದ. ೧೧೧). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಪೂರ್ಣ]

ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರ (ನಾ). ೧. ರಾಜ್ಯಭಾರ; ಆಡಳಿತದ ಹೊಣೆ: ಸಮಸ್ತ ಕ್ಷಾತ್ರಭಾರಮಂ ಜಿತಶತ್ರುವೆಂಬ ಪುತ್ರನೊಳ್ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೯-೪೧ ವ). ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಚಿತ ಹೊಣೆ.

[ಕ್ಷತ್ರ + ಭಾರ]

ಕ್ಷಾತ್ರವೀರ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ವೀರ: ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಕ್ಷತ್ರಿವೀರನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೮).

[ಕ್ಷತ್ರ + ವೀರ]

ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶಕ್ತಿ; ಸೈನಿಕ ಶಕ್ತಿ: ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ನಾಯಕನ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ಜಿಕ್ಕಾರ. ೧೦೩ ವಿಚಿಂ); ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನು ಗೆದ್ದಂದದಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜವನು ಗೆಲ್ಲುವರೆ? (ಕವಿಗಿ. ೩೧-೭೨). [ಕ್ಷಾತ್ರ + ಶಕ್ತಿ]

ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಸುಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಸೀದುಹೋದ: (೬). ೨. ಬಡವಾದ; ಸೊರಗಿದ; ಕೃಶವಾದ; ತೆಳುವಾದ: ಕ್ಷಾಮವು ಮಧ್ಯವ ಅಳ್ಳಕವು ಜಘನವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೪-೩೬). (ನಾ). ೩. ತೆಳುವು; ಕ್ಷೀಣತೆ: ಕ್ಷಾಮಂ ಲಲನಾಮಧ್ಯದೊಳಲ್ಲದಾ ಸುದೀಪದೊಳಂಟೇ (೧೦೪. ೩-೪). ೪. ಬರ; ಬರಗಾಲ: "ಕಾಷವಮಾ ಕ್ಷಾಮಮಳ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೬೯); ಕ್ಷಾಮಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಮ ಮತ್ತ ಲಾಭ (ಗಾಡಿ). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಕವೊಲದ ಆರು ಛೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ℙ ಕೆನ್ನೆಗಳು ತೆಳ್ಳಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದು: ತೆಳ್ಳಂ ತಾಳ್ದದ ಗಲ್ಲಗಳೊಳ್ಳಂಬಡೆ ಕ್ಷಾಮಂ (ಅಸ್ಮಕಂ. ೬-೧).

ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ = ಸ್ಥಾಮ ಮತ್ತು ಡಾಮರ: ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಕಾಲಲೀಲೆ . . . ಮಡಿದ ಮಡಂ ಭೂತಬ್ಬಾತ್ಮಿ ಹುಗಲಾಜವು (ಹಡಕಾ. ೧೧-೭೬); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರ ಭಯನಿವಾರಣ (ಬಸವ. ೬-೧೬); ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಂಗಳುಂ ಬೇರುಡಿದು ಪಾಱೞ್ವಿಯುಂ ಪೊಱಲೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೩೯); ಈ ಸತ್ಯವಚನಗಳು . . . ಕ್ಷಾಮಡಾಮರಗಳನ್ನು ತಂದು ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೋ (ಉಡಕ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆ (ನಾ). ಬರಗಾಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೊಂದರೆ: ಅರಂಬದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಸಂಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಮಬಾಧೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ವ್ಯಸಮ. vii, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಕ್ಷಾಮ + ಬಾಧೆ]

ಕ್ಷಾಯಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕರ್ಮಬಿಂಧದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವ ಅವಸ್ಥೆ: ಜೀವನಿನಾವುಪಾಯದಿನಿಬಲಕ್ಷಿಸಲ್ ಬರ್ಕುಮೆಂದೊಡೆ ಭಾವೋಪಲಕ್ಷಕಂ ಜೀವನೆಂಬುದು ಅವಾವುದೆಂದೊಡೆ ನಿವರ್ಯಭಾವಂ ಔಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಭಾವಂ ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕಭಾವಮಂ ದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದು ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಳಾದಿ. ೯-೪ ವ); ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ . . . ಶರೀರ್ಕಗೆರ್ ನಿಯವದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಮಕ್ಕುಂ, ಅಭವ್ಯರಿಗಿಲ್ಲ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] = ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಕ್ಷಾಯಿಕದೃಷ್ಟಿ ತುಷ್ಟಿಯೊಳೊಡಂಬಡೆ (ಜಾಂತಿ. ೧-೪).

[ಕ್ಷಾಯಿಕ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ]: "ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯ ಕರ್ಮವು ಕ್ಷೀಣವಾದಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಲಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ" (ಕ್ರಾವಾಶಾ. ೬೩೬); ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಮು ವ ನಂತ ಜ್ಞಾನಮುವನಂತದರ್ಶನಮುವನಂತ ವೀರ್ಯಮುಂ . . . ಆತ್ಮಾಧಾರಗಳಕ್ಕುಂ ಗುಣಂಗಳಾತ್ಮಾಯತ್ತ ಮಾಗೆ (ಜಾಂತಿ. ೧೩-೫೧ ವ); ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತ್ಪಟೀ. ೪೨-೪).

[ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದೆರ್ಶನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರಕೃತಿ ಸಮ್ಯಙ್ಮಿಥ್ಯಾಕೃತಿಮೆಂದು ಕ್ರಿಯಿವಮಕ್ಕು ದರ್ಶನ ಮೋಹ ನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮಲಿಸಿ ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮನವಗಯ್ದು (ಜಾಂತಿ. ೧೧-೧೧೧ ವ). [ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನ]

ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ: ಸಪ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ನಿರವಶೇಷ ಕ್ಷಯದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ (ಕ್ರಾವಾಶಾ. ೧೨೬-೧). ೨. ಕ್ಷಾಯಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ದರ್ಶನ ಮೋಹನೀಯಕ್ಕಿಳಕದ ನಿರ್ಮೂಲನದಿಂ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ (ಅವತಿ. ೧೧-೧೪ ವ), ಆ ಯತಿನಾಥರ ಶಿಷ್ಯರ್ . . . ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ಜಾಂತಿ. ೧-೩೦).

[ಕ್ಷಾಯಿಕ + ಸಮ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿ]

ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಆತ್ಮನ ಐದು ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಔದಯಿಕಭಾವಂ . . . ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕಭಾವಂ ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಭಾವಮೆಂದಿಂತು ಭಾವಮಯ್ದುಂ ತೆಱನಕ್ಕುಂ (ಸುಳಾದಿ. ೯-೪ ವ).

[ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರ (ಗು). ೧. ಉಪ್ಪಾದ; ಉಪ್ಪಿನ ರುಚಿಯುಳ್ಳ; ಉಪ್ಪುಪ್ಪಾದ. ೨. ಕೆಂಪಾರೆಯುವ; ಕಟುವಾದ; ಖಾರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ನಾಲಗೆ . . . ಕ್ಷಾರವಾಗಿ ದ್ರವವಾತ ಇದ್ದರೆ ಪಿತ್ತಾಧಿಕ್ಯವೆಂದರಿವುದು (ಸಕಸೃ. ೧೪). ೩. ಜಿಗುಗುವ; ಸೋರುವ; ದ್ರವಿಸುವ. (ನಾ). ೪. ಉಪ್ಪು; ಲವಣ; ಸವುಳು; ಚವುಳು: ಕ್ಷಾರಂ=ಉಪ್ಪಗೂ (ಪಾಪಾರ. ೧೬೪ ಟೀಕೆ). ೫. ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಈ ಉಪ್ಪಿಗೆ ಅಟ್ಟುಪ್ಪು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಉಪ್ಪಿಗಿಂತ ಕ್ಷಾರ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೦೦); ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷಾರವುಳ್ಳ ಅಗ್ಗದ ಸಾಬೂನನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ (ಗೃಶಪಿ. ೬೨). ೬. ಬೂದಿ; ಭಸ್ಮ: "ಕ್ಷಾರಂ ವಿಭೂತಿ ಭಸ್ಮಂ ರಕ್ಷೆ ಭೂತಿಕಮೆನೆ ಸಾರದರ್ ಬೂದಿಯೆಳ್ಳು" (ಮಂಗಲಾ.೧೫-೯); ಅದೈವದು ನಾಮವದರಲಾಭುವೆಂ ವರ ವಿಭೂತಿಭರ್ಸಿತ ಭಸ್ಮಕ್ಷಾರಂ ರಕ್ಷೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳುಮುವ ಹೆಸರಿಂತಿವುಂ (ಲಕಟಂ. ೪೧-೪).

೭. ಗಾಜು; ಕಾಜು. ೮. ಬಯ್ಗುಳು ೯. (ಆಲಂ) ದುಷ್ಟ; ನೀಚ. ℙ ನುಗ್ಗೆ, ಮೂಲಂಗಿ, ಮುತ್ತುಗ, ಪುಲ್ಲಂಪುರುಚೆ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಹಸಿಶುಂಠಿ, ಬೇವು, ಕಬ್ಬು, ಉತ್ತರಣೆ, ಕೀರೆ —ಈ ಹತ್ತು ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಾರದಶಕಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕ (ನಾ). ಮೊಗ್ಗು; ಕೋರಕ; ಕುಟ್ಮಲ; ಕಲಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: "ಕ್ಷಾರಕಿಯೆನಲ್ಕೆ ತಮ್ಮಡಿವಲ್ಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರಕೂಪ (ನಾ). ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಕ್ಷಾರಕೂಪ . . . ಶಿಲಾಸಂಕಟಮೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿ ವಿಷವರ್ತುಳವೆಂ ಬರಸು ನರಕವಿಹುದು (ಏವೇಕ. ೧೪೧). [ಕ್ಷಾರ + ಕೂಪ]

ಕ್ಷಾರಣ (ನಾ). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪ, —ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸುವುದು. ೩. ಬಯ್ಗುಳು: "ಶಾಪಮಾಕ್ರೋಶಂ ವಿರೂಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷಾರಣಾಕ್ಷೇಪಮೆನೆ ಬೈಗುಳೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಲವಣಾಂಶವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯ; ಕ್ಷಾರ ಸಹಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯ: ಕ್ಷಾರದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಾಡಿಯು ಬೆವರುಸಹಿತ ಅತಿವೇಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೆ (ಸಕವೈ. ೧೨). [ಕ್ಷಾರ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಉಪ್ಪುಮಣ್ಣು; ಸವುಳುಮಣ್ಣು; ಚೌಳು ಮಣ್ಣು: "ಊಷಃ, ಕ್ಷಾರಮೃತ್ತಿಕಾ – ೨ ಚೌಳುಮಣ್ಣಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೩). [ಕ್ಷಾರ + ಮೃತ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷಾರವಾರಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಸುಜುಸುಜನೆ ಬಡಿತಂಗಾಸುವುದುಂ ಕರ್ಕಶ ಕ್ಷಾರವಾರಿಯಂ ತಂದು ಸಜಸಜನೆ ಪೂಸುವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಕ್ಷಾರ + ವಾರಿ$_2$]

ಕ್ಷಾರವಿಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ; ಲವಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಾರವಿಧಿ, ಅಗ್ನಿವಿಧಿ, ಶಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷಾರ + ವಿಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಕಡಲು; ಲವಣಸಮುದ್ರ. [ಕ್ಷಾರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷಾರಾಂಶ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನ ಅಂಶ: ಅದು (ನೀರು) ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿ, ಅದರೊಳಗಿನ ಕ್ಷಾರಾಂಶವು ತಳಕ್ಕೆ ಕೂಡ್ರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೮). [ಕ್ಷಾರ + ಅಂಶ]

ಕ್ಷಾರಿತ (ಗು). ೧. ಸೋರುವಂತೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ವ್ಯಭಿಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಅನಾಚಾರದ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವನು: "ಅಕ್ಷರಿತಃ, ಕ್ಷಾರಿತಃ, ಅಭಿಶಸ್ತಃ – ೩ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂರಲ್ಪಟ್ಟವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾರೋದಕ (ನಾ). ಉಪ್ಪುನೀರು: ಲವಣಾಂಬುಧಿಯ ಕ್ಷಾರೋದಕವು ಮೇಘಗಳ ಸಂಸೃತಿಯನಿಂಬಿಡಿದು ಸ್ವಾದೈದಿದೊಲು (ಗಗತಾ. ೧೪-೨೬). [ಕ್ಷಾರ + ಉದಕ$_2$]

ಕ್ಷಾರೋದಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷಾರಾಂಬುಧಿ: ನನ್ನೆದೆಯ ನಿನ್ನೆದೆಯ ನಡುವೆ ಕ್ಷಾರೋದಧಿಯು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೩೭-೧). [ಕ್ಷಾರ + ಉದಧಿ]

ಕ್ಷಾಲ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ತದ್ದೋಷ ಪಂಕಿಲತಾ ಕ್ಷಾಲನ ತತ್ಪರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೧೭); ಶಾಲ್ಯಕ್ಷತಪ್ರಸರ ಕ್ಷಾಲನ ತೋರಣ ಗ್ರಥನ ಮುಕ್ತಾಮಾಳಿಕಾಳಂಬನ ವ್ಯಸನ ವ್ಯಗ್ರಕರಂ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸಿತ್ತಂತಲ್ಲಿ ಕಾಂತಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೫೫); ಚರಣವದನ ಕ್ಷಾಲನಾಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯಲಾಚಮನ ವಿಸ್ತರಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೩-೪೨); ದುಃಖ ಪಾತಕಗಳ ಕ್ಷಾಲನವಾಗಲೇಬೇಕು (ತುಳಸಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾಲನೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಾಲ: ಆ ಪಾಪಕ್ಷಾಲನೆಯಾದಾಗ ಆ ರಜ್ಜು ಮಾಯಾವಾದೀತು (ಸಮಜೀ. ೯೭೧). [< ಸಂ. ಕ್ಷಾಲನ]

ಕ್ಷಾಲಿತ (ಗು). ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಕ್ಷಾಲಿತ ಮಲಿನಪಂಕಹಯಪಯಸೇ ಲಾಲಿತಾಸಮತೇಜಸೇ . . . ಬಸವಾಯ ತೇಜಯತು (ಬಸಪು. ೬೦-೮೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಾವ (ನಾ). = ಕ್ಷವ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕಡಮೆಗೊಳಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣಿಸಿದ; ಕ್ಷೀಣ. ೨. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿ (ನಾ). ೧. ಪೃಥ್ವಿ; ಭೂಮಿ: ಚತುರಂತ ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತೆ ಕೇಳ್ ಜಲಧಿ ಕೇಳ್ . . . ಎಂದು ಪೂಣ್ದೊದಱಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೩); ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ಮುನ್ನಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಂ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಸಹಿತಂ ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨); ನಿನ್ನಂತೆ ಸತ್ಯರೀ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳಿನ್ನಾರುಂಟು (ಹಡಕಾ. ೧೪-೧೦). ೨. ಸ್ಥಳ; ಪ್ರದೇಶ: ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಪಾದಪೀಠ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳ್ ನತರಾಗಿ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೩೨). ೩. ಮಣ್ಣು; ನೆಲ; ಹೊಲ. ೪. ಕೇಡು; ಕ್ಷಯ; ನಾಶ: "ಧರಾತಳ ಕೇಡುಂ ಕ್ಷಿತಿಯಕ್ಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೩೧); ರಾಜಲೀಲಾನುವರ್ತನೆ ದೋಷಾವೃತಮಲ್ಲದೇ ಕ್ಷಿತಿ ಮನಕ್ಕುದ್ವೇಗಮಂ ಮಾಡದೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೨೯). ೫. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ. ೬. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಂಕಗಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷಿತಿರೇಕ ವಿಂಶಸ್ಥಾನಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ . . . ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವುಘಡಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ (ನಾ). ಭೂಕಂಪ: ಕ್ಷಿತಿಕಂಪ ರಾಹುಕೇತುಭ್ರಮೆ ನರಪ್ರಗತಿ ಅತಿಚರಿತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ (ಮಂಕುಕ. ೧೬೭). [ಕ್ಷಿತಿ + ಕಂಪ]

ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಸಂತಸಂ ಮಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಳಕ್ಷಿತಿಕಾಂತನುಂ ತಾಂ ಬಂದು (ಬಸಪು. ೫೩-೨೮). [ಕ್ಷಿತಿ + ಕಾಂತ]

ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ: ಹತವೈರಿ ಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ . . . ವಿನಮ್ರ ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೪-೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಚಕ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಅಮರಕ್ಷಿತಿಜಮುಂ ಸುರಧೇನುವುಂ ಕನಕಾಚಲಮುಮಿರಲು . . . ಭಕ್ತನಾದವನಿತರ ಧನಮಂ ಬಯಸಿದಪನೇ (ಬಸಪು. ೧೧-೯). ೨. ಅಂಗಾರಕ; ಮಂಗಳ; ಕುಜಗ್ರಹ: ಇನವರ್ಜ್ಯಂ ಕ್ಷಿತಿಜಾದಿಗಳ್ ಹಿಮಮಯೂಖಂಗಂತ್ಯದೊಳ್ ಕೂಡಿದಂದನಘಾಯೋಗಮದಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೧೪-೧). ೩. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶಭಾಗ; ದಿಗಂತರೇಖೆ; ದಿಕ್ತಟ: ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯ ಸಾಲು . . . ನಭದಲಿ ನೆಗೆದು ಸೊಬಗನು ವರ್ಣಿಸಿ ಕ್ಷಿತಿಜದಾಚೆ ಮರೆಯಾಗಿಹವು (ಚಿಂತನ. ೮೧); ಸೂರ್ಯಬಿಂಬ ಪೂರ್ವಕ್ಷಿತಿಜದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೩). ೪. (ಆಲಂ) ಹೊಸ ಪ್ರದೇಶ, —ಅವಕಾಶ: ಹೊಸ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು, ಹೊಸ ಕ್ಷಿತಿಜಗಳು ಕಣ್ಣಳತೆಯಲ್ಲಿ ಬರತೊಡಗುತ್ತವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೪೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಜಾತ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಶೈತ್ಯ ಕ್ಷಿತಿಜಾತ ಪ್ರಾಂತದೇಶಕ್ಕೆ ಕನಕಮಯ ಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯಾಪ್ಯಕಾರ್ತ್ ಸ್ಯತಿಬಿಂಬಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೪೨).
[ಕ್ಷಿತಿ + ಜಾತ]

ಕ್ಷಿತಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿತಿಜಾ]

ಕ್ಷಿತಿಧರ (ನಾ). ಭೂಮಿಗೆ ಆಧಾರವಾದುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಗುಣರತ್ನ ರೋಹಣ ಕ್ಷಿತಿಧರನಕ್ಕುಂದಾತ್ತ ಮಹಿಮಂ (ಪಂಚಮಿ. ೧೧-೩೩೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ರಾಜ; ಗಿರಿರಾಜ; ಹಿಮವಂತ: ಕ್ಷಿತಿಧರೇಂದ್ರಸುತಾಸ್ಪ ಶತದಳಮದನಧಾವ್ರತನು (ಬಸವ. ೧೬-೩೦).
[ಕ್ಷಿತಿಧರ + ಇಂದ್ರ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ; ರಾಜ: ಕ್ಷಿತಿನಾಥಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಂ ಪೊಣರ್ದು ಗೆಲ್ದಂತಾತನುಂ ದರ್ ಗುಣಸ್ತುತಿಗಕ್ಕುಂ (ಕಾಂತಿ. ೪-೫೫) ; ಷಟ್ಪಂಡ ಕ್ಷಿತಿನಾಥಸಪ್ತಧಿಕೆ ಪುಣ್ಯಂ . . . ಸಾರ್ವಭೌಮನ್ತಾತನಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೬೫). ೨. ನಾಶವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೧, ೨: ಆ ನೃಪಕಂ . . . ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಕ್ಷಿತಿನಾಥನಲ್ತು ಅನಂಗ ಸುಭಗನಾಗಿಯುಂ ಅನಂಗಸುಭಗನಲ್ತು (ಪುಷ್ಪಕ. ೪-೬೯ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ನಾಥ]

ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವ (ನಾ). ಅರಸೊತ್ತಿಗೆ; ರಾಜತ್ವ: ಕ್ಷಿತಿನಾಥತ್ವಮ ಸೊಲ್ಲ ರಾಜತನಯರ್ ಪೂರ್ವಿತ್ತಲೀ ಪ್ರಶ್ನರ್ಕ್ಕೆ ತಗಳ್ಳೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ: ಕ್ಷಿತಿಪನ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗುಪದೇಶಿಪ ಲಾಸಕಿಯಂತೆ ತೊಱಲರ್ದರ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೩೩); ಕ್ಷಿತಿಪ ನಿನ್ನೊಳು ನೆನೆದು ಕೊಳ್ಳಾ ಜಲ ಅಂಬರಲೆನು (ಬಸವ. ೫೧-೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಲ್ರತಿಷೀನರನಿ ಬರುಮಂ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ದೇಱಂರಿನಿ ಮಾನ್ಯರಂ ಮನ್ನಿಸೆ (ಆದಿಪು. ೧೫-೬); ಕ್ಷಿತಿಪತಿಯು ವಿಜಯಭುಜದಮಲತೆ ರಿಪುನ್ಯಪರ್ಗೀವುದಧಿಕೆ ಕಾಪೋ ದಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೨-೬). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪತಿ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ದೊರೆ; ಅರಸ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ: ಪ್ರಶ್ನಕಿಷಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಕರು ದೊಡ್ಡೀಗಱುಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧೬-೧೯೯). [ಕ್ಷಿತಿ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಕ್ಷಿತಿಪಾಲಮರ, ಶಾಕಮರ" (ಸ್ಯಾದಿಗ. ೭೯-೧೬೩೧). [ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ + ಮರ]

ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಪಾಲ: ಖಾತಕಮನಾ ಕ್ಷಿತಿರಕ್ಷಕನಂದು ಕೇಳ್ದು (ಶೇಮಿಪು. ೬-೫೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಕ್ಷಕ]

ಕ್ಷಿತಿರಮಣ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಕಾಂತ: ಕ್ಷಿತಿರಮಣ ಗರ್ವಸ್ಥಿರ ಸರಸ ಗಾಂಧರ್ವಕೇಳೀಭಾಕರ (ಬಸವ. ೩೩-೨೯). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಮಣ]

ಕ್ಷಿತಿರಸ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರು: ಕ್ಷಿತಿರಸಮಂ ರವಿಮ್ಯುತಿ ರಜಮ್ಯುತಿಯಂ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೩೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ರಸ]

ಕ್ಷಿತಿರುಹ (ನಾ). ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಕ್ಷಿತಿರುಹಕೆ ಸಮಫಲಮುಮಹರ್ನಿರ್ದ್ಯ ಸಶ್ಚಿತವೇನು ? (ಮುಂಡಿಗ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿತಿವರ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ: ಜಿತಭವಮರಿಜಂ ಕ್ಷಿತಿವರಧಿರಿಯೊಳ್ ಪಿಂದಂ (ಪಂಪ್ಮೀಪು. ೨-೧೦). [ಕ್ಷಿತಿ + ವರ]

ಕ್ಷಿತಿವಲಯ (ನಾ). ಭೂಮಂಡಲ; ಭೂವಲಯ: ಚತುರಂಭೋರಾಶಿ ಮಧ್ಯಕ್ಷಿತಿವಲಯದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೯೧). [ಕ್ಷಿತಿ + ವಲಯ]

ಕ್ಷಿತಿಸುತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿಜೆ. [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುತೆ]

ಕ್ಷಿತಿಸುರ (ನಾ). ಭೂಸುರ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಅತಿಯಾಕ್ಷಕರವದಿರೆಬಾರು ಕ್ಷಿತಿಸುರರ ಕೊಂದಮಳಭೂಮಿಪತಿಯನು ಕೊಂ ಡೊಯ್ದರು (ಕುಮಾಕ. ೧೬-೧೧೪). [ಕ್ಷಿತಿ + ಸುರ]

ಕ್ಷಿತೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ: ಆ ಮುಃಕಂ ಮುಮುಕ್ಷುವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಳ್ದಂ, ಈ ಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕ್ಷತ್ರವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಗಳ್ದಂ (ಆದಿಪು. ೬-೧೪ ವ). [ಕ್ಷಿತಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪ (ನಾ). = ಕ್ಷಿತಿನಾಥ: ಓಲಗಂ ಪರಿಯ ಮತ್ಕಾಪಾಯವ ನೆಯ್ದು ಪೋದನು ಕ್ಷಿತ್ಯಧಿಪನು (ಬಸವ. ೫೪-೪೩). [ಕ್ಷಿತಿ + ಅಧಿಪ]

ಕ್ಷಿಪಣಿ (ನಾ). ೧. "ಎಸೆತ; ಚಲ್ಲೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೬೫೬). ೨. ಅಸ್ತ್ರ; ದೂರದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಫೋಟ, —ಆಯುಧ: ಅವು ಕೂಡ ಸ್ಫೋಟವಾಗಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಕ್ಷಿಪಣಿಯ ವೇಗವನ್ನು ತೀಪ್ರ ಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ಆಕಾಶ. ೫೪); ಈ ಕ್ಷಿಪಣಿಗೆ ಯಾವ ನಿಯಂತ್ರಕನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿ (ಕಥೆಲಿ. ೬೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪೆ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಬಿಸಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಕಳುಹಿಸುವಿಕೆ. ೩. ನಡೆಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ದೇಶನ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಿಸುಟ. ೨. ಚೆದರಿದ; ಚಿಮ್ಮಿದ; ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೩. ಕಳುಹಿಸಿದ; ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ. ೪. ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ನೂಕುವಿಕೆ: "ಕ್ಷಿಪ್ತಮೆನೆ ನುನ್ನಮೆನೆ ನೂಂಕಲ್ಕೆ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೧೩೨-೨೬). ೬. [ಯೋಗ] ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿಯ ಐದು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಮೂಢ, ವಿಕ್ಷಿಪ್ತ, ಏಕಾಗ್ರ, ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿ ಐದು ವಿಧ. ಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದರೆ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ವ್ಯಾವ್ಯವಹಾರಿಯ ಚಿತ್ತ (ಹಂದಾಶಾ. ೧೦೨). ೭. [ಸಂಗೀತ] ಇಪ್ಪತ್ತೈರಡು ಶ್ರುತಿ ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ಫುರಿತ . . . ಕ್ಷಿಪ್ತ . . . ಕೋಮಲವೆಂಬವಿಪ್ಪತ್ತೈರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಮಕಂಗಳು (ವಿಶೇಷ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ನು (ಗು). ೧. ಎಸೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನುಳ್ಳ. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. ಅಡ್ಡಿ; ಆತಂಕ; ವಿಘ್ನ. ೪. ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ನಿಂದಕ ಸ್ವಭಾವದವನು: "ಕಿರಾಕಲ್ಕಿಷ್ಣು, ಕ್ಷಿಪ್ನು – ೨ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವುಳ್ಳವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೫).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರ (ಗು). ೧. ತ್ವರಿತವಾದ; ಶೀಘ್ರವಾದ; ವೇಗವುಳ್ಳ: "ತ್ವರಿತಂ ಪ್ರಸ್ತುತಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮೊಕು . . . ಶೀಘ್ರಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೧೩೬-೬). (ನಾ). ೨. ವೇಗ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತ: ಕ್ಷಿಪ್ರದಿಂದಂ ಸ್ಪಸನನೊಡಗೊಂಡು (ಹಡಶಾ. ೧೯-೨೩); ಕ್ಷಿಪ್ರದಲ್ಲಿ ಚಂಡಸಕಾಷ್ಠದ ಚಿತೆ ರಾಜಪಿತೃಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು (ಕಾಂತಕಾ. ೧೪೦).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆ (ನಾ). ವೇಗ ಕೆಲಸಮಾಡುವಿಕೆ; ಶೀಘ್ರತೆ; ತ್ವರಿತತೆ: ಅವನು . . . ಅಸಾಧಾರಣ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತೆಯಿಂದ ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವನು (ಭೀಷ್ಮಚ. ೬೦). [ಸಂ. ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿತಾ]

ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತ (ನಾ). ವೇಗವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಕೈ; ಚುರುಕಾದ ಕೈ: ತಾಯಿ ಆಗ ಆಡಕೊತ್ತನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕ್ಷಿಪ್ರಹಸ್ತವಿಂದ ಆಡಕೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೭೧). [ಕ್ಷಿಪ್ರ + ಹಸ್ತ]

ಕ್ಷಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಂದು. ೨. ಕೇಡು; ನಾಶ. [ಸಂ. ಕ್ಷಿಯಾ]

ಕ್ಷೀಣ (ಗು). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ; ಸೊರಗಿದ; ಸವೆದ; ಕೃಶವಾದ: "ಕ್ಷಾಮಂ ಕೃಶಂ ಪೇಲವಂ ಕ್ಷೀಣಮೆನಲಸಿದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೪). ೨. ನಷ್ಟವಾದ; ನಾಶವಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ನೀಚವಾದ; ಹೀನವಾದ: ಅರಿಯದಾದಂ ದೈತ್ಯ ದುರುಳತನದಿಂ ಯಮನ ಸೆರಗ ಪಿಡಿದೆಳೆವಂತೆ ಕ್ಷೀಣ ಜೀವನಕಿಂದು ಬರಿದೆ ಕೆಣಕಿದನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೧-೨೨). ೪. ಮುರಿದ; ಜೀರ್ಣವಾದ; ಭಗ್ನವಾದ. ೫. ಬಲಹೀನವಾದ; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ. (ನಾ). ೬. ನಾಶ; ಕೇಡು: ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಪಂಗೆ ಪ್ರಾಣಪರಿಯಂತಲ್ಲದಪಮೃತ್ಯು ಸಾರ್ಗೆಂದು ಕ್ಷೀಣಮಂ ತೋಱಿ ನುಡಿವಂದದಿಂ ಕೋಪದೊಳು ಜಂಬಮರ್ದನ ನುಡಿದನು (ಹಚಕಾ. ೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕಷಾಯ ಕ್ಷಯಿಸಿದವನು; ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು: ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನಮಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯನಾಗಿ ಜಾನಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೫೪-೧೪); ಮೋಹನೀಯಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಿದಂ ಕ್ಷೀಣಕಷಾಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೬). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಷಾಯ]

ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿ (ನಾ). ಮಂದವಾದ ಪ್ರಕಾಶ: ಚಂದ್ರನಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ . . . ಕ್ಷೀಣಕಾಂತಿಯ ಮೂರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಚ್ಛವಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೪). [ಕ್ಷೀಣ + ಕಾಂತಿ]

ಕ್ಷೀಣತ್ವ (ನಾ). ತಗ್ಗುವಿಕೆ; ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಬಲಹೀನತೆ: "ತಱ್ಗು - ಕ್ಷೀಣತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಧನ (ನಾ). ಹಣ ಕಡಮೆಯಾದವನು; ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಅತಿವ್ಯಸನ ಕ್ಷೀಣಧನ ಜನಂಗಳಂ ಮೂಲಧನ ದಾನದಿಂ ಸಂಭಾವಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ಕ್ಷೀಣ + ಧನ]

ಕ್ಷೀಣಧಾತು (ನಾ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದವನು: ಮಹಾತಪಂಗಳಿಂ ತಪ್ತರಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಧಾತುಗಳಾಗಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಪೆಂಚತಂ. ೧೧೮-೧೭). [ಕ್ಷೀಣ + ಧಾತು]

ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯವಾದವನು; ಪುಣ್ಯಹೀನ: ನೀನೂ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೂ ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯರಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಡಿ (ವಚಭಾ. ೨೫೮). [ಕ್ಷೀಣ + ಪುಣ್ಯ]

ಕ್ಷೀಣಬಲ (ಗು). ಬಲಹೀನ; ಶಕ್ತಿಹೀನ: ಅಗಧರ ನಿನ್ನಂಘ್ರಿಭಾರಮಂ ಕ್ಷೀಣಬಲೋರಗನೆಂತು ಸೈರಿಪಂ (ಜಗವಿ. ೩-೧೧೦). [ಕ್ಷೀಣ + ಬಲ]

ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಬಲಹೀನನಾದವನು: ಜೀವನು ಮಲಾವೃತನಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಶಕ್ತಿಕನಾಗಿರುವನಷ್ಟೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೬೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊರಗು; ಕೊರಗು; ಕೃಶವಾಗು; ದುರ್ಬಲವಾಗು: ನೀನು ಕ್ಷೀಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬೇಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪತಂಗ. ೧೬); ಬಹಳವಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹುಡುಗನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ (ಮೊಗ್ಗು. ೭೫); ರಾಜಾಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಿದವು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೧೮೭). ೨. ನಾಶವಾಗು; ಕ್ಷಯಿಸು: ಕೆಲವು ದುಂಬಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಹಾರಲು ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿವೆ (ಕೀಟಬೆ. ೧೮). ೩. ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸು: ಈ ಕ್ಷಯ ಅವರನ್ನು ಸಣ್ಣಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ದೀಪಹ. II, ೨೨೧). [ಕ್ಷೀಣ + -ಇಸ್ಕು]

ಕ್ಷೀಬ (ಗು). ಮದಿಸಿದ; ಮದ್ಯಸೇವನೆಯಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತವಾದ; ಅಮಲೇರಿದ: "ಕ್ಷೀಬ - ಸೊಕ್ಕಿದಂಥ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀಬತ್ವ (ನಾ). (ಮದ್ಯ) ಕುಡಿದು ಮತ್ತೇರುವಿಕೆ; ಮದಿಸುವಿಕೆ; ಕುಡುಕುತನ (Drunkenness, ಪಾರಿನಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು: ಕ್ಷೀರಗುಡಾದ್ಯಂತರ ರಸಾಂತರಂ ಜಾತ್ಯಂತರ ಮಪ್ಪಂತು (ಕವಿರಾ. ೨-೯೫); ಪಾವನಕ್ಷೀರಮಂ ಕೊಡುವ ಕೆಚ್ಚಲ ಮಾಂಸವಾವ ಲೇಸು (ಹಚಕಾ. ೭-೧೭); ಕ್ಷೀರ ಕ್ಷೀರವ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪದರುಂಟೆ ಅಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೩೪೧-೫೬). ೨. ಗಿಡ, ಮರಗಳ ಹಾಲು. 'ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ' ಪರಾ. ೩. ನೀರು; ಜಲ. ೪. ಮೋಡ; ಮೇಘ: "ಹಾಲ್ನೀರೆಡೆಮೇಘಂ ಮೂಱು ಕ್ಷೀರಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೩೯); "ಕಾದಂಬಿನಿ ವಾರಿ ದುಗ್ಧಮಿವು ಕ್ಷೀರಸಮಾಹ್ವಯ" (ನಾನಾರ. ೧೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕ (ನಾ). ಹಾಲುಕುರಟೆಗೆ ಗಿಡ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಂದ (ನಾ). ಹಾಲುಗುಂಬಳ: "ಪಯೋಲತಾ, ಪಯಸ್ಕಂಧ - ಈಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಂದ" (ಓಷಧಿ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮೂಲಿಕೆಯ ಹೆಸರು; ಅಷ್ಟವರ್ಗದ ಜೀವನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: (ಕಿ). **ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ**: "ಜೀವವಲ್ಲೀ, ಜೀವಶುಕ್ಲಾ - ಈ ಯೆರಡುಂ ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೩); ಕಾಕೋಳಿ, ಮೇದೆ, ಮಹಾಮೇದೆ, ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ . . . ಇವಿಷ್ಟನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಾಲ್ಕುವರಹ ತೂಕವನು ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೫೪). [ಕ್ಷೀರ + ಕಾಕೋಲಿ]

ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಳಿ 'ಕ್ಷೀರಕಾಕೋಲಿ' ನೋ.

ಕ್ಷೀರಕೊಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳ: ತ್ರಿಸನ್ಧಿ ಸಿಮಾತು ಕ್ಷೀರಕೊಲ ತಥಾ (ಇಆ. VIII, ೯೫-II B; 444). ℙ ಈ ಪದದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಾಗಿ 'ಳ' ಕಾರ 'ಲ'ಕಾರವಾಗಿರಬಹುದು. [?]

ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಹಾಲುಮಾರುವ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಕ್ಷೀರವಿಕ್ರಯ ಸಂಸ್ಥೆ: ಶ್ರೀಮಂತೆಯರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕ್ಷೀರಕ್ಷೇತ್ರವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೬). [ಕ್ಷೀರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರ (ಗು). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ: ಕ್ಷೀರಗೌರ ಯಶೋಧಿಕ ನೀತನೇ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೯). [ಕ್ಷೀರ + ಗೌರ]

ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವ (ನಾ). ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದು; ಹಾಲಿನಂತಹ ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣ: ನಿಸ್ವೇದತ್ವಮುಂ ನಿರ್ಮಲತ್ವಮುಂ ಕ್ಷೀರಗೌರತ್ವಮುಂ . . . ಎಂಬ ದಶವಿಧಸ್ವಭಾವಾತಿಶಯಸಂಪನ್ನನುಂ (ಅಜಿಪು. ೫-೯೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಕಡಲು; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ: ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರಮಂ . . . ಆ ಕಾಂತೆ ನಿಶೆಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೧೨೦). [ಕ್ಷೀರ + ಜಲಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಮತ್ತು ನೀರು. ೨. ಹಾಲುನೀರುಗಳಂತೆ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಲಿಂಗನ: ಕಾಂತೆ ಬೆಚ್ಚಂದದೆ ರಾಗಿಸಿ ನಾಣಂ ತೊಱೆದಾಲಿಂಗಿಸೆ ಬಲ್ಪಿಂ ಕ್ಷೀರನೀರಮೆಂಬಾಶ್ಲೇಷಂ (ಮನ್ಮವಿ.೧೧-೧೪). 'ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ನೀರ್ಯ]

ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಹಾಲುನೀರು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಬೆರೆಯುವ ರೀತಿ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯ: ಕರ್ಮದ ಜೀವನ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ ಸಂಬಂಧಂ ಬಂಧಮೆಂಬುದು (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೧ ವ); ಅಂತು ಜೀವನೊಳ್ ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯಮಾಗಿ ಕರ್ಮಯೋಗಂಗಳಪ್ಪ ಪುದ್ಗಲಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೭ ವ). [ಕ್ಷೀರನೀರ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ರತ್ನವೇಳಾ ವಿಳಸಿತ ಕ್ಷೀರನೀರಾಕರದಂತೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೧೧೩). [ಕ್ಷೀರ + ನೀರಾಕರ]

ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರ ೩ : ಕ್ಷೀರನೀರಾಯಿತ . . . ದ್ವಾದಶ ವಿಧಾಲಿಂಗನಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಪಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಸುತ್ತುವರಿದು ಕಾಣುವ ತೇಜೋರಾಶಿ : ಕ್ಷೀರಪಥಮೇಖಲೆಯನೊಪ್ಪಿಸುವೆ ಕಟಗೆ ಕೊನೆಗೆನ್ನ ಮಕುಟವನೆ ಮುಡಿಪಿಡುವೆ ನಿನಗೆ! (ಅಹಲ್ಯೆ. ೫೪); ಇದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಅಥವಾ ಕ್ಷೀರಪಥ ಎಂದು ಹೆಸರು (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೧). [ಕ್ಷೀರ + ಪಥ]

ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಕೊಡಂಬೆರಸಾಳಿಗಟ್ಟಿ ಭೋರ್‌ಭೋರೆನೆ ಪೋಪ ಬರ್ಪಮರಸಂಹತಿ ಪೋಲ್ತುದು ಮಂದ ರಾದ್ರಿಗಂ ಕ್ಷೀರಪಯೋಧಿಗಂ ಹರಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಜಂಗಮಸೇತು ಬಂಧಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೫). [ಕ್ಷೀರ + ಪಯೋಧಿ]

ಕ್ಷೀರಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವುದು : ನೇಲತಾಟಗೆಡ್ಡೆ ಒಂದು ಹಿಡಿಯನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಹಾಲನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕ್ಷೀರಪಾಕ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಹಾಲನ್ನು ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ ಗ ೧ ರೊಂದಿಗೆ ಕಲಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೦೫). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಕ, —ತಿಂಡಿ. [ಕ್ಷೀರ + ಪಾಕ$_2$]

ಕ್ಷೀರಪೂರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ; ಹಾಲಿನ ಧಾರೆ : ಇಂದ್ರ ಕರಕಳಿತ ಕಳಶದೆ ರುಂದ್ರತರ ಕ್ಷೀರಪೂರಮಾವರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧-೩೦). [ಕ್ಷೀರ + ಪೂರ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ. ೨. = ಕ್ಷೀರಪಥ : ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಸಮೀಪದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದೆ ಕಾಳ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಕ್ಷೀರಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು (ಆಕಾಶ. ೬೩). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವಾಹ]

ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). (ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ) ಹಾಲು ಬರುವಿಕೆ : ಪರಮೇಶ್ವರನ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಕ್ಷೀರಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨). [ಕ್ಷೀರ + ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಆಸೆಯುಳ್ಳವನು : ಕ್ಷೀರಲಂಪಟ ನಾಡಿದಂ ನವನೀತಚೋರಕನಾಡಿದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೫೪). [ಕ್ಷೀರ+ಲಂಪಟ]

ಕ್ಷೀರವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬುಗುಡಿ : "ಕ್ಷೀರವತಿಯೆನೆ ಬುಗುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವತೀ]

ಕ್ಷೀರವರ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಹತ್ತಿ; ಹಾಲುಬತ್ತಿ (?) : ಎರಡುಂ ಬಾಳಂ ಮಧುಕಂ . . . ನೆಯ್ದಿಲಗೆಡ್ಡೆಯನರೆದವಱಿಂ ಕ್ಷೀರ ವರ್ತಿಕೆಯನನುನಯದಿಂ ವರುಷದ ಮಱಿಗೊಬ್ಬಳಮಾಗಿರೆ ಯೋಜಿಪುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೧೭). [ಕ್ಷೀರ + ವರ್ತಿಕೆ]

ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಅಬ್ಜನೇತ್ರಂ ಮನೆಯಳಿಯ ನೆನಲ್ ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಯಿಂ ವಿಶ್ರುತಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂ . . . ಕೊಂಡಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೭೨); ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿಪತಿ ತನ್ನ ಸುತಗೆ ಮಿತ್ರನುಷ್ಣ ಸೋಂಕ ದಂತೆ ಧವಲಾಂಬರದ ಪೇರ್ಗುಡಾರವನು ರಚಿಸಿದವೊಲು (ನವಮೋ. ೨-೧೬). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಾಶಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಅಂತಾ ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿವಾರಿ ಯೆಲ್ಲಮನೊರ್ಮೊದಲೊಳೆ ಪೊಯ್ವಂತೆ ಪೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨ವ). [ಕ್ಷೀರ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು : ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿಶಯನ ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೫೪); ಕ್ಷೀರ ವಾರಿಧಿಶಯನ ಶಾಂತಾಕಾರ . . . ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನನವರತ (ಹರಿಸಾ. ೫). [ಕ್ಷೀರವಾರಿಧಿ + ಶಯನ]

ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ; "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳ ಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬): "ಕ್ಷೀರವಿದಾರಿ, ಮಹಾಶ್ವೇತಾ, ಋಕ್ಷಗ್ರಂಧಿಕಾ-೩ ಕರೀನೆಲಕುಂಬಳದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೦). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರವಿದಾರೀ]

ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ಬರುವ ಮರ; ಆಲದ ಮರ : ಈ ಕ್ಷೀರವೃಕ್ಷದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋಣ ಬನ್ನಿ (ಶಾಕುಂತ. ೫೫-೨೬). ೨. ಅತ್ತಿಮರ. ೩. ಅರಳಿಮರ. ೪. ಬಸರಿಮರ. ೫. ಹಿಪ್ಪೆಮರ. [ಕ್ಷೀರ + ವೃಕ್ಷ]

ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಸ್ತನ್ಯಪಾನಾಸಕ್ತಿ : ಕ್ಷೀರವೃತ್ತಿ, ಅನ್ಯವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ವರ್ಷ ತೊಡಗಿ ಹದಿ ನಾರು ವರ್ಷ ಪರ್ಯಂತರಕ್ಕೂ ಬಾಲ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಸಕವೈ. ೧೫). [ಕ್ಷೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ (ನಾ). "ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯ ಸಕ್ಕರೆ ಪದಾರ್ಥ; ಹಾಲಿನ ಸಕ್ಕರೆ; ಕ್ಷೀರಶರ್ಕರ" (Lactose. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರ + ಶರ್ಕರ]

ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲೆ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ನೆಲಗುಂಬಳ: "ಸಂಡಿಗೆ ಕುಂಬಳಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಶುಕ್ಲಾ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆ. 'ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೀರ + ಶುದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿದರ್ಶಕ (ನಾ). ಹಾಲು ಎಷ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯಂತ್ರಸಾಧನ : (Lactoscope. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ದರ್ಶಕ]

ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿಮಾಪಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅಳೆದು ತೋರಿಸುವ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಉಪಕರಣ : (Lactometer. ಇಂಕನಿ). [ಕ್ಷೀರಶುದ್ಧಿ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೀರಸ (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಸಾರಸತ್ತ್ವ; ಹಾಲಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ದುದು : "ಕೀಲಾಟಃ, ಕೂರ್ಚಿಕಾ - ಈ ೨ ಕ್ಷೀ(ಕೀ)ರಸಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೬೯). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ : "ತುಪ್ಪ ಹಾಲೆರಡಜಲಿ ತಾಳಿಸಿದ ಹೊಯ್ಗಲವು ಕ್ಷೀರಸಂ ಕೀಲಸಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೩). [< ಸಂ. ಕ್ಷೀರರಸ]

ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ. [ಕ್ಷೀರ + ಸಮುದ್ರ]

ಕ್ಷೀರಸಾಗರ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ : ಪುಳಿವೆರೆಯೆ ಕೊಡವಾಲು ಸಹಜವನುಳಿವುದಲ್ಲದೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಮುಳಿವುದೇ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೫); ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಿಂ ಕಿಶೋರಶಶಿ ಬರುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬-೪೧೪). [ಕ್ಷೀರ + ಸಾಗರ]

ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತ್ನ : ಕ್ಷೀರಸ್ಫಟಿಕವು ಈ ಶಿವ ಧಾತುವೆಂಬ ಖನಿಜದ ಅವಾಂತರಭೇದವದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೪೬). [ಕ್ಷೀರ + ಸ್ಫಟಿಕ]

ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೈಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಕದನ್ನವನ್ನೂ ಕ್ಷೀರರಸವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧಿ, —ಪವಾಡ : ಅರ್ಕೆಲಂಬರ ಪಾಣಿಪುಟದೊಳು ನೀರಸಮಪ್ಪನ್ನಮನಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ಕ್ಷೀರರಸ ಸಮಾನಮಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುಗು ಕ್ಷೀರಸ್ರಾವಿತ್ವಮೆಂಬುದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೯೫-೧೬). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರಾಂಬು (ನಾ). ಹಾಲು : ಜೈನಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ ಸ್ಥಗಿತಕ್ಷೀರಾಂಬುಫೇನ ಪ್ರಕರದೆ ಕಡುವೆಳ್ಪೇಱಿದಿಂದ್ರಾದ್ರಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೮೧). [ಕ್ಷೀರ+ಅಂಬು$_3$]

ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರವಾರಾಶಿ : ಕ್ಷಾರಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಕ್ಷೀರ + ಅಂಬುಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರ (ನಾ). ಹಾಲು ಒದಗಿಸುವ ಮನೆ; ಕ್ಷೀರಸಂಗ್ರಹಶಾಲೆ. [ಕ್ಷೀರ + ಅಗಾರ]

ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿ (ನಾ). ಕ್ಷೀರಾಗಾರವುಳ್ಳವನು; ಹಾಲು ಮಾರುವವನು; ಗೋವಳಿಗ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾಗಾರಿನ್]

ಕ್ಷೀರಾನ್ನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಹಾಲನ್ನ: ಕ್ಷೀರಾನ್ನದಿಂದೆ ನರಪುಷ್ಟಿ (ಮಂಕುಕ. ೩೪೧). [ಕ್ಷೀರ + ಅನ್ನ$_3$]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಯೊಳಗನಿಲನೀಡಿಱಿಯಲಾ ನೊರೆ ಮಸಗಿ ತೆರೆಗಟ್ಟಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೨೩). [ಕ್ಷೀರ + ಅಬ್ಧಿ]

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿತನಯೆ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರದ ಮಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). [ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ + ತನಯೆ]

ಕ್ಷೀರಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ. [ಕ್ಷೀರ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರಜಲಾಕರ: ವಿಮಳ ಕ್ಷೀರಾರ್ಣವ ಶ್ರೀಯನಾ ಶತಪತ್ರಾನನೆ ಪೋಲ್ತು ಬೆಳ್ವಸದನಂಗೊಂಡೇಂ ಮನಂಗೊಂಡಳೋ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೯೪). [ಕ್ಷೀರ + ಅರ್ಣವ]

ಕ್ಷೀರಾವಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ: "ಕ್ಷೀರಾವೀ, ದುಗ್ಧಿಕಾ – ೨ ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮). ೨. "ದೂದಿ, ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೆಂಕಿಹತ್ತುವದೊಂದು ಪದಾರ್ಥ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೬). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಾವೀ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹಾಲೆಗಿಡ; ಸಿಹಿಹಾಲೆ: "ರಾಜಾದನಂ, ಫಲಾಧ್ಯಕ್ಷಂ, ಕ್ಷೀರಿಕಾ – ೩ ಹಾಲೇಗಿಡ, ಹಾಲುಬಳ್ಳೀ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). ೨. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಪಾಯಸ; ಪರಮಾನ್ನ. [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಕಾ]

ಕ್ಷೀರಿಕೆ$_2$ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಖುರದ ಒಂದು ಭಾಗ: ಖುರದ ನಡುವೆ ತಳಮೆ(ಯೆ)ಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ತಳದ ನಡುವಣ ತ್ರಿಕೋಣ ರೇಖೆಗೆ ಮಂಡೂಕಿಯೆಂಬ ವೆಸರಕ್ಕುಂ ಅದಂ ಪೊರ್ದಿ ಪೊಱಗಿರ್ದುದು ಕ್ಷೀರಿಕೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮೮-೨೮). [?]

ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಲುತೊಟ್ಟಿನ ಗಿಡ. ೨. ದತ್ತೂರಿ: ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ ಸೊಪ್ಪು ರಸ, ದತ್ತೂರಿ (ಕ್ಷೀರಿಣೀ) ಬೀಜ . . . ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೨೭). ೩. ಹಾಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದುದು; ಹಾಲುಬಾಯಿ: ನನಗೆ ಕ್ಷೀರಿಣಿ (ಹಾಲುಬಾಯಿ)ಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈದಿನವೇ ಮಾಡು (ಕಸರಿ. ೪೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೀರಿಣೀ]

ಕ್ಷೀರೋದ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲು. 'ಕ್ಷೀರೋದಭವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯ (ನಾ). = ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ: ಕ್ಷೀರೋದಕನ್ಯಾಯಮೆಂಬುದಂ ಪರಿಭವಿಸಿತೀ ಭಕ್ತ ಪಾದಾಂಬು (ಆರಾಚ. ೨-೫). [ಕ್ಷೀರ + ಉದಕ$_2$ + ನ್ಯಾಯ]

ಕ್ಷೀರೋದಭವ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಚಂದ್ರ: ಕ್ಷೀರೋದಭವಾತ್ರಿಜೇಂದುಗಳ್ಗಂ . . . ಐಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೦೬). [ಕ್ಷೀರೋದ + ಭವ]

ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿ (ನಾ). ಹಾಲ್ಗಡಲಿನ ನೀರು: ಕ್ಷೀರೋದವಾರಿ ಧಾರಾಪೂರದ ಚೆಲ್ವಂಗೆ ಸೆಣಸುವಂತೆ (ಅದಿಪು. ೭-೭೩). [ಕ್ಷೀರೋದ + ವಾರಿ]

ಕ್ಷೀವ (ಗು). = ಕ್ಷೀಬ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ೧. ಮೆಟ್ಟಿದ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ತುರಗ ಖುರಕ್ಷುಣ್ಣೇಳಾ ಪರಿಪಾಂಸು ಪರಾಗಮಿಭಕಟಾಳಿಗಳೊಳ್ ಪಾಯ್ದಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೧೬); ಕುರಂಗಶಿಶುಗಳ್ ನಲಿಯುತಿವೆ ಹರಿಣಚರಣ ಕ್ಷುಣ್ಣ ಶಾಪ್ವಲದ ಪಚ್ಚೆಸೊಂಪಿನ ವೇದಿಕೆಯನೇರ್ದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೧-೧೭೨). ೨. ಹಿಸುಕಲ್ಪಟ್ಟ; ಮರ್ದಿಸಿದ: ಅಬಲಾ ಪೀನಸ್ತನಕ್ಷುಣ್ಣಸಾರವಿ ಟೌಘಂ ಗುರು ಶೀತಕಾಲವೆಸೆದತ್ತೆತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೧-೨೩). ೩. ನೋಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ: ಈ ಭಾವ ಪರಿಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷುಣ್ಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು (ರಾಮಾನೆ. ೮೫). ೪. ಪಳಗಿದ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ; ನಿಷ್ಣಾತ. (ನಾ). ೫. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು; ನಿಷ್ಣಾತನಾದವನು; ಪಂಡಿತ: "ವ್ಯುತ್ಪನ್ನಃ, ಪ್ರಹತಃ, ಕ್ಷುಣ್ಣಃ, ಸಂಸ್ಕೃತಃ – ಈ ೪ ಪಂಡಿತಂ" (ಹಲಾಯು ೫೮-೧೯೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಣ್ಣತೆ (ನಾ). ಅಸಮಾಧಾನ; ಖಿನ್ನತೆ: ನಾಗಪ್ಪನು . . . ಕ್ಷುಣ್ಣತೆಯೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು (ಕಾಖರೂ. ೮೩). [ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷುತ (ನಾ). ಸೀನು; ಸೀನುವಿಕೆ: ಫಲಪಾಕಾಂತದೊಳ್ ಕ್ಷುತವಿಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಲೋಕಾಂತರಿತರಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೫-೬೯ ವ); ಪಿತೃದ್ವಂದ್ವಂ ಕ್ಷುತಜೃಂಭಣವ್ಯಾಜದಿಂ ಪರಾಸುಗಳಕ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಱೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೮ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಕರಣ (ನಾ). ಸೀನುವಿಕೆ: "ಸೀನ್ – ಕ್ಷುತಕರಣೇ" (ಶಮಧಾ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತಾಭಿಜನನ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮ (ಗು). ೧. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದವನು: ದಿಶೆಯೆಂಬತ್ತಱ ದಿವಿಜನಿಕಾಯಮನಿಕ್ಕುವಂ ಜವಂ ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೧೯). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಕ್ಷಾಮ)]

ಕ್ಷುತ್ತು (ನಾ). ಹಸಿವೆ: ಕ್ಷುತ್ತು ಮೈದೋಱಿ ಭಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಭಾಂಡವ ತೊಳೆದ ದ್ರವ್ಯಪದಾರ್ಥಮಂ ತರಲು (ಘನವ. ೨೦); ಕ್ಷುತ್ತು ಮಮತೆಗಳು ಜೀವಕೆ ಕುಲಿಮೆ ಸುತ್ತಿಗೆಗಳ್ (ಮಂಕುಕ. ೬೧೦). [< ಸಂ. ಕ್ಷುಧ್]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವು ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವನು. ೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಲಾಕ್ಷಾಪ್ರಲೇಪ . . . ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಕ ಕ್ರಿಮಿಕುಲಂಗಳೆಂಬವೇ ಯೆಂಟು ರಾಜನರಕಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ ಮತ್ತು ನೀರಡಿಕೆ: ಅತಿಬಿಸಿಲುಗಾಳಿ ಕಲೆ ಮುಳು ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೆ ಜಾಡ್ಯತೆಗಳೆಂಬಿಂತಿವಱ ಕಾಟದಿಂ (ಹಚಕಾ. ೯-೩೦). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪಿಪಾಸಾ)]

ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರ (ನಾ). ಸೀನಿನ ಪ್ರಕಾರ: ಬ್ರಹ್ಮನು . . . ಸೀನಲಾನೆಪದಿಂದಲೋರ್ವನುದಯಿಸೆ ಕ್ಷುತ್ಪ್ರಕಾರವೇ ಕಪಟವಾ ಸಂಬಂಧದಿಂ ಕ್ಷುಪನೆನಿಪ್ಪ ಪೆಸರಾದುದವಗೆ (ವೀಶೈಪು. ೨-೧೩-೧೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಪ್ರಕಾರ)]

ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಸಂಕಟ: ಮಹಾಪಾತಕಂ ಜನಿಸೆ, ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆಯಿಂತಾದುದು (ಅದ್ಭುತ. ೨೩-೧೮); ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷುದ್ಬಾಧೆ (ಹಸಿವಿನ ಹಿಂಸೆ)ಯನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಯಕ್ಸಾರ. ೩೧೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಬಾಧೆ)]

ಕ್ಷುದ್ಭಯ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯ ಅಂಜಿಕೆ: ತೃಪ್ತಂಗೆ ಕ್ಷುದ್ಭಯಮೆ (ಗಗತಾ, ೧೬-೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ಭಯ)]

ಕ್ಷುದ್ರ (ಗು). ೧. ತೀರ ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ: "ಅಲ್ಪಂ ಲವಂ . . . ಆತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಮೆನ ಕ್ಷುದ್ರಮುಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೧೩೬–೫). ೨. ನೀಚವಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟ; ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ; ಅಲ್ಪವಾದ. ೩. ಅತಿಲೋಭಿಯಾದ; ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳ. ೪. ಕ್ರೂರವಾದ; ನಿರ್ದಯವಾದ; ದುಷ್ಟವಾದ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆಸಿಪರ್ಪುದಂ ಕ್ರೂರ ಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗಗಾ. ೧೩೯–೫). (ನಾ). ೫. ದರಿದ್ರ; ಬಡವ; ದೀನ; ನಿಗರ್ತಿಕ: "ಕ್ಷುದ್ರಃ, ದರಿದ್ರಃ . . . ಮಗರ್ತಃ – ಈ ೬ ಬಡವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬–೧೯೩); "ಕ್ಷುದ್ರಂ ಕ್ಷುದ್ರನೆಕಳ್ ಕರ್ಪಿಸಿದ ಕೃಪಣನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೬೮–೬). ೬. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ: "ಕ್ಷುದ್ರನೆ ನಿನಗೆಲವೋ ಮುನಿವುದೆನಗಮುಯುಳ್ಕಂ (ಕೇಮಿತಿ. ೫–೮೨) ; ಕೆಲಲಸೇ ಕ್ಷುದ್ರ ಸಮರ್ಥನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೧). ೭. ಜೇ ನು; ಮ ಧು. ೮. ಗುಳ್ಳೆ ಶಂಖ; ಸಣ್ಣ ಶಂಖ. ೯. ಇರುವೆ; ಪಿಪೀಲಿಕೆ: "ಕ್ಷುದ್ರಮೆಂದಸಲ್ಕಲಿಜಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೪೯–೧೩). ೧೦. ಬಿಸಿಲು. ೧೧. ಜಾಡಿ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ದೋಷಾರೋಪಣೆ: ಕ್ಷುದ್ರ ಕೇಳುವವನು ಕೂದ್ರನಿಂಗಿತ ಕತೆ (ಗಾದೆ). ೧೨. ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ: ಹೈದರಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷುದ್ರವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೆ? (ಒತೆಳ. ೯೦). ೧೩. ದುಂಬಿ; ಜೇನುನೊಣ: "ಅತಿದೀನಂ ಶಂಬುಳಂ ಕ್ರೂರ ಮಾತಪಮುಂ ಕ್ಷುದ್ರಮಿಕ್ಕುಂ" (ಶಾನಾರ. ೧೫೨). ೧೪. ಜಾಡಿಕೋರ: "ದುರ್ಜನಃ, ಪಿಶುನಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ . . . ಖಲಃ – ಈ ೬ ಪಿಸುಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭–೧೧೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಕ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ; ಅಲ್ಪವಾದ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ. (ನಾ). ೨. ಜಾಡಿಕೋರ; ನಿಂದಕ. ೩. ಶ್ವಾಸರೋಗದ ಐದು ಪ್ರಕಾರ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಈ ಶ್ವಾಸರೋಗವು ಕ್ಷುದ್ರಕವೆಂದೂ, ತಮಕವೆಂದೂ, ಛಿನ್ನವೆಂದೂ, ಮಹಾನೆಂದೂ, ಊರ್ಧ್ವವೆಂದೂ ಐದು ವಿಧವಾಗಿ ಪೇಳುದು (ಸಳತ್ಯೆ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ (ನಾ). ಜಾಡಿಕೋರ: "ಕರ್ಕಟಜಪಿಸು, ಸೂಚಕಃ, ಪಿಶುನಃ – ೩ ಜಾಡಿ ಹೇಳುವವನು; ಕ್ಷುದ್ರಗಾರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೯). [ಕ್ಷುದ್ರ + –ಕಾರ್ಯ (< –ಕಾಜ)]

ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರೆಹ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗ್ರಹ: ಕ್ಷುದ್ರಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಉಲ್ಕೆಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಕಾಲು ಪಡೆದ ಮೇಳದ ಒಳಪಲಯಯಳ್ಳ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೬೨). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಗ್ರಹ]

ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ; ಸಣ್ಣಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿಂಕಿಣಿ: "ಕಿಂಕಿಣೀ ಕ್ಷುದ್ರಘಂಟಿಕಾ" (ಹಲಾಯು. ೯೨–೪೦೬). ೨. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಗಳುಳ್ಳ ಆಭರಣ: (ಃ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಘಂಟಿಕೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ನಾ). ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಜೀವ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ ಜೀವ, —ಪ್ರಾಣಿ: ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ಪರಮಾಣು ಕ್ಷುದ್ರಜಂತು (ಬಸ. ೯–೧೩೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜಂತು]

ಕ್ಷುದ್ರಜನ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟದ ಜನ; ಪಾಮರ ಜನ: ಕ್ಷುದ್ರ ಜನರುಗಳ ಸಂಚಾರದಿಂದ ಸವೆದ ದಾರಿಯದು (ವಚಕಾ. ೨೦). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಜನ]

ಕ್ಷುದ್ರತೆಂಡುಲ (ನಾ). ಒಡಕಲು ಅಕ್ಕಿ; ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು; ಕಡಿಯಕ್ಕಿ: "ಕಣಃ, ಕ್ಷುದ್ರತಂಡುಲಃ – ಈ ೨ ನುಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ತಂಡುಲ]

ಕ್ಷುದ್ರತನ (ನಾ). ಸಣ್ಣತನ; ಅಲ್ಪತೆ; ನೀಚತನ: ನನ್ನಯ್ಯ ಕ್ಷುದ್ರತನ ಸುಟ್ಟುಬಂದಿರುವೆ (ಸಿದ್ಧಲಿ. ೫–೭೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + –ತನ]

ಕ್ಷುದ್ರತೆ (ನಾ). = ಕ್ಷುದ್ರತನ: ಆ ಭಾವನಾವೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರತೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಚೇ. ೭೦೮). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರತಾ]

ಕ್ಷುದ್ರದವನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದವನ: "ಮುಸಿಪುತ್ರಕಃ – ಕ್ಷುದ್ರದವನ" (ಓಷಧಿ. ೧೨೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದವನ]

ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ (ನಾ). ಕೇಳುದೈವ : ಕೆಲವು ಜನ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ (೦೭೩). [ಕ್ಷುದ್ರ + ದೇವತೆ]

ಕ್ಷುದ್ರಧಾನ್ಯ (ನಾ). ನುಚ್ಚುನುಜ್ಜಾದ ಧಾನ್ಯ, —ಕಾಳು: (ಃ). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕ (ಗು). ೧. ಸಣ್ಣ ಮೂಗುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ನಕ್ಷುದ್ರಃ ಕ್ಷುದ್ರನಾಸಿಕಃ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೯೯–೧೫೩). [ಕ್ಷುದ್ರ + ನಾಸಿಕ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಬಿಟ್ಟಿಭ: "ಬಿಟ್ಟಭಾಃ, ಕ್ಷುದ್ರಪಕ್ಷಿಕಾಃ – ಈ ೨ ಬಿಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೨–೧೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರ (ನಾ). ಕಗ್ಗೂರಲೆ; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚಿ: "ಕಗ್ಗೂಲಿ ಬಾಬರಿ ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೩೯–೨೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಪತ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ನೀಚಪಾತ್ರ; ದುಷ್ಟಪಾತ್ರ: ನಾಯಕ ಪಾತ್ರದ ಉದಾತ್ತತೆಯಲ್ಲಿ . . . ಉತ್ತ್ಯಜನ ದೊರಕಿಸಿ, ಕ್ಷುದ್ರಪಾತ್ರ ಗಳ ಅಧಃಪಾಯ ಕಾತುತನವನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾವನೆ ಗಳ ಕಡೆಗೆ ತಟಸ್ಥ ವಿಮೃಯದಿಂದಲೂ . . . ಪ್ರೇಕ್ಷಕನು ನೋಡಲು ಶಕ್ತನಾಗುವನು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೦). ೨. ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರ; ಅಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರ. [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪಾತ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಕಾವ್ಯಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಣ್ಣ ಪ್ರಬಂಧ; ಲಘುಕಾವ್ಯ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ ಚಂಪೂ ಕಾವ್ಯ ಗೀತಶ್ರವಬಂಧ ಕ್ಷುದ್ರಪ್ರಬಂಧಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಬಂಧಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಪ್ರಬಂಧ]

ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗ (ನಾ). ಕ್ರೂರವೃಗ; ದುಷ್ಟಮೃಗ: ನಿಸ್ಸಂಮತ್ಕೃರ್ವಂ ರಕ್ಷಿಸದಂದು ನಿನಗೆ ಕ್ಷುದ್ರಮೃಗೋಪದ್ರವವುಕ್ಕು (ಪಂಚತಂ. ೫೪–೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಮೃಗ]

ಕ್ಷುದ್ರರೂಪ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ; ಸಣ್ಣರೂಪ (?): ವಿಶ್ವ ವನವನು ಮೂರ್ಖವೆನುತಾ ಕ್ಷುದ್ರರೂಪವ ತಾಳಲೇಕೆನುತಹುರನನುವಾದ (ಕೌತಿಪಾ. ೩೯–೨೮). [ಕ್ಷುದ್ರ + ರೂಪ]

ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕಿ (ನಾ). ಗುಳ್ಳಬದನೆ; ರಾಮುಗುಳ್ಳ. [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರವಾರ್ತಾಕೀ]

ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಉದ್ಯೋಗ: ಆರ್ಜನೆಯೆಂದು ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ ಅತಿಕ್ಷೀಣಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಕ್ಷುದ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು (ಅಯಃಧ. ೪೭). [ಕ್ಷುದ್ರ + ವೃತ್ತಿ]

ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಶಂಖ; ಸಣ್ಣಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೪೨) ; "ಕುಕ್ತಿಯೆನೆ ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಂ" (ಮಂಗಗಾ. ೧೨೨–೯). ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖೋದರದಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗರ್ಭಂ ಪಿರಿದೆನೆ (ಜಗ. ೧–೧೯). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಶಂಖ]

ಕ್ಷುದ್ರಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ಜಾಡಿಹೇಳು : ಇವನ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಕೆಟ್ಟ ಜನರು ಕ್ಷುದ್ರಕೇಕೆದ್ದರಿಂದ ವಿಜಯನಗರದ ರಾಯರು ಬೇಸರಗೊಂಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕನನ್ನು . . . ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು (ಚಕ್ರಕಾ. ೧೪). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಹೇಳು (< ಹೇಜ್ಞು)]

ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡ (ನಾ). ಮರಿಮೀನುಗಳ ಮೊತ್ತ: "ಕ್ಷುದ್ರಾಂಡಃ, ಮತ್ಸ್ಯಸಂಘಾತಃ, ಪೋತಾಧಾನಂ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯಮೀನ ಮೊತ್ತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯–೩೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುದ್ರಿ (ನಾ). ಚಾಡಿಕೋರ; ಚಾಡಿ ಹೇಳುವವನು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಿನ್]

ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕೀಳು ಕೆಲಸ; ಕೀಳ್ತನ; ಸಣ್ಣತನ (?): ವಂಚನೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರಿಕೆಗಳನುಪದೇಶಂಗೆಯ್ದುದಾರಂಭಕೋಪದೇಶಮಕ್ಕು (ಪಸಾರ. ೬೨೭–೪). [?]

ಕ್ಷುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ನಡತೆಗೆಟ್ಟವಳು; ಜಾರೆ; ಸೂಳೆ: "ರೂಪಜೀವಾ, ವೇಶ್ಯಾ, ಗಣಿಕಾ, ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ, ಕ್ಷುದ್ರಾ – ಈ ೫ ಸೂ(ಱೆ)ಳೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೦–೩೩೬); "ವಾರಸತಿ . . . ವೇಸಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ . . . ಸೂಳೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦–೫). ೨. ಕುಣಿತದ ಹೆಣ್ಣು; ನರ್ತಕಿ; ನಟಿ: "ನಟಿ ಕ್ಷುದ್ರೆಯೆನೆ ನಟ್ಟುವಿತಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧–೩). ೩. ಅಂಗಹೀನಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ವಿರೂಪಗೊಂಡ ಹೆಂಗಸು. ೪. ಜೇನುಹುಳು. ೫. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ. ೬. ಬಿಕ್ಕಳಿಕೆ: "ಶರೀರಾಯಾಸದಿಂದ ವಾಯುವು ಹೆಚ್ಚಿ ಉಂಟಾದ ಬಿಕ್ಕುಳು ಕ್ಷುದ್ರೆ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಸಕವೈ. ೨೪೦). [ಸಂ. ಕ್ಷುದ್ರಾ]

ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ (ನಾ). ಚಾಡಿಯ ಅಪಚಾರದ ಮಾತು: ಸದಾ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕ್ಷುದ್ರೋಪದ್ರ ಹೇಳಿ ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಖರಾಬು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೬). [ಕ್ಷುದ್ರ + ಉಪದ್ರ]

ಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆ, —ಬೇನೆ: ಜಲಜಾತಪ್ರಿಯನೆಂಟ ಱೊಳ್ . . . ಅರ್ಕಜಂ ನಿಲೆ ಮಹಾಕ್ಷುದ್ವ್ಯಾಧಿಯಿಂ ಪೊಂದುಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೩–೨). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧ್ + ವ್ಯಾಧಿ)]

ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕ (ನಾ). ಹಸಿವೆಯನ್ನು ಹಿಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: ಜಿಹ್ವೆಯ ಲಂಪಟತ್ವದಿಂದ ಕ್ಷುಧಾಪೋಷಕನಾಗಿ (ಮೋಳಿಮಾ. ೨೦೦–೭೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಪೋಷಕ)]

ಕ್ಷುಧಾಭಿಜನನ (ನಾ). ೧. ಹಸಿವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ೨. ಕರಿಯ ಸಾಸವೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧಾರ್ತ (ಗು). ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟ. [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಆರ್ತ)]

ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿ (ನಾ). ಹಸಿವನ್ನು ಹಿಂಗಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ; ಹಸಿವೆಯ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಉಣ್ಣುವುದು ಅಥವಾ ತಿನ್ನುವುದು; ಉಪಾಹಾರ: ಸಂಜೆಯ ಕ್ಷುಧಾಶಾಂತಿಗಾಗಿ ವೆಂಕಮ್ಮ ನವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಬಗ್ಗೆ . . . ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ರಸಕಸಿಯು ಏಳುತ್ತದೆ (ಸಮಜೀ. ೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ. (ಕ್ಷುಧಾ + ಶಾಂತಿ)]

ಕ್ಷುಧಿತ (ಗು). ೧. ಹಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಸಿದವನು: ಎಲೆ ವಿಪ್ರಶಾರ್ದೂಲನೆ, ಕ್ಷುಧಿತನಾದಂಥ ನನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳು (ಶೇಷಧ. ೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಧೆ (ನಾ). ಹಸಿವೆ; ಹಸಿವು: "ಹಸಿವು ಕ್ಷುತ್ ಕ್ಷುಧೆ ಬುಭುಕ್ಷೆಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭೦–೧೪); ತಮ್ಮ ಹಣ್ಣನು ತಾವೆ ತಿನ್ನವು ಮರಗಳು ಅನ್ಯರ ಕ್ಷುಧೆ ಕಳೆದಪುವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೫–೬೫). [ಸಂ. ಕ್ಷುಧಾ]

ಕ್ಷುಪ (ನಾ). ೧. ಪೊದೆ; ಕಂಟಿ: "ಕ್ಷುಪಃ, ಗುಚ್ಛಃ – ಈ ೨ ಮಡಲ್" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೪೨೫). ೨. ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಮರ: "ಗುಜ್ಜು ಗೊಂಬಿನ ಮರನಂ ಕ್ಷುಪಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೨೯–೨೪); "ಕಡುಗುಜ್ಜುವೃಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಪಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧); ಉರುಕಾಂತಾರದೊಳಚ್ಛನೀರದೊಳನೇಕ ತೃಣಕ್ಷುಪಗುಲ್ಮಜಾಲದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೭–೧೧); ಕುಸುಮಿಸಿದುವು ಮಿಕ್ಕೆಸೆವಾ ಕ್ಷುಪ [ಪಾಠಾಂ. ಮಿಕ್ಕಿನವಾಕ್ಷಪ] ಕುಜಾತವೀರುತ್ತುಗಳುಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೧೯೫). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬ ರಾಜ: "ಕ್ಷುಪಃ – ದಧೀಚನೊಡನೆ ಪಗಡೆಯನಾಡಿ ಸೋಲ್ತ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ರಾಯಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೪೮); ಹರಿ ಚಕ್ರದಿಂ ಕ್ಷುಪನಿಮಿತ್ತಂ ದಧೀಚಿಯಂ ಭರದಿನಿಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦–೨೪೨). ೪. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು. ೧, ೪: ಕ್ಷುಪಶಾಂಡಿಲ್ಯಸುರೇಶ . . . ಮರವಟ್ಟಿರ್ಕುಂ ನದೀತೀರದೊಳ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೭೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). ಕದಡಿದ; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಂಡ; ಅಶಾಂತವಾದ; ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ: ವಿಚಿತ್ರಸ್ವಪ್ನಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ನರಹರಿಯ ನಿದ್ರೆಯೆಲ್ಲ ಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷುಬ್ಧ: ಚಳದನಿಳಾಹತ ಕ್ಷುಭಿತ ಭಂಗುರ ತುಂಗತರಂಗಮಾಳಿಕಾವಳನ . . . ಜಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೨೫); ಕ್ಷುಭಿತದಯಾರ್ಣವ ಘೂರ್ಣಿತ ರಭಸಮೆನಲ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೬–೨೯). ೨. ಬಿರುಸಾದ; ಉದ್ಧತವಾದ: ಇಭೋದ್ಯತ್ ಕರ್ಣತಾಳ ಕ್ಷುಭಿತ ಪವನವಿಕ್ಷೇಪದಿಂ ವಾರ್ಧಿಯಂ ತುಳ್ಕುವ ಸೇನಾಚಕ್ರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯–೨೯). ೩. ಕನಲಿದ; ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡ; ಉದ್ರಿಕ್ತವಾದ; ಕೋಪಗೊಂಡ. 'ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ' ಪರಾ. ೪. ಕಳವಳಗೊಂಡ; ವ್ಯಾಕುಲವಾದ: ಅಂತತಿಕ್ಷುಭಿತಹೃದಯನಾಗಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಗುಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೨೬–೧೦). ೫. ಬೆದರಿದ; ಭೀತನಾದ. (ನಾ). ೬. ಕ್ಷೋಭೆ; ಉದ್ರೇಕ: ಕ್ಷುಭಿತವಳಿದ ಚಿತ್ತದೊಳು ಮತ್ತೆ ಮಾಳ್ಪುದು ಅಭಯ ಶುದ್ಧೋಪಯೋಗವದು (ಭರಚ. ೬೯–೮೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕನಲಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಕುಪಿತ ಮನುಷ್ಯ: ಇದು ವಿಪಕ್ಷಬಲಮೆಂದಱಿದು ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬಾಹುಬಲಿ ಕುಮಾರಂ . . . ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿವರೆ (ಆದಿಪು. ೧೪–೯೩ ವ). ೨. ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡವನು; ಕಳವಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ಆಗಳರಸನತಿ ಸಂಭ್ರಮರಸ ಕ್ಷುಭಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೪–೧೫ ವ). [ಕ್ಷುಭಿತ + ಚಿತ್ತ]

ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿ (ನಾ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ ಸಮುದ್ರ; ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದ ಸಾಗರ: ಕ್ಷುಭಿತವಾರಿಧಿಯಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿತು ರಭಸ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೨–೨೪). [ಕ್ಷುಭಿತ + ವಾರಿಧಿ]

ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು 'ಕ್ಷುಭಿಸು' ನೋ.

ಕ್ಷುಭಿಸು, ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳ್ಳು: ಅಭಿಘಾತಜ್ವರದಂತೆ ದುಷ್ಕರ್ಮ ಕುಣಿದಾಡಿ ಕ್ಷುಭಿಸಿ ಬೀಳ್ಪುದು ಕಂಡ ಕಡೆಗೆ (ಭರಚ. ೫೨–೧೨೦). **ಕ್ಷುಭಿಯಿಸು**: ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿರದವೆಲ್ಲಮನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕಳೆವುದುಂ ಪ್ರಭಂಜನತನೂಜನುಂ ಧನಂಜಯನುಂ ಕ್ಷುಭಿಯಿಸಿ (ನೇಮಿಪು. ೧೦–೩೯ ವ). [ಕ್ಷುಭ್ಯ + –ಇಸ್ಯು]

ಕ್ಷುಮೆ (ನಾ). ೧. ಕರಿ ಅಗಸೆ; ಎಳ್ಳಗಸೆ: "ಅತಸೀ, ಉಮಾ, ಕ್ಷುಮಾ – ಈ ೩ ಎಳ್ಳಗಸೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೫–೨೨೮). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬು, —ನಾರು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಕ್ಷುಮಾ]

ಕ್ಷುರ (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣಕತ್ತಿ; ಸುರಿಗೆ: ಕರಶಾಖೆಗಳತನು ಕ್ಷುರದಂದಂ ಕರನಖಮವು ಕೇದಗೆಯೆಸಟಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫–೫೧). ೨. ಹಸು, ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸು; ಖುರ; ಕೊಳಗು. ೩. ಕೊಳವಳಿಕೆ ಗಿಡ; ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕ (ನಾ). ೧. ತಿಲಕವೃಕ್ಷ: "ಕ್ಷುರಕಮೆನೆ ಫೇನಿಲಮೆನಲ್ ತಿಲಕ ತರುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೬-೧೭). ೨. ನಾಯಿಂದ; ನಾಪಿತ; ಕ್ಷೌರಿಕ. ೩. = ಕ್ಷುರ ೧: ವೈರಿಗಳ ಪೆರ್ಬಲಂ ಬಾಳೆತ್ತಿ ಪೊಣರ್ದೊಡೆ ನಿವಾರಣಂಗೆಯ್ದರಿ ಕ್ಷುರಕಾದಿಗಳ ಮುಱಿದು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೯).

[ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ ಕತ್ತಿಯಿಂದ) ಕೂದಲು ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಕ್ಷೌರ: ಕ್ಷೌರಕನ, ಕ್ಷೌರದ, ಕ್ಷುರಕರ್ಮದ (Tonsorial. ಇಂಕನಿ). ೨. ಚೌಲ; ಕೇಶಖಂಡನ.

[ಸಂ. ಕ್ಷುರಕರ್ಮನ್]

ಕ್ಷುರಧಾರೆ (ನಾ). ೧. (ನಾಪಿತನ) ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗದ ಬಾಯಿ. ೨. ಎಂಟು ಮಹಾನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸೂಚೀಮುಖ, ಕಾಲ, ಖಡ್ಗಧಾರೆ, ಕ್ಷುರಧಾರೆ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬುವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯). [ಕ್ಷುರ + ಧಾರೆ]

ಕ್ಷುರಪ್ರ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿನಾಕಾರದ ಅಲಗನ್ನುಳ್ಳ ಬಾಣ; ಕವಲಂಬು: "ಕ್ಷುರಪ್ರವೆಂಬುದು ಬೋಱಿಯಂಬು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೫). ೨. ಕುರುಪೆ; ಉಜ್ಜುಗೋರಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷುರಭಾಂಡ (ನಾ). ನಾಯಿಂದನ ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಇಡುವ ಚೀಲ, —ಹಡಪ: ಬೇಗಂ ಕ್ಷುರಭಾಂಡಮನೀಯೆಂದು ಬೇಡಿದೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೭೮-೧೭). [ಕ್ಷುರ + ಭಾಂಡ]

ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆಯುವವನು; ನಾಯಿಂದ; ಕ್ಷೌರಿಕ; ಹಜಾಮ: ನಿಪುಣರುಂ ಸುಖಹಸ್ತರು ಮೆನಿಪ್ಪ ಶಿಕ್ಷಿತ ಕ್ಷುರಮರ್ದಿಗಳ್ ಬಂದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೬೭-೪೩೯).

[ಸಂ. ಕ್ಷುರಮರ್ದಿನ್]

ಕ್ಷುರಿ (ನಾ). = ಕ್ಷುರಮರ್ದಿ. [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿನ್]

ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಐದು ಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿವಾಸ್ತ್ರ, ಕ್ಷುರಿಕಾಸ್ತ್ರ, ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರ, ವ್ಯೋಮಾಸ್ತ್ರ, ಅಘೋರಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಪಂಚಾಸ್ತ್ರ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೮೧). [ಸಂ. (ಕ್ಷುರಿಕಾ + ಅಸ್ತ್ರ)]

ಕ್ಷುರಿಕೆ (ನಾ). ಚೂರಿ; ಸುರಿಗೆ; ಬಾಕು: "ಅಸಿಪುತ್ರಿಕಾ, ಅಸಿಧೇನುಃ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶಸ್ತ್ರಿಕಾ – ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಪಾಳಿಪರಂಜುವೆನಲು ಮೋಹಳಮಕ್ಕಣೆ ಕ್ಷುರಿಕೆಯೆನಲು ಮುಕ್ಕಂಬಿಯ ಕಠಾರಿ ವಂಕುಡಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೬). [ಸಂ. ಕ್ಷುರಿಕಾ]

ಕ್ಷುಲ್ಲ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪ; ಸ್ವಲ್ಪ. ೨. ಕೀಳಾದ; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದ: ಉರವಣಿಸಿ ಮೊರೆಯುವನು ಕ್ಷುಲ್ಲ ಮಾನಿಸನಿವನು (ಮಂಕುಕ. ೨೦೫).

[ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಕಿರಿಯ; ಸಣ್ಣ: ಪೊಱಲ ನಡುವಣ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಱಮಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೭ ವ). ೨. ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳ; ಲೋಭಿಯಾದ. ೩. ಕೀಳಾದ; ಹೀನ; ಕ್ಷುದ್ರ: ಉಗಿಯು ಇಷ್ಟು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಅದು ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಎಣಿಸಕೂಡದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೮); ಅವರನ್ನು ತೀರಾ ಕುಲ್ಲಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಶಾನುಭೋಗರ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೮೨). (ನಾ). ೪. ದೀನ; ದರಿದ್ರ; ಕೃಪಣ: "ಕೃಪಣಃ, ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಲೀಬಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ – ಈ ೪ ಕ್ಷುದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೨); "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಂ ಕ್ಷುದ್ರನೆನೆ ಕರಕೃಪಣನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭). ೫. ದಡ್ಡ; ಮೂರ್ಖ; ಮತಿಹೀನ. ೬. ಕೀಳುಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ಪಾಮರ. ೭. ಕುತ್ಸಿತ; ಅಲ್ಪನಾದವನು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ನರನಾದೊಡಂ ಕಾಲನಿದಿರೊಳ್ ಉಲ್ಲಾಸವೇ ಧರ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೭೪೩). ೮. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು; ಮಿಥ್ಯಾವಾದಿ. ೯. ಬೇಡ; ಶಬರ; ಕಿರಾತ. ೧೦. ಚಿಕ್ಕಶಂಖ: "ಕ್ಷುಲ್ಲಕಃ, ಕ್ಷುದ್ರಶಂಖಃ, ಶಂಬೂಕಃ – ಈ ೩ ಕಿಱಿಯ ಶಂಖಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯-೪೨). ೧೧. ಕಂಚು; ಕಾಂಸ್ಯ. ೧೨. [ಜೈನ] ಪ್ರತಿಮಾಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷುಲ್ಲಕನು ಕೌಪೀನ, ಖಂಡವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನು. ಐಲಕನು ಕೌಪೀನವನ್ನಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸುವನು (ಜೈನಪ. ೪೯೦); "ಸೂಕ್ಷ್ಮದೊಳು ಪಾಮರಕುಲದೊಳು ಗುಳ್ಳೆಯೊಳು ಕ್ಷುಲ್ಲಕವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧-೫೩); "ಶಬರಂ ಜಡಾಲ್ಪಮತಿ ಕಾಂಸ್ಯಂ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಿಥ್ಯತ್ವಮುಂ ಕೃಪಣಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ (ನಾ). ಕೀಳುತನ; ಕುತ್ಸಿತವರ್ತನೆ: ಈತನ ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನಕ್ಕೆ ಹೇಸಿ, ಮೆಡಿಕಲ್ ಹವ್ಯಾಸ ತೊರೆದು, ಬಿ.ಎಸ್‌ಸಿ. ಮುಂದು ವರಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೬೪). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + –ತನ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಪೆರ್ವೀಧಿಗಳೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳೆಸೆವೆಂಟುಂ ಕ್ಷುಲ್ಲಕದ್ವಾರದಿರ್ಕೆಲಂಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೫೧ ವ). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ದ್ವಾರ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪ ತಾಳದೆ ಕೇವಲ ಆಡುಮಾತಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಷೆ: ಗ್ರಾಂಥಿಕರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕ್ಷುಲ್ಲಕಭಾಷೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೯೩). [ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಭಾಷೆ]

ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು; ಪುಲ್ಲಂಪುರಿಚೆ; ಹುಲ್ಲುಹುಳಿಗನ ಸೊಪ್ಪು: "ಅಲೋಣಿಕೆ ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾಮ್ಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಮ್ಲಿ] ಪುಳ್ಳುಂಪುಣಿಸೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೯).

[ಸಂ. (ಕ್ಷುಲ್ಲಕ + ಅಮ್ಲ + –)]

ಕ್ಷುಲ್ಲತನ (ನಾ). = ಕ್ಷುಲ್ಲಕತನ: ಕ್ಷುಲ್ಲತನ ಕುಂದೆಡಱು ಬಡತನವಿಲ್ಲ ಜಯಸಿರಿಬೀಡು (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೨). [ಕ್ಷುಲ್ಲ + –ತನ]

ಕ್ಷೂಣತೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: ಈ ಕ್ಷೂಣತೆಯಾದುದಾ ಸವಣನಿಂದೆನಗೆಂದು (ನೇಮಿಪು. ೬-೫೪ ವ). [< ಸಂ. ಕ್ಷುಣ್ಣತಾ]

ಕ್ಷೂರತೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರತೆ (?): ಕ್ಷಾತ್ರದಿಂದೀ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿ ಕ್ಷುದ್ರರ ಕ್ಷೂರತೆಯಿಂ ಕ್ಷೇತ್ರಯೈಸೆ (ಶತಸಾಂ. ೭೮-೧೦೧). [?]

ಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ; ಗದ್ದೆ; ಭೂಮಿ: "ವಪ್ರಂ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಕೇದಾರಂ – ಈ ೩ ಕೆಯ್" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೨೦); ಧನಮಂ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರರಂ ಕೆಮ್ಮನೆ ಕಿಡುವ ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಮಿತ್ರರಂ ವಸ್ತ್ರನಿಕಾಯಾ ಕಲ್ಪಮಂ ಮುಂತೆನಗೆನುತೆ (ರಕ್ಷಾಶ. ೮). ೨. ಪ್ರದೇಶ; ದೇಶ; ಪ್ರಾಂತ್ಯ: ನಾನಾಕ್ಷೇತ್ರದೊಳುತ್ತಮಂ ಭರತಮಾ ಭೂಭಾಗದೊಳ್ ಕುಂತಳಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೧೨; 1074). ೩. ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳ; ಯಾತ್ರಾಸ್ಥಳ: ಹೋಗು ಪವನಜ ಒಂದು ಚಣದಲಿ ತಹುದು ಲಿಂಗವ ಹಿರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲಿ ಹಿಂದುಗಳೆಯದಿರು (ಕೌಶಿರಾ. ೪೪-೧೯); ಪೇಳೆನಗೆ . . . ರಾಮಚರಣಕ್ಷೇತ್ರಯಾತ್ರೆಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೦-೨೧೨). ೪. ಹೆಂಡತಿ: "ವಧು ಕ್ಷೇತ್ರಮಾ ಭಾರ್ಯೆ . . . ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೬); ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮಂ ವಿಚಿತ್ರವೀರ್ಯನ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಂಬಿಕೆಗಮಂಬಾಲೆಗಂ ಪುತ್ರರಪ್ಪಂತು ವರಪ್ರಸಾದಮಂ ದಯೆಗೆಯ್ವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೮೪ ವ). ೫. ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ; ಜನನಸ್ಥಾನ. 'ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ' ಪರಾ. ೬. ದೇಹ; ಶರೀರ: "ತನುಃ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಂ, ಗಾತ್ರಃ, ಅಪಘನಃ, ಮೂರ್ತಿಃ – ಈ ೧೭ ಶರೀರಂ" (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೬); ಕೇಳು ಶುಕ ದೃಗ್ದೃಶ್ಯಭೇದವ ಪೇಳುವೆನು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೊಳಿಹ ವಿಭಾಗದ ವಿವೇಕವ (ಅಮೃತ. ೩-೧೮).

೭. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಗ್ರಹಸ್ಥಾನ; ಮೇಷ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೆರಡು ರಾಶಿಗಳು. ೮. [ಗಣಿತ] ಚದರ; ಸಲೆ; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ: ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ವುಳ್ಳ ವುಪರಿಭಾಗವನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಆಯವೆಂದೂ . . . ಹೇಳುವುದು (ಭೂಮಿಅ. ೮). ೯. [ಜೈನ] ಕಥೆಯ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ನಾಲ್ಕನೆಯದೆನಿಪ ಕಥೆಯೆಂಬುದು ದ್ರವ್ಯಮುಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಂ ಕಾಲಮುಂ . . . ಫಲಮುಮೆಂದು ಸಪ್ತಾಂಗಮಕ್ಕುಂ . . . ಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬುದು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ (ಚಾವುಂಪು. ೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ (ನಾ). "ಉದ್ದ, ಚದರ, ಘನ, —ಅಳತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ಸೂತ್ರಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ" (Mensuration. ಇಂಕನಿ); ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಆಯಾಕೃತಿಯ . . . ವಸ್ತುಗಳ ಘನಪರಿಮಾಣಗಳು ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟವೆ (ಗಣಿಚ. ೧೦). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಗಣಿತ]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ (ಗು). ೧. ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ. ೨. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಹನ್ನೆರಡು ವಿಧವಾದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಪತಿಯ ಸೋದರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗ. ೪. [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಾರೀರ ಮಾನಸ ಕ್ಷೇತ್ರಜ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತ ದನುಜೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬಯ್ದು ತೆಱದ ದುಃಖಂಗಳೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೫-೮೮ವ); ಶಾರೀರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ಪರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾ ಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಂಗಳನನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಭವಿಸುತ್ತಮರ್ಧನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರಮಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪ[ತ್ತಂ] ಬಡೆಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಆತ್ಮ: "ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ, ಪುರುಷಃ, ಆತ್ಮಾ, ಸಂಸಾರೀ, ಚೇತನಃ – ಈ ೫ ಆತ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೪); ಈ ವಿಧದ ಕ್ಷೇತ್ರವನು ಬಲ್ಲವನಾವನವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುವ . . . ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದಮಯ ಸದ್ಭಾವ (ಅಮೃತ. ೩-೩೩); ಅಂತರ್ಯದೊಂದು ಚೈತನ್ಯ ನಿನ್ನ ಕೈಂಕರ್ಯ ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಬರಲಿ ಚೈತ್ಯೇಶನಾಗಿ (ಅರಳು. ೩-೧೦). ೨. ಚತುರ; ನಿಷ್ಣಾತ; ಪ್ರವೀಣ: "ಚತುರಃ, ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಃ . . . ಪ್ರವೀಣಃ–ಈ ೧೧ ಬಲ್ಲವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೮೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು (?): ಜಗತ್ತ್ರಯಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದೊಳತೀವ ಜಘನ್ಯ ಶರೀರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿ . . . ಮೂಱುಂ ಲೋಕದ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರಂಗಳನಿತಱೊಳಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೆ ಯುಡುಗದೆ ಕೂಡಿ ಪುಟ್ಟುವುದು ಕ್ಷೇತ್ರಪರಾವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪರಾವರ್ತನ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಾಯತಕ್ಕವನು. ೨. ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ದೇವತೆ: "ವಟುಕನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೪); ಬಲದೇವನಂತೆ ಪೆಣನಂ ಪೊತ್ತು ತೊಱಲ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲರಿಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೯ಶೂದ್ರಕ); ಗಣಪತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೪೧). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಪಾಲ: (ಕಿ).

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪಾಲಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಒಡೆತನವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಬೀಜದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡುವುದು: ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ವರ್ಣವಿಭಾಗವು ಸ್ತ್ರೀಮೂಲಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬೀಜಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿತ್ತು. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೇ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೫೯). 'ಬೀಜ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ' ಪರಾ.

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತೀರ್ಣ; ಆಯ; ಸಲೆ: ಹಿಂದೂಸ್ತಾನದ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಹದಿನಾರು ಲಕ್ಷ ಚಚ್ಚಾಕು ಮೈಲು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೨); ೨. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಲಬ್ಧ; ಗುಣಲಬ್ಧ. ೩. ವ್ಯವಹಾರದ ಲಾಭ: (ಕಿ).

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ಫಲ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಫಣಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ: ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಫಣಿಯೆನಲಾಗಿ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ಪೂರಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿರುತ್ತೆ (ಭೂಮಿಅ. ೪೩).

[ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಫಣಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಮಾಪಕ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಧನ: "ವಕ್ರಾಕಾರದ ಸಮತಲ ರೇಖಾಕೃತಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಫಲವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಸಲಕರಣೆ" (Planimeter. ಇಂಕನಿ).

[ಕ್ಷೇತ್ರಫಲ + ಮಾಪಕ]

ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದ (ನಾ). ಸ್ಥಳಭೇದ; ಸ್ಥಾನಭೇದ: ಜ್ಯೋತಿರ್ಲೋಕ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಿಂ ಗ್ರಹಚಾರ ಕ್ಷೇತ್ರಭೇದಮಂ ವೇದಾಂತಿ ಗಳಪ್ಪ ಬ್ರಾಹ್ಮರನೋದಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೧೧೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಭೇದ]

ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಅಳೆಯುವಿಕೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಮಾಪನದ (Survey) ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬರೆದಿದ್ದನು (ಗಣಿಚ. ೪೫).

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ಮಾಪನ]

ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಋದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕ್ಷೇತ್ರರ್ದ್ಧಿ ಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಯರ್ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಶನರುಂ ಅಕ್ಷೀಣಮಹಾಲಯರುಂ ಎಂದಿತ್ತೆಱಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪). 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಲಯ', 'ಅಕ್ಷೀಣ ಮಹಾಶನ' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಋದ್ಧಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವವಿಪಾಕಿಯುಂ ಪುದ್ಗಲವಿಪಾಕಿಯುಂ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿಯು ಮೆಂದಿಂತು ನಾಮಕರ್ಮಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨-೭).

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ವಿಪಾಕಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಳವು, —ಮಿತಿ: ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ ಗಹನವಾದ ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೌನತಾಳಿದರು (ಋಕ್ಸಾರ. ೨೬ ಪೀಠಿಕೆ).

[ಕ್ಷೇತ್ರ + ವ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ತಾಯಿಯಾಗಲಿರುವವಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರ: ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಪುಂಸವನ, ಸೀಮಂತೋನ್ನಯನ ಈ ಮೂರೂ ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಕ್ಷೇತ್ರ (ತಾಯಿಯ)ಸಂಸ್ಕಾರವಾದು ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸಲ ಮಾಡುವುದು, ಪ್ರತಿಗರ್ಭಕ್ಕೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷ (ನಾ). ಹೊಲವನ್ನು ಉಳುವಿಕೆ; ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆದ ಸಾಲು, —ಗೆರೆ: ಕ್ಷೇತ್ರಾಕರ್ಷದಂತೆ ಪೋತ್ರಿಪೋತ್ರಾಹತಧರಣಿ ತಳಮುಂ ಗೃಹೀತ ಗೋಲಾಂಗೂಲಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ವ).

[ಸಂ. (ಕ್ಷೇತ್ರ + ಅಕರ್ಷ)]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗಡಿ (?) : ವಿನೋದಸುಖ ಸಸ್ಯ ಸಮುದಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾಘಾಟಮೆನಿಸ ಗಜಕಾನಟವಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೧೫ ವ). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಆಘಾಟ]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ (ನಾ). ಕೃಷಿಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು; ಕೃಷಿಕ; ಒಕ್ಕಲಿಗ : "ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವರ, ಕೃಷಿಕ . . . ಕುಟುಂಬೀ – ಈ ೫ ಗೆಯ್ಕೆಯ್ಕರಿಗಂ" (ಜಯಾದಿ. ೯೪-೩೨೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವ : "ಕೃಷಿಕಂ ಕುಟುಂಬಿ ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿ ಕರ್ಷಕಂ ಕೃಷಿಯ ಮಾಜೀಕ್ಕಿಳ್ಕರಿಗನೆಳ್ಕುಂ"(ಮಂಗಾಶ.೧೦೯–೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇತ್ರಾಜೀವಿನ್]

ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೂ ಯಾವ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅದು ಕ್ಷೇತ್ರಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತದೋ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ (ಭಾಷಾಸ. ೧೨೩). [ಕ್ಷೇತ್ರ + ಅಧಿಕಾರ]

ಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು ; ಜೆಲ್ಲುವುದು : ಶ್ರೀರಾಮಾನಟ ಕೌಸುಭಧುತ್ಕಿ ಕರತ್ಕುಪ್ಪಾಂಜಲಿ ಕ್ಷೇಪ ವಕ್ಷೋರಂಗಸ್ಥಿತಿಯಾದ (ಜಗಪ. ೧–೧). ೨. ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೂಕುವುದು; ತಳ್ಳುವುದು; ಪ್ರೇರಿಸುವುದು; ಕಳುಹಿಸುವುದು. ೩. ಇಡುವುದು; ಇರಿಸುವುದು. ೪. ದೂಷಿಸುವುದು; ನಿಂದಿಸುವುದು. ೫. ಕಳೆಯುವುದು. 'ಕಾಲಕ್ಷೇಪ' ಪರಾ. ೬. (ಬಣ್ಣ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಬಳಿಯುವುದು. ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೈಯ ಚಲನೆ : ಧೂನನ, ಕ್ಷೇಪ, ವಿಕ್ಷೇಪ, ಕ್ಷೇಪ . . . ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮಭೇದಂಗಳ್ (ಅಸ್ಮ್ಕರಂ. ೪–೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಕ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವವನು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವವನು; ಪ್ರೇಷಕ. ೩. ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದುದು; ಅಧಿಕ ಪಾಠ. ೪. ಪರಿಶಿಷ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣಿ (ನಾ). ೧. ಎಸೆಯುವುದು; ಬಿಸುಡುವುದು. ೨. ಕಳುಹಿಸುವುದು; ನಿರ್ದೇಶನ. ೩. ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಇಡುವುದು. ೪. ಜೋಡಿಸುವುದು; ಸೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ೧. ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ ಹುಟ್ಟು : "ನೌಕಾದಂಡಃ, ಕ್ಷೇಪಣೀ – ೨ ಹಡಗು ನಡಸುವ ದಂಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಘಂಶಾ. ೭೧). ೨. ಕವಣೆ : "ಕ್ಷೇಪಣೀ – ಕವಣೆ" (ಕಾಕ್ಕ. ೨೯೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಪಣಿಕೆ]

ಕ್ಷೇಪಿಷ್ಣು (ಗು). ಅತಿ ಶೀಘ್ರವಾದ ; ಬಹಳ ವೇಗವಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ವಿಶ್ರಾಮಸ್ಥಾನ. ೨. ನೆಮ್ಮದಿ ; ಸುಖ; ಕುಶಲ : ತಲೆಯ ಕೂದಲು ಸುಟ್ಟು ಬೋಳಾಗಿರುವುದು ಕೊರತು ಅತ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಸಾಕ. ೧೯). ೩. ಆರೋಗ್ಯ ; ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ. ೪. ದೊರೆತ ಹಾಗೆಯೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು. 'ಯೋಗಕ್ಷೇಮ' ಪರಾ. ೫. ಶುಭ; ಮಂಗಳ; ಕಲ್ಯಾಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕರಿಯ ಕಡೋಗ. ೭. ಸ್ನೇಹಪೂರ್ವಕವಾದ ಆಲಿಂಗನ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಂಕರ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ತರುವ. (ನಾ). ೨. ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಕ್ಷೇಮಂಕರಿ, ಅಂತ್ಯತಾತಿ – ಈ ೨ ಕ್ಷೇಮಂ ಮಾಜ್ಪವರ್ (ಜಯಾದಿ. ೫೬–೧೮೫). ಅದಱಿಂದಾತನಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರನೆಂದು ಪೆಸರಿಟ್ಟರ್ (ಅದಿಪು. ೬–೫೬ ವ). ೩. [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ : ಪಱ್ಕಳುಕಾಂತರದೊಳ್ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಕ್ಷೇಮಂಕರಂ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೩೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೇಮಕರ (ನಾ). ಸೌಖ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹುದು : ದುಷ್ಟ ಕೊಂದಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯುಂದಿರುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ಷೇಮಕರ (ರಾಶಿ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಂಕರ]

ಕ್ಷೇಮಕರಣ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ : ಶ್ರಕಟಿತ ಕರುಣಾ ವೈಮಾನಿಕ ನಿಕರ ಕ್ಷೇಮಕರಣ ಕಾರಣಮಪ್ಪುದುಣಂ (ವಸ್ತು ಪಂ. ೪–೬೨). [ಕ್ಷೇಮ + ಕರಣ]

ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ (ಗು). ೧. = ಕ್ಷೇಮಂಕರ ೧. (ನಾ). ೨. ಮಂಗಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಕ್ಷಿ ; ಗರುಡಪಕ್ಷಿ : ಕ್ಷೇಮಕಾರಿ ಜಾಗಿಯೇ . . . ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತು ಹಾಕಿತು (ಸನ್ನ. VII, ೪೧). [ಸಂ. ಕ್ಷೇಮಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನ ; ಶುಭಸ್ಥಾನ : ಇಂದಿನ ದಿವಸಮಿ ಶುಭದಿವಸಾಗ್ರೇಸರಂ ಇಂದಿನ ನಕ್ಷತ್ರಮಿ ಸಕಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಅರಿಷ್ಟ. ೯–೩೦ ವ). [ಕ್ಷೇಮ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು; ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು : ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್ವಿಜಾಕಂ. ಗೈ[ವಿನಿಷ್ಟ ಕಾರಿಯಪ್ಪಾಕಳ್ಕ (ಮಂಗಶಾ. ೬೮–೪). [ಕ್ಷೇಮ + ಕೆಯ್]

ಕ್ಷೇಮಗೈ 'ಕ್ಷೇಮಗೆಯ್' ನೋ.

ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸುಖಪಡೆ ; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗು. 'ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. [ಕ್ಷೇಮ + ಕೊಳ್]

ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಪೂಡು ; ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ದೂಷಣನನ್ನೂ ಸಾವಿರಾರು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನೂ ಕೊಂದು ರಾಮನು ಆ ಧರ್ಮಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕ್ಷೇಮಗೊಳಿಸಿದನು (ಮಹಭಾ. ೨೦೫). [ಕ್ಷೇಮಗೊಳ್ + –ಇಸು]

ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಹಣ : "ಕೂಡ ಹಾಕುವುದು, ಕೂಡ ಹಾಕಿದ್ದು ; ಕ್ಷೇಮದ್ರವ್ಯ" (Saving. ೨೦೪೨). [ಕ್ಷೇಮ + ದ್ರವ್ಯ]

ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಗಾರನ ಆರೋಗದಬಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳೂ ಕೆಲವಂಶದಂತೆ ಅವನ ಭವಿಷ್ಯಜೀವನದ ಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಹಣ : "ಕ್ಷೇಮನಿಧಿ, ಭವಿಷ್ಯನಿಧಿ" (Provident fund. ಪಕ್ಷಿನಾ. ೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ನಿಧಿ]

ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮವುಂಟಾಗುವಿಕೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುವಿಕೆ : ತನ್ನ ಕಾರುಬಾರುಗಳು . . . ಇರೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಅಥವಾ ಹಾಪಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಜನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಉದಾಸೀನ ನಾಗಿದ್ದನು (ಪುಸರು. ೩೩೩). [ಕ್ಷೇಮ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ಕ್ಷೇಮಲಾಭ (ನಾ). = ಕ್ಷೇಮಪ್ರಾಪ್ತಿ : ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾಯರ ಕ್ಷೇಮಲಾಭ ನನ್ನದೇ (ಕೃಪರ. ೧೦೦). [ಕ್ಷೇಮ + ಲಾಭ]

ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರ (ನಾ). ಸುಖದ ಸುದ್ದಿ ; ಚೆ ನ್ನಾ ಗಿ ರುವ ಸಮಾಚಾರ; ಕುಶಲ ವೃತ್ತಾಂತ; ಆರೋಗ್ಯದ ವರ್ತಮಾನ : ನಿನ್ನ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರು (ರಾಶಿ). [ಕ್ಷೇಮ + ಸಮಾಚಾರ]

ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂಬ ಹಾರೈಕೆ ; ಶುಭ ಚಿಂತನ : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧವಾದ ಕ್ಷೇಮಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಆ ಪಾರ್ಥಿವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಸರು. ೧೬೫). [ಕ್ಷೇಮ + ಆಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಕ್ಷೈತ್ರ (ನಾ). ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯ (ಗು). ೧. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಪಾಯಸ ಮೊದಲಾದ ಅಡಿಗೆ: "ಕ್ಷೈರೇಯಂ [ಪಾಠಾಂ. ಯಿ], ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೈರೇಯಿ (ನಾ). = ಕ್ಷೈರೇಯ ೨: "ಕ್ಷೈರೇಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ಯಂ] ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ನಂ – ಈ ೩ ತುಯ್ಯಲ್" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫). [< ಸಂ. ಕ್ಷೈರೇಯ]

ಕ್ಷೋಣಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ; ಭೂಮಿ; ಭೂಲೋಕ: ತನಗೀ ಕ್ಷೋಣಿಯಲಿ ಪೂರ್ವದ ಪರಿಗ್ರಹವೀ ಸರೋವರವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬೨–೨೯). ೨. ಲೋಕದ ಜನ: ಕೋಣನೆರಡುಂ ಹೋರೆ ಗಿಡುವಿಂಗೆ ಮಿತ್ತೆಂಬ ಕ್ಷೋಣಿಯಾಡುವ ಗಾದೆಯಂತೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). ೩. [ಛಂದ] ಮೂರು ಗುರುಗಳಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಣ; ಮಗಣ (– – –): ಕ್ಷೋಣೀ ವಾಯು ದಿನೇಶನೀಶ್ವರಂ ಬಾಣಸ್ಥಾನದೊಳಾಗೆ ವಿಶ್ರಮಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೬೨). ೪. [ಗಣಿತ] ಹದಿನೇಳು ಅಂಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ಕ್ಷೋಣಿಸಪ್ತದಶಶ್ಚೈವ ಮಹಾಕ್ಷೋಣಿ ದಶಾಷ್ಟಕಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); "ಖರ್ವ ಪದ್ಮ ಕ್ಷೋಣಿ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ . . . ಚವ್ವೀಸ ತಾಣವರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫–೧೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ (ನಾ). ಸೀತೆಯ ಮಗ; ಲವ; ಕುಶ: ಕ್ಷೋಣಿಜಾಸುತ ಕೇಳು . . . ಶೋಣಭದ್ರನ ಕಂಡು ಕೌಶಿಕಮುನಿಯ ಬೆಸಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೧–೧೨–೭). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣಿಜಾ + ಸುತ)]

ಕ್ಷೋಣಿಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; ಸೀತೆ. [ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಜಾ]

ಕ್ಷೋಣಿಧರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದು; ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ. ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ರಾಣಿ ರುಕುಮಿಣಿಯಾದಿಯಾದ ಕ್ಷೋಣಿಧರನರಸಿಯರನನಿಬರ ಕಾಣಿಕೆಯ ಕೊಟ್ಟೆಜಗಿ ದುರುಪದಿ ಕಂಡಳೊಲವಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦–೫೮). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ತು (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತ: ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್ಪಕ್ಷಮಂ ದೇವೇಂದ್ರಂ ಕಡಿದಂದದಿಂದೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧–೨೪). ೨. ಅರಸ; ರಾಜ: ಸಮರಾಯಾತಾಹಿತ ಕ್ಷೋಣಿಭೃದತುಳ ಬಳೋದ್ಯಾನದೊಳ್ ಪಾವಕಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತುಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೨೪–೪೬; 1133). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಣಿಭೃತ್]

ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಧ್ವನತ್ತೂರ್ಯ ಸಂತತಿನಾದ ಪ್ರತಿಪೂರಿತಾಖಿಳಕುಳ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರಕುಂಜರ(ಆದಿಪು.೭–೩೭); ಎಲೆ ಇದಲ್ತೆ ತುಹಿನ ಕ್ಷೋಣೀಧ್ರದುತ್ತುಂಗ ಸಾನುಗಳ್ (ಶಮದ.೫೬ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ದೊರೆ; ರಾಜ. [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಪತಿ)]

ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗ (ನಾ). ಭೂಭಾಗ: ಕ್ಷೋಣೀಭಾಗದೆ ಬೇರೆ ತೋರ್ಕುಮೆನಗಾ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೨೫–೪೪). [ಸಂ. (ಕ್ಷೋಣೀ + ಭಾಗ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಅವಳ್ದಿರಂ ಭಯವಶದಿಂ ಕ್ಷೋಣೀಶಂ ಕುಡೆ ಕೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣೆಂ ಹಲಿಯಾಣೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯನಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೨–೬೨); ಕ್ಷೋಣೀಶನೆನಿಸುವ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂಪಂಗೆ (ಹಚಕಾ. ೨–೧೨). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ]

ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಕ್ಷೋಣೀಪತಿ: ಆ ಕ್ಷೋಣೀಶ್ವರವಲ್ಲಭಿ ಯಕ್ಷಜ ಸೂರ್ಯಜ ತನೂಜರಂ ಪಡೆದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦–೧೨೮). [ಕ್ಷೋಣಿ + ಈಶ್ವರ]

ಕ್ಷೋದ (ನಾ). ೧. ಅರೆಯುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು; ಪುಡಿಮಾಡುವುದು. ೨. ಚೂರ್ಣ; ಪುಡಿ; ಹುಡಿ: "ಚೂರ್ಣಂ ಧೂಳಿಪಾಂಸು ರೇಣು ಕ್ಷೋದಮಾ ರಜಂ ಸಣ್ಣಹುಡಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪–೨೩); ಕಾಳಾಗರು ಕಾಶ್ಮೀರ ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ಪೂರ ಯಕ್ಷಕರ್ದಮ ಕ್ಷೋದದೊಳಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೧೩೫ ವ); ರಂಗಕಲಶೋನ್ಮಿಶ್ರಚಂದನ ಕ್ಷೋದದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬–೧೦೧ ರ); ಕುಂಕುಮಕ್ಷೋದಮಂ ಘನಸ್ತನಕೆ ಲೇಪಿಸುತ್ತ (ರಾಜಶೇ. ೭–೭). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಕ್ಷೋಭೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮ (ಗು). ೧. ತಿಕ್ಕಾಟವನ್ನು ಸಹಿಸಬಲ್ಲ. ೨. ವಿಚಾರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ; ಭದ್ರವಾದ; ದೃಢವಾದ: ವಿದಿತಾರ್ಥಂ ಕ್ಷೋದಕ್ಷಮಮುದಾತ್ತಶಬ್ದಂ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಾಪೇಕ್ಷಂ ಪದಸಮುದಾಯಂ ವಾಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೫೩). [ಕ್ಷೋದ + ಕ್ಷಮ]

ಕ್ಷೋದನೀಯ (ಗು). ೧. ಪುಡಿಮಾಡಲ್ಪಡುವ. ೨. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. ೩. ಪುಡಿಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಾದ: ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲ ತಾಲುಸಂಘಟ್ಟಮಾತ್ರ ಕ್ಷೋದನೀಯ ಮೋದಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದಿ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟುವ; ಪುಡಿಮಾಡುವ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ: ಕ್ಷೋದಿಯಹ ಸಾಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯ ಮಧುಪಾನ ಗುರುವಂಗನಾಗಮನ ಸ್ತೇಯ ಬಾಧಿಪವು (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೧೯–೧೨). [ಸಂ. ಕ್ಷೋದಿನ್]

ಕ್ಷೋದಿಷ್ಠ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ; ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋದೀಯ (ಗು). ಬಹಳ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ, —ಹೀನವಾದ; ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ; ನೀಚವಾದ: ಅನಿತರೊಳ್ ಕ್ಷೋದೀಯ್ಯ ತಾಮಸಂ ಪರಿದು ದುಃಖಂ ಪೋಗೆ ಮೂದೇವಮಯ ಮೂಡವೆಟ್ಟ ದುದಿಯನ್ನಡರಿ ನೋಡಿದಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨–೨೭–೧೨). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋದೀಯಸ್]

ಕ್ಷೋಭ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ಕುಲುಕಾಟ. ೨. ಕದಡುವಿಕೆ; ಕೋಲಾಹಲ; ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗುವಿಕೆ: ನೆಲಂ ಮೂರಿ ವಿಟ್ಟಂತೆ ಸಭಾಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೮೬ ವ); ಮನೋಜ ರಾಜಾವೇಶಮಂತ್ರದಿಂ ಸ್ತೋಭಂಗೊಂಡಂತೆ ಪುರ ಕ್ಷೋಭಮಾಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೭ ವ); ಸಮುದ್ರಕ್ಷೋಭದಂತೆ ಘೂರ್ಣಿಸುವ ಜನ ಕ್ಷೋಭಮಂ (ಜಗವಿ. ೨–೫೩ ವ). ೨. ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ; ಉದ್ರೇಕ; ಉದ್ವೇಗ: ಮನ್ಯೂದ್ಗಮ ಕ್ಷೋಭದಿಂ ಕಂಪಿಸುತಂ (ಕಾದಂಉ. ೫೪೨); ರಥಮನತಿ ಕ್ಷೋಭದಿಂದೇಱಿ ಬಂದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪–೧೨೯). ೩. ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ರಾಸಭ ರಾಕ್ಷಸನತಿಕ್ಷೋಭಮಂ ತಳೆದು (ಜಗವಿ. ೪–೪೦ ವ). ೪. ಕಳವಳ; ಕಷ್ಟ; ವಿಪತ್ತು: ಪುರದುರ್ಗಂಗಳ ಬಲ್ಮೆ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಂಗಳಂ ನೋಡದೆ (ಸೋಮೇಶ. ೫೫). ೫. [ಗಣಿತ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ಅಂಕೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ: ತ್ರಿವಿಂಶಕಮಥ ಕ್ಷೋಭಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಕ್ಷಿತಿ, ಮಹಾಕ್ಷಿತಿ, ಕ್ಷೋಭ, ಮಹಾಕ್ಷೋಭ, ನಿಧಿ . . . ಇವು ೩೨ ವುಘಡಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧–೮). ೬. (ಒಮ್ಮೆಲೆ ಉಂಟಾಗುವ) ಹೊಡೆತ, —ಆಘಾತ: ನಮ್ಮ ನರಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಎಳೆತ ಅಥವಾ ಕ್ಷೋಭದಿಂದ (Shock) ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಅನುಭವವೂ ನಮಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ (ಭೌತವಿ. ೧೫). ೭. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯಾನಂದದ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಾವ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಆನಂದವು (ಚಿತ್ತ)ವಿಕಾಸ, ವಿಸ್ತಾರ, ಕ್ಷೋಭ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕ (ನಾ). ಕಲುಕುವವನು; ಅಲುಗಾಡಿಸುವವನು; ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವವನು: "ಕ್ಷೋಭಕಃ, ಕ್ಷೋಭಮಾನಃ – ಈ ೨ ಅಲುಗುವಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಕಾರಿ (ಗು). ೧. ದಿಗಿಲನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ; ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ: ಅಂತು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದೊಸಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೧೦೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಕ್ಷೋಭೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: ಅವನೊಬ್ಬ ಕ್ಷೋಭಕಾರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ).
[ಸಂ. ಕ್ಷೋಭಕಾರಿನ್]

ಕ್ಷೋಭಾಂತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ; ದುಃಖಾಂತವಾದ: ಭದ್ರ, ರುದ್ರ, ಶೋಭಾಂತ, ಕ್ಷೋಭಾಂತ, ಹದಗೊನೆ, ಮುದಗೊನೆ . . . ಇವುಗಳ ಅನವಶ್ಯಕ ಶಬ್ದಸಂತತಿ ನಿಯಮನವು ಅಗತ್ಯವಲ್ಲವೇ? (ಸಾಹಿವಿ. ೧೨೨). [ಕ್ಷೋಭ + ಅಂತ$_2$]

ಕ್ಷೋಭಿತ (ಗು). ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಆ ನೃಪಸುತೇಂದೂದಯ ಕ್ಷೋಭಿತ ಸೌರರಾಗಸಾಗರ ನಿರ್ಘೋಷಾಯಮಾಣ . . . ಭೇರೀಶಂಖ ಕಾಹಳಾ ರವದೊಡನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೩–೯೪ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೋಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಲಕಲ್ಪಡು: ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾಗು: ರತ್ನಾಕರಂ ಕೌಮುದಿಯಿಂದಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿರ್ದುಂ ಸಹಜವೆನಿಪ ತನ್ನೊಂದು ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ದ್ಧಾಂಟದವೋಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೩೫೪). ೨. ರೇಗು; ಕೋಪಿಸು: ಪರಿವಾರಮೆಲ್ಲಂ ಕ್ಷೋಭಿಸಿ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಇವನಯೋಗ್ಯನೆಂದು ಕುಂಭನಂ ಪತ್ತುವಿಡೆ (ಚಾವುಂಪು. II, ೫೪–೨೭). ೩. ಸಿಟ್ಟೆಗೆಬ್ಬಿಸು; ಉದ್ರೇಕಿಸು: ಆತನು ಶಂಕರನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕ್ಷೋಭಿಸುವನು (ತುಳಸಿ. ೨೭). [ಕ್ಷೋಭ + – ಇಸು$_3$]

ಕ್ಷೋಭೆ (ನಾ). ಕೋಲಾಹಲ; ಗೊಂದಲ; ಅಶಾಂತಿ; ಆಂದೋಲನ; ವಿಪ್ಲವ: ಇತರರ ಕೈಸೇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭೆಯಾಗಬಹುದು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೮); ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೋಭೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೭); ಕ್ಷಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಕಡಮೆಯೇ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಕ್ಷೋಭ]

ಕ್ಷೋಮ (ನಾ). = ಕ್ಷೌಮ ೧: ಇವರ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಕೌಶೇಯ, ಕ್ಷೋಮ, ಕಂಬಳ ಮತ್ತು ಕರಾಳ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ತರಹ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೧೯೮). [< ಸಂ. ಕ್ಷೌಮ]

ಕ್ಷೌದ್ರ (ನಾ). ಜೇನುತುಪ್ಪ: "ಸಾರಘಂ, ಮಾಕ್ಷಿಕಂ, ಕ್ಷೌದ್ರಂ, ಮಧು, ಪುಷ್ಪರಸಃ – ಈ ೫ ಜೇನುತುಪ್ಪಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೨–೪೬೭).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ, ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ (ನಾ). ಜೇನುಹುಟ್ಟಿ; ಜೇನುಗೂಡು: ಮಧುಕಕ್ಷಲಕ್ಷಗಳ್ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲದೊಳಮಿತಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಿರ್ಪವೊಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೪–೨೬೦). **ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ**: ನೃಪಸೇನಾಪತಿ ಸರಘಾಳಿ ಪರೀತ ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳದಿಂದೆಳೆಯಂ ಪಾಳಿಪವೋಲ್ . . . ತನ್ಮೂರ್ಧಾಳಿಯಿಂದಮಾಚ್ಛಾದಿಸಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೨೪). [ಕ್ಷೌದ್ರ + ಪಟಲ]

ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಳ 'ಕ್ಷೌದ್ರಪಟಲ' ನೋ.

ಕ್ಷೌಮ (ನಾ). ೧. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ; ದುಕೂಲ: "ದುಕೂಲಂ, ಕ್ಷೌಮಂ – ಈ ೨ ದು(ಗು)ಕೂಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೦–೩೯೫); "ಕ್ಷೌಮಮೆನಲಾ ಸುಪಠಾವಳಿ ದುಕೂಲಮೆನೆ ಪಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧–೨೭); ಗಿರಿಜಾತಾದೀರ್ಘನೇತ್ರದ್ಯುತಿ ಧವಳಿತ ಚರ್ಮಾಂಬರಂ ಕ್ಷೌಮದಿವ್ಯಾಂಬರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪–೧೦೯). ೨. ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ. ೩. ಅಟ್ಟಳಿಗೆ; ಅಟ್ಟಣಿಗೆ. ೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆ; ಮಹಡಿ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ: ಮಂದಮಾರುತಾಂದೋಳಿತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರ ಪಲ್ಲವಂ (ಆದಿಪು. ೮–೫೫); ಶಿಥಿಲ ಕ್ಷೌಮಾಂಬರಂ . . . ಕಣ್ಗಂಬಾಯ್ತು (ರಾಜಶೇ. ೫–೪೭).
[ಕ್ಷೌಮ + ಅಂಬರ]

ಕ್ಷೌರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಕೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದು; ಮುಂಡನ; ಕಷ್ಟ (ಉಕ): "ಕ್ಷೌರಂ, ಭದ್ರಾಕರಣಂ, ಮುಂಡನಂ, ವಪನಂ – ಈ ೪ ಬೋಟಿಸುಹ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯–೩೬); ವೈರವಿದ್ದವನಿಂದ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). ೨. (ಆಲಂ) ನಷ್ಟ; ಅನವಶ್ಯಕವಾದ ವೆಚ್ಚ: ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಹತ್ತುರೂಪಾಯಿ ಕ್ಷೌರವಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಕ (ನಾ). ನಾಯಿಂದ; ನಾಪಿತ: ಕ್ಷೌರಕರಿಗೆ ಗ ೧॥೦ (ಎಕ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೧೧– ಪು. ೩೭೨; 1652). [ಸಂ.]

ಕ್ಷೌರಗೃಹ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ; ಆಯುಷ್ಕರ್ಮಶಾಲೆ; ನಾಯಿಂದನ ಮನೆ: "ನಾವಿಂದರಾಲಯಂ ಕ್ಷೌರಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೯–೧೦). [ಕ್ಷೌರ + ಗೃಹ]

ಕ್ಷೌರಿಕ (ನಾ). = ಕ್ಷೌರಕ: ಊರಿಗೊಬ್ಬ ಕ್ಷೌರಿಕ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಣುತ (ಗು). ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ಹರಿತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿ: ಸ್ಥಿರ ಗೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕ್ಷ್ಮಾಪರಿಪಾಲ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕರ್ಷಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೬೪); ಅಶೇಷ ಕ್ಷ್ಮಾಚಕ್ರಸಂರಕ್ಷಣದಕ್ಷ ದಕ್ಷಿಣಭುಜೋತ್ಖಡ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧–೭೯ವ). ೨. [ಛಂದ] ಒಂದು ಗಣದ ಹೆಸರು; ಮಗಣ (– – –): ಆದಿ ಕ್ಷ್ಮಾಯುಗ್ಮಾಕಾಶಾಗ್ರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨–೧೪೭). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಾಡುವವನು; ಭೂಚರ; ಮನುಷ್ಯ: ಗಗನಕ್ಷ್ಮಾಚರರೊಳ್ ಸ್ವಯಂವರದೊಳೀ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನಮಂ ಕನ್ನೆಯಂ ಬಗೆಗೊಂಡಂತೊಳಗೊಳ್ವೆವು (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೨೩).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಚಳ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಮೇರುಕ್ಷ್ಮಾಚಳಂ ಬಂದಪುದೆನೆ . . . ನಂದಿಷೇಣಕ್ಷಿತಿಪತಿಯ ಗೃಹದ್ವಾರದೇಶಕ್ಕೆ ವಂದಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩–೧೯೬). [ಕ್ಷ್ಮಾ + ಅಚಳ (= ಅಚಲ)]

ಕ್ಷ್ಮಾಜ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಮರ; ವೃಕ್ಷ: ಬಹು ಚಂದನಕ್ಷ್ಮಾಜಂಗಳುಂ (ಬಸಪು. ೧೯–೭೦); ಉದ್ಧೃತಕ್ಷ್ಮಾಜ ವ್ರಜಂ . . . ಪೊಯ್ದುದು ರಟಜ್ಜಂಝಾಮರುತ್ಕುಂಜರಂ (ರಾಜಶೇ. ೮–೧೦೬). ೨. ಅಂಗಾರಕ ಗ್ರಹ; ಮಂಗಳಗ್ರಹ; ಕುಜ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಜ ೧: ತಟಕ್ಷ್ಮಾಜಾತ ಪುಷ್ಪವ್ರಜರಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೨–೬೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ: ಮೇರು ಕ್ಷ್ಮಾಧರತುಂಗ ಹರ್ಮ್ಯ ಮೆನಿಪರಮನೆಯಂ . . . ಈಕ್ಷಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧–೮೦); ತುಹಿನ ಕ್ಷ್ಮಾಧರಜಾತಾಲೋಲೇಕ್ಷಣ (ಉದ್ಭದೇ. ೩–೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧವ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ; ಅರಸ: ಅಮಳಸ್ವಾಂತಂ ಪರಕ್ಷ್ಮಾಧವಸ್ತವನೀಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೩–೨೨). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಧರ: ಜೃಂಭದ್ದಂಭೋಳಿ ಹಸ್ತಾಹತಚಕಿತಗತ ಕ್ಷ್ಮಾಧ್ರ ವಿಸ್ಫಾರವಿದ್ಯುತ್ಸಂಭಿನ್ನ . . . ಫೇನಪ್ರತಾನಂ (ರಾಜಶೇ. ೧–೯೦).
[ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ಅರಸ: ವಿರೋಧಿ ಕ್ಷ್ಮಾಪರೆನ್ನೀ ಗದಾಪರಿಘಾಘಾತದಿನಟ್ಗಿ ತಟ್ಗಿ ಮಡಿದಿನ್ನಟ್ಕಾಡದೇಂ ಪೋಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦); ಗಣನಾಥಯೂಥಮಂ ಕ್ಷ್ಮಾಪ ಸಮೂಹಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಕ್ಷ್ಮಾಧವ. ೨. ಭೂದೇವಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ಮಾಪ: ನಂಬು ಖಚರ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಆದಿಪು. ೨-೭); ಇಂಬುಕೆಯ್ಮನದೊಳೊಳ್ಪಿಂ . . . ಉಪಶಾಂತಿಯಂ ಕುರುಕುಲ ಕ್ಷ್ಮಾಪಾಲ ಚೂಡಾಮಣೀ (ಗದಾಯು. ೭-೪೪). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಎದೆ; ಭೂತಲ: ಶತಪಥಮಲೆದ ಪೋಲ್ ಕ್ಷ್ಮಾವಕ್ಷಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೨೧-೨೭೦). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡ (ನಾ). ನಂಜು; ವಿಷ: ನಿಜವಕ್ಷೋಜನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಕ್ಷ್ವೇಡಪೀಡಿತ ಲೋಕಘಾತಿನಿಯಪ್ಪ ಪೂತನಿಯುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗವಿ. ೩-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವುದು; ಪಿಸುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ. ೨. ಬುಸುಗುಟ್ಟುವುದು; ಗುರುಗುಟ್ಟುವುದು. ೩. ಬಿದಿರಿನ ದೊಣ್ಣೆ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿ (ನಾ). ವಿಷದ ಉರಿ: ಆ ಕಾಮ ಬಾಣಾಗ್ನಿಯಿಂ ಸರ್ಪಮುಖ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಗ್ನಿಯೇಂ ದುಸ್ಸಹಮೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೬). [ಕ್ಷ್ವೇಡ + ಅಗ್ನಿ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ (ನಾ). ಗರುಡ. 'ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನ (ನಾ). ಗರುಡನ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿಮಾಡುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ನಾಡೊಳಗುಳ್ಳನಾನಾವಿದ್ಯದೇಳ್ಗೆಯ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸಿದ ಬಳಿಕ ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶಗಮನನಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತರಿಸಿದ ಕ್ರೀಡಾವಿಹಂಗಸಂತತಿಯ (ಮೋಹತ. ೪-೧೮). [ಕ್ಷ್ವೇಡಾಶ + ಗಮನ]

ಕ್ಷ್ವೇಡಿತ (ನಾ). ವೀರಗರ್ಜನೆ; ಸಿಂಹನಾದ. [ಸಂ.]

ಕ್ಷ್ವೇಡೆ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹನಾದ; ವೀರಗರ್ಜನೆ: "ಕ್ಷ್ವೇಡಾ = ಬೊಬ್ಬೆ, ಯುದ್ಧಕಾಲದ 'ಗರ್ಜನೆ'" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೦ ಅಡಿಟಿ). ೨. ಅಚ್ಚವಿಷ; ಅಪ್ಪಟ ವಿಷ: "ಸಿಂಹನಾದಂ ಕ್ಷ್ವೇಡೆಯುಂ ಅಚ್ಚವಿಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧). ೩. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು. [ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡಾ]

ಕ್ಷ್ವೇಳ (ನಾ). = ಕ್ಷ್ವೇಡ: ಬಾಲಘಾತಿನಿ ಯಶೋದಾಸೂನುವಂ ಕ್ಷ್ವೇಳದಿಂದಿಡಿದಾತ್ಮಸ್ತನಮಂ ಧರಾತಳದೊಳಂದಾರ್ಗಿತ್ತಳಾ ಬಾಲಕರ್ ಮಡಿದರ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೫-೨-೫); ಕ್ಷ್ವೇಳವೇನಮೃತವೇಂ (ಮಂಕುಕ. ೧೯). [< ಸಂ. ಕ್ಷ್ವೇಡ]

*

ಖ

ಖ$_1$ (ನಾ). ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಕ್ಷರ.

ಖ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬಾನು; ಆಕಾಶ; ಗಗನ. 'ಖಗ', 'ಖಚರ' ಪರಾ. ೨. ಇಂದ್ರಿಯ. ೩. ಅರಿವು; ಬುದ್ಧಿ. ೪. ಮನಸ್ಸು; ಚಿತ್ತ. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ದೇವಲೋಕ; ಸ್ವರ್ಗ. ೭. ಹೊಲ; ಕ್ಷೇತ್ರ. ೮. ಬೀಗ; ಕೀಲಿ. ೯. ಯತಿ. ೧೦. ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ. ೧೧. ಸೊನ್ನೆ; ಬಿಂದು: "ಖಂ ಮಿಗೆಯಾಕಾಶಂ . . . ಬಿಂದುವಿನ ನಾಮ" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦). ೧೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. ೧೩. ವಿಷ್ಣು: "ಖಃ – ವಿಷ್ಣು" (ಕಾಶಕೃ. ೧೨೫). ೧೪. ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮೆನಲ್ಕೊಂದು ಖಠಫರಮದೆರಡಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦); "ಅಹಿಯೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳು ಯತೀಶನೊಳು ವ್ಯೋಮದೊಳು . . . ಖಂ ಶಬ್ದ ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೨); "ಸ್ವರ್ಗದೊಳುಂ ಪಿತಾಮಹನೊಳಿಂದ್ರಿಯದೊಳ್ ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಶೂನ್ಯ ವ್ಯೋಮಾರ್ಗಳಕ್ಷೇತ್ರಮೆಂಬಿನಿತಱೊಳ್ ಯತಿಯೊಳ್ ಸಲೆ ಖಂ ಸಮಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೧೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಕರ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲು. [ಸಂ.]

ಖಂಕರಿ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಗೂದಲುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ಖಂಕರಿನ್]

ಖಂಗು 'ಕಂಗ್ಯು' ನೋ.

ಖಂಜ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂಟ; ಹೆಳವ: "ಖಂಜಃ, ಪಂಗುಃ, ಶೋಣಃ – ಈ ೩ ಪೆಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೬); ಕುರೋಗಾಸಹ ನರಂಧರು ಖಂಜರತಿ ಮೂಕರು ಬಧಿರ ಜಡರು (ಅಧ್ಯಾರಾ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ಖಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಗೀಜುಗ: "ಖಂಜರೀಟಃ, ಖಂಜನಃ – ಈ೨ ಗ(ಕ)ವಿಂಜು" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೧); "ಖಂಜನಂ ಖಂಜರೀಟಮೆನೆ ಗವುಜೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೧-೭); ಸಲಕ್ಷಣ ಸೌಂದರ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಜನ ನೇತ್ರಚಾಂಚಲ್ಯೋಪಮೆಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಖಂಜನಪುಂಜಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೫-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಂಜರಿ 'ಕಂಜರಿ' ನೋ.

ಖಂಜರೀಟ (ನಾ). = ಖಂಜನ: "ಆಗಸವಕ್ಕಿ ಖಂಜರೀಟಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೨); ಕಾರಂಡ ಹರಡೆ ಚಕೋರ ತಿತ್ತಿರಿ ಸೇನದಾರು ಚುಂಬಕ ಖಂಜರೀಟ (ಭೈರವೇ. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜಾಖಂಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಜಾಖಂಜ . . . ಜಯಾಳಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮). [?]

ಖಂಜಾತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಮಾಳವ ಗೌಳ ಬಂಗಾಳ ಗೂರ್ಜರಿ ಕರ್ನಾಟ ಕಾಂಭೋಜಿ ಕೇತಾರಂಗಳ್ ದೇಶೀಯ . . . ಘಂಟಾರಾಗಂ ನಾದವತಿಯಾಗಿರ್ದಪುದು ಖಂಜಾತಿ ಮೇಘರಂಜಿಯಾದತ್ತು (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೦ ವ). [?]

ಖಂಜೀಕೃತ (ಗು). ಕುಂಟುಗೊಳಿಸಿದ; ಕುಂಠಿಸಿದ: ನಿಜತ್ವಿಟ್ ಖಂಜೀಕೃತ ಸೂರ್ಯಪಾದಚಯಮಪ್ಪುದ್ದಾಮತೇಜಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಖಂಜೀರ 'ಕಂಜರ್ಯ' ನೋ.

ಖಂಡ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು; ಚೂರು: ಪಿಶಿತದ ಖಂಡಮಂ ಬಾಯೊಳಿಡೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೦-೧); ತರುಣೋತ್ತುಂಗ ಶಶಾಂಕಖಂಡಮೆ ಸುಧಾ ಬೀಜಂ (ಗದಾಯು. ೧-೨); ದಂಡಂ ಖಂಡಮಪ್ಪಂತು ಪೊಯ್ದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೨೮). ೨. ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. 'ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ' ಪರಾ. ೩. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳನಾ ನಾಗರಖಂಡ ದೊಳೆ ತೊಡರೆ ನರನಿಸುವುದುಮಾ ನಾಗರ ಖಂಡಂಗಳುಮಂ ನಾಗರ ಖಂಡಮುಮನಳುರ್ದು ಕೊಂಡಂ ದಹನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೯). ೪. (ಮೂಳೆಯಿಲ್ಲದ) ಮಾಂಸ; ಅಡಗು: ಸೊಣಗಂಗೆ ಖಂಡವ ಚೆಲ್ಲುವ ತೆಜನಂತೆ (ಗಣಭಾ. ೨೩-೫ ಸೊಡ್ಡಳ); ನೆತ್ತರಂ ನೆಣನಂ ಖಂಡಮನೆಯ್ದೆ ಪಿಂಡಿ (ಜಗವಿ. ೩-೨೪); ಖಂಡವಿದೆ ಕೊ ಮಾಂಸ ವಿದೆ ಕೊ (ಗೋಹಾಡು. ೯೩). ೫. ಗ್ರಂಥದ ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ: ೬ನೆಯ ಅನುಚ್ಛೇದದ (ಖ)ಖಂಡದ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ . . . ಬಂದವ ನೆಂದೇ ಭಾವಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾನ. ೫). ೬. ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ ದೊಡ್ಡ ಭೂಭಾಗ: ಮಹಾದ್ವೀಪದ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಖಂಡವೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೪); ನೆಲಭಾಗವು ಏಷ್ಯಾ, ಯೂರೋಪ್ . . . ಒಷೀನಿಯಾ ಎಂದು ಆರು ಖಂಡಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೪). ೭. ಅರ್ಧಚಂದ್ರ; ಪೆರೆ: "ಅರ್ಧೇಂದು ಖಂಡ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೫). ೮. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳದ ಐದು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ತ್ರಿಶ್ರ, ೨. ಚತುರಶ್ರ, ೩. ಖಂಡ, ೪. ಮಿಶ್ರ, ೫. ಸಂಕೀರ್ಣ ಈ ಐದೂ ಜಾತಿಗಳೂ ಲಘುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀಚಂ. ೫೬). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ನ್ಯತ್ಯದ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡುವ ಚಲನೆಗೆ 'ಕರಣ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ಕರಣಗಳ ಜೋಡಣೆಗೆ 'ಖಂಡ'ವೆಂದು ಹೆಸರು (ಅಭಾನ್ಯ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಂಡಂಗೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು, —ತುಂಡು ಮಾಡು: ಒರ್ವರನೊರ್ವ[ರ್]ಪಿಡಿದು ಖಂಡಂಗೊಯ್ದು ಬಾಯೊಳು ಗಿಡಿದು (ಶ್ರಾವಕಾ. ೨೨-೧೬). [ಖಂಡ + ಕೊಯ್$_1$]

ಖಂಡಕ (ನಾ). ೧. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವವನು: "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೦೨). ೩. ತುಂಡು; ಚೂರು. [ಸಂ.]

ಖಂಡಕಥೆ (ನಾ). ಗದ್ಯಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಸಂಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ, ಕಥೆ, ಖಂಡಕಥೆ, ಪರಿಕಥೆ, ಕಥಾನಿಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). [ಖಂಡ + ಕಥೆ]

ಖಂಡಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಮೆ ಸರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಕಾವ್ಯ: ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಂಡಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಲ್ಲ; ಮಹಾಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೨೧೦); ನಳಚರಿತ್ರೆ ಮಾತ್ರ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಒಂದು ಖಂಡಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಸನ್ನು ತುಂಬಿ ಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ (ಪರಿಶೀ. ೧೦೫). [ಖಂಡ + ಕಾವ್ಯ]

ಖಂಡಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮಾಂಸಖಂಡಗಳು ಬೆಳೆದು ಪುಷ್ಟವಾಗು: ಬಿಟ್ಟ ದೊರೆಯುವ ಸಾರಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಹೋರಿಗಳು ಖಂಡಗಟ್ಟುವು ದಾದರೆ . . . ಧರ್ಮ ನೀತಿ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೬೭). [ಖಂಡ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಖಂಡಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸದೆ ಇರುವ ಗ್ರಹಣ; ಪಾರ್ಶ್ವಗ್ರಹಣ (Partial Eclipse. ಪಾರಿನಿ). 'ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖಂಡ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಂಡಚಂದ್ರ (ನಾ). ವಕ್ರಚಂದ್ರ; ಕೋರೆಚಂದ್ರ: ತಿಂಗಳ ಮೊದಲ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಕಾಲುಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬ: ಬಾಲಚಂದ್ರ; ಎಳವೆರೆ; ಖಂಡಚಂದ್ರ (Crescent. ಇಂಕನಿ); ನಡುವೆ ಒಂದು ರೇಖೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಖಂಡಚಂದ್ರದಂಥ ಗುರುತು (ಭಾರಪ. ೨೦). [ಖಂಡ + ಚಂದ್ರ]

ಖಂಡಣೆ 'ಖಂಡಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಖಂಡಣೆಹಣ 'ಖಂಡಣೆಹಣ' ನೋ.

ಖಂಡಣ್ಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವುದು; ಮುರಿಯುವುದು: ಕರ್ಮದ ಕಟ್ಟನೆ ಕೊಯ್ದು ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರವ ಕಂಡೆ ಮೇಲೊಂದು ಕಂಭವ ಕಂಡೆ ನಲ್ಲಾ ಕಂಭವ ಖಂಡಣೆಯ ಮಾಡಿ ಮಹಾಬೆಳಗನೆ ಕಂಡೆ (ಅವಚಂ. ೧೮೦-೮೦೭). ೨. ಕೆತ್ತುವಿಕೆ; ಕಂಡರಣೆ: ವೇದಿಕಾಸ್ತಂಭಂಗಳ ನಡುವೆ ಹಂಸಕುಳ ಕೀರ ಕುರವಕ ಸರಸೀರುಹ ಲತಾವಳಿಗಳ ಖಂಡ ಣೆಯಿಂ ಕೊಳನಂತೆ ವಿರಾಜಿಪ ಹಂಗುಳಿಕೆಯ ಮೇಲಿರ್ದ ಪದ್ಮಾ ವತಿಯಂ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು (ಅದರ. ೧೪೭-೧೪). [< ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡಣ್ಣೆ$_2$, ಖಂಡಣೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಡಲಿಕರು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆ; ಪೊಗದಿ: ಪ್ರಾಕಿನ ಬಾಕಿ ಹಣ ಖಂಡಣೆ ಸಹಾ ೩೦ ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ಮೇಲೆ ಚುಕಾಯಿಸಿ (ಹೈದರ. ೧೦೧); ಇಕ್ಕೇರೀ ಶಿವಪ್ಪ ನಾಯಕನು . . . ನಿಂತ ಹಣಕ್ಕೆ ಖಂಡಣೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ (ಚಾಮವಂ. ೧೦೩). **ಖಂಡಣೆ**: ೧. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ೧೦ ಲಕ್ಷ ದರಹಂ ನಾಣ್ಯ ಗಳನ್ನು ಖಂಡಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಂಮುಸ. ೨೫); ಪೇಶ್ವೆಯು ಕಳೆದ ೬ ವರ್ಷಗಳ ಖಂಡಣೆ ಯನ್ನು ಕೇಳಬಾರದು (ಚರಿಸಂ. ೯೬). ೨. ಕಂದಾಯ; ಗುತ್ತಿಗೆ: ದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಬರಗಾಲ ಖಂಡಣೆಯ ವಸೂಲಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಹಂಸಾ. ೧೦೦).

ಖಂಡಣೆಮಾಡು = ಗೊತ್ತುಮಾಡು; ನಿಗದಿಪಡಿಸು: ಅವನಿಂದ ಪಗುದಿಯ ಹಣವು ಬರುವಂತೆ ಖಂಡಣೆಮಾಡಿದ್ದರು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೪೪-೧೨). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೀ]

ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: ಖಂಡಣೆಗೆಯ್ದ ಕಾರ್ಮುಕದರ್ಧಭಾಗದ ದಿಂಡನೆ ತಿರುಹಿ ಮನ್ಮಥನ ಮಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಟ್ಟಿಸಲೊಡ್ಡಿಕೊಳಲು ಕೋದಂಡವಿಕ್ಕಡಿಯಾಯ್ತು ಕರದೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೬೪). [ಖಂಡಣ್ಣೆ$_1$ + ಕೆಯ್$_1$]

ಖಂಡಣೆಹಣ, ಖಂಡಣೆಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೊಗದಿಯ ಹಣ; ಕಪ್ಪಕಾಣಿಕೆ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಹೇಳಿದ ಮೇರೆ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಖಂಡಣೆಹಣಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥಾದ್ದು ಧರ್ಮವೇ ಸರಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೨). **ಖಂಡಣೆಹಣ**: ೧. ಖಂಡಣೆಹಣವನ್ನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೂ (ಪಾಳಗಾ. ೩೧); ಆಗ ಬಸಲತ್ತು ಜಂಗನು, ಕರ್ಣಾಟಕದೇಶದಿಂದ ಖಂಡಣೆಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದನು (ಚಿತ್ರವಾ. ೬೨). ೨. ಕ್ರಯವಾಗಿ ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸಿದ ಹಣ; ದಂಡರೂಪವಾದ ಹಣ: ಇಂಗ್ಲಂಡದ ಜನರು ಶೂರನಾದ ರಿಚರ್ಡನ ಸಲುವಾಗಿ ಖಂಡಣೆಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡರು (ಇಂಗ್ಲಂಢ. ೪೬). [ಖಂಡಣ್ಣೆ$_2$ + ಹಣ (< ಪಣ$_1$)]

ಖಂಡತುಂಡ 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡತುಂಡು, ಖಂಡತುಂಡ, ಖಂಡುತುಂಡು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡು, —ಚೂರು: ದಶವದನನಸುರಪಡೆಗಳ ಕಡಿದು ಖಂಡತುಂಡನೆ ಮಾಡಿ (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೨). **ಖಂಡತುಂಡ**: ೨. (ಆಲಂ) ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ವಾದುದು; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದುದು; ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾದುದು: ನೀವು ಖಂಡತುಂಡ ಜವಾಬು ಕೊಡಿಸಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೯೨).

ಖಂಡುತುಂಡು : ೧. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಖಂಡುತುಂಡಾದ ಎರಡೆರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದಂತೆ (ಒಂಟಿದ. ೧೧೬).

ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ : ಸರಕಾರದ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿ (ರಾಜವ. ೩೯) ; ಭಾಗೀರಥಿ ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೮). [ಖಂಡ + ತುಂಡು]

ಖಂಡನ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು ; ಒಡೆಯುವುದು ; ಮುರಿಯುವುದು. ೨. ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ; ಆತಂಕ ಪಡಿಸುವುದು. ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅಥವಾ ವಾದವನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಹೇಳುವುದು, —ಖಂಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಂಡನಪತ್ರ (ನಾ). (?) : ಕಲ್ಪಿತವ ಹಱಿದು ಏಕಮಯವಾಗಿ ಖಂಡನ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ತೋಱುವ ಚಂಡಿಕಾ ಕಿರಣದಂತೆ (ಅಱಿಮಾ. ೨೫೪).

ಖಂಡನೆಯಪತ್ರ = (?) : ಪರಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ಛೇದಿಸಿಕೊಂಬ ವಸ್ತು ಒಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಖಂಡನೆಯಪತ್ರದ ಚಂಡಿಕಾ [ಪಾಠಾಂ. ಚಂದ್ರಿಕಾ] ಕಿರಣದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೨೮–೪೯೫).

[ಖಂಡನ ? + ಪತ್ರ]

ಖಂಡನೀಯ (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾದ ; ಚೂರುಮಾಡಲು ಬರುವ : ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಮಂಡಕಮುಮಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೨೬ವ) ; ಅಲ್ಪದರ್ಶನದಂಶಮಾತ್ರ ಖಂಡನೀಯಕರಂಗಳೆನಿಸಿದ ಮಂಡಕಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧–೨೯ ವ). ೨. ನಿರಾಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಖಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ಖಂಡನೆ (ನಾ). ೧. = ಖಂಡನ ೩: ಆಚಾರ್ಯದ್ವಯರೂ . . . ಪರಮತ ಖಂಡನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಮತಮಂಡನ ಕಾರ್ಯೋದ್ಯುಕ್ತರಾದರು (ಭಾರದ. ೧೦೯); ನಾಂ ಗೆಯ್ದುದಾರ ಖಂಡನೆಯಲ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೭೩–೧೨೬). ೨. ಒಂದು ಮರ್ಯಾದೆ (?) : ಪಂಚಾಂಗ ಪಸಾಯಚ್ಛತ್ರ ಸುಖಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಡನೆ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸೌಮ್ಯ (ಇಆ. VIII, ೯೫–IIa ; 444). [ಸಂ. ಖಂಡನ]

ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯ (ನಾ). ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ; ಕೆಳಕೋರ್ಟು : ಏಕನ್ಯಾಯಾಲಯ ಮತ್ತು ಖಂಡನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ಶಕ್ತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೭೮).

[ಖಂಡ + ನ್ಯಾಯಾಲಯ]

ಖಂಡಪರಶು (ನಾ). ೧. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ತೆಳುವಾದ ಕೊಡಲಿ. ೨. ಪರಮೇಶ್ವರ : ಗಜಾಸುರನಂ ಕಂಡ ಖಂಡಪರಶುವಿನಂತುದ್ಭಟಾರಭಟಿಯಿಂದಾರ್ದು (ಜಗವಿ. ೬–೫೦ ವ) ; ನಿರ್ಮಳ ಖಂಡಪರಶುವ ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೧೯). ೩. ಕೊಡಲಿ ರಾಮ ; ಪರಶುರಾಮ. ೪. ವಿನಾಯಕ : "ಲಸಜ್ಜಾಮದಗ್ನಂ ಹಲನುಂ ಹೇರಂಬನುಂ ಖಂಡಪರಶುವೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಖಂಡಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ; ಆದಿಪ್ರಾಸ : ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ್ ದೇಸಿಯನೆ ನಿಱಿಸಿ ಖಂಡಪ್ರಾಸಮನತಿಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ (ಕವಿರಾ. ೧–೭೪). [ಖಂಡ + ಪ್ರಾಸ]

ಖಂಡಭಂಡ (ನಾ). ರಾಶಿರಾಶಿಯಾದ ಸರಕು ; ಸಾಮಗ್ರಿ : ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ವ್ಯವಹಾರಿ ಖಂಡಭಂಡವ ತುಂಬಿ ಕುಂಭಿನಿಯುದರದ ಮೇಲೆ ಪಸರವನಿಕ್ಕಿದ (ಅವಚಂ. ೫–೧೮). [ಖಂಡ + ಭಂಡ]

ಖಂಡಮಂಡಲ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತದ ಭಾಗ, —ತುಂಡು. ೨. ಅಪೂರ್ಣವಾದ ವೃತ್ತ ; ಅರ್ಧವೃತ್ತ. ೩. ತುಂಡುತುಂಡಾದುದು ; ಚೂರುಚೂರು ; ಅಸಮಗ್ರವಾದುದು : ಚಿತ್ತೆ ಮಳೆ ಖಂಡಮಂಡಲ ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಖಂಡ + ಮಂಡಲ]

ಖಂಡಮೇಘ (ನಾ). ಮೇಘದ ತುಂಡು ; ತುಂಡು ಮೋಡ : ನೀಲಾಂಬರ ಸಂಚಾರಿಯಾದ ಬಿಳುಪಾದ ಖಂಡಮೇಘವು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕುಂ. ೯೯).

[ಖಂಡ + ಮೇಘ]

ಖಂಡರಿಸು 'ಕಂಡರಿಸು' ನೋ.

ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ಚಪಾತಿಯನ್ನು ಚೂರುಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ಖರ್ಜೂರ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ, ಸಕ್ಕರೆಯ ನೀರು, ನಾಗಕೇಸರ, ಲವಂಗ, ಏಲಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೆರಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಲಡ್ಡುಗೆ ; ಮಾಲದಿ ಉಂಡೆ ; ಮೋಹನ ಲಾಡು (ಕರಾ) : ಅರೆದಿಂಬಾಗಿರೆ ಬೆಂದ ಪೋಱಿಗೆಗಳಂ ತಚ್ಚೂರ್ಣಪಂಚಾಂಶಮಾಗಿರೆ ಖರ್ಜೂರಮನಲ್ಲದಂದೆಱದ ಪಣ್ಣಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಮತ್ತೆ ಶರ್ಕರೆಯಂ ಪೊಯ್ದು ಸಿತಾಂಬುವಿಂ ನೆಗಪಿ ಚಾತುರ್ಜಾತಕಂಗೂಡಿ ಕಪ್ಪುರದಿಂ ವೇಧಿಸಿ ಖಂಡಲಡ್ಡುಗೆಗಳಂ ಮಾಱ್ಕೆಂದುಮಿಾ ಮಾಱ್ಕೆಯಿಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮–೧೪).

[ಖಂಡ + ಲಡ್ಡುಗೆ]

ಖಂಡವಿಧು (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಕುರಂಗಲೋಚನೆ ಖಂಡವಿಧು ನಿಟಲೆ (ನವಮೋ. ೧೧–೪). [ಖಂಡ + ವಿಧು]

ಖಂಡವಿಸ್ತಾರ (ನಾ). ಅಡ್ಡಕೊಯ್ತದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ : ಹೀಗೆ ಒಂದು ಭಾಗವು ಇನ್ನೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಲವನ್ನು ಆ ಭಾಗದ ಖಂಡವಿಸ್ತಾರದಿಂದ (Area of cross section) ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಲಬ್ಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೌತವಿ. ೧೦೬).

[ಖಂಡ + ವಿಸ್ತಾರ]

ಖಂಡವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವೀಣೆ, ನೂರುತಂತಿಗಳಿದ್ದ ವಾಣಾ, ಖಂಡವೀಣೆ . . . ಆಡಂಬರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೩೭). [ಖಂಡ + ವೀಣೆ]

ಖಂಡವೃದ್ಧ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೆಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂಚತ್ಪುಟ . . . ಖಂಡವೃದ್ಧ, ಉಪವೃದ್ಧ, ಸುಭದ್ರ . . . ಜಯಾಳ ಮೆಂಬಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂಱೆಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮).

[ಖಂಡ + ವೃದ್ಧ]

ಖಂಡಶರ್ಕರೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ. [ಸಂ. ಖಂಡಶರ್ಕರಾ]

ಖಂಡಶಶಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಖಂಡಶಶಧರಕಲಿತ ಮೌಳಿಗೆ ಖಂಡಪರಶುಗೆ . . . ಸಮರ್ಪಣಂಗೆಯ್ದು (ಬಸಪು. ೫೮–೬೭).

[ಖಂಡ + ಶಶಧರ]

ಖಂಡಶಶಿ (ನಾ). = ಖಂಡಚಂದ್ರ : ಮೌಕ್ತಿಕದ ಸೂಸಕಂ ಗಗನದೊಳು ಖಂಡಶಶಿಯೆಡೆಗೆ ನಕ್ಷತ್ರವಾ ಜಡೆಯೆಡೆಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆ (ವೀಶೃಪು. ೫–೮–೧). [ಖಂಡ + ಶಶಿ]

ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ (ನಾ). ಖಂಡಶಶಿಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ : ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರನ ಲಾಂಛನ ಮಂಡಿತರನೊಲವಿಂದ ಗೌರಿಯ ಗಂಡನೆಂದೇ ನಂಬು (ಬಸಪು. ೪–೬೨). [ಖಂಡಶಶಿ + ಶೇಖರ]

ಖಂಡಸಕ್ಕರೆ 'ಕಂಡಸಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ಖಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತ ಮಾಡಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ತೊಡೆ ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿ ಇವೆರಡನ್ನೂ ನೆಲದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವುದು : ಚರಣಂ ಕುಂಚಿತಪಾದದಿನಿರೆ ಮತ್ತೊಂದವನಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತಿದ ತೊಡೆ ಮಡಮಿರುತಡ್ಡಮಾಗಿ ಪಸರಿಸೆ ತರುಣೀ ಕೇಳ್ ಖಂಡಸೂಚಿತಾಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭–೪೪).

[ಖಂಡ + ಸೂಚಿ]

ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ (ಗು). ೧. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದ, —ಒಡೆದ. (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮುರಿದುದು, —ಒಡೆದುದು: ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆಂ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ. ೧೨೫–೨೬ ; 1019) ; ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವರ ಭೋಗಕ್ಕೆಂ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತಕ್ಕೆಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೧–೫೫ ; 1019) ; ದೇಗುಲದ ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ (ಕಇಲ. ೨೨–೭–೨೨; 1083). [ಖಂಡ + ಸ್ಫುಟಿತ]

ಖಂಡಸ್ಫುಲ್ಲೆ (ನಾ). ತುಂಡು ತುಂಡಾದ ಅನಸು : ರೂಪಾ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಖಂಡಸ್ಫುಲ್ಲಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಹಳ ಸಾರಿ ಬಡಬಡಿಸಿದಳು (ಜಯಂತ. ೪೦೬). [ಖಂಡ + ಸ್ಫುಲ್ಲೆ]

ಖಂಡಾನ (ನಾ). ಖಂಡಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಶಾಕಶ್ಯ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖಂಡಾಭ್ರಕ (ನಾ). [ಶಾಮಶಾ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತಶ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರಾಗೋಪಗೂಢ .... ಖಂಡಾಭ್ರಕ, ಮಂಡಲಾಕೃತಿ, ಕ್ರೂರಧಶರ್ವಿತ, ವರಾಹಶರ್ವಿತಮೆಂಬಷ್ಟವಿಧ ರದನಸ್ಥತ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿ[1] 'ಕಂಡಿ'[1] ನೋ.

ಖಂಡಿ[2], ಕಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೂಕ : ನೂಱೆರಡು ಖಂಡಿ ಭತ್ತವ ... ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದು ಅಳೆಯಲ್ ಅಯ್ದಲ್ (ಶ್ರವಣಾ. ೨೧ ಆಯ.); ಅವರ ಕೋಟೆದಲ್ಲಿ ಆರುವತ್ತು ಖಂಡಿ ಅಡಿಕೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಥಿ. ೬೦); ೨೮ ಮಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಂಡಿ ಎಂತ ಹಿದಿದು ಖಂಡಿ ಒಂಬಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಅಕೆಯಂತೆ ತೆಗೆದುಕೊಡೇವು (ಮುಂಬಮ್ಮ. ೯); ಮಣಿ ವಿಲ್ಲದೆ ಖಂಡಿಯಿಲ್ಲ. ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ವರಿಷವಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಖಂಡಿ ಯಷ್ಟು ಬೀಜವಿರಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ : ಕೊಡಿಗಿಯಂದ ಸಾಕಬೀಜವಂ ಖಂಡಿ ೩೦ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೨೧—೫ ; 1509). **ಕಂಡಿ** : ೧. (ರೈಸ್ಗಗ. ೫೫೨). ೩. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಚದರ ತರಿಭೂಮಿ : (ರೈಸ್ಗಗ. ೫೫೨).

[ದೇ ?. ‖ ತಮಿ. ಮಲ. ಕನ್ನ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಖಂಡಿ. / ಮರಾ. ಖಂಡಿ]

ಖಂಡಿಕೆ[1] (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಗಡಲೆ; ಬಟಾಣಿ : "ಕಳಾಯಃ, ಖಂಡಿಕಃ, ಸಾತೀನಃ – ಈ ೩ ಬಟ್ಟಗಡಲೆ" (ಹರಾಯು. ೯೫–೪೩೮). ೨. ಕಡಲೆ; ಚಣಕ : "ಚಣಂಗಿ ಖಂಡಿಕಮೆನಲಬು ಕಡಲೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦–೪). ೩. ನೆಲಗಡಲೆ; ಸೇಂಗಾ. ೪. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗ ಭಾಗವಾಗಿ ಓದುವುದು, —ಪಠಿಸುವುದು : ಋಗ್ವೇದ ಬಾಲ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಂಡಿಕೆ ಯಱವರ್ಷದ ಬಾಲಕಿಕ್ಕೆಯ ಖಂಡಿಕೆ ಅಂತಾಯೆರಡು ಖಂಡಿಕೆ ನಡವನ್ತಾಗಿಯಶೇಷಮಹಾಜನಂ . . . ಕೊಟ್ಟು ಲೊಕ್ಕಿ ಗದ್ಯಾಣಂ ನೂಱ ಪ ರ್ತ್ತು (ಎಇ. XIII, ೪೯–೩೨ ; 1117) ; ಖಂಡಿಕೆಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿರಿಯು ಎರೆಯ ಹಸಲು . . . ಈ ಖಂಡಿಕಮಂ ವರ್ಷಕ್ಕೊಬ್ಬರ್ಗೆ ಪೇಳ್ಪುದು (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೨೦೬–೨೪ ; 1122) ; ಋಗ್ವೇದ ಬಾಲಶಿಕ್ಷೆಯ ಖಂಡಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾ ಧ್ಯಾ ಯಂ ಗೆ ಯ್ವ ಮಾಡಯರ ಗ್ರಾಸಕ್ಕೆ (ಸೌಇಇ. XI-ii, ೧೬೬–೫೪ ; 1124). 'ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೫. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಪಠನಮಾಡುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ೬. ವೇದ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಸಂಭಾವನೆ, —ದಕ್ಷಿಣೆ : ಮಹಾ ಜನಂಗಳು ತಾಳ ಕ್ರೀತ್ರಯು ಜೊನಸು ತೆತ್ತು ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಕೆ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೦–೬೨ ; 1419) ; ಗದ್ದೆ ಕೆಮ್ಮು ಹದಿನಾಲು ೧೪ ಖಂಡಿಕೆಕ್ಕೆ (ಇಂ. ೧೫೯೭, ಹಾನಗಲ್. ೨೨೯–೨೪ ; ?); ಖಂಡಿಕೆ ಎನ್ನುವುದು ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಕಇಲ. ೨೧೬).

ಖಂಡಿಕಪಾಧ್ಯಾಯ = ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ : ಕಂನಡಕ್ಷರ ನಿಕ್ಷೆ ಪೞೆಯಂರವಜ್ಜಂ ಖಂಡಿಕಪಾಧ್ಯಾಯಂಜ್ಞಾತ್ರರ ಗ್ರಾಸವಸ್ತ್ರಕ್ಕಂ ಸತ್ಯಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾ. ೧೯೫–೫೬ ; 1158). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿಕೆ[3] (ನಾ).= ಖಂಡಿ ೨ : ಖಂಡಿಕೆ ಒಳಗೆ ನಮಗೆ ಉಳ ಭೂಮಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗಕ್ಕೆ ನಿಂಮ ಕೈಯಲು ಯಿಸಿಕೊಂಡ ಕ್ರಯ (ಎಕ. VII, ಶಿಕ್ಷಾಸಿ. ೩೨–೪೧ ; 1418). [ಖಂಡಿ + –ಕೆ ?]

ಖಂಡಿಕೆವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ (ನಾ). = ಖಂಡಿಕೆ ೫ : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗ ವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವ ... ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಯೆಂದೂ ಶಾಸನಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತೆ (ಕಇಲ. ೨೨೫). [ಖಂಡಿಕೆ + ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ]

ಖಂಡಿಕೆ[4] (ನಾ).= ಖಂಡಿಕೆ ೪ : ಈ ಖಣ್ಡಿಕೆಯು ಸ್ವಾಧಿಕಾರಿಯು ಪೇಳ್ದುದು ಪರಸ್ಮಾಪದವರಿಗಿಲ್ಲ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೦೬–೬೦ ; 1122).

[< ಸಂ. ಖಂಡಿಕ]

ಖಂಡಿಕೆ[5] (ನಾ). ನಿಖರವಾದ ಆದಾಯ; ಲಾಭ (?) : ಲಾಭಜ ಮೆಂತೆ ಅವನಾನೊವರ್ ವ್ಯವಹಾರದಪ್ಪ ಧಂಡಮಂ ಕೊಂಡ ಅದ ಮೂಲಲು ಪೊರ್ಪ ಖಂಡಿಕೆಯಾದಾಗ ಮೂಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿಸಲು ಅರ್ಗ್ಯಂ ಪೆರ್ದುವುದುಂ . . . ಪಿರದು ಲಾಭಮಂ ಪಡೆವೆನೆಂದು ಬಿಂಕಸುತಿರ್ಪರಂ (ಶ್ರವಣಾ. ೧೯–೬). [?]

ಖಂಡಿಕೋಪಾಧ್ಯಾಯ (ನಾ). ವೇದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, —ಗುರು : ವೇದಗಳನ್ನು ಭಾಗಭಾಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವೇದಖಂಡಿಕವೆಂದೂ, ಶಾಕಶೇಷವು ಉಪಾಧ್ಯಾಯನನ್ನು ಖಂಡಿಕೋಪಾ ಧ್ಯಾಯನೆಂದೂ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಕವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯೆಂದೂ ಶಾಸನ ಗಳು ಕರೆದಿರುವಂತೆ (ಕಇಲ. ೨೩೧). [ಖಂಡಿಕೆ + ಉಪಾಧ್ಯಾಯ]

ಖಂಡಿಗೆಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಛೇದಿಸು (?) : ಅರಿ ಬಲವ ನೀ ಖಂಡಿಗೆಳೆ ಮೋಹರ ಸಹಿತ ಬಹೆನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ರ. ೪–೪೬); ರಿಪುಜಾಲವನು ನೀ ಖಂಡಿಗೆಳೆ ಬಹೆವಾವು ಬಳಸಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರ್ರ. ೪–೨೬). [ಖಂಡಿ (< ಕಂಡಿ) + ಕಳೆ]

ಖಂಡಿಕೆ[1] (ಗು). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿದ; ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ : ನನಿದ ಜಾಜಿನ ಗಿರಿಯೊಳ ಭೀಮನ ತನುವೊಳ ಖಂಡಿತ ರಕ್ತ ಚಂದನ ಬಸವೊಳ ರಥವೋ ತಳತಕೋಳಿಯ ಮರನೊಳ ಸಾರಥಿಯೊಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬–೨೬). ೨. ವಿರೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ : ಚಂಡಾಹಿ ತುಂಡ ಖಂಡಿತ ಪುಂಡರೀಕಾಳ್ಳ ವಧನ ವಿನ್ಯಸ್ತ ನಿರಸ್ತ ತರಳತಾರಕೇಕ್ಷರುಂ (ಜಗದ. ೬–೯೪ ವ). ೩. ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ; ಹಾಳಾದ. ೪. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿಖರವಾದ. 'ಖಂಡಿತೋಕ್ತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. ಖಂಡಿಸು ವವನು ; ವಿರೋಧಿಸುವವನು : "ಖಂಡಿತಃ, ಖಂಡಕಃ, ಖಂಡಾನಃ – ಈ ೩ ಖಂಡಿಸುವಂ" (ಶಾಕಶ್ಯ. ೧೦೨). ೬. ಅಸಮಗ್ರತೆ; ಅಸಂ ಪೂರ್ಣತೆ : ಖಂಡಿತಖಲ್ಲಾಗಿ ಸರ್ವಾಜಂಗವೆಲ್ಲವೂ ಜಿಹ್ಮೆಯಾಯತ್ತು (ಅಪಚಂ. ೧೭೨–೭೭೬). ೭. ನ್ಯೂನತೆಯುಳ್ಳವನು; ಅಸಂಪೂರ್ಣ : ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿರ್ದ ಖಂಡಿತಾಂಗಮುವಳ್ ಕೊಡಿಗಿಗಳ್ವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರ ನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರ ತಾನಱಯದ ಖಂಡಿತರು (ಅಪಚಂ. ೨೫೮–೧೧೬೬) ; ಲಿಂಗ ಒಂದು ಸ್ಥಲ ಒಂದೆಂಬುದು ಖಂಡಿತನ ಗುಣ (ಮೀಗಮಾ. ೧೪೯–೫೬೪). ೮. ಲಕ್ಷಿಪದ ಗಾಯ : ನಾಲ್ಕು ಹಲ್ಲು ಸಟ್ಟು ಘಾಯ ಖಂಡಿತಮೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ರತಿಸ. ೮–೫). ೯. ಅರ್ಧಿಸು ವುದು ; ಅರ್ಧಿಸಿದುದು : "ದಳಿತ, ಅರ್ಧಿತ . . . ಖಂಡಿತ ಇಂತಿನಿತುಂ ಅರ್ಧನೋಪಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಪ್ರವಚಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತ$_2$ (ಅ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ; ನಿಖರವಾಗಿ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ: ಒಂದು ಬಾರಿ ಖಂಡಿತ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬಾ (ಅವತಂ. ೧); ಖಂಡಿತ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧೨೧). ೨. ನಿಜವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ನೀನು ಖಂಡಿತ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [< ಖಂಡಿತ$_1$]

ಖಂಡಿತಕಾಯಕ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಕಾಯಕ; ನಿಜವಾದ ಕಾಯಕ (?): ಖಂಡಿತಕಾಯಕವನಂಗೀಕರಿಸಿದ ಭಕ್ತಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳು ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಂದ ದ್ರವ್ಯವನವರಿಗಿಕ್ಕಿ ತಾನುಂಡನಾದರೆ . . . ಭಂಡಂಗೆ ಕಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೫೭-೨೪೦).
[ಖಂಡಿತ$_1$ + ಕಾಯಕ]

ಖಂಡಿತಕಾಲ (ನಾ). ಕಾಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಖಂಡಿತಕಾಲ ಮೃಕಂಡುಜ ಪಾಲಾಖಂಡಲಬಾಲಾಕಾಂಡದ ಲೀಲ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೬ ಅಡಿಟಿ). [ಖಂಡಿತ$_1$ + ಕಾಲ]

ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಖಂಡಿತೆ: ಗಂಡಂ ಪೆಱಳೊರ್ವಳೊಳೆರ್ದೆಗೊಂಡಿರೆ ವಲ್ಲಭನನನ್ಯೆಯಿಂ ಕೇಳ್ ಪಡೆದಾ ಪೆಂಡತಿ ಕಾಮನ ಮತದಿಂ ಖಂಡಿತಭರ್ತಾರಿಕಾಭಿಧಾನಮನಾಳ್ಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೫೩).
[< ಸಂ. ಖಂಡಿತಭರ್ತೃಕಾ]

ಖಂಡಿತಮಯ (ಗು). ೧. ಚೂರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ; ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಂಪೂರ್ಣನಾದವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಲ್ಲದವನು: ಖಂಡಿತಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವ ಪರಮರು ಅಹುದಲ್ಲವೆಂದು . . . ಖಂಡಿತಮಯರು (ಸಗಬೊ. ೧೭೭). [ಸಂ.]

ಖಂಡಿತಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಶ್ಚಿತಮಾಡು; ಖಚಿತಗೊಳಿಸು: ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟವುಂಟಾಗಕೂಡದೆಂತಲೂ . . . ಖಂಡಿತಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ದೇವೀಚೌ. ೧೪೧). ೨. [ವೀಶೈ] (ಪ್ರಸಾದವನ್ನು) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸೇವಿಸು: "ಖಂಡಿತಮಾಡು = ಊಟದ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಬಿಡದಂತೆ ಸೇವಿಸು" (ಶರಸಾ. ೨೪-೭).
[ಖಂಡಿತ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಖಂಡಿತರೂಪ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಮಾಯೆಯ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಸತ್ತು, ಜಡ, ದುಃಖ, ಅನಿತ್ಯ, ಖಂಡಿತಮೆಂಬವೇ ಮಾಯಾಪಂಚಕ ಲಕ್ಷಣಂಗಳು . . . ಕಾಲಪರಿಚ್ಛೇದಾಧಿಕವೇ ಖಂಡಿತರೂಪಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೨೮). [ಖಂಡಿತ$_1$ + ರೂಪ]

ಖಂಡಿತವಾದಿ (ನಾ). ೧. ಖಂಡತುಂಡವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ನುಡಿಯುವವನು; ಖಂಡಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಅವರು ತುಂಬ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರು . . . ಅಂಥ ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಲೇಬೇಕು (ಬದುಜ. ೩೪); ಖಂಡಿತವಾದಿ ಲೋಕವಿರೋಧಿ (ಗಾದೆ). ೨. ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರಗಾಮಿ; ಉಗ್ರಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ೧೯೦೬ರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಯವಾದಿಗಳು (Moderates) ಮತ್ತು ಖಂಡಿತವಾದಿಗಳ (Extremists)ಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೫೯).
[ಖಂಡಿತ$_2$ + ವಾದಿ]

ಖಂಡಿತೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಕಥಾನಾಯಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು. ℙ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಪತಿಯು ಆಸಕ್ತನಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡವಳು: ಪ್ರಕಟಾಖ್ಯಂ ಸ್ವಾಧೀನಪತಿಕೆ ಖಂಡಿತೆ ವಿಪ್ರಲಂಭೆಯಭಿಸಾರಿಕೆ ವಾಸಕಸಜ್ಜಿಕೆ ಗತಭರ್ತಾರಿಕೆಯಭಿಸಂಧಿಕೆ ಸಮುತ್ಕೆಯೆಂದೆಂಟುತೆಱಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೪೯); ಸ್ವಾಧೀನಭರ್ತೃಕೆ ಖಂಡಿತೆ . . . ಕಲಹಾಂತರಿತೆಯೆಂಬ ಯೆಂಟುತೆಱದವಸ್ಥಾನಿ ಬದ್ಧರಾದ ಕಾಮಿನಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೨೮). [ಸಂ. ಖಂಡಿತಾ]

ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಮಾತು; ಖಂಡತುಂಡವಾದ ಉಕ್ತಿ: ಶಕುಂತಲೆಯ ಋಜುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು . . . ಋಷಿಪುತ್ರರ ಖಂಡಿತೋಕ್ತಿಗಳು, ಇವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೯೮೮). [ಖಂಡಿತ$_2$ + ಉಕ್ತಿ]

ಖಂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡು; ಛೇದಿಸು: ಎಮ್ಮೆಜಂಕೆಯಂ ಕುಲಿಶದಿನೊರ್ಮೆ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೬೫ ಶೂದ್ರಕ); ಆತನ ಮುಂಗಯ್ ಧಾತ್ರಿವಾಹನನ ಯೋಧನಿಂ ಚಕ್ರಪಾಣಿಯಿಂ ಖಂಡಿಸೆ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೮-೪); ಆತನ ಕೋಲ ಖಂಡಿಸಿ ಧನುವ ಕಡಿದನು ಮೂಱುಬಾಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೪೦); ಪೆರ್ಗುಡುಗೋಲುಗಳಿಂದಲಡೆಗಿಕ್ಕಿ ಖಂಡಿಸುವರು ಕಬ್ಬುಗಳನು (ಮೋಹತ. ೨-೪೯). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ; ನಿವಾರಿಸು: ಚಂಡಹೃದಯನ ನುಡಿಯ ವಿಷವನು ಖಂಡಿಸಿದೆಲಾ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೧೭-೪೧); ಬೆಸುವ ಮೇಘದ ಕಾಳಿಕೆಯ ಖಂಡಿಸುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚರದ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೬); ಕಂಡರೆ ಹೊಱಗೆಲ್ಲವಿಹುದೊಳಗೆಲ್ಲವ ಖಂಡಿಸಿದಾ ಚಾರ್ಯನವನು (ಭರಚ. ೮-೧೧೦); ವರತಪದಿಂದಘವನು ಖಂಡಿಸಿ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೫-೭೪). ೩. ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳು; ತಪ್ಪೆಂದು ಸಾಧಿಸು: ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತಒಂದು ಮತವ ಖಂಡಿಸಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೦೦-೩); ವೇದಗಳನ್ನೂ ದೇವರನ್ನೂ ಬುದ್ಧನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನೇ . . . ಮಂಡಿಸತೊಡಗಿದನು (ಭಾರದ. ೧೨೦). ೪. ನಿಂದಿಸು; ಬಯ್ಯು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಮಂಡೂಕಂ . . . ಪಟಿಗುಮಬ್ಧಿಗದು ಭಂಗಮೆ ಪೇಟ್ ಖಂಡಿಸೆ ಕುಕವಿಸಮೂಹಂ ಪಂಡಿತರಪ್ಪವರ್ಗೆ ಭಂಗಮಕ್ಕುಮೆ ಜಗದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೪೪); ಈಶ್ವರರಾಯರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಗೌರಮ್ಮನನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿದ್ದರು (ಕಲಾಸಾ. ೨೭). [ಖಂಡನ + -ಇಸು$_3$]

ಖಂಡು$_1$ 'ಕಂಡ$_1$' ನೋ.

ಖಂಡು$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಗುತ್ತಿಗೆ: ನಮ್ಮ ಹೊಲವನ್ನು ಖಂಡು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖಂಡಣೇ]

ಖಂಡುಕ 'ಖಂಡುಗ' ನೋ.

ಖಂಡುಗ, ಕಂಡಗೆ, ಕಂಡುಕ, ಕಂಡುಗ, ಖಂಡುಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಳತೆ: ಪನ್ನಿರ್ಖಣ್ಡುಗಂ ಭತ್ತಮಂ (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೪-೨೩; 750); ಮೇಂಟ ಖಣ್ಡುಗ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೨-೪೦; 897); ಪಿಂಡಿಯಂ ಬಿಡಿಸಪೋದ ಮರುಳ್ ಖಂಡುಗೆಣ್ಣೆಯನಾಂತು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೮೨); ಆ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗಿಹ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವರಿ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೬೯-೧೨; 1416). **ಕಂಡಗೆ**: ೨. ಕೊಯ್ಲು; ಕಟಾವು: ಅಱುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಕೊಟ್ಟ ತಾಱಿನ ಕಂಡಗೆಯೆಲೆ ಕೊಯಲಾಳಿ ಕೊಯ್ದು ಕುಡುವರು (ಕಇ. I, ೩೦-೪೮; 1223); ಧರೆಗೆಸೆವ ಪಂಚಲಿಂಗನ ಚರಣಾಬ್ಜ ವರಪ್ರಸಾದತೋಟಗರಿತ್ತ ರ್ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಕಂಡಗೆಯಂ ಸ್ಥಿರತರ ತಾಱಿಂಗೆ ರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆಂದುಂ (ಕಇ. I, ೩೦-೩೬; 1224). **ಕಂಡುಕ**: ೧. ಸಪ್ತ ಕಣ್ಡುಕಾವಾಪ ಮಾತ್ರಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೮, ೧-೨೬; 570); ಪಾರ್ವ್ವರೊದೊಳ್ ಸತ್ತಾನ್ ಪೆರಾಣ್ಕೋವನ್ ಕಣ್ಡುಕದಾವೆದೆ ಕಟನಿ ನೆತ್ತರ್ಪ್ಪಟ್ಟ (ಎಕ. X (S), ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೧೬-೫; 700). **ಕಂಡುಗ**: ೧. ಕಟು ಕಣ್ಟೇಶ್ವಂಕು ಪೊಯ್ತಮಮ್ಮೆಂತ ಕಟನಿ ಕಣ್ಡುಗಂ ಎಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೬-೪; 753); ಮೂಸಾಸಿರಗಂಡುಗ ಬತ್ತಮುಮಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೨೨-೩); ಬಡಗಣ ಮಣ್ಣು ಮೊಳೆವೆಡೆ ಏಟ್ಕಣ್ಡುಗಂ . . . ಮೂಗಣ್ಡುಗಂ (ಎಕ. IV, ಎಳಂದೂ. ೨೫-೮; 925).

ಸಿ. ಹೆಚ್ಚು ; ಬಹಳ : ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿನೊಳಗೊಂದು ಇಚ್ಛಲಿ ಇರ್ದ ದೇನು (ಹಸ್ತಿ. ಕ. ೩೫-೭೬) ; ಕಂಡುಗ ಹಾಲಿಗೆ ಒಂದೇ ಮೊಟ್ಟು ಹೆಪ್ಪು (ಗಾದೆ). **ಖಂಡುಕ**: ೧. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಾಧಿಷ್ಠಾತ್ ಸಪ್ತಿಂಶಾಪಾಸಂ (ಎಕ. XVI, ಶುಮಸೂ. ೭೮-೭ ; 400).

ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಪದೊಳೆಳೆ = (ಅಲಂ) ಕೆಲಸ ದೊಡ್ಡ ದಿದ್ದರೂ ಸಂಕ್ಷೆಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸು ; ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೇಳು : ಆಗಸ್ತ್ಯಂ ನಿಜಶಿಷ್ಯಂಬೆರಸಯೋಧ್ಯೆಗೈತರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಪೇಟ್ಟ ನುಡಿಗಳವು. ಅದನೆ ಕಂಡುಗಮಂ ಬಳ್ಪ ದೊಳೆದನ್ನೆಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧-೪). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡಿಅ]

ಖಂಡುಗವೆಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರೆಯ ಗದ್ದೆ : ಗೊರವಗಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಖಂಡುಗವೆಡೆಯ ಗದ್ದೆಯಿಂತಿಪ್ಪತುಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೯೧-೨೨ ; ೧೬ನೆಯ ಕತ). [ಖಂಡುಗ + ವೆಡೆ]

ಖಂಡುತುಂಡು 'ಖಂಡತುಂಡು' ನೋ.

ಖಂಡೆ, ಕಂಡೆ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಅಲುಗುಳ್ಳ ಕಿರುಗತ್ತಿ ; ಖಡ್ಗ : ಖಂಡೆ ಮುದ್ಗರ ಕೊಂತಪಿದಿಂಡಾಲ್ಕೊಣೆಯುರ್ದಂಡ ರಭಸ (ದೇನಾಂಪು. ೪-೧೩) ; ಖಂಡದ ಸಾಧನೆಯು ಆದರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಖಡ್ಗ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ಖಡ್ಗಬಿ. ೪-೫೧) ; ಕೂರಲೂ, ಬಂಬರೂ, ಸಮರುಕತ್ತಿ – ಖಂಡೆಯನ್ನೇ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕತೆಗಾ. ೧೬). **ಕಂಡೆ**: ಕಂಡೆಸ ಹಿಡಿದಾಸ ಭಂಡಿ ಮ್ಮಾಲಿಬ್ಬಾನ (ಕೋಗಾಗ. ೫೭-೪). **ಖಂಡೆಯಪೂಜೆ** = (ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ) ಆಯುಧ ಪೂಜೆ : ಆರಕು ಮಾಡುವ ಈ ಪೂಜೆಗೆ ಖಂಡೆಯಪೂಜೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೧೬೧). [← ಪ್ರಾ. ಖಂಡ < ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಂಡೆಯ, (ನಾ). ಕಂಡರಣೆ ; ಕೊರೆಯುವಿಕೆ ; ಕೆಡೆತ : ಈಯಳಕೆಯಿಯಧಿಷ್ಠಾನದೀ ರೆಟಿಯೇ ಖಂಡೆಯಂ ಕಡಿಗೆ ಯೇ ತಾನವೀಯಾಯವ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೩). [< ಖಂಡಕ್ರಿ]

ಖಂಡೆಯ, ಕಂಡೆಯ (ನಾ). = ಖಂಡೆ : ಅಟ್ಟಬಂದು ಖಂಡೆಯವ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮಂಡೆಸಿಡೆಯಲು (ಬಸವ. ೬೨೫) ; ಸೆಲ್ಲ ಸಲಳ ಕುಂತ ಕಳ್ಳಡೆ ಕಟಾರಿ ಖಂಡೆಯ ಕೊಡಂಡ ಪರಕು ಪಟ್ಟಯ ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತಿಸಾಯುಧ ಧುಯಂಕರರ ಪರಿತಂದು (ಮಹಾಸೀ. ೧೩-೨೪ ವ) ; ಎನ್ನೊಳು ತುಡುಕುವನಾವನೆಂದನು ಖಂಡೆಯವ ಜಡಿದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೫-೨೧) ; ಮಂಡೆಯೊಲೆದರೆ ಹೆಗಳಿಗೆ ಮನ್ನಖನದೊ ಖಂಡೆಯವಲುಗಿದಂತಿಹುದು (ಧರಪ್ರ. ೧೪-೧೧). **ಕಂಡೆಯ**: ಅಲುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೊಲಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನೆಯೆಂಬ ಇಜಿತ ಧೀಯ ಕಂಡೆಯ ಭೇದವಿನಿಮ್ಮ ತಿಳಿಯದು (ಬಸವ. ೬೧೧) ; ಬಾಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿರಾಜ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯ ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಕಾಳಕೂಟ (ಅಲಿಮಾ. ೭-೪೪) ; ಕಾದಿದರ್ ಕೈ ಜಡಿಯೆ ಕಂಡೆಯದ ಬಿಚ್ಚಿನಂ ಪಟುಭಟರ್ (ಜಯಪ. ೧೩-೧೪). [< ಖಂಡ]

ಖಂಡೆಯಕಾರ 'ಖಂಡೆಯಕಾಜ' ನೋ.

ಖಂಡೆಯಕಾಜ, ಖಂಡೆಯಕಾರ (ನಾ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಳಗ ಮಾಡುವವನು : ನಿಯೋಗಾಧಿಪತಿಖಾಳ ಖಂಡೆಯಕಾಜರಧಿ ಷ್ಠಾಯಕರ (ಬೊಂಗಾಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಸಬಿ. ೪೪-೭ ; 1104) ; ಸೇನಾ ನಾಯಕರು ನೂಕಿದರು ಖಂಡೆಯಕಾಜ ನೋಕರವ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೨೪) ; ಹರಿಕಾಜರ ಖಂಡೆಯಕಾಜರ ಬಲು ಹರಿಗೆಕಾಜರ ಸಲಳಗರ ಸುರಗಿಕಾಜರ ಬಿಲುಗಾಜರ ವಾಹಳ ಪುರದ ಪೂಜೆಗೆ ಕತ್ತಿಸದವು (ಕಂರಾಸಾಂ. ೪-೪೨).

ಖಂಡೆಯಕಾರ : ಖಂಡೆಯಕಾರರ . . . ವಾಹಳಗಳೂ . . . ಖರ್ವಾರಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ಸಂಜಾಂಡ. ೧೩೨). [ಖಂಡೆಯ + -ಕಾಜ]

ಖಂಡೆಯವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡೆಯವನ್ನು ಧರಿಸು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿಯಾಗು : ಖಂಡಕಮಂ ನಿಜಮಂ ದ್ವಿಜಮಂಂದಲಿಗಂ ದೇವತಾಜಲುಯಕ್ಕಂ ಕೊಟ್ಟಂ ಖಂಡೆಯವೆಲ್ತೆಯಂ ಪರಮಾಂಡಳಮುಂ ವೀರ ವಿಖ್ಯಾವರ್ಧನ ನಾಳ್ವಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೯-೩೦ ; 1173). [ಖಂಡೆಯ್ಮ + ಪೆಱು]

ಖಂಡೇಂದು (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಂದ್ರ : ಖಂಡೇಂದು ಭಾಲಲ್ಮಲಾಗ್ರ ಮುಮಂ ತಾಗೆ ಚಳಲ್ಲಸದ್ಭ್ರುಮರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೫೬ ಕಪದ್ಯ).

[ಖಂಡ + ಇಂದ್ಮು]

ಖಂಡೇಂದುಧರ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಧರನಾಗಂ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಲು (ವೀಚೈವ. ೨-೧೬-೪೧). [ಸಂ.]

ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ (ನಾ). = ಖಂಡಶಶಿಶೇಖರ : ಖಂಡೇಂದುಮೌಳಿ ಮಾಡಿದನೆ ಇಂತಿದನೆಂದು ನಿಂತಿರಲ್ (ಪಂಬರ. ೧೩-೩೨).

[ಖಂಡೇಂದು + ಮೌಳಿ (= ಮೌಲಿ)]

ಖಂಡೇರಾವು (ನಾ). ತಿನ್ನಲಿ ಒಂದು ಅವತಾರ : (೬).

[← ಮಕಾ. ಖಂಡೇರಾವ್]

ಖಂಡೋಬಾ (ನಾ).=ಖಂಡೇರಾವು:(೬). [←ಮರಾ. ಖಂಡೋಬಾ]

ಖಂತಿ (ನಾ). ಜೈನ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ ; ಕಂತಿ : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ಕೊಳತ್ತೂರ ಸಂಘದಾದೇವ ×× ಖಂನ್ತಿಯನ್ನಿರ್ಪಿ × (ಎಕ. II, ಗಕ-೬ ; 700). [< ಕಂತಿ]

ಖಂತಿಕಾಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಖಂತಿಕಾಜನ ಹೆಸರು (?).

ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ = ಖಂಡು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀ ಮತ್ ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ತೆಪ್ಪದ ನಾಗರಪೊಡೆಯರು (ಮೈಆಂ. ೧೯೩೬, ೨೪-೧೩ ; 1360) ; ಖಂತಿಕಾಜರಾಯರಗಂಡ ನಾರಂಗಪೊಡೆಯರ ಕುಮಾರ ಪೆರಂಪಣ ಪೊಡೆಯರು ಪ್ರುಥ್ವೀರಾಜ್ಯವನಾಳುತ್ತ (ಎಳ. X, ಶಿಡ್ಲಳ. ೧೧೨-೧೩ ; 1378). 'ಕಂತಿಕಾಜ' ಪರಾ. [?]

ಖಂಪಣ (ನಾ). = ಕಂಪಣ ; ಅಲುನಱಲುಂಬಾದದ ಖಂಪಣ ಬಾಗಿಯಯ್ದುತ್ತ ಬಳಿಯಂ (ಇಆ. XIX, ೧೯೦-೭ ; 1054). [?]

ಖಂಬೀರ (ಗು). ೧. ಸಾಹಸಿಯಾದ ; ದಿಟ್ಟತನದ : ಅವಳಂತಹ ಖಂಬೀರಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ನಾಡುದಳರೆಗೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಅಂರಿಕ. ೯೧) ; ಅವನ ಪತ್ನಿ ಭೀಮಕ್ಕ ಅಷ್ಟೆ ಖಂಬೀರ ಹೆಂಗಸು (ಗೀಚಗಿ. ೪೪). (ನಾ). ೨. ಸಾಹಸಿ ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ : ಕಾಮಿಯಾಪಾರಂಭ ಖಂಬೀರರಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಧೃಡಂಬೀರದ್ದು ಅಶ್ವರ್ಯವಲ್ಲವೆ ? (ಮಾಧವ. ೨೫೧). [← ಮರಾ. ಖಂಬೀರ್. / ಸಂ. ಗಂಭೀರ]

ಖಂಬೀರತನ (ನಾ). ಸಾಹಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟತನ : ಬಸಗೋಂಡನಲ್ಲಿ ಕಂಡೆಯ ಜಿಗುಟು, ಖಂಬೀರತನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೇಚಕ. II, ೨೪೪).

[ಖಂಬೀರ + -ತನ]

ಖಕಾರ (ನಾ). = ಖ್ಯ : ಖಕಾರಕ್ಕೆ ಳಕಾರಂ : ಖಜಾಳ – ಳಕಾಶ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಖಗ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ: ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ತಾಣಮೊದೆ ಖಗಕಂ (ಸೂದೀಕ. ೩೪). ೩. ಬಾಣ ; ಅಂಬು. ೪. ದೇವತೆ ; ಬೇಕರ : ಆಗಸದವನೆನಿಪ್ಪ ಮಹೇಶರಗ ಶರಮಂ . . . ಖಗರಜ್ಜಿವನದೆ ತಱಬಂದು ಖಗಪತಿ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನೆನಿದೆಯೆಳಕ್ (ಜಗವ. ೧೩-೧೦೩). ೫. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ. ೬. ಮನೆ ; ಗೃಹ. ೭. ಆಕಾಶ ; ಗಗನ. 'ಖಗವೇಱು' ಪರಾ. "ದಿನೇಶನೊಂದಿಗಂದಿನೊಳು ಪಕ್ಷಿಯೊಳು ಗೃಹದೊಳಮರರೊಳು ಖಗವಿಖ್ಯಾತ್ಮನಿಗ್ಗು" (ಪಂಗಂರಾ. ೧೪೪-೪೭) ; "ಸುರ ರವಿ ನಿಳಯಂ ಶರಪಕ್ಷಿ ನಳಂ ತಿಳಿಯಲ್ಕಾಱುಂ ಪೆಸರು ಜಗಕೆ ಖಗಕಬ್ಬಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೪೪).

[ಸಂ.]

ಖಗಳುಳಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಆ ವಿಷಮಾಹಿಯು ವಿಷಮುಖ ಪಾವಕಂ ಪಾಜುಬಿರ್ದ ಖಗಳುಳಮುಂ . . . ಬೀಳುದು (ಜಗ. ೩–೪೦). [ಖಗ + ಳುಳ್ಕ (= ಕುಲ)]

ಖಗಗಮನ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂಚಾರ. ೨. ಪಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗರುಡವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಖಗ ಗಮನನಂ ಕಾಣೆ ವಿಕ್ಕಾತ ನನಗೆರಿಲು (ಪ್ರೌಢರಾ. ೮–೬). [ಖಗ + ಗಮನ]

ಖಗಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಕೂಡಿರಲ್ ಖಗಜಂ ಕೇಂದ್ರ ಗೃಹಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದ್ರೇಕ್ಕಾಣಮೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೧–೧೦). [ಸಂ.]

ಖಗತ್ವ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ; ಆಕಾಶಗಮನ ಶಕ್ತಿ: ಚಿನ್ಮಯನಂ ಮೃನಾಳ್ಕಾತ್ಮಮಂ ಖಗತ್ವಮಂ ಪಡೆದೀ ತಪ್ಪಿಂದ ಪೋಗಿ ಮೃಗಂಗಳಾಗಿ ಖಗತ್ವಮಂ ಪಡೆದಿ (ಜಸವ. ೩೪–೧೦). [ಸಂ.]

ಖಗನಗೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇಡರರು ವಾಸಿಸುವ ಪರ್ವತ; ವಿಜಯಾರ್ಧ ಪರ್ವತ: ಗಱಂದು ಲಂಘಿಸಿದುದೂ ಪವನಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಶಿಖರದಿಂ ಖಗನಗವಾ (ಅಜಪು. ೯–೩೬). [ಖಗ + ನಗ್ಗ]

ಖಗಪ (ನಾ). ಬೇಡರರ ಅಧಿಪತಿ; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ: ಖಗಪ ಕಂಡು ತರಂಗತಮನ್ಮಿದೊಗೆದ ಕರುಣದಿ ಮಂತ್ರವನು ಕವಿಯೊಗಿಸಲು (ಚಂದಾಮ. ೩೨೬–೨೫). [ಸಂ.].

ಖಗಪತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ; ಗರುಡ: ಶ್ವಾನ ಕುಳ್ಳುಟ ಕಾಕ ಬಕ ಪವಮಾನ ಖಗಪತಿ ದಿವಿಜ ರಕ್ಷಣ . . . ಮೃಗ ಪೋತಕನ ಗುಣವಾನರೇಂದ್ರನೊಳೆರಲುರೇಮುದು (ಕುನ್ಯಾಲು. ೭–೧೦೯). [ಖಗ + ಪತ್ಯಿ]

ಖಗಪತಿಖಗ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಮಹೋರಗರಥರಮಂ . . . ತಜಿಪಂ ಖಗಪತಿಖಗದಿಂ ಖಗೇರಲ್ದವಾಹನನೆಡೆಯೊಳ್ (ಜಗ. ೧೩–೧೦೩). [ಖಗಪತಿ + ಖಗ]

ಖಗಪತಿಗಮನ (ನಾ). = ಖಗಗಮನ ೨: ವಾಸುಕಿಶಯನ ಖಗಪತಿ ಗಮನ ಕಂಜಜನಯ್ಯ ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಶಾ. ೪). [ಖಗಪತಿ + ಗಮನ]

ಖಗಬಂಧ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಬಲೆ: "ಖಗಬಂಧಂ ಪಾಶಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೧–೬೫). [ಖಗ + ಬಂಧ]

ಖಗಯುವತಿ (ನಾ). ದೇವಕಾನ್ಯೆ; ಖೇಚರಿ ಯುವತಿ: ಧವಳ ಶೋಭೆಗಳಿಗೆ ಪಾಡುತಿರ್ದರು ಖಗಯುವತಿಯರು (ಧವಪು. ೭೩–೬೯). [ಖಗ + ಯುವತಿ]

ಖಗರಥ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಥ: ಖಗರಥವನರಿಯಲ್ಪಟ್ಟದನ್ . . . ಕಲಿ ಜಟಾಯು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮–೪೧೩). [ಖಗ + ರಥ]

ಖಗರಾಜ (ನಾ). ೧. = ಖಗಪತಿ: ಪಾತಾಳಲೋಕದೊಳ್ ಖಗರಾಜ ನೊರೆದಪಿಸಿಗಳದಱು ಮಂಡಲ್ಯಂತೆ (ಜೈಮಭಾ. ೨೯–೨). ೨. ಬೇಡರರ ರಾಜ. 'ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ರಾಜ]

ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ: ಆತೀವವಿಷೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಖಗ ರಾಜಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಹತದಿಂ ಕೆಡಿಸಿ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೪–೨೦). [ಖಗರಾಜ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಬೇಡರರ ಅಧಿಪತಿ: ಖಗರಾಜೇಂದ್ರ ಗಜೇಂದ್ರ ರುಂದ್ರ ಘಟೆಗಂದೆಚ್ಚಂಬುಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೨೧). [ಖಗರಾಜ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ; ಗೂಢಲಿಪಿ (?): ಪಿಶಾಚ ಲಿಪಿ, ಖಗಲಿಪಿ, ಕವಂಬಲಿಪಿ . . . ಯಾ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋಡಲರಿಯದೆ ದಿಙ್ಮಖರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಿಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗಳೆಳ್ದಾ (ಧಾಸ್ಯರಾ. ೩೬–೪). [ಖಗ + ಲಿಪಿ]

ಖಗವಂಶ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯವಂಶ: ಖಗವಂಶದಿಕ್ಕ್ಷ್ವಾಕು ಭೂವರೆನ ಪೀಳಿಗೆಯೊಳೊಗೆದ ಶ್ರಿತಂಕು ವಸುಧಾಧಿಪನಾಯಕನ (ಹಜಕಾ. ೧೧–೧೪). ೨. ಗಂಧರ್ವರುಲು; ಖೇಚರರಮ್ಮಲು: ಬಲೆ ಖಗವಂಶತಿಪಾಮಣಿ ಬರಲೀಯನೆ ವಿಭುವನಾತನಂ ನೋಡುಪುದೇಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಮು (ಕಾಂತಿಪು. ೬–೭೫). [ಖಗ + ವಂಶ]

ಖಗವರೆ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ: ಮುಂಬ ರಾವಣೆಯುರಗಾಶದಿ ಹರಿಯ ಪಡೆಯನು ಕಟ್ಟಿದಡೆ ಖಗವರನ ಡೆಸೆಯಲಿ ವಿಜಯರಾಘವ ಗೆಲಿದನು (ಶಾಕಿರಾ. ೧೯ ಸಂಚಿತ). [ಖಗ + ವರ]

ಖಗವಲ್ಲಭ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ: ಖಗವಲ್ಲಭಂ ಪತ್ರಿಸಾರೂಪವನೊಮ್ಮೆಯುಂ ಮಾರ್ವನಲ್ಲೆಂಬು (ಜೈಮಭಾ. ೧೪–೧೯). [ಖಗ + ವಲ್ಲಭ]

ಖಗವಿಂಡು (ನಾ). = ಖಗಳುಳಿ: ಹಂಸುವ ವಿಟರ ಕರಡಕೆಂಬ ಖಗ ವಿಂಡಿಗಿದಡೊಡ್ಡಿದ ದಿಡವೆನಲು (ಕಂಚಿರಾ. ೪–೯೨). [ಖಗ + ಹಿಂಡು]

ಖಗವಿಷ್ಟೆ (ನಾ). ಹಕ್ಕೆಯ ಹಿಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷಿಯ ಮಲ: ಮಹೀರುಹದಗ್ರ ದಲಿ ಸಂಚರಿಸುತಿಹ ಖಗವಿಷ್ಟೆ ಬಿದ್ದುದು ಮೇಲೆ ಧೂಸುರನ (ಕುನ್ಯಾಲು. ೧೫–೨). [ಖಗ + ವಿಷ್ಟೆ]

ಖಗವೀರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವೀರ: ಓ ಜಟಾಯೂ! ಕರೆದೊಸುಸಿರು ಮೇಲುಸಿರಾಗಿ ಖಗವರನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೫–೭೨೫). [ಖಗ + ವೀರ]

ಖಗಾಂಡ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯ ಮೊಟ್ಟೆ, —ಹತ್ತಿ. 'ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಂಡ್ಯ]

ಖಗಾಂಡಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). "ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳ ವಿವರಣಶಾಸ್ತ್ರ" (Oology. ಇಂಇ). [ಖಗಾಂಡ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗಾದ್ರಿ (ನಾ). = ಖಗನಗ: ನೋಡೆ ಮರುಳ್ಕತ್ತು ಖಗಾದ್ರಿ ಚಕ್ರ ಧರನಂ ಸಂಗಿತಕ್ಕ ಕ್ರೀಡೆಯಂ (ಅಜವ. ೯–೩೮). [ಖಗ + ಅದ್ರಿ]

ಖಗಾಧಿಪ (ನಾ). = ಖಗಪತಿ. 'ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಅಧಿಪ]

ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡಧ್ವಜ; ವಿಷ್ಣು: ಲಕ್ಷ್ಮಾದೇವಿ ಖಗಾಧಿಪಲಕ್ಷ್ಮಂಗೆಸಿದರ್ಧ ವಿಷ್ಣುಗೆಸಗಿದಂತೆ ವಲಂ ಲಕ್ಷ್ಮಾದೇವಿ ಲಸನ್ಮಲ್ಲಿಗಲಕ್ಷ್ಮಾಸನೆ ವಿಷ್ಣು ಗಗ್ಗಸತಿಯೆನೆ ನೆಗಳ್ದಳ್ (ಪಚ. ೪, ಆಶ್ವಾ. ೬೯–೧೬ : ೧೨೭). [ಖಗಾಧಿಪ + ಲಕ್ಷ್ಮ]

ಖಗಾಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ಬೇಡರರ ಒಡೆಯ; ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಬಗೆದು ಕೆಲ್ಲ್ ಪೇಟ್ಟಿಂ ಖಗಾಧೀಶ್ವರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೨೧). [ಖಗ + ಅಧೀಶ್ವರ]

ಖಗಾನೀಕ (ನಾ). = ಖಗಳುಳ: ತುಱುಗಿ ನಭದೊಳು ಖಗಾನೀಕ ಮಂಡಳಸಲಿಟ್ಟೊಅರಿ ಕೆಡಿಪು (ಹಜಕಾ. ೫–೮೨). [ಖಗ + ಅನೀಕ]

ಖಗೇಂದ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರರ ಅರಸು; ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ: ಎರಡ್ಕೆಲಂದಿರಿದು ಖಗೇಂದ್ರನೊಲಗದೊಳಿರ್ದ ವಿಶಾಖ ವಿಶಾಸ್ಪರ ಜನಂ (ಅಪಪು. ೩–೪). ೨. ಗರುಡ. 'ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ' ಪರಾ. [ಖಗ + ಇಂದ್ರ]

ಖಗೇಂದ್ರಕಣ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಖಗಯುವತಿ: ಖಗೇಂದ್ರಕಣ್ಣಿಕೆ . . . ಜಗಂ ಹರಿಗಂ ನುಡಿಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೮೦). [ಖಗೇಂದ್ರ + ಕಣ್ಣಿಕೆ]

ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಖಗರಜ್ಜುವಡೆ ತಜ್ಞಾದಂ ಖಗದಿಂ ಖಗೇಂದ್ರವಾಹನನಡೆ ಯೊಳ್ (ಜಗ. ೧೩–೧೦೩). [ಖಗೇಂದ್ರ + ವಾಹನ]

ಖಗೇಶ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ: ಪಜಮೊಳಸೋರೆ ಖಗೇಶಾವತಿಸ ಸೈನಿಕರಾದರ್ ರಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೬೯). [ಖಗ + ಈಶ]

ಖಗೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಖಗೇಂದ್ರ: ಆ ಖಗೇಶ್ವರನ ಕಟ್ಟು ಕಜ್ಜುಂದು (ಶಾಂತವಿ. ೪-೪). [ಖಗ + ಈಶ್ವರ]

ಖಗೋಲ, ಖಗೋಳ (ನಾ). ೧. ಗೋಲಾಕಾರವಾಗಿ. ಕಾಣುವ ಆಕಾಶದ ಪರಿಧಿ; ಆಕಾಶಮಂಡಲ: (Celetial Globe. ಪಾರಿಭಾ). ೨. "ಗ್ರಹ, ತಾರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೭). 'ಖಗೋಳಜ್ಞ' ಪರಾ. **ಖಗೋಳ**: ೨. ಅವನು ಖಗೋಳವನ್ನು ಕುರಿತು ತಾನು ಅರಿತ ತತ್ವಗಳನ್ನು ... ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಯಿತು (ಜುಕ್ಕಾರ. ೧೭ ಪೀಠಿಕೆ). [ಖ + ಗೋಲ]

ಖಗೋಳ ! 'ಖಗೋಲ' ನೋ.

ಖಗೋಳಜ್ಞ.(ನಾ). ಖಗೋಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಖಗೋಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: ಖಗೋಳಜ್ಞರು ಬಿಂಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ... ಆರು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೧೩). [ಸಂ. ಖಗೋಲಜ್ಞ.]

ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನ: ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ... ಶ್ರೀಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಖಗೋಳಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅವಾಂತರ ಸಿದ್ಧಿಗಳು. ಈ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಕೊಡುವವವಲ್ಲ (ಭಾರದ.೧೩೫). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಜ್ಞಾನ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಚೀಣಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಗಡಿಪ. ೬). [ಖಗೋಳ (= ಖಗೋಲ) + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ. (ನಾ). = ಖಗೋಳಜ್ಞ: ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ದೂರದರ್ಶಕ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಆಕಾಶ. ೬). [ಸಂ. ಖಗೋಲಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ.]

ಖಗ್ಗೊಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೊಳದ ಹೆಸರು (?): ಅಂತೆ ಬರೆ ಖಗ್ಗೊಳಂ ಅಂತೆ ಮುಗ್ಗುಡ್ಡಿಯ ಪಾಸಱೆ (ಎಳ. XI, ದಾನವ. ೧೯-೨೦ : ೧೦೬೨). [?]

ಖಗ್ರಾಸ (ನಾ). ಗ್ರಹಣದ ಮೂಲಕ (ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲಗಳು) ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವಿಕೆ. 'ಖಗ್ರಾಸ ಗ್ರಹಣ' ಪರಾ. [ಖ + ಗ್ರಾಸ]

ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ಣಗ್ರಹಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಮಂಕು; ಮಾಯೆ: ಬಡುಬುರುತ್ತ ... ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹವು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞ. ೨೬); ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ, ವಿಚಾರವಂತಿಕೆಗೆ ಖಗ್ರಾಸಗ್ರಹಣ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ವಿಜಾವಾ. ೨೬). [ಖಗ್ರಾಸ + ಗ್ರಹಣ]

ಖಚಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ೨. ಆ ದೇಶದವನು (?): ಚೋಳನ ಜೂಟು ಮಾಳವನ ಗೋಣ್ಮುಂ ಚೇರರೆಟ್ಟ ತಿಂಬ ಮಾಕಾಳ ನರಾಶನಂ ತುಳಿನ ಗಂಧಗಜಂ ಖಚನಳ್ಳೆಯಂಬು ವೇಷಾಳನ ಬೆನ್ನ ಜಮ್ಮುಟ್ಟಿಗೆಯಂ ನಡೆತಂದನೆ ವೀರವಿಷ್ಣುಭೂಪಾಲಂ (ಎಳ. VII. ಶಿವಮೊ. ೫-೭ : ೧೨೧). [?]

ಖಚಿಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತಾನೆ ಸರಭಸಂ ಖಚಿಕ್ಕನಿಜಿ ದುತ್ತುಂಬದಿಂ ದಿಗಿತಳೈಗೆ ಯ್ದೊಡಲ್ ಬಸವಳೆದಂತಿರೊಪ್ಪಿಪುದು (ಚಳವಿ. ೬-೧೬೨). [?]

ಖಚನ (ನಾ). ಚಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳನ್ನು ಕೆಚ್ಚುವುದು; ಕುಂದಣವಿಡುವುದು: ಆಭರಣಗಳಂ ಅಲಂಕಾರಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿ, ಖಚನ ಜಾತುರ್ಯವು ಶ್ಲಾಘವಾಯಿತು (ಭಾಾಪ್ರ. ೬೭). [ಸಂ.]

ಖಚರ (ಗು) ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ; ಆಕಾಶಗಾಮಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ನೇಸರು; ಸೂರ್ಯ. ೪. ಗಂಧರ್ವ: "ದೇಶೀಯು ಗಾನಾನೊಳ್ ಖಚರ [ಖಾಕಾಂ. ೬೮]ರೊಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ಮೈಸಿರಿಯು ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮುಮಳ್ತೆ" (ಮುಗಂಡ. ೧೫೧-೫೪). ೫. ಯಕ್ಷ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಬಲಿಯ ಭೂಮಿ, ಕರ್ಣನ ಕವಚ, ಖಚರನ ಆಸ್ಥಿ, ಶಿಬಿಯ ಮಾಂಸ ವೃಥಾ ಹೊಯಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಭಾಪ್ರ. ೨೨೪); ಮಱೆ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಾವಡೆಯೊಳ್ ಖಚರನೆಸಿಪಿದಂ ನೃಪತಿಲಕಂ (ಎಳ. V, ಚತ್ನಲಾ. ೨೪೬-೧೧; 1209). 'ಖೇಚರ' ಪರಾ. ೬. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (೪). ೭. [ಸಂಗೀತ] ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಭಂತೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮುಳಂ ... ಎಂದಿವಂ ಮೆಜ್ಜೆದು ಬಾಜಿಪಂ ಮುರವೈರಿ ನಾಸಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಖಚರೇನಾಯಕ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಪರಕಿಸೆ ಕೆರ್ಪಿಂ ಖಚರನಾಯಕಂ ದಿವಿಜೇಂದ್ರ) -ಪುತ್ರಂ ಪಿರಿಯ ನೆಪಪ್ಪನುಕ್ಕುತರ ದಾನದೊಳಾರಿಗೊಳ್ಳೆಯೆ ಗಂದಿನೊಳ್ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೧೩೬-೯೦ : 1130). [ಖಚರ + ನಾಯಕ]

ಖಚರಪತಿ.(ನಾ). ಖೇಚರರಾಜ; ವಿದ್ಯಾಧರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ: ಆದ ನಾಳ್ವನಿಳೆ ಖಚರಪತಿ ಮಕುಟಮನೆಗಣ ಕಿರಣ ರಾಗರಂಜಿತ ಚರಣ ನಳಿನಯುಗಳಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೧ ವ). [ಖಚರ + ಪತ್ನಿ]

ಖಚರಪ್ಪೆತ್ತ (ನಾ). [ಛಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ: ವಾತಮಿತ್ರ ಮರುತ್ಸವನ ವ್ಯೋಮಾಕ್ರಯಂಗಂ ಶ್ರಿಯಾರಂತಕೆಸಱಿದಿತಮಾಗಿರೆ ವಿಶ್ವಮಂ ತಾಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿಂದಿರೆ ... ಖಚರಪ್ಪೆತ್ತಂ (ಛಂದೋಬಂ. ೩-೧೨೯); ಒಬ್ಬರಲ್ ರಸ ಸಂತತಜಜಂಗಂ ಪುಟ್ಟುವುದಾ ಖಚರಪ್ಪೆತ್ತಂ (ಕೈಪಿಡಿ. ೮೬). [ಸಂ.]

ಖಚರಾಂಗನೆ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರಿ; ಖೇಚರಿ: ನಭೋಂತರ್ಮೋ ವಿಹರಿಪರ್ ಖಚರಾಂಗನೆಯರ್ ವಿಲಾಸದಿಂ (ಕುಚಕಂ. ೨-೩೭).

[ಖಚರ + ಅಂಗನೆ]

ಖಚರಿ (ನಾ). = ಖಚರಾಂಗನೆ: ಉಜ್ವಲಳಣನುಮಮಳ ಮುಕ್ತಾಫಳ ಮೆಂದುಜೆ ಮುಗ್ಧ ಖಚರಿಯರ್ ಕೈಯಿಡುವರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩). [ಸಂ. ಖಚರೀ]

ಖಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಮಾಱೋಲೆಯನ್ನಿಬ್ಬಿಸಿದೊಡೆ ನಡೆಯುತ್ತುಂ ಬಾಚಿಸಿ ತಡೆಯದೆ ಬಳ್ಳಂಬಿಳ್ಳುಮೇಱ ಖಚರೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತವಿ. ೫-೩೫). [ಖಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖಚರೇಶ (ನಾ). = ಖಚರಪತಿ: ಖಚರೇಶ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಿರ್ ದೊರೆವೆತ್ತರ್ಸಿರೀಧರನುಂ (ಶಾಂತಿತ. ೫-೪೪).

[ಖಚರ + ಈಶ]

ಖಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಿದ; ಕೆತ್ತಿದ; ಕುಂದಣಿಸಿದ; ಮೆಟ್ಟಿದ: ಅನಂತಮನೆಗಣಖಚಿತ ಲಲಿತ್ಕಸಾಂದ್ರ ರಮ್ಯಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪ (ಬಸವ. ೧-೪೦); ಪದ್ಮರಾಗದ ರುಚಿರಕ್ಷ್ಮವ ಜಾತರೂಪದಿ ಖಚಿತ ವಾದೊಡೆ ಪುಣ್ಮ (ಕುಮ್ಮಾಳ. ೧೩-೨೬); ನವರತ್ನಖಚಿತ ಕಮನೀಯ ಕಾಂಚನಮಯೋತ್ಸತ ದೃಢ ಪ್ರಾಕಾರದ (ಚೈತ್ಯಾಭಾ. ೬-೨೦); ನವರತ್ನ ಖಚಿತವಾದ ... ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಳವನೆನ ಬಲಾಗಿಗೆ ಬಹು ಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೬). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ಖಂಡಿತವಾದ: ಅಳತೆ ತೂಕಗಳು ಬಹಳ ಖಚಿತವಾಗಿದ್ದುವು (ಭಾರದ. ೧೫೫);

ಈ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಡ್ಡ ಬರುವುದು ಖಚಿತವಾಗಿತ್ತು (ವೆಂಕ. ೫೩); ಇದರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಸಂ. ೫೯). ೩. ಬೆರೆಸಿದ ; ಮಿಶ್ರವಾದ.

ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡು = ದೃಢೀಕರಿಸು ; ಖಾತ್ರಿಮಾಡು : ತಾವು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು . . . ಖಚಿತಮಾಡಿಕೊಡುವುದುಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ಪ್ರವಾಸ. II, ೧೦). **ಖಚಿತವಾಗಿ** = ನಿಖರವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ; ದೃಢವಾಗಿ : ರಾರ್ಜನಿಕರು ಮೂರುಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಅಸುರಕ್ಷಿತರು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಶರಪ. ೨೫೯) ; ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ತರಪ. ೬೦). **ಖಚಿತವಾಗು** = ಖಾತ್ರಿಯಾಗು ; ನಿಖರವಾಗು : ಕರ್ಮಧಂತೆ ಫಲವೆಂಬುದು ನನಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿದೆ (ಶಾಳಿ. ೨೪) ; ಅವಳೇ ತುಡುಗು ಮಾಡಿರುವಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬದೂ ಅವಳಿಗೆ ಖಚಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಚಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತಪಡಿಸು ; ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸು : ಬಿಡಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಯಂಥವನ್ನು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಖಚಿತಗೊಳಿಸಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ರಿಚ್ಚಿದ. ೨೩೫). [ಖಚಿತ + ಕೊಳ್ + ಇಸು.]

ಖಚಿತತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ನಿಃಸಂದಿಗ್ಧತೆ ; ಖಾತ್ರಿ : ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪದ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಶಿಲುಬೆಲ್ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ (ಪ್ರಾಎವಿ. ೨೧೫) ; ವಿವರಗಳು ಇದೇ ಆತೆಗಾಗಿ ಹೇಳ ಮಾಡಿಸಿದವು ಎನ್ನುವ ಖಚಿತತೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕೊಸಬ್ಲಿ. ೨೮೨). [ಸಂ. ಖಚಿತತಾ]

ಖಚಿತಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ದೃಢಪಡಿಸು : ರಾಜಿನಾಮೆಯ ವರದಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನಿಗಳು ಖಚಿತಪಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). [ಖಚಿತ + ಪಡಿಸು]

ಖಚಿತಿಯಿಸು, ಖಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಚ್ಚು ; ಕುಂದಣಿಸು ; ಮೆಟ್ಟು : ಕೋಡುಂ ಕುಳ್ಗಾಯಂ ಸುವರ್ಣದೊಳ್ ಖಚಿತಿಯಿಸಿ (ಎಇ. XIX, ೫೨೪-೧೯; 1022); ಸಾಸಿರ ಕಲಿಯು ಕೋಡುಕೊಳಗುಮಂ ಪಂಚರತ್ನಂಗಳಿಂ ಖಚಿತಿಯಿಸಿ (ಎಇ. VII, ೨೪೦ (೩), ೬೪೨-೫೦ ; 1050). **ಖಚಿಸು** : ರತ್ನವನು ಖಚಿಸಿರುವ ಕಟ್ಟಡ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೦೪೨). [ಖಚಿತ + ಇಸು.]

ಖಚಿಸು 'ಖಚಿತಿಯಿಸು' ನೋ.

ಖಚೋರಿ, ಖಚೋರಿ (ನಾ). ಗಂಧಪತ್ರ ; ಗಂಧಕಲಿಜೋರಿ : "ಕಳ್ಳೂರಳಿ – ಖಚೋರಿ" (ಒಪಧಿ. ೨೫) ; ಕಟುಕರಿಹಿನಿ, ಅಗಿಲು, ಖಚೋರಿ, ಸಹದೇವಿ . . . ಅರಿದು ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಸಿದರೆ ಶೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸ ಕಸೃ. ೬೦). **ಖಚೋರಿ** : "ಗಣಕಾಸಿ – ಖಚೋರ" (ಒಪಧಿ. ೪೬) ; ಬಾಳಂ ಮಲಯಸರುಜಂ ಕರ್ಪಾಳಂ ಕೊಡಸ್ಮಂ ಖಚೋರ ಮೇಲೆ ಎವಗಂ (ಅಶ್ವಕಾ ೩–೧೮).

[< ಸಂ. ಕಚೋರ, ಕಚ್ಚೋರ]

ಖಜ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವಿಕೆ ; ಮಂಥನ. ೨. ಮಂತು ; ಕಡೆಗೋಲು. ೩. ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. ೪. ಕದನ ; ಕಾಳಗ. [ಸಂ.]

ಖಜಕ್(ನಾ).೧. ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂತು: "ಮಂಥಕಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್ ಮಂಥಾದಂ ಮಂತುವಂತಡಕ್ಕುಂ ಖಜಕಂ" (ಪಜ್ಜತ್ತೂಕ. ೫೦–೩೧). ೨. ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು; ವಿತಾನ: "ಚಂದ್ರೋದಯಂ, ವಿತಾನಂ, ಉಲ್ಲೋಚಂ, ಖಜಕಂ – ಈ ೪ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು" (ಜಲಯು. ೫೨–೧೫೫). [ಸಂ.]

ಖಜಾಂಚಿ, ಖಜಾಂಜಿ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ ; ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷ : ದಾನಾಧಾಯಯನ್ನು ಖಜಾಂಚಯನ್ನಾಗಿಯೂ ನೇಮಿಸಿದರು (ದಾನಾಶಾ. ೧೬) ; ನೀನೇ ನಮ್ಮ ಖಜಾಂಚಿ (ನಾಯೋರೋ. ೧೫೮). **ಖಜಾಂಜಿ** : ಬಾಡಿಗೆ ತೆರುವ ಖಜಾಂಚಿಯೂ ಅವನೇ (ಅಳಿ. ೧೧೧). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಜಾನ್‌ಚೀ]

ಖಜಾಂಜಿ 'ಖಜಾಂಚಿ' ನೋ.

ಖಜಾಕೆ (ನಾ). ಸೌಟು ; ಸಟ್ಟುಗ. [ಸಂ. ಖಜಾಕಾ]

ಖಜಾನ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜಾನೆ, ಖಜಾನ, ಖಜೀನಿ, ಖಜೀನೆ (ನಾ). ೧. ಬೊಕ್ಕಸ ; ಭಂಡಾರ ; ತಿಜೋರಿ ; ಕೋಶಾಗಾರ : ಹಜೂರು ಖಜಾನೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಸಂಪಾಯ ಮಾಡಿ (ಮಹಾಪಂ. II , ೭೭) ; ಆ ಹಣವನ್ನು ತಾವ್ಲೂಕು ಖಜಾನೆಗೆ ಪಾರಿಪಾವಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಗ್ರಾಮೂಕ. ೩) ; ಈ ರೀತಿಯ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಖಜಾನೆಗೆ ಅಪಾರ ಹಣ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದ (ಪ್ರವಾಸ. II, ೭೩) ; ಇವನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಿಸಿ ಬಿಡಿರಿ (ಕಲಿಚ. ೧೩೩) ; ಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ (ದಾಪಾಸ. ೬೨). **ಖಜಾನೆ** : (ರೈಸ್ಗೌ. ೫೫೩). **ಖಜೀನಿ** : ೨. ನಗದು ಹಣ ; ಬಂಡವಾಳ : ಈಗ ನಮ್ಮ ಗಾಡಿಯ ಖರ್ಚಿಗಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ – ಇಪ್ಪೆ ನವ್ವು ಖಜೀನ (ಸ್ಯೃತಿಚಿ. ೨೪೪). **ಖಜೀನೆ** : (ಕ).

[← ಪಾರ. ಖಜಾನಹ್ ; ಅರ. ಖಜಾನ, ಖಜಾನಾ ; ಹಿಂ. ಖಜಾನಾ ; ಮರಾ. ಖಜಾನಾ, ಖಜೀನಾ]

ಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಭಂಡಾರಿ : ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಸ್ವಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಥಪ. II, ೨೪೧). [ಖಜಾನೆ + ದಾರ್]

ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಖಜಾನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ ; ಬೊಕ್ಕಸದಲ್ಲಿರುವ ಹಣ : ಹೈದರಲ್ಲಿ ಖಾಸಲು ನಾಣಾರಜಂಗರ ಖಜಾನೆದ್ರವ್ಯವಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಿಗೆ ಲೂಟುಕೊಂಡು ಹೋಗುವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರನ್ನ ಹೊಡಿದು (ಕೃದರ. ೩೩). [ಖಜಾನೆ + ದ್ರವ್ಯ]

ಖಜೆಕೆ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : "ದರ್ವಿ ದಾರುಖಜ್ಜಮಿಪಲ್ಲದಲಿ ಖಜಕಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೦–೩೩) ; "ಖಜಿಕೆ ದರ್ವೀದಾರುಹಸ್ತಂ ದ್ರುತಂ ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು" (ಮುಂಗರಾ. ೬೧–೧೪). [ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜಿಖಿ (ನಾ). = ಖಜಾಕೆ : (ಕ). [< ಸಂ. ಖಜಿಕಾ]

ಖಜೀನದಾರಿ (ನಾ). ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ; ಭಂಡಾರಿಯ ಕೆಲಸ : ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಾಡಶಾಹಿ ಖಜೀನದಾರಿಯ ಆತ್ಮಜ್ಞ ಪದಕ್ಕೇರಿದನು (ದಕಥೂ. ೬೨). [← ಅರ. ಹಿಂ.ಖಜೀನದಾರ್]

ಖಜೀನಿ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀನೆ 'ಖಜಾನೆ' ನೋ.

ಖಜೀಲ (ಗು). ೧. ಪಿನ್ನವಾದ : ಒಂದು ಕುದುರೆಯು ಸಪ್ಪಳಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೇ ಬಂದು ಶಂಕುಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಆವರೆಲ್ಲರೂ 'ಖಜೀಲ' (ಪಿನ್ನರಾಗಿ) ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂಜಿದರು (ಸವಭಾ. ೧೭) ; ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮನಸ್ಸು ಖಜೀಲ ಆಯಿತೋಯಿತು ವೆಂಕಣ್ಣಾಜಿಗೆ (ಸಾವಿಸ. ೧೩). (ನಾ). ೨. = ಪಿನ್ನತೆ : ಪರಿಣಾಮದ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬರುವ ದೆಂದರೆ ಎಷ್ಟು ಖಜೀಲಾಗುತ್ತದೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ (ಕೊಸಬ್ಲಿ. ೧೯೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಜೀಲ್ ; ಅರ. ಖಜಲ್ ; ಮರಾ. ಖಜೀಲ್]

ಖಜೀರೆ 'ಖಚೋರಿ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಾ (ನಾ). ಜಗಳ. 'ಖಜ್ಜಾಜೋರ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಖಜಾ]

ಖಜ್ಜಾಜೋರಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟ ; ಕಲಹಶೀಲ : (ಕ).

[← ಮರಾ. ಕಜ್ಜೆಖೋರ್]

ಖಜ್ಜಾಯ 'ಕಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಖಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಖಜ್ಜೂರಿ (ಗು). ಅನೇಕ ಎಳೆ ಅಥವಾ ಪದರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ; ದಪ್ಪನಾದ. 'ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖಜೂರೀ]

ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ (ನಾ). ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ದಾರ; ಹುರಿಗೊಳಿಸಿದ ದಾರ: ಗುಳದಾಳಿ ಪೋಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಖಜ್ಜೂರಿದಾರ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಖಜ್ಜೂರಿ + ದಾರ$_1$]

ಖಟ್ಟ$_1$ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲು. ೨. ಹಾಳುಬಾವಿ; ಅಂಧಕೂಪ. ೩. ಶ್ಲೇಷ್ಮ; ಕಫ; ಉಗುಳು. ೪. ಕೈಗೊಡಲಿ; ಮಚ್ಚು. ೫. ನೇಗಿಲು. [ಸಂ.]

ಖಟ್ಟ$_2$ 'ಖಟ್ಟ' ನೋ.

ಖಟಕಟಾಹಕ (ನಾ), ಉಗುಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ; ಕಾಳಾಂಜಿ. [ಖಟ$_1$ + ಕಟಾಹಕ ?]

ಖಟಪಟಿ 'ಕಟಪಟಿ' ನೋ.

ಖಟಬಾಕಿ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರದೆ ಇರುವ ಸಾಲ; ವಸೂಲಾಗದ ಸಾಲ. ೨. ಸಾಲವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದೆ ಇರುವವನು: ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಖಟಬಾಕಿ ಗಿರಾಕಿಗೆ ಹುಂಬತನದಿಂದ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಇವರು ವಸೂಲಮಾಡದೆ ಎಷ್ಟೊ ವರ್ಷ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ (ಗಾಳಿಪ. ೧೮೭). 'ಬೇಬಾಕಿ' ಪರಾ. [ಖಟ್ಟ$_2$ (< ಖಟ್ಟ) + ಬಾಕಿ]

ಖಟರಾ, ಖಟಾರ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ; ಚಕ್ಕಡಿ: ನಮ್ಮ ದಾವಲ್ ಸಾಬನ ಖಟರಾ ಅದ ತಾಬೇದಾಗ (ದೀಪಹ. II, ೩೮೭). **ಖಟಾರ** (ಗು). ೨. ಕೆಟ್ಟು ಹೋದ; ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ: ಹೊಡದು ಹೊಡದು ನುಗ್ಗಾದ ಖಟಾರ ಮೋಟರದಂತೆ ಆಗಿರತದೆ (ಅನ್ನ. ೧೩೧). [← ಮರಾ. ಖಟಾರಾ]

ಖಟಾಟೋಪ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಆಡಂಬರ; ಡೌಲು. ೨. ಸಾಹಸ; ಪ್ರಯತ್ನ: ದೇವರ ಕಾರಣಿಕರ ಮುಂದೆ ಮನುಷ್ಯರ ಖಟಾಟೋಪವೇನಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೨೦). ೩. ಗಲಾಟೆ; ಗೊಂದಲ; ಗಡಿಬಿಡಿ: ಎಷ್ಟು ಖಟಾಟೋಪ ಎಷ್ಟು ಗೋಳಾಟ (ತಿಡುಗು. ೪೧); ಜಗತ್ತಿನ ಈ ಯಾವತ್ತು ಖಟಾಟೋಪವು ಮಾಯಾಪ್ರಸಾರವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ . . . ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿದರು (ತುಳಸಿ. ೧೮೮). 'ಅಟಾಟೋಪ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಟಾಟೋಪ್]

ಖಟಾರ 'ಖಟರಾ' ನೋ.

ಖಟಿಕೆ (ನಾ). ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ; ಖಡು. [ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಟಿಪಿಟಿ 'ಕಟಪಟಿ' ನೋ.

ಖಟಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಟೀತ (ಗು). ತಡೆದು ನಿಂತ; ಸ್ಥಗಿತವಾದ; ಹಿಂದೆ ಉಳಿದ: ಎಷ್ಟೋ ಖಟೀತ ಜೀನಸು ಅಂದರೆ ಬಹಳ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಖರ್ಚು ಆಗುವಂಥ ಔಷಧಿ ವಗೈರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [← ಮರಾ. ಖಟೀತ್]

ಖಟ್ಟ, ಖಟ್ಟ (ಗು). ೧. ಬಲವಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ. 'ಖಟ್ಟಖರೆ' ಪರಾ. ೨. ಮೊಂಡ; ನಿಷ್ಠುರವಾದ: ಅವರಿಗೆ ಇವರಿಗೆ ಕೈಗಡಸಾಲ . . . ಖಟ್ಟ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೊಟ್ಟು (ಜನಜೀ. ೫೧); ಒಬ್ಬ ಖಟ್ಟ ಮುದುಕಿಯ ಹತ್ತಿರ ಎರಡು ಗಡಿಗೆಗಳಿವೆಯೆಂದು . . . ತಿಳಿಯಿತು (ಕನಕ. ೧೪). **ಖಟ್ಟ$_2$**: ೧. 'ಖಟಬಾಕಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಕಟ್ಟಾ]

ಖಟ್ಟಖರೆ (ನಾ). ಕಡುಸತ್ಯ; ಪೂರ್ತಿ ನಿಜವಾದುದು: ಆಗದೀ ಖಟ್ಟಖರೆ ಆಗುವಂಥಾದು ಹೇಳರಿ (ನಾಧಾರಿ. ೪೧). [ಖಟ್ಟ + ಖರೆ$_1$ (< ಖರೆಯ)]

ಖಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ೧. ಕಟುಕ; ಕಸಾಯಿಗಾರ. ೨. ಬೇಟೆಗಾರ; ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾರುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಟ್ಟು (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವಿಕೆ; ಪರೀಕ್ಷೆ.

ಖಟ್ಟಗೆ ಹಚ್ಚು = ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚು; ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು: "ಎಷ್ಟುದಿನ ಹೀಗೆ ನನಗೆ ಭಾರವಾಗಿರಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀ" ಎಂದು ಇವರು ಖಟ್ಟಗೆ ಹಚ್ಚಿದರು (ಕಾಗೆಕ. ೧೨೬); ಬಸವಂತಿ ಇಷ್ಟಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಖಟ್ಟಗೆ ಹಚ್ಚಿ (ದೀಪಹ. II, ೧೮೩). [?]

ಖಟ್ಲೆ 'ಕಟ್ಟಳೆ$_1$' ನೋ.

ಖಟ್ವ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ; ಹೊರಸು: "ಹೊರಸು ಖಟ್ವಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ನೆಲದಲಿರ್ದಾತನಾ ಮಂಚಮಂ ಬಯಸುವಂ ಸಲೆ ಖಟ್ವದಿಂದಿಳೆಯನೆಳಸುವಂ (ವೀಶೈಪು. ೪-೨೫-೨೨). ೨. ಉಯ್ಯಾಲೆ; ತೂಗುಮಂಚ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸಂಯುತ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೨೨. ಖಟ್ವ, ೨೩. ಬೇರುಂಡ, ೨೪. ಅವಹಿತ್ಥ (ಅಭಾನೃ. ೪೮). [< ಸಂ. ಖಟ್ವಾ]

ಖಟ್ವಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ: ಅಖಂಡಜ್ಞಾನಭರಿತಂಗೆ ಪೃಥ್ವಿಯೆ ಖಟ್ವಾಂಗ ಆಕಾಶವೇ ಕಿರೀಟ ಮೇಘಾದಿಗಳೆ ಮಜ್ಜನ (ಅಖಂಡೇ. ೩೩೯-೫೨). ೨. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಬುರುಡೆಯುಳ್ಳ ಶಿವನ ಗದೆ; ಪರಮೇಶ್ವರನ ಆಯುಧ: ಹುಲಿಚರ್ಮವಾವ ವಸ್ತ್ರದೊಳಗು ಖಟ್ವಾಂಗವಾವ ಆಯುಧದೊಳಗು (ಅವಚಂ. ೧೫೪-೭೦೫); ಖಟ್ವಾಂಗಮಂ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾದುಫಲಮನಿಂಬುಗೊಳಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೬೦ವ); ಲಲಿತ ಖಟ್ವಾಂಗದ ಕಪಾಲದ ಹೊಳೆವ ಶೂಲದ ಕರದ ನಿಗಮಾವಳಿ ಶಿರೋಮಣಿ ಮೆಱೆದನಂದೀಶಾನವಕ್ತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೬-೭೩). ೩. ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಒಬ್ಬ ಅರಸು; ದಿಲೀಪ: ಎಣೆಯಾವಂ ನರರೊಳ್ ಖಟ್ವಾಂಗ ಭೂಪತಿಲಕಂಗಿಳೆಯೊಳ್ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧೪-೯೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಹೆಮ್ಮರ: "ಖಟ್ವಾಂಗಂ ತಾನರಳಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೫-೧೭); "ಖಟ್ವಾಂಗ – ಹೆಮ್ಮರ" (ಓಷಧಿ. ೪೨). 'ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಅತಿಸಾರಕ್ಕೆ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾತ್ರೆ, —ಗುಳಿಗೆ: ಖಟ್ವಾಂಗಗುಳಿಗೆ: – ಹೆಮ್ಮರದ ತೊಕ್ಕನು ನಾಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ . . . ಗುಳಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸಕವೈ. ೩೩೦). [ಖಟ್ವಾಂಗ + ಗುಳಿಗೆ$_1$]

ಖಟ್ವಾಂಗಧರ (ನಾ). ಖಟ್ವಾಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಖಟ್ವಾಂಗಧರಂ ಗಿರಿತನಯಾರ್ಧಾಂಗಧರಂ . . . ಚಂದ್ರಧರಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩-೧೪); ಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟಿ ಸಲಹಿ ಪಾವನಮೂರ್ತಿ ಖಟ್ವಾಂಗಧರ ನೇಮಿಸಿದ (ಹರಿಸಾಂ. ೯೪-೩೯). [ಸಂ.]

ಖಟ್ವಾಂಗಿ (ನಾ). = ಖಟ್ವಾಂಗಧರ: ಖಟ್ವಾಂಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಷ್ಟಾಂಗ] ಶಿವರೂಪ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ಕಂಡು ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಱಗಿ ಕೊಂಡಾಡೆ (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೪೪). [ಸಂ. ಖಟ್ವಾಂಗಿನ್]

ಖಡ (ನಾ). ೧. ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹುಳಿ; ಪಳಿದ್ಯ. ೨. ಹುಲ್ಲು. ೩. ಒಡೆಯುವುದು; ಭಾಗಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖಡಕು, ಖಡಕ್ಕು (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ಕಠೋರವಾದ. (ನಾ). ೨. ತೀವ್ರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಆವೇಶ: ಎಷ್ಟು ಖಡಕಿನಿಂದ ಹೋರಾಡಿದರೂ ಸುತ್ತುವರಿದ ಸೇನೆಯ ಇದಿರು ಮೈಸೂರು ಬಲ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಅನ್ನಾವ. ೨೧). ೩. ಸಡಗರ; ವಿಜೃಂಭಣೆ; ವೈಭವ: ಖಡಕೀಲೆ ಉಡಿಯಕ್ಕಿ ಹಾಕಿದರವ್ವಾ ಒಳ್ಳೆ ದುಡುಕೀಲೆ ಮುಂದಕೆ ನೂಕಿಧರವ್ವಾ (ಶರೀಫ. ೨೧-೧); ಈ ವರಸದ ಜಾತ್ರಿ ಬಾಳ ಖಡಕಲೇ ಆಗೂದೈತಿ (ಬೆಂದಯ. ೫೩). ೪. ಕಠೋರನಾದವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದವನು: ಅವರಣ್ಣ ಮೊದಲೆ ಖಡಕು. ಇಂಥಾ ಪತ್ರ ಹೋದರ ಸಾಕು. ತಿರಿಗಿ ಕಳಿಸಿಬಿಡ್ರಿ ಅಂತಾರ (ವೈನಿ. ೩೦೨).

ಖಡಕ್ಕು: ೧. ಖಡಕ್ಕಾದ (Strong) ಬೀರನ್ನು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಬೆಂಜನ್. ೭೫).

ಖಡಕ್ಕಾಗಿ = ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಉತ್ತಮವಾಗಿ: ಒಳ್ಳೇ ಮಸಾಲೆ ಸಾಮಾನು ಹಾಕಿ ಖಡಕ್ಕಾಗಿ ಮಳ್ಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈನಿ. ೨೧೫).

[← ಮರಾ. ಖಡಕ್; ಹಿಂ. ಕಡಕ್]

ಖಡಕ್ಕು 'ಖಡಕು' ನೋ.

ಖಡಖಡ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ. 'ಖಡಖಡನೆ' ಪರಾ.

ಖಡಖಡನೆ (ಅ). 'ಖಡಖಡ' ಎಂದು ಶಬ್ದವಾಗುವಂತೆ: ಖಡಖಡನೆ ಹಲ್ಗಡಿಯುತಲಿ ಗುಡುಗುಡಿಸುವೊ ಘನಘೋಷದಲಿ . . . ಅಡವಿಯ ಲ್ಲಾರ್ಭಟ ಮಾಡಿದಳು (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೯೩). [ಖಡಖಡ + -ಅನೆ$_1$]

ಖಡಖಡಾಟ (ನಾ). ಖಡಖಡ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಗರ್ಜನೆ: ಅತ್ತೆಯ ಗುಡುಗು ತನ್ನ ಖಡಖಡಾಟವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೮). [← ಮರಾ. ಖಡಖಡಾಟ್; ಹಿಂ. ಖಡಖಡಾಹಟ್]

ಖಡಖೋಡು, ಖಡಾಖೋಡು (ನಾ). ಬಲವಾಗಿರುವುದು; ಮಜಬೂತು; ಬಂದೋಬಸ್ತು: ಅವನಿಗೆ ಖಡಖೋಡಾಗಿ . . . ಐಬಿಲ್ಲದೆ ಬಲವುಂಟಾದ್ದು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೫). **ಖಡಾಖೋಡು**: ಈ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ ಖಡಾಖೋಡಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [?]

ಖಡಗಾಯಿ (ನಾ). ಕಹಿಯಾದ ಕಾಯಿ; ವಿಷಗಾಯಿ: ಒಂದೇ ಸವತಿಯ ಬಳ್ಳಿಗೆ ಸೀಕಾಯಿ ಬಿಡುವಂತೆ ಕಹಿ ಖಡಗಾಯಿಯೂ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ದೀಪಹ. II, ೩೭೦).

[ಖಡ$_0$ (< ಕಟ್ಟು$_2$) + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಖಡಚಿ 'ಕಡಚಿ' ನೋ.

ಖಡತರ (ಗು). ಕಠೋರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ; ನಿಷ್ಠುರ: ಹಾಂಗ ಅನಬಾರದಪ್ಪಾ ಅನಂತಾ. ದೇವಿ ಭಾಳ ಖಡತರ (ನಿಸರ್ಗ. ೧೫೪).

[← ಮರಾ. ಖಡತರ್]

ಖಡಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕೊಡಲಿ (?): ಕತ್ತಿ ತೆಡಾಯ ಖಡಲ್ಲಿ ತೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲು ನಾರಾಚ ಗದೆ . . . ಮೊದಲಾದಾ ಬತ್ತೀಶಾಯುಧ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ, ೭೪-೨೧; 1672). [?]

ಖಡಾಖಂಡಿತ (ಗು). ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಖಂಡತುಂಡಾದ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾದ.

ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ = ಖಂಡತುಂಡಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ: ತಾನು ಅಷ್ಟು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು (ಏಳಜೀ. ೯೪); ನರಸಿಂಹ ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಚಹ ಮುಗಿದಿತ್ತು (ಮಾಮನೆ. ೨೬); ಅವಳು ಎಂದೂ ಅವನ ಎದುರಿಗೆ ವಿಚಾರವಾದವನ್ನು ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೀಯಾಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ದೂರಸ. ೧೮೮). [?]

ಖಡಾಖಡಿ$_1$, ಕಡಾಖಡಿ, ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$ (ನಾ). ಖಂಡಿತ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಖಂಡತುಂಡ: ನಾವುಗಳು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಲೇಬೇಕು (ದೌಲತ್. ೨೬೬); ಈ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾದ ಮಾತೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿಹೋಗಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೭); ನಾನು ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆನು (ಬೆಂಜನ್. ೨೦೦). **ಕಡಾಖಡಿ**: (ಕಿ). **ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_1$**: ನಾವು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಮನಗಾಣುವುದರಿಂದ (ರೂಪಸಂ. ೨೦); ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಾಗಿ ನುಡಿದಳು (ಸಂಜೀವಿ. ೧೩೩). [← ಮರಾ. ಖಡಾಖಡೀ]

ಖಡಾಖಡಿ$_2$ 'ಖಾಡಾಖಾಡಿ$_2$' ನೋ.

ಖಡಾಖೋಡು 'ಖಡಖೋಡು' ನೋ.

ಖಡಾಜಂಗಿ, ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾದವಿವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ ಜಗಳ: ಸುರೇಶ ತನ್ನ, ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ನಡುವೆ ಅದ ಖಡಾಜಂಗಿಯ ವಿವರ ಒಪ್ಪಿಸಿದ (ದೀಪಹ. II, ೨೭೮); ಬರುವ ವಾರವೇ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಸಭಾಸದರಲ್ಲಿ 'ಖಡಾಜಂಗಿ' ಆಗುವ ಸಂಭವ ಬಹಳವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಪಿ. ೬). **ಖಾಡಾಜಂಗಿ**: ಶಿನ್ನನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮತ್ತು ತುಂಗಕ್ಕನಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಖಾಡಾಜಂಗಿ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೭).

[← ಮರಾ. ಖಡಾಜಂಗೀ]

ಖಡಾವಿಗೆ 'ಕಡಾವಿಗೆ' ನೋ.

ಖಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣಚೂರು; ಜಲ್ಲಿ: ರಸ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಖಡಿಹಾಕಿ . . . ಸಮಮಾಡುವುದೂ ಸಾಗಿದೆ (ಅನ್ನ. ೧೯೭). ೨. ಗೋಲಿ; ಗುಂಡು (?): ಸಡಗರ ಯಾರಿಂದ ಬಡಿವಾರ ಯಾರಿಂದ ಖಡಿ ಹೊಡದು ಆಡು ಮಗನಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕಲ್ಲ ಜಡಿದೇರಿ ಬರುವ ಸೊಸಿಯಿಂದ (ಗರತಿ. ೧೦೧).

[← ಮರಾ. ಖಡೀ]

ಖಡಿ$_2$ (ನಾ). ಚೂರು; ತುಂಡು: ಕಾಮನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೃಗ ನೇತ್ರೆಯರ ಅವಯವಂಗಳ ಬಲ್ಲವರು ಕೂಡಿ ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿನ ಖಡಿಗಳಂತಿರ್ಪ ಸ್ವರಂಗಳ ನೆನೆಯುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨-೩೦). [< ಕಡಿ$_3$]

ಖಡಿ$_3$ (ನಾ). ಕಟು; ಕಡು (?): ಮಡದಿ ಭಾಗೀರಥಿ ನಿನ್ನ ಖಡಿಯ ಕೋಪವ ಕಂಡು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ, ಏ ಭಾಗೀರಥಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಗನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಹಿಡಿದ ಭೀಷ್ಮನ ಮರತೇನ (ಕರ್ಣಾಕ. ೨೩೭). [< ಕಡಿದು ?]

ಖಡಿಕೆ (ನಾ). = ಖಟಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಟಿಕಾ]

ಖಡಿಚಿ 'ಕಡಚಿ' ನೋ.

ಖಡಿಯ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡು, ಕಡು$_4$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸೀಮೆಸುಣ್ಣ: ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಖಡು, . . . ಮುಂತಾದ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಬೊನ್ನು ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೨); ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಖಡುವಿನಿಂದ ಬರೆದ ಹೆಸರನ್ನು ಓದಿದ (ಪ್ರೇಮತ. ೬೫); ನೀಳವಾದ ಬೈತಲವು . . . ಖಡುವಿನ ನೀಳವಾದ ಗೆರೆಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೧೬); ಖಡುವಿನ ಪುಡಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಿದ್ದೆ ಬಂದಿತಂತೆ (ಸಾಹಿವಿ. ೩೮). **ಕಡು$_4$**: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಖಡೀ, ಖಡು, ಖಡೂ ./ ಸಂ. ಖಡೀ]

ಖಡುಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಡುಗಧಾರೆ 'ಖಟ್ಗಧಾರೆ' ನೋ.

ಖಡುಗಮಿಗ (ನಾ). = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಮೆರೆದುದೆಡಗೈ ರೌದ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಖಡುಗಮಿಗದೊಗಲಿನ ಕರಿ ಗುರಾಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೩-೩೯).

[ಖಡುಗ (< ಖಟ್ಗ) + ಮಿಗ]

ಖಡೆ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡೆಯ 'ಕಡೆಯ$_2$' ನೋ.

ಖಡ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿ; ಕರವಾಳ; ತಲವಾರ: "ಕರವಾಲಮಸಿ ರಿಷ್ಟಿ ಖಡ್ಗಂ ಕೃಪಾಣಮೆಂದಿರಲಡಾಯುಧಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೮-೩೭); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಯ್ಯಾರೆ ಖಡ್ಗಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನರಸಿಯಂ ಹೊಯ್ಯೆಂದು ಪೇಳದಡವಿಗೆ ಕಳುಹಿ ಬಾಯೆಂದನಯ್ಯಯ್ಯೊ ರಾಘವಂ ಕಾರುಣ್ಯನಿಧಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೧೭). ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಕರಡಿ ಕಾಡ್ಗೋಣ ಪೇರ್ಮರೆ ಚಿತ್ರಕಾಯ ಸೂಕರ ಖಡ್ಗ ಕಡವೆಯು (ಭೈರವೇ. ೩-೧೭). ೩. ಎಂಟು ಮಹಾ ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಖಡ್ಗ . . . ಸಂತಾಪಂಗಳೆಂಬಿವೇ ಯೆಂಟು ಮಹಾನರಕಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೭೯).

೪. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯ; ಖಡ್ಗದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯಬಂಧ: (ಕ). 'ಖಟ್ಗ' ಪರಾ. ೫. [ವೀಶೈ] ವೀರಭದ್ರನ ಸ್ತೋತ್ರ: ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಭಕ್ತರಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಲಿಂಗಧೀರಪ್ಪನ ವಂಶದವರು ಬಂದು ವೀರಭದ್ರನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೋದರು (ಊರುಕ. ೧೦೨).

ಖಡ್ಗಹೇಳುವದು = ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ವೀರಭದ್ರದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಕರ (ನಾ). ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೈ; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ: ಖಡ್ಗಕರದಿಂ ಮುನ್ನಲೈದಾಸ್ಥಾನಸಾಲೆಗೆ ಕುಳಿತು ವಿಷ್ಟರದಿ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೨-೫೦). [ಖಡ್ಗ + ಕರ್ಯ]

ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಹೊಳಪು: ಝಗಝಗಿಪ ತನುರುಚಿಯ ಮಿಂಚನು ಮಿಗುವ ಖಡ್ಗಚ್ಛವಿಯ ತಲೆಯೊತ್ತುಗಳ ಚಾವಡಿಯೊಳಗೆ ಕೌರವರಾಯನೈತಂದ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೨೬). [ಖಡ್ಗ + ಛವಿ]

ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತ (ನಾ). ೧. ದಂಪತಿಗಳು ಏಕಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮದಿಂದ ಇರುವುದು: ಖಡ್ಗಧಾರಾವ್ರತವನಾಂತು ದಶರಥನೃಪಂ . . . ತನುಜಾತಕಾಮೇಷ್ಟಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೯೭). 'ಅಸಿಧಾರಾವ್ರತ' ಪರಾ. ೨. ಆಚರಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ವ್ರತ. [ಸಂ. (ಖಡ್ಗ + ಧಾರಾ + ವ್ರತ)]

ಖಡ್ಗಧಾರೆ (ನಾ). = ಖಟ್ಗಧಾರೆ: ಕೋಪಾನಲನಂ ಖಡ್ಗ [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಗ] ಧಾರಾಜಲದಿಂ ನಂದಿಸಲುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩ ವ); ಚೋರರ ಖಡ್ಗಧಾರೆಯಿಂ ಬಸವಳಿದ ಹಸುಳೆಯಂ ತನ್ನಯ ಕುಮಾರನೆಂದೇ ಬಗೆದು ಕರೆಕರೆದು ತಲೆದಡವಿ (ಹಚಕಾ. ೧೩-೨). [ಖಡ್ಗ + ಧಾರೆ]

ಖಡ್ಗಧೇನುಕ (ನಾ). ೧. ಕಿರುಗತ್ತಿ; ಸುರಗಿ: ಕೋಶಗುಪ್ತಗುಲ್ಫಾಂತರಪ್ರಾಪ್ತ ಖಡ್ಗಧೇನುಕಮಾಂಧ್ರ ಧಾನುಷ್ಕಬಲಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೪೫). 'ಅಸಿಧೇನುಕೆ' ಪರಾ. ೨. = ಖಡ್ಗಮೃಗ. [ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಪಿಧಾನ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ; ಖಡ್ಗಕೋಶ: "ಕೋಶಃ, ಪ್ರತ್ಯಾಕಾರಃ, ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ – ಈ ೩ ಒಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೧೯); "ಕೋಶಂ ಖಡ್ಗಪಿಧಾನಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೦). [ಖಡ್ಗ + ಪಿಧಾನ]

ಖಡ್ಗಫಲ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಖಡ್ಗಧಾರೆ. [ಖಡ್ಗ + ಫಲ]

ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ; ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿಧಾನ: ಸ್ವಪಕ್ಷ ಪರಪಕ್ಷ ಹೆಲ್ಲಣೆ ನಿರ್ವಾದ . . . ತಾಳವಟ್ಟವೆಂಬ ನಾನಾವಿಧ ಖಡ್ಗಬಿನ್ನಾಣಮಂ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೩-೧೭ ವ). [ಖಡ್ಗ + ಬಿನ್ನಾಣ]

ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಚಿಹ್ನವುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆ: ನಾಕು ಸುತ್ತೆತ್ತಕೊಲೆಗೆ ಖಡ್ಗಮುದ್ರೆಯದೇಕೆ ನಾನಿದಕಂಜಿ . . . ಕಳುಪಿದಡೆಮ್ಮ ಭೂಕಾಂತನೆನಗೆ ಮುನಿಯನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೮). [ಖಡ್ಗ + ಮುದ್ರೆ]

ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮುಷ್ಟಿ; ಖಡ್ಗಹಸ್ತ: ಹುಯ್ಯಲಿಗೆ ಹೊಗುವಾಳ ತಱಿದನು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿಯ ಕಾಲಭೈರವ ಬೀದಿವರಿದನು ಕೇರಿಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯-೩೬). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿಕೆ: "ತ್ಸರು ಖಡ್ಗಮುಷ್ಟಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೫-೨೧). ೩. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. [ಖಡ್ಗ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಖಡ್ಗಮೃಗ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬುಳ್ಳ ಮೃಗ; ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ: "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಮೃಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೧೧); ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವಾಗ ಖಡ್ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗಿ]ಮೃಗವು ೭೦-೮೦ ವರ್ಷಕಾಲ ಬಾಳುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೮೫). 'ಖಡ್ಗಿ' ಪರಾ. [ಖಡ್ಗ + ಮೃಗ]

ಖಡ್ಗರತ್ನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಒದಗುವ ಏಳು ಅಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಖಡ್ಗ: ಸೌನಂದಕಮೆಂಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೩, ವ); ಜವನನಾಲಗೆಯ. ಪೋಲ್ವೆಯಾದ ಸೌಗಂಧಕಮೆಂಬ ಖಡ್ಗರತ್ನಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೦೧ ವ). [ಖಡ್ಗ + ರತ್ನ]

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಪ್ರಯೋಗದ ವಿದ್ಯೆ. ೨. ಉಳಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ಚಾಣದಿಂದ ಕಂಡರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.

ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯ = ಕಂಡರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದ: ಕಲ್ಲ ಬೆಸಗೆಯ್ದೊ ಅಯ್ಯಣ್ಣ××× ಮಂ ಬರೆದೊ ಖಡ್ಗವಿದ್ಯಸಿದ್ಧಾಚಾರ್ಯ್ಯೊ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೫-೫; 950). [ಖಡ್ಗ + ವಿದ್ಯ]

ಖಡ್ಗಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಪಾಣಿ. ೨. ಭೈರವ: "ತೋರಮೂರ್ತಿಯು ಖಡ್ಗಹಸ್ತಂ ದಿಗಂಬರಂ ಭೈರವನ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೫). [ಖಡ್ಗ + ಹಸ್ತ]

ಖಡ್ಗಾಂಶು (ನಾ). ಖಡ್ಗದ ಕಿರಣ, —ಹೊಳಪು, —ಕಾಂತಿ: ದೆಸೆಯಂ ಖಡ್ಗಾಂಶುಜಾಲಂ ಬೆಳಗೆ ಧರಣಿಯಂ ದಾನಧಾರಾಂಬು ಜೌಗೇಟಿಸೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೫೮). [ಖಡ್ಗ + ಅಂಶು]

ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ; ಕತ್ತಿಕಾಳಗ: ಕೊತ್ತಳದಾಳ್ವೇರಿಯ ಜೆಟ್ಟಿಗರೊಳ್ ಶಸ್ತ್ರಾಶಸ್ತ್ರಿಯುಂ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿಯುಂ ದಂಡಾದಂಡಿಯುಂ ಕಚಾಕಚಿಯುಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩ ವ); ಖಡ್ಗದಿಂ ಖಡ್ಗದಿಂ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧಮಾವುದದು ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ (ಶಮದ. ೧೮೫ ಪ್ರಯೋ); ತರದಿ ದಂಡಾದಂಡಿ ಕೂಡೆ ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ ಭರದ ಮುಷ್ಟಾಮುಷ್ಟಿ ಕೂಡೆ ಕೇಶಾಕೇಶಿ . . . ಯುದ್ಧಮಾದುದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗ ಮತ್ತು ದಂಡಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ (?): ಪಟ್ಟುವಿಡಿದು ಖಡ್ಗಾದಂಡಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವರು (ಬಿರುಗಂ. ೩೫-೧೫). [?]

ಖಡ್ಗಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಬತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೧೪೯). [ಖಡ್ಗ + ಆಸನ]

ಖಡ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಖಡ್ಗಧಾರಿ: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗಳು[ಪಾಠಾಂ. ರು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧). ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ; ಗೇಂಡಾಮೃಗ; ಖಡ್ಗಮೃಗ: ಆ ಪೂತಚರಿತ್ರೆಗೆ ಮೆಯ್ಗಾಪಾಗಿ ಕೃಪಾಣಪಾಣಿಪಲ್ಲವೆಯರ್ ದೇವಾಪಗೆಯ ಕೆಲದ ಖಡ್ಗಿಕಳಾಪಮನನುಕರಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೯೧); ನರಿ ತೋಳ . . . ಸಾರಂಗ ಖಡ್ಗಿಗಳನುಱೆ ಪಿಡಿದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪-೫೯); ಮತ್ತೆಸೆವ ಖಡ್ಗಿ ಮರೆ ಶಾರ್ದೂಲ ಭಲ್ಲೂಕ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೪). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಡ್ಗಿಗ (ನಾ). ಖಡ್ಗವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು: ತಲೆವರಿಗೆಯಲಿ ಖಡ್ಗಿಗರು [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮುಂಕೊಳಿಸಿ ನಿಂದರು (ತೊರರಾ. ೬-೧೩-೨೧). [ಖಡ್ಗ + -ಇಗ]

ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಖಡ್ಗಮೃಗ : ಆಗಳ್ ಪೆತ್ತ ಮಜಿಗಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಬೆದಜಿ ಪೋಗಲಾಜದೆಳಸಿ ನಿಲಲಾಜದೆ ಬಾಯ್ತಿಟ್ಟೊದಜಿ ಪೆಳಜಿ ಪರಿವ ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಂಗಳ ಕರುಣಾಕ್ರಂದನಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೬೦). [ಸಂ. ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕಾ]

ಖಡ್ಗಿಮೃಗ (ನಾ).= ಖಡ್ಗಿಧೇನುಕ: "ವಾದ್ರೀಣಸಃ, ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ-ಈ ೩ ಖಡ್ಗಿಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೪); "ಗಂಡಕಂ ಖಡ್ಗಿ [ಪಾಠಾಂ. ಡ್ಗ] ಮೃಗಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧೧). [ಸಂ.]

ಖಡ್ಡ$_1$ 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಡ್ಡ$_2$ 'ಕಡ್ಡ$_2$' ನೋ.

ಖಡ್ಡಣಿಗೆ 'ಕಡ್ಡಣಿಗೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡತನ 'ಕಡ್ಡತನ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ದಿಟ್ಟತನವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಧೈರ್ಯಗೆಡು: ಅಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ಸೋರ್ಮುಡಿಯ ಸೊನ್ನಾರದ ದೊಡ್ಡ ಮುಡಿಯ ತೆಕ್ಕೆದುಜುಬ ಒಡ್ಡುದೋಜದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೇಸಜು ಮುಡಿಗಟ್ಟ ಖಡ್ಡಳಿದೆಯ್ತಂದರೊಸೆದು (ಭರಚ. ೧೬-೨೪). [ಖಡ್ಡು (< ಕಡ್ಡ$_1$) + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಳ್ಳಿ$_1$)]

ಖಡ್ಡಾಯ 'ಕಡ್ಡಾಯ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_1$ 'ಕಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿ$_2$ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನ; ಧೈರ್ಯ : ಹರಣರಕ್ಷೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮರಣಾಧ್ವರದ ಕೃತಕವನೊಡ್ಡಿದರೆ ಹಿತಕರವಹುದೆ ಬಿಡು ಬೇಗ ಖಡ್ಡಿಯೊಳೇಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕಲಿಯಾಗೇಳು] ರಣಕೆಂದ (ತೆಂರರಾ. ೬-೪೨-೩೧). [< ಕಡ್ಡ$_1$?]

ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧಿ ದ್ರವ್ಯ : ಖಡ್ಡಿಚಿರಾಯತ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೨೪). [ಖಡ್ಡಿ$_1$ (< ಕಡ್ಡಿ) + ಚಿರಾಯತ]

ಖಡ್ಡಿಬತ್ತಿ 'ಕಡ್ಡಿಬತ್ತಿ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿವಲೆ 'ಕಡ್ಡಿವಲೆ' ನೋ.

ಖಡ್ಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಖಂಡಿಸು; ನಿರೋಧಿಸು; ತಡೆ; ನಿಲ್ಲಿಸು (?) : ವಿಷಾನಲಾಗ್ರವನಡ್ಡವಿಸಿ ಘಡ ಹೋಗದಿರು ಹೋಗದಿರು ನಿಲ್ಲೆನುತ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಕರೆದಡೆ ಕರಾಗ್ರಕೆ ಗೆಡ್ಡೆ ಸಹಿತೈತಂದುದಾ ವಿಷದೊಡ್ಡು (ನಿಭಾಗ. ೭-೬-೪೪); ಖಡ್ಡಿಸಿದರೆಂತಜುವರೆನ್ನನು ಜಡ್ಡಮತಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೮-೮); ಖಳ ಖಡ್ಡಿಸುತ ಬೆಂಬತ್ತಿದನು ನಿಲು ಹೋಗದಿರು ಎನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫); "ಹಟಮಾಡು" (ನಿಭಾಗ. ಕೋಶ). [< ಖಂಡಿಸು ?]

ಖಡ್ಡು 'ಕಡ್ಡ$_1$' ನೋ.

ಖಣ$_1$ (ನಾ). ೧. = ಕಳ್ಳ$_3$ ೧ : ಕಾಳು ಪೂರಾ ಒಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಖಣವ ಮಾಡಿ, ಹಂತಿಯ ಕಟ್ಟಿ, ಕಾಳು ತುಳಿಸಿ, ತೂರಿ ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೭). ೨. ಕಣದ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ: ಖಣಾ ಕತರಿಗೆಯಿಲ್ಲ ಸುಂಕ ಗಣಾಚಾರಯಿಲ್ಲ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೪೬-೪; 1653). ೩. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ರಂಗ; ಅಖಾಡ: ಪೌರುಷವು ದೈವದ ಕೂಡ ಗುದ್ದಾಡುವ ಕುಸ್ತಿಯ (ಕಣ, ಕಳ) ಖಣವೆಂದೂ . . . ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಸಿಕರು ಹೇಳುವರು (ಸಾಹಿವಿ. ೪೪). ೪. ಸೆಳೆ; ಖಾನೆ: ತಾನು ಬರೆಯುವ ಮೇಜಿಗೆ ಬಂದ. ಆದರ ಖಣದೊಳಗಿಂದ ಆ ಪತ್ರ ತೆಗೆದ (ಮೂರುದಾ. ೨೦೪). ೫. (?): ಇದೊಂದು ದೂಳಿಚಿತ್ರದ ಖಣಮೆಂದು ಮೆಯ್ಯೊರಸಿ ಧೀಂಕಿಡುವರ್ ಕಡೆಯೊಳ್ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅನಂಪು. ೬-೪೪); ಮಂಜಿನಿಂ ಸುರಿವ ಖಣಕಮೃತಮಂ ನೀವರೆ ನಿಖಿಲ ಜನದಿಂ ಗುಣವೆತ್ತ ಪುರುಷಜನ್ಮವ ಕೆಡಿಪರೆ ತಪಾಗ್ರಣಿಯಾಗದಿಹ ಪರದೊಳು (ಲಿಂಗಪು. ೧೧-೩೪); ಖಣವು, ರಣವು, ಜನವು ಹೆಣವು ಸಾವಿಗಾಗಿ ದುಡಿವರೆ (ಗಂಗಾವ. ೫೯-೧೩). [< ಕಳ್ಳ$_3$]

ಖಣ$_2$ 'ಕಣ್ಣ$_2$' ನೋ.

ಖಣಖಣ 'ಕಣಕಣ' ನೋ.

ಖಣತ್ಕಾರ (ನಾ). ಖಣಖಣ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ : ಬಾಣಾಸಾರ ಘೋರ ಧ್ವನಿಯುಮಸಿಖಣತ್ಕಾರಮುಂ ಪರ್ವಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೭); ಖಡ್ಗದ ಖಣತ್ಕಾರಂಗಳಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭೪-೧೭). [ಸಂ.]

ಖಣತ್ಕೃತಿ (ನಾ). = ಖಣತ್ಕಾರ : ಆ ಸದ್ದನತಿಗಳೆದು ಕೈದುಗಳ ಕರ್ಬುನ ಖಣತ್ಕೃತಿಗಳೇರ್ದುವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೬-೫೬). [ಸಂ.]

ಖಣಯ 'ಕಣೆಯ$_3$' ನೋ.

ಖಣಿ$_1$ 'ಕಣಿ$_2$' ನೋ.

ಖಣಿ$_2$ 'ಕಣಿ$_6$' ನೋ.

ಖಣಿ$_3$ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖಣಿಗುಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಖಣಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಖಣಖಣ ಸದ್ದುಮಾಡು : ಕಲ್ಲುದಾರಿ ಅವನ ಕತ್ತೆಯ ಚುರುಕುಗೊರಸುಗಳ ಹೊಡೆತದಲ್ಲಿ ಖಣಿಗುಟ್ಟ ಹೊಗೆಯುಗುಳುತ್ತದೆ (ನಗೆಹೊ. ೪).

ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತ ಚೇಗಿನ ಮರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಟ್ಟಿದರೆ ಖಣಿಖಣಿಗುಟ್ಟುವಂತಿರುತ್ತದೆ (ನಾಪದ. ೪). [ಖಣಿ$_3$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಖಣಿತೆಗಾರ (ನಾ). (?) : ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಮಂದಿ ನೆಲಧೊರೆಗಳ ಹುರುಳುಗೆ[ಗ]ಡಿ ಖಣಿತೆಗಾರರನ್ನೆಂದು ಸಾತ್ಯಕಿಯು ಕೋಪವಂ ಧರಿಸಿದಂ (ತುರಂಗ. ೪೫-೨೨). ℙ 'ಭಣಿತೆಗಾರ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ ವಿರಬಹುದೆ? [?]

ಖಣಿಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖತ, ಕತ್ತು$_4$, ಖತ್ತ, ಖತ್ತು (ನಾ). ೧. ಕೈಬರೆಹ; ಬರೆವಣಿಗೆ. ೨. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ. ೩. ಬರೆಯುವವನು; ಕರಣಿಕ; ಕಾರಕೂನ: ಖತ ಸುಬ್ಬರಾವ ಮುನಷಿ ಹಜೂರಹ ಮೊಕ್ಕಾಮ ನಂಜನಗೂಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೯೪-೪೫; 1843). **ಕತ್ತು$_4$** : (ಕಿ). **ಖತ್ತ**: ೨. ಖತ್ತ ಅಶ್ವಥನಾರಣ್ಯೆಯ ಮುನಶಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೦, ೪೩-೪೭; 1812). **ಖತ್ತು**: ೨. ೧೮೧೨ನೇ ಇಸವಿ ಖತ್ತು ಮುನಶಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಹಜೂರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೨-೧೮; 1812). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖತ್ಮ್; ಮರಾ. ಖತ]

ಖತಂ (ನಾ). ಮುಕ್ತಾಯ; ಸಮಾಪ್ತಿ : ಖತಂ ಆತು ಅವನ ಡ್ರೈವರ್‌ಗಿರಿ (ಬೆಂಗಬ. ೧೭೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತಮ್]

ಖತಮಾಲ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೨. ಹೊಗೆ; ಧೂಮ. [ಸಂ.]

ಖತಲ್ 'ಖತಲು' ನೋ.

ಖತಲು, ಖತಲ್ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ : ಸದರಿ ಸೋಜರರು ಬಾರು ಜನರಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಹೊಡದು ಖತಲು ಮಾಡಿ ತೋಪುಗಳ ಕಸಕೊಂಡರು (ಹೈದರ. ೭೦). **ಖತಲ್** : ತಕರಾರು ಮಾಡಿದರೆ ಖತಲ್ ಮಾಡಿಯೇನು (ಮುಸುಗ. ೧೪). [← ಅರ. ಕತ್ಲ್; ಮರಾ. ಕತಲ್, ಕತ್ತಲ್]

ಖತಾಯತಿ, ಖತಾಯಿತಿ (ನಾ). ದಾಖಲೆ; ನಮೂದು; ಉಲ್ಲೇಖ : ಜಪ್ತಿಮಾಡಲು ಯಾವ ಸ್ವತ್ತು ದೊರೆಯದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಹಾತಗಾದೆ ನೋಟೀಸಿನ ಮೇಲೆ ತಾರೀಖಿನೊಡನೆ ಖತಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೭೪). **ಖತಾಯಿತಿ** : ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಯಾವ ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಖತಾಯಿತಿಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟರಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಆ ನಮೂನೆಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಧಾನ. ೧೨೪). [← ಹಿಂ. ಖತಿಯಾನಾ, ಖತಿಯಾನೀ]

ಖತಾಯಿತಿ 'ಖತಾಯತಿ' ನೋ.

ಖತಾವಣಿ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.

ಖತಾವಣೆ 'ಕಥಾವಣಿ' ನೋ.

ಖತಿ$_1$, ಕತಿ, ಕಾತಿ$_1$, ಖಾತಿ (ನಾ). ೧. ರೇಗುವಿಕೆ; ಕೋಪ; ಕ್ರೋಧ: ಸಸಿ ವರುಣದಿಗುವಧುವನಾಲಿಂಗಿಸಲು ಕುಮುದಿನಿ ಖತಿಯ ಹಿಡಿದಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೧೩); ಹಿತವನಾಗಿಯೆ ಬಂದು ನೀ ಪರಿಮಿತದಿ ಹೇಳಿದಡಾನು ಕೇಳುವೆ ಖತಿಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ನೆರೆದ ಸಭೆಯಲಿ ಗಳಹೆ ಸೈರಿಸೆನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೭); ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶಬರರೂಪವಂ ತೊಟ್ಟು ಬಂದಡ್ಡೈಸಿದಂ ಖತಿಯೊಳು (ವೀಶ್ಕೃಪು. ೩-೧-೯). ೨. ದುಃಖ. 'ಖತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೩. ಉಭಯಸಂಕಟ; ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಿತಿ: (ರೀವ್). **ಕತಿ**: ೧. "ಕಿನಿಸು" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೧೬); ಕತಿಯಿಂದ ತಬ್ಬಿರುವಾತನೊಡನೆ . . . ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೧೩-೧). 'ಕತಿಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಕಾತಿ$_1$**: ೧. ರಾಮನೆಂಬುವನು . . . ಕಾತಿಯಿಂ ತನ್ನನುಜ ವಾನರಯೂಥ ಸಹಿತವೆ ಬಂದು ಕಟ್ಟಿದ ಸೇತುವನು ಮುತ್ತಿದನು ಲಂಕೆಯನು (ಕೌಶಿರಾ. ೩೯-೨೪). **ಖಾತಿ**: ೧. ಪರಶುರಾಮನ ಖಾತಿಗಂಬುಧಿ ನೆಲನ ಬಿಡುವಂತೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೪೪); ತನುಜ ಸಾಕೇಳೇಳು ಖಾತಿಯ ನೆನಹು ನಮ್ಮೊಳಗಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೩೯); ಒಂಟಿತನವೇ, ಸೆರೆಯೆ, ಬೀರ್ಗಲ್ಲೆ, ಕೋವಿಯಂಜಿಕೆಯೆ ತನ್ನವರೆ ಹೇರುತಿಹ ಅಪವಾದ ಭೀತಿಯೇ ಖಾತಿಯೆ? (ಅಮತಂ. ೨೩-೫).

[?]

ಖತ್ತಿ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.

ಖತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಡು; ಶಾಂತವಾಗು: ರತಿಕಲೆಯೊಳತಿಚದುರೆ ಅತಿಮಿತಿಯು ಮಾತಿನೊಳು ಖತಿಗಳೆದ ಮೊಗವು ಸೊಬಗಿನಾ ಸುದತಿ ಕಂಡತಿಬಯಸದಿಹರೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೫೩).

[ಖತಿ$_1$ + ಕಳೆ$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್, ಕತಿಗೊಳ್, ಖತಿಗೊಳ್ಳು, ಖಾತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಪಗೊಳ್ಳು; ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳು; ಕ್ರುದ್ಧನಾಗು: ನಿಮ್ಮ ಮಾವನ ಕುಱುದಱಿಗೆ ಖತಿಗೊಂಡು ಕಾದಿ ವಿರಾಟ ಕೈಕೆಯರು ತುಱುಗಿದರು ತೆತ್ತೀಸರಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೮); ಕಾಲರುದ್ರನ ನಿಶಿತ [ಪಾಠಾಂ. ವಿಷಮ] ಕೋಪಜ್ವಾಲೆಗಿಮ್ಮಿಗಿಲೆನಲು ಖತಿಗೊಂಡ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩); ಸತಿಯರೊಲಿದು ಪರಸಿದುದೆಯನುಗ್ರಹ ಖತಿಗೊಂಡು ನುಡಿದುದೆ ಶಾಪ (ಹದಿಬ. ೨-೪೪). **ಕತಿಗೊಳ್**: ೧. ಮನದೊಳ್ ಕತಿಗೊಳ್ಳದೆ ಸೈರಿಪರಂ . . . ಕೊಂಡು ಕೊನೆವರ್ (ನೀತಿಮಂ. II, ೮೧೫). **ಖತಿಗೊಳ್ಳು**: ೧. ಖತಿಗೊಂಡು ಹೋದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕರುಣೆ ಅವತರಿಸಿತು (ಈಪಸೊ. ೧೧೪). ೨. ದುಃಖಗೊಳ್ಳು; ವ್ಯಥೆಪಡು; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು: ಕ್ಷತಿಯಿಂದ ಖತಿಯಿಂದ ಕಾಯುವವನಾಗದೆ ತಾನೇ ಖತಿಗೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅರ್ಜುನ (ಭಾರದ. ೧೧೭). **ಖಾತಿಗೊಳ್**: ೨. ಕಂಥೆ ಕತ್ತಲಿಟ್ಟು ಗರಳದಂತೆ ರಾಹುವರ್ಣವೇಱೆ ಕಂಡು ಖಾತಿಗೊಂಡು ಚಿಂತೆಗೊಂಡು ಮೇಗ ನೋಡಿ ಸುಯ್ದು (ತಿಱುತೊಂ. ೨೩೬-೧೧); ಹೆತ್ತಮಕ್ಕಳ ಬಿಡು ಪೃಥಾಸುತರತ್ತ ತಿರುಗೆನೆ ಖಾತಿಗೊಂಡೆನು ಮತ್ತೆ ಮುನಿಯದಿರೆಂದು ವಿದುರನನಪ್ಪಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೧೯).

[ಖತಿ$_1$ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖತಿಗೊಳ್ಳು 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಖತಿನೆಡು, ಖತೆನೆಡು (ಕ್ರಿ). ತುಕ್ಕುಹಿಡಿ; ಜಂಗುತಿನ್ನು: ಖತಿನೆಟ್ಟ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಸಿ ಜಲಜವಾಯುವಿನ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ಜಂಗು ಹೊರಟುಹೋಗಿ ಧಾತುಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೧). **ಖತೆನೆಡು**: ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಯಂತ್ರವನ್ನು . . . ನಡಿಸದೆ ಹಾಗೇ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಖತೆನೆಟ್ಟು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೭೨).

[ಖತ್ತಿ$_2$ (< ಕತ್ತ$_3$) + ನೆಡು (< ನಡು$_1$)]

ಖತಿಲಕ (ನಾ). ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ತಿಲಕದಂತಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಖತೀಬ (ನಾ). (ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ) ಖುತ್ಬ ಪಠಿಸುವವನು; ಪ್ರವಚನಕಾರ; ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ: ಒಬ್ಬ ಖತೀಬನು ಎದ್ದುನಿಂತು . . . ಸದಾಚರಣೆಯನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೭).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಖತೀಬ್]

ಖತೆ 'ಕತ್ತ$_3$' ನೋ.

ಖತೆನೆಡು 'ಖತಿನೆಡು' ನೋ.

ಖತ್ತ 'ಖತ' ನೋ.

ಖತ್ತು 'ಖತ' ನೋ.

ಖತ್ರ 'ಕತ್ತರ$_1$' ನೋ.

ಖತ್ವ (ನಾ). = ಖಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ . . . ಉಂಟರೆಯೆಡೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ಖದಖದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಅದುರು (?): ಹೊಂಗೆಜ್ಜೆಯುಲಿಯೆ ಕಾಂಚೀಧಾಮ ಖದಖದಿಸೆ ಪಿಂಗದರ್ಧೋರುಕಂ ಚಲಿಸೆ . . . ನಟಿಸು ತಿರ್ದಳು (ಚತುಪು. ೧-೪-೭೫). [< ಕದಕದಿಸು ?]

ಖದರ (ನಾ). ಬೆಲೆ; ಗುಣ; ಪ್ರಭಾವ; ಶಕ್ತಿ: ಆಟದ ಖದರ ಗೊತ್ತಾಗುವದು (ಚಂದತೋ. ೧೯೫).

[← ಅರ. ಕದ್ರ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕದರ್]

ಖದಾಯ (ನಾ). (?): ಗಾಜುಗಳ ಲಕ್ಕಗಳನ್ನು ಗಲ್ಲಕ್ಕಿಟ್ಟು ಬಿಡುಗಡೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಗಾಜುಗಳ ಸಂದಿನೊಳಗಿಂದ ಪರಾವರ್ತಿಸಿದಳು. ಬಾಬೂ ಕೂಡ ಅವಳು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಆ ಖದಾಯ, ಈ ಬದಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಿಂತನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೩೦). [?]

ಖದಿರ (ನಾ). ೧. ಕಗ್ಗಲಿಮರ; ಕಾಚಿನಮರ: ನ್ಯಗ್ರೋಧ ಶಮ್ಯಪಾಮಾರ್ಗಖದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕ ಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೬-೨೧); ಅತ್ತಿ ಕಪಿತ್ಥವಿಪ್ಪೆ ಖದಿರಂ ಮದನಂ ಕರಿಕಕ್ಕೆ (ನಳಚಂ. ೭೧). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಅಂಟು; ಕಾಚು: ಖದಿರ ಕಷಾಯದ ತೋಯಂ ಪದಿನಾರ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಕಲಸಿಕೊಂಡಾ ಪುಡಿಯಂ ಮಿದಿದು . . . ಖೈರಗುಳಿಗೆಯ ಮಾಱ್ಕೆ (ಲೋಕೋಪ. ೭-೧೦). [ಸಂ.]

ಖದಿರಕ (ನಾ). = ಖದಿರ೧: ಬೆತ್ತ ಬೆವಗರ ಯಣಲೆ ಮುಳ್ಳರ ಮುತ್ತು ಖದಿರಕ [ಪಾಠಾಂ. ಕಾತರು, ಖಾದಿರ] ಕರ್ಣಕಾರದ ಮೊತ್ತವಿವ ನೋಡಬಲೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೬). [ಸಂ.]

ಖದಿರಗುಳಿಕೆ, ಖದಿರಗುಳಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಚಿನ ಗುಳಿಗೆ, —ಉಂಡೆ: ಮೃಗಮದಮಿಲಿತ ಖದಿರಗುಳಿಕಾ ಬಹುಲ ಕರ್ಪೂರ ಪರೀತ ಮುಖವಾಸಂಗಳುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೨ವ). **ಖದಿರಗುಳಿಕೆ**: ಮೃಗಮದ ಖದಿರಗುಳಿಕಾ ಬಹಳ ಕರ್ಪೂರ ಪಾಳೀ ಸಂಮಿಶ್ರ ತಾಂಬೂಲ ದ್ವಿಗುಣಿತವದನಾರವಿಂದಾಮೋದನುಮಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೭ವ).

[ಖದಿರ + ಗುಳಿಕೆ]

ಖದಿರಗುಳಿಕೆ 'ಖದಿರಗುಳಿಕೆ' ನೋ.

ಖದಿರತಾಂಬೂಲ (ನಾ). ಕಾಚು ಸಹಿತವಾದ ತಾಂಬೂಲ: (ಕಿ).

[ಖದಿರ + ತಾಂಬೂಲ]

ಖಿದಿರರಾಗ (ನಾ). ಕಾಟಿನ ಬಣ್ಣ : ಅವಳ ಬೆರಳುಗಳು ತಾಂಬೂಲ ಪತ್ರವನ್ನು ಖಿದಿರರಾಗದಿಂದ ರಂಜಿಸಿಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾದವು (ಬಾಣಭ. ೨೪). [ಖಿದಿರ + ರಾಗ]

ಖಿದಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ ; ಮುಟ್ಟಿಲುಮುರಿಕೆ. [ಸಂ. ಖಿದಿರಿ]

ಖಿದೀಮ 'ಕದೀಮು' ನೋ.

ಖಿದೀಮತನ (ನಾ). ಕದೀಮನಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಚಂಡತನ : ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಖಿದೀಮತನಕ್ಕಾಗಿ, ಗುರುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಮನೆಯ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು (ಜೀವಿಸಿಕ. ೯೪). [ಖಿದೀಮು (< ಕದೀಮು) + – ತನ]

ಖಿದ್ದರ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ ; ಉರುಟುಬಟ್ಟೆ ; ಖಾದಿ. 'ಖದ್ದರಧಾರಿ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಖದ್ದರ ; ಖದ್ದರ್]

ಖದ್ದರಧಾರಿ (ನಾ). ಖಾದಿ ಧರಿಸಿದವನು : ಸಮರಕೆ ನಲವಾ ಖದ್ದರಧಾರಿಗೆ ಸೆರೆಮನೆ ಅದು ಶಾ ತಪ್ಪಿಸಿತೆ ? (ತುಟಿಪಿಪಾ. ೧೬೧). [ಖದ್ದರ + –ಧಾರಿ]

ಖದ್ದಿ 'ಕದ್ದಿ' ನೋ.

ಖದ್ದಿಕಾಲಿ 'ಕದ್ದಿಕಾಲಿ' ನೋ.

ಖದ್ಮೋತ (ನಾ). ೧. ನೇಸರು ; ಸೂರ್ಯ : ಮಿಸುಪ ಕಲಧೌತ ಪುಂಖಪ್ರಸರಂ ಖದ್ಮೋತತತಿವೊಲಾದುದು ನಭದೊಳ್ (ಜಗಿ.ರಾ೩–೧೨); ಮಾನ್ಯಕಿಗೆ ಖದ್ಮೋತ ಸನ್ನಿಭಂ (ಕೃವಿಭಾ. ೧೮–೫೧). ೨. ಮಿಂಚು ; ಹುಳು ; ಮಿಣುಕುಹುಳು : "ಮಿಂಚುಬುಬುವಂತ ಖದ್ಮೋತಮಕ್ಕಳ್" (ಮಂಗರಾ. ೫೩–೧೦) ; ಶೇಷಮಹಾನಾಗಫಣಾಮಣಿದ್ಯುತಿಯನೇಂ ಖದ್ಮೋತದೊಳ್ ಕಾಣ್ಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೭೬) ; ಮರುಳೆ ನೀ ಬಲು ಬಣ್ಣವಿದೆ ಖದ್ಮೋತ ರವಿಯಹುದೆ (ಶಾತಿಶಾ. ೨೧–೨೦). [ಸಂ.]

ಖದ್ಮೋತಕುಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕುಲ, —ವಂಶ : ಜಾತರಹಿತನು ಜನಿಸಿದನು ಖದ್ಮೋತಕುಲದಲಿ . . . ದಶರಥನ್ಯಪನ ಗರ್ಭದಲಿ (ತೊರಥ. ೧–೨–೧೯). [ಖದ್ಮೋತ + ಕುಲ]

ಖದ್ಮೋತದೀಧಿತಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿ, —ಪ್ರಕಾಶ : ಹೊಳೆವಿ ಮುಸುಂಡಿ ಶ್ರೀಕೂಲ ಕೊಂತ ಪ್ರಸರಕಾಂತಿಗಳೆಳಸಿದವು ಖದ್ಮೋತದೀಧಿತಿಯ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ.ರಿ. ೧೫–೯). [ಖದ್ಮೋತ + ದೀಧಿತಿ]

ಖದ್ಮೋತಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ : ಹೊಯ್ಲುಗಳ ಗಡಿಯಲಿ ಹೊರಳಿಗಿಡಿ ಝೊಂಪಿಸಿದುವುರುಖದ್ಮೋತಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೭–೧೩). [ಖದ್ಮೋತ + ಮಂಡಲ]

ಖದ್ಮೋತರಾಸಿ (ನಾ). ಮಿಂಚುಹುಳುಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ತಳತ ಮಿಂಚಿನ ಮುರಿವುಗಳೊ ತನ ಹೊಳಹುಗಳೊ ಖಂಡಿಯದ ಧಾರೆಯು ಕೊಳಗಿಡಿಯೊ ಖದ್ಮೋತರಾಸಿಯೊ ಹೇಳಲೇನದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ.ರಿ. ೧೪–೬). [ಖದ್ಮೋತ + ರಾಸಿ]

ಖದ್ರು (ನಾ). ಕಶ್ಯಪನ ಹೆಂಡತಿ ; ಸರ್ಪಗಳ ತಾಯಿ : ಖದ್ರುವಿನಿಂ ಭುಜಂಗಮರು ಉದಿಸಿದರು (ತೊರಥ. ೩–೧೪೦). [< ಸಂ. ಕದ್ರು]

ಖನಕ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : (೪). ೨. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆಯುವವನು ; ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು : ಖಜಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಖನಕರು . . . ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೊಡಬಹುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೪೨). ೩. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವವನು ; ಕನ್ನಗಳ್ಳ. ೪. ಹೆಗ್ಗಣ ; ಮೂಷಿಕ : "ಉಂದುರಃ, ಖನಕಃ – ಈ ೨ ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಹ ಲಾ ಯು. ೩೯–೮೨) ; "ಖನಕಮುಂದುರುವೆನಲು ಹೆಗ್ಗಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೯–೧೨). [ಸಂ.]

ಖನನ (ನಾ). ೧. ತೋಡುವಿಕೆ ; ಅಗೆತ : ಕಂಸಪ್ರೇಕ್ಷಿತ ಕ್ಷಿತಿಖನನ ಪರಿಶಲಾಕಾತತಿಯೆನೆ ದಶನಂಕು ನಿಮಿರೆ (ಜಗಿ. ೩–೪೩) ; ಇದಿರೂಂಡನಾಕಾ ತಟಾಕ ಖನನೋದ್ಯೋಗನು (ಖದ್ದರಾ. ೪–೧೪). ೨. ಕನ್ನ ಕೊರೆಯುವುದು : ಇಲ್ಲಿಯಂ ಬಂದಿ ಮಂತ್ರಿಲ್ ಖನನ ಪ್ರಾರಂಭಂ ಚಿಗುರ್ವಾದಿಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೧೬). ೩. ಹೊಣವನ್ನು ಹೂಳುವುದು ; ಮಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಖನನತಂತ್ರ (ನಾ). ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಿದ್ಧಿಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಹನ ತಂತ್ರ, ದರ್ಶನತಂತ್ರ, ಖನನತಂತ್ರ, ಬಂಧನತಂತ್ರ, ವಶೀಕರತಂತ್ರಾದಿ ತಾಂತ್ರಿಕಸಿದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೫೧). [ಖನನ + ತಂತ್ರ]

ಖನಿ (ನಾ). ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ ; ಗಣಿ ; ಆಕರ : "ಖನಿ ಗುಂಜಮಾಕರಂ ಆಕರಂ ಖನಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ ೩೧–೫) ; ಅಖಂಡ ತೇಜೋರಾಶಿ ಖನಿಯಾಗಿ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಬೆಳಗಿತಾ ಮುನಿಯ ಕಕ್ಷೆ (ವಂಕಾಣಾ. ೧–೧–೬೯) ; ಈ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಖನಿಯ ನಡುವೆ ಆ ಆಸೂಯೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿಸಿತು (ಶಾಂತಕಾ. ೧೨೪). [ಸಂ.]

ಖನಿಜ (ನಾ). ಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುದುದು ; ಲೋಹ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು : ಕಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾರಣ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಖನಿಜಗಳು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೯೦) ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲವೂ ಖನಿಜ, ಉದ್ಭಿಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಅಂಡಜ, ಜರಾಯುಜ ಎಂಬ ಪಂಚವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಪಡಿದಾ. II, ೧೪೧೫). [ಸಂ.]

ಖನಿಜಚೂರ್ಣಾಕ (ನಾ). ಖನಿಜಗಳನ್ನು ಚೂರು ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ : (spalder. ೩೦೫೩). [ಖನಿಜ + ಚೂರ್ಣಕ]

ಖನಿಜತೈಲ (ನಾ). ಗಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಎಣ್ಣೆ ; ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆ ; ಕಲ್ಲೆಣ್ಣೆ : ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಖನಿಜತೈಲ (ಚಮುಣಿಎಣ್ಣೆ) ಹಾಕಿ ಹಚ್ಚಬೇಡ್ಡೊಂದು ದೀಪಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೧೫೬). [ಖನಿಜ + ತೈಲ]

ಖನಿತ್ರ (ನಾ). ಅಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಗುದ್ದಲಿ : ಅದಱಂ ಭೂಪಾಲ ಖಿನ್ನಿಂದಲಗುಳ್ದ ತಿಕ ಖಾತ್ರಂಗಳಂ ನೋಡ ವಲ್ಲೀಕಮೆಂಬಳ್ಕರ್ಂ ದೇವಂ (ವಂಕಾಪು. ೯–೪). [ಸಂ.]

ಖಿನ್ನ (ನಾ). ನಾಶ (?) : ಎನ್ನ ನೂಯದಿ ನಾನು ಖಿನ್ನಮಾಡುತಶ್ಚಮೆಯ ಮುನ್ನುಪಶಿಪಿಸಿದಿಗೆ ಕ್ಷತಿಯೊಳಿಗೆ (ಹಮಚ. ೩೨೦). [?]

ಖಿನ್ನೋಜೆ (ನಾ). ಖಿನ್ನೋಜ ದೇಶದವನು : ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳ್ಕಿಷ್ಕಿಯರು ಖಿನ್ನೋಜಿಗಳೊಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ತುರುಕರು ಒಂದು ದೆಸೆಯೊಳು ಖಾನರು ಬಲವೆರಲು ಪೋಯೆಂದು ರಾಮನ ಮುಂಸುಕಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦–೩೬). [← ಮರಾ. ಕನೋಜೀ ; ಹಿಂ. ಕನೌಜಿಯಾ]

ಖಿಪ (ನಾ). ಖರ್ಚು ; ಮಾರಾಟ ; ವಿಲ್ಕಯ : ಈ ಮಾಲಿಗೆ ಯಾವಾ ಗಾದರೂ ಖಿಪವು ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯ್ಕಾ. ೪೪). 'ಖಿಪಿಸು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಖಿಪ್]

ಖಿಪಲಿ (ನಾ). ಗೋಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗೋಧಿ– ಕೆಂಪು, ಖಿಪಲಿ, ಹೊಳೆಯೆಂಬ ಮೂರು ಜಾತಿಗಳು ಈ ಜಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಕಳಾಗ. ೨೬೧). [← ಮರಾ. ಖಪಲಾ]

ಖಿಪಿಸು 'ಖಿಪಿಸು' ನೋ.

ಖಿಪಾಸು 'ಖಿಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪಿಸು, ಖಪಸು, ಖಪಾಸು, ಖಪ್ಪಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ೧. ಕ್ರಯವಾಗು; ಮಾರಾಟವಾಗು; ಖರ್ಚಾಗು: ಈ ಮಾಲವು ಇಲ್ಲೆ ಬಹಳ ಖಪಿಸುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫೧). **ಖಪಸು**: ೧. ತೊಯಿದದ್ದು . . . ಸತ್ವ ಇಲ್ಲದಂಥಾದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾಲು ಖಪಸುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೩). **ಖಪಾಸು**: ೧. ಇಂಥಾ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ . . . ಬಹಳ ಮಾಲ ಖಪಾಸುವ ಸಂಭವ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩೩). **ಖಪ್ಪಸು**: ೨. ಖರ್ಚುಮಾಡು; ವೆಚ್ಚಮಾಡು. ೩. (ಆಲಂ) ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡು: ಎರಡೂ ಹುಡುಗೂರ್ನ ಖಪ್ಪಸೋದೇನು ಜಡಾ ಅಲ್ಲಾ (ದೀಪಹ. II, ೧೮). [ಖಪ + ಇಸ್ಸು]

ಖಪುರ (ನಾ). ೧. ಅಡಕೆಮರ; ಪೂಗ. ೨. ತ್ರಿಪುರ; ಶಿವನಿಂದ ನಾಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೂರು ಪಟ್ಟಣಗಳು. ೩. ಮುಖ. ೪. ಮರ; ವೃಕ್ಷ. ೫. ಕೋಣ; ಮಹಿಷ. ೬. ಅವಮಾನ: "ತ್ರಿಪುರ ಪೂಗಂ ವಕ್ತ್ರ ಭೂಜಾಪಮಾನ ಲುಲಾಯಂ ಖಪುರಾಭಿಧಾನ" (ನಾನಾರ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ಖಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಹೂವು; ಗಗನಕುಸುಮ; ಅಸಂಭವವಾದುದು: ಪಿರಿದುಂ ಬಿದಿ ನಿಜಜನ್ಮಾಕರಮೆನಿಸಿದ ಪದ್ಮ ಜಾತಿಗಂ ಮ್ಲಾನತೆಯಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿದನೆನೆ ಮತ್ತಿತರರೊಳಾದಂ ಮಾಟ್ಪ ಕೃಪೆ ಖಪುಷ್ಪಮದಲ್ತೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೧೪). [ಖ$_2$ + ಪುಷ್ಪ]

ಖಪ್ಪರ 'ಕಪ್ಪರ$_2$' ನೋ.

ಖಪ್ಪಲಿ 'ಕಪ್ಪರಿ' ನೋ.

ಖಪ್ಪಸು 'ಖಪಿಸು' ನೋ.

ಖಪ್ರವಾಹ (ನಾ). ಬಾಂದೊರೆ; ದೇವಗಂಗೆ. [ಖ$_2$ + ಪ್ರವಾಹ]

ಖಪ್ರವಾಹಜೂಟ (ನಾ). ದೇವಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. [ಖಪ್ರವಾಹ + ಜೂಟ]

ಖಬರ 'ಖಬರು' ನೋ.

ಖಬರದಾರ್ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ನೋ.

ಖಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬರಿ (ನಾ). ಸುದ್ದಿ; ವಾರ್ತೆ; ಸಮಾಚಾರ (?): ಪುತಳಾಬಾಯಿ ಅಕ್ಕಾವರು ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವಾಳಾ ತಿಂದು ಸತ್ತರೂ ಅಂತ ಖಬರೀ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡೂದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೬೮). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರು, ಕಬರ್ರು$_3$, ಖಬರ (ನಾ). ಅರಿವು; ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಪ್ರಜ್ಞೆ: ವರುಷವರುಷಕ್ಕು ಕಂದಕಗಳು ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಆಗುವದರ ಖಬರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೮); ಕೆಸರು ಆ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬಿ ಹೊರಚೆಲ್ಲಿತಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಖಬರು ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬನಸಿ. ೧೪೮); ನೆಲದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೂಸಿನ ಖಬರಿಲ್ಲದೆ ಧೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು (ಅನ್ನ. ೧೪೨). **ಕಬರ್ರು**$_3$: ಮೈಯಾಗೆ ಕಬರು ಇಲ್ಲದೆ ಯಂಡ್ತಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಡೀತವ್ನೆ (ಬೆಂಗಬ. ೧೭). **ಖಬರ**: ಮೈಮೇಗೆ ಖಬರ ತಪ್ಪಿತ್ತೋ ಏನೊ! (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೫೮).

ಖಬರತಪ್ಪು = ಖಬರುಹಾರು: ನನ್ನ ಮುಂಗೈ ರಕ್ತ ನೋಡಿ ಖಬರತಪ್ಪಿದವರ ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿದಳು (ವೈನಿ. ೭೨). ಖಬರುಹಾರು = ಎಚ್ಚರದಪ್ಪು; ಹೌಹಾರು: ಈ ಜರದ ಸೀರಿ ಜಬರು ನೋಡಿದರ ಖಬರಹಾರುಹಾಂಗ ಅದ ಅಲ್ಲಾ! (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೩೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಖಬರ್]

ಖಬರುದಾರಿ, ಖಬರದಾರಿ, ಖಬ್ಬರದಾರಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಹಿಸುವುದು; ಜಾಗರೂಕತೆ; ಬಂದೋಬಸ್ತು: ರಾತ್ರಿವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರುದಾರಿ ಮಾಡಿಸಿ . . . ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುವುದು (ಗುರುದ. ೧೦). **ಖಬರದಾರಿ**: ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಖಬರದಾರಿ ಹುಷಾರಿಯಿಂದ ಕ್ಷೇಮದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೭). **ಖಬ್ಬರದಾರಿ**: ಅದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ . . . ಖಬ್ಬರದಾರಿಯನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೨೭೭). [← ಪಾರ. ಅರ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರೀ]

ಖಬರ್ದಾರ್, ಕಬರುದಾರು, ಖಬರದಾರ್, ಖಬರದಾರ (ನಾ). ಜೋಕೆ; ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಹುಷಾರ್: ಖಬರ್ದಾರ್! ನನ್ನ ಕುಲದ ಮಾತು ತೆಗೆದರೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೮); ಅವಳ ಬೆರಳನ್ನು ಮುಟ್ಟದರೆ 'ಖಬರ್ದಾರ್' ಎಂದನು (ಬೇಟಿನಾ. ೮೭). **ಕಬರುದಾರು**: (ಕಿ). **ಖಬರದಾರ್**: ಖಬರದಾರ್! ನಿನಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳು (ಮೂರುದಾ. ೧೫). **ಖಬರದಾರ**: ಖಬರದಾರ! ನಾನ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹೇಬ (ಜೀದಾನ. ೯೬). [← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಬರ್ದಾರ್]

ಖಬೂಲ್ (ನಾ). ಒಪ್ಪಿಗೆ; ಕಬೂಲಿ: ನಾವು ಖಬೂಲ್ ಮಾಡಿದೆವು (ಚಾಮವಂ. ೨೨೭). [< ಕಬೂಲ್]

ಖಬ್ಬರದಾರಿ 'ಖಬರುದಾರಿ' ನೋ.

ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಭಾಗ; ಉಬ್ಬುಬ್ಬಾಗಿರುವಿಕೆ (?): ರೋಗಿಯ ತಲೆಯು ವಿಶೇಷತಃ ಕಪಾಳವು ದೊಡ್ಡದಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬುಗುಟೆ ಖಬ್ಬುಡುಬ್ಬು ಕಾಣೋಣ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಬೆವರು ಬಂದಂತೆ ಇರೋಣ (ಔಷಧೀ. ೧೧). [?]

ಖಮಂಗ (ಗು). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಕಮ್ಮಗಾದ; ಗಮಗಮಿಸುವ: ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯಿಂದ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಗಳ ಖಮಂಗ ಸುವಾಸನೆ ಬರಹತ್ತಿತು (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೩); ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಖಮಂಗ ಪಂಛೇರು ಬೆಣ್ಣೆಮುಟ್ಟಿಸುವ ಮಕ್ತೇದಾರೀ ಹೊತ್ತಿದ್ದ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೨). [← ಮರಾ. ಖಮಂಗ್]

ಖಮಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ರತ್ನ; ಸೂರ್ಯ: ರಘುಕುಲ ಖಮಣಿ . . . ತುಡುಕಿದನು ಕಲ್ಪಭೂರುಹ ಸದೃಶ ಚಾಪಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯-೫೭೭). 'ದಿನಮಣಿ' ಪರಾ. [ಖ$_2$ + ಮಣ್ಣಿ]

ಖಮಾಚು, ಕಮಾಚ್, ಖಮಾಜ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಹಿಂದಿನವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧಾಟಿಗಳು . . . ಖಮಾಚು, ಮಧ್ಯಮಾವತಿ, ಆನಂದಭೈರವಿಯಂಥ ರಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುವು (ಜಾನಗೀ. ೧೧೬). **ಕಮಾಚ್**: ಕಮಾಚ್. ೨೮ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಹರಿಕಾಂಭೋಜಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಯ (ಸಂಗೀಚಂ. ೧೩೩). **ಖಮಾಜ**: ಖಮಾಜ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಜನದ ಪಲ್ಲವಿಯೊಂದನ್ನು ನುಡಿಸಲು ತೊಡಗಿದ (ಜನಗೀ. ೧೨೮). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಮಾಚ್]

ಖಮಾಜ 'ಖಮಾಚು' ನೋ.

ಖಮ್ಮರಿ 'ಕಮ್ಮರ್ರಿ' ನೋ.

ಖಮ್ಮೆನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ಅನುಕರಣೇ – ಖಮ್ಮೆನೆ, ಘಟ್ಟಿಲೆನೆ, ಛಿಲ್ಲೆನೆ, ಪಠಿಲೆನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ವೃತ್ತಿ).

ಖಯ (ನಾ). ೧. ಜಂಬ; ಸೊಕ್ಕು. ೨. ಮೊಂಡುತನ; ಹಟಮಾರಿತನ: (ಕಿ). [← ಮರಾ. ಖಯ]

ಖಯಖೋಡಿ, ಕಯಕೋಡು (ನಾ). ೧. ಅಳುಕು; ಅಂಜಿಕೆ: ಕೂಡೆ ತಮತಮಗಾಹವದ ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಭಟರಬ್ಬರ ಝಾಡಿ ಮಸಗಿತು ಕದನದಲಿ ಕಾಲಾಳ ಕೇರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೧೩).

೨. ಸಂಕೋಚ; ಅನುಮಾನ: ಮಾಡದಿರಿ ಸಂದೇಹವನು ಖಯ ಖೋಡಿಯಿದಱೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೬-೧೨); ಚಿತ್ತದಲಿ ಖಯಖೋಡಿ ಯಿಲ್ಲದೆ ಸಕಲಜನ ಕೊಂಡಾಡೆ ಕೊಂಡನು ಕುಮತಿ ಸತಿ ತನಗಿತ್ತ ವಲ್ಕಲವ (ತೊರರಾ. ೨-೩-೨೮); ಖಯಖೋಡಿ ಕಾತರ ಕಂಗೆಡು ಕಳವಳ . . . ರಯವೆತ್ತ ಕಂಪನ ರಂಗಯಿದೆಲ್ಲವು ಭಯದೋಱೆ ಬಂದು ಬಾಧಿಪವು (ಶತಸಾಂ. ೫೦-೫೧). ೩. ಕೊರಗು; ನೋವು; ದುಃಖ: ಖಯಖೋಡಿಯನು ಬಿಡಿಸಿದೆಯಲಾ ತ್ರಿದಶರಲಿ ಪಾಂಡುವಿನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೫-೬೧). ೪. ಮೊಂಡುತನ; ಹಠ: ಮಾಡ ಲಾಗದಸೂಯೆಯನು ಖಯಖೋಡಿಯನು ಹಿಡಿಯದಿರಿ ತನ್ನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೩-೨೯); ಹರಿಯೆಡೆಗೆ ಮಿಗೆ ಖಯಖೋಡಿಯೆಂಬುದ ಹಿಡಿಯಲಾಗದು (ಕೋಗಯ. ೧೫-೧೮). ೫. ಕೊರತೆ; ದೋಷ; ನ್ಯೂನತೆ: ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನನೀ ಕಳೇವರವು ಕೂಡುವನು ನಿಜಮೂರ್ತಿ ಯನು ಖಯಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಬೋಧಸಿಖಿಯಿಂ ನೋಡು ಯೋಗಿಯ ಚರಿತಗಳನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೪-೭೧); ಪೆಂಡಿತಿಯೊಳಾತ್ಮಜನೊಳರಸ ನೊಳ್ಮಿಗೆ ನೋಡಿ ಕಂಡುದಿಲ್ಲೊಂದಿನಿಸು ಖಯಖೋಡಿಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬೪). ೬. "ವಂಚನೆ; ಮೋಸ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೭. ಚಾಡಿಹೇಳು ವವನು; ನಿಂದಕ; ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸುವವನು: (ಕ). **ಕಯಕೋಡು**: ೫. ಕಯಕೋಡನೆಣಿಸದವನೋರ್ವ ದಾಸಿಯ ಕಳುಹೆ ದಯವೆಣಿಸಿ ಸತ್ಕರಿಸುವವನ ಲೇಸಿನ ಸತಿಗೆ ನಿಯತ ದಿವ್ಯ ಸುಗಂಧ ಮಾಲ್ಯಾಂಬರವ ಕಳುಹಲ್ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೩-೨೫-೧೬).

[ಖಯ + ಖೋಡಿ]

ಖಯಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯಾಲಿ, ಖಯಲ್, ಖಯಾಲ್, ಖಯಾಲು, ಖಯ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲ್, ಖ್ಯಾಲ, ಖ್ಯಾಲಿ, ಖ್ಯಾಲು (ನಾ). ೧. ಮನಸ್ಸಿನ ಒಲವು; ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ: ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ತನ್ನ ಅಥವಾ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಖಯಾಲಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ತಮಗೆ ಬೇಡವಾದ ಜನರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ (ಪುನರು. ೫೦೦). ೨. ಆಸಕ್ತಿ; ಮೋಹ; ಹುಚ್ಚು: ರಾಯರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಖಯಾಲಿ ಬಹಳ ಎಂದವರ ಪ್ರಚಾರ (ದುಂಬಿಕ. ೫೭); ಅವರಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಖಯಾಲಿ ಹೆಚ್ಚು (ಊರುಕ. ೧೫೯). ೩. ವಿಚಾರ; ಕಲ್ಪನೆ; ಯೋಚನೆ: ಪುರುಸೊತ್ತು ಇದ್ದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವ ಖಯಾಲಿ ಬಂತು (ನಿಬಂಧ. II, ೮೭). ೪. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯತೆ; ರಸಿಕತೆ: ಖಯಾಲೀ ಕರ್ನಲ್‌ಗಳು ಅವರು ಒಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ನಾಯಿಗೂ ಹಲ್ಲು ಕಟ್ಟುಸ್ತಾರೆ (ಮಾಮನೆ. ೧೭೮). ೫. ವಿಲಾಸಪ್ರಿಯ; ರಸಿಕ: ಮೊದಲೇ ಖಯಾಲಿಯಾಗಿದ್ದವನು, ಆಗ ಮತ್ತಷ್ಟು ಖಯಾಲಿಯಾದ (ಹಂಗೀತೆ. ೧೦೧). **ಖಯಲ್**: ೨. ಅದರ ಮೇಲೆ ಇಸ್ಪೇಟ್ ಖಯಲ್ ಬೇರೆ (ನಿಂದನೆ. ೬೭). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯನಾಟಕ: ಜಾನಪದ ನರ್ತನದ ಕಸಬು ದಾರರ ಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಖಯಲ್‌ಗಳು ಆಡಲಾಗುತ್ತವೆ (ಭಾರಜಾ. ೯೫). **ಖಯಾಲ್**: ೬. ಕೆಲವು ವೇಳೆ. . . 'ಖಯಾಲ್' ಎಂಬ ನೃತ್ಯನಾಟಕ ಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೧೫). **ಖಯಾಲು**: ೨. ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟವೆಂದರೆ ರುದ್ರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಖಯಾಲು (ದೇವಹೆಂ. ೧೩೬). **ಖಯ್ಯಾಲಿ**: ೨. ಬಣ್ಣಹಾಕಿ ನಡೆಯುವ ಸಮಸ್ತ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಅವನಿಗೆ ಖಯ್ಯಾಲಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೫). **ಖ್ಯಾಲ್**: ೭. [ಸಂಗೀತ] ಹಿಂದುಸ್ತಾನೀ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಖಂಬಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲ್ ಹಾಡಿದಳು (ರೂಪಸ. ೪೯). **ಖ್ಯಾಲ**: ೭. ಕಸಬಿಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಲಾವಣಿ, ಖ್ಯಾಲ, ಕುಮರಿ ಮುಂತಾದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕಲಿತಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೯೬). **ಖ್ಯಾಲಿ**: ೪. ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ವರುಷದ ಮಗುವಿನಂತೆ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿತ್ತು. ಖ್ಯಾಲಿಯ ಅರ್ಥ ಕೂಡ ಹೊಳೆಯದಷ್ಟು ಮುಗ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೧೨೨). **ಖ್ಯಾಲು**: ೭. ಆ ಮಾಲಕಂಸ ರಾಗದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಖ್ಯಾಲು ಮುಗಿಯುವಾಗ ಒಂದೂಕಾಲು ಘಂಟೆ ಕಳೆದಿತ್ತು (ಒಂಟಿದ. ೫೧). [← ಹಿಂ. ಅರ. ಖಯಾಲ್; ಖ್ಯಾಲ್]

ಖಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖಯ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖರ$_1$ 'ಕರಂ' ನೋ.

ಖರ$_2$ (ಗು). ೧. ಒರಟಾದ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ; ಕಠಿನವಾದ: ವಾಹಕರಾ ಕುಟಿಲಾಶ್ವಕ್ಕೆ ಖರ ಖಲೀನಮನಿಟ್ಟರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೧೪). ೨. ಹರಿತ ವಾದ; ಮೊನಚಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ: ಖರಕೋಪಾದಿ ಕಷಾಯ ದುಬ್ಬರಿಕೆಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹಾಸ್ರವಂ ದೊರಕೊಳ್ಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೯); ಖರ ನಖರದೆ ಹರಿ ಗಿರಿಕರಿವರಶಿರಮಂ ಸೀಳ್ದು (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೦); ಖರಶರಂ ಛಿದ್ರಿಸಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೭-೨೬೧). (ನಾ). ೩. ಹೇಸರಗತ್ತೆ. ೪. ಕತ್ತೆ; ಗರ್ದಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಡಕ್ರಿವತ್ ಖರಂ ರಾಸಭಮೆ ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೫-೮); ಖರ ಕರಭ ಸೃಗಾಳ ಸಾರಮೇಯಾಕೃತಿಗಳಪ್ಪುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೮ ವ); ಸೂಕರದ ಖರದ ಕರಭಾನೀಕದ . . . ಸರದ ವಾಜಿ ಕರಮಶುಭಕರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೩-೨೭). ೫. ರಾಕ್ಷಸ. ೧, ೫: ಖರನಂ ಖರನಂ ಮುರಾರಿ ಸಂಹರಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೪-೪೨). ೬. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯದು: ಪ್ರಭವ . . . ಖರ . . . ಅಕ್ಷಯವೆಂದಱುವತ್ತು ತೆಱನಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ.೩೨೧). ೭. ಆರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಖರ, ದ್ರವ್ಯ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ೬ಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦); "ಯತು ರಸ ಖರವಾಱು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೮). ೮. ಸಂಕೇತಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ (?): ಸುಟ್ಟುಂಬೆಗೆ ದಶಂ ಸುಟ್ಟುಂಬೆಯಡ್ಡಗೆಱೆ ಹತ್ತುನೂಱಂ ಖರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೭). ೯. (ರಾಮನು ಕೊಂದ) ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು: ಖರದೂಷಣಾದಿ ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳ ಕೀನಾಶನಗರಿಗೆ ಕಳುಹಿದನು ಕಡುಗಲಿ ರಘುಪ್ರಭವ (ತೊರರಾ. ೩-೬ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಖರಕರ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡಾ ಖರಕರನಂ ಕಂಡುದಱಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೪೨); 'ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ವ); ಖರಕರನ ತಾಪದಿಂದಂ ಧರಣಿತಳಂ ಬೀಡೆವಿಟ್ಟು (ಅಟ್ಟಮ. ೧-೩೨). ೨. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಗಣ (∪-∪): ಸುರಪುರ ಯುಗಳಂ ಬರೆ ಶಶಿ ದಿವಿಜರ್ಖರಕರ ಸುರಯುಗತೋಯಂ ವಿರಚಿಸೆ . . . ಪರೆದುದು ಲಲಿತಂ ಧರೆಗಿದು ಪೆಸರಾಗಿರೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೦).

[ಖರ$_2$ + ಕರ$_3$]

ಖರಕರಕಿರಣ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ: ಸುರಕರಿ ಕರದಿಂ ಕೆದರ್ದಂತಿರೆ ಪಸರಿಸುತಿರ್ದುದುದಿತ ಖರಕರಕಿರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೮).

[ಖರಕರ + ಕಿರಣ]

ಖರಕರನಂದನ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರಕರನಂದನಂ ಮಕರಲಗ್ನದೊಳಿಂದ್ರಪುರೋಹಿತಂ ಧನುರ್ಧರ ಗೃಹದೊಳ್ (ಜಾತತಿ. ೧೨-೧೮). ೨. ಯಮಧರ್ಮ. ೩. ಸುಗ್ರೀವ. ೪. ಕರ್ಣ.

[ಖರಕರ + ನಂದನ]

ಖರಕಲ (ನಾ). ಕಲಕಲ ಧ್ವನಿ: ಹುಲಿಯ ಮೊರಹು ಫಣಿಗಳ ಫೂತ್ಕಾರವು ವಿಲಸಿತ ನವಿಲ ಕ್ರೇಂಕಾರ ಹಲವು ಭೇರುಂಡವಕ್ಕಿ ಖರಕಲವಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದವಾ ಠಾವಿನೊಳು (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೦-೮೮). [< ಕಲಕಲ]

ಖರಕಿರಣ (ನಾ). = ಖರಕರ: ಖರಕಿರಣಂ ತೀವ್ರಂ ಶೀತರೋಚಿ ಜಡಮೂರ್ತಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಂ ಸ್ತಬ್ಧಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೭); ಖರಕಿರಣ ತಾಪ ಮೆನಿತುಬ್ಬರಿಸಿದೊಡಂ ಕಂದಿ ಕುಂದದರವಿಂದದವೋಲ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೨೮). [ಖರ್ಯ + ಕಿರಣ]

ಖರಖುರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗೊರಸು: ಖರಖುರ ಧಾರಾಟಂಕಾಹತಿ ಮುಗಿಲ ಮುರಿಗಳಂ ಕೆದಱುವಿನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೨); ಖರಖುರ ಹತಿಯಿಂ ಖರಮಂ ಕರಭಂಗಳನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೧೦೯). [ಖರ್ಯ + ಖುರ]

ಖರಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಬೋಳಂಗಡಲೆ: "ಖರ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಗಂಧಮೆನಲು ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [< ಸಂ. ಖರಗಂಧಾ]

ಖರಡಾಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಬಡೆಹುಲ್ಲು, ಖರಡಾಹಂಚೀಹುಲ್ಲು, ಕರಡಅಂಜಿಹುಲ್ಲು" (ಮೈಔಗಿ. ೨೭-೫೧೪). [ಖರಡ್ಯ (< ಕರಡ) + ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು]

ಖರಡು$_1$ 'ಕರಡು$_3$' ನೋ.

ಖರಡು$_2$ 'ಕರಡು$_5$' ನೋ.

ಖರಡೆ (ನಾ). = ಕರಡು$_4$. 'ಪಕ್ಕಾಖರಡೆ' ಪರಾ. [< ಕರಡು$_4$]

ಖರಣಸ (ನಾ). ಚೂಪಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. [ಸಂ.]

ಖರತನ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ಪ್ರಖರತೆ: ಖರಕಿರಣಂಗಳ ಕಾಯ್ಪಿನ ಖರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ತನದಿಂ ಚಂದ್ರಕಿರಣದುಜ್ವಳಿಕೆಯಿನಾ ಭರತನ ಮುಳಿಸೊಸಗೆಯನನುಕರಿಸಿದುದೇಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿವೃತ್ತಮೊ ಶರದಂ (ಆದಿಪು. ೧೧-೭). [ಖರ್ಯ + - ತನ]

ಖರದಂಡ (ನಾ). ಒರಟಾದ ನಾಳವುಳ್ಳುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸರಸಿಜಂ . . . ಖರದಂಡಮಬ್ಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬); ಮಂಡೂಕಬಹಳಮಂ ಖರದಂಡೋತ್ಪಲ ಕುಮುದರಾಜಿ ರಂಜಿತಮಂ . . . ಕಂಡುದೊಂದು ಕೊಳನಂ ಸರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೯-೫); ಕೆಸಱೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದುದು . . . ಮಧುಪಪ್ರಸಂಗಿ ಖರದಂಡಂ ಮತ್ತೆನುತಬ್ಜಮಂ ಬಿಸುಟು (ಜಗವಿ. ೧-೬). [ಖರ್ಯ + ದಂಡ]

ಖರದಂಡನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಖರದಂಡನಾಭನ ಮತಕೆ ನೃಪತಿ ಹಸಾದವೆನುತಿರ್ದ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೭-೧೩). [ಸಂ. (ಖರದಂಡ + ನಾಭಿ + -)]

ಖರದಂಡಪ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವುಳ್ಳವನು. ೧, ೨: ಖರಕರನಂತೆ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯರುಂ ಉದಧಿಯಂತೆ ಜಡಸ್ವಭಾವರುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ವ); ಸದುರ್ದರ್ಶನರುಚಿ ಖರದಂಡಪ್ರಿಯಂ ತಾನೆನಿಪ್ಪಾ ಕ್ಷಿತಿಪಂಗೆನ್ನಂದದಿಂದಂ ಸಮನಿಸುಗುಮಧಃಪಾತಮಸ್ತಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೪೫). [ಖರದಂಡ + ಪ್ರಿಯ]

ಖರಪಾಕ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಔಷಧಿಯನ್ನು ಪಾಕಗೊಳಿಸುವ ಮೂರು ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಣ್ಣೆಯಂತೆ ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗಿರುವ ಹದ: ಮೃದುಪಾಕ, ಖರಪಾಕ, ಚಿಕ್ಕಣಪಾಕವೆಂದು ಮೂರು ತೆಱ . . . ಖರಪಾಕ ವಾತಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೨೧); ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಪಾಕವೂ, ಅಭ್ಯಂಗಲೇಪಗಳಿಗೆ ಖರಪಾಕವೂ ಹಿತ (ಸಕವೈ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಖರ್ಯ + ಪಾಕ್ಯ]

ಖರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ನಾರಂಬೇಳೆ ಗಿಡ. [< ಸಂ. ಖರಪುಷ್ಪಾ]

ಖರಬುಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಬೂಜು 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರಮಂಜರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸಸ್ಯದ ಹೆಸರು; ಉತ್ತರಾಣಿ. [ಸಂ.]

ಖರಮರೀಚಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣ. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣಕಿರಣಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಸೂರ್ಯ: ಖರಮರೀಚಿಯ ಜಳಕೆ ಬಾಡಿದ ತರುಣ ತುಲಸಿಯ ದಂಡೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೭). [ಖರ್ಯ + ಮರೀಚಿ]

ಖರರುಙ್ನಂದನ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ; ಶನಿ: ಖರರುಙ್ನಂದ [ಪಾಠಾಂ. ದುದ್ದಂಧ, ದುಗ್ನಂಧ]ನ ನೊಂದಿದಂದುದಯದೊಳ್‌ರೋಗಾನ್ವಿತಂ ಬಾಲ್ಯಕಾಲ ರುಜಾರ್ತಂಮಲಿನಂ ಸಕಾಮನಲನಂ ಪಾರತ್ರಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ತತ್ಪರನಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ.೧೮-೧೪). [ಸಂ. (ಖರರುಚ್ + ನಂದನ)]

ಖರರುಚಿ (ನಾ). = ಖರಮರೀಚಿ ೨: ಖರರುಚಿಯ ಮಾರಾಂಕವೋ ಸುರಗಿರಿಯ ಸೋದರವೋ ಮೃಗಾಂಕನ ಮಱುದಲೆಯೋ ಮೇಣೆನಲು ರಥ ಹೊಳೆದಿಳಿದುದಂಬರದಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೧೨). [ಖರ್ಯ + ರುಚಿ]

ಖರವಳಿ 'ಕರವಳಿ' ನೋ.

ಖರವಾಹನ (ನಾ). ಕತ್ತೆಸವಾರಿ; ಕತ್ತೆಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು (?): ತಲೆಯದಿಲ್ಲದ ನೆರಳ ತಾ ಕುಳವಳಿಸಿ ಪೆಣನನು ತಬ್ಬಿದುದ ಮೇಣಿಳೆಗೆ ತಾರಕರಾಜಿ ಬಿದ್ದುದ ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯೊಳು ಅಳುತ ಪೋಪುದ ತೈಲದೊಡಲಿನೊಳಲಸಿ ಖರವಾಹನದಿ ಪೋಪುದ ಖಳನು ಕಂಡುರೆ ಬೆದರಿ ನಿಶ್ಚೈಸಿದನು ಮರಣವನು (ಕೃಕರ್ಣಾ. ೫-೫೯). [ಖರ್ಯ + ವಾಹನ]

ಖರವಿಷಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತೆಯ ಕೋಡಿನಂತೆ ಅಸಂಭವವಾದುದು; ಅಸತ್ಯವಾದುದು: ಜೀವಮೆಂಬುದುಮಂಬರಕುಸುಮ ಸಮಾನಮುಂ ಪರಲೋಕಮೆಂಬುದು ಖರವಿಷಾಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂಗಳುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೨ ವ); ಚೈತನ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುವರ್ ಅದು ಖರವಿಷಾಣದವೊಲ್ ಉಂಟಾಗಿಯುಂ ಅಭಾವಮೆ . . . ಆತ್ಮನಿವಾರಣಮೆಂಬುದು ತಮ್ಮಂದಮೆ ನಿರಾಕರಿಸೆ ಪಟ್ಟುದಱಿಂ ಖರವಿಷಾಣ ಕಲ್ಪಮೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫). [ಖರ್ಯ + ವಿಷಾಣ]

ಖರವೈರಿ (ನಾ). ಖರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಶತ್ರು; ಶ್ರೀರಾಮ: (ಕಿ). [ಖರ್ಯ + ವೈರಿ]

ಖರಶತ್ರು (ನಾ). = ಖರವೈರಿ: ಮುನಿಮನಹಾರಿಯೂ ಅದ್ಭುತರೂಪಧಾರಿಯೂ ಆದ ಆ ಖರಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಅನಂದವು ಉಕ್ಕಿ ಹೊರಸೂಸಹತ್ತಿತು (ತುಳಸಿ. ೫೫). [ಖರ್ಯ + ಶತ್ರು]

ಖರಶಾಣ (ನಾ). ೧. ಒರಟಾದ ಮಸೆಗಲ್ಲು; ರತ್ನಗಳನ್ನು ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಲ್ಲು: ಖರಶಾಣಕಷಣದಿಂ ಮಣಿಗುರುತೇಜೋವೃತ್ತಿ ನೆಗೞ್ವವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೪). ೨. ಹರಿತವಾದ ಗರಗಸ: (ಕಿ). [ಖರ್ಯ + ಶಾಣ]

ಖರಸತ್ವ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹನ್ನೆರಡು ಸತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ದೇವಸತ್ವ, ಯಕ್ಷಸತ್ವ . . . ಕಿನ್ನರ ಸತ್ವ, ಖರಸತ್ವವೆಂಬ ದ್ವಾದಶಸತ್ವದ ಸತಿಯರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೯); ಎದುರಾಗಿ ವಾಕ್ಯಂಗಳನು ನುಡಿವಳು ವಿಟರಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತೆಯಾದವಳು ಇವಳು ಖರಸತ್ವದ ಸ್ತ್ರೀ (ಕಾಮಶಾ. ೪-೬೩). [ಖರ್ಯ + ಸತ್ವ]

ಖರಸಾಣೆ 'ಕರಸಾಣೆ' ನೋ.

ಪರಹರಿಸ್ಯಾಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಪರಹರಿಸ್ಯಾಯಃ ಈ ರಾಗದ ಏಜನಾಮ ಹರಿಪ್ರಿಯ . . . 'ಪರ' ಎಂಬ ಮುಂ-ಪ್ರತ್ಯಯ ಹೊಂದಿ ತಿರನೇ ಮೇಳಕರ್ತವಾಗಿದೆ (ಸಂಗೀತಂ.೧೩೫); ಪರಹರಿಪ್ರಿಯರಾಗದಿಂದ ಆಳ್ವಾಸವಪ್ರಾಂಥಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಜೇಮಕೂ. ೧೦೫). [ಪರ್ಕೃ + ಹರ + ಪ್ರಿಯ]

ಪರಾಂತಕ (ನಾ). = ಪರಶ್ವೇರಿ : ಪಿಲಪ್ರಾಯಮಾಗಿರ್ದ ನಿಜಬಲ ಜಾಲಮಂ ಪರಾಂತಕನನುಜಾಪ್ತಿಗೆ ಕನಲ್ದು (ಜೈಮಭಾ. ೨೦-೧೨).

[ಪರ್ಕೃ + ಅಂತಕ]

ಪರಾಂಶು (ನಾ). = ಪರಶಕರ : ಬೇಸಱ್ ಲೋಕಮಂ ತಗುಳ್ದು ಸುಟ್ಟಖಲಿಂದೆ ಪರಾಂಶು ನಾರಕಾವಾಸದೊಳಾಜ್ಯವೋಲಸಕವಾರ್ಧಿ ಯೊಳಾಜ್ಯದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೧). [ಪರ್ಕೃ + ಅಂಶು]

ಪರಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ ; ಮರುಗ : "ಪರಸುಸ-ಪರಾತ್ಮಕ, ಮರುಗ" (ಒಷಧಿ. ೪೩). [?]

ಪರಾಬು 'ಕರಾಬು' ನೋ.

ಪರಾಮರ್ತ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಪರಾಮತಿ 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಪರಾಮತ್ತು 'ಕರಾಮತಿ' ನೋ.

ಪರಾಯ(ನಾ).[ಗಣಿತ]ಅಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ: ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳಿಪು ಪೊಟ್ಟುಗೂಡಿ ಕೊಂಡ ಕೋಲುಯೆಷ್ಟೋ ಅದನು ೬ ಹೆಚ್ಚು . . . ಅದಂ ಲ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಅಯುಗಳೂ × × × ೬ ಉಳಿದರೆ ಪರಾಯ (ಆಯಬಿ. ೧-೬). [ಪರ್ಕೃ + ಅಯ್ಕ]

ಪರಾರ 'ಕರಾರ್ಯ' ನೋ.

ಪರಾರಿ (ನಾ). = ಪರಶ್ವೇರಿ : (೬). [ಪರ್ಕೃ + ಅರ್ಕ]

ಪರಾರ್ಕಿ 'ಕರಾರ್ಯ' ನೋ.

ಪರಾರ್ಯ 'ಕರಾರ' ನೋ.

ಪರಾರ್ಯ 'ಕರಾರ್ಯ' ನೋ.

ಪರಾರುವಾಕ್ಯ 'ಕರಾರುವಾಕ್ಯ' ನೋ.

ಪರಾಶ್ಕೆ (ನಾ). ಓಮ ; ವಾದಶ್ಕೆ ; ಅಜಿವಾನೆ. [ಸಂ. ಪರಾಶ್ಕಾ]

ಪರಿಯ 'ಪರಿಯೆ' ನೋ.

ಪರೀತೆ, ಕರೀತ, ಪರೀತಾ, ಪಲಿತಾ, ಪಲಿತೆ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಕೋಟೆ; ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಒಯ್ಯುವ ಚೀಲ. ೨. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ನಿರೂಪ : ಲಾರ್ಡ್ ಮಾರ್ಲಿಂಗ್‌ಟನ್‌ರವರ ಪರೀತ (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೯೨). **ಕರೀತೆ** : ೨. ಕರೀತ ಬರೆದು ಳಿಯಿಸಿದನು (ಪಾಗೌ. ೪೫); ಕಂಪಣೀ ಸರ್ಕಾರದವರು ಮಹಾರಾಜರ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕರೀತಾ ಬರೆದಿದಾರೆ (ಮುಸುಗ. ೧೪೬). ೩. ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ : ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜರಿಗೂ ಕರೀತ ನಡೆಯುತಾ ಇತ್ತು (ಕುರಾಚ. ೯೪). **ಪರೀತಾ** : ೨. ಪರೀತಾಗಳನ್ನು ಬರೆದು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೦); ಹೈದರಲ್ಲಿಯು . . . ಪರೀತಾ ಬರೆಯಿಸಿ ಪಿಲ್ಲಕ್ಕನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಚಿತ್ರಜಾ. ೬೧). **ಪಲಿತಾ** : ೨. ಕಾತಾ ಅವರ ದೇವೇಗೌ ಖಾಸ್ ಪಲಿತಾ ಬಂಧಾಗದ (ದೀಪಕ. II, ೭೩). **ಪಲಿತೆ** : ೨. ಕೂಡಲೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲೆಕೆಂದು ಇಂದು ಪಲಿತೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ವಿಜಯಾ. ೫೮). [← ಅರ. ಖರೀತಹ್ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪರೀತಾ]

ಪರೀತಾ 'ಪರೀತೆ' ನೋ.

ಪರೀದಿ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಒಂದು ಎಳೆರೆ ರಬ್ಬರು ಕೊಟ ಪರೀದಿ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸಿರಿವಂತರಿದ್ದಾರೆಯೆ ನಿನ್ನ ತಾಯಿತಂದೆ ? (ಸಮುಸೌ. ೧೨೫); ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಪರೀದಿಗಾಗಿಯೆ ಇವರನ್ನು . . . ಳಿಯಿಸಿರಬಹುದು (ರಕ್ಷಗೋ. ೨೧); ಒಂದು ಕೈಗದಿಯಾರಲೂ ಪರೀದಿ ಆಯಿತು (ವೈಶ. ೧೯೧). ೨. ಬೆಲೆ ; ಕ್ರಯ : ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಪರೀದಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕುರಿ,ಕೋಳಿ. . .ಸ್ವತ್ತುಗಳ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟಳಳವು ಮೊಳದ್ದುಮೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಚಾರಿಸಲು ಅಯಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೬೧) ; ನಿಮ್ಮ ಕುದುರೆ ಪರೀದಿ ಏನೆಂದು ಕೇಳಲು (ಕಾಮಾ. ೧೦) ; ಅದಕ್ಕಾದ ಪರೀದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆ ಮನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೦).

ಪರೀದಿಮಾಡು = ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು : ನಿಂಬು ನಿಂಮ ತಾಲ್ಕುದಲ್ಲಿ ಪರೀದಿಮಾಡಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೫, ೨೫-೬ ; 1826) ; ರಕ್ಷಗೋಲವನ್ನು ಪರೀದಿಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟನು (ರಕ್ಷಗೋ. ೫೬). [← ಮರಾ. ಪರೀದೀ ; ಹಿಂ. ಪಾರ್. ಖರೀದ್]

ಪರೀದಿಪತ್ರ (ನಾ). ಮಾರಾಟಮಾಡಿದ ಬಗೆಗೆ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ; ಕ್ರಯಪತ್ರ: ನಾಳೆ ಪರೀದಿಪತ್ರ ಮಾಡಿಬಿಡೋಣ (ತಿಮಂಸು. ೫೨).

[ಪರೀದಿ + ಪತ್ರ]

ಪರೀದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರೀದಿ ಮಾಡು ; ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು : ಮಾರ್ಕೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ಕೆಲವು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಪರೀದಿಸಿದೆ (ಬದುಜ. ೮೫).

[ಪರೀದಿ + –ಇಸ್ಯು]

ಪರೀಪ (ನಾ). ಮುಂಗಾರಿಯ ಸರ್ವಧಾನ್ಯವು, ಎಳ್ಳು, ಕಾರೆಳ್ಳು, ಮುಂತಾದ ಪರೀಪ ಸಹಿತವಾಗಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೧).

[← ಪಾರ. ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪರೀಫ್]

ಪರುವ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನರೀಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ: ಕೆಜ್ ತೊಜ್ ಪುರ ಗ್ರಾಮ ಪರುವ ಪತ್ತನವೆಂಬುದಜಿಯದೈತರುತ (ಧ್ವರವೀ. ೨-೨೩೦).

[< ಸಂ. ಪರ್ವತ]

ಪರೆ 'ಪರೆಯ' ನೋ.

ಪರ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ದಾಗಡಿ ಹುಲ್ಲು : (೬). [?]

ಪರೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸು ; ನಿಜವೆಂದು ಭಾವಿಸು : ಪತಿಯ ಲೋಕವ ಪಡೆವೆಂದೇ ಪತಿಯ ಸಂಗದ ಶಿಖಿಯ ದೀಕ್ಷಲು ಆತ ನರಳವೆಂತೆನ್ನದಲೆ ದುರ್ಬಲವ ಪರೆಗೊಂಡು ಪತಿಯ ಕೂಡಿಯು ಯುದ್ಧರಥ ದಿನ ಹಿತದಿ ಹೋಗುವೆಯೆಯ ನರಳಕೆ (ಜ್ಞಾಪಸಂ. ೨-೧೯).

[ಪರ್ಕೃ (< ಪರೆಯ) + ಕೊಳ್.]

ಪರೆತನ 'ಪರೆಯತನ', ನೋ.

ಪರೆಯ, ಕರ್ಕೃ, ಪರಿಯ, ಪರ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದಿಟವಾದುದು; ನಿನ್ನಿ; ನಿಜ : ಪಟುಗಳೋ ಮುಖ ಪೊಳ ಪಾಂಡವಭಟರು ಪರೆಯವಲಾ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೨-೩೬); ಪೊಡವಿಪತಿಯ ಬಿಡನೆಂಬ ಚಿತ್ತದ ಕಡುಹು ಪರೆಯವೆ (ಕಾರಿಪ. ೧೯-೬); ಪರೆಯವಾಗಿದೆ ಳನಿಸಿದ ವಾಕ್ಕೆ (ಮೇಚಿಕ. ೨೪-೧೦); ಪರೆಯ ಬಾವನ್ನಮಂತೆಯ್ದಲ್ಲದುರೆ ದಿವ್ಯ ಪರಿಮಳವನೆಂತೀವುದು (ಪರಶು. ೧೯-೩). ೨. ಮೇಲಾದವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಪರೆಯ ರೆಲ್ಲಾ ನೀವು ಕೊಂಕಿಯ ವರಳುಮಾರದು ಏಮ್ಮೊಡನೆ ಸಂಗರಕೆ ಸರಿಪೆ ನಾವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೬೨) ; ಸುಭಟಾಂಗದಲಿ ನೀನತಿ ಪರೆಯನ್ನೆ ಸಂಡೇ ಪರೇ (ಕೌ ತಿ ಕಾ. ೨೨-೪೩) ; ಅಹುದೊರ್-ಪೋಗಿಯುಲ್ಲದ ಪರೆಯುಪಕ ಪಿಡ್ಕೊತವಂಶದಲಿ (ತೊರಂಕಾ. ೪-೪೩) ; ಆವರಿಪ್ಪೆಂ ಪರೆಯರೋ ಮುಕ್ತಿಪಥದಲಿ ದೂರಗಮನದಲಿ (ವಿಕಾಗ. ೧೧-೧೨-೩೫). **ಕರ್ಕೆ** : ೧. ನೀವು ಹೇಳೋದು ಕರೆ ಕಾಣಾದಿಲ್ಲಪ್ಪಾ (ವಿಜಯ. ೨೧೯). **ಪರಿಯೆ**: ೨. ಜಗಳ್ ಕಾಯ್ವ ಗುರುವರ್ ನೀನೆ ಪರಿಯಾ (ಜಗದಾ. ೬೨೮). **ಪರ್ಕೆ** : ೧. ರಂಭೆಯ ನಾಚಿಸಲೆಂಬುದು ಪರೆಯು (ಕುಮಾವಿ. ೪); ನೀನು ಆಡುವ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ಪರೆ (ಮೇಚಿಕ. ೫೫).

ಖರೆಖೊಟ್ಟಮಾಡು = ಸತ್ಯವೊ ಸುಳ್ಳೊ ಎಂಬುದನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಿನೋಡು: ಖರೇಖೊಟ್ಟಮಾಡಿರಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊಡೀರಿ (ದೀಪಹ. II, ೫೭); ಸೋನಕ್ಕಗ ಬಡಕೊಂಡ ವ್ಯರ್ಥ ಅಪವಾದದಾಗ ಏನೂ ತಥ್ಯ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನೂದನ್ನ ಖರೇಖೊಟ್ಟ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತದ (ದೀಪಹ. II, ೧೭). ಖರೆಬರು = ನಿಜವಾಗು; ಸತ್ಯವಾಗು: ಕೈಗೆರೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಹೇಳಿದ ಭವಿಷ್ಯ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಖರೆಬರುತ್ತದೆ (ಮುಕ್ತಿ. ೪೬). ಖರೆಮಾಡು = ಸತ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಿಟಗೊಳಿಸು: ಮುಸಲವನ್ನು ಹೆರುವಳೆಂಬ ವಿಪ್ರಶಾಪದಿಂದ ಬಂದುದನ್ನು ಖರೆಮಾಡಲುವನಿಕೆ ಮಸೆಯಲು ಆ ಪುತಿಗಿ ಬೆಳೆದಿತು (ವಿಜಯ. ೭೩); ಕಾಕಾ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಾರ. ಅದನ್ನ ಖರೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕು (ದೀಪಹ. II, ೨೬).

[← ಮರಾ. ಖರಾಯೀ]

ಖರೆಯತನ, ಖರೆತನ (ನಾ). ೧. ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಮೇಲ್ಮೆ: ಗೆಲವೇ ನಮಗೆ ನಿಂದರೆ ನಿನ್ನ ಸಮ್ಮುಖದಲಿ ಮಹಾದೇವಹುದು ಬಳಿಕೇನು ತನ್ನಲುಂಟೇ ಖರೆಯತನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೧೬). **ಖರೆತನ:** ೨. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ಖರೆ ಮಾಲನ್ನು ಖರೀದಿಮಾಡಿ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಖರೆತನದ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಮಾಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯು ಬೀಳುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೮). [ಖರೆಯ + -ತನ]

ಖರೆಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು; ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾದುದು: ಆ ಗೋವಳರು ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ಲೇಸೆಂದೆನುತ . . . ಸತ್ರದ ಶಾಲೆಗೈತಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೧-೫); ತನತನಗೆ ಖರೆ[ಪಾಠಾಂ. ಬರೆ] ಲೇಸು ಕಾರ್ಯವಿದೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೨-೨೦). [< ಕರಲೇಸು?]

ಖರೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಪಿ: ಸಿಂಧುನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರತಕ್ಕ ಶಾಸನಗಳು ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವ ಖರೋಷ್ಠೀ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿವೆ (ಭಾಇಪ್ರ. ೧೪೮); 'ಧರ್ಮಪದ'ದ ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪ ಖರೋಷ್ಠಿ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿತು (ಭಾರದ. ೩೪೮).

[ಸಂ. ಖರೋಷ್ಠೀ]

ಖರ್ಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖರ್ಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: "ಗರ್ಗತ್ತಿ, ಖರ್ಗಸ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೦೮); ಖರ್ಗಸ (ಖರ್ವತ)- ಮಧ್ಯಮಆಕಾರದ್ದು. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಾಮಾನು ಮಾಡುವಾಗ . . . ಈ ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ಉಜ್ಜಿ ನುಣುಪು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೩೮). [?]

ಖರ್ಚಿಕ (ನಾ). ಬಹಳ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ಖರ್ಚುದಾರ: "ದುಂದುಗಾರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩); ರಜಪೂತರು - ದೊಡ್ಡಮನಸ್ಸಿನವರೂ ಖರ್ಚಿಕರೂ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗೆ. ೧೧೪); ಭಾವೂಸಾಹೇಬನು ಬಹಳ ಖರ್ಚಿಕನು (ಉತ್ತಗೃ. ೧೫). [← ಮರಾ. ಖರ್ಚೀಕ]

ಖರ್ಚು 'ಕರ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಖರ್ಚುದಾರ (ನಾ). ೧. ಖರ್ಚುಮಾಡುವವನು; ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು. ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ವೆಚ್ಚಮಾಡುವವನು; ದುಂದುಗಾರ: (ಕಿ). [ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + -ದಾರ$_4$]

ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಖರ್ಚುಮಾಡಬೇಕಾದ ಹಣದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ: ಯಾರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಖರ್ಚುಪಟ್ಟಿ ಬರೆಯಲಿ ಸ್ವಾಮಿ? ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೊ (ಮಲೆನಾ. ೫). 'ಜಮಾಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಖರ್ಚು (< ಕರ್ಚು$_4$) + ಪಟ್ಟಿ]

ಖರ್ಜಿ (ನಾ). = ಕಜ್ಜಿ: ಅರಿದಾಳಂ . . . ಎಂಬಿವಂ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಬೆರಸರೆದು ಪೂಸೆ ತರ್ದುಂ ಮರವೂ(ವು)ವುಂ ಖರ್ಜಿಯುಂ ವಿಸರ್ಪಮು ಮಟ್ಟಿಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೫). [< ಸಂ. ಖರ್ಜು, ಖರ್ಜೂ]

ಖರ್ಜಿಕಾಯಿ 'ಕರಂಜಿಕಾಯ್' ನೋ.

ಖರ್ಜು (ನಾ). ೧. ನವೆ; ಕಡಿತ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಖರ್ಜು[ಪಾಠಾಂ. ಸಿರ್ಜು] ಮರಸಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೭). ೩. = ಖರ್ಜೂರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜುರ (ನಾ). ೧. ಬೆಳ್ಳಿ. ೨. ತವರ: "ಖರ್ಜುರ ತ್ರಪುವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರ (ನಾ). ೧. ತಾಳೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಉತ್ತುತ್ತೆ: "ಖರ್ಜೂರವೆನಲುತುತ್ತೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೩); ಬಾಟೆಯ ಖರ್ಜೂರದ ಕಿತ್ತೀಳೆಯ . . . ಮರದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೦); ಸಂತತ ಸರಸ ಫಳವ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫); ಖರ್ಜೂರ ಹಣ್ಣಾಗುವಾಗ್ಯೆ ಕಾಗೇ ಬಾಯಿಗೆ ಹುಣ್ಣು (ಗಾದೆ). ೨. ಬೆಳ್ಳಿ. 'ಖರ್ಜೂರ ಪರ್ವತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟ; ರಜತಾದ್ರಿ: ಖಂಡಿತಾ ಮೃತಕಿರಣಜೂಟಂಗೆ . . . ಖರ್ಜೂರಪರ್ವತವಾಸಿಗೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೩೬).

[ಖರ್ಜೂರ + ಪರ್ವತ]

ಖರ್ಪರ (ನಾ). ೧. ತಲೆಬುರುಡೆಯ ಚಿಪ್ಪು; ಕಪಾಲ: ಮೀಱಿದ ವಿಚಾರ ಖರ್ಪರವ ಪಿಡಿದ ಜಾತಂಗೆ ಭಿಕ್ಷ (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೩-೧೭). ೨. ಕೂರ್ಮನ ಬೆನ್ನಿನ ಕವಚ; ಆಮೆಯ ಚಿಪ್ಪು: ಕೂರ್ಮನ ಖರ್ಪರದೆಲ್ವು ನುರ್ಗಿ ಬೆನ್ನೊಳಗುಟ್ಟಿದತ್ತು (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೩೬); ಕಮಠಖರ್ಪರ ಸಮಂ ರಕ್ಕಸನ ಮೆಯ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೮೧-೧೫೫). ೩. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ: "ಕಟಾಹವಾ ಖರ್ಪರವದು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೨); ಧರಣಿ ತಾನೈವತ್ತುಕೋಟಿಯ ಹರಹು ಭೂಮಿಗೆ ಹತ್ತುಮಡಿ ಖರ್ಪರ ಕಟಾಹವದಕ್ಕೆ ದಶಗುಣ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೨೫); ಬಿಡದೆ ನೆಲದಲಿ ಮೆಟ್ಟುತಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಪರವ (ಸುದಾಮ. ೭೦). ೪. ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ: ಕಣ್ಣೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ಕೈಯೆ ಖರ್ಪರವಾಗಿ . . . ಮನದ ಭಿಕ್ಷವನುಂಡು (ಅವಚಂ. ೧೦೦-೪೫೦); ಭಿಕ್ಷೆಯಿದ ಸವಿವುದೆನೆ . . . ಖರ್ಪರವ ಮುಂದಿರಿಸಿದಂ ಮಲ್ಲಿನಾಥಂ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೮-೨೪). ೫. ಕೊಡೆ; ಛತ್ರಿ: (ಕಿ). ೬. ಒಡೆದ ಮಡಕೆಯ ಚೂರು; ಬಕ್ಕರೆ; ಬೋಕಿ. ೭. ಕಳ್ಳ; ಚೋರ. ೮. ಧೂರ್ತ; ನೀಚ. ೯. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಲಾಳ ಮಾಳವ ಗೌಳ ಕುರು ನೇಪಾಳ ಖರ್ಪರ ಬರ್ಬರಂ . . . ಭೂಪಾಳರೋಲೈಸೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೩೦); ಖರ್ಪರ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯ ದರ್ಪಗೆಡಿಸಿ ಪಿಡಿದಾ ನೇಮಿಮಲ್ಲುಕನಾರ್ಪಿಗೆಣೆಯೆ ಲೋಕದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೭-೩೧). ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೋಹ; ಸತುವು. 'ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖರ್ಪರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ಸತುವನ್ನು ಉರಿಸಿದಾಗ ಉಳಿಯುವ ಶೇಷ: ಹವೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು (ಸತುವನ್ನು) ಕಾಸಿದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿ ಬಿಳೆ ಜ್ವಾಲೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದುಂಟಾದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಖರ್ಪರ ಪುಷ್ಪ) ಸತುವಿನ ಹೂವೆಂದೆನ್ನುವರು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೧).

[ಖರ್ಪರ + ಪುಷ್ಪ]

ಖರ್ಪರಯಂತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಕೆ (?): ಲೋಹದ ಆರಹುಡಿಯನ್ನು . . . ಖರ್ಪರಯಂತ್ರದಿಂದ ಕಿರುಪುಟವನ್ನು ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೯೫). [ಖರ್ಪರ + ಯಂತ್ರ]

ಖರ್ಪರಿ (ನಾ). ಮೈಲುತುತ್ತ. [ಸಂ. ಖರ್ಪರೀ]

ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥ (ನಾ). = ಖರ್ಪರಿ: "ಅಮೃತತುತ್ಥಂ - ಖರ್ಪರಿತುತ್ಥಂ" (ಓಷಧಿ. ೮). [ಖರ್ಪರಿ + ತುತ್ಥ]

ಖರ್ಬುರ (ಗು). ಮಿಶ್ರವರ್ಣದ; ಶಬಲವಾದ: ಖರ್ಬುರ ರತ್ನ ಸೇನೆಯಖಿಳಾವನಿ ರಾಜಿಪ ಸಂಪದಂಗಳ್ (ಕಜೆಕಂ. ೮೬).
[< ಸಂ. ಕರ್ಬುರ]

ಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಮುರಿದ; ಊನವಾದ; ಅಂಗಹೀನವಾದ: ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ . . . ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆಯೊ ಅವೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿ ಖರ್ವವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೧೫೪). ೨. ಕುಳ್ಳ; ಗಿಡ್ಡ; ಕುಬ್ಜ: ಭಾನೆಡೆಯೊಳಿಹ ಶಾಖೆಯಗ್ರದೊಳಗಿಹ ಫಲಂ ತಾನು ಕೈಸಾರುವುದೆ ಖರ್ವ ಮಾನಸಗೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೩೩-೧೨). (ನಾ). ೩. ಹದಿಮೂರು ಅಂಕಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಸಾವಿರ ಕೋಟಿ: ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ, ಶತಂ... ದಾಕೋಟಿ, ಶತಕೋಟಿ, ಅರ್ಬುದ, ನ್ಯ[ನಿ]ರ್ಬುದ, ಖರ್ವ (ವ್ಯವಹಾ.೮); ಖರ್ವ ಪದ್ಮಕ್ಷೋಣಿ ಶಂಖಂ ಕ್ಷಿತಿ ಕ್ಷೋಭ ಪೂರ್ವಮಪ್ಪಂಕೆ ಯಾದಿಗೆ ಮಹಾಶಬ್ದ ಬರೆ ತೋರ್ಪವರ ದಶಕಂಗಳಕ್ಕಿಂತು ಚವ್ವೀಸ ತಾಣವರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಕ್ಕುಂ. (ಮಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೩); ಅರ್ಬುದ ಹಸ್ತದೊಳರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಬುದ ನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮಡಿಯಂ ಖರ್ವ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳು ಕೀರ್ತಿಸಿ ಕೊರ್ಬುವೆನೆಂದೋ (ಶಂಕಕಂ. ೧೧೬). ೪. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ; ಭಂಗಗೊಳಿಸು; ಕೆಡಿಸು: ನೀಲ ಕಂಠನು ಈ ಕವಿತೆಯೊಳಗಿನ ಅಲಂಕಾರ ಬಾಹುಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈಹಚ್ಚಲಾರ. ಕತ್ತರಿಸಿ ಖರ್ವಗೊಳಿಸಲಾರ (ಇಪ್ಪಕ. ೪೦೪).
[ಖರ್ವ + ಕೊಳ್$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಖರ್ವಟ (ನಾ). = ಖರ್ವಡ: ಗ್ರಾಮನಿಕರ ಖೇಟ ಖರ್ವಟ ಮಟಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖ ಸಂವಾಹನಿಚಯ ನಿಚಿತಮುಂ (ಜಗವಿ. ೨-೧ವ); ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೂಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೮-೪). [ಸಂ.]

ಖರ್ವಡ, ಕರ್ಬಡ (ನಾ). ನಗರ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಊರು: ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ . . . ದ್ರೋಣಾಮುಖಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭-೨); ಉರ್ವೀಧರ ನಿರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖರ್ವಡಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೩ ವ); ಪರ್ವ್ವಿರೆ ಮೂಜುಂ ದೆಸೆಯೊಳು ಪರ್ವ್ವತಕುಳವೊಂದೆ ದೆಸೆಯೆ ಬಯಲಾಗಿರೆ ತಾಂ ಖರ್ವಡ (ಕೊಲ್ಹಾಶಾ. ೧೫-೩೭; ೧೧೮೭); ಶರಧಿ ಪರ್ವತಗಳಿಂ ಬಳಸಿರೆ ಖೇಟವು ಗಿರಿ ಬಳಸಿರಲು ಖರ್ವಡವು (ಶಾಂತೀಚ. ೮-೭೦). **ಕರ್ಬಡ**: "ಭೂಮೀಧ್ರಂ ಸುತ್ತುಗೊಂಡೆತ್ತಲುಮಿರೆ ಪುದುವಿಂ ಕರ್ಬಡಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪).
[< ಸಂ. ಖರ್ವಟ]

ಖರ್ವತ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ: ಅಜ್ಜನಪಟ್ಟೆ (ಖರ್ವತ): ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಿದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫). [?]

ಖರ್ವಶಾಖ (ಗು). ೧. ಕುಳ್ಳಾದ; ಗಿಡ್ಡನೆಯ; ಕುಬ್ಜ. (ನಾ). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ರೆಂಬೆಗಳುಳ್ಳ ಸಣ್ಣ ಮರ. [ಸಂ.]

ಖರ್ವಿತ (ಗು). ನುಗ್ಗಾದ; ತುಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ: ಮತ್ತಮಾತಂಗ ಪದನಖ ಖರ್ವಿತೋರ್ವೀತಳಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧ ವ); "ನೆಗ್ಗಿದ, ಅಗೆದ" (ಪಂಪಭಾ. ಕೋಶ); "ತೋಡಿದ" (ಪಂಪದೀ. ೫೩೦). [ಸಂ.]

ಖರ್ವು 'ಕರ್ವು$_1$' ನೋ.

ಖರ್ವೂಜ 'ಕರಬೂಜ' ನೋ.

ಖರ್ಸಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು.
[← ತುಳು. ಕುರ್ಚಿ, ಕುರ್ಸಿ]

ಖಲ, ಖಳ$_1$ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಒಕ್ಕುವ ಕಣ. ೨. ಎಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ. ೩. ಕಾಳಗ; ಕದನ. ೪. ಔಷಧಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಬಟ್ಟಲು; ಕಲಬತ್ತು. ೫. ನೀಚ; ದುಷ್ಟ: ಕಂಡಱಿದುಂ ಕೇಳ್ಳಱಿದುಂ ಮಾನ್ಯರನೆ ಖಲನುಮೇಂ ಮನ್ನಿಸನೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೭೬); ಮಾರೀಚ ಮೊದಲಪ್ಪ ಖಲನಿಶಾಚರರನಿಬರುಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೩೦-೫೪). **ಖಳ$_1$**: ೧. "ಖಳದಾನಂ, ಖಳಃ—ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). ೫. "ನೀಚಂ ಖಳಂ ಪಿಸುಣನೆನೆ ದುರ್ಜನಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೮); ಖಳಂ ಗಡೆಂತುಂ ರಸಂಗಳೊಳ್ ಪೊರೆದಪನೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧-೪೭); ಖಳ ಕಿಡಿ ಮಸಗೆ ಕಿತ್ತೆತ್ತಿದನು ಮೃತ್ಯುಂಜಯನ ಗಿರಿಯ (ತೊರರಾ. ೧-೮-೩೨). ನನ್ನಿಂದ ತಾವು ಆ ಖಳನ ಪರುಷವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೪೨). ೬. ಕೊಂಕಣಿಗ: "ಖಳನೆನಲು ಕೊಂಕಣಿಗನು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೭). [ಸಂ.]

ಖಲಕಪಟ (ನಾ). ಹೇಯವಾದ ಮೋಸ; ತುಚ್ಛವಾದ ವಂಚನೆ: ತನ್ನನ್ನು ಅವನು ಸೂರ್ಯಮುಖಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಖಲಕಪಟಗಳಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ.೫೯). [ಖಲ + ಕಪಟ]

ಖಲತ್ 'ಖಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಲತಿ, ಖಳತ್ತಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಬೋಳುದಲೆ; ಕೂದಲಿಲ್ಲದ ತಲೆ. ೨. ಬೋಳುದಲೆಯವನು. **ಖಳತಿ**: ೨. "ಖಳತಿಃ, ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಃ, ಐಂದ್ರಲುಪ್ತಕಃ—ಈ ೩ ತರಟದಲೆ(ಯಂ)" (ಹಲಾಯು. ೯೯-೪೫೪).
[ಸಂ.]

ಖಲತ್ತು, ಖಲತ್ (ನಾ). ಉದ್ದನೆಯ ಅಂಗಿ; ನಿಲುವಂಗಿ: ಅವನು . . . ಸುಟ್ಟು ತೂತಾದ ತನ್ನ ಖಲತ್ತನ್ನು ಮೈಮೇಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ನಗೆಹೊ. ೩); ಆಮೇಲೆ ತನ್ನ ಖಲತ್ತಿನ ಅಂಚನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು . . . ಕೂತುಕೊಂಡನು (ನಗೆಹೊ. ೨೦). **ಖಲತ್**: ಬಹು ಬೆಲೆಯ ಖಲತ್ ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಬ್ಬಾತ . . . ಹೊರಕ್ಕೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ನಗೆಹೊ. ೭೭). [← ಅರ. ಖಲತ್]

ಖಲಧಾನ, ಖಳಧಾನ (ನಾ). ಕಾಳು ಒಕ್ಕುವ ಸ್ಥಳ; ಕಣ. **ಖಳಧಾನ**: "ಖಳದಾ[ಧಾ]ನಂ, ಖಳಃ – ಈ ೨ ಕಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪). [ಸಂ.]

ಖಲಧಾನ್ಯ (ನಾ). = ಖಲಧಾನ. [ಸಂ.]

ಖಲನಾಯಕ, ಖಳನಾಯಕ (ನಾ). ಕಥೆ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಾಯಕನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ದುಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಏರಿಕೆಯ ಕಾಲದ ಕಹಿ ನೆನಪುಗಳು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಖಲನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದುವು (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೭). **ಖಳನಾಯಕ**: ಹಿಂದಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಖಳನಾಯಕನ ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಾಯಿಖು ಆಗುವ ಆಕಾರ (ಬೆಂಗಬ. ೫). [ಖಲ + ನಾಯಕ]

ಖಲನೆ$_1$ (ನಾ). ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವಿಕೆ: ವೈದ್ಯ ರಸೌಷಧಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಹವಣಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನೂ ರಸಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ . . . ಖಲನೆಯಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣತೆಯಿಂದಲೂ ಸಂಯೋಗಗೊಳಿಸಿ, ರಸಯೋಗವನ್ನು ಪಾಕಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜನಜೀ. ೨೮ ಮುನ್ನುಡಿ).
[< ಸಂ. ಖಲನ]

ಖಲನೆ$_2$ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ (?): ಪುರುಷರಂದವ ನೋಡಿ ಖಲನೆಯಿಂ ಚಲನೆಯಿಂ ಸುರತಕವರೊಳ್ಮನಂ ಲಯಸುತಂ ಇರುವ ಸತಿಯರ ಹಾಯ್ಕಿ ತೂಳ್ದಡಂ ಸೀಳ್ದಡಂ ತಮ್ಮಿಚ್ಚೆಗೆ (ಷತಿಲ. ೨-೬೩).
[?]

ಖಲನ್ಯಾಯ, ಖಳನ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ಕೀಳಾದ ಆಚರಣೆ; ದುಷ್ಟ ವ್ಯವಹಾರ: ತೋಯದೆ ನಾಹನನಸ್ಯುದಾಯತಿ ಕಿಡೆ ಪಾಟಿದಪ್ಪ ಪಟು ಪೊರ್ದ ಪರಸ್ತ್ರೀಯನಪೇಕ್ಷಿಪ ಖಲನ್ಯಾಯವಿಂ ಸಾರಯ್ದು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿಂ ನಿಮ್ಮೊಳ್ (ಪಂಂಕಾಮಾ. ೧೧-೧೩೬). **ಖಳನ್ಯಾಯ:** ೨. ಸಂಗ್ರಹದ ರೀತಿ; ಸಂಚಯನದ ಪದ್ಧತಿ: ನಾಯಸದಂತೆ ನೋಡು ಬಳನಂತಿರೆ ಮಲ್ಲನೆ ಮಿಟ್ಟು . . . ನೀಂ ಖಳನ್ಯಾಯದಿನಿಲ್ಲಮಂ ನೆಱೆಯೆ ಕಲ್ತು ಪದೇಶಕನಾಗು ಲೋಕದೊಳ್ (ಕಮದ. ೨೩೦ ಪ್ರಯೋ). [ಖಲ + ನ್ಯಾಯ]

ಖಲಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ ದುಷ್ಟ ಪಾತ್ರ; ನೀಚವ್ಯಕ್ತಿ: ಇವರು ಖಲಪಾತ್ರಗಳು (ಖಂಕನು. ೨೦೧). [ಖಲ + ಪಾತ್ರ]

ಖಲಪು (ನಾ). ಕಸಬಳಿಯುವವನು; ನೆಲವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಚೊಕ್ಕಟ ಮಾಡುವವನು: (ಕ). [< ಸಂ. ಖಲಪೂ]

ಖಲಬತ್ತು 'ಕಲಬತ್ತು' ನೋ.

ಖಲಮತ (ನಾ). ದುಷ್ಟಮತ; ಕುಮತ: ಬಲರಾಮಂ . . . ಕ್ರಿದಂಡವ ಧರಿಸಿ ಖಲಮತಮಂ ಖಂಡಿಸಿ ಯತಿಪತಿರೂಪಾಂತರ (ಸ್ಫುಸಂನು. ೨-೭೩). [ಖಲ + ಮತ]

ಖಲಮು 'ಕಲ್ಮಂ' ನೋ.

ಖಲಲು 'ಕಲಲು' ನೋ.

ಖಲಾಂತಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಮಹಾತ್ಮ ನಾಗಲಿ ಖಲಾಂತಕನಾಗಲಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದೋರ್ ಜರಿಸುವನಾದ ಡಾಗಲಿ (ಅಮಕ. ೪೪). [ಖಲ + ಅಂತಕ]

ಖಲಾಸ್ 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಾಸಿ 'ಕಲಾಸಿ' ನೋ.

ಖಲಾಸು 'ಕಲಾಸ್' ನೋ.

ಖಲಿಂದರ, ಖಲಿಂಧರ (ನಾ). ಮಹಮ್ಮದೀಯ ಬೈರಾಗಿ: ಮತ್ತಲ್ಲಿಂದ ಬರುಕಿರಿ ಖಲಿಂದರರು ಜಾಲ ಕಬ್ಬುನದ ಮುರುಮುಡ್ರ ನಿಮಗಿಲ್ಲನೆನೆ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೫). **ಖಲಿಂಧರ:** ಪರ ಖಲಿಂಧರ[ಪಾಠಾಂ. ಖಲಂದರ] ರೀಳುನೂರಗೆಗ್ ಗುರುವಾಗಿ ಹರುಷದಿಂ ಮಖ್ಮಲ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಜಿಬವ. ೧-೧೯). [← ಅರ. ಕಲಂದರ್]

ಖಲಿಂಧರ 'ಖಲಿಂದರ' ನೋ.

ಖಲಿತಾ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿತೆ 'ಖರೀತ' ನೋ.

ಖಲಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ದುರ್ಜನರ ಗುಂಪು. [ಸಂ. ಖಲೀನ]

ಖಲೀನ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ, —ಸೇರಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕಡಿವಾಣ: "ಖಲೀನಂ, ಕವಿಯಂ – ಈ ೨ ಕಡಿಯಾಣಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೨೮೪); ಪಣ್ಣಿದ ಜಾತ್ಯಶ್ವ ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳ ಖಲೀನನೋ ದಣ್ಮ ಲಾರಾಖಲಂ ಕಡಡಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೧); ಸವಾರಿಗಳ್ ತಳೆದು ಖಲೀನಮಂ ತುರಿದಿಂ ಬಟೆ (ಪಂಂಕಾಮಾ. ೪-೧೧೬). ೧, ೨: ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸನ್ನದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧಯಂತೆ ಖಲೀನಕಾಖಾ ಮುಖಮಂ (ಪಂಪ್ರಪು. ೫-೩೨೮). [ಸಂ.]

ಖಲೀಫ (ನಾ). ೧. ಮಹಮ್ಮದೀಯರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗುರು; ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭು: ಖೈಗಂಬರನು . . . ಕಾಲವಾಗಲು, ಅವನ ಗೆಳೆಯನಾದ ಅಬುಬಕರನು ಖಲೀಫನಾದನು (ಜಾಲಕ್ಷ. II, ೧೩೬); ಮುಸಲ್ಮಾನ ಖಲೀಫರೆಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗುರುಗಳು (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೩). ೨. ಆಧ್ಯಕ್ಷ; ಅಧಿಕಾರಿ. ೩. ದೊರೆ; ಧಣಿ; ಶ್ರೀಮಂತ: ಇಂಥ ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕರು ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖಲೀಫರಾಗತೊಡಗಿದರು (ಜಾರುಬ. ೨೨೪). [← ಅರ. ಖಲೀಫ್; ಹಿಂ. ಖಲೀಫಾ]

ಖಲೂರಿಕೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಯ ಮನೆ; ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ಥಳ: "ಖಲೂರಿಕಾ ಎಂಬುದು ಶ್ರಮಗೆಯ್ವ ಠಾವು" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೬); "ಖಲೂರಿಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿ ಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೫೯-೧೦). [ಸಂ. ಖಲೂರಿಕಾ]

ಖಲೇವಾಲಿ (ನಾ). ಕಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ಕಂಬ; ಮೇಟಿ; ಮೇಟಿಕಂಬ. [ಸಂ. ಖಲೇವಾಲೀ]

ಖಲೋತ್ಕಾಲಿ (ನಾ). = ಖಲೇವಾಲಿ: "ಖಲೋತ್ಕಾಲೀ, ಮಥಿ:– ಈ ೨ ಮೇಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೨೨೪). [ಸಂ. ಖಲೋತ್ಕಾಲಿ]

ಖಲ್ಕೊಡಿ 'ಕಲ್ಕೊರಡಿ' ನೋ.

ಖಲ್ಯ (ನಾ). ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ (?): ಶಲ್ಯಂ ಸತ್ಕಾಂಬಜಾಯ ಮಃಖಲ್ಯಂ ಕೊಂಡೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯರೆದೈ ಬಟಿ ಖಲ್ಯನೆನೆ. ಬಾರ್ತಗೆಟ್ಟುದಮೂಲ್ಯ ಯಕೋರಕ್ಷನೆಯೆಂಬುದಂ ಮಾಸುವೇ (ಗದಾಯು. ೭-೨೪). 'ಅಖಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಲ್ಯೆ (ನಾ). ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುವ ಕಣಗಳ ಸಮೂಹ. [ಸಂ. ಖಲ್ಯಾ]

ಖಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪುಡಿಕೆ, —ಚೀಲ. ೨. ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲೊರಳು; ಕಲಬತ್ತು. [ಸಂ.]

ಖಲ್ವ (ನಾ). ೧. = ಕಲಬತ್ತು: ಕನಕದ ಸೂಟ್ಸಿನ ರಸವ ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅರೆದು (ನಿವೈ. ೨೦೧); ಲೋಹದ ಅರಕುಡಿಯನ್ನು . . . ಖಲ್ವ ದೊಳಿಕ್ಕಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚೂರ್ಣಮಾಡಲು (ಸಕೃಪೈ. ೯೫). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಗುವಿಕೆ. ೫ ಹೆಸಿದಿರು ವವನು, ರೋಗಿ ಮತ್ತು ಕೃಶವಾಗಿರುವವನು ಇವರಿಗಿರುವಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಬಗ್ಗಿಸುವುದು (ಅಸ್ಯಕಂ. ೨೬೨ ಗಣ್ಯಾಪಾದಾ); ಏರಿದುಂ ಪಸಿದವನೆಸಳ್ ಮಿಗೆ ಕರಕೊಗಿರುವೆಕಳ್ದೆಯ ನೋಡೆ ಕೈಕಾಮಾದವನೊಳ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ಖಲ್ವಮೆಸಿಲ್ಪುರಿವಾಮದಿ (ಅಸ್ಯಕಂ. ೨-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಟಿ (ನಾ). ಬೋಳುತಲೆ; ಕೂದಲು ಉದುರಿಹೋದ ತಲೆ: ತಲೆಯ ಮುಂಭಾಗ ಖಲ್ವಾಟವಾಗಿದೆ (ದೇವದಾ. ೫೯); ಕೂದಲುಗಳು ದುರಿ ಖಲ್ವಾಟವಾಗುವುದೂ ಸಹ ವಿರ್ಯಕ್ಷೀಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣವದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜಿ. ೨೫). [ಸಂ.]

ಖಲ್ವಾಯಿತ (ನಾ). ಮನೆ ಸಾರಿಸುವವನು; ಕನ ಗುಡಿಸುವವನು (?): ಕ್ಷಿಕಾಲಪೊಳಂ ಖಲ್ವಾಯತನಂತೆ ಗಂಗಾಜಲಮಂ ತಂದು ತಳೆವ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ಲಳಿಸುಮಂ (ಪಂಂಕತಂ. ೧೧೯-೧೪). [?]

ಖವಖವ (ನಾ). ನಗುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಖವಖವಿಸು' ಪರಾ.

ಖವಖವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಹಗಹಿಸು: ಅಗ್ನಿ ಖವಖವಿಸಿಯೆ ನಗುವಂತೆ (ಅಂಚಿಪ. ೫-೨೨೮); ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತಾ ವಿಧಾಷಣ (ತೊರಾ. ೬-೨೨-೧೫); ಕವಿಯೆ ಳಚ್ಚುವರೆಗೆನುತ ಖವಖವಿಸಿ ನಗುತ (ಭಾಗಾ. ೧೦-೫೬-೧೨). ೨. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಶಿವನ ಕಾಯದ ಕಾಂತಿ ಮೈಯಲಿ ಖವಖವಿಸಿದುದು (ತೊರಾ. ೬-೩-೮೨); ಕಬ್ಬಾಜಮುಕ್ತಿನ ಖವಖವಿಸುವ ಪಂಚಸರದ (ಕಂಪಸಿ. ೯-೬೯). [ಖವಖವ + -ಇಸು]

ಖವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ರೇಕಗೊಳ್ಳು; ಕೆರಳು: ಖವಳಿಸಿದ ಶ್ಯಾಮರಾಯ, ಖವಳಿಸಲಿರುವ ಶಿವ್ಯಾನ ನಡುವೆ ರಾಚಪ್ಪ ದುರ್ಗಮ ಭಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಹಗರಣ ತಪ್ಪಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೮೯). [← ಮರಾ. ಖವಳಣೇ]

ಖಸ (ನಾ). ೧. ನವೆ; ತುರಿ; ಕಡಿತ: "ಪಾಮಾ, ಕಚ್ಛೂಃ, ಖಸಃ— ಈ ೩ ಕೆರಕು (ಕೆಱಂಕು)" (ಹಲಾಯು. ೯೮-೪೪೮); "ಪಾಮಂ ಖಸಂ ಖತ್ಸುವೆನೆ ಕೆರಕೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೧). ೨. (ಉತ್ತರ ಭಾರತದ) ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕರ್ಣಾಟಕ ಖಸ ಕರಹಾಟಾಂಗ ಕಾಶ್ಮೀರ . . . ವಿವಿಧ ದೇಶಂಗಳೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೭೦); ರತಿಚತುರತೆ ಖಸದೇಶದಬಲೆಯರ್ಗೊಳವಕ್ಕುಂ (ಮನ್ಮವಿ. ೫-೨೯). [ಸಂ.]

ಖಸಖಸಿ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಖಸರತ್ತು 'ಕಸರತ್ತು' ನೋ.

ಖಸಿ$_1$ (ಕ್ರಿ). ಕುಕ್ಕು; ತಿವಿ: ಎಣ್ಣೆ ನೀಡಲಿ ಬೇಡ ನೆತ್ತಿ ಖಸಿಯಲಿ ಬೇಡ ಅನ್ನಿಗರ ಮಗಳೆಂದೆನಬೇಡ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೧); ಗೋದಕ್ಕ ಆಮೇಲೆ ಹುಚ್ಚುನಗೆ ನಕ್ಕು . . . ಮಿದುವಾಗಿ ತಮ್ಮನ ತಲೆ ಖಸಿದಳು (ವೈನಿ. ೨೬). [?]

ಖಸ್ಸಿ 'ಕಸ್ಸಿ' ನೋ.

ಖಸ್ತು 'ಕಸ್ತು' ನೋ.

ಖಸ್ತುವರಾತ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಒತ್ತಾಯ; ಹೆಚ್ಚಿನ ತಗಾದೆ: ಕರಾರು ಮೇರೆ ಹಣಾ ಕೊಡಿಯಂತಾ ಖಸ್ತುವರಾತ ಹತ್ತಿಸಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). [ಖಸ್ತು (< ಕಸ್ತು) + ವರಾತ]

ಖಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು: ಕುಸ್ಥನೆನಿಸುವ ಭೂಮಿಯೊಳು ಆಶಸ್ಥನೆನಿಸುವ ದಿಗ್ವಲಯದೊಳು ಖಸ್ಥನೆನಿಪಾಕಾಶದೊಳು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೨). [ಸಂ.]

ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಲ; ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರವಾದ ಆಕಾಶಪ್ರದೇಶ: ಅದರ ಕೇಂದ್ರವು ಖಸ್ವಸ್ತಿಕ(ನೆತ್ತಿಗೆ ನೇರ)ವನ್ನೂ, ಪರಿಧಿಯು ಕ್ಷಿತಿಜವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೬); ಧ್ರುವ ನಕ್ಷತ್ರವು . . . ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಲ್ಲಿ ಖಸ್ವಸ್ತಿಕಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗೆ, ಸಿಂಹಲ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿತಿಜಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೬೦). [ಖ$_2$ + ಸ್ವಸ್ತಿಕ]

ಖಹರ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಅನಂತವಾದುದು: ಒಂದು ಪರಿಮಿತ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಸೊನ್ನೆಯಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ ಖಹರ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಖಹರದ ಬೆಲೆ ಅನಂತರಾಶಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೯೭೯). [ಸಂ.]

ಖಳ$_1$ 'ಖಲ' ನೋ.

ಖಳ$_2$ (ಗು). ೧. ಉಗ್ರವಾದ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. 'ಖಳವಹ್ನಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ. 'ಖಳಶಿರೋಮಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [< ಖರ]

ಖಳಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುಷ್ಕರ್ಮ. 'ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಮ: ಹೇಯಂಗಳ್ ಖಳಕರ್ಮ ಬಂಧನಕರ ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧-೪); ಆ ಸಕಳಾಮರೋರಗನರಾವನತಂ ಖಳಕರ್ಮ ಸೈನ್ಯ ಸಂತ್ರಾಸಿ ಮನೋರಥಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೦). [ಖಳ$_1$(=ಖಲ) + ಕರ್ಮ]

ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದುಷ್ಟ ಕರ್ಮಗಳು: ಖಳಕರ್ಮಾಷ್ಟಕಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೫). 'ಅಷ್ಟಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಖಳಕರ್ಮ + ಅಷ್ಟಕ]

ಖಳಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಧನವನ್ನು ಗಳಿಸುವವನು: ಕವಿ ಕನ್ಯಾನಿಳಯಸ್ಥನಾಗೆ ಖಳ[ಪಾಠಾಂ. ರ]ಕರ್ಮೋಪಾರ್ಜಿತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೩೦). [ಖಳಕರ್ಮ + ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ಖಳಕಳಂಕ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ನಿಂದೆ; ಹೀನವಾದ ಅಪವಾದ: ಔದುಂಬರಕುಷ್ಠಂ ನೆಗೆದು . . . ಆ ದೊರೆಯಂಗಾಯ್ತು ಖಳಕಳಂಕಾತಂಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೧). [ಖಳ$_1$(= ಖಲ)+ಕಳಂಕ (= ಕಲಂಕ)]

ಖಳಕೃತಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸ; ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ. 'ಖಳಕೃತಿನಿರತ' ಪರಾ. [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಕೃತಿ]

ಖಳಕೃತಿನಿರತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವನು; ದುಷ್ಟ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ದಿವಸೇಂದ್ರಂ ಕನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿರೆ . . . ಖಳಕೃತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿ]ನಿರತಂ (ಜಾತತಿ. ೧೭-೧೬). [ಖಳಕೃತಿ + ನಿರತ]

ಖಳಖಳ, ಕಳಕಳ$_2$ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಬಿಲ: ಪ್ರಥಮ ನರಕದೊಳತಿಘೋರಮಪ್ಪುದಜೊಳ್ ಖಳಖಳಮೆಂಬ[ಪಾಠಾಂ. ಕಳಕಳವೆಂಬ, ಕಳಮೆ ಕಳಮೆಯೆಂಬ] ನರಕಬಿಲದೊಳ್ (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯೫-೧೪). ಕಳಕಳ$_2$: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನುನೋಡಿ.[?]

ಖಳಗೆ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಳತಿ$_1$ (ನಾ). ಒಳಕೋಣೆ (?): ವಿದ್ಯುದ್ವೇಗೆ ಸೌಧಭವನದೊಳ್ ಕುಮಾರನಂ ರತ್ನಕಂಬಳಾವೃತನಂ ಹರ್ಮ್ಯತಳಗತನಂ ಮಾಡಿ ಖಳತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕಿ]ಯ (?) ಬಾಗಿಲಂ ಕೆತ್ತು ತನ್ನ ಗುರುಜನಮಂ ತರಲೆಂದು ಪೋದಳ್ (ಚಾವುಂಪು. I, ೧೦೩-೧೬). 'ಗಳಂತಿಗ್ಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಖಳತಿ$_2$ 'ಖಲತಿ' ನೋ.

ಖಳತಿಲಕ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು; ತುಂಬ ನೀಚ: ಕರುಣಿಸೈ ಗಾಂಗೇಯ ಕರುಣಾಶರಧಿಯೈ ಖಳತಿಲಕ ಕರ್ಣನ ದುರುಳತನವನು ಮಜ್ಜಿದು ಮೆಜ್ಜಿವುದು ನಿಮ್ಮ ಸದ್ಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧-೨೧). [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ತಿಲಕ]

ಖಳಧಾನ 'ಖಲಧಾನ' ನೋ.

ಖಳನಾಯಕ 'ಖಲನಾಯಕ' ನೋ.

ಖಳನೃಪಾಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಾಜ: ಶೇಷಂ ಫಣಂ ಬಳ್ಳಿ ಸುರ್ಕಿದಪಂ ಸೀರೆಯ ಸಿಂಬಿವೊಲ್ ಖಳನೃಪಾಲಾಕ್ಷೌಹಿಣೀ ಭಾರದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೦). [ಖಳ$_2$ + ನೃಪಾಲ]

ಖಳನ್ಯಾಯ 'ಖಲನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಳಪತಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರ ಒಡೆಯ; ನೀಚರ ನಾಯಕ: ಸೊಗಸಿ ರಾಜ್ಯವನಿತ್ತೆ ನಿನಗದು ಮಗುಚದೊಡೆಯೆನ್ನಾಡೆಯೆನುತಪ್ಪಿದನು ಖಳಪತಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಸಹಭವನ] (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೧-೫೯). [ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಪತಿ$_2$]

ಖಳಫಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ದೂವಾಳಿಯಲಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದುದು ಕಾಲಾಳು ಖಳಫಳಯೆನಲು ಕೈದುಗಳು (ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೩).

ಖಳಮಲ್ಲ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸ ವೀರ; ರಕ್ಕಸ ಜಟ್ಟಿ: ಅಣುವ ಮೊದಲಾದವರ ತೃಣವೆಂದೆಣಿಸಿ ಬಗೆಯದೆ ಬಂದ . . . ಮೆಜ್ಜಿವ ಖಳಮಲ್ಲ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೬-೧೬). [ಖಳ$_2$ + ಮಲ್ಲ]

ಖಳಲ್ 'ಖಟಿಲ್' ನೋ.

ಖಳವಹ್ನಿ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಬೆಂಕಿ: ಪೊಡವಿಯೊಳು ಖಳವಹ್ನಿಯುಗ್ರ ಖಳವಹ್ನಿಯಿಂದಡವಿಗಿಚ್ಚತ್ಯುಗ್ರವಡವಿಗಿಚ್ಚಿಂದ ನೆಜ್ಜಿ ಸಿಡಿಲುಗ್ರ (ಹಡಕಾ. ೮-೧೮). [ಖಳ$_2$ + ವಹ್ನಿ]

ಖಳವಿನೀತ (ನಾ). ದುಷ್ಟತನದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವನು; ದುರ್ವಿನೀತ: ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಸೋಮಶರ್ಮಾತ್ಮಜಾತರಂ ಖಳವಿನೀತರಂ ವಿಕೃತ ಮಾರ್ಗವಿಖ್ಯಾತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೮).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ವಿನೀತ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ$_1$ (ನಾ). = ಖಳತಿಲಕ: ಕಾಣಿಕೆಗಳನು ಸುರಿದರು ಖಳಶಿರೋಮಣಿಗೆಱಗಿದರು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೮).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಶಿರೋಮಣಿ$_2$ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು: ಖಳ ಶಿರೋಮಣಿ ಮಸಗಿದನು ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೧).

[ಖಳ$_2$ + ಶಿರೋಮಣಿ]

ಖಳಸಂಯಮ (ನಾ). ೧. ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೨. ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವವನು: ಖಳಸಂಯಮನು ನಿನ್ನಾತ್ಮಜನು . . . ಎಂದನಾ ಮುನಿಪ (ನಿಧಾಗ. ೧೧-೧೦-೨೯).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಸಂಯಮ]

ಖಳಸಂಸರಣ (ನಾ). ಕಷ್ಟಕರ ಸಂಸಾರ; ದಾರುಣವಾದ ಸಂಸಾರ: ಪದಾರ್ಥನಿಶ್ಚಯಂ ತನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ತೀಡೆ ಖಳಸಂಸರಣಕ್ಕೆ ವಿರಕ್ತೆಯಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೦). [ಖಳ$_2$ (= ಖಲ) + ಸಂಸರಣ]

ಖಳಸಂಸೃತಿ (ನಾ). = ಖಳಸಂಸರಣ: ನಿನಗೀ ಖಳಸಂಸೃತಿಯೆಂಬು ದೊಂದು ಱಾಟಣದೊಳಗಮ್ಮ ನೀಂ ಮೊಗಪೆಯಾಗದೆ ತಾಳ್ದಪವರ್ಗ ಮಾರ್ಗಮಂ (ಆದಿಪು. ೩-೭೧). [ಖಳ$_2$ (= ಖಲ) + ಸಂಸೃತಿ]

ಖಳಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಿಗಿಲಾದವನು; ದುರುಳರ ನಾಯಕ: ಖಳಾಗ್ರಣಿ ಮೇಲುಗಾಣನಲಾ ಮದಾಂಧನ ಸೋಲಿಸುವ ರಾರುಂಟು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೨-೨೪).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಅಗ್ರಣಿ]

ಖಳಾನ್ವಿತ (ನಾ). ದುಷ್ಟರಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ನೀಚರ ಸಹವಾಸ ದಲ್ಲಿರುವವನು: ವ್ಯಸನಂ ದುರ್ಜನರೊಳೆ ಪಸರಿಸಿತು ಖಳಾನ್ವಿತರ್ಗೆ ಸದ್ಗುಣಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೭೦).

[ಖಳ$_1$ (= ಖಲ) + ಅನ್ವಿತ]

ಖಳಾಪಸ್ಮಾರ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಮಲರೋಗ: ಆರಿಗೊಱಲುವೆನ್ನೈ ಖಳಾಪಸ್ಮಾರವಿದೆ ಸೆಱೆವಿಡಿದು ತನ್ನಸುವಾರಿಗೆಯು ವೈರಾಗ್ಯಗಡ ಮತ್ಪ್ರಾಣವಿಭುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೨೪). [ಖಳ$_2$ + ಅಪಸ್ಮಾರ]

ಖಳಿ (ನಾ). ಗಂಜಿ; ಸರಿ: ಆ ಕಷಾಯದೊಳಗೆ ಖಳಿ ಇಲ್ಲದಂಥ ಕಾಗದವನ್ನು ಎದ್ದಿ ಒಣಗಿಸಿ ಇಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩).

[< ಕಱಿ]

ಖಳಿಲ್ 'ಖಱಿಲ್' ನೋ.

ಖಳಿಲು 'ಖಱಿಲ್' ನೋ.

ಖಳಿಲೆ (ನಾ). "ಗ್ರೀಷ್ಮಋತು" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ): ಖಳಿಲೆಯ ಕಾಯ್ಪನೇಡಿಸುವ . . . ಬೀರದ ಜೋದರ ದಟವುಟದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೭). [?]

ಖಳೆಯ (ನಾ). = ಕಲ್ಯೆ ೪: ಯೋಗಾದಿ ಸಂಪನ್ನ ಖಳೆಯಂಗಳೆಲ್ಲವಂ ಸಂಪಾದಿಸಿ (ಸೌಇಇ. XV, ೧೯೦-೬; 1256). [< ಸಂ. ಕಲಾ]

ಖಳ್ಗ 'ಖಟ್ಗ' ನೋ.

ಖಳ್ಗಿ 'ಖಟ್ಗಿ' ನೋ.

ಖಱ್ಱನೆ (ಅ). ಕಪ್ಪಾಗಿ; ಕರ್ರಗೆ: ಕಿಱ್ಱನೆ ತಿರಿ ತಂದು ಖಳಂ ಖಱ್ಱನೆ ತನು ಕಂದಿ ಕುಂದಿ ಭಯವಶದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೫೫).

[< ಕಱ್ಱನೆ]

ಖಱಿಲ್, ಕಡಿಲ್, ಖಟಿಲ್, ಖಣಿಲ್, ಖಳಲ್, ಖಳಿಲ್, ಖಳಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ: ಖಱಿಲೆ ನುಡಿದಟಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಖಱಿಲೆಂಬ ಥಱಿಲೆಂಬ ಘುಱುವೆಂಬ ಘಱಿಲೆಂಬ ಧಱಿಲೆಂಬವೋಲ್ . . . ಅನುಕರಣೆಯೆಲ್ಲವುಂ ನಿತ್ಯಜಟ ನೆಂಬರ್ (ಸಂಜೀವ. ೯). **ಕಡಿಲ್**: ಆಕೆಗೆ ಕಡಿಲೆಂದಾತಂ ನುಡಿದಂ (ಶಮದ. ನ. ೧೨೩ ಪ್ರಯೋ). **ಖಟಿಲ್**: ಕೂರಸಿಯೊಳಿಟ್ಟಣಿಸಿ ಪೊಯ್ದಲ್ಲಿ ಖಣಿಲೆಂಬ ಖಟಿಲೆಂಬ ನಿಳಿಲೆಂಬ ನೆರ್ಕೆಂಬ . . . ದನಿಯಡ ಸುತಂ ಪುಟ್ಟೆ (ಇಹರ. ೪೧-೨೧). **ಖಣಿಲ್**: ಭುಜಾಸಿಯೊಳ್ ಖಣಿಲ್ ಖಣಿಲೆನೆ ತಳ್ತು ಪೊಯಿದು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೨; 1042). **ಖಳಲ್**: ಎಳೆದು ಬಿಸುಟನು ಶಿಶಿರಋತುವನು ಖಳಲೆ ಜಡಿದು ವಸಂತನನು (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೧೮-೭). **ಖಳಿಲ್**: ಖಳಿಲ್ ಖಳಿಲ್ ತೊಪ್ಪುತೊಪ್ಪು ಛಳಿಲ್ ಛಳಿಲೆಂದು ಕೊಳ್ವ ಬಡಿಗಂ ಚಳಿತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೮೮). **ಖಳಿಲು**: ಖಣಿಖಟಿ ಖಳಿಲುಖಳಿಲೆಂಬಂಬುಗಳ ದನಿ ತುಂಬಿತಂಬರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೪).

ಖಣಿಕಟಿಲು, ಖಣಿಖಟಿಲು, ಖಣಿಖಣಿ, ಖಣಿಖಣಿಲು, ಖಣಿಲ್ಖಟಿಲ್, ಖಳಿಕಟಿಲ್, ಖಳಿಖಟಿಲು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕೊಳು ಗಿಡಿಯ ಖಂಡೆಯದ ಖಣಿಕಟಿಲೆಸೆಯೆ ಕಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೬); ತಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿದರಾಳ್ವಂಗೆ ಕೈದುಗಳ ಹೋರಟೆಯ ಖಣಿಕಟಿಲ ರಭಸದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭); ಹಳಚುವಸಿಗಳ ಖಣಿಖಟಿಲು ಕಳಕಳಕೆ ಮಿಗೆ ಹೊಯ್ದಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೬); ಕೋಲಾಟದಲಿ ಖಣಿಖಣಿ ಖಣಿಲು ಖಣಿಖಣಿ ಮಸಗಲೆಚ್ಚಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೭-೫೧); ಕುದುರೆ ಕತ್ತಿಯ ಖಣಿಖಣಿ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿತು (ಇಂಗೀತ. ೬೭-೮). ಖಣಿಖಣಿಲು ರವವೆಸೆಯಲ್ಕೆ ಕಾದಿತು ಸುರಗಿಯತಿಬಲರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೨೩); ಖಣಿಖಣಿಲು ನಟಿನಟಿಲು ನಱಿನಱಿ . . . ಕೈದುವ ಧ್ವನಿ ಮಹೋನ್ನತವು (ಸಾನಂಚ. ೮-೧೪); ಖಣಿಲ್ ಖಟಿಲ್ದೊಗಹುಧೊಕ್ಕು ಧುಡುಮ್ಮು . . . ಎಂಬ ನಿಷ್ಠುರರವಂ ಮಿಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೮); ಖಳಿಕಟಿಲ ಬಿಱುವೊಯಿಲೊ ಸಿಡಿಲಿನ ಸುಳಿಯೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೪-೭); ಖಳಿಖಟಿಲು ಖಟಿಲೆಂಬ ರವದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೭). ಖಱಿಲನೆ, ಖಣಿಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ, ಖಣಿಲ್ಲೆನೆ, ಖಱಿಲೆನೆ, ಖಱಿಲ್ಲನೆ, ಖಱಿಲ್ಲೆನೆ = 'ಖಳಿಲ್' ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ: ಖಱಿಲನೆ ಛಮ್ಮನೆ . . . ಎಂಬಿವಾದಿಯಾಗಱುವುದು (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಹುಡುಕುವ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಣ್ಣನ ನೆರೆಗೆ ಖಣಿಲನೆದ್ದೊಲಾದುದು ಗೆಲವು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೨೦-೯೪); ಖಱಿಲ್ಲನೆ [ಪಾಠಾಂ. ಖಣಿಲ್ಲೆನೆ, ಖಣಿಲ್ಲನೆ] ಖಱಿಲೆನೆ, ಛಮ್ಮನೆ, ಧುಮ್ಮನೆ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ); ಖಱಿಲ್ಲೆನೆ (ಖಱಿಲೆನೆ), ಛಱಿಲ್ಲೆನೆ . . . ನಿತ್ಯಜಟಂಗಳ್ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧).

ಖಟ್ಗ, ಕಡುಗ$_1$, ಕಳ್ಗ, ಖಡುಗ, ಖರ್ಗ, ಖಳಗ, ಖಳ್ಗ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ; ಕರವಾಳ: ಸಿಂಹನಾದಂಗೆಯ್ದು ಖಟ್ಗಸನ್ನಿಭಮಪ್ಪ ಮಹಾಶಿಲೆಯಂ ಕಿಟ್ಟು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೫೬-೨೩); ಖಟ್ಗದಿಂ ವಾರಣಮಂ ಪಡಲ್ವಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೨); ಆ ಖಲನಿಱಿಯಲ್ಕೆತ್ತೆ ಖಟ್ಗಂ ನಿಲೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೯). **ಕಡುಗ$_1$**: ಕಡುಗದ ಪೊಯ್ಲಿಂದಂ ಕಾಲಡಿಗಳ್ ಕಡಿ ಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೩); ಹೊಡೆದ ಕಡುಗದ ಬಾಯ ಕಡೆಯ ಹೊಯ್ಗಳ ನಾಂತು (ಹಚಕಾ. ೧೩-೧೯); ಹೊಳೆಯುವ ಕಡುಗದ ಹೊದರಿನ ಧಾರೆಯ (ಮೋಹತ. ೩೬-೪೪). **ಕಳ್ಗ**: "ಅಸಿಃ - ಕಳ್ಗ (ಖಡ್ಗ = ಖಟ್ಗ)" (ಓಷಧಿ. ೧). **ಖಡುಗ**: ಖಡುಗದ ಕಾಂತಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊದಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೨-೭); ಪಡೆದನು . . . ಬಲು ಖಡುಗವನು ವರಚಂದ್ರಹಾಸಕವೆಂಬ ನಾಮಕದ (ತೊರರಾ.೧-೪-೩೩);

ಜಂತ್ರ ಖಡುಗಕೆ ಪರನು ತಂತ್ರ ಚಕ್ರಕೆ ಹರಿಯು ಮಂತ್ರ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಬೊಮ್ಮನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೦). **ಖಿಗ್ಗ** : ಅವಧೀಯಾರಾತಿ ಧೃತಾಶಾಧರನುಜದಿಜೀವಾನಾಂ ಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಖಿಗ್ಗದೊಳ್ (ಕಾ. V, ೧೫–೧೫ ; 1080) ; ತಂನ ಸಾಹಸದಿಂ ಖಿಗ್ಗ್ಯದಿಪೆಕಳದೊಳು ಕಿರಾತ ಪಡೆಯಂ ಕೊಂದು (ಎಳ. VI, ತರಿಕೆ. ೪೯–೪ ; 1209) ; ಅನ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಂಗಳಂ ಮೀಱಿದ ಖಿಗ್ಗ್ಯದಿಂದೆನಿವ ಪೊಲಿಗಳೊಬ್ಬುರ್ಗಳ್ ಗೊಬ್ಬರಿಗರಿಕ್ಕರಂ (ಎಳ. XI, ಪಾವನ. ೫೯–೪೧ ; 1280). **ಖಿಲಿಗೆ** : ಮನೆಯವುಗಳಗ್ಳ್ ಖಿಲಗಮಿದ್ದರ ಖಿಲಿದಂದ ನಡೆದರು (ತುರಂಗ. ೮೫–೧೬). **ಖಿಲ್ಲೆ** : ಕೊಟ್ಟಿ ಖಿಲ್ಲಲಖಾಂಬರ (ಜೊಂಕಾ. ೧೯೩೬ ; ಪರಸಗಾಡು. ೫೪–೫೦ ; ೪೧೦) ; ವೈರಿ ವಿದಾವನೀಶ್ವರ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮಂ ಸ್ವಖಿಲ್ಲನಖರವ್ಯಾಘಾತದಿಂ ಪೊಕಳ್ದು (ಮೈಆರ. ೧೯೩೪, ೧–೧೭ ; 1174) ; ಧುರದೊಳು ಬಂಮಸ್ಪಖಿಲಾಳಂ ಮುಳಿಸಿನಿಂ ಖಿಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕೈನೀಡೆ (ಕಬ್ಬಿ.IV, ೧–೪೦ ; 1204) ; ಖಿಲ್ಲಿಂದಮೆ ತಲಿ ರತ್ನಪಾಳಿಸಿ ಶಿರೋಜಂಬುಜಮಂ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿತ್ತು (ಎಳ. XI, ಚತ್ರತು. ೧೨–೯ ; 1286).

[< ಸಂ. ಖಡ್ಗ]

ಖಜ್ಜಧಾರೆ, ಖಡುಗಧಾರೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಅಸಿಧಾರೆ : ಎಱನಿಗುಗು ಖಜ್ಜ ಧಾರೆಯುಂ ಧಾರಿಣಿಗನ್ವೆನಂಪ್ಪಿಯೊಱಿಗಿ ಸುಗುಂ (ಸ°ಇಂ. XX, ೫೫–೧೧ ; 1082). **ಖಡುಗಧಾರೆ** : ಖಡುಗನದ ಕಾಲಾಳು ಕಱದುದು ಖಡುಗಧಾರೆಯನು (ಕುಮಾದ್ರೈರ. ೬–೬೯).

[ಖಜ್ಜ + ಧಾರೆ]

ಖಜ್ಜಧೇನು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಗೇಂದಾನವ್ಯಗ; ಖಜ್ಜ ವ್ಯಗಿ : ಖಜ್ಜ [ಖಾಣಾಂ. ಡ್] ಧೇನುಗಳ ಕೊರೆದ ಮೊಲೆಯಿಂದೆಂದಿರವಿದು ಸುರಿವ ಪಾಲ್ಗೆ ಪಜ್ಜೆವಿಡದು ಪರವರಣ್ಯಮರ್ಜಾರ ಪೋತಕಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೫–೬೫ ವ). [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಧೇನು]

ಖಜ್ಜಯೋಗಿನಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸಾಧಕಿ (?) : ಇರೆ ಮುಡಿ ಬಿರ್ದ ನಾಂದಮುರೆ ಪತ್ತದ ಪಟ್ಟಿಯಿನಟ್ಟುವಿಲ್ಲದಂತಿರೆ ಕಮ ಳೋನ್ಮುಖಂ ಶಿವಮುಖಾನಿಯವೊಲಾಳಿಸುವೊಲ್ ಮುಂದೆ ನೀಳ್ದಿರೆ ಧರ ಣೀಶ್ವರಂ ಕೆಲಮೊಳ್ತುತ್ತರಸಾಧಕನಾದ ಕಾಮನಂತಿರೆ ರತಿ ಖಜ್ಜಯೋಗಿನಿ ನಿಯವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿತಾ. ೬–೧೨೫).

[ಖಜ್ಜ + ಯೋಗಿನಿ]

ಖಜ್ಜರುಚಿ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯ ಹೊಳಪು ; ತೆಳು ನೀಲಿಬಣ್ಣ : ಮರನಂ ಕತ್ತಿ . . . ಕೇಸುರಿಯಂ ಪೋಲ್ಗಿರೆ ಕಪ್ಪೆ ಖಜ್ಜ [ಖಾಣಾಂ. ೫೧೮] ರುಚಿಯಿಂ ನಿರ್ಡೂಮಿದಂ ಪಲ್ಲಿ ಸೂರೆವರಜರಂ ಪುಗೆ ವೃಷ್ಟಿಳಂ ಸಮಸಿಳಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೧೧). "ನೀಲವರ್ಣ" (ಲೋಕೋಪ. ಅಡಿಟಿ).

[ಖಜ್ಜ + ರುಚಿ]

ಖಜ್ಜಾಖಜ್ಜಿ (ನಾ). = ಖಜ್ಜಾಖಜ್ಜಿ : ಜಕ್ಕಾಜಕ್ಕಿಯುಂ ಖಜ್ಜಾಖಜ್ಜಿಯುಮಾಗೆಯುಂ ಪೆಕೆದಿಜಾಪ ಪದದೊಳ್ (ಕಾಂತಿವಿ. ೬–೪೨ ವ).

[< ಖಡ್ಗಾಖಡ್ಗಿ]

ಖಜ್ಜಿ, ಖಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿ. ೨. ಗಂಡಕಮೃಗ ; ಖಡ್ಗಮೃಗ. ೧, ೨ : ಆ ವನಂ ದಕ್ಷಾಧ್ವರ್ಯರಕಂತೆ ಸ್ವಾಜುವಿರೇಚಕಮುಂ . . . ವಿಪ್ರೋತ್ಕೃರ್ಣರಮಾಗಿಯುಂ ಮಹಾಗ್ರಸಾರ ಮಲ್ತು ಖಜ್ಜಿ ಸಮೇತ ಮಾಗಿಯುಂ ನೃಪಸಿಳಯಮಲ್ತು (ಋಸುಮಾ. ೧–೧೦೪ ವ). **ಖಿಳ್ಳಿ** : ೧. ಪೊಲ್ಲೆಕೇಭರಶಾಲಂದಿತ ಖಜ್ಜಿಖಳ್ಳಿಸಿಹಶಾರ್ದೂಳಂ (ಎಳ.VI, ಚಕ್ರತು. ೧೩೧–೧೫ ; 1137). ೨. ಚಮರಿಯ ಹುರಿಮಂಟಿಯ ಹೊಳಲ್ ಕಾಟಿಯ ಪೊಟ್ಟಿಂ ಖಜ್ಜಿಯ ಪಳ್ಳಿ . . . ಭೀಮಾರ್ಕ್ಕಂ (ಜಯಭಾ. ೧೫–೨೬). [< ಸಂ. ಖಡ್ಗಿನ್]

ಖಜ್ಜಿಗ್ಯಂದೆ (ನಾ). ೧. ಖಜ್ಜಧಾರಿಗಳ ಸಮೂಹ. ೨. ಖಜ್ಜ ವ್ಯಗಿಗಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೧, ೨ : ದಮಿತಾರಿಯ ರಥಚಕ್ರ ರಕ್ಷಕರಪ್ಪ ಖಜ್ಜಿಗ್ಯಂದಂ ಬಳಿಯೊಳ್ ಕೊಡರ್ದ ಖಜ್ಜಿಗ್ಯಂದಮುಂ ಕೂಡುವಿನಂ ನಿಱುಗಡಿದಂತಿರೆ (ಕಾಂತಿವಿ. ೪–೪೪ ವ). [ಖಜ್ಜಿ + ವ್ಯಂದ]

ಖಾಂಡವ (ನಾ). (ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ) ಒಂದು ವನದ ಹೆಸರು. ||ಇದು ಇಂದ್ರನ ವನ. ಅರ್ಜುನನ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಇದನ್ನು ಸುಟ್ಟನು : ಪಾಪಳಜಟ್ಟ ಖಾಂಡವವನುಂಡಪಂ.(ಪಂಪಭಾ. ೫–೬೮) ; ನರಿಗಂದಗ್ಗದ ಖಾಂಡವಂ ನೆಗೞ್ದಂ ಲಂಘಾದ್ಭೀಷಮಂತೊಱಂ ವಾನರಿಂ . . . ಪರಿಭವಂಬೆತ್ತುವು (ಕಾಜ. ೯೪–೬–೬೦ ; 1124) ; ಖಾಂಡವದ ವನ ದಕಸದಾವೋಡ್ಡಿಂ ಗಂಡರಗೆಂಡ . . . ಧಾಳಿಯಿಟ್ಟನು ಚಂಡಗಾಂಡಿವಿ (ಕುವ್ಯಾ.ಚ. ೨೦ ಸೂಚಕ). [ಸಂ.]

ಖಾಂಡವವನ (ನಾ). = ಖಾಂಡವ : ಸುಖವ ಹೇಳ್ಪ ತಂದೆ ಖಾಂಡವ ವನದ ನಿರ್ದಹನ (ಕುವ್ಯಾ.ಚ. ೨೦–೧೬). [ಖಾಂಡವ + ವನ]

ಖಾಂಡಿ (ನಾ). ಬಾಣನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಬಿಲ್ಲು; ಧನುಸ್ಸು : ಇಗೋ ನೋಡುಯೆನ್ನ ಳಕಾಗ್ರದೊಳಿರುವ ಖಾಂಡಿಯನ್ನು ಝೀಳಂಕಿರಿಸಿ ನಿನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸೀಳ್ವೆ (ದುಕ್ಯಾಕ. ೨೨). [< ಸಂ. ಕಾಂಡಿನ್]

ಖಾಂಡಿ (ನಾ). ಅಳು ; ನೇವಕಿ ; ಆಶ್ರಿತೆ : ಶಿವಗನನ್ನು ಮಾದಿ ಎಂಬ ಖಾಂಡಿಯು ಮದನಿಸಿಂಗನ ಮಡಿಗೆ ಕರದುತಂದು . . . ಎರಡು ತಿಂಗಳ ರಜ ಬೇಕೆಂತಲೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು(ಅದಟು.೧೯೪). [< ಮರಾ. ಖಾಂದ]

ಖಾಕಿ, ಕಾಕಿ, ಖಾಪಿ (ಗು). ೧. ದೂಳುಬಣ್ಣದ ; ಮಾಸಲು ಹಳದಿಯ. (ನಾ). ೨. ಮಾಸಲು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ : (ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂಥದೇ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಮವಸ್ತ್ರವಿರುವ) ಖಾಕಿಬಣ್ಣದ ಹತ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಉಣ್ಣೆಯ, ಮೂಲೆಸೆಯೆಯ, ಉಬ್ಬುಗೆರೆಗಳ ಬಟ್ಟೆ, ಖಾಕಿ ಬಟ್ಟೆ (Khaki. ೧೦೪೨) ; ಅವರ ಖಾಕೀ ಕೋಟು, ಎತ್ತರವಾದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ . . . ಅವರಲ್ಲಿರುವ ದರ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರಂಗರೋ. ೧) ; ಖಾಕಿ ಚಡ್ಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಛಡೀರಿಗೆ ಹಾಡಿದಾಗಿ (ಗಂಯಾಯಿ. ೧೩೧) ; ಖಾಕಿ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಸರಿಕಾರ ಏಕೆ ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುತೋ ತಿಳಿಯದು (ಗಾ ಳ ಪ. ೧೩೬). **ಕಾಕಿ**ಃ ೧. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೇನಾಳುಗಳಿಗೆ ಕೊಡಿಸುವ ಕಾಕಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಮವಸ್ತ್ರ (uniform)ದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳ ಅದೇ (ಖಾಂಪ್ರ. II, ೧೦೨೪). **ಖಾಪಿ** : ೧. ಖಾಪಿ ಉಡುಪಿನ ಶ್ರಾಮಸಾರಥಿ ಯೊಬ್ಬ . . . ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೧).

[← ಪಾರ್. ಖಾಕೀ ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಕೀ]

ಖಾಪಿ 'ಖಾಕಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿ 'ಕಾಜಿ' ನೋ.

ಖಾಜಿನ್ಯಾಯ 'ಕಾಜಿನ್ಯಾಯ' ನೋ.

ಖಾಟಿ (ನಾ). ಘಾಟು; ತೀವ್ರವಾದ ವಾಸನೆ : ಆಗಾಗ್ಗೆ ಜರದಾ, ತಂಬಾಕಿದ ಖಾಟಿಯೂ ಈ ವೀಟೀರಸಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಶಾಶ್ವ ಪೂರ್ಸುವ ಭಾಸ ನವುದು (ನಾಶಿ. VIII, ಮುಚ್ಚುಡಿ). [?]

ಖಾಡಾಖಾಡಿ, ಖಡಾಖಡಿ (ನಾ). ೧. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ; ಕೈಕೈ ಕಾಳೆಗ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ : "ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೆನಲ್ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮೆಂಬಱಿಗೆ" (ಭಾರಾ. ೫) ; ಲಲಿತಾದ್ರಿಕಿಗೆಗೆಳ್ ದಾವನನೆನ ಖಾಡಾ ಖಾಡಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೈರ. ೪–೪೮) ; ನನಗೂ ಅವಗೂ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಆಗಿ (ಮುಂಗಾವು. ೭೭) ; ಅವರ ಮಕ್ಕಳ ಖಾಡಾಖಾಡಿ ತಿಂಗಳು, ವರ್ಷ ನಡೆದಲ್ಲ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾರುದಾ. ೧೫೧).

೨. ಬಿರುಸು; ಆವೇಶ; ಜೋರು: ನೋಡಿ ತದಸುರನ ಖಾಡಾ ಖಾಡಿಯನುದ್ಭಟಮಹೀಶನಾರ್ದಸಿಯಂ . . . ನಿಶಾಚರನನೆಜಗಿದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೧೦೦); ತಿರುವಿಲ್ಲಂಬ ತೊಡಚಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳೆಸಲು (ಅಂಜಡ. ೬-೧೧೬); ನನ್ನ ಕಣೆಯಲಿ ಬಿರಿಯಲಾತನ ದೇಹ ಖಾಡಾ ಖಾಡಿಯುದ್ಧದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೩೮). ೩. ಸ್ಪರ್ಧೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಏರಾಟ: ಹೂಡಿದರು ಸಾರಿಗಳ ನೆತ್ತವನಾಡಿದರು ಮನವೊಲಿದು ಖಾಡಾ ಖಾಡಿಯಲಿ ದುಗ ಬಾರವಿತ್ತಿಗವೆಂದು ಹರುಷದಲಿ (ನಳಚ. ೯-೪೪); ಬೆರಸಿ ಧಾಳಾಧೂಳಿಯಲಿ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಲಿ . . . ಕಾದಿತು ಸೇನೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೩). ೫. ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಝಾಡಿ ಝುಂಕಣ ಝುಡಪು ಖಾಡಾಖಾಡಿ ದೃಢಗತಿ ದೃಷ್ಟಿ ಪಾತಾಲೀಢ ಗೋಮೂತ್ರಿಕ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಪ್ರವಿಕ್ಷೇಪ ಪಾಡು ಪೈಸರ ಪಂಥದ ಗಾಢ ಘಲ್ಲಣೆಗಳಲಿ ಗದೆ ಕುಣಿದಾಡಿದವು ಕಿಡಿಸೂಸಲಿಬ್ಬರ ನಿರ್ಭರಾಂಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೧೬); ಎಕ್ಕೆಯೊಳೊಕ್ಕು ಪಳಂಚುವ ಪಾಂಗಿಂ ತಕ್ಕು ಮಿಗಲ್ಕೆಕ್ಕತುಳಂ ಪೊರ್ಕುಳಿವೊಕ್ಕು ಕರಂಖಾಡಾಖಾಡಿಯೊಳುಜದಿಱಿದರ್ ತಮ್ಮೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೩೧). ಖಡಾಖಡ್ಡಿ: ೧. ಖಡಾಖಡಿ ಲಡಾಯಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಎಳೆಕ. ೩೪); ಜಯಮಲ್ಲನೆಂಬ ಶೂರಾಗ್ರಣಿಯು . . . ಅಕಬರನೊಡನೆ ಖಡಾಖಡಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಭಜ್ಯೋತಿ. ೭೮); ಖಡಾಖಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೧೦೯). [?]

ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾತಿ (ನಾ). ಹೋರಾಡುವವಳು; ಸ್ಪರ್ಧಾಳು: ಮದನನ ಮೊನೆಯ ಖಾಡಾಖಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಖಾ]ತಿಯರೈದೆ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ದು ದೆನುಜಹರನರಸಿಯರು ಕುಂತಿಯ ತನಯರರಸಿಯರೊಡನೆ . . . ಪಾಂಚಾಲಿನಿಯರೋಕುಳಿಯನಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೧೦-೮೨).

[ಖಾಡಾಖಾಡ್ಡಿ + -ಕಾತಿ$_5$]

ಖಾಡಾಜಂಗಿ 'ಖಡಾಜಂಗಿ' ನೋ.

ಖಾಡಿ (ನಾ). ತಿಳುವಳಿಕೆ (?): ಸಮೀಪದ ಆಪ್ತ ಮುಂತಾದವರು ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ಡಿಪ್ಯುಟಿ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರರಿಗೆ ಖಾಡಿ ಆಗುವಂತೆ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡದ ಹೊರತು ಹೋಗಕೂಡದು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೩). [?]

ಖಾಣ, ಕಾಣ$_2$, ಖಾನ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಹಾರ; ಮೇವು: ಖೊಪ್ಪರಂ ಖಾಣಂ, ಖಾರಿಗೆ (ಶಮದ. ೧೫ ಪ್ರಯೋ); ಕಲ್ಲ ನಂದಿಯನೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಂ ಹುಲ್ಲು ಖಾಣವನಿಕ್ಕಿ ಮೇಸಿದ (ಬಸವು. ೨೨-೨೭); ಮೇಹುಗೊಳ್ಳದು ಖಾಣಕ್ಕಂ ಪಡೆದು ಬಾರದು . . . ಜ್ವರವಿಕಾರಮಾದೊಡೆ (ಹಯಕಂ) ತುರಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೧); ಬಸವನಾದೊಡೆ ಖಾಣವಂ ಮೇಯಬೇಕೆಂದು ಹೊಸ ಕಡಲೆಯಂ ಸುರಿಯೆ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮-೧೫೫); ಓಡಿಸಿದನೀಕ್ಷಿಸಲು ಹುಲ್ಲಖಾಣವ ಮೆಯ್ಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೧-೧೧); ಪಾಳ್ಯಗಳಿಗೆ . . . ಕಬಳ ಖಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದನು (ಕೃವಾಭೀ. ೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮೇವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ: ಖಾಣ, ಎಳ್ಳು, ಜೋಳ, ನಲ್ಲಾವು, ನಲ್ಲೆತ್ತು, ಕಳುಕು, ಕಂಡಿಕೆವಣ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೮; 1185); ಕುದುರೆಯ ಸೇನೆ ಖಾಣವಾ ಚಿದ್ದಿಯ ಭಂಡಿ ಜೆಡೆದೆಱೆ ಇವೊಳಗಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಅಪೂರ್ವಾಯವೆಲ್ಲವಂ ಮಾಣಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೧೩೯-೧೦; 1200); ಅಭ್ಯಾಗತೆ, ಖಾಣ, ಕಳುಕು ಅಡುಗುಬು (ಎಕ. XV, ಬೇಲೂರು. ೨೫೨-೬; 1298); ವಟ್ಟ ವಾಸಿಯು ಸುಂಕಸೋದಿಗೆ ಖಾಣಖಡ್ಡಾಯ (ಬಸವು. ೨೭-೫೨); ಅರಮನೆಇಂದ ಖಾಣಧಾನ್ಯ ಯೆತ್ತು ತುಪ್ಪ ಸಬರ ಮಾಟ್ಟದಳ ಮೋಳ ಮುಂತಾದ ವೆಚ್ಚ ವಿರಾಡವನೂ ಕುಳಸರದಿಯಲಿ ತೆಱುವೆಊ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೩೩-೫೦; 1408).

ಕಾಣ$_2$: ೧. ಕಾಣಕ್ಕೆ ತೆಗೆವ ಬಾಯ್ ಕಡಿವಾಣಕಂ ತೆಗೆಯಬೇಡವೆ (ಶಂಕಕಂ. ೨೫); ಮಣ್ಣೆತ್ತು, ಅವರು ನೀಡಿದ ಕಾಣವನ್ನು ಮೆಯ್ದಿತು (ಬೆಳುಮ. ೨೧೪). ೨. ರೋಣ[ದ] ಹನ್ನಿರ್ವ್ವಱು ಗದ್ಯಾಣಂ ಸಿದ್ಧಾಯ ಉಪ್ಪುತುಪ್ಪ ಕಾಣಂ . . . ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಮತ್ತರ್ (ಇಆ. XII, ೨೫೬-೧೬; 971). **ಖಾನ$_1$**: ೧. ತುರಗಕ್ಕೆ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾಭರಣಾರ್ಪಣ ಖಾನ ಪಾ(ಣ)ನ ಭೋಜನ ಶಯನಾದರಮಂ ಮಾಡುವ(ಅಶ್ವಶಾ.೭-೬೫). ೩. ಆಹಾರ; ಭೋಜನ: ಪಲತೆಱದ ಅಸ್ತ್ರದಿಂದಂ ಪಲತೆಱದ ವಿಷಾನ್ನಪಾನಖಾನಾದಿಗಳಿಂ . . . ಪಲರುಂ ಸತ್ತರ್ (ಮದತಿ. ೧-೭೫).

[← ಪ್ರಾ. ಖಾಣ. / ಸಂ. ಖಾದನ]

ಖಾಣಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುರುಳಿ, ಕಡಲೆ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಕುದುರೆಗೆ ಬಾಯಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು: ಜವೆಯಂ ಖಾಣಂಗಟ್ಟುವಡು ವಿಯಂ ಕಳೆದಿಕ್ಕಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟುಗೆ ಪೆಸಱಂ ತೊವರಿಯನುರ್ದುವುಮಂ ಗೋದುವೆಯುಮನಿಕ್ಕುವೊಡೆ ತೆಗಸಿ ಕಟ್ಟುವುದುಚಿತಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೬).

[ಖಾಣ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಖಾಣವಿಧಿ (ನಾ). ಆಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ವಿಧಿ; ಆಹಾರ ನಿಯಮ: ಬರಗೆಳ್ಳು ಕೋಱೆ ಪಾರಕುವೆರಸಗಸೆ ಕುಸುಂಬೆ ಕಱವೆ ನೆಲ್ ಸಾವೆಗಳುಂ ತುರಗಕ್ಕಹಿತಂ ಬಲಸಂಹರಣಂಗಳ್ ಖಾಣವಿಧಿಯಿನಭಿನವಚಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೫೯). [ಖಾಣ + ವಿಧಿ]

ಖಾತ$_1$ (ಗು). ೧. ಅಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟ; ತೋಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಅಗೆದದ್ದು; ಅಗಳು; ಕಂದಕ: "ಖಾತಮಾ ದೇವಖಾತಮೆನಲ್ಕದಗಳೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪); ಪಾತಾಳತಳಮನೆಯ್ದಿದ ಖಾತಂ ಸುರಪುರ ಮನೆಯ್ದಿದಟ್ಟಳೆ ಪೆಂಪು ದ್ಯೋತಿಸೆ ಪುರವಿಱಿಪುದು . . . ಅಮರಾವತಿಯಂ (ಅಜಿಪು. ೨-೧೬). ದಂಡಕಗಿರಿಯ ಗುಹಾಗೇಹದೊಳೊಂದು ಯೋಜನ ದೆಂಟನೆಯ ಭಾಗಂ ಖಾತಮಾದಲ್ಲಿ ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯೆಂಬ ಪುರಮಿರ್ಪುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬ ವ); ತುಳಸಿ ನಸುನಗುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಪಾತಾಳ ಖಾತಕ್ಕೆ ನುಗಿಸಿದ್ದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೦೯). [ಸಂ.]

ಖಾತ$_2$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಮೆನೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯೆನಲು ಹೊಕ್ಕರಣೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೪). [< ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತ$_3$ 'ಖಾತ್ಯೆ' ನೋ.

ಖಾತಕ (ನಾ). ೧. ಅಗೆಯುವವನು; ತೋಡುವವನು. ೨. ಅಗೆದು ಮಾಡಿದುದು; ಗುಳಿ; ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ. ೩. ಕೊಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ. 'ದೇವಖಾತಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖಾತರ್‌ಜಮಾ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತರ್‌ಜಮೆ, ಖಾತರ್‌ಜಮಾ, ಖಾತಿರಜಮೆ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಮುಂದೆ ಆ ನೆರೆಯಲ್ಲಾ ಸಮೀಪದ ಸರಕಾರಗಳಿಗೆ ಸುಖ ಖಾತರ್‌ಜಮೆ ಹಾಸಲ್ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೪). **ಖಾತರ್‌ಜಮಾ**: ೧. ಈ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಜಯ ಹಾರೈಸುವಂಥಾ ದೋಸ್ತುದಾರರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರಾದೆ ಇದ್ದ ಮೇರೆಗೆ ಖಾತರ್‌ಜಮಾ ಆಯಿತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧೮). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ; ಖಾತ್ರಿ. **ಖಾತಿರಜಮೆ**: ೧. ನಾವು ಖಾತಿರಜಮೆ ಆಗಿ ಇರಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬).

[← ಮರಾ. ಖಾತರ್‌ಜಮಾ; ಅರ. ಹಿಂ. ಖಾತಿರ್‌ಜಮಾ]

ಖಾತರ (ನಾ). = ಖಾತರಿ: ಮಾಜಿ ಅಮೀಲ ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ಶೇಕದಾರ ವಗೈರೇರು ಖಾತರ ನಿಮಿತ್ಯ ದರಿಯಾಪ್ತು ಮಾಡದೆ ತಾತ್ಸಾರಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದು ರುಜು ಆದದ್ದೇ ಉಂಟಾದರೆ ಹಾಲಿ ಅಮೀಲ ಕೊಡಬೇಕು (ಮಹಾವಂ. II, ೫೯). [< ಖಾತರಿ]

ಖಾತರಿ, ಖಾತರು, ಖಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ವಿಚಾರ; ಚರ್ಚೆ; ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆ: ಸರಕಾರದಿಂದ ಭೂಮಿ ಉತಾರಾ ನಡಸತಕ ಬಗ್ಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಯಾಗಬೇಕೆಂಬದಾಗಿ ಅರಿಕೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ರಿಂದಾ ಹೆಚೆತಿಂಮಯನ ಅರ್ಜಿ ಖಾತರಿಗೆ ತಂದು . . . ಕಟ್ಲೇಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮–೩೫; 1811). ೨. ನಂಬುಗೆ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಖಾತರಿಯಾದ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಟ್ಟು ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹಣವನ್ನು ಪಾವತಿಮಾಡಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೯೯). ೩. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ಈತ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಖಾತರಿಯಾಗಿತ್ತು (ಮನೋನಂ. ೧೦೦); ತೋಟಗಾರನ ಕೆಲಸ ಖಾತರಿಯೊ? (ನಡದಾ. I, 368); ರಾಜನು ಮಾಡುವ ಶಾಸನವು . . . ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬ ಖಾತರಿಯೇನು? (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೪೭). **ಖಾತರು**: ೪. ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಈ ಹಣ ಸಾಧಾರಣ ಮೌಲ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ . . . ಅಕ್ಕನ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಖಾತರು (ಮಸಕೂ. ೬೮). **ಖಾತ್ರಿ**: ೩. ಇದುವರೆಗೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಯಾದಂಥ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿಲ್ಲ (ರತ್ನಗೋ. ೨೨); ನಾಳೆ ನೀನು . . . ಅವಳನ್ನು ಹೊರಗಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾವ ಖಾತ್ರಿ? (ದುಂಬಿಕ. ೩೬); ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ ಖಾತ್ರಿಯಾಗಬೇಕಲ್ಲ! (ನಾಪೋಲೀ. ೧೭೭).

ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು, ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈ ವಿಷಯ ಎತ್ತಿದರೆ ಅಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಯೇ ತೀರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಖಾತರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೬೭); ನನ್ನ ನಡತೆಯ ಬಗೆಗೆ ತಾವು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೪); ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟಾಗ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೯೧). **ಖಾತ್ರಿಆಗು** = ಭರವಸೆಯಾಗು; ನಂಬಿಕೆಯಾಗು; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗು: ರಾಯರ ಆರಳಿದ ಮುಖ ನೋಡಿ ಅನಿಲನಿಗೂ ಖಾತ್ರಿಆಗಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೧೫); ಅವನು ಜೀವಂತ ಇದ್ದದ್ದು ಈಗ ಖಾತ್ರಿಆಯಿತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೭೯). **ಖಾತ್ರಿಕೊಡು** = ರುಜುವಾತುಮಾಡು; ಖಚಿತಪಡಿಸಿಕೊಡು: ಆ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಖಾತ್ರಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಹಳ್ಳಹಾ. ೪೦). **ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸು** = ಖಚಿತಪಡಿಸು; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡಿಸು: ಕುಟಲೆಯನ್ನು ಕರತಂದು ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಸಿಕೊಡು (ಮೋಹಿನೀ. ೧೨೧). **ಖಾತ್ರಿಮಾಡು** = ಮನಗಾಣಿಸು; ಖಚಿತಪಡಿಸು: ಸಾಲಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಲಿ . . . ನನಗೆ ಖಾತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ ಪೈಗೆ ಪೈ ಸಾಲ ತೀರಿಸುವ ಭಾರವನ್ನು ನಾನು ಹೊರುವೆ (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೦); ಖಾತ್ರಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೬೮). **ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿ** = ಭರವಸೆ ಹೊಂದು; ನಂಬು: ಅಂತೂ ಒಳಗೊಳಗೇ ಖಾತ್ರಿಹಿಡಿದಿದ್ದೆಯೆನ್ನು (ಕಾಗಕ. ೪೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾತರ್; ಅರ. ಪಾರ. ಖಾತಿರ್, ಖಾತರೀ]

ಖಾತರಿಪತ್ರ (ನಾ). ಭರವಸೆಯ ಕಾಗದ; ನಂಬಿಕೆಯ ಪತ್ರ: ತಾತಾ ಅವರಿಗೆ ಖಾತರಿಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟದ್ದ ನಮ್ಮ ವರ್ತಕರೆಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಕಳಚಿಕೊಂಡು (ಭಾಗ್ಯಶಿ. ೪೪).

[ಖಾತರಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾತರು 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತಿ 'ಖತಿ$_1$' ನೋ.

ಖಾತಿಕೆ (ನಾ). ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಮಹಾಂಬುನಿಧಿ ಪ್ರಾವೃತ ಖಾತಿಕಾ ಪರಿಧಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಮಂದೊಂದೆ ಪತ್ತನದಂತಿರ್ದುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨–೩೮). [ಸಂ. ಖಾತಿಕಾ]

ಖಾತಿಗೆಡು (ನಾ). ದರ್ಪಗೆಡು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಖಾತಿಗೆಟ್ಟುದು ಬಲಾಢ್ಯರು ಕಾಮಸುತನಡ್ಡವಾತಿನ ಕೋಲ್ಗಳುಬ್ಬಟೆಗೆ ಭೀತಿಸಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟ ಸಾರ್ದರು (ಮೋಹತ. ೩೫–೨೪).

[ಖಾತಿ (< ಖತಿ$_1$) + ಕೆಡು$_1$]

ಖಾತಿಗೊಳ್ 'ಖತಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಖಾತಿರಜಮೆ 'ಖಾತರ್‌ಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾತೆ$_1$ (ನಾ). ಕೊಳ; ಹೊಕ್ಕರಣೆ; ಪುಷ್ಕರಿಣಿ: "ಖಾತಾ, ಪುಷ್ಕರಿಣೀ – ಈ ೨ ಹೊಕ್ಕರಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೧–೫೩).

[ಸಂ. ಖಾತಾ]

ಖಾತೆ$_2$, ಖಾತ$_3$ (ನಾ). ೧. ಕಿರ್ದಿ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನಮೂದಾಗಿರುವ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಭಾಗ; ಜಮಾಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಂಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಲೆಕ್ಕದ ವಿಭಾಗ: ಹೋದಸಲ ಕೊಟ್ಟಂದಾಯ್ದ ರಶೀತೀಲಿ ಸಂವತ್ಸರಿಲ್ಲ, ಖಾತೆಇಲ್ಲ (ಹುಟ್ಟಹ. ೧೩೮); ಸದ್ಯ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರ ಖಾತೆಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾವೋ ಅವರಿಗೆ . . . ಕೊಡುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೩); ರಸೀದಿಗಳೇನೋ ಸರಿಯಾಗಿವೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಅಂದರೆ ಖಾತೆಗೆ ಖರ್ದಿಗೆ ಜಮಾ ಬಂದಿಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೧೬೪); ೨. ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ; ಖತಾವಣಿ; ಪಟ್ಟೆ: ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಖಾತೆಗಳು (ಕುರಿಹಿಂ. ೧೪೮); ಖಾತೆ . . . ಶಾನುಭೋಗರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೪೮). ೩. "ಆಸ್ತಿ ತನಗೆ ಸೇಂದ್ದೆಂದು ಸರಕಾರಿ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲು ಮಾಡಿಸುವುದು; ಹೀಗೆ ದಾಖಲಾದ ಆಸ್ತಿ" (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೮೩). ೪. ಸರ್ಕಾರದ ಆಡಳಿತ ಭಾಗ, —ಇಲಾಖೆ: ಮುಲ್ಕಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ, ಈ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ . . . ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸೋಜಿಗವೇನು? (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೫೩); ಮುನಿಸಿಪಾಲ್ಟಿ ನೀರಿನ ಖಾತೆ ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಪತ್ತಲ್ಲ! (ಹುಚ್ಚುಹು. ೨೫); ಪೋಲೀಸ ಖಾತೆಯು ಜನರ ವಿತ್ತ ಜೀವಿತಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವದು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೨೩). ೫. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಂತ್ರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಆಡಳಿತ ಶಾಖೆ: (Portfolio. ಪಾರಿನಿ). 'ವಿದ್ಯಾಖಾತೆ' ಪರಾ. ಖಾತ್ಯ: (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೫).

[← ಹಿಂ. ಖಾತಾ; ಮರಾ. ಖಾತೇ; ಪಾರ. ಖತ್]

ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ (ನಾ). ವ್ಯಕ್ತಿ ಹಾಗು ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಕಾರ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬರೆದ ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ: ತನ್ನ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತುಕೊಂಡ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೪೨); ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಕಣ್‌ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನೀನಿಟ್ಟ ಖಾತೆಕಿರ್ದಿಯನೊಮ್ಮೆ ತೆರೆಯಬೇಕು (ನೆಲಮು. ೨೬). [ಖಾತೆ$_2$ + ಕಿರ್ದಿ]

ಖಾತೆಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಜಮಾಖರ್ಚಿನ ಪುಸ್ತಕ; ಖಾತೆಕಿರ್ದಿ: ಒಂದು ಖಾತೆಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅಗಲಿಸಿಟ್ಟು (ಸುವಸಂ. ೭೮). [ಖಾತೆ$_2$ + ಪುಸ್ತಕ]

ಖಾತೆಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಗಣನೆಗೆ ತರು: ಈತನ ಪಾದವಲ್ಲದೆ ಖಾತೆಮಾಡೆನುವುಳಿದ ದೈವವನು (ಶಂಕದಾ. ೩–೭).

[ಖಾತೆ$_2$ + ಮಾಡು$_1$]

ಖಾತೇದಾರ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಸ್ವಾಧೀನಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಜಮೀನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆಯೆಂದು ಸರಕಾರದ ದಫ್ತರಿನಲ್ಲಿ ದಾಖಲುಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಪಟ್ಟೇದಾರ: ತಮಾಂ ಸರ್ವೆನಂಬರುಗಳಿಗೂ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಖಾತೇದಾರರು ವೃತ್ತಿದಾರರ ಹೊರತು ಮತ್ಯಾರ ಹೆಸರೂ ಸರ್ಕಾರಿ ಲೆಖ್ಖಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೨೫೪).

೨. ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಲೆಕ್ಕ ಇಡಿಸಿದವನು: ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಲ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಖಾತೇದಾರರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲೆಂದು ಕೂಗು ಕೇಳಬರುವದು (ಬ್ಯಾಂಕಕ್ಕೆ. ೬). ೩. ಜಮೀನ್ದಾರ; ಸಿರಿವಂತ: ಚನ್ನಮ್ಮನು ತಾನೊಬ್ಬ ಖಾತೇದಾರನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಕನಸಿನ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪಂಜಪಂ. ೫೫).

[ಖಾತ್ಯೆ + -ದಾರ್ಯ]

ಖಾತೇವಾರು (ನಾ). ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಖಾತೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು; ವರ್ಗೀಕೃತವಾದುದು: ಡೂಮ್ಸಡೇ ಬುಕ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಖಾತೇವಾರ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಇಡಿಸಿದನು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೨೮).

[ಖಾತ್ಯೆ + ವಾರ್ಯು (< ವಾರ್ಯ)]

ಖಾತ್ರಿ 'ಖಾತರಿ' ನೋ.

ಖಾತ್ರಿಜನ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಜನ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮಂದಿ: ಖಾತ್ರಿಜನ ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ಎಂದು ರಾಮರಾಯರಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಯಿತು (ಕುರುಕಾ. ೩೯). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಜನ]

ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು, ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ (ನಾ). ನಂಬುಗೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದುದು: ಈ ಮಾಹಿತಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು. . . ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೧ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ**: ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ ಮಾಲು ಶಿಗುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೯೩). [ಖಾತ್ರಿ (< ಖಾತರಿ) + ಲಾಯಖು]

ಖಾತ್ರಿಲಾಹಿಕ 'ಖಾತ್ರಿಲಾಯಖು' ನೋ.

ಖಾದ (ನಾ). = ಖಾದನ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖಾದ್ಯ]

ಖಾದಕ (ನಾ). ತಿನ್ನುವವನು; ಭಕ್ಷಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ಖಾದನ (ನಾ). ೧. ಅಗಿಯುವುದು; ಕಚ್ಚುವುದು; ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಆಹಾರ; ಭಕ್ಷ್ಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ ಎಂಟು ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಕೆಳಗಣ ಮೇಗಣ ಪಲ್ಲಂ ಘಳಿಲನೆ ತಾಗಲ್ಕೆ ಕುಟ್ಟನಾಖ್ಯಂ ಮತ್ತಂ ನಳಿನಾಕ್ಷಿ ಪಲವು ಸೂಳಿಂದೆಳೆಯಳೆ ಸೋಂಕುತ್ತಮಗಲೆ ಖಾದನಮಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೮೯); ಖಾದನ: ಅಗಿಯುವಾಗ ಮಾಡುವಂತೆ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಮೇಲು ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಸಾಲುಗಳ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಡಿಸುವುದು. ಇದನ್ನು ಜಪ, ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಲಾಪ, ತಿನ್ನುವುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಸಂ.]

ಖಾದಿ, ಕಾದಿ (ನಾ). ಕೈನೂಲಿನಿಂದ ಕೈಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ; ಖದ್ದರ್: ವಿಂಗಡ ಬಾಬು ಕೆಂಪ ನುಲು ಖಾದಿ ಮಗ ಸಹಾ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೯, ೪೨-೫೭; 1825); ಕಾವಿಯೋ ಖಾದಿಯೋ? ಅಂತವೋ ಆದಿಯೋ? (ಪಾಂಚಜ. ೪೨); ಮೋಡ ನೂತೇ ನೂಲುವದು ಬಿಳಿದಾರ ದಾರಾಕಾರದಿ . . . ಗದ್ದೆ ಹೊಲ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊಚ್ಚಿದೆ ಕೆಂಪು ಖಾದಿಯ ಶಾಲನು (ನೆಲಮು. ೧೧). **ಕಾದಿ**: ಊಟಕ್ಕೆ ತೋಟದ ಸೊಪ್ಪೇ ಆಧಾರ; ಉಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಕಾದಿಯೇ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೮೨). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾದೀ]

ಖಾದಿತ (ಗು). ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟ; ಭಕ್ಷಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಖಾದಿರ (ಗು). ೧. ಖದಿರಮರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಕಗ್ಗಲಿಮರದಿಂದ ಮಾಡಿದುದು: ಪಾಲಾಶ ಮೇಳು ಖಾದಿರಮಾಱು ಬಿಲ್ವಮೈದು ದೃಷ್ಟಮಾದುನ್ನತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾತಕಂ ಮೂಱಧಿಷ್ಠಿತದ ಯೂಪಮಿಂತೇಕವಿಂಶತಿಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೭). ೩. ಕಗ್ಗಲಿಮರದ ಗೋಂದು; ಕಾಚು. [ಸಂ.]

ಖಾದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಗಿದು ತಿನ್ನಬೇಕಾದುದು; ಭಕ್ಷ್ಯ; ತಿಂಡಿ: "ಚತುರವಿಧ = ಖಾದ್ಯ, ಪೇಯ, ಚೋಷ್ಯ, ಲೇಹ್ಯವೆಂಬ ೪ ವಿಧಗಳು. ಖಾದ್ಯವೆಂದರೆ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುವ ಭಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳು" (ಹಸಾರ. ೪-೧ ಟೀಕು); ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅರಗಿಸಿ ಬಿಡುವೆನೆಂಬ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಉದಾರತೆ ನಮ್ಮ ಜಠರಾಗ್ನಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. I, ೨೪); ನಿನಗೆ ಚಾಕಲೆಟ್ಟು ಇಷ್ಟವಾದ ಖಾದ್ಯ (ವಾಸನಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಖಾನ್ಯ 'ಖಾಣ' ನೋ.

ಖಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸರದಾರ; ಅಮೀರ; ದೊರೆ: ತಾನಾಳ್ವ ದೇಶದ ಖಾನ ವಜೀರರಂ ಕರಸಿ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೧, ೧-೧೬; 1310 ?); ಡಿಳ್ಳಿಯ ಖಾನರೆಂದೆಂಬ ಮೆದೆಗೆ ಬಲುಕೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗೊ]ಳ್ಳಿಯೆಂದೆಂಬ ಬಿರುದನು (ಕುಠಾಸಾಂ. ೧೧-೫೫); ಬಳಿಕಾಗ ಖಾನಖಾನರು ಪೌಜ ಬೇಜೆಬೇಜಳವಡಿಸಿಯೆ ನಡೆತರಲು (ಕಂನವಿ. ೧೧-೨೯). ೨. ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾರ್ಸಿ ಅಥವಾ ಪಠಾಣಿ ವಂಶಸ್ಥರಾದವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಒಂದು ಗೌರವ ಸೂಚಕ ಪದ. ℙ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ: ದಿಲಾವರಖಾನ ವೊಡೆಯರ ಕಾರ್ಯಕೆ ಕರ್ತ್ತರಾದ ಶಿತಾಪ ಖಾನವಡೆಯರು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೧, ೧೬-೯; 1556).

[← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಖಾನ್]

ಖಾನಾಜಂಗಿ (ನಾ). ಖಾಡಾಖಾಡಿ ಕಾಳೆಗ; ಬಿರುಸಿನ ಯುದ್ಧ: ಹಿಂದಿರುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ರಾಜೋಟಿ ಬಳಿ ಪುನಹಾ ಖಾನಾಜಂಗಿಯಾಗಿ (ಹೈದರ. ೩೨). [← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಜಂಗೀ]

ಖಾನಾವಳಿ (ನಾ). (ಉಕ) ದುಡ್ಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಊಟ ಹಾಕುವ ಸ್ಥಳ; ಹೋಟಲು: ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಖಾನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೩೧); ಈಗ ಶಿರ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಖಾನಾವಳಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾಳಂತಲ್ಲ? (ಮೂರುದಾ. ೪೪); ಖಾನಾವಳಿಯೇನು ಹತ್ತಿರ ಇದೆಯೆ? (ಪ್ರೇಮತ. ೨). [← ಮರಾ. ಖಾಣಾವಳ]

ಖಾನಿ 'ಖಾನೆ' ನೋ.

ಖಾನಿಗೆ (ಗು). ೧. ಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: (ಕಿ). (ನಾ). ೨. ಖಾಸಗಿ ಕಚೇರಿ; ಸ್ವಂತ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ರಾಜನ ಖಾನಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಯಾಯಿತು (ಕಭವಿ. II, ೧೯೫).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾನಗೀ]

ಖಾನೆ, ಕಾನೆ, ಖಾನಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ನಿವಾಸ; ವಾಸಸ್ಥಳ: ಆ ಕತ್ತಲಾದ ಖಾನೇಲಿ ಗೂಬೇ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಇರೋದರ ಬದಲು, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮೀಪ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಹುದಲ್ಲಾ ಅಂತ (ವೀರಯೋ. ೧೮). 'ಕಾರ್ಖಾನೆ', 'ದವಾಖಾನೆ' ಪರಾ. ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಮೇಜು, ಕಪಾಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಕ್ಕಚಿಕ್ಕ ವಿಭಾಗ; ಸೆಳೆ: ತಮ್ಮ ಕೋಟಿನ ಜೇಬುಗಳನ್ನು, ಮೇಜಿನ ಖಾನೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು (ಪ್ರತಿಬಿಂ. ೩೬). **ಕಾನೆ**: ೩. ಇಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಚ್ಚು: ಆ ಕಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹದಮಾಡಿದ ಅರಲು ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧನ ತಂದೆಯು ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಪಪು. ೪-೧೩). **ಖಾನಿ**: ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಮೇಲಣ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಖಾನಿಗಳಿದ್ದವು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೨೮); ಅದು ಒಂದು ಕೊಠಡಿ; ಅದಕ್ಕೆ ಕಿಟಕಿ ಇಲ್ಲ; ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಖಾನಿಯಂತಿತ್ತು (ಬಂಕಿಮ. ೪೨). [← ಪಾರ. ಖಾಹ್‌ನ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾನಾ]

ಖಾನೆಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಶುಮಾರಿ, ಖಾನೆಸುಮಾರಿ, ಖಾನೇಷುಮಾರಿ, ಖಾನೇಸುಮಾರಿ (ನಾ). ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ, ಜನ, ದನಕರು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಣಿಕೆಮಾಡುವಿಕೆ; ಜನಗಣತಿ: ೧೯೧೦ರ ಖಾನೇಶುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲಸಮಾಡಿದವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡೋಣಾಗುವ ಸರ್ಟಿಫಿಕೇಟು (ಪಂಜೆನೆ. ೯೦). **ಖಾನೆಸುಮಾರಿ**: ನೆಲದ ಮಕ್ಕಳ ಖಾನೆಸುಮಾರಿ ಮಾಡಿ(ಗಾಳಿಪ.೧೦೪). **ಖಾನೇಷುಮಾರಿ**: ತಾಲ್ಲೋಕಾಫೀಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಲೆಕ್ಕದ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು (ಮರಳಿ. ೧೧೮); ಮಾನವ ಸ್ವಭಾವದ ವೃತ್ತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಖಾನೇಷುಮಾರಿ ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ? (ಜೀವಸಾ. ೩೧). **ಖಾನೇಸುಮಾರಿ**: ಕಳೆದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಸುಮಾರು ಹದಿನೈದು ಸಾವಿರವಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದು (ಸಮಜೀ. ೧); ಬರುವ ಡಿಶಂಬರ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಯಾಗುವದಿದೆ (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೩).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾನಾಶುಮಾರೀ; ಮರಾ. ಖಾನೇಸುಮಾರೀ]

ಖಾನೇಷುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾನೇಸುಮಾರಿ 'ಖಾನೇಶುಮಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಯಂ 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ 'ಕಾಯಂಗುತ್ತ' ನೋ.

ಖಾಯಂಗುತ್ತಾದಾರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಗ್ರಾಮವನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಯಂಗುತ್ತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆದಾರ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩).

[ಖಾಯಂಗುತ್ತಾ (< ಕಾಯಂಗುತ್ತ) + -ದಾರ್$_4$]

ಖಾಯಂಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). = ಕಾಯಂಗುತ್ತ: (ರೈಸ್‌ಗೆ. ೫೫೩).

[ಖಾಯಂ (< ಕಾಯಂ) + ಗುತ್ತಿಗೆ]

ಖಾಯದತ್ತ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಕೊಡಿಗೆ (?): ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಖಾಯದತ್ತವಾಗಿ ಕರಪನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸ್ಥಾನಿಕ ಕಣ್ಣಪ್ಪ (ತುಳುನಾ. ೧೨೪).

[< ಖಾಯಂ + ದತ್ತ?]

ಖಾಯಮು 'ಕಾಯಂ' ನೋ.

ಖಾಯಮ್ಮು 'ಕಾಯಂ' ನೋ

ಖಾಯಿಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ 'ಕಾಯಿಲೆಕಸಾಲೆ' ನೋ.

ಖಾಯಿಷ್, ಖಾಯಿಸು (ನಾ). ಬಯಕೆ; ಇಚ್ಛೆ; ಅಭಿಲಾಷೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಖಾಯಿಷ್ ಪಡತಕ್ಕವರು ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟೀತು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೪೪೧). **ಖಾಯಿಸು**: ಈ ರೀತಿಯ ಸೀರೆ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಖಾಯಿಸಾಗಲಾರದು (ಜಾರುದಾ. ೬೧).

[← ಹಿಂ. ಖಾಹಿಷ್; ಪಾರ. ಖ್ವಾಹಿಶ್; ಮರಾ. ಖಾಈಶ್, ಖಾಹೀಶ್]

ಖಾಯಿಸು 'ಖಾಯಿಷ್' ನೋ.

ಖಾರ$_1$ 'ಕಾರ$_2$' ನೋ.

ಖಾರ$_2$ (ನಾ). (ಗುಜರಾತದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಉರುಟು ಬಟ್ಟೆ. 'ಖಾರಬಟ್ಟೆ' ಪರಾ.

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾರಾ; ಮರಾ. ಖಾರವಾ]

ಖಾರಗೆಣಸು 'ಕಾರಗೆಣಸು' ನೋ.

ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಕಾಸಿಹುಲ್ಲು, ಕಾಮಾಂಚಹುಲ್ಲು, ಅಂಚಿಹುಲ್ಲು, ಖಾರದಹುಲ್ಲು (ಮೈಟಿಗಿ. ೨೬-೫೧೨).

[ಖಾರ$_0$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಖಾರದಾಣಿ 'ಕಾರದಾಣಿ' ನೋ.

ಖಾರಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಖಾರ$_2$: ಅವನ ಆ ಕೃಶವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಖಾರಬಟ್ಟೆಗಳ ಆವರಣ ಬೇರೆ (ಹಾಡುಹು. ೮). [ಖಾರ$_2$ + ಬಟ್ಟೆ]

ಖಾರಬೇಳೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಒಂದು ವ್ಯಂಜನ ಪದಾರ್ಥ; ಉಪ್ಪುಕಾರ ಸಹಿತವಾದ, ಬೆಂದ ತೊಗರಿಬೇಳೆ: ಇಂದಿನ ಊಟದಲ್ಲಿ ಸಾರಿನೊಂದಿಗೆ ಖಾರಬೇಳೆ ಇದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).

[ಖಾರ$_1$ (< ಕಾರ$_2$) + ಬೇಳೆ]

ಖಾರವಿ (ನಾ). (ಉಕ). = ಖಾರ$_2$: ಸಮರ್ಥ ರಾಮದಾಸರು ಖಾರವಿ ಬಟ್ಟೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಖಾರವೀ]

ಖಾರವುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಡೆಕೊಳಂ ಖಾರವುರಂ ಪಯ್ದುಗೆಯ ಮುಕ್ಕೂಡಲ್ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೩೮-೬; 11ನೆಯ ಶತ).

[?]

ಖಾರಿ$_1$ 'ಕಾರಿ$_2$' ನೋ.

ಖಾರಿ$_2$ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ದ್ರೋಣ (ಅಥವಾ ಕೊಳಗ)ಗಳ ಒಂದು ಅಳತೆ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ: "ಖಾರೀ-೧ ಖಂಡುಗದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೯). [ಸಂ. ಖಾರೀ]

ಖಾರಿಗೆ 'ಕಾರಿಗೆ' ನೋ.

ಖಾರೀಕ 'ಕಾರಿಕ$_2$' ನೋ.

ಖಾರೀವಾಪ (ನಾ). ಒಂದು ಖಾರಿಯಷ್ಟು ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಖಂಡುಗ ಬೀಜವರಿ ಭೂಮಿ. [ಸಂ.]

ಖಾರ್ವ (ನಾ). "ಕುದುರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?)" (ನನ್ನೂರು. ಕೋಶ): ಗೌಡರು . . . ಕುದುರೆ ಖಾರ್ವನಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆ ಇನಾಂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ನನ್ನೂರು. ೩೦೨). [?]

ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಸಾತ, ಖಾಲಸಾತಿ, ಖಾಲಸಾತು, ಖಾಲಿಸಾತ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಚಿಂಚಲಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕನು ಸಂತತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತದ್ದರಿಂದ ಅನವಾಲದ ಪರಗಣೆಯು ಖಾಲಸಾ ಆಯಿತು (ಕಭಾಗೆ. ೩೬೩); ಸಾತಾರೆಯ ರಾಜ್ಯವು ಖಾಲಸಾ ಆದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರವು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿತು (ವಿವರ್ಣ. ೧೧); ಅವರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟ ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾಮಾಡಿ ಇದೊಂದೇ ಗ್ರಾಮವನ್ನು . . . ಉಳಿಸಿದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩). **ಖಾಲಸಾತ**: ಕೆಲವು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಖಾಲಸಾತ ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂದುಇ. ೩೦೧). ೨. ಸರಕಾರವೇ ವಹಿವಾಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭೂಮಿ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮ: ಖಾಲಸಾತ . . . ಜೋಡಿ ಖಾಲಸಾತ ಭೂಮಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೪, ರಾಣಿಬೆ. ೮೨-೬; ?). **ಖಾಲಸಾತಿ**: ೧. ಸನ್ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ . . . ಅಥಣಿಯು ಖಾಲಸಾತಿಗೆ ಬಂತು (ಬೆಳವ. ೬೬). **ಖಾಲಸಾತು**: ೧. ಆಯರ್ಲಂಡದಲ್ಲಿ ವಸಾಹತು ಮಾಡಿದಂಥ ಇಂಗ್ಲಿಷ ಜನರ ಭೂಮಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಾಲಸಾತು ಮಾಡಿರುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದರು (ಇಂಗ್ಲಂಡ. ೧೮೩). **ಖಾಲಿಸಾತ**: ನಿಮ್ಮ ವತನವನ್ನು ಖಾಲಿಸಾತ ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡಿ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೨೧೭).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಖಾಲಸಾ, ಖಾಲಿಸಾ; ಹಿಂ. ಖಾಲಸಾ]

ಖಾಲಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತಿ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಸಾತು 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಬರಿದಾದುದು; ತೆರವಾದುದು: ಹೇರಳ ರಸ್ತು ಮುಸ್ತೈದೆ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ಖಾಲಿ ಆದೀತು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭೮); ಎದುರಿನ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿ ಖಾಲಿಯಾಗಿತ್ತು (ಭ್ರಮಾನ. ೧); ಖಾಲಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳುರಿಯೆದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಹೊಗೆ ಮುತ್ತಿಕೊಳುವುದು ತಲೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೨೧-೯೧); ಇನ್ನೂರು ಚೀಲಗಳು ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಸ್ಥಳ ಖಾಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪). (ಗು). ೨. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಿರರ್ಥಕವಾದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ: ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಖಾಲಿ ರೋಪ್ ಹಾಕೋಹಾಗಲ್ಲ (ರಾಗಿಣಿ. ೩೭).

ಖಾಲಿಮಾಡು = ಬರಿದುಮಾಡು; ತೆರವುಮಾಡು: ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಮೆಕ್ಕಾದಲ್ಲಿ ಖಾಲಿಮಾಡಿ . . . ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರವಾಣ. II, ೨೨೯); ನೀವು ಈಗಲೆ ಮನೆ ಖಾಲಿಮಾಡಬೇಕು (ಕೊನೆಭೇ. ೧೯೬); ಜನ ಊರನ್ನು ಖಾಲಿಮಾಡಿ ಹೊರಗಡೆ ಗುಡಿಸಿಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು (ರಂಗಕ. ೧೨೯). ಖಾಲಿಯಾಗು = ೧. ಬರಿದಾಗು: ಅದು ಪೂರ್ಣ ಖರ್ಚಾಗಿ ಪಾತ್ರೆ ಖಾಲಿಯಾಗುವ ಮೊದಲೇ ಬೇರೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಸೌ. ೫೨). ೨. ಸಾಯು; ತೀರಿಕೊಳ್ಳು: ನಾಲ್ಕಾರು ಆಳು ಖಾಲಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ (ಬೆಸ್ತಕ. ೬).

[← ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಲೀ]

ಖಾಲಿಸಾತ 'ಖಾಲಸಾ' ನೋ.

ಖಾವಂದ, ಕಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ್, ಖಾವಿಂದ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಸ್ವಾಮಿ; ಪ್ರಭು; ಯಜಮಾನ: ಖಾವಂದರೊರೆದುದ ಸೇವಕರೆಸಗುವ ಭಾವವು ಜಗದಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದೆ (ರಾವಣೋ. ೨೩); ಅಪ್ಪಣೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಖಾವಂದರ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೆವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಿಗೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೪); ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಭಯವಾಗುತ್ತದೆ . . . ಖಾವಂದರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೪೪); ಖಾವಂದರವರು . . . ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ನಮ್ರ ವಿನಂತಿ (ಜನಜೀ. ೫೭). **ಕಾವಂದ**: ಅವರಿಬರು ಬೂಮಿಗೆ ಕಾವಂದರಾದವರ ಕರಸಿ (ಎಕ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೯೦; 1665). **ಖಾವಿಂದ್**: ನಾನು ಅಂಥ ಬೇಕೂಫನೇ ಖಾವಿಂದ್? (ಕೆಲನೆ. ೨೧೧). **ಖಾವಿಂದ**: ಖಾವಿಂದ! ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆಯೆಂದರೆ . . . ದೇವಾಜ್ಞೆಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದದ್ದು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೦).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಾವಂದ್; ಮರಾ. ಖಾವಂದ, ಖಾವಿಂದ]

ಖಾವಿಂದ್ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವಿಂದ 'ಖಾವಂದ' ನೋ.

ಖಾವು (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ತಿಂಡಿ; ಮಿಠಾಯಿ: ಇಲ್ಲಿ ಬಾಪ್ಪಾ! ನಿನಗ ಖಾವು ಕೊಡುತೇನಿ (ಸಮಜೀ. ೬೨೮). [← ಮರಾ. ಖಾಊ]

ಖಾವುಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಾಲ್ಕು ಧ್ವನಿಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗೀತಧ್ವನಿ: ತಾಳಂ ಮೇಳಂ ಮೇಳವಮಾಗೆ ಖಾವುಳ ಬೊಂಬಳ ನಾರಾಟ ಮಿಶ್ರಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಧ್ವನಿಯ ಭೇದಮನಱಿದು (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೭-೬೭ ವ); ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ನೆಗಳುತಿರೆ ನಾರಾಟ ಖಾ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾ]ವುಳವೆಂಬ ದನಿಗೂಡಿ (ಬಸಪು. ೧೯-೧೦). 'ಕಾವಳ್ಳ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಕಾಹಲ]

ಖಾಸ್ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ (ನಾ). ಹುಜೂರು ಕಚೇರಿ; ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ದೇವರಾಜೈಯ್ಯನಿಗೆ ಖಾಸ್ ಕಛೇರಿಯಿಂದ ದೇವನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಕಂದಾಯದ ವಿಚಾರ ತೀರ್ಮಾನವಾಗ ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ . . . ಖಾಸ್‌ಕಛೇರಿ ಮುಂದೆಹಾಜರಾಗಬೇಕು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೦೬). [ಖಾಸ್ (< ಖಾಸಾ) + ಕಛೇರಿ]

ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸ$_1$ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮು; ಕೆಮ್ಮಲು: ಚಿತ್ರಕ . . . ತ್ರಿಫಲೆಯಿಂತಿವ ನೆಲ್ಲವನರೆದೇಕತ್ರಯಮಂ ಕುಡೆ ಹಯ ಖಾಸತ್ರಯಮಂ ಕಿಡಿಸುಗೆಂದ ನಭಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೩೯). [< ಸಂ. ಕಾಸ]

ಖಾಸ$_2$ 'ಖಾಸಾ' ನೋ.

ಖಾಸಕುದುರೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಕುದುರೆ; ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆ: ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗ ಖಾಸ ಕುದುರೆಲಾಯಕ್ಕೆ ಬಲದ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ (ಎಕ. III, ಮೈಸೂರು. ೧-೬; 1822); ಚಿಗಿದು ಕುಣಿಯುವ ಖಾಸ ಕುದುರೆಗಳು ಸಿಂಗರಿಸಿ ಪಂಜ್ತಿಗೊಂಡಿರಲಿ ಮುಂದೆ (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೩-೧೧).

[ಖಾಸ್ಯ (< ಖಾಸಾ) + ಕುದುರೆ]

ಖಾಸಗತ, ಖಾಸಗತಿ (ಗು). ಸ್ವಂತದ; ಖಾಸಗಿಯಾದ: ನಮ್ಮದ ಖಾಸಗತ ಜಮೀನ ಆಗಿದ್ದರೆ ಹೊಂಡತಿದ್ದಿವಿ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೯೮). **ಖಾಸಗತಿ**: "ಖಾಸ = ಖಾಸಗತಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[← ಮರಾ. ಖಾಸಗತ]

ಖಾಸಗತಿ 'ಖಾಸಗತ' ನೋ.

ಖಾಸಗಿ, ಕಾಸಗಿ$_1$ (ಗು). ೧. ಸ್ವಂತದ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ: ಮಾಲತಿ . . . ಸದಾಶಿವಂರವರ ಖಾಸಗೀ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು (ಪತಿ. ೫೬); ಭಾವನ ಖಾಸಗೀ ಜೀವನದ ಕುರಿತಾದ ಟೀಕೆ . . . ಅವರ ಮಗನ ಇದಿರಿಗೆ ಬರಬಾರದು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೫೦). ೨. ಸರಕಾರದ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ: ಖಾಸಗೀ ಬಸ್ಸುಗಳೇ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ನಾ ಪೋಲೀ. ೧೦೨); ಕೌಲ್ವರನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಖಾಸಗೀ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯಿತು (ಸಸ್ಯಕ. ೩೪). **ಕಾಸಗಿ**$_1$: (ಕಿ).

ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ = ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ; ಸ್ವಂತ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ: ಇತರ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡುವುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೭). ಖಾಸಗಿಶಿಕ್ಷಣ = ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಪಾಠ: ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೇ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಕರೆದು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯಲು ಬಂದು ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೫೧). ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ = ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರದ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ: ಈಗೀಗ ಖಾಸಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮನ್ನಣೆ ದೊರಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಗೀ]

ಖಾಸಗಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸರಕಾರದ್ದಲ್ಲದ ಕ್ಷೇತ್ರ; ವೈಯಕ್ತಿಕ ಒಡೆತನವನ್ನುಳ್ಳ ಕ್ಷೇತ್ರ: (private Sector. ಪತ್ರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಖಜಾನೆದಾರ (ನಾ). ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಭಂಡಾರದ ಅಧಿಕಾರಿ: ನವಾಬನ ಖಾಸಗೀ ಖಜಾನೆದಾರ ಪದವಿಯೇ ರಾಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು (ಕಭವಿ. II, ೯೧). [ಖಾಸಗಿ + ಖಜಾನೆದಾರ]

ಖಾಸಗಿಪತ್ರ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಕಾಗದಪತ್ರ; ಸರಕಾರಿ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಲ್ಲದ ಕಾಗದಪತ್ರ: (Private document. ಪಾರಿನಿ). [ಖಾಸಗಿ + ಪತ್ರ]

ಖಾಸಗಿಭಂಡಾರ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಖಜಾನೆ; ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಬೊಕ್ಕಸ: ಮಹಾರಾಜರು ತಮ್ಮ ಖಾಸಗೀಭಂಡಾರದಲ್ಲಿನ ರತ್ನದೊಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾರಿಬಿಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ತುತ್ಯವಾದುದು (ರತ್ನಗೋ. ೬). [ಖಾಸಗಿ + ಭಂಡಾರ]

ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಲೆಕ್ಕ; ಸ್ವಂತ ಲೆಕ್ಕ: ಒಬ್ಬ ದೇಶಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳಿಗೂ ಖಾಸಗಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೂ ಅವನು ಸಾಕು (ಮುಸುಗ. ೩೫). [ಖಾಸಗಿ + ಲೆಕ್ಕ]

ಖಾಸಟ 'ಕಾಸಟ' ನೋ.

ಖಾಸತಬೇಲಿ 'ಖಾಸಾತಬೇಲಿ' ನೋ.

ಖಾಸತೈನಾತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಸೇವೆ, —ಚಾಕರಿ: ಇವಳನ್ನು ಬಾದಶಹ ಬೇಗಮಳು ತನ್ನ ಖಾಸತೈನಾತಿಗೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಳು (ಹಂಸಾ. ೧೩೨). [ಖಾಸ್ಯ (< ಖಾಸಾ) + ತೈನಾತಿ]

ಖಾಸಪಾಗೆ 'ಖಾಸಾಪಾಗ' ನೋ.

ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆ (ನಾ). (ಅರಸನ) ಸ್ವಂತ ಬಂಗಲೆ; ಖಾಸಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಮಹಲು. ℙ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಇದೆ: ರಾಯಂ ವಾಸಿಪ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ... ಆಯುರ್ಕ್ಕೇಂ ಗಡ ಖಾಸಬಂಗ್ಲೆಯೆನುವೋಲ್ ತೋರ್ಕ್ಕುಂ ಜಗನ್ಮೋಹನಂ (ಮೈಸೂಮೆ. ೩-೭೩). [ಖಾಸ್ಯ + ಬಂಗ್ಲೆ (< ಬಂಗಲೆ)]

ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ 'ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ' ನೋ.

ಖಾಸಮೊಹರು 'ಖಾಸಾಮೊಹರು' ನೋ.

ಖಾಸರೋಗ (ನಾ). ಕೆಮ್ಮಲು ರೋಗ; ಗೂರಲು: ಅಜೀರ್ಣಜ್ವರ, ಖಾಸರೋಗ ಮುಂತಾದ ರೋಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ದಂತಧಾವನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರೆಂದರಿವುದು (ಸಕವೈ. ೨೯). [ಖಾಸ್ಯ + ರೋಗ]

ಖಾಸವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). = ಖಾಸರೋಗ: ದೋಷ ದುರ್ಗುಣವೆಂಬ ದುರಿತ ದುಃಖಪಡಿಸುತ್ತಿಪ್ಪುವು ನೋಡಾ. ಸಕಲ ಕರಣಂಗಳೆಂಬ ಖಾಸವ್ಯಾಧಿ ಹಿಡಿದು ಕಳವಳಿಸುತ್ತಿಪ್ಪರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೩೬೧).

[ಖಾಸ್ಯ + ವ್ಯಾಧಿ]

ಖಾಸಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಾಸಾ, ಕಾಸ್ಯ, ಕಾಸಾ, ಖಾಸ್, ಖಾಸ್ಯ (ಗು). ೧. ತನ್ನದೇ ಆದ; ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖುದ್ದು: ಖಾಸಾ ಮತ್ಪುತ್ರಿಯಿಂದಾ ಕೈಕಸೆ ಪೋಗಿ (ರಾವಣೋ. ೧೩); ಭಗವಂತನ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುಗಳು ... ಕೆಲವುಮಾತ್ರರ ಖಾಸಾ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇವು ಮೀಸಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೭); ನೀನು ನನ್ನ ಖಾಸಾ ಅಕ್ಕನ ಮಗ (ಬದುಜ. ೩೪). ೨. (ಅರಸನ) ಖಾಸಗಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ; (ರಾಜನ) ವೈಯಕ್ತಿಕ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: ಬರದಾತ ಖಾಸಾ ರಹಸ್ಯದ ಶಂಭೈಯ (ಎಕ. I, ೧೩-೩೦; 1796); ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನರ ಅವರಂಗುಯೆಂಬ ಖಾಸಾ ಪಾಲ್ಕಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೮). **ಕಾಸ್ಯ**: ೧. "ಕಾಸ= ಸ್ವತಃ" (ಜಾನಕೋ. ೩೭). **ಕಾಸಾ**: ೧. "ಕಾಸಾ= ಸ್ವಕೀಯವುಂ, ಕಟಬಂಧವುಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೦೧); ಹುಜೂರು ಕಾಸಾ ದೊರೆಗಳ ಅಕ್ಷರದಲು ಬರದು (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೮-೫೫; 1811). **ಖಾಸ್**: ೧. ಖಾಸ್ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ಡಬ್ಬಿಗೆ ದಬ್ಬಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೨೨೯); ತಾನು ಖಾಸ್ ಹರಿಕಾರನೆಂದೂ ಬಾಕಿಯವರಿಬ್ಬರು ... ಕಛೇರಿಯ ಕೋಲುಕಾರರೆಂದೂ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೧೬). ೩. ವಿಶೇಷವಾದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ: ಖಾಸ್ ಸವಲತ್ತೆಂದು ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅರ್ಧಟಿಕೀಟಿನ ಆಟವಿಡುವರೆಂದು ಸುದ್ದಿಯಿತ್ತು (ಗೀಚುಗೆ. ೨೨). **ಖಾಸ್ಯ**: ೧. ಬೇಸರವ ಭಾವಿಸದೆ ಮನದೊಳು ಖಾಸ ರಚಿಸಿದಳೀ ಚರಿತೆಯನು (ಕರ್ಣಾಕ. ೪೩೨); ತನ್ನ ಖಾಸ ಕಮತದಲ್ಲಿಯ ಒಳ್ಳೇ ಆಗುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಗಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟನು (ಬೆಳುಭಾ. ೧೭೧); ಖಾಸ ತಮ್ಮಂದಿರಿಗಿಂತ ಆತನು ... ಕಡಿಮೆಯಾದವನಲ್ಲ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೭೩). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟ; ಖಚಿತ; ನಿಶ್ಚಿತ: ಸಪ್ಪಳ ಆಗದೇ ಹೋದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಮಾಲು ಹಳೆದೆಂದು ಖಾಸ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೪೧).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಾಸಾ; ಅರ. ಖಾಸ್ಹ್]

ಖಾಸಾಕೋಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಂತದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದ ಕೋಣೆ; ಒಳಕೋಣೆ: ಅವನ ಖಾಸಾ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಡೆದಳು (ದೀಪಹ. II, ೧೩೪); ಸಣ್ಣ ಒಳಕೋಣೆ, ಖಾಸಾಕೋಣೆ (Cabinet. ಇಂಕನಿ). [ಖಾಸಾ + ಕೋಣೆ]

ಖಾಸಾತಬೇಲಿ, ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ, ಖಾಸತಬೇಲಿ (ನಾ). ೧. ಅರಸನ ಸ್ವಂತ ಕುದುರೆಲಾಯ; ಖಾಸಗಿ ಅಶ್ವಶಾಲೆ. ೨. ರಾಜನ ಖಾಸಗಿ ಕುದುರೆಸವಾರರು, —ಅಶ್ವದಳ: ಎಡಭರ್ಜಿ, ಬಲಭರ್ಜಿಜನ, ಖಾಸಾತಬೇಲಿಜನ ... ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೩). **ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ**: ೨. ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಖಾಸ್‌ತಬೇಲೆ ಗುರಿಕಾರಂಟ್ರಿ ಸುಬ್ಬಂಣನಿಂದ ವಪ್ಪಿಶಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮರಾ. ೨೨೧-೨; 1868). **ಖಾಸತಬೇಲಿ**: ೧. ನಮ್ಮ ಖಾಸತಬೇಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಸಂಬಳವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇರಲಿ (ಮಾಮರಾ. ೧೮). ೨. ಹೈದರಲ್ಲೀ ಖಾನರು ಸವಾರರನ್ನು ಖಾಸತಬೇಲಿಯೆಂತಲೂ ಸಿಲೆದಾರರೆಂತಲೂ ಎರಡು ತಂಡವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೬).

[ಖಾಸಾ + ತಬೇಲಿ]

ಖಾಸಾಪಾಗ, ಖಾಸಪಾಗೆ (ನಾ). = ಖಾಸಾತಬೇಲಿ: ಹಜಾಮರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದುಸಾರಿ ಸರದೀಮೇರೆ ... ಖಾಸಾಪಾಗದ ಕುದುರೆಗಳ ಮೈಕೂದಲನ್ನೂ ಅಯಾಲನ್ನೂ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೪೯). **ಖಾಸಪಾಗೆ**: ಬಾದಶಹನ ಖಾಸಪಾಗೆಯೊಳಗಿನ ಕೆಲವು ಉತ್ತಮ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ... ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಸತ್ವಸಾ. ೪೪).

[ಖಾಸಾ + ಪಾಗ]

ಖಾಸಾಬಾರು (ನಾ). ರಾಜನ ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಪಡೆ, —ದಳ: ಎಕ್ಕಂಡೆ ಸಿಪಾಯಿ, ಜೀರಾಯಿತು ಜನ, ಖಾಸಾಬಾರು ಕಂದಾಚಾರ ವಗೈರೆ ಜನರಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೬೪).

[← ಮರಾ. ಖಾಸಬಾರ ಗೀರ್]

ಖಾಸಾಬೇಗಂ (ನಾ). ನವಾಬನ ಪತ್ನಿ, -ರಾಣಿ, -ಪಟ್ಟಮಹಿಷಿ: ಕುಮಾರ ಸೆಲೀಮನು ನಿನ್ನನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಖಾಸಾಬೇಗಮಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂದು ಕೇಳಿದೆನು (ಕಪಾಕುಂ. ೭೫).

[ಖಾಸಾ + ಬೇಗಂ]

ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸ, ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ (ನಾ). ರಾಜಭಂಡಾರ; ಹುಜೂರು ಖಜಾನೆ: ಅವುಗಳನ್ನು ಖಾಸಾಬೊಕ್ಕಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಆರೋಗಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೫೨). **ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸ**: ಶಷ್ಟಬ್ರಂಹವಂಶಸ್ತನಾದ ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ ಲಿಂಗಾಚಾರ್ರಿ ಕೊಮಾರನಾದ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೮೫-೩; 1853); ಸಂನ್ನಿಧಿಗೆ ಹಜೂರ್ರು ಖಾಸಬೊಕ್ಕಸದ ... ಸಿದ್ದಪ್ಪನ ಸೇವೆ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೪೧-೧; ?).

[ಖಾಸಾ + ಬೊಕ್ಕಸ]

ಖಾಸಾಮೊಹರು, ಖಾಸಮೊಹರು (ನಾ). ರಾಜನ ಸ್ವಂತ ಮೊಹರು, —ಮುದ್ರೆ: ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿಯ ಒರೆಯೊಳಗೆ ಇರಿಸಿ ಖಾಸಾಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ ... ಕೊಂಡರು (ಚಾಮವಂ. ೪೦). **ಖಾಸಮೊಹರು**: ಆ ಪಟ್ಟಿಯಂ ... ಖಾಸಮೊಹರುಮಾಡಿಸಿ ಶ್ರೀ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿ (ಮಹಾವಂ. I, ೪೦). [ಖಾಸಾ + ಮೊಹರು]

ಖಾಸಾಮೋತೀಖಾನೆ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣ: ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಖಾಸಾಮೋತೀಖಾನೆ ಎಂಬ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ನೇಮಿಸಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨).
[ಖಾಸಾ + ಮೋತೀಖಾನೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ, ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ (ನಾ). ಅರಮನೆಯ ಸ್ವಂತ ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಸಾಮಾನುಗಳ ಸರಬರಾಜು: ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ . . . ೬೦ ಸೇರು ಅಕ್ಕಿ ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು (ನಾಕಲಾ. ೭). **ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ**: ಅರಮನೆಯಿಂದ ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ದಾಸರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವು ಮಹಾರಾಣಿಯವರದಾಗಿತ್ತು (ಕಥವಿ. II, ೨೨೨). [ಖಾಸಾ + ಲವಾಜಮೆ]

ಖಾಸಾಲವಾಜಿಮಾ 'ಖಾಸಾಲವಾಜಮೆ' ನೋ.

ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ, ಖಾಸಸವಾರಿ, ಖಾಸ್ಸವಾರಿ (ನಾ). ೧. (ಸರದಾರ ಅಥವಾ ದೊರೆ) ಪರಿವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ: (ಕಿ). ೨. ದೊರೆ; ಪ್ರಭು: (ಕಿ). **ಖಾಸಸವಾರಿ**: ೨. ನೀವೆಲ್ಲರೂ . . . ಖಾಸಸವಾರಿಯ ಹಿಂದೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕು (ಪೇಟೇಮಾ. ೨). **ಖಾಸ್ಸವಾರಿ**: ೨. ಒಬ್ಬ ಜೋಡೀದಾರನು ಬಹು ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆಮಾಡಿ ಖಾಸ್ಸವಾರಿಯು ಒಂದು ದಿವಸ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು (ಮುಸುಗ. ೫೦).
[ಖಾಸಾ + ಸ್ವಾರಿ]

ಖಾಸ್ಸವಾರಿ 'ಖಾಸಾಸ್ವಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಂಕೃತ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ಖಿಂಕೃತಂ [ಪಾಠಾಂ. ಬಿಂಕೃತಂ, ಭೀಂಕೃತಂ] ಬಾಣದೊಳು . . . ವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೭-೬).

ಖಿಜಮತಗಾರ (ನಾ). (ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ) ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಳು; ಅಡಿಯಾಳು: ಚೋಪದಾರ ಮಹಲದಾರ ನಕೀಬ ಖಿಜಮತಗಾರ . . . ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು (ಚಾಮವಂ. ೨೨೬).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್‌ಗಾರ್; ಮರಾ. ಖಿಜಮತಗಾರ್]

ಖಿಜಮತಗಾರಿ (ನಾ). ಖಿಜಮತಗಾರನ ಕೆಲಸ; ದೊಡ್ಡವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: (ಕಿ).
[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಖಿದಮತ್ಗಾರೀ; ಪಾರ. ಖಿದಮತಗಾರೀ]

ಖಿಜಮತ್ತು (ನಾ). ಸೇವೆ; ಚಾಕರಿ; ಊಳಿಗ: ಆ ರಿಸಾಲೆ ಖಿಜಮತ್ತು ಶಾದಾಸಾಬರುಹ್ಸೆರಿಗೆ ಮೊಕರೂರಾಗಿಯಿರುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ಹೈದರ. ೩೦).
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖಿಜಮತ್; ಪಾರ. ಖಿದಮತ್]

ಖಿದ್ದಿಸೆ 'ಕಿದ್ದೆಸೆ' ನೋ.

ಖಿನ್ನ (ಗು). ೧. ನೊಂದ; ವಿಷಾದ ಹೊಂದಿದ; ದುಃಖಿತ: ಇನ್ನು ಹೆಂಗಿದಕೇನು ಮಾಡುವೆನೆನ್ನದಾತ್ಮದೊಳಿನಿತು ಕೊಂಕದ ಖಿ[ಪಾಠಾಂ. ಭಿ]ನ್ನವಾಗದೆ ಗೊಡ್ಡನಾಗಳೆ ಹೋಗಿ ಹಿಡಿತಂದು (ಬಸಪು. ೪-೨೫); ಆ ಪನ್ನಗೇಶ್ವರಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೆಂದ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಖಿನ್ನನಾಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೫); ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ಖಿನ್ನನಾದನು (ಬಂಕಿಮ. ೧೯೩); ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುವಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಖಿನ್ನವಾಯಿತು (ಅಶೋಕ. ೪೩); ನೀರು ಕೊಳೆಯನ್ನು ತೊಳೆದು ಖಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೧೦). ೨. ದಣಿದ; ಆಯಾಸಗೊಂಡ; ಬಳಲಿದ: (ಕಿ). (ನಾ). ೩. ಖೇದ; ವಿಷಾದ: ಅನ್ನವನು ಇಕ್ಕಿ ನೀ ಖಿನ್ನವನು ಪಡಬೇಡ ಭಿನ್ನಭೇದಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಶಿವ ಜಗವ ಸಲಹಿಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫೫). [ಸಂ.]

ಖಿನ್ನತೆ (ನಾ). ವಿಷಾದ; ಖೇದ: ಖಿನ್ನತೆಯ ತೋರಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುತಿಹವು (ವಿಸೀಗೀ. ೨೬); ಲಕ್ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕೈಲಿ ಎತ್ತಿ ತೂಗುತ್ತ, ಖಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಮುಗುಳ್ನಗೆ ನಗುತ್ತ (ವೀರಯೋ. ೨೦).
[ಸಂ. ಖಿನ್ನತಾ]

ಖಿನ್ನಮುಖಿ (ನಾ). ವಿಷಾದ ತುಂಬಿದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಮಾಸ್ಲೋವ . . . ಖಿನ್ನಮುಖಿಯಾಗಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೨೦೯). [ಸಂ. ಖಿನ್ನಮುಖೀ (ಖಿನ್ನ + ಮುಖ + –)]

ಖಿಫಾಯಿತ (ನಾ). ಲಾಭವನ್ನು ಹೊಂದುವವನು; ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಗ್ರಾಹಕ: ಆ ಅಡಚಣೆಯು ದೂರಾಗುವದು ಬಹಳ ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದು. ಇದು ನಮ್ಮ ಖಿಫಾಯಿತರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೮೦). [< ಕಿಫಾಯತಿ]

ಖಿರದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿ 'ಕಿರ್ದಿ' ನೋ.

ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಿರ್ದಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ರಸೀತಿಯ ಪುಸ್ತಕ; ಲೆಕ್ಕದ ಪುಸ್ತಕ: ಹಣ ವಸೂಲಾದ ಕೂಡಲೆ ೧೩ನೇ ನಂಬರು ಖಿರ್ದಿಚಿಟ್ಟಿಗೆ ದಾಖಲ್ಮಾಡಿ . . . ರುಜುಮಾಡಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೬೮).
[ಖಿರ್ದಿ (< ಕಿರ್ದಿ) + ಚಿಟ್ಟಿ$_2$]

ಖಿಲ (ನಾ). ೧. ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಭೂಮಿ; ಪಡಭೂಮಿ; ಬೀಳು. ೨. ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದ ಭಾಗ; ಅನುಬಂಧ: ಖಿಲ, ಖಿಲಾಧಿಕಾರ . . . ಎಂದು ಹತ್ತು ಆಗಮಭಾಗಗಳು (ಭಾರದ. ೭೫). ೨. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶೂನ್ಯತೆ; ರಿಕ್ತತೆ. ೪. ಉಳಿದುದು; ಶೇಷ. ೫. ಅಂತರ; ಅವಕಾಶ; ತೆರವು. ೬. ಜೀರ್ಣ; ಶಿಥಿಲ: ಗ್ರಂಥ ಖಿಲವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಖಿಲವಾಗು = ೧. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಅನೇಕ ಕಾಲ ಆ ಗ್ರಾಮಉ ಖಿಲವಾಗಿ ಯಿರಲಾಗಿ ಆ ಗ್ರಾಮವನೂ ರೂಪುಮಾಡಿ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಟೆಯನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೪-೧೧; 1497). ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂಠಿತವಾಗು; ದುಃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು: ಖಿಲವಾಗಿದ್ದ ಭಾಗವತಧರ್ಮವು ಇವರಿಂದ ಪುನರುದ್ಧಾರವಾಯಿತು (ಕಥವಿ. I, ೪೧); ಬೌದ್ಧಮತ ಖಿಲವಾಗಿ ಪುನಃ ಹಿಂದೂಧರ್ಮವು ಪುನರುತ್ಥಾನವಾದ ಮೇಲೆ (ದಿಲ್ಲಿಪ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸಾಗುಮಾಡದಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರ; ಬೀಳು; ಪಾಳುಭೂಮಿ: "ಬೀಱ್ – ಪತನೇ, ಖಿಲಕ್ಷೇತ್ರೇ ಚ (ಪಾಳುಭೂಮಿ)" (ಶಮಧಾ). [ಖಿಲ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಖಿಲಖಿಲನೆ 'ಕಿಲಕಿಲನೆ' ನೋ.

ಖಿಲಾಡಿ 'ಕಿಲಾಡಿ' ನೋ.

ಖಿಲಾರಿ 'ಕಿಲಾರಿ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲತ್ತು 'ಕಿಲ್ಲತ್ತು' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೆ 'ಕಿಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಖಿಲ್ಲೇದಾರ 'ಕಿಲ್ಲೆದಾರ' ನೋ.

ಖಿಲ್ವ, ಖಿಳ್ವ (ನಾ). ಹಾಳುನೆಲ (?): ಖಿಲ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಳ್ವ] – ಕಿಲ್ (ಶಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ). **ಖಿಳ್ವ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [< ಸಂ. ಖಿಲ]

ಖಿಶೆ 'ಕಿಸೆ' ನೋ.

ಖಿಸಮಿಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರಾಕ್ಷೆ: ಉತ್ತತ್ತಿ, ಖಜೂರು, ಮನೂಕೆ, ಖಿಸಮಿಸ . . . ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೩). [← ಮರಾ. ಖಿಸಮೀಸ್; ಪಾರ. ಕಿಶ್ಮಿಶ್]

ಖಿಸ್ತು 'ಕಿಸ್ತು' ನೋ.

ಖಿಸ್ತುಬಂದಿ 'ಕಿಸ್ತುಬಂದಿ' ನೋ.

ಖಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿ: ಇದೆ ಮಹಾಕಾಂತಾರ ವತಿದೂರದಲಿ ವೃಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಕೇಸರಿ ಕದಲಿ ಕಳಭಕ್ರೋಡ ಖಿಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಶಿಖಿ]ಲೂಲಾಯ ಸಾರಂಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩–೧೬). [?]

ಖಿಳ್ವ 'ಖಿಲ್ವ' ನೋ.

ಖೀಜು 'ಕೀಚ್ಚು' ನೋ.

ಖೀರು 'ಕೀರ್ಕು' ನೋ.

ಖುತ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ರಥಚಕ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ℙ ತುದಿಗಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಅಭಿನಯ. 'ಖುತ್ತಚಾರಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಖುತ್ತಾ]

ಖುತ್ತಚಾರಿ (ನಾ). = ಖುತ್ತ: "ಚರಣಾಗ್ರದಿಂದೆ ಭೂಮಿಯನಿರದೇ ತಟ್ಟಲ್ಕೆ ಖುತ್ತಚಾರಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬–೮೨).

[ಖುತ್ತ + ಚಾರಿ$_3$]

ಖುದ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.

ಖುದಾ, ಖೊದಾ (ನಾ). ದೇವರು; ಈಶ್ವರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಭಕ್ತನಂ ಮಸ್ತಕದಿ ಪೊತ್ತು ನಡೆಯೆ ಕಂಡೀತಂ ಖುದಾನೆಂದು ಮನ್ನಿಸುತ (ಗುರುಜಾ. ೧೫–೬೪); ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ದೌಲತ್. ೫); ಸಾಹೇಬರು . . . ಖುದಾನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಣೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೭೯). **ಖೊದಾ**: ಸತ್ಯನೀತಂ ಖೊದಾನಹುದೆಂದು (ಗುರುಜಾ. ೧೪–೨೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾ]

ಖುದಾವಂದ್ (ನಾ). ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: ಬೈರಾಗಿಯು, "ಖುದಾವಂದ್ ಪರವರ್ದಿಗಾರ ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡುತ್ತದೆ" ಎಂದನು (ಮಧುನ. ೬೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದಾವಂದ್]

ಖುದ್ದ$_1$ 'ಖುದ್ದು$_1$' ನೋ.

ಖುದ್ದ$_2$ 'ಖುದ್ದು$_2$' ನೋ.

ಖುದ್ದರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಖುದ್ದರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಖುದ್ದು$_1$, ಖುದ, ಖುದ್ದ$_1$ (ಗು). ಸ್ವಂತ; ಸ್ವಕೀಯವಾದ; ಖಾಸಾ: ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರು . . . ಖುದ್ದು ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಹಿಸಿದುದನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿದರು (ಮಹಾವಂ. II, ೩೭); ಇಬ್ಬರೂ ಖುದ್ದು ರಾಜಿಯಿಂದ ಜಮೀನು ಮಾರಲು ಬಂದರು (ಚಂದತೋ. ೭೬); ಇದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಖುದ್ದು ಅನುಭವದಿಂದ (ಆಳನಿ. ೨೫೨); ಖುದ್ದು ಕಮಲಾಕಾಂತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹೆಸರಿಂದ (ಕಮಕ. ೯೭). **ಖುದ**: ತಾನೆ ಖುದ ಮುಸಲ್ಮಾನರೆಂಬಭಿಧಾನದಿಂ (ಕದಂಪು. ೮೪). **ಖುದ್ದ$_1$**: ಖುದ್ದ ಗೌಡನಲ್ಲವಾದರೂ ಗೌಡರ ಅಜ್ಞತಮ್ಮಂದಿರೊಳಗಿನವನು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೧೪); ಖುದ್ದ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಒಡೆಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸಾಹೇಬರ . . . ಉಂಗುರವೂ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಪಥದಲ್ಲಿ ಬರದೆ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಖುದ್; ಮರಾ. ಖುದ್ದ]

ಖುದ್ದು$_2$, ಖುದ್ದ$_2$ (ಅ). ಸ್ವತಃ; ತಾನಾಗಿ; ಮುದ್ದಾಂ: ಉಭಯತ್ರರಿಂದಲೂ ಖುದ್ದು ಕೇಳಿದೇನೆ (ಕೆಲನೆ. ೨೧೮); ಆಚಾರ್ಯರ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಖುದ್ದು ಅಸ್ವಾದಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೨); ರಜವಿದ್ದ ದಿನ ತಾವೇ ಖುದ್ದು ಹೋಗಿ (ಭೀಮಕಾ. ೧೩). **ಖುದ್ದ$_2$**: ಖುದ್ದ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಭಾನಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆದರೆ ಇಂದು ಬಂದ ಕಾಗದ, ಅವರ ಸ್ವಹಸ್ತದಲ್ಲಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೯೬).

ಖುದ್ದಾಗಿ = ತಾನಾಗಿ; ಸ್ವತಃ: ಗ್ರಾಮ ಮುನಸಿಫನಂ ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಸದರಿ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮೂದಿಸಿರುವವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು . . . ಚುನಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭); ಮಹಾಸೇನಾಪತಿ . . . ತಾನೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಅರಮನೆಗೆ ಮಹಾಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಬಂದಿಳಿದನು (ಪುಟ್ಟರ. ೧೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನೂ ತಾವೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೩೦).

[< ಖುದ್ದು$_1$]

ಖುದ್ರ 'ಕುದ್ರ' ನೋ.

ಖುದ್ರಗೇಡಿ 'ಕುದ್ರಗೇಡಿ' ನೋ.

ಖುಬಿ, ಖೂಬಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ಆಹಾ! ಇದಾರು? ಭಲೆ ಖುಬಿಯಾಗಿದ್ದಾಳಲ್ಲ (ಕದಂಬ. ೬೫). ೨. ಗುಟ್ಟು; ಮರ್ಮ; ರಹಸ್ಯ: ತಿಳಿತೇನು . . . ಮಾತಿನ ಖುಬಿ? (ಕಮ್ಮಟ. ೪೫). **ಖೂಬಿ**: ೨. ವ್ಯಾಪಾರದ ಖೂಬಿ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರು ಕೈಹಾಕದಂಥ ವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೨೦೭). [← ಮರಾ. ಖುಬೀ]

ಖುಮ್ಮಕ್ಕು 'ಕುಮಕು' ನೋ.

ಖುರ (ನಾ). ಹಸು, ಕುದುರೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಾಲಗೊರಸು; ಕೊಳಗು: ಆ ಶಿಶಿರಕರ ರಥ ತುರಗ ಖುರ ಶಿಖರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗ ಪಲ್ಲವಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೮ ವ); ಖುರದಲವನಿಯ ಹೊಯ್ದು ಲಹರಿಯಲುರಿ ಮಸಗಲುಬ್ಬೆದ್ದ ತೇಜಿಯ ಮೆಜ್ಜೆವ ಮುಕ್ತಾವಳಿಯ ತೇರಿನ ನವವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೫೬); ತನ್ನ ಹಿಂಡಿನ ನಡುವೆ ನಿಂದುದು . . . ಕೆಸರು ಮುಚ್ಚಿದ ಖುರದ ಕಾಲ್ಗಳ ಮಿಗದ ಹೋರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪೨–೬೨). [ಸಂ.]

ಖುರಖಂಡಿತ (ಗು). ಗೊರಸಿನಿಂದ ಒಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, —ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಚಟುಳಹಯ ಖುರಖಂಡಿತೋರ್ವೀನಿಟಲನಿರ್ಗತ ಬಹಳ ಧೂಳೀಪಟಲ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩–೩). [ಖುರ + ಖಂಡಿತ]

ಖುರಗತಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ) ಗೊರಸಿನ ಚಲನೆ: ಥಳಥಳಿಪ ಸೂನಿಗೆಯ ಮುಮ್ಮೊನೆಗಳ ರಥಾಂಗದ ಮೇಲುಪಸರದ ಪಳಹರದ ಖುರಗತಿಯ ಜೋಡ ಜವಾಯ್ಲ ಕುದುರೆಗಳ . . . ಸುರೇಖೆಯ ಗತಿಯ ವಾಜಿಯ ರಥವ ನೋಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೧೧–೧೭). [ಖುರ + ಗತಿ]

ಖುರಜೆ (ನಾ). = ಖುರ (?): ಇನಿತಾನುಂ ಸಂದಂಶಂ ಜನಿಯಿಸುಗುಂ ಕೇಸರುಂಗಳುಂ ಖುರಜೆಗಳುಂ ತನುವು ಮತಿಮೃದುಳಮಕ್ಕುಂ ಜನಿಯಿಸಿದಶ್ವಕ್ಕೆ ನೋಡುವಡೆ ಮಾಸೈಕಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫–೩). [?]

ಖುರಜೋಡು (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಜೊತೆ; ಎರಡು ಗೊರಸುಗಳು: ಜೋಡೊಡೆದು ಥಟ್ಟುಗಿದು ಬೆನ್ನಲಿ ಮೂಡಲದಟರ ಸೀಳಿದನು ಖುರಜೋಡು ಹುಡಿಹುಡಿಯಾಗೆ ತೇಜಿಯ ಥಟ್ಟ ಖಂಡಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫–೫). [ಖುರ + ಜೋಡು$_1$]

ಖುರಣಸ (ನಾ). ಗೊರಸಿನಂತೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು: "ಖುರಣಾಃ, ಖುರಣಸಃ –೨ ಬುರುಡೆ ಮೂಗುಳ್ಳವನು. ಪೀನಸಿ ಮೂಗನು ಕೊಕ್ಕೇ ಮೂಗಿನವರಿಗೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೮). [ಸಂ.]

ಖುರಪುಟ (ನಾ). = ಖುರ: ಖುರಪುಟದಲಾಕಾಶಭಿತ್ತಿಯ ಬರೆವವೋಲ್ ಸೂರಿಯನ ತುರಗವ ಕರೆವವೋಲ್ . . . ಅರರೆ ಪೂತುರೆ ಹಯವೆನುತೆ ಚಪ್ಪರಿಸಲೊಡೆ ನಿಗುರಿದವು ಕೆಂದೂಳಿರದೆ ನಭಕುಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬–೬೨); ಅರರೆ ನೀಲನ ಖುರಪುಟಂಗಳ ತಾಳಲಸುರರಿಗೆ ತರಹರವು ನಾ ಕಾಣೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೪–೧೬); ಪ್ರಘೀಲೆ ಏರುವ ಕುದುರೆಯ ಖುರಪುಟಗಳು . . . ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ (ಸಮಜೀ. ೯ ಪೀಠಿಕೆ).

[ಖುರ + ಪುಟ$_1$]

ಮುರಪುಟಧ್ವನಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಸದ್ದು : ಕುದುರೆಗಳ ಮುರಪುಟ ಧ್ವನಿ ನಿಜವರೂಢ ಚಕ್ರದ ರವಂ (ಜೈಮಹಾ. ೧೩-೨); ಬಾರಾ ಮಾಗದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ಮುರಪುಟಧ್ವನಿಯೊಂದೇ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಪುಕರು. ೨೯೬). [ಮುರಪುಟ + ಧ್ವನಿ]

ಮುರಪೆ 'ಕುರುಪೆ' ನೋ.

ಮುರಪ್ಪೆ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಲಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ನನಗೆ ತಗಲಿದ ಈ ಬಾಣವು ಮುರಪ್ಪವೆ, ನೈಕಾಂಡವೆ . . . ಆಘವಾ ಕರವೀರಪತ್ರವೆ ? (ಬುದ್ಧ.ಪ.೯೦). [← ಪ್ರಾ. ಮುರಪ್ಪ < ಸಂ. ಕ್ಷುರಪ್ರ]

ಮುರಬಾನ (ನಾ). ಆಹುತಿ; ಬಲಿ; ನೈವೇದ್ಯ : ಹಾಳಿಹದ್ದು ಬಂದು ಹೋಗಿ ಮಾಡಿತು ಬಹಳ ಹೊಗ ಹಾಕಿ ಮೀನು ಒಂದು ಮುರಬಾನ ಬಸ್ತಿತು (ಕಣಾಗಾ. ೪೦). [←ಮರಾ. ಮುರಬಾಣ; ಅರ. ಕುರ್ಬಾನ್]

ಮುರಮಣಿಕೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಯು ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಸಿರುವ ಮೆರದೆ ಹೆಲಗೆ: ಇಂದ್ರಾಯುಧದ . . . ಸಟೆಯನೊಯ್ಯನೋಸರಿ ಸುತ್ತಂ ಮುರಮಣಿಕೆಯೊಳ್ ಕಾಲಿಕ್ಕಿ ಮಂದುರದ ಮುಂಡಿಗೆಯಂ ಮಲಂಗಿ (ಕಾದಂಉ. ೧೯೭). [ಮುರ + ಮಣಿಕೆ]

ಮುರವ (ನಾ). (?) : ಸ್ವರ್ಗ ನರಕದ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟು ಈರ್ಷ ಪಡಗಳ ಸಾಲ್ಮನ ಹೊಂದದ ನಿರ್ವಾಣಿವೆ ಯಿರು ವರವರಿಗೆ ಯಲೆಗಾವುದಿ ದೂಷಣ ಭೂಷಣವೆಲ್ಲು ನಾನು ನರನು ಯೆಂಬುದಳಿದು ಮುರವ ಗುರುತುಗಳೆಲ್ಲ ಅಳಿದು ತಾನೆ ಚಿದಾನಂದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಹರಿಗೆ (ಚಿದಾಕಾ. ೧೬೩-೧). [< ಕುರುಹು ?]

ಮುರವಿಡು (ನಾ). (ಕುದುರೆ) ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು; ಮುಂದುವರಿ : ತುಡುಕುವಾನೆಯಂಪಿನಿಲಿ ಮುರವಿಡುವ ಕುದುರೆಯನೊತ್ತಿ ಹಾಯ್ಸುವ ದಿಡಿರಥದ ತಲೆವರಿಗುಳಿ ತವಕಿಸುವ ಕಾಲಾಳ ಕಡಿದಂದಿನೊಳು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೫-೨೩). [ಮುರ + ಇಡು,]

ಮುರಳಿ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ; ಆಯುಧಪ್ರಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಪ್ರಕರಣಕ್ರಮಂ ಮುರಳಿಯೊಳ್ (ಪಂಪ್ರಾ. ೬-೨೨); ಳಂಠಿಶ್ವಾ ಕ್ರೀಡಿಯಂಮಾಡುವ ವರ ತುರಗಾರೂಢಿಯಂ ತೋರ್ಪ ಜಾಪಾಮ್ಯರು ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಮಂ ಬಿತ್ತರಿಪ . ಮುರಳಿಯೊಳ್ ಸಾಧನಂಗೆಯ್ದು (ಕುಸುದಾ. ೨-೮೨). [< ಸಂ. ಮುರಲೀ]

ಮುರಾಕು (ನಾ). ೧. ಪುಷ್ಟಿಕರವಾದ ಆಹಾರ; ಅಶಕ್ತತೆಯನ್ನು ದೂರಮಾಡಲು ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷಾಹಾರ : ಪಂಜಾಲಿ ಪೈಲವಾನರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಮುರಾಕನ್ನು ಅವನು ಉಳದ ಕುಸ್ತಿಗಡಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯು. ೪೫೯). ೨. (ಆಲಂ) ಲಂಚ್ : ಆಳಾಂಟಿಟರೂ ಶ್ಯಾಮರಾಯರನ್ನು ಮುರಾಕಿಗಾಗಿ ಆಪ್ತು ಹಿಂದುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ದೀಪಕ. II, ೨೬೨). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಮುರಾಕ್]

ಮುರಾಣ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಮುರಾನ್ 'ಕುರಾನು' ನೋ.

ಮುರಾಸಾಣಿ 'ಮುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಮುರಾಸಾನಿ, ಕುರುಸಾನಿ, ಕೋರಾಸಾನಿ, ಮುರಾಸಾಣಿ, ಮುರೇಸಾನಿ, ಮೋರಾಸಾನಿ (ನಾ). ೧. ಇರಾಣ ದೇಶದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ 'ಖುರಾಸಾನ್' ಎಂಬ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮುರಾಸಾನ್ ದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕನ್ನೋಜಿಗಳು ಪಂಡಿತರು ಮುರಾಸಾ ಮ ನ್ನೆ ಯ ಗು ಜ್ಜ ರಾ ತಿ ಗಳು (ಕಂಚಿ. ೧೨-೬೬). **ಕುರುಸಾನಿ**: ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓಮ; ಅಜವಾನ : ನೆಲಗುಳ್ಳ, ಮರದರಿಸಿನ . . . ಕುರುಸಾನಿ, ವಾಪಕ್ಕೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೇವಿಸಲು ಸ್ವರ ಸುಸ್ವರವಾಗುವುದು (ಸಪಥ್ಯ. ೧೨೨). **ಕೋರಾಸಾನಿ** : ೧. ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಯ ಜಾಯಿ ಮಲ್ಲುಳ ಮತ್ತೆ ಕೋರಾಸಾನಿಗಳು ಮುತ್ತಿಗೆಯನು ಮಾಡಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೩೨). **ಮುರಾಸಾಣಿ** : ೨. ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಜಾಪಾಸಾಣಿ, ಬಂಡಿ, ಮೆಣಸು, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಇಷ್ಟನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೧೪). **ಮುರೇಸಾನಿ** : ೧. ಪೆರೆ ಗುಜ್ಜರಾತಿ ಕನ್ನೋಜಿ ಮುರೇಸಾನಿ ದಿರುದಿನವರ ಪಟಣಿಗಳು (ಕಂಕಪ. ೧೧-೯೪). **ಮೋರಾಸಾನಿ** : ೧. ಚೀನ ಮುಂಗುಲಿಯಂಗ ನಂಗ ಬರ್ಬರ್ . . . ಕಿಸಲಿಪ ಮೋ[ಪಾಣಾಂ. ಕೋ] ರಾಸಾನಿಗಳೆಸೆದರಂದಲ್ಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೩೬).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮುರಾಸಾನ್]

ಮುರಾಸಾನಿಬೋರೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೋರೆಹಣ್ಣು. (ಮೈದಿಗಿ. ೭೯-೧೬೩). [ಮುರಾಸಾನಿ + ಬೋರೆ + ಹಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ್)]

ಮುರಾಹತಿ (ನಾ). ಗೊರಸಿನ ಏಟು, —ಹೊಡೆತ : ಆತಿಮಲಿ ನಾಂಗಮಾಪ ಜಗಮಂ ಭವದೀಯ ಹಯಸ್ಫುರಕ್ಷುರಾಹತಿಯಂ . . . ಲಯಮೆಯ್ದುಸುವಲ್ಲಿ (ಜಗದ. ೧೧-೬೪). [ಮುರ + ಆಹತ]

ಮುರೆ, ಕುರೆ (ನಾ). ಬೆಳ್ಳಿ; ಶುದ್ಧವಾದ ಬೆಳ್ಳಿ : ಬೆಳ್ಳಿ (ಮುರೆ) ಪಂಂ ಭಾರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಬರೆದಿಗೆ ಆಡಕೆ, ಹಕ್ಕು, ಕಾಯಿ, ದಲಾಲಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾದಾಯ.(ಮುಂಬಾವ್ಯಾ. ೬೫ ಪ್ರಸ್ತಾ). **ಕುರೆ** : (ಕ).

[← ಮರಾ. ಮುರೆ]

ಮುರೇಸಾನಿ 'ಮುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಮುರ್ಚಿ 'ಕುರ್ಚಿ' ನೋ.

ಮುರ್ಚೆ 'ಕುರ್ಚಿ' ನೋ.

ಮುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್ 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಮುರ್ದುಫರ್ದು 'ಖುರ್ದುಬರ್ದು' ನೋ.

ಮುರ್ದುಬರ್ದು, ಮುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್, ಮುರ್ದುಫರ್ದು (ನಾ). ಸರಕಾರೀ ಹಣವನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಸ್ವಂತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ದುರುಪಯೋಗ; ಅವಹಾರ : ಮಾಜಿ ಆಮಲ, ಶಿರಸ್ತೆದಾರ ವಗೈರೆ ಜನರುಗಳ ಮುರ್ದುಬರ್ದು, ಫಜಾವಣಿ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸತಕ್ಕ ಕ್ರಮ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೭). **ಮುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್** : "ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಣದ ದುರುಪಯೋಗ" (ರೈಸ್ಗ. II, ೫೫೩). **ಮುರ್ದುಫರ್ದು** : ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸದೆ ಮುರ್ದುಫರ್ದು ನಡಸಿದರೆ ತಾನೇ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವನೆಂದು ತಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೬೫).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮುರ್ದ್‌ಬರ್ದ್]

ಮುರ್ನಾಸೆ 'ಮುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಮುರ್ನಿಷ್ 'ಮುರ್ನೀಸು' ನೋ.

ಮುರ್ನೀಸು, ಮುರ್ನಾಸೆ, ಮುರ್ನಿಷ್ (ನಾ). ನಮಸ್ಕಾರ; ವಂದನೆ : (ಕ). **ಮುರ್ನಾಸೆ** : (ಕ). **ಮುರ್ನಿಷ್** : ನನ್ನ ಕತ್ತನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮುರ್ನಿಷ್ ಮಾಡಿದರು (ಕಥವ. II, ೨೯೬). 'ಕುರ್ನಿಸಾತು' ಪರಾ. [← ತುರ್ಕಿ. ಕೋರ್ನಿಶ್]

ಮುಸಿರ 'ಕುರುಪೆ' ನೋ.

ಮುಲಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೆರೆ; ಬಿಚ್ಚು; ಅರಳು; ಕುದುರು : ಳಚಯಾಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಖುಲಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸೌಖ್ಯವಾಗಿ ಇರುವಂಥಾದ್ದಕ್ಕೆ ವೈಷಮ್ಯಾಬಾರದೆ ಇರುವಂತೆಯೂ (ರಾಷ್ಟ್ರಂದ್ರ. ೧೧); ಸರಿಯಾದ ಕಡೆ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದ್ಯಪ್ಪ ಖುಲಾಯಿಸೋದೇನೂ ಅಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ (ಮಾಗದ. ೩); ಸದನ ಅದ್ಯಪ್ಪ ಖುಲಾಯಿಸಿತು (ಅನ್ನಸೂ. ೬೫). [ಖುಲ್ಲಾ (< ಳುಲ್ಲಾ) + -ಇಸ್ಸು]

ಖುಲಾಸ 'ಕುಲಾಸ್' ನೋ.

ಖುಲಾಸವಾರ, ಖುಲಾಸೇವಾರ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ಬಿಡಿಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ; ವಿವರವಾದ: ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಖುಲಾಸವಾರ ಮಾಹಿತಿ ಆ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೦ ಪ್ರಸ್ತಾವ). **ಖುಲಾಸೇವಾರ**: ಕೆಲವು ನಮ್ಮ ಆಸಾಮಿಗಳು . . . ಖುಲಾಸೇವಾರ ಬರಿಯದೆ . . . ಸುಮಾರು ಕಳಿಸಿರೆಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬೭).
[ಖುಲಾಸ (< ಕುಲಾಸ್) + -ವಾರ್$_4$]

ಖುಲಾಸಾ 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸು 'ಖುಲಾಸೆ' ನೋ.

ಖುಲಾಸೆ, ಖುಲಾಸಾ, ಖುಲಾಸು (ನಾ). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ; ಮುಕ್ತಿ: ಕೇಸಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಖುಲಾಸೆಯಾಯಿತಂತೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೪೨); ಖುಲಾಸೆಯಾದ ಅಪರಾಧಿ ಫರಾರಿಯಾಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ (ಕೆಲನೆ. ೧೨೬); ಅಪರಾಧಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸೆಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ದೌಲತ್. ೧೧೬); ಸದರೀ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಜಪ್ತಿಯಿಂದ ಖುಲಾಸೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೩೮). ೨. ತೆರವಾಗುವಿಕೆ; ಖಾಲಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಿಕೆ: ರಾಣಿಯ ಸೈನ್ಯವು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಖುಲಾಸೆಯಾಗಿದ್ದಿತು (ಝೂರಾಣಿ. ೧೭೦). **ಖುಲಾಸಾ**: ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ; ಮುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು: ಅಲ್ಲೊಂದ್ಜಲಸಾ ಇಲ್ಲಿ ಖುಲಾಸಾ (ಚಿಂತನ. ೫೯). **ಖುಲಾಸು**: ೧. ಮರಣವೆಂಬುದು . . . ನೂತನವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಖುಲಾಸು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೫೧); ಅವನಿಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೪೦೦೦ ಪೌಂಡುಗಳಂತೆ ನಿವೃತ್ತಿವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಖುಲಾಸುಮಾಡಿದರು (ಪಾಶ್ಚಾವಿ. ೨೫). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಲಾಸಾ]

ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮು (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆಯ ಆಜ್ಞೆ, —ಅಪ್ಪಣೆ: ೧೯೦೪ನೆ ಇಸವಿಯ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಪ್ರೊಸೀಜರ್ ಕೋಡಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಖುಲಾಸೆಹುಕುಮಿನ ಮೇಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೧೭೪). [ಖುಲಾಸೆ+ಹುಕುಮು]

ಖುಲಾಸೇವಾರ 'ಖುಲಾಸವಾರ' ನೋ.

ಖುಲಿಖುಲಿ 'ಕುಲಿಕುಲಿ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲ$_1$ (ಗು). ೧. ಚಿಕ್ಕದಾದ; ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದ: ಖುಲ್ಲರಿಪುಗಳ ಬಿಸುಟು ಹೊದರಿನ ಹೊಳ್ಳುಗರನೊಡೆಹಾಯ್ಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೦); ಖುಲ್ಲಮಪ್ಪೀ ಮನವೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತಿನೊಳು ಅತಿ ಸಲ್ಲೀಲೆಯಿಂದಿರುತಿಹುದು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧-೧೭); ಖುಲ್ಲ ಮಾನವ ಬೇಡೆ ಕಲ್ಲು ತಾ ಕೊಡುವನೇ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೪೧); ನಲ್ಲಾಟವಾಡುವೆ ಖುಲ್ಲಮನವೆ (ಮೈಲಾರ. ೧೯೮-೮). (ನಾ). ೨. ಅಲ್ಪತನ; ಕ್ಷುದ್ರತೆ; ಅಧಮತೆ: ಅಧಿಕ ಖುಲ್ಲವನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿಹರಂತರಂಗದೊಳು (ಶಂಕದಾ. ೧೬-೪೫). ೩. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಖೂಳ: ಆಗುಹೋಗನಱಿಯದೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನನಗವರರ್ಹರೆಂಬ ಖುಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಜಾಣನಾಗಿ ಆಡಗಿದೆಯಲ್ಲಾ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೨-೪೦೯); ಕಲ್ಲುಪ್ಪು ಕರ್ಪುರವು ಸೊಲ್ಲೆರಡು ಧಾತೊಂದು ಖುಲ್ಲನೊಳ್ಳಿದನ ರೂಪೊಂದು ಗುಣದೊಳಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಂತರವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೮೧೨). [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲ$_2$ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲಕ (ಗು). ಕ್ಷುಲ್ಲಕ; ಅಲ್ಪ. [ಸಂ.]

ಖುಲ್ಲತನ 'ಕುಲ್ಲತನ' ನೋ.

ಖುಲ್ಲರಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಲ್ಲೆದೆಯೊಳಿಹ ಭಟರು ಕಾಲಾಳು ಮೇಲಾಳು ಖುಲ್ಲರಿಸೆ ಧರಣಿಯಂ ಪೊತ್ತಿರ್ದ ಫಣಿರಾಜ ಹಲ್ಲಬಿಡೆ ದಿಗ್ಗಜಂ ಡೆಂಡಣಿಸೆ ಕೂರ್ಮ ಕುಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ದಳ ನಡೆಯಲು (ತುರಂಗ. ೪೨-೨೭). [?]

ಖುಲ್ಲಾ 'ಕುಲ್ಲಾ' ನೋ.

ಖುವತ್ತು 'ಕುವತ್ತು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ್ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲ 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಾಲಿ (ನಾ). ೧. ಖುಷಿ; ಸಂತೋಷ. ೨. ಬಕ್ಷೀಸು; ಖುಷಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ: ಇವನು ಮೋತಿಚಂದನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ 'ಖುಶಾಲಿ' ಬೇಡಿದನು (ಮೋಹಿನೀ. ೭೫); ಕೈತುಂಬ ಖುಶಾಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ನಡೆದಾ. II, ೧೧೯೦). [← ಮರಾ. ಖುಶಾಲೀ]

ಖುಶಾಲು 'ಕುಶಾಲು' ನೋ.

ಖುಶಿ, ಕುಶ್ಶಿ, ಕುಷಿ, ಕುಸ್ಸಿ, ಖುಷಿ, ಖುಸಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಮೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದವರು ವಪ್ಪಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ನಂಬಿಗೆ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚೈಸಿದ ಮೇರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೪೪); ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಎತ್ತಿ ಸರಿಪಡಿಸುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಖುಶಿ ಬಂತು (ಕಣ್ಮಣಿ. ೫೩); ಸಂತೋಷದ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಹುಡುಗನ ತಾಯಿ ಖುಶಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದೂ ಆಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೯೪). ೨. ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಹಣ; ಭಕ್ಷೀಸು: "ಖುಶಿ-ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ಹಣ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩); ಹಬ್ಬದ ಖುಶಿ ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಳು ಒಡೆಯನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). **ಕುಶ್ಶಿ**: ೧. ಬಸವನ ವ್ರತವ ಬಿಜ್ಜಳ ಕೇಳಿ ಮನದೊಳು ಕುಶಿಯಾಗಿ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೮-೫೬); ಅಸುರೆಂದು ನೀ ಕುಶಿ ಪಡೆಯದೆ ಮೃದು ಉಸುರುತ (ಸಮುಮ. ೩೦). **ಕುಷಿ**: ೧. ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಕೊಂಚ ಕುಷಿಮಾಡಿ ಕಳಿಸೋಣ (ಅಭಿಮಾ. ೪೮). **ಕುಸ್ಸಿ**: ೧. ಚೆಲ್ವಿನಿಂ ನಿರ್ಜರರ ಪುರಮೆನಿಸಿ ನಗರ ಮೇಣ್ ಕುಸಿಯಾಯ್ತು ತ್ರಿಪುರದಭಿಧಾನದಿಂ (ಪರಶು. ೪೩-೩೪); ಅವ ಕುಸಿಲಿ ಬಂದನು ರಾಜನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಸೌಂದಕಾ. ೧-೭೬). **ಖುಷಿ**: ೧. ನಾವು ಖುಷಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಶೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇವು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪); ಆ ದ್ರೌಪದಿಯ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಗೂ ಖುಷಿಯಾಯಿತು (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೪೨). ೨. ಪಾರ್ವತಿ . . . ಸಾತೂನಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಖುಷಿ ಕೊಟ್ಟಳು (ಕುಂಕುಮ. ೨೩); ಹಿರಿಯನು . . . ಖುಷಿಗೆಂದು ೪ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು (ದಾಸಹು. ೩೧). ೩. ಇಚ್ಛೆ; ಇಷ್ಟ; ಮರ್ಜಿ: ನಮ್ಮ ಖುಷಿ ನೀವು ಕೇಳಬೇಕಾದ್ದೇ ಇಲ್ಲ (ಚಂದತೋ. ೧೫೬); ನಿಮಗೆ ಖುಷಿ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಪುನರು. ೧೫೪); ಒಂದೊಂದು ಸಾರಿ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮೀರಿದ ಯಾವುದೇ ಶಕ್ತಿಯ ಲೀಲೆ ಅಥವಾ "ಖುಷಿ" ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೨). ೪. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಮಕ್ಕಳ ಖುಷಿಗೋಸ್ಕರ ನರಹರಿರಾಯ ಕೋತಿಯಂತೆ ಕುಣಿದ (ಸಾವಿಸ. ೪೮); ಋಷಿಗಳಿಂದ ಭಾಷೆ ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದು ಖುಷಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಕುಶಾಲು ಮಾತೇ ಹೊರತು ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿವಿ. ೯೧). **ಖುಸಿ**: ೧. ಸೊಸಿಯು ಬರತಾಳಂತ ಖುಸಿ ಭಾಳ ಮನದಾಗ (ಗರತಿ. ೫೯); ಮತ್ತೇನು, ಈಗಾದ್ರೂ ಖುಸೀನ? (ತಿಡುಗು. ೩೯). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖುಶೀ]

ಖುಷಾದು (ನಾ). ಮುಕ್ತವಾದುದು; ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದುದು: ಇವನಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಒಬ್ಬ ದೇಸಾಯಿ ಹದಿನೈದು ಕೂರಿಗೆ ಜಮೀನನ್ನು ಖುಷಾದಾಗಿ ಇನಾಮು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ (ಎಳೆಕ. ೨೪).
[← ಮರಾ. ಖುಶಾದ್; ಪಾರ. ಕುಶಾದ್]

ಖುಷಾಮತಿ 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಾಮತು 'ಕುಶಾಮತ್ತು' ನೋ.

ಖುಷಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಖುಷಿಗಾರ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗಿನವನು; ಸಂತೋಷಪಡುವವನು: ನಾನು ಖುಷಿಗಾರ, ನನಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕು (ಮಲೆನಾ. ೬೫).
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖುಷಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು: ಖುಷಿಪಡಿಸಬಲ್ಲ ಒಂದು ಮಾತಾಡಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೦೨). [ಖುಷಿಪಡು + -ಇಸು$_3$]

ಖುಷಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿಗ್ಗು; ಸಂತೋಷಪಡು. 'ಖುಷಿಪಡಿಸು' ಪರಾ.
[ಖುಷಿ (< ಖುಶಿ) + ಪಡು$_1$]

ಖುಷ್ಕರೀದಿ (ನಾ). ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾಗದೆ ಸ್ವಸಂತೋಷದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ; ಮುಂಗಡ ಪಡೆಯದೆ, ವಿವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಖರೀದಿ: (ಕಿ).
[ಖುಷ್$_0$ + ಕರೀದಿ$_0$ (< ಖರೀದಿ)]

ಖುಷ್ಕಿ 'ಕುಷ್ಕಿ' ನೋ.

ಖುಷ್ಕಿಪೈರು (ನಾ). ಒಣ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪಯಿರು; ಹೊಲದ ಬೆಳೆ: ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಖುಷ್ಕಿಪೈರುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ವ್ಯವಮ. ೨೪).
[ಖುಷ್ಕಿ (< ಕುಷ್ಕಿ) + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಖುಷ್ಬಾಷ್ 'ಕುಷ್‌ಬಾಷ್' ನೋ.

ಖುಸಿ 'ಖುಶಿ' ನೋ.

ಖುಳಖುಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಖಳನು ಖುಳಖುಳನೆಂದು ಕೂಗಲು ಕೋಟಿ ಸಿಡಿಲಿನ ರಭಸದಿ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೨-೨).

ಖುಳುಖುಳು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕುದುರೆಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆವಾಗ ಓಡುವಾಗ ಖುಳುಖುಳು ಎಂಬ ದನಿ ಹುಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೦-೪).

ಖೂನ್ 'ಖೂನಿ' ನೋ.

ಖೂನ 'ಕೂನ್ನ' ನೋ.

ಖೂನದೋರು (ಕ್ರಿ). ಗುರುತನ್ನು ಕಾಣಿಸು; ಸುಳಿವುದೋರು: ನೀನು ಖೂನದೋರದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣ ನಿಲ್ಲದೊ ನಿಮಿಷಾರ್ಧವಿಲ್ಲಿ ... ಎಂದವರು ಉಸುರುವರು (ಪರಪ. ೬೬).
[ಖೂನ (< ಕೂನ್ನ) + ತೋರು (< ತೋಱು$_1$)]

ಖೂನವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಗುರುತಿಸು; ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿ: ನೀನು ಎನ್ನ ಸ್ವಾಮಿ ನಾನು ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಖೂನವಱಿದನ ಕುಡತಿ ಜಲವ ಪಿಡಿದು (ವಿಪ್ರಸು. ೩೪-೪). [ಖೂನ (< ಕೂನ್ನ) + ಅಱಿ$_1$]

ಖೂನಿ, ಖೂನ್, ಖೂನು (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ವಧೆ: ಉದ್ಧೂರಿಗೈದಿಯಾ ಖೂನಿ ದರ್ಯಾಫ್ತನ್ನು ಮಾಡಿ (ಅರ್ಜಾವಿ. ೩೧-೨೮); ಮೋತೀಬಜಾರಿನಲ್ಲಾದ ಖೂನಿಗಳ ವಿಚಾರ ನೀವು ಓದಿಲ್ಲವೆ (ರತ್ನಗೋ. ೩೮); ಖೂನಿ ಮಾಡಿದವ ಹೆಣ ಮುಚ್ಚಿಡ್ತಾನ ಅಂತ (ನಡೆದಾ. I, ೩೩೭); ಅವನು ಖೂನಿ ಆಸಾಮಿಯೇನು? (ಭಾರತಿ. ೨೬); ಖೂನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆ ವಿಧಿಸಿದರು (ರೂಢಿ). **ಖೂನ್**: (ರೈಸ್‌ಗೆ. II, ೫೫೩). **ಖೂನು**: ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೬); ಚಿಕ್ಕಬಾಬುಗಳ ಖೂನಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೫೮೩). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂನ್]

ಖೂನಿಗಾರ (ನಾ). ಖೂನಿಮಾಡುವವನು; ಕೊಲೆಗಾರ: ನಿನ್ನನ್ನು ಖೂನಿಗಾರರು ವಾಸಿಸುವ ಕತ್ತಲಿನ ಜೈಲಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಗೋಪುರ. ೪). [ಖೂನಿ + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಖೂನು 'ಖೂನಿ' ನೋ.

ಖೂಬ, ಖೂಬು (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಹೇರಳವಾಗಿ: ಭಟಾರಜಿ ... ನಿಮಗ ಪೈಸಾ ಖೂಬ ಕೊಡ್ತಾವ (ಸ್ವಾವಲಂ. ೮). **ಖೂಬು**: (ಕಿ).
[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೂಬ್]

ಖೂಬಿ 'ಖುಬಿ' ನೋ.

ಖೂಬು 'ಖೂಬ' ನೋ.

ಖೂಳ 'ಕೂಟ' ನೋ.

ಖೂಳತನ 'ಕೂಳತನ' ನೋ.

ಖೂಳೆ 'ಕೂಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಖೂಳೆಱೆಯ (ನಾ). ನೀಚಪ್ರಭು: ಖೂಳೆಱೆಯರು ಚತುರಾಕಾರರಂ ಮೆಚ್ಚದಂತೀ ಧರೆಯೊಳು ದೌರ್ಜನ್ಯರೆಲ್ಲಂ ಪರಕೃತಿನುತಿಗಂ ಸಲುವರ್ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೧-೨೪). [ಖೂಳ + ಎಱೆಯ]

ಖೂಟ 'ಕೂಟ' ನೋ.

ಖೆಕಾಟೆ 'ಖೇಕಾಟೆ' ನೋ.

ಖೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಎಸೆ; ಬಿಡು; ಹೂಡು (?): ಉಕ್ಕಿದರು ಬಲ್ಲೆಯದಿ ಸುಭಟರು ಖೆಕ್ಕಿದರು ಮೊನೆಗಣೆಯ ದೋಳೆಯ ಮಿಕ್ಕವರು ಸುರನಾರಿಯರ ತೋಳಿನಲಿ ಅಪ್ಪಿದರು (ಮೂಲರಾ. ೪-೧೬). [< ಸೆಕ್ಕು ?]

ಖೆಡಿಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ (?): ನಾಫೇಣಿಂದಂ ಮೇಲೆ ಹೊಲೆಯ ಕುದುರೆ ಖೆಡಿಲೆಯ ಕುದುರೆ ನಾಡಕುದುರೆಗೆ ಪ್ರತಿ ಗದ್ಯಾಣ ಒಂದಕ್ಕಂ ಬೇಳೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೫-೧೧೧; 1352). [?]

ಖೆಡೆಯ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೆಡ್ಡಾ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಖೆತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ: ಬೈಲುಗಂಬಾರರು - ಇವರ ಆಡ್ಡ ಹೆಸರು ಚವಾಣ ... ಖೆತ್ರಿ ... ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಭಾಗ. ೧೫೭). ೨. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ನಿರಂಕಾರ, ಜಟ್ಟಿಗ, ಖೆತ್ರಿ ... ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇವರು ನಡಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೩೮).
[← ಮರಾ. ಖೇತ್ರೀ]

ಖೇಕರಿಸು 'ಕೇಂಕರಿಸು' ನೋ.

ಖೇಕಾಟೆ, ಖೆಕಾಟೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕೂಗು; ಕೇಕೆ: ಹರುಷ ವಿಸ್ಮಯಗಳಿಂದ ಕೂಗು ಖೇಕಾಟೆಗಳನ್ನು ಊರು ದರುವುಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಹಾಕುವವರೇ (ಕೆರೆಹಾ. ೩೩). **ಖೆಕಾಟೆ**: ಹಳ್ಳಿಗರು ಹಾಕುತ್ತಿರುವ ಕೂಗು ಖೆಕಾಟೆಗಳಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ (ಗಂಗಾಗೌ. ೧೮). [← ಮರಾ. ಖೇಕಾಟ]

ಖೇಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ. ೨. ರಾಶಿಚಕ್ರ. ೧, ೨: ಆ ಪಂಡಿತಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಪಮಂ ತೆಗೆದು: .. ಕೃಷಿನಿರತನಂತೆ ರಾಸಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ವಿಹಗದಂತೆ ಖೇಚಕ್ರಮಂ ವರ್ತಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ).
[ಸಂ.]

ಖೇಚರ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಗಂಧರ್ವ, ವಿದ್ಯಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು: ಅಪಹಸಿತ ಭೂಚರ ಖೇಚರ ರಾಜಲೀಲಾ ವಿಲಾಸವಿಭವನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೭೧ ವ); ಈಗಳಿನ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದು ಖೇಚರನಿಶಾಚರದ್ಯುಚರ ಸಂಚಾರಮಲ್ಲದೆ ಭೂಚರಗೋಚರಮಲ್ಲಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೮ ವ). ೨. ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವು: ಗೆಲಿಲಿಯೋ ತನ್ನ ದೂರದರ್ಶಕದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಂದಿನಿಂದ (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೪೭). ೩. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೪. [ಯೋಗ] ಯೋಗಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಖೇಚರದ ಮುದ್ರೆಯನು ಆಚರಿಸಲಱಿದಿಹರೆ ಲೋಚನವು ಮೂಱು ತನಗಕ್ಕು ಭೂಚರನು ಖೇಚರನಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪೭). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಚಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಇಂದ್ರ. ೨. ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಜೀಮೂತವಾಹನ: ಮಜ್ಜೆ ಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಖೇಚರಚಕ್ರಿ ನನ್ನಿಯಂ ನುಡಿವೊಡೆ ಕರ್ಣನಾಂತೊಡೆ ಕೃತಾಂತಂ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೯-೪೨; 1156). [ಖೇಚರ + ಚಕ್ರಿ]

ಖೇಚರತ್ವ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಸಂಚಾರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಆಕಾಶ ಗಮನ ವಿದ್ಯೆ: ಭೂಚರತ್ವ ಖೇಚರತ್ವ ಅತೀತ ಅನಾಗತವರ್ತಮಾನ . . . ಇವೆಲ್ಲವ ಕಲಿತಡೇನೋ (ಮಡಿಮಾ. ೪೩-೬೧); ಪಟ ಬಾಲಸರವ ಕೂಡಿದ್ದಡೇನು ಸೂತ್ರ ಕಿಂಚಿತ್ತು ತಪ್ಪಿದಡೆ ಅದು ಖೇಚರತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಡಲಱಿಯದು (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೭-೧೫೬). [ಸಂ.]

ಖೇಚರಮಂಡಲ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹ: ಪೃಥ್ವಿಯಾಕಾಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಖೇಚರಮಂಡಲ, ಆ ಮಂಡಲದರಸು ವಿಹಂಗರಾಜ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೧೧-೧೦೭). [ಖೇಚರ + ಮಂಡಲ]

ಖೇಚರರಾಜ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜ, —ಅರಸು: ಪ್ರೀತಿಲತಾ ಶಾಖಾಯಮನಡರ್ದಪೆನೆಯೆಂದು ಖೇಚರರಾಜಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೪). [ಖೇಚರ + ರಾಜ]

ಖೇಚರವಾರವಧು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಸೂಳೆ: ಚತುರ ಖೇಚರ ವಾರವಧೂ ನಿಧಾನಮಾದಿತ್ಯಪುರಂ ಪುರಂದರಪುರಪ್ರತಿಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೫). [ಖೇಚರ + ವಾರವಧು]

ಖೇಚರಾಹಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನು ನುಂಗುವ ಸರ್ಪ; ರಾಹು: "ಇನರಿಪು ವಿಧುಂತುದಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ಸಿಂಹಿಕಾತನಯಂ ತಮಂ ಖೇಚರಾಹಿಯೆನೆ ರಾಹು" (ಮಂಗರಾ.೧೨-೭). [ಖೇಚರ+ಅಹಿ]

ಖೇಚರಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ; ವಿದ್ಯಾಧರಿ: ಖೇಚರಿಯೋ ಭೂಚರಿಯೊ ನಿಶಾಚರಿಯೋ ರೂಪು ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಕಾರ್ಗಮವಾಗ್ಗೋಚರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪). ೨. = ಖೇಚರ ೪: ಷಣ್ಮುಖೀ, ಖೇಚರೀ, ಶಾಂಭವೀ ಮೊದಲಾದ ಮುದ್ರಾಭೇದಂಗಳಿಂ (ವಿವೇಕ. ೧೫೪); ಸಚರಾಚರಾತ್ಮನೊಳೈಕ್ಯಮೊಂದಿಪ ಖೇಚರಿಯ ಮುದ್ರಾವಿಶೇಷಣಮಂ ನಿರೂಪಿಸಿದ (ಗಗತಾ. ೧೨ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಖೇಚರೀ]

ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪: ಇಂತು ಖೇಚರಿಮುದ್ರೆಯಲಿ ಜಯಮಾಂತಡಲ್ಲಿಗೆ . . . ಸ್ಥೈರ್ಯತೆಯಾಹದ್ಯೆ (ಗಗತಾ. ೧೨-೬೨). [ಖೇಚರಿ + ಮುದ್ರೆ]

ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ (ನಾ). = ಖೇಚರ ೪: ನಾದಾನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಾರುತಂಗಳು ನಿಶ್ಚಲಮಾಗಿರ್ಪುದೆ ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆ ಎನಿಸುವುದು (ಅಖಂಡೇ. ೨೨೬-೭೩); ಖೇಚರೀಮುದ್ರೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಹಠಯೋಗ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಈ ವಯಸ್ಸು ಯುಕ್ತವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೫೮). [ಸಂ. ಖೇಚರೀಮುದ್ರಾ (ಖೇಚರೀ + ಮುದ್ರಾ)]

ಖೇಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ಖೇಚರರಾಜ: ಕಂಠಿಕೆಯನುಭಯ ವಿದ್ಯಾಧರಶ್ರೇಣಿಗಳ್ ಮಂಗಳ ಗೀತಾತೋದ್ಯನಾದಂಗಳೊಳೆ ಪುದುವಿನಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಖೇಚರೇಂದ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧-೭೬); ಖೇಚರೇಂದ್ರವಿಲಾಸಂ ತನಗೆಕ್ಕಲಾವಣಮೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೭). [ಖೇಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಖೇಟ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: "ಗ್ರಾಮದಾನಂ ಖೇಟಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೧); ಗಿರಿ ಸರಿತ್ ಸಂರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಖೇಟಂಗಳುಮಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೪ ವ); ಪುರ ನಗರ ಖರ್ವಟ ಮಡಂಬ ಸ್ಫುರಿತ ಖೇಟ ಗ್ರಾಮವೆಂಬವನೆರಡು ಭಾಗವ ಮಾಡಿದರು ಕೂಡಿದರು ಸಮವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೯-೪). ೨. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ: "ಶ್ಲೇಷ್ಮದಲ್ಲಿಯುಂ ಖೇಟವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು.೧೩೨-೬); "ಶ್ಲೇಷ್ಮಮಂ ವರ ಖೇಟವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೫). ೩. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು. ೪. ಗುರಾಣಿ; ಹರಿಗೆ; ಅಡ್ಡಣ; ಢಾಲು: "ಖೇಟ ಮಡ್ಡಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೬); ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ವೀರಭದ್ರ ಕತ್ತಿ, ಬಾಣ, ಧನುಸ್, ಖೇಟ ಹಿಡಿದಿದೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೯೫). ೫. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ಪಕ್ಷಿ. ೬. ಬೇಟೆ; ಶಿಕಾರಿ. ೭. ನೀಚವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು; ನಿಕೃಷ್ಟವಾದುದು: "ಅರ್ವಾಣಂ . . . ಖೇಟಂ, ಪಾಪಂ, ರೇಫಸಂ - ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲಹ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೨). ೮. ನೀಚ; ಅಧಮ; ಪಾಪಿ: "ಪಾಪಿ ಖೇಟಂ . . . ನಿಕೃಷ್ಟನೆನೆ ಕಷ್ಟನೆಂದೆಂಬವಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೭-೪); "ಪುರ ಗಿರಿಸಾನುಂ ಕಫಮಡ್ಡಣಂಗಳಿವು ಖೇಟಾಖ್ಯಾನಂ" (ನಾನಾರ. ೨೪). [ಸಂ.]

ಖೇಟಕ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ: "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ - ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ನಗರ ಗ್ರಾಮ ಮಡಂಬ ಖೇಟಕ ಸಮುದ್ಭೂತಾತಿ ಸೌಖ್ಯಂಗಳಿಂ (ಯಾದಮ. ೧-೪೦). ೨. ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ; ಢಾಲು: "ಖೇಟಕಂ, ಫಳಕಂ, ಚರ್ಮ, ಆವರಣಂ - ಈ ೪ ಹರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೦೬); ಮಿಸುಪ್ಪಸಿ ಖೇಟಕಮಿಂತಿವೊಂದುಗುಂದದೆ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೯); ಪಂಚರತ್ನ ಮಯ ಖೇಟಕದಂತಿರೆ ಬಿರ್ಚಿ ಬರ್ಹಮಂ ಪದೆದು ನವಿಲ್ಗಳಾಡೆ (ಜಗವಿ. ೪-೩೦). ೩. ಕಫ; ಶ್ಲೇಷ್ಮ. ೪. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲು; ಗಿರಿಯ ಸಾನು: "ಪುರಶ್ಲೇಷ್ಮಂ ಹರಿಗೆಗಳುಂ ಗಿರಿತಪ್ಪಲು ನಾಲ್ಕು ಖೇಟಕಾನ್ವಯ" (ನಾನಾಕಂ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಖೇಟಗತಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಿಕೆ: ಒಂದು ಕೋಟಗೆ ಮಿಗಿಲು ನೋಟಕರ ಸಾಫಲ್ಯಮಕ್ಕುದಲೆ ನಿಜಸಂಗ ಬೂಟಕದ ಸಂಗ ಬಿಡು ನಿನ್ನೊಳಿರುತಿರೆ ಮಣಿಯು ಖೇಟಗತಿ ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೮೨-೧೨೯೩). "ಸುರಕ್ಷಿತ ಪ್ರಯಾಣ": (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [ಖೇಟ + ಗತಿ]

ಖೇಡ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿ; ಗ್ರಾಮ; "ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಊರು" (ವಡ್ಡಾರಾ.೧೯೯). "ಗ್ರಾಮದಾನಂ, ಖೇಟಕಂ-ಈ ೨ ಖೇಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೩); ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾ ಮುಖಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭-೨); ನಡೆದಳು ನಗರ ಪುರ ಖೇಡ ಖರ್ವಡಗಳ ನಿಟ್ಟಸುತ(ಕುರಾಸಾಂ.೪೧-೮೦). ೨. ಹೆದರಿದವನು; ಭಯಗ್ರಸ್ತ: "ಖೇ[ಪಾಠಾಂ. ಬೇ]ಡನೆನೆ ಭೀತ ಚಿತ್ತಂ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಖೇಡನಾಗದಿರದುಭುತಧ್ವನಿಮಾಡೆನಂಜದಿರು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೬-೬೬); ನೀ ಮರುಳಲಾ ಶಲ್ಯ ಫಡ . . . ಜಿತಕಾಮನೇ ಬಡಭೀಮನುಜುಬೆಗೆ ಖೇಡನಾದೆಯಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೧೭). [< ಸಂ. ಖೇಟ]

ಖೇಡಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡತನ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಪುಕ್ಕತನ; ಹೇಡಿತನ: ಮೆಚ್ಚಿದುದ ನುಡಿ ಖೇಡತನವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೩೯); ಗಯನನು ಬೇಡಬಂದಳು ನಿನ್ನ ವಧು ನೀ ಖೇಡತನವನು ಮಾಡದೀಕ್ಷಣ ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಲ್ಕೆ ನಾಡು ಮೆಚ್ಚುವುದು (ಕೋಗಯ. ೧೪-೯). [ಖೇಡ + -ತನ]

ಖೇಡನ (ನಾ). ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ; ಲೀಲೆ: ಖೇಡನ ನರ್ತನ ಹಾಸ್ಯವನಾಡಂಬರ ನಟನ ವೇಣುವಾದನ ಗೇಯ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂ . . . ರಾಮಕೃಷ್ಣರಿರ್ದವಸರದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೪೮). [< ಸಂ. ಖೇಲನ]

ಖೇಡಯ 'ಖೇಡೆಯ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಖೇಡಾಕುಳಿ 'ಕೇಡಾಕುಳಿ' ನೋ.

ಪೇಡಿ (ನಾ). ಹೇಡಿ; ಅಂಜುವವನು; ಭೀರು: ಸ್ವಾಮಿನಾಥನ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಪೇಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪುಕ್ಕಲು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೦).
[ಪೇಡ + -ಇ$_3$]

ಪೇಡೆಯ, ಪೆಡೆಯ, ಪೇಡಯ, ಪೇಡ್ಯ$_1$, ಪೇಳಕ (ನಾ). ಗುರಾಣಿ; ಅಡ್ಡಣ; ಹರಿಗೆ: ತೋಡುವಿಲ್ಲಂಬು ತರಕಸ ಬಲ್ಲೆಯ ಜೋಡ ಪೇಡೆಯ ಸವಗ ಸೀಸಕದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೧೭); ಜೋಡು ಸೀಸಕ ವಾಂತ ಸಬಳಿಗರೊತ್ತಂಡ ಚೂಡಾಯ್ತ ಹರಿಗೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಪೇಡೆಯವಡೆದ ರಾವುತ ಜೋದ ರಥಿಕರ ನೋಡ ಚಿತ್ತೈಸೆಲೆ ದೇವ (ಮೋಹತ. ೨೦-೫೪); ಪೇಡೆಯದ ಕೆಂಬಿಸಿಲುರವಣಿಗೆ ನಿಡುವಾಳ ಮಿಂಚಿಗೆ ಖಚರನೆದೆಗೆಟ್ಟ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೩೪). **ಪೆಡೆಯ**: ಪೆ[ಪಾಠಾಂ. ಪೇ]ಡೆಯ ನೂಲ ಹರಿಗೆ ಬದ್ಧರ ಠೌಳಿ ಜೋಡು ಸವಗ ಪಕ್ಕರಕೆಯೂ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೫೦); ಕಂಗಳ ಬಾಣ ಧನು ಭ್ರೂ ಪೇರ್ಮೊಲೆಯೆ ಪೆಡೆಯ ನಖ ಸುರಗಿ (ಭೈರವೇ. ೨-೪೦); ರತ್ನದಿಂ ಸಮೆದು ಪಿಡಿದ ಪೆಡೆಯವೆಂಬಂ ತೆಸೆದುದು . . . ಮೂಡುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ (ರಾಮವಿ. ೧೦-೧೬). **ಪೇಡಯ**: ಉಗುರ್ಗಳ ಸುರಗಿಗಳ ನೆಲೆಮೊಲೆಯ ಪೇಡಯದ ಕರಮೆಸೆವ ಮೊಗದಡ್ಡಣದ ಪಂಕರುಹ ಬಾಣನ ಸೇನೆ ನಡೆತಂದುದು (ಸನತ್ಕು. ೯-೬೧). **ಪೇಡ್ಯ$_1$**: "ಚರ್ಮಿನ್, ಫಲಕಪಾಣಿ:-೨ ಹಲಿಗೆ ವುಳ್ಳವನು, ಪೇಡ್ಯವುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೧); ಕಠಿನವಾದ ಪೇಡ್ಯವಂ ಕೊಂಡು (ಸೌಗಂಧಿ. ೫೫-೧೬). **ಪೇಳಕ**: "ಪೇಟಕಕ್ಕೆ ಪೇಳಕಂ ಹರಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ. ೨೯).
[← ಪ್ರಾ. ಪೇಡಯ < ಸಂ. ಪೇಟಕ]

ಪೇಡ್ಯ$_1$ 'ಪೇಡೆಯ' ನೋ.

ಪೇಡ್ಯ$_2$ 'ಕೆಡ್ಡಾ' ನೋ.

ಪೇಣಿ 'ಕೇಣ್ಯಿ' ನೋ.

ಪೇಣಿಕಾಱ 'ಕೇಣಿಗಾಱ' ನೋ.

ಪೇತಬಾಡಿ (ನಾ). ಬೇಸಾಯ; ಆರಂಬ; ಕೃಷಿ: ತನಗೆ . . . ಜಾಗೇ ಕೊಟ್ಟು ಪೇತಬಾಡಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಾ (ಹೈದರ. ೩೪). [← ಹಿಂ. ಪೇತೀಬಾರೀ]

ಪೇತಿ (ನಾ). = ಪೇತಬಾಡಿ: "ಉತ್ತಮ ಪೇತಿ, ಮಧ್ಯಮ ಬೇಪಾರ, ಕನಿಷ್ಠ ನೌಕರಿ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಒಕ್ಕಲುತನದ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೮೭). [← ಹಿಂ. ಪೇತೀ]

ಪೇತ್ವಾರ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನುಗಳ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ: (ಮೈಗೆಜೆ. IV, ೭೭೬). [?]

ಪೇದ (ನಾ). ೧. ಉಮ್ಮಳ; ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ: "ನಿರ್ವೇದಃ, ಪೇದಃ - ಈ ೨ ಉಮ್ಮಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯); ಪೇದಂ ಮಾಣ್ಗೆ ಶುಭೋದಯಂ ಸಮನಿಕುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೮೬); ಬೇದನೆಯೊಳಹಹ ಮೆಂಬುದು ಪೇದದೊಳಚ್ಚರಿಯೊಳಕ್ಕಟಾ ಎಂಬುದು (ಶಮದ. ೩೦೮); ಹೃದಯಕಿರುವ ಮೈಗಿರುವ ಹರ್ಷಪೇದಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಗಿರ್ಶ (ಅರಳು. ೧೭೯). ೨. ಕುದುರೆಯ ಕೆನೆತ; ಹೇಷಾರವ. ೩. ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ. ೪. ಸ್ವಲ್ಪವಾದುದು; ಅಲ್ಪ. ೫. ಬಿದಿರು. ೬. ವಿಷ. ೭. ದಣಿವು; ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ: "ಹಯಸಿಂಹನಾದವತಿದುಃಖಂ ಸ್ವಲ್ಪ ತ್ವಕ್ಸಾರಮುಂ ಗರಳಂ ಪೇದವೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಪೇದಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದು; ವಿಷಾದ ಪಡು: (ಕಿ).
[ಪೇದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಪೇದಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಪೇದಗೊಳ್: ನಮಗಾಗಿ ನೀವು ಪೇದ ಪಡುವುದು ಬೇಡ (ರಂಗರೋ. ೯). [ಪೇದ + ಪಡು$_1$]

ಪೇದವಿಡಂಬನ (ನಾ). ೧. ಪೇದ ಹಾಗು ವಿಡಂಬನೆ: ಪೇದ ವಿಡಂಬನಕರುಣಾನಾದದೊಳಯ್ಯೋ ಎನಿಪ್ಪುದವತರಿಸಿರ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೦೭). ೨. ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ: (ಕಿ).
[ಪೇದ + ವಿಡಂಬನ]

ಪೇದಶ್ರಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತವಾದ ಶ್ರಮ; ದಣಿವಿನಿಂದಾದ ಬಳಲಿಕೆ: ಲಸದಾಸ್ಯೋದಯಮಿಂದುಬಿಂಬದುದಯಂ ತಾನಾಗೆ ಪೇದ ಶ್ರಮಶ್ವಸಿತಂ ಮಾರುತಮಾಗೆ . . . ನಿರ್ಭರ ರತೊದೀರ್ಣಾರ್ಣವಂ ಘೂರ್ಣಿಸಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೦೨). [ಪೇದ + ಶ್ರಮ]

ಪೇದಾಂತ (ಗು). ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ; ದುಃಖಾಂತ; ವಿಷಾದಾಂತ: ಈ ಪೇದಾಂತನಾಟಕದಿಂದ ನಾನು ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಜದಂಡನೆಗೂ ಗುರಿಯಾಗ ಬೇಕಾಗುವುದು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೪೪). [ಪೇದ + ಅಂತ್ಯ]

ಪೇದಾಂಧತೆ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಕಂಗೆಡುವಿಕೆ, —ಬುದ್ಧಿಗೆಡುವಿಕೆ: ಏಂ ಬಾಟ್ತೆ ನಿನಗೆಂದಟಲ್ದಳ್ ತಟ್ಟುರೆ ಸತಿ ಸುಮತಿ ಕುಮತಿ ಪೇದಾಂಧತೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪). [ಪೇದ + ಅಂಧತೆ]

ಪೇದಾಶ್ರುಜಲ (ನಾ). ದುಃಖದಿಂದ ಬರುವ ಕಣ್ಣೀರು; ದುಃಖಾಶ್ರು: ಪೇದಾಶ್ರುಜಲಂ ಮೊದಲೊಳ್ ಸೂಸೆ ಬಟಿಕ್ಕಂ ವಿದಿತಾಚ್ಯುತಮಹಿಮನಾಗಿ ಬಲನೇಟ್ಟಂದಂ (ಜಗವಿ. ೩-೮೮).
[ಪೇದ + ಅಶ್ರುಜಲ]

ಪೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉಮ್ಮಳಿಸು; ದುಃಖಿಸು; ವ್ಯಥೆಪಡು: ನೀವಿನ್ನು ಕೀಟ್ಟಟ್ಟು ನುಡಿಯೆ ಕಾದಂಬರೀದೇವಿ ಪೇದಿಸುವಳ್ (ಕಾದಂಉ. ೧೫೭); ಆ ದಂಡಕಂ . . . ದುರ್ಗತಿಗಳೊಳ್ ತೊಟಲ್ದೀಗಳ್ ಪರ್ದಾಗಿರ್ದನೆನೆ ಕೇಳ್ದದರ್ಕೆ ಖಗಂ ಪೇದಿಸೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫ ವ); ಎಮಗೆ ನಿನಗೆ ಪುನರೀಕ್ಷಣ ಮಾಸಕೆ ಸಮನಿಪುದೇಕೆ ಪೇದಿಸುವೆ (ವರ್ಧಚ. ೯-೧೯); ಪೇದಿಸದಿರೈ ಭಿಲ್ಲರಾಣ್ಮ, ಸೈರಿಸು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೧೬-೬). [ಪೇದ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಪೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ(?): "ಪರ್ವಮೂಲಾ - ರೋಮ ಕಂದರ, ಪೇನ" (ಓಷಧಿ. ೯೩). [?]

ಪೇಪು 'ಪೇಪೆ' ನೋ.

ಪೇಪೆ, ಪೇಪು (ನಾ). ಸರದಿ; ಬಾರಿ; ಸಲ; ಪಾಳಿ: ಇನಿತು ಸಂತಾನವನು ಧರಣಿಯಲನಿತುವನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕೊಡುವನು ವನಜ ಲೋಚನ ಮುಂದೆಯಿಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಪೇಪೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ಓರಿಇ. ೨೫-೫೯); ಕಾದನ್ನೆ ಹೊಱದೊಂದು ಪೇಪೆಯಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೊಂದು ಸಾರಿಗೆ]ನಾ ದಯಾಂಬುಧಿ ಮತ್ಸ್ಯನಾಗಿಯೆ ಮೇದಿನಿಯ (ಸಂಭಪ. ೪-೯). **ಪೇಪು**: (ಕಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪೇಪ್; ಪಾರ. ಕ್ಷೇಪ್]

ಪೇಮ (ನಾ). ಕುಶಲ; ಕ್ಷೇಮ: ಎಲ್ಲಾ ಪೇಮ; ನೀವೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮ? (ಸಿವಭಾ. ೧೧೩). [← ಪ್ರಾ. ಪೇಮ; ಸಂ. ಕ್ಷೇಮ]

ಪೇಯ (ನಾ). ತಗ್ಗು; ಕಂದಕ; ಅಗಳು: ಗಂಭೀರಾರಾವದಿಂ ಪಲ್ಮೊರೆವವೋಲೆಸೆಗುಂ ಸುತ್ತಿ ಪಾನೀಯ ಪೇಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೭).
[ಸಂ.]

ಪೇರ (ನಾ). (?): ಅವಱೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಮೊಳೆಗಳಂತೆಸೆವ ಬಾಟೆಯಂಕುರದ ಪೇಡ [ಪಾಠಾಂ. ತೆರ, ಕೇತೆರ]ನೊರೆದು (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೮ವ). ℙ 'ಬೇರು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೇ?
[?]

ಪೇಲ, ಪೇಳ$_1$ (ನಾ). ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ: "ಪೇಲ - ಕ್ರೀಡೆ" (ಅಕಾನಿ. ೮-೧); ಪೇಲಮದು ಪೊಸತು ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಂಡಿಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯುಂ (ದುರಪು. ೧೬-೪೭). **ಪೇಳ$_1$**. 'ಪೇಳಮೇಳ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪೇಲಳ (ನಾ). ಆಟವಾಡುವನು; ಆಟಗಾರ: ಜಾಳಸಿರಿ ಸೊಗಸು ಗಳ ಕೆರ್ದಪನು ಪೇಲಳನು, ಕೀಲದಿಪವಮೊಲಿ, ಮಂಳ, ಕೆಲ್ದಿಗೆ (ಮಂಳಳ. ೩೬೫). [ಸಂ.]

ಪೇಲನ, ಪೇಳನ (ನಾ). ೧. ಆಟ; ಕ್ರೀಡೆ: ಇತ್ತ ದೇವಿಯರುಂ ಮತ್ತನ ಮಂಡಪ ಪೇಲಣಾದಿ ವಿಧಿಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಜಾತಂಭ. ೩೭-೬); ; ಮಹಾಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಪೇಲನನ ಕೈಯೊಳಾಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜಲಗಿಯೊಗದೆ ವೀತ ಜೋತ್ಪತ್ತನೇತಜ ದೈವ (ವೀತ್ಪಪು. ೪-೬-೬೩); ಪೇಲನವ ಬೇಡವೆನು ವರನು ವಿಧಿರಾಯನವಹೇಳವನು ಸೆರೆವಿಡಿದು (ಮಂಳಳ. ೨೬೭). **ಪೇಳೆನ:** ೧. *ಪೇಳನಂ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಪಂ]ಳೇಳಯೆನೆ ನೃಪರುಗಳ ಕ್ರೀಡೆಯಳ್ಕುಗೆ"(ಮಂಗಾಂ. ೪೦-೯). ೨. ಆಟದ ಸಾಮಾನು; ಆಟಿಗೆ: ಕಾಲಕರ್ಮ ಮಹೀಂದ್ರಕಾಲವಿಲೋಲಏನರ್ಮೂಲನಹಿತಕುಲಪೇಳನಂ ಪರದೈವ ಕೋಳಾಹಳ ಳೆಳಪಾಲಿ (ಬಸವ. ೨೬-೨). [ಸಂ.]

ಪೇಲಏರಂಗ (ನಾ). ಕ್ರೀಡಾರಂಗ: (ಅಶ್ವಸಾಧನೆ ಮೊ. ಪ್ರದರ್ಶನ ಗಳಿಗಾಗಿ) ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಆಥವಾ ದೀರ್ಘಚೌತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಆಸನಗಳ ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಪೇಲಣರಂಗ; ವೃತ್ತ ಕ್ರೀಡಾರಂಗ (Circus. ಇಂಳಿ). [ಪೇಲನ + ರಂಗ]

ಪೇಲಅಸ್ಥಳ (ನಾ). ಆಟದ ಸ್ಥಳ; ಆಡುವೊಲ; ಕ್ರೀಡಾಕ್ಷೇತ್ರ: ಹರಿಂಗಳ ರವಿಮೃಕ್ಕಾನಿಗಳ ಚಂದಾದಿಗಳ ಪೇಲಅಸ್ಥಳಚಯಮಾ ಗಿರಿಗಳ ಮೇರಿರ್ಕುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೭೦). [ಪೇಲನ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಪೇಲಅನೌದಾರ್ಯ (ನಾ). ಆಟದಲ್ಲಿ ನೋಲುಗೆಲವುಗಳಿಂದ ವೈಗ್ರು ನಾಗದೆ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿ ಆಟವಾಡುವಿಕೆ: ಆಟಗಾರನು ಗೆಲವಿಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ನೋಲಿಗೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ತೆರದ ಪೇಲ ನೌದಾರ್ಯವು . . . ಇಂಗ್ಲಿಷ್‌ನವರ ಸಾಮಾನ್ಯಮನೋವೃತ್ತಿ – ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಹ (ರಾಷ್ಟ್ರಾ. ೩೧೦). [ಪೇಲನ + ಔದಾರ್ಯ]

ಪೇಲು (ನಾ). = ಪೇಲ: ಸುಧೋಷ್ಯಂಗಳಂ ಕುಶ್ಚಿಯಂಗೊಳಿಸಿದ ಸಾಂದ್ರದಿಂ ಳುಳ್ಳಿರಿಸಲಮೋದ ಪೇಲುಬಿಂದೆ (ಪರಿಶ. ೧೫-೪೨).

[< ಸಂ. ಪೇಲ]

ಪೇಳ್, 'ಪೇಲ' ನೋ.

ಪೇಳ್ (ನಾ). ಕೇರಳದೇಶದವನು; ಮಲಯಾಳಿ: *ಮಲೆಯಾಳುವಂ ಪೇಳನಕ್ಕುಂ* (ಮಂಗಾಂ. ೧೧೨-೭).

[< ಕೇರಲ?]

ಪೇಳಳ 'ಪೇಡೆಯ' ನೋ.

ಪೇಳನ 'ಪೇಲನ' ನೋ.

ಪೇಳಮೇಳ (ನಾ). ೧. ಆಟಪಾಟ; ಸರಸಸಲ್ಲಾಪ; ವಿನೋದ ಗೋಷ್ಠಿ: ಆಳುಗೆಲಸಕೆ ಕೆಲಬರಕರಸನ ಪೇಳಮೇಳೆ ಕೆಲರು(ಕುವ್ಯಾಭ. ೬-೧೪); ಸಂಪವಿಸರಿ ಳೆಲವು ದಿನ . . . ಮುಳುಂದನೊಡನೆಯ ಪೇಳಮೇಳದಲಾ ನೃತಾಲರಿಗೆ (ಶಿಥಾಗ. ೧೦-೭೯-೨೬). ೨. ಜೂಜಿನ ಆಟ; ಜೂಜಾಟ (?): ಮುಖ್ಯರೊಡನೆಯೆ ಪೇಳಮೇಳಕೆ ಚಲ್ಲಣವ ವೆಂಟಚಿಸಲಾ ಜನವೆಲ್ಲ ಮಳುಗಿತು ಧರ್ಮದಿನ ಮುಖಜೂಜಿನುಬ್ಬಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪೩). [ಪೇಳ್, (= ಪೇಲ) + ಮೇಳ (= ಮೇಲು)]

ಪೈದಿ 'ಕೈದಿ' ನೋ.

ಪೈದು 'ಕೈದ್ದು' ನೋ.

ಪೈದುವಾರು (ಅ). ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ; ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣ ವಾಗಿ; ಶಾಸನದ ಮೇರೆಗೆ: ಪೈದುವಾರು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ . . . ಳಳ್ಳಕಾಳರ ಉಪದ್ರವವಾಗದಂತೆ ಖಬರು ಮಾಡಿಸಿ (ಗುಖರ. ೧೦).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಕೈಖವಾ್]

ಪೈರ್‌ಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಬಗೆಯುವಿಕೆ; ಲೇಸನ್ನು ಎಣಿಸುವಿಕೆ; ಶುಭಚಿಂತನೆ: ನಮ್ಮಂದ ಆಗತ್ಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪೈರ್‌ಕಾಯಿ ಮಾಗದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೫೨); ಇಂಗ್ಲೀಷ ಬಹಾದ್ದರ ಕುಂಪಣಿ ಸರಕಾರದ ಪೈರ್ ಕಾಯಿ ಕೆಲಸವೇ ಹೊತ್ತಾ ಮತ್ತೆಂದಲ್ಲಾ (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೧೧೩).

[← ಪಾರ. ಮರಾ. ಪೈರ್‌ಖ್ವಾಹೀ]

ಪೈರ್ರ, 'ಕಯ್ಯ' ನೋ.

ಪೈರ್ಕ 'ಕಯಿರ್' ನೋ.

ಪೈರ್ದಂಡಲು 'ಕೈರಂದಲು' ನೋ.

ಪೈರಗುಳಿಗೆ 'ಕಯ್ಯಗುಳಿಗೆ' ನೋ.

ಪೈರಿಯತ್ತು (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ; ಕುಶಲ; ಸುಖ: ತಂ ಮನಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದ ವರ್ತಮಾನವು ಪೈರಿಯತ್ತಿನಿಂದಾ ಮಾಡಿಳೇರಿ ಕೋಟೆ ಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರ್ತಮಾನವು ಬರಿಸಿ ಇದ್ದದ್ದು ತಿಳಿಯಬಂತು (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೧೨೬). [← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರಿಯತ್]

ಪೈರಿಯ (ನಾ). ಕ್ಷೇಮ; ಕಲ್ಯಾಣ; ಸುಸ್ಥಿತಿ: ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಸರಕಾರದ ಪೈರಿಯ ಕಾದಿದ್ದೇನೆ (ರಾಚೇಂದ್ರ. ೫೫).

[← ಅರ. ಮರಾ. ಖೈರ್]

ಪೊಂಡ್ (ನಾ). ದ್ರಾವಿಡವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಉಪಭಾಷೆ: ಪೊಂಡ್, ಕೋಲಾಮಿ, ಕೊಂಡ (ದ್ರಾವಿ. ಟಿ). [?]

ಪೊಜ್ಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಪೊಟ್ಟ 'ಕೊಟ್ಟ' ನೋ.

ಪೊಟ್ಟಗದೇವ 'ಕೊಟ್ಟಗದೇವ' ನೋ.

ಪೊಟ್ಟತನ 'ಕೊಟ್ಟತನ' ನೋ.

ಪೊಟ್ಟನಸೀಬು 'ಪೊಟ್ಟನಸೀಬು' ನೋ.

ಪೊಟ್ಟನಸೀಬು, ಪೊಟ್ಟನಶೀಬು (ನಾ). ದುರ್ದೈವ; ದುರದೃಷ್ಟ: ಏನು ಮಾಡೋದರವಾ ಪೊಟ್ಟನಸೀಬು (ವೈಜಾ.೧೨). **ಪೊಟ್ಟನಶೀಬು:** ಒಂದು ಸಾವಿರನೂ ಉಳೀದಾರದು ಅಂದರ ನನ್ನ ಪೊಟ್ಟನಶೀಬು (ಗಂಜಾಯಿ. ೧೩೯); ಪೊಟ್ಟನಶೀಬಕ್ಕ ಏನು ಮಾಡೋದ್ಯಿತಿ (ಮಗಿಮು. ೩೧೪). [ಪೊಟ್ಟ್ (< ಕೊಟ್ಟ್) + ನಸೀಬು (< ನಶೀಬು)]

ಪೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ (ನಾ). ಜಲಾವನೆಗೆ ಸಲ್ಲದ ನಾಣ್ಯ; ಕಳ್ಳನಾಣ್ಯ; ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ: ನಾನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವತಃ ಬಲಿ ಬಾಳಿದೆ . . . ಪೊಟ್ಟಿ ನಾಣ್ಯದಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ಜನರಿಂದ ಬಿಸಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವೆ (ವೈದ್ಯಶಾ. ೭೪); ಏನ್ನೆ ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ ಹಸ್ತಕುಶಲಿ ನವಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ ಅಮರಿಸಿ ಹೋದ (ಗಾಳಪ. ೧೫೪).

[ಪೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ) + ನಾಣ್ಯ]

ಪೊಟ್ಟಿಮುತ್ತು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಮುತ್ತು: ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹರಳಸ ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು, ಪೊಟ್ಟಿಮುತ್ತಿನ ದೆಂಡವಾಲಿ ತಂದ (ದೀಪಹ. II, ೧೪೩). [ಪೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ) + ಮುತ್ತು]

ಪೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಅಡಕೆ ಹಾಳೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡದ ರೊಟ್ಟಿ: ಮುದುಕ . . . ಪೊಮ್ಮುಗನ ಗಾಗಿ ಅವಸಗೆ ತುಂಬ ಸೇರುವ ಪೊಟ್ಟಿರೊಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಹೊಸಪ್ರಿ. ೬೬). [ಪೊಟ್ಟಿ (< ಕೊಟ್ಟಿ) + ರೊಟ್ಟಿ]

ಪೊದಾ 'ಖುದಾ' ನೋ.

ಪೊಪ್ಪರ್ರ 'ಕೊಪ್ಪರ್ರ' ನೋ.

ಪೊಪ್ಪರ್ಕ 'ಕೊಪ್ಪರ್ಕ' ನೋ.

ಪೊಪ್ಪರ್ಲಿಸು, 'ಕೊಪ್ಪರಿಸು,' ನೋ.

ಖೊಪ್ಪರಿಸು$_2$ 'ಕುಪ್ಪರಿಸು' ನೋ.

ಖೊಬರಿ 'ಕೊಬ್ಬರಿ$_2$' ನೋ.

ಖೊಳ್ 'ಕೊಳ್$_2$' ನೋ.

ಖೊಳಂಬ 'ಕೊಳಂಬ' ನೋ.

ಖೊಳಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡೆ; ಕಾದುನೋಡು; ವಿಲಂಬಿಸು: ಪರಾ ನಮಗ ಪಾಸದ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ ಖೊಳಂಬಿಸೋದ್ಯಾಕ (ಸಮಜೀ. ೨೪೩). ೨. ಅವಶ್ಯವಾಗಿರು; ಹರಕತ್ತಾಗು; ಅಗತ್ಯವಾಗಿರು: ನನಗೆ ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಖೊಳಂಬಿಸಿದೆ, ಕೊಡಿರಿ (ರೂಢಿ).

[ಖೊಳಂಬ (< ಕೊಳಂಬ) + -ಇಸು$_3$]

ಖೊಳ್ಳನೆ (ಅ). 'ಖೊಳ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಹುಸೇನಿ ಖೊಳ್ಳನೆ ನಕ್ಕು ಓಡಿಹೋದನು (ರಂಗರೋ. ೨೨).

[ಖೊಳ್ (< ಕೊಳ್$_2$) + -ಅನ್$_1$]

ಖೋ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ತವಕದಲಿ ತುದಿಪಾಳೆಯದ ಕಪಿನಿವಹ ಖೋ [ಪಾಠಾಂ. ಭೋ]ಯೆಂದೆದ್ದು ಮುತ್ತಿದರು (ತೊರರಾ. ೬-೩-೫); ಎಮ್ಮ ಬಲಮೈದೆ ಖೋಯೆಂದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಕವಿಯಲಾಗಿ (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೧೨); ಖೋಯೆಂದರೊತ್ತಿನ ಭೂಮಂಡಲಾಧಿಪರು ಕೈಯೆತ್ತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೪೫); ಸರ್ವಪರಿವಾರ ಖೋಯೆಂದು ನಲಿಯೆ (ಭರಡ. ೪೦-೧೧೪). ೨. ಖೋಖೋ ಆಟದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆ; ಕುಳಿತ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಸೂಚಕಧ್ವನಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಬಾರಿ: ತಂದೆ ಮಗನಿಗೆ ಖೋಕೊಟ್ಟು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಖೋ]

ಖೋಕಾ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಳವಿಲ್ಲದ ಖಾಲಿ ಮರದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಖಾಲೀ ಖೋಕಾ . . . ಗಜಗಮನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೀಪಹ. I, ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರುಳಿಲ್ಲದುದು; ಶೂನ್ಯವಾದುದು: ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಚೀಜವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಖಂಡ ಖೋಕಾ (ದೀಪಹ. II, ೨೩೮).

[← ಮರಾ. ಖೋಕಾ, ಖೋಖಾ]

ಖೋಖೋ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಕೊಕ್ಕಾಟ: ವ್ಯಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ತಿಳ್ಳಿ, ಓಡುವದು, ಖೋಖೋ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೦೦); ಅವರ ಸಂಗಡ ಚಿಣಿಫಣಿ . . . ಖೋಖೋ, ಚಂಡು ಎಲ್ಲ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಫಲಸಂ. ೨೬); ಸ್ವತಃ ಮಾಸ್ತರರೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೊಡನೆ ಖೋಖೋ ಹೂತೂತು ಆಟವಾಡುವರು (ಸೆಶೂರ. ೨೦೯). [← ಮರಾ. ಖೋಖೋ]

ಖೋಗೀರು 'ಕೋಗೀರು' ನೋ.

ಖೋಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೋಜೆ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಖೋಟಾ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ಕ್ರೂರವಾದ: ಅವನ ಅದೃಷ್ಟ ಮಾತ್ರ ಖೋಟಾ (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೩). ೨. ನಿಜವಲ್ಲದ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ; ನಕಲಿಯಾದ: ಪಂಡಿತರು, ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ಖೋಟಾ ಸಾಚಾ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದರು (ಬಂಕಿಮ. ೧೫೪); ಖೋಟಾ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತಯಾರು ಮಾಡುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲ (ಯೋಧಪು. ೫೭); ಇವರು ಬೇಕಾದರೆ ಖೋಟಾ ಹರಳುಗಳನ್ನೂ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬಲ್ಲರು (ಪ್ರವಾಇ. II, ೨೭೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋಟಾ]

ಖೋಟಾನಾಣ್ಯ (ನಾ). = ಖೊಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ: ನೀವು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಖೋಟಾನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಚಲಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ನಾಡಿಗೇ. ೨೨೮).

[ಖೋಟಾ + ನಾಣ್ಯ]

ಖೋಡ (ನಾ). ೧. ಕುಂಟ; ಹೆಳವ. ೨. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಬಾಹುದಣಿ ಖಮ್ಮರಿ ಕತ್ತರಿ ಖೋಡವಂಕುಶಂ ಸಸಿಕುವೆನಿಪ್ಪ ಜೆಟ್ಟಿಗನ ನಚ್ಚಿನ ಬಿನ್ನಣಮೊಪ್ಪೆ ಕಾದಿದರ್ (ಚಂದ್ರಪು ೫-೭೮). [ಸಂ.]

ಖೋಡಾಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳಿಸಿಹಾಕು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು; ರದ್ದುಪಡಿಸು: ಬಾದಖಾತೇದಾಗಿಂದ ಹೆಸರ ಖೋಡಾಸು (ದೀಪಹ. II, ೧೭೧).

[← ಮರಾ. ಖೋಡ್]

ಖೋಡಿ, ಕೋಡ್ಕಿ (ಗು). ೧. ಕೆಟ್ಟ; ದುರುಳ; ಕಿಡಿಗೇಡಿಯಾದ; ಹೀನ: ಖೋಡಿ ವಿನೋದದಿ ನೋಡದೆ ನಾ ಬಲು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಬಿಟ್ಟೋಡಿ ಹೋಗೋ ಹಾಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೭೩-೧); ದೇಹ ತಾನದು ಖೋಡಿ ಕೇಳೈ ದೇಹವಿದು ಯಡವಟ್ಟು (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೧೯-೭೩); ಎಂಥಾ ದುಃಖ ಬಂದ್ರೂ ಖೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಂದು ಆದೆ ಅಲ್ಲ (ಮಿಂಚಿಹು. ೪೧). (ನಾ). ೨. ದುರುಳತನ; ದುಷ್ಟತನ; ನೀಚತನ: ಜಾಳ ಜಜೆದು ಜಡಾತ್ಮರಿಗೆ ಜಂಘಾಳತನವನು ಮೆಜೆದು ಖೋಡಿಯ ಖೂಳರನು ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೨೧). ೩. ಕೆಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ; ಖೂಳ: ಆಡಿದಡೆ ಜಗವೇನನೆಂಬುದೊ ಖೋಡಿಗಳು ಕಿಱಿದುಂಟು ಮಿಕ್ಕಿನ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಬ ಜಗದ ಪತಿವ್ರತಾಜನಕೆ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೪೨); ನಾನು ಆ ಖೋಡಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ನನಗೆ ಮುಳುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇನೆ (ಅಂಬಿಕೆ. ೧೨೭). ೪. ಕೊರತೆ; ನ್ಯೂನತೆ: "ಖೋಡಿಯೆನೆ ಕೊಱತೆ" (ಭಾರನಿ. ೫); ಆಡಭಾರದು ತೋಱಿನುಡಿದರೆ ಖೋಡಿ ನನಗಹುದೆಲೆ ಮರುಳೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೫); ನೀಡಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಕಾಯದ ಖೋಡಿ ಹೋಯಿತು ವಿಮಲ ತನುಮನ ಮಾಡಿತು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೪೧); ಅಹುದೋ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದ ಖರೆಯನಹೆ ಖದ್ಯೋತವಂಶದಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೩೩); ಆತ್ಮೇಶ್ವರನವಯವದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರ್ದ ವರಸೌಂದರದಿ ಖೋಡಿಯೆಳ್ಳ ನಿತಿಲ್ಲದಿರಲು (ಮೋಹತ. ೩-೩೮); ಖೋಡಿಯುಂಟು ಕೇಳ್ಮಾಣಿಕದೊಳುವಾ ನಾಡೊಳು ದುರ್ನುಡಿಯಿಲ್ಲಾ (ತರ್ಕಕೌ. ೧-೩೩). ೫. ತಪ್ಪು; ಅಪರಾಧ; ಕಳಂಕ: ತಮ್ಮಯ ಖೋಡಿಯನು ತಾವಱಿಯರೆಂದನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೨೭); ಖೋಡಿಯಾಗದು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕೆ ಕೇಡು ಬಾರದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೩೩-೫೧); ಖೋಡಿಯ ಹೊಱಿಸಬೇಡೆನಗೆ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೬); ದಧೀಚಿ ಶಿಬಿಗಳ ಮಾಳ್ಕೆ ಖೋಡಿಯಾದುದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೨೧); ಸುಮ್ಮನೆ ಖೋಡಿಯನೆನ್ನ ಮೇಲಿರಿಸುತಿರ್ಪುದು ಚೆಂದಮೇ (ನಳವಿ. ೫೧). ೬. ಹಾನಿ; ಕೆಡುಕು; ಕೇಡು: ಕೌರವೇಂದ್ರಗೆ ಖೋಡಿಯುಂಟೇ ದ್ರೋಣ ಕೇಣವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾದುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೮); ಹೇಡಿ ನೃಪಾಲರೊತ್ತಿನೊಳಿರೆ ನಮಗಿನ್ನು ಖೋಡಿ ತಪ್ಪದು ಮುಂದಕೆಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೫೧). ೭. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ: ಅಹುದಲ್ಲವೆಂಬೀ ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೊಂಡು ಸುಖಿಸುವ ಸರ್ವಭಕ್ಷಂಗೆ . . . ಪುನರಪಿ ನೀಡತೊಡಗಿದರೆಂಟುದೆಸೆಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೬); ಖೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರುಚಿಯೆಂದುದ ಮಾಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧೯). ೮. ಬಡಪಾಯಿ; ದರಿದ್ರ; ಕುತ್ಸಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗಂಗೆಯ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಶಿವ ಕುಂಭವ ಹೊಱದೇ ಬಡಕೊಂಬೆ ಖೋಡಿ (ಪುರಂದ. ೧-೮೭-೧); ಮಂಗಮನವೆ ವಾದ ಸಾಕು ಖೋಡಿ (ಅರಳು. ೩೪೯-೧೬). **ಕೋಡ್ಕಿ**: ೨. ಕಾಂತೆಯಾಗಿ ಗಾಡಿಯಂ ಮೆಱೆದು ದೈತ್ಯರ ಕರದ ಕಲಶಮಂ ಕೋಡಿಯಿಂ ಕೊಂಡು (ಚಿಬಪು. ೨೨-೨೬). ೩. ನಿನ್ನಂ ವಂಚಿಸಿದ ಕೋಡಿ ಕೂಳರಾದೆಮ್ಮ ದುರ್ಗುಣವನೆಣಿಸದೆ (ಮಲ್ಲಚ. ೧೧-೮).

೪. ಈಶಾನ್ಯದೊಳ್ ಕೋಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜಡಿದುದು . . . ಅಮರಸುಭಟಾಳಿ (ಚಿಬಪು. ೪೨-೩೧). ೫. ನಾಡುಗರೆ ನಿಮ್ಮಿಂದೆಮಗೆ ನೆಱೆ ಕೋಡಿ ಬಂದುದು (ಶಂಕದಾ. ೧೨-೫). ೮. ಬೆದಱಿದರು ಕೋಡಿಗಳು [ಪಾಠಾಂ. ಕೆದಱಿದುವು ಕೇರಿಗಳು] ರಾಯನ ಹದನದೇನೆನುತ ಹರದರು ಹರಿದರಗಲವಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೨); ಕೋಡಿಗಳಿರಾ ಪರಮಶಿವಯೋಗಿ ಗುರುವರ್ಯರೀಡಿಱಿವ ಹರಿಸದಿಂದಿತ್ತ ಪರಕೆಯ ಕೇಳ್ವೊಡಂ ಬಧಿರಮಾಯ್ತೆ (ಕೊಟ್ಟೂಬ. ೪-೧೨೨).

ಖೋಡಿಮಾಡು = ಕೀಳುಮಾಡು: ಖೋಡಿಮಾಡದಿರೆಲೆ ಕಿರೀಟ ವಿಭಾಡಿಸುವುದರಿದೇ ದೊಠಾರಿಸಿಯಾಡುವುದು ದೊರೆಗು ಚಿತವೇ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೬). [← ಮರಾ. ಖೋಡ್, ಖೋಡೀ]

ಖೋಡಿಗಳೆ, ಕೋಡಿಕಳೆ, ಕೋಡಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ದೂರು; ಅಲ್ಲಗಳೆ; ಕಡೆಗಣಿಸು: ಖೋಡಿಗಳೆಯದಿರಾರುವನು . . . ರಣಖೇಡನಾಗದಿರು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೨೩); ಎಮ್ಮ ಗುರುವನು ಖೋಡಿಗಳೆದರೆ ಕೆಡುವೆನೀನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧); ಸೇವೆಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಟರನು ಖೋಡಿಗಳೆವ ಕೋಮಟಿಗ ದೊರೆಗಳ ಬಿಟ್ಟು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೩); ಧರ್ಮತೇಜವ ಖೋಡಿಗಳವವರಲ್ಲಲಾ ತಪ್ಪೇನು ಕಂಡಿಹರೊ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧-೨೮). **ಕೋಡಿಕಳೆ**: "ತಿರಸ್ಕರಿಸು, ನಿರಾಕರಿಸು" (ಸಿರಿಕೋ. ೧೪೧). **ಕೋಡಿಗಳೆ**: ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಪ್ಪ ಜಂಗಮವು ಕೋಡಿಗಳೆವುತ್ತಿಪ್ಪರೊಬ್ಬರನೊಬ್ಬರು (ಅವಡಂ. ೨೫೮-೧೧೭೩); ಶಾಸ್ತ್ರವ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆವವನಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೭); ಕುಂದಿಸರಲೇ ಕೋ[ಪಾಠಾಂ. ಖೋ]ಡಿಗಳೆದು ವಹಮಾನದೊಳ್ಸಂಧಿಸರಲೇ ಕೊಂಕು ಕೊಜತೆಗಳನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೨).

[ಖೋಡಿ + ಕಳೆ$_1$]

ಖೋಡಿಗಾಣ್, ಕೋಡಿಕಾಣು, ಕೋಡಿಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪು ಎಣಿಸು; ಕೊರತೆಯನ್ನು ಕಾಣು; ನ್ಯೂನತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸು: ಆಡಿ ಹುಸಿಯಲ್ಕೆಚ್ಚು ತಪ್ಪಲು ಖೋಡಿಗಾಂಬುದು ಲೋಕ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ.೬೦-೪೩). **ಕೋಡಿಕಾಣು**: "ಕೊರತೆಕಾಣು" (ಸಿರಿಕೋ.೧೪೨). **ಕೋಡಿಗಾಣು**. 'ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು' ಪರಾ. [ಖೋಡಿ + ಕಾಣ್]

ಖೋಡಿಗಾಣಿಸು, ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊರತೆಯನ್ನುತೋರು: ಖೋ[ಪಾಠಾಂ. ಕೋ]ಡಿಗಾಣಿಸದೀತನನು ಕೊಂಡಾಡಬಹುದೆನುತಸುರವಂಶವಿಭಾಡ ಹೊಗಳಲು (ತೊರರಾ. ೬-೫೦-೪೩). **ಕೋಡಿಗಾಣಿಸು**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಖೋಡಿಗಾಣ್ + -ಇಸು$_3$]

ಖೋಡಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಡುಹೊಂದು; ಅವಮಾನಪಡೆ (?): ಖೋಡಿಗೊಂಡನು ಕಂಡು ಶತಬಲಿ ನೋಡಿ ಮಾರುತಿ ನಾಚುತೆಂದನು ನೋಡುನೋಡೀ ನಳನ ಗರ್ವವನೆಂದು ಮನದೊಳಗೆ (ಕೌತಿರಾ.೧೬-೧೫).

[ಖೋಡಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಖೋಡಿಚಾಳಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಚಟ; ದುರಭ್ಯಾಸ: ರಾಮರಾಜನಲಿಯಾದರೂ ಅಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಯದ ಖೋಡಿಚಾಳಿಯೊಂದು ಇತ್ತು (ಕನ್ನಡಿ. ೩೭). [ಖೋಡಿ + ಚಾಳಿ]

ಖೋಡಿತನ (ನಾ). ತುಂಟತನ; ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ: ಇದರ ಖೋಡಿತನಕ್ಕ ಒಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ಸಿಟ್ಟು . . . ಮತ್ತೊಂದು ಗಳಿಗ್ಗೆ ನಗಿ ಬರತದ (ವೈನಿ. ೨೧). [ಖೋಡಿ + -ತನ]

ಖೋಡಿದೈವ (ನಾ). ದುರ್ದೈವ; ದುರದೃಷ್ಟ: ಖೋಡಿದೈವದ ಹುಡುಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ . . . ಮದುವೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆ? (ಸುದರ್ಶ. ೧೧೦). [ಖೋಡಿ + ದೈವ]

ಖೋಡಿಯೋಗು (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪುಮಾಡು; ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗು: ಹಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳಾಡುವೆಡೆಗಳೊಳು ಖೋಡಿಯೋಗದೆ ಬೇಡನಾಗದೆ . . . ಓಲಾಡುತಿಪ್ಪರು (ಸದ್ಗುರು. ೯-೧). [ಖೋಡಿ + ಪೋಗು$_1$]

ಖೋತ$_1$, ಕೋತ$_2$, ಖೋತಾ (ನಾ). ಕಡಮೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಡಿತ; ಭಂಗ: ಮನಿಅರ್ಡರಿನಲ್ಲಿ ಖೋತಮಾಡಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿನ್ನೋ ಅಂದರು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೧೨೪); ಈಗ . . . ಕಾರ್ಡಿನಲ್ಲೂ ಕೋಟ ಖೋತಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮರಳಿ. ೧೨೫). **ಕೋತ$_2$**: ಕಡಮೆಮಾಡುವುದು; ಕೋತ ಮಾಡುವುದು (Abridgement. ಇಂಕನಿ). **ಖೋತಾ**: ಕಲ್ಲಿನ ದೇವರ ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು ಖೋತಾಮಾಡಿದರು (ದುಂಬಿಕ. ೫೬); ಸಂಬಳಗಳಲ್ಲಿ ಖೋತಾ ಆಗಿತ್ತು (ದಾದಾನ. ೧೧೧); ಹಣ ಖೋತಾ ಬಿದ್ದಿದೆ (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೯೫).

[← ಪಾರ. ಕೋತಾಹ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಕೋತಾ]

ಖೋತ$_3$ (ನಾ). ಸರಕಾರದಿಂದ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ, ಜಕಾತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಗುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವವನು; ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಖೋತರೆಂದರೆ ಹೊಲದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಒಡೆಯರಿಂದ ವಸೂಲುಮಾಡಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ತುಂಬುವ ವೇತನವಿಲ್ಲದ ದಲ್ಲಾಳಿ (ಶ್ಯಾಮತಾ. ೧೦). [←ಮರಾ. ಖೋತ]

ಖೋತಾ 'ಖೋತ$_1$' ನೋ.

ಖೋತಾಸೂಚನೆ (ನಾ). (ವಿಧಾನ ಸಭೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಾದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಕಡಿತ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ (Cut motion. ಪತ್ರಿನಿ. ೫೬).

[ಖೋತಾ (< ಖೋತ$_1$) + ಸೂಚನೆ]

-ಖೋರ '-ಕೋರ$_3$' ನೋ.

ಖೋರಾಸಾನಿ 'ಖುರಾಸಾನಿ' ನೋ.

ಖೋಲ (ನಾ). = ಖೋಡ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಖೋಡ]

ಖೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಖೋಲಿ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೋಣೆ; ಕೊಠಡಿ: ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಖೋಲಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದರು (ಹೊಸಬೆ. ೧೧); ಪಕ್ಕೆಯ ಖೋಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದು . . . ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿಕೊಂಡ (ಹುಚ್ಚುಹು. ೧೬); ಅಮೃತನು ಕಲಕಿದ ಮನಸ್ಸು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಖೋಲಿ ಸೇರಿದನು (ಅನ್ನ. ೨೩). [← ಹಿಂ. ಮರಾ.ಖೋಲೀ]

ಖೋವಾ, ಕೋವೆ$_5$ (ನಾ). ಕಾಯಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಹಾಲು: ಪ್ರಸನ್ನಳು ನಾಳೆ ಖೋವಾ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ (ಕಮಕ. ೧೨೧). **ಕೋವೆ$_5$**: (ಕಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಖೋವಾ]

ಖ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ: ಆತನ ಕುಲವನಿತೆ ಜಗತ್ ಖ್ಯಾತ ಗುಣವ್ರಾತೆ ರೂಪಲಾವಣ್ಯರಸೋಪೇತೆ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೧೮). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಖ್ಯಾತಿ: ಖ್ಯಾತಮಾಯ್ತು ಜಾತಕತಿಲಕಂ (ಜಾತತಿ. ೨೪-೩೬). 'ಪ್ರಖ್ಯಾತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಕರ್ಣಾಟಕ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಣಾಟಕ ದೇಶ ಮತ್ತು ಭಾಷೆ. ೨. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆರು ಸಂಸ್ಕೃತ ವೃತ್ತಗಳು. ℙ ಉತ್ಪಲಮಾಲೆ, ಚಂಪಕಮಾಲೆ, ಶಾರ್ದೂಲ ವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಮತ್ತೇಭವಿಕ್ರೀಡಿತ, ಸ್ರಗ್ಧರೆ, ಮಹಾಸ್ರಗ್ಧರೆ: ಗುರುವೊಂದಾದಿಯೊಳುತ್ಪಲಂ . . . ಚಂಪಕಮಿವಾಱುಂ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೯೯ ಅಡಿಟಿ); ಈ ಖ್ಯಾತ ಕರ್ಣಾಟಕ ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಪಕಮಾಲೆ ಕನ್ನಡಕವಿಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಛಂದೋವಿ. ೧೦೮). [ಖ್ಯಾತ + ಕರ್ಣಾಟಕ]

ಖ್ಯಾತಗರ್ಹಣ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಂತೆ ನಿಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ; ಕುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ದುಷ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಹಳ ನಿಂದೆಗೊಳಗಾದವನು: "ಅವಗೀತಃ, ಖ್ಯಾತಗರ್ಹನಃ–೨ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಂದೆಯುಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೯).
[ಖ್ಯಾತ + ಗರ್ಹಣ]

ಖ್ಯಾತನಾಮ (ನಾ). ಹೆಸರಾದವನು; ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು: ಖ್ಯಾತನಾಮನಾದ ಆ ವಕೀಲನಲ್ಲಿ ಈ ಪುರೋಹಿತನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವವಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೫). [ಖ್ಯಾತ + ನಾಮ]

ಖ್ಯಾತಯಶ (ನಾ). = ಖ್ಯಾತನಾಮ: ಎಲ್ಲಮಂ ನೂತನಮಾರ್ಗಮೆಸೆಯೆ ಪೇಱ್ದಂ ಖ್ಯಾತಯಶಂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೭೭೮). [ಖ್ಯಾತ + ಯಶ]

ಖ್ಯಾತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ: ನಿನ್ನಯ ನುತ ಖ್ಯಾತಿಗದಟಿಂಗೆ ರೂಪಿಂಗೆ . . . ಮರುಳಾಗಿ ಮತಿಗೆಟ್ಟವು (ಹಡಳಾ. ೬–೨೩). ೨. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ: ವನಜಾಕ್ಷಖ್ಯಾತಿಪೂತಂ ಕಥೆ ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ (ಜಗವಿ. ೧–೨೨). ೩. ತೋರುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ: ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳು ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದೂ ಅನಂತರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೧೦). ೪. ವರದಿ; ನಿರೂಪಣೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ. 'ಖ್ಯಾತಿಸು' ಪರಾ. ೫. "ಗಣ್ಯತೆ, ಖ್ಯಾತಿ, ಗೌರವ" (Credit. ಪತ್ರಿನಿ.೨೭). ೬. [ಯೋಗ] ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ: ಖ್ಯಾತಿಯೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಹೆಸರು ಗಳಿಸುವ ಬಯಕೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ನನ್ನಂಥವರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ . . . ಧನಾರ್ಜನೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಖ್ಯಾತಿಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಅಲ್ಲ (ಸಂಶೋಧ. V ಪ್ರಸ್ತಾವ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಕಾಂಕ್ಷೆ]

ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಸರಾಗು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗು: ನಿಟ್ಟೂರು ಮತ್ತು ಅದರ ಸುತ್ತಲ ಊರುಗಳು . . . ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸಿದ್ದುವು (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧). [ಖ್ಯಾತಿ + ಗಳಿಸು]

ಖ್ಯಾತಿಪಡು (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ನೀತಿಯುಳ್ಳವನು ಖ್ಯಾತಿಪಟ್ಟಾನು (ಗಾದೆ). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡು$_1$]

ಖ್ಯಾತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಖ್ಯಾತಿಗಳಿಸು: ಖ್ಯಾತಿವಡೆದಿರ್ದ ನಾಲ್ಕುಂ ಜಾತಿಗಳೊಳ್ ಮದುವೆಯಾಗಲಕ್ಕುಂ ಪಾರ್ವರ್ಗೆ (ಸಮಪ. ೬–೯೪); ಖ್ಯಾತಿವಡೆದ ಕೋವಿದ ನಿಕುರುಂಬಮದೇತೆಱನೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ (ಜಯಕಾ. ೧–೧೫). [ಖ್ಯಾತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಖ್ಯಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಗೀತೆಯಲಿ ವಿಶ್ವಜೀವನ ರಹಸ್ಯವನವರ್ ಖ್ಯಾತಿಸಿಹರು (ಮಂಕುಳ. ೪೬೨).
[ಖ್ಯಾತಿ + –ಇಸು$_3$]

ಖ್ಯಾತೆ (ನಾ). ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದವಳು; ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವಳು: ಹುಡುಕಬಾರೊ ಹಾರಿ ಜಲಧಿ ಸುಗುಣವೆಂಬ ಸೀತೆಯ ಪೂತೆ ಖ್ಯಾತೆ ತ್ರಾತೆಯ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೫). [ಸಂ. ಖ್ಯಾತಾ]

ಖ್ಯಾಪನ (ನಾ). ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದು; ನಿರೂಪಣ: ಅಧಿಕೃತಮಪ್ಪ ಮತ್ಯಾದಿಗಳ್ಗೆ ನಿಯಮದಿಂ ಪ್ರಮಾಣತ್ವ ಖ್ಯಾಪನಾರ್ಥಂ ಉತ್ತರ ಸೂತ್ರಾವತಾರಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಖ್ಯಾಲ್ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲಿ 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ಯಾಲು 'ಖಯಾಲಿ' ನೋ.

ಖ್ವಾಜಾ 'ಕೊಜ್ಜೆ' ನೋ.

*

ಗ

ಗ$_1$

ಗ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಗಕಾರ: ವ್ಯಂಜನಗಳು:—ವರ್ಗೀಯ: ಕ ಖ ಗ ಘ ಙ (ಕೃಬಿಪ್ರ. ೬). ೨. [ಛಂದ] ದೀರ್ಘಾಕ್ಷರದ ಸಂಕೇತ; ಗುರು: ಈ ಲಕ್ಷಣ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲ ಎಂದರೆ ಲಘುವೆಂದೂ ಗ ಎಂದರೆ ಗುರುವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಕೃಬಿಪ್ರ. ೭೮). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಗಾಂಧಾರ: ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ, ರಿ, ಗ, ಮ, ಪ, ಧ, ನಿ ಎಂಬ ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿವೆ (ಸಂಗೀಶಂ. ೧೫೫). ೪. (ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ) ' ಗದ್ಯಾಣ ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ಬಮ್ಮರಸ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೨ . . . ಕ್ರಯಂಕರು ಬಿಟ್ಟ ಗಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೯೯–೪; 1108); ವಾತ್ಸಲ್ಯೇತ್ಸವಜ್ವರಗಳಿಗೆ:— ಜಾಲೀಸಪತ್ರೆ ಗ ೧ ತೊಳೆ. ಮೆಣಸು ಗ ೧ ತೂಕ (ವೈದ್ಯಂ. ೨೦೧). ೫. (ಉಕ) ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ; ಕೊಬ್ಬು: ಅವನಿಗೆ ಗ ಬಹಳ (ರೂಢಿ); ಶ್ರೀ ಒಡನಿದೆ ಗ ಬಟ್ಟಿದೆ (ಗಾದೆ).

-ಗ್ಯೆ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ: ಇವರುಟ್ಟರುಮಲ್ಲರ ಬತ್ತಲಿಗರುಮಲ್ಲರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೩–೧೨); ಬತ್ತಲಿಗರ ಮಾತುಗೇಳದಿರ್ (ಅರಿಷ. ೨–೯); ಘನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವೀತನವಜಸಿಳೆಂಬಲ್ಲಿ ಳುಟಗ ಗ ಪ್ರತ್ಯಯವುಂ . . . ಮಾತುಗಂ ಬೂತುಗಂ (ಕವಿರಾ. ೨೦೧ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ).

ಗಳುಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಳುಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗಳುಡುಂಬಳಿ 'ಗೌಂಡುಂಬಳಿ' ನೋ.

ಗಳುಡುಗೊಡಗೆ 'ಗವುಡುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೇಸವರಾಜ ಅಗಸವ್ವ ದಾಸರಿ ಗಂಗ (ಎಳ. VII, ಆಸ್ಥಾ. ೬೨–೨೬ಗ; 1050). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಕಲ್ಲಂಗೆಅಯಂದಿಕಿಟ್ಟರ್ಮವುಮು ಮುನ್ನಂ ಗಂಗರಂ ನಿರ್ಮೂತಂ (ಎಳ. II, ೬೮೫–೭೫; 1159); ಕದಂಬರು, ಗಂಗರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಚಾಳುಕ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು – ಇವರ ಪ್ರೌತ್ಸಾಹದಿಂದ ಶೈವಧರ್ಮ . . . ಬೆಳಗಿತು (ಕಶಾಲ. ೬೯). 'ಗಂಗವಾಡಿ' ಪರಾ. ೩. ರೈತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ (?): ಊರೂರ್‌ದಪ್ಪದೆ ಪೂತ ಹೂತಲೆತೆಯಂ ಮತ್ತಾಳಿಯಂ ಶಾಳಿಯಂ ದೂರ್‌ದಪ್ಪದೆ ಗಂಗರಂ ಕುಡಿಯುರಿಂ ಶ್ರೀಮಂತರಿಂ ಕಾಂತರಿಂ (ಎಇ. XIV, ೨೬೧–೧೪; 1173).

ಗಂಗಹೂಡಾಮಣಿ = ಗಂಗರಸರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕಾಳಸೋ ರಾಜಹಂಸೋ ಶಿಖುಪಾಳನೊ ತಾನೆಸಿ ನೆಗಲ್ದ ನರಗನ ತಲೆ ತನ್ನಾಳಾಳ ಕೈಯ್ಯ ವನ್ದುದು ಹೇಳಾಸಾಧ್ಯದೊಳೆ ಗಂಗ ಹೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಎಳ.II, ೫೯–೧೬; 974). ಗಂಗಪೆರ್ಮಾನಡಿ=ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಶ್ರೀಮಚಾಳುಕ್ಯ ಕ್[ಲ]ಗಂಗಪೆರ್ಮಾನಡಿ ವಿಶ್ವ ಮಾದಿತ್ಯದೇವರ್ಮ್ಮ ವಂದಲೆ ಮರ್ಮ್ಮಾದೆ (ಸೌಇಇ. XIX, ೬೫–೪; 1055). ಗಂಗವೆಡಂಗ = ಗಂಗರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಗಜ್ಜವೆಡಙ್ಗ ಶ್ರೀಮತ್ ರಾಚಿಯರಸರ ಅರಸಿ ಗಾಳಬ್ಬೆ (ಎಳ. V, ಹೊಳೆಸ. ೧೪–೧೦ ; 960). [?]

ಗಂಗವಾಡ

ಗಂಗಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗಗಾವುಣ್ಡನ ಮಗಂ ರಟ್ಟಬಳಿಂ ಕಾಲಜೋಳಗಾವುಣ್ಡಂಗಂ (ಎಳ. IX, ತೀರ್ಥಂ. ೧–೯ ; 1029).

[ಗಂಗ + ಗಾವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ)]

ಗಂಗಡಿಕಾರ 'ಗಂಗಡಿಕಾಜ' ನೋ.

ಗಂಗಡಿಕಾಜ, ಗಂಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಒಕ್ಕಲಿಗಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: "ಗಂಗಡಿಕಾಜ [ಪಾಠಾಂ. ಗುಡಿಕಾಜ]ನ ಕೃಪಾಭಿರಸನೆಂದೆನಿ ಮಹಾಕೂಪ್ರನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಂ.೧೧೦–೬). **ಗಂಗಡಿಕಾರ**: ಗಂಗಡಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಜಪಸಿದ ಬೋಗ ಗಳುದ (ಎಳ. XIV, ಕೃಷ್ಣಂ. ೯೧; 1851); (ಎಸಮ್ಮೆ. II, ೯೧). 'ಗಂಗಘಾಡಿಕಾರ' ಪರಾ. [ಗಂಗಡಿ + -ಕಾಜ]

ಗಂಗನೆ (ಆ). ತೀವ್ರವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ: ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದುದಿಡೂ ಅಂತ ಗಂಗನೆ ಗಲವತ್ತುಕೊಂಡೆ (ಅಸರಂ. ೯೪). 'ಕೆಂಗನೆ' ಪರಾ.

ಗಂಗಪಾಣಿ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠಜಾತಿಯ ತೆಂಗು: ಗಂಗಪಾಣಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯ ತಿರುಳು ಗಜ್ಜುಗದ ತಿರುಳು (ಅಕ್ಷಟೀ. ೬೯–೯); ಹಸನಾದ ಗಂಗಪಾಣಿಕೋರ ಕಾತಿಯ ವಸುಧೇಶ್ವರ ನೋಡಿದನು (ಜ್ಞಾಪಸ. ೩೮–೨೫). [< ಸಂ. ಗಂಗಾಪಾಣಿಃ?]

ಗಂಗಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ: ಗುಲುಗುಂಜಿ ಮಡಿಯು ಗಂಗಪುರವು ದಾಯ ಗಲ್ಲು ಕರಾಳಯು (ಅಮುಸಾಂ. ೪–೧೩). 'ಗಂಗವುರ' ಪರಾ. [?]

ಗಂಗಮಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತುಙುಗೳ ಗಜ್ಜನುಡುನಿನ್ ಇಳ್ದು ಮುಟ್ಟಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಿಗಯ ಆದ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೩, ೨೩–೧೦ ; ?). [ಗಂಗ + ಮಡು ?]

ಗಂಗಮಾಳ್, ಗಂಗಾಮಾಳ (ನಾ). ನಾಟಿ ಚಪ್ಪಲಿ; ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಕೆರ (ಸ್ಯಾರ್ಡಿಲ್). **ಗಂಗಾಮಾಳ್**: "ಚಪ್ಪಲಿ" (ಕಮಾಣಾಂ. ೨೦೧).

[?]

ಗಂಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ; ಗಂಗಾದೇವಿ: ಇಂದು ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆ (ರೂಢಿ). ೨. ನದಿ. ೩. ನೀರು. ೪. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನಂಮ್ಮ ಊರಿಗದ ದೊಳ್ಳಸ್ತ ಮುದಂಣನ ಮಗಳು ಗಂಗಮ್ಮನು ರುದ್ರಪ್ಪದೇವಂಗೆ ತಮಗೆ ಅನೇಕ ಧರ್ಮವಾಗಲಿಯೆಂದು . . . ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಳ. XI, ಹೊಳ್ಕೆ. ೪೦–೧೬ ; 1682).

[ಗಂಗೆ + ಅಮ್ಮ]

ಗಂಗಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟಾಲಿ ರಾಯುಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿಗಾಲ ಗಂಗಯ್ಯ (ಎಳ. IV, ಹೆಗ್ಗ. ೧೦೪–೧೫ ; 1037); ಗಂಗಯ್ಯನ ಭೃಙ್ಗ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೧೩–೨ ; 1112).

[ಗಂಗ + ಅಯ್ಯ]

ಗಂಗರ 'ಗರ್ಗರ್' ನೋ.

ಗಂಗರಾಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಂಗರಾಸಿಭಟ್ಟಾರಾ ಬರೆದ (ಎಳ. VIII, ಸೊಡು. ೫೭೦–೩೨ ; 951). [ಗಂಗ + ರಾಸಿ ?]

ಗಂಗವಾಡ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಕನ್ನವಾಡ ಗಂಗವಾಡ ಬಳೆಯವಾಡ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೯, ೧೧೪–೧ ; 820).

[ಗಂಗ + ವಾಡ್]

ಗಂಗವಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಗವಾಡ : ಗಙ್ಗವಾಡಿ ತೊಂಬಕ್ಕಱು ಸಾಸಿರಂ (ಎಇ. I, ೩೯೦-೩ ; 900) ; ಬಲ್ಲಱಂ ಗಂಗವಾಡಿಗೆ ಬನ್ನ ಕಾಲದೊಳ್‌ಗೆಯಂದಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದಂ (ಎಇ. III, ಮಳವ. ೨೫-೩ ; 986) ; ಗಂಗವಾಡಿ ತೊಂಭತ್ತುಸಾಸಿರಮುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದತ್ತಿಗೆ ವರೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೧೧). [ಗಂಗ + ಪಾಡಿ.]

ಗಂಗವಾಣಿ, ಗಂಗವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ; ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ : ಹುರ ನಯನ . . . ಕಕ್ಷವಕ್ಷದೊಳ್ ಪಾಂಡುರ ಮಹಿಗಿರಿ ಮೆರ್ಯ್ ಗಂಗೆಯ ತೊಳಗಿಪಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆಯೆ ಗಂಗವಾಣಿಯಿಪ್ಪಂತು (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೪). **ಗಂಗೆವಾಳೆ** : ಕಕ್ಷ ವಕ್ಷಂ ಪಾಂಡುರವಾಗಿರೆ ಮೈ ಗಂಗೆಯ ನೊರೆಯಂ ಪೋಲ್ತೆಸೆಯೆ ಗಂಗವಾಳೆಯಿರ್ಪಿನಂತು (ಅಶ್ವಶ್ವ. ೨-೨೪). [?]

ಗಂಗವಾಲುಳಕ 'ಗಂಗೆವಾಳುಳ' ನೋ.

ಗಂಗವಾಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗವಾಸನ ಮಗಂ ಗೋವಿನ್ದರಂ (ಎಇ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೩ ; 900?). [ಗಂಗ + ವಾಸ?]

ಗಂಗವೂರು, ಗಂಗಾಪುರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಗಙ್ಗವೂರದ ತುಱುಗೋಳೊಳ್ (ಎಇ. VIII, ೨೯೦. ೨೪-೩ ; 970 ?). **ಗಂಗಾಪುರ** : ೨. ಗಂಗವೂರದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾಗುವ ಸೀರೆ : ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾವಳಿ ಪಾಗು ಪಸುರ ಪಟ್ಟೆ ಸೂತ್ರವಳಿಯ ಚಿನ್ನವಾರಿ ನೇತ್ರವಳಿಯು ಸುಲಿವಲ್ಲು ಗಂಗಾಪುರ ಸತತ್ರ ರಾಗದ ಗಿಂಡಿನೆಡೆಯೆ (ಅ ಮು ಸಾ ಂ. ೪-೪). [?]

ಗಂಗವೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಪಙ್ಕ (೧೪)ನೂರ್ ಗಙ್ಗವೂರ್ ಪುಲಿಱಿಜ್ (ಇಆ. VIII, ೨೪೩-೧೪ ; 634) ; ಕಿರ್ಗಙ್ಗ ನಾಡು ಮೂನೂಱು ಇಱ್ಪತ್ತಾಱಿ ಮೂವತ್ತೂ ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು (ಎಇ. IX, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೪-೧೩ ; 815). [ಗಂಗ + ಊರ್]

ಗಂಗವ್ಯ (ನಾ).=ಗಂಗಮ್ಮ ೨: ಒಳ್ಳೂಳ್ಳೆ ಮಿನ ಗರ ತೆಗೆದು ಅಙ್ಗವ ಗರಕಿ ಗಂಗವ್ಯನ ಅಡಿಯಾಗೆ (ಗಪತಿ.೧೧೪). [ಗಂಗೆ+ಅವ್ವ(< ಅವ್ವೆ)]

ಗಂಗಸೆ, ಗಂಗಸೆ (ನಾ). ಹಿಂಸೆ ; ಸಂಕಟ (?) : ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸಿಡಿದವು ಕಿರಿಟಿ ಪ್ರಸರ ಹೊಱವಂ ಹಾರವೆದೆಯಲಿ ಬಸವಳಿದು ಬಿಲ್ಲುಗುಳಿಸಿತು ರುಧಿರವನು ವಜ್ರದಲಿ ರಸದ ಲಂಪಟಕತ್ತುವನು ಖಂಡಿಸಲು ಸಿಲುಕಿದ ನಾಲಗೆಯ ಗಂಗಸದ [ಖಾಣಂ. ಗಂಗಸೆಯ] ಸರಿಯಾಪೊಲಿರ್ದನಾ ಬಿಲ್ಲಾಕಿಯಲುರೀಂದ್ರ (ತೊಡರಾ. ೧-೧೫-೨೬) ; "ಅಪಮಾನ ; ಉಪಹತಿ" (ಪ್ರಳಾ). **ಗಂಗಸೆ** : ಒಡಗೆಯಾಟವೊ ಬಿಲ್ಲ ಹೊಯ್ದುನ ಹಸುಗೆಯಾಟವೊ ಗರುವರಿಗೆ ಗಂಗಸೆಯು ಮಾಡಿತು ಚಾಪವಿತ್ತಲು ಭೂಪ ಕೇಳೆಂದ (ಶಾಪ್ಟ. ೧೪-೪). [?]

ಗಂಗಸರಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ, —ಹೆಂಡ : ಕಾವೇರಿ ತನ್ನ ಗಂಡ . . . ಗಂಗಸರಾಯಿ ಕುಡಿದು ಬಿದ್ದ ಕತೆ ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿದಳು.(ಹೊಸಪ್ರಿ. ೫೪). [ಗಂಗೆ? + ಸರಾಯಿ]

ಗಂಗಸಾಗರ, ಗಂಗಸಾರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಸರಾಯಿ : ಸುರೆ ಬಗಿಯಾಜಲಜೀರೆಯು ಮರಗಳಾದಿ ಪತ್ತರಬೆಸಿವ ಗಂಗಸಾಗರ ಮುಖ್ಯರತ್ನಸರ ಪರಿಪಠಿಯು ಭೋಜನಪ್ರವ್ಯಂಗಳಿದಿ ಭಂಡಿಗಳ್ಳಿದೆ ಬರುತಿರ್ದುವು (ಚಪಪ್ರ. ೪೭-೫೫). **ಗಂಗಸಾರ** : ೧. ಕೇಸರಗತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಿಯ ಹೊರು ಸಾಸಿರ ಗಂಗಸಾರಗಳ ಸೂಸುವ ಸಾರಾಯದ ಪೀಠಗಳ (ಕ್ಷತ್ರಚೂ. ೧೧-೩೮). [< ಗಂಗಾಸಾಗರ]

ಗಂಗಸಾರ 'ಗಂಗಸಾಗರ' ನೋ.

ಗಂಗಸೆ 'ಗಂಗಸ' ನೋ.

ಗಂಗಳ 'ಗಂಗಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಱುಸಾಸಿರ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಮಙ್ಕಾಬರಿ ಬಾಣರೆಸಗ್ಗರ್ಗಙ್ಗಱುಸಾಸಿರಮುಮಾಳೆ (ಎಇ. X, ಕೂ೭೦೮. ೨೩೫-೨ ; 890 ?). [ಗಂಗ + ಱುಸಾಸಿರ]

ಗಂಗಾಂಬು (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಲ : ಗಂಗಾಂಬುವಂ ಮುಟ್ಟಿದರಿ ಬಹುದೆ (ಜೈದಿಭಾ. ೧-೨೦). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಂಬು)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರ (ನಾ). ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗ; ಭೀಷ್ಮ : ಗಂಗಾಕುಮಾರನ ಕಳಕಜನ ರಾಧಾತನೂಜನ ರಂಗಭೂಮಿಯಮು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರ)]

ಗಂಗಾಕುಮಾರಕ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ : ಸೈನ್ಯಮಱೊದಭಿಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮೆಱೆವವನಾ ಮರಿಂತಪರಾಕ್ರಮನು ಗಂಗಾಕುಮಾರಕನು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೭). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಕುಮಾರಕ)]

ಗಂಗಾಜಮುನ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಯಮುನಾ ನದಿಗಳು. ೨. ಒಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಣ್ಣ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಣ್ಣವಿರುವ ಸೀರೆ, ಪಂಚೆ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತ್ರ: (೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜಮುನಾ). / ವಂಜಾ. ಹಿಂ. ಗಂಗಾಜಮುಃ]

ಗಂಗಾಜಲ, ಗಂಗಾಜಳ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು; ಪವಿತ್ರ ನೀರು : ಗಂಗಾಜಲ ಪೊರವಡಿಸಿಯೆ ಭಗೀರಥನ ಪಗಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಹರಿಪಿದ (ಗಗಾತ. ೧೧-೧೪). **ಗಂಗಾಜಳೆ** : ಳಳಸಾರೋಹಣ ಮಾಗಿ ನೆಲೆಯಂ ನರ್ವ್ಯಪಿಸಿದರ್ಗ್ಗಂಗಾಜಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರಪವಿತ್ರೀಕೃತೋತ್ತ ಮಾಂಗೆಯರಪ್ಪರ್ (ಆಇಳ. ೪೯-೫-೫೬ ; 973). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜಲ)]

ಗಂಗಾಜಳ 'ಗಂಗಾಜಲ' ನೋ.

ಗಂಗಾಜಾತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಳುಮಾರ : ಗಂಗಾಜಾತನೋಲಗದಿಂದ ಸಂದನು ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೆ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ : ಕೋಟ ಭಕ್ತರ ಮತ್ತಗಳಲ ಪರಪಾಟಿಯಂದಣಸುತ ಗಂಗಾ ಜೂಟವನ್ಗಗ್ಗದ ಜಂಗಮಾಂಬ್ರಿಗೆ ನಮಿಸಿ ಪೊಪಡರೆ (ಬಸಪು. ೩೫-೫೫). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಂಗಾತೀರ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ದಡ : ಗಂಗಾತೀರದೊಳಿರ್ದ ಸೂತನೆಂಬುವಂ ಕಂಡು (ಕಂಪಭಾ. ೧-೧೫೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ತೀರ)]

ಗಂಗಾದೇವಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ : ಗಂಗಾ ದೇವಿಯುಂ ಆ ಕೊಸಂ ಮುಟಾಗಲೀಯದೆ . . . ತಜ್ಜೈಸಿ ತರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೯-೧೫೭). ೨. "ಜಲದೇವತೆ" (ರಮಾಕಾಂ. ೨೧೧).

[ಸಂ. (ಗ್ಗಂಗಾ + ದೇವಿ)]

ಗಂಗಾದ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಸಮತಲ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಹರಿದ್ವಾರ : ಗಂಗಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಭರದ್ವಾಜನಿಂ ಮಹರ್ಷಿಯಿಪ್ಪನು (ದಶಭಾ. ೪೯). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ದ್ವಾರ)]

ಗಂಗಾಧರ (ನಾ).=ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ : "ಈಕಾನಃ . . . ಗಂಗಾಧರಃ, ಮಹಾದೇವಃ. . . –ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೩) ; ಗಂಗಾಧರಾ ಜಂದ್ರಶೇಖರಾ ಕರುಣಾಕರಾ (ಸಂಬರ. ೧೬-೬೨). [ಸಂ.]

ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂರ್ಣ : ಗಂಗಾಧರಚೂರ್ಣ :—ಹೆಮ್ಮರದ ಚೆಕ್ಕೆ, ಕೊಮ್ಮಾರಿಗೆಡ್ಡೆ, ಕುಂಂಕಿ, ಧಾತಕೀಳುಸುಮ, ಬಿಲ್ವದ ಹಣ್ಣು, ಲೋಧ್ರದ ಚೆಕ್ಕೆ . . . ಅಕ್ಕಿ ತೊಳೆದ ತೀರಿನೊಡನೆಯೊಗಲೀ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಾತಿಸಾರ ಗ್ರಹಣೀ ಸಹ ಮಾಣುವುದು (ಸಶಬ್ದ. ಪರಿ ೪೭೬). [ಗಂಗಾಧರ? + ಚೂರ್ಣ]

ಗಂಗಾಧೀಶ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯ ಒಡೆಯ; ಶಿವ. ೨. [ಛಂದ] ರುದ್ರಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಗಾಧೀಶಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಗಾಧರಂ] . . . ಇವು ಪದಿನಾಱುಂ ರುದ್ರಗಣಂಗಳ್ (ಛಂದೋಂಬು. ೫-೩).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಧೀಶ)]

ಗಂಗಾನಂದನ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: ಗಂಗಾನಂದನ ದ್ರೋಣಾದಿಗಳನೆತ್ತಿದನು ಕರುಣದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೨).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನಂದನ)]

ಗಂಗಾನದಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ℙ ಭಾರತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾಗೂ ಪವಿತ್ರವೆನಿಸಿದ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಂಗಾನದಿ, ಅದರ ಉಪನದಿಗಳಾದ ಯಮುನ, ಗೋಗ್ರ, ರಾಪ್ತಿ, ಗಂಡಕಿ (ಭೂವಿವ. ೨೪೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಡಿ; ಪಿಂಗಳನಾಡಿ: ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಪಿಂಗಳನಾಡಿಯೇ ಸೂರ್ಯನಾಡಿಯೆಂದು ಗಂಗಾನದಿಯೆಂದು ಪೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಅಖಂಡೇ. ೨೧೮-೫೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ನದೀ)]

ಗಂಗಾನ್ವಯ (ನಾ). ಗಂಗಕುಲ, —ವಂಶ: ಸ್ವಸ್ತ್ಯಶೇಷಭುವನ ವಿದಿತ ಗಂಗಾನ್ವಯಸ್ತೂಯಮಾನ ಮಾನೋದಯ ಶ್ರೀ ಮಾಧವಮ್ಮತ್ತರಸರ್ (ಎಕ. X, ಬೌರಿಂಗ್. ೧೩-೧; 890). [ಗಂಗ + ಅನ್ವಯ]

ಗಂಗಾಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಕುಮಾರ. ೨. ಅಂಬಿಗನ ಜಾತಿಯವನು; ಮೀನುಗಾರ; ಬೆಸ್ತ: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಪುತ್ರ)]

ಗಂಗಾಪುರ 'ಗಂಗಪುರ' ನೋ.

ಗಂಗಾಫಲ (ನಾ). ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಫಲ; ಮೀನು: 'ಬಂಗಾಳದವರು ಮೀನನ್ನು 'ಗಂಗಾಫಲ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ನಂಟರು. ೧೧೮). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಫಲ)]

ಗಂಗಾಭವ (ನಾ). = ಗಂಗಾಜಾತ: ಗಂಗಾಭವನ ನೇಮದಲಿ ಮಹದಾಹವಕೆ ನಡೆದುದು ಕಟಕ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೫೭).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭವ)]

ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾದೇವಿ. ೨. ವಿಧವೆಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಸೇರಿರುವ ಮಾತು: ಗಂಗಾಭಾಗೀರಥೀ . . . ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸತಕ್ಕ ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಜೋಡಿಸಿ ಬರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಭಾಗೀರಥೀ)]

ಗಂಗಾಮಾಳ 'ಗಂಗಮಾಳ' ನೋ.

ಗಂಗಾಮೃತ (ನಾ). ನೀರು; ಗಂಗಾಜಲ: ನಾನು ಬಂದಾಗ ಬಿಡಿಸಿದ ಬಣ್ಣದ ಚಾಪೆ ಇದ್ದಹಾಗೆ ಇದೆ. ಹೋಗಲಿ . . . ಗಂಗಾಮೃತದ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ದೇವಹೆಂ. ೨೫೬). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅಮೃತ)]

ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಗಾತೀರದ ಮಣ್ಣು: ಗಂಗಾಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೩೦).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೃತ್ತಿಕಾ)]

ಗಂಗಾಮೌಲಿ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ಆಲಿಸುತ ಮುದವೆತ್ತು ಗಂಗಾಮೌಲಿ ನಾರದಮುನಿಯನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಬಸಪು. ೨-೩೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಮೌಲಿ)]

ಗಂಗಾಯಾತ್ರೆ (ನಾ). ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗಿಬರುವಿಕೆ; ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಯಾತ್ರಾ)]

ಗಂಗಾವಗಹನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದು; ಗಂಗಾಸ್ನಾನ: ನಿಖಿಳ ಕಾಂತಾವಳಿ ಸಹಿತ ಗಂಗಾವಗಹನವ ಮಾಡಿದನು ನೃಪತಿ (ಕುವ್ಯಾಗ.೧೨-೨೩). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವಗಹನ)]

ಗಂಗಾವತಂಸ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನೇ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಮಾರಹರನ ವಿನೋದಶಯ್ಯಾಗಾರವೋ ಗಂಗಾವತಂಸನ ಚಾರು ಪುಷ್ಪಕಮೋ (ಬಸಪು. ೧೨-೧೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತಂಸ)]

ಗಂಗಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಎರಡುಂ ತ್ರಿಪತಾಕಕರಂ ಚರಣವನೆತ್ತಿರಿಸುವಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಮನೆತ್ತೆತ್ತಿರಿಸುತ್ತೆ ಶಿರಮದಂತೇ ಧರಿಸಲ್ ಗಂಗಾವತರಣಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೭೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಅವತರಣ)]

ಗಂಗಾವನ (ನಾ). (ಉಕ) ಕೂದಲು ಕಡಮೆಯಾದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಕೂದಲು; ಚೌರಿ.
[← ಮರಾ. ಗಂಗಾವನ]

ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ: ಗಂಗಾವಾರ್ಧಿಯೊಳಾತ್ಮ ತುರಂಗಮಂ ಮಿಸಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೮).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ವಾರ್ಧಿ)]

ಗಂಗಾವಾಳುಕ (ನಾ). = ಗಂಗೆವಾಳುಕ: ನಾನಾರೂಪುಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಗಂಗಾವಾಳುಕ ಸಮಾರುದ್ರರುಗಳಿಂದ ಆವೃತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರುದ್ರಲೋಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಯಿರುತ್ತಿಹರು (ದಶಟೀ. ೬೨-೧೭). [?]

ಗಂಗಾಸಮಾರಾಧನೆ (ನಾ). ಕಾಶೀಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿ ಬಂದವರು ಮಾಡಿಸುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ.
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಮಾರಾಧನಾ)]

ಗಂಗಾಸಾಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು. ೨. = ಗಂಗಸರಾಯಿ. ೧, ೨: ತಿತ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ತೊಗಲ್ವೇಱಿನೊಳಗೆ ಬಂದತ್ತು ಗಂಗಾಸಾಗರವು ಎತ್ತಿ ಬಾಹಂತೆ ಗಂಗಾಸಾಗರ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಸೇನಾ ಶರನಿಧಿಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೧). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸಾಗರ)]

ಗಂಗಾಸುತ (ನಾ). = ಗಂಗಾಕುಮಾರ: "ಗಂಗಾಸುತ . . . ಗಾಂಗೇಯ ನಾಮಂ" (ನಾನಾರ. ೪೫); ಗಂಗಾಸುತಂ ಪೃಥಾಸುತರಂ ಗೆಲ್ದೊಡೆ ತಪಕೆ ಪೋಪೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೨). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸುತ)]

ಗಂಗಾಸ್ನಾನ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ: ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ತುಂಗಾಪಾನ (ಗಾದೆ). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಸ್ನಾನ)]

ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ನೀರು, ಹಾವು ಮತ್ತು ಮೊಸಳೆಗಳುಳ್ಳುದು; ಸಮುದ್ರ. ೧, ೨: ಶಿವನಂತೆ ಗಂಗಾಹಿಮಕರಾವಹಂ ರಮಾಧವನಂತೆ ಗೋತ್ರೈಕಪಾಲಕಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೫).
[ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಹಿಮಕರ + ಅವಹ; ಗಂಗಾ + ಅಹಿ + ಮಕರ + ಅವಹ)]

ಗಂಗಾಳ, ಗಂಗಳ (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬುವ ದುಂಡನೆಯ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ: "ಗಂಗಾಳ – ಗಂಗಾಲಯ = ದೊಡ್ಡಪಾತ್ರೆ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಗಂಗೋದಕವ ತನ್ನಿರೆ ಗಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರಸಿರೆ (ಪುರಂದ.೧-೧೦೭-೫); ಭಂಗಾರದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಗಂಗಾಳದಿ ಉಷ್ಣಮಾದ ಗಂಗಾಜಲವಂ . . . ಎರದಳತಿ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ (ಕುಚೇಲೋ. ೧೧೩). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ತಟ್ಟೆ; ಊಟದ ತಟ್ಟೆ: ಕಾಳಿದೇವನ ಮುಂದಿಳುಹು ಗಂಗಾಳವಂ ತ್ರಿಪುರಾರಿದೇವ (ಬಸಪು. ೬೦-೨); ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನು ಅಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುವರು ಗಂಗಾಳದೊಳಗೆ ಕೈತೊಳೆದು ಚೆಲ್ಲುವ ಮಂಗಗಳ ನೋಡು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೦); ಗೆಣಸಿನ್ಹೋಳಿಗಿಮಾಡಿ ಎಣಿಸಿ ಗಂಗಾಳಕ್ಕಾಕಿ (ಕನ್ನಣಾ. ೧೧೮).

ಗಂಗಳ: ೧. ಒಲೆಯೊಳಿಟ್ಟು ಸೆಕೆಯಳಗೆಯೊಳು ಗಂಗಳವನಿರಿಸಲ್ಲಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೩); ಕಳಸಿಗೆಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಳವನಿರಿಸಿ (ಭೀಮಸೂ. ೪೪). ೨. ಲಿಂಗದಿಚ್ಛೆಯನಱಿಯದೆ ತನ್ನಂಗದ ಆ ರಜಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಳ ತುಂಬಿ ಸುರಿಸಿಕೊಂಬ ಕುನ್ನಿಗಳನೊಲ್ಲ (ಅಱಿಮಾ. ೮೦); ಬೆಂಗದಿರನ ಕಿರಣಂ ಗಂಗಳದೊಳ್ ಬಿಂಬಿಸಿ (ಮನೋವಿ. ೫-೨೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಒಕ್ಕಲಿಗರೆಲ್ಲಾ ಗಂಗಳದಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾಣಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಊಟದ ಎಲೆ ದೊರಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಬೈಸರ್ವೆ. ೫೨); ಊಟಕ್ಕೆ ಗಂಗಳ ಚೆಂಬು ಇಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫).

[< ಸಂ. ಗಂಗಾಲಯ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗಾಲ]

ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ 'ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆ, ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ (ನಾ). (ಉಕ) ಮಕ್ಕಳು ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬನು ಹೊಸೆದ ಅರಿವೆಯೊಂದನ್ನು ಕುಳಿತಿರುವವರ ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಆಡುವ ಆಟ; ಟೋಪಿ ಆಟ (ದಕ): ಈ ಆನರರೀ ಕೆಲಸಾ ಅಂದರೆ ಗಂಗಾಳಮುರಿಗೆಯೊಳಗಿನಲಡ್ಡು ಇದ್ದಾಂಗ (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೪೧). **ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ**: 'ಗಂಗಾಳಮುರಗೆ'ಯನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕೂತು 'ಇಬತಿ'ಯನ್ನಾಗಲಿ ಆಡುವುದನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೩೮).

[ಗಂಗಾಳ್$_0$ + ಮುರಿಗೆ]

ಗಂಗಿಗವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಗಂಗಿಗವುಣ್ಡನ ಮಗ ರಜಯ್ಯ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತಂ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೩೯-೩; 950). [< ಗಂಗಗಾವುಂಡ?]

ಗಂಗಿಪಾಂಡಿವೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ℙ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡೂರು: ಸಿನ್ಧರಸರ್ಗ್ಗಂಗಿಪಾಣ್ಡಿವೂರಮಾನಾಳೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೯-೧೬; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ).

[ಗಂಗಿಪಾಂಡಿ ? + ಊರು$_3$ (< ಊರ್)]

ಗಂಗು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು; ದೊಡ್ಡ ಮೀನು.

[?]

ಗಂಗುಂಗ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗುಂಗೆ, ಗಂಗುಂಗ, ಗಂಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಆಯತದಿಂ ಗಂಗುಂಗೇಕಾಯಂ ತಾ ತಂದು ಸೂರ್ಯಪುಟದೊಳ್ ಸಪ್ತೋಪಾಯದಿ ತೆಗೆದೆಣ್ಣೆಯನುದಿನಾಯಂಗೊಳಲೇಳು ದಿನಕೆ ಮತಿ ಸಮನಿಸಿತು (ಕರ್ಣಾಕ. ೫೬); ಗಂಗುಂಗೆಯ ಬೀಜ ಕರಿಜೀರಿಗೆ ಇಷ್ಟನು ಸಮನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ . . . ಬೆಲ್ಲದಿಂದ ಕೊಡಿಸಲು ಕಾಸಶ್ವಾಸಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೫೩). **ಗಂಗುಂಗ**: ಕರಿಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ.೧೯-೩೫೦). **ಗಂಗೊಂಗೆ**: ಸಮುದ್ರಫಲ ಗಂಗೊಂಗೆಯ ಬೇರು ಇವೆರಡನು ಮಜ್ಜಿಗೆಯಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನ, ಲೇಪನಂಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಕೆಂಜಿಗನ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೨). 'ಕಂಗುಂಗೆ' ಪರಾ.

[?]

ಗಂಗುಳ್ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ಗಙ್ಗುಳ್ ಪೃಥು × × × ರಾಜ್ಯಗೆಯೆ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೯೪-೧; ಸು. 750).

[?]

ಗಂಗೆ$_1$ (ನಾ). ಕಂಠ; ಕೊರಳು: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಟ್ಟಿರೆ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೩೧); ಕೊರಳೊಳು ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಳ್ದಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಱಿಂದೆ (ಅಶ್ವವೈ. ೬-೩). 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ಪರಾ. [< ಗೊಂಕೆ]

ಗಂಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಏಳು ಮಹಾನದಿಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಗಂಗೆಯ ತಡಿವಿಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬); ಇನ್ತೀ ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ನಡಯಿಸಿ ದಾತಂ ಗಂಗೆಯ ತಡಿಯಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯಂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಫಳಮಕ್ಕು (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೫೨-೩೪; 1152); ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಸ್ನಾನ ಫಲ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧-೨೦); ಗಂಗೆಗೆ ಹೋದರೂ ತಂಬಿಗೆ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ (ಗಾದೆ). ೨. ನೀರು; ಜಲ; ಉದಕ: ಗಂಗೆಯಂ ಮುಳುಗಿದರೆ ಬಿಡುವನಲ್ಲ (ತುರಂಗ. ೭೫-೧೧). ೩. ಶಿವನ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಗಂಗಾದೇವಿ: ಜಡೆಗಂಗೆಯ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೮೪೪); ಹೈಮವತಿ ಗಂಗೆಯರ್ ನಿಜಸತಿಯರ್ (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩); ಸರಸಿಜಾಸನ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪದಿಯರಸಿಯಾದಳು ಗಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨-೨೧); ಗಂಗೆ ಗೌರಿ ಜಗಳ (ರೂಢಿ). ೪. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಗಂಗೆಯುಂ ಕಡಾರಮುಂ ಪೂರ್ವದೇಸಮುಂ ಕೊಣ್ಡ (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೪-೧; 1045). [ಸಂ. ಗಂಗಾ]

ಗಂಗೆತ್ತು (ನಾ). ಕೌಲೆಬಸವ; ಕೋಲೆಬಸವ; ಆಟದ ಎತ್ತು; ಕೌಲೆತ್ತು: ಗಂಗೆತ್ತಿನವರು ಸುಗ್ಗಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ಎತ್ತು$_2$ (< ಎಟ್ಟು$_1$)]

ಗಂಗೆದೊಗಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಗಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊವಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲ್, ಗಂಗೆದೊಗಲು, ಗಂಗೆದೊವಲು, ಗಂಗೆದೋಲು, ಗಂಗೆದೋವಲ್ (ನಾ). ಪಶುಗಳ ಕಂಠ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಳಿಬಿದ್ದಿರುವ ಚರ್ಮ; ಸಾಸ್ನೆ: ಒರಸೆ ಮುಸುಡಿನಿಂದ ಗಂಗೆದೊವಲನಿರ್ದ ಕಱುವಿನಂದವ ಕಂಡಳಾಗ (ವರ್ಧಚ. ೩-೨೨). **ಗಂಗೆದೊಗಲ್**: "ಗಳಕಾ-ದನದ ಗಂಗೆದೊಗಲ್" (ಕಾಶಕೃ.೪೭); ಎಟ್ಟಿನ ಗಂಗೆದೊಗಲಿಂದಾದೊಡಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧ ಟೀಕೆ). **ಗಂಗೆದೊಗಲು**: ಬೆಳೆವಿಣಿಲ ಮಿಡಿಗಲವ ಬಾಲದ ನೆಲಕೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆದೊಗಲಿನ . . . ಸಲಗ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೭-೩೬); ಗಂಗೆದೊಗಲಿನಂತೆ ಇಳಿಬಿದ್ದ ಕುತ್ತಿಗೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೦೬); ಗಂಡಮೃಗ . . . ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಗಂಗೆದೊಗಲು ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೩೬೩). **ಗಂಗೆದೊವಲು**: "ಸಾಸ್ನಾ (ಸ್ಯಾತ್), ಗಳಕಂಬಳಃ - ಈ ೨ ಗಂಗೆದೊವಲು" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೧); ಉಬ್ಬಿದ ಕತ್ತು; (ದನಗಳ) ಗಂಗೆದೊವಲು (Jowl. ಇಂಕನಿ). **ಗಂಗೆದೋಲು**: "ಸಾಸ್ನೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗಂಗೆದೋವಲ್**: ಭಾಗದ ತೋವಲಕ್ಕೆ ಕಡುಕರ್ಪೆಸೆವೆಟ್ಟಿನ ಗಂಗೆದೋವಲಕ್ಕಾಗಳೆ ಕೊಂಡು (ಲೋಕೋಪ. ೬-೪೧).

[ಗಂಗೆ$_1$ + ತೊವಲ್$_2$. / ತೆಲು. ಗಂಗೆದೋಲು]

ಗಂಗೆದೊವಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೊಱೆ (ನಾ). = ಗಂಗಾನದಿ: ಅಱುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ದಂತಿಗಳೊಪ್ಪುವಾ ಗಂಗೆದೊಱೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೪-೪). [ಗಂಗೆ$_2$ + ತೊಱೆ$_2$]

ಗಂಗೆದೋಲು 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆದೋವಲ್ 'ಗಂಗೆದೊವಲ್' ನೋ.

ಗಂಗೆಯ (ನಾ). = ಗಾಂಗೇಯ: ಭಂಗಿಯಿನ್ದೊಳಗುಳ್ಳಂಗನೆಯರಪುತ್ರಂ ಗಂಗೆಯಂಗೆರಡಲ್ತಾಳ್ದೀ ಜಿನದಾಸಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೨೪-೨೪; 1034).

[< ಸಂ. ಗಾಂಗೇಯ]

ಗಂಗೆವಾರಿ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಕಂಠರೋಗ: ಕೊರಲೊಳ್ ಗಂಗೆಯದೊವಲುಂ ನೆಗಟ್ಟಿರೆ ತಾಂ ಗಂಗೆವಾರಿಯೆಂಬುದಱಿಂದೆ . . . ವಾಜಿಗೆ ಮರಣಭಯಂ ತೋರ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ.೬-೩೧). [ಗಂಗೆ+ಮಾರಿ?]

ಗಂಗೆವಾಳ (ನಾ). (?) : ನೆಲೆಗೆ ನಿಗುರುವ ಗಂಗೆವಾಳ [ಪಾಣಂ.ದಾರ]ದ ಬಿಳಿಯ ಜಿಗಿಗಳುಬಿ ಗಂಟೆಯು ತೊಳೆದ ಬಟ್ಟೆಗೆದಾರೆ ಕಾಂಜನಮು ಯದ ಗೊಂಡೆಯದ (ಕುಮ್ಮಭೀ. ೪-೬೩). ಉದ್ವವಾದ ಕೊದಲು; ಉದ್ವವಾದ ಜಾಲ : (೫). [?]

ಗಂಗೆವಾಳುಕೆ, ಗಂಗವಾಳುಕ (ನಾ). [ವಿಶೇ] "ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗ" (ತಿಮಪು. ಕೋಶ) : ಮೈಯೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣವರು ನಂದಿವಾಹನರು ಗಂಗೆವಾಳುಕರೆಲ್ಲಾ ಶಿವ್ಯ ಮುಂದಿರ್ದರ್ (ಅವಶಕ. ೨೦೦-೧೦೨); ಮುಂಗಳೆಯನಂಗಡೊಳ್ ಸಂಗೊಳಿಸಿ ಪರಿವಿವ ಸಿಂಗ ಪೀಠದಿ ಪ್ರಮಥ ಗಂಗೆವಾಳುಕರು ಮುತ್ತಿಪುಂಗವರ್ಸಹಿತೋಲ ಗಂಗೊಟ್ಟು ರಂಜಿಸುವರು (ತಿಪು. ೧-೪); ತೆಂಗು ಬಟ್ಟಲು ನುಂಗಿ ಮುಂಗುಲಿಯಂಬಿ ನುಂಗಿ ಗಂಗೆವಾಳುಕರ ಹರ ನುಂಗಿ ಜಗವು ದೆಳದಿಂಗಳಂತಿಳ್ಳ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೭೦). **ಗಂಗವಾಲುಕೆ** : ವಿಲಾಸಿತ ಪ್ರಮಥರ ಪುಂಗವರ ವಿದ್ವೇಶ್ವರರ ಸಲೆ ಗಂಗವಾಲುಕ ಸಮೂರುದ್ರರ ಮಾಲ ಬಹುರೂಪಸಾದ ಬ್ರಹ್ಮವ. (ವಿಕೋಪ. ೬-೧೩).

ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು, ಗೆಂಗವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು=ಗಂಗಾ ನದಿಯ ಮಳಲ ಕಣಾದಂತೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತರಾದವರು; ಅಸಂಖ್ಯಾತ ರುದ್ರರು : ಸಹಾಕಸೊಂಬಲೊಳ್ ಗಂಗೆವಾಳುಕಸಮರುದ್ರರು (ಭಾವ. ೧೨೦); ಕರ್ಮದೊಳಗಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧರಿಹ ಗಂಗೆವಾಳುಕ ಸಮೂರುದ್ರರೊಳಗಾಗಿ ಬಂಧನ ವಿರಿಹಿತ (ಶೋಕಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬).

[?]

ಗಂಗೆವಾಳೆ 'ಗಂಗವಾಣಿ' ನೋ.

ಗಂಗೊಂಗೆ 'ಗಂಗುಂಗೆ' ನೋ.

ಗಂಗೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗಂಗೋಜಂ ಹೊಯ್ದ ಶಾಸನಂ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೩೮-೩೯ ; 1000 ?).

[ಗಂಗ + ಓಜ (< ಒವಱು)]

ಗಂಗೋತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಗೆಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ಥಳ. ೨. ಗಂಗಾನದಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ : ಬಲಿಯುವೆನೆನ್ನ ಮಾನಸದ ಗಂಗೋತ್ರಿಯ ಕರ್ಣಪಿಯೂಷದ ಕತೆಯ (ಇಂಚಾಶ. ೫೨-೪೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂಗೋತ್ರಿ]

ಗಂಗೋದಕ (ನಾ). ೧. = ಗಂಗಾಜಲ : ಶಾಶಿಯವರೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗಂಗೋದಕವಲ್ಲದೆ ಮರಳುವಮಂಟೇ (ಗಂಮಾಯು.೩). ೨. ಕುಡಿಯುವ ನೀರು : ಘಾಯೆಯ ಬೀಸಿ ಕೊಡಿ ಗಂಗೋದಕವನ್ನು (ಜಂದ್ರಾವ. ೧೩೬); ಗಂಗೋದಕ ಸಹ ನಾನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಟ್ಟುಪವಾಸ (ಮಹಾಗ. ೧೯೪). [ಸಂ. (ಗಂಗಾ + ಉದಕ)]

ಗಂಜಿ 'ಗಂಜ್ಯೆ' ನೋ.

ಗಂಜ್ಯ (ನಾ). ೧.ಕೊಠಿಕ; ಭಂಡಾರ; ಸಂಗ್ರಹ : "ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿಯುಂ ಗಂಜಮೆಂಬುದು" (ಹರಾಯು. ೧೩೨-೧೧). ೨. ಗಣಿ; ಖನಿ. ೩. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ. ೪. ಮೂರು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ತ್ಯತಯದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಜಮೆಂದೆಂಬುದು" (ಮಂಗಾ. ೧೫೯-೪). ೫. ಕುತೂಹಲ : "ಖಡ ಕೊಠಲ ಕುತೂಹಲ ಗಂಜವಾಚಕಂ" (ಪಾಸಾರ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ಗಂಜ್ಯ (ನಾ). ಹೆಂಡದ ಅಂಗಡಿ; ಪಡಖಾನೆ : "ಕಳ್ಳು ಮಾಲುವ ಗೃಹಂ ಗಂಜಮೆಂಬಿಸಿಳ್ಪ" (ಮಂಗಾ. ೫೯-೧೧). [ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜಾ 'ಗಂಜ್ಯ' ನೋ.

ಗಂಜಿ 'ಗಂಜ್ಯ' ನೋ.

ಗಂಜಿಕೆ 'ಗಂಜ್ಯಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಿಸ (ನಾ). ಹೊನ್ನು; ಒಂದು ತೂಕ.(?) : ಆವನ ಅಯ್ತತ್ತು ಗಂಜಸದ ಪತುಮೆಯ ಕಟಿ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸ. ೧೧-೨೦ ; 1020 ?).

[?]

ಗಂಜಿನಿ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಲ 'ಗಂಜಳ' ನೋ.

ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಣುಜೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳ, ಗಂಜಣ, ಗಂಜಲ (ನಾ). ೧. ದನಕರುಗಳ ಮೂತ್ರ; ಗೋಮೂತ್ರ : ಗಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಗಂಜಳದಲ್ಲಿ ಹೊರಳುವರೆ (ಪಠಕ. ೪೦); ಎಳಗಱು ತುದುಳೆ ಕೆಚ್ಚಲ . . . ಗಂಜಳವ ಬಿಟ್ಟು ಮಱುಳದೊಳೆಳಗದಿಯದೆ ನೋಡಿದು ಶೀಲೆ (ವರ್ಧಮ. ೩-೨೧); ಗಂಜಳ ದಲ್ಲಿರುವ ಸಾರಜನಕದ ಪರಮಾಣುವು ಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಎರೆದರಕ್ಕೆಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೫೫). ೨. ಕೆಟ್ಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ : ಸಗಣಿಯ ಬೆನಕಂಗೆ ಸಂಜನಿಯರಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ರಂಜನೆಯಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಱ ಗಂಜಳ ಬಿಡದಜ್ಜಾ (ಜಸಾ. ೯೩). **ಗಂಜಣ** : ೧. ಪೆಣ್ಗತ್ತೆಗಳು ಜಡಿದಂತುತ್ತವುದ ವಸ್ತ್ರಾಧರಣವನು ಲೆಕಸನವ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಗಂಜಣ ವುಳ್ಳ ಭೂಮಿಯು ಗರ್ಭದಲಿ ಕಡವಂತೆ (ಶಿಧಾಗ. ೧೧-೩೨-೧೩); ಪಂಪಕ್ಕೆ ಯುಗರ್-ಪತ್ರಿ ಗಂಜಣಂ ಪಡಿಗದಂಬುಲಾವುರ್ ಪಜಿಪತ್ರಿ, ಕೆಣ್ಣ ಪುಕ್ಕೆತ್ರಿದ ದೆನ್ನ ಬಾಸುಬದೆ ಗಟ್ಟಿನ ತಾಡಿನ ರೊಟ್ಟಿ ಸಿಂಬೆ ತಾಂ ಪಿತ್ತಿಲ ತಿಪ್ಪೆ ಪಲ್ಕೆವನೆ ಚಿಱ ಅದನಳ್ಳುವಲೆರಿಯ ಗಾವಿಲರ್ (ಶಾವ್ಯಶಾ. ೧೧೫೯). **ಗಂಜಲ** : ೧. ನಿತ್ಯ ಹತ್ತು ಔನ್ಸ್ ಗಂಜಲ ಸಹ ದೊರೆಯುವಷ್ಟು ಒಳ್ಳೇ ಹಸುಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಬೆಚ್ಚ. ೬೭); ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಯು . . . ಗಂಜಲ ಹುಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿತು (ಮಲೆಹಾ. ೧೨೦).

[< ಸಂ. ಗೋಜಲ]

ಗಂಜಳ್ಳ, ಗಂಜಡೆ, ಗಂಜನಿ, ಗಂಜಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಉಲಪಃ, ಬಲ್ಲಜಃ-ಈ ೨ ಗಂಜಳದ ಪುಲ್ ೨" (ಹರಾಯು. ೩೨-೩೭). **ಗಂಜಡೆ** : "ಗಂಜಡೆ [ಪಾಣಂ. ೪] ಯದುಲಪಮಕ್ಯಂ" (ಮಂಗಾ. ೩೩-೩). ; ಪೂಸದ ಚಂದನಂ ಮುಡಿದ ಪಾದಂ ತೊಟ್ಟಿಳ ಮುತ್ತು ಸುತ್ತಿನೊಳ್ ಮಾಸದ ತೆಂಗಿನೊಳಿರೆ ಹದವಾದ ಬೆಲ್ಲಂ ಮೆಲ್ಲ ಪಟ್ಟಿ ಕೀರ್ವಾಸು ತಗುಳ್ದ ಗಂಜಸಿಯೆಱೆಕೊಂದಿದ ಬಾಳದ ಬೇರ ಚಪ್ಪರಂ ಬೀಸಗೆ ಬಂದ ಭೋಗಿಗೆ ಸಿಂದಸ ದೇಸಿಯನುಂಬುಮಾಡುಗಂ (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೧೦-೧೩ಗ). **ಗೆಂಜನಿ** : ಗಂಜಸಹುಲ್ಲು . . . ಜಂಭೀರ (ಕಂಚಿಕಾಯ) ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚಟ್ಟಿಯು ಗ್ರಾಮಣ ಲಕ್ಷಣ ಇರುವುದು (ಆಶ್ವಾಗ. ೧೪೧). **ಗಂಜಳಿ** : (೬).

ಗಂಜಣಿಯ ಹುಲ್ಲು = ಗಂಜಣಿ: "ಕತ್ತ್ಯಱಂ,ಪೌರಿ, ಸೌಗಂಧಿಕ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಯಕಂ, ರೌಹಿಷಂ – ಈ ೬ ಗಂಜಣಿಯ [ಪಾಣಂ. ಗಂಜಣಿಯೆ] ಹುಲ್ಲು" (ಪಾಸಾರ. ೧೧೨). [?]

ಗಂಜಳಗರಿಕೆ 'ಗಂಜಳಗಣುಜೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಱುಕೆ 'ಗಂಜಳಗಣುಜೆ' ನೋ.

ಗಂಜಳಗಣುಜೆ, ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ, ಗಂಜಲಗಱುಕೆ, ಗಂಜಲಿಗಣುಜೆ (ನಾ). = ಗಂಜಳ್ಳ : "ಗಂಧ ದೂರ್ವಾ – ಗಂಜಳಗಣುಜೆ" (ಬಿಷಧ. ೪೬). **ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ** : ಗಂಜಲುಗರಿಕೆ, ಬೀಳೀಜೋಳ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೯). **ಗಂಜಳಗರಿಕೆ**: ಉರುಳುವ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಳಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈ ಇ ಗಿ. ೩೦-೩೬೯). **ಗಂಜಳಗಱುಕೆ** : "ಕುಂದುರು – ಗಂಜಳಗಱುಕೆ" (ಬಿಷಧ. ೩೫). **ಗಂಜಲಿಗಣುಜೆ** : "ಕುಂದುರುಮೂಲಲ – ಗಂಜಲಿಗಣುಜೆಯುಂ" (ಬಿಷಧ. ೩೬).

[ಗಂಜಳ್ಳ + ಕಱುಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಗಂಜಳಿ 'ಗಂಜಳ್ಳ' ನೋ.

ಗಂಜಳಿಕೆ, ಗಂಜಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಮೃಗವಲ್ಲಭ – ಗಂಜಳಿಕೆಯ ಹುಲ್ಲು" (ಓಷಧಿ. ೧೨೪). **ಗಂಜಣಿಕೆ**: "ಕತ್ತೃಣಂ, ಪೌರಂ, ಸೌಗಂಧಿಕಂ, ಧ್ಯಾಮಂ, ದೇವಜಗ್ಧಕಂ, ರೌಹಿಷಂ – ಈ ೬ ಗಂಜಣಿಕೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಜಣಿಯ] ಹುಲ್ಲು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨).

[< ಗಂಜಳ್$_2$]

ಗಂಜಳಿಗಱುಕೆ 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ನೋ.

ಗಂಜಾಲ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ; ಕಪಟ: ಏಕೆ ನಿನಗಿಷ್ಟು ಗಂಜಾಲ ಬಿಡೊ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೩–೫–೧). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್?]

ಗಂಜಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಿ ಬೇಯಿಸಿ ತೆಗೆದ ಸಾರ: "ಯವಾಗೂಃ . . . ವಿಲೇಪಿಕಾ – ಈ ೫ ಗಂಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩–೧೬೫); ಗಂಜಿಯಂ ಕುಡಿದು ಕಱವೆಯ ಕೂಱುಮನುಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೧೮೦); ಪರರಾಯರ್ಕಳಿ ಸೇನೆಯಂ ಗೆಲಿದು ಮತ್ತೇಭಂಗಳಂ ಸೀಳ್ದು ತನ್ನರಿಯೆಂದೆಂಬರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕುವ ಭಟರ್ಗಂ ಗಂಜಿ ಕೀಱ್ ನಾಯ್ಗಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿಶೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇಶ. ೭೫); ಬಲುರಾಯರೊಲ್ಮೆ ಗಡಯುಂಬುದೆಲ್ಲಂ ನವಣೆಯೊಳುಗಂಜಿ ಗಡ (ಚೆಬಪು. ೧೦–೭೦); ಗಂಜಿಯ ಕುಡಿದರು ಗಂಡನ ಮನೆ ಲೇಸು (ಜಗೀತೆ. ೫೫); ಗಂಜಿ ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ ಮೀಸೆ ತಿಕ್ಕುವವನೊಬ್ಬ (ಗಾದೆ). ೨. ರವೆ, ಅಕ್ಕಿನುಚ್ಚು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಹಾಕಿ ತಯಾರಿಸಿದ ದ್ರವರೂಪದ ಆಹಾರ; ಅಂಬಲಿ: ಊಟಕ್ಕೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹುರಿದು ಗಂಜಿಮಾಡಿರಿ (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೬); ಹೊಟ್ಟಿಗೇನಾದರೂ ಗಂಜಿಮಾಡಿಕೊಡಲೇ ಎಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು (ಮಹಾಗ.೧೬೬). ೩. (ಮಡಿಮಾಡುವಲ್ಲಿ) ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಪಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥ. ೪. ತೆಂಗಿನ ಎಳನೀರು ಕಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಯ ತಿರುಳು; ಬಂಬಲು.

ಗಂಜಿಹಾಕು (ಕರಾ) = ಊಟಹಾಕು; ಅನ್ನಹಾಕು: ಏನಿಲ್ಲವಮ್ಮ ಸ್ವಲ್ಪ ಗಂಜಿಹಾಕು . . . ಉಡುಪಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೨). ಗಂಜಿಗೆಕೊಡು, ಗಂಜಿಗೆಹಾಕು = (ಉಕ) ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆಯಲು ಹಾಕು; ಚೆಲುವೆಗೆ ಹಾಕು, —ಕೊಡು.

[← ಪ್ರಾ. ಕಾಂಜಿ, ಕಾಂಚಿ. < ಸಂ. ಕಾಂಚಿಕಾ]

ಗಂಜಿ$_2$ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಂಜಿ$_3$, ಗಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ. 'ಗುಲಗಂಜಿ' ಪರಾ. ಗಂಚಿ: 'ಗುಲಗಂಚಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗುಂಜಾ]

ಗಂಜಿಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕಿ). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕಸ]

ಗಂಜಿಕಾಳು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕಾಳು; ಹಾಲುಗಾಳು: ತೆನೆ ಇನ್ನೂ ಬಲಿತಿಲ್ಲ, ಬರೀ ಗಂಜಿಕಾಳು (ರೂಢಿ).

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಳ್ಳು$_2$ (< ಕಾಱ್$_2$)]

ಗಂಜಿಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಚಲೋ ಸಣ್ಣ ಕಣ್ಣಿನ ಹುಲ್ಲು, ಗಂಜಿಗರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೭೮). 'ಗಂಜಳಗಱುಕೆ' ಪರಾ. [ಗಂಜಿ$_3$ + ಕರಿಕೆ (< ಕಱುಂಕೆ)]

ಗಂಜಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳಗಾಯಿ; ಕಸುಗಾಯಿ.

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಕಾಯಿ$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಗಂಜಿಗುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಜಿಯನ್ನು ಕುಡಿ: ಬಿರ್ದೂಟವನೊಡಬಡದೆ ಗಂಜಿಗುಡಿವ ಮರುಳಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦–೬೧); ಕೂಱು ರ್ಪಿನಂ ಮಾಣ್ದು ಸೈರಿಸದುಂಬರ್ತಿಯನೊಕ್ಕು ಗಂಜಿಗುಡಿವಿರ್ನಿಮ್ಮನ್ನ ರಾರ್ ಗಾವಿಲರ್ (ಜೀವಸಂ. ೬೩–೧೩). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಕುಡಿ$_1$]

ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ (ನಾ). ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವನು; ಗಾಂಜಿ ಸೇದುವವನು (?): ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿಯ ಭಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಅಡಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿತ್ತು (ವಿಲೇಶ್ವ. ೧೫೬). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡಿಹಿ]

ಗಂಜಿಗುಡುಕ (ನಾ). = ಗಂಜಿಗುಡಿಹಿ: ಇಱು ಕಡಿ ತಱು ಹೊಯ್ ಗಂಜಿಗುಡುಕರನೆಂದುಱುಬಿ ಮುಮ್ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರು . . . ಅಟ್ಟದರು (ಕಂನವಿ. ೧೭–೩೪). [ಗಂಜಿ$_2$ (< ಗಾಂಜಾ) + ಕುಡುಕ (< ಕುಡಿಕ)]

ಗಂಜಿನಾಡು, ಗಂಜೆನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೆಲ್ಲಿವರ ಕಾಳಕನ್ನ ಕಲಿಕಜ್ಜರಾನಿಱುದೋಡಿಸಿ ಗಂಜಿನಾಡ ಕ್ಕಲಿದೊಱೆಗಳುಂ ಗೊಂಬುಕ್ಕಿ ಅರಸರುಂ ಪಡೆದುದು (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೯೬–೨; 750). **ಗಂಜೆನಾಡು**: ಮಱುಗರೆಯ ಗಂಜೆನಾಡ ನೀರ್ಗುಂಧ ಛೊಳ್ಳೆಯ ವೊಳ್ಗೊಳವ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೪, ೭೪–೨೭; ?). [ಗಂಜಿ? + ನಾಡು]

ಗಂಜಿಪರಾಕು (ನಾ). (ಉಕ) ಒಳಅಂಗಿ; ಬನೀನು.

[← ಮರಾ. ಗಂಜೀಫರಾಸ್, ಗಂಜೀಫ್ರಾಕ್]

ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಂಜಿಹಾಕಿ ಗರಿಗರಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆ: (ಕಿ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಗಂಜಿಬದನೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದನೆಕಾಯಿ: (ಕಿ). [ಗಂಜಿ? + ಬದನೆ (< ಬದಣೆ)]

ಗಂಜಿಮಠ (ನಾ). ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಗಂಜಿ ಹಾಕುವ ಛತ್ರ; ಅನಾಥಾಶ್ರಮ: ಮನೆಯವರನ್ನು ಗಂಜೀಮಠಕ್ಕೆ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತೆ (ಪರಾವ. ೪೯). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಠ]

ಗಂಜಿಮಡಿ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ: ಗಂಜಿಮಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ವಡೆ]ಯಂ ಸೊಪ್ಪಾಗದಂತುಟ್ಟು ಬರ್ಬರಮಂ ಪೂಸಿ ತೊಱಲ್ವರ್ (ಸಮಪ. ೬–೩೪).

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಡಿ$_5$]

ಗಂಜಿಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಜಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು; ಅಂಬಲಿಯನ್ನು ಮಾಡು: ಗಂಜಿಮಾಡಿ ಆಯಿತೆ? (ರೂಢಿ). ೨. ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಗಂಜಿಹಾಕು; ಚೆಲುವೆ ಮಾಡು: ಚಿನ್ನದ ಇಸ್ತಲೆಗುಂಡಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುಗೊಂಡು ಗಂಜಿಮಾಡಿದ ಷರಟನ ತೋಳ್ತುದಿಯ ಪಟ್ಟಗಳಿಂದ ಆ ಮುಷ್ಟಿ ಇಣುಕುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೨೨೫). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಜಿಯನ್ನ (ನಾ). ೧. ಗಂಜಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅನ್ನ; ಗಿಂಜಲು: ಗಂಜಿಯನ್ನ ಮಾಡಿ ಮುದ್ದೆಮಾಡಿದ್ದಿಯೇ (ರೂಢಿ). ೨. ನೀರಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ: ಗಂಜಿಯನ್ನ ಎಂದರೆ . . . ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರು ಸುರುವಿದೆಯೆಂದರೆ ಅದೇ ಗಂಜಿಯನ್ನ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೫೩).

[ಗಂಜಿ$_1$ + ಅನ್ನ$_3$]

ಗಂಜಿಯರಿವೆ (ನಾ). = ಗಂಜಿಬಟ್ಟೆ: ಅವನು ಗಂಜಿಯರಿವೆ ತೊಟ್ಟು ಹೊರಟ (ರೂಢಿ). [ಗಂಜಿ$_1$ + ಅರಿವೆ (< ಅಱುವೆ)]

ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರ (ನಾ). ಗುಲಗಂಜಿಯ ಒಂದೆಳೆಯ ಸರ: ಪುಲಿಯುಗುರ ಬಾವುಲಿಯ ಗಂಜಿಯೆಕ್ಕಸರದ . . . . ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩–೨೭). [ಗಂಜಿ$_3$ + ಎಕ್ಕಸರ$_1$]

ಗಂಜೀಪ 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜೀಪಿ 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜೀಪು, ಗಂಜೀಪ, ಗಂಜೀಪಿ, ಗಂಜೀಫು (ನಾ). ವಿವಿಧಾಕಾರದ ಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಗದದ ಎಲೆಗಳಿರುವ ಕಟ್ಟು ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಆಟ: ಗಂಜೀಪಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರು ಅಮ್ಮ ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿ ಬಂದರೂ ಆಟ ಬಿಟ್ಟು ಏಳಲಾರರು (ಚಿಕರಾ. ೩೮); ಕೇಶವರಾಯನು ದಿನದ ಹನ್ನೆರಡು ತಾಸುಗಳನ್ನು . . . ಇಸ್ಪೇಟು ಗಂಜೀಪುಗಳ ಆಟದಲ್ಲಿ . . . ಕಳೆಯಹತ್ತಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬೪);

ಮುಟ್ಟಾಳರನ್ನು ಕೂಡಿ 'ಗಂಜೀಪು' ಆಡುವುದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿ ತರುವಂತಹದಲ್ಲ (ಹಬ್ಬಹ. ೧೦೪); ಗಂಜೀಪು ಆಡೋರಿಗೆ ಗಂಜಿಯೂ ಸಿಕ್ಕದು (ಗಾಡಿ). **ಗಂಜೀಪಿ** : ಲೆತ್ತ ಪಗಡೆ ಚದುರಂಗ ಗಂಜೀಪ ಮೊದಲಾದ ವಿನೋದದ ಪ್ರಸಂಗ (ಕೃಷಿಪ್ರ.೧೪೪). **ಗೆಂಜೀಪಿ**: ಇವತ್ತೇನು ಸಂತೆ; ಗಂಜೀಪಿ ಆಡೂ ಹಂಗಿಲ್ಲಾ (ತಿರುಗು. ೩೫). **ಗಂಜೀಪು** : ಜೀವಿಸಂಘಿ ವಿದೇನು? ಗಂಜೀಪಿಪಿಲೆಕಟ್ಟು. ದೈವ ಪೌರುಷ ಪೂರ್ವವಾಸನೆಗಳೆಂಬಾ ಮೂವರಪಡ್ಡಾಯರು, ಜಡರುಸುತೆ, ಬೆರಸಿಹುತೆ ನಾವೆಲ್ಲರಾಟವಿದೆಲೆ (ಮಂಗಳ. ೩೨೬). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಂಜೀಫಾ; ಮರಾ. ಗಂಜೀಫ್]

ಗಂಜೀಪು 'ಗಂಜೀಪು' ನೋ.

ಗಂಜು, (ನಾ). = ಗಂಜಳ; : "ದನದ ಮೂತ್ರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೯); ದನದ ಗಂಜಿನಿಂದ ಒಳ್ಳೆ ಗೊಬ್ಬರ ಬರುತ್ತದೆ (ಡೂಢಿ). [< ಗಂಜಳ, ?]

ಗಂಜ್ಞಾ (ನಾ). ೧. ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಅಡಕವಾಗುವ ತಾಮ್ರ ಅಥವಾ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆ : (ಕ). ೨. ಮಧ್ಯದ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಕುಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ. [< ಸಂ. ಗಂಜಾ]

ಗಂಜ್ಯ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ; ಬಜಾರು: ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ಈ ಹಳೆಯ 'ಗಂಜ್ 'ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನೆಗಳಿಗೂ ಎತ್ತರವಾದ ಕಾಂಪೌಂಡು (ದೀಪಾ. ೩೧). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಗಂಜ್]

ಗಂಜೀನಾಡು 'ಗಂಜಿನಾಡು' ನೋ.

ಗಂಟ್ಟೆ, 'ಗುಂಟ್ಟೆ' ನೋ. ೨.

-ಗಂಟ್ಟೆ (ಪ್ರ). ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯನಹರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತದ್ಧಿತಪ್ರತ್ಯಯ. 'ಜಗಗಂಟ' ಪರಾ.

ಗಂಟಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಗಂಟು, —ಮೂಟೆ : (ತ). 'ಗದಡಿ' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಗಂಠಡೀ, ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠಡ್ಡೀ]

ಗಂಟಲ್, ಗಂಟಲು, (ನಾ). ೧. ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ: ಪಗೆವರ ಗಂಟಲನೊತ್ತುವಂತೆ ಕೌಂದ್ರಮೆಂಬ ಕಂಬಮನೊತ್ತಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦–೯೭ ವ); ಅಕ್ರಂದನದಿಂ ಗಂಟಲೊಡೆದು ದನಿ ಕಿಡೆ (ಕಾಂಡಪು. ೯೯ಗ); ಧರಣಿಯನೊಳ್ಕಿಕ್ಕಿ ದಿಗ್ಧೀಶರ ಗಂಟಲನೊತ್ತಿ (ನಿರಂ. ೬–೫). **ಗೆಂಟಲು** : ೧. ತತ್ತನೂಜನ ಗಂಟಲಲಿ ಬಲು ಗತ್ತಿಯಂ ಪಿತನೊತ್ತುವಾಗಳ್ (ಭಾಷ. ೨೫-೨೫); ಅರಿಗಳುದ್ಭವವನ್ನು ಗಂಟಲನರಿವುದು (ಕುಮಾ. ೮–೫೭); ವೆಂಕಟ್ಟನ ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟಿತು (ಪದ್ಮಕ. ೪೮); ಗಂಟಲು ಹರಿಯುವಂತೆ ಕಿರಿಚಿಕೊಂಡರು (ಚಂದ್ರತಾ. ೪೬). ೨. ಕೊರಳಿನ ನಾದ, —ಧ್ವನಿ: ಅವನ ಕಂಠವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಟಲಿನಂತೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅವಳಿಗೆ ಆ ಪಾತ್ರ ಬಿಸಸ ಲಾಗಿತ್ತು (ರಾಯಗ. ೬೭); ಹಾಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಟಲಿರಬೇಕು (ಡೂಢಿ).

ಗಂಟಲಗಾಣ, ಗಂಟಲಗಾಳ = ಗಂಟಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾಣ; ಕೊರಳ ಕೊಕ್ಕೆ; ಪ್ರಾಣಘಾತಕ: ಖಳರ ಗಂಟಲಗಾಣಮೊ ಜಗದೊಳಗೆ ಸ್ರವಿಜಿಷಮೊ (ಪುರಂದ. ೧–೩೦ಕ–೩); ನಾವು ಆದೀವು ಇಲ್ಲೇ ನಿಮ್ಮ ಗಂಟಲಗಾಣಾರು (ಹೊಸಂಗಾ. ೩೩); ವಿರೆಯಂ ಗಂಟಲ ಗಾಳಂ ಸ್ಮರವಿರಿದಿರಿಪ ಮನೆದ ಸೆರಂಡುಗೋಲ್ . . . ಎನೆ ಕರಮೆಸೆ ದತ್ತಿಂದು ಕೊಂಕಿದೆಳವೆಜ್ಜೆ ನಕ್ಷಮೊಳ್ (ಸಚ್ಚಪ್ರಸ. ೧೦–೮); ನಿನ್ನ ಗಂಟಲಿಗಾಳ ನಿನಗಳಂಕುವನಿತೆ (ಕುಮಾಳ. ೧೩–೨೧); ಎಂಟು ಕಂಟಳ ರಿಂಗೆ ನೆಂಟರುಗಳಯ್ವರಿಗೆ ಗಂಟಲಾಗಳಾಗಿಪ್ಪ ಗುರುಪೀಠಲಕ್ಷಂ ನಾಗಿತ್ತು (ಸ ವ ಪ್ರ. ೭೦). ಗಂಟಲಕತ್ತಿ = ಮೂತ್ರಿನ ಚಾಪಲ್ಯ, —ನವೆ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಸಿಂಹನಾದ ಕೈರವಿಲೇಂಬ ಗಂಟಲಕತ್ತಿಟಯನ್ನು ಸಧ್ಯುಕ್ತಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೬೩–೬೭).

[ದೇ. ? ॥ ತುಳು. ಕಂಟಲ್ ; ಕೊಡ. ಗಲ್ಲಿ]

ಗಂಟಲು, 'ಗಂಟಲ್' ನೋ.

ಗಂಟೆಲು, (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದುದು; ಕಗ್ಗಂಟು. 'ಗಂಟಲು ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಗಂಟು + -ಅಲು (< -ಅಲ್)]

ಗಂಟಲುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಿಯುಂಟಾಗು; ಕೊರಳ ನೆರೆ ಬಿಗಿದು ಬರು : ಹಾಂಕು ಪೀಂಗೆ ತುಂಕಟ್ಟಿ ಗಂಟಲುಕಟ್ಟಿತು ಪೀರಂಗಿ (ಕಪಪ್ರ. ೧). [ಗಂಟಲು, (< ಗಂಟಲ್) + ಕಟ್ಟು,]

ಗಂಟಲುಜಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಟಲಿನ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಿ; ಗಳಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಆ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಊದಿ ಆಗುವ ರೋಗ; ಲಾಳಶಂಕು : ಗಂಟಲುಜಟಿಕೆಯಾಗಿ ಏನೂ ನುಂಗುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ (ರಾಪ್ರ). [ಗಂಟಲು, (< ಗಂಟಲ್) + ಜಟಿಕೆ,]

ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ನ್ಯಾಯ, ತೊಡಕಿನ ನ್ಯಾಯ: ಸೋಮಕ್ಕೋರು . . . ಎಂತ ಗಂಟಲುನ್ಯಾಯ ಬಂದ್ರೂ ಪರಿಹರ್ಸಿ ಬಿಡೋರು (ಜಂಗಾಳ್ಳ. ೨೦೫). 'ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪರಾ.

[ಗಂಟಲ್ಲು + ನ್ಯಾಯ]

ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ವ್ಯಾಜ್ಯ; ತೀರದ ಜಗಳ; ತರಲೆಜಗಳ: ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಮುರಲಿಯ ಮಧುಸೂದನರಿಗೂ ಪೆಂಬಲಿ ನಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುರಲಿ ಮಾತಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ರಾಗಿಗು. ೩೫); ಕತ್ತಮನೆ ಗಂಟಾ ಕೂದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನೀಮ. ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ ಹುಟ್ಟೋತ್ತಾನೆ (ತಂಗಾಳ್ಳ. ೫೩೫). [ಗಂಟಲ್ಲು + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟೆ, (ನಾ). ದನಕರು; ಜಾನುವಾರು : ಗಂಟೆಯಂ ಪುಗಲೀಯಂ ದಿಕ್ಕಿದ ಬೇಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಕೆಂಪೆ ಕಾಗುಮೆ (ಜಿವಸಂ. ೩೧–೫ ವ); ಗಂಟೆಯನ್ನು ಸಾಕುವ ಕೆಲಸ ಸಡಿಯಲೇಬೇಕು (ಮರಮು. ೫೯); ಧಣಿಯ ಹಟ್ಟಿಯಿಂದ ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ಆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮೇಯಿಸಲು ಹೋಗಬಹುದು (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೧). [ದೇ. ॥ ಕಮಿ. ಕಟ್ಟೆ]

ಗಂಟ್ಟೆ (ನಾ). ಕವಿಯ ಒಂದು ಆಭರಣ : ಕವಿಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಾವ್ಯಾಕ್ಷಿ ಕಡಕು ಗಂಟೆ ತವೆ ಚಿನ್ನಸರ ಪೈರಣಯ ಜಡಿಯುಂದ (ಕಂಪವಿ. ೨೦–೬೨). [← ಮರಾ. ಗಾಣಾ, ಗಾಣೀ]

ಗಂಟೆಕೆ, ಗಂಟೆಗೆ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಪೊದೆ : "ಸ್ತಂಭ . . . ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊದರಿನ ಹೆಸರು. ಗಂಟೆಕೆ" (ನಿಘಂಟು. ೩೪೦). **ಗಂಟೆಗೆ** : ನಿತ್ಯ ಬಿಂದುಗಳ್ — ಗಂಟೆಗೆ, ಬೇಟೆ, ಸುಂಟಗೆ (ಕವಿದ. ೩೩ ಪ್ರಯೋಗ). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕಾ]

ಗಂಟೆಕ್ಕೈಸು (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಹಾಕಿಸು : ಕುಂಕುಮು ಪಂಕಾಂಕಿತಮಾದ ಕಂಕಣದ ದಾರಮುಂ ಕಟ್ಟಿ ಮನಂಗೊಳಿಸ ಮದುವಳ್ಳಕ ರಂಚಿಪ ಮುಂಜೆಸರೆಂದಂ ಭೂದಿವಿಜಂ ಗಂಟಕ್ಕೈಸಿದ (ಜಪ್ರಬ. ೯–೬೪ ವ).

[ಗಂಟಕ್ಕು + -ಐಸ್ಸು]

ಗಂಟೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂಧಿಸು; ಕಟ್ಟು; ಗಂಟುಹಾಕು : ಪಟ್ಟಸೂತ್ರ ದಿರಡಿಕೆಯುಮಂ ಗಂಟಕ್ಕುವಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೩೩ ವ); ಗಾಳಿಯಂ ಗಂಟಕ್ಕುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯–೪೨); ಕವಳಕವಚದ ತೊಟ್ಟು ಗಡ್ಡದ ಳಿನತೆಯನು ಗಂಟಕ್ಕಿ (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರೋ.೯–೧೪); ಭೋಜನಕೆ ಬಂದ ಬಡವರ ವ್ಯಂದಮನಿರಿಗಿರಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ಕೊಂಡು ಗಂಟಕ್ಕುವರ ತಂಡ ಕಿಕ್ಕಿರಿ ದಿರ್ದುವಿನ ಇಂಬುಗಳ ಬೀಡು (ಭರಭ. ೧–೧೪); ಜುಟ್ಟನು ಬಾಚಿ ಗಂಟಕ್ಕಿದ ಮೇಲೆಯೆ ಹೂವಿನ ಕುಚ್ಚನು ಬೇಡು (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೯–೩೭). ೨. ಜೋಡಿಸು; ಕೂಡಿಸಿಕಟ್ಟು; ಸೇರಿಸು : ಧರಣಿಪಶ್ಯಮುಮಂ ವಿಯತ್ಕೇತಮುಮಂ ಗಂಟಕ್ಕುವರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩–೧೩ಳ); ಧಾತ್ರಿಯುಂ ಗಗನಮುಂ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಕ್ಕಲ್ಲಿ ಪೆರ್ವರ್ದಿಯ ದರ್ಪಕ್ಕು (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧೧–೬೪).

೩. ಗಾಢವಾಗಿ ಬಂಧಿಸು, —ಕೂಡಿಸು: ಳಳನೇಲಾದಂಕಮಂ ಗಳಿಯೋಸರಿಸದ ಮುನ್ನಂ ಕುತ್ತಿ ಕೆಡಪುವ ಕಳ್ತು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಟಿಂಟಿಸುವ (೧೦೪. ೩–೧೦೫ ಪ). ೪. ತೊಡಗು; ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗಂಟುಬೀಳು; ಉಂಟಾಗು: ಆತಂಗೆ ಏನಿಗೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಸಪುರ (ನೋಷತ. ೩೪–೩೧); ಮಂಬಪಡೊಳಗಿಂದು ಮಂತ್ರಿಯರಲು ಜಿಂತೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿತಮುದಿಮಗಶಾ (ಭರಚ. ೧೪–೩೩). ೫. ಆರಂಭಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು: ಹರಿಯಕ್ಷರ ಕೂಡೆ ಕದನವ ಗಂಟಿಕ್ಕ ಕರಿಳಲಭವು ಜೀವಿಪುದೆ (ಕಂಪಲಿ. ೧೧–೧೩೧). ೬. ತೊಡಕು ಹಾಕು; ಅಡ್ಡಿಯಾಗು: ಆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಪರೊಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಲುತಿಹ ಳೆಲ್ಲಜೆಗೆ ತಲ್ಲಜಿಸಿ ಬಿಡಹೋಗಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದಂತಾದರಾ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮–೪); ಕೆಲಂಬರೊಳ್ ನಕ್ಕು ಕೆಲಂಬರೊಳ್ಳುದು ಬಾಳ್ವುದಿದೇಂ ಬಿ ಡ ಪೋ ೧ ಮೂಱುಗಂಟಿಕ್ಕಿದ ಗಾದೆಯಾಡಿಸು (ಅಪರ. ೫೪). ೭. ಮುಡುಪಾಗಿಡು; ಹರಕೆಯಿಡು: ಜೀವಕೆ ಗಂಟಿಕ್ಕಿದೆನ್ನ ತೊಡವ ಪೋದುದೆ (೧೪೦. ೭೬–೭೩). ೮. (ಅಲಂ) ಮದುವೆಮಾಡು; ಲಗ್ನಮಾಡು: ಕುಮಾರಸಂಭವ ಮಾಡಿಯೆಂದೇ ನಾರಿಯನು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಶುಷ್ಕಾಳ. ೬೦೩. ೨೨–೩೧); ವರೆ ಚತ್ತರಿಲೆಱೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಿಂ ಗ ಂ ಟಿ ಕ್ಕಿ ದು ರ ದೆ ಳೈಗಡಿಸುತೆ ಯಾವರಿಂ ಬೀಳ್ಕೊಂದು ಪೊರಮಟ್ಟು (ನವಮೋ. ೨೬–೭೩).

[ಗಂಟು + ಇಕ್ಕು]

ಗಂಟಿಗೆ ‘ಗಂಟಿಕೆ’ ನೋ.

ಗಂಟಿಚವುಡಿ, ಗಂಟಿಜೌಡಿ, ಗಂಟಿಜೋಡಿ (ನಾ). ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ಗಂಟುಕಳ್ಳ: ಗಂಟಿಚವುಡಿಗಳು ಎಲ್ಲರಕಂತ ಮುಂಚೆ ಬರಬಹುದು (ಜೀವಲ. ೬೧). **ಗಂಟಿಜೌಡಿ:** ಬುಟ್ಟಿಯೊಳು ಪಟ್ಟವನಿಟ್ಟು ಉಟ್ಟರಿದನ ಚೀಲ ಜೋಕೆ ಕೆಟ್ಟ ಗಂಟಜೌಡಿಯು ಬಂದು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದಾರ ಮುದಕೀ (ತರಂಭ. ೬೬–೨). **ಗಂಟಿಜೋದಿ:** ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಗಂಟಿಜೋದಿಗಳಂದು ಹೆಸರು (ಸಡದಾ. II, ೪೫೫).

[← ಮರಾ. ಗಂಠೀಫೋಡ್]

ಗಂಟಿಜೌಡಿ ‘ಗಂಟಿಚವುಡಿ’ ನೋ.

ಗಂಟಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟಾಗು; ಗೆಡ್ಡೆಯಾಗು; ಕಣ್ಣಾಗು: ಡಿಸಿಗೆ ಕವಿಲ್ದು ಗಂಟಿಡಿದು ನುಜ್ಜಾಱುಂ ಪೊರೆಯೆಜ್ಜಿ ಕೊರ್ದಿರ್ (ದಕಳು. ೧–೩೭).

[ಗಂಟು + ಇಡ್ಡಿ]

ಗಂಟು (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬು, ಜೋಳ, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕಣ್ಣು; ಗೆಣ್ಣು: “ಗ್ರಂಥಿಃ, ಪರ್ವ, ಪರುಸ್–ಈ ೩ ಗಂಟು” (ಹಲಾಯು. ೩೧–೩); “ಗ್ರಂಥಿ – ಗಂಟು” (ಕಮದ. ೨೫೭ ಪ್ರಯೋ); ಬಿದಿರ ಗಂಟುಗಳಂ ಳಳೆವಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫–೧೦೩); ಒದವಿ ಪೊದಱ್ದು ಬಳ್ಳಿಗಳ ಗಂಟುಗಳಂ ನೆಜೆ ಪೂಜ್ಯ ಬೇರ್ಗಳುಱಿಡೊಡದಿರ್ದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು (ಲೋಕೋಪ. ೬–೫೬); ಬಿದಿರ ಗಂಟಂ ಕಡಿವಂತಿರೆ ಕಡಿದು (ಧ ರ್ಮ ಸ್ಯ. ೩–೨೪೭); ವ ನ ನ ಹ್ನಿ ಯಂ ಬಿದಿರ ಗಂಟೊಡೆವಂತೆ ಭಟಚ್ಛತ್ರನ ಬಳಿದುದು (ಜಾನಿ. ೬–೭೩); ಗಂಟಿಲ್ಲದ ಅಂಡಯಲ್ಲ ರಿದ ಪ್ರಂತನಂತೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ನಾ ಜೋ ೧ ಜ. ೩೫೭). ೨. (ಸೇರಿಸಿ) ಕಟ್ಟಿದುದು; ಕಟ್ಟು: ಪರಾಶ್ರಮಭವಳನ ಶರ ಪರಿ ಣಿ ತಿ ಯಂ ಕಂಡು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮೊಗಂ ತಲೆವರಿ ಗಂಟಂ ಕೆಜಱಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೭೭ ಪ); ಕೊತ್ತುಂಬರಿಯು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಪರಿಮಳವ ಪೊರೆಯೊತ್ತಿ (ಸೂಸಹಾ. ೪–೨೬); ಬೆನ್ನ ಮೇಲಲಿವ ಕೇಶದ ಗಂಟು (ಭರಚ. ೪–೭೦); ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಟು ಇನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಪ್ಪ (ಚಾಣಾ. ೩೦೫); ಅ ವ ನ ದಾ ಗಿ ಒಂದು ದಕ್ಷರದ ಗಂಟು ಇತ್ತು (ಕಮಳ. ೨).

೪. ವಿಶ್ವರ್ಯ; ಹಣ; ನಿಧಿ: ಕೌರ್ಯದ ಗಂಟು ಬಲುಹದ ಕಂಡು ಬಲ್ಲೆಮ ಹಲವು ಬಾರಿಯಲಿ (ಕುಮ್ಯಾದ್ಭೂ. ೧೩–೫೩); ಗಂಟಿನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲಿಡುವಾತ ಮೂರ್ಖ (ಭುಶಂದ. ೧–೬೨–೬); ಪಾಪದ ಗಂಟು ಪರರಿಗೆ ಮುಂದೇ ಗಂಟು ಕಂಡವರಿಗೆ (ಗಾಪ). ೪. ನರಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಊತ, —ಗೆಡ್ಡೆ: (೪)–೫. ಮೂಳೆಯ ಕೀಲು; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ; ಎಲುವಿನ ಸಂದು: ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ಕಿವಿ ಕೈ ಕಾಲು ಗಂಟು ಆಣ್ಣ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೆ ನನಗೆಲ್ಲ ಉಂಟು (ಕವಪು. ೫೬). ೬. ಪರ್ವಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ; ನಂಟು: ನಿನ್ನ ತರಗತಿಯೆಳು ನಾವಿದ್ದೆ ನೊಬ್ಬನೆ ಗುರುಗಳಿಗೊಬ್ಬನೆ ಗಂಟು (ಇಂಚಾಪ. ೨೪–೨೬); ನನಗೂ ಅವಗೂ ಗಂಟು (ಬಂಧಿ). ೭. ಸಮಸ್ಯೆ; ತೊಡಕು: ಬಹು ಜಾಣತನ ದಿಂದ ಈ ಗಂಟನ್ನು ಹಾಕಿದೆ... ನೋಡು ಈ ಗಂಟನ್ನು ಬಿಡ್ಡುಬಲ್ಲೆಯಾ (ಅರುಳಿ. ೭೫). ೮. “ಗುಲ್ಮರೋಗ; ಪ್ಲೇಗು ಬೇನೆಯ ಬೊಬ್ಬುಳಿ” (ಕಸ್ತೂಕೋಷ. ೨೯೧).

ಗಂಟಿನ ರೋಗ = ಗಂಟುಬೇನೆ; ಪ್ಲೇಗು: ಬಳಾಸುರನಂತೆ ಬಾಯ್ದೆರೆದು ಬಂದ ಗಂಟಿನ ರೋಗಿಗಳು ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಸಖಿಯಳ್ಳೆ ಕೆರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಸೂಚಿಗ. ೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂಟುಕಟ್ಟು ‘ಗಂಟುಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ಗಂಟುಕತ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟರುವ ಭಾಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸು. ೨. (ಅಲಂ) ಹೆಣವನ್ನು ಕದಿ, —ಪ್ರಏಹರಿಸು: ಎಲಾ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸುವವನೆ (ಶಾಕುಂತ. ೭೬–೧೪). ೩. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದು ಕೊಳ್ಳು. ೪. ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು; ತೊಡಕನ್ನುನಿವಾರಿಸು: ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದಿಲ್ಲ: ಒಂದು ವೇಳೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವುದೇ ಆದಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಕತ್ತರಿಸಿಯೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಇಪ್ಪಳ. ೪೨೪).

[ಗಂಟು + ಕತ್ತರಿಸು]

ಗಂಟುಕಳ್ಳ ‘ಗಂಟುಗಳ್ಳ’ ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಬಿಟ್ಟಂಚಿಹುಲ್ಲು . . . ಗಂಟುಕಾಚಿ (ಮೈಪಾ. ೭೪–೧೫೧).

[ಗಂಟು + ಕಾಚಿ (< ಕಾವಂಚಿ)]

ಗಂಟುಕಾಲು ‘ಗಂಟುಗಾಲು’ ನೋ.

ಗಂಟುಕಾಳುಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ: (ಮೈಪಾ. ೫೦–೯೧). [ಗಂಟು + ಕಾಳು (< ಕಾಜ್ಞ್) + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಂಟುಕೊಯ್ಯ ‘ಗಂಟುಗೊಯ್ಯ’ ನೋ.

ಗಂಟುಗಟ್ಟು, ಗಂಟುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟಾಗು; ಗೆಣ್ಣಾಗು: ಅಱವದ ಪೊದೆದ ಬಾಲಕಾಲದು ಮೊದಲ್ಗಂಳ್ಗೇಕ ಜಂತಾದಿಗಳ್ ತುಲುಗಿರ್ದಲ್ಲಿಯ ಗಂಟುಗಟ್ಟು ರಸಮಂ ಪೊರ್ದಿರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೪–೨). **ಗಂಟುಕಟ್ಟು:** ೨. ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕು; ಗಂಟುಮಾಡು: ಗಂಟುಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಳಲಿಸೋದು ರೊಳ್ಳ ತುಂಟತನಗಳು ಬಲಿಸೋದು ರೊಳ್ಳ (ಭುಶಂದ. ೨–೫೦–೫). [ಗಂಟು + ಕಟ್ಟು]

ಗಂಟುಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಂಟುಗಂಟಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸು,—ತುಂಡುಮಾಡು: ಸಂಧಿಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಟುಗಡಿವುದುಂ ತಡಂಗಡಿವುದುಂ (ಸುಬ್ರಮಾ. ೧೧–೧೩ ಪ). [ಗಂಟು + ಕಡಿ]

ಗಂಟುಗದಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು ಮೂಟೆ: ಭಕ್ತರಿದ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳಕಿಲ್ಲಿ ಹುದುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೧೬೫); ನನ್ನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎದ್ದೇಳಿಬಿಟ್ಟನು (ಬ್ರಹ್ಮಚಾ. ೧೨೬); ಗಂಟುಗದಡಿ, ಹಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ, ಪೊಟ್ಟಣಕಟ್ಟುವ ಸಂಭ್ರಮವೇಕೆ (ಇಪ್ಪಳ. ೨೬೨).

[ಗಂಟು + ಗದಡಿ]

ಗಂಟುಗಳ್ಳ, ಗಂಟುಕಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಗಂಟು ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ನಟಿಸುವವನು : "ಬಡವನೆಂದು ತೋರಿಸುವವ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೨. ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸದವನು : ನಂಟರಿಷ್ಟರು ಗುರು ಹಿರಿಯರೊಳು ಟಿಂಠಣಿಸಿ ಕಡುಮೂರ್ಖರಾಗಿಹ ಗಂಟುಗಳ್ಳರಿಗಱುಹದಿರು ಮಱೆದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೭-೨). ೩. ಗಂಟು ಹೊಡೆಯುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಲಪಟಾಯಿಸುವವನು : ನಂಟನು ಸಣ್ಣವನೆಂದು ನಂಬಿದೆನಮ್ಮ ಗಂಟುಗಳ್ಳನೆಂದಱಿಯದೆ (ಪುರಂದ. ೪-೪೨-೧). **ಗಂಟುಕಳ್ಳ** : ೩. ಸಂತೆ ನೆರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಗಂಟುಕಳ್ಳರ ಹಾವಳಿ (ಗಾದೆ). [ಗಂಟು + ಕಳ್ಳ$_1$]

ಗಂಟುಗಾಲು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕಾಲು ; ನರಗಳು ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲು : (ಕಿ). **ಗಂಟುಕಾಲು** : ೧. ಗಂಟುಕಾಲಿನ ಎತ್ತು (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಪಾದರು, ನೆಲವೆಂಬು, ಗಂಟುಕಾಲು (ನಮ್ಮನು. ೨೩೮).
[ಗಂಟು + ಕಾಲು$_1$ (< ಕಾಲ್$_1$)]

ಗಂಟುಗೆಯ್, ಗಂಟುಗೈ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಕೈ : ಕೆದಱು ಮಿಾಸೆಯ ಕೀನಿವಲ್ಲುಗಳ ಒಱೆತ ಬಾಯ್ಗಳ ಗಂಟುಗೆಯ್[ಪಾಠಾಂ. ಗೈ] ಗಳ ಬಱತೆದೆಗಳೊಳಡೊಂಕುಕಾಲ್ಗಳ ಕಿಱುಕುಲರು (ಬಸಪು. ೫೮-೪೯). **ಗಂಟುಗೈ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
[ಗಂಟು + ಕೆಯ್$_2$]

ಗಂಟುಗೈ 'ಗಂಟುಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಂಟುಗೊಯ್ಕ, ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು. **ಗಂಟುಕೊಯ್ಕ** : "ಹಣವನ್ನು ಕಳವುಮಾಡುವವ, ಕಿಸೆಗಳ್ಳ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧).
[ಗಂಟು + ಕೊಯ್ಕ]

ಗಂಟುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಕಾಗು ; ಜಟಿಲವಾಗು ; ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ನಿಕಟವಾಗಿ ಸೇರು ; ಭದ್ರವಾಗಿ ಕೂಡು : ನೇಹದ ನಂಟರೊಳನಂಟು ಗಂಟುಗೊಳ್ವಂತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೬-೬).
[ಗಂಟು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಂಟುಣಿಗ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಂದುಹಾಕುವವನು : "ಆಸ್ತಿಯನ್ನೇ ತಿಂದು ಮುಗಿಸುವವನು" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಟು + -ಉಣಿಗ]

ಗಂಟುತೀರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸು : (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಹಣವನ್ನು ಮುಗಿಸು ; ಆಸ್ತಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅವನು ಗಂಟುತೀರಿಸಿ ಪರದೇಸಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ತೀರಿಸು]

ಗಂಟುತುಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ : ಗಂಟುತುಂಬೆ, ಕರ್ಜಾಲಿಗಿಡ (ಮೈಔಗಿ. ೫೦-೧೦೦೧). [ಗಂಟು + ತುಂಬೆ$_2$ (< ತುಂಬಿ$_2$)]

ಗಂಟುತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣದಾಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು. ೨. ಹಣವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ನಿಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸು : (ಸ್ಕಾಂಡರ್).
[ಗಂಟು + ತೋರಿಸು (< ತೋಱಿಸು)]

ಗಂಟುಪರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಗಂಟುಪರಂಗಿ ಮತ್ತು ತಂಗಡಿ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು (ಸಕವೈ. ಪರಿ. ೪೨೯). [< ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ ?]

ಗಂಟುಪುರ್ಬು, ಗಂಟುಹುಬ್ಬು (ನಾ). ೧. (ಕೋಪದಿಂದ) ಗಂಟು ಹಾಕಿದ ಹುಬ್ಬು : ಬೆಱತ ಮೋಱೆಯ ಗಂಟುಪುರ್ಬಿನ ತಱುಟು ಮಂಡೆಯ ದೊಡ್ಡಮೂಗಿನ (ಬಸಪು. ೨೦-೧೨) ; ಪಾವಸೆವಲ್ಮಿಗೆ ಗಂಟುಪುರ್ಬುಗಳ್ (ವೃಷವಿ. ೧೧-೬೦). **ಗಂಟುಹುಬ್ಬು** : ಗಂಟುಹುಬ್ಬಾಗಿ ನಡೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಮಂತ್ರಶ. ೭೫-೭). [ಗಂಟು + ಪುರ್ಬು (< ಪುರ್ವು)]

ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ 'ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ' ನೋ.

ಗಂಟುಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚು, —ಸಡಲಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಹಣವನ್ನು ಖರ್ಚುಮಾಡು. [ಗಂಟು + ಬಿಚ್ಚು (< ಬಿರ್ಚು)]

ಗಂಟುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು (?) : ಕಠೋರವಚನದಿ ಗಂಟುಬಿಡದಾವಾಗ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದರಿಗೆ . . . ಅಱುಹದಿರು ಮಱೆದನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೭-೨). [ಗಂಟು + ಬಿಡು$_1$]

ಗಂಟುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು ; ಉಂಡೆಯಾಗು ; ಗೋಜಾಗು : ಉಪ್ಪಿಟ್ಟಿನ ರವೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತ್ತು (ರೂಢಿ) ; ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಅಮರಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೆನ್ನುಹತ್ತು : ನಾನು ಭಟ್ಟನಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದೆ (ಮೇದಿಮ. ೪) ; ಅಂಥ ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನಂಥವಳು ಗಂಟುಬಿದ್ದು ಅವರ ಮನೆ ಮುರಿದೆನಂತೆ (ಸಮನೆ. ೧೩) ; ಈ ಸಾಡೇಸಾತಿಯೊಬ್ಬಳು ನಮಗೆಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬಿದ್ದಳೋ (ಮೂರುದಾ. ೨೬೯). ೩. ಸಮನಾಗು ; ಸರಿಯಾಗು ; ಕೂಡಿಬರು : ಒಂದು ಅದ್ಭುತವಾದ ಚೌಡಿಯನ್ನು ತಾನು ಕಣ್ಮುಟ್ಟ ನೋಡಿದ್ದೆನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕೂ . . . ಈ ಕುಮಾರಿಯು ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೂ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿತು (ಅಂಬಿಕೆ. ೬).
[ಗಂಟು + ಬೀಳು$_1$ (< ಬೀಱ್$_1$)]

ಗಂಟುಬೇನೆ (ನಾ). ಜ್ವರ ಬಂದು ಗಂಟು ಏಳುವ ರೋಗ ; ಪ್ಲೇಗು : ಇಲಿಗಳು ಗಂಟುಬೇನೆಯವಂತೆ (ಹೊಸಂಸಾ. ೯೭) ; ಈಗ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಾಗಿರಬೇಕು, ಊರಲ್ಲಿ ಗಂಟುಬೇನೆ ಮೊದಲಾಗಿ (ಭೂಮಿತಾ. ೫೫). [ಗಂಟು + ಬೇನೆ]

ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ, ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಮೂಲಿಕೆ : ಗಂಟುಭಾರಂಗಿಯನ್ನು ಶುಂಠಿಯೊಡನೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ ಶ್ವಾಸಕಾಸಂಗಳಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೨೦) ; ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇಷ್ಟನೂ ಅಷ್ಟಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ . . . ಕೊಡಿಸಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೬೧) ; ಪರ್ಪಾಟಕ, ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಅಷ್ಟಾವಶೇಷ ಕಷಾಯಂ ಕಾಯಿಸಿಕೊಡಲು ಶೀತಜ್ವರ, ವಿಷಜ್ವರ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬). **ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ** : ಗಂಟುಬಾರಂಗಿ, ಒಣಶುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಬೆಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಯಾ ಮೂರುಸಲ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಮನೆಮ. ೫೪).
[ಗಂಟು + ಭಾರಂಗಿ]

ಗಂಟುಮರ (ನಾ). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮರ ; ಒರಟಾದ ಮರ : ಗಂಟುಮರ ಒಡೆಯಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : (ಮೈಔಗಿ. ೫೨-೧೦೪೦).
[ಗಂಟು + ಮರ$_1$]

ಗಂಟುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣ ಮಾಡು, —ಗಳಿಸು : ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಟು + ಮಾಡು$_1$]

ಗಂಟುಮುಖ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಮುಖ ; ಬಿಗುವಾದ ಮುಖ. ೨. ಕೋಪದಿಂದ ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮುಖ : ರಾಜಕುಮಾರಿಯದು ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಟುಮುಖ (ಕಥಕ. ೨೫).
[ಗಂಟು + ಮುಖ]

ಗಂಟುಮುಳುಕ (ನಾ). ಗಂಟನ್ನು ಮುಳುಗಿಸುವವನು ; ಹಣವನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು : ತುಂಗಮ್ಮನ ಗಂಡನೂ ಗಂಟುಮುಳುಕರಿಂದ ನಷ್ಟಗೊಂಡವರೇನೆ ಹೊರತು ಮುಳುಗಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೧೫೭).
[ಗಂಟು + ಮುಳುಕ (< ಮುಱುಕ)]

ಗಂಟುಮುಳುಗಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಪಡೆದ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸದೆ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸು: ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಗಂಟು ಮುಳುಗಿಸಿ ಅವರ ಬೆದರಿಕೆಗೂ ಬೈಗಳಿಗೂ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಬ್ಯಾಂಡಿಗಳು ತುಂಬಾ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರು (ಮುಂಗಾಮು. ೩).

[ಗಂಟು + ಮುಳುಗಿಸು (< ಮು�ಳುಗಿಸು)]

ಗಂಟುಮೂಗು (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಮೂಗು; ಗೆಡ್ಡೆಮೂಗು: ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೊಸುಡೆನ್ನ ಆಡ್ಡಮೋಜಿಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ ಪಡ್ಡೆ ಕೈಕಾಲುಗಳ . . . ನ್ಯಸಪತ್ರ (ಪಳಗ. ೬-೧೪). [ಗಂಟು + ಮೂಗು]

ಗಂಟುಮೂಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗಡಬಿ: ಅಡಿಗೇಮಾಣ ಗಂಟು ಮೂಟೆ ಸಹಿತ ಪತ್ತೆಯಾಯ್ತು (ಧಾಪಸಂ. ೧೬). [ಗಂಟು + ಮೂಟೆ]

ಗಂಟುಮೊಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಗಡಬಿ: (೬). [ಗಂಟು + ಮೊಟ್ಟೆ]

ಗಂಟುಮೋರೆ (ನಾ). = ಗಂಟುಮುಖ: ವಿಷೇದದ ಚುಟುಕುಗಳು ಎಂಥ ಗಂಟುಮೋರೆಯನ್ನಾದರೂ ಸರಿಲಿಸಿ ಹೊಳ್ಳಿಂದು ನಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುವು (ಕಪಕಳ. ೨೫). [ಗಂಟು + ಮೋರೆ (< ಮೋಜಿ)]

ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯ (ನಾ). ಗಂಟುಗಂಟಾದ ಜಗಳ; ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಗಂಟಾದ ಜಗಳ: ಈ ಗಂಟುವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವರಾರು (ರಚಿ). 'ಗಂಟಲುವ್ಯಾಜ್ಯ' ಪಠಾ. [ಗಂಟು + ವ್ಯಾಜ್ಯ]

ಗಂಟುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಗ್ರಹಿಸು; ಶೇಖರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಮಳ್ಳವ್ಯ . . . ಮೊಸರನ್ನು ಮಾರುತ್ತ ಮತ್ತೆಮ್ಮನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಳು (ನಡಚಿಂ. ೯-೨೯). ೨. ಸಂಬಂಧ ಉಂಟುಮಾಡು; ಹೊಂದಿಸು: ಒಂದು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅವನಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕೆಂದೂ ಇಚ್ಛಿಸಿದಳು (ಭಲಸಂ. ೮೪); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಿದಬೇಕು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದನೇನೋ ಸರ (ರಾಮಾಪ. ೬೮).

[ಗಂಟು + ಹಾಕು (< ಹಾಯ್ಯು,)]

ಗಂಟುಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಣ್ಣು (?) : ನಾರಾಯಣ ತೈಲ . . . ಈ ತೈಲವಂ ಸರ್ವಾಂಗಲೇಪಂಗೈಯೆ ಸಕಲಸ್ನಾಪಾತಂ ಗಳು, ಕೂಲೆ, ಗಂಟುಹುಣ್ಣುಗಳು ನುಂಗಾದುವು ಮಾಣುವುವು (ಸಕತೈ. ೧೬೯); ಗಂಟುಹುಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ್ದು ಯಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದರೂ (ಕೌಗಂಧಿ. ೩೧೦-೧೧). [ಗಂಟು + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಂಟುಹುಬ್ಬು 'ಗಂಟುಪುಬ್ಬು' ನೋ.

ಗಂಟ್ಟೆ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆ; ಗೆಡ್ಡೆ: ಯಾವುದರಿಂದ ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಗಂಟೆಗಳು ಅಗಿಯಲ್ಪಡುತ್ತೋ ಅಂಥಾ ಗುದ್ದಲಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೬). [?]

ಗಂಟೆ[1] (ನಾ). ೧. ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಮಿಶ್ರಲೋಹದ ಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಾಯಿಯುವ ಸಾಧನ; ಘೆಂಟೆ: "ಘಂಟಾ-ಗಂಟೆ" (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಗಗನಗಜಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆ ಯಿರಪಿನಲು (ಅದಿಪು. ೬-೫೨); ಗಂಟೆ ಜಯಗಂಟೆ ತಾಳ ಕೌಸಾಳ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವಸಮೂಹವು (ಅದಪ. ೬-೧೭); ಗಂಟೆ ಜಾಂಗಟೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿ (ಕಶ್ಲಕಾ. ೧೭೦). ೨. ಅರುವತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ; ಎರಡುವರೆ ಗಳಿಗೆಯ ಹೊತ್ತು; ಒಂದು ತಾಸು: ಗಂಟೆ ಹತ್ತಾದರೂ ಮನೆಯನು ಸೇರನು (ಹಂಪ್ರವೃ. ೭೩-೪೯). ೩. ಗಂಟೆಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ: ಮೊಗಲಿಂಗಮರು, ಕಲ್ಯೊಟಿ, ಕಲ್ಲಾಗಂಟಿ, ಗಂಟೆ (ಸೈಬಿಗಿ. ೬೮-೧೪೬). ೪. ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ. 'ಗಂಟೆಸರ' ಪಠಾ. [< ಸಂ. ಘಂಟಾ]

ಗಂಟೆಕಳಚೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಟೀ . . . ಪಲಾಶ ಚ ಗಂಟೇಕಟೋರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೯).

[ಗಂಟ್ಟೆ + ಕಟೋರ]

ಗಂಟೆಕಾಯಕಳ (ನಾ). [ವೀಪೈ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಕಳ; ಬೆಳಗಿನ ಝಾವದಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಏಳಿಸಲು ಗಂಟೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಜಂಗಮನ ಕಾಯಕ: (೬).

[ಗಂಟ್ಟೆ + ಕಾಯಕ]

ಗಂಟೆಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: ಕಾಗೆ ನವಿಲಿಬ್ಬಾಯ ಗುಬ್ಬಿ ಪಾರಿವ ಕೊಂಬೆ ಗೂಗೆ ಕುಕಿಲಿಜಾಜ ಗಂಟಿಗ (ಪ್ರಾಕಾಂ. ಕಂಬಚ, ಗಂಬಿಗ) ಕಿಜುಬ ಗೊರವ ಗಿಳಿ (ಸೋಮಚ. ೬-೧); (ಹಡಕಾ. ೫-೪೩ ನೋ). [?]

ಗಂಟೆಚೋಣ 'ಗಂಟಚವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು (ನಾ). [ವೀಪೈ] ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ಉದ್ದರಣೆ ಯಾಕಾರದ, ಸರವಣಿ ಮತ್ತು ಗಂಟೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಒಂದು ವಸ್ತು : ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಬಟ್ಟಲು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು (ರಚಿ). [ಗಂಟ್ಟೆ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಟೆಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ; ಕೊಡನಾರಿ ಗೆಡ್ಡೆ: ಹೂಡಾಲಾ . . . ಒಂದು ಗಡ್ಡೆ ವಳಗೆ ಅತೀಕ ಮೀತಗಳುಳ್ಳ ಗಂಟೆ ಮುಸ್ತೆಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೧). [ಗಂಟ್ಟೆ + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಂಟೆಸರ (ನಾ). ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ: ಉತ್ತಮ ಮಿಸುನಿಯ ಗಂಟೆಸರಗಳಿಂದ ಮತ್ತೆಳ್ಳಯಾನಿಯೊಬ್ಬರಳು (ಕಂಪವಿ. ೯-೬೦). [ಗಂಟ್ಟೆ + ಸರ್ಪ]

ಗಂಟೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ಒಡೆ; ಗಂಟನ್ನೆಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ತೋರು; ಕುಡಿಯೊಡೆ; ಚಿಗುರು: ಮುಗುಳ ತೊಡಂಟೆ ಗಂಟೊಡೆಯೆ ಮೆಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಳ್ಪುಟಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಪ ರಾ ಮಾ. ೬-೧೩೯); ವೀರತತ್ವಂ ಕಡೆ ನುಚ್ಚೆಂಂ ಸೊಗಸಿಸಾಂಬೆಲೆ ಗಂಟೊಡೆದಿತ್ತಿದಕ್ಕು ಜಯತಾಂಡುರಂ (ಜಗನಿ. ೧೪-೨೨); ವನಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಂಟೊಡೆದುದು (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೨-೨೫). ೨. "ಬಿಚ್ಚು, ಅರಳು, ವಿಕಸಿಸು" (ಪ್ರಳಗ್ನಾ). [ಗಂಟು + ಒಡೆ,]

ಗಂಡ[1] (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಅತಿಯಂ ತಂದಂದು ಗಂಡರ್ ನಿನ್ನನ್ನರ್ ಭುವನವಿಳಾರುಬಿಲ್ಲ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೨೬); ವನಧಿ ಪರಿತ ಭೂತಳದೊಳಾತನೆ ಸೋದರ ಗಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಪಿನ ಸೆಸರಂ ಪಿಮಿರ್ಚಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬); ಜಿಸಲು ಬೇಡ ಗಂಡರು ಭೀಮ ಸನ್ನಿಭರು (ಕುವಾಭಾ. ೩-೬೦); ಗಂಡರ ಗಂಡಸುರ್ಗಾವರ ಮಕ್ಕಳ ಗಂಡ (ಆಶ್ವ. ೫-೭೨). ೨. ಪತಿ; ಕಾಂತ; ಒಡೆಯ: "ಕಾಂತಃ . . . ಪ್ರಾಣಾಧಿನಾಥಃ, ಅನುಃ ಚ -ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು. ೨-೨೧೪); ಸೆಟ್ಟಿತ್ತಿಯ ಮಗಳ ಗಣ್ಣ (ಅಚ. ೧೨, ೩೯-೪; ೪೫); ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆವೆಂಂದು ಮರ್ದಂ ಕುಡಿದ ಮುಟು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಗಂಡಂ ಸತ್ತನೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೭೬); ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ನಮ್ಮಗ್ರಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ (ಸೂಸುಚಕ. ೨೪); ಪೊದರಾಣ್ಮ ಕೊಲ್ಲಲ್ಲಂದೊರ್ವ ಬಲವಂತನಂ ಬಯಸಿ ಬಾಳ್ಕೊಗಲ್ ಬಡಿವ ಗಂಡಂ ದೊರಕಿದಂತೆ (ಚಿಬಪ. ೩೩-೭); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದನು ಗಂಡನು ಗಂಡನಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೧-೪೧).೩. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಗಂಡರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ ಹೆಣಗಿವು (ಕೌಶಾಲ. ೬-೩೧). ೪. ಗಂಡುತನ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ. 'ಅಟಗಂಡ' ಪಠಾ.

ಗಂಡಕಾಲಾನಳ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿಯಂತಿರುವವನು; ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯಂ ಗಣ್ಣ ಕಾಳಾನಳಂ ಕೊಂಕಣ ದಲ್ಲಳಂ (ಕಾಇ. IV, ೧೧-೫; 11ನೆಯು.ಶತ). ಗಂಡಗಳಗಸ್ತ್ರಿ = ಶೂರರ ಕೊರಳಿಗೆ ಕತ್ತರಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡೆಗಳಕಿಕ್ಕಿ ಗಂಡಗಳಗಸ್ತ್ರಿ ಬಾಳೆಯ ಮಂಡಳೀಶ್ವ(ಎಇ.VIII, ಸಾಗರ.೧೫-೭೪; 1218).

ಗಂಡಗೇವ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಶ್ರಯದಾತನಾಗಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮಾಡು ಬೋಡದಿಮ್ಮ ಗಣ್ಡಗೋವ ಪೃಸಿವರ ಕೂಲ (ಎಳ. VIII, ಸೊಬ. ೧೧೩-೯ ; 986). ಗಂಡಜೇಂಕಾಜಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಸಿಂಘ ಪ್ರಿಸನ ಪೆಸರಂ ಕ್ರೊರ್ತಿದ್ಧಾತಿ ಪಾಳಿಸಿ ಶುಚಿ ನೆಗಟ್ಟ ಗಣ್ಡಜೇಂಕಾಜಿಬನಿಂ (ಸೌಇ. XI-i, ೮೩-೨೮ ; 1050). ಗಂಡತ್ರಿಕಪ್ರಹಾರಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ರಟ್ಟಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ ದಳಮುಟ್ಟಿಗಣ್ಡಂ ಕಣ್ಣತಳ ಪ್ರಹಾರಿ ಮಣ್ಣಳಗಾವಂ ಳೆರಿಗಾದಿತ್ಯಂ (ಸೌಇ. XI-i, ೭೪-೧೧ ; 1041). ಗಂಡತ್ರಿಕೇತ್ರ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಮಾಲಿಂಗಿತ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ ಗಂಡ ತ್ರಿಕೇತ್ರ ಶ್ರೀಬಯ್ಯುಂಡು ಮಹಾರಾಜರ್ (ಎಇ. XXIV, ೨೬-೩ ; 885). ಗಂಡಪ್ರಚಂಡ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಂಡನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ನುಡಿದಂತೆ ಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಪ್ರಚಣ್ಡಂ ತೊಡರೆ ಬಲುಗಣ್ಡಂ (ಎಳ. XI, ಚತ್ತರು. ೪೭-೧೫೫ ; 1067). ಗಂಡಬುಂಗಾಜಿ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಂಡಕೊಳ್ ಗಂಡ(ಂ) ಗಂಡ ಬುಂಗಾಜಂ (ಇಎ. V, ೧೫೫-೪ ; 1019). ಗಂಡಬಂದಿಕಾಜಿ = ಶೂರರನ್ನು ಬಂಧಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡಬ್ಬಿಸಾಜಿ ವೀರನಿ ಶ್ರೀಮ[ಙ್ಯಾಳ]ಕ್ಯವಂಸ ಶಿಖಾಮಣಿ (ಸೌಇ. XX, ೨೧-೩೯ ; 1019). ಗಂಡಭೈರವ = ಶೂರರಿಗೆ ಭೈರವನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಅ[ಳಕಾಜಂ]ಗನ್ಱಭೈರವನಾಮಾ[ದಿ] (ಸೌಇ. XX, ೩೬-೩೩ ; 1040). ಗಂಡರಗಂಡ = ಶೂರರ ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ವೈರಿಭೀರುಡ್ಡುಂ (ಸೌಇ. XX, ೧೮-೯ ; 980); ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡ ವೈಡನವಂ ಕಿಱುಂಬು ವಿಧು (ಕಬ. ೭-೬-೨೫೦ ; 1062). ಗಂಡರಗೂಳಿ = ಶೂರರಿಗೆ ಗೂಳಿಯಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಧುರದೊಳ್ಕಂಡರಗೂಳಿ ವೈರಿಗಜ ಸಿಂಹಂ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೫೯-೩೭ ; 1424); ಜಂಡಿಮಶಾಲಿಬಾಹುಬಲದಂಡಿತವೈರಿಗಳೋ ಗಂಡರ ಗೂಳಿ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೧-೯೦ ; 1571). ಗಂಡರಗೋವ = ಗಂಡ ಗೋವ: ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಸಡೆಗೀಮಲ್ಲಂ ಗ(ಂ)ಡ್ಡರಗೋವಂ ನಾರಾಯಣ (ಕಬ. I, ೪೬-೭ ; 1423). ಗಂಡರತೀರ್ಥ = ಶೂರರಿಗೆ ತೀರ್ಥಪ್ರಾಯನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಿಪಂತಿಪಾರ್ತ್ಥನುಂ ಗಂಡರ ತೀರ್ತ್ಥನಿಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೩-೨೪ ; 1190). ಗಂಡರ ದಾವಣಿ, ಗಂಡರ ಡಾವಣಿ = ಶೂರರಿಗೆ ದಾವಣಿ ಆಯುಧದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸೃಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮತು ಕಾಂಬಂ ಚಕ್ರವರ್ತ್ತಿ ಳೆರಿಗಳಂಕುಸ ಗಂಡರದಾವಣಿ (ಸೌಇ. XX, ೨೪೯-೧ ; 1081); ಮಾಡಮ್ಯನ ಆಳಿಯ ಗಂಡರಡಾವಣಿ ಸೂರೆಯನಾಯಕಂ (ಮೈಆರ್ಸಿಇ೨೬,೧೩೧-೪; ೧೨ನೆಯ ಶತ) ಗಂಡರಾಚಾರ್ಯ = ಶೂರರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮುಳಿವರಾದಿತ್ಯಂ ಮಸ್ಸೆಯವಲ್ಲಭಂ ಗಣ್ಡರಾಚಾರ್ಯಂ (ಸೌಇ. XX, ೨೧-೬೯ ; 1019). ಗಂಡಾಭರಣ = ಶೂರರಿಗೆ ಆಭರಣದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿಜಯರಾಯ ವಿಜಯ ಸಂಕರಣಂ ಗಣ್ಡಾಭರಣಂ (ಕಇಆ. ೨೨-೭-೨೦; 1083). ಗಂಡಕೊಳ್‌ಗಂಡ = ಗಂಡರಗಂಡ: ರಾಯಗಜ ಗಂಡಕೊಳ್[ಗ್ಗಂ]ಗಣ್ಡ ಮಾರ್ತ್ತಣ್ಡಂ (ಎಇ. XIII, ೬೩೦-೨೦ ; 929) ; ಜಾಳಳಾಭ್ಯಭರಣಂ ಗಣ್ಡರೊಳ್ಕಣ್ಡಂ (ಸೌಇ. XX, ೨೧-೬ ; 1019).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಣ್ಡ; ಕೊಡ. ಗಂಡೆ; ಕುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡ]

ಗಂಡ್ಕ (ನಾ). ಖಂಡ ; ಚೂರು. 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಖಂಡ]

ಗಂಡ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕಪೋಲ; ಕೆನ್ನೆ; ಗಲ್ಲ :"ಗಂಡಮನೆಗೆ ಗಲ್ಲಮಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೪); ಗಂಡಮನೋರಂತಿರೆ ಪೊಯ್ಕೆ ಕುಂಡಲಯುಗಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೬೬); ದಾಡೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲಣ ಹೊಣಗು ಗಂಡವೆಸಿಸಿ ಕೊಂಬುವು (ಅಶ್ವಟಿ. ೫೪-೬). ೨. ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳ: "ಕಳಭಃ, ಕಟಃ, ಗಂಡಃ –ಈ ೩ ಆನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೩೩); "ಗಂಡಮೆಸಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗಾಸ. ೪೬-೧೧); ಮಾದ್ಯದ್ಗಜಗಂಡ ಭಿತ್ತಿಳಕಣಪ್ಪೊಡ್ಯೆದಿಂ ಸಾರ್ದು ಬಂದಿರೊಳ್ ಕೂಡುವುದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೨); ಬದ್ಧಪಣೆಯಂದಮರರ್ಕಡಿಯಲ್ಕೆ ಳಟ್ಟಿದಗ್ಗದ ಫಣೆ ಗಂಡಮಂಡಳದಿಂದಮಾಂಬುಗೆ ಪಾರ್ದಪಜಪ್ಪನ್ನದಾಳ್ (ರಾಜಶೇ.೧೦-೭). ೩. ಕುರು ; ಬೊಬ್ಬೆ ; ಗುಳ್ಳೆ : ಅಂಗ ಸೋಂಕೆಂಬುದು ಅಧಮವು ಉರಸಿಜ್ಜೆಯೆಂಬುದು ಎದೆಯ ಗಂಡ ಳಕ್ಷವೆಂಬುದು ಕವುಚಿನ ತಡಬುಮನಿ (ಅಪಚಂ. ೧೪೬-೪೯೩). ೪. ಗ್ರಹಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗರುಜಿನ; ಆಪತ್ತು ; ಆಪಾಯ : ಊರ್ಧ್ವರೋಮವಾದರೆ ಆಯುಧಗಂಡದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಕಡುವನು (ಸೌಗಂ. ೬೬೧-೧); ಅವರಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಗುವಂತೆ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಸಂಚನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮಚ.೭೬); ಬಾಲಳಿಗೆ ಬಂದ ಗಂಡವು ತೊಲಿಸು (ಆರ್ಯಾಶೀ.೭೮). ೫. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೈಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ವಿಷ್ಕಂಭ . . . ಗಂಡ . . . ವೈಧೃತಿಗಳೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೈಳು ಯೋಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೨೦); ಯೋಗಗಳತಿಶಯನರಿಯ್ಯೆಯ ಪೇಳುವೆ ವ್ಯತಿಪಾ ಧೃತಿವಿಷ್ಕಂಬು ಶೂಲವು ಗಂಡ (ಗಣಕಾ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಗಂಡಕ (ನಾ). ೧. ಖಡ್ಗಮೃಗ; ಘೇಂಡಾಮೃಗ : "ಖಡ್ಗೀ, ಗಂಡಕಃ –ಈ ೨ ಖಡ್ಗಮೃಗಂ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೭೪); ದಾನಧಾರೆಯಿಂತೆ ಪುಂಡರೀಕ ಗಂಡಕ ಮಂಡಿತಮುಂ (ರಾಜಶೇ.೫-೭೪); ಚಿನುರೀಮ್ಮನ ಗಂಡಕ ಮುಬ್ಬುಮಾಡ ಭೀಕರಮೃಗಯುಂಥ ಏಸ್ತನ (ಚಕ್ರವ. ೨೨); ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಹಕಾಶರಮುಂ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಸಿಂಹ ವಾಗಿರದೆ ಗಂಡಕವಾಗಿತ್ತು (ಮುನಿಮ. ೧೪೫). ೨. ಮಂತ್ರಿನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜಳಕಕ . . . ಗಂಡಕವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೭೦). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ, —ಇಂತೆವೆ. 'ಗಂಡಕಾಭರಣ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ತರದ ಮಿಸು: (ಸ್ಯಾಂಡರ್).

[ಸಂ.]

ಗಂಡಕಾಭರಣ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಕ ೩. ೨. ಗಂಡಕವ್ಯಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಘೇಂಡಾಮೃಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ೧, ೨: ಬಾಲಗಳದಂತೆ ವ್ಯಾಳ್ಯನಖಮಂಡಿತಮುಂ ಗಂಡಕಾಭರಣಮುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦). [ಗಂಡಕ + ಆಭರಣ]

ಗಂಡಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ಮುಟ್ಟಲಮುರುಕ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ನುಸಿ: "ಮುಟ್ಟಲುಮುರಿಕೆಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ.೧೦೯).

[ಸಂ. ಗಂಡಕಾರಿ]

ಗಂಡಕಾಲಿ (ನಾ). = ಗಂಡಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಗಂಡಕೇಸರ (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು; ಕಪೋಲಕೇಶ: ಅರಸಿಂಗನ ಗಂಡಕೇಸರದ ತೇಜಸ್ಸಿತೆಯಿಂದ (ಮಂತ್ರಿಕ. ೯೧-೨೪).

[ಗಂಡ್ಕ + ಕೇಸರ]

ಗಂಡಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡಕ್ಷರ (ನಾ). ಮಹಾಪ್ರಾಣಾಕ್ಷರ : (ಳ).

[ಗಂಡ್ಕ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಂಡಗಟ್ಟಳೆ (ನಾ). ವೀರರ ಮಾದರಿ; ವೀರಶಾಸನ (?): ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ಡು ಕೇಳ್ದೆಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಡಲದೊಳಗೆ ಪೊಗಟ್ಟಪ್ಪರೆಜಿಯಮ್ಮ ಗಣ್ಡಗಟ್ಟಳೆಯಾದೊಂ ಭುವನದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೧–೧೦; 966). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಟ್ಟಳೆ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಆಯುಧ (?). ಕರಗಸದ ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ಶೂಲದ ಕಾಲತೊಡರ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ); ಸೂಲಸೂಲದಿಂ ಗಿಲಿತದ ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೭೨); ಗಂಡಗತ್ತರಿಯ ನಾಚಂ ಶಿವನ ನಿಂದಿಸಲ್ (ಜೆಬಪು. ೫೭–೫). [ಗಂಡ$_3$ + ಕತ್ತರಿ$_1$]

ಗಂಡಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಂಡಗತ್ತರಿ: ಕೊಂತಗಾಜರ ತಿಂತಿಣಿಯ ನಡುವೆ ಪಿಡಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯ ಮಸೆದಿಟ್ಟಯೆಸೆವ ಗಂಡಗತ್ತಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬–೫೫ ವ). ೨. "ಗಂಡುಗೊಡಲಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕತ್ತಿ]

ಗಂಡಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಮರಗಳು: . . . ಕವಲು, ಗಂಡಗರಿಗೆ, ದಾಲುಮರ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). [ಗಂಡ$_2$ + ಗರಿಗೆ$_0$]

ಗಂಡಗರ್ವ (ನಾ). ಶೂರನೆಂಬ ಗರ್ವ; ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಸೊಕ್ಕು: ಕೃಷ್ಣೆಯ ಕಚಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಬಾಹುವಿಕ್ರಮಿ ದುಶ್ಶಾಸನ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆವಂದೆಲ್ಲಿರ್ದೆಯಾ ಗಂಡಗರ್ವಮುಮಂದೆಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಯ್ತು (ಗದಾಯು. ೭–೩೨); ಎಣ್ದೆಸೆಯ ಗಣ್ಡರ ಮೀಸೆಯ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ವರ್ತ್ತಿಸುವುದು ಗಣ್ಡಗರ್ವ್ವದ ಜಸಂ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪–೮೩; 1122); ಈ ಗಂಡಗರ್ವವೂ ಅಂದೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಭಾಮಣಿ. ೭೧). [ಗಂಡ$_1$ + ಗರ್ವ]

ಗಂಡಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಗಲಿ, ಗಂಡಗರ್ವ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಗಂಡಗಾಡಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸುತನದ ಸೊಬಗು: ಸಹಜ ಮನೋಜನ ರೂಪಿಂಗಂ ಸುರತಮಕರಧ್ವಜನ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಂ ಗಂಧೇಭವಿದ್ಯಾಧರನ ಗಂಡಗಾಡಿಗಂ ತಾಮೆ ಸೋಲ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೭–೯೧ ವ); ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಂದ್ರನ ಗಂಡಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩–೩೨). ೨. ಪರಾಕ್ರಮದ ಸೊಬಗು: ಆತನ ರೂಪಾತನ ನವಲಾವಣ್ಯವಾತನ ಗಂಡಗಾಡಿಯನು ಭೂತಳಪತಿ ಕಂಡು (ಪ್ರಭಂಜ. ೧–೩೨); ಗಂಡಗಾಡಿಗೆ ಸೋಲದ ರಮಣಿಯಾರು (ಕಾವ್ಯಸ. ೩೬). ೩. ಗಂಡುಬೀರಿ; "ಪುರುಷ ಸ್ವಭಾವದವಳು" (ಜಾತತಿ. ಟೀಕು): ವಿಷಮಂ ಬರೆ ಗಂಡಗಾಡಿ ದುಃಖದ ಕಣಿಯಕ್ಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೨–೨). [ಗಂಡ$_1$ + ಗಾಡಿ$_1$]

ಗಂಡಗಾಹಿ (ನಾ). ಭಯಂಕರ ಸರ್ಪ; ಭೀಕರವಾದ ನಾಗ (?): ಸಿಂಹಸೇನಂ ತನ್ನ ಭಂಡಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಗಂಡಗಾಹಿ ಕೊಳೆ ಸತ್ತಂ (ಚಾವುಂಪು. ೧೭೩). [ಗಂಡಗ$_0$ + ಅಹಿ]

ಗಂಡಗುಂಡ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ (?): ಈಗಿನ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಹಗಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಗಂಡನು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗಂಡಗುಂಡರಾಗಿ ಬೇರೆ ಇರತೊಡಗಿರುವದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಕುಟುಂಬ. ೧೫). [?]

ಗಂಡಗುಣ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಖರನ ವಿಪತ್ತಿಯೊಳ್ ವಿಕಲನಾದನೆ ಗೆತ್ತಿನಿತೇಕೆ ಪೆಂಡಿರಂತಿರೆ ಬಹು ಶೋಕಮಿಾ ತೆಜದಿನಿರ್ದೊಡೆ ಗಂಡಗುಣಕ್ಕೆ ನಾಡೆಯುಂ ಪರಿಭವಮೆಂದಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯–೧೫೬); ಭಂಡಣದೊಳ್ ಜಯಾಪಜಯವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧಮದೊಂದು ಕುಂದೆ ಪೇಟ್ ಗಂಡಗುಣಂಗಳುಳ್ಳವರ್ಗೆ (ದಶಕು. ೨–೩೪). [ಗಂಡ$_1$ + ಗುಣ$_3$]

ಗಂಡಗೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡಗೊಡಲಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಗಂಡುಗೊಡಲಿ (ನಾ). ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕೃತಿಯ ಕೊಡಲಿ: "ಕುಠಾರಃ, ಪರಶುಃ – ೨ ಗಂಡಗೊಡಲಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೮). **ಗಂಡಕೊಡಲಿ**: (ಕಿ). **ಗಂಡುಕೊಡಲಿ**: ಗಂಡುಕೊಡಲಿ, ಭರ್ಜಿ, ಗುರಾಣಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದೆ (ಆರ್ಯಕ. ೫೨). **ಗಂಡುಗೊಡಲಿ**: ಕಟಿಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿ, ಗಂಡಕೊಡಲಿ ನೇತಿವೆ (ಆಳೌಕ. ೧೨೫); ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ ಜನತೆ ಗಂಡುಗೊಡಲಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ರಕ್ತಪಾತಮಾಡುವುದು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ (ದಿವಾಬ. V, ಅರಿಕ); ಇದನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲು . . . ಗಂಡುಗೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಬೀಸಬೇಕೋ ತಿಳಿಯದಾಗಿದೆ (ಹೇಮಕೂ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಂಡ$_2$ + ಕೊಡಲಿ]

ಗಂಡಚಿಹ್ನ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮದ ಗುರುತು, —ಚಿಹ್ನೆ: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹೀಶೂರ ಮಹಾರಾಜ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಉದ್ದಂಡ ಧ್ವಜದ ಗಂಡಚಿಹ್ನವದು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೧೯–೨೭). [ಗಂಡ$_1$ + ಚಿಹ್ನ]

ಗಂಡಡಿಕೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಅಡಿಕೆ; ಗೋಟಡಕೆ: ಚೀಲದಿಂದ ಕೈಯಂದಾಜಿನ ಮೇಲೆ ಗಂಡಡಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಆಯ್ದು ತೆಗೆದು (ಮಲೆಮ. ೪೦). [ಗಂಡು$_1$ + ಅಡಿಕೆ (< ಅಡಕೆ$_1$)]

ಗಂಡತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಕಂಡ ಸೌಂದರನೃಪನಾ ಕಲಿಕಾಮನು ಗಂಡತನದ ಪಟುಕರವನು ಕೊಂಡಾಡುತೆ (ತ್ರಿಭುತಿ. ೧೮–೩೯). 'ಗಂಡುತನ' ಪರಾ. [ಗಂಡ$_1$ + –ತನ]

ಗಂಡದೀಪ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸೇವೆ: "ಹರಕೆಯಂತೆ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಸಿದ ದೀಪ" (ಅನಂನಾ). [ಗಂಡ$_2$ + ದೀಪ]

ಗಂಡದುಪ್ಪುಳು (ನಾ). ಗಂಡಸ್ಥಳದ ಕೂದಲು; ಕಪೋಲಕೇಶ: ಈ ಮೇಗಯ್ಯ ಗಂಡದುಪ್ಪುಳೂ ಕರ್ಗೆಂಪಿನ ಬೀರವಣ್ಣ (ಮಂತ್ರಶ. ೯೨–೧೪). [ಗಂಡ$_2$ + ತುಪ್ಪುಳು (< ತುಪ್ಪುಟ್)]

ಗಂಡಪೆಂಡರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೀರರಿಗೆ ಶೌರ್ಯಸೂಚಕವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದು; ಅಂತಹ ಬಿರುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಎಡಗಾಲಿನ ಆಭರಣ: ಮೀಸೆಗಳಿಂ ಹುರಿಗೊಂಡ ಗಂಡಪೆಂಡಾರಮನಾಳ್ದ ಸಿಂದಕುಳಮಂಡನನೊಳ್ಪಡಿಯಪ್ಪ ಗಂಡರಾರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨–೨೪; 1167). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಹಿರಿಮೆಯುಳ್ಳವನು: ಧೀರೋದಾತ್ತ ವಿರೋಧಿರಾಯ ಬಳವದ್ದಂಡೇಶರೊಳ್ಗಂಡಪೆಂಡಾರ ಕಾವಣದಂಡನಾಥನೆ ವಲಂ ವಿದ್ವಿಷ್ಟ ವಿದ್ರಾವಣಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪೪–೩೪; 1180); ಭೂಚಕ್ರದೊಳ್ಗಣ್ಡಪೆಣ್ಡಾರಂ ಯಾದವ ಮಂತ್ರಿ ಸೋಮನಳಿಯ ಶ್ರೀಕೇತದಣ್ಡಾಧಿಪಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೩೦–೨೩; 1261). **ಗಂಡಪೆಂಡರ**: ೧. ಬಿರುದಿನ ಅಂಕಮಾಲೆ ತೊಡರಿಕ್ಕಿದ ಕಾಲೊಳು ಗಂಡಪೆಂಡರಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೨೭೩–೩೨; 1183). **ಗಂಡಪೆಂಡೇರ**: ೧. ಎಡಗಾಲಿಗೆ 'ಗಂಡಪೆಂಡೇರ'ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಕ ಶಾ ಅ. ೩೦೯); ನವರತ್ನಖಚಿತವಾದ ಗಂಡಪೆಂಡೇರವೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ತೋಡವನ್ನು ಕುವರನ ಬಲಗಾಲಿಗೆ ಬಹುಮಾನಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೦೭). [ಗಂಡ$_1$ + ಪೆಂಡಾರ. / ತೆಲು. ಗಂಡಪೆಂಡರ, ಗಂಡಪೆಂಡಾರ, ಗಂಡಪೆಂಡೇರ]

ಗಂಡಪೆಂಡೇರ 'ಗಂಡಪೆಂಡಾರ' ನೋ.

ಗಂಡಬೀರಿ 'ಗಂಡುಬೀರಿ' ನೋ.

ಗಂಡಭಾಗ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಳ: ಮುಂದುಗಡೆಯೊಳ್ ಮದ್ದಾನೆಗಳ ಗಂಡಭಾಗಂಗಳಿಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೩-೯). [ಗಂಡ$_3$ + ಭಾಗ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ತಲೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಕ್ಷಿ: "ಕೇಸರಿ ದ್ವಿಷಾರಿಯೆನೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೮-೮); ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ (ಅವರೇ. ೩೮); ಗಂಡಭೇರುಂಡನ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಒಡಲೊಂದೇ ಉಭಯಶಿರ ಬೇರಾದ ತೆಱ (ಸರ್ವವ. ೭೬-೪೨೫); ಗಂಡಭೇರುಂಡ ಪಕ್ಷಿಯ . . . ಎರಡು ಮುಖಗಳಂತೆ (ಭಾರದ. ೭೦). ೨. ಗಂಡಭೇರುಂಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಣ್ಡರಗಣ್ಡಂ ಗಣ್ಡಭೇರುಣ್ಡಂ ಮೂಜುರಾಯಾಸ್ಥಾನಂ (ಇಆ. IV, ೧೭೯-೮; 1048). [ಗಂಡ$_3$ + ಭೇರುಂಡ]

ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೭೦ ಗಂಡಭೇರುಂಡಾಸನ ೭೧ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೭).

[ಗಂಡಭೇರುಂಡ + ಆಸನ]

ಗಂಡಮಂಡಲ, ಗಂಡಮಂಡಳ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಕಪೋಲ: ಮಣಿಕುಂಡಲಾಹತ ಗಂಡಮಂಡಲಮುಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೪೨೮); ಪಟು ಪಟಹ ಶಂಖರುತಿ ದಿಕ್ತಟಮಂ ತಳ್ಪೊಯ್ಯೆ ಗಂಡಮಂಡಲ ಪಟದೊಳ್ ನಟಿಯಿಸೆ ಮಣಿಕುಂಡಲ ರುಚಿಪಟಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೧೦); ಸಿಂಧೂರ ವಿಲಿಪ್ತ ಮದಸಿಂಧುರ ಗಂಡಮಂಡಲದೊಂದು ಪಾಂಗಿನಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೨೧). **ಗಂಡಮಂಡಳ**: ಪೊಳೆವಲರ್ಗಂಗಳಿಂ ಮಿಳಿರ್ವ ಬೆಳ್ಪು ರಸಾತ್ಮಕಮಾಗಿ ಗಂಡಮಂಡಳತಳದಿಂದಮಂದಿಱಿಯುತಿರ್ದುದೆನಲ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೯); ಮರಕತ ಮಣಿಕುಂಡಳ ರಶ್ಮಿ ರೇಖೆಯಿಂ ಗಂಡ ಮಂಡಳಂ ಶೈವಾಳಂದೊರೆದ ಕನಕಾಬ್ಜದಳದಂತಿರೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೧೨೩); ಕನಕಕುಂಡಲಗಳು ಗಂಡಮಂಡಳದೊಳು ಹೊಳೆವಂಥ ಕಿವಿಗಳಿಗಿವಳು ತಾಳೆಯ ಗರಿಗಳನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಳು (ಗಾಥಾಸ. ೪-೯೮).

[ಗಂಡ$_3$ + ಮಂಡಲ]

ಗಂಡಮಂಡಳ 'ಗಂಡಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಂಡಮಚ್ಚರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯ ಅಸೂಯೆ; ಶೂರನ ಮಾತ್ಸರ್ಯ: ಕಱುಪೆಟ್ಟ ಪಗೆಯ ಬೇರ್ವರಿದುಱುಮಿಕೆಯ ಪೊದಟ್ಟ ಗಂಡಮಚ್ಚರದೊದವಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೭); ಕೌರವಸೇನೆಯಂ ತುಳಿದು ಗೆಲ್ದಾ ಗಣ್ಡರುಂ ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ಶಕ್ತಿಯ ಬೀರರಂ ಪೊಣಱ್ದು ಗೆಲ್ದಾಗಣ್ಡರುಂ (ಸೌಇಇ. XI-i, ೫೨-೧೨; 1007); ಗಂಡಮಚ್ಚರದಿಂ ದುರ್ಮುಖಂ ಪರಾಭವಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೯-೬೮ ವ).

[ಗಂಡ$_1$ + ಮಚ್ಚರ]

ಗಂಡಮಾತು 'ಗಂಡವಾತು' ನೋ.

ಗಂಡಮಾಲೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿನ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಕರಿಯೆಳ್ಳು ಮಾಂಸಿ ಲಕ್ತಕ ಮರಪಿಚ್ಚುಗೆಯರ್ಕದುಗ್ಧಮೆಂಬಿವನಿಂಬಾಗರೆದು ತೊಡೆದಂದು ಕರ ಮಚ್ಚರಿಯೆನಿಸುವ ಗಂಡಮಾಲೆಗಳ್ ಪಱಿಪಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೭); ಶುಂಠಿ, ನುಗ್ಗೆಬೇರು, ಕಟ್ಟೆ ಗಂಡಮಾಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೭೫). ೨. "ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಮಗುವಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹೊಕ್ಕಳು ನಾಳ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ" (ಅನಂನಾ). **ಗಂಡಾಮಾಲೆ**: ೧. "ಭಲ್ಲಾತಕೀಘೃತ . . . ಸೇವಿಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ, ಮಂದ್ನಾಗಿ . . . ಗೆಂಡೆ, ಗಂಡಾಮಾಲೆ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಸಹ ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೨೯೫).

[ಗಂಡ$_3$ + ಮಾಲೆ]

ಗಂಡಮೃಗ, ಗಂಡಾಮೃಗ (ನಾ). = ಗಂಡಕ: "ಠಲಃ - ಗಂಡಮೃಗಂ . . . ಠಲ್ಲಃ = ಗಂಡಮೃಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೫೦). **ಗಂಡಾಮೃಗ**: "ಗಂಡಕಃ - ಗಂಡಾಮೃಗ" (ಓಷಧಿ. ೪೫). [ಸಂ.]

ಗಂಡಮೆಣಸು (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಜಮೈಕಾ ಮೆಣಸು: (ಕಿ). [ಗಂಡ$_1$ + ಮೆಣಸು (< ಮೆಱಸು)]

ಗಂಡಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯದು: ಗಂಡಯೋಗಕ್ಕೆ ಫಲ ೩೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೦-೧). [ಗಂಡ$_3$ + ಯೋಗ]

ಗಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಳಮ್ಮಗಾವುಣ್ಡನುಂ ಗಾವುಣ್ಡ ಗಂಡಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೩೦-೧೧; 964).

[ಗಂಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಂಡರಾಮಿ 'ಗಂಡುರಾಮೆ' ನೋ.

ಗಂಡರಿಸಿನ (ನಾ). ಅರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಅರಿಸಿನದ ಗೆಡ್ಡೆ: "ಜರಘ್ನೀ - ಗಂಡರಿಸಿನ, ಶ್ರೀಗಂಧ" (ಓಷಧಿ. ೬೦); ಚಿಕ್ಕಮರುಳು, ಮೈಕೆಬೇರು ಗಂಡರಿಸಿನದಲ್ಲಿ ನಿಂಬೆಕಾಯಷ್ಟು ಕುಡಿಯೆ ಬಾಣಂತಿ ರೋಗ . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೧). [ಗಂಡು$_1$ + ಅರಿಸಿನ]

ಗಂಡಲಚ್ಚಣ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ; ಪೌರುಷದ ಗುರುತು: ಜವನುಂ ತಂನಯ ಗಂಡಲಚ್ಚಣಮೆನಿಪ್ಪಾ ಮಿಾಸೆಯಂ ತಿರ್ದ್ದಲಂಜು ವಿನಂ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೭, ೨೮-೮; 1148). [ಗಂಡ$_1$ + ಲಚ್ಚಣ]

ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುತುಂಬಿ, —ಭ್ರಮರ: ಗಂಡಲರ್ವಕ್ಕಿ ತಿಱುವಾಂತ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡ (ಮೋಹತ. ೭-೩೨).

[ಗಂಡು$_1$ + ಅಲರ್ವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡವಗ್ರಾಮ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪುಲಿಗೆಱೆ ಗಣ್ಡವ ಗ್ರಾಮ(ಮಾ) (ಇಆ. VIII, ೨೪೩-೧೮; 634). [ಗಂಡವ$_0$ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಂಡವರಿಜು 'ಗಂಡುವರಿಜು' ನೋ.

ಗಂಡವಸದನ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ; ಪುರುಷನ ಅಲಂಕಾರ: ಗಂಡವಸದನ ಗಂಡಗರ್ವ ಗಂಡಗುಣವೆಂದು ಸಲೆ ಸಂತತಂ ತಾನೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೯೫); ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡ$_1$ + ಪಸದನ]

ಗಂಡವಳ್ತಿ (ನಾ). (?): ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟವಳ್ತಿಯೆಂ ದೇವಿಗಂಡವಳ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ದಂಡವಳ್ತಿ]ಯೆ ನಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬); "ಗಂಡನನ್ನುಳ್ಳವಳು" (ಪಂಪದೀ. ೨೮೫).

[< ಗಂಡ$_1$]

ಗಂಡವಾತು, ಗಂಡಮಾತು (ನಾ). ಶೌರ್ಯದ ಮಾತು; ಪೌರುಷದ ನುಡಿ: ಬರ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಪ ಮಾತನೊಡ್ಡಱಿಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೬); ಗಣ್ಡೆ ನೊಳಾರುಮ್ ದೊರೆಯೆ ಭುವನವಳೆಯದೊಳ್ ಗಣ್ಡವಾತಿನ ಪೆಂಪಂ ಕಣ್ಡು ಕೇಳ್ದೆಲ್ಲರುಮ್ಮಣ್ಡಲದೊಳಗೆ ಪೊಗಟ್ಟಿಪ್ಪರ್ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೩೧-೮; 966); ಬೀರಮನಾಡಿ ಗರ್ಜಿಸುವ ನಿನ್ನೀ ಗಂಡವಾತಿಂಗೆ ಕಾತರನುಂ ಬೆರ್ಚುಗು ಬೆರ್ಚನಪ್ರತಿಮ ಶೌರ್ಯಾಟೋಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೭-೬೬). **ಗಂಡಮಾತು**: ಅಣ್ಮೆ ಸತ್ತರ ಗಂಡಮಾತನುಪಮಾತೀತಂ ಮಾಡಿ ಪೊಗಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೪ ವ). [ಗಂಡ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಗಂಡಶಿಳಾತಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು: ಗಂಡಶಿಳಾತಳದೊಳ್ ಘನಮಂಡಳವೆಱಗಿರ್ದ ಗೋತ್ರನಗದಂದದಿನಾಖಂಡಳನಿರ್ದಂ ನಿಜಭುಜ ದಂಡಂಗಳೊಳೆಸೆಯೆ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಶತಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧೪೩).

[ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾತಲ]

ಗಂಡಶೈಲ (ನಾ). (ಬೆಟ್ಟದಮೇಲಿನಿಂದ) ಜಾರಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆ; ಉರುಳಿಬಿದ್ದ ಬಂಡೆ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ: "ಗಿರಿಯ ಶಿಖರದಿಂದುರುಳ್ವ ಸರಿಗುಂಡುಗಳ್ ಗಂಡಶೈಲಂಗಳೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೯-೧); ವಾನರವಿದ್ಯೆಯಂ ತಳೆದು . . . ಕುದುರೆಯಂ ರಥಮಂ ಪೃಥು ಗಂಡಶೈಲ ಸಂತಾನದಿನಿಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೮); ಪರಿಕಲಿತ ಗಂಡಶೈಲೋತ್ಕರ ಮಧ್ಯದೊಳಮರ್ದು ರಂಜಿಪಂಜನಗಿರಿಯಂ ಕರಿಪೋಲ್ತಿರಲೆಸೆದುದು ಬಳಸಿರೆ ಪೋತಕಲಾಪಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೫-೮೩); ಪರ್ವತ ಶಿಖರದಿಂದ ಉರುಳುವ ಗಂಡಶೈಲದಂತೆ ಬಿದ್ದು (ಗುರುಣೆ. ೩).

[ಸಂ.]

ಗಂಡಸು, ಗಂಡುಸು (ನಾ). ೧. ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆಗಳು ಬಂದರೆ ಆ ಪಿಂಡವನು ಗಂಡಸೆಂಬರು ಈ ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸುಳಿವ ಆತ್ಮನು ಹೆಣ್ಣು ಅಲ್ಲ ಗಂಡು ಅಲ್ಲ ನೋಡಾ (ಗಣಭಾ. ೧೦೭ ಅಂಬಿವ); ಊರಿನ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲಾ ಆಗಲೇ ಆ ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದರು (ಕಳಹು. ೯); ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದನು ಗಂಡಸು ಗಂಡನು ಗಂಡಿಗೆ ಸಾಲವೆ ಗಂಡ (ಇಂಚಾಪ. ೧೭೧-೪೧). **ಗಂಡುಸು**: ೧. ಗಂಡುಸೆನಿಸಿದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅದು ಕುಂದೆಂದು ಕಂಡಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೪೪). ೨. ಪೌರುಷವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ; ವೀರ: ಮನೆಯ ಪೆಣ್ಣಿಂಗಂಜುವಂ ಗಂಡುಸೇ (ಸೋಮೇಶ. ೭೮); ಗಂಡುಸಾದರೆ ನಿನ್ನ ಬಲಿ ಕೊಡುವೆಯೇನು (ಗರಿ. ೩೬-೧೦). 'ಹೆಂಗುಸು' ಪರಾ.

[< ಗಂಡುಗೂಸು]

ಗಂಡಸುತನ(ನಾ). ಪೌರುಷ; ಶೌರ್ಯ: "ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡಸುತನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೭); ಅಹಲ್ಯೆ . . . ಅಂತಹ ಗಂಡಸುತನವನ್ನು ತೋರಲಿಲ್ಲ (ರಂಗವ. ೨೫೭); ರಾಜಕುಮಾರನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಗಂಡಸುತನವನ್ನೂ ನೋಡಿ (ಮಣಿಸ. ೪೪). [ಗಂಡಸು + -ತನ]

ಗಂಡಸುತನವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡಸುತನವೆತ್ತು ನುಡಿದ ಪಂತದ ಹೆಮ್ಮೆಗಂಡು ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂಡು ಬದುಕಿತೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೫-೬೨). [ಗಂಡಸುತನ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಂಡಸುಮಗ (ನಾ). ಗಂಡುಮಗ; ಸುತ; ಪುತ್ರ: ಅವರಿಗೆ ಗಂಡಸುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ್ದೇ ಅವರ ಧೈರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣ (ಹೇಮಂತ. ೧೪೦). [ಗಂಡಸು + ಮಗ]

ಗಂಡಸೂಚಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ; ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪದಮುಂ ಸೂಚ್ಯಾ[ಖ್ಯ]ಮದಂ ಪುದುಗೊಂಡುಂ ನಡು[ವ]ಬಾಗಿಸುತ್ತಂ ಮತ್ತಂ ಮುದದೆಡಗಯ್ಯಲಪದ್ಮ ಮನೊದವುತೆ ಗಂಡದೊಳೆ ನಿಲಿಸಿ ಬಲಗೈ ಬೇಗಂ . . . ಗಂಡಸೂಚಿ ಕರಣಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೨೮). [ಸಂ. ಗಂಡಸೂಚೀ]

ಗಂಡಸ್ಥ (ನಾ). (?): ಶ್ವೇತಾಶ್ವಂಗಳೊಳ್ ಪೂಡಿದ ದಿವ್ಯ ರಥಮುಮಂ ದಧೀಚಿಗಂಡಸ್ಥಮಪ್ಪ ಗಾಂಡೀವಮೆಂಬ ಬಿಲ್ಲುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೭೭ವ); "ದವಡೆ" (ಪಂಪನಿ); "ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ" (ಪಂಪದೀ. ೨೦೬). [?]

ಗಂಡಸ್ಥಲ, ಗಂಡಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲ ಪ್ರದೇಶ; ಕೆನ್ನೆ: ಕಿಸು ಸೆರೆ ಪರಿದಿರೆ ಕಣ್ಣೊಳ್ ನೊಸಲೊಳ್ ಪುರ್ವಡರ್ದು ಪೊಡರೆ ಗಂಡಸ್ಥಲದೊಳ್ ಪಸರಿಸೆ ಬೆಮರ್ವನಿಗಳ್ ಮುನಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೩೫); ಗಂಡಸ್ಥಲದಿಂದ ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಉದುರುತ್ತಿರುವ ಬೆವರು (ಬಾಬಲ. ೧೮); ಬೆದೆ ಬಂದು ಉನ್ಮತ್ತವಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಗಂಡಸ್ಥಲದ ಬಳಿಯಿರುವ ರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ಕೊಬ್ಬಿನಂತಹ ದ್ರವ ಸ್ರವಿಸುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೪೨).

ಗಂಡಸ್ಥಳ: "ಗಂಡಮೆನಲು ಗಂಡಸ್ಥಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೧); ಮೃಗದ ಕರ್ದಮ ಸಂಪಾದಿತ ಲೇಖಾಮಂಡಿತ ಗಂಡಸ್ಥಳನುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೨೦೩); ಗಂಡಸ್ಥಳದೊಳ್ ಶ್ರೀಕುಂಡಲಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತೊನೆಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೮೦); ಸ್ತನಗಳು ಬಾಹು ನಯನ ಮುಖಮ × × × ದನ ಹೃದಯ ಗಂಡಸ್ಥಳ ನಿಟಿಲಾ (ಜನವ. ೫-೨೪). [ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಲ]

ಗಂಡಸ್ಥಳ 'ಗಂಡಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಗಂಡಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಂಡಸ್ಥಲ: ಉರದೊಳ್ ಹಾರಾಂಶು ಗಂಡಸ್ಥಳಿಯೊಳಮಳ ಕರ್ಣಾವತಂಸಾಂಶು ಮತ್ತಂ ಶಿರದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳೀಶೇಖರ ಶಿಖರಸಮುಕ್ತಾಂಶುಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೭೦).

[ಸಂ. ಗಂಡಸ್ಥಲೀ]

ಗಂಡಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಪ್ರದೇಶ: ಶಿಲೋಚ್ಚಯ ಸಾನುವಿನ ಗಹ್ವರದ ಗಂಡಸ್ಥಾನ ದೀರ್ಘದ್ರೋಣಗಳಲಱಸಿದರು ಮೃಗಕುಲವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೨೪).

[ಗಂಡ$_3$ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಂಡಳಿ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ನಾಶವಾಗು; ಶೌರ್ಯಗುಂದು: ರಣದೊಳಿದಿರ್ಚ್ಛಿ ಗಣ್ಡಳಿದು . . . ಸರಿದ ಚೋಳನೆ ಪೇಳನೆ ಬೀರ ದೇಳ್ಗೆಯ (ಕಇಅ. ೨-೨-೩೧; 1058).

[ಗಂಡು$_1$ + ಅಳಿ$_1$ (< ಅಱು$_1$)]

ಗಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ (?): ಅದಿಯರ ಬಳಿಯ ಗಂಡಳಿಕೆಯ ಉಟಿಕೊಂಡ ರಾಮನಾಯ್ಕನು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೩, ೩೫-೧; 1488). [ℙ ಇದು 'ಗಂಡಾಳಿಕೆ (ಗಂಡಾಳು + -ಇಕೆ)'ಯ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಂಡಾಂತ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅನಿಷ್ಟಕಾಲ; ಕುಯೋಗ; ಕೆಲವು ತಿಥಿ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮತ್ತು ಲಗ್ನಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲ: [ℙ ಇವು ಶುಭ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧ] ಸಮನಿಸೆ ಗಂಡಾಂತಂ ಜಾತಮರ್ತ್ಯನಱಗುಂ (ಜಾತತಿ. ೬-೫೧); ಕರ್ಕಟ ವೃಶ್ಚಿಕ ಮೀನರಾಶಿಗಳ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವೇ ಗಂಡಾಂತವು (ಜಾತತಿ-ಟೀಕೆ).

[ಗಂಡ$_3$ + ಅಂತ$_2$]

ಗಂಡಾಂತರ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಪಾಯ; ವಿಪತ್ತು; ತೊಂದರೆ: ಗಂಡಾಂತರಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವರ ಅನುಭವಸಾರವನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವೆ (ಶಾಂಪಜೀ. ೪೩); ನಾನಾಸಾಹೇಬರ ಎದುರು ಮಾತನಾಡುವುದು ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಂತೆಯೆ (ಬದುಜಿ. ೧೭೧); ಈ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲವೇನು (ಸ್ಕೂಲಮಿ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ನಾ). ಗಂಡಾಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು; ಅಪಾಯಕಾರಿ: ಹೀಗೆ ಸಹಸ್ರದಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗುವುದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ (ಬದುಜಿ. ೯೨); ಇದೊಂದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿಯಾದ ರೋಗ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿನ್]

ಗಂಡಾಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು: "ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು" (ಕಲ್ಪದ್ರು); ಮಹಾರಾಜನು ಅಮೃತಸರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಫ್ರೆಂಚರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯ ಸುದ್ದಿಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಇಂಗ್ಲಿಷರು ಗಂಡಾದರು (ಚರಿಸಂ. ೨೦೬). ೨. (ಆಲಂ) ಫಲಪ್ರದವಾಗು; ಯಶಸ್ವಿಯಾಗು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡಾಯ್ತೋ ಹೆಣ್ಣಾಯ್ತೋ? (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು$_1$ + ಆಗು$_1$]

ಗಂಡಾಗುಂಡಿ (ನಾ). ೧. ದುರುಳತನ; ದುಂಡಾವರ್ತಿ; ಬಲಾತ್ಕಾರ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿಯಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುತ್ತೀಯೆ (ವಚಭಾ. ೧೫೩); ಗಂಡಾಗುಂಡಿಮಾಡಿಯಾದರೂ ಗಡಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಕುಡಿಯಬೇಕು (ನನ್ನೂರು. ೩೧೫); ಅವರ ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಗೊತ್ತು (ಅನಾಥ. ೨೯೨). ೨. "ಕುತ್ತು; ಆಪತ್ತು; ಕಂಟಕ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೩. ತಾಟಾಪೋಟಿ: ಗಂಡಾಗುಂಡಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಟುಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). [?]

ಗಂಡಾಡಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಶೂರ: "ಸತ್ವಶಾಲಿ; ಸಾಹಸಿಗ" (ಅನಂನಾ); ಬಿದಿರ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು, ಬಳಿಯ ಗಂಡಾಡಿಯಾಗೆಲೊ ಕಂದ (ಹಬ್ಬೆರ. ೪-೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡಿ$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_1$ (ಕ್ರಿ). "ಪೌರುಷದ ಮಾತನಾಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಗಂಡಾಡಿದುರು ಭಾಷೆಗರಿಗಳ ಶಿರಂಗಳಂ ಚೆಂಡಾಡಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೬೩).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_1$]

ಗಂಡಾಡು$_2$ (ನಾ). ಗಂಡುಮೇಕೆ; ಹೋತ: "ತುಂಭಃ . . . ಆಡುಹೋರಿ, ಗಂಡಾಡು, ಹೋತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೪).
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಡು$_3$]

ಗಂಡಾಮಾಲೆ 'ಗಂಡಮಾಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡಾಮಿಗ (ನಾ). = ಗಂಡಮೃಗ: ಗಂಡಾಮಿಗಂ (ರೇವಣ. ೩೭-೧೫).
[< ಗಂಡಮೃಗ]

ಗಂಡಾಮೃಗ 'ಗಂಡಮೃಗ' ನೋ.

ಗಂಡಾಲಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು: "ಗಂಡಾಲಿ, ಶಕುಲಾಕ್ಷಕಾಃ -೨ ಬಳ್ಳಿಗರಿಕೇಹುಲ್ಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಾಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಪೂಗೊಲಯೇಕಾಕಿ ಗಂಡಾಳಿಹ ಆಲಯಮುಮನಾಯಾಶ್ರೈಸಿರ್ಪ (ನವಮೋ. ೯-೨೪). ೨. ಕೂಲಿಕೆಲಸಮಾಡುವ ಗಂಡಸು; ಗಂಡು ಆಳು: ಹೆಂಣಾಳು ಗಂಡಾಳು ಕುಱುಟಗಳು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೧೭-೧೦; 1377); ಗಂಡಾಳಿಗೆ . . . ಬೈದು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೫). "ಹೆಣ್ಣಾಳು" ಪರಾ.
[ಗಂಡು$_1$ + ಆಳ್$_3$]

ಗಂಡಾಳುತನ 'ಗಂಡಾಳ್ತನ' ನೋ.

ಗಂಡಾಳ್ತನ, ಗಂಡಾಳುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೂರತನ: ಪೊಸೆದು ಮುಕ್ಕಲ್ ಸಾಲನೇ ಶಾರ್ಙ್ಗಿ ನಮ್ಮಂ ಗಂಡಾಳ್ತನಮೇವುದಾಶ್ರಯಿಸುವಂ ಶ್ರೀಪಾದಮಂ ಕೃಷ್ಣನಾ (ಜಗವಿ. ೮-೯೫); ದೀನಾನಾಥವಜ್ರಪಂಜರ ಎಂಬ ಗಂಡಾಳ್ತನದ ಕಡುಹಿನ ಬಿರುದಿಗೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೬೮-೨೭). **ಗಂಡಾಳುತನ**: ಗಂಡಾಳುತನದಿ ಸಿಂಹವ ಸೀಳ್ವ ಶರಭಭೇರುಂಡನೋಲ್ ಖಳರಾಯ ಬರಲು (ಮೋಹತ. ೧೨-೮೦). [ಗಂಡಾಳ್ + -ತನ]

ಗಂಡಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಿ; ರಂಧ್ರ; ಬಿರುಕು: "ಗಂಡಿ-ತೂತು" (ಕಾಶಕೃ. ೨೬); ಕಂಡಳಸುರನ ಗದೆಯ ಘಾಯದ ಗಂಡಿಯಲಿ (ದೇವೀಮ. ೮-೩೨). ೨. ಗುಹೆ; ಗಹ್ವರ: ಗಂಡಿಗಳೊಳುಲಿವ ಕೇಸರಿಗಳಿಂ ಕರಿಗಳಿಂ (ಮಲ್ಲಾರಿ. ೧-೧೧). [< ಕಂಡಿ$_1$]

ಗಂಡಿ$_2$ (ನಾ). ಮರದ ಕಾಂಡ; ವೃಕ್ಷದ ಮೂಲ: "ಹರಿಗಳವರೆಗಿನ ಮರದ ಬೊಡ್ಡೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡಿಕಾವಲಿ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯ ಕಂಡಿಯನ್ನು ಕಾಯುವ ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕಿ). ೨. ಉಕ್ಕಡದಲ್ಲಿ ಸುಂಕ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು: (ರೀವ್). [ಗಂಡಿ$_1$ + ಕಾವಲ್$_1$ + -ಇ$_3$]

ಗಂಡಿಕೆ$_1$ (ನಾ). = ಗಂಡುತನ: ಬಲ್ಗಂಡಿಕೆಯಿನಾಳೆ ಮೆಟ್ಟಿದೊನೆಂದೊಡರ್ಜುನಂ ಬಂದಾತನನಿಂತೆಂದ (ಬಂಹರಿ. ೧೧-೨೮ ವ); ಗಂಡಿಕೆಯಿನುಳಿದವರು ಸೊಕ್ಕು ಸೆಣಸನ್ನುಸಿಕನಾಲಿಸಿದೆ (ಹಬ್ಬೆರ. ೧೪-೪).
[ಗಂಡು$_1$ + -ಇಕೆ]

ಗಂಡಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಬತ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಊಬು: "ಊಬು ಗಂಡಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕಂಟಕಿ] ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೮).
[< ಕಂಟಕಿ]

ಗಂಡಿಕೆಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಾಣು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ನೋಡು: ಬಗ್ಗದ ಗಂಡಿಕೆಗಂಡು ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದೆ ಮೊನೆಯುರ್ಚೆ ಕೆಯ್ಸುರಿಗೆಯಿಂದಿರದಿಕ್ಕಿದನಾ ವನೇಚರಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೫೪).
[ಗಂಡಿಕೆ$_1$ + ಕಾಣ್]

ಗಂಡಿಗ$_1$ ಗಂಡುಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುತನವುಳ್ಳವನು; ಧೀರ; ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಗಂಡಿಗನಾಗಿ ತನ್ನಿಲಯಕೆಯ್ದಿದೆಂ (ದಶಕು. ೧೩-೫೯); ಅಱಿಯದ ಗಂಡಿಗನನೇನೆಂದು ನುಡಿವೆನು (ಬಸಪು ೧೫-೩೨); ಶಿವಶಿವ ಪೂತು ಗಂಡಿಗನೆಂದು ಗರ್ಜಿಸಿತಖಿಳ ವಂದಿಜನ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫-೩೭). **ಗಂಡುಗ**: ೧. 'ಗಂಡುಗತನ' ಪರಾ. ೨. ಬೇಟೆಯನಾಯಿ: ಈ ಸಂಪಿಗೆ ಎಂಬ ಗಂಡುಗನು ಹುಲಿಗಳ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದು ಯಳವ ಹಾಂಗೆ (ಎಕ. X, ಮಾಲೂರು. ೨-೧; 1434 ?). [ಗಂಡು + -ಇಗ]

ಗಂಡಿಗ$_2$ (ನಾ). ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಕೇಡಿಗ: ಕೊಂಡೆಯರಂ ದುರ್ಜನರಂ ಗಂಡಿಗರಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಸಿಕ್ಷಿಪರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೩-೫೦; 1271); ಮಿಂಡುದಂಡುಗಳರ್ತಿಕಾಱರು ಗಂಡಿಗರು ಗರ್ವಿತರು (ತೊರರಾ. ೫-೫-೧೪). [ಗಂಡ$_3$ + -ಇಗ]

ಗಂಡೀರ (ನಾ). ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ: "ಮೊಗವಾಳ, ಮಂಗರಬಳ್ಳಿ" (ಅಮರ- ಟೀಕೆ). [ಸಂ.]

ಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಆರ್ಪು: ನನ್ನಿಯೊಳಿನ ತನಯಂ ಗಂಡಿನೊಳ್ ಭೀಮಸೇನಂ ಬಲದೊಳ್ ಮದ್ರೇಶಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೪); ಗಂಡಿಲ್ಲದ ಭಟನ ಯುದ್ಧಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೪೯); ಹೊಸ ಗಂಡುವೀರ ಚೈತನ್ಯಗಳು (ವಿಸೀಗೀ. ೫೩-೧೯). ೨. ಬಿರುಸು; ಗಟ್ಟಿ: ಅನ್ನ ಇನ್ನೂ ಗಂಡಾಗಿದೆ; ಇನ್ನೂ ಬೇಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಮರಗಳ ಕೆಚ್ಚು, —ತಿರುಳು, —ಸಾರ: ಅಶೋಕಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ್ದು ಬಿರುಸು (ಕಭಾಗೆ. ೩೬); ಇದರ ಬಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿ, ಚಲ್ಲಿ, ನಡುವಿನ ಗಂಡನ್ನು ತುಂಡುತುಂಡಾಗಿ ಕಡಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಗಂಡಸು; ಪುರುಷ: ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು, ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು ನಡುವೆ ಸುಳಿವಾತ್ಮನು ಗಂಡೂ ಅಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣೂ ಅಲ್ಲ (ದೇದಾವ. ೬೫-೧೩೩); ಒಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡುಗಳನೊಂದಾಗಿಸಬಲ್ಲ ಭಾವಜ್ಞರ ತೋಱು (ಮೋಹತ. ೮-೩೨); ಹೆಣ್ಣು ಏನೂ ಗಳಿಸದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವ ಗಂಡು ಸ್ವಲ್ಪ ಎಣಿಕೆಮಾಡಿ ನೋಡಲಿ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೫೨). ೫. ಶೂರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಎಲವೊ ನೆರೆ ಗಂಡಹೆ ಕಣಾ ನೀ ಮಲೆತು ನಿಂದುದು ಸಾಲದೇ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೩೨). 'ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮದುವೆಯ ವರ: ಎಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ ಗಂಡು ಎಂದರು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩); ಗಂಡಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ (ರೂಢಿ). ೭. ಬಲಭಾಗ; ದಕ್ಷಿಣ: ಗಂಡು ಮೇಲಾಗಿ ಮಲಗಿದನು ವೈದ್ಯನ ಗಂಡ ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೦೯). ೮. (ಆಲಂ) ಯಶಸ್ವಿಯಾದುದು; ಫಲಪ್ರದವಾದುದು: ಹೋದ ಕೆಲಸ ಗಂಡೋ ಹೆಣ್ಣೋ? (ರೂಢಿ).
[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಣ್ಣ; ಕೊಡ, ಕಂಡೆ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಂಡು]

ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ 'ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಕಣೆ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಗಾಣದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕಣೆ, —ಕೊರಡು : (ಕಿ). [ಗಂಡು + ಕಣ್ಣೆ (< ಗಟ್ಟಿ)]

ಗಂಡುಕಾವ್ಯ (ನಾ). ವೀರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಕಾವ್ಯ; ಕೆಚ್ಚಿನ ಸತ್ವವುಳ್ಳ ಕಾವ್ಯ : ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ... ಇಂಥ ಗಂಡುಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದ (ಕನ್ನನು. ೧–೮೪). [ಗಂಡು + ಕಾವ್ಯ]

ಗಂಡುಕಾಳಿಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : (ಮೈಔಗಿ. ೪೮–೯೬೪). [ಗಂಡು + ಕಾಳಿಂಗ (=ಕಾಲಿಂಗ)]

ಗಂಡುಕೂಸು 'ಗಂಡುಗೂಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಕೆಲಸ 'ಗಂಡುಗೆಲಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೇಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಗಂಡುಕೇಪಳ, ಬಂದಿಕ್ಯಾಗಿಡ" (ಮೈಔಗಿ ೫೩–೧೦೬೫). [ಗಂಡು + ಕೇಪಳ (=ಕೇಪಲ)]

ಗಂಡುಕೊಡಲಿ 'ಗಂಡುಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡುಕೊನೆ (ನಾ). ಗಂಡುಕುಡಿ, —ಮಗು : ಒಂದು ಗಂಡುಕೊನೆ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಹೀಗಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ (ಮಾಮರಾ. ೧೨೧). [ಗಂಡು + ಕೊನ್ನೆ]

ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ 'ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಗ 'ಗಂಡಿಗ' ನೋ.

ಗಂಡುಗಂಡ (ನಾ). ಕಠಿನವಾದ ಕೆನ್ನೆ, —ಕಪೋಲ : ಚಂಡ ವಾನರ ಗಂಡುಗಂಡಕೆ ಸಿಡಿಲ್ದುದಾ ಬಂಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೮೧–೯೧). [ಗಂಡು + ಗಂಡ್ಯ]

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ, ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ (ನಾ). ನಿರಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಚ್ಚೆ; ವೀರಗಚ್ಚೆ : ವೀರಪುರುಷರ ಗಂಡುಗಚ್ಚೆಯ ಮೇಲೆ ಅದು ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲವೇಕೆ? (ಇಪ್ಪಕ. ೪೪೩). **ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ** : ಗಂಡುಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸೈಕಲ್ ಹತ್ತಿದರು (ರೂಢಿ).

ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕು = ಸಿದ್ಧವಾಗು; ತಯಾರಾಗು : ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿದಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒನಕೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ಕಳ್ಳಗಂಡಿಯ ಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಕಪಪು. ೨–೭೫); ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ; ಅಷ್ಟೆ ಎಂದ ಕಿಟ್ಟ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೪೧). [ಗಂಡು + ಕಚ್ಚೆ]

ಗಂಡುಗತನ (ನಾ). ೧. ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ; ಸಾಹಸ : ತಾಗಿದವ ದಿರನಿಕ್ಕಿದನು ರಣದಾಗಡಿಗರನು ಯೆಕ್ಕಿದನು ಕೈದಾಗಿಸಿದನನಿಬರಲಿ ಗಂಡುಗತನದ ಗಾಡಿಕೆಯ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೦–೫೧); ಗಂಡುಗತನದ ವೀರ ವರ್ಚಸಕ್ಕೆ ಮೀಸೆವೊತ್ತು (ಮಂತ್ರಶ. ೯೧–೧೦). [ಗಂಡುಗ (< ಗಂಡಿಗ) + –ತನ]

ಗಂಡುಗತ್ತರಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗತ್ತರಿ : ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯಂ ಕೊರಳೊಳು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುಯೇನೆನ್ನುತಿರ್ದಳು (ಕರಿಕ. ೨೩–೪); ಕವೆಗೋಲ ಇರ್ಕುಟಿಯ ದಂಡದ ಗಂಡುಗತ್ತರಿಯ ಕೊಡಲಿಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೯–೨೧). 'ಗಂಡಗತ್ತರಿ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಕತ್ತರ್ಯ]

ಗಂಡುಗರಟ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಒಡೆದಾಗ ಬರುವ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಚಿಪ್ಪು, —ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಭಾಗ : ಕೀಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಗಂಡು ಗರಟಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಮಲೆಮ. ೧೩). [ಗಂಡು + ಕರಟ್ಟ (< ಕರಂಟ)]

ಗಂಡುಗರಣೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು; ಕೆನೆಮೊಸರು : ಗಂಡಗಂಬಲಿಯಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಗರಣೆಯ ನುಂಗಿ ಗಂಡ ಬಂದಾಗ ನರಳುವ ಹೆಣ್ಣನು ಗುಂಡಿಗಿಕ್ಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೫೮). [ಗಂಡು + ಕರಣ್ಣೆ]

ಗಂಡುಗರ್ವ (ನಾ). = ಗಂಡಗರ್ವ : ಗಂಡುಗರ್ವವನೆಮ್ಮೊಡನೆ ಕೋದಂಡದಲಿ ಮೆಱೆ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧–೪೫). [ಗಂಡು + ಗರ್ವ]

ಗಂಡುಗಲಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಿ; ಮಹಾಶೂರ : ಗಂಡುಗಲಿ ಕೋದಂಡ ರುದ್ರನ ಕಂಡು ವಿರಥನ ಮಾಡಿದನು ಮಾರ್ತಾಂಡ ತನಯನ ಗೆಲಿದು ರಣದಲಿ ನೊಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ.೧೩ ಸೂಚನೆ); ಗಂಡುಗಲಿ ರಾವಣಗೆ ಬಿಲ್ಲಿನ ದಂಡೆಯನು ಹಾಯ್ಕಿದಳೆ ನಿಜ ದೋರ್ದಂಡ ದಂಗನೆಯೆನುತ ಗುಹಿಲಿಕ್ಕಿತು ಸತೀನಿವಹ (ತೊರರಾ. ೧–೧೫–೨೫); ಭರಮ ಎಷ್ಟೆಂದರೂ ಗಂಡುಗಲಿ (ಜೀವರಂ. ೨೩). [ಗಂಡು + ಕಲ್ಯ]

ಗಂಡುಗಲಿತನ (ನಾ). ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮ; ಮಹಾಶೌರ್ಯ : ಗಂಡುಗಲಿತನದಿ ಅರಸುಗಳಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೩೮–೭; 1000); ಅಳಲು, ಅಂಜಿಕೆ, ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ, ಯಾವುದೊಂದೂ ನಿಲ್ಲದು ಗಂಡುಗಲಿತನವೊಂದೆ ಉಳಿವುದು (ವಿಜದ. ೧೫). [ಗಂಡುಗಲಿ + –ತನ]

ಗಂಡುಗಾಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡಗಾಡಿ : ಕಂಡಳವಳು ಕಡು ತವಕದೆ ಕುಸುಮ ಕೋದಂಡನ ಪಳಿವ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಗಂಡುಗಾಡಿಯ ನೆರೆರೂಪ ಜಯಂತನ (ಕಂನವಿ. ೯–೧೦೦); ನಳಕೂಬರನಗ್ಗದ ಗಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ]ಗಾಡಿಯ ತಳಿದು ಮನೋಜನೋಜೆಯ ವಿಳಾಸಮನೇಳಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩–೬೦). [ಗಂಡು + ಗಾಡ್ಯ]

ಗಂಡುಗಾರೆ (ನಾ). ಒರಟಾದ ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಕಾರೆಗಿಡ : ಅವಳಿಗೆ ಗಂಡನ ಮನೆಯು ಗಂಡುಗಾರೆ ಮುಳ್ಳಾಗುವುದು (ಕನ್ನಜಾ. ೧೦೯). [ಗಂಡು + ಕಾರ್ಯ]

ಗಂಡುಗಿಡಿಸು 'ಗಂಡುಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಗಿಡು 'ಗಂಡುಗೆಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ (ನಾ). ಕುಂಟಣಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ತಲೆಹಿಡುಕ : ಜೂಜಿನಕಟ್ಟೆ ಕಳ್ಳಂಗಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಳುತ್ತಿದ್ದ ನೀನು ಗಂಡುಗುಂಟಣಿ ಮಾತ್ರ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೪೬–೧೪). [ಗಂಡು + ಕುಂಟಣಿ]

ಗಂಡುಗುಂದು (ನಾ). ಗಂಡುಗೆಡುವಿಕೆ; ಪೌರುಷಹೀನತೆ : ಗಂಡು ಗುಂದಿನ ಬೀತ ಬಿರುದಿನ ತೊಂಡುಗೇಡಿನ ಜಯದ ಜಾರಿನ ಖಂಡ ಶೌರ್ಯದ ಧೀರರಿದ್ದುದು ನೃಪನ ಬಳಸಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೩–೪೬). [ಗಂಡು + ಕುಂದ್ಯು]

ಗಂಡುಗುಡಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೊನೆ : ತೊಂಡನೂರಿನಿಂದಯೆಡೆಗೊಂಡು ತೊಡಗಿಯೆ ಪಿಡಿದು ಗಂಡುಗುಡಿಯನೂ ಕೊಂದ ಹೆಂಡಗಂಡಿ ಮೂಳಿ (ಕರಿಕ. ೧೨೫–೩). [ಗಂಡು + ಕುಡ್ಯ]

ಗಂಡುಗುಣ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಗುಣ; ಶೌರ್ಯದ ಗುಣ : ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಂಡುಗುಣವುಳ್ಳವನು; ಪೌರುಷಶಾಲಿ (Man ಇಂಕನಿ). [ಗಂಡು + ಗುಣ್ಯ]

ಗಂಡುಗುವರ (ನಾ). = ಗಂಡುಮಗು : ವಿಲಾಸವತಿಗೆ ಗಂಡುಗುವರ ನಾಗಲಾಗಿ, ಆ ವಾರ್ತೆ ಹೇಳಿದವರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ವಚಕಾ. ೬). [ಗಂಡು + ಕುವರ]

ಗಂಡುಗೂಸು, ಗಂಡಗೂಸು, ಗಂಡುಕೂಸು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಮಗು : ಮುನೀಂದ್ರನಿಂದ್ರಿಯದೊಳೊಗೆದ ಪೆಣ್ಗೂಸುಮಂ ಗಂಡು ಗೂಸುಮನವಱ ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ದಿವ್ಯಶರಾಸನಶರಂಗಳುಮಂ ಕಂಡು ಕೊಂಡುಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨–೩೩ ವ); ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಗಂಡುಗೂಸು ಪುಟ್ಟಿದಪುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪–೧೮); ಕೇಳ್ದನು ಗಂಡುಗೂಸಿನ ಜನನ ಸ್ಥಿತಿಯನು (ಮೋಹತ. ೧೭–೩೧). ೨. ಪುರುಷ; ಗಂಡಸು : "ಮಾನವಂ... ಮನುಜಂ ಗಂಡುಗೂಸಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬–೧).

ಗಂಡಗೊಸು : ೧. ಆತನ ಪೆಣ್ಣಕಿ ಹುಕ್ಕಬೈಗೆ ನಾಡ ಗಣ್ಣಗೂಸನುವೆತ್ತ ಮಗಂ ಜೀಯಸಸಂತನಂ ಕಲ್ಲನಜಿಸಿದ (ಎಳ. VII, ೨೫೦. ೧೯೫–೬ ; 1007). ೨. ಗೆತ್ತ ಮಿಸಿಸೆದುಲ್ಲದ ಗಂಡಗೂಸುವಂ ತೂಬರಮೆಂಬುದು (ಜಕಾಯು. ೪೬–೧೨೬) ; ಗೌಡೊಕ್ಕೊಲನೆರವಿಗಳ್ ಗಂಡಗೂಸು ಹೆಂಗುಸೆಂದೆ ಮಾಸಿಸವನ್ನುಂ ದೇವರಾಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಇ. V, ೨೦–೭ ; 1161). **ಗೆಂಡುಕೂಸು** : ೧. ನಮ್ಮ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿತು (ಠಾಡಿ). [ಗಂಡು + ಕೂಸು]

ಗಂಡುಗೂಸುತನ (ನಾ). ವೌರುಷ ; ಶೌರ್ಯ : ಪೆಜ್ಜುಯ್ಯಲಾರಯ್ಯದೋಸರಂಪುದೆನ್ನ ಗಂಡುಗೂಸುತನಕ್ಕೆ ಪಸುಗೆಯಲ್ಲೆಂದು (ಹರಿವಂ. ೪–೬೬೨). [ಗಂಡುಗೂಸು + –ತನ]

ಗಂಡುಗೆಡಿಸು, ಗಂಡುಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದಿಸು ; ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಸೊಕ್ಕುಮುರಿ : ಮುಳಿದು ಛಡಿಸಲ ಗಂಡುಗೆಡಿಸುವರ್ಲ್ಲಿ ಕಾರಿವನಿಳದ ಸಭಟರಿರಲಿ (ಕಬ್ಬಾಳ. ೧೦–೧೪) ; ಗಂಡುಗೆಡಿಸಿದಂತು ಸಳಲುಮಹಾವಸ್ಥೆಯ್ದರರ (ಶಾಖಾ. ೧೦–೨–೪೬). **ಗಂಡುಗಿಡಿಸು** : (ಪ್ರಭೃ). [ಗಂಡು + ಕೆಡಿಸು]

ಗಂಡುಗೆಡು, ಗಂಡುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮ ಕುಗ್ಗು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ನಿರ್ವೀರ್ಯವಾಗು : ಕೆತ್ತರ ಕಾರಿ ರಾವಣ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟನು (ಶಾಖಾ. ೩–೩೧) ; ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬಲಿಪೊಟ್ಟು ಬೃಹನ್ನಲೆಯಾಗಿದ್ದ ಅವಸರವು ಕಾಪಪೋ ತನ್ನ ಪಾಪವೊ (ಭಾಮಿನಿ. ೪೪). **ಗಂಡುಗಿಡು** : ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಲಂ ಕುರುಲ್ಪಡಿಸಿ ತಿಱಿಪಿಸಿ ಬಾಯಿನಿ ಬಿಟ್ಟುದಂದು ಗಂಡುಡಿಯುಡಿ ಗಂಡುಗಿಟ್ಟುದು ನೆಗಳ್ತಿಯ ಗಾಂದಿವಮಂ ತಗುಳ್ದು ಜೀಪೊಡೆಯೆ ಸಿಡಿಲ್ ಸಿಡಿಲ್ದು ಪೊಡೆವಂತೆವೊಲಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೧೧೧) ; ವಸುಧೀಶಂ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಡಾಗಿದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪–೨೦೬) ; ಗಜದೊಡ್ಡು ಗಂಡುಗೆಟ್ಟು ಬೆಗೆಡಿಟ್ಟು ಬಲ್ಲಿದೊಡಿಯುಂ (ನಿರಂ. ೬–೬೬ ವ). [ಗಂಡು + ಕೆಡು,]

ಗಂಡುಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ವೌರುಷವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಜಂಬಕೊಚ್ಚು: ಎನಗರ್ಜುಜಠರಿಂದಂ ಗಂಡುಗೆಡೆ [ಕಾಶಾಂ. ಡ]ದೊರ್ವರಂ ದೇವ ಕಕ್ಕಕ್ಕ ಸಾಧಸ ಸಮ್ಮೋಹನದಿಂದಮೆನ್ನ ಮಗಳಂ ಬಲ್ಪಾಳ್ದನಂಗೆಯ್ದುವ . . . . ಕೈಕೊಂಡು ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೪೨). [ಗಂಡು + ಕೆಡೆ,]

ಗಂಡುಗೆದಱು (ಕ್ರಿ). ವೌರುಷವನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊ ; ಪರಾಕ್ರಮದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡು : ಒಂದಕ್ಕೊಂಬತ್ತ ನುಡಿದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಜಸಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿ ಮುಡುಹಿಕ್ಕಿ (ಜಪಪ. ೪೪೭) ; ತನ್ಸಾಳ್ದನ ಭುಜಬಲಪ್ರತಾಪ ಲೇಪಮನಿ ಗಂಡುಗೆದಱಿದಂ ದಂಡನಿಗೆ ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ದೂತನ ಮಾತಿಂಗೆ (ಜಪಂಪ. ೧೩–೪೪ ವ) ; ಗಂಡುಗೆದಱಿದ ರೋಷಪಿಶಿಪಿ ಹುರಿಗೊಂಡುದಕ್ಷಿಗಳಲಿ ವ್ಯಕೋದರ ಕೊಂಡನೇ ತಬ್ಬೇನಿಸುತಪಂದಿದ್ದನಾ ರಾಮ (ಕುಮ್ಮಾಗ. ೪–೨೨). [ಗಂಡು + ಕೆದಱು (< ಕೆದಱ್)]

ಗಂಡುಗೆಯ[1] (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು ; ಸಾಹಸಮೆರೆ; ಧೈರ್ಯಮಾಡು : ಎಳ್ಕುಮಿಪರ ಪುಲ್ಲಗಳಿಲ್ಲಿಯೆ ಮಗ್ಗಿಸು ಗಂಡು ಗೆಯ್ದು ಪೋಪೆಳ್ಕಲವರಿಯುಂ ತಿದಿ (ಗಕಾಂ. ೭೪). [ಗಂಡು + ಕೆಯ್,]

ಗಂಡುಗೆಲಸ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ನಾ). ೧ "ಉತ್ತಮ ಕಾರ್ಯ; ಮೇಲ್ಮರದ ಕಾರ್ಯ" (ಅಜಂನಾ). ೨. "ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ" (ಅಜಂನಾ).

ಗಂಡುಕೆಲಸ : ೩. ಪರಾಕ್ರಮದ ಕೆಲಸ, —ಕಾರ್ಯ : ಪೌರುಷಂ . . . ಗಂಡುಸುತನ, ಗಂಡುಕೆಲಸ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೭). [ಗಂಡು + ಕೆಲಸ]

ಗಂಡುಗೆಲೆ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ಪದುಮದೇವಂ ಗಂಡುಗೆಲೆವೃಕ್ಷಪರ್ಜನಂತೆದಂ ನಾಳೆ ಭೂಮಂಡಲೇಶಂಗಱುಪಿ (ಪದ್ಮಣಿ. ೬–೩). [ಗಂಡು + ಕೆಲೆ]

ಗಂಡುಗೊಡಲಿ 'ಗಂಡುಗೊಡಲಿ' ನೋ.

ಗಂಡುಗೊಳ್, ಗಂಡುಗೊಳ್ವು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಪಡೆ; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು; ದಿಟ್ಟನಾಗು : ಗಂಡುಗೊಂಡುಗಿಬಗಾಡಿ ಮಾರ್ಮಲೆತ ವೀರ ಕಿರಾತರನೊಳ್ಳಿಲಿಕ್ಕಿ (ಕಾ ಪ ಪೀ. ೫–೧೧೬). **ಗಂಡುಗೊಳ್ವು** : "ಕೂರನಾಗು ; ಧೈರ್ಯಗೊಳ್ಳು ; ಉದ್ರೇಕ ಗೊಳ್ಳು" (ಅಜಂನಾ). "ಸಾಹಸಮಾಡು" (ಕಸ್ತೂ.ಕೋ. ೨೮೩).

[ಗಂಡು + ಕೊಳ್,]

ಗಂಡುಗೊಳ್ಳು 'ಗಂಡುಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆ, ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡು ; ಗಂಡುಕೊಕಿಲ ; ಪುಂಸ್ಕೋಕಿಲ : ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಯು ತಂಡಮುಂ ತೊಂಡುಗಿಳಿಯು ಏಂಡುಂ ಮುಂಪಮಯಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬–೧೫೯ ವ) ; ತಂಡತಂಡದಿಂ ಕೂಗುವ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳಂ (ನಿರಂ. ೬–೧೦೬ ವ) ; ನಿಳಿನಿಡು ನುಡಿಗಳಂ ಬರಿಸುತ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳ ಸರಂಗಳಂ ಕಿರ್ದುರಿಂ (ಜಿಪು. ೧೧–೪೦). **ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ** : ಪಂಜರದ ಗಂಡು ಕೋಗಿಲೆಗಳ್ಗೆ ಜೂಪಾಂಕುರದ ಕುಟುಳಕನಿಕ್ಕುಲುಂ . . . ಪೆಟ್ಟ ಮನೋ ಹರಾಲಾಪಂಗಳಂ ಕೇಳುತ್ತಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೩). [ಗಂಡು+ಕೋಗಿಲೆ]

ಗಂಡುಜಂಭೆ (ನಾ). ಗಂಡುಸಿನ ಅಹಂಕಾರ, —ಗರ್ವ : "ಬಸ್ಸನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುವುವಾದರೆ ನಿನ್ನ ಆಳ್ಮಕಂತರವಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಗಂಡುಜಂಭದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ (ಮೋಡಂ. ೬೭). [ಗಂಡು + ಜಂಭ]

ಗಂಡುಜನ (ನಾ). ಗಂಡಸರು ; ಪುರುಷವರ್ಗ : ಜಡಜಕುಟ್ಟಲ ಕುಜಾನ್ವಿತೆ ನಿನ್ನ ಕಂಡಡೆ ಬಿಡಲಾರ್ಪರೆ ಗಂಡುಜನರು (ಮೋಹಪ. ೧೦–೨೬). [ಗಂಡು + ಜನ]

ಗಂಡುಜನ್ಮ (ನಾ). = ಗಂಡುಜಾತಿ : ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ವೀರಿಯೇ ನೀಡು ತಿರಸ್ಕೆಳಲು ಕಟ್ಟೆ ಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೬೦). [ಗಂಡು + ಜನ್ಮ,]

ಗಂಡುಜಾತಿ (ನಾ). ಪುರುಷಜಾತಿ, —ವರ್ಗ : "ಹೆಣ್ಣುಜಾತಿ" ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಜಾತಿ]

ಗಂಡುಜೋಹ (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪ ; ಪುರುಷವೇಷ : ಇವದಿರು ಗಂಡುಜೋಹದ ಗರುವ ಸೂಳೆಯರು (ಕುಮ್ಮಾಬ್ರೂ. ೧೯–೨೪) ; ಗಂಡುಜೋಹದ ಸೂಳೆಮರ್ (ಜಿಪು. ೪೬–೨೫).

[ಗಂಡು + ಜೋಹ (< ಜೋಹ)]

ಗಂಡುಡಿಗೆ 'ಗಂಡುಡುಗೆ' ನೋ.

ಗಂಡುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ವೌರುಷ ಉಡುಗು ; ಶೌರ್ಯಗುಂದು ; ದುರ್ಬಲವಾಗು : ಗಾಡಿಗೆಟ್ಟು ಗಂಡುಡುಗಿದರ ದೇವರ್ಕಳನಲ್ಲಿ ಕರೆದು (ನಿರಂ. ೬–೬೯ ವ) ; ಜೈನರೆಲ್ಲಂ ಗಂಡುಡುಗಿ ಬಿಗುತ್ತರ ಮಣಿದರಾದ್ಯರೆ ಕಥೆಯಂ ಕೊಂಡು ಕೊನೆವರಂತು (ಸ್ವಪ್ನವಿ. ೩೬–೫೮).

[ಗಂಡು + ಉಡುಗು,]

ಗಂಡುಡುಗೆ, ಗಂಡುಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ವೇಷ ; ಪುರುಷ ವೇಷ: ಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟಾವಳಿಯಗಂಡುಡು[ಪಾಶಾಂ. ಡ]ಗೆಯೊಳಮಿಸು ಪಸದ ನಂಗೆಯ್ದು (ಜಗಪ. ೪–೧೦೩) ; ಹುಡುಗಿಯೆಬ್ಬುಳಿಗೆ ಗಂಡುಡುಗೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಳಳಹು. ೨). **ಗೆಂಡುಡಿಗೆ** : ೨. ವೀರನ ಉಡುಗೆ; ವೀರಗಾಸೆ : ಆಗಳ್ ಗಂಡುಡಿಗೆಯುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಣಲಂ (ಕಮದ. ೨೩೮ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆಯಲಿ ಹೊನ್ನಾಯುಗದ ಹೊಳೆ ಳಕಾಯಿಸಿ ಮೊನೆಮಗುಚಿ . . . ಆಹವಕ್ಕನುವಾದನಭಮನ್ನು (ಕುಮ್ಮಾಬ್ರೂ. ೪–೪೯) ; ಬಿಗಿದ ಗಂಡುಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಂಕಾ ಳಯ್ಕೊಳು (ಕುಕಾಸಾಂ. ೧೯–೨೯).

[ಗಂಡು + ಉಡುಗೆ]

ಗಂಡುಡೆ (ನಾ). = ಗಂಡುಡುಗೆ ೨: ಬಾಹುಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿ ಕಲಿಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಗಂಡುಡೆಯುಮನುಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೩ವ).
[ಗಂಡು + ಉಡ್ಡೆ]

ಗಂಡುಡೆಯುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡು; ಪುರುಷನ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕು. ೨. ವೀರಗಾಸೆ ಹಾಕು: ಬಿಡೆ ಪಿಣಿಲಂ ಕುರುಧ್ವಜಿನಿ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಾಯನೆ ಬಿಟ್ಟುದಂದು ಗಂಡುಡೆಯುಡೆ ಗಂಡುಗೆಟ್ಟುದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧); ಗಂಡುಡೆಯುಟ್ಟು ಕೈದುವಿಡಿದುಮ್ಮಳಮಂ ನಿನಗುಂಟುಮೂಟ್ಟ ಬಲ್ಗಂಡಿನ ದೇವಮಾನವ ವಿಯಚ್ಚರರೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೫೮); ಒಕ್ಕ ಸೆಱಂಗಿನಿಂ ಮೊಲೆಯ ಗಾಳಿಸಿ ಗಂಡುಡೆಯುಟ್ಟು ಸಜ್ಜು ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೦).
[ಗಂಡುಡೆ + ಉಡು$_1$]

ಗಂಡುತನ (ನಾ). ಪೌರುಷ; ಪರಾಕ್ರಮ; ಶೌರ್ಯ: ಅಱುವೆಸದೊಳ್ನಂಟನೆಡಱೊಳೂರಱಿವಿನೊಳಂ ತಱಿಸಂದು ಗಂಡುತನಮನೆ ನೆಱಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಷಂಢಂ (ಗದಾಯು. ೨-೨೪); ನಿನ್ನ ಗಂಡುತನದ ಪುರುಳಂ ಕಂಡೆನ್ನ ತಂಗಿಯರ್ ಕರುಳಂ ಪಿಡಿದು ನಗೆಯೊಳ್ ಪೊರಱುತ್ತಮಿರ್ದರ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೪); ಗಂಡುತನ ವೇನಾಯ್ತು ಹೇಳೆಲೆ ಭಂಡ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೧-೫೧); ಗಂಡುತನಕೇಸೋಸೊನ್ನಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತುಮೂರುಕೋಟಿ (ಗರಿ. ೫೧-೧); ವಿರುದ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಗೆಲ್ಲುವ ಗಂಡುತನವನ್ನು ಮೆರೆಯದೆ (ಹಂಗೀತೆ. ೮೪). [ಗಂಡು + -ತನ]

ಗಂಡುತುರುಚೆ 'ಗಂಡುದುಱುಚೆ' ನೋ.

ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗ (ನಾ). ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ: ಎನಗಮರರೆಲ್ಲರು ಗಂಡುತೊತ್ತಿಗರೈಸೆ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೧೨). [ಗಂಡು + ತೊತ್ತಿಗ]

ಗಂಡುತೊರೆ 'ಗಂಡುದೊಱೆ' ನೋ.

ಗಂಡುದುಱುಚೆ, ಗಂಡುತುರುಚೆ (ನಾ). ತುರುಚೆ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ:- ಗಂಡುದುಱುಚೆ . . . ಶುಂಠಿ ಇವರ ಕಷಾಯವನಾದರೂ ಕೊಡಿಸಲು ವಾತಜ್ವರಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೫೮). **ಗಂಡುತುರುಚೆ**: ಗಂಡುತುರುಚೇಬೇರು, ಅಮರದವಳ್ಳಿ, ಕೊಡನಾರಿಗೆಡ್ಡೆ ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತಜ್ವರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಕವೈ. ೬೬).
[ಗಂಡು + ತುಱುಚೆ]

ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ 'ಗಂಡುದೊಟ್ತಾಳ್' ನೋ.

ಗಂಡುದೊತ್ತು 'ಗಂಡುದೊಟ್ತು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಳ್ತು 'ಗಂಡುದೊಟ್ತು' ನೋ.

ಗಂಡುದೊಱೆ, ಗಂಡುತೊರೆ (ನಾ). ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ನದಿ; ಗಂಡುಹೊಳೆ; ನದ: "ಭಿದ್ಯಃ, ಉದ್ಯಃ, ನದಃ —ಈ ೩ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೪); "ನದ್ಯಮುದ್ಯಮೆನೆ ಭೇದ್ಯಮೆನೆ ಗಂಡುದೊಱೆ" (ಮಂಗರಾ ೧೨೨-೧೦). **ಗಂಡುತೊರೆ**: (ಕ). 'ಗಂಡುಹೊಳೆ' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ತೊಱ್ಱೆ]

ಗಂಡುದೊಟ್ತಾಳ್, ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡಾಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ಈಕೆಗಳನಂಗ ಕ್ರೀಡೆಯೊಳ್ ಮಚ್ಚಿದಂದಾರಂ ದಂಡಿಸರಾರನಂಡಲೆಯರಾರಂ ಗಂಡುದೊಟ್ತಾಳರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೫೫). **ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್**: ಕದಪಂ ಪೊಯ್ವನ್ನುದರ್ಕ್ಕೇಗೊಳಿಸಿ ತಿವುಳನಂ ಗಣ್ಡುದೊತ್ತಾಳ್ದಂ (ಮೈ ಆ ರಿ. ೧೯೨೯. ೬೫-೧೮; 1024); ಅವಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕ್ಕೆಳಸುವನವನಂ ಗಂಡುದೊತ್ತಾಳ್ವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫೬).
[ಗಂಡುದೊಟ್ತು + ಆಳ್$_1$]

ಗಂಡುದೊಟ್ತು, ಗಂಡುದೊತ್ತು, ಗಂಡುದೊಳ್ತು (ನಾ). ೧. ಗಂಡಾಳು; ಸೇವಕ; ದಾಸ: ಎನಗೂ ಜೂದಿನೊಳಗ್ರಜಾನುಜ ಸಮೇತಂ ಗಂಡುದೊಟ್ತಾಗಿ ಕಾನನದೊಳ್ ವಲ್ಕಲಧಾರಿಯಾಗಿ ಹರನೊಳ್ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮಂ ಬೇಡೆ (ಗದಾಯು. ೩-೨೯); ಇನಲಗ್ನಾಂಶ ಪತೀಂದು ಜೀವರೆನಿಪಾ ನಾಲ್ಕುಂ ಗ್ರಹಂ ನೀಚಶತ್ರುನಿವಾಸಂಗಳೊಳಾ . . . ಇರಲ್ ಬೆಸಲೆಗೊಂಡರ್ ಗಂಡನುಂ ಗಂಡುದೊಟ್ತಿನಿಕುಂ (ಜಾತತಿ. ೨೧-೨೧). **ಗಂಡುದೊತ್ತು**: ೧. ಈಗಳು ಹತ್ತೆಂಟು ಹರೆಯದ ಗಂಡುದೊತ್ತಾದೆ ಏಳೇಳು (ನಂಬಿರ. ೬-೯೫); ಭಂಡರೀ ಭೂಮಿಪರು ದ್ರುಪದನ ಗಂಡುದೊತ್ತಿರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೪-೧೬); ನಾನು ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ತುಂಗಭ. ೯೧); ನಾನು ನಿನ್ನ ಗಂಡುದೊತ್ತು (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೧೩೬). **ಗಂಡುದೊಳ್ತು**: ೧. ಪೆಂಡಿರ ಪೆಸರ ಪಿಡಿಯದಿರ್ಪ ಯತಿಗಳ ತಂಡವ ಪಿಡಿದು ತಂದಿರದೆ ಗಂಡುದೊಳ್ತಾಗಿಪ ಮದನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೩-೧೪). ೨. "ಖೋಜೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಗಂಡು + ತೊಟ್ತು]

ಗಂಡುದೋಱು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಅರಿಯಂಗುರ್ಕ್ಕುಡಿ ಬಲ್ಲಿದಂಗೆ ಘಟಸರ್ಪಂ ಗಂಡುದೋರ್ಪಂಗೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೫೧-೪೨; 1042); ಮಾಳಿಗೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಸೀತೆನೆಯಂ ತಿಂಬಮಗನಂ ಕೊಂದು ಗಂಡುದೋಱುವ . . . ಕಟ್ಟೆಗ್ಗರಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೬೨).
[ಗಂಡು + ತೋಱು$_1$]

ಗಂಡುನಡಿಗೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನದ ಹೆಜ್ಜೆ; ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಡೆಯುವಿಕೆ: ಕವಿ ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಉದ್ದಂಡ ಷಟ್ಪದಿಯ ಗಂಡುನಡಿಗೆ ವೀರಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಉಚಿತ (ಪರಿಶೀ. ೬೧). 'ಹೆಣ್ಣುನಡಿಗೆ' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ನಡಿಗೆ (< ನಡಗೆ)]

ಗಂಡುನರ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಮಾನವ: ಮೋಹಂಗೊಂಡು ಪುಂಡರಕ್ಕಸಪುರಿಗೆ ಗಂಡುನರರು ಬರುವುದೆಂತು (ಸೌಗಂಧಿ. ೯೦-೧೦).
[ಗಂಡು + ನರ್ಕ]

ಗಂಡುನವಿಲು (ನಾ). ಗಂಡುಜಾತಿಯ ನವಿಲು; ಮಯೂರ; ಸೋಗೆ: "ಸೋಗೆಯೆನಲ್ ಗಂಡುನವಿಲು" (ಚತುನಿ. ೯೧).
[ಗಂಡು + ನವಿಲು (< ನವಿಲ್)]

ಗಂಡುನಾಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಕ). [?]

ಗಂಡುನೆರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. "ಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗು; ಸಾಹಸಗೂಡು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೨. ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಪ್ರೀತಿವಟ್ಟುನಡಪುತ್ತಿರ್ಪುದುಮದು ಗಂಡುನೆರೆದುಕೊಂಡು ತುಡುಗುಣಿಯಾಗಿ ಭಾಂಡ ಸಂಕರಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೬೦-೧೯). [ಗಂಡು + ನೆರೆ$_1$]

ಗಂಡುಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗಂಡುಗಿಳಿ, —ಶುಕ: ಗಂಡುಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೇಳ್ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೭೧).
[ಗಂಡು + ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ]

ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ (ನಾ). ಕೇವಲ ಗಂಡಸರಿರುವ ಮನೆ: ಮುದುಕಿ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಆ ಮನೆ ಕೇವಲ ಗಂಡುಪಾಳ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಡು + ಪಾಳ್ಯ (< ಪಾಳೆಯ)]

ಗಂಡುಪಿಂಡ (ನಾ). ಗಂಡುಪಿಳ್ಳೆ; ಪುರುಷ: ಅದರ ವಿತರಣೆಯ ಕಾಮಗಿರಿಯನ್ನು ಆ ಆ ಮನೆಗಳ ಗಂಡುಪಿಂಡಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು (ದೀಪಹ. II, ೧). [ಗಂಡು + ಪಿಂಡ]

ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿ (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪದ ಬೊಂಬೆ: ಚಿತ್ತೈಸು ಮದನ ಮೋಹಿನಿ ಚೆಲುವಿನ ಕರುವೆತ್ತಿಹ ಗಂಡುಪುತ್ತಳಿಯ ಬಿತ್ತರವಡೆದೀ ಪಟ್ಟಣದೊಳಗೊರ್ವನುತ್ತಮನಾಯಕನಿಹನು (ಕಂನವಿ. ೯-೪೫).
[ಗಂಡು + ಪುತ್ತಳಿ (< ಪುತ್ತಳಿ)]

ಗಂಡುಪೋರ (ನಾ). = ಗಂಡುಕೂಸು: ರಾಮಿಯ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ . . . ಅವಳ ಗಂಡುಪೋರನಲ್ಲದೇ ಇನ್ನೇನೂ ಕಾಣುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೩).
[ಗಂಡು + ಪೋರ]

ಗಂಡುಬತ್ತ (ನಾ). ಬತ್ತದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜ; ಹುಲ್ಲುಬೀಜ: ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಗಂಡುಬತ್ತ ಸೇರಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಬತ್ತ]

ಗಂಡುಬಿಡಾರ (ನಾ). = ಗಂಡುಪಾಳ್ಯ. [ಗಂಡು + ಬಿಡಾರ]

ಗಂಡುಬಿದಿರು, ಗಂಡುಬಿದುರು (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಿದಿರು; ಬಲವಾದ ಬೊಂಬು: ಬಿದಿಯ ಮೆಳೆಯಲಿ ಗಂಡುಬಿದಿರಾಗು (ಹೆಬ್ಬೆರ. ೪-೧೩); ಗಂಡುಬಿದಿರಿನ ಬಡಿಗೆಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೫). **ಗಂಡುಬಿದುರು**: "ಗಂಡುಬಿದುರು, ಕಿರಿಬಿದಿರು" (ಮೈಔಗಿ. ೨೯-೫೬೭). [ಗಂಡು + ಬಿದಿರ್ಯು (< ಬಿದಿರ್ಯ್)]

ಗಂಡುಬಿದುರು 'ಗಂಡುಬಿದಿರು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀಡು 'ಗಂಡುವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಡುಬೀರನಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗಂಡುಬೀರನ ಗಿಡ, ಗಂಡುಕರೀತುಂಬೆ, ಮೊಗಬೀರಚೆಟ್ಟು" (ಮೈಔಗಿ. ೬-೧೧೭).
[ಗಂಡುಬೀರ್ಯ + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಗಂಡುಬೀರಿ, ಗಂಡಬೀರಿ (ನಾ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ತೋರುವವಳು; ಹೆಣ್ಣುತನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವ್ಯವಹರಿಸುವವಳು: ಗಂಡುಬೀರಿ, ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತ ಗುಂಡನು ನಿಂತಲ್ಲಿಂದ ಕದಲಲಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೧೮೫); ಗಂಡುಬೀರಿಯರ ಮಾತಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಗಂಡುಜನ್ಮದ ಮೇಲೆಯೇ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಚ್ಚೆಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರ ದಂಡ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು (ಭೂಮಿತಾ. ೭೦); ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅವಳನ್ನು ಗಂಡುಬೀರಿ, ಅಮೆಜಾನ್ ಎಂದು ಕರೆದುದೂ ಉಂಟು (ಆಲಹೂ. ೩೬). **ಗಂಡಬೀರಿ**: ಗಂಡಬೀರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಸಂತರಾಯನಿಗೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಆದರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯಿ. ೬೧); ಗಂಡಬೀರಿ, ಸುಮ್ಮಗ ದಾರೀಹಿಡಿದು ಹೋಗು (ದಾಸಹು. ೧). [ಗಂಡು + ಬೀರ + -ಇ]

ಗಂಡುಬೀರಿತನ (ನಾ). ಗಂಡುಬೀರಿಯ ವರ್ತನೆ; ಅತಿದಿಟ್ಟತನ: ಆಗಾಗ ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಗಂಡುಬೀರಿತನ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೧೩೪).
[ಗಂಡುಬೀರಿ + -ತನ]

ಗಂಡುಬೆಸ 'ಗಂಡುವೆಸ' ನೋ.

ಗಂಡುಭಾಷೆ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಭಾಷೆ; ವೀರ್ಯವತ್ತಾದ ನುಡಿ: ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಕವಿಗಳು ಗಂಡುಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಭಾಷೆ]

ಗಂಡುಭೂಮಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ನಾಡು; ವೀರರ ಬೀಡು; ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು: ಚಿತ್ರದುರ್ಗವು ಬಹಳ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೪); ಮಹಾವೀರ ಪರಶುರಾಮನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಗಂಡುಭೂಮಿಯಲ್ಲವೇ ಈ ಕರ್ಣಾಟಕ (ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾ. ೩). [ಗಂಡು + ಭೂಮಿ]

ಗಂಡುಮಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಡುಕೂಸು; ಪುತ್ರ: ನವಮಾಸಂ ನೆಜಿಪುದುಮೆನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಱಲೊಡಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೮೭-೫); ನೆಜಿ ಗಂಡುಮಗನೆನಗಾದರೆ ಮೇಲುದ ಮಜಿಮಾಡಿ ಕೊಂಡಮರ್ದಪ್ಪಿ ಹೆಜಿಹಿಂಗದೆ ನೋಡಿ ನುಡಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೪); ಗಂಡುಮಗನಾದನಮ್ಮಾ ಕಂಜನೇತ್ರಿಗೆ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯-೭). ೨. ಸೇವಕ; ಗಂಡಾಳು: ಇಂದು ಗಂಡುಮಗ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಡು + ಮಗ]

ಗಂಡುಮಗು (ನಾ).=ಗಂಡುಮಗ ೧.: ಗಂಡುಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮುಂಡೆಯ ಮನಸ್ಸು ಗುಂಡಿಗಿಂತ ಗಟ್ಟಿ (ಗಾದೆ). 'ಹೆಣ್ಣುಮಗು' ಪರಾ.
[ಗಂಡು + ಮಗು]

ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಿರುಪು, —ಮರಸುತ್ತು: ಆ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಒಂದು ಕೊಳವೆ ಹಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ತುದಿಗೆ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಮಲಸೂತ್ರದ ಪೇಚುಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೨).
[ಗಂಡು + ಮಲಸೂತ್ರ]

ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಂಡುಪ್ರಾಣಿ; ಗಂಡುಶಿಶು: ಚಾಟಕೈರ-ಗುಬ್ಬಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡುಮಱಿ (ನಾಚಿರಾ. ೬); ಗಂಡುಮಱಿ ಗುಹ್ಯದಲಿ ಸಂಗವಕೊಂಡು ಸಾವಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೬-೮೬).
[ಗಂಡು + ಮಱಿ]

ಗಂಡುಮಿಗು (ಕ್ರಿ). ಪೌರುಷ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಬಹಳವಾಗಿ ಸೊಕ್ಕು: ಗಂಡುಮಿಕ್ಕುಪತಾಪಿಸುವುದುದ್ದಂಡಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಸಾಕಿದ ಗಂಡನೋ ನೀನೀಗಳೋಹಿಯೊ ಬೊಜಗನೊ (ಬಸವು. ೪೦-೩೪); ಅಕ್ಕಜಿಂದಂ ಸಾಕಲಾಗಿ ಪಿರಿದುಂ ಗಂಡುಮಿಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಱಿಯದೇ ಮೇಲುತಾಗಂ ನೋಡದುಕ್ಕು ಸೊಕ್ಕಿಂ ಬೆಳೆದು ಜವ್ವನಂ ಬಡೆದು ಜೂದುಂಗಾಱನಾದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಮಕೌ. ೧೦-೮). [ಗಂಡು + ಮಿಗು$_1$]

ಗಂಡುಮೀರು (ಕ್ರಿ). ಉದ್ಧಟನಾಗು; ಹತೋಟಿಮೀರು: ಹಾಗಾದರ ಹೊಲೇರ ಗಂಡುಮೀರಿದರನ್ನು (ಹೊಸಂಸಾ. ೩೬-೯).
[ಗಂಡು + ಮೀರು$_1$ (< ಮೀಱು)]

ಗಂಡುಮೆಟ್ಟು (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳ ಭೂಮಿ; ಕೆಚ್ಚಿನ ನೆಲ: ಕರ್ನಾಟಕದ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಿನ ಸ್ಥಲವಾದ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ (ಕನ್ನನು ೧-೧೬೦); ಕನ್ನಡಿಗರ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಾದ ಕಮ್ಮಟದುರ್ಗ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೭೧).
[ಗಂಡು + ಮೆಟ್ಟು$_2$]

ಗಂಡುಮೇಳಿಗ (ನಾ). ವಿಟ: ಗಂಡುಮೇಳಿಗರ ಕೈ ಬೆಮರೊಂದದ ಸೂಳೆಮೇಳಂ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೫೫).
[ಗಂಡು + ಮೇಳಿಗ]

ಗಂಡುರಾಮೆ, ಗಂಡರಾಮಿ (ನಾ). = ಗಂಡುಬೀರಿ: ಮಗಳು 'ಗಂಡುರಾಮೆ'ಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ವಿಚಾರಿಸತೊಡಗಿದರು (ರಂಗರೋ. ೧೮೭); ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವ ಗಂಡುರಾಮೆಗಳ ಗುಂಪು (ಜೀದಾನ. ೨೪); ತಾನು ಕೇವಲ ಗಂಡುರಾಮೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದೆ (ಚೀನಬಾ. ೧೩೫). **ಗಂಡರಾಮಿ**: ಯಾವಾಗಲೂ ಗಂಡರಾಮಿಯಂತೆ ಪುರುಷರೊಡನೆ . . . ಆಕೆಯ ಕಾಲಕ್ಷೇಪ (ಕುಮುದಿ. ೧೨೬); ನಾಚಿಗಿ ಬಿಟ್ಟ ನಿಂತೆ ಗಂಡರಾಮಿ ಹಾಂಗ (ನಡುಮ. ೧೦೩); ಎಲ್ಲಾರೂ ಅಂಬೋಹಾಂಗ ನೀ ಗಂಡರಾಮಿನ ಖರೆ ನೋಡು (ಅಮನಿ. ೨೨).
[ಗಂಡು + ರಾಮೆ]

ಗಂಡುರೂಪು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ರೂಪು; ಪುರುಷಾಕಾರ: ಪುಟ್ಟಿದಂ ಸಂಸಾರ ಸುಖದ ಲೀಲೆಯಿನಲ್ಲಿ ಸುಮುಹೂರ್ತವೇ ಗಂಡುರೂಪಾದ ತೆಱನಾಗೆ (ಬಸರ. ೧-೧೩೧). [ಗಂಡು + ರೂಪು]

ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಟ್ಟಿ, ಎಲೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವ ರೊಟ್ಟಿ; ಒರಟಾದ ರೊಟ್ಟಿ; ಕೆಂಡರೊಟ್ಟಿ: ನಡುನಡುವೆ ಗಂಡುರೊಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೨೧).
[ಗಂಡು + ರೊಟ್ಟಿ]

ಗಂಡುವರಿಜ (ನಾ). ಪೌರುಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಶೂರ ; ಧೀರ : ನಿಚ್ಚ ಸೊಗದ ಗಂಡುವರಿಜಂಗೆ ಗೆಲವಕ್ಕೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೮-೧೫).
[ಗಂಡುವರಿಜು + -ಅ$_7$]

ಗಂಡುವರಿಜು, ಗಂಡವರಿಜು (ನಾ). ಗಂಡುರೂಪು ; ಪುರುಷಾಕಾರ : ನಯನಾಕರ್ಷಣದೆ ಗಂಡುವರಿಜಂ ಕೈಕೊಂಡುದೋ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೮) ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುವರಿಜಂದಳೆದ ಪಂಚಭೂತಂಗಳಂತೆ (ಭಾರಶಾಂ. ೩೭-೨೭೪). **ಗಂಡವರಿಜು** : ಸೋಲದಿಂದೆಳಸಿ ಸುಱಿಯಿಸುವ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟದಿಂ ಮಾಟದ ಗಂಡವರಿಜೆಂದಱಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೭-೧೦೫ ವ) ; ಗಂಡವರಿಜು, ಗಂಡವಸದನ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಂಡು + ಪರಿಜು]

ಗಂಡುವಳಿ (ನಾ). "ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯವರು" (ಜಾನಕೋ. ೪೫).
[ಗಂಡು + ಬಳ್ಳಿ$_3$ (< ಬಱ್ಳಿ$_3$)]

ಗಂಡುವಾಳ (ನಾ). ಎರಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಮಿ ; ಎರೆಹುಳು ; ಮಣ್ಣುಹುಳು : ಶಂಬೂಕ ಮಾತೃವಾಹಿ ಶಂಖ ಶುಕ್ತಿ ಗಂಡುವಾಳ ಜಲೂಕ ಭೂನಾಗಾ ಪಾದೋದರ ಕ್ರಿಮ್ಯಾದಿ ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮).
[< ಸಂ. ಗಂಡೂಪದ = ಎರೆಹುಳು]

ಗಂಡುವೀಡು, ಗಂಡುಬೀಡು (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷದ ಬೀಡು ; ವೀರತ್ವದ ನಾಡು : ಜವನಂ ಜವಂಗೆಡಿಸುವಾ ಗಂಡುವೀಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೫-೨೭). ೨. ಕೇವಲ ಗಂಡಸರೇ ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಗಂಡು ಬಿಡಾರ : ಪೆಣ್ಣಂಬ ಸುಳಿವಿರದೆ ಬರಿ ಗಂಡುವೀಡಾಗಿ ಭೀಷಣತೆವೆತ್ತುದಾ ಕುಂಭಕರ್ಣ ಪ್ರಪಂಚಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೫೬-೨). **ಗಂಡುಬೀಡು** : ೨. ಹಾಸ್ಯಲೂಟ ಚೆನ್ನವೇ ಹೇಳು. ಎಲ್ಲಾ ಶುದ್ಧ ಗಂಡುಬೀಡು (ಮರಳಿ. ೯೭). 'ಹೆಣ್ಣುಬೀಡು' ಪರಾ.
[ಗಂಡ + ಬೀಡು$_2$]

ಗಂಡುವೆಸ, ಗಂಡುಬೆಸ (ನಾ). ಪೌರುಷದ ಕಾರ್ಯ ; ಶೌರ್ಯದ ಕೆಲಸ : ಕೆಂದೊಡೆ ಸಾಯಲುಜ್ಜುಗಿಸುವಾಸನಪಲ್ಲಟದಱ್ತಿ ಬಾಯ್ಗೆ ವಂದಂದದೊಳೆಂದೊಡೆಂದುದನೊಡಂಬಡಿಪಿಚ್ಚೆಯ ಬಿಚ್ಚತಿಕ್ಕೆ ನಾಣಿಂದ ಮಗಲ್ದು ಗಂಡುವೆಸ [ಪಾಠಾಂ. ಬೆಸ]ದೊಳ್ ಬಸದಪ್ಪ ಪೊಡರ್ಪು ರೂಪು ಮೈಗುಂದದ ಚೆಂದವಿಂಗೊರಲ ಮೆಲ್ಲುಲಿಯೊಪ್ಪಿದುದೊಲ್ವ ಕೂಟದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೭). **ಗಂಡುಬೆಸ** : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಂಡು + ಬೆಸ$_1$]

ಗಂಡುವೆಸರು (ನಾ). ಗಂಡಸಿನ ಹೆಸರು : ಮುಸುಡುಗಾಣದ ತೆಱದಿ ಹಿಂದೆ ಸೊಡರಿಟ್ಟು ನೆಱೆನಸಿದ ರಾಗದಿ ಕೊಳೆತ ಹಾಡ ಬಗುಳುತ ಗಂಡುವೆಸರು ಸುಳಿಯಲ್ಕೆ ಬಾರೆನ್ನಾಣೆಯೆಂಬ ಮುದುಪಾಱರ್ದಳೊಂದೆಸೆಯೊಳು (ಹಡಕಾ. ೪-೨೭). [ಗಂಡು + ಪೆಸರು$_1$ (< ಪೆಸರ್)]

ಗಂಡುಶಿಲೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಶಿಲೆ ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಗಂಡುಶಿಲೆಯ ಬೀಱುತೆ ಓರಂತೆ ಪಿಡಿದು ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಜೆಬಪು. ೨೮-೨೦). [<ಸಂ. ಗಂಡಶಿಲಾ]

ಗಂಡುಶೈಲಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಶೈಲಿ ; ಪ್ರೌಢ ಶೈಲಿ : ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರದು ರಾಜಶೈಲಿ, ಗಂಡುಶೈಲಿ (ಜಗದಾ. ೩೨೨).
[ಗಂಡು$_1$ + ಶೈಲಿ]

ಗಂಡುಸಂತತಿ (ನಾ). ಗಂಡು ಸಂತಾನ ; ಗಂಡುವಂಶ : (Male-line ಪತ್ರಿನಿ. ೫೧). [ಗಂಡು + ಸಂತತಿ]

ಗಂಡುಸಿ(ನಾ). (?) : "ಕೊಜ್ಜ, ನಪುಂಸಕ, ಷಂಡ" (ಸರ್ವಜ್ಞ-ಕೋಶ) ; ಸಂತೆಯಂಗಡಿ ಸೂಳೆ ಮುಂತೊಲಿವ ಡೊಂಬತಿಯ ಎಂತು ಗಂಡುಸಿಯ ಜೋಗತಿಯ ಹೋದವನ ಸಂತಾನ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೪೭). [?]

ಗಂಡುಸು 'ಗಂಡಸು' ನೋ.

ಗಂಡುಸೂಳೆ (ನಾ). ೧. ದಿಟ್ಟಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ ; ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಸೂಳೆ : ತಿಳುಹಿ ಮಱಹಾದಲ್ಲಿ ಜಾಜ್ಮೆಯನಲರಿಸುತ್ತೊಯ್ಯಾರದಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಬೆಱೆವುತ ಗಂಡುಸೂಳೆಯ ತೆಱದಿ ನಡೆವುತ್ತ (ಬಸಪು. ೪೨-೧೬). ೨. ಚತುರಳಾದ ವೇಶ್ಯೆ : (ಕಿ). [ಗಂಡು + ಸೂಳೆ]

ಗಂಡುಹಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ, ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಶುಂಠಿ, ಗಂಡುಹಂಜೇಬೇರು . . . ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಸಕ್ಕರೆವೆರಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮ ಜ್ವರ ನಾಶ (ಸಕವೈ. ೮೭), [ಗಂಡು + ಹಂಜೆ]

ಗಂಡುಹುಳು (ನಾ). ೧. ಗಂಡು ಕ್ರಿಮಿ : (ಕಿ). ೨. ಗಂಡು ಜೇಡ : (ಕಿ). ೩. ಗಂಡು ಸಂತಾನ : ನಾಳೆ ಸತ್ತಮೇಲೆ ಬಾಯಿಗಿಷ್ಟು ನೀರನ್ನು ಬಿಡಲು ಒಂದು ಗಂಡುಹುಳುವಾದರೂ ಬೇಡವೇ ? (ಮರಮ-೨೦) ; ಅಂಥ ದೊಡ್ಡ ರಾಜವಂಶದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಗಂಡುಹುಳುವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. (ರೂಢಿ). [ಗಂಡು + ಹುಳು (< ಪುಱು$_1$)]

ಗಂಡುಹೂವು (ನಾ). ಗಂಡಿನ ಅಂಶವಿರುವ ಹೂವು ; ಕೇಸರವಿರುವ ಹೂವು : ಕೇಸರವುಳ್ಳ ಹೂವು ಗಂಡು (Male or Staminate Flower). ಗಂಡುಹೂವು ಕಾಯಿಬಿಡದೆ ಒಣಗಿ ಹೋಗುಮದು. ಹೆಣ್ಣುಹೂವು ಬಲಿತು ಕಾಯಾಗುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೩). 'ಹೆಣ್ಣುಹೂವು' ಪರಾ. [ಗಂಡು + ಹೂವು (< ಪೂ$_2$)]

ಗಂಡುಹೊಳೆ (ನಾ). = ಗಂಡುದೊಱೆ : ಶೋಣಃ, ಹಿರಣ್ಯವಾಹಃ-೨ ಶೋಣನದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಇದು ಗಂಡುಹೊಳೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೮).
[ಗಂಡು + ಹೊಳೆ$_4$ (< ಪೊಱೆ$_1$)]

ಗಂಡೂಪದ (ನಾ). ೧. ಎರುಬುಹುಳು ; ಎರೆಹುಳು : "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮದು ಕಿಂಚುಳಕಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೩-೮) ; "ಗಂಡೂಪದಾಖ್ಯಮೆನೆ ನಾಯಿನೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೨-೮).
[ಸಂ.]

ಗಂಡೂಪದಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಎರುಬು ಹುಳು; ಹೆಣ್ಣುನಾಯಿನೊಳಲೆ.
[ಸಂ. ಗಂಡೂಪದೀ]

ಗಂಡೂಷ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವುದು : "ಗಂಡೂಷಃ, ಮುಖಪೂರಣಂ-ಈ ೨ ಮುಕ್ಕುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೦) ; "ಗಂಡೂಷಮೆನೆ ಮುಕ್ಕುಳಿಸೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೧) ; ಮಾನಸೋನ್ಮತ್ತ ಕಾಮಿನೀ ಗಂಡೂಷ ಸೀಧು ಸೇಕ ಪುಳಕಿತ ವಕುಳ ಮುಕುಳ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦ ವ) ; ಸನ್ನಿಪಾತಜ್ವರದಲ್ಲಿ . . . ಗಂಡೂಷ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಬಳಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೫೭). ೨. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸುವ ನೀರು : ಪಂಡಿತನೊಡನಮೃತಾಕ್ಷರ ಗಂಡೂಷಮನು ಗುಳ್ವತೆಱದನುಗ್ರಾಹಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೮೯) ; ಮದ್ಯ ಗಂಡೂಷದಲಿ ಬಕುಳನ ಮರವ ಬುಲ್ಲವಿಸಿದೆವು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೧೩). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಮುಕ್ಕುಳಿಸು : ದ್ರಾಕ್ಷಿಹಣ್ಣಿನ ಪಾನಕವಂ ಗಂಡೂಷಂಗೈವುದು (ಸಕವೈ. ೨೮೬). [ಗಂಡೂಷ + ಗೈ$_1$ (< ಕೆಯ್$_1$)]

ಗಂಡೂಷೀಕೃತ (ಗು). ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ : ಗಂಡೂಷೀಕೃತ ಲವಣಾಬ್ಧಿಜಲನುಮೆನಿಪ್ಪಗಸ್ತ್ಯಮುನಿಗಾಶ್ರಯಮಾಗಿರ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಗ್ಭಾಗದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೮೮-೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೂಷೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಲು ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು : "ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸುವ ನೀರು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೯). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬಿದ ಹೊಕ್ಕಳು : "ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆದ ಹೊಕ್ಕಳು" (ಗಂಗಾಮ ೧೦೯). [ಸಂ. ಗಂಡೂಷಾ]

ಗಂಡೆದೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಡಸಿನ ಎದೆ. ೨. ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ: ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೆದುರಿಸಲು ಗಂಡೆದೆಯುಳ್ಳವರಾಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ.೫೨); ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಪಾರ್ಥಗೊಂಡಿದೆ ಗಂಡೆದೆ (ನೆಲಮು. ೫೩); ಅವನು ಗಂಡೆದೆಯಿಂದಲೇ ಕಾಳಗಕ್ಕಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದನು (ಬಂಗಾಹ. ೪೯). 'ಕೆಚ್ಚೆದೆ' ಪರಾ.

[ಗಂಡು + ಎದೆ (< ಎರ್ದೆ)]

ಗಂಡೆಲೆ (ನಾ). (ಮುತ್ತುಗದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ಮಧ್ಯದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆ; ಗುಂಡಾಗಿರುವ ಎಲೆ: ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಆಗಲಗಲವಾದ ಮುತ್ತುಗದ ಗಂಡೆಲೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ದೊನ್ನೇಕಟ್ಟ ನೀರನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಪೇಟೇಮಾ.೫).

[ಗಂಡು + ಎಲೆ$_1$]

ಗಂಡೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನವನ್ನು ಬೀರು; ಸೊಕ್ಕುತೋರು; ಉದ್ಧತನಾಗು: ಮಲೆವವರಿಲ್ಲ ಗಂಡೆಸೆವರಿಲ್ಲಿ ದಿರಿಪ್ಪವರಿಲ್ಲ ತೇಜವೆಂದುಲಿವವರಿಲ್ಲ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ.೧೧೯-೩೪; 1181). [ಗಂಡು + ಎಸೆ$_1$]

ಗಂಡೇಳ್, ಗಂಡೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಂಡುತನ ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪೌರುಷವುಂಟಾಗು; ಶೌರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಗಂಡೇಳ್ವ ಭೂತಮುತ್ಪ್ರೇತಜಾತಂಗಳಿಂ ದಿಂಡುರುಳ್ವ ಪೊರಳ್ವ ನರಳ್ವಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಿಂ (ಚಿಬಪು. ೧೬-೨೧). **ಗಂಡೇಳು**: ೧. ಖಂಡಗಳ ಬೆಟ್ಟವಂ ಕಂಡು ರಾತ್ರಿಂಚರರ್ ಗಂಡೆದ್ದು ಕಡಿದು ಹೊಡೆಗೆಡಹಿ (ಲಶಿಚಿಂ. ೧೭-೧೭); ಗಂಡೆದ್ದು ಗಗನಕುರ್ವಿಗೆ ಠಣಠಣನೆ ಹೊಯ್ಯೆಂಡಿನಂತಿಳಿದೇಱುತಿಹರು (ಭರಚ. ೬೩-೫೪); ೨. ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಬೆಂಡೇಳ್ವ ಕಣ್ಣಿಂದೆ ಬೇಟವಮಾಳ್ಪಳು ಗಂಡೆದ್ದೊಲಿದು ಚುಂಬಿಸುವಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೧೩೨). [ಗಂಡು + ಏಳು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಗಂಡೇಳು 'ಗಂಡೇಳ್' ನೋ.

ಗಂಡೇಱು (ಕ್ರಿ). ಗಂಡುತನ ಏರು; ಶೌರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಬಳಿಯಂ ಮೆಯ್ಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿ ತತ್ಕಲಿಯಂ ತಾಂ ಬಿಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೭೨-೩೨; 1160 ?); ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಸಾವವನಂ ತಂದೆನಗಿತ್ತೊಡೆಯ್ದೆ ನಡೆಪಲ್ ಮೆಯ್ವೊಯ್ದು ಗಂಡೇಱಿ . . . ಎನ್ನಂ ಪಿಱಿದುಂ ಪರಾಭವಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೭-೧೫೧); ದರ್ಪಕನ ದರ್ಪಂಬೆರಸೆಳಕುಳಿಗೊಂಡು ಗಂಡೇಱಿದ ಗಂಡಗಾಡಿ ರೂಢಿವಡೆಯೆ (ಅನಂಪು. ೬-೨೨ ವ); ಮಂಡೆಯನೊತ್ತಿ ಪೆರ್ಭುಜಗಳನೊರಸಿ ಹೊನ್ನಂಡೆಯೊಳ್ ಪನಿನೀರನಿತ್ತು ಖಂಡೇಂದುವದನಬಾಲೆಯರು ಗೆಲಿಸಿ ಕುಡೆ ಗಂಡೇಱಿ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೯೧).

[ಗಂಡು + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿರುವ; ಕಪೋಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ: ಸೌಮಿತ್ರಿ ಸುಗ್ರೀವಂಗೆಂದನುದಂಚಿತ ಭ್ರುಕುಟಿ ಗಂಡೋದ್ಗಾರಿ ಘರ್ಮೋದಕಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩).

[ಗಂಡ$_3$ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಡೋಲ (ನಾ). ೧. ಕವಳ; ತುತ್ತು; ಗ್ರಾಸ. ೨. ಹಸಿಯ ಬೆಲ್ಲ: ಅರಳೊಳ್ಸುಗಂಧಮಂ ಗಂಡೋಲದೊಳು ಸವಿಯು ಬೆರೆದಂತೆ (ಮಹಾಂತೇ. ೨೦-೧). [ಸಂ.]

ಗಂಡೋಲಿ$_1$ (ನಾ). ಗಂಡು ಎರಳೆ, —ಜಿಂಕೆ: (ಕಿ).

[ಗಂಡು + ?]

ಗಂಡೋಲಿ$_2$ (ನಾ). ಕಡಜದ ಹುಳು; ಕಡಜೀರಿಗೆ: ಯೇಸುವಿನೊಳಿರುವ ಧರ್ಮಾಸೂಯೆಗಾಂ ದುಡುಕೆ ಗಂಡೋಲಿಗಳ ಗೂಡಿಗೆಸೆದ ಕಲ್ಲಂತಾಗದಿರದು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೮-೧). [< ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಡೌಷಧ (ನಾ). ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಬಳಿಯುವ ಒಂದು ಔಷಧ: "ನಾಲಿಗೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಒಂದು ಔಷಧ" (ಅನಂನಾ).

[ಗಂಡ$_3$ + ಔಷಧ]

ಗಂತಲು (ನಾ). ಬೈಗಳು; ನಿಂದೆ (?): ಗಂತಲು ಹಾಕುವನೊ ಎಂದು ಹೆದರಿ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೫೭). [?]

ಗಂತವ್ಯ (ನಾ). ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಗುರಿ: ಕೇವಲ ಮಾರ್ಗದ ಗಂತವ್ಯ ಇದು (ವಚಸಂ. XXXI, ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ); ಮುಂಬರಿದನಾ . . . ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯಂ ಕುರಿತ ಗಂತವ್ಯಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೦-೩೧೧).

[ಸಂ.]

ಗಂತಿ$_1$ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ: ಆಜಿಗಣದಾ ರಾಜ್ಞೀಮತೀ ಗನ್ತಿಯೂರ್ (ಎಕ. II, ೯೭-೧; ಸು. ೭೦೦); ಶೀಲವತೀ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಸುವ್ರತ ಗಂತಿಯರಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೭೧). [< ಕಂತಿ$_2$]

ಗಂತಿ$_2$ (ನಾ). ಗಂಟು; ಗ್ರಂಥಿ; ಗೆಡ್ಡೆ: ಹಣೆಯ ತಿಲಕವನ್ನಾಗಲಿ, ಬೆನ್ನಿನ ಗಂತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕಾಣಲು ಕನ್ನಡಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕು (ಜೀವಸಾ. ೩೦); ಗಂತಿಗಳು ಗಂಟುಗಳು ಮಡಿಪು ಮಡಿಪುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತಕೇ ದುರ್ದರ್ಶ (ಮಂಕುಕ. ೧೯೪). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂತು (ನಾ). ೧. ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ. ೨. ಹಾದಿಕಾರ; ಪಥಿಕ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ. ೩. ಸುಳಿದಾಟ; ಚಲನೆ: ತಿರುತಿರುಗಿ ಸುಳಿವ ಜಲಜಂತುಗಳ ಗಂತುಗಳ ನೆರೆನೆರೆದು ಮುನಿಜನಂ ಸೇವಿಸುವ ಭಾವಿಸುವ ಗಂಗೆಗವನಿಜೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫). [ಸಂ.]

ಗಂತೃ (ನಾ). ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಪ್ರವಾಸಿ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ.

ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವ = ಪ್ರಯಾಣಿಕನಿಗೂ ಅವನು ಹೋಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ: ಗಂತೃಗಂತವ್ಯಭಾವವೂ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗಿದೆ, ಬುದ್ಧಿ ಜೀವರುಗಳಿಗಿಲ್ಲ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨೮೨ ಅಡಿಟ).

[ಸಂ.]

ಗಂತ್ರಿ (ನಾ). ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, —ಬಂಡಿ: "ಸ್ಯಂದನಂ ಶಕಟಂ ವರೂಥಂ ರಥಂ ಗಂತ್ರಿಯೆಂದೆನಲ್" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೨೩).

[ಸಂ. ಗಂತ್ರೀ]

ಗಂದ (ನಾ). = ಗಂಧ: "ಗಂದ – ಗಂಧ = ಪರಿಮಳ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗಂಧ]

ಗಂದಕ (ನಾ). = ಗಂಧಕ: "ಗಂಧಕಂ = ಗಂದಕಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೭೦).

[< ಸಂ. ಗಂಧಕ]

ಗಂದರ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವ: "ಗಂದರ – ಗಂಧರ್ವ = ಖೇಚರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦); ಜಾಣೆಸೆದಿರ್ಪಿನಂ ಪದೆದು ಪಾಡುವ ಗಂದರರಂ (ಶಬಶಂ. ೧-೨೯); ಬಾಜಣೆಯ ಬಿಜ್ಜೋದರರ ಗಂದರರಚ್ಚರರ ಗಜಬಜಿಂ ತೇರೈಸಿದ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಣಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವ]

ಗಂದರಗಿವಿಯ (ನಾ). ಗಾನಾಸಕ್ತನಾದವನು; ಈಶ್ವರ: "ಪಂದಲೆವಚ್ಚ ಗಂದರಗಿವಿಯನೀಸರಂ ದೇಸಿಗಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩); "ಎಣ್ಮಯ್ಯಂ . . . ದೇಸಿಗಂ, ಗಂದರಗಿವಿಯಂ, ಬೆಳ್ಳಡಿ . . . ಐಮೊಗಂ – ಈ ೩೩ ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೧-೧); ಗಂದರಗಿವಿಯನ ನಡುನೆತ್ತಿಯಿಂ ತಿರೆಗೆ ಭೋರೆಂದು ಧೀಂಕಿಡುವ ಸುರಗಂಗೆಯೊಂದು ಬೆಳ್ವೊನಲ್ಗೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೧೯). [ಗಂದರ + ಕಿವಿ$_3$ + – ಅ$_7$]

ಗಂದವಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂದವಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ ೧: ವಜ್ರದ ಪಡಿ ವೈಡೂರ್ಯದ ತೊಲೆಗಳು ರಜ್ಜುವಿಡಿದ ನೀಲದಿಂದ ಪಜ್ಜಳಿಸುವ ಕಂಭೆ ಬೋಧಿಗೆ ಪೊಸರನ್ನ ದುಜ್ಜಳ ಗಂದವಟ್ಟೆಗಳು (ಅಂಜಚ. ೩-೧೧).
[< ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಂದವಡಿಗ (ನಾ). = ಗಂದಿಗ ೧: "ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, -ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧಕಾರ; ಗಂದವಡಿಗ" (Perfumer. ಇಂಕನಿ). [ಗಂದ + -ವಡಿಗ]

ಗಂದವಣ, ಗಂಧವಣ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ: ಬಳಸಿದ ಪರಿಮಳಮಂ ದೆಸೆದೆಸೆಗಗ್ಗಳ ಮಾಗಿರೆ ಬೀರುತ್ತಂ ಗಂದಿಗರಳವಿಗಳಿದ ಕೇರಿಗಳಂ ಕೊಂಡದು ಗಂದವಣದವರು ಬಾಯ್ವಿಡುತೋಡೆ (ಕುಮುರಾ. ೧೪-೩೯). **ಗಂಧವಣ**: ೧. ಗಂಧವಣದಂಗಡಿಯ ನಖರಂಗಳು ತಮ್ಮಂಗಡಿಯಲು (ಸೌಇಇ. XV. ೧೩೫-೫೩; 1179); ಪುರದೊಳ್ ಗಂಧವಣಂಗಳೊಳ್ ಅವುದಿಲ್ಲವಲ ಮುಂಟಾಕೇರಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧-೧೦೫ ವ). ೨. ಗಂಧದ ಮೂಟೆ, —ಹೊರೆ: ಹೊಱಗಣಿಂ ಬಂದ ಗಂಧವಣಕ್ಕೆ (ಎಇ. XIII, ೨೧-೫೩; 1204). [< ಸಂ. ಗಂಧಾಪಣ]

ಗಂದವುಡಿ, ಗಂದುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದ ಪುಡಿ: (ಕಿ). **ಗಂದುಡಿ**: (ಕಲ್ಪದ್ರು).

ಗಂದವುಡಿಯುತ್ಸವ = ದೇವರ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸವ: (ಕಿ). [ಗಂದ + ಪುಡಿ]

ಗಂದಿಗ, ಗ್ರಂದಿಗ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತರಂ × × × ಣಿಗರುಂ ಗನ್ದಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೬೩-೩೩; 1098); ಗಂದಿಗನೆರವಣಿಗ ಸರವಂದಿಗನಾ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗ ಬಾಣಸಿಗಂ (ಕಾವ್ಯಾವ ೩೨೩); ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂದಿ[ಪಾಠಾಂ. ಧಿ]ಗರ್ ಬಾಣಸರ್ ತಾಂಬೂಲಿಗರ್ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೧). ೨. ಔಷಧದ ಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು; ಗ್ರಂದಿಗ. "ಗಂದಿಗವಸರ" ಪರಾ. ೩. ಕುಂಟಣಿಗ; ತಲೆಹಿಡುಕ: (ಚತುನಿ. ಕಿ. I. ೯). ೪. ಕಣ್ಣಿನ ವೈದ್ಯ; ನೇತ್ರ ವೈದ್ಯ: (ಕಿ). **ಗ್ರಂದಿಗ**: ೨. ಅವನೊಬ್ಬ ಗ್ರಂದಿಗ (ರೂಢಿ). [ಗಂದ + - ಇಗ]

ಗಂದಿಗತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಖರ್ಜೂರ, ಗಂದಿಗ ತಗರ . . . ಕಷಾಯ ಹಾಕಿ ಕೊಡಲು . . . ಸಕಲ ಜ್ವರಗಳೂ ನಿಲ್ಲುವುವು (ಸಕವೈ. ೧೧೧). 'ಗಂಧಿಕತಗರ' ಪರಾ. [ಗಂದಿಗ + ತಗರ]

ಗಂದಿಗಪಸರ 'ಗಂದಿಗವಸರ' ನೋ.

ಗಂದಿಗವಸರ, ಗಂದಿಗಪಸರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಸಾಲು; ಗಂಧದ ಪೇಟೆ: ಬಾವನ್ನವಿಡಿಯಂ ತೇವ ಫಟ್ಟವಳ್ತಿಯರ ಗಂದಿಗವಸರದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೬). ೨. ಔಷಧಿ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು; ಗಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಗಳ ಸಾಲು: ನಾಕಜ ನಗದ ಮಹೌಷಧಿಗಳೆ ನಿಜ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳೆನಿಪುದಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗವಸರಂ (ಜಗವಿ. ೯-೧೦೮); ಸಕಲ ಸಂಬರವ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬೇಡಲು ತೂಗುವ ಗಂದಿಗವಸರಂಗಳಿರ್ದುವಿಕ್ಕೆಲದಿ (ವೋಹತ. ೩-೧೯). **ಗಂದಿಗಪಸರ**: ೨. ಔಷಧ ಮಂಡಳಿಯಿಂ ಸೇವ್ಯವಲ್ಲಿ ಗಂದಿಗಪ [ಪಾಠಾಂ. ವ]ಸರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೪). [ಗಂದಿಗ + ಪಸರ]

ಗಂದಿಗಸರಕು (ನಾ). ೧. ಗಂಧದ ಸರಕು. ೨. ಮೂಲಿಕೆಯ ವಸ್ತುಗಳು; ಗಂದಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳು: ಧಾತಕೀ ಪುಷ್ಪ ಇಂತೆಂಬ ಗಂದಿಗ ಸರಕು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೧೬ ವ). [ಗಂದಿಗ + ಸರಕ್ಕು$_3$]

ಗಂದಿಗಿತಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು; ಫಟ್ಟವಳ್ತಿ: ಗಂದಿಗಿತಿ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಿತಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೯೫ ಪ್ರಯೋ).
[ಗಂದಿಗ + - ಇತಿ$_1$ (< - ಇತ್ತಿ)]

ಗಂದಿಗೆ, ಗ್ರಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ; ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯ. ೨. ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರ: "ಗಂದಿಗೆ - ಗ್ರಂಥಿಕ = ಗಂಧವ್ಯಾಪಾರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). ೩. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯ; ಗ್ರಂದಿಗೆ: (ಕಿ). ೪. ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ, —ಅಂಗಡಿ: ಹಿರಿಯ ಹಸುಬೆಯ ಶೆಟ್ಟಿ ತೆರದಂತೆ ಗಂದಿಗೆಯ ವರ ದಿನಸು ಮಾರುತಲಿ ಮಾಂಡವ್ಯಪುರಿಗೆ (ಶರಲೀ. ೧೮೯-೧). **ಗ್ರಂದಿಗೆ**: ಅವರು ಗ್ರಂದಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

ಗಂದಿಗೆಯಂಗಡಿ = ಔಷಧ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮಾರುವ ಅಂಗಡಿ: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿಕ]

ಗಂದುಡಿ 'ಗಂದವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂದೆ (ನಾ). (ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಏಳುವ) ಸಣ್ಣ ಗುಳ್ಳೆ, —ಬೊಬ್ಬೆ, —ಗಂಟು: ಪಾಲ್ಮರಂಗಳ ಪಾಲ್ ಪಿಂಗಿಸುಗುಂ ತಡೆದಿರದಭ್ಯಂಗಿಸಿದೊಡೆ ಪುಟು ತಿಂದ ಬೇನೆಯಂ ಗಂದೆಯುಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೪೦); ತಿಂಬ ಗಂದೆಯ ಮೇಲೆ ಉಗುರು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತ್ತು ಅಱಸುವ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಸುತ್ತಿದಂತಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೨೩೪-೧೦೬೩); ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ಸಮಸಕ್ಕರೆ ವೆರಸಿ ಎಳನೀರಿನಿಂಬಾಗಲಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯದಿಂದಾದ ಗಂದೆ, ದದ್ದು . . . ಮಾಣ್ಗುಂ (ಸಕವೈ. ೧೪೩). 'ತೀಟೆಗಂದೆ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಂದೆಯೇಳು 'ಗಂದೆಯೇಱ್' ನೋ.

ಗಂದೆಯೇಱ್, ಗಂದೆಯೇಳು (ಕ್ರಿ). ಗುಳ್ಳೆಯಾಗು; ಬೊಬ್ಬೆಬರು; ಗಂಟಾಗು: ಕೆತ್ತುಗುಂದದ ಕುಚಂ ನಡುಕಂಗಿಡದೂರು ಗಂದೆಯೇಱದ ಕರಘಾತಮೊಪ್ಪೆ ಸುಸಿಲಿಂ ತಣಿದೊಯ್ಯನೆ ಜಾಱಿಜಾಱಿದಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೫). **ಗಂದೆಯೇಳು**: ಅಧಿಕಪಿತ್ತದಿಂದ ಗಂದೆಯೇಳುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ).
[ಗಂದೆ + ಏಱ್$_1$]

ಗಂದೊಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧ (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು . . . ರೂಪ ರಸ ಗಂಧ ಸ್ಪರ್ಶ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗಾಶ್ರಯವಾದ ಸ್ಥೂಲವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೨೨೯). ೨. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಹುವ್ವಿನ ಮೇಲಣ ತುಂಬಿ ಹುವ್ವ ತಿಂದು ಗಂಧವನುಳುಹಿತ್ತು (ಅಱಿಮಾ. ೨೨-೫೯); ಕೇದಗೆಯ ಚಂದನದ ಗಂಧವನು ಬಯಸುವೊಡೆ ಸರ್ಪಗಳ ವಿಷದಂತ ಕಂಜಬೇಡ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೪೩); ಹೇಗೆ ಮಲಯಾಚಲ ಗಂಧ ಸಂಸರ್ಗದೆ ಚಂದನವಪ್ಪುದಿಂಧನವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೬-೬೯). ೩. ಸುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ; ಚಂದನ: "ಮಲಯಜಂ ಚಂದನಂ ಗಂಧ ಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೧); ಕನ್ನಡ ದೇಶವು ಗಂಧದ ಮರದ ಕಾಡುಗಳಿಗೂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೯೧); ಚಿನ್ನದ ನಾಡದು ಮೈಸೂರು ಗಂಧದ ಗುಡಿಯದು ಮೈಸೂರು (ಹೊಂಗಳು. ೫-೨೨). ೪. ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು, —ಅಡ್ಡಗೀರು. ೫. (ಸತ್ಕರಿಸುವಾಗ ಕೊಡುವ) ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತ ನೀರು: ಚಂದನಧಾರಣವಿಧಿ-ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಗುರುಗಳಿಗೂ ಮೊದಲು ಗಂಧವಂ ಕೊಟ್ಟು ಅಮೇಲೆ ತನ್ನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲೇಪನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಸಕವೈ. ೪೦); ಅರತಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಧ ಫಲಪುಷ್ಪ ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ).

೬. ಮದ ; ಸೊಕ್ಕು ; ಗರ್ವ : ತ್ರಿಜಗದ ತಿರಿಕಂ ವಿದ್ಯಾಭಿಜಾತ ಗಂಧಂ ನಿಮಿತ್ತ ವಿದನಾಸಭೆಯೊಳ್ ದ್ವಿಜನಱಿದಿಂತೆಂದನಮೋಘ ಜಿಹ್ವನೆಂಬೊಂ ಸಮಸ್ತವಸುಧಾಧಿಪನಂ (ಶಾಂತಿಪು.೬-೨೪). ೭. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ : 'ಗಂಧಗಜ', 'ಗಂಧಾಂಧ' ಪರಾ. ೮. ಸಂಬಂಧ ; ನಂಟು : (ಕಿ). ೯. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ; ನೆರೆಹೊರೆ. ೧೦. ಅಲ್ಪ ; ಸ್ವಲ್ಪ : "ಒಪ್ಪಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಧಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೬) ; "ಕಿಱಿದ ನುಡಿವಲ್ಲಿ ಗಂಧವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೮-೪). ೧೧. ಶಿಲೆ ; ಕಲ್ಲು ; ಉಪಲ : "ಶಿಲೆಯಲ್ಪಾಪೋದ ಗಂಧಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೬೯) ; "ಅಲ್ಪಂ ಶಿಲೆ ಪರಿಮಳವೆಸದಿರಲೀ ಮೂರು ಶಬ್ದ ಗಂಧವೆಸರ್ಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೯೯). ೧೨. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ; ಸುಳಿವು : ನಿನಗೆ ಇಸಪೇಟನ ಗಂಧವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಗಾಳಿಪ. ೧೯) ; ಸಮಾಜ ಸೇವೆಮಾಡುವುದು . . . ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಗಂಧವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೨೫) ; ಅದರ ಗಂಧವೇ ಅವನಿಗೆ ಹತ್ತದಂತೆ (ಮನೆಬಿ. ೩೦). ೧೩. [ದ್ವೈತ] ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಓಂದಸಾ. ೨೭೫).

ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆ = ಗಂಧದ ಮರದಿಂದ ತೆಗೆದ ಎಣ್ಣೆ ; ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ತೈಲ : ಅವಳು ಕೂದಲಿಗೆ ಗಂಧದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. (ರೂಢಿ). ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿ = ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಡ್ಡಿ ; ಊದುಕಡ್ಡಿ ; ಅಗರುಬತ್ತಿ : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಗಂಧದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಡು. (ರೂಢಿ). ಗಂಧದಕಲ್ಲು = ಗಂಧಕಲ್ಲು : ಗಂಧತೇಯಲು ಗಂಧದಕಲ್ಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. (ರೂಢಿ). ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು = ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಡಲು ಬಳಸುವ, ನಕಾಸೆಯುಳ್ಳ ಬಟ್ಟಲು : ದೇವರ ಮುಂದೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು ಇದೆ. (ರೂಢಿ). ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ = ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ತೇದು, ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ದ್ರವವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸುಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆ, – ತುಂಡು : ಗಂಧದ ಬಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ತೇಡು, ಪನ್ನೀರನ್ನು ತಯಾರಿಸು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕ (ನಾ). ೧. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ರಾಸಾಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯ : ಇಂಗಾಲ, ಸಾರಜನಕ, ಗಂಧಕ . . . ಸಸ್ಯಗಳ ಆಹಾರದ ಘಟಕವಸ್ತುಗಳು (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೬) ; ನವಸಾಗರ, ಸೋರುಪ್ಪು, ಗಂಧಕ ಮುಂತಾದ ವಿಷರೂಪ ಪೌರಾದಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೭). [ಸಂ.]

ಗಂಧಕಗುಟಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಬಿಲ್ಲೆ, —ಗುಳಿಗೆ : ಗಂಧಕಗುಟಿಕೆ : — ರಸ . . . ಪ್ರಮೇಹಂಗಳು, ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವಂಥಾ ರೋಗಗಳು ಮಾಣುವುವು ಸುವರ್ಣಕಾಯಕಾಂತಿ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸತ್ವ, ರೂಪು ಅಹುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ಗುಟಿಕೆ]

ಗಂಧಕಚೋರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ ; ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು : "ಕಚ್ಛೂರಕಃ . . . ಗಂಧಕಚೋರದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಗಂಧ + ಕಚೋರ]

ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಧೂಪದ ಕಡ್ಡಿ ; ಅಗರು ಚಕ್ಕೆ : ನೂರ ಎಂಟು ಹೊಂನು ಗಂಧಕಟ್ಟಿಕೆ ತಾಂಬೂಲ (ಸೌಇಎ. ೧೯೪೦ ; ವೆಲ್ಲೂರ್. ೨೧೦-೧೭ ; 1430). [ಗಂಧ + ಕಟ್ಟಿಕೆ (< ಕಟ್ಟಿಗೆ$_1$)]

ಗಂಧಕತೈಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದ ಎಣ್ಣೆ : ಗಂಧಕತೈಲ :—ಗಂಧಕವನ್ನು ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮೊಸುಕನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಮಣ್ಣು ಮೊಗೆ ತುಂಬಿ, ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಮೊಗೆ ಮಡಗಿ ಬಸಿಲಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ದಿನ ಇರಿಸಲು ಮೊಗೆಯಿಂದ ಕನಿಗೆ ಸಾರಲದು ಗಾಜಿನ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಬೀಳುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೨೩). [ಗಂಧಕ + ತೈಲ]

ಗಂಧಕಧೃತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಕಾಮ್ಲ : ಇದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಗಂಧಕಧೃತಿ (ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಸಿಡ್)ಯೆಂಬ ಉಗ್ರಾಮ್ಲವು ರಸಾಯನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೩). [ಗಂಧಕ + ಧೃತಿ]

ಗಂಧಕರಸಾಯನ (ನಾ). ಒಂದು ಔಷಧ ; ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಲ್ಕ : (ಕಿ). [ಗಂಧಕ + ರಸಾಯನ]

ಗಂಧಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯುವ ಕಲ್ಲು ; ಸಾಣೆಕಲ್ಲು : (ಸ್ಕಾಂಡರ್.). [ಗಂಧ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್$_3$)]

ಗಂಧಕಾಮ್ಲ (ನಾ). ಗಂಧಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಆಮ್ಲ ; ಸಲ್ಫ್ಯೂರಿಕ್ ಆಮ್ಲ : ಸತುವು ಗಂಧಕಾಮ್ಲದೊಡನೆ ವಿಕ್ರಿಯೆ ಹೊಂದಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಜಲಜನಕವು ತಾಮ್ರದ ತಗಡಿನ ಮೇಲೆ ಗುಳ್ಳೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿತು (ಭೌತವಿ. ೩೩೦). [ಗಂಧಕ + ಆಮ್ಲ]

ಗಂಧಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ : "ಚಾಳಿಸಪತ್ರಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೦೯). ೨. ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ ; ಗಂಧದ ಗುಡಿ. ೩. [ಜೈನ] ಸಮವಸರಣದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅರ್ಹಂತನಾಗುವವನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಕುಟೀರ : ನಿರ್ಧರಗಂಧಂ ಗಂಧಕುಟಿ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಅದಿಪು. ೧೦-೩೬) ; ಗಂಧಕುಟಿಯಂ ಸುಸೌರಭ ಬಂಧುರಮಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಬರುತೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೬-೮೮) ; ಅಂದವಡೆದ ಗಂಧಕುಟಿಯ ನಲಿದು ಬಲವಂದನು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೪-೧೧೩). [ಸಂ. ಗಂಧಕುಟೀ]

ಗಂಧಗಜ (ನಾ). ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಆನೆ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಾತಿಯ ಆನೆ : ನಯನಕ್ಕಾನಂದಮಂ ಪೊಣ್ಮೆ ಮಂಗಳಭೇರೀರವಮೇಱೆ ಗಂಧಗಜಮಂ ಸೇನಾಶತಂ ತನ್ನೆರಟ್ಕೆಲದೊಳ್ ಘೂರ್ಣಿಸೆ ಮೇರುವಿಂ ಮಿಥಿಳೆಗೆಯ್ತಂದಂ ಸುರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೩). [ಗಂಧ + ಗಜ$_1$]

ಗಂಧಗರಗೆ, ಗಂಧಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : ಕಲ್ಲು ಗರಗೆ ಗಂಧಗರಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಗನಚುಂಬಿ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಪಂಜಪಂ. ೨). **ಗಂಧಗರಿಗೆ** : "ಕೆಂಪು ಗಂಧಗಿರಿ, ನಂದಿವೃಕ್ಷ . . . ಗಂಧಗರಿಗೆ" (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೪೮). [ಗಂಧ + ಗರಗೆ ?]

ಗಂಧಗರಿಗೆ 'ಗಂಧಗರಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧಗರ್ಭ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, —ಕೂಡಿರುವುದು : ಕನದಖಿಳ ಕನಕ ವಾತಾಯನಂಗಳೊಳ್ ಸುರಭಿ ಗಂಧಗರ್ಭಂಗಳ್ . . . ಅವರ ಮೊಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೧). [ಗಂಧ + ಗರ್ಭ]

ಗಂಧಗಾಳಿ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಗಾಳಿ : ಮೆಲ್ ತೀಡತೊಡಗಿತು ಗಂಧಗಾಳಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪೨-೫೦). [ಗಂಧ + ಗಾಳಿ$_1$]

ಗಂಧಗಿರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ : "ದೇವದಾರಿ, ಗಂಧಗಿರಿ, ಗ್ಯಾದಾರಿ, ಚೆಂಬುಳುಕಾಯಿ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೫-೬೮೩). [?]

ಗಂಧಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಏಳು ಮದಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನರಸಿಂಗಮೊನೆಯರ ಪಟ್ಟದಾನೆ . . . ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯೆಂಬ . . . ಸಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯ ಮದದಿಂ ಮುಂದುಗಾಣದೆ (ನಂಬಿರ. ೨-೨೧) ; ಗಂಧಚಾರಿಣಿಯಿನುನ್ಮತ್ತಾಳಿ ಸಂದೋಹ ಸಮ್ಮದ ಸಂದಾರಿಣಿಯಿಂ ವಿರಾಜಿಸುತ ಮಿರ್ಕುಂ ವಜ್ರಘೋಷದ್ವಿಪಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೪-೧೨೨). [ಸಂ. ಗಂಧಚಾರಿಣೀ]

ಗಂಧಚೀಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ; ಪುನುಗು: "ಗಂಧಚೀಲಿಕೆಯೆನಲ್ ಪುನುಗು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨).
[< ಸಂ. ಗಂಧಚೀಲಿಕಾ]

ಗಂಧತೋಯ (ನಾ). ಗಂಧಮಿಶ್ರಿತವಾದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ಗಂಧತೋಯದಿನಾಪ್ತಾಂಭ್ರಯಾನದಮರ್ಚಿಸಿದಂತಾ ಶ್ರೀದೇವನುಂ ದೇವಿಯುಂ (ಶಾಂತಪು. ೭-೩೩). [ಗಂಧ + ತೋಯ]

ಗಂಧದಾಯಕಿ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವಳು; ಘಟ್ಟವಳ್ತಿ: ಪರ್ಣಭಾಜಿ ಯಮಜಂ ದರ್ವೀಕರಂ ಪಾಯುಭತ್ಸಕನುಂ ಜರ್ಜರಕಶ್ಯ ನಿಯ್ಯತಕನಿಯಂ . . . ಪಾಂಚಾಲಿಯುಂ ಗಂಧದಾಯಕಿಯಾಗಿರ್ಪಿನ ಮಂದು ಮತ್ಸ್ಯಗ್ಧಜದಿಂದೀ ನಿಗ್ರಹಂ ಪೊಲ್ಲದೇ (ಗದಾಯು. ೩-೩೪). [ಸಂ. ಗಂಧದಾಯಕೀ]

ಗಂಧದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ವಸ್ತು; ಸುವಾಸನೆಯ ದ್ರವ್ಯ: "ಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳೊಳ್ಕಾಪುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦). [ಗಂಧ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಂಧದ್ವಿಪ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ: ಅಪರಾಜಿತಸಿಸೆ ಗಂಧದ್ವಿಪಂ ಮೊಗಂದಿಱುದು ತನ್ನ ಬಲಮನೆ ತುಳದತ್ತು (ಶಾಂತಪು. ೪-೨೦); ಗಂಧದ್ವಿಪಗಣ ಭಸನಳಂತಾ ಪ್ರಭೋಷಕರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೧೨). [ಗಂಧ + ದ್ವಿಪ]

ಗಂಧಧಾರಣ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಬಳೆಯುವಿಕೆ, —ಲೇಪಿಸುವಿಕೆ: ಗಂಧಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಯತಿ ನಿಯಮ (ಸಳ್ಳ. ೪೦). [ಗಂಧ+ ಧಾರಣ]

ಗಂಧಧೂಪ (ನಾ). ಗಂಧದ ಹೊಗೆ, —ಧೂಪ: ಗಂನ್ಧಧೂಪಕ್ಕ ಮೆನ್ದು . . . ಬಿಟ್ಟ . . . ಧೂರ್ಮ್ (ಸೌಇ. XX, ೪೨-೪ ; ?).
[ಗಂಧ + ಧೂಪ]

ಗಂಧನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಪಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ. ೨. ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವುದು; ಪ್ರಕಾಶನ. ೩. ಹೇಳಿಕೆ; ಸೂಚನೆ; ತಿಳಿಸುವುದು. ೪. ಸಂತೋಷ; ಸಂಭ್ರಮ. ೫. ಹಿಂಸೆ; ನಾಶ: ಹರಬದಲಿ ಹೊಕ್ಕೆರಡು ಸಾವಿರ ತುರಗ ಛಿದ್ರವು ನೂಲು ಮದಸಿಂಧುರಕೆ ಗಂಧನವಾಯ್ತು (ಪಾಕಾ. ಖಂಡನವಾಯ್ತು, ಗಂಧನವೋಯ್ತು, ನಿಧನವಾಯ್ತು) ಪಂಬುಚಳವಂಟು ಸಾವಿರದ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೨-೬೩). ೬. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: "ಆಱುವುದುಜೊಳು ಪ್ರಕಾಶದೊಳು ಸಂತೋಷದೊಳು ನೆರೆ ಗಂಧನಾಬ್ಧಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೯-೬೭) ; "ಉತ್ಸವಮುಂ ಪ್ರಕಾಶಮುಂ ಅರುಪುವಕಾರ್ಯ ಸೌರಭಮು ಗಂಧನ ಮಕ್ಕುಂ" (ಜಾನಾರ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಗಂಧನಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ವ್ಯಾಳ್ಪತಾದೀ – ಗಂಧನಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಂಧನಕಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗಂಧನಕುಲ, ರಸ್ನಾ, ಸೀತಕೂ" (ಮೃಡಿಗ. ೬೭-೧೬೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಲಿ; ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ; ಮುಗಿಲಿ: " ಸೊಂಡಿಇಲಿ " (ಕಸ್ತೂರ್ಯಾ. ೨೮೫).
[ಗಂಧ + ನಕುಲ]

ಗಂಧನಾಕುಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಈಶ್ವರಿಬಳ್ಳಿ: "ಗಂಧನಾಕುಲೀ . . . ಹಾವುಳಕ್ಕೆನ ಗಿಡ, ನಂಜಾರಿಗಿಡ, ಮುಂಗುಸಿ ಮೀವುನಿಡ " (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೧). 'ಗಂಧನಕುಲ' ಪರಾ.
[< ಸಂ. ಗಂಧನಕುಲೀ]

ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪೀತ ಕುಳ್ಳ ವರ್ಣ ನಾಮಕರ್ಮಮೆಂದಿಂತು ಗಂಧನಾಮಕರ್ಮಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಟಸಾ. ೪-೧೦). [ಗಂಧ+ ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ಗಂಧನಾಳಿ (ನಾ). ಮೂಗು, —ನಾಸಿಕ. [< ಸಂ. ಗಂಧನಾಲೀ]

ಗಂಧಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ಸುವಾಸನೆಯ ಪತ್ರ. ೨. ತುಳಸಿ, ಮರುಗ, ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆ ಮೊದಲಾದ ಗಿಡದ ಎಲೆ: "ಗಂಧಪತ್ರಿಕಾ– ಆಜಮೋದಾ, ತುಳಸಿ, ಗಂಧಪತ್ರ" (ಓಷಧಿ. ೪೭). [ಗಂಧ + ಪತ್ರ]

ಗಂಧಪುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಪೂರಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರ : (ಮೃಡಿಗ. ೬೯-೭೩).
[ಗಂಧ + ಪೂರ + ಮರ್ಕ]

ಗಂಧಫಲಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಪಗೆ, ಬಕುಳ, ಪ್ರಿಯಂಗು ಮೊದಲಾದ ಮರ. ೨. ಸಂಪಿಗೆ ಮೊಗ್ಗು : (?).
[ಸಂ. ಗಂಧಫಲೀ]

ಗಂಧಬಿಡಾಲಕ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು; ಪುನುಗು.
[ಗಂಧ + ಬಿಡಾಲಕ]

ಗಂಧಬೀಡು 'ಗಂಧವೀಡು' ನೋ.

ಗಂಧಬೇವು (ನಾ). ಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪಾರಿಜಾತಕ: "ಪಾರಿಭದ್ರ, ಬಲಂತರು, ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತಕ ೪ ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಗಂಧಬೇವಂತಲೂ ಪಾರಿಜಾತಕವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥಹೇಳುವರ್" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೩). [ಗಂಧ + ಬೇವು]

ಗಂಧಮಣಿ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಪರಿಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣಿ: ತನ್ನ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾತ್ರದಿಂ ದ್ವಾದಶಯೋಜ ನಂಗಳು ಪ್ರಸರಿಸುವಂತೆ ದಿವ್ಯಪರಿಮಳವಿರ್ಪ ಗಂಧಮಣಿ (ವಿವೇಕ. ೨೧೦). [ಗಂಧ + ಮಣಿ]

ಗಂಧಮಾಂಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ: " ಜಟಾಲಾ – ಗಂಧಮಾಂಸಿ " (ಓಷಧಿ. ೫೯). [ಗಂಧ + ಮಾಂಸಿ]

ಗಂಧಮಾದನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು; ಸಪ್ತಕುಲ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತೆಂಳಲು[ಗ]ನ್ಮಮಾದನಗಿರಿ ಪಶ್ಚಿಮದಲು ನೋದ ಶ್ರೀಕೂಟಂ (ಕಇ. ೭೪-೧೬-೨೦ ; 1088) ; ಆ ಮುಹುಂದೆ ನಾ ಮಹಾ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಪೊಱಮಟ್ಟಿ ಗಂಧಮಾದನ ನಗೇಂದ್ರಾ ಪಾಂತರ ಬದರೀಶಾಶ್ರಮ (ಜಗದ. ೯-೫೩ಎ) ; ರಾಘವನ ಧನುವಿಂ ಕಡಿವಡೆದುಳಿದ ಗಂಧಮಾದನದಡರುವಿಳ್ ತಾನಿಪತಿ ಭೂಭಾರಳತನದ ಮಾತು ಬಿಡದ ಕೆಲಲ್ಕೆಲಂಗಳಗ್ಗದ ಕಡುಕಿಪತು (ಬಸವ. ೧೯-೩೦). ೨. ಒಬ್ಬ ವಾನರಶ್ರೇಷ್ಠನ ಹೆಸರು : ವಿನುತಧಿಮುಖ ಗಂಧಮಾದನ ಪನಸ ಶರಭಜ್ಯೋತಿಮುಖರಿಪನಸವರೋತ್ಕಟ ಭಟರು (ತೊರ ರಾ. ೪-೭-೧೪). [ಗಂಧ + ಮಾದನ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ (ನಾ). ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು : (?).
[ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾರ]

ಗಂಧಮಾರ್ಜಾಲ (ನಾ). = ಗಂಧಮಾರ್ಜಾರ : "ಪುನುಗಿನ ಬೆಕ್ಕು" (ಅಸಂಜಾ).
[ಗಂಧ + ಮಾರ್ಜಾಲ]

ಗಂಧಮುಖ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ ಇಲಿ; ಮುಗಿಲಿ.
[ಸಂ. ಗಂಧಮುಖಾ]

ಗಂಧಮುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ಗಂಧಕಾಟೀ – ಗಂಧಮುರೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೬). [ಗಂಧ + ಮುರೆ]

ಗಂಧಮೂಷಿ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ : " ಜುಜುಂದರೀ, ಗಂಧ ಮೂಷಿಕೀ ೨ ಜುಂಡಿಲೀ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೭).
[ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷಿಕೀ]

ಗಂಧಮೂಷಿಕೆ (ನಾ). = ಗಂಧಮುಖ : [ಸಂ. ಗಂಧಮೂಷಿಕಾ]

ಗಂಧಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ಅರುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರಣಮಾಡುವ ಕಲೆಯಿಳೆಕೆ: ಬಕಪಂ ಬಾಜನೆ ಗಂಽಧಿಧ್ಞಯುಕ್ತಿ ಗಡಱಂ ಗಂಧರ್ವಮಾ ಖ್ಯಾನಳಂ ಧರಶಾಖ್ಯಾಸಖಭೇಂದ್ರಶಿಕ್ಷೆ ಹಯಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸೂಪಶಾಸ್ತ್ರಂ ನದೀತರಣಂ ತಾಪನಸಿಯಂದ್ರಜಾಲಮೆಱಕಂ ಲಿಪ್ತಂ ಶಿಲಾಕರ್ಮಮುತ್ಕೃಣಂ ಚಿತ್ರ ವಿವಕ್ಷೆ ವಾಸ್ತುಶಕುನಜ್ಞಾನಂ ರಕ್ಷಾಯೋಜನಂ (ಪುಸ್ತಪ. ೪–೫೯). 'ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಗಂಧ + ಯುಕ್ತಿ]

ಗಂಧರಬಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟಲು (?): ಹಸುಂಬಿಯ ಪಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಹಸಿಯ ಜವಲ ಗಂಧರಬಟ್ಟಲು ಒಂದು ಗೋಟು (೨೩.XIX. ೬೪–೨೦; 1114). [ಗಂಧರ್ಕ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧರಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದಿಂದ ಬರುವ ಅಂಟು ದ್ರವ; ಗೋರಲರಸ. ರಸಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ರಸ]

ಗಂಧರಾಜ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು. ೨. ಗಂಧದಮರ; ಶ್ರೀಗಂಧ: ಹಂದಿ ಶ್ರೀಗಂಧವ ಹೂಸಿದಡೇನು? ಗಂಧರಾಜನಾಗಬಲ್ಲುದೇ? (ದೇಪಾಶ. ೨೨–೨೯). [ಗಂಧ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇವಜಾತಿ; ದೇವಲೋಕದ ಸಂಗೀತಗಾರ: "ಯಕ್ಷರು, ರಾಕ್ಷಸರು, ಗಂಧರ್ವರು . . . ದೇವಯೋನಿ —ಇಂತಿವೆಲ್ಲಂ ದೇವಜಾತಿಯೆಂಬೊಳ್" (ಹ ಲಾ ಯು. ೧೫–೨೬); ಕುಬೇರನಾಯಕನಂಗದರ್ಜನನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವಂ ಜಳಕ್ರೀಡೆಯಾಂಬುದಿರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೩೩ ವ); ಗಂಧರ್ವರ್ ಪೊಗಳಲ್ . . . ಪುರಪಿಜಯನೆಸೆದನಾತ್ಮಯಿಕೊಳ್ (ಕ್ರಿಪುವಿ. ೪೮–೧೫); ಗಂಧರ್ವರ ಸಿಸಿಮೆಯಾಯಿತು ಕಾಡಿನಾ ನಾಡು (ಗರಿ. ೨–೧೦). ೨. ಮರಣಾನಂತರ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಜೀವ; ಪ್ರೇತ; ದೆವ್ವ. 'ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೩. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ. ೪. ಕುದುರೆ; ಅಶ್ವ: "ಅರ್ವಾ, ಗಂಧರ್ವಾ . . . ವಾಹಃ—ಈ ೧೪ ಕುದಿರ್" (ಹಲಾಯು. ೭೭–೨೦೭); ಪೊಣರ್ ಸಗರ್ ಗಂಧರ್ವ ವಾಹಕ ಸಮೂಹದ ಸಾಹಸದಾಹವದ ಮೇಗರಮಂ ಕಾಹುರದ ಮೋಡಿಯಂ ನೋಡಿ (ರಾಜಕೀ. ೬–೬೫ ವ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಮೃಗ. ೬. ಕೋಗಿಲೆ; ಗಂಡುಕೋಗಿಲೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ದುಂಬಿ —ಭ್ರಮರ. ೮. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ. ೯. ಅರವತ್ತುನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ. ೧೦. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ದೇಟೀಯ ನಾಸದೊಳು ಖಡರಬಿಸಳು ಕುದುರೆಯೊಳು ಮೈಸಿರಿಯು ಕಾಂತಿಯೊಳು ಗಂಧರ್ವನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೧–೫೪); "ವಾಜಿಯುಂ ಗಾನನಿಪುಣಂ ಸತಿಯುಂ ಖೇಚರರುಂ ಮೃಗಾಳಿ ವಿವರಂ ಗಂಧರ್ವ ಮಕ್ಕುಂ" (ಜಾಶಾಲ. ೧೩೬); "ಧ್ವಂಗ ಸ್ತ್ರೀ ಗಾನಂ ತುರಗಂಗಾಮೃಗ ಖಡರಬಿಸು ಗಂಧರ್ವಾಖ್ಯಂ" (ಜಾನಾಕಂ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ಗಂಧರ್ವಗಜುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ತೀವ್ರಾಕ್ಷೀ–ಗಂಧರ್ವಗಜುಳೆ" (ಲಹಪ್ರ. ೭೦).

[ಗಂಧರ್ವ + ಕಜುಳೆ (< ಕಜುಂಬೆ)]

ಗಂಧರ್ವಗಾನ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರು ಮಾಡುವ ಗಾನ; —ಹಾಡುವ ಸಂಗೀತ. ೨. ಸುಮಧುರವಾದ ಗಾನ: ಆವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯು ಗಂಧರ್ವಗಾನವೆಂದು ಒಳ್ಳೊರಲಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೩); ಜನ್ಮ, ಹಿಪ್ಪರಮೂಲ . . . ಳಕಾಯ ಕಾಯಿಸಿ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ದೆರಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಸ್ವರಭಂಗ ರೋಗನಾಶವಾಗಿ ಗಂಧರ್ವ ಗಾನಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಯೋಗ್ಯನಾಗುವನು (ಸಶಬ್ದ. ೧೩೭).

[ಗಂಧರ್ವ + ಗಾನ]

ಗಂಧರ್ವಗಾಯನ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಗಾನ: ಕುಂದಿದಶ್ವಕರೀರ ಗಂಧರ್ವಗಾಯನಂ ಕೀರವ ಖಿಣಾಭೀರಭೇರೀಜಯಂ (ಶ್ರೀ ೧೦ ಮಾ. ೧೬–೪೨ಳ). [ಗಂಧರ್ವ + ಗಾಯನ]

ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ (ನಾ). ದೆವ್ವ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗಂಧರ್ವ ಪೀಡೆ: ನಾನಾ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ . . . ದೇವಗ್ರಹ, ಗಂಧರ್ವಗ್ರಹ, ಯಕ್ಷಗ್ರಹ . . . ಹಾಸಂಯನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದು (ಸಶಬ್ದ. ೫೬).

[ಗಂಧರ್ವ + ಗ್ರಹ]

ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗಂಧರ್ವಗಜುಳೆ: "ಶಕುಲಾಕ್ಷಿ – ಗಂಧರ್ವದೂರ್ವೆ" (ಲಹಪ್ರ. ೧೬೦).

[ಗಂಧರ್ವ + ದೂರ್ವೆ]

ಗಂಧರ್ವನಗರ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಪಟ್ಟಣ. ೨. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಪಟ್ಟಣ: (೬). [ಗಂಧರ್ವ + ನಗರ]

ಗಂಧರ್ವನಾರಿ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀ: ಗಂಧರ್ವನಾರಿಯರು ಪುರುಷರು ವಿನೋದ ವಿಹಾರ ಲೀಲೆಯೊಳಯ್ದೆಯೆಯ್ದು ವಿಜಾರಗೆಡಿ ಗಳಾಗಿ ತಾವನಿರ್ದರ್ಜುಕದೆರೆ (ಜಸಪು. ೬೪–೭). [ಗಂಧರ್ವ + ನಾರಿ]

ಗಂಧರ್ವಪಾಶ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವನ ಹಿಡಿತ: ಗಂಧರ್ವಪಾಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ರೂಪಾನನ್ನು ಸಹ ಹೇಗೋ ಲಗ್ನವಾಗಿ, ಮನೆಗೊಯ್ದು ಪಾಶಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಾನು ಪ್ರೇರಿಪಿಸುವೆನು (ಜಯಂತ. ೨೪೮).

[ಗಂಧರ್ವ + ಪಾಶ]

ಗಂಧರ್ವರಾಜ (ನಾ). ೧. ಗಂಧರ್ವರ ಒಡೆಯ, – ಅಧಿಪತಿ: ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆಯನತಿಸುರಭಿಯೆಂಬ ವಿಸ್ತಾಂತರಂಗನಾಗಿನೋಡಿ (ಕಾಠಂಉ. ೩೦). ೨. ಗಂಧರ್ವರ ರಾಜನಾದ ಚಿತ್ರಸೇನ: ಗಂಧರ್ವ ರಾಜನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅಂತರ್ಧಾನನಾಗಿ ಬಾಣ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದನು. (ಪಚಭಾ. ೧೬೨).

[ಗಂಧರ್ವ + ರಾಜ]

ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಗಾಯನ ವಿದ್ಯೆ; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ: ರಾಗೋ ಚ್ಚರಣಯಗೀತಮನಾಯ್ಯಚ್ಚರಿ ಕದ್ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ ಸುರಸುಂದರಿಯಾ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧–೧೪೦). [ಗಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). ಎಂಟು ಬಗೆಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮದುವೆ: ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹಮನಾ ಬಂಧೂಕಾಧರೆಯಂರವರ್ಗೆ ಮಾಡಿದರೊಲವಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೪). 'ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ' ಪರಾ.

[ಗಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ.

[ಗಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ (ನಾ). ಔಡಲಗಿಡ; ಹರಳುಗಿಡ: (೬).

[ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತ]

ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತಕ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವಹಸ್ತ: "ಔಡ್ಲಗಿಡ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧). [ಗಂಧರ್ವ + ಹಸ್ತಕ]

ಗಂಧರ್ವೆ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವನಾರಿ: ದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವ ಯನ್ನು ಕರೆದು ಅವಳು ಮಂಥರೆಯೆಂಬ ಗೂನಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು (ಪಚಭಾ. ೨೦೪). [< ಸಂ. ಗಂಧರ್ವಾ ?]

ಗಂಧಲಂಪಟತೆ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿರುವಿಕೆ; ಸೌರಭಲೋಲುಪತೆ: ರಟದಳೆ ವ್ಯಂದಮಿಂತೆಱಗುಗುಂ ದಳತಾಂಬರುರುಹಕ್ಕೆ ಗಂಧಲಂಪಟತೆಯಂ (ಅಪಪು. ೩–೯೦).

[ಗಂಧ + ಲಂಪಟತೆ]

ಗಂಧವಟಿಕೆ 'ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಂಧವಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ಗಂಧದ ಬಟ್ಟಲು: ಗಂಧವ ಗಂಧೋದಕ ದಿಂದೆ ಕಡಮೂಡಿ ಗಂಧವಟ್ಟಿಲಂ ರಿರಿಸಲು (ಮೋಹತ. ೩೧-೯).
[ಗಂಧ + ಬಟ್ಟಲು (< ಬಟ್ಟಲ್)]

ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದವಟಿಗೆ, ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ, ಗಂದೊಟಿಕೆ, ಗಂಧವಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕವ, ಮಣೆ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮರದ ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ: ರಕ್ತಾಂಬರಿಯಸಿಯು ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯಂ (ಪಕಳ. ೧೦–೬೨); ಮಿರುವ ಕೆನವಕ್ರದ ಕವಾಟಳ ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ (ಸಳಚ. ೧–೩೦). ೨. ಬಾಗಿಲುವಾಡದ ಮೇಲ್ಬಾಗ: ಗಂಧವಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಚ ವರ್ಣಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ (ರಾಷ). **ಗಂದವಟಿಗೆ : ೧.** ಕವಗಳ ಮೇಲೆ ಬದ್ಧ ಅವುಗಳ ಗಂದವಟಿಗೆಗಳೂ ಗಣಾರಿಗಳೂ ಜರ್ಜರಿತವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಗುದ್ದಿರಿಸಿತು (ಛಾಂವಿ. ೧೧೧). **ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ : ೧.** ಕವ ಮೊದ ಲಾದುವಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಗಂದವಟ್ಟಿಗೆ(ಇಂಅಸಿ. Batten). **ಗಂದೊಟಿಕೆ: ೧.** ಬಾಗಿಲಿದ ಒಂದು ಗಂದೊಟಿಕೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿ ಚಿಲಕದ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೦). **ಗಂಧವಟಿಕೆ : ೧.** ಕವದ ನಡುವಣ ಗಂಧವಟಿಕೆಯ ಬಲಕೊನೆಯ ದೆಳ್ಳಯ ಮೊಗ್ಗಿನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ತಿರುಗಿಸಿದಳು (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೪೨). [?]

ಗಂಧವಡಿಗ (ನಾ). "ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಮಾರುವವನು ; ಸುಗಂಧಕಾರ" : (ಅನಂತಾ).
[ಗಂಧ + –ವಡಿಗ]

ಗಂಧವಣ 'ಗಂದವಣ' ನೋ.

ಗಂಧವಣಿಗ (ನಾ). = ಗಂಧವಡಿಗ : ಗಜ್ಜಿಗರುಂ ಗಂಧವಣಿಗರುಂ (ಸೌಇ. XX, ೬೬–೬೩ ; ೧೦೫೪) ; ಬಾಯನಿಂದಂ ಬಂದುದುಂ ಗಂಧ ವಣಿಗ ಹಗಡಿಯುಂ (ಕ್ರಾವಕಾ. ೧೩೪–೨೧). [ಗಂಧ + –ವಣಿಗ]

ಗಂಧವತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು ; ಭೂಮಿ ; ಧರಿತ್ರಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩. ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು ; ವ್ಯಾಸನ ತಾಯಿ. ೪. ಒಂದು ನಗರದ ಹೆಸರು : (೬). ೫. ಗಂಧಕ : "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗರಧಕಮಿಂತಿಳ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೩೧–೧). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಸುರಭಿ ಗಂಧವತಿಯೆಂಬಿನಿತ್ತು" (ಮಂಗಾ. ೩೯–೨೬). ೭. ಒಂದು ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು : ಕುಮುದ್ವತಿ, ಗಂಧವತಿ, ಭೋಗವತಿ . . . ತಪ್ಪಲುಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಯೂ ದೇವ ಋಷಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿತವಾಗಿರುವವು (ಳಳುಪಾ. ೨೪೯–೬). [ಸಂ. ಗಂಧವತೀ]

ಗಂಧವಹ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ಗಾಳಿ ; ವಾಯು : ದಕ್ಷಿಣಾಶೆಯ ನಲುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯನೆ ಪೋಲ್ವುದು ಗಂಧವಹಂ ವನಂತದೊಳ್ (ಕಾಂಚಿತ್ತಿ. ೬–೧೨೬) ; ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಮುಂಗಳ್ ಗಾಂಧರ್ವಮನೆಸಿಗೆ ಮಧುರೆ ಧ್ವಂಗೀರವದಿಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩–೪) ; ಮಾರುತನಂ ನೆನೆಯೆ . . . ನಡುಗುತುಂ ಬಂದು ಮಯ್ಯಿಕ್ಕಿ ಪಿಂದು ಮುಂದಿರ್ದ ಗಂಧವಹನಂ ಕಂಡಥಮಮಾಕ್ತನ್ನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೭೦). [ಸಂ.]

ಗಂಧವಹೆ (ನಾ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥದು ; ಮೂಗು ; ನಾಸಿಕ. [ಸಂ. ಗಂಧವಹಾ]

ಗಂಧವಾರಣ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಅನ್ಯ ನರೇಂದ್ರ ಗಂಧವಾರಣ ಮದವಾರಣಂ ವಿಜಯಕಾರಣನಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ(ಗದಾಯು.೧–೧೭) ; ಮಾರಯ ಮಾರಿಯಾಸ್ತ್ರರಿಗೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಜೋಱನ ಗಸ್ತವಾರಣಂ (ಎಕ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮–೧೬ ; ೧೦೧೨). [ಗಂಧ + ವಾರಣ]

ಗಂಧವಾರಿ (ನಾ). ೧.ಸುಗಂಧದ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು. ೨.ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ತರಳ ತಿಳಿ ನಾಡಿಗಳ ಬೆಡದಳಗಳಿಗೆ ನಾಮ ಗಳಾಯುರು ಸುಷುಮ್ನೆಯು . . . ಪಯಸ್ವಿನಿ ಗಂಧವಾರಿಯು (ಗಗಕಾ. ೯–೧೧). [ಗಂಧ + ವಾರಿ]

ಗಂಧವಾಹ (ನಾ). ೧. = ಗಂಧವಹೆ : ಗೋತೀರ್ಥಸಾರ ದ್ರವಾ ಮೋದದಿನತ್ತಂ ಗಂಧವಾಹಂ ಮಗಗುಮಿಸೆ (ಆ ದಿ ಪು. ೧೩–೬೪). ೨. ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ : ಅಸುಳೆಯ ಬನದ ಕಡೆಯಿಂದ ಉತ್ತಮದ ಹೂಗಂಪು ಬರುತಿರಲೆತ್ತಸೋದುವೆನಿಸುತ ಬಾಲದ ಸುತ್ತ ಸಡಲಿಸಿ ಗಂಧವಾಹನ ಬಳಯಲ್ಕದಿರನು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೦–೪೯). [ಸಂ.]

ಗಂಧವೀಡು, ಗಂಧಬೀಡು (ನಾ). ಕರಿಯ ಉಪ್ಪು ; ಬೀಡುಲವಣ : (೬). **ಗಂಧಬೀಡು : ೮**ಷಧಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು (ಸ್ಯಾಂಹಾಲ್.). [← ಮರಾ. ಗಂಧವೀಡ]

ಗಂಧವುಡಿ, ಗಂಧವುಡಿ, ಗಂಧಹುಡಿ (ನಾ). ಗಂಧದಪುಡಿ ; ಶ್ರೀಗಂಧದ ಹೊಟ್ಟು : ಬಹು ಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರಯಲೆಯಂಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿವೃತ್ತಿ ಫಲಸರಳು ಗಡಿಸರಳು (ಪ ಪು ಮೋ. ೩೦–೫೬) ; ಪರಮಳ ಪುಷ್ಪ . . . ಎಣ್ಣೆ ಗಂಧವಿವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಪರಮಳದ್ರವ್ಯ ಸೇವನೆ (ಸಳನ್ಮೆ. ೧೬೦). **ಗಂಧವುಡಿ** : (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ಕ. ೨೨೯). **ಗಂಧಹುಡಿ** : ಚಿಜ್ಜನರಿಂಗಯ್ಯಗಾರಿಯರು . . . ಗಂಧಹುಡಿ ಹಸುಂಬೆಯರಕ್ಕಪಿಟ್ಟಯರು ವ್ಯವಹರಿಸರು (ಪಪಮೋ. ೨–೪೭).
[ಗಂಧ + ಪುಡಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿ, ಗಂಧಶಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭತ್ತ ; ಸುವಾಸನೆಯ ಭತ್ತ ; ಗಂಧಸಾಲೆ ಭತ್ತ : "ಳಳಮಃ – ಕಳಮ, ಗಂಧಶಾಲಿ" (ಲಷಪ. ೨೨) ; ಕೆನಗಂಧಶಾಲಿಯಬ್ಬಲ ಪೊಲಂ . . . ಇಜ್ಜ (ಪತ್ರಪ ೨–೧೧) ; ಬೆಳವುವ ಬಿಡದೆ ತದ್ಭಾಹಯದೊಳೂ ಸೊಂಪಿನ ಗಂಧಶಾಲಿಗಳು (ಸಾಲ್ಗಳ. ೧–೬೦). **ಗಂಧಶಾಳಿ**: ಬೆಳೆದು ಮಗಮಗಿಸ ಗಂಧಶಾಳಿಯಿಂದಲ್ಲಿ ಸುಱವ ಗಿಳಿವಿಂಡಿನೋಲಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೭).
[ಗಂಧ + ಶಾಲಿ]

ಗಂಧಶಾಲಿವನ, ಗಂಧಶಾಳಿವನ (ನಾ). ಗಂಧಶಾಲಿ ಬತ್ತದ ಗದ್ದೆ : ನಾಣ್ಟೆ ತಲೆಯನೆಱಸಿದ ಸುಜನೋತ್ಪತ್ತಿಮರಂತೆ ಧರದಿನೆಲಗಿದುವಮೇಯ ಪರಪಕ್ಷ ಗಂಧಶಾಲಿವನಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧–೪೯) ; ಗಂಧಶಾಲಿವನ ಮನೋಹರಮಪ್ಪಸಿದ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರ . . . ಎಂಟು (ಜ ಗ ವಿ . ೨–೧೨). **ಗಂಧಶಾಳಿವನ : ಪೊಂಬಣ್ಣದ ಕೆಂಪಿಡಿದರೆ ಸಿಂಗಡುವುದು** ಗಂಧಶಾಳಿ ವನಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೧–೬೦). [ಗಂಧಶಾಲಿ + ವನ]

ಗಂಧಶಾಳಿ 'ಗಂಧಶಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಶಾಳಿವನ 'ಗಂಧಶಾಲಿವನ' ನೋ.

ಗಂಧಸರಳು (ನಾ). = ಗಂದಿಗಸರಳು : ಗಂಧಸರಳುಗಳು ದ್ವೀಪ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಹತ್ತಿ, ನೀರಿ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ (ಭೂಗೋಲ. ೨೪). [ಗಂಧ + ಸರಳು]

ಗಂಧಸಾರ (ನಾ). ಚಂದನ ; ಶ್ರೀಗಂಧ : ಆಗುರು ಕಲಿಯಗುರು ಗುಗ್ಗುಳ ಗಂಧಸಾರವಾ ಸಜ್ಜರಸವು (ಗುರುಚಾ. ೬–೩೭).
[ಗಂಧ + ಸಾರ]

ಗಂಧಸಾಲಿ, ಗಂಧಸಾಲೆ (ನಾ). = ಗಂಧಶಾಲಿ : ಗಂಧಸಾಲಿಯ ನೆಲ್ಲು ಐಜವನ್ನು . . . ತರಿಸಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೦೪). **ಗಂಧಸಾಲೆ** : ಅವರುಣ್ಣುವ ಅಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೆ ಗಂಧಸಾಲೆ ಯಾಗಬೇಕು (ಹಾಯಾದಾ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗಂಧಶಾಲಿ]

ಗಂಧಸಾಲೆ 'ಗಂಧಸಾಲಿ' ನೋ.

ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಕುರುಕುಳನಂದನಂ ಪವನನಂದನನೆಂಬ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಮೆ ಕಱುತ್ತು ಪಾಯೆ ಪಡಲಿಟ್ಟವೊಲಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೧೨) ; ಚಾಮಿಕರ ರಕ್ಷಾಭಿರಾಮ ಮದಾಂಧ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೫೭) ; ಬಂದುದು ಪುರಂದರ ನೇಱಿದ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪–೪೪). [ಗಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗಂಧಗಜ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮದಕರಿ : ಮದಜಳಚ್ಛಟಾಟೋಪ ಭೀಷಣಾರುಣ ಗಂಡಸ್ಥಳಮುಮಪ್ಪ ಗಂಧಸಿಂಧುರೇಂದ್ರಮನನುಕರಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೧೪–೬೩ವ).
[ಗಂಧಸಿಂಧುರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಂಧಹಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಚಂಚರೀಕತತಿ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುವವೋಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫–೯೬). [ಗಂಧ + ಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಹುಡಿ 'ಗಂಧವುಡಿ' ನೋ.

ಗಂಧಾಂಧ (ಗು). ಮದೋದಕದಿಂದ ಕುರುಡಾದ, —ಮದಿಸಿದ, —ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾದ. 'ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ' ಪರಾ.
[ಗಂಧ + ಅಂಧ]

ಗಂಧಾಂಧಸಿಂಧುರ (ನಾ). ಮದದಿಂದ ಕುರುಡಾದ ಆನೆ; ಮದಿಸಿದ ಆನೆ : ಬಂದಂ ಧವಳಾತಪತ್ರದಡಿಯೊಳ್ ಕಾಲ್ಗೋದು ಗಂಧಾಂಧ ಸಿಂಧುರಮಂ ಮೆಯ್ಗಲಿ ವಜ್ರಬಾಹು ಮಹಿಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೨–೧೧).
[ಗಂಧಾಂಧ + ಸಿಂಧುರ]

ಗಂಧಾಕುಳ (ಗು). ಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾದ, —ಕೂಡಿದ : ಬಂದುದು ದಾನಬಂಧುರ ಗಂಧಾಕುಳ ಭೃಂಗಮಂಗಜಗಜಂ ಬರ್ಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೭–೩೮). [ಗಂಧ + ಅಕುಳ (= ಅಕುಲ)]

ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ೧. ಗಂಧ ಮತ್ತು ಅರಿಸಿನ ಬೆರಸಿದ ಅಕ್ಕಿಯ ಕಾಳು ; ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ : ಗೋಪನಂ ಗಂಧಾಕ್ಷತಾರ್ಚನೆ ಧೂಪದೀಪಾರತಿಗಳೆಸೆಯೆ ನಿರೂಪಿಸುತ (ಬಸಪು. ೨–೫೩) ; ಲೇಸಾದುದೆಂದು ಮಾವನ ಮತಿಗೊಪ್ಪಿ ಶಶಿಹಾಸಂ ಪ್ರಸೂನ ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಗಳಂ ತರಿಸಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧–೩೯). ೨. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಚ್ಚುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಅಡ್ಡಗೀರು ಮತ್ತು ಅಕ್ಷತೆಯ ಬೊಟ್ಟು : ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ).
[ಗಂಧ + ಅಕ್ಷತೆ]

ಗಂಧಾಖು (ನಾ). = ಗಂಧಮೂಷಿ. [ಗಂಧ + ಆಖು]

ಗಂಧಾನಿಲ (ನಾ). ಕಂಪಿನ ಗಾಳಿ ; ಸುವಾಸನೆಯ ಗಾಳಿ; ಕಮ್ಮೆಲರು : ಗಂಧಾನಿಲಂಗಳವು ಪರಸತ್ತ್ವ ಪುಷ್ಪದವು ಸಂದೇಹವೇ ನೆಲವೊ (ಮಂಕುಕ. ೨೨೦). [ಗಂಧ + ಅನಿಲ]

ಗಂಧಾಪಣ (ನಾ). ಗಂಧದ ಅಂಗಡಿ ; ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ : ಉತ್ಪಾದಿತ ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಪಣಂಗಳಪ್ಪ ಗಂಧಾಪಣಂಗಳೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧–೧೨೯). [ಗಂಧ + ಆಪಣ]

ಗಂಧಾಶ್ಮ (ನಾ). ಗಂಧಕ. [ಗಂಧ + ಅಶ್ಮ]

ಗಂಧಾಸ್ತಿ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಪಗವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾರ್ವ್ವರ ಇಚ್ಛೆ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೮–೨ ; ೩ನೆಯ ಶತ). [< ಗಂಧಹಸ್ತಿ]

ಗಂಧಿ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ನಾಗೀ – ಸುರಹೊನ್ನೆ, ಗಂಧಿ, ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೮೫). [ಸಂ. ಗಂಧಿನ್]

ಗಂಧಿಕ (ಗು). ೧. ಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಗಂಧಕ. ೩. ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು ; ಗಂಧಿಗ.
[ಸಂ.]

ಗಂಧಿಕತಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಗಂಧಿಕತಗರ, ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ . . . ಅರೆದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಿಸಲು ಪಿತ್ತದೋಷಯುಕ್ತವಾದ ಯೋನಿ ಶುದ್ಧವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೧).
[ಗಂಧಿಕ + ತಗರ]

ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನೀಲೋತ್ಪಲಿನಿ . . . ಗಂಧಿಕಾಮೋದಿ . . . ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). [?]

ಗಂಧಿಗ (ನಾ). ಗಂಧದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ; ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು : ಗನ್ಧಿಗ ರೇವಿಸೆಟ್ಟಿ . . . ರಾಮೇಸ್ವರದೇವರಂಗ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹಸುಂಬೆ[ಗೆ]ಹಾಗವಂ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೭೮–೩೦ ; 1118) ; ವಣಿಗ್ವರರ್ ಗಂಧಿಗರ್ ಬಾಣಸರ್ (ಚಬಪು. ೪೭–೪೧) ; ವಾಣಿಜರ ಗಂಧಿಗರ ಸೆಟ್ಟಿಯರ . . . ಕೇರಿಗಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೩–೩೬). [ಗಂಧ + -ಇಗ]

ಗಂಧಿನಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಧವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ.
[ಸಂ. ಗಂಧಿನೀ]

ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ (ನಾ). ಒಂದು ಆಯುಧ ವಿಶೇಷ : ಬಿಲ್ಲು ತೀರು . . . . ಗಂಧೇಂಗಾಲಕ . . . . ಪೇಟಕ ಮುಂತಾದ ಶತೃಜಯಾತ್ಮ ರಕ್ಷಾಧಿಸಾಧನ ವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ವಿವೇಕ. ೨೬೩). [?]

ಗಂಧೇಭ (ನಾ). = ಗಂಧಗಜ : ಭೃಂಗೀ ನಿನದ ಮುಖರಿತಾಶಾಚಕ್ರ ಗಂಧೇಭಚಕ್ರಂ (ಆದಿಪು. ೧೧–೩೦) ; ಕೌರವ್ಯ ಗಂಧೇಭ ಕೇಸರಿ (ಗದಾಯು. ೧–೫೨). [ಗಂಧ + ಇಭ]

ಗಂಧೋತ್ತಮೆ (ನಾ). ಮದ್ಯ ; ಸುರೆ ; ಹೆಂಡ : "ಸರಾಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋತ್ತಮಾ]

ಗಂಧೋದಕ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯ ನೀರು ; ಪನ್ನೀರು : ಘೃತಕ್ಷೀರ ದಧಿ ನಾಳಿಕೇರ ತೋಯಾಮ್ರರಸೇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫–೧೩ ವ) ; ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಬಾಯಿ ತೊಳೆದನು (ಪುನರು. ೧೪). [ಗಂಧ + ಉದಕ]

ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದ ಮಳೆ ; ಪನ್ನೀರಿನ ಮಳೆ : ಗಂಧೋದಕವೃಷ್ಟಿಯಂ ಸುರಿವರೊಯ್ಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨–೨೨).
[ಗಂಧೋದಕ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಂಧೋದಕಸವನ (ನಾ). ಸುಗಂಧ ಜಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ ; ಪನ್ನೀರಿನ ಸ್ನಾನ : ಜಿನೇಂದ್ರ ಮಹಾಭಿಷೇಕದೊಳ್ . . . ಗಂಧೋದಕಸವನಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬–೨೫ವ).
[ಗಂಧೋದಕ + ಸವನ]

ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನ (ನಾ). = ಗಂಧೋದಕ ಸವನ : ಬಿತ್ತರಿಸಿದರ್ ಗಂಧೋದಕಸ್ನಾನಮಂಗಳಮಂ ತೀರ್ಥಕರಂಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೧–೪೬).
[ಗಂಧೋದಕ + ಸ್ನಾನ]

ಗಂಧೋದ್ಗಾರಿ (ಗು). ಗಂಧವನ್ನು ಹೊರಸೂಸುವ, —ಚೆಲ್ಲುವ : ಹಿಮಗಂಧೋದ್ಗಾರಿಯಾಯ್ತಂದು ಗಾಳಿ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦–೩).
[ಗಂಧ + ಉದ್ಗಾರಿ]

ಗಂಧೋಪಲ (ನಾ). = ಗಂಧಕ : "ಗಂಧವತಿ ಗಂಧೋಪಲಂ ಗಂಧಕ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೧–೧). [ಗಂಧ + ಉಪಲ]

ಗಂಧೋಲಿ (ನಾ). ೧. ಕಡಜ ; ಕಣಜ ; ಕಡಂದುರು : (+). ೨. "ಜೇನುನೊಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಸಂ. ಗಂಧೋಲೀ]

ಗಂಪ 'ಗಾಂಪ' ನೋ.

ಗಂಪಲ್ 'ಕಂಪಲ್' ನೋ.

ಗಂಪಿಲ (ನಾ). ಬೇಟೆಯ ಒಂದು ಸಾಧನ: ತಡಿವಲೆಯ ಬಗರೆಗೆಯ ವಾಜಿಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ ಕಾಲ್ಗಣ್ಣಿ ಗಂಪಿಲ ಬಡಿವಲೆಯ ಬೆಳ್ಳಾರವಲೆ ಪೇರ್ಬೀಸುವಲೆಗಳನೂ (ಅನಂರಾ. ೩-೩-೫). [?]

ಗಂಪು 'ಕಂಪು' ನೋ.

ಗಂಪೆ (ನಾ). (ಕಸದ) ಗೂಡೆ; ಕುಕ್ಕೆ: 'ಗಂಪೆಧಾರಿ' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಂಪ]

ಗಂಪೆಧಾರಿ (ನಾ). (ಕಸದ) ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವನು: ಇಂತೀ ಮೂವರು ಗಂಪೆಧಾರಿಗಳೆಂಬೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦೪-೪೧೬); "ಕೂಲಿಕಾರ; ಬುಟ್ಟಿ ಹೊರುವವ" (ಮೋಳಿಮಾ. ಕೋಶ). [ಗಂಪೆ + -ಧಾರಿ$_3$]

ಗಂಬದಗಡಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು ಗುಮ್ಮನ ಬಡಿವ ಕತ್ತಲೆ ಗುದ್ದು ಗಂಬದ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಬಗೆ, ಗಂಭದ]ಗಡಣೆ ಕಣ್ಮಡ್ಡಸಗವರಿ ಹರಿಹಲಗೆ ನಿಡುಗವಣೆ... ಆಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾಆ. ೬-೩). [?]

ಗಂಬೂರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುರ; ಕರ್ಪೂರ: ಗಂಬೂರ ಕುರುಜು ೪ ಕಸ್ಸೂರಿಕಳಂಡು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೫೪೭-೩; 1532); ಡುಂಬನಂ ಚೀತ್ಕಾರದ್ವಾದಶಾಲಿಂಗನಗಳೆಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಂಧಪ್ರೌಢಿಯಾರೆಂಟು ಕಲೆ ನೆಲೆಯ ತಾಣವನಱಿದು ಗಂಬೂರ ಕತ್ತುರಿ ಕದಂಬಗಳ್ ಪೊಣ್ಮೆರುಚಿ ಬಿಂಬಾಧರದ ರಸಂ ತುಂಬಿ ತುಳ್ಕಾಡೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಭಾ. ೧೬-೮). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಂಬೂರ, ಗಂಬುರ]

ಗಂಭಾರಿ (ನಾ). ಶಿವನಿ ಮರ: (ಕಿ). [?]

ಗಂಭೀರ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಗೂಢವಾದ. ೨. ಘನವಾದ; ಭವ್ಯವಾದ: ಮಂದ್ರ ಗಂಭೀರ ದುಂದುಭಿ ಧ್ವನಿ ... ಪೊಣ್ಮೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩-೩೫೧). [ಸಂ.]

ಗಂಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಗಾಢವಾದುದು; ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವಾದುದು. ೨. ಆಳವಾದುದು: ಗಂಭೀರಗುಣದೊಳಮಾವರ್ತನ ಸಿದ್ಧಿಯೊಳಂ ಜಳನಿಧಿಯನೆಪೋಲ್ವ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ); ಗಂಭೀರಮಮಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸಂಭವ ಪದಂ (ಕಾವ್ಯವ. ೬೪೩); ಚಾರುನಿಶ್ಚಲ ಧೀರನಂ ಗಂಭೀರಗುಣ ಮಣಿಹಾರನಂ ಸಂಸಾರಭೂಜ ಕುಠಾರನಂ (ಬಸಪು. ೫-೧೬). [ಗಂಭೀರ + ಗುಣ]

ಗಂಭೀರಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಆಳವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು: ಮಂತ್ರಿಪೇಳೆ ಗಂಭೀರಗೆಟ್ಟವರೊಪ್ಪಿ ತವಗೆ ಬಾರದೊಡವೆಯ ಬಲ್ಲಿದಗೆ ಕೋರುವವೆಂದು (ಭರಚ. ೫೫-೧೧೪). [ಗಂಭೀರ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಂಭೀರತೆ (ನಾ). ಗಂಭೀರಭಾವ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ: ಪುರುಷತನವೇ ಗುಣವೆ ಪೆಂಪೇ ಗರುವಿಕೆಯೆ ಗಂಭೀರತೆಯೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವರ್ತನವೆ (ಬಸಪು. ೪೬-೧೦); ಪಾಂಡುರತೆ ಮಂದಯಾನತೆ ಗಂಭೀರತೆ (ಕಗದ್ಯ. II, ೪೦). [ಸಂ. ಗಂಭೀರತಾ]

ಗಂಭೀರಭಾವ (ನಾ). ೧. = ಗಂಭೀರತೆ. ೨. ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಗಜದಿಂ ಗಂಭೀರಭಾವಂ ವೃಷಭದಿನಭವಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೦). [ಗಂಭೀರ + ಭಾವ]

ಗಂಭೀರಭಾಷಿತ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯದ ಮಾತು; ಘನವಾದ ನುಡಿ: ಭಾರತೀಪತಿ ಚತುರ ಪರಿಮಿತೋದಾರ ಗಂಭೀರ ಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ಯೆ (ಜಗವಿ. ೧-೬೬ವ). [ಗಂಭೀರ + ಭಾಷಿತ]

ಗಂಭೀರವಡೆ (ನಾ). ಗಾಂಭೀರ್ಯವನ್ನು ತಾಳು: ನಿತಂಬಿನಿಯರ ಗುಂಪಿನಲಿ ಗಂಭೀರವಡೆದು ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿ ವಿಶ್ವಕುಟುಂಬಿಗೆ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೫೩). [ಗಂಭೀರ + ಪಡೆ$_1$]

ಗಂಭೀರವೇದಿ (ನಾ). ಅಂಕುಶಕ್ಕೂ ಮಣಿಯದಿರುವ ಮದಿಸಿದ ಆನೆ; ತುಂಟಾನೆ: ಪ್ರವರಾಂಕುಶಮಂ ಗಂಭೀರವೇದಿ ಶಿರದೊಳ್ ನಿಷಾದಿ ನಿಱಿಸುವ ತೆಱದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೨). [ಸಂ. ಗಂಭೀರವೇದಿನ್]

ಗಂಭೀರೆ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳವಳು; ಗಂಭೀರತೆಯುಳ್ಳವಳು; ಘನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು: ಗಂಭೀರೆಯಾಗಿರ್ದೊಡಂ ನಿರ್ಮಲೆಯಾಗಿರ್ಪಿನಮಂತರಂಗಂ ಪೆಱರ್ಗೆ ಕಾಣಲಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೮). ೨. ಬಿಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಂಭೀರೆ ಎಂಬ ಬಿಕ್ಕುಳು ಗಂಭೀರಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದಾಗಿ ಮಹಾವೇಗವುಂಟಾಗಿಹುದು (ಸಕವೈ. ೨೪೧). [ಸಂ. ಗಂಭೀರಾ]

ಗಂಹರ, ಗವ್ವರ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ, —ಗುಹೆ: "ಗಂಹರ (ಗವಿ) - ಗಹ್ವರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯); ಇರಲಿ ಗಿರಿ ಶೃಂಗಾಗ್ರದಲಿ ಗಂಹರಗಳಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೫); ಗಂಹರವ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದು ಸಿಂಹಗಳನಿಱಿಯುವುದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೮೫). ೨. ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ. ೩. ಮೋಸಗಾರಿಕೆ; ಕುಹಕ; ಕಪಟ: ಯೌವನ ಕುಂದಿದರೂ ಗಂಹರ ಕುಂದಲಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ಗವ್ವರ: ೧. "ಬಿಲದ ಮಾರ್ಗ" (ಚತುನಿ. ಕಿ. I, ೩೩); "ಗವ್ವರ (ಗಂಹರ) - ಗಹ್ವರ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ]

ಗಂಹರಿ (ನಾ). ಭೂಮಿ; ಧರೆ; ಇಳೆ: ಗೋಮಿನಿಯ ಪತಿ ಗಂ [ಪಾಠಾಂ. ರುಂ]ಹರಿಯ ಭಾರವನೊನೆಯಲುದಿಸಿದನಹನೆ (ತೊರರಾ, ೧-೯-೨). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗಕ್ಕನೆ 'ಕಟ್ಕನೆ' ನೋ.

ಗಕ್ಕಾಗು 'ಗರ್ಕಾಗು' ನೋ.

ಗಕ್ಕು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಕ್ಕರೆ; ಬಕಪಕ್ಷಿ: (ಕಿ). ೨. "ಕೆಂಪುಕೊಕ್ಕರೆ" (ಅನಂನಾ.). [?]

ಗಗನ (ನಾ). ೧. ಬಾನು; ಆಕಾಶ: "ನಭಃ... ಗಗನಃ, ದ್ಯುಃ - ಈ ೧೫ ಆಕಾಶಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೬); ಗಗನಂ ನಿಜಭೂಷಣ ದೀಪ್ತಿಗಳಿಂ ತಟತಟಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ... ಮನುಜ ಲೋಕದಿಂ ಪೊಗಟಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨), ನೀಲಾಭ್ರ ಘಟೆಯೆ ಗಗನಮನೆಡೆಗೊಂಡವೋಲಾಯ್ತು (ಜಗವಿ. ೪-೫೪). ಗಗನದ ಹರಿಸುರಪತಿಗಳ್ ಜಗದ್ಧಿತಾರ್ಥ ಮಹೇಶ... ಕಾಮನುರಿದು ಕರಿಮುಱಿವೋದಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೪೯). ೨. [ಗಣಿತ] ಸೊನ್ನೆ: "ಗಗನಂ ... ಬಿಂದುವಿನನಾಮಂ" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೧೦); ಅನಲಂ ಗಗನಂ ಸೂನ್ಯಂ ಹರನಯನಂ ಅಂಭರ ... ಸಪ್ತಸಪ್ತ ತ್ರಿಂಶತಿಕಾ (ಭಾಸ್ಕರ ೪-೭). ೩. [ಛಂದ] ಅಕ್ಷರಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಗಣ: ಆದಿಯ ಮಧ್ಯಾಂತದೆ ಲಘುವಾದೊಡೆ ಜಲವಹ್ನಿ ಗಗನ ಲಘುವಿಂ ನಾಕಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೩೮ ಆಡಿಟಿ.).

ಗಗನದರಳು = ಆಕಾಶಕುಸುಮ; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹೂವು: ಗಗನದರಳಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯಲು (ಬಸಪು. ೪೨-೩). ಗಗನದಹಣ್ಣು = ಆಕಾಶದ ಹಣ್ಣು; ಕಲ್ಪನೆಯ ಹಣ್ಣು: ಗಗನದ ಹಣ್ಣನೆ ಕೊಯ್ದು ಮುಗುದೆ ರುಚಿಯನಱಿಯಳು (ಅವಚಂ. ೯-೩೫). [ಸಂ.]

ಗಗನಕುಂತಳ (ನಾ). ಆಕಾಶವೇ ಕೂದಲಾಗಿರುವವನು; ವ್ಯೋಮಕೇಶ; ಶಿವ: ಗಗನಕುಂತಳ ... ಚಂದ್ರಶೇಖರ (ಹಮ್ಮೀರ. ೮-೫೦). [ಗಗನ + ಕುಂತಳ (= ಕುಂತಲ)]

ಗಗನಕುಸುಮ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಹೂವು: ಗಗನಕುಸುಮಮನೆ ಪಡೆವಂತೊಗೆವುಗುರ್ಗಳ ಬಿಳಿಯ ಬೆಳಗು ಬಳೆದಡರ್ದಿರೆ ಕುಂಚಿಗೆಯನವಂ ಬೀಸಲೊಡಂ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ಭೋಂಕೆನಮರಪತಿ ಸಭೆ ನಭದೊಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೪-೯೬).

೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು ; ಸುಳ್ಳು : ತನಗೆ ಸುಖವು ಗಗನ ಕುಸುಮವಲ್ಲವೆ? ಎಂದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆತನು ಯೋಚಿಸುವ (ಚಿತೆಸ. ೧೧೧) ; ಏಕ ಸರ್ಕಾರದ, ಏಕ ಸಮಾಜದ, ಏಕರಾಷ್ಟ್ರದಕಲ್ಪನೆ ಈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಂತು ಗಗನಕುಸುಮವಾಗುಳಿದಿದೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. iii, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಗನ + ಕುಸುಮ]

ಗಗನಕೇಶ (ನಾ). = ಗಗನಕುಂತಳ : ಜಗವನೆಲ್ಲವ ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಾಲ್ಮೊಗನೊಳಗೆ ತಾನಿದ್ದು ಸಲಹುವ ಗಗನಕೇಶನೊಳಿದ್ದು ಸಂಹರಿಸುವನು ಲೋಕಗಳ (ಹಸಾರ. ೨-೮). 'ವ್ಯೋಮಕೇಶ' ಪರಾ. [ಗಗನ + ಕೇಶ]

ಗಗನಖಂಡ (ನಾ). ಆಕಾಶ ಭಾಗ; ವ್ಯೋಮವಿಭಾಗ : ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ೬೭ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟು, ಸೂರ್ಯನು ೫ ಗಗನಖಂಡದಷ್ಟೂ, ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ (ತತ್ತ ಪ್ರ. ೨೦೨). [ಗಗನ + ಖಂಡ]

ಗಗನಗಂಗೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಗಂಗೆ; ದೇವಗಂಗೆ : ಘನವಹ್ನಿಜ್ವಾಲ ಧೂಮಾವಳಿ ಗಗನಗಂಗಾತಟೋದ್ಯುತ್ತಮಾಳೀ ವನಮೋ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೧). [ಗಗನ + ಗಂಗೆ$_2$]

ಗಗನಗಜ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಆನೆ; ಐರಾವತ : ಗಗನಗಜಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯೆರಡೆನಲು (ಆದಿಪು. ೬-೫೨) ; ಗಗನಗಜ ನಿಟಲತಟದಿಂ ಜಗುಳ್ದಂತೆ ಪುರಾಣರಶ್ಮಿ ಮಣಿಮಯ ಮುಕುರಂ ಮಿಗೆ ಮೆಱೆದುದರರೆ ಪಶ್ಚಿಮನಗದೊಳಿಳಿದು ತೋರ್ಪ ದಿನಕರಬಿಂಬಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೨). [ಗಗನ + ಗಜ]

ಗಗನಗತಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಗಮನ, —ಸಂಚಾರ : ಗಗನಗತಿ ಶ್ರಮಮಂ ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಳೆವರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೭೭) ; ೨.ಆಕಾಶವೇ ಗತಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು ; ದೇವತೆ, ಗ್ರಹ, ಪಕ್ಷಿ, ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವು. [ಗಗನ + ಗತಿ]

ಗಗನಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು, —ಗಮಿಸುವುದು : ಸುಕವಿ ಪ್ರಣುತರ್ ವ್ಯಾಕರಣ ಕರ್ತೃಗಳ್ ಗಗನಗಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೭-೭) ; ಗಗನಗಮನಕ್ಕೆ ಹಂಸಂ ಮೊಗಸಿದುದೆನೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೨೦೪) ; ಗಗನಗಮನದ ನಿಖಿಳ ವಿಹಗಾಳಿಗಳು ಬೆಂದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫-೪). [ಗಗನ + ಗಮನ]

ಗಗನಗಾಮಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವವನು. [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನ್]

ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ಖೇಚರವಿದ್ಯೆ : ನೀನೆನ್ನಂ ನಿನ್ನ ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯೆಯಿನುತ್ತರ ಕುರುವನೆಯ್ದಿಸು (ಆದಿಪು. ೨-೧೪ವ) ; ಕನಕಶ್ರೀಯಂ ಗಗನಗಾಮಿನೀ ವಿದ್ಯೆಯಿನೊಯ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೦ವ). [ಸಂ. ಗಗನಗಾಮಿನೀವಿದ್ಯಾ (ಗಗನಗಾಮಿನೀ + ವಿದ್ಯಾ)]

ಗಗನಚರ (ನಾ). ೧. ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂಥದು. ೨. ಹಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ. ೩. ಸೂರ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಹಗಳು. ೪. ಗಂಧರ್ವ ; ಖೇಚರ : ಜಳಚರ ಸ್ಥಳಚರ ಗಗನಚರ ಪ್ರಕಾರದಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೧೧ವ) ; ಗಗನಚರಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನಗಣ್ಯಪುಣ್ಯಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೪೬). [ಗಗನ + ಚರ$_2$]

ಗಗನಚರಭುಜಗ (ನಾ). ಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಹಾವು ; ರಾಹು : "ಭಾನುರಿಪು ಸಿಂಹಿಕಾಪ್ರಿಯಸೂನು ತಮಂ ರಾಹು ಗಗನಚರಭುಜಗಂ ಸ್ವರ್ಭಾನು ವಿಧುಂತುದನಂತದು ತಾನಕ್ಕುಂ ಕೇತುನಾಮದಿಂ ಶಿಖಿಯೆನಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩-೭೫). [ಗಗನಚರ + ಭುಜಗ]

ಗಗನಚರಾಧೀಶ (ನಾ). (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ) ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ, —ದೊರೆ : ಇದಿರೆಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಪುರಸ್ಸರಂ ಮನದೆಱಕದಿನೆಱಗಿದ ಗಗನಚರಾಧೀಶನಂ ಯತಿ ಪರಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೧). [ಗಗನಚರ + ಅಧೀಶ]

ಗಗನಚರಿ (ನಾ). ಗಗನದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಮಿಗೆ ನೆಗೆವ ಗಗನಚರಿಯ ನಿಡುಜಡೆ ತೊಡಂಕಿ ಜಿಗಿಲ್ತು ತೆಗೆಯಲ್ ಬಾರದಿರೆ ಪಾಱುಗೆಟ್ಟು (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ವ). [ಸಂ. ಗಗನಚರೀ]

ಗಗನಚರೇಂದ್ರ (ನಾ). =ಗಗನಚರಾಧೀಶ: ಕಱುತ್ತು ನಟ್ಟು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವ ಗಗನಚರೇಂದ್ರನ ರೌದ್ರರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೦). [ಗಗನಚರ + ಇಂದ್ರ]

ಗಗನಚಾಪ (ನಾ). ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ; ಇಂದ್ರಚಾಪ : ಗಗನದರಳಂ ನಿಲಿಕಿ ಕೊಯ್ಯುಲು ಗಗನಚಾಪವನೇಱಿಸಲು (ಬಸಪು. ೪೧-೩). [ಗಗನ + ಚಾಪ$_1$]

ಗಗನಚುಂಬಕ (ನಾ). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತಹುದು ; ವ್ಯೋಮ ಚುಂಬಕ : ಇಂಥ ಗಗನಚುಂಬಕ (Sky Scrapers)ಗಳಿಗೆ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ನಗರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ಬಾಲಪ್ರ II, ೯೭೨). [ಗಗನ + ಚುಂಬಕ]

ಗಗನಚುಂಬಿ (ನಾ). = ಗಗನಚುಂಬಕ : ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗಗನ ಚುಂಬಿಯಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಗಗನಚುಂಬಿನ್]

ಗಗನತಳ (ನಾ). ಬಾಂದಳ ; ಆಕಾಶ ಪ್ರದೇಶ ; ಅಂತರಿಕ್ಷ : ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಗಗನತಳಂ ನಿಜಭೂಷಾಂಶುಗಳಿಂ ಪ್ರಜ್ವಳಿಸುವಂತು ಬೇಗಂ ಬಂದಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೪೬) ; ಗಗನತಳಂಗಳೊಳ್ ಖಚಿತರತ್ನ ಕದಂಬದ ಕಾಂತಿ ಬಣ್ಣವಣ್ಣಿಗೆಯ ಮುಗಿಲ್ಗಳಂ ಕೆದಱೆ (ಅನಂಪು. ೯-೬೫); ಗಗನತಳವನು ಬಿಗಿದ ಬಲುಱೆಂಜೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫). [ಗಗನ + ತಳ (= ತಲ)]

ಗಗನತಾರಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು : ಈ ಮಹಾ ಘನಗಗನತಾರಾವಳಿಯ ವಿರಚಿಸುವ (ಗಗತಾ. ೧-೧೪). [ಗಗನ + ತಾರಾವಳಿ]

ಗಗನದನಿ (ನಾ). ಬಾನುಲಿ ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಧ್ವನಿ; ಆಕಾಶವಾಣಿ : ನುಡಿಯಲ್ ಜಟಾಯುವಾತ್ಮಂ ಗಗನದನಿಯಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೩-೮೨). [ಗಗನ + ದನಿ]

ಗಗನಧುನಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ : ಗಗನಧುನಿಯಂ ತಂದ ಸಗರ (ವೆಂಕಾರಾ. ೧-೧೩-೮೯). [ಗಗನ + ಧುನಿ]

ಗಗನಭುವನ (ನಾ). = ಗಗನಗಂಗೆ : ಭುವನಭವಸಖ ಭುವನಭವರಿಪುವನಲನಯನ ಗಗನಭುವನಾವತಂಸ (ಗುರುಚಾ. ೧೨-೧). [ಗಗನ + ಭುವನ]

ಗಗನಮಂಡಲ, ಗಗನಮಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶಮಂಡಲ ; ವ್ಯೋಮ ಪ್ರದೇಶ. ೨. ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ : ಗಗನಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಳದಲ್ಲಿ ಸೋಹಂ ಸೋಹಂ ಎನುತ್ತಿದ್ದಿತು ಒಂದು ಬಿಂದು (ಅವಚಂ. ೫೭-೨೪೭). **ಗಗನಮಂಡಳ** : ೧. ಇಲ್ಲಿಂದ ಪೊಱಗಂ ಗಗನ ಮಂಡಳದಿಂ ಬಳಸಿ (ಜೀವಸಂ. ೩೩-೧೦ ವ.) [ಗಗನ + ಮಂಡಲ]

ಗಗನಮಂಡಳ 'ಗಗನಮಂಡಲ' ನೋ.

ಗಗನಮಣಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯ ; ದಿನಮಣಿ : "ಗಗನಮಣಿಯೆನಲ್ ರವಿ" (ಭಾರನಿ. ೧೮) ; ಅವನಿ ನಡುಗಿತು ಗಗನಮಣಿಪರವೇಷದಲಿ ತಾರೆಗಳು ಹೊಳೆದವು ಸುರಿದವರುಣಾಂಬುಧಾರೆಗಳು(ಕುವ್ಯಾವಿ.೪-೨೯);

ಗಗನಮಣಿ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಗನೆಯ ಬೈತಲೆಯ ರಂಗು ಮಾಣಿಕದಂತೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೮). [ಗಗನ + ಮಣಿ$_3$]

ಗಗನಮಾಲಾವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ; ಆಕಾಶಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (?): ಧಾವಳ್ಯ ದಿವ್ಯತಾರಾವಳಿಯ ಗಗನಮಾಲಾವಳಿಯ ... ಸೀರೆಗಳ (ನವಮೋ. ೧೭-೬೦). [ಗಗನ + ಮಾಲಾವಳಿ ?]

ಗಗನಯಾತ್ರಿ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ: ಗಗನಯಾತ್ರಿಗಳಾದರಾ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಗಣೆಗಂಜಿದರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೧೮-೭೮). [ಗಗನ + ಯಾತ್ರಿ]

ಗಗನಲತೆ (ನಾ). ೧. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಬಳ್ಳಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಅಸಂಭವವಾದುದು: ಗಗನಲತೆಯಲಿ ಪಕ್ಷಿ ಸುಳಿದೊಡೆ (ಅಮೃತ. ೬-೨೩). [ಗಗನ + ಲತೆ]

ಗಗನಲಿಪಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಲಿಪಿ: ಲಿಪಿಗಳ ವಿವರ, ಗಗನಲಿಪಿ, ಧೂಮಲಿಪಿ, ಜಲಲಿಪಿ ... ಯೀ ಅಗಣಿತಲಿಪಿಗಳ ನೋದಲರಿಯದೆ ಬಿಜ್ಜಳರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳಕಳಗೊಳುತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೭-೪) [ಗಗನ + ಲಿಪಿ]

ಗಗನವಟ್ಟೆ (ನಾ). ಆಕಾಶಮಾರ್ಗ; ಬಾಂಬಟ್ಟೆ: ಗುರುಪಾದವ ಕೂರ್ತು ನಡೆದಳು ಜಲಜಾಕ್ಷಿ ಗಗನವಟ್ಟೆಯಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೭). [ಗಗನ + ಬಟ್ಟೆ$_1$]

ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು; ಖಗೋಳಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ: ದೂರದರ್ಶಕಯಂತ್ರದಕ್ಷಿಯೊಳ್ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು, ಗಗನವಿಜ್ಞಾನಿ ತಾಂ ರಾತ್ರಿಯಾಕಾಶದಲಿ ಕಾಣ್ಬೊಂದು ತಾರಾಗರ್ಭದಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧-೨೭೪). [ಗಗನ + ವಿಜ್ಞಾನಿ]

ಗಗನವಿವರ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಭಾಗ, —ವಿಸ್ತಾರ: ಪರೆದಿರೆ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ ನಿರಂತರಂ ಗಗನವಿವರಮೊಪ್ಪಿತ್ತೆಂದಾದರದಿಂ ಪೇಱಲ್ಪಗೆದಂತಿರೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೨). [ಗಗನ + ವಿವರ]

ಗಗನವಿಹಾರ (ನಾ). ಆಕಾಶಯಾನ; ಗಗನದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವುದು: ಕನಕರುಚಿರುಚಿರವಿಂಶತಿಧನುಃಪ್ರಮಾಣಾಂಗಮೆಸೆಯೆ ಗಗನವಿಹಾರಂ ತನಗೊಪ್ಪೆ ವಿಹಾರಿಸಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೦). [ಗಗನ + ವಿಹಾರ]

ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುವವಳು, —ಕ್ರೀಡಿಸುವವಳು: ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು ಆಕಾಶವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಗಗನವಿಹಾರಿಣಿಯೂ ಭಯಂಕರಿಯೂ ಆದಾ ಶಂಕರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಟ್ಟು ನೋಡಿದಳು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೭). [ಸಂ. ಗಗನವಿಹಾರಿಣೀ (ಗಗನ + ವಿಹಾರಿಣೀ)]

ಗಗನಸಖಿ (ನಾ). ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವವಳು, —ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕಳು: ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಊಟ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿಯನ್ನು (Air Hostess) ಮರೆಹೊಕ್ಕೆ (ನಂಟರು. ೪೦೮); ಎದುರಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಗಗನಸಖಿ (ಏರ್‌ಹೋಸ್ಟೆಸ್) ಮಿಸ್. ರಸಲ್ (ನಡೆದಾ. II, ೯೦೮). [ಗಗನ + ಸಖಿ]

ಗಗನಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಂಟು ಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ವಿದ್ಯೆ (?): ನಾದಾನುಭೂತಿ ... ನಿರೂಪದರ್ಶನ, ವಾಯುಪರಿಕಲ್ಪನ, ಸ್ವರರೂಪತೆಯೆಂಬಿವೆಂಟು ಗಗನಸಿದ್ಧಿಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೨೭೬). [ಗಗನ + ಸಿದ್ಧಿ]

ಗಗನಸ್ಥಳಿ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಬಳೆದು ನೆಗೆತಂದು ದಾಂಧಳ ಧಳಂದಳ ಧ್ವನಿಯಳುರ್ಕೆಗೊಳೆ ಶಬ್ದಗುಣಂ ತಿಳಿವೊಡದಕಾಯ್ತು ಗಗನಸ್ಥಳಿಗಲ್ಲದೊಡಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೪). [ಸಂ. ಗಗನಸ್ಥಲೀ]

ಗಗನಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಗಗನಸ್ಥಾನದಿನಿಱಿತಂದ ನೊರ್ಮೊದಲ್ ಪಗಲುಳ್ಕಂ ತಾನೆನೆ ಮುನಿವಿಖ್ಯಾತಂ ... ಅಜಸಂಜಾತಂ (ಜಗವಿ. ೨-೪೦). [ಗಗನ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಗನಾಂಗಣ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: "ಶರೀರ ವಿಸ್ತರಂ ಕಾಳಗಮತ್ಯುದಾರಗಗನಾಂಗಣಮೆಂಬಿವುವಿಗ್ರಹಾಹ್ವಯಂ" (ನಾನಾರ. ೯೯); ಗಗನಾಂಗಣಸೌಧಾಗ್ರದೊಳೊಗುಮಿಗೆಯಿಂ ರಾಜಿಸಿರ್ಪ ಮಣಿಕಲಶಂಬೊಲ್ (ಕಾದಂಉ. ೭೩೨); ಗಗನಾಂಗಣದೊಳ್ ನಡೆವರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೫-೨೩); ಸರಳಿನ ಸೇತುವನು ಕಟ್ಟಿದನು ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ಕಲಿಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೮-೨೦); ಗಗನಾಂಗಣದಲಿ ಉಡು ತೊಳಗೆ (ಕಎಪು. ೬-೧). [ಗಗನ + ಅಂಗಣ]

ಗಗನಾಂಗಳ (ನಾ). = ಗಗನಮಂಡಲ ೧: ಹೊಳೆವ ಮಕುಟದ ವದನ ಗಗನಾಂಗಳಕೆ ಚಿಮ್ಮಿತು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೪೦). [ಗಗನ + ಅಂಗಳ$_2$]

ಗಗನಾಂಬರೆ (ನಾ). ಗಗನವನ್ನೇ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ದಿಗಂಬರೆ: ಶರಧಿಶರೀರೆ; ಗಿರಿವನವದನೆ; ಗಗನಾಂಬರೆ; ಅಧಿಮಾನಸಸದನೆ (ಅನಿಕೇ. ೨೭-೧೩). [ಸಂ. ಗಗನಾಂಬರಾ (ಗಗನ + ಅಂಬರ + -)]

ಗಗನಾಧ್ವ (ನಾ). ೧. = ಗಗನವಟ್ಟೆ: ಇಂದುಕಾಂತ ಶಿಲಾತಳದೊಳ್ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ಮನೋವಿಷಾದಮುಮಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಖೇದಮುಮಂ ಕಳೆದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೮೭ವ). ೨. ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ದೇವತೆ: ಗಗನಾಧ್ವರ್ ಶರಣಾಗಿಮಾಗಿಮ ಮರರ್ ... ಎನುತುಂ ತನ್ವಂಗಿ ಪುಯ್ಯಲ್ಚಿದಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೬೧). [ಗಗನ + ಅಧ್ವ]

ಗಗನಾಧ್ವಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತಹುದು: "ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳು; ದೇವತೆಗಳು; ವಿಮಾನ; ಪಕ್ಷಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೭೬). [ಗಗನ + ಅಧ್ವಗ]

ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಜೂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಗಂಗಾಧರ: ನಗಜಾತೆ ಕೇಳೆಂದು ನಂದಿ ಸುಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಗಗನಾಪಗಾಜೂಟನುಸುರುತಿರಲು (ದುರಪು. ೩-೨). [ಸಂ. (ಗಗನಾಪಗಾ + ಜೂಟ)]

ಗಗನಾಭೋಗ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ವಿಸ್ತಾರ, —ಹರಹು: ಗಗನಾಭೋಗದೊಳೊಪ್ಪಿ ಬರ್ಪ ಪಲವುಯಾನಂಗಳಂ ತೋರ್ಪ್ (ಆದಿಪು. ೭-೧೦೯); ಗಗನಾಭೋಗಮನಾವಗಂ ಬೆಳಗುತುಂ ಜ್ವಾಲಾಸಹಸ್ರಂಗಳಿಂದುಗುಳುತ್ತುಂ ಕಿಡಿಯಂ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೪-೬೬); ಗಗನಾಭೋಗಮನೆಯ್ದೆ ನೀಳ್ದೊಗೆದ ಗೌರಚ್ಛಾಯೆ ... ನೋಡಾಕಾಶ ಗಂಗಾಜಲಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೪೮). [ಗಗನ + ಆಭೋಗ]

ಗಗನಾರವಿಂದ (ನಾ). = ಗಗನಕುಸುಮ: ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯವಿಡಿದು ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆವೆನೆನೆ ಶಶವಿಷಾಣಗಗನಾರವಿಂದದ ತೆಜನಲಾ (ವೀಶ್ಯಪು. ೪-೬-೨೧). [ಗಗನ + ಅರವಿಂದ]

ಗಗನಾಹಿ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಸರ್ಪ; ರಾಹು: ನರಸಿಂಹರಾಯನುದ್ಧತ ಕರಾಸಿಗಗನಾಹಿ ನುಂಗುವುದು ಸಂಗರದೊಳ್ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩-೫೨; 1209). [ಗಗನ + ಅಹಿ]

ಗಗನೇಚರ (ನಾ). = ಗಗನಗಾಮಿ: ಆ ಗಗನೇಚರನುಂ ಧನುರಾಗಮವಿದ್ಯಾಗಮೈಕನಿಧಿ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಂ ಪೋಗದೆ ಕಾದುತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೫); ಗಗನೇಚರತೇಜಶಿಖಿ ಪಗೆವರ ಭಾಸುರ ಯಶೋವಿತಾನಮನುರಿಪಲ್ ನೆಗೆದುದೆನೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪-೧೦೩); ಗಗನೇಚರದ ಗತಿಯಲಿ ಬಂದನ್ನೆ ದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ರತಿಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಗಗನೇಚರಿ (ನಾ). = ಗಗನೆಚರಿ< ಗಗನೇಚರಿಯರ ಪದದಲಕಗೆಪೊರೆದ ರುಣಂಗಳಾದುವಿವಕ ಪಲ್ಕಿರಣಗಳಿಸೆ ಪಣ್ಣಳ ಳೆಂಪಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿತು ದ್ಯಂಡಕಾಂಡಭಾಂಡಿತರಪಟ್ಟಿಂ (ಜಗವ. ೪-೪೫); ಗಗನೆಚರಿಯರ್ ಶ್ರಮಮಂ ಮಿಗೆ ಸೂಂಳರ್ ಪಲ್ಬುದರ್ಕಿವೆಸ್ಮುಯ್ಯ ಕಾವುಗಳೆಂದು (ದಶಕು. ೧-೬೪). [ಸಂ. ಗಗನೇಚರೀ]

ಗಗನೋಪಲ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶೇಷವುಂಟಾಗಿ ಹೊಳೆದು ಬೀಳುವ ಶಿಲೆ; ಉಲ್ಕೆ : ಗ ಗ ನೋ ಪ ಲ ಗ ಳು ಬೀ ಳು ತ್ತ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೧೫೨). [ಗಗನ + ಉಪಲ]

ಗಗ್ಗ (ನಾ). ಕಾಡು ಮನುಷ್ಯ; ಒರಟ; ಒಡ್ಡ : ಅಯ್ಯೊ ಗಗ್ಗ ಇದೇನೇ ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು (ತಂಬಳ. ೧೩೦); ಒರಟ, ನಯವಿಲ್ಲ ದವನು, ಅಸಂಸ್ಕಾರಿ; ಗಗ್ಗ (Boor. ಇಂಗ್ಲಿ). [< ಕಗ್ಗ]

ಗಗ್ಗಣ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮನು ಗಗ್ಗರೊಳ್ಳಲಾ ಮಪದಲೂರ ಕುಪ್ಪನ್ಗೊ ಅಗ್ರೊಳೊಳ್ ಪಿದು ಸತ್ತು (ಎಳ. ೪, ಕೋಲಾರ. ೧೪೨-೧ ; ಸು. 10007). [ಶ್ರೀ 'ಗಂಗ' ಅಥವಾ 'ಗೊಗ್ಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು] [?]

ಗಗ್ಗನತ್ತ(ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ: ಗಗ್ಗನಾತದಲಿ ಗೊರೆಹೊಡೆ ಯುವದು ದಿನದ ಜನದ ಮಂದ (ಶರಳು. ೬೪೬-೯). [< ಗಬ್ಬುನಾತ]

ಗಗ್ಗರ 'ಗರ್ಗರ್' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿ 'ಗರ್ಗರ್' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿ (ನಾ). = ಗಜ್ಜೆ ದ. ' ಗಗ್ಗರಿಯ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಜ್ಜದ]

ಗಗ್ಗರಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರಿ : ಕೊರಲ ಕಂಬುಗಂಠಿಯ ಕಾಲ ಗಗ್ಗರ ಗೆಜ್ಜೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೬). [ಗಗ್ಗರಿ (< ಗರ್ಗರ್) + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಗಗ್ಗರಗೋಲು 'ಗರ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರದನಿ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದ : ನೀವು ಒಂದೆರಡುಸಲ ಕೆಮ್ಮಿ, ಗಗ್ಗರದಧ್ವನಿಯದ ಹೇಳಿದರೆ (ಸಂಬಟು. ೬೪). 'ಗೊಗ್ಗರದನಿ' ಪರಾ. [ಗಗ್ಗರ್ಕ (< ಗರ್ಗರ್ಕ) + ಧ್ವನಿ]

ಗಗ್ಗರವಜ್ಜಿ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ತಮಟೆ, —ಹಲಗೆ : ಗಗ್ಗರವಜ್ಜಿ ಗಡಿಬಿಡಿ ತೂಳುವಜೆ ಚಿನ್ನಮ್ಮೊಗ್ಗಿನವಜೆ ಜಿತಗಹಳೆ (ಶುಚಾಸಾಂ. ೪೧-೬೪). [ಗಗ್ಗರಿ (< ಗರ್ಗರ್) + ಪಜ್ಜೆ]

ಗಗ್ಗರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಗ್ಗರವನ್ನು ಇಡು; ಅಂದುಗೆ ತೊಡಿಸು; ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟು : ಭೂತಳ್ಕೆ ಗಗ್ಗರವಿಟ್ಟು ನಿಂತಾಗ ಭಟ್ಟರು ಹೇಳುವ ' ಮದು ' ಅಥವಾ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಬೀರಿಯಕ್ಕತ್ತಿದೆ (ದಂಬಚಾ. ೧೪). [ಗಗ್ಗರ್ಕ (< ಗರ್ಗರ್ಕ) + ಇಡ್ಡು]

ಗಗ್ಗರಸ್ವನ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರದನಿ: ಹಿಗ್ಗುಮದು ಸುರರೊಗ್ಗು ಗಗ್ಗರಸ್ವನ ದಿಂದೆ ಸಗ್ಗದಿಂ ಪೂಮಳೆಯ ಸುಗ್ಗಿ ನುಗ್ಗಿತು (ಭರಥ. ೩-೧೯). [ಗಗ್ಗರ್ಕ (< ಗರ್ಗರ್ಕ) + ಸ್ವನ]

ಗಗ್ಗರಿ 'ಗರ್ಗರ್' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿ (ನಾ). ಜಗಲಿ; ಚಡತ: ಚಿತ್ರದ ಅಂಚಿನಗಳ ಇಮ್ಮುಗ್ಗಲಿನ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ನಡುವಣ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ಬರೆಹವನ್ನು ಕಂಡಾಯಿಸಿರುವರು (ಶಾಸಪ. ೨) ; ಅವಲಂಬ ಳಿಪಾಜನವ ಳೆಳಗಿದ್ದ ತುಸು ಎತ್ತರದ ಗಗ್ಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಳುಳಿತು ಕಾಲು ಚಾಚುವನು (ಇಪ್ಪಳ. ೨೩೩). [?]

ಗಗ್ಗರಿ (ನಾ). (ಉಳ) ೧. ಬಹಳ ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳ ಲಂಗ: " ಪರಕಾರ " (ಜಾತಕಕರ್ಣ ೪೪); ಲಂಗಕ್ಕೆ ಳೆಲಪಡೆ ಪರಕಾರ, ಗಗ್ಗರಿ ಎನ್ನುವರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಬಗಲಂಗಿ; ಜಾಕೀಟು "(ರಮಾಕಾಂ. ೨೦೫). [← ಪ್ರಾ. ಳಿಗ್ಗರಿ; ಗಗ್ಗರ; ಹಿಂ. ಘಘ್ಘರ್, ಘಘ್ಘರೀ]

ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರಿಕೋಲು : ಅಸಾಸೋಟು, ಜಮುಬಂಡ, ಗಗ್ಗರಿಕಟ್ಟಿಗೆ (ಗುರುಪ್ರ. ೧೧). [ಗಗ್ಗರಿ (< ಗರ್ಗರ್) + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಗ್ಗರಿಕೆ, ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ನಾ). ಗದ್ದದಸ್ವರ: ಒಡವಿ ತಗಲ್ದ ಗಗ್ಗರಿಕೆ ಸೂಸುವ ಕಣ್ಣಿನ (ಅರಿಷ. ೧೨-೩೬); ಗಗ್ಗರಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳಿಕೆ]ಯಗ್ಗಳ ವಾಡುದು (ಅರ್ಜನೀ. ೭-೧೪); ನಿನ್ನ ಗೀತಮಂ ಪಾಡಲೊಡರ್ಚಿ ಗಗ್ಗರಿಕೆಯೊಳ್ ಜರಿವರ್ (ಅಪಂವ. ೪-೬೨) ; "ಮಃಖ" (ಪ್ರಳಯ್ಗಾ). **ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ** : ತೀವಿದ ಕಣ್ಣಿರ್ ಮಿಡಿದುಕಾಯ್ದೆರ್ದ ಹಿಗ್ಗಿದ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ (ಅಪಂವ. ೩-೮೬); ಅಪ್ಪನ ಹಮ್ಮಿದಂಗಳಿಂ ಕೂಡುವ ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ ಮೆಜ್ಜೆಯೊಂದಿ ನಿಮರ್ದುವೆ ಜಳ್ಳಕ್ಕಗರ್ (ಅಪಂವ. ೪-೬೮). [< ಗದ್ದದಿಕೆ]

ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದದಗೊಳ್ಳು : ಕಳ್ಳಾರ್ಗರ್ಗೊರಗಿರಸಿದ ಸೂಸೆ ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಂಡುದನಂ ನೆನೆವೆಂ ಲತಾಂಗಿಯಂ (ಅರಿಷ. ೧೨-೩೩); ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸರಮಂ ಪರಂಪರೆಯಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೯ ವ).

[ಗಗ್ಗರಿಕೆ + ಕೊಳ್]

ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ 'ಗಗ್ಗರಿಕೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು 'ಗರ್ಗರಿಕೋಲು' ನೋ.

ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ (ನಾ). ಗರಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಘಂಟೆ : ಕಡುಬಿರಿದನಾಂತುವಸುಗಟ್ಟು ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ ಜಡಿವ ಧ್ವುಲ್ಲಿ (ಪಪಪೋ. ೨೬-೫೬). [ಗಗ್ಗರಿ (<ಗರ್ಗರ್) + ಘಂಟೆ]

ಗಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗಗ್ಗರಿಕೆಗೊಳ್ : ಅಂತರ್ಜಲಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ತಾ ಪೂರ್ಣಮನ್ಮುವೇಗದೊಳ್ಳಿರಿದಂತೆ ಗಗ್ಗರಿಪ ಕೊರಲೊಳಂಬುಲಂಬಿರದ ಸೆರಿಗಳೊಳಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೯-೬೬ ವ). ೨. ದೈನ್ಯತೆಯಿಂದ ಬೇಡು : " ದಯನಾಸದಟ್ಟುವೇಡು " (ಜಾತಕಕರ್ಣ. ೪೪). [ಗಗ್ಗರ್ಕ + -ಇಸ್ಸು]

ಗಗ್ಗೆ 'ಗೆಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಗಗ್ಗುರಗಂಟೆ (ನಾ). = ಗಗ್ಗರಿಘಂಟೆ : ಹೊನ್ನ ಹೊರಜೆ ಮಿಸುಪಂಯ ಗಗ್ಗುರಗಂಟೆ ರನ್ನಗಂಬಳ ಧ್ವುಲ್ಲಿ (ಶಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೧-೩೦). [ಗಗ್ಗುರ್ಕ + ಗಂಟೆ]

ಗಚಕು, ಗಚುಕು (ನಾ). "ಕೆಸರು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). **ಗಚುಕು** : (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [?]

ಗಚಕೆ (ನಾ). (ಉಳ). ೧. ಜಾರುವಿಕೆ. ೨. ಪೆಟ್ಟು; ಆಘಾತ : ಅವನು ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಗಚಕೆ ತಿಂದನು (ರೂಢಿ). [← ಮರಾ. ಗಚಕಾ]

ಗಚಕ್ಕನೆ (ಅ). ಮುಳ್ಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಚುಚ್ಚುವುದನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಅವ್ಯಯ : (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). [< ಕಚಕ್ಕನೆ]

ಗಚುಕು 'ಗಚಕು' ನೋ.

ಗಚ್ಚ ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಸು; ಳಕುಹಿಸು : ಇಚ್ಛೆಯಾಯ್ಕಲೆಯೆಂಡೆ ಯುಲಿದಡಿಯದಂತರಾತ್ಮನಿಗೆ ಗಚ್ಚ ಗೊಳಿಸುವೆನೆಂದ (ಜಿಪಮು. ೧೧-೬೫). [< ಗಚ್ಚ + ಕೊಳಿಸು]

ಗಚ್ಚ ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಗೆ; ತೋಡು; ಗೋರು; ಕವರು : ಒಗಂ ಗಚ್ಚರಿಸಿದ ಮಾತುಳಂಗನುಂ ನಿಜೆ ಮಗುಚ್ಚಿ ಪುಟವಿಂ ಮಂದಾಕಿನಿಯಿಂದೆ ಸುಟ್ಟು ಮುಖದೊಳ್ ತಳೆದೊಡೆ ಮುಖವಾಸಮಮಂತಿತಶಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಕ. ೭-೨). [< ಕಚ್ಚರಿ + -ಇಸ್ಸು]

ಗಚ್ಚಾಗು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ದಟ್ಟವಾಗು ; ಭರ್ತಿಯಾಗು : ಒಚ್ಚತಯಲ್ಲಿ ನೆಲಗದು ಕಾಲವೊಂದಚ್ಚಿ ಕರ್ಮಗಳಕ್ಕೆ ತಪುದು ಚುಚ್ಚಿ ಕೊಡುವರಂತೆ ಪುಲ್ಲಲ ಪರಂತಿ ಗಚ್ಚಾದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಥ.೨೮-೪೨);

ಮತ್ಸ್ಯಾವತಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಹರಿಯಂತೆ ಗಚ್ಚಾಗಿ (ಪಠಶು. ೭-೧೪); ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿವೀ ಹೂರಣಷ್ಟು ಮ್ಯಾಲಿಂದ ಮ್ಯಾಲ ಗಚ್ಚಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಬೀಳ್ತಿರತದ (ಮಿಂಚಿಹು. ೫೧). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಗಚ್ಚಿ 'ಗಚ್ಚು$_2$' ನೋ.

ಗಚ್ಚಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭದ್ರಗೊಳಿಸು: ಯಚ್ಚನದರಗ್ರದಲಿ ಮಿಂಬುಳಗಚ್ಚಿಸಿದ ತೆರನಾಗಿ ಅಲವಗೊಚ್ಚಿಸಿದನಸಿ ಪಂಜರದ ತೆರನಾಗಿ ಅಚ್ಯುತನೂ (ಜಿರಾಮಾ. ೩೧೬-೩೨). [ಗಚ್ಚು$_1$ (< ಕಚ್ಚು$_4$) + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚಿಸು$_2$ (ಕ್ರಿ). ಹೋಗು: ಗಚ್ಚಿಸುವನವನಿಂಗೆ ಪುನರಾಗಚ್ಚವಿಲ್ಲೆಂಬಾಗಮವ ಮನ ಕಿಚ್ಚಿಸುಳಿಯಂನ್ಯಾಯವೇನಿರಲೆನೆ ವಿಭೀಷಣನಾ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೩೬-೧೭). [< ಗಚ್ಛ + -ಇಸು$_3$]

ಗಚ್ಚು$_1$ 'ಕಚ್ಚು$_4$' ನೋ.

ಗಚ್ಚು$_2$, ಗಚ್ಚಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲ, ಗೋಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಗಾರೆ, —ಲೆಪ್ಪ: ಹೊಸ ಸುಣ್ಣಮಂ ಮಣ್ಣ ಕಲಸಿ ಗಚ್ಚಂ ಮಾಡಲೊಸೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮-೪೧); ಸುಣ್ಣವನ್ನೂ ಉಸುಕನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಕುಟ್ಟಿ ಗಚ್ಚುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೭); ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗಚ್ಚನ್ನು ಅರೆಯುವ ವರ್ತುಲವಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಸಿಯ ಗಚ್ಚು ತುಂಬಿತ್ತು (ಪ್ರೇಮತ. ೭೨). ೨. (ಆಲಂ) ಒಯ್ಯಾರ; ಜಂಭ: ಗಚ್ಚಿಯ ನವರತ್ನಮಯದ ಸಂಜೋಗ ಪಳಚ್ಚನೊಪ್ಪುವ ತೇಜಿಯೇಱಿ (ಭರಚ. ೨೯-೧೭). **ಗಚ್ಚಿ**: ೩. ಗಚ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮೇಲ್ಮಾಳಿಗೆ; ತಾರಸಿ: ಹಿಂಬದಿಯ ಕೋಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗಚ್ಚಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಬೇಸಗೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅತ್ಯಂತ ಸುಖದಾಯಕವಾಗಿದೆ (ಇತಿಶ್ರೀ. ೧೩); ಗಚ್ಚಿಯಲ್ಲಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಾಸುಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೆ ಹೊರಳಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೭೫).

ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆ = ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆ: ಆ ಕಿಡಕಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಕ್ಕೆಂದು ಗಚ್ಚಿನಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ (ವಿವರ್ಣ. ೧೮). ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿ = ೧. ಗಾರೆಹಾಕಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ. ೨. (ಆಲಂ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ಕೊಡುವಸ್ಥಳ. ೩. (ಆಲಂ) ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾತನ್ನು ಪಡಿನುಡಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ದೋರಳು ದೊಡ್ಡಪ್ಪನ ಗಚ್ಚಿನಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದಳು (ದೋರಾಕ. ೧೬). ಗಚ್ಚಿಯೆಣ್ಣೆ = ಹೊಳಪು ಕೊಡುವ ಎಣ್ಣೆ; ಮೆರುಗೆಣ್ಣೆ; ವಾರ್ನಿಷ್: (ಕಿ).

[←ಮರಾ. ಗಚ್ಚೆ; ಪಾರ. ಗಚ್ಚೆ, ಗಚೆ. / ತೆಲು. ಗಚ್ಚು]

ಗಚ್ಚುಕುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚನ್ನು ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ದಮ್ಮಸ್ಸು ಮಾಡು: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟುದು: ರೋಚಿರ್ ಮಯದ ಗಚ್ಚುಗಟ್ಟನಂಗಡಿಗಳತಿ ಶೌಚಮಾಗೆಸೆಯಲಾ ಪುರದಬಾಜಾರ (ಗುರುಚಾ. ೧-೨೯). [ಗಚ್ಚು$_2$ + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (?): "ಮುಳ್ಳು ಬೆಟ್ಟಮಾವು, ಗಚ್ಚೆನ್ನೆಕಾಯಿ" (ಮೈಡಿಗಿ. ೨೪-೪೪೦).

[ಗಚ್ಚೆನ್ನೆ ? + ಕಾಯ್$_4$ (< ಕಾಯ್$_4$)]

ಗಚ್ಚೊರಸು (ಕ್ರಿ). ಗಚ್ಚುಹಾಕು; ಗಾರೆಹಾಕು; ಗಿಲಾವು ಮಾಡು: ಗಂಭೀರಮಾತುಗಳ ಗಚ್ಚೊರಸಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮುಖರಸವನ್ನೂ ಸಿಂಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೩೩).

[ಗಚ್ಚು$_2$ + ಒರಸು$_1$]

ಗಚ್ಛ (ನಾ). ೧. ಓಡಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಪರಾರಿ. ೨. [ಜೈನ] ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಮುನಿಗಳ ಗುಂಪು: ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಸೂರಸ್ತಗಣದ ಕಾಱಾರ್ಗ್ಗಚ್ಛದ ಅರ್ಹನನ್ದಿ ಪಂಡಿತದೇವರ್ಗೆ (ಸೌ ಇ ಇ. XI-i, ೫೨-೫೫; 1007); ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಛ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಜೈನಪ. ೭೧). ೩. [ಗಣಿತ] "ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಶೃಂಖಲಾ ಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ವಿಧಾನ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೭೬). ೪. (ಆಲಂ). ಸಾವು; ಮರಣ. 'ಗಚ್ಛ ಹೊಡೆ' ಪರಾ.

ಗಚ್ಛಮಾಡು = ಓಡಿಹೋಗು; ಕಂಬಿ ಕೀಳು: ವಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಮೀರಿ ಹೋದೀತೇನೆಂಬ ಭಯಕ್ಕಾಗಿ ಹುಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಇದೇ ರಾತ್ರಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮೂರಿಗೆ ಗಚ್ಛಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ (ಪವಶೀ. ೭೫). ಗಚ್ಛಹೊಡೆ = ೧. ಗಚ್ಛಹೊಡೆಸು: ಆಗ್ಗೆ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದಾ ಕೊಸರಿಕೊಂಡು ನಾನು ಹೇಗೆ ಗಚ್ಛಾಹೊಡೆದೆನು (ಯಚ್ಚಮ. ೩೧). ೨. (ಆಲಂ). ಸಾಯು; ಪರಲೋಕವಾಸಿಯಾಗು: ಮಕ್ಕಳು ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುದುಕ ಗಚ್ಛಹೊಡೆದಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.].

ಗಚ್ಛಂಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಅಪಹರಿಸು (?): ಗಚ್ಛಂಮಾಡಿ ಪರಿಹಾರಂ (ಎಇ. VI, ೪೪-೯; 840). [ಗಚ್ಛ + ಮಾಡು$_1$]

ಗಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆ; ಕರಿ; ಇಭ: "ದ್ವಿಪಃ, ಕರೀ, ಗಜಃ . . . ಸಿಂಧುರಃ - ಈ ೧೪ ಆನೆಯ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೬-೬೧); ಗದೆಯೊಳ್ ಬಿಲ್ಲೊಳ್ ಗಜದೊಳ್ ಕುದುರೆಯೊಳ್ . . . ಬೆಡಂಗೊದವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೧); ಗಜಮಂ ಬಳವೈರಿ . . . ಏಱಿ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ವುದುಂ (ಜಗವಿ. ೧-೩೬). ೨. ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು. 'ಗಜಾಸುರ' ಪರಾ. ೩. ದೊಡ್ಡದು; ಹಿರಿದಾದುದು. 'ಗಜನಿಂಬೆ' ಪರಾ. ೪. ವಿಗ್ರಹ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಯ ವಿಶೇಷ: ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ಗಜ, ಉಷ್ಟ (ಒಂಟೆ), ಖರ . . . ಎಂಬ ಆಯಗಳು (ಭಾರದ. ೮೦). ೫. ಒಂದು ಅಳತೆ; ಎರಡು ಮೊಳ ಅಥವಾ ಮೂರಡಿ ಉದ್ದ: ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕೈ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದರೆ ೪೦ ವರ್ಷದ ಯುವಕನ ಕೈ ಕೆಲವು ಗಜ ಉದ್ದವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೩); ಅದು ಮುನ್ನೂರು ಗಜ ದೂರವಾಯಿತು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೫). ೬. ಕಾಗದದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಹಾಳೆ: ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಗಜ ಕಾಗದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). ೭. ಕಂಬಿ; ಸಲಾಕೆ; ಸರಳು: ಗೋರಿಯ ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಜಗಳನ್ನು ಕೂಡ್ರಿಸಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೬). ೮. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾಯಿ ಅಥವಾ ಮದ್ದು ಹಾಕಿ ಹೊಡೆಯುವ ಬಿದರಿನ ಕೋಲು, —ಕಡ್ಡಿ: 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ಪರಾ. ೯. [ಗಣಿತ] ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಅಷ್ಟ, ವಸು . . . ಇಭ, ಕರಿ, ಗಜ . . . ಇಂತಿನಿತುಂ ಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೩೦). ೧೦. [ಛಂದ] ಪ್ರಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಿಜದಿಂ ಬಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಂ ಗಜ ದೀರ್ಘಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಗಜಕಟ್ಟಣೆ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಮಾನ (?): ಆನೆಯ ಅಳೆವುದರ್ಕೆ ಗಜಕಟ್ಟಣೆ ಗಜ ೧ಕ್ಕೆ ಪಿಡಿಗಳ ೮ ಪಿಡಿಯ ಮಡಿದು ಯಿದ್ದು ಮೊಟದ ಅಳತೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೧-೪ ಅನುಬಂ.).

[ಗಜ + ಕಟ್ಟಣೆ$_2$ (< ಕಟ್ಟಳೆ$_1$)]

ಗಜಕಟ್ಟು (ನಾ). (?): ಕಾಸಿಯ ಕಣಕಟ್ಟು ಕನಕೇರಿ ಗಜಕಟ್ಟು ವಾಸುವುಳ್ಳವರು ಅಳಿಯರು (ಲೋಕಗೀ. ೫೪). [?]

ಗಜಕಡ್ಡಿ 'ಗಜಗಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಗಜಕರಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟು; ಯಕ್ಷಿಣೀ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮಳೆ ತರಿಸುವುದು (?): ಗಜಕರಣದಂತೆ ಇಂದ್ರಮಹೇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭನೆಯಂತೆ (ಸರ್ವವ. ೧೨೯-೬೫೫). [ಸಂ.]

ಗಜಕರಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ಸೊಂಡಲಿನಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸುವುದು (?): ಶರಧಿಯ ನೀರೀಂಟ ಮುಗಿಲ್ಗಳಿಳೆಗೆ ಗಜಕರಣಿಯ ಮಾಡುವಂದದಲಿ ಸುರಿವ ಮಳೆಯೊಳೆಲ್ಲಿಯ ದಂಡು ಪೇಳಿದರಿರವನೆನಗೆ ದಂಡನಾಥ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೯೪). [?]

ಗಜಕರ್ಣ$_1$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ; ಇಸಬು: "ಮಂಡಲಕ-ಗಜಕರ್ಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೩೬); ಕಜ್ಜಿ ತಿಮರು ಇಸಬು ಗಜಕರ್ಣ ಇಂಥ ರೋಗಗಳ ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೬೯); ಇದರಿಂದ ನಾರು, ಹುರುಕು, ಕಜ್ಜಿ, ಗಜಕರ್ಣ, ಇಸಬು ಮುಂತಾದ ತ್ವಗ್ರೋಗಗಳು . . . ಸೇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮). [ಸಂ.]

ಗಜಕರ್ಣ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಕೆಂಪುಹರಳುಗಿಡ: ಗಜಕರ್ಣ: ಇದು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಾ]

ಗಜಕರ್ಣಿ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ$_2$: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣಿ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣಿಕೆ]ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣೀ]

ಗಜಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ (ನಾ). ಗಜಕರ್ಣಿಕೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೈಲ: ಗಜಕರ್ಣಿಕಾತೈಲ – ಬಲರಾಕ್ಷಸಗೆಡ್ಡೆ, ಸಮೂಲ, ಅಶ್ವಗಂಧಿ. . .ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಶರೀರಪುಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಸಕವೈ.೧೧೬). [ಸಂ.(ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ+ತೈಲ)]

ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ (ನಾ). = ಗಜಕರ್ಣ$_2$: "ಮಡಲು ಗಜಕರ್ಣಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಕರ್ಣಿ]ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೨). [ಸಂ. ಗಜಕರ್ಣಿಕಾ]

ಗಜಕೇಸರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ (?): "ನಾಗಂ ಗಜಕೇಸರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೭). [ಗಜ + ಕೇಸರ ?]

ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ (?): ಗಜಕೇಸರಿಯೋಗ (ಶೀತಜ್ವರ ಗುಲ್ಮಶೂಲೆಗಳಿಗೆ) (ವಿವೈವಿ. ೨೪). [ಗಜಕೇಸರ್$_0$ + ಯೋಗ]

ಗಜಕ್ರೀಡಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗಜಕ್ರೀಡಿತ . . . ಗಂಗಾವತರಣ — ೧೦೮ ಕರಣಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೪೨ವ). [ಗಜ + ಕ್ರೀಡಿತ]

ಗಜಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಗಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೋಲಾಹಲದಿಂದಿರು; ಗದ್ದಲದಿಂದ ತುಂಬು: ಭುಜಗನರಾಮರಭುವನವೆಲ್ಲವು ಗಜಗಜಿಸಿದುದಾ ಬಲ್ದನಿಗೆ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೪೯). [< ಗಜಬಜಿಸು]

ಗಜಗಡ್ಡಿ, ಗಜಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಜ ಉದ್ದವಾದ ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ, —ಅಳತೆಗೋಲು: ಒಳ್ಳೆ ಗಜಗಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಕೇಳಿ (ಮಲೆನಾ. ೩೯). ೨. = ಗಜ ೮: ನನ್ನ ಪೆಟ್ಲನ ಗಜಗಡ್ಡಿ ಮುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಜಕಡ್ಡಿ**: ಆನೆಗೆ ಗಜಕಡ್ಡಿ, ಕುದುರೆಗೆ ಕಡುಮೆಟ್ಟು ಕೋಡಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಚ್ಚಡಾ ಕೋಡಿಗೆ ೪ ಚವುಕ ಚವುಕಳಿ ೧ಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಡ ೫ (ಭಾಸ್ಕರ. ೬೮-೨); ಅಳತೆಗಾಗಿ ಗಜಕಡ್ಡಿಯನ್ನುಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೫); ನಾನಂತು ಈ ಗಜಕಡ್ಡೀಲಿ ಅಳೆದುಬಿಟ್ಟದ್ದೀನಿ (ಮಹಾಲ. ೪೬). [ಗಜ + ಕಡ್ಡಿ]

ಗಜಗಮನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ನಡಗೆ; ಗಂಭೀರವಾದ ನಡೆ; ಮಂದಗಮನ: ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೮೯). ೨. ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಹೋಗುವವನು; ಇಂದ್ರ: ಗಜಗಮನ ಸಂಭ್ರಮಿಸದಿರು ನೀನಜ ಕಳಕಳದೇಕೆನುತ್ತಂ ಭುಜಬಲರು ದೌವಾರಿಕರು ಹೋಯೆನುತ ವಾರಿಸಲು (ಬಸಪು. ೧-೪೪). [ಗಜ + ಗಮನ]

ಗಜಗಮನೆ (ನಾ). ಆನೆಯಂತೆ ನಡಗೆಯುಳ್ಳವಳು; ಮಂದಗಾಮಿನಿ: ಉನ್ಮತ್ತಗಜಗಮನೆಯರ್ ಬಂದೊತ್ತೆಗೆ ನಿಲ್ವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೬೨); ಗಜಗಮನೆಯರ್ಗಿದು ಯುಕ್ತಂ ಗಜಗಮನಮೆನುತ್ತೆ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ ಸುಜನರ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೮೯). [ಸಂ. ಗಜಗಮನಾ (ಗಜ + ಗಮನ + –)]

ಗಜಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಗರ್ಭ, —ಗರ್ಭಧಾರಣೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ನಿಧಾನವಾಗುವಿಕೆ; ವಿಳಂಬವಾಗುವಿಕೆ: ಅವನ ಕಾರ್ಯ ಗಜಗರ್ಭವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಗರ್ಭ]

ಗಜಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು: ತನ್ನದೆನ್ನದೆಂದು ನಚ್ಚುವರಂ ನಗುವಂತು ಗಜಗಲಿಸುತ್ತುಮಿರ್ದ ಕಾಂಚನ ಪಂಚರತ್ನಸಂಚಯಮಂ ಕಂಡು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೧೪ ವ); ಸುರಗಿ ಚಕ್ರಂ ಮುದ್ಗರಂಗಳಾ ಸಬುದದಿಂದೊಗೆದ ಕಿಡಿ ಗಜಗಲಿಸೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜಬಜಿಸೆ, ಝಗಝಗಿಸೆ] (ಹ ಚ ಕಾ. ೫-೧೩); ಗಜಗಲಿಸಿದುದು ಸೋಮಸೂರ್ಯರ ನಿಜದ ನಿಜುಗೆಯ ಲಹರಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೫೪-೬); ಕಾಮಮದಹರನವೊಲ್ ಭುಜಗನಿಕರಸ್ತೋಮಭೂಷಣಂ ತಾವೆನಲ್ ಗಜಗಲಿಸಿತಾ ಪೊಳಲ ಪೆಂಪು (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೧೫). ೨. "ಝೇಂಕರಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಹಾರಿದವು ಹಂಸೆಗಳು ಶುಕಪಿಕ ಚೀರಿದುವು ಗಜಗಲಿಸಿ ತುಂಬಿಗಳೇರಿದವು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೮-೪). [ಗಜಗಲ ? + –ಇಸು$_3$]

ಗಜಗವಳ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ತುತ್ತು, —ಆಹಾರ (ಕಿ). ೨. ದೊಡ್ಡ ತುತ್ತು; ಅಧಿಕವಾದ ಆಹಾರ. [ಗಜ + ಕವಳ$_2$ (= ಕವಲ)]

ಗಜಗಾಮಿನಿ (ನಾ). = ಗಜಗಮನೆ: ಮದಗಜಗಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಕಾಮಿನಿ ಬಂದಳು ಲೀಲೆಯಿಂದಲಸಭಾವದೊಳು (ಇಂಚಾಪ. ೯೮-೮೦). [ಸಂ. ಗಜಗಾಮಿನೀ]

ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ: "ಕಪಿಪಿಪ್ಪಲಿ – ಚೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು, ಗಜಗಿಪ್ಪಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೬). [< ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ]

ಗಜಗು 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳು: "ಆಸಿನ ಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು, ಗಜಗೊಟ್ಟೆಮುಳ್ಳು, ಜಿಡ್ಡುಮುಳ್ಳು" (ಮೈಔಗಿ. ೭೯-೧೬೨೬). [ಗಜಗೊಟ್ಟೆ ? + ಮುಳ್ಳು (< ಮುಳ್$_2$)]

ಗಜಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆಮಾಡು (?): ನಾಳೆ ಜ್ಯಾಡ ಬಂದು ನಾಳೆ ಮಗ್ಗಾ ಹೂಡಿ ಬಾಳೀಯ ವನಕ ಗಜಗೊಟ್ಟು ನೇದಾನ ಬಾಲಿ ಗೌರವ್ನ ದಡಿಸೆಲ್ಲೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೧೭-೬). [ಗಜ + ಕೊಡು$_1$]

ಗಜಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಬಳ್ಳಿಗೆರೆಯ ಪಡುವ ಗಜಗೊಳ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೧-೯೩; 812). [ಗಜ + ಕೊಳ್$_2$]

ಗಜಘಂಟಾರವ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಘಂಟೆಯ ಶಬ್ದ: ಗಜಘಂಟಾರವಮನುಜದೆ ಪೆಜಗಿಡೆ ಭೈರವಮೆಸೆದತ್ತು ಚರದ ಬಲಜಲನಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೯೭). [ಸಂ. (ಗಜ + ಘಂಟಾ + ರವ)]

ಗಜಘಟೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಗಜಘಟೆಗೆ ನಾಥನಾಗಿಯುಂ ಅಜಾತ ಮದ . . . ಅಮಾನುಷಂ ಹಲಹಸ್ತೆಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯). ೨. ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ದಂಡು: ತಳರೆ ಮಹೀರಜದಿಂ ಘನವಿಳಾಸ ಗಜಘಟೆಯಿನವನಿಯಂ ನಭಕೆ ನಭಸ್ಥಳಮಂ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೭); ಗಜಘಟೆಯ ತೇರುಗಳ (ನಾಗರಿ. ೫೯). [ಗಜ + ಘಟೆ]

ಗಜಚರ್ಮ (ನಾ). ಆನೆಯ ಚರ್ಮ, —ತೊಗಲು: ಲಸದಿಡುಗುಡಿಯ ಪೆರ್ಮಾಡಿ ರಕ್ಷ ಗಜಚರ್ಮಸೌಂದರ್ಯವಸನಾ (ವೀಶೈಪು. ೪-೫-೧). 'ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಚರ್ಮ]

ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ (ನಾ). ಗಜಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: ಹೋರಾಡಲಾರದೆ ಅಗಸನ ಹತ್ತಿರ ಹರಿ ಪಟ್ಟೆಯುಡೆಯುಟ್ಟು ಮೆರೆದ ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿ ತಾನಾದನು ಶಂಕರ ಭೈರವ ಭೈರಾಸ ಹರಿದ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೯-೮೨). [ಸಂ. ಗಜಚರ್ಮಧಾರಿನ್]

ಗಜಜಾತಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಕುಲ, —ವಂಶ: "ಮಂದಂ ಮೃಗಂ ಭದ್ರಮೆನಲುಗಜಜಾತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೬-೨). [ಗಜ + ಜಾತಿ]

ಗಜಜೀವ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಗಜಾಜೀವ]

ಗಜಜೀವಿ (ನಾ). (ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವ) ಸೇವಕ, —ಆಳು; ಮಾವುತ: "ಗಜಜೀವಿಯೆನಲು ಸೇವಕನೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೫). [ಗಜ + ಜೀವಿ]

ಗಜಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು; ಭವಿಷ್ಯ ಜ್ಞಾನ: ಶ್ವಾನಜ್ಞಾನ ಗಜಜ್ಞಾನ ಕುಕ್ಕುಟಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಜ್ಞಾನತ್ರಯಂ ಗಳೇನಾದುವು (ಬಸವ. ೭೯೮). [ಗಜ + ಜ್ಞಾನ]

ಗಜಢಕ್ಕೆಯ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಹೊಡೆಯುವ ನಗಾರಿ; ಒಂದು ರಾಜ ಚಿಹ್ನೆ: ಗಜಢಕ್ಕೆಯ ಪಾಱಿ ಮಹಾಧ್ವಜ ದೊಜ್ಜರದೇಕಶಂಖ ರವಿಶಶಿಬಿಂಬ ಧ್ವಜದ ಧವಳಾತಪತ್ರವ್ರಜದೊಳಗನೆ ನಡೆಯೆ ಪೊನ್ನಸಿರಿವಱಯಿಗೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೫೦). [ಗಜ + ಢಕ್ಕೆಯ]

ಗಜತಂತ್ರ (ನಾ). = ಗಜಶಿಕ್ಷೆ. 'ಗಜತಂತ್ರ ನಿಪುಣ' ಪರಾ. [ಗಜ + ತಂತ್ರ]

ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ (ನಾ). ಗಜಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದವನು: ಗಜತಂತ್ರನಿಪುಣ ಶಿಕ್ಷಿತ ವಿಜಿತತ್ವದೆ . . . ಕಾದುತಿರ್ದಲ್ಲಿ (ಬಂಹರಿ. ೧೨-೪೯). [ಗಜತಂತ್ರ + ನಿಪುಣ]

ಗಜತೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ: "ಹಾಸ್ತಿಕಂ, ಗಜತಾ - ೨ಬೃಂದೆ ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, ಆನೆಗುಂಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೨). [ಸಂ. ಗಜತಾ]

ಗಜದಂತ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಹಲ್ಲು, —ಕೋರೆ: "ನಿಗ್ಗವಮೆನೆ ಗಜದಂತಂ" (ಚತುನಿ. ೯೭); "ನಿಗ್ಗವಮೆ ಗಜದಂತಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೭೬); ಗಜದಂತಾಕಾರಂಗಳ್ ಗಜದಂತಾದ್ರಿಗಳಿವಲ್ತೆ ತೋರ್ಪವು-ಮಧುಪವ್ರಜ ಪರಿವಾರಿತಮಾದ್ಯದ್‌ಗಜಕಟಕಷಣ ಪ್ರಭಗ್ನ ಚಂದನತರುಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೨-೨೭); ಗಜದಂತಕಷಣಕಂಪಿತಕುಜಕೂಟದ್ವಿಹಗರುತಮನಾಲಿಸಿ ಸಿಂಗಂ ನಿಜಗುಹೆಯಂ ಪೊಱಮಟ್ಟುದು ವಿಜಿಗೀಷುಗೆ ಸಂದ ಲಕ್ಷಣಂ ನಿಜಮೆವೊಲಂ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೬); ಕುರುಧರೆಗಳ್ ಪಿರಿದುಂ ಮಂದ ರಾಗಮಂ ಪೊರ್ದಿ ಮತ್ತೆ ಗಜದಂತಯುಗಾಂತರಿತಂಗಳಾದುವೆನೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೮೦); ಗಜದಂತಂಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ್ ಬಱನೆ ವಲ್ಕವ್ರಾತ ಮೇನಾದುವೀ ಭುಜಗ . . . ಭೂಭುಜರಂ ಮೆಯ್ವಿಡುವಂತೆ ಸಂತ ಮಿಡುವರ್ ಕಾಂತಾರದೊಳ್ ಕಾಂತೆಯರ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೧೧. ಗಜದಂತ (ಅಭಾನೃ. ೪೮). [ಗಜ + ದಂತ]

ಗಜದಳ (ನಾ). ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆನೆಗಳ ಪಡೆ, —ಸೈನ್ಯ: ಗಜದಳ ಮಾಯವಾದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೮೨). 'ಅಶ್ವದಳ' ಪರಾ. [ಗಜ + ದಳ್ಳ (= ದಲ)]

ಗಜದಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ: "ಅಳಿ ಗಜದಾನ ವೀಚಿ ವಿಪುಳಂ ನವಯವ್ವನಮುಂ ಮದಾಹ್ವಯಂ" (ನಾ ನಾ ರ. ೧೦೮). ೨. ಆನೆಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ದಾನ: (ಕಿ). [ಗಜ + ದಾನ]

ಗಜದಾನವ (ನಾ). = ಗಜಾಸುರ: ನಿಜನಿರ್ಮಲಿತರೂಪನಂ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವನಂ ಗಜದಾನವ ಧ್ವಂಸಿಯಂ ಕಾಲಕಾಲನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೨೬). [ಗಜ + ದಾನವ]

ಗಜದುಳಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ತುಳಿಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಬಿರುದಿಂಗೆ - ಗಜದುಳಿ, ಗಜಪಾಱು (ಶಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜ + ತುಳ್ಳಿ (< ತುಱ್ಳಿ)]

ಗಜದ್ವಿಷ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಗಜದ್ವಿಷವಿಷ್ಟರ (ಜಿನಾಲೆ. ೧೦-೧೦). [< ಸಂ. ಗಜದ್ವಿಷ್]

ಗಜಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಜಾಳೆ; ಕದಳಿ: "ಗಜಧ್ವಜದೊಳು ಕದಳಿ ಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೯). ೨. ಆನೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಬಾವುಟ, —ಧ್ವಜ; ℙ. ಗಂಗರಾಜರ ಲಾಂಛನ, —ಗುರುತು. [ಗಜ + ಧ್ವಜ]

ಗಜನಗರಿ (ನಾ). ಹಸ್ತಿನಾವತಿ ಪಟ್ಟಣ: ಗಜನಗರಿಗಾಕೆಯಂ ಕಳುಹಿ ಕುದುರೆಯ ಕೂಡೆ ವಿಜಯನೈತರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೯). [ಗಜ + ನಗರಿ]

ಗಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?): ಭೂಮಿ ಗದ್ದೆ ಗಜನಿ ಗಳಾಗಿ ಗಡಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೧-೯; 1324); (ಅಡಕೆ ತೋಟಗಳಿಗೆ) ಗಜನಿಯೆಂಬ ಕರೆಭೂಮಿ ಮಧ್ಯಮ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೬). [?]

ಗಜನಿಂಬು 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜನಿಂಬೆ, ಗಜನಿಂಬು, ಗಜಲಿಂಬೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡದಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಂಬೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು: ಕರ್ಜೂರ ದಾಡಿಮ ನಿಂಬೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಸೀನಿಂಬೆ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೦); ಬುಟ್ಟಿ ಯಿಂದ ಗಜನಿಂಬೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಹೊಡೆದನಂತೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೧೪); ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇ ನೀರೇ ಗಂಡುಭೂತಾಳೆ ಗಜನಿಂಬೆ ಗಮನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟೇವೆ ಅರಗಿಳಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೩). **ಗಜನಿಂಬು**: ಅರಾಮಂಗಳೊಳು . . . ನಿಂಬು ಗಜನಿಂಬು (ವಿವೇಕ. ೨೧೧). **ಗಜಲಿಂಬೆ**: ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಮುಂದೇ ಗಮ್ಮನ್ನೊದೇನೀರೆ ಗಂಡು ಭೂತಾಳೆ ಗಜಲಿಂಬೇ ಗಮನಾಕೆ ಹಿಂಡೂಮಾವೆಲ್ಲಾ ಫಲಬಿಟ್ಟೋ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೫೭). [ಗಜ + ನಿಂಬೆ]

ಗಜನಿಮೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ, —ಎಚ್ಚರ ವಾಗಿರುವಿಕೆ: (ಕಿ). ೨. ಲಘುನಿದ್ರೆ. [ಗಜ + ನಿಮೀಲಿಕೆ]

ಗಜನೋಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ರತ; ಗಜಗೌರೀವ್ರತ: ಬಡತನದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರು ಗಜನೋಹಿಗೆ ಅರಸರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಾಗ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೨೪). [ಗಜ + ನೋಹಿ (< ನೋಂಪಿ)]

ಗಜಪಂಡಿತ (ನಾ). = ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ: ಆ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗಜಪಂಡಿತರ ಸಮೂಹವೇ ಇತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಪಂಡಿತ]

ಗಜಪಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ.

ಗಜಪಗೆಯಮೊಗ = ಸಿಂಹದ ಮುಖ; ಸಿಂಹಾಸ್ಯ: ಅಜವಾಣಿ ನೆರೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ನರಗಜಪಗೆಯಮೊಗನೆ ಆನಂದ ಮಗನೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೫೧). [ಗಜ + ಪಗ್ಗೆ]

ಗಜಪತಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಒಡೆಯ. ೨. ಗಜೇಂದ್ರ. ೩. ಪಟ್ಟದ ಆನೆ : (೪). ೪. ಕಳಿಂಗದೇಶದ ರಾಜ : ಚೋಳಪಲ್ಲವಪಾಂಡ್ಯ ಸಿಂಗಮೇಳ ಕೇರಳ ಸೊರಬರ್ಗ ಗೋವ ಭೂಜಲಾಳಗಜಪತಿಹಯಪತಿ ನರಪತಿಯಾಸ (ಎಇ. VI, ೨೧೬–೪ ; 1057); ಅಶ್ವಪತಿಗಜಪತಿಮನೋ ಭಯಂಕರ (ಮೈಆರ್. ೧೪೩೩, ೬೩–೧೭ ; 1318); ಗಜಪತಿನ್ಯಪತಿ ಜಾಪಿ ಜಿತ್ವಾ (ಎಇ. VII, ೨೮೮. ೧–೨೨ ; 1513). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ. ೫. ವಿಜಯನಗರದ ನಾಣ್ಯ : ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ೧೮ ಪ್ರಕಾರದ ವರಹಗಳು ಅಥವಾ ಹೊನ್ನುಗಳು ನಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು ೧ ಗಜಪತಿ (ಆಥಾಗ. ೨೯೦). ೬. ಆನೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು.

[ಗಜ + ಪತ್ಯಿ]

ಗಜಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಯುವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ : ಆಶ್ವಪರೀಕ್ಷೆ, ಗಜಪರೀಕ್ಷೆ . . . ಮೊದಲಾದ ಆರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೭೦). 'ಚತುಷ್ಷಷ್ಟಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ಗಜಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು : ಬಿರುದಿಂಗೆ – ಗಜದುಳೆ, ಗಜ [ಪಾಣಾ. ಜಗ] ಪಾಣಿ (ಕಮದ. ೧೭೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜ + ಪಾಣಿ]

ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ದೊಡ್ಡ ಹಿಪ್ಪಲಿ : (೪). **ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ** : "ಕಳಿಂಪಲ್ಲಿ, ಕಪಿಬಲ್ಲಿ, ಕೋಲಬಲ್ಲಿ, ಕ್ರೌಯಸಿ, ದಸಿರ ಈ ೫ ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಪಾಚಿಕಾ. ೧೦೯) ; ತೊಕ್ಕು, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ, ಜನ್ಮ (೫೪೮. ೨೧೬) ; "ದ್ವಿಹಿಪ್ಪಲೀ– ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಓಷಧಿ. ೬೬). [ಗಜ + ಹಿಪ್ಪಲಿ]

ಗಜಪುಟ (ನಾ). ೧. ಬೆಂಕಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ರಂಧ್ರ . ೨. ಪುಟಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಹೆಚ್ಚು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸುವಿಕೆ : ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾರ – ಕುಂಠಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಒಂದು ಭಾಂಡದಲ್ಲಿ ತುಂಂ . . . ಗಜಪುಟವ ಹಾತ (೫೪೮. ೩೦೬). [ಗಜ + ಪುಟ್ಟ]

ಗಜಪ್ರಾಸ (ನಾ). [ಛಂದ] ಆರು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಪ್ರಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು : ಸ್ವರವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಿಂಹಪ್ರಾಸ ದೀರ್ಘವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಜಪ್ರಾಸ (ಕೈಪಿಡಿ.೬೧). 'ಆಜಪ್ರಾಸ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಪ್ರಾಸ]

ಗಜಪ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮರ ; ತದಕಲು ; ಆನೆಬೇಲ : "ಸಪ್ತಪಿ ಗಜಪ್ರಿಯಾಹ್ವಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೯–೧೧) ; "ಸಪ್ತಪಿಕೀ, ಗಜ ಪ್ರಿಯಾ – ಈ ೩ ತದಕಲು" (ಹಲಾಯು. ೩೩–೪೩). [ಸಂ. ಗಜಪ್ರಿಯಾ]

ಗಜಪ್ರೇಮಿ (ನಾ). = ಗಜಪ್ರಿಯೆ : "ಸಪ್ತಪಿ ಗಜಪ್ರೇಮಿಯೆಕೆ ತದಕೆ ಏಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶಾ. ೨೬–೨೧). [ಗಜ + ಪ್ರೇಮಿ]

ಗಜಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ ; ಗಜಶಾಲೆ ; ಕರೋಟಿ. ೨. ಆನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಗೂಟ. [ಸಂ.]

ಗಜಬಜ, ಗಜಬಜೆ, ಗಜಬಜಿ, ಗಜಬಿಜೆ (ನಾ).೧. ಗದ್ದಲ ; ಗಲಿಬಿಲಿ ; ಕೋಲಾಹಲ ; ಗಲಾಟೆ : "ಗಜಬಜಮೆಕೆ ಕೋಲಾಹಲಂ" (ಭಾರದ. ೫೦) ; ಸೂತಜರು ಕಮ್ಮಜರು ಚಿಟ್ಟುಗೆ ತೈಲಭಾತುಳ ಳಂತಾಯೊಳಗಾದ ಗಡಣ ಗಜಬಜವ ಮಾಡಿ (ಹಜಕಾ. ಪರ. ೨೦೬) ; ಗಜಬಜವಿದೇನಿಸುತ ಪವನಾತ್ಮಜನು ನಡೆತಂದನು (ತೂರಾಶ್ರ.೨–೬–೨೧) ; ಮೊನೆ ಳುಕಿಲ್ಲಾಡುವ ಬಾಸೆವಕ್ಕಿಗಳ ಗಜಬಜದಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.೭೪–೬) **ಗಜಬಜಿ** : ೧. ಗಜಬಜವು ಸಂಗಡಲಿ ಬಲು ಭೂಭುಜರ ಗಜಬಾವಂತೆ (ಶಾಗ. ೧೧–೧೪–೧೪). **ಗಜಬಜೆ** : ೧. ಜಿನುಗುವ ಗಜಬಜೆ ಏಳ್ದಡೆ ಳಿನ ತೇಜೋವಂತಾತಿ ನಿಜಾನೇಜದೊಳ್ದರ್ (೧೦೪. ೫–೬೭) ; ಮಾಯದ ಗಜಬಜೆಯ ಹುಸಿಗೆ ಬೆದರುವನೆ ಮಹಾಶರಣನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೭೩) ; ಗಜಬಜಿ ಬೇಡ ಸೀತೆಯ ರೂಪು ಗುಣಗಳ ನಿಜವ ತಪ್ಪದೆ ಬೇಳೆಸಲು (ರಾಮಯ. ೧೨–೨೬). **ಗೆಜಿಬಿಜಿ** : ೧. ಲೋಕದ ಗಜಿಬಿಜಿ ದೈವಂಗಳಿಗೆಜಗುವ ಳುಮ್ಮಾಮನವರ ಕೆಂಡರೆ (ಪಶಕ. I, ೩೩೩) ; ಸೈನ್ಯದಲ್ಲುಂಟಾದ ಗಜಿಬಿಜಿಯನ್ನು ಜೇಳಕೆತೀರದು (ಬಮೈರು. ೩೦) ; ಜಾತ್ರೆ ಗಜಿಬಿಜಿ ಕಳೆದು (ಸಡಬಂ. ೧೦೦). ೨. ಅಸ್ವಸ್ಥವಾದುದು ; ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು : ಆತನ ಬರವಣಿಗೆ ತುಂಬ ಗಜಿಬಿಜಿಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). **ಗಜಿಬಿಜಿ** : ೧. ಗಜಬಜೆಯಲ್ಲುದ ಮನಕ್ಕೆ ಸಹಜವ . . . ತೋಱಲಿದ (ಕರಚ. ೧೦೬) ; ಗಜಿಬಿಜಿ ಪುಗದಾನಂದ ಸಂದಿತ್ತು (ಗಿರಿಕ. ೧–೩) ; ಗಜಿಬಿಜಿ ಹೋಗದ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿ (ವಿಜಾಮಂ. ೧೦೫).

ಗಜಬಜವಾಗು = ಗದ್ದಲವಾಗು ; ಗಲಭೆಯಾಗು : ಒಳಗೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು ಶಲ್ಯನ ಬಲು ಭಟರು ಮುಕ್ಕುಱುಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ.೯–೩೯) ; ಗಜಬಜವಾಯ್ತು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಗನುನಿನಾರ್ತಿಯ ಸಮಾರಜನಾಗ ತಿಳಿದು (ತಿಮ್ಮಭಾ.೪–೨೦) ; ಮದುವೆಯ ದಿನ ಮುಂಜಾವದ ಕೋಳಿಯು ಕೆರೆವ ಮೊದಲೆ ಗಜಬಜವಾಯ್ತು (ಸಲ್ಲ. ೨೬). **ಗಜಿಬಿಜಿಯಿಂದ** = ಸುಲಭವಾಗಿ ಓದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ಬರೆದ ಬರಹ ; ಮೋಡಿಬರಹ : (೪). [← ಮರಾ. ಗಜಬಜಾ]

ಗಜಬಜಿ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜಬಜಿಕೆ (ನಾ). = ಗಜಬಜ ೧ : ಗಜಬಜಿಕೆ ಮೊಳೆತುದು ಕೇರೀಕರಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೯–೧೧) ; ಗಜಬಿದವು ನಿಶ್ಚಾಳವಾದ್ಯವ್ರಜದ ಕಹಳೆಯ ಭಟರ ಬೊಬ್ಬೆಯ ಗಜಬಜಿಕೆ (ಪಾಣಾ. ಜಕ) ಘಾಡಿಸಿತು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೫–೪). [ಗಜಬಜ + –ಇಕೆ]

ಗಜಬಜಿಗೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲದವನು ; ಗಲಭೆಕೋರ : ಕದ್ದರೋ ಕಲಶವನು ಕಳ್ಳರು ಗೆದ್ದರೋ ಗಜಬಜಿಗರಿಮ್ಮತವ (ಏಧಾಗ. ೮–೯–೪).

[ಗಜಬಜ + –ಇಗ]

ಗಜಬಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಜಬಜಮಾಡು ; ಗಲಭೆ ಮಾಡು : ಊರುಗಳಿಂ ಮಿಗವ ವ್ಯಹಭೀಂದ್ರನೆಸಾಂಕುತ್ತ ಗಲದೆ ನಿಜ ಮೂರ್ತಿಯೆಳಿಗೆ ಗಜಬಜಿಸುತ್ತಂ (ಗಿರಿಕ. ೯–೪೨) ; ಗಜಬಜಿಸದಿರಿ ದಿವಿಜರಿರ ಗುಜುಗುಜುವೆನುತ್ತಿರದಿರಿ ಮುಜಗರಿರ ಭುಜಗರಿರ ಸಂದಣಿಸದಿರಿ (ಬಸಪು. ೧–೪೨). ೨. ಗಲಾಟೆಯಿಂದ ತುಂಬು, —ಸಂದಣಿಸು : ಜನಕನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಬಗೆಬಗೆಯ ಅನಂದಾಯರ ಉದ್ಘಾರಗಳಿಂದ ಗಜಬಜಿಸಿಯೊಯಿತು (ಶಳಾಸಿ. ೯೪). ೩. ಆತಂಕಪಡು : ಹೆದೞಿ ಗಜಬಜಿಸಿ ಸಕಸಿನರಲ್ ಕೈವಿಡದು (ಹಜಕಾ. ೧೦–೩).

[ಗಜಬಜ + –ಇಸು]

ಗಜಬಜೆ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜಬಿಂದು (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಚುಕ್ಕೆ, —ಚಿಬ್ಬು : ನಳನಂ . . . ಗಜಬಿಂದುವಕ್ಕೃಪಗಳಂಜ್ಯಾಭೀತಪದ್ಮಾಂಕಿತಂ(ಜಾಹಾರ. ೫೫). [ಗಜ + ಬಿಂದು]

ಗಜಬೀರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : "ಳಂಡವಲೆ, ಹೆಕ್ಕರಿ ಮುಳ್ಳು ಮುಳ್ಳುತಾರೆ, ಗಜಬೀರ" (ಮೈಔಗಿ. ೩೭–೭೫೯). [?]

ಗಜಬೇಂಟೆ 'ಗಜವೇಟೆ' ನೋ.

ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಜಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಗಜಬೇರು, ಜಬ್ಬು ನೊಂಗೆ . . . ಕತ್ತಾಯ ಕಾಯಿಸಿ . . . ಕೊಡಲು ಪಾತಕಿತ್ತಜ್ವರ . . . ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಸ್ಯಶ್ರ. ೯೪). [ಗಜ? + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಗಜಭಕ್ಷ್ಯೆ (ನಾ). = ಗಜಪ್ರಿಯೆ. [ಸಂ. ಗಜಭಕ್ಷ್ಯಾ]

ಗಜಮಂಡನ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ಮಾಡುವ ಅಲಂಕಾರ; ಆನೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಗೆರೆಗಳು. [ಗಜ + ಮಂಡನ]

ಗಜಮದ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮದೋನ್ಮತ್ತತೆ, —ಬೆದೆ: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). ೨. ಆನೆಯ ಮದೋದಕ: "ದಾನಂ – ಗಜಮದ" (ಓಷಧಿ. ೭೫); ಗಜಮದವಿಲಿಪ್ತನಿಜಗುರುಭುಜಯುಗದೊಳ್ ಪಾಯ್ದ ಮಧುಪಮಾಳಾಯುಗದಿಂ ವಿಜಯೋತ್ಸುಕನಾಗಿ ಚತುರ್ಭುಜನಾದ ಪೊಲಿರ್ದನುಪನಿಯುದ್ಧಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೮೯). [ಗಜ + ಮದ$_1$]

ಗಜಮು (ನಾ). (ಉಕ) ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು: ಸರ್ಕಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾಯಕಲ್ಲೇರಿದಾಗ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನೀನು ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಬೇಕು (ಮೇದಿಮ. ೪೧); ಸಾಹೇಬರು ಕುಳಿತ ಖುರ್ಚಿಯಮೇಲೆ... ಗಜಮು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ದೈವ (ದೀಪಹ. II, ೨೫). [← ಹಿಂ. ಪಾರ. ಕಜ]

ಗಜಮುಖ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮುಖ. ೨. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಗಣಪತಿ; ಕರಿಮೊಗ: ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಮಗನೊರ್ವಂ ಗಜಮುಖನೊರ್ವಂ ಷಣ್ಮುಖನೊರ್ವಂ... ಈಗಳೀ ಮರ್ತ್ಯದೊಳ ಗೊರ್ವ ಪೊಸಮಗನಂ ಪಡೆದೆವು (ನಂಬರ. ೧೨-೧೨೨); ಗಜಮುಖನೆ ಮೆಱೆವೇಕದಂತನೆ... ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೪). [ಗಜ + ಮುಖ]

ಗಜಮುದುಡು (ನಾ). = ಗಜಬಜ ೧: ಸಕಲ ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಳೆಂಬೀ ಗಜಮುದುಡಿನೊಳಗೆ ಸಿಲುಕದೆ (ಷಡಕಂ. ೮೫). [ಗಜ + ಮುದುಡು$_2$]

ಗಜಮೌಕ್ತಿಕ (ನಾ). ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಮುತ್ತು: ಮಿಡಿವಿಲ್ವಿಡಿದು ಪುಳಿಂದಿಯರಿಡೆ ಗಜಮೌಕ್ತಿಕದ ಮೀಂಟೆಯಂಬರದೆಡೆಯೊಳ್ನಡೆದು (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೦). [ಗಜ+ಮೌಕ್ತಿಕ]

ಗಜಯೋಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಯೋಧ, —ಸೈನಿಕ: ಆಸೆಕೈಗೂಡದೆಯೆ ಮನನೊಂದು ಗಜಯೋಧ ರೊಡಗೂಡಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಂತವರು (ಭಾಸನಾ. ೭೧). [ಗಜ + ಯೋಧ]

ಗಜರಗಳೆ (ನಾ). ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ಮಾತು, —ನಡೆವಳಿ: ಮೊಗದಲಿ ನಗೆಯೂರುತಿರೆ ನೂರಾರು ಕುವರರ ಗಜರಗಳೆಯ ಕೇಳೆ (ಹೆಬ್ಬಿರ. ೯-೩); ಗಜರಗಳೆಯೂ (Nonsense) ಹಾಸ್ಯಪ್ರೇರಕವಾಗುವ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಗೊತ್ತುಗು. ೪೬). 'ಗೊಜರಗಳೆ' ಪರಾ. [ಗಜ ? + ರಗಳೆ]

ಗಜರಾಜ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನೆ: ತನ್ನೇಱಿದ ಯಾನಗಜರಾಜ ನನಿಱಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೮೪ ವ). [ಗಜ + ರಾಜ]

ಗಜರಿಪು (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ: ಗಜರಿಪು ಲಂಘಿಸಿದುದೊಪವನ ಜವದೆ ಶಿಖರಕ್ಕೆ (ಅಜಿಪು. ೯-೨೭); ಗಜರಿಪು ನಖರ ಪ್ರಕರದೆ ಗಜಮಂ ಸೀಳ್ದೊಟ್ಟುವಂತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೯); ಗಜರಿಪುನಾದದಿಂ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೨). [ಗಜ + ರಿಪು]

ಗಜರು$_1$ 'ಗಜಱು$_1$' ನೋ.

ಗಜರು$_2$ 'ಗಜಱು$_2$' ನೋ.

ಗಜರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಯೋಧ: ತುದಿವೆರಳ ತುಟಿಯಬ್ಬರಕೆ ಗಜ ಬೆದರೆ ಗಜರೋಹಕರ ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಹೊಕ್ಕನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨-೧೪). [ಗಜ + ರೋಹಕ]

ಗಜಲ್, ಗಜಲ, ಗಜಲು$_1$, ಗಜಾಲು$_2$ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಠುಮ್ರಿ, ಥಪ್ಪ, ದಾದ್ರ, ಗಜಲ್ ಮುಂತಾದ ಪ್ರೇಮ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ (ಆಭಾನೃ. ೯೧). **ಗಜಲ**: 'ಗಜಲಗಾನ' ಪರಾ.

ಗಜಲು$_1$: ಆಗಿನಕಾಲದ ಗಜಲು, ಕವಾಲಿಗಳು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೦೫).

ಗಜಾಲು$_2$: "ಒಂದು ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೭).

[← ಹಿಂ. ಗಜಲ್; ಮರಾ. ಗಜಲ್, ಗಝಲ್; ಅರ. ಗಯಲ್]

ಗಜಲ್‌ಗಾಯಕಿ (ನಾ). ೧. ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವವಳು. ೨. ಗಜಲ ಧಾಟಿಯ ಗಾಯನ; ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲಗಾನ: ಬೇಕಾದಾಗ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಡಾದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಜಲ್ ಗಾಯಕಿಯೆ ಸೈ (ಗಾಳಿಪ. ೪೨). [ಗಜಲ್ + ಗಾಯಕಿ]

ಗಜಲ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಸಂಪತ್ತು; ಗಜರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ; ಉತ್ತಮವಾದ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಾಗ್ಯ: ಆನೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಕುದುರೆ ಕಡಿಯುವೆನೇ ಅಶ್ವಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಕಡಿಯಲಿ ಅಂದರೆ ಕಡಿಯಲೆ ಬೋಳು ಹಾರುವನ (ಗಾದೆ). ೨. ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿಗ್ರಹ: ಆದಿ ನಾರಾಯಣಿ... ನಾದಮಯೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧-೬); ದ್ವಾರಬಂಧದ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಂತಾದ ವಿಗ್ರಹಗಳು (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೮). [ಗಜ + ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ಗಜಲಗಾನ (ನಾ). ಗಜಲನ್ನು ಹಾಡುವಿಕೆ; ಗಜಲ್‌ಗಾಯನ: ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯವನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿ ದ್ರಾಕ್ಷಾವನದ ಗಜಲಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೪೩). [ಗಜಲ (< ಗಜಲ್) + ಗಾನ$_2$]

ಗಜಲಿಂಬೆ 'ಗಜನಿಂಬೆ' ನೋ.

ಗಜಲು$_1$ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಲು$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?): ಚಿಂದು ಜಕ್ಕಡಿ ಕವಿಲು ಗಜಲು... ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಿಂ (ವಿರೂಪಾ. ೮೮ ವ). [?]

ಗಜವದನ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ: "ಹೇರಂಬಃ... ಗಜವದನಃ... ವಿಘ್ನರಾಜಃ – ಈ ೯ ಬೆನಕನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೧೯); ಶಶಾಂಕಂ ತಾರಕಾರಿಗಜವದನವಾಸಿಷ್ಠಮನುಮುನಿನಿಕರವು (ಹಚಕಾ. ೧೪-೬). [ಗಜ + ವದನ]

ಗಜವಧು (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಾನೆ; ಪಿಡಿ: "ವಶಾ ಕರಿಣೀ ಧೇನು ಕರೇಣುಗಳ್ ಗಜವಧೂ ಪರ್ಯಾಯದೊಳ್ ವರ್ತಿಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೭-೩೧). [ಸಂ. ಗಜವಧೂ (ಗಜ + ವಧೂ)]

ಗಜವಶೆ (ನಾ). = ಗಜವಧು: ಅರಸಿಯರುಂ ತಾನುಂ ಕತಿಪಯ ಪರಿಚಿತಾಂಗರಕ್ಷಕಪರಿವೃತ ಗಜವಶಾರೂಢನಾಗಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೬೩ ವ.). [ಸಂ. ಗಜವಶಾ (ಗಜ + ವಶಾ)]

ಗಜವಿಂಡು (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಬಾರಿಸುತಿರ್ಪ ನಾನಾವಾದ್ಯ ಸಾಕೆಂದು ಸಾರಿಸಿ ಗಜವಿಂಡ ನಿಲಿಸಿ ತೋಱಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೩). [ಗಜ + ಪಿಂಡು$_2$]

ಗಜವಿದ್ವಾಂಸ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತ: (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಗಜ + ವಿದ್ವಾಂಸ]

ಗಜವೆಡಂಗ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬೆಡಗು ಉಳ್ಳವನು, —ಜಾಣ: ಕಿವಿಸವಿ ದನಿ ಕಣ್‌ಸವಿ ರೂಪವ ಧರಿಸೆಲೆ ಗಜವೆಡಂಗ ನೀನುಳಿದೊಡೆ ಸಾವವಳೆನಗೆ ಮಿಕ್ಕ ಗಂಡರ್ ಸವಸೋದರರೆಂದು ತಿಳಿಪಿದಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೫೨). [ಗಜ + ಬೆಡಂಗ]

ಗಜವೇಂಟೆ, ಗಜಬೇಂಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಬೇಟೆ. 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. **ಗಜಬೇಂಟೆ**. 'ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಬೇಂಟೆ]

ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ, ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ, ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಧರೆಗಧಿಕ ಮೂಱು ರಾಯರ ಗಂಡನಪ್ರತಿಮ ಬಿರುದಂಕ ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ ದೇವೇಂದ್ರ ಭೂವರನ (ಲಶಿಚಿಂ. ೧–೯); ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೯೫ ಪ್ರಯೋ); 'ಗಜವೇಂಟೆಕಾಱ' ಎಂಬ ಬಿರುದಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯ (ಶಂಕಶ. XXIV, ಪೀಠಿಕೆ). **ಗಜಬೇಂಟೆಕಾರ**: ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಡಲೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಣ್ಟೆಕಾರ (ಬಿರುಗಂ. ೨೮–೧೭). **ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ**: ಗಜಬೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ವೇಂ]ಟೆಕಾಱ ಸದಮಲ ಸದಾಚಾರಸತ್ಯಸದ್ಗುಣಂ (ಲಶಿಚಿಂ. ೩೮–೧೨೯); ಕರಮೆಸೆವ ಗಜ ಬೇಂಟೆಕಾಱನೀಶ್ವರಪಾದಸರಸಿರುಹ ಸೇವಕ (ಆರಾಚ. ೧–೪೪); ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಗಜಬೇಂಟೆಕಾಱ (ಏಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೩೯–೪; 1506). [ಗಜವೇಂಟೆ + –ಕಾಱ]

ಗಜವೇಡೆಯ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ವ್ಯೂಹ: ಒಡನೊಯ್ಯನೆ ಗಜವೇಡೆಯ ದೊಳಗದ ಬಿಡದೆಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೯–೯೪). [ಗಜ + ವೇಡೆಯ]

ಗಜವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೨. ಆನೆಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುವ ವೈದ್ಯ; ಆನೆಗಳ ವೈದ್ಯ. 'ಅಶ್ವವೈದ್ಯ' ಪರಾ. [ಗಜ + ವೈದ್ಯ]

ಗಜವೈರಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಶತ್ರು; ಸಿಂಹ; ಕೇಸರಿ: ಕೂರಗೆವಿಂಡಂ ಗಜವೈರಿ ಪೊಕ್ಕವೊಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭–೫೪); ಗಜವೈರಿಯನುನ್ನತ ಸಾಮಜರಾಜನನಂತೆ . . . ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡು (ನೇಮಿಪು. ೬–೬೬). [ಗಜ + ವೈರಿ]

ಗಜವೈರಿಪೀಠ (ನಾ). ಸಿಂಹಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ: ಗಜವೈರಿಪೀಠಂ (ಜಿನಾಲೆ. ೪–೪). [ಗಜವೈರಿ + ಪೀಠ]

ಗಜವೈಹಾಳಿ (ನಾ). ಗಜದಮೇಲೆ ವಿಹಾರಿಸುವುದು; ಆನೆಸವಾರಿ: ಕಾಲದೊಳಗೆ ವಸಂತ ವಿದ್ಯಾಜಾಲದೊಳಗೆ ಕವಿತ್ವ ಗಜವೈಹಾಳಿಯಲಿ ದೇವೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩–೬೫). [ಗಜ + ವೈಹಾಳಿ (=ವೈಹಾಲಿ)]

ಗಜವ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ. ೨. ಎಂಟು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: (ಕಿ). [ಗಜ + ವ್ರಜ]

ಗಜಶಾಲೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಲಾಯ; ಕರೋಟಿ: "ಗಜಶಾಲೆಯೆನಲಾನೆಗಳ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೫೭–೬). [ಗಜ + ಶಾಲೆ$_1$]

ಗಜಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅವನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತ ಗ್ರಂಥ: ಶ್ರೀಪುರುಷನು ಬಹು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ರಾಜನು . . . ಇವನು ಗಜಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದನು (ಕರ್ಣಾಅ. ೧೬೦). 'ಅಶ್ವಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಜಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಳಗಿಸುವುದು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಕಲಿಯುವಿಕೆ: ತುರಗಾರೋಹಣದಿಂದಮೊರ್ಮೆ ಗಜಶಿಕ್ಷಾಲೀಲೆಯಿಂ ದೊರ್ಮೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೨೮). 'ಅಶ್ವಶಿಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಗಜ + ಶಿಕ್ಷೆ]

ಗಜಶೈಲ (ನಾ). ಹತ್ತು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶೈಲೇಂದ್ರ . . . ಗಜಶೈಲ . . . ಹಿಮಾದ್ರಿಗಳೆಂಬ ದಶಕುಲಪರ್ವತಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಗಜ + ಶೈಲ]

ಗಜಸಾಹಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೈನ್ಯದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ: ಗಜಸಾಹಣಿ ಬಿಲುವಯ್ಯಂಗಳ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿ (ಏಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೪–೪೨; 1134); ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನೇ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಗಜಸಾಹಣಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕಶಾಅ. ೨೬೩). [ಗಜ + ಸಾಹಣಿ]

ಗಜಸ್ಕಂಧ (ನಾ). ಆನೆಯ ಹೆಗಲು, —ಭುಜ: ಆ ವರೂಥವನೇಳ ನೆಂಟ ಗಜಾವಳಿಗಳಿಟ್ಟವು ಗಜಸ್ಕಂಧಾವಲಂಬವ ಸೆಕ್ಕಿದರು ಸುರಗಿಯಲಿ ಸಮರಥರು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೨–೧೫). [ಗಜ + ಸ್ಕಂಧ]

ಗಜಸ್ನಾನ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯಂತೆ ಮುಳುಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ. ೨. (ಆಲಂ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ: ಗಜಸ್ನಾನದಂತೆ ವೊಲೆಯ್ದೆ ನಿಷ್ಫಲಂ ಜಲದೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿರ್ದೊಡಂ ಕಲುಮಸಂ ಕಿಡದು (ಆರಾಚ. ೧೧–೨); ಗಜಸ್ನಾನಕ್ಕಿಳಿಯುತ್ತಿರದಂತೆ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗೊಳಿಸಿ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೨೦೩–೧೫). ℙ ಆನೆ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಧೂಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಸ್ನಾನವಾಗುತ್ತದೆ. [ಗಜ + ಸ್ನಾನ]

ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಗಜಾಸುರವನ್ನು ಕೊಂದವನ ಮೂರ್ತಿ; ಶಿವನ ಮೂರ್ತಿ: ವಿಶ್ವರೂಪ, ನೃಸಿಂಹ, ಪರಶುರಾಮ ಮತ್ತು ಗಜಹಮೂರ್ತಿಗಳು ಈ 'ಉಗ್ರ'ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು (ಭಾರದ. ೫೧೩). [ಸಂ. ಗಜಹಮೂರ್ತಿ (ಗಜಹನ್ + ಮೂರ್ತಿ)]

ಗಜಹಸ್ತ (ನಾ). ಆನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು, —ಕೈ: (ಕಿ). [ಗಜ + ಹಸ್ತ]

ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ 'ಗಜಪಿಪ್ಪಲಿ' ನೋ.

ಗಜಱು$_1$, ಗಜರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗದರಿಸು; ಬೆದರಿಸು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಜಳಧರ ನಿನಾದದಿಂ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ಜಟಾಸುರಾರಾತಿಯ ಗಳಗರ್ಜನೆಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩–೮೦ ವ); ಸೃಗಾಲನರಪಾಲಂ ಕೇಳ್ದು ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಜಲಧರದಂತೆ ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಜಗವಿ. ೮–೬೫ವ); ಹೊಱವಂಟ ನಾಡಂಬರದ ಸಿಡಿಲು ಗಜಱಿ ಗರ್ಜಿಸಿ ಮೇಘದಿಂದ ಪೊಱಮಡುವಂದದಿ (ಹಚಕಾ. ೨–೩೪); ಡೌಡೆಯ ತೂಳುವಱಿಗಳು ಗಜಱಿದವು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩–೭). **ಗಜರು$_1$**: ೨. "ಸೊಕ್ಕು" (ರುದ್ರನಿ). [ದೇ. ॥ ಮಲ. ಕಯರ್; ತೆಲು. ಕಸರು; ಕುರುಖ್. ಕಚ್ಕರ್ಚ./ ಮರಾ. ಗಜರ್]

ಗಜಱು$_2$ ಗಜರು$_2$ (ನಾ). ಗದರಿಕೆ; ಗದ್ದಲ; ಗರ್ಜನೆ; ಆರ್ಭಟ: "ಗಜಱಿನೆ ಕೋಪಿಸಿ ನುಡಿದುದು" (ಧಾರನಿ. ೫೦); ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೪); ಘನ ಗಂಭೀರ ಭೇರಿಗಳ ಚಟುಳ ಕಹಳೆಯ ಗಜಱು ಮಿಗಲು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫–೨೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾಳ್ವ ದೇಶದೊಳ್ ಕಳವು ಕೊಲೆ . . . ಗಜಱು ಗಾವಳಿ . . . ಮೊಳೆದೋಱವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨–೫). **ಗಜರು$_2$**: "ಕೋಪದ ಮಾತು" (ರುದ್ರನಿ). [< ಗಜಱು$_1$]

ಗಜಱುಗಹಳೆ (ನಾ). ಗರ್ಜಿಸುವ ಕಹಳೆ; ಮೊರೆವ ಕಾಳೆ: ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದನರಸನನಿಲಾತ್ಮಜನ ಕೈವಿಡಿದಮರರಾಯನ ಗಜಱುಗಹಳೆಯ ಸನ್ನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬–೯–೩೧). [ಗಜಱು$_1$ + ಕಹಳೆ]

ಗಜಱುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಗರ್ಜನೆ ನಿಂತುಹೋಗು: ಪಾವಿಲ್ಲದೆಡೆಯೊಳ್ ಕಪ್ಪೆಗಳ್ ತಮ್ಮ ಗಜಱಿ ಗಜಱಾಗಿರ್ಪುವು ಪಾವು ಬರೆ ಗಜಱುಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತಂತಿರ್ಪುವು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೭೪). [ಗಜಱು$_2$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗಜಾಂಕುಶ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ, —ಅಂಕುಶ: ಚಕ್ರಚಾಪಶಿಲಾಮುಖ ಗಜಾಂಕುಶಾದ್ಯಾಯುಧ (ಯಾದಮ. ೩–೧ವ). ೨. ಕನ್ನಡದ ಒಬ್ಬ ಕವಿ: ಗಜಾಂಕುಶನೊಳ್ಪುವೆತ್ತು ರಂಜಿಸುವ ಸದರ್ಥದೃಷ್ಟಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೩೯).

ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕ = ಗಜಾಂಕುಶನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷನಾದವನು, —ತಿಲಕಪ್ರಾಯನಾದವನು: ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಂ ದಂಡನಾಯಕಂ ಗಜಾಂಕುಶಕುಳತಿಲಕಂ ಪ್ರಭು ಕೇಸರಿನಾಯಕರುಂ (ಕಇ. II, ೧೨-೩೮; 1114). [ಗಜ + ಅಂಕುಶ]

ಗಜಾಂಬರ (ನಾ). = ಗಜಚರ್ಮ: ಅಜಹರಿವಂದಿತ ಮೂಜಗದೊಡೆಯನು 'ಗಜಾಂಬರ ಹೊದಿಸೂತ ಸಿದ್ಧಗೆ ಕರೆದು ಗಿರಿಜೆಗೆ ನಿನಕಂದನ ಕೊಳ್ಳೆಂದ (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೯೯). [ಗಜ + ಅಂಬರ]

ಗಜಾಖ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ಆನೆಗ; ವಾತಾಗಸ್ತ್ಯ: "ಗಜಾಖ್ಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗಜ್ಯಾಕ್ಕೆ]ಯಾನೆಗಮೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೫). [ಸಂ. ಗಜಾಖ್ಯಾ]

ಗಜಾಗರ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಎಂಟರ ಗರ (?): ಸಂದಿ ಕಳಂತಿ ಗಜಾಗರವೆಂದಚ್ಚಂ ಕೊಂಡು ಕವಡೆಯಂ ತೂಗಿಯಿನಿತ್ತೆಂದುಱೆ ಕೈಚಳಕಂ ಮಿಗೆ ಚಂದಮೆನಲ್ ಲಗ್ಗೆದೋಱಲಾಡುತ್ತಿರ್ದರ್ (ದಶಕು. ೮-೮೮). [?]

ಗಜಾಜೀವ₁ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಆನೆಯ ಮಾವುತ. ೨. ಆನೆಯ ವೈದ್ಯ: "ಗಜಾಜೀವಃ, ಮಹಾಮಾತ್ರಃ – ಈ ೨ ಆನೆಯ ವೈದ್ಯಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೮-೭೨). [ಸಂ.]

ಗಜಾನನ (ನಾ). ೧. = ಗಜಮುಖ: "ವಿನಾಯಕಃ . . . ಲಂಬೋದರಃ, ಗಜಾನನಃ . . . ಶಿವಪುತ್ರನಾದ ಗಣಪತಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦). ೨. [ಜೈನ] ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ಸಕಲಶಲ್ಯ ಸಿಂಹಗಜಾನನವ್ಯಾಘ್ರವೆಂಬೈದು ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳ ಮೇಳದಲ್ಲಿ (ವಿವೇಕ. ೧೮೦). [ಗಜ + ಆನನ]

ಗಜಾಯ (ನಾ). ಆಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ (?): ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಉದ್ದ ಅಗಲವನು ಅಳದು ಪೊಟ್ಟುಗೂಡಿಕೊಂಡ ಕೋಲುಯೆಷ್ಟೋ ಅದನು ೩ ಹೆಚ್ಚಿ . . . ಅದಂ ೮ ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿ ಉಳಿದವು ಆಯಂಗಳೂ × × × ೭ ವುಳಿದರೆ ಗಜಾಯ (ಆಯಟೀ. ೧-೬). [ಗಜ + ಆಯ₁]

ಗಜಾರಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆನೆಗಳಿರುವ ಅರಣ್ಯ; ಆನೆಗಳಕಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) "ಆನೆಯ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಷ್ಟು ಕುಚಗಳುಳ್ಳ ಸ್ಥಳ" (ಗುರುಚಾ. ಕೋಶ). ೧, ೨. ವಸುಕುಂಭಕುಚೆಯೆಂದಳೆಲೆ ಮಹೇಶ್ವರ ನೋಡದುಸಿಕನೈದುವರೆಯೆನೆ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಿಸುಪ ಮಾಲೂರ ಚಕೋರಗಳಿಗೆ ಪಸರಿಪ ಗಜಾರಣ್ಯದಲ್ಲೇನುಮೆನೆ ನಾಣ್ಚೆ ನಸುನಗೆಯನಾಂತು (ಗುರುಚಾ. ೧-೩). ೩. ಈಗಿನ ತಲಕಾಡಿಗೆ ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಸರು: ಗಜಾರಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ರೂಢಿ). [ಗಜ + ಅರಣ್ಯ]

ಗಜಾರಾತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ: ಸಾಯದೆ ಪೋಗು ಪೋಗದೊಡೆ ಮೇಣ್ ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ನೋಡೀಗಳಿಂತೆ ಗಜಾರಾತಿಯನಾಂತ ದಂತಿಗೆಣೆಯಾಗಾಂ ಮಾಡಿ ನಿನ್ನಂ . . . ಮಾಡುವೆಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೫). ೨. "ಗಜಾಸುರನ ಶತ್ರು; ಶಿವ": (ಅನಂನಾ). [ಗಜ + ಅರಾತಿ]

ಗಜಾರಿ (ನಾ). ೧. = ಗಜವೈರಿ: ಗಜಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪಾಯ್ದುವು ಗಜಾರಿ ಪಾಯ್ವಂತೆ ನಿಶಿತ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೮). ೨. "ಶಿವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಅರಿ₆]

ಗಜಾರಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹಧ್ವಜ; ಸಿಂಹದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಬಾವುಟ. ೨. ಸಿಂಹಧ್ವಜವುಳ್ಳವನು; ಭೀಮ. ೩. ಮನಾಳ ವಂಶದ ಜಯಕೇಶಿ ಎಂಬ ರಾಜ: ಪುರಿಗೆಱೆಯೊಳ್ಪೆರ್ಮಾಡಿಯ ಪುರವರಮಳಿದಿಱ್ದುದಂ ಗಜಾರಿಧ್ವಜನಾದರದಿನ್ದಮೆ ನೋಡಿ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೭-೩೨; 1074). [ಗಜಾರಿ + ಧ್ವಜ]

ಗಜಾರೂಢ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರಿದವನು: ನಲಿಯುತ್ತೆ ಗಜಾರೂಢನಾಗುತುಂ ಗಿರಿರಾಜಂ (ಗಿರಿಕ. ೩-೧೧೧). [ಗಜ + ಆರೂಢ]

ಗಜಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದು, —ಹತ್ತುವುದು. ೨. ಆನೆಯ ಸವಾರ; ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಮಾವುತ. [ಗಜ + ಆರೋಹ]

ಗಜಾರೋಹಕ (ನಾ). = ಗಜಾರೋಹ ೨: ನೂಂಕುವ ಗಜಾರೋಹಕ ನಿಕರವಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ೩೭-೧೮); ನುತ ಗಜಾರೋಹಕರು ಕುರುಭೂಪತಿಯ ಹೊರೆಯಲಿ ಮೆಱೆದರು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೮-೪೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಕ]

ಗಜಾರೋಹಣ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವಿಕೆ, —ಹತ್ತುವಿಕೆ; ಆನೆಯ ಸವಾರಿ: ಗಜಾರೋಹಣ ಗುಣಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳ . . . ಆನೆಯನ್ನು ಏರುವುದರಿಂದ . . . ಜಠರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಬಲ ಮಾಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೫೪). [ಗಜ + ಆರೋಹಣ]

ಗಜಾರೋಹಿಣಿ (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿದವಳು, —ಏರಿದವಳು: ಗುರುಕುಚದ ಭರಣಿ ಸುಂದರಗಜಾರೋಹಿಣಿ ಮಧುರಕಾಮಕೇಳೀ ರಸಾರ್ದ್ರೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೨). [ಗಜ + ಆರೋಹಿಣಿ]

ಗಜಾಲು₁ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಭೆ; ಗಲಾಟೆ: ಜನರ ಗಜಾಲು ನಿಂತು ಹೋಯಿತು (ಪೇಟೆಮಾ. ೨೨); ನೀನೂ ಬೈದಿ ನಾನೂ ಬೈದೆ ಗಜಾಲಿನಲ್ಲಿ ಗಜಾಲು ಸರಿಹೋಯಿತು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೯); ಈಗ ಮಾರಿಹಬ್ಬದ ಗಜಾಲಲ್ಲವಾ? (ಮಾಮರಾ. ೪). ೨. "ಕಾಡುಹರಟೆ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಮಾತು" (ಅನಂನಾ). [← ಮರಾ. ಗಜಾಲ್]

ಗಜಾಲು₂ 'ಗಜಲ್' ನೋ.

ಗಜಾಲುಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ ಮಾಡುವವಳು; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವಳು: (ಕಿ). ೨. "ಒಣ ಹರಟೆ ಹರಟುವವಳು; ಹರಟೆಮಲ್ಲಿ" (ಅನಂನಾ). [ಗಜಾಲುಗಾರ + -ತಿ₁ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಜಾಲುಗಾರ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು; ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). ೨. "ಹರಟೆಮಲ್ಲ" (ಅನಂನಾ). [ಗಜಾಲು + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಗಜಾಸುರ (ನಾ). ಆನೆಯ ರೂಪದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ: ಇದು ಗಜಾಸುರನೋ ಮಹಾದೇವಿದುವೆ ಮಹಿಷಾಸುರನೊ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೨). [ಗಜ + ಅಸುರ]

ಗಜಾಸ್ಯ (ನಾ). = ಗಜಮುಖ: ಮುಳಿದು ಗಜಾಸ್ಯನಬ್ಬರಿಸಿದಂ (ಶಬಶಂ. ೪-೪೬). [ಗಜ + ಆಸ್ಯ]

ಗಜಿಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜಿಬಿಜಿ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗಜೆ (ನಾ). = ಗದೆ: "ಗದಾ-ಗಜೆ" (ಶಮದ. ೨೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಗಜೆಯಂ ಭೋರೆನೆ ಪರ್ವಿ ಬೀಸಿ ಕಡುಪಿಂದೆಯ್ತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೨); ಗಜೆಯಂ ಸಜಯಂ ಗೆಲೆ ತೂಗಿ ರಾಗದಿಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೩೪). [< ಸಂ. ಗದಾ]

ಗಜೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನುಹಿಡಿ: ಗಜೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನನಿದಿರಾಂತು ಬರ್ದುಂಕುವ ವೈರಿಭೂಭುಜಧ್ವಜಿನಿಗಳಿಲ್ಲ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨). [ಗಜೆ + ಕೊಳ್₁]

ಗಜೆಬಜೆ 'ಗಜಬಜ' ನೋ.

ಗಜೇಂದ್ರ (ನಾ). ಸಲಗ: ಮಲೆಯುತ್ತೊಲೆಯುತ್ತೆ ಸುತ್ತಿ ಕೈಪಱಿದ ಗಜೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೧೨ ಶೂದ್ರಕ). [ಗಜ + ಇಂದ್ರ]

ಗಜೋತ್ಕರ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಹಿಂಡು, —ಗುಂಪು : "ಗಜೋತ್ಕರಮುಂ – ಆನೆಗಳ ಸಮುದಾಯ" (ಜಾನಾರ. ೧೧೦). [ಗಜ + ಉತ್ಕರ]

ಗಜೋನ್ಮೀಲನ (ನಾ). ೧. ಆನೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೨. (ಆಲಂ) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ; ನಿಧಾನವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ: ಅಕರಾಕರ್ಣಿತಂ...ಕಿಅಱು ಲೋಕಜ್ಞ ತೆಯೊಂದಿರ್ಪುದೆಂಬ ರಸಭೂಗಂಸಮಾಜದೆ ಗಜೋನ್ಮೀಲನಂಗೆಯ್ವು (ಜಾಂತಿಪು. ೨–೨೨ಪ).

[ಗಜ + ಉನ್ಮೀಲನ]

ಗಜೋಪಜೀವಿ (ನಾ). ಆನೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಮಾವಟಿಗ : ಸರ್ವದೋಷಪ್ರದುಷ್ಟ ಗಜಂಗಳನುಪಲಾಲನೆಯೊಳ್ ಮಿಜ್ಞಾನುವರ್ತನದೊಳಮಳವಳಿಯುವ ಕುಶಲ ಗಜೋಪಜೀವಿಯಂತೆ (ಜಾಂತಿಪು. ೬–೬೨ ಪ). [ಗಜ + ಉಪಜೀವಿ]

ಗಜ್ಜ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು : 'ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ಜ]

ಗಜ್ಜಗ 'ಗರ್ಜಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜರಿ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆ 'ಕಜ್ಜರಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜರೆಗೆಂಪು (ನಾ). ಗಜ್ಜರಿಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಕಿತ್ತಳೆಗೆಂಪು: ಗಜ್ಯರೆಗೆಂಪು ಮೈಬಣ್ಣದ ನಡು ಹರಿಯವನವರು (ಹುಚ್ಚಾಪು. ೪).

[ಗಜ್ಜರೆ (< ಕಜ್ಜರಿ) + ಕೆಂಪು]

ಗಜ್ಜಲು (ನಾ). ೧. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು; ಗೆಜ್ಜೆ" (ಅಂಚನಾ). ೨. "ಆಕಳ ಕೆಚ್ಚಲು" (ಆಚಂನಾ).

ಗಜ್ಜಲುಬಿಗಿಯು, ಗಜ್ಜಲುಬಿಡುಕೊಳ್ಳು = (ಕರಾ) ೧. ಮೂತ್ರ ಒತ್ತರಿಸು, —ಅಂಟಿಬರು. ೨. "ತೊಡೆಯ ಸಂದು ಬೆನೆಸಿಯಾಗು; ತೊಡೆವಾಳೆಯಾಗು" (ಸ್ಯಾಂಹಿಂ). 'ಗೆಜ್ಜೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಗರ್ಜನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ; ಗುಡುಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಳೆ : ಪರ್ಜೋದಗಲ್ಲಿದು ಗಜ್ಜವೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿದು ಸುರಿವಶ್ರ ಜಾಲವೆನಲ್ (ಜಗನಿ. ೧೯–೪೦). [ಗಜ್ಜ + ವೃಷ್ಟಿ]

ಗಜ್ಜಿ 'ಕಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಗ 'ಗರ್ಜಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜಿಹಲ್ಲು (ನಾ). ನವಿದ ಹಲ್ಲು; ಹುಳುಕುಹಲ್ಲು: (ಎಸಮೈ. xv, ೪೨). [ಗಜ್ಜಿ (< ಕಜ್ಜಿ) + ಹಲ್ಲು (< ಪಲ್)]

ಗಜ್ಜು, **ಗಜ್ಜೆ** ನೋ.

ಗಜ್ಜೂ(ನಾ).ಪಟ್ಟು; ಸಲ; ಸರದಿ; ಬಾರಿ: ಒಂದು ಗಜ್ಜು ಫಸ್ಟ್‌ಕ್ಲಾಸ್ ಊಟಮಾಡಿ (ಕ್ರಿಪಜ. ೯೦); ಇಲ್ಲಿದಿದ್ದರೆ ಒಂದೇ ಗಜ್ಜಿಗೆ ಐ.ಸಿ.ಎಸ್. ಆಗಿ ಬರುತಿದ್ದಾ (ದೀಪಜ. II, ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಜ್]

ಗಜ್ಜುಗ 'ಗರ್ಜಗು' ನೋ.

ಗಜ್ಜೆ 'ಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಗಟ 'ಗಷ್ಟ' ನೋ.

ಗಟಕ (ನಾ). ಯೋಜಿಸುವವನು; ಘಟಕ : "ಗಟಕ – ಘಟಕ ಅಯೋಜಕ" (ತತ್ಪಕೋ. ೯). [< ಸಂ. ಘಟಕ]

ಗಟಕರಿಸು 'ಗಟಿಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟಕ್ಕನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಗುಟುಕು ನೀರನ್ನು ಗಟಕ್ಕನೆ ನುಂಗಿದೆ ಅಂದನಂತೆ (ಹುಚ್ಚಪ್ಪ. ೧೧೨). [ಗಟಕು ? + –ಅನ್ನಿ]

ಗಟಗಟನೆ (ಅ). ಈ ಗಟಕ್ಕನೆ: ಸುರಿಗೆಯೊಳಂದೊಕ್ಕನ ಪಿನ್ನುರವಂ ಪಿಡಿದಿಜಾಮು ತೆಗೆದು ಭೋಗರೆದು ಕರಂ ಸುರಿಯೆ ತತ್ಪ್ರಬಿಸಿಯ ನೆತ್ತ ರ ಗಟಗಟನಾಂ ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಯಸಿದನಿರಸಾ (ಬಂಕ ರಿ. ೫–೩೭); ಒಂದು ಬಟ್ಟಿಪನ್ನು ಗಟಗಟನೆ ಕುಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು ಬೇಡುವನೇ (ಮೇಚಿಂನಿ. ೫೬). [ಗಟಗಟ + –ಅನ್ನೆ]

ಗಟಗಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಟಗಟ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಡಿ: ಬೀರಿನ ಬಾಟಲು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಗಟಗಟಿಸಲು ಮೇಜಿನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತ (ಮುಸಮೆ. ೩೩). [ಗಟಗಟ + –ಇಸು]

ಗಟಗರಿಸು, **ಗಟಕರಿಸು**, **ಗಟುಕರಿಸು** (ಕ್ರಿ). (ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲು) ಕಡಿ; ತಿನ್ನು: ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಗಟಗರಿಸಿ ಹೋದವು (ಮುಂಬಳ್. ೧೩೬). **ಗಟಕರಿಸು** : ಮಂಡಲ ಕೆಳಗೆ ಒಂದೆರಡು ಜೀವಿಗಳು ತಪಪಡನೆ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ಹಲ್ಲು ಗಟಕರಿಸುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿವೆ (ಮುಗಿಮು. ೪). **ಗಟುಕರಿಸು** : "ಥಂಡಿಯಿಂದ ಹಲ್ಲುಕಡಿ" (ಜಾನಕೋಪ. ೪೪). 'ಕಟುಕರಿಸು' ಪರಾ.

[ಗಟಗರ ? + –ಇಸು]

ಗಟರು, **ಗಡರು** (ಕ್ರಿ). ತೇಗು; ಡರಕೆ ಹೊಡೆ: ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೇನು ಳೆಲವೇ ಇಲ್ಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಗಟರುತ್ತಾ ಇರೋದೆ (ಕಾಪ್ರ). **ಗಡರು** : ಉಂಡು ಗಡರುತ್ತ ಮನೆಯಂಗಳದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ (ಬಳಮು. ೬೯). [< ಗುಟುರು?]

ಗಟಿವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟವಾಳ' ನೋ.

ಗಟೂಂಗಟ(ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ; ಸಮರ್ಥ; ಶೂರ: ಮೇಲೆ ನೋಡಿದರೆ ಗಟೂಂಗಟ ಒಳಗೆ ಲೊಟಾಂಬಟ (ಗಾದೆ). [< ಘಟಾನುಘಟ]

ಗಟೋರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಟಾರು, ಗಟಾರ, ಗಠಾರ, ಗಠಾರು (ನಾ). (ಉಕ) ಕೊಳಚೆ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಸ್ಥಳ; ಚರಂಡಿ; ಮೋರಿ : ಕೊಳಚೆ ನೀರು ತುಂಬದ ಗಟಾರನಲ್ಲಿ ಇಳದು ನೀವು ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತೀರಿ ಬನ್ನಿ; ನೀರು ಸಿಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಧರ್ಮಸಾ. ೯೩); ಒಂದು ಅವ್ಯವಧಾರ ಇಟ್ಟೊಂದು ಗಟಾರು ನೀರು (ರಂಗಕೀರ್ತ. ೧೯೦). **ಗಟಾರ** : ಇವನು ನಮ್ಮ ಮನೆತನವನ್ನೇ ಗಟಾರಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಬಿಟ್ಟನು (ಬೇಟವಾ. ೧೩); ಎಲೆ ತಂದು ಗಟಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಸಿದರು (ಅಸ್ಪೃ. ೨೬೭); ಗಟಾರದ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಬೆರಸಿ ಮೋರಿಗೆ ತಿಕ್ಕುವುದೂ ಕೂಡ ಈ ಆಟದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗಕೀರ್ತ. ೪೮). **ಗಠಾರ** : ಆ ಗಠಾರದ ವಠಾರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ವರೆಲ್ಲರೂ ಎದ್ದರು (ಬೆಂಗಬು. ೪೫). **ಗಠಾರು** : ಗಠಾರಿನ ದುರ್ಗಂಧ (ಬೆಂಗಬು. ೪೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಟರ್ / ಇಂ. Gutter]

ಗಟಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಅಳತೆ (?): ನಾಲ್ಕತ್ಯ ಹಾನಿ ಗಟಿ ಯೇಳು ಮೂಡಿಗದ್ದೆಯನು (ಕಾ. I, ೪೧–೪೦; 1417). [?]

ಗಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಘನರೂಪ; ಘಟ್ಟಿ : ಪ್ರಹ್ಲಾದನೆಂಬ ಗಟಿಕೆಯು ಪಿಂಡನೆಂಬ ಳಟ್ಟಿಕೆಯಂಕ್ಕಿ ತೂಗುವನೆಯ್ಯಾ (ಅವವ. ೧೩೬–೨೯); ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಗ(ಖಾಣಾ. ಫ)ಟಿಕೆ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ಕಾಯಿಸಿದ ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲಿಗೆ ಮತ್ತಂಡೀಯಂತಲಾ . . . ಹೆಸರು (ಖಬ್ದಾಂಶ. ೨೪೫). [< ಸಂ. ಘಟಕಾ]

ಗಟಿವಾಣಿ 'ಗಟ್ಟವಾಳ' ನೋ.

ಗಟುಕರಿಸು 'ಗಟಗರಿಸು' ನೋ.

ಗಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಘಟೆ – ಗಟೆ" (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಘಟಾ]

ಗಟ್ಟ್ಯ, ಗಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು; ಪರ್ವತಾವಳಿ: ಕುರುಡಪಳ್ಳ ಪೊಲಂಬಿಗನಂ ನಂಬಿ ಗಟ್ಟವಿಟ್ಟಿಜೆಯೊಳುರ್ ದೂರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋದೆನೆಂಬಾತಂ (ಧ ಮಾ ೯ ಪ್ರ. ೬–೩೫);

ಗಂಗೆಯೊಡನಾಡಿದ ಗಟ್ಟ[ಪಾಠಾಂ. ಟ್ಟ] ಬೆಟ್ಟಂಗಳು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡ ನೋಡಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೨–೧೫೨); ಪುದಿದ ಗಿಡುವಿನೊಳು ಮಡುವಿನೊಳು ಬೆಟ್ಟದೊಳು ಗಟ್ಟದೊಳು(ಹಚಕಾ.೬–೩೧); ಬಟ್ಟೆಗಂ ಗಟ್ಟದೊಳ್ ಪೊಟ್ಟಂ ಮುಟುಂಗಿಸಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೩೬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಗಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಇದು (ಹಾಹುತ್ತ. ೭೨) ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಟ್ಟ ಹತ್ತಿದರೂ ಹೋಗದು (ಗಾದೆ). ೨. ನದಿ, ಸರೋವರ, ಕೆರೆ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಲಿರುವ ಸ್ಥಳ. 'ಸ್ನಾನಗಟ್ಟ' ಪರಾ. ೩. ಪಗಡೆ ; ಚೌಕಾಭಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ, —ಮನೆ. 'ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ' ಪರಾ. **ಗಟ್ಟು** : ೨. "ಕೂಲಂ, ರೋಧಃ, ತೀರಂ, ಪ್ರತೀರಂ, ತಟಂ – ೫ ಅಂದರೆ ನೀರಿನ ತಡಿ, ನೀರಿನ ಗಟ್ಟು, ಜಲಗಟ್ಟ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯) ; ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಮತ್ಸ್ಯತೀರ್ಥದ ಗಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಸನಕ ಸನಂದನ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಿಂತನು (ಅರ್ಕಮಾ. ೩೧).

ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ = ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಸಂಬಂಧ : ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ಗೆ ಸುಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಸುಗುಣಾ ನಿರುದ್ಧಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪೧–೪೫) ; ಗಟ್ಟದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ (ಗಾದೆ). [< ಸಂ. ಘಟ್ಟ]

ಗಟ್ಟ₂, ಗಟ್ಟೆ (ನಾ). ೧. "ಗೋಣಿ ಪಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಹಗ್ಗ, ತಗಡು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದಿರುವ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕಿನ ಮೂಟೆ, ಪಿಂಡಿ, ಗಟ್ಟ" (Balc. ಇಂಕನಿ). ೨. (ಮರದ) ತುಂಡು ; ಬೆಣೆ : ಗೋಡೆಗೆ ಮರದ ಗಟ್ಟವನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹೊಡೆ (ರೂಢಿ). **ಗಟ್ಟೆ** : (ಕಿ).

ಗಟ್ಟಹಾಕು = ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟು : ಗೋಣಿಚೀಲಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಠ್ಠಾ ./ ಸಂ. ಗ್ರಂಥ]

ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ (?) : ಹಳ್ಳಿಯವರು ಗಟ್ಟಗುಂಡಾಟ, ಕಾಡುಹರಟೆ, ಕೋರ್ಟುವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ಕಾಲವನ್ನೂ ಕಷ್ಟಾರ್ಜಿತಹಣವನ್ನೂ ವೃಥಾ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವರು (ತರಬೆ. ೭೦). [ಗಟ್ಟ₁ + ಗುಂಡಾಟ ?]

ಗಟ್ಟಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು; ಘಟಪ್ರಭೆ : ಅಱಿಕೆಯ ಗಟ್ಟಗೆಯುಂ ಪೆರ್ದೊಱೆಯುಂ ಪರಿದಲ್ಲಿ ತದ್ದವಾಡಿಗೆ ತೆಂಕಲ್ . . . ಬೆಳುಗಲಿ ದೇಶಂ (ಅಜಿಪು. ೧೨–೪೪). [< ಘಟಪ್ರಭಾ]

ಗಟ್ಟಣೆ 'ಘಟ್ಟಣೆ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಣೆಮಣೆ (ನಾ). (ನೆಲವನ್ನು) ಗಟ್ಟಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಣೆ ; ದಮ್ಮಸ್ಸು : (ಕಿ). [ಗಟ್ಟಣೆ (< ಘಟ್ಟಣೆ) + ಮಣೆ]

ಗಟ್ಟವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆರ್ಮಾನಡಿ ಗಟ್ಟವಾಡಿಯೊಳೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆವುತ್ತಿರೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೨,೫೪–೫; 9ನೆಯ ಶತ). [ಗಟ್ಟ₁ + ಪಾಡಿ₁]

ಗಟ್ಟ, ಘಟ್ಟ (ನಾ). ೧. (ದ್ರವರೂಪ) ಗಡುಸಾದುದು ; ಹೆಪ್ಪು ಗಟ್ಟಿದುದು ; ಹೆತ್ತುಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಗರಣೆಯಾದುದು : ಉದಿರಿದುವು ಧರಣಿಯಲಿ ಬಲುಮಾಂಸದ ಸುರಕ್ತದ ಗಟ್ಟಿಗಳು ಖಂಡದ ಸುಡಾಳದ ಜಿಗಿಯ ಹೇಸಿಕೆ ನಿಕರ ನೂಱೊಂದು (ಸಂಭಪ. ೧೫–೪೬) ; ಭೂಪ ಬೆಟ್ಟದ ಚಾಮನ ವೀರರಸದ ಬಲು ಗಟ್ಟಯನೇನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೩–೯೯). ೨. ಬಿರುಸಾದುದು ; ಕಲ್ಲಿನಂತಾದುದು : ನೆಲ್ಲವೆಲ್ಲ ಒಣಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೪೯). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ; ಬಲ ; ಶಕ್ತಿ : ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹುಡುಗ (ರೂಢಿ). 'ಗಟ್ಟಿಗ' ಪರಾ. ೪. ಲೋಹದ (ಭಾರವಾದ) ಸಣ್ಣ ತುಂಡು,—ಚೂರು : ಒರೆಯಂ ನೋಡದೆ ನೋಡಿ ಚಿನ್ನಮನೆ ಕಂಡಾ ಚಿನ್ನಮಂ ವರ್ಣದಂತ ರಮಂ ತಪ್ಪದೆ ಪೇಳ್ವ ತೂಗದೆನಸುಂ ಕೈತೂಕದಿಂ ತೂಕದಂತರಮಂ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಪೇಳ್ವ. . . ಚಿನ್ನವರದರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧–೧೨೧); ಗಟ್ಟಿ ಚಿನ್ನದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗುದಿಗೆಯ ಕೆಯ್ಯ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ (ಮೋಹತ.೨೦–೫೮) ; ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ೭೦ ಟನ್ನು ತೂಕದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಟ್ಟಿ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೫೩೩). ೫. ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯದ ಕರೆಣೆ, —ಬಿಲ್ಲೆ, —ಉಂಡೆ : ಕರ್ಣಪೂರಿತೋತ್ಪಲ ಮೊಲೆದಾಡೆ ಗಟ್ಟಿಗಳನಂದು ಮಗುಳ್ಚಿದರಿಂದುವಕ್ತ್ರೆಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨–೯೦). 'ವಿಭೂತಿಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೬. ಕಡ್ಡಿ ; ಕಾಂಡ : ಅಂಗಜನೆಂಬ ಧೀವರ ಮೋಹಿಗಳ ದಿಟ್ಟ ಮೀಂಗಳ ಸೆಳೆಯಲು ಪಿಡಿದಾ ಹೊಂಗಾಣದಾ ಗಟ್ಟಿಯೆನಲಾ ಲತೆಗಳು ದಾಂಗುಡಿಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪–೧೧೪). ೭. ದೃಢವಾದುದು ; ಭದ್ರವಾದುದು : "ದೃಢಂ = ಗಟ್ಟಿ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೭) ; ದೆವ್ವ ಅವರನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ನಿರಾತೆ. ೧೫). ೮. ದೊಡ್ಡದನಿ ; ಏರಿಸಿದ ಧ್ವನಿ ; ಜೋರು : ರಾಯರು . . . ಇರಬಹುದಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ರಾಯಕ. ೯೮) ; ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಓದಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೨–೧). ೯. ಚಿಲ್ಲರೆಮಾಡದ ಇಡೀ ನಾಣ್ಯ ; ಉಂಡೆನಾಣ್ಯ : ಪ್ರಮಾಣು ಗಟ್ಟಿ ಗ ೪೦ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲೂ ಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ವತ್ತು ವರಹಂನು (ಮೈಆರಿ. ೧೯೪೯ ; ೨೯–೧೭ ; 1530). ೧೦. (ಕರಾ). ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡದವರು : ವಕ್ಕಲಿಗ, ಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಾರಿ (ತುಳುನಾ. ೧೭೫). ೧೧. ಮನೋಹರವಾದುದು ; ಸುಂದರವಾದುದು : "ಲೇಸು ಹಸ ಗಟ್ಟಿಯೆಡ್ಡವೆನಲೂ ಪೊಡವಿಯೊಳಿವುಂ ಮನೋಹರವಾಚಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೬). ೧೨. ದೃಢ ; ಖಂಡಿತ. 'ಗಟ್ಟಿಮಾತು' ಪರಾ. ೧೩. ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದುದು ; ಸತ್ತ್ವಯುತವಾದುದು : 'ಗಟ್ಟಿಕಾಳು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟ** : ೧. ಘಟ್ಟಾಗಿ ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪ ರೊಟ್ಟಿ ಉಣಿಸೋ (ಪುರಂದ. ೨–೨೩–೨). ೪. ಪಟಿ ಲೋಹದ ಘಟ್ಟಿ (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧). ೫. ತಲೆಯುದ್ದದ ಪೂವಿನ ಘಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಪುಟ್ಟು] ಕಾಮದೇವನ ಕೃತಕಾದ್ರಿಯಂತೆ (ಅಜಿಪು. ೨–೧೩) ; ನೆರೆದ ಪುಳಕದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಕಂಡು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨–೭೦). ೬. ಕರ್ಪುರದ ಘಟ್ಟಿಯಿಂದಂ ನೇರ್ಪಡೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಚಾರು ಪುತ್ರಿಕೆಯೊ (ಬಾಧಪು. ೫–೯೧). ೭. ದಿಟ್ಟತನ ಪೊಳ್ಳಾಯ್ತು ಶೌರ್ಯದ ಘಟ್ಟಿ ಕರಗಿತು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮–೬೨).

ಗಟ್ಟಿಯರು = ಶೂರರು ; ಸಮರ್ಥರು : ದಿಟ್ಟಿಯರು ಕುಟಿಲೆಯರು ಕುಹಕದ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ]ಟ್ಟಿಯರು ಲಟ್ಟಿಯರು ಮಿಂಡಿರ ಬೆಟ್ಟಿಯರು (ಬಸಪು. ೪೦–೫೬) ; ಕಟ್ಟಿದ ಡೊಣೆಯಂಬು ಕೈಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯರಿವರಾರೊ (ಕಂನವಿ. ೧೨–೬೫). **ಗಟ್ಟಿಗೆಹಚ್ಚು** = ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸು ; ಬಲವಂತಮಾಡು : ಅವರು ತೀರ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆಗ ನಾನು ಮಾತುಕತೆಯಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೪೬). ಘಟ್ಟಿಯತನ = ಗಟ್ಟಿತನ : ಇಷ್ಟವೆಂದೇನು ವ್ರತಗೆಟ್ಟವ ನೆಂದೇನು ಉಂಡು ಘಟ್ಟಿಯತನದಲ್ಲಿ ಹೋರುವ ಮಿಟ್ಟಿಯ ಭರಿಡಂಗೆ ಮತ್ತೆ ಸದಾಚಾರಭಕ್ತಿಯುಂಟೆ (ಏಲೇಶ್ವ. ೧೧೮).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಟ್ಟ, ಗೆಟ್ಟ ; ಮಲ. ಗಟ್ಟಿ, ಗಣ್ಟಿ ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಟ್ಟಿ]

ಗಟ್ಟಿಕಾಳು (ನಾ). ೧. ಹಾಲು ತುಂಬಿದ ಕಾಳು; ಜೊಳ್ಳಲ್ಲದ ಕಾಳು. ೨. (ಆಲಂ) ಸತ್ವಯುತವಾದುದು : ಸದ್ಭಾವದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಕಾಳಾಗಿದೆ (ನೆಲಮು. IX ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಕಾಳು₂ (< ಕಾಳ್ಯ₂)]

ಗಟ್ಟಕುಳ (ನಾ). ಅರಬರಗಳಿಗೆ ಜಗ್ಗದವನು; ಹಣವಂತ; ವಿಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಧಡೂತಿಯು ಮನುಷ್ಯ; ಆಢ್ಯ: ಅವನೊಬ್ಬ ಗಟ್ಟಕುಳ (ಡಿಷ). [ಗಟ್ಟ + ಕುಳ್ಳ (= ಕುಲ)]

ಗಟ್ಟಕೆಲಸ (ನಾ). ಭದ್ರವಾದ ಕೆಲಸ; ಬಲವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೆಲಸ; ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಕೆಲಸ: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಗಟ್ಟಕೆಲಸವಾಗಿರಬೇಕು (ಡಿಷ). [ಗಟ್ಟ + ಕೆಲಸ]

ಗಟ್ಟಕೊಳ್ 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಕೊಳ್ಳು 'ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗ, ಘಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ೧. ಸಮರ್ಥ; ಶೂರ; ಸಾಹಸಿ: ಜರಾಸಂಧಾದಿ ನಾಯಕರು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗರು (ರಾ ಜ ಸಂ. ೧೩); ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಗಟ್ಟಿಗರು (ಕಂಗಣಿ. ೧೯೯). ೨. ಬಲ್ಲವನು; ನಿಷ್ಣಾತ: ಅವನು ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಗನಾಗಿದ್ದನು (ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೫೧). ಘಟ್ಟಿಗ : ೧. ಮಾಡಿ ಮುರುಗುವ ನೀರಿ ಕಿಜಿಬಿದ್ದರಿಹ ಕೆಂಬಿನ್ನು ಹೊಟ್ಟಿ ರೋಗವಿಕ್ಕುವ ಘಟ್ಟಿಗರವು ಬಟ್ಟಿಯ ಬಡಿದಂಬಲ ಹೊಟ್ಟಿಯ ಹೊರಕರಿಂತೆ (ಮೋಸಮಾ. ೪೪-೧೯೬). [ಗಟ್ಟ + -ಗ]

ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡಿ, ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಗಡ್ಡಿ; ಗಡುಸಾದ ಗೆಡ್ಡೆ: ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡಿ (Corm) ಕಾಂಡವು ನೆಲದೊಳಗೆ ಜಂಡಿನ ಆಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೨೪). **ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡಿ** : "ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯಂಥ ದಂಟು; ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡಿ" (Corm. ಇಂಅ). [ಗಟ್ಟ + ಗಡ್ಡೆ]

ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣುರೋಗ: ಕಣ್ಣೊಳಗಿನ ಅಂತರ್ದ್ರವದ ಒತ್ತಡದ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಗಟ್ಟಿಗಣ್ಣು (Glaucoma) ಈ ರೋಗವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಹಚ್ಚದಿದರೆ ಪೂರ್ಣ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡಬಹುದು (ಏಮ್ಯಪ್ರ. ೧೩೪). [ಗಟ್ಟ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಟ್ಟಿಗತನ, ಘಟ್ಟಿಗತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವಿಕೆ; ಶೂರತನ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಎದೆಗಾರಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ: ನೀನು ಗಂಡಸಾಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಗಟ್ಟಿಗತನ ತೋರಿಸಬಲ್ಲೆಯೇನೋ (ಸ್ವಾವಿಸ್ಮೃ. ೨೧); ನನಗೇ ಅರಿತ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಅಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗತನವಿದ್ದಿದ್ದರೆ (ಅಮೋಗ. ೭೦). **ಘಟ್ಟಿಗತನ** : ಘಟಿಂಗತನದಿಂದ ಘಟ್ಟಿಗತನ ಕಳಕೊಂಡ (ಗಾಪ್ರ). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿಗಾತಿ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ : "ಬಲವಾಗಿರುವ ಹೆಂಗಸು" (ಅಕಂಗಾ.). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ ೧ : ನೀನು ಗಟ್ಟಿಗಾರ (ಡಿಷ). [ಗಟ್ಟ + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ)]

ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಸಮರ್ಥಳಾದವಳು; ಶಕ್ತೆ; ಶೂರೆ: ಸುದಿತ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಹಠಮಾರಿಯೋ, ಎಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಮೃದು ಸರೋಜಿ (ವಿದ್ಯಾರೆ. ೬೦); ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾಗಳ್ಳ (ಮಲೆಮ. ೬೫೫); ಶೈವಲಿಪಿ ತುಂಬ ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು (ಬಂಕಮ. ೨೦೯). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ಇತ್ತಿ]

ಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಕುಶ: "ಒತ್ತುವಕಾರ ಗಟ್ಟಿಗೆ ಆಯೋಮುಖಂ ಕೂಲಿಕೆಯಿಕಳ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೬). [< ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಗ್ಗೆ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ : ಚಂದ್ರಿಯಂಥ ಚೆಲುವೆ, ಗಟ್ಟಿಗೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಗಸು ಈ ನೂರು ಮೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಳಾ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೭). [ಗಟ್ಟಿಗ + -ಎ]

ಗಟ್ಟಿಗೆಡ್ಡೆ 'ಗಟ್ಟಿಗಡ್ಡಿ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್, ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು, ಘಟ್ಟಿಗೊಳ್ : (ಕ್ರಿ). ಘನೀಭವಿಸು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು; ಘನರೂಪವಾಗು: ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಬಲ್ಮೊಸರು ಕೊಂಡು ಪಮಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯ. ೧೧೪೪); ಬಟ್ಟ ಬಯಲೆಲ್ಲ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡಡೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಠಾವಿಲ್ಲೆಯೆಂಬ (ಚಕ್ರವ. ೧೭೬-೩೭೬); ಕೂಸನ್ನವೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಬಹಿರಂತರ ಪಂಡಿತ ಲಿಂಗನುಮಾ (ಶಕಪ. ೧೪೯-೫೬). ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿನಿಲ್ಲು; ಭದ್ರವಾಗಿರು: ಆಜ್ಞಾಂಗಯೋಗ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಪ್ರಾಣಾಯನಹವನ ಹುರಿಗೂಡಿ (ಅಪಪ. ೧೧-೨೧); ನಿಷ್ಟೆ ಇದ್ದಡೆ ಶಿವನು ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡಿಳಿಕ್ಕಿ ನಿಷ್ಟೆ ಯಿಲ್ಲದಲೆ ಭಜಿಸಿದಡೆ ಶಿವನವನ ಬಿಟ್ಟು ಬಯಲಪ್ಪ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೬). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್** : ೧. ಹೆಪ್ಪಿಟ್ಟ ಹಾಲು ಗಟ್ಟಿಕೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ]ಂಡು ಸಿಹಿಯಾದುದುಂಬು (ಮಹಾವೀ. ಬ. ೧೧೦-೨೪೯). **ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು** : ೧. ಜ್ಞಾನವೇ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನುಡಿಯೊಗಿಲ್ಲ (ಮೋಸಮಾ. ೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). **ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್** : ೧. ಫಲ ಅಳ್ಳಿನ ನುಂಗಿ ಅಳ್ಳಿ ಫಲವ ನುಂಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಭೇದವ ಭಕ್ತಜ್ಞಾನ (ಮೋಸಮಾ. ೧೨೪-೪೧೧); ಒಂದೆಡೆ ಯೊಳಿಂದ್ರನೀಲಮಣಿ ಹೂಳಿಕೆಯ ಮೇಚಕಮರೀಚಿಯೆ ಘಟ್ಟಿಗೊಂಡಂತೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೬೪ ವ). [ಗಟ್ಟಿ + ಕೊಳ್]

ಗಟ್ಟಿತನ, ಘಟ್ಟಿತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ : ಈ ಖಾಟಲೆಗಳಿಗೆ ಎದೆ ಗಟ್ಟಿತನ ಬೇಕು (ಕಾವೇರಿ. ೨೦೫). ೨."ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ; ಚಾತುರ್ಯ" (ಅಕಂಕಾ). **ಘಟ್ಟಿತನ** : ೧. ಹಿಟ್ಟಹಿಟ್ಟು ತಿರುಗುವಳ ತನ್ನಳ[ಪಾಠಾಂ.ಗ] ಟ್ಟಿಕನದಲ್ಲಿ ಮಾರುಮಲೆತವಳ (ಷಡಂದ. ೫-೧೪-೬). [ಗಟ್ಟಿ + -ತನ]

ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಾಣ್ಯ; ನಾಲ್ಕು ಕಾಸಿನ ದುಡ್ಡು: ಕಾಸೀ ದುಡ್ಡು. ಇದು ನಾಲ್ಕು ರುವಿ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ದಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ಎಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು . . . ರೂಪಾಯಿಗೆ ಗಟ್ಟಿದುಡ್ಡು ೪೮ ಅಥವಾ ಮೂರು 'ಟಿಂಕಿ' (ಆಭಾಗ. ೨೪೧). ೨. ಗಟ್ಟಿನಾಣ್ಯ : ಮುದುಳನ ಹತ್ತ ನೂರು ಗಟ್ಟಿ ದುಡ್ಡು ನಗೆವೆ (ರಾಷಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ದುಡ್ಡು]

ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತುಪ್ಪ; ಹೆತ್ತ ತುಪ್ಪ : ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ತಿಳಿದುಪ್ಪಕ್ಕೆ ಭೇದ ಉಂಟೆ ಅಯ್ಯ ? (ಮಹಾವೀ. ಬ. ೭೩-೧೪೧). [ಗಟ್ಟಿ + ತುಪ್ಪ]

ಗಟ್ಟಿದೇವ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ವೀರನಿಳಂಬ ಗಟ್ಟಿದೇವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೪-೪ ; 1054). [ಗಟ್ಟಿ + ದೇವ]

ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್, ಗಟ್ಟಿಹಾಲು, ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಹಾಲು; ಮಂದವಾದ ಹಾಲು; ನೀರು ಬೆರಸದ ಹಾಲು: ತೀವಿದ ಗ[ಪಾಠಾಂ.ಶ]ಟ್ಟಿಪಾಲೊಡವು ಗೋಧನದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಪುಂ (ಜಗವಿ. ೪-೭೭). **ಗಟ್ಟಿಹಾಲು** : ಡೈರಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಹಾಲು ಸಿಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ರಾಷಿ). **ಘಟ್ಟಿಪಾಲ್** : ಮೇಲಿನ ಜಗವಿ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಟ್ಟಿ + ಪಾಲ್]

ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬಣ್ಣ; ದೃಢವಾದ ಬಣ್ಣ; ಮಾಸದ ಬಣ್ಣ : ಗಟ್ಟಿಬಣ್ಣದ ಸೀರೆ (ರಾಷಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ಬಣ್ಣ]

ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಳು 'ಗಟ್ಟಿಮಗುಬ್ಬು' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿಮಗುಬ್ಬು, ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಳು, ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಳು, ಘಟ್ಟಿಮಗುಬ್ಬು (ಕ್ರಿ). ಗಂಧವನ್ನು ತೇಯು, —ಅರೆ : ಪಳಚ್ಚನಪ್ಪ ಕಶಕಾಂತವ ಸಚ್ಚಗೆ ನೋಡಲಿಯವದಪ್ಪಳಿಕೆ ಳುಚಿದ್ದಯಂ ಪದನ ನುಣ್ಮುವ ಸುಯ್ಮೆಲಗ[ಂ]ಪುಗಳ್ಗ ದಳಂಗಳಪಾಲಿಸುತ್ತುಮಿರೆ ಗ[ಪಾಠಾಂ.ಳ]ಟ್ಟಿಮಗುಬ್ಬುವುದಂಗನಾಜನಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೧-೧೩೦).

ಗಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ(ರಾಮಾಶ್ವ.೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚು**: ನೂಂಕಿದರ್ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆಲ್ಲ ಕಂಪೆಸಗೆ ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುತೆ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಗಿರಿಕ. ೨-೮೯); ಗಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವ ದೀಪವರ್ತಿಯಂ ಸಾಗಿಪ ತಾಪ ಸೇಂದ್ರರ ಕುಮಾರಿಯರೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲಿ ಸಂತತಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೬೪); **ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚು**: ಮಱುದುಂಬಿಗಳು ಎಸೆದುವು ಘಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚುವ ಬಲೆಯರ ಮಿಸುವ ಮುಖಾಂಬುಜದೊಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧-೬೦); ಹಿಮಕಾಶ್ಮೀರಮಲಯಕಂಗಳಿಂ ಘ[ಪಾಠಾಂ. ಗ]ಟ್ಟಿಮಗುಳ್ಚಿದ ಘಟ್ಟಿಯಂ ಶುಕ್ತಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ವೃಷವಿ. ೯-೨೧ ವ). **ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟು**: ಘಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೯-೧೧೨).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಗುಟ್ಟು]

ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ, ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಥವಾ ಮಂದವಾದ ಮಜ್ಜಿಗೆ: ಸಲೆ ಕಟ್ಟುಮೊಸರುಗಳ ಗಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಲಲನೆಯರುಣಬಡಿಸಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೯೧). **ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆ**: ಘಟ್ಟಿಮಜ್ಜಿಗೆಗೆ ಹಸನಾದ ಸಂಭಾರಗಳನಿಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೬). 'ತಿಳಿಮಜ್ಜಿಗೆ' ಪರಾ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಜ್ಜಿಗೆ]

ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸು: ಬಲದೇವನ ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು (ಕಲಾಸಾ. ೪೮).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮನಸ್ಸು]

ಗಟ್ಟಿಮಾನಸ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸು: ಗಟ್ಟಿಮಾನಸದಿಂದೆ ರಾಜನೆ ಪಟ್ಟದರಸಿಯ ಶೋಕವನು ಬಿಡು (ರಘುವಂ. ೮-೮೩).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮಾನಸ]

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು, ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದುದು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದುದು: ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮುನಿಮಾ.೪). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು; ದೃಢವಾದುದು: ಮಾತು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟೆ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೨೬). (ಗು). ೩. ಸದೃಢವಾದ; ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾದ. **ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟು**: ೧. ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕುದುರೆಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೮-೨೧).

ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗು = ಸದೃಢವಾಗು; ಬಲವಾಗು: ಅವನ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ದೇಹ (ಮಣಿಸ. ೮೭); ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಕರ್ರಗಿನ ಆಕೃತಿ (ದೀಪದ. ೭೧). [ಗಟ್ಟಿ + ಮುಟ್ಟು$_4$]

ಗಟ್ಟಿಮುರವು (ನಾ). ಟೊಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಆಭರಣ.

[ಗಟ್ಟಿ + ಮುರವು (< ಮುರ)]

ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು, ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಯಾದ ಮೊಸರು. 'ಕೆನೆಮೊಸರು' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್**: ಕಟ್ಟುಮೊಸರ್ ಸುರಿವ ಮೊಸರ್ ಘಟ್ಟಿಮೊಸರ್ ಕೆನೆಮೊಸರ್ . . . ಪುಳಿಮೊಸರೆಂದಿಟ್ಟರ್ ಬಟ್ಟಲ್ಗಳಿಂ ಸರೋಜಾನನೆಯರ್ (ನಳಚಂ. ೪೬೧).

[ಗಟ್ಟಿ + ಮೊಸರು (< ಮೊಸರ್)]

ಗಟ್ಟಿಯಾಳು (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: (ಕಿ).

[ಗಟ್ಟಿ + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿ (ನಾ). ಮುರಿಸದೆ ಇರುವ ರೂಪಾಯಿ; ಚಿಲ್ಲರೆ ಮಾಡಿಸದ ನಾಣ್ಯ: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎರಡು ಗಟ್ಟಿರೂಪಾಯಿಗಳು ನನ್ನ ಕೈತುಂಬ ಇದ್ದುವು (ಬಂಕಿಮ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಟ್ಟಿ + ರೂಪಾಯಿ]

ಗಟ್ಟಿವಜ್ರ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧ: ತವರಾಜಾ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಾಗಳುಮಿರಲದಂ ಬಿಟ್ಟು ತೌಡಂ ಮುಕ್ಕುವನವೊಲು ಗ[ಪಾಠಾಂ: ಘ]ಟ್ಟಿವಜ್ರವಿರಲ್ಕೆ ಸುರಗಿಯನರ್ಥಿಸಿದನವೊಲು (ಬಸಪು. ೬೦-೪೫). [ಗಟ್ಟಿ + ವಜ್ರ]

ಗಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_1$ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು. 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ಪರಾ. **ಘಟ್ಟಿವಳ**: ಕಂಪಂ ಬೀರ್ವ ಘಟ್ಟಿವಳರ ಕದಂಬದಿನಾ ರಾಜವೀಧಿ ಕಣ್ಗಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೫೦); ವಿಸ್ತರದಿಂ ಸೊಗಯಿಪುವು ಘಟ್ಟಿವಳರಂಗಡಿಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೩). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳ**: ಗಂಧಮಂ ಸುರಭಿ ಚಂದನಗಂಧಮಂ . . . ನಿರಂತರಂ ಪುಗುವುದು ಘಟ್ಟಿವಳ್ಳನೆನೆ ಗಂಧವಹಂ ಬಹುಗಂಧ ಬಂಧುರಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೭-೪೧). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ್$_1$**: ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ಮಾಲೆಗಾಱರ . . . ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತೆಯ್ತುರುತಿರ್ದು (ಭರಚ. ೪೭-೧೭); ಘಟ್ಟಿವಾಳರ ನವ್ಯಪರಿಮಳದಿಡುಗುಡ್ಡೆಯಿಟ್ಟ ಗಂಪಿನ ಗಂದಿಗರ . . . ಕಂಡನಾ ನೃಪತಿ (ನಾಗಕು. ೩೧-೭೫). [ಗಟ್ಟಿ + -ವಳ]

ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ 'ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ' ನೋ.

ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತೆ (ನಾ). ಗಂಧವನ್ನು ಅರೆಯುವವಳು: ಪೊಸಜವ್ವನೆ ನಡೆತಂದಳ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯೊರ್ಬಳ್ ಭರದಿಂ (ಗಿರಿಕ. ೭-೮); ಕ್ಷಣದೊಳು ಕ್ರಯಕೀವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಸಂದಣಿ ಮೆಱೆದುದು ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೬-೮೮); ಭಾವಿಸಿ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರೊಡರ್ಚುವ ಸಾದಿನ ತಣ್ಪು (ಚಿಕವಿ. ೬-೩೩); ಗಟ್ಟಿಮಗುಟ್ಟುವ ಗಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಡುವಡೆದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). **ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ**: ಒಂದೆಡೆಯೊಳಗೊರ್ವ ಗಟ್ಟಿವಳಿತಿ ಸಿರಿಗಂಧವ ವಿಟನುರದೆಡೆಗೆ ಪೊಂದಿಸಿ (ಕಂನವಿ. ೨-೮೫). **ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ**: ಬಾಣಸಿಗಿತಿ, ಮಡಿವಳಿತಿ, ಘಟ್ಟಿವಳಿತಿ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೮ ಉದಾ). **ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ**: "ಪರಿವೇಶ್ಮಸ್ಥಿತೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ ಪೆಸರಿಂ ಸೈರಂಧ್ರಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೯); "ಸೈರಂಧ್ರೀ, ಗಂಧಕಾರಿಕಾ – ಈ ೨ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೧-೩೩೮); ವಿವಿಧ ಗಂಧಂಗಳನಾನವಯವದೊಳ್ ಮಾಡುವ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯೆಂ ದೇವಿ ಗಂಡವಳ್ತಿಯೆನಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೬); ಬಳಮರ್ದನಂಗಜಂಗರೆವವೊಲೀಳೆಸಾಂದರೆವರಿಂ ಬಳವಟ್ಟರೆ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೦); ಪರಿಮಳದ ಪಸರಮಾ ಘಟ್ಟಿವಳ್ತಿಯರ ಚೆಲ್ವಿಂ ಮೆಱೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೦-೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತೆ**: ಮುಂಗಡೆಯರ ಘಟ್ಟಿವಾಳ್ತೆಯರ ಘನತರದ ಸಾಲಂಗಡಿಗಳಂ ನೋಡುತಬ್ಧಿಪಂ ಬರೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೫-೧೫).

[ಗಟ್ಟಿವಳ + -ಇತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಟ್ಟಿವಾಳ, ಘಟ್ಟಿವಾಳ$_2$ (ನಾ). ೧. = ಗಟ್ಟಿಗ ೧: ಹೊದೆಯೇಱಿಸಿದ ಬಿಲ್ಗೋಲಿನ ಗಟ್ಟಿವಾಳರು ತಿರುಗಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೪). ೨. = ಗಟ್ಟಿಗ ೨: ಮೇಳನಟ್ಟುವ ನಾನಾ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಗಟ್ಟಿವಾಳರ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕರ್ಣಾಜ. ೯೫). **ಘಟ್ಟಿವಾಳ್$_2$**: ೧. ಮನಮುಟ್ಟಿ ಕಾದಲು ಮಗನೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗೆ] ಸರಿಯಹ ಘಟ್ಟಿವಾಳರದಾರು (ತೊರರಾ. ೬-೩೬-೪೪). ೩. ಗಟ್ಟಿಮನಸ್ಸಿನವನು; ಸ್ಥಿರತೆಯುಳ್ಳವನು; ದೃಢಮನಸ್ಸನ್ನುಳ್ಳವನು: ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಆಶೆ ಮನದೊಳಗೆ ತಿರುಗಾಡುತಿಹ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಿಯದೋ ನಿರ್ವಾಣ ಘಟ್ಟಿವಾಳಂಗಲ್ಲದೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೩೨-೧೩೩); ಗೋಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣಘಟ್ಟಿವಾಳಅಲ್ಲಮನಂತಿಂತೆಂಬವರ ಗಂಡ (ಅವಚಂ. ೨೪೨-೧೦೯೯). ೪. "ಸ್ಥೈರ್ಯ; ದೃಢ; ಸಾರ; ಕೆಚ್ಚು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ.). [ಗಟ್ಟಿ + ವಾಳ$_3$]

ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ, ಗಟಿವಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) = ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ: "ದಿಟ್ಟೆ; ಧೈರ್ಯಸ್ಥೆ" (ಜಾನಕೋ. ೪೪); ಇಂಥ ಗಟ್ಟಿವಾಳಿ ಬೇಡಪ್ಪ ನನಗೆ (ಎಳೆಕ. ೬). **ಗಟಿವಾಣಿ**: ಅಮ್ರಾ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಅಟಗಾಳೆಂತಾ ಗಟಿವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಗಟಿವಾಣೆವ್ವ ಬೀಗುತಿ ಕೋಟರ ತನಕ ಕೀರುತಿ (ಲೋಕಗೀ. ೫೧-೩). [ಗಟ್ಟಿವಾಳ + -ಇ$_2$]

ಗಟ್ಟುವಾಳಿಕೆ (ನಾ). "ಶೌರ್ಯ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ರಕ್ಷಸನ ಗಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿ ವಾಳಿಕೆಯ ವಂಚಕ ನೊಸೆಲೊಡವಂತ ' ಪೆಟ್ಟಿದ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಲಿ (ಮೋಹಕ. ೧೫-೮೮). [ಗಟ್ಟುವಾಳ + -ಇಕೆ]

ಗಟ್ಟುಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು: ಕೈದೋಟದ ಬಾಗಿಲು ದಾಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೇನು ಹೋದರೆಂದು ಗಟ್ಟಿನಿ ದಿದ್ದು ನಕ್ಕಳು (ಚಂದುಳಿ. ೪೪). ೨. "ಗಟ್ಟಿಮಾಡು; ದೃಢಪಡಿಸು; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ನೀನಿಂತಿರೆ ಗಡಾವಣೆಯಂ ಕೋರಲಿನಿ ಗಟ್ಟಸಲೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೧೩); ಕಡಿಗೆ ಸಾಲದವನ ಮನೆ ಅಳಾದಬೇಕಾದೀತು. ಗಟ್ಟಿಸಿ ಹೇಳಿದುಡಣ್ಣಾ ರಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲೋ ಹೇಗೆ? (ಸುವಪಂ. ೬೩).

[ಗಟ್ಟಿ + -ಇಸು]

ಗಟ್ಟುಸ್ಯ 'ಫಟ್ಟುಸ್ಯ' ನೋ.

ಗಟ್ಟುಹಾಲು 'ಗಟ್ಟಿಪಾಲ್' ನೋ.

ಗಟ್ಟುಳ 'ಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಗಟ್ಟುಣಿ (ನಾ). "ಇಂದ್ರಾಯುಧ" (ಅಪಂಕಾ.); "ವಜ್ರಾಯುಧ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [?]

ಗಟ್ಟುವತನ (ನಾ). = ಗಟ್ಟಿಗತನ: ಗಟ್ಟುವತನದಿ ಮಂತ್ರಿನಿ ಮಹಾ ಜ್ಞಾಲೆಯ ಕಟ್ಟುವ್ಯಳ ಕಡುಕಾಕಿಯಿಂದೆ (ಮೋಹಕ. ೩೯-೩೦). [P. ಇದು 'ಗಟ್ಟಿಗತನ'ದ ಅಪಲಿಖಿತವರಬಹುದು.]

ಗಟ್ಟೆ 'ಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಗಠಡಿ (ನಾ). ಗಂಟು; ಕಟ್ಟು: ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಜೇಕಾದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಗಠಡಿಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳಿಂಡದ್ದಾದರೆ ಅದರ ಧಾರಣೆಯು ಒಂದೇ ಸಮ ಇರುವದು (ಮುಂಬಯ್ಯಾ. ೬೩). 'ಗದಡಿ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠ್ಠೀ]

ಗಠಾರ 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಠಾರು 'ಗಟಾರು' ನೋ.

ಗಡ್ಡ (ನಾ). ನಡುಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ಗಡಗಡ, (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಉದಯ ಕಾಲದಲೆದ್ದು ಗಡಗಡ [ಶಾಕಾಂ. ಗದಗದ] ನಡುಗುತ್ತ (ಪ್ರರಂಪ. ೨-೨೬-೨); ತಗ್ಗುಬ್ಬುರಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಲಿಗಳ ಗಡಗಡ ಶಬ್ದ (ಪಚಸು. ೬೧೦); **ಗಡಗಡ ಎನ್ನು**= ಗಡಗಡ ಎಂದು ಶಬ್ದಮಾಡು: ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಸರ್ವಾ ಧಾರವಯಾವಾದ ಧರಣೀತಳಕ್ಕೆ ಗಡಗಡಿಂಬ ಶಬ್ದವ್ಯ (ಪಚಕಾ. II, ೨೯).

ಗಡ್ಡ, ಗಟ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ಕೊಡ, —ಬಿಂದಿಗೆ: "ಘಟಃ-ಗಡ" (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); "ಗಡ (ಗಡಿ, ಗಡ), -ಘಟಃ ಕೊಡ" (ತದ್ಭವ. ೯). **ಗಟೆ**: ೧. "ಘಟಃ-ಗಟಂ" (ಶಾಕಟ್ಯ. ೧೯). ೨. "ಶರೀರ" (ಅಪಂಕಾ.); (ಕುದ್ರಪಿ.): "ಗಟ-ಕೊಡ, ಶರೀರ" (ಕಲ್ಪದ್ರು.). [ಸಂ. ಘಟ]

ಗಡ್ಡ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ, —ದುರ್ಗ: ಗೋವೆಯ ಗಡಮಂ ಸಮಿಳಲೊಳ್ ಸಾಧಿಸಿದಂ (ಕೇಶವ. ೬-೯).

[← ಮರಾ. ಗಡ; ಪ್ರಾ. ಗಢ]

ಗಡ್ಡ, ಗಡಂ, ಗಡ್ಡಾ, ಗರ್ಡ, ಗಳ್ಳ, ಗಳಂ, ಗಳಾ (ಅ). ಸಂತೋಷ, ಮೆಚ್ಚಿಗೆ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆಕ್ಷೇಪ, ಹಾಸ್ಯ, ಅವಧಾರಣ, ದುಃಖ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: "ಗಡ ಗಳ ಗಡಂ ಗಳವುಪಚತ ವಾರ್ತಯೊಳಮುಚತ ಸಂಭಾಷಕೆಯೊಳ್" (ಕಮದ.೩೧೬); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೃವಿಧಿ. ೫೨). (i) ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ: ಮಗನು ದಕಪಕಿಯಾದ ಗಡ ಕಾಳೆಗನ ನೋಡುವ ನೆಂಬುವೊಲು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೩-೧). (ii) ಮೆಚ್ಚಿಗೆಗೆ: ಅವಲರುಂ ಪಣ್ಣಂ ಬಿತ್ತೋವವು ಗಡ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೫೫); ಅರಸುಮಗಗಡ ಳಲಿಗಡ ಪಿರಿದೀ ವಂಗಡ (ಸಮಚ. ೧-೪೭); ಎನಗೆಂದಾ ವಿಶ್ವಮಾಂಳಂ ಗಡ ನಿಗಳಮನಿಕ್ಕಿಪ್ಪನೋ ಪೋವೆ (ಎಳ. VII, ಶಿಮೆ. ೬೪-೨; ೧೧೭). (iii) ಆಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ: ತೊಡಕಿದನು ಗಡ ಗರುಡ ಹಾವಿನ ತಡಿಕೆವಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೩-೩೦). (iv) ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ: ನುಡಿಪೊಡೆ ನಾಚಿಕೆಗಡ (ಇಪಂಭಾ. ೪೦೫). ತಾಂ ಗಡ ನಮಗಿಗಳ್ ಮಾವಂ ಗಡ ನಾವುಂ ಗಡಿಗಳಳಿಯಂದಿರೆವಿನ್ನುಂ ಗಡ ನಮಗಂ ತಮಗಂ ಸಂಗತ ಸಂಬಂಧ ಬಂಧುರಂ ಬಂಧುತನಂ (ಶುಕುಮಾ. ೨-೬೪). (v) ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ: ಪಡೆವಳ್ಳಂ ಗಡಮೂಬಲಕ್ಕಿ ದಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನೆಂದೊಳ್ಳೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩); ಜೆಂಡತಿಗಡ ಮಾಹೇಶ್ವರಿ ಗಂಡಂ ಗಡ ಜೈನ (ಸಮಚ. ೪-೧೩೬); ತಾಂ ಗಡ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಮತ್ತಂ ಏಂಗದು ಡೊಕ್ಕೆಂಬ ನಾಯ ಬಾಲದ ಕೆಲದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೪೨). ಅನುಧಾರಣಕ್ಕೆ: ಒಡರೊಳ್ ಜೀವಮಿರ್ಮರ್ಗಡ ಸಂಚಿತುತ್ತಿರ್ದುದು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಮಂ ಗಡ ಬಜಿಕತ್ತ ಬೇಱೆ ಪೆಜತೊಂದೊಡರೊಳ್ಳಡ ತಾನೆ ನಿಂದೊಡಂಬಡಿಪುದು ಧರ್ಮ ಕರ್ಮವಲಯದ ಗಡ ಸತ್ಯನೆಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟುವಂ ಗಡ ಪುಸಿಕಾಣ ಡಂಬಮದು ಬೇಱರ ನೀಧಾನವೆನಂ ನಂಬಿದೞ (ಅದಿಪು. ೩-೮). (vii) ನಿಶ್ಚಿತತ್ವಕ್ಕೆ: ಏಂ ಗಡ ಜನಕಾಸನಮಾದ್ಯಂ ಗಡ (ಸಮಚ. ೨-೯೨); ಮಳ್ಳಳ್ಳದ ನಾರಿಯರು ನರಕಕ್ಕೆ ಸಲುವರು ಗಡ (ತಿಪರಾ. ೧-೪-೬). **ಗಡಂ**: ಪಿಂದಣಿಯವದರ ಕಾಲ್ಗೆಱುವೆಂ ಗಡಮೆಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೭-೧೯); ಎನಿತು ಗಡಂ ಪರೋಕ್ಷದಿ ಪರೀತ ಮಹಿತಕರಮೆಂಬುದಾಂತ ಬೀರ್ಗಳ್ ಪೆಸರಾವುದು (ಪಂಚಭಾ. ೬-೨೫); ಉಂಬುದು ಳಳವೆಯ ಕೂಲ್ಯಡ ತಂಬು ಲಮಿ ಪೊರ್ತ್ತಿ ನುಣಿಸು ಮಿಹಂ ಕೇಳಲ್ಲೆಂಬಿನಿತೆ ಗಡಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೩೯). **ಗಡಾ**,: ಗಡಾ, ಗಳಾ. (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦೬ಪ್ರಯೋ); ಸಾಮಾನ್ಯಾವ್ಯಯಗಳು . . . ಗಡಂ, ಗಡ, ಗಡಾ, ಗಳ (ಕೃವಿಧಿ. ೫೨). (viii) ದುಃಖಕ್ಕೆ: ಕೈಕಾಲ್ಗಳೊಳ್ ಜೀವನವಂಟಿಲ್ಲಿಯುಂ ಕಾಣದಿಯಳಲ್ಬಳಿವಿಯೊಳ್ಳೀ ಗಡಾ ಸತ್ಪೆನೆಂದೀ ಪಪಣಿಂದಂ ಮುನ್ನಂ (ರತ್ನಾಕ. ೧೦). **ಗೆರ್ಡ**, : (ii) ಈಯಂದೆ ಇಜಂಯದೆ ನನ್ನನಿರಿಂತಿಯದೆ ನಕ್ಕ ದೇವಂಗಱಿಪ್ಪ ಮುಯ್ಯುಮ್ಮಡಿದೊಂ ಗರ ಅಲಿದೊಂ ಮೂವಲಿಪೊಂ (ಎಳ. XXIV ; ೨೬-೧೪; ೪೮೫). **ಗೆಳ್ಳ**, : ಮುನ್ನಾಲೆ ತಾಂ ಮೇಣ್ ಪೆಱಂ ಗಡಂ ಗಳಮಾದಂ ಕೆನ್ನಂ ಏಲ್ಪೆಂದಿವನೆಂದುಂ (ಆದಿಪು. ೨-೧೩); (ii) ಕೂಟದೊಳಾನ್ಕೆಡ ಬೆಚ್ಚ ತಚ್ಚಿಯೊಳ್ ಕೂಟ ಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೇಂ ಚಪುರಂ ಗಳಬದ್ದೆ ದಲ್ಲಱಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೮೨); ಗರ್ಬ್ಬಿತೆಯು ರಾಗ್ಗರ್ಗಳ ಜಂಜಡದೆವಿಯಂದದಿಂ (ಎಳ. VII, ಶಿಮೆ.೬೪-೨೯; ೧೧೭). (iv) ಸಾಲದೆ ಜೂದು ನಿಮ್ಮೊಳಗಿದೇಂ ಗಳ ಮಾಡಿನಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೭೪); ಏಂ ಗಳ ದವನಕ ಪಲವು ದಿನಂಗಳ್ ಕಂದಱಿಯೆವು) (ಪಂಪಭಾ. ೬೬-೨೦); ಅಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಗ್ಗ್ ರಾಗಿ ಪೊರ್ದಲೇಂ ಗಳ ಕುದ್ಯವಮೊಳಂ ಫಲವಾಗ ಲಾರ್ಪುದೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೭೮). (vi) ಪೀಂಗಳ್ ಕಾಲ್ಬಱಿದ ನೀರುಂ ಗಂಗೆಯ ನೀರುಮೆಂದಿವೀ ಪಿಱಿಲ ಜಗನ್ಮಂಗಳಕರಂ (ಇವ್ಯಾನ. ೯೧). **ಗೆಳೆಂ**: ಅವ್ಯಯಂ , . . ಗಡಂ ಗಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೦ ಪ್ರಯೋ). **ಗಳಾ**: ಅವ್ಯಯಂ . . . ಗಡಾ, ಗಳಾ (ಶಬ್ದಾನು. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). [?]

ಗಡ್ಡ, ಗಡ್ಡಾ, ಗಾಡ್ಡ (ಅ). (ಉಕ) ವೇಗನೆ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ; ಪ್ರೌಢ್ರವಾಗಿ: (ಕ). **ಗೆಡ್ಡಾ**: ಸಾಮಾನ ಗಡಾ ಸಿಗಾಡಿಲ್ಲಾ. ಕಡಾ ಆತ ಅಂದರ ಅಪ್ಪ ತಾಪೂ ಮಂಡೆ ಸಾಳರಿ (ರತ್ನಪ್ಪ. ೫೦):

ಗಾಡ$_3$: ನೀ ಹುಲುಮನುಜ ನಿನ್ನನು ಗಾಡ ತಿನ್ನದಲೆ ಹೆಣಗಿಸುವೆ ಹಿಂಸೆಯಲಿ (ಜಿನಭಾ. ೧೫-೫೫) ; ರಾಮಪ್ಪ ನಡಿ ಮತ್ತ ಗಾಡ ಬಂದು ಬಿಡಾನ (ನಮ್ಮಳ್ಳಿ. ೪).

ಗಡಗಡ$_2$, ಗಡಾಗಡಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಗಡಗಡ ಉಂಡು ಮೇವು ಹಿರಕೊಂಡು ಬಂದು ಹಾಕ್ರಿ (ಬೆಳುಮ. ೧೫೬) ; ಗೌಡರು ಗಡಗಡ ಮುಗಸಂದರು (ನಾಧಾರಿ. ೩೦) ; ಇಕಾ ಗೌಡಾ ಎಲ್ಲಾ ಗಡಾಗಡಾ ಹೇಳ್ತೀನಿ (ಮಿಂಚಿಹು. ೧೩೨). [?]

ಗಡಂ 'ಗಡ$_1$' ನೋ.

ಗಡಂಗ 'ಗಡಂಗು' ನೋ.

ಗಡಂಗಣ (ನಾ). = ಗಡಂಗು : ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆಕೊಚ್ಚುತ್ತ ಗಡಂಗಣಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತಂದಿದ್ದ ಬನುವ (ಬನಸಿ. ೨೧). [< ಗಡಂಗು ?]

ಗಡಂಗು, ಗಡಂಗ (ನಾ). ೧. ದಾಸ್ತಾನು ಮಳಿಗೆ ; ಗೊದಾಮು : ಶೇಖರಿಸಿದ ಸಾಂಬ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿಡಲು ಒಂದು ಗಡಂಗೂ ಇದೆ (ಪ್ರವಾಇ.I, ೮೯) ; ತರಗಿನ ಪೇಟೆಯ ಗಡಂಗುಗಳು (ಮಹಾಗ. ೬೯). ೨. ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಮನೆ ; ಹೆಂಡದಂಗಡಿ ; ಪಡಖಾನೆ : ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕುಡಿಯಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ನಾಡಿಗೇ. ೩೯) ; ಸಂಜೆ ಗಡಂಗಿನಲ್ಲಿಷ್ಟೇ ವೆಂಕಟಪ್ಪನ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಲೆ (ಅನ್ನಪೂ. ೬೬). **ಗಡಂಗ** : ೨. ಈ ಮನೆಯನ್ನು 'ಗಡಂಗ' ವೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವಿರಾ ? (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೦೦) ; ಕುಡುಕ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿ ಬಳಿಕ ಗಡಂಗದ ಮಾರ್ಗಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಿಗು. ೩೦) ; ಸಂಗಡಿಗರೊಡನೆ ಗಡಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಥೇಚ್ಛ ಹೆಂಡಕುಡಿದು (ಕಲಿಕು. ೧೩೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಿಡಙ್ಗ ; ಮಲ. ಗಿಡಣ್ಣು ; ತುಳು. ಗಡಂಗು ; ತೆಲು. ಗಿಡ್ಡಂಗಿ ./ ಹಿಂ. ಗಿಡಂಗೀ ; ಬಂಗಾಳಿ. ಗುಡಾವನ್. / ಇಂ. Godown]

ಗಡಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೀನು : (ಕಿ).

[< ಸಂ. ಗಂಡಕೀ ?]

ಗಡಕರಿ (ನಾ). ೧. ಕಿಲ್ಲೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ ; ಕಿಲ್ಲೆದಾರ : ಇಲ್ಲಿಯ ಗಡಕರಿಗಳು (ಕಾವಲುಗಾರರು) .... ಬಂಡಾಯಮಾಡಿದ್ದರು (ಕಭಾಗೆ. ೬-೧೬). [← ಮರಾ. ಗಡಕರೀ]

ಗಡಕುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಕೇಕರಿಸು : ಬಣಕಾರರು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಗಡಕುಹಾಕಿ ಎಲೆಅಡಕೆ ತಂಬಾಕಿನ ಹಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಉಗುಳಿ ... ಅಣಿಮಾಡಿದರು (ಸುವಸಂ. ೫೧).

[ಗಡಕು ? + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು$_1$)]

ಗಡಗಂಚಿ, ಗಡುಗಂಚಿ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಿಡಲು ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಅಟ್ಟಣೆ ; ಬಡು : ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದ ಗಡಗಂಚಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೇಗೋ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು (ಎರಸೆ. ೩೮) ; ಮಂಚದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಗಂಚಿಯ ತುಂಬ ಒಡವೆ (ಬಿನ್ನಹ. ೩೨) ; ಪಕ್ಕಮೇಜು, ಗಡಗಂಚಿ, ಬಡು (Buffet. ಇಂಕನಿ). **ಗಡುಗಂಚಿ** : ಅಲ್ಲಿ ಗಡುಗಂಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಅಡಕಲಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ (ಹಬ್ಬಿಬ. ೧೯).

[← ಮರಾ. ಘಡವಂಚೀ ; ಹಿಂ. ಘಡೋಂಚೀ]

ಗಡಗಡ$_1$ 'ಗಡ$_1$' ಪರಾ.

ಗಡಗಡ$_2$ 'ಗಡ$_5$' ಪರಾ.

ಗಡಗಡನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ನದಿಯುತಾ ಚಲಿಸಲು ಮರಂಗಳು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗುವವೊಲು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೬೭) ; ಎಂದು ನುಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿ ಬಿಜ್ಜಳನೃಪಂ ಬಸವನ ಮೊಗಂ ನೋಡಿ (ಬಸರ. ೬-೭೮) ; ಒಡೆದು ದೀಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೮೦).

[ಗಡಗಡ$_1$ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಡಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು ; ಅಲುಗು ; ಕಂಪಿಸು : ಗದಗದಿಸುವ ಮೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ತೊಡೆ ಕೆದರ್ವ ಢಾಳದ ಕಡೆಗಣ್ಣು (ಭರಚ. ೧೩-೬೭) ; ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಸಿಂಹಾಸನ ಗಡಗಡಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದನೆ (ವೀರಬಂ. ೬೫). [ಗಡಗಡ$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗಡೆ (ನಾ). ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ಸೇದಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಾಲಿ ; ರಾಟೆ : ಬಾವಿಯ ಗಡಗಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಹಗ್ಗದ ಕೊಂಡಿಗೆ ಕೊಡವನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟಳು (ಮೂರುದಾ. ೧೬೬) ; ಬಲಪ್ರಯೋಗದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವ ಒಂದು ಸರಳಯಂತ್ರ ಸಲಕರಣೆ : ರಾಟೆ ; ಕಪ್ಪಿ ; ಗಡಗಡೆ (Pulley. ಇಂಕನಿ).

[← ಮರಾ. ಘಡಘಡಾ]

ಗಡಗುಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲ್ಲಾಡಿಸು ; ನಡುಗಿಸು : ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವಳೇ ಎನ್ನುವ ಭಯ ಮಾಸ್ತರನ್ನು ಗಡಗುಟ್ಟಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಾವೇರಿ. ೧೮೨). [ಗಡಗುಟ್ಟು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಭಯಪಡು ; ನಡುಗು ; ಬೆದರು : ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ತೆಂಗಿನಮರದಿಂದ ಕಾಯೊಂದು ದಡಕ್ಕನೆ ಮನೆ ಅಂಗಣದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದರು (ಪದ್ಮಸ. ೧೭). [ಗಡ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗಡಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಗೆ ಕರ್ಕಶವಾಗಿಸು ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕಿವಿಯನ್ನು ಕಿವುಡಾಗಿಸು : ಬಜಂತ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಸನಾದಿಯ ಒಡಕಲದನಿ ಕಿವಿಯನ್ನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ವೈನಿ. ೭) ; ಕಿವಿಗಳನು ಗಡಚಿಕ್ಕಿಸುವಂಥ ಗರ್ಜನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೦).

[ಗಡಚಿಕ್ಕು + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಚಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಗಡುಸಾಗು ; (ಕಿವಿಗೆ) ಕರ್ಕಶವಾಗು : ಕೆಂಪು ಮೋರೆಯ ದಂಡು ತೋಪು ತುಬಾಕಿ ಗಡಚಿಕ್ಕಿ (ಲೋಕಗೀ. ೨೨೨) ; ಅವನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಲೂರಿದ ಕೂಡಲೇ ಜನರು ಕಿವಿ ಗಡಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದರು (ಕಪಪು. ೫-೧೦) ; ಗಡಚಿಕ್ಕುವ ಗುಡುಗಿನ ದನಿಯನ್ನು ಆಲಿಸಿರಿ (ಜನನಾ. ೧೨೯). [ಗಡಚು (< ಗಡುಸು) + ಇಕ್ಕು$_1$]

ಗಡಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಚುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಣ, ಗಡಣೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಸುವಿಕೆ ; ಸೇರಿಸುವಿಕೆ. 'ಗಡಣಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ರಾಶಿ : "ಗಡಣವೆನಲದೆ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶರ. ೩೦) ; "ಗಡಣವಂಗಡಂಕಿಕ್ಕಿಂದಂ . . . ಸ್ತೋಮಾಭಿಧಾನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೦೬) ; ದೇವರ ಪಡೆಗಡಣದೆ ಪೊಗಟ್ಟುದಿನತನೂಜನ ಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬) ; ನುಡಿಯ ಗಡಣವ ಮರೆದು ತೆರಹಿಲ್ಲದಿದ್ದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ಬ ೧೧೪-೨೬೦) ; ಗಡಣದೆ ಮಾದೇವಿಯ ಬಗೆಯೊಡೆಯನ ನೊಸಲೊಳ್ . . . ಬಿಡೆ ನಟ್ಟುವು ಕಾವನಂಬುಗಳ್ ತಾವೈದುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೭) ; ಪೊಡಮಡುತ ನಿಗಮಗಳರಸುವ ಅಭವನ ಗಡಣಕೆಣೆಯಾರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೧೬) ; ಪಡೆವಳರಾಕೆ ವಾಳರ ಗಡಣಂ ನೆರೆದಿರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೯). ೩. ಸಹವಾಸ ; ಕೂಟ ; ಸಂಗ : ಪರಸ್ತ್ರೀಯರೊಳ್ ಗಡಣಂ ನನ್ನಿಗೆ ಬೇಗುವರ್ ನುಡಿತೊದಳ್ ದೋಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದೆ ದಂಬದ ಗಣ್ಡರ್ ಕಲಿಕಾಲದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೬೯ ; 982) ; ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೆಡಂಗಿನೊಡನೆ ಗಡಣಮನೊಡರಿಸುವ (ವರ್ಧಪು. ೨-೩೭ವ) ;

ದೇವನಿದ್ದನು ವೀರಭಟ ಸುಗ್ರೀವ ಲಕ್ಷ್ಮಣರುಗಳ ಗಡಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೯-೧೮). **ಗಡಣೆ**$_1$: ೧. 'ನುಡಿಗಡಣೆ' ಪರಾ. ೪. ಮೇಳ; ಗಾಯನ ಗೋಷ್ಠಿ: ಕನಕಗೋಪುರಂಗಳೊಳಗಣೆರಡುದೆಸೆಯ ಗುಣಣೆಯಿಂ ವಿಳಾಸಿನಿಯರ ಗಡಣೆಯಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದ ನಟ್ಟುವರು ಮದ್ದಳಿಗರು ಗಡಣೆಯ ತಾಳಧಾರಿಗಳು ಬಿಡಯವಿಲ್ಲದ ಗೀತವಾದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಧಿಕ ಪಡೆಯಿದ್ದುದೊಡ್ಡೋಲಗದಿ (ಮೋಹತ. ೨೦-೩೭). "ಹಾಡುವಿಕೆ" (ಪಂಪನಿ). ೫. (ಆಲಂ) ಗದ್ದಲ; ಆಡಂಬರ: ಪದವಾಕ್ಯವಿದರಾಗ ವಾದಗಡಣೆಯ ಬಿಟ್ಟು ಒದವಿಪರು ದಿಟದರಿವ (ಮಂಕುಕ. ೪೧).

[< ಸಂ. ಘಟನ]

ಗಡಣಂಗೊಳ್, ಗಡಣಗೊಳ್, ಗಡಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಮೇಳವಿಸು; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು: ಪಸರಂಬಡೆದಂ; ಗಡಣಂಗೊಂಡಂ (ಶಮದ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಮೃಗಂ ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಬರಲ್ಕೆ (ದಶಕು. ೧-೩೦); ಕಿನ್ನರಿಯ ಸರಸಸಂಗೀತಮಂ ಕೇಳ್ದು ಗಡಣಂಗೊಂಡು ಪೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಲಿವ ನಾಗಂಗಳಂ (ಶಬಶಂ. ೩-೩೫ ವ). **ಗಡಣಗೊಳ್**: ೨. ಕೂಡು; ನೆರೆ: ಅವಳಲಿ ಗಡಣಗೊಂಬ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಮೈವಳಿಯೊಳಿಹಳೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೨೪). **ಗಡಣೆಗೊಳ್**: ೧. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತುರವಣಿಸಿ ದೈತ್ಯರಂ ಗಡಣೆಗೊಳ್ಳದೆ ಪತ್ತುತಿರ್ದುದಮರವ್ರಾತಮೇನೆಂಬನದ್ಭುತವನು (ಚಿಬಪು. ೪೨-೪೩). ೨. ಕಾಮಾರಿಭಕ್ತರು ವಾರವನಿತೆಯರ ಸಂಗಸುಖಮಂ ಗಡಣೆಗೊಂಬರೆ (ಬಸಪು. ೪೦-೭೯). [ಗಡಣ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಡಣಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟಾಗಿರು; ಸಾಲುಗೊಳ್ಳು: ರದನಂ ಗಡಣಂಬಡೆದಾರದನಂಗನ ಕೀರ್ತಿಲತೆಯ ಬಿತ್ತೆನಿಸಿರ್ದುಂ ಪುದು ತನ್ನ ಕಾಂತಿ ಪವಿಗೆನಿಪುದು ತನ್ನವಪಲ್ಲವೋಪಮಾನಾಧರೆಯಾ (ಜಗವಿ. ೧೦-೩೭). [ಗಡಣ + ಪಡೆ$_1$]

ಗಡಣಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡಣಿಗ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಸಂಗಡಿಗ; ಜೊತೆಗಾರ: ಗಡಣಿಗರು ಮೂದಲಿಸಿ ಕವಿದುದು ರಾಯರಾವುತರು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪-೫೫); ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಗಡಣಿಗರ ಕರೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೫). [ಗಡಣ + -ಇಗ]

ಗಡಣಿಸು, ಘಡಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು: ಜೊತೆಗೂಡು: ಚಿತ್ರಲೇಖೆ ಚಿತ್ರದ ಪಟಮಂ ಪಸರಿಸಿದಳೊರ್ಮೆ ಗಡಣಿಸಿ ಪಸರಿಸುತಿರೆ ಬಾಣಸುತೆಯ ಕಣ್ಣುಂ ಮನಮುಂ (ಜಗವಿ. ೧೭-೧೧೬); ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ಗಡಣಿಸಿ ಬರೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೭-೪೯); ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯ ಬೇಡ ಭೂಮಿಪರೆನ್ನ ತೇರಿನ ಕೂಡೆ ಗಡಣಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಪೊಟ್ಟೆಯಿಂ ಕರುಳ್ಗಡಣಿಸಿ ಪಾಯ್ವಿನಂ ತುಳಿದುದು . . . ಮತ್ತವಾರಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೩). ೨. ಸೇರಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಹೆಣೆ: ಮಾಲೆಗೆ ಬಟುವಟು ತನ್ನೃಪಮಾಲೆಯ ಕಣ್ಮಲರ ಮಾಲೆಯನೆ ಮಾಲೆಯನಾ ಬಾಲೆ ಭವಬದ್ಧ ನಿಜರುಚಿ ಮಾಲಾನ್ವಿತ ಮಮಿತತೇಜನೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿದಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೯-೪೬); ತಡಿಯ ಬಲಿಸುವ ಗುಳೆನ ಜೆಂಚೆಯ ಗಡಣಿಸುವ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳನಾಯ್ದಡಸಿ ಹೊಲಿಸುವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೫-೩೭); ಹಡಗು ದ್ವೀಪಕೆ ಹೋಗುತಿರಲಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವ ಗಡಣಿಸಿ ಕಳುಹುವನಂತೆ (ಭರಚ. ೩-೪೧). ೨. ನೆರವೇರು; ಘಟಿಸು: ತೊಡಗಿದ ಕಾರ್ಯಂ ದೈವದೆ ಗಡಣಿಸಲದು ತಾಂ ಸಮಾಹಿತಂ ತಿಳಿಪಲ್ (ಉದಯಾ. ೧೧). ೩. ಸಾಲಾಗಿ ಬಡಿಸು; ಸರಿಯಾಗಿ ಎಡೆಮಾಡು: ಓಗರ ಭಾಜನ ವಿಲ್ಲದೆ ಗಡಣಿಸಿ ಭೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೧೨೬-೫೭೬); ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣಸಾಹಸ್ರದೊಳು ದಿವ್ಯಮೃಷ್ಟಾನ್ನಂಗಳಂ . . . ಗಡಣಿಸಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೫೯); ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳನು ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಗಡಣಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೨-೮೯). **ಘಡಣಿಸು**: ೧. ವೀರಭಟಾವಳಿಯಾಂತು ಪಂಥಮಂ ಘಡಣಿಸೆ ಪೆಂಪಿನೋಲಗಮನಿತ್ತೆಸೆದಂ ನೃಪರಾಜ ಕುಂಜರಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೨). [ಗಡಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗಡಣೆ$_1$ 'ಗಡಣ' ನೋ.

ಗಡಣೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಆಲೋಚನೆ; ಚಿಂತೆ: ಕಾಯದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಜೀವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು ಭಾವದ ಗಡಣೆ ಕೆಲಬರಿಗುಂಟು . . . ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಗಡಣೆ ಆರಿಗೂ ಇಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೦೭); ಜಡಿವ ಹಗೆಯನು ಕಾಲಕರ್ಮದ ಗಡಣೆಯನು ಸುಖದುಃಖದುದಯದ ಕಡೆ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಸುವನಾವವನೆಂದನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೧-೩೧).

[< ಸಂ. ಗಣನ]

ಗಡಣೆಗೊಳ್ 'ಗಡಣಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗಡದು 'ಗಡದ್ದು' ನೋ.

ಗಡದ್ದು, ಗಡದು (ಗು). ೧. ಗಡುಸಾದ; ದಪ್ಪವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ; ಗಾಢವಾದ: ಕೊನೆಗೆ ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೫೧). ೩. ಹೇರಳವಾದ; ವಿಶೇಷವಾದ: ಮರ ಕಾಲನಿಗೆ ಗಡದ್ದು ಇನಾಮು ಆಗಬೇಕು (ಔದಾಉ. ೧೬೧). (ನಾ). ೪. ವೈಭವ; ಭರ್ಜರಿ: ಮಗಳ ಮದುವೆ ಆದಷ್ಟು ಗಡದ್ದಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲೆಂದು (ಮರಮ. ೧). **ಗಡದು**: ೨. ಗಡದು ನಿದ್ದೆಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕಂಡು (ಬೆಟ್ಟಹೊ. ೬೩).

ಗಡದ್ದಾಗು = ಹೇರಳವಾಗು; ಪುಷ್ಕಳವಾಗು: ಎಲ್ಲರೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ತಿಂದರು (ಮೂಲಾನ. ೪೭); ಸುವಾಸಿನಿಯರಿಗೆ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಊಟವಾಯಿತು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೧೪೨); ನಾನೂ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಉಂಡಿದ್ದೆ (ಮಲೆಮ. ೨೯೯). [← ಮರಾ. ಗಡದ್]

ಗಡನೆ (ಅ). ಒಡನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಒಡನೆ ಹೋಗಿ ಬಡತನ ಗಡನೆ ಬಂದಿತು (ಪುಕಂಡ. ೩-೧೫೨-೨); ಒಡನೊಡನೆ ನಿರ್ಮಿಸುತ ಲಿಂಗ ಪೂಜಾದಿಯಿಂ ಗಡನೆಯಾರೋಗಣೆಗೆ ನೀಡಿಯಾರೋಗಿಪುದು ದೇವ (ಮಹಾವಿ. ೧೧-೧೯); ಮೃಡನ ಪೆಂಡತಿಯನ್ನರುಂಧತಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆತ್ತಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ಗಡನೆ ಮೈದಡವುತ್ತಲಾಕೆಯ ಮುಖವ ಚುಂಬಿಸುತ (ಪಾರ್ವಪ. ೩೧); ಹನಿಹನಿಗೂಡಿ ಮಾಗಿ ಗಡನೊಂದೆ ರಸವಾಗಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೮-೧೧). [ಗಡ$_5$ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಡಪ್ 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪಾರೆ 'ಗಡಬಾರೆ' ನೋ.

ಗಡಪು 'ಗಡಪ್ಪು' ನೋ.

ಗಡಪ್ಪು, ಗಡಪ್, ಗಡಪು (ನಾ). ೧. ಅಡಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಾಗುವಿಕೆ; ಮರೆಯಾಗುವಿಕೆ: ಈ ಚಮತ್ಕಾರದ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಹಾಗೇ ಗಡಪ್ಪು ಮಾಡಿ (ವೈಭವ. ೧೨೪). **ಗಡಪ್**: ೨. ನುಂಗುವುದು; ತಿಂದುಹಾಕುವುದು; ದಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಏಳುನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಗಡಪ್ ಮಾಡಿದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೧). **ಗಡಪು**: ೧. ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾರದೂ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಿ ಗಡಪಾದರೋ? (ಮೂರುದಾ. ೧೩).

ಗಡಪ್ಪುಮಾಡು = ವ್ಯಯಿಸು; ಖರ್ಚುಮಾಡು: ಹಣವನ್ನು ಎಷ್ಟಿತ್ತರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಗಡಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡಪ್; ಅರ. ಗರ್ಬ್]

ಗಡಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಬಡ, ಗಡಬಡಿ, ಗಡಬಡೆ, ಗಡಿಬಿಡಿ (ನಾ). ೧. ಅವಸರ; ಆತುರ; ತ್ವರೆ: ಬಜಿಯ ಗಡಬಡಗಳಿಂದಜ್ಞಾತಂ ಕೆಲರನಲೆದು ಪಿರಿಯ ನಾನೆಂದಹಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೧೪); ಬೀದೀ ತುಂಬ ಜನವೇನೋ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಗಡಬಡ (ಚಂಗೂಲಿ. ೧೧೨). ೨. ಗೊಂದಲ; ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ: ಸಡಗರಂಗಳು ಬಜಿಯ ಠಕ್ಕಿನ ಗಡಬಡಂಗಳು (ಬಸಪು. ೫೬-೧೭); ಅಡಿಗಡಿಗರಸನ ನೋಡಿದೆರೆದೆ ಸೋತು ಗಡಬಡವಹುದಾಟವೆಂದು (ಭರಚ. ೧೨-೧೧೯). **ಗಡಬಡಿ**: ೧. ಕೆಲಸದ ಗಡಬಡಿ ಇರಬೇಕರಿ (ಬೆಂದಯ. ೫೫); ಹೀಗೆ ಗಡಬಡಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ (ಅಶೋಕ. ೩). ೨. ವಾದ್ಯದ ಗಡಣ ಮೊಜಿದುದು ಪಾಠಕರ ಗಡಬಡಿಯ ಕಳರವ ಬಗಿದುದಬುಜಭವಾಂಡಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೮-೨೧). ೩. ಗಾಬರಿ; ಭಯ: ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ (ಮೋಹನೀ. ೨೭). **ಗಡಬಡೆ**: ೨. ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಗಡಬಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದೆ (ಡಬೊಮ್ಮ. ೮೯); ತುಡುಗುಣ ಹೊಕ್ಕು ಗಡಬಡೆಯ ಮಾಡಿದಂತೆ (ಶಿವಮಂ. ೮೮); ಶಾಸ್ತ್ರದ ಗಡಬಡೆಯೊಳಗಾಡಿ ದೇಹದ ವಸ್ತ್ರ ಮಾತ್ರವ ಬಿಟ್ಟ ಮುನಿಯೆ (ಭರಚ. ೮-೧೦೬); ಕಳಕಳದ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳ ಗಡಬಡೆಯೊಳಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳೋಳಿಯಿಂದೊಡೆಯದಿರದೆನೆ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೨೮). **ಗಡಿಬಿಡಿ**: ೨. ನೋಡಿದ . . . ಬಿಡದೆ ದೈತ್ಯರ ಮಡದಿಯರ ಗಡಿಬಿಡಿಯೊಳಗೆ ನಡನಡುಗುತಿರುವಳ (ಹನುಮ. ೨೯); ಅಂತೂ ಸಂಭ್ರಮ, ಗಡಿಬಿಡಿ, ಉತ್ಸಾಹ (ರೂಪಸಂ. ೧೭). ೩. ಗಡಿಬಿಡಿ ಮನೋವಿಕೃತಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತು (ದಾಬುತ್ತಿ. ೩).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್‌ಬಡ್]

ಗಡಬಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡಿಕೆ (ನಾ). "ಗದ್ದಲ; ಗಡಬಿಡಿ" (ಅನಂನಾ).

[ಗಡಬಡ + – ಇಕೆ]

ಗಡಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಸರಿಸು; ಆತುರಗೊಳ್ಳು; ತ್ವರೆ ಮಾಡು: ಕಡೆಗಂಗಳಿಂ ಸೇದಿರಾಜನಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗಡಬಡಿಸಿ ತುಟಿ ಮಿಡುಕಿ ಮೂಗುವಿಡಿದಾಡುತ್ತೆ (ಸೇದಿರ. ೩೪-೧೭); ಅಹಲ್ಯಾ ಗಡಬಡಿಸಿ ಎದ್ದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾರಿದಳು (ರಂಗವ. ೧೪೪); ರೋಹಿಣಿ ಗಡಬಡಿಸಿದಳು (ರಂಗರೋ. ೧೭೮); ಭಟ್ಟರ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸೆಟ್ಟರು ಗಡಬಡಿಸಿದರು (ಹಬ್ಬಿಬ. ೧೯). ೨. ಗದ್ದೆಲಮಾಡು; ಗೊಂದಲವೆಬ್ಬಿಸು: ಕಾಲ ದುರ್ಭರಭೋಗಿ ಜಿಂಹ್ವಾ ಜ್ವಾಲೆ ಕಿಡಿಯನುಗುಳುತ ಮಡಕೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಡೆಯಂ ಬಡಿದುಕೊಳುತಂ ಕಡುಗಡಬಡಿಸುತ (ಬಸಪು. ೫೧-೫೯); ಶೈವನಂ ವಾದಮುಖದಿ ನಾಂ ಪರಿಭವಂಬಡಿಸದೆ ಬಿಡೆಂಬಿಡೆನೆನುತ್ತೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡು ಗಡಬಡಿಸುತೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೮); ಘುಡುಘುಡಿಪ ಕೋಪದಲಿ ದುರ್ಗದ ಹೆಡಕು ಪರಿಯಂತೇಜಿ ಪುರ ಗಡಬಡಿಸಿ ಬೆಚ್ಚಿತು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೦).

[ಗಡಬಡ + – ಇಸ್ಸು]

ಗಡಬಡೆ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಬಡೆಯ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ (?): ಯಿ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಸ್ಥಾನಿಕ ನಂಬಿಯರು ಗಡಬಡೆಯರು ಯಿ ಧರ್ಮ್ಮಕೆ ಸಹಾಯ ಖಡೆಯ ದಲ್ಲಪ್ಪನವರು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೬-೩೭; 1338).

[?]

ಗಡಬಾರೆ, ಗಡಪಾರೆ, ಗಡಹಾರೆ, ಗಡಾರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಾರೆ: ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಿಟ್ಟ ೩ ಹಲವನ್ನು ಗಡಬಾರೆಯಲ್ಲಿಡಿದು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆದು ಒಂದು ಬಾಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ (ಸಕವೈ. ೨೫೬). **ಗಡಪಾರೆ**: ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಯಲು ಬಾರದ್ದರಿಂದ ಗಡಪಾರೆಯಿಂದ ಒಡೆದು ತೆರೆಯಬೇಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಡಹಾರೆ**: ಸರಕಿನ ಕೋಣೆ ಕಟ್ಟಳೆಮರಂ ಕುಡುಗೋಲ್ತೆರೆಸೀರೆ ದಬ್ಬಳಂ ಹುರಿ ಗಡಹಾರೆ ನೇಹ್ಕೊಡಲಿ . . . ಸಾಧನಂಬೆರಸು ದಂಡಿನವರ್ ಪೊಱಮಟ್ಟರ್ (ತ್ರಿಪುವಿ. ೨೪-೨೮೫). **ಗಡಾರಿ**: ಮುಳ್ಳು ಹೊಕ್ಕರೆ ಮುಳ್ಳೇ ಸಾಧನ, ಗಡಾರಿಯಲ್ಲ (ಕನ್ನನು. II, ೩೬೯); ಕೋಟೆಯ ಕದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಮೊನೆಯಾದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಗಡಾರಿಗಳನ್ನು ನಾಟಿದ್ದರು (ಭಾರವೀ. ೧೦೦). [ದೇ॥ ತಮಿ. ಗಡಪ್ಪಾರೈ; ಗಡ್ಡಪಾರೈ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡಪಾರ]

ಗಡಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಮಂಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಗಡಗಂಚಿ: ಕೊಡವನ್ನೆತ್ತಿ ಗಡಮಂಚಿಕೆ ಯಂತಿರುವ ಅಡ್ಡಹಲಿಗೆ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೋ (ದೇವೀಚೌ. ೯೭). ೨. "ಹಾಸಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಕಾಲುಮಂಚ" (ಅನಂನಾ).

[← ತೆಲು. ಗಡಮಂಚಿ, ಗಡವಂಚಿ]

ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ನಾ). ಮಂಡರಗಪ್ಪೆ; ದೊಡ್ಡಚೇಳು; ಎಮ್ಮೆಚೇಳು (ಉಕ); ಕಬ್ಬಿಣಚೇಳು (ಕರಾ): ತನ್ನ ಜೋಡಿಗೊಂದು ಗಡರಗಪ್ಪೆ (ಮಾಧವ. II, ೧೩೭). [ಗಡರ ? + ಕಪ್ಪೆ$_1$]

ಗಡರು 'ಗಟರು' ನೋ.

ಗಡವ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಗಂಡು ಕೋತಿ ಅಥವಾ ಬೆಕ್ಕು: ತಂದೆ ಯಾದವನು, ಮೃಗದಲಿ ಗಡವನಂತೆ, ಮಗು ತನತಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕೆಂದಲ್ಲ (ನವರಾ. IV, ೯); ಒಳ್ಳೆಯ ಗಡವ ಬೆಳೆದಂತೆ ಬೆಳೆದಿದಾಳೆ (ನಿಂದೆನೆ. ೨೦೮). (ಗು). ೨. ಕೊಬ್ಬಿದ; ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ: ನಾಲ್ಕುವಯಸ್ಸಿನ ಕೋತಿ ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಗಡವ ಕೋತಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟರಾಕ್ಷಸನ ಹಾಗೆ ಇತ್ತು (ದಿನಾರಿ. ೬೭). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡುವ]

ಗಡವತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿತನ; ಕೊಬ್ಬಿರುವಿಕೆ: ಕರಡಿಯ ಗಡವ ತನವನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡ (ಕಲ್ಲಿಕಾ. ೮೫). [ಗಡವ + – ತನ]

ಗಡವು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡಸರ್ಪ (ನಾ). ದೊಡ್ಡಸರ್ಪ; ಭಯಂಕರವಾದ ಹಾವು: ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ ನಂಟರ ತೊಱ್ತು ಕೆಳೆಗೆ ಕುರ್ಪ್ಪಾತ ಪಿಸುಣ ಗಡಸರ್ಪ್ಪ ತೊದಱ್ದರೆ ಬೀವ ಬಾವನಬಣ್ಣ ಗುಣ್ಡಚಕ್ಕ್ರ ಜೆಡ್ಡುಗಂ (ಎಕ. II, ೩೧೭; ೯೫೦). [< ಘಟಸರ್ಪ]

ಗಡಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾತಿ 'ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾರತನ 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱ 'ಗಡುಸುಗಾಱ' ನೋ.

ಗಡಸುಗಾಱತನ, ಗಡಸುಗಾರತನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗತನ; ಸೊಕ್ಕು; ದರ್ಪ; ಮೊಂಡುತನ: ಬಲ್ಲೆನವನ ಗಡಸುಗಾಱತನಮಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೨-೨೨೮). **ಗಡಸುಗಾರತನ**: ಗಡಸುಗಾರತನ ಹೋಗಿ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಉಕ್ಕುಡುಗಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XI, ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗಡಸುಗಾಱ (< ಗಡುಸುಗಾಱ) + – ತನ]

ಗಡಸುತನ 'ಗಡುಸುತನ' ನೋ.

ಗಡಸುನಗೆ (ನಾ). ಬಿರುನಗೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ: ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಅಸಭ್ಯರೀತಿಯ ಗಡಸುನಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ಪುನರು. ೧೪೫). [ಗಡಸು (< ಗಡುಸು) + ನಗೆ$_2$]

ಗಡಹ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು; ದ್ವಾರ: ದುರ್ಗವ ಮೂಱ ದಾಂಟಿ ತನುತ್ರಯ ಮಲತ್ರಯಗಳೆಂಬ ಗಿರಿಗಡಹಗಳನು ದೀಕ್ಷಾತ್ರಯಂಗಳಿಂ ನಷ್ಟಂ ಮಾಡಿ (ಕವಿಡ. III, ೩೯೮; ಕರಸ್ಥಲದ ನಾಗಲಿಂಗ ತ್ರಿಪದಿ ಟೀಕೆ).

[← ತೆಲು. ಗಡಪ, ಕಡಪ]

ಗಡಹಾರೆ ' ಗಡಬಾರೆ ' ನೋ.

ಗಡಹು, ' ಗಟವು ' ನೋ.

ಗಡಹ್ಯ (ನಾ). ನಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ (?): ಇರಿ ಗಡ[ಪಾಣಾಂ.ಡು] ಹನೊಡ್ಡಿದಲ್ಲಿ ಸ್ಕರಂತೆ ಎನ್ನ ಸಂಸಾರ (ಬಸವ. ೧೧). [?]

ಗಡಾ ' ಗಡ್ಡ ' ನೋ.

ಗಡಾ ' ಗಡ್ಡ ' ನೋ.

ಗಡಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಕುಂದಪ್ರಜ ಪಟ್ಟಾವುಜ ಕುಡುಗಾಹುಜ ಆಡಾಹುಜ ಗಡಾಣಿಯೆಂಬೈದು ತೆಱದಾದ್ಯ ಜವನೋಜಯಿಂ ಬಾಜಿಸುವ (ವಿರೇಶ. ೨೩೭). [?]

ಗಡಾಯಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗಡಿ; ಮೇರೆ : 'ಗಡಾಯಿಸು' ಪರಾ. [?]

ಗಡಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಭದ್ರಪಡಿಸು; ನೆಡು : (೬). ೨. ಕಲ್ಲನ್ನು ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ಕಡೆದು ಸಿದ್ಧಮಾಡು; ಕಲ್ಲುಕಡೆ : ಕಲ್ಲನ್ನು ಗಡಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಾಯಿ + – ಇಸು]

ಗಡಾರಿ ' ಗಡಬಾರೆ ' ನೋ.

ಗಡಾವಣೆ, (ನಾ). ಒಟ್ಟಗೆ ಸೇರುವಿಕೆ; ಒಂದಾಗುವಿಕೆ : ಅಱಾವ ಮನ ಏಕವಾಗಿಯಲ್ಲದೆ ಪಸ್ತುವನೊಡಗೂಡದಾರದು ರಜ್ಜು ಒಂದೇ ಗಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದಡೆ ಬಕೆಱಲ್ಲ (ಮೋಳಿಗ. ೨–೩). [<ಗಡಣ]

ಗಡಾವಣೆ, ಗಢಾವಣೆ, ಘಡಾವಣೆ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಶಬ್ದ; ಬೊಬ್ಬೆ; ಕೋಲಾಹಲ : ತಾಳ ಸಮೇಳ ಸದ್ಗತಿಯಂದಲುಗ್ರಡಣೆಯ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದಲಲ್ಲಾಮನು . . . ಬಾಜಿಸುತಿರ್ದನ್ಕೆ ಹಲವಂದದಲಿ ಮದ್ದಳೆಯ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೫–೯); ಯುದ್ಧದ ಗಡಾವಣೆಯಿಂದ ಹೊಕ್ಕರು ಕಾಳೆಗದ ಕಣನ (ಕೋಗಲು. ೨೩–೧೭); ಗುಡುಗಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಡಾವಣೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವನಿ ವಂದು ಅವಘಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು (ವೈಮಾಕ. ೧೫೫). ೨. ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ; ವೈಭವ : ಜಂಗಮರಾಯನಮೃತ ಪ್ರಯೋಗಗಳಾಲಯೊಳಿಲವಿನಂ ಶಿವನಾಗೋಳ್ಳ ದೊಳಿಸಿದನು ಗಾರವ ಗಡಾವಣೆಯ (ಶಂಕರಾ. ೪–೩). **ಗಢಾವಣೆ** : ೧. ಆತುರಂಗದ ಗಢಾ[ಪಾಣಾಂ. ಡಾ]ವಣೆ ಘಾದಿಸಿತು ಜಗವ (ತೊರಣಾ. ೬–೧೦೦); ಮಾತಿನ ಗಢಾ[ಪಾಣಾಂ. ಡಾ] ವಣೆಗಾ ವನಿಶಸಜನಪದೆದ್ದನು (ತೊ ೪ ರಾ. ೬–೫–೨೩). **ಘಡಾವಣೆ** : ೧. ಜಾಣಾಗಮೂಡಾರ್ಯನ ಘಡಾವಣೆ ಘಲ್ಲಿಸಿತು ಜಗವ (ಸಂಭವ. ೧೪–೪೧); ಮುಪ್ಪತಳ್ದದ ಘಡಾವಣೆ ಘಾದಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞ ಮಂಟಪದ (ತೊರಣಾ. ೧–೬–೪೫). ೨. ಕಳವಳಿಸಿದವು ಕರಣಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತಂಬಿಪಿಯರಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದನಲರುಗಣೆಯುನ್ನ ಘಡಾವಣೆಗಾ ವಿಘಾಂಡುಸುತ (ತೊ ೪ ರಾ. ೧–೫–೩೩); ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಕೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗಲೆ ಘಡಾವಣೆ ಘಾದಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಅಕ. ೬೭). ೩. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು ಮೋಹರವಲ್ಲಗಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದುದೆರಡಱ ಘಲ್ಲಣಿಯ ಘಾಯದ ಘಡಾವಣೆ ಮಿಾಱಿ ಘಾತಿಸಿತು (ಕವ್ಯಾಘ. ೬–೨). [?]

ಗಡಿ, (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಅಂಚು; ಸೀಮೆ : " ವಸು ಮತೀಕಂರಗೆ ತವುಗಿಸಿತು ಮಹಿಯುಂಟಱಪ ಪೆಸರು ರಾಷ್ಟ್ರಮೆನಿಕ್ಕುಂ ಅಜಪ ಕಡೆ ಗಡಿಯಕ್ಕುಂ " (ಮುಂಗರ ೫೬–೨); ಮೂಡಲುಂ ತೆಂಕಲುಂ ಪಳ್ಳಂ ಗಡಿಯಾಗಂತು ಚತುರಾಶಾಬದಿಂ (ಎಳ. VII; ಕಿಶಾರಿ. ೧೫೧–೬೧; ೧೮೨); ಜಾರೆಯು ಮಗನಂ ಗಡಿಯ ನಾಯಂತನಂ ನಂದಿಸಿ ಕೊಲ್ವವನಂ ಪೋಲ್ವ ನನ್ಯಜ್ಞಿಹ್ಯಾತ್ಮವುಮುಂ . . . ಪರಹರಿಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೫೩); ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ ಮುತ್ತಿದ ಪಗೆವಡೆಯ ಸನ್ನಾಹದ ಕೇಳ್ (ಕ ೦ ಸಾ ವಿ. ೬–೪೯). ೨. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಭೀಢು; "ಗಡಿ – ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್ " (ಕ ಕ ಸಾ. ೧೫–೩೧೦); "ಗಡಿ ಗರುಡ ಬೀಡುಮಾಡುಂಬೊಲನೆಂದಕ್ಕುಂ" (ಕ ವಿ ಕ. ೧೬೫). ೩. ತಾಲ್ಲೂಕು : ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಹೋಬಳಿಗಳು ಕೂಡಿದರೆ (೪–೧೦) ಒಂದು ಗಡಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಗಡಿ ಕೂಡಿ ಒಂದು ನಾಡು (ವಿಸಾಸ. ೭೪).

ಗಡಿಯಂಳಳ್ಳಾಮ = ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ರಣರಂಗಭೀಮನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಡಿಯಂಳಳ್ಳಾಮ ಗಡಿಗೆ ಜಾಳ ವಿಂಡಿಗೆ ಮಜೆಪೊಕ್ಕಳಿ ಕಾವ ಸಿತಿಗರಗಂಡ (ಎಳ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೬೦–೯; 1277); ; ಸ್ಯಾವಿದ್ಯೂರಿಕದ ಗಂಡ ಗಡಿಯಂಳಳ್ಳಾಮ ರಾಂ[ಮ] ರಾಜೇಂದ್ರ (ಕಾ. IV, ೩೦–೬ ; 1505). ಗಡಿಯಂಳಳಮಲ್ಲ = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶೂರನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲದಙ್ಕ ರಾಮಂ ಗಡಿಯಂಳಳಮಲ್ಲಂ (ಎಳ. III, ಹುಣಸೂ. ೧೦–೫ ; 1020) ; ಗಡಿಯಂಳಮಲ್ಲಪಿನಿಪ್ಪತ್ತೊರ್ವದರ್ ಜವಪಿರಿಪರ್ . . . ಅಱರ್ಗ್ಗಾರ್ವುಂಡುಗಳ್ (ಕಾ. I, ೨೪–೧೫ ; 1148). ಗಡಿಯಂಳಳಿಂಗ = ಗಡಿಯ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಡಿಯಂಳ ಸಿಂಗಂ ಶಿವಧರ್ಮ್ಮನಿರುತಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೦೦–೨೭ ; 1064).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಡಿ. / ಸಂ. ಘಟಿ]

ಗಡ್ಡಿ ' ಗಟಿ ' ನೋ.

ಗಡ್ಡಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೋಟೆ; ಚಿಕ್ಕದುರ್ಗ : (೬).

[ದೇ. ‖ ಕಮಿ. ಕೆಡ; ತೆಲು. ಗಡ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಢೀ, ಗಢ]

ಗಡಿ (ನಾ). ೧. = ಗಡಿಗೆ ೧ : "ಗಡ(ಡ) – ಘಟೀ = ಸಣ್ಣಕೊಡ" (ತದ್ಭಕೋ. ೯). ೨. ಗಳಿಗೆ; ಅವಧಿ; ಕಾಲ : ಮುನ್ನಣ ಪಯಿನ ದೆಸೆಯಾ ಪಯಮೆಳೇಂಟು ಗಡಿಕಸಳ ಕಂಡು (ಷಡ್ವಿಂ.೬–೮); ನುಡಿಯ ನುಡಿದಾರ್ಪುದು ನಾನೀವ ಭಾಷೆಗೆ ಗಡಿಯಂ (ಷಡ್ವಿಂ. ೭–೮). 'ಗಡಿಯಾರ', 'ಗಡಿಯಾಲ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘಟೀ]

ಗಡಿಂಬು, ಗಡಿಬು, ಗಳಿಂಬು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಅಳತೆ, —ಪ್ರಮಾಣ : ಕಱ್ಕಪಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆಗೋ ಅಲಿದು ಕೊಟ್ಟಿ ಗಜ್ಜೆ ಮತ್ತರೆರಡು (ಮೈಅರಿ. ೧೯೫೯, ೬೫–೪ ; 1024) ; ನಿಗರೆಲ್ಕರದ ಗಡಿಂಬದ ಕೋಲೊರ್ಗ್ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೯೭–೩೧ ; 1062) ; ಹುಲಿಗೆಱಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಗಳೆ (ಎಇ. XVI, ೪೪–೫೫ ; 1147). ಗಡಿಬು : ಕೊಡಗಿಳಿಯ ಹೊಲದ ತೆಂಕಣಪೆಸೆಯಾ ಮೇರೆಯೊಳಾ ಗಡಿಬದೊಳಂ ಧಾರಣ್ಯಯಱು ವತ್ತು ಮತ್ತರೆರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟಿರು (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೫೩–೫೪ ; 1083) ; ಪೂರ್ವದ ಗಡಿಬ ಏಳುಮಾರ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕತಾ. ೬೯–೫೪ ; 1178) ; ಗಡಿಬ ಗದ್ದೆಗೆ ೪ ಳಂ (ಎಳ. II, ೩೨೦–೧ ; 1650). ಗೆಳಿಂಬ : ಆ ದೇಗುಲದ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಱ್ಕಪಿಯ ಗಳಿಂಬದೊಳೆ ಬಿಟ್ಟ ಗಜ್ಜೆ (ಎಳ. VII, ತಿಶಾರಿ. ೫೦–೧೫ ; 1032). [?]

ಗಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲು; ಸೀಮೆಕಲ್ಲು; ಬಾಂದುಕಲ್ಲು : ವಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆಯ . . . ಗುಡಿಹಾಳ ಮತ್ತು ಕುಂಟೋಜಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ನಡುವಣ ಗಡಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಬಸವರಾಜದೇವರ ಮಾನ್ಯ ಎಂದಿರುವಲ್ಲಿ (ಮೈಸರಂಬು. ೫೯); ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆ ಗಡಿಕಲ್ಲು (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಲ್)]

ಗಡಿಕಾರ (ನಾ). ಗಡಿಕಾಯುವವನು; ರಕ್ಷಕ : ಶಾಶ್ವತಬಟವೆಂಬ ಗಡಿಕಾರಂ ಪುಳ್ಳಯ ಪೊಡೆಯಂ ಪೊತ್ತು ಬರುತ್ತಂ (ಕಗಡ. ೧೦೫–೨ ರಾಜಾವಳೀಕ್ಷ). [ಗಡಿ + – ಕಾರ್ (<–ಕಾಱ)]

ಗಡಿಕೊರೆ (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ಬರೆ, —ಗುರುತುಮಾಡು; ಗೆರೆಹಾಕು: ನಡುನಡುವೆ ಗಡಿಕೊರೆದು ಆಡದಿರ 'ಹುಡುಕುತುತು' ಹೂಡದಿರು ಹೋರಿಗಳ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ (ಲಲಮು. ೧೪). [ಗಡಿ + ಕೊರೆ (<ಕೊರ್ಚ್)]

ಗಡಿಕೊಳಗ (ನಾ). "ಗುತ್ತಿಗೆ ಧಾನ್ಯ ಅಳೆಯುವ ಕೊಳಗ; ದೊಡ್ಡ ಕೊಳಗ: ಕೊಳಗವೆಂದರೆ ಗಡಿಕೊಳಗವಲ್ಲ; ಕೂಲಿಯ ಕೊಳಗ . . . ಸಾಹುಕಾರರೂ, ತಮಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ಭತ್ತವನ್ನು ಅಳೆಯುವಾಗ ಗಡಿಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಅಳೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಚಮಂ. ೯). 'ಕೂಲಿಕೊಳಗ' ಪರಾ. [ಗಡಿ? + ಕೊಳಗ.]

ಗಡಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಡಿಯನ್ನು ರಚಿಸು; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಸೀಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸು: ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಯಾ ಕಾಲಗತಿ ಗಡಿಗಟ್ಟಲಱಯದ ಪರಮಾತ್ಮನಿವನ ಕಟ್ಟಿದಳು ದಾಮದಲಿ ನಂದನಕಾಂತೆ ಮುರಹರನ (ಶಿಭಾಗ.೧೦-೪ ಸೂಡಪ); ಸೃಷ್ಟಿಪಾಲಳೊಡೆಯನಂಘ್ರಿಯ ಮುಟ್ಟಿ ಮೋಕ್ಷದ ಪಡೆವಿನತ ಗಡಿಗಟ್ಟಿದರು ಕಾಣಕ್ಕೆ (ಶಿಭಾಗ. ೧೦-೩೯-೧೪). [ಗಡಿ + ಕಟ್ಟು.]

ಗಡಿಗಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಡು: ಕಾಣದ ಗಡಿಗಾಡು ಗಳಂದ, ದುಗಮ ದುರ್ಗಮ ದುರ್ಗಗಳಂದ (ಪ್ರಾಕ್ಷಿಣಾ. ೧). [ಗಡಿ+ಕಾಡು.]

ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕ್ಲುಪ್ತಕಾಲದ ಗುತ್ತಿಗೆ: ಚಂದ್ರಯ್ಯಗೌಡರ ಗದ್ದೆತೋಟಗಳನ್ನು ಗಡಿಗುತ್ತಿಗೆಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಳ್ಳಕಾಗಿದ್ದರು (ಕಾನಡರು. ೬೪). [ಗಡಿ+ಗುತ್ತಿಗೆ (< ಗುತ್ತಿಗೆ)]

ಗಡಿಗೆ, ಗಡಿಗೆ, ಗಡುಗೆ, ಗಡ್ಡಿಗೆ, ಗಡ್ಡುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ: ತುಪದ ಗಡಿಗೆಯಂತೆ ಇದು ಹಸನಲ್ಲ (ಮೋಮಾ. ೧೧೭-೪೩೦); ಕುದಿವುತಿಪ ಗಡಿಗೆಯಂ ಪೊಡಿದಿವದು ತಳ್ಳಲಮಂ ದ್ರಿಜನ ಕೊರಲಂಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದನು (ಗುರುಚಾ. ೧೫-೫೧); ಒಡೆದ ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಸಂಪದಿಸಿ ಆನುವದೇನು? (ಜಾದಿ. ೬೫); ಕುರುಡಿಯ ಮದುವೆ ಯಾದರೆ ಮನೆಯ ಗಡಿಗೆಗೆ ಮುಖಲ (ಗಾದೆ). **ಗಡಗೆ**: ೨. ಜಂತೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ದುಂಡಗಿನ ಆಕಾರದ ಸಾಧನ; ಗುಂಭ: ವೈಡೂರ್ಯದ ಗಡಗೆಗಳಿಮೆ ಬೇಜೆ ಶಶಿಕಾಂತದ ಜಂತೆಗಳೊಪ್ಪಿ ತೋಱೆ (ಸುಳುನಾ. ೧೦-೬೬ ೮); ನವಳಕಸ್ತಂಭದ. ಮೇಗನುಮಾಡಿದ ಗಡಗೆಗಳಿತೆ ಸತಿಯ ಪತಂಬಲ ಸೊಗಯಿಸಿತು (ಜಯಭಾ. ೬-೩೧); ಸೇರಿದ ಮುತ್ತಿನ ಗಡಗೆ ಬೋಧಿದಿಯಂದು ಸಾರಿಸಿಂದಿಕೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಪಾಗಳು. ೨೬-೧೬). **ಗಡುಗೆ**: ೧. ಕ್ಷೀರಂ ದಧಿ[ಕ್ಳ]ತಿಸಿತ ಮಧುಧಾರಾಳಿಯ ಲಕ್ಕೆ ಗಡುಗೆಗೊಟ್ಟ [ಸೊಂ]ಟಿಗೆ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೫೨; ೧೦೫); ಕ್ಷತವರ್ಜಂ ಲಕ್ಷ್ಮಗಡುಗೆ ಪಿಲಿಪಿಪ್ಪವಂ ಯಸ್ಕ್ಷಗವಾಹ್ಯಯಂ ತಹುದು ನಾಲ್ವರು ಪುಜ್ಯಮಪ್ಪುವ ಗಡುಗೆಯಂ ಕುಡುವ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೫೫-೧೭; ೧೧೬); ಜೀವಿತವರ್ಗ್ಗಮುಂ ಗಡುಗೆಯುಂ ನೈವೇದ್ಯಮುಂ (ಎಳ. VI, ೪೮೩ ರು. ೫೧-೬೧; ೧೨೯); ಗ್ರಾಮ ಶಾಸ್ತ್ರಯಲುಂ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡಿಗೆ ಪೂಜೆ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೬-೪೮; ೧೬೩). **ಗಡ್ಡಿಗೆ**: ೧. ಬಜ್ಜಱಱಸಿ[ಒಜ್ಜಱಸಿ]ದರಂಗನೆಯ ರೊಪ್ಪುವ ಗಡ್ಡಿಗೆಯ ಕೆಲಮಿಜ್ಜವಂ ಪೂರ್ತಿಸಿ (ಪಡೆಕಂ. ೧೬-೩೪). **ಗೆಡ್ಡುಗೆ**: ೧. ಫಲಮೂಲಗಳಾ ಕಜ್ಜಂಗಳ್ಕೊಡ್ಪೆವರ್ಗ್ಗೆ ಸಹಸ್ರ ಗಡ್ಡುಗೆಯಂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಪುಂಣ್ಯಾಹವಾಚನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಳ. VII, ೬೫೨. ೧೪೫-೭೩; ೧೬೪). [< ಸಂ. ಘಟಿಕಾ, ಗಡ್ಡುಳ, ಗಡ್ಡೂಳ]

ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಗೆಯೊಳಗಿರುವ ಭೂತ. ೨. (ಆಲಂ) ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅದುಮಿಕೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವಕ್ಕೇನೆ ಹೀಗೆ ಗಡಿಗೆಗುಮ್ಮನಂತೆ ಇರೋದು (ತುಂಬಕಿ. ೪). [ಗಡಿಗೆ+ಗುಮ್ಮ.]

ಗಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಮೀರು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಹದ್ದುಮೀರು: ಗಡಿಗೆಟ್ಟಜಾಡಳಕೊಟಿಯವನೆಡೆಯುಂಡುಗದ ನುಂಗಿಯು ಗುಜ್ಜ ತಿನಗೆ ಪಗೆಯಂ ಮುಡಿಪುವುದು ಪಿರಿದೆ (ಜಗ ವಿ. ೬-೪೩); ಕುಡಿಯುಟ್ಟುದು ಧೀಂಕಟ್ಟುದು ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಪುಜ್ಯತೀರ್ಥಿಲಿತೆ ಧಾರುಣಿಯೊಳ್ (ಗದ. ೬-೬೪); ಚಂದವರ್ಮಂ ಗಡಿಗೆಟ್ಟು ಕೋಪದೊದವಂ ಪಲಮುಖ್ಯನಂದು ನೋಡಿದಂ (ಪಡಕಂ. ೬-೧೪); ಬಿಟ್ಟು ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳನು ಗಡಿಗೆಟ್ಟು ಧಂಡಾರವನು . . . ಹೊಱವಂಟನು ಶಿಖಾಲಯವ (ಶಿಭಾಗ. ೬-೧೪-೨೬); ಗಡಿಗೆಟ್ಟುದು ಕಕ್ಕಟಿಟಂ ನಡೆಗೆಟ್ಟುದು ಬತ್ತಿವೃತ್ತಿ (ಇಷಟಕ. ೬-೬೨). [ಗಡಿ + ಕೆಡು.]

ಗಡಿಗೆಬಾವಿ (ನಾ). ಓಡೆಯ ಬಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾವಿ; ಓಡೆಬಾವಿ: ಗಡ್ಡಂ ಮೂಸಿಗಳು ಬೇಯಲು ಸಮಿಸಲ್ ಗಡಿಗೆಬಾವಿಗಳೊಳಿಗೆ ಧುಮ್ಮಿಕ್ಕುವರು ಕಮ್ಮಂಯ ಪ್ರಾಣಸಂಕಟಿಕೆ (ಬಸವ. ೫೬-೬೪). [ಗಡಿಗೆ + ಬಾವಿ]

ಗಡಿಗೆಮೋದ (ನಾ). ಜಲಾಂಶವಿರುವ ಮೋದ; ಕಾರ್ಮೋದ: ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪೈರಲ್ಲ ಒಣಗಿಹೋಗುವಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ ಮೋದದಂತೆ (ಸುಬಾಜು. ೬-೨೧೪). [ಗಡಿಗೆ + ಮೋದ.]

ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ; ಮಾರಮ್ಮ: ಜಡಕಿಸಿ ಮಾರಿ ಮಸಣಿ ಜಕ್ಕಿ . . . ಕೊಟ್ಟುವ ಪೂಜೆಗಸು ಕಳ್ಳಿಸು ಗಡಿಗೆಮ್ಮ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨). [ಗಡಿಗೆ + ಅಮ್ಮ.]

ಗಡಿಗೆಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಗಡಿಗೆಯ ಕೆಲಗಣ ತೋಣ್ಣ (ಕಾ. II, ೫-೬ ; ೪೨೨). [ಗಡಿ + ಕೆಱೆ]

ಗಡಿಗೋಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟೆ: ಪಡುವ[ಣ] ಮೂಡಣ ಕೆಱೆಣ ಗಡಿಗೊಂಟೆಯು ಕಾಪುಗೊಂಡ ಪಡೆವರ್ ಎಸ್ತಕ. ೨-೬); ಗಡಿಗೋಂಟೆ, ನಡೆಗೋಂಟೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬). [ಗಡಿ + ಕೋಂಟೆ]

ಗಡಿತಂಟೆ (ನಾ). ಗಡಿವಾದ, — ಜಗಳ: ಗಡಿತಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಕುಂಬ ಆಕಸ್ಮಿಯುರುವಂತಿದೆ (ಕಂಠ). [ಗಡಿ + ತಂಟೆ.]

ಗಡಿತಡಿ (ನಾ). ಗಡಿಪ್ರದೇಶ, —ದಡ: ಒಡೆಯರು ಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಡಿಹೆನೆಂದು ಗಡಿತಡಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಪಿಂದು ಕಾಯಲೆಕಳ್ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೬-೪೨೪). [ಗಡಿ + ತಡ್ಡಿ]

ಗಡಿದುರ್ಗ (ನಾ). = ಗಡಿಗೋಂಟೆ: ಒಡೆಯಂಗುತ್ತ್ವವಮಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞನ ಮಾನಂವಂಗಿಳಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಮೊಳ್ . . . ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳು ಭದ್ರವಮಾಗಿ . . . ನಡೆವಂ ಮಂತ್ರಿವರೇಣ್ಯನೈ (ಸೋಮೇಶ. ೬೫); ಅರಿಭರಿದಬಲಬ ಗಡಿದುರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಭದಲೆ ಮುತ್ತಿಗೆಯಂ ಸೆಳೆಯೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೬-೨೦); ಕೆಲವರು ಯುದ್ಧಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿ ತೋಟೆ ಕೊತ್ತಲ ಗಡಿದುರ್ಗಂಗಳಂ ಸಜ್ಜುಮಾಡಿ (ಶಾ ೧ ೦ ೦. ೨೫೪-೧೫); ಗಡಿದುರ್ಗದೊಳೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುರಿದಟ್ಟಿದಡಿ ಕಾವುಂ ಕೆಟ್ಟ ಅಲೆಚಪೆನಿಗಳವು (ಇಂಜಿಪ. ೧೯೨-೫೦). [ಗಡಿ + ದುರ್ಗ]

ಗಡಿನಾಡು (ನಾ). ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಂತ್ಯ: ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮೇಳನಗಳು ನಡೆದವು (ಜಿಪ್ರ). [ಗಡಿ + ನಾಡು]

ಗಡಿಪಾರು, ಗಡೀಪಾರು (ನಾ). ಗಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವುದು; ದೇಶದಿಂದ ಓಡಿಸುವುದು; "ಹದ್ದುಪಾರು" (ಜಾಪಕೋ. ೪೫). **ಗಡೀಪಾರು**: ಅದು ಪಾಷಸನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಸಿಂಗಪಟ್ಟಣಿಗೆ ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡಿದರು (ಇನ್ನಾ೦೪೦. ೫೫); ಇನ್ನು ಅತ್ತೆಯವರ ಕಾಕೀಯಾತ್ತೆ? ನನ್ನ ಗಡೀಪಾರು (ಕೂಪಕ್ಷೇ. ೧೫೦); ನನ್ನ ಕೈಗೊ ಕೋಳ ಹಾಕಿದರು; ಈಗ ಗಡೀಪಾರು ಶಿಕ್ಷೆ ಕಾದಿದೆ (ಇಪರು. ೨೪೧). [ಗಡಿ + ಪಾರು?]

ಗಡಿಬ 'ಗಡಿಂಬ' ನೋ.

ಗಡಿಬಿಡಿ 'ಗಡಬಡ' ನೋ.

ಗಡಿಭತ್ತ, ಗಡೀಭತ್ತ (ನಾ). ಗುತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭತ್ತ: ಬೀಜ ೧೬ ಅದಱಂ ಗಡಿಭತ್ತ ೪೭ (ಎಳೆ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪೬-೧೯; ೧೩೦);

ಅರೆಖಂಡುಗ ಭೂಮಿ ಗಡಿಭತ್ತ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫೮-೭ ; 1592). **ಗಡೀಭತ್ತ** : ಬೀಜವರಿ ಖಂ ೧೧೨೮ಕ್ಕೆ ಗಡೀಭತ್ತ ಖಂ ೫೨೭೧ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೫೯ ; 1573).

[ಗಡಿ$_4$? + ಭತ್ತ (< ಬತ್ತ$_1$)]

ಗಡಿಮನ್ನೆಯ (ನಾ). = ಗಡಿಕಾರ : ನಮ್ಮ 'ಗಡಿಮನ್ನೆಯ'ರನ್ನು ಕರೆದು, ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡಿ ಲಗ್ಗೆಯೇರಿದ ರಿಪುಬಲವನ್ನು ಯಮಸದನಕ್ಕಟ್ಟಿಸು (ಕರ್ಣಾಜ. ೫೦). [ಗಡಿ$_1$ + ಮನ್ನೆಯ]

ಗಡಿಮೀರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡಿದಾಟು. ೨. ಮಿತಿಮೀರು ; ಅಳತೆಮೀರು: ಅಕ್ಕ ಬಂದರೆ ಆಗುವ ಖರ್ಚು ಗಡಿಮೀರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೨).

[ಗಡಿ$_1$ + ಮೀರು (< ಮೀಱು)]

ಗಡಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಲ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಾಳ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಡಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು; ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೇಳು(?): ತಳರ್ದನೆತ್ತ ಮೊಗಸಿದನಾವಂ ಗಡಿಯಿಟ್ಟನಣ್ಣನೆಂದುಂ ಪುಡಿಕೆಯ ಮೊಲದಂತೆ ತುಬ್ಬುತಿರ್ಪರ್ ಪಗೆವರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೫-೨೨).

[ಗಡಿ$_1$ + ಇಡು$_1$]

ಗಡಿಯೊತ್ತು (ನಾ). ಗಡುವಿನ ಕಾಲ ; ಅವಧಿಯ ಸಮೀಪ : ನುಡಿದು ಹುಸಿದನೆ ಬಪ್ಪೆನೆಂದು ತಪ್ಪಿದನೆ . . . ಗಡಿಯೊತ್ತಿನೊಳು ಬಂದ ಭಾಪುರೆ ಸಿದ್ಧಪತಿಯೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೫೩).

[ಗಡಿ$_4$ + ಪೊತ್ತು$_2$ (< ಪೊಱ್ತು)]

ಗಡಿರೇಖೆ (ನಾ). ಗಡಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಎಳೆದಿರುವ ರೇಖೆ ; ಸೀಮಾರೇಖೆ : ಹಸಿರು, ನೀಲಿ, ಹಳದಿ, ಕಂದುಬಣ್ಣಗಳ ಭೂಪಟದ ಗಡಿರೇಖೆ (ಮೂರುದಾ. ೮೩). [ಗಡಿ$_1$ + ರೇಖೆ]

ಗಡಿವಾಡ (ನಾ). ೧. ಗಡಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಊರು,—ಗ್ರಾಮ; ಸರಹದ್ದಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಗಡಿವಾಡದ ಸುಂಕವ ಕದ್ದು ಹೋಗಱಿಯದೆ ಬಂಕೇಶ್ವರಲಿಂಗವನಱಿಯಿರಣ್ಣಾ (ಸುಂಕಬಂ. ೧೫) ; ವಸುಧೇಶ ಕೇಳೆಮ್ಮ ಗಡಿವಾಡಗಳನು ಮಾಮಸಕದಿಂ ಪರಭೂಪರಱಿಯುತಿರ್ದಪರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಂ ಕೇಳ್ದನಾಗ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೬) ; ಗಡಿವಾಡದ ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಇವರಿಗೆ ಸುಪರಿಚಿತರು (ಬೆಳುಮ. ೨೬). [ಗಡಿ$_1$ + ಬಾಡ$_1$]

ಗಡಿವಿವಾದ (ನಾ). ಗಡಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, —ಚರ್ಚೆ : ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಗಡಿವಿವಾದಗಳು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗಡಿ$_1$ + ವಿವಾದ]

ಗಡಿಸರಕು (ನಾ). ಗಡಿಯಾಚೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸರಕು : ಬಹುಧಾನ್ಯವನು ಮಾರುವರು ಯೆಲೆಯಡಿಕೆಯ ಗಂಧವಿಡಿ ಫಲಸರಕು ಗಡಿಸರಕಿನಾ ವಿನುತಕೋಟಾಕೋಟಿಯಂಗಡಿಯ ಬಾಜಾರ (ನವಮೋ. ೨೯-೫೬).

[ಗಡಿ$_1$ + ಸರಕು$_3$]

ಗಡಿಸು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡಿಸುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕಣ್ಣಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲೆ : ಇಡುವ ಗುಂಡಱಿಗಲ್ಲು ಗಾಣದ ಗಡಿಸುವಲೆ ಗಂಗಸದ ಸಿಲುಕಿನ ದಡಿವಲೆಯ ಸಿಡಿವಲೆಯ . . . ಕಡುಹುಕಾಱರಿ ನೆಸೆದುದಗ್ಗದ ದುರ್ಗ (ತೂರರಾ. ೬-೭-೧೦).

[ಗಡಿಸು (< ಗಡುಸು) + ಬಲೆ$_1$]

ಗಡೀಪಾರು 'ಗಡಿಪಾರು' ನೋ.

ಗಡೀಭತ್ತ 'ಗಡಿಭತ್ತ' ನೋ.

ಗಡು$_1$ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡು$_2$ (ನಾ). ಹೊಳೆಯನ್ನು ದಾಟುವ ಸ್ಥಳ ; ಹಾಯ್ಗಡ : ಬಿಡದೆ ತೊರೆಯನ ಕೂಗಿಕೊಂಡನು ; ತಡೆಯದೀಗಲೆ ಗಡುವ ಹಾಯಿಸು (ಇಂಗೀತ. ೬೬-೩). [< ಕಡಹು$_2$]

ಗಡು$_3$ (ನಾ). ೧. ಗಳಗಂಡ ; ಗಂಡಮಾಲೆಯ ರೋಗ : "ಕುರು ಗಡುವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨). ೨. ಹಿಣಿಲು ; ಡುಬ್ಬ. ೩. ಮಣ್ಣುಹುಳು ; ಎರೆಹುಳು. [ಸಂ.]

ಗಡುಗಂಚಿ 'ಗಡಗಂಚಿ' ನೋ.

ಗಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡುಚು 'ಗಡುಸು' ನೋ.

ಗಡುಚುನೀರು 'ಗಡುಸುನೀರು' ನೋ.

ಗಡುತರ (ಗು). ದಪ್ಪವಾದ ; ಸ್ಥೂಲವಾದ ; ಗಾತ್ರವುಳ್ಳ : ಅಜ್ಜನ ಪಟ್ಟೆ (ಖರ್ವತ) ಗಡುತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು (ಕಭಾಗೆ. ೩೫) ; ಯಲ್ಲನ ಗಡುತರವಾದ ದೇಹ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೬).

[< ಗಡಸು + ತರ$_6$ (< ತರಹ)]

ಗಡುಬ 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುಬು 'ಗಡುವು' ನೋ.

ಗಡುರ (ನಾ). ಕೂನು ಬೆನ್ನಿನವನು ; ಕುಬ್ಜ ; ಕೂನ. [ಸಂ.]

ಗಡುಲ, ಗಡುಳ (ನಾ). = ಗಡುರ : (ಕಿ). **ಗಡುಳ** : "ಗಡುಳಃ, ಕುಬ್ಜಃ —ಈ ಎರಡು ಗುಜ್ಜಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೮೦-೪೫೭). [ಸಂ.]

ಗಡುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ವಾಯಿದೆಯನ್ನು ಹೇಳು ; ಅವಧಿ ಕಲ್ಪಿಸು : ಕೋಟಿಯು ಗಡುವಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಬಲ್ಲಾಳನ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯೇ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿತು (ಕೋಟಿಚೆ. ೧೭). [ಗಡುವು + ಇಡು$_1$]

ಗಡುವು, ಗಡಬ, ಗಡಬು, ಗಡವು, ಗಡು$_1$, ಗಡುಬ, ಗಡುಬು (ನಾ). ವಾಯಿದೆ ; ಅವಧಿ : ಆಸೆಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಗಡುವು ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಗಡುವು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಒಂದು ವಿಘ್ನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು (ಕೃವಾಅ. ೨೭೧) ; ನಿನಗೊಂದು ವರುಷದ ಗಡುವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟೆ (ಬತ್ತೀಪು. ೪೫). **ಗಡಬ** : ಯಾಕೆ ಬಾಯಿತಪ್ಪಿ ಮೂರು ದಿವಸದ ಗಡಬವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನೋ (ಮುಸುಗ. ೨೬). **ಗಡಬು** : ಭೀಷ್ಮನ ಕೊಂದ ಪಾರ್ಥನ ತಲೆಯ ರಣದೊಳಗೇ ಕೆಡಹಲಾತನ ಸುತನು ಮತ್ಸರವಿಡಿದು ಬಹದಾರನೆಯ ತಿಂಗಳ ಗಡಬಿನೊಳಗೆನುತಾಗ ಶಾಪವನಿತ್ತು ತೆರಳಿದಳೂ (ನೀಲಧ್ವ. ೪೮). **ಗಡವು** : ಎಷ್ಟು ದಿನದ ಗಡವು (ದೇವೀಚೌ. ೭). **ಗಡು$_1$** : ಗಡುವನಿತ್ತೆನು ತಿಂಗಳು (ಜಿನಭಾ. ೨೯-೩೪). **ಗಡುಬ** : ಇದು ಬೆಡಗಿನ ಮಾತೆನ್ನಬೇಡಿ ನಿಮ್ಮ ಗಡುಬದ ದಿನ ಬಂತು ನೋಡಿ (ಎಬಕಾ. ೧೩೭-೧೪) ; ಗಡುಬವೋ ಹದಿನಾಲ್ಕುವರುಷವು (ರಾಮಾಸಂ. ೨-೪-೧೧) ; ಈ ಹಣ ನಾಲ್ಕು ಐದು ಗಡುಬದಲ್ಲಿ ಸಂದಾಯತಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೭). **ಗಡುಬು** : ಹಳೆವೂರ ಗಡುಬಿನಿಂ ನಾಲಕೂರೊಳು (ಕಇ. I, ೩೦-೩೨ ; 1222).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಗಡು, ಗೆಡು ; ತುಳು. ಗಡು ; ತೆಲು. ಗಡುವು]

ಗಡುಸು, ಗಡಚು, ಗಡಸು, ಗಡಿಸು, ಗಡುಚು (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು ; ಬಿರುಸು ; ಕಾಠಿನ್ಯ ; ಒರಟು : ಗಡುಸು ಪದಾರ್ಥದಿಂದಾದ ಆಸರೆಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೧೯). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದುದು ; ಗಹನವಾದುದು : ವಿಜ್ಞಾನದ ಗಡುಸಿನ ವಿಚಾರಗಳು ಬಹುಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಕ. ೨೮). **ಗಡಚು** : ೨. ಹೆಚ್ಚು ಗಡಚು ಇರುವುದರಿಂದ ನೀವು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧) ;

ಅದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹುಗಡಚು (ಮ ತ ಂ ಓ. ೧೨). **ಗಡಸು** : ೧. ಗಡಸಿನ ಸರಕು ಹೊರತಾಗಿ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೨೮, ೫೮-೧೦ ; 1674) ; ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯ ಗಡಸು ತಗ್ಗಿತು (ಚೀನಬಾ. ೨೦) ; ಗಡಸು ನುಡಿಗಳ ಸಹಿಸಿ ಎನಿತೊ ನೊಂದಿಹರು (ಕುಮಾಕೃ. ೩೩) ; ಅವನ ಮೈಕಟ್ಟು ಪೋಲೀಸನಾಗಲು ಬಹಳ ತಕ್ಕುದಾದ ಗಡಸಿನದಲ್ಲ (ಕನಕೆ. ೧೨೧). **ಗಡಿಸು** : ೧. ಅಡಕೆ ಮೆಣಸು ಝುಲ್ಲಿ . . . ಮುಂತ್ತಾದ ಗಡಿಸಿನ ಸರಕು ಹೊ ರ ತಾ ಗಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೬೮-೨೨ ; 1673). **ಗಡುಚು** : ೧. ಗಡುಚಿಲ್ಲದೆ ಮೆಲುಪಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಹಬ್ಬಲಿ (ಕನ್ನನು. I, ೩).

ಗಡುಸಾಗು, ಗಡಚಾಗು, ಗಡುಚಾಗು = ೧. ಬಿ ರು ಸಾ ಗು ; ಒರಟಾಗು : ತಂಡಮಾಕರ್ಷಗೊಳಿ ಆಗೀಗ ಗಡುಸಾಗಿ ಗಂಡುದೆನಲಾ ವಾದಿಯಿಂದ (ಜಿನಮು. ೧೦-೫) ; ಅವನ ಕೊನೆಯ ಮಾತು ಗಡು ಸಾಗಿತ್ತು (ಮರಳಿ. ೮೧) ; ರಂಗಣ್ಣ ಗಡುಸಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೧). ೨. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗು ; ಕಠಿನವಾಗು : ಅನಿಲನಿಗೆ ಇದೊಂದು ಹೊಸ ಸಮಸ್ಯೆ ಗಡಚಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ . . . ಎಂದೆನಿಸಲಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೫೮) ; ವಾಕ್ಯ ಗಳು ಗಡಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩೫) ; ಈ ವಿಷಯ ಅಷ್ಟು ಗಡುಚಾಗಿ ತೋರಲಿಲ್ಲ (ನೂರಜ. ೫೯).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಗಡುಸು]

ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿ, ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗಿತ್ತಿ ; ದಿಟ್ಟೆ : ಬ ಲ್ಗ ಡು [ಪಾಠಾಂ. ಡ] ಸು ಗಾ ರ್ತಿ ಯೈ ಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೨೦). ೨. ಜಂಬಗಾತಿ : "ಬಲ್ ಸೊಕ್ಕಿದವಳಿಗೆ ಗಡುಸುಗಾರ್ತಿಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೨). **ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ** : ೧. ಕೃಷ್ಣ ರಾ ಯ ನ ತಂಗಿ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಕೆಣಕಿದೆ (ಕುರುಕಾ. ೧೩).

[ಗಡುಸುಗಾಱ + -ತಿ$_1$ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಗಡುಸುಗಾಱ, ಗಡಸುಗಾಱ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಗ : ಶತ್ರುಘ್ನಂ ಬಲ್ಗಡುಸು ಗಾಱಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೨-೮). **ಗಡಸುಗಾಱ** : 'ಗಡಸುಗಾಱತನ' ಪರಾ. [ಗಡುಸು + ~ಗಾಱ (< -ಕಾಱ)]

ಗಡುಸುತನ, ಗಡಚುತನ, ಗಡಸುತನ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿತನ : ಒಂದು ರೇಖೆ ಮೃದುತ್ವ ಅಥವಾ ಗಡುಸುತನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮಾನವ ಮನೋಕಾಮನೆಗಳ ಸಮಗ್ರಸಾರವನ್ನೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಬಲ್ಲದು (ಭಾರದ. ೫೩೦). **ಗಡಚುತನ** : ೨. ದರ್ಪ ; ಸೊಕ್ಕು : ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗಡಚು ತನವಿತ್ತು (ಹಾ ಡು ಹು. ೭೬). **ಗಡಸುತನ** : ೨. ಗಡಸುತನವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಠೀವಿಯಿಂದಲೇ ಆ ಚಪ್ಪರದೊಳಗೆ ನಡೆದುಬಂದ (ಕಣ್ಮಣಿ. ೪೦) ; ಅಮ್ಮನ ಎದುರು ಅದೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತ್ತೋ ಆ ಗಡಸುತನ (ಪದ್ಮಸ. ೯೫) ; ತುಸು ಗಡಸುತನದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು (ಬಾಬಲ. ೪೫).

[ಗಡುಸು + -ತನ]

ಗಡುಸುನೀರು, ಗಡುಚುನೀರು (ನಾ). ಉಪ್ಪು ಸೇರಿರುವ ನೀರು : ಗಡುಸುನೀರಿಗೆ ಚೌಳು ವಾಷಿಂಗ್‌ಸೋಡವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಹಾಕಿ, ಮೆದುವು ಮಾಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೮೬). **ಗಡಚುನೀರು** : "ಬಿರುಸಾದ ನೀರು ; ಸೌಳುನೀರು" : (Hard water. ಇಂಕನಿ).

[ಗಡುಸು + ನೀರು$_1$ (< ನೀರ್$_1$)]

ಗಡುಳ 'ಗಡುಲ' ನೋ.

ಗಡೆ$_1$ 'ಗಟೆ' ನೋ.

ಗಡೆ$_2$ (ನಾ). (ಬಾವಿಯ) ರಾಟೆ ; ಗಾಲಿ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಒಂದು ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚಿನ ಧರ್ಮಶಾಲೆ, ಅದರೆದುರು ಒಂದು ಗಡೆ ಹಚ್ಚಿದ ಬಾವಿ (ಸಮಜೀ. ೩). 'ಗಡಗಡೆ' ಪರಾ. [?]

ಗಡೆಕಾರ 'ಗಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಡೆಬಡಿಗ (ನಾ). ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು : ತಡೆಯದಿರಿ ಭಟರೇಳಿ ವಾದ್ಯದ ಗಡೆಬಡಿಗರೀ ಸಕಲಜನ ನೀವ್ ಕಡುಬಳಲಿದಿರಿ ಹೋಗಿ ಪಾಳೆಯಕೆ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೮-೪೪). [< ಗಡಬಡ + -ಇಗ]

ಗಡ್ಡ$_1$, ಗದ್ದ (ನಾ). ೧. ಗಲ್ಲ ; ದವಡೆ : "ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಣ ಭಾಗವೇ ಡುಬುಕಮೆನಿಸುಗು, ಗಡ್ಡ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೨) ; "ಅಧಸ್ತಾತ್ ತುಟಿಯ ಕೆಳಗಡೆ ಗಲ್ಲದ ಹೆಸರು, ಗಡ್ಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೯). ೨. ಗದ್ದದ ಮೇಲಿನ ಕೂದಲು ; ದಾಡಿ : ಗಡ್ಡಮುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಡ] ಕಕ್ಷಾ ಕುಕ್ಷಿಪ್ರದೇಶಂಗಳ ರೋಮಂಗಳುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೯೮-೯) ; ಪುರುಷಂಗೆ ಗಡ್ಡಮೀಸೆಯೊಪ್ಪುಗುಮಲ್ಲದೆ ಪೆರ್ಮೊಲೆಗಳೊಪ್ಪವು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯು. ೬-೨೨೫) ; ಮೊಲೆ ಮುಡಿ ಬಂದರೆ ಹೆಣ್ಣೆಂಬರು ಗಡ್ಡಮೀಸೆ ಬಂದರೆ ಗಂಡೆಂಬರು (ದೇದಾವ. ೬೫-೧೩೩) ; ಇತ್ತ ನೋಡೌ ತಾಯೆ ಹಾರುವರತ್ತ ಗಡ್ಡದುಪಾಧ್ಯರನು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೫-೨೦) ; ಹರಕುಗಡ್ಡದ ಗಿಡ್ಡತನದ ಕುರೂಪಿಯಾದನು ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ (ನಳಚ. ೬-೧೪) ; ನೆಱೆ ಗಡ್ಡ ಮಂಡೆ ಮೇಲ್ಮೀಸೆ ಸೀಕರಿಯಾಗಿಯುರುಳಿಬಿದ್ದರು (ಕಂನವಿ. ೧೪-೭೫) ; ಗಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿದಾಗ, ಹಪ್ಪಳ ಸುಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ (ಗಾದೆ). **ಗದ್ದ** : ೧. ಅವನೆದ್ದು ಹರಿತಂದಿನತನೂಜನ ಗದ್ದವನು ಹಿಡಿದಿಱುಕಿ ಕೋಪ ದೊಳೆಱಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಱಿದ (ತೊರರಾ. ೬-೩೮-೧೫) ; ಗದ್ದವೆಂಬುದು ಸವಿಮುದ್ದಿನ ಗಂಟು ಮುದ್ದಿನ ಮುಖ ಮೋಕ್ಷದ ಜನ ನಂಟು (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೫-೨) ; ಗದ್ದದಲಿ ಕರವಿಟ್ಟು (ರಾಮಾಸಂ. ೫-೪-೨೯).

ಗಡ್ಡದಯ್ಯ = ೧. ಜೋಗಿ ; ವಿರಕ್ತ ; ಗಡ್ಡಬಿಟ್ಟವನು : ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ೨. "ಸೀಸಕಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸುವ ಕೆಳಮುಖ ರಕ್ಷೆ ; ಗಡ್ಡದಯ್ಯ" (Beaver. ಇಂಕನಿ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಗಡ್ಡ, ಗೆಡ್ಡ ; ತ.ಳು. ಗಡ್ಡ ; ಕೊಡು ಗೆಡ್ಡ ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ, ಗದ್ದುವ ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕೆ. ಗಡ್ಡ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡ್ಡೊ ; ಗೊಂಡಿ. ಗಡ್ಡೊ, ಗಡ್ಡೊಕಾ. / ಪ್ರಾ. ಖಡ್ಡ]

ಗಡ್ಡ$_2$ (ನಾ). ತಂಬೂರಿ ಮತ್ತು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಯು ಹಾದು ಹೋಗುವ ಎತ್ತರದ ಭಾಗ ; ಜಗಲಿ : ದಂಡಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಾಯಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜಗುಲಿ ಅಥವಾ ಗಡ್ಡ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀಚಂ ೧೧೧). [< ಗಡ್ಡೆ]

ಗಡ್ಡಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಗಡ್ಡದಯ್ಯ ; ಜೋಗಿ : ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಕೈಯಾಂತು ಬಳಲುವ ಗಡ್ಡಯ್ಯಗಳ ನೋಡಿ ಬೆಜಗಾದೆನಯ್ಯ (ವೋಳಿಮಾ. ೫೨-೨೧೭). ೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ತುಮ್ಬೆವಾಡಿಯ ಗಡ್ಡಯ್ಯನ ಮಗಂ ಪೊನ್ನಿಗಂ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೨೭-೨೦ ; ೯೫೦). [ಗಡ್ಡ$_1$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗಡ್ಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಹತ್ತು ದಸ್ತುಗಳ ಕಾಗದದ ಕಟ್ಟು ; ಅರ್ಧ ರೀಮು : ಒಂದು ಕುಡಿಕೆ ಮಸಿ ; ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ ಕಾಗದ (ಹಾಸುಹೊ. ೫೩) ; ೨೦ ದಸ್ತಾ ಅಂದರೆ ಒಂದು ಗಡ್ಡಿ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೧೩೯).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಡ್ಡೀ]

ಗಡ್ಡಿಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡುಕೆ (ನಾ). = ಗಡಿಗೆ ೧ : ಪ್ರಸಂನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ್ಗ್ಗೆ . . . ಸಹಸ್ರಗಡ್ಡುಕಾಪುರಸ್ಸರಂ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೭೬-೧೨-೪೬ ; 1170). [ಸಂ. ಗಡ್ಡುಕ]

ಗಡ್ಡುಗೆ 'ಗಡಿಗೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡೆ, ಗೆಂಡೆ$_1$, ಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಉಂಡೆ ; ಗಂಟು : ಪರಿಪರಿ ಗಡ್ಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಶಿರದೊಳು ರಚಿಸಿತಾ ಉಪ್ಪುಗಳ್ ಬಾಯೊಳ್ (ಬಿಜ್ಜರಾ. ೬-೧೯) ;

ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗೋಪೀಚಂದನದ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಭಕ್ತಿಸಾ. ೬೨); ಬಂಜೆನ ಗಡ್ಡೆ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟದೆ (ಅಪೇಕ್ಷ. ೨-೫). ' ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ ' ಪರಾ. ೨. ಗೆಣಸು ಮುಂತಾದುವುಗಳಂತೆ ದುಂಡಾಗಿರುವ ಬೇರು; ಕಂದ : ಬೇರು ಗಡ್ಡೆಗೆಣಸು ಮೊದಲಾದವಲ್ಲಿ ಗಂಧವನೆಲವುದು (ಅವಧೂ. ೫-೧೨); ಗಡ್ಡೆ ಬೇರು ಗೆಣಸ ಮೆದ್ದಂತೆ (ಪ್ರಸಂದಿ. ೧-೧೧-೨) ; ನೆಲದೊಳಗಿನ ಗಡ್ಡೆಗಳನ್ನೂ ಬೇರುಗಳನ್ನೂ ಅಗಿದು ತಿನ್ನುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೧೨). ೩. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯವಿರುವ ಸಣ್ಣ ಭೂಭಾಗ; ದ್ವೀಪ; ನಡುಗಡ್ಡೆ : ಗಡ್ಡೆ ಇರ್ದುದು ಕಿರಿದು, ಸಲಿಸಿನ ಮುಂದುಗಡೆ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬-೧೬). ' ನಡುಗಡ್ಡೆ ' ಪರಾ. ೪. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಗ ದಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಗಂಟು, —ಗ್ರಂಥಿ : ಜ್ವರದ ಗಡ್ಡೆ (ಕ್ರಥಕ್ಷ); ಕ್ಲೇಗಿನ ಗಡ್ಡೆ (೧೮೨). ೫. ಮೂಲ; ಬುಡ; ಬುಡಕಟ್ಟು: ಅವರು ಈ ಗಡ್ಡೆಗೆ ಸೇರಿದವರು (೧೮೨). ೬. ದಿಣ್ಣೆ ; ದಿಬ್ಬ : ಕೆಜ್ಜೆಯ ಕೋಡೀ ನೀರು ಹಾಯುವಾ ಗಡ್ಡೆ ತೆಂಳಿಸೀಮು ಮೇರಿಯಾಗಿ (ಎಳ.XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬-೨೫ ; 1471). ೭. ರಥದ ಅಥವಾ ಬಂಡಿಯ ವೇದಿಕೆ ; " ರಥದಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹ ಕೂಡಿಸುವ ಪೀಠ " (ಅಸಂಜಾ) : ಗಡ್ಡೆಯ ಮೇಗ್ಗಿಂದ ಎದ್ದಾರೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಸೀರ್ಯಾದ ಮಗ್ಗ ತಂದಿನ್ನಿ (ಹಕ್ಕಲು. ೬೫). ೮. ಕೆವಿಯ ಬುಡ : ಜೂಲಿಲೆ – ಅನೆಯ ಕಿವೀಗಡ್ಡೆ (ಗಂಗಾಮಾ. ೧೬೬). **ಗೆಂಡೆ** : ೨. ಸಸಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಹಣ ಗೆಂಡೆಗೆ ಹೊಂದು ಹೊಂಸಿನ ವೋಸಾದಿಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೭೧–೨೯ ; 1482) ; ತೋಟವಲೆ ತೆಂಗಿನ ಸಸಿಯ ನಟಬಲೆ ಗೆಂಡೆಗೆ ಹೊಂದು ಹೊಂಸಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯಲಿ (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೩೨೫-೧೯ ; 1528) ; ಅಡವಿಯ ಗೆಂಡೆ ದಿಂಡುಗಳ ತಿಂದಾ ಬೇಡ (ಪಂಪಿಸಂ. ೨-೧೯) ; ಹಾಡೆಯ ಗೆಂಡೆ ತ್ರಿಕಟುಕ ಜೀರಿಗೆ (ಶಾಳ್ವಸಾಂ. ೧೦). **ಗೆಡ್ಡೆ** : ೯. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ : ಗೆಡ್ಡೆ ಗಡ ಫನಪಲಿಕಸುರರಿಗೆ ಬಿಡ್ಡ ಗಡ ಸುರಲೋಕ ಪಾಲರು (ಏಳಾಗ. ೧೦-೫೧-೪೫). ೧೦. ಗಡ್ಡೆಯಂಚಿಗಳು ಅ ಗಡ್ಡೆಯಂತಾಗು ; ಗಂಟುಗಂಟಾಗು ; ಮುರುಟು : ಪೋದೊಲಮ್ಮೆ ಮತ್ತೆ ಪೊಸಕಾದುವು ಫನಲಸವಾಗಿ ಗಡ್ಡೆಯಂಚೋದ ಮನಂ ಕೊನರ್ತುವು (ಆಂಧ್ರಪು. ೬-೬೬).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಕಂಡ, ಗಡ್ಡೆ ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ. / ಸಂ. ಕಂಡ]

ಗೆಡ್ಡೆಕಟ್ಟುಸು (ಕ್ರಿ.). ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸು ; ಫನರೂಪಗೊಳಿಸು : ನರ ನೆತ್ತರನು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟಿಸಿ ತಟ್ಟಿ ಮಲಗಿಸುವ ತಂಪು (ಜಂಗಮ. ೬).

[ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು (<ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟು) + – ಇಸು]

ಗೆಡ್ಡೆಕಟ್ಟು ' ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು ' ನೋ.

ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು, ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು, ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ.). ೧. ಗಂಟುಗಂಟಾಗು : ಮಂಡಕೊಂಬೆ ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿದೆ (೧೮೩). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ಫನವಾಗು : (೪). **ಗೆಡ್ಡೆಕಟ್ಟು** : ೨. "ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು" (ಆಸಕೋ.೧೫೩). **ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟು** : ೨. ಎಳವಯಿಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರೇಯಂ ಮೊಳೆಯುಮಮೊಗೆಪಪ್ಪ ರುಜೆಯು ಮೊಳೆಯುಮಮೊಗೆಗಾಗಳೆ ಳೆಳೆಗೆ ಗೆಡ್ಡೆಗಟ್ಟದೆ ಬಜ್ಜಿಕ್ಕೆ ಕಳೆಯಲ್ಕೆ ಬಾರದು (ಸುಳಮಾ. ೧೧-೩೫).

ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟುಕಳ್ಳು = ಗಟ್ಟಿಯಾಗು ; ಫನರೂಪವಾಗು : ರಕ್ತವು ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟುಕಳ್ಳದೆ ಪಟ್ಟು ಬಿದ್ದ ಭಾಗದಿಂದ ಹೆಜ್ಜಾಗಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಚಿಪ. ೨೦). [ಗಡ್ಡೆ + ಕಟ್ಟು.]

ಗೆಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಕಾಡು ಗುಂಡು ಹುಲ್ಲು, ಗಡ್ಡೆಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ವೃಟಿಸಾ. ೩೭–೭೫೪).

[ಗಡ್ಡೆ + ಗುಂಡು ? + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್ಲ್)]

ಗೆಡ್ಡೆಜ್ವರ (ನಾ). ಗುಲ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವ ಜ್ವರ ; ಚಳಿಜ್ವರ : ಈ ಮಲೆಯ ನೀರು ಗಡ್ಡೆಜ್ವರದ ಬೀಜ (ಕಂಬಹು. ೫೬).

[ಗಡ್ಡೆ + ಜ್ವರ]

ಗೆಡ್ಡೆನೆಲ (ನಾ). ನಡುಗಡ್ಡೆ ; ದ್ವೀಪ : ಕಡಲ ನಡುವಿನ ಗಡ್ಡೆನೆಲ (ವೀಳಪ್ರ. ೧೩೭). [ಗಡ್ಡೆ + ನೆಲ.]

ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್, ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೊಸರು ; ಕೆನೆಮೊಸರು; ಗರಣಿಮೊಸರು: ಬಗಿದಗುಟ್ಟಿಹೊಂದದಂತೆ ತೆಗೆದಾಜಿಸಿ ದೋಗದೊಳ್ ಪೊದಜ್ಜು ಳಮ್ಮಗೆ ಕೆನೆಗೂಡ ಗ [ಕಾಶಾಂ. ಗೆ]ಡ್ಡೆ ಮೊಸರಂ ಸುರಿದು (ಲೀಲಾಪ್ರ. ೫–೭೦ ; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧–೨೫ ನೋ). [ಗಡ್ಡೆ + ಮೊಸರ್]

ಗೆಡ್ಡೆಮೊಸರ್ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಗಡ್ಡೆ + ಮೊಸರ್]

ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ (ನಾ). ಹಾಗಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾತಿ : "ಕಾರವೆಲ್ಲ : . . . ಹಾಗಲ, ಕಾಡುಹಾಗಲ, ಗಡ್ಡೆಹಾಗಲ, ಬಂಡೆಹಾಗಲ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೧೨೯). [ಗಡ್ಡೆ + ಹಾಗಲ (<ಪಾಗರ್)]

ಗಡ್ಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (೪).

[ಗಡ್ಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಡ್ಡಬಡ್ಡ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ : ಯಾವಾಗಲೂ ಗಡ್ಡಬಡ್ಡ ಎಂದು ಗಲಾಟೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು (ಹುಬ್ಬಕ. ೬).

ಗಢಾವನೆ 'ಗಡಾವಣೆ' ನೋ.

ಗಣ (ನಾ). ೧. ಸಮೂಹ ; ಗುಂಪು ; ಮೊತ್ತ ; ಹಿಂಡು : " ಸಕರ, ಪಕಾಯಂ . . . ಗಣ, ಓಘಃ . . . ಸ್ತೋಮಃ —ಈ ೩೯ ಸಮೂಹಶಂ"(ಹಲಾಯು.೧೧೪-೧); [ಅ]ನೆಯ ಳೇಕಿಯ ಪುಣಾನುವ್ರ್ಯರುಂ, ಗಣಮುಮಿಜ್ಜು ಶ್ರೀಮಲುಳೇಕ್ಕಪರಿದೇವರಿಗೆ ದಾನ ಂ ಗೊ ಟ್ಟ ರು (ಶಾ. II, ೧೦-೨೨ ; 1080) ; ಕೇವಳಳಿಕ್ಕಸಾಸವರೆಕ್ಕಾಸಿರಂ ಗಣ ದೊಳ್ಕೊಡ್ಡಿಸಿದ್ದಿಡೆ . . . ಆ ಸಘಾವಳಯವೆಂಬೆಳ್ ಲಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಗಳ್ (ಆಸಂವಿ. ೧೪–೪೪ ; ಪೊಡೆದ ದುಗುಲಂ ರಣಾಕಾಟ ಗಣದಿಕಾಪಟಮಲ್ಲನ ಜೆಲ್ಲನ ಬೆಳ್ಳಟ್ಟಿಯಂ ಪಟಿಯಿಂ (ರಾಪಸಾ. ೧೪೯–೧೪). ೨. [ವೀಕ್ಷೆ] ಜಂಗಮ : ಜಲಜ ತಪ್ಪಿದ ಮತ್ಸ್ಯ ಬದುಳುವುದೇ ಸೋಚಿಗ ಗಣ ತಿಂಥಿಣಿಯೊಳಗಿರಿಸೆನ್ನನು ಲಿಂಗನೇ (ಬಸವ. ೬೬೭) ; ಹಿನರೆಳ್ಳಿ ಗಣಂ ಗಳಾದಲೆ ಏನು ರೋಗಿಕ್ಕರಲಿ (ಬಜ್ಜಪ್ರ. ೬೨–೫೬). ೩. ಶಿವನ ಪ್ರಮಥರ ಸಮೂಹ; ಶಿವಗಣ : ಶಿವನು ಉಮೆಯನ್ನು ಕೂಡಿ ಗಣಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾಗಿ ನರ್ತಿಸುವನಂತೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೧೧೬). ೪. ಇಪ್ಪತ್ತೈಗಳು ರಥಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತೈಗಳು ಆನೆಗಳು, ಎಂಬತ್ತೊಂದು ಕುದುರೆಗಳು, ನೂರುಮೂವತ್ತೈದು ಕಾಲಾಳುಗಳಿರುವ ದಂಡು, —ಸೈನ್ಯ : ಆನೆ ೨೭, ರಥ ೨೭, ಕುದಿರೆ ೮೦, ಕಾಲಾಳು ೧೪೫ ಇದು ಗಣವೆಂಬ ಬಲ (ನೃಕಾ. ಅನುಬಂ. ೧–೯). ೫. ಗ್ರಹ ; ಭೂತ ; ಕ್ಷುದ್ರ ದೇವತೆ : ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಗಣ ಬಕ್ಕಿತ್ತು. ಗಣ ಳೇಕೊಡೆ ಅಂತ ಹಕ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲೆ ಪಾಸಂತರ ಜನ ಬತ್ತಾ ಇತ್ತು (ಪಂಚಮಂ. ೪) ; ನಾರಾಯಣ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಗಣ ಬಂದನಂತಿತ್ತೆ (ಕ್ರಕ್ಷೆ. ೨೫). ೬. ವರ್ಗ ; ಶಾಖೆ : ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಘಗಳಿಗೆ ಗಣ, ಗಚ್ಚ (ಬಲಿ) ಅನ್ವಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಶೈಸಾ. ೬೧) ; ದಿಗಂಬರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅವೇಳ ಸಂಘ, ಗಣ . . . ಇದ್ದುವು (ಕರಾಜ. ೭೩). ೭. [ಛಂದ] : "ಗಣವೆಂದರೆ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು" (ಕೃಚಿ. ೬೯) ; ಧರಣಿ ಜಲಾಗ್ನಿ ಮರುದ್ವ್ಯೋಮ ರವಿ ಶಶಾಂಕೇಂದ್ರನಿಲಯಮಿವು ಗಣದ ಪೆಸರ (ಛಂದೋಲಂ.೧-೨೯); ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು(ಕೃಚಿಂ.೧೧೪).

'ಅಂಶಗಣ', 'ಅಕ್ಷರಗಣ', 'ಮಾತ್ರಾಗಣ', 'ವರ್ಣಗಣ' ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; "ಅಜಿವಾನ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧). ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗಣಕೂಟವನ್ನು ಗಣಿಸುವಾಗ ಹೇಳಿರುವ ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು. [ಸಂ.]

ಗಣಂಕ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಭಾರದ್ವಾಜಾನಾಂ ಗಣಙ್ಕ ಬಾಳುಙ್ಕ ದೇಮಣಙ್ಕಶ್ಚ ಕಾಶ್ಯಪಾನಾಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೯; ೩೦-೨೫; 670). [? + ಅಂಕ$_2$]

ಗಣಕ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಲೆಕ್ಕಿಗ; ಕರಣಿಕ: ಅರುಂ ಕಾಣದೇ ಭಕ್ಷಿಪಾ ಗಣಕಂ ಹೆಗ್ಗಣಕಂ ಸಮಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೩); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಕ, ಲೇಖಕ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಪಾಲ ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೬). ೨. ಜೋಯಿಸ: ಶುಭಮುಹೂರ್ತಮೆನೆ ಗಣಕನಿಳಾಪ್ರಭುವೊಗೆದನುದಿತ ಕಾಯಪ್ರಭೆಯೊಗೆದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಗಣಕಯಂತ್ರ (ನಾ). "ಲೆಕ್ಕಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ": (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೦೦). [ಗಣಕ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣಕಿ$_1$ (ನಾ). ಜೋಯಿಸನ ಹೆಂಡತಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗಣಕೀ]

ಗಣಕಿ$_2$ 'ಗಣಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಗಣಕಿಕ (ನಾ). = ಗಣಕ: ಗಣಕಿಕರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವಭಟ್ಟರು (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪೪-೫೩; 1166).

['ಗಣಕಿಗ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಣಕೂಟ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಗಂಡುಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತದೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡುವ ದ್ವಾದಶಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಧೂವರರ ಗಣಕೂಟ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಣ + ಕೂಟ$_3$]

ಗಣಕೆ$_1$ 'ಗಣಿಕೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಕೆ$_2$ 'ಗಣಿಕೆ$_2$' ನೋ.

ಗಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಎರಡುಮೂರು ಸಾರಿ ಗಣಗ ವೆಂಬ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿ ತೆಗೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೯೯). [?]

ಗಣಗಂಟೆ (ನಾ). ಗಣಗಣ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಗಂಟೆ: ಗಣಂಗಳಿಗೆ ಗಣಗಂಟೆ ಬೇಕು ಗಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕು ಗಣಕೆ (ಅರಳು. ೨೯೨-೫). [ಗಣ$_0$ + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಣಗಣ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಣಗಣಿಸು' ಪರಾ.

ಗಣಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಣಗಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು; ಗಣಗಣ ಎನ್ನು: (ಕಿ). 'ಘಣಘಣಿಸು' ಪರಾ. [ಗಣಗಣ + -ಇಸು$_3$]

ಗಣಗಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ಕಣಿಗಲು: ಕೆಂಪಿನ ಗಣಗಳ ಹುವು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೯೦-೫೬; 1700). 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ಪರಾ. [?]

ಗಣಗಿಲು (ನಾ). ಬೀಜವರಿ: ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಗಂಡುಗದಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೨೪-೨೧; 1401); ಬಿತ್ತುವ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ನಾಘಂಡುಗದ (ಸೌಇಎ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೨೫೪-೧೪; 1434); ಯಿಂತೀ ಚತುಸೀಮೆಯೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೆದೆ ಗಣಗಿಲು ಬಯಲು ನಾಗಂಡೆಯಲು (ಸೌಇಇ. IX-ii, ೪೪೬-೧೩; 1436). [?]

ಗಣಗ್ರಹಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ದೀಕ್ಷಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತ್ತಮವತಾರವೃತ್ತಿ ಲಾಭಸ್ಥಾನಲಾಭಗಣಗ್ರಹಣ ಪೂಜಾ ರಾಧ್ಯ ಪುಣ್ಯ . . . ಎಂಬೆಂಟುಂಬೆರಸು (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೬ ವ); ಎಲ್ಲೆ ದೇವತೆಗಳಿರಾ ಇದುವರೆಗೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪೂಜಿಸಿದೆನು ಇನ್ನು ಜೈನವ್ರತೋಚಿತ ದೇವರುಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವೆನು ಇನ್ನು ನೀವುಗಳು ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಆ ವಿಗ್ರಹಗಳಂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಜಿನದಿಂಬಗಳಂ ಪೂಜಿಸುವುದೇ ಗಣಗ್ರಹಣವೆಂಬ ೪ನೇ ಕರ್ಮವು (ಪುರುಚ. ೨೧೬-೨೧೭). [ಗಣ + ಗ್ರಹಣ]

ಗಣಜಲ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಲಿ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಿಲು 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಜಿಲೆ$_1$, ಗಣಜಲ, ಗಣಜಲಿ, ಗಣಜಲೆ, ಗಣಜಿಲು, ಗಣಿಜಿಲೆ, ಗನಿಜೆಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನೌಷಧಿ: "ಗಣಜಿಲೆ ಪುನರ್ನವಿ ಶಿವಾಟಕೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೧); ಗಣಜಿಲೆಯ ಬೇರ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಯಷ್ಟಿವಃಧುಕವ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದಾದರೂ ಪಾನವ ಮಾಡಿಸಲು ಕಕ್ಕೆಯ ವಿಷ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೩೫); ಗಣಜಿಲೆಯಬೇರು, ದೇವದಾರು . . . ಗೋಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಶ್ಲೇಷ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವೈವಿ. ೧೯). **ಗಣಜಲ**: ಕೆಂಪು ಬಿಳಿ ಗಣಜಲ . . . ಕಫವಾತಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೧೩೯-೯೩). **ಗಣಜಲಿ**: ಕೆಂಪುಕೊಮ್ಮೆ, ಗಣಜಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೫-೧೫೩೯). **ಗಣಜಲೆ**: ಪುನರ್ನವದ (ಗಣಜಲೆಯ) ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಶುಂಠಿಯೊಡನೆ ಬೇಯಿಸಿ ಹುಳಿಪಲ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಭೀಮಸೂ. ೧೫-೪೦ ಟೀಕೆ). **ಗಣಜಿಲು**: "ಜಟಲ - ಗಣಜಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೫೯). **ಗಣಿಜಿಲೆ**: "ಪ್ರವರ್ಣವಾ, ಶೋಷಘ್ನಿ - ಈ ೨ ಗಣಿಜಿಲೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨); "ಅಂಡವಕ್ರ - ಗಣಿಜಿಲೆ" (ಅಕಾನಿ. ೧-೨೧). **ಗನಿಜೆಲೆ**: ಕೊಮ್ಮೆ, ಗನಿಜೆಲೆ, ಈಜಿಮುಳ್ಳು, ನಲ್ಲಗನ್ನೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೫-೨೭೧). [?]

ಗಣಜಿಲೆ$_2$ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಿಡುಬುರೋಗ; ಸೀತಾಳಿ; ನೀರು ಕೋಟಲೆ (ಕರಾ): ಮೈಲಿ ಗೊಬ್ಬರ ಗಣಜಿಲೆಗಳ ಉಪದ್ರವವು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೧೫). [?]

ಗಣಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ, —ಸಾರಂಗ: "ಗೋಕರ್ಣ [ಪಾಠಾಂ. ಗಂಧರ್ವ, ಶರಭ] - ಗಣಜೆ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [?]

ಗಣತಂತ್ರ (ನಾ). ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ; ಗಣರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತ; ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಭುತ್ವ: ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ರಾಜತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜತಂತ್ರದಿಂದ ಗಣತಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೬೯). [ಗಣ + ತಂತ್ರ]

ಗಣತಿ$_1$ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣತಿ$_2$, ಗಣಿತಿ$_1$, ಗಣಿತೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕ: ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಾನೆ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲಾದ ರಾವುತರನ್ನೂ ಲೀಲೆಯಿಂ ಗಣತಿಯ ನೋಡಿ ಸುಗಂಧಭೂಪಾಲನು ಮೆರೆದನು (ಸೌಗಂಪ. ೪-೧೮); ಖರ್ಚು ಗಣತಿಗೇ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಅಲೆಮ. ೧೮೭). 'ಗಣಿತ' ಪರಾ. ೨. ಜನಗಣತಿ; ಖಾನೇಷುಮಾರಿ: ಅಖಿಲಭಾರತ ಗಣತಿ (ಸೆನ್ಸಸ್) ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ (ಕಒಸಾ. ೧೫೨). **ಗಣಿತಿ$_1$**: ೨. ಒಂದನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಗಣಿತಿಗಾಗಿ ಬಂದ ನಮ್ಮ ಸೇನೆಯಂ ಕಂಡು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೧೯೧); ಆತನ ಪೌಜು ಗಣಿತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೭). **ಗಣಿತೆ**: ೨. ಕಡುಗಲಿ ಖಾನವಜೀರರು ನನ್ನಿಯ ಪಡೆಯನೆಲ್ಲವ ಬೇಜೆ ಬೇಜೆ ಬಿಡದೆ ಗಣಿತೆಯ ತೋಜುಸಿದೊ (ಕಂನವಿ. ೧೧-೮೦). [← ಮರಾ. ಗಣತೀ]

ಗಣತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಗಣದಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ' ನೋ.

ಗಣದೀಪಕ (ನಾ). ಗಣಶ್ರೇಷ್ಠ ; ಗಣಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು ; ಗುಂಪಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಮುನೀನ್ದ್ರರಧಭಂಗಾಖ್ಯ ಮುನೀನ್ದ್ರಗ್ಗಣದೀಪಕರೆಂಬಿವ ಮಾಳ್ಪಿನ್ದ್ರಿಗಳ್ (ಶಾಆ. ೬೨-೪-೯ ; 1008). [ಗಣ + ದೀಪಕ]

ಗಣದೇವತೆ (ನಾ). ಗಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ದೇವತೆ : ದಿವ್ಯ ಗಣದೇವತೆಗಳಂ ಕಾಬುವೇಱ್ದು (ಜೀವಂಧ. ೪೦-೭). [ಗಣ + ದೇವತೆ]

ಗಣದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಸ್ವತ್ತು. ೨. ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಂಪು : (೪). [ಗಣ + ದ್ರವ್ಯ]

ಗಣಧರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ, ದರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ತೀರ್ಥಂಕರನ ಶಿಷ್ಯರಗುಂಪಿನ ಮುಂದಾಳು, —ಮುಖ್ಯಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ಗಣಧರಗಣಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ವಿಳವಿಜಾಯಮಾಗಿ (ಆದಿಪು. ೬-೩೩೮); ತೊಂಬತ್ತು ಮೂವರ್ ಗಣಧರರುಂ (ಚಂ ಪ್ರಭು. ೧೫-೯೧ ವ); ಗಣಧರರೊಳ್ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಗು ಗುಣದಿಂದಾಮಱ್ಕಿಯೆಂ (ಯಶೋಧ. ೧-೪)'; ಶರಕೆಂಬೆ ಪರಮಪುರಾಣದ ಕಥೆಗಳವೆರಡನೆ ಗಣಧರರಿಸಿ ಪರಿ ಪೊಗೞ್ದನ ವಿಸ್ತರಿಪಿದ ಶ್ರೀ ವಿಜಯಪರಮೇಷ್ಠಿಸ್ವಾಮಿಗಳಡಿಗೆ (ಪಾಗಳು. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಗಣನ (ನಾ). ೩ ಗಣನೆ ೧ : 'ಗಣನಯಂತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣನಯಂತ್ರ (ನಾ). ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡುವ ಯಂತ್ರ ; ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೆ ಹಾ ಯಿ ಮಾ ಡು ವ ಯಂ ತ್ರ : ಇಂಥ ಗ ಣ ನ ಯಂ ತ್ರ (Arithmetical Machine) ವನ್ನು . . . ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ಗಣಿತ. ೧೨೧). [ಗಣನ + ಯಂತ್ರ]

ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಸಂಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ : Statisticsಗೆ ಗಣನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಈಚೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರು ತ್ತಾರೆ (ಗಣಿತ. viii ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ಗಣನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದುದು; ಅಸಂಖ್ಯವಾದುದು : "ಗಣನಾತಿಕ್ರಾಂತಮಂತದಕ್ಕುಮಸಂಖ್ಯಂ" (ಪಾರ್ಶ್ವನಾ. ೧೦೩-೬೪). [ಗಣನ + ಅತಿಕ್ರಾಂತ]

ಗಣನಾತೀತ (ಗು). ಗಣನೆಗೆ ಮಿಗಿಲಾದ ; ಎಣಿಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದ : ಗಣನಾತೀತಾಶ್ಚರ್ಯಮತಿ ಗಣನಿಂದಂ ತಣಿಯೆ ಜಾತವೇದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೭); ಕಾಮದೇವ ಕ್ಷಿತಿಪತಿ ಗಣನಾತೀತ ತೇಜಪ್ರತಾಪಂ (ಎಳ. VIII(s), ಸೊರಬ. ೨೭೬-೩೮ ; 1070); ಗಣನಾತೀತಮಮರ್ತ್ಯ ಕೋಟಿ ಬಲಜೊಳ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮದೇವಾಳಿ ಪಿಂತಣಮೆಯ್ದೆ ಬರೆ . . . ಗಮನಂ ಕೆಕ್ಕಸಂ ಬೆಱಗಾದುದೋ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೭೫). [ಗಣನ + ಅತೀತ]

ಗಣನಾಥ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪಿನ ಯಜಮಾನ : ವೃಷಭಸೇನ ಗಣನಾಥ ಪುರಸ್ಸರಂ ಪುರುತನಯರಾಕ್ಕುಮದೊಳ್ ಪರಮಸುಖಾಸ್ಪದಮನಪಬರುಂ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೬೫ ವ) ; ಗಣನಾರ್ಹರ್ಯಮುಮ್ಮರ್ಧರ್ಧ ಶತಕಂ (ಅಪರಂ. ೧೪-೪೪). ೨. [ವೀಶೈ] ಗಣಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗಣಪತಿ ; ಗಣೇಶ : ಗಣನಾಥನ ಐತ್ತಿರಡು ಶರ ಹಱುಮಿದಿಪ್ಪುವು (ಬಸವ. ೪೨೧). ೩. ಗಣಿಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶಿವ : ಗಣನಾಥನಂ ಸಾರ್ದು (ಬಸವ. ೪೪-೬೦); ಗಣನಾಥಂ ಸಂಪ್ರಧಾನಂ ನಿನಗಧಿಕಹಿತಂ (ವೃಷಪಿ. ೬-೪೦). [ಗಣ + ನಾಥ]

ಗಣನಾಯಕ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨ : ಜಗತ್ಪಿತಯನಾದ ದೇವನಂಘದ ಗಣನಾಯಕಂ ವರದನಕ್ಕೆ ವಂಗಮ್ಮನಗಂಧವಾರಣಂ (ಗಣಾಯು. ೧-೧೦); ಪ್ಪೋನುನಿಲಂ . . . ವಾರಿಯಂಬಿವೆಂಟೀಶಗಳ್ವಾ ಮತಸುವೆಸಿಳಿಕ್ಕು . . . ಸ್ಥಾನಿ ಗಣನಾಯಕರ್ ನಿಜಪುತ್ರರೆನಿಳಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೪-೧೩). ೩. [ಜೈನ] ಮುನಿ, ಆರ್ಯಿಕೆ, ಶ್ರಾವಕ ಮತ್ತು ಶ್ರಾವಿಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಘಗಳ ನಾಯಕ : ನೆಜವಂ ತಾಳ್ದಿದ . . . ಶ್ರುತಸ್ಕಂಧ ಮಾದೞವಿಂದಂ ಗಣನಾಯಕರ್ ಸಹಜಿ ಭವ್ಯಶ್ರೇಣಿಗಾನ್ಯಾಜದಿಂದಜಿಯಲ್ (ಆದಿಪು. ೧-೬೯). [ಗಣ + ನಾಯಕ]

ಗಣನಿಯಮ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣಗಳ ನಿಯಮ, —ಕಟ್ಟಳೆ, — ನಿರ್ಬಂಧ : ಗಣಕಂ ಗಣನಿಯಮಾರ್ಯಾಸದೊಳಿಕವಡೆದೊಳ್ಕೆಸೆಯೆ ಮಾತ್ರೆ ಸಮನಾಗೆ . . . ರಘಟಾಬದ್ಧಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩-೬೨ವ).

[ಗಣ + ಕಿಯಮ]

ಗಣನೀಯ (ಗು). ಗಣನೆಯಾಗಬಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ, —ಲಕ್ಷಿಸ ಬೇಕಾದ ; ಮುಖ್ಯವಾದ : ಮೊದಲಣಿಯ ಗಣನೀಯ ವಿಕ್ಷಾನಿ ಫೇಲಿಸ್ ಎಂಬುವನು (ಮುಕ್ಕಾ. ೬ ಪೀಠಿಕೆ). (ನಾ). ೨. ಎಣ್ಣೆಸ ತಕ್ಕುದು : "ಗಣನೀಯಂ ಸಂಖ್ಯೇಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೩-೬೪).

[ಸಂ.]

ಗಣನೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಕೆ ; ಲೆಕ್ಕ : ಗಣನೆಗಳುಂಬಮಾಗೆ ಮೊದಲಿಂ ತುದಿಯೆಯ್ದೆ ಕಗುಳ್ದು ಇಂಪಾಕ್ಕುಮಾರ ಮಹಾಪ್ರಭಾವವನಿದಂ ಸೆಜೆ ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಪಂಪಾಮಾ. ೬-೮); ಸುಕವಜನಗಣನೆಯೊಳ್ . . . ಕಾಳಿದಾಸಂ ಮೊದಲೆಂದು ಕರಂ ಬಣ್ಣಿಪರ್ (ಜಾಗ. ೧-೯); ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ದೇವಗಣ ಸಂದಣಿಯರಿರ್ದುದು (ತೀರ್ಥಾ. ೬-೬-೧೧). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಪದವ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು ಗ ಣ ನೆ ಗೆ ಬಂದೆಬಲುತ್ತವೆ (ವಿಶ್ವಪ್ರ. ೬೪೬). ೩. ಗೌರವ; ಆದರ : ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಗಣನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ತುಂಬಾ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರಬೇಕು (ಮಾಪಿ).

[ಸಂ. ಗಣನಾ]

ಗಣನೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಕೆ ಮಿಗಿರು ; ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದಿರು : ಗಣನೆಗೆಟ್ಟ ಜಠರಜಠರಂಗಳೊಳಿಣಕವಲ್ಲಡಸಿನೆಮ್ಮಡಿಯನು (ನಿಘಂಗ. ೬-೬-೨೩). [ಗಣನೆ + ಕೆಡು,]

ಗಣನೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸಲ್ಪಡು ; ವಿ ಖ್ಯಾ ತ ನಾ ಗು : ಕೊಂಡ ಕುಂದಾನ್ವಯದೊಳ್ ಗಣನೆವಡೆದೆಸೆವ ವಿನಯಾಗ್ರಣಿ ವಿಮಲಕರ ಸ್ವಭಾವವಗ್ಗಳದೇವಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧-೫೩). [ಗಣನೆ + ಪಡೆ,]

ಗಣಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೨ : ಈ ಲಿಖಿಗಂ ತಿಳಿ ಯೋಱಿ ಹೇಳುವೊಡೆ ಗುಹಗಣಪರಜನವಮಾಲಿಮುಖ್ಯರ್ಗಲ್ಲದೀ ಮಾನವರಿಗರಿದೆನಲು (ಬಸವ. ೫-೫೫); ಶ್ರೀಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ ಮಾಳ್ಪುದು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ಗಣಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಗಣನಾಥ ೨ : "ಪರಶುಧರಂ ಗಣಪತಿ ವಿಘ್ನರಾಜ . . . ಹೇರಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೧೬); ಗಣಪತಿ . . . ವಿನಾಯಕಳ್, ವಿಘ್ನರಾಜ – ಈ ೪ ವೆನಸ ಪೆಸರ್" (ಜಲಾಯು. ೪-೧೯) ; ಗಣಪತಿ ಮಾಡೆವಂಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಪ್ಪಾಯಳವ (ಉಪ್ಪಾಳ. ೧-೬) ; ಗಣಪತಿ ಮದುವೆ ಪೆತ್ತ ನಾಳೆ (ಗಾದೆ). ೨. ಗುಂಪಿನ ಒಡೆಯ : (೪).

[ಗಣ + ಪತಿ]

ಗಣಪದ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (ಶಿವ)ಗಣಗಳ ಪದವಿ, —ಅಧಿಕಾರ : ಗಣಪದಮಂ ನೆಗೞ್ದ್ ಪದೆದು ಒಸಿಬಲಧರಾಧಿಪಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೩೧); ಅಳಿಕಾಕ್ಷನೊಲಿದು ಗಣಪದವಕ್ಕೆನುಂ (ವೀಶೈಕ.೨-೬-೨೧).

[ಗಣ + ಪದ,]

ಗಣಪದವಿ (ನಾ). = ಗಣಪದ : ಶರಣಂಗೆ ತಪ್ಪಿತ್ತು ಗಣಪದವಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ದೂರ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೂರ (ಬಸವ. ೬೨೦). [ಗಣ + ಪದವಿ]

ಗಣಪರ್ವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹಬ್ಬ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಅನುಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಸಿ ಗಣಪರ್ವಮಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೨೬); ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಮಾಡಿ ವಿಭೂತಿವೀಳೆಯವಿತ್ತು ತಮತಮಗೆ ಗಣಪರ್ವ ಮಾಡಿದರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೫ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಗಣ + ಪರ್ವ]

ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಗಣಪೆಯಬಳ್ಳಿ . . . ಎಂಬುವ ಲತೆಯೊಂದಿರುತಿಹುದು (ದುಂಬಿನಾ. ೮೨). [ಗಣಪ್ಯೆ+ಬಳ್ಳಿ]

ಗಣಪ್ಪ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸಿವಮಾರರ್ ಪ್ರಿತುವೀಕಾರಣಿಗ ಗಣಪ್ಪನ್ (ಇಆ. XIV, ೨೬೨-೫೬; 9 ನೆಯ ಶತ). [ಗಣ ? + ಅಪ್ಪ$_1$]

ಗಣಪ್ರವರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಘದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಮುನ್ನಂ ಗಣಪ್ರವರರ್ ಗೌತಮರಾದಿಯಾಗೆ ಮುನಿಮುಖ್ಯರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೯). [ಗಣ + ಪ್ರವರ]

ಗಣಬರು (ಕ್ರಿ). ಮೈಮೇಲೆ ಗ್ರಹ ಬರು; ಮೈದುಂಬು; ದೇವರು ಬರು: ಗಣ ಬಂದವನ ತೆರದಿ ರಿಂಗಣಗುಣಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.೨೪೨-೪೦೨). [ಗಣ + ಬರು$_1$ (< ಬರ್$_1$)]

ಗಣಮಗ (ನಾ). ಗ್ರಹ ಮೈಮೇಲೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಆವೇಶ ಬಂದವನು: "ಏನೋ ಸಕುನ ಬರ್ಲಿಲ್ಲಾ, ಒಡೆಯ ಗಣಮಗನೂ ಹೇಳ್ತು . . . ಸನಿಬಿಡ್ತದೆ ಅಂತಾ" (ಮಲೆಮ. ೭೧೭). [ಗಣ + ಮಗ]

ಗಣಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣರಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಣರಮ್ಮಂ ಮಣಿಯಂ (ಎಇ. XIII, ೧೮೯-೫; 888). [ಗಣರ್$_0$ + ಅಮ್ಮ$_1$]

ಗಣರಾಜ (ನಾ). ಗಣರಾಜ್ಯದ ರಾಜ, —ಅಧಿಪತಿ: ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ಮಂದಿ ಗಣರಾಜರು ಈ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಕೈಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೧೭೫). [ಗಣ + ರಾಜ]

ಗಣರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾಜ್ಯಗಳು ಸೇರಿ ಆದ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರಾಡಳಿತದ ರಾಷ್ಟ್ರ; ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ರಾಜ್ಯ; ರಿಪಬ್ಲಿಕ್: ಭಾರತವನ್ನು ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣಪ್ರಭುತ್ವಸಂಪನ್ನ ಲೋಕತಂತ್ರಾತ್ಮಕ ಗಣರಾಜ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ಭಾಧಾನ. ೧); ಅರಾಜಕ ಗಣರಾಜ್ಯವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸಬೇಕು (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXIII ಪೀಠಿಕೆ). [ಗಣ + ರಾಜ್ಯ]

ಗಣರಾತ್ರ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾತ್ರಿಗಳ ಮೊತ್ತ,—ಲೆಕ್ಕ: "ರಾತ್ರಿಗಳವು ಪಲವುಮಾಗೆ ಗಣರಾತ್ರಗಳ್" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬-೬); "ಹಲವಿರುಳಾದಡೆ ಗಣರಾತ್ರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭). [ಸಂ. (ಗಣ + ರಾತ್ರಿ + -)]

ಗಣರಾತ್ರೆ (ನಾ). = ಗಣರಾತ್ರ: "ಹಲವಿರುಳು ಗಣರಾತ್ರೆಯೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ಗಣರಾತ್ರ$_1$]

ಗಣರೂಪ (ನಾ). ಎಕ್ಕದ ಗಿಡ: "ಅರ್ಕಾಹ್ವಃ, ವಸುಕಃ, ಸ್ಫೋಟಃ, ಗಣರೂಪಃ, ವಿಕೀರಣಃ, ಮಂದಾರಃ, ಅರ್ಕಪರ್ಣಃ – ೭ ಎಕ್ಕೆ ಗಿಡ, ಸೂರ್ಯವೃಕ್ಷ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಗಣ + ರೂಪ]

ಗಣಲು (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ: (ಕಿ). [< ಗಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಒಂದು ಗುಂಪಿನವರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ (?): ಊರೊಳಗಣ ನಿವೇಷಣ ೪ ಗಣವರಿ ಸೊ ೧ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಸೊ ೧ ತೋಟದಲಿ ಅಡಕೆಯ ಮರ ೧ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೨೬೪-೪೦; 1154). [ಗಣ + ವರಿ$_1$]

ಗಣವಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಕುಮಾಱದೆಜ್ ಕುಂಬಾರದೆಜ್ ಗಣವಾರಿಕೆ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೬೮, ೭೮-೬; 1507). [?]

ಗಣವೇಷ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಕುವ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, —ಪೋಷಾಕು; ಸಮವಸ್ತ್ರ: ಪೋಲೀಸರ ಗಣವೇಷದಂತೆ ದಂಡಿನ ಗುಡಾರದಂತೆ ಎಲ್ಲ ನಾಗರಿಕರಿಗೂ ಸರಕಾರವು ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕುವುದೆಂದಲ್ಲ (ಮಾವಾದ. ೧೫೮). [ಗಣ + ವೇಷ]

ಗಣವ್ರಿತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನದ ಭೂಮಿ: ಆ ಶಿವಪುರವನು ಮೂವತ್ತಯೆರಡು ಗಣವ್ರಿತ್ತಿಯ ಮಾಡಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೭೬-೧೮; 1252). [ಗಣ + ವ್ರಿತ್ತಿ]

ಗಣಸ್ಥ (ನಾ). ಗಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವವನು; ಸಮೂಹದ ಮುಖಂಡ: ಸಮಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಮಾದ್ರಕ, ಯೌಧೇಯ, ಮಾಳವ ಮುಂತಾದ ಗಣಸ್ಥರು . . . ತುಖಾರರ ಅಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಬಿಟ್ಟರು (ಭಾಇಪ್ರ. ೨೦೪). 'ಕೂಟಸ್ಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಸ್ಥಾನ, —ಎಡೆ: ಗಣಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಂಶ ಒಂದು ಗುರು (ಲಘುವಲ್ಲ) . . . ಆದರೆ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ಗಣಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬಹುದು (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೧೮). [ಗಣ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಣಹೋಮ (ನಾ). ಗಣಪತಿಯ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮ: ೬ ಕೂಟಮತಸ್ಥರಿಗೆ 'ಗಣಹೋಮ' ಏಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು . . . ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೨೬೭). [ಗಣ + ಹೋಮ]

ಗಣಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಛಂದ] ಗಣದ ಹೆಸರಾಗಿ ನಿಂತ ಅಕ್ಷರ: "ಮಯರಸತಜಭನಲಗ ಸಂಚಯವೆಂಬುದು ನಿಯಮದಿಂ ಗಣಾಕ್ಷರಮಕ್ಕುಂ" (ಛಂದೋಂಬು. ೧-೬೬). [ಗಣ + ಅಕ್ಷರ]

ಗಣಾಗ್ರಣಿ (ನಾ). ಗಣದ ಮುಂದಾಳು,—ಪ್ರಮುಖ: ಭರತಪತಿಯ ಶೋಕಾವೇಗಮಂ ವೃಷಭಸೇನ ಗಣಾಗ್ರಣಿಗಳಿಂತೆಂದಾಱಿಸಿದರ್ (ಆದಿಪು. ೧೬-೫೪ ವ). [ಗಣ + ಅಗ್ರಣಿ]

ಗಣಾಚಾರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಾಚಾರ, ಸದಾಚಾರ, ಶಿವಾಚಾರ, ಗಣಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭೃತ್ಯಾಚಾರ ಎಂಬ ಪಂಚಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಕುಂದುನಿಂದೆಗಳು ಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನ ಪರಿಹರಿಸದೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡುವದೇ ಗಣಾಚಾರವು" (ಶಿವಾಕೋ. ೯೯): ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತವಲ್ಲದೆ ಉದಕವ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿದೆನಾದರೆ ಸಲ್ಲೆನು ನಿಮ್ಮ ಗಣಾಚಾರಕ್ಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೮೫); ಲಿಂಗಾಚಾರ ಸದಾಚಾರ ಭಕ್ತ್ಯಾಚಾರ ಸಿವಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರವೆಂಬ ಪಂಚಾಚಾರ ನಿಷ್ಠನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೧೦); ಸ್ಥಾನಿಕ ತಂಮಣನು ಗಣಾಚಾರದ ಕಟ್ಟುಗೆಯ ತೆರುವ ಹಣವನು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೧-೮; ?). [ಗಣ + ಆಚಾರ]

ಗಣಾಚಾರಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಹರಿಯಪ್ಪವೊಡೆಯರಿಗೆ ಧರ್ಮ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಗಣಾಚಾರಿ ಹರಿಯಂಣನು . . . ಬರಿಸಿದ (ಎಕ. XIV, ನಂಜನ. ೨೮೦-೨; ?); ಆಯುಳ್ಳ ಮಟಪತಿ ಚಾಯುಳ್ಳ ಗಣಾಚಾರಿ ಮೇಲಾದ ನನ್ನೂರ ಮಟದಯ್ಯ (ಲೋಕಗೀ. ೬೧-೧೮); ಲಿಂಗವಂತ ಜಂಗಮರಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತರು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಗಣಾಚಾರಿಗಳು ಮಠಪತಿಗಳು ಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕುವೊಳಭೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. ೯೪). [ಸಂ. ಗಣಾಚಾರಿನ್]

ಗಣಾಡಂಬರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಗಣಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ವಿಭೂತಿಯ ಹೂಸಿ ಗಣಾಡಂಬರದ ನಡುವೆ ನಲಿನಲಿದಾಡಿ ಉಂಡು ತಾಂಬುಲಗೊಂಡು ಹೋಹುದಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೨೦೫). ೨. ಗಣಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ; ಜಂಗಮದಾಸೋಹ: ಮಹಾವಿಭೂತಿಯಿಂ ಗಣಾಡಂಬರವಂ ಮಾಡಿ ಶಿವಾರ್ಚ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ (ಎಇ. XIV, ೨೮೦-೧೮; 1173). [ಗಣ + ಆಡಂಬರ]

ಗಣಾಧಿನಾಥ (ನಾ). = ಗಣಧರ : ಭರತನನಾಱಿಸಿದಂ ಮುನಿವಿನುತ ಗಣಾಧಿನಾಥವಚನಾಮೃತದಿಂ (ಆದಿಪು. ೧೬-೬೦). [ಗಣ + ಅಧಿನಾಥ]

ಗಣಾಧಿಪ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ : (ಕಿ). [ಗಣ + ಅಧಿಪ]

ಗಣಾಧೀಶ (ನಾ).= ಗಣನಾಥ ೨ : "ಗಣಾಧೀಶಂ ಕುಠಾರಧರನಾಖುರಥ ನೆನಲು ಲಂಬೋದರನೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫-೧೬). [ಗಣ + ಅಧೀಶ]

ಗಣಾರ (ನಾ). = ಗಣವರಿ (?) : ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದದು ಗಣಾರ ಕಂ ಮಾಱ ತೆಱಿಗೆ ಕುರಿತೆರಿಗೆ ಮಾದಾರಿಕೆ ಉಪಿನಕಾವಲಿ ಸುಂಕ (ಎಕ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೯-೮೩ ; 1521). [?]

ಗಣಾರಾಧನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] "ಜಂಗಮರ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭೋಜನ ಸಮಾರಂಭ" (ಶರಸಾ. ೨೮-೪) : 'ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ' ಪರಾ. [ಗಣ + ಆರಾಧನೆ]

ಗಣಾರ್ಚನೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಜಂಗಮರ ಪೂಜೆ, —ಆತಿಥ್ಯ : (ಕಿ). [ಗಣ + ಅರ್ಚನೆ]

ಗಣಿ$_1$ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಣಿ$_2$ 'ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಗಣಿಕ (ನಾ).=ಗಣಕ ೧ : ನಿಮ್ಮ . . . ಗುಣಗಳ ಲೆಕ್ಕಿಪ ಗಣಿಕನದಾವಂ (ಅಂಜಚ. ೯-೨೬೫) ; ಗಣಿಕನ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ ಗಣಿಕೆ ಮುದಿಯಳು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೬) ; ಮೂಲಾಧಾರಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಗಣಿಕನು ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದನು (ಪುರಾವಿ. ೨೬). [< ಸಂ. ಗಣಕ]

ಗಣಿಕಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆ$_3$: ನೃತ್ಯಂ ಗಣಿಕಾಂಗನಾ ತಳಿರುಗಳ್ ಪೂವಣ್ಣು . . . ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಸ್ಪದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೬೭) ; ಮೇನಕೆ ತಿಲೋತ್ತಮೆಯರೀ ಸರ್ವ ಸೊಬಗಿನ ಸದನಮಪ್ಪ ಶೋಣಿತಪುರಮೆ ಪೂರ್ವಮರವಾಸವಿದೆಯೆಂದು ಬಂದಿರ್ಪಂತೆ ಗಣಿಕಾಂಗನೆಯರೆಸೆದರು (ನವಮೋ. ೨-೫೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಅಂಗನಾ)]

ಗಣಿಕಾಜನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ : ತನಗೆನ್ನದ ನಿಶ್ಚಯಮಪ್ಪ ದಾನಮೆಂದಿನಿತನಿತಿಲ್ಲದೊಂದೆ ಗಣಿಕಾಜನಸಾಧನಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೯). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಜನ)]

ಗಣಿಕಾನಿಕರ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ಗುಂಪು ; ವೇಶ್ಯೆಯರ ಸಮೂಹ : ಗಣಿಕಾನಿಕರ ಮಣಿಗಣವೆಲ್ಲಿ ಗಜಜಾತ್ಯಶ್ವವೆಲ್ಲಿ . . . ನೆರೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೭೪). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ನಿಕರ)]

ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರಿರುವ ವಠಾರ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ; ಸೂಳೆಗೇರಿ : ನೋಡಲೆಸೆದತ್ತು ಸದಾ ಗಣಿಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೯೨). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಪ್ರತೋಳಿ = ಪ್ರತೋಲಿ)]

ಗಣಿಕಾಭವನ (ನಾ). ವೇಶ್ಯಾಗೃಹ ; ಸೂಳೆಯ ಮನೆ : ಮೆಱೆವ ಗಣಿಕಾಭವನ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲುದ್ಯಾನ (ಕೌಶಿರಾ. ೧-೨೩). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ಭವನ)]

ಗಣಿಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಸುಗಂಧ ಕುಸುಮ : "ಗಂಧಕುಸುಮ – ಗಣಿಕಾರಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೭). [?]

ಗಣಿಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೆಲ್ಲಿ ಮರ : ಶ್ರೀಪರ್ಣಂ, ಅಗ್ನಿಮಂಥಃ, ಕಣಿಕಾ, ಗಣಿಕಾರಿಕಾ, ಜಯಾ – ೫ ನರುವಲ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೧). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾರಿಕಾ]

ಗಣಿಕಾವಾಟ (ನಾ). ಗಣಿಕೆಯರ ವಾಸಸ್ಥಳ ; ಸೂಳೆಗೇರಿ ; ವೇಶ್ಯಾವಾಟ : ರಂಜಿಪುದು ವಿಯೋಗಿನಿಕಾಯ ಕಾಳಕೂಟಂ . . . ಗಣಿಕಾವಾಟಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೬). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟ)]

ಗಣಿಕಾವಾಟಿ (ನಾ). = ಗಣಿಕಾವಾಟ : ಗಣಿಕಾವಾಟಿಯನೆಸೆವಾಪಣಕೋಟಿಯನಟ್ಟಿಯಿಂದೆ ಪುರದೊಳ್ ಕಡೆಮುಟ್ಟಿಣಿಸುವೊಡಂ ನೋಡುವೊಡಂ ಫಣಿಪತಿಯುಂ ದಿವಿಜಪತಿಯುಮಾಗಲೆವೇಟ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೬೮). [ಸಂ. (ಗಣಿಕಾ + ವಾಟಿ)]

ಗಣಿಕೆ$_1$, ಗಣಕೆ$_1$ (ನಾ). ೧. ಗೆಣ್ಣು ; ಗಂಟು ; ಗ್ರಂಥಿ. ೨. ಕಬ್ಬು, ದಂಟು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ತುಂಡು : ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೪೩). **ಗಣಕೆ**$_1$: ೨. ಕಣಗಳಿವು ನಾಳಿನಲಿ ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಕೆಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೧೦) ; ನನ್ನ ಬಾಣಗಳೇನು ಕಬ್ಬಿನ ಗಣಕೆಗಳೆ (ರಾಜಸೂ. ೩೦). [< ಕಣಿಕೆ$_1$]

ಗಣಿಕೆ$_2$, ಗಣಕಿ$_2$, ಗಣಕೆ$_2$ (ನಾ). ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣಗಿಡ : "ಕಪೋತಿಕಾ –ಹವಳ, ಗಣಿಕೆ, ಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೫) ; ಗಣಿಕೆಯುಂ ಸಮೂಲವಂ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ನೆತ್ತಿಗೆ ಒತ್ತಲು . . . ಶೋಫವಾತ ಗುಣ (ವಿವೈವಿ. ೪). **ಗಣಕಿ**$_2$: "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೬). **ಗಣಕೆ**$_2$: "ಕಾಕಮಾಚಿ, ವಾಯಸಿ ಈ ೨ ಗಣಕೆ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೨) ; ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮೆಕ್ಕೆ ಗಣಕೆ ಮೊದಲಾದ ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಾ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೭-೧೪). [?]

ಗಣಿಕೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ವೇಶ್ಯೆ ; ಸೂಳೆ ; ಜಾರೆ : ಗಣಿಕೆಯರ್ಕಳುಂಬೆರಸು . . . ವಿಮಾನಮನೇಱಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೩-೧೯) ; ತಪೋವಿಘಾತಂ ಮಾಡಲೆಂದು ಬಂದ ಪುರಂದರನ ಗಣಿಕೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣ ನೋಟಕ್ಕಂ . . . ಅಳ್ಕದ ಶೌಚಾಂಜನೇಯನ ಶೌಚಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೨ ವ) ; ಬಣ್ಣದಾಸೆಗೆ ಬದುಕು ಮಾಱಿದ ಗಣಿಕೆಯಂತಹುದು (ಕೌಶಿರಾ. ೧೮-೪೦) ; ಲಜ್ಜೆಯೆ ಗಣಿಕೆಗೆ ನಾಶನಿಮಿತ್ತವು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ ಸತಿಯರಿಗಳಿವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೮೩-೨). ೨. ಹೆಣ್ಣಾನೆ ; ಪಿಡಿ : "ಪಿಡಿಯಾನೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಧೇನುಕಾ, ಗಣಿಕಾ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೩). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆ : "ಜಾಜಿಮಲ್ಲಿಗೆಹೂವು" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೧) ; "ಕೃಷ್ಣವಲ್ಲೀ – ಆಸಡಿ, ಸುಗಂಧಿ, ಗಣಿಕೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೯). [ಸಂ. ಗಣಿಕಾ]

ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ನಾ). ಜೋಳ, ಕಬ್ಬು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗಂಟಿನ ಮೇಲೆ ಮೊಳಕೆ ಬರುವ ಗೆಣ್ಣು : ಎವೆ ತೆರೆಯದ ಕೂಸು – ಕಣ್ಣು ಮೊಳಕೆ ಬರದ ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು (ಅರಳು. ೬೪-೩). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗಣಿಕೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಬೆರಳ ಗೆಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ರೋಗ ; ಕೀಲುಗಳ ಮೇಲಿನ ವ್ರಣ : (ಕಿ). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ಗಣಿಗ 'ಗಾಣಿಗ' ನೋ.

ಗಣಿಗಲತೋರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೀವಾರ, ಗಣಿಗಲ ತೋರ (ಮೈಔಗಿ. ೧೨-೨೦೧). [?]

ಗಣಿಗಲು$_1$ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಲು$_2$ (ನಾ). = ಗಣಿಕೆಗಣ್ಣು : ತುಂಡುಗಳ ನಡುವೆ ಗಣಿಗಲುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕಡಿದಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೮೨). [ಗಣಿಕೆ$_1$ + –ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಣಿಗಲೆ 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗಿಲಮುಸ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : (ಕಿ). [< ಗಣಿಗಿಲು + ಮುಸ್ತೆ]

ಗಣಿಗಿಲು 'ಕಣಗಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿಗೆ$_1$ 'ಗಳಗೆ' ನೋ..

ಗಣಿಗೆ$_2$ 'ಗಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಣಿಜಿಲೆ 'ಗಣಜಿಲೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿತ (ಗು). ೧. ಲೆಕ್ಕಹಾಕಿದ; ಎಣಿಸಿದ: 'ಅಗಣಿತ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಣನೆ; ಎಣಿಕೆ; ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ: ಬರಹವಾಚಕಗಣಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥರಸಭಾವೋಕ್ತಿಪ್ರವೀಣತೆ (ಬಸವು. ೩-೪೨). ೩. ಲೆಕ್ಕ; ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ: ಸಕಲವ್ಯಾಕರಣಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಗಣಿತಾಲಂಕಾರ . . . ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಾಕದಂಬಕನು (ಮದಿ. ೧-೫೧); ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ನನಗೆ ಓದುಬರಹವನ್ನೂ ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸಿದರು (ಕಸರಿ. ೧). 'ಅಂಕಗಣಿತ', ಬೀಜಗಣಿತ', 'ರೇಖಾಗಣಿತ' ಪರಾ.

ಗಣಿತಮಾಡು = ಲೆಕ್ಕಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಶಬ್ದದ ವೇಗವನ್ನು ಗಣಿತಮಾಡಿದರು (ಭೌತವಿ. ೧೪೧). ಗಣಿತಹಾಕು = ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ನೀರಿನ ವೇಗವೆಷ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ಗಣಿತಹಾಕತೊಡಗಿದರು (ಮುಂಗಾಪು. ೭೦). [ಸಂ.]

ಗಣಿತಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಗಣಿತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು, - ತಿಳಿದವನು: ಗಣಿತವನಱಿಯದಿಹ ಗಣಿತಜ್ಞ (ಮದೇಪು. ೩-೨೪); ಸಕಲದೇಶದ ವಹಿಗಳಂ ಬರೆವ ಗಣಿತಜ್ಞ ಕರ್ಣಿಕರು (ನವಮೋ. ೩-೨೧). ೨. ಜ್ಯೋತಿಷಿ. [ಸಂ.]

ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗಣಿತವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ, ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವು (ಪರಜೀ. iv ಮುನ್ನುಡಿ). [ಗಣಿತ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಣಿತವಿಜ್ಞಾನ: ಅವನು ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ)... [ಗಣಿತ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಣಿತಿ$_1$ 'ಗಣತಿ$_2$' ನೋ.

ಗಣಿತಿ$_2$ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಣಿತಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಜ್ಞ: ಜೋಯಿಸಿಗಂ, ಗಣಿತಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೭ ಉದಾ). [ಗಣಿತ + - ಇಗ]

ಗಣಿತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು; ಎಣಿಸು: ಘನಮಹಿಮನಹ ಚನ್ನಬಸವನ ನೆಲೆಯನಂತಾಡಿ ಬಸವನ ಗಣಿತಿಸಲು ಬಲ್ಲ (ಬಸವು. ೭-೧೧). [ಗಣಿತ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಣಿತೆ 'ಗಣತಿ$_2$' ನೋ.

ಗಣಿದ (ನಾ). = ಗಣಿತ ೨: ಭಾರವಿ ಕಾಳಿದಾಸ ಮಾಘಾದಿಗಳೀ ಗಣಿದದೊಳೆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಪ್ರಣಯಮನಾಗಿಸಿದರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೧); ಗಣಿದಮಂ ಬಗೆಯದಿಂತು ಕೊಟ್ಟಂ ತಂಗೆಗೆ ಬಱಿವಱಿಯೆಂದಿಂತು ಸರ್ವಸ್ವಮೆಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬); ನೆಱಪಲ್ ಪೂಣ್ಕೆಯನಮರ ರೊಳಿಱಿದುದದೇ ಗಣಿದಮಮರಹಿತನಚ್ಯುತ ನೀಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೨). [< ಸಂ. ಗಣಿತ]

ಗಣಿದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕಹಾಕು, - ಮಾಡು; ಎಣಿಸು: ಗಣಿದಂಗೆಯ್ವೊಡಹೀಂದ್ರನುಂ ನೆಱೆಯನೀ ದಿವ್ಯಾಶ್ವರತ್ನಾಂಗಲಕ್ಷಣಶೋಭಾಸಮುದಾಯಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೫೦). [ಗಣಿದ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಣಿದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿದಂಗೆಯ್: ಗಣಿದಂಗೊಳ್ವೊಡೆ ಮಿಕ್ಕಿ ನಕ್ಕರದ ಮಾತಂತಿರ್ಕೆ (ಧಮನಾ. ೧-೬೯). [ಗಣಿದ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಣಿದಿಗ (ನಾ). = ಗಣಿತಿಗ: ಗಣಿದಿಗನಿನಿತನಿತಕ್ಷೌಹಿಣಿಯೆಂದೆಣಿಸಲ್ ಸಮರ್ಥನಕ್ಕೆಮ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧೩-೧೦); ಗಣಿದಿಗಂ, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಂ, ಲೆಕ್ಕಿಗಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೦೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಣಿದ + - ಇಗ]

ಗಣಿದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಣಿತಿಸು: ಗಣಿದಿಸಲು ಮೆಱೆವಂತೆ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಮುಖ್ಯವಹಮಣಿಗಳೊಳು ರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯೇ ಮಿಗಿಲು (ವೀಶೈಪು. ೧-೩-೬೯). [ಗಣಿದ + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಣಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕಿಗಣಕ್ಕೆ ಮುಖಂಡಳು; ಕಂತಿ; ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವಳು: ಸುಪ್ರಭೆಯುಂ ಸುದರ್ಶನನಾಮ ಗಣಿನೀ ಸಮಕ್ಷದೊಳ್ ರತ್ನಾವಳಿಯಂ ನೋಂತು (ಆದಿಪು. ೩-೬೫ ವ); ಅಮಳ ಚರಿತದಿಂ ನಡೆದು ಬಱಿಕ್ಕಾ ಗಣಿನಿ . . . ಪೊಕ್ಕಳಚ್ಯುತಾಧ್ಯಂತರಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಗಣಿನೀ]

ಗಣಿಪರಾಮ (ನಾ.) ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ರಾವಿನಾಡ ಮಾರ್ಯಮ್ಮ ಮಮ್ಮ ಗಣಿಪರಾಮ ತುಱುವನಿಕ್ಕಿಸಿ ಆಱ್ಕಿ ಸತ್ತನ್ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೦೩-೩; 934). [ಗಣಿಪ$_0$ + ರಾಮ]

ಗಣಿಯಿಸು 'ಗಣಿಸು' ನೋ.

ಗಣಿಸು, ಗಣಯಿಸು, ಗಣಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಣಿಸು; ಗಣನೆ ಮಾಡು; ಲೆಕ್ಕಹಾಕು: ಗಣಿಸಲ್ತ್ರಿಲೋಕಚೂಡಾಮಣಿಗಳ್ ಕೈಲಾಸ ಶೈಲ [ಕಲ್ಪಕ] ಸುಭಟಾಗ್ರಣಿಗಳ್ ನೆರೆದು (ಗದಾಯು. ೪-೬೪). ೨. ಲೆಕ್ಕಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತರು; ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೊಡು: ಕರ್ಣಾದ್ಯರನು ಕಡ್ಡಿಗೆ ಬಗೆಯನೀ ಹಾಹೆಗಳ ಗಣಿಸುವನೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೭೮); ಹರನ ಗಣಿಸದ ಮೃತ್ಯುಗಿತ್ಯುವ ಸರಕುಮಾಡದ (ತೊರರಾ. ೬-೨೯-೬); ಬವರದೊಳಗಿತರರನು ಗಣಿಸದ ಹವಣಿನಲ್ಲಿಹ ಸಾತ್ಯಕಿಯು (ಕೋಗಯ. ೧೯-೯); ನೂತನವೂ ಫಲಪ್ರದವೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಗಣಿಸಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೮೯). **ಗಣಯಿಸು**: ೧. ಗಣ[ಪಾಠಾಂ. ಗುಣಿ]ಯಿಪುದಗಣಿತ ಗುಣನಿಲಯ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತದಿಂ (ಛಂದೋಬು. ೨-೧೫೧). **ಗಣಿಯಿಸು**: ೧. ವಿಶಿಷ್ಟರಂ ದುಷ್ಟರೊಳಂ ಗಣಿಯಿಸಿ ಸಮನೆಂಬವಗುಣಗಣಂಗಳಿವು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿನ್ನ ದೂಸಱಿನಲ್ತೆ (ಗದಾಯು. ೯-೯); ಗಣಿಯಿಪೊಡಿದು ಸೌಂದರ್ಯದ ಕಣಿಯೆನುತುಂ ನೋಡಿ ತಚ್ಛಿಲಾಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೭). ೨. ಪಣವೆ ದಿಟಕ್ಕೆ ಸೂಳೆವನೆಗಲ್ಲದೆ ತೆತ್ತು ಪಣಂ ಧನಂಗಳಂ ಗಣಿಯಿಸದಿತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೫). [ಗಣನ + - ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಣೆ 'ಗಟೆ' ನೋ.

ಗಣೆಗಾರ 'ಗಟೆಕಾಱ' ನೋ.

ಗಣೆಯ 'ಗಟೆ' ನೋ.

ಗಣೆಯೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣಿ ಹೇಳಿಸು: ಅಮ್ಮಾ! ಊರೊಳಗಿರುವ ಜುಂಜಪ್ಪನ ಪೂಜಾರಿ ನಂಜಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಗಣೆಯೋದಿಸಿ ಕೇಳಿದರೆ . . . ತಿಳಿಯುವುದು (ಮಲೆಮಂ. ೯೭). [ಗಣೆಯೋದು + - ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಣೆಯೋದು (ಕ್ರಿ). ಸಣ್ಣಕೋಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುತ್ತಾ ಕಣಿ ಹೇಳು: ಮಗೂ, ಗಣೆಯೋದುವವನ ಮಾತೆಲ್ಲವೂ ನಿಜ (ಮಲೆಮಂ. ೯೭). [ಗಣೆ (< ಗಟೆ) + ಓದು$_1$]

ಗಣೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಗಣೇರಿಯ ಆಯ್ಗುಳವೆಡೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಗೆಱ್ದೆಯ ಕಮ್ಮ ೨೩೫ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೪೦-೧೫; 1060). [?]

ಗಣೇಶ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ೧: ಸಕಲ ಮುನೀಶರುಂ ಭೃಂಗೀಶ ವೀರ ಗಣೇಶರುಂ ರುದ್ರೇಶ ಯೋಗಾಚಾರ್ಯರುಂ ನೆರೆದೋಲಯಿಸುತಿರಲು (ಬಸವು. ೨೪-೪೮). [ಗಣ + ಈಶ]

ಗಣೇಶನಹೂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು: ಕೆಂಪು ಕಾಸಿಕಣಗಲು, ತುರುಕುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗಣೇಶನಹೂ (ಮೈಔಗಿ. ೭೭-೧೫೯೧). [ಗಣೇಶ + ಹೂ$_3$ (< ಪೂ$_3$)]

ಗಣೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ ೩ : ಗಣೇಶ್ವರಾಯ ಮುನೀಶ್ವರಾಯ ಸುರೇಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಜಿನ. ೬೧-೯೬). [ಗಣ + ಈಶ್ವರ]

ಗಣೇಸ (ನಾ). = ಗಣನಾಥ೧೧ : ಕೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ವೀರಗಣೇಸರ್ (ಕಬ್ಬಿಗ. ೧೬೧). [<ಸಂ. ಗಣೇಶ]

ಗಣ್ಣ (ನಾ). ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಯ ಮಡಿ, —ಪಾತಿ : ಹಳ್ಳಲು, ಹಾಡ್ಯ ; ಹಳ್ಳ, ಹಾದಿ ; ಗದ್ದೆ, ಗಣ್ಣ ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಂಡರು (ಗಂಗಾಶ. ೨೬). [<— ತಮಿ. ಕಣ್ಣು]

ಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಎಣಿಸಲಾಗುವ ; ಲೆಕ್ಕಿಸುವ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡತಕ್ಕ ; ಗಣನೀಯ : ಗಣ್ಯಮಹೋದಯ್ಯಾಂಕಿಸುಜೆ ಸೂಸಿದ ಮಂಕಾಳ ವಾಣಕಾಳಿ (ಅಭ್ಯು. ೯-೧೦೮) ; ದಿಶಿಗ ರಾವಣಾಗೆ ಗಣ್ಯವೆ (ಕಾಶಿಾಖ. ೪-೬೨). (ನಾ). ೩. ಗಣನೀಯನಾದವನು ; ಮಾನ್ಯ : ನಾನೂ ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು . . . ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ (ರಾಯಚ. ೩೭) ; ಗಂಡ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಗಣ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು (ಅಲಹಾ. ೬೨೦). [ಸಂ.]

ಗಣ್ಯತೆ (ನಾ). ಗೌರವ ; ಮರ್ಯಾದೆ : ಅವರು ಸ್ವದೇಶದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಗಣ್ಯತೆ ಪಡೆದಿದ್ದರು (ರಂಗಿ). [ಸಂ. ಗಣ್ಯತಾ]

ಗತ್ತ, ಗತ್ತ್ತ (ನಾ). ಮೂರ್ತ ; ಗಂಜಲ : ಲದ್ದಿಯ ಹಾಳುವಾಗ ಗತವ ಮಾಡುವಾಗ ತಡೆದು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿ ಬೀಳಲು (ಅಶ್ವಟೀ. ೩೮-೬). **ಗತ್ತ್ತ** : ಆಗುಬವ ಧೂಪಮತ್ತ್ತ ಕೊಳಿನಾಬುವ ಗತ್ತದ ನಾತಮತ್ತ್ತ (ಬಂಕಾ. ೪-೫) ; ಕಗ್ಗೆರೆ ಸುರಿವತ್ತ್ತ ಗತ್ತ್ತ [ಪಾರಾಂ. ಕತ್ತ್ತ]ವ ದಿಟ್ಟು ಲದ್ದಿಯ ಹನುಮಸಲು ಆ ಕುದುರೆಯ ಒಡೆಯಗೆ ಆಂಜಿಕೆ ಯುಂಟಾಹುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೧೪-೧೩).

ಗತಗತವಾರು = ಹಳೆಯದಾಗಿ ಕೊಳೆತು ನಾರು ; ದುರ್ವಾಸನೆ ಬರು ; ಗಬ್ಬುನಾರು : ಗತಗತನಾರುತ್ತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡಿಯಬ್ಬರದ ಪುರುಷರ ಕೋಟಿಗೆಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾದುಹೋದರು (ಪುಸರು. ೫). [< ಗೋತ್ಸ]

ಗತ್ಕ (ಗು). ೧. ಗತಿನಿದ ; ಕಳೆದುಹೋದ : ಗತಕಾರುಣ್ಯರಸಂ ವಿಂಶತಿ ಜಗದಧಿ ಳೆಯೆ (ಬಿಜ್ಜಳ. ೧೩-೧೦೬) ; ಗತಲಯಸನಾಗಿ ಭೂಪತಿ ದೆಸಗೊಳೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೯೨). ೨. ಮುಳುಗಿದ ; ಮರೆಯಾದ : ಆ ಸಮಯದಿ ರವಿ ಗತನಾಗಿ ಪಡುವಣ ರಾಸಿಯಶೀದು ಮುಳುಗಲು (ಅಭ್ಯುಬಾ. ೨-೧೭) : ೩. ತಲುಬಿದ ; ಸೇರಿದ. ೪. ಒಳಗಿರುವ. (ನಾ). ೫. ಹಿಂದೆ ಆದುದು, —ಸಂಭವಿಸಿದುದು : ಆಯತಿಗೆ ಬಾದ್ಯಿತ್ತದೆ ಗತವ ಚಿಂತಿಸದಿಹುದು (ಮಂಕುಶ. ೬೧೩). ೬. ಹೋಗು ವಿಕೆ ; ನಡೆ. ೭. ಅವಸ್ಥೆ ; ಸ್ಥಿತಿ. [ಸಂ.]

ಗತಕೆ[1], ಗದಕೆ, ಗದಕು, ಗದುಕು (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾದುದು ; ನಿಜವಲ್ಲದುದು : 'ಗತಕವೆಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ಕಪಟ ; ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : " ಗತಕ - ಘಾತಕ ; ಕೃತಕ " (ಕಬ್ಬಕೋ. ೧೦) ; ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಶೀಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ದುಶ್ಶೀಲ ಹೊರಗೆ ವ್ರತ ಒಳಗೆ ಗತಕ (ಶರಣ. ೫೦೪). **ಗದಕೆ** : ೨. "ಗದಕ (ಗತಕ, ಕಪಟ) – ಕೃತಕ " (ಕಬ್ಬಕೋ. ೧೩) ; ಕಪಟದಿಂದ ಸತಿಯ ಹಿಡಿದಡೆ ಗದಕದಲ್ಲಿದ್ದವಂದೆಡೆ (ಸೋಮಾ. ೬೧-೧೩೭) ; ಮರಾಳನ ಗದಕ ತೇಜಿಯ ಚಿತ್ರ ಪಸ್ಮೆಗನ ವಳಿ ಹೋಹಿನಂತೆ. ಘೆಟಾಕ್ಷನ ಭೇದ (ದಾಸೀನಂ. ೦೫). **ಗದಕು** : ೧. ವಿಜಯಂಗನೆಯ ಗದಕಿನ ರೂಪೊಯಿಂದನೆ ನೋಳ್ಪರ ಕಣ್ಗ ಮುದಕ್ಕುದಾ ದಿವ್ಯವಾಣಿ (ಕರಾಶಾ. ೪೯-೬೩) ; ಪಡುಳದಿ ಲೀವಿಂದು ತೆರಳುವ ದೆಂದಿಪ್ಪು ಗದಕಿನ ಮಾತನಾಡಿದನು (ಭರತ. ೩೮-೯೭). **ಗದುಳು** : ೨. ಬೇಕುಗಾಜರ ಮೊಗದಿಂದರಿಯಾಯರ ಗಾಹು ಗದುಳುಗಳಲಿಂತು (ಲಂಕಾಸಾಂ. ೩೦-೬೫). [< ಸಂ. ಕೃತಕ]

ಗತಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಚಲನೆ. ೨. ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆ ; ಚಂಚಲತೆ : ಸೊಗಸುವ ಬೆಟದೊಳ್ ಕೃತಕಮೊಲವಿನೊಳ್ ಗತಕಂ (ಚೈಮಿಘಾ. ೬-೩೪). [ಸಂ.]

ಗತಕವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಕೃತಕವಾದ ಬೆಟ್ಟ ; ಕೃತಕಾಚಲ : "ಗತಕ ವೆಟ್ಟಿಂದು ಕೃತಕಾಚಲಂ " (ಕಶಾ. ೩೨-೬೭) ; " ಕೃತಕಾಚಲಕ್ಕಂ ಲೋಕದೊಳಂ ಗತಕವೆಟ್ಟುಮೆಂಬರು " (ಕವಿಲಂ. ೨೪೭).

[ಗತಕ + ಬೆಟ್ಟು]

ಗತಕಾಲ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲ ; ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ : ಭೂಮಿಯು ಇಂದಿನ ಪರಿಚ್ಛಿತಿಯನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭೂಮಿಯ ಗತಕಾಲವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭೂಸುಬ್ಬು. ೧೦೩). [ಗತ್ಕ + ಕಾಲ]

ಗತಕೆ[2], ಗದಕೆ (ನಾ). ಘಾತಕೆ ; ಕಪಟ : ನೀಮುಮಾವ ನಾಡ ಗತಕಿಯೋ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೭-೧). **ಗದಕೆ** : " ಕೃತಕ - ಗದಕೆ " (ಕಮದ. ೨೬೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಗತಕ್ಕ + – ಇ]

ಗತಗೋಷಿ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಸಭೆ, —ಕೂಟ, —ಸಂಗತಿ : ಪೂಜಗಣ್ಣ ವಿಷಯದ ಚಿಂತೆಯನುಳಿದು ಬಜಿ ಗತಗೋಷ್ಠಿಗಳಂ ನೆಜಿ ಕಳೆದು (ಪರಗಿ. ೯-೧) ; ಆದೊಂದು ಗತಗೋಷ್ಠಿ—ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಅವರು . . . ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫). [ಗತ್ಕ + ಗೋಷ್ಠಿ]

ಗತಜೀವಿತ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ ಹೋದವನು ; ಸತ್ತವನು ; ಮೃತ : ಕೆಲರ್ . . . ದೆಸೆಯನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಗತಜೀವಿತರಾದರ್ (ಕಾಂತಿಮ. ೪-೬೦೩). [ಗತ್ಕ + ಜೀವಿತ]

ಗತದೋಷಿ (ನಾ). ದೋಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಪರಿಶುದ್ಧ : ಗತದೋಷಿಗೆ ಕೃತಕದೋಷಿಗೆ ಹಿತಕತಿ ಮಾಜ್ಪಲ್ಲಿ ಸರಿಯೆ ಮೊಗ ರಾಗಂ (ಕಾವ್ಯಾಸಾ. ೪೨೧). [ಸಂ. ಗತದೋಷಿನ್]

ಗತನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ಮೂಗು ಹೋದವನು ; ಮೂಕೊರೆಯ : "ಗತನಾಸಿಕಂ ಮುಳಿಮೂಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರ. ೧೧೫-೬). [ಗತ್ಕ+ನಾಸಿಕ]

ಗತಪಾರ (ನಾ). ದಾಟದವನು ; ದಡ ಮುಟ್ಟಿದವನು : ಲಲಿತವಿಹಾರ ಜಗಮವಿದೊರ ಸುಖಾಸಾರಾಗರ ಗತಪಾರ . . . ಸಲಜಚಲೆಕಂದ (ಕಾವ್ಯಾಲಂ. ೩-೪೭). [ಗತ್ಕ + ಪಾರ್ಶ್ವ]

ಗತಪ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಸ್ತೀತ್ಪಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದುಪ್ಪಗಳರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ[ರ್ರ]ಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೪೮). [ಸಂ.].

ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ : " ಎಡದಿಂದ ಬಲಕ್ಕೂ ಬಲದಿಂದ ಎಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರ ಹಿಡುವ (ಪದ, ಪದ್ಯ ಮೊ. ಪು) ; ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತ " (Palindrome. ಇಂಇಸಾ) ; ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತೋದಾತ್ತ - ಚಕುಪ್ಪಯಬಿಳ್ಪಿದಮಿ ಪ್ರತಿತಿ ತೋರ್ಪಿಗಾ ಗೂಢಚಕರ್ತುರಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೧೧೭) ; ಸಂದ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಮಂದೀ ಕೃತಿಯೊಂದಿಪ್ಪೆ ಗೆಲ್ಲಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೪) ; ಚ್ಯುತದತ್ತಾಕ್ಷರಮುಂ- ಗೋಪಿತ ಕ್ರಿಯಾಗರಂ ಗೂಢಚಕಶಬ್ದಾರ್ಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯತ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಂ ಬಲಿಂದಿಂಕುಂ ಪೆಜವುಮಕ್ಕುಂ ಚಿತ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೮೭). [ಗತ್ಕ + ಪ್ರತ್ಯಾಗತ]

ಗತಬಲ (ನಾ). ೧. ಬಲಗುಂದಿದವನು ; ದುರ್ಬಲನಾದವನು. ೨. ಬಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಂದವನು ; ಇಂದ್ರ. ೧, ೨ : ಗತಬಲನಾಗಿ ವಜ್ರಧರನಲ್ಲು (ಪುಸ್ತಕ. ೧೫-೬೫). [ಗತ್ಕ + ಬಲ]

ಗತಭಾಗ್ಯ (ನಾ). ಭಾಗ್ಯವಿಹೀನ ; ನತದೈಷ್ಟ : ಗತಭಾಗ್ಯನ ಕತ್ತಿಗೆ ಕುಭರತ್ನಂ ಕಲ್ಲಾಗಿ ತೋಱುವಂತೆ (ಕಂಕಣಾ. ೧೦೧). [ಗತ್ಕ + ಭಾಗ್ಯ]

ಗತಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಎಚ್ಚರ; ಅರಿವು. ೨. ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತನಾದವನು; ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು: ಸುದಿಗಂಬರವರ್ತನಂ ಗತಭ್ರಾಂತಿ . . . ಮುನಿಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರನೆ ವಂದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೬). [ಗತ್ಯ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಗತರಾಗ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಮೋಹವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ವಿರಾಗಿ: ಆ ಗತರಾಗನ ಬಳಸೆ ಪನ್ನೆರಡುಗಣಂ . . . ಎಸೆದುದೀ ಭರತಾವನಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೨೪). [ಗತ್ಯ + ರಾಗ]

ಗತಲೇಪ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ: ಗತಲೇಪನ ದರ್ಶನದೊಳಾದ ಪರಮಾನಂದ ಶ್ರೀಪದದೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದ ನಿಳಾಪೂಜ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧). [ಗತ್ಯ + ಲೇಪ]

ಗತವರ್ಷ (ನಾ). ಹೋದ ವರ್ಷ; ಕಳೆದ ವರ್ಷ: ಗತವರ್ಷದ ಲೆಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂದಾಯ ಕಡಿಮೆಮಾಡಬಹುದು (ರೂಢಿ). [ಗತ್ಯ + ವರ್ಷ]

ಗತವೇದ (ನಾ).[ಜೈನ] ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ವೇದನಬಂಧಮಂ ಸಮಯೋನದ್ವ್ಯಾವಳಿಕಾ ಸಮಯಂಗಳಿಂ ವಿದಾರಿಸಿ ಗತವೇದನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು.೧೧-೧೧೧ವ). ℙ ವೇದವೆನ್ನುವುದು ಮೂರುವಿಧ. ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಮತ್ತು ನಪುಂಸಕ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಕುರಿತುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ಎಂದರ್ಥ. [ಗತ್ಯ + ವೇದ]

ಗತವೈಭವ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ವೈಭವ; ಹಿಂದಿನ ವೈಭವ: ಗತವೈಭವಂಗಳ ಕಂಡಾಗ ಕಣ್ಣಾರ ಒಡೆಯಿತು ಕವನದ ಕೋಡಿ (ಇಂಚಾಪ. ೨೯-೩೧). [ಗತ್ಯ + ವೈಭವ]

ಗತಶ್ರೀಕ (ನಾ). = ಗತಭಾಗ್ಯ: ಗತಶ್ರೀಕನಪ್ಪನಂ ಸೇವಿಪರಾರ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೬೫). [ಸಂ.]

ಗತಾಗತ (ನಾ). ೧. "ಬರುವುದು ಹೋಗುವುದು" (ಅನಂನಾ). ೨. ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದುಬಂದುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ. ೩. [ನಾಟ್ಯ] ನಡೆಯದೆ ನಡೆಯುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆ: ನಡೆವುದ್ಯೋಗದಿನೂರ್ಧ್ವಂಬಡೆಯಲ್ ಮೊಗವೆತ್ತಿ ಪಾದಮೊಂದಂ ನಡೆಯದೆ ನಡೆವ ರೀತಿಯನೆ ತೋಱಲ್ ಮಡದಿ ಕೇಳ್ ಗತಾಗತಾಖ್ಯ ತಾ[ಣ]ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೭-೨೯); "ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುವಂತೆ ಕಾಲನ್ನು ಎತ್ತೆತ್ತಿ ನೆಲದ ಮೇಲಿಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೨೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗತ್ಯ + ಆಗತ]

ಗತಾಗತಿ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ನಡವಳಿಕೆ; ಆಚಾರ; ರೂಢಿ: ಸೃಷ್ಟಿ ಸಂಹಾರದಲಿ ಭೂತದ ಕಟ್ಟಳೆಗಳ ಗತಾಗತಿಗಳಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ವಿದ್ಯೆಯಲ ವಿದ್ಯೆಯಲಪ್ರತಿಮನೆನಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೮). [ಗತ್ಯ + ಆಗತಿ]

ಗತಾನುಗತಿಕ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನಂತೆ ನಡೆಯುವುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ರೂಢಿ: ವೈದರ್ಭಗೌಡಮಾರ್ಗವಿಭೇದಂ ಬಗೆವೊಡೆ ಗತಾನುಗತಿಕಮಿದೆಂದೊಲ್ದಾದರಿಪರ್ ಕೆಲಬರ್ ಸಂವಾದದೊಳೆರಡುಂ ಸಮರ್ಥಮಪ್ಪುದಱಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೫೨೨). ೨. ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು; ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಯಾವುದೋ ಹೆಣ್ಣನ್ನಾರಿಸಿ ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಡುವ ಈ ಗತಾನುಗತಿಕರ ಅಂಧಾನುಕರಣ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಂತೂ ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆ (ಪರಿಲ. ೩). [ಸಂ.]

ಗತಾಬ್ದ (ನಾ). = ಗತವರ್ಷ: (ಕಿ). [ಗತ್ಯ + ಅಬ್ದ್ಯ]

ಗತಾಯು (ಗು).೧. ಆಯುಸ್ಸು ತೀರಿಹೋದ; ಆಸನ್ನಮರಣನಾದ. ೨. ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದ; ಮುಪ್ಪಾದ: 'ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಕಳೆದ ಆಯುಸ್ಸು; ಮುಪ್ಪು. ೪. ಆಸನ್ನಮರಣನಾದವನು: ಕಂಡರು ಜಟಾಯುವಂ . . . ಕಡಿದೆರಂಕೆಯ ಪರಿದತಿಪ್ಪುಳ ಗತಾಯುವಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೫೭-೭೭೬). [ಗತ್ಯ + ಆಯ್ಯು]

ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾಲ; ಕೊನೆಗಾಲ; ಅಂತ್ಯಕಾಲ: ಈ ನನ್ನ ಗತಾಯುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ನೂರು ಸಾರೆ ನೆನೆಸಿರುವೆ (ಜಯಂತ. ೪೭೭). [ಗತಾಯು + ಸ್ಥಿತಿ]

ಗತಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದ; ಅರ್ಥವಾದ; ಹೇಳಿದುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿರುವ. ೨. ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಬಡವ. [ಗತ್ಯ + ಅರ್ಥ]

ಗತಿ (ನಾ). ೧. ಗಮನ; ನಡಗೆ; ಸಂಚಾರ: "ಗತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೩); ಅಂಗಂ ಬಹುವಿಧದಾವರ್ತಂ ಗತಿ ಹೇಷಿತರವಂ ಲಸದ್ವರ್ಣಂ ಸತ್ವಂ ಗಂಧಂ ರುಚಿಯೆಂದಷ್ಟಾಂಗಂ ಹಯಲಕ್ಷಣಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೭೩); ಹೊಟ್ಟೆ ನೆಲಮಂ ಕೀಸುವೊಲ್ ಮೆರೆಯೆ ಹಯಗತಿರಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೪೬). ೨. ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಬುದ್ಧಿಯ ಮಾತನು ಹೆಂಡತಿ ನುಡಿದರು . . . ಅದರಂತೆ ಗಂಡನು ನಡೆಯುವುದಾದರೆ ಗತಿಯನು ಊಹಿಸಬಹುದೆ (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೭-೨೪); ಅತಿಸ್ನೇಹ ಗತಿ ಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). ೩. ಉಪಾಯ; ಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ; ಸಾಧನೆ. ೪. ಸರಣಿ; ಪದ್ಧತಿ; ಮಾರ್ಗ: ಧರ್ಮ್ಮಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವರು ಯಿಹಲೋಕಕ್ಕೆ ಸುಖಮಂ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಗತಿಯಂ ಪಡೆವರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೪೫-೩೭; 1172); ಮೂರ್ಖರ ಗತಿಯನನುಕರಿಸಿದರೆ ಬಳಿಕ ವಿಶೇಷವೇನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮-೫೮). ೫. ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಗತಿಯುಂಟೊ ದಯೆಯುಂಟೊ . . . ಕೇಳನ್ಯರ ಸತಿಯರ್ಗಳಿಪಿದ ನರಂಗೆ ವಸುಧಾತಳದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೫-೧೬೫); ನುತಗುಣ ಚಾವುಂಡೋರ್ವೀಪತಿಗಂ ಸಿರಿದೇವಿಗಂ ಕುಮಾರರ್ಕ್ಕಂಣುಂ ಗತಿಯುಮೆನೆ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಎಇ. XX, ೧೨-೭; 1187); ಶಿವನು ಬಲ್ಲನು ದೈವವೇ ಗತಿಯೆಂದಳಿಂದುಮುಖಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೪೩-೩೧); ಪತಿಯ ಪಾದಾಬ್ಜಭಕ್ತಿಯೆ ತಮಗಿಹಪರ ಗತಿ (ಹದಿಬ. ೨-೧೬). ೬. ಯೋಚನೆ; ನೆನಹು: "ಅಜುವ ನೆನಹಂ ಗತಿಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೪). ೭. ಪಾಪ: "ವೃಜಿನಂ ತಾಂ ಗತಿಯೆಂದೆನಿಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೬೬). ೮. ಅಧ್ಯಾಯ; ಆಶ್ವಾಸ: ಅಂತು ಗತಿ ೨೫ಕ್ಕಂ ಪದ ೧೧೧೧ ಕ್ಕಂ ಮಂಗಳಂ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೫-೨೫ ವ). ೯. ಅದೃಷ್ಟ; ಭಾಗ್ಯ: "ಗತಿ-ನಸೀಬ, ಭಾಗ್ಯ"(ಜಾನಕೋ. ೪೫). ೧೦. ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ಜ್ಞಾನ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಸ್ವಾಮಿದಾಸರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗಾಧಗತಿಯಿತ್ತು (ಸಮಜೀ. ೧೦೧೯). ೧೧. ಎರಡರ ಸಂಕೇತ: ಗತವಾದ ಮಾಸವನು ಗತಿಯಿಂದ ದ್ವಿಗುಣಿಸಲು ಪ್ರತಿಪದವು ತಿಥಿಯನೊಡಗೂಡೆ ಕರಣ ತಾನತಿಶಯದಿ ಬಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೭). ೧೨. ಸೌಖ್ಯ: 'ಇಹಪರಗತಿ' ಪರಾ. ೧೩. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ: (ಕಿ). ೧೪. ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಲಯ: ಶಿವಗಣಾವಳಿ . . . ತವತವಗೆ ಗತಿಗಳಿಗೆ ಕುಣಿವುತ (ಬಸಪು. ೩೨-೩೭); ಗತಿಗೆ ಕುಣಿದವು ಹಂಸೆ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೪೬); ಗತಿ ಗಹಗಹಿಸಲ್ . . . ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಯೆಷಭಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೦). ೧೫. [ಗಣಿತ] ನಾಲ್ಕರ ಸಂಕೇತ: ಗತಿ . . . ಎಂದು ನಾಲ್ಕಱ ನಾಮಂ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೩).

೧೬. [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳ ಚಲನೆ: 'ಗ್ರಹಗತಿ' ಪರಾ. ೧೭.[ಜೈನ] ಜೀವನ ಪರಲೋಕ ಗಮನ; ಜನ್ಮಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಜನ್ಮ: ಗತಿಗಳ್ ನಾಲ್ಕವಱೊಳಳಂಕೃತದಿಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ತೆಱದಿನಿರ್ದುವು . . . ತಿರಿತರುತು ಮಿರ್ಪುದೇ ಸಂಸಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೭೭-೧); ಜೀವನಿಗೆ ನರಕ, ತಿರ್ಯಂಚ, ಮನುಷ್ಯ, ದೇವ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೨೯೫). 'ಚತುರ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೮. ಸ್ಥಿತಿ; ಪದ: 'ಸದ್ಗತಿ' ಪರಾ. ೧೯. ಚಾಲನೆ: 'ಗತಿಕೊಡು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗತಿಕಾಣಿಸು 'ಗತಿಗಾಣಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕಾಣು 'ಗತಿಗಾಣು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಕೆಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಕೊಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗಾಣಿಸು, ಗತಿಕಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು; ಅಂತ್ಯಗೊಳಿಸು: ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಗತಿಗಾಣಿಸಿದನು (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೬). **ಗತಿಕಾಣಿಸು**: ೧. ಮನೆಯ ಸಾಮಾನುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಗತಿಕಾಣಿಸುವ ತನಕ . . . ಒಪ್ಪಿಸಿ (ಪುನರು. ೩೦೮). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡು: ಮಕ್ಕಳು ಇಹದಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಾಗಿ ಪರದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ವಚಭಾ. ೩೪೨). [ಗತಿಗಾಣು + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಗಾಣು, ಗತಿಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಿಕ್ಕುಕಾಣು: ಬೇರೆ ಗತಿಗಾಣದೆ . . . ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು (ಒಡೆಕ. ೬೯). **ಗತಿಕಾಣು**: ೧. ಹಾನಿಯನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಗತಿಕಾಣೆನಲ್ಲ (ಕಎಪು. ೩೫-೬). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: 'ಗತಿಕಾಣಿಸು' ಪರಾ.

[ಗತಿ + ಕಾಣು (< ಕಾಣ್)]

ಗತಿಗಿಡಿಸು 'ಗತಿಗೆಡಿಸು' ನೋ.

ಗತಿಗಿಡು 'ಗತಿಗೆಡು' ನೋ.

ಗತಿಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನಡಗೆ ಕುಗ್ಗು; ವೇಗಗುಂದು: ಅಗಲಲಾಱದೆ ಮುರಿದು ಮೋಱೆಯ ದುಗುಡದಲಿ ಹಯವಶ್ರುವಾರಿಯನುಗುಳಿ ಗತಿಗುಂದಿದುವು ಗುಣಭರಿತನ ವಿಯೋಗದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೫-೨).

[ಗತಿ + ಕುಂದು$_1$]

ಗತಿಗುಡು 'ಗತಿಗೊಡು' ನೋ.

ಗತಿಗೆಡಿಸು, ಗತಿಕೆಡಿಸು, ಗತಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ದಾರಿತಪ್ಪಿಸು: ಗತಿಗೆಡಿಸಿತ್ತು ಪಾತಕನ [ಮೈತ್ರಿಯ] ವೋಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೮೬); ಮಿತ್ರನ ತೇಜಕ್ಕಡ್ಡಲಾದೆಂ ದ್ವಿಜಗತಿಗೆಡಿಸಿರ್ದೆಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪). ೨. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು; ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ಅತಿಮೋಹಂ ಗತಿಗೆಡಿಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೫-೮೨). **ಗತಿಕೆಡಿಸು**: ೨. ತಾನು ಕೆಡುವುದಲ್ಲದೆ ಅವರನ್ನೂ ಗತಿಕೆಡಿಸಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ); ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಕೆಡಿಸಿತು (ಗಾದೆ). **ಗತಿಗಿಡಿಸು**: ೩. ಸದ್ಗತಿ ದೊರಕದಂತೆ ಮಾಡು: ಸುಡುವುದು ಕಿರ್ಚಲ್ಲದೆ ಗತಿಗಿಡಿಸದು ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಸುಟ್ಟುಮೊಡಲಂ ಗತಿಯಂ ಕಿಡಿಸಿದುದು (ಪಂಠಾಮಾ. ೯-೧೫); ಗತಿಗಿಡಿಪಾಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೆ ಸದ್ಗತಿಯಂ ಕುಡಲಾರ್ಪರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). [ಗತಿಗೆಡು + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಗೆಡು, ಗತಿಕೆಡು, ಗತಿಗಿಡು (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಡೆಗೆಡು: ರಂಡೆಯಂತೆ ಪತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟನಂತೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೦೫). ೨. ಹಾಳಾಗು; ದಾರಿತಪ್ಪು: ಪಿರಿದುಮ ಧರ್ಮದೆ ಗತಿಗೆಟ್ಟರಸುಗಳೆಲೆ ಪೆಱವುಗೊಂಡರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೦); ಯತಿವನಿತಾವಿಲಾಸಗತಿಯಿಂ ಗತಿಗೆಟ್ಟುವು . . . ಅಂಚೆವಿಂಡುಗಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೫೩). ೩. ಅವಸ್ಥೆ ಹಾಳಾಗು; ಸ್ಥಿತಿಗೆಡು; ಆಶ್ರಯತಪ್ಪು: ನಿರ್ಘಟದಲ್ಲಿ ಘಟ ಹುಟ್ಟ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದ ಕಂಡೆ . . . ಅಉಭಯದ ಗತಿಗೆಟ್ಟವರ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೦-೩೬); ವ್ರತಿಗಳ್ . . . ಮತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಧೃತಿಗೆಟ್ಟರ್ ಗತಿಗೆಟ್ಟರ್ (ಗಿರಿಕ. ೯-೨೩); ಗತಿಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿಹೆನು (ಕವಿಸೋ. ೭೯). **ಗತಿಕೆಡು**: ೩. ಅವನಿಗೆ ಗತಿಕೆಟ್ಟ ಮೇಲೇ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದದ್ದು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗಿಡು**: ೩. 'ಗತಿಗಿಡಿಸು' ಪರಾ.

[ಗತಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಗತಿಗೇಡಿ (ನಾ). ೧. ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಂಡವನು; ದುರ್ದೈವಿ: ಅತಿಯಾಸೆಮಾಡುವನು ಗತಿಗೇಡಿಯಾಗುವನು ಅತಿಯಾಸೆಯಿಂದ ಮತಿಕೆಡುಗು ರತಿಯಿಂದ ಸತಿಸುತರು ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೬೯). ೨. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ; ದರಿದ್ರ: ಸಾಕಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿರದ ಗತಿಗೇಡಿ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೭). ೩. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು: (ಕಿ). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇ$_2$]

ಗತಿಗೇಡಿಗ (ನಾ). = ಗತಿಗೇಡಿ ೩: ರಣಗಳ್ಳನನು ಗತಿಗೇಡಿ [ಪಾಠಾಂ ಡು]ಗನನೀ ದ್ರೋಹಿ ರಕ್ಕಸನ . . . ಹೊಳ್ಳುವಾಱಿಸಲೂದುವೆನು (ತೊರರಾ. ೫-೭-೩೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ಇಗ]

ಗತಿಗೇಡು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹಾನಿ: ಅತಿಯಾಸೆ ಗತಿಗೇಡು (ಗಾದೆ). [ಗತಿ + ಕೇಡು]

ಗತಿಗೇಡುತನ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ; ಅಭಾವ ಸ್ಥಿತಿ: ತಬ್ಬಲಿ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಸಾಕದೆ ಇರುವಷ್ಟು ಗತಿಗೇಡುತನ ಬಂದಿಲ್ಲ ನನಗೆ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬). [ಗತಿಗೇಡು + -ತನ]

ಗತಿಗೊಡು, ಗತಿಕೊಡು, ಗತಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾರಿತೋರಿಸು; ಅನುಕೂಲಮಾಡಿಕೊಡು: ತನಗೆ ಗತಿಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಗು]ಡುವ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಬಂದಯ್ಯನಾಡನೆ ಸುರಾಸುರರ ಮುಂದೆ ಕಪಿಕಟಕಮಱಿಯೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೫೨). **ಗತಿಕೊಡು**: ೨. ಮುನ್ನಡಸು; ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಬಂದದ್ದು ನಿಂತ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಗತಿಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗತಿಗುಡು**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಜೈಮಿಭಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಗತಿ + ಕೊಡು$_1$]

ಗತಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲನೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ತುಡುಕಿ ತೂಳುವ ಸೂತ್ರಯಂತ್ರದ ಗಡಣದಲಿ ಗತಿಗೊಂಡು ಬೇಡಿದ ಕೊಡುವ ಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆ ಗಳೆಸೆದುವು . . . ವಿವಿಧರಚನೆಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೩-೧೦). ೨. ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: 'ಗತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.

[ಗತಿ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು, —ಕೊಡು: ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿ ಕಂಡ ಜಟಾಯುವನು ಮನಮಱುಗಿ ವೃತ್ತಾಂತವನು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿ ಗತಿಗೊಳಿಸಿ . . . ಊರ್ಮಿಳೆವಲ್ಲಭನನೊಡಗೊಂಡು ಕಿಷ್ಕಿಂದಾದ್ರಿಗೈತಂದು (ರಾಮಚ. ೧೩). [ಗತಿಗೊಳ್ + -ಇಸು$_3$]

ಗತಿಚತುಷ್ಟಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಒದಗುವ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಜನ್ಮಗಳು: ನಾರಕ ತಿರ್ಯಙ್ನರ ಬೃಂದಾರಕರೆನೆ ಗತಿಚತುಷ್ಟಯಂಗಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೬).

[ಗತಿ + ಚತುಷ್ಟಯ]

ಗತಿನಾದ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಬದ್ಧವಾದ ನಾದ: ಶ್ರುತಿಯೊಳಡಗಿದ ಗತಿನಾದದಂತೆ ಸುಖದೊಳಡಗಿದ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೯-೩೫೩). [ಗತಿ + ನಾದ]

ಗತಿಪರಂಪರೆ (ನಾ). ವಂಶ; ಅನ್ವಯ (Successive. ಪಾರಿನಿ. ೩೦). [ಗತಿ + ಪರಂಪರೆ]

ಗತಿಮಂಡಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಭಿನಯಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗತಿಮಂಡಲ . . . ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ – ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೫–೭ವ). [ಗತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗತಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ನಿಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಗತಿಮುಟ್ಟುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಅಂಬಿಕೆ. ೮೬). [ಗತಿ + ಮುಟ್ಟು$_1$]

ಗತಿಯುದ್ಧ (ನಾ). ವೇಗದ ಪೈಪೋಟಿ, — ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಗತಿಯುದ್ಧದಿಂ ತನ್ನ ಗೆಲ್ದಾಗಲ್ಲದೆ ಪ್ರಭಾವತಿ ಮಾಲೆ ಸೂಡಳೆಂಬುದಂ . . . ಪೇಟೆ (ಚಾವುಂಉ. ೫೮). [ಗತಿ + ಯುದ್ಧ]

ಗತಿಲಾಘವ (ನಾ). ನಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ವೇಗ; ಚಳಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುವುದು: (ಕ). [ಗತಿ + ಲಾಘವ]

ಗತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಗತಿವಡೆವೆನೆಂಬುದು ಕಾಯಕ್ಲೇಶಂ ಬೇಟ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧–೧೧೪); ಹಿಂಸಾಧರ್ಮವೃತ್ತಿಯಲಿ ನಡೆದು ಯಾವಜ್ಜೀವದಲಿ ಗತಿವಡೆದರುಂಟೆಲೆ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೧೩); ಹೂವಿಂದ ನಾರು ಗತಿವಡೆದಂತೆ (ಸೌಂದಪು. ೬–೫೨); ಸಜ್ಜನರ ಗತಿವಡೆವೆನಲ್ಲದೊಡೆ . . . ಮಹಾಪಾತಕಂ ಪೋಗದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪–೭೬). [ಗತಿ + ಪಡೆ$_1$]

ಗತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ನಡೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು: ಆತನ ಪಾದಪದ್ಮದ ಗತಿವಿಡಿದಿರಲು ಕಾಯ್ವ ನಿಮ್ಮುವನು (ಬಸಪು. ೨೨–೩೭); ನಡೆತಂದನು ಮಹಾರಣ್ಯದಲಿ ಮಾಯಾಮೃಗದ ಗತಿವಿಡಿದು (ತೊರರಾ. ೩–೯–೧೮). [ಗತಿ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗತಿವಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಚಲಿಸದ. (ನಾ). ೨. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ದಾರಿಗಾಣದವನು: ಗತಿವಿಹೀನರ ದೈನ್ಯವಾಚಾಯುತರ . . . ಇಱುವುದು ಧರ್ಮವೇ ನಾವಱಿಯೆವಿದನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬–೩೨); ಗತಿವಿಹೀನರಿಗಾರು ನೀನೇ ಗತಿ ಕಣಾ (ಹರಿಸಾ. ೫೪). [ಗತಿ + ವಿಹೀನ]

ಗತಿಶೀಲ (ಗು). ಚಲನೆ ಇರುವ; ಚಲನೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ: ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಾದರೋ ಸ್ವತಃ ಗತಿಶೀಲವಾದುದಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಗತಿ (ಕಂಪನ) ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬರಬೇಕು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೫). [ಗತಿ + ಶೀಲ]

ಗತಿಶೂನ್ಯ (ನಾ). = ಗತಿವಿಹೀನ ೨: ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯೆಲ್ಲೆ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟಿನಲ್ಲೆ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩–೫). [ಗತಿ + ಶೂನ್ಯ]

ಗತಿಸಂರೋಧನ (ನಾ). ಮುಗ್ಗರಿಸುವಿಕೆ; ಅಡ್ಡಿ: ಉನ್ಮಗ್ನ ನಿಮಗ್ನ ಜಲಾಪಗಾಯುಗಂ ಗತಿಸಂರೋಧನಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧–೫೦). [ಗತಿ + ಸಂರೋಧನ]

ಗತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಮಿಸು; ನಡೆ: ಜನಕನ ಸುತೆಯು ತನ್ನತ್ತೆಂದಿರೆಡೆಯಲಿ ಗತಿಸಿ ಮಂಜುಸ್ವರದೆ ನುಡಿದಳು (ರಘುವಂ. ೧೫೧). ೨. ಸಂದು ಹೋಗು; ಕಳೆ; ಆಗಿಹೋಗು: ನಾಲ್ಸಾಸಿರಂ ನಾಲ್ಕುನೂಱುಂ ಈ ಮಾಯಾಪೂರ್ಣ ಕಲ್ಯಬ್ದದೆ ಗತಿಸೆ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೩); ಛಂದಸ್ಸು, ಶೈಲಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಚುರವಾದ ಒಂದು ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಯುಗವು ಗತಿಸಿಹೋಗಿರಬೇಕು (ಕಸಾಚ. ೮); ಆಯುಷ್ಯವು ಗತಿಸುತ್ತದೆ (ಆರ್ಯಧ. ೧೮೦). ೩. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು: ಈ ಯೆಡೆ ಗತಿಸಿದುದು ನಮಗಧಿಕ ಸಂತಸವೆಂದ ಪಾಂಚಾಲ (ಜಿನಭಾ. ೨೨–೩೪). ೪. ತೀರು; ಸಾಯು; ನಿಧನಹೊಂದು: ಅವರು ಗತಿಸಿದ ನಂತರ ಮನೆ ಮೂರಾಬಟ್ಟೆಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಗತ್ಯ + – ಇಸು$_3$]

ಗತಿಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗತಿಸಂರೋಧನ: ಏಱಿದರ ಮೆಯ್ಯಳ್ಳಾಡೆ ತೂಗಿ ತೊನೆವಿನಂ ನಿಂದ ವಿಮಾನ ಗತಿಸ್ತಂಭಮಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೪–೬೧ವ). [ಗತಿ + ಸ್ತಂಭ]

ಗತುಕು 'ಗದಗು' ನೋ.

ಗತೋದಕ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಹೋದ ನೀರು. ೨. ನೀರು ಹೋದ ಸ್ಥಳ; ನೀರು ಹಿಂಗಿದ ಸ್ಥಳ: ಗತೋದಕದಲುಱೆ ಸೇತುಸಂಬಂಧದಲಿ ಫಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೮–೫೮). [ಗತ್ಯ + ಉದಕ್ಯ]

ಗತ್ತ 'ಗತ್ಯ' ನೋ.

ಗತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಕಠಾರಿ: ಪರಸಮಯಪ್ರತಿವಾದಿಯ ಸುಪುಷ್ಪದೈವದ ಮೂಗನರಿವ ಗತ್ತಿಗೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ದ ಸಾಣೆಯನು] ಹೊಸ ಸಾಣೆವಿಡಿದಂತೆ ಹೊಳೆವ ದೃಷ್ಟಿಪಾತನಗೈವುತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭–೪೧). [< ಕತ್ತಿಗೆ]

ಗತ್ತಿವರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗತ್ತಿವರ್ಮ್ಮ ಪಡೆತನು ಮೊರಸನಾಡ ಪೆರ್ಪ್ಪುಸುರ್ ನಾಮ ಗ್ರಾಮವರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೧೪, ೯–೧೧; ?). [ಗತ್ತಿ$_0$ + ವರ್ಮ್ಮ$_2$]

ಗತ್ತು (ನಾ). ೧. ಗತಿ; ಗಮನ: "ಗತ್ತು – ಗತಿ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). ೨. ಠೀವಿ; ಜರ್ಬು; ದರ್ಪ: ಮತ್ತೊಂದು ಗತ್ತು ತೋರಿಸುವಾಯಂದು ಗದಾಯುಧವಂ ತೆಗೆದು ಬೊಬ್ಬಿರಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೧–೪); ಎಂಭತ್ತುವರ್ಷದವನು ಇಪ್ಪತ್ತುವರ್ಷದ ಹುಡುಗರ ಗತ್ತಿನಿಂದ ತೋಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು (ಘಾಟೀಮು. ೪); ಭಟ್ಟರು ಯೋಗ್ಯಜನ, ಅವರದೇ ಒಂದು ಗತ್ತು ವೈಖರಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೯); ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳು ಒಳ್ಳೆ ಗತ್ತಿನಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಲೆ ಇದ್ದವು (ಗಿರಿಬಾ. ೨೩). ೩. ಕುಯುಕ್ತಿ; ಕುತಂತ್ರ: ನನಗೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗೇದ ಬಿಡು ನಿನ್ನ ಗತ್ತು (ಗಂಮಾಯಿ. ೫೨); ಇದರಾಗ ಶಿವರಾಯಿ ಗತ್ತ ಇದ್ದಂಗ ಕಾಣ್ತದ (ಬೆವರಿ. ೭೪). ೪. ಅನುಸರಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ನಾವಿರಲು ಹೊಳೆವುದು ಹೊತ್ತುಗೊತ್ತಿನ ಗತ್ತು ನಾ ಮೈಯು ಎನಲು ದಿಕ್ಕಾಲ ಕಡೆ (ಅರಳು. ೯೨–೧೩); ನಿಮ್ಮ ಗುರಿಕೆಯ ಗತ್ತು ಬೇಕು ಈ ಹೊತ್ತು! (ಕ್ರೌಂಚಧ್ವ. ೧೯). ೫. ಉಚ್ಚಮಟ್ಟ: ಕ್ರೀಡಾಪಟು ಈ ದಿನ ಒಳ್ಳೆಯ ಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡಿದ (ರೂಢಿ). ೬. [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಮಾನದ ಒಂದು ಲಯ; "ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ತಾಳ" (ಜಾನಕೋ. ೪೫): ಕವನಗಳನ್ನು ಗತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಹ. ೨೯); ಗತ್ತು ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕೇ ಬಂದಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೭೩); ಪಧನೀಸ ಸರೀಗಮನಾರಿ ನಿನ್ನ ಗತ್ತಾ ನನ್ನ ಕಂಡು ಹೋಗಬ್ಯಾಡ ಚದರಿ (ಮಣ್ಣುಹೆ. ೪೨); ನಾಟಕದ ಗತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದವನೂ ಅವನೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೭೫).

ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿರು = ಧೋರಣೆಯಲ್ಲಿರು; ದರ್ಪದಿಂದಿರು: ಅವರು ಬಹಳ ಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿದ್ದಾರಮ್ಮ (ಕೀಲುಗೊಂ. ೨೧). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗತ್]

ಗತ್ತುಕಾರ 'ಗತ್ತುಗಾರ' ನೋ.

ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ 'ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ' ನೋ.

ಗತ್ತುಗಾರ, ಗತ್ತುಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕ; ಸಮಯಾನುವರ್ತಿ. ೨. ಉಪಾಯಗಾರ; ತಂತ್ರಿ: ಬೆರಕೆಯ ಗತ್ತುಗಾರನೆಂದು ಜನರು ನಿನಗೆ ಬೆದರದಿರಲಿ (ದಾಬುತ್ತಿ. ೨೭). **ಗತ್ತುಕಾರ**: ೨. 'ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ಗತ್ತು + – ಗಾರ$_1$ (< – ಕಾಱ)]

ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ, ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ನಾ). ಕುತಂತ್ರ; ಕುಟಿಲ; ಕಪಟೋಪಾಯ: ಮೆತ್ತಗೆ ನುಸುಳಾಡಿ ಉತ್ತಮನಂತಿರುವನು ಕತ್ತುಕೊಯ್ಯಲು ಧೂರ್ತನೀತನು ಕುಹಕ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ ಯಾರು ಅರಿಯರು (ಪದ್ಮಪು. ೧೫–೮೨); ತನ್ನನ್ನು ಬೇಕೆಂದೇ ಅವಮಾನಮಾಡುವ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆಯೆಂದು ಕೊಗಾಡಿದಳು (ಬಡುಜ. ೧೫೩). **ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ**: ಇದೊಂದು ಅಳುವರಸರ ಕುತಂತ್ರ, ಕಂದಿರಾ? ರಾಜಕಾರಣದ ಗತ್ತುಕಾರಿಕೆ (ಪಗಗಜ. ೪). [ಗತ್ತು+ಗಾರ+–ಇಕೆ]

ಗತ್ತುಹೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡು; ತಂತ್ರವನ್ನು ಹೂಡು: ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಗತ್ತುಹೂಡಿ ಕಾಲಳಿಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ (ಸೋಲು. ೪). [ಗತ್ತು + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು$_1$)]

ಗತ್ಯಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಉಪಾಯ; ಅನ್ಯಮಾರ್ಗ: ಇದು ತಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಹೇಳದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫); ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ (ಗೂತ್ತು.ಗು. ೬೧). [ಗತಿ + ಅಂತರ]

ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ಗತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಂಬುದು ಶ್ರುತಪ್ರಸಿದ್ಧಶಲಾಕಾಪುರುಷಕ್ಕೆತ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧಜನಿತ ಸುಖಾದಿಸಮನುಗುಣಫಲಕಾರಂಗಳಕ್ಕಪ್ಪ ಗತಿ ವಿಶೇಷಂಗಳಂ ಪೇಟ್ಟುದು (ಜಾವಂಲ. ೧೨). [ಗತಿ + ಆಖ್ಯಾನ]

ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಗು). ನಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ; ಚಲಿಸುವ; ಚರ: ಪ್ರಸಂಡದಲ್ಲಿ ಗತ್ಯಾತ್ಮಕ(ಜಲ) ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತ್ಯಾತ್ಮಕ (ಅಚಲ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಒಂದು ಜಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ(ಜೀವಾತ್ಮ.೧೧೫). [ಸಂ.]

ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹ (ನಾ). ಚಲವಿನೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವುದು: ಗತಿಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹೌ —ಗತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹಮುಂ ಎಂದೆರಡುಂ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮರೊಡಿಯೋ – ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಾದ, ಉಪಕಾರಿ – ಉಪಕಾರಾಧಿಮಳ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೫೮); 'ಸ್ಥಿತ್ಯುಪಗ್ರಹ' ಪರಾ. [ಗತಿ + ಉಪಗ್ರಹ]

ಗತ್ವ (ನಾ). = ಗಕಾರ: ಖತ್ವಕ್ಕಂ ಬಹುಳತೆಯಿಂ ಗತ್ವಂ ಘತ್ವಂ (ಕವಿದ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ಗದ$_1$ (ನಾ). ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದುಂಟಾಗುವ ನಡುಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: 'ಗದಗಬ' ಪರಾ.

ಗದಗದ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಗದಗದನಡುಗು, ಗದಗದನೆನಡುಗು = ಭಯ ಅಥವಾ ಚಳಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು: ಉದಯಕಾಲದಲಿದ್ದು ಗದಗದ [ಖಾತಾಂ.ಗಡಗಡ] ನಡುಗುತ ನದಿಯಲಿ ಮಿಂದೆನೆಂದು ಹಿಗ್ಗುವಲಿ . (ಪಡಂದ. ೫–೨೫–೧); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತೆ ಬಂದು ಸೈಗೆಡೆದು ಬಿಮ್ಮನೀಲಳಂಕರೆ ಚರಣಮಂ ಪಿಡಿದು (ತಿಮರು. ದೇ. ೬–೧೫); ಗದಗದನೆ ನಡುಗುತ ಯುಗಧ್ಯವದನ ಕೈಮುಗಿದು (ತೊರಣಾ. ೬–೨೬–೧೩); ಆ ಭಯಾನಕ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಪಂಕಜನು ಗದಗದನೆ ನಡುಗಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೨೦). 'ಗಡಗಡ$_2$' ಪರಾ.

ಗದ್ಯ$_1$(ನಾ). ೧. ಹೇಳಿಕೆ; ಮಾತು: "ಮಾತಾಡುವಿಕೆ; ವಾಕ್ಯ; ಭಾಷೆ" (ಆಡಂನಾ): 'ಗದಿಸು' ಪರಾ. ೨. ರೋಗ; ವ್ಯಾಧಿ: ಏನ್ಮುಯ್ಯ ಗದಕ ಬಿಜ್ಜಳಗೆ ಸನಯುದಿಂ ಪಾಲಿಸಿತೆ... ಗದವನನಸಾಯದಿ ತೆಗೆದು (ಗುರುಚಾ. ೮–೧೬). ೩. (ರೋಷಿಣೀಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮೊಲತಮ್ಮ: ಬಲದೇವನು ಬಲಿಷ್ಠನು ಗದನು ಸುಕುಮಾರನು (ಭಾಷ್ಕಃ. ೧೧೩). 'ಗದಾಗ್ರಜ' ಪರಾ. ೪. ಒಂದು ಭಗೆಯ ವಿಷ; ಗರಳೆ: (೫). [ಸಂ.]

ಗದಕೆ 'ಗತಕ್ಕ'ನೋ.

ಗದಕೆ 'ಗತಕ್ಕ'ನೋ.

ಗದಕ್ಕು 'ಗತಕ್ಕ$_1$' ನೋ.

ಗದಗಂಪೆ(ನಾ).ಬಲವಾದ ನಡುಕ,—ಕಂಪನ:'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಗದ$_1$ + ಕಂಪ]

ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್, ಗದಗಂಪಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು: ಗದಗಂಪಂಗೊಳಿ ಲೋಕಮಾತ್ರಮವೆ ಬಂದಾ ಶಕ್ರಮಂ ಕೊಂಡು ಕೋಪದ ಜ್ವಾಳೆ ಪಿಣಾಕ್ಷಿಯಿಂ ನಿಮಿರಲ್ (ಪಾಂ ೬ ೯ ಪ್ರ. ೩–೧೧೩); ಗದಗಂಪಂಗೊಳುತುಂ ಭೂಲಿಂದ ಸಮರೋದ್ಯದ್ಧಿಕಿಯಂ (ಅಸುಮಾ. ೧೪–೧೦೧). **ಗದಗಂಪಗೊಳ್** : ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವ ಹೊಕ್ಕಳ ಬೇಳುತಿರೆ ಗಡಗಂಪಗೊಳ್ಪ[ಪ್ರ]ಗೊಂಡುದು ಭುವನ ಭಯ ಮಿಗಲು (ಕಾತಾಂ. ೬೮–೨೬). [ಗದಗಂಪ + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಂಪಗೊಳ್ 'ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗದಗದಿತ (ಗು). "ನಡುಗಿದ; ಬಿಕ್ಕುವ; ತೊದಲಿಸುತ್ತಿರುವ" (ಪ್ರಭಾಸ್ತ್ರ). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ನಡುಗು, —ಕಂಪಿಸು; ತತ್ಕ್ಷರಿಸು: ಕುದುಳುಳಿಗಳುರುವಣಿಸೆ ಕಾಣುತ ಗದಗದಿಸಿ ಮುರಮ್ಮೆರಿ ಜಾಡಿದನರ್ಜುನಗೆ ರಥವ (ಕುಮ್ಮಾಪ್ರ್ರ. ೧೦–೬೨); ಮಡಗಡಯುಮಧ್ಯ ಕಂಠರವ ಬರೆ ಕಂಡು ಗದಗದಿಪಂತೆ ದಿಟ್ಟಿದರು (ಸೋಹಸ. ೩೨–೮೩); ಗದಗದಿಸುವ ಮೊಲೆ ಗಡಗಡಿಸುವ ಕೊಡೆ ಕೆದರ್ವ ಢಾಳಾದ ಕಡೆಗಣ್ಣ (ಧರಪ. ೧೬–೬೬); ಪುದುಗಿತೆಕ್ಕೆಕೆಯಾನೆ ಹದುಗಿದಂ ಧೋಗಿಸಲಂ ಗದಗದಿಸಾ ಸಾಯಕದ ಬಿಸಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ (ಪ್ರಮಿಚಾ. ೧೬–೪೭). 'ಕದಕದಿಸು' ಪರಾ. [ಗದಗದ + –ಇಸ್ಸು]

ಗದಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ತತ್ಕ್ಷರಿಸು; ಗಾಬರಿಗೊಳ್ಳು: ಕಂಬದಮ್ಮ ಅಂದಲು ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು ಗದಗದಿಸಿ ಹೋದವು (ಮಭಾರ. ೨೦೬); ಇತ್ತ ಕಿರುಗಿದರೆ ಹುಲಿ ಅತ್ತ ಕಿರುಗಿದರೆ ಸಿಂಹ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕು ಗದಗದಿಸಿ ದ್ದಾಳೆ ಆಕೆ (ಬಡಸಿ. ೧೬೪); ಈ ಭಕ್ಷ್ಯಪ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಗದಗದಿಸಲಾಹಲವೇ ಕೋಲಾಹಲ. ಊರೆಲ್ಲ ಗದಗದಿಸಿ ಹೋಯಿತು (ಸಮಚಾ. ೬೨). [ಗದಗದು? + –ಇಸ್ಸು]

ಗದಗಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಬೆಪ್ಪಜ್ಞ . . . ಪುರವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೬–೧೯); ಹೆಗ್ಗಾಳಿಗೆ ತುದುರ ಪಾಳೆಯ ಗದಗಾಪಿಸಿತು (ಅಮಸಾಂ. ೩೫೬). [ಗದಗಾಪು + –ಇಸ್ಸು]

ಗದಗಾಪು (ನಾ). = ಗದಗಂಪ. 'ಗದಗಾಪುಗೊಳ್' ಪರಾ. [< ಗದಗಂಪ?]

ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗದಗಂಪಂಗೊಳ್: ಕೈಪಿಟ್ಟಿಯಂ ಮುಱಿವ ಶಾಕ್ಷಿ ಡಾಕ್ಷಿ ಗಧಗಾಪುಗೊಂಬಾಗ್ರಹಂ ನಡುಗುವೊತ್ತರಗಳ ಪಟುಗೆಡುವಾ ವ್ಯಂಕರಗಳೆಸೆದುವಂತಲ್ಲಿ (ಸಮ್ಮಕಾ. ೫–೩೯); ದೇಗದಿ ನಾಗಶಾಪಿ ಕಟ್ಟಿ ಸದರಮೊಳೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿಯ ತರುಣಿರ್ದ ಗದಗಾಪುಗೊಳೆ ರಾಜಳಟಿಕಾ (ಧರಪ. ೫೬–೮೨); ಬೆದಱಿಯೋಡುವ ವನಗಳ ಕಂಡು ಜಗವೆಲ್ಲ ಗದಗಾಪುಗೊಂಡುದೇವೆಲ್ಲೆ (ಆ ೦ ಪ ವಿ. ೧೧–೫೧). [ಗದಗಾಪು + ಕೊಳ್$_1$]

ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಾಬರಿಮಾಡು; ಗಾಸಿಗೊಳಿಸು: ಬುದಿಬುದಿನವನೂರ ನಡುವೆ ಕೆಂಡವನೂಸಿ ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸಲೆ ಪುರವಾ (ಧರಪ. ೨೪–೧೦); ಗದಗಾಪುಗೊಳಿಸುತಲೆ ಇಱಿದುಬಾಕುತ ಪಟು ಭಟರ (ಜ್ಞಾನಚ. ೩೨–೬೫).

[ಗದಗಾಪುಗೊಳ್ + –ಇಸ್ಸು]

ಗದಗು, ಗತುಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿನ್ನು; ಮುಕ್ಕು: ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ತಾಯಿ ಏನುಮಾಡಿದ್ದೀಯೊ ಕೊಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗದಗುತ್ತೇನೆ (ಗೃಹಲ. ೧೨೫). **ಗತುಕು$_1$**: ೨. ನಾಯಿಯಂತೆ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಚಪ್ಪರಿಸು, —ನೆಕ್ಕು. (ಸ್ಕಾಂಡರ್).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕದಕ್ಕು; ತುಳು. ಗದಕು; ತೆಲು. ಕತಕು, ಗತುಕು, ಗದುಕು]

ಗದಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಡುಗು; ಕಂಪಿಸು: ಮೇರಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ತನಗೆ ಅನಾಹುತವಿದೆಯೆಂದು ಹರಿದಾಸರು ಗದಗುಟ್ಟಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೨೨).

ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗು = ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗು: ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದ (ರಂಗರೋ. ೧೨); ಆ ಅಗಂತುಕಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮತ್ತೆ ಗದಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಹತ್ತಿದ್ದರು (ಅಂಬಿಕ. ೯).

[ಗದ$_1$ + ಕುಟ್ಟು$_1$]

ಗದಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನಿನ ಗಂಟು, — ಮೂಟೆ: ಫಕೀರನ ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫); ಧಮನಿಗನು ಗಂಟುಗದಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೦೧). 'ಗಂಟುಗದಡಿ' ಪರಾ.

[← ಮರಾ. ಗಠಡೀ; ಹಿಂ. ಗಠಡೀ, ಗಠರೀ]

ಗದಡು, ಗದರ್ರು$_3$ (ನಾ). ಘಾಟುವಾಸನೆ: ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಗದಡು (ರೂಢಿ). **ಗದರ್ರು$_3$**: ಮೆಣಸಿನಪುಡಿ ತುಂಬ ಗದರು (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಗದಳ; ಹಿಂ. ಗದಲಾ]

ಗದಬದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದಗದಿಸು: ಗದಬದಿಸಿ ಕಾರಂಡ ಬಕ ಚೀಱಿದವು (ತೊರರಾ. ೪-೧೦-೯). [ಗದಬದ ? + – ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗದಮು 'ಗದುಬು$_1$' ನೋ.

ಗದರಿಕೆ, ಗದ್ದರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಮಾತಾಡಿ ಹೆದರಿಸುವುದು, —ಗರ್ಜಿಸುವುದು; ಬೆದರಿಕೆ. ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸುವುದು, —ಅಟ್ಟುವುದು: (ಕಿ). **ಗದ್ದರಿಕೆ**: ೧. ಈ ಗದ್ದರಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಧಪ್ರಾಣವೇ ಹೋದಂತಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೋ. ೩). 'ಬೆದರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಗದರ್ರು$_2$ (< ಗದಱ್ಱು$_2$) + – ಇಕೆ]

ಗದರಿಸು, ಗದ್ದರಿಸು, ಗದ್ದಿಸು, ಗರ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಬೆದರಿಸು: ನೀನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಗದರಿಸಿದರೆ ಅವು ಮಾಯವಾಗುವುವು (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೬೬); ಅರಸು ಕೋಪದಿಂದ ಗದರಿಸಿದ (ಹಾಹುತ್ತ. ೪೩); ಹುಡುಗನನ್ನು ಗದರಿಸಬೇಡ (ಮಗಮಾಂ. ೯೨). ೨. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಅದ್ದಲಿಸು, —ಅಟ್ಟು: (ಕಿ). 'ಬೆದರಿಸು' ಪರಾ. **ಗದ್ದರಿಸು**: ೧. ಅವರು ಕೋಪಾವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣರನ್ನು ಕರೆದು ಗದ್ದರಿಸಿದರು (ಶರಚ. ೭೮೫); ಮುಗಿದೀತೆ ಒಮ್ಮೆಗೆ ಬೈದು ಗದ್ದರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕೆ ದುಷ್ಟರುಪಟಳವು (ಇಂಚಾಪ. ೭೫-೬೪); ಮುಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳು ಎಂದು ಗದ್ದರಿಸಿದನು (ಪಿಶಾಪ. ೨). **ಗದ್ದಿಸು**: ೧. ಸದ್ಧಾತೃವಾಗಿ ತನ್ನಪೊಲಿರದ ಲೋಭಿಯಂ ಗದ್ದಿಸುವ ತೆಱದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೭-೨); ಎಡ್ಡೆಸೆಯಾಣ್ಮರಂ ಗದ್ದಿಸುವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೨೯-೨೨). **ಗರ್ದಿಸು**: ೧. ಬೆಂಗೊಟ್ಟೋಡುವ ಬೇಸಗೆಯಂ ಗರ್ದಿ[ಪಾಠಾಂ ಜೆ]ಸುವಬ್ಬಸಮಯ (ಗಿರಿಕ. ೯-೪೪); ಪುತ್ರರನ್ನು ಗರ್ದಿಸಿ ಮುದ್ದಿಸಿ ಕೇಳಿಯನ್ನಾಡುವ ಪುಣ್ಯಮಿಲ್ಲ (ಸಾನಂಗ. ೫).

[ಗದರ್ರು$_2$ (< ಗದಱ್ಱು$_2$) + –ಇಸ್ಸು$_3$ ./ ತೆಲು. ಗದ್ದರಿಂಡು]

ಗದರ್ರು$_1$ 'ಗದಱ್ಱು$_1$' ನೋ.

ಗದರ್ರು$_2$ 'ಗದಱ್ಱು$_2$' ನೋ.

ಗದರ್ರು$_3$ 'ಗದಡು' ನೋ.

ಗದರುದನಿ (ನಾ). ಬೆದರಿಸುವ ಧ್ವನಿ; ಅಬ್ಬರದ ಧ್ವನಿ: ಯಾವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆ? ಎಂದು ಶಿವದಾಸರು ಗದರುದನಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದರು (ಜಯಂತ. ೧೮೪).

[ಗದರ್ರು$_1$ (< ಗದಱ್ಱು$_1$) + ದನ್ನಿ$_2$]

ಗದಱ್ಱು$_1$, ಗದರ್ರು$_1$ (ಕ್ರಿ). ಅಬ್ಬರಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಅದ್ದಲಿಸು: "ಗದಱು – ಗರ್ಜನೇ" (ಶಮಧಾ); ಗದಱಿದನ ತಲೆಯಂ ಪಱಿದು ಹಾಯ್ಕಿದೆನಿದಾರದು ತಪ್ಪು ಹೇಳಿರೆ (ಬಸಪು. ೨೮-೪೬); ಲಘುವೆನಲೆನ್ನ ಗದಱಿದೆ ಕಶಾದಂಡದಿಂ ಹೊಡೆದನಯ್ಯ (ಭಾವಚಿಂ. ೧-೩೮); ಪುರ್ವಿನ ಜರ್ವಿಂ ಗದಱಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೧೧); ಪೆಣ್‌ಬಲ್ಲ ಮಾತಿನೊಳ್, ಬಾಯ್ ಮುಚ್ಚಿರಲ್ ಚೆಲ್ವು ಪೆಣ್ಣೆಂದು ಗದಱಿ, ನೂಂಕಿ, ಪೊಱಮಟ್ಟನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೨-೨೫೩). **ಗದರ್ರು$_1$**: ಅಯ್ಯೊ ಶೆಟ್ಟ ಯಾಕೆ ಗದರುತ್ತೀಯಾ (ಕಥಾಮಂ. II, ೩೨); ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಗದರಿ, ಬೈದು, ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೮).

ಗದರಿಕೊಳ್ಳು = ಅಬ್ಬರದಿಂದ ಹೇಳು, —ಗರ್ಜಿಸು; ಬಾಯಿ ಮಾಡು: ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರನ್ನು ಕಂಡರೂ ಗದರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದನು (ನೀತಿಚಿಂ. XIII, ೬).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕದಱು; ತೆಲು. ಗದುಮು]

ಗದಱ್ಱು$_2$, ಗದರ್ರು$_2$ (ನಾ). ೧. ಅಬ್ಬರ; ಗರ್ಜನೆ; ಕೂಗು: ಗ[ಪಾಠಾಂ.ಹ]ದಱುನಲಿ ಹೆಂಡಿರನು ಜರೆನರೆ ಪುದಿದ ವೃದ್ಧಪಿತಾಮಹರ ನೆಳೆವದುಭುತದ ಕಳಕಳಿಕೆ ಬಲಿದುದು ನಗರದಗಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೫-೮-೬೯) **ಗದರ್ರು$_2$**: ೧. ಗದರಿನ ಮಾತು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗದ್ದಲ; ಕೋಲಾಹಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [< ಗದಱ್ಱು$_1$]

ಗದಾಗ್ರಜ (ನಾ). ೧. ಗದ ಎಂಬುವನ ಅಣ್ಣ; ಬಲರಾಮ. ೨. ಕೃಷ್ಣ. [ಗದ್ಯ + ಅಗ್ರಜ]

ಗದಾಘಾತ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ, —ಪೆಟ್ಟು: ಗದಾಘಾತದಿಂ ದೂರುಯುಗಂ ಮುಱಿದೆತ್ತಂನುಚ್ಚುನೂಱಾಗಿರೆಕೆಡೆದನಿಳಾಭಾಗದೊಳ್ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬); ಭೀಮಸೇನನ ಬಲುಗದಾಘಾತದಲಿ ಕುರುಕುಲವಳಿವುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೩೬).

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಆಘಾತ)]

ಗದಾಧರ (ನಾ). ಗದೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷ್ಣು: ನೆರೆದು ವಾರಾಣಸಿಯೊಳು ಗದಾಧರನ ದೇಗುಲದೊತ್ತಿನಲಿ ಸಭೆವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿತು (ಬಸಪು. ೫೩-೫೮). [ಸಂ.]

ಗದಾನ್ವೇಷಣ (ನಾ). ೧. ಗದೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೨. ರೋಗವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೧, ೨: ವೈದ್ಯನಂತಹಿತಗದಾನ್ವೇಷಣಂ ಗೆಯ್ದು ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ವ).

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಅನ್ವೇಷಣ; ಗದ + ಅನ್ವೇಷಣ)]

ಗದಾಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಗದೆಯ ಹೊಡೆತ.

[ಸಂ. (ಗದಾ + ಪ್ರಹಾರ)]

ಗದಾಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ವೈಷ್ಣವರು ಧರಿಸುವ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ನಾಮ ಎಂಬ ಐದು ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲೊಂದು: ಗದೆಯಲಿ = ಗದಾಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಹಸಾರ. ೮-೨೮ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). ೨. ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ತೋರಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: (ಕಿ).

[ಸಂ. ಗದಾಮುದ್ರಾ (ಗದಾ + ಮುದ್ರಾ)]

ಗದಾಯುದ್ಧ (ನಾ). ೧. ಗದೆಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧ : ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಮಹಾಭೈರವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೪) ; ಏಂ ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾಳಲಂಮಾಡಲಾರ್ಪುದೋ ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ತ್ರಿಧಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೦). ೨. ರನ್ನಕವಿ ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಕಾವ್ಯದ ಹೆಸರು : ಒಳಪೊಳ್ತು ನೋಡಿ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಈಡೆಯೆಲ್ಲಮಾ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂತೋರೆಕೊಂಡತ್ತೆನೆ ಸಿಂಹಾವಲೋಕನಕ್ರಮದಿನಲ್ಲಿಪಿದಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೫). [ಸಂ. (ಗದಾ + ಯುದ್ಧ)]

ಗದಿ (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ಅಱಿದು ನಿಜಕ್ಕೆ ಬೇಱೊಂದ ಬಿಡೆಂದು ಗದಿಯಲೆಱಕ್ಕೆ (ಜಯ ಬಾ. ೫೬-೫) ; ಮತ್ತಿದಿರುದ್ಯೆವವುಂಟೆಂದು ಗದಿಯಬೇಡ (ಆಱೆಮಾ. ೧೫೨-೧೯೧) ; ಮದಡನವನೆಂದನ್ನದಿರಿ ನಾಗದಂದು ಕಿಮ್ಮುಂ ಕೇಳಲ್ (ಸದ್ಗುರು. ೭-೧೨) ; ಗದಿಯಬೇಡಿನ್ನಾತ ನಾಡಿದ ತುದಿಯ ಕೊಸರನು (ತೊರಣ. ೩-೩-೪೮). 'ಗದಿತ' ಪರಾ. [< ಗದಿಸು]

ಗದಿಗೆ 'ಗರ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಗದಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ ; ನುಡಿದ : ಜೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ಗದಿತಫಲಂ (ಜಾತಕ. ೩೨-೧೦) ; ಜಿನಗದಿತಮಾರ್ಗದಿಂ ಜಿನಮ್ಮುನಿನ್ನಮಸ್ಕಿತ್ತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೧೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಗದಿಮು 'ಗದುಬ್ಬು' ನೋ.

ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ; ನುಡಿ : ಕಲ್ಪಗಲೇಳೆ ಕಬ್ಬಮಂ ಗದಿಪರೊ ದೇರಿನುತ್ತೆ ನುಡಿವಳ್ಳಜಕಾರನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪದಮೊದವೇಳೆ (ರಾಜಕೇ. ೧-೬೫) ; ತನ್ನಹಾತ್ಮಿಯಂ ಗದಿಸುವಾಗಮಸಾತ್ಮಿಯಂದೊಂದಪೂರ್ವ ಕಥನನ ಕಥಿಪೆನೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಅಬ್ಬಲಿಪು. ೧೬-೦೭). [ಗದ್ಯ + -ಇಸು]

ಗದು, ಗದುವು (ನಾ). ಊತ ; ಬಾವು : ಪಿಟ್ಟುದಿಲ್ಲ ಜಾಗ ಗದು ಆಗಿದೆ (೧೮೨). **ಗದುವು** : (೬). [ದೇ. ॥ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕದು]

ಗದುಳು 'ಗತಕ್ಕ' ನೋ.

ಗದುಗ್ಗೆ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗ್ಗೆ(ನಾ).ಒಂದು ಜಾತಿಯ ನಾಯಿ: ತರವೇರ್ಗು ಸಾಳುವವೇಗನಂ . . . ಗದುಗನಂ ಮತ್ತುಳ್ಳ ಪೆರ್ಮಾಯ್ಲಂ (ಸಳಹಂ. ೩೬). [?]

ಗದುಗದೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದ : ಭವದ ಬೇಗೆ ದೆಂಬ್ಬ ಕರೆಂ ಗಾಜೇೞ್ದಂ ಪರಣಂ ಕುಸ್ಮ್ಮಳಂಗುಂದಿದು ಗದುಗದವಿಂಗಿ[ಪಾಠಾಂ. ದುಸಾಗಿ] ಳ್ಗಾಳಂ ಮುಚ್ಚಿ ನೆರೆದಿರಿದುಂ (ಬಸರ. ೩-೫೭) ; ಕಯಮಱುಗಿ ಗದುಗದಪೊದವಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾವಪಸನ . . . ಎಂತು ಸೈರಿಸಿದ (ತಿಮ್ಮಕ್ಕಿರ. ೧-೧). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದ]

ಗದುಗದಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದು : ಭಗವದ್ಭುಣಾನುಭವದಿಂ ಗದುಗದಂಗೊಂಬ (ಜಕವಂ. ೪೬-೩). [ಗದುಗದ + ಕೊಳ್]

ಗದುಗದಿಕೆ, ಗದುಗದುಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ : ಸೆರೆ ಪೆಗೆದು ಕಂಠದೊಳು ಗದುಗದಿಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಳು] ಮೂಡೆ (ತಿವಗೀ. ೨೪-೧೨೪) ; ತೊದಲಂದ ನುಡಿವುತಂ ಸಂದ ಗದುಗದಿಕೆಯಿಂದಾನಂದವೇಱುತಂ (ಬಸರ. ೩-೧೦೨). **ಗೆದುಗೆದು ಕೆ** : "ಗದ್ಗದ-ಗದುಗದುಕೆ" (ಶಾಕೃ. ೨೬೨) ; ಗದುಗುಸುಳೆಯಂದೊಮ್ಮೆ ಮುದದಿಂದಲೊಮ್ಮೆ . . . ಅಚ್ಚುಸುತ್ತೆ (ತಿರು. ವೇ. ೫-೩) ; ಗದುಗದುಳಿ ವಾಣಿಗಳ (ತಿಲ. ೨-೧೯). [ಗದುಗದ + -ಇಕೆ]

ಗದುಗದಿತ (ಗು). = ಗದ್ಗದಿತ : ಳುಂತಿದೇವಿ . . . ಎಂದಳತ ಗದುಗದಿತ ವಚನದಲಿ (ವಿಕ್ರಾಗ. ೧೧-೬೪-೯). [< ಸಂ. ಗದ್ಗದಿತ]

ಗದುಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಸು : ನೋಟಮಂ ಮಿಗೆ ಮಜ್ಜಿದು ಳಕ್ಕುಮ್ಮಿ ಗದುಗದಿಸಿ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಮಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಿದರೆ (ಬಸರ. ೩-೧೧೬). [ಗದುಗದ + -ಇಸು]

ಗೆದುಗದುಳಿ 'ಗದುಗದಿಕೆ' ನೋ.

ಗದುಗಾಟ (ನಾ). (?) : ಅವರಳ ಶಿವಪೂಜಾನುರಕ್ತಂ ನಂದಿಯಣ್ಣಂ ಗದುಗಾಟದ ಸದುಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಿರೆ [ಪಾಠಾಂ. ಜೂಜಿನ ಗೋಷ್ಠಿಯಂ ಗದುಗಿನ ವೊಡ್ಡದ ಶಿವಾಚಾರದೊಳಂಬುಗಿ, ಗದುಗಿನ ಶಿವಪೂಜೆಯೊಳಿರೆ] (ಪಂಚಬ. ೧೬-೧೪೭). [?]

ಗದುಗ್ಗು, 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗದುಗ್ಬು, 'ಗಟ್ಟುಗು' ನೋ.

ಗದುಗೆ 'ಗರ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಗದುಬ್ಬು, ಗದಮ್ಮು, ಗದಿಮು, ಗದುಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಟ್ಟು ; ಓಡಿಸು : ಹುಡುಗಿದರೆ ಬಿಡೆಂದುಂ ಖತ್ತಮಂ ಜ್ವಳಿಸುತ ಗದುಬದರು ತರುಬಿದರು (ತುರಂಗ. ೬೬-೧೪) ; ಸ್ಮೇಂಧವನ ಕೊಲ್ಲಗೊಡೆನೆಂದಿಗಂ ಪೋಗೆನುತ್ತಾ ಚಾರ್ಯ ಗದುಬಿದರ ಫಲುಗುಣನನು (ತುರಂಗ. ೫೪-೭೦). **ಗದಮು** : ತಿ. "ಚೆನ್ನಾಗಿ ಥಳಸು ; ಬಡಿ ; ಹೊಡೆ" (ಆಣಕಿಲ. ೪೫). **ಗದಿಮು** : ೧. ಹೆಮ್ಮ ಬಿಡಿಸಿ ಧೀರ ಪಟ್ಟುಸಿ ಗದಿಬದ ದೊಮ್ಮ ಜಟ್ಟುಗರ (ಕವಚ. ೧೧೨-೩). **ಗದುಮು** : ೧. ಮುರಿದು ಬೆಂಗೆಟ್ಟು ಪೋಡಲು ಹರಿಯ ಗದುಮುತ್ತೆ ಕೋಡಾನ ಸುತ್ತಂ ಶಿರ್ರನೇ (ಕವಚೋ. ೧೦-೬೧).

ಗದುಮಿಕೊಳ್ಳು = ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಗುದ್ದಿಕೊಳ್ಳು : ಮುದಿಯೆತ್ತನಾರಂಬು ಮುದಿಸೂಳೆಯೊಡನಾಟ ಪೆದಱುವ ಪಯಣ ಕಲೆ ಹೊಜ್ಜಿಯು ತನ್ನತಾ ಗದುಮಿಕೊಂದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦). [?]

ಗದುಬ್ಬು, ಗದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಳು (?) : ಕಿರಲಂದಕ ಬೆಳ್ಳನು ಹಾಕಿಸಿದ ಗದುಬು ಬೀಜವೊ ಕುಳಿಕೆ ಗುಳಿ ಅರು (ವೈ. ೪, ಮುಳಿದಾ. ೬೯-೪ ; ಸು. ೧೫೭). [?]

ಗದುಮು 'ಗದುಬ್ಬು' ನೋ.

ಗದುವು 'ಗದು' ನೋ.

ಗದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಗದೆಯೊಳ್ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟದುಳ್ಳತಿ ನೀಳ್ದಾಕಾಶಮಂ ತಾಪಿನಂಪುದಿದಾ ದೇವರ ಕಣ್ಮುಳುಕ್ಕಿ ಏಳೆಯೊಳ್ಳಾಶಲೆಯೆಂಬ ಮಾಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೪) ; ಗದೆ ಗದೆಯಂ ಘಟ್ಟಿಸೆ ಪುಟ್ಟದ ಕೆಂಡದ ತಿಡಿಯ ತಂಡವೆಟಿಂ ದೆಸೆಯಂ ಪುಡಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೮-೧೩) ; ನಡುವಂ ಕೊಡಲಿಯುಂ ಕಡಿಯಂ ಕೋಲಂ ಗದೆಯಿಂ ಬಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೦೫) ; ಗದೆಯ ತಿರುಹುತ ಕೊಳ್ಳನವರೊಡ್ಡಿನಲಿ ಕಲಿಭೀಮ (ಉದ್ಯಾಳ. ೩-೧೧೪). ೨. "ಮುದ್ರೆ ಕೋಲು ; ದೊಣ್ಣೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [ಸಂ. ಗದಾ]

ಗದೆಗುದುಗೆ (ನಾ). ಗದೆಯಂತಿರುವ ಗುದುಗೆ, —ದೊಣ್ಣೆ ; ಲಾಠಿ : ಗದೆಗುದುಗೆಯ ಝುಲ್ಲುರುಳ್ದೊಂದು ಕಳವಾಜದಿ ಬಂದರೆಂದು ಕಾತರಿಸಿ ಬೆದೆಗಾತಿಯರೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಗಲುವ ವಿಟುರುಗೆದೆಗೇಡಿಗನೆನ ಬಣ್ಣಿಸುವೆ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩೫). [ಗದೆ + ಗುದುಗೆ (< ಗುದಿಗೆ)]

ಗದೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು, —ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಂತು ವಿಶ್ವಮಾರ್ಜನಂ ಬಿಲ್ಗೊಳಲುಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಗದೆಗೊಳಲು ಮಾಂಪುದರಿದು (ಪ ಂ ಪಾ. ೩-೯೦ ವ) ; ಪವನಸುತಂ ಗದೆಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಗೊಳೆ ಕೆಯ್ಯಾಗೊಳ್ವ ಮಾರ್ಕೊಳ್ವಳ್ಳರಿ ಭುವನಮೊಳ್ಳ (ಗ ದಾ ಯು. ೬-೧೬) ; ಗದೆಗೊಂಡೆಯ್ವರ್ ಮರ್ಮೋಧನ ಮಸಿಕಮಂ ಕಂಡು (ಜಗಪ. ೬-೪೭). [ಗದೆ + ಕೊಳ್]

ಗದವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗದೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಧರಿಸು : ಹೊದಿಗೋಲು ಕೀರಲೆಚ್ಚಾಯುವೆಂದರೆ ಮೆಡಿಗಡಿಹುವ ಏನ್ನ ಬಲವ ಗದವಿಡಿದಾಯತನಾ ಗೆಂದು ಹಲಧರ ಸದಬಿಡದನು ಬಲೋತ್ಕ್ರಮನ (ಮೀಚಿಪ. ೪೦–೫೮).

[ಗದೆ+ ಪಿಡಿ.]

ಗದ್ದದ (ನಾ). ನಿಂತು ನಿಂತು ಬರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು; ಧ್ವನಿ ನಡುಕ; ಬಿಗಿದ ಕಂಠ : ಕೈಪ್ತಾತುರ ಗದ್ಗದಕಾಂತೆಯನಾ ತಾಪಸನಾಗಳವಳಿದಿರೊಳೆ ಕಂಡಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪–೫೬) ; ಇಳಿವಬ್ರು ಜಲಳೆ ಪುರುಡಿಸುತೆ ನಡೆನೋಡುತುಂ ಗದ್ಗದವನೊಪ್ಪಿರಿಸಿ ಪೊಗಳೆ ಲಟಲಟಿಸುವಂ (ಬಸಪು. ೬–೧೪೯). [ಸಂ.]

ಗದ್ದದಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ಗದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಡಿಸು,—ಮಾಡು : ಸುರಿವ ಕಣ್ಣೀರನು ಬಿಡುವೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರನು ಮತ್ತಮೊ ಗದ್ಗದಗ್ಗಿವೆ (ಇಂಡಾಪ. ೧೬೨–೫೦). [ಗದ್ಗದ + ಗ್ಗೆ (< ಕೆಯ್ಗ್)]

ಗದ್ಗದಸ್ವನ (ನಾ). ೧. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿ ; ನಡುಗುವ ಧ್ವನಿ. ೨. ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು; ಗದ್ಗದ ಕಂಠನಾದವನು : ಗಿಳಿಯು ವೆನ್ನನೆ ಪಿಪ್ಪಿಸೆ ಗದ್ಗದಸ್ವನಂ ಕಂಚುಕಿ ಬಂದು ಕಂಡನೆನುರಾಗದಿನಾ ಮನುಜೇಂದ್ರ ಚಿಂದ್ರನಂ (ಶಾಲಿಂಭಾ. ೮೩). [ಗದ್ಗದ+ಸ್ವನ]

ಗದ್ಗದಿಕೆ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಸ್ವನ ೧ : ಕಾಂತೆಯನುಪಸಂಹೃತಮನ್ಯು ವೇಗೆಯುಂ ಗದ್ಗದಿಕಾವನ್ಯಹೃಮಾಣಕಂಠೆಯುಮಾಗಿ ಕುಮಾರನನಿಂ ಕೆಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೪) ; ಹೆಸರುಗೊಳಲೊಡನಾಗ ಗದ್ಗದಿಕೆಯಾದ ವೊಲು ತೊದಲಿಸಿ (ಬಸಪು. ೩೦–೪೦). [ಸಂ. ಗದ್ಗದಿಕಾ]

ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್(ಕ್ರಿ).(ಮಾತು)ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಸೋರ್ವ ಕಣ್ಣಿಯ ತೆರಕ್ಕೆ ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ವ ಸಱಂ ಮಗೆ ಪೋದರಾತ್ಮನಾಥನ ಬಜಿಯಂ . . . ಯಶಸ್ವತಿಯುಂ ಸುನಂದೆಯುಂ (ಅರಿಷ. ೪–೭೩).

[ಗದ್ಗದಿಕೆ + ಕೊಳ್ಳ್.]

ಗದ್ಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ಗದಿಕೆಗೊಳ್ : ಗದ್ಗದಿಸುತೆ ಪುಳಕ ನಿಕಾಯ ಮನಾನುಶಕ್ತುನಂ ಳಳೆಯುತ್ತುಂ (ನಿರೀ. ೯–೧೧೧) ; ಗದ್ಗದಿಸುತ್ತುಲ್ ಜಲ ತುಳ್ಳೆ (ಸೌಂದಪ. ೧೭–೭೩) ; ಮೆರ್ಯ್ ನಡುಗಲಾ ಗದ್ಗದಿಸಿದರ್ಳ್ ಮಹಿಳೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೧–೪೭೩). [ಗದ್ಗದ + ಇಸು]

ಗದ್ಗದುಳಿ (ನಾ). = ಗದ್ಗದಿಕೆ : ಚಿಂದದಿಂ ಪುಳಕಾಂಕುರಂಗಳ್-ಜ್ಯಾತ ನುದಿಯೆಳಲಂದು ಗದ್ಗದುಳಿಗಳೂಡುತ್ತೆ (ಪಾರ್ಸೀಪು. ೧೫–೬).

[< ಗದ್ಗದಿಕೆ]

ಗದ್ದ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗದ್ದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠೆರೋಗ ; ಮಂಗನ ಬಾವು (ಉಳ) ; ಕೆಪ್ಪಟರಾಯ (ಕರಾ) ; " ಕರ್ನೂರ್‌ಪಾಂತ ಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಲಾಲಾಗ್ರಂಥಿಗಳೂ ಊದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಅಂಟು ಜಾಡ್ಯ" (Mumps ಇಂಳಾ) : ಗದ್ಗಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಂಧ ಬಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಗದ್ಗಕಟ್ಟುವಸಮಯ = (?) : ಸಮಯಂ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಗಳ ಸಮಯಮಂತೆ ಮಾಯಳಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗದ್ಗಕಟ್ಟಿನ ಸಮಯ ಗೂಳಿ ಕೊಂಡಾ ಕಾಂತೆಯ್ಯಗಳ ಸಮಯ (ಮಹಾವಿ. ೧೮–೩೩).

[ಗದ್ಗ (< ಗಡ್ಡ) + ಕಟ್ಟು]

ಗದ್ಗಬಾವು (ನಾ). = ಗದ್ಗಕಟ್ಟು : ಆ ಮಗುವಿಗೆ ಗದ್ಗಬಾವು ಆಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗದ್ಗ (< ಗಡ್ಡ) + ಬಾವು]

ಗದ್ಗರಣಿ (ನಾ). = ಗದರಿಕೆ : ಒಡೆಯನ ಗದ್ಗರಣಿಯಲ್ಲಿ, ಅಳನಿಲ್ಯೆಸ್ಯದ ಸ್ವಾಮಿಅಧಭಿಯಲ್ಲಿ (ಕೈಗಾಸಾ. ೩೯೨) ; ಮುಗಲಿಲ್ಲಿ ಮಾತಿಲ್ಲಿ ಪಿಂಂಚ ಗದ್ಗರಣಿಲ್ಲ ಇದು ಯಾತರ ಬೆಳಕ ಕರಣಕ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೪೬).

[< ಗದಱು + – ಅಣಿ]

ಗದ್ಗರಿಕೆ 'ಗದರಿಕೆ' ನೋ.

ಗದ್ಗರಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದಲ (ನಾ). ೧. ಕೋ ಲಾ ಹ ಲ ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಾಟೆ : ಕಱುಗದ್ದಲವು ಘನವಾಯ್ತಲಾ ನೀಡಿದ್ದ ಜವಚಿತರಲಂಜಯೆಯಾದೊಸುತ (ತೊ ರ ರಾ . ೨–೩೬–೮೨) ; ಬೇಡುವನ ಗದ್ದಲಗಳಿನ್ನೆಂದ (ಕ್ರಹ್ಮಾಚ. ೬–೧೫) ; ಏಕ್ಕುಟ್ಟಾಗಿದ್ದ ಮನೆ ಸಡಗರ ಗದ್ದಲಗಳ ನಂತೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಹಾಸುತ್ತ. ೮೯) ; ಗದ್ದಲ ಗಲಾಟೆಗಳು ಓದುಗರ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಕದಡಲಾರವು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬). ೨. ಜನಸಂದಣಿ; ದಟ್ಟಣೆ : ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗದ್ದಲವಿತ್ತು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗದ್ದಲ]

ಗದ್ದಲಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲಮಾಡು ; ಗಲಾಟೆಮಾಡು : ಸೀರದರಿಂದರೆ ಮುದುಕಿಯರಿಬ್ಬರು . . . ಸಂತೆಯ ಮಾಳದ ಗದ್ದಲಗ್ಗೆವರು (ಇಂಡಾಪ. ೧೫೭–೨೧). [ಗದ್ದಲ + ಗ್ಗೆ (< ಕೆಯ್ಗ್)]

ಗದ್ದಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದರಿಸು ; ಗರ್ಜಿಸು : ಅವನಸುತೆ ಸುಪ್ತರ್ದ ನೂಸನ ನಾರ ಸೀರೆಯ ಸೆಳೆದು ಸೀಲ್ದಿಕ್ಕಿ ಗ್[ಶಿಪಾಂ. ೬]ದ್ದಲಿಸುವ ಕೈಕಯನ (ಪೊರಾ. ೩–೬–೮೨) ; ಕಪ್ಪಿನಲಿ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳಿಯನು ಗದ್ದಲಿಸಿದಂತೆ (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೪೭) ; ಎದ್ದಿದ್ದ ಮೋದಿಲ್ಲ ಎರಗೋರೆ ಸಿಡಿಲ್ಲ ಗದ್ದಲಿಸಿ ಹುಯ್ಕೊ ಮಳೆಯುಂಟು (ಪಾಪಪ. ೭೫).

[< ಗದರುಸು]

ಗದ್ದಿ (ನಾ). (?) : ಸುಪಾಸನಬ್ಬಲ ಗದ್ದಿ ಅಂಕದಣ್ಣ ಖಣ್ಣಾನ ಅಪ್ಪಳಿಗೆಗ ತೇಜಸ್ಸಾಮ್ಬು (ಇಆ. VIII, ೯೫–೨ ; ೪೪೨). [?]

ಗದ್ದಿಗೆ 'ಗದ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು 'ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಗೆಧಾವಳಿ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷೆ] ಶಿವಪೂಜೆಗಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಿಳಿ ಕಂಬಳಿ.

[ಗದ್ದಿಗೆ (< ಗರ್ದುಗೆ) + ಧಾವಳಿ (< ಧಾಬಳಿ)]

ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು 'ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆ, 'ಗರ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಗದ್ದುಗ್ಗೆ 'ಗರ್ದುಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲು, ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು (ನಾ). ಕಂಬಕ್ಕೆ ಪೀಠವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಕಂಬದ ಅಡಿಗಲ್ಲು : ಗದ್ದುಗೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೂ ಕೂಡ ಸುಂದರವಾದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). **ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು** : ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗದ್ದಿಗೆಕಲ್ಲು ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಹುಬಾಜಿಲ್ಲಾ. ೪–೧೧೬). [ಗದ್ದುಗ್ಗೆ (< ಗರ್ದುಗ್ಗೆ) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಗ್)]

ಗದ್ದುಗೆಗುಡು (ಕ್ರಿ).= ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು : ಅಲ್ಲಿ ನಂದಿರೆ ಕಂಡು ಅರಿದು ಗದ್ದುಗೆಗೊಟ್ಟು (ಕೇತಿರ. ಹ. ೨೪೯–೭೦).

[ಗದ್ದುಗ್ಗೆ (< ಗರ್ದುಗ್ಗೆ) + ಕುಡು (< ಕೊಡು.)]

ಗದ್ದುಗೆಗ್ಗೆ (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು, —ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಚಾರು ನವಪತ್ಕ್ಕೆ ಕೀರಿನಿಜ ವಸುಮಯದ ಗದ್ದುಗೆಗ್ಗೆದಲಂಕರಿಸೀರೆ (ಸಪಪೋ. ೧೪–೨೧). [ಗದ್ದುಗ್ಗೆ (< ಗರ್ದುಗ್ಗೆ) + ಗ್ಗೆ (< ಕೆಯ್ಗ್.)]

ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಗ ದ್ದು ಗೆ ಯ ಲ್ಲಿ ಕು ಳಿ ತು ಕೊ ಳ್ಳು, —ಮಂಡಿಸು : ಪರಮಮುಖೀಂದ್ರ ಗದ್ದುಗೆಗೊಳಲುರೇಶ್ವರ ತನ್ನ ಪೀಠದೆ ಕುಳಿತು (ಪೋಚರಿ. ೧೧–೬).

[ಗದ್ದುಗ್ಗೆ (< ಗರ್ದುಗ್ಗೆ) + ಕೊಳ್ಳ್.]

ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು, ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಇಡು; ಮಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು: ನಡುವೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿಬಿಗಿದು ಸುತ್ತುವೊತ್ತದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೨); ದಿವ್ಯಾಂಬರದ ಪೆಂಪೆನಿಪ ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೨೫). **ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕು**: ಲಲಿತಾಂಗಿ ಗೆಸೆವ ಗದ್ದಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೨). **ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕು**: ಚಾಮರವ ನಿಳ್ಕುವನ ಪೆಸರ್ಶೈವ ಹಡಪಿ ವೈಷ್ಣವ ಗದ್ದುಗಿಕ್ಕುವನ ಪೆಸರಾರುಹತ (ಸಿಂಗಿರಾ. ೨೭-೭). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಇಕ್ಕು]

ಗದ್ದುಗೆಯಿಾ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು: ಆಗಳಾ ಬಸವನೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯಿತ್ತು ರಾಗದಿಂ ಕೈಮುಗಿದು ಕಿಂಕರತೆಯಂ ಹೊತ್ತು (ಬಸರ ೯-೩೫). [ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಈ$_2$]

ಗದ್ದುಗೆಯೇಱು (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್: ಗದ್ದುಗೆಯೇಱಿ ದುಷ್ಕಥೆಗೇಳಿ ಹಲಬರು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವರಧೋಗತಿಗೆ (ಭರಡ. ೨-೫೪).

[ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಏಱು$_1$ (< ಏಱ್$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗದ್ದುಗೆಗೊಳ್: ಬಾಗಿಲು ಹಿಡಿಯದೆ ಪೊಕ್ಕು ಗದ್ದುಗೆವಿಡಿದರಿಕ್ಕೆಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೪೮).

[ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಪಿಡಿ$_1$)]

ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್, ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಕೋಪದಿಂದ) ಕುಳಿತ ಪೀಠವನ್ನು ಹೊಡೆ, —ಬಡಿ, —ಕುಟ್ಟು: ತಾರಕಾಸುರಂ ಕಂಡು ಕೋಪಮನೆಡೆಗೊಂಡು ಆಸ್ಫೋಟಿಸಿ ಬಾಹಾಸ್ಫಾಲನಂಗೆಯ್ದು ಗಜಱು ಗರ್ಜಿಸಿ ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದೆರ್ದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೬ ವ); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದು ಕಣ್ಣ ಕೆಂಪು ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೯೩); ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್ದಾ ವೀರನೆದ್ದು ಕೋಪದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೦೨). **ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್**: ಎನಲೊದಱಿ ಕೆಕ್ಕಳಂಗೆದಱಿ ಗದ್ದುಗೆಹೊ[ಪಾಠಾಂ. ವೊ]ಯ್ದು . . . ನಿಸ್ಸಾಣಮಂ ಪೊಯ್ಸಿ (ಸಮ್ಯಕೌ. ೨-೮).

[ಗದ್ದುಗೆ$_2$ (< ಗರ್ದುಗೆ$_2$) + ಪೊಯ್$_1$]

ಗದ್ದುಗೆಹೊಯ್ 'ಗದ್ದುಗೆವೊಯ್' ನೋ.

ಗದ್ದೆ 'ಗಟ್ದೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆಒದವಿನಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಔಗಿ. ೬೦-೧೧೯೮).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಒದವಿನ? + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ನಾ). "ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭೂಮಿ" (ಅನಂನಾ): ಪುಂಡಕೀತನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗದ್ದೆಕಟ್ಟು (ಎಇ. XIV, ೨೭೩-೪೩; 1173). 'ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು$_2$' ಪರಾ.

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕಟ್ಟು$_2$]

ಗದ್ದೆಕರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ, —ತೆರಿಗೆ: ಗದ್ದೆಕರ ಬೆದ್ದಲುಗಂದಾಯ ಕಾಡಾರಂಬ ಮನೆದೆರಿಗೆ (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೫೫-೫).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕರ$_4$]

ಗದ್ದೆಕಾನೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆತಾಕು, ಗದ್ದೆಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೭). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಕಾನೆ (< ಖಾನೆ)]

ಗದ್ದೆಗಳೆ 'ಗಳ್ದೆಗಳೆ' ನೋ.

ಗದ್ದೆತಾಕು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯ ಪ್ರದೇಶ: "ಕೈದಾರಕಂ . . . ಗದ್ದೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆಸರು; ಗದ್ದೆತಾಕು, ಗದ್ದೆಕಾನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೭).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ತಾಕು$_2$ < ತಾಂಕು$_2$]

ಗದ್ದೆತೆವರು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಡಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡುವ ದಿಂಡು, —ಬದು: (ಕಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ತೆವರು$_3$ (< ತೆಮರ್$_2$)]

ಗದ್ದೆಬದು (ನಾ). = ಗದ್ದೆತೆವರು: ಗದ್ದೆಬದು ಇರುವಲ್ಲಿ ಹುಷಾರಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬದು]

ಗದ್ದೆಬಯಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆಗಳ ಬಯಲು, —ಪ್ರದೇಶ: ಹಚ್ಚ ಹಸುರಾದ ಗದ್ದೆಬಯಲು (ರೂಢಿ).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬಯಲು (< ಬಯಲ್)]

ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು (ನಾ). ಗದ್ದೆ ಮತ್ತು ಹೊಲ; ನೀರಾರಂಬ ಮತ್ತು ಕಾಡಾರಂಬ; ತರಿ ಮತ್ತು ಖುಷ್ಕಿ: ಗದ್ದೆಬೆದ್ದಲು ಹಟ್ಟಿಹಕ್ಕಲು ತೋಟಕುಡಿಕೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೪, ೫೩-೧೮; 1405).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬೆದ್ದಲು]

ಗದ್ದೆಮಡಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ: ಬತ್ತ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ (ಕಿಸಂಗ್ಲಾ. ೧೦). ೨. ಚೌಕಳಿ: ಉಡಲು ಯಾವಾಗಲೂ ಜರತಾರಿಯ ಧೋತ್ರ ಸುತ್ತುವುದು ಗದ್ದೆಮಡಿಯ ರುಮಾಲು (ಕಥವಿ. II, ೩೫೪). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಮಡಿ$_2$]

ಗದ್ದೆಮಡಿರುಮಾಲು (ನಾ). ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ಮನೆಗಳಿರುವ ಜರಿಯ ಪೇಟ; "ಚೌಕಳಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಶ್ಮೆಯ ಮುಂಡಾಸು" (ಅನಂನಾ). [ಗದ್ದೆಮಡಿ + ರುಮಾಲು]

ಗದ್ದೆಮರ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಸಮಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಸಲಕರಣೆ,—ಮಣೆ: "ಗದ್ದೆಮರ-ಉತ್ತ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಮಟ್ಟ ಮಾಡುವ ಸಲಕರಣೆ" (ಅನಂನಾ.). [ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಮರ$_1$]

ಗದ್ದೆಯುಳು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಉಳು, —ಗೇಯು: ಗದ್ದೆಯುಳು ತಿಹ ಕೋಣಗಳ (ಪಶುಭಾ. ೭-೬೫).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಉಳು (< ಉಱ್)]

ಗದ್ದೆವರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಒಂದೆಲಗ, ಇಲಿಕಿವಿಗಿಡ, ಸರಸ್ವತೀಸೊಪ್ಪು, ಬ್ರಾಹ್ಮೀಸೊಪ್ಪು, ಗದ್ದೆವರಗ (ಮೈಔಗಿ. ೨೦-೩೫೬).

[ಗದ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಬರಗ (< ಬರಗು?)]

ಗದ್ಧಣ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಗದ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೇಳತಕ್ಕ; ಹೇಳಬಹುದಾದ; ನುಡಿಯಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಡುವ ಮಾತು; ವಚನ. ೩. ಛಂದೋಬದ್ಧವಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ; ಪದ್ಯವಲ್ಲದುದು: ಕವಿ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಪದಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ ದ್ವಿವಿಧಮೆನಿಕುಮದತಿಶಯ ಧವಳೋಕ್ತ ಕ್ರಮದೆ ಗದ್ಯಪದ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೪); ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ, ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೧೪); ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗದ್ಯ ಪದ್ಯ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರವೆಂದೂ ಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೮). 'ಪದ್ಯ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ, ಉದ್ದೇಶಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಬೇರೆಯಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೭೮). 'ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ' ಪರಾ.

[ಗದ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಗದ್ಯಜಾತಿ (ನಾ). ಗದ್ಯದ ರೀತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು: ದಂಡಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಗದ್ಯಜಾತಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈಗ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ (ಕೈಪಿಡಿ. ೧೮೦). 'ಪದ್ಯಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಗದ್ಯ + ಜಾತಿ]

ಗದ್ಯತನ (ನಾ). ೧. ಗದ್ಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ. ೨. ಕಾವ್ಯಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರಸತೆ: ಕೆಲವು ಸಲ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯತನ ತೋರಿದಂತಾಗಬಹುದು (ಸಾಸಮಾ ೧೫೭).

[ಗದ್ಯ + -ತನ]

ಗದ್ಯಾಣ, ಗದ್ಯಣ, ಗದ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ; ನಿಷ್ಕ. ℙ ಮೂವತ್ತೈರಡು ಅಥವಾ ಅರುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗುಂಜಿ ತೂಕದ ನಾಣ್ಯ; ಹತ್ತು ಹಣ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ: "ಗದ್ಯಾಣ = ಹತ್ತು ಪಣ ಅಥವಾ ಹಣ" (ಕಶಾಲ. ೬೯೦); ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಂ ತೆಱೆ (ಎಳ. IV, ಪೆದ್ದ. ೪೬); ಸಾಮಿರ ಗದ್ಯಾಣದ ಪೊನ್ನೇ ಸಾಲ್ವುಮಗ್ಗಳ ಬೀಡ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧ ಪ); ಏಱು ಗದ್ಯಾಣಂ ಪೊನ್ನುಂ ಬತ್ತುಂ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋಟೆ. ೧೦೦-೧೬ : 1023); ಸಾಸಿರ ಗದ್ಯಾಣಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕೆಱೆಯಂ ಕೆಟ್ಟುಳ್ಳ (ಪಂಡಶಂ. ೧೪೨-೬); ಅವನ ಕೋಲೇ ಗೆಲಲುಮದಱೊಡನೆ ಸಾವಿರ ಗದ್ಯಾಣ ಪಸು ಅವೆಸೆನಲು (ಶಾಂತೀಶ. ೫-೧೦); ನಾಲ್ಕು ಗದ್ಯಾಣ ಮುನ್ನೂರು ಖಂಡುಗ (ಪಂಚತಿ. ೧೩); ಹೊತಮೂರ್ಗಳ್ಗೆ ಕೆಜ್ಜು ಗದ್ಯಾಣ ಖರ್ಜಾಯಮು (ಸಪತ. ೬೩). ೨. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಹತ್ತು ಹಣದ ತೂಕ: ಇಷ್ಟನ್ನು ಬಳ್ಳಿಸೀನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ . . . ಗುಗ್ಗುಳ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ತೂಕವಂ ಕೂಡಿಕೆಡಲು ಸಂದಿಗನ್ನಿಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಪತ್ಯ. ೧೫೩). **ಗದ್ಯೆಣ :** ೧. ನಾಗಮ್ಮನ ಮಗನ ಕನ್ನಿಡಿಯಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟುದು ಸೂಡರು ಪನ್ನೆರಡು ಗದ್ಯಣ ಅಱಕ್ಕೆ ವಾರಕೆಂ (ಎಳ. VII, ತಿಕಾರಿ. ೪೫-೬೫; 890). **ಗದ್ಯಾನ :** ೧. ಪರಿಹಾರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಗದ್ಯಾನ ಗನಹೂರಲು (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೬೬-೯; 1115 ?) ; ಈ ಅಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗದ್ಯಾನಂ ಇಪ್ಪತ್ತಱ (ಕಂ. III, ೧-೪; ಸು ೧೩೬೮ ಶತ). [< ಸಂ. ಗದ್ಯಾಣಕ, ಗದ್ಯಾನಕ]

ಗದ್ಯಾನ 'ಗದ್ಯಾಣ' ನೋ.

ಗನೆ, ಗನ್ನೈ (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು; ಕಲ್ಲು : ೨. ಧಾರವಾದುದು; ಗುರುತರವಾದುದು : "ಗನ-ಘನ = ಬಲ, ಭಾರ" (ಶಬ್ದಕಲ್ಪ. ೧೦); ಸರಸಸೂರುಳು ಗನ್ನಗರುವಿಕೆ ಗರಗರಿಕೆ . . . ಮಹಿ ಕಾಱಜನ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೂರ ರಾ. ೧-೫-೭೨). ೩. ಬಹಳ; ಅತಿ: ಪಾಟಿಗೆ ಕೋಪ ಗನ (ಗಾದೆ). ೪. ಮಹತ್ವವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಮಿಗಿಲಾದುದು : ಅಂತುಟೀಗನಂ (ರಾಮಾಶ್ವ ೧೧೫-೭೦); ಗನುಡನ ಪೂಜೆ ಗನಪೂಜೆ (ನಾಪದ ೫೧-೧). **ಗನ್ನೈ :** ೧. ಚದುರ್ಲಿಂದಮ ಪರಿಹಾರ . . . ಗನ್ನಂಗಸಗಟ್ಟಿತಿಯಂಡೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೬-೬೫). ೨. ಪಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ನಿನ್ನಿಂದ ನಿನಗೆ ತಾಪ ಮುನ್ನುಕ್ಕಿ ಹೊಯ್ಗುಲೆಯಾಯ್ತು ಇಸ್ಸಿಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ಗುಲೆ ಹೂಮಳೆಯಾಯ್ತುಂಬ ಗನ್ನಪ್ರೊಳ್ಳಲೆಯಿಕ್ಕಿದಲು (ಭರತ. ೧೧-೨೫). ೫. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. **'ಗನ್ನವೇಱು'** ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಘನ]

ಗನಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು: ಬೆಟ್ಟದ ಗಣಿಗಲು, ಗನಗಲು (ಮೈಡಿಗ. ೭೦-೫೦೭). [< ತಳುಗಿಲೆ]

ಗನಪೆಳ್ಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಸರು: ನಾಗಚಿಯೆಂಬ ದೆಳವಣ ಅರಮರಾಳೆ. ಗನಪಳ್ಳಿಯ ಎಱ (ಎಳ. VIII(3), ಸೊರಬ. ೪೬೫-೬; 981).

[ಗನ? + ಪಳ್ಳಿ1]

ಗನಹ (ನಾ). ೧. ಈಶ್ವರ; ಶಿವ: "ಎನ್ಮಯ್ಯಂ . . . ಗನಹಂ ಏಮೆಗಂ ಈ ೨೨ – ಈಶ್ವರಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಾಸಾ. ೧-೧); "ಗನಹನಲುಮೊಗಸ್ವೆಯಂ . . . ಸ್ವರಹರಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಳ ಏಶಂ. ೧೫); "ಗನಹ ಗಂಜರಿಗಿಯಪೀಶ್ವರಂ" (ಳ ಶ ರ. ೩೧). ೨. ಹಿರಿಯನವನು; ಮುಖ್ಯನಾದವನು: "ಗನಹರೆಂಬುಂ . . . ಪಿರಿಯರ್ಗೆಪೆಸರ್" (ಕಶಾಸಾ. ೧೭-೩೩೨); ಇಭಿಯಿಸಿದನ್ನಯವೆಲ್ಲದು ಗನಹರಿವರ್ ಖಲವಂದಿರೆಪಿಸರ್ ಗುಣದಿಂ (ಪೀತಿಮಂ. I, ೨೬೬). ೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ದ್ವಿಜ : "ಗನಹರುಮೆನಲ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್" (ಳ ಶ ರ. ೩೧); ಬಡಗಲು ಗನಹಜೊಲ (ಎಳ. IX, ಹಣ್ಣಿಕ. ೧೫೯-೧೩; 1416); ಅವನ್ನಾಚರಿಸಲೇಟೀಕೆಂಬ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗನಹರನ್ನು ಗೌವನಡಿಸಿ ಅದಲ್ಲಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೬೪-೧). [< ಸಂ. ಗಹನ]

ಗನಾವಟಿ (ನಾ). ಗಣಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ (?): ಇಜ್ಜು ಇತ್ತಮಣ್ಣ ಅಜಲೂರ ಗನಾವಟಿ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಳ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾ ×× (ಎಳ. IV, ಗುಂಡ್ಲು ಪೆ. ೪೪-೭; ಸೆ. 750). [?]

ಗನಿ 'ಕಣ್ಣಿ' ನೋ.

ಗನಿಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಗಣಿಯ ಕೆಲಸ, —ಉದ್ಯೋಗ: ರಬ್ಬರು ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರೇಳು ಲಕ್ಷ ಕೆಲಸಗಾರರಿದ್ದಾರೆ ಗನಿಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೇ ೪೦,೦೦೦ (೨೩೩೦. ೨೬). [ಗನಿ (<ಕಣ್ಣಿ)+ ಕಾರಿಕೆ1]

ಗನಿಜೆಲೆ 'ಗಣಜಲೆ' ನೋ.

ಗನಿಮೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ: ಗಡ್ಡಿಗೆ ನೀರುಜಾಯಿಸುವವನು . . . ಗನಿಮೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೆಗೆಯುವವನು (ಹಿಂದಸಾ.೧೬). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗಡಿಮ]

ಗನೀಬ (ನಾ). = ಗನೀಮ ೧: ಅವಸೆನಗಂ ಗನೀಬನಾಗಿ ನಡೆಯುಂ ತ್ರಿಪುರನ್ (ಎಳ. ೯-೮೭). [< ಗರೀಬು]

ಗನೀಮ (ನಾ). ೧. ಗುಪ್ತವಿರೋಧಿ; ಕಪಟಶತ್ರು; ಹೆಗೆ: ಜಳಳ ದೊಳಂ ಪೊನ್ನಾಳೆಯೊಳಿದಾ ರಣಮನ್ತಾ ಟಾನ ಮುಖ್ಯ ವರೀರರ್ಮುಳಿ ನಿಂದೆ ಗನೀಮ ನಿಮ್ಮೊಳಪೊಳೆಸ್ವಾರಭಪರ್ವನವನಾಲೀಧರೆನುತ್ತುಂ ಕೇಳಸಿ (ಕಳಸ್ವ. ೯-೮೩). ೨. ಕೊರೈ; ಸೂರೆ; ಲೂಟೆ: ಸರ್ಕಾರದ ಆದಾಯ ಮಃಖ್ಯವಾಗಿ ಏಱು ಮೂಲಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತಿತ್ತು . . . (೪) ಗನೀಮು (ಕೊಳ್ಳೆ) (ಇತ್ಸಾಸಂ. ೪೨೨). [<ಅರ. ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗನೀಮ್]

ಗನೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸು; ಘರ್ಜಿಸು : (೪). **'ಕನೆ,'** ಪರಾ. [?. /ತಮಿ. ಕನ್ನು]

ಗನ್ನೈ (ನಾ). ಕಪಟ; ಮೋಸ; ಕು ತಂ ತ್ರ: " ಕಪಟಂಗಳ್ ಗನ್ನಗಾಱುಗರ್" (ಕಕಾಪ್ರ. ೨೬); ಇವರು ಗನ್ನದ ಗಾಂಭೀರವ ನುಡಿವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆ ಆತುರಪ್ಪಿಂ ಮಾರೇಶ್ವರಾ (ಪಗವಾ. ೧೪). ಗನ್ನಂದಿಂ ಮಜಹಿಕ್ಕೆ ಕೊಂದೊಯ್ದು ಬಳಕೆ ಮುಖ ನನ್ನ ಬನ್ನ ಬಡಿಸಿಯೆ ಕಾಡಿದಪನು (ಜಡಶಾ. ೫-೭೩). **'ಗನ್ನಗತಕ' ಪರಾ.**

[ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಕನ್ನು / ಸಂ. ಗಹನ].

ಗನ್ನೈ (ನಾ). ರಂಧ್ರ ; ಸಂಧಿ : ಒಂದು ಗನ್ನವಂ ಕಂಡು ಬೆಜಗಾಗಿ (ಪಾಂಡವ. ೫-೧೨). [< ಕನ್ನ1]

ಗನ್ನೈ 'ಗನ' ನೋ.

ಗನ್ನೈ (ನಾ). ಆಕಾಶ; ಬಾನು: ಮುಕ್ಕೆರಕೆ ಬೀಸಿ ಸೀಲನ್ನ ಗನ್ನ ದೊಳೇರುಬಿನ್ನಹಾಡುವೆ (೧೪೨೦. ೪-೧೧). [< ಸಂ. ಗಗನ]

ಗನ್ನೈ (ನಾ). ಕಬ್ಬು; ಇಕ್ಷು: (ಧೈರ್ಗಾ. ೫೪೪). **'ಗನ್ನಾಪೈರು'** ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಗನ್ನಾ]

ಗನ್ನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನಟಿಸು ; ಸೋಗುಹಾಕು : ಗನ್ನಂಗೊಂಡೊಲ್ಲಿ ಪಿಂದಪ್ಪರಿತಮೊಳೆ ಸುರಂಗಾಗ್ಗಿ ಸಾನ್ಮಧ್ವದೊಳ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೪೭-೧೦). [ಗನ್ನ1 + ಕೊಳ್2]

ಗನ್ನಕಾತಿ 'ಗನ್ನಗಾತಿ' ನೋ.

ಗನ್ನಕಾಱಿ 'ಗನ್ನಗಾಲ' ನೋ.

ಗನ್ನಗತಕ, ಕನ್ನಘಾತಕ, ಗನ್ನಗದಕ, ಗನ್ನಗದಿಕು, ಗನ್ನಗದುಕು, ಗನ್ನಘಾತಕ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಕೆಯ ಭಾವ; ನಟನೆ; ಸೋಗು; ಮೋಸ : ಇದಂ ತೊಱೆ ಸಿಕ್ಕಿನಬಂದ ಗನ್ನಗತಕಕ್ಕೆ ಸೆಡೆವೆನೆ (ಜಡಶಾ. ೧೩-೧೪); ಆಱುವನ ಗನ್ನಗತಕದಲರಿಯ ಹೊಯ್ದನು (ಶುನ್ಯಪ್ರಕ್ರಿ. ೧೫-೬); ಸ್ಮರತಂತ್ರದೊಳೆಜೆ ಪದಿರು ಗನ್ನಗತಕ ದೋಸರವುದಯುಪ ತಾಜವೆನೆಯೆ (ಭೈರಸಂ. ೨೪೩).

ಕನ್ನಘಾತಕ : ೧. ಅದಿಯನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಅದಿಯಲಿ ನಡೆವ ಪ್ರಪಂಚ ವೇಕೋ ಅನಾಗತವನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಡೆವ ಕನ್ನಘಾತಕವ ಬಿಡಬೇಕು. ಇಹಪರ ಉಭಯವನಱಿದ ಮತ್ತೆ ಪರಮನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೯-೩೫೪). **ಗನ್ನಗದಕ** : ೧. ನಿನ್ನ ಗೊಡ್ಡಾಟವ ನಱಿದನೀ ಗನ್ನಗದ [ಪಾಠಾಂ. ತ]ಕದೊಳಿದ್ದೊಡಿರು (ಬಸಪು. ೨೪-೭೫). **ಗನ್ನಗದಿಕು** : ೧. ಗನ್ನಗದಿಕಿಂದೋರ್ವವಿಟನೇನುವಂ ಕೊಡದೆ (ಚೇರಮ ೮-೪೮). **ಗನ್ನಗದುಕು**: ೧. ನನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪುತಾನೇನಾಯ್ತೋ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗನ್ನಗದುಕನಾಡಿದರೋ (ಜ್ಞಾನಡ. ೨-೭೨) ; ನಗದ ಭಕ್ತರ ಹದಿರು ಚೆದುರು, ಗನ್ನಗದುಕು ಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರಸಂಗವಂ ಮಾಡಿ ನಗಿಸಿ (ಭೈರಸೂ. ೨೧೪) ; ಗನ್ನಗದುಕು ಬಱಿಯ ಬೋಸರಡೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೮-೮೫); ಗನ್ನಗದುಕುಗಳ ಕಳೆದು ಗರ್ವವ ಬಿಟ್ಟು (ಹದಿಬ. ೩-೨೨). **ಗನ್ನಘಾತಕ** : ೧. ಗನ್ನಘಾತಕವನು ನಾನಱಿತವನಲ್ಲ ನಿನ್ನಾಣೆ ಕೇಳೆಲೆ ರಮಣಿ (ಜಿನರಾ. ೪-೧೩೪) ; ನಿಜಶಕ್ತಿಯಿಂ ಹರಿಸಲಾರದೆ ಯುಳಿದು ಗನ್ನಘಾತಕದಿ . . . ಕಶ್ಯಪನಸೀಳ್ದ (ನವಮೋ. ೩೩-೭). ೨. "ಮೋಸಗಾರ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೧೦). [ಗನ್ನ$_1$ + ಗತಕ$_1$]

ಗನ್ನಗದಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದಿಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗದುಕು 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಗಾತಿ, ಗನ್ನಕಾತಿ (ನಾ). ೧. ವಂಚಕಿ; ಮೋಸಗಾತಿ : ಮುನ್ನೇಸಱೊಗೆಯಲೊಡನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ್ಗೆ ಗನ್ನಗಾತಿಯನಿವಳ ಮುಂದಲೆಯ ಸುತ್ತಿ ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನೋಳ್ಪಂತೆಲ್ಲರು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೧-೬೫). ೨. "ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಗನ್ನಕಾತಿ** : ೧. ನನ್ನ ವ್ರತವ ಕೆಡಿಸಲುಬಹುದೆಯೆಂದು ಗನ್ನಕಾತಿಯು ಮೊಱೆಯಿಡಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೩-೧೦೫). [ಗನ್ನ$_1$ + -ಕಾತಿ$_5$]

ಗನ್ನಗಾಱ, ಗನ್ನಕಾಱ (ನಾ). ವಂಚಕ; ಮೋಸಗಾರ : ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವನಿಕ್ಕುವರ ಪ್ರಸಂಗವ ಹಡೆಯ ಬಂದ ಗನ್ನ ಗಾಱಂಗೇಕೆ ಅಱಿವು (ಮೋಳಿಮಾ. ೮೪-೩೩೪). **ಗನ್ನಕಾಱ** : ಗನ್ನ ಕಾಱನು ಕೃಷ್ಣನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೨೮) ; ಸನ್ನುತರವರಿರ್ದ ಬದರೀ ವನಕೆಯ್ದಿ ಗನ್ನಕಾಱನು ಬೀಡ ಬಿಡಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೪-೧೧೦).

[ಗನ್ನ$_1$ + -ಕಾಱ]

ಗನ್ನಘಾತ (ನಾ). = ಗನ್ನಗತಕ ೧ : ಹದುರಿನೆಡೆ ಗನ್ನಘಾತದ ತಾಣ ಕುಟಿಲ ಕುಹಕದ ನೆಲೆಯು (ನವಮೋ. ೧೬-೫೨). [ಗನ್ನ$_1$ + ಘಾತ]

ಗನ್ನಘಾತಕ 'ಗನ್ನಗತಕ' ನೋ.

ಗನ್ನಘಾತಕಿ (ನಾ). = ಗನ್ನಗಾತಿ : ತೊನ್ನಬಡುಕ ಮಾವ ಅನ್ಯಕಾರಿ ಅತ್ತೆ ಗನ್ನಘಾತಕಿ ರಂಡೆ ಅತ್ತಿಗೆಯು (ಪುರಂದ. ೨-೮೪-೭).

[ಗನ್ನ$_1$ + ಘಾತಕಿ$_0$ (< ಗತಕಿ)]

ಗನ್ನತನ (ನಾ). ವಂಚನೆ; ಮೋಸ : ಕಾಯಹೋಗಿ ಕರ್ಮವಮಾಡಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯ ತಂದಿತ್ತೆಂಬರು . . . ಕಾಯವು ಆ ಜೀವನಿಗೂ ನಿನಗೂ ಸರಿಹುದುಗು ಎನ್ನನೇಕೆ ಕಾಡಿಹೆ ಗನ್ನತನವೇಕೆ (ಮೋಳಿಮಾ. ೬೦-೨೪೮). [ಗನ್ನ$_1$ + - ತನ]

ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರ (ನಾ). ಅತಿನಿಷ್ಠುರ; ಬಹಳ ಕಠಿಣ : ಗಾಳುಗೂಬರೊಳ್ ಪೊಣರ್ವ ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರದ ಸೆಣಸಾಟಮುಂ ರಾಮಸೇನೆಗೆ ಮುಡಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೩-೨೪). [ಗನ್ನ$_3$ (< ಗನ) + ನಿಟ್ಟುರ]

ಗನ್ನರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಯ್ಯಪದೇವನ ಮಗಂ ಗನ್ನರಸಂ ದಱಿಗವಾಡಿಯ ಕುಱುಕ್ಷನ್ದಱ್ಚಿಯನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೪ ; 997). [ಗನ್ನ$_3$ (< ಗನ) + ಅರಸ$_1$]

ಗನ್ನವಾತು (ನಾ). ವಂಚನೆಯ ಮಾತು ; ಮೋಸದ ನುಡಿ : ಮಿಱು ಗುವ ಮೆಯ್ಸಿರಿಗಮರ್ದಾ ಕುಱಿಪುಗಳಂ ಮಾಂಜಿಮಾಂಜಿ ಮಾಯೆ ಗಳಿಂದಂ ಮಱೆಮಱೆಯಿಪ ಗೋಪಾಲಕರೆಱೆಯನೊಳೀ ಗನ್ನವಾತ ನುಸಿರ್ದಳ್ (ಗೀತಗೋ. ೨೮-೪೯). [ಗನ್ನ$_1$ + ಮಾತು$_1$]

ಗನ್ನವೇಱು (ನಾ). ಘನತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಹೆಚ್ಚು : ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಱುವ ನುಡಿ ಮೋಡಿದೋಱುವ ಮುದ್ದು ನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬-೨೦). [ಗನ್ನ$_3$ (< ಗನ) + ಏಱು$_1$(< ಏಱ್$_1$)]

ಗನ್ನಾಪೈರು (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬೆಳೆ : ಗನ್ನಾಪೈರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ದಾಖಲಾಗಿದ್ದ ತೆರಿಗೆಯ ದರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. II. ೮೦). [< ಗನ್ನ$_5$ + ಪೈರು (< ಪಯಿರ್)]

ಗನ್ನೇರಳೆ (ನಾ). ಕಣಗಿಲ ಗಿಡ : "ಪ್ರತಿಹಾಸಃ . . . ಕರವೀರಃ - ೫ ಗನ್ನೇರಳೆ, ಗುಣಗಲ ಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ ೧೧೪).

[?. / ತೆಲು. ಗನ್ನೆರು, ಗನ್ನೇರು]

ಗಪ್‌ಚಿಪ್, ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು (ಅ). ಮೌನವಾಗಿ; ಮಾತಿಲ್ಲದೆ; ಸುಮ್ಮನೆ : ನಿಬ್ಬಣಿಗರೆಲ್ಲ ಹಸಿದಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಉಪಹಾರ ಮಾಡಿ ಬೀಗರ ನಾರಿಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೨೫) ; ಎಲ್ಲಾ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ (ದೌಲತ್. ೯೪). **ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು** : ಏನೂ ಮಾತಾಡದೆ ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪಾಗಿ ದೀಪವಾರಿಸಿ ತೆಪ್ಪಗೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು (ಮೊಪಾಸಾ. ೭).

ಗಪ್‌ಚಿಪ್ಪಾಗು = ಸುಮ್ಮನಾಗು ; ಮಾತನಾಡದಿರು : ಸ್ವಾಮಿ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಆಗಬೇಕಾಯಿತು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೩೮) ; ಗಂಜಿ ಗಪ್‌ಚಿಪ್ಪಾಗಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ನರ್ಸಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೨).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್‌ಚಿಪ್]

ಗಪಗಪ, ಗಬಗಬ (ನಾ). ಆತುರದಿಂದ ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗಪಗಪ ಉಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆ (ಮೂರುದಾ. ೬೦) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ಗಪಗಪ ತಿಂದು ನೀರು ಕುಡಿ ಯಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೮೭). **ಗಬಗಬ** : ಗಬಗಬ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಂದು (ಮೇದಿಮ. ೨೧) ; ಗಬಗಬ ಅಂತ ಎರಡು ತುತ್ತು ತಿಂದು (ದೂಬೆಟ್ಟ. ೧).

ಗಪಗಪನೆ, ಗಬಗಬನೆ, ಗಬಗಬಕನೆ = ಆತುರವಾಗಿ; ತ್ವರಿತ ವಾಗಿ : ಗಪಗಪನೆ ತಿನ್ನಬೇಡ (ರೂಢಿ); ಉಳಿದಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ಗಬಗಬನೆ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿದನು (ಮಾರ್ಗದ. ೨೪೩) ; ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಗಬಗಬಕನೆ ಸೇದುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೫೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬಗಬ. / ಮರಾ. ಗಪ]

ಗಪ್ಪನೆ (ಅ). ಕೂಡಲೆ; ಥಟಕ್ಕನೆ; ತಕ್ಷಣ : ಬೇಟೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಕೂಡಲೆ . . . ಅದನ್ನು ಗಪ್ಪನೆ ಹಿಡಿದು ಗವಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೭). [ಗಪ್ಪು$_2$ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಪ್ಪಳಾಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು ; ಬುರುಡೆ : ಅವಳನ್ನು ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಗಪ್ಪಳಾಸು ಬಿಡುತ್ತೀರಾ (ದೇವಹೆಂ. ೨೨೭). [← ತುಳು. ಗಪಲತ್]

ಗಪ್ಪು$_1$ 'ಗಪ್ಪಾ' ನೋ.

ಗಪ್ಪು$_2$ (ಅ). ೧. ಸುಮ್ಮನೆ; ಮೌನವಾಗಿ; ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ : ಗಪ್ಪ ಕುಂಡ್ರೋ ಮೂಳಾ (ಬಾನಾನೀ. ೮). ೨. ತಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಎಲ್ಲಿ ದಾಳೆ ಅವಳು ಅಂತ ತಿಳಿದು ಗಪ್ಪಂತ ಹಿಡಿಕೋಬೇಕು (ಮುನಿಮಾ. ೧೪೮).

ಗಪ್ಪಾಗು = ೧. ಸದ್ದಿಲ್ಲದಾಗು ; ಸುಮ್ಮನಾಗು : ಮಗು ಗಪ್ಪಾದು ದನ್ನು ಕಂಡು (ಜೀವಪ್ರ. ೩೦) ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು ; ಕಾಣೆ ಯಾಗು : ಕೆಸರೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಗಪ್ಪಾಗುತ್ತವೆ (ಕಭಾಗೆ. I, ೧೪) ;

ಆ ಚಿಟಿಯು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಗಪ್ಪಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೫–೩೬೨); ಏನಿಂಗ್ಕಾ . . . ಎಲ್ಲಿ ಗಪ್ಪಾದಿ ? (ಶಾಧಾರಿ. ೭೭). ಗಪ್ಪುಗಡದು = ಮೌನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇರುವಿಕೆ: ಹೊರಗೆಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತು ಹೋಗದು . . . ಸದಾ ಗಪ್ಪು ಗಡದು (ಪಪಜ. ೧೧); ಅದೇನಿಲ್ಲ ಗಪ್ಪುಗಡದಾಗಿ ಹೊರಡುವಿಯೇ (ಚಿಟ್ಟಹೊ. ೨೭). ಗಪ್ಪುಮಾಡು = ೧. ಮೌನವಾಗಿಸು; ಸುಮ್ಮನಾಗಿಸು: ಕೇಷಣ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ಜಬರಿಸ ಬಂದರೂ ಅವ್ವ ಅವನನ್ನು ಗಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಕೃಸ. ೧೬೫). ೨. ಮುಚ್ಚಿಡು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿಡು: ಆ ಸಾಮಾನನ್ನು ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದಂತೆ ಗಪ್ಪುಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಪ್]

ಗಪ್ಪುಗಾರು (ನಾ). ಗಪ್‌ಚಿಪ್ ಆಗಿರುವಿಕೆ : ನಟ್ಟಿನಡುರಾತ್ರಿಯಲಿ ಸಪ್ಪಳಿಲ್ಲದೆ ಗಪ್ಪುಗಾರಿನಲ್ಲಿ (ಸಪ್ಪು. ೧೧–೬).

ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗು = ೧. ಸುಮ್ಮನಾಗು : ವಾಮಣ್ಣನು ಒಳಗೊಳಗೆ ಉರುಬು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಗಿ ಉಳಿತನು (ಕಾಯುಹ. ೧೨). ೨. ಅದೃಶ್ಯವಾಗು : ಇದ್ದ ಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆ ವಸ್ತು ಗಪ್ಪುಗಾರಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[< ಗಪ್ಪು]

ಗಪ್ಪುಚಿಪ್ಪು 'ಗಪ್‌ಚಿಪ್' ನೋ.

ಗಪ್ಪೂ, ಗಪ್ಪುಃ (ನಾ). ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮಾತು; ಹರಟೆ: ಹೋಗಲಿ ಬಿಡ್ರಿ ಬರೀ ಗಪ್ಪಾನೇ ಆತು (ನಡುಮು. ೨೫); ಹರಟೆಯೆಂದರೇನು? ಎಲ್ಲ ಗಪ್ಪಾದಲ್ಲಿಯೆ ಎಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಮೌಲ್ಯ ಅಮೌಲ್ಯ ವೇಳೆಯನ್ನು ಎರೆದು ಬಿಡುವ (ಮುಂಗಾವು. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಗಪ್ಪಿಸು** : (ಕ್ರ).

[← ಅರ. ಗಪ; ಹಿಂ. ಗಪ್ ; ಮರಾ. ಗಪ್, ಗಪ್ಪಾ, ಗಪ್ಪಾ]

ಗಬಕ್ (ಅ). ಥಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಹೂರಿಗೆಯಂದರೆ ಗಬಕ್ಕೆಂಬ ಗಾಡಿಯಂತಾರಿಂತು ನುಡಿವರ್ಕೆಯೆಂದಾ (ಭರಚ. ೩೦–೨೫).

ಗಬಕ್ಕನೆ, ಗವಕ್ಕನೆ = ಥಟಕ್ಕನೆ; ಸರಕ್ಕನೆ : ಈ ಕಪ್ಪೆರಾಯ ಅವನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ದಿಡಗೆಹಿಡದ ಗಬಕ್ಕ ನೆ ನುಂಗಿಬಿಡ್ತಿದ್ದನು (ಪಶಾಕ್ಷಿ. ೧೦೪); ಬಳಪಕ್ಷಿಯೊಂದು . . . ಸಣ್ಣ ಮೀನನ್ನು ಗಬಕ್ಕನೆ ನುಂಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಶ್ರೀರಾಯು. ೨೨); ಅದನ್ನು ಗವಕ್ಕನೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾರಿತು (ರೂಢಿ). [?]

ಗಬಗಬ 'ಗಪಗಪ' ನೋ.

ಗಬರು, (ನಾ). ೧. ಗಟ್ಟಿಗ; ಘಾಟಿ; "ಗಟ್ಟುಳ್ಳವ; ಅಂಜದವ" (ಖಾಸಕೋ. ೧೬). ೨. ಜೆಲುವ; ಸುಂದರ ಪುರುಷ : ಅವನು ಬಹಳ ಗಬರು ಮನುಷ್ಯನಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೩. ದಡ್ಡ ; ಪೆದ್ದ : ಅವನೊಬ್ಬ ಗಬರು. ಏನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಬ್ರು]

ಗಬರ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ : ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದವು, ಯಾವುವೆಂದರೆ :– ೧ ಗಬರು (ಚತ್ರಪಾ. ೧೦೩).

[← ಮರಾ. ಗಬ್ರ್]

ಗಬಲಿಕ್ಕು, ಗಬ್ಬಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಕಬಳಿಸು; ತುತ್ತು ಮಾಡು ; ನುಂಗು : ಆಟ್ಟಸದ ದನು ಬಿಡಿ ಘಾಡಿಸ ಥಟ್ಟಿಯರೆ ಗಬಲಿಕ್ಕು ವಸುರರ ಮೆಟ್ಟಿಸೀಥನೆಡೆ ಬಲಪಲೆಯುವ ಏಕಾಚರರ (ತೊರಾ. ೫–೪–೩೯). [< ಕಬಲಿಕ್ಕು]

ಗಬಲಿಕ್ಕು, (ಕ್ರಿ). ಆರ್ಭಟಿಸು (ಗ್ರಿ): ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕ ಮುಸುಳುವ ಹಬ್ಬುಗಡಿಗಳಪಿರಿಗಡಿಯಿಂದಬ್ಬಿಪಿದನುಬ್ಬಿಪಿದ ಸಿಸುಗಿಯಲಮರ ಸಂತತಿಯ (ತೊರಾ. ೬–೪೦–೩೪); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬ್ಬಲಿಕ್ಕ ಮುಸುಕಿದಂ ಕೂರ್ಗಡಿಯ ಹಬ್ಬುಗಳಿಂದಿರುಗಡೆ ಬಳಿಸಲಿಸಿ ರಿವುಬಲವನಿಬ್ಬಿಪಿದ ಯಮುನಗಂಗೆಗಂ ಬಾಲನಾಡಿಯೋಳ್ (ತುಕಂಗ. ೫೧–೩೭).

[ಗಬಲ ? + ಇಕ್ಕು]

ಗಬಾಡು (ನಾ). ೧. "ಹೊಲಸು" (ಜಾನಕೋ. ೪೩). ೨. "ಹೊಲಸುಳ್ಳವ; ಕಾಡ" (ಜಾನಕೋ. ೪೩).

[< ಗಬ್ಬು]

ಗಬೊಕತಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮೂಡಿಬೋಯಕ್ಕ ಕಾಶ್ಚಲ್ಯಗೋತ್ರ ಗಬೋತಕರ್ಮಣ ಏಕಂಡಃ (ಇಆ. VII. ೧೪೮–೩೭; ೬೬). [P 'ಕಪೋತಕರ್ಮ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಗಬ್ಬಃ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರು ; ಗರ್ಭ : "ಗಬ್ಬಂ ಗರ್ಭಂ" (ಕರ್ಣಾಪಾ. ೫೩); ದಿನಬಲದೊಳು ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲು ಕುಚಗಳ ಕೊನೆಗಳೇರದೆ ಕೆಂದಾಗೆ (ಅಂಜಚ. ೪–೨೩); ಗಬ್ಬ[ಶಾಕಾಂ. ಧರ] ವು ತುಂಬದಿರಲೆಯಸೊಣಲಿಕು ವುಳ್ಳೆಸಿ ಬಿರ್ಯ ಗಿರಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫–೨೪); ಕಿರಿಯ ರಾಣಿಯ ಗಬ್ಬ ಬೆಳೆಯಲಿ ಎಂದು ಅವಳು ಅತಿಸುಖಿಪ್ತಳು (ಸವಚ. ೧೩೬); ಕಬ್ಬಿಗ ಪೆದೆಯೊಳು ಗಬ್ಬ ವನಾಂತಿಹ ಕಬ್ಬುವ ಹೊರವೊಗೆವಂದದಲಿ (ಸಾಸಮಾ. ೯೬). ೨. ಹೊಟ್ಟೆ : 'ಗಬ್ಬವೊದೆ' ಪರಾ.

ಗಬ್ಬವಾಗು, ಗಬ್ಬಾಗು = ಬಸುರಾಗು ; ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸು : ಗಬ್ಬವಾಯಿತು, ಅಬ್ಬೆ ಯಾಯಿತು, ಹಬ್ಬವಾಯಿತು, ಹಾಲಿಸಾ (ಕವಪ. ೧೪–೧೦); ಉತ್ತರೆ ಗಬ್ಬವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಬ್ಜಹ. ೬೦); ಹೆಣ್ಣುಸಿಂಹವು ಗಬ್ಬಾಗಿ ಐದು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಈಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪–೨೦೯); ಹೆಣ್ಣುಮಂಗವು ಗಬ್ಬಾಯ್ತು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೬೯). [ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಬ < ಸಂ. ಗರ್ಭ]

ಗಬ್ಬು 'ಗರುವ' ನೋ.

ಗಬ್ಬುಗರ (ನಾ). ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಗರ್ಭಗೃಹ : ಭಕ್ತಿ ಭರದೊಳ್ ಗಬ್ಬುಗರವಾಲಿಲೊಳ್ ನಂದು (ಚಕವಂ. ೧೨೩–೧೨); "ದೇವರಕೋಣೆ" (ಪ್ರಚಣ್ಣ.).

[ಪ್ರಾ. ಗಬ್ಬಘರ < ಸಂ. ಗರ್ಭಗೃಹ]

ಗಬ್ಬರ(ನಾ). ಗಾಢತೆ; ಆಳ(?) : ಗಬ್ಬರ ಅಬ್ಬರ ಉಬ್ಬರ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೬೯ ಪ್ರಯೋಗ). [< ಸಂ. ಗಹ್ವರ?]

ಗಬ್ಬರಣಿ (ನಾ). ೧. ಆಗೆಯುವುದು. ೨. ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ೩. ಮುಚ್ಚುವುದು. 'ಗಬ್ಬರಿಸು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ?]

ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿಸಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ರಾಮರಸದಾಳಿ, ಗಬ್ಬರಸದಾಳಿ, ಹಾಲುಗಬ್ಬು, ಕರೆಕಬ್ಬು (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೬೩).

[ಗಬ್ಬು (< ಕರ್ತೃ) + ರಸದಾಳಿ]

ಗಬ್ಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೆಲವನ್ನು) ಆಗೆ; ತೋಡು; ಬಗಿ : "ಗಬ್ಬರಿಸು–ಖನನೇ" (ಶಮಧಾ.) ; ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬಲಿಕ್ಕ ಮುಸುಳುವ ಹಬ್ಬುಗಡಿಗಳ (ತೊರಾ. ೬–೪೦–೩೪); ಬೊಬ್ಬಿಲಾದು ಪಡೆ ಕೆಡೆಯೆ ವಾಸುಕಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿದನು ಗಿರಿಯನು (ಶಿಭಾಗ ೪–೭–೧೦). ೨. ಹಳ್ಳ ಬೀಳು; ತಗ್ಗು ಬೀಳು : ಅಬ್ಬರದೊಳಗೆ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ನೆಲ ಗಾಳಿಗಳ ಘಟ್ಟಣೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಕ.೨–೩೪). ೩. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು : ಸಂದಿಯೊಳು ಗೊಂದಿಯೊಳು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ತಮತಮಗೆ ಚೀಜು ಕರೆದರು (ಸದ್ವತಾ.೨–೪೪); ಜಿಲುಪಾ ಗಬ್ಬರಿಸಿದವು ಸಭವ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೪–೫); ಭುಮ್ಮು ಭುಳಿರೆಂಬಬ್ಬರಣ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ದಿಗುತಟವ (ತೊರಾ. ೬–೨೫–೧೦); ಗಬ್ಬರಿಸಲು ಗರ್ಗನಾಗಡವನು ಬಲು ಮೊಬ್ಬೆ (ಭಾರಾಸಾ. ೪೫–೯೦); ಸರ್ವಲೋಕಾಧೀಕಪಡವನು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ದೈತ್ಯೆಂದ್ರನಿಂತು ಸಗರ್ಭನು ತಾನಾಗಿ ಮೆರೆದು ಭುಜಪ್ರತಾಪವನು (ನಿಳಾಗ. ೩–೪–೧೯). ೪. ಭೇದಿಸು ; ಸೀಳು : ವಜ್ರಹತ ಗಬ್ಬರಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಗಿರಿಗಳೊಡೆಯುವವೆ (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೯–೪೫); ಅಬ್ಬರಿಸಿದುವು ದೇಂಟಿವಜ್ರ ನೆಲ ಗಬ್ಬರಿಸೆ ಕಬರಾಳ ಬೊಬ್ಬೆಯಲಿ ನಲವಚೀ ನರ್ತಿಸಿ (ತೊರಾ. ೬–೩೦); ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಿರಿಗಳ ಕೆಡಹಿ ಕೆಡಹಿ ಕಡಿದು ಕಡಿದು ಕಡಲೊಳ್ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೯–೪೫); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಿರಿಗಳ ಕೆಡಹಿ ಕೆಡಹಿ ಕಡಿದು ಕಡಿದು ಕಡಲೊಳ್ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೯–೪೫); ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಗಿರಿಗಳ ಕೆಡಹಿ ಕೆಡಹಿ ಕಡಿದು ಕಡಿದು ಕಡಲೊಳ್ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ (ಕುವ್ಯಾಲಾ. ೯–೪೫);

ಕೊಱೆದರೆದು ಕಡಿದಿಱಿದು ಬಗಿದುಗಿದು ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಪಱಿದು ಸೀಳ್ದುತ್ತರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೪೪). ೫. ಆರ್ಭಟಿಸು; ಗರ್ಜಿಸು; ಧ್ವನಿಮಾಡು: ನಿರಿನಿಟಲುನಿಟಲೆಂಬ ರಭಸದಲಿ ಗಬ್ಬರಿಸಿ ಹೆಗ್ಗೊಂಬುಗಳ ಮುರಿದಬ್ಬರದೊಳಿಡುತಿಡುತ (ಅಸಂಠಾ. ೪-೫-೩). ೬. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಕಳೆ: ಧರ್ಮಸಂಗತಿಗಳ ಸುಸಂವಾದದಲಿ ನಿಜತನುಪುಳಕವುಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಗಬ್ಬರಿಸಿದುದು ದುಷ್ಕೃತವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೩-೪೬). ೭. ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: ಉಬ್ಬಿರುವ ವೀರರನು ಹೊಗಳಲು ಗಬ್ಬರಿಪ ಕೂರುಮಗೆ ತೀರದು (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೬೪).

[ಗಬ್ಬರಣೆ + – ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಬ್ಬಲು, ಗಬ್ಲು (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ದುರ್ನಾತ; ಮನೆಯ ಎದುರಿಗೇ ತಿಪ್ಪೆ, ಗಬ್ಬಲು (ರೂಢಿ). **ಗಬ್ಲು**: ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಈ ಚರಂಡಿ ಗಬ್ಲು (ಸಣ್ಣಕ. X, ೩೪). [ಗಬ್ಬು$_1$ + – ಅಲು (< –ಅಲ್$_2$)]

ಗಬ್ಬವನೆ (ನಾ). = ಗಬ್ಬಗರ: ರಂಗುವಡೆದ ನವರಂಗಮುಂ... ಗಬ್ಬವನೆಯುಮೊಪ್ಪುವೊಳ್ಪುವಡೆದ ದೇಗುಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಚಕವಂ. ೬೯-೮). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಮನೆ]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಕ್ಕಡಗಿಸು; ಗರ್ವವಿಳಿಸು; ಗರ್ವವನ್ನಡಗಿಸು: ಕಡುಕೈದ ಶಬರರೊಳಗೊಬ್ಬರುಳಿಯದ ತೆಱದಿ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿ ನಾಯ್ಗಳಂ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿಸಿದ ರಕ್ಕಸವಂದಿ (ಹಡಕಾ. ೬-೨೧).

[ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು + – ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೊಕ್ಕುಗೆಡು; ಧೈರ್ಯಗುಂದು; ಹೆದರು; ನಡುಗು: ಕೊಬ್ಬಿ ಹರಿದುದು ವಿವಿಧ ವಾದ್ಯದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುದನಿಯು ಜಲನಿಧಿ ಗಬ್ಬವಿಕ್ಕಿತು ಸೈನ್ಯಜಲಧಿಯ ಬಹಳ ಗರ್ಜನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೮-೫). ೨. "ಗರ್ವನ್ನು ಬಿಡು; ವಿಧೇಯವಾಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಅಕ್ಕಳಿಸೆ ಧರೆಯುಕ್ಕೆ ಜಲಧಿ ಹಗೆಗಳು ಗಬ್ಬ[ಪಾಠಾಂ. ಬ್ಬರ್]ಕ್ಕೆ... ಧ್ವನಿ ಹಬ್ಬಿ ಹರೆಕಲಿಸಿತು (ಸೋಮಚ. ೫-೩).

[ಗಬ್ಬ$_2$ (< ಗರುವ$_2$) + ಇಕ್ಕು]

ಗಬ್ಬವೊಡೆ (ಕ್ರಿ). "ಹೊಟ್ಟೆಸೀಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಉಬ್ಬರಿಸಿ ಬಹ ಸರಸಿಮಧ್ಯದೊಳಬ್ಬರಿಸಿ ಬರೆ ಮತ್ಸ್ಯವಾನರ ಗಬ್ಬವೊಡೆದುದು (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೭೨). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಆಡಳಿತ; ನೀಚತನದ ಆಳ್ವಿಕೆ: ಪರಕೀಯರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ನಮ್ಮವರೆದೆಯುಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಮಬ್ಬಾಳಿಕೆ, ಗಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಎಲ್ಲ ಒಂದೆ ಒಂದೆ (ನಡೆಂ. ೭೦). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಅಳಿಕೆ < ಅಳ್ಕೆ]

ಗಬ್ಬಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕಿದವನು; ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿ: "ಗಬ್ಬಿ – ಗರ್ವಿನ್ = ಗರ್ವಿಷ್ಠ" (ತದ್ಭವಕೋ. ೫೦); ಕಬ್ಬೊಗೆಯನು ಕಾಣುತುಬ್ಬಿ ಗವಡುತಾ ಗಬ್ಬಿ ದಾನವನ ಪಟ್ಟಣದ ಸಬ್ಬಜನರು ತಬ್ಬಿಬ್ಬುಗೊಳಲು ಊರಬ್ಬರ ಪಿರಿದಾಯ್ತಂದು (ತ್ರಿಪುಶಾಂ. ೧೬-೧೮೩). ೨. ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಅರಳ್ವಾಗ ಪೊಡೆದಿರ್ಚಿದಾಗ ಬಂಡಿಡಿದಾಗ ಪರಿಮಳವಪ್ಪರಳಿ ಮಗಿಂದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಗಬ್ಬಿಯ ಪುಟ್ಟುಗಂಪಿನ ಮರುಗ ದವನಗಳ ಮುಂದಿಟ್ಟೆ (ಸೊಬಸೋ. ೧೨-೮೪). ೩. ಘನತೆವೆತ್ತವನು; ಗರುವ; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಗಬ್ಬಿಗಳರಸನು ವಸುದೇವನಿದಿರಾಗಿ ಕೊಬ್ಬಿರಿದಾಗಲೇಱುದನು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೨-೭೫). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗಬ್ಬಿ$_2$ (ನಾ). ಕೊಬ್ಬಿದವಳು; ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ: ಒಬ್ಬಳೆ ತಾನೆಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕೈತಹ ಗಬ್ಬಿಯಾರಿವಳೆಂದ ನೃಪತಿ (ಭರಚ. ೪೨-೩೭); ಎಬ್ಬಿಸಲು ಕೋಪಮಂ ಧರಿಸುವನೊ ಮುನಿದೆನ್ನ ಗಬ್ಬಿ ಯೇಳಿಸದಾದ ಳೆಂದು... ಡಬ್ಬುವನೊ (ತುರಂಗ. ೫-೩೫).

[ಗಬ್ಬ$_2$ (< ಗರುವ$_2$) + –ಇ$_2$]

ಗಬ್ಬಿಗ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಗರುವ: ಗಬ್ಬಿಗ ಕುವರ ಮಾಡುವ ಸಿಂಹನಾದದೊಲಬ್ಬರವ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೧-೩೮); ಗಬ್ಬಿಗರು ಸಮಬಲದಿ ಕಾದುವ ಹಬ್ಬವರಿದಾಹವಕೆ ಮರುಳಿನವೊಬ್ಬುಳಿಗದ್ಯೆತಂದವು (ಜಿನಭಾ. ೨೧-೮೫); ಹೆಬ್ಬುಲಿಗಳೊಳು ಸಿಲುಕಿ ಜಾರುವ ಉಬ್ಬಸದ ಮರಿಯೆರಳೆಯಂದದಿ ಗಬ್ಬಿಗರ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಬಳಲಿಕೆ ಬಗೆಯದಿರವಳಿದು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೩೮). [ಗಬ್ಬಿ$_1$ + –ಗ$_3$]

ಗಬ್ಬಿಗಲಿ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠನಾದವನು; ಶೂರ; ಸಮರ್ಥ: ಶರದಿಂದ ಗಬ್ಬಿಗಲಿಗಳನೆಸೆದರು ಶಾಕಿನಿಯರು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೮-೨೧).

[ಗಬ್ಬಿ$_1$ + ಕಲಿ$_2$]

ಗಬ್ಬಿಗೆ (ನಾ). ಕಡಿವಾಣ; ಕೀಳು: ಜೋಡು ಸೀಸಕ ಬಾಹುರಕ್ಷೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಮೊಚ್ಚೆಯದ ಸವಗದ ನೀಡುಗಳ ಗಬ್ಬಿಗೆಯ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಹಲ್ಲಣದ... ಕೊಡಲಿಗಳನೊಪ್ಪಿದುದು ರಣರಂಗ (ಮೈರಾಕಾ. ೪-೯೦). [< ಕಬ್ಬಿ]

ಗಬ್ಬಿತನ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಅಹಂಕಾರ: ಎತ್ತು ಕತ್ತೆ ಕಾಗೆಯನು ದುರುಳತನದಿ ಕೊಂದ ಗಬ್ಬಿತನದ ಮಾತನೊರೆದು ಕೆಡಲುಬೇಡ ತೊಲಗು (ನೇಮಿಸಂ. ೧೬-೯೪); ಗಬ್ಬಿತನದೊಳಾತ ಹೊಕ್ಕಿರ್ದುದ ಕಂಡು ತುಬ್ಬಿಸಿಕೊಟ್ಟವರಾವು (ಮೋಹತ. ೩೬-೧೭); ಗಬ್ಬಿತನದಲಿ ಗಳಹದಿರು (ಪ್ರಹ್ಲಾಚ. ೭-೫೭); ಹಬ್ಬಿದಾ ಮಲೆಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ಅರ್ಬುತಾನೆಂತೆಂಬ ವ್ಯಾಘ್ರನು ಗಬ್ಬಿತನದೊಳು ಬೆಟ್ಟದಾ ಅಡಿ ಕಿಬ್ಬಿಯೊಳು ತಾನಿರುವನು (ಗೋಹಾಡು. ೪೭). [ಗಬ್ಬಿ$_1$ + – ತನ]

ಗಬ್ಬಿಲ (ನಾ). ತೊಗಲ ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಣುಕಪ್ಪಡಿ: ಪಕ್ಕದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗಬ್ಬಿಲಗಳು ಚೀರಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕೈಹಿಕಾ. ೪).

[← ತೆಲು. ಗಬ್ಬಿಲ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯ, ಗಬ್ಬಿಲಾಯಿ]

ಗಬ್ಬು$_1$, ಗರ್ಬು, ಗೊಬ್ಬು$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ; ನಾತ: ಹೆಬ್ಬುಲಿ ಮಲಗಿರ್ದು ಪೋದ ತಾಣದ ಪೊಸಗಬ್ಬದೆ ಕಾಡ್ಕೋಣಗಳ ಒಬ್ಬುಳಿ ಪೋದೆಡೆಯದೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೬೭); ಮಬ್ಬುಕವಿದಂತೆ ಗಬ್ಬು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ ನಿಬ್ಬಡಿ ತಿಳಿಯದೆ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೩೮-೨). ೨. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು: ಎಂಥ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸ ಎಂಥ ಗಬ್ಬುವಾಸ (ನೇಸಮು. ೧೦೫); ಆ ಕಡೆ ಗಬ್ಬಿದೆ ಈ ಕಡೆ ಬಾ (ರೂಢಿ). **ಗರ್ಬು**: ೧. ಪುಲ್ಲಂ ಮೇಯಲೆಳಸಿ ಬಂದು ಮೆಯ್ಯ ತೀಂಟೆಗೆ ಪುಲಿ ಪೊರಳ್ದು ಪೋದ ತಾಣದೊಳ್ನಿಂದು ಗರ್ಬಿಂಗಗಿದುರ್ಬುಗುಂದಿ ಹಮ್ಮದಂಬೋದ ಹರಿಣಂಗಳಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫); ಹಿಡಿಹಿಡಿಕೆಯನ್ನೂ ಮೆಣಸನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅಂಬಿಲದಲ್ಲಿ ತೊಳೆಯಲು ಗರ್ಬುವಾಗದು (ವಿವೈವಿ. ೬೭). **ಗೊಬ್ಬು$_1$**: ೨. 'ಗೊಬ್ಬನುಡಿ' ಪರಾ.

[ದೇಶಿ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಬ್ಬು]

ಗಬ್ಬು$_2$ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಗರ್ವ: 'ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[< ಗಬ್ಬ$_2$]

ಗಬ್ಬುಚೆಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಗಬ್ಬುಚೆಕ್ಕೆ, ನರಕಘೂತಾಳೆ (ಮೈಔಗಿ. ೩೯-೭೭೧). [?]

ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಸೊಕ್ಕಿನವಳು; ಏರುಂಜವ್ವನೆ: ಗಬ್ಬುಜವ್ವನೆಯರ ಕಣ್ಣನೋಟದ ಹೊಸ ಹಬ್ಬವಲ್ಲವೆ ನಮ್ಮ ರಾಯ (ಭರಚ. ೬-೯೫). 'ಸೊಕ್ಕುಜವ್ವನೆ' ಪರಾ.

[ಗಬ್ಬು$_2$ + ಜವ್ವನೆ]

ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ನಾ). ಜಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ದುರ್ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಗೊಬ್ಬಳಿ: ಹೊಟ್ಟೆಜಾಲಿ, ದೊಡ್ಡಮುಳ್ಳಿನ ಜಾಲಿ, ಆನೆಗೊಬ್ಬಿ, ಗಬ್ಬುಜಾಲಿ (ಮೈಔಗಿ. ೧-೧೫). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಜಾಲಿ$_1$]

ಗಬ್ಬುನಾತ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ದುರ್ವಾಸನೆ: ಸರಾಯಿ ಅಂಗಡಿ ಗಬ್ಬುನಾತ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೧೧); ಚರಂಡಿಯ ಗಬ್ಬುನಾತ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾತ]

ಗಬ್ಬುನಾರು (ಕ್ರಿ). ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ ಬೀರು; ದುರ್ವಾಸನೆ ಹೊಂದು: ಕಪ್ಪಾಗಿದ್ದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಗಬ್ಬುನಾರುತ್ತಿದ್ದ ತೊಟ್ಟಿಯೊಂದಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೦). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ನಾರು$_1$ (< ನಾಱು$_1$)]

ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ (ನಾ). ಸೇವಂತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಗಬ್ಬುಸಣ್ಣಶಾವಂತಿ, ನೆಟ್ಟಗಬ್ಬುಶಾವಂತಿ (ಮೈಔಗಿ. ೭೬-೧೫೪೯). [?]

ಗಬ್ಬುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೧೩-೨೨೯). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಸೊಪ್ಪು$_3$]

ಗಬ್ಬುಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಹಳೆಯ ತಿಂಡಿ ಗಬ್ಬುಹಿಡಿದಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹಿಡಿ$_1$ (< ಪಿಡಿ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಗಬ್ಬುನಾರು: ಹೊಲಸು ಗಬ್ಬುಹೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗಬ್ಬು$_1$ + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ: ಪಳಿಪಟ್ಟೆಪುಲ್ಲಿ ಚೀನಾಂಬರದ ಸರಿ ಗಬ್ಬುಳಗಂದಿ ಮೇಘವಣ್ಣಿಗೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಕಱೆದರು ವಸ್ತ್ರದ ಮಳೆ ತಾನೆ ಕಱೆದುದೆಂಬಂತೆ (ಭರಚ. ೭೩-೧೧೩). [?]

ಗಬ್ಲು 'ಗಬ್ಬಲು' ನೋ.

ಗಭಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಿರಣ; ರಶ್ಮಿ; ಪ್ರಕಾಶ: ದಂತಗಭಸ್ತಿಗಳ್ ನಿಜಾಸ್ಯದಿನೊಗೆತರೆ . . . ಕನಸಂ ಪೇಟ್ದಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೮೧); ಪ್ರಸ್ತುತದೊಳೊಗೆದ ಮುಂಬೆಳಗಮಲದಂತದ ಗಭಸ್ತಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೩). ೨. ಸೂರ್ಯ; ನೇಸರು; 'ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗಭಸ್ತಿಕರ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳೇ ಕೈಯಾಗಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ. [ಗಭಸ್ತಿ + ಕರ$_3$]

ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ, — ಬಿಂಬ: ವಿಸ್ತರಿಸಲೇನಮಮ ರಾಹುಗ್ರಸ್ತವಾದಂದದಲಿ ಚಂಡ ಗಭಸ್ತಿಮಂಡಲವಿಳೆಗೆ ಕಾಣಿಸದಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೬-೨೮-೫೭). [ಗಭಸ್ತಿ + ಮಂಡಲ]

ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿ (ನಾ). ಕಿರಣಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಸೂರ್ಯ: ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನ ಗುಪ್ತಾನ್ವಯ ಜಲಧರ ಮಾರ್ಗ ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೪-೩). [ಸಂ. ಗಭಸ್ತಿಮಾಲಿನ್]

ಗಭೀರ (ಗು). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ; ಗಹನವಾದ; ಘನವಾದ; ಉದಾತ್ತವಾದ. 'ಗಭೀರನಿನದ', 'ಗಭೀರನಿನಾದ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಗಂಭೀರವಾದುದು; ಆಳವಾದುದು; ಗಹನವಾದುದು; ಉದಾತ್ತವಾದುದು: "ಗುಣ್ಪು ಗಭೀರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೯); ಆಳೋಚಿಸೆ ನಿನ್ನ ತತ್ತ್ವಮ[ವಿ] ಸಂವಾದಂ ದುರಾಪಂ ಗುಣಾಬ್ಧಿಗಭೀರಂ ಭವದೀಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೮); ಕಳಾವಿಭವದೊಳ್ ಭುಜವಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆಯೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ ಮಾನವರೀ ಧರಿತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೮-೬೬); ಜೈನೀಯ ಶಾಸನಂ ವಿಶ್ರುತಮಖಿಳಹಿತಂ ದೋಷದೂರಂ ಗಭೀರಂ (ಎಕ. II, ೬೫-೨; 1313); ಪಾರಾವಾರ ಗಭೀರಂ . . . ಅಖಿಲ ಸುಜನಾಧಾರಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೩೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಗಭೀರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಗಹನತೆ. ೨. ಉದಾತ್ತವಾದ ಗುಣ; ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ. ೧,೨: ಸಲೆ ಸಂದ ವಜ್ರಪಂಜರಮನನಾರತಂ ಪಳಿವುತಿರ್ಪುದು [ಕಾ] ವಗುಣಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಸರಧಿಯನೆ [ಯ್ದೆ] ಱೆ [ವ] × ಪುದು ತನ್ನ ಗಭೀರಗುಣಂ . . . [ಕ]ಲಿ ಕನ್ನ ಭೂಪನ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೦-೧೪; ?). [ಗಭೀರ + ಗುಣ$_2$]

ಗಭೀರಧ್ವಾನ (ನಾ). ಘನವಾದ ಧ್ವನಿ: ಭೇರಿಯ ಗಭೀರಧ್ವಾನದಿಂ ದಿಗ್ಗಜಾವಳಿ ಕಂಪಂಗೊಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭). [ಗಭೀರ + ಧ್ವಾನ]

ಗಭೀರನಿನದ (ನಾ). ೧. = ಗಭೀರಧ್ವಾನ. ೨. ಘನವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವನು: ದುಂದುಭಿ ಗಭೀರನಿನದಂ ದುಂದುಭಿ ಸಂವತ್ಸರೋದ್ಭವಂ . . . ಪಂಪಂ (ಆದಿಪು. ೧-೩೩). [ಗಭೀರ + ನಿನದ]

ಗಭೀರನಿನಾದ (ನಾ). = ಗಭೀರಧ್ವಾನ: ರಥಿಕರು ತಾಗಿದರು ವಾದ್ಯ ಗಭೀರನಿನಾದದೇಳ್ಗೆಯಲಿ (ನಾಗಕು. ೧೮-೭೮) [ಗಭೀರ + ನಿನಾದ]

ಗಭೀರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಗಂಭೀರವಾದ ವ್ಯವಹಾರ, —ನಡೆವಳಿಕೆ. ೨. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೩. ಗಂಭೀರವಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವ್ಯಾಪಾರ. ೨,೩: ಸತತಗಭೀರವೃತ್ತಿಯಿನುದಾರತೆಯಿಂ ಜಗದೇಕಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯಿನತಿ ಪ್ರಸಾದಗುಣದಿಂ ರಸಭಾವವಿಳಾಸದಿಂ ಕವಿಪ್ರತತಿ ನಿತಾಂತ ಸೇವ್ಯತೆಯಿನೊಂದಿ ಸರಸ್ವತಿಯಂದದಿಂ ಸರಸ್ವತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ನಮ್ಮೊಳನು ಕೂಲತೆಯಿಂದವೆ ನಿರ್ಮಳತ್ವಮಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೨). [ಗಭೀರ + ವೃತ್ತಿ]

ಗಭೀರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಭೀರವಾದ ನುಡಿ, — ಮಾತು: ಮುಕುಂದಂ . . . ದಿವ್ಯ ಗಭೀರೋಕ್ತಿಯಿಂದಮಾಗಳ್ ಪೇಟ್ದಂ (ಜಗವಿ. ೪-೮೧). [ಗಭೀರ + ಉಕ್ತಿ]

ಗಮ$_1$ (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ: ಆಕಾಶದ ಮ್ಯಾಗಣ ಧೂಪದ ಗಮವೇನೆ ಆತ ಬಸವಣ್ಣನ ಶಿವಪೂಜೆಯಾಗುವಾಗ ಆಕಾಶದ್ ಘಂಟೆ ಘಣಿರೆಂದೊ (ನಾಪದ. ೨೨೧-೧೦). 'ಕಮ್ಮಿತ್ತು', 'ಘಂ' ಪರಾ.

ಗಮಗಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಗಮಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦-೧).; ಕಾಫಿ ಮಾಡಬೇಕಮ್ಮ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಗಮಗಮಾಂತ ಇರಬೇಕು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೪೩). 'ಮಗಮಗ' ಪರಾ. ಗಮಗಮ ಅನ್ನು = ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನಿಂದ ಕೋಣೆಯೆಲ್ಲ ಗಮಗಮ ಅನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತುಳು. ಗಮಗಮ; ತೆಲು. ಗಮ್ಮು]

ಗಮ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ; ಚಲನೆ. ೨. ದುಡುಕು; ಚಪಲತೆ. ೩. ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ. [ಸಂ.]

ಗಮಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗಮಕ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ; ಮನದಟ್ಟುಮಾಡುವ; ತಿಳಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ಸಹಾಯಕವಾದ ಅರ್ಥ ವಿಶೇಷ: ಸಮನಿಸೆ ಸಾಪೇಕ್ಷಮುಮಾ ಸಮಾಸಮುಂ ಪೆಜುಗುಮೆಲ್ಲಿಯಾನುಂ ಗಮಕಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೩); ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗೆ ಸರಿಯಾದ 'ಗಮಕ'ಗಳಿವೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೦೮). ೩. ಬಗೆ; ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: ತಿಳಿದು ಕಾಲದ ಗತಿಯ ಗಮಕಂಗಳನಱಿದು ನಡೆವವರುಗಳು ನಿರ್ಮಳದಲೆಡಹದೆ ಬೆರಸಿಕೊಂಬರು ಮುಕ್ತಿರಾಜ್ಯವನು (ಕುವ್ಯಾಉ. ೪-೩೪). ೪. ಘನತೆ; ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು; ಗತ್ತು: ಇದು ಚಿತ್ರಮಿಾ ಗಮಕಮಿಾ ಪರಿಯಿಾ ದರಹಾಸಮಿಾ ಬೆಡಂಗೆಂದಿನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದು (ಜಗವಿ. ೨-೮೦); ಮತಿಯಂ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಣ್ಮೆಯಂ ಗಮಕಮಂ ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ . . . ಶತಕಾರ್ಥಂ ಕೊಡದಿರ್ಪುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೨); ಬಂದನು ಹಿಮವಂತದೇವನು ತನ್ನಯ ಮಂದಿವೆರಸಿ ಗಮಕದೊಳು (ಭರಚ. ೩೬-೪).

ಹ. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಂಭ್ರಮ: ನಿನ್ನಯ ಉವರಿ ತನ್ನಾಟದೊಂದು ಗಮಕದಿಂ ಸಲ್ಲೆಯಿನ್ನ ಕಣ್ಗಳಂ ಕುರ್ಚಿ ನೋಯಿಸಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೪).
೬. ರಸೋಚಿತವಾದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಗಮಕ:–ಶಾಸ್ತ್ರಮಬ್ಬವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ಹಾಡಿನ ಹೃದಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿ (ಸಾಹಿವಿ. i, ಟಿಪ್ಪ.೫); ಸಹೃದಯ ಭಾವಕತೆಗಂಜಿನಿಂಬನ ಗಮಕಕಿಂದ . . . ನತ್ತರ ಜಡೆ ತೋಲಾಟಗಳಿಂದ ಅರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಸಕ. ೧೫೦); ಅರಿಸಿಕರಿಗೆ ಏಕೆ ಕಾವ್ಯದ ಗಮಕವು (ಇಂಚಾಪ. ೬೪–೬೪). ೭. ಬೋಧನೆ; ಉಪದೇಶ: ದಯೆಯುಂಬೊಲ್ಲನ ಕೆಲ್ಲಿಂ ಗುಣಗಣಾಳಂಕಾರದಿಂ ಮರ್ಗ್ಯ ನಿರ್ಮ್ಮಯದಿಂ ತತ್ಪ್ರವಿಚಾರದಿಂ ಗಮಕದಿಂದಾಹಾರ ಭೈಷಜ್ಯ ಸಾಧಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಮಕದಾನದಿಂದಧಿಕನಿಂದಂಬೊಲ್ಕಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಮ್ಮನ ವಿಖ್ಯಾತಿಯನೊಂದೆ ನಾಲಗೆಯೊನ್ನೆನಸ್ಮಿಪೋಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೧೪–೨೦ ; ೪೫೦). ೮. ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವವನು; ಬೋಧಕ: ಅನುಖ್ಯಾಜ್ಞಾ ನಿಷ್ಪಿತಾತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಗಜ್ಜಾಗಮಿಕರ್ಗ್ಗಪಕರ್ತೃ ತ್ಪುರುಷ ಮುನೀಶ್ವರರ್ (ಸೌಇ. XI–i, ೧೧೬–೧೯ ; ೧೦೭೫). ೯. [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜಗಿಯುಸುಗುಂ ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪ್ರಥೊಪಗಂ ಗಮಕಂ ತನಗಕ್ಕಂ ಪೇಳಗಿತ್ತಂ ತನಗಲ್ಲಿಪದಗಳಿಲ್ಲ ಕರ್ಮ ಧಾರ ಯ ಮ ದು ವುಂ (ಕವಿದ. ೧೬೪). ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಬೇರೆಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವಂತ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನದ ಛಾಯೆಯಿಂದ ಮೂರ್ಛನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಸ್ವರ ವಿಶೇಷ : ಪದ ಕೆಂಪರಿಂಪನಪ್ಪುಕೆಯ್ಗಳಿಂ[ಕೊಂಡುನ]ಯಂ ಗಮಕಂಗಳಂ ಪೊದರ್ಪೊದರೆಲೆಯಿರಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಸುಚಿರ್ಯೊಳ್ ಸಮಪಾಗಿರೆ ... ಮೇಣಕೆ ಸರಸ್ವತಿ ಬಾಯ್ದಲೆದಂತೆ ಪಾಡಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ.. ೭–೩೨); ಭಥಿತೆ ಲೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ಕಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಪು ನೇಮಚೆ. . .ಕೆಳೆ ಯೆಂದಿವಂ ಮೆಲ್ದೊಡು ಬಾಜಿಪಿಂದಂ ಮೂರವೈರಿ ಪಾಸಮಂ (ಜಗದಿ. ೫–೬); ಆ ಶ್ರುತಿಯೊಳ್ಪತ್ತಿರಡು ಗಮಕಮಕ್ಕು (ಮಂಗಾ. ೨೬–೫). [ಸಂ.]

ಗಮಕಕೆಲೆ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಗಾಯನ ಮಾಡುವ ಕಲೆ: ಏನುಂ ನಿನ್ನ ಗಮಕಕಲೆ? ಅದ್ಭುತ (ಆಂಧ್ರಪಾ. ೪೬). [ಗಮಕ + ಕಲ್ಲೆ]

ಗಮಕಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸು : ಗಸುಕರಿಸಿ ಮಾರಿಗವುತಣ ಪೇಳ್ದ ಮಾಳ್ಕೆಯಿಂದ (ಭೋಗಾಸಾ. ೧೧೪–೮).
[< ಗಮ್ಮ + –ಇಸ್ಸು]

ಗಮಕಕವಿಯು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು; ತೋಭಿಸು: ರಂಗಸಿವ ಧ್ವಜಪಟಾಳಿ ಭತ್ತಜಾಮರಗಳಂ ಗಮಕ ವಿತ್ತು ಕೈತಾಳ · ಜೇಗಟೆ ಗಂಟೆ . . . ನಾನಾ ವಾದ್ಯಭೋಷಣಂ (ಗುರುಚಾ. ೬–೪೬). [ಗಮಕ + ಪಡು]

ಗಮಕಕಸ್ತೂಕ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಕಂಪಿತ, ಸ್ಫುರಿತ, ನೀಲ, ಭಿನ್ನ, ಸ್ಖಾನರ, ಆಹತ, ಅಂದೋಲಿತಗಳೆಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ಗಮಕ: ಸುಗತಿಯಿಂಂದನುಬದ್ಧಗೂಡಿ ಪ್ರಗಡತಿಕಾಳಿಯಿಸೆಯೆ ಸಂಧಿಸೆ ಗಮಕ ಸಸ್ತಕವು (ಬಸವ. ೧೯–೧೧). [ಗಮಕ + ಸಸ್ತಕ]

ಗಮಕಕಸಮಾಸ (ನಾ). = ಗಮಕರ್ : ಪರಪದಪೂರ್ಣ ಕಾರಕಮುಂ ಪೂರ್ವಪದದೊಳ್ ಸಂಖ್ಯಾಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃತ್ಪದಂಗಳಾವು ವಿರ್ದೊಡಂ ಗಮಕಕಸಮಾಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿದ. ೧೬೯ ವೃತ್ತಿ) ; ಸಂಖ್ಯಾ ಸರ್ವನಾಮ ಗುಣವಚನ ಕೃದಂತಗಳು ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿಯುಂ ಉತ್ತರ ಪದವು ಕಾರಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಗಮಕಕಸಮಾಸ (ಕೃವಿದಿ. ೨೨).
[ಗಮಕ + ಸಮಾಸ]

ಗಮಕಿ (ನಾ). (ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು) ಸಹೃದಯರ ಮನಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಓದುವವನು, —ವಾಚಸಿಸುಮಾಡುವವನು : "ಲಿಖಿಯನೋದುವಂ ಗಮಕಿ ವಾಚಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೧೦೬–೧೫) ; ಕಲಿ ಗಮಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಪ್ರವರರ ಪಂಡಿತರ . . . ಓಲಗದೊಳಿರ್ದನಾಗಳ್ ಹರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೮೦) ; ಮಲ್ಲ ಜಟ್ಟಿಗಳ ಕವಿಗಳ ಗಮಕಿಗಳ ವಾದಿಗಳ (ಬಸರ. ೬–೨೪) ; ಉಬ್ಬಾಳು ಮಿಗೆ ಕೈನಿಗಿಹಿ ಕೃಪಾಶುವ ಗಮಕಿಗಳು (ಕುವಾಪ್ರೋ. ೯–೫೩). [ಸಂ. ಗಮಕಿನ್]

ಗಮಕಿತೆ (ನಾ). ಗಮಕ ಕಲೆ ; ಗಮಕ: ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ವಾಚಿಸಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನನ್ನು ಗಮಕಿತೆಯ ಪರಮ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೇರಿಸಿ, ಆ ಗಮಕಿ ಧನ್ಯನಾಗುವನು (ಚಿಟ್ಟಲ. ೪೪–೧೬). [ಸಂ. ಗಮಕಿತಾ]

ಗಮಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆತುರಪಡು; ದುಡುಕು : ಕಳ್ಳಿಸಿ ಬಂದಾಗ ಗಮಕಿಸಿ ಪಿಡಿಯಲು ಸಿಕ್ಕದೆ ಅತ್ತತ್ತ ತೊಲಗಿ (ಜಸಗಲ.೪೪). [< ಗಮ್ಮ + –ಇಸ್ಸು]

ಗಮಕಿಯ (ನಾ). ಸೊಗಸು; ಬೆಡಗು; ರೀತಿ: ಗಂಧದ ಬೊಟ್ಟು ಗಮಕಿಯಿಲ್ ಇಟ್ಟು ಹಂಗಿನೊಲು ಹಾಕಿಯೆಪ್ಪು (ಕರೀಕ್ಷ. ೩೬–೨). [< ಗಮಕ ./ ಮರಾ. ಗಮಕ್, ಗಮಕಾ]

ಗಮಗಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಅತಿಯಾದ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಹರಡು : ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಗಮಗಮಿಸುವಂತೆ ನಿನ್ನ ಛತ್ರದು ಧೂಪಹಾಕುತ್ತಿರುವರು (ಹುಬ್ಬಹ. ೧೬೪) ; ಆ ಹೊತ್ತು ಮೃಗೀದೇಗಳ್ದ ಗಸುಗಂಬುಸಿದವು (ಹಬ್ಬಲಿ. ೧೩). 'ಮಗಮಗಿಸು' ಪರೂ. [ಗಮಗಮ + –ಇಸ್ಸು]

ಗಮಜು (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ; ಮದ : ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಗಮಜನಾಗ ನೀವಿದ್ದಿಂ (ಹಸಗಂಪಾ. ೫೪) ; ರಮಾಬಜ್ಜು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಗಮಜಲ್ಲಾ ಇಂಸಲೇಬೇಕು ಕೆಳಗೆ (ಭಾಂಡಾಯ. ೬೦) ; ರಿಷ್ಕೆದ ಗಮಜಿತ್ತು (ದೀಸಹ. II, ೧೯೬).
[← ಮರಾ. ಗಮಜಾ, ಗಮ್ಮಾ ; ಹಾರ. ಗಮ್ಮಾ]

ಗಮಟು 'ಗವುಟು' ನೋ.

ಗಮನ, (ನಾ). ಸುವಾಸನೆ; ಕಂಪು : ಅಮ್ಮಾನ ಗುಡಿಸುತ್ತ ಗಮ್ಮಾನದೇರಿಗೆ ಗಂಧ ಧೂಪಳ ಗಜಕಂಬೆ ಗಮನಕ್ಕೆ ಗೂಡು ಕಟ್ಟಿಬೆ ಅರಿಗಿ (ಜಗಿಚ. ೧೩). [< ಗಮ್ಮ]

ಗಮನಕ್ಕ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು; ನಡೆಯುವುದು; ಮುನ್ನಡೆ : "ಗರ್ವ, ಗಮನಂ . . . ಗತಿಯಂ ೯ ಗಮನಂ" (ಶಾಶ್ಮ. ೭೬). ೨. ನಡೆಗೆ; ನಡೆ : ವೃಷವಾದ ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ಗಮನದಿಂದ . . . ಕಿಟಕಿಯ ಮುಂದೆ ಹೋದಳು (ಮಲಹಾ. ೬೬). ೩. ಸಂಭೋಗ; ಕೂಟ: 'ಪರದಾರಗಮನ' ಪರೂ. ೪. ಲಕ್ಷ್ಯ: ಅವಧಾನ: ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಒರತೆ ಗಮನದ ಮತ್ತು ಅಮೂಲ್ಯತೆಗೆ ಈ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿದರುವುದು (ಪ್ರಾವಿವಿ. ೩. ಖಿ೬೬). [ಸಂ.]

ಗಮನಏಕಾಕಿಕೆ (ನಾ). ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಕೈಕಿಲ್ಕಕ್ಕೆ, ನಿಶ್ಕಕ್ಕಿಗೆ, ಅಜ್ಞಾದಿಧ್ಯಿಗೆ, ಗಮನಗೇಡಿತಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾವುದು? (ಕಬಸಾ. XXIII, ೬೧೫).
[ಗಮನಗೇಡ್ಯ + –ಇಕೆ]

ಗಮನಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರಮಣರ ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರೌಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಆ ಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ಗಮನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸುದತ್ತಾಚಾರ್ಯರ್ ಪೂರೋಷವನಮಂ ಸಾರ್ದರ್ (ಯಶೋಚ. ೧–೪೪). 'ಪಂಥಾಹಿಚಾರ' ಪರೂ. [ಗಮನ್ಯ + ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ]

ಗಮನಸಿಕೆ (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಎಳೆ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆ: ಅತ್ತಣಿಂದ ಗಮನಸಿಕೆಯಲು ಹೇಳಿದೆ (ಬಾಣಾ. ೫).

ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆ = ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯಲು ಶಾಸನಸಭೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಲಾಗುವ ಸೂಚನೆ: (Calling attention Notice ಪತ್ರಿನಿ. ೧೨); ವಿಧಾನಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಸೆಳೆಯುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ಗಮನ್ಯ + ಸೆಳೆ$_1$]

ಗಮನಾಗಮನ (ನಾ). ೧. ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಬರುವುದು. ೨. ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ: ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರು ಜಹಗೀರುದಾರರೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಬೆನ್ನಬೇ. ೭೮). ೩. ಹೋಗಿಬರುವ ರೂಢಿ; ಆಗಾಗ್ಗೆ ಭೇಟಿಕೊಡುವುದು: (ಕಿ). ೪. ಸಾಯುವುದು ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದು: ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಗಮನಾಗಮನ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಸಾಯುವುದು ಈ ಪರಂಪರೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೩೫).

[ಗಮನ್ಯ + ಆಗಮನ]

ಗಮನಾರ್ಹ (ಗು). ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ: ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಗಮನಾರ್ಹವೆಂದು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೆಂದು ತನಗೆ ತೋರಿದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ . . . ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೧೩). [ಗಮನ್ಯ + ಅರ್ಹ]

ಗಮನಾಲಸ (ಗು). ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂದವಾದ, —ನಿಧಾನವಾದ: ಅಚ್ಯುತಂ ಬಳೆಯೆ ತನ್ನುದರಾಂತರದೊಳ್ ತದೀಯ ನಿರ್ಭರ ಭರದಿಂದವಾದ ಗಮನಾಲಸವೃತ್ತಿಯನೇನನೆಂದಪೆಂ (ಜಗವಿ. ೨-೯೭).

[ಗಮನ್ಯ + ಆಲಸ]

ಗಮನಿ$_1$ (ನಾ). ೧. ಮೋಸಗಾರ; ಠಕ್ಕ; ವಂಚಕ: (ಕಿ). ೨. ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು; ಇಹಲೋಕಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಲೌಕಿಕ: ಶರಣ ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಕಿಱಿದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾದಡೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು (ಅಖಂಡೇ. ೩೦೬-೮೯).

[ಸಂ. ಗಮನಿನ್]

ಗಮನಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿ: ಧಮನಿ, ಗಮನಿ, ಲೋಲೆ, ಧೃತಿ ಸರ್ವಗಾ ಎಂಬೈದು ನಾಮವನುಳ್ಳ ನಾಡಿಯು . . . ಐದು ಬೆರಳಿಗೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ನರದಮೇಲೆ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಕಾಣಬರುವುದು (ಸಕವೈ. ೧೦). [ಸಂ. ಗಮನೀ]

ಗಮನಿಕೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅನ್ವಯವಾಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವಿಕೆ: ಆಗಸಡೊಳಡರ್ದು ಪರೆದಿರದೀಗಡೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಗೊಂಡನೊ ಬಿದಿಯೆಂಬೀ ಗಮನಿಕೆಯಂತಾದೇವಾಗಮ[ನ]ದ ಚೆಲ್ವುವಾಗಗೋಚರಮಲ್ತೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೫); ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಸ್ಥಾನದೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತೆ ಗಮನಿಕೆಯಱಿಯಲ್ಪಡುಗುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦-೧); ಸ್ತ್ರೀವೇದಿಗಳೊಳ್ಪೇಳ್ದಂತಪ್ಪುವು ಗಮನಿಕೆಯುಮಾ ಪ್ರಕಾರಮೆಯಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೨೦-೬). [ಸಂ. ಗಮನಿಕಾ]

ಗಮನಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು; ನಡೆ: ಎನುತ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗಮನಿಸುತ್ತಂ ಘನವನಾಂತರದೊಳು ಪೊಗುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೩೪); ಭೂಕಾಂತನೋಲಗಕೆ ಗಮನಿಸಿ ತನ್ನೃಪಾಲನಂ ಕಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೫); ಹಿರಿದಾಗಿ ವನದಲಿ ತೊಳಲಿದಿರಿ ಸಾಕಿಂದು ಗಮನಿಸಿರೆಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ನಳಚ. ೨-೪೭). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ನಾವು ಕಾಣುವ ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಲಭೂತವಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಐಕಮತ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಭಾರಜಾ. ೨೫); ಅವನು ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೬೭).

[ಗಮನ್ಯ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಮನೀಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬೇಕಾದ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ; ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೩. ಗಮನಿಸಬೇಕಾದುದು; ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದುದು: ಅವರು ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು . . . ಮಲಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದು ಗಮನೀಯ (ಸಂಗೀತ. ೯). [ಸಂ.]

ಗಮನೇಂಗಿತೆ (ನಾ). (ಬೇರೆಡೆಗೆ) ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು: ಪೊಱಗನೆ ನೋಟ್ಪಡೆ ಬೇಸರ ತೆಱಪಂ ನುಡಿದೊಡೆ ವಿಭೂಷಣಂಗಳ ನುಡಿಯಿಂ ಮಱವಡೆಯಂದಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ಪೆಱತೆ ನೀನೆಂದುಮಱಿಗೆ ಗಮನೇಂ[ಪಾಠಾಂ. ಳೇಂ]ಗಿತೆಯಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೩೮).

[ಸಂ. ಗಮನೇಂಗಿತಾ (ಗಮನ + ಇಂಗಿತ+ -)]

ಗಮಲು (ನಾ). ವಾಸನೆ; ಕಂಪು: ಬಾರಿಬಾರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯವಾಸನೆ ತೋರುತಿದೆ ಹೊಸ ಗಮಲು ನಿಶಿಚರ (ವಾಲಿಕಾ. ೬).

[ಗಮ್ಮ$_1$ + -ಅಲು (< -ಅಲ್$_2$)]

ಗಮಸಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಅಕ್ಕಿ: (ಕಿ).

[ಗಮ್ಮ$_1$ + ಸಾಲೆ$_4$]

ಗಮಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗಮಾಯಿಸು: ಗಮಗಮಾ ಗಮಾಡಸತಾವ ಮಲ್ಲೀಗಿ (ಗಂಗಾತ. ೭೦-೧); ದೋಸೆಯ ಕಂಪು ಗಮಾಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [P. ಮರಾಠಿಯ ಘಮಘಮಾಟದಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು]

ಗಮಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಮಗಮಿಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು: ಹಲಸಿನ ವಾಸನೆ ಗಮಾಯಿಸುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಗಮ್ಮ$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$ ./ ತುಳು. ಗಮಾಯಿಸು]

ಗಮಾರ, ಗವಾರ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗ; ಗಾವಿಲ; ಅನಾಗರಿಕ; ಒರಟ: ಅವನಂಥ ಜನರು ಮನುಷ್ಯರೇ ಅಲ್ಲ ಬರೇ ಗಮಾರರು (ತಾಯಿ. ೧೦೪); ದೀನ, ದಲಿತ, ಬಡವ, ಗಮಾರ ಚಿಂಗೂಲಿ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು (ಚಿಂಗೂಲಿ. ೪). **ಗವಾರ**: "ಹಳ್ಳಿಗ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬).

[ಪ್ರಾ. ಗಮಾರ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಂವಾರ್]

ಗಮಿಯಿಸು 'ಗಮಿಸು' ನೋ.

ಗಮಿಸು, ಗಮಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗು; ನಡೆ; ಸಾಗು: "ಗಮಿಸು – ಗಮಕತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ); ಕಾಶೀಪುರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಗಮಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೨೮); ಅರಸ ಮೃಗ ಘನವಿಂದು ಬೇಂಟೆಗೆ ಗಮಿಸಬೇಕೆನೆ (ನಳಚ. ೨-೯); ಅವಳು ಹಾದಿಯ ಕಡೆಗೆ ಗಮಿಸಿದಳು (ಸವನೀ. ೨೩); ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮಗಾನ ಸತ್ತುಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ಆ ಊರಾಗ ಇದ್ದು ಜೀವ ಗಮಿಸೀತೇನ್ರಿ? (ಮಾಡಿಮ. ೧೨೪). ೨. ತಿಳಿದುಬರು: ಅಮರಗಣವಾತತೋಯಂ ಸಮನಿಸಿರೆ ನಾಮದಿಂದಂ ಗಮಿಸಿತಿದು ನಾಕಿಯಿಂದಂ ರಮಣಿಯಱಿ ನೀಂ ಮಯೂರಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೫). **ಗಮಿಯಿಸು**: ೧. ಇನಿತು ಗೆಂಟಾಗಿಯುಂ ಮದನದಹನಸಂತಪ್ತನಾದೆನ್ನನಾ ಸ್ವಭಾವಸರಸೆಯ ಸರಸತೆಯ ರಕ್ಷಿಸಿದಪುದು . . . ಆ ದಕ್ಷಿಣ ಹೃದಯೆಯ ದಕ್ಷಿಣತ್ವಮೆ ಗಮಿಯಿಸಿದಪುದು (ಕಾದಂಉ. ೪೦೪); ಇದು ನೆನೆದಾಕಾರಂ ಮಾಡುವ ಘನಪದದೊಳ್ ಗಮಿಯಿಸುವ ವಿದಿತಲಸದ್ವಿದ್ಯಾಮಣಿ ಮುದ್ರಿಕೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೬). [ಗಮ್ಯ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ಬೇಗೆ; ಸೆಕೆ; ಉಷ್ಣ: "ಗಮ್ಮವೆನೆ ಘರ್ಮವೆಂದಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೨೨); ಊಷ್ಮದ ಗಮ್ಮಕ್ಕೆ ಬೆಮರ್ತು (ವಚಸಂ. ೫೩೬-೧೬ ಟೀಕೆ); ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಸಹನೀಯವಾದ ಬೇಗುದಿ ಇದೀಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ಗಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಿತು (ಪ್ರೇಮತ ೪೦). ೨. ಬೆವರು. 'ಗಮ್ಮುಟ್ಟು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಸೆಕೆಯಾಗು; ಬೇಗೆಯಾಗು: ಸಿಟ್ಟಗೆದ್ದು ನಮಗೆ ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ಬೆವರು ಬಂದು (ನಿರಾಧ. ೧೬೨); ಇಂದು ಕಾರ್ಮೋಡ ಕವಿದು ಗಮ್ಮಕುಚ್ಚುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೨).

[ಗಮ್ಮ + ಕುಚ್ಚು$_1$ (< ಕುದಿಸು)]

ಗಮ್ಮಗಾವು (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಕಾವು, —ಸೆಕೆ: ಗಮ್ಮಗಾವನು ತಿಳಿಸಬೇಡವೆ ಬಂದು ಬೇಸಗೆ ಮುಂಬನಿ (ಹಾಡುಪಾ. ೪೪-೪).

[ಗಮ್ಮ + ಕಾವು$_2$ (< ಕಾಯ್ಪು$_1$)]

ಗಮ್ಮತು 'ಗಮ್ಮತ್ತು' ನೋ.

ಗಮ್ಮತ್ತು, ಗಮ್ಮತು (ನಾ). ೧. ಠೀವಿ; ಜರ್ಬು; ಗತ್ತು: ಹಮ್ಮುಗಾರಿಕೆ ನುಡಿಯನಾಡದಿರು ತಾನಿಲ್ಲದಿರ್ದರೀ ಭೂವಲಯವಾ ಗಮ್ಮತ್ತಿನರಸುಗಳ್ ಮಡಿವರೇ (ಪರಶು. ೩೯-೪೮); ನಮ್ಮ ಹೊನ್ನೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಆವಾಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಗಮ್ಮತ್ತು ಕಿಮ್ಮತ್ತು (ಸುವಸಂ.೪೬); ಯಳಂದೂರು ಜಹಗೀರುದಾರ್ರನ್ನೆ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಈ ಗತ್ತು, ಈ ಗಮ್ಮತ್ತು, ಯಾರಿಗುಂಟು? (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫); ಗಾಣಿಗರ ಹುಡುಗಿಯ ಗಮ್ಮತ್ತು ನೋಡಯ್ಯ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೮೩). **ಗಮ್ಮತು**: ೨. ತಮಾಷೆ; ವಿನೋದ; ಮೋಜು: ನಾನು ಆ ಮುದುಕರೊಂದಿಗೆ ಗಮ್ಮತು ಮಾಡುವವನಿದ್ದೇನೆ (ಚಿಂದುಟಿ. ೯೭).

ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡು = ತಮಾಷೆ ಮಾಡು; ವಿನೋದ ಮಾಡು: ಟಳಕರ ಮಿತ್ರರು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಗಮ್ಮತ್ತುಮಾಡಿದ್ದರು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೨೩).

[← ಮರಾ. ಹಿಂ. ಗಮ್ಮತ್ ./ ತುಳು. ತೆಲು. ಗಮ್ಮತ್ತು]

ಗಮ್ಮನೆ$_1$ (ಅ). ೧. ಬೇಗನೆ; ತಕ್ಷಣ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: "ಬಿಮ್ಮನೆ ಗಮ್ಮನೆ ವಹಿಲಂ" (ಚತುನಿ. ೮೧); ಇನ್ನಂತುಟು ಪೇಳ್ದು ಕೆಮ್ಮಗಿರೆ ಗಮ್ಮನೆ[ಪಾಠಾಂ. ತಪ್ಪದೆ]ಕಮ್ಮರಿಯೋಜನಾಗನೇ (ಆದಿಪು. ೨-೬೧); ಇನಿಸಾನುಂ ಬೇಗದಿಂ ಗಮ್ಮನೆಚ್ಚತ್ತು (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೭); ಒಮ್ಮೆ ಸದ್ಗುರುವಿನುಪದೇಶವಪ್ಪಡೆ ಗಮ್ಮನೇ ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮); ಕೌಸಲ್ಯೆ ಪರಿಹರಿಸೆ ನುಡಿಯಲಮ್ಮದೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಗಮ್ಮನೆ ಚರಣದೆಡೆಗೆ ನಡೆತಂದೆ ಜೀಯ (ವೆಂಕಾರಾ. ೨-೨೮-೩೨). ೨. ಸುಮ್ಮನೆ; ಮೌನವಾಗಿ: ಒಮ್ಮನವ ಮಾಡೆ, ಗಮ್ಮನೆ ನಡೆಯೆ, ಘಳಿಲೆಂದು ಪೋಗೆ, ಧಿಗಿಲೆಂದು ಹತ್ತೆ (ಶಿವಗೀ. ೮೦೧ ವ).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗಮ್ಮನೆ]

ಗಮ್ಮನೆ$_2$ (ಅ). ಸುವಾಸನೆಯಾಗಿ; ಸುಗಂಧದೊಡನೆ: ಮುಗುಳ್ಗಳ ಮಾಲೆ ಸುಯ್ಯ ನರುಗಂಪಿನೊಳಿರ್ಮಡಿ ಗಮ್ಮನಾಗೆ (ವರ್ಧಪು. ೧-೬೪).

[< ಕಮ್ಮನೆ$_2$]

ಗಮ್ಮಿಡು (ಕ್ರಿ). ಗಂ ಎಂದು ಧ್ವನಿಯುಂಟಾಗು; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು: ನಿನ್ನ ಕಾವಗ್ಗಳೆಯರಿಲ್ಲಕಟೆನುತ ಮುಂದಕೆ ನಿಲುಕಿ ಹೊಯ್ದನು ಗಗನ ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಘ, ಘು]ಮ್ಮಿಡೆ ಕಲಿವಿಭೀಷಣನ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೨೫).

[< ಘಂ + ಇಡು$_1$]

ಗಮ್ಮು (ನಾ). ಅಹಂಕಾರ; ಗರ್ವ: ಹಮ್ಮುಯೆಂಬೊದೆ ಎಮ್ಮೆ ಗಮ್ಮುಯೆಂಬೋದೆ ಹಗ್ಗ ಹೆಮ್ಮೆಯೆಂಬೊದೆ ಅದಕೆ ಧಮ್ಮಗುದ್ದಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೫-೧); ಎಲ್ಲ ಜನಗಳಿಗಿಂತ ಬಲ್ಲಿಹೆವು ನಾವೆಂದು ಇಲ್ಲದ ಗಮ್ಮು ಗರುವಿಕೆಯ ತೋರೂತ ಹಲ್ಲಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಹರು ಯಮದೂತರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೬೫). [?]

ಗಮ್ಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಬೆವರು ಹುಟ್ಟು; ಬೆವರು: ಧುಳುಧುಳುನಟ್ಟಿ ಬಹ ಗೋಪಾಲಂಗೆ ಗಮ್ಮುಟ್ಟ ತೀಡಿದರೋರ್ವಗೊಂದೊಂದಂಬ ಕುಳುವರರು (ಜಿನಭಾ. ೫೭-೧೧). [ಗಮ್ಮ + ಪುಟ್ಟು$_1$]

ಗಮ್ಮೈಸು (ಕ್ರಿ). ತಾಪಹೊಂದು; ಬೇಗೆಗೊಳ್ಳು (?): ತಂದೆಯನು ಕಾಣುತ್ತಲಡಿಗಡಿಗೆ ಗಮ್ಮೈಸಿದನು ಮೃತ ಸರ್ಪನಂ ಕಂಡು ಕಂಠದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೬-೪). [ಗಮ್ಮ + -ಇಸು$_3$]

ಗಮ್ಯ (ಗು). ೧. ಹೋಗಬಹುದಾದ; ಹೋಗತಕ್ಕ. 'ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. ೨. ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಾದ; ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ನಿಲುಕುವ: ನಿತ್ಯಮಮೂರ್ತಂ ಕೇವಲಗಮ್ಯಂ ಸದಾನುಮೇಯಂ ಕಾಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೪೬); ಇವು ಪ್ರಯೋಗಗಮ್ಯಂಗಳೆಂದಱಿವುದು (ಶಮದ. ೨೪೧ ಅಡಿಟಿ); ದೇವ ಜೀಯ ಮದೀಯ ಮಾನಸ ಭಾವಗಮ್ಯ (ಬಸಪು. ೫೭-೬೩). ೩. ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ: 'ಗಮ್ಯೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಹೋಗಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಗುರಿ: ಭವದುರ್ಗ ವಿಪಿನದೊಳು ಗಮ್ಯವರಿಯದೆ ತೊಳಲಿ (ಗಣೇಶ. ೩೭-೧). [ಸಂ.]

ಗಮ್ಯಗಮಕಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದಕ್ಕೂ ತಿಳಿಸುವಂತಹುದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ; ಸ್ಥಾಯೀಭಾವಕ್ಕೂ ಅನುಭಾವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ: ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಕ್ಕೆ ವಿಭಾವ ಗಳೊಡನೆ ಜನ್ಯಜನಕಭಾವ ಎಂದೂ ಅನುಭಾವಗಳೊಡನೆ ಗಮ್ಯ ಗಮಕಭಾವ ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರು (ಭಾರಮೀ. ೩೬೦).

[ಗಮ್ಯ + ಗಮಕ + ಭಾವ$_2$]

ಗಮ್ಯವಡು (ಕ್ರಿ). ಮನದಟ್ಟಾಗು; ತಿಳಿ; ವಿದಿತವಾಗು: ಸಮ್ಯಗೀಶ್ವರ ನೆಂಬ ದೃಢತೆ ಗಮ್ಯವಟ್ಟಳವಟ್ಟು ನಿಂದಿತು (ಭರಚ. ೫೪-೬೨).

[ಗಮ್ಯ + ಪಡು$_1$]

ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ; ಉದ್ದೇಶಿತ ಸ್ಥಳ: ವಕೀಲ ಸಾರಥಿಗೆ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೪೮).

[ಗಮ್ಯ + ಸ್ಥಾನ]

ಗಮ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾದವಳು; ರಮಿಸಬಹುದಾದವಳು: ಗಮ್ಯೆಯಲ್ಲದ ಸತಿಯನಾವನು . . . ರಮಿಸುವನೊ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೨೮). [ಸಂ. ಗಮ್ಯಾ]

ಗಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಸೂಗೂರ ಗೋಪಾಳದೇವನ ಮಗ ಗಯಂಣನು ಬೈರವೋಜಂಗೆ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೯೪-೨; ?).

[? + ಅಣ್ಣ$_1$]

ಗಯಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ: "ಕುಕ್ಕುರಃ-ಗಯಹಕ್ಕಿ" (ನಾಚಿರಾ. ೧೧೫). [? + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಗಯಾವಳ, ಗಯಾವಾಳ (ನಾ). ೧. ಗಯಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು, —ಯಾತ್ರಿಕರು ಕೊಡುವ ದಾನದಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೨. (ಆಲಂ) ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಯಾಚಿಸಿ ಪಡೆಯುವವನು; ಸುಲಿಯುವವನು: (ಕಿ). **ಗಯಾವಾಳ**: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಗಯಾವಳ್; ಹಿಂ. ಗಯಾವಾಲ್. / ತೆಲು. ಗಯಾವಾಳೀ]

ಗಯಾವಾಳ 'ಗಯಾವಳ' ನೋ.

ಗಯಾಳ, ಗಯ್ಯಾಳ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಹೇಡಿ; ಪುಕ್ಕ: ಆ ಗಯಾಳರ ಗಾವಿಲರ ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯರ ಮಾಡಿಯುತ್ತರ ಭಾಗದಲಿ ತಿರುಗಿತ್ತು ಪಾಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೪); ಈ ಮಿಡುಕುಳ್ಳವರು ಮಹಿಯಲಿ ನಾಗಪುರದರಸುಗಳು . . . ಭಾವಿನಲೀ ಗಯಾಳರ ಗರ್ವವೇನು ನಿಮಿತ್ತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೬೬). ೨. ಕಪಟಿ; ಕುಹಕಿ; ಧೂರ್ತ: 'ಗಯಾಳವಿದ್ಯ' ಪರಾ. **ಗಯ್ಯಾಳ**: ೨. ಪೇಳಲಾನೊರ್ವ ಸಮರ್ಥನೆ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಭಾಳಾಂಬಕನಿರಲಾಗಿ ಕೇಳ ಬೇಕಾತ ನಿರೂಪಿಸಿದಡೆ ಗಯ್ಯಾಳನ ಶಿಕ್ಷಿಪುದೆಂದ (ಮೋಹತ. ೩೫-೫೫);

ಹೋಳು ಬೆಳ್ಳೆಲೆ ಕರ್ಪುರಗಳ ತಿಂಬ ಗಯ್ಯಾಳರ ತಹುದಚ್ಚರಿಯೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೪). 'ಗಯ್ಯಾಳಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕೈಯಾಳಿ = ತೊಂದರೆಕೊಡು; ತುಳು. ಗಯಾಳ್]

ಗಯಾಳವಿದ್ಯ (ನಾ). ಕುಹಕ; ಕುತಂತ್ರ: ತಿಳಿಯಲೀ ಭುವನಂಗ ಳೊಡೆತನ ಕೆಲಬರದೊ ತನ್ನದೊ ವಿವೇಕಿಸಿ ಗಳಹದಾದೆ ಗಯಾಳವಿದ್ಯವೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡೆಂದ (ತೊರರಾ. ೬-೨-೪೨). [ಗಯಾಳ + ವಿದ್ಯ]

ಗಯ್ಯಾಳ 'ಗಯಾಳ' ನೋ.

ಗಯ್ಯಾಳಿ, ಗೈಯಾಳಿ (ನಾ). ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸು; ಧೂರ್ತೆ: ಮೇಲಜಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟೆನೀ ಗಯ್ಯಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ಘಾತಾಳಿ] ಗಸುರಾಮರರ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ವರವೆರಡ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೩೮); ಕದವ ಮುಚ್ಚಿದಳಿದಕೋ ಗಯ್ಯಾಳಿ ಮೂಳಿ (ಪುರಂದ. ೨-೯೬ ಪಲ್ಲವಿ); ಮಗಳನ್ನು ಕೃತಘ್ನಳೆಂದೂ, ಕಲ್ಲೆದೆಯ ಗಯ್ಯಾಳಿಯೆಂದೂ . . . ದೂಷಿಸಿ (ಕವಿಕ. ೩೨). **ಗೈಯಾಳಿ**: ಛೀ ಏಳ ಛೀಮಾರಿ ನಾಚಿಕಿಲ್ಲದ ನಾರಿ ಗಂಡನ್ನ ಬೈವ ಗೈಯಾಳಿ (ಜನಗೀ. ೬೪); ಯಾಕೆ? ಗೈಯಾಳಿ ನಾಲಿಗೆ ಬಾಳ ಹರಿಬಿಡ್ತೀಯಾ (ಚಂದತೋ. ೨೩೯).

[ಗಯ್ಯಾಳ (<ಗಯಾಳ) + -ಇ$_2$. / ತೆಲು. ಗಯಾಳಿ, ಗಯ್ಯಾಳಿ]

ಗಯ್ಯಾಳಿತನ, ಗಾಯಾಳಿತನ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟತನ; ಧೂರ್ತತನ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ: ವಾಯುಗಳೀರೈದು ನಿಂದ ನೆಲೆಯ ತನ್ನ ಕಾಯದೊಳಱಿದೊಂದನೊಂದ ದಾಯವಱಿದು ತೆಗೆದೊಂದೊಂದ ಱೊಳು ಕೂಡಿ ಗಯ್ಯಾಳಿತನವ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾ (ಧರಚ. ೧೮-೬). **ಗಾಯಾಳಿತನ**: ಕೊಟ್ಟರೊಲ್ಲದೆ ಗಾಯಾಳಿತನವೆ ಈಗ ದಿಟ್ಟತನವೆ ಎಮ್ಮೊಡನೆ (ಹರಿಸಾಂ. ೨-೫೦). [ಗಯ್ಯಾಳಿ + -ತನ]

ಗರ$_1$ (ನಾ). ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಸಂಖ್ಯೆ: ಆಗ ಶಕುನಿಯು ಪಗಡೆಯ ಆಟವನ್ನು ಹೂಡಿದನು. ಇವನು ಕೇಳಿದ ಗರ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ನೀತಿಚಿಂ. VIII, ೧೦); ಧನಂಜಯನು ದಾಳವು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಗರವು ಬೀಳುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವನು (ದೇಶಾಂತ. ೧೧೦); ಒಳ್ಳೆಯ ಗರಗಳು ಬೀಳದೆ, ಕಾಯಿಗಳೂ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಆಗ ಸೋಲು ಶತಸ್ಸಿದ್ಧ (ಬಂಕಿಮ. ೧೪೬). [ದೇ. ॥ ತೆಲು. ಗರ]

ಗರ$_2$ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಹ: ಒಂಬತುಂ ಗರಮನೆಂಟುಂ ಗೊಂಟನೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುವೆಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೫೪); ದೆಸೆಯಾಣ್ಮರಿಗೆ ನೆಲಕೆ ನೇಸಱಿಗಾಗಸಕ್ಕೆ ಸಸಿಗೆ ಗರಗಳಿಗಾ ರವಿ ಖೇಚರರಿಗೆ (ಸೂಬಸೋ. ೭-೫೮). ೨. (ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಕಾಡಿಸುವ) ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿ; ದೆವ್ವ; ಪಿಶಾಚಿ: ಆಱನಾ ದೊಡಮೇನೋ ಗರಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಗುಮಿದು ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಂ ಧುರದೊಳೆಂದು ಶಕ್ತಿಯನಿತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೩); ಪೊಡೆದುದು ಗರವತಿ ಕೋಪದೆ ಪಿಡಿದುದು ಪುಲಿ ಗಾಳಿ ಸೋಂಕಿದತ್ತು (ಕಾದಂಪೂ. ೫೬೩); ಗರಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೩೨); ಯಮಸುತಂಗಱುಹುವೆನೆ ಧರ್ಮದ ಕ್ಷಮೆಯ ಗರಹೊಡೆದಿಹುದು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೩೩).

ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹ = ಗ್ರಹಗಳ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ: "ತಾವರೆಗೆಳೆಯ ನೇಸಱಿಂದು ಬಾನ್ಮಣಿ ಗರಂಗಳಬಲ್ಲಹಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೪೪). ಗರಂಗಳಾಣ್ಮ = ಗರಂಗಳ ಬಲ್ಲಹ: "ಬೆಂಗದಿರಂ . . . ಗರಂಗಳಾಣ್ಮಂ ಬಾನ್ಮಣಿ ಪಿಂಗದೆ ತಾಂ ನೇಸಱಿಂದು ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೦). **ಗರವಕೊಳ್, ಗರವಗೊಳ್** = ಗ್ರಹಪೀಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗು: "ಗರವ ಕೊಂಡು [ಪಾಠಾಂ. ಗರವಗೊಂಡು, ಗರವಸಗೊಂಡು] ದೆಂದೆನಲ್ ಕೊಱಿ ದುದೆನೆ ಗರವರಿಸಿದರ್ಥಮಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕೆ. ೯೦). [< ಸಂ. ಗ್ರಹ]

ಗರ$_3$ (ನಾ). ಮನೆ; ಗೃಹ. 'ಗರತಿ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೃಹ]

ಗರ$_4$ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು. ೨. ಕುಡಿಯುವಂತಹುದು; ಪಾನೀಯ. ೩. ವಿಷ; ನಂಜು: ಗರ[ಪಾಠಾಂ. ಕರ]ದ ಬಿಱುಹೊಯ್ಲಿಂದೆ ನರಳ್ವರಂ ಸುರುಳ್ವರಂ (ಚಿಬಪು. ೨೨-೧೮); ತವಕದಿಂ ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೨); ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೆಡ್ಡೆ, ಅಡ್ಡಗೈ, ಗರ, ವಾಯುಗುಲ್ಮಂ, ಇವು ಮಾಣುವುವು (ವಿನೈವಿ. ೨೦೦). 'ಜಲಗರ' ಪರಾ. ೪. = ಗರಕರಣ. [ಸಂ.]

ಗರ$_5$ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ(?): ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರ ನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಗರ$_6$ 'ಗೆಡ್$_4$' ನೋ.

ಗರಂ 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಕ 'ಗರ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಗರಕರಣ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: (ಕಿ).

[ಗರ$_4$ + ಕರಣ]

ಗರಕಾಲಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಕರಾಲ ಕಾಲಮರ್ದನ ಗರಕಾಲಕಂಧರ ಧರಾಧರ ಧನ್ವ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೫೯). [ಗರ$_4$ + ಕಾಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಕು$_1$ 'ಗರಿಕು' ನೋ.

ಗರಕು$_2$, ಗರ್ಕು$_1$ (ನಾ). ಏರುತಗ್ಗಾಗಿರುವುದು; ಸಮತಲವಲ್ಲದಿರುವುದು; ಒರಟಾದುದು: (ಕಿ). **ಗರ್ಕು$_1$**: (ಕಿ).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಮಲ. ಕರಕ್ಕು; ತೆಲು. ಕಱಕು, ಕಱುಕು]

ಗರಕ್ಕನೆ (ಅ). ತಟ್ಟನೆ; ಸರ್ರನೆ: ಕವಿರಾಜನು ಹುಚ್ಚುವೀರನ ಕಡೆಗೆ ಗರಕ್ಕನೆ ತಿರುಗುವನು (ತುಂಗಧ. ೧೪೦). [ಗರಕ್$_0$ + -ಅನೆ$_1$]

ಗರಗ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗಟೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. [?]

ಗರಗಟ್ಟಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ; ತರಕಾರಿಯ ಹೋಳುಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಂಬಾರು; ಕೂಟು: ಇವತ್ತು ನಿಮಗಾಗಿಯೇ ಗರಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[← ಮರಾ. ಗರಗಟ್, ಗರಗೋಟ್]

ಗರಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶುಷ್ಕವಾಗು; ಒಣಗು: ಗಳಿಗೆಕಾಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು ವೆಂಕಮ್ಮ ಅವಲಕ್ಕಿ ತಿಂದ ಬಾಯಿ ಗರಗಟ್ಟಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೫). ೨. (ಉಕ). ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರಕತ್ತು ಆಗು: ಆ ಕೆಲಸ ಗರಗಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ).

[< ಗಱುಗು + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಗತಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: "ಕ್ರಕಚೆಯೆನೆ ಗರಗತಿಗ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [?]

ಗರಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ; ಖರಪತ್ರ: (ಕಿ).

[?]

ಗರಗರ$_1$ ಗರಗರಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು. ೨. ಸ್ವಚ್ಛ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು. 'ಗರಗರಿಕೆ$_1$' ಪರಾ. **ಗರಗರಿ**: ೧. ಸ್ಮರನರ್ಧಾಂಗಿಯು ತನ್ನ ಸುರೂಪಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದಾ ಕುವರಿ ಬೆರಳಮಿಡಿವಳೆನೆಯವಳು ರೂಪಿನದೊಂದು ಗರಗರಿಯನೇನೆಂಬೆ (ಜ್ಞಾನಚಂ. ೧೨-೪೭).

ಗರಗರನಾಗು = ಚೆಲುವಾಗು; ಸೊಗಸಾಗು: ಗರಗರನಾಗಿ ಭೋಗಿಪೊಡೆ ಮುಗ್ಧೆಯನಾಗುಮಾಟ್ಟುದೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೮೬); ಗರಗರನಾದ ಬೆಳ್ವಸದನಂ ಪೊಸಜವ್ವನದೇಟ್ಟಿ ದೇಸೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದ ವಿಲಾಸಮೊಪ್ಪೆ (ಅನಂಪು. ೯-೨); ಅರಸನ ಗರಗರನಾದ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯ ಕವ್ವರೆಗೊಂಡು ನೋಡುತ (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೬-೯೯).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗರಕೆನ; ತೆಲು. ಗರಗರ]

ಗರಗರ೨ (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ವೇಗವಾಗಿ ತಿರುಗುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸದ್ದು. 'ಗರಗರನ್ನೆ' ಪರಾ.

ಗರಗರನೆ₁ (ಅ). ೧. ಚೆಲುವಾಗಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ: ತಿರಿದಾ ಕ್ಷೂಬಂ ನೀರೊಳ್ ಗರಗರನಪ್ಪಂತು ಕರ್ಚಿ ಮೇಣುಂಡಪರೋ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೬). ೨. ಉತ್ತಮವಾಗಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಪೊಂಗಿರ್ದಂಗರವೋಳಿಗೆಯಂ ಗರಗರನಪ್ಪ ತುಪ್ಪಮಂ ಶರ್ಕರೆಯಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೮-೫೬). [ಗರಗರ$_1$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರನೆ₂ (ಅ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ; ರಭಸದಿಂದ; ಗಿರ್ರನೆ: ಗರಗರನೆ ಹಲ್ಗಿಱಿದು ಕಲುಷ ದೈತ್ಯರನೆಲ್ಲ ಸೀಳಿ (ವಾದಿಕೀ. ೨೮-೨); ಹೊಂದೇರ್ ಹಕ್ಕಿ ಬಂದವಳ್ಕ ಗರಗರನಾಡಿ ನಿಂದವಳ್ಕ (ನಾಪದ. ೫೫-೧೫); ಗರಗರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತ (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೫).

[ಗರಗರ$_2$ + – ಅನೆ$_1$]

ಗರಗರಿ 'ಗರಗರ$_1$' ನೋ.

ಗರಗರಿಕೆ₁ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಅಂದ: "ಗರಗರಿಕೆ ನಿಜತೆ ಸುಭಗನುಮಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೮); ಗರಗರಿಕೆಯಾಯತದ ಸುರತಾತಿಶಯದ ಸಿಂಗರದ ಸರ್ವಾಂಗಮಂ ಮಿಗೆ (ಜನವ. ೪-೧೦); ವರಭೋಗದಿಂದ ಶಚಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸಂಕ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂ ಗಿರಿಸುತೆಯೊಳು ಪಿರಿದು ಕಕ್ಕಸ (ಸಮ್ಯಕ್ಕೌ. ೬-೧೦); ಗರಗರಿಕೆಯೊಳು ಕೆಂಬಾಯ್ದೆಱೆ ದಾಳಾಪ ವಿರಚನೆ ಮಾಡಿದರೊಸೆದು (ಧರಚ. ೫-೫೬). ೨. ಚೊಕ್ಕಟ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು: "ಗರಗರಿಕೆ ಚೊಕ್ಕಟಂ" (ಚಶಾನಿ. ೯೦); ಬಲಿಯುಪಸರ್ಗಮಂ ಮಾಟ್ಟ ಮನಮನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೋಟಿಹೋಮ ಮುಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭೋಜನಮುಮಂ ಸೌಮ್ಯ ಗಿರಿಗುಹಾಗೇಹಂಗ ಳೊಳ್ ಮಾಡಿದಪನಲ್ಲಿಯಲ್ಲದೊಡೆಯುಂ ಗರಗರಿಕೆಯುಮಿಲ್ಲೆಂದು ಡಂಗುರಮಂ ಪೊಯ್ಸೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೨೦೨); ಮಾಸಿದ ಸೀರೆಯಲಿ ಗರಗರಿಕೆ ತಪ್ಪಿದ ಚೆಲುವಿನಲಿ (ನಳಚ. ೮-೫೧). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಸಾಹಸ (?): ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದೆ ಮಾಡುವವರ ಯಾಗಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಶ್ರೀಮಹಾ. ೧೦-೫೦); ಭಕ್ತಿಯಿಂದಿರೆ ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ಸಿದ್ಧಿಪುದು ನಾವದಕ್ಕುರಿ ಸಹಾಯಿಗಳೆನಲ್ಕೆ ಗರಗರಿಕೆಯಿಂದಾ ಶಿಖಂಡಿ ತಪಯುಕ್ತದಿಂ ಪರಮಯೋಗಾನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣಯಾಗೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ. ೨೩-೪೦); ಸುರಪತಿಯಿಂ ಶಬಾಸನು ಹರುಷಮುಖದಿಂ ಪದೆದು ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಕೈಯಿಂದ ವರಮಹಾಮಂತ್ರಾಸ್ತ್ರಶಯವನು ಗರಗರಿಕೆಯಲಿ ತಂದ ಪಾರ್ಥನ ಪರಿಯನೇನೆಂದಱಿಯೆ (ಕೋಗಯ. ೮-೮).

[ಗರಗರ$_1$ + –ಇಕೆ. / ತೆಲು. ಗರಗರಿಕ, ಗರಾಗರಿಕ]

ಗರಗರಿಕೆ₂ (ನಾ). ಗರಗರ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದ; ಗದ್ಗದ: ಗರಗರಿಕೆ ಕೊರಲೊಳೀಕ್ಷಣದೊಳ್ಪಾರ್ಚಿಂದು ಮಿಡುಕೆರ್ದೆಯೊಳೊದವೆ ಪುಳಿಂದನ ಕಣೆಗಟ್ಟಿನಿಂದ ವನಹರಿಣಯವೊಲ್ (ಯಶೋಧ. ೨-೪೧).

[< ಗದ್ಗದ ? + – ಇಕೆ]

ಗರಗರಿಕೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಂದರವಾಗಿರು: ಕಂತುವಿನ ಕೆಯ್ಯ ಕೊರಸಿಯಂತಿರೆ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದು ಪೊಳೆವಸಿಯಳೆ (ಯಶೋಧ. ೨-೩೬); ಗರಗರಿಕೆವಡೆದೆಳವೆಂಡಿರ ತಂಡದಿಂ (ಕಬ್ಬಿಗಾ. ೧೮); ಹಾವದ ಭಾವದ ಮುಱುಕದ ರೀವಿಯ ಗರಗರಿಕೆವಡೆದ ಚೆನ್ನೆಯರುಂ ತಂದಾ ವಿಭುಗೆ ತೋಱೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ರ. ೪-೪೮). [ಗರಗರಿಕೆ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗರಗರಿಸು₁ (ಕ್ರಿ). ಚೊಕ್ಕಟವಾಗು; ಶುಭ್ರವಾಗು; ಹಸನಾಗು: ಕಾಳಘನವೆರಶಿದೋಲಾದಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾಹಿನಿಯು ಮುತ್ತಿ ಮೊರೆಯುತಂದಿನ ಸೋನೆ ಸುರಿಯುತಂ ಗರಗರಿಸಿ ಹರವರಿಸಲಸುರಾರಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೫-೧೫); ತರತರದಿ ವಿಟಗಾರರಾಟಲೆಯ ಕೋಟಲೆಯ ನೆರೆನೆರೆದು ಚರಚರಿಸಿ ಗರಗರಿಸಿ ಬಿಡುಬಿಡುವಿನಿರವಿರವನಾರೈದು ಸೇರುವರ್ ಸಾರುವರ್ ಬಹ ರಜನಿಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಜಿನಮು. ೪೯-೧೩).

[ಗರಗರ$_1$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗರಿಸು₂ (ಕ್ರಿ). ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡು: ಗರಗರಿಪ ಗಾಲಿ ಸೀರ್ಗರೆವಱ್ಚು ಸೂತರಥಿಕರು ಮೊರೆವ ಬೊಬ್ಬೆ ಪಟಹಧ್ವನಿಯ (ಜಿನಮು. ೩೮-೨೫). [ಗರಗರ$_2$ + – ಇಸು$_3$]

ಗರಗಸ₁ 'ಕರಗಸ$_1$' ನೋ.

ಗರಗಸ₂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: (ಮೈಔಗಿ. ೩೬-೭೧೩).

[?]

ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣೆದಿದ್ದುವು ಬಳ್ಳಿ; ಮುಳ್ಳಿನ ಪೊದೆಗಳು, ಗರಗಸವಳ್ಳಿ (ಪಾಂಡಜ. ೬೬).

[ಗರಗಸ$_2$ + ಬಳ್ಳಿ]

ಗರಗು₁ 'ಗರುಗ' ನೋ.

ಗರಗು₂ 'ಗಱುಗು' ನೋ.

ಗರಗುವಡೆ 'ಗರುಗೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಗೆ 'ಗರಿಗ' ನೋ.

ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ಒಬ್ಬಟ್ಟು, —ಹೋಳಿಗೆ: ಮದುವೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತು (ರೂಢಿ).

[ಗರಗು$_2$ (< ಗಱುಗು) + ಒಬ್ಬಟ್ಟು]

ಗರಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ನೆಲ್ಲಿಹಿಲತಾಳಗರಚಿಗಳ್ ಬೆಕ್ಕಸಂ ಬೀರುತಂದಾದಿತ್ಯ ಕುಲಮದಚಂದ್ರಂಗೆ ಗುಣಸಾಂದ್ರಂಗೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೧೦-೩). 'ಕರಚಿ' ಪರಾ. [?]

ಗರಜ (ನಾ). = ಗರಕರಣ: ಬವ . . . ಗರಜ . . . ಭದ್ರಗಳೆಂಬೇಳು ಚರಕರಣಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೬೨೦). [ಸಂ.]

ಗರಜಾಕರಣ (ನಾ). = ಗರಜ: ಗರಜಾಕರಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ೧೧ ಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ತ್ಯಾಜ್ಯ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೧-೭). [< ಸಂ. ಗರಜಕರಣ]

ಗರಜು, ಗರ್ಜ$_2$, ಗರ್ಜು (ನಾ). ಅಗತ್ಯ; ದರದು; ಆವಶ್ಯಕತೆ; "ಹರಕತ್ತು; ಅಡಚಣೆ, ಅಗತ್ಯ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬): ಗರಜು (ಬೇಡಿಕೆ), ಸಂಗ್ರಹ (ಪೂರೈಕೆ) ಕ್ರಯ – ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಯಮಗಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೫೫-೨೫೯); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದವರು ಆಗಿನ ಗರಜಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಣ್ಯಕಿ. ೬). **ಗರ್ಜಿ$_2$**: ನಮಗೆ ವಸೂಲಿ ಬರಬೇಕು; ನಮಗೆ ಗರ್ಜಿಉಂಟು (ಜಾರುದಾ. ೧೫೬); ನನಗೂ ಈಗ ಅಂಥದ್ದೇನೂ ಗರ್ಜಿಯಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೦); ಗವಯಿಗಳಾದವರ ಗರ್ಜಿಗೆ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲ (ದೇಜ್ಯೋತಿ. ೬೫). **ಗರ್ಜು**: ನಮಗೆ ಗರ್ಜು ಬಂದಾಗ ನಿಮ್ಮ ಹಣ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ (ಜಾರುದಾ. ೧೬೦); ಈಗ ನನಗೇನು ಅಂಥ ಗರ್ಜು ಇಲ್ಲ (ಮುಗಿಯು. ೪೩೯); ಅದೇನಪ್ಪ ಅಂತ ಗರ್ಜು (ದೇವಹಂ. ೨೦೯). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಜ್]

ಗರಜೆ (ನಾ). = ಗರಜ: (೬). [ಸಂ. ಗರಜ]

ಗರಜ್ಜಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗರಜ್ಜಯ್ಯನ ಮಯ್ದುನ ಮುದೆಯ್ಯ ತುಱುಗೊಳೊಳ್ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸನ್ದ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೮೮-೪; ಸು. 965). [< ಗೊರವ ? + ಅಜ್ಜ$_2$ + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗರಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರಟುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಪಡು (?): "ಖರ್ವತೀತಿ ಗರಟು ಕೊಂಡಪುದೆಂಬುದು" (ಕಾಶಕೃ. ೩೦). [ಗರಟು ? + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರಟೆ 'ಕರಂಟ' ನೋ.

ಗರಟ್ಟ (ನಾ). = ಘರಟ್ಟ: ಬಿಟ್ಟವರ ತಿಂತಿಣಿಯ ದಿವಿಜ ಗರಟ್ಟದಲಿ ದಾನವರ ಜಾತಿಗರಟ್ಟರಲಿ (ವಿವೇಭ. ೪-೮೪). [< ಸಂ. ಘರಟ್ಟ]

ಗರಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?): ಕಿಱುಸುಂಕ ಗರಡಮಂ ಬಣ್ಣಗೆಯಂ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೮, ಇಂಡಿ. ೩೫-೩೬; ?). [?]

ಗರಡಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇವು; ಹೆಬ್ಬೇವು; ತುರಕ ಬೇವು: "ಗರಡಬೇವು" (ಪಂಡಿತ. ೬೪). [ಗರಡ ? + ಬೇವು]

ಗರಡಿ 'ಗರುಡಿ' ನೋ.

ಗರಡಿಮನೆ 'ಗರುಡಿಮನೆ' ನೋ.

ಗರಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಗರಡಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪೈಲ್ವಾನ; ಜಟ್ಟಿ: ಅರಮನೆಯ ಗರಡಿಯಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಜಟ್ಟಿಗಳು (ಭೀಮಕಾ. ೮). [ಗರಡಿ (< ಗರುಡಿ) + ಆಳು$_3$ (< ಆಳ್$_3$)]

ಗರಡಿಸಾಧಕ 'ಗರುಡಿಸಾಧಕ' ನೋ.

ಗರಡಿಸಾಧನೆ 'ಗರುಡಿಸಾಧನೆ' ನೋ.

ಗರಣ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗ್ರಹಣ: "ಗ್ರಹಣಕ್ಕಂ ಗರಣ ಮಾಯ್ತು ಶಬ್ದಾದೇಶಂ" (ಶಮದ. ೨೮೦ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಸೂರ್ಯ ಗ್ರಹಣ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ: ಗರಣ ತಾಗಿದ ಚಂದ್ರನಂತೆ (ಪ್ರಭುಪು. ೬-೩೦); ಹರಿಮಣಿಯಜ್ಜೆಯೊಳ್ಮಿಱುಗುತ್ತಿರೆ ವೃತ್ತತೆವೆತ್ತ ದಿನಕರೋಪಲಮಿದು ಭಾಸ್ಕರ ಬಿಂಬಮೆಂದು ಬಂದಾ ಗರಣದ ಸಮಯದೆ ವಿಧುಂತುದಂ ಪಿಡಿವುದದಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೨). [< ಸಂ. ಗ್ರಹಣ]

ಗರಣೆ 'ಕರಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಗರಣೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಉಂಡೆಗಟ್ಟು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗು: ನವಸಾರವನು ಯೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿಯಿಕ್ಕಲು ಲದ್ದಿ ಗರಣೆಗಟ್ಟುವುದು (ಅಶ್ವವೈ. ೯-೨೯ ಟೀಕು). [ಗರಣೆ (< ಕರಣ್ಣೆ$_1$) + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರಣೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರಣೆಗಟ್ಟು: ಬರಬರಲ್ ಕೈಲಾಸ ಕೀರ್ತಿ ಕರುವಿಟ್ಟಂತೆ ಪಾಲ್ಗಡಲ್ ಗರಣೆಗೊಂಡೆದ್ದಂತೆ (ಪರಶು. ೧೦-೧೯). [ಗರಣೆ (< ಕರಣ್ಣೆ$_1$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗರತಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಪತಿವ್ರತೆ: ಹದಿಬದೆ: ಸೂಳೆಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗವಲ್ಲದೆ ಗರತಿಗೆ ಅನಂತ ಪುರುಷರ ಸಂಗ ಉಂಟೆ (ಮಡಿಮಾ. ೧೦-೧೧); ಗರತಿಯೇ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯೊಳ್ ವೆಗ್ಗಳಂ (ಸೋಮೇಶ. ೪); ನೆರೆಮನೆ ಮುಮ್ಮನೆ ಗರತಿಯರೊಲಿದೊಮ್ಮೆ ಬರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ (ಹದಿಬ. ೪-೩೬); ಗರತಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಓದು ತಾನೇ ಬೇಕು! (ಮಹಾಗ. ೩೨೩). 'ಗೃಹಸ್ಥ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗೃಹ./ ತುಳು. ಗರ್ತಿ; ತೆಲು. ಗರಿತ, ಗರ್ತ]

ಗರತಿಗೆಲಸ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಕೆಲಸ; ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಯ ಕೆಲಸ: ಗರತಿಗೆಲಸವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳಿಯದೆ (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). [ಗರತಿ + ಕೆಲಸ]

ಗರತಿತನ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿಯ ಧರ್ಮ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: ಪುರುಷನ ಭಾವಂ ಪುರುಷತನಂ ಏವಂ ವೀರತನಂ... ಗರತಿತನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೦ ಪ್ರಯೋ); ವಿಧವೆಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಗರತಿತನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ಎರಸೆ. ೧೨೨). [ಗರತಿ + -ತನ]

ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ತೋಳುಹಿಡಿದು ಗಿರಗಿರನೆ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿಸುವುದು; ಒಂದು ಆಟ: ಅವನನ್ನು ಎರಡು ಕೈಯಲ್ಲೂ ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಗರತಿಪ್ಪಾಳೆ ಆಡಿಸುವಾಗ ಪರ್ವತ ವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಪರ್ವತ ರಪರಪಾಟೆ ತಿರುವುತ್ತಿರುವಂತೆ ಭಯಾನಕ ವಾಯಿತು (ದಾನಚಿಂ. ೧೫೦). 'ಅಪ್ಪಾಲೆ ತಿಪ್ಪಾಲೆ' ಪರಾ. [?]

ಗರದ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಯಸುವವನು: ಗರದಂ ಮಾಹಿಷಕಂ ನಟಂ ಪಿಶುನನುಂ ಕೈವರ್ತಕಂ... ಇವರಾ ರಕ್ತಾಂಭಸಕ್ಕೆಯ್ದುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೭-೧೯೪). [ಸಂ.]

ಗರದಿ 'ಗರ್ದಿ' ನೋ.

ಗರಧರ (ನಾ). (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ವಿಷ ಕಂಠ; ಶಿವ: ಪದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಮಾತೆ ಗರಧರಪ್ರೀತೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧-೩); ಸ್ಮರಹರನಸುರವರದ ಗರಧರನು (ಗಣೇಶ. ೧೬-೪೦೭). [ಸಂ.]

ಗರಧರಗ್ರೀವ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಂಕರ; ಶಿವ: ಜಯಜಯಜಗತ್ಪ್ರಳಯಕರಗರಧರಗ್ರೀವ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೯ ರಗಳೆ). [ಗರಧರ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಪು, ಗರಬು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆರೆ; ಕೆಬರು; ಗೋರು: ನೀರತಪ್ಪಲೆ ಹಂಡೆಯನ್ನು ಗರಪುತ್ತಿತ್ತು (ಸರಸ. ೫೮). **ಗರಬು$_1$**: ೨. (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ಕಯ್ಯಾಡಿಸಿ ಹುಡುಕು; ಬೆದಕು. 'ಗರಬಾಡು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗರ್ಪು]

ಗರಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೆವ್ವ, ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳ ಬಾಧೆ ತಟ್ಟು; ದೆವ್ವಹಿಡಿ: ಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಗರಬಡಿದವರಂತಾಗಿದ್ದರು (ಬೆತಂಬಾ. ೧೭೧); ಸುಮಾ ಗರಬಡಿದವಳಂತೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟಳು (ರೂಪಸ. ೧೧೭). ೨. "ಕೆಟ್ಟಗ್ರಹದಿಂದ ತೊಂದರೆ ಯುಂಟಾಗು" (ಅನಂನಾ). [ಗರ$_2$ + ಬಡಿ$_1$]

ಗರಬಲ (ನಾ). ಗ್ರಹಬಲ: ಕೆಂಗದಿರನಾದಿಯಾದೊಂಭತ್ತು ಗರಬಲಂ ತುಂಗನಕ್ಷತ್ರ ಪ್ರವರ್ತನಂಗಳವೆಲ್ಲ (ಅರಾಡ. ೪-೬). [ಗರ$_2$ + ಬಲ$_2$]

ಗರಬಾಡು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ತಡಕಾಡು; ಹುಡುಕಾಡು (?): ಗಂಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದಾಗಲು ಆತನು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಕಾಲುಹತ್ತುವವರೆಗೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗರಬಾಡಿದನು (ಕುಮುದಿ. ೧೪). [ಗರಬು$_1$ (< ಗರಪು) + ಆಡು$_1$]

ಗರಬು$_1$ 'ಗರಪು' ನೋ.

ಗರಬು$_2$ (ನಾ). = ಗರಸು$_2$: ಗರಬಿನ ಹೊಲ (ರೂಢಿ). [?]

ಗರಭೃತ್ಕಟಕ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಕಡಗವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಸತ್ಕರ್ಮವರದ ಗರಭೃತ್ಕಟಕ... ಜಯ ಶಶ್ವದಗಣಿತ ಚಿತ್ಸುಖ (ಉದ್ಭದೇ. ೬-೩೦). [ಸಂ. (ಗರಭೃತ್ + ಕಟಕ)]

ಗರಮ್, ಗರಂ, ಗರಮ, ಗರಮು (ಗು). ೧. ಬಿಸಿಯಾದ; ಉಷ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಸಿ; ಶಾಖ; ಉಷ್ಣ. ೩. (ಆಲಂ) ಉದ್ರೇಕಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ. **ಗರಂ**: ೧. ಗರಂ ದೋಸೆ (ರೂಢಿ). ೩. ಅವರು ಯಾಕೋ ಇವೊತ್ತು ಬಹಳ ಗರಂ ಆಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). **ಗರಮ**: (ಕ). **ಗರಮು**: ೩. ನಡನಡುವೆ "ಚಾಯ್‌ಗರಮ್"ದವರ ಬಾಯಿ - ಗರಮು ಗದಗ ಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಹ. II, ೩೮೮).

ಗರಮಾಗರಮ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಇಬ್ಬರೂ ಆ 'ಗರಮಾಗರಮ' ಚಹವನ್ನು ಕುಡಿದರು (ತುಬ್ಬಣ್ಣ. ೭೬). ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಡು=೧. ಬಿಸಿ ಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಡೆ; ಶಿಕ್ಷಿಸು: ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ನಯದಿಂದಲೂ ಮೊಂಡರಿಗೆ ಮೇಖು ಭಡಾಯಿಸಿ ಕೊರಡೆಗಳಯಿಂದಲೂ ಸಹಾ ಗರಮಾಗರಮಿಮಾಡಿ ನಜರಾನೆ ತೆಗೆದು ಜೇರಳ ಹಣಕಾಸುಗಳ ಜಮಮಾಡಿ (ಹೈದರ. ೭೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಮ್; ಪಾರ. ಗರ್ಮ್]

ಗರಮ 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಮಮಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೊತ್ತಂಬರಿ, ಜೀರಿಗೆ, ಮೆಣಸು, ಲವಂಗ, ದಾಲಚಿನ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಉಷ್ಣಕಾರಕ ಸಂಭಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು: (ಕ). ೨. ಉಷ್ಣಕಾರಕವಾದ ಔಷಧಿವಸ್ತುಗಳು: (ಕ). [ಗರಮ (< ಗರಮ್) + ಮಸಾಲೆ]

ಗರಮಿಾ, ಗರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಉಷ್ಣ; ಕಾವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಹರೋಗ; ಗುಹ್ಯರೋಗ; ಪರಂಗಿರೋಗ: ಈ ಗರಮಿಾಮಂದಿ ಬ್ಯಾಡೋ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೦೪). **ಗರ್ಮಿ**: ೧. ಖರ್ಜೂರ ಗರ್ಮಿಯೋ ಏನೋ? (ಕುಡಿಕೂ. ೨೫೬); ೨. ತಾವು ಗರ್ಮಿರೋಗದಿಂದ ನಾಲ್ಕಾರು ಸಲ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೂ (ಎಡಹ. ೪೪).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರಮಿಾ; ಪಾರ. ಗರ್ಮಿ ./ ಸಂ. ಘರ್ಮ]

ಗರಮು 'ಗರಮ್' ನೋ.

ಗರಲ, ಗರಳ (ನಾ). ೧. ನಂಜು; ವಿಷ: ಸುರೆ ಗರಲ ಸುಧೆಗಳ್ ಅಬ್ಧಿಯಲಿ ಸೋದರರಲ್ತೆ? (ಮಂಕುಕ. ೨೮೭). 'ಗರಲಕಂಧರ' ಪರಾ. **ಗರಳ**: ೧. ಪುಗುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ನುಂಗುವುದು ಗರಳಮಂ ಪಾಯ್ವುದಧಿಕ ಕುಧರಾಗ್ರದಿನುರ್ವಿಗೆ ಸೇವಿಸದಿರ್ಪುದಸೇವ್ಯಗುಣಾನ್ವಿತನಪ್ಪನರಪನಂ ಮಾನಧನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩-೨೧). 'ಗರಳಪ್ರಾಣಿ', 'ಗರಳ ವನಸ್ಪತಿ' ಪರಾ. ೨. ಹಾವಿನ ವಿಷ: "ವಿಷಂ, ಗರಳಂ, ಗರಃ – ಈ ೩ ಹಾವಿನ ವಿಷಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೯); ಗರಳವಿಲ್ಲದ ಉರಗಂಗೆ ಹಲಬರಂಜಿದರುಂಟೇ (ಮೋಳಿಮಾ. ೭೭-೩೦೨); ಘನಗರಳಂ ವಿಜೃಂಭಿಸೆ ಫಣಾಮಣಿ ರಂಜಿಸೆ (ಜಗವಿ. ೩-೯೧); ಕಾವರಾರೈ ನಿನ್ನನೆನ್ನ ಕೋಪ ಪ್ರಳಯಫಣಿಗರಳದಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೬-೧೫೦). [ಸಂ.]

ಗರಲಕಂಧರ, ಗರಳಕಂಧರ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: (ಕ). **ಗರಳಕಂಧರ**: ಗರಳಕಂಧರ ಮೂರ್ತಿ ನೋಡುತ (ಬಸಪು. ೨೪-೨೭); ಗರಳಕಂಧರ ಮಹಾತ್ರ್ಯಕ್ಷನಂ ಚಂದ್ರಶೇಖರನ ಕಂಡು (ವೀಕೈಪು. ೨-೮-೨೬). [ಗರಲ + ಕಂಧರ]

ಗರಲಗ್ರೀವ, ಗರಳಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. = ಗರಲಕಂಧರ: ಗರಲಗ್ರೀವ ನಹೀಂದ್ರನಿಂದು ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಶಂಕರಂ ನೀಲಕಂಧರನೆಂದೇಳಿಸೆ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲಯಶಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨೦೧). **ಗರಳಗ್ರೀವ**: ೧. ಅಭೀಷ್ಟಿತ ವಸ್ತುನಿಚಯವನಿತ್ತು ಗರಳಗ್ರೀವನಂ ಗೆಲಲು (ಬಸಪು. ೨೫-೧೨); ಸುಧೆಗೊಬ್ಬುಗಳ ಗಂಡಿಗರ ಗಾಢದ ಗರ್ಭವನು ಹೊಳ್ಳಿಸಿತು ಗರಳಗ್ರೀವನುಪದೇಶ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೧). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕೊರಳು; ಕರೆಗೊರಳು: ಓವಿ ಗುಂಡಯ್ಯಂಗೆ ಹರೆಯವನೀವ ಠಾವಿನೊಳಾವ ಗರಳಗ್ರೀವ ಸಹಿತಂ ಹೋದೆ (ಬಸಪು. ೨೪-೭೨).

[ಗರಲ + ಗ್ರೀವ]

ಗರಲಧರ, ಗರಳಧರ (ನಾ). ೧. (ಕೊರಳಲ್ಲಿ) ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ. ೨. ಹಾವು; ಸರ್ಪ. **ಗರಳಧರ**: ೧. ಗರಳಧರ ನುರಗಭೂಷಂ ಸರಸಿಜಭವಮಸ್ತಕಪ್ರಯುಕ್ತಕರಂ . . . ಭಕ್ತಿ ರಸಮನೆಮಗೀಗೆ ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ (ಗಿರಿಕ. ೮-೧); ಗರಳಧರನೀಂಟಿದಮೃತಂ ಗರಳಂ ತಾನಾದುದು (ವೃಷವಿ. ೪೦-೮೬). ೨. ಘಟದೊಳಗೆ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಟು ದುರ್ಘಟ ಗರಳಧರನಂ ಪಿಡಿಪಿಡಿದು ತೆಗೆವ ಸಮಯದಲಿ (ಬಸಪು. ೫೧-೬೧). [ಸಂ.]

ಗರಲಪೂರ, ಗರಳಪೂರ (ನಾ). ವಿಷಯುಕ್ತವಾದುದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ. **ಗರಳಪೂರ**: "ಗರಳಪೂರಂ ಕಂಚುಕಂ ಭುಜಗನಾ ವ್ಯಾಳ ನೆನಲು ಸರ್ಪಂಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೮-೧).

[ಗರಲ + ಪೂರ]

ಗರಲಭುಕ್ಕು, ಗರಳಭುಕ್ಕು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಉಂಡವನು; ನಂಜುಂಡ; ಶಿವ. **ಗರಳಭುಕ್ಕು**: 'ಗರಳಭುಗ್ರಸನ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಗರಲಭುಜ್]

ಗರಲವಿಶಿಖ, ಗರಳವಿಶಿಖ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಬಾಣ: (ಕ). **ಗರಳವಿಶಿಖ**: ಮುಳಿದವಂ ಗರಳವಿಶಿಖವನುಗಿದನಾ ನರಂ ಗಾರುಡ ಶಿಲೀಮುಖವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೫). [ಗರಲ + ವಿಶಿಖ]

ಗರಲಾಭಿರಾಮ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವನು; ಶಿವ: ಸುಗುಣಾನುರಾಗನು ಗರಲಾಭಿರಾಮನು ರಾಗಾದಿದೋಷರಹಿತನು . . . ನಮ್ಮನು ಸಲಹಲಿ ಶಿವನು (ಇಂಚಾಪ. ೮೩-೧).

[ಗರಲ + ಅಭಿರಾಮ]

ಗರಲಾಶನ, ಗರಳಾಶನ (ನಾ). = ಗರಲಭುಕ್ಕು. **ಗರಳಾಶನ**: ದೇವ ಗರಳಾಶನ ದೇವ ನಗಾತ್ಮಜೇಶ್ವರಾ (ಶಬಶಂ. ೫-೨೧).

[ಗರಲ + ಅಶನ]

ಗರವಟ್ಟ$_1$, ಘರವಟ್ಟ (ನಾ). ೧. ಪಹರೆ; ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು: "ಗರವಟ ಇತಿ ದುರ್ಗಾದೌ ಪ್ರಹರೇ ಪ್ರಹರೇ ಪರ್ಯಟನಾದಿನಾ ಕ್ರಿಯಮಾಣೋ ರಕ್ಷಾವಿಶೇಷಃ" (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. 'ಗರವಟಿಸು' ಪರಾ. **ಘರವಟ್ಟ**: ೨. 'ಘರವಟ್ಟಿಸು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗರ್ವಾಟ]

ಗರವಟ್ಟ$_2$ (ನಾ). ನವಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ನಕ್ಷೆ: "ಗರವಟ = ಗ್ರಹಪಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗ್ರಹಪಟ]

ಗರವಟ್ಟ$_3$, ಗರವಟ್ಟ (ನಾ). ಯಾಗ; ಯಜ್ಞ: ಕೆಲರ್ ಗರವಟದ ಸನ್ನೆಯಮನಣಿಗೆಯ್ಯುತಿರ್ಪರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೧-೧೧). **ಗರವಟ್ಟ**: ಆತನೊರ್ಮೆ ಮೊಗಸಿದ ಗರವಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮಿತ್ಕಾರಂಗಳಂ ತಿರಿತರ್ಪೊಂ ದುಜ್ಜುಗದಿಂ ಬೈಗುವೊಟ್ಟಿಂಗೆ ತನ್ನಾಶ್ರಮದತ್ತಣಿಂ ಪೊಜವೋದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧೯); "ಗ್ರಹರೇಖೆ; ಯಜ್ಞಶಾಲೆ (?)" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ). [< ಸಂ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ?]

ಗರವಟಿ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಗಸ್ತು; ಪಹರೆ. 'ಗರವಟಿವರ್' ಪರಾ.

[< ಗರವಟ್ಟ$_1$]

ಗರವಟಿಗ$_1$, ಘರವಟಿಗ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ; ಪಹರೆಯವನು; ಗಸ್ತು ತಿರುಗುವವನು: ಪೊಸ ಪೂವಡಿಗರ ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಱರ ಮಾಸ್ವಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸಿತಾಗ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೯). **ಘರವಟಿಗ**: ಘರವಟಿಗರ ಗಜವಾಜಿವಾಹಕರ ವಾಗ್ವರರ . . . ಕೇರಿಗಳೊಪ್ಪಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೨).

[ಗರವಟ್ಟ$_1$ + -ಇಗ]

ಗರವಟಿಗ$_2$ (ನಾ). ತೋಟ, ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ನೀರೆತ್ತಿ ಒದಗಿಸುವವನು; ನೀರುಗಂಟಿ (?): ಗರವಟಿಗಂ ಗರ ಇತಿ ಜಲಯಂತ್ರ ವಿಶೇಷಃ ತತ್ರನಿಯುಕ್ತಃ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಗರ್ಯ + -ಅಟಿಗ]

ಗರವಟಿಗೆ, ಗರಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ, ಘರಟಿಗೆ, ಘರವಟಿಗೆ, ಘರವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧.=ಗರವಟ; : ಸಿರಿದ ವೇದಂಗಳ್ಗಗ್ನಿದವಪಶಪಶುಗಳ ಗ್ರ ಗ[ಪಾಣಾಂ. ೪, ೨, ೪೫]ರವಟಿಗೆ . . . ಹರಿಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸುರರ ಕಾಹು (ಪಚಶಾ. ೫–೬೧); ಅಲ್ಲಲ್ಲ ಜಾವಮುಕ್ಕೆಗ(ಗ)ರವಟಿಗೆ ಕಳವ(ಜಾಕೆ)ಯ (ಮೆ)ಳ್ಕೆಯೊಳಂ ಕಾಣಾಂತರದೂಂ ಪಿರಿಸಿಯುಂ (ಪಚ್ಚಪಾ. ೭–೬೯ನ); ಮೈಗೇಂಪ್ರನ ಗರವಟಿಗೆಯಲಿ ಬಡಸ್ಯಗಾಲನ ಬಾಧೆ ಬಲುಹು ಗಡಾ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೦–೧೪). ೨. ಮನೋವಿಕಲತೆ; ಚಿತ್ತಸ್ಥೈರ್ಯಗಳ್; ಹುಚ್ಚು : (ಕ). **ಗರಟಿಗೆ** : ೧. ಗರಟಿಗೆಯುಕ್ಕಡದ ವಿಯಚ್ಚರಂ ಪೇಗೇಱಿ[ಱಿ]ಕೊಂಡರೋ (ಪಾಂಚಾಪ. ೬–೧೦೦); ಹೃದಯಪ್ರಯರಂ ತೊಱಗಿದ ಪದದೊಳ್ಕರಟಿಗೆಯು ಜಾವದುಳ್ಕಡದುಲಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಪೊತ್ತು ಸೂಳ್ಗೆ ಕರುಮಾಡದ ಪಳ್ಕದೊಳರ್ದ ಪಟ್ಟರಾಜನು ಬದಗಂ ಜನದಳ್ಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ (ಯುಕಾಚ. ೩–೩೬). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆ** : ೧.'ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್' ಪರಾ. **ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ** : ೧. ಉಂಡಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿ[ಪಾಣಾಂ. ೬] ಗೆಯ ತೊಳಲಿಕೆ ತೆರೀಚತು ತತ್ತಿಗಳು ಕೋಟಿಗಳ (ಉವ್ಯಾಅ. ೩೦–೩೬). **ಘರವಟಿಗೆ** : ೧. ಸಿರವಧಿಧ್ಯಾನಂ ಚತುರ್ದಶಭುವನಮನಾ ಘರದಿಂದ ಲಾವರಿಸೆ ಘರವಟಿಗೆಯ ಕವಿಧ್ವನಿಶಕ್ತಿಯನೋವಳೆ ಕೊಲುತ ಕವಿತಂದು ದಂದು ಬೆಚ್ಚಿರದಿಂದ ಬೊಪ್ಪೆಯಬ್ಬರಿಗುರ್ವಿರಿಸೆ ಕೂಡೆ (ಶುಮುರಾ.೧೪–೬). **ಘರವಟಿಗೆ** : ೧. 'ಘರವಟಿಗೆವರು' ಪರಾ. **ಘರವಟ್ಟಿಗೆ** : ೧. ವನದುರ್ಗಮಂ ಘೋರ್ಜಲ ಬಿಲ್ಲಡೆಯಂದಂ ಘರವಟ್ಟಿಗೆಯು ಕಟ್ಟಳೆಕಾಱ ರಿಂದಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೪–೨೨೬). ೩. ಸ್ಪಷ್ಟು ; ಗದ್ದಲ ; ಗಲಭೆ (?) : ಕಲೆಗಾಡಿನಾಳ್ಕಳ್ದದಾಳ ಮೇರಿಕ್ಕಿ ಉಳ್ಕಳ್ದಾಳ್ ಘ್[ಪಾಣಾಂ. ೪]ರ ಪಟ್ಟಗೆಯಾಳ ಮೇರಿಕ್ಕಿ ಘ್[ಪಾಣಾಂ. ೪]ರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ ಮಾಮಸಕಂ ಮಱಗಿ (ಗದಾಯು. ೯–೬೨ನ); "ಘರವಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆ – ಇದೆಲ್ಲದಂದದ ಗಲಭೆಯಾಗಲು" (ಗದಾಸಂ. ೨೦೨ ಟಿಪ್ಪ.ಕ). ☞ 'ಗರವಟೆ' ಎಂಬುದೇ ಮೂಲ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು, 'ಗರವಟಿಗೆ' ಎಂಬುದು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತ ವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯ.

[ಗರವಟ + -ಗೆ]

ಗರವಟಿಗೆಬರು 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವಟಿಗೆವರ್, ಗರವಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟಿಗೆಬರು, ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್, ಘರವಟಿಗೆಬರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರು; ಪಹರೆಮಾಡು ; ಗಸ್ತುತಿರುಗು : "ಕೊಟಲ್ಲನೆಂದು ಭ್ರಮಿಗೊಂದಂತಂ ಗರವಟಿಗೆ [ಪಾಣಾಂ. ಉಂಗರವಟ್ಟಿಗೆ, ಗರವಟ್ಟಿಗೆ] ವಂದನುಮಳ್ಕಂ" (ಕಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತ); ಕಾವನ ಗರವಟಿಗೆವರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿವರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಕಮದ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಮನೋವಿಕಲನಾಗು ; ಭ್ರಮಿತ್ತನಾಗು : (ಕ). **ಗರವಿಟಿಗೆಬರು** : ೧. ಘರರಕ್ಕಳಂ ಕಂಡಾ ಜಾರದವರು ಕಳವಾರರು, ಗರವಿಗೆಬಂದಿದ್ದರೆ (ಮಂತ್ರಶ. ೩೦–೧೦). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆಬರು** : ೧. ರಜಾಕರರ ಬಾಧೆಗೆ ಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಯ ಗ[ಪಾಣಾಂ. ಘ]ರವಟ್ಟಿಗೆಬರುತಿಹೆನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಂ ಗರ ಕ್ಷಕಗೆ (ತೊರಾ. ೬–೪೫–೬). **ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್** : ಮೇಲಿನ 'ಶಮದ. ನ. ೩೩ ವೃತ್ತಿ'ಯ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಘರವಟಿಗೆಬರು** : ೧. ಮೇಲಿನ 'ತೊರಾ. ೬–೪೫–೬'ರ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಗರವಟಿಗೆ + ಬರ್]

ಗರವಟಿಬರ್ (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಗೆವರ್ ೧ : ಜೊಂಪಜೊಂಪದೊಳ್ ಕೋಧಿತುತುಂ ವಿರಹಿಗಳಜಿಸಿ ಕಾವನ ಗರವಟಿಬರ್ಪಂತೆ ಸುತ್ತಿ ಬರ್ಪುವು ಗಿಳಿಗಳ್ (ಸತ್ಕೃಸು. ೪–೧೩). [ಗರವಟಿ + ಬರ್]

ಗರವಟಿಸು, ಘರವಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೂತುಮಾಡು ; ರಂಧ್ರವನ್ನು ಕೊರೆ : "ಕೊಂದುದು = ಗರವಟಿಸಿಡುವುದು" (ಕಮದ ಸಂ. ೨). ೨. ಗರಗರನೆ ತಿರುಗಿಸು ; ಸುತ್ತಿಸು : ದಂತವಕ್ತ್ರಂ . . . ಶಂಖಚಕ್ರಾ ಶ್ಮಕಂಠಂ ಉದಧ್ಯಯಂ ಕಲಂಕಿಯಂ ಆನಂದಾತ್ಮುನಿಂದು ಭ್ರಮಿಯಂ ತಿಗುಱಿದಿರಿಪಿಯುಂ ಅಟ್ಟೋದರಮೆಂದು ಗ ಗ ಗ ಮಂ ಗರವಟಿಸಿಯುಂ ಮಾಣದೆ (ಜಗಾ. ೯–೫೬ನ). ೩. ಗಸ್ತುತಿರುಗು, —ಅಲೆ : (ಕ). **ಘರವಟ್ಟಿಸು** : ೨. ಕರವಾಳಂ ಘರವಟ್ಟಿಸಿ ತಿರೋಭಾವಂ ಪಿಡಿದು ತೆಗೆದು ಗುರುವಂ ಪಶ್ಚತಿಕರಿ ಪಿಡಿದು ಪೊಯ್ದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨–೬೦) ; "ಘರವಟ್ಟಿಸಿ = ಬೀಸಿ, ಝಳಪಿಸಿ" (ಪಂಪವೀ. ೪೪೬).

[ಗರವಟ್ಟಿ + -ಇಸ್ಕು]

ಗರವಟ್ಟಿ 'ಗರವಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರವಟ್ಟಿಗೆವರ್ 'ಗರವಟಿಗೆವರ್' ನೋ.

ಗರವರ (ನಾ). ವಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾದುದು : ಶಿರದಲಿ ಶಿವಲಿಖಿತ ವದೀಪಶಯೇ ಗರವದದ್ದಯಿ [ಪಾಣಾಂ. ಗರಳದ ಉಂಯಲಿ] ಜಱನಿದೆ ಳಲಿಯೇ (ಪಚಶಾ. ೧೨–೬೦ ರಗಳ್). [?]

ಗರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರವಟಿಸು ೧ : "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದಿನಲ್ ಕೊಱಿದುದನೆ ಗರವರಿ [ಪಾಣಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ.೯೦). [< ಗರವಟಿಸು]

ಗರವಸ (ನಾ). ಕಾವಲು; ಪಹರೆ ; ಗಸ್ತು (?). 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ಪರಾ. [?]

ಗರವಸಂಗೊಳ್, ಗರವಸಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪಹರೆಮಾಡು ; ಕಾವಲಾಗಿರು ; ಗಸ್ತುತಿರುಗು (?) : ಮುಂದು ಕರ್ದಿಱರಿದು ರಣ ಕೇಸರಿಯಂ ಸುಂದರಿಯ ಗರವಸಂಗೊಳ್ಪಲಾಸ್ಥುರಿತಾಕ್ಷರಿಯಱಗಳಿ ಪಂಜರದೊಳ್ ಸಱೆಗೆಯ್ದು ತರ್ಪಲ್ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨–೫); ಗರವಸಂಗೊಳ್ಪ[ಪಾಣಾಂ. ಸೊಗಯಿಸುವ] ಮುಖಮಯೂಖಾಂಗಂ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ್ ಬೆಳ್ಳಂಬೆಡಂಕಿಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨–೬ ಪ). **ಗೆರವಸಗೊಳ್** : "ಗರವಸಗೊಂಡುದು = ಗರವಟಿಸಿದುವುದು" (ಕಮದ. ೫೮. ೨); "ಗರವಸಗೊಂಡುದೆಂದಿನಲ್ ಕೊಱಿದುದನೆ ಗರವರಿಸಿ [ಪಾಣಾಂ. ಟಿಸಿ]ದರ್ಥಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ.೯೦).

[ಗರವಸ + ಕೊಳ್]

ಗರವಸಗೊಳ್ 'ಗರವಸಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಗರವಾರ (ನಾ). ಇಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮಗ್ಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಸುಂಕ (?) : ಒರುಮಲಡೇವರಿಗೆ ಮೂಡಲಾಗಿ ಹೋದ ಸಾಲಿಗರ ಕೆರಿಯ ಮಗ ಗರವಾರಗಳನು ಆ ಮೂಡ ಬಾಗಿಲ ಸುಂಕವನೂ ಅಱಂದಾಳ್ಕೆರ್ದನಾಗಿ ತಿರುಮಲಡೇವರಿಗೆ ನಂದಾ[ದೀ]ಪ್ತಿಗಂ ದಿನಮಾನ ವೆಱವನೂ ನಡಸುಂತಾಗಿ ಧಾರೆಯನೆಱದು ಕೊಟಿಂಥಾ ಧರ್ಮ್ಮಶಾಸನಕೆ ಕುಭಮಕ್ಕು (ಸೌಇಇ. IX–ii, ೪೭೬–೧೪ ; 1506).

[?]

ಗರವಿಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ, —ನಂಜು (?) : ಗರುಗದ ಸೊಪ್ಪು ಹಾರವಾಣದ ಬೆಳ್ಳಿ . . . ಸೇರಿದರೆ ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಕಂಠ ರೋಗ, ಗರವಿಷ, ಜಿಹ್ವಾರೋಗ, ಅಳ ವಿಧ ವಾತರೋಗ . . . ನಾಶವಾಗುವುದು (ಸಂವೈ. ಪರಿ ೧೪೭). [ಗರ್ + ವಿಷ]

ಗರವು (ಕ್ರಿ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಆಪಹರಿಸು ; ಸುಲಿ : "ಗರವು-ಸರ್ವಾಪಹರಣೇ" (ಕಮದಾ). 'ಗರವುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ.

[< ಳವರ್[1]?]

ಗರವುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ.). (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಆಪಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು (?): ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ನನ್ನ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮಾಳ್ಕೆಗೆ ಇಂಬುಗೊಳಿಸಿದಿಟ್ಟು, ನಿಮ್ಮ ಗೆರೆಯಜ್ಞೆಯೊಳಗೇ ಮಿಸುಳದಿರುವಂತೆ ಗರವುಗೊಳ್ಳಲಟಪುತ್ತಿರುವ ನೀವು (ಮಂತ್ರಿಕ. ೨೭–೧೨).

[ಗರವು + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್)]

ಗರವೇಟು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಆನುರಾಗ, —ಪ್ರೀತಿ (?): ಮತ್ತ ಮೊರ್ವಂ ಗರವೇಟದ ಭೋಗಿಯುಂಕೆಂದಂ (ಅಕಂಂತ. ೪–೫೩೮).

[< ಕರಂ? + ವೇಟ್ಟು (< ವೇಂಟು)]

ಗರವೇಟಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಆನುರಾಗವುಳ್ಳವಳು (?): ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ಗರವೇಟಿಗಾರ್ತಿ ಕಲಹಪ್ರೀಯರಬೊಜಗನಿೞಲಗಳ್ಕ ಲಂಕರಿಸಿ ಕೆಳುಪಿ ಚಿತ್ತದುತ್ಸವಕಾಮಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನೆಳಪ್ಪ ಕೆಳದಿ ಗಿಂತಿಂದಳ್ (ಅಕಂವ. ೪–೧೫ ಪ).

[ಗರವೇಟಿ + –ಕಾರ್ತಿ (< –ಕಾಜಿ) + –ತಿ (< –ತಿತ್ತಿ)]

ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆ 'ಗರವಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗರವೊಡೆ, ಗರಬೊಡೆ (ಕ್ರಿ.). = ಗರಬಡಿ ೧: ಪ್ರಯಾಣಕಶುನದೊಳ್ ಉಱಯಂತಿರ್ಪಂದಂ ಕಂಡಂತೆ ಳಕಯೆ ತಡೆಯದೆ ಗರವೊಡೆದಂತೆ ಮೇಲ್ಕಾಯ್ದೆಪ್ಪೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೭–೯). **ಗರಬೊಡೆ** : ಗರಬೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಲು ಬಾರದು (ಬಸವ. ೧೩೨) ; ಎದೆಗಳೊಳು ಳಳವಳಿಸಿ ಗರಹೊಡೆದವೊಲು ತಮ್ಮೊಳು ಮಱಜಿದು ತುಟಿಗಳು ಮಿಡುಕದೆ (ಬಸವ. ೫೮–೯೧); ಪೆರ್ಮಾರಿರಾಯಂ . . . ಸಿರಿಗರಹೊಡೆದ ನಿರ್ಜಾಗ್ಮನಂ ಕರುಣಿಸೆಂದೆನುತೆ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮುಖ ನಾಗರ್ದ ಧರಣೀಶನಂ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೋಡಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩–೩೧); ಕೆಂಚ ಗರಹೊಡೆದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೩೦). [ಗರ್ + ಪೊಡೆ]

ಗರವೊಯ್, ಗರಬೊಯ್ (ಕ್ರಿ.).=ಗರಬಡಿ ೧: ಕೆಟ್ಟೋಡಿದರಡಿಯಿಡ ಮಱೆದಿರ್ದರ್ ಗರವೊಯ್ದುಂದಿರಿರ್ದರ್ ಪರಸ್ಪರಬಲದವರು (ಜಯಾಕಾ. ೭–೨); ಗರವೊಯ್ದಂತೆ ಅವಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಮಂತ್ರಿಕ. ೬೩–೨೪). **ಗರಬೊಯ್** : ದುರುಳ ಕೌರವನನುಜ ದ್ರುಪದಜಯ ಸೀರೆಯನು ಕರದಿಂದ ಸೆಳೆಯುತಿರೆ ಪಕಿಗಳ್ಳೆ ಗರಬೊಯ್ದಂತಿರ್ದರು (ವೀರಂದ. ೨–೫೯–೧).

[ಗರ್ + ಪೊಯ್]

ಗರಸು (ನಾ). ೧. ದಪ್ಪವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಜಲ್ಲಿಯ ಮಿಶ್ರಣ; ಕಂಕರಿ: "ಕಾಂಗೂಡಿ ರಸ್ತೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಪ್ಪ ಮರಳಿನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲಿನ ಉಂಡೆಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಗರಸು; ಕಂಕರಿ" (Gravel. ಇಂಗ್ಲಿ) ; ಮಾಗದದ ಮೇಲೆ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಗರಸು ಹಾಕಿ ರೂಳುಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ಮಾರ್ಗವು ೧೨ ತಿಂಗಳೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಕರ್ನಾಡ. ೨೯೫) ; ಗರಸೂ ಪೀರೂ ಹಾಕಿ ಬಡಿಮಡಿಯಿಂದ ಬಡಿದು ಸಮಮಾಡಿ ನೆಲಗಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬–೧೧೬). ೨. ಕಲ್ಲುಮಿಶ್ರವಾದ ಹಳದಿ ಕೆಂಪು ಬೆರೆತ ಮಣ್ಣು : ಎರೆಯ ಭೂಮಿಗಳಾಗಲಿ ಉಸುಳು ಗರಸು ಕರಲು ಭೂಮಿ ಗಳಾಗಲಿ . . . ಒಂಚೂ ಹಾಕಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೬೪) ; ಈ ಕೋಟೆಗಳಿಗೆ ಕಾಗದೂ ಎಂಬ ಕೆಂಪು ಭೂಮಿಯು ಉತ್ತಮ . . . ಬೆಟ್ಟದೆಂಬ ಗರಸಿನಭೂಮಿ ಕಪಿಷ್ಠ (ಮುಂಬಯಿ ೫–೨೧೬). ೩. ಗಡಸು; ಕರ್ಕಶ: ನಗರಕೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದಿಗಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗಂಟಲು ಒಡಗಿ ಗರಸಾಗುತ್ತಿರಲು . . . ರಸಿಕರಿಗೆ ಬೇಸರವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ಬಂದೀತು ? (ಗಾತಪ. ೨೫).

[ದೇ. ಖ ತೆಲು. ಗರುಸು, ಗರ್ಸು]

ಗರಸೂಳೆ (ನಾ). (ಆಟದಲ್ಲಿ) ಗರ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಬಲಿತ್ತಳಾದ ಸೂಳೆ: ಹತ್ತಂಳಜರಮನೆಗೊತ್ತಿಲಿ ಸೆಡೋ ಭಾವಿ ಸತ್ಕಳೆಂಬಾ ಗರಸೂಳೆ ಮನೆಗೋಗಿ ಲೆತ್ತನಾಡ್ಯಾರೆ ನಿಮರಾಯ (ಸೌಂದ. ೨೦–೬).

[ಗರ್ + ಸೂಳೆ]

ಗರಸೆ 'ಕರೆಸಿ' ನೋ.

ಗರಹರಣ (ಗು). ೧. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ; ವಿಷಹಾರಿಯಾದ. 'ಗರಹರಣ ಮೂಲಿಕೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು; ವಿಷವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. [ಗರ್ + ಹರಣ]

ಗರಹರಣಮೂಲಿಕೆ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ತಕಳದಿಂ ಗರಹರಣಮೂಲಿಕಾ ಸಂತತಿಗಳ ವಿವೇಕದಿಂದ ಹಾಲಾಹಲವ ಪರಿಹರಿಸಿ ಜವಮಿಲ್ಲದಲ್ಲಿಲ್ಲ ಕವಿಗಳಿಹಾಕತಿಗಳಂತಿ ತೋರ್ದವಾಗ (ವಂಗಾಶಾ. ೫–೧–೧೨).

[ಗರಹರಣ + ಮೂಲಿಕೆ]

ಗರಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ.). ಪಿಶಾಚಿ ಹಿಡಿ; ದೆವ್ವಹಿಡಿ; ಭೂತಬಡಿ: ಕೆಮ್ಮಯಿಂದಪ ತನ್ನ ಸಗುವರಜಕಿಯ ಕುಲವಮಡವೆಂಬ ಗರಹಿಡಿ (ಪಾಶಾಂ. ಹೊದೆ) ಮು (ಅಮ್ಮಚಿ. ೨–೫೫).

[ಗರ್ + ಪಿಡಿ]

ಗರಹೊಡೆ 'ಗರವೊಡೆ' ನೋ.

ಗರಹೊಯ್ 'ಗರವೊಯ್' ನೋ.

ಗರಳೆ 'ಗರಲ' ನೋ.

ಗರಳಕಂಧರ 'ಗರಲಕಂಧರ' ನೋ.

ಗರಳಗೊರಳು (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಕೊರಳು; ವಿಷಕಂಠ.

ಗರಳಗೊರಳವನು = ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ವಿಷಕಂಠ; ಶಿವ: ಗರಳಗೊರಳವನರಳಸರಳಂಗೆ ಮುನಿವಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬–೩೦).

[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಕೊರಳು (< ಕೊರಲ್)]

ಗರಳೆಗ್ರೀವ 'ಗರಲಗ್ರೀವ' ನೋ.

ಗರಳಧರ 'ಗರಲಧರ' ನೋ.

ಗರಳಧರಧರ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಆಭರಣವಾಗಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಗರಳಧರಧರ ಸ್ಥಿರವಿಭೂಷ್ಣಧಾಮ (ಜಯಕಾ. ೧–೩).

[ಸಂ. ಗರಲಧರಧರ]

ಗರಳಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; P ಇದು 'ನಂಜನಗೂಡು' ಎಂಬುದರ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣವಾದ ರೂಪ: ಚಟ್ಟದ ಜಾಮೇಂದ್ರ . . . ಗರಳಪುರದ ಕದಿಯನು ದಾಂಟಿ ಬಲಸಹ ನೆರೆಯರ್ಧ ರಾತ್ರಿಯೊಳಗಾಗೆ ಕೆರೆಹಟ್ಟಿಯು ಮುತ್ತಿದಂತಕ್ಕತ್ವ ಕಟ್ಟಡೊಟ್ಟಿದನು (ಕಂನವಿ. ೩–೫೫). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರ]

ಗರಳಪುರಿ (ನಾ). = ಗರಳಪುರ: ನಂಜನಗೂಡು ಇಂದಿನಂತೆ ಚಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿರಲ್ಲ . . . ಅದು ಭಕ್ತ ಜನಗಳಿಗೂ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನವಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೂ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಮಹಾತಿವಕ್ಷೇತ್ರ, ಅಂದಿ ನಿಂದಲೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗರಳಪುರಿಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಆದು (ಶ್ರೀಕಾಯಾ. ೮). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪುರಿ]

ಗರಳಪೊರೆ 'ಗರಲಪೊರೆ' ನೋ.

ಗರಳಪ್ರಾಣಿ (ನಾ). ವಿಷವನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ; ವಿಷಜಂತು: ಜಗಗ ಮಂಗಳಕಿ ಮೆದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿಷ್ಣಪು. ೧೫೪).

[ಗರಳ (= ಗರಲ) + ಪ್ರಾಣಿ]

ಗರಳಿಳುಕ್ಕು 'ಗರಲಳುಕ್ಕು' ನೋ.

ಗರಳಭುಗ್ರಸನ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ೧. ಶಿವನನ್ನು ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಬಸವ. ಗರಳಭುಗ್ರಸನ ನುತದಿಗ್ರಮಣ ಶೈವಾಗ್ರಗಣ್ಯ . . . ಬಸವೇಶ (ಬಸಪು. ೫೪-೮೬) ೨. ನಂದಿ. 'ಅಮಳೋಕ್ಯ' ಪರಾ. ℙ. ಬಸವನು ನಂದಿಯ ಅವತಾರವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.
[ಸಂ. ಗರಲಭುಗ್ರಸನ (ಗರಲಭುಜ್ + ರಸನಾ + -)]

ಗರಳವನಸ್ಪತಿ (ನಾ). ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಸ್ಯ; ವಿಷಮೂಲಿಕೆ: ಗರಳವನಸ್ಪತಿಗಳು ಸ್ಥಾವರಮನಿಕ್ಕುಂ ಜಂಗಮಂಗಳಹಿ ಮೊದಲಾದ ಗರಳಪ್ರಾಣಿಗಳು (ವಿವೈವಿ ೧೮೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವನಸ್ಪತಿ]

ಗರಳವಾತ (ನಾ). ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಗಾಳಿ; ವಿಷಗಾಳಿ: ಬೀಸಿದೂರಕೆ ಓಸರಿಸಿದುದು ಮೇಘನಾದ ಶರೌಘ ಸಂಭವಗರಳವಾತಂಗಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫೯-೨೬೪). [ಗರಳ (= ಗರಲ) + ವಾತ]

ಗರಳವಿಶಿಖ 'ಗರಲವಿಶಿಖ' ನೋ.

ಗರಳಾಶನ 'ಗರಲಾಶನ' ನೋ.

ಗರಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಅಗುಟ್ಟಿಡಪುವ ಕಾಲ ಗರಳಿಗೆವೊಲ್ [ಪಾಠಾಂ. ಟಿಗೆಯೊಳ್] ನೃಪಚಿತ್ತಚೋರನಂ ತೋಜುವ ದೀವಿಗೆಯನೆ ಸಂಮುಖಮಾಯ್ತೋಲಗದೊಳ್ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಳಿತ ಚಿಕುರಂ ಮುಕುರಂ (ಯಶೋಚ. ೨-೧೧); "ಗರಳಿಗೆವೋಲ್ = ಚಕ್ರದ ಹಾಗೆ ಇರುವ" (ಯಶೋಚ. ಟೀಕು). [?]

ಗರಳು (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕಂಠ: ಶಾಲಬ್ಬೆ ಒದ್ದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ಮುಂದುರುಳಿ ಬೀದಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು, ಆದರೂ ಗರಳು ಬಿಚ್ಚಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೨೨). 'ಗರಳುಲಿ' ಪರಾ.

ಗರಳುಒಡೆ = (ವಯಸ್ಸು ಬಲಿತು) ಧ್ವನಿ ಗಡುಸಾಗು; ಕಂಠ ಬದಲಾಯಿಸು: ಆ ಹುಡುಗನಿಗಾಗಲೇ ಗರಳು ಒಡೆದಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕೊರಳುಒಡೆ' ಪರಾ. ಗರಳುತಿರುಗು=ಗರಳುಒಡೆ: ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಗರಳುತಿರುಗಿದರೂ ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗಾಟ ಹೋಗಿಲ್ಲ(ರೂಢಿ). [< ಕೊರಲ್]

ಗರಳುಲಿ (ನಾ). ಕೊರಳದನಿ; ಕಂಠದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ನಾದ: ಗರಳುಲಿಯು ಹೂಂಕೃತಿಗಳಾರವಂ ಕಂಕಣಝಣತ್ಕರಿಸಲೂ (ನವಮೋ. ೨೬-೭೬). [ಗರಳು + ಉಲ್ಲಿ]

ಗರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗರಳೆಯನೆ ಸೊರಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [?]

ಗರಳೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಮಜ್ಜಲದ ಗರಳೋಜ ಅರಕೊಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ (ಎಕ IV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೮೭-೧೧; 750).
[ಗರಳ? + ಓಜ$_1$ (< ಒಪಝು)]

ಗರಾಣ 'ಘರಾಣೆ' ನೋ.

ಗರಿ 'ಗಱಿ' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಕಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ: ಗರಿಕಟ್ಟೆಗಿಡುವಂ ಶನಿವಾರ . . . ಅರ್ಚಿಸಿ . . . ಮಗುವಿಗೆ, ತಾಯಿಗೆ ರಕ್ಷೆಯ ಕಟ್ಟಲು, ಗುಳಿ ದೋಷ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೮). [?]

ಗರಿಕು, ಗರಕು$_1$ (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಕರಿಕಾಗು; ಸುಟ್ಟುಹೋಗು; ಕಿಟ್ಟ ಕಟ್ಟು: ಅರಬಗೆ ಹಣತಿಗೆಯೊಳಾಗಾಗ ಕೂರ್ಮೆಕುಡಿ ಹೂವಿನಂತರಳುವುದು ಗರಿಕುತಿಹುದು, ಕಿಡಿಗೆದರಿ ಹಾರುವುದು (ನಲ್ಮೆ. ೪೬); ಗರಿಕುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೆರೆದರೆ . . . ಕಾಂತಿ ಪುಂಜವಾಗುತ್ತ ಬಂತು (ನಾಡೋಜ. ೩೭೦). **ಗರಕು$_1$**: ಜಗದ ಹಣತೆಗೆರಗಿ ಎರಗಿ ಗರಿಯ ಗರಕಿ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಅಳಲುತಿರಲು ಬಗೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನಿಲುವ ಗೆಳೆಯನಿಲ್ಲ (ಭಾರಂಗ. ೧೫). [< ಕರಿಂಕು]

ಗರಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರಿಗ, ಗರಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಕೊಂಚೆ ಕಪಿಂಜಗಿಂಡಲು ಗರಿಗ ಮೊದಲಾದಖಿಳ ಖಗಕುಲ ಬಿದ್ದುದುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೨೦-೫೬). **ಗರಗೆ**: ಅರೆ ಹೊಱಸು ಟಿಟ್ಟೀವ ಮಣಿಗನು ಗರುಡ ಕೊಣಕನು ಮೇಣು ಟೀವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಱಳ ಬಳಿಯಾ ಗಱಗ ಮುಕ್ಕುಟಕ . . . ಒಪ್ಪಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [?]

ಗರಿಗಂಟಿ 'ಗಱಿಗಂಟಿ' ನೋ.

ಗರಿಗಂಟೆ 'ಗಱಿಗಂಟಿ' ನೋ.

ಗರಿಗಟ್ಟು 'ಗಱಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಗರಿಗಣ್ (ನಾ). ೧. (ನವಿಲು) ಗರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು. ೨. ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳುದು; ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ರಾಜಕೀರಾಶಿ[ಳಿ] ಮಧುರಾಳಾಪವೇ ಮೆರವ ಸಂಗೀತರಸ ಗರಿಗಣ್ಗಳಡಿಗತಿಯೆ ನಿರುನತ[ತ ನ]ರ್ತನದಿಂ . . . ಮೆರದುದಾವನ ಶ್ರಮಿಸುವರ ಪಾವನಾ (ನವಮೋ. ೨೪-೫೨). [ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕಣ್]

ಗರಿಗಣ್ಣಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ನವಿಲು: "ನವಿಲು, ಮಯೂರ, ಮೋರ, ಪೀಲಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
[ಗರಿಗಣ್ + ಪಕ್ಕಿ$_1$]

ಗರಿಗರಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಕಟಿಲ್ನಿಟಿಲ್ಪಟಿಲ್ ಗರಿಗರಿಲೆಂಬ ನಿಷ್ಠುರರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ತಿಱಿದತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೮).

ಗರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ: "ಗಡಿಗೆ" (ಕಲ್ಪದ್ರು). [< ಕರಗ]

ಗರಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗು; ಪಕ್ಷಗಳ ಶಕ್ತಿಗುಂದು. ೨. (ಆಲಂ) ಬಲಹೀನವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಮುಂದೆ ನಡೆದದ್ಭುತವನಾವ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಪನೊ? ಜೋಲುತೆ ಬಳಲ್ದು ಗರಿಗೆಟ್ಟುದುರದೇ ಮನಂ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೯೦-೧೭೨).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೆಡು$_1$]

ಗರಿಗೆದರ್ 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೆದರು 'ಗಱಿಗೆದಱು' ನೋ.

ಗರಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಆ ಜಲಪಾತವನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸು ಯಾವುದೋ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಗರಿಗೊಂಡು ಹಾರಿದಂತೆ ಎನಿಸಿತು (ಮುಂಗಾಪು. ೬೯). ೨. (ಆಲಂ) ಹುರುಪುಗೊಳ್ಳು; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು: ಆದರೆ ಅವನು ಕೂಡಲೆ ಗರಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಟೀಕೆಯನ್ನೇ ಬಳಸಿಕೊಂಡನು (ಪುನರು. ೬೦೨); ಸ್ವರ್ಗದತಿ ಶಾಂತಗತಿ, ಮಹಿಮೆಯಾ ಮಾಧುರ್ಯ, ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗ ಗರಿಗೊಂಡ ಬಲ ಇಳಿದು ಬಂದವಾಗ (ಅರಳು ೧೭೭-೬).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಕೊಳ್ಳು$_1$ (< ಕೊಳ್$_1$)]

ಗರಿಟೋಪಿ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ ಟೋಪಿ: ನಾನಂತೂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನವರಂತೆ ಅಸಭ್ಯ ಅರೆಗವಚವನ್ನೂ ಅಸಂಗತ ಗರಿಟೋಪಿಯನ್ನೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೭೧).
[ಗರಿ (< ಗಱಿ) + ಟೋಪಿ]

ಗರಿಣಿ (ನಾ). ಗೃಹಿಣಿ; ಹೆಂಡತಿ: ಅರಲಸರಲನೆಂಬರಸಂ ತನ್ನಯ ಗರಿಣಿ ರತಿಗೆ (ಜಯಕಾ. ೧೧-೨೬); ಶೌಂಡನೆಂದೆಂಬಾ ಧರಣೀಪತಿ ಮದನಾವಳಿಯೆಂಬೊರ್ವ ಗರಿಣಿ ಸಹಿತ ಸುಖಮಿಹನು (ಪ್ರಭಂಜ. ೫-೭). [< ಸಂ. ಗೃಹಿಣೀ]

ಗರಿತುಂಬು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಬಲಿ: ಪುಕ್ಕಬೆಳೆ: ಚಿತ್ಕಶಾಲೆಯವು ಇನ್ನೂ ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರದಿದ್ದರೂ, ಗರುತುಂದಿ, ಕಾಲಿಕ್ಕಿ ಕತ್ತೆತ್ತಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವಂತಿತ್ತು. (ನಿರಾಳ. ೭೦).

[ಗರ (< ಗಱೆ) + ತುಂಬು.]

ಗರಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಸೋಗೆಯನ್ನು ಕೆದರು; ಗರಿಗೆದರು: ಬಸದಿ ಗರತೆಗೆದು ಅಡುವ ನವಿಲುಗಳು (ಸಿದ್ಧಪ್ರ. ೧೧-೩೪).

[ಗರ (< ಗಱೆ) + ತೆಗೆ.]

ಗರಿಪೂ 'ಗಱುವ' ನೋ.

ಗರಿಬಿಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿತೆಗೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಮುಚ್ಚಂಜೆಯು ಮೈಚಾಚಿತು. ಗರಿಬಿಚ್ಚಿತು ಬೇಕಿಡ, ಹೊದಿದ್ದಿತ್ತು ಗಸಿಡ (ನಿಲಮು. ೭). [ಗರ (< ಗಱೆ) + ಬಿಚ್ಚು (< ಬಿರ್ಚು)]

ಗರಿಮೆ (ನಾ). ೧. = ಗರಿಮೆ ೨: ಸ್ಮರದಾಗಂ ಮನದೊಳ್ ಬೇರ್ತಾದಿವಿಗೆಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಾಗರಿಮಂ ಕರಗುವಿನ ಮೆಳಸೆ ಕಣ್ಗಳ್ . . . ಆಕೆಗಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೯-೬೧). ೩. = ಗರಿಮೆ ೩: ಇಂತಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯಂದ ಅಡಿಮ . . . ಗರಿಮ . . . ವಶಿಷ್ಟಗಳಂಬ ಅಪ್ಪೆ ಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೊಂದಿದರು (ಪ್ರಕಾಪ. ೧೩೨).

[ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಮರಿ ' ಗರಿಮುರಿ' ನೋ.

ಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು: ಲಿಂಗಪೂಜೆಯಿಂ ಲಿಂಗಗರಿಮಾವಾಪ್ತಿಯಪ್ಪುದು ಪದ್ಮಂ. ೧೧-೧೦೮).

[ಸಂ. (ಗರಿಮನ್ + ಅವಾಪ್ತಿ.)]

ಗರಿಮುರಿ, ಗರಿಮರಿ (ನಾ). ೧. ಗರಗರಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಗೆದು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳ ಮಡಿಕೆಗಳು ಮುರಿಯದೆ ಇರುವುದು: ಉಡುಪು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಕಥಾ. II, ೩೫೪); ಗರಿಮುರಿ ಮಡಿಸಾರಿಕೊಂಡ ಅತಿಶಯಬಟ್ಟೆಯನು . . . ಬಂದನು (ಕಟ್ಟಿಪ್ರ. ೫೨) ; ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು (ಗೃಹಪ್ರ. ೪೬). ೨. ಕರದ ತಿಂಡಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೆತ್ತಗಾಗದೆ ಇರುವುದು; ಗರುಗು: ಚಕ್ಕುಲಿ ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿದೆ (ದಿಪ್ರ). **ಗರಿಮರಿ** : ೧. ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ ಅಷ್ಟೋಳೆ ತೊಡೋಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗರಿಮರಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೬೨). [ಗರ (< ಗಱೆ) + ಮುರಿ.]

ಗರಿಮೆ (ನಾ). ೧. ಭಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತೂಕ; ಒಜ್ಜೆ. ೨. ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ವರ ವಿಶ್ವಮಹಿಮೆಗಳ್ ಗಭೀರದೊಳ್ ಗರಿಮೆದೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ (ಪುಷ್ಪದ. ೧-೪೦); ಆ ಮಹಿಮನ ಮಹಾಗರಿಮೆಯಂ ಕೇಳ್ (ಬಸವ. ೩೬-೩೧); ಗರಿಮೆಯುಂ ಅರ್ಘ್ಯಂ ಸಿರಿಯುಂ ದೊರೆಗುವರವ ಕೆಳೆತನಕ್ಕೆ ಬೇಟ್ಟು ಗುಣಂಗಳ್ (ಚಿವಿ. ೪-೩೪); ರಾಮನ ಹಿರಿಮೆ ಗರಿಮೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಿದ್ದರೆ . . . ರಾವಣನಂತಹ ಪ್ರಬಲ ವಿರೋಧಿಯೂ ಬೇಕು (ರಾಠಾಕೃ. ೧). ೩. [ಯೋಗ್] ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಾಗ ದೇಹದ ಭಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ: ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ದೇಹವನಿದ್ದಕ್ಕೆ ನೆಗಹುವ ಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುವೇರುವಿನ ಭಾರಪಂ ತೋರ್ಪುದೇ ಗರಿಮೆ (ವಿವೇಕ. ೨೯೦); ಐಶ್ವರ್ಯವು ಅಣಿಮಾ. ಲಘಿಮಾ, ಗರಿಮಾ, ಮಹಿಮಾ, ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಕಾಮ್ಯ, ಈಶಿತ್ವ, ವಶಿತ್ವ, ಎಂದು ಎಂಟು ವಿಧ (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೩೨೯). 'ಅಷ್ಟಗುಣ' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗರಿಮನ್]

ಗರಿಯೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡವನು; ಗಣ್ಯ: ಅವರು ಕಡುಗಲಿ ಗರಿಯರು! ಅವರೆ ಕೆಸಡಿಗಿನ ಹಿರಿಯರು! (ಕಪಪ್ರ. ೬-೧೫೨).

[< ಸಂ. ಗರಿಯಸ್]

ಗರಿಯವರೆ 'ಗಱಿಯವರೆ' ನೋ.

ಗರಿಯಿಳ್ಕು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಮುಡುಪು; ಗರಿಹುಟ್ಟು: ಗರಯಿಳ್ಕಲ ದೆಳವಕ್ಕಿ ಎಮ್ಮೂ ಇನ್ನೂ. ತುಂಬುಗರವಕ್ಕೆಯದು ಅಗಾದನಕೆ (ವಿಸೀಗ. ೫).

[ಗರ (< ಗಱೆ) + ಇಳ್ಕು]

ಗರಿಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗರಿಯಿಳ್ಕು. ೨. (ಆಲಂ) ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಾಳಿಗರಿ ಗರಿಯೊಡೆದು ಮರಮರವೇರಿ ಉಸಿರಿ ಬೆಳೆಸಿ ನೆಳ್ಳರಿಸಿದವು (ನಿಲಮು. ೬೭). [ಗರಿ (< ಗಱೆ) + ಒಡೆ.]

ಗರಿಲಿನೆ (ಆ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: ಪೊಸಪೂವಪ್ಪಲ್ ಸಲಾಕೆಯ ಬಿಸುಸುಯ್ಯುಂ ಗಂಬಲುಂಬುಂ. ೇೇಲಾವ. ೧೧-೩೩). 'ಳಿರಿಲಿನೆ' ಪರಾ.

ಗರಿಗರಿಲಿನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕುಂಚದಿಂ ಬೀಸಲೊಡನಲು ಗರಿಗರಿಲನುಯ್ಯ ವೃಷಭ. ೩೪-೧೧ ಪ).

[ಗರಿಲ್ಯ್ + ಅನೆ.]

ಗರಿಷ್ಠೆ (ಗು). ೧. ಅತಿಭಾರವಾದ. ೨. ಪೂಜ್ಯವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪೂಜ್ಯನಾದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ಮುಖ್ಯಂರ್ಗ ಗಣಕ್ಕಂ ಜಾಣಾಲಿ ನಾಮಧೇಯ ಮುರೀದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೭). ೪. ಘನವಾದುದು; ದೊಡ್ಡದಾದುದು: ಶಾಷ್ಟದ ಬಣಬೆಯಜ್ಜರಿ ಮೇಲ್ಮೆಲೆ ಗಂಷ್ಟವಪ್ಪುರಿವಾಲೆಯಂತೆ (ಭಂಜ. ೭೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಗರಿಹೊಯ್ 'ಗಱಿಪೊಯ್' ನೋ.

ಗರೀಬ (ನಾ). ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ಹಾಗಾದರೆ ಕೊಡಮ್ಮ! ಯಾರಾದರೂ ಗರೀಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಖುದಾನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ವೌಲ್ಕ್. ೫).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬ್]

ಗರೀಬಿ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ: ಸರಕಾರ ಗರೀಬಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟಿದೆ (ರಜಾ).

[← ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೀಬಿ]

ಗರೀಯೆ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚುಭಾರವಾದ; ತುಂಬ ತೂಕದ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಮಹತ್ತರವಾದ; ಪೂಜ್ಯವಾದ. ೩. ಪ್ರಿಯವಾದ.

[ಸಂ. ಗರೀಯಸ್]

ಗರುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗರುಗೆ, ಗರಗ, ಗರಗು, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸನ್ಯ: "ಮಾಳ್ಕಪಡ, ಭೃಂಗರಾಜ ಈ ೨ ಗರುಗೆ" (ಪಾಹಿಂರ ೧೧೨); ಪಣ ಕಣ್ ಕಿವಿ ಕೆತ್ತಿ . . . ಎಂದವಜೊಳಿಗೆ ಬೇನೆಯಾಗಲ್ ಗರುಗಂ ಖರಮೂಲದ ರಸ ಕಣಮಣ್ಣೆಯ ಬೆರಸಿ ನಸ್ಯಗೆಯ್ಯಲ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೀಷೇಸಾಪ್ರ. ೯-೧೬೬); ಶಕಾವರಿ ಪುಲಿಗಿಲ್ ಬೆಟ್ಟಿಬಕ್ಕಂ ಗರುಗಂ ಗೋರಟೆ ತವಸಿ ಅವುಂಡಲಿಗೆ ಯುಮಂ ಇಂತಿಪ ಬೇಱಂ ನಾಗುತ್ತಮಿರೆ ಶರಬುಮನೆಜೆಸಿಗೊಡಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೬೦). **ಗರಗ** : "ಮಾಳ್ಕವಡ, ಭೃಂಗರಾಜ – ೩ ಗರಗದ ಸೊಪ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂಜ. ೧೪೯). **ಗರಗು** : ಭರದೆ ಕೀರದ ಗಡಿಗವಲಿ ನರವರನು ಪೋಪಿಸೆ ಮುಪ್ಪಿಕುಮೂರನು ಧರೆಯುಮೆಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಲಿದ್ದು ಕಂಡನು ಪರಮಮುಖವಲಿ (ರಘುವಂ. ೯೯-೬೫). 'ಕಾಡಿಗೆ ಗರಗು' ಪರಾ. [?]

ಗರುಗಲು (ನಾ). = ಗರುಗು : ಗರುಗಲು, ಗರುಗಡಿಗೆ, ಅಜಗರ, ಕಾಡಿಗೆಗರಿಗೆ (ಮೃಚಿಗ. ೩೩-೬೫೫); ಗರುಗಲು, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಕುಸುಂಬ (ಸಮ್ಮಸ. ೨೬೨). 'ಕಾಡು ಗರುಗಲುಗಿಡ' ಪರಾ. [< ಗರುಗು]

ಗರುಗಲ್ಕು (ನಾ). ಒಣಗಿ ಹುಗುರವಾದುದು; ತರಗು: ಹಣ್ಣುಪುಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿಗಳೂ ಹುಲ್ಲೂ ಒಣಗಿ ಗರುಗಲಾದವು (ಕಂಆಕ. ೫೬).

[ಗರುಗು (< ಗಱುಗು) + -ಅಲು (<-ಅಲ್ಕ್)]

ಗರುಗು 'ಗಱುಗು' ನೋ.

ಗರುಗೂಡೆ, ಗರಗುವಡೆ (ನಾ). ಬೆನ್ನಾಗಿ ಕರಿದಿರುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾದ ವಡೆ : ಪೂರಿಗೆ ಕಡಲು ಯಂತ್ರಾಗಿರೆ ದೋಸೆ ತೋರಗೂಳಾರಿಗೆ ತೊಳಿಪ ಗರುಗೂಡೆಯು (ಕು.ಹ.ರಾ. ೧೧೬). **ಗರಗುವಡೆ :** ಗರಗುವಡೆ ಕಿನ್ನಲು ಬಲು ರುಚಿ (ಕೂಡ).

[ಗರುಗು (< ಗಱುಗು) + ಒಡೆ (< ವಡೆ)]

ಗರುಡ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಿ; ಕೆಂಪು ರೆಕ್ಕೆ ಹಾಗು ಬಿಳಿಯಕೊರಳ್ಳುಳ ಹಕ್ಕಿ : ಕಪಿಜಂಗರಾಜ, ಗರುಡಃ . . . ಕಶ್ಯಪನಂದನ(ಜ) – ಈ ೧೦ ಗರುಡನ ಪರ್ಯಾ* (ಜಲಾಯು. ೬–೨೧); ದಿಟಿಳ್ದ ಬಂಡರೆ ಕಾಣದಂತಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕುವೆ ಗರುಡಂಗೆ ಘಟಿಸರ್ಪನ ತೋ ೀ ಜು ವಂತೆ (ಬಸವ. ೩೧೧); ಗರುಡ ಹಂಸ ಕೇತಕಿಗಳಂಜುತ್ತಿರೆ (ಹಮ್ಮೀರ. ೪–೬೩); ಮೇರೊಡಂದು ಗರುಡ ಹಾರುತಹುದು ಕೆಳಗದರ ಪೆರಳು ಪಿಡುತಹುದು (ಗಣೇಶ. ೩೯). ೨. ಕಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ವಿನತಾ ದೇವಿಯರ ಪುತ್ರ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಾಹನ; ಪಕ್ಷಿಗಳ ರಾಜ: "ಎಲಲಂತವನಿಯನೆಂದು ಪರ್ದುಗಳಕ್ಕೆ ಗರುಡ ಬಳಗರುಂ" (ಕಬ್ಬಿಗ. ೪); ಗರುಡಂ ಪೆಱ್ದಂಂದಿಂದೊಪ್ಪುವ ನಿಜಪುರಮಂ ಕೂಡಿ ನೋಡುತ್ತುಂ (ಜಗದ. ೯–೧೪೪); ದೊಡೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಗರುಡಂ ಗರುಡಂಗೆ ತಾನೆ ದೊರೆ ಪೆಜರಾರುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲರೆಂಬ ತೆಱದಿಂ ದೊರೆಯಾದುವು ತಂತ ಗರುಡತೆಸೆನಾತ್ಮತಿಗರ್ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨–೧೦೫; 1220); ಗರುಡನೊರೆವರೆಃವರೇ ನಾಗರಿಗೆ ತನಿಯಮು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೨–೧೫); ಮುಟ್ಟಿನ ಗದ್ದುಗೆ ಗರುಡನ ಹೆಗಲಿನೊಳಿಕ್ಕಿಸಿ ಏರಿದು ಹಬ್ಬುಳಿಸೆ ಅಕ್ಕಂತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಸಂತಸದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿರಾಜ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯ (ಪೋಡಕ. ೩೩–೩೭). ೩. ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : (೪). ೪. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ; ಕೊಂಬು ಕೊಕ್ಕಿನ ಹಕ್ಕಿ : (೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಘೇನಾವ್ಯೂಹ. 'ಗರುಡವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. ೬. ಒಡ್ಡೆಯನಲ್ಲಿ ಪರಮ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅವನು ಮೃತನಾದರೆ ತಾನೂ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತ ವಿಶಾದ ಭಟ, —ಯೋಧ: ಸರಸ್ವತೀ ಕರ್ಣ್ಣಕುಂಡ್ಡಲವಾ* ಕರ್ಪೂರ ವರ್ಷವೆ? ನಿಕ್ಕಿನ ಗರುಡನಾಮದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮನ್ತನೆಜಯಮ್ಮದಿಸಿರಲ್ (ಇಳ. XIX, ೧೬೪–೧೬; 1040); ಧರಂಗಳರ ಗರುಡರಿಗೆ ಮಾರ್ಮ್ಮಾಲಿದು ಹೊಯ್ದುಮರ್ದ್ದಪ್ಪೆ ನಿಮಿರ್ಚ್ಚಿತೊಡಾಜದಂ . . . ಸೋದುವನ್ಯಪಾಳನ ಲೆಂಕವಾಳಿಯಂ (ಎಳ. IV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೯–೪೧; 1257); ತಾನು ಗರುಡ ನಾದುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನು (ಪಂಂಕಲಾ. ೨೬೩). ೭. ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಅರಸನಿಗಾಗಿ ಮುಡಿಪಾಗಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ, —ಪದ್ಧತಿ : ತೀಳ್ಯಂಬೆ ಗರುಡ ಎಂಬ ವೀರಪದ್ಧತಿಗಳೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮಹಿಮಾ ಪ್ರಾಕಾರಕ್ಕೆ ತ್ಯಹಿಡಿದ ಜೀವಂತ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ (ಸಂಬಂಧ. ೧೪೪); ದೊರೆ ಸತ್ತಾಗ ತಾವು ತಮ್ಮ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಸತಿಯರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಪದ್ಧತಿಗೆ 'ಗರುಡ' ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ (ಪ್ರವಾಇ. I, ೬೧೨ ಅಡಿಟಿ). ೮. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ಗರುಡನ ಸಂತತಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೇವಗಣ : ಬೇಡದರ್ ಪ್ರಾಣಪಾನಮನ ಪಿಳಿ ಗರುಡರುಜಿ ಕೂಡಿದರ್ ಕಕ್ಕೆಟ್ಟು (ಜಟಪು. ೩೯–೧೬); ಗರುಡರ ಪಾಳಿ ಗಂಧರ್ವರಿಂ ತಿಂಥಿಣಿ ಸಿದ್ಧರ ಪಂಕ್ತಿ (ವೃಷಪ. ೭–೨೪). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ : ಕೈವಮೆಸೆ ಗರುಡಂ ಕೂರ್ಮಂಗಿಲೆ ನಾಗಬಂಧ ವೃಷಭಂ ಸುಲಲಿತಮಿತ್ತುಮೂಱು ದೇಶಿಸ್ಥಾನಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೭–೪). ೧೦. [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಾಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಭಿನಯ ದರ್ಪಣದಲ್ಲಿ – ೧. ಅಂಜಲಿ ೨. ಕಪೋತ . . . ೨೦. ಗರುಡ ೨೧. ನಾಗಬಂಧ (. . . ೨೪).

ಗರುಡಪಗರೆ = ಮನುಷ್ಯರ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ರೇಖೆ, —ಗುರುತು. P ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ರೇಖೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಹಾವು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ : ನಾಗ ಏನು, ಗರುಡನಿಗೆ ಕಂಡೆಯೇ? (ನಿರಾಳ. ೧೦); ಕಂಡಿಲ್ಲವೇಸೂ ಅಂಗೈಯ ಗರುಡನ ಗೆರೆಯ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೬೨). [ಸಂ.]

ಗರುಡಕಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಕಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗಿಡ : ಸಗರೆ, ದೊಡ್ಡಕಾರೆ, ಬೋನುಗಾರೆ, ಗರುಡಕಾರೆ (ಮೈಡಿಗಿ. ೩೬–೧೩೯).

[ಗರುಡ + ಕಾರೆ,]

ಗರುಡಗಂಬ, ಗರುಡಕಂಭ, ಗರುಡಗಂಭ (ನಾ). ೧. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಮುಂದೆ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ, ಬಾಡದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹದಿಂದೂಡಗೂಡಿರುವ, ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಅಥವಾ ಮರದ ಕಂಬ; ಕುಡಿ ಮರ (ಕರಾ). P ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಅಥವಾ ದೀಪಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸುವರು : ವೈದಿಕ ದೀಪಾಲಯಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಗರುಡಗಂಬಗಳು, ಧ್ವಜಸ್ತಂಭಗಳು (ಮೈವಾಸ್ತು. ೫೯). ೨. ಗರುಡನಾಗಿದ್ದ ವೀರನ ಸ್ಮಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಭ : ಸಂಜೀವರಾಯನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೇ ಮಾಡಿ ಯೀ ಗರುಡಗಂಬ ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೯೨–೧೩; 1591). ೩. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜಾವಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ಕಂಬ. P ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು : (೪). ೪. ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಿರುಗುವ, ಗರುಡನ ವಿಗ್ರಹ ವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಸಜೀವವಾದ ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಕೂರಿಸಿರುವ ದೀಪದ ಕಂಬ : ಅದಿಕರ್ನಾಟಕರು ಬಹಳ ದಿವಸಗಳಿಂದ ಭಜನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಗರುಡಗಂಬ ಒಂದನ್ನು ಕರಿಸಿ ಕೊಡಿ ಅಂತಾ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ರು (ಗಣೂರಾ. ೧೩); ಹೋಗಯ್ಯಾ ಆ ಗರುಡಗಂಬ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡು ನಾನು ತಿರುಪತ್ತಿಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೋಗಬೇಕಾಯ್ತು? (ಗರುಡಾ. ೧೩). **ಗರುಡಕಂಭ :** ೧. ಬೈಠಿಯ ನಾಯಕರು ಮಾಡಿಸಿದ ಗರುಡಕಂಭ (ಮೈಆರ. ೧೯೪೨, ೨೯–೯; 1409). **ಗರುಡಗಂಭ:** ೧. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದಿರೋ ಗರುಡಗಂಭದ ಹಾಗೆ ನಂತು ಬಿಟ್ಟಿಯಲ್ಲಾ? (ಕಂಳಕಾ. ೧೦).

[ಗರುಡ + ಕಂಬ, (< ಕಂಭ)]

ಗರುಡಗೆಂಭ 'ಗರುಡಗಂಬ' ನೋ.

ಗರುಡಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಚುರುಕಾದ ಕಣ್ಣು : ಆ ಮುದುಕನ ಗರುಡಗಣ್ಣಿನ ಕುರಿತು ಇನ್ನಿಲ್ಲದ ವಿಸ್ಮಯ (ಬಸವ. ೫೭).

[ಗರುಡ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ್)]

ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಒರ್ವ ಗರುಡಗಾಂಧಾರಿಯ ಪಾಡಿದರೆ . . . ಪರ್ದುಗಳು ಮೈಕೂಡಿಕೆ ಕಂದು ಕೇಳಿದವು (ಭರಣ. ೬೪–೧೨).

[ಗರುಡ? + ಗಾಂಧಾರ]

ಗರುಡಪೋಟಿಕ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ಕುದುರೆಯಂತೆ ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಗರುಡವಾಹನ ; ವಿಷ್ಣು : ಸೂಟಿಯಂ ಕುಂಭಾಂಡ ಮಂತ್ರಿಸೇಟುರೆ ಗರುಡಪೋಟಿಕನ ಸ್ಮಿಧಿಗೆ ಬಂದು (ಸವಪೋ. ೩೩–೫).

[ಗರುಡ + ಪೋಟಿಕ]

ಗರುಡತುರಂಗ (ನಾ). = ಗರುಡಘೋಟಕ : ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ದುರಿತ ತಿಮಿರಪತಂಗ ಗರುಡತುರಂಗ ರಿಪುಮದಭಂಗ (ಹರಿಸಾ. ೧೦).
[ಗರುಡ + ತುರಂಗ$_1$]

ಗರುಡತೋರಣ (ನಾ). ಗರುಡ ಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ತೋರಣ : ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಗರುಡತೋರಣದಲ್ಲಿ ದಶಾವತಾರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫). [ಗರುಡ + ತೋರಣ]

ಗರುಡದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧.=ಗರುಡಗಣ್ಣು ೧. ೨. = ಗರುಡಗಣ್ಣು ೨; "ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನೋಟ; ಚುರುಕುನೋಟ; ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ" (ಅನಂನಾ.). [ಗರುಡ + ದೃಷ್ಟಿ]

ಗರುಡಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಗರುಡ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು; ಕೃಷ್ಣ : ಉರಗಧ್ವಜಂ ಗರುಡಧ್ವಜನಂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಗದಾಯು. ೭-೪೧ ವ); ಗರುಡಧ್ವಜನೆಬ್ತರ್ಪುದುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೩೪). ೩. [ಜೈನ] ವಾಸುದೇವ : ಗರುಡಧ್ವಜನ ಗಜದ ಮೊಗಡರ್ಮಮನರ್ವಿಸುವಿನಮಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೦); ವಿಯಚ್ಚರ ಸೈನ್ಯಂ ಸತ್ತುದು ಪುಣ್ಬೆತ್ತುದು ಬೆನ್ನಿತ್ತುದು ಪೂಣ್ದೆಱುವುದರಿದು ಗರುಡಧ್ವಜನೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೬೪). ℙ ಜೈನಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಒಂಬತ್ತುಜನ ವಾಸುದೇವ ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ಜನ ಪ್ರತಿವಾಸುದೇವರ ಕತೆಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.
[ಗರುಡ + ಧ್ವಜ]

ಗರುಡಧ್ವನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಗರುಡ ಧ್ವನಿರಾಗದ 'ಆನಂದಸಾಗರಮಿಾ' . . . ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೫). [ಗರುಡ ? + ಧ್ವನಿ]

ಗರುಡಪಂಚಮಿ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿ; ನಾಗರ ಪಂಚಮಿ : ಗರುಡಪಂಚಮಿಯದಿನ ನಾಗನಿಗೆ ತನಿ ಎರೆಯುವುದು ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). ℙ ಆಶ್ವಯುಜ ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಂದೂ ಕೆಲವರು 'ನಾಗರಪಂಚಮಿ'ಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.
[ಗರುಡ + ಪಂಚಮಿ]

ಗರುಡಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹದ್ದಿನ ರೆಕ್ಕೆ. ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸ : "ಗರುಡಪಕ್ಷ : ತ್ರಿಪತಾಕ ಹಸ್ತಗಳೆರಡರ ಅಂಗೈಗಳನ್ನು ಕೆಳಮುಖಮಾಡಿ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೈಗಳನ್ನಿರಿಸಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಮೊಳಕಯ್ಯತ್ರಿಪತಾಕಂ ಕೆಳಮೊಗಮಾಗಿರ್ದ ಕಟಯೊಳಿರ್ದಡ್ಡೈಸುತ್ತೆ ಳಲಿ ಬರುತೂರ್ಧ್ವಮಾಗಲ್ ಕೆಳೆಯಳೆ ಕೇಳ್ ಗರುಡಪಕ್ಷಹಸ್ತ ಮೆನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೬೪). [ಗರುಡ + ಪಕ್ಷ]

ಗರುಡಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ : ನಿರ್ಮಲವಾದ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗಳಾದ ಬಾಗಲುಗಳು, ಮುತ್ತಿನ ಕದಗಳು (ಕೃವಾಸ. ೫); ಹಾಲನು ನೀರನು ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ಗರುಡಪಚ್ಚೆಯಂ ತೇದು ಅದರಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಭರ್ದಿ ಹರ (ಸಕವೈ. ೨೬೬). ℙ ಗರುಡಪಚ್ಚೆ ಮಣಿಯಿಂದ ಸರ್ಪವಿಷ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.
[ಗರುಡ + ಪಚ್ಚೆ$_2$ (< ಪಚ್ಚ$_3$)]

ಗರುಡಪಟ (ನಾ). ಗರುಡನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಪಟ, —ಬಟ್ಟೆ : ಗರುಡಪಟ ಎಂಬುದೊಂದನ್ನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಪಾಡ್ಯದ ದಿವಸ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಗರುಡಪಟ ಕಟ್ಟಿರುವಾಗ ಮಡಿಯಾದ ಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತಾವು ದರಿಂದಲೂ ಮೈಲಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಗರುದಾ. ೫೪). [ಗರುಡ + ಪಟ್ಟ$_3$]

ಗರುಡಪತತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಬಾಣ; ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ : ಫಣಿಪ್ರಬಳ ಸಾಯಕದಿಂ ಫಣಿಚಂಡಕಾಂಡಮಂ ಗರುಡಪತತ್ರಿಯಿಂದಜಿತಸೇನ ನಡುರ್ತಿರದೆಚ್ಚು ತೂಳ್ದಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೯). [ಗರುಡ + ಪತತ್ರಿ]

ಗರುಡಪಾತಾಳ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಔಷಧವಾದ ಮೂಲಿಕೆ; ಸರ್ಪಾಕ್ಷಿ : (ಕಿ). ೨. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕೊಡ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಪಾತಾಳ ಗರುಡಿ : ಅವರ ಒಳಗೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಸತ್ಯ ಅಹಿಂಸೆಗಳನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಎಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗರುಡಪಾತಾಳವಾಯಿತು (ರಾಮಕಾ. ೭೭).
[ಗರುಡ + ಪಾತಾಳ (= ಪಾತಾಲ)]

ಗರುಡಪಾತಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಪಾತಾಳ ೨ : ತನ್ನಂತಹ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಈ ದ್ವೇಷದ ಆಳ ಯಾವ ಗರುಡಪಾತಾಳಿಗೂ ಸಿಗುವಂಥದಲ್ಲ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೮). [< ಗರುಡಪಾತಾಳ]

ಗರುಡಪಾಳಿ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೧ : ನಾರಾಯಣನುಮಾಗೆ ಗರುಡ ಪಾಳಿಯುಯಿಲ್ಲಮಜನೆನಲು ಹಂಸಧ್ವಜವೂ ತೋರದಿದೆ (ನವಮೋ. ೬-೪೩). [ಗರುಡ + ಪಾಳಿ (= ಪಾಲಿ)]

ಗರುಡಪೀಠ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ, ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ನೆಲೆಗಟ್ಟು; ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಪೀಠ : ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲಿರುವ ಕೇಶವ ವಿಗ್ರಹ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ (ಹೊಯ್ಸವಾ. ೧೫೫); ಗರುಡಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಅಭಯ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮ ಹಿಡಿದಿರುವ ಯಕ್ಷಿ (ಪದ್ಮಾವತಿ) ಚೋಳ ವಿಗ್ರಹಗಳಂತೆ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೪). [ಗರುಡ + ಪೀಠ]

ಗರುಡಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಾಮನ, ಕೂರ್ಮ, ಮತ್ಸ್ಯ ಮತ್ತು ಗರುಡಪುರಾಣಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಧುನಿಕವಾದುವುಗಳು (ಭಾರದ. ೧೪೬). ℙ ಹಿರಿಯರು ಸತ್ತಾಗ ಮೃತರ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ಓದಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ವಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳೂ, ಉತ್ತರಖಂಡದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. [ಗರುಡ + ಪುರಾಣ]

ಗರುಡಪ್ಲುತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಗರುಡಪ್ಲುತ : – ಪತಾಕಹಸ್ತಗಳೆರಡನ್ನು ಪಕ್ಕೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಒಂದು ಕಾಲನ್ನು ಚೇಳಿನಬಾಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಎದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೯೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ). [ಗರುಡ + ಪ್ಲುತ]

ಗರುಡಫಲ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ : ಚಿಕ್ಕಸುರಟಿಗಿಡ, ಗರುಡಫಲ (ಸ್ಕೃಷಿಗಿ. ೪೫-೮೮೧). [ಗರುಡ + ಫಲ]

ಗರುಡಬಾಣ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨ : ಅರಸನೆಚ್ಚಾ ಸರ್ಪಬಾಣವ ಗರುಡಬಾಣದಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೨-೩೧). [ಗರುಡ + ಬಾಣ$_2$]

ಗರುಡಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಬೇವು; ಅರಬೇವು : ಅರಬೇವಿಗೆ ಗರುಡಬೇರೆಂಬ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೩೩).
[ಗರುಡ + ಬೇರು (< ಬೇರ್)]

ಗರುಡಮಂತ್ರ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಜಪಿಸುವ ಗರುಡನ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರ : ಗರುಡಮಂತ್ರವ ಕಲಿತಮಾತ್ರ ದಲುರಗವದನದಿ ಬೆರಳನಿಡುವರೆ (ಗಗತಾ. ೧೫-೨೧). [ಗರುಡ + ಮಂತ್ರ]

ಗರುಡಮಚ್ಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಚ್ಚೆ, —ಗುರುತು: ಗರುಡಮಚ್ಚೆ ಇರುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಹಾವುಗಳು ಹೆದರುತ್ತವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ಮಚ್ಚೆ]

ಗರುಡಮಣಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮಣಿ. [ಗರುಡ + ಮಣಿ]

ಗರುಡಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಿಷಗೊಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುದ್ರೆ. P ಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗರುಡನ ಆಕಾರದಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮುದ್ರೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯಕರವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.
[ಗರುಡ + ಮುದ್ರೆ]

ಗರುಡಮೂಗು (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಕೊಕ್ಕಿನಂತೆ ಬಾಗಿರುವ ಮೂಗು: ಆತನ ಮೂಗೋ ಗರುಡಮೂಗು (ರೂಢಿ). 'ಗಿಣಿಮೂಗು' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಹುರ್ಲಿಹು, ಗರುಡ ಮೂಗು (ವೈದ್ಯಸಿ. ಸಾ-೧೦೫೩). [ಗರುಡ + ಮೂಗು]

ಗರುಡರಥ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ರಥವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಗರುಡ ವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು: ಕಟಕಮಣಿ ಗರುಡರಥನತಿಶರಣ ಪುರನನರುಹಿದ ಮಹಿಮ (ಕ್ರೌಡಾಂ. ೫೧-೬೫). [ಗರುಡ + ರಥ]

ಗರುಡರೇಖೆ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗೆರೆ: ಆತನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗರುಡರೇಖೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ರೇಖೆ]

ಗರುಡಲೇಖಾಣಿ (ನಾ). ಗರುಡನ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಮಸಿವಾತಿಯನ್ನೆ ಒಂದು ಗರುಡಲೇಖಾಣಿಯನ್ನೂ ಕೊಡಿ (ಜೆಂಗಳ್ವ. ೫೬೦). [ಗರುಡ + ಲೇಖಾಣಿ]

ಗರುಡನಾಯು (ನಾ). [ಯೋಗ] ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಚಲನೆ: ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕ ವೆಂಬ ಗರುಡನಾಯು ಸೋಂಕ ತೆಗೆದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ತಿಟ್ಟು (ಪಡ್ಡಸ. ೪. ೪೯೬-೧೦೭೬). [ಗರುಡ + ವಾಯು]

ಗರುಡವಾಹನ (ನಾ). ೧. ಗರುಡನ ಆಕೃತಿಯ ವಾಹನ: (೨). ೨. ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ವಹಿಲದಿಂ ಗರುಡವಾಹನನಾಗಿ ಬಂದನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಗರಿಬಿದನಾಳನು (ಪೈಮಭಾ. ೧೩-೨೨). ೩. ಗರುಡನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಇವೊತ್ತು ಸಮ್ಮೂನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಗರುಡವಾಹನದ ಉತ್ಸವವಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಪ್ರಯಾಣದ ಗಾಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಒತ್ತಾಗಿ ಜನ ತುಂಬಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ: ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣ ಗರುಡವಾಹನ ವಾಗಿರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರುಡ + ವಾಹನ]

ಗರುಡವಾಹಿನಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ: (೨). ೨. ಗರುಡಪಕ್ಷಿಗಳ ಸೈನ್ಯ: ಆಗಳಿಜಂಕೆಯ ಬೆಟ್ಟಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಥಂ ತಾಗಿದುದು ಗರುಡವಾಹಿನಿ ಸಾಗರಮುಚ್ಚಳಿಸೆ ಪಕ್ಷಪವನಾಹತಿಯಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೪-೧೫೩). ೩. [ಜೈನ] ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ದೊರೆತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ; ಸರ್ವಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ವಿಕ್ರಮನಲ್ಲಿಂದೊಂ ಸಮ್ಮೇದಗಿರಿಯೊಳ್ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯಂಬಂ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ (ಜಾವುಂಪು. ೨೪೧-೪); ಗರುಡಾಧಿಪನಪ್ಪ ಮಹಾಲೋಚನನಜ್ಜುಂ ಬಹುವಿದ್ಯಾಪರಿವಾರಮನುಳ್ಳ ಸಿಂಹವಾಹಿನಿಯುಂ ಗರುಡವಾಹಿನಿಯುಮೆಂಬೆರಡು ವಿದ್ಯೆಗಳುಮಂ (ಪಂಂಪಾಮ. ೧೩-೧೫೬ ವ). [ಸಂ. ಗರುಡವಾಹಿನೀ]

ಗರುಡವೇಗ (ನಾ). ಗರುಡನು ಹಾರುವಷ್ಟು ವೇಗ; ಹೆಚ್ಚಾದ ವೇಗ; ಬಹಳ ವೇಗ: ಮೋಡಿಯು ಗರುಡವೇಗದಿಂದ ಹೊಟು ಮರುದಿನ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ವೇತಪರ್ವತವನ್ನು ಸೇರಿತು (ರಾಜಾಮ. ೨೦೯). [ಗರುಡ + ವೇಗ]

ಗರುಡವ್ಯೂಹ (ನಾ). = ಗರುಡ ೫: ಭೀಷ್ಮನು ಕೌರವಸೇನೆಯನ್ನು ಗರುಡವ್ಯೂಹವಾಗಿ ರಚಿಸಿ ತಾನು ಅದರ ಕೊಕ್ಕಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಂತನು (ಪಚಭಾ. ೨೬೧). [ಗರುಡ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರುಡಾಂಕ (ನಾ). = ಗರುಡಧ್ವಜ ೨: "ಜಗತ್ಪಾಲನೆಲು ಶ್ರೀವತ್ಸ ಗರುಡಾಂಕನೆನಿಲು ಕೃಷ್ಣಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬-೧೮); ಗರುಡಾಂಕನ ಬಾರಿಗೆ ಸಂಗರಮಧ್ಯಸ್ಥಳಿಗೆ ನಡೆವ ಖಗಪತಿಗಮರ್ಪಂತಿರೆ ಕಾಲಫಾರಳಂ ತೊಟ್ಟು ರಕ್ತಪಟಮಿಸಲಾರ್ತುದಂಬರಮಾಗ್ (ವಧ್ಯಪ. ೪-೨೩). [ಗರುಡ + ಅಂಕ್ಯ]

ಗರುಡಾಗಮ (ನಾ). ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಗರುಡಾಗಮ ಕೈರುದ್ರಾಗಮ . . . ಕಾಲಶಂತ್ಯವೆಂದು ಕಿರಾಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಗರುಡ + ಆಗಮ]

ಗರುಡಾಗ್ರಜ (ನಾ). ಗರುಡನ ಅಣ್ಣ; ಅರುಣ: "ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿ, ಅರುಣ, ಅನೂರಣ, ಕಾಶ್ಯಪಿ, ಗರುಡಾಗ್ರಜ, ಪ ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿಯಾದ ಅರುಣನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಪಜ್ಞಾಂ.೩.೨). [ಗರುಡ + ಅಗ್ರಜ]

ಗರುಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯೋಗಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸುಖಸ್ಥೈರ್ಯ ಸಿಶ್ಚಲಾವ ಹ ಮಾಗ ದ' ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಾಸನ ಸಿಂಹಾಸನ . . . ಗರುಡಾಸನ ಮಯೂರಾಸನ . . . ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯೆಂಭತ್ನಾಲ್ಕಾಸನಪಭೇದಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೧೯೯); ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು ೧ ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೯ ಹನುಮಾನಾಸನ ೫೦ ಗರುಡಾಸನ (ಫಾರಾ. ೧೬೭). [ಗರುಡ + ಆಸನ]

ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ. ೨. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿದು ಉಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ, ನಾಗಾಸ್ತ್ರ, ಗರುಡಾಸ್ತ್ರ, ಆಸಲಾಸ್ತ್ರ, ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಪಂಚೋಪಾಸ್ತ್ರ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೯೧). [ಗರುಡ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಗರುಡಿ, ಗರಡಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಗುಡಿ; ಮನೆ; ನೆಲೆ: "ಗವಿ ಗರುಡಿ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆ . . . ಎನಲ್ಕೆ ಯಾಶ್ರಯ ನಾಮ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೯). ೨. ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ನಾವಿಬ್ಬರೊಡೆ ಗರುಡಿ ಯೊಳಿರದಿದ ಮಾನಸರೆಂ (ಪಂಚಭಾ. ೯-೪೮೨); ಗರುಡಿಯೊಳಾರೊಡೆಸ್ಸ ಳವಿಮಾಡುವೆನಾರೊಡನೆಲೇ ತೋಲುವೆಂ ಕರಿತರಗಂಗಳಂ (ವಧ್ಯಪ. ೯-೬); ಸುರರ ಮೆಚ್ಚುದ ರಾಮಾಭಿಕ ಳರೆದು ಗರುಡಿಯು ಹೊಗಿಸಿ ದನು ಕಡುಗರುವೋ ರಾಧೇಯಂ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮-೨). ೩. ಶ್ರಮ; ಆಯಾಸ: ನೀವು ಬಿಜಯಗೈವಿರೆಂದು ಮಹಾವಿಳಾಸದೊಳವಡಿಸಿ ನಾನಾ ವಿಧದ ಸದುಪಸರ ಗರುಡಿಯಂ ಕಲಿಸಿ (ಪಾಂಂ. ತರುಣರುಬಿರಿದ್) ಸವಿಮಿದೆನು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೬೪). **ಗರೆಡಿ**: ೨. ಆಡ ಳಿಕರು ಗರಡಿಯಲಿ ಶ್ರಮವಮಾಡ ಳಿಕರು (ಳಾ ಶಿ ಾ. ೧-೭೭); ಗರಡಿಯೊಳಗೆ ಸಾಧಸಗೈದು (ಕಂಕವಿ. ೬-೧೭); ನನ್ನ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುದುರಿದವ ನೀನು ನಿನಗದು ತಿಳಿಯದೆ? (ಕೃಷ್ಣಭೂ. ೧೦೦). ೪. "ಹೆಳ್ಳಿಯ ದೆವ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿ" (ಕೋಟಿಚಿ. ಕೊಡಪಿ); ಎಣ್ಣೂರು ದೇವಬಲ್ಲಾಳನು ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯರನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಶುದ್ಧಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಗರಡಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ಕೋಟಿಚಿ. ೬೩).

ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟು = ೧. ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಹೂಡು; ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಶ್ರವಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿವ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೬೮). ೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡು; ಶಪಥ ಮಾಡು: ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟ ಅಱವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಿದೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೦೧). ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ = ಶಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದ ಗುರು; ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ: ರಾಮ ಕಟಕದ ಹಾನಿಯನು ತಲೆಗಾಯ್ದ ಜಾಂಬವಗೇನು ಕೊಱತೆಯೆನುತ್ತ ಜಱೆದನು ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೧-೩೭). ಗರುಡಿಯೊಡೆಯ = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೊಡೆಯನ ಪಾಳಯಕೆ ಕಡುಭರದ ಲೈತರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೬). ಗರುಡಿಯೋಜ = ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಗರುಡಿಯೋಜರ ಪರಿವಿಡಿವಾತುಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿದ ನಾಸಱನು (ಕು ರಾ ಸಾ ಂ. ೨೮-೩); ದೊರೆಕೊಂಡ ಕುವರನಿರವಂ ನಿರವಿಸಿದರ್ ಗರುಡಿಯೋಜರವನೀಪತಿಯೊಳ್ (ಚಕವಿ. ೪-೧೩೩).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕರಡಿ, ಕರುಡಿ, ಕೆರುಡಿ; ತುಳು. ಗರಡಿ, ಗರೊಡಿ; ತೆಲು. ಗರಿಡಿ]

ಗರುಡಿಕಾಱ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದವನು, —ಪಳಗಿದವನು; ಮಲ್ಲ; ಜಟ್ಟಿ: ಪ್ರತಿ ಗರುಡಿಕಾಱ ಬಿರುದ ಪಾಡಿಂಗೆ ಒದಗಲು ವೀರಪಟ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟ ತಿಗುರನೇಱಿಸಿಕೊಂಬೆ (ಬಸವ. ೭೦೧); ಬೆರಳ ಮೀಸೆಯಲಿಡುತ ಮಿಗೆ ಹೂಂಕರಿಸಿ ಹೊಸ ಕಲ್ಪಾಂತ ಕಾಲನ ಗರುಡಿಕಾಱನು ಗಾಢಕೋಪಾಟೋಪವನು ತಾಳ್ದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೨-೨೯); ಸರಸಕಲೆಯ ಬಲ್ಲ ಸತಿ ಪುರುಷರ ಕೂಟ ಗರುಡಿಕಾಱರ ಕೂಟದಂತೆ ಭರಡ. ೭-೧೭). ೨. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವವನು; ಗರುಡಿಯಾಚಾರ್ಯ: ಮರಳುವುದು ಲೇಸೆನುತ ಷಡುರಥರುರವಣಿಸಿದರು ಬಿಗಿದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಗರುಡಿಕಾಱನ ಕೂಡ ನೂಕಿತು ರವಿಸುತಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯).

[ಗರುಡಿ + – ಕಾಱ]

ಗರುಡಿಗಾವಲ್ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಮನೆಯ ಕಾವಲು. ೨. ಗರುಡಿ ಮನೆಯ ಕಾವಲುಗಾರ: ನಗುತಾ ಭೀಮಂ ತಿರುಗಲ್ ಮುಗುದೆಯು ಆ ಗರುಡಿಗಾವಲರೊಡನಿಂತೆಂದಳ್ (ಯವಿಪ. ೨೬).

[ಗರುಡಿ + ಕಾವಲ್$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಮಲ್ಲವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ; ಕಸರತ್ತು: ಕೈದುವಿಡಿದು ಗರುಡಿಗೆಯ್ತದ ಕೈಮೆಯೊಳೊರ್ಮೆ ಬಿಲ್ಗಣೆಗೊಂಡು ಗುಱಿಯಿಸುವ ಕೌಶಲದೊಳೊರ್ಮೆ . . . ಉಳ್ಳ ಕಾಲಮೆಲ್ಲಮನಿಂತೊಳ್ಗೆಯ್ತದೊಳ್ ಕಳೆದು (ಚಕವಂ. ೫೫-೧೯).

[ಗರುಡಿ + ಕೆಯ್ತ$_1$]

ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆ (ನಾ). = ಗರುಡಿಗೆಯ್ತ: ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯೊಳೀ ಚಕದೇವ ರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ಗರುಡಿ ಗೋವಳನೀನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೧); ಮೆಯ್ವಳಿಯ ಗರುಡಿಗೆಯ್ಮೆಯ ಲುಳಿಯ ಬಿನ್ನಣದಿಂದ ಮುದ್ದಾಗಿ ಮೆಯ್ಮುದುಡಿ . . . ಇರುವನು. (ಬೆಟ್ಟಅ. ೧೦೯-೧೪). [ಗರುಡಿ + ಗೆಯ್ಮೆ (< ಕೈಮೆ$_1$)]

ಗರುಡಿಗೋವಳ (ನಾ). ಜಟ್ಟಿಯಾದ ಗೋಪಾಲ; ಮಲ್ಲನಾದ ಕೃಷ್ಣ: ಕಟ್ಟಿದ ದಟ್ಟ . . . ನಾಮದೊಳ್ಬೊಟ್ಟು ಮನಂಗೊಳಲ್ಗರುಡಿ ಗೆಯ್ಮೆಯೊಳೀ ಚಕದೇವರಾಯನಂ ನಿಟ್ಟಪ ಜಟ್ಟಿಗಳ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀ ನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಅಪ್ರತಿ. ೨೧-೨೨); ಸಂಗಡಿಸಿದ ಜಟ್ಟಿಗರ್ ಗರುಡಿಗೋವಳನೀನೃಪನೆಂದು ವಂದಿಪರ್ (ಚಕವಿ. ೪-೧೩೬).

[ಗರುಡಿ + ಗೋವಳ]

ಗರುಡಿಚೋರ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿ ಕಲಿತ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತೋರಗೊಡದವನು (?): ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮಾನಾತ್ಮಚೈತನ್ಯವೆಂದ ರೊಂದೆಂದಱಿತಱಿತು ಮಱೆಮಾಡಿ ಹುಸಿ ಎಂಬ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಗರುಡಿಚೋರನಂತೆ ಘಟಾಕಾಶ ಘಟವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಘಟವಳಿದಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾಶವಳಿಯದಂತೆ (ಆದವ. ೨೧೨-೩೭೨). [ಗರುಡಿ + ಚೋರ]

ಗರುಡಿಮನೆ, ಗರಡಿಮನೆ (ನಾ). ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆ, ಜಟ್ಟಿಕಾಳಗ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಮನೆ; ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆ: ಕದ್ದು ಕದ್ದು ಗರುಡಿಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಕೈ ನೋವು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ತೊಡಗಿದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೬೬). **ಗರಡಿಮನೆ**: ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗರಡಿಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾನಿರತನಾಗಿದ್ದ ಇವನಿಗೆ ಮದುವೆ . . . ಕಂಡುಬಂತು. (ಶಾಂತಲಾ. ೧೯೨); ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಯಾಡುವ ಗರಡಿಮನೆಯ ಅಂಕಣಗಳಿವೆ (ನೆಲಮು. VII, ನಾಲ್ಕುಮಾತು).

[ಗರುಡಿ + ಮನೆ]

ಗರುಡಿಶ್ರಮ (ನಾ). ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡ ಅಭ್ಯಾಸ, —ಶಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ: ಆವ ದೃಢತೆಯೊ ದೃಷ್ಟಿವಾಳವಿದಾವ ಗರುಡಿಶ್ರಮವೆನುತ ದಿವಿಜಾವಳಿಗಳುಲಿಯಲು ವಿಭಾಡಿಸಿದನು ರಿಪುವ್ರಜನ(ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೬).

[ಗರುಡಿ + ಶ್ರಮ]

ಗರುಡಿಸಾಧಕ, ಗರಡಿಸಾಧಕ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿರುವವನು; ವ್ಯಾಯಾಮಶೀಲ; ಜಟ್ಟಿ. ೨. ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: (ಕಿ). **ಗರಡಿಸಾಧಕ**: ೨. ದಿನಾಲು ನಸುಕಿನಲ್ಲೆದ್ದು ಗರಡೀಸಾಧಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಹೂಬಸಿ. ೭೩). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧಕ]

ಗರುಡಿಸಾಧನೆ, ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ನಾ). ಗರುಡಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಯಾಮ; ಅಂಗಸಾಧನೆ: ಖಲೂರಿಕೆ ಶ್ರಮಗೃಹಂ ಗರುಡಿ ಸಾಧನೆಯ ಮನೆಯೆನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ ೫೯-೧೦). **ಗರಡಿಸಾಧನೆ**: ಬೆಟ್ಟದ ಒಡೆಯರು ಗರಡಿಸಾಧನೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಬಲ ಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಒಡೆಕ. ೨೫); ಸಂಜೆಗೆ ಪುನಃ ಗರಡಿಸಾಧನೆ (ಭೀಮಕಾ. ೨೧). [ಗರುಡಿ + ಸಾಧನೆ]

ಗರುಡಿಸಾಮು (ನಾ). = ಗರುಡಿಸಾಧನೆ: (ಕಿ). [ಗರುಡಿ + ಸಾಮು]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರ (ನಾ). ಗರುಡನಂತೆ (ವಿಷವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವ ಗುಣವುಳ್ಳ ಒಂದು ಮಣಿ; ಗರುಡಪಚ್ಚೆ: "ಗರಳಾರಿಃ, ಗರುಡೋದ್ಗಾರ" (ಓಷಧಿ. ೪೫); ಗರುಡೋದ್ಗಾರದ ಪಚ್ಚೆಯಿಂ ಸಮೆದ ನಾನಾ ಭೂಷಣಾನೀಕಮಂ ಧರಣೀವಲ್ಲಭೆಗಂಬುದಾಗಮ ವಿಟಂ ತಂದಿಕ್ಕಿದೊಂದಂದದಿಂ (ಜಗವಿ. ೪-೨೦). [ಗರುಡ + ಉದ್ಗಾರ]

ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿ (ನಾ). = ಗರುಡೋದ್ಗಾರ: ಗರುಡೋದ್ಗಾರ ಮಣಿಚ್ಛವಿ ಗರುಡಧ್ವಜನೆನಿಪ ಕೃಷ್ಣನಿದಿರೊಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೯೯); ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿದ್ಯುತಿ ಪರಿಕರಮಪವಿತ್ರಮೆಂದು . . . ಸರಸತೃಣ ಪ್ರಸರಮೆಸೆವುದಸದಳಮಂ ಆದಱೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೮೪); ಪರಮ ಗರುಡೋದ್ಗಾರಮಣಿಯನು ಗರಳ ಸುಡುವುದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೮).

[ಗರುಡೋದ್ಗಾರ + ಮಣಿ$_3$]

ಗರುತ (ನಾ). = ಗರುತ್ತು: ಹಂಸ ಗರುತದೊಳ್ ತೊಡಂಕಿದುದೊ ಶೈವಲಮೆಂಬಿನಮಾಯ್ತು ಲಾಂಭನಂ (ಚಕವಿ. ೬-೨೮).

[< ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ತು (ನಾ). ಗರಿ; ಪುಕ್ಕ; ರೆಕ್ಕೆ: "ತನೂರುಹಂ, ಗರುತ್, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷಃ-ಈ ೯ ಎಱ(ಂ)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೬); "ಲಕ್ಷಿಸೆ ತನೂರುಹಂ ಪಿಂಭಭದಂ ಗರುತ್ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗಱಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೦-೨). [ಸಂ. ಗರುತ್]

ಗರುತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಗರುಡ: "ಗರುತ್ಮನೆನಲ್ಕೆ ಗರುಡನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೧); ವಿನತೋದರದಿಂ ಗರುತ್ಮನುದಯಾಚಳದಿಂ ದಿನಪನೊಗೆವಂತೆ ಪುಟ್ಟಿದನನಿವಾರ್ಯ ಸುತೇಜನೆನಿಪನಿನಜನ ತನಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೧); ಆಗಸದಿಂ ವಧ್ಯಶಿಲಾನಾಗಂಗೆ ಗರುತ್ಮನೆಱಗುವಂತಾ ಮರದಿಂ ನಾಗಾರಿಕೇತು ಕಾಳಿಯನಾಗಂಗೆಱಗಿದನಮರ್ತ್ಯರೀಕ್ಷಿಸೆ ನಭದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೮೫). ೨. ಬೆಂಕಿ; ಅಗ್ನಿ: 'ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಂತ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೨. ಗರುಡ: ರಣಹೇಡಿಗಳಾದವರ ಕಣ್ಮನಕೆ ನೀರ್‌ನೊಣ ಗರುತ್ಮಂತನಂತಿಹುದು (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೪); ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಾಗರುತ್ಮಂತನನ್ನೇರಿ . . . ವಿಹರಿಸಿದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು (ನಂಜುಂಡ. ೩೯). [ಸಂ. ಗರುತ್ಮತ್]

ಗರುತ್ಮಶರ (ನಾ). = ಗರುಡಪತತ್ರಿ ೨: ದಶಕಂಧರನೆಚ್ಚ ರೌದ್ರಪನ್ನಗ ಶರಮಂ ಗರುತ್ಮಶರದಿಂ ಬಿಱುತೋಡಿಸಿದಂ ಜನಾರ್ದನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೫೯). [ಗರುತ್ಮ + ಶರ]

ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ (ನಾ). ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ; ಯಾಜಕ: ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧರ್ಗ್ಗರುದ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಮೋಘವರ್ಷ ಪ್ರತಿಪಾಳಕರ್ದ್ವಿಜಕುಳ ತಿಳಕರ್ (ಸೌಇಇ. XX, ೫೭-೮; 1084). [ℙ 'ಗರುತ್ಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ (ನಾ). = ಗರುಡಗಂಬ ೧: ಪೆರ್ಗ್ಗಡೆ ಜೋಗಪಯ್ಯಂ ತದೀಯದೇವ ಗೃಹೋದ್ಧರಣಮುಮಂ ವಿಷ್ಣುದೇವ ಗರುದ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಮಂ ಮಾಡಿ (ಕಇಅ. ೬೮-೫೪-೨೮; 1056). [ℙ 'ಗರುತ್ಮಮಾನಸ್ತಂಭ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತ.]

ಗರುದ್ಯೋಧಿ (ನಾ). "ಲಾವಕ್ಕಿ; ಪುರಲಿಹಕ್ಕಿ; ಭರತಪಕ್ಷಿ" (ರುದ್ರನಿ). [ಸಂ. ಗರುದ್ಯೋಧಿನ್]

ಗರುವ$_1$ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ತಿವಿದ ನುರುಬುವ ರಥಪವಾತಿಯ ಕವಿವ ಗರುವ ತುರಂಗಗಳ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೧); ಏಳು ಗರುವ ಗಾಣಿಯರು (ರೇವಣ. ೩-೩೭); ಆ ಗರುವಮುನಿ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸರಾಗದಲಿ ಶುಭದಿವಸ ವರಸುತ ಯಾಗವನು ಪೂರೈಸಿದನು (ನಳಚ. ೧-೩೦). (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು; ಹಿರಿಯ; ದೊಡ್ಡವನು: ಗರುವರ ಗೊಟ್ಟಿಗಾಱರ . . . ಬಾಜಿಪ ಬೀಡೆಗಾಱರಾಗರಮೆನೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪನೊಳಕೊಂಡೆಸದಿರ್ಪುವು ಸೂಳೆಗೇರಿಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೨); ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂಗೆಯು ಗರುವರಾರುಂಟೆಂದುಮಿಗೆ ಗರ್ಜಿಸಿದನಾಭೀಷ್ಮ (ಕುವ್ಯಾಅ. ಓರಿಇ. ೨೦-೧೧೯); ಗರುವರೆ ಬಲ್ಲರು ಗಾಂಪರಱಿಯಱಿದು ಪರಮರಹಸ್ಯ (ಭರಚ. ೩೨-೩೯). ೩. ಬಲಶಾಲಿ; ಶೂರ: ಸೈಂಧವನಳಿವುಪಾಯವ ಮಾಡು ಗರುವರು ನುಡಿದು ಕೆಡಿಸುವರೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೪೫). [ಪ್ರಾ. ಗರುಅ < ಸಂ. ಗುರುಕ]

ಗರುವ$_2$, ಗಬ್ಬ$_2$, ಗರುವು, ಗರ್ಬ, ಗರ್ವು (ನಾ). ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ; ಮದ: ಹಿರಿಯರಮುನಿಸು ಗರುವರ ಗರುವವನು ಹರಿಸಿತ್ತು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೭); ಹರಿದಾಸರ ಲಕ್ಷಣ ಇರಬೇಕು ಈಪರಿ ಗರುವ ಕೋಪ ಮದ ಮತ್ಸರಾದಿ ಬಿಡಬೇಕು (ವಿಸಾಸು. ೭೦-೧). ಗಬ್ಬ$_2$: "ಹಂಕೆ ಬಿಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪನ್ನೆನಲ್ ಗರ್ವಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕೈ. ೫೬); ಬಿರಿದರ ಭಂಗವ ಮುಱಿವ ಉಬ್ಬಿದರ ಗಬ್ಬವ ಕಲಕುವ (ವಚಕಾ. I, ೧೬); ಉಬ್ಬಿದನು ಹರುಷದಲಿ ಕಂಗಳ ಗಬ್ಬ ಮುಱಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೭); ಎಲೆಲೆ ಗಬ್ಬದುಬ್ಬರದ ಗರುಡಿಯ ಬೀರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೬). ಗರುವು: ವೀರಭದ್ರನು ಜನಿಸಿ ಧರಿಸಿಹನು ಉಗ್ರರೂಪವ ದ್ರೋಹಿಗಳ ಗರುವಿನ ಗರಳವ ಕೊಯ್ಯಲು (ಸಿದ್ಧಪು. ೧-೧೯). ಗರ್ಬ: ಹಿರಿದೊಂದು ದೋಹಳಂ ನೆಗೞ್ದುದು ಗರ್ಭದರ್ಭಕನ ದೋರ್ಬಲ ಗರ್ಬಮನಂದು ಪೇೞ್ವವೋಲ್ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮); ಕೊರ್ಬಿದ ಶಾಕ್ವರನಂ ಭುಜಗರ್ಬದೆ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಸೀೞ್ದು ನಿಜಗರ್ಬದ ಗುರ್ಬುರ್ಬಿರೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೭). ಗರ್ವು: (ಕಿ). [< ಸಂ. ಗರ್ವ]

ಗರುವತನ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡತನ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಎಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವಿಕಾರವ ಮಾಣೆ ಗರುವತನವೆ ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರವನುಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ ಸಿರಿಯಾಳನ ಮಗನ ಬೇಡುವುದೊಂದು ಗರುವತನವೆ (ಬಸವ. ೭೩೯); ರಥದ ಗಾಲಿಯ ಗರುವತನ ಗಾಳಾಯ್ತಲೇ ಖೊಪ್ಪರಿಸಿ ತಗ್ಗಿತು ತೇರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೬-೧೨); ಧರಣಿಯೊಳಗತ್ಯಂತ ವಿಷಯಾತುರರಿಗೆ . . . ಗರುವತನ ಹಿಂಗುವುದು (ಜೀವಂಚ. ೪-೨); ಪರ್ವತಕೆ ಹೋದವಗೆ ಗರುವತನವೇಕಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೨). [ಗರುವ$_1$ + -ತನ]

ಗರುವಲಿ (ನಾ). ವಾಯು; ಗಾಳಿ: ತಾಳೆ ಹೂ ಗರುವಲಿಯ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವುದು (ಶಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೪). 'ಗರುವಲಿಪುತ್ರ' ಪರಾ. [ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಕರುವಲಿ]

ಗರುವಲಿಪುತ್ರ (ನಾ). ವಾಯುಪುತ್ರ; ಹನುಮಂತ (ಸ್ಯಾಂಡರ್.). [ಗರುವಲಿ + ಪುತ್ರ]

ಗರುವಾಯ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಠೀವಿಯುಳ್ಳವನು: ಪೋ ಗಸಣಿಯ ಗರುವಾಯ ಗೂಳೆಯದ ಜೋಹಮಂ ಬಿಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೨೩). [ಗರುವಾಯಿ + - ಅ$_6$]

ಗರುವಾಯಿ, ಗರುವಾಹಿ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡತನ; ಗೌರವ; ಘನತೆ: ಓಡುವುದು ಗರುವಾಯಿಯೇ ಭಯಬೇಡ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೨೦); ಜೀಯ ಬಿನ್ನಹ ಸಾಧನದ ಗರುವಾಯೆ[ಯಿ]ಯೆಂದಲ್ಲದೊಡೆ ಚಂಚಲ ನೋಯದದು (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೧) ೨. ಠೀವಿ; ಬೆಡಗು; ಸೊಗಸು: ತರುಣಿಯರು ಕೆಂದಳಿರ ಕಲಶದ ಕರತಳದ ಗರುವಾಯಿಯಲಿ . . . ಇದಿರುಗೊಂಡರು ವಿವಿಧ ವಿಭವದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೭-೨೦); ಮಾನಿನಿಯರಿಗೆ ಮನ್ಮಥನೆಂಬವೊಲು ಗೋಚರಿಸಿದನು ಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಜಗತಿಯ ಗಮನದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೫-೩೬); ಮದಮಾತಂಗವೆನಲಿಭ ಗಮನಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಗಮಿಸಿದಳು (ತೊರರಾ. ೩-೪-೭). ಗರುವಾಹಿ: ೧. ಗೋವುಗಳ ನೆರವಿಯೊಳು ವರಬೃಂದಾವನದೊಳುಪಹತಿಯ ಮಾಡುವುದಾವ ಗುಣ ಗರುವಾಹಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೩-೧೨೮); ಪಟುಗತಿಯ ಗರುವಾಹಿಯಲಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಹಯವನುಸುಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ಪರಿ. ೨೯೧). [< ಗರುವ$_1$ ./ ಹಿಂ. ಗರುಅಈ, ಗರುವಾಯಿ]

ಗರುವಾಯಿಕಾಱ (ನಾ). ದೊಡ್ಡತನವುಳ್ಳವನು; ಗೌರವಸ್ಥ; ಸಂಭಾವಿತ: ಬಾಯಿಬಡಿಕರು ನಾವು ನೀ ಗಱುವಾಯಿಕಾಱನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೪). [ಗರುವಾಯಿ + -ಕಾಱ]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೌರವವನ್ನು ಕುಂದಿಸು; ಘನತೆಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು: ತೃಣಕೆ ಕೊಂಬೆನೆ ಫಲುಗುಣನ ಕಡೆಗಿಡೆಯನಾ ಸಾರಥಿಯ ಕೈಮೈ ಗುಣವಲೇ ಗರುವಾಯಿಗೆಡಿಸಿತು ನಮ್ಮ ಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೮). [ಗರುವಾಯಿಗೆಡು + - ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗರುವಾಯಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಘನತೆ ಕೆಡು; ಗೌರವ ಕೆಡು: ಮುರಾರಿ ಮುಕುಂದ ಗತಿಶೂನ್ಯರಿಗೆ ನೀನೇ ಗತಿಯೆಲೈ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟೆನಲೈ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೩-೫); ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ಮೇಲೆ ಹನುಮಂತ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೧೭); ತನುವ ತುಂಬಿತು ಶೋಕ ತಾಪದ ಘನತೆಯಲಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟನು ನನೆದು ನಯನ ಜಲಂಗಳಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೨-೮);

ಬಱಿದೇ ಪೊಡವಿಪತಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಡಬೇಡೆಂದಳಂಬುಜಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೩-೩೮). [ಗರುವಾಯಿ + ಕೆಡು$_1$]

ಗರುವಾಯ್ಲ (ಗು). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ: ಸಡಿಲಬಿಡೆ ವಾಘೆಯನು ಚಿಮ್ಮಿದುವಡಿಗಡಿಗೆ ಗರುವಾಯ್ಲ ತೇಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾವಿ. ಓರಿಇ. ೭-೫೭). [ಗರುವ$_1$ + - ಆಯ್ಲ್ (< - ಆಯಿಲ್ಲ)]

ಗರುವಾಹಿ 'ಗರುವಾಯಿ' ನೋ.

ಗರುವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಬಗಾರ: ಹರನರ್ಚಕರು ಅಲ್ಪ ಪರನಿಂದಕರು ಬಹಳ ಗುರುಭಕ್ತರಲ್ಪ ಗರುವಿಗಳು ಬಹಳ (ಸುಸಾರ. ೧೨-೩). [ಗರುವ$_2$ + - ಇ$_3$]

ಗರುವಿಕೆ$_1$ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ; ಘನತೆ; ಮಱೆದಳ್ ತನ್ನ ಕುಲೋನ್ನತಿಯನಿಷ್ಟಬಂಧುಗಳಱಿವಂ ಮುನ್ನಮೆ ಮಱೆದಳ್ ಗರುವಿಕೆಯನ್ನೆಟ್ಟನೆ ಮಱೆದಳ್ (ಅನಂಪು. ೮-೪೩); ಗರುವಿಕೆಗಿಂಬು ಗಾಡಿಗೆ ತವರ್ಮನೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩); ತಾನೆ ತನ್ನಂ ಪೊಗಳುವೀ ಗರುವಿಕೆಯ ನಱಿಯೆವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೪); ಉನ್ನತಿಕೆ, ಪನ್ನತಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕೆ, ಗರುವಿಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೩೧ ಪ್ರಯೋ). [ಗರುವ$_1$ + - ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆ$_2$ (ನಾ). ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: "ಗರ್ವಃ, ಗರ್ವಣಂ, ಗರ್ವಣೀಯಂ ಈ ೩ ಗರುವಿಕೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೨೮೭). [ಗರುವ$_2$ + - ಇಕೆ]

ಗರುವಿಕೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಕುಂದು; ಘನತೆಯಳಿ: ಮಂಡೋದರಿ . . . ಬಸುರ ಹೊಡೆದಳಲುತ್ತ ಗರುವಿಕೆಗೆಟ್ಟು ಹೊರಳಿದಳಕಟ ಬಾಯ್ವಿಡುತ (ಕೌಶಿರಾ. ೩೭-೧). [ಗರುವಿಕೆ$_1$ + ಕೆಡು$_1$]

ಗರುವಿಕೆದಾಳು (ಕ್ರಿ). ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ತಾಳು; ಘನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಹೃದಯಸರಸಿರುಹೋದರದೊಳಗೊಗೆದಾತನ ಸಿರಿ ಮೊಗದೊಳು ಗರುವಿಕೆದಾಳಿ ನೆರೆದು ಕೈವಲ್ಯಸತಿಗೆ ಸಹಚರಿಯಾಗಿ . . . ಭಾರತಿ ಮನ್ಮತಿಗೀವುದು ಮಾಂಗಲ್ಯವನು (ಜಯಕಾ. ೧-೭). [ಗರುವಿಕೆ$_1$ + ತಾಳು$_1$ (< ತಾಳ್$_1$)]

ಗರುವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜಂಬಪಡು; ಗರ್ವಿಸು: "ಶೌಂಡತಿ = ಗರುವಿಸಿದಪಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೫); ಯೋಗಿಹೃದಯಸಂಯೋಗ ವಿಜಯವಿಠಲನೀ ಗರುವಿಸಿದರೆ ರೇಗದೆ ಒಡಲೊಳು (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೨-೪). [ಗರುವ$_2$ + - ಇಸು$_3$]

ಗರುವು 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರುವೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡವಳು; ಹಿರಿಯಳು; ಪೂಜ್ಯೆ: ಗರುವೆ ಚಾಮುಂಡಿಯ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿದೆಲ್ಲೆಗಟ್ಟಿಗೋಸ್ಕರ ನೆಱೆ ವೈರವ ಬೆರಸಿದರೀ ಭೂಪರೊಡನೆ (ಕಂನವಿ. ೩-೧೬). ೨. ಸೊಗಸುಗಾತಿ; ಚೆಲುವೆ: ಗಂಗಾಧರನ ಗರುವೆ ಚಂದ್ರಧರನರಸಿಯೆನಿಪ ಗಿರಿರಾಜತನೂಜೆ (ಗಿರಿಕ. ೯-೮೩ ವ); ಘನನಿತಂಬಂಗಳ ಗರುವೆ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೫೩ ವ); ಅರಸುಗಳ ನಿಡುನೋಟವಲ್ಲಿಯ ಗರುವೆಯರ ನಸುನೋಟ ತಮ್ಮೊಳು ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದಾಡಿದವು ಖಾಡಾಖಾಡಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಆ. ೧೩-೪೪); ಪೆಱ ಳೊರ್ವಳ್ ಗಾಡಿಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಪುರ್ಬಿನ ಗರುವೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೮). 'ಗುಱುಗೆ' ಪರಾ. [ಗರುವ$_1$ + - ಎ$_2$]

ಗರೂರಿ (ನಾ). ಹೆಮ್ಮೆ; ಅಹಂಕಾರ; ದರ್ಪ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು ಗರೂರಿಯಿಂದಾ ಇಂಗ್ರೇಜಿ ಕಂಪನಿ ಸರಕಾರದ ಇಲಾಖೆ ಕೊಡಗಿನಶೀಮೆ ಸರಹದ್ದಿನ ವಳಗೆ ಬಂದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೪). [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗರೂರೀ, ಗರೂರ್; ಅರ. ಗರೂರ್]

ಗರೆ$_1$ (ನಾ). ಕರೆ; ಗುರುತು: ಎನ್ನ ಪೊಯ್ಯಲ್ ನವಿರ್ ತಾ ಕುಂದಿದುದೆ ಪೊಯ್ದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಗರೆಯಾದುದೇ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೫-೩೦). [< ಕಱೆ$_2$]

ಗರೆ$_2$ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ (?): ವಸಂತಕಂ ಸಂತಸದೊಳಾದೊಡಾನಿವಳ ನೆನ್ನ ಮನಂಬಂದಂತೆ ಗೆಯ್ವೆನೆಂದೆಱ್ದೊಂದು ಗರೆಯನವಳ ಕೆಂದಳ ದೊಳಿಟ್ಟು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೮೯ ವ). 'ಉಡುಗರೆ' ಪರಾ. [< ಕೊಱೆ$_7$ (< ಕೂಱೆ) ?]

ಗರೆದರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ಮಡುವಾಗಲದ ಗೆಡ್ಡೆಯಂ ಸಿದ್ಧಿ ದಿನದಲ್ಲಿ ತಂದು ಬೆಲ್ಲಮಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯೆ . . . ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿಹರ, ಗರೆದರೆ ಕೆಡುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೯೫). [?]

ಗರೆವಱಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲನ್ನು ಕಡಿ, —ಕತ್ತರಿಸು (?): ತಿರಿಪಿದ ತಿಗುರಿಯ ಮೇಗಣ ಗಱೆಯಂತೆಡವಱಿಯದಂಕವಣಿ ವಾಹಳಿಯಂ ಗರೆ[ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ವಱಿಯೆ ದಂಡೆ ಚಾರಿಸೆ ಪರಿದುದು ಜವದಿಂ ಮನೋಜವಂ ಜಾತ್ಯಶ್ವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೩೮). [< ಗೆಱೆ + ಪಱಿ$_1$]

ಗರೋಜ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕೊಪಣದಾ ಮೂಱುಪತೀಯುಂ ಗುತ್ತಿಯೊಡೆಯನುಮ್ ಗರೋಜನುಂ ಕರಣಮಾಗೆ (ಕಇಅ. ೭೦-೫೫-೬; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ). [?]

ಗರ್ಕಾಗು, ಗಕ್ಕಾಗು (ಕ್ರಿ). ಮಗ್ನವಾಗು; ತಲ್ಲೀನವಾಗು: ತನ್ನ ವೇಷ ಅಲಂಕಾರ ಇದರಾಗ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಳು (ಧನಂಜ. ೪೦); ಜಪಮಾಲೆಯ ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದ ವೃದ್ಧವಿಧವೆ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೮೩); ತಾಯಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಅನ್ನ. ೨೦೫). **ಗಕ್ಕಾಗು**: ಅವನು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಗಕ್ಕಾದನು (ಕನಕೆ. ೧೩೦). [ಗರ್ಕು$_2$ + ಆಗು$_1$]

ಗರ್ಕು$_1$ 'ಗರಕು$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಕು$_2$, ಗರಕ (ಗು). (ಕೆಲಸ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮುಳುಗಿದ; ಮಗ್ನನಾದ; ತಲ್ಲೀನನಾದ: ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ ಅವು . . . ಆಟದಲ್ಲಿ ಗರ್ಕು ಆಗಿರುವುವು (ಸುತ್ತುಮು. ೪೭). **ಗರಕ**: ನರಕದೆದುರಿಗಿದ್ದು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟನು ಯೋಗಿ ಗರಕ ಆಗಿದ ಶಿವನಾಮದಿ ಸಿದ್ಧಯೋಗಿ ವೀರಾಮ ರಾಗಿಯೋಗಿವರ (ಸಿದ್ಧಪು. ೧೬-೫೨). 'ಗಕ್ಕಾಗು' ಪರಾ. [← ಅರ. ಗರಕ್; ಮರಾ. ಗರಕ್, ಗರ್ಕ್]

ಗರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಹೆಸರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಗುರು. ೨. ಹೋರಿ; ಬಸವ. ೩. ಎರೆಹುಳು. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ಗರ್ಗತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿಗಿಡ: ಗರ್ಗತ್ತಿ, ಖರ್ಗಸ (ಮೈಔಗಿ. ೩೦-೭೦೮). [?]

ಗರ್ಗರ$_1$, ಗಗ್ಗರ$_1$, ಗಗ್ಗುರ, ಗರ್ಘರ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಧ್ವನಿ; ಗರಗರ ಎಂಬ ಸದ್ದು: ವನರುಹ ಕಂದದ ಕೊನರ್ಗಳ ಕೊನರ್ತ ತನಿರಸಮನೀಂಟಿ ಗರ್ಗರರವದಿಂ ದನಿಯೊಡೆಯೆ . . . ಕಳಹಂಸಂಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೫-೩೭); ಅಳು ಹೊಕ್ಕುದು ಹೊಯ್ದ ಹೊದಱಿನ ಬಾಳು ಗಿಡಗಳ ಖಣಖಟಿಲ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಗರ್ಗರದ ಮೇಲು ಬ್ಬೇಳ್ವ ಬೊಬ್ಬೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೧೫); ಪಟುಗತಿಯೊಳೆಸಗಿದುದು ಗರ್ಗರಸ್ವರ ಕಲಿತ ಹೇಷಿತದೊಳು (ಪರಶು. ೧೦-೧). ೨. ಗರಗರ ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಕಾಲಿನ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಕಿರುಗೆಜ್ಜೆ ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಆಭರಣ; ಕಾಲಕಡಗ: ಕುಸುರಿಗೆಲಸದ ಗರ್ಗರದ ಬಿಱುಡೆಗಳ ಪೊಂಜರಪಣಿಯಂ ಪಿಡಿದು ಜೋಗುಳಮಂ ಪಾಡುತಿರ್ದಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೨-೨೧ ವ). **ಗಗ್ಗರ$_1$**: ೨. "ಗಗ್ಗರಂ ಗರ್ಘರಾಹ್ವಂ" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೭); ಅಂದುಗೆಯಂ ಗಗ್ಗರಮುಮನಿಂದುನಿಭಾನನೆ ತಗುಳ್ಚಿ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಕೊರಲೊಳ್ ತಂದೆಸೆವ ರತ್ನಹಾರಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೮-೧); ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಕ್ಕಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩);

ಕಾಲಿಗೆ ಗಗ್ಗರವಿಲ್ಲ ಸರಪಳಿ (ಸುಬ್ಬಿ. ೪೦). ೩. "ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಅಲುಗಾಡಿಸಲು ಗರಗರ ಸದ್ದು ಆಗುವ ಒಂದು ಸಾಧನ" (ಸಂಕೇತ. ೧೧೦). **ಗಗ್ಗುರಿ**: ೩. ಎಳೆಮಾಸಿ ತಿರುಪೊಡ ಗಗ್ಗುರಿಡ ಉಟೆ ನಡೆಯುತ್ತಾ . . . ಮುಂಬಪ್ಪ ಎನ್ನಾನೂ (ಜುಟ್ಟಿಹ. ೩೩). **ಗರ್ಗರಿ**: ೧. ಪೋಯೆಂದು ಹತ್ತತು . . . ಶಂಕಪಟ್ಟಿ ನಿರಿಮರನ ಗರ್ಗರಿ [ಪ್ರಾಣಾ. ಜ್ಞ]ರದಿಂದ ಗರಸ ಬಿಲಂಠಿಪದ ಬಾಲೇಂದುಧರ ನಿರಿಧರನ ಕುಗರವಕ್ಷ ಕಪಿವ್ಯಾತ (ತೊಕರಾ. ೬-೧೬-೪೨). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಾ]

ಗರ್ಗರ್ಕ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸುಳಿ; ಮಡುವು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ. ೩. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು. ೪. ಕಡೆಗೋಲು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಗರಿ$_1$ (ನಾ). ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂಥು: "ಮಂಥಣ ಗರ್ಗರಿ ಕಡೆಗೋಲ್" (ಪಾಪ್ಪಕೋಪ. ೫೦-೬೧). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರ]

ಗರ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗರುಗ; ಭೃಂಗರಾಜ: ಕೇಶರಾಜ, ಗರ್ಗರಿ (ಮೃಷ್ಟಿನಿ. ೪-೧೬೦೫). [?]

ಗರ್ಗರಿ$_3$ **/ಗರ್ಘರಿ**$_3$ ನೋಡಿ.

ಗರ್ಗರಿಗಿಡ (ನಾ). = ಗರ್ಗರಿ$_2$: (೪). [ಗರ್ಗರಿ$_2$ + ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ಗರ್ಗರಿಗೋಲು, ಗ್ಗ್ಗರಿಗೋಲು (ನಾ). ಗರ್ಗರ ಎಂದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವ ಕೋಲು; ಗ್ಗ್ಗರ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು; ಗೆಜ್ಜೆಕೋಲು: ನನು ಳುಸಿದ ದೇಹ ಗರ್ಗರಿಗೋಲುವಿಡುು ಸಾ[ಪಾಣಾಂ. ಕಂಳಂಗೋಲಂಪಜ್ಜು ಬಾ]ರಿಸುತ ಳ್ಳೆನಿಡದೆ ಸಂಬಳ ಸಂಬಳಂದೆಂದು ಕೊಸರುಚಿಹ ಬಾಯ್ವರೆಗು ಬಿದಿಬೀದಿಯೊಳು ಸುಳದು ಸತ್ಯಸಂಧನ (ಪಡಕಾ. ೧೧-೩೭). **ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು**: "ಗಗ್ಗರಿ ಹಾಕಿದ ಕೋಲು" (ಪ್ರಯೋಜ್ಞ). [ಗರ್ಗರಿ$_3$ (< ಗರ್ಘರಿ$_3$) + ಕೋಲು$_1$ (< ಕೋಲ್ಲ್)]

ಗರ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್‌ಗರ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಗರ್ಗರಿಡ ನಿರ್ಗರಿಟಿಗಳ ಪೊಣ್ಮಾತ ತಾಳದ (೧೦೪ ೧೧-೬೬ ಪ). [ಗರ್ಗರಿ$_3$ + -ಇಸ್ಯು]

ಗರ್ಘರಿ 'ಗರ್ಗರಿ' ನೋಡಿ.

ಗರ್ಘರಿ$_1$, ಘರ್ಘರಿ$_1$ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ: ಮಳೆಯಜಲಳ ಗರ್ಘರೀ ಸಮಾನಯುವ ಸಂಧ್ಯಮ ಸುರಪುರಂಧ್ರಿಕಾದ್ಯಂದ್ಧ ಬಂಧುರೆಮುಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೨-೨ ಪ). **ಘರ್ಘರಿ**: ಮುಖ್ಯವಡೆಗೈದಿ ರಕ್ಷಸರ ಲಕ್ಕಿಸದೆ ಹೊಳ್ಳುಸ್ಸತಾಮ್ಯತದ ಘರ್ಘರಮಂಡ್ರಿಯಂ ಮುಜಲು (ಪಜ್ಜ ಕಾ. ೬-೫೦). [< ಸಂ. ಗರ್ಗರೀ]

ಗರ್ಘರಿ$_2$ ಗ್ಗರಿ, ಗ್ಗರಿ$_2$ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಶಬ್ದ. ೨. ಗೆಜ್ಜೆ; ಕಿರುಗಂಟೆ: ಜೋಟಳ ಫಲಳ ಕೀಲಿತ ಗರ್ಘರೀರಯತಾಹುತ ಯುವತೀವೀಧರ ಚಿಕುರ ಕಾಂತಿ ಕುವಲಯಿತ ವೀಥೀಥಾಗಮಂ . . . ಬಂದು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೪೨ ಪ). **ಗಗ್ಗರಿ**: ೧. 'ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು' ಪರಾ. ೨. "ಗಗ್ಗರ ಘರ್ಘರೀ- ಆಘರಣಭೇದ" (ತತ್ವಕೌ. ೯): ಗಗ್ಗರ ಫಲಿರೆಂಬ ನಾಲಿಯ ಬಲುರವ (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೧೦೬); ಅಳವಡಿಸಿದ ಗಗ್ಗರಿಗಳ ಗರ್ಘರ ಧ್ವನಿಗಳಂ (ಸಾಗಂಧಿ. ೧೯೨-೪) **ಗರ್ಗರಿ**: ೧. 'ಗರ್ಗರಿ ಗೋಲು' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಘರ್ಘರೀ]

ಗರ್ಘರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ (?): ಗರ್ಘರಿಕಾಸ್ತಾದನ ದಿಂದಡಿಮರ್ಮ ವನವಾಕ್ಕಿರಿಡೆಯಂದೊರ್ಮೆ . . . ಪೊಬ್ಬುಗಟ್ಟವಂ ಶ್ರೀ ಗೂಮಿಕಿನಲ್ಲಭಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೩೮). [< ಸಂ. ಘರ್ಘರಿಕಾ]

ಗರ್ಚ 'ಗರ್ಜ,' ನೋಡಿ.

ಗರ್ಜನ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟ; ಅಬ್ಬರ; ಮೊರೆತ: ಸಾಹೇಬನು ತರ್ಜನ, ಗರ್ಜನ ಮಾಡಿ (ದೇವಿಳಿ. ೧೪೬).

ಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗರ್ಜನ: ಲುಳಿಯ ಜಂಬೆಯ ಜವಗಿಡಿಯ ಜೆಳ್ಳಳದ ಗಳಗರ್ಜನೆಯ ಳಟ್ಟಾಗುಳಗಳಿಗಳ ನಾಯ್ಯುಡುಕಿದವು (ತೊಕರಾ. ೬-೬-೧೪); ರಜಪಾಗಳ ಬ್ಯೂಹಕಿದಿ ಕಲಿಸಿಂಗದ ಮಹಾ ಗರ್ಜನೆಗಳಂ ಕೊಂಬ್ಬಿದ ಹುಲಿಯ ಸಿಮ್ಮುರೆರವದಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೬-೬); ಸಿಂಹದ ಗರ್ಜನೆ ಯಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಲ್ಲ (ಸಮಂಬಯ. ೪-೨೬). [ಸಂ. ಗರ್ಜನ]

ಗರ್ಜನೆಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: ಮುಖ ದಿರ್ದಿಸುಮ್ಮುಲಿ ಗರ್ಜನೆಗುಡೆ ಭಯಮುತ್ತು ಕೊರಲಿಸಮದರ್ಪಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೬). [ಗರ್ಜನೆ + ಕುಡು$_1$ (< ಕೊಡು$_1$)]

ಗರ್ಜರಿ(ನಾ).ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ; ಗಜ್ಜರಿ: "ಗರ್ಜರಂ – ಗರ್ಜರಿ" (ಲಘಿ. ೪೫). [< ಸಂ. ಗರ್ಜರೆ]

ಗರ್ಜಿ$_1$ ಗರ್ಜ (ನಾ). ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: (೪). **ಗರ್ಜೆ**: ಗರ್ಜ, ಹೆಚ್ಚಲುಸುಗಳು ಕಾಸು ಕೊಡದೆ ಎತ್ತು ಬೇಕೋ ಅಪ್ಪುಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ (ಮುಗಿಯು. ೩೩೯). [?]

ಗರ್ಜಿ$_2$ 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ಜಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಗಿದ; ಆರ್ಭಟಿಸಿದ; ಭಯಂಕರ ಧ್ವನಿ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಮೇಘಗಳ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗು. ೩. ಆರ್ಭಟ; ಅಡಂಬರ: "ಗರ್ಜಿತದೊಳಾದಂಬರಾಮ್ಮಮದಂಬುದು" (ಮುಗಿಯು. ೧೯೪-೨೬); ಮಧುಮಾಸಕೇಸರಿ ವಿಯೋಗಿಗಳೆಂಬ ಮೃಗಂಗಳಂ ಭಯುಂಗೊಳಿಪಿದುದುದ್ಧ ಕೇರಿಮದಕೊಡಕಿಂಬಲರ್ತತಳರತಂಗಳಂ (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ.). ೪. ಮದವೇರಿದ ಆನೆ; ಮದ್ಯಾನೆ: "ಮದ ಮೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಆನೆ" (ಅಮಕ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ಗರ್ಜಿಸು$_1$ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗು; ಗುಡುಗು; ಆರ್ಭಟಿಸು: "ಗರ್ಜಿಸು ಭಯಂಕರಧ್ವನಿ" (ಕಮಭಾ); ಕೈತ್ರಧಾಗ್ನಿ ಪೆರ್ಚಿ ಬೈರವರೂಪಧಾರಿಯಾಗಿ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯಂದಂ ಗರ್ಜಿಸಿ (ಪಜ್ಜಾಣಾ. ೫೬-೨೨); ಮೇಘಿ ಗರ್ಜಿಸಿದುವು ದೇವದುಂದುಭಿಗಳ್ ಹೊಡಿದಂತೆ (ತೋಕತ. ೪-೬೨). ೨. ಗದರಿಸು; ಜಂಕೆಸು: ಒಡವಾತಿನದಿಂದೆ ಬೆರೆಯಬೇಡೆಂತ್ತೊಹೋಗೆಂದು ದೇವಕಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಗರ್ಜಿಸಿದಳು (ಚೈಬಿಭಾ. ೬-೪೭). [ಗರ್ಜನ + -ಇಸ್ಯು]

ಗರ್ಜಿಸ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಅಳವಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಕೀಲಿಸು; ಕಚ್ಚಿಸು: ಹೊಸ್ಸಗಸೆಯ ಬಾಗಿಲಿಲಿ ಗರ್ಜಿಸಿದ ರೆಸ್ಸಗಸ್ಸಿಡಿ ಮಕರ ತೋರಣದಿ (ತೋಕತ. ೪೨-೨೪). [?]

ಗರ್ಜಿಸ್ಯು 'ಗರಜು' ನೋ.

ಗರ್ತ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ. ೨. ರಥ; ತೇರು. ೩. ಯುದ್ಧರಥದಲ್ಲಿ ರಥಿಕನು ಳುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ. ೪. ಪಗಡೆಯಾಡಲು ಬಳಸುವ ಹಾಸು. ೫. ಕುಳಿ; ತಗ್ಗು: "ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ರಂಧ್ರಮನೆ ಗರ್ತಮನೆ ಸುಷಿರಮನೆ ಗುಳಿಗಳ್ಕುನಾವಂ" (ಮಂಗಾರ. ೧೧೬-೨). ೬. ಪಿ. (ನೀರಿನ) ಸುಳಿ: ಆ ಯುವತಿ ಭಯ ಜಕಿತೆ ಚಿಂತಾರ್ಣವ ಗರ್ತನಿಮಗ್ನೆ (ಪಂಂಪಾಮಾ. ೬-೯೦); ಖಳಜನ ಸಲಿಲಾವರ್ತನಕ್ಷಾನಗರ್ತಂ (ರತ್ನಾಕ. ೫೧); ತರಲತರ ತರಂಗಾವರ್ತ ಗರ್ತ ಪ್ರತಿಹಾರ ಶ್ರೀಕರಿದ ಪಿಠರಂ (ಜಡಕಾ. ೧೦೩); ಸ್ರವಿಸುವುದು ಜೀವರಸ ಹೃದಯ ಗರ್ತದ ತಳದಿ (ಮಂಳುಳ. ೪೬೪); ಆ ಸಭೋ ನೌಳಿ ಪಕ್ಷ ಸಂಕಾತ ರುಂಧುಘಾತ ಗರ್ತಳ್ಳೆ ಸಿಲ್ಕಿ ತಿರ್ಪನೆ ಪುರ್ಬುತಿರುಗಂ ತಿರುಗುವಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪-೫೬೭).

ಗರ್ದತೋಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಂತಿಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ: ಬ್ರಹ್ಮ ಲೌಕಾಂತರವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಸ್ವತನುಮಾದಿತ್ಯನುಂ ವಹ್ನಿಯುಂ ವರುಣನುಂ ಗರ್ದತೋಯನುಂ . . . ಅರಿಷ್ಟನು ಮೆಂಬೆಲ್ಲರುಂ ಲೋಕಾಂತಿಕದೇವರಕ್ತದೇವಾಂತಿಕಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೬-೬೦ ಪ); ಗರ್ದತೋಯ ಸಂಜ್ಞಾನಮೊಂಬೈಸಾಸಿರದೊಂಬತ್ತು (ತತ್ತ್ವಾಪ್ರ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭ (ನಾ). ಕತ್ತೆ; ರಾಸಭ: "ಗರ್ದಭಂ ಚಕ್ರೀವತ್ಸರಂ ರಾಸಭಮು ಕತ್ತೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗಾ. ೫೫-೨); ತೃಣದ ಕಡ್ಡಿಯ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದಾಕೆ ತೋರುತಿರೆ ಕುಣಿವ ಗರ್ದಭಕ್ಕಿನಯ (ಮಂಜಿಪ. ೧೬೯). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭಧಾಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮರ; ಬಸರೀಮರ: "ಗರ್ದಭಾಂಡು, ಅಂದರಾಲು, ಕವಿಚತನು, ಸುಪರ್ಶಳು, ಪ್ಲಕ್ಷ – ಜ ಬಸರಿಗಿಡ" (ವಿದ್ಯಾಂತಿ. ೧೦೭). [ಸಂ.]

ಗರ್ದಭಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣುಕತ್ತೆ: ಆನಂ ಪೆರಿಯರ್ದ ಗುಹಾದ್ವಾರಮಂ ಗರ್ದಭಿಯೊಳಿರ್ದರ್ ಪುಗೆನಲೊಡಂ ಪುಗುವ ಕಟ್ಟೆಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೮೩–೧೪). [ಸಂ. ಗರ್ದಭಾ]

ಗರ್ದಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಪಲ್ಲೇಕಾಯಿ ಬಳ್ಳಿ, ಗರ್ದಾಳೆ (ಮೈಫಿಗಿ. ೬೪–೬೫). [?]

ಗರ್ದಿ, ಗರದಿ (ಗು). ೧. ಧಾರಿಯಾದ; ದೊಡ್ಡ: ನಮ್ಮ ಓಣಿಯ ಹುಡುಗರ ಮೇಲೆ ಗರ್ದಿ ಮಾರಾಮಾರಿ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಧರ್ಮಾದಿ ಮಾಡಿದರು (ಮಸಿಪ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಜನಸಂದಣಿ; ಗುಂಪು: ಒಳಗೆ ಗರ್ದಿ ಬಹಳ ಇದೆ (ಮುಂಗಾಪ್ರ. ೯೫); ಒಮ್ಮೆ ಮುಂಬಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾದರೆ . . . ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ದಿ (ಹಾಸುಕೊ. ೨೪). **ಗರದಿ**: ೩. ಸಡಗರ; ವೈಭವ: ಗಂಡಹೆಂಡರವರು ಗರದೀರಿ ಬರುವಾಗ ಕತ್ತೆಂಕ ರಂಡೀ ದೆತ್ತಿತ್ತಿ ಬರೆತಾಳ (ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೧೬).

[← ಮರಾ. गर्दि]

ಗರ್ದಿಸು 'ಗದರಿಸು' ನೋ.

ಗರ್ದುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಗಿಡ: ಸುರಗಿ, ಗರ್ದುಂಡಿ, ಪುನ್ನಾಗ, ಪುನೆ (ಮೈಫಿಗಿ. ೫೬–೧೧೩). [?]

ಗರ್ದುಗ 'ಗರ್ದುಗು' ನೋ.

ಗರ್ದುಗು, ಗಜಗು, ಗಜಗು, ಗಜಿಗು, ಗಜ್ಜುಗ, ಗಜ್ಜಿಗ, ಗಜ್ಜಿ, ಗಜ್ಜುಗ, ಗದುಗು, ಗದುಗು, ಗರ್ದುಗ, ಗೆಜ್ಜಗ (ನಾ). ೧. ದುಂಡಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮುಳ್ಳುಪೊದೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಪಲಪಕ್ಕನಾಣ ಗರ್ದುಗಿನ ತಿರುಳಂ ಬುಂಡಿಯುಂ ಮನೆದಮ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಯು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೦); ಬರಿದಿಲಂ ಸಗ್ಗಳೆ ಪೆಸರ್ಗರ್ದುಗೆಸವರ್ಮರ್ ವಳ್ಳಿ . . . ಎಂದಿವು ಸಹಜ ಶಿಥಿಲವೃತ್ತಿಯ ನಾಳ್ಗಂ (ಕಮದ. ೪೫); ಸುರದಂಬೆ ಸಿಂಧುವಾರಂ ಮುಂಜಂ ಕಿಱುದೀಗು ಗರ್ದುಗಿನಿಲೆಯೆಂಬಿವುಮಂ ದೆರೆಸಿ ನೆಲಾವರೆಯಂ ಕೊಂಡರೆ ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ದ ಸಮಸ್ತಪಥಿವಿಷವುಚ್ಚಾಗಂ (ಜಿಪು. ೬-೬೨); ಸಪ್ತಾದ್ರಿಯಂ ಸಂತತಂ ಪೊಡೆದೆಂಡಾಡುವವಂಗಡಿಂ ಗರ್ದುಗಿನಾಟಂ ಪೆಂಪೆ (ವೀವಿ. ೧೦-೬೭). **ಗೆಜ್ಜಗ** : ೧. ಗಜಗ ಕೊಂದ ಜಾಗೆ ತಿರುತಿರುಗಿ ಹಾದಿವ ಹಳೆಸೆನವು (ಪಭಿಗೀ. ೧೪-೧೫೭). ೨. ಕೆಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗೃಂಥಿ: ಕಾಣಿಸದ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಾಗೇನು ಗಜಗ ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ (ಬಾಡಾಹಾ. ೧೯). **ಗಜನು**: ೩. ಗಜುಗದ ಕಾಯಿಗಳಿಂದ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ: ಗಡೆ ಬಿಲ್ಲು ಗಜನು ಜಂಡಾಟದಲಿ ಮೆರೆದೇ ಎದುರಾಯ ಹಯ ವೃಷಭ . . . ಮೊದಲಾದ ತಿಳರ ಮರ್ದಿಸಿ (ವಿಸ್ತಾ.ಗು. ೧೬-೩).

ಗರ್ದುಗೆ : ೨. ಕೆಣ್ಣು ಹೋಗಿ ಗಜಗಾ ಬೆಳೆದೀತು (ಹಾಸ್ಯಸಂ. ೨೬). **ಗಜುಗ**: ೨. ಜೀವವಿಲ್ಲದ ಹೆಣ್ಣು ಗಜುಗ ಬೆಳೆದಾ ಕಣ್ಣು (ಕನಕ. ೫೦–೧); ೩. ಜೀಂಬು ಬೊಗಿ ಬಿಚ್ಚೆತ್ತೋಲು ಗಜುಗನಾಡುತಾ (ಭರಂದ. ೨-೪೯–೩); ಗಜುಗನಾಡುವ ಸಂಬ್ಯಾನಂ ಕಂಡು (ಭೈರಾಸಾ. ೩೩೭). **ಗೆಜ್ಜಗ**: ೧. ಎರಡು ಗಜ್ಜಗದ ದಪ್ಪ ಮೇಣದ ಉಂಡೆ ಮಾಡಿ (ಹೊಸಕ್ಷೌ. ೭೩). **ಗಜ್ಜಿಗ**: (ಕ). ಗಜ್ಜುಗ: ೩. ರಾಜಬಿದಿಗಳೊಳಗೆ ಕಡಲ ಪೋಪಳಿ ಜೆಂಡು ಗಜ್ಜುಗ ಬುಗರಿ ಆಡುತಾರಮ್ಮುಯ್ಕ (ಕಬಿರೋ. ೧೪–೬); ಪಗಡಿ ಗಜ್ಜುಗ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಆಟಗಳನ್ನು ಅವನು ಅಡಬಲ್ಲವನಾಗಿದ್ದ (ಸ್ವೃಚಿಚ. ೨೨). **ಗೆದುಗೆ**, : ೧. ಹಣ್ಣುವಾಕೆಯ ಕಾಯಸುಟ್ಟು ನಾರಂ ತೆಗೆದು ಸಣ್ಣ ಗಡುಗದ ತೋರವಂ ಮಾಡಿ ಮತ್ತವಂ ಬಣ್ಣಸರದಂತೆ ಸರಗೆಯ್ದು (ಸೂಪಶಾ. ೪–೨೩). **ಗದುಗು**: ೧. ಗಡುಗಿನ ತಿರುಳಂ ಕುಂಠಯುಮನುದಕದಲ್ಲಿರಿಸಿ (ಲೋ ಕೋ ಪ. ೯-೧೦೦ ಟೀಳ). **ಗರ್ದುಗೆ**: ೧. ಅವರಿಯವರವರು ನೂರಾರು ಗರ್ದುಗವನ ತವಕದಿನಿಚ್ಚಾಡುತಿರು (ಕೇ ಮಿ ಸಂ. ೬-೫೦). **ಗೆಜ್ಜುಗ**: ೧. ಗೆಜ್ಜುಗವನ್ನು ಒಡೆದಂತೆ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಮ್ಯೂಸ. ೧೪).

[ದೇ. ॥ ತಮಿ. ಕುಜಿಯು, ಕುಬಲ್, ಕುಜಲ್ಪು, ಕೈಕ್ಕಾಯ್; ಮಲ. ಕುಬಟ್ಟ, ಕುಬಳ್ಳಾ; ಕುಳು. ಗಜಿಗೆ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ]

ಗರ್ದೂಗೆ, ಗದ್ದುಗೆ, (ನಾ). ಗಡಿಗೆ; ಘಟ: ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ [ಕಾ]ಲ ಸಹಸ್ರ ಗರ್ದೂಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಕಯಾಗಿ (ಕಾ. II, ೨೪–೩೦ ; ೧೬೭). **ಗದ್ದುಗೆ**: ಪುಲಿಗೆರೆಗೆ ಬಂದು ಸೋಮದೇವ ಪದನಖ ಮಯೂಖದೊಳ್ತೋಲ್ದೆಱಲೆಲಾಪಗಾ ಪ್ರವಾಹದಿಂ ಪವಿತ್ರಿಕೃತ ಕರೀರನಾಗಿ ಕ್ಷೀರಧಾರಾಪೂರದಿಂ ಸಕಲ ಗದ್ದುಗೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಇ. XVI, ೪೦–೫೮ ; ೧೩೭). **'ಗದ್ದುಕೆ'** ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗರ್ದುಳ, ಗರ್ತುಳ]

ಗರ್ದುಗೆ, ಗದಿಗೆ, ಗದುಗೆ, ಗದ್ದಿಗೆ, ಗದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಪೀಠ; ಸಿಂಹಾಸನ, ಭದ್ರಾಸನ ಮೊದಲಾದುವು: ಕೆಲಬಲದ ಗರ್ದುಗೆಗಳೊಳು ಮಂಡಲಾಧೀಶರ್ಕಳಾ ಭೂಪರಂ (ಚಿಬಿಪ. ೭-೪). **ಗದಿಗೆ**: ೧. ಗುರುವಿರಲ್ಕಮಾತರ್ಗಳಿಗೆ×೪×೧ ಗದಿಗೆ ಕುಳ್ಳಿಸುತ್ತು (ಎಇ. XVI, ಮಜ್ಜಿ. ೧೧೧–೫ ; ಸು. ೧೬೦೬). ೨.[ವಿಶೇ] ಜಂಗಮರ ಸಮಾಧಿ: ಕೊಟ್ಟುರು ಬಸವೇಶ್ವರರ ಗದಿಗೆ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೨೫, ೪೨–೧೩ ; ೧೭೬). **ಗದುಗೆ** : ೧. ಅನನುಬಂದಿಸಿಹ ಏಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ನರಸಿಂಹಾರಿಬಲ್ಲ ಸುರರ ಗದುಗೆ ನೋಡುತ್ತುಲಂತಿ ಯಿಡೆನುಯನಲಿಳಿದು (ಜಸಮು. ೧೩–೨೯). **ಗೆದ್ದಿಗೆ**: ೧. ಅಡ್ಡಡಿಗೆಗೆ ಗದ್ದಿಗೆ ರಾಜ ಚಿನ್ನಮಮಯಂ ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಇ. ೧೫೩, ೪೮–೧೫ ; ೪೦); ಕರಗಮುತ್ತು ಶಿಕರಳೆ ಕಾಲ್ಕೊಳ್ಳೆ ಮೂಲಿಪ ತಿರುಗಿ ಬೋಸಮಂ ತರಳೆಳೆ ಪಾಸು ಗದ್ದಿಗೆಯನುತ್ತಳಿಸಿರ್ (ಆರಂಪು. ೪-೧೫); ಮುಕ್ಕಿನ ಗದ್ದಿಗೆ ಹಾಸಿರೆ (ಭರಂದ. ೧೧-೧೦೬–೬). **ಗದ್ದುಗೆ**: ೧. "ಗದ್ದುಗೆ ಪಟ್ಟವಕ್ಕೆ ನರೇಂದ್ರಾ ಸನಂ" (ಚಿಪ್ರ. ೫೦) ; "ಸಂಜೆ ಸಿಂಹಾಸನಕೆ ಪಟ್ಟವಕೆ ಗದ್ದುಗೆಯು ಮೆಂದು" (ಕಬ್ಬಕೃ. ೨೫) ; ಪಾನರಸಂಜಕಿ ದೇವಸ್ಥಾನಂ ಮಾಡುವ್ಗರ್ಗ್ಗೆ ಗದ್ದುಗೆಯ ಪೀಠಂ ಸ್ವಾಗತಕೆ ಕಂದರಿವುವವಲಲ್ಲಾಸಜಂಯೆಯೂ ಪೊಗಳಲನತ ತವಕಮಿಗ್ಗತಿಯ (ಎಇ. XVI, ೬-೧೨ ; ೪೮೦) ; ದೇವತಾಗಾಧನಂಗೆಯ್ವ ತಪೋಧನರಿಗರಿದೆ ಗದ್ದುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟು ಭೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಠಯಜ್ಞಗ್ಳೆವ ಪಟುತರ ಮರ್ತ್ಯರ ಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪–೧೪) ; ಕರೆದು ಮನ್ನಣೆಪೆತ್ತ ಪಶ್ಚಿಲ್ಪರು ಮಹಾಮಾತ್ಯರೊಳಗಗ್ರೇಶ್ವರರೆನಿಸಲು ಪಿರಿಯ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೫-೬೪)? ಎದ್ದು ದಿಕ್ಕೈಸಿದಿವು ಕಳುಲಲ ಗದ್ದುಗೆಯ ಪರಮೇಷ್ಠಿ (ತೋರಾ. ೧-೪–೫೪).

೨. ಈಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದುಗೆ, ಮರ, ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಗಳ ಕುರಿತು ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶರೀಫ. ೬೯).

[< ಸಂ. ಗರ್ತ. / ತೆಲು: ಗದ್ದಿಯ, ಗದ್ದೆ. / ಹಿಂ. ಗದ್ದೀ; ಮರಾ. ಗಾದೀ]

ಗರ್ದುಱು (ನಾ).(?) : ಗರ್ದುಱು ಮುರ್ದಿದುದೆನೆಯುಂ ಗರ್ದೆಯುಮಾ ಗುರ್ದೆಯುಂ ಸರೇಫ ಪದಂಗಳ್ (ಶಮದ.೩೭). [ℙ ಇದು 'ಗರ್ದುಗು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ದೆ 'ಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಗರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಆಸೆ; ಲೋಭ; ಅತಿಯಾದ ಇಚ್ಛೆ. ೨. ದುರಾಸೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಸೆಗಾರ; ಲೋಭಿ; ಕೃಪಣ: "ಗೃಧ್ನಃ, ಗರ್ಧನಃ, ಲುಬ್ಧಃ, ಅಭಿಲಾಷಕಃ, ತೃಷ್ಣಕ್ – ೫ ಆಶೆಯುಳ್ಳವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಧನೆ (ನಾ). ದುರಾಸೆ; ಲೋಭ: (ಕ).

[ಸಂ. ಗರ್ಧನ]

ಗರ್ನಾಲು (ನಾ). (ಕರಾ) ೧. ಉತ್ಸವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಸುವ ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬಿರುವ ಗೋಲಿ, — ಉಂಡೆ: ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಫೋಟಕ: ದೀಪಾವಳಿಯು ಬಂತು . . . ಪಟಾಕಿ, ಜೇನುಂಡೆ, ಗರ್ನಾಲುಗಳನ್ನು ಸುಡುವುದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತುಂಬ ಸಂತೋಷ (ನಿಷ್ಕಾಮ. ೧೧೪); ನಿನ್ನ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ . . . ಬಿರುಸುಬಾಣ ಗರ್ನಾಲು ಹಾರಿಸೋಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೀವಿ (ಮಲೆಮ. ೪೩೦); ಇನ್ನೇನು, ದಿಬ್ಬಣ ಹೊರಟರ ಬೇಕು; ಗರ್ನಾಲು, ಕದಿನಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಹೊ. ೨೯೧). ೨. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ತೋಪು: ಆ ರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟು ಗುಂಡು ಹಾರಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಗರ್ನಾಲು ಹೊಡೆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ನಿಮಗೆ ಯಾವುದೂ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ (ಗೊಂಡಾರ. ೮೩).

[← ತುಳು. ಗರ್ನಾಲ್./ಹಿಂ. ಗರನಾಲ್; ಮರಾ. ಗರನಳಾ, ಗರನಾಲ್, ಗರನಾಳ್]

ಗರ್ನಾಲುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗರ್ನಾಲನ್ನು ಸಿಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳು: ಹಾವಭಾವ ಸಹಿತ ಗುಪ್ತ ಗರ್ನಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಹತ್ತಿರವೂ ಹೇಳಬಾರದೆಂದು ವಿನಂತಿಸಿದ (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೩೬).

[ಗರ್ನಾಲು + ಬಿಡು$_1$]

ಗರ್ಬ 'ಗರುವ$_2$' ನೋ.

ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸು; ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ತೊಲಗಿಸು; ಹಮ್ಮನ್ನು ಅಡಗಿಸು: ಸೌಂದರನ ಬಲವನೊರ್ಬುಳಿ ಮಾಡಿ ಗರ್ಬಂಗೆಡಿಸಿ ಕಂಗೆಡಿಸಿ (ನಂಬಿರ. ೧೮-೩೭).

[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + ಕೆಡಿಸು$_1$]

ಗರ್ಬಾನೃತ್ಯ (ನಾ). ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ನವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪುರುಷರೂ ಸಾಮೂಹಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಲೀಲೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಲಾಸ್ಯಜಾತಿಯ 'ಗರ್ಬಾ' ನೃತ್ಯಗಳು . . . ಗುಜರಾತಿಗೆ ತುಂಬಾ ಹೆಸರನ್ನೂ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ತಂದಿವೆ (ಅಭಾನೃ. ೧೧೪).

[← ಗುಜರಾತ್. ಗರಬಾನೃತ್ಯ್]

ಗರ್ಬಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ; ಸೊಕ್ಕಿನವನು: ಜಿನಸಮಯಿ ಮನೆಗೆವರೆ ಕಯ್ಯನೊಲ್ದು ಮುಗಿದಿತ್ತಬನ್ನಿಮಿರಿಯೇಬೆಸನೇನೆನುತಂ ಪದಪಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತನಂದದಿಂದಿರ್ಪ ಗರ್ಬಿ[ಪಾಶಾಂ. ರ್ವಿ]ಜೈನನೆ ಬಗೆಯಲ್ (ಸಮಪ. ೪-೫೪); ಸಾಮಂತ ಗರ್ಬ್ಬಿ ಸರ್ಬ್ಬಸ್ವ ಸೂಱೆಕಾಱ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೦-೩೦; 1170). [< ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ಬಿಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮತ್ ಕೊಟ್ಟಿಗದೇವಂ ಪ್ರಿಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಗರ್ಬ್ಬಿನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿರ್ಚ್ಚಾಸಿರದ ಭಾಗವನಾಳೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೫೩೧-೩; 967). [ℙ ಇದು 'ಗೋವಿಂದರಸ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು.]

ಗರ್ಬಿತ (ನಾ). ಹಮ್ಮುಳ್ಳವನು; ಅಹಂಕಾರಿ; ಗರ್ವಿಷ್ಠ: ಬಿರುದರ ಬಿಂಕಮಂ ಕಿಡಿಸಿ ಗರ್ಬ್ಬಿತರಂ ಮುಱಿದಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಬೀರರ ಭುಜ ಗರ್ಬ್ಬಮಂ ತವಿಸಿ (ಎಕ. VII(S), ಶಿಕಾರಿ. ೩೩೪-೧೩; 1100).

[< ಸಂ. ಗರ್ವಿತ]

ಗರ್ಬಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ವಿಸು: ಒಲಿದು ನಲಿದು ಪಲತೆಱದಿಂ ನಿಂದುರ್ಬುತೆ ಕೊರ್ಬುತೆ ಪರ್ಬುತೆ ಗರ್ಬಿಸಿತಭಿಸಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ನಿಶಿಯೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೮೮); ಉಬ್ಬಿ ಪುಟವೆದ್ದು ನೆಱೆ ಕೊರ್ಬಿ ಗರ್ಜಿಸುತೋದಿ (ಬಸರ. ೯-೨೮).

[ಗರ್ಬ (< ಗರುವ$_2$) + –ಇಸು$_3$]

ಗರ್ಬು 'ಗಬ್ಬು$_1$' ನೋ.

ಗರ್ಭ (ನಾ). ೧. ಭ್ರೂಣವನ್ನೊಳಗೊಳ್ಳುವ ಕೋಶ; ಬಸಿರು: ತನ್ನ ಗರ್ಭಂ ತಡೆದುದರ್ಕೆ ಕಿನಿಸಿ ಕಿಂಕಿರಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೮ ವ); ಅದೇನೆಸೆದು ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋಱುತೋ ಜಗದೀಶನಿರೆ ಗರ್ಭಂ ಬಳೆದು . . . ಚೆಲ್ವುವೆತ್ತು ವೈರಾಮಹಾದೇವಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೩); ಗಂಡನಿಲ್ಲದ ಶಶಿವದನೆಗೆ ಗರ್ಭಮಾದ ತೆಱನೊಳ್ ಕೆಡುಗುಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೪-೨೮೭); ಆತಂ ನಿಜ ವಿರೋಧಿಯಪ್ಪ ಕುಂಡಲಮಂಡಿತಂ ಪೆಱತೊಂದು ಪೆಣ್ಗೂಸುವೆರಸು ವಿದೇಹಿಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಬಳೆವುದಂ ತಿಳಿದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೧೪ ವ); ಆ ದನುಜಾರಿಯನಾತ್ಮಗರ್ಭದೊಳ್ ಧರಿಯಿಸಿ ನಿಂದಳೀ ಪಿರಿಯಳಿಂ ಪಿರಿಯರ್ ಪೆಱರಿಲ್ಲ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬). ೨. ಪಿಂಡ; ಭ್ರೂಣ: ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದರು (ಭಾರದ. ೪೫೦). ೩. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಕುಕ್ಷಿ: "ಜಠರಃ, ಉದರಃ, ತುಂದಃ, ಕುಕ್ಷಿಃ, ಗರ್ಭಃ – ಈ ೫ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೮೫-೩೬೧); "ಕುಕ್ಷಿಕುಂಡಂ ಗರ್ಭಮಾ ಜಠರಮುದರಮೆನೆ ಹೊಟ್ಟೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩). ೪. ಮಗು; ಕೂಸು: "ಬಾಳಃ, ಪಾಕಃ, ಅರ್ಭಕಃ, ಗರ್ಭಃ, ಪೋತಃ, ಪೃಥುಕಃ, ಶಿಶುಃ, ಶಾಬಃ, ಡಿಂಭಃ – ಈ ೯ ಮಗುವು" (ಹಲಾಯು. ೮೩-೩೪೮). ೫. ಒಳಭಾಗ; ತಿರುಳು; ಮಧ್ಯಭಾಗ: ಇಂತು ವಿಶ್ವರೂಪ ಗರ್ಭಿಣಿಯಪ್ಪದೇವಿ ನೀಂ ಬ್ರಹ್ಮಗರ್ಭಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆಯುಂ ಪ್ರಾಗಲ್ಭ್ಯ ಗರ್ಭದೃಷ್ಟಿಯಂತೆಯುಂ ವಿವೇಕ ಗರ್ಭವಿದ್ಯೆಯಂತೆಯುಂ . . . ಮಹತ್ತ್ವಮಂ ಪಡೆದೆ (ಜಗವಿ. ೨-೯೬ವ). ೬. = ಗರ್ಭಸಂಧಿ: ಸವಸಂದ ಮುಖಂ ಪ್ರತಿಮುಖಮವಮರ್ಶಂ ಗರ್ಭಮಂತೆ ನಿರ್ವಹಣ ಮೆನಿಪ್ಪುವವೆಯ್ದೆ ಸಂಧಿಯಕ್ಕುಂ ಸುವಿಹಿತಕವಿಮಹಿತವಿತತ ಕೃತಿಪದ್ಧತಿಯೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೯೫೭); ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮); ರಸಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿಯಮವೆಂದರೆ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ, ನಿರ್ವಹಣ ಎಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳನ್ನೂ . . . ರಚಿಸುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೫೦). ೭. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬಳಿಕ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕಮಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ . . . ಸಮಯ, ಗರ್ಭ, ಪ್ರಸವ . . . ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಪಂಜರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚತ್ವಾರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಂಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇಕ. ೮೦).

[ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕ (ನಾ). ೧. ತುರುಬಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟು ಒಳಗೆ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಧರಿಸುವ ಹೂವು: "ತುಱುಂಬಿದ ಹೂ ಗರ್ಭಕಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೧-೩೯೮); "ಗರ್ಭಕಂ-ತುರುಬು ಮುಂತಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ನಡಿವೆ ಈಚೆಗೆ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಮುಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಹುವ್ವಿನಸರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೮೧). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಾಗು; ಬಸಿರುಂಟು ಮಾಡು: ಈ ಜೀವಕಣಗಳು ಸಂಯೋಗಿ ಜೀವಕಣಗಳಂತೆ ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೮೨).

ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ = ಬಸಿರಾಗುವಿಕೆ: ಎರಡು ಸಂಯೋಗಿ ಕಣಗಳು ಕೂಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಈ ಸೇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಗರ್ಭ[ರ್ಭಾ]ಧಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೮೩). [ಗರ್ಭ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗರ್ಭಕರಗು (ಕ್ರಿ). ಬಸಿರಿಳಿ; ಗರ್ಭಪಾತವಾಗು; ಮೈಯಿಳಿ: ಹಸುವಿಗೆ ಗರ್ಭಕರಗಿತು (ರೂಢಿ).

[ಗರ್ಭ + ಕರಗು (< ಕರಂಗು)]

ಗರ್ಭಕೋಶ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಭ್ರೂಣವಿರುವ ಚೀಲ; "ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಮಗು ಅಥವಾ ಗರ್ಭವಿರುವ ಚೀಲ" (ಅನಂನಾ); ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನೋವು ಬರುತ್ತದೆ (ಕಾವೇರಿ. ೧೯೦). [ಗರ್ಭ + ಕೋಶ]

ಗರ್ಭಗಳಿತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಧೈರ್ಯಗುಂದಿದವನು: ಸೇತುರಾಮನು ಗಾಬರಿಯಾದನು. ಅವಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃತ್ಯುವಾಗಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಗರ್ಭಗಳಿತನಂತೆ ನಿಸ್ತೇಜನಾದನು (ಜಯಂತ. ೩೯೧).

[ಗರ್ಭ + ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ)]

ಗರ್ಭಗುಡಿ (ನಾ). ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿರುವ ಭಾಗ, —ಒಳಕಟ್ಟಡ, —ಅಂತರ್ಮಂದಿರ: ಅಚಲಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ "ಧ್ರುವಬೇರ" ಎಂದು ಹೆಸರುಂಟು. ಇವುಗಳನ್ನು ಶಿಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವರಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವರು (ಭಾರದ. ೫೧೨); ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಿಗೆ ಯಾಗಬಾರದು ತಿಳಿಯಿತೇ (ರಂಗರೋ. ೬೦). [ಗರ್ಭ + ಗುಡಿ$_3$]

ಗರ್ಭಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಒಳಗಣ ಕೋಣೆ; ಮಲಗುವ ಮನೆ: "ಅಪವರಕಂ ಗರ್ಭಗೃಹಂ-ಈ ೨ ಓವರಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೭); "ಓವರಿಯದುಪಗೃಹಂ ಗರ್ಭಗೃಹಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮); ಗರ್ಭಗೃಹಮನಭ್ಯುಕ್ಷಿತೋಜ್ವಲನಾಗಿ ಪೊಕ್ಕಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೯೭ವ). ೨. = ಗರ್ಭಗುಡಿ: ತಲ್ಲಣಿಸುತಂ . . . ಗರ್ಭಗೃಹಮಂ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊಱವಡುತ (ಬಸಪು. ೨೬-೨೭); ಶಾಂತಲೆ ಆಗ ದೇವಿಯ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೩).

[ಗರ್ಭ + ಗೃಹ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ: ಅಂತು ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂಗಳ್ ತೋಱೆ (ಆದಿಪು. ೮-೩೨ವ); ಶಶಿಮುಖಿಗೆ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನಂ ತೋಱಿದುದು (ನಂಬರ. ೧-೯೮). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನ]

ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ತೋರುವ ಶಾರೀರಿಕ ಬದಲಾವಣೆ, —ಲಕ್ಷಣ; ಬಸಿರಿನ ಲಕ್ಷಣ: ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆಯಿಳ್ಳ ಈಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಗೆತಾನೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭). [ಗರ್ಭ + ಚಿಹ್ನೆ]

ಗರ್ಭಚೀಲ (ನಾ). ಗರ್ಭಕೋಶ; "ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿನ ಹೊರ ಭಾಗದ ಚೀಲ" (ಅನಂನಾ). [ಗರ್ಭ + ಚೀಲ]

ಗರ್ಭಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಭ್ರೂಣವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ಮೈಯಿಳಿಸುವುದು; ಗರ್ಭಸ್ರಾವ ಮಾಡಿಸುವುದು: ಈಗಿನ ನಮ್ಮ ಕಾನೂನಿನಂತೆ ಗರ್ಭಚ್ಛೇದವು ಅಪರಾಧವಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಗರ್ಭವು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗುವಿಕೆ, ಮೈ ಇಳಿಯುವುದು" (ಅನಂನಾ). [ಗರ್ಭ + ಛೇದ]

ಗರ್ಭಜ (ನಾ). ಮಗ; ಪುತ್ರ: ಗರ್ಭಜನುಂ ಸರ್ವ ವಿಶುದ್ಧನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಭವ್ಯಂಗೆ ತತ್ಪ್ರಥಮೋಪಶಮ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೧); ತನ್ನ ಗರ್ಭಜನೊಡನೆಯುಣುವದಕಿನ್ನು ಮನಸ್ಯೆರಿಸದು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೭೧-೩೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಂಡತಿಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿರುವಾಗ ಗಂಡನು ತಾಳುವ ದೀಕ್ಷೆ. ℙ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೇ ಮೊದಲಾದುವು: ಆಚಾರ್ಯರು ಗರ್ಭದೀಕ್ಷೆ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ, ಪೂರ್ವ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. [ವೀಶೈ] ಮಗು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಕೊಡುವ ಶಿವದೀಕ್ಷೆ. 'ಗರ್ಭಲಿಂಗ' ಪರಾ.

[ಗರ್ಭ + ದೀಕ್ಷೆ]

ಗರ್ಭದೋಹಳ (ನಾ). ಬಸಿರಿಯ ಬಯಕೆ; ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಬಯಕೆ: ಅಂತು ಗರ್ಭದೋಹಳಂ ನೆಗೞೆ (ಆದಿಪು. ೮-೪೮ವ); ಅಂತಾವಿರ್ಭೂತ ಗರ್ಭನಿರ್ಭರವಿಕಾಸೆಯುಂ ಸಫಳೀಕೃತ ಗರ್ಭದೋಹಳಪ್ರಕಾರೆಯುಮಾಗುತ್ತುಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೧ವ).

[ಗರ್ಭ + ದೋಹಳ (= ದೋಹಲ)]

ಗರ್ಭದ್ವಾರ (ನಾ). ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು; ಒಳಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು; ಒಳಬಾಗಿಲು: ಎಲ್ಲ ಗರ್ಭದ್ವಾರವನು ಮುಚ್ಚಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಹ ಲಿಂಗವಾತೆರದೆಲ್ಲ ದೇವಾಲಯವು ಇಹವು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೧-೪೮).

[ಗರ್ಭ + ದ್ವಾರ]

ಗರ್ಭಧಾರಣ (ನಾ). ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು; ಬಸಿರಾಗುವುದು: ಬೆದೆಯಕಾಲ . . . ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಾದ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡಿನ ಮಿಲನವು ಗರ್ಭಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭನಾಶನ (ನಾ). ಗರ್ಭನಾಶವಾಗುವುದು: ಗರ್ಭನಾಶನಕ್ಕೆ: ಸಣಬಿನ ಬೀಜವಂ ನೀರಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ನಾಶ (ವಿವೈವಿ. ೧೦೯).

[ಗರ್ಭ + ನಾಶನ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧ (ನಾ). (ಕೃತ್ರಿಮೋಪಾಯಗಳಿಂದ) ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು: "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು; ಗರ್ಭನಿರೋಧ" (Contraception. ಇಂಕನಿ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧ]

ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಗರ್ಭವಾಗದಂತೆ ತಡೆಯುವ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ: ಮಿತಸಂತಾನ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾಯಕರವಲ್ಲದ ಕೆಲವು ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೨. ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಧನ, —ಕೃತ್ರಿಮೋಪಕರಣ; ಬಸಿರಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವ ಔಷಧಿ: "ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ; ಬಸಿರು ತಡೆ" (Contraceptive. ಇಂಕನಿ); ಪ್ರಜಾಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗ ಗರ್ಭನಿರೋಧಕಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ನಿರೋಧಕ]

ಗರ್ಭನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). = ಗರ್ಭಕಟ್ಟು: ಸೂತಕ ನಿಂತು ಗರ್ಭನಿಲ್ಲುವುದು (ವಿವೈವಿ. ೧೦೦). [ಗರ್ಭ + ನಿಲ್ಲು$_1$ (< ನಿಲ್$_1$)]

ಗರ್ಭನಿವಾಸ (ನಾ). = ಗರ್ಭಗೃಹ೧. [ಗರ್ಭ + ನಿವಾಸ]

ಗರ್ಭಪತನ (ನಾ). ಗರ್ಭವು ಬೀಳುವುದು, —ನಷ್ಟವಾಗುವುದು; ಬಸಿರಿಳಿಯುವುದು; ಮೈಯಿಳಿಯುವುದು: ಜಲಜಾತಕಂದ . . . ಮಲಯರುಹಂ ಎಂಬಿವಂ ತಂಡುಲಜಲದಿಂ ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಪತನಂ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೬೬); ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡಿ, ಗರ್ಭಪತನವಾಗುವ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. (ವಂಶವೃ. ೨೯೦). [ಗರ್ಭ + ಪತನ]

ಗರ್ಭಪದಿ (ನಾ). "ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಒಂದೇ ಕವಚದ ಮೃದುಶರೀರದ ಪ್ರಾಣಿ, (Gasteropads) ಬಸವನ ಹುಳದ ಜಾತಿ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೮೯). [ಸಂ. ಗರ್ಭಪದೀ]

ಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ).= ಗರ್ಭಶೋಧನೆ: ಮಾಳಿನಿ . . . ಕಾಂಚನ ದೇವತೆಯೆಂಬೊರಂ ಜಿನೇಂದ್ರಾವಸಥೈಕಗರ್ಭಪರಿಶೋಧನೆಗಟ್ಟಿದನಿಂದ್ರ ನಱ್ತಿಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೭೬). [ಗರ್ಭ + ಪರಿಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಪಾತ (ನಾ).= ಗರ್ಭಪತನ: ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಟೆನಿಸ್ ಆಡುವುದು, ಹೆಚ್ಚುಭಾರ ಎತ್ತಿಳಿಸುವುದನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ದಣಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಗರ್ಭಪಾತವಾಗುವುದೂ ಉಂಟು (ಗೃಹವಿ. ೯೯). [ಗರ್ಭ + ಪಾತ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ನಾ). ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ, ಶುಕ್ರಶೋಣಿತಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮಾಂಸದ ಮುದ್ದೆ; ಭ್ರೂಣ: ಅವರದು ಬರೀ ಗತಾನುಗತಿಕದ ಗೊರಟು. ನಮ್ಮದು ಇನ್ನೂ ರೂಪಕ್ಕೇ ಬಾರದ ಗರ್ಭಪಿಂಡ (ಕಾಳರಾ. ೧೧೮). [ಗರ್ಭ + ಪಿಂಡ]

ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ದೈಹಿಕ ವ್ಯಾಯಾಮದ ಎಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣವು ಮಲಗಿರುವಂತೆ ದೇಹವನ್ನು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು . . . ೧. ಉತ್ತಾನಾಸನ . . . ೪೦. ಪಿಂಡಾಸನ. ೪೧. ಗರ್ಭಪಿಂಡಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೭). [ಗರ್ಭಪಿಂಡ + ಆಸನ]

ಗರ್ಭಭರ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ಭಾರ, —ಹೊರೆ: ಲತಾಂಗಿ ಗರ್ಭಭರದಿಂ ಸುಱುವಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೧೯). [ಗರ್ಭ + ಭರ]

ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ನಾ). ಬಸಿರಿನ ಹೊರೆಯಿಂದ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು,—ಲವಲವಿಕೆ ಇಲ್ಲದವಳು: ನುಡಿವಳು ಯತ್ನದೆ ನಡೆವಳು ಯತ್ನದೆ ಗರ್ಭಭರಾಲಸೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೬೮-೨೮). [ಸಂ. ಗರ್ಭಭರಾಲಸಾ (ಗರ್ಭಭರ + ಅಲಸಾ)]

ಗರ್ಭಭಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಭರ: ಕುಂತಿಯ ಗರ್ಭಭಾರಮುಂ ತಾಪಸಾಶ್ರಮದನುರಾಗಮುಮೊಡನೊಡನೆ ಬಳೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦ವ). [ಗರ್ಭ + ಭಾರ]

ಗರ್ಭಮೋಚನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆ; ಹಡೆಯುವುದು; ಪ್ರಸೂತಿ: (ಕಿ). [ಸಂ. (ಗರ್ಭ + ಮೋಚನ)]

ಗರ್ಭಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿಗೆ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ: ಗುರುವಿನ ಹಸ್ತದಿಂದ ಕುಕ್ಷಿಗೆ ವಿಭೂತಿಯಂ ಧರಿಸಿ ತೀರ್ಥಲಿಂಗವ ಮಾಡಿ ಆಕೆಯ ತೋಳಿಗೆ ಗರ್ಭಲಿಂಗವೆಂದು ಕಟ್ಟಿರಲು (ಭೈರಸೂ. ೧೯೬). [ಗರ್ಭ + ಲಿಂಗ]

ಗರ್ಭವತಿ (ನಾ). ಬಸಿರಾದ ಹೆಂಗಸು; ಗರ್ಭಿಣಿ: ತಾವು ಗರ್ಭವತಿಯರೆಂದು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯಪಾಲನೆಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ತುಂಬಾ ಗಮನ ಕೊಡಬೇಕು (ಗೃಹವಿ: ೯೭). [ಸಂ. ಗರ್ಭವತೀ]

ಗರ್ಭವಾಸ (ನಾ). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, —ವಾಸಿಸುವುದು. ೨. ಭ್ರೂಣದ ನೆಲೆ; ಗರ್ಭಾಶಯ: (ಕಿ). ೩ = ಗರ್ಭಗುಡಿ: ಬಸವನಾ ಗುರುಗರ್ಭವಾಸವನೊಸೆದು ಪೊಕ್ಕಿರೆ (ಬಸಪು. ೬೧-೬೩). [ಗರ್ಭ + ವಾಸ್ಯ]

ಗರ್ಭವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಸಿರಿಳಿ; ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನು ಹೊಂದು. ೨.(ಆಲಂ) ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅಳಿದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು: ರಥಕೆ ಮರಳಿದನಾತನೀತನ ವ್ಯಥೆಯನೇನೆಂಬೆನು ಸುಯೋಧನ ರಥಿಗಳುಬ್ಬಟೆ ಗರ್ಭವಿಕ್ಕಿತು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೨-೩೨). [ಗರ್ಭ + ಇಕ್ಕು]

ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಗರ್ಭದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಜ್ಞಾನ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿನಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ಗರ್ಭವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸೊಗಸು, —ಬೆಡಗು: ಮನಕ್ಕೆಸೆದುದು . . . ನಾಡೆ ಭಾವಿಸೆ ಮದವನ್ಮರಾಳಮೃದುಯಾನೆಯ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭವಿಭ್ರಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೮೮). [ಗರ್ಭ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ದೂಡಲ್ಪಡುವ ರಕ್ತನಾಳಗಳು ತುಂಬಿದ ಮಾಸು, —ಚೀಲ: ಈ ರೋಗಾಣುಗಳು ಗರ್ಭವೇಷ್ಟನದ ಮೂಲಕ ತಾಯಿಯಿಂದ ಪಿಂಡಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಕೆಲರೋ. ೭೧). [ಗರ್ಭ + ವೇಷ್ಟನ]

ಗರ್ಭವ್ಯೂಹ (ನಾ). ಸೈನ್ಯವ್ಯೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಬಿಲ್ಲಾಳುಗಳ ಮಱೆಯಲಿ ವಾಜಿ ಗಜರಥವ ನಿಲಿಸಿ ಗರ್ಭವ್ಯೂಹವನು ಮಂಡಳಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೯-೨೧). 'ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ವ್ಯೂಹ]

ಗರ್ಭಶಯನ (ನಾ). ಗರ್ಭಗತವಾದ ಶಿಶು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ; ಗರ್ಭಾಶಯ: ಮತ್ತಮುತ್ತಮಭೋಗಭೂಮಿಯ ದಂಪತಿಗಳೆ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತಂಗಳೊಂದೊಂದಱೊಳೊಂದಿ ಗರ್ಭಶಯನದೊಳ್ ಪರ್ವಿನಿಲೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೦೪ವ). [ಗರ್ಭ + ಶಯನ]

ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ: "ಗರ್ಭವಿಜ್ಞಾನ, ಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರ" (Embryology. ಪಾರಿನಿ. ೩೬). [ಗರ್ಭ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗರ್ಭಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೆರಿಗೆಯ ನೋವು, —ಬೇನೆ: ಶುಂಠಿ, ಕೊತ್ತುಂಬರಿಗಳ ಕಷಾಯವನು . . . ಪಾನವ ಮಾಡಲು ಸಕಲವಾದ ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೪೫೨); ಎಲುವ ಸಂಧಿಯಂ ತಂದು ಕುಡಿಯ ಕೊಡಲು ಗರ್ಭಶೂಲೆ ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಿವೈವಿ: ೧೫೧). [ಗರ್ಭ + ಶೂಲೆ]

ಗರ್ಭಶೋಧನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವತರಿಸಲಿರುವ ಜಿನನಿಗೆ ಕರ್ಮಮಲಗಳ ಲೇಪವು ಆಗದಿರುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಇಂದ್ರನು ಕಳುಹಿಸಿದ ದೇವವನಿತೆಯರು ಜಿನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ: ಮನಪೊಲ್ದಿಂದ್ರನಿವಾಸಸಂಭವಶುಚಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಿಂ ಗರ್ಭಶೋಧನಮಂ ದೇವಿಯರಿರ್ದು ಮಾಡೆ (ಆದಿಪು. ೭-೨೩); ಪತ್ನಿಯುದರೋತ್ಪತ್ತಿಯಂದವ ನೂತ್ನದಿಂ ದಿವಿಜಾಂಬೆರಿಡುವನು ಗರ್ಭಶೋಧನೆಗೆ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೮-೩೫). [ಗರ್ಭ + ಶೋಧನೆ]

ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತ; ಆಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಶ್ರೀಮಂತ$_1$]

ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿ (ಗು). ಅರುವತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೆನೆಬರುವ, —ಹೊಡೆಯಾಗುವ: ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ ಫಳಪಾಕವಿರಾಮಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಷಷ್ಠಿವ್ರೀಹಿಯವ ಗೋಧೂಮಾದಿ ಮಹೌಷಧಂಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೮-೬೧ವ). [ಗರ್ಭ + ಷಷ್ಠಿ]

ಗರ್ಭಸಂಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದ ಸಂಬಂಧ; ಉತ್ತಮಜೀವನು ಒಂದು ಭವವನ್ನು ಕಳೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಭವವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಕಾಲ: ವಿಮೋಹಮಾರಾರ್ಗೆ ಭವಾಂತರಾಗಮದೊಳಾಗಳೆ ಪುಟ್ಟವೆ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೫). ೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಟ್ಯಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಮುಖ, ಗರ್ಭ, ಅವಮರ್ಶ ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹೃತಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ನಾಟಕದ ಭಾಗ: ಮೂರನೆಯ ಗರ್ಭಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಫಲವು ಕೈಗೂಡುವ ಸೂಚನೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಕೈಪಿಡಿ. ೨೦೮). 'ಅವಮರ್ಶಸಂಧಿ' ಪರಾ. [ಗರ್ಭ + ಸಂಧಿ]

ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವಿನ ಮೇಲ್ಮೆಗಾಗಿ ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ; ಪುಂಸವನ; ಸೀಮಂತ: ವೇದಮತದಿಂ ಗರ್ಭಸಂಸ್ಕಾರಂ ಮೊದಲೆನಿಪ್ಪ ಆದಿಕರ್ಮಂಗಳವು ಹದಿನಾಱಾದವು (ಬಸಪು. ೩-೫೨). ೨. = ಗರ್ಭಾಧಾನ ೨: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಸಂಸ್ಕಾರ]

ಗರ್ಭಸುಖಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಸುಖವಾಗಿರುವವನು; ಆಗರ್ಭಸುಖಿ: ಅತ್ಯಂತರುಚಿರಮಣಿಕುಟ್ಟಿಮಭೂಮಿಯನಲ್ಲದೆ ನೆಲನಂ ಮೆಟ್ಟಿಯಱಿಯನೇಂ ಗರ್ಭಸುಖಿಯೊ ತತ್ಸುಕುಮಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೨). [ಗರ್ಭ + ಸುಖಿ]

ಗರ್ಭಸೂತ್ರ (ನಾ). [ಭೂಗೋಳ] ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ರೇಖೆ: ಅದರಿಂದ, ಬೇಕಾದಂಥ ಎರಡುಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ವಕ್ರತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಗರ್ಭಸೂತ್ರವು, ಅಂದರೆ ಬುಡದಿಂದ ತಲೆಯವರೆಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರೇಖೆಯು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೬೦). [ಗರ್ಭ + ಸೂತ್ರ]

ಗರ್ಭಸ್ಖಲನ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಆ ಗರ್ಭಸ್ಖಲನದ ಸಮಯಮೆ ಋತುಸಮಯಮಾಗೆ ಚತುರ್ಥದಿವಸ ಸಮನಂತರಂ ಮಜ್ಜನಂಬೊಕ್ಕು ಮಂಗಳಾಚಾರಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ದು (ಜಗವಿ. ೨-೭೦ ವ). [ಗರ್ಭ + ಸ್ಖಲನ]

ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ನಾ). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವಾಗದಂತೆ ಗರ್ಭವನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗರ್ಭರಕ್ಷಣೆ: ಮಾವಿನಗೊಟ್ಟೆ, ಯಷ್ಟಿಮಧುಕ... ನೈದಿಲಗೆಡ್ಡೆ, ಕಡಲೆಯ ಹಿಟ್ಟನೊಳಗೆ ಕೊಳ್ಳೆ ಗರ್ಭಸ್ತಂಭನ (ವಿವೈವಿ. ೮೮). [ಗರ್ಭ + ಸ್ತಂಭನ]

ಗರ್ಭಸ್ಥ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವ; ಗರ್ಭಗತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಸಿರಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಗರ್ಭಗತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತತ್ಕಾಂತೆಗೆ ನೆಗೞ್ದುವು ಗರ್ಭಸ್ಥನುತ್ಸಾಹಮಂ ತೋಳ್ವಲಮಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಸೂಚಿಸುವವೊಲತಿಚೋದ್ಯಂಗಳೀ ದೌಹೃದಂಗಳ್ (ಆದಿಪು. ೮-೩೩); ಗರ್ಭಸ್ಥನಪ್ಪ ಶೌರಿಯ ನಿರ್ಭರಸರಸಪ್ರಕಾಶಮೀ ಜನನಿಯೊಳಾವಿರ್ಭವಿಸಿದುದೆನೆ ತನುಸಂದರ್ಭಿತಗೌರಿಮದಿನೆಸೆದುದಾ ದೇವಕಿಯಾ (ಜಗವಿ. ೨-೮೯). ೩. ಒಳಗಿರುವುದು; ಅಂತರ್ಗತವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ಥಿತ (ನಾ). ಬಸಿರಿನಿಂದ ಬಂದವನು; (ಸಾಮಾನ್ಯ) ಮನುಷ್ಯ: ಆತೋದ್ಯದುದ್ಯೋಗಮಿಲ್ಲದ ಜೈನಾಲಯಮಿಲ್ಲ ನೋಡದ ಱೊಳಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತರ್ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೩). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವ (ನಾ). = ಗರ್ಭಪತನ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವದ ನೋವಿನಿಂದ ಸೋತು ಮಲಗಿದ್ದ ಕಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಯಶೋದೆಗೆ ತನ್ನ ಯಾವ ಕಷ್ಟವೂ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೮೭). [ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವ]

ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಗು). ಗರ್ಭಸ್ರಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ: ಗರ್ಭಸ್ರಾವಕ (ಔಷಧ) (Amblotic. ಇಂಕನಿ). [ಗರ್ಭ + ಸ್ರಾವಕ]

ಗರ್ಭಾಂಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ನಾಟಕದೊಳಗೆ ಬರುವ ಉಪಕಥೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಂಕ; ನಾಟಕದ ಒಳಗಿನ ನಾಟಕ: ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಏಳನೆಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗರ್ಭಾಂಕವಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಗರ್ಭ + ಅಂಕ್ಯ]

ಗರ್ಭಾಂಗಣ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನದ ಒಳಗೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಪ್ರದೇಶ, —ಒಳಹಜಾರ: ಗರ್ಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿನ ತೊಲೆಯ ಮೇಲೆ... ದೇವಿಯು ಬುಧಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳು (ನಿಟ್ಟೂಶಾಂ. ೧೨). [ಗರ್ಭ + ಅಂಗಣ]

ಗರ್ಭಾಗಾರ (ನಾ). ೧. ಒಳಮನೆ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗೃಹ; ಗರ್ಭಗುಡಿ: (ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಆಗಾರ]

ಗರ್ಭಾಡಳಿತ (ನಾ). ಒಳಾಡಳಿತ; ಒಳಗಿನ ಕಾರುಬಾರು: ಅರಿತು ಗರ್ಭಾಡಳಿತ ಬಹಿರಂತರಕೆ ಯರವಾದಣುಗನಿರಲ್ (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೦೦-೪೩). [ಗರ್ಭ + ಆಡಳಿತ]

ಗರ್ಭಾಣು (ನಾ). ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು; ಶುಕ್ಲ: ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅಡಗಿರುವ ಇಂತಹ ಗರ್ಭಾಣುವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಶರೀರಕ್ಕೆ ವಹಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆಯೇ ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಜನ್ಮ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೦). [ಗರ್ಭ + ಅಣು]

ಗರ್ಭಾಧಾನ (ನಾ). ೧. (ಪುರುಷನು ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ) ಗರ್ಭವನ್ನು ಇಡುವುದು. ೨. ಷೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದು; ನಿಷೇಕ; ಶೋಭನಪ್ರಸ್ತ: ಗರ್ಭಾಧಾನ... ಎಂಬುದು ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಕರ್ಮ. ಋತುಮತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪತಿಯು ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವು (ಆರ್ಯಧ. ೧೨೨); ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಗರ್ಭ ಮತ್ತು ಬೀಜ ಸಂಬಂಧವಾದ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣವಾಗಿ ಜೀವನು ಪಾಪವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಧಾರದ. ೫೪). [ಗರ್ಭ + ಆಧಾನ]

ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಐವತ್ತುಮೂರು ಕ್ರಿಯೆ, —ಕರ್ಮಾಚರಣೆ: ಅಯ್ವತ್ತುಮೂಱು ಗರ್ಭಾದಿನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಆದಿಪು. ೧೫-೧೫ ವ). [ಗರ್ಭ + ಅನ್ವಯ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಗರ್ಭಾವತರಣ (ನಾ). ೧. ಜೀವನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದು, —ಅವತರಿಸುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜನಮಾತೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಆಗಮನ: ಗರ್ಭಾವತರಣಂ ಆಷಾಢಬಹುಳಬಿದಿಗೆಯುತ್ತರಾಷಾಢಾನಕ್ಷತ್ರದ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ ಗರ್ಭಕ್ಕವತರಿಸಲೊಡಂ (ಆದಿಪು. ೭-೩೨ ವ); ಅಂತು ಸಂತತೋಲ್ಲಸಿತ ದೇವಕಾಂತಾಸಂತಾನಸಂಪಾದಿತೋತ್ಸವ ಪರಂಪರೆಗಳಿಂ ಪರಮನ ಚರಮಗರ್ಭಾವತರಣಮನಱಿದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೪೯ ವ). [ಗರ್ಭ + ಅವತರಣ]

ಗರ್ಭಾವತಾರ (ನಾ). = ಗರ್ಭಾವತರಣ ೨: ಆ ಎಡೆಗೆ ನಡೆತಂದು ನಿರ್ಜರರಾಯ ಪೂಜೆಯ ಗೈದು ಪೋಗುವ ನೀಯತದಿ ಗರ್ಭಾವತಾರ ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಗಳು (ಬಿಜ್ಜಪು. ೧೪-೬೧). [ಗರ್ಭ + ಅವತಾರ]

ಗರ್ಭಾಶಯ (ನಾ). = ಗರ್ಭಕೋಶ: "ಗರ್ಭಾಶಯ, ಜರಾಯು, ಉಲ್ವ, ಕಲಲ" (ನಾಚಿರಾ. ಕಿ). [ಗರ್ಭ + ಆಶಯ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕ (ನಾ). ೫ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ: ಜಗದೊಳಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಕಟನ ಬಗೆಯೊಳಗಿದವನಾಗಿ ಸರ್ವಕಳೆಗಳು ಸಹಜವಪ್ಪಲ್ಕೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಕ ದೊಳ ಜನಕ ಮಗಧಾಸುತನಯನವನೊಡರ್ಚಲ್ ಬಗೆದು(ಜಸಪು.೩-೪೩). [ಪ 'ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪದ]

[ಗರ್ಭ + ಅಷ್ಟಕ]

ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮ (ನಾ). ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಾದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಎಂಟನೆಯ ವರ್ಷ: ಆತನಿಗೆ ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮದಲ್ಲಿ ಉಪನಯನ ವಾಗಿಯೇ ಆತನ ತನ್ನ ೧೩ನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಗೇವಾಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರಬೇಕು (ಮೂರುಸಾ. ೪೪); ಆಗಿನ್ನೂ ಗಣಪತಿಗೆ ೧೧ ವರುಷ. ಗರ್ಭಾಷ್ಟಮಕ್ಕೇ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಜೊಸಪ್ರ. ೩೭).

[ಗರ್ಭ + ಅಷ್ಟಮ]

ಗರ್ಭಿಣಿ (ನಾ). = ಗರ್ಭವತಿ: "ವರಭುಯೀ ಸಚ್ಚಿಯಂತರ್ವತ್ನಿ ಗುರಿಯಿಂದರೆ ಗರ್ಭಾಜಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮುಗರಾ. ೯೧–೬); ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬೇರಂ ನಸ್ಯಮೆಚ್ಚೆಗೆ ಗರ್ಭಿಯಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯–೧೭೬); ಗರ್ಭದ ಪೆಜ್ಜಾಸಿಂಗಂ ಗರ್ಭಿಗೆಗಂ ಬಾಧೆ ಏಗೆ (ಪಂಠಾಮಾ. ೪–೧೫); ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳಾಕೆಯಮೋಘವಿರ್ಯದಲಿ (ಸಂಭಪ. ೧೩–೬೪); ಅದಱಾನೀ ರವಿವಂಶಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಸುದಿಃ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗದಿರಲೆಂಬುದು ಪೊತಾತನುಷಸುಭಾಷಿತವು (ತೂರಾ. ೧–೫–೪); ಆಗ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯೊಬ್ಬಳು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದಳು(ಭಾರಾದ.೪೫೦). [ಸಂ. ಗರ್ಭಿಣೀ]

ಗರ್ಭಿಣಿಹೆನ್ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಗರ್ಭಿಣಿಯರ ಒಂದು ರೋಗ: ನೆಲ್ಲಿ ಚಟ್ಟು . . . ಈ ವಿಚಿತ್ರವಂ ಅಕ್ಕಿಗಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಅರಿದು ಕುಡಿಯೆ ಗರ್ಭಿಣಿ ಹೆನ್ನೆತ್ತರು ಮಾಣ್ಗುಂ (ವಸ್ತ್ಯವಿ. ೫). 'ಹೆನ್ನೆತ್ತರು' ಪರಾ.

[ಗರ್ಭಿಣಿ + ಹೆನ್ನೆತ್ತರು]

ಗರ್ಭಿತೆ (ಗು). ೧. ಬಸಿರಾದ. ೨. ಹುದುಗಿರುವ; ಒಳಗೊಂಡ: ಕಡಲ್ಕಯಿಗರ್ಭತೆದ ಶ್ರೀಕರಾಂಬುವಿದು (ತೂರಾ. ೧–೧೬–೨೮). 'ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಳಗೊಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಇಂತೀ ಸ್ಥಲಂಗಳ್ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಅಜುಸ್ಥಲವಲ್ಲಿನ್ನದೆ ಮೂಜುಸ್ಥಲವಲ್ಲಿನ್ನದೆ ಬೇಱುಸಿಂದು ಸ್ಥಲಾಂಬರಿಂದು ಅಂರೆಸ್ಥಲಿ ದೊಱದೆ (ಮೀಕಾಮ. ೧೫೪–೫೬೨); ಸೇವಕಸಲಸನ್ಮಪಾಪಕಮಲಂ ಕೂಡಿ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿರ್ದ . . . ಆಸ್ಥಾನಗೇಹಂ (ಹಂರ್ಪ್ರತಿ. ೫–೬) ; ವಂದಿಧ್ವನಿಯ ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಜಯಜಯಧ್ವನಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೭–೧೪) ; ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರಸಂಜದ ಅನೇಕ ಮಹಾಸಾಹಸ್ಯವಾಹನಿಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಗರೋಪಮವಾದ ಶಕ್ತಿ ಭಾಷೆ (ಸಾಹಿಪ್ರ. XII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).

[ಗರ್ಭೀಕರಣ + -ಇಸು]

ಗರ್ಭೀಕೃತ (ಗು). ಹುದುಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿದ: ಕಡಲಂ ಳುಮುಗರ್ಭೀಕೃತಕಲಬರೀಧರಶಂಯುತಶಿರೋಭಾಗಮಂ ಬಾಸಣಿಸಿದ ನನೆಯ ಸೂಸಕದ ಕೊಡಸಿಗಳಲುಗೆ (ಗಿರಿಕ. ೫–೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರ (ನಾ). ೫ ಗರ್ಭಶ್ರೀಮಂತ: ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಯೊಳಿರ್ವಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಂ ತನ್ನ ಹೃದಯೇಶ್ವರಿಯನಗಲ್ದು ಬಂದು ಪೇಠಾರುಮಂ ಮೆಯ್ದವಕೆಯಂ ನೆನೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೪–೧೦೪ ವ). [ಗರ್ಭ + ಈಶ್ವರ]

ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಮಂತಳಾದವಳು; ಆಗರ್ಭ ಶ್ರೀಮಂತಳು: ಅಂತಾ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯರ್ ಮನಸ್ಸುರೋವರದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಯುಂ (ಅಪಾಪ. ೪–೨೪ ವ); ಆ ಮನೋಜಪಾಲಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಯಭೂದಿಯುಂ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ ಮತ್ತೆವ್ವರ್ಗಳ್ಕೆ ವರ್ಷಾಗ್ಗಳ್ (ಜಂದ್ರಪು. ೧೦–೪ ವ).

[ಸಂ. ಗರ್ಭೇಶ್ವರೀ]

ಗರ್ಮಿ 'ಗರಮಿ' ನೋ.

ಗರ್ವ (ನಾ). ೧. ಜಂಭ; ಹೆಮ್ಮೆ; ಸೊಕ್ಕು; ಅಹಂಕಾರ: "ದಂಕಂ ಗಬ್ಬ ಪುಗ್ಗೆಸರ್ ಗರ್ವಮಳ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಕೈ. ೫೩); "ಕಾಮುಕರ ಗಬ್ಬ ದಂಕನ್ನಮುಕ್ಕೆಸಲ್ ಗರ್ವವು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೯); ಕವಿವ್ಯಾಸನಿಗೆಂಬ ಗರ್ವಮನಿಗ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧–೧೩); ಗರ್ವ [ಪಾಠಾಂ. ಗಬ್ಬ, ಗರ್ಭ]ಮುಡಂಗಿ ಗರ್ಭಕೋಶಗೆಡವನಿ ದುಃಖಮನುಂಡೆನಂತೆ ಬಂದೊಡವನಿ ಕೊಟ್ಟಪೊಱ ಬಳೆದಂ (ಪಾಪಂ. ೪೪–೨); ನಿರ್ಧಾಧ್ರಿ . . . ಅಶ್ವವಾಗಿರಲು ಸಶ್ವರಿತಾಗಿದ್ದಗ್ನಿನ ಹೆಱ್ಱು ತಾನೆಂದೆಂಬ ಗರ್ವವ ನುಳ್ಳಮಾಡಿಯೆ ನೆಲದ ಸಪದಲಿ ಬೆಟ್ಟ ಬೆರಸಿದನು (ಅಮೃತ. ೨–೬೨). ೨. [ಶಾವ್ಯಮಿತಾ] ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ವ್ಯಭಿಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮತಿ ಲಜ್ಜೆ ಗರ್ವ . . . ಅಪಸ್ಮಾರಗಳೆಂಬ ಮೂವತ್ತುಮೂಱು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳೀ ಪರಿಭಾವಿಸಿ (ವಸಿಕ. ೩೫೬); ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತಾಮೂರು :– ೧.ನಿರ್ವೇದ (ಪೀಸಕ) . . . ೧೮. ಗರ್ವ . . . ೩೩. ವಿಶಂಕ (ಕೃಪಿ. ೧೯೪). ೩. [ಛಂದ] ಎರಡು ಗುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕುಕ್ಕೆಯೆಂಬ ವರ್ಣಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಎರಡೆರಡು ಗುರುಗಳ್ವಳ್ವ ವೃತ್ತ: ಕವಂ ಗೀರ್ವಾಕೋವಿರ್ ಗರ್ವಂ (ಛಂದೋಂಬು. ೩–೫೫). ೪. [ತರ್ಕಶಾ] ಅಂತಃಕರಣದ ನಾಲ್ಕು ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವೃತ್ತಿಯು ಸಂಶಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಗರ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳನ್ನುಳ್ಳದು (ಭಾತತ್ತ್ವ. ೫೦೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಪಡು (ಕ್ರಿ). ೫ ಗರ್ವಿಸು: ತಾಪೊಲ್ಬನೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನೆಂದು ಗರ್ವಪಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಪ). [ಗರ್ವ + ಪಡು]

ಗರ್ವಭಂಗ (ನಾ). ಗರ್ವದ ನಾಶ; ಅಹಂಕಾರದ ನಿಗ್ರಹ; ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿಯುವುದು: ಈ ದಿನ ಗರುಡಗರ್ವಭಂಗವೆಂಬ ಹರಿಕಥೆ ಇದೆ (ರೂಪ). [ಗರ್ವ + ಭಂಗ]

ಗರ್ವವಿನಾಶಿ (ಗು). ಹೆಮ್ಮೆಯ ಅಡಗಿಸಕಕ್ಕ; ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸುವ: ಧನು ವರೂಥದ ಜಾತಿ ಗುರುನಂಜನನ ಗರ್ವವಿನಾಶಿಯೇ ಧಡ ಎನುತ ಪಾರ್ಥನ ತಱುಬಿ ನಿಂದನು ಸೆಳೆದಡಾಯುಧದಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪–೨೧). [ಗರ್ವ + ವಿನಾಶಿ]

ಗರ್ವವಿಭ್ರಮ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಿಂಕ, —ರೀತಿ: ಋಷಿಸುತನ ಕೈದುಗಳೇಳಲೆ ಹೊಡೆದುದು ಸೆಕೆದುದೀತನ ಗರ್ವವಿಭ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪–೬). [ಗರ್ವ + ವಿಭ್ರಮ]

ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದವಳು; ಮಿತಿಮೀರಿ ಮದಿಸಿದವಳು: ಅಂತು ಬಂದ ಬಸಂತದೊಳ್ ಮಾದ್ರಿ ತಾಂ ಗರ್ವವ್ಯಾಲೆಯುಂ ಕ್ರೀಡಾಪುಶೈಲೆಯುಮಪ್ಪುದೆಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫–೧೫ ವ).

[ಸಂ. (ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಲ + -ಆ)]

ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿ (ನಾ). ೧. "ಮದಿಸಿದ ದುಷ್ಪಗಜ" (ಪಂಪಭಾ. ೪೦೪). ೨. "ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದುಷ್ಟ" (ಪಂಪಭಾ. ೪೦೪). ೧, ೨: ಎಂತಪ್ಪ ಗರ್ವವ್ಯಾಳಿಯುಮಾತತರ್ವಿಗಳುಮನಾರೂಢದೊಳ್ ತನಗಳವಡುವುದೆಂಬಂದಾರೂಢಸರ್ವಜ್ಞನುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪–೩೭ ವ).

[ಗರ್ವ + ವ್ಯಾಳಿ]

ಗರ್ವಹೀನ (ನಾ). ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಜಂಭವಿಲ್ಲದವನು; ವಿನಯವಂತ: "ಸೋರ್ ಬಂದ ಗಂಸನೆ, ಗರ್ವಹೀನೇ ಜ" (ಕಮಧಾ).

[ಗರ್ವ + ಹೀನ]

ಗರ್ವಾಂಧ (ನಾ). ಗರ್ವದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು; ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಅಂಧನಾದವನು; ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲದವನು; ಆ ಮಹೇಂದ್ರಂ ಗರ್ವಾಂಧಂ ಸಿಂಧುರೇಶ್ವರಧರಿಣೀಪತಿಯ ಸಳಾತ್ಕೃತಿಯಂ ಬರ್ಪುದಂ ಕಂಡು (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೫-೧೧೨); ಬುಧನು ಸುಲೀನನು ಗರ್ವಾಂಧನಾಗನು (ಇಂಜಾಪ್ರ. ೧೪೫-೧). [ಗರ್ವ + ಅಂಧ]

ಗರ್ವಿ (ನಾ). ಗರ್ವವುಳ್ಳವನು; ಜಂಭಗಾರ; ಅಹಂಕಾರಿ: ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದಿಹನು ಸರ್ವರನು ಅಜರಿದಿಹನು ಸರ್ವಜ್ಞನಲ್ಲಯ ದಿರುಹಿಹನು ಅರಿದೆಯೊಳು ಗರ್ವಿ ತಾನಹೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೬).

[ಸಂ. ಗರ್ವಿನ್]

ಗರ್ವಿಕೆ (ನಾ). ಜಂಭ; ಸೊಕ್ಕು: ಬಲರಾಮ ನಮ್ಮೊಳು ಸಮರಕ್ಕೆ ಸೆಣಸಿ ದರ್ಬಲರಾಮನಾಗಿ ಹೋಗೆನುತ್ತ ಬಲಭದ್ರ ಗಜಮುಖ ಶಂಖದ ಕೊಗಡಿಕೆಗಳ ಬಲರಾಮನತಳ ಗರ್ವಿಕೆಯು (ಮೋಹತ. ೬೮-೫೧).

[ಗರ್ವ + ಇಕೆ]

ಗರ್ವಿಗೆ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಗರ್ವಿಗನ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಂಡಹರೆ (ಭಕ್ತ. ೪೯-೬೬). [ಗರ್ವ + ಇಗ]

ಗರ್ವಿತ (ಗು). ಗರ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ; ಕೊಬ್ಬಿದ; ಅಹಂಕಾರಿಯಾದ: ಗರ್ವಿತ ಸ್ವಪಾಕಾಧಮರುರ್ವರಿಸನಜಿತಭೂರಿಭಾರ ದೊಳಿಸುಂ ನಿರ್ವಿಷ್ಣುಯಾಗಿ ಭೂವಧು . . . ವಿರಂಚಿಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕಳ್ (ಅಗಸ. ೧-೩೬); ಪ್ರತಿಯುಗಲು ಬಾರದ ಮಹಾಗರ್ವಿತ ಹೃದಯನಂ ಕಪಟಿನಂ ದುಃಖತನನಸ್ಥತನನ್ನು ಸೈರಿಸಿ ತಪ್ಪುಗಳನೆನ್ನ (ಜಸಪ್ರ. ೨೬-೪೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಷ್ಠೆ (ನಾ). = ಗರ್ವಿ: ಅವನು ಗರ್ವಿಷ್ಠ (ಧಪ್ರ). [ಸಂ.]

ಗರ್ವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಪಡು; ಹಮ್ಮುಗೊಳ್ಳು; ಅಹಂಕಾರಪಡು: ಸಾಹಚ್ಯಗಳುಳದೊಳ್ ಗರ್ವಿಸುವ ಶಬರಿಯಿರವಕ್ಷಿತಿಕ್ಷಿಪ (ನಿರ್ಶ.೧-೧೧೯); ಅತನ ಸೂಕ್ತಿವಿವರಾವು ನೀಡಂತು ಗರ್ವಿಸರೆ (ಚಿಪ್ರ. ೧೪-೫). [ಗರ್ವ + ಇಸು]

ಗರ್ವೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವಹೊಂದು; ಅಹಂಕಾರಪಡು; ಗರ್ವಿಷ್ಠನಾಗು: ಒಂದು ವರ್ಷವನೆಲುಬಿದವ ಗುರುವೊಂದಶಾಯದಲಲಳುಬಿದವ ಗುರು ಬಂದ ವಿಗ್ರಹಮೂಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತ ಪರಮಗುರು ಒಂದೆರಡು ಮೂಜ್ಞೆಸಲೇ ತಾನೆಂದು ಗರ್ವೀಕರಿಸಿದವರುಗಳೊಂದುವರು ಜಾಂಡಾಲ ಯೋಧಯೊಳಗರ ಕೇಳಿಂದ (ಶುವ್ಯಾಉ. ೬-೬).

[ಗರ್ವೀಕರಣ + ಇಸು]

ಗರ್ವು 'ಗರುವ್' ನೋ.

ಗರ್ವೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಗರ್ವದ ಮಾತು; ಜಂಭದ ಮಾತು; ಅಹಂಕಾರದ ನುಡಿ: ಮುರಾಧಿಯ ಸಿರವಜನಕೆ ಹಸಾದವೆಂದುಬ್ಬರದ ಗರ್ವೋಕ್ತಿಯಲಿ ಗರುಡಕೆಗಿಡಿಸಿದನು ಸ್ಯಸನ (ಶುವ್ಯಾಳ. ೧೬-೨೬).

[ಗರ್ವ + ಉಕ್ತಿ]

ಗರ್ವೋದ್ಧತ (ಗು). ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉದ್ಧಟವಾದ; ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಸೊಕ್ಕಿದ; ದರ್ಪದಿಂದ ಕೆರಚಿದ: ನುಡಿಪೆಂ . . . ತತಗರ್ವೋದ್ಧತ ದರ್ಬದಗ್ಗ ಜನತಾಶ್ಚರ್ಯಮನಂ ಭೀಮನಂ (ರಾಜಕ. ೧-೧೪೪); ಗರ್ವೋದ್ಧತ ಗಜಸ್ಕಂಧಮಂ ಪೀಳಿಸಿತೊಗೆದಬಟಂ ಪಿಡ್ಡಿಂದಿ ಪೊಯ್ದಂ (ಕುಪಾಕ. ೩-೬೩). [ಗರ್ವ + ಉದ್ಧತ]

ಗರ್ಹಕ್ಕೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟಲು; ಪಾನಪಾತ್ರೆ: "ಗರ್ಹಳಿ, ಅನುಚರರಿಬ ರಿಪಳಿಸಿ, ಸರಳಿ – ಈ ೪ ತಿಳಿವಟ್ಟರ್" (ಜಲಾಯು. ೫೪-೧೬೨); "ಅನುಚರಂ ಗರ್ಹ[ರ್ಹ]ಕಂ ಗುಂಡಿವಟ್ಟಲ್ಕುಂ" (ಮ ಂ ಗ ಕಾ. ೬೬-೨೫). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; ತೆಗಳಿಕೆ; ದೂಷಣೆ: ಪಾಸಜೆಯೊಳ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ ಬಾಲಬಬಹಣ ಗರ್ಹಣಾತೀರಂಕಂ ಗತಶ್ರೀಳನಾಗಿ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರದಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಜಗವ. ೨-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಣೀಯ (ಗು). ಬಯ್ಯುಳಿಗೆ ಅರ್ಹವಾದ; ನಿಂದೆಗೆ ತಕ್ಕ; ಕೇಳಾದ: ಅವನು ಸ್ವಜನದ್ರೋಹದಂತಹ ಗರ್ಹಣೀಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದನು (ಕರವಿ. ೪೧); ಯಾರಾದರೂ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಅದು ಸ್ಪೃಹಣೀಯವೇ; ಗರ್ಹಣೀಯವಲ್ಲ (ಶಕಪ್ರ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿತ (ಗು). ಬಯ್ಯುಳಿಗೆಗೆಗಾದ; ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಕೇಳಾದ: ಲೋಳವಿರುದ್ಧಂ ತದ್ವೃತ್ತಿರೋಧೀತ್ಕೃ ವಿವೇಕಿ ಲೋಳಗರ್ಹಿತವಾಗಂ (ಶಪಾಶಾ. ೧-೧೦೮); ಧೂಪ ಪದಪಿಂದಂ ಮಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿಯುಮಿ ಸದ್ಯಪಡೆಳ್ ಗರ್ಹಿತ ಸ್ವರಸಂಭೋಗದೊಳಿಂತೀ ಮುಚ್ಚಟಂಗಾಲಿ ಳುಲದೊಳಗೆಲ್ಲ ದುರ್ವಿವೇಕಂ (ಶಾದಂಳಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಂದಿಸು; ದೂಷಿಸು: ಕುಲಕಸ್ಯೆಯರಿಗ ದನ್ನಯಮುಂದು ವಿಸ್ತಾರ್ಯಮ ಗರ್ಹಿಪಂತೆಯುಂ (ಶಾದಂಳಾ. ೬೫). [ಗರ್ಹಣ + ಇಸು]

ಗರ್ಹೆ (ನಾ). ಬಯ್ಯುವಿಕೆ; "ಹಲ್ಲುವಿಕೆ" (ಶಾಪಠ. ೬). [ಸಂ. ಗರ್ಹಾ]

ಗರ್ಹ್ಯ (ಗು). ೧. = ಗರ್ಹಣೀಯ: ಕೇವಲ ಗರ್ಹ್ಯ ಹೋರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಅವೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ (ದೇವಲ. ೧೦). (ನಾ). ೨. ದೂಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದುದು; ಕೇಳಾದುದು: "ಪಾಪವು ಹುಸ್ಸಾಮ ಗರ್ಹ್ಯ ವೆಂದುವು ಹಲ್ಲುವಿಮೊಳ್ ಅಪ್ಪುವು" (ಪಾಚಂಗ. ೬); ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಯೋಗವು ಅತ್ಯಂತ ಗರ್ಹ್ಯವೇ ಸರಿ (ಶಭಾ. ೩೨, ೩೬). [ಸಂ.]

ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ಹೀನವಾಗಿ ನುಡಿಯುವವನು; ನಿಂದಕ: "ಹೊಲ್ಲಾಗಿ ನುಡಿವರಂ ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿ ಯೆಂಕುಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೬೧-೧೯). [ಸಂ. ಗರ್ಹ್ಯವಾದಿನ್]

ಗರ್ಹ್ಯಾಧೀನ (ನಾ). ಬಯ್ಯುಳಿಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ನಿಂದೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು; "ಹಲ್ಲುಸಿಕೊಂಬವನು" (ಶಾಪಠ. ೬).

[ಗರ್ಹ್ಯ + ಅಧೀನ]

ಗಲಿ, ಗಳ್ಳ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ; ಕಂಠ. 'ಗೆಲಗ್ರಾಹಿಷ್ಟ' ಪರಾ. **ಗಳ್ಳ**: "ನೀನಾ, ಧಮ್ಮಿಲ . . . ಗಳ, ಕಂಠ —ಈ ೭ ಕೊರಲ್" (ಜಲಾಯು. ೨೫-೬೬೨); ಗಳವ ಬಜಸಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಲಿಂಗವ ನೆಲಸಿಮುದು (ಬಸಪ್ರ. ೬೫ ಸೂಚಕ); ಗಳದ ಸತ್ಯವಪಳಿಯದಿರ್ಪಿಗೆ ತಲೆಯನೊಡ್ಡುವರೇ (ಶುವ್ಯಾಪ್ರಾ. ೨-೫೧); ತೆಗೆದುತ್ತರೀಯಮಂ ಮುರಿದು ಕುಡುಯೆ ಗಳಕೆ ಬಿಗಿದು (ಶ್ವಮಭಾ. ೨೦-೯).

ಗಳಸ್ಕಂಠಕ್ಕೆ, ಗಳಸ್ಕಳಂಠಕ್ಕೆ = ೧. ಪರಸ್ಪರ ಕಂಠಾಲಿಂಗನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಳೆತನ; ಪರಮಸ್ನೇಹ: ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಗಳಸ್ಕಳಂಠಕ್ಕ (ಧಪ್ರ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಗೆಳೆಯ; ಪರಮಸ್ನೇಹಿತ: ಶಾಲೆಚಜನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಒಮಿತ್ರಿದ್ವೆವು. ಗಳಸ್ಕಳಂಠಕ್ಕ . ಅವವು (ಮಕೂರಕಂ. ೨೦೬); ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟಾ – ನಾನು ಗಳಸ್ಕಳಂಠಕ್ಕ (ರೀಪಕ. II, ೨೫). [ಪ ಇದು 'ಗೆಳಕ್ಕ ಕಂಠಶ್ಚ' ಎಂಬುದರ ಅಸಾಧುರೂಪವಾದರೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ] [ಸಂ.]

ಗಲಂತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕೆ: (೪). [ಸಂ. ಗಲಂತಿ]

ಗಲಂತಿಕೆ, ಗಳಂತಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿ ಮತ್ತು ಮೂತಿ ಇರುವ ಸಣ್ಣ ಹೂಜಿ; ನೀರು ತುಂಬುವ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ: "ವರ್ಧಗಾ, ಗಲಂ [ಪಾಶಾಂ. ಕಂಠಿಕಾ – ಈ ೨ ಗಡಿಗೆಗೆ" (ಜ ಧಾ ಯು. ೫೬-೧೬೨).

೨. ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ತಳದಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆದಿರುವ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ ಅಥವಾ ಧಾರಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕದ ಸೇವೆ. **ಗಳಂತಿಕೆ**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಹಲಾಯು' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಲಕಂಬಲ, ಗಳಕಂಬಳ (ನಾ). ೧. ಹಸು ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಜೋತಾಡುತ್ತಿರುವ ತೊಗಲು; ಗಂಗೆದೊಗಲು; ಸಾಸ್ನೆ: (ಕಿ). ೨. ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತುವ ಬಟ್ಟೆ: "ಗಲಕಂಬಲ . . . ಕೊರಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಶಾಲು,ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೦). **ಗಳಕಂಬಳ**: ೧. "ಗಳಕಂಬಳಮಕ್ಕುಂ ಪೆಸರ್ಗೊಳಲ್ಕೆ ಸಾಸ್ನಾಖ್ಯೆ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೯-೪); ಚಳಗಳಕಂಬಳಂ ಚಳನಕಂಪಿತತುಂಗಕಕುದ್ಭರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೮). [ಗಲ + ಕಂಬಲ]

ಗಲಕ್ಕು$_1$ 'ಗಲಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲಕ್ಕು$_2$, ಗಲಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಲೇಖನಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಾಳವುಳ್ಳ ಕಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಸ್ಯ; ಲಾಳ: (ಕಿ). **ಗಲಗ್ಗು**$_2$: ೧. ಬಳಿಕ ಕಪಿಗಳು ಗಲಗಿನ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ನೀರಲ್ಲಿರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ನೀರನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಕುಡಿದವು (ಬುದ್ಧಜಾ. ೧೨). ೨. ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಿ: ಪೆನ್ಸಿಲು, ಟಾಕು, ಗಲಗು ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಂಕಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿಯೂ ಸಹ ನನಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸ್ಮೃತಿಚಿ. ೧೫೭). [?]

ಗಲಕುಹುಲ್ಲು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಕಿ). **ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು**: ಅಲಗು, ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು (ಮೈ ಔ ಗಿ. ೬೭-೧೩೬೮). [ಗಲಕ್ಕು$_2$ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲ್)]

ಗಲಗಲ (ನಾ). ಗದ್ದಲ, ಕೋಲಾಹಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಧ್ವನಿ. 'ಗಲಗಲನೆ' ಪರಾ.

ಗಲಗಲನೆ, ಗಲುಗಲನೆ, ಗಲ್ಗಲನೆ (ಅ). ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ: ಧರೆಯಂ ವಾರಾಸಿ(ಶಿ)ಪರ್ಯಂತಮನವಯವದಿಂ ದುರ್ವ್ವಿನೀತಾವನೀಪಾಳರ ದೇರಂ ಕಿತ್ತುರ್ ನೀರೊಳ್ ಗಲಗಲನಲೆದೀಡಾಡಿ ಮುನ್ನಿಂತು ಚಕ್ರೇಶ್ವರರಾರ್ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದರೆನೆ (ಎಇ. XVI, ೫೯-೩; 1081); ಗಲಗಲನೆ ತಾರಕಿಗಳುದುರಿದವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೬೯); ತನಗೊಡನೆಂಟುಕರ್ಮದ ಮಣ್ಣುದಿರ್ವುದು ಗಲಗಲನೆ (ಭರಡ. ೫೨-೧೧೯). **ಗಲುಗಲನೆ**: ಚೋಳನ ವೇರಂ ಕಿತ್ತುರ್ ನೀರೊಳ್ಗಲುಗಲಸ[ನ]ಲೆಯಲ್ಬಂದನಾ ಬಂದನಾ ಬಂದನೇ ತಾನೆಂಬಂತೆ ಬಂದಂ (ಸೌಇಇ. XX, ೪೯-೨೦; 1076). **ಗಲ್ಗಲನೆ**: ನೆಲಕೆ ನೆಗಟ್ತೆ ಗರ್ತಮನೆ ಮಾಟ್ಟುದಜಿಂ ಬಿದಿ ಮಾಡನೇಕೆ ಗಲ್ಗಲನಹಿಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮಣಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೪೧); ನೆತ್ತಿಯೆಡೆಯ ಮುತ್ತುಗಳೆತ್ತಂ ಗಲ್ಗಲನೆ ಸುರಿಯೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೮೨); ಸುಮನಸ್ಸುಗಳ್ಗೆ ಗಲ್ಗಲನಮರಿಸಿ ಹಾಸಮನಶೇಷಜನಕಾಮೋದಂ ಸಮನಿಸೆ (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೦೫). [ಗಲಗಲ + -ಅನೆ$_1$]

ಗಲಗಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಲಗಲ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಕೋಲಾಹಲಮಾಡು: ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಕಾಲ ಕಡಗದ ಗಲಗಲಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ಘಲಘಲಿಸು] ವಂದುಗೆಯ ರತುನದ ಲುಳಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೨೫). ೨. ಧಗಧಗಿಸು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು: ಗಲಗಲಿಪ ಕೆಂಡದೊಳ್ ಕೆಡೆದ ಮೂಷಕನಂತೆ (ಪರಶು. ೩೫-೨೬).

[ಗಲಗಲ + -ಇಸ್ಯು]

ಗಲಗ್ಗು$_1$, ಗಲಕ್ಕು$_1$, ಗಲುಗು, ಗಲ್ಕು, ಗುಲುಗ್ಗು$_2$ (ನಾ). ೧. ಗಲಾಟೆ; ಸದ್ದು; ಗದ್ದಲ: ಹಳಹಳಚನಾದುದಾಶಾವಲಯ ತೀಡಿದುದು ತೆಳುಗಾಳಿ ತಂಪು ತಲೆದೋಱುತ್ತಾ ಖಗಾವಳಿಯ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲಿ ಗಲಗು ಪಿರಿದಾಯ್ತು (ಸಮ್ಯಕೌ. ೧೦-೩೮); ಬೇಟೆಗಾರರ ಗಲಗು ಕೇಳಿಸಲಾಗಿ ನಾನು ಭಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು (ವಚಕಾ. ೩); ಕೋಳೀ ಕೂಗಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳ ಗಲಗಿಲ್ಲ (ಜಾನಗೀ. ೭೫). ೨. (ಗೆಜ್ಜೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಗಲಗಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ: ಸೆಜ್ಜೆಯ ಗಾಡಿಗಳ ಎತ್ತಿನ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಗು (ನಾಲ್ಕಮ. ೪೮). **ಗಲಕ್ಕು**$_1$: ೨. ಗೆಜ್ಜೆಯ ಗಲಕು ಕೇಳಿಬಂದಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲುಗು**: ೧. ಗಲುಗಾಗೆ ದಮಯಂತಿ ಚಿಂತೆಯಿಂದಲಿಯೆದ್ದು ದಂತಿ ಬಳಿಗೋಗೆ (ಯನಳ. ೧೧೭); ನೀರಿನ ಗುಲುಗು ಬಹು ಗಲುಗು (ಜಾನಗೀ. ೭೫). **ಗಲ್ಕು**: ೨. ಕುಮಾರಕಂ . . . ಅಮೃತಮತಿದೇವಿಯರಡಿದಾವರೆಗೆಱಗಲೊಡನೆ ಕಡಗಂ ಗಲ್ಕೆನೆ ತೋಳ್ಗಳಿಂ ನೆಗಪಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೩೫). **ಗುಲುಗ್ಗು**$_2$: ೧. ಗುಡುಗಿನೊಳಗಣ ಗುಲುಗಡಗಿದ ಭೇದವ ಪೊಡವಿಯೊಳಗಣ ಅಂಬರದಂಗಣದ ಸಂಗವನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೩೧-೫೦೬).

[← ಮರಾ. ಗಲಕಾ, ಗಲಗಾ]

ಗಲಗ್ಗು$_2$ 'ಗಲಕ್ಕು$_2$' ನೋ.

ಗಲಗುವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗದ್ದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಪತಿಯ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮೋಸಬಂದೊಡಮದಱಿಂದ ಖತಿಗೊಂಡು ಗಲಗುವಡಿಸದೆ ಇತರರಱಿಯದಂತೇಕಾಂತದೊಳತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಱುಹುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೨೮).

[ಗಲಗ್ಗು$_1$ + ಪಡಿಸು]

ಗಲಗೆಸಗು (ಕ್ರಿ). = ಗಲಗುವಡಿಸು: ಗಲಗೆಸಗದೆ ಗಾಬರಿಗೊಳಿಸದೆ ಮಿಗೆ ಕಲಹವ ಗಂಟುವಡಿಸದೆ ಬಲಮೆಗೈಯದೆ ಬಾಲೆಯ ಬಣ್ಣವಾತಿ ನಿಂದೊಲಿಸಿಯೊತ್ತಿಗೆ ಬರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೬-೨೩).

[ಗಲಗ್ಗು$_1$ + ಎಸಗ್ಗು$_1$]

ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ, ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ (ನಾ). ೧. ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಕೊರಳನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಜನರನ್ನು ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಲಾಭಗಳಿಸುವುದು, —ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸುವುದು. ೧, ೨: ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ಗ್ರಾಹಿತ್ವಮೇಕಾವಳಿಯೊಳ್ ಕಂಟಕವಕ್ರಿಮಂ ಬದರದೊಳ್ . . . ಮಹಾಮಾತ್ರವರ್ತನಂ ಸೃಣಿಯೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ ವ). **ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಸಂ.]

ಗಲಚಿ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಕೂಗಾಟ: ಗಲಚಿ ತೊಡಗಿತು ಮಸಗಿ ಕೆಲರಿಗಂ . . . ಕೆಲರು ಒರಗಿದರು ಕೆಲರೋಡಿದರು (ತುರಂಗ. ೮೮-೭). [ℙ ಇದು 'ಗಲಬೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಲತಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು; ದೋಷ; ಸ್ಖಲನ: ಈ ಸಲದ ಓಟುದಾರರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಲತಿಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[← ಅರ. ಘಲತ್; ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲತ್]

ಗಲತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಲಧ್ವನಿ, ಗಳಧ್ವನಿ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. **ಗಳಧ್ವನಿ**: ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ರತಕೂಜಿತ: "ಮಣಿತವೆಂಬುದು ಗಳಧ್ವನಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೫). 'ಗಳರವ' ಪರಾ. [ಗಲ + ಧ್ವನಿ]

ಗಲನ (ನಾ). ೧. ತೊಟ್ಟಕ್ಕುವಿಕೆ; ಸೋರುವಿಕೆ. ೨. ಜಾರಿಬೀಳುವಿಕೆ; ಜಾರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಗಲಪಟ್ಟ (ನಾ). ಕೊರಳುಪಟ್ಟ; ಕಾಲರು; ಕತ್ತುಪಟ್ಟ: ಗಲಪಟ್ಟ ಹಿಡಿದು ತಳ್ಳಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಲ + ಪಟ್ಟ$_3$]

ಗಲಬರಿಕೆ (ನಾ). ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಜಾಲಿಸುವುದು. 'ಗಲಬರಿಸು' ಪರಾ. [ಗಲಬರಿಸು + -ಇಕೆ]

ಗಲಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಪಾತ್ರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ನೀರುಹಾಕಿ ಜಾಲಿಸು, —ಅಲುಬು, —ತೊಳೆ: ಏಕಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವನ್ನು ಗಲಬರಿಸುತ್ತೇನೆ (ನಡೆದಾ. I, ೫೧೨); ಅವನು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀನು ಮೋರೆ ಗಲಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸು (ಅಭಿಮಾ. ೬); ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗಲಬರಿಸಿದರೋ ತಿಳಿಯದು (ಬಾಡಿಬ. ೧೫); ಕೆಲಸವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಊದುಗೊಳವಿ ಗಲಬರಿಸೋಕೆ ಬಂದಳು (ಗಾದೆ). [? + -ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಲಬಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು; ಗಲಭೆಮಾಡು: ಗಲಬಲಿಸದಿರಿ ವಿಘ್ನರಾಜನ ಕೆಲಸವಿದು (ಸಮುಮ. ೧೨). [ಗಲಬಲಿ (< ಗಲಿಬಿಲಿ) + - ಇಸ್ಸು$_3$]

ಗಲಬಿಲಿ 'ಗಲಿಬಿಲಿ' ನೋ.

ಗಲಬು (ಕ್ರಿ). ಗಲಾಟೆಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು (?): ಕಾಮಿನಿಯ ಕಾಣದತಿಚಿಂತೆಯಂ[ಯಿಂ] ಬೊಂತೆಯಿಂದಾ ಮಾನಹಾನಿಗಳ್ ಹಲುಬುತಂ ಗಲಬುತಂ ಯಿರಲು ಗೃಹಕೈದೆ ಸತಿಯು (ಜಿನಮು. ೩೧-೧೭). [?]

ಗಲಬೆ, ಗಲಭೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಾಟೆ: ನಾವು ಕಪಿಗಳು ಗಲಬೆ[ಪಾಠಾಂ. ಭೆ]ಗಂಜುವೆವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೭-೪೧); ಎಲೆ ವನಚರ ಕೇಳಾಗದಿದುವೆ ಗಲಬೆಯೊಳುಸಿರಲ್ ಎಂದು (ದಿವ್ಯಚ. ೯-೪೮); ಇಂತಿದೇ ನನ್ನಯದ ಗಲಬೆ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨೯); ಗಲಬೆಯ ಮಾಡುತಬ್ಬರಿಸುವಾಗುಲ್ಲ ಕಂಡು (ಗೊಲ್ಗೊಥಾ. ೮-೨೨೦). **ಗಲಭೆ**: ಉಲುಹಿನ ನೆಲೆಯ ಕಡಿದು ಗಲಭೆಯ ಗ್ರಾಮವ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲೆಯಾಗು ಮನದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ (ಅಜಿಮಾ. ೨೦೮); ಗಲಭೆ ಹೋ ನಿಲ್ಲು ಸಮ್ಮುಖವಾಗು... ಕುಳ್ಳಿರೆಂದು ಸುಳಿವ ಕಟ್ಟಿಗೆಕಾಱರು (ಭರಚ. ೧-೬೦); ತರಗತಿಯ ಬಾಲಕರು ಗಲಭೆ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೇರಿ ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋದಳು (ಕಾವೇರಿ. ೯೦); ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತೊ ಹಾಗೆ ಗಲಭೆ ಅಡಗಿದರೆ ಸರಿ (ನಡೆದಾ. I, ೩೭೭).

ಗಲಬೆಮಾಡು, ಗಲಭೆಮಾಡು = ಗದ್ದಲಮಾಡು; ಗಲಾಟೆಮಾಡು: ಗಲಬೆಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರೈಯ (ಸಮುಮ. ೯); ಕೆಲಬರೊಳಿಗದವರಾಗ ಗಲಭೆಮಾಡದೆ ತಲೆಮಱಸಿಕೊಂಡೊಡೆಯನ ಬಳಸಿನೊಳಿದ್ದರೀಕ್ಷಿಸುತ (ಭರಚ. ೩-೩೦).

[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗಲಬು; ತೆಲು. ಗಲಬ, ಗಲಭ./ಮರಾ. ಗಲಬಾ]

ಗಲಭೆ 'ಗಲಬೆ' ನೋ.

ಗಲಭೆಕಾಱ (ನಾ). ಗಲಾಟೆಮಾಡುವವನು; ಗದ್ದಲಮಾಡುವವನು: ಕಳಕಳಿಕೆ ಕೈಲಾಸಶಿಖರದ ಹೊಳಲೊಳಗೆ ಹೊದಱೆದ್ದುದಲ್ಲಿಯ ಗಲಭೆಕಾಱರು ಕವಿಯೆ ಗೋಪುರವಂಕವೀಥಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೪-೯-೨೯); ಗಗನದ ಗಲಭೆಕಾಱರು ಗಾವಳಿಯನುಱೆ ನಿಲಿಸಿ ನೋಟಕರಾಯ್ತು ಕಲಿಗಳ ಕದನಕೇಳಿಯಲಿ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೧೪). [ಗಲಭೆ (< ಗಲಬೆ) + - ಕಾಱ]

ಗಲಮಿಾಸೆ 'ಗಲ್ಲಮಿಾಸೆ' ನೋ.

ಗಲರವ, ಗಳರವ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಶಬ್ದ. ೨. ಸುರತಕಾಲದ ಕಂಠಧ್ವನಿ: "ಗಲ[ಪಾಠಾಂ. ಳ]ರವಂ ಮಣಿತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೭-೧೬). **ಗಳರವ**: ೧. ಗಳರವಂಗಳ ಕಪೋತಂಗಳ್ಗೆ ಕಲಿಸುತಂ...ಬೆಲೆವೆಣ್ಗಳೆಸೆದಿರ್ದರು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೪೦). ೨. ಗಳರವದಿಂದಪ್ಪಿಂ ಕೋಮಳರೂಪಿಂದೆ... ತಣಿಪುತಿರ್ದಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೫೧); ಗಳರವಮಾಗಿ ಮುದ್ದುಮೊಗವಾಗಿ... ನೀಱೆಯಂತೊಳಪುಗುವಂತೆ ಮಾಗಿ ಬರೆ ಬಾ ನಿಲೆಯೆಂಬರೆ ಭೋಗಭಾಗಿಗಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೬೦); ಚಾರುತರ ಗಳರವದ ಮಂತ್ರದಿಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨೪). [ಗಲ + ರವ]

ಗಲವಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈಔಗಿ. ೨-೩೫). [?]

ಗಲವಿದ್ರಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠದ ವ್ರಣ: ಕೊರಳ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ರಿದೋಷದಿಂದ ಸಕಲಉಪದ್ರವದೊಡನೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದು ಗಲವಿದ್ರಧಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [ಗಲ + ವಿದ್ರಧಿ]

ಗಲಸಾಧನೆ (ನಾ). ಕಲ್ಲು, ಚೇಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ನುಂಗಿ ಕಾರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಕ್ಷಿಣೀವಿದ್ಯೆ: (ಕಿ). [ಗಲ + ಸಾಧನೆ]

ಗಲಹಸ್ತ, ಗಳಹಸ್ತ (ನಾ). = ಗಳಹತ್ತ: (ಕಿ). **ಗಳಹಸ್ತ**: (ಕಿ). [ಗಲ + ಹಸ್ತ]

ಗಲಾಟೆ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಭೆ: ಆಷ್ಟು ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಬಾರದು (ಶಾಲೆಮ. ೯); ಆಗ ಹುಡುಗರು ಗಲಾಟೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಲಹೂ. ೧೦೯). ೨. ಗಡಿಬಿಡಿ; ಸಂಭ್ರಮ: ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಜೋಯಿಸರದೇ ಗಲಾಟೆ (ಹುಟ್ಟಿಹ. ೧೩). ೩. ಹಾವಳಿ; ತೊಂದರೆ; ತಂಟೆ: ಬೆಳಗಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಯೆಹೂದ್ಯರ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಗಲಾಟೆಯೋ ಗಲಾಟೆ (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೦); ಗಲಾಟೆ ಗೋಲಿಬಾರುಗಳು ನಡೆದುವು (ದ್ರಾವಿವಿ. ೬೪); ಎಲ್ಲೊ ಗಲಾಟೆ, ಖೂನು, ದರೋಡೆ (ಅರಳು. ೪೨೫-೨೧). ೪. ಜನಜಂಗುಳಿ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು; ಸಂದಣಿ: ಮಾರ್ಕೆಟ್ ಚೌಕದ ಬಳಿಯ ಗಲಾಟೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿಕೊಂಡು...ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗಕ. ೨); ನವರಾತ್ರಿಯ ಗಲಾಟೆ... ಈಗಲೇ ಹೊರಡಯ್ಯ (ರಾಮಾನೆ. ೧೦೮). [←ಮರಾ. ಗಳಾಟಾ, ಗಳ್ಹಾಟಾ./ ತಮಿ. ಗಲಾಟ್ಟಾ]

ಗಲಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ: ಶ್ಲೇಷ್ಮ ರಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೊರಳೊಳಗೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ಗಂಟುಕಟ್ಟುವದು. ಶ್ವಾಸವ ತಡೆವದು. ಸ್ವರಕ್ಷಯವಾದ ಕಾರಣ ಸ್ವರಭಂಗವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲೀಸದು. ಹೀಗೆ ಇದ್ದುದು ಗಲಾಯು ಎನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [< ಸಂ. ಗಲಾಯುಸ್]

ಗಲಿತ, ಗಳಿತ (ಗು). ೧. ಜಾರಿದ; ಬಿದ್ದುಹೋದ: ಗಲಿತಾಲಂಕೃತಿ ವೀತಧಾತು ಶಿಥಿಲೀಭೂತಾಂಗಿ ದೋಷವ್ರಜಾಕುಲೆ... ಸದ್ರಸಿಕ ಚೇತೋರಾಗಮಂ ಮಾಳ್ಪಳೇ (ಶಬಶಂ. ೧-೧೨). ೨. ಸೋರಿದ; ಜಿನುಗಿದ. **ಗಳಿತ**: ೧. ಗಳಿತ ಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೩); ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). (ನಾ). ೩. ಜಾರಿದುದು; ಬಿದ್ದುಹೋದುದು: ನಿನ್ನ ಮಕುಟಂ ವಿಲಸಿತ ಪಾಂಡ್ಯೇಂದ್ರನಿಂದೆ ಗಳಿತಮದಕ್ಕೆಂದಲಸದೆ ಶಾಪಮನೀಯಲ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೧೧). ೪. ಸೋರುವಿಕೆ; ಜಿನುಗುವಿಕೆ: ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹರಿಯಬಿಡುವದರಿಂದ ಒಡಕುಮಡಿಕೆಯ ನೀರಿನಂತೆ ಆಯುಸ್ಸೆಲ್ಲ ಗಳಿತವಾಗುವದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೩೭). [ಸಂ.]

ಗಲಿಬಿಲಿ, ಗಲಬಲಿ, ಗಲಬಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಕೋಲಾಹಲ; ಗಲಭೆ: ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು (ಮಭಾರ. ೯೬); ದೀಪ ಆರಿದೊಡನೆಯೇ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿ (ಅಲಹೂ. ೧೦); ಅಲದಗಿಡದಲ್ಲಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅರ್ಧತಾಸಿಗೆ ಮೇಲಾಗಿತ್ತು (ಧರ್ಮರ. ೧೫೪).

೨. ದಿಕ್ಕುತೋಚದಿರುವುದು; ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿಯಾಗುವುದು; ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ: ಅಡ್ಡಹಾದಿಯ ಹಿಡಿದೆಲ್ಲರ ಬೆರೆದರೆ ಪಡೆಯುವೆ ಬರಿಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯ (ಇಂಡಾಪ.೨೧೩-೫೪); ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿತ್ತು (ದುಂಬಿಕ. ೧೧೪); ಈಗಂತೂ ಅವನ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಇನ್ನಷ್ಟು ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಯಿತು (ಒಡ್ಡಿಉ. ೧೯). ೩. ಗೊಂದಲ; ತೊಡಕು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಪ್ರತಿಮೆಗಳು . . . ಒಂದರೊಳಗೆ ಒಂದು ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೪೪); ಆದರೆ ಈಯೆಲ್ಲ ಗಲಿಬಿಲಿಯು ಶಹಜಹಾನನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚುಹಾಕಿದಂತೆ ಆಯಿತಷ್ಟೆ (ಕಗದ್ಯ. ೧೭); ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಗಲಿಬಿಲಿ ಇವೆಲ್ಲ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೧೨೦). **ಗಲಬಲಿ**: ೧. 'ಗಲಬಲಿಸು' ಪರಾ. **ಗಲಬಿಲಿ**: (ಕಿ).

[ದೇ. ! ತಮಿ. ಕಲಿಪಲಿ, ಕಲಿಪಿಲಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗಲಿಬಿಲಿ. / ಮರಾ. ಗಲಬಲ]

ಗಲಿಯಿಸು, ಗಳಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುರಿ; ಸೋರು; ಜಿನುಗು: ಕ್ರಿಮಿಗಳ್ ಜನಿಯಿಸಿ . . . ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೇಣ್ ಗಲಿಯಿಸಿದೊಡೆ ಪಸುಮೂತ್ರಂಗಳನೂಡುಗೆ ಕಿಡಿಸುಗದುವೆ. ತತ್ಕ್ರಿಮಿಕುಲಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೩೭). **ಗಳಿಯಿಸು**: ೧. ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿನ್ನಾನನದಿಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩); ಸ್ವಕೀಯ ದೀರ್ಘಲೋಚನಂಗಳಿಂ ಗಳಗಳನೆ ಗಳಿಯಿಸುವಶ್ರುಬಿಂದುಗಳನುತ್ತರೀಯಾಂಚಳದಿನೊತ್ತಿ ಕಳೆದು (ನೇಮಿಪು. ೧೪-೮೯ ವ); ಶಶಿಯಿಂ ಗಳಿಯಿಸುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತೋಪಳದೊಳ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೆಣ್ಣ ರೂಪಂ ತಳೆದಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೭). ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು: ವಿಳಸನ್ಮಾಗಧಕಿರೀಟ ರತ್ನಾಂಶುಗಣಂ ಗಳಿಯಿಸಿದುದು . . . ನೃಪೇಂದ್ರಪದಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಆದಿಪು. ೧೨-೧೧೩). ೩. ನೇತುಬೀಳು; ಜೋಲುಬೀಳು: ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ಕಬರಿಭರಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). ೪. ಕಳೆದುಹೋಗು; ನಾಶವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ತವೆ ತೈಲಂ ದೀಪಂ ನಂದುವಂತೆ ಗಳಿಯಿಸೆ ನಿಷೇಕಮಱಿವರ್ (ಪಂಠಾಮಾ. ೧-೮೨).

[ಗಲನ + -ಇಸು$_3$]

ಗಲೀಜು (ನಾ). ಕೊಳಕು; ಹೊಲಸು: ನೀರು ಬಹಳ ಗಲೀಜು ಆಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿದದ್ದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೩೪೮); ನಿನ್ನನ್ನ ಯಾರೋ ಹೋಗಿ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಗಲೀಜುಮಾಡಲು ಹೇಳಿದರು? (ಶಾಲೆಮ. ೩೪). [← ಅರ. ಹಿಂ. ಗಲೀಜ್]

ಗಲೀತ (ನಾ). ಏಟು; ಪೆಟ್ಟು; ಹೊಡೆತ: ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗಲೀತ ಬಿತ್ತು (ಸ್ವಾಮಿಸ್ನೇ. ೧೨೮); ಮಾತಾಡೊ ಗತ್ತು ಬದಲಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಗಲೀತಾ ಬಿದ್ದೀತು! (ಶಕಾರ. ೩೨). [?]

ಗಲುಕುಹುಲ್ಲು 'ಗಲಕುಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲುಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲುಗು 'ಗಲಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲೇಫು, ಗಲ್ಲೀಪ, ಗಲ್ಲೀಪು (ನಾ). ೧. ತಲೆದಿಂಬಿನ, ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯ ಅಥವಾ ಹಾಸುಗೆಯ ಚೀಲ; ಗವಸಣಿಗೆ: (ಕಿ). **ಗಲ್ಲೀಪ**: ೨. "ದೇವರಿಗೆ ಹೊದಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). ೩. ಎತ್ತಿನ ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಹೊದಿಕೆ; ಜೂಲು: ಬಿತ್ತೂವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹತ್ಯಾನ ಮಳಿರಾಜ . . . ನಂ ಬಸವಣ್ಣನ ಗಲ್ಲೀಪ ತೊಯ್ದು ಮುಖ ಬಾಡೀ (ಕಜಾಗೀ. ೭೪); ಮಲ್ಲಿಗೆ ತೂರೀನೆ, ಗಲ್ಲೀಪ ಹೊಲಿಸೇನೆ (ಕನ್ನಜಾ. ೬). **ಗಲ್ಲೀಪು**: ೩. ರೇಸಿಮೆಯ ಗಲ್ಲೀಪು ಸಾಸೀರ ಗೊಂಡೇವು (ಲೋಕಗೀ. ೧೯೬).

[← ಅರ. ಘಿಲಾಫ್; ಪಾರ. ಗಿಲಾಫ್, ಗಿಲೇಫ; ಹಿಂ. ಗಲೇಫ್, ಗಿಲಾಫ್; ಮರಾ. ಗಲೇಫ್]

ಗಲೋದ್ದೇಶ, ಗಳೋದ್ದೇಶ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಎಡೆ; ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಸ್ಥಳ; ಕಂಠಸ್ಥಳ: (ಕಿ). **ಗಳೋದ್ದೇಶ**: ನಿಗಾಳಃ, ಗಳೋದ್ದೇಶ . . . ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳ ಮೇಲ್ಗಡೆಗೆ ಹೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೧೫).

[ಗಲ + ಉದ್ದೇಶ]

ಗಲೌಘ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲು ರೋಗ: ರಕ್ತಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳಿಂದ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಬಾತು ಉಂಟಾಗುವದು . . . ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಗಲೌಘವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೯). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಕು 'ಗಲಗ್ಗು$_1$' ನೋ.

ಗಲ್ಗಲನೆ 'ಗಲಗಲನೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲ$_1$ (ನಾ). ೧. ಕೆನ್ನೆ; ಕದಪು; ಕಪೋಲ: "ಕದಪು ಕೆಕ್ಕೆಯು ಗಲ್ಲ ಕೆನ್ನೆ" (ಶಬ್ದಮಂ.೭೨); ಮಾಗಿಯ ದೇಸಿಗನಂತೆ ಬೂದಿವೆರಸಿರ್ದೊಡಲುಂ ಎರೆಯ ಕೆಱೆಯಂತೆ ಬತ್ತಿರ್ದ ಗಲ್ಲಮುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೫); ನೆತ್ತಿ ಮುಸುಕಿನ ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ಕುತ್ತದಲೆ ನೆಟ್ಟಾಲಿಗಳ ಚಲಚಿತ್ತರಿದ್ದುದು ಸಕಲನಾಯಕವಾಡಿ ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೪); ಬತ್ತಿದ ಗಲ್ಲ ಹತ್ತಿದ ಮೊಲೆ ನೆಲದೊಳಗೊತ್ತಿ ಹೂಡಿದ ಕೈಗೋಲು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೯೦). ೨. ತುಟಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಗದ್ದ; ಚಿಬುಕ: "ಗಲ್ಲಂ ಚುಬುಕವು" (ಕಶರ. ೩೧); ನೆರೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ತೆರೆ ಗಲ್ಲಕೆ ಶರೀರ ಗೂಡು ಪೋಗದ ಮುನ್ನ . . . ಪೂಜಿಸು (ಬಸವ. ೧೬೧); ಮದೀಯ ಪುಣ್ಯ ಶ್ಲೋಕತೆಯನುಳುಹೆಂದು ಗಲ್ಲವ ಹಿಡಿದನನಿಲಜನ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೪-೫); ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಮುದ್ದು ಕೊಟ್ಟು ನಿಲ್ಲದೆ ಓಡಿಪೋದ (ಪುರಂದ. ೧-೯೧ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಸಂ.]

ಗಲ್ಲ$_2$ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲ$_3$ 'ಗಲ್ಲೆ$_2$' ನೋ.

ಗಲ್ಲಂಗುಱಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ತಿವಿ; ಗಲ್ಲವನ್ನು ತಿವಿ (?). ೨. ಬುದ್ಧಿಹೇಳು (?): ಆರ ಮಗಳೆಂದು ಭೂಭುಜ ನಾರಯ್ಯದೆ ನಿನ್ನನರಸಿ ಮಾಡಿದನೆಂಬೀ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಕೇವಳಮೇ ಧಾರಿಣಿ ಬೆಸಗೆಯ್ಯೆ ಬಾಬ್ಬುದಿದು ಬೇವಸಮೇ ಎಂದು ಕಂಡಕಂಡವರೆಲ್ಲಂ ಗಲ್ಲಂಗುಱಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ]ಗೊಳೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೯).

[ಗಲ್ಲ$_1$+ ಗುಱಿ (< ಕುಱಿ$_2$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ, ಗಲ್ಲವಿಡಿ, ಗಲ್ಲಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಲ್ಲವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಗದ್ದವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಸವರು: ಗಮನಕನುಕೂಲೆಯಾಗೆನುತ ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿದು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯಂ ಮುದ್ದುಗೈದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೫). **ಗಲ್ಲವಿಡಿ**: ಗಲ್ಲವಿಡಿದು ಮುದ್ದಿಸಿ ಗರಗರಿಕೆಯ ಲಲ್ಲೆನುಡಿಯ ನುಣ್ಪಂ ಕಿವಿಗಾಗಿಸಿ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೭೭). **ಗಲ್ಲಹಿಡಿ**: ಮಗುವಿನ ಗಲ್ಲಹಿಡಿದು ಮುದ್ದುಮಾಡಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಪಿಡಿ$_1$]

ಗಲ್ಲಗಿವಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯವರೆಗೂ ಜೋಲಾಡುವ ಕಿವಿ; ದೊಡ್ಡ ಕಿವಿ: ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಕಿವಿ$_3$]

ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ತೂಗಾಡುತ್ತಿರುವ ಮುಂಗುರುಳು, —ಗುಂಗುರುಕೂದಲು: ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಗುಗ್ಗುರಿ$_2$]

ಗಲ್ಲಗುಳಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಣ್ಣಕುಳಿ: "ಗಲ್ಲಗುಳಿ – ನಗುವಾಗ ಅಥವಾ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ತಗ್ಗು" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೦).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಗುಳಿ$_1$ (< ಕುಱಿ$_2$)]

ಗಲ್ಲಗೈಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ).೧.ಗದ್ದದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಡು. ೨. ಆಲೋಚನಾಮಗ್ನವಾಗು : ಇದಿರೇಳದೆ ಗಲ್ಲಗೈಗೊಂಡು ತಲೆವಾಗಿ ಸುದತಿಯರಲಯ ನೋಡಿ (ಪಾಗಳ. ೩-೧೦೬).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಕೈ$_3$ (< ಕೆಲ್ಪ್$_3$) + ಕೊಳ್$_1$]

ಗಲ್ಲಟಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಹಂಚು; ಕಾವಲಿ : "ಗಲ್ಲಟಿಕಾಹ್ಯಯಂ ಕಾವಲಿಯಮ್" (ಪಜ್ಜತೈಕ. ೫೦-೬೦). [?]

ಗಲ್ಲಣ 'ಗಲ್ಲಣೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಣೆ, ಗಲ್ಲಣ, ಪಲ್ಲಣೆ, ಪಲ್ಲಣ (ನಾ). ೧. ಕಾಟ; ತೊಂದರೆ; ಹಿಂಸೆ : "ಗಲ್ಲಣೆಯನೆ ಘಾಸಿಯೆಂದು ತೀಗಿ ವಿದಗ್ಧರ್" (ಭಾವಧ. ೨೦); ಅಜಾವು ಮುಜಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯಾಡಿದಾ ತಾನರಬಲ್ಲೊಡಾತನೆ ಮುಕ್ತನ್ನೆ (ಶ್ರಕುರಿ. ೨೪-೨೨); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ದೈವ ಮಾಡಿದ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲು ಮಾಯಕಿಡಕಿನ್ನೆಲ್ಲಿಗೈದುವೆ ನಾನು (ಕೋಗಳು. ೫-೨೩). ೨. ಗಾಬರಿ ಗೊಳಿಸುವ ಧ್ವನಿ; ಭಯಂಕರಶಬ್ದ : ಅಂ ತಾನೆಣಚಾವಳರ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಬಲ್ಲುಲಿಯುಂ ಮಾಣಿಸಿ (ಪಾರಿಜಾ. ೪೬-೬); "ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಧ್ವನಿ" (ರಾಮಾಶ್ವ. ಈಗಣ). ೩. ಏಟು; ಹೊಡೆತ : ಕೆಳ್ಳಳ ಖಡುಗದ ಗಲ್ಲಣೆಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೆಲ್ಲಣೆಯ] ಖಡುಖಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಠಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೧೫-೩೫). **ಗಲ್ಲಣ** : ೧. ಪಲ್ಲಿ ಫಲವ ನುಡಿದ ಬಳಿಕ ಮೃತ್ಯು ಕುಲವ ಕೆಟ್ಟುತೆಂದು ಸೊಲ್ಲ ನುಡಿಯಂದಾಡಿಸಿವ ಗಲ್ಲಣವ ಕೇಳಿದೊ (ಕಾಲಸಂ. ೭೭). **ಪೆಲ್ಲಣೆ** : ೩. ನಿಲ್ಲದೋಡಿಸು ದೊಡ್ಡ ಪೆಲ್ಲಣೆಯನಾಂತು (ಕೈವಿಭಾ. ೨೧-೨೦); "ಕಾಳಗ" (ಕೈವಿಭಾ. ೬೬೫). **ಪೆಲ್ಲಣಿಕೆ** : ೧. ಕಲ್ಲಹಾಯ್ಕಂಬಿಯುಬೆಂಬಿಯೊಂಬಂತೆ ಸಂಧ್ಯಬಿಸುತಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೋಹರಂ ಕರೆಕರೆದು ದೂಬುತಿಹ ಪೆಲ್ಲಣಿಗೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ದಿಡಕೋಗಿ ಗಂಟಟ್ಟಿದಂತಾದರ ಬಡವರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೪); ಕಾಮನ ನನೆಯ ಬಾಣದ ಪೆಲ್ಲಣಿಗೆ ಪಿಲಲಾಜೆನಿಸುತ್ತಿದಿರು ಜಪಲೆಯರು (ಅಕ್ಕಾಮ. ೪-೧೨). ೨. ಭೀಮನ ದಿಜುಗಡಿಯ ಪೆಲ್ಲಣಿಗೆ ಬೆಲ್ಲಾತು ನಿಮ್ಮ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾಂ. ೧೫-೨೮). 'ಪೆಲ್ಲಣಿ' ಪರಾ. [?]

ಗಲ್ಲಹಗ್ಗು (ನಾ). = ಗಲ್ಲಗುಳಿ : (ಃ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ತಗ್ಗು$_3$]

ಗಲ್ಲಮಿಸಿ, ಗಲಮಿಸಿ, ಗಲ್ಲಮಿಸಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಸುರುಳಿಗೊಂಡ ಮಿಸಿ : 'ಕುಡಿಮಿಸಿ, ಗಲ್ಲಮಿಸಿ, ಕಲ್ಲೀಮಿಸಿ' ಗಳು ಇವರ ಅಧಿಮಾನದ ವಿಷಯ; ಪೌರುಷದ ಲಕ್ಷಣ (ಕರ್ನಾಭಾ. ೨೪); ಗಲ್ಲಮಿಸಿಯ ಪೋಲೀಡಿನವನು (ಯಾಡಿ). **ಗಲಮಿಸಿ** : "ಗಲಮಿಸಿ – ಕಲ್ಲಮಿಸಿ" (ಕಾಸಕೋ. ೧೬). **ಗಲ್ಲಿಮಿಸಿ** : ಗಲ್ಲಮಿಸಿಗಳೇಡತವು ಗಲ್ಲದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿನ್ನು (ಕರ್ನಾಕ. ೩೦೫). 'ಕಲ್ಲಿಮಿಸಿ' ಪರಾ.

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮಿಸಿ]

ಗಲ್ಲಮುಗುರಿ (ನಾ). (?): ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ : –ಗಲ್ಲಗಿವಿ, ಗಲ್ಲಗುಗ್ಗುರಿ, ಗಲ್ಲ ಮುಗುರಿ (ಕಮದ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಮುಗುರಿ ?]

ಗಲ್ಲವಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲವುಣ್ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯಲ್ಲಿನ ಹುಣ್ಣು, –ವ್ರಣ : ಗಲ್ಲವುಣ್ಣಳ್ ಕವಿವನ್ನಂ ತಿಂಬ ಪೆರ್ಮಂಬಿಗಳಕಿರಿಸುತಂ ಕೊಲ್ಲದೆ (ಲೀಲಾಪ.೬-೭೫).

[ಗಲ್ಲ$_1$ + ಪುಣ್]

ಗಲ್ಲಸ್ಥಳ (ನಾ). ಕಪೋಲಪ್ರದೇಶ; ಗಂಡಸ್ಥಲ : "ತೆಳ್ಳಲ್ಲ ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೯೪); ಗಲ್ಲಗಿವಿ . . . ಗಲ್ಲಸ್ಥಳಂ, ತೆಳ್ಳಲ್ಲ (ಕಮದ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಲ್ಲ$_1$ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಲ)]

ಗಲ್ಲಹಿಡಿ 'ಗಲ್ಲಂಬಿಡಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾ 'ಗಲ್ಲೆ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಾಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). "ಹೀನಸ್ತ್ರೀಭಾವದವಳು" (ಕಾಸಕೋ. ೧೬). [?]

ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಗಲ್ಲೆ೧ ೧: ಇಂದಿನ ಚಿತ್ರಗಳು ಗಲ್ಲಾಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಯಾರಾದುವು (ರೂಢಿ).

[ಗಲ್ಲಾ (< ಗಲ್ಲೆ$_3$) + ಪೆಟ್ಟಿಗೆ]

ಗಲ್ಲಿ, (ನಾ). ಎರಡು ಕಡೆ ಮನೆಗಳುಳ್ಳ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಬೀದಿ; ಓಣಿ; ಕೇರಿ: ಆ ಗಲ್ಲಿ ಈ ಗಲ್ಲಿ ತೂರಿ, ಆತ್ಮ ಟಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಾಕೆ...ತೂರಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ಮಾಮನೆ. ೧೧೩); ನನ್ನ ನೋಡಿ ಗಲ್ಲೀಲಿ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಡ (ಕಂಕಣ. ೨೯); ಒಂದೊಂದು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ . . . ಕಳ್ಳನುಗಳ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ವಿಧಿಸ. ೧೧೯). [← ಹಿಂ. ಗಲೀ; ಮರಾ. ಗಲ್ಲೀ]

ಗಲ್ಲಿ 'ಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮಣಿ 'ಗಲ್ಲುಮಣಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಮಿಸಿ 'ಗಲ್ಲಮಿಸಿ' ನೋ.

ಗಲ್ಲಿಸು, ಪಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ).೧.ಅಲ್ಲಾಡಿಸು; ಕುಲುಕು : ಝಳಪಿಸುವಸಿ ಗಲ್ಲಿಸುವ ಕುಂತಂ (ಶಶಪ್ರ. ೩-೬೦); ಆ ಈಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಏರಲು ಹಾಕಿ ಜೈನ್ನಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಸಿದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೩). ೨. ಏರಿಸು; ಕಾಡಿಸು; ಕಷ್ಟಪಡಿಸು : ಭಟೋತ್ಕರ್ಷನು ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಳ್]ಲ್ಲಿಸಿದನತಿಥರ (ಕುವ್ಯಾದ್ಭುತ. ೧೬-೯); ಗಲ್ಲಿಸಿ ನನ್ನನಂಜಿಸ ತಂತ್ರವದಳಿ ನಾನಲ್ಲಾಡಿದವನಲ್ಲವೆಂದ (ಭರತ. ೩೬-೩೯); ಗ[ಪಾಠಾಂ. ಪ್ಪ]ಲ್ಲಿಸುವ ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಸಿಲಿಂದ ಮೂಜಗಂ ತಲ್ಲಣಿಸಿತು (ಕೈವಿಭಾ. ೧೫-೨); ಝಳಿಲ್ಲಿಯ ಮೃಗಗಳ ಗಲ್ಲಿಸಿ ಬಿಡಿಯುತ ಮಲ್ಲರು ವಿಜಿಸಿದೊಳು (ಹಮಚ. ೧೬); ನನ್ನ ಕಂಡು ಕುಣಿಕುಣಿದು ಕೆಲೆಕೆಲೆವ ನಿನ್ನ ಅಟ್ಟಹಾಸವ ಗಗನಕ್ಕೆ ಗಲ್ಲಿಸಿ ತಾರೆಗಳನು ತುಳುಕಾಡಿಸುತ (ಅಯ್ಯಾರ. ೧೦೯-೧೫). **ಪೆಲ್ಲಿಸು** : ೧. ಜಡಿವ ಪಸಿಬಮ್ಮದಂಗಳೆಂಟೆಗಳೆಡಿದ ಶಂಬಮಹಾನಾದದ ಗಡಬಡಿಕೆ ಪೆಲ್ಲಿಸಿದುದಬಜಧವಾಡಮಂಡಲವ (ವಡಾಗ. ೧-೭-೧೩); ಪೆಲ್ಲಿಸುತ ಏಸಗದೊಳು ಕೆಲಕಂ ಹುಲ್ಲಿಗಂಗೈವಂತೆ ಸುರಕುಲವಪ್ಪಳಿಸನ ಕೋಟಿಗಬಿಟ್ಟ ಗೆಯೂಗಲೆಜನಿದನು (ಕೋಗಳು. ೧೧-೩). ೨. ಬಿಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟುನಲಿಜುದು ಭೀಮನ ಪೆಲ್ಲಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಭುತ. ೧೩-೩೧). ೩. ತಾಗು; ಅಪ್ಪಳಿಸು; ಮೇಲೆಬೀಳು: ಏವೆಲ್ಲನೆಯ್ದು ಪ್ರ ರಥಳಲಮಘಾಕ್ಷಿಸುತೆ ನೆಗೆದು ರಥದೊಳು ಪೋಗಸಿತೊಗೆದು ಪೆಲ್ಲಿಸಿ ಮಸಗೆ (ಇಹರ. ದೀ. ೪೨-೩೩). [ಗಲ್ಲಿಕೆ + ಇಸು$_5$]

ಗಲ್ಲೀಪಹ 'ಗಲೇಪು' ನೋ.

ಗಲ್ಲೀಪು 'ಗಲೇಪು' ನೋ.

ಗಲ್ಲು, ಗಲ್ಲ, ಗಲ್ಲಿ (ನಾ). ಉತ್ತಿಗೆಗೆ ನೇಣುಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಸಾಧನ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷೆ, —ದಂಡನೆ : ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಳೆಕೆದರೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಗಲ್ಲು (ಕಂಗಾನಿ. ೨-೬೧). **ಗಲ್ಲಿ** : ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರೆಂದು ಪ ರಿ ಗ ಣಿ ಸ ಲ್ಪ ಟ್ಟ ವ್ಯ ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ್, ರಾಜಗುರು ಮತ್ತು ಸುಖದೇವ ಮುಂತಾದವರು ಈಗಾಗಲೇ ಗಲ್ಲಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ರಾಜವ. ೧೩); ಈಗ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಅದು ಗಲ್ಲಕ್ಕೇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಒಡೆಯಲಾರವೇ (ವಿಧಿಸ. ೧೭೭). **ಗಲ್ಲಿ** : 'ಗಲ್ಲಿಮಣಿ' ಪರಾ.

ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು = ಗಲ್ಲುಗಂಬಕ್ಕೆ ಏರಿಸು : ಕೊಲೆಕೇಸಿನ ಆಪರಾಧಿಯನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿಯಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸು = ೧. ಗಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕು : ಅವರನ್ನು ಗ ಲ್ಲಿ ಗೇ ರಿ ಸ ಲಾ ಯಿ ತು (ಇಸರು. ೫೦೫); ಇಂತಹವರ ಬಂಡಾಯವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜನನ್ನು ಹಿಡಿದುಯ್ದು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದರು (ಸ್ವತಂತ್ರ. ೧೫೫); ರಾಜಜಿಯನನ್ನು ಹಿಡಿತರಿಸಿ ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ಥಿರನಂಕಲ್ಪಮಾಡಿಕೊಂಡಿದು (ಪ್ರೀಡಾಯ. ೧೧೩);

ಆ ಮೆನಿಫಾಕ್ಸ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೆಯೇ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೦೮). ೨. (ಆಲಂ) ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಗೆಡವು: ಸ್ವತಃ ನೇಣು ಹಾಕುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜಾತಿಧರ್ಮವನ್ನು ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸಿದಿರಿ! (ಪರಿಣೀ. ೬೩). ಗಲ್ಲಿಗೇರು = ಗಲ್ಲಿನ ಮಣೆಯನ್ನು ಹತ್ತು; ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅವನು ಗಲ್ಲಿಗೇರೋದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ. . . ಅಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ಯಬಹುದು (ವೀರಯೋ. ೨೭).

[← ಇಂ. Gallows]

ಗಲ್ಲುಗಂಬ (ನಾ). ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಒಳಗಾದವನನ್ನು ನೇಣು ಹಾಕಲು ನೆಟ್ಟಿರುವ ಕಂಬ, —ಮರ: ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಗೆಲ್ಲು-ಗಂಬ! ನಿನಗದುವೆ ಗಲ್ಲು-ಗಂಬ! (ನಿರೀಕ್ಷೆ. ೮೫).

[ಗಲ್ಲು + ಕಂಬ$_1$ (< ಕಂಭ)]

ಗಲ್ಲುಗಾರ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿ: ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಕಾವಲುಗಾರ ಮತ್ತೆ. ಬಂದು, ಮಾಸ್ಕೋವಿನಿಂದ ಗಲ್ಲುಗಾರ ಬಂದಿದ್ದುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಪುನರು. ೫೦೪).

[ಗಲ್ಲು + -ಗಾರ$_1$ (< -ಕಾಱ)]

ಗಲ್ಲುಮಣೆ, ಗಲ್ಲಿಮಣೆ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೇರಿಸುವವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮಣೆ; ನೇಣುಗಂಬ: ಅವನನ್ನು ಗಲ್ಲುಮಣೆಗೇರಿಸಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). **ಗಲ್ಲಿಮಣೆ**: "ಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮ ಚುನಾವಣೆ, ನಮಗೆ ಗಲ್ಲಿಮಣೆಯಾದರೆ?" ಎಂದು ಅವರು ತಮಗೆ ಬಂದ ಬೆದರಿಕೆಕಾಗದಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೧೪೫).

[ಗಲ್ಲು + ಮಣೆ]

ಗಲ್ಲುಮರ (ನಾ). = ಗಲ್ಲುಗಂಬ: ಪುರೋಹಿತಚುಂಬನಕ್ಕಾಗಿ ಜನರ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದ ಮೆರುಗುಪದಕದ ಆ ಹೊನ್ನಿನ ಶಿಲುಬೆ ಆ ಗಲ್ಲುಮರದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂಶ ಯಾರಿಗೂ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ (ಪುನರು. ೧೭೯); ಬಡಗಿಗಳು ಗಲ್ಲುಮರ ನೆಡುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿಹೋದ (ಪುನರು. ೫೦೩).

[ಗಲ್ಲು + ಮರ$_1$]

ಗಲ್ಲೆ$_1$ (ನಾ). ಮುದ್ದೆ; ಗಟ್ಟಿ; ಹೆಪ್ಪು; ಗೆಡ್ಡೆ: "ಆ ತಟದ ಗಲ್ಲೆ ಉಲ್ಬಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೧-೮); ಚೊಲ್ಲೆಯರ್ ಗಲ್ಲೆಯಂಬಲಿಯಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೬೯); ಫೇನಭೂತಂ ಗಲ್ಲೆಯಾದಂಥಾ (ಬಾಹಟೀ. ೨-೩-೬೦ವ). [< ಗರಣೆ]

ಗಲ್ಲೆ$_2$, ಗಲ್ಲ$_3$, ಗಲ್ಲಾ (ನಾ). ೧. (ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ: ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ನೌಕರನು ಗಲ್ಲೆಯೊಳಗಿನ ಹಣವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಫರಾರಿಯಾಗಿಬಿಟ್ಟ (ಎಡಹೆ. ೩೪). ೨. ರೊಕ್ಕವನ್ನು ಹಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲು, ಆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ: ಕದ ತೆರೆದು 'ಗಲ್ಲೆ'ಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡ್ರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ . . . ಎಂಕು ಹಾಗೂ ಅವನ ಮಗಳು ಮಂಕಾಳಿ ಬಂದರು (ಮೂರುದಾ. ೨೫). **ಗಲ್ಲ$_3$**: ೧. ಸಿರಿಬೀಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮತರು ಅಂಗಡಿಯ ಗಲ್ಲದೆದುರಿನಿಂದಲೇ ಕೂಗಿ (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೫೪); ನನ್ನ ಪತಿ . . . ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಗಲ್ಲದ ದುಡ್ಡನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಪತಿ. ೧೨). **ಗಲ್ಲಾ**: ೧. ಆ ಕಡಲೆಯ ರಾಶಿಯ ಬಳಿ ಆ ಗಲ್ಲಾದ ಹಿಂದೆ ಅದೇ ಆ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಗೂಡಾರದೊಳಗೆ (ಬಿರುಗಂ. ೧೪-೫). ೨. ರಾಜ ಉಪಹಾರದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಬಂದು ಗಲ್ಲಾದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದವರೊಡನೆ . . . ಕೇಳಿದನು (ಕಾವೇರಿ. ೩೨). ೩. ಕಾಳು; ಧಾನ್ಯ: (ಕಿ).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಲ್ಲಾ]

ಗಲ್ಲೆ$_3$ (ನಾ). ಚರ್ಮವನ್ನು ಹದಮಾಡಲು ಆವರಿಕೆಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ತುಂಬಿದ ಗುಂಡಿ (ಎಸಮೈ. XVII, ೨೨). [?]

ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಡ್ಡೆಯಾಗು; ಗರಣೆಗಟ್ಟು; ಗಡ್ಡೆಕಟ್ಟು: ಉಲ್ವಂ, ಕಲಿಲಂ – ಈ ೨ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟದ ನೆತ್ತರು (ಹಲಾಯು. ೮೨-೩೪೬). ೨. ಗುಂಪಾಗು; ಹಿಂಡುಗಟ್ಟು: ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟರ್ದ ಪೌಜುಗಳೆಲ್ಲವ ಹೊಯ್ದು ಕೆದಱಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೦-೪೧); ಪಲ್ಲವಾಧರದಿ ಸೇವಿಸಿ ಗಲ್ಲೆಗಟ್ಟಲು ಗಲ್ಲವೆಂಬಭಿಧಾನವಾಯಿತು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೪-೩೪).

[ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಬೀಳು; ರಾಶಿಯಾಗಿ ಕೆಡೆ: ಗಲ್ಲೆಗೆಡೆದರು ಕೆಲರು ಪಾರ್ಥನ ಕೋಲ ತೋಹಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾವಿ. ೭-೪೭).

[ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಕೆಡೆ$_1$]

ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ (ನಾ). ಗಡ್ಡೆಮೊಸರು; ಗಟ್ಟಿಮೊಸರು; ಗರಣೆಮೊಸರು: ಕೂಡಿದ ಬತ್ತುವಾಲ್ಮಿಸುಪ ಗಲ್ಲೆಮೊಸರ್ಮೊದಲಾದ ವೆಲ್ಲಮುಂ ಜೋಡಿಸಿ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೮-೫). [ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಮೊಸರ್]

ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪು ಚೆದರು: ಬಿಲ್ಲವರನು ಬೀದಿವರಿದು ಕೊಂದನು ಬಂದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕವಿವ ಕಾಲಾಳ ಗಲ್ಲೆಯೊಡೆಯೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೆಲ್ಲೆವಡೆಯೆ] ತಿವಿದನು ಗಡೆಯವರನು ಚಲ್ಲಪಿಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೦). [ಗಲ್ಲೆ$_1$ + ಒಡೆ$_1$]

ಗಲ್ವರ್ಕ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪಾನಪಾತ್ರೆ. ೨. ಪಾರದರ್ಶಕವಾದ ಒಂದು ಖನಿಜ; ಸ್ಫಟಿಕ. [ಸಂ.]

ಗಲ್ವೆಂದರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಲ್ವೆನ್ದರಂ ಬನವಾಸಿ ನಾಡ ಭಾಗಮನಾಳೆ ನಾಗರಖಣ್ಡ ಎಬ್ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಎಱಚಟ್ಟಂ ನಾಳ್ಗಾವುಣ್ಡು ಗೆಯ್ಯಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೦೮-೩; 951 ?). [?]

ಗವ್ (ನಾ). (ಭಯಸೂಚಕವಾದ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಗವ್ವೆಂದು ಬಾಳನ್ನೇ ಆವರಿಸಿ ಬರುವಂತಿದ್ದ ಆ ಕತ್ತಲು (ರೂಪಸ. ೨); ಅಬ್ಬ! ಕತ್ತಲೆ ಗವ್ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ್‌ಗವ್‌ಎನ್ನು = ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಾಡು: ನಾಯಿ ಗವ್‌ಗವ್ ಎಂದು ಬಗುಳುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

ಗವ (ನಾ). ಹಸು; ಗೋವು; ಆಕಳು: ಗವ ಹೂಡಿ ಬದುಕುಮಾಡಿದವನೆ ಹೊಲಯ (ವಿಸಾಸು. ೬೦-೩). 'ಗವಿ$_3$' ಪರಾ.

[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಗಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಆತನ ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿ ಗವಗಣಬ್ಬೆ ಮದರಿಕಲ್ಲನಾಳುತ್ತುಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩೩-೪೦; ಸು. 815).

[ಗವಗಣ$_0$ + ಅಬ್ಬೆ$_1$]

ಗವಡಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವಡು (ನಾ). (ಉಕ) ಕಿವುಡು. 'ಗವಡುಮಾಡು' ಪರಾ.

[< ಕಿವುಡು?]

ಗವಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ಕಿವುಡುಮಾಡು; ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸದಂತೆ ಮಾಡು: ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಗವಡುಮಾಡುವ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದ ಗಗನವನ್ನು ಶೆಲೆಕೊಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಹಾಗೂ (ಕೋಹಿನೂ. ೮). [ಗವಡು + ಮಾಡು$_1$]

ಗವಣಿ 'ಗವನಿ' ನೋ.

ಗವತ (ನಾ). ೧. ಹಸಿಹುಲ್ಲು; "ಘಾಸ, ಯವಸ, ಜವಸ" (ನಾಚರಾ. ಕಿ). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ: (ಕಿ).

[← ಮರಾ. ಗವತ]

ಗವತೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ; ಕೊಳ್ಳೆ; ಸುಲಿಗೆ; ದರೋಡೆ: ಇಗ್ಗಲಿಯೂರಾ ಗವತೆವಿಡಿಸಿದರ್ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೩೦, ೪೦-೭; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ).

[< ಕವರ್ತೆ$_1$]

ಗವನ (ನಾ). ೧. "ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಅನಂನಾ). ೨. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ಆಸಕ್ತಿ; ಅವಧಾನ; ಶ್ರದ್ಧೆ: "ಗವನ-ಗಮನ=ಲಕ್ಷ್ಯ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦).

[< ಸಂ. ಗಮನ]

ಗವನಗೊಂಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕರೀಗೊನ್ನೆ, ಭವಂಗಬೀಜ, ಗಂಗುಂಗಹಂಬು, ಕಂಗೊಂದಿಬಳ್ಳಿ, ಗವನಗೊಂಗೆ (ಮೈಔಗಿ. ೧೯-೩೫೦). [?]

ಗವನಿ, ಗವಣಿ (ನಾ). ೧. ಆವರಣ; ಪ್ರಾಕಾರ: ಆ ಮುಗಿಲ ಗವನಿಯಿಂದೊಳಗೆ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೬೭ವ); ಗವನಿಯ ಮಱೆಗೊಂಡಿಱಿವಿಸುವ ವರ್ಗಳ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ತೋಱದವೋಲುಕ್ಕೆವಮಿಲ್ಲದೆಚ್ಚು ಪರಿದೇಱುವಾಳ್ಗೆ ಸನ್ನಾಹಮೆನಿಸಿದರ್ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೧೪೩); ಎಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲು ಗವನಿ ಕಾಲುವೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಗಳಗುಸೆಗಳು . . . ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಭಟರ ಕಾವಲು ಬಲ್ಲಿತಾಗಲಿ (ಕೌಶಿರಾ. ೨೮-೨). ೨. ಓಣಿ; ಸಣ್ಣ ಬೀದಿ; ಗಲ್ಲಿ: ಪಡುವಣ ಗವನಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಂದು (ಎಇ. XIII, ೨೧-೪೩; 1204); ಧರಣೆಯನ ತೋಂಟ[ವೂ]ರು ಗವನಿಯಿಂ ಕೆಳಗೆ ಸೋಮನಾಥದೇವರಿಗೆ ಹೋದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ (ಕಇ. II, ೩೮-೪೯; 1235). **ಗವಣಿ**: ೧. ಡೆಂಕಣಿಯ ಗವಣಿ[ಪಾಠಾಂ. ಗವಣೆ]ಗಳ ಕೋಟೆಯ ಕೊಂಕುಗಳ ಕೊತ್ತಳದ ತೆನೆಗಳ . . . ದುರ್ಗವನೀಕ್ಷಿಸುತ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩೬-೩೫).

[ದೇ. ‖ ತೆಲು. ಗವನು, ಗವಿನಿ=ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು]

ಗವಯ (ನಾ). ೧. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಗೋವಿನಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ; ಕಾಡೆತ್ತು: ಕೆಲರು ಕರಡಿಯ ಮೃಗನ ಗವಯನ ಬಲುಹ ತೋಱುವರೇಱಿ ರಕ್ಕಸಬಲವು ಬರುತಿರಲು (ಕೌಶಿರಾ. ೨೦-೧೨); ಗವಯವು ಗೋವಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕಾಡುಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಕೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೩). ೨. ಸುಗ್ರೀವನ ಕಪಿಸೇನೆಯ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕ: ಗವಯ . . . ದ್ವಿವಿದ ಮೊದಲಾದ ಪ್ಲವಗಪತಿಗಳು ಬಂದು ಬಿದ್ದುದು ಪವನತನುಜನ ಮೇಲೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಗವಯಿ, ಗವಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಯಕ; ಸಂಗೀತಗಾರ: ಮುಂಬಯಿಗೆ ಯಾವ ಗವಯಿ ಬಂದರೂ ಅವರ ಜಲಸಾ ಕೇಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ (ಸ್ವಪ್ನಹೂ. ೨೨೩); ಒಬ್ಬ ನಿಷ್ಣಾತ ಗವಯಿಯ ಮುಂದೆ ತಬ್ಲೆ ಬಾರಿಸುವಾತ ಬರಿದೆ ಠೇಕಾ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಸ್ಥಾನ ತಿಳಿದವನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೯೩). ೨. ಸಂಗೀತವಿದುಷಿ; ಗಾಯಕಿ: ಅವಳು ಭಾರಿ ಗವಯಿ. ನಮ್ಮಂಥ ಹುಡುಗರ ಮುಂದೆ ಹಾಡುವಳೇ? (ಕನ್ಯಾಬ. ೬೮). **ಗವಾಯಿ**: ೧. ಊರಮುಂದಿನ ಗುಡಿಯಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗವಾಯಿಗಳ ಸಂಗೀತ ಸಭೆಯು ಕಿಕ್ಕಿರಿಯಿತು(ತಿಂಮತ.೫೭); ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಕೀರ್ತನಕಾರರಿಗೂ ಗವಾಯಿಗಳಿಗೂ ವಾದ್ಯಕಾರರಿಗೂ ಸನ್ಮಾನಮಾಡಿ (ಗುರುದ. ೧೩).

[← ಹಿಂ. ಗವೈಯಾ; ಮರಾ. ಗವಈ]

ಗವರಿಗ 'ಗವಱಿಗ' ನೋ.

ಗವರ್ನರ್, ಗವುರ್ನರ್ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು; ರಾಜ್ಯಪಾಲ: ನಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಗವರ್ನರ್ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಎಂಜಿನುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬೆಯ ಒತ್ತಡವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಸಾಧನ: ಉಗಿಯ ಒತ್ತಾಟವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಡುವಂತೆ "ಗವರ್ನರ್" ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೭). **ಗವುರ್ನರ್**: ೧. ಬೊಂಬಾಯಿ ಗವುರ್ನರ್ ಮೇಜರ್ ಜನರಲ್ ರಾಬರ್ಟ್ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪); ತಿರುಚನಾಪಲ್ಲಿ ಕೋಟೆ ಅರಶಿನವರಿಗೆ ಕೊಡುವಂತೆ ಯಿಂಗ್ರೇಜೀ ಗವುರ್ನರ ಸನ್ನದು ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿಯು (ಹೈದರ. ೬೯).

[← ಇಂ. Governor]

ಗವಲ (ನಾ). ೧. ಕಾಡುಕೋಣ. ೨. ಕಾಡುಕೋಣದ ಕೊಂಬು: "ಮಾಹಿಷಶೃಂಗವದು ಗವಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೦).

[ಸಂ.]

ಗವಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬೀರು: ವಿಗಂಧಂ ಗವಲಿಸದಿರುವದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆಲಂಬರು ಪಾಠ ಉಂಟೆಂದರು (ಬಾಹಟೀ. ೨-೧-೨೩ ವ). [ಗವಲು (< ಗವುಲು) + -ಇಸ್ಯು]

ಗವಲು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವಸಣಿ (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ೧: ರಾಯಕುಲಮಾರ್ತಾಂಡ ಕೊಡಹಿದ ನಿಜದ ಗವಸಣಿಯ (ಕೌಶಿರಾ. ೨-೪೭); ಒರೆಯೊಳಾಯುಧ ವೀಣೆ ಗವಸಣಿಯೊಳು ಭರಣಿಯೊಳು ರತ್ನವಿರುವಂತೆ (ಗಗತಾ. ೧೫-೨೬).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವಿಶನ್ಯೆ, ಕವುಶನ್ಯೆ; ಮಲ. ಕವಿಯನ್; ತೆಲು. ಗವಿಸೆನ]

ಗವಸಣಿಕೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆ, ಗವಸಣಿಕೆ, ಗವುಸಣಿಗೆ, ಗೌಸಣಿಕೆ, ಗೌಸಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗವಸು; ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ; ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಡುವ ಸಾಧನ: ರದನದ್ವಂದ್ವಮೆಂಬೀ ಗದಾದಂಡದಿನುರ್ಚೀದಾಡಿದಂ ಪೋ ಗವಸಣಿಗೆಯ ನೀ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗವಿ. ೬-೫೫); ಶಿವಪೂಜೆಯ ಕರಡಿಗೆಯಂತಿರ್ದಂ ಶಿವಪೂಜೆಯ ಗವಸಣಿಗೆಯೊಲಿರ್ದಂ (ಕುಂಬಱ. ಹ. ೨೫೩-೧೫); ಗವಸಣಿಗೆಯನುರ್ಚಿ ನಭೋಯುವತಿ ಧರಾವಧುಗೆ ನಲವಿಂದಿದಿರೊಳ್ ತೋಱುವ ಮಂಗಲದರ್ಪಣವೆಂಬವೊಲೆಸೆದುದು ಚಂದ್ರಬಿಂಬಮಂಬರತಳದೊಳ್ (ಮಹಾನೇ. ೧೪-೫೨೨); ಯಂತ್ರವನಂದವಿಟ್ಟರು ಗಗನದಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಗಳನುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೪-೩). ೨. ಕತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಕೋಶ; ಒರೆ: ಒಱೆಯೆಂಬುದು ಗವಸಣಿಗೆಯೊಳಲ್ಲದೆ ಕೂರಿತು ಕೈದುಗಳ ಕಱೆಯೆಂಬುದು ಶಿವಕಂಠದೊಳಲ್ಲದೆ . . . ನಾಡೊಳಗಿಲ್ಲ (ಕುಮುರಾ. ೫೮ ವೀರಿಕಾಸಂಧಿ); ಕಂಗನೆ ಕನಲಿ ಗವಸಣಿಗೆಯಿಂದುಗಿದನು ನಿಜಾಯುಧವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೫). **ಗವಸಣಿಕೆ**: ೧. ಗೋಣಿಗೇತಕೆ ಗವಸಣಿಕೆ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦); ನೀಲೆಗೆ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಭರಣದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಆಣೆ (ಪವಶೀ. ೭೬). **ಗವುಸಣಿಗೆ**: ೧. ಕಡೆಗಡೆಯೊಳೆಸೆದುದಾ ಶಿಲೆ ದೇವಾಂಗದ ಗವುಸಣಿಗೆಯನರೆದೆಗೆದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೦೬). **ಗೌಸಣಿಕೆ**: ೧. ಅದರ ಮೇಲಿನ ಈ ಧೂಳಿಯ ಗೌಸಣಿಕೆಯು ತೀರ ತೆಳ್ಳಗಾಗುವುದು (ಜ್ಯೋತಿಶ್ಯಾ. ೨೩). **ಗೌಸಣಿಗೆ**: ೧. ಗಾಡಿ ಎತ್ತುಗಳ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊದೆಸುವ ಗೌಸಣಿಗೆಗಳಂತಿರುವ ಗೌನುಗಳು (ಯಕ್ಷಬ. ೧೩೬); ಗಾಣದ ಎತ್ತಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆಯೇಕೆ ಗೋಣಿಗೆ ಗೌಸಣಿಗೆ ಏಕೆ (ಗಾದೆ).

[ಗವಸಣಿ + -ಗೆ./ ತುಳು. ಗವಸಣಿಗೆ]

ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ತೆಗೆ; ಗವಸನ್ನು ಕಳಚು: ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆದು ಕುಡೆ ನೋಡಿ ವೀಣೆಗಾ ನೃಪತಿ ನೀಡಲಣ್ಮನೆ ಕರಪಲ್ಲವಮಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೧೭); ವಸಂತಕನಾ ಪಾವುಡಮಂ ಗವಸಣಿಗೆಗಳೆಯದೆಣೆಗೊಂಡಿಱಿಸಿದ ಕೈದಳದೊಳ್ ತಳೆದು (ಚಿಕವಿ. ೬-೧೭೩ ವ).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ಕಳ್ಳೆ]

ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು 'ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು' ನೋ.

ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆಗಳ್: ಪರಮಭೈರ್ಯದ ಮೊದಲ ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದಂತೆ ಹರನ ಶಾಂತಿಯ ಜವಪಾಳಿಯನೆದ್ದೆ ತೆಗೆವಂತೆ (ಸೇರಿಂ. ದೇ. ೬೬–೧೧); ಪರಿರಿಗೆ ಭೀದಿಸುವರಳವಲ್ಲ ಕವಚವನಾದಿಯದು ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಕೊಟ್ಟನು ಗವಸಣಿಗೆದೆಗೆದು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೧–೪೬).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ತೆಗೆ]

ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು, ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಕವಚ ತೊಡಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಚೈತ್ಯಗಳ ಪಜರುಬಿಲು ಮಾರ್ಪಾಲೆಯ ಳಂಬು ಕೈಪಿಡಿಗೆ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸಿ ತನ್ನ ಮಿಸುಪುಪ್ಪರಿಗೆಯುದರಿ ತೆಗೆದೀಕ್ಷಿಸಿ (ಚರಿತ. ೪–೪೩); ಋಷಕೋಳಯುಗಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಂ ಭೀತಿ ಬೀಡಿಂದೆಳಿಸಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸಂತೆ ಮಿಸುಪಿ ಅವಳೆಯಂ ತೊಡಿಸಿಯುಂ (ಪೃಷಪ. ೫–೧೪೨). **ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸು**: ಋಷಳಮಳಳುಟ್ಟಳಕ್ಕೆ ಮುಖಚಂದ್ರನತ್ತಣಂ ಭೀತಿ ಬೀಡಿಂದು ಕುಸುಮಶರಂ ಪೊಸಪಿಲ ಗವಸಣಿಗೆದುಡಿಸಿದಂತೆ (ರಾಜಶೇ. ೧–೧೩೫ವ).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ತೊಡಿಸು]

ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿ ಕಟ್ಟು; ಗವಸನ್ನು ಅಳವಡಿಸು: ಲಲಿತಂಪಕವದಳ ಬೆಳುದಿಂಗಳ ತಗಡ ಪುದಿದಂತೆ ಧವಳ್ಯಂ]ಚಲವೆಸಗಿ ಚಕ್ರವ್ಯಯಕೆ ಗವಸಣಿಗೆಬಿಗಿದಂತೆ (ಜೀವಂಂಚ. ೪–೩).

[ಗವಸಣಿಗೆ + ಬಿಗಿ]

ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). = ಗವಸಣಿಗೆದೊಡಿಸು: ಪುಳಕದ ಶಾಲ್ಮೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಪುದೆಂದು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮೈಕಿದಿ ಪೊದೆಯಿಸಿ (ಬಸರ. ೪–೧೫); ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಯು ಬಂಡಿಗೆ ತರಣಿಕಿರಣಂ ತಾಗದೊಲು ಗವಸಣಿಗೆಯಿಕ್ಕಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೨–೬೯). [ಗವಸಣಿಗೆ + ಇಕ್ಕು]

ಗವಸಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕುಹಾಕು; ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು: ಕಾಂನಿದುದು ಗಾಳಿಯಂ ದೆಸೆಯಂ ಗವಸಣಿಸಿದುದು ಮೆಗೆ ಮೊಗೆ ದಾಗಸಮಂ ನುಂಗಿದುದೆನೆ ಕಜ್ಜಲಿಸಿ ಕರಂಗಿದ ಬಲ್ಲಡಿವಿ ತಳ್ಳೆ ಪಡೆದುದುವರಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೭–೧೧೪); ಶೇಷಮಹಾನರ್ಮೋಕ್ಷದಿಂದಂ ಗವಸಣಿಸಿ ಸಮಂತರ್ಭಗೊಂದುನ್ಮತೋದಂಡಂ (ಜಗದಿ.೬–೨೯); ಅಳಲ ಮುಳ್ಳುಳಿದನು ಮೋಹದ ಬೆಳಿಗೆಯ ಗವಸಣಿಸಿದನು (ಶುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೪–೩೩); ಳಂಡೆ ಗವಸಣಿಸಿತ್ತು ಗಗನವನೀಡಿಂಬಮು ಳಪಿಸೀಸೆ ಸರೀನ ಗೂಡಿನಲಿ ಹುಗಿಸಿದನು ಹೊಳಕೆ ಸುರೀಂದ್ರಜಿತು ಭುಟರ (ತೊರಾಂ. ೬–೧೫–೧೫). [ಗವಸಣಿ + ಇಸ್ಯಾ]

ಗವಸು, ಗೌಸು (ನಾ). = ಗವಸಣಿಗೆ ೧: ಹಗಲಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿಯ ಗವಸನ್ನೇ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ (ಪಾಳಾ. ೭೧); ಶಾಂತಲಾದೇವಿ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಳಿ ಸಾರಿ ಗವಸನ್ನು ಓಸರಿಸಿ (ಸವಚ. ೧೦೭); ಗಗನ ಬಿಸಿ ಗವಸಾಗಿ ತೆರೆಗಳಾದಿಗಯಾಗಿ ಜಗದುಸಿರ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಧಗಧಗಿಸುವಂತು (ಮಂಳಳ. ೫೦೪). **ಗೌಸು**: ಗೌಸುರ್ಚ ತಡಪಿ . . . ಧಕಕ್ಷಳರೆಂದು ಮದ್ದಳೆಯ ನುಡಿಸಿದ ಮಾರ್ದಂಗಿಕನು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೯–೪೨); ಗಾಡಿಗೆ ಮ್ಯಾಡಗಪ್ಪಟದ ಗೌಸು (ಎಳ. XIV, ಸಂಚಿತ. ೨೯೨–೪೪; ೧೮೪೧).

[< ಕವಿಸು. / ಮರಾ. ಗವಸಣೇ= ಮುಚ್ಚು]

ಗವಳಗಿತ್ತಿ 'ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ' ನೋ.

ಗವಳಿ 'ಗವುಳಿ' ನೋ.

ಗವಳಿ, ಗೌಳಿ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿ ಜೀವಿಸುವವನು; ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: ಯಾವ ಗವಳಿಯೂ ಅಜಮ್ಮ ತನ್ನ ಅಳಲುಗಳ ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಫಲಸಂ. ೧). **ಗೌಳ್ಳಿ**: "ಗೌಳ್ಳಿ–ಗೌಡಿ; ಗೋಪಾಲಿಕೆ" (ಶಬ್ದಕೌಸ್ತು. ೧೧). [← ಪ್ರಾ. ಗೋವಾಲ]

ಗವಳಿಗ, ಗೌಳಿಗ (ನಾ). ಗೋವಳ; ಗೋಪಾಲ: "ಗವಳಿಗ (ಗೌವಳಿಗ) – ಗೋಪಾಲಕಳ್" (ಕಬ್ಬಕೌಸ್ತು. ೧೦); ಒಬ್ಬ ಗವಳಿಗನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಮ್ಮೆ 'ಇತ್ತು (ಮುಂಬುಯ. ೧೧–೫೯); ಧಗವದ್ಗೀತೆಯೆಂದರೆ . . . ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂಬ ಗವಳಿಗನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿಗಳಿಂಬ ಅಳಳುಗಳನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಡಿಸಿದ ಗೀತಾಮೃತವೆಂಬ ಕ್ಷೀರಾಮೃತ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೪). **ಗೌಳಿಗ**: ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬ ಗೌಳಿಗನ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋವುಳಿಗನ] ಮಹಿಷಿಗಳೊಳ್ ಕೋಣಂಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟ(ಜಾವಂಂಚ.೫೦); ತರಳೆ ನೀ ಗೌಳಿಗರ ಮಗಳೆಪೆಡಿಕ (ಶುವ್ಯಾಳ. ಒಂಂಚ. ೩೬–೧೦೬); ಹಿರಿಯರು ಹಾಕಿದ ದಾರಿಯ ಹಿಡಿದು ನಡೆದಿದೆ ಗೌಳಿಗನೆಮ್ಮ (ಆಂತಕ. ೬೨). [< ಸಂ. ಗೋಪಾಲಕ?]

ಗವಳಿಗಿತ್ತಿ, ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗವಳಿಗನ ಹೆಂಡತಿ; ಗೊಲ್ಲಿತಿ: (೪). **ಗವಳಗಿತ್ತಿ**: ಗವಳಗಿತ್ತಿ, ಹಾಲು ಮೊಸರು ಮಾರು ವವಳು (ಕ ಸ್ತ್ರ ಕೊ ೧. ೨೪೧). **ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ**: ಅಪ್ಪುಹೊತ್ತಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಗೌಳಿಗಿತ್ತಿ ಗಂಗಾಜಲೆಯೊಡನೆ ಹೀರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಳಳುಬಿಸಿದನು (ಖಂಕಮು. ೫೧). [ಗವಳಿ + ಇತ್ತಿ]

ಗವಳಿಗ 'ಗವಳಿಗ' ನೋ.

ಗವಜಿ (ನಾ). ೧. ಬುಟ್ಟಿ; ಗೂಡಿ: ಭುವನನಿರ್ಭಲ ನಿಜಿ ಧವಳಸುಕ್ತಿರ ಲಿತ್ತಲವಗಧಿಭಿ ಸಾಸಲೊಳಗೆ ಗವಜಿಯ ಕೈಗತ್ತಿ ಶಿವನ ಮಂಡೆಯ ತಾಗೆ ನವಸುಧೆ ಸೂಸಿತು (ಕೈರವೇ. ೬–೧೦); ಭೈರವರಾಜನು ತೀರಿದ ಧಾಯವೊ ಮೇಣು ಗವ[ಪಾಠಾಂ. ನವಿ]ಜಿಯ ಕೈಗತ್ತಿ ತಾಗಿ ಶಿವ ನಿಮ್ಮ ಶಿರದೊಗಾಂತ ಧಾಯವಣಗೆ ವಿವರಬೇಕು (ಅಮುಸಾಂ. ೬–೧೫). **'ಗವಜಿಗ'** ಪರಾ. ೨. ವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗ, —ಗುಂಪು: ಗವಜಿಯುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ಬೀರರುಂ ಬೀರವಣಿಗರುಂ ತಂಬುಲಿಗ ಸಾಸಿವ್ಯರುಂ (ಸೌಇ. XI–ಎ, ೧೪೮–೧೧); ಗವಜಿಗರುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಮಮ್ಮುತ್ತೊಳ್ಳಲುಂ (ಕೆಲ್ಲಾ.ಶಾ. ೧೫–೨೬; ೧೧೮೬).

ಗವಜಿಬಣಜಿಗ= ಗವಜಿ+ತಿ: ಗವಜಿಬಣಜಿಗರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಕ ಧನವು ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ (ಕರಾಶಾ. ೧೬೪).

[ದೇ. ಗಿ ತಮಿ. ಕವಜ್ಜಿ; ಮಲ. ಕವಜಿ]

ಗವಜಿಗ, ಗವಡಿಗ, ಗವರಿಗ, ಗವಜಿಗ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಗೂಡೆ, ಮೊರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಮೇದ: ಗವಜಿಗರುಂ ಗಾತ್ರಿಗರುಂ ವೇಳಕಜಬರುಂ (ಸೌಇ. IX–ಇ, ೧೧೮–೫೫; 1057); ನಾನಾದೆಶಾಧ್ಯಂತರದೆಂಬುನಾಡ ಪದಿನಟು ವರು [ಗಪ್ರ]ಜಿಗರುಂ (ಎಇ. XIX, ೬೭–೬; 1144). **ಗವಡಿಗ**: "ಗವಡಿಗನಿಕೆ ಮೇದಾರ" (ಕಶಬ. ೬೦). **ಗವರಿಗ**: (ಸ್ಯಾಂಡರ್ಸ್). **ಗವಜಿಗ**: "ಗವಜಿಗಂ ಮೇದಪಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೫೯).

[ಗವಜಿ + ಗ]

ಗವಜಿಗಂಡ (ನಾ). ಪ್ರಮುಖನಾದ ವರ್ತಕ; ವ ಚಿ ಗ್ಯ ರ: ಆ ತನೂರ್ವ್ಯರು ಮುಖ್ಯರಾಗಿ ಅಕ್ಕಳದ ಗವಜಿಗಂಡರುಂ ಮುಂಮುರಿ ದಂಡಂಗಳುಂ ಕೊಟ್ಟ ಧ್ರುಂಮ್ಮ ೯ (ಸೌಇ. XI–ಇ, ೬೯–೩೦; 1033); ಸಾಸಿರದೇಳುನೂರು ಗವಜಿಗಂಡರು ಮುಂತಾಗಿ (ಎಳ. VII, ಶಿವಮೊ. ೧೯–೧೧; 1309). [ಗವಜಿ + ಗಂಡ]

ಗವಾಂಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುರತ್ನ: ಗವಾಂಗನೆಂಬುವನು ಅಖಲಗಂಧಿಯಂಬುವಳು ಯಿವು ಯರಬು ಬಗೆಯಾದ ಕೆಂಪುರತ್ನವು ಕೂಡ್ರಜಾತಿಯು (ಸೌಗಂ. ೩೩೬–೩೩). [P ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಗೋ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು ಪರವಾದರೆ ಅವಜ್ಞಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ] [ಸಂ. (ಗೋ+ ಅಂಗ)?]

ಗವಾಂತರ (ನಾ). ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ (?): ಪಡುವಣ ಮೂಡಣ ಳ್ಳಿವೆ ಗತಿಂಬದಿನಾಳ್ಕನಿವಿಡುವೆ ಸಾಯರನಾಳ್ಕ್ಯಂ ಕಡಮಾಗ ದೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುದು ಗಡಿದಪ್ಪ ಬಡಗದೆಸೆಯ ಗವಾಸ್ತರದೊಳ್ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೧೭–೧೫; 1035). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂತರ)]

ಗವಾಂಬು (ನಾ). ಗೋಮೂತ್ರ; ಗಂಜಲ: ಪುಲಿಗಲ ಕೊಟ್ಟಿ . . . ಳನಕುಗಳಿಂದಂ ಕಲಿ ಗವಾಂಬುವಿಂ ಕೆರೆ(ದು)ದು ಮೂತ್ರಪೊಳಂತವ ನಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪–೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಂಬು)]

ಗವಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಗೋವಿನ ಕಣ್ಣು. ೨. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ; ಬೆಳಕುಕೆಂಡಿ; ಕಿಟಿಕಿ: "ಗವಾಕ್ಷಂ ವಿಶಾಲಳಂ ವಾತಾಯನಂ ಜಾಳಮನಿಲ್ ಬೆಳಕ ಕಂಡಿಯುಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಶಾ. ೬೦–೧೪); ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ನಡು ಪಗಲಲಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಮಿಂತಿರ್ದಯ್ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಗಿರ್ದು ಗವಾಕ್ಷ ಜಾಳಾಂತರದಿಂ ದಿಶಾವಲೋಕನಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪಿನಂ (ವಡ್ಡಾ. ೯೩–೪); ವಿವಿಧಮಣಿಕನಕಕ್ಕೆಗಳ್ಗಮಲಗವಾಕ್ಷ ಜಾಳಂಗಳಿಂದೆ ಮಾದಂ ಪೊಜಪೊಜಿಂಗ್ಯಾವ ಧೂಪಧೂಮನುಮಪ್ಪಿಗೆ ನಲಿಲೊಸೆದೆಜಗುವುದು ಪಾವುಗೆತ್ತಾ ಪುರದೊಳ್ (ಆಪಶಿ. ೨–೧೪); ಸತ್ಕಲೆ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗವಾಕ್ಷ ಗಳಂ ಗಗನದೊಳನಂತದರ್ಪದೆ ಮುತ್ತಿಯನೊಂದು (ಮಂಕುಶ. ೪೬). ೩. ಸುಗ್ರೀವನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸೇನಾಪತಿ: ಗವಯ ಶತಬಲಿ ಶರಭ ಗಜ ಜಾಂಬವ ಸುಷೇಣ ಗವಾಕ್ಷ ಮೈಂದ . . . ರಾಜಕಾರ್ಯ ಕೈವರು ನಿಲುವರು (ತೊರಾ. ೮–೪–೧೧). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಕ್ಷಿ + –)]

ಗವಾಕ್ಷವಿನರ (ನಾ). ಗವಾಕ್ಷದ ತೂತು, —ರಂಧ್ರ: ಗವಾಕ್ಷ ವಿನರ ದೊಳೊಳಿಳ್ಕು (ರಾಜಕೀ. ೧೨–೬೯ ವ). [ಗವಾಕ್ಷ + ವಿನರ]

ಗವಾಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಗವಾಕ್ಷ.೨: ಅವು ಗವಾಕ್ಷಗಳಂತೆ ತಿರಿಗಳಂದದೆ ತನ್ನ ಸುಜಾರದಾಭ್ರಾಸದಂತೆ (ವೀಕ್ಷಸಾ. ೫–೪–೧೩); ನಿಲ್ಲದಾ ಮಾಳಿಗೆಯ ನೇಱಿ ಸುಗವಾಕ್ಷೆಯೊಳು ಳ್ಳಿಪ್ಪನವರೆಸಗುವುದ ನೋಡುತಳ್ಳರಿವಟ್ಟು (ಪ್ರೌಕಥಾ. ೬–೪೦); ಸಭೆಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಗವಾಕ್ಷೆಯಿಂದ ನೋಡಿದ ಸುದ್ದಿಗಾರರೊಬ್ಬರು ವರದಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಡಿಗೇ. ೭). [< ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷ]

ಗವಾಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಚಿತ್ರಾ, ಗವಾಕ್ಷ್ಯೀ, ಗೋತುಂಬಾ – ೩ ಹೆಸ್ಮರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೦). ೨. "ಗಿರಿ ಕರ್ಣಿಗಿಡ; ಮೆಕ್ಕೆಗಿಡ" (ಅಕಾಶಾ). [ಸಂ. ಗವಾಕ್ಷೀ]

ಗವಾಧಿಪ (ನಾ). ೧. ಹಸುಗಳ ಒಡೆಯ; ಗವಳಿಗ. ೨. ಗೂಳಿ; ವೃಷಭ: ಗವಾಧಿಪನದೆಲ್ಲಿಮಂ ಕೇಳ್ದು (ಪಂಚತಂ. ೧೬೬–೬). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪ)]

ಗವಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಗವಾಧಿಪ: "ಗೋಸ್ಯಾಪಿ ಗವಾಧಿಪತಿ ತಾನವಂ ಗೋವರಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೯೧–೧೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಧಿಪತಿ)]

ಗವಾವಿಷ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಮಾಂಸ, –ಬಾಡು: ತೆಗಸಿ ಕೊಡಲಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾಂಬು ಗವಾಮಿಷಮುಗುರು ಪಿಂಡಿಯೆಂಬಿವಾಹವನಿಳ್ಕುಗೆ ಜಂಬುಳ ಮೂಂನುಯಿಳ್ಕುಗೆ ಮೊದಲೊಳ್ ಮಾದುಪಳದ ಕಾರ್ಯ ತುಜುಗಿರ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬–೬೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಆಮಿಷ)]

ಗವಾಯಿ 'ಗವಯಿ' ನೋ.

ಗವಾರ 'ಗಮಾರ' ನೋ.

ಗವಾಸ್ತದ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಮೇಯಲು ಅವಕಾಶವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು: ಅಲ್ಲಗಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಗಳಂ ಮೆಳೆಗಳಿಂದಲ್ಲಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ . . . ಗ ವಾ ಸ್ತ ದ ಗ ಳಿ ಂ ನಡಗಳಿಂದಾ ದೇಶಮೊಪ್ಪರ್ದುಮು (ಶಿಬಿ. ೧೧–೪). [ಸಂ. (ಗೋ + ಅಸ್ತದ)]

ಗವಿ (ನಾ). ಆಕ್ರಮಿಸುವಿಕೆ; ಮೇಲ್ಗೀರಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಣ: ಅವನಿಪಾಲನ ಗವಿಯ ಘಾಡಿಕೆ ಜೋ ಡಿ ಸಿ ತು ಗೀರ್ವಾಣರಾಲಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೫–೧೬). 'ಕವ್ಯ' ಪರಾ. [< ಕವಿ]

ಗವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನ ದೊಡ್ಡ ಬೆಲ; ಬಂಡೆಯ ಪೊಟರೆ; ಗುಹೆ: ಇದು ಬಗ್ಗೆ ಸಾರ್ದ ಗವಿ (ರಾಭಕ. ೧೭–೬೭); ಮೇಲಣ ಗವಿ ಬಸವಲಿಂಗೇಶರ ಶಿಷ್ಯರು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೨೯–೬; 1712); ಹುಲಿಯು . . . ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಸುವೆಯಾಗುವ ತನಕ ಸುಮ್ಮನೆ ತನ್ನ ಗವಿಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ಮೂಲಾಯು. ೫–೩೬); ಗವಿಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದನು (ಪಾಶ್ವಾಪು. ೧೩). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನ: "ಹಕ್ಕೆ ಗವಿ ಗರುಡಿಯಾಡುಂದೊಂಲಂ ಗೊತ್ತು ನೆಲೆಯಕ್ಕೆ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೬೩); "ಗವಿ ಗರುಡಿ . . . ಆಡುಂಬೊಲನೆನಲ್ಕೆಯಾಶ್ರಯಂ ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೯).

[ಪ್ರೀ. ॥ ತಮಿ. ಕೆವಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಗವಿ. / ಸಂ. ಗುಹಾ]

ಗವ್ಯ (ನಾ). ಹಸು; ಆಕಳು: ತರಿಸಿ ಹೊಕಿಯ ಗವಿಯ ಗೂಳಿಯ ಬರಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೭–೬೭).

[< ಸಂ. ಗೋ]

ಗವಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಗೋರಿಕಲ್ಲು; ಮಸಣಗಲ್ಲು (?): ಮಳ್ಳರ್ವರ್ಕಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದನ್ಕಂಸ್ಥ ಗವಿಕಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದ ರೋಣವ ಪಡೆದರ ಮಗ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೩೫–೭ ; 933). 'ಗೊಪೆ' ಪರಾ.

[ಗವಿ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ್)]

ಗವಿಗತ್ತಲೆ 'ಗವಿಗಬ್ಬಲೆ' ನೋ.

ಗವಿಗತ್ತಲೆ, ಗವಿಗತ್ತಲೆ (ನಾ). ೧. ಗವಿಯೊಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆ. ೨. ಗಾಢವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಅವನ ಪೆಗಲಿತೆಯ ಕೆಳೆಯರ್ವರ್ ಟಾಬರ್ಸ್ ಗಃಗಚ್ಚ ಲೆಯುರುಳ್ ಮುಚ್ಚ ಮುಸುಕಿರ್ದಪುದು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩–೨೬). **ಗವಿಗತ್ತಲೆ**: ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಟಾರ್ಬರ್ಸ್ ಅಡಿಸಿದ ಆಳದ ಗವಿಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೆದೆಬಿಟ್ಟನು (ಬದ್ಧಪ್ರ. xii ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗವ್ಯ + ಕತ್ತಲೆ]

ಗವಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರು. ೨. (ಆಲಂ) ಗುಪ್ತವಾಗಿರು; ಅಜ್ಞಾತವಾಗು: ಆಗಸ ಚಾಲುಕ್ಯಚರಿತ್ರ ಇನ್ನೂ ಗವಿಗೊಂಡಿರು ವುದರಿಂದ – ಸುರಿತ ಚರಿತ್ರವಿದ್ಯಾಂಸರೂಗೂ ಸುಲಭವಲ್ಲ (ಸಾಡೀಜ. ೧೫೬). [ಗವ್ಯ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಗವಿಲಿಪಿ (ನಾ). ಗವಿಗಳಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಚೀನಲಿಪಿ: "ಕ'ವರ್ಗವನ್ನು ಮೂಲತಃ ಅಕೀಳಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ . . . ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಆನಂತರ ಇದೇ 'ಗವಿಲಿಪಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ . . . ಹೀಗಾಯಿತು (ಭಾಶಾಶಾ. ೧೦೬).

[ಗವ್ಯಿ + ಲಿಪಿ]

ಗವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಸುಕು; ಮುತ್ತು: ಕವಿದಸಲಿಡಲಿಯಲು ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ ಗವಿಸಿಯ್ತಳಹ ಕಿರಾತರ ತವೆ ಸಿಲ್ದೆಡ್ಡಿ ರ್ದರ್ಕು . . . ಪಂದಿ (ಸೂಬಸೋ. ೧೧–೭೦). [< ಕವಿಸು]

ಗವುಂಜು 'ಕವಿಂದ' ನೋ.

ಗವುಂಡ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಂಡತನ (ನಾ). ಗೌಡನ ಅಧಿಕಾರ, —ವೃತ್ತಿ, —ಕರ್ತವ್ಯ; ಗೌಡಿಕೆ: ಇಜುಗುರ ಗವುಣ್ಡತನದಕಯ್ಯ' ಅದ್ದಿಯಾಬಲ್ಲಂಗೊಳ್ ತುಜುಗೊಳ್ಳಲ್ಕ (ಎಕ. XIV, ಶಾಗಮಂ. ೧೧೧–೬ ; ಸಂ. 961).

[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ತನ]

ಗವುಂಡಬಳಿ 'ಗವುಂಡವಳ' ನೋ.

ಗವುಂಡಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಗವುಣ್ಡಯ್ಯ ನಾಳ್ಗವು[ಡು]ಗೆಯೆ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೩೪-೯ ; 999).

[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಅಯ್ಯ$_1$]

ಗವುಂಡವಳ, ಗವುಂಡಬಳ (ನಾ). ಗೌಡಿಕೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಮಾನ್ಯ: ಚವುಣ್ಡಗಾವುಂಡನ ಗವುಂಡವಳದಿಂ ಮೂಡ ಕರಭೂಮಿಯಿಂ (ಸೌಇಇ. XI–ii, ೧೫೫–೪೮ ; 1104). **ಗವುಂಡಬಳ** : ಗವುಣ್ಡಬಳದಿಂ ಬಡಗ ರಾಜಬೀದಿಯಿಂ ತೆಂಕ ನಾಲ್ಕು ಗೋಂಟಗಂ ಕಿನ್ನರಿಗಲ್ಲ ಗುಡ್ಡೆ ನಾಲ್ಕು (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೪೨–೪೨ ; ಸು. 1060).

[ಗವುಂಡ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ವಳ]

ಗವುಂಡಿ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಂಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಂಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ; "ಶಾಲಿ" (ಗಂಗಾಮ. ಕಿ). [?]

ಗವುಜಿ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_1$ 'ಗೌಜು$_1$' ನೋ.

ಗವುಜು$_2$ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಜುಗ 'ಕವಿಂಜ' ನೋ.

ಗವುಟು, ಗಮಟು (ನಾ). ಗಬ್ಬುವಾಸನೆ; ಅಸಹ್ಯವಾಸನೆ: ಅದರಿಂದಲಾದರೂ ಕುರಿಹಾಲಿನ ಗವುಟು ಮುಚ್ಚಬಹುದಲ್ಲ (ಕೆಲನೆ. ೩೩೩). **ಗಮಟು** : ಆತನು ಗಮಟು ನಾರುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ರೂಢಿ). [< ಕಮಟು]

ಗವುಡ$_1$ 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಲ್‌ಗರಿಕೆ, ಡಾಲ್‌ಮರ, ಗವುಡ, ಮದಗಿರಿಬೇವು (ಮೈಔಗಿ. ೨೧–೩೮೦). [?]

ಗವುಡಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಗೌಡನ ಹೆಂಡತಿ : (ಕಿ).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ಗಿತ್ತಿ]

ಗವುಡತನ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತ್ಯ ; ಗೌಡಿಕೆ : (ಕಿ).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + –ತನ]

ಗವುಡಸಾನಿ (ನಾ). = ಗವುಡಗಿತ್ತಿ : (ಕಿ).

[ಗವುಡ$_1$ (< ಗಾಮುಂಡ) + ಸಾನಿ]

ಗವುಡಿ$_1$ 'ಗಾವುಂಡಿ' ನೋ.

ಗವುಡಿ$_2$ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಹಾಡಗ, ಬಿಳೀಚಳ್ಳೆ, ಗವುಡಿ (ಮೈಔಗಿ. ೨೪–೪೫೧). [?]

ಗವುಡಿಕೆ 'ಗಾವುಂಡಿಕೆ' ನೋ.

ಗವುಡಿತಿ 'ಗಾವುಂಡಿತಿ' ನೋ.

ಗವುಡು 'ಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ಗವುಡುಗೊಡಗೆ, ಗಉಡುಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಗೌಡನಿಗೆ ಆತನ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿರುವ ಜಮೀನು, —ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿ. ℙ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜಮೀನನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು : ಹೊನ್ನಗವುಡಂಗೆ ಗವುಡುಗೊಡಗೆಯಾಗಿ . . . ನೂರಹತ್ತು ಮೆಟ್ಟಿನ ಗದ್ದೆ (ಎಕ. XII, ತುಮಕೂ. ೨೭–೧೧ ; 1287) ; ಕೇಶವನಾಥ ಅರಸರು ಕೊಟ್ಟ ಗವುಡುಗೊಡಗೆ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೮, ೩೪–೫ ; 15ನೆಯ ಶತ). **ಗಉಡುಗೊಡಗೆ** : ಶ್ರೀ ತೊಳಸಿಯ ಬನಕ್ಕವಾಗಿ ಗಉಡುಗೊಡಗೆಯಲು ಗದ್ಯಾಣವಯ್ವತ್ತಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೨೧–೩೧ ; 1178).

[ಗವುಡು (< ಗಾಮುಂಡ) + ಕೊಡಗೆ (< ಕೊಡಂಗೆಯ್$_2$)]

ಗವುದ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಸಿರದ ದೇವೆಜ್ಜಿಯರ ಮಗ ದಾವಣ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟದು ಶಾಲೆ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೩; ಸು.890 ?); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸಾನ್ತರಶರ್ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯೆ ಪೊಜ್ಗಿಳಿನ ಗವುದದ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಶಾಲೆ ಕೊಟ್ಟದು (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೪೫(b)–೩೫ ; ಸು. 890 ?). [?]

ಗವುರ್ನರ್ 'ಗವರ್ನರ್' ನೋ.

ಗವುಲಿ 'ಗೌವಲೆ' ನೋ.

ಗವುಲು, ಗವಲು, ಗೌಲು (ನಾ). ೧. ವಾಸನೆ; ಕಂಪು : ಏನೋ ಗವುಲು ಬರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಕೆಟ್ಟವಾಸನೆ; ಗಬ್ಬುನಾತ : (ಕಿ). **ಗವಲು** : ೧. ಕೋಣನ ಗವಲು ತಾಗಿ ಕಾಮಧೇನು ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಕೋಲಶಾಂ. ೪೨–೩೨); ಗಾಢಮಾಂಸದ ಗವಲಿದೆಂದರು ಗೋಪನಂದನರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦–೧೨–೨೪) ; ಹೊಸಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು ಎಸೆದುವಾ ದಂಡಿನೆಚ್ಚಜಿಕೆಯ ಕಾವಲೊಂದೆಸಕವನೇನವಣ್ಣಿಸುವೆ (ಕಂನವಿ. ೧೯–೨೪). **ಗೌಲು** : ೧. "ಗೌಲು–ಗವಲು; ಕಲೆ; ನಾತ" (ಜಾನಕೋ. ೫೨).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಲ್, ಕೌಲ್ ; ತೆಲು. ಗವುಲು, ಗೌಲು]

ಗವುಸಣಿಗೆ 'ಗವಸಣಿಗೆ' ನೋ.

ಗವುಳಿ, ಗವಳಿ$_1$, ಗೌಳಿ$_1$ (ನಾ). ಪಲ್ಲಿ; ಹಲ್ಲಿ : "ಗವುಳಿ – ಹಲ್ಲಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೬). **ಗವಳಿ$_1$** : (ಕಿ). **ಗೌಳಿ$_1$** : ಹರಡೆ ಹಂಗಂ ರಾಸಭಂ ದರ್ದುರಂ ಗೌಳಿ ದರುಶನ ಸ್ವರವನಾ ವಾಮಭಾಗದೊಳೀಯೆ . . . ಚೇರಮಕ್ಷಿತೀಶಂ ಕೂರ್ತು ಪೊಱಮಟ್ಟನು (ಚೇರಮ. ೧೦–೩) ; ಅರಸನು ಗೌಳಿಯ ಶಕುನವ ಕೇಳುತ (ಸೌಗಂಪ. ೧೦–೩೮); ಟವಳಿಗಾರನ ಮೈಮೇಲೆ ಗೌಳಿ ಬಿತ್ತು (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ಕವುಳಿ, ಕೌಳಿ ; ಮಲ. ತುಳು. ಗೌಳಿ ; ಕೊಡ. ಗವ್ಳಿ ; ತೆಲು. ಗವುಲಿ, ಗೌಳಿ]

ಗವುಳು 'ಗವುಲು' ನೋ.

ಗವೇಂದ್ರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎತ್ತು ; ಉತ್ತಮವಾದ ಗೂಳಿ, —ಬಸವ : ಧ್ವಜಂ ಗರುಡ ಗವೇಂದ್ರ ಮೃಗೇಂದ್ರ ಹಂಸ . . . ಲಾಂಭನಮಪ್ಪ ದಶವಿಧದಿನೆಸೆದು (ಅಜಿಪು. ೬–೨೦ ವ); ಗವೇಂದ್ರ ಕಂಧರನಿಭದ್ವಿಣ್ಮಧ್ಯನಿಂದಿಂದಿರೋಜ್ಜ್ವಳಕೇಶಂ ಧರಣೀಶಸೂನು ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ಚರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪–೭).

[ಸಂ. (ಗೋ + ಇಂದ್ರ)]

ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯ (ನಾ). ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಗತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಕರಣಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಿತವಾಗಿರುವ ಶಾಲೆ; ಖಗೋಳಸಮೀಕ್ಷಾಲಯ : ಪ್ರಪಂಚದ ಮಾಡೆಂದು ಹೆಸರಾಂತ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಶಿಯಿದ ಸೈನ್ಸ್ ಎಕೆಡೆಮಿಯವರ ಪಾಮೀರ ಗವೇಕ್ಷಣಾಲಯವಿದೆ (ಏಶಿಸಂ. ೧೧೪).

[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಕ್ಷಣ + ಆಲಯ)]

ಗವೇಧು (ನಾ). ಕಾಡುಗೋಧಿ : "ಗವೇಧುಃ, ಗವೇಧುಕಾ – ೨ ಕಾಡುಗೋಧಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಗವೇಧುಕೆ (ನಾ). = ಗವೇಧು : (ಕಿ). [ಸಂ. ಗವೇಧುಕಾ]

ಗವೇಶ್ವರ (ನಾ). ದನಗಳ ಒಡೆಯ ; ಗೋಸ್ವಾಮಿ ; ಗೋಪಾಲಕ.

[ಸಂ. (ಗೋ + ಈಶ್ವರ)]

ಗವೇಷಣೆ (ನಾ). ಹುಡುಕುವುದು ; ಅನ್ವೇಷಣ ; ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ; ಸಂಶೋಧನೆ : (ಕಿ). [ಸಂ. ಗವೇಷಣಾ]

ಗವೇಷಿತ (ಗು). ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕಂಡುಹಿಡಿದ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಸುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಥವಾ ಗೋವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ: ಗೋಪಕದಂಬಕಮಿಂದು ಗವ್ಯಮಾಹಿಷರಸಸಂಕುಳಂ ಬೆರಸು ಕಾರ್ಮುಕಪೂಜೆಗೆ ಬರ್ಪುದು (ಜಗವಿ. ೫-೬೪); ಗವ್ಯಂ ಕವಿಕುಳ ತಿಳಕನ ಕಾವ್ಯದವೊಲ್ ನವ್ಯಮನುಪಮಂ ಬುಧಜನ ಸಂಸೇವ್ಯಮೆನಿಸಿರ್ದ ಘೃತದಿಂ ಭವ್ಯೇಂದ್ರರ್ ವಿಭುಗೆ ಮಾಡಿದರ್ ಮಜ್ಜನಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೪-೭೭). (ನಾ). ೨. ಹಸುವಿನಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಗಂಜಲ ಮೊದಲಾದುವು: ದ್ರವ್ಯವಿದ್ದವನಲ್ಲಿ ಹವ್ಯವಾದರೂ ಗವ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬಡತನ (ಗಾದೆ). 'ಪಂಚಗವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತ (ನಾ). = ಗವ್ಯೂತಿ ೧. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೂತಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೂರದ ಅಳತೆ; ಎರಡು ಕ್ರೋಶದಷ್ಟು ದೂರ. ℙ ಸುಮಾರು ಐದು ಕಿಲೋಮೀಟರುಗಳಷ್ಟು ದೂರ: ನಗರಾದುತ್ತರಸ್ಯಾಂದಿಶಿ ಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣವ್ಯವಸ್ಥಿತ (ಸೌಇಇ. XX, ೭-೧೫; 735); ಅಂತು ಗಂಗಾದ್ವಾರದೊಳ್ ಚತುರಶ್ರಷಣ್ಣವತಿಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿರ್ಪುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೬ ವ); ನೆಟ್ಟನಿಲ್ಲಿಗೇಕಗವ್ಯೂತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೧೭ ವ). ೨. ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು; ಗೋಮಾಳ. [ಸಂ.]

ಗವ್ಯೆ (ನಾ). ದನಗಳ ಗುಂಪು: (ಕಿ). [ಸಂ. ಗವ್ಯಾ]

ಗವ್ವರ 'ಗಂಹರ' ನೋ.

ಗವ್ವಳಿಕೆ (ನಾ). ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಶಕ್ತಿ; ದೌರ್ಬಲ್ಯ: ಯೌವನವೊದಗಿದಾಗ ಏನೆಂದರೂ ಅಪ್ಪ ಅವ್ವಣ್ಣನೆಂದು ನಸುನಗುತ ಗವ್ವಳಿಕೆ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಬಂದೊದಗಲು ಇವನ ಬವ್ವನ ತೆರದಲಾಡಿಪರೋ ಪ್ರಾಣಿ (ವಿದಾಕೃ. ೪೮-೫).

[←ಮರಾ. ಗಾಬಾಳ್=ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾದ ವಸ್ತು]

ಗಷ್ಟು 'ಗಸಟು' ನೋ.

ಗಸಗಸ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ. 'ಗಸಗಸನೆ' ಪರಾ.

ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು = ಬೇಗಬೇಗನೆ ಉಜ್ಜು: ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಗಸಗಸ ತಿಕ್ಕು (ರೂಢಿ).

ಗಸಗಸನೆ (ಅ). ಗಸಗಸ ಎಂಬ ಸದ್ದು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ; ಬಹಳ ಬೇಗನೆ; ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ಮಸಣವೆನಿಸಿತು ಊರು ಗಸಗಸನೆ ಹರಡಿ ಆ ಸುದ್ದಿ (ಕನ್ನಜಾ. ೨೪೧-೬೪). [ಗಸಗಸ + -ಅನ್ನೆ$_1$]

ಗಸಗಸೆ 'ಕಸಕಸೆ' ನೋ.

ಗಸಟು, ಗಷ್ಟು, ಗುಷ್ಟು (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವವಸ್ತುಗಳ ತಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ಕಸ; ಗಸಿ: ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಪದದೊಳ್ ಕಾಸಿದಾಗಳ್ ನೊರೆಯುಂ ಗಸಟುಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಪೋಗೆ ತಿಳಿದು ಕಂಪುಮಿಂಪುಮುಳ್ಳ ತುಪ್ಪಮಪ್ಪಂತೆ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೮-೧೨ ವ). **ಗಷ್ಟು**: ೧. ಈ ಎಣ್ಣೆಪಾತ್ರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗಷ್ಟು ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಆಲಂ) ಕೊಳೆ; ಕಸ: ಇನ್ನು ಗಷ್ಟುಮಷ್ಟುಗಳ ವಿಚಾರ ೨. (ಕನ್ನಸು. I, ೨೩೦). **ಗುಷ್ಟು**: ೨. ಅಖಿಳಮದಂಗಳ ಗುಷ್ಟು ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ಸಿದ್ಧೇಪು. ೨೩-೩೩); ಗುಷ್ಟು ನಾರುವ ಮೆಯ್ಯಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದ ಬಿರುಗಣ್ಣು (ವಾದಿಕೀ. ೭೦-೧). 'ಕಸಟು' ಪರಾ.

[ದೇ. ‖ ತಮಿ. ತೆಲು. ಕಶಟು; ತುಳು. ಕಸಂಟ್; ಪರ್ಜಿ. ಕಸಡ]

ಗಸಣ 'ಗಸಣಿ' ನೋ.

ಗಸಣಿ, ಗಸಣ, ಗಸಣೆ, ಘಸಣ, ಘಸಣಿ, ಘಸಣೆ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ; ಕೋಟಲೆ; ಹಿಂಸೆ; ಕಾಟ: ಇದು ಶತಸಹಸ್ರ ಯೋಜನಮುದಗ್ರಮಿದನಡರ್ವ ತೊಡರ್ವ ಗಸಣಿಯೊಳೇನೆಂಬುದನೆಂದು ದಿವಿಜಗಜಮಂಬುದಮಾರ್ಗಕ್ಕೊಗೆದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೫); ದಿಶಾದನ್ತಿಗೆ ಮಹೀಭರಮಂ ತಾಳ್ದುವಾಯಾಸವಿನ್ನೇಕೆ ಮಹೀಭೃನ್ಮೂಳಮಂ ಪೊರ್ದ್ದುವ ಗಸಣಿ ನೆಲಕ್ಕಾನೆ ಪೋ ಸಾಲ್ವೆಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು, ೯೬-೨೧; 1141); ನಿನ್ನ ಕಂದನ ಗಸಣಿ ಬಲುಹು ಯಶೋದೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೧-೪೯); ಮಸಗಿತು ತಮಸ್ತೋಮಮಾದಿತ್ಯಮಂಡಲದ ಗಸಣಿಯಿಲ್ಲೆನೆ ನಭದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೨೫). ೨. ಗೋಜು; ಗೊಡವೆ; ಉಸಾಬರಿ: ಮಾಡುವ ಕಿಡಿಸುವ ಗಸಣಿಗೆ ನಾಡೆಯುಮದು ಪೊಱಗು (ಆದಿಪು. ೧-೪೬); ಜೂಜಿನ ಗಸಣಿ ಸಾಕೈ ಮಗನೆ ಬೇಡಿದೆನೆಂದು ತಲೆವಾಗಿದಳು ಗಾಂಧಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಉ. ಓರಿಇ. ೯-೨೭); ಆತನ ಗಸಣಿ ನಮಗೇಕೆನುತಲಿದ್ದುದು ಜಂಗಮಸ್ತೋಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೯). ೩. ತಿಕ್ಕಾಟ; ಘರ್ಷಣೆ: ಬಹಳಾಹವದ ಭಾರಿಯ ಭಟರ ಬಲುಗಾಳಗದ ಗಸಣಿಯಲಿ ಅವನಿ ನೊಂದುದು (ತೊರರಾ. ೬-೩೦-೫). **ಗಸಣ**: ೩. "ಗಸಣ(ಣೆ) – ಘರ್ಷಣ = ತಿಕ್ಕಾಟ" (ತದ್ಭಕೋ. ೧೦). **ಗಸಣೆ**: ೧. ಇರದೆ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪ ಗಸಣೆಗೆ ಭರದೆ ಚಿಂತಾಮಣಿಗೆ ಕನಲುವರಱಿದು ದಶರಥನೃಪನ ರಾಜ್ಯದೊಳರ್ಥಿಸಂಕುಳವು (ಕುಮುರಾ. ೨-೮); ಹುಸಿವೊಡೀ ಮಾಯಕದ ತನುಮನದೆಸಕವವನಿನ್ನಿಲ್ಲವೆನಿಸುವ ಗಸಣೆಯೇತಕೆ ಬೇಱೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಬೆದಕುತಿರಲೇಕೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೨೩); ಎಮಗೀ ಭಿಕ್ಷಮಲ್ಲದವರೆಡೆಗೆ ಬಹ ಗಸಣೆಯೇಂ ಬಂದಂತೆ ನೀಂ ನಡೆ (ಚಿಬಪು. ೨೦-೨೬). ೨. ಹಸಿಯದಿರೆ ಉಣಬೇಡ ಹಸಿದು ಮತ್ತಿರಬೇಡ ಬಿಸಿ ಬೇಡ ತಂಗೂಳುಣಬೇಡ ವೈದ್ಯನ ಗಸಣೆ ಬೇಡೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦-೧೨). **ಘಸಣ**: ೧. ಬೀಜಯಾತ್ರೆಯಿದು ಕರ್ಮದ ಘಸಣಕ್ಕೆ ತೇಜೋಮಯ ಕೃಷ್ಣ ವಿಜಯವಿಠಲ ಮನವೆ (ತೀರ್ಥಮ. ೨೯೪). **ಘಸಣಿ**: ೧. ಧರಾವನಿ[ತೆ]ಯ ಭಾರಾವತಾರದೊಳೆನಿತಾನುಂ ಘಸಣಿ ಪೋದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೪ ವ); ಘಸಣಿಯೆಂಬಡಂ ನೀನಱಿವುದು ಮಾಸಿಪ್ಪೊಡಂ ಸಮಂತೊಲ್ಲದಳಂ (ಮದತಿ. ೧೧-೪೨); ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವ ಪಸರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾನೀ ಘಸಣಿ ನಿಮಗೇಕೆಂದು ದೇವ ಪ್ರಸರವನು ತಿಳುಹಿದನು ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಕಾಮಾರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೩೦); ಹೆಸರುಗೊಂಬರು ವೀರರಾವನ ವಿಷಮವಿಕ್ರಮನೆಂದು ನಿನ್ನೀ ಘಸಣಿಯನು ಘಳಿಗೆಗೆ ಗತಾಯುವ ಮಾಡನೇ ಬಳಿಕ (ನಿಭಾಗ. ೩-೮-೨೭). **ಘಸಣೆ**: ೧. ವಿಷಯವಂತರ್ಮಾರ್ಗದಲಿ ಮೋಹಿಸಿದನಾದೊಡೆ ಬಳಿಕಲಾತನ ಘಸಣೆ ದುಃಖವನೀವುದೈ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೬೪); ಉಸುರ ಗಮನಾಗಮದ ಸರಣಿಯ ಘಸಣೆ[ಪಾಠಾಂ. ಗಸಣಿ]ಯಲಿ ಬೆಂಡಾಗಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಮಸಗಿ ಕೋಪಾನಲನನೋಕರಿಸಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೊರರಾ. ೫-೨-೪೪); ಕೆಲಕಾಲ ಭಯವಿಲ್ಲ ಕನಸಿನಬ್ಬರದಲಿ ಭಲದಿಂದ ಪುಟ್ಟುವ ಘಸಣೆಯಿಲ್ಲ (ಕನಕ. ೧೭-೫); ಅಸುರವಿರೋಧಿಗೆ ಘಸಣೆಯೆಂಬೋದು ಎತ್ತ (ವಿಪ್ರಸು. ೨-೬).

[ಪ್ರಾ. ಘಸಣ. / ಸಂ. ಘರ್ಷಣ]

ಗಸಣಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹೋರಾಡು; ಸೆಣಸು; ಘರ್ಷಿಸು: ಮಸಣಿಯೊಳ್ ಗಸಣಿಗೆಯ್ವ ಜವನಂ ಜವಗಿಡಿಸುವ ಕುಳಿಕನಂ ಗುಳಿಗೆಗಟ್ಟುವ ಪೆರ್ಕಳದ ಕಾಲಾಳ್ಗಳ ಪಡೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೧೬).

[ಗಸಣಿ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಸಣಿಗೊಳ್, ಘಸಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬವಣೆಗೊಳ್ಳು; ಕೋಟಲೆಗೊಳ್ಳು; ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು: ಅಮೃತಘಟಕೆ ಇದ್ದು ಅಶನದ ಮುದ್ದೆಯ ಕೇಳಿ ಗಸಣಿಗೊಂಬಂತೆ (ಕಲ್ಯಾಶಾಂ. ೬೦); ತಂದೆ ಬಿಜಯಂಗೈವುದೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತುಮಿರೆ ಅಂದು ದಣ್ಣಾಯಕರು ಗಸಣಿಗೊಳುತಂತಲ್ಲಿ ನೊಂದು ಸಮಶೀಲವಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿದರಂತಲ್ಲಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ಹ. ೩೪೨-೨೬). ೨. ಆಯಾಸಪಡಿಸು; ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು:

ಜರಿಯಿಪ ಕಿನ್ನರಿಯರ ಹೊಗಸಿರಿಗೊಸ್ಸುಸೆ ಗೋರಿಗೊಂಡು ಕೂಡೆ ಈಕಿಲ್ದು ಪ್ಪರಿಸಿ ರವಿರಥದ ವಾಹಿಗಳರುಣನನೋರೊಮೆ ಗಸಣಿಗೊಳ್ಳುವು ನಭದೊಳ್ (ಸಒಪ್ರಸು. ೬-೨೧ಗ). ಘಸಣಿಗೊಳ್ : ೧. ಕೂರ್ಗಕೆಗಳ್ ನಭದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಸಂದಿಸಿ ಕವಿಪತ್ತು ಕಕ್ಕೆ ಕಡುಗತ್ತಲ ನೋಡುವ ದೇವದಾನವರ್ ಘಸಣಿಗೊಳಲ್ಕೆ ನೋಡಲಂಬುವಲ್ಲಿ ನುಡುಂ ಗಗನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಮಹಾಕಾ. ೧೨-೬೨) ; ಆಳ್ದ ದಿಗ್ಗಜ ಘಸಣಿಗೊಂಬುದೆ ನಿನ್ನ ಬಾಣಪ್ರಸರಕೆ ಉನ್ಮಾದ್ರ್ರೀ. ೧೧-೫೦) ; ಘಸಣಿಗೊಂಬನು ಸಕಿಯ ಸಂತಾಪದಲಿ (ನಳಚಂಪೂ. ೪-೧೪-೩). [ಗಸಣಿ + ಕೊಳ್ಳ್]

ಗಸಣಿದಾರಿ (ನಾ). ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ದಾರಿ : (೬). [ಗಸಣಿ + ದಾರಿ]

ಗಸಣಿ 'ಗಸಣಿ' ನೋ.

ಗಸಬಸನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ ; ಆತುರದಿಂದ ಕೂಡಿ : ವ್ಯಸನದುದ್ರೇಕಕೆ ಪಕುಗಳಂದದಿ ಗಸಬಸನೊಂದಲಿಂದು ಮೇಣವಲ್ಲ (ಭರಶ. ೪೭-೩೦).

[ಗಸಬಸ್ಯ + -ಅನೆ]

ಗಸಿ (ನಾ). ೧. ಗಚ್ಚು ; ಗಸಿಟು : ಕಿಸುವರಿಸದ ಪೊನ್ನುಂ ಗಸಿವರಿಸಿ ದೆಚ್ಚಯುಂ (ಭರಸಾಮ್ಯ.೧೪-೧೩ಗ) ; ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಸರಸ್ವತೀಪೂಜೆಯ ಗಸಿ; ತುಪ್ಪ ದೀರೆ (ಸಾಹಿತ್ಯಚಿ. ೭). ೨. (ಕರಾ) ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಕಲಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಕುವ ಮೇಲೋಗದಂತೆ ತಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಭಾಗ : ಸ್ವಲ್ಪ ಗಸಿ ಹಾಕ್ರೀನಿ. ಕಲಸಿಕೊಡಿ (ಮಲಮ. ೫೧). ೩. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡದ ದೊಡ್ಡ ಎಲೆಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆಯುವ ಚಿಗುರೆಲೆ. 'ಗಸಿತೆಗೆ' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ಮೇಸ ; ವಂಚನೆ. 'ಗಸಿಕೊಡು' ಪರಾ.

ಗಸಿಗಿಸು = ಸೋಸು ; ಶೋಧಿಸು : ಜೊತೆಗಾರ ತಾಜಜನುಗಳ ದಣಿಯಲಿ ಸೋಸುಗಿಸಹನು, ಹಿಪ್ಪೋಟದ ಮುಸ್ಕೋಟದಲಿ ಗಸಿಗಿಸುತಿರೆ ಅಧ್ಯ ಧನಲಿಪುತಲಿದೆ (ಅಯುಸೂ. ೧೧-೧೧). [ದೇ. ತೆಲು. ಗಸಿ]

ಗಸಿಕೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಮೋಸಮಾಡು ; ವಂಚಿಸು : ಅವನು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗಸಿಕೊಟ್ಟಂತ (ಮಲಮ. ೬೩). [ಗಸಿ + ಕೊಡು]

ಗಸಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಗಟ್ಟಯಾಗು ; ತಳವೂರು ; ಪೆಪ್ಪುಗಟ್ಟು : ಗನ್ನಂ ಗಸಿಗಟ್ಟಿಕಿಯೆಡೆಯಾ ಕಾವಿಂದೆ ಸಂದಿಚ್ಚಕಂ ಪದುಳಂದಿತ್ತುದು ಮತ್ತಮೀಂ ಭವಸುಖಂ ಪೆಂಪಾದುದೀ ದೀರಿದುಂ (ಭಕವಿ. ೬-೬೫).

[ಗಸಿ + ಕಟ್ಟು]

ಗಸಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಚ್ಚನ್ನು ತೆಗೆ, —ಳಿಕ್ಕೆ, —ಹೋಗಲಾಡಿಸು. ೨. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ಸಸಿಯಿಂದ ಹಾನಿಕಾರಕವಾದ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಚಿಗುರೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸುಡು (ಸ್ಯಾಂಡರ್). [ಗಸಿ + ತೆಗೆ]

ಗಸ್ತಿ 'ಗಸ್ತು' ನೋ.

ಗಸ್ತಿಗಾರ (ನಾ). ಪಹರೆಯವನು ; ಕಾವಲಿನವನು. (ಸ್ಯಾಂಡರ್)

[ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + -ಗಾರ (< -ಕಾಱ]

ಗಸ್ತಿಪಹರೆ (ನಾ). ಕಾವಲಿನ ಪಹರೆ : (೬).

[ಗಸ್ತಿ (< ಗಸ್ತು) + ಪಹರೆ]

ಗಸ್ತು, ಗಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲುದಳದವನು ಮಾಡುವ ಪಹರೆ. —ಕಾವಲು : ಗ್ರಾಮದ ಹಣವಸೂಲಿ, ಗ್ರಾಮದ ಪಹರೆ, ರಾತ್ರಿಗಸ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಳ. ೪) ; ಆಗತಾನೆ ಬಂದ ಮೇಟಿಬಾಂಧಿಂದ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇಳಿಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಗಸ್ತಿನ ಶಿಪಾಯಿ ಕೊಂಚ ತಡೆದು ಖಂಡ (ಕಕ್ಕಗೋ. ೬೨) ; ಪೋಲೀಸಿನವರು ವಿಶೇಷಗಸ್ತುಗಳು, ಗ್ರಾಮಗಾವಲು, ಗ್ರಾಮಸ್ಥರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಡಿದಾ. II. ೧೫೯). ೨. ಮೋಸ ; ದಗಾ : ಕೊಟ್ಟುದಿಟ್ಟಿಯಲ್ಲಾ ಗಸ್ತು, ಸಭ [ಲ್ತಿನಿ ತಿರುಗುವಂತೆ ರಾಯ ಕಟ್ಟಿಯೆಯ ಮಾಡಿಸಿದ (ಸೌಂಡಕಾ. ೬-೧೬) ; ರಾತ್ರಿ 'ಗಸ್ತಿ'ತಿರುಗುವ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಟ್ಟು... ಬೆದರಿಸಿದರು (ಖಂಗಾರ. ೨೪೦) ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಗಸ್ತು ಕಾವಲಿಗನವರು ಹೊರಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಏಳಲ್ಲಿರೂ . . . ಹೊರಡಬೇಕು (ವೇಚಮಾ. ೨).

ಗಸ್ತಿಯವನು = ಗ್ರಾಮ, ನಗರಾದಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕಾವಲು ತಿರುಗುವವನು ; ಪೋಲೀಸಿನವನು : " ಗಸ್ತಿಯವಜೇ " ಎಂದು ಕೂಗುಲು ಹವಣಿಸಿದನು (ಇಜ್ಞಕ. ೨೯೪).

[<— ಪಾರ. ಹಿಂ. ಗಶ್ತ್ ; ಮರಾ. ಗಸ್ತ್]

ಗಸ್ತುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮೋಸಮಾಡು ; ದಗಾಕೊಡು : ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಾಲಗಾರನಿಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಗಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರೆ ಈ ವಿಮಾನದಲ್ಲಾಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಪಾಡಿಗೇ. ೨೫೪) ; ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಂ ಹುಡುಗರು ನಮಗೆ ಬಹಳ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಲಸಬು. ೮) ; ಕೊಸಗೆ ನನಗೆ ಗಸ್ತುಕೊಟ್ಟೀರಿಟ್ಟ (ಉಡುಗೊ. ೪೨). [ಗಸ್ತು + ಕೊಡು]

ಗಸ್ತುತಿರುಗು (ಕ್ರಿ). (ಪಾಳೆಯ, ಪಟ್ಟಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸುತ್ತ) ತಿರುಗು ; ಕಾವಲುಕಾಯು : ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಗಸ್ತುತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಪಾಯಿ ಪಹರೆಯವನು . . . ಗಾಬರಿಗೊಂಡನು (ಮೂಲಾಸ. ೩೦).

[ಗಸ್ತು + ತಿರುಗು]

ಗಸ್ತುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗಾಡು ; ಸುತ್ತು : ೪-೪ ಮೈಲಿ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಗಸ್ತುಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (ಗರುಬಾ. ೯ ಪೀಠಿಕೆ) ; ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕೊಂಡು ಊರಲ್ಲಾ ಗಸ್ತುಹೊಡೆದುಬಾಯಿತು (ನಿಕಲಾ. ೩೬೨).

[ಗಸ್ತು + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡ್ಪು)]

ಗಹಕೆ (ನಾ). ಹಿಗ್ಗು ; ಉತ್ಸಾಹ (?): ಇಹುದು ಸಂತಸದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯದ ತಹಕವರಿದ್ಯೆದಿಸುವನೆಂದತಿಗಹಕದಲಿ ಮಚ್ಚೈಂದ್ರ ಸಹತೊಲವಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಜಸಭಾ. ೬೨-೮). [?]

ಗಹಗಹ (ನಾ). ನಗೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ ; " ನಗೆಯೊಳ್ ಆದಧ್ವನಿ " (ಚತುಪ್ರ. ೬. ೨, ೫೩) : " ಹಸನವ್ಯವಹ್ಯತಿ ಗಹಗಹಮೆನೆ " (ಕಮಚ. ೩೦೯).

ಗಹಗಹಿಕೆ (ಅ). ಗಹಗಹವೆಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕು (ಪಕಥ. ೪-೬೦) ; ಬಹುಕಾಲಕಾಗಿ ನನ್ನೊಡೆಯನ ಕಂಡೆನೊ ಮಹಿಮವೆತ್ತನೊಯೆನುತೆಯ್ದಿ ಮಹಿಪನ ಮುಂದುಡುಗೊಳೆಯುಂಗಿ ಗಹಗಹನೆಱಿದಿಪಳು ಕಾಳಿಂದಿ (ಭರಶ. ೩೬-೬೩) ; ಅವನು ಹಾಸ್ಯಗಾರನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಹಗಹನೆ ನಕ್ಕನು (ರಂಭಾ). [ಗಹಗಹಕ + ಅಕ್ಕೆ]

ಗಹಗಹಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಶಬ್ದ : ಶಬರಿಕರಿಂ ಕೊರಲ ಗಹಗಹಿಕೆ ಪೊಱಯೆ . . . ಪಕ್ಷಿಗಳ ದನಿಯಂ ಕರೆಯಲು (ಪಕಥಾ.೫-೪೨). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುವಿಕೆ; ಅಟ್ಟಹಾಸ : ಅಹಹಬಲಪನಿಪನವ ಘನವಿಗ್ರಹವನಾನುವುದರಿದನಲು ಗಹಗಹಿಕೆಯಲಿ ತೂಹ್ಮಿಕಿಳಿಸಿ ಸೌಮಿತ್ರಿ ಮಜಾಟಾಂತ (ಕೂರರಾ. ೬-೨೪-೫೩). ೩. ಸಂತೋಷ ; ಹರ್ಷ : "ಗಹಗಹಿಕೆಯೆನಿಲ್ ಸಂತಸ" (ಭಾರಾ. ೨೧). ೪. ಫಳಫಳನೆ ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ ; ನಿನಿನಿಗಿಗಟಿಟ್ಟುವುದು.: ತೈಲಲೇಪಿತ ನಯದ ಹೊಗರಿನ ಜಾಳಿಗೆಯ ಗಹಗಹಿಕೆಗಳ ಹೂಮಾಲೆಗಳ (ಕುಮ್ಮಟ್ರೀ. ೩-೫೩) ; ರುಧಿರವರ್ದ ಕುವರನ ರೂಪಿನ ಗಂಧಗಾಡಿಯ ಗಹಗಹಿಕೆಯನು ನೋಡಿದರು (ಕುಂಪಾಸಾ. ೪೧೨೮). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡುವ ವೈಖರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಗತಿ ಗಮಕ ಗಹಗಹಿಕೆ ತಿರುಪು ಜಾಳೆಯ ಕೊಂಕು ಜತಿ ಜೋಕೆ ಮಾರ್ಗವಚೆ . . . ತಾರಮಧುರ ಮಂದ್ರ ಗಳಿಂ ಹಾಡಿ (ಪಕಥಾ. ೭-೬) ; ಗಹಗಹಿಕೆವಡಿದ ವಡಜನಿಯ ಸಹಾಪ್ತಿ ಯುಂಂಪಿಯದೊಳಮರೆ ಕಾಯದೊಳಕಂ ನರ್ವಜಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಪು ಬಯ್ಕಳೆ ಮಹಹಾಳೆಯದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿವಡಿದುದು ರಾಗಂ (ಯಪೋಚ. ೨-೨೫) ;

ಗತಿ ಸಂಗತಿವಡೆಯೆ ಗಮಳಂ ಗಾರವಂಬಡೆಯೆ ಗಹಗಹಿಲೆ ಗೊಂಡಂ ಗೊಂಡಿಡದಂ ಬಾಹುಬಲಂ ಲಾಲಂಗಿ . . .ಕೊಂಳು ಕಮ್ಮಗೆ ಪೆಸರಂ ಪೆಡೆಂಗುಂ ವಡೆಯೆ ಕಾಡುತ್ತಿರೆಯುಂ (ಕಾಂತಿಕ್ಕ. ೧೩-೬೭). [ಗಹಗಹ + -ಇಕೆ]

ಗಹಗಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಟ್ಟಯಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು : ಸೊಡರ ಪಟಲದಿಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ಪಿಡಿದು ಗಹಗಹಿಸುತಂ (ಜಪಾಪ. ೧೬-೨೪); ಗಹಗಹಿಪ ಭೇರಿಗಳ ಬಿರುದಿನ ಕಹಳೆಗಳ ಳಳಳಳದ ಮಾದ್ದಳೆ (ಶಾಶಾಗ. ೧೦-೯೯-೩). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗು ; ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಗು ; ಅಟ್ಟಹಾಸಮಾಡು : ಆಯ್ಕೋ ಇದೇಕೆ ಹರಿಯಣ್ಣಂಗೆ ಬಲ್ಮರ್ಗಳ್ ಮೆಯ್ಯನಾವರಿಸಿತೆನೆ ತದ್ದುಷ್ಕಳರ್ಬೂತುಗೆಯ್ಯುತೆಂ ಗಹಗಹಿಸುತಿರೆ (ಪಜ್ಜರಾ. ೫-೧೧); ನಿನ್ನ ಸೊಸೆಯರೆನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಸೊಸೆಯರಂದದೊಳು ಬಹುಸುಖದೊಳಿರ್ಪು ಬಾಳಲೆಂದು ಹರಿ ಗಹಗಹಿಸಿದೆಲ್ಲನದಳೆ ಮಾಗನೆ (ಭಭಪ್ರ. ೪೬-೬೯); ಖಿನಗೆ ಭ್ರಾಂತು ಎನ್ನುತ್ತಾ . . . ಗಹಗಹಿಸಿದರು (ಒಡ್ಡಿಆ. ೪೬). ೩. ಸಂತೋಷಿಸು ; ಉತ್ಸಾಹಿಸು : ಲಿಂಗವ ಕಂಡು ಗಹಗಹಿಸಿ ಕೂಡಿದಲ್ಲದೆ ಮರ್ತ್ಯದ ಹಂಗು ಹೋಗಿಯದು (ಚಕ್ಕವ. ಕ. ೧೦೦-೨೨೨). ೪. ಜಗಜಗಿಸು ; ಲಳಲಳಿಸು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ತಲೆಗೆ ಕೊ[ತೊ]ಟ್ಟಿನ ವಸಮರ್ದನನ ಗಹಗಹಿಪ ಘನತೆಡದಲಿ ಕಮಮಿರರಡಗಲು (ಶಾಶಾಗ. ೧೦-೬೨-೩೨). [ಗಹಗಹ + -ಇಸು]

ಗಹನ (ಗು). ೧. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾದ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದ ; ರಹಸ್ಯವಾದ ; ಗೂಢ : ಗಹನತತ್ತ್ವಕೆ ಶರಣೂ ಮುಂಳು ತಿಮ್ಮ (ಮುಂಕುಶ. ೬) ; ಗಹನವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ (ಶಿಪ್ಪಣಿ. ೬೭). ೨. ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ ; ನಿಬಿಡವಾದ : ತಾನು ಇದೀಗ ದಾರಿಸಿಗದ ಗಹನಾರ್ಣವದಲ್ಲಿ ಅಂಡಲೆಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಎನಿಸಿತು (ಸಮುಚೀ. ೨೨೬). (ನಾ). ೩. ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಕಷ್ಟದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕುದು : ಬೆಸನಪಾವುದು ಗಹನಮೆಂದು ಪೂಣ್ದು ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೬೨) ; ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಕೊಲ್ವುದುಂ ಗೆಲ್ವುದುಂ ನಮ್ಮರಸಂಗಾವುದು ಗಹನಂ (ಗದಾಯು. ೨-೬೪) ; ಮರೆನಂ ನುಡಿಪುವುದು ಪರಮಗಹನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೨-೧೩) ; ಕಂಡವಳೆದು ನನಗಾವ ಗಹನಾ ವಿವರಿಸಿ ಕೇಳಿಂದೆ (ಪ್ರಸ್ತಂಚ. ೪-೨೩). ೪. ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗದುದು ; ಕಷ್ಟಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು : " ಗಹನಮೆನಲ್ ಕೊಱತೆಯ ನುಡಿ " (ಭಾರಪ್ರ. ೫೮). ೫. ನಿಬಿಡವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ದಟ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಪ್ರದೇಶ : ಅಂತಾವನಗಹನಮೆಲ್ಲಂ. ದಹನಮಯಮಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩). ೬. ನಿಬಿಡತೆ ; ದಟ್ಟಣೆ : ಅತ್ತ ಮುಸುಕಿಂದೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಾಮರೆಂಬಿಯರಿಕೆ ಮುಂದಿರ್ದ ಬಾಗಿದ ಮಹಾರಣ್ಯಗಹನಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೮-೬೯). ೭. ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು, —ಅರಣ್ಯ : " ಅರಣ್ಯಂ, ಅಟವೀ . . . ಗಹನಂ, ದುರ್ಗಂ —ಈ ೯ ಅಡವಿ " (ಹಲಾಯು. ೩೫-೫೬); " ವನಮುರಣ್ಯಂ . . . ಗಹನಮೆನಲು ಕಾಂತಾರವೆ " (ಮಂಗಾ. ೪೫-೪೧) ; ಕೆಲೆಲಾಪದೊಡು ಪುರುಷಪ್ರಲಾಪದುದಿತಸ್ಮನವಾ ಗಹನಾಂತರಾಳದೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೪೯೯) ; ಸಂಸಾರದೊಳ್ ತೊಟಲ್ದು ಮಹಾಗಹನದೊಳಿರ್ವರುಂ ಮಹಿಷಂಗಳಾಗಿ ಕಾದಿ ಸತ್ತು (ಪಂಕಾಮಾ. ೧೫-೩೯ ಪ) ; ಬಹುಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಂಧ್ಯದ ಗಹನದಲು ಬರಬಲು (ಶುಮ್ಮೀ. ೬.೦೩. ೨೫-೨೫). ೮. ದೊಡ್ಡವನು ; ಗೌರವಸ್ಥ : ಅನೆಲಬ್ಬನೆಂದು ಗಹನಂಮಾಡಬಲ್ಪುದೇ (ತಿರು ರ. ದೇ. ೨೫-೧೧) ; ಕರುಣಾವನಧಿಗಳೆಸಿ ಬಾಬ್ಬುದು ಗಹನಗರಲ್ಲದೆ ಪೆಱಗೆ . . . ಮೊಗ್ಗೇ (ಪ್ರತಿಮು. ೨, ೫೧). [ಸಂ.]

ಗಹನಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿಬಿಡತೆ ; ಸಾಂದ್ರತೆ. ೨. ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸುಲಭಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಗಹನತೆ — ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಗಳೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾನವಿ. ೨೨). [ಸಂ. ಗಹನತಾ]

ಗಹನಪಥ (ನಾ). ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟಕರವಾದ ದಾರಿ ; ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ : ಲೋಕಮೂಸ್ಯರು . . . ಕರ್ಮದೊಳಿಗದ ಪಥ ನಿಜಕೆಯ್ದೂ ಅತಿ ಗಹನಪಥವೆಂದು ಸಾರುತ್ತಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೪). [ಗಹನ + ಪಥ]

ಗಹನಸ್ರಚಾರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಸಂಚಾರ : ಮುಳ್ಳಳಿಪ್ಪಿಯಂ ದಾರಿವುದೆಂದು ಬಿಟ್ಟುದೆ ಮದಿಸ್ಕರದಂ ಗಹನಸ್ರಚಾರಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೯). [ಗಹನ + ಸ್ರಚಾರ]

ಗಹನಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಎಣಿಸು ; ಹಿರಿದುಮಾಡು : ಗಹನಮಾಡದೆ ನುಡಿದ ತಪ್ಪಿನ ಬಹುಳತೆಯ ಭಾವಿಸದೆ ತನ್ನನು ಕುಹಕಿ ಯೆನ್ನದೆ ಕಾಯಬೇಕೆಂದೆಱಗಿದನು ಪದಕೆ (ಉಬ್ಬಾಪ್ರ. ೬-೯೪). [ಗಹನ + ಮಾಡು]

ಗಹನಮಾರ್ಗ (ನಾ).=ಗಹನಪಥ : ನೀತಿಸೂಕ್ಷ್ಮದ ಗಹನಮಾರ್ಗಮಂ ವ್ಯಾಸರ್ ಗೀತೆಯಲಿ . . . ಖ್ಯಾತಿಸಿಹರು (ಮುಂಕುಶ. ೪೬). [ಗಹನ + ಮಾರ್ಗ]

ಗಹನೋದರ (ನಾ). ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯ ; ಅರಣ್ಯದ ಒಳಭಾಗ : ಗಹನೋದರದೊಳಗೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಖಿನವಹ್ನಿ (ಉಬ್ಬಾಪ್ರ. ೩೦-೩೬). [ಗಹನ + ಉದರ]

ಗಹ್ವರ (ಗು). ೧. ಅಗಮ್ಯವಾದ ; ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ. ೨. ಆಳವಾದ ; ಆಗಾಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಬಿಲ ; ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿ ; ಗುಹೆ : ಕದ್ದದನಗಹ್ವರದಿಂ ಬಿಸುತ್ತಿರುತ್ತುಮ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧) ; ಅಮರೇಷಾಂಶಕನಾಸ್ಮ ಗಹ್ವರವಿಸರ್ಜ್ಯೂಢೀಕಿತಂ . . . ಬಿಜ್ಜದಿನಂ ಗೆಲ್ವು (೫ಗಂ. ೪-೫೮) ; ಮಲೆತುಬಂ ಮುಂಂ ಗಿರಿಗಹ್ವರ ಧೂಮ್ರಧ್ವು ಕುಟಿಯಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨೬-೫೬) ; ಗಿರಿಗಹ್ವರಗಳಲ್ಲಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯೇ ಪಯಣಮಾಡುತ್ತ ಕೋಟಾಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸೇರಿದರು (ವೈಮಹ. ೬೮). ೪. ತಗ್ಗು ; ಕೊಳ್ಳ ; ಪಳ್ಳ : " ಗಹ್ವರಮಾ ನಿಳಿಂಜಮೆಗೆ ಕೊಳ್ಳಮಪಳಿಳ್ಳು " (ಮಂಗಾ. ೩೦-೨). ೫. ಕಾಡು ; ಅರಣ್ಯ. ೬. ಲತಾಕುಂಜ ; ಪೊದೆ ; ಪೊದರು. ೭. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಜಾಗ. ೮. ಹೊಂಗೆಮರ ; ತಮಾಲ : " ತಮಾಳನಲು ಗಹ್ವರ ವೆಂಬುದಂ " (ಮಂಗಾ. ೧೩೯-೫). ೯. ಕಪ್ಪುಲೆ. ೧೦. ಕಪ್ಪು. ೧೧. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ. ೧೨. ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಗುಟ್ಟು ; ಅರ್ಥೈಸಲಾಗದ ರಹಸ್ಯ. ೧೩. ಗದ್ಗದ್ವಸ್ವರದೊಡನೆ ಅಳುವುದು ; ರೋದನ. ೧೪. ಬೂಟಾಟಿಕೆ ; ಡಂಭ ; ಕಪಟ : " ಅರಣ್ಯಮುಂ ಗುಹೆ ಕೃತಕಂ ಸಮಿಸಮಮಿತಾಂಧಗಳೆಂದವಿ ಗಹ್ವರಾಜ್ಯಮಂ " (ಪಾಪಾರ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ಗಹ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಗುಹೆ. ೨. ಭೂಮಿ : " ಧರಣಿ ಧಾರಣಿ . . . ಪೃಥಿವಿ ಗಹ್ವರಿಯೆಂಬುವು . . . ಸರ್ವಂಕಂಸಾಖ್ಯೆಯೆನೆ ನೆಲಕೆ ನಾಮಂ " (ಮಂಗಾ. ೨೪-೧). ೩. [ಸಂಗೀತ] ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ : ಬಳಿಕ ಗಹ್ವರಿ . . . ಸಳಲೆಯಂಕೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಷಡ್ಜಸ್ವರದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ವಿವೇಶ. ೨೬೨). [ಸಂ. ಗಹ್ವರೀ]

ಗೆಳೆ 'ಗಟಿ' ನೋ.
ಗಳ್ಳ 'ಗಲ' ನೋ.
ಗಳ್ಳ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಳಂ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಳಂತಿಕೆ 'ಗಲಂತಿಕೆ' ನೋ.

ಗಳಂತಿಗೆ$_1$, ಗಣಂ$_1$, ಗಣತಿಗೆ, ಗಣದಿಗೆ, ಗಣಿತ್ತಿ, ಗಲತಿಗೆ, ಗಳತಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ಗಲಂತಿಕೆ ೧: "ಗಳಂತಿಗೆ ಗಡತಿಯಪಸಿಳ್ಳು [ಶಾಕಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಳ್ಳು]" (ಮಂಗಣ. ೬೨–೭೩); ಪೊನ್ನ ಬೆಳಗುವ ಗಳಂತಿಗೆ [ಶಾಕಾಂ. ಕೆ)ಯನಾದಮನಮೊಲ್ಪ ತ್ರಿಪುರದಂ ಪಿಡಿದು (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೩–೬). ೨. = ಗಲಂತಿಕೆ ೨: ದೇವರ ಪೆರ್ಗಡೆ ಪೂಸಿಗೆ ಕೇತಿಸಿಟ್ಟಿಗ್ರ ತೇಜಂ ಗಳಂತಿಗೆಗೆ ಮತ್ತರ್ ಪನ್ನೆರಡು (ಎಇ. XIII, ೧೭೨–೪೭; 1055); ಶ್ರೀಸ್ಥಾಮಿದೇವರ್ಗ್ಗೆ ವರ್ಷ ಪಬಸ್ಥದಿಂ ತೆಱುವ ಗದ್ಯಾಣ ಪನ್ನೆರಡು ಗಳಂತಿಗೆಯುಂ ಪುಟ್ಟದಾಯಮೊಳಗೆ ಕೊಕ್ಕಿಯು ನವಿಲು ಮಾಗಿ ಪೊನ್ನವಣ (ಸೌಇಇ. IX–i, ೧೬೯–೭೭ ; 1898). **ಗಣಂತಿ** : ೧. "ಗಣತಿ – ಗಲಂತಿ = ಪ್ರೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ" (ತತ್ಪಕೋ. ೧೦). **ಗಣತಿಗೆ** : ೧. "ಗಣತಿ – ಗಲಂತಿ – ಈ ೨ ಗಣಂಗಿ" (ಜಲಾಯು. ೫೩–೧೬೨). **ಗಣದಿಗೆ** : ೧. "ಗಣತಿಗೆ (ಗಣದಿಗೆ) – ಗಲಂತಿಕಾ" (ತತ್ಪಕೋ. ೧೦). **ಗಣಿತ್ತಿ**: ೧."ಗಳಂತಿಗೆ ಗಡತಿಯಪಸಿಳ್ಳು [ಶಾಕಾಂ. ಗಣಂವತಿಯಳ್ಳು]" (ಮಂಗಣಾ. ೬೩–೭೩). **ಗಲತಿಗೆ** : ೧. "ಗಳಂತಿ (ಗಣತಿ, ಗಲತಿಗೆ) –ಗಲಂತಿಕಾ" (ತತ್ಪಕೋ. ೧೦). **ಗಳತಿಗೆ**: ೨. 'ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ಯ್' ಪರಾ. ೩. ಕಾಲುಮಣಿ; ಎತ್ತರವಾದ ಮಣಿ; "ಕಾಲ್ಮಣಿ, ಮಣಿ, ಪೀಠ" (ನಾಸಾಕ. ೯೦). ೪. ಬಡು; "ಕಡಂಬಿಗೆ; ಕಾಳುಕಡಿ ಇಡುವ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟು" (ಜಾತಕಕ. ೯೭). [< ಸಂ. ಗಲಂತಿಕಾ]

ಗಳಂತಿಗೈ (ನಾ). ಕೋಣಿ; ಕೊಡಪಿ: "ಓವರಿಯಂಗಂಡು, ಗಳಂತಿಗೆಯೆಂದುಂ ಕೊಡಿಂ" (ಕ ಶ. ಸಾ . ೧೬–೩೦೯); "ಓವರಿ ಗಳಂತಿಗೆ ಕೋಣೆಯುಂ" (ಕವಂಶ. ೧೯೪); ಗುಟ್ಟಿನ ಗಳಂತಿಗೆಯಿಂದ ಪರಿಮಳಿಕೆಯಾಗುವಳು (ಬಟ್ಟಿಂ. ೪೩–೨೩). [?]

ಗಳಂತಿಗೆಗಬ್ಬಿ (ನಾ). ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಗದ್ದೆ, —ಭೂಮಿ : ಗಳಂತಿಗಬ್ಬಿಯಂ ತೆಂಕ ಮತ್ತರೊಸ್ತು (ಸೌಇಇ. XI–i, ೧೧೬–೩೪ ; 1075). [ಗಳಂತಿಗೆ + ಗಬ್ಬಿ]

ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್, ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ (ನಾ). = ಗಳಂತಿಗೆಗಬ್ಬಿ : ಗಳಂತಿಗೆಯ್ತ್ತರಾಜಾ ಮನೆಯೊಸ್ತು (ಎಇ. XX, ೬–೨೯ ; 1012). **ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್** : ಕತ್ತಿಯಗೆಂದುಂ ಪಡೆವಲು ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ಯಂ ಬಡಗಲು (ಸೌಇಇ. V, ೨೫೧–೪೦ ; 1162).

[ಗಳಂತಿಗೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಳೆಂಬ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಕಲಿಪಿಟ್ಟರಸರ್ಪನಾವಾಸಿ ಗಳಂಬನಾಮ್ಯವರ್ಮ್ಮನಿಂ ಕೊಸ್ತು ಕೋಟಿಯೊಳ್ ಸುಖದಿಸಿರೆ (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ, ೪೫–೫ ; 912). 'ಕದಂಬ' ಪರಾ. [?]

ಗಳಕ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣ್ಣು 'ಗಳಕ್' ಎಂದು ಪೀರಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಮಾಕ). 'ಗುಳಕ್' ಪರಾ.

ಗಳಕ್ಕ (ನಾ). ಕೊರಳು; ಕುತ್ತಿಗೆ: ವಕ್ಕಂದಿಂ ಸುರ್ಯ ತಲೆಕಟ್ಟುಂ ಮಾಲೆವೊಸಕೆಗಳ ಗಳಕದಿಂ ಬಿಳ್ವುದುತ್ತಾರಹಾರಂ. (ಎಇ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೯೦–೭ ; 1198). [ಸಂ. ಗಲಕ]

ಗಳಕೆಂಬಳ್ 'ಗಲಕಂಬಲ' ನೋ.

ಗಳಕನೆ, ಗಳಕ್ಕನೆ (ಅ). ಗಳಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಚಿಕ್ಕ ಕೆಲವು ತೊಗುತಕರಲು ಗಳಕನೊಂದು ಉಳುಕುತಲಿತ್ತ್ (ಕಾಪರೀ. ೪–೪). **ಗಳಕ್ಕನೆ** : ಮರದ ಮೇರಿಂದ ಒಂದು ಹಣ್ಣು ಗಳಕ್ಕನೆ ಪೀರಿಗೆ ಬಿತ್ತು (ಮಾಕ).

[ಗಳಕ್ + –ಅನೆ$_1$]

ಗಳಕ್ಕನೆ 'ಗಳಕನೆ' ನೋ.

ಗಳಕ್ಕೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಅರಸಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗಳಕ್ಕೆಜ್ಜೆಯ ಅ ಕೆಱೆಯನ್ನೊೞಸಿಂದಿರದು ತಡಿಯೊಳಮೊನ್ನೆಸ್ತು ತಡಿಯೊಳ್ . . . ಗಳಕ್ಕೆಜ್ಜೆಯ ತೆಱ್ಪಣ ಕಡೆಗೊಡೆದೊಡಂ ನೀಱಿಸಿದ ಕಲ್ಲಿನ್ದಂ (ಎಇ. XII, ಸಂಡೂರು, ೨೬೯–೧೨ ; 904). [? + ಕೆಜ್ಜೆ]

ಗಳಗಂಠಿ (ನಾ). ೧. (ಎತ್ತು,ಗಳ) ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಗಂಟೆ: ಬ್ಯಹದಾಕಾರವಾದರೂ ಬಹುಸುಂದರವಾದ ನಂದಿಗಳು ಅವು. ಪ್ರಕಾಂಡ ದೇಹ... ಬಿರಗಂಟೆ, ಗಳಗಂಟೆಸರಗಳು, ಮೈತುಂಬ ಒಡವೆಗಳು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೯೫). ೨. (ಆಲಂ) ಹರಟೆಮಲ್ಲ; ಮಾತಾಳಿ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಶುದ್ಧ ಗಳಗಂಟೆ ಅವನು. ಅವನ ಮಾತಿಗೇನು ಬೆಲೆ? (ಮಾಕ). [ಗಳ್ಳ (= ಗಲ) + ಗಂಟೆ$_2$]

ಗಳಗಂಡ (ನಾ). ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ದುರ್ಮಾಂಸದ ಗಂಟು; ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಮಾಂಸಗ್ರಂಥಿ: ಅಳಿಯಂದಂ ಕಾವಮಳೆ ತಂಡುಗಳಳದಿಂದರುಸೆ ಗತ್ಯಳ್ಳುತದಿಂದಂತಾ ಗಳಗಂಡ ಕ್ಷಯ ವಾತಂಗಳೆ ಕಿಡುಗುತ್ತರಡಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸೆ ಸತಕಂ (ಲೋಚೋಪ. ೯–೩೯); ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಹಳ ದೂರವಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ... ಥೈರಾಯಿಡ್‌ಗ್ರಂಥಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಥೈರಾಕ್ಸಿನ್ ಅನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಊದಿಕೊಂಡು, ಗಳಗಂಡ (Sympole Goiter) ಎಂಬ ರೋಗವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಜ. ೨೪).

[ಗಳ್ಳ (= ಗಲ) + ಗಂಡ$_3$]

ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ (ನಾ). (ಶತ್ರುಗಳ) ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸತ್ಯರತ್ನಾಕರಂ ಗಳಗಂಡಗತ್ತರಿ... ಕುಮಾರ ಬೊಂಮದೇವರಸರು (ಕಾಇ. IV, ೪೬–೬ ; 1264).

[ಗಳ್ಳ (= ಗಲ) + ಗಂಡಗತ್ತರಿ]

ಗಳಗರ್ಜನೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ದಾದ ಕಂಠಧ್ವನಿ; ಅಬ್ಬರದ ಕೂಗಾಟ: ದಿನಪನುದಯಾಚಲದ ಜಾವದಿವನೆಗೆ ಬರೆ ಬಲವರಿಯ ಗಳಗರ್ಜನದಿ ಬಂದೆಸಿದ್ದಿಯುಂ ಳಳಕೂಳು ಐತಿಯ ಪಡಸಿನಲ್ (ಉಮ್ಮಾಭಿ. ೬–೮).

[ಗಳ್ಳ (=ಗಲ) + ಗರ್ಜನೆ]

ಗಳಗರ್ಜನೆ (ನಾ). = ಗಳಗರ್ಜನೆ: ಜಂಗಮದ ಗಳಗರ್ಜನೆ ಜಂಗಮದ ಕೋಳಾಹಳಿಕೆ ಸ್ಫೋಸದಿಬ್ಬದ ನಿನಾದಂದೇ ಮುಗಿ ಕೊಯ ಕೂಡಲಂಸಂಗಮ ದೇವಾ (ಬಸವ. ೪೨೪) ; ಕಾಶಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅನಂತಗಳಗರ್ಜನೆಗಳ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲು (ಭೈಶಾ. ೭೧). [ಗಳ್ಳ (=ಗಲ) + ಗರ್ಜನೆ]

ಗಳಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಕಂಠೀರವಮುಖದ ಭೀರುಂಡಮುಖದ ಗಳಗರ್ತರಿಯರ್ದ್ದನಾಂಯ ಕಟ್ಟಿದಲಗಿನ ಕನ್ನಡಿಯ . . . ಬೆಳಗುಗಳು ಮಾತರ್ಂಡಂಗಿಗೆ ಮಾರ್ಪೊಳೆಯೆ (ಪಜಸಾಸ. ೧೨–೨೦ ವ). [ಗಳ್ಳ (= ಗಲ) + ಕತ್ತರಿ]

ಗಳಗಳ 'ಗಟಗಟ' ನೋ.

ಗಳಗಳನೆ 'ಗಟಗಟನೆ' ನೋ.

ಗಳಗಳಿಕೆ(ನಾ).ಕೋಮಲತೆ: ಗಳಗಳಿಕೆಯಿಸಿಳಿದಳಗರ್ಕಳಿಪಮಿಡಿಯಂ ನೆಱ್ಪಿಯೆ ತುಱುಗಿದೆಳಮಾವುಗಳ್ . . . ಪೋಚ್ಪಿಪ್ಪಿಂದಂ ರಮಣಿಯಂ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧–೬೦).

[P ಇದು 'ನಳಿನಳಿಕೆ'ಯ ಆಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಗಳಗಳಿಸು 'ಗಟಗಟಿಸು' ನೋ.

ಗಳಗಾಳ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ; ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಿಾನಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ನಾಟುವಂತೆ ಹಾಕುವ ಕೊಕ್ಕೆ : ಗಾಳಕ್ಕೆ –ಎಡೆಗಾಳ, ಗಳಗಾಳ, ಸಣ್ಣಗಾಳ (ಕಮದ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಳ್ಳ (= ಗಲ) + ಗಾಳ]

ಗಳಗುಸನ್ನಿ (ನಾ). ೧. ಸನ್ನಿಪಾತದಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುವುದು; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಳಹುವುದು. ೨. ಹುಚ್ಚು; ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆ. ೩. ಬುದ್ಧಿಭ್ರಮಣೆಯಿಂದ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಾತಾಡುವುದು, —ಹರಟುವುದು. (ಸ್ಕಾಂಡರ್). [ಗಳಗ್ಯು (< ಗಟಪು) + ಸನ್ನಿ]

ಗಳಗೆ, ಗಣಿಗೆ$_1$, ಗಳಿಗೆ$_2$, ಘಳಿಗೆ$_2$ (ನಾ). ೧. ದವಸಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ ಒಂದು ಸಾಧನ; ಬಿದಿರಿನ ದೊಡ್ಡ ಗೂಡೆ: "ಕುಸೂಲವೆಂದು ಕಣಜಂ ಗಳಗೆ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚಿರಾ. ೬); "ಕಳಂಜಿಯೆನೆ ಗಳಗೆ" (ಮಂಗರಾ. ೬೨-೨೧); "ಗಳಗೆ (ಗಳಿಗೆ) -ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರ ಬಿದಿರ ಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೭); ಗುಡಿನೇಣ್ ಕಾಂಡಪಟಂ ಮೊಜಂ ಗಳಗೆಯುಂ ತೊತ್ತೆತ್ತುವುಂ ಬಂಡಿ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೨೩); ಎನ್ನ ಗಳಗೆಯ ಬತ್ತವಾಹುದೇ ನಿನ್ನ ದೊರೆತನವೆನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಕವಿತಾಪ್ರೌಢಿ ರನ್ನದ ತೊಡಿಗೆಯಾದಪುದೇ (ಬಸಪು. ೪೨-೮); ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯ ತುಂಬುವ ಒಂದು ಗಳಗೆ ಇತ್ತು (ಮುಸುಗ. ೫೫). ೨. ಸಣ್ಣ ಕುಕ್ಕೆ; ಬುಟ್ಟಿ: ಹಲವು ವರ್ಣದ ಪುಷ್ಪತುಂಬಿದ ನೂಱೆಂಟು ಗಳಗೆಯನೆತ್ತಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರಡ. ೧೬-೧೧೦). ೩. ತಡಿಕೆ; ತಟ್ಟೆ (?): ಬಲು ಸುರಂಗಗಳು ನಡೆದವು ಕೊತ್ತಳಕಾಗಿ ಗಳಗೆಯ ಸಾಲೆದ್ದುವಲ್ಲಿ . . . ತಡಿಕೆಗಳ್ನಿಂದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಡ. ೧೨-೧೦೨). **ಗಣಿಗೆ$_1$**: ೨. ಅಕ್ಕಿಯ(ನೇ) ಗಣಿಗೆ ಒತ್ತಿ ನಿಂದಿರುವೋಳೆ ಸಟ್ಟ ಮದುವಣನ ಹಿರಿಯಕ್ಕ (ನಾಪದ. ೧೧೬-೧೫). **ಗಳಿಗೆ$_2$**: ೧. "ಹೇಳಿಗೆ - ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಗಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೩೫೩); "ಗಳಗೆ (ಗಳಿಗೆ) -ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯ ಎತ್ತರದ ಬಿದಿರಬುಟ್ಟಿ" (ಜಾನಕೋ. ೪೭). **ಘಳಿಗೆ$_2$**: ೨. ಅಡಿಗೆಮನೆ ಹೋಳಿಗೆ ಘಳಿಗೆ ಬಗಲಾಗ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೭೮). 'ಕಣಜ' ಪರಾ.

[?]

ಗಳಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). = ಗಳಗಂಡ: ಗಳಗ್ರಂಥಿಗೆ - ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ಅರಸಿನ, ಹಾವುಮೆಕ್ಕೆಯಬೇರು ಇವಂ ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಗಳಗ್ರಂಥಿ ಪೋಕುಂ (ವಿವೈವಿ. ೮೪).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗ್ರಂಥಿ]

ಗಳಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳನ್ನು ತುಡುಕುವುದು; ಕತ್ತು ಹಿಡಿಯುವುದು. ೨. (ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ) ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಲೋಳೆಸಂಕೋಲೆ: ತುರಗದ ಕದಪುಗಳುಮತಿಭಯಂಕರಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಬಾತು ತೋಱೆ ಬಾಯಿಂ ಸುರಿಯುತ್ತಿರೆ ಲೋಳೆಯದು ಗಳಗ್ರಹಮಕ್ಕು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೪-೭).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಗ್ರಹ]

ಗಳಗ್ರಾಹಿತ್ವ 'ಗಲಗ್ರಾಹಿತ್ವ' ನೋ.

ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: "ದೇಹದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿಯ ಶ್ಲೇಷ್ಮಚರ್ಮವು ಉದ್ದೀಪನಹೊಂದಿ ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ಸ್ರವವು ಕೃತಕ ಚರ್ಮದಂತೆ ಏರ್ಪಡುವ ಕಠಿನವಾದ ಒಂದು ಅಂಟುರೋಗ, ಗಳಚರ್ಮರೋಗ (Diptheria. ಇಂಕನಿ). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಚರ್ಮರೋಗ]

ಗಳತಿ (ನಾ). = ಗಲಂತಿಕೆ$_2$. 'ಗಳತಿಗ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ಗಲಂತೀ]

ಗಳತಿಗ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯವನು; ಪೂಜಾರಿ: ತಂನಾನುಚ್ಛಾಯದ ಮಾನ್ಯದ ನಿವೇಶನ ಗಳತಿಗರ ನಿವೇಶನದಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ಪಡುವಲು (ಸೌಇಇ. XV, ೧೧೧-೫೫; 1165).

[ಗಳತಿ + – ಗ$_2$]

ಗಳತಿಗೆ 'ಗಳಂತಿಗೆ$_1$' ನೋ.

ಗಳತಿಗೆಗೆಯ್ 'ಗಳಂತಿಗೆಗೆಯ್' ನೋ.

ಗಳದಘ್ನ (ನಾ). ಕತ್ತಿನವರೆಗೂ ಮುಳುಗಿರುವುದು: ಬಯಕೆ ಸಲಿಕೆಯುಂತರವೇ ವಿಘ್ನ ಎಲ್ಲಾಸೆಗೂ ಭವವಿದು ಗಳದಘ್ನ ತೇಲಿಸ ಕಲಿತರೆ ಅದೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಇದರೊಳಿಲ್ಲ ನನಗಿಂತಲು ಜಾಣ (ಗಣೇಶ. ೬-೧೫೮). 'ಊರುದಘ್ನ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಗಲದಘ್ನ]

ಗಳದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಕೊರಳಿನ ಒಡವೆ; ಕಂಠಾಭರಣ: ನೋಡೆನುತ ಗಳದೊಡಿಗೆಯಹ ಪಟ್ಟಳಿಯ ತೊಂಗಲನಾಕೆ ತೋಱಿದಳು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೮). [ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ತೊಡಿಗೆ$_1$ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಳಧ್ವನಿ 'ಗಲಧ್ವನಿ' ನೋ.

ಗಳಪ 'ಗಟಪ' ನೋ.

ಗಳಪು 'ಗಟಪು' ನೋ.

ಗಳಪುವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ; ಅರಗಿಣಿ: ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದೊಳು ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ತೀವಿ ಗುಜುಗುಜುವೆಂಬ ಗೀಜಗಂ ಕೊಳರ್ವಕ್ಕಿ ಮಾವುಗಳನೇಱಿ ಗಳಪುವ ಗಳಪುವಕ್ಕಿ . . . ಜೀವಿಪುವು ಭಯವನುಳಿದು (ಪ್ರಭುಪು. ೩-೧೪).

[ಗಳಪು (< ಗಟಪು) + ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ$_1$)]

ಗಳಪೂರ (ಗು). ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ; ಕಂಠಪ್ರಮಾಣದ: ಬೆಳಗುಜಾವದೊಳೆದ್ದು ಗಳಪೂರ ನೀರೊಳು ನಿಂದು (ಭೈರಸೂ. ೩೭).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಪೂರ]

ಗಳಬಳ (ನಾ). ೧. ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ: ಕಳಕಳಮಂ ನಿವಾರಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ ಲಸದ್ಗಳಬಳಮಂ ವಿವರ್ಜಿಸುತು ಮಾಯತಮೇಎನಲಾಯತಂ (ಗಿರಿಕ. ೧೦-೮೮); ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಗೆ ಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕೆಳನೃ. ೭-೩೦). ೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢವಾದುದು (?): ಅಳಿಯಂದಿರಾ ರೈಕೆಗೆಯ್ದಿದಾಗರಮನೆಯೊಳಪೊಕ್ಕು ಚಕ್ರಿಯ ಭಾಷೆ ಗಳಬಳನಾದುದ ಕಂಡತಿನಿರ್ವೇಗ ಮೊಳೆತು ದೀಕ್ಷೆಯ ಕೊಂಡರವರು (ಭರಡ. ೮೦-೪). 'ಗಳೆಬಳೆ' ಪರಾ.

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ಬಳ$_2$ (= ಬಲ್ಯ)]

ಗಳಬಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸದ್ದುಮಾಡು; ಗದ್ದಲಮಾಡು: ಥಳಥಳಿಪ ಕಳಶಂಗಳೆಡೆಯೊಳು . . . ಗಳಬಳಿಪ ಶುಕಪಿಕ ಮರಾಳ ಕಪೋತ ಶಿಖಿತತಿಯಂ (ಸಾನಂಡ. ೭-೪). ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳು; ಘೋಷಿಸು: ವಿಬುಧರು ತಳಿವ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಗಳಬಳಿಸುವ ಮಂಗಳಾಷ್ಟಕದಿಂದ ಭೂತಳಪತಿ ನಡೆದನೋಜೆಯೊಳು (ಭರಡ. ೨೧-೫೬). [ಗಳಬಳ + –ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಳರವ 'ಗಲರವ' ನೋ.

ಗಳರುತಿ (ನಾ). = ಗಲಧ್ವನಿ: ಗಳರುತಿ ಮಂತ್ರನಾದಮಳಕಸ್ಥಳತಾಡನ ಮುಷ್ಟಿಮುದ್ರೆ . . . ತಳರ್ಚುವರ್ ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೨೨).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ರುತಿ]

ಗಳರೋಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ: ಗಳರೋಗಕ್ಕೆ:- ದ್ವಿಕ್ಷಾರ ತ್ರಿಫಲಾ ವ್ಯೋಷಾ ವಿಳಂಗಂ . . . ಗೋಮೂತ್ರೇ ವರ್ತಿ ತಾನಾಂ ತು ಗಳರೋಗಂ ತು ನಾಶನಂ (ವಿವೈವಿ. ೧೮೦).

[ಗಳ$_2$ (= ಗಲ) + ರೋಗ]

ಗಳಲು (ನಾ). ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿ; ಗಲಕು: ಬಳಿಕ ಗಿರಿಜಾತಾತನಂ ತರ್ನಿಲಯದೊಳು ಕರೆದೊಯ್ದು ನಿರ್ಮಲ ಗಳಲಿನಾಸನಗಳನು ಮುನಿ ಗಳಿಗರ್ಪಿಸಿಂತೆಂದ (ಪಾರ್ವಪ. ೩-೩೭). [?]

ಗಳಲೆ (ನಾ). ಕಂಕುಳು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟು; ಲಾಳಶಂಕು; ಹದಗಡಲೆ (ಉಕ): ಇಂಥ ಗಳಲೆಗಳು ಕಂಕುಳಲ್ಲೂ ಕತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಆಗುವುದುಂಟು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೮೨); ೨೪ ಗಂಟೆಗಳೊಳಗೆ ಗಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅರಿಸಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಿಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೧೭). [?]

ಗಳವತ್ತಿಗೆ, ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಆನೆಯ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳಪಟ್ಟಿ: ಕೊರಳ ಬಿಗಿದು ಗಳವತ್ತಿಗೆಯನೆದೆವತ್ತಿಗೆಯ ಘನ ಮುಂಡಿಗೆಯ . . . ಅಳವಡಿಸಿದರು ವಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೩). **ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ**: ತವಕದಲಿ ಜೋಡಿಸುತ ಜೋಧರು ನವಮದೇಭವನಡರಿ ಶಿಲುಕಿಸಿ ಕಿವಿಯಮೇಲಂಕುಶವ ಗಳವೊತ್ತಿ[ಪಾಠಾಂ. ತ್ತ]ಗೆಯ ಸುತ್ತಿದರೂ (ತಿಮ್ಮಅ. ೫-೫೪). [< ಸಂ. ಗಲಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಗಳವೊತ್ತಿಗೆ 'ಗಳವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ಗಳಶುಂಡಿ(ನಾ).ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲುರೋಗ: ಗಳಶುಂಡಿ, ತುಂಡಿ ಕೇರಿ . . . ತಾಲುಪಾಕಗಳೆಂದು ಕಟವಾಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಗಂಗಳು ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೧೪). [ಸಂ. ಗಲಶುಂಡೀ]

ಗಳಸುಂಟಿಗೆ, ಗಳಸುಂಟಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಟಲಿನ ರೋಗ: ಗಳಸುಂಟ(ಟಿಗೆ) ಕಿಡುಗುಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಕಾಮನ ನಸ್ಯದಿಂದೆ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮). **ಗಳಸುಂಟಿಗೆ**: ಹೊಮ್ಮುಗುಳ ಬೇರ ರಸಮಂ ನಸ್ಯಮಂ ಮಾಡಲ್ ಗಳಸುಂಟಿಗೆಯ ರೋಗಂ ಮಾಣ್ಬುದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೯೮ ಟೀಕು). [ಗಳ್ಯ (= ಗಲ) + ಸುಂಟಿಗೆ]

ಗಳಸುಂಟಿಗೆ 'ಗಳಸುಂಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಳಹ 'ಗಟಪ' ನೋ.

ಗಳಹತನ (ನಾ). ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡುವುದು; ತಲೆಹರಟೆ: ಗಳಹತನವಿದು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಗಳಿಸಿದರ್ಥವು ನಿಮ್ಮ ಬೀಯಕೆ ಬಳಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೩೮); ಗಳಹತನವಂತಿರಲಿ ಕಾದು (ಕೌಶಿರಾ. ೩-೨೦); ಕಿಸುರು ಗಾವಳಿ ಬಂದಿ ಗಳಹತನಂ . . . ಚೆನ್ನಬಸವನಿಹ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಮಿಸುಕವು (ಚಿಬಪು. ೬-೪೦).
[ಗಳಹ (< ಗಟಪ) + -ತನ]

ಗಳಹತ್ತ (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟು; ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೀಳಿಸುವ ವರಸೆ: ಗಳಹತ್ತ ಡೊಕ್ಕರ ತಳಮೇಲು ಪೈಸರ ಸುಳಿವು ವಂಡನೆ ಪತನದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೨೧-೯೨); ಜಟ್ಟಿಗರ ಡೊಕ್ಕರಂ ಗಳಹತ್ತಂ ಮೊದಲೆನಿಸಿದ ಪಲವುಂ ಪಟ್ಟುಗಳಂ ಕಿರಿದು ಪೊಳ್ತು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ತುಟ್ಟವಡೆದು (ಮರಾಡ. ೧೧-೪೯ ವ). [< ಸಂ. ಗಲಹಸ್ತ]

ಗಳಹಸ್ತ 'ಗಲಹಸ್ತ' ನೋ.

ಗಳಹಿಕೆ (ನಾ).=ಗಳಹತನ: ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆಯ ಈ ಗಳಹಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹನುಮಂತ ಅವನಿಗೆಂದ (ಬಿದುರೆ.೧೪೩).[ಗಳಹು (< ಗಟಪು)+ -ಇಕೆ]

ಗಳಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಟುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪೊಳ್ಳು ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇವನಂ ಗಳಹಿಸಿ ನಗುತಿರ್ಪ ವಿನೋದಂ ಸಾಲ್ವುದರಸ (ವ ಧ ೯ ಪು. ೭-೪೩). [ಗಳಹು (< ಗಟಪು) + -ಇಸ್ಸು]

ಗಳಹು 'ಗಟಪು' ನೋ.

ಗಳಾ 'ಗಡ್ಡ' ನೋ.

ಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಮೀರು; ದಾಟು (?): ಮಾಳವಮೇಳುಮಂ ಪುಡುಕೆ ಗಟ್ಟಿಸಿದತ್ತಜಿಯಟ್ಟಿ ಚೇರನುಂ ಚೋಳನುಮಂ ಸಮುದ್ರದೊಳಗರ್ದ್ದಿ ದುದರ್ದ್ದಿದನನ್ದು ತೇಜದುರ್ಬ್ಬೇಳು ಸಮುದ್ರಮುಂ ಗಳಿಯೆ ಪರ್ಬ್ಬಿ ಪೊದಳ್ದುದು ದಿಗ್ಜಯಂ ದಿಶಾಪಾಳರನಳ್ಕಿಸಿತ್ತಿದಿರಲಾಂಪವರಾಜ್ಞಯ ಸಿಂಘದೇವನ (ಎಕ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೧೨೫-೧೭; 1019). [< ಕಟ್ಟಿ]

ಗಳಿಂಬ 'ಗಡಿಂಬ' ನೋ.

ಗಳಿಕೆ (ನಾ). ಗಳಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಆದಾಯ: ಬೆಳೆಗೆ ಮಳೆ ಬರೆಲೇಸು . . . ಸೂಳೆಗೆ ಗಳಿಕೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೩); ತಮ್ಮ ಗಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು . . . ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿ (ಸಸ್ಯಕ. ೯೭).
ಗಳಿಕೆಬಳಕೆ = ಆದಾಯ ಮತ್ತು ವೆಚ್ಚ: ಕಳೆದ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಗಳಿಕೆಬಳಕೆಯ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೬೪).
[< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + -ಕೆ]

ಗಳಿಗೆ$_1$ 'ಗಟಿಗೆ' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_2$ 'ಗಳಗೆ' ನೋ.

ಗಳಿಗೆ$_3$, ಘಳಿಗೆ$_3$ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮಡಿಕೆ,— ಪದರ: ಗಂಗೆ ಗೌರೀವಲ್ಲಭರೆಲ್ಲರು ಚತುರ್ಮುಖ ಪಂಚಮುಖ ಷಣ್ಮುಖ ದಶಮುಖರೆಲ್ಲರು ನಿಮ್ಮ ಮಡಿಯ ಗಳಿಗೆಯೊಳಗಿದ್ದರು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೯೩-೮೩೪). ೨. ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಡಿಸಿದ ತಾಂಬೂಲ: ಬತ್ತಿರ್ದ ಮೊಲೆಯ ಕುಪ್ಪಸದೊಳರುವೆಯ ಚಂಡನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿದುಂ ಬಾಡಿ ಬಿಸುಟಿಲೆಯ ಗಳಿಗೆಯಂ ಸುತ್ತಿ (ಚಿಬಪು. ೧೦-೭೬); ಮಡಿಸಿದೆಲೆಯಗಳಿಗೆಯ ಕೆಂಬಲ್ದುದಿಗಡಸಿ (ಕಂನವಿ.೯-೧೨೫).ಘಳಿಗೆ$_3$: ೧. ಹಳದಿ ಹಸುರು ಧಾರವ ಪಿಡಿದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ನೇದಂ ಘಳಿಗೇ ತಂದರೆ ಕೇಳೋರಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ (ನಾ ಪ ದ. ೧೪೧-೨). ೨. ಸಖಿಯರು ಕೊಡುವೆಲೆ ಘಳಿಗೆಯ ಕೊಳುತ (ಧ ರ ಚ. ೪೦-೬೯). 'ಗಳಿಗೆಮುರಿ' ಪರಾ.
ಗಳಿಗೆಮಾಡು, ಘಳಿಗೆಮಾಡು = (ಮಡಿಯಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು) ಮಡಿಸು; ನಲುಗದಂತೆ ಅಳವಡಿಸು; ಮಡಿಕೆಮಾಡು: ಆಕಾಶವನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಒಳಗಿಪ್ಪ ಭೇದವನು ಭೇದಿಸದ ಬೆಡಗಿಗೆ ಆನು ಬೇಡಿಕೊಂಬೆ (ದೇದಾವ. ೪೪-೮೭); ಗಾಂಧಾರಿಯು . . . ಪರಕಾಳೆ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಳಿಗೆಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಕೃವಾಅ. ೨೦೫); ಹೊಳಹನೊಪ್ಪವಿಟ್ಟು ಪರಮನಂಘ್ರಿ ಗಳಿಗೆ ಬಿಚ್ಚದಂತು ಮಡಿಸಿ ಘಳಿಗೆಮಾಡಿ (ತಿರುತೊಂ. ದೇ. ೨೩೩-೧೫).
[ದೇ. ॥ ತುಳು. ಗಳಿಗೆ]

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು 'ಗಟಿಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಗೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). (ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳ) ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು; ಮೊದಲ ಸಲ ಉಡು: ಸೀರೆ ಗಳಿಗೆಮುರಿದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಡು (ಪದ್ಮಸ. ೨೧೨). [ಗಳಿಗೆ$_3$ + ಮುರಿ$_2$ (< ಮುಱ್ಱಿ$_1$)]

ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು 'ಗಟಿಗೆವಟ್ಟಲ್' ನೋ.

ಗಳಿಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಸೊಪ್ಪುಗಳು:- ಆಗಸೆ, ಬಿಳಿಸೂಲಿ . . . ಗಳಿಜ, ನುಚ್ಚುಗೋವಿ, ಮೆಂತೆ (ನಮ್ಮನು. ೨೩೭). [?]

ಗಳಿತ 'ಗಲಿತ' ನೋ.

ಗಳಿತಕೋಪ (ನಾ). ಕೋಪವಳಿದು ಶಾಂತನಾದವನು; ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿದವನು: ಗಳಿಯಿಸುತಿರೆ ನಯನವಾರಿ ನಿನ್ನಾನನದಿಂ ನಳಿನಾನನೆ ನೀನಿರೆ ಕುರುಕುಳಾಂತಕಂ ಗಳಿತಕೋಪನೇ [ಕಲಿ]ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೩). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಕೋಪ]

ಗಳಿತದಾನತೆ (ನಾ). ೧.(ಆನೆಗಳ) ಮದಜಲ ಸೋರಿಹೋಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ದಾನಕೊಡದಿರುವಿಕೆ; ಕೃಪಣತೆ; ಜಿಪುಣತನ. ೧, ೨: ಗಳಿತದಾನತೆ ಕುಂಜರದೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೆಲ್ಲಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೯ವ).
[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ದಾನತೆ]

ಗಳಿತಧಾರೆ (ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಮಳೆಯ ಧಾರೆ; ಜಡಿಮಳೆ: ಗಳಿತಧಾರೆಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ತಿಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗೆಣೆಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೪). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಧಾರೆ]

ಗಳಿತಪೌರುಷ (ನಾ). ೧. ಪೌರುಷವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಹೇಡಿ. ೨. (ಆಲಂ) ನಪುಂಸಕ: ಅಕಟಾ ಗಳಿತಪೌರುಷನಾಗಿ ಬದುಕುವನಲ್ಲ ತಾನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಜ. ೮-೪೬).

[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಪೌರುಷ]

ಗಳಿತಮದ (ನಾ). ಹೋದ ಮದವುಳ್ಳವನು; ಇಳಿದ ಸೊಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಮದವಡಗಿದವನು; ಸೊಕ್ಕು ಇಳಿದವನು: ಧರ್ಮಪ್ರಿಯರೆಂಬಾಚಾರ್ಯರಂ ಬಂದಿಸಿ ಗಳಿತಮದಂ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು . . . ನಿರ್ಮೋಹನಾದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೪).

[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಮದ$_1$]

ಗಳಿತವಿಕಾರ (ನಾ). ನಷ್ಟವಾದ ವಿಕಾರವುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ವಿಕಾರ; ಪರಮಾತ್ಮ: ವೀರ ದೈತ್ಯಕುಠಾರ ಗಳಿತವಿಕಾರ ಗೋಪೀಜಾರ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೩-೮೭). [ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ವಿಕಾರ]

ಗಳಿತಶರ (ನಾ). ೧. ಜಾರಿ ಬಿದ್ದ ಬಾಣ. ೨. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳವನು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದವನು. ೩. ಜಾರಿಬಿದ್ದ ಬಾಣವುಳ್ಳುದು; ಬಾಣವಿಲ್ಲದುದು: ಗಳಿತಶರಮಾಯ್ತುಹಸ್ತಂ . . . ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೦).

[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಶರ]

ಗಳಿತಾಶ್ರು(ನಾ). ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರು. ೨. ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರನ್ನುಳ್ಳುದು: ನಯನಂ ಗಳಿತಾಶ್ರುವಾಯ್ತು ಕೌರವಕುಲ ತಿಲಕಂಗಾ ಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೦).

[ಗಳಿತ (= ಗಲಿತ) + ಅಶ್ರು]

ಗಳಿಬಿಳಿ(ನಾ). ೧. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಭಾವ; ಸರಳತೆ; ಸಲುಗೆ: ಈಕೆಯ ನಡಾವಳಿ, ದೇವನಿಷ್ಠೆ, ಔದಾರ್ಯ, ಗಳಿಬಿಳಿ – ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರಾದರೂ ಈಕೆಯನ್ನು ಆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಗಂಗಾಸಾ. ೨೫); ನಾಲ್ಕುದಿನ ಸಲುಗೆಯಾಗಿ ಚೀಷ್ಟೆಯ ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟು ಗಳಿಬಿಳಿಯಿಂದಿದ್ದರೂ (ವೈನಿ. ೧೧೧). (ಗು). ೨. (ಉಕ) ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಸ್ವಭಾವದ; ಸರಳವಾದ; ಸಲುಗೆಯ: ಸುಂದರಕ್ಕನ ಗಳಿಬಿಳಿಮಾತಿನಿಂದ ಅಜ್ಜಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತು (ವೈನಿ. ೧೪೬); ಕೃಷ್ಣತನಯನಾದರೂ ಅಂತಹ ಗಳಿಬಿಳಿ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ (ಸಿವಭಾ. ೧೦೬). [← ಮರಾ. ಗಳಬಳೀತ್]

ಗಳಿಮೆ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ತಂದೆಯ ಗಳಿಮೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮೊಪಮ. ೧); ಹಣದ ಗಳಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗಳಾದರೂ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ (ಒಂಟಿದ. ೪೦); ಯಶೋದೆಯ ಗಳಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೬೫).

[< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಮೆ$_1$]

ಗಳಿಯ 'ಗಳಿಹ' ನೋ.

ಗಳಿಯಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳಿಯಿಸು 'ಗಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಲನೆ (ಅ). ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಬೇಗನೆ: ಗಳಿಲನೆ ನಾಯ್ಗೆ ಬೇಗ ಮೊಸದಿಕ್ಕಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೬೭); ಅರಸುಗೆಲಸಮಂ ಮಱೆದು ಗಳಿಲನೇಳ್ದಿರದೆಯ್ದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೪೭); ಗಳಿಲನೆ ಬಡಿಸಲೊಗ್ಗರಣೆಯಿಂಗಿನ ಕಂಪು ಸುಳಿದುದು (ಮೋಹತ. ೩-೫೪). [ಗಳಿಲು + –ಅನೆ$_1$]

ಗಳಿಲಾನ್ (ಕ್ರಿ). ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದು; ತ್ವರೆಗೊಳ್ಳು: ಸುಳಿಗುರುಳ ಬಲೆಯ ಕೈಲಾಗುವಿಡಿದು . . . ಗಳಿಲಾಂತು ನೆಲೆನೆಲೆಗುರುಜುಗಳೊಳು ನೋಡುತಿಳಿದಳುಪ್ಪರಿಗೆಯನವಳು (ಮೋಹತ. ೨೮-೭).

[ಗಳಿಲು + ಅನ್$_1$]

ಗಳಿಲು (ನಾ). ಬೇಗ; ವೇಗ. 'ಗಳಿಲಾನ್' ಪರಾ. [?]

ಗಳಿಸಾಳಿ 'ಗಟಿಸಾಳಿ' ನೋ.

ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ 'ಗಟಿಸಾಳಿವೆಣ್' ನೋ.

ಗಳಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗಳಿಹ, ಗಳಿಯ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ಅಚ್ಚನೆಯ ಗಳಿಹವ ನಿಳುಹಿದರೆ ಬಳಿಕ ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೨೫-೧೦೬); ಎನ್ನಕನ್ನಡಿ ಒಳಹೊರಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನ ಗಳಿಹ [ಪಾಠಾಂ. ಯ] ಮುಟ್ಟನೊಳಕೊಂಡ ಚೀರ ಹಡಪಕ್ಕೆ ಅಳವಲ್ಲ . . . ಮಿಕ್ಕಾದ ಎನ್ನಯ ಮುಟ್ಟ ಸತ್ಯ ಶರಣರು ಕೊಟ್ಟರು (ಸರ್ವವ. ೧೨೬-೬೪೫); ನಮ್ಮ ಗಳಿಹಮಂತಾರೆನಲು ನಗುತೆಲ್ಲವಂ ತಂದು ಕುಲುಮೆಯಿಕ್ಕೂದಿ ಕೆಂಪಗೆ ಕಾದ ಕಬ್ಬುನದ ಗಳಿಹಗಳನೊಯಿರೆನಲು (ಗುರುಚಾ. ೧೩-೭೫). **ಗಳಿಯ**: ಯಿ ಮೂವರು ತುರುಸಿ ದಳದ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗಳಿಯವಕೊಂಡು ಬಾಹಲ್ಲಿ (ಕಇ. I, ೬೨-೧೪; 1481); ವಸ್ತ್ರ ನೈವದಕೆ ಗಳಿಯ ಮುಟ್ಟುಗಳಿಲ್ಲಾ ಕರ್ತೂ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದೆನಲೂ (ದೇವಾಂಪು. ೩-೧೫೬).

[< ಗಳಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + – ಹ$_2$]

ಗಳಿಹಾರ 'ಘಳಿಯಾರ' ನೋ.

ಗಳು 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಳುಹು 'ಗಟಿಪು' ನೋ.

ಗಳೆ 'ಗಟಿ' ನೋ.

ಗಳೆಕಾರ 'ಗಟಿಕಾಱ' ನೋ.

ಗಳೆದುದಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಕೊನೆ; ಗಳೆಯ ತುದಿ: ಗಳೆದುದಿಯ ಮೇಲಾಡುತಿರ್ಪ ಕೊಲ್ಲಟಗವೆಣ್ಣೊ ಎನಲ್ (ಚಬಪು. ೧೦-೬೨).

[ಗಳೆ (< ಗಟಿ) + ತುದಿ]

ಗಳೆಮರ (ನಾ). ಬಿದಿರು; ಬೊಂಬು: ಅಲ್ಲಿ ಗಳೆಮರದುದ್ದ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಮೊಡವೆ ಮೋರೆಯ ಮರಿವೈದ್ಯ (ಪುನರು. ೪೦೯). [ಗಳೆ (< ಗಟಿ) + ಮರ$_1$]

ಗಳೆಹೂಡು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲನ್ನು ಹೂಡು, — ಕಟ್ಟು: ಗಳೆ ಹೂಡಿ ಹೊಲ ಹರಗಲನುವಾದನು (ಶರಚ. ೬೯೪).

[ಗಳೆ (< ಗಟಿ) + ಹೂಡು$_1$ (< ಪೂಡು)]

ಗಳೆಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಉಳು: ಗಳೆಹೊಡೆದು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟ (ಮನೆಬೆ. ೧೩೩); ಗಳೆಹೊಡೆದು ಹದಮಾಡಿದ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ "ಬಿಕೊ" ಎಂದುವು (ಬರಹಾ. ೫೮).

[ಗಳೆ (< ಗಟಿ) + ಹೊಡೆ$_1$ (< ಪೊಡೆ$_1$)]

ಗಳೋದ್ದೇಶ 'ಗಲೋದ್ದೇಶ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆ 'ಗಟ್ದೆ' ನೋ.

ಗಳ್ದೆಗಳೆ, ಗದ್ದೆಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಅಳತೆಮಾಡುವ ಒಂದು ಅಳತೆಗೋಲು, – ಗಣೆ: ಸವಣನ ಕೆಱೆಯ ಕೆಳಗೆ ಗಳ್ದೆಗಳೆಯಲು ಮತ್ತರು ೨ (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೫೭-೬೬; 1115). **ಗದ್ದೆಗಳೆ**: ಹರಕೇರಿಯ ಸೀಮೆಪರಿಯಂತ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆಗಳೆಯ ಮತ್ತಲೊಂದು (ಎಕ. VII, ಶಿವಮೊ. ೬-೧೫; ಸು. 1060).

[ಗಳ್ದೆ (< ಗಟ್ದೆ) + ಗಳೆ (< ಗಟಿ)]

ಗಳ್ಳಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). (ನಾಯಿಯಂತೆ) ಗಳ್‌ಗಳ್ ಎಂದು ಧ್ವನಿಮಾಡು; ಬೊಗಳು: ನಾಯಿಂ ವೇದವಾ ಮಂಡಳಾಧಿಪನ ಮುಂದೋದಿಪೆನೆನುತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದದನಿಲಿಸೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕೆ (ವೀಶೈಪು. ೪-೧೨-೧೫); ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯರ ಗವಲಿಗೆ ಗಳ್ಳಿಕ್ಕುತ ಮುಸುಕಿ ಮುಂಬರಿವ ಶುನಿಗಳು (ಕಂನವಿ. ೧೯-೨೪); ಗಳ್ಳಿಕ್ಕಿ ಕೂಗಿಡುತ ಮುಂತೈದುತಿಹ ಸಾರಮೇಯಗಳ (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೬-೩೫). [ಗಳ್ಳು$_0$ + ಇಕ್ಕು]

ಗಱ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ರಕ್ತಮಂ ಕುಡಿದು . . . ಗಱ್ಱೆಂದೋವದೆ ತೇಗಿಯುಂ ಮಿಡಿಗಳಂ ಕುಂಟಾಗೆ ಕೊಯ್ದುಂ ಖಳರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೮೯); ರಕ್ಕಸನ ರಕ್ತವ ಕುಡಿದು ಗಱ್ಱೆಂದು ತೇಗಿದವ ನೊಡಲಿಂದಲಲ್ಲಿ . . . ಸುರಿಯಲು (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೬-೨೪).

ಗಱಗ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹಕ್ಕಿ: ಗರುಡ ಕೊಣನು ಮೇಣು ಟೇವನು ಗರಗೆ ತೊಂಡಲು ಗಱಳ ಬಳಿಯಾ ಗಱಗ ಮುಕ್ಕುಟುಕ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೨೩). [?]

ಗಱಬಱಗುಟ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗರಬರ ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನರಿಯ [ಗಿ]ೀತ ಬಳ್ಳು ಮೆಚ್ಚಿದ ತೆಱದಿ ಬಾಲಕಿ ಮೇಲನಱಿಯದೆ ಹಱೆಯ ಗಱಬಱಗುಟ್ಟಿಸಿದ ಹಱೆಗಾಱನನು ಕಂಡೂ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೬೦). [ಗಱಬಱ$_0$ + ಕುಟ್ಟು$_1$ + -ಇಸು$_3$]

ಗಱಿ, ಗರಿ (ನಾ). ೧. (ಹಕ್ಕಿಗಳ) ರೆಕ್ಕೆ: "ಪತ್ರ ತನೂರುಹ ವಾಜ ಪತತ್ರಚ್ಛದ ಪಿಂಭ ಪಕ್ಷನಾಮಂ ಗಱಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೧-೧೦); ಗಱಿ ಪಾರಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯವು (ಕಾದಂಪೂ. ೧೯೧); ನರಂಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪಾರಲೇಂ ಗಱಿಯೊಳವೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೫೭); ಗರುಡನ ಗಱಿಯ ಗಾಳಿಗೆ ಫಣಿಗಳ ಮೊತ್ತ ಮುರಿಗೆಡೆದೋಡುವಂದದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೧೦೪) ೨. ಬಾಣಕ್ಕೆ ವೇಗ ಬರಲೆಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ರೆಕ್ಕೆ, — ಪುಕ್ಕ: "ಪತ್ರಪಾಳೀ, ವಾಜಃ - ಈ ೨ ಗಱಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೬-೩೧೪); ಮುನಿದಿಸುವಿನಜನ ಸರಲಂ ಮೊನೆಯಿಂ ಗಱಿವರೆಗಮೆಯ್ದೆ ಸೀಳ್ದುವು ಕಡೆಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೮೭); ಅಲರ್ಗಣೆಗೆ ಗಱಿಯಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ (ಉದ್ಭಟ. ೮-೨೨ ವ); ನೂಕಿದವಂಬು ಗಱಿ ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೫೦); ಪೊಂಬರಹದ ಶುಭ್ರದೂವಟವ ಸ್ಮರಬಾಣ ಗಱಿಯಂತೆ ನಿಱಿವಿಡಿದುಡಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೩). ೩. ಬಾಣ; ಅಂಬು. 'ಗಱಿತೋಱು' ಪರಾ. ೪. ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ ಎಲೆ. ೫. ಹೂವಿನ ಎಸಳು; ರೇಕು; ದಳ: ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಗಱಿಯ ಕಿಱುಮುಳ್ಗೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೬); ಕುಮುದಿನಿಗಳೊಂದೊಂದು ಗಱಿಗಳುಳ್ಳಲರೆ (ಕಾದಂಉ. ೩೭೫). 'ಗಱಿವೂ' ಪರಾ. ಗರಿ: ೧. 'ಗರಿಗೆದರ್' ಪರಾ. ೪. ಅದರ ಕೆಲವು, ತಾಡೋಲೆಗಳ ಗುಗಳು ಗದ್ದಗಿ-ಮಠದಲಿದ್ದವು (ಕನ್ನಜಾ. ೯೩); ಈಚಲು ಗರಿಯಿಂದ ಚಾಪೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟ, —ಹಾಳೆ: ಒಂದೊಂದು ಗರಿಯೂ ಕಣ್ಣುಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುವಂತಹದು (ಸುವಸಂ. ೪); ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಗರಿಗಳು ನಷ್ಟವಾಗಿವೆ (ಶಮಪಾಂ.೭೩). ೭. ಮಾಸದಿರುವುದು; ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು: ಬಿಳಿ-ಹೊಳೆ ಬಣ್ಣದ ಗರಿ-ಗರಿಯುಂಟು (ಗರಿ.೫೬-೭).

ಗರಿಗರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಅವನು ಧರಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ ಸದಾ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ‖ ತುಳು. ಗರಿ; ತೆಲು. ಗಱಿ; ಕೋಲಾ. ಗರ್]

ಗಱಿಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱಿಕೆಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದೋರಯ್ಯಸೆಟ್ಟ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವರ್ಗ್ಗೆ ಗಱಿಕೆಗಾಲ ಕಕ್ಕುವ ಗಱ್ದೆಯ ಮೂಡಣ ದೆಸೆಯಲಿ . . . ಪೊನ್ನರಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೧೬೪-೨೩; 1092). [?]

ಗಱಿಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟಿ, ಗರಿಗಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: "ವಿಷ್ಣುಮುಷ್ಟಿಃ - ಗಱಿಗಂಟಿ" (ಓಷಧಿ ೧೫೩). ಗರಿಗಂಟಿ: "ದುರ್ಗಂಧ-ಗರಿಗಂಟಿ, ವಿಷಪರಿಹಾರಿ" (ಓಷಧಿ. ೭೮). ಗರಿಗಂಟೆ: "ವಿಷಃ - ಗರಿಗಂಟೆ, ಔಷಧ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೨). [?]

ಗಱಿಗಟ್ಟು, ಗರಿಕಟ್ಟು, ಗರಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣಕ್ಕೆ ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಅಲಗನ್ನು ಬಾಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸು: ಪೊಸಕೋಲಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುವಂ ಗರುಡಪಕ್ಷಚ್ಛೇದದಿಂ ತಿರ್ದುವಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೫೩); ಮಾರ್ಗಣಮಂ ಗಱಿಗಟ್ಟುತಿರ್ಪ ಬಿಲ್ಗೀಸುವ . . . ವನೇಚರರಿಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದಾವನಂ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೬); ಅಂಗುಲಿ ಸ್ಮರಶರಮಂಗುಲೀಯ ಮಣಿರಶ್ಮಿಗಳಿಂ ಗಱಿಗಟ್ಟವೇಕೆ (ಅನಂಪು. ೧೨-೫೮). ೨. (ಆಲಂ) ಬಲವಾಗು; ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗು; ದಳವೇರು: ಮೆಱೆವೀ ಪೊಂಗೇದಗೆಯೊಳ್ಗಱಿಯೊಳ್ ಗಱಿಗಟ್ಟಿ ಮಾಱವೇ ಮಿಕ್ಕಲರಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೮೩); ಕಱಿವದನಾದ ಮಚ್ಚು ಗಱಿಗಟ್ಟಿದ ಮೆಲ್ಪು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೪); ಅಲಸದ ನೋಟದಿಂ ಸಡಿಲದಪ್ಪುಗೆಯಿಂ ಗಱಿಗಟ್ಟಿದೊಲ್ಮೆಯಿಂ (ದಶಕು. ೧೧-೭೫); ಗಱಿಗಟ್ಟದಿರಿ ನೀವೆ ಹಿಡಿಯಲೀವಿರೆ ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೨); ಹಿಮೆಟ್ಟದುದು ಗೆಲವೆಮಗೆ ರಣ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತರಿಗಳಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೧೫-೩); ಜನಭಾಗ್ಯಂ ಗಱಿಗಟ್ಟಿತೋ (ಚಿಕವಿ. ೩-೧೧೩). ಗರಿಕಟ್ಟು: ೨. ಅಲ್ಲೊಬ್ಬ ಇಲ್ಲೊಬ್ಬ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿಕದೇ. ೩); ಈಗ ಅವರು ಬೆಳೆದು ಗರಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವಾಗ (ವಚಭಾ. ೬೩). ಗರಿಗಟ್ಟು: ೨. ತಲಕಾಡಿನ ಚೋಳರು ಈಗ ಮೂಡಲತ್ತ ಗರಿಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಮಣ್ಣಕಣ ಆಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಸವತಿ. ೬೦); ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಗರಿಗಟ್ಟಿದ ಪಾತಕಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುಕಳಚಿ ಅಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXviii, ಪೀಠಿಕೆ).

[ಗಱಿ + ಕಟ್ಟು$_1$]

ಗಱಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯವರೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಛೇದಿಸು; ತುಂಡರಿಸು: ಗಱಿಗಡಿದಾಳ್ವಂಬುಗಳಿಂದೊಱೆವ ನವವ್ರಣದಿಂ (ಜಗವಿ. ೧೪-೧೦೪); ಕೆಂಗಱಿಯ ಮಱಿದುಂಬಿ ತಾವರೆಗಂಗವಿಸುವ ವೊಲಸುರರಿಪುವಿನ ಮಂಗಳಾನನಕಮಲದಲಿ ಶರವಾಳೆ ಗಱಿಗಡಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೬-೨೫).

ಗಱಿಗಡಿಯಾಗು = ಗರಿ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗು; ಗರಿ ಮುರಿದು ಹೋಗು: ಉರಿಯನುಗುಳುವ ಬಾಣದಲಿ . . . ಕತ್ತರಿಸಿ ಕರ್ಣನನೆಸಲು ಸಮರದಲುರವ ಕೀಲಿಸಿತಂಬು ಗಱಿಗಡಿಯಾಗಿ ಗಾಢದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೭-೧೪). [ಗಱಿ + ಕಡಿ$_2$]

ಗಱಿಗಣೆ (ನಾ). ಗರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಣ: ಉಡಿಯೊಳ್ ಪೊಂಜುರಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಗಱಿಗಣೆಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಪೊನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಯಂ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ವ); ಗಱಿಗಣೆ ನೆಱೆ ಮೊಱೆದು ಪರಿದುದೆರಡುಂ ಬಲದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೪೭).

[ಗಱಿ + ಕಣೆ$_1$]

ಗಱಿಗಱಿನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಅತಿವೇಗವಾಗಿ; ರಭಸದಿಂದ: ಭಿಕ್ಷುವಾಟಿಯೊಳ್ಬಱಿಯ ವಣದಱಗ ತಱಿ ತಱಿದು ಗಱಿಗಱಿನೆ ಮೇವ ಕುಱಿಗಳ ತೆಱದೊಳು (ಷತಿಲ. ೩-೧೫). 'ಗರಿಗರಿಲನೆ', 'ಘರಿಘರಿನೆ' ಪರಾ.

[?]

ಗಱಿಗೂಡು (ನಾ). (ಬಾಣಗಳ) ಗರಿಗಳ ನೆಲೆ, —ಬೀಡು, —ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಇರದೆ ಕಡಂಗಿ ನೂಂಕಿದ ಮದೇಭಘಟಾವಳಿ ತೊಟ್ಟಿಸಲ್ಕೆ ಬೆಚ್ಚರದೆ ಕುಮಾರನಸ್ತ್ರಗಣದಿಂ ಗಱಿಗೂಡುಗಳಾಗಿ ಬೀಱ್ದುವಾ ಸುರಪತಿ ಕೋಪದಿಂ ತಿರುಪೆ ತತ್ಕುಲಿಶಾದ್ಭುತ ವಾತಘಾತದಿಂ ಧರಣಿಗೆಱಂಕೆ ಗೂಡಿ ಕೆಡೆದುನ್ನತ ನೀಳನಗಂಗಳೆಂಬಿನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ ೩-೧೦೧).

[ಗಱಿ + ಗೂಡು]

ಗಱಿಗೆದಱು, ಗರಿಗೆದರ್, ಗರಿಗೆದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹರಡು, —ಬಿಚ್ಚು : ಗಱಿಗೆದಱಿ ಕೊಡೆವಿಡಿದು ನಿಂದುವು ಬಿಸಿಲ್ಗೆ ನವಿಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೬); ಗಱಿಗೆದಱಿ ಬಿದಿರ್ದು ಕೊಕ್ಕಿಂದಿಱಿ ದಿಱಿದು . . . ವಿಹಗಂಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೮). **ಗರಿಗೆದರ್** : ಗರಿಗೆದರ್ದು ಕುಣಿವುತಿಹ ಶಿಖಿಗಳಿಂ (ನವನೋ. ೪-೨೫). **ಗರಿಗೆದರು** : ನಿನ್ನ ತೋಟದಿ ನವಿಲು ಗರಿಗೆದರಿ ಕುಣಿಯುವುದು (ನೆಲಮು. ೨೩).
[ಗಱಿ + ಕೆದಱು$_1$(< ಕೆದಱ್$_1$)]

ಗಱಿಗೋಲ್ (ನಾ). = ಗಱುಗಣೆ : ರಕ್ಕಸರಾಯರುಗಳು . . . ಕವಿದೆಚ್ಚು ಸೂಂಕಿತು ಹೊಂಬಣ್ಣಗಱಿಗೋಲ್ಗಳಿಂದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೦). [ಗಱಿ + ಕೋಲ್$_1$]

ಗಱಿತೋಱು 'ಗಱುದೋಱು' ನೋ.

ಗಱಿದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಗರಿಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಮನಸಿಜನ ಮೋಹಬಾಣದ ಗಱಿದೊಂಗಲಂತೆಸೆವ ರಮಣಿಯರ ನಿಱಿಯ ತುಱುಗಲಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ವ). [ಗಱಿ + ತೊಂಗಲ್]

ಗಱಿದೋಱು, ಗಱಿತೋಱು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸು, —ಕಾಣಿಸು : ಮಚ್ಚು ಅಚ್ಚುಗವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ಎಚ್ಚರೆ ಗಱಿದೋಱದಂತೆ ನಡಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೭-೩೩೬); ಸಿಲ್ಕಿ ಶಬರಾಳಿಯೆಚ್ಚ ಸರಲ್ಕಿಕ್ಕಿಱಿಗಿಱಿದು ನಟ್ಟು ಗಱಿದೋಱುತ್ತುಂ ನಾಲ್ಕು ಮೆಯ್ಯೊಳ್ತೀವಿರೆ (ಗಿರಿಕ.೧-೯೩); ತಾಗಿದ ಕೂರಲಗು ಗಱಿದೋಱಿದವು ನಿಜಹಯದ ಮೈಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೩). ೨. ರೆಕ್ಕೆಪಡೆ ; ಹಾರಿ ಹೋಗು: ಸೂಱೆವೋದುದು ಧೈರ್ಯದ ಪುರ ಕರಣವ ಮಾಱುಗೊಂಡನು ಪಂಚಬಾಣ ಜಾಱುಹೋಯಿತು ನಾಣವನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗಱಿದೋಱಿದವದ ನೇನೆನಲಿ(ಅಂಜಚ ೭-೧೭೮) **ಗಱಿತೋಱು** : ೧. ಗಱಿತೋಱಿ ಗಂಡ ರೆಂಬವರ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೧೧೨). [ಗಱಿ + ತೋಱು$_1$ (< ತೋಱ್)]

ಗಱಿನಾಲಗೆ (ನಾ). ಗರಿಯುಳ್ಳ ನಾಲಗೆ; ಹರಟುವ ನಾಲಗೆ : ಗಳಹತನವೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ ತೊಟ್ಟಳುಕಿ ಗಱಿನಾಲಗೆಯ ಕೊಯ್ವೆನು ಮಾಣು ಮಾಣೆನುತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೩) [ಗಱಿ + ನಾಲಗೆ]

ಗಱಿಮೀನ್ (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮೀನು ; ರೆಕ್ಕೆಯಿರುವ ಮೀನು : "ವಲ್ಗುಜಃ – ಗಱಿಮೀನ್" (ಓಷಧಿ. ೧೪೩) ; ಗಱಿಮೀನ್ ಸೀಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನ್ ಪವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೫).
[ಗಱಿ + ಮೀನ್$_3$]

ಗಱಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಮೂಡು ; ಗರಿಯೊಡೆ : ಗಱಿಮೂಡಿದ ಬಱಿಕೆ ನೀನೆ ದಲೆ ಪೋದಪ್ಪೈ (ಕಾದಂಉ. ೬೯೭) ; ಗಾಳಿಗೆ ಗಱಿಮೂಡಿ ದಂತೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೫). ೨. ಎಸಳುಮೂಡು ; ದಳವೇರು ; ಆಕಾರಬರು : ಉರವಣಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಗಱಿಮೂಡಿತೋ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡುತಂ (ಪುಷ್ಪರ. ೯-೧೭). [ಗಱಿ + ಮೂಡು$_1$]

ಗಱಿಯವರೆ, ಗರಿಯವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವರೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ : "ಕುಕ್ಕುಟ-ಹೆಮ್ಮರ, ಗಱಿಯವರೆ, ಕಾಡ ಸಿಂಬೆ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). **ಗರಿಯವರೆ** : "ಅಮಗಂ-ಗರಿಯವರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೧). [ಗಱಿ + ಅವರೆ$_1$]

ಗಱಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). = ಗಱಿಮೂಡು ೧ : ಅರಸಂ ಬರಲೊತ್ಸುಕ್ಕದೆ ಪರಿಯಲ್ಲಱಿಯಿಟ್ಟುವೆನಿಸಿ ಮಾರ್ತೊಳಗುವ ಚಾಮರದಿಂದಂ (ಕಾದಂಉ. ೨೨೬). [ಗಱಿ + ಇಡು$_1$]

ಗಱಿವನಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಉದುರುವ ನೀರಹನಿ : ಅಂಡೆಯ ಪಿಂಡೆಂಬಂತಿರೆ ಬೆಳ್ಮುಗಿಲದಱಿಂ ಬೀಳ್ವ ತುಷಾರಮದಱ ಗಱಿವನಿ ಯೆನಿಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬). [ಗಱಿ + ಪನ್ನಿ$_2$]

ಗಱಿವೂ, ಗರಿಪೂ, ಗಱಿಹೂ (ನಾ). ಕೇದಗೆ ; ತಾಳೆಹೂವು ; ಕೇತಕಿ : "ಗಱಿವೂಯೆಂದೆನೆ-ಗೇದಗೆ" (ರನ್ನಕಂ. ೯) ; "ಗಱಿವೂ – ಕೇದಗೆಯ ಪೂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ನಿಱಿಗೊಂಡ ಗಱಿವೂವಿನ ಬಾಟ್ಟೇಲಿಯಿಂ ಲೀಲೆವಡೆದ ಲತಾಗೃಹಂ (ದಶಕು. ೧೦-೭೨ ವ); ಗಱಿವೂವಿನ ಕಿಱುಗಱಿಗಳ್ತುಱುಗಿದ ಬಹುಕಂಟಕಂಗಳೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಕುಂ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪೪). **ಗರಿಪೂ** : "ಗರಿಪೂವೆನಲ್ಕೆ ಕೇದಗೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೩೧). **ಗಱಿಹೂ** : "ಕೇತಕಿ" (ಚತುನಿ.ಕಿ. I; ೧೦೩).
[ಗಱಿ + ಪೂ$_2$]

ಗಱಿವೆರಸು (ಅ). ಗರಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ; ಗರಿಪೂರ್ತಿ : ನಡುಕೋಲ್ವರಂ ನಟ್ಟ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ಗಱಿವೆರಸು ಕೊಱೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೪ ವ). [ಗಱಿ + ಬೆರಸು$_3$]

ಗಱಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). ಗರಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಪಡೆ : ಕೋಲುಗಳು ಗಱಿವೆತ್ತವೋ ಶಿವಶಿವ ಸಚೇತನದ ಅಳು ಜೇಯ ಹಸಾದವೆನುತ ಬೀಳುಕೊಂಡುದು (ನಿಭಾಗ. ೭-೨-೯) ; ನಾಯ್ಗಳೋ, ನರಿಗಳೋ, ಮೇಣಿಲ್ಲ ಗಱಿವೆತ್ತ ಪಜವೆಯೋ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೮-೯೯೯).
[ಗಱಿ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಱಿವೊಯ್, ಗರಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿ ; ಹಾರಾಡು : ಅಗಳಾಗಳೆ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಕಂದೆಱಿವ ಕುಪ್ಪುಳೊಡರ್ಚುವ . . . ಶುಕಶಾಬಕಪ್ರಕರಮಂ ತೆಗೆದಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೭೮) ; ಮುಖಪದ್ಮದೊಳ್ ಗಱಿವೊಯ್ವ ಪಱಮೆಯ ಮಱಿಗಳಂತರಮೆ ಅರಲ್ದ ಕಣ್ಮಲರ್ಗಳುಂ (ದಶಕು. ೮-೨೯೫ ವ). ೨. (ಆಲಂ) ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಗಂಡಗರ್ವಂ ಗಱಿವೊಯ್ದುದು ರೌದ್ರರಸಮೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿದವೊಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೮-೧೦೪) **ಗರಿಹೊಯ್** : ಹಾರುವುದು ಗರಿಹೊಯ್ದು ಮಿಂಚಿ ನೊಲುಮೆ (ಇಂಗೀತ. ೫೦-೯). [ಗಱಿ + ಪೊಯ್$_1$]

ಗಱಿಸನ್ನೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ,— ಸೂಚನೆ : ಇದೊಂದಪೂರ್ವಮೃಗಯುಗಮೆಂದು ಪೆಱಗೆ ನಿಂದ ಪುಳಿಂದಿಗೆ ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂ ತೋಱಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಿಲ್ಲೊಳಂಬಂ ಕೊಡರ್ಚಿ (ನೇಮಿಪು ೧-೭೫ ವ) ; ಗಱಿಸನ್ನೆಯಿಂದೆ ಕರೆಕರೆದುಱುವಾಳ್ಗಳನುಭಯ ಬಲದ ಬಿರುದರ್ ಬಿಲ್ಲುಂಬೆಱಗಾಗಿ ನೋಡೆ (ದಶಕು. ೨-೧೭). 'ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಗಱಿ + ಸನ್ನೆ$_2$]

ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣದ ಗರಿಯಿಂದ ಸನ್ನೆ ಮಾಡು,— ಸೂಚಿಸು : ಗಱಿ[ಪಾತಾಂ ನೆಱಿ]ಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ತೆಗೆನೆಱಿದೆಱಗಿ ಪರಂ ಕಲಿಸಿ ಪರ್ವಿ ಕೂಕಿಱಿದಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೭೩) ; ಪದಿಂಬರು ಮೋರೊರ್ವರಂ ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಕಾದುವಲ್ಲಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೯೭ ವ); ಅಱಿದು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯ್ದವರುಱದೋರ್ವರನೊರ್ವರಾರ್ದು ಪೊಣರ್ದಿ ಸುತಿರೆ (ನೇಮಿಪು. ೧೧-೧೬೭) ; ಕಲಿಧನಂಜಯನೊಡನೆ ಸೆಣಸಿದನು ಗಱಿಸನ್ನೆಗೆಯಿದು ರುಗುಮಿಣಿ ಭೂವರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೫-೨೪).
[ಗಱಿಸನ್ನೆ + ಕೆಯ್$_1$]

ಗಱಿಹೂ 'ಗಱಿವೂ' ನೋ.

ಗಱುಂಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱುಕೆ 'ಕಱುಂಕೆ' ನೋ.

ಗಱುಗು, ಗರಗ್ಗು, ಗರುಗು (ನಾ). ೧. ಹುರಿಯುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಕರಿಯುವುದರಿಂದ ಗರಿಗರಿಯಾಗಿರುವುದು ; ಗರಿಮುರಿಯಾಗಿರು ವುದು : ಗಱುಗುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ಹೊಸಬೆಲ್ಲಮಂ ಮಡಕೆಯೊಳು ಕರಗಿಸಿ ಯೆರಡು ಭಾಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೨೯). **ಗರಗ್ಗು** : ೧. 'ಗರಗುವಡೆ', 'ಗರಗೊಬ್ಬಟ್ಟು' ಪರಾ.

ತಿ. (ಮರಗಳ ಎಲೆ, ಹೂವು, ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ) ಶಾಖದಿಂದ ಒಣಗಿ ತರಗಾಗುವುದು; ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗಿರುವುದು: ಆನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗರಗಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಸುಪ್ತಸ್ಥಿಯಾದಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಭಟ್ಟಾಕ. ೧೧). **ಗರುಗು** : ಗ. ಆಹಾರವು ಗರುಗಾಗಿ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಗಿದು ತಿನ್ನಲು ಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಗೃಹಪ್ರ. ೫೪). 'ಗರುಗೊಡೆ' ಪರಾ. ತಿ. 'ಗರುಗಲು' ಪರಾ. [ದೇ. ॥ ತಮಿ.ಳಜಗಲ್ಪು; ಕೆಲು. ಗಜಗಜ]

ಗಜಕೆ 'ಗೆಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಗಜ್ಜಾನೆ (ಅ). ರಭಸದಿಂದ; ವೇಗವಾಗಿ: ಕಜ್ಜಾನೆ ಕಜಬಿಯವರಾಗಲೆ ಗಜ್ಜಾನೆ ಪರಿತಂದು ಮೂಡಬಜ್ಜಿಲ ಕೋಲಿಂ . . . ತೊಲಗದೆ ಬಡಿದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೧೧); ಪರಿದೆದ್ದು ಗ[ಪಾತಾಂ. ಫ]ಜ್ಜನೆ ಕಡಹನುಜಿ ತೆಜಿದು (ಬ ಸ ಪು . ೯೭-೨೪); ಗ[ಪಾತಾಂ. ಫ]ಜ್ಜನೆ ಪೊರಳ್ದು ಗಾಲಗಳೇಳೆ ಧರಣಿಯಂ (ಶೃಪಾಖ್ಯಾ. ೧೩-೬೫).

[ಗಜ್ಜ್ + –ಆನೆ]

ಗಜಂಜವಾಗಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮಗ್ಗೊನೆಲ್ಮಜ್ಜಿ ಗಜಂಜವಾಗಿಲು ಸಾಜಮು ಎಜ್ಜಜ್ಜಿ ಪರಮೂರು . . . ಸಹಿತಂ ಇತ್ತಂ (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೩–೧೧ ; ಸು. 890) ; ಗಜಂಜವಾಗಿಲೂ (ಎಇ. I, ೬೫೦–೧೧ ; 900). [?]

ಗಜಗಜ, ಗಳಗಳ (ಅ). ಬೇಗ ಬೇಗನೆ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊರಿಲ್ಕಪ್ಪಾಯ್ದು ಪರಿದಾಡುವ ಬಾಲಕನಾದ ಕೋಳದಿಂ ಗಜಗಜ ಕಜ್ಜನೀರ್ ಸುರಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೫) ; ಗಜಗಜ ಸುರಿದುವು ಕಜ್ಜನೀರ್ (ಶಾಂಕವಿ. ೬–೧೦೬). **ಗಳಗಳೆ** : ಅವನು ಒಂದು ತಂಬಿಗೆ ನೀರನ್ನೂ ಗಳಗಳ ಕುಡಿದನು (ರೂಢಿ).

ಗಜಗಜನೆ, ಗಳಗಳನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಕೂಡಲೆ; ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಎ ಡೆ ಬಿ ಡ ದೆ : "ಗಜಗಜನೆನೆ ಬೇಗದಲ್ಲಿ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೮೭) ; ಕಜ್ಜನೀರ್ ಗಜಗಜನೊರ್ವೆದಲೆ ಸುರಿಯೆ ಪರಿತಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩–೨೪) ; ಸಂಜಯಂ ಗಜಗಜನೆ ಕಜ್ಜನೀರಂ ನೆರಪಿ ಮನ್ಮೂಢ್ಧತೆಯಂಕುಸಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೪–೧೭ ಪ) ; ಆ ಶಿರೋಜನಲ್ಮುಯ್ದು ಗುಜನೆ ಗಜಗಜನೆ ಪರಿದತ್ತು (ಸಂಚಿಪ. ೧೧). **ಗಳಗಳೆನೆ** : ಇದಂ . . . ಪಾಪದಿನಳಪ ದುರಾತ್ಮಂ ನರಕತತಿಗೆ ಗಳಗಳಕ್ಕಗುಂ (ಎಳ. XII, ಶಿರಾ. ೪೦–೪೭ ; 1040) ; ಬುದ್ಧಿ ಬಜಾದಾಗಿ ಶಿಲಲಾಜದೆ ಗಳಗಳನೆ ಪರಿತಂದುಂ (ಬಸರ. ೪–೬೪) ; ಗಳಗಳನೋದಿದಂ ಶ್ಲೋಕಮಂ ಲಿಪಿಯಂ (ವೃಷಪ. ೫–೨೫). [ಗಜಗಜ + –ಅನೆ]

ಗಜಗಜಿಸುರಿ (ಕ್ರಿ). ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸುರಿ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ಬೀಳು : ಗಜಗಜಿಸುರಿವಕ್ಕುವ ಕೊರೆದೆಳಿವಿಗಮಿಗಮಿಗಂ ಮೊಜಿಗಂಗಂ (ಶಾಂಕವಿ. ೬–೪೪). [ಗಜಗಜ + ಸುರಿ]

ಗಜಗಜಿಸಿಸು, ಗಳಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಗಜಗಜಿಸುರಿ : ಆಜಲಗ್ಗಿಗಿಸಲ್ಕೆ ಗಜಗಜಿಸಿಸಿ ಕಪೋಲ ಯುಗಳದಿಂ . . . ಇಜಿತಕಿರಿನಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೫). ೨. ರಾತಿಮಾಡು; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಪರಿದು ಬರ್ದ ಶುಕಸಂತತಿಯಂ ಗಜಗಜಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಪಡುದೆನ್ನಿಜಿಪಿನಿಸೆಂ ಪೊತ್ತು ಪೋದನಾ ಮದುವೇಡಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೮೪). ೩. ಮರುಗು; ವ್ಯಥೆಪಡು : ಆಜಿಸಿ ಕಿಱಿಬಕ್ಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಗಜಗಜಿಸುತ್ತ ೯೭ಪರ್ಕಳೊಳ್ ಬಿ ಡ ದೆ ತಗುಳ್ದಜಿಪಯಾದುವನೆ[೦ಕುಂ] ತುಜಿಯ[ಲ್ತಕ್ಕುಂ ತುಜಿಲ ಸಂದಣಿಳ್ಳವೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಜಂತಿರಿ. ೧೧೧–೧೦೫). **ಗಳಗಳಿಸು** : ೩. ಕಿಱಿಯದೊಂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಕಟುಕವಾರ್ತಯ ಸ್ಪಾಂತ ಗಳಗಳಿಸುತಿದೆ ಯೆನೊ (ಜನಮು. ೩೭–೩). [ಗಜಗಜ + –ಇಸು]

ಗಜಪ, ಗಳಪ, ಗಳಹ, ಗಜಹ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು ; ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹರಟುವವನು; ವಾಚಾಳ: "ವಾಚಾಳಂ ಜಲ್ಪಾಕಂ ವಾಚಾಟಂ ವಾವದೂಕನಕ್ಕುಂ ಗಜಪಂ" (ಪಜ್ಜ.ಕೋಶ. ೧೮೦–೧೩); "ಗಜಪಂ = ಸೊರಕುವಂ" (ಕವಿಪ್ರ. ಪರಿ.೧); ಉದಾರನಲ್ಲನಂ ಗಜಪನೆಂದಿಕಿಳಿವರ್ ಪುರುಡಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೫೯೪); ಮೂರಂಯ ಮೂಲಿಯಂತಿ ಬರ್ಪ ನೊರ್ವಿದಾನಿಯಂ ಕಂಡು ವೀರರೊಳ ಸಾರೆ ಗಜಪರೆಲೊಳನರ್ಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩–೨೩) ; ಗಜಪರ್ ಪವಣಜಿಯದೆ ಬೆಸಗೊಳೆ (ಆಂಧ್ರಭಾ. ೧–೩೭). **ಗಳಪ** : ೧. ಗಳಪಂ ಚಾವಾಳ ನಜ್ಞಂ ಗುಣರಹಿತನೆನಿಪ್ಪನ್ನಂ . . . ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ಷಾಶ. ೪೨) ; ಗಳಹಗಳೆಂಬ ಇನಿವಾತಿಗಿಂದ . . . ಜಗತ್ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಾವನಮಾಡಿ (ಬೆಟ್ಟಳ. ೨೫–೬). ೨. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು: (ಕ). **ಗಳಹ** : ೧. "ಮಾತಾಳಿಯನೆಲ್ಲಕಂ[ಪಾತಾಂ. ಪಂ]" (ಭಾರತಿ. ೬) ; ಈ ಗಳಹನನು ಬಿಡು ಭೀಮ (ಉದ್ಯಾಪ್ರೋ. ೧೯–೨೬). **ಗಜಹ** : ೧. "ದುರ್ಮುಖಿ, ಮುಖರಿ–ಈ ೨ ಗಜಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೨–೨೨೨); ನಿಡಿದ ಸಿಡಿಯೊಂದು ಗಜಹನ ನಡಿಸೊಸಲಿಂ ಪುಟ್ಟಿ ಪಾಯ್ದ ನೆತ್ತರ ಪೊನಲಿಂ (ಶುಕ್ಲಾಸ್ತ್ರ. ೧೧–೩೦).

[ಗಜಪು + –ಅ]

ಗಜಪು, ಗಡಹು,, ಗಳಪು, ಗಳಹು, ಗಳಬು, ಗಜಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಆಡು; ಹರಟು; ಜಲ್ಪಿಸು : "ಗಜಪು–ಬಹುಭಾಷಣೇ" (ಕಮುಧಾ) ; ಪಿರಿದುಂ ಗಜಪುತ್ತುಮರ್ಪಲ್ಲಂ ಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರಲ್ಲದಭಿಸಾರಿಕೆಯೆಂಬರೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪–೮೬); ಆಱಂಯದೆ ಗಜಪುವರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ಳ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫–೧೮೬). ೨. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ವನಿಮಾಡು ; ಕೂಗು : ಗಜಪುವ ನಿಳಿ ಬಗ್ಗಿಸ ಪಿಕಂ (ಪೇಮಭಾ. ೬–೬೨) ; ಗಜಪುವರಿಗಿಯ ವರಗಳ್ಕೆ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯) ; ಗಜಪುವ ಕೋಟಿ ಕಂಬಮರುಣಚ್ಛಟಾ . . . ಸಲೆ ಸೂರ್ಯನ ವರ್ಣನಕ್ಕಮಂ (ಸಕಥಿಸು. ೯–೨). **ಗೆಡಹು** : ೧. ಗಡಹುತಿಱ ರಾಶಿವನು ಕಲಿಯಂ ಕಡಿದನುಯಿಂದೆಲವೊ (ಕಾತಿಶಾ. ೧೯–೩೫). **ಗಳಪು** : ೧. ಪಾಪಾತ್ಮನುದ್ಗತಿಯಿಂದಿಂತು ಗಳಪಿಯಾತ್ಮೇಚಿಸುತ್ತ (ಪಜ್ಜಕಾ. ೯–೯) ; ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವಸಜಯದಲಿ ಖತಿಗೊಂಡು ಮುನಿ ಗಳಪಿದನು (ಹಪಬ. ೫೩–೬). **ಗಳಹು** : ೧. ಬೆಡಪೊಳ ಪರವಾದೀ ಗಳಹದಿರು (ಬಸವ. ೫೭–೨) ; ಗಳಹು ಪೀ ಬಳಿಕನುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾ ಹಿಳುಳುಮೆನೆಗಳ ತೆತ್ತಿಸಿದವೊಲೆಯಕ್ಕ್ಷ ರಾವಣನ (ಕಾತಿರಾ. ೨೨–೩೪). ೩. ಸುಳ್ಳಾಡು; ಅಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ : ಸತ್ಯವನು ಅಱಪದುಗಳಿಪದರೆ ಸತ್ಯವರಿತ್ತಹಾಗುಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೮೭). **ಗಳಹು** : ೩. ಕನವರಿಕೆಯ ಆಕಿರ್ವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗಳಹಿ (ಜಯಂತ. ೧೯೨). **ಗೆಡಹು** : ೩. ಈ ತೆಱದಿಂದಂ ಗಜಹುವ ಪಾತಕ ನೀಂ . . . ಅದೇತಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯ ಜಾತಿಯೊಳ್ ಜನಿಯುನಿದ್ಯೆ (ಕಾದಂಉ. ೫೭೫). [?]

ಗಜಪಹ 'ಗಲಪ' ನೋ.

ಗಜಪುಹು 'ಗಜಪು' ನೋ.

ಗಜಬಿಗೆ, ಗಜಬಿಗೆ, ಗಳಿಗೆ, ಘಳಿಗೆ, ಘಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ದಿನದ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳು; ಮುಹೂರ್ತ: "ಘಟಿಕೆಯೆಜಿ ಗಜಬಿಗೆಯಳ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾಶ. ೨೦–೮); ಎರಡು ಗಜಬಿಗೆಯುಂಟಿನೆ (ಶಾಂಕವಿ. ೬–೧೧೧ ವ) ; ಮೆಯ್ದಳಿಗ ಕಕ್ಕೂಳಿರ್ದಾರ್ವಳನಾಂದಿನ ಬೆಳಗಪ್ಪೊಂದೆರಡು ಗಜಬಿಗೆಯಾಗಲ್ ಕಂಡಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೬೩) ; ಏ ಗಜಬಿಗೆ ಪುಟ್ಟದಳೊ ಅಗ್ನಿಯೊಳ್ ನಾರಿ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೪–೧೬೬).

೨. ಗಡಿಗೆ; ಘಟವಾದ್ಯ: ಕಟಿದರ್ ಕರ್ಣಾದಿಗಳಿಗೆನ್ನಲ್ ಅಂದುದ ನಾನಾಸಗೆಯ್ಯೆನೆಗಂ ಪೆರಮೇ ಗಜ್ಜೆಗೆ ಕರಡಯ ಕಾಳದ ಪಱಿವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕ ವಾದ್ಯಮುಮೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೬-೪೯). **ಗೆಜ್ಜೆಗೆ**: ೩. ಘಟಕಾಸ್ಥಾನ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಶ್ರೀಮಧು ಸೂದನ ದೇವಗ್ಗೆಂ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನರಂ ನಾಲ್ಕೂ ರ್ಗ್ಗಗಳಂ ತಾಳಕಂ ಗಱಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಂಮಾಡಿ (ಕಾಇ. ೪-೬೨೫; ೧೦೬೭). **ಗೆಜ್ಜೆಗೆ**: ೧. ಪಲ್ಲಕಿಯವ ಗಳಿಗೆಯ ಪೊಸಪೊಂಬಟ್ಟಲ್ ಕರಮ ವಿರಾಜಿಸಿತಾ (ಜಯಂತಿ. ೪-೧೪); ತಪ್ಪದೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಭೀರಯ ಹೊಯ್ಯುತಿಪ್ಪುದು (ಮೋಹನ. ೨೦-೬೦); ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೆ ಪೆರ್ಚಿ ಬಳಿವ ತಮಮಂ ಕಂಡು (ಜಿಬಿಹ. ೯-೧೧). **ಘಳಿಗೆ**: ೩. ಘಳಿಗೆಯ ಮಾಣ್ ಗಳ್ಳಾಲ್ವರ್ಗ್ಗವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಳಟ್ಟಿನೊಳ್ಕತ್ತ ರ್ಮೂವತ್ತೈರಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೧-೫೩; ೧೦೪೨); ಬಳಿಸದ ದೇವಾಲಯಮುಂ ಘಳಿಗೆಯುಮಾಹಾರಧಾನ್ಯಂ ಪ್ರಪಿಯುಂ (ಎಇ. XIII, ೩೩೧-೯೦; ?). **ಘಟಿಗೆ**: ೧. "ನಾಡಿ ನಾಜಿಯೆನಿ ಘಟಿಗೆಯಕ್ಕುಂ "(ಅಭ್ಯಕ್ಷ. ೫೭); "ನಾಜಿ ನಾಡಿಗಾಮ್ಕುವು ಘಟಿಗೆ" (ಸಂಚಿವ. ೩೨); ಆದೊಂದೆರಲ್ಕ್ಕಂಗೆ ಪೋಪಿನಮಂಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದು (ಸುಳುಮಾ. ೪-೬೩). ೪. ಕುಂಭ: ಸರ್ವ್ವನಮಸ್ಯನಗ್ರಹಾರಂ ಮಾಡಿ ಶಾಸನಂ ಬೆಳ್ಗೊಡೆ ಘಟಿಗೆವರಸು ಪಡೆದು ಕುಡಿಸೆ (ಎಇ. XX, ೬-೧೩; ೧೦೭೨).

ಗಟಿಗೆಯಳಿಟ್ಟ = ಮುಹೂರ್ತದ ಸಮಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಭಟ್ಟ, —ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ವಸವಿಕಾರ ಪರಿಶ್ರಮಂ ಪೋಗೆ ಮೂಱುಜಾವಂ ಪೋದುಡೆಂದು ಗಟಿಗೆಯಳಿಟ್ಟಂ ಬಿನ್ನಪಂಗೆಯ್ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೪೭). ಘಟಿಗೆಯಮನೆ = ವಾದ್ಯಗಳಿರುವ ಮನೆ; ವಾದ್ಯಶಾಲೆ: ಘಟಿಗೆಯಮನೆಯಂ ನೆಯ್ದಾವರೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕಟ್ಟಿದಿರೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೧೩ ವ). ಘಳಿಗೆಯಮಾಣ = ಘಟಿಕಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಹುಡುಗ, —ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ: ಘಳಿಗೆಯಮಾಣಿಗಳ್ಗಾಲ್ವರ್ಗ್ಗವೆಂಟು ಮತ್ತರ ಸವಳಟ್ಟಿನೊಳ್ಕತ್ತ ರ್ಮ್ಮೂವತ್ತೆರಡು (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೧೧-೫೩; ೧೦೪೨).

[< ಸಂ. ಘಟಕಾ]

ಗೆಜ್ಜೆಗೆವಟ್ಟಲ್, ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು, ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತೂತುಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಬ್ಬು, ಆದರಲ್ಲಿ ನೀರುತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಯೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಟ್ಟಲು, —ಪಾತ್ರೆ: ಅಂಬುಜಸಿಕನೆಂದಿಪ ಜೋಯಿಸನಾ ರಜಪ್ರಮಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಗೆದೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಗಜಿಗೆವಟ್ಟಲಕ್ಕಿದ ಬಟ್ಟಲ್ದೆಡೆ ಕಾಲಂಬಡೆದಂದು ನೀರಿವಳರ್ದಾಜ್ಞವೊಲಾಟ್ಟುದು ಪಶ್ಚಿಮಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ . . . ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಜಜ್ಞಪ್ರ. ೧೧-೧೦೪); ಶಂಕುಶರಲಾಯೆಯಂ ಗಜಿಗೆವಟ್ಟಲುಮೊಪ್ಪರಿ ವೇದನಾದದೊಳ್ ಸಂಕರಮಾಗಿ ಪಾಠಕಪಟುಸ್ವನ ಮಂ ಗಳಿತಮತೂರ್ಯಘೋಷಂ ಕಡಲುಬರ್ಪಿಯಂತುಮಲೆಯು . . . ಸಾರ್ದ ಲಗ್ನಂ ಕಡಯಿಂ ವಧೂವರರನೆಂದುಸಿರ್ದರ್ ಹಿತದೊಳ್ ಪುರೋಹಿತರ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೬-೫೬); ಜೋಯಿಸರ್ ಗಜಿಗೆವಟ್ಟಲಚ್ಚಿಟ್ಟದೊಳ್ ಕಾದಿಪುದೆಂದು ಪೇಱಿಂಪುಂ . . . ನುಡಿಯುತ್ತಮುತ್ತಲುಮಿಲ್ಲಿಂ ಪರಿಯುತ್ತಿರ್ದರ್ (ಚಕವ. ೧೫೯-೭). **ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು**: ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ನೀರು ತಿಳಿದು ತಿಳಿಯದೆ, ಎಲವೊ, ಇಂದು ಪೋಪುದು ಹೊತ್ತು ಗಳಿಗಳಿಗೆಯಾಗಿ (ಕವಿಪು. ೫೧-೧). **ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲು**: ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲಪಾರ್ವರ ಮೇಲೆ ಕೆಡೆದನು ಮೂರ್ಛೆ ಪೋದವನಂತೆ (ಕ್ರಿಭಾಚ. ೯-೨೪); ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನಾರ್ಪ್ಪವ ಜೋಯಿಸರಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೫೨); ಪುರೋಹಿತಮು ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿರುವನು (ಸು ಗು ಗ. ೧೧೨-೩). ಗಳಿಗೆವಟ್ಟಲನ್ನು ನೋಡಿ . . . ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದಾಗ (ಸಪಕ. ೫). **ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು**: ಜಲವಪಕಪಕಂಸುವ ಘ[ಪಾಶಂ. ಗ]ಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ನುಳಿದು ಜ್ಯೋತಿಕೈಪಿಡಿದೆಯಿ ಹೊಡೆವಂದದಿ ಸಂಕತ ಕರ್ತೃ ಕಾನಾಗಿ (ಹಸಾಪ. ೬-೨೫). **ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು**: ೧. ಪಲಲಾಜಲದಿ ಹಲಲನಿ ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲ ಮೇಲಿ ಬೀಳಿ ಕಳಯಿಗೊಡದು ಘಳಿಗೆವಟ್ಟಲು ಮುಱದು . . . ಜೋಯಿಸರೆಲ್ಲಂ ಕೆಡಪಿಪೋಗೆ (ಕಂಬರ. ೬-೪೬); ಘಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ಸೌಮುಹೂರ್ತಕಾಯಂತ ಧ್ವನಿ (ಶುವ್ಯಾಲ. ೬-೨೧).

ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲು ತುಂಬಾ ೧. ಕಾಲ ಸನ್ನಿಹತವಾಗು; ವೇಳೆ ಒದಗಿಬರು. ೨. (ಉಕ) ಸಾವು ಹತ್ತಿರಬರು,—ಸನ್ನಿಹತವಾಗು: ದಾದಾಗ ಗಳಿಗೆಬಟ್ಟಲ ತುಂಬೇತಂಠ ತಿಳಿದೆರೆಲೆ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೪೨).

[ಗಜಿಗೆ + ಬಟ್ಟಲ್]

ಗೆಜ್ಜೆಯಿಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೆಜ್ಜೆಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಬಹುವರ್ಣ್ಣವಾಜಿ ರಾಜಿಗಳುಮನೆಯೆನ್ವೆ ನೋಡಿ ಮನಂ ಮಿಕ್ಕಿ ಘಜ್ಜೆಲ್ದನೆ ಸತ್ತು (ಎಳ. VII, ೨೬೩. ೧೫೯-೬೪; ೧೦೪೭).

ಗೆಜ್ಜೆಸಾಳಿ, ಗಳಸಾಳಿ, ಘಳಿಸಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸಂಪಾದಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. 'ಗಜ್ಜೆಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ. 'ಗಜ್ಜೆಸಾಳಿವೆಣ್' ಪರಾ. **ಗೆಳಿಸಾಳಿ**: ೧. ಈಗ ನೀನು ಗಳಿಸಿಳಿಯಾದಾಗ ಮಾತ್ರ . . . ಅವಂಗೆ ಕೊಡುವ ಪರಿಜ್ಞಾ ಕರಿಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕವಲು. ೯೪); ನೀನು ಗಳಿಸಾಳಿಯಾದ ಹೆಂಡತಿಯಾದೊಡ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯೇಕಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೯೧) **ಘಳಿಸಾಳಿ**: ೨. ಆಡದೊಂದಳಮಂ ದೀಸಿ ಮಿಗಲ್ ತನ್ನೊಡವರ್ಗಾಳಿಯುಂ ಘಳಿಸಾಳಿಯುಂ ಸಹಿತಂ ತರ್ದರ್ (ಅಧ್ಯರೇ. ೫-೧೫). [ಗಜಿಸು (< ಘಟಿಯಿಸು) + -ಆಳ್]

ಗೆಜ್ಜೆಸಾಳಿವೆಣ್, ಗಳಿ ಸಾ ಳಿ ವೆಣ್ , ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವ ವೆಳು; ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು: "ಗಜ್ಜೆಸಾಳಿವೆಣ್ಣೆನಲು ಪಡವುಗಾರ್ತಿಯಿಕ್ಕು " (ಕಬ್ಬಮಂ. ೬೫). ೨. ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: ನಾನಱಿದು ಗಜ್ಜೆಸಾಳಿವೆಣ್ಣಕೊಂದು ಮಾಟ್ಕೆಯಱಂಕು ನುಡಿದರೆ (ರಾ ಮಾ ಕೃ. ೩೧-೨೬). **ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್**: ೨. ವಿವಧೋಪಾಯದಿಂ ವಿತ್ತಾಹರಣಂ ಮಾಡುವ ಗಳಿಸಾಳಿ [ಪಾಶಾಂ. ಸಾಳಿಳಿ]ವೆಣ್ಕೊಳೀಳೆ ಬಡುತಿರ್ದುದುಂ (ಏಕಪಾ. ೭೦); ಗಳಿಸಾಳಿವೆಣ್ಣಳಿಂ ಪಳೆವಂತಿರ ಮಾಡಿದೆಮ್ಮ ಗೃಹದೇವತೆಯಮ್ಮಗಳ್ ವಂಕೆ ಮಾಡಿದ್ದ (ವ್ಯಷಪ. ೧೬-೧೬). **ಘಳಿಸಾಳಿವೆಣ್**: ೨. ಎಲ್ಲವಂ ಳವರ್ದುಗೆಂದಂ ಬಱಿಗನ ಮಾಡಿ ಜಾಣ್ಕೆಯಿಂ ತೆಱಲಿಗುವ ಘಳಿಸಾಳಿ ವೆಣ್ಗಳ್ (ಚೀರಾಮ. ೪-೬೪). [ಗಜಿಸಾಳಿ + ಪೆಣ್]

ಗೆಜ್ಜೆಸು 'ಘಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಗೆಜ್ಜು 'ಗಜ್ಜೆ' ನೋ.

ಗೆಜ್ಜೆ, ಕಜ್ಜೆ, ಗಜ್ಜಿ, ಗಜ್ಜೆ, ಗಜ್ಜೆ, ಗಜೆಯ, ಗಳ್ಳ, ಗಳು, ಗಳ್ಳೆ, ಗಟು, ಳಿಳಿ, ಳಿಳೆ, ಳಿಳೆಯ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲು; ಬೊಂಬು; ದಂಡ: ಇವಂಬುಧಿ ಕಷಿದಿಂದಮುನಂಬದಕ್ಕೆತಮತ್ತು ವಲ್ಲಿ ಗಜೆಯಾಗಲುಂ . . . ಬೆಳೆದುಪಾದ ಪೆರ್ಚಿರಿಸುವರ್ಗಾಗವೆರ್ಲಿಯುಂ(ಶಾವ್ಯಾ. ೧೯೩); ಗಜೆಯಿಂ ಗೋಳುವರಿಂದ್ರನಂ (ಸೂತ್ರಸು. ೪-೧೩೧). 'ಗಜ್ಜೆಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. ೨. ಕಡೆಗೋಲು; ಮಂಥ: "ಗಜೆ = ಕಡೆಗೋಲ್; ಕೊಲ್ಲಬಿಗರಾಡುವ ಗಜೆ "(ಕಮಪ. ಪ. ೧). ೩. ಬಾಣ; ಸರಳು: "ಗಜೆಯೆನೆ ಸರಳಳ್ದೀದಂ" (ಸಂಚಿವ. ೬);

೪. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ,—ಅಳತೆ ಗೋಲು: ಕಸುಕಾಡು ಗಜ್ಜುಲ್ಲತ್ತಮ್ಮನ್ನಿಜು (ಇವ. ೧೯೫೦, ಹಾಸುಗಲ್. ಗೊಂ-೬೭; 950); ಅವನಿಯಳತಿಗಂ ಗಜ್ಜಿಯಳ್ತ್ತಂ . . . ಗಜ್ಜಿಯಡಿಯಂ ಕೈಕಿಗೊಂಡಾ ಗಜ್ಜಿಯಳತೆಯ ಕೈಯ ಕಂಭಮಂ ಗುನಿಯಿಸಿ (ವ್ಯವಹಾ. ಕ್ಷೇತ್ರ. ೧). ೫. (?): ನಾಯುವ್ಯದೆ ಗಜ್ಜಿ ಜಿಂಜಿವ್ಯಕ್ಷದೆ (ವೈ. I, ೧೨೬; 466 ಕೈಪ್ಪ). ಕೆಜ್ಜೆ: ೧. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲವರಾದಡೆ ಶೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿದೆ ಕೊಡನೊಡೆದ ಪತದ ಕಡೆಯಂತೆ (ಮ ಸು ಗು. ೨೪). ೬. (ಗಾಣಜಲ್ಲಿನ) ಆರೆಯುವ ಸಾಧನ, —ತಿರುಗುವ ಕೊರಡು: ಕಲ್ಲಾಗಾಣದ ಕಡೆಯ ಬಾಯ್ಲು ಬಿಟ್ಟು ಕಳಿಕೆಯ ಬೆಂಬಿನಂತೆ ನುಗುರಾಸುಱಿಯಾಗಿರ್ದಪ್ಪು (ಅಪಂಚ. ೧೪-೬೩); ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು ಸುಸ್ವರ ಕಡೆ . . .ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ಕಜ್ಞಾಲೆಯ ಮನೆಗಳೊಪ್ಪಿರುವುದು (ಮೋಹನ. ೨-೫೦); ಕಬ್ಬುನಿಸ್ತವನುಪಕಾರಿಯೋ ಮೇಣಾದ ಕಡೆಯಂದದಿರ್ದು ಹಾಲತೆಗಿಪ್ಪ ವನುಪಕಾರಿಯೋ (ಭಕ್ತಿಸ. IV, ೪೦-೧). ಗೆಡ್ಡಿ: ೭. ದೋಣಿ, ಹಡಗು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ನೀರನ್ನು ತಳ್ಳಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೋಲು; ಹುಟ್ಟುಗೋಲು: "ಅಂತ್ರಂ, ಕೇಪಣಾತನಃ —ತಿ ಹಡಗಿನ ಗಡಿಯ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೧). ಗೆಡ್ಡೆ: ೭. ನೌಕಾದಂಡ-ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಡೆ (ಅಮರ. ೪೮೨). ಗೆಣ್ಣೆ: ೭. ಯೇತದ ಗಡೆ ಚಿಗಿತು ಕಾತು ಫಲನಾದಂದು . . . ಹೆಣ್ಣನ ಮಾತ ನಂಬುವದು (ಸ ವ ಜ್ಞ. ೧೭೦). ಗೆಣೆ: ೧. ಜೊಂಬರೆ ಸಾವು ಗಡಯ ಮೇಲೆ ಬಿಲ್ಲವರ ಸಾವು ಮರದ ಮೇಲೆ (ಗಾದೆ). ೩. ಕೊರಂಬು ಮನೆ ಕೊಂಳನನುಮಾಡಿ ಗಡಿಗೆ ಗಜ್ಜೆಗಳನು ಹಸನಾಗಿ ಕಟ್ಟು (ಕಮ್ಮಕಾ.೧೦-೬೨); ಪದವಿಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದ ಗಡ ಪೊಸಪೊದೆ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪುದಿದ ಕೊಂಬು . . . ಸಹಿತಂ ದೆಸದೆಸೆ ಗೆಡದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾರರ ತಂಡಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೭). ೮. (ಜೋಳ ಮೊದಲಾದ ಬುಗೆಗಳ) ದಂಟು; ದೇಟು; ಕಾಂಡ: ಜವೆ ಜೋಳಂ ಕೊಡೆ ಮೊದಲಾದುವರ್ಕಿಗೆ ಗಡೆಯೊಂದು ತೆಗೆಗಳೆದಾದಂದುಂ . . . ಆಜಗೆ ತತ್ಪತಿಯಜ್ಞಾವಂ (ಲೋಕೋಪ ೪-೫೬); ಕಬ್ಬಿನ ಗೆಡೆ ಡೊಂಕು, ಆದರ ಹಾಲುದು ಡೊಳೆ ರಸಿಕ ಪೇಕೊಡ (ಗರಿ. ೬೫-೧). ಗೆಣೆಯ: ೪. ಅಂತು ಗಜ್ಜಯು ಮೂರಳೆ ನೂರಾ ಏವತ್ತು ವರಹ (ವಿಕ್ರಮ. XIV, ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೧೨೪-೭೪; ಸು. 1410). ಗೆಳ್: ೧. ಎಲುಬು ಗಳವಮಾಡಿ ನರಪ ಬಲ್ಯಂಯಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ (ಭರಂಧ. ೧-೧೭೬-೨); ಚಿಕ್ಕ ಗಳದ ತುಂಡು! ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಅಚ್ಚರಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ! (ಶ್ಯಾಮಕಾ. ೨೦); ಹಗಲೂ ರಾತ್ರಿ ಹುಳ್ಳೆ ಸೇದಿ ಮಾಡಿನ ಗಳಾ ಎತ್ತುವವರಿಗೆ ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ (ವಿರಿಸ್ತ್ರೆ ೨೪). ೯. ನೇಗಿಲನ್ನೂ ನೊಗವನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಈಸು: ಧರ್ಮ ಗಳವನಿಕ್ಕಿ ಉತ್ತ್ಯಧಮಿಯನೆಂಡ್ತಿ ಕೀನೆಮ್ಮುನೆಲ್ಲರ ನೋಡಿ ಸಲಹಿದ್ಕೆ ರಾಮನಾಥ (ದೇವಾವ. ೩೭-೭೦). ಗೆಳು: ೧. ಗಳುವಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಜಯಯ ಸೀರೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಹೊದಳು (ಸಡದಾ. II, ೧೦೫೩); ಗಳುವನ್ನೇ ಕುದುರೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಹೋ-ನಿಜವಾದ ಕುದುರೆಯ ಬೆಳೆಂದು ಕೇಳುವ ಕಾಲವಿದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೦೯). ೪. ತಲೆ ಹುಳಿತ ದನವಿನಂತೆ ಗಳುವಿನಾಣಿಗಾ ಇವರಿಗೆ ಲಿಂಗ ಅನುವಿನ ಆಕ್ಷಯಾಳೆ (ಮೋಕಾ. ೧೦೫-೪೧೯). ಗೆಳ್: ೧. ಗಳೆಯನೇಜಾದ ವಿಧಾಂತ ಆಗು ಜಾರದೆ ಇಳಿದದೆ ಅವಗದೆ ಭಂಗ (ಸುಂಳಾಂ. ೩೦); ಗಳೆಯಂದದೆ ಸರಕನೆ ಸಿಉಕ್ತುಂ (ಭೃಂಗಿಗೆ. ೧೪-೩೬); ಗಳೆಯಾ ದಕ್ತುರು ಸಂಂದರಂ ಕನಕಕ್ಷೌಂ ಜಾಪಮಾದತ್ತು . . . ಸತತಂ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ ಕಾಶಿಯ ಪೊಳಲೊಳ್ಸಂತಪಮಿಪನು (ವೀಕವಿ. ೩-೬); ಕೇತನಂಗಳ ಗಳೆತಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಿಯೆ ತಾರೆಗಳ್ . . . ತಾಂ ಪಲಾದುದೀಕ್ಷ ನಳಶ್ಯಳಖಂಡಿದಂತೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೧೦೦); ಬಳೆಯುಬ್ಬದವಳ ನಳಿ ದೋಳು ಡೊಂಬರ ಗಳೆಯಂದವಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೩). ೩. ಕಲಿತನವ ಮಾಡಿದವೆಲ್ಲರ ಕಂಡು ಆಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ಗಳೆ [ಪಾಠಾಂ. ತ್ಯಾಗಳ್] ಯೆಂದರೆ ಅಸಮಾಡಿನು (ಬಸವ. ೪೩೬); ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಅಜವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೋಲಳಗ್ಳಾನವ ಮಾಡಿದನಯ್ಯಾ. . . ಗುರುಳಳಕಿಗಳೀಜಕಾಠಿಯ ಕೊಂಂಡಲ್ಲಿ ಹೋ ಯಿ ತ್ತು ಗಳ್[ಪಾಠಾಂ.ಆಗಳ್]ಯೆಂದರೆ ಎನ್ನ ಶಿಸ್ಸಲ್ಲಿ ನೊಡು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೆವಾ (ಬಸವ. ೭೦೧). ೪. ಕಚ್ಚಿಯಂ ಗಡಿಂದ ಗೆಡಿಯೊಳೆದುಂ (ಮೈಅಂ. ೧೯೪೯, ೩೫-೪ ; 1025); ಇಚ್ಚರ್ತ್ತೆಂಬು ಗೆಣ ಗಳೆಯೊಳಂ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತರಾಲು (ಸೌಇಾ. XI-i, ೬೩-೧೬ ; ಸು. 1026) ; ಅಂಗಿಲ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ ಸಂಗತ ಮಾಗೊಂದು ಹಸ್ತ ಹಸ್ತಗಳೆಂಬುಂ ಹಿಂಗದೆ ಗಳೆ ತಾನಕ್ಕುಂ ತುಂಗ ಭುಜಾ ಪೇಳಿನಲ್ಲಿ ಗಣತಿಪ್ಪನುದಂ (ಅಪಂ. II, ೫೨೫, ಕ್ಷೇತ್ರಗಣಿತ); ಕೆಲವು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ "ಗಳೆ" ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಾಪು . . . ಗಳೆಯಂದರೆ ಸುಮಾರು ೬೨ ಕೊಂಗೆ ಅಗ-ತ್ಪದ (ಅಳಾಗ.೩೬೬). ೧೦.(ಉಳು)ಒಕ್ಕಲು ತನದ ಅಥವಾ ಬೇಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳು; ನೇಗಿಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳು: ಈ ಸಣದಿಂದ ಹಗ್ಗ, ಕೆಚ್ಚೆ, ಮಣಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವಕ್ಕೂ ಗಳೇದ ಸಾಮಾನುಗಳು ಆಗುವವು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೨೮); ಒಬ್ಬ ಬಡಗಿಂದ ಆವ್ಯವಸ್ಥೊಂದು ಗಳೆಯ ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡಿಯ್ದು ಹೋಗಿ ಭೂಮಿ ಯಲ್ಲಿ ಹೂಡಿ ಹೊಡೆದರೆ (ವಡಕಾ. I,೧೬); ನೇಗಲು ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಗಳೆದ ಸಾಮಾನಕ್ಕೂ ಹಣಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೦); ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿ ಕಬಡಾ ತಗೊಂಡು ನಿನ್ನ ಹೆಸರಲೆ ಮಾ ಡಿ ಬಿ ಡ ತೇ ನಿ (ಬೆಳಧಾ. ೧೩೧). 'ಗಳೆಹೂಡು', 'ಗಳೆಕೊಡೆ' ಪರಾ. ಗಲ್ಲು: ೧. ಪಾಚ್ಚನೆಯು ಗಟ್ಟುವಿನಂತೆ ಬರಿಯ ಎಲ್ಲಗಳ್ ಪೊಜಮಡಲುಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯು. ೬-೩೮); ತಾವರೆಯ ತೊರಗಾವ್ಯಗಳ ಗಟ್ಟುಗಳೊಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೧ ವ). ೪. ನಾಲ್ವತ್ತಾಜು ಗೇಣಾಂ ಬಾಚಿವಿರಿಯ ಪೊಳೆಯಲಿಬ್ಬಗರಾಗಿ ಮೂಡ ಗೊಡೆಯ ಮೂನುಡಲು ಕಂಧ ಬಿದ್ದಲುಂ (ವಿಕ. V, ಹಸಸ. ೬೬-೪೩ ; 1170 f). ೪. ಮೂವತ್ತು ಗೇಣಿನ ದಾನವಿನೋದನ ಪೊಳೆಯೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತರಯ್ವತ್ತು (ವಿಕ. XII, ೨೮೩-೩೯ ; 1077); ಹತ್ತುಮಾರು ಪೊಳೆಯಲಳಿದ ಭೂಮಿ (ವಿಕ. VI, ತರಿಕೆ. ೩೧-೪೫ ; 1154); ಪುರಿ ಗೆಜ್ಜೆಯ ಪೊಳೆಯಲು ಮತ್ತರ್ ನಾಲ್ವತ್ತು (ಸೌಇಾ. XX, ೭೪-೬೩ ; 1184). ಪೊಳೆಯೆ: ೪. ಕರಡಕಲ್ಲಲು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವಳ್ಳಕ್ಕಿ ಪೊಳೆಯ ಮತ್ತರು ೫೦ (ಸಾಂದಿಡ್. ೧೦-೯ ; 1079).

ಗಣಿಮಿಣಿಯಾಟ = ದೊಂಬರಾಟ: ಹಡಗು ಬುಗುರಿಗೆ ದಾರ ಬಿಗಿಯುವಾಟ. ಆಗ ಬಿರುಗಾಳಿ ಗಣಿಮಿಣಿಯಾಟ (ಹಡಬಂ. ೬೯). ಗಳವನೆಸು = (ಆಲಂ) ದ್ಯೋಹವೂಂ: ನಿನ್ನ ಉಪ್ಪು ಅನ್ನ ಏದಾರು ವರುಷ ಕಾಲ ಉಂಂಡು ಗಳವನೆಸಿಕೊಡದಲ್ಲ (ಕಳ್ಳಕಾ. ೬೩); ಉಂಂಡಮನೆ ಗವಚಿಸಿದ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. ॥ ಕನು. ಕಜ್ಜೆ, ಕಜ್ಜ; ಮಲ. ಕಜ, ಕಜ್ಜ; ಪುಳು. ಕಂ, ಕಡೆ, ಗರೆ; ಕೊಡ. ಗೆಕ್ಕ; ತೆಲು. ಗಡ್ಡ]

ಗೆಜ್ಜೆಕಾಜಿ, ಗಡೆಕಾರ, ಗಣೆಗಾರ, ಗಳೆಕಾರ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರು ಗಳುವಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು; ಗಳುವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವನು; ಡೊಂಬರವನು: ಕಾಣಕ್ಕೆ-ನಡೆಳೆ ಕಾಜಂ, ಸುಡಿವಳೆಕಾಜಂ, ಇಚ್ಚೆಕಾಜಂ, ಕೈದುಕಾಜಂ, ಬಂದಿ ಕಾಜಂ, ಗುಚ್ಚಿಕಾಜಂ, ಬೇಡುಕಾಜಂ (ಕಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ).

೨. (ಅರಮನೆಗಳಲ್ಲಿ) ಕೋಲು ಹಿಡುಬು ಸೇವೆಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವಕ; ಕಟ್ಟೆಗೆಕಾರ; ವೇತ್ರಧಾರಿ: ಗಜಿಬಾಜರ ಗಜಿಕಾಜರ ಚಪ್ಪರಿಸುವೊಪ್ಪ ಕಾಜರ ಕರೆವ ಪರಿಕಾಜರ (ಆನಂತ. ೨-೨೯ ವ). **ಗಡಿಕಾರ**: ೩. "ಅಂಬಿಗ" (ಜಾನಪೆ. ೪೫). **ಗೆಣಿಗಾರ**: (೪). **ಗಳೆಕಾರ**: ೧. "ಗಳೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವ" (ಕಸ್ತೂಕೊ. ೨೯೨). ೩. (೪).

[ಗಜಿ + –ಕಾಜ]

ಗಜಿಗೂಸಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಡೊಂಬರು) ಗಣಿಯ ಮೇಲೆ ಮಗುವನ್ನು ಆಡಿಸು. ೨. (ಆಲಂ) ಮನಬಂದಂತೆ ಆಟವಾಡಿಸು: ಗಜಿಗೂಸಾಡುವರಿಂದ್ರನಂ ಗಿರಿತನಯ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಬ್ಬರ್ (ಕಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಗಜಿಗೂಸು + ಆಡು]

ಗಜಿಗೂಸು (ನಾ). (ಡೊಂಬರ) ಗಣಿಯ ಮೇಲೆ ಜನರ ಮನರಂಜನೆಗಾಗಿ ಆಟವಾಡುವ ಮಗು; ಡೊಂಬರಾಟವಾಡುವ ಮಗು. 'ಗಜಿಗೂಸಾಡು' ಪರಾ. [ಗಜಿ + ಕೂಸು]

ಗಜಿಗೂಟ್ (ನಾ). ಬೇಟೆಗಾರರು ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಳೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಸಿದ ಅನ್ನ; "ಗಾಳದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಬಿಹಾರ" (ಪ್ರಳಗ್ನ); ಪಚಗನ್ನಡಂ ಪವರ ಗಜಿಗೂಟ್ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೫೪ ಪ್ರಯೋ). [ಗಜಿ + ಕೂಟ್]

ಗಜಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಬಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು: ಕೊಳದೊಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರಿಲ್ಲಮ.ಗುಂದಲೆಯೋಗಿ ತೊಲಗಿ ಗಜಿಯಿಕ್ಕ ತೊಲಗಿದಂಕದಂತೆ ಪೆಜಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಶಾಂತವಿ. ೮-೬೪ ವ). [ಗಜಿ + ಇಕ್ಕು]

ಗಜಿಯೆತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಧ್ವಜ) ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಸು; ವಿಜಯವನ್ನು ಮೆರೆ: ಪಿಂಡಿರೊಳ್ಳದಿಲ್ಲ ಸುಖಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇಗಿದೊರೆಯಂಗಿಸುಕ್ಕುಕೋದಂಡನಕ್ಕಿಗೆಲ್ದು ಗಜಿಯೆತ್ತಿಸಿದುತ್ತಮ ವೀತಿತಾಗನಂ ಕಂಡತೆ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ಮೆರೆಯುದನ್ನೆಗಮೇಂ ಗಡನಂತಸೌಖ್ಯಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೪೯). [ಗಜಿ + ಎತ್ತಿಸು]

ಗಜಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ದಂಡವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿ: ಪಿಲ್ಲಿಗವಂ ವಿಧಾತ್ರನೆಂದನಮಜಿ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಗನುರೀಲಧ್ವನಿಳ್ಳಿಲಾವಲೆ ನೀಳ್ದಗುರ್ವಿನ ಗಜಿಯೆತ್ತಿ ಬಂದನವನೊರ್ವನಪೂರ್ವಗಿಂದಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ (ಲೀಲಾವ. ೪-೬೫). [ಗಜಿ + ಎತ್ತು]

ಗಜಿವಟಿಗೆ (ನಾ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡುವವನು; ಡೊಂಬರವನು; ಕೊಲ್ಲಟಿಗ: ಕೊಲ್ಲಟಿಗು ಕೊಲ್ಲಟ ಇತಿ ಲಂಘನಾವ್ಯಾಕೃರ್ಯಕರೇ ವಿದ್ಯಾ. ತದುಪಜೀವೀ ಭಾಷಾಯಾಂ ಜೊಂಬ ಇತಿ. ಗಜಿವಟಿಗಂ ಗಜಿ ಇತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೆವಿದ್ಯೆಂ.ಗಕಕರಣಂ. ತದುಪಜೀವೀ ಸ ಏವ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೪೧ ವಾಖ್ಯಾ). [ಗಜಿ + –ಆಟಿಗ]

ಗಜಿವಟಿಲ (ನಾ). ಗಳೆಯ ಬಳಿ; ಕೋಲಿನ ಹತ್ತಿರ.

ಗಜಿವಟಿಯು ಪಾವು = ೧.ಗಳುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಯ್ದು ಬರುವ ಹಾವು; ಗಳುವನ್ನು ಚಲನಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಹಾವು (?): ಗಜಿವಟಿಯು ಪಾವಿನಂತೆ ಚಕ್ರವ್ಯೂಹಮಂ ಪ್ರಗಲೆಂದು ಬರ್ಪ ದ್ರುಪದ ವಿರಾಟ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ . . . ಘಟೋತ್ಕಚಾದಿಗಳಿಂದಿಗೆ ಕೊಡನೆ ಮಲ್ಲಾಮಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಕಾದುವ ಕುಂಭಸಂಭವನಲ್ಲಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೬ ವ); "ತೆಕ್ಕೆ ಹಾಕಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪ); " ಬಿದಿರ ಗಣಿಯಮೇಲೆ ಬರುವ ಹಾವು" (ಪಂಪವಿ. ೧೧೩); ಚತುರಂಗಬಲ ಸಮೇತಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಪಟ್ಟದೊಡನೇರಾದ್ರಸುಮಿದಿರಿರಂ ಗಜಿವಟಿಯು ಪಾವು ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದು ಪಾಗಲುಮಂ (ಶಾಂತಪು. ೬-೪೧ ವ); ಸಹಸ್ರಲೋಚನಂ ಕೋಯದ ಪಾಹನನ ಬಟಿಯಂ ಗಜಿವಟಿಯ ಪಾವಿನಂತೆ ತಗುಳುತ್ತುಂ ಬಂದು (ಪಂಲಾಪು. ೧೧-೯೧ ವ). ೨. ಗಳುವಿನಿಂದ ತಿವಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾವು (?): ಗಜಿವಟಿಯು ಪಾವಿನಂತೆ ಮೊಗದ ಬಿಗುಪುಂ ಕಣ್ಣುದೀಡುಂ ಬೆರಸು (ಅರ್ಜುನ. ೫-೧೧ ವ); ಮುಗಂ ಗಜಿವಟಿಯು ಪಾವಿನಂತಿರೆ ಬಳುಂ (ಇಗಂದ. ೪-೬). ೩. ಹಾವಾಡಿಗನ ಕೋಲಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾವು (?): (೪). ☞ ಇದರ ಅರ್ಥ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

[ಗಜಿ + ಬಟ್ಟಿ]

ಗಜಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು.

ಗಜಿವಿಡಿದಾಡು = ಗಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡು; ಡೊಂಬರಾಟವಾಡು: ಗಜಿವಿಡಿದಾಡುವ ದೀಪಗಿರಿಯ ಎಲೆವಿಡಿದಾವನೊಳಂ ಆಟಗಪ್ರತ್ಯಯಮಮಳ್ಕುಂ (ಕಮದ. ೨೦೪ ವೃತ್ತಿ). [ಗಜಿ + ಪಿಡಿ]

ಗೆಳ್ಳನೆ 'ಕೆಲ್ಲನೆ' ನೋ.

ಗಡ್ಡುಗರಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ವಾರಾಧಿವಳಯ ಪರಿವೃತಧಾರಿಣಿ ಶಿಲ್ಪಿಸೆಗಸುಜಿಪ ಕರಿಗಣತತಿಯುಂ ತಾರಕೆಯುಳ್ಳಿನ ಮಿಳ್ಕಿಗಂತೆಕಾರಂತರಿ ಬೆಂಗಿ ಗಡ್ಡುಗರಯ್ಯನ ಧೈರ್ಯಂ (ಸೌಇಇ. XI–i, ೪೨–೮೫); ೧೭೨–೭೭ ; ೧೭೬–೭೭ ; ೧೭೮–೭೭ ; ೧೭೯–೭೭ ; ೧೮೦–೭೭ ; ೧೮೨–೭೭ ; ೧೮೩–೭೭ ; ೧೮೪–೭೭ ; ೧೮೫–೭೭ ; ೧೮೬–೭೭ ; ೧೮೭–೭೭ ; ೧೮೮–೭೭ ; ೧೮೯–೭೭ ; ೧೯೦–೭೭ ; ೧೯೧–೭೭ ; ೧೯೨–೭೭ ; ೧೯೩–೭೭ ; ೧೯೪–೭೭ ; ೧೯೫–೭೭ ; ೧೯೬–೭೭ ; ೧೯೭–೭೭ ; ೧೯೮–೭೭ ; ೧೯೯–೭೭ ; ೨೦೦–೭೭ ; ೨೦೧–೭೭ ; ೨೦೨–೭೭ ; ೨೦೩–೭೭ ; ೨೦೪–೭೭ ; ೨೦೫–೭೭ ; ೨೦೬–೭೭ ; ೨೦೭–೭೭ ; ೨೦೮–೭೭ ; ೨೦೯–೭೭ ; ೨೧೦–೭೭ ; ೨೧೧–೭೭ ; ೨೧೨–೭೭ ; ೨೧೩–೭೭ ; ೨೧೪–೭೭ ; ೨೧೫–೭೭ ; ೨೧೬–೭೭ ; ೨೧೭–೭೭ ; ೨೧೮–೭೭ ; ೨೧೯–೭೭ ; ೨೨೦–೭೭ ; ೨೨೧–೭೭ ; ೨೨೨–೭೭ ; ೨೨೩–೭೭ ; ೨೨೪–೭೭ ; ೨೨೫–೭೭ ; ೨೨೬–೭೭ ; ೨೨೭–೭೭ ; ೨೨೮–೭೭ ; ೨೨೯–೭೭ ; ೨೩೦–೭೭ ; ೨೩೧–೭೭ ; ೨೩೨–೭೭ ; ೨೩೩–೭೭ ; ೨೩೪–೭೭ ; ೨೩೫–೭೭ ; ೨೩೬–೭೭ ; ೨೩೭–೭೭ ; ೨೩೮–೭೭ ; ೨೩೯–೭೭ ; ೨೪೦–೭೭ ; ೨೪೧–೭೭ ; ೨೪೨–೭೭ ; ೨೪೩–೭೭ ; ೨೪೪–೭೭ ; ೨೪೫–೭೭ ; ೨೪೬–೭೭ ; ೨೪೭–೭೭ ; ೨೪೮–೭೭ ; ೨೪೯–೭೭ ; ೨೫೦–೭೭ ; ೨೫೧–೭೭ ; ೨೫೨–೭೭ ; ೨೫೩–೭೭ ; ೨೫೪–೭೭ ; ೨೫೫–೭೭ ; ೨೫೬–೭೭ ; ೨೫೭–೭೭ ; ೨೫೮–೭೭ ; ೨೫೯–೭೭ ; ೨೬೦–೭೭ ; ೨೬೧–೭೭ ; ೨೬೨–೭೭ ; ೨೬೩–೭೭ ; ೨೬೪–೭೭ ; ೨೬೫–೭೭ ; ೨೬೬–೭೭ ; ೨೬೭–೭೭ ; ೨೬೮–೭೭ ; ೨೬೯–೭೭ ; ೨೭೦–೭೭ ; ೨೭೧–೭೭ ; ೨೭೨–೭೭ ; ೨೭೩–೭೭ ; ೨೭೪–೭೭ ; ೨೭೫–೭೭ ; ೨೭೬–೭೭ ; ೨೭೭–೭೭ ; ೨೭೮–೭೭ ; ೨೭೯–೭೭ ; ೨೮೦–೭೭ ; ೨೮೧–೭೭ ; ೨೮೨–೭೭ ; ೨೮೩–೭೭ ; ೨೮೪–೭೭ ; ೨೮೫–೭೭ ; ೨೮೬–೭೭ ; ೨೮೭–೭೭ ; ೨೮೮–೭೭ ; ೨೮೯–೭೭ ; ೨೯೦–೭೭ ; ೨೯೧–೭೭ ; ೨೯೨–೭೭ ; ೨೯೩–೭೭ ; ೨೯೪–೭೭ ; ೨೯೫–೭೭ ; ೨೯೬–೭೭ ; ೨೯೭–೭೭ ; ೨೯೮–೭೭ ; ೨೯೯–೭೭ ; ೩೦೦–೭೭ ; ೩೦೧–೭೭ ; ೩೦೨–೭೭ ; ೩೦೩–೭೭ ; ೩೦೪–೭೭ ; ೩೦೫–೭೭ ; ೩೦೬–೭೭ ; ೩೦೭–೭೭ ; ೩೦೮–೭೭ ; ೩೦೯–೭೭ ; ೩೧೦–೭೭ ; ೩೧೧–೭೭ ; ೩೧೨–೭೭ ; ೩೧೩–೭೭ ; ೩೧೪–೭೭ ; ೩೧೫–೭೭ ; ೩೧೬–೭೭ ; ೩೧೭–೭೭ ; ೩೧೮–೭೭ ; ೩೧೯–೭೭ ; ೩೨೦–೭೭ ; ೩೨೧–೭೭ ; ೩೨೨–೭೭ ; ೩೨೩–೭೭ ; ೩೨೪–೭೭ ; ೩೨೫–೭೭ ; ೩೨೬–೭೭ ; ೩೨೭–೭೭ ; ೩೨೮–೭೭ ; ೩೨೯–೭೭ ; ೩೩೦–೭೭ ; ೩೩೧–೭೭ ; ೩೩೨–೭೭ ; ೩೩೩–೭೭ ; ೩೩೪–೭೭ ; ೩೩೫–೭೭ ; ೩೩೬–೭೭ ; ೩೩೭–೭೭ ; ೩೩೮–೭೭ ; ೩೩೯–೭೭ ; ೩೪೦–೭೭ ; ೩೪೧–೭೭ ; ೩೪೨–೭೭ ; ೩೪೩–೭೭ ; ೩೪೪–೭೭ ; ೩೪೫–೭೭ ; ೩೪೬–೭೭ ; ೩೪೭–೭೭ ; ೩೪೮–೭೭ ; ೩೪೯–೭೭ ; ೩೫೦–೭೭ ; ೩೫೧–೭೭ ; ೩೫೨–೭೭ ; ೩೫೩–೭೭ ; ೩೫೪–೭೭ ; ೩೫೫–೭೭ ; ೩೫೬–೭೭ ; ೩೫೭–೭೭ ; ೩೫೮–೭೭ ; ೩೫೯–೭೭ ; ೩೬೦–೭೭ ; ೩೬೧–೭೭ ; ೩೬೨–೭೭ ; ೩೬೩–೭೭ ; ೩೬೪–೭೭ ; ೩೬೫–೭೭ ; ೩೬೬–೭೭ ; ೩೬೭–೭೭ ; ೩೬೮–೭೭ ; ೩೬೯–೭೭ ; ೩೭೦–೭೭ ; ೩೭೧–೭೭ ; ೩೭೨–೭೭ ; ೩೭೩–೭೭ ; ೩೭೪–೭೭ ; ೩೭೫–೭೭ ; ೩೭೬–೭೭ ; ೩೭೭–೭೭ ; ೩೭೮–೭೭ ; ೩೭೯–೭೭ ; ೩೮೦–೭೭ ; ೩೮೧–೭೭ ; ೩೮೨–೭೭ ; ೩೮೩–೭೭ ; ೩೮೪–೭೭ ; ೩೮೫–೭೭ ; ೩೮೬–೭೭ ; ೩೮೭–೭೭ ; ೩೮೮–೭೭ ; ೩೮೯–೭೭ ; ೩೯೦–೭೭ ; ೩೯೧–೭೭ ; ೩೯೨–೭೭ ; ೩೯೩–೭೭ ; ೩೯೪–೭೭ ; ೩೯೫–೭೭ ; ೩೯೬–೭೭ ; ೩೯೭–೭೭ ; ೩೯೮–೭೭ ; ೩೯೯–೭೭ ; ೪೦೦–೭೭ ; ೪೦೧–೭೭ ; ೪೦೨–೭೭ ; ೪೦೩–೭೭ ; ೪೦೪–೭೭ ; ೪೦೫–೭೭ ; ೪೦೬–೭೭ ; ೪೦೭–೭೭ ; ೪೦೮–೭೭ ; ೪೦೯–೭೭ ; ೪೧೦–೭೭ ; ೪೧೧–೭೭ ; ೪೧೨–೭೭ ; ೪೧೩–೭೭ ; ೪೧೪–೭೭ ; ೪೧೫–೭೭ ; ೪೧೬–೭೭ ; ೪೧೭–೭೭ ; ೪೧೮–೭೭ ; ೪೧೯–೭೭ ; ೪೨೦–೭೭ ; ೪೨೧–೭೭ ; ೪೨೨–೭೭ ; ೪೨೩–೭೭ ; ೪೨೪–೭೭ ; ೪೨೫–೭೭ ; ೪೨೬–೭೭ ; ೪೨೭–೭೭ ; ೪೨೮–೭೭ ; ೪೨೯–೭೭ ; ೪೩೦–೭೭ ; ೪೩೧–೭೭ ; ೪೩೨–೭೭ ; ೪೩೩–೭೭ ; ೪೩೪–೭೭ ; ೪೩೫–೭೭ ; ೪೩೬–೭೭ ; ೪೩೭–೭೭ ; ೪೩೮–೭೭ ; ೪೩೯–೭೭ ; ೪೪೦–೭೭ ; ೪೪೧–೭೭ ; ೪೪೨–೭೭ ; ೪೪೩–೭೭ ; ೪೪೪–೭೭ ; ೪೪೫–೭೭ ; ೪೪೬–೭೭ ; ೪೪೭–೭೭ ; ೪೪೮–೭೭ ; ೪೪೯–೭೭ ; ೪೫೦–೭೭ ; ೪೫೧–೭೭ ; ೪೫೨–೭೭ ; ೪೫೩–೭೭ ; ೪೫೪–೭೭ ; ೪೫೫–೭೭ ; ೪೫೬–೭೭ ; ೪೫೭–೭೭ ; ೪೫೮–೭೭ ; ೪೫೯–೭೭ ; ೪೬೦–೭೭ ; ೪೬೧–೭೭ ; ೪೬೨–೭೭ ; ೪೬೩–೭೭ ; ೪೬೪–೭೭ ; ೪೬೫–೭೭ ; ೪೬೬–೭೭ ; ೪೬೭–೭೭ ; ೪೬೮–೭೭ ; ೪೬೯–೭೭ ; ೪೭೦–೭೭ ; ೪೭೧–೭೭ ; ೪೭೨–೭೭ ; ೪೭೩–೭೭ ; ೪೭೪–೭೭ ; ೪೭೫–೭೭ ; ೪೭೬–೭೭ ; ೪೭೭–೭೭ ; ೪೭೮–೭೭ ; ೪೭೯–೭೭ ; ೪೮೦–೭೭ ; ೪೮೧–೭೭ ; ೪೮೨–೭೭ ; ೪೮೩–೭೭ ; ೪೮೪–೭೭ ; ೪೮೫–೭೭ ; ೪೮೬–೭೭ ; ೪೮೭–೭೭ ; ೪೮೮–೭೭ ; ೪೮೯–೭೭ ; ೪೯೦–೭೭ ; ೪೯೧–೭೭ ; ೪೯೨–೭೭ ; ೪೯೩–೭೭ ; ೪೯೪–೭೭ ; ೪೯೫–೭೭ ; ೪೯೬–೭೭ ; ೪೯೭–೭೭ ; ೪೯೮–೭೭ ; ೪೯೯–೭೭ ; ೫೦೦–೭೭ ; ೫೦೧–೭೭ ; ೫೦೨–೭೭ ; ೫೦೩–೭೭ ; ೫೦೪–೭೭ ; ೫೦೫–೭೭ ; ೫೦೬–೭೭ ; ೫೦೭–೭೭ ; ೫೦೮–೭೭ ; ೫೦೯–೭೭ ; ೫೧೦–೭೭ ; ೫೧೧–೭೭ ; ೫೧೨–೭೭ ; ೫೧೩–೭೭ ; ೫೧೪–೭೭ ; ೫೧೫–೭೭ ; ೫೧೬–೭೭ ; ೫೧೭–೭೭ ; ೫೧೮–೭೭ ; ೫೧೯–೭೭ ; ೫೨೦–೭೭ ; ೫೨೧–೭೭ ; ೫೨೨–೭೭ ; ೫೨೩–೭೭ ; ೫೨೪–೭೭ ; ೫೨೫–೭೭ ; ೫೨೬–೭೭ ; ೫೨೭–೭೭ ; ೫೨೮–೭೭ ; ೫೨೯–೭೭ ; ೫೩೦–೭೭ ; ೫೩೧–೭೭ ; ೫೩೨–೭೭ ; ೫೩೩–೭೭ ; ೫೩೪–೭೭ ; ೫೩೫–೭೭ ; ೫೩೬–೭೭ ; ೫೩೭–೭೭ ; ೫೩೮–೭೭ ; ೫೩೯–೭೭ ; ೫೪೦–೭೭ ; ೫೪೧–೭೭ ; ೫೪೨–೭೭ ; ೫೪೩–೭೭ ; ೫೪೪–೭೭ ; ೫೪೫–೭೭ ; ೫೪೬–೭೭ ; ೫೪೭–೭೭ ; ೫೪೮–೭೭ ; ೫೪೯–೭೭ ; ೫೫೦–೭೭ ; ೫೫೧–೭೭ ; ೫೫೨–೭೭ ; ೫೫೩–೭೭ ; ೫೫೪–೭೭ ; ೫೫೫–೭೭ ; ೫೫೬–೭೭ ; ೫೫೭–೭೭ ; ೫೫೮–೭೭ ; ೫೫೯–೭೭ ; ೫೬೦–೭೭ ; ೫೬೧–೭೭ ; ೫೬೨–೭೭ ; ೫೬೩–೭೭ ; ೫೬೪–೭೭ ; ೫೬೫–೭೭ ; ೫೬೬–೭೭ ; ೫೬೭–೭೭ ; ೫೬೮–೭೭ ; ೫೬೯–೭೭ ; ೫೭೦–೭೭ ; ೫೭೧–೭೭ ; ೫೭೨–೭೭ ; ೫೭೩–೭೭ ; ೫೭೪–೭೭ ; ೫೭೫–೭೭ ; ೫೭೬–೭೭ ; ೫೭೭–೭೭ ; ೫೭೮–೭೭ ; ೫೭೯–೭೭ ; ೫೮೦–೭೭ ; ೫೮೧–೭೭ ; ೫೮೨–೭೭ ; ೫೮೩–೭೭ ; ೫೮೪–೭೭ ; ೫೮೫–೭೭ ; ೫೮೬–೭೭ ; ೫೮೭–೭೭ ; ೫೮೮–೭೭ ; ೫೮೯–೭೭ ; ೫೯೦–೭೭ ; ೫೯೧–೭೭ ; ೫೯೨–೭೭ ; ೫೯೩–೭೭ ; ೫೯೪–೭೭ ; ೫೯೫–೭೭ ; ೫೯೬–೭೭ ; ೫೯೭–೭೭ ; ೫೯೮–೭೭ ; ೫೯೯–೭೭ ; ೬೦೦–೭೭ ; ೬೦೧–೭೭ ; ೬೦೨–೭೭ ; ೬೦೩–೭೭ ; ೬೦೪–೭೭ ; ೬೦೫–೭೭ ; ೬೦೬–೭೭ ; ೬೦೭–೭೭ ; ೬೦೮–೭೭ ; ೬೦೯–೭೭ ; ೬೧೦–೭೭ ; ೬೧೧–೭೭ ; ೬೧೨–೭೭ ; ೬೧೩–೭೭ ; ೬೧೪–೭೭ ; ೬೧೫–೭೭ ; ೬೧೬–೭೭ ; ೬೧೭–೭೭ ; ೬೧೮–೭೭ ; ೬೧೯–೭೭ ; ೬೨೦–೭೭ ; ೬೨೧–೭೭ ; ೬೨೨–೭೭ ; ೬೨೩–೭೭ ; ೬೨೪–೭೭ ; ೬೨೫–೭೭ ; ೬೨೬–೭೭ ; ೬೨೭–೭೭ ; ೬೨೮–೭೭ ; ೬೨೯–೭೭ ; ೬೩೦–೭೭ ; ೬೩೧–೭೭ ; ೬೩೨–೭೭ ; ೬೩೩–೭೭ ; ೬೩೪–೭೭ ; ೬೩೫–೭೭ ; ೬೩೬–೭೭ ; ೬೩೭–೭೭ ; ೬೩೮–೭೭ ; ೬೩೯–೭೭ ; ೬೪೦–೭೭ ; ೬೪೧–೭೭ ; ೬೪೨–೭೭ ; ೬೪೩–೭೭ ; ೬೪೪–೭೭ ; ೬೪೫–೭೭ ; ೬೪೬–೭೭ ; ೬೪೭–೭೭ ; ೬೪೮–೭೭ ; ೬೪೯–೭೭ ; ೬೫೦–೭೭ ; ೬೫೧–೭೭ ; ೬೫೨–೭೭ ; ೬೫೩–೭೭ ; ೬೫೪–೭೭ ; ೬೫೫–೭೭ ; ೬೫೬–೭೭ ; ೬೫೭–೭೭ ; ೬೫೮–೭೭ ; ೬೫೯–೭೭ ; ೬೬೦–೭೭ ; ೬೬೧–೭೭ ; ೬೬೨–೭೭ ; ೬೬೩–೭೭ ; ೬೬೪–೭೭ ; ೬೬೫–೭೭ ; ೬೬೬–೭೭ ; ೬೬೭–೭೭ ; ೬೬೮–೭೭ ; ೬೬೯–೭೭ ; ೬೭೦–೭೭ ; ೬೭೧–೭೭ ; ೬೭೨–೭೭ ; ೬೭೩–೭೭ ; ೬೭೪–೭೭ ; ೬೭೫–೭೭ ; ೬೭೬–೭೭ ; ೬೭೭–೭೭ ; ೬೭೮–೭೭ ; ೬೭೯–೭೭ ; ೬೮೦–೭೭ ; ೬೮೧–೭೭ ; ೬೮೨–೭೭ ; ೬೮೩–೭೭ ; ೬೮೪–೭೭ ; ೬೮೫–೭೭ ; ೬೮೬–೭೭ ; ೬೮೭–೭೭ ; ೬೮೮–೭೭ ; ೬೮೯–೭೭ ; ೬೯೦–೭೭ ; ೬೯೧–೭೭ ; ೬೯೨–೭೭ ; ೬೯೩–೭೭ ; ೬೯೪–೭೭ ; ೬೯೫–೭೭ ; ೬೯೬–೭೭ ; ೬೯೭–೭೭ ; ೬೯೮–೭೭ ; ೬೯೯–೭೭ ; ೭೦೦–೭೭ ; ೭೦೧–೭೭ ; ೭೦೨–೭೭ ; ೭೦೩–೭೭ ; ೭೦೪–೭೭ ; ೭೦೫–೭೭ ; ೭೦೬–೭೭ ; ೭೦೭–೭೭ ; ೭೦೮–೭೭ ; ೭೦೯–೭೭ ; ೭೧೦–೭೭ ; ೭೧೧–೭೭ ; ೭೧೨–೭೭ ; ೭೧೩–೭೭ ; ೭೧೪–೭೭ ; ೭೧೫–೭೭ ; ೭೧೬–೭೭ ; ೭೧೭–೭೭ ; ೭೧೮–೭೭ ; ೭೧೯–೭೭ ; ೭೨೦–೭೭ ; ೭೨೧–೭೭ ; ೭೨೨–೭೭ ; ೭೨೩–೭೭ ; ೭೨೪–೭೭ ; ೭೨೫–೭೭ ; ೭೨೬–೭೭ ; ೭೨೭–೭೭ ; ೭೨೮–೭೭ ; ೭೨೯–೭೭ ; ೭೩೦–೭೭ ; ೭೩೧–೭೭ ; ೭೩೨–೭೭ ; ೭೩೩–೭೭ ; ೭೩೪–೭೭ ; ೭೩೫–೭೭ ; ೭೩೬–೭೭ ; ೭೩೭–೭೭ ; ೭೩೮–೭೭ ; ೭೩೯–೭೭ ; ೭೪೦–೭೭ ; ೭೪೧–೭೭ ; ೭೪೨–೭೭ ; ೭೪೩–೭೭ ; ೭೪೪–೭೭ ; ೭೪೫–೭೭ ; ೭೪೬–೭೭ ; ೭೪೭–೭೭ ; ೭೪೮–೭೭ ; ೭೪೯–೭೭ ; ೭೫೦–೭೭ ; ೭೫೧–೭೭ ; ೭೫೨–೭೭ ; ೭೫೩–೭೭ ; ೭೫೪–೭೭ ; ೭೫೫–೭೭ ; ೭೫೬–೭೭ ; ೭೫೭–೭೭ ; ೭೫೮–೭೭ ; ೭೫೯–೭೭ ; ೭೬೦–೭೭ ; ೭೬೧–೭೭ ; ೭೬೨–೭೭ ; ೭೬೩–೭೭ ; ೭೬೪–೭೭ ; ೭೬೫–೭೭ ; ೭೬೬–೭೭ ; ೭೬೭–೭೭ ; ೭೬೮–೭೭ ; ೭೬೯–೭೭ ; ೭೭೦–೭೭ ; ೭೭೧–೭೭ ; ೭೭೨–೭೭ ; ೭೭೩–೭೭ ; ೭೭೪–೭೭ ; ೭೭೫–೭೭ ; ೭೭೬–೭೭ ; ೭೭೭–೭೭ ; ೭೭೮–೭೭ ; ೭೭೯–೭೭ ; ೭೮೦–೭೭ ; ೭೮೧–೭೭ ; ೭೮೨–೭೭ ; ೭೮೩–೭೭ ; ೭೮೪–೭೭ ; ೭೮೫–೭೭ ; ೭೮೬–೭೭ ; ೭೮೭–೭೭ ; ೭೮೮–೭೭ ; ೭೮೯–೭೭ ; ೭೯೦–೭೭ ; ೭೯೧–೭೭ ; ೭೯೨–೭೭ ; ೭೯೩–೭೭ ; ೭೯೪–೭೭ ; ೭೯೫–೭೭ ; ೭೯೬–೭೭ ; ೭೯೭–೭೭ ; ೭೯೮–೭೭ ; ೭೯೯–೭೭ ; ೮೦೦–೭೭ ; ೮೦೧–೭೭ ; ೮೦೨–೭೭ ; ೮೦೩–೭೭ ; ೮೦೪–೭೭ ; ೮೦೫–೭೭ ; ೮೦೬–೭೭ ; ೮೦೭–೭೭ ; ೮೦೮–೭೭ ; ೮೦೯–೭೭ ; ೮೧೦–೭೭ ; ೮೧೧–೭೭ ; ೮೧೨–೭೭ ; ೮೧೩–೭೭ ; ೮೧೪–೭೭ ; ೮೧೫–೭೭ ; ೮೧೬–೭೭ ; ೮೧೭–೭೭ ; ೮೧೮–೭೭ ; ೮೧೯–೭೭ ; ೮೨೦–೭೭ ; ೮೨೧–೭೭ ; ೮೨೨–೭೭ ; ೮೨೩–೭೭ ; ೮೨೪–೭೭ ; ೮೨೫–೭೭ ; ೮೨೬–೭೭ ; ೮೨೭–೭೭ ; ೮೨೮–೭೭ ; ೮೨೯–೭೭ ; ೮೩೦–೭೭ ; ೮೩೧–೭೭ ; ೮೩೨–೭೭ ; ೮೩೩–೭೭ ; ೮೩೪–೭೭ ; ೮೩೫–೭೭ ; ೮೩೬–೭೭ ; ೮೩೭–೭೭ ; ೮೩೮–೭೭ ; ೮೩೯–೭೭ ; ೮೪೦–೭೭ ; ೮೪೧–೭೭ ; ೮೪೨–೭೭ ; ೮೪೩–೭೭ ; ೮೪೪–೭೭ ; ೮೪೫–೭೭ ; ೮೪೬–೭೭ ; ೮೪೭–೭೭ ; ೮೪೮–೭೭ ; ೮೪೯–೭೭ ; ೮೫೦–೭೭ ; ೮೫೧–೭೭ ; ೮೫೨–೭೭ ; ೮೫೩–೭೭ ; ೮೫೪–೭೭ ; ೮೫೫–೭೭ ; ೮೫೬–೭೭ ; ೮೫೭–೭೭ ; ೮೫೮–೭೭ ; ೮೫೯–೭೭ ; ೮೬೦–೭೭ ; ೮೬೧–೭೭ ; ೮೬೨–೭೭ ; ೮೬೩–೭೭ ; ೮೬೪–೭೭ ; ೮೬೫–೭೭ ; ೮೬೬–೭೭ ; ೮೬೭–೭೭ ; ೮೬೮–೭೭ ; ೮೬೯–೭೭ ; ೮೭೦–೭೭ ; ೮೭೧–೭೭ ; ೮೭೨–೭೭ ; ೮೭೩–೭೭ ; ೮೭೪–೭೭ ; ೮೭೫–೭೭ ; ೮೭೬–೭೭ ; ೮೭೭–೭೭ ; ೮೭೮–೭೭ ; ೮೭೯–೭೭ ; ೮೮೦–೭೭ ; ೮೮೧–೭೭ ; ೮೮೨–೭೭ ; ೮೮೩–೭೭ ; ೮೮೪–೭೭ ; ೮೮೫–೭೭ ; ೮೮೬–೭೭ ; ೮೮೭–೭೭ ; ೮೮೮–೭೭ ; ೮೮೯–೭೭ ; ೮೯೦–೭೭ ; ೮೯೧–೭೭ ; ೮೯೨–೭೭ ; ೮೯೩–೭೭ ; ೮೯೪–೭೭ ; ೮೯೫–೭೭ ; ೮೯೬–೭೭ ; ೮೯೭–೭೭ ; ೮೯೮–೭೭ ; ೮೯೯–೭೭ ; ೯೦೦–೭೭ ; ೯೦೧–೭೭ ; ೯೦೨–೭೭ ; ೯೦೩–೭೭ ; ೯೦೪–೭೭ ; ೯೦೫–೭೭ ; ೯೦೬–೭೭ ; ೯೦೭–೭೭ ; ೯೦೮–೭೭ ; ೯೦೯–೭೭ ; ೯೧೦–೭೭ ; ೯೧೧–೭೭ ; ೯೧೨–೭೭ ; ೯೧೩–೭೭ ; ೯೧೪–೭೭ ; ೯೧೫–೭೭ ; ೯೧೬–೭೭ ; ೯೧೭–೭೭ ; ೯೧೮–೭೭ ; ೯೧೯–೭೭ ; ೯೨೦–೭೭ ; ೯೨೧–೭೭ ; ೯೨೨–೭೭ ; ೯೨೩–೭೭ ; ೯೨೪–೭೭ ; ೯೨೫–೭೭ ; ೯೨೬–೭೭ ; ೯೨೭–೭೭ ; ೯೨೮–೭೭ ; ೯೨೯–೭೭ ; ೯೩೦–೭೭ ; ೯೩೧–೭೭ ; ೯೩೨–೭೭ ; ೯೩೩–೭೭ ; ೯೩೪–೭೭ ; ೯೩೫–೭೭ ; ೯೩೬–೭೭ ; ೯೩೭–೭

ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡು (ನಾ). ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ, —ಉತ್ಪತ್ತಿ, —ಆದಾಯ (?): ಛತ್ರಿಗ್ರಿಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆಪತ್ಕಾಲ್ದಿ ಪಿಟ್ಟಾರಲರ (ಮೈಆರಿ. ೧೯೩೬ : ೧೬–೧೬, ಸು. 450).

[ಗಟ್ಟಿ + ಒಡ್ಡು.]

ಗಾಂಗ (ಗು). ೧. ಗಂಗಾನದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ಗಂಗೆಯ : ಗಾಂಗ ತುಂಗ ಏರ್ಪಾಳ್ ಪುಳ್ನಾಗ್ರಡೊಳ್ ಪಿಸುಪ ಶ್ರೀಲ ಸರೋಜ ವನಾಳಿಯಂದಿಂ (ಜಗಪ. ೧–೬೯). (ನಾ). ೨. ಭೀಷ್ಮ. ೩. ಕಾರ್ತಿಕೇಯ. ೪. ಚಿನ್ನ. ೫. ದೇವಗಂಗೆಯಿಂದ ಬಿಳುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಮಳೆಯ ನೀರು: ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಅಪ್ಪದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಮಳೆನೀರನ್ನು ಹಾಕಲು ಆ ಅನ್ನವು ಗಿಡಕಳ ಆಗದೆ ಬೇರೆವರ್ಣ ಬಾರದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದೋ ಆ ಮಳೆಯ ನೀರು ಗಾಂಗವು (ಅಷ್ಟಾಂಗ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಗಾಂಗತೋಯ (ನಾ). ಗಂಗಾನದಿಯ ನೀರು; ಗಂಗಾಜಲ: ಗಾಂಗತೋಯದೆ ಸಖಿಯರ್ ನೃಪಾಂಗನೆಗೆ ಮಂಗಳಮಜ್ಜನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದರ್ (ಭಾಷ್ಯಭಾ. ೩–೧೧೬). [ಗಾಂಗ + ತೋಯ]

ಗಾಂಗೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಕಿಕ್ಕೆರಿದಿಂ ತೆಂಕ ಗಾಂಗೆಜಿಯೆರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಸತ್ತಿಗಾಲ ಬಯಲೊಳ್ (ಎಳ. VII, ಶಿಕಾರಿ. ೩೦–೩೪ ; 1031). [? + ಕೆಜಿ]

ಗಾಂಗೇಯ (ನಾ). ೧. ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಗ. ೨. ಭೀಷ್ಮ : ಕಾಲವಮಲದ ಸೇನಾನಾಯಕಂ ಗಾಂಗೇಯನಜ್ಜಮಾಗೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦–೫೨ ವ); ಹರಿಸಿದರು ಕಾರ್ತೀರ ಮಾರುತ ಸಿರುತಿ ಯಮ ಪುರುಹೂತ ಶಂಕರ ಪರಿಪಾಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯನ್ವನು ಗಾಂಗೇಯ ಫಲುಗುಣರು (ಕುಮ್ಯಾದಿ. ೪–೬೦). ೩. ಷಣ್ಮುಖ; ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ : "ಗಾಂಧರ್ವಪುತ್ರ, ಷಣ್ಮುಖ . . . ಗ್ಞಾಗೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚ್ಚಾರಿ . . . ಈ ೨೦ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪೆಸರ್" (ಜಲಾಯು. ೫–೨೧). ೪. ಕರ್ಣ; ರಾಧೇಯ. ೫. ಚಿನ್ನ; ಸುವರ್ಣ; ಬಂಗಾರ: "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣಂ . . . ಗಾಂಗೇಯಂ, ಗೈರಿಕಂ. . . .ತಪಸೀಯಂ – ಈ ೨೫ ಹೊನ್ (ಪೊನ್)" (ಜಲಾಯು. ೨೯–೧೯); ತೋಯವಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ತೆರೆ ಗಾಂಗೇಯವಿಲ್ಲದೆ ಕಟಕಮಳಟಿ (ಸದ್ಯುರು. ೯–೪) ; ಶೃಂಗಾರವನ್ನು ತೀವಿದ ಗಾಂಗೇಯಳರಂಡುಮೊಸಿ ಮೊಲೆಜೊಡಕಳಶಮೆಂ ಕಂಗೆಗಾಳಿಸುವುದೊ (ರಾಜಶೇ. ೪–೨೪). ೬. ಬೆಳೆಯ ಬಣ್ಣ. ೭. ನೀಲವರ್ಣ. ೮. ಬಂಗಾರದ ಗೊಂಬೆ, —ಪ್ರತಿಮೆ : "ಕರ್ಣಂ ಭೀಷ್ಮಂ ಬಿಳಿದು ಸುವರ್ಣಂ ಧಂಗಾರದ ಸ್ಯಾಮಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ನೀಲವರ್ಣಡೊಳೆನಿಪಿಹ ನುಡಿ ಸಂಪೂರ್ಣಾದಿ ಗಾಂಗೇಯ ಶಬ್ದಮಕ್ಕುಂ ಜಗದೊಳ್" (ನಾನಾರ್ಥ. ೯); . "ಕರ್ಣ ಗಂಗಾಸುತ ಹೈರಣ್ಯಂ ಮಯೂರಧ್ವಜ ಧನಂಜಯಿ ಗಾಂಗೇಯನಾಮಂ" (ನಾನಾರ್ಥ. ೨೫). ೯. ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ. ೧೦. ಉಮ್ಮತ್ತಿಗಿಡ; ದತ್ತೂರಿ. [ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇಯಕ (ನಾ). ೧. ಭೀಷ್ಮ. ೨. ಷಣ್ಮುಖ. ೩. ಚಿನ್ನ. ೧, ೨, ೩: ಲೀಲಾಕ್ಕ್ರಮೋದಂಡತಿ ಪರವಧಿ ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧರಂಗ ತ್ರಿತೀತ್ಸಂ (ಜಗವಿ. ೧–೩).

[ಸಂ.]

ಗಾಂಗೇರುಕೆ (ನಾ). ಹೀರೆಗಿಡ : "ಗಾಂಗೇರುಕೀ, ನಾಗಬಲಾ, ಝಷಾ, ಹ್ರಸ್ವಸಗವೇಣುಕಾ ಳ ಹೀರೇಗಿದವ ಹೆಸರು. ಇವು ಹೀರೆ, ತುಪ್ಪಹೀರೆ, ಕಾಡುಹೀರೆ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಸರುಗಳು" (ವಿದ್ಯಾಂಪ. ೧೩೧).

[ಸಂ. ಗಾಂಗೇರುಕೀ]

ಗಾಂಜಾ, ಗಂಜ್ಞಿ, ಗಾಂಜಿ (ನಾ). ಅಮಲೇರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ; ಭಂಗಿಸೊಪ್ಪು; ಆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ: ಶುದ್ಧಮಾಡಿದ ಗಾಂಜಾ ಎಲೆಯ ರೆಸಲಲ್ಲಿ (ಸಕವೈ. ೪೮೨); ಗಾಂಜಾ ಸೇದುವವರಿಗೆ ಗಾಂಜಾದಿಂದ ನಿಷಾ ಏರದಿದ್ದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಎಂಥ ದಕ್ಕೂರಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ರಾಯತು. (ಕಮಳ. ೧೬). ಗಂಜ್ಞೆ : (ತ). ಗಾಂಜಿ : ಸುರೆ ಮಾಂಸಗಳೂ ಭುಂಜಿಸುತ್ತ ಭಂಗಿ ದಕ್ಕೂರಿ ಅವು ಗಾಂಜ ಮೊದಲಾದ ಅಮಲಿರಲ್ಲಿ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೩೧೧); ಆಗಾಗ ಗಾಂಜಿಯ ಸೇವನೆಯುಂ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಪಾಶಾಪ್ರ. ೩೪).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಜಾ. / ಸಂ. ಪ್ರಾ. ಗಂಜಾ].

ಗಾಂಜೆ 'ಗಾಂಜಾ' ನೋ.

ಗಾಂಡಿವ (ನಾ). = ಗಾಂಡೀವ : "ಗಾಂಡೀವಃ, ಗಾಂಡಿವಃ –ಶ್ . . . ಅರ್ಜುನನಿಸಿದವನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ವಿದ್ಯಾಂಪ. ೩೨೫); ಬವರ ಗೆಲುವಲೆ ಹರಿಗೆ ಕೊಡು ಗಾಂಡಿವವ ಸಾರಥಿಯಾಗು ಜೀನಿಂದ ವಗಡಿಸಿದನು ವೀರನಾರಾಯಣನ ಮೈದುನನ(ಕುಮ್ಯಾಕ.೧೬–೬೪).[ಸಂ.]

ಗಾಂಡಿವಿ (ನಾ.) = ಗಾಂಡೀವಿ : ನವಜಂ ಬಳಪಂಗೊಳೆ ಗಾಂಡಿವಿ ಬಿಲ್ಲೊಳೆ ಬಲಪಡೀಂದಿ ವಜ್ರಂಗೊಳೆ . . . ಪೊಣರ್ಗೆಗಾವಂ ನಿಲ್ಲಂ (ಕಮಪ್ರ. ೧೬೭ ಪ್ರಯೋ); ಆಧವಂ ಕಾಣುತದಂ ಸೈರಿಸುತಂ ಕೇಣಂ ಬಡೆದೊತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿದಂ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ(ಕಬಕ.೪–೧೭).[ಸಂ.ಗಾಂಡಿವಿನ್]

ಗಾಂಡೀವ (ನಾ). ಅರ್ಜುನನ ಬಿಲ್ಲು; ಪಾಂಡವದಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದೇವನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಧನುಸ್ಸು: ಗಾಂಡೀವದ ಕೆಪಿಲ್ಲಗೆಳೊಳ್ ಖಂಡಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬–೩೧); ಗಾಂಡೀವಮಂ ಪಿಡಿದಕ್ಷಯಕಾಂಡಧಿಯಂ ಕಿರಾತ (ಜಗವಿ. ೧೫–೩) ; ಇದು ಕಣಾ ಗಾಂಡೀವದೆಂದೆಬುದು ಮ ಹಾ ಧನು ಪಾ ರ್ಥ ನ ದು (ಕುಮ್ಯಾದಿ. ೬–೨೦) ; ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನ್ಯಯು ವರುಣನನ್ನು ನೆನೆದು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಗಾಂಡಿವ ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಅಕ್ಷಯ ತೂಣೀರ (ಬತ್ತಳಿಕೆ)ಗಳನ್ನೂ . . . ಹನುಮಂತನು ಳುಕಿತಿರುವ ಧ್ವಜವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸಿದನು (ವಚಭಾ. ೭೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಡೀವಿ (ನಾ). ಗಾಂಡೀವವೆಂಬ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಅರ್ಜುನ: " ಇಂದ್ರಜಂ ನಿಷಿಕಯಂ ಗಾಂಡೀವಿ ಜಿಷ್ಣು ಕರಿಬಂಧ ಳಿಲ್ಲಾಜನಿಸಲ್ಕುಜುನನೆಕಿತ್ತು " (ಮ ಂ ಗ ರಾ. ೭೮–೬) ; ಖಸಗಂ ಪೇಟಳ್ದಾಡೆ ಪಾಂಡುರಾಜತನಯಂ ಗಾಂಡೀವಿಯೆಂ ದಾಯಿಗಂಗೆ ನೆಲಂ ಜೂದಿನೊಳೊತ್ತೆ ಪೋಗೆ ಜನಮಂ ಪೊಳ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೮–೫); ಕಾವಡೆಸ್ಸಳವಲ್ಲಮೇಣ್ ಗಾಂಡೀವಿ ಕೊಲುವವನೆಲ್ಲ ಳ್ಕಟ್ಟನು ಕಾವರೆಯಾಗಿ ಕೊಲುವರೆ ಸಮರ್ಥನು ವೇದಸಿದ್ಧವಿದು (ಕುಮ್ಯಾಪ್ರೋ. ೮–೬೧).

[ಸಂ. ಗಾಂಡೀವಿನ್]

ಗಾಂಡು (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೂಲಕಾಯನಾದ ಹಾಗೂ ಮೂಢನಾದ ಮನುಷ್ಯ; "ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಟೊಣಪ" (ಕಸ್ತೂಕೋ. ೨೯೩). ೨. ದೊಡ್ಡ ದೊಣ್ಣೆ; ಉಗುಡ : 'ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ' ಪರಾ.

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಡಾ ./ ಸಂ. ಗಾಢ]

ಗಾಂಡ್ಯು (ನಾ). ತಿಳಿ; ಕುಂಡೆ; ಗುದ : ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದೆ ಗಾಂಡು ಮುಚ್ಚಕೊಂಡು ಹೋಗು(ಬೊಳಿ). [← ಪಾಕ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಂಡ್]

ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಲವಾದ ದೊಣ್ಣೆ ; ದೊಡ್ಡಗುದಿಗೆ: ತಂತು ಮಾತ್ರ ಬೆಳ್ಳಿನಾ ಮತ್ತಾಂತ ಜಪಮೊಳರಲೂ ಎಂಥಾದ್ದೊಂದು ಗಾಂಡುಗುದಿಗೆಯಂತಿತ್ತ ಬೆಣ್ಣನೊಳು (ರಾಜಶೇ. ೧೬). ೨. (ಕರಾ). ಪ್ಲೂಜ್ವರ; ಗುದ್ದವ್ವನ ಬೇನೆ (ಉಳ್ಳ). [ಗಾಂಡ್ಯು + ಗುದಿಗೆ]

ಗಾಂತ (ಗು). [ವ್ಯಾ] 'ಗ' ಎಂಬ ವರ್ಣದಿಂದ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ; ಗಕಾರಾಂತ: ನೆಗಳ್ದುರ್ದ ರೇಫಜಜಾಸಾಗಂತಸಾಂತೋತ್ಥ ದಿದಿರ ಪತ್ಯಂ ಪತ್ಯಂ (ಕವಿದ. ೩೬೨). [$\sqrt{ಗ್}$ + ಅಂತ್ಯ]

ಗಾಂಮು (ನಾ). ಉರುಳು; ಪಾಶದ ಕುಣಿಕೆ; ಜೀರುಗುಣಿಕೆ: ಕಾಡುಪಾವಿಗಳಿಗೆಗೆ 'ಗಾಂಮು' (ಉರುಳು) ಇಡುತ್ತ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೊಪ್ಪು ಇಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ದಂಬಾಣ.೧೪). [← ಮರಾ. ಗಾಂಮಿಶೀ. ಪ್ರಾ.ಗೆಜ್ಜ <ಸಂ.ಗ್ರಂಥಿ].

ಗಾಂದರೆ, ಗಾಂದವ (ನಾ). = ಗಾಂಧಾರಿ ೪ : ಸುರಪುರಿತಳಿಕಲಂಬಳಿತ ಗಾಂದರಿದಿಂಪಡಿಯೊಳ್ ದರಸ್ಮಿತಾಂಬುರುಹಮುಖಿ ಜುಂಬಿಸುವ ಜುಂಬಿಯು ಗಾವರಮಂ ಪೊಣರ್ಚಿ (ಅಪಂಪ. ೪-೧೫೬). **ಗಾಂದವ** : ಅಂಬಿವೆಕ್ಕೆಸೆವ ಗಾಂಜವದಿಂಪಡಿಪೊಂಗಲೊಳ್ ತಡಂಗಲಿಸಿ ಮನಕ್ಕೆ ಗೊಚರಿಸುವ ಐಸುವೆಲರ್ ಪಡಿತ್ತಲರ್ಗಯಂ (ಜಂದ್ರಪ್ರ. ೪-೮೭). P. 'ಗಾಂದವ' ಇದು 'ಗಾಂದರ'ದ ಅಪಲಿಪಿತವಿರಬಹುದು.

[< ಸಂ. ಗಾಂಧಾರ]

ಗಾಂದವ 'ಗಾಂದರ' ನೋ.

ಗಾಂಧರ್ವ (ಗು). ೧. ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, —ಸೇರಿದ. 'ಗಾಂಧರ್ವಭುವನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಸಂಗೀತ; ಹಾಡು; ಗಾನ: ಗಂಧವಹಂಗಳ್ ಮಂಗಳಗಾಂಧರ್ವವನೆಸಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೧೬-೪). ೩. ನರ್ತನ; ನಾಟ್ಯ: ಗಾಂಧರ್ವಮೆಂಬುದು ಎಮ್ಮ ಬಾಲ ವಿದ್ಯೆಯದಱಿಂಕೆಮ್ಮಂ ರಂಜಿಸುವನ್ನರ್.ಪ್ರಾಢ್ಯಂಬಲ್ಲ (ಶಾಂತಿ. ೩-೨೧ ವ); ಅದ್ಭುತಕ ಗಾಂಧರ್ವ . . . ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ಯಾಕಥಂಬಳನುಂ (ಮುಪಾ. ೧-೫೧). ೪. ಗಂಧರ್ವರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆ, —ಅಶ್ವ: ಪೌಲಸ್ತ್ಯಮಯಿಯ ಕೈಟಭೆವನೆಳ್ದರಿಸ್ ಗಾಂಧರ್ವಮಂ ಮೈಥಥಿ ಕಿಯಿ ನೆವರೇ (ದೇಂಕಾಶಾ. ೬-೩೧-೧೮). ೫. ಗಂಧರ್ವರ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ: ಆರಿನ್ನಕರಂ ಧೀರಿಸಿ ಪಾಂಜಾಳರಂ ಜಾಣಿಸಿ ಗಾಂಧರ್ವರಂ ವಿರಥರ್ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೯ ವ); ಗಾಂಧರ್ವ ಪ್ರದಾದಿಗಳು . . . ಕವುಲಜರಾದರುದರು ಪೊಱಸಲಿದೇ ಮಹಾಗಜತತಿಯು (ಗಗಶಾ. ೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞ, (ನಾ). ೧. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು; ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೨. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಜಂದ್ರಧರನಹರಾವತಾರನು ರುಂದ್ರ ಗಾಂಧರ್ವಜ್ಞವಿಧಿ ವಿಚಿತ್ರೇಂದ್ರಿ ಯೋತ್ಕರನು (ಜಸವ. ೪-೪). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧರ್ವಧವನ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ಮಂದಿರ, —ಶಾಲೆ: (ಃ).

[ಗಾಂಧರ್ವ + ಧವನ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ: ಧರತಪ್ರಣೀತ ನೃತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ದೊಳಂ ನಾರದಾದಿ ಪ್ರಣೀತ ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯಾವಿಶೇಷಗಳೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೪ ವ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿದ್ಯೆ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿ (ನಾ). ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ ಕ್ರಮ; ವಧೂವರರು ಪರಸ್ಪರ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವೇ ಮದುವೆಯಾಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮ: ತಿಮ್ಮಕ್ಕನ್ನಾಯಕ್ . . . ತಾನೇ ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿಯಿಂದ ಲಬ್ಧಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ (ಕೇಜಾಕ. ೧೧). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿಧಿ]

ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹ (ನಾ). = ಗಂಧರ್ವವಿವಾಹ: ಸುಚಿತಯಿ ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹದೆ ಬಹು ರಾಜರ್ಷಿಕನ್ನೆಯರ್ ಳ ಕಶ ದವರಿಂ (ಕಾಳಂತ. ೧೧-೬೪); ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹವು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವೆಂದು ಮುಷ್ಕಂತನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದರೂ ಅವಳ ಸಂದೇಹವು ದೂರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಸಾ. ೬೪). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವಿವಾಹ]

ಗಾಂಧರ್ವವೇದ (ನಾ). ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವ ವೇದ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾಟ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಉಪವೇದಚತುರ್ವಿಧಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧರ್ವವೇದವು ಸಾಮವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗಮಿಪ್ಪಕ್ಷರಮೆಯಿಂ ಸಪ್ತ ಸ್ವರಗೀತ ಪ್ರಬಂಧಗಳಂ ಸಂಭಾವಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ನಿಘಂ. ೯); ಇದರ ಜತೆಗೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಉಪವೇದಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನಾಲ್ಕಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಗಾಂಧರ್ವವೇದ ಒಂದಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಭಾರತ. ಸಾಒ). [ಗಾಂಧರ್ವ + ವೇದ]

ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆ : ವೃಷಭಸೇನಂಗೆ ಗೀತವಾದ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹಮಪ್ಪ ಗಾಂಧರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ . . . ಉಪದೇಶಂಗೆಯ್ದುಂ (ಅರಿಷ. ೪-೬೨ ವ).

[ಗಾಂಧರ್ವ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಈ ಸೃಷ್ಟಿ ಗಳಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಗಾಂಧರ್ವಸೃಷ್ಟಿ; ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಮೈಮೆರೆಯವ ಸತ್ಕೃಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇರುವಂತೆ (ಸಾಹಿ. ೧೪೨).

[ಗಾಂಧರ್ವ + ಸೃಷ್ಟಿ]

ಗಾಂಧರ್ವಿ (ನಾ). = ಗಾಂಧರ್ವಿಗ: ವೇಮಜಯ್ಯನ ಕೆಱಿಯ ಗಜ್ಜೆ ಮತ್ತ ಜನ ಕೊಳದಲ್ಲರಿಯ ನೆಲಂ ಮತ್ತ ಒಂ ಗಾಂಧರ್ವಿಗಳ್ ಮತ್ತರ್ ರಜ ಗಜ್ಜೆ (ಕಾಇ. ೪೯-೪೨-೫೦; ೪೧). [ಸಂ. ಗಾಂಧರ್ವಿನ್]

ಗಾಂಧರ್ವಿಗ (ನಾ). ಗಂಧರ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಸಂಗೀತ ಗಾರ: ಜಜಿಕಾಜಜಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತಪ್ಪತ್ತು ಗಾನ್ಧರ್ವಿಗಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತರಾಜು (ಎಇ. XIII, ೧೬೨-೪೭ ; ೧೦೨೨). ಉಚ್ಚ್ರಾಂಬಾಡ ಕೆಳಗಣ ಹೊಲವೇಠಿ ಯೊಳ್ ಗಾನ್ಧರ್ವಿಗಿಗ್ಗ್ರಂ ಪಾಡಾವಿಗಂಗಂ ಸಾಕ್ಕಳ್ಕೆ ಮದ್ದಳೆಯವಂಗ ಯಾ ಕೊಲಲು ೩ ಪಂ (ಸೌಇಇ. IX-i, ೧೫೫-೫ ; ೧೦೮೦).

[ಗಾಂಧರ್ವ + ಇಗ]

ಗಾಂಧಾರ(ನಾ). ೧. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು; P. ಈಗಿನ ಕಂದಹಾರವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಕಾಬೂಲಿನಿಂದ ರಾವಲ್ಪಿಂಡಿವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶ : ಭಾರತದ, ಅದರಲ್ಲೂ ಗಾಂಧಾರ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪ ಸ್ಕೃಟವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ.೬೪೪). ೨. ಆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು. ೩.[ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು : "ಷಡ್ಜಮಾ ಋಷಭ ಮೂಗಾಂಧಾರಮಮಧ್ಯಮಂ ಪಿಮಾಪ್ಪ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ನುಪಾಪದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾರಾ. ೨೬-೬) ; ಷಡ್ಜ, ಋಷಭ, ಗಾಂಧಾರ . . . ನಿಷಾದಮೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುದಿಸಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೫೧) ; ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಾದ ತಂಬೂರಿಯು ಗಾಂಧಾರ ವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದೆಂಬುದು ಸಂಗೀತಜ್ಞರಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ (ಭಾತವಿ. ೧೭೯). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗಸ್ತ್ರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಟೀಕೆ, ಸ್ಯಂಧವಿ, ಪಂಚಮ, ಷಾಡವ, ದೇವಗಾಂಧ್ರ, ಗಾಂಧಾರಗಸ್ತ್ರ, ಕಾಶಿಕಗುಪ್ತ, ಈ ಪಾಂಗವೆಂಬಿಂ ರಾಗಂಗಳುಂ ಪಟ್ಟುಸ್ತ್ರರ ಜಾತೀಯಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗಾಂಧಾರಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಗುಂಪು, —ಮೇಳನ: ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂರು ಸ್ವರಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಆ ರಾಗೋ ಕ್ತಕ್ಕಿಗೆ ಷಡ್ಜಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಗ್ರಾಮ, ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮವೆಂಬ ಗ್ರಾಮ ತ್ರಯವುಮುಂಟು (ವಿವೇಕ. ೨೩೨).

[ಗಾಂಧಾರ + ಗ್ರಾಮ]

ಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಗಿಡದ ಹೆಸರು; ದೇವದಾಳಿ ಗಿಡ; ಮಂಚಿಪತ್ರೆ; ಪಂಚಪತ್ರೆ: "ದೇವಪತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿಯದು ಸಾವಿತ್ರಿಯಳ್ಳಿ" (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಬನ್ನಿ ಗೌರಿಪೂಜೆ ಶ್ರೀಗಂಧ ಪತ್ರೆ ಗಾಂಧಾರಿ ಲೊಕಕ್ಕೆ. . . . ಪತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿಸು ಲಿಂಗಕೆ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೪). [ಸಂ.ಗಿ.] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಪೀಲೋತ್ಪಲಲಿ . . . ಗಾಂಧಾರಿ . . . ವಸಂತಲಂಗಾಳವೆಂಬಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ರಾಗಂಗಳುಂ ಕ್ರಿಯಾಂಗದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವ್ವು (ವಿವೇಕ. ೨೩೪). ೩. [ಯೋಗ್] ಶರೀರ ದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನಾಡಿ: ಇಡಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಕಿನೀ. . . . ಗಾಂಧಾರಿ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ. . . ಹೀಗೆ ೧೨ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನದಿ ಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಜ್ಞಾನತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿರಿ (ಹಸಾರ. ೪-೧೯೬೬). ೪. ಗಾಂಧಾರ ದೇಶದ ರಾಜನ ಮಗಳು; ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಹೆಂಡತಿ: ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಗಾಂಧಾರರಾಜ ಸೌಬಲನ ಮಗಳಪ್ಪ ಗಾಂಧಾರಿಯಂ ಶಕುನಿಯೊಡವುಟ್ಟದಳಂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೨); ಕಡುರಹಸ್ಯದೊಳಕಿಸಿಯನು ಬರಿಕೇಳಿದರು ಗಾಂಧಾರಿ ದೇವಿಯನುಸು (ಭಾಷಾ. ೧೬-೪); : ತದನಂತರದೊಳಾ ಮುರಾತಕಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರವಿದುರೆಕ್ಕಸಗಾಂಧಾರಿ ಕುಂತಿಯರ್ಗಭಿನಮಿಸಿ (ಕೈವಿಭಾ. ೭-೧೯). ೫. (?): ಗಾಂಧಾರಿ ಮಾಂಧಾರಿ ಎಂಬ ಹೊತ್ತಿನಜತೆ ರಟ್ಟುಯರೆಂಬುರಿವ್ವು (ನರ್ಸಾ. ೭೪-೧೧೧). [ಸಂ.]

ಗಾಂಧಾರಿಮೆಣಸು (ನಾ). (ಕರಾ) ಲವಂಗ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ; ಗಿಡ್ಡ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ. 'ಕೆರುಮೆಣಸು' ಪರಾ.

[ಗಾಂಧಾರಿ + ಮೆಣಸು(< ಮೆಜಸು)]

ಗಾಂಪ, ಗಂಪ (ನಾ). ೧. ದಡ್ಡ; ಹೆಡ್ಡ; ಗಾವಲ: "ಗಾಂಪ ಗಾವಲಮೆಂಬಿಗ್ಗಂ ಹೆಡ್ಡನಳ್ಳು ಪೆಸರಂ ಬುಧರಿಂದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೩); ಸಮಂತಾವಂ ತಲೆಯಂ ಮೂಗ.ಮಮೊತ್ತೆಯುಟ್ಟು ನೆರವಂತುಂತೀನವರ್ ಗಾಂಪರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೪); ಮನವೆಂದುದನಾಮುಖಿಪರ ಮನಜನಿ ಗಾಂಪಂ .(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೬-೧೦೮); ಕಡುಮೂರ್ಖಾರ್ಜನಿ ಗಾಂಪನಿಗೆ ಬಡತನದೊಳು ಬಲು ಬವಣೆಗೊಂಬವಪ್ಪಗೆ ಕೊಡಲಾಗದು ಕುವರಿಯನು (ಹರಿಬ. ೫-೧೪); ಇಚ್ಚಾಗಿಸರ ನಾಲಿಗೆಯರ್ದುಮಿ ರಾಮರಾಜ್ಯವಂ ಸೇಸಂ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರ್ಪರಿಲ್ಲಂ; ಇಂತಿರೆ ಗಾಂಪಂ ಕಾಲುರಿಚನೆನಗೊಳಪ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೪); ಗಾಂಪರ್ ಕೈಯ್ಯೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿ ಗಾಂಪರೊಡೆಯರುಂ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಪಗಗ. ೭೪). **ಗಂಪ**: ೧. ಲಂಪಟ ಕೊಳಗಾಗದ ಹದಿಬದೆಯಂತೆ ಗಂಪ ಪಟ್ಟದಜಾರರಿಗೆ ಇಂಪಾದ ಸೌಗಂಧ ರುಚಿಮೂಡಿಪುದೆಂಬ ಪೆರ್ಜಂಪಗೆ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿಪ್ಪುದುವು (ಮೋಹಕ. ೨೪-೪೪). ೨. ಗಾಂಪತನ; ದಡ್ಡತನ; ಮೂಢತನ; ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ (?): ಗಂಪಳ್ಳಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಲೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕೊಳೆಯ ಇಂತಪ ಡಾವರ್ಕೈ ಏಳ್ದೆ ಸೆಳೆಗೊಳಲಿನ ಗಾಜದ ಕೆಟಿಕವನೆಸಿಲ್ದೆ ಏನ್ಮಾಟ ಅಡೆತರ ಮಡುವಿ ನಾಟಜೇಳಾ ಕಡಕತನದೆಡೆ (ನರ್ಸಾ. ೬೦-೬೧೫). [ಗಾಂಪು + ಅ೬]

ಗಾಂಪತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ; ಹೆಡ್ಡತನ; ಮೌರ್ಖ್ಯ: ಏನೆಂಬವಾ ನಿನ್ನ ಗಾಂಪತನಕೆಲೆ ನ್ಯಪತಿ (ಕೀಷ್ಕಾ. ೬-೪೧); ನಾಡಿಗಿಂತ ಕಾಡೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಂತೆ ತಿಳಿವಿನ ಬೆಳಕಿಗಿಂತಲೂ ಗಾಂಪತನದ ಕತ್ತಲೆಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿತ್ತು (ಹಗರ. ೧೪). [ಗಾಂಪ + -ತನ]

ಗಾಂಪು (ನಾ). = ಗಾಂಪತನ: "ಗಾಂಪು ಲಕ್ಕ ತನ ಮುಂ ದೆಕ್ಕನಂ" (ಸಂಚಿಪ. ೨೬); ಕಾಲೂರ್ಗಳ್ ಗಂಡರ್ ಪೆಂಡಿರ್ ನಡೆಯುಡೆಯ ನುಡಿಯ ಮುಡಿಯ ಗಾಂಪಂಗೆ ಮುಗ್ಗುಳ್ಗೆಗ ನಗುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೭ ವ); ಮಲಮೆಯಿಪ ರಕ್ತದಂತೆ ಸೊಬಗಿಯ ಗಾಂಪಿನಂತೆ ನುಡಿಜಾಣಿ ಮೊ ೯ ನದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೪); ಬಂಧುಗಳ್ಗೆ ಕೆಯ್ಯಾಂಪ ಗಾಂಪೆವುದು (ನೇಮಿಚ. ೪-೬೫ ವ); ಕಂಪೊಡಿದಲರಿಗಳಿಂದೊಡಿದೊಲುಮಯಂ ಸಂಪತ್ತು ಪೋದ ಬೊಜ ಗನ ಪಿಡಿದರ್ಪ ಗಾಂಪು ನಿನಗೇಕೆ ಬೆಲೆವೆಣ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೬೮).

[ಗಾಮ + -ಪ್ಪು]

ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ದಡ್ಡತನವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಹೆಡ್ಡತನವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸು: ಕಂಬಿಗಳಿಸಿ ತುಂದಿ ತಮ್ಮ ನಡುವೆ ಹೊಯ್ದು ಗಾಂಪುಗಾಣಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು (ಭರತ. ೧೧-೧೦೧). [ಗಾಂಪು + ಕಾಣಿಸು]

ಗಾಂಭೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಹೊಂದದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ; ಗಭೀರತೆ: ಗಾಂಭೀರ್ಯಮಂ ಧೃತ್ಯ ವೀರ ಸೌಂದರ್ಯಮ್ಲಂ ಧ್ಯಾನಿಸುತೆ . . . ಕಾಮಿಸಿದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೦೯); ಹುಲಿದೊಲಲಸುಟ್ಟು . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯಮ ಜೇಗ ಮಾಂಬ್ಯ ಗಳಿಂದಲಂ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ (ಪಾಂಚಜ. ೧೫). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಮಾ] ಶಬ್ದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಗ್ನಿಪುರಾದಲ್ಲಿ (ಅಲ್ಕಾಯು. ೬೪೬) ಶ್ಲೇಷ, ಲಾಲಿತ್ಯ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಕುಮಾರ್ಯ, ಉದಾರತ್ವ, ರೂಢಿ, ಯೌಗಿಕೀ-ಇವು ಏಳೂ 'ಶಬ್ದಗುಣ'ಗಳೆಂದು . . . ಹೇಳಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೬೨ ಆಡಿ). ೪. [ದ್ರವ್ಯತ] ಜೀವಾತ್ಮದ ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ರೂಪ, ರಸ . . . ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯ ವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಲವತ್ತು ವಿಧಗುಣಗಳಂ (ಜಿಂದಾಸ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಗಾಂವಟಿ 'ಗಾವಟಿ' ನೋ.

ಗಾಂವಟಿಸಾಲೆ (ನಾ). (ಉಕ). ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಠಶಾಲೆ; ಕೂಲಿ ಮಕ್ಕಳ: ತುಸು ಬೆಳೆದ ನಂತರ ಶ್ಯಾನಭೋಗರು, ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಊರ ಹೊರಗಿನ ಗಾಂವಟಿಸಾಲೆಗೆ ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು (ಹೊಸಕ್ಷಿ. ೬೭). [ಗಾಂವಟಿ (< ಗಾವಟಿ) + ಸಾಲೆ]

ಗಾಂವಠಾಣೆ, ಗಾವಠಾಣ (ನಾ). (ಉಕ). ೧. ಊರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಭೂಮಿ. ೨. ಊರಿನವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕು ಇರುವ ಊರೊಟ್ಟಿನ ಜಮೀನು, —ಭೂಮಿ; ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ: ಸರಕಾರ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಊರು ಎಂದು ಗಣಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಆವರಿಬ್ಬರು ಒಂದೇ ಗಾಂವಠಾಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರುವುದು (ಮಾಪಕ. ೯೪). **ಗಾವಠಾಣ**: ೨. ಊರಸುತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಜಾಗೆ ಗಾವಠಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು (ಬೆಳ್ಳಾ. ೧೯೫).

[← ಮರಾ. ಗಾಂವಠಾಣ./ ಸಂ. ಗ್ರಾಮಸ್ಥಾನ]

ಗಾಂವಡಿ 'ಗಾವಟಿ' ನೋ.

ಗಾಂವಡಿವಕೀಲ (ನಾ). (ಉಕ) ದೇಶಭಾಷೆಯಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಕೀಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಪೂಟುಲಾಯರು; ಒಳ ವಕೀಲ(ಕರಾ): ಪ್ಲೀಡರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಾಂವಡಿವಕೀಲರಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಷಿಜಾ. ೨೬). [ಗಾಂವಡಿ (< ಗಾವಟಿ) + ವಕೀಲ]

ಗಾಂವಡಿಹಂಚು (ನಾ). (ಉಕ) ಗ್ರಾಮದ ಕುಂಬಾರರು ತಯಾರುಮಾಡಿದ ಹಂಚು; ನಾಡುಹಂಚು: ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಜರ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕುಲ್ಲಿನ ಮಣಿಯನ್ನು ಗಾಂವಡಿಹಂಚಿಗಾಂ ಹೊದಿಸಿದರು (ಆದೋಲ. ೧೯೪).[ಗಾಂವಡಿ (< ಗಾವಟಿ)+ಹಂಚ್ಚು (< ಪಂಚ್ಚು)]

ಗಾಂವೆ 'ಗಾವ' ನೋ.

ಗಾಕೆ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ಕೇಡಿ.

ಗಾಕೆಗಂಡ = ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ಬಡಗರೆನಾಡ ಕೊಳಲ್ಯೂರ ಗಾಕೆಗಂನ ಬಾಣಿಗರ ಬೆಳ್ಳಗವ್ವನ್ನಾನ ಮಗ ಬಿಟ್ಟಗಾವುಂಡನು (ಮೈಆರ. ೧೯೩೬, ೩೭-೬; ೧೨೮). [< ಕಾಕ]

ಗಾಗರ(ನಾ).ಕೊಡ; ಬಿಂದಿಗೆ: ಆನಂತ ಜೀವನದ ಮುಂದೆ ೭೦-೪೦ ವರ್ಷಗಳ್ಕಜೀವನವುಮಾತೇನು! ಸಾಗರದ ಮುಂದೆ ಗಾಗರವಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣಕ (ಪೀಎಸ್ಕ. ೧೯೩). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಗರ್ ./ ಸಂ.ಗರ್ಗರ]

ಗಾಗಳೆ (ನಾ). ಗದ್ದಲ; ಗಲಾಟೆ; ಕಳಕಳ: ಭೂತಗಳ ಗಾಗಳವ ಕಂಡರಿ ಶಿಂದವನ (ಕರಂಕ. ೧೫-೧) ; ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕುಂಜಣಿಯವರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಗಾಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ, ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಮುಚುಗ. ೨೩). [←ಮರಾ. ಗಾಗಳೇ ./ ಸಂ. ಘರ್ಘರ]

ಗಾಗುಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾದಕ ಪಾನೀಯ (?) : ಈಂಟಿಸುವರ್ಗಾಗುಳಮಂ ಬೇಂಟೆಯನಿರದಿಂಬ್ಬ ಸಮವರಾ ಮುಮ್ಮುರಿ ಹೊಳ್ ಬೇಂಟೆಂದೋರ್ಪರಲಪಿಂ ಕುಂಟಿಸಗ್ಳಲ್ಲಪಾಪೆಳ್ಪೆಂ ಶವದಿಂ (೨೯೮೩. ೬-೧೩೧). [?]

ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). = ಗಾಜರು : ಕೆಂಪು ಮೂಲಂಗಿ, ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ, ಕ್ಯಾರಟ್ಟು (ಮೃಚಿಗಿ. ೨೪-೫೫೯). [< ಗಾಜರು + ಗೆಡ್ಡೆ (< ಗಡ್ಡೆ)]

ಗಾಜರಿ ; ಗಾದರ ' ನೋ.

ಗಾಜರು (ನಾ). ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ; ಕ್ಯಾರೆಟ್ಟು. 'ಗಾಜರಗೆಡ್ಡೆ' ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಜರ್]

ಗಾಜೆ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡಿ; ದರ್ಪಣ: ಬಜ್ಜದ ಗಾಜಿಯೋ ಎನಲ್ ರವಿಯುದಯ ಕಣ್ಗೆಸೆದುದು (ಕವಿಚ. II, ೩೩೬). ೨. ಗಾಜಿನ ಬೊಂಬೆ. [< ಕಾಜು]

ಗಾಜಿನ (ನಾ). ೧ ಗಾಜರು : ಗೆಡ್ಡೆಗಳು : ಜೂರ್ಣ, ಕೆಸವೆ, ಗೆಣಸು, ಗಾಜಿನ, ಹೆಗ್ಗೆಣಸು, ಮುಳ್ಳಂಗಿ (ಪಮ್ಮಸು. ೨೩೭). [?]

ಗಾಜು 'ಕಾಜು' ನೋ.

ಗಾಜುಕಾಗದ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ ; ಹೊಳಪು ಕಾಗದ : "ಗಾಜುದೂಳು ಅಂಟಿಸಿದ ಕಾಗದ ; ಗಾಜುಕಾಗದ; ಹಂಸಪಟ್ಟೆ" (Glass Paper. ೧೦೪೨). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕಾಗದ]

ಗಾಜುಗಾರ (ನಾ). "(ಕಿಟಕಿ, ಮೊ.ಗಳಿಗೆ) ಗಾಜು, ಕನ್ನಡಿ, ಮೊ.ವನ್ನು ಹಾಕುವ ಕೆಲಸದವನು ; ಗಾಜುಗಾರ" (Glazier. ೧೦೪೨). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + -ಗಾರ (< -ಕಾಜ)]

ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆ. ೨. ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ವಿದ್ಯುಚ್ಛಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವ ಗಾಜಿನ ಬುರುಡೆ; ಬಲ್ಬು: ಮಿಂಚಿನ ಗಾಜುಗುಪ್ಪಿಗೆ ಸೂಡರ್ಸಾಲ್ಗಂಬದೊಳ್ಬಲಿಡಲ್ (ಮೃಸಮೆ. ೫-೬). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕುಪ್ಪಿಗೆ]

ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ಗಾಜಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಕೊಪ್ಪು ; ಕವಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಆಭರಣ (?) : ಕಪ್ಪುರದ ಮೂಸಿಕ ಮುತ್ತಿನ ಗಾಜುಗೊಪ್ಪು ಪಾಲ್ಮೊರೆಯವೊಲಪ್ಪ ಪಟ್ಟಡಿಗೆಗೆ (ಸೂತ್ರಸು. ೮-೪೦೪). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಕೊಪ್ಪು]

ಗಾಜುಗೋಜು (ನಾ). ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ನೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು, — ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಜಟಿಲತೆ; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತತೆ: ಲಾಜಾಂಗತೊರ್ಣವ ಕುಂಕುಮಚೂರ್ಣವ ಗಾಜು ಗೋ ೀ ಜಾ ಗಿ ಸೂಸಿದನು (ಭರತ. ೧೩-೧೦೭); ಓಜೆಯ ಪೌಜು ಗಾಜುಗೋಜರ ದಿದಿರಾಗಿ (ರಾಹಣೆ. ೩-೧೦೪). ೨. ಸುತ್ತು ಮಾತು ; ಬಳಸು ನುಡಿ : ಪೂಜೆಯ ತೊಲಸಿಸಿ ಮಂಗಲಾಸನದಿ ಮತ್ತೊಡೆಯೊಳ್ಪಿರುಳು ಳುತು ಭೋಜನಗೈದರಿಂದಾದಿದುವೆನ್ನನು ಗಾ ಜು ಗೋ ೀ ಜ ನ ನುಡಿಯೇನು (ಭರತ. ೪೬-೧೩೧). [< ಗೋಜ್ಯ + ಗೋಜ್ಯು]

ಗಾಜುಮೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಡವೆ : ಮ್ಲುಗುವಳಕೆ ಕರ್ದಮಳಿ ಶಂಪಗೆಯಲರ್ಗಳ ಸರೆ ಸರಿವಿಳಿಕ್ಕುತ್ತಿಸಮಾಲೆಗೆ ಗಾಜುಮೊಡಿಗೆಗಾವುದು ಬಗೆವೊಡೆ ಸಂಪಳಕಮಾಂಪ ಭೂಸಚಿವಿಧೊಳ್ (ಕಬಶಂ. ೩-೯೧). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನ ದೀಪದ ಬುರುಡೆ : ದೀಪಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಎಣ್ಣೆಬತ್ತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ (ಸಾ. ಬಣ್ಣದ) ಗಾಜುಬುಡ್ಡಿ (Lampion. ೧೦೪೨). [ಗಾಜು (<ಕಾಜು) + ಬುಡ್ಡಿ(< ಬುರುಡೆ)]

ಗಾಜುಮನೆ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆ : ಗಾಜುಮನಿಯಂ . . . ತೋರುವುಬ್ಬಾಹುದಲಿ ಕಯ್ಯಂಲಿಕ ರನ್ನಮಂ ಕೆರೆಗಿಸೆವ ಗಾಂಜನಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯೪-೪೬೫). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಮನೆ]

ಗಾಜುಲವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪು : ಗಾಜುಲವಣ ಬಿಡುಲವಣ . . . ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಅದಿಕೊಡಲು ಸುಖಪ್ರವೃತ್ತಿಯಹುದು (ಸಕತ್ಕೆ. ೭೦೩). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲವಣ]

ಗಾಜುಲೇಪ (ನಾ). "ಒಂದು ಲೋಹದ ಮೈಮೇಲೆ ಅದು ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿಯದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಂದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಲೇಪಿಸುವ ಗಾಜಿನಂಥ ಲೇಪ" (Enamel. ೧೦೪೨). [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಲೇಪ]

ಗಾಜುವಳಿ (ನಾ). ಗಾಜಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಳೆ, —ಕಡಗ. 'ಗಾಜುವಳೆವೇೞ್ದು' ಪರಾ. [ಗಾಜು (< ಕಾಜು) + ಬಳ್ಳಿ]

ಗಾಜುವಳೆವೇೞ್ದು (ನಾ). ಗಾಜಿನ ಬಳೆಗಳ ಗುಂಪು, —ರಾಶಿ, —ಹೆರು : ತಡ್ಪೋಮತಿಯ ನೋಂಕಿಂದಾ ಮಹಾಪರ್ವತಂ ಗಾಜುವಳೆವೇೞ್ದಿನಿದ ಪಾಂಗಿನಿಂದಂ ಮಹಾಪಜವೆ ಶತಚೂರ್ಣಮಾದುದು (ಚಿಬಪ. ೪೪-೨೬). [ಗಾಜುವಳೆ+ ವೇೞ್ದು]

ಗಾಟಿಳಿಸು, ಘಾಟಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿರುಸಾಗಿ ಬೀಸು ; ವೇಗವಾಗಿ ಬೀಸು : ಗಾ[ಘಾಕಾಂ. ಘಾ]ಟಿಳಿಸ ಗಾಳಿಯ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಿನ ಗಲ್ಲಣೆಯ ಭೋರಾಂಧಕಾರದಲಿ (ಶುಪ್ಪಾಂ. ೯-೨೬). ೨. "ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸು; ಕಾಡು ; ಪೀಡಿಸು" (ಅಡಂಕಾ). ಘಾಟಿಳಿಸು : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾತಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [?]

ಗಾಟಿ''ಘಾಟಿ' ನೋ.

ಗಾಟ್ಟು 'ಘಾಟ್ಟು' ನೋ.

ಗಾಟ್ಟು (ನಾ). ಕಾವಲು ; ರಕ್ಷಣೆ. 'ಮೇಗಾಟು' ಪರಾ. [?]

ಗಾಠಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ). ಭೇಟಿಯಾಗು ; ಕಾಣು : ನಾನು ಈ ಮೊದಲು ಬಳವಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಬಹಳ ಸಾರಿ ಗಾಠಾಯಿಸಿದ್ದೆ (ದೀಕಪ್ರ. II, ೧೬೫). 'ಗಂಟುಬೀಳು' ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಗಾಂಠಣೇಂ + -ಇಸ್ಯು./ ಸಂ. ಗ್ರಥ್]

ಗಾಠಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಚರಿಸು ; ನಡೆಸು : ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾಚಾರ್ಯರು . . . ನ ವ ರಾ ತ್ರಿ ಯ ನ್ನು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೋ ಗಾಠಾಯಿಸಿರಬೇಕು! (ಸಮಚೇ. ೩೬೫). [← ಮರಾ. ಘಾಟಣೇ + -ಇಸು]

ಗಾಡ$_1$, ಘಾಡ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚು; ಅತಿಶಯ : ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿಂದ ಸೇನೆಯು ಗಾಡದಲಿ ಯಮುನಲ್ಲಿಗ್ಗೆದಿದ ನೋಡಿದೇ ಯಾ ದುಷ್ಟಮತಿಗಳ ಬಯಕೆಯುನ್ನತಿಯ (ಶುಪ್ಪಾಂ. ೬೦೫. ೨೬-೭೩); ಪುರದ ಪೆರ್ಜಾಗಿಲೊಳ್ ಗಾಡದಿಂ ಧರ್ಮಗಾಳೆಯಾದಿದೆ ಪಿಡಿಸಿ ಕಿರುಗಿತು ವಿಜಯ ದುಸ್ಸನದೊಳು (ಚಿಬಪ. ೪೪-೪೩). ೨. ನಿಶ್ಚಯ ; ದೃಢತೆ : ಗಾಢ-ಗಾಡ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಘಾಡ: ೧. ಕಡಲ ಕಯಹಿನ ಬಹಳ ಲಹರಿಯನೊಡೆನುಜಿಪವ ಮಂದರದಪೋಲವಗಿಸಿ ಹೊಕ್ಕನು ಗಡಿಯ ಘಾಡದ ಹೊದಲ ಹೊಯ್ದುನಲಿ (ಶುಪ್ಪಾದ್ರಿ. ೨-೩೭). [< ಸಂ. ಗಾಢ]

ಗಾಡ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಒರಟಾದ ಬಟ್ಟೆ.
[← ಹಿಂ. ಗಾಢಾ]

ಗಾಡ್ಯ 'ಗಡ್ಯ' ನೋ.

ಗಾಡ್ಯ (ನಾ). (ಉಳ) ೧. ಕಡೆತದ ಕೆಲಸ; ಕಡಚಲು: ತೋರಾಟ :- ಳಿಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಡದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಳಭಾಗೆ. ೪೧). ೨. ಕಡೆತದ ಚಕ್ರ; ಸಾಣೆಹಿಡಿಯುವ ಚಕ್ರ: ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆ ಕಲ್ಲಿನವು. ಗಾಡಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿ ನುಣುಪುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರುತ್ತವೆ (ಳಭಾಗೆ. ೪೮೫).
[?]

ಗಾಡಗೆ (ನಾ). ಗಡಿಗೆ; ಕೊಡ (?): ಒಳ್ಳಲ[ಲ್ಲಿ] ಎಣ್ಣಿಗೆ ಗಾಡಗೆ ಒಂದು (ಇಂ. XI, ೩೬೪-೩೩ ; 1080).
[< ಗಡಿಗೆ]

ಗಾಡದಿ (ನಾ). ಕಾವಲುಪಡೆ; ರಕ್ಷಕದಳ: ಅವರ ಸಂಗಡ ಯರಡು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಕೊಡಿಸಿ (ಶಾಶೀರಂ. ೧೩೧); ಇಲ್ಲಿಂದ ಎಂದು ಗಾಡದಿ ಶಿಪಾಯಿಗಳ ಳಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಶಾಶೀರಂ. ೩೨).
[← ಮರಾ. ಗಾಡದೀ./ ಇಂ. Guard]

ಗಾಡನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ: ಜೀಯ ದಿಟವು ಎನುತ ಹೇಳಲು ಗಾಡನೆದ್ದು ಗಜದ ಶಿರದಿ ರೂಢನಾಗಿ ಸೇನೆ ಸಹಿತ ಓಡಿಬರಲು (ಸುಸಾರ. ೫೬-೨). [< ಗಡನೆ]

ಗಾಡವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಹೆಣೆದ ಬಲೆ (?): ಬಡಿಗೆಯಲೆ ಬಾಹುವಲೆ ಗಾಡ [ಜಾಣಾ. ಥ]ವಲೆ, ಗೂಢವಲೆ ಮತ್ತಿಕಿನಲೆ ಮಂದಾಸುವಲೆಯು ಹೊಳ್ಗಳ ಬೇಡವಡೆ ಸೆರೆದುದು (ಜಡಕಾ. ೫-೯). [ಗಾಡ + ಬಲ್ಲೆ]

ಗಾಡಾಯ್ಲ (ಗು). ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಪ್ರಬಲವಾದ: ಗಾಡಾ[ಜಾಣಾ. ಥಾ]ಯ್ಲ ತೇಜದ ದುರುಳದಾನವ ಭಟರು ಬಂದುಬು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಮಾಣ. ೧೨-೨೯).
[ಗಾಡ, + – ಆಯ್ಲ (< – ಆಯಲ್ಲ)]

ಗಾಡಿ, (ನಾ). ೧. ಜೆಲುವು; ಸೊಬಗು; ಬೆಡಗು: "ಸೊಬಗು ಗಾಡಿ" (ಳರ್ಣಾ.೨-೨೯); "ದೇಸಿಯು ಗಾಡಿಯು ಸೊಬಗೆಯುದು" (ಕವಳಂ.೨೦೨); ಅತನ ರೂಪು ಗಾಡಿಯುಂ ತೇಜಮುಂ ಲಾವಣ್ಯಮುಮಂಕಳಂತು (ವಡ್ಡಾ. ೧೧೧-೨); ನಸು ಮಾಸಿ ಪಾಡಲಾದ ರೂಪಿನೊಳುಸುವ ಗಾಡಿ ನಾಡೆ ಳಕ್ಕೆಡಲೆ ತೊಡಂಕಿ ಪೀಱಲಿದ ಕುರುಳ್ಗೆ ಚಿತ್ತಜೆಯಾದ ದೇಸಱಂ ನುಡಿವವೊಲಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೨೯) ; ನಾಡಾದುಯಲ್ಲು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಯಿಬೆಲ್ಲಿರ್ದು ಬಂದುದೆನುತಂ (ಶಾಂಪು. ೯೮೬); ನಿಮ್ಮ ಜವ್ವನದ ಸೊಕ್ಕು ರೂಪಿನ ಗಾಡಿ ಜಾಣತನದೊಪ್ಪವೇತಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಂ (ಜಡಕಾ. ೬-೧೪). ೨. = ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ೧: ಹೋಗುವ ಹಾಡುವ ಗಾಡಿಯರಲಿ . . . ಳಸಿ ನೋಡಿದನು ಜಾನಕಿಯ (ತೂಕರಾ. ೫-೩-೧೯); ನಾರಿಯರ ರೂಹುಗಳ ಪಂಚಸಿ ರಂದಿ ಪುಟದಿಟ್ಟು ಕಾರಬಿಂಡುಮನವರ ಳಕ್ಕೊಳು ಸೇರಿರಿದನೆಸೆ ಗಾಡಿಯರು ಕಾಂತಾರಚರ್ಯರು ಮೆಱೆದರಲ್ಲಿ ಪುಳಿಂದ ರೊಗ್ಗಿನಲಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೫-೬). [ದೇ. ಕಿ ತದಿ. ಚೆಡು]

ಗಾಡ್ಡಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಗಾರುಡಿ. 'ಗಾಡಿಕಾಱ್ತ' ಪರಾ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.'ಗಾಡಿಗ್ಕ' ಪರಾ.
[< ಗಾರುಡಿ]

ಗಾಡ್ಡಿ (ನಾ).೧.ಜನರನ್ನಾಗಲೀ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳ ವಾಹನ; ಬಂಡಿ; ಶಕಟ; ಚಕ್ಕಡಿ (ಉಳ) : ದಿವ್ಯಮರ ಳಕ್ಕದ ಗಾಡಿಗಳೊಳಿರೆ ಕಿರಿದಂಡಿಗಳು ಬರುತಿದ್ದುವು (ಪರಮ. ೬-೩೬); ಮೊದಲು ಮಾನವನಿಗೆ ವಾಹನಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಎತ್ತಿನಗಾಡಿ, ಮೋಟಾರುಬಂಡಿ . . . ಇವೆಲ್ಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುವು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೧೫೧); ನಾಳೇ ಬದುಗಂಟೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಕತ್ತೆಗೆ ಹೋಗಿ ಟೈರ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಾ (ಜಾಣಾ. ೪ ಳಕಾಮುಖ). ☞ ಈಗ ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ವಾಹನಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨. (ಉಳ) ಹಿಂದೆ ರಾಜಾಮರ ಳಳೆಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯ; ನೈಜಾಮರೂಪಾಯಿ: ೧೦೦ ರೂ. ಗಾಡಿ ಹೆಜ್ಜಾಗಿ ಕೊಡುವರು ಪೂಸಳೆರು . . . ೨೫ ರೂ. ಗಾಡಿ ಕೊಡುವರು, ಅಚೆವಸಡಕ್ಕೂರು (ಮೋಟ್ಟರೇ. Vi). ೩. ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ದುಂಡಾದ ಆಭರಣ; ನತ್ತು: ಸಹಾಯಾಮ ಪಂಕರು . . . ಮುತ್ತು ಕೊಡಿಪ ತೋಡಿ,ಡಬ್ಬು, ಎರಡು ಮುಕ್ಕಿನಾಕಾರದ ಗಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿರು (ದೀಪಕ. I, ೭೩). 'ಗಾಡಿನತ್ತು,' ಪರಾ.
[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಗಾಡಾ, ಗಾಡೀ]

ಗಾಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಲು ಅದರಲ್ಲಿ ತೋಡುವ ಹಳ್ಳ: ಗಾಡಿ ಕೊಡದೆ ಕಟಿಕಿ ಮಾಡಲಾಗದು (ರೂಢಿ). [?/ತೆಲು. ಗಾಡಿ]

ಗಾಡಿಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಾಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಬಂಡಿಹೊಡಿ : ಮೂರಳ್ಳೆ ಎತ್ತು ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋ ಗು (ಮುಖವಾ. ೧). ೨. (ಆಲಂ) ಸಾಯು : ಅವನು ಸಜ್ಜವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಗಾಡಿಕಟ್ಟಿದ (ರೂಢಿ). [ಗಾಡ್ಡಿ + ಕಟ್ಟು]

ಗಾಡಿಕತ್ತರಿ (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಳುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಸಿಪಾಯಿಬೆಟ್ಟೆ; ಮೂಕಿ : ಸಾಲಂಳ್ಳಕ ನಾಗಿದ್ದ ಸಾರಥಿ ಬಜ್ಜನು ಗಾಡಿಕತ್ತರಿಯಿಂದ ಳೆಕ್ಕೆ ಜೆಗಿದು, ಎತ್ತಿನ ಕೊರಳು ಬಿಚ್ಚಿ . . . ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಪಿದನು (ಮುಕವಿ. ೪೩೭).
[ಗಾಡ್ಡಿ + ಕತ್ತರ್ಸಿ]

ಗಾಡಿಕಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ್ತ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಕಾತಿ, ಗಾಡಿಕಾಱತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ, ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ್ತಿ; ಜೆಲುವೆ; ಬೆಡಗಿ: ರಭುಳರೆಂಗ ಳಂಕಾರದವ ಳಟತಟಿಮೊಲ್ಲು ನೋಡುವ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರ ಳಕ್ಕೆ ಕಾಮ[ನ]ರ್ದ್ದಣಂಡೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾಗಿ ಮಿಸುಬುವುದ್ದುತ್ತ ವೃತ್ತಕೆಯ [ಕಿಬ್ಬು]ಕೊಂಡಂತುದ್ಯುತ್ತಂಗಳಾಮುವು(ಪಂಪಭಾ.೨-೩೪ ಪ); ಬಾಗಿಲ ಳೆಲಮೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸ ಗುಣನಿಗಳೊಳ್ ಏಂದ ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸದೊರೇ (ಶಾಂಪು. ೬-೧೦); ಜಲಳೇಯೊಡುವ ಗಾಡಿ ಕಾರ್ತಿಯರಂ ಕಾಡಲೆಯೊಳ್ಳೆಗಳಂ ತಂದು ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚಕಂ.೧೫೬-೧೯); ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ, ಬೆಟ್ಟಿಕಾರ್ತಿ (ಕಮಪ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಡಿಕಾತಿ** : ೧. ಜಾತಿಪದ್ಧಿಗಿ ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮನ ವಧು ಗಾಡಿಕಾತಿಯ ನೋಡಿವ್ಯ ತಾಯಿ (ತೋಚಕ. ೪೨-೬೦). ೨. ವೇಶ್ಯೆ; ಗಣಿಕೆ : ಮುದ್ದು ಮೊಲೆಯ ಪೂಡಿಪ ಬೇಗಾದು ಬೊಗಂಬೊಲೆಯ ಜೆಲ್ಲ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರ್ಕಿದಿರು (ಲಂಡಾ. ೯-೩೦); ಪಾಡುವಳುಜವ ಜಾಜಪ [ಬಜ್ಜ] ವಾಹಾಪಪ ಪಂಜಾಗ್ಯೆಕ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜೋಡುಗೂಡಿರುದರು ಕೂರ್ಮೆಯೊಳು (ಹರಿಪ. ೧-೧೬). **ಗಾಡಿಕಾರಿತಿ**: ೧. ಭಾರತ ಮೊದಲಾದ ಸುರಚಿತ್ರ ಕೊಳು ಗಾಡಿಕಾರಿತಿ ರೂಪಯೌವನದಿ ಕೀರ್ತಿವಡೆದರ್ ರತಿ ಜಗನ್ಮೋಹನರೂಪುರುತಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿದಳು (ಮೋಚಕ. ೧೬೮೫). **ಗಾಡಿಗಾತಿ**: ೨. ಕಮ್ಮ ಗಾಡಿಗಾತಿಯ ಸಂಗ ಮೋಸೆ! (ಪಾಂಚಚಿ.೩೫-೪); ಆಳೆ ಜೆಲುವೆ, ಮೂಳುಗಾರ್ತಿ, ಗಾಡಿಗಾತಿ–ಎಲ್ಲಾ ಜಾವೆರೇ (ಸೂಚಿಕಾ೨೪);

ಗಾಡಿಗಾತಿ ನೋಡೆ ಮಗುಳು ನಾಡುದೊರೆಗೆ ಬೇಡ ಪೊಗಳು (ಕೋಹಿನೂ. ೫೪). **ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ** : ೨. ರಂಜಿಸುವರಲ್ಲಿಯ ರೂಢಿಯ ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿಯರ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೭೭).

[ಗಾಡಿಕಾಱ₁ + – ತಿ₁ (< – ಇತ್ತಿ)]

ಗಾಡಿಕಾಱ₁, ಗಾಡಿಗಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ₁ (ನಾ). ೧. ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: "ನೀಱರೊಳ್ ಗಾಡಿಕಾಱರ್" (ಕರ್ಣಾನಿ. ೪೦); ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮಾಡಲೊಬ್ಬ ಮಡಕೆಗಳನು ನೋಡ ನೋಡನೊಬ್ಬ ಗಾಡಿಕಾಱನು (ಅವಚಂ. ೨೯೯-೧೩೧೪); ಆಡಿದ ಶಿವನ ವಾಕ್ಯವ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ನೋಡಿದಳಾತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಗಾಡಿಕಾಱನ ಕಂಡು ಘನಪರಿತೋಷವ ಮಾಡಿದಳಂತರಂಗದಲಿ (ಮೋಹಶ. ೮-೪೧); ಮುಂದಾಯ ಕರ್ಪೂರ ವೀಳೆಯದಿಂದ ಕಣ್ಗಿಂದಾದನಾ ಗಾಡಿಕಾಱ (ಧರಚ.೧-೩೫). ೨. ವಿಟಪುರುಷ: ಪೂಗಣೆಯ ಹೋರಟೆಗೆ ತರ ಹರಿಸದಬಲೆ ನೀನೀಗ ನೋಟದ ಹಂಬಲಂ ಬಿಟ್ಟು ಹೃನ್ಮಧ್ಯಕೀ ಗಾಡಿಕಾಱನಂ ತಂದು ನೆರೆದಪೆನೆಂದು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ಜಾನಿಸಿದೊಡೆ ಈ ಗಲಭೆಯೊಳಗಪ್ಪುದೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ (ಚೆಬಪು. ೧೯-೪೦). **ಗಾಡಿಗಾರ** : ೧. ಗಾಡಿಗಾರ ಶಾವರೆಯ ಎಸಳಿನ ಮೋಡಿಯ ಮಾಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಿನ್ನ ಕೈಕಾಲ್ ದೆರಳುಗಳ ಮಾಟವ ನೋಡಿ ಹೊಳೆಯುವುದು–ಕೈವಾಡದವರ ಕೈಚಳಕದ ಕುಸುರಿನ ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯೭-೧೧). **ಗಾಡಿಗಾಱ₁** : ೧. ನೋಡಿರಯ್ಯ . . . ವರವನೀವ ಗಾಡಿಗಾಱ ಹನುಮನ್ನ (ಪುರಂದ. ೪-೩೭ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). [ಗಾಡಿ₁ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱ₂, ಗಾಡಿಕಾರ, ಗಾಡಿಗಾಱ₂ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ; ಮಾಟಗಾರ: (ಕ). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ಕಪಟ; ವಂಚಕ: ಎಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ.ಗಾ]ಱನೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯ ಇನ್ನೆಂಥಾ ಗಾಡಿಕಾ[ಪಾಠಾಂ. ಗಾ]ಱನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೭೦ ಪಲ್ಲವಿ). **ಗಾಡಿಕಾರ** : ೧. ದೇವಾ! ಕೃಷ್ಣಾ! ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದಾವುದು? ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ನೀನು ಗಾಡಿಕಾರ– ಪವಾಡಪುರುಷ! (ಪರಪ. ೧೩೪). **ಗಾಡಿಗಾಱ₂** : ೨. ಮೇಲಿನ 'ಪುರಂದ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಗಾಡಿಗ₂' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ₂ + – ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಕಾಱತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು: ಗಾಡಿಕೆಯಿಂದೊಪ್ಪುವ ಭುಜಪೂಜೆಯ ವೀರನಿವಾಳಿಯ ಬಿರುದಿನೇಳ್ಗೆಯ ತರದ ಡೌಡೆಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫ ವ). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ: ನೋಡಿರಿವರಿಗೆ ಶಿವನ ಲಾಂಛನಮದಿಲ್ಲವರ ಗಾಡಿಕೆಯ ಪೊಸಕು ಭವಿಗಳೊ ಕಾಣಬಾರದೆಂದಾಡಲವನೆಲ್ಲವಂ ಕೇಳ್ದವರ್ ಕಡು ಕೋಪದಿಂದೆ . . . ಶಾಪಿಸುವರು (ಚೆಬಪು. ೬೩-೪). [ಗಾಡಿ₁ + – ಕೆ]

ಗಾಡಿಗ₁ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಚೆಲುವ. 'ಗಾಡಿಗತನ₁' ಪರಾ.

[ಗಾಡಿ₁ + – ಗ₂]

ಗಾಡಿಗ₂ (ನಾ). ೧. ಗಾರುಡಿಗ; ಮಾಟಗಾರ; ಮಂತ್ರವಾದಿ; ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕ: ಮಾಡುವಟಮಟದರ್ಜನೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಹೋದನು ತೊಲಗವಾತನು ಮಾಡುತಿರ್ದಡಿದಕ್ಕೆ ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯವೇನಹುದೊ ಗಾಡಿಗನನಿರಲೀಸಲಾಗದು (ಬಸಪು.೪೩-೫೨); ಉತ್ಸವದ ವೇಳೆ ಗಾಡಿಗನ ವೇಷವನ್ನೂ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ನೂರು ೨). ೨. ಮೋಸಗಾರ; ವಂಚಕ: ಗಾಡಿಗರೊಡನಾಡಿ ಜೇನನಳಿದು ತುಪ್ಪವ ಮಱೆದೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೩-೮೭೦); ತೋಡುವ ಹೆಗ್ಗಣ ಮಾಳಿಗೆಯೊಂದಡೆ ಮಾಣದು ಗಾಡಿಗ ದೂಷಕರಾಡಬೇಡ ಎಂದಡೆ ಮಾಣರು (ಬಸಹೆ. ೪೭-೧೨೨); ನೋಡಲಾಗದು ಜೂಜನಾಡುವ ಗಾಡಿಗನನೆಂದರ್ಥಚಂದ್ರಾಚೂಡನೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟನೇ ವ್ಯಸನಾರ್ಥದಿಂ ಜೂಜನು (ಬಸಪು. ೪೪-೬೪). ೩. ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು: ಗಾಡಿಗ ಡಿಂಬು ಗಂಗೆ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಪಿಡಿದು ಪೀಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಬಸುರ್ಗೆ ಕಾಣದೆ ಈಡಾಡಿದ ಕೂಳಂಬಲಿಯನಾಯ್ದು ಕುಱುಕುವ ಹೇಸಿದೈವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೩). [ಗಾಡಿ₂ + – ಗ₂]

ಗಾಡಿಗತನ₁ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೊಬಗು: ಅಂತರಿಸುತಿದೆ ಕಾಡಿಗೆಯ ಗಾಡಿಗತನದ ಸೌಭಾಗ್ಯ (ತೊರರಾ. ೬-೧೨-೩೪).

[ಗಾಡಿಗ₁ + –ತನ]

ಗಾಡಿಗತನ₂ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಕಟ್ಟು; ಇಂದ್ರಜಾಲ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಹಿತ್ತಿಲದಲ್ಲಿನ ಗುಡಿಸಲೊಳಗೆ ಆಗೇರ ಎಂಕೂನ ಗಾಡಿಗತನ ಸುರುವಾಗಿತ್ತು (ಮೂಕುದಾ. ೨೩೯). [ಗಾಡಿಗ₂ + – ತನ]

ಗಾಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಬೆಡಗನ್ನು ಕಲಿ: ಗಾಡಿಗಲಿವ ನಡೆ ಗನ್ನವೇಱುವ ನುಡಿ ಮೋಡಿದೋಱುವ ಮುದ್ದುನೋಟ (ಹದಿಬ. ೬-೨೧).

[ಗಾಡಿ₁ + ಕಲಿ₁ (< ಕಲ್₁)]

ಗಾಡಿಗಾತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ 'ಗಾಡಿಕಾಱ₁' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾರ್ತಿ 'ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ₁ 'ಗಾಡಿಕಾಱ₁' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ₂ 'ಗಾಡಿಕಾಱ₂' ನೋ.

ಗಾಡಿಗಾಱ₃ (ನಾ). = ಗಾಡಿಯಾಳು: ಹಯವ ಪಿಡಿದು ಗಾಡಿಕಾಱನಾಗಿಪ್ಪನ ಭಯದಿಂದ ಬಲಿಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯಿದವನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೦೧-೫). [ಗಾಡಿ₃ + –ಕಾಱ]

ಗಾಡಿಚಟ್ಟ (ನಾ). ಗಾಡಿಯೊಳಗೆ ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಮರದ ಪಟ್ಟೆ, —ಚೌಕಟ್ಟು: ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಚಟ್ಟ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿರಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ಗಾಡಿ₃ + ಚಟ್ಟ₁]

ಗಾಡಿದಾರಿ (ನಾ). (ಎತ್ತಿನ) ಬಂಡಿಗಳು ಓಡಾಡುವ ದಾರಿ; ಹಳ್ಳಿ ರಸ್ತೆ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ ಗಾಡಿದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಮೈಲಿ ದೂರವಿದೆ (ರೂಢಿ). 'ಕಾಲುದಾರಿ' ಪರಾ. [ಗಾಡಿ₃ + ದಾರಿ]

ಗಾಡಿದಿ (ನಾ). ಕತ್ತೆ; ಗಾರ್ದಭ. 'ಗಾಡಿದಿತನು' ಪರಾ.

[← ತೆಲು. ಗಾಡಿದ]

ಗಾಡಿದಿತನು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ: ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯೆರಡುಪಾದಗಳ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಚಾಚುವುದು ಅವುದು ಅದು ಗಾಡಿದಿತನು ಯೆಂಬುದು (ಖಡ್ಗಟೀ. ೯-೪೦). [ಗಾಡಿದಿ + ತನು]

ಗಾಡಿನತ್ತು (ನಾ). ಹೆಂಗಸರು ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ದುಂಡಾದ ಒಂದು ಆಭರಣ; ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮೂಗುತಿ; "ಕಿಮ್ಮತ್ತಿನ ನತ್ತು" (ಜಾನಕೋ. ೪೭). [ಗಾಡಿ₃ + ನತ್ತು₃]

ಗಾಡಿಯಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಗಾಡಿಯಮ್ಮನಾ ಬಾಟಂ ಪರಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲೆ ಪಡೆದೊಂ (ಎಇ. VII, ೨೧೩-೧೫ ; 874).

[ಗಾಡಿ₁ + ಅಮ್ಮ₁]

ಗಾಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಬಂಡಿಹೊಡೆಯುವವನು; ಬಂಡಿಯ ಚಾಲಕ: 'ಹೊಡೆದಲ್ಲಿ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ, ಹೋದಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುವ' ಗಾಡಿಯಾಳಿನ (ಸು)ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗಿ . . . ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಪಸಂ. ೫೫). [ಗಾಡಿ₃ + ಆಳ್ಳು₃ (< ಆಳ್₃)]

ಗಾಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೊಬಗನ್ನು ಹೊಂದು; ಚೆಲುವಾಗು: ಗಾಡಿವಡೆದ ಬಕುಳದ ಗೂಡಾರದೊಳಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೨೩೮); ಜಾಣ್ಗಾಡಿವಡೆದ ದಂಪತಿಗಳಿಂ ರತಿಗಳಿಂ ನಲಿವ ಚಕ್ರಂಗಳಿಂದೆ . . . ಬನಮೆಸೆದಿರ್ದುದು (ಚಿಬಪು. ೧೧-೨೪). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪಡೆ$_1$]

ಗಾಡಿವತಿ (ನಾ). = ಗಾಡಿಕಾರ್ತಿ ೧: ಅಂಬೆಯಂದಿಕೆ ಗಾಡಿವತಿಯುಂಬಾಲೆ ಸಹ ನಿಜನಾಡಿಗೈದಿದ ಭೀಷ್ಮನು (ಜಿಸಭಾ. ೩-೬೬). [ಗಾಡಿ$_1$ + -ವತ್ತಿ]

ಗಾಡಿವೆಱು (ಕ್ರಿ). = ಗಾಡಿವಡೆ: ಒಂದೆಡೆ ಸುರೇಂದ್ರಸೌಂದರಿಯ ರಾಟದಿಂ ಗಾಡಿವೆತ್ತದೇಂ ಗಗನಮಂಡಲಂ ನೆಱೆಯೆ ಶೋಭೆಯಂ ಪೆತ್ತುದೋ(ಆದಿಪು.೭-೫೮); ಆ ರಾಜಸಭೆ ಲೆಪ್ಪದೊಲ್ ಗಾಡಿವೆತ್ತಿರ್ದುದು (ಭಾವಚಿಂ. ೭-೯). [ಗಾಡಿ$_1$ + ಪೆಱು$_1$]

ಗಾಡಿಸು, ಘಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗು; ಬಲವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಜಾಡಿಸಲು ಜಾಡಿಸಲು ಬಿಗುಹತಿಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢಿ]ಸಿತು ಕೊಡಹಿದೊಡೆ ಮಿಗೆ ಮೈಗೂಡಿ ಬಿಗಿದುದು (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೩-೩೫); ಗಾಡಿಸಿದ ನೃಪಲಕ್ಷಣದ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ . . . ಎಂದನಾ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ವಿನಯದೊಳಾ ಕುಳಿಂದನೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೪). ೨. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ಜೋಡಿಗಳ ಜಯರವದ ದೈತ್ಯವಿಘಾಡಸೂಕ್ತದ ವಿಗಡ ಬಿರುದು ಪವಾಡಗಳ ಪಾಠಕರ ಗಡಬಡೆ ಗಾಡಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೨-೫೩); ಅಡಲೇನದನಿಂದ್ರಜಂಭರ ಜೋಡಿ ಗಲಹವಿದೆನಲು ಗಗನವ ಗಾ[ಪಾಠಾಂ. ಘಾ]ಡಿಸಿತು ರಣರಭಸವಾ ರಣರಂಗ ಭೈರವನ (ತೊರರಾ. ೩-೧೦-೨೦). ೩. ಹೊಡೆ; ಬಾರಿಸು: ಪಂಕಜ ಮುಖಿಯರು ಗಾಡಿಸುತಿಹ ಗಂಟೆ ಸಂಕವನಾರಾಧ್ಯನಿಡಯ ಹೂಂಕಾರ ಶೋಣಿತಪುರವರ ದುರಿತಭಯಂಕರವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೯). ೪. ಮೇಲೆಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ತುಡುಕುವಂಕುಶದಿಂದ ಮುನ್ನಿಳೆಯೊಡೆಯೆ ಗಜ ಗಾಡಿ[ಪಾಠಾಂ. ಢಿ]ಸಿದವರಸರ ಬಿಡುಹುತಡೆದೆಡ ಗಲಸ ಬಗೆದುವು ವಿಗಡ ಪಾಯದಳ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೨-೨). **ಘಾಡಿಸು**: ೨. ರಜೋಗುಣದುರುಳಿಯಾದುದು ಲೋಕವೆನೆ ಘಾಡಿಸಿತು ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೮); ಮುನಿತರ್ಕದ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞ ಮಂಟಪವ (ತೊರರಾ. ೧-೭-೪೫); ಸಡಗರದ ಸೊರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಆಗಲೆ ಘಡಾವಣೆ ಘಾಡಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಗಾಳಿಪ. ೭೭). ೫. ತುಂಬು; ಭರ್ತಿಯಾಗು: ಧೂರಿಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಘಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೂರಿ]ಸಿತು ರಥವ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೪-೧೩). [ಗಾಡಿ$_1$ + -ಇಸ್ಯು$_3$]

ಗಾಢ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಬಲವಾದ; ದೃಢವಾದ; ಭದ್ರವಾದ: ಎರಡುದೋಜದ ಗಾಢಭಕ್ತಿಯ ಭರದ ಲವಲವಿಕೆಯಲಿ ನಿಜಮಂದಿರವ ಹೊಜವಂಡುತ್ತ ಕಂಡನು ವಿದುರನಚ್ಯುತನ (ಕುವ್ಯಾಉ. ೯-೬); ಅವನುರುದೀಪ್ತಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಗೆ ರವಿರಾಜರ್ಕಂದಿ ಬಲ್‌ಕಜುಂದಿದ ದೆಸೆಯೊಂದವಧಿಯನೆಂದುಂ ಕಾಣದೆ ತವೆ ರಾಹು ಗ್ರಹಣಗಾಢಪೀಡಿತರಾದರ್ (ಹಮ್ಮೀರ. ೨-೫೩); ಅವರು . . . ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಗಾಢಪ್ರೇಮದಿಂದ ನಮ್ಮೊಡನೆ ವರ್ತಿಸುವರು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨). 'ಗಾಢಾಂಧಕಾರ' ಪರಾ. ೨. ಮುಳುಗಿರುವ; ಲೀನವಾದ; ಮಗ್ನವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ಕಲ್ಪದ ಕಡೆಯ ಕಡಲಿನ ಗರುವಿಕೆಯ ಗಾಢದಲಿ ನಡೆದರು ತಡೆದರರಿಭಟರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೫೦); ತೊಡಗಿದರೊಂದು ಲೆಗ್ಗೆಗೆ ವಿಶೇಷ ವಿರೋಧ ನಿರೋಧ ಗಾಢದಿಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೪೬); ನಿಮ್ಮಾ ನೋಡಿ ಪೋಗುವೆನೆಂದು ಗಾಢದಿಂದಲಿ ಬಂದೆ (ಯನಳ. ೭೯). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುವ ಕ್ರಮ, —ರೀತಿ: ಲಲಿತಗಾಢಂಗಳುವೆರಸುತಂ ತಳರ್ದೊಡನೆ ಲಳಿರಾಗಕಾಕುಂ ಮಿಳಿತಮಾಗಿರೆ (ಬಸಪು. ೧೯-೧೪). ೫. ಗಾಢ, ಉಲ್ಲಸಿತ, ಪೇಶಲ, ಪಿತ್ತಕ, ಮುಗ್ಧ ಮತ್ತು ಪೃಥುಕವೆಂಬ ಆರುಬಗೆಯ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗರಿಕೆಬಣ್ಣದ ಪಚ್ಚೆ: ಆ ಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಪಚ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಾಢವೆಂಬುದು ದೂರ್ವಾದಳದ ವರ್ಣವಾಗಿ ಇರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೭-೧೨). [ಸಂ.]

ಗಾಢಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ; ಪ್ರಬಲವಾಗಿ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ: ರೂಢಿ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಗತಿಯಲಿ ಗಾಢಮಾಡಿದ ಸರ್ವಜನಗಳ ಮೂಢತನ ಬಯಲಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಸಂಧಪ. ೪-೩೪). [< ಗಾಢ]

ಗಾಢಣೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯ: ರಿಪು ವಾಯುಜನ ಗಾಢಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ವೊಡ್ಡಣೆ]ಯ ಗರ್ವಗ್ರಹವ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫); ಲಾಳವಿಂಡಿಗೆಗಳಲಿ ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಗಳ ಗಾಢ[ಪಾಠಾಂ. ಡ]ಣೆಗಳಲಿ . . . ಅಕ್ಕಜ ವಾದುದಾ ದುರ್ಗ (ತೊರರಾ. ೬-೭-೧೩). [ಗಾಢ + -ಅಣ್ಣೆ$_4$]

ಗಾಢತೆ (ನಾ). = ಗಾಢಣೆ: ಬೂರಿಯ ಬಳಕೆಯಲಿ ನಿಸ್ಸೇಷಮಪ್ಪುದೆ ಹಿಮದ ಗಾಢತೆಯು (ಗಗತಾ. ೧೭-೫೫); ಅವಳಿಗೆ ಶೈಲಜೆಯ ನೋವಿನ ಗಾಢತೆ ಬೇಗನೆ ಅರಿವಾಯಿತು (ವಿದ್ಯಾರ. ೬೯). [ಸಂ. ಗಾಢತಾ]

ಗಾಢನಿದ್ರೆ (ನಾ). ಬಲವಾದ ನಿದ್ದೆ; ಗಡದ್ದು ನಿದ್ದೆ: ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದೆ (ತೇಮೋಡ. ೩೬). [ಗಾಢ + ನಿದ್ರೆ]

ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞೆ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಇರುಳು ಬೇಹಿನ ಚರರು ಪಾರ್ಥನ ನಿರುಪಮಿತ ಗಾಢಪ್ರತಿಜ್ಞಾಚರಿತವನು ಕೌರವನ ಸಭೆಯಲಿ ತಂದು ಹರಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೦). [ಗಾಢ + ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ]

ಗಾಢಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆ; ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ: ಆ ಗಾಢಾಂಧಕಾರಂ ಕವಿದಿರ್ಪಿನಂ (ಹಮ್ಮೀರ. ೩-೧೬ ವ); ಗಾಢಾಂಧಕಾರವೇ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿದಿದೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಪ. ೧). [ಗಾಢ + ಅಂಧಕಾರ]

ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿ; ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೇಮ: ಚಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತಾನಿಟ್ಟಿರುವ ಗಾಢಾನುರಕ್ತತೆಗೆ ಕಾರಣವೂ. . . ಅವನ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬಂದುವು (ನಿಶಿಉ. ೧೫೨). [ಗಾಢ + ಅನುರಕ್ತತೆ]

ಗಾಢಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: "ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು; ಗಾಢಾಭ್ಯಾಸ" (Intensive Study. ಇಂಕನ). [ಗಾಢ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ಗಾಢಾಯಿಲ, ಗಾಢಾಯ್ಲ (ನಾ). ೧. "ಬಲಶಾಲಿ (?)" (ಪ್ರಭಣ್ಣ): ಆಯಿಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಗಾಢಾಯಿಲಂ, ರೇಖಾಯಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೧೫ ಪ್ರಯೋ). **ಗಾಢಾಯ್ಲ** (ಗು). ೨. "ದೃಢವಾದ" (ಪಟ್ಟನಿ.): ಕರ್ಣಭೀಮರ ಧರಧುರದ ದೆಖ್ಖಾಯ್ಲತನ ಗಬ್ಬರಿಸಿತಾಹವ ಗರ್ವಿತರ ಗಾಢಾಯ್ಲ ಚೇತನವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೯-೩). [ಗಾಢ + -ಆಯಿಲ್ಲ$_2$]

ಗಾಢಾಯ್ಲ 'ಗಾಢಾಯಿಲ' ನೋ.

ಗಾಢಾಲಿಂಗನ (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಸುರತ ಚಂದ್ರೋದಯದೊಳ್ ಕಾಮ ಸುಖಾಬ್ಧಿಯುರ್ಕಿ ಪರಿಯೆ ಗಾಢಾಲಿಂಗನಂ ತೆಜಪುಗುಡದಿರೆ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ); ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು . . . ಆಡ್ಡಬೀಳಲಾಗಿ ತಾರಾಪೀಡನು ಕೈಗಳ ನೀಡಿ ಸನೂಪಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ಗಾಢಾಲಿಂಗನವನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಕಳುಹಿದನು (ವಚಕಾ. ೯೧). [ಗಾಢ + ಆಲಿಂಗನ]

ಗಾಢಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಉರವಣೆ; ತೀವ್ರತೆ; ಉತ್ಕಟತೆ; ರಭಸ; ಪ್ರಚಂಡತೆ: ತಗರು ತೊಲಗಿದಡೇನು ಬಲುಗಾಳಿಗದ ಗಾಢಿಕೆ ಮೇಲೆ ಶೌರ್ಯದ ಸೊಗಡ ಸೈರಿಸಲಱಿಯೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೩೩). ೨. ಅತಿಶಯ; ಆಧಿಕ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಳ: ಖಡುಗದ ಘಲ್ಲಣೆಯ ಖಣಿಖಣಿಲ ಗಾಢಿಕೆ ಕಂಟಿಸಿತು ನಭವ (ಕುವ್ಯಾಅ. ೧೯-೩೫). [ಗಾಢ + -ಇಕೆ]